

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ
ಕನ್ನಡ ನಿಘಾಂಟು

ಐದನೆಯ ಸಂಪುಟ

“ಶಬ್ದಪಾರಮಾರ್ಗಮಶಕ್ಯಂ”

—ಕೇಶಿರಾಜ

ಪ್ರೊ. ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ
ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು
ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ : ಬೆಂಗಳೂರು-೧೮

೧೯೮೮

KANNADA NIGHANTU - VOL-V

Second Edition : 2010

Published by : Kannada Sahitya Parishat

Pampa Mahakavi Road, Chamarajapet, Bangalore - 560 018

Pages : VIII+4491 to 5471, Price : Rs. 350=00

ಮೊದಲನೆಯ ಮುದ್ರಣ - ೧೯೮೮

ಎರಡನೆಯ ಮುದ್ರಣ - ೨೦೧೦

ಪ್ರತಿಗಳು : ೨೦೦೦

ಬೆಲೆ : ಮುನ್ನೂರು ಐವತ್ತು ರೂಪಾಯಿಗಳು

@ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕಾಯ್ದಿರಿಸಿದೆ.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪದಾಧಿಕಾರಿಗಳು (೨೦೧೦)

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಡಾ. ನಲ್ಲೂರು ಪ್ರಸಾದ್ ಆರ್.ಕೆ.

ಗೌರವ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು

ಪ್ರೊ. ಎಚ್.ಕೆ. ಮಳಲಿಗೌಡ

ಶ್ರೀ ಟಿ.ಎಸ್. ದಕ್ಷಿಣಾಮೂರ್ತಿ

ಗೌರವ ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷರು

ಶ್ರೀ ಮಂಡಲೀಕ ಹಾಲಂಬಿ

ಮುದ್ರಣ: ದಾಚಾ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್

ನಂ.೫೯, ೪ನೆ ಕ್ರಾಸ್, ಲಾಲ್‌ಬಾಗ್ ರಸ್ತೆ

ಕೆ.ಎಸ್. ಗಾರ್ಡನ್, ಗಂಗಾಧರಪ್ಪ ಬ್ಲಾಕ್

ಬೆಂಗಳೂರು- ೫೬೦ ೦೨೭.

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿ
(೧೯೮೭ ರ ಡಿಸೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆ)

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು
ಪ್ರೊ. ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.

ಸದಸ್ಯರು

ಡಾ. ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ.
ಡಾ. ಸಿದ್ದಯ್ಯ ಪುರಾಣಿಕ., ಬಿ.ಎ., ಎಲ್‌ಎಲ್‌.ಬಿ.
ಡಾ. ಜಿ. ಎಸ್. ಗಾಯಿ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ.
ಡಾ. ಹಾ. ಮಾ. ನಾಯಕ, ಎಂ.ಎ. ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ.
ಡಾ. ಜಿ.ಎಸ್. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ.

ಡಾ. ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ.
ಡಾ. ಟಿ. ವಿ. ವೆಂಕಟಾಚಲಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ.
ಡಾ. ಕೆ. ವಿ. ರಮೇಶ್, ಎಂ.ಎ., ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ.
ಡಾ. ಕೆ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ.
ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವರಾಧ್ಯ, ಎಂ.ಎ.

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಆಡಳಿತಗಾರರು
ಶ್ರೀ ಅ. ರಾ. ಚಂದ್ರಹಾಸಗುಪ್ತ

ಸಹಾಯಕ ನಿರ್ದೇಶಕರು
ಶ್ರೀ ಕಾ. ತ. ಚಿಕ್ಕಣ್ಣ

ಸಂಪಾದಕ ವರ್ಗ

ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು

ಪ್ರೊ. ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.

ಉಪಸಂಪಾದಕರು

ಶ್ರೀ ಹೀ. ಬಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯ ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಇಡಿ.

ಶ್ರೀ ಟಿ. ಆರ್. ಮಹದೇವಯ್ಯ ಎಂ.ಎ.

ಸಹಾಯಕ ಸಂಪಾದಕರು

ಶ್ರೀಮತಿ ಮಂಜುಳಾರಾವ್, ಎಂ.ಎ.

ಶ್ರೀಮತಿ ಎಂ. ಎನ್. ಜಾನಕಮ್ಮ, ಎಂ.ಎ.

ಶ್ರೀಮತಿ ಉಮಾದೇವಿ, ಎಂ.ಎ.

ಶ್ರೀಮತಿ ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಎಂ.ಎ.

ಶ್ರೀಮತಿ ಎಂ.ಎಸ್. ಸುಜಯ, ಎಂ.ಎ.

ಶ್ರೀ ಬಿ. ಆರ್. ಬಸವರಾಜ, ಎಂ.ಎ.

ಬೆರಳಚ್ಚುಗಾರ್ತಿಯರು : ಶ್ರೀಮತಿ ಎ. ನೇತ್ರಾವತಿ ಬಾಯಿ, ಶ್ರೀಮತಿ ಸಿ. ಎನ್. ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ

ಸೇವಕರು : ರಾಘವೇಂದ್ರ, ಮಾದವ್ವ, ಶಂಕರಪ್ಪ, ರೇವಯ್ಯ

ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ನುಡಿ

‘ನಿಘಂಟು ಎಂದರೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಬೃಹನ್ನಿಘಂಟು’ ಎಂದೇ ಖ್ಯಾತವಾಗಿರುವ ಈ ಮಹಾನಿಘಂಟಿನ ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಅದು ಪ್ರಕಟವಾದ ೧೫ ವರ್ಷಗಳ ನಂತರ ಮತ್ತಷ್ಟು ಸುಂದರವಾಗಿ ಮರುಮುದ್ರಣಗೊಳಿಸಿ ಕನ್ನಡ ಕುಲಕೋಟಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲು ನನಗೆ ಸಂತೋಷವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಭಾಷೆಯ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು ಅದರ ಸಂಪನ್ನತೆ ಮತ್ತು ಅರ್ಹತೆಗಳಿಂದಾಗಿಯೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಲೋಕದೆದುರು ಬಿಚ್ಚಿತ್ತೋರಿಸುವ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು ಈ ಬೃಹತ್ ನಿಘಂಟು. ಕನ್ನಡದ ಸಮಸ್ತ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ತನ್ನೊಳಗೆ ಐಕ್ಯಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟಿನ ವಿವಿಧ ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವೊಂದರ ಅರ್ಥ, ವಿವರಣೆ, ಉದಾಹರಣೆ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅರ್ಥಪುಟವನ್ನು ದಾಟಿ ಒಂದು ಪುಟವನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದುಂಟು.

ಕ್ರಿ.ಶ.೪೫೦ರ ಹಲ್ಮಿಡಿಶಾಸನದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಈ ಸಂಪುಟ ಯೋಜನೆ ಅನುಷ್ಠಾನಗೊಂಡ ೧೯೯೫ರವರೆಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದಲೂ ಉಲ್ಲೇಖಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿರುವುದು, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಒಂದೇ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ಜೊತೆಗಿರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಬ್ದವನ್ನೂ ನಾಮಪದ ಅಥವಾ ಕ್ರಿಯಾಪದವೆಂದು ವಿಚಿತವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು, ಅರ್ಥ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣಕ್ಕಿಂದು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ವಾಕ್ಯ ಅಥವಾ ವಾಕ್ಯತುಂಡುಗಳೇ ಮೂಲಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದಬೇಕೆನ್ನುವ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು - ಈ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳು ಇದರ ಅಪೂರ್ವತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವ ಸಾಕ್ಷಿಗಳಾಗಿವೆ. ನಿಘಂಟು ಎನ್ನುವುದೇ ತುಂಬ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾದ, ಒಂದು ಭಾಷೆಯ ಸೃಜನ ಸಾಹಿತ್ಯದಷ್ಟೇ ಪ್ರಮುಖವಾದ, ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ರಚನೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲದರ ಎಚ್ಚರದ ದುಡಿಮೆಯನ್ನು ಬಯಸುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡದ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಮೈತುಂಬಿಕೊಂಡ ಘನ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸತತ ಪರಿಶ್ರಮದಿಂದ ಈ ಯೋಜನೆ ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧವಾಗಿ ಯಶಕಂಡಿದೆ. ಮೊದಲ ಮುದ್ರಣದ ೧೦,೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳು ಕೆಲವೇ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಮನೆಯ ಕಪಾಟುಗಳನ್ನು, ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರಗಳನ್ನು, ಶಾಲೆಕಾಲೇಜುಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಧನ್ಯತಾಭಾವವನ್ನು ತಳೆಯುವಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ ನಿಘಂಟುವಿನ ಉಪಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ತಡವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡವರು ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ದೂರವಾಣಿ ಕರೆ ಮಾಡಿ, ಮಾರಾಟ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಿಸಿ, ಪುಸ್ತಕ ಮಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಾಡಿ ಸಿಗದೆ ನಿರಾಶರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಮರುಪ್ರಕಟಿಸುವಂತೆ ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ, ಒಂಬತ್ತು ಸಾವಿರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕ ಪುಟಗಳ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ, ಎಲ್ಲರ ಮನೆಯನ್ನೂ ಬೆಳಗಬೇಕಾಗಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುವುದಾಗಲೀ, ಮುದ್ರಿತ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆ ಜೋಡಿಸಿಡುವುದಾಗಲೀ, ಮಾರಾಟದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವುದಾಗಲೀ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು

ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಸಾಗಿಸುವುದಾಗಲೀ ಅಷ್ಟೊಂದು ಸುಲಭವಾದ ಕೆಲಸವಲ್ಲ. ಈ ಅಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಸುವ ಧೈರ್ಯೋತ್ಸಾಹಗಳು ಪರಿಷತ್ತಿನೊಡಲಲ್ಲಿ ಚಿಮ್ಮುವುದಕ್ಕೆ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರ ಕಾರಣವಾಯಿತೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಯಾರೂ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಆಲಿಸುತ್ತಿರುವುದು, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತನ್ನು ಕನ್ನಡದ ಸಾರ್ವಭೌಮ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯೆಂದೇ ಭಾವಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಕನ್ನಡದ ಭಾಗ್ಯವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಸನ್ಮಾನ್ಯ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಬಿ.ಎಸ್. ಯಡಿಯೂರಪ್ಪನವರು ಹಲವು ಒತ್ತಡಗಳ ನಡುವೆಯೂ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಿರುವುದು, ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಆಶ್ವಾಸಗಳನ್ನು ಅತಿಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಅನುಷ್ಠಾನಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವುದು, ಪರಿಷತ್ತಿನ ಎಲ್ಲಾ ಯೋಜನೆಗಳಿಗೂ ಹಸಿರು ನಿಶಾನೆ ತೋರುತ್ತಿರುವುದು, ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪದಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ - ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಕಚೇರಿಯ ಹೊರಗೆ ಕಡತಗಳೊಂದಿಗೆ ಗಂಟೆಗಟ್ಟಲೆ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿರುವುದು, ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದಿಂದ ತಾಲ್ಲೂಕು ಸಮ್ಮೇಳನಗಳವರೆಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಅದ್ಧೂರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯಲು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಣ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು - ಇಂಥವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಂಡಾಗ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ನನಗೆ ಮನಸ್ಸು ತುಂಬಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆರುಕೋಟಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಪರವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತಾ ಕುಸುಮಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಬೇಕೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. 'ಕನ್ನಡದ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ' 'ಕನ್ನಡಿಗರ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ' ಎಂದು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ನುಡಿಯಬೇಕೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಸನ್ಮಾನ್ಯ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳ ಕನ್ನಡದ ಮೇಲಿನ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಬಗೆಗಿನ ಈ ಅಖಂಡ ಪ್ರೀತಿ ಹೀಗೇ ಮುಂದುವರಿಯಲೆಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ ನಿಘಂಟು ಯೋಜನೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಮನಗಂಡು ಒಂದು ಕೋಟಿ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಉದಾರವಾಗಿ ನೀಡಿದೆ. ಸರ್ಕಾರ ಹಣ ನೀಡಿರುವುದು ಪರಿಷತ್ತಿಗಾದರೂ ಇದು ಜನತೆಯ ಹಣ ಮತ್ತು ಇದರ ಅಂತಿಮ ಫಲಾನುಭವಿಗಳೂ ಜನತೆಯೇ. ಈ ಎಚ್ಚರವನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡೇ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಬಹುಬೇಡಿಕೆಯ ಬೃಹನ್ನಿಘಂಟಿನ ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಪುನರ್ಮುದ್ರಣಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಸರ್ಕಾರದ ಉದಾರ ಆರ್ಥಿಕ ನೆರವಿನ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ನಿಘಂಟಿನ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯರೂ ಕೊಳ್ಳಲು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡುವಂತೆ ಕಡಿಮೆಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಾಭಿಮಾನದ ಸಂಕೇತವೆಂಬಂತೆ ಈ ಯೋಜನೆಯ ಯಶಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ನಿರ್ವಹಿಸಿರುವ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರವನ್ನು ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆಯ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಜಯರಾಮರಾಜೇ ಅರಸ್ ಮತ್ತು ನಿರ್ದೇಶಕರಾದ ಶ್ರೀ ಮನು ಬಳಿಗಾರ್ ಅವರುಗಳನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಘಂಟು ಯೋಜನೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾದಾಗ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಜಿ. ನಾರಾಯಣರಿಂದ ಮೊದಲಗೊಂಡು ಮುಕ್ತಾಯವಾದಾಗ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಡಾ. ಸಾ.ಶಿ. ಮರುಳಯ್ಯನವರವರಿಗೆ ಇದನ್ನು ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಮುನ್ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಎಲ್ಲ ಅಧ್ಯಕ್ಷರುಗಳಿಗೂ ನಿಘಂಟು ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು, ಸದಸ್ಯರುಗಳು, ಸಂಪಾದಕರು, ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗದವರಿಗೂ ಅಂದವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ರಾಜಾ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್‌ನವರಿಗೂ ಮತ್ತು ಅವರ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗದವರಿಗೂ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ತುಂಬಾ ಆಭಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಮರುಮುದ್ರಣದ ಈ ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡ ಜನತೆ ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವರೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ.

ಬೆಂಗಳೂರು
೫-೬-೨೦೧೦

ಡಾ. ನಲ್ಲೂರು ಪ್ರಸಾದ್ ಆರ್.ಕೆ.
ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಅರಿಕೆ

ಕನ್ನಡ - ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಂಪುಟವು ೧೯೭೯ರಲ್ಲಿ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಯಿತು. ಐದನೆಯ ಸಂಪುಟದ ಮುದ್ರಣವು ಕೆಲವು ತಿಂಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ಪೂರೈಸುವ ಹಂತವನ್ನು ತಲಪಿದ್ದರೂ ಅದರ ಬಿಡುಗಡೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ತಡವಾಯಿತು. ಈಗ ಆರನೆಯ ಸಂಪುಟವೂ ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಅದರ ಮುದ್ರಣವೂ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಐದಾರು ತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿ ಅದೂ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಿದೆ. ಏಳನೆಯ ಸಂಪುಟದ ಉಳಿದಿರುವ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಸರಕಾರದ ಧನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಏರ್ಪಾಟಾದ ನಿಘಂಟಿನ ಯೋಜನೆ ಪೂರೈಸಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿಘಂಟಿನ ಪ್ರಕಟನೆಯ ಮಹಾಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಮಂಗಳವನ್ನು ಮಾಡುವ ಸಂತೋಷ ಕನ್ನಡ ಜನರಿಗೆ ಬೇಗ ಲಭಿಸಲಿ. ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆ ಬಾರದಂತೆ ಸಕಲ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಈ ಕನ್ನಡದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಈ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ದುಡಿದು ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಆಗಮಾಡಿರುವ ಕೋಶಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರೂ ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರೂ ಆದ ಪ್ರೊ. ಜೆ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರಿಗೂ ಅವರಿಗೆ ಬೆಂಬಲವಾಗಿ ನಿಂತ ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಿಗೂ ನಿಘಂಟು ಕಛೇರಿಯ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವರಿಗೂ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಕನ್ನಡದ ಜನ ಈ ಸಂಪುಟದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಬೇಗ ಪಡೆಯುವಂತಾಗಲಿ.

ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫-೧೨-೧೯೮೭

ಅ.ರಾ. ಚಂದ್ರಹಾಸಗುಪ್ತ
ಆಡಳಿತಾಧಿಕಾರಿ
ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು

ಸಂಪಾದಕರ ಮಾತು

ಐದನೆಯ ಸಂಪುಟವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಕೊನೆಯ ಪಕ್ಷ ಐದು ವರ್ಷಗಳಾದುವು. ಆರನೆಯ ಸಂಪುಟವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳಾದುವು. ಆದರೆ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಅವುಗಳ ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ತಡೆಯುಂಟಾಗಿ ಕನ್ನಡದ ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಬಂದಿತು. ಈಗಲಾದರೂ ಐದನೆಯ ಸಂಪುಟದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಿ ಆರನೆಯ ಸಂಪುಟದ ಮುದ್ರಣ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿರುವುದು ಸಮಾಧಾನ ತರುವ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟು ಬೇಗ ಈ ಕಾರ್ಯ ಸಾಧ್ಯವಾದುದು ಇಂದು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಆಡಳಿತಾಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿರುವ ಶ್ರೀ ಅ. ರಾ. ಚಂದ್ರಹಾಸ ಗುಪ್ತ ಅವರ ದಕ್ಷ ನಿರ್ವಹಣೆಯಿಂದ. ಅವರಿಗೆ ನಾನು ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೇನೆ.

ಕೋಶ ಸಮಿತಿಯ ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಪ್ರೊ. ಎಸ್. ಎಸ್. ಮಾಳವಾಡರು ಈಚೆಗೆ ನಿಧನ ಹೊಂದಿದುದರಿಂದ ನಾವೆಲ್ಲ ಅವರ ಅಪಾರ ವಿದ್ವತ್ತಿನ ಸಹಾಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಂತಾಗಿದೆ. ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯದ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳ ಸ್ವರೂಪದ ವಿವರಣೆಯ ಬಗ್ಗೆಯೂ ನಾನು ಸಲಹೆ ಕೇಳಿದಾಗ ಅವರು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವನ್ನು ನಾನು ಎಂದೂ ಮರೆಯಲಾರೆ. ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ನಾನಿಲ್ಲಿ ದಾಖಲಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರಕಾರವು ನೀಡುತ್ತಿರುವ ಧನಸಹಾಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ಕಾರ್ಯ ಎಂದೋ ನಿಂತು ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸರಕಾರದ ಅಪಾರ ಧನ ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ನಾವೆಲ್ಲ ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞರಾಗಿರಬೇಕು. ಕೋಶ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರು ನೀಡಿದ ಸಹಕಾರ ಸಹಾಯಗಳಿಗೆ ನಾನು ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಶ್ರೀ ಭಗವಾನ್ ಇಂಡಸ್ಟ್ರೀಸ್‌ನವರು ಈ ಸಂಪುಟದ ಮುದ್ರಣವನ್ನು ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂರೈಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅದರ ಮಾಲೀಕರಾದ ಶ್ರೀ ಎಂ. ಜಿ. ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ ಶೆಟ್ಟಿಯವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ವಂದನೆಗಳು.

ಏಳನೆಯ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಮ, ವ, ಸ, ಹ - ಇಷ್ಟು ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮಿಕ್ಕ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ನಿಘಂಟಿನ ಮುದ್ರಣಪ್ರತಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳ ಸಭಾಪ್ರತಿಯೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಮಿಕ್ಕಿರುವ ಪರಿಶೀಲನೆಯ ಕೆಲಸ ಪೂರೈಸಿ ಈ ಯೋಜನೆ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಮುಗಿಯಲಿ ಎಂದು ನಾನು ಹಾರೈಸುತ್ತೇನೆ.

ಐದನೆಯ ಸಂಪುಟದ ಕರಡನ್ನು ತಿದ್ದುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪಾದಕ ವರ್ಗದವರು ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೂ ಕಚೇರಿಯ ಮಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ಸಿಬ್ಬಂದಿವರ್ಗದವರಿಗೂ ಅವರ ಸೇವೆಗೆ ನಾವು ಕೃತಜ್ಞರಾಗಿರಬೇಕು.

ಬೆಂಗಳೂರು
ತಾ|| ೧೫-೧೨-೧೯೮೭

ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ
ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕ

ನಾಭಿಕಮಲ (ನಾ). (ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ) ವಿಷ್ಣು ವಿನ ಹೊಕ್ಕುಳಿನಲ್ಲಿರುವ ತಾವರೆ : ಶ್ರೀಪತಿಯ ನಾಭಿಕಮಲದಿ ಅಜ ಜನಿಸಿದನು (ಪುರಂದ. ೧-೩-೧). [ನಾಭಿ+ಕಮಲ]

ನಾಭಿಕೂಪ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳುಗುಂಡಿ : ಅಹವಮಹಾಹುಂಕಾರ ಕಾಲಕೂಟವಿಟಿಪ್ರರೋದಶಂಕಾವಹ ನಾಭಿಕೂಪಾವಲಂಬಿ ಕೂರ್ಚ ಕಲಾಪಂ . . . ಲಾಟಿಬಲಂ (ಅದಿಪು. ೧೩-೪೫). [ನಾಭಿ+ಕೂಪ]

ನಾಭಿಖಂಡನ (ನಾ). =ನಾಭಿನಿಕರ್ತನ : ಮೊದಲಿಗನವನೀಶ್ವರ ರೋಳ್ ಮಹಿಮಾಸ್ವದನಾದಂ ನಾಭಿ ನಾಭಿಖಂಡನಕುಶಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೯೨). [ನಾಭಿ+ಖಂಡನ]

ನಾಭಿಗೋಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಕೋಲು ; ಎರಡು ಮೊಳದ ಅಳತೆಯ ಕಡ್ಡಿ : "ಎರಡು ಮೊಟನಾಗಲಾ ನಾಭಿ ಗೋಲೆಂದೆನಿಸುಂ" (ಮಂಗಳಾ. ೯೬-೧೧). [ನಾಭಿ+ಗೋಲ್]

ನಾಭಿಜ (ನಾ). (ವಿಷ್ಣು ವಿನ) ನಾಭಿಕಮಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ. [ಸಂ.]

ನಾಭಿತಾನ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ವಿಳಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಿರುವ ಒಂದು ಸ್ವರಶ್ರೇಣಿ ; IP ನಾಭಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಅತಿಮಂದ್ರವೂ ಗಂಭೀರವೂ ಗಂಭೀರವೂ ಗುಂಭವೂ ಆಗಿರುವ ಸ್ವರಗಳಿಂದ ಆದ ತಾನ : ಒಂದು ದಿನ ಅವರು ತಮ್ಮ ನಾಭಿತಾನಸಾಧಕವನ್ನು ಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು (ಸಂಗೀತ. ೩೫). [ನಾಭಿ+ತಾನ]

ನಾಭಿದಘ್ನ (ಗು). ೧. ಪಾದದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಹೊಕ್ಕುಳು ಮುಳುಗುವಷ್ಟು ಆಳವಾದ (ನೀರಿನ) ಮಟ್ಟವುಳ್ಳ : ಪೆಣ್ಣು ದೆ ಒಂದುದು ಪೊಕ್ಕು ಜಾನುದಘ್ನೋರುದಘ್ನ ಕಟಿದಘ್ನ ನಾಭಿದಘ್ನ ಸ್ಥಳದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೪-೯೫). (ನಾ). ೨. ಹೊಕ್ಕುಳು ಮುಳುಗುವಷ್ಟು (ನೀರಿನ) ಆಳ, —ಮಟ್ಟ : ಮನಃಪ್ರಿಯಂ ಸವತಿಯು ಮೆಯ್ಯೊಳೊತ್ತೆ ಚಂದನಾಂಬುವಂ ಕುಟಿತೆಗೆ ನಾಭಿದಘ್ನಮಾಯ್ತು ನಿತ್ತೆ ಮತ್ತವಳ ವಿಲೋಚನಾಂಬುವಿಂ ಸ್ತನದ್ವಯಂ ಸಮಸಮ ಮಾಯ್ತು ಪೂಗೊಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೧೫೨); ಸಂತಾಪಮುಂ ಮೆಯ್ಯೆ ಚ್ಚಲ್ ತಟ್ಟಾಜುತಿರ್ದತ್ತೆನೆ ಪ್ರಭುಳಸರಸ್ಸಂಕುಳಂ ಕಂಚದಘ್ನಂ ದಿಚ್ಚಿತ್ತಾ ನಾಭಿದಘ್ನಂ ತಡೆಯದೆ ಕಟಿದಘ್ನಂ ಕರಂ ಜಾನುದಘ್ನಂ (ಬಾಧಪು. ೧೪-೨೯); ಊಹಿಸದೆ ನಾ ಸ್ವಟಿಕವೆಂದುತ್ಸಾಹಿಸಲು ನೀರಾಯ್ತು ನನೆದನು ನಾಭಿದಘ್ನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೩೮). [ಸಂ.]

ನಾಭಿನಗ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಜಂಬುದ್ವೀಪದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪರ್ವತ ; ಮೇರು. ೨. ಜಂಬುದ್ವೀಪದ ನಾಲ್ಕು ಶ್ವೇತಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ನಾಲ್ಕು ಪರ್ವತಗಳು : ನಾಲ್ಕು ನಾಭಿನಗಂ ಗಳೆಂದಂ . . . ಚತುರ್ಧಶ ಮಹಾವಾಹಿನಿಗಳೆಂದಮೆಸೆದು (ಅದಿಪು. ೧-೪೮ ಪ). [ನಾಭಿ+ನಗ]

ನಾಭಿನಾಲ, ನಾಭಿನಾಳ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳಿನ ಬಳ್ಳಿ. **ನಾಭಿನಾಳ :** ನಾಭಿನಾಮಮಮಾಯ್ತು ಭಾಕನಿಕರನಾಭಿನಾಳಪ್ರಕರನಿಕರ್ತನಮ ನಜಾಯೆ ಪೇಟ್ಟು ದಜಾಂದಂ (ಅದಿಪು. ೬-೬೬); ಮಗುವು ಬಲವಾಗಿದ್ದರೆ . . . ನಾಭಿನಾಳಕ್ಕೆ ನೀರು ಸೋಂಕದ ಹಾಗೆ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸಿ . . . ಮಲಗಿಸಿದರೆ ೫-೬ ಗಂಟೆ ಅದು ಸುಖವಾಗಿ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೦೪). [ನಾಭಿ+ನಾಳ]

ನಾಭಿನಾಳ 'ನಾಭಿನಾಲ' ನೋ.

ನಾಭಿನಿಕರ್ತನ (ನಾ). ತಾಯಿಗೂ ಮಗುವಿಗೂ ಸಂಪರ್ಕ ವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ್ದ ಹೊಕ್ಕುಳುಕುಡಿಯನ್ನು ಜನನಕಾಲದಲ್ಲಿ

ಕತ್ತರಿಸುವುದು : ಆತನ ಕಾಲದೊಳು ಶಿಶುಗಳ್ಗೆ ನಾಭಿನಿಕರ್ತನ ಮಾಡೊಡೆ (ಜಾವಂಪು. ೧೧). IP ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಮನುವಾದ ನಾಭಿರಾಜನು ಮಕ್ಕಳ ಜನನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಭಿನಿಕರ್ತನ ವಿಧಾನ ವನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ 'ನಾಭಿ' ಎಂಬ ಹೆಸ ರಾಯಿತೆಂದು ಪೂರ್ವಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. [ನಾಭಿ+ನಿಕರ್ತನ]

ನಾಭಿಮಂಡಲ (ನಾ). ವರ್ತುಲಾಕಾರವಾದ ಹೊಕ್ಕುಳು : ಮುನಿಕುಮಾರನ ಸುರು ಚರಗಂಭೀರನಾಭಿಮಂಡಲಮೆಸೆಗುಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೩೬). [ನಾಭಿ+ಮಂಡಲ]

ನಾಭಿಮೂಲ, ನಾಭಿಮೂಳ (ನಾ). ೧. ಹೊಕ್ಕುಳಿನ ಕೆಳ ಭಾಗ, —ಬುಡ : ಅನುಕೂಲಪವನಂ ಜೀವನಿಷ್ಪದಿಂ ನಾಭಿಮೂಲ ದೊಳ್ ಕಹಳೆಯ ಪಾಂಗಿನಪೋಲ್ ಶಬ್ದವ್ರವ್ಯಂ ಜನಯಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೨). **ನಾಭಿಮೂಳ :** ೨. ಹೊಕ್ಕುಳಿನ ಕುಳಿ, —ಹಳ್ಳ : ಎಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡುವ ಸರರಮರರ ಕಣ್ಣೊಳನಂಗರಾಜನ ಬಯ್ಯುಟ್ಟಿಮದ್ಗಂ ಕೊಳೆತಳಿದುಮ ನಾಭಿಮೂಳ [ಪಾಪಂ. ೮]ಮುಂ ಬಾಹುಮೂಳಮುಂ ಸುರನಧುವಾ (ಅದಿಪು. ೯-೩೫). [ನಾಭಿ+ಮೂಲ]

ನಾಭಿಮೂಳ 'ನಾಭಿಮೂಲ' ನೋ.

ನಾಭಿರಾಜ (ನಾ). ಆದಿತೀರ್ಥಂಕರನ ತಂದೆ : ಆತನ ಮಗಂ ನಾಭಿರಾಜನೆಂಬೊಂ ಪದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಕುಳಧರಂ ಪಂಚವಿಂಶತ್ಕುತ್ರ ಪಂಚಶತಚಾಪೋತ್ಪೇಧನುಂ (ಜಾವಂಪು. ೧೧); ನಾಭಿರಾಜಂ ಧರದೇ ಯುವತಿಗೆ ಮರುದೇವಿಯ ದಲ್ ಸವತಿಯೆನಲ್ ಸುಖದಿನರಸು ಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೯೪); ನಾಭಿರಾಜ ಮರುತಾದೇವಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿದಾತನರುಹ (ಬಸವ. ೫೪೬); ಮನುವಂಶಾಗ್ರಣಿ ನಾಭಿರಾಜ ನೊಗಿದಂ ಸಂತಪ್ತಸೌಂದರ್ಯಕಾಂಚನವರ್ಣಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೧೦-೧೪). [ಸಂ.]

ನಾಭಿಶೂಲೆ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳು ನೋವು : ಹಿಂಗು, ಶುಂಠಿ, ಸೈಂಧವಲವಣ ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೆಂಡು ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ ದಿಸಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯಿ, ನಾಭಿಶೂಲೆ, ಹೊಟ್ಟೆಬೇನೆ, ಅತಿಸಾರ ಮಾಣ್ಣುಂ (ವಿನ್ಯವಿ. ೧೨೩); ಜೀರಕಾದಿ ಚೂರ್ಣ . . . ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳಲು ಸಕಲಾಜೀರ್ಣ . . . ನಾಭಿಶೂಲೆ . . . ಸರ್ವರೋಗವೂ ಹರ (ಸಕನ್ಯ. ೩೬೮). [ನಾಭಿ+ಶೂಲೆ]

ನಾಭಿಸರೋಜ (ನಾ). =ನಾಭಿಕಮಲ : ಅವನ ನಾಭಿಸರೋಜ ದೊಳ್ ವಚಶ್ರೀವರಸುತ್ಸವಂಚರಿಸು ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಪಂಚಕಂ. ೧-೨). [ನಾಭಿ+ಸರೋಜ]

ನಾಭಿಸೂತ್ರ (ನಾ). =ನಾಭಿನಾಲ : ತಾಯಿವುಂಡನ್ನರಸ ನಾಭಿ ಸೂತ್ರದಿಗೊಂಬುತಿಹುದು (ಸಮೋ. ೧೪-೫೧). [ನಾಭಿ+ಸೂತ್ರ]

ನಾಭಿಸ್ನಾನ (ನಾ). ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶ : ಶ್ರೀನಿಳಯಮಿಡುವೆ ನಾಭಿ ಸ್ನಾನಮೆನಲ್ ನೆಟಿದಯೋಧ್ವಿಗವತರಿಸಲ್ ಶ್ರಿಚ್ಛಾನಧರಂ ಬಗೆದಂ (ಅದಿಪು. ೭-೧). [ನಾಭಿ+ಸ್ನಾನ]

ನಾಭೀಕೂಪ (ನಾ). =ನಾಭಿಕೂಪ : ಲಾವಣ್ಯಾಂಬುರಸದ್ರವ ರೂಪಂ ಭಾವಿಪೊಡಾಕೆಯ ನಾಭೀಕೂಪಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೧ ರಗಳೆ). [ಸಂ.]

ನಾಭೀನಳಿನ (ನಾ). =ನಾಭಿಕಮಲ : ಬಳಿಕ ಕಾರುಣ್ಯದಲಿ ನಾಭೀ ನಳಿನದಲಿ ತೆಗೆದನು ವಿರಿಂಚಿಗೆ ಸಳಿಸಂಭವನೆಂಬ ಹೆಸರಾಯ್ತುಂಜು ಮೊದಲಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೩೦). [ಸಂ. ನಾಭೀನಳಿನ]

ಸಾಫೀಯ (ನಾ). ೧. ಬ್ರಹ್ಮ : ಸಾಫೀಯಂ ಸುರಾಮಾತ್ಮನಿಂದ್ರ
ನದೀನಂದನನುತ್ಥ ವಂ . . . ನೀತಿಜ್ಯೋತಿರ್ನಿರ್ವಹಿತಯಂ ಮನದೋರ್
ಮಾಚ್ಛಿ (ಪಂಚತಂ. ೩-೧). ೨. ಅದಿತಿರ್ಭರ್ತೃ. [ಸಂ.]

ಸಾಮ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಬೇರೆ ಪದಾರ್ಥ
ಗಳಿಂದ, ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೇರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕ
ಮಾಗಿ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಇಟ್ಟಿರುವ ಸಂಕೇತಪದ;
ಹೆಸರು; ಅಭಿಧಾನ : "ಅಖ್ಯಾತ್ಯ ಸಾಮ ಗೋತ್ರಾಭಿಖ್ಯಾತ್ಯಯ
ಸಂಜ್ಞೆಗಳ ಸಮಾನಾರ್ಥಗಳಾಗಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೧-೩೬); ನಿಮ್ಮ
ಸಾಮವೆನಗೆ ಮಂತ್ರ . . . ನಿಮ್ಮ ಸಾಮ ಕಾಮಧೇನುವೆನಗೆ
(ಬಸವಂ. ೬೬); ತೊಡೆವೆಂ ಶಕ್ತನ ಸಾಮಮಂ ತುಡುಕಿ ನೀರೋಳ್
ಮೆಟ್ಟುನೆಂ ವಹಿಯಂ (ಜಗದಿ. ೩-೨೧); ಎಲೆಯಪ್ಪರೇ ನಿಮ್ಮ
ಸಾಮಮಂ ಪೇಳಿಯೆನೆ (ನಂದರ. ೬-೪೫); ನಾರಾಯಣನಿನ್ನ ಸಾಮದ
ಸ್ವರಹೆಯ ಸಾರಾಮ್ಯ ತವೆನ್ನ ಬಾಯಿಗೆ ಬರಲಿ (ಪುರಂದ. ೨-೧೪೮ ಪಲ್ಲವಿ);
ಭರತಂಗೆ ಛಾಯಾಶರೀರವೆನೆ ಶಕ್ತುಫುನಿರ್ವನು ತನ್ನ ಸಾಮಲಕ್ಷ್ಯಕೆ
ಲಕ್ಷಣಂ ತಾನೆನಲ್ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬-೬೯೯); ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಕಲ
ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ಅಸ್ತಿತ್ವ, ಪ್ರಕಾರ, ಇಪ್ಪತ್ವ, ಸಾಮ, ರೂಪ—ಈ
ಐದು ಅಂಶಗಳು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೨೫). ೨. ಗಂಧ,
ಗೋಪೀಚಂದನ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಹೆಣೆ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆ
ಗಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಲಾಂಛನ.—ಗುರುತು : ಮುಖವ ತೊಳೆದು
ಸಾಮವನಿಟ್ಟು, ದಲ್ಲದೆ ಪ್ರಕಟಶಾಸ್ತ್ರವ ಸಾಮ ನೋಡಿದನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೨೨೧-೧); ನೇಮವಿದ್ದವನಿಗೆ ಕಾಮವು ಕಡಿಮೆಯೆ ಸಾಮವಿದ್ದ
ವರೆಲ್ಲ ಮಡಿಯೆ (ಇಂಟಾಸ. ೯೫-೬೧); ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಜುಟ್ಟು
ಹಹೆಯ ಮೇಲೆ ಸಾಮ, ಇವನಿಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ಅಪೂರ್ವ . . . ಎಂ.
ಎಸ್ತಿ. ಶಾಸು ಮಾಡಿದ (ಭಾರತಿ. ೧); ಈ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳುವುದೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮ, ಇದಿಲ್ಲದೆ ಸಾಮ, ಮುದ್ರೆ, ಲಿಂಗ,
ಜನಿವಾರ, ಗಡ್ಡೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ದಂಭಾಚಾರ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೬೨). ೩.
ಪುಂಡ್ರಧಾರಣೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಗೋಪೀಚಂದನ;
ತಿರುಮಣ್ಣು : ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಪೈಸೆಗೆ ಸಾಮ ಕೊಡಿ (ರೂಢಿ.
೪. —ಸಾಮಕಲ್ಪನೆ : ವಿಕಲ್ಪಗಳು ಐದು—ಜಾತಿ, ಗುಣ,
ಕ್ರಿಯೆ, ಸಾಮ ಮತ್ತು ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಎಂದು (ಭಾತತ್ವ. ೨೨೫).
೪. [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪದ; ಕ್ರಿಯಾ
ಪದ ಮತ್ತು ಅವ್ಯಯಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಪದ : ತರದಿಂದಂ
ಸಂಧಿಸಾಮಸ್ಥಿ ತಿವಿತತಮಾಸಕ್ರಮಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೫); ಕ್ರಮದಿಂದೆ
ಸಂಧಿಸಾಮಂ ಸಮಾಸಮಾ ತದ್ವಿ ತಂ . . . ಸಂಧಿ ಶಬ್ದ ಮಹದರ್ಪಣ
ದೋಳ್ (ಕಮದ. ೧). ೬. ಸಾಲ್ಪು ಬಗೆಯ ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು;
ಅಸಾಧಿತವಾದ ಸಾಮಪದ; ಮೂಲಸಾಮಪದ : ಕ್ರಿಯೆಯಂ
ನುಡಿಯದದು ವಿಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದುದರ್ಥಮುಳ್ಳು ವಂತದು ಲಿಂಗಂ
ನಿಯತ ಚತುರ್ಭೇದಮದಾರಯ ಕೃತ್ವದ್ವಿತಮಾಸನಾಮಸ್ಥಿತಿಯಂ
(ಕಮದ. ೬೨). ೭. (ಆಲಂ) ಮೋಸ; ವಂಚನೆ : 'ಪಂಗಸಾಮ' ಪರಾ.

ಸಾಮದ ಉಂಡೆ—ಸಾಮದ ಗೆಡ್ಡೆ : ಸಾಮದ ಉಂಡೆ ತೀರದೆ,
ತರಿಸು (ರೂಢಿ). ಸಾಮದ ಕೋಳಿ—ಹೆಣೆಯ ಮೇಲೆ
ಸಾಮದಂತೆ ಪಟ್ಟಿಗಳುಳ್ಳ, ಕೋಳಿಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ,
ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ : ಕೊಳ್ಳರೆ, ಸಾಮದ ಕೋಳಿ . . . ಬೇರೆ
ಬೇರೆ ಗಾತ್ರದ ೧೧ ಕುಟುಂಬಗಳುಳ್ಳ ಉಪವರ್ಗವಿದು (ಪಕ್ಷಿ.
೧೩೫). ಸಾಮದ ಗೆಡ್ಡೆ—ಸಾಮ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಳಸುವ
ಬಿಳಿಯ ಮಣ್ಣಿನ ಉಂಡೆ : ಕೋಡಿದಾರು, ಓಲೆಗಿರಿ ಪುಸ್ತಕ

ಗಳೂ ತಿರುಪಕೂಡೆಗಳೂ ಸಾಮದ ಗೆಡ್ಡೆಗಳೂ ತುಂಬಿದ್ದ ಒಂದು
ಕೊಡದಿಯನ್ನು ಧೂಳು ಹೊಡೆದು ಅವರಿಗಾಗಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ್ದರು
(ಬೈಸರ್ವ. ೨೦). ಸಾಮ ಹಾಕು—೧. ಹೆಣೆ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಾನ
ಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮವನ್ನು ಧರಿಸು. ೨. ಮೋಸ ಮಾಡು : ಎರಡು
ವರ್ಷಗಳಿಂದ ನನ್ನ ಅಂಗದಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ದರಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕೊನೆಗೆ
ಅತ ನನಗೆ ಸಾಮ ಹಾಕಿ ಓಡಿಹೋದ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಸಾಮನ್]
ಸಾಮಂಜೂರ್ (ನಾ). ಅಸ್ವೀಕೃತವಾದುದು; ನಿರಾಕರಿಸಿದುದು:
ರಜೆ ಸಾಮಂಜೂರ್ ಆಯಿತು (ಜೀವಾನ್. ೯೧); ಆ ಸಾಹೇಬನು
. . . ರಜೆ ಸಾಮಂಜೂರ್ ಮಾಡಿದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೬೬).

[← ಪಾರ. ಸಾಮಂಜೂರ್]

ಸಾಮಂಜೂರಿ (ನಾ). ಅಸ್ವೀಕಾರ; ನಿರಾಕರಣೆ : ರಜೆಯು
ಸಾಮಂಜೂರಿಯಾಗುವ ಬಗ್ಗೆ ನನಗೆ ಅಂಚೆಕೆಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಜೀವಾನ್.
೨೬೬). [← ಹಿಂ. ಸಾಮಂಜೂರಿ]

ಸಾಮಕರಣ (ನಾ) ೧. ಹೆಸರಿಡುವುದು : ದೇಶಿಯರು ತಮ್ಮ ನಾಡಿಗೆ
'ಕರುಸಾಡು' ಎಂಬ ಸಾಮಕರಣವನ್ನು ಮಾಡಿ (ದ್ರಾವಿ. ೮೯). ೨.
ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗುವಿಗೆ ಹೆಸರಿಡುವ ಒಂದು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ವಿಧಿ:
ಪ್ರಕಟಮುಮಪ್ಪಂತಿರೆ ಜಾತಕರ್ಮದೊಸಗೆಯುಮನೊಸೆದು ಮಾಡಿಸಿ
ಬಯಕಳಕಜನಶೀತಾಂತುಗೆ ಸಾಮಕರಣದುತ್ಪವದೊಳುತ್ಪವಂದೆರ
ಸಾಗಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೭೭); ದ್ವಾದಶದಿನಕ್ಕೆ ಸಾಮಕರಣೋತ್ಸ
ವಮಂ ಮಾಡಲೆಂದು ಗಾಗ್ಯನೆಂಬ ಪುರೋಹಿತಂ ತಿರೋಹಿತವೇಷ
ನಾಗಿ ಬಂದು . . . ತನಯರ್ಗೆ ರಾಮಕೃತ್ಯ ಶರೇಂಬ ಸಾಮಕರಣಂ
ಮೊದಲಾಗಿ ಪಲವುಮನ್ನರ್ಥಸಾಮಮನಿಟ್ಟು (ಜಗದಿ. ೩-೨೬ ವ);
ಗರ್ಭಾಧಾನ ಪುಂಸವನ ಸೀಮಂತ ಉನ್ನಯನ ಜಾತಕರ್ಮ ಸಾಮಕರಣ
ಉಪನಿಷ್ಠಮಣ ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ ಚೌಲ ಉಪನಯನ ಮಹಾನಾಮ್ಯ
ಮಹಾವ್ರತ ಉಪನಿಷತ್ತು ತೋಛನ ಉದ್ವಾಹನ ಮೃತಿಗಳೆಂಬ
ಪೋಷಕರ್ಮಗಳೊಡನೆಯುಂ (ವಿವೇಕ. ೬); ಸಾಮಕರಣವನೆಂತು
ಮಾಳ್ತೆನಸಾಮರೂಪಕ್ರಿಯೆಗೆ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೭-೨೪); ಜನನವಾದ
ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ದಿವಸ ಸಾಮಕರಣವನ್ನು ಮಾಡುವುದು (ಅರ್ಯಭ.
೧೨೩). 'ಪೋಷಕರ್ಮಸ್ವಾರ' ಪರಾ. ೩. ವಿಧಾನಸಭೆ ಮೊದ
ಲಾದ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಸದಸ್ಯರನ್ನು ನೇಮಕ ಮಾಡುವುದು.—
ಚುನಾವಣೆ ನಡೆಸದೆ ನೇರವಾಗಿ ನೇಮಿಸುವುದು. ೪. ಚುನಾ
ವಣಿಗಾಗಿ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು.

ಸಾಮಕರಣ ಮಾಡು—೧. (ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗುವಿಗೆ) ಸಾಮ
ಕರಣವೆಂಬ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸು; ಹೆಸರಿಡು : ನನ್ನ
ಕಿರಿಹುಡುಗನ ಸಾಮಕರಣ ಮಾಡುವಾಗ ಸ್ವಾಮಿಗಳನ್ನು ಕರೆಸಿದ್ದ
(ರೂಢಿ). ೨. ಸಂಘ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಸದಸ್ಯರನ್ನು ನೇಮಕಮಾಡು.
೩. "ಒಂದು ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಚುನಾವಣೆಗೆ ಹೆಸರು ಸೂಚಿಸು;
ಸಾಮಕರಣ ಮಾಡು" (Nominate. ಪತ್ರಿಕ. ೫೭).

[ಸಾಮ + ಕರಣ]

ಸಾಮಕರಣಂಗಿಯ, ಸಾಮಕರಣಂಗೈ (ಕ್ರಿ). (ಹುಟ್ಟಿದ
ಮಗುವಿಗೆ) ಸಾಮಕರಣವನ್ನು ಮಾಡು; ಹೆಸರಿಡು : ಇಂತೊ
ಪ್ಪುವ ಕುಮಾರನು ದಯೋತ್ಸವದಿಂದ ದೇವಮಾಸ್ತಾದಿಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು
ಸಾಮಕರಣಂಗಿಯು (ವಮಿ. ೮. ೨-೨೫ ಪ). ಸಾಮಕರಣಂಗೈ :
ಚಂದ್ರಹಾಸನೆಂದಿಳಿಯೋಳತಂಗೆ ಹೆಸರಾಗಲೆಂದುಚ್ಚರಿಸಿ ಸಾಮಕರಣಂ
ಗೈದರು (ಚೈದಿ. ೨೮-೬೦).

[ಸಾಮಕರಣ + ಕಿಯ]

ನಾಮಕರಣಂಗೈ 'ನಾಮಕರಣಂಗೈಯ' ನೋ.

ನಾಮಕರಣಪತ್ರ (ನಾ). ಸಂಘ, ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಸದಸ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಉಮೇದುದಾರರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪತ್ರ : "ಹೆಸರು ಸೂಚನೆಯ ಪತ್ರ ; ನಾಮಕರಣಪತ್ರ ; ಉಮೇದುದಾರಿಕೆಯ ಅರ್ಜಿ" (Nomination Paper- ಪುಟ. ೫೭). [ನಾಮಕರಣ + ಪತ್ರ]

ನಾಮಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. - ನಾಮಕರಣ ೨ : ನಾಮಕರ್ಮ ಬಹಿಯಾನ ನಿವದ್ಯಾನ್ವಪ್ರಾರಣ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಕೇಶಾವಾಪ . . . ಎಂಬ ಯುಕ್ತ ಮೂಲ ಗರ್ಭಾಧಿ ನಿರ್ವಾಣಪರ್ಯಂತಗಳ ಪ್ರಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳುಂ (ಅಧಿಪ. ೧೫-೧೫೬); ಜನಂಗಿಸಿದುದಂತಾ ನಾಮ ಕರ್ಮೋತ್ಪತ್ತಿ (೨೦೦೩೫. ೧೦-೭೮); ನಾಮಕರ್ಮಮುಂ ಬಹಿಯಾನ ನಮುಂ...ನಿರ್ವಾಣಪರ್ಯಂತಮಪ್ರಯುಕ್ತ ಮೂಲ ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಯೋ (ಜಾಪಂ. ೨೧೨). 'ದೀಕ್ಷೆ' ಪರಾ. ೨. [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಾತಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಶರೀರ, ಅವಯವ, ರೂಪಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಹಾಗೂ ತೊಂಬತ್ತು ಮೂರು ಪ್ರಕೃತಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕರ್ಮ : ನಾಮಕರ್ಮಮುಂ ಪಿಂಡಾಪಿಂಡನಾಮದಿಂ ತೊಂಬತ್ತು ಮೂರು ಕೆಲಸಕ್ಕುಂ (೨೦೦೩೫. ೧೨-೧೧೬); ಜೀವ ವಿಸಾಕಿಯುಂ ಪುದ್ಗಲವಿಪಾಕಿಯುಂ ಕ್ಷೇತ್ರವಿಪಾಕಿಯುಮೆಂದಿಂತು ನಾಮಕರ್ಮಂ ತ್ರಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಗೊಮ್ಮ. ೨-೭).

[ನಾಮ + ಕರ್ಮ]

ನಾಮಕರ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿ (ನಾ). = ನಾಮಕರ್ಮ ೨ : ಸತ್ಯ ಕಥನಮಲ್ಲಮಕದ ಬಂಧದೊಳಂ ಚೆತ್ತಾರಿ ನಾಲ್ಕು ನಾಮಕರ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಿಲ್ಲವು (ಗೊಮ್ಮ. ೬-೧೦). 'ದೀಕ್ಷೆ' ಪರಾ. ೧೨ ಇದು ಜೀವನಿಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಶರೀರ, ಅವಯವ, ರೂಪಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮನಿಗೆ ನಾರಕ ಮೊದಲಾದ ರೂಪವನ್ನು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಈ ಹೆಸರು ಅನ್ವರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಇದು ಜೀವನ ಶುದ್ಧಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಆಚ್ಛಾದಿಸಿ ಅವನಿಗೆ ಮನುಷ್ಯ, ತೀರ್ಥ, ನಾರಕ, ದೇವ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ನಾನಾ ಬಗೆಯಾದ ರಚನೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಮೂಲತಃ ೪೨ ಭೇದಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಉಪಾಂಗಗಳು (ಉತ್ತರ ಭೇದಗಳು) ಸೇರಿ ಒಟ್ಟು ೯೩ ಆಗುತ್ತವೆ. ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ : ೧. ನರಕಗತಿ, ೨. ತೀರ್ಥಗತಿ, ೩. ಮನುಷ್ಯಗತಿ, ೪. ದೇವಗತಿ, ೫. ವಿಕೇಂದ್ರಿಯಜಾತಿ, ೬. ದ್ವೀಂದ್ರಿಯಜಾತಿ, ೭. ತ್ರೀಂದ್ರಿಯಜಾತಿ, ೮. ಚತುರ್ದ್ರಿಯಜಾತಿ, ೯. ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಜಾತಿ, ೧೦. ಔದಾರಿಕಶರೀರ, ೧೧. ವೈಕ್ರಿಯಿಕಶರೀರ, ೧೨. ಆಹಾರಕಶರೀರ, ೧೩. ತೈಜಸಶರೀರ, ೧೪. ಕಾರ್ಮಣಶರೀರ, ೧೫. ಔದಾರಿಕಶರೀರ ಬಂಧನ, ೧೬. ವೈಕ್ರಿಯಿಕಶರೀರ ಬಂಧನ, ೧೭. ಆಹಾರಕಶರೀರಬಂಧನ, ೧೮. ತೈಜಸ ಶರೀರಬಂಧನ, ೧೯. ಕಾರ್ಮಣಶರೀರಬಂಧನ, ೨೦. ಔದಾರಿಕ ಶರೀರಸಂಘಾತ, ೨೧. ವೈಕ್ರಿಯಿಕಶರೀರಸಂಘಾತ, ೨೨. ಆಹಾರಕಶರೀರಸಂಘಾತ, ೨೩. ತೈಜಸಶರೀರಸಂಘಾತ, ೨೪. ಕಾರ್ಮಣಶರೀರಸಂಘಾತ, ೨೫. ಸಮಚತುರಸ್ತ್ರ ಸಂಸ್ಥಾನ, ೨೬. ನೈಗೋಧಪರಿಮಂಡಲಸಂಸ್ಥಾನ, ೨೭. ಸ್ವಾತಿಸಂಸ್ಥಾನ, ೨೮. ಕುಬ್ಜಕಸಂಸ್ಥಾನ, ೨೯. ವಾಮನಸಂಸ್ಥಾನ, ೩೦. ಕುಂಡಕ ಸಂಸ್ಥಾನ, ೩೧. ಔದಾರಿಕಾಂಗೋಪಾಂಗ, ೩೨.

ವೈಕ್ರಿಯಿಕಾಂಗೋಪಾಂಗ, ೩೩. ಆಹಾರಕಾಂಗೋಪಾಂಗ, ೩೪. ವಜ್ರರ್ಷಭನಾರಾಚ ಶರೀರಸಂಹನನ, ೩೫. ವಜ್ರನಾರಾಚ ಶರೀರಸಂಹನನ, ೩೬. ನಾರಾಚಶರೀರಸಂಹನನ, ೩೭. ಅರ್ಧ ನಾರಾಚಶರೀರಸಂಹನನ, ೩೮. ಕೀಲಕಶರೀರಸಂಹನನ, ೩೯. ಅಸಂಪ್ರಾಪ್ತಾಸ್ಯ ಪಾಟಿಕಾಶರೀರಸಂಹನನ, ೪೦. ಶುಕ್ಲವರ್ಣ, ೪೧. ಪೀತವರ್ಣ, ೪೨. ನೀಲವರ್ಣ, ೪೩. ರಕ್ತವರ್ಣ, ೪೪. ಕೃಷ್ಣವರ್ಣ, ೪೫. ಸುಗಂಧ, ೪೬. ದುರ್ಗಂಧ, ೪೭. ಮಧುರ ರಸ, ೪೮. ಅಮ್ಲರಸ, ೪೯. ತಿಕ್ತರಸ, ೫೦. ಕಟುರಸ, ೫೧. ಲವಣರಸ, ೫೨. ಕರ್ಕಶಸ್ಪರ್ಶ, ೫೩. ಕೋಮಲಸ್ಪರ್ಶ, ೫೪. ಶೀತಸ್ಪರ್ಶ, ೫೫. ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶ, ೫೬. ಸ್ನಿಗ್ಧಸ್ಪರ್ಶ, ೫೭. ರೂಕ್ಷಸ್ಪರ್ಶ, ೫೮. ಲಘುಸ್ಪರ್ಶ, ೫೯. ಗುರುಸ್ಪರ್ಶ, ೬೦. ನರಕಗತ್ಯಾನುಪೂರ್ವೀ, ೬೧. ತೀರ್ಥಗತ್ಯಾನುಪೂರ್ವೀ, ೬೨. ಮನುಷ್ಯಗತ್ಯಾನುಪೂರ್ವೀ, ೬೩. ದೇವಗತ್ಯಾನುಪೂರ್ವೀ, ೬೪. ಪ್ರಶಸ್ತವಿಹಾಯೋಗತಿ, ೬೫. ಅಪ್ರಶಸ್ತವಿಹಾಯೋಗತಿ, ೬೬. ಅಗುರುಲಘು, ೬೭. ಉಪಘಾತ, ೬೮. ಪರಘಾತ, ೬೯. ಉಚ್ಛ್ವಾಸ, ೭೦. ಆತಪ, ೭೧. ಉದ್ಯೋತ, ೭೨. ತ್ರಸ, ೭೩. ಸ್ಥಾವರ, ೭೪. ಬಾದರ, ೭೫. ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ೭೬. ಪರ್ಯಾಪ್ತಿ, ೭೭. ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಿ, ೭೮. ಪ್ರತ್ಯೇಕಶರೀರ, ೭೯. ಸಾಧಾರಣ ಶರೀರ, ೮೦. ಸ್ಥಿರ, ೮೧. ಅಸ್ಥಿರ, ೮೨. ಶುಭ, ೮೩. ಅಶುಭ, ೮೪. ಸುಭಗ, ೮೫. ದುರ್ಭಗ, ೮೬. ಸುಸ್ವರ, ೮೭. ದುಸ್ವರ, ೮೮. ಆದೇಯ, ೮೯. ಅನಾದೇಯ, ೯೦. ಯಶಃಕೀರ್ತಿ, ೯೧. ಅಯಶಃಕೀರ್ತಿ, ೯೨. ನಿರ್ಮಾಣ, ೯೩. ತೀರ್ಥಕರ.

[ನಾಮಕರ್ಮ + ಪ್ರಕೃತಿ]

ನಾಮಕಲ್ಪನೆ (ನಾ.) [ಬೌದ್ಧ] ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಜಾತಿ, ಗುಣ, ಕ್ರಿಯೆ, ನಾಮ ಮತ್ತು ದ್ರವ್ಯ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಪನೆ ಅಥವಾ ವಿಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವಿಕಲ್ಪಗಳು ಅಥವಾ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ಐದು ವಿಧ-ಜಾತಿಕಲ್ಪನೆ, ಗುಣಕಲ್ಪನೆ, ಕ್ರಿಯಾಕಲ್ಪನೆ, 'ನಾಮಕಲ್ಪನೆ ಮತ್ತು ದ್ರವ್ಯಕಲ್ಪನೆ ಎಂದು . . . ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವಾದುವುಗಳು ; ನಾಮ ಕಲ್ಪನೆಯು ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವುದು (ಭಾಷ್ಯ. ೨೬೬). 'ದ್ರವ್ಯಕಲ್ಪನೆ' ಪರಾ. [ನಾಮ + ಕಲ್ಪನೆ]

ನಾಮಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಗುರುಗಳು ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಪುಂಡ್ರಧಾರಣೆ ಮಾಡಿಸುವಾಗ ಶಿಷ್ಯರು ಅವರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಕಾಣಿಕೆ : ಈ ವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಗಡ್ಡೆ ಬೆದ್ದಲು ತೋಟಕುಡಿಕೆ . . . ಏರುಕಾಣಿಕೆ ನಾಮಕಾಣಿಕೆ ಗುರುಕಾಣಿಕೆ (ಹುಟ್ಟು. ೩). [ನಾಮ + ಕಾಣಿಕೆ (<ಕಾಣ್ಯ)]

ನಾಮಕಾವಾಸ್ತೆ 'ನಾಮಕೇವಾಸ್ತೆ' ನೋ.

ನಾಮಕೀರ್ತನೆ (ನಾ). ದೇವರ ಹೆಸರನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು, - ಭಜಿಸುವುದು ; ಭಜನೆ : ಕುಲಜನಾಗಲಕುಲಜನಾಗಲಿ ಜಲರುಹಾಕ್ಷನ ನಾಮಕೀರ್ತನದೊಳಗೆ ಬದುಕುವನಾವನಾತನೆ ಸುಕೃತಿ ಯೆಂಬವನು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೧೨೩). [ನಾಮ + ಕೀರ್ತನೆ]

ನಾಮಕೀರ್ತನೆ (ನಾ). = ನಾಮಕೀರ್ತನೆ : ನಾಮಕೀರ್ತನೆ ಅನುದಿನ ಮಾಳ್ಗೆ ನರಕಭಯಗಳುಂಟೆ (ಪುರಂದ. ೨-೧೦೬ ಪಲ್ಲವಿ); ಪ್ರಯಾಣಿಕರು ಪೀಠರ ನಾಮಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ . . . ವಿನಾಯಿತು ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕೇಳಲಾರಂಭಿಸಿದರು (ಕವಾಂ. ೪).

[ನಾಮ + ಕೀರ್ತನೆ]

ನಾಮಕೇವಾಸ್ತೆ, ನಾಮಕಾವಾಸ್ತೆ (ಅ). ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ : ಶ್ಯಾಮರಾಯನ ಕೈಯಾಗಿನ ಭಗವಂತ ಅಂತ ಮಾಡಿದೀರಿ? ಅಂವಾ ನಾಮಕೇವಾಸ್ತೆ ತಂದಿ ದಿನೈವಾ ? (ದೀಪಕ. 11, ೩೬೭). ನಾಮಕಾವಾಸ್ತೆ : ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆತ ನಾಮಕಾವಾಸ್ತೆ ಯಜಮಾನ. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಆತನ ಹೆಂಡತಿಯದೇ (ರೂಢಿ).

[IP ಹಿಂದಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಒಂದು ಪದವಲ್ಲ]

ನಾಮಗ್ರಹ (ನಾ). ಹೆಸರನ್ನು ಕರೆಯುವುದು; ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳುವುದು : ಬಂದು ನಿಂದನಿಹೋಗಿ ನಾಮಗ್ರಹಂ ಮಾಡಿ. . . ಕಾರ್ಯಮಂ ನುಡಿದೆ ನಿನ್ನಂ ಬಿಟ್ಟು ದೈವಜ್ಞನಾದನುಮಿಲ್ಲಾಂ ಕೃತಕೃತೃನಾದಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೩-೧೩). [ನಾಮ + ಗ್ರಹ]

ನಾಮಗ್ರಹಣ (ನಾ). = ನಾಮಗ್ರಹ : ಪಲಂಬರು ಶಿವಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪನಗೊಂಡೊಡೆ ಕೇಳದಂತಿರ್ಪ ಪರಮೆಯರು ನಿಮ್ಮದಿಗಳ ನಾಮ ಗ್ರಹಣಂಗೊಳಲೊಡನಂತಂತೆ ಪುಕುಕುತಲೆವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿತೆಯಾಗಿರಲ್ (ನಂಬರ. ೧೦-೧೯). [ನಾಮ + ಗ್ರಹಣ]

ನಾಮದ ಬೇರು (ನಾ). ಸುರುಳಿಸುರುಳಿಯಾಗಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪೊದರುಗಡೆ; "ಶಾರಿವ, ಶ್ಯಾಮ" (ಪಂಡಿತ. ೨೫೫). [<ನಾಮ + ಬೇರು (<ಬೇರ್)]

ನಾಮದ ಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪಿನ ಗಡೆ : (ಮೈತ್ರಿ. ೫-೯೦). [<ನಾಮ + ಸೊಪ್ಪು]

ನಾಮದಾರ (ಗು). ೧. ಹೆಸರಾಂತ; ಕೀರ್ತಿ ಪಡೆದ; ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾದ; ಸನ್ಮಾನ್ಯ : ನನ್ನ ಗುಣಲನೇ ಇಸವಿವರಿಗೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ರಾಜ್ಯಕಾರ ಭಾರವನ್ನು ನಾಮದಾರ ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯ ಕಂಪನಿಯವರು ಇಂಗ್ಲೆಂಡದ ಸರಕಾರದವರ ಅಪ್ಪಣೆಯಿಂದ ಸಾಗಿಸಿದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧೨). (ನಾ). ೨. ಹೆಸರಿನ ಹಿಂದೆ ಸೇರಿಸುವ ಗೌರವಸೂಚಕವಾದ ಒಂದು ಉಪಪದ : ಇಂಥ ದಾಳನಿಕ ಮಹಾಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ "ಮುರಿದ ರೆಕ್ಕೆ" (Broken wing) ಎಂಬ ಹೆಸರೇಕೆ . . . ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ನಾಮದಾರ ಗೋಖಲೆಯವರೇ ಎತ್ತಿದ್ದರು (ಪ್ರಬಂಧ. ೮೯).

[<ಪಾರ.ಹಿಂ.ಮರಾ. ನಾಮದಾರ್]

ನಾಮದೇಶಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ನಾಮದೇಶಿ - ಸಂಪೂರ್ಣ ರಾಗ, ಪದ್ಮಗ್ರಹವನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡಿದೆ (ಚತುಸ್ತ. ೧೪೩). [ಸಂ. ನಾಮದೇಶಿ]

ನಾಮಧಾರಕ (ಗು). ೧. ಹೆಸರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೊಂದಿರುವ; ನಿಜವಾದ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಶೂರ, ಪಂಡಿತ ಮೊದಲಾದ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ : ಕವಿಗಳ ನಾಮಧಾರಕ ಸರಾಧಿಪರೋಳಿಯೋಳಿತನೊಳ್ಳಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦). (ನಾ). ೨. ಅರ್ಹತೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಹೆಸರನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವವನು : ಪ್ರತಸಂಸ್ಕಾರದಿನಾದರ್ ವಿತಕುಣಾರ ದ್ರಾಹ್ಮಣಾ ತ್ರಿಯಾಸಂತಿಸಿಯುತರು ಚಿತಸಕ್ತಿಯಾ ವಿರಹಿತನಾತಂ ನಾಮಧಾರಕಂ ದ್ವಿಜನಲ್ಲಂ (ಅದಿಪು. ೧೫-೧೫); ಇಜಾಯದೆ ಬೇಡಿ ದೊಡ್ಡಿಯದೆ ಜುಜಿ ಕುಲೀನತೆಗೆ ಬೆಸೆದು ಪಾರ್ಥಿವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆಲಿ ವಟ್ಟಿನಿ ಧರತ್ತಿಗೆ ಪೊಲೆಯನಿಪಂ ರಾಜನಾಮಧಾರಕನಲ್ಲೆ (ಸಂರಾಮಾ. ೪-೪೧); ವಿನಜಾಯಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯನೇ ಚತುರಕವಿಪ್ರತಾ ನರಚತಾಧ್ಯಕ್ಷತೃಪ್ರತಿರೈಕಪಾತ್ರಸಂಸ್ಥಿತಗುಣದೋಷದಗ್ಧ ಜಳಭೇದನಮಂ ಕವಿನಾಮಧಾರಕಂ (ಚಂದ್ರ. ೧-೩೮). [ನಾಮ + ಧಾರಕ]

ನಾಮಧಾರಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರು ಪಡೆದವನು; ಹೆಸರುವಾಸಿ ಯಾದವನು; ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನು. ೨. ನಟನೆ ಮಾಡುವವನು;

ಸೋಗುಗಾರ : ಅತ್ಯಾತಿಗೆ ಬಕಪ್ರತಿಗೆ ಗ್ರಾಮಣಿಗೆ ಪಾಪಂಧ ಗಾತ್ಮವಿರಾಮಕಾರಿಗೆ ಕೂಟಿಸಾಕ್ಷಿಗೆ ನಾಮಧಾರಿಗೆ ಪಾರ್ಥ ಕೇಳಾ ಪರಲೋಕವಿಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೨೬). ೩. ಭಗವಂತನ ನಾಮವನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವವನು, — ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವವನು; ಭಕ್ತ : ದೇವನಾಮದ ಜೋಡು ನಮ್ಮನು ಕಾವುದೈ ನೀ ಮುನಿದಡೆಯು ನಿಮಗಾವು ಹೆದಜಿವು ನಾಮಧಾರಿಗಳತುಳಬಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೪೩); ಸ್ವಾಮಿ ಶ್ರೀಪುರಂದರವಿಟ್ಟಲರಾಯನ ನಾಮಧಾರಿಗಳಿಗೆ ನರಕವುಂಟೆ (ಪುರಂದ. ೩-೧೦೯-೩). ೪. ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಹೆಗ್ಗುರು ತಾದ ಮೂರು ನಾಮಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು; ತ್ರಿಪುಂಡ್ರ ಧಾರಿ. ೫. ಶ್ರೀರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರ ಮತಾನುಯಾಯಿ; ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ. [ಸಂ. ನಾಮಧಾರಿ]

ನಾಮಧೇಯ (ನಾ). ೧. ನಾಮ; ಹೆಸರು : ಭವಪರಿಣಾಮ ಪರಾವರ್ತನದಿಂದ ಬಂದು ವಿಂಧ್ಯಾಟವೀಮಧ್ಯದೊಳ್ ಸೋಮನಾಮ ಧೇಯ ತಾಪಸಂಗಂ ಶ್ರೀದತ್ತೆಗಂ ಸೋಮಲನೆಂಬೊ ಮಗನಾಗಿ (ಶಾಂತಿ. ೯-೯೧ ನ); ಪರವಾದೀ[ಶರಭ]ಧೇರುಡ್ಡಾ ಪರನಾಮ ಧೇಯರಪ್ಪ ಶ್ರೀಮತ್ ಶ್ರೀನಂದಿ ಪಣ್ಣಾಕದೇವರ್ಗ್ಗಿ (ಸಾಂ. ೪೩-೨೬; 1072); ಶೃಂಗೀದೇವಪುರ ನಾಮಧೇಯದ ಬೇಡರೂರಿಂ ಗರಸು ಗುಹಂ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೯೭-೫೩೨). ೨. ಯಜ್ಞಯಾಗಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳುವ ವೇದದ ಭಾಗ : ಮತ್ತಮಾ ವೇದಂಗಳಾ ದೊಡೆ ವಿಧಿವಾದ ಅರ್ಥವಾದ ಮಂತ್ರವಾದ ನಾಮಧೇಯಂಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕುಭೇದದಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಧರ್ಮಂಗಳಂ ಬೋಧಿಪವು . . . ಜನನೀ ಜನಕರೆಂತೆ ಯಾಗಾದಿಗಳ್ಳಿ ನೆಸರಂ ಪೇಳ್ವುದೇ ನಾಮಧೇಯಮಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೪); ವೈದಿಕಜ್ಞಾನವು ವಿಧಿ, ನಿಷೇಧ, ಮಂತ್ರ, ನಾಮ ಧೇಯ, ಅರ್ಥವಾದವೆಂದು ವಿಭಜಿತವಾಗಿದೆ (ಭಾರವ. ೧೨೯).

[ಸಂ.]

ನಾಮನಕ್ಷತ್ರ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರಿನ ಮೊದಲ ನೆಯ ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಗೊತ್ತುಮಾಡುವ ನಕ್ಷತ್ರ; IP ಜನ್ಮ ನಕ್ಷತ್ರವು (ಅಂದರೆ ಒಬ್ಬನು ಹುಟ್ಟಿದ ನಕ್ಷತ್ರವು) ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ ದಿದ್ದರೆ ಅವನ ಹೆಸರಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಅಕ್ಷರದಿಂದ ನಕ್ಷತ್ರವನ್ನೂ ನಕ್ಷತ್ರಪಾದವನ್ನೂ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಚು, ಚೆ, ಚೊ, ಲ, ಈ ಅಕ್ಷರಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅತ್ತಿನಿ ೧, ೨, ೩, ೪ನೆಯ ಪಾದ. ಹೀಗೆಯೇ ಎಲ್ಲಾ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೂ ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ಪಾದ ದೊಂದಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ : ಪಾತಕ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹೆಸರು ಹೇಳಿ. ನಾಮನಕ್ಷತ್ರದಿಂದ ನೋಡಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ).

[ನಾಮ + ನಕ್ಷತ್ರ]

ನಾಮನಿರ್ದೇಶ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು. ೨. = ನಾಮಕರಣ ೩ : ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ನಾಮನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿದ ಹನ್ನೆರಡು ಜನಗಳೂ . . . ಸದಸ್ಯರಾಗಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಷಾ. ೩೯).

[ನಾಮ + ನಿರ್ದೇಶ]

ನಾಮನಿರ್ವಚನ (ನಾ). ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳುವುದು, — ಹೊಗಳುವುದು, — ಪ್ರಶಂಸಿಸುವುದು : ಬಸವನವತಾರ ಬಸವನ ನಾಮನಿರ್ವಚನವೆನ ಬಾಲ್ಯದ ಲೀಲೆ (ಲಾಚಂ. ೧-೧೩).

[ನಾಮ + ನಿರ್ವಚನ]

ನಾಮಪತ್ರ (ನಾ). ಚುನಾವಣೆಗೆ ನಿಲ್ಲಲು ಅಭ್ಯರ್ಥಿ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಪತ್ರ : ಮುಕುಂದನ ನಾಮಪತ್ರ ಕೊಡಿಸಿದರು . . . ಚಂಚಲಿ ಹಿಂದು

ಮುಂದು ನೋಡಲಿಲ್ಲ. ತಾನೂ. ನಾಮಪತ್ರ ಸಲ್ಲಿಸಿದಳು (ಭೂಮಿಪಾ. ೭೪) ; ಚುನಾವಣೆಗೆ ನಾಮಪತ್ರವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಲು ಇಂದೇ ಕೊನೆಯ ದಿನ (ರೂಢಿ). [ನಾಮ + ಪತ್ರ]

ನಾಮಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ.] ವಸ್ತು, ವ್ಯಕ್ತಿ, ಸ್ಥಳ ಮತ್ತು ಭಾವಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸುವ ಪದ : ಸಂಗತಿಯೆಂದಂ ನಾಮಪದಗಳ ವೇಶಾರ್ಥಗತಿಯೊಳಾಗಿ ಸಮಾಸಂ ಸಂಗಳಿಸುಗುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಾಂ. ೧೯೯) ; ಮರ, ದೇವ, ಎಂದು (ನಾಮ)ಲಿಂಗಮನಿರೂಪಿಸುಂ ಎಂಬ ನಾಮ ವಿಭಕ್ತಿಯಂ ಕೂಡೆ, ಮರಂ, ದೇವಂ ಎಂದು (ನಾಮ)ಪದಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೩೫ ಸ್ತುತಿ) ; ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳುವ ಪದಗಳೆಲ್ಲ ನಾಮಪದಗಳು (ಮಧ್ಯಮ. ೭) ; ಒಂದು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪದಗಳನ್ನು ನಾಮಪದ, ಕ್ರಿಯಾಪದ, ಅವ್ಯಯ ಎಂದು ಮೂರು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿ. ೩೩). [ನಾಮ + ಪದ]

ನಾಮಪ್ರಕೃತಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ.] ನಾಮಪದದ ಮೂಲರೂಪ : ಪ್ರಾತಿಪದಿಕ : ಸುಲಲಿತಾಕ್ಷರಂಗಳಪ್ಪ ನಾಮಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಸರಿಮಾಡಿ, ಸಮಸಂಸ್ಕೃತಮೆಂಬ ಪೆಸರನ್ನಿಟ್ಟು, ಶಬ್ದಜ್ಞರಾ' ಲಿಂಗಮಂ ಮಾಲ್ವರಾ' (ಶಮದ. ೪೦ ಸ್ತುತಿ) ; ನಾಮಪದದ ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ನಾಮಪ್ರಕೃತಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೭) ; ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ನಾಮಪ್ರಕೃತಿಗಳಾಗುವುವು (ಕೃಷಿ. ೧೩). [ನಾಮ + ಪ್ರಕೃತಿ]

ನಾಮಫಲಕ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಕಟ್ಟಡ, ಬೀದಿ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ, ಇದು ಇಂಥದೆಂದು ಸೂಚಿಸಲು ಬರೆದು ತಗುಲುವಾಕಿರುವ ಹೆಸರಿರುವ ಹಲಗೆ : ಪಂಪನಂದಿರದ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಾಣುವಂತೆ ಹಾಕುವ ನಾಮಫಲಕದ ಮೇಲೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನು ಬರೆಸಬೇಕು ?—ಎಂಬ ಬಗೆಬಗೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ ವಳಿ (ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಹಾವಳಿ)ಯನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಎಸೆದರು (ಪ್ರಾಮಿ. ೧೧) ; ಅವರು ಹೊಸ ಅಂಗಡಿಯೊಂದನ್ನು ತೆರೆದು ನಾಮಫಲಕವನ್ನು ತಗುಲು ಹಾಕಿದರು (ರೂಢಿ). [ನಾಮ + ಫಲಕ]

ನಾಮಮೋಹ (ನಾ). ಹೆಸರಿನ ಮೇಲಿರುವ ಪ್ರೀತಿ : ಜಯದ ಮದ್ದಿನಲಿ ನಾಮಮೋಹದಲಿ ಭರತನಾದ ಮೂಢ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೨೫೦-೭). [ನಾಮ + ಮೋಹ]

ನಾಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬರೆದನ್ನಾಮಯ್ಯಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೪-೪೦ ; ಸು. ೩೨೦). [ನಾಮ + ಅಯ್ಯ]

ನಾಮರೂಢಿ (ನಾ). ಪದದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥ,—ಮೂಲಾರ್ಥ : ಶಬ್ದದ ನಿಜಸ್ವರೂಪ : ಸ್ವರಮಿದಿರೊಳಿರೆ ವಿಭಕ್ತಿಸ್ವರಕಂ ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ವರಕ್ಕುಮಕ್ಕುಂ ಲೋಪಂ ವರಸಂಸ್ಕೃತ ಕರ್ಣಾಟಕಮೊದಲೊಳಂ ನಾಮರೂಢಿಯೆಂಬುದ ಪಕ್ಷಂ (ಶಮದ. ೫೨) ; “ನಾಮರೂಢಿಯೆಂಬುದು” ಎಂದರೆ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಹಾನಿ ಬರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ (ಕೃಷಿ. ೭). [ನಾಮ + ರೂಢಿ]

ನಾಮರ್ದ (ನಾ). ೧. ಹೇಡಿ ; ಪುಕ್ಕ. ೨. ನವುಂಸಕ : ಆ ನಾಮರ್ದ ನಿನ್ನ ಭಾವ ಯಾವ ಮುಖ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಇರುತ್ತಾನೆ (ದುಂಬಿಕ. ೧೭೧). ೩. ಸಾರವಿಲ್ಲದುದು : ನಿಸ್ಸತ್ತ್ವ : ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಜಾಗ ನಾಮರ್ದ ಎಂತ ಕೇಳುತೇನೆ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೭೩). [←ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ನಾಮರ್ದಾ]

ನಾಮಲಿಂಗ (ನಾ). = ನಾಮಪ್ರಕೃತಿ : ನಾಮಲಿಂಗಕ್ಕೆ—ಅರಸ . . . ಹರಿಣ, ಮೂಸಕ—ಎಂದಿರಿಸಿ ಸಪ್ತವಿಭಕ್ತಿಯಂ ಪತ್ತಿಸುವುದು (ಶಮದ. ೭೨ ಪ್ರಯೋ). [ನಾಮ + ಲಿಂಗ]

ನಾಮವಾಚಕ (ನಾ).—ನಾಮಪ್ರಕೃತಿ : ಬಗೆಬಗೆಯ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಅಥವಾ ವಿಷಯಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ನಾಮಪದಕ್ಕೆ ನಾಮವಾಚಕವೆಂದು ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೨೫). [ನಾಮ + ವಾಚಕ]

ನಾಮವಿಭಕ್ತಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ.] ನಾಮಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಕರ್ತೃ, ಕರ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ ; ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಹಿಂತೆ ಬೇಟ್ಟು ನಾನಾ ತೆಜದ ಲಿಂಗಂಗಳ್ಳಿ ಪರವಾಗಿ ನಾಮವಿಭಕ್ತಿಗಳ್ . . . ಪ್ರಥಮೆಗಂ . . . ಸಪ್ತಮಿಗಂ—ಎಂಬಾಗಿ ಕಾರಕವಶದಿಂ ಪತ್ತುಗುಂ (ಶಮದ. ೯೩ ಸ್ತುತಿ). [ನಾಮ + ವಿಭಕ್ತಿ]

ನಾಮವಿಶೇಷಣ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ.] ನಾಮಪದಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವ ಪದ : ವಿಶೇಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಗುಣ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪದ ; ಗುಣವಾಚಕ : ನಾಮಪದಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಬರತಕ್ಕವುಗಳೆಲ್ಲಾ ನಾಮವಿಶೇಷಣಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೪೧). [ನಾಮ + ವಿಶೇಷಣ]

ನಾಮವ್ಯತ್ಯಯ (ನಾ). ಹೆಸರಿನ ಬದಲಾವಣೆ ; ನಾಮಾಂತರ : ಅವನ ನಾಮವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಭೂಪತಿಗೆ ಯಾವ ಸಮಾಧಾನವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೩೨). [ನಾಮ + ವ್ಯತ್ಯಯ]

ನಾಮಶೂನ್ಯ (ನಾ). ಹೆಸರು ಕೂಡ ಇಲ್ಲದುದು ; ನಿರ್ನಾಮವಾದುದು ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶವಾದುದು : ನಾಮಶೂನ್ಯರ [ವ] ಮೂಡಿಬಿಡುವೆನು ರಾಮಸೇನೆಯನು (ಶಾಂತ. ೨೦-೭). [ನಾಮ + ಶೂನ್ಯ]

ನಾಮಶೇಷ (ನಾ). ಹೆಸರು ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿರುವುದು : ಅಳಿದು ಹೋದುದು : ನಾಶವಾದುದು : ತೊಗಲುಗೊಂಬೆಯ ಬದಲು ಮರದ ಗೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಕುಣಿಸುವುದೂ, ಯಕ್ಷಗಾನ ಹಾಡುತ್ತ, ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಅರ್ಥ ಹೇಳುವುದೂ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು. ಈ ಕಲಾವಿಧಾನವೂ ಇಂದು ನಾಮಶೇಷವಾಗಿದೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೫) ; ಬಡಗಣ ಸಿಂದರ ಆಳಿಕೆ ನಾಮಶೇಷವಾಗಿ ಅವರ ಸಿಂದವಾಡಿಯನ್ನು ಸಿಂಭಣನು ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು (ಮೂರುಲು. ೭೭). [ನಾಮ + ಶೇಷ]

ನಾಮಸಂಕೀರ್ತನ (ನಾ). = ನಾಮಕೀರ್ತನ : ಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟವಾದರೆ ದೇವರ ನಾಮಸಂಕೀರ್ತನವನ್ನಾದರೂ ಮಾಡಲಿ (ರೂಢಿ). [ನಾಮ + ಸಂಕೀರ್ತನ]

ನಾಮಸಾದೃಶ್ಯ (ನಾ). ಹೆಸರಿನ ಸಾಮ್ಯ ; ಹೆಸರಿನ ಹೋಲಿಕೆ ; ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ಹೆಸರಿರುವುದು : ಈ ಬಾಲಕನು ‘ಶಕುಂತಲಾವಳಿ’ ಎಂದು ನಾನು ಅಡಿಬದನ್ನು ಕೇಳಿ ನಾಮಸಾದೃಶ್ಯದಿಂದ ಭ್ರಮಿಸಿದನು (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೭-೧೨). [ನಾಮ + ಸಾದೃಶ್ಯ]

ನಾಮಸೂಚಿ (ನಾ). ಹೆಸರನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ : ಹುಲುಸಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದೆಡೆಗೆ ತರುವುದೇ ನಾಮಸೂಚಿಯ ಧ್ಯೇಯ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೫೧). [ನಾಮ + ಸೂಚಿ]

ನಾಮಸ್ಮರಣ (ನಾ). (ಇಷ್ಟದೇವತೆ, ಗುರು ಮೊದಲಾದವರ) ಹೆಸರನ್ನು ನೆನೆಯುವುದು : ಬಲಿಯು . . . ದಿವಿಜಗಣಗಿಣವ ಹರಿಯ ನಾಮಸ್ಮರಣಬಲದಲಿ ಹಲಿಗೆಯ ತಿರುಹಿ ಸುರರ ರಾಜನ ವರರಥವ ನಿಯ ಗೆಲಿದು ಗಂಧರ್ವಾದಿ ನಾಯಕರ (ಸಂಭವ. ೯-೩೦) ; ಈ ಉಪಕಾರವನ್ನು ತಾವು ಮಾಡಿದರೆ ತಮ್ಮ ನಾಮಸ್ಮರಣವನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಮಾಡುತ್ತ ಇರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). [ನಾಮ + ಸ್ಮರಣ]

ನಾಮಸ್ಮರಣೆ (ನಾ).—ನಾಮಸ್ಮರಣ : ಏನ ಓದಿದರೇನು ಏನ ಕೇಳಿದರೇನು ಈ ನಾಮಸ್ಮರಣೆಗೆ ಸರಿ ಬಾರದು (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೧-೯೦-೩); ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ನಾಮಸ್ಮರಣೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯ ಕರ್ತವ್ಯ (ಕಲಸಾ. IV, ೫೬೫). [ನಾಮ + ಸ್ಮರಣೆ]

ನಾಮಾಂಕ (ನಾ). ಹೆಸರಿನಿಂದ ಗುರುತು ಮಾಡಿರುವುದು; ಹೆಸರು ಹಾಕಿರುವುದು. [ನಾಮ + ಅಂಕ]

ನಾಮಾಂಕಿತ (ಗು). ೧. ಹೆಸರಿನಿಂದ ಗುರುತು ಮಾಡಿದ; ಹೆಸರನ್ನು ಕೆತ್ತಿರುವ. ೨. ಹೆಸರು ವಾಸಿಯಾದ; ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ : ನಾಮಾಂಕಿತ ವಕ್ತೃಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾದ ಗೋಖಲೆಯವರು . . . 'ರಂಗಸಚ್ಚಿ' ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ (ಕಥಾ. ೩೩). (ನಾ). ೩. ಹೆಸರಿನಿಂದ ಗೊತ್ತುಮಾಡುವುದು; ಹೆಸರುಳ್ಳುದು : ಕಮಲವಿಂದು ನಿನ್ನ ಮುಖದಂತೆ ಮುಖಮುಖಾ ಕಮಲದಂತೆ ನಿಕ್ಕುವ ಮುಂದಿನ ಮುದ್ರೆ ಪೇಟ್ಟುದನಟಗುತ್ತ ಮರನ್ನೋನೋಪಮಾನ ನಾಮಾಂಕಿತಮಂ (ಕವಿಾ. ೩-೩೩). ೪. ಹೆಸರನ್ನು ಕೆತ್ತಿರುವುದು : ಆ ರಾಜರ್ಷಿಯು . . . ತನ್ನ ನಾಮಾಂಕಿತವಾದ ಮುದ್ರಿಕೆಯನ್ನು . . . ಶಕುಂತಲೆಯ ಬೆರಳಿಟ್ಟು ಹೋದನು (ಶಾಕುಂತ. ೪೭-೮). ೫. ಹೆಸರು : ಅನೇಕ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ತಾವು ಮಾಡಿದ ಕಲಾಕೃತಿಗಳ ಕೆಳಗೆ ತಮ್ಮ ನಾಮಾಂಕಿತದ ಮೊದಲನೆ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊರೆದಿರುವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೫೦೬); ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀತೋಟದ ಸಿದ್ಧ ಲಿಂಗೇಶ್ವರರ ನಾಮಾಂಕಿತದಲ್ಲಿ 'ಸಿದ್ಧಾಪುರ'ವೆಂಬ ನಗರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ (ನೋಟಂ. ೩೩).

ನಾಮಾಂಕಿತ ಮಾಡು = ಹೆಸರನ್ನು ಇಡು; ನಾಮ ಕರಣ ಮಾಡು : ಅವರ ಹೆಸರು ಆಜರಾಮರ ಉಳಿಯಲೆಂದು ಜನಪದವು ಆ ಊರನ್ನೇ ಅವರಿಗೆ ನಾಮಾಂಕಿತ ಮಾಡಿದ್ದುಂಟು (ಕನ್ನಡಾ. ೮೫).

[ನಾಮ + ಅಂಕಿತ]

ನಾಮಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಹೆಸರು : ರಾಜ್ಯನೇ ದೇವಸಾಮರ್ಥ್ಯ ನೆಂದು ಪುರಾಣಭೇದಗಳೆಂ ನಾಮಾಂತರವುಂಟಾಗಿ (ವಿನಯ. ೨೧೮); ಊರು ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ ಈ ವ್ಯಕ್ತಿ ನಾಮಾಂತರವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಬೇರೆ ಊರನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ನಾಮಾಂತರಿತ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಬಂಧ ಚಮತ್ಕಾರ; ಹೇಳಬೇಕಾದ ಹೆಸರನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಿ ಹೇಳುವ ಚಿತ್ರಕಾವ್ಯ; ಪ್ರಹೇಳಿಕೆ : ನಾಮಾಂತರಿತಕ್ಕೆ—ಮೊದಲೊಳೆ ವಿಕಾರಿ ನಾಕಾರದರ್ಶನಾಯಂ ವಿರಾಮದೊಳ್ಳಾ ಯಕಮಂತದು ತಾಂ . ನಿಂದಮುಲ್ಕಾದಿದೇವಪುತ್ರಂ ಸದಾನವಾರಿ ಪ್ರಮುಖಂ (ಕಾವ್ಯಮ. ೬೦೦). IP ಇಲ್ಲಿ 'ವಿನಾಯಕ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅಕ್ಷರಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಹೋಗಿವೆ.

[ನಾಮ + ಅಂತರಿತ]

ನಾಮಾಕ್ಷರ (ನಾ). ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ವರ್ಣ : ಅನುಜಂ ನಾಮಾಕ್ಷರದಿಂದನಂತವೀರ್ಯಂ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ರಮದಿಂ ತನ್ನನೆ ತಾನೆ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿ. ೨-೧೧); ಅನುದಿನಮೊದೊಂದಾಗಲೆ ಪನಿತಾ ಮಣಿಯಣವುದನ್ನ ನಾಮಾಕ್ಷರಮಂ (ಶಾಕುಂತ. ೪೪ ಅಡಿ).

[ನಾಮ + ಅಕ್ಷರ]

ನಾಮಾನುಕ್ರಮ (ನಾ). ಹೆಸರುಗಳ ಅಕಾರಾದಿಯಾದ ಪಟ್ಟಿ; ಪರಿವಿಡಿ; ಅನುಪೂರ್ವ : ಅಂಗರಚನಾಶಾಸ್ತ್ರದ ಪಾಂಭಾಷಿಕ ನಾಮಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ (ನಾಮೇಶ್ವರ) ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ತಗ್ಗುತ್ತಿದೆ (ಕವಿಕೋ. ೧, ೨೨). [ನಾಮ + ಅನುಕ್ರಮ]

ನಾಮಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ (ನಾ).—ನಾಮಾನುಕ್ರಮ : ಗ್ರಂಥದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನಾಮಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದರೆ ಓದುಗರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ನಾಮ + ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ]

ನಾಮಾವಶೇಷ (ನಾ).—ನಾಮಾವಶೇಷ : ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ನಾಮಾವಶೇಷ ಮಾಡಿದುದು ಒಂದು ವಿಖ್ಯಾತವಾದ ತಂತ್ರಗಾರಿಕೆಯ ನಿದರ್ಶನವಾಗುವಂತಿದೆ (ಪಾರಾಕ್. ೩೨). [ನಾಮ + ಅವಶೇಷ]

ನಾಮಿ, ನೌಮಿ (ನಾ). ಪಕ್ಷದ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ದಿನ.—ತಿಥಿ; ನವಮಿ : ಪದಮಧ್ಯಲೋಪಕ್ಕೆ...ನವಮಿ-ನಾಮಿ, ನಿಯಮ-ನೇಮ (ಕಮದ. ೩೩೫ ಸ್ತೋತ್ರ). ನೌಮಿ : ನವಮಿ, ನೌಮಿ; ದಶಮಿ, ದಶಮಿ (ಶಬ್ದಾರ್ಥ. ೧೬೦ ಸ್ತೋತ್ರ). 'ಮಾನಾಮಿ' ಪರಾ.

[<ಸಂ. ನವಮಿ]

ನಾಮಿ (ಗು). ೧. ಬಗ್ಗಿಸುವ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ದಂತಾಕ್ಷರವನ್ನು ತಾಲವ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಅಥವಾ ಮೂರ್ಧನ್ಯವನ್ನಾಗಿ ತಿರುಗಿಸುವ. (ನಾ). ೩. ಅ, ಆಕಾರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಸ್ವರಾಕ್ಷರಗಳು : ಪರಿಹರಿಸುವರ್ಣಮನಾ ಸ್ವರಂಗಳವು ನಾಮಿಯೆಂಬುವಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಮ. ೧೨); ಅವರ್ಣಂ ಪಿಂಗಿದಾ ಸ್ವರಂ ನಾಮಿಯೆಂದು ಪೇಟಲ್ಪಡುಗುಂ (ಕಮದ. ೯); ಅವರ್ಣವನ್ನುಳಿದ ಸ್ವರಗಳನ್ನು "ನಾಮಿಗಳು" ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ (ಸಂಶೋಧ. ೧೩).

[ಸಂ. ನಾಮಿನಾ]

ನಾಮಿ, (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ನಾಮಿಯಡ್ಡವಂತಿಕೆ ನಾನಾ ಸುಲಿಗೆ ಲಾವಣಿಗೆಯೆಂಬೀ ಗಳಬಳಮಂ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಸುಂಕಮಂ ಬಾಳಿಸಿದಂ (ಕಳಸ. ೭-೩೦). [?]

ನಾಮಿತ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾಡುವ ಧಾಟಿ; ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಹೇಳಿರುವ ಹದಿನೈದು ಬಗೆಯ ಗಮಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; IP ಹಿಂದಿನ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಗಮಕದ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮತಭೇದವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾರೆ. "ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನ ಪಂಚದಶವಿಧ ಗಮಕಗಳು ಹೀಗಿವೆ :— ೧. ತಿರಿಪ—ಸ್ವರ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸ್ವರ ಒತ್ತಲ್ಪಟ್ಟು ನುಡಿಯುವುದು. ೨. ಸ್ಪುರಿತ—ಜಂಟಿಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೇ ಸ್ವರ ಒತ್ತಲ್ಪಟ್ಟು ನುಡಿಯುವುದು. ೩. ಕಂಪಿತ—ಮುಂದಿನ ಸ್ವರ ತಾಗುವಂತೆ ಅಲುಗಿದರೂ ಆ ಮುಂದಿನ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಒಂದು ಸ್ವರ ಅಲುಗುವುದು ಅಥವಾ ಕಂಪಿಸುವುದು. ೪. ಲೀನ—ಹಿಂದಿನ ಸ್ವರವೊಂದು ಮುಂದಿನ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಮೈದುವಾಗಿಯೂ ನಿಧಾನವಾಗಿಯೂ ಏಕೈವಾಗುವುದು. ೫. ಅಂದೋಳಕ—ದೀರ್ಘಕಾಲ ಒಂದು ಸ್ವರ ನುಡಿದ ನಂತರ ಮುಂದಿನ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಲೀನವಾಗುವಂತೆ ತಂತಿ ಎಳೆಯುವುದು (ವೀಣೆಗೆ ಮೀಸಲಾದ ಗಮಕ). ೬. ವಳಿ—ವೀಣೆಯ ಒಂದು ಸ್ವರಸ್ಥಾನದಲ್ಲೇ ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ಮುಂದಿನ ಸ್ವರಗಳು ನುಡಿಯುವಂತೆ ತಂತಿಯನ್ನು ನಿರ್ಣಯದಿಂದ ಜಗ್ಗಿಸುವುದು (ವೀಣೆಗೆ ಮೀಸಲಾದ ಗಮಕ). ೭. ತ್ರಿಭಿನ್ನ—ವೀಣೆಯ ಒಂದು ಸ್ವರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸಾರಣೆ, ಪಂಚಮ ಮತ್ತು ಮಂದ್ರ, ಅನುಮಂದ್ರ ತಂತಿಗಳ ಮೇಲೂ ಒಂದೇ ಬೆರಳು ಅಥವಾ ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾಗಿ ಬೆರಳುಗಳನ್ನೂರಿ, ನಾಲ್ಕು ತಂತಿಗಳನ್ನೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಮಾಡುವಂತೆ ಒಂದೇ ಬೆರಳಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾಗಿ ಮೀಟುವುದು (ವೀಣೆಗೆ ಮೀಸಲಾದ ಗಮಕ). ೮. ಕುರುಳಿ—ಸ್ವರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ತಂತಿ ಜಗ್ಗಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ವರ ನುಡಿಸುವುದು

(ವೀಣೆಗೆ ಮಿಸಲಾದ ಗಮಕ). ೯. ಅಹತ—ಒಂದು ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಮಿಟು ಹಾಕಿ, ಮಿಟುಟ್ಟು ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ವರ ನುಡಿಯುವುದು (ವೀಣೆಗೆ ಮಿಸಲಾದ ಗಮಕ). ೧೦. ಉಲ್ಲಸಿತ—ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ಸ್ವರಗಳು ಗೋಚರವಾಗದಂತೆ ಒಂದು ಸ್ವರದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಜಾರುವುದು. ೧೧. ಪ್ಲಾವಿತ—ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯ ಕಂಪನ. ೧೨. ಹುಂಪಿತ—ಶಾರೀರ ವನ್ನು ಸಂಚಾಗಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ನಂತರ ಅದೇ ಸ್ವರವನ್ನು ಘಾತ ವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಘಾತವಾಗಿ ಸ್ವರ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಸಂಚಾಗಿ ಅದೇ ಸ್ವರ ನುಡಿಯುವುದು. ೧೩. ಮುದ್ರಿತ—ತುಟಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಶ್ರುತಿಲೀನವಾಗಿ ಹಾಡುವುದು. ೧೪. ನಾಮಿತ—ಸಣ್ಣ ಸಂಚುಶಾರೀರದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವುದು. ೧೫. ಮಿಶ್ರಿತ—ಎರಡು ಮೂರು ವಿಧ ಗಮಕಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹಾಡುವುದು” (ಸಂಗೀತಂ. ೨೬); ಸ್ವರಕಂಪವು ಅಪರೋಹಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿ ಮಂದ್ರ (ಸ್ಥಾಯಿಯ)ದ್ದಾದರೆ ಅದು ನಾಮಿತ(ವೆಂಬ ಗಮಕ) (ಚತುಸ್ತ. ೩೨).

[ಸಂ.]

ನಾಮು (ನಾ). ಎಳೆಜೋಳವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದರಿಂದ ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ಒಂದು ಸಲ ಜೋಳವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಕೂಳೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಚಿಗುರು ಜೋಳವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ರೋಗ : (ಎಸಮ್. xv, ೪೨). ೧೨ ಇದು ನಾಮುಹುಳ ಎಂಬ ಕ್ರಿಮಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ರೋಗ ಬಂದರೆ ದನಕರುಗಳು ನಡುಗುತ್ತವೆ. ಅಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ; ಮೆಲುಕು ಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ; ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಚಿಮ್ಮುತ್ತ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಳುತ್ತವೆ.

[ದೇ. || ತೆಲು. ನಾಮು = ಜೋಳದ ಕೂಳೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಚಿಗುರು]

ನಾಮುಹುಳ (ನಾ). ನಾಮು ರೋಗವನ್ನು ತರುವ ಕ್ರಿಮಿ : (ಎಸಮ್. xv, ೪೨). [ನಾಮು + ಹುಳ (< ಪುಟು)]

ನಾಮೂಷಿ (ನಾ). ಅಗೌರವ; ಅಪಮಾನ : ಅಣ್ಣ ಗಿ ನಾಮೂಷಿ ಮಾಡಿದ ವಿಧವೆಯ ಮೇಲೆ ರೋಷವನ್ನು ತಾಳಿದ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಉಪಾಧ್ಯಾಯ . . . ಅಭಟೆ ಮಾಡಿದನು (ಪಾಗ್ಲ. ೩೬, ೧೨೧).

[← ಹಿಂ. ನಾಮೂಷೀ ; ಮರಾ. ನಾಮೋಶೀ, ನಾಮೋಷೀ, ನಾಮುಷೀ]

ನಾಮೈ, (ನಾ). ಹೆಸರು; ಕೀರ್ತಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ : ನಮ್ಮ ಹೀರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇದ್ದ ನಾಮು ನಮ್ಮ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ (ಗಂಜೂಯ. ೫೦) ; ಈಗಾಗಲೇ ಶ್ಯಾಮರಾಯ ಪ್ರಥಿತಯಶ. ಕಂತ್ಯಾಟಿದಾರನೆಂಬ ನಾಮು ಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ (ದೀಪಕ. II, ೨೮). [← ಸಂ. ನಾಮುನಾ]

ನಾಮೈ, (ನಾ). ಕಾಗದ; ಪತ್ರ; ದಾಖಲೆ : ‘ಕಂಡನಾಮೈ’, ‘ಪಂಚನಾಮೈ’ ಪರಾ. [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ನಾಮಾ]

ನಾಮೋದ್ದಿಷ್ಟ (ಗು). ಹೆಸರಿಸಿದ; ನಮೂದಿಸಿದ : ಸಂಸ್ಕೃತ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸದನದಿಂದ ನೇಮಕವಾದ ಅಥವಾ ನಾಮೋ ದ್ವಿಷ್ಟವಾದ ಯಾವುದೊಂದು ನ್ಯಾಯಾಲಯವು . . . ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ ಯವರ ಅಚರಣೆಯನ್ನು ಪುನರ್ವಿರೋಧಿಸಿ ಒಳಪಡಿಸಬಹುದು (ಭಾಷಾ. ೨೧೪). [ಸಂ.]

ನಾಯ್, ನಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಶುನಕ; ಶ್ವಾನ : “ಕಾಲೇಯಕಃ, ಸಾರಮೇಯಃ, ಶುನಕಃ, ಶ್ವಾ, ಕುರ್ಕುರಃ, ಭವಕಃ, ಮೃಗ ದಂಶಃ, ಶಾಲಾ ವ್ಯಕಃ : — ಈ ಆ ನಾಯ್ [ಪಾಶಾಂ. ಯು]”

(ಹಲಾಯು. ೪೭-೧೨೬) ; ಈತಂ ಸ್ವಾಮಿ ಭಕ್ತನೆಂದು ನಾಯ್ಕೋರಿಳಿ [ಯೋಲ್] ಕರಮೆಂಬುದಿವಗ್ಗನೂ ಹೀನಾಧಿಕಪ್ರಶಂಸಾದೋಷಂ (ಕವಿಂ. ೩-೮೮) ; ಮರಾಠಾ ಎನ್ನನೊಡೆದ ನಿನ್ನ ಕಾಲ್ನಳಂ ಜನ್ಮಾಂತರದೊಳಂ ನಾಯಂ ನರಿಯುಮಾಗಿಯುಪ್ಪೊಡಂ ಕೊಂಡು ಮಕ್ಕಳ್ಳರನು ತಿಂಟೆಂ (ಮಜ್ನಾರಾ. ೮-೧೯) ; ಪಂದಿವೇಂಟಿಯ ನಾಯಂತಪ್ಪು ವೆಂದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬ ದ) ; ಮೊನಂ ಮೊನಂ ತಿಂಬಂತಿರೆ ನಾಯ್ಕಾಯಂ ತಿಂಬಂತಿರೆ ತಿಂದರಬಿಬರಂ ರಕ್ಕಸಿಯಾ (ಗದಾಯು. ೪-೪೦) ; X X X ಪೋಗಲ್ ತ್ತು ಪ್ಪಿ ಹಂದ ನಾಯಂ . . . ಸೂರಸೇವಿ ನಾಯಕಂ X X X ಕಟ್ಟಿಕೊಣ್ಣು ಬಿಡಲೊಲದಿಟೊಡೊಡೆ (ಎಕ. iv, ಪುಣಸೂ. ೧೧-೧೭ ; 1020 ?) ; ಪಲವು ನಾಯ್ಕಳ ನಡು ವಣ ಪುಲ್ಲೆಯಂತೆ ನಡನಡುಗಿ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೬-೯೨) ; ಪೊರೆದೇಂ ಬಾಳವೆ ಪಂದಿ ನಾಯ್ಕಳೊಡಲಂ (ಸೋಮೇಶ. ೧೪) ; ಹಾಸಗಳ ಹಿಡಿದಳವ ನಾಯ್ಕಳ . . . ಹೆಬ್ಬಲೆ ಬೀಸಿದರು ಬೇಂಟೆಗರು ಬಹಳ ಮೃಗಂಗಳನು ಕೆಡಹಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೯). ೨. (ಆಲಂ) ಹೀನಜಾತಿ ಯದು ; ಕೀಳುಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು : ‘ನಾಯಿತುಳಸಿ’, ‘ನಾಯಿನೇಜಾಲ್’ ಪರಾ. ೩. ನೀಚ ; ತುಚ್ಛ ; ಅಮೋಗ್ಯ : ಕಡಿಗಳ ಹದಿನೆಂಟನೊಡಗೂಡಿ ಸಂದಿಸಿ ತೊಡಚಿ ಕಟ್ಟಿದ ಸರರ ಬಂಧನದಲ್ಲಿ ಈ ತೊಡಹದ ನಾಯ ನಿಚ್ಚ ನಿಣಿಕ್ಕಿ ಕೆಡಿಸಿದೆಯಯ್ಯ (ದೇವಾನ. ೩೭-೭೨) ; ಆಕ ಹೆದಟಾಸಿ ನುಡಿದ ನಾಯ್ಕಳ ಬೀಳ ಬಡಿ ಬಡಬಾಗಿ ನೊರಜಿನ ದಾಳಿಗಳುಕುವುದುಂಟೆ (ಕುವ್ಯಾ. ದ್ವಿ. ೨-೭೯). ನಾಯಿ : ೧. ಕಳ್ಳನೊಕ್ಕಲಾದುದಿಲ್ಲ ನಾಯಿ ಜಂಗಳಯಾದುದಿಲ್ಲೆಂಬ ನಾಯ್ಕು ದಿಯನಡಾದೆಯಲ್ಲಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೬-೧೭೩) ; ನಾಯ ಹಾಲು ನಾಯಿಗಲ್ಲದೆ ಪಂಚಾಮೃತಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೨೩) ; ಹನ್ನ ಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನನ ಅಜ್ಜಾದ ಬಳಕೆ ಆ ಕಾಯವ ನಾಯಿ ತಿಂದರೇನು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೯-೩) ; ಬಿಡಿಸುತ್ತಂ ಬೆಳ್ಳಾರಮನಡಿಯಿಡು ಕಾಣದ ಪೊಲೊಯ್ಯನಿಸು ನಾಯಿಗಳಂ ಸಡಲಿಸು ಹಾಸಮನೆನುತುಗ್ಗಡದಿಂ ಮುಟ್ಟಿದುದು ಪುಲ್ಲೆಯಂ ಭಿಲ್ಲಾಳಂ (ಉದ್ವಿ. ೨-೭೦) ; ನಾಯಿ ಸಿಂಹಕ್ಕೆದಿರೆ ಫಡ ಹೋಗಿಂವಳಬುಜಾಕ್ಷಿ (ಕುವ್ಯಾ. ದಿ. ೨-೩೯) ; ನಾಕದ ಸುಖ ನಾಯಿಗೆ ತಿಳಿದೀತೆ ? (ಗಾದ). ೩. ಅ ರತ್ನಪುರಿಯೊಳಗೆ ಅತಿ ಮಹದ ನಾಯಿಗಳು ಹೊಕ್ಕರೆ ಕ್ಷಿತಕಳಕೆ ಸುರಮುನಿಪ ನಾರದ ಯತಿ ವರನು ಬರೆ (ಪಂಪ. ೭-೨೫) ; ವಾಯಂಸುತನೆಂಜಿಸು ವನಂದೀ ನಾಯಿ ಬೆದೊಡನಕಟ್ಟಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೫೯) ; ನಾಯಿ ಬಗುಳದೆ ಕೆಲಕೆ ಸಾರ್ . . . ಎಂದಸಹಾಯೊರರ ದೇವ ಜಞ್ಜಿರಿದಾದಾದನು ಜರನ (ತೊರರಾ. ೫-೫-೬) ; ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲವ ಕೊಡದ ನಾಯಿ ಇಟ್ಟ ಭಾಷೆಯ ತಪ್ಪುವ ನಾಯಿ (ಪುರಂದ. ೫-೪೯-೧) ; ನ್ಯಾಯವ ದಿಟ್ಟ ನ್ಯಾಯವ ಪೇಳುವ ನಾಯಿಗೆ ನರಕವು ತಪ್ಪೀತೆ (ಕನಕ. ೨೫-೪) ; ನಿಶ್ಚ್ರಿಯಸಾಭಾಸಿಗಳ ನಿಂದಿಸ ನಾಯಿಗೇತೆ ನವರಸಾನ್ನವು (ಅನ್ಯುತ. ೧-೩೨).

ನಾಯ ದಿಂಗರ—ಬಹಳ ಹೀನನಾದವನು ; ಕಡು ನೀಚ : ಕುಲಮುಳ್ಳ ನರಂ ಬೆಜರೆಂಜಲನುಂಡಂದಿಲ್ಲಮವನ ದಿಂಗರನೆಂಬರು ಸಲೆಯಡಗಂ ನಾಯೆಂಜಲ ಸಲಿದಲಪದೆ ತಿಂದೆಂದು ನಾಯ ದಿಂಗರ ನಟ್ಟಿ (ಕಸಾರ. ೫೯೮). ನಾಯ ಜೋಣೆ—ನಾಯಿಗೆ ಅಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇಡುವ ಪಾತ್ರೆ : ಬಲ್ಲಿದನೆಂಬವನ ಕೆಡಿಸಿತ್ತು ನಿಧಿ . . . ದಶ ಮುಖನ ನಾಯ ಜೋಣೆಯಿಲ್ಲಾಡಿಸಿತ್ತು (ಬಸವ. ೩೭-೯೫). ನಾಯ ತೇಜ—‘ಹೇಯವಾದ ದರ್ಪ ಅಥವಾ ಕೀರ್ತಿ’ (ಬಸವ. ಕೋಶ) ; ಹರಗಣಪಂಕ್ತಿಯ ನಡುವೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ನಾನು ಒಡೆಯತನದ

ನಾಯಿ ತೇಜವ ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡು . . . ಒಡೆಯರಿಂದಲೂ ಮಿಗಿಲಾಗಿ
ಗಿಕ್ಕಲು ತೆಗೆದಿರಿಸಿದನು (ಒಪ್ಪ. ೪೩೯). ನಾಯಿ ತೋಟ = ನಾಯಿಗಳ
ಜಗಳ : ಬೇಟೆಯ ಬೆಂಬಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕುವ ನಾಯಿ ತೋಟಿಗೆ ತೊಡಕಲು
ಹಿಂದಿನ ಗೊಂದಲದಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಅಡ ತಿಂದಹವು (ಕಲ್ಯಾಣಂ.
೧೧೧-೧೧೨). ನಾಯಿ ನಡುಬೋಸ = ನಾಯಿಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ
ಆಹಾರ : ನಾಯಿ ನಡುಬೋಸವನು [ಪಾಪಂ. ನಾಯಿಗಳ ನುಡಿ
ಗೀಳಿ, ನ್ಯಾಯಮಾರ್ಗವೆ ಬಿಟ್ಟು] ನೆಚ್ಚಿ ನೃಪಾಯ ಕೆಡಬೇಡಾ
(ಕುವ್ಯಾಳು. ೩-೧೨೯). ನಾಯಿನೂಡು = ನಾಯಿಗೆ ತಿನ್ನಿಸು, —
ಎರೆ : ಕವಿಲೆಯಂ ಕುಟಿದು ನಾಯಿನೂಡುವ . . . ಕಟ್ಟಿಗ್ಗರಂತೆ
(ಧರ್ಮಪ್ರ. ೯-೧೬೨). ನಾಯಿ ಪಾಡು = ನಾಯಿಯ ಗತಿ, — ಸ್ಥಿತಿ ;
ಬಹಳ ಹೀನಾವಸ್ಥೆ : ಆತನು ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ಕುಣಿಯುತ್ತಾ
ಬಂದರೆ ನಮ್ಮ ಪಾಡು ನಾಯಿ ಪಾಡಾಗುವದರಲ್ಲಿ ಆನ ಸಂಶಯವೂ
ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಜನ್ಮಜೀ. ೫೯). ನಾಯಿ ಮುಟು = ಮರಿನಾಯಿ ;
ಕುನ್ನಿ : ಸಿಂಹವೆತ್ತಲು ಸಂಗಳೆತ್ತಲು ನಾಯಿ ಮುಟಾಯೆತ್ತ
(ಕುವ್ಯಾಳ. ೯-೬). ನಾಯಿ ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಬುತ್ತಿ = ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ
ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿರುತ್ತ ಬೆಂಬುದನ್ನು ನಂಬಲಾಗದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ
ಅಧಿಕಾರ : ಅನಿಶ್ಚಿತವಾದುದು : ಈ ಕೆಲಸವೋ ನಾಯಿ ತಲೆಯ
ಮೇಲಿನ ಬುತ್ತಿ ಇದ್ದ ಹಾಗೆ ಇದೆ. ಇದನ್ನು ನಂಬುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ
(ರೂಢಿ). ನಾಯಿ ಮುಟ್ಟಿದ ಗಡಿಗೆ = ಅಪವಿತ್ರವಾದುದು : ನಾಯಿ
ಮುಟ್ಟಿದ ಗಡಿಗೆ ಮುಸುರಿಯಾದರೇನು ? ಮಡಿಯಾದರೇನು ?
(ಗಾದೆ).

[ದೇ. ೩ ತಮಿ. ಮಲ. ನಾಯಿ ; ತುಳು. ನಾಯಿ ;

ಕೊಡ. ನಾಯಿ ; ಗೊಂಡಿ. ನಯ, ನಾಯಿ, ನಾಯಿ]

ನಾಯಿ, ನೇಯಿ (ನಾ). ನ್ಯಾಯ : ನೀತಿ : ಯತ್ನಲೋಪಕ್ಕೆ —
ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ — ಅವಾಸಿ, ಅವಸಿ . . . ನ್ಯಾಯ — ನೇಯಿ, ನಾಯಿ
(ಕಮದ. ೨೮೧ ಪ್ರಯೋ) ; ನ್ಯಾಯ — ನಾಯಿ (ಪದ್ಮಾಂ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ) ;
ಬಾಲನೋರ್ವನಂ ಬಳ್ಳು ಪಿಳ್ಳೆಯನೆಂತಂತು ಕೊಂಡುಯ್ಯದಿವಾಂವ
ನಾಯಂ (ರಾಮಾಂ. ೧೫೬-೧೧) ; ಇಬ್ಬರ ನಾಯಿ ಒಬ್ಬನಿಗಾಯಿ
(ಗಾದೆ). ನೇಯಿ : ಮೇಲಿನ 'ಶಮದ.' ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು
ನೋಡಿ. [<ಸಂ. ನ್ಯಾಯ]

ನಾಯಂಕ (ನಾ). = ನಾಯಕ ೨ : ಬಸವೆಯನಾಯಂಕನ
ಬೆಲಂದಪ್ಪನ ಮಗ ಭೂಕೆಯ ನಾಯಂಕನು . . . ಭಕ್ತರಿಗೆ ಧಾರಾ
ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆರೋಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮದ ಪ್ರೀತಿಗೆ (ಸಾಂ. ೧೫.
IX-II, ೪೨೨-೪ ; 1397). [IP ಇದು 'ನಾಯಕ' ಎಂಬುದರ
ಅಪರಿಚಿತ]

ನಾಯಂದ 'ನಾವಿದ' ನೋ.

ನಾಯಕ (ನಾ). ೧. ಮುಂದಾಳು ; ಮುಖಂಡ ; ಅಗ್ರೇಸರ ;
ಗಣ್ಯ : "ಆರ್ಯಃ . . . ನಾಯಕಃ, ಅಧಿಭೂಃ, ಅಧಿಪಃ, ಅಧೀಶಃ,
ಅಧಿಪತಿಃ — ಈ ೧೦ ಒಡೆಯಂ (ಪರ್ವಾಂ. ೫೭-೧೪೪) ; ರಾಯ
ರೈವಪ್ಪನ ಭುಜಕೌಶ್ಠೇಯಕವನಪವನಾಂತ ಗೋವಿನ್ನ ಚಮೂ
ನಾಯಕನೋಳ್ ಸೇನಿಸುವವಂ (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೧೩೭-೩೬ ; 1114).
೨. ದೊರೆ ; ರಾಜ : "ನಾಯಕಃ = ದೊರೆ" (ಕಾಶ್ಯಪ. ೧೫೪) ;
ನಾಯಕನಿಲ್ಲದ ಊರಲ್ಲಿ ಕಾಯಕ ಸಿಕ್ಕಿತೆ ? (ಗಾದೆ). ೩. ದಳಪತಿ ;
ಸೇನಾಪತಿ : ಎರಡುಮೊದ್ವಣದ ಮೊನೆಯ ನಾಯಕನಿಕ್ಕಾಯದನೇಕ
ವಿಧದ ಬಿಂಕದ ಪದರ ಪಚ್ಚಿಗಳುಂ . . . ಒದವುವುದುಂ (ಸಮಿಪು.
೧೨-೧೫೦ ಪ) ; ಶತಬಲಿ ಗಂಧಮಾದನ ಶರಭ ಮೈಂದಾದಿಗಳು ಕಾದಿತು

ಮುಖ್ಯನಾಯಕರ (ಕಾಶ್ಯಪ. ೩೫-೧೫). ೪. ಗಂಡ ; ಪತಿ ; ಒಡೆಯ ;
ಯಜಮಾನ : ಪ್ರಿಯಕಾಂತೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲುವ ನಾಯಕನಂತೆ
(ಸಾಗಂಧಿ. ೫೬-೭). ೫. = ನಾಯಕಮಣಿ ೨ : "ಮುತ್ತಿನ ಸರದ
ನಡುವಣ ಮಾಣಿಕಮಂ ತರಳಮೆಂಬುದು ಅದನೆ ನಾಯಕಮೆಂಬುದು"
(ಪರ್ವಾಂ. ೯೨-೪೧೦) ; "ಆ ಹಾರಮಧ್ಯದ ರತ್ನ ನಾಯಕಂ"
(ಮಂಗರಾ. ೧೦೦-೨೪) ; ಕರಮೊಪ್ಪಿದುದೆಂಬ ಪುರಂದರನೀಯ
ಪುಳೋಮಸುತೆಯ ಕಟ್ಟಿದ ಕಂಠಾಭರಣಕ್ಕೆ ತಗುಳ್ಳಿದ ಪದ್ಮರಾಗ
ನಾಯಕಮಿದೆಂದಿನಂ ರವಿಬಿಂಬಂ (ಪಾಂಕಿಪು. ೮-೧೧೪) ; ನಾಯಕಮಿಲ್ಲದ
ತೊಡವಿನ ನಾಯಕನಿಲ್ಲದ ದಿನಾವಸಾನಂ . . . ಮದ್ದ್ರಿಯಿಲ್ಲದ
ಗಜಮದೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸುಗುಮೇ (ಅಪ್ಪ. ೬-೯೪) ; ರಾಯರಹನದ
ನಡುವೆ ನೀನನುಗಾಯಕವೊ ನಾಯಕವೊ ಮೇಣುಪನಾಯಕವೊ
ನೀನಾವನೆಂದನು ಜಜಿದು ಮುರಹರನ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೮-೩೨).
೬. ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಯಾದುದು ; ಪ್ರೇರಕವಾದುದು : ಈ
ಪ್ರೇರಣೆಯು ಬುದ್ಧಿಗೆ ನಾಯಕನೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಸಂಪೂರ್ಣ
ಸ್ವರೂಪದ ಅಕಲನವನ್ನು ಒಮ್ಮೇಲೆ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಪ್ರಬಂಧ.
೧೧೬). ೭. ಅಂಕಿತನಾಮಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪದ.
೮. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಕಾವ್ಯ, ನಾಟಕ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿರುವ
ಕಥೆಯ ಮುಖ್ಯವಾಕ್ಯ ; ಕಥಾನಾಯಕ : ನಾಯಕನನ್ನನಾಗಿ
ಕೃತಿ ವಿಶ್ರುತಮಾಗದುದಾತ್ಮ ರಾಘವಂ ನಾಯಕನಾಗಿ ವಿಶ್ರುತಮೆ
ನಿಶ್ಚಯವಿಶ್ವಯಕಾರಿಯಲ್ಲ (ಸಂಪಾಪ. ೧-೩೭) ; ನಾಯಕನಲ್ಲಿ
ಧೀರೋದಾತ್ತ, ಧೀರಲಲಿತ, ಧೀರೋದ್ವಿಗತ, ಧೀರ(ಪ್ರ)ಶಾಂತ ಎಂದು
ನಾಲ್ಕು ವಿಧ (ಕೃಷ್ಣ. ೨೦೯) ; ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಕವಿಯಾಗಲಿ ಕವಿ
ನಿರ್ಮಿತನಾದ ನಾಯಕನಾಗಲಿ ರಸಭಾವರಹಿತನಾಗಿ 'ಜೇಳುವನ'
ನಾದರೆ ಸಂಘಟನೆಗೆ ಐಯಮವಿಲ್ಲ (ಧನ್ಯಾಂ. ೧೪೩) ; ಅದೇ
ಕಾತರವನ್ನು ತನ್ನ ಪಕ್ಕಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಾಯಕ ನಾಯಕೆ
ಯರನ್ನೋ ; ಕಾವ್ಯಸಂಪತ್ತನ್ನೋ, ತೈಲಿಯನ್ನೋ ಅಭಿನಂದಿಸಲು
ತಿರುಗಿಸಿದರೆ ಆಗ ಅದರಿಂದ ನಿಜವಾದ ಲಾಭವುಂಟಾದೀತು
(ಶ್ವದ. ೮೪). [ಸಂ.]

ನಾಯಕಗ್ಗಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಗ್ಗಲಿ ಮರ ; ದುರ್ವಾಸನೆ
ಯುಳ್ಳ ಕಗ್ಗಲಿಮರ ; ಹುಚ್ಚು ಕಗ್ಗಲಿಮರ : "ಏಟಿದಿರೆ —
ನಾಯಕಗ್ಗಲಿ" (ಒಪ್ಪ. ೧೫೩). [<ಸಂ. - ಕಗ್ಗಲಿ]

ನಾಯಕತಃಪ್ತಿ (ನಾ) : ಒಂದು ಕಾರ್ಯಾಲಯದ ಎಲ್ಲಾ
ಕಾರ್ಯಗಳ ವಿವರವನ್ನು ನಮೂದಿಸಲು ಉಪಯುಕ್ತವಾದ
ಕೆಲಮುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಪಟ್ಟಿ ; ಸಮಗ್ರವಾದ ವಿವರ
ಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲು ಸಾಧಕವಾದ ಪಟ್ಟಿ : ಎಲ್ಲಾ ಕೆಲಸಗಳಿಗೂ
ಅನ್ವಯಿಸುವ ಒಂದು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ನಾಯಕತಃಪ್ತಿ (Master-
Form) ಯೆರಬೇಕು (ಮುದ್ರಕ. ೧೦೪).

[ನಾಯಕ + ತಃಪ್ತಿ (< ತಪ್ತಿ)]

ನಾಯಕತನ (ನಾ). ಒಡೆತನ ; ಪ್ರಭುತ್ವ ; ಅಧಿಕಾರ : ತಿಮ್ಮ
ರಾಜಗಳು ತಮ್ಮ ನಾಯಕತನಕ್ಕೆ ಸಲುವೆ ಮುಳವಾಗಿಲ ರಾಜ್ಯದ
ನಾನಾ ಗೋತ್ರದ . . . ಅಶೇಷವಿದ್ಯುನ್ಮದಾಜನೇ ಭೃ. ಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮ
ಶಾಸನ (ಎಕ. X (8), ಮುಳವಾ. ೨೪೩-೧೧ ; 1157) ; ಮುಳವಗಿಲ
ನಾಡಲು ನಮ್ಮ ನಾಯಕತನದ ತನ್ನನಕ್ಕಯ ಅತ್ತಿಕುಣ್ಣೆ ಪೂರ್ವ
(ಮೈಸೂ. ೧೯೨೩, ೧೪-೬ ; 7). [ನಾಯಕ + ತನ]

ನಾಯಕತನಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆತನವನ್ನು ವಹಿಸು ; ಅಧಿಕಾರ
ಮಾಡು : ನಾಯಕತನಂಗಿಯಾಗಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿತ್ವಮಾಡಂತೆ ಮುನ್ನವೆ

ಬ್ರಹ್ಮಮಂ ಕೊಳಲೆಂದಿದರ್ಪರ್ . . . ಜಿನದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡರ್
(ಧರ್ಮಪ್ರಾ. ೧೦-೨೮೩). [ನಾಯಕತನ+ಕೆಯ್.]

ನಾಯಕತ್ವ (ನಾ). ಮುಂದಾಳುತನ; ಮುಖಂಡತ್ವ: ಬಂಗಾಳ
ದಲ್ಲೂ ಉತ್ತಮವಾದ ನಾಯಕತ್ವವಿರಲಿಲ್ಲ (ಚುಕ್ಕಾರ. ೧೧೩ ಪೀಠಿಕೆ);
ಅನೇಕ ಮುಖವಾದ ಜೀವನವೇ ಈ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ನಾಯಕತ್ವ
ವನ್ನು ವಹಿಸಿದೆ (ಸಮೀಕ್ಷೆ. ೨ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ನಾಯಕನರಕ (ನಾ). ನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ನರಕ;
ಭಯಂಕರವಾದ ನರಕ; ಘೋರ ನರಕ: ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗನ
ಶರಣನವರೊಂದರಿ ಕುಂಭಿಯ ಪಾತಕ ನಾಯಕನರಕ ತಪ್ಪದು ಕಾನಾ
(ಬಸವ. ೫೬೯); ಲಿಂಗದ ಕೂಡ ಸಮಾಧಿಯ ಕೊಂಡೆನೆಂತೆಂಬ
ಭಕ್ತರಿಗೆ ನಾಯಕನರಕ ತಪ್ಪದು (ವೋರವೂ. ೫೦-೨೦೯); ಮುನ್ನಿ ಸಳಿ
ಮಗನ ಮಾತನಿ ದೇಂ ನಾಯಕನರಕವಿಾಕೆಗೊಳ್ಳತಮಾಯಿತ್ತೀ
(ಯತೋಚ. ೩-೬೪); ಮೈವಸ್ತುತನು ನಾಯಕನರಕದೊಳಗೆದ್ದುತ ಬಡನು
(ಕುವ್ಯಾಲು. ೪-೬೪). [ನಾಯಕ+ನರಕ]

ನಾಯಕಮಂಡಲೀಕ (ನಾ). ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಂತ್ಯಾಧಿಕಾರಿ;
ಒಂದು ದೇಶಭಾಗದ ಒಡೆಯ, -ಪ್ರಭು: ಬಂಡಿಬೋವರ್ಗಿಣಿಮ
ನಾಯಕಮಂಡಲೀಕರ್ಗಿಣಿಮ ನಾಟಕಪಂಡಿತರಿಗಿಣಿ ದಾಲವಟ್ಟಿ ವ
ನಿಕ್ಕುವರಿಗಿಣಿಮ (ಬಸವ. ೫೯-೨೬).

[ನಾಯಕ+ಮಂಡಲೀಕ (= ಮಂಡಲೀಕ)]

ನಾಯಕಮಣಿ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಮುಖಂಡ; ಮುಂದಾಳು
ಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನಾದವನು: ಭಾರತದ ನಾಯಕಮಣಿಗಳ
ಜೀವನವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ಇವೆ (ಸಂಗೀತ. III, ಅಮುಖ).
೨. ಹಾರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ರತ್ನ: ವಜ್ರಬಾಹುಮಹೀನಾಥಂ
ನಿಜತನೂಜಗುಣಮಣಿಮಾಲೆಗೆ ತತ್ತ್ವನ್ಯಾರತ್ನಮಂ ನಾಯಕಮಣಿ
ಮಾಡಲೆಂದಾತ್ಮೀಯವಿಶಾಸಂಬೆರಸು ಬಂದು ಪುಂಡರೀಕಿಣಿಗೆ
ಮುಂದಟ್ಟಿದ ದೂತಂಗೆ ಪ್ರೀತನಾಗಿ ಮೆಚ್ಚು ಮೆಚ್ಚುತ್ತ (ಅದಿಪ್ತ.
೪-೨೩ ವ); ಮೊಗಕ್ಕೆ ಮೂಗುಂ ಆಭರಣಕ್ಕೆ ನಾಯಕಮಣಿಯು
ಮುಂಬಂತೆ . . . ಇರ್ಪದು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ರಾಜಧಾನಿ (ಶಾಂತಿಪ್ರ.
೩-೨ ವ). [ನಾಯಕ+ಮಣಿ]

ನಾಯಕರತುನ (ನಾ). -ನಾಯಕಮಣಿ ೨: ಪತಿಯಳಿದ ಸತಿ
ಯಿರವು ನಾಯಕರತುನನಿಲ್ಲದ ಪದಕ ದೈವಸ್ತುತಿಗಳಿಲ್ಲದ ಕಾವ್ಯ
ರಚನಾಭಾವದಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೪-೧೪). [ನಾಯಕ+ರತುನ]

ನಾಯಕರತ್ನ (ನಾ). - ನಾಯಕಮಣಿ ೨: ಪ್ರತವೆಂಬುದು
ನಾಯಕರತ್ನ ಪ್ರತವೆಂಬುದು ಸುಪ್ತಾಣಿಯ ಮುತ್ತು (ಉರಶ. ೪.
೨೫-೫೩); ಕಂಠಮಾಲೆಯೊಳ್ ಜಾತಿನಾಯಕರತ್ನಮಂ ತೆಗೆದು
ವಿಸುಟಂತೆ ಧಾತುಗೆಟ್ಟಿದೆ ತಮ್ಮ ಬಲಮೆಂದು ಹಲುಬಿದಂ ಧರಿಯೊಳ್
ಪೊರಳ್ಳು ಮೆಚುಗಿ (ಚ್ಯಮಿಭಾ. ೧೩-೫೪). [ನಾಯಕ+ರತ್ನ]

ನಾಯಕವಾಡಿ (ನಾ). ೧. (ಉರಿನ ಅಥವಾ ನಾಡಿನ) ಮುಖಂಡ;
ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ; ಒಡೆಯ; ಅಧಿಪತಿ: ಸಸಾಯಿತರು ನಾಯಕ
ವಾಡಿಗಳು ಮಕ್ಕಳುಗಳೊಳಗಾದ ಕಂದದಕ್ಕ ಬರದಿಹ ಸ್ವಳಂಗಳು
ಸಿರಿಪುರಮಹಮನೆ ಮಂನಿ (ಎಕ. IX, ಕಾಸಕಾ. ೧೧೦-೧೭; 1306 ?);
ಹೊಂನಿಗೆ ಅರಗದ ನಾಡ ನಾಯಕವಾಡಿಗಳು ಪೂವ X X X ಅನು
ಭವಿಸಿ ಬಹ ಮುಟ್ಟುವಳಿ (ಎಕ. VII, ೨ನವೊ. ೭೧-೨೩; 1431).
೨. ಸೇನಾಪತಿ; ದಳಪತಿ: ದುರುಳನ ಮದವನಳವೆನು ಬಾಯ
ಹೊಯ್ ಹೊಯ್ ಕದನದಲಿ ನಡುಗಿಸುವ ನಾಯಕವಾಡಿಗಳನೆನುತ
ಬಡಗನಿದಿರಾದನು . . . ಕೌರವರ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೫-೧೧);

ಬೀಡು ಬಿಟ್ಟುದು ಸಕಲ ನಾಯಕವಾಡಿಗಳ ಗುಡಿಹೊಯ್ದ ವಸುರ
ವಿಭಾಡಗೆ (ತೂರಾ. ೩-೧-೧೯); ಅಮರನಿಕರವನೀ ದಿವಾ ವ ತೋಳು
ಗಳ ನಾಯಕವಾಡಿಗಳ ಕೈದುಗಳ ಹೊಗರಂಬರವನಳ್ಳಿಣಿಯೆ (ನಿಭಾಣ.
೪-೧೭-೨೩); ಸರಳು ಬಿಲುಗಳ ಬಿಜುಬಿಜುತನ ಕರದ ನಾಯಕವಾಡಿ
ಗಳ ನಿಷ್ಕರದ ಹೀಜಾಳಿಗಳು ಮೆಚಿದುದು (ಮೂಲಕಾ. ೧-೨೯).
೩. ಸೇನಾನಾಯಕರ ಗುಂಪು, -ಬೀಡು: ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ
ಹೊಯ್ದಲಿ ಹುರುಳುಗೆಟ್ಟಿದು ಹೆಸರ ನಾಯಕವಾಡಿ ದುಗುಡದಲಿ
(ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೫-೨೫).

[←ಮರಾ. ನಾಯಕವದೀ./ತೆಲು. ನಾಯಕವಾಡಿ, ನಾಯಕವಾಳಿ]
ನಾಯಕಸಾನಿ, ನಾಯಕಸಾನಿ (ನಾ). ೧. ನೈತೃಮಾಡು
ವವಳು; ನರ್ತಕಿ: (೪). ೨. ಸೂಳೆ; ಗಣಿಕೆ: "ವಾರಸ್ತೀ;
ಪಾತಕದವಳು; ನಾಯಕಸಾನಿ" (ಗಂಗಾಪು. ೨೪೩). **ನಾಯಕಸಾನಿ:**
೨. ಒಂದು ದಿನ . . . ಆ ನಾಯಕಸಾನಿಯ ಮನೇ ಮುಂದೆ ಸುಳಿ
ದಾಡುವುದೂ . . . ಕಾರಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ತಾನೇ ನಗುತಾ
ಹೀಗೆಲ್ಲಾ ಒಲವು ಮಾಡುತಾ ಬಂದನು (ಮುಸುಗ. ೩).

[ನಾಯಕ+ಸಾನಿ]

ನಾಯಕಸಾರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಾದ ವೇಯ: ನಾಯಕಸಾರವೊಲಿದು
ಕಡುಸೀಯೆನೆ ಕುದಿಯೆಂದು ತಂದು ಕುದಿಯಿಸುವರ್ ತಪ್ಪಾಯನ
ರಸಮಂ (ಶಾಂತಿಪ್ರ. ೭-೯೭). [ನಾಯಕ+ಸಾರ]

ನಾಯಕಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಮುಖಂಡನ ಸ್ಥಾನ: ತಾನು ನಾಯಕ
ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಚುನಾವಣೆಗೊಂಡ ವಿಷಯವನ್ನು ಆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ವಂತ ವ್ಯಕ್ತಿ
ಅಧ್ಯಕ್ಷನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೩೩). [ನಾಯಕ+ಸ್ಥಾನ]

ನಾಯಕಿ (ನಾ). ೧. ಒಡತಿ; ಯಜಮಾನಿತಿ: ನಾಯಕಿಯರ್ಕ್ಕಳ
ತಮ್ಮಯ ನಾಯಕಿಯರನಟ್ಟಿ ನೀಲನೀರೇರುಹಪತ್ರಾಯತನಯನೆ
ಯರ ತನು ವ ಜಾಯಾ ಸಮಜಾತೆಯರ್ಕ್ಕಳೆನೆ ನಂದನದೊಳ್ (ಮಹಾನೀ.
೧೪-೧೭). ೨. ಹೆಂಡತಿ; ಪತ್ನಿ: ಮಡೆಯಂಗುತ್ತಮಜಾತಿ
ನಾಯಕಿಯ ಪಾಪಾತ್ಮಂಗೆ ದೀರ್ಘಾಯುಷಂ . . . ನೀಡುವಂ ಸುಡು
ಪಾಪಿಷ್ಠನ ಬೊಮ್ಮನಂ (ಸೋಮೇಶ. ೩೩). ೩. ರಾಣಿ: "ನಾಯಕಿ
= ಅರಸಿ" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೫೪). ೪. ನರ್ತಕಿ: ನಾಯಕಸಾನಿ:
ಬರೆ ಪುರದ ಬೀದಿಯೊಂದುಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳ್ಳೆಂದು ಹರನೋಲಗದ
ನಾಯಕಿಯ ವಿಶಾಸಿನಿಯೊಂದು ಪರಿಯಾಣಮೊಳೆದುಡಕಮುಮನಲ್ಲಿ
ಚೆಲ್ಲುತಿರೆ (ತುರ. ಪೀ. ೩-೧೦). ೫. ವೇಶ್ಯೆ; ಸೂಳೆ: ಮದನ
ಕಲೆಗಳಂ ಪಾಟಿಸುವ ಬಗೆಯನಳೆಯರ್ಗ ಕಲಿಸುವ ನಾಯಕಿಗೆ
(ಚ್ಯಮಿಭಾ. ೩-೩೭). ೬. ಕಾವ್ಯ, ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾದ
ಸ್ತ್ರೀಪಾತ್ರ; ನಾಯಕನ ಹೆಂಡತಿ: ಶಾಕುಂತಲ, ಸೀತ . . . ರಾಧ
ಮುಂತಾಗಿ ನಾಯಕಿಯರ ಪಾತ್ರವೆಲ್ಲ ಇವಳ ಪಾಲಾಗಿದ್ದುವು
(ರಂಗನಾ. ೧೪). ೭. ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರಿನ ಮುಂದೆ ಸೇರುವ ಪದ.
ಉದಾ: ರಂಗನಾಯಕಿ. [ನಾಯಕ+ಇತಿ]

ನಾಯಕಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ನಾಯಕೀ
ರಾಗವು . . . ಸದಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷ್ಮನಾರ್ಗವನ್ನು (ರೂಢಿ
ಯನ್ನು) ಅನುಸರಿಸಿಯೂ ಪಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ (ಚುಪ್ರ. ೧೩೪);
ನಾಯಕಿ-೨೨ನೇ ಮೇಳಕರ್ತ ಮರಹರಪ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ (ಸಂಗೀತಂ.
೧೩೨). [ಸಂ.ನಾಯಕೀ]

ನಾಯಕಿಣಿ (ನಾ). - ನಾಯಕಸಾನಿ ೨: ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯಾದರೂ
ದೂರದೇಶದಿಂದ ನಾಯಕಿಣಿಯರನ್ನು ತರಿಸಿದ್ದರೆ ನೆಟ್ಟಿಗಾಗುತ್ತಿತ್ತು
(ದೇವಾನಾ. ೧೫೪). [←ನಾಯಕಿ]

ನಾಯಕಿತಿ 'ನಾಯಕಿತಿ' ನೋ.

ನಾಯಕಿತಿ, ನಾಗತಿ, ನಾಯಕಿತಿ, ನಾಯಕಿತಿ (ನಾ).

೧. ನಾಯಕನ ಹೆಂಡತಿ : ಒಡತಿ : ನಾಯಕಿಯ ಹಳ್ಳಿ ಕಾಲ ಬಯಲು ಕಾವರಿಯೆಂಬ (ಎಳ. V, ಬೇಲೂರು. ೬೪-೧೨೨ ; 1261).

೨. =ನಾಯಕಿತಿ : ಆ ಬೊಮ್ಮನಾಯನ ಹೆಂಡತಿ X X X ಬನ್ನನಾಯಕಿತಿ (ಎಳ. VII, ೩ನೋ. ೬೧-೧೬ ; 1287). ನಾಗತಿ : ೧. ದೊರೆಯ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿ ನಾಯಕಿತಿ ಅಥವಾ ನಾಗತಿ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಚಕ್ರಪಾ. ೧೦ ಉಪಾಧ್ಯಾ. ೪). ನಾಯಕಿತಿ : ೧. ಮನ್ನಣೆ ಸಂಪನ್ನರ ಪುಸ್ತಕ ಸುಧ ಪಂಚಮಿಯಲು ಕೊಡಕುನೆಯ ತಿಂಮನಾಯಕನ X X ಯ ನಾಯಕಿತಿ ಸ್ವರ್ಣಾಕ್ಷರಪ್ರಾಪ್ತಳಾದ (ಎಳ. VIII(೩), ಸೊರಬ. ೫೬೬-೫ ; ಸು. 1400) ; ದೊರೆಯ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿ ನಾಯಕಿತಿ ಅಥವಾ ನಾಗತಿ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಚಕ್ರಪಾ. ೧೦ ಉಪಾಧ್ಯಾ. ೪).

೩. ಭೀಮನನಾಯಕಿಯಾಗಿ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯವಾಗಿ ಶ್ರೀ ಮನ್ನಪಾಸಾಮಂತ ಬಾಚೇದೇವಂ ಭೀಮ ಜಿನಾಲಯಮೆನ್ನು ಬಸ ದಿಯಂ ಮಾಡಿಸಿಯಂ (ಎಳ. XII, ತುಮಕೂ. ೯-೧೦೨ ; 1151) ; ಆ ಕೊಂಡೇವಿಗಧಿಕಂ ಜೋಕನನಾಯಕಿತಿ (ಎಳ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೪೦-೫೫ ; ಸು. 1225). ನಾಯಕಿತಿ : ೧. ಶ್ರೀಬಳರ ನಾಯಕಿಗೆ X X X ನಿಲಿಸಿ ನಿಲಿದಿ ಜಯತ್ರ ಬಹುಳ ೧೦ (ಎಳ. VII, ೩ನೋ. ೧೧೦-೬ ; ?).

[ನಾಯಕ + ಇತಿ]

ನಾಯಗ, ನಾಯಕ, ನಾಯಗ, ನಾಯ್ಕ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರ ಮಾಡುವವನು ತನ್ನ ಹೆಸರಿನ ಮುಂದೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಿರುದು : ವಿಜಯನಾಯಕರಾ ಮಗನ್ (ಎಳ. IX, ೧೬-೬ ; ಸು. 800). ನಾಯಕ : ನಾಯಕರು ಗುಣಕರರು ಮುಂತಾಗಿ ಯದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಳ. VII, ೩ನೋ. ೧೦೭-೪೨ ; 1576 ?).

ನಾಯಗ : ಗಂಗ ಪರ್ಮನೇದೇವರಂ ಸಿಂಗಪುರನಾಯಗರುಂ ಮೂವಾಣಿಗರುಂ . . . ಅಸ್ತ ದಾನಸ್ತ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ (ಎಳ. XVI, ಗುಪ್ತಿ. ೭೫-೫೫ ; 733). ನಾಯ್ಕ : ಉದಯಪುರ ನಾಯ್ಕರ ಮಗನ್ [ಸಿ]ಂಗಪತ್ತನು[ಂ] (ಎಳ. IX, ೨೧-೯ ; ಸು. 800).

ನಾಯಗನ ಚಕ್ರ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ವಿಮಳಕೀರ್ತಿಧ್ವಜಂ ನಾಯಗನ ಚಕ್ರ ಪರಚಕ್ರವಕ್ರಂ ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ ಶ್ರೀಮನ್ನಪಾಸಾಮಂತಂ ಸಿಂಗರಸರುಂ (ಸಾಂ. XX, ೫೬-೧೨ ; 1082).

[<ಪ್ರಾ. ಕಾಯಗ./ ಸಂ. ನಾಯಕ]

ನಾಯಚಿಲಕೆ 'ನಾಯ್ಚಿಲಕೆ' ನೋ.

ನಾಯಚುಂಚಲು 'ನಾಯ್ಚುಂಚ' ನೋ.

ನಾಯತುಳಸಿ 'ನಾಯ್ತುಳಸಿ' ನೋ.

ನಾಯತೊಳಸಿ 'ನಾಯ್ತೊಳಸಿ' ನೋ.

ನಾಯತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಕಲ್ಲತ್ತಿಮರ : "ಕಾಕೋದುಂಬಿಕಾ, ಫಲ್ಲು, ಮಲಫಾ, ಜಘನೇಫಲಾ — ಈ ೪ ನಾಯತ್ತಿ" (ನಾಚಾರ. ೧೦೮) ; ಎಸೆದಿರಿ ನಾಯತ್ತಿಯ ಸಂಧಿಸಿ ಸರ್ಪನ ಗೃಹಮುಮಾಗಿ ಪಡುವಣಿ ದೆಸೆಯೊಳ್ ನಿಸದಂ ಪುರುಷ ತ್ರಯದೊಳೊಸಗುಂ ಜಲಮಲ್ಲಿ ಕೂಡೆ ಬೆಳ್ಳಿಲೆ ನೆಗೆಗುಂ (ರೋಕೋಪ. ೫-೨೧) ; ಎಸೆನ ನಾಯತ್ತಿಯಂ ಮೂಡ(ಲ್)ಲು ಪುತ್ತಿರೆ . . . ಮೂಡಾಳ ಮಟ್ಟಿ ದಿಂ ಪಡುವ ಧಾರೆ ಭೋರ್ಗರೆದುದಿಸಿ ಬರ್ಕುಂ (ಅಬ್ಬಮ. ೧೧-೧೧). [ನಾಯ್ತು + ಅತಿ]

ನಾಯನ (ನಾ). ತಂದೆ ; ಅಪ್ಪ : ಬೇಗ ಅನ್ನುತ್ತೀರಿ, ನಾಯನ. ನಮಗೆ ೩೪ದಾಗ ಬೇಗ ಅಪ್ಪ (ಸಾಂ. VII, ೪೪). [<ತಲು. ನಾಯನ]

ನಾಯನಾರ್, ನಾಯನಾರ್ (ನಾ). ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಶಿವಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದ ಅರುವತ್ತು ಮೂರು ಜನ ಸಂತರು : "ನಾಯನಾರ್ = ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಶರಣರು ; ಅರುವತ್ತು ಮೂವರು" (ವೀಶ್ವಪಾ. ೨೪-೪) ; ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಶೈವಪಂಥದ ಸಂತರು, ನಾಯನಾರರು (ಭಾರದ. ೪೦೦) ; ಈತನು ಮೊದಲು ಜೈನ ನಾಗಿದ್ದು ನಾಯನಾರರೆಂದು ಹೆಸರಾದ . . . ಅಪ್ಪರ್ ಎಂಬ ಯತಿಯ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ ಶೈವಮತವನ್ನವಲಂಬಿಸಿದನೆಂತೆ (ಭಾಷ್ಯ. ೨೪೪). ನಾಯನಾರ್ : ಸಿಕ್ಕೆಯರ ನಾಯನಾರಂದೊಸೆದು ಮುಂದಿರ್ದ ವಾಗೀಶನಂ ತಕ್ಕಯಿಸಿ ನೆಲಿದು (ವಾಗಿರ. ದೇ. ೩೬೫-೧೬).

[<ತಮಿ. ಮುಲ. ನಾಯನಾರ್]

ನಾಯನೇಜಲ್ 'ನಾಯನೇಜಲ್' ನೋ.

ನಾಯನ್ಮಾರ (ನಾ). = ನಾಯನಾರ್ : ೬೬ ನಾಯನ್ಮಾರರ (ಶೈವಸಂತರ) ಬಗ್ಗೆ ಕಾಲಕ್ಷೇಪಗಳಾಗಿ ಶರಭಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಮರಾಠಿಯಲ್ಲಿಯೂ ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸುಮಾರು ೫೦೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಹಾಡುಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಸಂಗೀತ. ೮೯). [<ತಮಿ. ನಾಯನ್ಮಾರ್]

ನಾಯಬ, ನಾಯಿಬ್, ನಾಯೇಬ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು ; ಬದಲಿ ಸಹಾಯಕ : (೧). ೨. ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ನೌಕರ : ನರಗಲ್ಲ ಕೆಲವು ದಿವಾನ, ಕೆಲವು ಅಡಳಿತಗಾರ . . . ಕೆಲವು ನಾಯಬ (ಕಮಲ. ೧೦) ; ಅಲ್ಲಿಂದ ಹರಿ ನಾಯಬನ ನೆರವಿನಿಂದ ಗೌಹರಳ ಮನೆಗೆ ಜೋಡ (ಕೊಪಕಾ. ೬೦). ನಾಯಿಬ್ : ೩. ಪ್ರಾಂತಾಧಿಕಾರಿ : ಒಂದು ಪ್ರಾಂತದ ಮುಲ್ಕಿ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯೇ ಸೈನ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಇವನಿಗೆ ನಾಯಿಬ್ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೬೬).

ನಾಯೇಬ : ೧. ಹರಕುಮಾರ . . . ತಮ್ಮ ಜಮೀನದಾರರ ಬಳಿಗೆ ನಾಯೇಬರೆಂದು ಅವರ ಆಸ್ತಿಯ ಭಾರ ಜೊತೆ ಕರ್ಮಚಾರಿಯಾಗಿ ದ್ದಾರೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೪).

[<ಅರ.ನಾಇಬ್ ; ಮರಾ.ನಾಯಬ್ ; ಹಿಂ.ನಾಯಬ್, ನಾಇಬ್]

ನಾಯಬಿರಿಸ್ತಿದಾರ (ನಾ). ತಾಲ್ಲೂಕು ಕಚೇರಿ ಮೊದಲಾದ ಕಂದಾಯವಿಭಾಗದ ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿ ; ಗುಮಾಸ್ತರ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ ; ಮುಖ್ಯ ಗುಮಾಸ್ತ : (೧).

[ನಾಯಬ + ಬಿರಿಸ್ತಿದಾರ]

ನಾಯಬೀಳ 'ನಾಯ್ಬೀಳ' ನೋ.

ನಾಯಮಾರ 'ನಾಯಿಮಾರ' ನೋ.

ನಾಯಮ್ಮಾರ 'ನಾಯಿಮ್ಮಾರ' ನೋ.

ನಾಯರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು : ಶಂಕರನಾಡನು ಅವನ ಕಿರಿಯ ತಂದೆ ಗೋವಿಂದನಾವಡನು ಕೊಟಿ ನಾಯರ ಮುಲ ದಿಳುಮರ ಮಾಡನೆಂಬ ಗಡೆ ಮುಡಿ ೪ (ಸಾಂ. IX-ii, ೬೨೦-೫೪ ; 1546).

[?]

ನಾಯರ್ಪಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಶೋಗಿಲ್ಲಿ ಸೇಂದ್ರಕಮಹಾರಾಜರ್ ನಾಯರ್ಪಂಡ ಮುಂ ಹೆದುಗೂರಾಳ್ಳಿಯಾ ನಾಳತ್ತು (ಇಳ. XIX, ೧೪೪-೪ ; 680). [<ನಾಗರಪಂಡ]

ನಾಯಹತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಕಾಡುಹತ್ತಿ : "ಪೈಚುಕಾ—ಕುರುಟಿಗೆ, ನಾಯಹತ್ತಿ" (ಒಪ್ಪ. ೧೦೬).

[<ನಾಯ್ + ಹತ್ತಿ (<ಪುಟ್ಟ)]

ನಾಯಾಟ (ನಾ). ೧. ನಾಯಿಯ ಆಟ ; ನಾಯಿತನ ; ನಾಯಿಯ ವರ್ತನೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಅತಿ ಕಾಮುಕತೆ :

ಆಜ್ಞೆಯು ವೆ ಪೂಸತೇ ನಿನ್ನ ನಾಯಕನಿಂದ ಸಾಲ್ವದು ಸಾಲ್ವಂಕಿ
ದುರದಕ್ಕುಂ (ಶೀಲಾಪ. ೬-೧೨೦). [ನಾಯ್ + ಅಟ]
ನಾಯಿ 'ನಾಯ್' ನೋ.
ನಾಯಿಉಗನಿಹಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ : (ಮೃದ್ವಿ. ೫೦-೯೯೬). [ನಾಯಿ (<ನಾಯ್) + ಉಗಂ + ಹಂಬು]
ನಾಯಿಂದ 'ನಾವಿದ' ನೋ.
ನಾಯಿಂದಗತ್ತಿ 'ನಾವಿದಗತ್ತಿ' ನೋ.
ನಾಯಿಂದಗತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ನಾಯಿಂದ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು.
೨. ನಾಯಿಂದನ ಹೆಂಡತಿ : (೪).
[ನಾಯಿಂದ (<ನಾವಿದ) + -ಗತ್ತಿ]
ನಾಯಿಕ 'ನಾಯಗ' ನೋ.
ನಾಯಿಕಲಮೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಚಕ್ಕಾಕವಲಿ,
ನಾಯಿಕಲಮೆಗಿಡ (ಮೃದ್ವಿ. ೧೪-೨೨೩).
[ನಾಯಿ (<ನಾಯ್) + ಕಲಮೆ ? + ಗಿಡ (<ಗಿಡು)]
ನಾಯಿಕಸಾನಿ 'ನಾಯಕಸಾನಿ' ನೋ.
ನಾಯಿಕುನ್ನಿ (ನಾ). ನಾಯಿನುರಿ : ಕಾಯಲಾಜನು ರಂಗ
ಕಂಡವರ ಬಾಗಿಲನು ನಾಯಿಕುನ್ನಿಯಂತೆ ಸರರ ಒಡಿಸುತ್ತ (ಪುರಂದ. ೨-೧೩೩ ಪಲ್ಲವಿ). [ನಾಯಿ (<ನಾಯ್) + ಕುನ್ನಿ]
ನಾಯಿಕೂಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನಾಯಿಕೂಟಿ,
ಕಂಕೂಮ್ (ಮೃದ್ವಿ. ೬-೧೨೬). [ನಾಯಿ (<ನಾಯ್) + ಕೂಟಿ]
ನಾಯಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಒಡತಿ : ಸ್ವಾಮಿನಿ : ಯಜಮಾನಿ :
'ನಾಯಿಕೆತನ' ಪರಾ. ೨. ಹೆಂಡತಿ : ಪತ್ನಿ : ಅನುಕೂಲಮಿತ್ರ
ಸನುರಕ್ತ ನಾಯಿಕಾಣೀಕನುಗತಪ್ರಕೃತಿ ಚರಂತನರೀಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿ
ಗಳ ನೆಗಬ್ಬ ನೆಗಬ್ಬ ತನ್ನಭಕ್ತರಪತಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪ. ೨-೫೦).
೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ]ನಾಟಕ, ಕಾವ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನ
ವಾದ ಸ್ತ್ರೀಪಾತ್ರ : ೧ ಇದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಿಧಗಳಿವೆ : "ನಾಯಿಕಾ
-೩ : (ಅ) ಸ್ವ(ಸ್ತ್ರೀಯಾ), ಅನ್ಯಾ, ಸಾಧಾರಣಸ್ತ್ರೀ.
ಅಂತರ್ಭೇದ : ಸ್ವ(ಸ್ತ್ರೀಯಾ) (i) ಮುಗ್ಧಾ, ಮಧ್ಯಾ,
ಪ್ರಗಲ್ಬಾ (ಭಾವ., ರತ.). (ii) ಧೀರ, ಅಧೀರ, ಧೀರಾ
ಧೀರ, ಜ್ಯೇಷ್ಠಾ, ಕನಿಷ್ಠಾ ; ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀ-ಕನ್ಯೆ (ಅವಿವಾಹಿತೆ),
ಊಡೆ (ವಿವಾಹಿತೆ), (ದಶರೂ. ೯೯). (ಆ) ಕುಲಜಾ.
ವೇಶ್ಯಾ, ಉಭಯಾ (ದಶರೂ. ೧೬೮). (ಇ) ಉತ್ತಮ,
ಮಧ್ಯಮ, ಜಘನ್ಯ (ರಸರ. ೫೯). (ಈ) ಕನ್ಯೆ, ಪುನರ್ಭೂ
(ಉಪಭುಕ್ತ, ಅನುಪಭುಕ್ತ), ವೇಶ್ಯೆ (ಕಾಮ. ೨೦). (ಉ)
ಬಾಲಾ, ತರುಣೀ, ಪ್ರೌಢಾ (ಕಾಮ. ೧೬೧). ನಾಯಿಕಾ-೪ :
(ಅ) ಅಂತಃಪುರ ನಾಯಿಕೆಯರು : ಏಕಚಾರಿಣಿ, ಜ್ಯೇಷ್ಠಾ,
ಕನಿಷ್ಠಾ, ಪುನರ್ಭೂ (ಕಾಮ. ೧೯೪). (ಆ) ಧೀರಾ, ಲಲಿತಾ.
ಉದಾತ್ತಾ, ನಿಭೃತಾ(ಸಂ. ೪೨). (ಇ) ಅನುಕೂಲಾ, ದಕ್ಷಿಣಾ,
ಶಶಾ, ದುಷ್ಠಾ (ಅನಂಗರಂಗ - ಸಂ. ೪೨). ನಾಯಿಕಾ-೫ :
(ಅ) ಸ್ವಾಧೀನಪತಿಕಾ, ವಾಸಕಸಜ್ಞಾ, ವಿರಹೋತ್ಕಂಠಿತಾ,
ಖಂಡಿತಾ, ಕಲಹಾಂತರಿತಾ, ವಿಪ್ರಲಬ್ಧಾ, ಪೋಷಿತಪ್ರಿಯಾ.
ಅಭಿಸಾರಿಕಾ (ದಶರೂ. ೧೧೨ : ನಾಟ್ಯಶಾ. ೨೪-೨೧೦)"
(ಪ್ರೇಮಪ. ೨೩೬) : ಪ್ರಕಟಿತರ ನಾಯಿಕೆಯರಾ ಸ್ವಕೀಯ ಪರ
ಕೀಯ ಪಡೆಯನೆ ಮೂಜು ತೆಪಂ(ರಸರ. ೮೩ ಸೂತ್ರ) ; ನಾಯಿಕೆ
ಯರಲ್ಲಿ 'ಸ್ತ್ರೀಯೆ' (ತನ್ನ ವಳು), 'ಅನ್ಯೆ' (ಇತರಳು), 'ಸಾಧಾರಣಿ'
(ವೇಶ್ಯೆ) ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧ (ಕೃಷ್ಣಿ.೨೧೦). [ಸಂ. ನಾಯಿಕಾ]

ನಾಯಿಕೆತನ (ನಾ). ನಾಯಿಕೆಯ ಅಧಿಕಾರ, -ಗುಣ : ೫
ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕು ಇವಳ ನಾಯಿಕೆತನ (ಪ್ರಿಕಾಶ. ೩೩).
[ನಾಯಿಕೆ + -ತನ]
ನಾಯಿಕೆಮ್ಮಲು 'ನಾಯಿಗೆಮ್ಮಲು' ನೋ.
ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು 'ನಾಯ್ಕೆಮ್ಮು' ನೋ.
ನಾಯಿಕೊಡೆ (ನಾ). ಗೊಬ್ಬರದ ಗುಂಡಿ, ಹುತ್ತ, ಶಿಪ್ಪೆ
ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ
ಕೊಡೆಯಾಕಾರದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಅಣಬೆ ; ನಾಯಿ
ಚಿತ್ರ : ಮೂಲಮೂಲೆಯಲ್ಲೂ ಮಾತನ ಮಲ್ಲರು ಹುಟ್ಟಿದರು
ನಾಯಿಕೊಡೆಗಳಂತೆ (ಕಗಪ. ೧೧೬) ; ಯಾರ ಪ್ರತಾಪಾಗ್ನಿಯು
ಉದ್ಭವದ ಬಾಹ್ಯೀಕರಣವು ಅದುವ ಮಕ್ಕಳು ನಾಯಿಕೊಡೆಯನ್ನು
ಕಿತ್ತೆಸೆಯುವಂತೆ ಕಿತ್ತೆಸೆಯತೋ . . . ಆ ದೇವಪುತ್ರ ತುವರ
ಮಿಲಿಂದನ ಕನ್ಯೆ ಈಕೆ (ಬಾಹ. ೮೮) ; ಯಾವ ನೂತನ ಶಿಕ್ಷಣ
ಪದ್ಧತಿಯೇ ಅಗಲಿ . . . ಅದು ಆರಂಭವಾದೊಡನೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ
ಯಿಂದಲೂ ಪ್ರಶಂಸಾಪೂರ್ಣ ಬೆಂಬಲ ದೊರೆತು, ನಾಯಿಕೊಡೆಯಂತೆ
ಅದನ್ನನುಕರಿಸುವ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಆರಂಭವಾಗುತ್ತವೆ (ಶ್ವೇದ. ೬೨೩).
[ನಾಯಿ (<ನಾಯ್) + ಕೊಡೆ]
ನಾಯಿಗ 'ನಾಯಗ' ನೋ.
ನಾಯಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ನಾಯಿಯ ದೃಷ್ಟಿ. ೨. (ಆಲಂ)
ಕಾಮದಿಂದ ನೋಡುವ ನೋಟ ; ಕಾಮುಕ ದೃಷ್ಟಿ :
ಅವನು . . . ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಮುಗ್ಧಹುಡುಗಿಯನ್ನು
ನಾಯಿಗಣ್ಣಿನಿಂದಲೇ ನೋಡಿದ್ದನು (ಮಲೆಮ. ೭೯೧).
[ನಾಯಿ (<ನಾಯ್) + ಕಣ್ಣು (<ಕಣ)]
ನಾಯಿಗಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಳ್ಳಗಿಡ : ಪಾಲನೊಲ್ಲದೆ
ನಾಯಿಗಳ್ಳಿಯ ಪಾಲನುಣ್ಣನುಂ . . . ಮರುಳ್ಳಣ್ಣೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೮೩). [ನಾಯಿ (<ನಾಯ್) + ಕಳ್ಳಿ]
ನಾಯಿಗೆಮ್ಮಲು, ನಾಯಿಕೆಮ್ಮಲು (ನಾ). -ನಾಯ್ಕೆಮ್ಮು :
ಆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹುಡುಗರಿಗಲ್ಲ ನಾಯಿಗೆಮ್ಮಲು ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿದೆ
(ರೂಢಿ). ನಾಯಿಕೆಮ್ಮಲು : ನಾಯಿಕೆಮ್ಮಲು ಬಂದರೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ
ಬಹಳ ಹಿಂಸೆ (ರೂಢಿ). [ನಾಯಿ (<ನಾಯ್) + ಕೆಮ್ಮಲು]
ನಾಯಿಗೆಮ್ಮು 'ನಾಯ್ಕೆಮ್ಮು' ನೋ.
ನಾಯಿಚಿತ್ರ (ನಾ). -ನಾಯಿಕೊಡೆ : ಮಳೆ ಬಿದ್ದು, ಶಿಪ್ಪೆಗುಂಡಿ
ಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ನಾಯಿಚಿತ್ರಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿವೆ (ರೂಢಿ).
[ನಾಯಿ (<ನಾಯ್) + ಚಿತ್ರ (<ಚಿತ್ರ)]
ನಾಯಿಚುಂಚೆ, ನಾಯಿಚುಂಚಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ
ವನಸ್ಪತಿ : "ಕಟುಕಾ-ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ, ಹಾಗಲ, ಕಹಿನೋರೆ,
ನಾಯಿಚುಂಚೆ, ಕೊಡಸಿಗ" (ಒಷಧಿ. ೨೩). ನಾಯಿಚುಂಚಲು :
"ವೇದಿನೀ-ನಾಯಿಚುಂಚಲು, ಮಂಥೆಯ" (ಒಷಧಿ. ೧೫೬).
[ನಾಯಿ (<ನಾಯ್) + ಚುಂಚೆ]
ನಾಯಿಭತ್ತರಿಗೆ (ನಾ). -ನಾಯಿಕೊಡೆ : ಯುದ್ಧದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ
ಇಂತಹ ಬಣ್ಣದ ಬುರುಗಿನವರು ನಾಯಿಭತ್ತರಿಗಳಂತೆ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡು
. . . ಮರೆಯತೊಡಗಿದರು (ಭಾರತಿ. ೯೬) ; ನಾಯಿಭತ್ತರಿಗಾಗ
ಕಳಿತು 'ರುದ್ರಗಂಭಿ ಮೂಸಿ' ನೋಡು ಮಾಡುವ ಮಯಾಗಾರ್ತಿ
ಪಾತರಗಿತ್ತಿ (ದತ್ತವಾ. ೩೧) ; ಕಲ್ಲಹೂ, ನಾಯಿಭತ್ತರಿಗೆ ಇವೆಲ್ಲ
ಈ ವರ್ಗದೊಳಗೆ ಬರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೨೭೫).
[ನಾಯಿ (<ನಾಯ್) + ಭತ್ತರಿಗೆ (<ಚಿತ್ರರಿಗೆ)]

ನಾಯಿಜನ್ಮ (ನಾ). ೧. ನಾಯಿಯ ಹುಟ್ಟು; ನಾಯಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ: ನಾ ನಾಯಿ ಜನ್ಮದಿ ಬಾರದೆ ಈ ನರಜನ್ಮದಲಿ ಬಂದು ಸೇರಿದೆ (ಪುರಾ. ೨-೮೧-೧). ೨. (ಆಲಂ) ನೀಚಜಾತಿ: ಅಲ್ಪವಾದುದು: ಸ್ವತಃ ಮಾಡೂ ಧೈರ್ಯವಿಲ್ಲ, ಬೇರೆಯವರು ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಮೂಸಿ ನೋಡುವ ನಾಯಿಜನ್ಮದವು (ಪೂರುಷ. ೧೮೧).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಜನ್ಮ]

ನಾಯಿಡು (ನಾ). ೧. ಗ್ರಾಮದ ಮುಖಂಡ: ಪಟೇಲ; ಊರಗೌಡ: ಪಟೇಲನಿಗೆ-ಪಟೇಲ... ಮನೆಗಾರ ಅಥವಾ ಅಡಿಗಾರ, ನಾಯಿಡು ನಗರ ಹೆಸರುಗಳುಂಟು (ಗ್ರಾಮ. ೧). ೨. ಹಿಂದೂಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒಳಪಂಗಡ ಮತ್ತು ಆ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಗಂಡಸರು ತಮ್ಮ ಹೆಸರಿನ ಮುಂದೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪದ: ಕೃಷ್ಣಯ್ಯನಾಯಿಡು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ದೇವಸ್ಥಾನ ಇಡು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ಕಮಿ. ನಾಯಿಡು; ತೆಲು. || ನಾಯುಂಡು, ನಾಯಂಡು]

ನಾಯಿತಕ್ಕಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ವಿಷಮಧಾರಿ, ಕುಂಡಲಿ, ನಾಯಿತೇತಕ್ಕಲೆ (ಮೈಸೂ. ೨೨-೪೧೬).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ತಕ್ಕಲೆ(<ತಕ್ಕಲ್)]

ನಾಯಿತನ 'ನಾಯ್ತನ' ನೋ.

ನಾಯಿತುಳಸಿ, ನಾಯತುಳಸಿ (ನಾ). ತುಳಸಿ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾಡುತುಳಸಿ: (ಮೈಸೂ. ೫೬-೧೧೪೬). ನಾಯತುಳಸಿ: "ಗಂಧರ್ವಜಾ - ನಾಯತುಳಸಿ" (ಒಷಧಿ. ೪೬); ನೆತ್ತಿಯಶೂಲೆಗೆ-ನಾಯತುಳಸಿಯ ರಸಮಂ ನಿಂಬೇಹುಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಸಿ ನೆತ್ತಿಗೊತ್ತಲು ನೆತ್ತಿಶೂಲೆ ಮಾಡು (ಎನ್ನಿ. ೧೦೦).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ತುಳಸಿ(=ತುಲಸಿ)]

ನಾಯಿತೇಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಭಾರಂಗಿ; ಕಿರುದೇಗು: "ಹಂಚಿಕಾ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ, ಪದ್ಮಾ... ವಂದಕೇ-೯ ಭಾರಂಗೀ ಹೆಸರುಗಳು, ಗಂಟುಭಾರಂಗೀ ಎಂಬುವ ಗ್ರಂಥಿಕದ್ರವ್ಯವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು, ಕಿರುದೇಗುಗಿಡವೆಂದು ಕೆಲವರನ್ನುವರು, ನಾಯಿತೇಗದ ಮರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೨).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ತೇಗಿ(<ತೇಗು)]

ನಾಯಿತೊಣಚಿ (ನಾ). ನಾಯಿಯ ಮೈಮೇಲಿನ ಕೂದಲಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ; ತೊನಸೆ: (೪).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ತೊಣಚಿ(<ತೊನಸೆ)]

ನಾಯಿತೊಳಸಿ, ನಾಯತೊಳಸಿ (ನಾ). = ನಾಯಿತುಳಸಿ: "ಆಜಕ-ನಾಯಿತೊಳಸಿ" (ಆಕಾಶ. ೨-೩೨); "ತೇಕ್ಷ್ಣಮಾಣಿ - ನಾಯತೊಳಸಿ" (ಒಷಧಿ. ೭೦). ನಾಯತೊಳಸಿ: "ಪರ್ಣಪತಾ - ನಾಯತೊಳಸಿ" (ಒಷಧಿ. ೯೨). [ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ತೊಳಸಿ]

ನಾಯಿದ 'ನಾವಿದ' ನೋ.

ನಾಯಿದೊಣ್ಣೆ (ನಾ). ಗಾಡಿಯ ಅಚ್ಚುಮರ ಹೊರಳದಂತೆ ಕಾಪಾಡುವ ದಂಡ: ಗಾಡಿಗೆ ನಾಯಿದೊಣ್ಣೆಯೇ ಆಧಾರ (ರೂಢಿ).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ದೊಣ್ಣೆ]

ನಾಯಿನಾರ್ 'ನಾಯನಾರ್' ನೋ.

ನಾಯಿನಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಮತ್ತಂ ಒಳಮಾಡಿನ ಒಳಗೆ ನಾಯಿನಾರೆಯ ಧರ್ಮದ ಬಳಸ ಕಟ್ಟಿದ ಮೇಲಣ ತೆಂಗಿನ ಮರ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಒಡೆಯರ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಒಬಸ ಧರ್ಮ ನಡವದು (ಸೌತಾ. IX-II, ೪೬೩-೨೫; 1487); ಸೊಗಡೆ, ಸಿಲದೆ, ನಾಯಿನಾರೆ, ಇವಂ ಆಡಿನ ಹಾಲಲ್ಲಿ ಕೊಡಿಸುವುದು (ಎನ್ನಿ. ೧೪೬). [?]

ನಾಯಿನಾಲಗೆ ಗಿಡ (ನಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ನೆಲ ಮುಚ್ಚಲು, ಹಸ್ತಿಪಾದ, ಹಕ್ಕರಿಕೆ, ಅನಕಾಲುಗಿಡ, ನಾಯಿನಾಲಗೆಗಿಡ (ಮೈಸೂ. ೩೩-೬೪೧).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ನಾಲಗೆ+ಗಿಡ(<ಗಿಡು)]

ನಾಯಿನಿದ್ದೆ (ನಾ). ನಾಯಿಯ ನಿದ್ರೆಯಂತೆ ಆಳವಿಲ್ಲದ ನಿದ್ರೆ: ತಿಳಿನಿದ್ರೆ: "ನಾಯಿನಿದ್ದೆ; ಲಘುವಾದ, ಅಗಾಗ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುವ, ನಿದ್ರೆ" (Dog sleep. ಇಂಕೃ). [ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ನಿದ್ದೆ]

ನಾಯಿನಿಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪಿನ ಗಿಡ: (ಮೈಸೂ. ೨೬-೫೦೬). [?+ನಿಸೊಪ್ಪು]

ನಾಯಿನೇರಳೆ 'ನಾಯಿನೇಜುಲ್' ನೋ.

ನಾಯಿನೇಜುಲ್, ನಾಯನೇಜುಲ್, ನಾಯಿನೇರಳೆ(ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೇರಳೆ: ಕಡೆಮೆ (ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳ) ರುಚಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ನೇರಳೆ; ಕೇಳುನೇರಳೆ; "ನಾಡೇಯಿ, ಭೂಮಿ ಜಂಬುಕೆ" (ನಾಚಾ. ೪). ನಾಯನೇಜುಲ್: "ಜಂಬುಪ್ರಿಯಾ. ನಾಯನೇಜುಲ್" (ಒಷಧಿ. ೬೧). ನಾಯಿನೇರಳೆ: "ನಾಡೇಯಿ, ಭೂಮಿಜಂಬುಕಾ-೨ ಕಾಗಿನೇರಳೆಗಿಡ; ನಾಯಿನೇರಳೆ ಗಿಡ, ನೆಲನೇರಳೆ ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨). 'ಕುನ್ನೇರಿಳೆ' ಪರಾ.

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ನೇಜುಲ್]

ನಾಯಿನೊಳಲೆ 'ನಾಯ್ನೊಳಲೆ' ನೋ.

ನಾಯಿಪಾಡು (ನಾ). ೧. ನಾಯಿಯ ಸ್ಥಿತಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಬಹಳ ಹೀನವಾದ ಸ್ಥಿತಿ: ಶೋಚನೀಯ ಸ್ಥಿತಿ: ಹೋರೆಯಿಲ್ಲದವನು ಸಾರೀನೂ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರೆ ಅವನ ಪಾಡು ನಾಯಿಪಾಡು (ತುಂಗಭ. ೧೫); ನಮ್ಮ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ವಿಷಯಗಳೆಲ್ಲ ಜ್ಞಾಪಕವಿರುವುದಾದರೆ ನಮ್ಮ ಪಾಡು ನಾಯಿಪಾಡು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೪೪); ಆತ್ಮಗುಬ್ಬಕ್ಕಿಯ ಪಾಡೋ ನಾಯಿಪಾಡು (ಒಡ್ಡಿಲು. ೯೫).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಪಾಡು]

ನಾಯಿಪಾಲು 'ನಾಯ್ಪಲ್' ನೋ.

ನಾಯಿಬ್ 'ನಾಯಬ' ನೋ.

ನಾಯಿಬದುಕು 'ನಾಯ್ಬದುಕು' ನೋ.

ನಾಯಿಬಾಲು 'ನಾಯ್ಬಾಲ್' ನೋ.

ನಾಯಿಬಾಳು 'ನಾಯ್ಬಾಳು' ನೋ.

ನಾಯಿಬೀಟಿ (ನಾ). ಬೀಟಿ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಸೂ. ೨೮-೫೫೦). [ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಬೀಟಿ]

ನಾಯಿಬೆಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಬೆಂಡೆಮರ, ಬೆಲ್ಲಕ, ಬೆಳಗಂ, ಕೋಳಿಬೆಂಡೆ, ನಾಯಿಬೆಂಡೆ (ಮೈಸೂ. ೪೮-೯೩೮).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಬೆಂಡೆ]

ನಾಯಿಬೆತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆತ್ತ: ಬಲಿಬೆತ್ತ, ನಾಯಿಬೆತ್ತ (ಮೈಸೂ. ೧೫-೨೮೧). [ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಬೆತ್ತ]

ನಾಯಿಬೆಳಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಸೀತಜಗಂಧ, ಸೂರ್ಯಭಕ್ತ" (ಪಂಡಿತ. ೨೪೨).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಬೆಳಗಿಡ(<ಗಿಡು)]

ನಾಯಿಬೇಲ 'ನಾಯ್ಬೇಲ' ನೋ.

ನಾಯಿಬೇಳ 'ನಾಯ್ಬೇಳ' ನೋ.

ನಾಯಿಮರಸೆ 'ನಾಯಿಮ್ಮರಸೆ' ನೋ.

ನಾಯಿಮರಿ (ನಾ). ಮರಿನಾಯಿ: ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ನಾಯಿ: ಕುನ್ನಿ: ನೀನು ಸಾಕಿದ ನಾಯಿಮರಿ ಕೊಟ್ಟ ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿ

ಯದೆ, ಏನಗಾಗಿ ಹಬ್ಬಮಾಡುತ್ತಿದೆ (ಸಹವಾ. 11, ೯೭೦) ; ಕೇಡು ಗಾಲಕ್ಕೆ ನಾಯಿಮರಿ ಮೊಟ್ಟೆ ಇಕ್ಕಿತು (ಗಾಡ).
[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ ಮರಿ(<ಮರಿ)]

ನಾಯಿಮಾರ, ನಾಯಮಾರ, ನಾಯಮ್ಮಾರ (ನಾ). ೧. ಕೇರಳ ದೇಶದ ನಾಯರು ಜನಾಂಗ. ೨. ಮಲೆಯಾಳಿ ಜನ : ಸುಕಾಲಿಯರು, ಕೊರಚರು, ನಾಯಮಾರರು ಮೊದಲಾದ ವಿದಿ ವರ್ತಕರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೫-೧೪) ; ಇಂತು ನೀಲೇಶ್ವರದ ಗಡಿಯು ಬಿ ದೊಳ್ ತೊಲಗದ ಕಂಬಮಂ ನಿಲಿಸಿ ನಾಯಿಮಾರರಂ ಪಶಗೈದು (ಕಳಸ್ಯ. ೭-೧೧). ನಾಯಮಾರ : ೨. ನೀವು ಯಾವತ್ತು ನಾಯಮಾರ ರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಕೊಡಗಿನ ಸೀಮೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ಘಟ್ಟ ಹತ್ತಿ ಬಂದರೆ ನಾನು ಕೆಲವು ಕೊಡಗರನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಕುಮ್ಮಕ್ಕಿಗೆ ಸಾಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬). ನಾಯಮ್ಮಾರ : ೨. ನಮ್ಮ ನಾಯಮ್ಮಾರರು ಕಳೆದ ಎರಡು ಗಳಿಗೆಗಳಿಂದ ಎಡೆದಿಡೆ ಹೋರುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಜುಲಿಹಾ. ೩೪೭).

[←ತುಳು. ನಾಯಿಮಾರ]

ನಾಯಿಮ್ಮ, ನಾಯಿಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ರೂಪಿನ ಮನೆ ವಿನಯದ ಗೌರವದ ಧರ್ಮದಾಗರಮನೆ ಸಜ್ಜ ನನುತ ಗೋತ್ರ ಕಳತ್ರ ರೋಚಿರುಚಿ ನಾಯಿಮ್ಮ (ಕಳ. 1, ೨೦-೨೩ ; ?). ನಾಯಿಮ್ಮ : ಮಿಕ್ಕಿಸಟ್ಟಿಗೆ ತಾಂ ತಮ್ಮನಾಪ್ಪನಾಮ್ ನಾಯಿಮ್ಮ (ಕಳ. 1, ೨೦-೨೧ ; ?). [?]

ನಾಯಿಮ್ಮರಸ, ನಾಯಿಮ್ಮರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ಕಾಲದಿಯ ನಾಯಿಮ್ಮರಸಂಗೆ ಶಾಸನಮಂ ತೋಟಾ (ಇಆ. XVIII, ೩೯-೨೨ ; ೨೨೨). ನಾಯಿಮ್ಮರಸ : ತ್ರೀಮನುಷ್ಠೆಯ ನಾಯಿಮ್ಮರಸ [ನುಂ] ಮೂಕರಸನುಮಿಟ್ಟು (ಸೌಗಂಧಿ. XX, ೨೩-೨೨ ; 1040).

[ನಾಯಿಮ್ಮ+ಅರಸ]

ನಾಯಿಯುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (*).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಉಳ್ಳಿ]

ನಾಯಿಯೆಲವ 'ನಾಯೆಲವ' ನೋ.

ನಾಯಿರಾಗಿ (ನಾ.) ರಾಗಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : (*).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ರಾಗಿ]

ನಾಯಿರ್ಮ 'ನಾಯಿಮ್ಮ' ನೋ.

ನಾಯಿವೇಳ 'ನಾಯ್ವೇಳ' ನೋ.

ನಾಯಿಸಂತೆ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಅಗ್ಗಕ್ಕೆ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಸಿಗುವ ಪೇಟೆ ; ತುಂಬ ಕಡಿಮೆ ಬೆಲೆಗೆ ಮಾಲುಗಳು ಸಿಗುವ ಸ್ಥಳ. ೨. ಬಹಳ ಅಗ್ಗ ; "ಹೊಲೆ ಅಗ್ಗ" (ಜಾನಕೀ. ೧೧).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಸಂತೆ]

ನಾಯಿಸಾಸಿವೆ (ನಾ). ಸಾಸಿವೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಕಾಡು ಸಾಸಿವೆ, ನಾಯಿಸಾಸಿವೆ (ಮೈಸೂ. ೨೨-೪೧೫).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಸಾಸಿವೆ(<ಸಾಸಿವೆ)]

ನಾಯಿಸೊಂಕುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ : ನಸಗುಣ್ಣು, ನಾಯಿಸೊಂಕುಬಳ್ಳಿ, ತುರಚಿ ಅಸರೆ (ಮೈಸೂ. ೫೫-೧೧೦೪).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಸೊಂಕು(<ಸೋಂಕು)+ಬಳ್ಳಿ]

ನಾಯಿಸೊಣಗು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಈಗ ಸತ್ತು ಹೋದ ಆ ವಾರ್ತೆಯು ಪುನಃ ಮೊಳೆತು ನಾಯಿಸೊಣಗಿನ ಬಳ್ಳಿ ಯಂತೆ ಹಬ್ಬಿ ಯಾರ ಮೈಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿತು (ವಿಧವೈ. ೧೨೬).

[←ತುಳು. ನಾಯಿಸೊಣಗ್]

ನಾಯಿಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು : (ಮೈಸೂ. ೭೫-೧೫೦). [ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಸೊಪ್ಪು]

ನಾಯಿಹಂಚೀಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಹಂಚೀಕಡ್ಡಿ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ದೊಡ್ಡ ಹಂಚೀಕುಲ್ಲು, ಹಲ್ಲು ಚುಚ್ಚಿ ಹಂಚಿ, ನಾಯಿಹಂಚೀಕಡ್ಡಿ (ಮೈಸೂ. ೯-೧೫೧).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಹಂಚೀಕಡ್ಡಿ(<ಹಂಚೀಕಡ್ಡಿ)]

ನಾಯಿಹಕ್ಕರಿಕೆಗಿಡ (ನಾ). ಹಕ್ಕರಿಕೆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (*).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಹಕ್ಕರಿಕೆ(<ಹಕ್ಕರಿಕೆ)+ಗಿಡ(<ಗಿಡು)]

ನಾಯಿಹಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾಲೆಮರ : ಅಡು ಮುಟ್ಟಿದ ಗಿಡ, ಅಂತಮೂಲ, ನಾಯಿಹಾಲೆ, ನೇಪಾಳದ ಬೇರು (ಮೈಸೂ. ೭೬-೧೫೫೬).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಹಾಲೆ(<ಹಾಲೆ)]

ನಾಯೆಲವ, ನಾಯೆಯೆಲವ (ನಾ). ಬೂರುಗದ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ಶಾಲ್ಮಲಿಕೆ-ನಾಯೆಲವ" (ಒಷಧಿ. ೧೩೩). ನಾಯೆಯೆಲವ : "ಕೂಟಶಾಲ್ಮಲಿ-ನಾಯೆಯೆಲವ" (ಒಷಧಿ. ೨೨).

[ನಾಯ್+ಎಲವ]

ನಾಯೇಬ 'ನಾಯಬ' ನೋ.

ನಾಯೊಡಲ್ (ನಾ). (ಆಲಂ) ತುಚ್ಛವಾದ ಶರೀರ ; ಹೇಯ ವಾದ ದೇಹ : ಈ ಪುರುಷಿಲ್ಲದ ನಾಯೊಡಲಂ ಮರುಕೇ ಕರಮೊಲ್ಲು. ಕೂರ್ತ ಮೂನಸರೊಳರೇ (ಧರ್ಮಾಧ್ಯ. ೭-೧೪೨).

[ನಾಯ್+ಒಡಲ್]

ನಾಯೊಳಲೆ (ನಾ). = ನಾಯೊಳಲೆ ೧ : "ಗಂಡೂಪದ : ಕಿಂಚು ಕಳೆ - ಈ ೨ ನಾಯೊಳಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೯-೩೯) ; "ಕಿಂಚುಕಳೆ ಮನಲು ಗಂಡೂಪದಾಪ್ಪಿಮನೆ ನಾಯೊಳಲೆಗಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗಂ. ೧೨೨-೮). "ಎರುಬುಹುಳು" ಪರಾ.

[೧೨ ಇದು 'ನಾಯೊಳಲೆ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತ]

ನಾಯ್ಕಿತಿ 'ನಾಯಕಿತಿ' ನೋ.

ನಾಯ್ಕಿ 'ನಾಯಗ' ನೋ.

ನಾಯ್ಕಿ ಮ್ಮು, ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು, ನಾಯಿಗೆಮ್ಮು (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಮ್ಮು ; ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಕೆಮ್ಮು ವಂತೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ ; ಕೋಡಗ ಕೆಮ್ಮು : ಕಿವಿನೋವು, ಕಲಿನೋವು, ನಾಯ್ಕಿ ಮ್ಮು, ಬದರೂಲೆ (ಬಗಾಳ. ೪೭-೬). ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು : ಸಿಡುಬು, ಕ್ಷಯ, ದಿವ್ಯರಿಯಾ, ನಾಯಿ ಕೆಮ್ಮು, ಸೆಟರೋಗ ಮತ್ತು ಟ್ರಿಫಾಯರ್ ರೋಗಗಳು ಬರದಂತೆ ತಡೆಗಟ್ಟುವ ವಿಧಾನಗಳು ಇಂದು ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿವೆ (ಕೆಲರೋ. ೬) ; ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು . . . ಬರದಂತೆ ತಡೆಯಲು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು ಇನಾಕ್ಯುಲೇಷನ್ (Inoculation) ಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಉತ್ತಮ (ಗೃಹವಿ. ೧೫೧). ನಾಯಿಗೆಮ್ಮು : "ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು(ನಾಯಿಗೆಮ್ಮು) = ಕೋಡಗ್ಗೆಮ್ಮು" (ಜಾನಕೀ. ೧೦). [ನಾಯ್+ಕೆಮ್ಮು]

ನಾಯ್ಕಿಲಿಕೆ, ನಾಯ್ಕಿಲಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿಲಿಕೆ ಸೊಪ್ಪು : "ಪುನಕಚಿಲ್ಲೇ-ನಾಯ್ಕಿಲಿಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೩೯). ನಾಯ್ಕಿಲಿಕೆ : "ಶ್ವಚಿಲ್ಲೇ-ನಾಯ್ಕಿಲಿಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೩೨).

[ನಾಯ್+ಚಿಲಿಕೆ]

ನಾಯ್ತನ, ನಾಯಿತನ(ನಾ). ೧. ನಾಯಿಯ ಗುಣ, -ಸ್ವಭಾವ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೀಳುತನ ; ತುಚ್ಛಬುದ್ಧಿ ; ಹೀನಬುದ್ಧಿ :

ಇದೊಮ್ಮೆಗೆ ಕೂಗಿದಲಾತ್ ಕಳ್ಳ ನಾಯ್ಕನೊಳೆ ಮಿಗಲೆಂಬುದುನೊ ಕಳ್ಳನೊಂದಳೆ ದೇವಿ ಸಾವಳೆ (ಸಮಪ. ೯-೧೦೬); ಪಂಚನಲ್ಕಿನನಂ ನೀಂ ಪುನಿವೇಟ್ಟು ಮುಟ್ಟಿದೆಯದಕಾರ್ ಬಲ್ಲೆನೇ ನಿನ್ನ ನಾಯ್ಕನಮಂ ಸಂಬದಿರೆಂದು ಮೂವುವೊಲ್ (ರಸರ. ೬-೧೩೫). ನಾಯಿತನ:

೨. ಈ ನಾಯಿತನವ ಮಾಣಿಸು ಕೂಡಲನಂಗಮ ದೇವಾ (ಬಸವ. ೩೫); ಬಾಯಿ ಹುಳುವುದು ಬಯಲ ಸುಡಿದೊಡೆ ನಾಯಿತನ ದೇಡಲವೊ ಕೆಡದಿರು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೧೩). [ನಾಯ್ಕ + ತನ]

ನಾಯ್ಕಪಾಠ್ಯ (ನಾ). ಕಗ್ಗಲಿ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಮರ; ದುರ್ಗಂಧವುಳ್ಳ ಕಗ್ಗಲಿ ಮರ; ಹುಚ್ಚುಕಗ್ಗಲಿಮರ: "ಅಂ ಮೇದ, ವಿಟ್ಟದಿರೆ" (ನಾಚರಾ. ೪).

[ನಾಯ್ಕ + ಪಾಠ್ಯ (< ಪಾಠ್ಯ)]

ನಾಯ್ಕಿಳಲೆ, ನಾಯಿನೊಳಲೆ (ನಾ). ೧. (ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿಯೂ ತೇವದ ನೆಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಹಂಚೇಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಹೋಲುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಂಪುಹುಳು; ಎರುಬುಹುಳು: ಬುಲದೆ ಪೊತ್ತು ಕಲ್ಲನುಲುನಂಗಿಣಿಯಾದ ಮಹಾಪ್ರಕಾಶಿ ನೀಂ ಪೆಲಕ ನಡುತು ಕೊಂದ ಕಡುವಲ್ಕುಣೆ ಮಾಣ್ಣಿರದಣ್ಣು ಬಂದು ನಾಯ್ಕಿಳಲೆಯ ಮೇಲೆ ಪಟ್ಟಿ ಕಡುವೀರ ಕುಟುಂಬದಿನಗ್ಗೆ ಕೈಗೂ ದಿರೆ ಶಂಬನೋ [ಗಡ] ಮಹಾತ್ಮ್ಯರಣಾಗ್ರದೊಳೆಡಗುಳ್ಳೆಯೋ (ಬಂಪರ. ೬-೬೭). ನಾಯಿನೊಳಲೆ: ೧. "ನಾಯಿನೊಳಲೆ—

ಮಹೀಲತೆ, ಗಂಡೂಪದ, ಕಿಂಚುಲಕ" (ನಾಚರಾ. ೪); ಕ್ರಿಮಿ ಜಂತು ನಾಯಿನೊಳಲೆ ಶಂಬದ ಪುಲು ಗುಳ್ಳೆ ಮೊದಲಾದುವಕ್ಕೆ ಸ್ಪರ್ಶನಮುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಪೀ. ೧೧೬-೫); ನಾಯಿನೊಳಲೆ ಜಿಗುಟೆ ದೊಪ್ಪುಯಿ ಮೊದಲಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ . . . ದುಃಖಮನೆಯುಗುಂ (ಜಪಾರ. ೨೩೯).

೨. ನಾಯಿಕೊಡೆ; ಅಣಬೆ: (೪). [ನಾಯ್ಕ + ನೊಳಲೆ]

ನಾಯ್ಕಾಲ್, ನಾಯಿಪಾಲು (ನಾ). ನಾಯಿಯ ವಶಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದುದು; ನಾಯಿಗೆ ದೊರಕಿದುದು: ನಮ್ಮ ದೇವರ್ ಬಂದು ಕಾಯದಿರೆ . . . ಅದುನೆ ನಾನು ನಾಯ್ಕಾಲ್ ಶವಂಗಲ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೪೨-೪೨೬). ನಾಯಿಪಾಲು: ಈ ಅನಾಥನ ನಾಯಿ ಪಾಲು ಸರಿಪಾಲು ಆಗುವ ಮುಂಚೆ ಮಣ್ಣು ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢ).

ನಾಯಿಪಾಲಾಗು = ಹಾಳಾಗು; ನಾಶವಾಗು: ಮಕ್ಕಳ ಬೇಟವಾಬ್ಬಾರಿಯಿಂದ ಅವರ ಅಸ್ತಿ ನಾಯಿಪಾಲಾಯಿತು (ರೂಢ).

[ನಾಯ್ಕ + ಪಾಲ್]

ನಾಯ್ಕದುಕು, ನಾಯಿಬದುಕು (ನಾ). (ಆಲಂ) ನಾಯಿಯಂಥ ಜೀವನ: ಹುಚ್ಚುವಾದ ಬಾಳು; ಹೇಯವಾದ ಜೀವನ: ನಂದಿರಾ ಳು ಕುನ್ನಿ ಕೈಯಿಂದ ಶಿವಲಿಂಗಪ್ರಸಾದವನೊಂದು ನಾಟಕ ಯಿಲ್ಲದಡೆ ನಾಯ್ಕದುಕು ಬಂದು (ಬಸವ. ೬೧-೧೯). ನಾಯಿ ಬದುಕು: "ನಾಯಿಬದುಕು (ನಾಯಿಬಾಳು) = ದುಃಖಪ್ರಪಂಚ, ಕೆಟ್ಟ ಬಾಳು" (ಜಾನಕೋ. ೧೧); ಈ ನಾಯಿಬದುಕಿಗಿಂತ ನಾಯಂ ವುಡೇ ಮೇಲು (ರೂಢ).

[ನಾಯ್ಕ + ಬದುಕು (< ಬದುಕು)]

ನಾಯ್ಕಸನಿಗತನ (ನಾ). (ಕಾಮವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ) ನಾಯಿಯಂತೆ ನಡೆವಳಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ; ಅತಿಯಾದ ಕಾಮಲೋಲುಪತೆ: ಬಸಿವಪುದು ಮೆಯ್ಯ ಕೀವುಂ ರಸಿಗಿಯುಮೊಡಲಬಾಡುಹಾ ದೊಡಂ ಮಾಣದೆ ನಾಯ್ಕಸನಿಗತನಮಂ ಕಂಡೀ ಕಿಸುಗುಳಿಯಂ ಜವನುಮುಯ್ಯಲೇಂ ಪೇಗಿದನೋ (ಯೋಗೇಶ. ೩-೬೨).

[ನಾಯ್ಕ + ಸನಿಗತನ]

ನಾಯ್ಕಾಳು, ನಾಯಿಬಾಳು (ನಾ).-ನಾಯ್ಕದುಕು: (೪) ನಾಯಿಬಾಳು: ನಿಮ್ಮ ಬಾಳು ನಾಯಿಬಾಳು (ಮುಂಗಾಮು. ೧೦೮); ನಮ್ಮ ಬಾಳು ನಾಯಿಬಾಳಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೇನು (ಪುನರು. ೨೩೬).

[ನಾಯ್ಕ + ಬಾಳು (< ಬಾಳು)]

ನಾಯ್ಕೇಲ, ನಾಯಿಬೇಳ, ನಾಯಿಬೇಲ, ನಾಯಿಬೇಳ, ನಾಯಿ ನೇಳ, ನಾಯ್ಕೇಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (೪). ನಾಯಿಬೇಲ: "ಸರಣ-ನಾಯಿಬೇಳ" (ಒಪ್ಪ. ೧೪೫). ನಾಯಿ ಬೇಲ: "ಚಿತ್ರವಲ್ಲಕೆ-ನಾಯಿಬೇಲ" (ಒಪ್ಪ. ೫೭): ನಾಯಿ ಬೇಲದ ಸೊಪ್ಪು ಒಂದು ಒಳಹಿಡಿಯನ್ನು . . . ಮೆಲ್ಲಲು ಕೆಮ್ಮು ಉಬ್ಬಿಸ ಸಹ ಗುಣವಹುದು (ಸಕನ್ಯ. ೨೦೮). ನಾಯಿಬೇಳ: ನಾಯಿಬೇಳದ ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುಡಿಯಲು ಕೆಂಪಿನ ಹೆನ್ನೆ ಮಾಣುವುದು (ವಿವೃ. ೧೭೬). ನಾಯಿವೇಳ: ವಿಮಳ ಮೆನಿಸಂದ್ರವಾರುಣಯ ಮೂಲಮಂ ಫೈತದೊಳ(೪)ಟ್ಟಿ ಪೂಸುಗೆ ಬುಡುಯಂ ಕ್ರಮದಿರೆ ನಾಯಿವೇಳ[ಸಾಕಾಂ. ನಾಯ್ಕೇಲ] ಕಂಯು ಮರ್ವನೆಗಂ ತಳ(೪)ಯೆ ವಿಪದ ಪುಣ್ಯಳ್ ಕಿಡುಗುಂ (ಬಸವ. ೧೦-೫೯). ನಾಯ್ಕೇಳ: ಕಯ್ಯಸೋರಿಯ ಮಿಡಿಯುಂ ಕುಡಿಯುಂ ನಾಯ್ಕೇಳದ ಕಾಯುಂ ಪಣ್ಣುಂ . . . ಪೊಲ್ಲಿಂಶಂತೆ ಮಿಥ್ಯಾ ದೃಷ್ಟಿಯ ನೆಗಬ್ಬಿಯುಮೊಂದು ಪೊಲ್ಲಿಂದು ಮುನಿದು ಬರಿಯ ನಿಂತೆಂದಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೯-೧೩೨). [ನಾಯ್ಕ + ಬೇಳ]

ನಾಯ್ಕಣೆಗಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ನಾಯ್ಕಣೆಗಿಣಿಯ ತಾಯ್ನಣ್ಣ ಮುಕೊಡಲ್ ತಟ: (ಇಚ. XII, ೧೬-೪b; 735). [ನಾಯ್ಕಣೆ + ಕಿಣಿ]

ನಾಯ್ಕಾಲ್ (ನಾ). ನಾಯಿಯ ಹಾಲು: ಕುಮತಿಗಳು ನಾಯ್ಕಾಲನುಂದರೊ ತಮವಿಡಿದು ಮರುಕ್ಕೊಂಡರೋ (ಬಸವ. ೫೪-೩೦). [ನಾಯ್ಕ + ಪಾಲ್]

ನಾಯ್ಕಾಲ, ನಾಯಿಬಾಲ (ನಾ). ೧. ನಾಯಿಯ ಬಾಲ,— ಪುಚ್ಚು: ಉದಾಸೀನಂ ಮಾಡಿದನಪ್ಪೊಡೆ ನಾಯ್ಕಾಲಮಂ ಪಿಡಿದು ತೊಟೆಯಂ ಪಾಯ್ಪ ಜಡನ ಪೊಲೈಯಿಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೬-೧೨೨). ನಾಯಿಬಾಲ: ೧. ನಾಯಿಬಾಲ ಎಂದಿದ್ದರೂ ದೊಂಕೇ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ತಿದ್ದಲಾಗದುದು: ಸರಿಪಡಿಸಲಾಗದುದು: ಅವನ ಬುದ್ಧಿ ನಾಯಿಬಾಲ (ರೂಢ). [ನಾಯ್ಕ + ಬಾಲ್]

ನಾಯ್ಕೇಳ 'ನಾಯ್ಕೇಲ' ನೋ.

ನಾರ್, ನಾರು (ನಾ). ೧. (ಬಾಳೆ, ಕತ್ತಾಳೆ, ತೆಂಗು, ಸೆಣಬು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸಿಪ್ಪೆಯಲ್ಲಿರುವ) ಎಳೆ,—ನೂಲು,—ಕತ್ತ: ನಾರಿಲ್ಲದೆ ಪೂಗಟ್ಟಿ ವೆನೆಂಬ ಪೆರ್ಗಾವಿಲನಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೫-೧೦೬); ತೋರಮುಡಿದಿಡಿದು ಕುಡಿಯಂ ನಾರಂ ಸದವಂತೆ ತಡೆದು . . . ಒದೆದೊಡೆ ಕೇರು ಪೊರಕ್ಕಂತೆ ಕಾಲ ಮೇಲೆ ಪೊರಕ್ಕಳ್ (ಯೋಗೇಶ. ೨-೫೦). ೨. ಗಿಡ, ಮರಗಳ ಸಿಪ್ಪೆ; ತೊಗಟೆ; ವಲ್ಕು: "ವಲ್ಕುಂ ನಾರಂತಮ" (ಮಸ್ತಕೋ. ೩೧-೬); ಅದಟಂ ಬಡಪಟ್ಟಿ ಬೆಟ್ಟದೊಳ್ ಪೋಗಿ ತೊಟಲ್ಕು ನಾಗಗಳನುಡಲ್ ಕರು ತಿರ್ದಲೆ ಮಾಡಲಾತ್ ಕಳ್ಳಗಲೆ ಕೋಡಮಂ ನಿನಗೆ ಸಂಚಿತ ಶೌರ್ಯ ಧನಂ ಧನಂಜಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೬); ಈಯಡನೆಯಲೆಮದ್ದು ಮರನುಂ ಕಾಯಿ ನಾರುಂ ಬೇರುಮುಭವನ ಕಾಯರುಣಿಯಂ ಕಡೆಗೆ ಮಾಣಲಾಪವೇ ಇನ್ನು (ಬಸವ. ೧೬-೧೦). ೩. ನಾರಿನಿಂದ ಮಾಡಿರುವ ಬಟ್ಟೆ; ನಾರುಮಡಿ; ವಲ್ಕುಲ: ಪುಗಲಿಲ್ಲೇ ಖನ ಮಾಗ್ಗಾಡುಂಬು ನೆಲಸಲ್ ನಾರುಂಬುಡಲ್ ಮೆಲ್ಲೆ ಕೊಂಬುಗೊಳ್

ಪಣ್ಯಲಮುಂಟು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೦) ; ಸೀರೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ನಾರನುಡು
ವಂತೆ ಸದ್ವರ್ತಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರೀತನಾಗಿರ್ಪುದಂ
(ಭಾರವ್ಯ. ೧೧-೧೬೨). ನಾರೈ : ೧. ನಾರು, ನೂಲು, ಕ್ರಿಮಿಜ
ರೋಮ(ಜಂ)ಗಳೆಂದು ಪುಟ್ಟುವು ನಾಲ್ಕು ತೆಜಸ್ಕೃಂ (ಪರಾಪು.
೯೦-೩೯೫) ; ಎಲೆ ನಾರು ಸುಜುಗು ಗಣಿಸುಂ . . . ದಿಂದುಮಂದಿ
ನಿತವೊಳಂ ಸಲೆ ಕಾರ್ಯಕೊಡಗುತೊಪ್ಪುವ ಚೆಲುವೆನೆದಿದ ಬಾಚಿ
ಮರಗಳೊಪ್ಪುಗು ವನದೊಳ್ (ಮಲ್ಲಕಾ. ೪-೨೬೧) ; ಕಲ್ಲಲಿ ನಾರುವಂ
ಕೊಳಲು . . . ಸತ್ತು ಹುಟ್ಟಲು ಬಲ್ಲ ನೆಜೆ ಜಾಣೆ (ಬಸವ. ೫೦-೫) ;
ನಾರು ನೂಲು ಕ್ರಿಮಿಜ ರೋಮಂಗಳೆಂದೆ ನೆಯ್ಯಾ ಆ ಸೀರೆ ನಾಲ್ಕು
ತೆಜಸ್ಕೃ (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦-೨೬) ; ಹನಿಗೂಡಿ ಹಳ್ಳ ನಾರೊಡಗೂಡಿ
ಹಗ್ಗ ವೆಂಬನುವಿನೊಳ್ಳೆಡೆಗೂಡಿ ಚಕ್ರ ಭನಕವೆತ್ತನು (ಭರಣ. ೪೯-೮೨) ;
ನಾರು ನಾರಿಕೇಳದ ಹೊರಗಿನ ಅಂಶ (ಕಮಕ. ೧೫) ; ಹೂವಿನಿಂದ ನಾರು
ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಯಿತು (ಗಾದ). ೨. "ತ್ವಚ್ಛ, ವಲ್ಕಲಂ, ವಲ್ಕು-
೩ ನಾರಿನ ಹೆಸರು, ನಾರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೦೦) ; ನಾರು ಬೇರಂಜನಂ
ಭಟಿಕೆ . . . ಮಂತ್ರಯಂತ್ರಂ ತಂತ್ರಸಾರ ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶಮಂ
ಬಯಸುವ ವಿಚಾರಿಸಿದ್ಧರು ಸಂಯಂ ಸಿದ್ಧರಾವಂಗೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೯).
೩. ನಾರನು ಉಟ್ಟರೆ ನಾರದನಾದಾನೆ ಬೂದಿಯ ಬಳಿದರೆ ತಿವನೆ
(ಇಂಚಾಪ. ೯೫-೬೧). ೪. ಬೇಲ, ಮಾವು ಇತ್ಯಾದಿ ಹಣ್ಣು
ಗಳು ಹಾಗೂ ಕೆಲವು ಕಾಯಿ, ಎಲೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ
ಜುಂಗು ; ಬೇಲದ ಹಣ್ಣಿನ ನಾರ ಬಿಸುಟು ತಿರುಳಂ ಮೊಸರಿನೊಳಗಿಕ್ಕಿ
(ಸೂಪಾ. ೨-೧೨) ; ತನ್ನಯ ರೂಪಿಗೆ ಸೇರಿಸುವ ಸತಿಯರ ಬಿನ್ನ
ಪಟ್ಟಿಯನೆತ್ತುವಂತೆ ರನ್ನದಂಗುರವನ್ನಿಟ್ಟಳವೆರಲುಗುರಿಂದ ಪರ್ಜದ
ನಾರನೆತ್ತಿ ದಳು (ಮೋಹತ. ೧೬-೩೨).

ನಾರ ಸೀರೆ = ನಾರುಸೀರೆ : ಬಗೆವೊಡೆ ಕಟ್ಟಿದೀ ಜಡೆಗೆ ತಕ್ಕುದೊ
ಮೇಣ್ಣೊಡೆದಿದ ನಾರ ಸೀರೆಗೆ ಮೊರೆಯೋ ತಪಕ್ಕದನುರೂಪಮೊ
(ಪಾಂಪು. ೮೧೯) ; ನನ್ನನುಜರ್ ಬನ್ನದ ಕೊಬನುಂಡರ್ ಪನ್ನೆರಡು
ವರ್ಷಂ ಬೇಡರಂತದವಿಯೊಳ್ ನಾರ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು . . . ಪಂದೆಯ
ಮನದಂತಳ್ಳಾಡುತಿರ್ಪರ (ಪಂಪ. ೨೧೮-೧೪) ; ಆಕಳಿಗೆಮೈಯಂ
ಜನೆಗೆ ಗೋಡುವೆಯಂ . . . ಬಜುಸೀರೆಗೆ ನಾರ ಸೀರೆಯಂ ಶಾಕಟಿ
ಕಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ರಥಮಂ ಪ್ರತಿಮಾಡಿದನೋರ್ವ ಜೀಯಂ (ಸಮಪ.
೧೦-೧೨೦) ; ಭಸಿತದ ಭಾಳಲೋಚನೆ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಭದ್ರಾಂಗಿ
ನಾರ ಸೀರೆಯ ಧೀರೆ (ಗಿಜ. ೯-೧೬ ಪ) ; ಉಜ್ಜ್ವಲಮುಚಿಕಾಯಿಂದೆ
ಸೆವ ಮಧ್ಯದೊಳಂತುಗೆ ನಾರ ಸೀರೆಯಂ ತಳೆವೆ (ದಶಕ. ೮-೨೯) ;
ನಾರ ಸೀರೆಯನುಡುವೆನೆಮಗಾಹಾರವೇ ಫಲಮೂಲತತಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೨-೧೨) ; ಸಂತವಿಸುತತ್ತೆಯನು ಸತಿ ನಿಜಕಾಂತನಿತ್ತಾ ನಾರ ಸೀರೆಯ
ನಾಂತುಕೊಂಡಳು (ತೊರಾ. ೨-೩-೪೧). ನಾರಾಗು = ಬಡಕಲಾಗು ;
ಕೃತವಾಗು ; ನರಗಳು ಕಾಣುವಂತಾಗು ; ಕುರಿಗಳು ಸೆವೆದು
ನಾರಾದವು (ದೂರ್ಗ. ೯೯). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ನಾರ್ ; ತುಳು.
ನಾರ್, ನಾರು ; ತೆಲು. ನಾರ]

ನಾರ (ಗು). ೧. ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ; ಮಾನವೀಯ :
'ನಾರಲೋಕ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ನೀರು ; ಜಲ : 'ನಾರದ'
ಪರಾ. ೩. ಆಗತಾನೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಹಸುವಿನ ಕರು. ೪. ಮನು
ಷ್ಯರ ಗುಂಪು ; ಜನಸಮೂಹ. [ಸಂ.]

ನಾರಂಗ (ಗು). ೧. ಕಿತ್ತಳೆಬಣ್ಣ ವುಳ್ಳ ; ನಸುಗೆಂಪಾದ ; ಕೇಸರಿ
ಬಣ್ಣದ : ನಾರಂಗ ಸಕಳನಟ್ಟಿಯ ಪುಯಿಗಳಂತೆ ನಭಕ್ಕೆ
ಮಿಳಿದು ಮಿಕ್ಕಿಸಿ ಪಾಪುವ ನೆತ್ತರ ಸುಟ್ಟುರಗಳುತುಡುಕುಂಕರಾ

ಕಾರಮಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೪೦ ಪ). (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಮರ ಮತ್ತು ಅದರ ಹಣ್ಣು ; ಕಿತ್ತಳೆ ; ಕಬ್ಬಲಿಸುತ್ತಿ ಪೊಲಿನಳ್ಳಿ
ಪಣ್ಣಿಲವ ನಾರಂಗಂ ಫಲವ್ರಾತದಿಂ ನೆಲನಂ ಮೋಡುವ ಮಾತುಳಂಗೆ
ಮೆಸೆಗೊಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೧-೬೬) ; ನಾಯಿಗೆ ನಾರಂಗಬ್ರವ್ರಕ್ಕೊಡೆ
(ಸರ್ವಜ. ೧೮೬-೮೫೬) ; ನಾರಂಗಂ . . . ಸೋಗಯಿಸುತಂ ನೇರದವೆನಿ
ಸಿಪ್ಪುವಲ್ಲಿ ಕಂಪಿಂ ಪೆಂಪಿಂ (ಪಾಪ್ಪಾ. ೧೩-೯೬) ; ಒಂದು ಫಲವದು
ಪಲಸು ಮೇಣ್ಣಾರಂಗಫಲವೊಂದು (ಬಸವ. ೧೯-೬೬) ; ಅವ ಕಾಲದೆ
ಲಾದೊಡೆಯಾ : ಫಲವೀವುತಹ ಪಲತೆಜದ ನೇಜುಲು . . . ನಾರಂ
ಗಾದಿ ತರುಲತೆಯ . . . ತಿವಿ ಚೆಲಿಸುವ ಕುಕುಕುಪ್ರಮರಾವಳೆಯ
(ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೩). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಈಕೆ : "ಮೇದಿನಿಯೊಳ
ಗೀಳೆಯನ್ನೊಡು ನಾರಂಗಂ" (ಕವಿ. ೬೫) ; ಈ ರೀತಿಯಂ ನಿಂಜಿ
ಕಿತ್ತೀಳೆ ನಾರಂಗ ಹೇರೀಳೆ ಕಂಚ ನಿಂಬೆಯ ಕಾಯ ಕುಸುರಗಳನಾ
ರಸವೊಡೆಯಂದಂತೆ ಹುಳಿದೆಗೆದು (ಸೂಪಾ. ೩-೧೦). ೪. ಈಳೆಯ
ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ (ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಂಜನಗಳನ್ನು
ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಣ್ಣನ್ನು ಬಿಡುವ) ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಮರ ಮತ್ತು ಅದರ ಹಣ್ಣು ; ಹೇರಳೆ : "ವರಾವಶಾ
ಭಿಧಾನಂ ನಾರಂಗಂ" (ವಿಸ್ತುಕೋ. ೩೪-೬) ; "ವರಾವಶಾ,
ನಾರಂಗಂ . . . ನಾದೇಯಾ, ಭೂಮಿಜಂಬುಕಾ-ಈಳೆ ನಾರಂಗ"
(ನಾಚರಾ. ೧೦೬) ; ನೂಲಕಾಯಿ ಬಿಲ್ಲಕಾಯಿ ಗಂಧದ ಮನೆ
ನಾರಂಗದ ಕಾಯಿ (ಚನ್ನಪ. ಕ. ೬೬-೧೫೧) ; ನಿಂಬೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ
ನಾರಂಗವೆಂಬುದುಂಟು. ಅದಕ್ಕೆ ಸಕ್ಕರಿಗಂಚಿ, ಕಂಚಿಕಾಯಿ ಎಂಬ
ಹೆಸರುಗಳಿವೆ (ಕೃಷ್ಣ. ೧೬೮) ; ನಾಯಿಗೆ ನಾರಂಗದ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ?
(ಗಾದ). ೫. = ನಾರಂಗವಟ್ಟಿ : ನೇಜಾಲ ರಕ್ತಜಾಮರಂಗಳೊಳಂ
ದಿಗಿದ ನಾರಂಗದ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟಿನೊಳಂ . . . ಎಸೆವ ಮಂಟಪಂಗಳ
ಸಡುವಣ ಪದ್ಮರಾಗದ ಪಟ್ಟಿವಹೆಯೊಳ್ ನಿಲಿಸಿದ ಕಾಮದೇವನನತಿ
ಪ್ರೀತಿಯಿಂದರ್ಚಿಸಿ (ಪಾಂಪು. ೬೮೩). [ಸಂ.]

ನಾರಂಗವಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಿತ್ತಳೆಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟಿ ; ನಸುಗೆಂಪುಬಣ್ಣದ
ವಸ್ತ್ರ : ನಾಂದ ನಾರಂಗವಟ್ಟಿಯ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟಿನಂಬರದೊಳ್ಳಟ್ಟಿದ
ಳೆಂಬಂತೆ ಸಂಜೆಸಂಜಾತಸ್ವರಾಗಪಟಲಮಂ ಪಸರಿಸಿ (ಪಾಂಪು. ೬೬೫) ;
ಭೃಂಗಕುಂತಳೆಯು ನಾರಂಗವಟ್ಟಿ ಶೃಂಗಾರವಾಗಿ ನಿಂದಿಹಳು
(ಸೌಂದರಾ. ೩-೪೬). [ನಾರಂಗ + ಬಟ್ಟಿ]

ನಾರಂಗಸಂಘ (ನಾ). ಕಿತ್ತಳೆಮರಗಳ ತೋಪು. -ಗುಂಪು :
ಸಕಲೋದ್ಯಾನಂಗಳೊಳ್ ಸಂತತ ರಸಭವಪ್ರಾತದಿಂ ಸೇವ್ಯಮಲ್ಲಿ ಕರಂ
ಖರ್ಜೂರವೃಂದಂ . . . ಬೀಜಪೂರಪ್ರಕರಂ ನಾರಂಗಸಂಘಂ (ಪುಷ್ಪಾ.
೯-೧೫). [ನಾರಂಗ + ಸಂಘ]

ನಾರಂಗಿ (ಗು). ೧. = ನಾರಂಗ ೧ : ಆ ನೀಲಸಲಿಲದಲಿ ಕೊರೆದು
ನಾರಂಗಿಪಥ ದಿನಕರನು ನಡೆಯಿಸುವ ದಿನದಿನದ ಅವನ ರಥ
(ದ್ರಾವ್ಯ. ೪೬-೧೧). (ನಾ). ೨. = ನಾರಂಗ ೨ : ನಾರಂಗಿಯ
ಸಸಿಗೆ ನೀರು ತಂದಜಿದಿದರೆ ಮಿಜಾದಮೃತವನೀವಂತೆ ಹಿರಿಯರ
ಕಾರುಣ್ಯವೆಂದ (ಸರ್ವಜ. ೬೯೮). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ನಾರಂಗೀ]

ನಾರಂದ (ನಾ). = ನಾರದ ೧ : ನಾರದ ಫಟ್ಟಿಸುತೆಡ್ಡು ಕೊಡು
ನಸಿಷ್ಠಂಗೆ ಭಾಷೆಯನು ಕೌತಿಕ ಎಂದನು (ಪರಾ. ೨-೨೪) ;
ಶಕುಂತಲ ಕಜುವೆಂದನೆ ಧರಗೀತಂದಂ ಪವನಮಾರ್ಗದಿಂ ನಾರಂದಂ
(ಪುಷ್ಪಾ. ೫-೬೧) ; ಸಂದಣಿಸಿದ ಸಭೆ ಸುಮ್ಮನಾಗಲು ನಾರಂದ ನುಡಿ
ದನು ಕೌತಿಕಗೆ (ಪರಸಂ. ೧-೨೬). [೨ ಇದು 'ಭಂದಸ್ಥಿ'ಗಾಗಿ
ಮಾಡಿಕೊಂಡ ರೂಪ.] [← ಪಾರ]

ನಾರಂಬೇಳೆ 'ನಾಟುಂಬೇಳೆ' ನೋ.

ನಾರಕ (ಗು). ೧. ನರಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ನರಕದ : 'ನಾರಕ ದುಃಖ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಪ ಮಾಡಿದವರು ಸತ್ತ ಮೇಲೆ ಪಡೆಯುವರೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ಒಂದು ಲೋಕ; ನರಕಲೋಕ : "ನಾರಕ, ನರಕ, ನಿರಯ, ದುರ್ಗತಿ : —ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನರಕದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೪); ವಿಚಾರಿಸದೆ ನುಡಿದವರಿಗಿಂತಲೂ ನಾರಕದ ಫಲ ತಪ್ಪದು (ಕುವ್ಯಾಲು. ೪-೯೧). ೩. ನರಕಲೋಕದಲ್ಲಿರುವವನು; ನರಕಲೋಕವಾಸಿ : "ನಾರಕಾಃ, ಪ್ರೇತಾಃ, ಯಾತಾಃ, ಅತಿವಾಹಿಕಾಃ —ಈ ೪ ನಾರಕರಾಃ" (ಪಲಾಯು. ೧೦೩-೩); ಎರಡನೆಯ ನರಕದೊಳ್ ಮೂಡುಸಾಗರೋಪಮಾಯುಷ್ಯಮನೋದಯ ನಾರಕನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ಸತ್ತು (ವಿದ್ಯಾರಾ. ೧೬೮-೨೬); ಸೀಳಿಗಳೆನುತ್ತೆ ನಾರಕರೈತಂದು . . . ಸೀಳುತ್ತಗುಳ್ಳು ನವನಾರಕರಂ (ಸುತುಮಾ. ೧೧-೪೨); ವಿಶೇಷದಂ ನರಕಗತಿಯೊಳ್ ಪ್ರಥಮಪುಣ್ಯದಂ ನಾರಕರಾ ಮಿಥ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಗಳ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೧); ನಾರಕನಪ್ಪು ದೊಂದೆಡೆಯೊಳೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಕೃತಪುಣ್ಯಬಂಧದಂ ಚಾರುಗುಣಾಮರಾಧಿಪತಿಯಪ್ಪುದು (ಜೀವಸಂ. ೮೩-೨೪); ನಾರಕ ರೋಕಧಿಕನಾರಕರಾರೆನೆ ಮನ್ಮನಮೆ ವಿಪಯವೈತರಣಿಯೊಳಂತೋರಂತೆ ಬಂದೊಡಂ ಮತ್ತಾರಯದಲ್ಲಿಯೆ ವಿಮೋಹಿಸಿಪುರದಲೊಂದಂ (ಉಸಾರ. ೧೬೧). ೪. ಪಾತಕ; ಪಾಪ; ದುಷ್ಕೃತ್ಯ : "ದುರಿತಂ ಪಾಪ ಮಧರ್ಮಸ್ವರೂಪಂ . . . ನಾರಕಂ ಮಳಂ ದುಷ್ಕರ್ಮಂ" (ಮಸ್ತಕೋ. ೨೦-೧೨). ೫. [ಜೈನ] ದೇವ, ಮನುಷ್ಯ, ತೀರ್ಥಂ ಮತ್ತು ನಾರಕ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನರಕ ಗತಿ : ನಾರಕ ತೀರ್ಥಗೃಹಿ ಸಂಸಾರಿಗೆ ಪಾಪೋಪಶಯದೆ (ಅದಿಪು. ೧೧-೩೮); ನಾರಕ ತೀರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತವಾರಕಮೇನೆ ಗತಿಹತುಷ್ಪಯಂಗಳೆ ಸಲೆ ಸಂಸಾರದ್ರವ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರಾದ್ಯಾಽಮಿತಿಭೇದದಿಂದಮದು ಪಂಚಾತ್ಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೫೬). 'ಚತುರ್ಗತಿ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ನಾರಕದುಃಖ (ನಾ). ನರಕವಾಸದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುವ ದುಃಖ; ನರಕದುಃಖ : ನಾರಕದುಃಖಮಂ ಸಜ್ಜೆಯೊಳೊಡುವೆನೋ ಪಲ ಕಾಲಮಾತನಂ ಎಂದು ನಿಶಾಚರಂ ರೋಷಾವೇಶಮಾನಸಂ ಮಾನಸ ದೊಳೆ ಬಗೆಯುತ್ತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೩೬). [ನಾರಕ + ದುಃಖ]

ನಾರಕಪಟಲ (ನಾ). [ಜೈನ] ನರಕಗಳಲ್ಲಿಯ ನಲವತ್ತೊಂಬತ್ತು ಭಾಗ, —ಸ್ವರ; ೧೨ ರತ್ನಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಹದಿನೂರು, ಶರ್ಕರಾ ಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು, ವಾಲುಕಾಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು, ಪಂಕಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಏಳು, ಭೂಮಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಐದು, ತಮಃ ಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು, ಮಹಾತಮಃಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು—ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ನಲವತ್ತೊಂಬತ್ತು ಪಟಲಗಳಿವೆ; ನಿನ್ನಮಂ ಸ್ವಮಿತ ಸಾಗರಚರಧರಣೀಂದ್ರಂ ತೀವ್ರದುಃಖಮನನುಭವಿಸುವುದನುಡು ಮೋಹದಿಂದ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಮಂ ಕೆಯ್ಯೊಳಿಸಿದನಾ ನಾರಕಪಟಲಂ ಗಳೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೪೪ ವ). [ನಾರಕ + ಪಟಲ]

ನಾರಕಶರೀರ (ನಾ). ನರಕಲೋಕವಾಸಿಯ ಶರೀರ : ಅವು ತಾನುಸುಕ್ತಮದೊಳ್ . . . ಪುಟ್ಟು ಪ ನಾರಕಶರೀರಾಯುಷ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೪೬ ವ). [ನಾರಕ + ಶರೀರ]

ನಾರಕಸ್ಥಳ (ನಾ). —ನಾರಕಾವಾಸ : ರಾಜನಾದಾತನಿಗವಸ್ಥವು ನಾರಕಸ್ಥಳವನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕು ಪರದಲಿ ಬೇಡಿಸಿದ್ದೆವಿದು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧-೩೦). [ನಾರಕ + ಸ್ಥಳ (= ಸ್ಥಳ)]

ನಾರಕಾವಾಸ (ನಾ). ನರಕಲೋಕ : ಬೇಸಟಿ ಲೋಕಮಂ ತಗುಳ್ಳು ಸುಟ್ಟುಬಲಿಂದೆ ಖರಾಂತು ನಾರಕಾವಾಸದೊಳಾಬ್ಬವೋ ಲಪರನಾರ್ಥಿಯೊಳಾಬ್ಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೧). [ನಾರಕ + ಆವಾಸ] ನಾರಕಿ (ನಾ). ನರಕದಲ್ಲಿರುವವನು; ನರಕಲೋಕವಾಸಿ : ಅಂತಕಂ ತಾನಾದೊಡೆ ನಾರಕಿಗಳಂ ಬಾಧಿಸುವುದಲ್ಲದಸುರಸಂಹಾರಕನ ಸೇವೆಯಂ ಮಾಡುತಹ ನಮ್ಮ ಪರಿವಾರಮಂ ಕೊಲ್ಪಡಧಿಕಾರಮೆತ್ತ ನಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೩೩); ರಾಯನತ್ತಣಂ ಬಳಸಿ ವರ್ಷ ಗಾಳಿಯ ಸೋಂಕಂ ನಾರಕಿಗಳನಿಸುಂ ಬೇತರಿಸಿ ತಣ್ಣುಗೊಂಡು ಕಟ್ಟುಬ್ಬರದ ಬೇನೆಯಂ ಸೈರಿಸಂತಿರಾಗಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೨-೨೯); ಮುಂದಿನ ಸಾಂಕರ್ಯಸ್ಥಿತಿಗೂ ಧರ್ಮಗ್ನಾನಿಗೂ ಕಾರಣನಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಹಿಂದಿನ ಪಿತೃಗಳೂ ನಾರಕಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ (ಭಾರವ. ೧೧೨). [ಸಂ. ನಾರಕಿನ್] ನಾರಕಸೆ (ನಾ). (ಕಾಗದ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಕಚ್ಚಾವಸ್ತುವನ್ನು ಕೊಡುವ) ಅಗಸೆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಕಾಗದವನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಚ್ಚಾವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುವುಗಳಾವು ವೆಂದರೆ, ನಾರಕಸೆ (Linen), ಸಣಬು . . . ಒಣಹುಲ್ಲು ಮುಂತಾದುವು (ಮುದ್ರಕ. ೬೬). ಇವರ ಉಡುಪು ನಾರಕಸೆ ಮತ್ತು ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ್ದು. (ಪ್ರವಾಹ. II, ೧೨೬).

[ನಾರು (< ನಾರ್) + ಅಗಸೆ]

ನಾರಚೆ, ನಾರಸ (ನಾ). ೧. ಬಾಣ; ಶರ : ನಡುತಂ ಮೊಗಮಂ ಪೇಚಕ ದೆಡೆಯಿಂದೊಂದೊಂದೇ ನಾರಂ ನುಸುಳೆ ಪಡೆಲೆಡೆದುದಿಭಮಾಲೆ (ಹಗವಿ. ೧೨-೨೦); ವಿವರಂಗಳಿಂದಮೊಗವೆ ಗುರುವ ಮೊಗೆ ನಾರಚ [ಚೆ]ಕೆ ಮೇಲೆ ಮುಸುಟಾದ ಭೃಂಗೀನಿವಹದ ಗಣುಗಣುಗಡೆಯನೆ ಗವಾಕ್ಸಮಂಗಳನ ದೊಡೆಗೆ ತೊಣೆಯನಿಸಿಕೊಂ (ವರ್ಧಪು. ೧-೬೨); ಅರು ನಿನ್ನವೊಲೆಯು ಹರಣನ ನಾರಚೆವರೆಡ್ಡವರು. (ತೊರಾ. ೬-೫೧-೬). ನಾರಸ : ೧. "ಪ್ರಕ್ಷೇಪದನಿ, ನಾರಾಚಿ : — ನಾರಸದ ಹೆಸರುಗಳು, ನಿಡುಗೋಲು, ನಿಡುಸರಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೪). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚೂಪಾದ ಆಯುಧ : ನೀಲಗಪ್ಪಡುದಿಗೆ ಘಾಳಿಯು ಸೀಲೆ ಕೊಂಕಿಯ ನಾರಸಂ ಸೆಳೆಗೋಲು ಒಂದಟ್ಟಿಯ ಕರಹು ನಾಯಿಗಳ ಬಾಯ್ಕಟ್ಟು ಒಳಿಯಿಂದಿವು ಮೆಲೆಯೆ (ಬಸವ. ೩೧-೪); ಮೋದುವ ಬಡಿಕೋಲುಮಿಡುವ ನಾರಸಮವ ಸಂಪಾದಿಸಿ ಬೇರೆಯು ಭರದಿಂದ ವ್ಯಾಧಂ ಕಾನನಮನೆಯು ಪೊಕ್ಕಂ ಭರದಿಂದ (ಸನ್ನಿಬಾ. ೬-೨೧೦). [< ಸಂ. ನಾರಾಚೆ]

ನಾರಚ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯ (ಪದಾತಿ) ಸಮೂಹದಿಂದ ಉಂಟಾದುದು : ಅವಿಧೇಯಧ್ವಜನೀಶಾಟನವಹಂ ಸಾಗಾಳಿಯಂ ಗಾಳಿಯಂ ಜವದಿಂ ಗೆಲ್ಲಿಸಮಾರ್ಥ ಸೂಂಕೆ ನೆಗೆಯಲ್ ಸೇನಾರಜಂ ನಾರಚಂ . . . ಸಂಹರಿಸಿದಂ ಕಂಜೋದರಂ ಜೋದರಂ (ಹಗವಿ. ೧೨-೧೯). [ಸಂ.]

ನಾರಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ : ಈ ಗ್ರಾಮದ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಗೆ ಸಲುವ ಸಂಜೆ ಪುಂಜೆ ವಾನ್ ಪಯರು . . . ನಾರಡೆ ಬಳುಕುನಿರು ಉರ ಸಂತೆ ಮೊದಲಾದ ಹಲ ಉಪಾಧಿಗಳು ಸಹ (ಪ್ರಾಣ. IX—II, ೬೪-೬೬; 1472). [?]

ನಾರಣ 'ನಾರಯಣ' ನೋ.

ನಾರಣಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ನಾಗಿಯಬ್ಬೆಗಳಬ್ಬೆ ನಾರಣಬ್ಬೆಯ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ನೈರುತಿಭಾಗದ ಮುಟ್ಟಿದ ಕರೆಯ ಎರಡು ಕಡೆ ಗೋಡಿನ ನಿಪ್ಪರಿಯೆ ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಎಕ. XII, ೩೦೨. ೩೯-೩೩; ೨೨೦)

[ನಾರಣ (< ನಾರಯಣ) + ಅಬ್ಬೆ]

ನಾರಣಾಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎಜೆಯಂಗ ಗಾವುಣ್ಣುನುಂ ಪೆರ್ಯಾದ. ಕುಳುವತ್ತಿ ಬೇಡಗಾವುಣ್ಣುನುಂ . . . ಮಾರಯ್ಯಂಗಿ ದಾನಸುಗೊಟ್ಟಿರುತ್ತರಾಯಣದ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ಅದಿಕ್ಕವಾರ ಮಾಗೆ ನಾರಣಾಗಾಲ ದಿಟಂ (ಮೈಲಿ. ೧೯೩೫. ೧೭-೧೫; 1010); ೫೫ ಇದನ್ನು 'ನಾರಾಯಣಮಂಗಲ' ಎನ್ನುವ ಶಬ್ದದಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನ ಮಾಡುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿದೆ. 'ಗಾಲ' ಎಂದು ಕೊನೆಗಾಣುವ ಊರಿನ ಹೆಸರಿನ ಭಾಗ 'ಮಂಗಲ' ಎನ್ನುವ ಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿರಬಹುದು. [?]

ನಾರದ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ದೇವರ್ಷಿಯ ಹೆಸರು : ೫೫ ಬ್ರಹ್ಮನ ಮಾನಸಪುತ್ರರಲ್ಲೊಬ್ಬನಾದ ಈತ ಕಲಹಪ್ರಿಯನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ವೀಣಾವಾದನದಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತ : ಕಮಲಸಂಭವನಂದನನೆಂದು ನೋಟಕರ್ ತಳವಳಿಗಾಗಿ ಸಾರಿವರಿ ನೀರದಮಾರ್ಗದಿಂದ ನಾರದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩); ಅವ ಕಾಳಗದೊಳಂ ಕಣ್ಣಾರದಂ ನಾರದಂ (ಪಂಪಮಾ. ೩-೧೮); ಇಳವ ಜಡೆ ಬಳವ ವೀಣಾಕಳಸ್ಸನಂ . . . ಮುಖಮಂಡಳಂ ದ್ರಿಕ್ಕೆಯೊಪ್ಪೆ ನಾರದಂ ನಡೆತಂದಂ (ಗುಳ. ೪-೩೪); ನಾರದನಂತೆ ಕಂಡವರ ಕೊಂಡೆಯ ಮಾತನಾಡಲಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧-೪೧-೧೨); ನಿಜರಮಣನಂ ನಾರದಮುನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಬಳಿಕೊಡೆಯರುಂಟೆ ನಿನಗೆ (ಚೈದುಭಾ. ೭-೨೩). ೨. ಮೋಡ; ಮೇಘ. ೩. ಹದಿನೆಂಟು ಮಹಾಪುರುಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪರಮಶೈವ ಸ್ಕಂದ ಲೈಂಗ್ಯಾದಿಕ ನಾರದ ಮತ್ಸ್ಯ ಕೂರ್ಮ ಸ್ಕಂಧ ವಾಮನ ಗಾರುಡ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ವಾರಾಹನಿರತ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ ವೈಷ್ಣವ ಪರಭವಿಷ್ಯದ್ಯಾವತ ವಿಸ್ತರಣ ಪದ್ಮಾಗ್ನೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಕೈ[ವ್ಯ]ವರ್ತ ಸಾಂಗದಿಂದ ಪಾದಪುರುಷಂಗಳೊಳಿಸೆವ ಭಸಿತೇವಾಸಂಗವಾಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೪೩-೭೩). ೪. ಶಿವಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ಪ್ರಮಥರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ : ನಾರದನೆಂಬ ಗಣೇಶ್ವರನಂತೆ (ಎಣ. V. ೨೪೩-೨೨; ಸು. 1200). ೫. [ಜೈನ] ಒಂಬತ್ತು ಜನ ನಾರದರ ಗುಂಪು : 'ನವನಾರದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಾರದಪುರಾಣ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಮಹಾಪುರುಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ೫೫ ನಾರದನಿಗೆ ಸನಕ ಸನಂದನಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಉಪದೇಶ ರೂಪವಾದ ಒಂದು ಪುರಾಣ. ಇದರಲ್ಲಿ ೨೫೦೦೦ ಗ್ರಂಥಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯ ವರ್ಣನೆ, ನಾನಾಧರ್ಮಗಳ ವಿವರಣೆ, ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೆ, ವೇದಾಂಗ, ಶುಕ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ, ಪ್ರತಿತಿಂಗಳೂ ಮಾಡಬೇಕಾದ ವ್ರತಗಳು ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳಿವೆ : ಬೃಹತ್ಕಲ್ಪ - ನಾರದಪುರಾಣ, ವಾರಾಹಕಲ್ಪ - ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ ಪುರಾಣ (ಭಾರತ. ೧೪೩). 'ಅಷ್ಟಾದಶಪುರಾಣ' ಪರಾ.

[ನಾರದ+ಪುರಾಣ]

ನಾರದವೀಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ : ಬಳಕೆ ವಿಪಂಚಕ . . . ನಾರದವೀಣೆ . . . ಕಾಲಕೀಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತು ಮೂವು ತಂತ್ರೀಪಾದ್ಯಂಗಳಲ್ಲಿ (ವಿನೇಶ. ೨೫೩). [ನಾರದ+ವೀಣೆ]

ನಾರದಸಂಹಿತೆ (ನಾ). = ನಾರದಸ್ಮೃತಿ : ರಾಜನು ದೇಶವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಜೆಗಳು ಹಿಂದಿರುಗಿ ಕೊಡುವ ಪ್ರತಿಫಲವೇ ತೆರಿಗೆ ಗಳೆಂದು (ಸಂ. ಕರ) ಗೌತಮಸಂಹಿತೆ, ನಾರದಸಂಹಿತೆ ಮುಂತಾದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಭಾವಿಸುತ್ತವೆ (ಕಲಾ. ೩೯೩). [ನಾರದ+ಸಂಹಿತೆ]

ನಾರದಸ್ಮೃತಿ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನಾರದ ನಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ : ನಾರದಸ್ಮೃತಿಯು ಕ್ರಿ. ಶ. ೪-೫ ಶತಮಾನಗಳಿಗೆ ಹಿಂದಿನದೊಂದು . . . ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ

ಸ್ಮೃತಿಯು, ವಿಷ್ಣುಸ್ಮೃತಿಗಿಂತ ಹಿಂದಿನದಲ್ಲ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಪಂಡಿತರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ (ಭಾರತ. ೫೦); ನಾರದಸ್ಮೃತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಲಿಖಿಯ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತ (ಕಲಾ. ೧೩ ಅಡಿಬಿ).

[ನಾರದ+ಸ್ಮೃತಿ]

ನಾರದೀಯಪುರಾಣ (ನಾ). = ನಾರದಪುರಾಣ : ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣ ಪದ್ಮಪುರಾಣ ವೈಷ್ಣವಪುರಾಣ ಶೈವಪುರಾಣ ಭಾಗವತಪುರಾಣ ನಾರದೀಯಪುರಾಣ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯಪುರಾಣ ಆಗ್ನೇಯಪುರಾಣ ಭವಿಷ್ಯಪುರಾಣ ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಪುರಾಣ ಲೈಂಗಪುರಾಣ ವಾರಾಹ ಪುರಾಣ ಸ್ಕಂದಪುರಾಣ ವಾಮನಪುರಾಣ ಕೂರ್ಮಪುರಾಣ ಮತ್ಸ್ಯ ಪುರಾಣ ಗಾರುಡಪುರಾಣ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣನೆಂಬವೇ . . . ಹದಿನೆಂಟು ಮೂಲಪುರಾಣಗಳು (ವಿನೇಶ. ೮). [ಸಂ.]

ನಾರಯಣ, ನರಯಣ, ನರೇಯಣ, ನಾರಣ, ನಾರ್ಣ (ನಾ).

೧. ನಾರಾಯಣ : ವಿಷ್ಣು : ದ್ವಿಜಗುರು ದೇವತಾಜ್ಯೋಷನ ಪರೋನಾರಯಣಚರಣನೊಡ್ಡತ ಶ್ರೀಮದ್ವಿಷ್ಣುಗೋಪ ಮಹಾಧಿರಾಜ (ಎಕ. I, ೧-೯; ಸು. 466); ಕಾವುದಾನತ ಜನಪ ಗದುಗಿನ ವೀರ ನಾರಯಣ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧); ನಿಜಪುರತ ಹೊಕ್ಕನು ವೀರನಾರಯಣ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೧೫). **ನರಯಣ :** ೧. ಮಿಗೆ ಕಳವಳಿಸಿ ಪದಂಕಿಸಿ ಕೊಳುಕೆ ಭೂಪತಿತಿಲಕ ಚಿಂತಿಸಿ ನೆನೆಪುತಿದ್ದನು ವೀರನರಯಣನ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೯೪); ಭಯದಿ ಕುಂತಿಸೊನುಗಳು ಮಲಗೊಳುಕೆ ಲಿರ್ಮದು ವೀರನರಯಣನ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೫೩). ೨. ವಿಷ್ಣು ವಿನ ಪ್ರತಿಮೆ, -ವಿಗ್ರಹ : ಎವಂಜ್ಞಲ್ಲೊನ್ನು ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ನೆಲಸ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಪದ[ಜ್ಞ]ಲಿಗಂ ಒನ್ನು ನರಯಣನ ಪಾನಗೊಟ್ಟ (ಸಾಹಿ. XI-1, ೩೫-೧೦; 933). **ನರೇಯಣ :** ೩. ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ನರೇಯಣ ಬೊಮ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲುತ್ಪನ್ನ ಸತ್ಯಾದಿ ಲೋಕದಲಿ (ವೈಕುಂಠ. ೨-೩). **ನಾರಣ :** ೧. "ನಾರಣ (ನಾಣ) - ನಾರಾಯಣ (ನಾಣ - ನಾರಾಯಣೇ)" (ಪದ್ಯಕೋ. ೨೧). ೩. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ವೇದ ನೇದಾಂಗ[ಮನೋದ]ದ ಸಾಸ್ತ್ರಮನಾದಿಮುಢ್ಯಾಂತಮುಡಾಯದೆ ನಾರಣಂಗಾದುದು ಕವಿತೆ ಸದಜಮೇ (ಸಾಹಿ. XI-1, ೪೨-೩೫; ಸು. 971). **ನಾರ್ಣ :** ೩. 'ನಾರ್ಣಯ' ಪರಾ.

[<ಸಂ. ನಾರಾಯಣ]

ನಾರಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ : ಸರುಕಲು, ನಾರಲೆ, ಸರನೆ, ಮುನ್ನು, ಮಡಿಕೆ (ಮೈಲಿ. ೩೪-೧೩೦೧). [?]

ನಾರವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಮರಗಳು : ಹೆಸವ . . . ಅರಸಿನಬೂರುಗ, ಚಡಲೆ, ನಾರವಳ್ಳಿ, ನೀರವಳ (ಸಮ್ಮನು. ೨೩೩).

[?]

ನಾರವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಸಂಕೀರ್ಣ . . . ಕರೀ ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಶಿರಂಟು, ನಾರವೆ, ಕೂಲಿ, ನೆಕ್ಕಲು, ತುಳಸಿ (ಸಮ್ಮನು. ೨೩೪). 'ನರವೆ' ಪರಾ. [←ತೆಲು. ನಾರುವೆ]

ನಾರಸ 'ನಾರಚ' ನೋ.

ನಾರಸಿಂಗ (ನಾ). ವಿಷ್ಣು ವಿನ ಹತ್ತು ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೇ ಯದು; ನರಸಿಂಹ : ವೈಕೋದರಂ . . . ಧೃತಕನಹೃದಯಸಪ್ತ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನುಮಂ ಪೋಲ್ವ ನಾರಸಿಂಗನಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೫೨ ವ). 'ನರಸಿಂಗ' ಪರಾ. [<ಸಂ. ನಾರಸಿಂಹ]

ನಾರಸಿಂಹ (ಗು.) ೧. ನರಸಿಂಹನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ : ಸುಧನ್ವಂ ಕೂಡದೂರಿಯಂ ನಾರಸಿಂಹಜಪದಿಂ ಜಯಿಸೆ (ಚೈದುಭಾ. ೧೨-೧). (ನಾ). ೨. = ನಾರಸಿಂಗ : ನಾರಸಿಂಹನೆಂಬೊ ದೇವನು ನಂದಿವಂಥ

ನರಸಿಂಹ ಪರವ ಕೊಡುವನು (ಪುರಂದ. ೪-೭೭೭೭). ೩. ಕಾಮಿ
ಕಾಗಮದ ಮೂರು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಬಳಿಕ ಉತ್ತರ
ಭೈರವೋತ್ತರ ನಾರಸಿಂಹವೆಂಬವೇ ಕಾಮಿಕಾಗಮದ ಪ್ರಭೇದಗಳು
(ವಿನೇಶ. ೭೪); ಕಾಮಿಕಾಗಮಕ್ಕೆ ಮೂರು ಉಪಾಗಮಗಳಿವೆ—
ಉತ್ತರ, ಭೈರವೋತ್ತರ ಮತ್ತು ನಾರಸಿಂಹ (ಕಶಾಪ. ೧೨೬). [ಸಂ.]
ನಾರಸಿಂಹಪುರಾಣ(ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಉಪಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು;
೧೫ ಇದರಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ವಿಷ್ಣು ನರಸಿಂಹಾವತಾರದ ಕಥೆ ವರ್ಣಿತ
ವಾಗಿದೆ : ಸನತ್ಕುಮಾರಪುರಾಣ ನಾರಸಿಂಹಪುರಾಣ ನಂದಿಪುರಾಣ
ಶಿವಧರ್ಮಪುರಾಣ ದೂರ್ವಾಸಪುರಾಣ ನಾರದೀಯಪುರಾಣ ಮೂನಪ
ಪುರಾಣ ಉಶನಪುರಾಣ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣ ಮಾರುತಪುರಾಣ
ಕಾಳೀಪುರಾಣ ವಾಸಿಷ್ಠಪುರಾಣ ಲೈಂಗಪುರಾಣ ಸಾಂಬಪುರಾಣ
ಸೌರಪುರಾಣ ಸಾರಾಶಪುರಾಣ ಮೂರ್ತೀಪುರಾಣ ಭಾರ್ಗವಪುರಾಣ
ವೆಂಬವೇ ಆಯಾ ನಾಮಭೇದವುಳ್ಳವು ಒಂದೊಂದಾಗಿರುವ
ಹದಿನೆಂಟು ಉಪಪುರಾಣಗಳು (ವಿನೇಶ. ೯).

[ನಾರಸಿಂಹ + ಪುರಾಣ]

ನಾರಸಿಂಹಾವತಾರ (ನಾ). ವಿಷ್ಣು ವಿಷ್ಣು ದಶಾವತಾರಗಳಲ್ಲಿ
ನಾಲ್ಕನೆಯದು : ೧೫ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಕೊಲ್ಲು
ವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಂಬದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದನೆಂದು ನಂಬಲಾದ,
ಅರ್ಧಮನುಷ್ಯ ಮತ್ತು ಅರ್ಧಸಿಂಹದ ರೂಪವುಳ್ಳ ಅವತಾರ :
ಇಲ್ಲಿ ನಾರಸಿಂಹಾವತಾರವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೇ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ
(ಭಾರತ. ೧೪೫). 'ನರಸಿಂಹಾವತಾರ' ಪರಾ.

[ನಾರಸಿಂಹ + ಅವತಾರ]

ನಾರಳು 'ನಾನಲಾ' ನೋ.

ನಾರಾಚೆ (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ (ಉದ್ದವಾದ
ಐದು ಗರಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ:
ನೇಜಿಗೊಂಡು ನಾರಾಚೆ ನೇಜಿಗಾಣಲ್ಪಾತುರ್ದಿಲ್ಲ ದೀರಕೆ ದೀಯ
ಕ್ಕಿಡುವೆದೊಗನೊಕಾರ್ ದೊರೆ ನೇಜಿ ಕೋರ್ಕುಮೆ. ಶತ್ರುಜನಕ
ಮರ್ಥಜನಕ್ಕೂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೪) ; "೧. ಬಾಣ. ೨. ತೂಕ
ಮಾಡುವ ತ್ರಾಸು" (ಗದಾಸಂ. ೯೪ ಬಿಪ್ಪಣಿ); ೧೫ 'ನಾರಾಚೆ'
ಮತ್ತು 'ನಾರಾಚೆ' ಎಂಬ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳ ಉಚ್ಚಾರ
ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಕ್ಲೇಷೆಯ ಚಮತ್ಕಾರವು ಹೊರಹೊಮ್ಮು
ವಂತೆ ಕವಿ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವಂತೆ ಕಂಡುಬರು
ತ್ತದೆ. ೨. ಬಾಣ ; ಸರಳು : "ಸರ್ವಾಯಸಿ, ಪ್ರಕ್ಷೀಳನಿ,
ದಿವನಿ, ನಾರಾಚಿ—ಈ ೪ ನಾರಾಚಿ" (ಹರಾಯು. ೬೬-೬೧೩);
ಅಂತು ಗುರುನಂದನಂ . . . ಕೊಳಗುವ ನಾರಾಚೆದಿನೆಚ್ಚುನೂಜಿ
ಧೀಮನ ನೊಸಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೬೯) ; ಸಗಧರನ ನಿಶಿತನಾರಾಚೆ
ಗಣಂ ನಡೆ ಪಾಯ್ ರಿಭುಭಾರುಣಜಲಧಾರಿಗಳಂ . . . ಪೂಜನೆಯ
ರಾಂತು ಕುಡಿದರ್ ಧರದೊಳ್ (ಜಗದಿ. ೬-೪೨) ; ಒಳಗುಡಿದ ನಾರಾಚೆ
ದೇವಾನಂದದಿ ಹೊಂಬಲಸಮೇಶಗೋಳಗೇಗುವಾವಗಿಯ ಶಿವಿಯಂತೆ . . .
ಸತಿಯಳಲು ನೀಗಿಯೊಳಗಣ ಪಾಳೆಗಿಡಿಯಾದುದು (ಹಳಕಾ. ೧೨-೧೩);
ಕಡುಮನದ ಹಾಯ ನಾಲ್ಕರಂಗದಿ ಹೊಕ್ಕು ಹಾಯವವು ರುಂಡಿತೆ
ಯೊಳ್ಳಾರಾಚೆ (ಕೋಗಯ. ೨೪-೧೧೧) ; ಕತ್ತರೆಯನಟ್ಟಿ ಬರ್ಪಿನನ
ನಾರಾಚೆದಿಂ ಗಾಯಗೊಂಡಿರ್ಪಿರುಳ್ ಕಾದರ್ ನೆತ್ತರ್ ಸೋರ್ವ
ಸೋನೆ ತುಂತುರ್ ಮಳೆಯೊ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧-೯೯) ; ಈ ನಾಲ್ಕರ
ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನೂ ಆಹುತಗೊಂಡ ನಾಲ್ಕು ನಾರಾಚೆಗಳೂ ಒಂದೇ
ಮಾದರಿಯವು (ಶಾಂತಕಾ. ೨೨೧). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ :

ನಾರಾಚೆ ತಗರ್ತಲೆಯಂ . . . ಕವಲಂಬುವೆಂಬಂಕದಂಚಿತ್ತ
[ಬುಂ] ಕುಡುಗಿ ನಡುವಿನಂ ಸಾರ್ವ ಸಾರ್ವಚ್ಛಿಷ್ಟ ಕಾದಿದರಕಿರಣ
ರೊಂದು ಜಾವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩೯) ; "ತಕ್ಕದಿಯು ಮುಳ್ಳಿನಂತಿ
ರುವ ಬಾಣ" (ಪಂಪದೀ. ೫೨೪). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ;
ಈಟಿ : ಹೊಕ್ಕು ತಿವಿದನು ಸಬಳದಲಿ ಜಡವಕ್ಕುಲನನಳಿಯಲಿ ಹರಿಣ
ಪಕ್ಕಿದರು ನಾರಾಚೆದಲಿ ಸೈವರಿದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೨೬) ; ಐಲು
ತಿರು . . . ಭಲ್ಲ ನಾರಾಚೆ . . . ಮೀಟಿಕ ಮುಂತಾದ ಶತ್ರುಜಯಾತ್ಮ
ರಕ್ಕಾದಿ ಸಾಧನವಿಶೇಷಗಳೆಂಬಂ (ವಿನೇಶ. ೨೪೧); ನಾರಾಚೆವೆಂದೂ
ಜೊರೆಯೆಂದೂ ಅಂಕುಶವೆಂದೂ ಪ್ರಾಸವೆಂದೂ . . . ಈ ಮೂವ
ತ್ತೆರಡು ಆಯುಧಗಳ ಹೆಸರು (ಬಿಪ್ಪಣಿ. ೨-೩೬). ೫. ಓಲೆ
ಗರಿಯ ಮೇಲೆ ಬರೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಉಕ್ಕಿನ ಲೇಖನಿ;
ಕಂಟಿ : "ಪತ್ರಿ ನಾರಾಚೆಮನೆ ಕಂಕಂ" (ಜುಂಗರ. ೧೦೬-೧೫).
೬. [ಜೈನ] ಆರು ಬಗೆಯ ಸಂಹನನ ನಾಮಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು.
'ನಾರಾಚೆಸಂಹನನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಾರಾಚೆಚೂರ್ಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧದ್ರವ್ಯ :
ನಾರಾಚೆ[ಚ]ಚೂರ್ಣ:- ತಿಗಡೆ ಗ ತೂಕ, ಹಿಪ್ಪರಿ ಗ ೪ತೂಕ . . .
ಸಕ್ಕರೆವೆರಳಿ ಜೀನುತುಪ್ಪದಿಂ ಸೇವಿಸಿ ವೀರಕವಡು (ಸಕವೈ. ೩೦೨).

[ಸಂ.]

ನಾರಾಚೆಚಾಲ (ನಾ). ಬಾಣಗಳ ಸಮೂಹ.—ಪರಂಪರೆ :
ನಾರಾಚೆಚಾಲದಲಿಂಭಟಿನ ದಿಗಿದು ಕಡಿದು ದಿವುಟಿಸು ದ್ರುಪದ
ತನುನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೫೬). [ನಾರಾಚೆ + ಚಾಲ]

ನಾರಾಚೆವಿಕ್ರಮ (ನಾ). ಬಾಣಪ್ರಯೋಗದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ.—
ಪರಾಕ್ರಮ : ಹೊರಿಸುವ ನಾರಾಚೆವಿಕ್ರಮದೊರಣಿಗೆ ನಾರಾಚಿಸಿತು
ವಿಸ್ತರದಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು ಜಯಸಮರಸಾಹಸನ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೬೨).

[ನಾರಾಚೆ + ವಿಕ್ರಮ]

ನಾರಾಚೆವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). — ನಾರಾಚೆಸೋನೆ : ನಾರಾಚೆವೃಷ್ಟಿ
ಮಂಗಳಧಾರಾಸ್ಥಪನಮನೆ ಪೋಲಿ (ಶಾಂತಕಾ. ೧೦-೧೬೪).

[ನಾರಾಚೆ + ವೃಷ್ಟಿ]

ನಾರಾಚೆಸಂಹನನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹೊಂಬತ್ತುಮೂರು ನಾಮ
ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಆರು ಸಂಹನನ ನಾಮಕರ್ಮ
ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ೧೫ ಕೀಲು ಮತ್ತು ಅಸ್ತಿಗಳು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗು
ವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ನಾಮಪ್ರಕೃತಿ : ನಾರಾಚೆವಿದ್ಯಮು
ದುಪ್ಪೆಲ್ಲಟ್ಟುಳ್ಳ ತೃತೀಯನಾರಾಚೆಸಂಹನನಮುಮಂ . . . ಮಾಳ್ಕುಂ
(ತತ್ವಪ್ರ. ೨೯೬) ; ನಾರಾಚೆಸಂಹನನ : ಸಾಧಾರಣ ಕೀಲುಸಹಿತ
ಅಸ್ತಿಪಂಜರದ ನಿರ್ಮಾಣಕ ಕರ್ಮ (ಜೈನಸ. ೩೬೪).

[ನಾರಾಚೆ + ಸಂಹನನ]

ನಾರಾಚೆಸೋನೆ (ನಾ). ಬಾಣದ ಮಳೆ ; ಸರಳ ವೃಷ್ಟಿ :
ಹೂಳಿಹೊಯಿತು ಸಳನ ಪಡೆ ನಾರಾಚೆಸೋನೆಯಲಿ (ಕಾಶೀ. ೧೯-೧೬).

[ನಾರಾಚೆ + ಸೋನೆ]

ನಾರಾಚೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗನ ತಕ್ಕಡಿ.—ತ್ರಾಸು ; ಚಿಂತಾಲು :
"ನಾರಾಚೆ, ದಿವನಕಾ—೨ ತ್ರಾಸಿನ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೬೦).

[ಸಂ. ನಾರಾಚೆ]

ನಾರಾಟ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಧ್ವನಿವಿಶೇಷ ; ೧೫ ಮಾಧುರ್ಯ
ವಿಲ್ಲದ ಹಾಗು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ತಾಲಸಂಸ್ಪರ್ಶಯುಕ್ತವಾದ
ಧ್ವನಿ : ಸೊಗಯಿಸುವ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳೊಳಗಿದ್ದು ತ್ವರಿತ ಶ್ರುತಿಗಳು
ನೆಗಳುತಿ ನಾರಾಟ ಕಾವುಳವೆಂಬ ಧ್ವನಿಗೂ (ಬಸವ. ೧೯-೧೦) ;

ಮತ್ತಮಾ ರಾಗಂಗಳಂ ಪಾಡುವಲ್ಲಿ . . . ಕಾವುಳ ಬಬ್ಬೋಳ ನಾರಾಯಣ
ಮಿಶ್ರವೆಂಬ ಚತುರ್ವಿಧ ಸುಸ್ವರಗಳಿಂದಿರುಳಿಸಿ . . . ಕರ್ಣರಸಾಯನ
ಮೂಗಿ ಪಾಡಿ (ವಿನೇಶ. ೨೫೨). [ಸಂ.]

ನಾರಾಯಣ (ನಾ). ೧. ಜಗತ್ತಿನ ಮೂಲಪುರುಷ ; ಪರಬ್ರಹ್ಮ.

೨. ಹಿಂದೂಗಳ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆಯಾಗಿರುವ
ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು ಮತ್ತು ಮಹೇಶ್ವರರೆಂಬ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ
ಎರಡನೆಯವನು ; ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಅಧಿಪತಿ ; ವಿಷ್ಣು ; ಕ್ವಾರ
ಕ್ವೀರಾಂಬುಧಿಗಂ . . . ಮೂರನೆಯ ನಾರಾಯಣಗಂ ಸಿರಿಗಂ ಶ್ರೀರಾಮ

ಗಮತನುಗಂ ಭವಾಂಗಮೈಕ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೯೦೬) ; ನಾರಾಯಣ
ವೃದ್ಧ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿ ಬಂದು ಬರಿಯ ಫಲವಿಯೆ ಬೀಡಿದ (ಬಸವ.
೬೨೩) ; ನಾರಾಯಣ ಎಂದರೆ . . . ಮಾನವ ಸಮಾಜರೂಪಿ ಭಗವಂತ
ನೆಂದು ಅರ್ಥ (ಭಾರವ. ೩೬೪). ೩. ವಿಷ್ಣು ವಿನ ಪೂರ್ಣಾವತಾರವೆನ್ನಿಸಿ
ರುವ ಕೃಷ್ಣ ; ವಾಸುದೇವ : "ವಿಷ್ಣುಃ, ಕೃಷ್ಣಃ . . . ನಾರಾಯಣಃ,
ಜಗನ್ನಾಥಃ, ವನಮಾಲೀ, ಗದಾಧರಃ—ಈ ೪೫ ನಾರಾಯಣನ
ವೆಸರಾ" (ಪರಾಯು. ೫-೨೫) ; ಅಂತು ದಕ್ಷಿಣಾಕ್ಷಿಪ್ತವೆಂದನ
ದೊಳಂ ಸೂಚಿಸುವ ಶುಭಸೂಚನೆಯೊಳಂ ನಾರಾಯಣನುದಾತ್ತ

ನಾರಾಯಣನ ಬರವನಪಾಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೩ ಪ) ; ನಾರಾಯಣಂ
ಚಾಳುಕ್ಕನಾರಾಯಣನ ಶೂರಕೃತ್ಯಂಗಳಂ ಪೂಗಲುತಿರ್ಪನಂ

(ಗದಾಯು. ೧೦-೧೧ ಪ) ; ಕಪಟನಾಟಕಸೂತ್ರಧಾರ ನಾರಾಯಣ ಪ್ರೇರಿತ
ಮನಸ್ಸನಾಗಿ ವಸುದೇವನಿಂತೆಂದಂ (ಜಗದಿ. ೬-೨೨ ಪ) ; ನಾರಾಯಣನ
ನುಡಿಯಿಂದ ಮುನ್ನ ಜಲಾಯಂತಾಸ್ತವನರ್ಜನನು ಗಾಂಧಿವದ

ಲುಗುಳಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೯-೪೬) ; ನಾರಾಯಣ ನಿನ್ನ ನಾಮದ
ಸ್ವರಣೆಯ ಸಾರಾಮೃತವೆನ್ನ ಬಾಯಿಗೆ ಬರಲಿ (ಪುರಂದ. ೨-೧೪೪
ಪಲ್ಲವ). ೪. ಒಬ್ಬ ಮುಷಿಯ ಹೆಸರು : ಅಯತಿಯಿಂದಂ

ನರ ನಾರಾಯಣರೆನೆ ನೆಗಟ್ಟಿವರಿಗೆ ನಾವಿರ್ವರುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೫).
'ನರನಾರಾಯಣಾಶ್ರಮ' ಪರಾ. ೫. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ವಸದಿ
ಯಾನ್ನೆಯೊ ನ್ನಾರಾಯಣ ಪೆರುನ್ನ ಚೈನ್ (ಮೈಲಿ. ೧೯೩೭, ೫೮-೬ ;
ಸು. 825). ೬. = ನಾರಾಯಣೋಪನಿಷತ್ತು : ಬಳಿಕ ಶ್ರೀ

ರುದ್ರ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ . . . ನಾರಾಯಣ ಹಂಸ . . . ಮುಂಡಕ
ವೆಂಬ ಮೊದಲಾದುವೆ ಕತೋಪನಿಷತ್ತುಗಳು (ವಿನೇಶ. ೪).
೭. = ನಾರಾಯಣಾಸ್ತ್ರ : ಕೈನೀಡಿದನು . . . ಹೊಣೆಗಾರೆಯು

ನಾರಾಯಣನುಪಾಶರಕ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೯-೧೪). ೮. [ಚೈನ್]
ಒಂಬತ್ತು ಜನ ವಾಸುದೇವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ : ನಾರಾಯಣನಂ ಮಣಿಮಯ

ನೀರಾಜನ ದೀಪಮಾಲೆ ಬಳಸಿದುವಾಗಲ್ (ಪರಮಜ. ೧೪-೬೬) ; ನಾರಾ
ಯಣರ ಸಂಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವು ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ಅರ್ಥವಷ್ಟು. ಅದು

ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣರನ್ನು ಅರ್ಥಚಕ್ರಗಳೆಂದೂ ಹೇಳುವರು. ಇವರು
ಒಂಬತ್ತರು (ಚೈನ. ೧೨೮). 'ನವನಾರಾಯಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಾರಾಯಣಕವಚ (ನಾ). ಒಂದು ರಕ್ಷಾಮಂತ್ರ : ಪ್ರಣವ

ರೂಪನೆ ಹೇಳು ನಾರಾಯಣಕವಚವೆಂದೆನು (ನಿಭಾಗ. ೬-೮-೧) ;
ಅವನು ಇವನಿಗೆ ನಾರಾಯಣಕವಚವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಗುರು

ವಾದನಲ್ಲ ! (ನರದಾ. 11, ೧೪೦೪). [ಸಂ.]
ನಾರಾಯಣಗೌಲ 'ನಾರಾಯಣಗೌಲ' ನೋ.

ನಾರಾಯಣಗೌಲ, ನಾರಾಯಣಗೌಲ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು

ರಾಗದ ಹೆಸರು : ನಾರಾಯಣಗೌಲ ೨೮ನೇ ಹರಿಕಾಂಭೋಜಿಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ
(ಸಂಗೀತಂ. ೧೫೯) ; ವೆಂಕೋಬರಾಯರು . . . ನಾರಾಯಣಗೌಲ

ರಾಗವನ್ನು ಹಾಡುವಂತೆ ಸನ್ನೆ ಮಾಡಿದರು (ಸಂಗೀತ. ೧೩).
5

ನಾರಾಯಣಗೌಲ : ನಾರಾಯಣಗೌಲವು (೫೨) ಸಂಪೂರ್ಣವೆಂದು
ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ; (ಇದು) ಕೇವಲಗೌಲ ಮೇಳದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದೆ ;
ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವಂತಹದು (ಚತುರ್ದ. ೬೩).

[ನಾರಾಯಣ + ಗೌಲ]

ನಾರಾಯಣಶೈಲ (ನಾ). ಸಂಧಿವಾತ ಮೊದಲಾದ ರೋಗ
ಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಮೂಲಿಕೆಗಳಿಂದಾದ ಶೈಲ : ನಾರಾಯಣ

ಶೈಲ—ಎಲ್ಲೆಡೆ ಸೇರು ೧೦, ಎಲ್ಲೆಡೆ ಹಾಲು ಸೇರು ೧ . . . ಎಲ್ಲ
ಯುಳವ ತನಕ ಅಟ್ಟು . . . ಸರ್ವಾಂಗ ಲೇಪಂಗೆಯೆ ಸಕಲಸನ್ನಿವಾತಂ

ಗಳು . . . ಮಾಣುವುತ್ತು (ಸಕನ್ಯ. ೧೬೯). [ನಾರಾಯಣ + ಶೈಲ]

ನಾರಾಯಣದೇಶಾಕ್ಷಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ
ಹೆಸರು : ನಾರಾಯಣದೇಶಾಕ್ಷಿಯು (೬೪) ಸಂಪೂರ್ಣ(ರಾಗ) ;
ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ, ಶಂಕರಾಭರಣವೆಂಬ ರಾಗದ

ಮೇಳದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದೆ (ಚತುರ್ದ. ೬೧). [ನಾರಾಯಣ + ದೇಶಾಕ್ಷಿ]

ನಾರಾಯಣಬಲಿ (ನಾ). ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ, ಅಸಫಾತ ಮೊದಲಾದ
ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ದುರ್ಮರಣಕ್ಕೊಳಗಾದವರು, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ

ಗಳಾಗಿ ಸತ್ತವರು ಮೊದಲಾದವರ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ
ನಾರಾಯಣ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಬಲಿ : ಪ[ಷ್ಣಾ]

ಶ್ವರನ್ನಾ ಮಗ್ರಾಮನ್ನಾರಾಯಣಬಲುಪಹಾರಾರ್ಥಂ ಪೋಷತ
ಸಂಪ್ರೀತ್ಯೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಭ್ಯಶ್ಚ ಸತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪ್ರತಿದಿನಮನುವಿಧಾನ

ವ್ಯುತ್ಪಾ (ಕಣ. V, ೧-೧೩ ; 378) ; ಈಗಲೂ ಕೈದುಮಂ ಹೊಂದಿದ
ಗೌವನಿ ನಾರಾಯಣಬಲಿಯನಸಪ್ತರು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೧೫೪). [ಸಂ.]

ನಾರಾಯಣಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ನಾರಾಯಣನು ಅಧಿದೇವತೆ
ಯಾಗಿರುವ ಬಾಣ ; ರಾಯಕಟಕವ ಬೆದರಿಸಿದ ನಾರಾಯ

ಣಾಸ್ತ್ರದ ಬಾಣಿಯನು ಕಮಲಾಯತಾಂಬಕ ನಿಲಿಸಿ ಸಂತ್ಸೈಸಿದನು
ಪಾಂಡವರ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೯ ೨೩೫ನೆ) ; ಭಂಗಿಸಿದನೆಷ್ಟು

ನಾರಾಯಣಾಸ್ತ್ರದೊಳು (ಚೈಮಿಭಾ. ೪-೪೫) ; ಅವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮೈಕ
ಸಿಟ್ಟು ಬಂದು . . . ಪಾಂಡವಸೇನೆಯ ಮೇಲೆ ನಾರಾಯಣಾಸ್ತ್ರವನ್ನು

ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ದಿಟ್ಟನು (ಪಟಭಾ. ೨೯೧). [ನಾರಾಯಣ + ಅಸ್ತ್ರ]

ನಾರಾಯಣಿ (ನಾ). ೧. ಸ್ತ್ರೀರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿದ ವಿಷ್ಣು ;
ಮೋಹಿನಿ ; ದಾರುವನದಲ್ಲಿ ಮೋಹಿನಿ ನಾರಾಯಣಿ ಸುಳಿಯ ಲೊಡಂ

ಮೋಹಿತರಾದರ್ ಧೀರಯತಿರಾಜರ್ (ಪನ್ನಾರ. ೬-೨೬). ೨. ವಿಷ್ಣು
ವಿನ ಪತ್ನಿ ; ಲಕ್ಷ್ಮಿ : 'ಅದಿನಾರಾಯಣಿ' ಪರಾ. ೩. ಅದಿಶಕ್ತಿ ;
ದುರ್ಗೆ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಡ್ಡೆ ; ಮಜ್ಜೆಗೆ ಗಡ್ಡೆ ; ಅಸಡಿ ;

ಶತಾವರಿ : "ಶತಮೂಲೀ, ಬದುಸುಕಾ, ಅಧೀರು, ಇಂದೀವರೀ,
ವರೀ, ಮುಷ್ಯಪ್ರೀಕ್ತಾ, ಅಧೀರುಪ್ರೀ, ನಾರಾಯಣೀ, ಶತಾವರೀ,

ಅಹೇರು—೧೦ ಒಬ್ಬ ಸಿಟ್ಟರದ ಹೆಸರುಗಳು. ಅಂದರೆ ಅಸದಿಯನ್ನು
ವರು, ಅಪಾಧೀವೀರು ಪ್ರಸಿದ್ಧ, ಮಜ್ಜೆಗೆಗಡ್ಡೆ, ಅಜ್ಜೆಗೆಗಡ್ಡೆ"

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೫). ೫. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು :
ಬಳಿಕ ಸಮಸ್ತ ರಾಗಗಳೊಳಗೆ ರಾಮಕ್ರಿಯೆ . . . ನಾರಾಯಣಿ . . .
ಮಧ್ಯಮಾವತಿಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತಾರು ರಾಗಗಳೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ

(ವಿನೇಶ. ೨೫೧) ; ತಾಳದಂಡಿಗಿಡಿದು ಸುವಾಸಿನಿಯರು ಬಂದು
ನಿಂದು ದೇಶಾಕ್ಷಿ ನಾರಾಯಣಿ ಫೂರ್ಜಿಯಂ ರತಿರನ ವಿತನ

ಪಾಡಿದರು (ಮೋದತ. ೧೬-೬೩) ; ನಾರಾಯಣೀರಾಗವು (೩೬)
ಶಂಕರಾಭರಣವೆಂಬ ಮೇಳದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದೆ (ಚತುರ್ದ. ೬೧).
[ಸಂ. ನಾರಾಯಣೀ]

ನಾರಾಯಣೋಪನಿಷತ್ತು (ನಾ). ವೇದಾಂತಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಹರಿಯ ಜಗಮಂದನೆ ಪ್ರಮಾಣವು ಪುರುಷವೇ ವೇದಮೃತಲು [ಪುರುಷಮೇ ವೇದಮೃತಲು] ಸಂಭವತೇನ ನಾರಾಯಣೋಪನಿಷತ್ತು ಘೋಷಿತಲು (ಗಗಾ. ೧೭-೨೧). [ನಾರಾಯಣ + ಉಪನಿಷತ್ತು]

ನಾರಾಶಂಸಿ (ನಾ). ವೀರಪುರುಷರ ಪ್ರಶಂಸೆ : ವೀರಗಾಥೆ : ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣ, ಗಾಥಾ, ನಾರಾಶಂಸಿಗಳು ಅವುಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೊರಟವು. ಇದು ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣ, ಗಾಥಾ ಮತ್ತು ನಾರಾಶಂಸಿಗಳ ಪ್ರಿಯಸ್ಥಾನ (ಭಾರವ. ೧೭೨). [ಸಂ. ನಾರಾಶಂಸಿ]

ನಾರಿ, (ನಾ). ೧. ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹುರಿ; ಸಿಂಜಿನಿ; ಹೆದೆ : "ಅರು ತಿರ್ಪಂದೊಡಂ ಬಿಲ್ಲ ನಾರಿ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೩೮); "ಅರು ತಿರ್ಪ ಹೆದೆಯನೆ ಬಿಲ್ಲ ನಾರಿ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೪೪); ನಾರಿ ಹಜಾಯತ್ತು ಬಿಲ್ಲು ಮುಜಾಯತ್ತು ಅಂಬೇನ ಮಾಡುವುದು (ಅವಚಂ. ೭೩-೨೭೭); ಆ ಕವನಿಯಂ ಮುಳಿದೆಬಿಟ್ಟು ಕರ್ಪು ಬಿಲ್ಲು ತಾಂ ಮುಜಾಯದೆ . . . ತುಂದಿಯ ನಾರಿ ಬೇಗದಿಂ ಪಜಾರುದೆ (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೨೭೭); ಪೂವಿನ ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪನೊಡೆದೇಟಾತಿ ತಾವರೆ ನೂಲ ನಾರಿಯಂ ಜೀವೊಡೆಗಿಯ್ದು (ಕಮ. ಸ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ); ನಾರಿಯ ತೀಡಿ ಜೀವದೊಡೆದು ಸಿಡಿಲಂತೆಬಗೆ ರಾಘವನು (ಕಾಶಾ. ೩೫-೧೯); ನಾರಿಯಂ ಕೀಸಿ ನರಮಂ ಸೀಳಿ ಹೆದೆಗಟ್ಟು (ಸಮ್ಯಕ. ೧೦-೩೨); ಮದನಂ ಮಾಲೆಗಾರಿಯರ ಹುಟ್ಟೆಂಬ ಜಾಹಮಂ ಕುರುಕೆಂಬ ನಾರಿಯಂ . . . ಅಳವಡಿಸಿ ಕೊಂಡು (ಚೈಮಿಭಾ. ೬-೧೭); ಲವಂ ಪಲವಂ ರಾವುತವಡೆಯಂ . . . ಕಂಡು ಮಾಣ್ವ ನಾರಿಯಂ ಬಿಲ್ಲಿ ಬಿಗಿದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೪-೧೦). ೨. ತೆಂಗು, ತಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ಮರಗಳ ಗರಿಗಳ ಬುಡದಲ್ಲಿರುವ ನಾರಿನ ಪೊರೆ : (+). [ದೇ.೩ ಕವಿ. ಕುಳು. ತಲು. ನಾರಿ; ಕೋಲಾ. ನಾರಾ = ಹಗ್ಗ]

ನಾರಿ, (ನಾ). ಹೆಂಗಸು; ಮಹಿಳೆ; ಸ್ತ್ರೀ : "ವನಕೆ ವಧು ನಾರಿ ಸೀಮಂಕಿನಿಯೋಸಿದ್ವಾಮೆ ಕೇವಳಂ ಸ್ತ್ರೀನಾಮಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೨-೧); "ನಾರಿಯೋಸಿದ್ವಾಮೆ ಮಹಿಳೆಯಬಳಿ ರಾಮೆ ವರವರ್ಷನ ಯನಲ್ಲೆ ಹೆಂಗಸಿನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೧-೧); ಆಲದ ಬಿಲುಲಂತೆ ನೆಲಕ್ಕಳಿದ . . . ಬಿಲ್ಲಾಜಿನಂತೆ ನಾರಿಗಾಸೆ ಮಾಡದೆ ಹಂಸಿಯಂತೆ ಸಾಧ್ಯಾಹಿಯಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಯ. ೫-೯೯); ನಾರಿಗೆ ಗುಜವೇ ತೃಂಗಾರ (ಬಸವ. ೭೪); ನಾರಿಯರೂಪಂ ಮನದೊಳ್ ಬೇರೊಬಲು (ಪುನ್ಯಾಸ್ಯ. ೪-೩೯); ಹೊತ್ತುಗಳೆಯದೆ ಹೊಸಿರೇ ನಾರಿಯನು ನಿಮ್ಮಯ ಬಾಣ ಗರ್ಭನಿಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೩೪); ಚಾಪದ ನಾರಿ ಬೆಸಲಾಗಲಿ ಮಹಾಸ್ತ್ರವನು (ಕುವ್ಯಾಪ್ಯ. ೨-೭೩); II ಮೇಲಿನ 'ಧರ್ಮಾಪ್ಯ', 'ಕುವ್ಯಾಭೀ' ಮತ್ತು 'ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ' ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ 'ದ್ವಿಭಾಷಾಶ್ಲೋಕ' ಎಂಬ ಚಮತ್ಕಾರವನ್ನು ಕವಿಗಳು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ; ಅರು ಹಿತವರು ನಿನಗೆ ಮೂಜುಮಂದಿಗಳೊಳಗೆ ನಾರಿಯೋ ಧಾರಣೆಯೋ ಬಲುಧನದ ಸಿರಿಯೋ (ಪುರಂದ. ೧-೧೩೨ ಪಲ್ಲವಿ); ಒಲಿದರೆ ನಾರಿ ಮುನಿದರೆ ಮಾಂ (ಗಾಪ). [ಸಂ. ನಾರಿ]

ನಾರಿ, (ನಾ). ಕತ್ತುಗಳಲ್ಲದವನು; ಅಜಾತಶತ್ರು : "ವನತಿಯು ಜಾತಶತ್ರು ತರುವೆಂದಿವು ನಾರಿ ಸಮಾಖ್ಯಂ" (ನಾಸಾರ. ೭೫).

[ಸಂ. (ನ + ಅಂ)]

ನಾರಿಕೇರ (ನಾ). = ನಾರಿಕೇಲ. [ಸಂ.]

ನಾರಿಕೇಲ, ನಾರಿಕೇಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾಯಿ : ತೆಂಗು. ನಾರಿಕೇಳ : ನಾರಿಕೇಳಂ ಕ್ರಮುಕಂ

ತಾಳದ್ದು ಮುಂದಿವು ಭೂಜಾಳಿಗಳೋಳ್ ತೃಣಮುಹೀರುಹಂಗಳೆನಿಕ್ಕುಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೭-೧೯); ಮತ್ತಮನೀಕ ಪನಸ ಜಂಬೀರ ನಾರಿಕೇಳ ಸದಕಾರ ಕದಳೀಪ್ರಮುಖ ಫಲಿತಭೂಜರಾಜಿಗಳ (ಪುಷ್ಪ. ೫-೪೭೮); ಜೀವೋತವಾಹಂಗೆ ನಿಜಸುಧಾರಸಮಂ ಮರಕತಕಳಚದೊಳ್ ತೀವಿ ನಿಡುದೋಳಂ ನೆಗಟಿ ಮೇಗಣ್ಗೆ ನೀಡುಂ ನೀಡಿದವಳೆಂಬಂತೆ ರಂಜಿತ ನಾರಿಕೇಳಮುಂ (ಶಬಕಂ. ೨-೪೨ ಪ); ಮಾಚಕಟ್ಟಿ ಮಾರಸಿಂಮಯ್ಯ ನವರುಗಳು . . . ತಾಂತಲೆಯ ಕೈಗೆ ನಾರಿಕೇಳಫಲವನ್ನಿತ್ತು . . . ಧಾರೆಯೆರೆದು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧೨). [ಸಂ.]

ನಾರಿಕೇಲಿ (ನಾ). = ನಾರಿಕೇಲ. [ಸಂ.]

ನಾರಿಕೇಳ 'ನಾರಿಕೇಲ' ನೋ.

ನಾರಿಕೇಳಪಾಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಓದಿದ ಕೂಡಲೇ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ತಿಳಿಯುವಂತಿರದೆ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಪರ್ಯಾಲೋಚನೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಕಾವ್ಯರಚನಾ ರೀತಿ ; II ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ತಿರುಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕಾದರೆ ಮೊಟ್ಟೆ ಸುಲಿದು ಚಿಪ್ಪನ್ನು ಒಡೆಯಬೇಕಾಗಿರುವಂತೆ, ಕ್ಷೇಶದಿಂದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾದ ಕಾವ್ಯರಚನೆಯ ಹದ : ಕೆಲವು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ . . . ಅರ್ಥವು ಗೂಢವಾಗಿದ್ದು ಅದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಬುದ್ಧಿ ಕ್ಷೇಶವಾಗುವುದು ; ಈ ಗುಢೀರತೆಯ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪಾಕವನ್ನು 'ದ್ರಾಕ್ಷಾಪಾಕ', 'ನಾರಿಕೇಳಪಾಕ' ಎಂದು ಎರಡು ಭಾಗ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ಕೃಷಿ. ೨೨೫); ವರ್ಣನೆ ಕಲ್ಪನೆ ಎರಡೂ ಪ್ರೌಢವಾಗಿವೆ. ಅದರೂ ನಾರಿಕೇಳಪಾಕದಂತೆ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿದೆ (ಭಾರವ. ೪೫೭). 'ದ್ರಾಕ್ಷಾಪಾಕ' ಪರಾ.

[ನಾರಿಕೇಳ (= ನಾರಿಕೇಲ) + ಪಾಕ.]

ನಾರಿಕೇಳಲೇಹ್ಯ (ನಾ). ಎಳನೀರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಮಿಶ್ರಣದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಟಿಷಧಿ : ನಾರಿಕೇಳಲೇಹ್ಯ . . . ಸೇವಿಸಿದರೆ ಕ್ಷಯರೋಗ, ಅಮ್ಲ ಪಿತ್ತ, ಅಶ್ಮತಿ, ಶಾಂಡು, ಕಾಮಿಲಾ, ಮೇಹ ಈ ರೋಗಗಳು ಗುಣವಾಗುವುವು (ಸಕಪ್ಪ. ೪೫೨).

[ನಾರಿಕೇಳ (= ನಾರಿಕೇಲ) + ಲೇಹ್ಯ]

ನಾರಿಗಳ್ಳ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಕದಿಯುವವನು ; ಸ್ತ್ರೀಚೋರ : ವೀರರಂಗವ ಬಿಟ್ಟು ನೀನೇ ಚೋರರಂಗವ ಕಲಿತೆ ಹೊಸತೇ ನಾರಿಗಳ್ಳನು ತಂದೆ ನೀ ಭುರಗಳ್ಳ ಹಸನಾಯ್ತು (ಕಾಶಾ. ೧೯-೨೮).

[ನಾರಿ + ಕಳ್ಳ.]

ನಾರಿಚೋರ (ನಾ). = ನಾರಿಗಳ್ಳ : ನಾರಿಯೊಬ್ಬಳ ಪತ್ನಿಯಂತೆ . . . ನಾರಿಚೋರನ ಕೊಂದೆಯಂತೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೧-೨).

[ನಾರಿ + ಚೋರ]

ನಾರಿಯಳಿ 'ನಾರಿವಾಳ' ನೋ.

ನಾರಿರನ್ನ (ನಾ). = ನಾರಿರನ್ನೆ : ನಾರಿರನ್ನಳ ಕಂಡೆಯ ನಾರಿಜ ಸಾಫ . . . ಚೆನ್ನಿಗರಾಯನ (ಪುರಂದ. ೩-೧೩೫ ಪಲ್ಲವಿ).

[ನಾರಿ + ರನ್ನ]

ನಾರಿರನ್ನೆ (ನಾ). ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ರತ್ನ ಪ್ರಾಯವಾದವಳು ; ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದ ಹೆಣ್ಣು ; ಸ್ತ್ರೀರತ್ನ : ನಾರಿರನ್ನೆ ಸುಭದ್ರಸಹಿತ ಕುಮಾರನನು ಕಳುಹೆಂದನರ್ಜುನನೊಡನೆ (ಜನಭಾ. ೩೨-೪೭). [ನಾರಿ + ರನ್ನೆ]

ನಾರಿವಣ 'ನಾರಿವಾಳ' ನೋ.

ನಾರಿವಾಣ 'ನಾರಿವಾಳ' ನೋ.

ನಾರಿವಾಳ, ನಾರಿಯಳಿ, ನಾರಿವಣ, ನಾರಿವಾಣ (ನಾ). ತೆಂಗು; ನಾರಿಕೇಳ : ಪಾಖಿಗೆ ಕೋಟಿಗೆ ಭಕ್ಷಿಯಾಗೊಂದರಪ್ಪುದೆ

ಸಾರಿವಾಳ[ಸಾಕಾಂ.೧]ವಕ್ಕುವುದೆ ಸಾಯಿಗೆ (ಬಸವ. ೬೫೦); ಕಬ್ಬು
ಒಳೆ ಸಾರಿವಾಳಕ್ಕೆ ಸಿಹಿನೀರನೊಡೆದವರಾರಯ್ಯ (ಸುಹಾದೇ.ಬ. ೧೦-೨);
ಸಾರಿವಾಳ[ಪಾಕಾಂ. ೧]ದ ಕಾಯೊಳಗಣ ತಿರುಳನೊಡೆಯದೆ ಮೆಲ
ಬಲ್ಲದೆ ಬೆಡಗು (ಅವತಂ. ೧೨೬-೫೬೨). ಸಾರಿಯೆಳೆ : "ಸಾರಿಯೆಳೆ
ಸಾರೀಕೇರಂ ತೆಂಗಿನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗಳಾ. ೬೪-೧೦). ಸಾರಿವಣಿ : ಅಲ್ಲದ
ಹೇಟೊಂದಕ್ಕಂ ಹಾಗೆ ಸಾರಿವಣದ ಕಾಯ ಹೇಟೊಂದಕ್ಕಂ ಹಾಗೆ
ಕಾಯಿ ಮೇಲೋಗರದ ಭಂಡಿ ಒಂದಕ್ಕಂ ಹಾಗೆ (ಎಕ. V. ಬೇಲೂರು.
೬೫-೧೦೪ ; 1382). ಸಾರಿವಾಣಿ : ಸಾಯಿಗೆ ಸಾರಿವಾಣವಕ್ಕುವುದೆ
(ಬಸವ. ೬೧); ಸಾರಿವಾಣ ತಂದು ಸಾಯಿ ಮುಂದೆ ಹಾಕಿದರೆ
ಒಡೆಯಲಾಯದು ತಿನಲಾಯದು (ವಚಸಂ. ೧೮೮-೨೫);
ಕಾಪ್ಪಾಂಗಾರಮುಖ್ಯವನ್ನಾಳುಕರು ಕಪಿ ಸಾರಿವಾಣಫಲಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿದ
ತೆಲದೆ ವೀಣೆಗಳ . . . ನುಡಿಸುತರೆ (ಜೇಮಂ. ೯-೪).

[<ಪ್ರಾ. ಕಾರಿವಿಲ. / ಹಿಂ. ಸಾರಿಯರ್ ; ಮರಾ. ಸಾರಳ್]

ಸಾರೀಕೇಲ, ಸಾರೀಕೇಳ (ಸಾ). = ಸಾರೀಕೇಲ. ಸಾರೀಕೇಳ :
ಭೂಸುರನು . . . ಮೊದಲು ದೇವಾಲಯದ ಹೊಗುತಲಿ ಕದಲಿ
ಸಾರೀಕೇಳವಿಡುತಲಿ ಪದುಮನಾಥ ಸಮೋಯನುತ್ತಲಿ ಕರವ
ಮುಗಿವುತಲಿ (ಸುಮದು. ೬-೧೧). [ಸಂ.]

ಸಾರೀಕೇಳ 'ಸಾರೀಕೇಲ' ನೋ.

ಸಾರೀಕೋರ (ಸಾ). = ಸಾರಿಗೆಳ್ಳ : ಸಾರೀಕೋರ ನಡೆನಡೆ ಎನುಕ
ತವಿದನು ಬಿಲ್ಲ ಕೊಟ್ಟನಲಿ (ಕುವಾಳ. ೨೨-೬೬). [ಸಂ.]

ಸಾರೀರೂಪ (ಸಾ). ಹೆಂಗಸಿನ ಆಕೃತಿ : ಸ್ತ್ರೀರೂಪ : ಸಾರೀ
ರೂಪದ ಯಂತ್ರಂ ಚಾರುತರಂ ನೋಡೆ ನೋಡೆ ಕರಗಿದುದು (ಅವಿಫ.
೯-೪೪). [ಸಂ.]

ಸಾರು, 'ನಾಪು' ನೋ.

ಸಾರು (ಸಾ). ವಾಸನೆ : ಕಂಪು : ದಿಂಸನೆ ಸಾರು ವೀರದೇಂ ?
ತಲಿಕದೀ ಎಲೆವನಿ ಇದೇನು ? (ಗಿಳಿವಿಂ. ೨೮-೬೯). [<ನಾಪು.]

ಸಾರು, 'ಸಾರ್' ನೋ.

ಸಾರು (ಸಾ). (ಕೆಲವು ಬಗೆಯ ಗುಳ್ಳೆ ಅಥವಾ ಕುರುವಿನಲ್ಲಿ
ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ) ಎಳೆಯಂಥ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳುವಿನಿಂದ
ಉಂಟಾಗುವ ಹುಣ್ಣು ; ನಾಡೀವ್ರಣ : ಅದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಾರಿನ
ಉಪದ್ರವವಾದರೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಲಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗಲಿ ಅಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ
(ಕರ್ಭಾಗ. ೪೧೫); ಅದರಿಂದ ಸಾರು, ಹುರುಕು, ಕಚ್ಚು . . .
ಮುಂತಾದ ತ್ಯಗೋಗಗಳು . . . ಮೈಯೊಳಗೆ ಸೇರುತ್ತವೆ
(ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೫೮).

ಸಾರ ಹುಣ್ಣು = ನಾಡೀವ್ರಣ : ನೀರಿಯ ಎಲೆಯ ಅವಿನ
ಹಾಲಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಪೂಸೆ ಸಾರ ಹುಣ್ಣು ಮಾಡುವುದು (ವಿದ್ಯದಿ. ೮೦).

[<ಹಿಂ. ಮರಾ. ಸಾರೂ]

ಸಾರುಂಬೇಳೆ 'ನಾಪುಂಬೇಳೆ' ನೋ.

ಸಾರುಕಚೂರ (ಸಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂದಿಗೆಪದಾರ್ಥ :
ಕಂಠರಸಿನ, ಸಾರುಕಚೂರ (ಮೈದಿಗ. ೨೬-೪೯೯)

[ಸಾರು (<ನಾಪು.) + ಕಚೂರ]

ಸಾರುಗ (ಸಾ). ಸಾರಿನ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವನು ;
ಸಾರಿನ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಮಾಡುವವನು : ಉಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ—
ಸಾರುಗಂ, ಬೇರುಗಂ (ಕಮದ. ೨೦೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಸಾರುಗಂ,
ಪಾರುಗಂ, ಪರಲುಗಂ (ಕಜ್ಜಾಪು. ೪೨೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಸಾರ್ + -ಉಗ]

ಸಾರುಗಿ, (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಾರನ್ನು ತೆಗೆ ; ಎಳೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸು ;
ಹಿಂಚು : ಸೌರಭಮಂ ಪಳಂಗಳೊಳೆ ಬಣ್ಣದೆ ನುಣ್ಣನೆ ರಾತ್ರಿಮಾಳಿಕಾ
ಕಾರೆ ತೊಡರ್ಚಿ ಸಾರುಗಿದ ತಿಂಗಳ ತಣ್ಣದಿರಂ . . . ತನಗೆ ನೀಡಿದಳ್
(ಅನಂಪು. ೪-೧೧೪) ; ತರತರದಿಂದ ಸಾರುಗಿದು ತೋಳ್ಳಲೆ ಮಾಡುವ
ಕೊಯ್ಲು ತೆಂದು ಪಾದರಿಯೊಡಗಟ್ಟಿ ಸೂಡುವ . . . ಅಲಂಪಿನಂ
ಬುಸಿದರ್ ಘನಚಂದ್ರಿಕೆಯಂ ಲತಾಂಗಿಯರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೨೬೬).
೨. ದೇಹದ ನರಗಳು ಕಾಣುವಂತೆ ಕೃಶವಾಗು ; ನವೆ ;
ಬಡವಾಗು ; ಸೊರಗು : ಸಾಸಾವಿಧದಿಂದಮೇಂ ನಮದು ಸಾರುಗಿ
ದಿರ್ಪರೊ ಜೈನದೀಕ್ಷಿತರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೨೯) ; ಅನಿವಿದು ದುಃಖ
ದೊಳ್ ನಮದು ಸಾರುಗಿದು ಪೊಗಿದು ಸತ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೫-೧೯).

[ಸಾರ್ + ಉಗಿ.]

ಸಾರುಗಿ, (ನಾ). ಸಾರಿನ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವಳು ;
ಸಾರಿನ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಮಾಡುವವಳು : ಸಾರುಗಿ, ಸಾರುಗಿತಿ ;
ಬೇರುಗಿ, ಬೇರುಗಿತಿ (ಕಜ್ಜಾಪು. ೧೯೬ ಪ್ರಯೋ). [ಸಾರುಗಿ + -ಗಿ.]
ಸಾರುಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾರುಮೈದಿಯನ್ನು ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು ; ವಲ್ಕಲ
ವನ್ನು ಧರಿಸು : ಕ್ರಮವಜಾಯದಿತರ ಕುಮತಕ್ರಮದೆ ತಪಂಗಿಯು
ನವೆದು ಸಾರುಟ್ಟದಮಕ್ಕುಮೆ ಸುಗತಿ (ಸಮಕ. ೩-೮೬).

[ಸಾರು.]

ಸಾರುಡೆ (ನಾ). ಸಾರುಬಟ್ಟೆ : ವಲ್ಕಲ : ಆರಯೆ ಸೂಚಿಕಂ
. . . ಸಾರುಡೆಯಂಚಿನಿಂದಿಹ ನೀರೆ ರಿಯಾಂತ ತಪಾಕಮಾರ್ಗಮುಂ
(ಶಾಕುಂ. ೬-೧೪) ; ತುಡಿಸುತರೆ ರಘುಕುಲೇಶಂ ಸತಿಗೆ ಸಾರುಡೆಗಳಂ,
ಕಂಡ ಕೌಸಲೆಗುಕ್ಕು ದುಕ್ಕುಮಕ್ಕಳ್, ಮೊಗಂ ಪುಡುಗಲಂಜಲಿಗೆ
(ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೯೨-೬೯೨). [ಸಾರು (<ಸಾರ್) + ಉಡೆ.]

ಸಾರುತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). (ಕೆಲವು ಹಣ್ಣು, ಕಾಯಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅಥವಾ
ಎಲೆಯ ಬೆನ್ನ ಮೇಲಿನ) ಸಾರನ್ನು ತೆಗೆ. —ಸುಲಿ : ವೀಳಿಯದೆಲೆಯ
ಸಾರುತೆಗೆದು ಸುಣ್ಣ ಹಚ್ಚು (ರೂಫ). [ಸಾರು (<ಸಾರ್) + ತೆಗೆ.]
ಸಾರುತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಸಾರುಹುಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಎಳೆಯನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ
ತೆಗೆ : ಅಡವೀಗೊಲ್ಲರು . . . ಈ ಗೊಲ್ಲರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಮೈಯೊಳ
ಗಿನ ಸಾರು ತೆಗೆಯುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ತುಮ್ಮದೀ ಹಟ್ಟಿ ರಕ್ತ ತೆಗೆಯು
ವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಕುಶಲರುತ್ತಾರೆ (ಕರ್ಭಾಗ. ೧೬೬). [ಸಾರು + ತೆಗೆ.]
ಸಾರುಬಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಸಾರುಡೆ : ರಾಜುನಿಗೆ ಸಾರುಬಟ್ಟೆ ಉಡಿಸಿ
ಅವನನ್ನು ೧೪ ವರ್ಷ ಕಾಡಿಗೆ ಕಳುಹಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ನೀತಿಚಂ. ೩, ೧೪).

[ಸಾರು (<ಸಾರ್) + ಬಟ್ಟೆ.]

ಸಾರುಬೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ : ಸಾರುಬೇರು,
ಹಾವುಲಿಗೆ, ಹಂಟಿಗೆ, ಹೌಳಿಗೆ, ಬೆಳಂಗಿ (ಮೈದಿಗ. ೨-೬೨). [?]

ಸಾರುಬೇಳೆ 'ನಾಪುಂಬೇಳೆ' ನೋ.

ಸಾರುಮಡಿ (ನಾ). = ಸಾರುಡೆ : ಕುಭ್ರವಾದ ಸಾರುಮಡಿಯು
ಸುಟ್ಟು (ಸಾಂಧಿ. ೮೯-೧೦) ; ವಿಕೇಷ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೋಗು
ವಾಗ ತೊಡುವ ಸಾರುಮಡಿಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಉಟ್ಟುಕೊಂಡು
(ಮರಮ. ೬೪). [ಸಾರು (<ಸಾರ್) + ಮಡಿ.]

ಸಾರುಮೋಡ (ನಾ). ಸಾರು ಸಾರಾಗಿರುವ ಮೋಡ ; ಜಾಳಾಗಿ
ರುವ ಮೇಘ : ಮುಗಿರೆಲ್ಲ ಸಾರುಮೋಡದಿಂದ ದಿಗದುಹೋಗಿತ್ತು
(ಯದುರಾ. ೨೬). [ಸಾರು (<ಸಾರ್) + ಮೋಡ.]

ಸಾರುವಗೋರಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ತೀತಪುಪ್ಪು—
ಕೋಬಾಕುಟುಮು, ಸಾರುವಗೋರಟೆ" (ಬಸವ. ೧೬೬).

[ಸಾರು (<ನಾಪು) + ಗೋರಟೆ (<ಗೋರಂಟೆ)]

ನಾರುವದ (ನಾ). ಪಾಕವು ನಾರಿನಂತೆ ಎಳೆಯಾಗುವ ಹದ ; ಪಾಕವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದರೆ ನಾರಿನಂತೆ ಇಳಿಬೀಳುವ ಸ್ಥಿತಿ : ಹಿರಿವಾಗಿಯದ ಹಿಸಿದು ನಾರುವದನಂ ಮಾಡಿ ಅರಗಿನಂದ ದೊಳು ಸಂಗಿಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಸೂತ್ರಾ. ೧-೪೧).

[ನಾರು (< ನಾರ್) + ಪದ]

ನಾರುಸಿರು (ನಾ). ದುರ್ವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಉಸಿರು : ಕೆಟ್ಟ ಉಸಿರು : "ಅತಿ ಕೆಟ್ಟ ನಾತದ ಉಸಿರು ; ಮರ್ಗಂಧಶ್ವಾಸ ; ನಾರುಸಿರು" (Halitosis. ಇಂಕಾ).

[ನಾರು (< ನಾಜು) + ಉಸಿರು (< ಉಸಿರು)]

ನಾರುಸೀರೆ (ನಾ). ನಾರಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿರುವ ವಸ್ತ್ರ, — ಬಟ್ಟೆ ; ನಲ್ಯಲ : "ನಾಲ್ಕುಂ, ಕ್ವಾಮಂ—೨ ನಾರುಸೀರೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೦೨) ; ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು . . . ಬಿಟ್ಟು ನಾರುಸೀರೆಗಳನ್ನು ಉಟ್ಟು . . . ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿದ್ದವನು ಅರಣ್ಯವಿಮುಖನನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು (ಶೃವಾ. ೧೪೧) ; ನಾರುಸೀರೆ ಮಡಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ (ರೂಪ).

[ನಾರು (< ನಾರ್) + ಸೀರೆ]

ನಾರುಸೂತ್ರ (ನಾ). ನಾರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ದಾರ : ಬಿಡಿಮಾತು ಪವನಸಿರೆ ಮೆರೆಯುವು ಒಲವುಗಂ ಪಿನ ನಾರುಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ (ಮುಕ್ತ. ೫೨-೨). [ನಾರು (< ನಾರ್) + ಸೂತ್ರ]

ನಾರುಹಂಚಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ನಾಲೆ ಹುಲ್ಲು, ನಾರುಹಂಚಿಹುಲ್ಲು (ಮೃದ್ಧಿ. ೬೪-೧೩೯೩).

[ನಾರು (< ನಾಜು) + ಹಂಚಿಹುಲ್ಲು]

ನಾರುಹುಣ್ಣು (ನಾ). = ನಾರು : ಇದೇ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಇಬ್ಬರ ಕಾಲಿಗೂ ನಾರುಹುಣ್ಣು ಯಿತು (ಸ್ತೋತ್ರ. ೩೬) ; ಈ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಜಂಕುಹುಳು, ನಾರುಹುಣ್ಣಿನ ಹುಳು . . . ಮುಂತಾದವು ಸೇರುತ್ತವೆ (ಪಂಚ. ೪೯). [ನಾರು + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ನಾರೂಪ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಒಂದು ಶಬ್ದ ; ರೂಪದ ಅಭಾವವಿಲ್ಲದುದು ; ಆಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು : ಈ ಪರಮಾರ್ಥನಾದ ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು . . . ಅರೂಪ, ನಾರೂಪ, ಅನಿಧಿ, ಅಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೨). [ಸಂ.]

ನಾರಿತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಾಲನ್ನು ತೆಗೆ ; ಎಳೆಯಾಗಿ ಬಿಡಿಸು : ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಾರಿತ್ತುವರ್ ತ್ವರಿತಂ ದಿನ್ನಣದಿಂ ದಿಸಿಲ್ಲ ದುರೆಯಂ ತಂದೇಜುವರ್ ಮೇರುನಂ ಭರದಿಂದಂ ಪಿಡಿದತ್ತುವರ್ ಮಳರೊಳಂ ನೀರ್ಮಾಡುವರ್ ಜೋಡೆಯರ್ (ಧರ್ಮಪು. ೩-೧೩೪) ; ಕಾಡ್ ಮಂ ಕೊಸರಪರ್ ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಾರಿತ್ತುವರ್ . . . ಕಿವಿಗಳೊಳ್ ಪೀಯೂಷಮಂ ಪಿಂಡಲುಮರೆಯೊಳ್ ಸಂದ ಕವಿಪ್ರವೇಕರೆ ನಲಂ ಬಲ್ಲರ್ ಜಿಜರ್ ಬಲ್ಲರೇ (ಲೀಲಾವ. ೧-೧೩). ೨. ಮರ, ಗಿಡಗಳ ತೊಗಟೆಯನ್ನು ಸುಲಿ : ನಾರಿತ್ತುವ ತೆಜದಿಂ ಕೈಯಾರೆ ಕುಕಿಲ್ಲಾರ್ದು ಪೊಯ್ಲು ಮೆಯ್ಯಳ ತೊಪಲಂ ಕ್ರೂರತನದಿಂದಮೆತ್ತುವರ್ (ಧರ್ಮಪು. ೩-೨೨) ಗಿಡಮರ ಬಳ್ಳಿ ಹೊದಲು ಪುಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುವಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ಬೇಗಿಯ ಮುರಿಯೆಯುಂ . . . ನೀಳಿಯುಂ ನಾರಿತ್ತೆಯುಂ . . . ದುಂಬು ಮನೆದ್ದು ಸುಗುಂ (ಪಸಾರ. ೨೩೯). [ನಾರ್ + ಇತ್ತು]

ನಾರೋಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ನಾರೋಲಿ, ಮೂಳ ಮರ, ಮೂಳ, ಮೂಡಲಿ, ಕನಕಚಂಪಕ (ಮೃದ್ಧಿ. ೫೬-೧೧೪೦). [?]

ನಾರ್ಗವುಂಡು 'ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡು' ನೋ.

ನಾರ್ಗವುಂಡುಗೆಯ 'ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡುಗೆಯ' ನೋ.

ನಾರ್ಗಾಡೆ 'ನಾಲ್ಕು ದೆ' ನೋ.

ನಾರ್ಗಾಮುಂಡ 'ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡ' ನೋ.

ನಾರ್ಗಾಮುಂಡು 'ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡು' ನೋ.

ನಾರ್ಗಾಮುಂಡುಗೆಯ 'ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡುಗೆಯ' ನೋ.

ನಾರ್ಗಾವುಂಡ 'ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡ' ನೋ.

ನಾರ್ಗಾವುಂಡು 'ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡು' ನೋ.

ನಾರ್ಗಾವುಂಡುಗೆಯ 'ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡುಗೆಯ' ನೋ.

ನಾರ್ಗಾಡು 'ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡು' ನೋ.

ನಾರ್ಣ 'ನಾರಯಣ' ನೋ.

ನಾರ್ಣಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ಆತನ ತಮ್ಮಂ ನಾರ್ಣಯಂ ಗೋಪಾಸಮಿಟ್ಟ ತಾಣಗುನ್ನೂರ ಮಹಾಜನಂ ಪರಸಿದರ್ (ಎಳ. VIII, ಸೂರಬ. ೫೩೨-೫, ೨೬೪).

[ನಾರ್ಣ (< ನಾರಯಣ) + ಆಯ (< ಆಯ)]

ನಾರ್ಥಕ (ನಾ). ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದುದು ; ನಿರರ್ಥಕ : ಮುಕ್ತಿ ನಾರ್ಥಕವಲ್ಲ, ಸದರ್ಥಕವಾದ್ದು . . . ಅಂಥ ಮುಕ್ತಿಯ ವಿವರವನ್ನು ಹೇಳದವನಿಗೆ ಶರಣುಹೊಕ್ಕುತ್ತೇನೆ (ಸುಂಧ. ೩, ೯). [ಸಂ.]

ನಾರ್ಪಪರ್ವರ್ತಿ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗದಿಂದ ನಿವೃತ್ತಿ : ನಿನಗೆ ನಾರ್ಪಪರ್ವರ್ತಿ ಅದೆ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ಕೆಲಸ ಅವನಿಗೆ ಕೊಡುವ (ಮಾಗ್ಧಿ. ೧೪೩). [?]

ನಾಲ್, ನಾಲ್, ನಾಲ್ಕು (ನಾ). ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ 'ನಾಲ್ಕು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶರೂಪ : 'ನಾಲ್ಕುಂ ದುಗೆ', 'ನಾಲ್ಕು ಸಿರೆ' ಪರಾ. ನಾಲ್ : 'ನಾಗಂಡುಗೆ', 'ನಾಗಳ' ಪರಾ. ನಾಲ್ಕು : 'ನಾಲ್ಕುತೆಜ' ಪರಾ. [< ನಾಲ್ಕು]

ನಾಲಿ, ನಾಳಿ, (ಗು). ೧. ಲಾಳದ ಕಡ್ಡಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ, — ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವ. (ನಾ). ೨. (ತಾವರೆ, ಕೆಸವು ಮುಂತಾ ದುವುಗಳ) ಒಳಗೆ ಟೊಳ್ಳಾಗಿರುವ ದಂಟು. ೩. ಟೊಳ್ಳಾದ ಕೊಳವೆ ; ನಳಿಕೆ. ೪. ದೇಹದ ಒಳಗಿರುವ ರಕ್ತನಾಳ, ಶ್ವಾಸನಾಳ, ಉಸಿರುಗೊಳವೆ, ಮೂತ್ರನಾಳ ಮುಂತಾದುವು. ೫. ಹಿಡಿಕೆ ; ಹಿಡಿ. ೬. ನೀರು ಹರಿಯುವ ಕಾಲುವೆ ; ನಾಲೆ. ೭. ಹುದಳ ; ಅರಿದಾಳ. ನಾಳಿ : ೨. "ನಾಳಂ, ಕಾಂಡಂ—ಈ ೨ ಕಂಡಿಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೫) ; "ದಂಟು ನಾಳ ಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೩) ; ಶಶಿಕೆಗಳಂ ಮೆಲ್ಲ ಸೈಂಹಿಕೆಯ ನಂತೆ ಮೃಣಾಲನಾಳಂಗಳಂ ಮೆಲ್ಲ (ಕಾದಂಪು. ೧೬೪) ; ಭಾವಿಸಿ ಪೋಲ್ವುದು ನಾಳಂ ಕಾವನೆ ಕರ್ಣಿಕೆಯ ಕಳಸಮನೆ . . . ಜಲ ದೇವಿಯ ಪಿಂಠಾತಪತ್ರಮನೆ ಶತಪತ್ರಂ (ಗದಾಯು. ೩-೪೧) ; ನಾಳಂ ಸೊಗಯಿಪ ನಾಳನಾಳಂ ಮೃದುಚರಣಕರತಳಂ ಕೋಮಳಪತ್ರಾಳಿ ಯಿದನೆ ನೆನೆಯಿಸಿದಂ ಪಾಳಕನಂದಿರೆಯ ಕೈಯ ಕೆಂದಾವರೆಯಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೧೦೦) ; ನೀದವಾ ಮಗ್ಗುಲಿನ ಮೈಯಲಿ ನೈದಿನ ತಾವರೆಯ ಕದಳಿಯ ನಾದಿಕೆಯ ನಾಳಂಗಳುಂನೊಗೊದಿಯ ಸಬುದ ದಲಿ (ತೂರಾ. ೩-೧೧-೪೬). ೩. ಅವನ ಮುಖವನ್ನು ತೆಂಬಾಕಿನ ನಾಳ ಸರ್ವದಾ ಅಲಂಕರಿಸಿರುವುದು (ಯೋಧಪ. ೬೬). ೪. ನಾಳಿಯೆಂಬ ರೂಪಿಗೆ ನೀವು ಒಲಿದು ಬಂದಿರಣ್ಣ ಮೂತ್ರವು ಬಿಂದು ಒಸರುವ ನಾಳವೆಂದು ಕಂಗಾಣದೆ ಮುಂದುಗಟ್ಟಿ ಬಂದಿರಣ್ಣ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೬೬-೧೬೬) ; ಜೀಡಂ . . . ಕಾಲನೂಟಾತ್ರದೊ ಶುಂಡಿಲ ನಾಳಮಂ ಹೊಕ್ಕೊಡದೊಡು ಶುಂಡಾಲಮಂ ತಲೆಗೇಜಾಕೊಂಡಿತು (ಬಸವ. ೧೮-೪೪) ; ನಿಡಿದಪ್ಪ ಕೊರಲ ನಾಳಂಬಡೆವೆಗಂಧೀರದೀರ್ಘಸ್ವರ

ದೊಳೆ ತಾಂ ಪೊದರಿತ ಮಹೋದರಾಶ್ಚಂ ಪಡೆಗುಂ ಪದಿನೇಲುನವರ್
ಮಾಯುವ ಪವಣಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬-೧೮); ಕಡಿದು ಚಿಮ್ಮಿದ ಬೆರಳುಗಳ
ಹಿಮ್ಮಡಿಯ ಘಾಯದ ನಾಳ ಹುಡುಗರ ಮಡಿದ ಗೋಡನ ಬೆಸುಗೆ
ದಿರಿದ ಕಪಾಲದೋಡುಗಳ . . . ರಣಮಹಿ ಭಯಾನಕರಸಕೆ ಗುಡಾ
ಹುಯ್ಯು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೪-೧೪); ಎಲಗಿದಶನೀಶಾತಮುಖ್ಯಯ
ವಿಜಯಿನಿ ಬುಡುಬುಡಿಸಿ ನೆತ್ತರಿನೊಡನೆ ಹಾಯ್ದು ಮ ಪದನದರಿ
ನಾಸಿಕದ ನಾಳದರಿ (ಕೊರಂ. ೫-೫-೬೪); ಉದ್ದವಾದ ದಿಂಡುಗಳು
ನಾಳಗಳು; ನಾಳಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ಸ್ಥಳಗಳು, ಗೂಡುಗಳು (cells)
. . . ನಾಳಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ, ಅವುಗಳ ಶಾಖೆ, ಕ್ರಮ, ವರ್ಗೀಕರಣದಲ್ಲಿ
ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ (ಕೀಟ. ೧೯). ೮. ದೋಣಿಯ ಹುಟ್ಟು :
ಅಂತ್ಯಕಥೆ - ಹಡಗದ ನಾಳ (ಗಂಗಾ. ೧೪). [ಸಂ.]

ನಾಲಿ, ನಾಲು, ನಾಳ, ಲಾಡ, ಲಾಳ, (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆ,
ಎತ್ತುಗಳಿಗೆ ಕಾಲುಗೊರಸಿನ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಮೊಳೆ ಹೊಡೆದು
ಅಳವಡಿಸುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಹಲ್ಲೆ : "ನಾಲ (ನಾಲು) = ಕಬ್ಬಿಣದ
ಪಟ್ಟಿ, ಮೊಳೆ" (ಜಾಣಕೋ. ೧೧). ೨. ಜೂಜಾಟದ ಅಡ್ಡೆ ಇಟ್ಟಿನನ್ನಿಗೆ
ಕೊಡುವ ಹಣ : ಅದರ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಪಟ್ಟಿಗೆ ಇದ್ದಿತು,
ಅದಕ್ಕೆ ಕೀರಿ ಹಾಕಿದ್ದರು. 'ನಾಲ' ಹಾಕಲು ಒಂದು ಕಿಂಡಿ ಮೇಲೆ
ಇದ್ದಿತು (ಕೂತಕಾ. ೨೫); "ನಾಲ ಎಂದರೆ ಹೆಡ್ಡದ ಹಣ" (ಕೂತಕಾ.
೨೫ ಅಡಿಟಿ). ನಾಲಿ : ೧. ಒಂದು ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಂಡಿಯನ್ನು
ಮುಚ್ಚಿ ಕುದುರೆಯ ನಾಲಿನ ಹಾಗೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ.
೬-೧೨೦); ನಾಲನು ಬಡಿಸದ, ಜೂಲವ ಹೊದಿಸದ (ಕಪ್ಪ. ೧-೫೦).
ನಾಳ : (೨). ಲಾಡ : (೨). ಲಾಳ : ೧. ಅಶ್ವರಕ್ಷದ
ಅಭರಣದ ಲೆಖ್ಯಾ . . . ೨೪ ಲಾಳದ ಮೊಳೆ (ಎಕ. XIV, ಸಂಜನ.
೨೯೩-ಫುಟ ೧೪೩ ; 1847); ಎತ್ತೊಂದು ಲಾಳವ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಕೊಳುವಾಗ
ಕಪ್ಪ ಕಾಲತ್ತದ ಹಾಗೆ (ಇಂಜಾ. ೨೦೫-೧೪).

[←ಅರ.ಪಾರ.ಹಿಂ.ಮರಾ. ನಾಲ]

ನಾಲಿಕಟ್ಟು, ನಾಲುಕಟ್ಟು, ಲಾಳಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುದುರೆ,
ಎತ್ತು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಗೊರಸಿಗೆ ಹಲ್ಲೆಯನ್ನು ಹೊಡೆ :
ನಾಲಗಾರ = ನಾಲಬಂದಿ, ನಾಲಕಟ್ಟುವವ (ಜಾಣಕೋ. ೧೧).
ನಾಲುಕಟ್ಟು : ೧. ನಾಲಬಂದರು . . . ಕುದುರೆಗಳಿಗೂ ಯೆತ್ತು
ಗಳಿಗೂ ನಾಲುಕಟ್ಟುವದೇ ಇವರ ಕೆಲಸದ ಹೋರೆ (ಕಭಾಗ. ೨೩೫).
೨. ಪಾದರಕ್ಷೆಗಳು ಸನೆಯದೆ ಇರುವಂತೆ ನಾಲು ಅಳವಡಿಸು :
ಅದೇನು ಬೂಟಿಗೆ ನಾಲುಕಟ್ಟುವದಿದೆಯೆ ? (ಪ್ರತಿಷ. ೧).
ಲಾಳಕಟ್ಟು : ೧. ಈ ಎತ್ತುಗಳ ಕಾಲಿಗೆ ಲಾಳಕಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ
(ಪ್ರವಾ. I, ೧೮೧); ಲಾಳಕಟ್ಟುವವನು ; ಲಾಳಗಾರ ; ಹಲ್ಲೆಗಾರ
(Farrier. ಇಂಕಿ). [ನಾಲಿ + ಕಟ್ಟು.]

ನಾಲಿಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ : ಆ ಸೋಮಶೇಖರ
ನಾಯಕಂ . . . ನಾಲಿಕಿಯೆಂಬ ಮನೋಹರಮಾದ ಮಹಾಯಾನಮ
ನಾರೂಢನಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಸೈನ್ಯಸಹಿತಂ ಸರ್ವಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಮಹಾ
ನವಮಿಯ ಬಯಲಲ್ಲಿ ಕೆರಳು (ಕಪ್ಪ. ೧೦-೬೬).

[←ಹಿಂ. ನಾಲಿಕಿ ; ಮರಾ. ನಾಲಿಕಿ, ನಾಲಖಿ ; ಪಾರ. ನಾಲೀ]

ನಾಲಗಾರ, ಲಾಳಗಾರ (ನಾ). ಕುದುರೆ, ಎತ್ತು ಮೊದಲಾದುವು
ಗಳ ಗೊರಸಿಗೆ ಲಾಳ ಕಟ್ಟುವವನು ; ನಾಲಕಟ್ಟುವವನು :
"ನಾಲಗಾರ = ನಾಲಬಂದಿ, ನಾಲಕಟ್ಟುವವ" (ಜಾಣಕೋ. ೧೧).
ಲಾಳಗಾರ : ಲಾಳಕಟ್ಟುವವನು ; ಲಾಳಗಾರ ; ಹಲ್ಲೆಗಾರ
(Farrier. ಇಂಕಿ). [ನಾಲಿ + -ಗಾರ, (←-ಗಾರ)]

ನಾಲಿಗೆ, ನಾಲಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಮಾತನಾಡಲು ಮತ್ತು ರುಚಿ
ನೋಡಲು ಸಾಧಕವಾದ ಅವಯವ ; ರಸನೆ ; ಜಿಹ್ವೆ : "ನಾಲಿಗೆ
ರಸನೆ ರಸಜ್ಞ ಜಿಹ್ವೆ" (ಮನ್ವ. ಕೋ. ೬೯-೧೫); ಸಮಿರಾನ್ಮೋವದೋಶಾ
ನಾಲಿಗೆಯನ್ ಕಿಲ್ಮಿನ್ (ಎಇ. IX, ೧೯-೪ ; ಸು. 800) ; ಎರ
ಬ್ಯಾಳಂಗನಾಗಂಗಳ್ ಪಡೆಗಳನೆತ್ತಿ ನಾಲಿಗೆಗಳ ಪೊಳೆಯಿಸುತ್ತಂ
ಬಂದೊಡೆ (ವತ್ಸಾ. ೧೦೦-೬) ; ಜೀವನಿಲ್ಲ ಮೊಹಿಯಿಲ್ಲವಿಲ್ಲ ಪರಕ್ರ
ಯಿಲ್ಲನಲ್ಪಸಕಳೆಯಂತೆ ನಾಲಿಗೆ ಪೊರಳುಮ ರಾಜಸಭಾಂತರಾಕದೋಳ್
(ಅವಿಘ. ೨-೧೧) ; ನಾಲಿಗೆಯಿಲ್ಲದ ಸುದಿವನೆಂಬ ಪುನೋಲಿಲ್ಲದೆ
ಕೊಹಿಯಂ ಪಾಯ್ವನೆಂಬ ಪಚ್ಚಪಸಿಯೆಗ್ಗನಂ ಪೊಲ್ಯುಂ
(ಧರ್ಮಾ. ೧-೬೬) ; ಹಾಡಿ ನಾಲಿಗೆ ದೇಯದು (ಬಸವ. ೪೪೬) ;
ತನು ಪಾದ್ಯಂ ನಾಲಿಗೆ ವಾದನದಂಡಂ ಕರ್ತೃವಾತ್ಮನವನ ಮನೋವೃತ್ತಿ
ನಿಮಿತ್ತಮಾಗಿ ಲಬ್ಧಂ ಜನಿಯಸುಗುಂ (ತಮಸ. ೩೪) ; ಕಡುಗಾಡಾರಿ
ಗಳ ಮಹಿಮಕುಟಿಡೊಲಹಿನ ನಾಲಿಗೆಯ ನಿರ್ದ್ರವದ ಮಾದ್ರಾಧೀಶ
ನಿಂತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೨೦) ; ನಾಲಿಗೆಗೆ ದ್ರವಿಲ್ಲ . . . ಹೇಳಲಿನ್ನೇ
ನರಸ (ಸಕಲ. ೩-೧) ; ಶಿವಕವಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ನಿನ್ನಂತೆ ವರಕವಿಯ
ನಾಲಿಗೆ ಕವಿ ಮನಂಗಳಂ ಸೆಳೆವಂ ಕವಿಯಲ್ಲಿ ಭೂತಕವೊಳು
(ಕವಿ. ೧-೨೬). ೨. (ಲಿಲಂ) (ಬೆಂಕಿಯ) ಜ್ವಾಲೆ : "ಜ್ವಾಲಾ
ಶಿಖಾಜ್ಞೆ ಕಿಟ್ಟಿನ ನಾಲಿಗೆಯು" (ಮನ್ವ. ಕೋ. ೬-೯೦) ; "ಅರ್ಚಿ,
ಕೀಲಾ, ಜ್ವಾಲಾ-ಈ ೩ ಉರಿಯ ನಾಲಿಗೆ" (ಕರಾಯ. ೧೨-೩೫) ;
ಮರನೆಂದು ಪೋಗಿ ಸಾವುಗಡುಮುರಿಗಳ ನಾಲಿಗೆಗಳಂತೆ ಮರದಲಿ
ಯಿಲ್ಲಂ ಪಿರಿದಪ್ಪ ತೇಲ ರೂಪಿಂ . . . ಕಡಿವುತ್ತು ಮುಳಿಸಿಂ
(ಧರ್ಮಾ. ೩-೪೫) ; ಹರಿವ ಹಾವಿಂಗೆಂಟಿ ಉರಿಯ ನಾಲಿಗೆಂಟೆ
(ಬಸವ. ೪೪೬) ; ಕೊಂಡದೊಳಿನ್ನೆಬರಮೆದಿದದ ಬೆಟಿಟಿವ ಬೇಳುರಿ
ನಾಲಿಗೆಗಳು ನೀಡಿಕೊಂಡಿರ್ದು (ರಾಮಾ. ೧೬೬-೪). ೩. ವಚನ ;
ಮಾತು : ನಾಲಿಗೆ ಕುಲಮಂ ಕುಟ್ಟುವವೊಲುಪದೆ ನೀಂ ಕೆಡೆನುಡಿವು
(ಸಂಪದಾ. ೧೦-೨೦) ; ಕುಲವ ನಾಲಿಗೆಯುಟುಹಿತೆಂಬ ನಾಣ್ನುಡಿಗಿಂದು
ನೆಲೆಯಾಯ್ತರಾ (ಕಪಾ. ೨-೩೨) ; ಎರಡು ನಾಲಿಗೆಯವರನ್ನು
ನಂಬಬಾರದು (ಝ. ೧). ನಾಲಿಗೆ : ೧. ಆಚಾರವಿಲ್ಲದ ನಾಲಿಗೆ ನಿನ್ನ
ನೀಡಬುದ್ಧಿಯ ಕಿಡು ನಾಲಿಗೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೩ ಪಲ್ಲವಿ) ; ಮುಖ
ಪದ್ಮದಲಿ ಸಿಂಧೇವಿ . . . ಅಕಳಂಕನ ನಾಲಿಗೆಯೊಳು ನಾಗ್ಗೇವಿ
ಸುಖದಿಂದ ನೆಲಸಿಹರೊಲಿದು (ಕಂಪ. ೪-೯೫) ; ಕಣ್ಣು ನಾಲಿಗೆ
ಮನವು ತನ್ನದೊಡೆನಬೇಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೪೨). ೩. ಕುಲವನ್ನು
ನಾಲಿಗೆ ಹೇಳುವುದು (ಗಾಡ) ; ನಾಲಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾದರೆ ನಾಡಲ್ವಾ
ಒಳ್ಳೆಯದು (ಗಾಡ). ೪. (ನಡುವೆ ಅಲುಗಾಡಿ ಬಾರಿಸುವಂತೆ)
ಗಂಟಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಿರುವ ಲೋಹದ ಅಥವಾ ಮರದ ತುಂಡು, -
ಬಾರಿಸುವ ಸಾಧನ : ನಾಲಿಗೆಲ್ಲದ ಗಂಟೆಯಂತಾಯಿತ್ತೇ ಬಾಯಿ,
ಜಾಲದೊಳು ಸಿಕ್ಕ ಹಕ್ಕಿಯುಪೊಲಾಯಿತು ಮನವು (ಸೋಗೀ. ೯೪-೧).

ನಾಲಿಗೆ ಉದ್ದ ಬಿಡು = ಹತ್ತೊಟ ಮಿರಿ ಮಾತನಾಡು ; ಬಹಳ
ಮಾತನಾಡು : ಸುಮ್ಮನೆ ಇರಬಾರದೆ ? ಎಂದು ಜಿಹ್ವೆ ತುಸು
ನಾಲಿಗೆ ಉದ್ದ ಬಿಟ್ಟು ಸುಂದರಿಗೆ ಬುದ್ದಿ ಹೇಳಿದರು (ಕಪ್ಪ. ೧೦೪).
ನಾಲಿಗೆ ಉದ್ದ ಮಾಡು = ನಾಲಿಗೆ ಉದ್ದ ಬಿಡು : ನಾಲಿಗೆ ಉದ್ದ
ಮಾಡಬೇಡ (ಝ. ೧). ನಾಲಿಗೆಗೆ ಮೌ = ಬಾಯಿಯವರೆಗೆ ಬರು ;
ಮಾತನಾಡುವಷ್ಟಾಗು : ಎರಡು ಮುಳಿಸು ನಾಲಿಗೆಗೆ ಪರಿ
ಸ್ಥಿರಪಾಟದಿ ವಿದ್ವಿಷ್ಟವಿದ್ರಾವಣನಿಂತೆಂದಂ (ಸಂಪದಾ. ೨-೬೯).
ನಾಲಿಗೆ ತಪ್ಪು, ನಾಲಿಗೆ ತಪ್ಪು = ಆದಿದ ಮಾತನ್ನು ನಡೆಸದಿರು ;
ಮಾತೆಗೆ ತಪ್ಪು : ಕಂಗಳು ತಪ್ಪು ನೋಡಿದರೆ ಮಾರಿ ನಾಲಿಗೆ ತಪ್ಪು

ನುಡಿವರೆ ಮೂರಿ (ಬಸವ. ೩೩೧); ನಾಲಿಗೆ ತಪ್ಪಿದವನು ನಾಯಿಗಿಂತ ಕಡೆ (ಗಾಡ). ನಾಲಿಗೆ ನಿಡಿವಾಗು = ಬಹಳ ಮಾತನಾಡು : ನಾಲಿಗೆ ನಿಡಿವಾಗು ಕೂರ್ವಾಳುಂ ಕೊ[ಕೋ]ಲುಮಿಗಲೆ ಸಾಧ್ಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೧-೮). . ನಾಲಿಗೆಯ ತಿಂಡಿ = ಮಾತನಾಡಬೇಕೆಂಬ ಚಪಲ; ನಾಲಿಗೆಯ ತೀಟೆ : ಜನರು ತಮ್ಮ ನಾಲಿಗೆಯ ತಿಂಡಿಯನ್ನು ಹೀಗೇಕೆ ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೋ (ಮೂರುದಾ. ೧೩೧). ನಾಲಿಗೆಯ ತೀಟೆ = ನಾಲಿಗೆಯ ತಿಂಡಿ : ಅವರಿಗೆ ನಾಲಿಗೆಯ ತೀಟೆ ಬಹಳ (ದೂಧ). ನಾಲಿಗೆಯ ವೀರ = ಮಾತನಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಗಟ್ಟಿಗ; ಬಾಯಿ ಶೂರ : ನಾಲಿಗೆಯ ವೀರರು ನೀವು ಮೂಢರು ನಾವು ನುಡಿಗಳಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೪೫). ನಾಲಿಗೆಯಾದಿಸು = ೧. ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ಅಲುಗಾಡಿಸು : ನಾಲಿಗೆಯಾದಿಸುತುಂ . . . ಕುಣಿದಂ ಶೂಲದ ತಲೆ ಕುಣಿದ ತೆಜದ ಕುಣಿದಾಟಯದೊಳ್ (ಅರ್ಥಸೇ. ೫-೨೭). ೨. ಮಾತನಾಡು : ಬಾಯಿ ತೆರೆದೆ. ನಾಲಿಗೆಯಾದಿಸಿದೆ. ಅದರೆ ಭೃಷಿ ಹೊರಡಲೇ ಇಲ್ಲ (ನಂಟರು. ೫೯); 'ನಾನೆಂದೂ ಹಾಗೆ ಯೋಚಿಸಿರಲಿಲ್ಲ' ಎಂದು ನೆಕ್ಕು ದೋವ್ ನಾಲಿಗೆಯಾದಿಸಿದನು (ಫನರು. ೧೦೯). ನಾಲಿಗೆಯಾಡು = (ಅನಗತ್ಯವಾಗಿ) ನಾಲಿಗೆಯಿಂದ ತುಟಿಯನ್ನು ಸವರಿಕೊಳ್ಳು : ಕೆಮ್ಮನೆ ಕೆಮ್ಮಿ ಕೆನ್ನೆಯಂ ತುಟಾಸುತ ಸನ್ನೆಯಂ ಕರೆದು ನಾಲಿಗೆ ಯಾಡುತಂ. . . ಐದಿತು ಜಾರಿಯರೊಂದು ಭಾವದಿಂ (ಮಲ್ಲಾಶಾ. ೮-೧೪೦). ನಾಲಿಗೆ ಹರಿದು = ನಾಲಿಗೆಯ ಮೇಲಿನ ಹತ್ತೋಟಿಯನ್ನು ಕೈಬಿಡು ; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಮಾತನಾಡು : ದಳಸತಿ ತನ್ನ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥ ಎಷ್ಟು ಘೋರವಾಗಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ಅನುಮಾನಿಸದೆಯೆ ನಾಲಿಗೆ ಹರಿದಿಟ್ಟನು (ಫನರು. ೩೫೬); ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ "ನಿಮ್ಮ ಯಜಮಾನಕಿವಿ" ಅಂತ ನಾಲಿಗೆ ಹರಿದಿತಾನಲ್ಲ? (ಅಶ್ವಮೇ. ೧೫). ನಾಲಿಗೆ ಉದ್ದ ಅಗು = ಮಾತು ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಮಿತಿಮೀರಿ ಮಾತು ಬರು : ಪಾಪ ಅಂತ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರೆ ನಾಲಿಗೆ ಉದ್ದ ಅಗ್ತಾ ಇದೆ (ದೂಧ). ನಾಲಿಗೆಗೊಟಿ = (ನೆಯ್ಗೆಯವನ) ನೆಯ್ಗೆ ಮರದ ಬಲಗಡೆ ಕಾಲು : (೪). ನಾಲಿಗೆ ತಿರುಗು = ಸ್ಪುಟವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ನಾಲಿಗೆ ಹೊರಳು : ಅವನಿಗೆ ನಾಲಿಗೆ ತಿರುಗುವುದಿಲ್ಲ (ದೂಧ). ನಾಲಿಗೆ ಬಿಗಿಹಿಡಿ = ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಮಾತನಾಡದಿರು ; ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಮಾತನಾಡು : ತಾಳ್ಮೆಯಿಂದಿರು : ಸ್ವಲ್ಪ ನಾಲಿಗೆ ಬಿಗಿಹಿಡಿದುಕೊ, ಎಲ್ಲ ಸಂಯಾಗುತ್ತೆ (ದೂಧ). ನಾಲಿಗೆಯುಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಮಾತನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು, — ನಡೆಸು : ಭಾಷೆ ತಪ್ಪದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳು : ನಾಲಿಗೆಯುಳಿಸಿಕೊಂಡು ಕೊಡುವ ಗುತ್ತಿಗೆ ಕೊಟ್ಟುದಿಡು (ದೂಧ). ನಾಲಿಗೆ ಸೇದಿಹೋಗು = ಮಾತು ನಿಂತುಹೋಗು : ಅದರಿಗೆ ಪಾರ್ಶ್ವವಾಯುವಿ ನಿಂದ ನಾಲಿಗೆ ಸೇದಿಹೋಗಿದೆ (ದೂಧ).

[ದೇ. ೩ ಕವಿ. ಮಲ. ನಾ, ನಾಕ್ಕು, ನಾವು; ತುಳು. ನಾಲಗೆ, ನಾಲಯಿ, ನಾಲಾಯಿ; ಕೊಡ. ನವು; ತೆಲು. ನಾಲಿಕ, ನಾಲುಕ, ನಾಲ್ಕು; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕು. ನಾಲ್ಕು]

ನಾಲಿಗೆಗಲಿ (ನಾ). ಬಾಯಿಬಡಾಯಿಯವನು ; ಮಾತಿನ ಶೂರ : ತಾಳುಗೆ ಪತ್ತಿ ಬತ್ತಿ ಬಾಯ್ಯಾಡಿ ನಾಲಿಗೆಗಿತ್ತುಕೊಳ್ಳ ನಾಲಿಗೆ ಗಲಿಗಳುಮಂ (ರೀಲಾಪ. ೫-೧೧೪ ಪ). [ನಾಲಿಗೆ + ಕಲಿ]

ನಾಲಿಗೆಗಿಡುಕತನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುವಿಕೆ ; ನಿಂದಿಸುವಿಕೆ; ಹೀಯಾಳಿಸುವಿಕೆ : ಅಸುರಾರಿ ನುಡಿಯದಿರು ಜಡ ಮೂಳ ನಾಲಿಗೆಗಿಡುಕತನ ನಡ್ಕೊಡನೆಯೇ ಎನುತಡರಿ ಮುಂದಲಿ ವಿಧಿದು (ಅಶ್ವಮೇ. ೬-೨೫). [ನಾಲಿಗೆ + ಕಿಡುಕ (< ಕೆಡುಕ) + -ತನ]

ನಾಲಿಗೆಗೀಲ್ವ, ನಾಲಿಗೆಕೀಳು, ನಾಲಿಗೆಗೀಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಾಲಿಗೆ ಯನ್ನು ಕೆತ್ತು ಹಾಕು : ತಾಳುಗೆ ಪತ್ತಿ ಬತ್ತಿ ಬಾಯ್ಯಾಡಿ ನಾಲಿಗೆ ಗಿತ್ತುಕೊಳ್ಳ ನಾಲಿಗೆಗಲಿಗಳುಮಂ (ರೀಲಾಪ. ೫-೧೧೪ ಪ). ೨. ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ಚಾಚು, — ನೀಡು : ತೆಗಳಗಿವಿರ್ದೂಡಲುಂ ನಾಲಿಗೆಗಿತ್ತ ರೆಬ್ಬಾತ ಬಾಯುಮುಟ್ಟ ರೆಗದ್ದೇಡುಗಳುಂ ತಾಟುವ ತಾಳ್ಳುಳುಮಗುವಿರ್ದಾ, ಕಾಡ ಕೋಣನೆಯ್ದುದುಡಬಲಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೩೬). ನಾಲಿಗೆಕೀಳು : ೧. ಚಾಡುಗಳ್ಳೇಳುವುದಿಲ್ಲ ನುಡಿವಾಡು ನಾಲಿಗೆಕೀಳುವರಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨-೩೯-೩). ನಾಲಿಗೆಗೀಳ್ : ೧. ಹರಿದಂದೆಗೆಯ್ದವನ ತಿರವಿರುವುದಿಲ್ಲಮೊಡೆ ಫರದೆ ನಾಲಿಗೆ ಗೀಳ್ವಂದಲ್ಲಮೊಡೆ ತಾಂ ಹರಿದವಂ ಬಿಡೆ (ಸಾಸಂಚ. ೩-೯೯).

[ನಾಲಿಗೆ + ಕೀಲ್ವ]

ನಾಲಿಗೆಗೆಳೆಯ (ನಾ). ಕೇವಲ ಮಾತಿನ ಸ್ನೇಹಿತ : ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಿತ್ರ : ನಾಡ ನಾಲಿಗೆಗೆಳೆಯರೆಂಬುದ ಮೂಡದಿರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೮). [ನಾಲಿಗೆ + ಕೇಳು]

ನಾಲಿಗೆಗೊನೆ (ನಾ). ನಾಲಿಗೆಯ ತುದಿ; ತುದಿನಾಲಿಗೆ : ಮುಟು ನಾಲಿಗೆಗೊನೆಗೆ ನಾಮದ ಏಜುಗೆ ನೆರೆಗೊಳೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೮೩); ಅಚ್ಚುತನಾಮ ನಾಲಿಗೆಗೊನೆಗೆ ಬರುತಿರಲು (ಸಭಾಗ. ೬-೨-೧೬); ಅತ್ಯನೂಳುಡಿಸಿದ ಮಾತ ನಾಲಿಗೆಗೊನೆಯಲ್ಲಿ ವಿತ್ತರಗೆಯ್ದ ಇನ್ನಯಳೆ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನ ಕರ್ಣರಸಾಯನವನಲುಸಿರುವನೇ ಕೃತಿಯ. (ಮೋಹತ. ೧೨-೨). [ನಾಲಿಗೆ + ಕೊನೆ]

ನಾಲಿಗೆತೀಂಟೆ 'ನಾಲಗೆದೀಂಟೆ' ನೋ.

ನಾಲಿಗೆತೀಂತೆ 'ನಾಲಗೆದೀಂಟೆ' ನೋ.

ನಾಲಿಗೆತುದಿ 'ನಾಲಗೆದುದಿ' ನೋ.

ನಾಲಿಗೆದಳೆ (ಕ್ರಿ). ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆ, — ಹೊಂದು : ಕೆಲಬಲದ ವೇಲಾಯತರ ವೆಗ್ಗಳದ ರಾವ್ತರ ಗಡಣ ನಾಲಿಗೆದಳೆದುಡನೆ ಹೊಳೆ ಹೊಳೆವಡಾಯುಧಭಟರು ನೂಕಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೭೧).

[ನಾಲಿಗೆ + ತಳೆ]

ನಾಲಿಗೆದೀಂಟೆ, ನಾಲಿಗೆತೀಂಟೆ, ನಾಲಿಗೆತೀಂತೆ (ನಾ). ೧. ನಾಲಿಗೆಯ ಚಾಪಲ್ಯ ; ಹೆಚ್ಚು ಮಾತನಾಡುವ ಆತುರ : ನಾಲಿಗೆ ದೀಳ್ವೆಯೇನು ? — ನೆರೆದ ಒಡ್ಡೋಲಗದಲ್ಲ! (ಚಿಟ್ಟಲ. ೩೬-೯). ನಾಲಿಗೆತೀಂಟೆ : ೧. ಕೊಂಡೆಗಳ್ಳೆ ನಾಲಿಗೆತೀಂಟೆ [ಪಾಪಾಂ. ತಿಂತೆ] ಮಸಗೆ ಸರೇಂದ್ರನೆಡೆಗೈದಿ ನಿಂದಣಿಗೆ ಕರಗಳಂ ಮುಗಿದು (ಪ್ರಸವಿ. ೮-೩೫). ನಾಲಿಗೆತೀಂತೆ : ೨. ತಿನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಅತಿ ಆಸಕ್ತಿ : ಅಂತಂತೆ ನರಿಮ ನಾಲಿಗೆತೀಂತೆ ಮಿಗಲ್ ಕಳೆಗಳಿಸಿ ಚಂಚುಪನಿಟ್ಟೀ ರಂತೆ ಸವಿಸವಿದು ಸೊರ್ಕಿ ನಿರಂತಂ ಕರೆದತ್ತು ಮಾವಿನೊಳ್ ಪರಭುಟ್ಟಂ (ಗಿಂಕ. ೨-೪೨). [ನಾಲಿಗೆ + ತೀಂಟೆ]

ನಾಲಿಗೆದುದಿ, ನಾಲಿಗೆತುದಿ (ನಾ). — ನಾಲಿಗೆಗೊನೆ : ಹೃದಯ ರಾಮಭಾಷ ನಾಲ[ಪಾಪಾಂ. ಲಿ]ಗೆದುದಿ ನಿಜೇಶಸ್ವರಣ . . . ಇದಿರ ಬಗೆವಳಿ ಸೀತೆ ಮಾಯಾವಿದರ ಮಾಯೆಗೆ ಸಿಲುಕುವಳೆ (ತೊರಣಾ. ೫-೩-೩೯). ನಾಲಿಗೆತುದಿ : ಅಗಲಿ ಎಂದರು ನಾಲಿಗೆತುದಿಯಿಂದ ಮನದೊಳು ನೊಂದರು ತಂದೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೯-೪೪).

[ನಾಲಿಗೆ + ತುದಿ]

ನಾಲಿಗೆದ್ರವ (ನಾ). ನಾಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ತೇವವುಂಟಾಗುವಿಕೆ : ನಾಲಿಗೆ ದ್ರವಕ್ಕೆ : — ಕೋಷ್ಠ, ಮಧುಕ, ಅಳಲಕರೆ . . . ಕುಂಕುಮ, ಇವಂ ನೀರಿಂದ ತೇದು, ನಾಲಿಗೆ ಕೊಡೆಯಲು ಬಿದ್ದ ನಾಲಿಗೆ ಬಕ್ಕು. ದ್ರವ ವಕ್ಕು (ವಿವೃದಿ. ೬೫). [ನಾಲಿಗೆ + ದ್ರವ]

ಸಾಲಿಗೆಯೇಷು(ನಾ). ಸಾಲಿಗೆಯ ಹುಣ್ಣು, -ಗಾಯ, -ವೃಣ : ಸವಿವ ಸಯಂ ತವರಾಜಂ ತನ್ನಿವನ್ನ ಕು ಶಿವಾರ್ಥತವಲ್ಲದುದಂ ಸವಿದ ತರಣಂತೆ ಸಾಲಿಗೆಯೇಷು (ಸಂಪದ. ೧೬-೧೭).

[ಸಾಲಿಗೆ + ಏಷು (< ಏಷು)]

ಸಾಲಿಗೆವೆಲವ (ನಾ). ಸಾಲಿಗೆಯ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ವನು ; ಮಾತನಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು : ಮಿಗೆ ಪದವಿದ ಲಣಾಯದ ಸಾಲಿಗೆವೆಲವ . . . ಬಗೆವೊಡೆ ಕದ್ದಿಗರಕ್ಕುಮೆ (ರೇಲಾಮ ೧-೨೩). [ಸಾಲಿಗೆ + ವೆಲವ]

ಸಾಲಿಗೆಸಿಕ್ಕು (ಕ್ರ). ಸಾಲಿಗೆಗೆ ಅಡ್ಡಿಯುಂಟಾಗು, -ತಡೆ ಯುಂಟಾಗು ; ಸಾಲಿಗೆ ತಡೆನರಿಸು : ಕಕ್ಕುಸದ ಮಾತು ಬಂದಾಗ ಸಾಲಿಗೆಸಿ[ಪಾಕಾಂ. ಸು]ಕ್ಕುವಂತಿದನೆಸಗಿದನು (ಭರಣ. ೩೪-೧೩೩).

[ಸಾಲಿಗೆ + ಸಿಕ್ಕು (< ಸಿಕ್ಕು)]

ಸಾಲಿತನಾಡ 'ಸಾಲ್ಪತುಂಬಾಡ' ನೋ.

ಸಾಲಿತ್ತಾನೆ (ನಾ). ನಲವತ್ತು ಜನರ ಸಭೆ (?) : ಅದಕ್ಕೇ ಸಾಕ್ಷಿ ಕೆಲ್ಲಿಪುಸೂರ್ ಪನ್ನಿವರರುಂ ಅಯ್ಯಾಮಂತರುಮ್ ಸಾಲಿ ತ್ತಾನಿಲಂ ಇದಾನುಮೊನ್ನೆ ಮಜಾಸಾತನಪ್ಪೊನ್ (ಮೈಲಂ. ೧೯೨೫, ೧೦೬-೨೧ ; ?). [?]

ಸಾಲಿಬಂದ (ನಾ). ಕುದುರೆ ಮತ್ತು ಎತ್ತುಗಳಿಗೆ ಲಾಳ ಕಟ್ಟುವವನು ಮತ್ತು ಆ ಕಸುಬನ್ನು ಮಾಡುವ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವನು : ಸಾಲಿಬಂದರು . . . ಕುದುರೆಗಳಿಗೂ ಯೆತ್ತುಗಳಿಗೂ ಸಾಲುಕಟ್ಟುವದೇ ಇವರ ಕುಲದ ಹೋರೆ (ಕಥಾಗೆ. ೨೩೫).

[<-ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಸಾಲ್ಬಂದಾ]

ಸಾಲಿಬಂದಿ, ಸಾಲುಬಂದಿ, ಸಾಲುಬಂದು, ಸಾಳಬಂದಿ, ಲಾಲಬಂದಿ, ಲಾಳಬಂದಿ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತು, ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಲಾಳ ಕಟ್ಟುವಿಕೆ : (+). ೨. -ಸಾಲಿಬಂದ : (+). ಸಾಲು ಬಂದಿ : (+). ಸಾಲುಬಂದು : (+). ಸಾಳಬಂದಿ : (+). ಲಾಲಬಂದಿ : ೨. ಆಲಿಸುನೆ ಕದರುಮಾಡಿದ ಬಡಗಿಯಿಂದ ೧/೪ ಲಾಲಬಂದಿಯಿಂದ ೧/೨ ಹಳೇ ಪೈಕದವರ ಗ್ರಾಮಾಂತ್ರಗಳಿಂದ ವರುಷ ೧ಕ್ಕೆ ವರ್ತನೆ (ಎಳ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೩೧-೧೨ ; ಸು. 1656 ?). ಲಾಳಬಂದಿ : (+).

[<-ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಸಾಲ್ಬಂದೀ]

ಸಾಲಿಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಫಿರ್ಯಾದು ; ತಕರಾರು. ೨. ನಿಂದೆ ; ಅಪವಾದ ; ದೋಷಾರೋಪಣೆ : ಶ್ಯಾಮರಾಯ ಅಪರ ಸಾಲಿಸ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಛೇತಿ ಇತ್ತು (ದೀಪಕ. II, ೧೦೯).

[<-ಮರಾ. ಸಾಲಿಸ್ತಿ, ಸಾಲಿಸ್ತಿ]

ಸಾಲಾ 'ಸಾಲೆ' ನೋ.

ಸಾಲಾಭೆ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ಶೂನ್ಯತತ್ವವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಒಂದು ಶಬ್ದ ; ಅಲಾಭವಲ್ಲದುದು ; ಲಾಭ : ಈ ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಶೂನ್ಯತತ್ವವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು . . . ಅಲಾಭ, ಸಾಲಾಭ . . . ಅಪ್ರತಿವೇಧ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೧). [ಸಂ. (ಸ+ಅಲಾಭ)]

ಸಾಲಾಯಕ್ 'ಸಾಲಾಯಕ್ಕು' ನೋ.

ಸಾಲಾಯಕು 'ಸಾಲಾಯಕ್ಕು' ನೋ.

ಸಾಲಾಯಕ್ಕು, ಸಾಲಾಯಕ್, ಸಾಲಾಯಕು, ಸಾಲಾಯಖ್, ಸಾಲಾಯಖ, ಸಾಲಾಯಖು, ಸಾಲಾಹಿಕ್(ನಾ).೧. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಅನರ್ಹ ; ಅಯೋಗ್ಯ : ನೀನು ಕುದ್ದ

ಸಾಲಾಯಕ್ಕು, ಅಯೋಗ್ಯ (ಗರುಡಾ. ೯೨) ; ಮೊದಲಿನವಳು ಮುದುಕಿಯಾದಳು ; ಹಂದಬಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ಪ್ರವಾಸಕ್ಕೆ ಸಾಲಾಯಕ್ಕು (ಆಳ. ೨೩೨). ಸಾಲಾಯಕ್ : ೧. ಆ ದೊರುಗಳ ಅಧಾರದ ಮೇಲೆ ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತರು ಸಾಲಾಯಕ್ ಎಂದು ಅಪರ ಎರಡು ಇಂಕ್ರಮಂಟನ್ನು ಸರ್ಕಾರದವರು ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು (ಸಂಪದ. ೧೬೩). ಸಾಲಾಯಕು : ೧. "ಸಾಲಾಯಕು = ನಿರುಪಯೋಗಿ, 'ಅಯೋಗ್ಯ' (ಜಾನಕೋ. ೧೧). ಸಾಲಾಯಖ್ : ೧. ನಮ್ಮ ದೇವರ ಮುಂದೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಇತರ ಎಲ್ಲ ದೇವರೂ ಸಾಲಾಯಖ್ (ಧರ್ಮಾ. ೭೩). ಸಾಲಾಯಖ : ೧. ಅವರು ಈ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸಾಲಾಯಖ (ಕಾಮಿಕಾಂ. ೯೪) ; ಕೇರಿಯ ಗೃಹಸ್ಥರು ಮಾತ್ರ ಲಗ್ನವಾಗಲು ಸಾಲಾಯಖನಾದವರಿಗೆ ಸುಳ್ಳೇ ತಂಗಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಎಂಬ ಧಾಟಿಯಲ್ಲೇ ಅವನ್ನು ಹೇಳಿರಬೇಕು (ಮೂರುದಾ. ೬೯). ಸಾಲಾಯಖು : ೨. ಅನರ್ಹವಾದುದು : ಸಾಗುವಳಿಲಾಯಖುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ . . . ಇದ್ದರೆ ಸಾಗುವಳಿ ಸಾಲಾಯಖೆಂದು ವುತ್ತರ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತೆ (ಧರ್ಮಿ. ೩೪). ಸಾಲಾಹಿಕ್ : ೧. ನೀನು ವಸ ಕಾಯುವುದಕ್ಕೂ ಸಾಲಾಹಿಕ್ (ಚಳುಮ. ೧). [<-ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಸಾಲಾಯಕ್]

ಸಾಲಾಯಖ್ 'ಸಾಲಾಯಕ್ಕು' ನೋ.

ಸಾಲಾಯಖು 'ಸಾಲಾಯಕ್ಕು' ನೋ.

ಸಾಲಾಯಖತನ (ನಾ). ಅಯೋಗ್ಯತನ ; ಅನರ್ಹತೆ : ದೇವರ ಸಾಲಾಯಖತನವನ್ನು ಹಳೆಯುತ್ತ . . . ಫಾಲಿಹಸ್ತರಾಗಿ ಪೂಜಾ ಪರೇದಿಗೆ ಹೊರಟವು (ದೀಪಕ. II, ೭).

[ಸಾಲ್ಪಾಯಖ (< ಸಾಲಾಯಕ್ಕು) + -ತನ]

ಸಾಲಾಯಖು 'ಸಾಲಾಯಕ್ಕು' ನೋ.

ಸಾಲಾಹಿಕ್ 'ಸಾಲಾಯಕ್ಕು' ನೋ.

ನಾಲಿ, ನಾಳಿ (ನಾ). ೧. (ತಾವರೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ) ಟೊಳ್ಳಾಗಿರುವ ದಂಟು, -ಕಾಂಡ. ೨. ದೇಹದ ಒಳಗಿರುವ ನಾಡಿ. ೩. ಕೊಳವೆ ; ನಳಿಕೆ. ೪. ತಾವರೆ ; ಕಮಲ. ೫. ಆನೆಯ ಕೆವಿಯನ್ನು ತೂತುಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧನ. ೬. ಇಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕು ನಿಮಿಷಗಳ ಕಾಲ ; ಒಂದು ಗಳಿಗೆ. ೭. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಾಗಟೆ. ೮. ಪಟ್ಟಿ ; ಸೀಳು ; ಕನ್ನ ಬಟ್ಟೆಯ ಕೊನೆಯನ್ನು ಒಂದು ಸಾಲಿಯಾಗಿ ಹಂದು ಗಾಯದ ಮೇಲೆ ದಿಗಿಡು ತಲೆಯ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದನು (ಚಳಾ. ೩೧೧). ನಾಳಿ : ೨. "ನಾಳಿಯ ನಾಡಿಯೋ" (ಕರ್ನಾ. ೩೫). ೩. ದಿದಿರ ಪೂಸನಾಳಿಯೋ ಕಾಡಿದ ಬಾಲಂ ಪೂಯ್ತು ಮತ್ತೆ ಕೊಗ್ಗಿ ಸಬೋಳ್ ಮೂಯದಿನಂಬರಮಿರಿಸಿ ಬುಕ್ಕದನೊಡೆದೊಡೆ ನಾಳಿಯಂದಿಂ ಮೊಸರಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೫೦) ; ಸಿಂಬುಳ ನಾಳಿ ಮೂಗುಗುಬ ಪೆರ್ವೊಜ್ ಬಾಯ್ ಮಲದಾಗರಂ ಬುಜ್ (ಧರ್ಮಾ. ೫-೨೪) ; ಪಳಿಕೆನ ಪುಡಿಲೆಗಳೊಳಂ ಹರಿನೀಲದ ನಾಳಿಗಳೊಳಂ . . . ತೀವಿದಿನ ತಾನುಂ ತೆಲದ ಬಂಧುರ ಸುಗಂಧವಸ್ತು ಸಂದೋಹಮಂ ಪಿಡಿದು (ಜಗದಿ. ೬-೧೪ ಬ) ; ಬಾಯಿಯ ತಡಿಗೆ ಪೋಗಿ . . . ನೀರ್ವೊಗೆ ಪುಪಾಯಮನಾಂ ಮಿಗೆ ಕಂಡದೊಂದು ಬಳ್ಳಿಯ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಪೆರ್ವಿದರ ನಾಳಿಯನಾರ್ಪನೆ ಕಟ್ಟಿ ಮೆಲ್ಲನಲ್ಲಿಯ ಲಲಿತಾಂಬುಕಂ ಪಡೆದು ಸೇರಿದಿನಾಗಳ್ (ದಶಕು. ೧೪-೧೫). ೬. "ನಾಳಿಯ ತಾಂ ಭಯಗೆ ಯನಕಮವನೀತರದೊಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೫) ; "ನಾಳಿಯನೆ ನಾಡಿಯನೆ ಗಳಿಗೆಯೆಂದಕ್ಕು" (ಕಳ. ೫೪). ೯. ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಪ್ರಮಾಣ : ಬೆಲ್ಲ ನಾಳಿ ೪ . . . ತುಪ್ಪ ನಾಳಿ ಮುಣಸು ನಾಳಿ x

ಉಪ್ಪು ನಾಳಿ ೧ (ಸೌಖ್ಯ. IX—11, ೫೪೭-೫ ; 1532) ; ಆ ಅಭರಣವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ನಾಳಿ ವಜ್ರಗಳನ್ನೂ ಹನ್ನೊಂದು ನಾಳಿ ಮುತ್ತುಗಳನ್ನೂ . . . ಇವಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಇತರವಾದ ಸಪ್ತರತ್ನಗಳನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿದರು (ಹತ್ತುಮ. ೩೦). ೧೦. ಕಾಲುನೆ; ನಾಲೆ. ೧೧. ನೆಯ್ಯೆಯವನ್ನು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ನೇಯುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಉಪಕರಣ; ಹೊಕ್ಕುನೂಲನ್ನು ಹಾಸುನೂಲಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವ ಉಪಕರಣ; ಲಾಳಿ : “ನೇಮ, ವಾಯದಂದ—ನೆಯ್ಯೆ ಕಾಣನ ನಾಳಿ” (ನಾಚರಾ. ೪). ೧೨. (?) : “ನಾಳಿ=ನಾಡೆ ; ನಾಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಾಡಿಯೆಂದು ನಾಡಿಯೆಂಬರ್ಥಂ]” (ಕಮಹ.ಪಂ. ೨). ೧೩ ಇಲ್ಲಿಯ ‘ನಾಡೆ’ ಶಬ್ದವು ‘ನಾಡಿ’ ಎಂಬುದರ ಅಪರಿವರ್ತನೆಯಿಂದ ಬಂದಿದೆ ?

ನಾಳಿಯ ಕೋಲ್=(ಬಿದಿರಿನಂಥ) ಬೊಳ್ಳಾದ ಸಸ್ಯಕಾಂಡದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಬಾಣ (?) : ನಾಳಿಯ ಕೋಲ್ ಇವನಾಳಿ ವಂದಿನಂ ಕವಿದುವು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೬೧). ‘ನಾಳಿಯೆಂಬು’ ಪರಾ. ನಾಳಿಯ ಬಿಲ್ಲು=ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಲ್ಲು : ಗಗನತಳವನು ಹಿಗದ ಬಲುಜಂಚೆಗಳ ತುಂದಿದ ಹೊದೆಯ ಕಡೆಗಳ ಹಿಗದ ನಾಳಿಯ ಬಿಲ್ಲುಗಳ . . . ಜೋದರದೊಂದರಂದು ಬೊಳ್ಳಿಯಾದು (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೩-೫). ‘ನಾಳಿವಿಲ್’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಾಲಿಕೆ, ನಾಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆ; ಕಮಲ. ೨. ಬಾಯಿಂದ ಉಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ; ಕೊಳಲು. ೩. ಬಂದೂಕು; ಕೋವಿ : ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅಗ್ನಿ ಪೂರ್ವ (ಇದನ್ನು ‘Gun powder’ ಎಂದು ಒಪ್ಪೆ ಬರ್ತೆ ಅವರು ಅನುವಾದಿಸುತ್ತಾರೆ)ವೆಂಬ ಪದವಾಗಲಿ, ನಾಲಿಕೆ . . . ಎಂಬ ಪದವಾಗಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ (ಕಶಾ. ೨೭೯). ನಾಳಿಕೆ : ೧. ರೋಲಕಂಠಕಳೆಯುವಧರಿಸುಯಂತೆಂದು ಸಿರಮೌಳಿಯಂ ಮಡೆದು ದಾ ನಾ ಪ್ಪಿ ಹಿವನಂಭಿಯುಗನಾಳಿಕಂಗಳಿಗೆ ವಂದಿಸಲು (ಸಮೋ. ೩೩-೪೯). [ಸಂ.]

ನಾಲಿಕೆ, ನಾಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. (ತಾವರೆಯ) ನಾಳ; ದಂಟು. ೨. ಕೊಳವೆ; ನಳಿಕೆ : (೪). ನಾಳಿಕೆ : ೩. ಇಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕು ನಿಮಿಷಗಳ ಕಾಲ ; ಒಂದು ಗಳಿಗೆ : ಅದು ಸಮಯಾವಳಿಕೋಚ್ಚಾಸ್ತಮ್ನೇಶ್ವರಿನೇಷನಾಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ೬] ಕಾ ಮುಹೂರ್ತದಿನಸಪ್ತಮಾಸರ್ಪಯನ ಸಂವತ್ಸರಾದಿ ಗಣನಾಸುಕ್ರಮದಿಂದ ಪರ್ವದೇವತೆಯೊಳ್ ಕೂಡಿದುದು (ಅದಿಪ್ತ. ೬-೪೪ ಪ) ; ಸ್ತೋತ್ರಂ ನೆಹದೇವಿಯಾಗಿ ಲವಾಕಾಲಂ ಮೂವತೆಂಟುಪರೆಯನಿನ ಲವಾಣೀಕಂ ನಾಳಿಕೆ ತನ್ನಾಳಿಕಾಲಯುಗಂ ಮುಹೂರ್ತಮನೆ ವರ್ತಿಸುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೫೦). [ಸಂ. ನಾಲಿಕಾ]

ನಾಲಿಕೇರ, ನಾಳಿಕೇರ (ನಾ). —ನಾಲಿಕೇರ : ನಾಲಿಕೇರಸಹಕಾರೇಷ್ವರ ಸಪ್ತವಾಹದಿಂದ ಬೆಳೆದು ಮಗಮಗಿಪ . . . ತಂಡುಲಂಗಳಂ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಬಾಗಿದೋಗರಮನಾರೋಗಿಸುವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೩೫ ಪ) ; ಬಿಲ್ಲುವೆತ್ತುವಮೋಕರಪಲ್ಲವದೋಳ್ ಸವೀನಕದಲೀ ಸವಾಮ್ನ ನಾರಂಗ ನಾಲಿಕೇರಫಲಂಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೯೪). ನಾಲಿಕೇರ : “ನಾಳಿಕೇರ, ನಾಡಿಗಳೆ, ಲಾಂಗಲೀ—ಶೆಂಗಿನ ಮರದ ಹೆಸರುಗಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೨) ; ಅಷ್ಟಕ್ಷೀರ ಪಥಿ ನಾಳಿಕೇರ ಸಹಕಾರ ಪೂಗೀಫಲ ಪುಂದ್ರೇಷ್ವರಸಂಗಳಂದಂ . . . ಅಧಿಪೇಶಂಗೆಯ್ದು (ಅದಿಪ್ತ. ೧೬-೧ ಪ) ; ಪೂಗದ್ರುಮ ನಾಳಿಕೇರ ಬಹುಳಂ . . . ಶ್ಲೋಕೈಶ್ಚ ನಾನಾ ಲತಾಲಲಿತಂ ಕಾನನಮಯ್ಯ ಕಣ್ವಾಳಿಸುಗುಂ ಮುಷ್ಕಾಶ್ರಮೋಪಾಂತದೋಳ್ (ಕಾಪಂಪು. ೨೧೬) ; ನಾಳಿಕೇರಮನ

ವಳಂದಿಸಿದುವು ಫಲಂ ರಸಪೂರಿತಮಾಗಿ ಮಾಗಿಯೋಳ್ (ಜಗದ. ೧೪-೫) ; ಸಕನಳಿಸಿ ಬೆಳೆದ ನವನಾಳಿಕೇರಂಗಳಂ . . . ತೋಜುತುಂ (ಸಂಪರ. ೯-೧೦೦). [ಸಂ.]

ನಾಲಿಗೆ ‘ನಾಲಗೆ’ ನೋ.

ನಾಲಿಗೆ ಕಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ಕಡಿ.

ನಾಲಿಗೆ ಕಚ್ಚು ನುಡಿ=ಹಿಡಿದು ಹಿಡಿದು ಮಾತನಾಡು; ತಡೆದು ತಡೆದು ಮಾತನಾಡು : ಅವಳು ನಾಲಿಗೆ ಕಚ್ಚು ನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಳು (ಇಪ್ಪ. ೧೪೬). [ನಾಲಿಗೆ (<ನಾಲಗೆ) + ಕಚ್ಚು (<ಕಚ್ಚು)]

ನಾಲಿಗೆ ಕಲ್ಲು (ನಾ). (ಕಟ್ಟಡದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬಾವಿಯ ಒಳಗೆ) ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಚಪ್ಪಡಿ ಕಲ್ಲು : (೪).

[ನಾಲಿಗೆ (<ನಾಲಗೆ) + ಕಲ್ಲು (<ಕಲ್ಪ)]

ನಾಲಿಗೆ ಕೀಳು ‘ನಾಲಗೆಗೀಳು’ ನೋ.

ನಾಲಿಗೆ ಕೆಡು (ಕ್ರಿ). ರೋಗ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ರುಚಿ ತಿಳಿಯದಂತಾಗು ; ನಾಲಿಗೆಯಿಂದ ರಸವು ತಿಳಿಯದೆ ಹೋಗು ; ಅರುಚಿಯುಂಟಾಗು : ಎರಡು ದಿನ ಜ್ವರ ಬಂದಿದ್ದಕ್ಕೆ ನಾಲಿಗೆ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢ). [ನಾಲಿಗೆ (<ನಾಲಗೆ) + ಕೆಡು]

ನಾಲಿಗೆಗೀಳು ‘ನಾಲಗೆಗೀಳು’ ನೋ.

ನಾಲಿಗೆ ದೋಷ (ನಾ). ಸನ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ರೋಗಗಳಲ್ಲಿ, ನಾಲಿಗೆ ಯಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಜಾಡ್ಯದ ಸೂಚನೆ,—ರೋಗ ಉಲ್ಬಣವಾಗುವುದರ ಗುರುತು : ಆಕಲಕರೆಯನ್ನು ತೇದು ಕೊಂಬುವು ನಾಲಿಗೆ ದೋಷ ಗುಣ (ವೈವಿ. ೧೦೨). [ನಾಲಿಗೆ (<ನಾಲಗೆ) + ದೋಷ]

ನಾಲಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಬರುವಿಕೆ ; ಒಬ್ಬರು ಮಾಡಿದ ವಾಗ್ದಾನದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಇರುವಿಕೆ : (೪). [ನಾಲಿಗೆ (<ನಾಲಗೆ) + ಪ್ರಮಾಣ]

ನಾಲಿಗೆ ಬೀಳು (ಕ್ರಿ). —ನಾಲಿಗೆ ಹೋಗು : ಶಾರ್ಫವಾಯುವಿನಿಂದ ಆ ರೋಗಿಗೆ ನಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದಿದೆ (ರೂಢ).

[ನಾಲಿಗೆ (<ನಾಲಗೆ) + ಬೀಳು (<ಬೀಳು)]

ನಾಲಿಗೆ ವಾಸಿ (ನಾ). ಅಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪದಿರುವಿಕೆ ; ಸತ್ಯಸಂಧತೆ ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತನ : ನಾಲಿಗೆ ವಾಸಿಯಿದ್ದವನ ಮಾತು ಹಾಲಿಗಂತ ಹೆಚ್ಚು (ಗಾಥ). [ನಾಲಿಗೆ (<ನಾಲಗೆ) + ವಾಸಿ]

ನಾಲಿಗೆ ಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ಮಾತನಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಹೋಗು ; ಮಾತನಾಡದಂತಾಗು : ಕಳೆದ ವರ್ಷ ಶಾರ್ಫವಾಯುವಿನಿಂದ ಆವರಿಗೆ ನಾಲಿಗೆ ಹೋಯಿತು (ರೂಢ).

[ನಾಲಿಗೆ (<ನಾಲಗೆ) + ಹೋಗು (<ಪೋ)]

ನಾಲೀಕ, ನಾಳೀಕ (ನಾ). ೧. ಬಾಣ ; ಶರ. ೨. ಕುಟಿ ; ಭಲ್ಲೆ. ೩. ತಾವರೆ ; ಕಮಲ. ೪. ತಾವರೆಯ ನಾಳ,—ದಂಟು. ನಾಳೀಕ : ೩. ನಾಳೀಕನಯನೆ ಎನಗಿದು ಪ್ರಥಮ ಜನ್ಮವೌ ಮುಂದೆ ಸದ್ಗುಣವಪ್ಪುದು (ಗುರುಚಾ. ೬-೪೫). ‘ನಾಳೀಕ ಭವ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಾಲೀಜಂಘ, ನಾಳೀಜಂಘ (ನಾ). ೧. (ನಾಳದಂತಿರುವ ಕಾಲುಗಳನ್ನುಳ್ಳ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ ; ಕೊಕ್ಕರೆ ; ಬಕ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಗೆ ; ಜೊಂಬಕಾಗೆ. ೩. ಕೋತಿ ; ಕಪಿ : “ಶ್ಲವಂಕಮ ತಬ್ಬಂ ನಾಲೀಜಂಘಾಪ್ರಿಯೋಳಂ ಶಾಲೂರದೊಳಂ ಯಥಾರ್ಥಕಂ ವರ್ತಿಸುಗುಂ” (ವಸುಕ್ತೋ. ೧೩೦-೭೬). ನಾಳೀಜಂಘ : ೩. ವಿಳುತ್ತುಂ ಮೆಲ್ಲನಲ್ಲಿಂ ಮುಜಾಯಮದಿರ್ ಕಿಳ್ಳುಟ್ಟಿಯೋ . . . ಶಾಖಾಗ್ರದೊಳದರ್ಪಲುಗಲ್ಲಾಸೆ ಮೇಲ್ಕೈಲಿತ್ತಂ ನಾಳೀಜಂಘಂ

ಕರಂ ಪರ್ದೆಜಿಮ ನಡಂಗಿ ಹಜ್ಜೆಂದು ಪುರ್ವಿಕ್ಕಿ ತಾಗಳ್ (ರಾಜಕೀ. ೯-೨೯). [ಸಂ.]

ನಾಲೀಸು (ನಾ). ಹೇಯವಾದುದು ; ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು ; ಒಂದು ಸಂಗತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅವರ ವ್ಯಾಪಾರ ನಾಲೀಸು (ಮುಗಿದು. ೧೩). [←ತುಳು. ನಾಲೀಸ್, ನಾಲಿಸ್]

ನಾಲ್ಕು 'ನಾಲ್' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು 'ನಾಲ್' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು 'ನಾಲ್' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು 'ನಾಲ್' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು 'ನಾಲ್' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು 'ನಾಲ್' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು 'ನಾಲ್' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು (ಕ್ರ). ಕುದುರೆ. ಎತ್ತು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಗೊರಸಿಗೆ ಹಲ್ಲೆಯನ್ನು ಹೊಡೆದು; ನಾಲ್ಕು ಕಟ್ಟು: ಕುದುರೆಯು ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಅದೆ; ಅವರ ಕಾಲು ಮಾತ್ರ ಕುಂಟುತ್ತದೆ! ಅದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಬದಿ ನಮ್ಮ ಸರ್ವಸಾಮಾನ್ಯ ಕೊಡಿಸಿಕೊಳ್ಳೋಣ! (ಮೋಹನ. ೫೬). [ನಾಲ್ಕು (<ನಾಲ್ಕು) + ಬದಿ, ಸು.]

ನಾಲ್ಕು 'ನಾಲ್ಕು' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು (ನಾ). (?): ಹೊಸವಳು ಪ್ರಭುಮುಖದಾದ ಮೋದರಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರು ಅ ನಂ ತ ಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರೊಳಗಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಬದಿ ಮುಖ್ಯಧಿವಾ ವ ತೊದಲುಂ ತೊಂದಿರು ವೈನೂರ್ವರವಿವಿಧವಿವಿಧ ಭರ್ತುಮೆಂತೆಂದದೆ (ಇಳ. XI, ೨೭೪-೨೬; 1080). [?]

ನಾಲ್ಕು ಸಾರಿ 'ನಾಲ್ಕು ಸಾರಿ' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು, ನಾಲ್ಕು (ನಾ). ೧. ನೀರು ಹರಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ತಗ್ಗು, -ತೋಡು ; ಕಾಲುವೆ : ನಾವು ಸ್ಥೂಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಮಾರ್ಗದ ನಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕರೆಯ ಬಲೆ ಎಸೆದು ವಿನಾಸ ಹೀಡಿಯತ್ತಾ ನಿಂತಿರುತ್ತಿದ್ದ (ವಿಸ್ತ. ೪) ; ವ್ಯವಸಾಯದ ಸಲುವಾಗಿ ಯಾವುದೇ ನಾಲೆಯ ಅಥವಾ ಜಲನಾರ್ಗದ ಉಪಯೋಗ (ಭಾಷಾ. ೨೬೬) ; ಗೌಡರು ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದು ಮೈಲಿ ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ ನಾಲೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಹೊರಟಿದ್ದರು (ಗೋಪ. ೧೪೯) ; ನಾಲೆ ಇಲ್ಲದ ಊರೂ ಮಾಲೆ ಇಲ್ಲದ ಪ್ರಸ್ತುತ ಒಂದೇ (ಗಾಡ). ನಾಲ್ಕು : ೧. ನೀರುಗಂಟಿ-ಕರೆ ಮತ್ತು ನಾಲಾಗಳಿಂದ ನೀರನ್ನು ಬಿಡುವವನು (ಗ್ರಾಮ. ೧) ; ಅರವತ್ತು ವರ್ಷದಿಂದ ಮಂದಗರೆ ಉತ್ತರನಾಲಾ ಬರಬೇಕೆಂತ ಸರಕಾರದವರನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಇದ್ದ (ಹುಟ್ಟ. ೧೬೦). ೨. ಬಂದೂಕಿನ ನಾಲೆ, -ನಳಿಕೆ : ಕೋವಿಗಳು ಒಂದೂವರೆ ಮಾರು ಉದ್ದ. ಅವುಗಳನ್ನು ಬಾರುಮಾಡಬೇಕಾದರೆ . . . ನಾಲಾದಲ್ಲಿ ಮದ್ದನ್ನು ಸುರಿಯಬೇಕು (ಸಕ. ೪೧). [←ಹಿಂ. ಮರಾ. ನಾಲಾ]

ನಾಲ್ಕು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : "ಕುರಣ-ನಾಲೆ, ನಾರುಂ ಬೇಳೆ" (ಒಪ್ಪ. ೩೪) ; ನೊಸೆ ನೈಹಂಟ ಕಣಿಗಿ ನಾಲೆ ಗರುಗ . . . ಎಸೆದಿಹವಾ ವಿಸಿನದೊಳು (ಪ್ರೀತಾಲ. ೬-೧೪) ; ನಾಲೆಹುಲ್ಲು, ನಾರು ಹಂಟಹುಲ್ಲು (ಮೈ. ೬೪-೧೩೯೩). [←ಸಂ. ನಲ ?]

ನಾಲ್ಕು, ನಾಕಡಿ (ನಾ). ೧. ನಾಲ್ಕು ಹೆಜ್ಜೆ, -ಕಾಲು, -ಪಾದ : ಕಂದ ಕೇಳಲುಗುಣಂ ಪಾಲಿಸಂ ನಾಲ್ಕುಯದೊಂದು ಹಯಂ ನಿಗದಿ ಚಂಕೆ ಬೇಡ (ಪ್ರಬಂಧ. ೧-೧೨). ನಾಕಡಿ : ೨. ನಾಲ್ಕು ಅಡಿಗಳ ಉದ್ದ : ಹಲಬರ ಸುಂಗಿದ ಹಾವಿಗೆ ಕಲೆ ಬಾಲವಿಲ್ಲ . . .

ನಾ ಕಡಿಯ ನೈಹಂಟು ರೋಕದ ಕಡೆಯನೆ ಕಾಣ್ಪುದು (ಒಪ್ಪ. ೪೫೬).

ನಾಲ್ಕು ದಿಯವು-ನಾಲ್ಕು ಕಾಲುಗಳನ್ನುಳ್ಳವು ; ನಾಲ್ಕು ಕಾಲಿನ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ; ಚತುಷ್ಪಾದಿ : "ನಾಲ್ಕು ದಿಯವಲ್ಲಂ ಪಡು ಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗಲ. ೫೫-೯). [ನಾಲ್ಕು + ಅಡಿ.]

ನಾಲ್ಕು 'ನಾಲ್ಕು' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಕೊಳಗ ಬತ್ತದ ಬೀಜವರಿ ಭೂಮಿ (?) : ಮಜುಗರೆಯರ್ ಚತ್ತಪ್ಪ ಕೆಳೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ ನಾಲ್ಕು ವಯ ಭಾಗಂ ದಿತ್ತು ವಾಟಂ ಕೆಡಿಗೆ ಕುದುವುದು (ಎಳ. XI, ಹುಯ. ೩೩-೫; ಸ. 890). [ನಾಲ್ಕು (<ನಾಲ್ಕು) + ಕಳವೆ (<ಕಳವೆ)]

ನಾಲ್ಕು, ನಾಕಾಣೆ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಆಣೆ ; ರೂಪಾಯಿಯ ನಾಲ್ಕು ನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ ; (ಇಂದಿನ) ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಪೈಸೆ : ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಹುಲ್ಲಾಸೆ ನಿಧಿಸಿ ನಾಲ್ಕು ನೆಯನ್ನೂ ಕೋಳಿಗಳನ್ನೂ ಪಾದಿಗೆ ಕೊಡಿಸಿ, ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ನೆಯನ್ನು ಊರೊಟ್ಟಿನ ಹಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿದರು (ಹುಟ್ಟ. ೧೩೬). ನಾಕಾಣೆ : ಅರಸಿಹಟ್ಟಿಗೆ ನಾಕಾಣೆ ಬಿದ್ದ ಪ್ಲಾ ಪಳೆ (ಹುಟ್ಟ. ೬೦). [ನಾಲ್ಕು + ಆಣೆ.]

ನಾಲ್ಕು (ನಾ). ೧. ನಾಲ್ಕು ಜನ. ೨. ನಾಲ್ಕು ಆಳು ಉದ್ದದ ಅಳತೆ ; ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣ : ನಾಲ್ಕು ಕುದ್ದಕ್ಕೆ ನೀರುಂಟು (ಲೋಕೋ. ೫-೨೬ ಅಡಿ) ; ಆಳ ನಾಲ್ಕು ಕುದ್ದಕ್ಕೆ ಕಮ್ಮರಿಯೊಳುಳು ಮೇಣ್ ಬಾಳುದೇಂ ಕೇಳೊಡೆಯ ಕಾಯ್ದನೆಂದರಿದಂ (ಕಾಲಾ. ೧೩೮-೨೯೮). [ನಾಲ್ಕು + ಆಳು (<ಆಳು)]

ನಾಲ್ಕು, ನಾಕು, ನಾಲುಕು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ ; ಮೂರು ಮತ್ತು ಐದರ ನಡುವಿನ ಸಂಖ್ಯೆ : ಶ್ರುತಮಪ್ಪ ಮರ್ಥದುಪ್ಪಂ ಶ್ರುತಿಕಪ್ಪಂ ಕಲ್ಪನೋಕ್ತಿ ಕಪ್ಪಮುಂದಿ ಕೈತಕ್ಕ ತ್ತಮಲ್ಲ ವಲ್ಲಭ ಮತದಿಂ ನಾಲ್ಕು ಕೈಮಿಲ್ಲಿ ಕೈತದೋಸಂಗಲ್ (ಕವಿ. ೧-೬೨) ; ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಸಮುದ್ರಂಗಲ್ ಮೇರಿದಪ್ಪಿದಂಕೆ ವಿರಾಟಿನೊಳ್ ಕೊಡಿ ಪೋಗಿ ತಾಗಿದಾಗಲ್ (ಕಂಪು. ೪-೯೦) ; ಕ್ಷಿಯೊಳ್ ವರ್ತಿಸುಗುಂ ಕೈಮಗತಿಯಿಂದಂ ಪ್ಲಾಹ್ಯವಾದಿ ವರ್ಣಂ ನಾಲ್ಕುಂ (ವಸ್ತು. ೫೬-೬೦) ; ಮಾನಭಂಗವದೊಂದು ಕಾಣದೆ ದೀನನಾಗಿಹು ದೆರಡು ನಾಟಕೆ ತಾನಜಯದದು ಮೂಟು ನಗಗಿದೆಯಾಗಿಹುದು ನಾಲ್ಕು (ಬಸವ. ೪೦-೬೨) ; ನಿಮ್ಮಂಭಟಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕೈ ಕಣ್ಣು ನೊಸಲಿನಲಿ . . . ವ್ಯಥಾ ಭಯವೇಕೆನುಕ ಕುರುರಾಯನನುವಾದ (ಕುವಾ. ೪-೨೬). ನಾಕು : ಕ್ರೀವೀರಕೇಶವದೇವರ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿ ಪ್ರೀತಿ ಎರಡಕ್ಕಂ ಎರೆಯ ಮತ್ತರು ನಾಕು ಕೆಂಗಾಡು ಮತ್ತರು ಅಯಿದು (ಸೌ. ೧೫. IX-೬, ೨೫೪-೬೩ ; 1189) ; ನಾಕು ಪಂಡನ ಕೂಡೆ ಕಾಡುವುದೇಕೆ ತಿದ್ದುವೆನೆನುಕ ರಥವನು ನಾಕು ತರದಲಿ ಮೂಡಿದು . . . ಐದಿನನು ದ್ರೋಣ (ಕುವಾ. ೨-೪೨) ; ಜೋಕೆ ಮಾಡದೆ ಮೇಲ್ಪಾಯಿದು ಕುದುರೆಗಳ ನಾಕು ಕಾಲನು ಪಡು ದಿಡಲು ಆಕಾಶದಿಂದ ಬಿಡುಂಕು ತುರಗಗಳು ಭೂಕಾಂಕೆ ಯೊಳುರುಳಿದವು (ಅಂಜನ. ೬-೧೧೮) ; ನಾಕೂ ಮೂಲೇಗೇ ನಾಕೂ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಗಂಟೆ . . . ಭೈರವಸ್ತೇರು ಕೋಕಾ ತಲ್ಲಣಿಸೇ ಹಂದಾವು (ಹುಟ್ಟ. ೧೧೦). ನಾಲುಕು : ಮೇಲಾದ ನಾಲುಕು ಮತ್ತರು ಕೆಯ್ . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವನ್ನಾಡಿ ಪ್ರತಿಪಾಸನಮಂ ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌ. ೧೫. XI-೬, ೫೦-೬೧ ; 1138) ; ಮೈಸನಗೇಳುಮಂ . . . ಕರಣ ನಾಲುಕುಮಂ ತನು ಮೂಟುಮಂದಿದಂ ಸುಸುಕಿಂಸುತ್ತ ಚತ್ತದೊಳ

ಗೀತನ ನಿರ್ಮಲ ಧರ್ಮಮೂರ್ತಿಯಂ ಪಸರಿಸಿ ಭನ್ನವಿಲ್ಲದಿರುತ್ತಿರ್ಪು
ಮಹಾಮುನಿಮುಖ್ಯನೊಪ್ಪಿದಂ (ಮಲ್ಲಾ. ೩-೭೩); ಬೆಳಗಿದವು
ಬೊಂಬಾಳದೀವಿಗೆ ಬಲದೊಳಾನೆಗೆ ಹತ್ತು ರಥಕಾವಳಿಗೆ ನಾಲ್ಕು
ಹಯಕೆರೆದು ಕಾಲಾಳಗೊಂದೊಂದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೩೩);
ಅವನಿಜಾಸುತ ಕೇಳು ಸರಿದವು ದಿವಸ ನಾಲ್ಕು (ತೋರಾ. ೩-೪-೨೯);
ಶಿವನೊಳು ಸೇನುನ ಮಿನಾಸೇತನಪರಿವಾರದಂತೆ ನೂತನಾಯುವ
ಸದ್ಗುಣದೊಪ್ಪು ನಾಲ್ಕು ಜಾತಿಯಂಗನೆಯೊಪ್ಪಿದರು (ಮೋಹತ.
೧೫-೨೪).

ನಾಕಪ್ಪತ್ತು = ನಾಲ್ಕರಿಂದ ಗುಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಇಪ್ಪತ್ತು; ಎಂಭತ್ತು;
ನಾಕಪ್ಪತ್ತು ಅಗಿ ಹೋತು ಮುಖ್ಯ (ಮುಖ್ಯ. ೧೧). ನಾಲ್ಕನೆಯ,
ನಾಲ್ಕನೇ, ನಾಲ್ಕನೇ = ನಾಲ್ಕರ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ, —
ಅಂತಸ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ; ಚತುರ್ಥ: ಶ್ರುತೇವಳಿಗಳ ನಾಲ್ಕನೆಯವರ
ಗೋವರ್ಧನರಂಬ ಭೂರರುಜ್ಜಯಂತಮಂ ವಂದಿಸಲೆಂದು ವಿಹಾರ
ಸುತ್ತಂ ಬರ್ಹಾರಾ ಕಾಂಡೀನಗರಕ್ಕೆ ವಂದು (ವಡಾರಾ. ೩೩-೨೩);
ಪ್ರೀತಾಜ್ಜವಿಜಯಸಮೃದ್ಧ ಸತ್ಯವಾಖ್ಯ ಬೆಮ್ಮನದಿಗಳಾಳುತ್ತ
ನಾಲ್ಕನೆಯ ವರ್ಷದ ಮಾಗ್ಗುಸಿರಮಾಸದ ಪೆಜಿತಲದಿವಸವಾಗಿ
(ಎಕ. III, ಪ್ರೀರಂಗ. ೧೪೮-೩; ೨೦೪ ?); ಕ್ಷೇಮಂಧರನೆಂಬೊಂ
ನಾಲ್ಕನೆಯ ಕುಲಧರಂ . . . ಅಪ್ಪಪ್ರಮಾಣ ಸಂವತ್ಸರಾಯು
ಪ್ಪನುಮಾಗಿ (ಚಾಪುಂ. ೧೦); ಕರುಳ ಮೂಲೆಯ ಯಡದ ಕೈಯಲ್ಲಿ
ವಿಡಿದು ಕಂಠಕೆ ತೊಡೆದು ಮಾಡ್ಲೆ ನೈಸಿಂಪ ನಾಲ್ಕನೇ ಅವತರಣ (ಗುತಾ.
೧೯-೨೪); ನಾಲ್ಕನೇ ವೇಗಾ ಭರ್ವ ದೇಹದಲ್ಲಿ ನಡುಕೆ (ವಿವಚ. ೯-೫).
ನಾಲ್ಕಯ್ಯ = ಕೆಲವು; ಹಲವು: ಅರಸಂ . . . ತನ್ನೇಜಾದ ವಾರುವ
ದೊಡವರ್ಪ ನಾಲ್ಕಯ್ಯ ಕುದುರೆಗಳೆರೆಸು . . . ಮೈತಂಪಾಯನನ
ವೀಡಾವುದೆಂದಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಬೆಸಗೊಳ್ಳುವಂ (ಕಾದಂಬ. ೪೩೪). ನಾಲ್ಕರ
ಚಳಿ = ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ತಪ್ಪದೆ ಬರುವ ಚಳಿಪ್ಪರ:
ದೇಹಾದ್ಯಂತವೂ ಬೆಂಬರಿಟ್ಟು ನಾಲ್ಕರ ಚಳಿ ಬಂದವರ ಹಾಗೆ ಅವನು
ಗಡಗುಟ್ಟಿ ನಡುಗಲಾರಂಭಿಸಿದ (ಬಸ. ೪೩). ನಾಲ್ಕಾರು = ಕೆಲವು;
ಹಲವು: ಉಳ್ಳ, ಸೈಂಧವ, ಹಿಪ್ಪಲಿ . . . ವಿಸೀರಿದರೊಡು
ನಸ್ಯಂಗಿಯ ನಾಲ್ಕಾರು ಹನಿ ಸೋಕಿದ ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿಯೆ ಮೈಮರಡು
ಎಚ್ಚರಹುದು (ಸಕವ್ಯ. ೧೪೧); ತೀರ್ಥದಲ್ಲಿಯೆ ಪರಿಸರದ ನಾಲ್ಕಾ
ರೂರು ಬಾಲ್ಯದೊಳಾದಿದ ಉರು (ಇಂಜಾ. ೯-೩೧); ಹೀಗೆಯೇ
ನಾಲ್ಕಾರು ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆದವು (ಹುಟ್ಟ. ೧೩೨). ನಾಲ್ಕಕಾಲ =
ಕೆಲವು ವರ್ಷ; ಕೆಲವು ಕಾಲ, — ಸಮಯ: ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ
ನಾಲ್ಕಕಾಲಬದುಕಿರಬೇಕಾದರೆ ನನಗೆ ತೋರುವುದು ಒಂದೇ ಮಾರ್ಗ
(ವಚ. ೧೧೨). ನಾಲ್ಕುಗೆಯ = ೧. ನಾಲ್ಕು ಭಾಗವನ್ನಾಗಿ
ಮಾಡು: ರಘುರ ನಾಗಯ್ಯಂ ತನ್ನ ಮಾಡಿಸಿದ ದೇಗುಲಕ್ಕೆನ್ನು . . .
ಅ ಪನ್ನಿಮೃತ್ತ ಕೆಯ್ಯಂ ನಾಲ್ಕುಗೆಯ್ಯು[ದೇವ]ಮನ್ಯ[ಗ್ನಾ]ಗಿ
ಬಾಲ್ಯುಡು (ಸಾ. ೫೧. XI-1, ೩೪-೧೩; ೨೨೨). ೨. ನಾಲ್ಕರನ್ನು
ಮಾಡು: ಒಂದೊಂದು ಮಾನಸಂಭಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕುಗೆಯ್ಯು ಸಮಚಿತು
ರಸ್ತ್ರಂಗಕಪ್ಪ ಪದಿನಾಟುಬಾವಿಗಳವಜವಜಿ ಬಾಹ್ಯಕೋಣದ್ಯುಸಿತ
ಪಾದಪ್ರಕ್ಷಾಳನಾರ್ಥಂ ಕಾಂಚನಕುಂದದ್ಯಯಂಗಳಂ ನೆಜೆ ದು
(ಚಾಪುಂ. ೪೪). ನಾಲ್ಕುಜನ = ಹಲವು ಜನ: ಅನೇಕ ಮಂದಿ;
ಜನತೆ: ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ ನಾಲ್ಕುಜನ ಒಪ್ಪುವ ಹಾಗೆ ಇರಬೇಕು
(ರೂ. ೧೩). ನಾಲ್ಕುಜಾತಿ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ ಮತ್ತು
ಶೂದ್ರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣ:(೬). ನಾಲ್ಕು ತಿಜ = ನಾಲ್ಕುಬಗೆ, —
ವಿಧ: ಶಿಕ್ಷಾವ್ರತವಿಡು ನಾಲ್ಕುತಿಜನನೂನಾಗಮದೊಳ್ (ಕಾಂ. ೩೪).

೧-೯೦). ನಾಲ್ಕು ದಿನ = ನಾಲ್ಕು ದಿವಸ: ಲೇಸೆನಿಸಿಕೊಂಡು
ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಬದುಕಿದರೇನು (ಬಸ. ೧೫೪). ನಾಲ್ಕು ದಿವಸ = ಕೆಲವು
ದಿನ: ನಾನು ಬಡತನದಿಂದ ಸಂಪತ್ತುನ್ನು ಕಂಡೆ. ಅದನ್ನು ನಾಲ್ಕು
ದಿವಸ ಅನುಭವಿಸಿದೆ (ಸಬಸ. ೩೩೪); ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲೊ ನಾಲ್ಕು
ದಿವಸ ಇದ್ದು ಹೋಗು (ರೂ. ೧೩). ನಾಲ್ಕು ದೆಸೆ = ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕು;
ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ: ವಸುಧೇಶ್ವರನ ವಲ್ಲಭ ನಾಲ್ಕು ದೆಸೆಗಳನ್ನೀಡುತ . . .
ಎನಲು (ಬಸ. ೪೩-೧೦); ಹೋಗಹೋಗಲು ಮತ್ತೆ ಕುದುಬಲ
ಸಾಗರದ ಭಟಲದಂ ಲಳೆಯಲಿ ತಾಗಿದರು ತುಡುಕಿದರು ತಡೆದರು
ನಾಲ್ಕು ದೆಸೆಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೨೫). ನಾಲ್ಕು ನಾಲಿಗೆಯಾಗು =
ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವ ಅವಕಾಶವುಂಟಾಗು, — ಶಕ್ತಿಬರು:
ನುಗುವಂಗೆ ನಾಲ್ಕುನಾಲಿಗೆಯಾದ ಮೇಲಿನೇನನ್ನೇನು (ಪುರಂದ.
೨-೩೩-೨). ನಾಲ್ಕು ನೀರ, ನಾಲ್ಕು ನೀರು = (ಮುಟ್ಟಾದ) ನಾಲ್ಕನೆಯ
ದಿನ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಎರೆದುಕೊಳ್ಳುವ ನೀರು; ಶುದ್ಧಿ ಜಲ: ಬೆಡಗಿನ
ತುಂಬುಜವನೆ ನಾಲ್ಕು ನೀರನು ಮಿಂದಕೊಲುವಿಂದ (ಸಾ. ೩೪).
ಪುಷ್ಪವತಿಯಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ನೀರು ಮಿಂದು ಒಪ್ಪದಿಂದಾಭರಣವಿಟ್ಟು
(ಜಿ. ೩೪. ೫-೨). ನಾಲ್ಕು ನೀರ್ಮಾ = (ಮುಟ್ಟಾದ) ನಾಲ್ಕನೆಯ
ದಿನ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಸ್ನಾನಮಾಡು: ಜನಕಮತೆ ನಾಲ್ಕುನೀರ್ಮಾಂಮ
ನಾಡೆ ಬೆಳ್ಳಸದನಂ ವಿರಾಜೆ . . . ಸಜ್ಜೆ ವನೆಗೆ ವಿಜಯಂಗೈಯ್ದಳ್
(ಕರಾಮಾ. ೧೫-೩೨); ಚತುರ್ಥದಿವಸಸ್ನಾತಾ = ನಾಲ್ಕುನೀರ್ಮಾಂಮ
ಸ್ತ್ರೀ (ಸೀತಾ. ೨೩-೧೯); ಕೆಲವಾನುಂ ದಿವಸಕ್ಕೆ ರುಗ್ಗಿಹೆಮ್ಮಹಾದೇವಿ
ನಾಲ್ಕುನೀರ್ಮಾಂಮ ಮಂಗಳವಸದನಂಗೊಂಡು (ಬಂ. ೪-೩ ಪ).
ನಾಲ್ಕು ಮಡಿ, ನಾಳು ಮಡಿ = ನಾಲ್ಕುಪಟ್ಟು; ನಾಲ್ಕುಡಿ: ಚಲುವಿಗೆ
ಹಿಮವಂತಮತೆಗಗ್ಗಲೆ ರಮಾದೇವಿಯ ಮಹಾಮಂಗಳತೆಗಿಮ್ಮಡಿ
ನಾಲ್ಕು ಮಡಿ ಸೊಬಗಿರೆ ಸರಸ್ವತಿಯ (ತೋರಾ. ೩-೩-೧೪); ನಳ
ಭೂಪನೇ ಸರಲೋಕದೊಳಗುತ್ತಮನಲಾ ತಪ್ಪಿ ಪಾರ್ವತಿಗೆ ನಾಳು
ಮಡಿ ಮಿಗಿಲೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿ ಕಾಳು ಬಳಸಿತೆ (ತೋರಾ. ೩-೨-೧೪).
ನಾಲ್ಕು ಮಾಡು = ನಾಲ್ಕು ಹೋಳುಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ನಾಲ್ಕು
ಭಾಗ ಮಾಡು: ಈ ಕಬ್ಬಿನ ಜಲೆಯನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಮಾಡಿ ನಾಲ್ಕು
ಜನಕ್ಕೂ ಕೊಡು (ರೂ. ೧೩). ನಾಲ್ಕು ಮಾತು = ಕೆಲವು ಮಾತು:
ಸಮಾಧಾನಪರವಾದ ನಾಲ್ಕುಮಾತಿನ ವಿನಾ ಬೇರೆ ವಿನು ಮಾಡ
ಬಲ್ಲಳು? (ಗೀತಾ. ೩೫). ನಾಲ್ಕು ಯೋಗ = ಆತ್ಮಧ್ಯಾನ, ರೌದ್ರ
ಧ್ಯಾನ, ಧರ್ಮಧ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು
ಧ್ಯಾನಗಳು: ನಾಲ್ಕು ಯೋಗವ ಧರಿಸಿ . . . ಬೋಧಿಸ ನಾಲ್ಕು
ಗಣದಾಚಾರ್ಯರದಿಗಳ ವಿಚಿತ್ರದಿ ನುತಿಸಿ ವಂದಿಸೆ (ಸಾಗ. ೧-೨೮).
ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣ = ನಾಲ್ಕುಜಾತಿ: ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳೊಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ
ಕ್ಷತ್ರಿಯಂ ವೈಶ್ಯನಂದಿ ಮೂಜು ವರ್ಣಂ ದ್ವಿಜಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ
(ಮಂಗ. ೩೪-೧). ನಾಲ್ಕು ವೇದ = ಋಕ್ಕು, ಯಜುಸ್ಸು,
ಸಾಮ ಮತ್ತು ಅಥರ್ವಣ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳು;
ಚತುರ್ವೇದ: ಶ್ರುತಿಗಳೂ ನಾಲ್ಕು ವೇದವೂ ಹುಸಿಯದೆ . . .
ಕೊಡಲ ಸಂಗಮನಲ್ಲದಿಲ್ಲೆಂದು ವೇದ (ಬಸ. ೫೩೦); ಮಕ್ಕಾಂವ
ತಾರದಿ ನಾಲ್ಕು ವೇದವ ತಂದೊಡ್ಡಿ ವೆಂಕಟೇಶ (ಪುರಂದ. ೨-೩೪-೧).
ನಾಲ್ಕು ಸಾಸಿರ, ನಾಳು ಸಾವಿರ = ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ:
ಪೊಲೊಳಾದ ಜನದಲಿವುಮಂ . . . ರೇವತೀಮಹಾದೇವಿವರಸು
ನಾಲ್ಕು ಸಾಸಿರ ಮಳುಟಿಬದ್ದರಿಂ ಪರಿವೃತನಾಗಿಯೊಡ್ಡೊಲಗಂ
ಗೊಟ್ಟಿರ್ದ ಪರುಣಮಹಾರಾಜಂ ಕೇಳು (ಧರ್ಮಾ. ೫-೨೦೩);
ಅಜುಸಾಸಿರ ಕಾಲಾಳು ಗಣಗಳೆಂಬ ವಾರುವ ನಾಲ್ಕು ಸಾಸಿರದ

ಮೇರೆಯ ಬಲವ ಖಾಸಗಿಗೆ ತೋರಿಸಿದನು ಕೈರಿತಿಖಾನನೇಂಬನನು (ಕಂಠವಿ. ೧೧-೪೪); ನಾಕುಸಾವಿರ ತೇಜಿ . . . ನೂಜಾನೇ ನೂಕಿತು ಕಾಟಿಣ್ಣನ ಮೇಲೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೧೦). ನಾಲ್ಕೆಂಟು=ಕೆಲವು; ಹಲವಾರು : ನಾಲ್ಕೆಂಟು ದಿನಮಂ ಮುನ್ನಿ ಗಜಪುರಮಂ ಪೊಕ್ಕು ವಿಳಾಸದಿನಿದು (ಭರ್ತಾಪು. ೨-೨೦೬); ನಾಲ್ಕೆಂಟು ದಿನದೊಳು ಕಂತುಸನ್ನಿಭನ ನಾ ತಪನು (ಕಂಠವಿ. ೯-೧೪೫). ನಾಲ್ಕೆರಡು=ಕೆಲವು; ಹಲವಾರು : ಬಸವರಾಜಂ . . . ಮುತ್ತಬ್ಬೆಯ ಪಕ್ಕದೊಳು ಶಿನ ಪ್ರಸಾದಸಂತುಷ್ಕತ್ವದಯನಾಗಿ ನಾಲ್ಕೆರಡು ಪರುಷಂ ಸುಖದೊಳಿರೆ (ಬಸವ. ೨-೧೦); ನೀಂ ನಾಲ್ಕೆರಡು ಪಗಲೊಳೆಮ್ಮೊಡೆಯನ ಕೈಯ ನನೆಯ ಕೋಲ ಕಾಲಾಟಮಂ ಕಾಣ್ತೆರ್ (ಚಬ್ಬಿ. ೧೪೮). ನಾಲ್ಕೊಂದು= ಐದು : ಆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪ್ರಸಾದವೆಂಬ ಮಹಾವೃಕ್ಷ ತನ್ನ ಚಕ್ರಕ್ರಿಯ ರೀಲಾವಿನೋದದಿಂದ ಪಂಚಶಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕೊಂದು [ಪಾಪಾಂ. ನಾಲ್ಕೊಂದು] ಹೂವಾಯಿತು (ಭಸವ. ೫೪-೪೬); ನಾಲ್ಕೊಂದು ಕೋಶದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿ ಇದ್ದು . . . ನಾಲ್ಕೊಂದು ಯಜ್ಞ ಪತಿಳಿದು ಮಾಡಿ ನಿತ್ಯ ನಾಲ್ಕೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಂಗಳ ಬಂಧನವ ಮಾಡು (ವಿವಾಸ. ೬-೩). ನಾಲ್ಕೊಡ್ಡಿ=ಹದಿನಾರು : ನಾನು ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುವುದು ನೀವು ಕೋಡೋ ನಾಲ್ಕೊಡ್ಡಿ ಒಕ್ಕಾಳಿಗೆ ಎಂಬ ತಿಳಿದಿ ರೇನು? (ಚಳವಂ. ೯೭). ನಾಲ್ಕೊಪ್ಪತ್ತು=ಕೆಲವು ಕಾಲ : ಈ ಅಂಚಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಅಳುಕದ ಒಂದೇ ಒಂದು ಜೀವ ನಾಲ್ಕೊಪ್ಪತ್ತು ಬದುಕಿ ಹೋಯಿತು (ಹೊಸಪ್ಪಿ. ೧೯೭); ಇನ್ನೂ ನಾಲ್ಕೊಪ್ಪತ್ತು ಬದುಕಿದ್ದ ನವುಗ ತಿನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ಅದೇ ಅನ್ನಿ (ಹಿಮಗು. ೩). ನಾಲ್ಕು, ನಾಲುಮರು, ನಾಲ್ಕು, ನಾಲ್ಕುರು=ನಾಲ್ಕುಮಂದಿ,—ಜನ : ಇಂದ ಕಾವರ್ನಾಲ್ಕು ಮೂಲೆಪರುಂ (ಇ. VI, ೧೦೨-೧೪; 777 ?); ಪರದರ್ಗಾ ಪಾರ್ವರ್ಗಾಯ್ತರಸರ್ಗಾ ಕುದಿಯರಪ್ಪ ನಾಲ್ಕುರ್ಗಾಳು ಸ್ಥಿರಗೋಪಾ ಧ್ಯಾಯಕ್ಕಾಪರಿಪಾಲ್ಕುಕ್ಷೇತ್ರ ಕೆಳಗೆ ಕ್ರಿಯೆಗಳ್ (ಕನಾ. ೧-೬೫); ಆ ಸಭಾಮಂಟಪದ ಧರ್ಮಂ ತನ್ನ ನಾಲ್ಕುರ ತಮ್ಮಂದಿರೊಡನೆ ದೇವೇಂದ್ರಲೀಲೆಯೆಂದೋಲಗಂಗೊಟ್ಟಿರೆಯಿರೆ (ಪಂಪ. ೬-೫೪); ಆ ಬಲದೇವಾಶ್ವತ್ಥಾಮರುಮಿದರ್ವರವರವರು ಮಲ್ಲದೆ ಕೃಪ ಕೃತಮರ್ವರುಮಿದರ್ವಂತು ನಾಲ್ಕುರೊಳೊರ್ಬಂಗೆ ವೀರಪಟ್ಟಮಂ ಕಟ್ಟಿ (ಗದಾಯು. ೩-೫೯); ಸರಿದರೇ ನಾಲುಮರು ರಾಯನ ಮರಳಲೀಯದೆ ಮತ್ತೆ ಮಾರುತಿ ಹರಿಸಿದನು ನಿಜರಥವನು (ಕುವ್ಯಾಪ್ಪ. ೨-೭೭); ನಾಲುಮರು ಸಂದನರಿಗವನೀಪಾಲ ತೇಜೋರಾಜಿ ಮಿಗೆ ಸಮ್ಮೇಳವಿಸಿದುದು ಮಜ್ಜಿದುದವರಭ್ಯುದಯ ದಿನದಿನಕೆ (ತೊರಣ. ೧-೪-೪೨); ಎನ್ನೊಲ್ಲು ಬೇಬ್ಬದಂ ನೆಟ್ಟನೀಗುಂ ನಾಲ್ಕುರೆಯುಂ ನಾಗರೋಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೧); ಮಿಕ್ಕ ನಾಲ್ಕುರನ್ನು ಸಾಯ ಬದಿದನು ಮುಂದೆ ಕೌರವರಾಯನನು ತಾಗಿದನು ಧೀಮನ ದಾಯ ಬಂದುದು ಸಕಲ ಕುರುತಳತಂತ್ರ ತಲ್ಲಣಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾಪ್ಪ. ೨-೮೨); ಚಳಗತಿಯ ವಾಜಿಗಳು ಕೋಡೊಯ್ದು ಕುಹಿದವು ತಮಸೆಯಲಿ ನಾಲ್ಕುರು ಕಳಿದರಾ ತೀರದಲಿ ಜಲದಾಹಾರದಲಿ ತಮಿಯ (ತೊರಣ. ೨-೪-೪); ಲಲನೆಯೊಲಿವುದಕಿದೆ ಉಸಾಯವು ಹಲವು ಮಾತೇನೆಂದು ನಾಲ್ಕುರು ಸಳಸ ರೂಪನು ತಾಳ್ದರಿತ್ತಲು ಧರಣವಲ್ಲಭರು ನೆಲದು ಬರುತಿರೆ (ಸಳಸ. ೩-೪೯).

[ದೇ.|| ತಮಿ. ನಾಲ್ಕು, ನಾನ್ಕು, ನಾಲ್, ನಾಲು; ಮಲ. ನಾಲ್ಕು, ನಾಲ್, ನಾಲು, ನಾನ್; ತುಳು. ನಾಲು; ಕೊಡ. ನಾಲೀ; ತೆಲು. ನಾಲುಗು, ನಾಲ್ಕು, ನಾಲುವು; ಗೊಂಡಿ. ನಾಲುಂಗ; ಕುಂ. ನಾಲ್ಕಿ, ನಾಲ್]

ನಾಲ್ಕುವರೆ, ನಾಲ್ಕುರೆ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಮತ್ತು ಅರ್ಧ ಸೇರಿ ಆದ ಮೊತ್ತ : ರತ್ನಪ್ರಭೆಯಂ ತೊಟ್ಟು ನಾಲ್ಕುವರೆ ಸರಕಭೂಮಿವರಂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಮುಷ್ಣಮುಂ (ಚಪ್ಪ. ೧೧-೬೪); ನಾಲ್ಕುವರೆ ಸರಕದೊಳ್ ಬಗೆಯಲ್ಪರನುದ್ವಿತರಂ ಮಹೋತ್ಸವಂ (ಪರ್ವನಾ. ೫-೨೫). ನಾಲ್ಕುರೆ : ಕರಗಂಗುಮಾಗಳೆ ವಜ್ರಮುಮಿರದನಿಪುಷ್ಪಮಯಮಾಗಿ ನಾಲ್ಕುರೆನಲನತ್ತರದೆಯಗ್ಗಿಗಮ್ಮೆಕ್ಕೊಡರಿಕೊಳ್ಳು ಮನಿಪ್ಪ ತೀತಮಯ ಮಾಗಿರ್ಕಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೬-೯). [ನಾಲ್ಕು + ಅರೆ]

ನಾಲ್ಕುವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಖಡ್ಗಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ : ಪೂರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಮೇಲಾಗಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿಗೋಲ್ಕಳ ಘಾತವು ಪುರುಷರಿಂದ ನಾಲ್ಕುಬಾರಿ ಆವರಿಸಿದೊಂದು ಮಾದಲು ತಕ್ಕಂಥಾದು ಅದು ನಾಲ್ಕುವೆಟ್ಟಿನ ಬದಿತಳನೆಂದು ನುಡಿಯಲ್ಪಡುವುದು (ಖಡ್ಗ. ೫-೪೦). [?]

ನಾಲ್ಕುಟಿ (ನಾ). (ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವಿರುವ) ನಾಲ್ಕು ರ ಗುಂಪು,— ಸಮೂಹ : ಈ ಮುಕ್ಕೂಟಿನಾಟಕದೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ . . . ಅಣಕನಾಟಕವೂ (ಸ್ಯಾಟರ್ ನಾಟಕ) ಸೇರಿ ನಾಲ್ಕುಟಿ ನಾಟಕವೂ ಆಗಿದೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. X, ೩೬೫).

[ನಾಲ್ (< ನಾಲ್ಕು) + ಕೂಟಿ]

ನಾಲ್ಕುಷಧಿ (ನಾ). (ರೋಗ ತೀವ್ರವಾಗಿದ್ದಾಗ ನೀಡುವ) ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿದ್ರವ್ಯ; ೧೧ ಸಂಧ್ಯಾಕರಣ, ಶಲ್ಯಾಕರಣ, ಮೃತಸಂಜೀವಿ ಮತ್ತು ಸಂಜೀವಿ : ಗಿರಿಯ ಮೇಲಿರುತಿರ್ಪ ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯದೌಷಧಿ ನಾಲ್ಕು ಸಂಧ್ಯಾಕರಣ ಶಲ್ಯಾಕರಣ ಮೃತ ಸಂಜೀವಿ ಸಂಜೀವಿ . . . ಅದನಜ್ಞಾನ ತಂದುದನೆ ಮರುತಸುತ ನಾಲ್ಕುಷಧಿಯಲಿನ್ನೇನು ಗುಣವೆಂದ (ತೊರಣ. ಪಂ. ೭೧೦-೪).

[ನಾಲ್ಕು + ಔಷಧಿ]

ನಾಲ್ಕುಂಡೆಗೆ 'ನಾಲ್ಕುಂಡುಗೆ' ನೋ.

ನಾಲ್ಕುಂಡುಗೆ, ನಾಗಂಡುಗೆ, ನಾಘಂಡುಗೆ, ನಾಲ್ಕುಂಡುಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ; ನಾಲ್ಕು ಕಂಡುಗೆ : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀದಾಚಿಸ್ವರ್ ಜಯ ಮೆಮ್ಮ ಸಂವತ್ಸರದ ಉತ್ತರಾಯಣಸಂಕ್ರಾಂತಿ ಅನ್ನು ನಾಲ್ಕುಂಡುಗೆದ ಬೆದೆ ಮಣ್ಣುನ್ ಕೌಣ್ಣಿನ್ನಗೋತ್ರದ ದೇವದತ್ತಗ್ಗೇ ಇತ್ತಾರ್ (ಎಕ. XVI, ಪಾವನ. ೧೧-೨; 754); ನಾಲ್ಕುಂಡುಗೆ ಕೊಡಗಿ ಅಚ್ಚೆತ್ತ ತಾರಂಬರಂ ಸಲ್ಲಂ (ಎಕ. III, ಸಂಜನ. ೧೯೨-೧೨; 968); ಇಪಗೊಣ್ಣಿನ ಒರೆಯ್ಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಡಗೆ ಪಕ್ಕ ಗಟ್ಟಿ ನಾಲ್ಕುಂಡುಗೆ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೧-೧೨; 1020 ?). ನಾಗಂಡುಗೆ : ಚಕ್ಕಗುವುಡನೆ ಕೆಡೆಯು X X X ಗಡ್ಡೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬೆದ್ದಲು ನಾಗಣ್ಣುಗೆ ಶಿವಾಲ್ಕಕ್ಕೆ ಗಡ್ಡೆ ಬೆದ್ದಲುಮಂ . . . ಚಾವುಡಗವುಡ ಬಿಟ್ಟಿ ದಾಸ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೫೭-೨೬; ?); ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಎರಡು ಮಂಡುಗೆ ಎಳ್ಳು ನಾಗಂಡುಗೆ ಜೋಳ ಆಗೇ ಆಯ್ತು (ಮಟ್ಟಿಪ. ೧೭೮). ನಾಘಂಡುಗೆ : ಬಡಮೂಡಲ ತಾಕಿನಡು ನಾಘಣ್ಣುಗೆ (ಎಕ. XIV, ಗಂಡು ಹೆ. ೧೨೪-೪೨; 1510). ನಾಲ್ಕುಂಡುಗೆ : ಮಹೀದೇವಭಟಾರದ ಗುಡ್ಡಂ ನಿರವದ್ಯಯ್ಯಂ . . . ಉಜ್ಜಿನಿಯೊಳ ನಾಲ್ಕುಂಡುಗೆ ಭತ್ತಮು ನಿತ್ತರ್ (ಎಕ. VI, ಚಕ್ಕಮ. ೭೫-೧೨; 1060 ?).

[ನಾಲ್ (< ನಾಲ್ಕು) + ಕಂಡುಗೆ (< ಮಂಡುಗೆ)]

ನಾಲ್ಕುರೆ (ನಾ). ಪಗಡೆಹಾಸಿನ ಚತುರ್ಬಾಹುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮನೆಗಳ ಸಾಲು : ತತ್ಪುರ ದಿನ ಶಶಿವೀಧಿಗಳುನ್ನತೆಯೊಳೊಪ್ಪುವೆಡೆ ಪಗಡೆಯ ನಾಲ್ಕುರೆದಂತೊಪ್ಪಿದುವು (ಇಯಾ. ೧-೫೫).

[ನಾಲ್ (< ನಾಲ್ಕು) + ಗರ]

ನಾಲ್ಕು ರೈ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಕೈ : ಪಾಲ್ಕುಡಲ ತೆರೆಯ ಬೊಂಬಲಕ್ಕಂ
ಜೀರಿಗೊಡನ ಪಾಲ್ಕು ಕಂ ಮಿಡುಗುವಿಂಗೊಳ್ಳು ಕಗ್ಗುವಾದ ಮೇಲ್ಕು ಕಂ
ಪರಕಲಿಪ ಕೀಲ್ಕು ಕಂ ತಿಳಿದವರ ನಾಲ್ಕು ರದರಸುವೆನಿಸುವ ಓಲ್ಕು ದಿವತ್ತ
... ನೀವೆನ್ನು ಪಾಲ್ಕು ಕೈಯಂ ಬಹುದು ಕಾಲ್ಕು ಶಾಂತಮಲ್ಲ
(ವಿಶ್ವತ. ೩-೧-೧). [ನಾಲ್ಕು (<ನಾಲ್ಕು) + ಕೈ]

ನಾಲ್ಕು ಕೈ, ನಾಗುಳ (ನಾ). - ನಾಲ್ಕು ಕೈ : ತರುಗುಲ್ಕುಂಟು
ವಲ್ಲಿಗೆ ಜಮೀನೋರೊಂದೊಳ್ಳು ಕಂ ನಾಲ್ಕು ಕಂ ಕರೆಯಲ್ಕು ಬ್ಬ
ಮೇಷವಾದಮಲಮೋರೊಂದೊಳ್ಳು ಕಂ ... ವಿತ್ತರದಿದಿಕ್ಕುಗೆ
ಸಾರ್ವಕಾಲಫಲಮುಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋ. ೩-೬೦). ನಾಗುಳ :
ಇನಿತು ಬೇರೆ ನಾಗುಳಮನೆ ನೀರುಮನೆಬಿಡುಕೊಂಡು ಮತ್ತೊಕ್ಕುಳ
ಮುಪ್ಪನಿಗಾಗಿ ತೆಗೆದು (ಅಶ್ವತ. ೧೧-೬೧); ದೇವರಿಂದ ನಾಗುಳ
ಬ್ರಾಹ್ಮರಿಂದ ನಾಗುಳ ಉಭಯಂ ಯೆಂಬಿಕೊಳಗೆ ಗದ್ದೆಯನೂ ...
ಬಾಯಿಪಾಟಾಯ್ಕುಂಗೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಮಣುವಿನ
ಎಣ್ಣು ಕೊಳಗದೆ ಗದ್ದೆ (ಎಳ. XI, ಪೂಜನ. ೨೩-೩೯; 1410);
ಕೊಡುಗಿನ ತೊಕ್ಕು ನೂಜು ಹಲವ ನಾಗುಳ ನೀರಲ್ಲಿ ಕಷಾಯವೆತ್ತಿ
(ವೈದ್ಯಸಾ. 1, ೨೧೫). [ನಾಲ್ಕು (<ನಾಲ್ಕು) + ಕೈ]

ನಾಲ್ಕು ಲ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಕಡೆ, - ಪಕ್ಕ; ಸುತ್ತಮುತ್ತ :
ಸುಂದಿಲನೆತ್ತಿ ಸುತ್ತ ನಾಲ್ಕು ಲದೊಳಡರ್ಪ ಪಾಯ್ಡು ...
ಅದೊಂದು ಪಲ್ಲಮುಟಾ ಲಲ್ಲಿಯ ಜಲ್ಲಮನೆನೊಡರ್ಪತೋ (ಧರ್ಮಸಾ.
೩-೧೧೪). [ನಾಲ್ಕು (<ನಾಲ್ಕು) + ಕೈ]

ನಾಲ್ಕುಂಟು (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕು : ನಾಲ್ಕುಂಟುಗಳ
ಪಣ್ಣಾಣ್ಣು ಕಂ ಹೂನೋಟಿಮಿನ್ನುಲಿಯ ತುಂದಿಯರೆ ಚಪ್ಪರನೆ
ತೋಟಂ (ಕಾಲೂರ. ೩೪-೪೪). [ನಾಲ್ಕು (<ನಾಲ್ಕು) + ಗೊಂಟು]

ನಾಲ್ಕು ಕೈ, ನಾಗಳ, ನಾಗೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ; ನಾಲ್ಕು
ಕೊಳಗೆ : ಎಳನೊಮ್ಮದಿಕ್ಕಯ ಮಗನಯ್ಯಪಣಮೈಯನ ಕೊಟ್ಟ
ಮಣ್ಣು ಬಸದಿಗೆ ಪಡುವಣ ತೆಣ್ಣುತೋಣ್ಣುಮುಂ ತೆನ್ನೊಲದೊ
ಳ್ಳಾಲ್ಕೊಳವೆಡೆ ಪಕ್ಕ ಕುಟು (ಎಳ. X, ಕೋಲಾರ. ೯೦-೯೩; 903).
ನಾಗಳ : ಬೆಣೆಗೆಯುತ್ತ ಪರದ ಸೋಮುಡೊಡೆಯರಿಗೆ ನಾಗಳದ ಗದ್ದೆ
ಬದುಹುತಿಯ ಹಕಲು (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೪೯-೬; ?); ಹಿರಿ
ಮದ್ದು, ಕಳ್ಳಂಗಡಲೇಬೇರು, ಅರಗು ಇವು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ೧೬ ಹಲವನ್ನು
ನಾಗಳ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಷಾಯವ ಪಾಯಿಸಿ ... ಪಾಕವ ಮಾಡುವಾಗ
ಹಾಕುವ ಕಲ್ಪದ್ರವ್ಯ (ಸಕಪ್ಪ. ೧೨೬); ಗಂಧಿನವರೇ ಹೆಣ್ಣಿನವರಿಗೆ
ಅವರು ಬಡವರಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಐಗಳ ಭತ್ತ, ನಾಗಳ ರಾಗಿ, ಒಕ್ಕಳ ಕಾಳು
ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದುದುಂಟು (ಸನ್ನಾರು. ೬೨); ಉಪ್ಪಿಬಿದ್ದ ಮೂಗಲ ಗಂಜಿ
ಕುಡಿಯುವವನಿಗೆ, ಉಪ್ಪಿದ್ದರೆ ನಾಗಳವೂ ಸಾಲದು (ಗಾದೆ).
ನಾಗೊಳ : ನಾಳು ಪ್ರಿಯವಾಗಿ ನೆನ್ನು ಕೊಡಿಗೆ ಹೊಲದಲು ಪೊಳಗೆ
ನಾಗೊಳ ಕೊಟ್ಟಿಲು (ಎಳ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೫೦-೧೬; 1393).

[ನಾಲ್ಕು (<ನಾಲ್ಕು) + ಕೊಳ]

ನಾಲ್ಕು ಸಿರ, ನಾಲುಸಾಸಿರ, ನಾಲ್ಕು ವಿರ, ನಾಲ್ಕು ಸಿರ, ನಾಸಾವಿರ
(ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ನಾಲ್ಕುಸಾವಿರ : ಸುತರ್ಮಾನುಮಂ
ನಾಲ್ಕು ಸಿರ ರಫಂಪೆರಸು ದಕ್ಷಿಣದಿಶಾಭಾಗಕ್ಕೆ ವೇಬ್ಬು ತುಟುಪಂ ಕೊಳಿಸಿ
ದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೯ ನ); ಪರಮಪ್ರಮಾಣಮುಟುಸಾಸಿರಂಬರಂ
ಮತ್ತೆ ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಿತಿ ನಾಲ್ಕು ಸಿರಮಧಮಮಾತ್ರಮಿರ್ಲಾಸಿರಂ ಶರಾ
ಸನಮದು ಕ್ರಮಕ್ರಮದಿಂದಂ (ಶಾಂತಿ. ೬-೧೦೩); ಪಾರ್ಶ್ವದೇವರ
ಬಸದಿಗೆ ಕರಹದ ನಾಲ್ಕು ಸಿರದೊಳಗಣ ಕುಂಬದಿ ೩೦೦ ರೆ ಬಾಯು
ಕನ್ನದಿಗೆಯ ಸಂಬರಸನ ಮಗಂ (ಇಳ. XIX, ೨೬೩-೪೪; 1034).

ನಾಲುಸಾಸಿರ: ಕಾಂಗಿನ ಮರಂ ನಾಲುಸಾಸಿರಂ (ಎಳ. VI, ಕಡೂರು.
೫೧-೫೯; 1169). ನಾಲ್ಕು ವಿರ : ಅಳ ಕೊಂದನು ಕಲ್ಪವನು
ತುರಗಾಳಿಯನು ನಾಲ್ಕು ವಿರನ ತುಂದಾಲಭಟಿಗಳ ತುಂದಿಸಿದ
ನೊಂದರಡುಸಾವಿರವ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೧೬). ನಾಲ್ಕು ಸಿರ: ನಾಲ್ಕು ಸಿರದ
ಮೂನೂಜಾರ್ಪತ್ತು ಮಹಾಧ್ವಜಂಗಳಿಂದಂ ... ಎಸೆವ ಪತಾಕಾವನಿ
ತಳಮೊಂದುಯೋಜನಮಗಲಂ (ಅವಿಶ್ವ. ೧೦-೩೩ ನ); ನಾಲ್ಕು ಸಿರದ
ಮೂನೂಜಾರ್ಪತ್ತು ಮಹಾಧ್ವಜಂಗಳಂ (ಅವಿಶ್ವ. ೬-೨೦ ನ);
ಸುಮಿತ್ರನಂತೆಗೆಯ್ದನೆಂದು ನಾಲ್ಕು ಸಾಹಸಭಟರನ್ನ ಸುಭಟಿಗ್ಗ
ನಾಲ್ಕು ಸಿರ ಪೊನ್ನಂ ನುಡಿದು ... ಮನೆಗೆ ಪೋಪುದುಂ (ಸುಕುಮಾ.
೬-೪ ನ); ತನು ನಾಲ್ಕು ಸಿರವಿತ್ತಿದನೆಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಾ. ೧-೬೬).
ನಾಸಾವಿರ : ಗುರುಗಳಿದಿರಲಿ ವೀರವೇ ಸಾಕಿರಲಿ ಮೂದಲೆಯೆನುತಲಾ
ವಿಲುದಿರುವ ಮುದ್ದಿದಿದರು ನಾಸಾವಿರ ಮಹಾರಥರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬.
೧-೬೬).

ನಾಲ್ಕು ಸಿರ, ನಾಲ್ಕು ಸಿರ - ನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ ಜನ :
ನಾಲ್ಕು ಸಿರವ್ ಮನೋನಯನವಲ್ಲಭೆಯೊಳಂ ... ಭೋಗಿಸಿದಂ
ಲಲಿತಾಂಗವಲ್ಲಭಂ (ಅವಿಶ್ವ. ೨-೬೯ ನ); ಆ ಸಾಹಸಭೂಷಣ
ನಾಲ್ಕು ಸಿರವ್ ಕುಡದ ಕೊಸುಗಳೆರಸು ... ಅಮಕದೀಕ್ಷೆಯಂ
ಕೆಯೊಂದಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೪-೪೪).

[ನಾಲ್ಕು (<ನಾಲ್ಕು) + ಸಾಸಿರ]

ನಾಲ್ಕುಂಗಳ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು : ನಾಲ್ಕುಂಗಳೊಳ್ ಜೀರ್ಣ
ಪರ್ಣದ ಸಂಸೇವನೆ ಮಾಸಪಂಚಕದೊಳಾಯ್ತು ತಂಗೆ ವಾತಾರನಂ
(ಕುಚಂ. ೨-೯೯). [ನಾಲ್ಕು (<ನಾಲ್ಕು) + ತಿಂಗಳ]

ನಾಲ್ಕಿನ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ದಿವಸ : ಮಾವಂ ... ನಾಲ್ಕಿನದ
ಕೆಲಸಮೊಂದೇ ದಿನದೊಳಾಗುವಂತೆನಗುತಿರ್ಪಂ (ಮಲ್ಲ. ೧೬-೧೮).
'ನಾಲ್ಕಿನಗಾಣ' ಪರಾ. [ನಾಲ್ಕು (<ನಾಲ್ಕು) + ದಿನ]

ನಾಲ್ಕಿನಗಾಣ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳನ್ನು ನೋಡು.
೨. (ಮುಟ್ಟಾದ ಹೆಂಗಸು) ಮೈಲಿಗೆಯ ಮೂರು ರಾತ್ರಿ
ಗಳನ್ನು ಕಳೆದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಿನವನ್ನು ನೋಡು, - ಮುಟ್ಟು;
ಅತ್ತ ಭೀಷ್ಮಕರಾಯನಾತ್ಮಸಂಜಾತ ನಟಬಣ್ಣ ನ ಕಂಡು ನಾಲ್ಕಿನಗಂಡು
ವೈದಿಕದಲ್ಲಿ ಮಿಂದಳುತ್ತವದಿ (ವೇದಕತ. ೪-೨೬).

[ನಾಲ್ಕಿನ + ಗಾಣ]

ನಾಲ್ಕಿನೆ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕು : ಸುತ್ತಮುತ್ತ : ಎಲ್ಲ ಕಡೆ :
ನೀವಾಣಮಂ ನೋಡಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಾರ್ವಾ ಬುಲೆಯಂ ಕಳೆದು
ಪೋತಂ ಬುಲೆಯೆಂದು ವಾರಿವಾಸಂಗಳನಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕಿನೆಗಳೊಳ್
ನೋಬ್ಬುಂ ಮಹೀವಲ್ಲಭಂ (ಪಾದಂಪೂ. ೬೨೯); ಕರ್ಕಟಕನುಪಾಯ
ನಿಪುಣಂ ನಾಲ್ಕಿನೆಯುಮಂ ನೋಡಿ ನದನದೀತಟಾಕನರೋವರಂಗಳ
ನೊಂದಮಂ ಕಾಣದೆ (ಪಂಪತಂ. ೮೫-೪); ಮಾರ್ಬಲಂ ...
ತನತನಗೆ ನಾಲ್ಕಿನೆಯೊಳಾರ್ಪ ಮಸಗುತ್ತಿರಲು (ಇಹರ. ದೇ.
೪೧-೧೦); ತೆರಳಿದುದು ಕುಸೇನೆ ಸಾಗರ ಹೊರಳಿದೆಗೆವಂದಲಿ
ನಾಲ್ಕಿನೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೨೦); ನಾಲ್ಕಿನೆಯಲಿ ಬಲುಪೊಜಿ ವಾಯು
ವಣಿತು ಮಾಡಿದರು (ಕಂಪನಿ. ೧೩-೨೦); ಬಳಸಿ ನಾಲ್ಕಿನೆಯಲ್ಲು
ಜಲರಾಶಿ ಹಬ್ಬಿದುದು (ವಿವೇಕೀ. ೧೯-೬).

[ನಾಲ್ಕು (<ನಾಲ್ಕು) + ದೆಸೆ]

ನಾಲ್ಕು ಜಿ, ನಾಲುತೆಜ (ನಾ). ೧. ನಾಲ್ಕು ರೀತಿ, - ಬಗೆ :
ಅಂಗಜಲಯವಿದಂಗೆ ನಾಲ್ಕು ಜನು (ಜನಪ. ೪-೨೫). ನಾಲುತೆಜ :
೨. ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕು : ಕಾಯ್ದುಯೊಳು ಕರ್ಬುನದ ಮೇಲ್ಕುಂಬದಿ

ಸಾಧನೆಯು ಪುಲ್ಕರು ದಿದಿ ದಾರಿ ತಾ ನಾಲುತೆದೆ ತಾನಾದುದು ಬಂದ ದೈತ್ಯರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೨-೨೯).

[ನಾಲ್ (<ನಾಲ್ಕು) + ತೆಜ]

ಸಾಲ್ಕೋ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ತೋಳು : ಸಾಲ್ಕೋಳ್ಳನಾಟು ಕೋಟಿ ಭಟಿರಂದೊಪ್ಪಿದು . . . ಕಣ್ಣೆಂಬಾಡನುನುತ್ಪತ್ತಿರದ ನುದ್ದುಡ್ಡರುತಾತೆಯೊಳ್ ಪುರದ ಬಾಗಿಲ್ವಾಡದೊಳ್ ಪೂರಿಯಾ (ಕಬಚಂ. ೧-೬೧) ; ಸಾರಾಯಣನ ನಾಲ್ಕು ತೋಳ್ ಪದಿನರ್ ಸಾಲ್ಕೋಳಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೫-೨೯).

[ನಾಲ್ (<ನಾಲ್ಕು) + ತೋಳ್]

ಸಾಲ್ಕೋಳ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ತೋಳುಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು ; ಸಾರಾಯಣ : "ರಕ್ತಸವಗಯನೆಯ್ ಸಾಲ್ಕೋಳನೆಯಲ ಪೊಕ್ಕುಬಂ ನಾಡಿ ತಾವರಿಗ್ಗ ನೆಲರುಣೆಯಪಕ್ಕಿಗನೆನಲ್ಪುಪೆಂದ್ರಾಪ್ಪ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬) ; "ಸಾಲ್ಕೋಳನೆನೆ ಹಯಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೫೪) ; ನಿನ್ನ ಪದಕಳಿಸಿ ಕಣ್ಣೆಟ್ಟಿ ಗಡ ಸಾಲ್ಕೋಳಂ (ಉದ್ಯೋ. ೨-೨) ; ನಾಲ್ಕು ತೋಳ್ಳಳ್ ಅವಂಗೆ ಆತಂ, ಸಾಲ್ಕೋಳಂ (ಕಬ್ಬಾಪು. ೩೧೦ ಪ್ರಯೋ.).

[ಸಾಲ್ಕೋಳ್ + -ಅ]

ಸಾಲ್ಕೋರ್ (ನಾ). (ಮುಟ್ಟಾದ) ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಿನ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ನೀರು : ಮರುದೇವಿಮಹಾದೇವಿ ಮಹಮಹಿಯಾಗಿ ಸಾಲ್ಕೋರಂ ಮಿಂದು ಪತಿಯ ಸೂಳ್ಳೆಯ್ ಸುಖನಿದ್ರಾಮುದ್ರಿತಾಂಕ ದೊಳ್ ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದೊಳ್ . . . ಶುಭಸ್ವಪ್ನಂಗಳಂ ಕಂಡೆತ್ತು (ಕುರ್ವಾ. ೪೧-೧೫).

[ನಾಲ್ (<ನಾಲ್ಕು) + ನೀರ್]

ಸಾಲ್ಕೋರ್ತೆ (ಕ್ರಿ). (ಮುಟ್ಟಾದ) ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಿನ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಎರೆದುಕೊಳ್ಳು : ಅಲ್ಲಿ ರೇಣುಕೆ . . . ಪುಷ್ಪಿಯಾಗಲ್ಲಿ ಸಾಲ್ಕೋರ್ತೆ ದಿನದಿರುಳ್ಳಲ್ಲಿ ರವಿಪತಿಗಂಡ ಸ್ವಪ್ನವ ನೆಲ್ಲಗುಲಿದಳು (ಪರಕು. ೪-೪೪).

[ಸಾಲ್ಕೋರ್ + ತೆ]

ಸಾಲ್ಕೋರ್ವಿ (ಕ್ರಿ). = ಸಾಲ್ಕೋರ್ತೆ : ಬಳಿಕ ಸಾಲ್ಕೋರ್ವಿಂದಾ ಸಮಯದೊಳಾ ಲರಿತಾಂಗಿಯೊಪ್ಪಿದಳು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೪-೨೦).

[ಸಾಲ್ಕೋರ್ + ಮ್]

ಸಾಲ್ಕೊಲು, ನನ್ನೂರು, ನನ್ನೂಲು, ನಾನೂರು, ನಾನೂಲು (ನಾ). ನೂರರ ಸಾಲ್ಕುರಪ್ಪು ; ನಾಲ್ಕುನೂರು : ಕರ್ಬೊನ್ನ ರಥಮುಮಾ ರಥದೊಳೊಡಂಬಡ ಪೂದಿದ ಸಾಲ್ಕೊಲು ಗೊಂಕಲು ಗಟ್ಟಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೭ ಪ). ನನ್ನೂರು : ಇಡೆಯ ಗಟ್ಟಿದೊಳಗೆ ಜಡಿಬಾಚಲು ಪಡುವಲು ನನ್ನೂರು ಕಂಬ ತೋಟಿ (ಸೌಜಾ. IX-೬, ೨೯೧-೨೧ ; IIನೆಯ ಪತ ?). ನನ್ನೂಲು : ಈ ಭೂಮಿ ಪದಿನಾಟು ಗೇಣ್ಯೋಲೊಳ್ಳಾಯಿರದ ನನ್ನೂಲು ಸಾಲ್ಕು ಕಮ್ಮಂ (ಎಳ. IX, ಸಲಮಂ. ೧-೧೪ ; 1029). ನಾನೂರು : ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಸಂಬಳ ಬಂದರೂ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಿ ಸಾಕಾಗು ತ್ತದೆ ? (ರೂಢಿ). ನಾನೂಲು : ಭಾರುಚೇಶರು ಮಡಿದರೊಂದೇ ಸಾರಿಗೆಯಲ್ಪೆನೂಲು ಮತ್ತೆ ಮಹಾರಥರು ಮೂನೂಲು ಪುನರಪಿ ನೂಲು ನಾನೂಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೪-೫೧) ; ಮೌಳಿಯುಲಿ ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ಸರಬಾಲರನು ಸಾನೂಜರೋಲೆಯ ಸೀಳಿದನಲ್ಪಿ ಚೈದ್ಯ ಪಾಂಬಾಲರಲಿ ಕಲಿಕರ್ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೧೬).

ಸಾಲ್ಕುರ್ವರ್, ಸಾನೂರ್ವರ್ = ಸಾಲ್ಕು ನೂರು ಮಂದಿ : ಪನ್ನಿಶ್ಚಾರ್ಸರದ ಸಾಲ್ಕುರ್ವರ್ ವಾದಿಗಳುಂ ಪ್ರಾಕೃತ್ಯಾಪ್ತಾರ್ಯಕೆಯರ್ . . . ಮೂಜುಲಕ್ಕಿಯುಮಿರ್ಪತ್ತು ಸಾನಿರ್ವರಣ್ಣೆ ಕೆಯರುಂ (ಅಚ್ಯು. ೪-೨೫ ಪ) ; ಪೇರೂರ ಮಹಾಜನಂ ಒಡಿಲು ಸಾಲ್ಕುರ್ವರು

ಮುರ್ವೀರಮಣರೂರಿಗಳುಣಗಣಸಾರಪ್ಪಾಳಿಸುಗೆ (ಇಳ. XVIII, ೨೭೪-೨೮ ; ಸು. 1022) ; ಇರ್ಪತ್ತು ಸಾನಿರದ ನಾನೂರ್ವರ್ ವಿಕ್ರಿಯಾರ್ಥ ಸಂಭನ್ಯರುಂ (ಅಚ್ಯು. ೪-೨೫ ಪ).

[ನಾಲ್ (<ನಾಲ್ಕು) + ನೂಲು]

ಸಾಲ್ಕುಗಲು 'ಸಾಲ್ಕುಗಲ್' ನೋ.

ಸಾಲ್ಕಿಗೆ 'ಸಾಲ್ಕಿಗೆ' ನೋ.

ಸಾಲ್ಕಿಟ್ಟಿ 'ಸಾಲ್ಕಿಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಸಾಲ್ಕುಜ (ನಾ). ೧. ನಾಲ್ಕು ಭುಜ, —ತೋಳು. ೨. ನಾಲ್ಕು ಭುಜಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಸಾಲ್ಕುಜನೀತಂ (ಕಬ್ಬಾಪು. ೨೯೪ ಪ್ರಯೋ.).

[ನಾಲ್ (<ನಾಲ್ಕು) + ಭುಜ]

ಸಾಲ್ಕಡಿ 'ಸಾಲ್ಕಡಿ' ನೋ.

ಸಾಲ್ಕಡಿಸು 'ಸಾಲ್ಕಡಿಸು' ನೋ.

ಸಾಲ್ಕಿ (ನಾ). ನಾಲ್ಕುಸಲ ; ನಾಲ್ಕುಬಾರಿ ; ನಾಲ್ಕಾವರ್ತಿ : ಒರ್ವ, ಇರ್ವ, ಮೂವ, ನಾಲ್ಕ, ಸೂರ್ವ, ಸಾನಿರ್ವ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೭೬ ಉದಾ) ; ಸಾಲ್ಕಿ, ಸಾಲ್ಕರ್, ಅಯ್ಯ, ಅಯ್ಯರ್ (ಕಬ್ಬಾಪು. ೩೫೧ ಪ್ರಯೋ) ; ದಶರಥಂ ತಾನೆಯ್ದವನು ಮಿಥಿಳಿಯಂ ಸಾಲ್ಕಿ ದಿನಮಣಿ ಮುಳುಗುವನಿತ್ತರಿ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೫೦-೬೨೧).

[ನಾಲ್ (<ನಾಲ್ಕು) + -ಮ್]

ಸಾಲ್ಕೋಗಿ (ನಾ). ೧. ನಾಲ್ಕು ಮುಖ : ಸಾಲ್ಕೋಗಿದಿರದಡ್ಡ ದಾವರೆಯ ಚಂದಮನಂದೊಳಕೆಯ್ . . . ಕಣ್ಣೆನೆದಂ ದಿದಿ ನಿಂದು ನೋಲ್ಪರಾ (ಕಬ್ಬಾ. ೧೬೪) ; ತಳೆವುಡೆಂಬಾನನದ ಮದ್ರಾತ್ರೆಯಂ ಕಂಕದೊಳಗೆ ಮೂವತ್ತೆರದ ಸಾಲ್ಕೋಗದವೈವತ್ತೆ ತಳೆವುದು (ಸೌಂದರ್ಯ. ೬-೩೩). ೨. ನಾಲ್ಕುಕಡೆ, —ದಿಕ್ಕು : ಉರವಣಿಸು ದಳಪತಿಯ ನೇಮದೆ ಬಲ ಪುರದ ಸಾಲ್ಕೋಗದೊಳುಬ್ಬಿಡಾದು (ಕಂಪನಿ. ೧೪-೧೫೨). ೩. ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿ : ವರಸತಿಯರ ಕೂಡೆ ನುಡಿವಾಡ ಬೇಕೊಮ್ಮೆ ಸರಸತಿಯಳು ನುಡಿಬೇಳು ಪರಸತಿಯಳು ಮೌನ ಮುಕ್ತಿ ಸಂಭಾಷಣನಿರಬೇಳು ಸಾಲ್ಕೋಗಿ [ಪಾಕಾಂ. ಮೌನವು] ಬೇಳು (ಭರಣ. ೫-೭೯). ೪. ನಾಲ್ಕು ಮುಖಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ : "ಅಂಜೀದೇರಂ, ನುಡಿನೆಣ್ಣೆಯುಂ . . . ಸಾಲ್ಕೋಗಂ, ತಾವರೆ ವನೆಯುಂ—ಈ ಒ ಬ್ರಹ್ಮಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಾ. ೨-೧೫) ; "ಅರಲಿಹ ಸಾಲ್ಕೋಗ ನುಡಿನೆಣ್ಣೆಯುಂ . . . ದೇವದಿವ್ಯ ಗುನುಮೆನೆ ಧಾತ್ರಂ" (ಕವಿಂ. ೨೯) ; ಇನ್ನಕ್ಕೆ ಕರ್ತನಮರೇಂದ್ರ ವೇದಕ್ಕೆ ಕರ್ತಂ ಸಾಲ್ಕೋಗಂ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೬-೫) ; ಈಗೇಳಿಕೆ ತಪವೆಂದು ಸಾಲ್ಕೋಗ ಮನೋರಾಗದೆ ಪೇಳ್ವನಪ್ಪುತಗೆ (ಮೋಹತ. ೫-೧೬) ; ಸಲ ಸಾಲ್ಕೋಗನಾಗಳ್ ಮತ್ತಮಿಂತು ನುತಿಸಿದನೊಳ್ಳಂ (ವಿಷ್ಣು. ೨-೧೪೦) ; ಸಾಲ್ಕೋಗ ನಗಿಟ್ಟಿ ಕೆಯೊಳೊಗದ ಒಳ್ಳಗೆಯ ಮುದ್ದುಗುವರಿ ! ಸುಪ್ಪಿ ! ಸುಪ್ಪಿ ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೪-೫).

ಸಾಲ್ಕೋಗದ = ಸಾಲ್ಕುಮುಖಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು : ಸಾಲ್ಕು ಮುಖದ ವೈಕ್ರಿ : ಕೊಲಗತ್ತ ಸಾರ್ವನ್ನ ತೆವದ ಸಾಲ್ಕೋಗದರಂ ಪಲ ಬರಂ ಕಂಡಾಣಂ (ಜೈಮಿಥಾ. ೩೨-೩೪). ಸಾಲ್ಕೋಗದವ = ಸಾಲ್ಕು ಮುಖಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ : ನೀ ಸಾಲ್ಕೋಗದವನ ನೇಮದಲಿ ಪಾಲಿಪುದಾ ಮಹಾಪುರವಾ (ಅನಂಠಾ. ೧-೬-೫೦). ಸಾಲ್ಕೋಗನಲುಗ = ಬ್ರಹ್ಮನ ಮಗ ; ನಾರದ : ಸಾಲ್ಕೋಗನಲುಗಂ ಮುಂತೆ ಸುಗಿದಂ (ಅಮೃತ. ೧೯-೨೦). ಸಾಲ್ಕೋಗನಯ್ಯ = ಬ್ರಹ್ಮನ ತಂದೆ ; ವಿಷ್ಣು : ಸಾಲ್ಕೋಗನಯ್ಯನ ಗುಣ ಪೊಗಿ ಕಿಗ್ಗುವುದೇ (ಫಗದಾ. ೩೬೩).

[ನಾಲ್ (<ನಾಲ್ಕು) + ನೋಗ]

ಸಾಲ್ವಾ ವು 'ಸಲ್ವಾ ವು' ನೋ.

ಸಾಲ್ವಾಂಡೆ (ಸಾ). (?) : ಸುರೇಶ್ವರದ ಶ್ರೀಮಹಾದೇವರ ಶಾಂತಿ ದೇವ ಪೂಜೆಯ ಮಾಡು[ಪ] ಅದಿಗಳಿಗೆ ಸಡಸಿ ಕೊಡುವ ಭಕ್ತ ಸಾಲ್ವಾಂಡೆಯಲು ಮುಡಿ ೨೬ ಕಾಟಿಗ ೨ (ಸೌಖ್ಯ. IX-11, ೪೪೯-೨೬; 1444); ಆ ದುಗ್ಗಣಸಿಟ್ಟಿಯರೂ ಅವರ ಅಳಿಯಂದಿರೂ ವಾಸಧಾರಾ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಧಾರೆಯನೂ ಎಬಿಡು ಕೊಟ್ಟ ಭರ್ಮದ ಬಾಳಿನ ವಿನರ ಗುಡ್ಡಂಪಾದಿಯ [ಕ]ಣಕೆಯ ಕಳೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಲ್ವಾಂಡೆಯಲಿ ಮುವತ್ತು ಸಾಲ್ವಾ ಮುಡಿ ಅಕ್ಕಿ ಗೇಡೆಯಕ್ಕುವ ಬಾಳು (ಸೌಖ್ಯ. IX-11, ೪೬೪-೧೧; 1472). [?]

ಸಾಲ್ವಾಗಲ್, ಸಾಲ್ವಾಗಲು (ಸಾ). ೧. ಸಾಲ್ವಾದಿನ. ೨. ಮುಟ್ಟಾದ ಸಾಲ್ವನೆಯ ದಿನ : ಲಲನೆಗೆ ಸಾಲ್ವ [ಪಾಕಾಂ. ಸಾಲ್ವ] ಗಲಾಗಿ ಕುಂದದ ಪುತ್ಥಳಿಯ ದೂಸು ಕೆಡಲೆಂದು ಪುಳದೊಳೆ ವಂದದಿಂದನೆ ಕೋಮಲೆಯರು ಝಳಕವ ಮಾಡಿಸಲೆಸಗಿದರು (ಪ್ರೀತಾಲ. ೨-೪೯). ಸಾಲ್ವಾಗಲು : ೨. ಎಳಲತೆಯಳಸಿ ಮಳಿಗೆ ಮೆಯ್ಯೊಡ್ಡುವ ಪೋಲ್ವಾಲ್ವಾಗಲಿನ ನೀಮಿಗಂದು . . . ಎಳಮಿಂಚಿ ಕಂಡೊಂದ ಕಾಂತೆಯನ್ನೊಡು ಸೊಗಸಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೨-೪೯).

[ಸಾಲ್ (<ಸಾಲ್ವಾ) + ಪಗಲು (<ಪಗಲ್)]

ಸಾಲ್ವಾಗೆ, ಸಾಲ್ವಾಗೆ (ಸಾ). ೧. ಸಾಲ್ವಾ ವಿಧ; ಸಾಲ್ವಾ ರೀತಿ. 'ಸಾಲ್ವಾಗೆ ಫಲ' ಪರಾ. ಸಾಲ್ವಾಗೆ : ೨. ಸಾಲ್ವಾ ಮನಸ್ಸು : ಒಗ್ಗದಿರೆ ಸಾಲ್ವಾಗೆಗೆ ಹುಡುಕಿ ಹದುಕದ ಪೊಕ್ಕು ಸುಗ್ಗಿಯೊಳ್ ಮದುನೆಸಾಳ್ ಮುಗಿಸಿದರ್ ಮಾತಂ (ಕಾಲೂರ. ೬೩-೧೩೩).

[ಸಾಲ್ (<ಸಾಲ್ವಾ) + ಬಗ್ಗೆ]

ಸಾಲ್ವಾಗೆ ಫಲ (ಸಾ). ಸಾಲ್ವಾ ವಿಧವಾದ ಪ್ರಯೋಜನ : ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಸಾಲ್ವಾ ಬಗೆಯಾದ ಪುರುಷಾರ್ಥ : ಶಿಷ್ಯಜನರ ಪ್ರೀತಿ ಸಾಲ್ವಾಗೆ ಫಲವೇನ ತಾತಾಚಾರಿಯರಾಗಿರಗುವೆನು (ಮೋಹತ. ೧-೪). [ಸಾಲ್ವಾಗೆ + ಫಲ]

ಸಾಲ್ವಾಗೆ ಮುಕ್ತಿ (ಸಾ). ಸಾಲೋಕ್ಯ, ಸಾಮಾನ್ಯ, ಸಾರೂಪ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಯುಜ್ಯವೆಂಬ ಸಾಲ್ವಾಬಗೆಯ ಮೋಕ್ಷಗಳು : ಭಕ್ತಿಯೊಳೆನ್ನ ಸಾರಾಧಿಸಿ ಸಾಲ್ವಾಗೆ ಮುಕ್ತಿಯ ಪಡೆದವನಲ್ಲ ಶಕ್ತಿಯೊಳ್ ಕಾಳೆಗೆ ದೇಕೆಂಬ ಸಮರಸದುಕ್ತಿಯ ನೀ ಬಲ್ಲ ಮಗನೆ. (ಮೋಹತ. ೩೫-೬೧). [ಸಾಲ್ವಾಗೆ + ಮುಕ್ತಿ]

ಸಾಲ್ವಾಟ್ಟಿ, ಸಾಲ್ವಾಟ್ಟಿ (ಸಾ). ೧. ಸಾಲ್ವಾ ದಾರಿ, -ಬೀದಿ. ೨. ಸಾಲ್ವಾ ಬೀದಿ ಸೇರುವ ಸ್ಥಳ; ಚೌಕ; ಚೌಪಥ : "ಚೌವಟಿಮುಣುವು ಸಾಲ್ವಾಟ್ಟಿ" (ತಮಿ. ೯೦); ಮತ್ತಮಾ ನಾಡ ಸಾಲ್ವಾಟ್ಟಿಯೊಳ್ಬಲ್ಲಿ . . . ತೆವರೊಳವಿರಳಮಾದನಂಬಿಗೆದಾಣಂ ಗಳೊಳ್ (ಧರ್ಮಸಾ. ೨-೩೨ ಪ); ಸಾಲ್ವಾಜನಕಂ, ಸಾಲ್ವಾಟ್ಟಿ (ಕಬಾ. ಸು. ೨೯೪ ಪ್ರಯೋ). ಸಾಲ್ವಾಟ್ಟಿ : ೧. ಸಾಲ್ವಾಟ್ಟಿಯ ಪಿಟ್ಟಿ ಪೋಲ್ ಕಾಲಸಗೌಠಂ ಸುಗೌಪತ್ತು (ಜಗದಿ. ೧-೩೦).

[ಸಾಲ್ (<ಸಾಲ್ವಾ) + ಪಿಟ್ಟಿ]

ಸಾಲ್ವಾಡಿ, ಸಾಲ್ವಾಮಿಡಿ, ಸಾಲ್ವಾಡಿ (ಸಾ). ೧. ಸಾಲ್ವಾರಷ್ಟು ; ಸಾಲ್ವಾಪಟ್ಟು : ಸಕ್ಕದೊಳ್ ಮುನ್ನುಳ್ಳ ಕಾಳಿದಾಸಂಗಸಾಲ್ವಾಡಿ ರಡನೆಯೊಳ್ ಕುರುಳ್ಳಳ ಸವಣಂ (ಪಾಂಕಪ. ೧-೧೧); ಧರೆಯೊಳ್ ದೀರದ ಪೆಂಪಿಂ ಸರಣಂದಿರ್ಮುಡಿ ಬಕಾರಿಯಂ ಮೂವಡಿ ಭಾಸ್ಕರ ಸುತನಿಂ ಸಾಲ್ವಾಡಿ ತಂಕರನಂದಿಯ್ಯಡಿ ನೆಗಟ್ಟಿಯದಟಿರ ಭೀಮಂ (ಕಾಮ್ಯಾ. ೬೦); ಮೋಸದಂದಿರ್ಮುಗ್ಗಿ ಸಾಲ್ವಾಡಿಯನೀವುತಂ (ಅನೀರ. ದೇ. ೪೫-೬); ಪಾನಂದಿರ್ಮುಗ್ಗಿ ವಿವದಿಂ ಮೂವಡಿ ತಾದೊಲದಿಂದ

ಸಾಲ್ವಾಡಿ ಭಲ್ಲಾಕಾನಳಿಯಂದೈವಡಿ ಹೋಹೋವೆಂಬುದು ಖಳ ಚರಿತ್ರಮಂ ಭುವನಜನಂ (ಸೂಕ್ತ. ಸು. ೧-೫೧). (ಗು). ೨. ಸಾಲ್ವಾ ನೆಯ : ದೀರಂಗೊಂಡೆಸೆವಾನೆ ಪೆರ್ಬುರಿಯನೇ ಕೈಗೋವಿಯಂ ಖುಂದಿಂ ದೀರಂ ಸಾಲ್ವಾಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಯನಳವಿಂ . ಕೊಂದಿ ಕೈ (ಮೈಸೂ. ೧-೬೬); ಸಾಲ್ವಾಡಿ ಕೃಷ್ಣರ ಮದುಮೆಯ ಕರಿಯೋಲ ಸೀಳೆಯಗೌಡರ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿತ್ತು (ಜಂಜಾಪ. ೬-೨೩). ಸಾಲ್ವಾಮಿಡಿ : ೨. ಕನ್ನಡದ ಕಣ್ಣು, ಮೈಸೂರು, ಸಾಲ್ವಾಮಿಡಿ ಕೃಷ್ಣನ ಮೈಸೂರು (ಹೊಂಗಳು. ೫-೬). ಸಾಲ್ವಾಡಿ : ೧. ಒದ್ದಾಯನಮಹಾರಾಜಂಗೆ ಪಟ್ಟದರಸಿ ಪ್ರಭಾವತಿಯಂಬಳ . . . ರೂಪಿನೊಳ್ಳು ವಾಸೆಗಂ ಪಂಜರಪ್ಪವರ್ಗದೊ ನೋಟೊಡೆ ಸಾಲ್ವಾಡಿ (ಧರ್ಮಾ. ಮೈ. ೪-೧೪); ಪಿಡಿಯವಲಕ್ಕಿಗೋಸುಗ ಕುಡೀಲನಿಗೆ ಸಾಲ್ವಾಡಿ ಭಾಗ್ಯವಿತ್ತ ಮೂಘನ ಅದಿದಾಸರೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೩೦-೧); ವೀಣಾವಾದನ ಅರಮನೆ ಯಲ್ಲಿ ನಡೆದದಿನ ಪ್ರಭುಗಳು ಈ ಕನ್ನೆಯರಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ ಸೌಂದರ್ಯ ಕ್ಕಿಂತ ಸಾಲ್ವಾಡಿ ಹೆಚ್ಚಿದ್ದಿತು ಇಂದು (ಪಾಂಕಪ. ೧೦೯); ಪಲ್ಲಭ ಭಾಯಿಪಟೀಲರ ಸಂಘಟನಾಶಕ್ತಿ, ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ ಶಕ್ತಿ ಪಾಗೂ ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠೆಗಳು ಸಾಲ್ವಾಡಿಯಾಗಿ ಬೆಳಗಿ (ರಾಜ. ೩೫). ೨. ಸಿಂಗರ ವಾಯಿತು ಮೈಸೂರು . . . ಸಾಲ್ವಾಡಿ ಕೃಷ್ಣನ ಮೈಸೂರು (ಕನ್ನ. ಬಾ. ೧೪೬-೨೯). [ಸಾಲ್ (<ಸಾಲ್ವಾ) + ಮಿಡಿ]

ಸಾಲ್ವಾಡಿಸು, ಸಾಲ್ವಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲ್ವಾರಷ್ಟಾಗು ; ಸಾಲ್ವಾ ಪಟ್ಟಾಗು : ಪೆಣ್ಣಳ . . . ವಿರಹವಿಮ್ಮಡಿಸೆ ಸುಯಾ ಮೂವಡಿಸೆ ಮೈದಿಸುರ್ಬದೆ ಸಾಲ್ವಾಡಿಸೆ ಕಿಡಿಕಡಿಯಾಗಿ (ಜಬಜ. ೪೬-೧೦). ಸಾಲ್ವಾಡಿಸು : ನೆಲೆ ಸಾಲ್ವಾಡಿಸೆ ಕಂದರ್ಪಾಸ್ತವೈದೆಯ್ನ ನಟ್ಟುವ (ಶೃಂಗಾರ. ೧-೫೪). [ಸಾಲ್ವಾಡಿ + ಇಷ್ಟು]

ಸಾಲ್ವಾಣೆಗೆ (ಸಾ). (?) : ಬಾಳೆಯಹಳೆ ಸುಬಲನೆಗ್ಗೆಡೆಯರು x x x ಗೆಯ ನಾಡವರು ಸಾಲ್ವಾಣೆಯುತಿಯ ನಾಡು ಭೂಮಿಯ ನಾಡು ವೀರೇಶ್ವರದೇವರಿಗೆ . . . ದಿಟ್ಟ ಪರ್ಮಾ (ಮೈ. ೪೦. ೧೯೬೪, ೧೧-೧೨; ?).

[?]

ಸಾಲ್ವಾ ತು 'ಸಾಲ್ವಾ ತು' ನೋ.

ಸಾಲ್ವಾ ತುಂಬಾಡ, ಸಾಲತವಾಡ (ಸಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು; IP ಈಗಿನ ಬಿಜಾಪುರಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಲತವಾಡ : ಶ್ರೀಸಾಲ್ವಾ ತುಂ ಬಾಡದ ಕೊಂಡಿಮುವ ಗೋಮರಸ ಅವರ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಪಶಾಳತ ದುಗ್ಗಿಳನುಯನ ಅ[ರ್ಥ] [೦] [ಗ] ಲಕ್ಷ ಬಲಕವ [ಗೌಡಿ] ಶ್ರೀಮತು ತಂದೆಧಡೆ ಬಲೇಶ್ವರದೇವಗ್ಗಿ ದಿಟ್ಟ . . . ಮತರು ೩೦ (ಸೌಖ್ಯ. X-1, ೬೪-೯; 1833). ಸಾಲತವಾಡ : ಸಾಲತವಾಡದ ಕರಣಮ್ಮ ಕುರಿತು (ಅರಳು. ೩೨೪-೧).

[ಸಾಲ್ವಾ ತು (<ಸಾಲ್ವಾ ತು) + ಬಾಡ]

ಸಾಲ್ವಾತ್ತರ್ (ಸಾ). ಸಾಲ್ವಾ ಮತ್ತರು : ಮೂವತ್ತರ x x x ಯ ಕೆಲಗೆ ಏಲು ಮತ್ತರ x x x ಜ್ಞಾನಿಯ ಕೋಡಿ ಸಾಲ್ವಾತ್ತರ್ ಲೂರ ಧರ್ಮದೇಗುಲದ ಪೊಜಿಗೆ ಮೂಮತ್ತರ್ (ಎಳ. VII, ೩೨೩. ೧೧೫-೪; ?). [ಸಾಲ್ (<ಸಾಲ್ವಾ) + ಮತ್ತರ್]

ಸಾಲ್ವಾತ್ತು, ಸಲವತ್ತು, ಸಾಲ್ವಾ ತು (ಸಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ ; ಸಾಲ್ವಾರ ಹತ್ತರಷ್ಟು : ಸಾಲ್ವಾತ್ತು ಸಾವಿರೊಳೊನ್ನು (ಎಳ. VI, ೧೬೬-೬; 793); ಈ ಭೂಮಿ ಪದಿನೆಂಟು ಗೇಣ್ಯೋರೊಳ್ಳಾಯಿರದ ನನ್ನೊಬ್ಬ ಸಾಲ್ವಾತ್ತು ಕಮ್ಮಂ (ಎಳ. IX, ಸಲಮಂ. ೧-೧೪; 1829); ಸಾಲ್ವಾಳ್-ಸಾಲ್ವಾಡಿ, ಸಾಲ್ವಾತ್ತು, ಸಾಲ್ವಾರಲ್ (ತಮಿ. ೧೪೯ ಪ್ರಯೋ); ಸಾಲ್ವಾತ್ತರ ಮೇಲೆ ನಡಿಕೆ ಎಂಭತ್ತರ ಮೇಲೆ ಬಡಿಕೆ (ಗಾಡ).

ಸಲವತ್ತು : ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಬೆಲೆ ಸಲವತ್ತು ರೂಪಾಯಿಗಳು (ರೂ. ೨೦).

ಸಾಲ್ವತು : 'ಸಾಲ್ವತುಂಬಾಡ' ಪರಾ.

ಸಾಲ್ವತನೆಯು = ಸಲವತ್ತರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ; ಎಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಲವತ್ತಕ್ಕೆ ಬರುವ : ಸಾಲ್ವತನೆಯ ವಾರುಷಿಕನಾಗಿಹ ಚತುರ್ವದನ ನಿಲ್ಲಿಗೆ ಮಾರಾಕವಾಹನದೊಳಕ್ಕೆ ಮೇರಿಸಿ ಬಂದೆನ್ನ ಮುಂದೆ ನಿಂದಾಗಲ್ (ಚೈಮಿಧಾ. ೩೨-೩೩). ಸಾಲ್ವತ್ತಿವರ್, ಸಾಲ್ವತಿಬ್ಬರು, ಸಾಲ್ವತ್ತಿವರ್ = ಸಲವತ್ತಿರಡು ಜನರು : ಸಯೋಗಿಕೇವಲಿಗಳೊಳ್ ಬೆದಾರ್ಕ ಮಿಶ್ರಕಾಯ ಯೋಗಿಗಳೊಳ್ ಸಾಲ್ವತ್ತಿವರ್ (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೩); ಶ್ರೀಮದಗ್ರಹಾರಂ ಹೊಂನೆಯನೂರ ಊರೊಡೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಮಹಾಜನಗಳು ಸಾಲ್ವತಿಬ್ಬರು . . . ಶ್ರೀಮತ್ತೋಮೇಶ್ವರಪಟ್ಟಕ್ಕರ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ (ಸೌಖ್ಯ. XV, ೧೩-೩; 1128); ಬಾದಾಳ-ಸಾಲ್ವತ್ತಿವರ್ ಚಂದ್ರರ್ (ತತ್ವಪ್ರ. ೧೪೧). ಸಾಲ್ವತ್ತಿಪ್ಪಾವು = ಸಲವತ್ತೆಂಬ ಗಾವುದ : ಸಾಲ್ವತ್ತಿಪ್ಪಾವು ನೀಳದ ಮೂವತ್ತಾಳು ಗಾವುದಗಳದ ದೀದಿಗೆ ವಾಸ್ತವಿಭಾಗಕ್ಕೆಡೆ ಯಿಲ್ಲದೆ ಕುಡುಂಬಗಳೊಳ್ ದೀಡಂ ದಿಡಿಸಿದಾಗಲ್ (ಅದಿಪ. ೧೩-೬೮ ಪ). ಸಾಲ್ವದಿಂಬರ್, ಸಾಲ್ವದಿಂಬರು, ಸಾಲ್ವದಿಂಬರು, ಸಾಲ್ವದಿನ್ನರ್ = ಸಲವತ್ತು ಜನರು : ವೈಶಾಖಮಾಸದ ಪೌರ್ಣಮಾಸ ಯನ್ನೆಬ್ಬುಣಸೆಯ ಸಾಲ್ವದಿಮ್ಮಮ್ಮಪಾಜನಮುಂ ಮೋನಿಗೊರ ವರುಂ . . . ಗೋಕರ್ಣಪಟ್ಟಣ ಭಟ್ಟರಗ್ಗರ್ ಸರ್ವವಾಧಾಪರಿಹಾರಂ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಕಾ. ೩, ೧೩-೩; 865); ಎಳೆಅರಸಮ್ಮ ಗನ್ನಿಮ್ಮಲ್ಲದಿಯುಂ ಕದಂಬೂರಾ ಸಾಲ್ವದಿನ್ನರು ವಿದತ್ತರುನಾವಿದ (ಎಳ. X, ಕೋಲಾರ. ೭-೫; ಸು. 760); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀತೊನ್ನಗೊಲೆಲುಕ X X ತೊಡುಕೊಳ X ಸತ್ತೋನ್ X X ಕೊಳತ್ತೂರಾ X X ಸಾಲ್ವ ದಿನ್ನಾರು ಇಬ್ಬು ಮೆಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟೊಡು (ಎಳ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೦೫-೬; ?); ಇದಕ್ಕೈ ಸಾಕ್ಷಿ ಬೆಳೆತೂರಾ ಮಹಾಜನಮುಂ ಕಡತೂರಾ ಮಹಾ ಜನಮುಂ ಕದಂಬೂರಾ ಸಾಲ್ವದಿನ್ನರುಂ (ಎಳ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೧-೧೨; ಸು. 755); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಮನ್ ವಿಷ್ಣು ಗೋವರಸರ್ X ದುಗ್ಗಮಾರರ್ ಸೇನೆ ಮಗ X X ಸಾಮೈದಿನ್ನರ್ಕಪ್ಪ X X ಪೊನ್ನೊಡೆ ವಿಟ್ಟಿದು (ಎಳ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೨೩-೩೬; ಸು. 800).

[ನಾಲ್ (< ಸಾಲ್ವ) + ಪತ್ತು]

ಸಾಲ್ವರಲ್ (ನಾ). ಸಾಲ್ವು ಬೆರಳು : ಗಿರಿಗೆ ಮೇಳಿನಂತೆ ಕಿಟಾಡಕ್ಕೆ ಕಾಲೊಕ್ಕು ಸಾಲ್ವರಲಕವಿಗ ಕಿಟಾಡುಮಕ್ಕೆ ತುದಗಂ ಬೆಟ್ಟದಿಂ ಪಿರಿದಕ್ಕೆ (ಎಳ. II, ೧೩೩-೧೦೦; 882).

[IP ಇದು 'ಸಾಲ್ವರಲ್' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿವಿತ್ತ]

ಸಾಲ್ವರ್ತನ (ನಾ). ಸಾಡಾಡಿಯ ನಡವಳಿಕೆ : ಸಲನಂ ಪೊತ್ತತ್ತಿ ಸಾಲ್ವರ್ತನದ ಮಹಿಮೆಯುಂ ಪೋಗುವಂ ಕೊಮ್ಮರಾಜಂ (ಎಳ. IV, ಸಾಗದುಂ. ೪೮-೨೫; 1229).

[IP ಇದು 'ಸಾಲ್ವರ್ತನ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿವಿತ್ತ]

ಸಾಲ್ವಲ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕ ; ಸಾಲ್ವು ಪಲ : ಸುರಿದ ಉದ್ದಿನ ಬೇಳೆಯು ಸಾಲ್ವಲ (ಸಾಲ್ವಸಾಂ. ೧೧). 'ಮೂವಲ' ಪರಾ.

[ನಾಲ್ (< ಸಾಲ್ವ) + ಪಲ್]

ಸಾಲ್ವಗಿಲ್ (ನಾ). ಸಾಲ್ವು ಬಾಗಿಲು, -ದ್ವಾರ : ರತಿ ಪಾರ್ವತಿ ರಮ ರಾಜೀಭೋದ್ಯನ ಸತಿಯರ್ ಕುಳ್ಳಿಪ್ಪರುಸೀತಗಳೆನಲಾರಂಚಿನೆ ಸಾಲ್ವಗಿಲ ಗೋಡುರಂ (ಜಯಕಾ. ೧-೫೫).

[ನಾಲ್ (< ಸಾಲ್ವ) + ಬಾಗಿಲ್]

ಸಾಲ್ವಡ (ನಾ). ಸಾಲ್ವು ಗ್ರಾಮ.

ಸಾಲ್ವಡರು, ಸಾಲ್ವಡರು = ಸಾಲ್ವು ಗ್ರಾಮದವರು : ದೇವರ ಬಸವಂತ ಕಲ್ಲ ಮುಂದೆ ಸಾಲ್ವರು ಸಾಲ್ವಡರು . . . ಕೋಟೀಸರಾ ಚಾಯಂತ್ತಿನಿಬರು ನಡಸುವಂಥಾ ನೀಮೆ ಸ್ವಾಮ್ಯಲು . . . ನಡಸಿ ಬಹರು (ಸೌಖ್ಯ. IX-11, ೪೫೭-೧೪; 1455); ಕೋಟೀಕ್ಕೆ X X ಕೆಳ ಮಂಡೆ ೪ ಸಾಲ್ವಡರ ಒಪ್ಪ ಮುದ್ದುಜದೇವರು ಯಾ ಧರ್ಮವನೊ ಪಡುವರ್ತೆಯ್ ಹಲರು ಸೆಟ್ಟಿ ಕಾರರೂ ಪಾಲಿಸುವವರು (ಸೌಖ್ಯ. IX-11, ೪೪೪-೩೮; 1455). [ನಾಲ್ (< ಸಾಲ್ವ) + ಬಾಡ]

ಸಾಲ್ವಿರಲ್, ಸಾಬೆರಳು, ಸಾಲ್ವಿರಳು (ನಾ). ೧. ಸಾಲ್ವು ಬೆರಳು. ೨. ಸಾಲ್ವು ಬೆರಳುಗಳ ಅಳತೆ : ಅವಳ ಮೇಗಲರ್ ಪೊಂದಾಮರೆಯಕ್ಕುಮದಂ ಸಾಲ್ವಿರಲಂ ಮುಟ್ಟಿದೆ ಅವಳ ಮೇಗೆ ಪಲ್ಯಂಕದೊಳದೊಂದು ಬೆಳ್ಳಿಡೆಯನೊಡೆಯೊನಾಗಿ ಮೂವತ್ತಿರಡಂ ಜಾಮರಂಗಳಿಂ ದೇವರ್ಕಳ್ ದೀಸುತ್ತಮಿಂತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವಜ್ರಾರಾ. ೧೫೫-೩); ಜಸಕ್ಕಾಗರಮಾಡ ಬದ್ಧಗನ್ನಿ ಸರಸಿಂಹನಿನ್ನ ಸಾಲ್ವಿರಲ್ ಮೇಗು ಪೊದಟ್ಟು ಜಾಗದೊಳದೊಂದಿದ ದೀರದೊಳಂ ಗುಣಾರ್ಪಂ (ಪಂಪಾ. ೧-೫೦); ಜನಕಂತ್ತ ಗ್ಗಂ ಸಾಲ್ವಿರಲ್ಪದೊಳ್ ತೌರ್ಯ ದೊಳಂದಿನಂ ಧರಗೆ ಸಂದಂ ಸಿಂಹಭೂಪಾಳಂ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪-೨೧; 1035 ?); ಅತನ ಸಿದೆಯಂ ಪೇಲಿಪ್ಪಡೆ ಭೂಕಳದೊಳ್ . . . ದೇವೇಂದ್ರಂ ಮಾರ್ತೇಂಬಗೆವಂದು ಸಾಲ್ವಿರಲ್ ತಾಂ ಪಿರಿಯಂ (ಧರ್ಮಪು. ೬-೧೧); ಉರಗಂ ಕೊಂಡಲ್ಲಿಂ ಸಾಲ್ವಿರಲನಿಹಂ ಕಳೆದು ಕಟ್ಟಿ ಮೇಗಂ ಬೇಗಂ ಸೆರೆವಿಡುಗೆ ಸುಡುಗೆ ಕದಿದಿರದಂದಿಕ್ಕುಗೆ ನೀವಿ ಕಳೆಗೆ ನಿರ್ವಿಪಮಕ್ಕುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಾ. ೨೩೮). ಸಾಬೆರಳು : ೧. ಸಾಬೆರಳು ಅಗಲವ ನಿಗಿನಿಗ ಉರಿಯುವ ಕೆಂಪಿನ ಬಣ್ಣದ ಬುಗುಡಿ ಅಂಚಿನ ಹೊಡುಪಂಚೆ (ಸುವಸಂ. ೫೨). ಸಾಲ್ವಿರಳು : ೨. ಹೆಗಲ ಮೇಲಣ ಕಂದಿ ಸಾಲ್ವಿರಳುಗಳ ಹವಣಗೆ ನೆಗೆದು ಬರುತಿರೆ (ಬಸಪ. ೪೪-೬); ಸಾಲ್ವಿರಳು ಹಸ್ತಿನಿಗೆ ಮೂವೆರಳು ಚಿತ್ತಿನಿಗೆ ಇರ್ವೆರಳು ಕುಳಮಧ್ಯ ಕಂಪಿನಿಗೆ ಪದ್ಮಿನಿಗೆ ಒರ್ವೆರಳು ನೋಡೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೩೫).

[ನಾಲ್ (< ಸಾಲ್ವ) + ಬೆರಲ್]

ಸಾಲ್ವಿರಳು 'ಸಾಲ್ವಿರಲ್' ನೋ.

ಸಾಲ್ವರ (ನಾ). ಸಾಲ್ವು ಬಾಣ, -ಶರ : ಅಸಮಾಪ್ತನೈಸರಂಗಳ ಲಿಸದೀಗಲ್ಗೆ ನೆಗಟ್ಟು ಸಾಲ್ವರದಿಂದಿಸುವಂ ವಿಯೋಗಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೫-೨೩).

[ನಾಲ್ (< ಸಾಲ್ವ) + ಸರ]

ಸಾಲ್ವಾದರ 'ಸಾಲ್ವು ಸಿರೆ' ನೋ.

ಸಾಲ್ವುಸಿರೆ 'ಸಾಲ್ವು ಸಿರೆ' ನೋ.

ಸಾವ 'ಸಾವೆ' ನೋ.

ಸಾವಧಾನ್ಯ (ನಾ). ಒಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ ; ನವಧಾನ್ಯ : ಸಾವಧಾನ್ಯನ ಕುಡಿಸಿ ಕುಳಿತು ಧಿಸಿ ಹೆಂಡೆ ಮಾಡಿ (ಎಳ. VII, ೩೨೩. ೧೦೭-೧೩; 1576 ?). [ಸಂ.]

ಸಾವನಿವಾಸಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಅಂಬಿಗಿತ್ತಿ : ಅ ಸಮಯದಿ ಸಮ್ನು ಕು ರಾಯ ನೆನೆದ ಪರಾಶರಮುನಿಗಾಡ ಹದನ ಭೂಸಭೆಯೊಳು ತನಗು ದೆಂದು ಸಾವನಿವಾಸಗಾರ್ತಿಯರ ದೀಳೊಂಡ (ಮೋಹತ. ೫-೨೬).

[ಸಾವ (< ಸಾವೆ) + ನಿವಾಸ + -ಗಾರ್ತಿ + -ತಿ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಸಾವಲಿಗೆಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ : ಕುಲಸಿ, ಸಾವಲಿಗೆಡ್ಡಿ ಇವಿಪ್ಪು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ . . . ಕಡಾಯವಂ ಕಾಯಿಸಿ, ಕೋಧಿಸಿ ಕೊಂಡು (ಸವನ್ನ. ೭೨). [ಸಾವಲಿ + ಗೆಡ್ಡಿ (< ಗಡ್ಡಿ)]

ಸಾವಲಿಗ, ಸಾವಲಿಗ (ನಾ). (ಉಕ) ಸಾವದ ; ಸಾವಿಹ : ಸಾವಲಿಗ ಸಾವರೂ 'ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡೆಯಿರಿ ಕಾಡುಡಿ' ಎಂಬ ನಮ್ರಮಾತಿನಿಂದ

ಸಂತ್ಯಕ್ತಿಸ್ತದ್ವ (ಮುಂಗಾಫ. ೮೭); ಈ "ಗರುಡೆಯರ" ಮುಂದನಕ್ಕೆ ಬರುವ ಸಾವಳಿಗೆರ ಯಮನಾ ಕೂಡ ಹೊರಗಿನ ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇರೆಯೇ . . . ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು ಯಥಾಸಾಂಗವಾಗಿ ಪೂರೈಸುತ್ತಾನೆ (ಗೀತುಗ. ೬). ಸಾವಳಿಗೆ : (೨). [**ಸಾವಿಲಿ** + **-ಇಗೆ**]

ಸಾವಳಿಗೆ 'ಸಾವಲಿಗೆ' ನೋ.

ಸಾವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮೊಳುಕಾರಾ ಮಹಿಯ ಗಾಮುಣ್ಣುರು ಸಾವಳ್ಳಿಯರು ಅಣ್ಣಗಿಯಾಗಾಮಿಗರು . . . ಮುಖಮಾಗಿ ಎರಡು ಸಾವಳ್ಳಿ ರಾಜಕ್ರಾವಿಕಮಾಗಿ ಪ್ರಸಾದಂ ಕೆಡ್ವಾರ್ (ಎಳ. VII, ೨೪೦. ೧೫೪-೧೦; ಸು. ೮೮). [**?**]

ಸಾವಾಟಿ (ನಾ). ದೋಣಿ, ಹಡಗುಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುವ ಆಟ, -ಕ್ರೀಡೆ; ನೌಕಾವಿಹಾರ : ಗೆಲಿಯ ಮುದ್ದಿಯಾರನು 'ಸಾವಾಟಿ' ದ ಕಾರ್ಯವರ್ತಿಯಿದ್ದುದರಿಂದ ಬೇಕಾದಾಗ ನಿಜರಿಸುವ ಆಸ್ಪದವಿತ್ತು (ಕ್ರೀಡಂಗ. ೫೮).

[ಸಾವ (<ಸಾವೆ) + ಆಟ]

ಸಾವಾಡಿ (ನಾ). ದೋಣಿ, ಹಡಗು ಮೊದಲಾದ ಜಲಯಾನ ಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ಅಂಬಿಗ : ಸಾವಾಡಿಯು ತುಟ್ಟುಹೊಡೆಯುತ್ತ ಸಾವು ಸಾಗಿಸತೊಡಗಿದ್ದನು (ಸಕುಮಂ. ೩೦).

[ಸಾವ (<ಸಾವೆ) + ಅಡಿ]

ಸಾವಾಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. ನಾವೆಯನ್ನು ಅಥವಾ ಹಡಗನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ನಾವಿಕ; ಅಂಬಿಗ : ಸಾವು ಬುಡಮೇಲಾದುದರಿಂದ, ಎಲ್ಲರೂ ಮುಳುಗಿದರು . . . ಸಾವಾಡಿಗೆ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷಕೂಟದ ಹೊತಗಿದ್ದ ಒಂದು ನಾಯಿ ಇಷ್ಟು ಬೆಟ್ಟು ಉಳಿದವರೆಲ್ಲರೂ ಗಂಗಾ ಜಲದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದರೆಂದು ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೨೩); ಸಾವಾಡಿಗೆಗೆ ಸಾವನ್ನು ಬೇಗನೆ ಬಂಡೆಗೊಯ್ಯಲು ಹೇಳವ್ವ (ಅಪ್ಪಾಜಿ. ೩೯); ಗಂಗೆಯ ದಡದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಅಲ್ಲಿರುವ ಸಾವಾಡಿಗೆರನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ಜ್ವಾಲೆಯೆಂಪಳು (ಬದುಕ. ೪೦). ೨. ಸಮುದ್ರಯಾನದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ನೌಕಾಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತೊಡಗಿರುವವನು : ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಾವಾಡಿಗೆನೆಂದು ಹೆಸರಾದ ಈ ಹೆಸ್ರಿಯು ಪೋರ್ತುಗಲ್ನ ದುರ್ದೈವರಿಂದ ೧೪೬೦ರಲ್ಲಿ ಸತ್ತನು (ಚುಸಂ. ೨೧೮); ಖಾಂದ ಕಾರ್ವಿಯಂದರೆ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಹಸ್ತವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಹರಿಸುವ ಸಾವಾಡಿಗೆರೆಂಬ ಅರ್ಥವಿರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಕಥಾಗ. ೧೮೪).

[ಸಾವಾಡಿ + -ಗಿ]

ಸಾವಾರೋಹ (ನಾ). ೧. ಹಡಗಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವವನು; ಸಮುದ್ರಪ್ರಯಾಣಿಕ : "ಸಾವಾರೋಹ, ಸಾವಿಕ : ಈ ೨ ಹಜುಗಲೇಜುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೫-೨೩೬). ೨. ಅಂಬಿಗ; ಸಾವಿಕ. [ಸಂ. (ಸೌ + ಅರೋಹ)]

ಸಾವಾಸನ (ನಾ) [ಯೋಗ] ಆಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೨ ಈ ಆಸನದ ಭಂಗಿಯು ತುಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾವೆಯನ್ನು ಹೋಲುವುದು : ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ಆಸನಗಳು - ಅಷ್ಟವಿನ್ಯಾಸಗಳು ೧. ಉತ್ತಾಸಾಸನ ೨. ಚತುರಂಗದಂಡಾಸನ . . . ೨೨. ಸಾವಾಸನ (ಭಾರದ. ೧೬೬). [ಸಂ. (ಸೌ + ಆಸನ)]

ಸಾವಿಂದ 'ನಾವಿದ' ನೋ.

ಸಾವಿಕ (ನಾ). ೧. ಹಡಗು, ದೋಣಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ಅಂಬಿಗ : "ತತ್ಪ್ರೀತವಾಹಿ ಸಾವಿಕನಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೨೩-೧೦); "ಕರ್ಣಧಾರ, ಸಾವಿಕ. -೨ ಹಡಗು ನಡೆಸುವವನ ಹೆಸರು" (ಸುತ್ಯಂ. ೬೧); ಇಳಿದು ರಥದಿಂದ ಮಂಜಾಳಿಗೆಗೆ ಪೊಡುಟ್ಟು

ಬಳಿಕ ಸಾವಿಕರೊಡನೆ ಸಾವದೊಳ್ಳಂಗಿಯಂ ಕಳಿದು ನಿರ್ಮಲತೀರ್ಥದೊಳ್ ಮಿಂದು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೯-೬); ಕುರಿಯ ಬಾಲವ ಹಿಡಿದ ಗರ್ವದಿ ಶರಧಿಯನ್ನು ತ್ವರಿಸಲೆಳಸಲು ಸರಿಸಮಪ್ಪದೆ ನಾವೆ ಸಾವಿಕರೊಲುಮೆಯಿಲ್ಲದೊಡೆ (ಗಗತಾ. ೧೬-೫೬); ಅಲ್ಲಿ ತಾನು ಕಂಡ ಪ್ರವಾಸಿಗಳನ್ನೂ ಸಾವಿಕರನ್ನೂ ವಿಚಾರಿಸಿ ತಾನೆ ರಚಿಸಿದ ಆತನ ಗ್ರಂಥವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೆ : ತೀರ ನಿರ್ದುಷ್ಟವೂ ಅಲ್ಲ; ಅದರಲ್ಲಿಯ ಹೇಳಿಕೆಗಳು ತೀರ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವೂ ಅಲ್ಲ (ದ್ರಾವಿ. ೬೦). ೨. ಹಡಗು, ದೋಣಿ ಮೊದಲಾದ ಜಲಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವವನು; ಸಾಗರದಲ್ಲಿನ ಪ್ರಯಾಣಿಕ : "ಸಾವಾರೋಹ, ಸಾವಿಕ : ಈ ೨ ಹಜುಗಲೇಜುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೫-೨೩೬); "ದೋಣಿಯೇಜುವಂ ಸಾವಿಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೬); ಪೊಸದೇಶಗಳ ಕಂಡು ಹಿಡಿದ ನೆಂಬುಲ್ಲದ ಸಾಹಸದ ಸಾವಿಕಂ ತನ್ನ ಹಡಗಿನ ಪಡೆಯ ಕೂಡಿ ತೊಡಗುವನು ವಾರಾವಾರಯಾತ್ರೆಯಂ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೨೧-೫೬೨). [ಸಂ.] ಸಾವಿಕಳಕ್ಕೆ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವ ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಲೂಟಿಮಾಡುವ ಕಳ್ಳ; ಕಡಲುಗಳ್ಳೆ; ಹಡಗುಗಳ್ಳೆ : ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪೋರ್ತುಗೀಸು ಮತ್ತು ಇತರ ಸಾವಿಕ ಕಳ್ಳರ ಛುಡಿಂದ ಸಮುದ್ರಯಾನದ ಪ್ರಯಾಣಿಕರು ಸಾರ್ವೈದು ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಜತೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವುದು ಪದ್ಧತಿ ಯಾಗಿದ್ದಿತು (ಕಪಾಳಂ. ೧). [ಸಾವಿಕ + ಕಳ್ಳ]

ಸಾವಿದ, ನಯಿಂದ, ನಾದಿಗೆ, ನಾಯಂದ, ನಾಯಿಂದ, ನಾಯಿದ, ನಾವಿಂದ, ನಾವಿಲಿ (ನಾ). ಜ್ವೊರ ಮಾಡುವುದು ವೃತ್ತಿಯಾಗುಳ್ಳವನು; ಜ್ವೊರಿಕ; ಕೆಲಸಿಗೆ; ಹಜಾಮ : "ಜ್ವೊರ ಮರ್ದೀ, ದಿವಾಕೀರ್ತಿ, ಚಂದಿಕೆ, ನಾವಿಕ : ಈ ೪ ಸಾವಿದಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೬-೪೩೫); ಕದಂಬೂರಾ ಸಾಲ್ವದಸ್ವರು ವಿದತ್ತರು ನಾವಿದ ಪಂದಮು ಅಜಿಯು ಈರಿದತ್ತರಾ ಪೊರುಳ್ಳ X X X ಆ ಮುನಿಗೆತ್ತು (ಎಳ. X, ಕೋಲಾರ. ೭-೬; ಸು. 760); ನಾವಿದರ ಗೋಸಾಸಿ ಗುಲುಗಂ ಕೆಟ್ಟಿ ಸತ್ತು ಸುರರೋಕಕ್ಕೋದ (ಎಳ. VII, ೨೪೦. ೧೯೫-೫; 1007); ಅನ್ನೆಗಂ ನೆರೆಮನೆಯ ನಾವಿದನ ಪೆಂಡತಿಯಪ್ಪ ದೊಡವಿ ಪಾದರಿಗನಂ ಸಂಕೇತಸ್ತಾನದೊಳಿರಿಸಿ ಪಂತಂದು (ಪಂಚಕಂ. ೭೫-೨); ಕೌಂಡಿನೈಂಬ ಮುಖ ಮೂಯು ಭುವನವನಾಯ ನಾವಿದ ಕಾಣಂ ಭೋ (ಬಸವ. ೫೯೦); ನಾವಿದಂ ಕನ್ನೆಯ ಪುರ್ವಂ ನೊಸಲುಮಂ ಸಮುಜಾದಾಗಳ್ (ಬಂಜೆ. ೯-೬ ಪ); ನಾವಿದ ಹೆಟ್ಟೋಜನ ಮಗ ನೋಪೋಜ ಅಶ್ವಯುಧಂಧಾರವಾಗಿ ನಿತ್ಯಾಧಿಸೇಕಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿ ಗಂ (ಸೌತಾ. IX-೬, ೬೪೬-೧೮; 1276). ನಯಿಂದ : ನಯಿಂದರ ಜಂಜಾಯನ ಮಗ ತಂದುಯಗೆ ಉಂಬಳಿ ಕೊಟ್ಟಿ ತೋಟಿ (ಮೃತ. ೧೯೬೯, ೨೦-೯; 1837). ನಾದಿಗೆ : ನಾದಿಗರು, ಗೌಳಿಗರು, ಅಗಸರು, ಬೇಡರು ಮುಂತಾದ ಕುಲಗಳಿಗೆ ಈ ಮೇರಿನ ಕಟ್ಟಿಕೆಗಳು ಹತ್ತುವದಿಲ್ಲ (ಕಥಾಗ. ೯೬); ನಾದಿಗರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ರಕ್ತ ತೆಗೆಯುವ ತುಮ್ಮಡಿ ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ. ೫-೬೬); ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀರಿನ ಕಲ್ಲುಗಳೂ, ನಾದಿಗರ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಮನೆಯುವ ಕಲ್ಲುಗಳೂ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ (ವಿಜಾಪ. ೪೧). ನಾಯಿಂದ : ಇವರು ನಾಯಂದರು ಅಸಗರು ಕುಂದಾರರಿಗೆ ಕಾಲುಗರು ಮೇಲುಕಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲಯನಲಾಗಿ ಕುಂದಾರ ಸೆಟ್ಟಿಗಳು ಉಂಟುಯಂದು . . . ಗೆದ್ದಾಗ ಬರದ ಶಾಸನದ ಕ್ರಮ (ಎಳ. IV, ಎಕಂದೂ. ೨-೫; ಸು. 1580 ?). ನಾಯಿಂದ : ತಿಪೆ ಪ್ಪಾಡ್ವಾ . . . ನವಿ ನಾಯಿಂದ ಒಡಲು ದೊಂಬ ದನ್ನು ಅಗಸ . . . ಇಂತೀ ಹದಿನೆಂಟು ಪಾತಿ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಉಂಟು (ಸರ್ವ. ೧೬೧-೬೬೬);

ರಾಮನಾಥಪುರದ ಗ್ರಾ. ೧ ಅ ದೇವರಿಗೆ ಸಲುವ ಹಳಿಗಳ ಅಡೆದರೆ ಮುಗ್ಗದೆ ಕುಂಮರ ಗಾಣಗರ ನಾಯಿಂದರದರೆ ಎರಡು ಗಡಿಯ ಸುಂಕವಳಗಾಗಿ (ಎಳ. XV, ಅರಕ. ೧೧೨-೧೮; 1583); ನಾಯಿಂದರ ತೆರಿಗೆ ಕುಂಭಾರತೆಯಾಗಿ : . . ಮುಂತಾದ . . . ಸರ್ವತೆಯಾಗಿಯೆನು ಶ್ರೀವೀರಪ್ರತಾಪಶ್ಯಾಮರಾಯರಿಗೆ ಪುಣ್ಯವಾಗಬೇಕೆಂದು (ಎಳ. IV, ಗುಂಡು ಪೇ. ೩-೧೯; 1573); ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಣ್ಣಲೇಸ್ವರ ರಾಮ ರಾಜಯ್ಯವಿಲೇಸ್ವರದೇವಮಹಾಅರಸುಗಳು ನಾಯಿಂದರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಶಾಶನ (ಎಳ. XI, ಹಿಂಯೂ. ೨೯-೧೩; 1544); ಗಂದಿಗ ಬೋಗಾರ ತಿಲಗಾತಕ ನಾಯಿಂದರ . . . ಜಾಲಗಾಡರ ಗೃಹ ಬೆಂದದಿಂ ದೊಟ್ಟಿಮವಾಗ (ಕಂಠಪಿ. ೩-೫೪); ಬಾಯಿಂದ ಕೆಟ್ಟ ನಾಯಿಂದ ಮುರುವ (ಗಾಡ). ನಾಯಿಂದ : ರಾಮರಾಜಯ X ವ ಮಹಾ ಅರಸುಗಳು ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಸೀಮೆಯ ನಾಯಿಂದರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರು (ಎಳ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೩೯-೮; ಸು. 1576); ಕೆಡಪದ ನಾಯಿಂದರ ತಪ್ಪಿಯೊಳು ಮುದಿನಳದ ಬೇರು ಕಾಣಪುದೆಯೆನೆಗೆ (ರಾಘವ. ೪-೩೩). ನಾವಿಂದ : "ದಿವಾಕೀರ್ತಿ ಚಂದಿಲನು ನಾವಿಂದನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೧); ಗ್ರಾಮ ೧ ಅ ಮುಗ್ಗದೆ ಮುದು ಭಡಗಿ ಕಂಮಾಡಿ ಅಸಗ ನಾವಿಂದ ಕುಂಭಾರ ಮಾಡೆಗೆ ಕೆಯ್ಯಿ ಗಾಣ ಎತ್ತು ಗಾಣ (ಎಳ. IX(೨), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೩೨-೪; : 408); ರಾಮರಾಜಪೊಡೆಯರು ನಾವಿಂದರ ಕೊಂಡೋಳಿಗೆ ಮೆಚ್ಚು ದಿಟ್ಟಿದು (ಎಳ. VI, ಪರೀಶ. ೧೩-೬; 1545). ನಾವಿಲಿ : ಯಾ ರಾಯರಾಪ್ಪದ ಪೊಳಗೆ ತಂದು ನಾವಿಲಕುಲದ X X X ಯಾ ದಿರಾಡವ ಕೊಳುತಿದ್ದರು (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೨೩೯-೮; 1547); ನಾವಿಲಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ದಿರಾಡ ಕಾಡಿಕೆ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೨೩೯-೨೧; 1547); [ರಾ]ಮರಾಜ X X X ತಿಂದುರಾಜ ಮಹಾ ಅರಸುಗಳು ನಾವಿಲರು ತಿಂದುರಾಜ ಕೊಂಡೋಳ ಭದ್ರೋಜಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಶಾಶನದ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ (ಸೌಖ್ಯ. XV, ೨೫೯-೧೦; 1547); ಭತ್ತ ಬಿಂ ೧೨೦ ನಾವಿಲಿಗೆ ಬಿಂ ೩೦ (ಎಳ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯-೧೦೮; 1573).

ನಾಯಿಂದನ ವರಿ = ನಾವಿದವಾರಿ : ನಾಯಿಂದನ ವರಿ ಕುಂಭಾರರು ಕಾಣೆಯಾಲರ ಬೇದಿಗೆ . . . ಅಂತು ಯಾ ತೆಯಗೆ ಸಹವಾಗಿ ಆದಿಯೂರು ಯಶತ್ತ ಬದು ಹೊಂನು (ಎಳ. XIV, ಗುಂಡು ಪೇ. ೧೨೯-೧೦೦; 1521). [**ಪ್ರಾ. ಕಾವಿ.ಅ./ಸಂ. ನಾವಿ**]

ನಾವಿದಗತ್ತಿ, ನಾಯಿಂದಗತ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ಷೌರಿಕನ ಕತ್ತಿ; ಕ್ಷೌರ ಮಾಡುವ ಕತ್ತಿ; "ಕ್ಷುರ" (ನಾಟಂ. ೪) : "ಕ್ಷುರಂ, ಕ್ಷುರಿಕಾ, ಈ ೨ ನಾವಿದಗತ್ತಿ" (ಕಾಶ್ಯ. ೨೨೪). **ನಾಯಿಂದಗತ್ತಿ :** (೪).

[ನಾವಿದ + ಕತ್ತಿ]

ನಾವಿದಗೆಯ್, ನಾವಿದಗೆಯಿ (ನಾ). ಕ್ಷೌರಿಕನಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಉಂಬಳಿ ಜಮೀನು : ನಾವಿದಗೆಯ್ಯತ್ತರೆಟು ಮನೆಯೊನ್ನು ಪಣಕಾಣಿಗೆ ಮತ್ತಪ್ಪನ್ನೆರಡು ಮನೆಯೊನ್ನು ಗುಣಶಾಸನದಿನಾಳ್ವರ ಸತ್ತಕ್ಕೆ ಮತ್ತನ್ನೂಳು ಮನೆಯೆರಡು (ಎಳ. XX, ೩೮-೨೯; 1012). **ನಾವಿದಗೆಯಿ :** ನಾವಿದಗೆಯಿ ೨೦೦ ಮನೆ ಕೈ ೩ (ಕೊಲ್ಲಾ ಶಾ. ೨೩-೫೪; ?). [ನಾವಿದ + ಕೆಯ್ಯ]

ನಾವಿದಗೆಯಿ 'ನಾವಿದಗೆಯ್' ನೋ.

ನಾವಿದದೇಶಿ (ನಾ). = ನಾವಿದವಾರಿ : ಪನ್ನಾಯದೇಶಿ ನಾವಿದದೇಶಿ ಇನ್ನಿಸಹಿ ತೆಪೆಯನು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಟ್ಟರು (ಎಳ. IV, ಮುಖಸೂ. ೧೩೬-೪೦; 1162). [ನಾವಿದ + ತೆಯ್ಯ]

ನಾವಿದಬಾಳು 'ನಾವಿದವಾಳ್' ನೋ.

ನಾವಿದವಾರಿ (ನಾ). ಕ್ಷೌರಿಕನು ಕೊಡಬೇಕಾದ ಉದ್ಯೋಗ ತೆರಿಗೆ : ಮಹಾಜನಂ ಮಹಾದೇವಯ್ಯಂಗಿ ನಾವಿದವಾರಿಯುಂ ತಳಂದಿ ಗೊಲಿಯುಮನಾವಕಾಲಮುಂ ಪರಿಹಾರಂ ಮಾಡಿದರ್ (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೧೩೨-೨೬; 1068).

[ನಾವಿದ + ವಾರಿ (೪ ← ತಮಿ. ವಾರಿ = ತೆರಿಗೆ)]

ನಾವಿದವಾಳ್, ನಾವಿದಬಾಳು (ನಾ). = ನಾವಿದಗತ್ತಿ : ಬಾಲ್ = ಜೀವನಾರ್ಥಂ; (ನಾವಿದವಾಳ್, ಕೂರ್ವಾಳ್, ಹರಗುವಾಳ್ = ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕುಳಂ) (ತಮಿ. ಪರಿ. ೧). **ನಾವಿದಬಾಳು :** ವೀರನ ತೋಳ ಬಾಳುಮಂ ನಾವಿದಬಾಳುಮಂ ಸಮನೆ ಪತ್ತಿ ಪ ಸಾಣೆಯೋ ಮದ್ವುಜಪ್ರಜಂ (ಅನಂಥ. ೧೧-೯೩). [ನಾವಿದ + ಬಾಳ್]

ನಾವಿದಿತಿ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷೌರಿಕನ ಹೆಂಡತಿ. ೨. ನಾಯಿಂದಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು : ಮಾಲೆಗಾರ್ತಿಯಸಗಿತಿ ಯೋಗೀಶ್ವರಿಯರ ಕಿಡಿಕಿಯ ನಾವಿದಿತಿಯರೊಳಂ[ಪಾಣಂ. ಕಿಡಿಕಿಯ ನಾವಿದಿತಿಯರ ಮುಂದಂ, ಕುಳ ಗೇಡಿಯನಾವರೀತಿಯೊಳ್]ನುಡಿಯಲೀಯಲಾಗದು ಪಥವಂ (ಮಡಕ. ೮-೨೩); (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೮-೧೦೪ ನೋ); ಸ್ವರಲೋಪಕ್ಕೆ - ಫಟ್ಟಿವತ್ತಿ . . . ನಾವಿದಿತಿ, ಹಾದರಿಗಿತಿ (ತಮಿ. ೨೦೯ ಪ್ರಯೋ).

[ನಾವಿದ + ಇತಿ (< ಇತಿ)]

ನಾವಿಲಿ 'ನಾವಿದ' ನೋ.

ನಾವಿಲಿ (ನಾ). ೧. ಹಡಗನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ನಾವಿಕ : ನಾವಿಲಂ . . . ನಾವಾ ದಿವ್ಯನ್ ನಾವಿಲ ಇತಿ ನಾವಿಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ (ತಮಿ. ಸು. ೪೪೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಹಡಗಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವವನು. [ನಾವ (< ನಾವೆ) + ಇಲ]

ನಾವೀನ್ಯ (ನಾ). ಹೊಸತನ; ನವೀನತೆ : ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಕಲ್ಪನೆಗಳ ಹುಚ್ಚುಟಿವಿರದೆ ನೈಜಭಾವದ ನಾವೀನ್ಯವು ತುಂದಿ ಹರಿಯುವುದು (ಕನ್ನ. ಜಾ. ೮೪); ಊರಲ್ಲಿ ಹಳತು ಹೊಸತು ಕೂಡಿ ಬೆರೆತಿರುವಂತೆ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾಲಿನ್ಯವೂ, ನಾವೀನ್ಯವೂ ಸಂಗಮಿಸಿರುವವು (ಸಮಾಜ. ೩); ಆ ಬಾಳಿನ ನಾವೀನ್ಯ ನೈರ್ಮಲ್ಯಗಳನ್ನವನು ಮತ್ತೆ ಅನುಭವಿಸಿದಂತಾಯಿತು (ಅನಂ. ೨೭೪). [ಸಂ.]

ನಾವು 'ನಾವೆ' ನೋ.

ನಾವೆ, ನಾವ, ನಾವು (ನಾ). ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯಾನ; ಹರಿಗೋಲು; ದೋಣಿ : "ದೋಣಂ, ಪರೀತಂ . . . ದೋಣಯೆಂದೆನರ್" ನಾವೆ ಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦-೪); ಈ ಸಂಸಾರಾಂಭೋಧಿಯೋನುವ ಏನೆಗಿದುವೆ ನಾವೆ ತದಿಗಾಣೈಯನಾಯಾಸದೊಳ್ (ಅದಿ. ೫-೩೦); ಅಂತ್ರಂ, ಕೋಟಪತ್ರಂ-ಈ ೨ ನಾವೆಯ ಸೋಗಿ (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೫೦); ಪ್ರಸಾದಪರಿಮಳಮಂ ಫ್ರಾಣಕ್ಕೆ ನಡೆಯಿಸುವ ಸಂಪಿಗೆಯ ಮುಗುಳ ನಾನೆಯಂತೊಪ್ಪುವ ನಾಸಿಕದ . . . ಬಸವರಾಜಂ ಕಾರಣಕಪುರುಷಂ (ಬಸವ. ೨-೨೬); ನಾನೆಗೆಂದೆ ನದಿಯನು ದಾಟಿ ಬಳಿಕಲ್ಲಿಂದ ತೆರಳಿದ ರವರು ಮೂವರು ಕಾಲುನಡೆಗಳಲಿ (ತೊರಂ. ೨-೪-೧೪); ಅದೊಡೆ ದ್ವೀಪಾಟಿನಂಗಿಯೊ ನಾವೆಯೊಳ್ ಬಂದರಕ್ಕುಂ (ಅದ್ವೈತ. ೪೩-೯). **ನಾವೆ :** "ನೌ, ನಾವಂ, ನಾವಾ, ಈ ೩ ಹಡಗು" (ಕಾಶ್ಯ. ೩೮). 'ನಾವನಿವಾಸಗಾರ್ತಿ' ಪರಾ. **ನಾವು :** ಒಬ್ಬ ಕವಿಯು ಒಂಟಿ ಯನ್ನು ಅಡವಿನಾವು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೩೬); ಆ ನಾಯಕನು ಆ ಆನೆಯನ್ನು ನಾವಿನೊಳಗೇರಿಸಿ . . . ಆಚೆ ದಂಡೆಗೆ ಇಳಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೧); ಇವರ ನಾವು ಇನ್ನೂ ಆ ಸಂಗಸ ದೋಣಿಯಿಂದ ತುಸು ದೂರದಲ್ಲೇ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು (ಇಂದುಮು. ೩೩).

[<ಸಂ. ನೌ./ಪ್ರಾ. ಪಾಪಾ./ಪಾರ.ಹಂ. ಮರಾ. ನಾನ್./ತಮಿ. ನಾಮಾನ್; ತುಳು. ನಾವೆ; ತೆಲು. ನಾವ]

ನಾವ್ಯ (ಗು). ೧. ದೋಣಿಯ ಮುಖಾಂತರ ದಾಟಬೇಕಾದ; ದೋಣಿ ಹಾಯಿಸಬಹುದಾದ. ೨. ಹೊಗಳುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ. (ನಾ). ೩. ಹಡಗು, ದೋಣಿ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ದಾಟಬೇಕಾದ ಹೊಳೆ ಮೊದಲಾದ ಜಲಾಶ್ರಯ; ಹಾಯ್ದು ಕೊಂಡು ಹೋಗಲಾರದಷ್ಟು ನೀರಿರುವ ಹೊಳೆ; ಹೆಚ್ಚು ನೀರುಳ್ಳ ನದಿ : "ನೌತಾಯಂ ನಾವ್ಯಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೧೧೦-೭೨); "ನಾವ್ಯ ಯಂಬುದು ಹಣುಗಲಿಕ್ಕುವ ನೀರಾ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೭-೨೭); "ನಾವ್ಯಂ . . . ಹಡಗು ಅಥವಾ ಕೆಪ್ಪ ಅಥವಾ ದೋಣಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಹಾಯ್ದು, ಅಡೀ ದಡಕ್ಕೆ ಸೇರತಕ್ಕ ದುಸ್ತರಜಲವುಳ್ಳ ಹೊಳೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೭೨). ೪. ನವೀನತೆ; ನಾವೀನ್ಯ. [ಸಂ.]

ನಾಶ (ನಾ). ೧. ಕಳೆಗೆ ಕಾಣದೆ ಹೋಗುವುದು; ಅದ್ಭುತವಾಗುವುದು. ೨. ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುವುದು; ಹಾಳು; ಅಳಿವು : "ವಿಲಯಂ ನಾಶ ಯುಗಾಂತದೋಳ್" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೧೨೩-೭೪); ದುಃಖದುಶ್ರವಾದ ಸುಖ ಇದಲೋಕದಲ್ಲಿತ್ತುವು ನಾಶವುಂಟು ದಿನ ಕೊಂದು ಬಗೆಬಗೆಯಾದಂಥ ಸುಖವಾಗಿ ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಸುಖವನನುಭವಿಸುತ್ತ ಕ್ರಮದ ತಿರುಗುವರು (ಪುರಂದ. ೫-೧೩೧-೧೩೩). ೩. ಸಾವು; ಮರಣ : "ನಿಧನಂ, ನಾಶಃ, ಮೃತ್ಯುಃ . . . ದೀರ್ಘನಿದ್ರಾ - ಈ ೧೨ ಸಾವು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೩-೬); "ಮೃತ್ಯು ಮರಣಂ ದೀರ್ಘನಿದ್ರೆ ನಿಧನಂ ನಾಶಂ . . . ವಿವೃತ್ತಿಯೆನೆ ಸಾವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೩); "ಪಂಚತಾ, ಕಾಲಧರ್ಮಃ . . . ನಾಶಃ, ಮೃತ್ಯುಃ, ಮರಣಂ, ನಿಧನಂ - ೧೦ ಸಾಯುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು, ಮರಣ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೭೨).

ನಾಶ ಮಾಡು = ಹಾಳು ಮಾಡು; ನಾಶಪಡಿಸು : ದೋಷ ರಾಶಿ ನಾಶಮಾಡು ಶ್ರೀಶ ಕೇಶವ (ಕನಕ. ೯೮ ಅನುಪಲ್ಲವ); ಈ ನಿಶ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಕ್ರಿಮಿಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡಬೇಕು (ತರಣಿ. ೧೪); ಯಾವುದಾದರೂ ವಿಷಾಪಹಾರಿ (Disinfectant) ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ನೀರಿಗೆ ಬೆರೆಸಿ, ಸೆಲವನ್ನು ತೊಳೆಯುವುದರಿಂದ ಸೆಲದ ಮೇಲೆ ತಂಗುವ ಜೀವಿಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೩೮); ನಾಶ ಮಾಡುವವನು ದಾಸನಾದರೆ ಲೇಸು ಮಾಡಿಯಾನೆ? (ಗಾದ). ನಾಶವಾಗು = ೧. ಹಾಳಾಗು; ನಷ್ಟವಾಗು : ಶರಣ ಸೆಂ ತೆಂ ದಿ ನಯ್ಯಾ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ನಾಶವಾಗ [ಪಾಪಂ. ನಷ್ಟವಾಗ, ನಾಸ್ತಿಯಾಗ] ದನ್ನಕ್ಕೆ (ಬಸವ. ೫೧); ಕ್ಷರ ಎಂದರೆ ನಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಕ್ಷಣ ಅಥವಾ ನಾಶವಾಗುವುದು (ಪ್ರಾದಿ. ೯೩). ೨. ಸಾಯು; ಮರಣ ಹೊಂದು : ಕುದಿಯುವ ನೀರಿಗೆ ಸೀಮೆಯಿಡ್ಡೆಯನ್ನು ಪಾಕ ತಿಗಣೆಗಳಿರಬಹುದಾದ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಓಡೆಕಾರಿ ಹೊಡೆದರೆ ಇವುಗಳ ಮೊಟ್ಟೆಗಳು ಮತ್ತು ಮರಿಗಳು ನಾಶವಾಗುವುವು (ಗೃಹವಿ. ೧೦೭); ನಾಶವಾಗುವವರಿಗೆ ಆಶೆ ದಿಡದು (ಗಾದ). [ಸಂ.]

ನಾಶಕ (ಗು). ೧. ಹಾಳು ಮಾಡುವ; ನಾಶ ಮಾಡುವ : ಕ್ಷಯಕಾರಿ, ಖಾದಕ, ನಾಶಕ (corrosive. ಪಾಂಸಿ. ೨೪). (ನಾ). ೨. ಹಾಳು ಮಾಡುವವನು; ಕೆಡಿಸುವವನು; ನಿರ್ನಾಮ ಮಾಡುವವನು : 'ಕುಲನಾಶಕ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ನಾಶಗೊಂಡು (ಕ್ರಿ). ಕ್ಷಯಿಸು; ಹಾಳಾಗು : ವೇದವೆಂಬುದನಧಿಕ ತರವಾಗಿ ನಾಶಗೊಂಡಿತು ಕಾಲವಶದಿಂದ (ಸಿಪಾಣ. ೧೧-೨೧-೨).

[ನಾಶ+ಗೊಂಡು]

ನಾಶಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಲ್ಲು; ನಿರ್ಮೂಲಗೊಳಿಸು : ಸಂಚಾರ ಮಾಡುವಿಕೆ, ಖೂನಿಮಾಡುವಿಕೆ . . . ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದು, ಸಾಯ ಗೊಳಿಸುವಿಕೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೭೨); ಇದರಿಂದ ಜಿರಲೆಗಳಿಗೆ ಮಂಕು ಹಿಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಅಗ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹಿಡಿದು ನಾಶಗೊಳಿಸಬಹುದು (ಅಜುಸೌ. ೪೯); ಅವುಗಳ ಧೂಮವು ಅಣುಜೀವಿಗಳನ್ನು ನಾಶ ಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೦೭). [ನಾಶ+ಕೊಳ್ಳು+ಇಸು]

ನಾಶನೆ (ನಾ). ೧. ಹಾಳು; ನಾಶ; ನಿರ್ಮೂಲ; ಧ್ವಂಸ : ನಿನ್ನ ಕುಲ ನಾಶನಾಗ! (ಕಾಣೂರು. ೧೬೦); ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆ ಉರಿಸುತ್ತೀಯಲ್ಲ, ನಿನ್ನ ಮನೆ ನಾಶನಾಗಿ ಹೋಗದೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಕೂಡಿ). ೨. ಹಿಂದು ಬಗೆಯ ನರಕಶಿಕ್ಷೆ; ಮುಕ್ತಂ ನಾಶನ . . . ಮುಘೋಗ್ಯ ನಾನಾವಿಧಾಸಂಖ್ಯಾತ ತೀವ್ರವೇದನಾರೂಪಂಗಳಾಗಿ ಶಿವ ದ್ರೋಹಿಗಳಿಗೆ ನಿಷ್ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ಮಾಳ್ವ ಶಿಕ್ಷಾಲೇಖಮೆಂದನಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೧೪೧). [ಸಂ.]

ನಾಶಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಾಳುಮಾಡು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು; ನಿವಾರಿಸು ; ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು : ಅದಿಕಪುತ್ರರಾದ ಮಿತ್ರ, ಅರ್ಯಮ ಮತ್ತು ವರುಣ ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳೂ . . . ಉತ್ತಮವಾದ ಕರ್ಮಜ್ಞಾನ ವುಳ್ಳವನೂ, ಕರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನೂ ಆದ ಪುರುಷನನ್ನು ಸಮಾಪಿಸಿ ಅವನ ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುತ್ತ ಅವನನ್ನು ಉತ್ತಮ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುತ್ತಾರೆ (ಪುರ್ವಾರ. ೧೩೦); ಕೋಟಿಯೊಳಗೆ ನೋಣ ಮತ್ತು ಕೊಳ್ಳೆಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇರಕೂಡದು. ಕೋಟಿಯೊಳಗಿರತಕ್ಕಂತಹವು ಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಬೇಕು (ಕಲರೋ. ೭).

[ನಾಶ+ಪಡಿಸು]

ನಾಶಹೇತು (ನಾ). ನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದುದು : ನಾಶಹೇತು ಗಳೊಂದುವು ಸುತ್ತಿಬಿಡು ಧೂಮಕೇತುಗಳಾಗಲ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೫).

[ನಾಶ+ಹೇತು]

ನಾಶಹೊಂದು (ಕ್ರಿ). ಹಾಳಾಗು; ಧ್ವಂಸವಾಗು; ನಿವಾರಣೆ ಯಾಗು : ಹುಳುಗಳನ್ನು . . . ಹಳ್ಳಗಳಲ್ಲಿ ಸುರಿದು ಸುಡಬೇಕು ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮೊಟ್ಟೆ-ಮರಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಾಶಹೊಂದುತ್ತವೆ (ತರಣಿ. ೧೩). [ನಾಶ+ಹೊಂದ್ವು (<ಪೂರ್ವ)]

ನಾಶಿ 'ನಾಸಿ' ನೋ.

ನಾಶೀಪುಡಿ 'ನಾಸೀಪುಡಿ' ನೋ.

ನಾಶ್ತಾ, ನಾಷ್ತಾ, ನಾಷ್ತಾ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನ ತಿಂಡಿ; ಅಲ್ಪಾ ಹಾರ; ಉಪಾಹಾರ : ನಿಮ್ಮ ನಾಶ್ತಾ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇನ್ನು ಎರಡು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿ ತರುತ್ತೇನೆ (ಸಮಜಿ. ೮೩೫). ನಾಷ್ತಾ : ಇನ್ನು ನಾಷ್ತಾನೆ ಮಾಡಿಲ್ಲ ಕಣಯ್ಯ (ರುದ್ರಮ. ೧೧). ನಾಷ್ತಾ : ನಾಯಕನು ಶಿವಪೂಜೆ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು, ನಾಷ್ತಾ ಮಾಡಿಕೊಂಡು . . . ದಿನಾನ್‌ಖಾನೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ಮಲ್ಲಿ. ೨೯); ಹೋಟಲಿಗೆ ನಾಷ್ತಾಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದು (ಭೀಮಕಾ. ೬೩).

[<ಪಾರ. ನಾಶ್ತಾ, ನಾಸ್ತಹ್; ಹಂ. ನಾಶ್ತಾ, ನಾಸ್ತಾ; ಮರಾ.

ನಾಷ್ತಾ, ನಾಸ್ತಾ]

ನಾಶ್ಯ (ಗು). ಹಾಳಾಗಬಲ್ಲ; ನಾಶವಾಗುವ. [ಸಂ.]

ನಾಷ್ತಾ 'ನಾಶ್ತಾ' ನೋ.

ನಾಷ್ತಾ 'ನಾಶ್ತಾ' ನೋ.

ನಾಸ (ನಾ). ಮೂಗು; ನಾಸಿಕ: ತರಳನೋಟದ ವರಸುನಾಸದ
... ಕರವರಾಂಬುಜ ವಜ್ರಚಕ್ರೆಯೊಟ್ಟಿವಳು ದೇವಿ (ಕಾಶೀರಾ.
೨-೩); ಕರ್ಣ ಗೀತೆಗಳ ಕೇಳಲಿ ನಿನ್ನ ನಮೂಲ ನಾಸವಾಪ್ತಾಪನಲಿ
ಹರಿಯೆ (ಪುರಂದ. ೧-೨೧-೧); ತುಮುಪವತ್ತಿಗೊಳಾ ಚಂಪಕಂ
ನಾಸದೊಳ್ ... ಕೇತಕಿಯುಗುರ್ಗೊಳಗೆ ಕ್ರಮದಿಂದ ಮಚ್ಚರಿಸಲು
(ಜಬಪ. ೧೦-೪). 'ನಾಸೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ನಾಸಾ]

ನಾಸತ್ಯ (ನಾ). ಅತ್ತಿನಿದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ದೇವತೆಗಳ ವೈದ್ಯ:
"ನಾಸತ್ಯ, ಅತ್ತಿನಿ, ದಸ್ತ, ದೇವಚಿತ್ತಕೌ-ಈ ೪ ದೇವರ
ವೈದ್ಯರ" (ಕಲಾಯು. ೧೫-೪೪); "ದೇವಚಿತ್ತಕರತ್ತಿನಿದೇವರ
ನಾಸತ್ಯರತ್ತಿಗಳ ದಸ್ತಾಪ್ತರ" (ದಸ್ತಾಪ್ತ. ೧೦-೫೩); ಸರರಾತ್ಯತಿ
ಯನಾಂತು ನಾಸತ್ಯರೇಂ ನೆಲಕೆ ಬರನಾಯ್ತಾ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩-೯-೧೧);
ಸೂರ್ಯ ಸರಣ್ಯಯಂ ಕೂರ್ತು ... ತಾಂ ಕುದುರೆಯಾಗಿ ಪೆಣ್ಣು ದುರೆ
ಯಾದಳನೊಂದಿ ನಾಸತ್ಯರಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದಪರಾ (ಸೌನಂದ. ೭-೨೬).

[ಸಂ.]

ನಾಸವಾತ (ನಾ). ಮೂಗಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ರೋಗ: ಹಿಂಗ್ವಾದಿಚಾರ್ಣ ... ಅಲ್ಲದ ರಸದಿ ಕೊಳ್ಳೆ ...
ಕ್ರಮಿ, ಶ್ವಾಸ, ನಾಸವಾತ, ಶೂಲೆ ಎಲ್ಲಾ ಮೂಗ್ಗುಂ (ವಿಷ್ಣುವಿ. ೫೮).

[<ಸಂ. ನಾಸಾವಾತ]

ನಾಸಾಂತರ (ನಾ). ಮೂಗಿನ ರಂಧ್ರ; ಹೊಳ್ಳೆ; ಗಳಸುಂಟಿ(ಟಿ)ಗೆ
ಕಿಡುಗುಂ ಪಿಪ್ಪಲಿ ಕಾಮನ ನಕ್ಕದಿಂದ ನಾಸಾಂತರದೊಳ್ ಕಳೆಯಿಸೆ
ರಕ್ತಮನಂತದು ಕಳೆಗುಂ ಕರನೊದವಿ ತೋಜುವುಪಜಿಹ್ವಕೆಯುಂ
(ರೋಗೋಪ. ೯-೯೮). [ಸಂ.]

ನಾಸಾಗ್ರ (ನಾ). ೧. ಮೂಗಿನ ತುದಿ; ತುದಿಮೂಗು: ನಾಸಾಗ್ರದ
ದಿಟ್ಟು ಮುಟ್ಟಿಮರೆ ... ನಿಂ ಕರನೊಟ್ಟಿದನೊ ಪುಷ್ಪದಂತಮುನಿಪಂ
ಯೋಗೋಪಯೋಗಿಸ್ತುತಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೩೧); ಅರೆಮುಗುಳಾದ
ಕಣ್ಣಳ ನಾಸಾಗ್ರದೊಳಿಂಸಿ ... ಜಾನಿಸಿದನಾ ಮಂತ್ರಿ ನಿರ್ಜರರಾಜನ
ಜೀಗದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬-೪); ನಾಸಾಗ್ರಸ್ತಾಂಬಕನಾ ಸುಭಗಂ
... ಭಾಸುರಹರಿಯಂ ಜಾನಿಸುತ (ಯಾದಜಂ. ೧೪-೭೬). ೨. ಮೂಗಿನ
ಆದಿಭಾಗ; ಹುಬ್ಬಿನ ಮಧ್ಯ; ಭ್ರೂಮಧ್ಯ: ನಾಸಾಗ್ರವೆಂದರೆ
ಭ್ರೂಮಧ್ಯವೆಂದರ್ಥ (ಉತ್ಪಟಿ. ೮-೪). [ಸಂ.]

ನಾಸಾಚ್ಛೇದ (ನಾ). ಮೂಗನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವುದು; ಅರಸ ಕರ್ಣ
ಚ್ಛೇದವೇ ಋಷಿರಿಯ ನಾಸಾಚ್ಛೇದವನ್ನರನೊದರು ಹೊಯ್ದಾಡಿ
ಹೊಗಳಿಸು ಬಾಹುವಿಕ್ರಮವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೧೬). [ಸಂ.]

ನಾಸಾಛೇದ (ನಾ). = ನಾಸಾಚ್ಛೇದ: ನಾಸಾಛೇದವಾದವಳಿಂದ
ನೀ ಮರುಳಾದ ಕಾಮುಕತನದಿ ಕಂಗಾಣದೆ ವಿಧೀನಣನ ವೇದವ್ಯಾಗ್ರದ
ಮಧುರವಚನವಾದೊಡನದೊ ಕೆಟ್ಟ (ತೋರಾ. ೬-೧೦-೫೩). [ಸಂ.]

ನಾಸಾನಿಲ (ನಾ). ಮೂಗಿನಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಗಾಳಿ; ನಿಶ್ವಾಸ:
ನಾಸಾನಿಲನ ಕೆಂಪು ಸುಳಿಯ ... ನಿತ್ಯನಾಗೆಸನ ಪಂಪಾವಿರೂಪಾಕ್ಷ
ಸೂರ್ಯನಾನಂದಮಂ ನಮಗೀಯಲಿ (ಜಬಪ. ೧-೨). [ಸಂ.]

ನಾಸಾಪುಟ (ನಾ). ೧. ಮೂಗಿನ ಹೊಳ್ಳೆ, -ರಂಧ್ರ: ಕೋಪದ
ಪರ್ಜನೊಳ್ ನಡುಗುವೊರುಯುಗಂ ಕಡುಹಿಂದರಲ್ವ ನಾಸಾಪುಟಂ
... ಭುಜಾಗ್ರಳಂ ರಿಪುಗಳ್ಳಹಮಾದುದು ಧೀಮಸೇನನಾ (ಪಂಪಭಾ.
೭-೬); ಅರಳ್ವ ನಾಸಾಪುಟಂ ... ಹುರಿಯೊಡೆದ ರೋಮಂ ತೂಗಿ
ತೊನೆದು ಮೆಯ್ಯಿಡವ ಹಂದಿಯನು ಕೌಶಿಕ ಕಂಡನು (ಹಜಕಾ.
೬-೬೦); ನಾಸಾಪುಟದೊಳ್ ವಿತ್ತವಿನಾಶನಮಂ ... ಪತಿಗೆ ಮಾಯ್ಯು
ಮಾವರ್ತಂಗಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೪-೧೬); ಪೂತ್ಯತಿ ಬಲಿದ ನಾಸಾಪುಟದ

... ದಂತಿಗೆಸೆದವೊಗ್ಗಿ ಸಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೧೪); ಜೊದಜೊದ್ದ
ಕಂಗಳ ಕಿಡಿಯ ನಾಸಾಪುಟದ ಕಬ್ಬೊಗೆಯ ಎದ್ದ ರೋಪದಿ ಮೂಗು
ಲೋಕವನದ್ದಿ ಮುಂಗುವ ಹರನ ಖತಿಯನು ಕದ್ದನೆನೆ ಕಾಲಿಕ್ಕಿವನು
ನಿಜರಥದೊಳಿಂದ್ರಚಿತು (ತೋರಾ. ೬-೪೨-೩೨); ಹುಂಕಾರದೊಡನೆ
ನಿಶ್ವಾಸಮಂ ದಿಡುವ ನಾಸಾಪುಟಂ ಜ್ವಾಲೆಯಂದದೊಳೊಟ್ಟರೆ ಕಿಡಿ
ಹಿಡುವ ಕೋಪಮಂ ತಾಳ್ದಂ ಧನಂಜಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೩೬).
೨. ಮೂಗು; ನಾಸಿಕ: ನಾಗಚಂಪಕಕುಟ್ಟರಾನುಕಾಂ ನಾಸಾಪುಟ
ವಿಕಸಿತಮುಕುಲತೋಧಿತ ಚಂಪಕಂಗಳಂ ... ನಿಂದು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ
ನೋಡುತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೦೬ನ); ತನ್ನಚ್ಚಯ ಮುರಿನೋಟದ
ನಿಶ್ರಾಂತಿಯೆಡೆಯದೆನೆ ನೀಳ್ವ ನಾಸಾಪುಟಂ ರಂಜಿಸೆ ... ವಾರ್ತೀಕಿ
ತಾನಾ ಬಟ್ಟಿಯೊಳೆ ಬರುಕುಮಿದ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೦-೨೨); ದೇಶ
ಚರಿತೆಗನುವರ ಜನಕಮಂಕುಲವಾಯ್ತು ನಾಸಾಪುಟದ ರೇಣಿಮಂಕುಲ.
೩೦೬). [ಸಂ.]

ನಾಸಾಭರಣ (ನಾ). ಮೂಗಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಒಡವೆ; ಮೂಗುತಿ; ಮೂಗುಬೊಟ್ಟು: ನಸುನಗುಮುಖವು
ನಾಸಾಭರಣ ಎಸೆವ ಕಪೋಲ ... ಶಶಿಸೂರ್ಯರ ಅಭರಣ ಸುತೋಧಿಕೆ
(ಪುರಂದ. ೧-೧೯೧-೪). [ಸಂ.]

ನಾಸಾಮಣಿ (ನಾ). ೧. = ನಾಸಾಭರಣ. ೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು
ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಜ್ಯೋತಿರಾಗ ಮತ್ತು ಛಾತಪಂಚಮರಾಗ,
ಅಮೇಲಿ ನಾಸಾಮಣಿ (ಚತುಪ್ತ. ೧೨೯). [ಸಂ.]

ನಾಸಾರೋಗ (ನಾ). ಮೂಗಿಗೆ ಬರುವ ರೋಗ, -ಖಾಯಿಲೆ:
ವಾತಜಪ್ರತಿಶ್ಯಾಯ ... ನಾಸಿಕಾರ್ಬುಧ, ಎಂದು ಹೀಗೆ ನಾಸಾ
ರೋಗ ಹದಿನೆಂಟು ತೆಜನೆಂದಾ ವೈದ್ಯರು ನಿರೂಪಿಸಿದರು (ವೈದ್ಯಸಾ.
11, ೧೦೦). [ಸಂ.]

ನಾಸಾವಂಶ (ನಾ). ಮೂಗಿನ ನಡುಮೂಳೆ, -ಕಂಬಿ, -ಸಿಂಬಿ:
ನಾಸಾವಂಶದೊಳಂಕವಾಸಮನಾ ಪತಿಗೆ ಮಾಯ್ಯಮಾವರ್ತಂಗಳ್
(ಅಶ್ವಶಾ. ೪-೧೬); ಪೋಷದ ಕಣ್ಣೆಡೆ ಘೋಷಮದಾ ತೆಜ ಮೂಗಿಗೆವ
ಕಂಬಿ ನಾಸಾವಂಶಂ ... ಪಸರೋತಿಕುಂ ಮೂಗಿನೊಳಗುಮಶ್ವಾ
ಗಮದೊಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೧೩). [ಸಂ.]

ನಾಸಾವಳಯ (ನಾ). ಮೂಗು; ನಾಸಿಕ: ಸುಳಿದುಡಾ ಕಾಂತಾರ
ಮಧ್ಯಸ್ಥರೊಳಗೆ ಸರಗಂಧ ನಾಸಾವಳಯದಲಿ ನೈಶಾಟಕುಲದಾಟಿವಿಕೆ
ತಾಟಿಕೆಯ (ತೋರಾ. ೧-೧೦-೫). [ಸಂ. ನಾಸಾವಳಯ]

ನಾಸಾವಿರ 'ನಾಲ್ಕು ಸಿರೆ' ನೋ.

ನಾಸಾವಿರ (ನಾ). = ನಾಸಾಪುಟ ೧: ಹಂಪದಪರಾಜ್ಞುಖಜೀವಿ
ಗಳು ... ತತ್ಪಾದತುಳಸೀಪಾವನೋದವನು ನಿಜನಾಸಾವಿರವೆಡೆ
ಗೊಳ್ಳದುಸುರುವಣಂಗಳವರೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೨-೨-೭). [ಸಂ.]

ನಾಸಿ, ನಾಶಿ (ನಾ). ನಾಸೀಪುಡಿ; ನಸ್ಯ. 'ನಾಸೀಪುಡಿ' ಪರಾ.
ನಾಶಿ: ನಾಶಿ ಬೇಕಾಗಿತ್ತೇನ? (ಚಿನ್ನಹಂ. ೭೧).

[<ನಾಸ./ತುಳು. ನಾಸಾ]

ನಾಸಿಕ (ನಾ). ಶರೀರದ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು;
ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯ; ಮೂಗು: "ನಾಸಿಕಂ ಸಿಂಹಿಃ ... ನಾಸೆಯನೆ
ಮೂಗುಳ್ಳು" (ಮಂಗರಾ. ೯೪-೫); ನಾಸಿಕ ವಾಯುವಿನ ಸ್ಥಾನ (ಬಸವ.
೮೪೪); ನಾಸಿಕೆಯ ಜಾಲು ಸಾಧಕಾಂಗಂ ನಾಸಿಕದ ನೀರೆ ಬರಿಸಿತ್ತು
(ಕಲ್ಯಾಣಾ. ೯-೧೦೪); ಸುಳಿನ ತಂಗಾಳಿಯಿಂದ ತಿಡುವ ಸುಗಂಧಮಂ
ವಾಸಿಸಿದ ನಾಸಿಕೆ ನಾಡೆ ಹೊಲೆಯಿಲ್ಲ ಸೋಂಕಿಗೆ ಹೊಲೆ
ಯುಂಟಾಯ್ತು (ಹಜಕಾ. ೭-೧೯); ಕರದ ಚಳಕದ ಕಾದ ನಾಸಿಕದೊಲ

[ಪಾಠಂ. ನೆರಳೆ] ಕೆತ್ತುವ ಮೂಸೆಗಳ ಭಟಿರೆಡ್ಡುರುರವಣಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೩-೫); ನಾಸಿಕದಲುಸುರರಲು ನೀತೆಯ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದ (ಕಾಂ. ೨೩-೩೧). 'ನಾಸಿಕೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ನಾಸಿಕಾ]

ನಾಸಿಕಾಗ್ರ (ನಾ). ೧. ಮೂಗಿನ ತುದಿ; ತುದಿಮೂಗು : ಭ್ರೂಮಧ್ಯದಡೆಯೊಳು ನಾಸಿಕಾಗ್ರದೊಳು ನೇಮದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ 5 ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಪ್ರೇಮದಿ ಪುರಂದರದಿವಲನ ಭಜಿಸುತ (ಪುರಂದ. ೪-೧೪೪-೩); ಕೈದಳೊಳಿಸೆವ ತಲೆಯಂ ನಾಸಿಕಾಗ್ರದೇಗೊಯ್ದು ಮುರಮಥನವಾ ಘ್ರಾಣಿಸಿದನು (ಪ್ರಮಿ. ೧೩-೫೨). ೨. ಮೂಗಿನ ಆದಿಭಾಗ; ಭ್ರೂಮಧ್ಯ : ನಾಸಿಕಾಗ್ರ ಭ್ರೂನಿಟಲ ಮಧ್ಯದೊಳ್ಳಿಡ್ಡಲಿಸಿ ಬೆಳಗುವ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅಕಾಶದಿಂದೊಸರ್ವ ಅಗ್ನಿ ವಹಿಯಂ 10 ಮಜ್ಜನವಂ ಮಾಡಿ (ಅದದ. ೨೮-೪೪). [ಸಂ.]

ನಾಸಿಕಾಚೂರ್ಣ (ನಾ). ನಸ್ಯ; ನಸ್ಯ. [ಸಂ.]

ನಾಸಿಕಾಪುಟಿ (ನಾ). = ನಾಸಾಪುಟಿ ೧ : ತನ್ನ ಕವಳುಗಳೊಡಗಿ ಪುರ್ಣುಗಳುಂ ನಯಂಬಡೆ ನಾಸಿಕಾಪುಟಿದಿಂ ನಡೆಯಲು ಶ್ವಾಸವಧರು 15 ಮಿಡುಕಿ ಮುಖವತ್ತಿ (ಬಸವ. ೪೭-೫೮). [ಸಂ.]

ನಾಸಿಕಾಭರಣ (ನಾ). ಮೂಗಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಗು ಬೊಟ್ಟು, ನತ್ತು, ಬುಲಾಕು ಮುಂತಾದ ಒಡನೆ : ಸ್ತ್ರೀಯರು ಗಳಿಗೆ ಶುಭನನ್ನೂ, ಶ್ರೀಪತ್ನನನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡಿ . . . ಪ್ರಕಾಶಿಸು ವುದೇ ನಾಸಿಕಾಭರಣ ಗುಣ (ಸಕಪ್ಪ. ೩೭). [ಸಂ.]

ನಾಸಿಕಾವಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). ೧. ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ತಿಳಿವಳಿಕೆ. ೨. [ಬೌದ್ಧ] ಪ್ರವೃತ್ತಿ ವಿಜ್ಞಾನದ ಅರುಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪ್ರವೃತ್ತಿವಿಜ್ಞಾನವು ಚಕ್ಷುರ್ವಿಜ್ಞಾನ, ಶ್ರೋತ್ರವಿಜ್ಞಾನ, 20 ನಾಸಿಕಾವಿಜ್ಞಾನ, ರಸನಾವಿಜ್ಞಾನ, ಕಾಯವಿಜ್ಞಾನ, ಮನೋವಿಜ್ಞಾನ ಎಂಬುದು ಅರು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯). [ಸಂ.]

ನಾಸಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಮೂಗು; ನಾಸಿಕ : "ಮೂಗು ನಾಸಿಕಾ ಘ್ರಾಣ ಸಿಂಭೀನೇ ಘೋಣಾಖ್ಯಂ" (ವಸ್ಯು. ೩೦-೧೭); ಕೊರಲುಂ ಚಿಹ್ನಾಮೂಲಮುಮುರಮುಂ ತಾಲುಗೆಯು ಮೋ ಸ್ತ ಮುಂ 25 ನಾಸಿಕೆಯುಂ ಶಿರಮುಂ ದಂಶಮುಮೆಂದಕ್ಕರಮುದಯಿತ ತಾಣ ಮಾನುನೀ ಸೇಬ್ಬಂಟುಂ (ಕಮದ. ೩೦); ಅವರಿಸುವ ಮಧುಕರದ ರುಂಕಾರದಿ ತೀವಿ ಕರ್ಣಕೆ ಸುಖಗೊಡುವ ನಾವನ ಪರಿಮಳದೊಳು ನಾಸಿಕೆಯನುಜಿ ಕಾವರಿಕ್ಕಿತು ಗಂಭವಸರ (ದರ್ಭ. ೧-೧೦೮). ೨. ಅನೆಯ ಸೊಂಡಿಲು. [ಸಂ. ನಾಸಿಕಾ]

ನಾಸಿರ (ನಾ). ೧. ಸೇನೆಯ ಮುಂಭಾಗ; ಮುಂದುಗಡೆಯ ಸೈನ್ಯ; ಮುಂಚೂಣಿ : ನಾಸಿರದೊಳ್ ಸುನಾಸಿರನಂತೆವ ನಿಗೆ ಸಕಲ ಸುಭಟಿ ಸಾಧಾರಣ ಕೆಸಿಧ್ವಜಂ (ಕಳುಮಾ. ೮-೧೦). 35 ೨. ಮುಂಚೂಣಿಯ ಭಟಿ. [ಸಂ.]

ನಾಸೀಪುಡಿ, ನಾಶೀಪುಡಿ (ನಾ). ಮೂಗಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ, ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪಿನಿಂದ ತಯಾರಾದ ಪುಡಿ, —ಚೂರ್ಣ; ನಸ್ಯದ ಹುಡಿ : ಅವುಗಳ (ಮೊಳಕೆ) ಮೈಬಣ್ಣವು ನಾಸೀಪುಡೀ ಬಣ್ಣದಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ. ೪-೧೨೮); ಕಿಸೆಯೊಳಗಿಂದ ನಾಸೀಪುಡಿಯ 40 ಡಬ್ಬಿಯನ್ನು ಹೊರತೆಗೆದು ಮನಸ್ಸಿನ ಬೇಸರ ಮರೆಯಲು ನಾಸೀ ಪುಡಿಯ ಮರೆಹೊಕ್ಕರು (ಮೂರುದಾ. ೮೨). ನಾಶೀಪುಡಿ : ಟೊಂಕ ಡಬ್ಬಿಯ ನಾಶೀಪುಡಿಯ ಡಬ್ಬಿಯನ್ನು ತೆಗೆದು ನಾಶಿ ಏರಿಸುತ್ತಾ ಪಾದ-ಅಚಾರ್ಯರು ನುಡಿದರು (ಜೀವಪ್ರ. ೧೦); ಮಂಗಳೂರಿನ ಪಾರದ ಹಳದೀ ನಾಶೀಪುಡಿ . . . ಪಾಸನೆ ನಸ್ಯ ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಸೇರದಂತಾಯಿತು (ಹಿಂದು. ೧೦೭); ಶಿವರಾಮನು . . . ನಾಶೀಪುಡಿ ಬಣ್ಣದ ತನ್ನ

ಕೋಟು ಹಾಗೂ ಗೆರೆಗೆಯು ಪಟು ತೆಗೆದಿಡುವನು (ಪ್ರತಿಮಂ. ೨೯). [ನಾಸಿ + ಪುಡಿ]

ನಾಸೀರ (ನಾ). ೧. = ನಾಸಿರ ೧. ೨. = ನಾಸಿರ ೨ : ಮೋಹದ ಮುಳುಗಿ ಕೋಕಿಸುತ ನಾಸೀರಮುಳವ ಖಿಬ್ರಿಲಂದತಕ್ಕ ಬಕ್ಕುತ ಸುರೇಶನೇಹಿತ ಕರಂಗಳಂ ಮುಗಿದು ಕೌಸಲ್ಯಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ 5 ಗೈದನು (ವೆಂಕಾ. ೨-೨೩-೯). [ಸಂ.]

ನಾಸೆ (ನಾ). ೧. = ನಾಸಿಕ : "ನಾಸಿಕಂ ಸಿಂಭಿನಿ ಘ್ರಾಣಮಾ ಘೋಣಮನೆ ನಾಸೆ [ಪಾಠಂ. ನಾಸಿಯನೆ] ಮೂಗಕ್ಕು" (ಮಂಗಾ. ೯೪-೫); "ನಾಸೆ (ನಾಸೆ)- ನಾಸಾ" (ಪದ್ಯಕೋ. ೨೧). ೨. ಅನೆಯ ಸೊಂಡಿಲು. ೩. ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಬಾಗಿಲ ಮೇಲುಭಾಗದ ತೊಲೆ, —ಬಡು; "ಬಾಗಿಲ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿದ ಮರ" (ಅಮರ. ೪೯೪). [ಸಂ. ನಾಸಾ]

ನಾಸ್ತಿ (ನಾ). ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಭಾವ : ನಮ್ಮ ಅನುಭಾವದಿಂದ ಎನ್ನ ಭವಂ ನಾಸ್ತಿಯಾಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೪೪೨); ತನುಗುಣ ನಾಸ್ತಿ ಮನಗುಣ ನಾಸ್ತಿ ಭನಗುಣ ನಾಸ್ತಿಯಾದದೇನು ಭಾವ ನಾಸ್ತಿಯಾಗ ಬೇಕು (ಅವತಂ. ೨೩೭-೧೦೭೭); ಕಂಕುಂಭೋದ್ಭವಮೌಕ್ತಿಕಪ್ರಕೃತಿ ಯುಂಟೇ ನಿಮ್ಮೊಲೆಂದನ್ನಲ್ . . . ಸೊಸೆಯೊ ಕಣ್ಣನ್ನೆಯೊಳ್ 15 ತೋಡುವಳ್ ಕಂಕುಂಭಪ್ರತಿಮಾಸಕುಂಭಕುಂಭಚೆಯಾದಂದಿಂದ ಮದ್ದೇಹ ದೊಳ್ ಕಂಕುಂಭೋದ್ಭವ ನಾಸ್ತಿಯೆಂದಳಿದು ತಾನೇನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯವೋ (ಮಲ್ಲಾ. ೩-೨೨೩); ಲಿಂಗವೆ ಪತಿಯಾಗಿ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳು ನಾಸ್ತಿಯಾಯಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧವ. ೧೦೪-೩೨೩); ತನ್ನ ಶ್ರಮದ ಹೊರತು ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಭನವೂ ಭನೋತ್ಪಾದನೆಯ ಸಾಧನವೂ ಇರಕೂಡದು. ನಾಸ್ತಿಯೇ ಅವನ ಅಸ್ತಿಯಾಗಿರಬೇಕು (ಮಾನಾ. ೧೨೪). [ಸಂ. P ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಇದು ನಾನುಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಅವ್ಯಯ]

ನಾಸ್ತಿಕ (ಗು). ೧. ದೇವರು, ಪರಲೋಕ, ಆಗಮ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ : 'ನಾಸ್ತಿಕವಾದ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ದೇವರು, ಪರಲೋಕ, ಆಗಮ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲ ದವನು; ನಿರೀಶ್ವರವಾದಿ : ಧರಣೀಪುತ್ರನಿವಾಸದೊಳ್ ನಿಲಿ ಬುಧಂ . . . ನಾಪಾಸ್ತಪಾನರತಂ ನಾಸ್ತಿಕಂ (ಪಾತ. ೧೭-೨೨); ಹಿಡಿದ 20 ಶರಣಾಗತರ ಕಾಯದೆ ದಿಡುವನನ ನಾಸ್ತಿಕನ ವಿಪ್ರರ ಜಡಿದು ನುಡಿದನ ಗತಿಗಳಾಗಲಿ ರಣದೊಳೊಡಿದರೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೪); ಎಲಾ ನಾಸ್ತಿಕನೇ, ಕಂಡ ಮಾತ್ರವೇ ಕತ್ತನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಕದಿನಾಯಿಯೇ (ಕವಿ. ೧, ೪). ೩. ವೇದಕ್ಕೆ ಪುರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಕೊಡದಿರುವ ಬೌದ್ಧ ಮೊದಲಾದ ಮತಕ್ಕೆ ಸೇರಿರುವವನು : "ಶೂನ್ಯವಾದಿನಾ, ಸುಗತ, ಪಾರ್ಶ್ವಸ್ತಕ, ನಾಸ್ತಿಕ" — ೪೪ ನಾಸ್ತಿಕನು (ನಾಚಂ. ೧೨೩). ೪. ವೇದವನ್ನು ಖಂಡಿಸುವ ಮತ : ನಾಸ್ತಿಕವೆಂದರೆ ಬೇದವನ್ನು ಖಂಡಿಸುವ ಮತ (ಭಾಷ್ಯ. ೪). 'ಅಸ್ತಿತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಾಸ್ತಿಕತನ (ನಾ). = ನಾಸ್ತಿಕತೆ : ಈಗಂತೂ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ನಾಸ್ತಿಕತನ ಹೆಚ್ಚಿದೆ (ರೂಢ). [ನಾಸ್ತಿಕ + ತನ]

ನಾಸ್ತಿಕತೆ (ನಾ). ದೇವರು ಮತ್ತು ಪರಲೋಕಗಳನ್ನು ನಂಬ ದಿರುವಿಕೆ; ನಾಸ್ತಿಕತನ; ನಾಸ್ತಿಕತ್ವ : "ಮಿಥ್ಯಾದೃಷ್ಟಿ, ನಾಸ್ತಿಕತಾ — ೨ ಪರಲೋಕವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಬುದ್ಧಿಯ 40 ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪೫).

[ಸಂ. ನಾಸ್ತಿಕತಾ]

ನಾಸ್ತಿಕತ್ವ (ನಾ). - ನಾಸ್ತಿಕತೆ. 'ಅಸ್ತಿಕತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]
ನಾಸ್ತಿಕದರ್ಶನ (ನಾ). ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದ
 ತತ್ತ್ವ. - ಶಾಸ್ತ್ರ : ಈ ಮೂಲ ತತ್ತ್ವಾನ್ವೇಷಣೆಯಲ್ಲಿ
 ಜಾರ್ವಾಕ, ವೈಭಾಷಿಕ, ಸೌತ್ರಾಂತಿಕ, ಯೋಗಾಚಾರ, ಮಾಧ್ವಮಿಕ,
 ಜೈನದರ್ಶನಗಳೆಂಬ ಆರು ನಾಸ್ತಿಕದರ್ಶನಗಳೂ ವೈಶೇಷಿಕ, ನೈಯಾ
 ಯಿಕ, ಸಾಂಖ್ಯ, ಯೋಗ, ಜೈನೀಯ, ದಿವ್ಯನಿವೇಶನವೆಂಬವು
 ಆರು ಅಸ್ತಿಕ ದರ್ಶನಗಳೂ ಅವಿಭವಿಸಿರುತ್ತವೆ (ಭಾರದ. ೨೨೯).

[ನಾಸ್ತಿಕ + ದರ್ಶನ]

ನಾಸ್ತಿಕಧರ್ಮ (ನಾ). ದೇವರು ಮತ್ತು ಪರಲೋಕವಿಲ್ಲವೆಂಬ
 ಮತ : ಮೂಢಜನರು ಸಾಕ್ಷೀತೀತನು ನಾಸ್ತಿಕಧರ್ಮವನ್ನು ಜನರಿಗೆ
 ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಅವನ ಮೇಲೆ ಆರೋಪ ತಂದಂ, ಅವನನ್ನು
 ನ್ಯಾಯಸಭೆಯು ಮುಂದೆ . . . ನಿರ್ದಿಷ್ಟಿರಲು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೨).

[ನಾಸ್ತಿಕ + ಧರ್ಮ]

ನಾಸ್ತಿಕಮತ (ನಾ). - ನಾಸ್ತಿಕಧರ್ಮ : ಅಸ್ತಿಕಮತದಲ್ಲಿ ನಾಸ್ತಿಕ
 ಖಂಡನೆಯೂ ನಾಸ್ತಿಕ ಮತದಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿಕಖಂಡನೆಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ
 . . . ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ಇದ್ದು ವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು (ಹಿಂದಸಾ.
 ೧೭). [ನಾಸ್ತಿಕ + ಮತ]

ನಾಸ್ತಿಕವಾದ (ನಾ). ದೇವರು ಮತ್ತು ಪರಲೋಕವಿಲ್ಲವೆಂಬ
 ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ವಾದ ; ನಿರೀಶ್ವರವಾದ :
 ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ನಾಸ್ತಿಕವಾದ ಮಾಡುವವರಿಗೆ
 ಅಸ್ತಿತ್ವ ದೃಢವಾಗುವುದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು
 (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೭) ; ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಎರಡು ಪ್ರಮುಖ
 ಪಂಥಗಳು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡುವು. ಅವೇ ಅಸ್ತಿಕ ನಾಸ್ತಿಕವಾದ
 ಗಳು (ಸಿಐಉ. V, ಮುನ್ನುಡಿ) ; ಸಾಂಖ್ಯದರ್ಶನವನ್ನು ನಿರೀಶ್ವರವಾದ
 ವೆಂದೂ ನಾಸ್ತಿಕವಾದವೆಂದೂ ವೇದಾಂತದಾರ್ಶನಿಕರು ದೂರ ತಳ್ಳಿದ್ದಾರೆ
 (ಭಾರದ. ೧೧೩). [ನಾಸ್ತಿಕ + ವಾದ]

ನಾಸ್ತಿಕವಾದಿ (ನಾ). ದೇವರ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕವಿಲ್ಲವೆಂದು
 ವಾದಿಸುವವನು ; ಅವರಲ್ಲಿ ನಾಸ್ತಿಕವಾದಿಗಳೇ ಹೆಚ್ಚು ಮಂದಿ (೭೦೭).

[ಸಂ. ನಾಸ್ತಿಕವಾದಿ]

ನಾಸ್ತಿಕತ್ವ (ನಾ). - ನಾಸ್ತಿಕತೆ : "ಮತಧರ್ಮವಿರೋಧ ; ಮತ
 ಧರ್ಮನಿರಾಕರಣ : ನಾಸ್ತಿಕತ್ವ" (Irreligion. ಇಂ. ೪೨) ; ಅಸ್ತಿತ್ವದಾಧಿಕ
 ಇನ್ನ ನಾಸ್ತಿಕತ್ವದೈವವ್ಯಕ್ತಿ ದೇವರುಂಟೆನೆ ಅಶಕ್ತಿ (ಗಣಿತ. ೭೧-೧೫).
 'ಅಸ್ತಿತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಾಸ್ತಿಕತ್ವ (ನಾ). ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಅಭಾವ : ಹೀಗೆಯೇ ಇನ್ನಾಧಿ
 ಜೈತನ್ಯಧರ್ಮ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಅಸ್ತಿತ್ವ, ನಾಸ್ತಿತ್ವ, ವಸ್ತುತ್ವ -
 ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಅಜೀವದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇವೆ (ಭಾರದ. ೧೪೦).
 'ಅಸ್ತಿತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಾಸ್ತಿಕ (ನಾ). ದನಗಳ ಮೂಗಿಗೆ ಹಾಕುವ ದಾರ ; ಮೂಗುದಾರ :
 "ನಾಸ್ತಿಕ = ಎತ್ತುಗಳ ಮೂಗಿನ ನೇಣು" (ನಾಚರಾ. ೪). [ಸಂ. ನಾಸ್ತಿಕ]

ನಾಹ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟುವಿಕೆ ; ಬಂಧನ. ೨. ಸೆರೆ ; ತಡೆ ; ಅಡ್ಡಿ :
 ದೇವಕರಣಾದಿ ಪ್ರಪಂಚವು ನಾಹಮನಲಳಿದುಕಳಿದ ನಿತ್ಯನಿರೀಹದಮಳ
 ಜ್ಞಾನರೂಪನು ಇನ್ನ ನೋಡೆಂದ (ಕುನ್ಯಾದ್ರಿ. ೧೪-೫೯). ೩. ಬಲೆ ;
 ಬೋಣು. [ಸಂ.]

ನಾಹಂ (ನಾ). ನಾನು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಾಹಂ
 ಕೋಹಂ ನೋಹಂ ಎಂಬ ಭಾವರಹಿತನಾಗಿ ಇಪ್ಪನು (ಸಿದ್ಧಾಂತ.
 ೧೪೯-೫೭೭). [ಸಂ.]

ನಾಹಲ, ನಾಹಳ (ನಾ). ಕೀಳುಜಾತಿಯವನು ; ಬೇಡ ; ದಮ್ಮು ;
 ಮ್ಲೇಚ್ಛ ; ಕಿರಾತ. ನಾಹಳ : "ಕಿರಾತಃ . . . ನಾಹಳಃ, ಭಟಃ,
 ಮಾಳಾಃ, ಮ್ಲೇಚ್ಛಃ" - ಈ೪ ಬೇಡವೊಂದಲಾಗುಳ್ಳಂತ್ಯ ಜಾತಿಗಳಾಂ
 (ಹಲಾಯು. ೯೦-೪೪೫). [ಸಂ.]

ನಾಹಳ 'ನಾಹಲ' ನೋ.

ನಾಹ್ಯ (ನಾ). ಕಟ್ಟಲ್ಪಡುವುದು ; ಬಂಧಿಸಲ್ಪಡುವುದು. [ಸಂ.]

ನಾಳ್ (ನಾ). ದಿನ : 'ತಿರುನಾಳ್', 'ಮದುನೆನಾಳ್' ಪರಾ.
 [ದೇ. II ತಮಿ. ಮುಳ. ಕೊತ. ತೊದ. ನಾಳ್]

ನಾಳ್, 'ನಾಬಾ' ನೋ.

ನಾಳ್, 'ನಾಲ್' ನೋ.

ನಾಳ್, 'ನಾಲ್' ನೋ.

ನಾಳಕಿವಿ (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಕೀವು ಸುರಿಯುವ ಒಂದು ರೋಗ ;
 ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ತೂತು ಬೀಳುವ ಒಂದು ರೋಗ : ಉತ್ತರಾಣಿ
 ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ ಇಳುಹಿ ಕಿವಿಗೆ ಹಿಡಲು ನಾಳಕಿವಿ ಮಾಣ್ನಂ (ವಿಷ್ಣು.
 ೭೧). [ನಾಳ್ (= ನಾಲ್) + ಕಿವಿ]

ನಾಳಬಂದಿ 'ನಾಲಬಂದಿ' ನೋ.

ನಾಳಲು 'ನಾನಲ್' ನೋ.

ನಾಳಲುವಾಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : "ಶುಷ್ಕ - ಕುಂಬಳ,
 ಉತ್ತರಣಿ, ನಾಳಲುವಾಸೆ" (೭೫೨. ೧೦೦). [?]

ನಾಳವಾಸಿಗೆ 'ನಾಲವಾಸಿಗೆ' ನೋ.

ನಾಳವ್ಯಾಸ (ನಾ). ಬಂದೂಕಿನ ಕೊಳವೆಯ ರಂಧ್ರ, - ಬೊಳ್ಳು :
 "ಬಂದೂಕಿನ ಕೊಳವೆಯ ನಾಳ ; ನಾಳವ್ಯಾಸ" (Bore. ಇಂ. ೪೨).

[ನಾಳ್ (= ನಾಲ್) + ವ್ಯಾಸ]

ನಾಳಸಂಕೋಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಠರೋಗ ; ಲೋಳ
 ಸಂಕೋಲೆ : ನಾಳಸಂಕೋಲೆ, ಭಳಜ್ವರ, ರೇಷ್ಮೆಜ್ವರ, ಗಂಟಿಲುಬೀನೆ
 ಗಳಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಿಲ್ಲದ ಮೂರಿಕೆಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದವು (ಸಂಪಂ. ೫೪).
 [ನಾಳ್ (= ನಾಲ್) + ಸಂಕೋಲೆ (< ಸಂಕಲೆ)]

ನಾಳಿ 'ನಾಲಿ' ನೋ.

ನಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕಹಿದೊಂಡಿ ನಾಳಿಯಕ್ಕು"
 (ಮಂಗರಾ. ೭೩-೪) ; "ಶೃಂಗೀ - ಅತಿಬಣ್ಣ, ಕರ್ಕಾಟಿಕಶೃಂಗಿ, ನಾಳಿ,
 ಗೋಣಿ, ಅರಳಿ, ವ್ಯಸಭಕ, ಖಡ್ಗಮೃಗ" (೭೫೨. ೧೭೦). [?]

ನಾಳಿಂಧಮ (ನಾ) - ನಾಡಿಂಧಮ : "ನಾಳಿಂಧಮಂ ಕಳಾಹಂ
 ಮುಕ್ತಿಕದನಕೃಸಾರಿಯನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೧) ; ಕೀಳುಬಿನ್ನದ
 ಕುಂಠನವನೆಂದಿನಂತಾರೋಚನದ ತೆಗೆದು ಕೊಡುವುದೆನಲು ಪೋಲಾ
 ಗದಂತಿತ್ತ ನಾಳಿಂಧಮನ ಕಂಡೆವು (ಭಕ್ತಿಸ. 111, ೨೭-೨).

[< ಸಂ. ನಾಡಿಂಧಮ]

ನಾಳಿಕ 'ನಾಲಿಕ' ನೋ.

ನಾಳಿಕಾದಳನೆತ್ತ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯ ಎಸಳುಗಳಂತೆ
 ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು. ೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ : ಅವನ ಹಿಡಿತಲು ನಾಳಿಕಾದಳ
 ನೇತ್ರ ಬಂದಪನುಮವನೊಡನೆ ಸೇಣಿ (ಸಮೋ. ೨೯-೭).

[ಸಂ. ನಾಲಿಕಾದಳನೆತ್ತ]

ನಾಳಿಕಾಪಾತ್ರ (ನಾ). ಕೊಳವೆಯಾಕಾರದ ಪಾತ್ರೆ ; ಬಿದಿರಿನ
 ಅಂಡೆ : ಶ್ರುತಿನಾಥಂ ಚರಣಾಯುಧಧ್ವನಿ ಶಿವಾಗಾರಾಳಿ ತೂರ್ಯ
 ಸ್ವನಂ ತತಸರ್ಯಸ್ವನಮಿಂದು ಸಿಂಧುಜಲಮಗ್ನಂ ನಾಳಿಕಾಪಾತ್ರ
 ಮುದ್ದತ ಭೃಂಗೀರುತಿ ಶೋಭನಂ ನೆಹೆಯೆ (ವ್ಯಾಸ. ೯-೨೭).

[ಸಂ. ನಾಲಿಕಾಪಾತ್ರ]

ನಾಳಿಕಾಯಂತ್ರ (ನಾ). ದೂರದರ್ಶಕಯಂತ್ರ; ದುರ್ಬೀನು : ಈ ಸ್ಥಳೀಯವಾದ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಈ ಸಮೃದ್ಧ ಭರತಖಂಡವೆಂಬ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿ ಚರಿತ್ರೆ ಎಂಬ ದುರ್ಬೀನು ಅಥವಾ ನಾಳಿಕಾಯಂತ್ರದಿಂದ ತೋರಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ . . . ಅನೇಕವಾಗಬಹುದು (ಸಾಳಗಾ. ೨). [ಸಂ. ನಾಳಿಕಾಯಂತ್ರ]

ನಾಳಿಕಾವಾದ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉದುವ ವಾದ್ಯ ; ನಾಳ ಮೊದಲಾದ ಬಿಳುಪು ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ವಾದ್ಯ : (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ) ನಾಳಿಕಾವಾದ್ಯ(ಗಳು) (Reed. ೫೦೪೩). [ಸಂ. ನಾಳಿಕಾವಾದ್ಯ]

ನಾಳಿಕೆ 'ನಾಲಿಕೆ' ನೋ.

ನಾಳಿಕೇರ 'ನಾಲಿಕೇರ' ನೋ.

ನಾಳಿಕೇರಗುಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧ : ಬಹುಮೂತ್ರಕ್ಕೆ ನಾಳಿಕೇರಗುಳಿಗೆಯುಂ ಕೊಡುವುದು (ವಿದ್ಯವಿ. ೧೫೫).

[ನಾಳಿಕೇರ (= ನಾಲಿಕೇರ) + ಗುಳಿಗೆ]

ನಾಳಿಕೇರತೋಯ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿಯ ಒಳಗಿರುವ ನೀರು ; ಎಳನೀರು : ಫೈತಕ್ಷೀರದ ನಾಳಿಕೇರತೋಯವು ರಸೇಕ್ಷುರಸ ಗಂಧೋದಕಾದಿಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಸವನಮುಂ (ಅದಿಪ. ೧೫-೧೬ ನ).

[ನಾಳಿಕೇರ (= ನಾಲಿಕೇರ) + ತೋಯ]

ನಾಳಿಕೇರಪರ್ಣ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ಮರ : ಅಂತು ಪೊಕ್ಕು ಶತಪತ್ರ ಸೂತ್ರಂಗಳೊಳಂ . . . ಶೀರ್ಷನಾಳಿಕೇರಪರ್ಣಂಗಳೊಳಂ ಅಮರ್ಶೆಯುಂ ಪೋಲ್ವೆಯುಂ ಒಲ್ಲುಂ ಚೆಲ್ಲುಮಾಗಿ (ಚಂದ್ರಪ. ೬-೧೧೪ ನ).

[ನಾಳಿಕೇರ (= ನಾಲಿಕೇರ) + ಪರ್ಣ]

ನಾಳಿಕೇರಫಲ (ನಾ). ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ : ನಿರವದ್ಯಾಮಳನಾಳಿಕೇರಫಲ ತೋಯಸ್ನಾನಮುಂ . . . ಆಯು ಪಾತ್ರ ಸುರಸೇನಾಚಕ್ರನಿಂ ಶಕ್ರನಿಂ (ಪ್ರಪ್ತಪ. ೧೧-೬). [ನಾಳಿಕೇರ (= ನಾಲಿಕೇರ) + ಫಲ]

ನಾಳಿಕೇರರಸ (ನಾ). = ನಾಳಿಕೇರತೋಯ : ನಾಳಿಕೇರರಸಧಾರಾ ವೃಕ್ಷಿ ಜೇನೆಯು ಸೋನೆ ಸುಧಾಸಾರದಿವತ್ತೆಂ ಪಸರಿಸ್ತಿಂಬಂತು ದೈತ್ಯಾರಿ ಬಾಜಿಸಿದಂ . . . ವಾಸವಂ (ಒಗವಿ. ೫-೪).

[ನಾಳಿಕೇರ (= ನಾಲಿಕೇರ) + ರಸ]

ನಾಳಿಕೇರವಟಿಕ (ನಾ). = ನಾಳಿಕೇರಗುಳಿಗೆ : ನಾಳಿಕೇರವಟಿಕ : - ಇದನ್ನು ಮಾಡುವ ಕ್ರಮ ಬಹುಮೂತ್ರಕ್ಕೆ ಗುಳಿಗೆಯುಂ ಮಾಡುವ ಪ್ರಕಾರವು - ತೆಂಗಿನ ಹೊಂಬಾಳೆ, ಬಾಳೆಹೂವು, ಇವು . . . ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹತ್ತು ಪಲದ ಮಯಾದೆಯಲ್ಲಿ ತೂಗಿಕೊಂಡು ಸಣ್ಣನಾಗಿ ಅರೆದು ೭೯೮ ಸಲ ಉದಕವನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಕಳಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಯಿದು . . . ಕಾಸಿ ಇರಿಸುವುದು (ವಿದ್ಯವಿ. ೬೫). [ನಾಳಿಕೇರ (= ನಾಲಿಕೇರ) + ವಟಿಕ]

ನಾಳಿಕೋದ್ಯವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ : ಕಾಲಗತಿ ಯಾರನುಳುಹಿದುದಿಲ್ಲ . . . ನಾಳಿಕೋದ್ಯವನ ಶಿರಗಳಿಸಿತ್ತು . . . ಮುನಿಜನರ ಮೈಗೆ ಬೂದಿಯು ಪೂಸಿತು (ಸಮೋ. ೪-೫೯).

[ನಾಳಿಕೆ (= ನಾಲಿಕೆ) + ಉದ್ಯವ]

ನಾಳಿಗಡಿತ (ನಾ). ನಾಳಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ ; ನರಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸುವುದು : ವೈರಸೇನೆಯ ನಾಳ[ಪಾಠಂ. ೪]ಗಡಿತದ ನೋಯ ರಕುತದ ಸೂತುಧಾರಿಗಳ ಏಳಿಗೆಯಲಾ ಭಕ್ತಚಮರೀಜಾಳ ನನೆದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೨೩). [ನಾಳಿ (= ನಾಲಿ) + ಗಡಿತ]

ನಾಳಿಗೆ 'ನಾಳಿಕೆ' ನೋ.

ನಾಳಿಗೊಂಡ (ನಾ). "ನಿರ್ಮಾಲ್ಯವಿರುವ ಗುಂಡಿ" (೩ವಸಂ. ಕೋಶ) : ಬೋಳನ್ನ ಪ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯ ಮಾಡಿ ಪುಷ್ಪವನು ನಾಳಿಗೊಂಡದೊಳಂದು

ಹಾಯ್ಕ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯವನು (೩ವಸಂ. ೨೫೬-೧೪೦) ; ಬೋಳನ್ನ ಪ ಬರುಕೆ ಕೊಂಡದೊಳಾರು ಕೇಳಿರೇ ನಾಳಿಗೊಂಡಕೆ ಬಂದ ನೀವಾರು ಹೇಳಿರೇ ಎನುಕೆ ಸಮೋದೆಯರಲ್ಲಿಗೆ ನಡೆಯು ನಡೆಯನುಕೆ (೩ವಸಂ. ೨೫೬-೨೦೪).

[ನಾಳಿ ? + ಕೊಂಡ]

ನಾಳಿದು, ನಾಡದು, ನಾಡಿದು, ನಾಡಿದ್ದು, ನಾಳಿದ್ದು, ನಾಳಿದುರ್ (ನಾ). ನಾಳೆ ಕಳೆದ ಮರುದಿನ ; ಇಂದಿಗೆ ಮೂರನೆಯ ದಿನ : ನೀನಿನ್ನುಟ್ಟಿಗಂಬದಿದಿರ್ ನಾಳೆಯೊ ನಾಳೆಯೊ ನಿಜಪ್ರಿಯಸಮಾಗನು ಮಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂ. ೧೮) ; ತರುಣಿಯ ಕೇಳಾಬೊಡೆ ನಾಳಿದು ಹಿಂದು ಕರವಾರಂ ಪೋಪೆಂ ಪೋಪೆಂ (ಉದ್ಯಜ. ೬-೬೬). **ನಾಡದು :** ಕೊಡುಪಾ ಬಗೆಗೊಳೆ ನಾಳೆ ನಾಡದು ಮಹೋತ್ಸವದಿಂ ನಿಜಜೀವಿ ತೇಶನೊಳ್ (ಅದಿಪ. ೬-೫೦) ; ಇಂದು ಮಾಡತಕ್ಕ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಾಳೆ ಮಾಡಿದರೇನು ನಾಡದು ಮಾಡಿದರೇನು ಮಾಡದೆ ಇದ್ದರೇನು ? (ಮುಂಗಾ. ೬೯). **ನಾಡಿದು :** ಸವಸಂ ಕಾಲಮಾಚಕವಿವು ನಾಡಿದು ನಾಳೆ ನಿನ್ನೆ ಮೊನ್ನೆಗಳಾದಂ (ಶಬ್ದ. ೩೨೨) ; ನಾಳೆ ನಾಡಿದನೊಳು ಮುಗಿವುದಾ ಗ್ರಂಥ ಭೂಶಾಲವಂಶಾಂಬರಭಾನು (ಭರತ. ೨೦-೯೨). **ನಾಡಿದ್ದು :** ನಾಳೆ ಬೇಡ, ನಾಡಿದ್ದು ಬಾ (ರೂಢಿ). **ನಾಳಿದ್ದು :** "ನಾಳಿದ್ದು - ನಾಡದು" (ಜಾನಕೋ. ೧೧) ; ಇಂದೆನ್ನ ವಧುವ ನಾಳೆನ್ನ ಧನವ ನಾಳಿ[ಪಾಠಂ. ೬]ದ್ದೆನ್ನ ತನುವ ಬೇಡರೇಕಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೬೨೨). **ನಾಳಿದುರ್ :** ಗುರುಮತಮೊಳೆಮ್ಮಯ್ಯಗಳ ಪರ್ಬಕ್ಕೆ ನಾಳಿದುರ್ ಕರೆಯ ಬಡ ನಾ ನಿನ್ನನು (ಬಸವ. ೧೪-೧೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನಾಳಿನಿನ್ನು]

ನಾಳಿದ್ದು 'ನಾಳಿದು' ನೋ.

ನಾಳಿಪತ್ರ (ನಾ). ರಕ್ತನಾಳ ; ಧಮನಿ ; ಸೆರೆ : "ಸಿರೆ ನಾಳಿಪತ್ರ ಮನೆ ಸೆರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೩೪). [ಸಂ. ನಾಲಿಪತ್ರ]

ನಾಳಿಪುಣ್ 'ನಾಳಿಪುಣ್' ನೋ.

ನಾಳಿಬೀಳ್ (ಕ್ರೈ). ನಾಡಿಹುಣ್ಣಾಗು ; ಗುಳಿಬಿದ್ದು ಹುಣ್ಣು ಉಂಟಾಗು : ಮನೆಯೊಳ್ ಪಿಣ್ಣೆತ್ತಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ಒರೆಯವಪ್ಪ ಪೊಣಿಗಳಂ ಪೊತ್ತು ಪೋಗಿ ಬೆನ್ನೊಳ್ ನಾಳಿಬಿಡುರ್ ಕಣಮೆಯಾಗಿ ಪುಣತು ನಮದು ಸತ್ತು (ಪದ್ಮಾರಾ. ೯-೨).

[ನಾಳಿ (= ನಾಲಿ) + ಬೀಳ್]

ನಾಳಿಯೆಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ : ಬೋಳೆಯಂದೀ ರೈದುಸಾವಿರ ನಾಳಿಯೆಂಬುಗಳಾಟು ದಿಂದಿಯ ರಕ್ತವಿದೆಯಿಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೨೨) ; ಆತನ ಆಯುಧಗಳ ಗಣನೆ ಎಷ್ಟುಂಕೆಂದಡೆ . . . ನಾಳಿಯೆಂಬುಗಳು ಹತ್ತು ಸಾವಿರ (ಭೈರವ. ೪೫). 'ನಾಳಿವಿಲ್' ಪರಾ.

[ನಾಳಿ (= ನಾಲಿ) + ಅಂಬು]

ನಾಳಿಯ ಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : "ನಾಸಾವತಿ - ನಾಳಿಯ ಸೊಪ್ಪು" (ಓಷಧಿ. ೪೫). [ನಾಳಿ + ಸೊಪ್ಪು]

ನಾಳಿದುರ್ 'ನಾಳಿದು' ನೋ.

ನಾಳಿವಳುಗು (?). (?) : ನಾಳಿವಳುಗು ಕೊ ೯ ದೇವಾಲಯದಿಂದ ಬಡಗಲು ಮಣಲಿಹಂತ ಗಡ್ಡೆ ಸ ೨ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೬೯-೨೦ ; 1177). [?]

ನಾಳಿವಿಲ್, ನಾಳಿವಿಲು, ನಾಳಿವಿಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಲ್ಲು : ಬಾಂಬರಮೆಸೆವ ಕಕ್ಕೆಯದ ನಾಳಿವಿಲ್ ರೂಗರೂಗಿಸ ಪೊಸಪೊನ್ನ ಪಕ್ಕ ರಕ್ಕಗಳ . . . ಮದಾಂಧಸಿಂಧುರವಗಮಸ್ತ ಕಮನಗಿದು ಪೊನ್ನಂಕುಶದ ಮೈವಳಿಗೆ ತರ್ಪ ಜೋದರ ಹಿಂದು ನಡೆಗೊಂಡುದು (ಚಿಪು. ೪೧-೫೦). **ನಾಳಿವಿಲು :** ಲೌ ದಿಯ ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿಗಳ ನಾಳಿವಿಲುಗಳ

ರಾಯನೋದರ ಮೇಲನವಳ ಚಕ್ರಗತಿಮಂಜಾಲವನು ನೋಡಿದರು
ಗಜನೇನಾಸಮುದ್ರವಲಿ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೧-೧೯); ಅಲ್ಲಿಯಾತನ ಕೂಡ
ಚೈಯ ಬಿಲ್ಲುಗಳನಾ ಪೊಂಗುವಿಲುಗಳ ಬಲ್ಲಿತನಿವಾ ನಾಳವಿಲುಗಳನಂತೆ
ಸಿಂಗಾಡಿಬಿಲ್ಲುಗಳ . . . ಓದಿದಾ ನಿಶಾಟರು ನೆರೆದುದವನೊಡನೆ
(ಸಾಲ್ವಾ. ೫-೧೩). ನಾಳವಿಲ್ಲು : ವರಾಳಕಳಿಂಗಬರ್ಬರಾನಗಳ
ಫಟ್ಟಿಗೆ ಕೈವೀಸಿದರು ಕೊಂಡರು ನಾಳವಿಲ್ಲುಗಳ (ಕುಮ್ಭಾ. ೨-೭೪);
ಇಡುಗುಂಡು ನಾಳವಿಲ್ಲುಲು ಜೊಂಕಣ ಇಟ್ಟ ಬಿಡದೆ
ದೀಪುನ ಪಾಶ ಲಿಡಿ . . . ಕೈಪಾರೆಯ ಕಡುಗಲಿ ಜೋಡರೆಯ್ದು
ದರು (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೯-೨೧). [ನಾಳಿ (=ನಾಲಿ)+ದಿಲ್ಪ]

ನಾಳವಿಲು 'ನಾಳವಿಲ್' ನೋ.

ನಾಳವಿಲ್ಲು 'ನಾಳವಿಲ್' ನೋ.

ನಾಳವುಣ್, ನಾಳವುಣ್ (ನಾ). ನಾಡಿಹುಣ್ಣು; ಗುಳಿ ಬಿದ್ದ
ಹುಣ್ಣು; ಚರ್ಮ ಬಿರುಕು ಬಿಟ್ಟು ಆಳವಾಗುವ ಹುಣ್ಣು :
ಚಂಚಪತ್ರರಸಮಂ ಫೃತಪ್ರಿಚಮಟ್ಟು ಪೊಯ್ದಡಂ ಪಂಚಸಲ್ಪ
ಸಾಲ್ಪುನಿಮ ಬೆನ್ನೊಡೆಬ್ಬಿನ ನಾಳವುಣ್ಣಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೧೪);
ಎಣ್ಣಿನಿಡುಗೆ ಮೇಣ್ ಫೃತಪಂಸೇಕಂಗೆಯ್ ನಾಳವುಣ್ಣಂ ಕಿಡುಗುಂ
(ಅಶ್ವಶಾ. ೧೨-೨೫). ನಾಳಪುಣ್ : ಎತ್ತುಗಳ ಬೆನ್ನೊಡೆದು ಅಡ್ಡ
ನಾ(ಲಾ)ಳಪುಣ್ಣಂ ಮಾಣ್ಣುತ್ತು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೧೪ ಬೀಳು);
ನಡುವೆನ್ನೊಡೆದಿಬಗಿಯಾಗಿ ಪೋಯ್ದು ನೀರೇಪಾದ ನಾಳಪುಣ್ಣಂ
ಪೊಳನೆ ಸೀಳ್ದು ದು ದೋಣಿಪೋಪಿನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೧೬).

[ನಾಳಿ (=ನಾಲಿ)+ಪುಣ್]

ನಾಳವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಗುಳಿಬೀಳು; ಪೋಟುಬೀಳು : ಧನ್ಯಪದಕ್ಕೆ
. . . ಪುಣ್ ನಾಳವೋವಪು, ಪುಣ್ ನಾಳವೋವಪು (ಕಮದ. ೧೫೮
ಪ್ರೋಲ). [ನಾಳಿ (=ನಾಲಿ)+ಪೋಗು]

ನಾಳೀಕ 'ನಾಲೀಕ' ನೋ.

ನಾಳೀಕಭವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ : ನಾಳೀಕ
ಭವನ ಸುದಿಯಿಂದ ವೈಕುಂಠಪತಿ ಸುನುಜಾವತಾರವನ್ನು ತಾಳಿದತರಭ
ಕುಮರನಿಗಿರ್ಪ ಪಯನಾಂ ಕೇಳಿ ಕ್ರತುರಕ್ಷಣಿಗೆ ಯಾಚಿಸಲ್ ನೃಪತಿ
ಸಮೋದಿಂದ ಸುತರವರನ್ನು ಕಳುಹಿದ (ನಂಜನಾ. ೧-೧೬-೧).

[ಸಂ. ನಾಲೀಕಭವ]

ನಾಳೀಜಂಘ 'ನಾಲೀಜಂಘ' ನೋ.

ನಾಳೀಪತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : "ಧಾತ್ರೀಪತ್ರಂ—
ನಾಳೀಪತ್ರಂ" (ಒಷಧಿ. ೪೧). [ಸಂ. ನಾಲೀಪತ್ರ]

ನಾಳೀವ್ರಣ(ನಾ). = ನಾಳವುಣ್ : ಅ ಪ್ರತತಿತಾಸಂಸಾರವ್ರತಚೈದ
ಮಕ್ಕುಮಾ ಸಂಸಾರಂ ತೀವ್ರತರದುಃಖದಂ ನಾಳೀವ್ರಣಸದೃಶಂ
ಶರೀರಗದ ಕಿಡೆ ನೆಗುಲಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೭); ಕೊಳಗುಳಿಕೆಯ ಪುಣಸೆಯ
ಕೋಮಳಿಕೆಯನೆ(ದ)ಳಿದಳಿಸುವತ್ತು ನಾಲಿಗೆಯಲೆಯಂ ತಿಲ ತೈಲ
ದೊಳರದೊಂದನೆ ವಿಲೇವನಂಗೆಯ್ದುದದಸಿ ನಾಳೀವ್ರಣಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ.
೧೨-೧೬). [ಸಂ. ನಾಲೀವ್ರಣ]

ನಾಳು 'ನಾಟ್ಯ' ನೋ.

ನಾಳುಪ್ರಭು 'ನಾಟ್ಯಭು' ನೋ.

ನಾಳಿ (ನಾ). ಈವೊತ್ತಿನ ಮರುದಿನ; ಇಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದ
ಕೂಡಲೆ ಬರುವ ದಿನ : ಅನ್ನೇಗಮರನನುಮರಿಯುಂ ಭಟ್ಟಾರರೊಡ
ನಂದ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ತಪಂಬಟ್ಟಿ ನೆಂಬುದಂ ಕೇಳು . . . ನಾಳಿ ನಮ್ಮ
ಮನೆಯೊಳ್ ಪಾಣಿಗಟ್ಟುವಮೆಂದು ಬಗೆದಿರ್ದು (ಪದ್ಮಾ. ೭೯-೧೧);
ಗುಣಾರ್ಜನಂ ನಾಳಿಯ ಕೇಳದಿರ್ಪರೆ ಮಹಾಗಾಂಧೀವನಿರ್ಭೋಷಮಂ

(ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೬); ನಾಳಿ ಬಂದು ಜಾಲಮಂ ದೀಸಿ ಮತ್ಸ್ಯಂಗಳಂ
ಪಿಡಿವಂ (ಪಂಪ. ೧೫೪-೨೦); ನಾಳಿ ಬಪ್ಪುಡು ನಮಗಿಂದ ಬರಲಿ
(ಬಸವ. ೬೯೬); ಇಂದಿಗಂತು ನಾಳಿಗಂತೆಂದು ಚಂತಿಸಲೇಕೆ (ದೇವಾಪ.
೪೬-೯೧); ನಾಳಿ ಪಡುವಣ ತರಣೆ ತೊಲಗದ ಮುನ್ನ ಕೊಲುವನು ವೈಂ
ಸ್ಥಂಭವನ (ಕುಮ್ಭಾ. ೪-೭೫); ಕುರಗದಿವು ನಾಳಿನಲಿ ಕುಂದಿನಿ
ಪುಂಗೆ ಪರಗವಾಗವು (ತೊರಣಾ. ೩-೨-೧೯); ನಾಳಿಯ ತನಕ ನಾನು
ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಿರಲಾರೆ (ಬಂಕಿಮ. ೧೭೬). [ದೇ.೫ ತಮಿ. ನಾಳಿ;
ಮಲ. ನಾಳ; ಕೊಡ. ನಾಳ; ಗೊಂಡಿ. ನಾಟಾ]

ನಾಳ್ಯಡಿವೋಗು 'ನಾಟ್ಯಡಿವೋಗು' ನೋ.

ನಾಳ್ಯೇಳೋ (ನಾ). ಒಂದು ದುರ್ಗದ ಹೆಸರು : ಕಾಳ್ವಾ ಪುಂ
ನಾಳ್ಯೇಳೋಪ್ರಮುಖಾದಿ ದುರ್ಗನಿವಹಾನ್ ದಗ್ಧ x x x (ಮೃಲಂ.
೧೯೨೧, ೧೦-೪೯; ೧೯೨೭). [?]

ನಾಳ್ಯೆ (ನಾ). ನಾಡ ಕತೆ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಕಥೆ : ನಾಳ್ಯೆಯ
ನಡೆಸುವ ಪುಣ್ಯಬಾಹಿರರು . . . ಪಂಭಕ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರರು ನಿಂದಕರು
ಹೊಣವಡಲಿ ಬಡ್ಬೆ ಪಂಕಜಾಪ್ತವ (ಶಾಂತಾ. ೪-೨).

[ನಾಳ್ಯೆ (<ನಾಡು)+ಕತೆ]

ನಾಳ್ಯಾ ದೆ 'ನಾಟ್ಯಾ ದೆ' ನೋ.

ನಾಳ್ಯಾ ಮಿಗ 'ನಾಟ್ಯಾ ಮಿಗ' ನೋ.

ನಾಳ್ಯಾ ಮುಂಡ 'ನಾಟ್ಯಾ ಮುಂಡ' ನೋ.

ನಾಳ್ಯಾ ಪುಂಡ 'ನಾಟ್ಯಾ ಮುಂಡ' ನೋ.

ನಾಳ್ಯಾ ಪುಂಡು 'ನಾಟ್ಯಾ ಮುಂಡು' ನೋ.

ನಾಳ್ಯಾ ಪುಂಡುಗೆಯ್ 'ನಾಟ್ಯಾ ಮುಂಡುಗೆಯ್' ನೋ.

ನಾಳ್ಯಾಡಿ 'ನಾಟ್ಯಾಡಿ' ನೋ.

ನಾಳ್ಯಾತು, ನಾಣ್ಯಾತು (ನಾ). = ನಾಟ್ಯಾಡಿ : ಎಲೆಲೇ ಉಳ್ಳುದ
ನಾಡೆ ಕೊಳ್ಳಿಗೊಳುವರ್ ನೋಡೆಂಬ ನಾಳ್ಯಾತಿದೇಂ (ರತ್ನಾ. ೩೩).
ನಾಣ್ಯಾತು : ಎನ್ನಯ ಸುದಿಯಂ ಕೋಡಿ ಕನ್ನೆಯನೊಲಿತ್ತೆಯೆಂಬು
ದದು ವಿಕ್ರಯದೋಪನ್ನನೆಗೆ ಬರ್ಕುಮಂತೆನೆ ರನ್ನಮನಳಿತ್ತರೆಂಬ
ನಾಣ್ಯಾತಿನವೋಲಿ (ದಶಕಂ. ೪-೧೨೫).

[ನಾಳ್ಯೆ (<ನಾಡು)+ಮಾತು]

ನಾಳ್ಯೆಭು 'ನಾಟ್ಯಭು' ನೋ.

ನಾಟ್ಯ, ನಾಟ್ಯ (ಕ್ರಿ). ನಾರ್ಪ, ನಾರ್ಪ (ಭವಿಕ್ಯ). ೧. ಗಮ
ಗಮಿಸು; ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಬೀರು : ರಾಜಾನ್ನದ ಕೊಟುಂ
ಪೆಪಿ ತೊನೆಯುಂ ಬೆನ್ನಿಗಾಸಿದಾಡೋದಸುಗಂಧಪಂಮಳಂ ನಾರ್ಪ
ತುಪ್ಪಮುಂ . . . ಭಟ್ಟಾರಗಿ ಬಡ್ಬಿ (ಪದ್ಮಾ. ೭೪-೧೫);
ಸೋಜಗುಡಿಯೊಯ್ಯನಾಗೆ ಪೊಸಮಲ್ಲಿಗೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕಂಪು ನಾಟ್ಯ . . .
ಗುಣಾರ್ಜನಂ ನೆಣಸೆಯ ನಿಟ್ಟಿಸಿದಂ ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವಮಂ (ಪಂಪಭಾ.
೪-೧೧೦); ಪೀತವರ್ಣದ ಮಣ್ ಅ ಮಣ್ಣಿನಿಂದತ್ತ ಪಡುವ ಮೊಗೆ
ವಂತಪ್ಪ ಧಾರೆ ಲೋಡಗಂಧಂ ನಾಟ್ಯಗುಮುಪ್ಪಕ್ಕುಂ (ಐಬ್ರಮ.
೧೧-೨೯); ಯಾತಲದು ಹೂವೇನು ನಾತರದು ಸಾಲದೆ ಣಾತಿ ವಿಣಾತಿ
ಯೆನಬೇಡ ದೇವ ನೊಲಿ ದಾತನೆ ಜಾತ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೭೪).
೨. ದುರ್ವಾಸನೆಯನ್ನು ಬೀರು; ದುರ್ಗಂಧವನ್ನುಂಟುಮಾಡು :
"ನಾಟ್ಯ—ದುರ್ಗಂಧೇ, ಅದ್ರೀಕರಣೇ ಚ (ನನೆಯಿಸು)" (ಕಮಧಾ);
ಸಿಡಿಲ್ವ ನೆತ್ತರೊಳ್ ಪೊರೆದು ನಿರಂತರಂ ಪೊಲಸು ನಾಟ್ಯವ ಮೆಯ್ಯನೆ
ಕರ್ತಲೆಂದು ಚಿತ್ತರಮಪರಾಂಬುರಾತಿಗಿಟುವಂತಿಬದಂ ಕಮಳ್ಳಿಕ
ಬಾಂಧವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೫೧); ಕಾಡ ಪಂದಿಗಳ ಬಲ್ಲೆಡದಿ ಪೊಲಸಟ್ಟಿ
ನಾರ್ಪ ಜೀವದಗಳ ಪುಣ್ಯಕೊ ತೊರೆವ ನೆತ್ತರ ಕಯ್ಯಡು ಗೆಲ್ವೆ

(ಕಾದಂಬರಿ. ೧೮೬); ಕಾಗೆಯ ಗೊಡಿನ ಗಂಧಂ ನಾಟ್ಯವೊಡಂ ಮನ
ವಿಕ್ಕುವೊಡಂ ಹಯಕ್ಕೆ ತಪ್ಪದು ಮರಣಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬-೫೨);
ಬುಡುಬುಡಿಸುವೇಣಾನರಿ ದಂಪ್ರಣದೊಡನೆ ಸೊಸುವ ಬಸೆಯ
ನಾಟುವ ಮೊದನೇನ . . . ಹೇಣಸಾಲುಗಳ ಸಂದನೆಯಡವಿಯ ಕಂಡಿ
ಮರು ನಿನ್ನವರಹರೆ ನೋಡೆಂದ (ತೊರಣ. ೬-೮-೪); ನೀಜಿಗೆ ರೋಗ
ಬಂದಾಗೊಮ್ಮೆ ಮೈಯಲ್ಲ ನಾಟುತಿದುದು(ಧರಣ. ೬-೬೫-೬೨). **ನಾರ್ಕು** :
೨. ಆವಾಗ ನಾರುವ ಮೈಯ ದಿಟ್ಟ ತೋರಿ ನರಿಯುವ ಕಾಲು
ಕೈಯು; ಕೋರೆಯ ಮುಸಿಯುತ ಕೊಸರಿಕೊಂಡಸುರನ್ನ ಉದರವ ಬಗೆ
ದಂಥ ಅದ್ಭುತಮಹಿಮ ತಾ (ಕರ್ನಾಟ. ೨೮೨); ಪುರ್ವಾಸಗೆ ನಾರದದಲ್ಲಿ
ಅಹಂಕಾರ ನೇರದಲ್ಲಿ (ಅರಣ. ೬೮೬-೧೦); ನೀರುಳ್ಳಿಯನು ಕಟ್ಟಿ
ಬಾಯಿ ನಾರುವುದೆಂದು ದೂರದರದಕಾವ ಕುಂದು(ಇಂಬಾಸ. ೯೬-೬೯);
ಸಮುದ್ರವು ಉಪ್ಪಾಗಿಯರುವುದೆಂದ ಅನೇಕ ಗುಣಗಳು ಉಂಟು.
ಅದರಲ್ಲಿ ಸತ್ತ ಜಂತುಗಳ ಕಳೆಬರಗಳೆಂದ ಪುರ್ಗಂಧ ನಾರುವದಿಲ್ಲ
(ಅನಂಶ. ೫೪ ಬೀಳಂ); ನೀರಾದರೂ ನಾರಬಾರದು (ಗಾದ); ಕಾಡುವ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿಗೆ ನಾರುವ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯಿ (ಗಾವ). ೩. (ಆಲಂ)
ಮುಗಿಯದಿರು; ಉಳಿದಿರು : ಎಷ್ಟು ಕೆಲಸ ಹಾಗೇ ನಾರ್ತಾ
ವಿದ್ದಿದೆ (ಮುನಿಪಾ. ೧೪). [ದೀ.೫ ತಮಿ. ಮೆಲ. ನಾಟು; ತುಳು.
ಕೊಡ. ನಾರ್]

ನಾಟ್ಯ (ಕ್ರ.). ಒದ್ದೆ ಮಾಡು : "ನಾಟ್ಯ—ದುರ್ಗಂಧೇ, ಅದ್ರೀ
ಕರಣೇ ಚ (ನನಯಸು)" (ಕಮಧಾ). [?]

**ನಾಟ್ಯಂ ಬೀಳೆ, ನಾರಂಬೀಳೆ, ನಾರುಂಬೀಳೆ, ನಾರುಬೀಳೆ, ನಾಟು
ಬೀಳೆ (ನಾ).** ಆಡಿನ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಸಧಿ
ಸಸ್ಯ; ಅಜಗಂಧಿಕೆ : ನಾಟ್ಯಂ ಬೀಳೆ, ಹೊಂಗೆಬೀಳೆ, ಹಿಪ್ಪಲಿ
. . . ಇವುನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಎರಡು ವರಹ ತೊಳವ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ
ನೀರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಳಾಯವತ್ತಿ ಅಪ್ಪಾವಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಸಿ ಕೊಡಲು
ಉದರಕೂಲಿ . . . ಪಂಡರ. (ವೈದ್ಯಸಾ. 1, ೨೯೫); ಹಿರೀಮದ್ದಿನ
ಗೆಣಸು, ನಾಟ್ಯಂ ಬೀಳೆಬೀಳೆ, ಬಜೆ . . . ಇವುನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ
ನಾಟ್ಯ ವರಹ ತೊಳವನು ಸಣ್ಣ ನಾಗಿ ಚೂರ್ಣಿಸಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. 11, ೫೧).
ನಾರಂಬೀಳೆ : ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿಮೂಲ, ನಾರಂಬೀಳೆ ಇವು
ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹತ್ತು ಹಲವಂ . . . ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಳ ತೊಳವಂ
ಸೇವಿಸುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೨೧೬); ತಿಲಪರ್ಣಿಕಾ (ನಾರಂಬೀಳೆ) (ಅಪ್ಪಾಂಗ.
೧೬೪-೬೬); ನಾರಂಬೀಳೆ ತಿಲಾಕ್ಷರಬೀಳೆಂ ತಂದು ಹಾರೊಳರೆದು
ಹಾರೊಳ್ಳರೆಸಿ ಕುದಿದದೆ ಮುಟ್ಟಾಗದೆ ಇದ್ದ ಸ್ತ್ರೀ ತೀಳುದಲ್ಲಿ
ಮುಟ್ಟಾಗುವಳು (ಕಾಮಕಾ. ೧೧-೨೬೮). **ನಾರುಂಬೀಳೆ** : "ಬರ್ಬರಾ
—ಬರ್ಬರಿ, ನಾರುಂಬೀಳೆ" (ಒಪ್ಪ. ೧೦೫). **ನಾರುಬೀಳೆ** : "ನಾರು
ಬೀಳೆ, ಅಜನಿ" (ಅಶಾ. ೧-೬); "ಅಜಗಂಧ - ಅಜಗಂಧಿ; ನಾರು
ಬೀಳೆ" (ಒಪ್ಪ. ೬). **ನಾಟ್ಯಂ ಬೀಳೆ** : ಹೊಟ್ಟೆಕೂಲಿಗೆ : —ನಾಟು
ಬೀಳೆ, ಅಗುಳಕುಂಠಿ, ಗಂಟುಭಾಂಗಿ ಈ ಮೂವುನ್ನೂ ಕಳಾಯವಂ
ಕಾಸಿ . . . ಕೊಳ್ಳಿ ಹೊಟ್ಟೆಕೂಲಿ ಮಾಡುಂ (ವೈದ್ಯ. ೬೧).

[ನಾಟ್ಯ + ಬೀಳೆ]

ನಾಟ್ಯಂ ಬೀಳೆ 'ನಾಟ್ಯಂ ಬೀಳೆ' ನೋ.

ನಾಟ್ಯ, ನಾಣ್ಯ, ನಾಳ್, ನಾಳು (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ
'ನಾಡು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶರೂಪ : ಕೊಂಡು ಪೋದ
ಛಂಡಮಂ ನಾಟು ಪೊಡಂ ತಮ್ಮ ನಾಟ್ಯ ಪೂರ್ವಂಪ್ಪ ಛಂಡಮಂ ತೀವಿ
ಕೊಂಡು . . . ಬಂದಿದಾರ್ (ಪದ್ಯಾಂ. ೬೧-೨೫). 'ನಾಟ್ಯಾದೆ',
'ನಾಟ್ಯ ಮುಂಡ' ಪರಾ. **ನಾಣ್ಯ** : 'ನಾಣ್ಯದಿ', 'ನಾಣ್ಯಟ್ಟಿ'

ಪರಾ. **ನಾಳ್** : 'ನಾಳ್ಗೆತೆ', 'ನಾಳ್ಳುಡಿ' ಪರಾ. **ನಾಳು** :
'ನಾಳುಪ್ರಭು' ಪರಾ.

ನಾಟ್ಯ, ನಾರ್ಕಳ್, ನಾಟ್ಯ (ಬಹುವ್ರ) : ಅರುವಿಲ್ಲದ್ದರಿ
ಕಳ್-ಮುಳ್ಳಳ್, ನಾಟ್ಯ, ಕೋಬ್ಬಳ್ (ಕಮದ. ೧೦೧ ಪ್ರಯೋ);
ಎನಿತುಂ ನಾರ್ಕಳನೊರ್ಗುಳಂ ಪ್ರಜೆಗಳಂ ಸಂತೋಷದಿಂ ಮಾಡಿದಂ
ವಿನಯಾದಿತ್ಯ ನೃಪಾಳ (ಎಳ. 11, ೧೪೬-೮; 1145); ಕೆಲದೊರ್ಗುಳುಮಂ
ನಾಟ್ಯಳುಮಂ ತೊಟಿಲ್ಲ (ಪದ್ಯಾಂ. ೬೬-೨೦). [**<ನಾಡು**]
ನಾಟಿ (ನಾ). ನೋಸವಾದುದು; ಕೃತಕವಾದುದು : ಅಡೆ
ವಿರೋಧಮಾಗದಿರದಾಗರೊಡಂ ಬಿಡುಕೇನನಾದೊಡಂ ಮಾಡುವಮೆ
ನೋಳಿದ್ವಾಪು ಪಾಸಗೆ ನಾಟಮನುಳ್ಳವಿತ್ತ ಬೆಂ ಬೇಡಿದ ವಾಯುಮಂ
ಕುಡುವವೆಂಬುದುಂ (ಮಹಾಣೀ. ೧೦-೮); ಜುಲೆ ನಾಟಿ ನುಡಿ ತುಂಬು
ಕಳ್ಳನೊಳುಂಟು ನಾಟವಾಸಗೆ ಕುಳಂ ಲತೆಯೊಳ್ ಪ್ಪಳಂ (ಸಂಜೀವ. ೨೬).
'ನಾಟವಾಸಗೆ' ಪರಾ. [**<ತಮಿ. ನಾಟ**]

Δ ನಾಟಲ್ 'ನಾನಲ್' ನೋ.

ನಾಟವಾಸಗೆ, ನಾಳವಾಸಿಗೆ (ನಾ). ಕಳ್ಳ ದಾಳ; ಕೃತ್ರಿಮವಾದ
ದಾಳ : "ನಾಟವಾಸಗೆ—ಕಳ್ಳವಾಸಗೆ; (ಸಂಸ್ಕೃತದೊಳ್ 'ನಾಳಂ'
ಪ್ಪಳಂ)" (ಕಮದ. ಪಂ. ೧); ನಾಟವಾಸಗೆಗಳಂ ಮುನ್ನಮೆ ಸಮಂಜೆ
ತಾಮುಮಾಮುಂ ಕೆಲವು ದವಸಂ ಗೋಷ್ಠಿಯೊಳರ್ಪಂ ಬರ್ಕೆಂದು
ಬಿಡುಯಿನ್ನೆದೊಡೆ (ಕಂಪಧಾ. ೬-೬೪ ವ); ಶಕುನಿಯಂಬ ಮಂತ್ರಿ
ಯೆಂದಂ ಧರ್ಮನಂದನಂ ಜ್ಯೋತದೊಳಕಿತ್ತಿ ಕನಪ್ಪು ದಹಂ ನಾಟವಾಸಗೆ
ಗಳಂ ಸಮೆದುಪಾಯಾಂಶರದಿಂ . . . ಧನಮಂ ಗೆಲ್ಲಂ (ನೇಮಿಪ.
೧೦-೨೧ ವ); ಮರ್ಯಾದೇಧನನಲ್ಲಿದವೆರ್ಮ ಪೋಗಿ ಗೊಡದೊಳ್ಳಾಯ
ವಾಸಗೆಗಳಂ ಸಮೆಯಿಸಿ . . . ಪಾಂಡವರಂ ಬರಿಸಿ(ಬಂಕಂ. ೧೧-೨೬ ವ);
ಮಾಡಿದ ನಾಟವಾಸಗೆಯ ದೂಸಣನಾಯ್ತು ಧರಿಸಿ (ಮಹಾಣೀ. ೧೦-೫೬).
ನಾಳವಾಸಿಗೆ : ನಾಳವಾಸಿಗೆಯಿಂದ ಕುರುಪತಿ ಕೌಳಿಕಾಜನ ತೆವಡಿ
ಪಾಂಡವರಾಳುನಿಗೆಯನು ಸೆಳೆದು ಕೊಂಡು (ಪಾಶ್ಚಾ. ೬೯-೪೦).
'ಕಳ್ಳವಾಸಗೆ' ಪರಾ. [ನಾಟ + ವಾಸಗೆ (<ವಾಸಗೆ)]

ನಾಟಿ, (ನಾ). ಗಳಿಗೆ; ಇವತ್ತು ನಾಲ್ಕು ನಿಮಿಷದಷ್ಟು ಕಾಲ :
"ನಾಟಿಯೆಂದು ಗಡಿಗೆ" (ಕಳಸಾ. ೧೬-೨೫೦); "ನಾಟಿ ನಾಡಿ
ಗಾಯ್ದು ಘಟಿಗೆ" (ಸಂಜೀವ. ೨೨); ಮೂಟಾ, ಬೋಟಾ, ನಾಟಿ,
(ಶಬ್ದಾ. ೧೪೦ ಪ್ಯಾಟಾ). [**<ಸಂ. ನಾಡಿ**]

ನಾಟಿ, (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ನಾಟಿಯುಳ್ಳ
ಮೂವತ್ತು ಗಣ್ಣುಗಳ ಪತ್ತ ಪಡೆಯ ತೆಲುಪೊಡು (ಇಳ. XIV, ೨೬೬-೬೫;
ಸು. ೨ನೆಯ ಶತ). [?]

ನಾಟಾಕೆ, ನಾಳಿಗೆ, ನಾಟಾಗೆ (ನಾ). ಗಳಿಗೆ; ಘಟಿಕೆ : ಉದಯಂಬರೆ
ಬಂದ ಒಲಗ್ಗದಲ್ಲಿ ತಾನೆನಿತನೆ ಸಲ್ಲು ಮುನ್ನನಿತೆ ನಾಟಾಕೆ ಜನ್ನಪಟೀ
ಪ್ರಮಾಣಮಾ ದಿನ ರಜನೀಪ್ರಮಾಣವನುಪಾಶವದಿಂ ನಿಜಲಗ್ನಸಂಕ್ಷಿ
ಯೊಳ್ (ಚಾಕತಿ. ೬-೧೯). **ನಾಳಿಗೆ** : "ನಾಳಿಗೆ - ನಾಡಿಶಾ - ಗಳಿಗೆ"
(ಕದೃಕೋ. ೨೧). **ನಾಟಾಗೆ** : "ನಾಡಿಕೆಗೆ ನಾಟಾಗೆಯನ್ನಿತ್ತು" (ಸಂಜೀವ. ೨೨); ನಾಡಿಶಾ - ನಾಟಾಗೆ (ನಾಟಾಗೆಯೆಂದು ಘಟಿಗೆ)
(ಕಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ). [**<ಸಂ. ನಾಡಿಶಾ**]

ನಾಟಾಗೆ 'ನಾಟಾಕೆ' ನೋ.

ನಾಟ್ಯದಿಗಲು 'ನಾಟ್ಯದಿಗಲು' ನೋ.

ನಾಟ್ಯದಿಗಲು 'ನಾಟ್ಯದಿಗಲು' ನೋ.

ನಾಟ್ಯದಿವೋಗು 'ನಾಟ್ಯದಿವೋಗು' ನೋ.

ನಾಟ್ಯದಿವೋಗು 'ನಾಟ್ಯದಿವೋಗು' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು (ನಾ). ನಾಡಿನ ಕಡೆ, -ಗಡಿ : "ನಾಡ ಕಡೆ ನಾಲ್ಕು . . . ಅಯ್ಯ" (ಸಂಜೀವ. ೨೧); ನಾಲ್ಕುಗರಣಂ, ನಾಲ್ಕುಡೆ, ಕೋಬ್ಬುಟ್ಟು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೧೯ ಉದಾ); ಚಕಾರಕ್ಕಾದೇಶಮಾದ ಬಿಲ್ಕು ಪ್ರಯೋಗಂ . . . ನಾಡಕಡೆ = ನಾಲ್ಕುಡೆ (ತಮಿಷ. ೧೯ ಪ್ರಯೋಗ).

[ನಾಲ್ಕು (<ನಾಡು) + ಕಡೆ]

ನಾಲ್ಕುಡೆಗಲಿ, ನಾಲ್ಕುಡಿಗಲಿ, ನಾಲ್ಕುಡಿಗಲಿ, ನಾಲ್ಕುಡಿಗಲಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ದೇಶವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು; ನಾಡಿನಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೋಗು; ಗಡೀಪಾರಾಗು : ನಾಲ್ಕುಡೆಗಲಿಮಹಿ [ಪಾಶಂ. ನಾಲ್ಕುಡಿ ಗದಿದೆ] ಬೇರಂ ಬಿಲ್ಕುಯುಮಂ ತಿಂದು (ಗದಾಯು. ೩-೩೫). ನಾಲ್ಕುಡಿಗಲಿ : ೨. ದೇಶದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾಕು; ದೇಶ ಬಿಡು ವಂತೆ ಮಾಡು; ಗಡೀಪಾರು ಮಾಡು : ಬಿಲ್ಕುಟ್ಟುನೊಂದು ನಿಮ್ಮಂ ನಾಲ್ಕುಡಿಗಲಿಮಾಡೆ ಮದೀಯ ನಾಥಂ ಬೇರಂ ಬಿಲ್ಕುಯನೆ ತಿಂದ ದೆವಸದೊಳುಕ್ಕಾದಿ ದೀರಮಾಗಳೇಂ ಪೊಸತಾಯ್ತೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೩೮). ನಾಲ್ಕುಡಿಗಲಿ : ೩. ಅಕ್ರೋಶಂಗೆಯ್ತು ಕಪಿಳಂಗಳರಸಂ ಮುಳವು ನಾಲ್ಕುಡಿಗಲಿಮಾಡೆ (ಚಾಪುತ. ೧೯೩). ನಾಲ್ಕುಡಿಗಲಿ : ೩. ಪದವಳ್ಳರ್ ನೈವಗುಣಮಂ ದಿದೆ ನಾಲ್ಕುಡಿಗಲಿವ ತೊಡೆ ನಡೆ ನಡೆಯಂಬರ್ (ಕಾದಂಬ. ೫೫೩). IP ಇದು 'ನಾಲ್ಕುಡಿಗಲಿ' ಎಂಬುದರ ಅವಲಂಬಿತವಿರಬಹುದು.

[ನಾಲ್ಕುಡೆ + ಕಲ್ಕಿ (<ಕೊಳ್ಳಿ)]

ನಾಲ್ಕುಡೆವೋಗು, ನಾಲ್ಕುಡಿವೋಗು, ನಾಲ್ಕುಡಿವೋಗು, ನಾಲ್ಕುಡಿ ವೋಗು(ಕ್ರಿ). ೧. ನಾಡನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗು; ಗಡೀಪಾರಾಗು : ಕಾಲ್ಕುಟ್ಟು ತಗುಳಿ ತಮ್ಮೊಳ್ ಕೋಬ್ಬುಟ್ಟು ವನದ್ವಿಪೇಂದ್ರಚಯಮಹಿ ಭಯದಿಂ ನೀಲ್ಕುರಿ ನಿಲ್ಲದನನುಂ ನಾಲ್ಕುಡೆವೋಪಂತೆ ಪೋವುದೀ ನಗತಬಿದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೯೮). ೨. ಹಾಳಾಗು; ನಷ್ಟವಾಗು : ಮಸುಳಿ ನಿಜಾನ್ವವಾಯ್ತು ಮಹಿಮೋನ್ನತಿ ನಾಲ್ಕುಡೆವೋಗೆ ಪಾಪಿಯುಂ ಪಸುಗಿಯುಂ . . . ಭೂಚರಗ್ಗೆ ಪೇಚರ ನೀಂ ಚರನಾಗಿ ಬರ್ತದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೩). ನಾಲ್ಕುಡಿವೋಗು : ೧. ಪದಮಾತೀಂ ಗಳ ಗಂಗಿಗೊಣ್ಣು ಪುರದಾ ಚೋಳಂ ಜಯಗೊಣ್ಣು ನಾಲ್ಕುಡಿ ವೋ ದಂ (ಮೈ. ೧೯೩೦, ೩೩-೨೩ ; 1080). ನಾಲ್ಕುಡಿವೋಗು : ೧. ಅರಸಂ ನಾಲ್ಕುಡಿವೋಗವೇಲ್ಕೊಡೆ ಭಯಂಗೆಯಿಂನನಾ ಸಾಧು ತಂದರಸಂಗೊಪ್ಪಿ ಪೋದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೧೩೫). ನಾಲ್ಕುಡಿ ವೋಗು : ೨. ಅಳವಾಳದೊಳನುರತರುಣಿಯರದಕೆ ಪೊಯ್ಯಮದ್ ಸುಂಡು ಸಂಜು ನಾಲ್ಕುಡಿವೋಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೯-೫೨ ವ).

[ನಾಲ್ಕುಡೆ + ಪೋಗು]

ನಾಲ್ಕುಡಿಗಲಿ 'ನಾಲ್ಕುಡಿಗಲಿ' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡು 'ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡು' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡುಗೆಯ್ 'ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡುಗೆಯ್' ನೋ.

ನಾಲ್ಕಾದೆ, ನಾಲ್ಕಾದೆ, ನಾಲ್ಕಾದೆ, ನಾಲ್ಕಾದೆ (ನಾ). ೧. ಜನ ಜನಿತವಾದ ಗಾಡೆ; ನಾಣ್ಣುಡಿ; ಲೋಕೋಕ್ತಿ : ಕೊಡಲ ಸಕ್ಕಮಿಲ್ಲದೊರಲಂ ಸುಂಗಿದರೆಂಬ ನಾಲ್ಕಾದೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೩೩); ಅದಿವ್ಯತಂ ಮಾಡಿದಂ ದೇವಂಗಾಜದ ಭರ್ಮಿಯಂ ಬದಿದ ರೆಂಬೀ ಸಂದ ನಾಲ್ಕಾದೆಯಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೨-೮೩). ನಾಲ್ಕಾದೆ : ೨. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಮಾತು; ಅಲ್ಪವಿಚಾರ : ಕಾದಿ ಕೊಂಬುದು ಪಾಳುನಾಡೆಂಬುದೆಂದು ನಾಲ್ಕಾದೆಯಂ ನೀವೆಸಗಬೇಡ (ಸಾಂಪ. ೧೨-೯೧); ನಾಲ್ಕಾದೆಯಲ್ಲ . . . ಪರಗಳಂ ಕುವರರೆಯ್ತು ಮೇಗಣ್ಣಿ ಭೋಂಕೆಸಲದಂ ದಿದಿಯೆಸಲವೋಡೆಯ ಮೆಯ್ತು ರುವರಂ ಜು

ದರು (ಭಾಷಾಭೂ. ೮-೪); ಚಿಲ್ಕುಪಣ್ಣಿ ಕೆಯ್ತು ರುತಿಹೋರನೆದೇಗೇನವರು ನಾಲ್ಕಾದೆಯನಿಶರವರೆ (ವೀಶ್ವ. ೨-೩-೨೩). ನಾಲ್ಕಾದೆ : ೧. ಅಪರ ದಿಂದಂ ಬೋಧರ್ ಬೋಧರನಿಟ್ಟುಬೋಡೆ ಬೂದಿ ಬೂದಿಯ ನಾಲ್ಕಾದೆ ದಮನಳ್ಳಿಗಳ್ಳ ನಾಲ್ಕಾದೆಗೆ ದೊರೆ ಸಮಯಭರ್ಮದಿಗುಣದವರ್ (ಸಮಪ. ೪-೮೯). ನಾಲ್ಕಾದೆ : ೧. ಕಾಮಿಗಳ್ಳ ಕಣ್ಣುಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕಾದೆ ಪುನಿಯ (ಪದ್ಮ. ೮-೯೦). [ನಾಲ್ಕು (<ನಾಡು) + ಗಾಡೆ] ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮಿಗ, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮಿಗ (ನಾ). ನಾಡಿನ ಗ್ರಾಮಸ್ಥ : ಬಿಟ್ಟ ಗೆಜ್ಜೆಗಳ ಎಡೆನಾಡೆ ಗಾಮಂ . . . ಕರಿಮೂರಾನೊಂದು ಕೊಣ್ಣುಳು ತಿರೆ ಕಣ್ಣು ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮಿಗಗಳ್ಳುಂ ನಿಮ್ಮ ವಸವೂರ ಎಂಬುದು ಕೊಟ್ಟಿಯಂ ಕೊಟ್ಟಿ (ಎ. VIII, ಸೂರಬ. ೧-೩ ; 797 ?). ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮಿಗ : ಬಿಟ್ಟಿಗ ಎಜ್ಜೆಗೆ ಗೊಳ್ಳನಾಡೆ ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮಿಗರ್ (ಎ. VIII, ಸೂರಬ. ೫೨೨-೨ ; ಸು. 800). [ನಾಲ್ಕು (<ನಾಡು) + ಗಾಮಿಗ]

ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು (ನಾ). ದೇಶ ಭಾಗದ ಒಡೆಯ; ಪ್ರಾಂತಾಧಿಕಾರಿ; ನಾಡಿನ ಮುಖಂಡ : ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡುನುಮಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿ (ಎ. XIV, ೧೯೧-೯೯ ; 725); ರಣಪಾರಗಾಮುಂಡುರುಂ ಅನ್ನಮಾಸಲ ಉತ್ತಮ ಗಾಮುಂಡುರುಂ ನವಿಲೂರ ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡುರುಂ (ಎ. II, ೩೫-೯ ; ಸು. 800); ಇ ಕೊಡಣ್ಣಿಯ ಬಳಸಿದೋರ್ ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು ದಿಯ ಳನುಂ ಪಿರಿಯಮುಗುಳಿಯ ಕೊಮರಯ್ಯನುಂ (ಎ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೩-೧೨ ; 899 ?). ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು : ಬೆಳ್ಳಿಲ ಮೂನೂಣು ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು ಕೊಣ್ಣುಯ್ಯನುಂ (ಎ. XIV, ೩೩೫-೧೪ ; 945). ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು : ಭಾವನೆ ಮುಗುನ್ದ ಮೂವ್ರಪ್ಪಕ್ಕೇ ವಸುಧೆಗೆ ತಿಳಕಮದ್ರಿ ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡುಂ ಚಾಪುಣ್ಣಂ (ಸಾಂಪ. XI-1, ೩೮-೪೨ ; 1045); ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು ಭೂಮಿ ೨೦೦೦ ಗೃಹೇಶ್ವರಂ (ಎ. XIV, ೧೪೧-೨೩ ; ಸು. 12ನೆಯ ಶತ). ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು : (ರೋಷ. ೩೩). ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು : ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣದನ್ನು ಮುಳುಗುನ್ದ ಪನ್ನೆರಡೆ ಜೋಳಗೆ ವೆರೆಯ ಪೊಸವೂರೊಳ್ಳಾಳ್ಳಾ ಮುಂಡುಂ ಕೊಣ್ಣುಗುನ್ದಂ . . . ಪೊಸವೂರ ಮೂಲಸಾ ನದೇಬರ್ಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಪಟ್ಟಿವದ್ಗನದ ಕೋಣ್ಣು ಮುಂಡು (ಸಾಂಪ. XI-1, ೪೩-೧೩ ; 995). ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು : ಬೆಳ್ಳಂ ವಾದಿಯ ಗೊಟ್ಟಿವಾದಿಯ ಇವ್ವಿನಿತು ಮೂರಣ್ಣ್ ಕಲ್ಕಾ ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡುಗಳ್ಳಂ ತಂಭುಲಪ್ರವಣಿಯುಂ ಒಡಂಬಡಿಸಿ ಕೊಣ್ಣುದು (ಎ. XII, ಸಂಜನ. ೩೩೯-೯೩ ; 904); ಇದಕ್ಕೆ ಸಕಲೆ ಬೆಳ್ಳು ನೂರುಂ ಕಿಜುಪೆಳ್ಳು ನೂರುಂ . . . ಎಡೆನಾಡೆ ಮು ವರ್ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು ಗಳುಂ ಸಕ್ಕ (ಎ. III, ಸಂಜನ. ೧೫೫-೯ ; 970 ?). ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು : ನಾಡೆ ಅಜಾಗೇಣಿಯ ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು XXX ಗೆಲ್ಲೂರ ಮೂರಗಾಪುಣ್ಣ . . . ತುಜುಗಕೊಳ್ಳತ್ತು (ಎ. VII, ಸಮಪ. ೨೨-೩ ; 969); ಶ್ರೀಧರಯ್ಯನುಂ ನಾಡುಂ ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡುಂ ನಿನ್ನಗಾಪುಣ್ಣುನುಮಿಟ್ಟು ಸತ್ತಿವಂಗಳದ ಭೂಮಿಯ ಸಮ್ಮಸ್ತಂ ಮೂರಯ್ಯನುಂ (ಎ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೧-೫ ; 997). [ನಾಲ್ಕು (<ನಾಡು) + ಗಾಮುಂಡೆ] ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, 'ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು' ನೋ.

ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು (ನಾ). ನಾಡಿನ ಅಧಿಕಾರಿ; ಪ್ರಾಂತಾಧಿಕಾರಿ : ಪರ್ಮಾನದಿ ಗಾಮುಂಡುಂ ಕೊಣ್ಣುಡಿಗನ್ನಾಡೆ ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು ಕಿಜುವುಪೊರುಮಂ ಕಲ್ಕಾಡೆಗೊಟ್ಟರ್

ಸಂಧಿಯಾಗುವಾಗ ಮೊದಲಿನ ಪದದ ಕೊನೆಯ ಚುಕಾರವು ೪ ಕಾರವಾಗಿ ನಾಲ್ಕುಡಿ ಎಂದಾಯಿತು (ನಾಲ್ಕುಡಿ. ೩).

[ನಾಲ್ಕು (<ನಾಡು) + ನುಡಿ]

ನಾಲ್ಕುಗರಣ (ನಾ). ೧. ಗ್ರಾಮೀಣವಾದ ನಾಟಕ; ಜನಪದ ನಾಟಕದ ಒಂದು ಬಗೆ : ನಾಲ್ಕುಗರಣಂ, ನಾಲ್ಕುಡೆ, ಕೋಟುಟ್ಟು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೧೯ ಉದಾ); ಚಕಾರಕ್ಕಾದೇಶಮಾದ ಜುಕ್ಕು . . . ನಾಲ್ಕುಗರಣಂ; ನಾಲ್ಕುಡುಗುಣ (ಪದ್ಯ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ); 'ನಾಡಿನ ಪಗರಣ' ಅಲ್ಲದೆ 'ನಾಲ್ಕುಗರಣ' ಎಂಬುದರಿಂದ ದೇಶದೊಳಗೆ ಅಡಿ ಕೋರಿಸಲು ಅರ್ಥವಾದ 'ಯಕ್ಷಗಾನ' ಪ್ರಬಂಧವೇ ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನಬಹುದು (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೨೯). ೨. ನಾಟಕದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗರ್ಭೀಕರಿಸಿಕೊಂಡ ಒಂದು ವಿಮೋದ ಪ್ರದರ್ಶನ.

[ನಾಲ್ಕು (<ನಾಡು) + ಪಗರಣ]

ನಾಲ್ಕುಡು (ನಾ). ನಾಡೆ ಹಾಡು : ಚಟುಲತರಫಟಿಚೇಟಿ ವಿಚೇಷಿತಂಗಳಂ ಪರಿತಪ್ತ ಸೂಳೆವಾದದ ನಾಲ್ಕುಡುಗಳೊಳ್ ಕೇಳು ಕವಿಗಳ್ ಐಬ್ಬರಮುಟ್ಟುಗಂಗೊಂಡಿಕುಂ (ಚಳವಿ. ೩-೧೫೩ ಬ).

[ನಾಲ್ಕು (<ನಾಡು) + ಪಾಡು]

ನಾಲ್ಕುಭು, ನಾಳುಪ್ರಭು, ನಾಲ್ಕುಭು (ನಾ). ನಾಡಿನ ಪ್ರಭು, — ದೊರೆ; ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಒಡೆಯ : ಸಂತತಂ ಪರಮಳದಂತೆ ವಾಣಿ ಸೆಲಸಿಕ್ ವಿಶಾಸವಿಲಾಸದಂತೆಪೋಲ್ ಸಿರಿ ನೆರೆದಿಕ್ ನಾಲ್ಕುಭು ಜನಾಧಾಸನದೇವನ ವಕ್ರಪದ್ಮದೊಳ್ (ಯಶೋ. ೪-೪೭); ಜಗದೊಳ್ ನಾಲ್ಕುಭು ಶಾಂತವರ್ತನನವಂ ಪ್ರೇದ್ಧಾಮಲಕ್ಷ್ಮೀಗೃಹಂ (ಪ್ರಪ್ತ. ೧-೭೬). ನಾಳುಪ್ರಭು : ಕುಲಮಂ ಪೇಳ್ವದೆ ನಂದಿಯ ಕುಲವಾ ನಾಳುಪ್ರಭುಗಳಂನಕ್ಕಿಳೆಯನಾರಯ್ಯಲನೂನಂ (ಎಕ. IV(R), ಪುನಃ. ೨೪-೪೫; 1162); ಎದೆ ದೊಡ್ಡ ಯೆ ಪ್ಪತ್ತು ಮಂ ಡಲಿ ಸಾಯಿರದ ನಾಳುಪ್ರಭು ನೇಮವೆಗ್ಗಡೆಯಾತನ ಮಗಂ ಬಿಡುಗವುಡ ಮಹಾಪ್ರಭು (ಎಕ. VII, ೩೨ನೂ. ೪೩-೩೦; 1172 ?). ನಾಲ್ಕುಭು: ನಾಲ್ಕುಭು ಚಾಳುಕ್ಕವಿಕ್ರಮಕಾಲದ . . . ಚಂದ್ರಶೇಖರವೆಗ್ಗಡೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆಲಸಯ ಕಳಗೆ ಗಟ್ಟಿ ಕಮ್ಮ ಮೂವತ್ತು (ಎಕ. VII, ೩೨ನೂ. ೪೯-೨೫; 1111); ಹಿಣಿಯಪ್ಪನು ಮಂಡಲಿ ಸಾಯಿರದ ನಾಳುಭು ಪಡ್ಡ ವ್ಯವಹಾರಿಯಡವಿಗೊಡೆಯ ಹೊಯ್ಸಳ ಗೋಯಿಟ್ಟಿಯರ ಸುಪುತ್ರ ಕಲ್ಲಿಸಿಟ್ಟಿ (ಎಕ. VII, ೩೨ನೂ. ೩೬-೩; 1180); ಆ ದ್ರಿಶಿಯ ಶ್ರೀಮಂನಾಳ್ಪ್ರಭುಗಳು ಹುಲ್ಲೂರ ಏಕವೆನಾಯಕಿಯಿಟ್ಟು ಗಾತ್ರಂಡ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರ. ೨೩-೨೯; 1203); ಅತನ ಕನೂಜಂ ನಾಗರಮಂಡಲಿ ನಾಲ್ಕುಭು ಬೊಮ್ಮಿಟ್ಟಿ (ಕಳ. IV, ೨-೧೨; 1241).

[ನಾಲ್ಕು (<ನಾಡು) + ಪ್ರಭು]

ನಾಲ್ಕುಭುತ್ಯ (ನಾ). ನಾಡಿನ ಒಡೆತನ, — ಅಧಿಕಾರ : ಶ್ರೀಮಚ್ಚಾಳುಕ್ಕಂಗವೆಮ್ನಾಡಿ ಕೇಸ(ಶ)ವಗಾತ್ರಣಂ ನಾಲ್ಕುಭುತ್ಯದಿಂ ಪೊಟ್ಟಿಯೂ[ಗ್ಗಿ] ಗಾತ್ರಣು ಗೆಯುತ್ತವಿಟ್ಟು (ಎಕ. XVI, ೪೪-೨೨; 1087). [ನಾಲ್ಕು (<ನಾಡು) + ಪ್ರಭುತ್ಯ]

ನಾಲ್ಕುಟ್ಟಿ, ನಾಣ್ಣುಟ್ಟಿ (ನಾ). ಹಳ್ಳಿಗಾಡಿನ ಹಾದಿ; ಊರ ಹಾದಿ : ಕೊಟ್ಟಿನ ರಾಗಂ ಮನದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿ ಕಿರಾತೇಶನೊಸಿದು ಪಲವುಂ ಪೊನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟಿಡವಂ ಕೊಳ್ಳದೆ ನಾಲ್ಕುಟ್ಟಿ [ನಾಣಂ. ನಾಣ್ಣುಟ್ಟಿಯ ದೊಡ್ಡೊಣಲಟ್ಟಿ ಮನಗದೆ ಸಾಲ್ಕುಂ (ಚೇವನಂ. ೫೬-೩೪). ನಾಣ್ಣುಟ್ಟಿ : ಎಂಟೆದೆಯ್ದುಪ್ಪುವ ಕಾರ್ಯಹಾಸಿ ಪಥಿಕ ಗರ್ಜರೂರ ನಾಣ್ಣುಟ್ಟಿಯೊಳ್ (ಅನಂಪ. ೧-೪೪); ಪುಟ್ಟಿದುಂಜದಲ್ಲ

ಮೊಜೆ ಮುಟ್ಟಿದುಂಜದವು ಮೊಂದು ನಾಣ್ಣುಟ್ಟಿಯ ಗಾಜೆಗೊಂದೊರೆ ವಿಶೇಷಮದೆಂತೆನೆ (ಚಳ. ೧೭೫-೨೨).

[ನಾಲ್ಕು (<ನಾಡು) + ಉಟ್ಟಿ]

ನಾಲ್ಕುತನ (ನಾ). ೧. ದೇಶದ ಧರ್ಮ, — ಸಂಪ್ರದಾಯ; ದೇಶಾಚಾರ. ೨. ಸಾಧಾರಣವಾದ ನಡೆವಳಿಕೆ; ಸಾಚಾಡಿ ಯಾದ ಪದ್ಧತಿ : ಎಳವಿದರ ಬಣ್ಣಮೊಳ್ಳಡು . . . ಸೊಬಗಿನಳ್ಳ ನಾಲ್ಕುತನಮೇ (ಅದಿ. ೪-೪೪). ೩. ಮುಚ್ಚು ಮರೆ; ಕಪಟ : ಅಂತಾ ನಾಲ್ಕುರುಂ ನಾಲ್ಕುತನಮಿಲ್ಲದುಕ್ಕು ದನುಳ್ಳಂದೊಳೊಪ್ಪ ವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೫ ಬ).

[ನಾಲ್ಕು (<ನಾಡು) + ತನ]

ನಾಲ್ಕುಳಾಸ (ನಾ). ದೇಶೀಯವಾದ ಬೆಡಗು, — ಸೊಗಸು : ನಾಲ್ಕುಳಾಸದೊಳ್ ಪೊರೆದಿರ ಬಂದುದೊಡನೆ ಸಜ್ಜನವಂದಿರ ತಂದಮೋಳಿಯೊಳ್ (ಅದಿ. ೧೧-೪೬ ಅದಿ).

[ನಾಲ್ಕು (<ನಾಡು) + ವಿಳಾಸ (= ವಿಲಾಸ)]

ನಿಂಗ (ನಾ). ಶಿವನ ಒಂದು ಆಕಾರ; ಲಿಂಗ : ಗಂಡ ಹೆಂಡಿರ ಜಗಳ ಗಂಧ ತೀದಿದ್ದಾಂಗ ನಿಂಗಕ ನೀರು ಎರೆದ್ದಾಂಗ ಹಿಂಹೊಳೆಯ ಗಂಗದ್ದ ಸಾಗಿ ಪರಿದ್ದಾಂಗ (ಗರ. ೩೧). [<ಸಂ. ಲಿಂಗ]

ನಿಂಗಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ನಿಂಗಪಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೆಲಗೊಡಗೆ ಮಾನ್ಯ ಧರ್ಮ (ಮೃ. ೧೯೨೯, ೧೦೬-೨ ?).

[ನಿಂಗ + ಪ (<ಅಪ್ಪ)]

ನಿಂಗಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಲಿಂಗದ ಗುರುತು ಇರುವ ಮುದ್ರೆ; ಲಿಂಗ ಮುದ್ರೆ : ನಿಂಗಮುದ್ರೆ ಸ್ತಾಪ್ಯ ಮಾಡಿಸಿ ನಿಮಾಪ್ತವಾಳ್ಳ ನಾಮಾ ಸ್ವಾರಾ ಮಾಡಿದನೂ (ಮೃ. ೧೯೪೪, ೪೦-೫; 17ನೆಯ ಕೆ).

[ನಿಂಗ + ಮುದ್ರೆ]

ನಿಂಗರಾಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ನಿಂಗರಾಯನೊ ಸತ್ತ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೬-೧೦; ಸು. 890 ?). [ನಿಂಗ + ರಾಯ]

ನಿಂಗವಂತ (ನಾ). ಲಿಂಗವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಲಿಂಗಾಯತ; ಲಿಂಗವಂತ : ಜಾತಿ ನಿಂಗವಂತರದು (ಬಿಟ್ಟು. ೪೨).

[ನಿಂಗ + ವಂತ]

ನಿಂಗಾಯತ (ನಾ). — ನಿಂಗವಂತ : ಅವನು ನಿಂಗಾಯತ (ರೂ. ೩೦).

[< ಲಿಂಗಾಯತ]

ನಿಂದಣ (ನಾ). ೧. ತೆಗಳುವಿಕೆ; ದೂಷಣೆ; ನಿದೆ : ಕೊಂಡೆಯದ ಕೋಟಿ ನಿಂದಣದಗಲಿನದಿಗಿ ಕೊಂಡಿನಟ್ಟಿ . . . ಅಟಿಮುಟಿದ ದೆಂಕಣಗಕೊಡುವು ತಂಡ ಮಮಾಗದುಗವ ಬಸವರಾಜೇಂದ್ರ ಕೊಂಡು (ನಿಂಗಾ. ೪೫-೪). ೨. ದೂಷಣೆ ಮಾಡುವವನು; ಜರೆ ಯುವವನು; ನಿದಿಸುವವನು : "ಗರ್ಹಕ, ಗರ್ಹಮಾಣ; ೫ ೨ ನಿಂದಣಂ" (ಚಳ. ೧೨೩); ವರಸನಟ್ಟು ನಿಂದಣಂ ನಿರ್ಕರುಣಿ ಮದಿಂಗಾದೊಡೊಟ್ಟು ಪುರದೊಳುಸಿದೊಟ್ಟು (ಬಸಪ. ೪-೫೫); ನಿಂದಣಕ ಸುಡುಪ ಎದೆಗಿಟ್ಟು ನೋಡಾ (ನಿರ್ದೇ. ೧೦೫-೩೩); ನಿಂದಣಕರ ಬೇಕಿರಬೇಕು (ತುಂಡ. ೪-೧೩೩ ಪಲ್ಲವ); ಒಂದೆಲಗ ಮೆಲ ಹೊಲ್ಲ ನಿಂದಣಕ ನೆರೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೦೦). [ಸಂ.]

ನಿಂದಣ, ನಿಂದಣಿ (ನಾ). — ನಿಂದಣಿ : ತನುಗೊಂದು ಮಾಡಿದ ವೈಯಾಪ್ಯ ತ್ಯಮನೂದು ನಿಂದಣಗರುಹಣಿಯಿತ್ತು (ಪದ್ಯಾ. ೧೩೨-೧೧) ನಿಂದಣಿ : ರಸಿಯರಂ ಕೊಂಡನೆಂದೂ ನಿಂದಣಗರುಹಣಿಯಿತ್ತು ತಾನು ಮಲ್ಲಿಯ ಕಿಚ್ಚಂ ಪೊಕ್ಕು ಸತ್ತು (ಪದ್ಯಾ. ೧೫೩-೧೫).

[<ಸಂ. ನಿಂದಣ]

ನಿಂದನೆ 'ನಿಂದಣ' ನೋ.

ನಿಂದನೆ (ನಾ). ದೂಷಣೆ ; ಬಯ್ಯುಳು ; ನಿದೆ : ಪಂದನೆ ನಂದನೆ ಎಂಬುದು . . . ಉಪಮಾತೀತನಾದ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗೈಕ್ಯನಿಗುಂಟಿ (ಸಿದ್ಧಿ. ೨೧೫-೬೬೧) ; ಹೆರಳು ಅಡುವ ನಂದನೆಯ ನುಡಿಗಳನ್ನು ಯಾವನು ತಾಳಿಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನು ರೋಕವನ್ನೆಲ್ಲ ಜಯಿಸುವನು (ವ್ಯಾಸ. ೨೯) ; ನಂದನೆ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಪಂದನೆ ಇಲ್ಲ (ಗಾಡೆ).

[ಸಂ. ನಂದನೆ]

ನಿಂದಾವಾಣಿ (ನಾ). ದೂಷಣೆ ; ಬಯ್ಯುಳು ; ನಿದೆಯ ಮಾತು : ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರಸ್ತರಾದ ಪಟ್ಟಣಗರ ಮೇಲೆ. ಆಕಾಶದಿಂದ ಅಗ್ನಿ ಬಾಣದ ಮಳೆಗರೆದಾಗ, ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯ ನಿಂದಾವಾಣಿ ಕೇಳಿತು (ನಿಬಂಧ. II, ೨೧೧). [ಸಂ. ನಂದಾವಾಣಿ]

ನಿಂದಾಸ್ತುತಿ (ನಾ). ೧. ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಹಿರಿಯರನ್ನೂ ಹೊಗಳುವಾಗ, ಅವರನ್ನು ತೆಗಳಿದಂತೆ ಪದ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದರೂ ಅದರ ಹಿಂದೆ ಹೊಗಳಿಕೆ ತೋರುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ರಚನಾಚಮತ್ಕಾರ. ೨. ಅಂಥ ಚಮತ್ಕಾರವುಳ್ಳ ಪದ್ಯ : ಇನ್ನು ನಿಂದಾಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ವ್ಯಾಜಸ್ತುತಿಯು : ಶರ: ನಂದ್ಯ ಮಾಡುತ್ತದೊಳು ಸ್ತುತಿಯು ತೋರೆ ಜಂದದಿಂದಮ ವ್ಯಾಜಸ್ತುತಿಯು ಇಂದು ನೀ ಗಂಗೆ ಪಾಪಿಗಳ್ಳೇವೆ ಸ್ವರ್ಗ ಭಂದ ದಿಂದದಾವ ವಿನೇಶ (ಕುಮಲ. ೬೬). [ಸಂ.]

ನಿಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು ; ೨ ಈಗಿನ ಹೆಗ್ಗಡದೇವನ ಕೋಟೆಯ 'ಹಿರಿನಂದಿ' ಎಂಬ ಊರು : ನಿನ್ನಯ ಕೊರೆಯಿರಿಸರ ಮಕ್ಕಳಾಲ್ವಾರು ನೆಲಮಾಡಿನೊಕ್ಕಾದಿ ಸತ್ತ X X (ಎಕ. IV, ಹೆ. ೬. ೧೧೩-೯ ; ಸು. ೨೩೦). [?]

ನಿಂದಿತ (ಗು). ೧. ನಿದೆಗೊಳಗಾದ ; ದೂಷಣೆಗೊಳಗಾದ. ೨. ತಿರಸ್ಕಾರಯೋಗ್ಯವಾದ ; ಕೇಳಾದ. ೩. ನಿಷೇಧಿಸಿದ ; ನಿರೋಧ ಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೪. ತಿರಸ್ಕಾರಯೋಗ್ಯವಾದುದು ; ಕೇಳಾದುದು : ಸತ್ಕಾರವಿಲ್ಲದೆ ಅಥವಾ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಇಟ್ಟ ಅನ್ನವು ನಂದಿತವು (ಆರ್ಯಭ. ೨೧೮). ೫. ದೂಷಿತನಾದವನು ; ನಿದೆಗೊಳಗಾದವನು : ಆಚಾರವಿಲ್ಲದ ಮಾನವನು ರೋಕದಲ್ಲಿ ನಂದಿತನಾಗುವನು (ಚಕ್ರಿ. ೬೩). ೬. (ಆಲಂ)ಕೆಟ್ಟ ಫಲವನ್ನಂಟು ಮಾಡುವವನು : ತ್ರಿಕಯಾಯಾಪ್ತನು ದೊಳು ತುಷಾರಕರನಿಂದೇ ಕಾಡಶದ್ರವ್ಯಧರ್ಮತನೂಪಾಸ್ತದೊಳಂದ್ರಮಂತ್ರಿ ಶುಭದಂ ಕೇಷಂಗಳೊಳ್ ನಂದಿತಂ (ಚಾತಕ. ೧೦-೧೧). [ಸಂ.]

ನಿಂದಿತಾನ್ನ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ನೀಡುವ ಆಹಾರ : ನಂದಿತಾನ್ನ — ಶುದ್ಧವೇ ಆದರೂ ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಕೆಡುವುದು. ಸತ್ಕಾರವಿಲ್ಲದೆ ಅಥವಾ ಪುರಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದೆ, ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಇಟ್ಟ ಅನ್ನವು ನಂದಿತವು (ಆರ್ಯಭ. ೨೧೮). [ನಿಂದಿತ + ಅನ್ನ]

ನಿಂದಿರಿಕೆ 'ನಿಲ' ಪರಾ.

ನಿಂದಿರಿಸು 'ನಿಲ' ಪರಾ.

ನಿಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯ್ಯು ; ದೂಷಿಸು ; ತೆಗಳು ; ಹರೆ: ತನ್ನ ಭೋಗ ಕೃಷ್ಣಯಂ ತಾನೆ ತನ್ನ ಮನದೊಳ್ ನಂದಿಸುತುಂ (ಆದಿಪ. ೧೩-೨೦ ಪ) ; ಎತ್ತಿಕೊಳಲೇಕೆ ಮತ್ತಿಳುಹಲೇಕೆಯ್ಯಾ . . . ನಂದಿಸಲೇಕೆ ಸ್ತುತಿಸಲೇಕೆ (ಬಸವ. ೪೧೯) ; ನಿಮ್ಮ ನಂದಿಸುವವರುಗಳು ಮುಷ್ಯಮಿಗಳ (ಕುಮ್ಭಾ. ೬-೧೦೯) ; ಹಿಂದೆ ನಂದಿಸರನ್ನು ಪಂದಿಸುತಲಿರಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೨-೬೫-೨) ; ನಂದಿಸುವ ಮರ್ಜನರೆಯೊಂದು ಭಯಂಬೆತ್ತು ಸುಕವಿ ರಚಿಸೆ ಕೃತಿಯಂ (ರಾಜಶ. ೧-೩೧) ; ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು

ಹೀಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನಂದಿಸ ಹಚ್ಚುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೨೬).

ನಂದಿಸಿಕೊಳ್ — ಜರೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಹೀಯಾಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ತಮ್ಮಂ ತಾನೆ ಕೃಪಾಕೊನ್ನರೆಂದು ನಂದಿಸಿಕೊಂಡರಾ (ಪಂರಾಮ. ೧೫-೧೬) ; ತನ್ನಂ ತಾನೆ ನಂದಿಸಿಕೊಂಡು ತಡವರಿಸಿ ಬೀಬ್ಬ ಮುನಿನಾಥನಂ ಬೀಬಿರಿಯದೆ ತರ್ಕಿಸಿಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೪-೧೬೯).

[ನಂದಿ + ಇಸ್ತು]

ನಿಂದೆ (ನಾ). ೧. ತೆಗಳಿಕೆ ; ಬಯ್ಯುವಿಕೆ ; ದೂಷಣೆ : "ತೆಗಬೆನ್ನಲಡು ತಾಂ . . . ನಂದಾಪ್ತಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೨) ; ಸ್ತುತಿ ನಂದೆಗಳು ಬಂಧರೆ ಮನದಲ್ಲಿ ಕೋಪವ ತಾಳದೆ ಸಮಾಧಾನಿಯಾಗಿರಬೇಕು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೪೫-೧೦೬) ; ಸ್ತುತಿ ಇಲ್ಲ ನಂದೆ ಇಲ್ಲ ನೆಂಬಿಲ್ಲ . . . ತಾನೆಂಬ ನೆನಕು ಲ್ಲಾಗಿ (ಆದವ. ೪೬-೧೩೨) ; ಮಹಾವನಭವನ ನಿದೆಯಂ ಕೇಳದಕಿರಾಗಿ (ಇದುರ. ದೇ. ೧೦೬-೧೨) ; ಅಂತು ನಿದೆಯನಾಂತು ಸ್ತುತಿವೆತ್ತ ಮಣಿ ಗಾಣರ ಪಸರದಿಂದ ಮುಂದೆ . . . ಎಸೆವುಮಂಭರಂಗಲ ಪಸರಂ (ದಶಕ. ೧-೩೬ ಪ) ; ನಂದೆ ಹೊಮ್ಮದು ನಡೆವಳಿಕೆಲಿ (ತೊರಣ. ೧-೩-೨೨) ; ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಮಾತಿನ ಭರದಲ್ಲಿ ಬೇರೊಬ್ಬರ ನಿದೆಯು ಮಾತು ಗಳಾಗಲಿ ಚಾರಿಯಾಗಲಿ ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಬೀಳಬಹುದು (ಮುಂಬಯ. ೪-೪೯). ೨. ಅನ್ಯಾಯವಾದ ಆರೋಪ, — ಅಪವಾದ ; ಆಕ್ಷೇಪ : "ಅಪವಾದಃ . . . ನಂದಾ, ಜುಗುಪ್ಸಾ. ಈ ಅಪವಾದದ ನಾಮಂ" (ಹಲಾಯ. ೨೪-೧೪೬) ; "ಅಪಾರ್ಥಿಯಪವಾದಂ ಜುಗುಪ್ಸ ನಿರ್ವಾಡಮಪಕೀರ್ತಿ . . . ಉಪಕ್ರೋಶಮನಿ ನಿದೆಯುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೬-೪).

ನಿದೆಯತನ — ದೂಷಣೆ : ಹಾವ ಹಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಗಾರುಡವ ಹೇಳಿ ದುದಿಲ್ಲ ಕುತ್ತುವ ಹಸುವಿನ ಕೊಂಬ ಹಿಡಿಯ ಕಲಿಸಿದುದಿಲ್ಲ ತಿಂಬ ಹುಲಿಗೆ ಅಂಗವ ತಪ್ಪಿಸುವುದ ಕಲಿಸಿದುದಿಲ್ಲ ನಿನಗಿದು ನಿದೆಯತನವೆ (ಮೋಳಮಾ. ೨೦೨-೬೫೪). [ಸಂ. ನಂದಾ]

ನಿಂದೆಗಾಣ (ನಾ). ತೆಗಳುವವನು ; ನಂದಕ : ನಂದೆಗಾಣನೊ ಮೇಣು ರೋಕದ ಬಂದಿಗಾಣನೊ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೧-೧೫). [ನಂದಿ + ಗಾಣ]

ನಿಂದೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಉಪಮಾನವಸ್ತುಗಳನ್ನು ದೋಷಪೂರ್ಣವೆಂದು ಹೇಳಿ ಅವುಗಳನ್ನು ನಂದಿಸುವ ಮತ್ತು ಉಪಮೇಯವನ್ನು ಹೊಗಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪಮಾ ಲಂಕಾರ : ಸದಸೀಜಂ ಸರಜಂ ಶಶಧರವಿಂಬುಮಡಕಿಕಂಕಿತಂ ನಿನ್ನ ಮೊಗಂ ನಿರುಪಮುನುಗಿಯುಮಪಲೋಕ್ ದೊರೆಯೆಂಬುದನಡುಕು ಕೊಳ್ಳಿ ನಂದೋಪಮೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೬). 'ಪ್ರಶಂಸೋಪಮೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ನಂದೋಪಮಾ]

ನಿಂದ್ಯ (ಗು). ೧. ನಂದಿಸಲು ತಕ್ಕುದಾದ ; ದೂಷಣೆಗೆ ಯೋಗ್ಯ ವಾದ : ಪಾಪಪರಿಶೋಧನೆಗಾಗಿ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅವರು ನಂದ್ಯಲಕ್ಷಣಯುಕ್ತ ರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರತ. ೫೫). (ನಾ). ೨. ನಂದಿಸು ವಂತಹ ಕೆಲಸ ; ದೂಷಣೆಗೊಳಗಾಗುವ ಕಾರ್ಯ : ಪಂದಿಗಳ ನಂದ್ಯಮನೆ ಮಾಗಧರಾಗದನೆ ಸೂತರನೀತಿಯನೆ . . . ಸಮುದ್ರ ಜೋಳದಂತೆ ಘೋರಸುಡ ಜನಶೋಭಮಂ ಕೈಕೊಳ್ಳದೆ (ಜಗದಿ. ೨-೫೩ ಪ). ೩. ತೆಗಳಿಕೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು : ಅತನಗೆ ಈ ಅಸಹಿಷ್ಣುತೆಯು ನಂದ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಬೋಧಿಸಿದ ವೃತ್ತವು ರೀತಾಶಂಕೆಯಲ್ಲಿದೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೬೬). ೪. ದೂಷಣೆಗೆ ಯೋಗ್ಯ ನಾದವನು, — ಆರ್ಹನಾದವನು : ನಂದ್ಯವಾವನು ರೋಕದೊಳಗಧಿ ಪಂದ್ಯನಾವನು (ಕುಮ್ಭಾ. ೨೬-೪೨). [ಸಂ.]

ನಿಂಬ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಬೇವು: "ನಿಂಬಮರಸ್ತಂ ಪಿಪ್ಪಲಮಂದಂ ಬೇವು" (ವಸ್ತು ತೋ. ೩೪-೧೦); "ನಿಂಬಮರದ್ರವ್ಯಮೇನ ಪಿಪ್ಪಲಮಂದಮೇನೇ ಬೇವು" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೩); ಕಳ್ಳೆ ಮುಸ್ತೆ ನಿಂಬಂ ಕೊತ್ತಂಬರಿಯಂದಿವಂ... ಮುಟುಗಿಸಿ ಕುಡಿಯ ಪೈತ್ತಿ ಕಜ್ಜರ ಹರಣಂ (ರೋಕೋಪ. ೯-೧೭); ನಿಂಬದ ಕುಸುಮಂಗಳನೌದಂಬರಪಂಚಕಮ ಸಂತೆ... ಗಿಣ್ಣು ನುಣ್ಣು ದಿವ್ಯದವೋಘಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೩-೪೩). ೨. ಮಂದಾರ; ಪಾರಿಭದ್ರ: "ನಿಂಬಕರು" ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಂಬಕ್ಕೇ (ನಾ). ಬೇವಿನ ಕೆಂಪು—ಕಿತ್ತರುಚಿ: ನಿಂಬಕ್ಕೆಯುಂ ಪರ್ವತ ಪರೋಕ್ಷಂ ವಿಷಮಂತು ಸ್ವಭಾವಮಂತೆ ಸ್ತ್ರೀಯನಿತ್ತು... ಭಯಮಂ ದರ್ಶಮುಮಂದಿವಂ ದಿಡುಪರಬ್ಬದಣಂ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ನಿರ್ವಾಣ ಮಿಲ್ಲ (ಪ್ರಾಪ್ತಾ. ೧೧೫-೪). [ನಿಂಬ+ಕ್ಕೇ (<ಕಯ್ಯ)]

ನಿಂಬಣಿ (ನಾ). ನಿಂಬವನದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ದೇವತೆ; ಮಲ್ಲರ ದೇವತೆ; ರಣದೇವತೆ; ಚಂಡಿ; ೧೦ ಈಕೆಯು ನಿಂಬವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವುದರಿಂದ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆಯೆಂದು 'ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಪುರಾಣದ ನಿಂಬಜಾತಕ್ತಿವಿಜ್ಞಾನ' ಎಂಬ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ: ಭುಜದಲಿ ತಿರದಲಂಕೃತದ ಮುಣ್ಣು ಜಿರಳಲುಮರಿಚಿ ಬಾಳುಗೊಂದರು ನೆನೆದು ನಿಂಬಣಿಯ (ಕುಮಾರ. ೧೯-೪೧); ಬಹಳ ರವಬ್ಬರದಲಿ ನು ನೆನೆದು ನಿಂಬಣಿಯ (ಪ್ರಹ್ಲಾ. ೩-೫೪); "ಗರುಡಿಯವರ ಕುಲದೇವತೆ" (ಪ್ರಭಾ). [ಸಂ. ನಿಂಬಜಾ]

ನಿಂಬತರು (ನಾ). ೧. ಮಂದಾರ ವೃಕ್ಷ: "ಪಾರಿಭದ್ರ, ನಿಂಬತರು, ಮಂದಾರ, ಪಾರಿಜಾತಕ: — ೪ ಹಾಲಿವಾಣದ ಮರದ ಹೆಸರುಗಳು - ಇದಕ್ಕೆ ಗಂಧಬೇವೆಂಬೂ ಪಾರಿಜಾತವೆಂದೂ ಕೆಲವರು ಅರ್ಥ ಹೇಳು ವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೧೭). ೨. ಬೇವಿನ ಮರ. [ನಿಂಬ+ತರು]

ನಿಂಬದಳ (ನಾ). ಬೇವಿನ ಎಲೆ, — ಸೊಪ್ಪು: ನಿಂಬದಳಂ ಧಾತ್ರೀ ಫಲಮಂದಿವನೊಡನೆರೆದು ಕುಡುವುದು... ಕುಪ್ಪರೋಗನಿವಾರಣ ಕಿಡುಗುಂ (ರೋಕೋಪ. ೯-೧೧೦); ಮನಂಗೊಳಿಸ ನಿಂಬದಳವಂದಿಂ ಪೊಂಗಡದ ಬಂಧುರಭ್ರೂಲಕೆಯ ಕೋಮಲಲತಾಂಗಿಯರು ಬಂದರು (ಸೌಂದರ್ಯ. ೭-೫೩). [ನಿಂಬ+ದಳ (=ದಲ)]

ನಿಂಬಪತ್ರ (ನಾ). — ನಿಂಬದಳ: ನಿಂಬಪತ್ರವನು ಕಲೆ ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕಟ್ಟಿ ಮಾರಿಯು ಕುಣಿಸುತ್ತ (ಪ್ರಾಪ್ತಾ. ೩-೪೧); ಪಾಪಿಗಳಾರವರ್ಗ ಹರಿಕೇಶನೆಯಲ್ಲಿಯುಬೇಕ್ಷೆ ಯೋಗ್ಯಮೆ ಜ್ಞಾಪಿಸಿ ಜೊತಪಕ್ಕಪಲಮಂ ಮಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ನಿಂಬಪತ್ರಮಂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಪಕ್ಷಿಪ್ರವೃತ್ತಿ (ಯಾದವಂ. ೧೨-೩೨). [ನಿಂಬ+ಪತ್ರ]

ನಿಂಬಫಲ (ನಾ). ಬೇವಿನ ಹಣ್ಣು: ಕಾವನ ಕೈಯೆರಲೆಯ ಕೋಡಿ ಗಿಣಿಯಾದ ಫಾಮೆಯ ಕುಡುವುರ್ಗಗಳಿಗೆ ತಾವಣಿಯೆಂದು ಗವಿಸಿ ಕೈಪೆ ಮಾಡಿದನಾ ವಿಧಿ ನಿಂಬಫಲಕೆ (ಪ್ರೀತಾಲ. ೩-೬೪). [ನಿಂಬ+ಫಲ]

ನಿಂಬಮಾಲೆ (ನಾ). ಬೇವಿನ ಸೊಪ್ಪು ನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮಾಲೆ, — ಹಾರ: ನಿಂಬಮಾಲೆಯ ಕಿಡುವಿಲಿಯ ಪೆಂಚಿಯದ ಕೇಶಬಂಧ ದೊಳಂ... ಪಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟಾವಳಿಯ ಗಂಡುಡಿಗೇಯೊಳಮೆಸೆದು ಪಸಪ ನಂಗಿಯು (ಜಗದಿ. ೪-೪೦ =). [ನಿಂಬ+ಮಾಲೆ]

ನಿಂಬಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ: ಸಾರುತರಿ ಕೆಂಬರಲಂ ಬಳದ ಕಡುರಂಗು ಹಾರದಳಮುತ್ತು ತಾರಗೆಗಳ ತರಸ್ಕಂಸಿ ಚೀರಮ ತ್ತಿಕಾಬಲ... ಪುರವಿಹಾರಕ್ಕೆ ಬರೆ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೭-೨೧); ನುಜ್ಜಾಳಕದ ನಿಂಬಳವನಿಟ್ಟು (ರೇನಾ. ೩೩-೧೪). [?]

ನಿಂಬಾಲ್ಯ (ನಾ). ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ: ಮಜ್ಜನದ ಮಾರಯೇ ಪತ್ರಿಯ ಪಾಪತ್ರಯ ನಿಂಬಾಲ್ಯದ ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತ ಮಾಡುವವನೇನಂಬೆ (ಸರ್ವನ.

೩೨-೧೫೪); ಲಿಂಗಭೋಗೋಪಭೋಗಂಗಳೆಂದು ಬಿಟ್ಟು ನಿಂಬಾಲ್ಯದ ನರ್ಪಿಸುಹುದೆ (ಪ್ರಭಾ. ೪೩). [<ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ]

ನಿಂಬಾವಳಿ (ನಾ). ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ; ನೀತಾಂಬರ (?) : ಜರತಾರಿಯ ಅಂಚಿನ ನಿಂಬಾವಳಿ ಮಗುಟದ ಮಡಿಯ ಉತ್ತರಿಯ (ಸಪದಾ. ೧, ೫೫).

[<ನಿಂಬೆ+ವಳಿ (<ಪಟ್ಟಿ)]

ನಿಂಬಿ, 'ನಿಂಬೆ' ನೋ.

ನಿಂಬಿ (ನಾ). (?) : ಕೆಲರು ಕರ್ಮಾದಿನಂಬರಕ್ಕೆ ಕೆಲರು ಬೊಮ್ಮ ದಿನಂಬರಯ್ಯಾ... ಗೆಲಲು ನಿರಯಮಹಾಸಮರವಂ ಸಲಲು ಮುಕ್ತಿಯೊಳಣ್ಣ ಮೊಗ್ಗೇ ತೊಲಗು ನಿಂಬಿಯ ಸೂಚಿಯ ಗಣಪದಿರುಮವನ್ನಿ (ಸಾಸಂಪ. ೪-೬೨). [?]

ನಿಂಬೆ, ಇಂಬಿ, ನಿಂಬಿ, ಲಿಂಬಿ, ಲಿಂಬೆ (ನಾ). ಈಳಿ ಜಾತೆಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ಮತ್ತು ಆದರ ಹಣ್ಣು; ಜಂಬೀರ: "ಕರಣ, ಜಂಬೀರ: — ಈ ೨ ನಿಂಬೆ" (ಹರಾಯು. ೩೨-೪೧); "ಜಂಬೀರಮೆನೆ ನಿಂಬೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೧೦); ಈಳಿ ನಿಂಬೆ ಮಾವು ಮಾದಲಕ್ಕೆ ಹುಳೀರ ನೆಲೆದವರಾರಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೧೦-೧೩); ನಿಂಬೆಯ ಕೌಂಗು ಕೆಂಗು ಪೊಸ ನೆಲ್ಲಿ... ಸುಜಂಪಕಾದಿ ತರುಸಂತೆ ತೋಳಿಸಿತ್ತು (ಉದ್ಭಟ. ೯-೧೩); ನಿಂಬೆಯಂಬಟೆ ಮಾಕುಳಂ ವಿಳಂ ನಾರಂಗ ಎಂಬ... ತರು ನಿಕ್ಕುರುಂಬವನು ನಿರ್ಣಿಸಿದನು ನಿಶ್ಚೇಷವೆನೆ ಹನುಮ(ಪೂರಾ. ೫-೪-೬); ನಿಂಬೆ, ಕಿತ್ತಲೆ... ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡಗಳನ್ನು ತೋಟ ಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಬಹುದು (ವ್ಯವಮ. ೫೪). 'ಗಜನಿಂಬೆ' ಪರಾ. ಇಂಬಿ: ರಂಬೆ ವರನಂದಿ ಬರುವಾಗ - ಚಟುವೈಯ್ಯ ಇಂದೀಹಣ್ಣ ನ್ನಂಗಿ-ಹೊಳೆದಾನೊ (ಪುಟ್ಟಪ. ೯೦); ಇಂದೀವನದಲ್ಲಿ ಸೆರೆಯಿರುವ ಸೀತಮ್ಮಗೆ ಉಂಗುರವ ತಂದ ಹನುಮಯ್ಯ (ಪ್ರಭಾ. ೪). ನಿಂಬಿ: "ರೋಷಕೆ—ನಿಂಬಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೦); ನಿಳವಿ ಗಜನಿಂಬಿ... ಮಾದಳನಿಂಬಿ ಎಂದು ಇವೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೭೪). ಲಿಂಬಿ: ಲಿಂಬಿಯ ವನಂ ಮಕಮಾನೆ (ರೋಕೋ. ೨೪). ಲಿಂಬೆ: ಅಲ್ಲ ಹೇರಳಿ ಲಿಂಬೆ ಮೊಣಸು ಯಾಲಕ್ಕಿ ಕಾಯ್ ನೆಲ್ಲಿಯಂಬಟೆಕಾಯಿ ಚೆಲುವ ಮಾಗಾಯಿ - ಬಿಲ್ಲ ಮುಂಗುಳಿ ಸೊಂಡೆ ಚೆಲುವ ಪಾಪಟಿಕಾಯಿ ಎಲ್ಲಾ ಧರಾದೇವಿ ತಾ ಬಡಿಸಿದಳಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೨-೧೩೯-೨); ಲಿಂಬೆ - ಸಹ್ಯಾದ್ರಿಯ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಇದು ಬಹಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಉಂಟು (ಕರ್ಭಾಗ. ೪೭); ಸಿಕ್ಕದ ಬದಲಿಗೆ ಲಿಂಬೀರಸ ಸೇರಿಸಬಹುದು (ಅಮೃತ. ೧೦೯).

ನಿಂಬೆಯ ಕಾಯ್, ಲಿಂಬಿಕಾಯಿ — ಹಣ್ಣು ಗಡೆ ಇರುವ ನಿಂಬೆ: ನಾರುವದನಾದ ಕಣಕವನು ನಿಂಬೆಯಕಾಯಿ [ಪಾಣಂ. ಹಣ್ಣು] ತೋರ ಮಂಚೆಯ ಮಾಡಿ (ಸೂಪತಾ. ೧-೨೬); ಅವಳು ತನ್ನ ಪಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಲಿಂಬಿಕಾಯಿಯಷ್ಟು ಅಫೀಮನ್ನು ಸಹ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಟ್ಟಳು (ಅಂಬಿಕ. ೭೬). ನಿಂಬೆಯ ಪುಟ, ನಿಂಬೆಯ ಹುಳಿ, ಲಿಂಬಿಹುಳಿ — ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಹುಳಿಯಾದ ರಸ: ನಿಂಬೆಯ ಪುಟಿಯಿಂ ಕೇಡಣ್ಣು (ಮಮದ. ೩-೪೩); ಉತ್ತಮದ ಸೇವಗೆಯ ತೊದಿ ಬಾಳೆಯ ದಿಂದ ನುತ್ತುರಿಸಿ ನೀರೊಳೊಂದಿಸು ನಿಂಬೆಯಹುಳಿಯುನಿತ್ತರದೊಕ್ಕಿ ಪೊಂದಿಸಿಸು ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ತೆಗೆದು (ಸೂಪತಾ. ೪-೬೯); ಅಣ್ಣಸ್ತಗಳ ಹಿಡಿದು ಹೊರಟವರ ಕಲೆಯ ನುಣ್ಣಿಗೆ ಮಾಡಿ, ಲಿಂಬಿಹುಳಿಯನು ಹಿಂದಿ... ವಿಶ್ವಸಂಸ್ಥೆಯ ಮುಂದೆ ಮೆರೆಸೋಣ (ನಲಮು. ೧೭-೬). ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣು, ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣು, ನಿಂಬೆಹಣ್ಣು — ನಿಂಬೆವಣ್ಣ: ನಿಂಬೆಯ [ಪಾಣಂ. ನಿಂಬಿ, ಸೇವಿಯ] ಹಣ್ಣು ಅತ್ತಿಯ ಹಣ್ಣು

ಹುಣಸೆಯ ಹಣ್ಣು (ಬಸವ. ೧೮-೧೬); ಕಾಣಿಕೆಗೆ ಹೋಸು ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣು ಕಂದಿತ್ತು (ಭರಣ. ೫-೨೯); ಪದಿನೆಯು ಪರಿಯ ಪಕ್ಕಾನ್ನಂಗಳಂ ಮಾಡಿ ಭೋಜನಮಂ ಮಾಡಿಸಿ ಒಪ್ಪಿಡಿ ಒಗರದಿಕೆಯ ಭಾಗವನು ಎರಡೆಲೆ ಯೊಳ್ ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಪ್ರಮಾಣದ ಸುಣ್ಣುಮುನಿಕ್ಕಿ ವೀಳೆಯಮಂ ನೀಡಲ್ (ತುಣ್ಯಸ್ತ. ೬-೧೮೪); ನಿಂಬೇ ಹಣ್ಣು ಬರೆ ಹಂಬಲಿಸಿದರೆ ಬಂದೀತೇ ? (ಗಾಡ); ನಿಂಬೇಹಣ್ಣಿನ ಪಾಸಕ ತಂಪು (ರೂಢಿ).

[<ಸಂ. ನಿಂಬೂ, ನಿಂಬೂಕ. /ಪ್ರಾ. ಲಿಂಬ./ಮರಾ. ಲಿಂಬೂ./ತುಳು. ನಿಂದಿ, ಲಿಂದಿ, ಲಿಂಬೆ]

ನಿಂಬೆಗಿಡ (ನಾ). ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ : ಸಮ್ಮ ಮನೆಯ ಹಿತ್ತಲಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿಂಬೆಗಿಡ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ನಿಂಬೆ+ಗಿಡ(<ಗಿಡು)]

ನಿಂಬೆಚೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ರಸ ಹಿಂಡಿದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ನಿಂಬೆ ಹಣ್ಣಿನ ಸಿಪ್ಪೆ. [ನಿಂಬೆ+ಚೊಟ್ಟಿ]

ನಿಂಬೆಹುಳಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ತುಳಸಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ; "ಮರತುಳಸಿ" (ಸಸ್ಯಶ. ೯೭). [ನಿಂಬೆ+ಹುಳಸಿ (=ಹುಲಸಿ)]

ನಿಂಬೆಹಣ್ಣು, ನಿಂಬೆಹಣ್ಣು (ನಾ). ಹಣ್ಣಾದ ನಿಂಬೆ; ಜಂಬೀರ ಫಲ : ಬೆಳ್ಳಿ ಕಾಸಿದ ತುಪ್ಪ ಹಪ್ಪಳಂ ನಸುನಿಂಬೆಹಣ್ಣುನಿಕ್ಕಿದ ಹಲವು ಪರಿಯ ಹೋರಳಂ (ಸಮ್ಯಕ್. ೭-೨೪). ನಿಂಬೆಹಣ್ಣು : ನವಿಲು ಗರಿಯ ಕಣ್ಣುಗಳು. . . ನಿಂಬೆಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ ಫಲಗಳಲ್ಲಿ ರಸ ವೈಚಕ್ರವು—ಇವು ಮೊದಲಾದುವು ಹೇಗೆ ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವೋ ಹಾಗೆ ಮನುಷ್ಯರ ಸುಖದುಃಖಗಳೂ ಆಯಾ ದೇಹಾದಿ ವಸ್ತುಸ್ವಭಾವ ಮೂಲಕವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧); ನಿಂಬೆಹಣ್ಣಿನ ಪರಿಮಳ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿ . . . ಮೂಗಿಗೆ ಸ್ವಗ್ರಾಸುಖವನ್ನೇ ನೀಡುತ್ತದೆ (ಸನ್ನಾರು. ೧೮೬).

[ನಿಂಬೆ+ಹಣ್ಣು]

ನಿಂಬೆಹಣ್ಣು 'ನಿಂಬೆಹಣ್ಣು' ನೋ.

ನಿಂಬೆಹುಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಟ್ಟು : ಮಜ್ಜೆಗಿಹುಟ್ಟು. ನಿಂಬೆಹುಟ್ಟು (ಮೈಥಿ. ೨೭-೫೫). [ನಿಂಬೆ+ಹುಟ್ಟು(<ಪುಲ್)]

ನೀಕಂಟಕ (ನಾ). = ನಿಷ್ಯಂಟಕ : ನೆಲಸಂ ನೀಕಂಟಕಂ ಮಾಡಿ ವಿಕ್ರಮದ್ರಿಂ ನಿಷ್ಯಂಟಕರ ಪ್ರಭುತೆಯಂ ತಾಳಿದ್ದರ್ ಜಾತುಕ್ಯಚಕ್ರ ಮಹೋತ್ಸಾಹದಿನಾಳ್ವ ನೆಯ್ಯ ಧರೆಯಂ ಸೆವ್ಯಾರ್ಥ ಭವಿಷ್ಯಫ (ಸಾಂ. xx, ೪೫-೪; 1124). [ಸಂ.]

ನೀಕರಿಸು (ಕ್ರ). ತಾತ್ಪಾರಮಾಡು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು (?) : ಅಕ್ಕಿ ನಿರಾಕೃತಿಗಳೆಂಬ ಕೃತಿಯೆಳೆದು ಪಾಕುಳ ನಿರಾಕೃತವದಗಿ ನೀಕರಿಸು ವುದು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಡರಾಡರನಲ್ಲದವಿಕಾಂತನಾಗಿ ನಿಂದ ನಿಜವು (೮೮೮. ೪೬-೧೧೫); ಭಕ್ತಿಯ ಕುಳಸ್ಥಲವನಜಾಯದೆ ಎಲ್ಲರೂ ಎಂದಂತೆ ಎಂದರು ಬಲದಲ್ಲಿ ಬಂದರು ಇದ ನೀಕರಿಸಿ ಜಂಗಮವೇ ಲಿಂಗ ಬೆಂದು ಸಂಗಸಾಹಿತ್ಯವಾದ ಬಸವಣ್ಣ (ಮದಮಾ. ೬೨-೧೧). 'ನೀಕರಿಸು', 'ನೀಕರಿಸು' ಪರಾ. [ನೀಕರಣ+ಇಸು]

ನೀಕರುಣ (ಗು). ನಿಷ್ಯಕರುಣ (ನಾ). ನಿಷ್ಯಕರುಣ ೨ : ಶತ್ರು ಕಲ್ಪಭೂಮಿರುಹನುಂಜಮಂಜರಗಳೊಳ್ ಕೊಡಕೊನೊ ಕೊಟ್ಟ ನೆಯ್ಯ ನೀಕರುಣ[ಪಾಪಾಂ.ನೀಕರುಣ]ದ ಕಾಯಾಂ ಸುಂಗಿದವನಂತಕಂ (ಪರ್ವತ. ೧೦-೫೭). 'ನೀಕರುಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನೀಕರುಣಿ (ನಾ). = ನಿಷ್ಯಕರುಣಿ : ಮರುಳನಧಮನು ಮರ್ಜನಂ . . . ನಿಂದಕಂ ನೀಕರುಣಿ ಮರ್ದಿಂಗಾದಡೊಬ್ಬನು ಪುರದೊಳಗನಿಡೊಬ್ಬ (ಬಸವ. ೪-೫೫). [ಸಂ. ನೀಕರುಣಿ]

ನೀಕರ್ಮ (ನಾ). = ನಿಷ್ಯರ್ಮ : ವಿನಿರ್ಮಳನಿಷ್ಯನೀಕರ್ಮ ನಿಕ ಪರಮಾನಂದಮೂರ್ತಿ ಗುಣೈಕ ಮರ್ಪುಲದಪ್ಪಧುತರ್ಮಾತ್ಮಕಿ

ಗಳವರುಂ ಸಮಾನವೆ ಅಗಮೋಕ್ತಿಯಲಿ (ಬಸವ. ೫೪-೨೦).

[ಸಂ. ನೀಕರ್ಮನ್]

ನೀಕರ್ಮಿ (ನಾ). = ನಿಷ್ಯರ್ಮಿ ೧ : ಬಸವನ ಮೂರ್ತಿಯ ಕರ್ಮನ ಹೊಂದು ಆನು ನೀಕರ್ಮಿಯಾದನೆಯ್ಯಾ (ನೀಲವ. ೬೨-೧೦೫); ದುಃಖವಿರವನದ ದೇವನತಿ ನೀಕರ್ಮಿಯಪ್ಪನು (ಬಸವ. ೫೧-೨೬).

[ಸಂ. ನೀಕರ್ಮಿನ್]

ನೀಕಲ, ನೀಕಳ (ನಾ). ನಿಷ್ಯಲ ೧ : ಜಡ ಅಜಡವೆಂಬುದು ವನಜಾದು ಸಕಲವೋ ನೀಕಲವೋ ಬೇಜೊಂದು ಹೊಲಬೋ ನಿನ್ನೊಲವರನ ನೀನೇ ಬಲ್ಲೆ (ಸರ್ವ. ೧೦೭-೫೭೨). ನಿಷ್ಯಲ ೨ : ಸಕಲ ನೀಕಲನಯ್ಯ ನೀಕಲ ಸಕಲನಯ್ಯ ಸಕಲನಾಗಿ ಸಂಸಾರಿಯಲ್ಲ ನೀಕಲನಾಗಿ ವೈರಾಗಿಯಲ್ಲ (ಜನ್ಮ. ೪. ೬೧೨-೧೬೨); ನೀಕಲ ನಿರಂಜನ ತೂನ್ಯ ಮಹಾಲಿಂಗ ಸದಾಶಿವ . . . ಎಂಬ ಪ್ರಭುಮೂರ್ತಿಗಳಂ ತಾಳ್ದಂಥ ಆ ಪರಶಿವನುಂ (ಭೃರಸೂ. ೧). ನೀಕಳ : ಕ್ಷಿ. [ಸಂಗೀತ] ವೀಣೆ ನುಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ; ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ನಾದವನ್ನು ಹೊರಡಿಸುವುದು : ಸಾರಸೆಯ ಸಕಳ ನೀಕಳ ಜಾರಣೆಯ ಬೆಡಗುಸರದ ರಾಗದ ಸವಿಯಂ ಪೂರಿಸಿಕೊಯೊಳ್ ದಿವಿಪ್ರೀರಮಣಿಯ ಮುಂದೆ ವೀಣೆಯಂ ಪಾಡಿಸಿದರ್ (ಚಂದ್ರ. ೧೧-೧೬೯). [ಸಂ.]

ನೀಕಲಾತೀತ (ಗು). ನಿಷ್ಯಲಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ ಮೀರಿದ : ಸಕಲ ನೀಕಲಾತ್ಮಕ ಸಕಲ ನೀಕಲಾತೀತ [ಪಾಪಾಂ. ನಿಷ್ಯಲಾತೀತನು] ಲಿಂಗ ಬಾಹ್ಯಾತ್ಮರಂ ನಾಸ್ತಿ ಲಿಂಗಪೂಜ್ಯಮೇವ ಚ (ಉರಿಸಿ. ೪. ೧೯೫-೨೬೫). [ಸಂ.]

ನೀಕಲಾತ್ಮಕ (ಗು). ಭಾಗಗಳಿಲ್ಲದ : ಅಖಂಡವಾದ : ಸಕಲ ನೀಕಲಾತ್ಮಕ [ಪಾಪಾಂ. ನಿಷ್ಯಲಾತ್ಮನು] ಸಕಲ ನೀಕಲಾತೀತ ಲಿಂಗ ಬಾಹ್ಯಾತ್ಮರಂ ನಾಸ್ತಿ ಲಿಂಗಪೂಜ್ಯಮೇವ ಚ (ಉರಿಸಿ. ೪. ೧೯೫-೨೬೫).

[ಸಂ.]

ನೀಕಳ 'ನೀಕಲ' ನೋ.

ನೀಕಳಂಕ (ಗು). = ನಿಷ್ಯಲಂಕ ೨ : ಲಿಂಗವಾದಿಯ ಅಂಕವನಜಾದ ಹುಣಸೆಗಿಯಲ್ಲದೆ ಯೋಗಿಯಲ್ಲ ನೀಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಗಾ ಮರ್ನಾ (ಮೋಳಮಾ. ೪-೧೧); ಭಾಪುರೇ ವೇಮನ ಕುಭಾಂಕಾ/ ಭಾಪುರೇ ಮನ ನೀಕಳಂಕಾ (ಬಸವ. ೪೬-೭೬). [ಸಂ. ನೀಕಲಂಕ]

ನೀಕಾಂಕ್ಷತೆ (ನಾ). ಬಯಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಆಸೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಕುದ್ವಪ್ಪಂತರ ಕಾಂಕ್ಷಾನಿರಸನಮಂ ಮೇನ್ ನೀಕಾಂಕ್ಷತೆ ಶರೀರಾದ್ಯ ಕುಚಸ್ವಭಾವಮನಾದು (ತತ್ತ್ವಸ್ತ. ೨೬೫).

[ಸಂ. ನೀಕಾಂಕ್ಷತಾ]

ನೀಕಾಂಕ್ಷಿತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಲೌಕಿಕವಾದ ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು; ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದ ಎಂಟು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನೀಕಾಂಕ್ಷಿತ - ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದ ಲೌಕಿಕಸುಖದ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನೂ ಮಾಡದಿರುವುದು (ಜೈನ. ೪೬೦). [ಸಂ.]

ನೀಕಾಂಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಆಸೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿಷ್ಯಾಮಬುದ್ಧಿ : ಚಂತೆ ಸಂಕೋಪವೆಂಬ ಕಾಂಕ್ಷೆ ನೀಕಾಂಕ್ಷಿಯೆಂಬ ಜೀವ ಪರಮರೇಬ ಇಂತೀ ದ್ವಂದ್ವಂಗಳಿಲ್ಲವು ದ್ವಾರಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಅನಧಿಯಾದವು (ಮೋಳಮಾ. ೨೬೨-೭೮೫). ೨. = ನೀಕಾಂಕ್ಷಿತ : ಇದರೋಕ ವಿಷಯೋಪಭೋಗಕಾಂಕ್ಷೆಯುಮಂ "ಪಶುವಿಡುವುದು ನೀಕಾಂಕ್ಷಿ (ಪಾಪಾಂ. ೨೬೧). [ಸಂ. ನೀಕಾಂಕ್ಷಾ]

ನೀಕಾಮಿ (ನಾ). = ನಿಷ್ಯಾಮಿ : ಕಾಮಿಯಾಗಿ ನೀಕಾಮಿಯಾದಳು ನೀಮೆಯಲ್ಲಿದರ್ ನೀಮೆಯಾದಳು (ಮದಮಾ. ೧೫-೪); ಕಾಮಿಗಳು

ನೀತಾತಗಳು ಅಶ್ವಿತ್ಯರ ಅದಂತು ಕಲ್ಯಾಣವ ಹೊಗಳಬಹುದಯ್ಯ
(ಮಹಾಭ. ೬. ೧-೧); ಹಂಪ್ರಧರನಂ ನೀತಾತಿಯಂ ಸ್ವಾಮಿಯಂ
. . . ಹೃದ್ರಾಜೀವದೊಳಿಟ್ಟು ನಾಡೆ ನೆನೆದಂ ಮುದ್ರಾಜ
ಮುರ್ವಿಶ್ವರಂ (ಹವ್ಯಾ. ೨-೭). [ಸಂ.]

ನೀತಾತ (ನಾ). = ನಿಷ್ಪಾತ : ನೀತಾತಮನೆಯಿದ್ದುದನಘಟನೇತನ
ಘನಕಳವಿಮಳಕೇವಳೋಧಂ (ಸರ್ವಾ. ೧೫-೭). [ಸಂ.]

ನೀಶ್ವತಿ (ನಾ). = ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ೧ : ಪಂಚವಿಂಶತ್ತಿಯಾಳಯದಲ್ಲಿ . . .
ಪಂಗ್ರಹಾವಿನಾಶಾರ್ಥಮುತ್ಪಾದು ಪಾರಿಗ್ರಾಹಿಕೀಕ್ರಿಯೆ ೨೨, ಪ್ಲಾನ
ದರ್ಶನಾದಿಗಳೊಳ್ ನೀಶ್ವತಿಯುಂ ಪಂಚನೆಯುಂ ಮಾಯಾಕ್ರಿಯೆ ೨೩
(ತತ್ವಪ್ರ. ೨೫೭). [ಸಂ.]

ನೀಶ್ವ (ನಾ). [ವೀಶ್ವ] ಯಾವುದೇ ವಿಧವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು
ಮಾಡದಿರುವಿಕೆ; ಕರ್ಮರಾಹಿತ್ಯ : ಅಶ್ವ ಪಡುವರ್ಗವ ಕೂಡಿ
ಧನ್ಯವಿಟ್ಟು ಸ್ವವಿಲ್ಲದ ಮರ್ಗಭೇದವ ಕೊಟ್ಟು . . . ಸತ್ತ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಭಾವಿತ
ನಾಗಿ ನೀಶ್ವಿಯಲ್ಲಿ ನಿರಂಗನಾಗಿ ಕರ್ತೃರದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಕಿಚ್ಚು ಹುಟ್ಟಿದಂತೆ
ಅದು ಹುಟ್ಟುವಲ್ಲಿ ಆ ಬುಡಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಯಿತು (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೫-೫೪);
ಪಂಚಭೌತದ ಸಂಚಲನವನು ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಲಿಂಗಸಮ್ಮತ
ವಾದನು ಶ್ರೀಯೋಧಮ ನೀಶ್ವಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂದನು (ಏವಗೀ. ೧೧೧-೫೪೭).
'ಸತ್ತ್ವ' ಪರಾ. [<ಸಂ. ನೀಶ್ವಿಯಾ]

ನೀಶ್ವೇವಂತ (ನಾ). ಕರ್ಮರಹಿತನಾದವನು; ನಿಷ್ಕರ್ಮ :
ಶ್ರೀವಂತಂಗೆ ಅಂಗ ಭವ ನೀಶ್ವೇವಂತಂಗೆ ಮನ ಭವ ವೇಷವ ಹೊತ್ತು
ಕಿರುಗುವ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಅತಿ ಭವಿ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೫೭-೫೪೭).
[<ಸಂ. ನೀಶ್ವಿಯಾತಾ]

ನೀಶ್ವೋಧಿ (ನಾ). = ನಿಷ್ಪ್ರೋಧಿ : ಜಲಮವೇನು . . .
ಶ್ವೋಧಿಯ . . . ನೀತಾಮಿ ನೀಶ್ವೋಧಿ ನಿರ್ಲೋಧಿ ನಿರ್ಮೋಹಿ
ನಿರ್ಮದ ನಿರ್ಮತ್ಸರನಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧೀವ. ೧೫೫-೪೭೧).
[ಸಂ. ನೀಶ್ವೋಧಿನ್]

ನೀಶ್ವಪಾತ (ನಾ). = ನಿಷ್ಪ್ರಪಾತ. [ಸಂ.]

ನೀಶತಿ (ನಾ). ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದಿರುವವನು; ತಾನೇ ಒಡೆಯನಾದ
ವನು; ಪರಮೇಶ್ವರ : ನಿರ್ಲೇಪ ನೀಶತಿ ನಿರಂಜನನಾಗಿ ವೇದಂ
ಗಳಾಯುವು ಶಾಸ್ತ್ರ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳು ನಿಮ್ಮನುಯುವು (ಅವಶಂ. ೧೫೪-೭೦೬);
ಮಾರುಗ ಕ್ರೀಡಗಳಿಗೆ ನೀಶತಿಯಾಗಿ ದೇವ ಕ್ರೀಡವಿದ
ಕಾರಣ ಧನ್ಯಭಾವನಳಿದು ಶಿವಾಚಾರ ಜೀವನವಾಗಿ ಲಿಂಗದೊಳು ಬೆರಸ
ಬಲ್ಲದೆ ಯೋಗಿ (ಏವಗೀ. ೪೭-೪೦೭); ಪ್ರತಿ ಇಲ್ಲದ ಅಪ್ರತಿಮ ಪ್ರಸಾದ
ದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ(ನೀಶತಿ)ಯಾಗಿ ಮಹಾಪ್ರಸಾದಿಯಾದನು ನೋಡಾ(ಸಿದ್ಧೀವ. ೧೭೭-೫೭೪). [ಸಂ.]

ನೀಶತ್ರಿ (ನಾ). = ನಿಷ್ಪತ್ರಿ ೨ : ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ಆಚಾರ ಮನಕ್ಕೆ ಅಣುವು
ಅಣುವಿಗೆ ಒಂಪು ಕುಣುಹು ಆ ಕುಣುಹು ನೀಶತ್ರಿಯಹನ್ನಕ್ಕೆ ಕೂಲದ
ಮೇಲಣ ಭಟಿ ಜೀತನ ಹೋಹನ್ನಕ್ಕೆ . . . ಬೋಧಿಸಬೇಡ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೫೧-೫೭೦). [ಸಂ.]

ನೀಶವಿವು (ನಾ). ಹಸಿವಾಗದಿರುವುದು : ಭೋಗಮಭೋಗವೆರಡು
ಪಸುವು ನೀಶವೆರಡು ರುಚಿಯುರುಚಿಯೆಂಬೆರಡು ಭಾವಿಸಿ ನೋಡೆ
ನರವೀತರಾಗರ್ಗ ಸಮವಾಗಿ ತೋರಿದುದೇ (ಸಮ್ಯಕ್. ೧೧-೪೯).
[ನಿಶ್ + ಪಸುವು]

ನೀಶಾತ (ನಾ). ನಾಶ; ಧ್ವಂಸ.

ನೀಶಾತ ಮಾಡು = ನಾಶಮಾಡು : ದೇವತೆಗಳು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ
ಅವರೆಲ್ಲರ ನೀಶಾತ ಮಾಡಿದರು (ತುಳು. ೪೯). [ಸಂ.]

ನೀಶಿಚ್ಛಸಂಘ (ನಾ). [ಜೈನ]ನವಿಲುಗರೆಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸದೆ
ಇದ್ದ ಸಾಧುಗಳ ಒಂದು ಪಂಗಡ; ೧೧ ಈ ಸಂಘವು ಮಧುರಾ
ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮಸೇನಮುನಿಯಿಂದ ಕ್ರಿ. ಶ. ೮೯೭ರಲ್ಲಿ
ಸ್ಥಾಪಿತವಾಯಿತು. ಈ ಸಂಘದವರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ
ವೆಂದು ಅನೇಕರು ಅನುಮೋದಿಸಿರುತ್ತಾರೆ : ಈ ಸಂಘದ ಸಾಧು
ಗಳು ಪಿಚ್ಛವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇವರಿಗೆ
ನೀಶಿಚ್ಛಸಂಘದವರೆಂದೂ ಹೆಸರಾಯಿತು (ಜೈನಸ. ೭೭). [ಸಂ.]

ನೀಪ್ರತ್ಯೂಹ (ಗು). = ನಿಷ್ಪ್ರತ್ಯೂಹ ೧ : ನೀಪ್ರತ್ಯೂಹವಿತ್ತಾಸ್ತ
(ದಿಂ)ದು ದ್ವಪದಿಂದುತ್ತಮನಾದಂ . . . ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಭೂಪಾಳಂ
(ನಿಶ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೪೦-೧೧; 1200 ?). [ಸಂ.]

ನೀಪ್ರಪಂಚಿ (ನಾ). = ನಿಷ್ಪ್ರಪಂಚಿ ೧ : ನಿರ್ಭೇದ್ಯ ನೀಪ್ರಪಂಚಿ . . .
ಮಹಿಮಾನಂದಾರ್ಣವ ಕೃಪಾಮೃತೇಕ್ಷಣ ಪರಿಶಿವನುಂ (ಭೈರಸೂ. ೧).
[ಸಂ.]

ನೀಪ್ರಪಂಚಿ 'ನೀಪ್ರಪಂಚು' ನೋ.

ನೀಪ್ರಪಂಚು, ನೀಪ್ರಪಂಚಿ (ನಾ). ಲೌಕಿಕಸಂಬಂಧವನ್ನು
ಬಿಟ್ಟವನು; ನಿಷ್ಕಾಮಿ: ಕರಣಂಗಳ ನೋಡಕ್ಕೆ ಈಡಾಗದೆ ಪ್ರಾಣನ
ಪ್ರಪಂಚಿನಲ್ಲಿ ಬೆರಸದೆ ಜೀವನ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಮೋಹಿಸದೆ ಹಂಸನ ಅತಿ
ಗೊಳಗಾಗದೆ ನೀಪ್ರಪಂಚುಗಳಾಗಿ (ಮದಿಮಾ. ೭೭-೫೧). ನೀಪ್ರಪಂಚಿ:
ನಿರಹಂಕಾರ ನಿರ್ಮಮಕಾರ ನೀಪ್ರಪಂಚಿ ನಿರ್ಲೇಪಕನಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧೀವ. ೪. ೧೫೫-೪೭೧). [<ಸಂ. ನೀಪ್ರಪಂಚ]

ನೀಪ್ರಾದೇಶಿಕ (ನಾ). ದೇಶಾತೀತನಾದವನು; ಪರಮಾತ್ಮ :
ನಿರೋಧಿಯನಾತ್ಮನೆಂದೊಡನಾದಿಯನಂತಂ ನಿರತ್ಯಯಂ ಚಿತ್ತಯಂ
ನೀಪ್ರಾದೇಶಿಕ[ಪಾಶಾಂ. ದೇಶಕ]ನೆಂದಾತನುಪಾದೇಯಂ ಮುಕ್ತಿಮುಕ್ತ
ನುಂ ಪರಮಾತ್ಮಂ (ಯೋಗೀಶ. ೪-೨೭). [ಸಂ.]

ನೀಫಲ (ನಾ). = ನಿಷ್ಫಲ ೨ : ಬದಭಕ್ತರುಗಳೂ ಮೇಲೆ ಬಿಡ್ಡೆ
ನೀಫಲಂ (ಬಸವ. ೨೭-೭೪); ಹಲವು ಕಾಲಂ ತೊಡಗಿಯಾಲದೆ ನೆರೆ
ಯೋಡ್ಡೆ ನಿರವಳಿದು ನೀಫಲವೆನಿಸಿತ್ತಾ (ಬಸವ. ೫೭-೧೫). [ಸಂ.]

ನೀಶಂಕ (ನಾ). = ನಿಶ್ಯಂಕ ೧ : ನೀಶಂಕ : ನಾವು ಯಾವ ಸತ್ಯಮಾರ್ಗ
ವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವೆನೋ ಅದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು
(ಜೈನಸ. ೪೭೦). [ಸಂ.]

ನೀಶಂಕತೆ (ನಾ). = ನಿಶ್ಯಂಕತೆ : ನೀಂ ನೀಶಂಕೆಯನ್ನಿಗುವ ದೇಹಿಗಳಂ
ಕೊಂದಪೆ ಸರಕದೊಳ್ ನಿವಾರಣೆವಡೆದಯ್ಯ (ಯೋಗೀಶ. ೪-೭೦).
[ಸಂ. ನೀಶಂಕತಾ]

ನೀಶಂಕೆ (ನಾ). = ನಿಶ್ಯಂಕೆ ೧ : ನೀಂ ನೀಶಂಕೆಯನ್ನಿಗ ದೇವಾ ನೀಶಂಕ
ಜನರಿಗೆ ಶರಣಾಗಿಗಳ್ (ಭದ್ರೋಲು. ೪. ೧-೪೪).
[ಸಂ. ನೀಶಂಕ]

ನೀಶಬ್ಧ (ನಾ). = ನಿಶ್ಯಬ್ಧ : ಭಕ್ತನಿಧಿ ನಿರ್ದೇಹ ದೇಹಿ ವಿರಕ್ತಗತಿ
ನಿರ್ನಾಮಿ ನಾಮಿ ಚಿದಂತಮತಿ ನೀಶಬ್ಧಶಬ್ದ ವಿಭಾವಭಾವಿತನು
(ಬಸವ. ೭-೫); ಪಗಲಿನ ಜಗದ ಸದ್ವಿಳಿದು ಶಿವನಾಯ್ತು ನೀಶಬ್ಧಂ
(ಪ್ರಣಾಮಾ. ೧೨೯-೧೨೭). [ಸಂ.]

ನೀಶಮ (ನಾ). ನೆಮ್ಮದಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಆತಂಕ; ಕಳವಳ :
ನೀಶಮನುಂ ಪಂಹರಿಸಿ ನೀಶಾಪ ಪ್ರಸಾದನುಂ ಕರುಣಾತ್ಮ
(ಭದ್ರೋಲು. ೪. ೧-೪೪). [ಸಂ.]

ನೀಶರಣ (ಗು). ರಕ್ಷಕರಿಲ್ಲದ; ಅನಾಥ : ನೀಂ ನೀಶಂಕೆಯನ್ನಿಗ
ದೇವಾ ನೀಶರಣ ಜನರಿಗೆ ಶರಣಾಗಿಗಳ್ (ಭದ್ರೋಲು. ೪. ೧-೪೪).
[ಸಂ.]

ನಿಃಶರೀರತ್ವ (ನಾ). ಶರೀರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ನಿಃಶರೀರತ್ವದಿಂದ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯಾನುಭವರಹಿತರಪ್ಪ ಸಿದ್ಧಗೌ ಮುಕ್ತಿಯೊಳ್ ಸುಖ ವೆಂಕಟ್ಟುಮೆನವೇಡ (ತತ್ವಪ್ರ. ೩೭೪). [ಸಂ.]

ನಿಃಶಸ್ತ್ರ (ಗು). ೧. ಆಯುಧವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಆಯುಧವಿಲ್ಲದವನು.

ನಿಃಶಸ್ತ್ರಗೊಳಿಸು = ಆಯುಧರಹಿತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ನಿರಾಯುಧನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು : ಅವರನ್ನು ನಿಃಶಸ್ತ್ರಗೊಳಿಸಿ ಕೈಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಸರಳಗಳನ್ನು ಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು (ಮೇವಿಮ. ೪೮). [ಸಂ.]

ನಿಃಶಾತ್ಯ (ನಾ). = ನಿಶ್ಯಾತ್ಯ : "ನಿಃಶಾತ್ಯಂ [ವಾಕಾಂ. ನಿಶ್ಯಾತ್ಯಂ, ನಿಶ್ಯಾತ್ಯಂ] ಅನವಸ್ಕರಂ - ಈ ೨ ದಿರದುದು?" (ಪಠಾಯು. ೧೨೩-೪೫). [ಸಂ.]

ನಿಃಶೀಲವ್ರತ (ನಾ). [ಪ್ರವ್ರ] ಸತ್ಯಶೀಲವ್ರತಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸದಿರುವಿಕೆ : ಅಲ್ಲಿ ನಿಃಶೀಲವ್ರತಮನುಷ್ಯತಿಯಾಗ್ಗೆ ಪಂಗತ್ ಬಾಹಾನು ಮೋದನದಿಂದ ಸರಸ್ವದಿವೋಧವಿರಹಿತಪಂಚೇಂದ್ರಿಯತಿಯಾಗ್ಗೆ ತಿಳಿಗಳಿ ಪಟ್ಟಿ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೧-೫೪). 'ಶೀಲವ್ರತ' ಪರಾ. [ಸಂ. ?]

ನಿಃಶೂನ್ಯ (ನಾ). = ನಿಶ್ಯೂನ್ಯ : ಅಪ್ಪದಳಕಮಲದ ಮೇಲಿತ್ತು ನಿಶೂನ್ಯನ ಮರ್ಮವನೆಯಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗವೆಂಬರು (ಅನವಂ. ೩೩-೧೪೨). [ಸಂ.]

ನಿಃಶೇಷ (ನಾ). = ನಿಶ್ಯೇಷ : ನಿಃಶೇಷಂ [ವಾಕಾಂ. ನಿಶ್ಯೇಷಂ] ನ್ಯಾಸ್ತಮೆನುಬಾಯದಿಹುದಕ್ಕೆ ಸಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೩೧). [ಸಂ.]

ನಿಃಶೋಭ್ಯ (ನಾ). ತೊಳೆದು ಶುಚಿ ಮಾಡಿದುದು; ಶುಚಿಯಾದುದು. [ಸಂ.]

ನಿಃಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). = ನಿಶ್ರೇಣಿ : "ಅಧಿರೋಹಿಣೀ ನಿಶ್ರೇಣಿ [ವಾಕಾಂ. ನಿಶ್ರೇಣಿ] ಯನರೇಣಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೯-೧೨). [ಸಂ.]

ನಿಃಶ್ರೇಯಸ (ನಾ). = ನಿಶ್ರೇಯಸ : "ನಿಶ್ರೇಯಸ [ವಾಕಾಂ. ನಿಶ್ರೇಯಸಂ] ಮಹಾನಂದವೆನಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೆರೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪-೨೩); ಅಭ್ಯುದಯನಿಃಶ್ರೇಯಸಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾವಿನಾಶಪ್ರಯೋಗಮನೆಯಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೭೧); ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ಫಲವು ನಿಃಶ್ರೇಯಸವು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೧೧). [ಸಂ.]

ನಿಃಶ್ವಾಸ (ನಾ). = ನಿಶ್ವಾಸ : ಉಶ್ವಾಸಮುಮುಷಿ ನಿಶ್ವಾಸ ಸೂಕ್ತಕಂ ನಿಶ್ವಾಸಮುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೩೩). [ಸಂ.]

ನಿಃಶಮ (ನಾ). ೧. ಅಕಾಲ; ೨. ಅನೇಕ. ೩. ಸಮವಲ್ಲದುದು. [ಸಂ.]

ನಿಃಸಂಜ್ಞ (ನಾ). = ನಿಶ್ಚಂಜ್ಞ : ಪ್ರಜ್ಞೆ ನಿರ್ದಿಸಿದರೆ ನಿಃಸಂಜ್ಞಾದನಗೆ ಕಣಸಾದುದು (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೪೪-೪೫೦). [ಸಂ.]

ನಿಃಸಂಪರ್ಕ (ಗು). ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದ : ಭೂಪತಿಯು ಚಾರುನನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಅನಾಸಕ್ತಭಾವದಿಂದ ನಿಃಸಂಪರ್ಕ ಮನುಷ್ಯನ ಹಾಗಿ ಮೂರ ಮೂರದಿಂದಲೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಇವ್ಯು. ೨೯೩). [ಸಂ.]

ನಿಃಸತ್ಯ (ನಾ). = ನಿಶ್ಚತ್ಯ : ಮಿಥುನ . . . ಚಪಟಾಗಿದ್ದು ಹಾಂಗೂ ಪೂಳು ಮತ್ತು ನಿಃಸತ್ಯ ಇಂಥಾದಿರಬಾರದು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೫೦). [ಸಂ.]

ನಿಃಸರಣಿ (ನಾ). = ನಿಶ್ಚರಣಿ : "ಮುಖಂ, ನಿಃಸರಣಂ - ಈ ೨ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು ಮುಂಕು" (ಪಠಾಯು. ೪೪-೧೩೪). [ಸಂ.]

ನಿಃಸದ (ನಾ). = ನಿಶ್ಚದ : ಈ ವಕ್ರ ಚಕ್ರದ ಜೊತೆಗೆ ನಿಃಸದನೆಂತೆ ಏಕತೆ ತಿರುಗುವೇ ಯಾವ ಕಲ್ಪ ಪದ ಸಂಕಲ್ಪ ಪೂರ್ವಕ ಹೃದಯ ದುಡಿಸಿದೆ ಸ್ವಲ್ಪವೇ (ಅರಳು. ೧೯೩-೫). [ಸಂ.]

ನಿಃಸಾರ (ನಾ). = ನಿಶ್ಚಾರ : ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ದಿವಸ ಇಟ್ಟ ಹಾಗೆ ಅದರೊಳಗಿನ ರಸವು ಒಣಗುತ್ತ ಹೋಗಿ ನಿಃಸಾರವಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೩೫). [ಸಂ.]

ನಿಃಸೀಮೆ (ನಾ). ೧ = ನಿಶ್ಚೀಮೆ. ೨. ನಿಶ್ಚೀಮೆವಾದವಳು; ಮೇರೆ ಇಲ್ಲದವಳು; ಸೀಮಾತೀತಳು : ಕಾಮಿಯಾಗಿ ನಿಃಕಾಮಿಯಾದಳು ಸೀಮೆಯಿಲ್ಲದ್ದರ ನಿಃಸೀಮೆಯಾದಳು (ಮದಿಮಾ. ೧೫-೧೮). [ಸಂ. ನಿಶ್ಚೀಮಾ]

ನಿಃಸ್ಥಲ (ನಾ). = ನಿಶ್ಚಲ : ಲಿಂಗಸುಖ . . . ಪರಮಸುಖ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸುಸ್ಥವಾದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಂಗಸ್ಥಲದ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ, ಲಿಂಗಸ್ಥಲದ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ 'ನಿಶ್ಚಲವೇ ಆನುಭಾವ' ಎಂಬ ಸ್ಥಲಕುಲವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ ನಿಃಸ್ಥಲದ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೮ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಸಂ.]

ನಿಃಸ್ವಾರ್ಥ (ನಾ). = ನಿಶ್ಚಾರ್ಥ : ನಿಃಸ್ವಾರ್ಥವಾದ ಬಯಕೆಗೆ ಪರಕು ಕಷ್ಟೇನೊಳವೆ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ? (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೧೦೮-೨೩೩). [ಸಂ.]

ನಿಃಕಟಿ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ; ಸಮೀಪದ : ನಿಃಕಟಿ ಭೂಮಿಯನಳಂಕರಿಸಿ ಇಳುಕುಸುಮದೆಸೆಯ ಪಸೆಯೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದು (ಮಲ್ಲಿಕ. ೩-೧೦೧); ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಂದ ಬಲುಗುಡದಿಂದ ಮುಂತೆ ಮುಂತೆ ಮುಪ್ಪುಮೂಳಪದಕ ನಿಃಕಟಿಪ್ರಾಂತದೊಳ್ ಬರೆವೆ (ಅದ್ವೈತ. ೩೫-೧೨). (ನಾ). ೨. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ : "ಸಮೀಪ ಸಮೀಪ ಪಞ್ಚಾಶತವಂತಿಕಂ ನಿಃಕಟಂ" (ಮುಕ್ತಿಕೋ. ೧೦೯-೩೮); ತವಾಕ್ರಮ ಮನೆಯಿಂದ ನಂತರಂ ನಿಃಕಟಮಂ ಸಾರ್ಥವೆಂ ನಿನ್ನಂತೆ ಮಾಡಂಬುಮಂ (ನೇಮಿಪ. ೩-೯೩೪); ಮಗುವಿನ ಬಾಳಿಗೂ ತಾಯಿಯ ಬಾಳಿಗೂ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಅತಿ ನಿಃಕಟವಾದ ಸಂಬಂಧವಿದೆ (ರಾಮಾನ. ೪೮); ತುಳು ಮತ್ತು ಕನ್ನಡದ ಸಂಬಂಧ ಅತ್ಯಂತ ನಿಃಕಟವಾದುದೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ (ಪ್ರಾವಿ. ೧೪೨). ೩. ಹತ್ತಿರದ ಸ್ಥಳ; - ಪ್ರದೇಶ : ಅನ್ನೆಗಂ ಹಿಂತೆ ಕಂಡೆಯದೆಡೆಗಳನೆಂತೆ ದೂರಮಂ ನಿಃಕಟಮಂ, ಮೇಣಂತೆ ಪೂವದೆಗಳಂ ಮತ್ತೆ ಪಶ್ಚಿಮದೆಗಳಂ ಪೂವಕಿದರ್ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೨೫೩-೩೫೧). [ಸಂ.]

ನಿಃಕಟಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರವಾಗು; ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು : ಅವರ ಪರಸ್ಪರ ಸ್ನೇಹ ನಿಃಕಟಿಗೊಂಡ ಬಗೆಯನ್ನವನು ನೆನೆದು ಸುಖಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೨೨೧). [ನಿಃಕಟಿ + ಕೊಳ್ಳು. (< ಕೊಳ್ಳು.)]

ನಿಃಕಟಿಪರಿಚಯ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದ ಪರಿಚಯ; ಆಪ್ತತೆ : ಹೀವನದ ಮರಂತ, ಸಾಂಕೇತಿಕತೆ, ವಿನೋದಪೂರ್ವಕ - ಹೀಗೆ ಮೂರು ಮುಖಗಳ ನಿಃಕಟಿಪರಿಚಯವನ್ನು ಲೇಖಕರು ಮಾಡಲಿಕ್ಕಿದ್ದಾರೆ (ಅಬೋಲೀ. ೧, ಸಂವಾದಕರ ಮಾತು). [ನಿಃಕಟಿ + ಪರಿಚಯ]

ನಿಃಕಟಿವರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರವಾದುದು; ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವುದು : ನಿಮ್ಮ ಗಾಳಿನಿಃಕಟಿವರ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಹಾದ್ರೋಹಾ ಮುಖಗಳುಮಂ . . . ಘೋರಾಕರಸಂಗ್ರಹಾಕರ ಗೋಪ್ರಚಂಗುಳುಮನವನಾಳ್ವ ತೊಗೊಳ್ಳು ಏಟ್ಟಿ ಬೆಸೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು ಘೋಗಿಪನೋಗಂಗುಳುಮನುಂಕು ಮಾಡಿ (ಅದ್ವೈತ. ೪-೩೩೪). ೨. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವವನು; ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವವನು : ಒಂದು ದಿವಸ [ನು] ಶಿಶಿರಕರಣಸರಜಲನಿಧಿಪತಿ ನಿಃಕಟಿ ವರ್ತಿಯಾದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೧೪). ೩. ಹತ್ತಿರವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಆಪ್ತವ್ಯಕ್ತಿ : ಮಹಾತ್ಮರ ನಿಃಕಟಿವರ್ತಿಯಾದ ಅನುಯಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವಲೋಬಿಸಿದುದು (ಪ್ರಬಂಧ. ೯೧). [ಸಂ. ನಿಃಕಟಿವರ್ತಿ]

ನಿಃಕಟಿವರ್ತಿತ (ಗು). ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ : ಸೌಮಿತ್ರ ವಿಲಯಕಾಲ ಮಹಾಮೇಘಸ್ಯಂಧನಿಃಕಟಿವರ್ತಿತದ್ದುಮಾಡು ಮನವೆನೆ ದಂಕಾಂಕು

ಸ್ತೋಮಂ ಪೂಜೆಮಕ್ಕಿ ಬೆಟ್ಟ ನೆಟ್ಟನೆ ನುಡಿದಂ (ಪಂಜಮಾ. ೬-೧೪೦).

[ಸಂ.]

ನಿಕಟಸಂಪರ್ಕ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದ ಸಂಪರ್ಕ ; ಹೆಚ್ಚು ಗಾಢವಾದ ಸ್ನೇಹ : ಅಲೆಕ್ಸಾಂಡರನ ಮರಣಾನಂತರ ಸೆಲ್ಯೂಸಸ್‌ನಿಕಟಾರ್ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತಮೌರ್ಯನೊಡನೆ ನಿಕಟಸಂಪರ್ಕ ಬೆಳೆದ (ತತ್ವಪ್ರಾ. ೧೩ ಪ್ರವೇಶ). [ನಿಕಟ + ಸಂಪರ್ಕ]

ನಿಕಟಸಂಬಂಧ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧ, —ನಂಟು : ಇನ ಹೇವನಕ್ಕೂ ಈ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೂ ನಿಕಟಸಂಬಂಧವಿದೆ (ಕಸ್ತೂ. ೨೦೬) ; ಅವರಿಂದ ನಾನೆಷ್ಟೋ ದೂರದೂರವಾಗಿ ಹೋದಂತೆ ಹತ್ತಿರ ಹತ್ತಿರವಾಗಿ ಅವುಗಳ ನಿಕಟಸಂಬಂಧವು ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿಂದ ಕೆಟ್ಟಿತೊಡಗಿದ್ದಿತು (ಹೇಮಂತ. ೨೯೯). [ನಿಕಟ + ಸಂಬಂಧ]

ನಿಕಟಸ್ಥ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವವನು ; ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವವನು ; ನಿಕಟವರ್ತಿ : ಅನಿಬಂಧಿ ಹಂ ನಿಶ್ಚಿತೋಮುಖನನಿಸಿ ಭೋಜನ ಮಂಡಲದ ಸಡುವನಿಬಂಧಮುಖನನಿಸಿ ತನ್ನ ಕಟಸ್ಥನೆಂದನಿಸಿ . . . ಉಣ್ಣುತಿರ್ಪನಿಬರ ಮಧ್ಯದಲಿ ನೆಲೆದು (ನಿಘಂ. ೧೦-೧೩-೯). [ಸಂ.]

ನಿಕಟಾರ್ಥಕ (ನಾ). ಸಮೀಪದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಉಳ್ಳುದು : ನಾದರೂಪಗಳ ಮಾತಂತಿರಲಿ ; ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾದ ಅಥವಾ ನಿಕಟಾರ್ಥಕವಾದ ಪದಗಳೂ ಅನೇಕ ವೇಳೆ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ (ಸಾಹಿತ್ಯ. X, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಸಂ.]

ನಿಕಟೋದ್ದೇಶ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದ ಪ್ರದೇಶ ; ಸಮೀಪದ ಸ್ಥಳ : ಈ ಚಂಪಾನಗರ ನಿಕಟೋದ್ದೇಶದೊಳಗೆ ಶ್ವೇತಪುರಮೆಂಬ ಪುರಮುಂಟು (ಸುಕುಮಾರ. ೭-೨೯೪). [ನಿಕಟ + ಉದ್ದೇಶ]

ನಿಕಟೈ (ನಾ). = ನಿಕಟಿ ೨ : ನಿಕಟೈಯಲಿಯದ್ದು ಪರಿಪರಿಯಿಂದಲಿ ಒಲಿಸಿ ಮಾಧವನಿಂದ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಪಡೆದು ಸುಖಿಸಿದರು (ವಿರಹೀ. ೧೪).

[<ಸಂ. ನಿಕಟ]

ನಿಕರ, (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ : “ನಿಕರುಂಬಂ ನಿವಹಂ . . . ನಿಕರಂ ಸಂಹತಿ ಸಂಜಯಂ . . . ಪ್ರಾತಮೇಕಾರ್ಥಕಂ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೨-೨೬) ; “ನಿಕರಂ ನಿಕಾಯಂ . . . ಸ್ತೋಮಕ್ಕೈ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗಾ. ೧೨೬-೧) ; ಅಂತಮನವನಿಕರಂ ಕದ್ಯಾಂತ ವನವನಿಕರನೊಂದು ಕೋಟಿಗೆ ಮಿಗಿಲೆಂಬಂತೆ (ಗದಾಯು. ೧-೧೫) ; ತಿರಿಕರನಿಕರದಂತೆ ಕುಮುದಪ್ರಕಾಶಕರರುಂ . . . ಸಾರ್ವಭೌಮೋಪ ಹೇವಿಗಳಂತೆ ವಿಷಯಾಸಕ್ತರುಮೆನಿಸಿ (ಸುಕುಮಾರ. ೨-೫೪) ; ನಾನಾ ವಿಲಾಸಿನೀನಿಕರದಿಂದಿರ್ದಿಗಳಲು ಪುರಮಂ ಪೂಕ್ಕು (ಸಂಚರ. ೪-೭೨). ೨. ರಾಶಿ ; ಗುಪ್ತೆ ; ಒಟ್ಟು. ೩. ಕಟ್ಟು ; ಹಿಂಡಿ. ೪. ತಿರುಳು ; ಸಾರ. ೫. ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪಾರಿತೋಷಕ ; ಗೌರವದ ಕಾಣಿಕೆ. ೬. ನಿಧಿ. ೭. (?) : ನಿಕರಂ ತೆಂಕಣಗಾಳಿ ನಾಗಂಕನಾಗಲ್ ದರ್ಶಕಂ ಪೀತಮದಾಳನಾಗಲ್ ಮಧುಮಾಸಮೊಲ್ಲು ನಿಟಿನಾಗಲ್ . . . ಸೌಭಾಗ್ಯನಾಯಕನಾದಂ ತಕದೃಷ್ಟದಕ್ಷಿಣಗುಣಂ ಪುಂಗಾರಕಾರಾಗ್ಯಹಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೫೪).

ನಿಕರಕೆ ಗಂಡ = ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ನಿಕರಕೆ ಗಣ್ಣು ಮೈರಿಬಳಮುಲ್ಲಂ ಗಡಿಯಕ್ಕುಮುಲ್ಲಂ ಮೂರೊಣ್ಣ ನನ್ನನಂ ಬಾಯಾದ್ಯಬನ್ನನಂ (ಎಕ. III(R), ಹಗ್ಗದ. ೧೧೪-೪ ; 1087). [ಸಂ.]

ನಿಕರೈ, ನಿಬರ, ನಿಗರೈ, ನಿರಕು, ನಿರಕ್ಕು, ನಿರುಕು (ಗು). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ; ಕರಾರುವಾಕ್ಕಾದ ; ಖಚಿತವಾದ. (ನಾ). ೨. ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಘಟ್ಟ, — ಸ್ಥಿತಿ ; ನಿರ್ದಿಷ್ಟತೆ ;

ಸ್ಪಷ್ಟತೆ ; ನಿರ್ಣಯ : ಅವನಿಗೂ ಅರಸನಿಗೂ ನಿಕರದ ಪಾಗ್ಯಾದ ಗಳಾದವು (ಇಂಗ್ಲೆಂಡ. ೩೬) ; ಅವರಿಗೆ ಅದಿಲ್ಲ ನಿಕರವಾಗಿ ಗೊತ್ತು (ಸನ್ನದಿ. ೬೯) ; ಕೊನೆಗೊಮ್ಮೆ ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ಮಾತು ನಿಕರಕ್ಕೇ ಬಂತು (ಸ್ತುತಿ. ೪) ; ಸಮ್ಮತಂಗ್ರಾಮವು ಇನ್ನೊಂದು ನಿಕರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿರುವಾಗ . . . ಉಗ್ರವಾದ ಅಸ್ತವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲೇಬೇಕು (ಕರವೀ. ೪೪). ನಿಮಿರ : ೨. ನಿಮಿರವಾದ ಉತ್ತರ ನೀಡುವ ಅಸ್ತಿತ್ವದಿಂದ ವಕೀಲ ಕ್ಷಣಕಾಲ ಮೌನವಾಗಿದ್ದನು (ಕನಕ. ೨೪೫) ; ಭೂಮಿಯ ನಯಸ್ಸನ್ನು ನಿಮಿರವಾಗಿ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಲು ಮಾರ್ಗವೊಂದನ್ನು ಭೂಗರ್ಭಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಕಂಡುಹಿಡಿದುದು ೧೯ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ (ಭೂಮುಟ್ಟು. ೯೭) ; ನ್ಯಾಯವಾದ ವ್ಯಾಪಾರ ನಡೆಯಲಿ, ನಿಮಿರವಾದ ಬೆಲೆ ಇರಲಿ (ಕೂಸಿಧೇ. ೫೪). ನಿಗರೈ : ೨. ಬಗೆಯ ದಾವವು ವೇದ ಲೋಕಕ್ಕೆ ನಿಗರದಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಲ್ಲದೆ ಬೆದಗುಗೊಳಿಸಿದ ಬೇಗ ಹೇಳನೆ (ಉತ್ತರಾ. ೩೪-೯೫). ನಿರಕು : ೨. ಕುಕ್ಕರಿಸಿ ಅದಿಗೆ ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಇಷ್ಟ ಅಂತ ನಿರಕು ಅಯ್ಯು (ಬಾಳಕೊ. ೪೬). ೩. “ಸತ್ಯ ; ನ್ಯಾಯ” (ಬಾಣಕೋ. ೧೧). ನಿರಕ್ಕು : ೨. ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲ ದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವ ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಿದ್ದರು, ಅವರ ಕೃತಿಗಳಾವುವು ಎಂಬ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ನಿರಕ್ಕಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲ (ಗಣಿತ. ೧೬). ನಿರುಕು : ೨. ಕೆಲವು ನಿರುಕಾದ, ಆಡುವ ಮಾತಿನ ಮುಟ್ಟುವನ್ನು ಅಪ್ಪೇನೂ ಮೀರಿ ಬರದ, ವಾಕ್ಯರಚನೆ (ಕಲಸಾ. ೩೯) ; ಸುಮ್ಮನೆ ‘ಕರು’ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ‘ಎಳೆಯ ಕರು’ ಎಂದರೆ ಕರುವಿನ ವಿಷಯ ಇನ್ನೂ ನಿರುಕಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೦).

[<ಮರಾ. ನಿಕರ, ನಿಕರೂ]

ನಿಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ಮನ ಬೆದರಾ ಭ್ರಾಂತಿಯ ಸದಮದ ದೊಳು ಸಿಲುಕಿ ನಿಜವೆ ನಿಕರಿಸುವಾ ಉನ್ನದಗತಿಯ ಬಿಸುಟು (ಪದಕಂ. ೬೯).

[<ನಿಕರಿಸು]

ನಿಕರ್ತನ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ ; ತುಂಡರಿಸುವಿಕೆ : “ಧೇವನಂ ನಿಕರ್ತನ ನಾಮಂ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೪-೨೧) ; ಸುಕದ ಕಣೆಯನಿಸಿ ಮಾಪುಕ್ಕೋಟಿ ಪರಮಾಯುನಾಥಿ ನಾಮಮುಮಾಯು ಧಾಳಿನಿಕರ ನಾಥಿನಾಳಪ್ರಕರನಿಕರ್ತನಮನಿಯೆ ಪೇಟ್ಟು ಬಿಡುಬಿಡು (ಅದಿಪ. ೬-೬೬) ; ಆತನ ಕಾಲದೊಳು ಶಿಶುಗಳ್ಗೆ ನಾಥಿನಿಕರ್ತನಮಾದೊಡೆ (ಬಾವಂ. ೧೧). ೨. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೊಡೆದುಹಾಕುವಿಕೆ ; ನಿರ್ನಾಮಗೊಳಿಸುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ನಿಕರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಅತಿರೇಕ ; ಪರಾಕಾಷ್ಠೆ : (೪). ೨. “ನೀಚ ತನ” (ಗಂಗಾಮ. ೧೪೨). [?/ಮರಾ. ನಿಕರ್ಷ, ನಿಕರ್ಶ]

ನಿಕರ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಪಟ್ಟಣದ ಒಳಗಿನ ಅಥವಾ ಸಮೀಪದ ಬಯಲುಪ್ರದೇಶ, —ಕ್ರೀಡಾಂಗಣ : “ಸನ್ನಿವೇಶ, ನಿಕರ್ಷಣಂ-೨ ಪಟ್ಟಣದ ಸುತ್ತಲೂ ಪುರಜನ ಸಂಚಾರಾದಿಗಳಾಗಿ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಬೈಲು, ಊರು ಹೊರಗಣ ಮುಂಗಳ, ಬಿಳಿಬೈಲು” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೦೫). ೨. ಮನೆಯ ಅಂಗಳ. ೩. ನೆರೆಹೊರೆ ; ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಮನೆ ಯವರು. ೪. ಎಳೆಯುವುದು ; ಜಗ್ಗುವುದು. [ಸಂ.]

ನಿಕಶೋಷಕ (ನಾ). ಒರೆಗೆ ಹಚ್ಚುವ ಕಲ್ಲು ; ಒರೆಗಲ್ಲು : ನಿಶ್ಯಂಕರಾಸುಂ ಸುಭಟಿಕನಕ ನಿಕಶೋಷಕಂ ಪರಶಾಕವಪ್ರಪ್ರಾಕಾರಂ (ಸಾಂಖ್ಯ. XV, ೯-೧೧ ; 1125). [<ಸಂ. ನಿಕಶೋಷಕ]

ನಿಕಷ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಒರೆಗೆ ಹಚ್ಚುವ ಕಲ್ಲು ; ಒರೆಗಲ್ಲು : “ಕಾಣಾ, ನಿಕಷ, ಕಷ - ೩ ಒರೆಗಲ್ಲ ಪೆಸರು, ಸಾಣೆಯು” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೧೬) ; ಸಂಗರನಿಕಷದೊಳೆಮ್ಮಂದಮಂ ನೀರಿ

ಕಾಪ್ಪೆ (ಅದಿ. ೧೪-೪೨) ; ಈ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಕಪ್ಪುನೆ
ನಿಕಷದಲ್ಲಿ ತೊಳಗುತ್ತಿರುವ ಚನ್ನದ ಒರೆಯಂತಿರಬೇಕು (ಅಂನಾಸಾ. ೧೪).
೨. ಒರೆ ; ಪರಿಶ್ಲೇ : ಅವಂದಿರ ಕಪ್ಪುಮಿನ್ನು ಮಿರ್ಪುವು ಗುಣದೋಷಮಂ
ನಿಕಷಮಿಟ್ಟು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡಿ (ಗದಾಯು. ೧-೪೭) ; ಕಂ - ನಾಡು
ಇಂಥ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಹೆಸರುಗಳ ಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಕೆಲ
ವೊಂದು ತಾತ್ವಿಕ ನಿಕಷವು ಅವಶ್ಯವಿರುತ್ತದೆ (ಕರ್ನಾಟ. ೫೨೪) ;
ಮೂಕಶೋಕರಸದ ನಿಕಷ ಸಮ್ಮು ಪ್ರಯುಸಿದ್ಧಿಗೆ (ಭಾರಂಗ. ೩೧-೧೫).
೩. ಒರೆಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲಿನ ಬಂಗಾರದ ಗೆರೆ. [ಸಂ.]

ನಿಕಷಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ಒರೆಯಿಟ್ಟು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವವನು. ೨. (ಆಲಂ)
ಗುಣದೋಷಗಳನ್ನು ಅರಿಯುವವನು : ಭಾಷಾಸಂಸ್ಕರಣಪ್ರಮಾಣ
ಮುಖಶೇಷರ್ ಜಿನೇಂದ್ರಾಗಮಾಶೇಷಜ್ಞರ್ ನಿಕಷಜ್ಞರಪ್ಪು ಮುಚಿತಂ
ವಿದ್ಯತ್ಯಭಾಮಧ್ಯದೋರ್ (ಸುಕುಮಾರ. ೧-೪೭). [ಸಂ.]

ನಿಕಷಣಿ (ನಾ). ಉಜ್ಜುವುದು ; ತಿಕ್ಕುವುದು ; ಘರ್ಷಣೆ :
ಶ್ರೀವಿಜಯಾರ್ಥಾಭಿಮುಖರಾವಳಿ ಮನಮುಕುಟ ಸುಕಂಠಾನಿಕಷಣಿ
ಲೇಖಾವಿಳಿತಪದಕವುಕುಣಿವಾದ್ಯಯಶಂ ಸರಸ್ವತೀಮುಣಿಹಾರಿ
(ಅದಿ. ೨-೧). [ಸಂ.]

ನಿಕಷದ್ವಪದ (ನಾ). = ನಿಕಷ ೧ : ಪಾಷಾಣದ್ವಯರಪ್ಪೊಡೆ
ದೂಸಿ ಮತ್ಯಾವ್ಯಮಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸುಗೆ ಗುಣಾನ್ವೇಷಿಗಳಪ್ಪೊಡೆ ಕನಕ
ನಿಕಾಶದೋಳಿಂ ನಿಕಷದ್ವಪದಮುಚಿತದೋಳರೆ (ಲೀಲಾಪ. ೧-೭೯).
[ಸಂ. ನಿಕಷದ್ವಪದ]

ನಿಕಷ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರದ ; ಸಮೀಪದ. (ನಾ). ೨. ರಕ್ಕಸರ
ತಾಯಿ : "ರಾಕ್ಷಸರ ತಾಯಿ ನಿಕಷಾ" (ಪಲಾಯು. ೨೦-೧೧೯) ;
"ರಕ್ಕಸರ ವೃಂದಮಂ ಪಡೆದಾಕೆ ನಿಕಷಿ (ಪಾಶಾಂ. ಸೈಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ.
೭-೨೪). [ಸಂ. ನಿಕಷಾ]

ನಿಕಷೋಪಲಿ (ನಾ). = ನಿಕಷ ೧ : ಆಕಾಶಂ ನಿಕಷೋಪಲಂ ತನಗಿನಲ್
... ನಾನಾಪತಾಕಾಧ್ಯಜವ್ಯಾಕೀರ್ಣಂ ಸುರಶೈಲಮಂ ನೆನೆಯಿಸಲ್
ಪೋಲ್ತತ್ತಯೋಧ್ಯಾಪುರಂ (ಕರ್ಣಂ. ೩೨೯). [ನಿಕಷ + ಉಪಲ]

ನಿಕಷ (ನಾ). ಒರೆಗೆಲ್ಲು : ಸಕಲೇಶಮಾದರಸು ಭಕ್ತುತ ಮಾದಯ್ಯ
ನಿಗೆ ನಿಕಟ ಗುರು ಲಿಂಗ ಜಂಗಮನು ಕಾಯಕದ ನಿಕಸಮಂಟಪಕೆ
ಮೂಗುತಿಯು (ಕನ್ನ. ೨೮೦). [ಸಂ.]

ನಿಕಷಿ (ನಾ). = ನಿಕಷ ೨ : "ರಕ್ಕಸರ ವೃಂದಮಂ ಪಡೆದಾಕೆ ನಿಕಷಿ
[ಪಾಶಾಂ. ಸೈಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭-೨೪). [<ಸಂ. ನಿಕಷಾ]

ನಿಕಷಿ (ನಾ). ಒರೆಗೆಲ್ಲು : "ನಿಕಷಿ-೧. ನಿಕಷಾ. ೨. ನಿಕಷ-
ಒರೆಗೆಲ್ಲು" (ತದ್ಯಕೋ. ೨೧). [ಸಂ. ನಿಕಷ]

ನಿಕಾ, ನಿಕಾವು, ನಿಖಾ (ನಾ). (ಮುಸ್ಲಿಮರ ಪದ್ಧತಿಯ ಮೇರೆಗೆ
ನಡೆಯುವ) ಮದುವೆ, -ವಿವಾಹ : ಸನ್ನನ್ನು ಅದೇ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ
ಮುಸ್ಲಿಮನೊಬ್ಬನಿಗೆ ನಿಕಾ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದು (ಜೋಳಭ. ೨೭) ;
ಗುಲಾಮನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ನಿಕಾ ಮಾಡಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ದಾಲಖ. ೧೭೩) ;
ಹಾಗಾದರೆ ಸನ್ನನ್ನು ಯಾವಾಗ ನಿಕಾ (ಮದುವೆ) ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಿರಿ
(ಕೋಟನಾ. ೩೫). ನಿಕಾವು : (೨). ನಿಖಾ : ಆಕಿ ಸಮ್ಮು ಜಾತಿಯ
ವನ್ನ ನಿಖಾ ಮಾಡಿಕೊಂಡೆ ಆಕಿ ಜೊಟ್ಟಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಮಕ್ಕಳು
ನೀವು ಮುಟ್ಟಿರಿ (ಎಳಕ. ೧೯) ; ವಿನೇನೋ ಹೇಳಿ ನಿಖಾ ಮಾಡಿ
ಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟಂತೆ (ಉಡುಗೊ. ೮೮).

[←ಮರಾ. ನಿಕಾ ; ಆರ. ಹಿಂ. ನಿಕಾಹ್]

ನಿಕಾಚನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಯ ಒಂದು ಅವಸ್ಥೆ ;
೧೧ ಉದೀರಣಾ, ಸಂಕ್ರಮಣ, ಉತ್ಕರ್ಷಣ, ಅಪಕರ್ಷಣಗಳೆಂಬ

ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಒಳಪಡದಿರುವಿಕೆ : ಈ ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕೃದ್ಧಿ
ಬಂಧ (ಅತ್ಯನಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದು) . . . ನಿಕಾಚನ (ಉದೀರಣಾ ಸಂಕ್ರಮಣ,
ಉತ್ಕರ್ಷಣ, ಅಪಕರ್ಷಣ ಆಗಿರುವುದು) ಈ ಹತ್ತು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ
ಇರುತ್ತನೆಂದು ನೇಮಿಸಿಂಪ್ರಸಿದ್ಧಾಂತಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು 'ಗೊಮ್ಮಟ
ಸಾರ'ದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವರು (ಜೈನಸ. ೩೭೯). [ಸಂ.]

ನಿಕಾಮ (ಗು). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ ; ಬಹಳವಾದ ; ವಿಪುಲವಾದ ;
ಅತಿಶಯವಾದ : "ನಿಕಾಮವೆನೆ ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ" (ವಸ್ತುಕೋ.
೧೦೫-೪೨) ; ಅತಿಮೃದುಕೋರಕದಿಂ ಬುಯಂ ಮಂಜರಿ ನಿಕಾಮು
ಕೋಮಕುಲಾಸದಿಂ ಪುಟ್ಟುವವೋರ್ (ಶಾಂತಿ. ೫-೧೭) ; ನಿಸ್ಸೀಮು
ನಿಕಾಮಬಾಹುಸಾಹಸಾಡಂಬರಪ್ರಳಂಬನಿಂಬ ಪ್ರಳಂಬನುಮಂ (ಜಗದಿ.
೩-೨೨ ಸ). ೨. ಇಚ್ಛೆ ಸುವ ; ಬಯಸುವ. (ನಾ). ೩. ಯಥೇಷ್ಟ
ವಾದುದು ; ಬಹಳವಾದುದು : "ಕಾನಂ, ಪ್ರಕಾಮಂ,
ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ, ನಿಕಾಮಂ, ಇಷ್ಟಂ, ಯಥೇಷ್ಟಿತಂ-ಈ ೬ ಯಥೇಷ್ಟ
ವಾದುದರ ಹೆಸರುಗಳು. ಬೇಕಾದಷ್ಟು, ಬಹಳವಾದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ.
೨೯೧). ೪. ಇಚ್ಛೆ ; ಬಯಕೆ. [ಸಂ.]

ನಿಕಾಮಂ (ಅ). ೧. ಯಥೇಚ್ಛ ವಾಗಿ ; ವಿಪುಲವಾಗಿ ; ಅತಿಶಯ
ವಾಗಿ : ಕುಚಂ ಬೆಳ್ಳುವೆತ್ತುದು ರೋಮಾವಳಿ ರಾಜಕಂ ನಡು
ನಿಕಾಮಂ ಪೀವರಶೋಣಿ ಸಂಪದ್ಗಿಂ ತೀವಿದಿದೀ ಕುಮಾರಿಗೆ
ವಿಕಾಸಾಕಂಬನಂ ಯವ್ವನಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೩-೪೩) ; ಮುಕುರದೊಳಾ
ಪ್ರತಿಬಿಂಬಂ ನಿಕಾಮಮನಿಸಂತೆ ತದ್ವಜೋವಿಸ್ತರದೊಳ್ ಸಕಲಜಗಂ
ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಜಂದ್ರ. ೨-೪೫). ೨. ಸಾರಷ್ಟು ; ತೃಪ್ತಿ
ಯಾಗುವಷ್ಟು. [ಸಂ.]

ನಿಕಾಮಕೋಮಳಿ (ನಾ). ತುಂಬ ಕೋಮಲವಾದವಳು ;
ಸುಕುಮಾರಿ : ಬುಲ್ಬುಡಿ ಜೋಲ್ತು ನೇಲಿ ಸಂಚರದಳಕಾಳಿಗಲ್
ಮಿಳಿದುರ್ ನರ್ತನೆ ನರ್ತಕಿವೋರ್ ನಿಕಾಮಕೋಮಳಿ ಪರಿತಂದು . . .
ಕುಮಾರನನಂದು ನೋಡಿದಳ್ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೧-೧೧).

[ನಿಕಾಮ + ಕೋಮಳಿ (= ಕೋಮರೆ)]

ನಿಕಾಮಿ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕ :
ಸುರೇಶ-ಶತೂರ ಸಮಸ್ತಿ ಬಗೆಹರಿದರೆ, ಅವನು ತೀರಾ ನಿಸತ್ವನಾಗಿ
ನಿಕಾಮಿಯಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದ (ದೀಪಕ. II, ೩೭೧).

[←ಮರಾ. ನಿಕಾಮಿ ; ಹಿಂ. ನಿಕಾಮ್, ನಿಕಮ್]

ನಿಕಾಮಿನಿ (ನಾ). ಬಹಳವಾಗಿ ಆಸೆ ಪಡುವವಳು ; ಅತ್ಯಾಸೆಪ್ಪ
ಯುಳ್ಳವಳು : ಭಾಮಿನಿಯೆಸೆದಳ್ ಸೌಂದರಚಿತ್ತಸುರಕಾಮಿನಿ ಬಿಸಿರಿ
ಯೆಸೆದೊಳಭಿನವಗೋವಿನಿ ಸತತಂ ಭೋಗಾನುಭವನಿಕಾಮಿನಿ
(ಉದ್ಯೋ. ೨-೫೪). [ಸಂ. ನಿಕಾಮಿನೀ]

ನಿಕಾಯ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ ; ಸಮುದಾಯ :
"ನಿಕರುಂಬಂ ನಿವಹಂ . . . ನಿಕಾಯಂ ಚಿಯಂ ನಿಕರಂ ಸಂಹತಿ . . .
ಸಮೂಹಂ ಪ್ರಾತಮೇಕಾರ್ಥಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೨-೨೭) ; "ನಿಕರಂ
ನಿಕಾಯಂ . . . ಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ನಾಮವುಳ್ಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೭-೧) ;
ಆದರದಿಂ ದೇವನಿಕಾಯದೊಳ್ ನೆರೆವುದೊಂದುತ್ಪಾದಮುಂ (ಸಂಪದಾ.
೧೦-೪೩) ; ಪರಿಚಾರಿಕಾನಿಕಾಯಂ ಬೆರಸು . . . ಕುಟ್ಟಿಯೆಂಬ ಸೈರಂಧ್ರಿ
ನಡೆತರೆ (ಜಗದಿ. ೩-೧೪ ಸ) ; ನೆರೆದು ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಮಹಾರಥ ನಿಕಾಯದಿಂ
(ಸಂಬರ. ೧೧-೧೪೫) ; ಪುತ್ರನಳಿವು ಜನ್ಮನಿಕಾಯದಳವೆಂಗನಾಹನನ
ಮಾಯಾಹನನವಂಜಬೇಡ (ಪಚಕಾ. ೧೪-೭). ೨. ವಾಸಸ್ಥಳ ; ಮನೆ ;
ಗೃಹ. ೩. ದೇಹ ; ಶರೀರ : ಅಂದು ನೀಲಾಚಲ ನಿಕಾಯದ
ಸೌಂದರಾಂಗದ ಕಾಸ್ತುಭಪ್ರಭೆಯಿಂದ ಕಾಂಚನರಥವನಿಳವನು ದಾನವಾ

ರಾಕಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೫೬). ೪. ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯ; ಗುರಿ. ೫. ಗಾಳಿ; ವಾಯು. ೬. ಭಾಗ; ವರ್ಗ. ೭. ಪರಮಾತ್ಮ; ಪರಮೇಶ್ವರ. ೮. [ಬೌದ್ಧ] "ಸುತ್ತಪಿಟಕದ ಐದು ಭಾಗಗಳು" (ಬುದ್ಧ. ಪ. ಮಿರಿಂ. ೧೩೧ ಕೋಶ) : ಮೂರು ಪಿಟಕಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲ ಭಿಕ್ಷುಗಳೂ ಐದು ನಿಕಾಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವರೂ ಸಾಲ್ವ ನಿಕಾಯಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವರೂ ಆ ನಾಗಸೇನನನ್ನು ಪುರಸ್ಕರಿಸುವರು (ಬುದ್ಧ. ಪ. ೨೯ ಮಿರಿಂ). [ಸಂ.]
ನಿಕಾಯ (ಸಾ). ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಮನೆ; ಗೃಹ : ಅವಾಸ : . . . ನಿಲಯ; ನಿಕಾಯ; ಉಪಜಂ . . . ನಿವಸನ, ಅಲಯ : - ಈ ೩೧ ಮನೆ" (ಪರಾಯ. ೪೯-೧೩೬). [ಸಂ.]

ನಿಕಾರ (ಸಾ). ೧. ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತೂರುವುದು : "ಉತ್ಕಾರ, ನಿಕಾರ : . . . ಅಂದರೆ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ತೂರಿ ರಾಶಿಮಾಡುವಿಕೆ" (ಓದಾಂ. ೩೬೮). ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವುದು. ೩. ಕೊರೆ; ಸಂಹಾರ. ೪. ಅನಾಹರ; ತೇಜೋವಧೆ; ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅಪಮಾನ : "ಪರಿಭಾಷಿತ ನಿಕಾರಮನಾಹರಂ ತಿರಸ್ಕಾರಮಭಿವಂ ಭಂಗಂ" (ಪಸ್ತು. ೧೧೧-೨); ಗೋಪೀಯುವತಿಜನ ಪಾರನಾಚಾರದಿಹೀನಸೆ ಪೂಜ್ಯನಾಗಿ ನಿನಗೆ ನಿಕಾರಂ (ಜಗದಿ. ೧೩-೨೩). ೫. ಕೇಡು; ದ್ವೇಷ; ಮತ್ಸರ. ೬. ವಿರೋಧ. [ಸಂ.]

ನಿಕಾರ್ಜ 'ನಿಖಾರಿ' ನೋ.

ನಿಕಾರಣ (ಸಾ). ಕೊರೆ; ಸಂಹಾರ : "ಪ್ರಮಾಪಣಂ, ನಿಬರ್ಹಣಂ, ನಿಕಾರಣಂ . . . ಪಥ : ಈ ೩೦ ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ನಿಧಾಂ. ೩೬೨). [ಸಂ.]

ನಿಕಾರವಟ್ಟಿ (ಸಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ; ಶುಭ್ರವಾದ ಬಟ್ಟೆ : ನೋಡುವ ನೆವದಿಂ ಮಣಮಂಟಪಕ್ಕೆ ನಿಕಾರವಟ್ಟಿಯ ಹೆಂಡ್ತಿಯಮಂ ಸಂದಿಸುವಂತೆಯುಂ (ಅನಂ. ೪-೭ ಪ); ಮಿಶ್ರಮ ಮಸಗಿಸುವ ನಿಕಾರವಟ್ಟಿಯ ಗುದಿಯ ತುಣುಗಲೊಳಂ (ಅನಂ. ೧೪-೨೩ ಪ). [ನಿಕಾರ್ಜ (<ನಿಖಾರಿ) + ಬಟ್ಟೆ_೨]

ನಿಕಾರಿ 'ನಿಖಾರಿ' ನೋ.

ನಿಕಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ವಚ್ಛ ಮಾಡು; ಮಡಿಮಾಡು : ಮೃದನ ಭಕ್ತರತ್ತ ವಸ್ತ್ರಮಂ ನಿಕಾ[ಪಾಣಂ. ಪಾ]ರಿಸತ್ಯ ನೆನೆದು (ತರುಕೊಂ. ೬೬. ೨೬೨-೨೭). ೨. ಮುಚ್ಚು; ಕಾಣದಂತೆ ಮಾಡು : ಸಾರ ಹರಿ ತಂದಳಿ ನೊಂದನು ಕಾರುಣಿಕಸನ್ಯಾಸಿಯನುತ ನಿಕಾರಿಸುತ[ಪಾಣಂ. ನಿಕಾರಿಸಿದ, ವಿಕಾರಿಸದ]ಸೊಗಿನರಿ ತೋದಳು ಬಹಳ ತೋಡತವ[ಕುವ್ಯಾ. ೯-೨೦]; ಕಾರುಣ್ಯವಾರ್ಧಿಯ ಕಾರುಣ್ಯಜಲಧಿಯ ನೀರನು ಮೊಗದಿತ್ತಿ ದಂತೆ ಕಾರು ತೋಡಾದುದೆದ್ದ ಜಲಧರಪಟಲ ನಿಕಾರಿಸೆ ಗಗನಮಾರ್ಗ ವನು (ಪರ್ವ. ೯-೬೪).

[ನಿಕಾರ್ಜ (<ನಿಖಾರಿ) + ಪಾಣಂ. / ಹಿಂ. ನಿಖಾರಿಸಾ]

ನಿಕಾಲಿ 'ನಿಕಾಲಿ' ನೋ.

ನಿಕಾಲಿಸು (ಗು). ೧. ಮುಚ್ಚುಮರೆಯಿಲ್ಲದ; ನೇರವಾದ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ : (೧). (ಸಾ). ೨. ಮುಚ್ಚುಮರೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನೇರವಾದುದು : (೨)

[<ಮರಾ. ನಿಕಾಲಸ್, ನಿಖಾಲಸ್; ಹಿಂ. ನಿಖಾಲಿಸಾ]

ನಿಕಾಲಿ 'ನಿಕಾಲಿ' ನೋ.

ನಿಕಾಲೆ, ನಿಕಾಲ, ನಿಕಾಲಿ, ನಿಖಾಲೆ (ಸಾ). ೧. ಇತ್ಯರ್ಥ; ಅಂತಿಮನಿರ್ಣಯ; ಫೈಸಲು; ಬಗೆಹರಿಯುವಿಕೆ : ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕರಣಗಳ ನಿಕಾಲೆಯು ಒಮ್ಮೆಲೇ ಆಗುವದು! (೪೪೪. ೨೪); ಇದರ ನಿಕಾಲೆ ಆಗಲಿ (ನಡದಾ. ೧, ೨೬೬); ಅದರ ನಿಕಾಲೆ ಆಗುವದು ಎಷ್ಟು

ಮಹತ್ವದ್ದು ಅದ (ನೀಪ. ೧೧, ೭೯). ೨. ತೀರುವಳಿ; ಸಂದಾಯ ವಾಗುವಿಕೆ : ದಿನದಿನದ ಚೆಕ್ ಸಾಲದ ನಿಕಾಲೆ ಸುಲಭವಾಗುವಂತೆ ಮಾರ್ಪಾಡುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಸುಲಭ ಮಾಡುವುದು (ಜಗಪ್. ೨೦೬). ನಿಕಾಲಿ : ೧. ಎಲ್ಲ ಮೂಲವು ಒಂದೇ ಪಾತೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕಲಮಿಗಳ ನಿಕಾಲ ಆಗದ ಹೊರ್ತು ಲೆಖ್ಪದ ಪಟ್ಟಿಯು ನಿಕ್ಕೆ ತಯಾರ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೭೪); ಇಂದ ಗಪ್ಪನ ನಿಕಾಲವಾಗ ತಗದ ದಿಡಲೂ ಅಂತೀನಿ (ನೀಪ. ೧, ೯೪). ನಿಕಾಲಿ : ೧. ಹಿಂದಳ ಒಮ್ಮೆ ತೋಗಿದ್ದ, ಅನರ ಕೇಸು ನಿಕಾಲಿ ಆಗಿದ್ದಿಲ್ಲ. ವಿಚಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕೊಡಿದ್ದರು (ಸಮೀ. ೧೫೧). ೩. ಇಲ್ಲವಾಗುವುದು; ಪಾಲಿ ಯಾಗುವುದು : ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಮೊಡ ಒಂದೇ ಮಳೆ ಸುರಿಸಿ ನಿಕಾಲಿ ಆಗ್ಗೇಳು ಇಲ್ಲಾ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದ ಹಾಗೆ ದೂರ ಹೋಗ್ಗೇಳು (ಕೆರು. ೯೧). ನಿಖಾಲೆ : ೧. ಇದರ ನಿಖಾಲೆ ಇಂದು ಆಗಿಯೇ ದಿಡಲಿ (ಮೂರುದಾ. ೩೯).

ನಿಕಾಲೆ ಮಾಡು, ನಿಕಾಲ ಮಾಡು, ನಿಕಾಲಿ ಮಾಡು = ೧. ಇತ್ಯರ್ಥಮಾಡು; ನಿರ್ಣಯಿಸು; ಬಗೆಹರಿಸು : ಲಗೂನ ವಿನರ ನಿಕಾಲೆ ಮಾಡಲಿ (ನೀಪ. ೧೧, ೨೧೬); ಸಾ ಕುಂಡ್ರಾದಿಲ್ಲ . . . ಇದರ ನಿಕಾಲೆ ಮಾಡಿ (ಕಮ್ಪ. ೨); ಈ ಪ್ರಕರಣದ ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚಿ ನಿಕಾಲ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಗೌಡಿಕೇ ದಿಡತೇನಿ (ಗ್ರಾಮಾ. ೩೧). ೨. ತೀರುವಳಿ ಮಾಡು; ಸಂದಾಯ ಮಾಡು : ಅದನ್ನೇನ ನಿಕಾಲಿ ಮಾಡೂ ಅವನೋ, ವಿನ ಹಂಗ ಬದ್ಧಿ ಬೆಳೆಗೋಡ ಇರಾಫ್ತೋ (ನೀಪ. ೧, ೧೪೧). ೩. ಕೊಲ್ಲು; ಸಾಯಿಸು : ಇವನ ನಿಕಾಲಿ ಮಾಡೂ ವ್ಯಾಳೇದಾಗ ಅದ್ದ ಬರಬಾಡ (ಮಟ. ೩೩).

[<ಪ್ರಾ. ನಿಕಾಲ್. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ನಿಕಾಲ್]

ನಿಕಾವು 'ನಿಕಾ' ನೋ.

ನಿಕಾತ (ಗು). ೧. ಹೋಲುವ; ಹೋಲಿಕೆಯುಳ್ಳ : ಪಳಕ ಭವಳಾಬ್ಬ ಮುಕ್ತಾ ಭಲಶಂಖ ಶಶಾಂಕ ಕಾಶ ನಿಕಾತ[ಸು] ವಿನಿಮರ್ಶ ರುಬರವರ್ಣನುಂ ಸಲ ತಳದಂ ಹಳ ತನ್ನ ಮೆಯ್ಯೊಳಂ ಲೋಕದೊಳಂ (ಪರ್ವ. ೩-೪); ಫಲಭುಷ್ಣಭಾರಾಸನಕ ಕರುಲಕಾಶ್ರೀಣ ಕಾಂ ಮಣಿನಿಕಾತೋದಕ ಸದೀವಕ್ಷದರ್ಪಣದಿ ಮಾರ್ಪೊಳವಪ್ಪೊಲ್ ಬಾಗಿ (ಪ್ರೀರಾಮ. ೧೫೦-೨೨೨). (ಸಾ). ೨. ಹೋರಿಕೆ. ೩. ದಿಗಂತ; ಬಾನಂತು; ದಿಕ್ಕಿನ ಕೊನೆ. ೪. ಹತ್ತಿರ; ಸಾಮಾನ್ಯ. ೫. ಹೋರಿಕೆ; ಎಣೆ; ಸಾದೃಶ್ಯ : ಅಶಾವಳಯುತ ಲೋಕಾಕಾಶ ಮಿಜೇನವಿಕಾಲಮೋ ನಿನ್ನ ಯತೋರಾಶಿಯುಂನಿಂದುದ್ಯುತಿಯು ನಿಕಾತ ಮನೋಕಲೊಳ್ಳು ಮಳವಿಗಲಾದಿದುರಮಂ (ಕವಾ. ೩-೯೪); ಪಾಪಾಣ ಹೃದಯರಶ್ಮಿಡೆ ದೂವಿಸಿ ಮತ್ಯಾಪ್ಯಮಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸುಗೆ ಗುಣದ್ವೇಷಿ ಗಳಪ್ಪಿಡೆ ಲೋಕನಿಕಾತದೋಳೆಕ ನಿಕಪದ್ಯ ಪದಮಣಸದರೊಳೇ (ನೀಪ. ೧-೭೯); ಅಮರತರು ನಿಕಾತೋದಾರ ಗುಣನಿಧಿ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧-೪೫). ೬. ಬೆಳಕು; ಕಾಂತಿ. ೭. ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ. [ಸಂ.]
ನಿಕಾತ (ಸಾ). ಹೋರಿಕೆ; ಎಣೆ; ಸಾದೃಶ್ಯ : ಊರುದ್ವಯಂ ಕದಳೇಶ್ವಂಭನಿಕಾತಮಾದುಮ ಕುಮಾರಂಗೊಟ್ಟಿ ತಾರುಣ್ಯದೊಳ್ (ಪರ್ವ. ೩-೭೩). [ಸಂ.]

ನಿಕೀರ್ಣ (ಗು). ತುಂಬಿದ; ದಟ್ಟವಾದ : ಕರಾಳನಕ್ರಹ್ರಹರ್ವಿಕ ನಿಕೀರ್ಣ[ಪಾಣಂ. ಉದ್ದೀರ್ಣ, ವಿಕೀರ್ಣ, ವಿಶೀರ್ಣ]ನಿರುಯಜನಕುರುಂಬ ಶಲ್ಯಶಕಲಪರಿಪೂರಿತ ಭವಳಪ್ಪದಮರ್ನೀಕ್ಷಣವಿವಮಯಂ (ಅನಿ. ೫-೪೭ ಪ); ಅತೋಕವೃಕ್ಷಮೆಸೆದಪುದು ನಮಜ್ಜ ನಮನತೋಕಂ ಮಾಪ್ಪಿ ಪೊಲನೇಕ ಶಾಖಾನಿಕೀರ್ಣ ಕಿಸಲಯುಚಯದಿಂ (ಅಜಿ. ೪-೧೫). [ಸಂ.]

ನಿಕುಂಜ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಹಸ್ತವಿನ್ಯಾಸದ ಒಂದು ಬಗೆ ;
೫ "ಹೊರಕ್ಕೆ ಯನ್ನು ತಗ್ಗಿಸುವುದು ವಿ. ದಾನ, ಅಭಯಪ್ರಧಾನ
ಇವುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವಾಗ" (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨೬೪ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) :
ಕಳೆದ ನಿಕುಂಜ ಮೇಗಯ್ಯಕವಟ್ಟುಕಯ್ಯ ಕಳೆಯಲಾಕುಂಜಂ
(ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨-೧೫೧). 'ನಿಕುಂಜ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಕುಂಜಕ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ ; ಸೇರಿನ ಹದಿನಾರನೆಯ
ಒಂದು ಭಾಗ ; ಚಟಾಕು ; ಚಟ್ಟಿ : "ನಿಕುಂಜಕಃ - ೧ ಸೋಲಿಯ
ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೫೫). [ಸಂ.]

ನಿಕುಂಜಹಸ್ತ (ನಾ).-ನಿಕುಂಜ : ಪತಾಕದ ಕರದೋಳಿ ವಿರಚಿತ
ಮಧ್ಯಮಯ ಮೂಲಮಂ ಪೆಸರಲ್ ಪತ್ತಿ ಕೇಳ ನಿಕುಂಜಹಸ್ತಂ
(ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨-೬೯). [ನಿಕುಂಜ + ಹಸ್ತ]

ನಿಕುಂಜಿತ (ಗು). ೧. ಸಂಕುಚಿತಗೊಂಡ ; ಕುಗ್ಗಿದ : ಸಂಕೇತಗೊಂ
ಡತೋತ್ತಮ ನಿಕುಂಜಿತ ಪತಿಪದಮಭ್ಯುಕ್ತುಟಿರೇಚಿತಭೂಲತಗಳ್
(ಶೀಲಾಪ. ೪-೧೧೪) ; ವಿವಿಧ ಗುಲ್ಮನಿಕುಂಜದಲಿ ಭೂವಿವರವಳಯಂ
ಗಳಲಿ ಭೂರುಹಪದದಲಿ ನಿರ್ಜರನಿಕುಂಜಿತಪಲ್ಲವಗಳಲಿ . . . ಅಯ್ಯ
ನೋದಿವರವರು ಜಾನಕಿಯ (ತೊರಾ. ೬-೧೧-೬೨). (ನಾ).
೨. [ನಾಟ್ಯ] ನರ್ತನದ ಒಂದು ಭಂಗಿ ; ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು ; ೫ "ಕಾಲನ್ನು ಬೇಳೆನ ಬಾಲದಂತೆ [ಕೊಂಡಿಯಂತೆ]
ಹಿಂದಕ್ಕೆತ್ತಿ ಇನ್ನೊಂದು ಪಾರ್ಶ್ವದ ಕೈಯಿಂದ ಅರಾಲಹಸ್ತ
ವನ್ನು . . . ಮಾಡಿ ತಲೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಇನ್ನೊಂದು
ಕೈಯನ್ನು ಅರಾಲಹಸ್ತದಲ್ಲಿ . . . ಮೂಗಿನ ನೇರಕ್ಕೆ ಎದೆಗೆ
ಎದುರಾಗಿ ಹಿಡಿಯುವುದು. ವಿ. ಹಾರುವುದು, ಚಿತ್ಸುಕ್ಯ
ಇವುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವಾಗ" (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨೯೨ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) :
ತಲಪುಷ್ಪ ಪುಟ, ರೀನ . . . [ವಿ]ಕ್ರಿಸ್ತಾ ಕ್ಷಿಪ್ರ, [ನಿ]ಕುಂಜಿತ, ಘೋರ್ವತ
. . . ಗಂಗಾವತರಣ - ಈ ನೂಣಿಂಟು ಕರಣಗಳ್ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೪-೪೨ ಪ).
[ಸಂ.]

ನಿಕುಂಜಿತಕೇಶ (ನಾ). ೧. ಗುಂಗುರು ಕೂದಲು. ೨. ಗುಂಗುರು
ಗೂದಲನ್ನುಳ್ಳವನು ; ಸುರುಳಿಗೂದಲನ್ನುಳ್ಳವನು : ಕವೀಂದಿ
ಶಾಸ್ತ್ರಕುಶಲಂ ಜೂದಾಳಿ ಚಿಲ್ಮಂ ನಿಕುಂಜಿತಕೇಶಂ ಪ್ರಿಯವಾದಿ (ಜಾತಕ.
೧೬-೬). [ನಿಕುಂಜಿತ + ಕೇಶ]

ನಿಕುಂಜ (ನಾ). ೧. ಪೊದೆ ; ಮೆರೆ ; ಹೊದರು : ಎಕ್ಕಲವಂದಿಯಂ
ತಿವಿ ಕರಣ್ಣವದಿದ್ವಾಪುದಿ ನಿಕುಂಜದೋಳ್ ಪೊಕ್ಕಿಯ (ಸಳವಂ. ೬೪) ;
ವಿವಿಧ ಗುಲ್ಮನಿಕುಂಜದಲಿ ಭೂವಿವರವಳಯಂಗಳಲಿ ಭೂರುಹಪದದಲಿ
ನಿರ್ಜರನಿಕುಂಜಿತಪಲ್ಲವಗಳಲಿ . . . ಅಯ್ಯ ನೋದಿವರವರು ಜಾನಕಿಯ
(ತೊರಾ. ೬-೧೧-೬೨) ; ನಡೆ ಸಾರ್ ಮುಂದೈದು ಬೆಳ್ಳಾರಮನೆ ದಿಗಿ
ನಿಕುಂಜಂಗಳಂ ನೋದಿಸು (ಶಬ್ದಂ. ೬-೪೯). ೨. ಬಳ್ಳಿಮಾಡೆ ;
ಲತಾಗೃಹ : "ನಿಕುಂಜಃ, ಕುಂಜಃ - ೨ ಲತಾದಿಹಿ ಹಿತ್ತೋದರೇ .
ಬಳ್ಳಿಗಳು ರೆಂಬೆ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಗುಂವಾಗಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು . . .
ಮನೆಯ ಹಾಗಿರುವ ಬೇಲಿ, ಲತಾಗೃಹ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೯) ; ನನೆಯ
ತೋನೆಯ ಕಳೆರೆಯುಗುಳ ವನಲತಾ ನಿಕುಂಜದಿಂ ಪ್ರಸೂನರವದ ಪುಂಜದಿಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೫ ರಗಳ) ; ಕನಕಾದ್ರೀಂದ್ರನಿಕುಂಜರಂಜಿತವನಕ್ಕೋ
ರೋಮ್ . . . ಪೋಗಿ ಪೊಟ್ಟು ಗಳೆವಂ ನಿಜ್ಜಂ ನಿಳಿಂಪೋತ್ತ ಮಂ
(ಸುಕುಮಾರ. ೯-೪೦) ; ಮತ್ತಮಾ ಮದಗಜಗಮನೆ ವನ್ಯಗಜಬೃಂಹಿತಕ್ಕೆ
ತಟ್ಟುಸಿ ತನ್ನಂ ಕುಟ್ಟಿಸಿದ ಸಲ್ಲಕೆನಿಕುಂಜಮುಮಂ . . . ವಿಯೋ
ಗತೋಕಾಕುಲಚಿತ್ತ ನವರೋಕಿಸುತ್ತಂ (ಪರರಾಮ. ೯-೧೨೦ ಪ) ;
ತನ್ನಹಾದ್ರಿನಿಕುಂಜವನದ ನಿಕುಂಜದಲಿ ನಿರ್ಜಯವಿಹಾರದಲಿ . . .

ಅಲಿಸವನಾ ಧ್ವನಿಯ (ಕುಮಾರ. ೫-೬೯). ೩. ಗುಹೆ ; ಗವಿ :
"ಗಹ್ವರಮಾ ನಿಕುಂಜಮನೆ" (ಮಂಗಳ. ೬೦-೨) ; ಮಾಳವಂ ವಿಂಧ್ಯ
ನಿಕುಂಜಪ್ರಾಪ್ತ ನಾದಂ ಜಳಧಿ ನಿಕುಂಜಂ ಚೋಳಕಂ ವೇಳೆಗೊಂಡಂ
(ಎಳ. V, ಅರಸೀ. ೬೨-೨೯೩ 1177). [ಸಂ.]

ನಿಕುಂಜವನ (ನಾ). ಬಳ್ಳಿಮಾಡೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವನ :
ಸೌಂದರ್ಯದ ಒಂದು ನಿಭೃತ ನಿಕುಂಜವನವನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ
ದಾದರೆ, ಅಗ ಮಾತ್ರ ಅದರ ಈ ದುಡಿದು, ತನಗೆ ತಕ್ಕ ಗೌರವವನ್ನು
ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲದು (ನಿಬಂಧ. I, ೨೬). [ನಿಕುಂಜ + ವನ]

ನಿಕುಂಭ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಪಾಪಾಳ :
"ಮುಕ್ಕಲಕೆ, ನಿಕುಂಭಃ, ದಂತಿಕಾ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಶೇಣೇ, ಉದುಂಬರ
ಪರ್ಣಃ ೫ ದಂತಿಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೫). ೨. ಒಬ್ಬ
ರಕ್ಕಸನ ಹೆಸರು ; ಸುಂದೋಪಮಂದರೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸರ ತಂದೆ :
ದೈತ್ಯಹರಂ ಕರಣ್ಣವಾಕಶಾಸನಗಜಕುಂಭನಂ . . . ಅಸಮಾನ
ರಾಕ್ಷಸಕುಂಭನನೆಯಿಂದನಾ ನಿಕುಂಭನಂ (ಜಗದಿ. ೧೫-೫) ; ಬರಹೇಳ್
ನಿಕುಂಭನಂ ಕುಂಭನಂ . . . ಎನ್ನುತ್ತಂದೆದ್ದನು (ಜಿಜ್ಞಾ. ೪೬-೨೧).
[ಸಂ.]

ನಿಕುಟ್ಟಿಕ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನರ್ತನದ ಒಂದು ಭಂಗಿ ; ನೂರೆಂಟು
ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ೫ "ಮೊದಲು ಮಂಡಲಸ್ಥಾನಕದಿಂದಲೂ
. . . ಅನಂತರ ಚತುರಸ್ತ್ರಸ್ಥಾನಕದಿಂದಲೂ . . . ನಿಂತು
ಕೊಂಡು ಬಲಗೈಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾಡಿ ಹೆಗಲಿನೆಲುವಿನ
[ಸ್ಪಂಧಶಿರಸ್ಸಿನ] ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತಂದು ಅಲಪದ್ಧ ಹಸ್ತ . . . ಮಾಡಿ
ಎದೆಗೆ ತಂದು, ಬಲಗಾಲಿನಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ಗಟ್ಟಿಸಿ, ಅವಿದ್ಯ
ಮುಖಹಸ್ತವನ್ನು . . . ಮಾಡಿ ಚತುರಸ್ತ್ರದಂತೆ . . . ಹಿಡಿಯು
ವುದು. ಹೀಗೆಯೇ ಎಡಗಡೆಯೂ ಮಾಡುವುದು. ವಿ-ಆತ್ಮ
ಸಂಭಾವನಾಪ್ರಧಾನವಾದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸು
ವಾಗ" (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨೯೦ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) ; ನಿಕುಟ್ಟಿಕ, [ಅರ್ಥ
ನಿಕುಟ್ಟಿಳ್ಳ] ಕಟೀರ್ಣ . . . ಗಂಗಾವತರಣ-ಈ ನೂಣಿಂಟು ಕರಣಂ
ಗಳ್ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೪-೪೨ ಪ) ; ಒದವಿದ ಕುಂಜಿತಪದಮಂ ಪುದಿಮಂ
ನಿಲ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ ನಿಕುಟ್ಟಿಕಮನಿಕುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೬-೪೬). [ಸಂ.]

ನಿಕುಟ್ಟಿಕಕರಣ (ನಾ).-ನಿಕುಟ್ಟಿಕ : ನಿಕುಟ್ಟಿಕಕರಣಮನೊಂದೇ
ಭಾಗದಿಂದ ಮಾಡಿ ತೋಡಿ ಅರ್ಧನಿಕುಟ್ಟಿಕಕರಣಮಕ್ಕುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ.
೪-೬೦ ಪ). [ನಿಕುಟ್ಟಿಕ + ಕರಣ]

ನಿಕುಟ್ಟಿನ (ನಾ). (ಪುಡಿಯಾಗುವಂತೆ) ತುಳಿಯುವಿಕೆ ; ತುಳಿತ :
ವನರುಹರೋಚನ ಚಂಡಾಂಭ್ರನಿಕುಟ್ಟಿನಘಗ್ನಮಸ್ತಕಗ್ರೀವನಹೀಂದ್ರ
ನದ್ವರುಧಿರಮಂ ನೆಟ್ಟನೆ ಕಾಣಾ ದಿಗುರ್ತು ಮೂರ್ಛಾಪೋಷಂ
(ವಿಷ್ಣು. ೫-೨-೧೧೬). [ಸಂ.]

ನಿಕುರುಂಬ (ನಾ). ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ : "ನಿಕುರುಂಬಂ ನಿವಹಂ
. . . ಸಮೂಹಂ ವ್ರಾತಮೇಕಾರ್ಥಕಂ" (ವಸು. ೧೦೬-೨೬) ;
"ನಿಕರಂ . . . ನಿಕುರುಂಬಮುತ್ತರಂ . . . ರಾತಿ ಚಯ ಕುಳಮನಲ್
ಮತ್ತೆ ಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಳ. ೧೨೬-೧) ; ಅನನರತ
ನಿಕತ ನರಕರಿತುರಗನಿಕುರುಂಬ ಕೀಲಾಲ ಕಲ್ಲೀಲ ಪ್ರವರ್ತನಾನೇಕ
ನದವೀಪ್ರವಾಹವಾಹುಕ್ಕುಮಸ್ತರಾವತರಣಮಾರ್ಗಮುಂ (ಪಂಪಭಾ.
೧೩-೫೧ ಪ) ; ನಗೆಗೆಡೆಯಾದನುತ್ಪಲಿಗೊಂದು ತಲೆವಾಗಿತ್ತ ನಿಃನಿಕುರುಂಬಂ
(ಸಳವಂ. ೧೪೨) ; ಕುಮಾರರನು ಪಾಂಡಾಲರನು ನೋಡುವೆವೆನುಕ
ಘಾಪಾಲ ನಡೆತರಲಿರುವೆಂದುದು ಯುವತಿಃನಿಕುರುಂಬ (ಕುಮಾರ.
೧೦-೧೪). [ಸಂ.]

ನಿಕ್ತುರುಂಬಕ (ನಾ). - ನಿಕ್ತುರುಂಬ : ರಮ್ಯತಮ್ಯನಿಕ್ತುರುಂಬಕದಿಂದ
... ಸೋಗಯುಕುಂ. . . ಅಲ್ಲಿಯ ಸೋಗೇರಿಗಳ್ (ಜಗದಿ. ೯-೯೯);
ತಮ್ಮ ಕೇಶರನಕರಂ ಗವಾಕ್ಷನಿಕ್ತುರುಂಬಕದಿಂದ ಪೊಪ್ಪೊಪ್ಪು ನೋಡಿದರ್
(ಜಗದಿ. ೧೬-೮೬). [ಸಂ.]

ನಿಕ್ತುರುಂಬಿ (ನಾ). ಪರಿವಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದವಳು; ಪರಿವಾರ
ಸಹಿತೆ (?); ಸಕಲ ವಿದ್ಯಾರಂಭ ಕನಕಪುತ್ರಳೆಂಬವಳು ವಿಕಸಿತ
ಸುಲರಿತಾಂಬೆ ಸುನಿತಂಬೆ ನಿಕ್ತುರುಂಬಿ ಸುರಂಭ ದಂತ ದಾಳಂಬೆ
(ವಿದ್ಯಾ. ೬೪-೧). [ನಿಕ್ತುರುಂಬ + ನಿ.]

ನಿಕ್ತುತ (ಗು). ೧. ತಿರಸ್ಕೃತವಾದ; ಅ ಪಮಾನ ಹೊಂದಿದ.
೨. ವಂಚಿತವಾದ; ಮೋಸಗೊಂಡ. ೩. ತೆಗೆದುಹಾಕಿದ;
ಕಳೆದ. ೪. ಭಾಸಿ ಹೊಂದಿದ; ಕೇಡಾಗೊಳಗಾದ. ೫. ತುಚ್ಛ
ವಾದ; ನೀಚವಾದ. (ನಾ). ೬. ಅಪಮಾನ; ತೇಜೋಭಂಗ.
೭. ದೀನ; ದೈನ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವವನು : "ನಿ[ಪಾಣಂ. ವಿ]ಕ್ತುತಃ,
ವಿಕ್ರಲಬ್ಧಃ - ಈ ೨ ದೈನ್ಯಂಬಟ್ಟವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೩-೨೨೮).
[ಸಂ.]

ನಿಕ್ತುತಿ (ನಾ). ೧. ತುಚ್ಛತನ; ನೀಚತನ. ೨. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ.
೩. ಅಪಮಾನ : ನೃಪಕುಲ ನಿಕ್ತುತಿಗಿದು ಮೊದಲಾಯ್ತು (ನಿಧಾಂ.
೧೦-೪೧-೬). ೪. ತೆಗೆದುಹಾಕುವಿಕೆ. ೫. ಬಡತನ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ.
೬. ಭೂಮಿ. ೭. ಅಷ್ಟವಸುಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೮. ಮಾಯೆ :
"ಈರ್ಷ್ಯಾ . . . ನಿಕ್ತುತಿ, ಮಾಯಾ, ಶಾಂಬರೀ, ಶಕಲೈಃ ನಾ-ಈ
೧೦ ಮಾಯೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೫೬). ೯. [ಜೈನ]ನಿಕ್ತುತಿ, ಉಪಾಧಿ,
ಸಾತಿಪ್ರಯೋಗ, ಪ್ರಣಿಧಿ, ಪ್ರತಿಕುಂಚನಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ
ಮಾಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಹಣದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಒಂದು ಕಾರ್ಯ
ದಲ್ಲಿ ಅಸೆಯಿರುವವನನ್ನು ಮೋಸಗೊಳಿಸುವುದು. "ನಿಕ್ತುತಿ
ವಿಜ್ಞೇದಿನಿ" ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಕ್ತುತಿವಿಜ್ಞೇದಿನಿ (ನಾ). [ಜೈನ]ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿದ್ಯೆ; ಮಾಯೆ
ಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದು, - ಕತ್ತರಿಸುವುದು : ಅವಲೋಕನಗೀ
ರೋಹಿತ ಗರುಡವಾಹಿನಿ ವಿದ್ಯೆ ನಿಕ್ತುತಿವಿಜ್ಞೇದಿನಿಯೆಂ (?) ದಿವು
ಮೊದಲಾಗಿರೆ . . . ಕೇಶವಂಗೆಂದಿತ್ತಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೩೦).
[ಸಂ. ನಿಕ್ತುತಿವಿಜ್ಞೇದಿನಿ]

ನಿಕ್ತುತ್ವ (ಗು). ಕತ್ತರಿಸಿದ; ತುಂಡುಮಾಡಿದ : ಜಯ ಜಯ
ನಿಕ್ತುತ್ವ ಸುರಪಕ್ಷದಕ್ಷಮಹೋಗ್ರ ಜಯಜಯ ನೃಸಿಂಹಸಂಹರಣಶಬ್ದ
ಪರಭಾಂಗ (ರಾಜಕೀ. ೧೪-೧೬೯ ರಗಳೆ). [ಸಂ.]

ನಿಕ್ತುತ್ವ (ಗು). ೧. ತುಚ್ಛವಾದ; ನೀಚವಾದ; ಕೀಳಾದ :
ಪಾಪದಿಂದಿಹತು ನಿಕ್ತುತ್ವ ದುರ್ಗಾತಿಗೋಳ್ ಬಲವಂದುದನೀಗಳಾಗಿಯುಂ
ನೆನೆದು (ಸುಕುಮಾ. ೫-೨೯). ೨. ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿದ; ಬಹಿಷ್ಕೃತ
ವಾದ. ೩. ಅಸಂಸ್ಕೃತವಾದ; ಅಸಭ್ಯವಾದ. ೪. ಹತ್ತಿರದ;
ಸಮೀಪದ. (ನಾ). ೫. ತುಚ್ಛವಾದುದು; ಕೀಳಾದುದು :
"ಅರ್ನಾಣಂ, ಅಣಕಂ . . . ನಿಕ್ತುತ್ವಂ, ಅ ವಕ್ತೃತ್ವಂ . . . ರೇಫಸಂ
-ಈ ೧೩ ಹೊಲ್ಲದ ವಸ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೫೬-೧೮೩); ಉತ್ತಮ
ಮುಢ್ಯನು ಕನಿಷ್ಠ ನಿಕ್ತುತ್ವವೆಂಬ ಪಾತಿವಿಚಾರಂಗಳ ಮೇರೆದಟ್ಟಿದವಾಸಿ
ವೇತಿ . . . ಕನ್ನಿಕೆಯರಲ್ಲಿ ಕಂಗೆಟ್ಟು ವರ್ತಿಸುವ ಪಾಪದೃಷ್ಟಿಯು
ಕ್ರೂರಾತ್ಮಂಗೆ (ಉಂ. ೧೦೧-೪೯). ೬. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ.
೭. ಕೆಟ್ಟವನು; ನೀಚ; ತುಚ್ಛ : "ನಿಕ್ತುತ್ವನೆ ಕಪ್ಪವೆಂಬವನಿಗೆ
ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾ. ೬೭-೪); ಕುಲಜಂ ಕುಲಹೀನನೆಂದು
ಬಗೆಯದೆ ನೆಲಸುವೆ ನಿನ್ನಂ ನಿಕ್ತುತ್ವರೆಂಬರುಮೊಳರೇ (ಗದಾಯು. ೯-೬);

ದುಃಖದೊಳ್ ಪಿರಿದುಮವರಿಂ ಕನ್ನಟ್ಟಿಂ ಭಟ್ಟಿಂ ನಿಕ್ತುತ್ವರ ದೂಷಣಂ
(ಸುಕುಮಾ. ೨-೯); ಮಾನವನನುಸರಿಸಿ ಯಾಚನೆಯ ನೀ ಗೈಯ
ಕಾಣುವನು ನಿಕ್ತುತ್ವನೆಂದು ನಿನ್ನ (ಕುಮಾರ್ಯ. ೬೮-೬). [ಸಂ.]

ನಿಕ್ತುತ್ವಚೇಷ್ಟೆ (ನಾ). ತುಚ್ಛವಾದ ನಡತೆ; ನೀಚತನ : ನಗೆಗೆಡ
ಯಾಗಿ ದೈವವನೇನನೊಡರ್ಪಿಸಿಕೇಳಕ್ಕ ರಾಗಗಳ ನಿಕ್ತುತ್ವಚೇಷ್ಟೆ
ಗನುಗಿಯ್ದೆಂ (ಕಾದಂಬ. ೮೧೯). [ನಿಕ್ತುತ್ವ + ಚೇಷ್ಟೆ]

ನಿಕ್ತುತ್ವಜೀವಿ (ನಾ). ಹೀನ ವ್ಯಕ್ತಿ; ನೀಚ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಮನೆಯ
ಎಲ್ಲರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲೂ ವಿಸುತೆ ಮರ್ಯಾದೆ ಇಲ್ಲದ . . . ನಿಕ್ತುತ್ವಜೀವಿ
(ದೂರಸ. ೨೨೦). [ನಿಕ್ತುತ್ವ + ಜೀವಿ]

ನಿಕ್ತುತ್ವತೆ (ನಾ). ಕೆಳಮಟ್ಟ; ಕೀಳುತನ : ಪದ್ಮರೆಂದು ಅವರನ್ನು
ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿದರೆ ನಿಕ್ತುತ್ವತೆಯ ಮನೋಭಾವ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ
(ಇತ್ತದ. ೯೪). [ಸಂ. ನಿಕ್ತುತ್ವತಾ]

ನಿಕ್ತುತ್ವಾಚಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆ; ಹೀನವಾದ ಆಚಾರ.
೨. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು; ಹೀನವಾದ ಆಚಾರವನ್ನುಳ್ಳ
ವನು : ಜಾರಂಗಿ ಜಡಂಗಿ ನಿಕ್ತುತ್ವಾಚಾರಂಗಿ ಓಸಣಂಗಿ ಧರ್ಮ
ವಿಷಯಂಗಿ ಕರಿಪಾರ್ಥ ಕೇಳ್ ಪರರೋಕವಿಲ್ಲೆಂದ (ಕುಮಾರ್ಯ. ೪-೨೪).
[ನಿಕ್ತುತ್ವ + ಆಚಾರ]

ನಿಕ್ತೇತ (ನಾ). ಗೃಹ; ನಿಕ್ತೇತನ : "ಜಿನನಿಕ್ತೇತ" ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಕ್ತೇತನ (ನಾ). ೧. ಮನೆ; ವಾಸಸ್ಥಳ; ಗೃಹ : "ಭವನಂ
ಸದನಂ . . . ಗೇಹವಾಲಯಂ ಕುಟಿ ನಿಕ್ತೇತನಂ : ಗೃಹಮುಟಿಹಂ"
(ಮಸ್ತುಕೋ. ೪೬-೮); "ಸದ್ಮಮೋಕಸಮಾಲಯಂ ಗೃಹಂ ಭವನಂ
ನಿಕ್ತೇತನಂ . . . ಗೇಹಮನೆ ಧಿಷ್ಟಮನರಿವು ಮನೆಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು"
(ಮಂಗಾ. ೫೨-೬); ಪುರಜನಮಂತಃಪುರಜನಮುಂ ಪರಿಜನಮುಮಕ್ಕು
ತದ್ರಾಜನಿಕೇತನದಲ್ಲಿ ದಿರ್ಮ ಪಡೆದುದು ಮನಕ್ಕೆ ಕಡುಮುಕಿಸಿನೆ
ಸಕಮಂ ಮಾಗಧನಾ (ಅದಿ. ೧೨-೯೨); ಸೌಧಮಗಳಲ್ಲದ ಶ್ರೀಪ್ರಭ
ವಿಮಾನದುಪಪಾತನಿಕೇತನದೊಳ್ (ಜಂದ್ರ. ೪-೬೦ ಪ); ಅವಕೇರಡು
ಶೈಗಳ ಮುಗಿದು ಹೊಣವಂಟಳು ನಿಕ್ತೇತನವ (ತೂರಾ. ೨-೧-೩೦);
ಸ್ವಟಿಕ ನಿರ್ಮಲ ಸರೋವರ ಸುಭಗೀತರದಲಿ ಶೋಭಿಸಿದುದಾ ಮುನಿ
ನಿಕ್ತೇತನಂ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೬೪-೧೮೪). ೨. ನೆಲೆ; ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ :
ನೋಬ್ಬಿಡೆ ನಾಲ್ಕತ್ತೆ ಜ್ಞಾನುದಗಲಮುಖ ಪವಣೆ ನಿಕ್ತೇತನಮದಾಯ್ತು
ಸಾಕೇತಪುರಂ (ಅಜಿ. ೨-೨೨); ಎಸೆದಂ ಧನಶಿಕ್ಷೇತನಸುಪ್ಪಲಕಾಂತಿ
ನಿಕ್ತೇತನಂ (ಜಗದಿ. ೧೨-೨). ೩. ದೇವಾಲಯ; ದೇವಸ್ಥಾನ.
೪. ಈರುಳ್ಳಿ. [ಸಂ.]

ನಿಕ್ತೋಚ (ನಾ). ಸಂಕುಚಿತಗೊಳ್ಳುವುದು; ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು
ವಿಕೆ : ಹಯಕಂಠನುರಕನುಕಾಲಯದಿಂದ ಪಿರಿ ಸಂಜೆವೊಟ್ಟು ಬರೆ
. . . ತದ್ವೇದಿಯಿಂದ ಮುಚ್ಚುವವೊಲಾಯ್ತು ಸಕನನಿಕೋಚಂ
(ವರ್ಧಮಾ. ೪-೨೪). [ಸಂ.]

ನಿಕ್ತೋಚಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೃಕ್ಷ; ಅಂಕೋಲೆ :
"ಅಂಕೋಲಃ, ನಿಕ್ತೋಚಕಃ - ೨. ಅಂಕೋಲೆಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೮).
[ಸಂ.]

ನಿಕ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕ; ನಿಷ್ಟ : "ನಿಕ್ತುಸರ್ವೇಳೆಯರಡುಮು
ನೊಂದು ಪಾಗಮವು ನಾಲ್ಕಾಗಿ ಪೂಮಿನಿಕ್ತುವು ದಶಂ ತೂಕಕ್ಕೆ ನಿಕ್ತು
[ಪಾಣಂ. ನಿಲ್ಕ]ವೀರೆಂಬಾಗಿ ಪಲಮಕ್ಕು" (ಮಂಗಾ. ೧೦೪-೧೧).
[< ಪ್ರಾ. ನಿಕ್ತು. / ಸಂ. ನಿಷ್ಟ]

ನಿಕ್ತುಣಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಕಾಳನ್ನು ತೆಗೆದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ
ಭಾಗ, - ಹೊಟ್ಟು : ಇದು ನಿಕ್ತುಣಿರಾಶಿ (ರೂ. ೧). [?]

ನಿಕ್ಕರು (ನಾ). ಚಡ್ಡಿ ; ಚಲ್ಲಣ ; ಪೋಲೀಸಿನವರಂತೆ ಕಾಬಿಲ್ಟದ
ನಿಕ್ಕರನ್ನು ಹಾಕಿ, ಹಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ತಂದ ಬಟ್ಟೆಯ ಬೆಲ್ವನ್ನು ಪರಟಿನ
ಮೇಲೆ ಒಗ್ಗಿದು (ಫರ್ಮಾ. ೪). [\leftarrow ಇಂಗ. Knicker]

ನಿಕ್ಕರುಣ (ನಾ). ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ನಿರ್ದಯ ; ನಿಷ್ಕ
ರುಣೆ ; ತಕ್ಕ ಕಲ್ಪಭೂಮಿರುಹನುಂಜರಂಗೊಳ್ ಕೊಡಕರ್ಪನೊ
ಕೊಟ್ಟ ನಯ್ಯ ನಿಕ್ಕರುಣ [ಸಾಕಾಂ. ನೀಕರುಣ]ದ ಕಾಯ್ದುನುಂಗಿದಪ
ನಂತಕಂ (ಪರ್ವತ. ೧೦-೫೬). [\leftarrow ಹ್ಯಾ. ನಿಕ್ಕರುಣ./ಸಂ. ನಿಷ್ಕರುಣ]

ನಿಕ್ಕರುಣೆ (ನಾ). ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ನಿರ್ದಯ ; ನಿಷ್ಕರುಣೆ ;
ರೊಕ್ಕ ಬಡ್ತಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡುವ ನಿಕ್ಕರುಣೆಯಾಗಿ
ತಿರುಗುವಳು ಹೊಲತಿ (ವಿವಾಹ. ೫೯-೨). [\leftarrow ಸಂ. ನಿಷ್ಕರುಣೆ]

ನಿಕ್ಕಲ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾದುದು ; ಅಖಂಡವಾದುದು ;
ತಲೆಯಲರಿದರು ಬುಡದೊಳೆದ ನೆಲೆಗೊಂಡ ಉದಿನ ನಿಕ್ಕಲ ಮರದ
ನೆಲೆ ನೋಡುವದು . ನಡುಗಿತಿ ಸ್ಥಿರದ—ಹಂಚಲದಿಕ್ಕಲ (ಹೃದಯ.
೫೯-೧೧) ; ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಅವನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ 'ಅಮೃತಾನುಭವ'ಕ್ಕೆ
ತನ್ನ ನಿಕ್ಕಲ ಅನುಭವವನ್ನೇ ನೆಲೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ನಿವಾಹ. ೧೫).

ನಿಕ್ಕಳಾಗು—ಧೃಢವಾಗು ; ನಿಶ್ಚಿತವಾಗು ; ಪಾತರಿಯಾಗು ;
ಸತ್ಯ—ಸಂಕೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಅರೆದು—ಅರೆದು ಕೊನೆಗೆ ನಿಕ್ಕಳಾಗಿ ನಿಂತು
ದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೆದೇಕಲ್ಲವೇ ? (ಕರ್ಣಾಭೂ. ೧೯).

[\leftarrow ಮೂ. ನಿಕ್ಕಳ, ನಿಖಳ, ನಿಖ್ವಳ./ಸಂ. ನಿಖಲ]

ನಿಕ್ಕಳಿಕೆ (ನಾ). (ಉಕ) ದಣವು ; ಆಯಾಸ : 'ನಿಕ್ಕಳಿಕೆ ಬೀಳು'
ಪರಾ. [?]

ನಿಕ್ಕಳಿಕೆಬೀಳು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ದಣೆ ; ನಿತ್ಯಾಣವಾಗು ;
ಸುಸ್ತಾಗು : ಪ್ರತಿಭಾಸ ಪಾಲಿಗೆ ಆ ಸುಖವಿಲ್ಲ. ಅತ್ತು ಅತ್ತು ಆಕೆ
ನಿಕ್ಕಳಿಕೆ ಬಿಡಳು (ಮಾಲ. ೧೩). [ನಿಕ್ಕಳಿಕೆ + ಬೀಳು, (\leftarrow ಬೀಳು_೧)]

ನಿಕ್ಕಾರಣ (ಗು). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ ; ನಿಷ್ಕಾರಣ : "ನಿಕ್ಕಾರಣ—
ನಿಷ್ಕಾರಣ" (ಪದ್ಯಕೋ. ೨೨). [\leftarrow ಸಂ. ನಿಷ್ಕಾರಣ]

ನಿಕ್ಕಿ_೧, ನಿಕ್ಕಿ_೨ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಯ ; ಖಚಿತ : ಕಡೇ ಮನೆ ಗೋವಿಂದ
ನಿಗೆ ಕೊಡಕ್ಕು ಅಂತ ನಿಕ್ಕಿ ಆತು (ಮಂಜು. ೬೬). ನಿಕ್ಕಿ_೧ : ನಿಕ್ಕಿ
ಭಾವವನ್ನು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಅಡಡಣೆ ಬರುವದು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೬೬).
'ನಿಕ್ಕುವ' ಪರಾ.

[\leftarrow ಮೂ. ನಿಕ್ಕಾ, ನಿಕ್ಕೇ, ನಕ್ಕೇ ; ನಕ್ಕೇ ; ಹಿಂ. ನಕ್ಕೇ]

ನಿಕ್ಕಿ_೨, ನಿಕ್ಕಿ_೩ (ಅ) ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ; ಖಚಿತವಾಗಿ ; ನಿಕ್ಕಿ ಅರಿತಿ
ಬರೂ ಗಿರಾಕಿರಿ ಅವು (ಅಪಸಾ. ೧೬೬). ನಿಕ್ಕಿ_೨ : ೨. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ;
ಅವು ತಿರಿಗಿ ಬಂದು ತೂಕ ಆಗದ ಹೊರ್ಮೆ ಲೆಖ್ವು ನಿಕ್ಕಿ ತಯಾರ
ಅಗುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೬೮). [\leftarrow ನಿಕ್ಕಿ_೧]

ನಿಕ್ಕುವ (ನಾ). ೧. ನಿಶ್ಚಯ ; ದಿಟ ; ಸತ್ಯ : "ನನ್ನ ನಿಕ್ಕುವಂ
... ದಿಟಂ—ಈ ೬ ಸತ್ಯಂ" (ಕಪಸಾ. ೧೩-೨೫೪) ; "ನಿಷದಂ ನಿಕ್ಕುವ
ಮುಂದುಂ ಪೆಸರಿಸುತುಂ ಸನ್ನಿ ಸಾಜನೆನಸುಂ ದಿಟಮುಂದುಸಿಲೆ ಸತ್ಯ
ಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೧) ; ಬಂಧುದುಣಬಂಧುಸಂತತಿಗೆ ನಿಕ್ಕುವ
ಮುಂಬುದಭುಷ್ಯಕಾರ್ಯಂ (ಕವಿಕಾ. ೧-೧೧೬) ; ಸಲೆ ಮೆಲ್ವು
ಬಲ್ವನಟಾಗುಂ ಕೈಪಾರಮಂ ಕೂಡೆ ಕೂರಿಸುಗುಂ ನಿಕ್ಕುವಮುಪ್ಪ
ಕಾರಣದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೯) ; ತಂಗಿ ನೀನೆನೆಗೆ ಕೂರ್ಪದು ನಿಕ್ಕುವ
ಮುಪ್ಪುಡೆ . . . ಮುದಿಯ ಕೋಕದಿಂ ಬೇವವನಬ್ಬ ಪತ್ತುವಿದದಂತಿರೆ
ಮಾಡುವುದಾವುಪಾಯದಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೯೧) ; ಮೊಕ್ಕಳಮು ತಿಳಿ
ಯಿಸುವ ತಕ್ಕದ ನಿಕ್ಕುವಮನಾ ಮುನಿಪರಂಬ ರವಕ್ಕೆ ಕಿವಿಗೊಡುತೆಯಿದೆ
ಮುಪ್ಪುತಲಿದಿದನು ಭೂಪ (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೪-೩೩).

ನಿಕ್ಕುವಂ ಮಾಡು—ಸತ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು ; ನಿಶ್ಚಯಗೊಳಿಸು ;
ಸೆಟ್ಟಿಯ ಬಳ್ಳಂ ಕಿಣಿದಂಬುದೊಂದು ನುದಿಯಂ ನೀಂ ನಿಕ್ಕುವಂ
ಮಾಡಿದ್ದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೫).

[?/ತೆಲು. ನಿಕ್ಕುವ, ನಿಕ್ಕು./ಮೂ. ನಕ್ಕೇ, ನಕ್ಕೇ]

ನಿಕ್ಕುವಂ (ಅ). ಸತ್ಯವಾಗಿಯೂ ; ದಿಟವಾಗಿಯೂ ; ಬಾಚಿಂಬುಡು
ನಿಕ್ಕುವಂ ಗುಣಗ್ರಾಮಣಿಗಳ ಪಾಲ್ಗಾಗಿ ತೆಗಟೆ ಬಾಲ್ಗಾ ಬಾಚೀನಾ
ಚಂದ್ರತಾರವೋ ಮಾನಸರಾ (ಕವಿಕಾ. ೩-೧೬೬) ; ಪಂದಿರೊಬ್ಬೊಳ್
ಕೊಡುವನಲ್ಲೆಂದು ಮೊದಲಾಗಿರೆ ನಿಕ್ಕುವವೆಂದು ರಾಗದಿಂ
ಕೊಡಿದನುಯವ್ವಿಂ ಸತ್ಯವತಿಯಂ ಸತಿಯಂ ಪತಿಯೊಳ್ ನದೀಸುತಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೩) ; ನೆಗ್ಗೋ ಮನೋಹರವಭೂಸಂಜೋಹಮಾ
ರಾಜಕಪ್ರಸಂ ನಿಕ್ಕುವಮೆನ್ನದೆಂದು ವಿ ಹ ಗೀಂ ದ್ರಂ ಗಾಂ ದೆ
ತೋಡುತ್ತ (ಪಂಪಕಂ. ೧೩೬-೪) ; ಇಲ್ಲಿರ್ಪಾಳೆಯ ನಿಕ್ಕುವಮನಂತ
ಮತಿಯಕ್ಕುಂ (ಫರ್ಮಾಪ್ಪ. ೩-೨೩೬) ; ನಿಕ್ಕುವಮೊರ್ವಂ ಜನನುತನು
ದಯಪಂ (ಇಭುಕಾ. ೨-೪೫) ; ಮರುಗದಿರು, ನಿಕ್ಕುವಂ ಮುನ್ನೆ
ನಿನ್ನ ಪೆಗಿಯಳಿವೊಡಂ (ಗಿಳಿಂ. ೨೪-೪೫). [\leftarrow ನಿಕ್ಕುವ]

ನಿಕ್ಕುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಯ್ಯಾರದಿಂದ ಒಲಿದಾಡು ; ಬೆಡಗಿನಿಂದ
ಬಾಗು : "ನಿಕ್ಕುಳಿಸು—ವಿಲಾಸಾವಿನಮೇ (ವಿನೋದದಿಂದ ಬಗ್ಗು)"
(ಕಪಸಾ) ; ನಾಡೆ ನಿಕ್ಕುಳಿಸಿದ ಕೈಯ ಮೆಯ್ಯ ನುಗುಂಟಿನ ಸೊಂಪಿನ
ಜಿಲ್ಲಾಗಾರ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೦-೧೯) ; (ಅತನಿಗೆ ಮೇಲಂದನ್ನೋಸರಿಸಿ
ನಿಕ್ಕುಳಿಸ . . . ಅಹ್ವಾನದಾಲಿಂಗನದ ಸಳಿತ್ತೋಳ್ಳಕನ್ನು ಮುನ್ನೀಡಿ,
ಪ್ರತೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವಳು) (ಜಿಲ್ಲ. ೪೬-೬) ; ಒಂದು ಮುಟ್ಟಿನ ಹಿಂದೆ
ಮರೆಯಾಗಿ ನಿಂತು, ಕಾಲ ತುದಿಯ ಹೆಬ್ಬಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ನಿಮಿಂ
ನಿಕ್ಕುಳಿಸಿ ನೋಡಿದನು (ಮಲಮ. ೪೪೬). [? + ಅಮೃ]

ನಿಕ್ಕಿ_೧ 'ನಿಕ್ಕಿ_೧' ನೋ.

ನಿಕ್ಕಿ_೨ 'ನಿಕ್ಕಿ_೨' ನೋ.

ನಿಕ್ಕಿ (ಗು). ೧. ತೊಳೆದ ; ಶುದ್ಧಪಡಿಸಿದ. ೨. ಕಾಪಾಡಿದ. (ನಾ).

೩. ಶುಚಿಗೊಳಿಸುವಿಕೆ ; ಶುದ್ಧ ಮಾಡುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ನಿಕ್ಕಣ (ನಾ). ೧. ತಬ್ಬ ; ಧ್ವನಿ. ೨. ಆಭರಣಗಳ ಧ್ವನಿ,—
ಸವ್ವುಳು : "ನಿಕ್ಕಾಣ, ಕ್ಷಾಣ, ಕ್ಷಾಣ, ಕ್ಷಾಣಂ—೫ ವೀಣಾದಿ
ಸಕಲವಾಡ್ಯ ಧ್ವನಿಗಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೫೬) ; ನವ್ಯಪ್ರಮಂ
ಮುಡಿಸೆನೆಗೆಂಬವೋಲ್ಕಲಿತಕಂಕಣನಿಕ್ಕಣಮುಟ್ಟು (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೪೬) ;
ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಸ್ವರ್ಣಭೂಷಣಗಳ ಗುಂಜನ, ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ
ಯಿಂದ ಸೂತುಗಳ ನಿಕ್ಕಣ (ಇಪ್ಪಕ. ೧೪೬). [ಸಂ.]

ನಿಕ್ಕಣಧ್ವನಿ (ನಾ).—ನಿಕ್ಕಣ ೨ : ನೃತ್ಯಲೀನಪ್ರಕೃತಿಯ ಸೂತುರ
ನಿಕ್ಕಣಧ್ವನಿಯ ಹಾಗೆ . . . ತರಂಗಿತವಾಗತೊಡಗಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೬೧).

[ನಿಕ್ಕಣ + ಧ್ವನಿ]

ನಿಕ್ಕಣಿತ (ನಾ).—ನಿಕ್ಕಣ ೨ : ಮೃದುಪದವ್ಯಾಸ ಕಿಂಚಿತ್ತಲತ್ಯಂಕಣ
ಕಾಂಚೀಕಿಂಚೀ ನಿಕ್ಕಣಿತಯುತೆ ಪರಾಭರ್ಣಮಂ ಸಾದಳಾಗಳ್
(ರಾಜಶೇ. ೪-೫೪). [ಸಂ.]

ನಿಕ್ಕಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ನಾಡವನ್ನು
ಹೊರಡಿಸು ; ವರ್ತಿಸಂದೋರಿಸುಗೆ ಓ ವಾಣಿಯಯ, ನಿತ್ಯಸತ್ಯಂ
ನಿಕ್ಕಣಿಸುಪೋಲ್ ವಚಸಾತಂತ್ರಿ ಕವಿಯ ಚಿಂತ್ಯ ಸಮವ್ಯದ್ವೀಣಿಯಂ
(ಪ್ರೀರಾಮ. ೪೪೫-೧೧). [ನಿಕ್ಕಣ + ಅಮೃ]

ನಿಕ್ಕಾಣಿ (ನಾ).—ನಿಕ್ಕಣ ೨ : "ನಿಕ್ಕಾಣಿ, ನಿಕ್ಕಣಿ, ಕ್ಷಾಣಿ,
ಕ್ಷಾಣಿ, ಕ್ಷಾಣಂ—೫ ವೀಣಾದಿ ಸಕಲವಾಡ್ಯಧ್ವನಿಗಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು"
(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೫೬) ; ಕಾಣಿಸಿದವನುಮಾಣನ ಬೀಣಿಯ ಹಿಟ್ಟಂ ಪ್ರಗ್ನು

ಕೋಕಿಲಕಲನಿಕ್ಷಾಣಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೪೫) ; ಮಧುರನಿಕ್ಷಾಣದೊಳೆದ ಗೆಡಿಸುವೆನು (ವರ್ಧ. ೧೧-೧೦೬). [ಸಂ.]

ನಿಕ್ಷತ್ರಂ (ಅ). ನಿರ್ವಿಯವಾಗಿ ; ನಿಶ್ಚೇದವಾಗಿ : ಹಗ್ಗಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನಿಕ್ಷತ್ರಂ ಮಾಡಿ ನಿಕ್ಷತ್ಪ್ರಜ್ಞೆಯೆಯಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿರಲು ನೀರ ಮಹೇಂದ್ರನು ಗಂಗರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದನು (ಕರ್ಣಾ. ೧೮೩). [ಸಂ.]

ನಿಕ್ಷಿಪಿತ (ನಾ). ಇರಿಸಿದುದು ; ಇಟ್ಟುದು : ಬಹುಸ್ವರ ಗಂಟಲ ಗಾಳವೆನೆ ನಿಕ್ಷಿ [ಪಾಶಾಂ. ಕ್ಷು] ಪಿತವಾದುದು ಯಂತ್ರ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೭೪-೩೫). [<ಸಂ. ನಿಕ್ಷತ್ರ]

ನಿಕ್ಷಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಇಟ್ಟ ; ಇರಿಸಿದ : ಏನುಂ ತೊಡಕಿಲ್ಲದುವೆ ಕಿಲಾ ನಿಕ್ಷಿಪ್ತಾಕ್ಷರಂ ವಿಧೀಪಣರಣದೊಳೆ ಜಾನಕಿಯ ದೂಸರಾಂ ಲಂಕಾ ನಾಥಂ ದಾಶರಥಿಯ ಕೈಯೊಳೆ ಮದಿಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೨೩) ; ನಿವೇದಗ್ರಹಣದಿಂದ ದೇವ ಕುರೂತ್ತರ ಕುರುಗ್ರಹಣಮಾದೊಡೆ ತನ್ನಿಷೇ ಧಾರ್ಥಂ ಅನ್ಯತ್ರಗ್ರಹಣಶ್ಚಂ ನಿಕ್ಷಿಪ್ತಮಾಯು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೪) ; ನಿಜವತ್ತೋಪನಿಕ್ಷಿಪ್ತಕ್ಷೇಪದೊಡೆ ರೋಕಪಾತನಯಪ್ಪ ಪೂಕನಿಯುಮಂ . . . ಕರೆದು (ಜಗದಿ. ೩-೨೨ ಪ). ೨. ಕೆಳಗೆ ಬೀಳಿಸಿದ ; ಎಸೆದ ; ಒಗೆದ. ೩. ಅಡಗಿರುವ ; ಹುದುಗಿರುವ : ಲಗ್ನಿ ನುಗ್ನಿ ಮೇಲ್ವಾಯುವನಿತರೊಳೆ ನೀಮದ್ವಿಸಲ್ವೇಳ್ವುಮಯ ಲಂಕಾಂತರಂಗನಿಕ್ಷಿಪ್ತಲಯಶಕ್ತಿಯಂ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩೩-೧೩೩). ೪. ಹೂಳಿಟ್ಟ. ೫. ಕಳುಹಿಸಿದ ; ಸಾಗುಹಾಕಿದ. ೬. ಬಿಟ್ಟ ; ತೆಗೆದುಹಾಕಿದ. ೭. ನಿಯೋಜಿಸಿದ ; ನಿಯಮಿಸಿದ ; ನೇಮಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ನಿಕ್ಷಿಪ್ತಚಿತ್ತ (ನಾ). ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇರಿಸಿದವನು, — ಇಟ್ಟವನು : ಸಕಲವಿಚಾರನೀರ್ತಕನರ್ತನಗೀತವಾದ್ಯನೂತನವಿದ್ಯಾನಿರೀಕ್ಷಣ ನಿಕ್ಷಿಪ್ತ ಚಿತ್ತನುಂ . . . ಆಗಿ (ಸಂಪದ. ೧೩-೧೨೪). [ನಿಕ್ಷಿಪ್ತ + ಚಿತ್ತ]

ನಿಕ್ಷಿಪು (ಕ್ರಿ). ನೋಡು ; ಈಕ್ಷಿಸು ; ದಿಟ್ಟಿಸು : ಚಂದ್ರಮಂಡಲ ಪೋಲುವ ಇಂದಿರಾನೊಗವನು ಚಂದದಿಂದಲಿ ಏದದೆ ನಿಕ್ಷಿಪುವ ರೋಚನ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೩೨). [<ಈಕ್ಷಿಸು ?]

ನಿಕ್ಷುಣ್ಣ (ಗು). ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ; ನೇರವಾದ : ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಮಗಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವಂತಹ ಅಧರ್ಮದ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲಾರೆನೆಂದೂ ರಾಮನಾಥನು ನಿಕ್ಷುಣ್ಣವಾಗಿ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟನು (ಕವೀರ. ೮೬).

[<ನಿಕ್ಷುಣ]

ನಿಕ್ಷುಣ (ಅ). ಸರಳವಾಗಿ ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ; ನೇರವಾಗಿ : (೩). [←ಮರಾ. ನಿಕ್ಷುಣ, ನಿಕ್ಷುಣ]

ನಿಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದಂತಾಗುವಿಕೆ ; ಕ್ಷೇತ್ರವಿಲ್ಲದಂತಾಗುವಿಕೆ : ದಕ್ಷಯಾಗವ ಮಾಡಿ ನಿಕ್ಷೇತ್ರ ನೆರೆ (?) ದುಡಕಟಳಿಟಾ ಕೇಳಿಯೂ ಏಕೆ ಮಾಡರೊ (ಬಸವ. ೫೮೩) ; “ಕ್ಷೇತ್ರವಿಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು ; ನಾಶ (?)” (ಬಸವ. ಕೋಶ). [ಸಂ.]

ನಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಒಗೆಯುವುದು ; ಎಸೆಯುವುದು. ೨. ಅಳಿಸುವುದು ; ತೆಗೆದು ಹಾಕುವುದು. ೩. ಇಡುಗೆ ; ಶೇವಣೆ ; ಶೇವಣಾತಿ : (Deposit. ಪಾಂ. ೨೪). ೪. ಹುಗಿದಿಟ್ಟ ಹಣ ; ಗುಪ್ತಧನ ; ನಿಧಿ : “ಕಡಾರಂ ನಿಕ್ಷೇಪ” (ಕವಿಕಂ. ೩೩೫) ; ನಿಧಿ ನಿಧಾನ ನಿಕ್ಷೇಪ ಸಹಸ್ರದಂಟಂ ಮೊದಲಾಗಿ ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ವಿಸಿಷ್ಟಪ್ರತಿಪಾಕ ನಂಗಿಯು ಸುಖದಿನಾಳುತ್ತರೆ (ಎಳ. XI, ಚತ್ರದು. ೪೯-೨೧ ; ೨೪೭) ; ಸಾಯಲಡಸಿದ ಬಡತನಕ್ಕೆ ಪಲಾಯನವೆ ನಿಕ್ಷೇಪವಿದ ಬಯಲಾಯಸವು ನಮಗೀತಕೆಂದನು ಮಾದ್ರಪತಿ (ಕುಮಾರ. ೧೨-೧೩) ; ಸಕಲರತ್ನಗಳೂ ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿರುವಂತೆ ಸಕಲ ಸಂಪತ್ತುಗಳೂ

ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ನಿಕ್ಷೇಪಗಳಂತೆ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿವೆ (ಮುಕ್ತಾರ. ೩). ೫. ಇರಿಸುವುದು ; ಇಡುವುದು : ಹಗೆಯ ತಲೆ ಹೋಗದದೆ ವಹಿಯ ಹೋಗುವ ನುಡಿ ತಮ್ಮನದು ಬಳಿಕಾ ಸೆಗಳಿಕೆಯೊಳೊಡೆಮ್ಮ ನಾಲ್ವರ ದೇಹ ನಿಕ್ಷೇಪ (ಕುಮಾರ. ೯-೩೨). ೬. ಒಪ್ಪಿಗೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸ್ವತ್ತನ್ನು ವಶಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸುವುದು ; ಜಾಮೀನು ಆಗುವುದು ; ಒತ್ತೆ ಇಡುವುದು ; ಗಿರವಿ ; ಅಡವು : ವ್ಯವಹಾರವು (೧) ಮಣಾದಾನ (Debt) (೨) ನಿಕ್ಷೇಪ (Bailment) . . . ದೂತ ಸ ಮೂ ಹ್ವಯ (Gambling) ಎಂದು ಹದಿನೆಂಟು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಭಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು (ಭಾರದ. ೫೬). ೭. ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತೇಬರಿಸಿ ಇಡುವುದು : ವಾಯವ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಕ್ಷೇಪದ ಮನೆ (ಮಸಲ. ೧೮-೫). ೮. [ಜೈನ] ನಾಮ, ಸ್ಥಾಪನೆ, ದ್ರವ್ಯ ಮತ್ತು ಭಾವಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಸಾಧನೆಗಳ ಮೂಲಕ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವನ್ನು ಅರಿಯುವ ಉಪಾಯವನ್ನು ಅಳವಡಿಸುವುದು ; ಅಪ್ರಕೃತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಪ್ರಕೃತವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದು : ಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳ ಜೀವಾದಿಗಳ ಸಂವ್ಯವಹಾರದ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯಂ ಮಾಣಸಲುನೇಡಿ ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂ ನಿಕ್ಷೇಪಮಂ ಪೇಟ್ಟಪರು (ತಸೂನ್. ೪೧) ; ಪ್ರಮಾಣ ನುಮ ನಯ ನಿಕ್ಷೇಪಂಗಳೆಂ ಯಥಾವಸ್ಥಿತಿ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಮಂ ನಿಕ್ಷಯಮಾ ಗಿರಲಣುವುದು ಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾನಮಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೮ ಪ) ; ನಯವಾದಂ ನಯಮಾಗಿ ಕೂಡೆ ಪೊಳೆಯಲ್ ನಿಕ್ಷೇಪನಾಕ್ಷೇಪಮಾರ ಯಮಿಲ್ಲೆಂದೆನಿಸಲ್ ಪ್ರಮಾಣಗದಿತಾರ್ಥಂ ಸಂಶಯಂಗೊಳ್ಳ ವಾದಿ ಯೊಳುಂಟಾಗಿ (ಪುಷ್ಪ. ೧-೪).

ನಿಕ್ಷೇಪವಾಗಿರು = ಅಡಕವಾಗಿರು ; ಸೇರಿರು ; ಅಡಗಿರು : ಮನವು ಮುಖಾಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ನಿಕ್ಷೇಪವಾಗಿರಬೇಕು (ಅಬಂಧ. ೧೩೯-೧೨೧).

[ಸಂ.]

ನಿಕ್ಷೇಪಣ (ನಾ). ೧. ಇರಿಸುವಿಕೆ ; ಇಡುವಿಕೆ : ಅದಾನನಿಕ್ಷೇಪಣ ಸಮಿತಿ - ಕೊಳುವ ಇಡುವ ಎಡೆಯೊಳಪ್ಪ ಯತ್ನಮುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩೯). ೨. ಇಟ್ಟ ವಸ್ತು ; ಇಟ್ಟುದು. [ಸಂ.]

ನಿಕ್ಷೇಪನಿಧಿ (ನಾ). (ರಾಜ್ಯ ಅಥವಾ ಸಂಸ್ಥೆ ತನ್ನ ಸಾಲವನ್ನು ಕ್ರಮ ಕ್ರಮವಾಗಿ ತೀರಿಸುತ್ತ ಬರಲು) ಕೂಡಿಹಾಕುವ ಹಣ ; ಇಳಿಕೆನಿಧಿ : ಬಡ್ಡಿಗೆ ಮತ್ತು ನಿಕ್ಷೇಪನಿಧಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವೆಚ್ಚಗಳೂ ಹೊಣೆಯ ಮೋಚನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವೆಚ್ಚಗಳೂ ಸೇರಿ ಭಾರತಸರ್ಕಾರವು ಬಡ್ಡಿತಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿರತಕ್ಕ ಮೂಲಭಾರದ ವೆಚ್ಚಗಳು (ಭಾಧಾನ. ೫೮). [ನಿಕ್ಷೇಪ + ನಿಧಿ]

ನಿಕ್ಷೇಪಾಧಿಕರಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಜೀವಾಪ್ರವದ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಯಾವುದಾದರೂ ವಸ್ತುವನ್ನು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಅಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಇಡುವಾಗ ಸಂಭವಿಸುವ ಪಾಪಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದುದು ; ೧ “ಅಜೀವಾಧಿಕರಣಾಪ್ರವ ಭೇದಗಳು ೧೧ : (೧). ನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣ, ಇದರಲ್ಲಿ ದೇಹ ದುಃಪ್ರಯುಕ್ತ ನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣ (ಶರೀರದಿಂದ ಕುಕ್ಕಿತಿ ಮಾಡುವುದು), ಉಪಕರಣ ನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣ (ಶಸ್ತ್ರಾದಿ ಹಿಂಸೋಪಕರಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು) ಎಂಬ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು. (೨). ನಿಕ್ಷೇಪಾಧಿಕರಣ. ನಿಕ್ಷೇಪ = ಎತ್ತುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಹಸಾನಿಕ್ಷೇಪ, (ಭೀತಿ, ಆತುರತೆ ಮುಂ. ಗಳಿಂದ ಪುಸ್ತಕ, ಕಮಂಡಲು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಚೆಲ್ಲುವುದು), ಅನಾಭೋಗ ನಿಕ್ಷೇಪ (ಆತುರತೆಯಿಲ್ಲದೆಯೂ ಚೆಲ್ಲುವುದು),

ದುಃಪ್ರಮೃಷ್ಟನಿಕ್ಷೇಪ (ದುಷ್ಟತನದಿಂದ ಇಲ್ಲವೆ ಎಚ್ಚರಗೇಡಿತನದಿಂದ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಇಡುವುದು), ಅಪ್ರತ್ಯವೇಕ್ಷಿತನಿಕ್ಷೇಪ (ಸ್ವಲ್ಪವೂ ನೋಡದೆ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಇಡುವುದು) ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳು. (೩). ಸಂಯೋಗಾಧಿಕರಣ - ಇದರಲ್ಲಿ ಉಪಕರಣಸಂಯೋಗ (ಪುಸ್ತಕಾದಿ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಕಾಯ್ದು ಹಿಂಭದಿಂದ ಒರೆಸುವುದು ಮುಂ.), ಭಕ್ತಪಾನ ಸಂಯೋಗ (ಅನ್ನಪಾನಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವಿಧದ ಅನ್ನಪಾನಗಳ ಬೆರೆಕೆ ಮಾಡುವುದು) ಎಂಬ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು. (೪). ನಿಸರ್ಗಾಧಿಕರಣ - ಇದರಲ್ಲಿ ಮನೋನಿಸರ್ಗ (ದುಷ್ಟತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೊಡಗಿಸುವುದು), ವಾಗ್ನಿಸರ್ಗ (ಅಭದ್ರವಚನ), ಕಾಯನಿಸರ್ಗ (ಅಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಶರೀರ ಚಲನವಲನ) ಎಂಬ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳು. ಈ ಮೇರೆಗೆ ಅಜೀವಾಸ್ತ್ರವಾಧಿಕರಣಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ ೧೧" (ಚೈನಧ. ೬೪) : ಅಜೀವಾಧಿಕರಣಾಸ್ತ್ರವ ಭೇದಗಳು ೧೧ : (೧) ನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣ . . . (೨) ನಿಕ್ಷೇಪಾಧಿಕರಣ (ಚೈನಧ. ೬೪). [ನಿಕ್ಷೇಪ+ಅಧಿಕರಣ]

ನಿಕ್ಷೇಪಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ನಿಧಿಯಾಗಿರಿಸು; ಹುಗಿದಿರಿಸು; ಅಡಗಿಸು: ರುದ್ರ ಮುಖದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಭುಜದಲ್ಲಿ . . . ಜಗವ ನಿಕ್ಷೇಪಿಸಿದ ಕುಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಯನಗಡತನು (ಬಸವ. ೫೩೩); ಸರ್ವಪ್ರಸೂನಗಳನಳ ಪೀರ್ವುದು ದಿಡೆದನುತಲಿದನೆ ನಿಕ್ಷೇಪಿಸಿದನೊ ಕರ್ವಿಲ್ಲನೆಂಬ ಬಗೆಯಿಂ ಬೇರ್ವದನೆ ದಿವ್ಯವಲ್ಲಿ ಮುಡಿವಾಳಂಗಳ್ (ಮಲ್ಲಕಾ. ೪-೫೧೦); ಗಾಳಿ ಮರೆಯಾಗಿದ್ದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಸವಾಗಲಿ ಪಕ್ಷವಾಗಲಿ ನಿಕ್ಷೇಪಿಸಿರಿಸಿ . . . ಸೇವಿಸಲು ಬಹುದಿವಸದ ಕ್ಷಯರೋಗ, ಶ್ವಾಸ . . . ಗುಣಮಕ್ಕು (ಸಕವೈ. ೨೫೫). ೨. ಸ್ಥಾಪಿಸು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರಿಸು: ಮನ ಭಾವ ಜ್ಞಾನ ನೋಟವ ತಂದು ಕರಸ್ತಲದಲ್ಲಿ ನಿಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಅಂತರಂಗ ಬಹಿರಂಗ ವೆಂದಜಾಯದೆ ಅನಿಮಿಷನಾಗಿಪ್ಪನು (ಅವತಂ. ೧೬೬-೭೫೪); ತನ್ನ ನಂಬಿದ ಸಜ್ಜನ ಸದ್ವಕ್ತರಲ್ಲಿಗೆ ಲಿಂಗವಾಗಿ ಗಮಿಸಿ ತಾ ಕಂಡ ಲಿಂಗಾಂಗ ವನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಕ್ಷೇಪಿಸಿ ತಾ ನಿರ್ಗಮನಿಯಾಗಿ ಸುಳಿಯಬಲ್ಲರೆ ಜಂಗಮಲಿಂಗವದು (ವಚಸಂ. ೧೮೬-೧೮೭). ೩. ಮಿಡಿಸಲಾಗಿರಿಸು; ಇಡುಗಂಟಾಗಿರಿಸು: ಈತಂ ತಟಾಕಮಂ ಕಟ್ಟಿದಂ ಸದ್ಗನವಾಕ್ಯತಮಂ ನಿಕ್ಷೇಪಿಸಿದಂ (ಚಿಬಿಫ. ೫೬-೧೭). [ನಿಕ್ಷೇಪ+ಇಸು]

ನಿಖಂಡಿತ (ಗು). ಕತ್ತರಿಸಿದ; ತುಂಡರಿಸಿದ: ಅತಿಶರೀರಭಕ್ತರುಗಳ ಮುರಿತುರ ನಿಖಂಡಿತ ಲವಂಗಪಲ್ಲವಮುಮೈರಾವತಕರಲೂನಸಲ್ಲಕೀ ಶಬಳಮುಮುಪ್ಪದಯಗಿರಿಯಿಂ ಸೋಗಯಿಸುವ ಪೂಜಣದನೆಗೆ ವಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೮ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಖರ 'ನಿಕರ' ನೋ.

ನಿಖರತೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿಶ್ಚಿತತೆ: ಒಂದೇ ಮಟ್ಟದ ಉತ್ತರ ಬರೆದಿದ್ದರೆ ಅಂಕಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ನಿಖರತೆ ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಬಹು ಕಷ್ಟ (ಚಿತ್ತದ. ೬೪೪).

[ನಿಖರ (<ನಿಕರ) + -ತೆ]

ನಿಖರ್ವ (ಗು). ೧. ಕುಳ್ಳಾದ; ಗಿಡ್ಡಾದ. (ನಾ). ೨. ಗಿಡ್ಡ; ಕುಳ್ಳ. ೩. [ಗಡೆತ] ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆ; ಅಂಕಗಳ ಶ್ರೇಣಿ ಹದಿನೆಂಟರ ವರೆಗೂ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಈ ಹದಿನೆಂಟು ಶ್ರೇಣಿಗಳು ಯಾವು ವೆಂದರೆ: ಏಳಂ . . . ಖರ್ವ, ನಿಖರ್ವ, ಮಹಾಪದ್ಮ, ಕಂಟ, ಸಮುದ್ರ, ಮಧ್ಯ, ಅಂತ್ಯ ಮತ್ತು ಪರಾರ್ಥ (ಪ್ರವಾಚ. ೧, ೬೫೭). 'ಮಹಾಖರ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಖಾ 'ನಿಕಾ' ನೋ.

ನಿಖಾತ (ಗು). ಹೂಳಿದ; ಹುಗಿದಿಟ್ಟು: 'ನಿಖಾತನಿಧಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಖಾತನಿಧಿ (ನಾ). ಹೂಳಿಟ್ಟ ದ್ರವ್ಯ; ಗುಪ್ತನಿಧಿ; ನಿಕ್ಷೇಪ: ೪೩. ರಾಜ್ಯದ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಮಂ. ೪೪. ನಿಖಾತನಿಧಿ (ಭಾಧಾಸ. ೨೯೧).

[ನಿಖಾತ+ನಿಧಿ]

ನಿಖಾರಿ, ನಿಕಾರ್ಯ, ನಿಕಾರಿ (ನಾ). ೧. -ನಿಕಾರವಟ್ಟು: ಕುಡು ಮುಡಿಯನೆಡಗೈಯೊಳೊಂದಿಸುತ ವರ ನಿಖಾರಿಯು ನಿಜಿಯು ರಭಸದ . . . ಗಮನದ ಭರದಿ ಕಿಜುಬೆಮರಡುತ ನಡೆಸರುತರ್ದಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೩೬). ನಿಕಾರ್ಯ: ೧. ತರಿಸಿದನು ನವಹೇಮಜುನಿಭಾಸುರದ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಲಲಿತಾಸ್ತರಣದಡಿಲುನಾಸಗಳ ನಿರ್ಮಳ ನಿಕಾರಗಳ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೫). ೨. ಸ್ವಚ್ಛತೆ; ಶುಭ್ರತೆ: 'ನಿಕಾರಿಸು' ಪರಾ. ನಿಕಾರಿ: ೧. ನವನಿಕಾರಿಯು ವಲ್ಲಿ ಸೀರೆಗಳಮಯವದ ರಕುತದಲಿ ತೋದವು ಜವನಳಿದು ಸಾರಥಿಗೆ ಸೊಡನೆ ರಥವ ಮರಳಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೭೫). [←ಹಿಂ. ಮರಾ. ನಿಖಾರ್]

ನಿಖಾಲಿ 'ನಿಕಾಲಿ' ನೋ.

ನಿಖಿಲ, ನಿಖಿಳ (ಗು). ಎಲ್ಲ; ಸಕಲ; ಸಮಸ್ತ: ನಿಖಿಲಜಪ್ರತಾಪ ನಿರ್ಜಿತನಿಖಿಲಭೀಮಸೇನಂ ಭೀಮಸೇನಂ ಕೌರವನಿಧಿಗ್ ವಂದು (ಗದಾಯು. ೩-೩೦ ಪ); ಮಂತ್ರಿಯುಂ ಸ್ವಪತಿಯುಂ ಬಗೆಗೊಂಡ ನುಕೂಲವೃತ್ತಿಯೊಳಂ ನೆಜೆದಿರೆ ಕೂಡುಗುಂ ನಿಖಿಲರಾಜ್ಯವಿಭೂತಿಗಳ್ (ಪಂಪತಂ. ೯೩-೨೨); ದಿನಕರಹಿಮಕರನಕ್ಷತ್ರ ನಿಖಿಲತಾರಾಗ್ರಹಂಗಳ ತ್ಯಾಗ್ರಹದಿಂ ಕನಕಮಹೀಧರಮಂ ನಿಜ್ಜನಿಜ್ಜ ಮೋರಂತೆ ಸಂತತಂ ಬಲ ವರ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೬೦); ಚಂದ್ರಮೌಳಪ್ರಮುಖನಿಖಿಲವಿದ್ದಿಜ್ಜ ನಂ ಮೆಚ್ಚಿ ರುದ್ರಾಂಕನೆ ಬೇಟ್ಟುಂ (ಜಗದ. ೧-೨೨); ಪ್ರೇಮವೆ ನಿಖಿಲ ಪೂಜೆಯಾಯ್ತು (ಪ್ರೀತಾಪಾ. ೧೭-೪೩೬). ನಿಖಿಳ: "ಸಮಮಖಿಳಂ ನಿಖಿಳಂ . . . ಸಮಗ್ರಮೆಂದಿವು ಸಮಸ್ತ ವಾಚಿಗಳಕ್ಕುಂ" (ವಸುತೋ. ೧೦೭-೫೭); ನಿಖಿಳಜಗಂಗಳೊಳಧಿಕನು ಮುಂಡಕೌರ್ಯನುಂ (ವರ್ಧಪ. ೧೫-೩೫); ನಿಖಿಳಸರೋರುಹಕುಟ್ಟಳಮುಖಲಗ್ನ ಮಯುಡಿಖಲೇಖಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪ. ೯-೧೦೪); ಕಮಲಾಸನನ ಹತ್ತಿರೆ ಕರೆದು ಮುನ್ನಿಸಿ ನಿಖಿಳ ನಿರ್ಜರ ಜನವ ಸಂತೈಸಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೧). [ಸಂ.]

ನಿಖಿಲಜನ (ನಾ). ಸಮಸ್ತ ಜನ: ಎಲ್ಲಾ ಜನ: ಹರುಷದ ತರದಿ ಯೊಳಗೊಲಾಡುತಿಮ್ಮದು ನಿಖಿಲಜನ ನಲಿದು (ಕಾಕಾ. ೪೪-೫೫).

[ನಿಖಿಲ+ಜನ]

ನಿಖಿಲಸಮತೆ (ನಾ). [ಚೈನ] ತೀವ್ರೋಪವಾಸ, ದಾನವ್ರತ, ನಿಖಿಲಸಮತೆ ಮತ್ತು ಸಂನ್ಯಾಸವ್ರಜನಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಶಿಕ್ಷಾವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೨ ಸರ್ವಜೀವಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಎಣಿಸದೆ ಸಮಾನಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ: ತೀವ್ರೋಪ ವಾಸವುಂ ದಾನವ್ರತಮುಂ ನಿಖಿಲಸಮತೆಯುಂ ಸನ್ಯಾಸವ್ರಜನಮು ಮೆಂಬಿವು ಶಿಕ್ಷಾವ್ರತವಿದು ನಾಲ್ಕುತೆಜನನೂನಾಗಮದೊಳ್ (ಕಾಂಕಿಪ. ೧-೯೦). [ಸಂ. ನಿಖಿಲಸಮತಾ]

ನಿಖಿಳ 'ನಿಖಿಲ' ನೋ.

ನಿಖಿಳಪರಿವಾರ (ನಾ). ಸಕಲ ಪರಿವಾರ, -ಪರಿಜನ: ಕರ್ಣ ನೀನೇ ಮರಳಿ ಸೇನೆಯ ರಕ್ಷಿಸೆಂದುದು ನಿಖಿಳಪರಿವಾರ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೬೦. ೧೬-೨೦). [ನಿಖಿಳ (=ನಿಖಿಲ)+ಪರಿವಾರ]

ನಿಖಿಳಭುವನ (ನಾ). ಸಮಸ್ತ ಲೋಕ: ಈತ ನರಮುನಿ ನಿಖಿಳ ಭುವನಖ್ಯಾತ ನಾರಾಯಣನಲ್ಯೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೬೪).

[ನಿಖಿಳ (=ನಿಖಿಲ)+ಭುವನ]

ನಿಖಿಳ (ನಾ). "ಪರಿಪೂರ್ಣ" (ಪ್ರಭುರೇ. ೪೩:೩) : ಅಖಿಲ ಪರಣಮು
ನೋಡಬಹುದಾದುದೋಲಾಡುತ್ತಿರ್ದಳು ನಿಖಿಳ ಸದ್ಯೋನ್ಮುಕ್ತ
ಮುಕ್ತಾಯಗಳು ಜಗಮಯಾ (ಪ್ರಭುರೇ. ೧೨-೨೬). [ಸಂ. ನಿಖಿಲಾ]
ನಿಖಿಳೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಸಮಸ್ತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು; ಇಂದ್ರಿಯ
ಸಮೂಹ : ನಿಖಿಳೇಂದ್ರಿಯ ರೋಚಕ ದಿಗಿಯ ಬೇಗೆಯ ಬೇಸಹಾಸ
ದಿಸುಗುದಿಯ ಸುಯ್ಯನರಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೨೧-೧೫).

[ನಿಖಿಳ (= ನಿಖಿಲ) + ಇಂದ್ರಿಯ]

ನಿಗ, (ನಾ). ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ
ಶಬ್ದ.

ನಿಗನಿಗ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಕೆಂಡ ನಿಗನಿಗ ಎನ್ನುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

ನಿಗನಿಗ ಉರಿ - ಚನ್ನಾಗಿ ಉರಿ : ಬಲಗೆ ತರಗು ತುಂಬು, ನಿಗನಿಗ
ಉರಿಯಲಿ (ರೂಢಿ).

ನಿಗ್ಗ, 'ನಿಗಾ' ನೋ.

ನಿಗಂಟು (ನಾ). = ನಿಘಂಟು ೧ : "ನಿಗಂಟು - ನಿಘಂಟು = ಅರ್ಥ
ಕೋಶ" (ತದ್ಭ. ೨೨); ನಿಘಂಟು - ನಿಗಂಟು; ಸಂಘ - ಸಂಗ
(ತಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋಗ). [**ಸಂ. ನಿಘಂಟು**]

ನಿಗಂಶ 'ನಿಗ್ಗಂಥ' ನೋ.

ನಿಗಂಶಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ : ಈ ಶ್ರವಣ ಶ್ರವಣಯುರನ್ನು
ಜೈನಗ್ರಂಥಗಳು 'ನಿಗಂಶಿ', 'ನಿಗಂಶೀ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತವೆ (ತೀರ್ಥಕ.
೧೦೮). [**ಪ್ರಾ. ನಿಗಂಶೀ. / ಸಂ. ನಿಗ್ರಂಥೀ**]

ನಿಗಚು 'ನಿಮಿಚು' ನೋ.

ನಿಗತಣಿ (ನಾ). ಬಿಗಿಯಾಗಿರುವುದು; ಬಿಗಿರುವುದು : ನಿಗತಣಿ
ಬೇಡಲಿ ಮಕರಂದ ಸ್ವಪನೋಳು ಪಗತಣಿ ಸಲ್ಲದು ತಂಗಿ ನಿಗತಣಿ ಪಗತಣಿ
ನಟನಿಗನುರೋಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವಿಲ್ಲ ಮೆಚೆಯುವು (ಭರಣ. ೯-೯೬).

[← ಮರಾ. ನಿಗಟಣಿ = ಬಂಧಿಸು]

ನಿಗಡ (ಗು). ೧. ಸಂಕೋಲೆ ಹಾಕಿದ; ಸರಪಳಿಯಿಂದ ಬಂಧಿಸಿದ.

೨. ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ; ಬಿಗಿಯಾದ : 'ನಿಗಡಬದ್ಧ' ಪರಾ. (ನಾ).

೩. (ಅನೆಯ ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ) ಸಂಕೋಲೆ; ಸರಪಳಿ :
ನಿಗಡಂ [ಪಾಣಂ. ನಿಗಳಂ, ವಿಗಡಂ] ಗೋಕರ್ನನೋಳ್ ವಿಗ್ರಹಮೊದವಿದ
ವಾದಂಗಳೋಳ್ . . . ತಲ್ಲಣವುದಮೆಯೊಳುಂಟಿಲ್ಲ ಬೇಜಾಲ್ವ ನಾಡೋಳ್
(ಅನಂ. ೧-೪೫); (ಸೂಕ್ತ. ೪-೨೬ ನೋ.). ೪. ಬಂಧನ; ಸೆರೆ.

[ಸಂ.]

ನಿಗಡನಿರುದ್ಧ (ಗು). ೧. = ನಿಗಡಬದ್ಧ ೧. (ನಾ). ೨. ಬಂಧಿತನಾದ
ವನು : ನಿಗಡನಿರುದ್ಧನಂ ತನಯೋಕವಿಲಾಸಿಯನುಗ್ರಸೇನನಂ
ನಗಧರನೋಲ್ಮ ಸಂತಪಿಸೆ (ಜಗದ. ೬-೧೦೫). [ಸಂ.]

ನಿಗಡನಿರೋಧ (ನಾ). ಸರಪಳಿಯ ಬಂಧನ, — ಸೆರೆ : ಅನ್ನಿಗ
ವಿಾತನನುಜಿ ಬಲ್ಲಿನ್ನಿಗಡನಿರೋಧದಲ್ಲಿ ಕುಳಿರಿಸಿ (ದಶಕು. ೪-೧೪೪);
ದೀದಿದೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಗಡನಿರೋಧಮದಗಜತೆಯ ಬೃಂಹಿತನಾದದಲಿ ಕಳ
ಕಳತನತ್ತಿಮದಾಗಳು ತುರವು (ಪ್ರಭುರೇ. ೬-೫). 'ನಿಗಳನಿರೋಧ'
ಪರಾ. [ನಿಗಡ + ನಿರೋಧ]

ನಿಗಡಬಂಧನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದಂಡನೆ; ಸರಪಳಿ ಹಾಕಿ
ಬಂಧಿಸುವಿಕೆ : ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆಯಾದರೂ ನಿಗಡಬಂಧನವೇ
ದಂಡನೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಥದ. ೧೧, ೬೦೨); ಆ ಬಾಲಕರ ಮೇಲೆ
ರಾಜಾಸುಗ್ರಹವಾದರೆ ಭಾಗಣ್ಣನ ಬಲಮೆಯಿಂದ ಅವರು ದೊಡ್ಡ
ಪದವಿಗೇರುವರೆಂದು ಅಸಹಯಿಯಿಂದ ಪೂವರಿಗೂ ನಿಗಡಬಂಧನ
ಮಾಡಿಸಿದರು (ಕಥದ. ೧೧, ೪೬೨). [ನಿಗಡ + ಬಂಧನ]

ನಿಗಡಬದ್ಧ (ಗು). ೧. ಸರಪಳಿಯಿಂದ ಬಿಗಿದ, — ಬಂಧಿಸಿದ.

೨. ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ; ತೊಡಕಿನ : ಆ ನಿಗಡಬದ್ಧ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೊಳು
ಆಕೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡಿ . . . ತನ್ನ ಅಪರಾಧವನ್ನು
ತೊಳೆದುಕೊಂಡಳು (ಬಾಗಲ. ೨೯೪). [ಸಂ.]

ನಿಗಡಿ (ಗು). ೧. ಸಂಕೋಲೆ ಹಾಕಿದ; ಸರಪಳಿ ಹಾಕಿದ.
೨. ಬಂಧಿತವಾದ; ಬಂಧಿಸಿದ : ಕರ್ನಾಟಕದಂತೆಯೇ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರವೂ
. . . ಜನ್ಮಾಂತರಸ್ನೇಹದಿಂದ ನಿಗಡಿತವಾದ ನರನಾರಿಗಳಿಂದ
. . . ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆ (ಮಹಾ. ೬); ಕೆರಳುನೊಡಿಬ್ಬ
ಸನಿದನರಿತಿಯನು ಶೋಕನಿಗಡಿತ ಪಥಿಕನು (ಗಾಥಾ. ೧೨೫-೧೦೦).

[ಸಂ.]

ನಿಗತಂದಿವಿ (ಕ್ರಿ). (?) : ಭೃಗುಮತದೊಳಾದ ಪರಣತಿ ಪೊಗಳ
ಲೈವಂಗಳಮಂದಿ ನೆಟ್ಟನೆ ಚಟ್ಟಿಂ ಕ್ರಿಗುಣಿಸುವ ತಿರಿಗಿ ಪಾಯಿಪ
ನಿಗತಂದಿವಿದೆಯೊಳಾದಿಗ್ರಹಂ ಮಿಗುವಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು.
೧೯೬-೬೩ : 1160). [? + ತಂದಿ]

ನಿಗದ (ನಾ). ೧. ಕಂಠಪಾಠ ಮಾಡಿ ಹೇಳುವುದು; ಉರು
ಹೊಡೆದು ಹೇಳುವುದು. ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವ (ಹೋಮದ)
ಮಂತ್ರ, — ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಘೋಷಣೆ. ೩. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳು
ವಿಕೆ, — ಹೇಳುವುದು : "ನಿಗದಾಃ, ನಿಗದಾಃ — ೨ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ
ನುಡಿಯುವಿಕೆ, ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಹೇಳುವಿಕೆ" (ನಿಧಾಂ. ೩೫೯). ೪.
ಭಾಷಣ : 'ನಿಗದಿತ', 'ನಿಗದಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಗದಿ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಯ; ನಿರ್ಣಯ; ಗೊತ್ತುಮಾಡು : ನಾವು
ನಿಗದಿ ಮೇಲೆ ಹಣಾ ಕೊಟ್ಟು ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧); ಎಲ್ಲಾ
ಪ್ರಾಂತಗಳೂ ನಿಗದಿಯಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚನ್ನವನ್ನು ಟಂಕಸಾಲಿಗೆ ತರಬೇಕು
(ಪ್ರವಾ. ೧೧, ೧೫೬); ನಿಗದಿಯಾದ ಶುಲ್ಕವನ್ನು (ಫೀ) ಕೊಡಬೇಕೆನ್ನಿ
(ಗಲಿಪ್ರ. ೬೦); ನಿಗದಿಯಾದ ಹಣವನ್ನು ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ತಂದು ಕೊಡುತ್ತಿ
ದ್ದರು (ಕಥದ. ೧೨೯); ನಿಗದಿ ಇದ್ದವರಿಗೆ ಪೊಗದಿ ಇದ್ದೀತೇ ? (ಗಾಡ).

ನಿಗದಿ ಮಾಡು = ನಿಶ್ಚಯಿಸು ; ಗೊತ್ತುಮಾಡು : ಸಕಲರೂ
ನಿಗದಿ ಮಾಡಿದ ವಿವರ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೯೬-೮೧; 1402 ?); ಸಂಬಳ
ವನ್ನು ನಿಗದಿ ಮಾಡಿದ (ಪ್ರವಾ. ೧೧, ೨೬೬); ಜನರಿಂದ ಎಷ್ಟು ತೆರಿಗೆ
ವಸೂಲು ಮಾಡಬೇಕೋ ಅಷ್ಟನ್ನು ನೋದಲೇ ನಿಗದಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ
(ಪ್ರವಾ. ೯೧). [?]

ನಿಗದಿತ (ಗು). ೧. ಹೇಳಿದ; ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ : ನಿಗದಿತ ಕಾವ್ಯೋಕ್ತಿ
ಗಳೊಳ್ ನೆಗಬ್ಬುವ ಮಾರ್ಗಗಳಂತೆ ಮೆರೆಡುತ್ತಿಗಳು (ಕವಿರಾ. ೨-೫).

(ನಾ). ೨. ಮಾತು; ಭಾಷಣ. [ಸಂ.]

ನಿಗದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು ? ನುಡಿ : ಮಿಗೆ ಕನ್ನಡಗಟ್ಟುಗಳೊಳಗಣತ
ಗುಣಗದ್ಯಪದ್ಯಸಮ್ಮಿಶ್ರಿತಮಂ ನಿಗದಿಸುವರ್ ಗದ್ಯಕಥಾಪ್ರಗೀತಿಯಂ
ತಟ್ಟುರಂತನಾಚಾರ್ಯರ್ಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೨೬); ಅಂಕ ಮ ದಾದಿ
ಪುರೋಂತ ವಿಟಂಕಂಗಳೊಳಗಟ್ಟುವಂ ನಿಗದಿಸುವರ್ (ಪ್ರಸ್ತುತೋ.
೧೬೦-೬೬); ಮಿಗೆ ಕಳ್ಳರಿನಪ್ಪ ಬಾಧೆಯಂ ನಿಗದಿಪಡಿಸುವಿಧಿಯಂ
ಫಲಾಫಲಮಂ ಬುಧರೊಲ್ಲು ಬಣ್ಣ ಸಲ್ (ಜಟ್ಟನು. ೬-೧೬೯);
ನಿಗಮಾಗಮ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ಸಮಾಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳ್ ನಿಗದಿಸುಗುಂ ನಿಶ್ಚಯಮಂ
(ನೀತಿಮಂ. ೧೧, ೨೫೦). [ನಿಗದ + ಇಸು]

ನಿಗನಿಗನೆ (ಅ). ನಿಗನಿಗ ಎಂದು ಹೊಳೆಯುತ್ತ : ಮೃಗಲಕ್ಷ್ಯಸಾಮ್ಯ
ಮೊಗದಿಂ ಮೃಗಸನ್ನಿಭನಯನದಿಂದ ಪೊಸವೊಂಗಳ್ ನಿಗನಿಗನೆ ಮಿಂಚಿ
ಮುಂಜುತಲೊಗೆತರೆ ನಿಜತೆಗೆ ಕಂಡ ಕನಸಂ ಪೆಲ್ಲಳ್ (ಮಲ್ಲಾ.
೬-೧೧೫). [← ನಿಗ, + -ಅನೆ]

ನಿಗನಿಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಳೆ ; ಪ್ರಜ್ವಲಿಸು ; ಪ್ರಕಾಶಿಸು : ನಿಗನಿಗಿಸು
ಪೊಂಬೊಡೆ ಜಾನುಗಳ ಜಂಘಾವಿಭ್ರಮವನಾಗಣಿಸಬಲ್ಲವರು
(ಅನಂಕ. ೧-೩-೩೫) ; ನಿಗನಿಗಿಸು ಗೋಪುರಪುರದ್ವಾರಗಳ ವರ್ಣಮಂಕರ
ಕೋರಣಮಂಗಳಪ್ರಭೆಯಂ ವಿಡಾಯಿಸುತಿರ್ದನೆಲ್ಲೆಡೆಯ (ಅನಂಕ. ೩-೨೫-೩). [\leq ನಿಗ, + -ಇಸು,]

ನಿಗಮ (ನಾ). ೧. ವೇದ ; ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಮೂಹ : "ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯಂ
ನಿಗಮಮಂಟು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೨-೧೦) ; ನಿಗಮಂಗಳ ವಿಷ್ಣು
ವಿಂಚಗಳಾಯದ ತಿವನನುಪೊಡೆನ್ನಳವೆ (ಗಂಕ. ೫-೪೯) ; ಹೊಲಬು
ಗೊಡಿಸಿದನೊಳನಿಗಮಂಗಳನು ತನ್ನಣ್ಣೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೧೪) ;
ನಿಗಮಂಗಳಿಗೆ ಕಾಲಾಂತವೆ ಭವತ್ಯಾದಾಬ್ಬ ಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೪೧) ;
ಮುಗುದಯೇ ಕೃತಿಗೇಳೆ ನಿಗಮದೊಳೊಗದ ನೇಮಂಗಳ ತಿವೀ ಜಗದ
ಪಾವನೆಯರೆನಿಸರು (ಹರಿಬ. ೧-೫೬) ; ನಿಗಮ ಸತ್ಯಲೆಕಾವ್ಯಗಳ ಗವಾಕ್ಷ
ಗಳಂ ಗಗನದೊಳನಂತದರ್ಶನದ ಮುಕ್ತಿಯನೊಂದು (ಮಂಕು. ೪೬೦) ;
ನಿಗಮಗಳು ಉತ್ತರಭಾರತದ ಮಡಿಲಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವುಗಳಾದರೆ ಅಗಮಗಳು
ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವು (ಭಾರತ. ೩೯೬). ೨. ವೇದ
ಗಳಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದುದು ; ವೇದವಾಕ್ಯ. ೩. ವೇದಗಳನ್ನು ಅರ್ಥ
ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು, ವಿವರಣಾತ್ಮಕ ಹಾಗೂ ಸಹಾಯಕವಾದ
ನಿರುಕ್ತ, ಮೀಮಾಂಸೆ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥ. ೪. ನಿಶ್ಚಯ ;
ನಿಶ್ಚಿತ ; ಭರವಸೆ. ೫. ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರ ಅಥವಾ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರ.
೬. ವ್ಯಾಪಾರ ; ಮಾರಾಟ. ೭. ಅಂಗಡಿಬೀದಿ ; ಮಾರುಕಟ್ಟೆ ;
ಸಂತೆ. ೮. ವ್ಯಾಪಾರ ; ವರ್ತಕ. ೯. ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ ಗುಂಪು ;
ವರ್ತಕರತಂಡ. ೧೦. ದಾರಿ ; ಮಾರ್ಗ : "ಅಧ್ಯಾ . . . ಪದ್ಯಾ,
ನಿಗಮಃ—ಈ ೧೩ ಬಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೩-೧೦೫). ೧೧. ನಗರ ;
ಪಟ್ಟಣ : "ನಗರ ಪುಟಭೇದನಂ ಪೂಜೆ ಪುರಂ ಪತ್ತನಂ ನಿಗಮಂ
ಪುರಂ ಪ್ರಜಾಸ್ಥಾನಮಾದುರ್ಗಮೇನೆ ನಗರಮೇನೆ ಪಟ್ಟಣಂ" (ಮಂಕರಾ. ೫೬-೩) ; ಅನೇಕ ನಗರನಿಗಮ . . . ಸಂಪಾಪನಿಚಯನಿಚಿತಮಂ . . .
ಎನಿಸಿದ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರದ ಮಧ್ಯದೊಳು ಮಧ್ಯದೇಶಮಂಟು (ಜಗದಿ. ೨-೧೪) ; ತನಕು ಪದಪಾಂಸುವಿಂ ಗ್ರಾಮನಗರ . . . ನಿಗಮಪತ್ತನತತಿ
ಪಾವನಮಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಿ ಮೌನಪ್ರವಿಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೪-೧೪) ; ಅಪನು
ಬಿಂದುದು ಯಾವ ಗ್ರಾಮ ನಿಗಮ ನಗರಗಳಿಂದ ? (ಬುದ್ಧ. ೮೦) ;
ನಿಗಮಗಳೆಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆದ ವ್ಯಾಪಾರಪ್ರಧಾನವಾದ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ
(ಭಾಷ್ಯ. ೧೯೫). ೧೨. ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆಯ ಹೆಸರನ್ನು
ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೇಳುವುದು ; ಸ್ತೋತ್ರ. ೧೩. ದೃಢಸಂಕಲ್ಪ ;
ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ. ೧೪. ಹೊಂದುವುದು ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ. ೧೫. ಭಂದಸ್ಸು ;
ಭಂದಶಾಸ್ತ್ರ. ೧೬. (ಒಂದು ವ್ಯಕ್ತಿಯಂತೆ ಕಾರ್ಯ
ನಡೆಸಲು ಅಧಿಕಾರ ಪಡೆದ) ಸಂಸ್ಥೆ : "ನಿಗಮ - ಕಾರ್ಪೊರೇಷನ್"
(Corporation. ಪತ್ರಿಕೆ. ೨೫). ೧೭. [ವ್ಯಾಕ] ಶಬ್ದದ ಪ್ರಕೃತಿ.
೧೮. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಅನುಮಾನ ; ಊಹೆ : "ನಿಗಮ (ಅನುಮಾನ)"
(Deduction. ಪಾಂನಿ. ೨೭).

ನಿಗಮಾಗಮ—ವೇದ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರ : ಅ ಮಾಧನಂ . . .
ವಿಜಯಂಗೈದನಾ ಮಧ್ಯಮಾರ್ಗದೊಳೊಂದುದು ಮಹಾಜನಂ ತಾಮರಸ
ನೇತ್ರನಂ ತಮತಮಾಗಿ ನುತಿಸಿದರ್ಥನಾಗಮೋಕ್ತಿಯಿಂದ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧-೧೩). [ಸಂ.]

ನಿಗಮಕರ (ನಾ). ಪೌರಸಂಸ್ಥೆಯು ವಿಧಿಸುವ ತೆರಿಗೆ, — ಸುಂಕ :
"ಪರಮಾನದ ಮೇಲಿನ ಕರಗಳು" ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ನಿಗಮಕರವು ಸೇರ
ತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಭಾಷಾ. ೧೫೪). [ನಿಗಮ + ಕರ,]

ನಿಗಮಗೋಚರ (ನಾ). ವೇದಗಳಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವವನು ;
ದೇವರು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ನೀನೇ ದಯಾಳೋ ನಿಮಲಚಿತ್ತ
ಗೋವಿಂದ ನಿಗಮಗೋಚರ ಮುಕುಂದ (ಪುರಂದ. ೧-೫೪ ಪಲ್ಲವಿ).

[ನಿಗಮ + ಗೋಚರ]

ನಿಗಮಚೋರ (ನಾ). ವೇದಗಳನ್ನು ಕದ್ದವನು ; ಹಯಗ್ರೀವ
ನೆಂಬ ರಕ್ಕಸ : ನಿಗಮಚೋರನ ಕೊಂದು ನೀರೊಳು ಮುಳುಗಾಡಿ
ನಗವ ಬಿಸ್ತಲಿ ಪೊತ್ತು ಸುರರಿಗಮ್ಮತವನಿತ್ತು . . . ಜಗದೊಳುದ್ದಂಡ
ಬಾಹುಕನಾದ ದೇವನಾ (ಕರ್ನಾಕ. ೨೮೧).

[ನಿಗಮ + ಚೋರ]

ನಿಗಮತತಿ (ನಾ). ವೇದಗಳ ಗುಂಪು, — ಸಮೂಹ : ನಿಗಮತತಿ
ನುತಿಪಾತ್ರ ನಿಖಿಲಮುನಿನಚೈತ್ರ . . . ಪಾಲಿಪುರು (ಪ್ರೌಢ. ೪-೧) ;
ಕಬಾಕ್ಷವಿತ್ತನು ನಿಗಮತತಿಪುಲಿಯ (ಗಗತಾ. ೨-೧).

[ನಿಗಮ + ತತಿ]

ನಿಗಮತುರಗೆ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳನ್ನು ತನ್ನ ರಥಕ್ಕೆ
ಕುದುರೆಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು ; ತ್ರಿಪುರಸಂಹಾರಿಯಾದ
ಶಿವ : ನಿಗಮತುರಗೆಪಾಪನಮೂಲದಾವಾ ಮೃಗಪಾಣಿ ಮೃತ್ಯುಂಜಯ
ಜಯ ಸುಪ್ರಭಾಪ (ವಿವಾಕ. ೬-೧). [ನಿಗಮ + ತುರಗೆ]

ನಿಗಮನ (ನಾ). ೧. ವೇದಗಳಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ವಾಕ್ಯ ; ವೇದ
ವಾಕ್ಯ. ೨. ಒಳಹೊಗುವಿಕೆ ; ಪ್ರವೇಶ. ೩. ಸಿದ್ಧಾಂತ ;
ನಿರ್ಣಯ : ತತ್ವಗಳ ನಿಗಮನವು ತರ್ಕಬದ್ಧವಾದದ್ದು (ತತ್ತ್ವಶಾ. ೨೬೩). ೪. [ನ್ಯಾಯ] ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ
ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ, ಹೇತು, ಉದಾಹರಣ, ಉಪನಯ ಮತ್ತು ನಿಗಮನ
ಗಳೆಂಬ ಐದು ನ್ಯಾಯವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಕಾರಣಪೂರ್ವಕ
ಉದನ ; ನಿಗಮನ" (Deduction. ಇಂಕನ) ; ಪರಾರ್ಥಾನುಮಾನವು
ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ, ಹೇತು, ಉದಾಹರಣ, ಉಪನಯ, ನಿಗಮನ ಎಂಬ ಐದು
ಅಂಗವುಳ್ಳದ್ದು (ಭಾಷ್ಯ. ೨೬೩) ; ನ್ಯಾಯವಾಕ್ಯಗಳಾದ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ,
ಹೇತುಉದಾಹರಣೋಪನಯನಿಗಮನಗಳಲ್ಲಿ ಐದೂ ಅವಶ್ಯಕವಿಲ್ಲ
(ಒಂದನಾ. ೨೦೨). [ಸಂ.]

ನಿಗಮನಿಧಾನ (ನಾ). ವೇದಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಒಳಗೊಂಡವನು ;
ಈತನಾಕ್ಕೆ ಬಂದವನು . . . ಎಂದರೆ ಬೆಸಗೊಳಲು ಈತನೇಗೇರೇ ಜೇಯ
ಸಮಾ ಯಾತುಧಾನಶಿರಃಪ್ರಧಾನಸುನೀತಿನಿಗಮನಿಧಾನ ಸತ್ಯನಿಧಾನ
ನಿವನಂದ (ಕೊರಾ. ೬-೧೯-೨೧). [ನಿಗಮ + ನಿಧಾನ]

ನಿಗಮನುತ (ನಾ). ವೇದಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿಕೊಂಡವನು, —
ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಂಡವನು ; ಕರಣ ನಿಷ್ಕಂಕಲ್ಪ ನಿಷ್ಕಾನಂದ ನಿಗಮನುತ
(ಗಗತಾ. ೧-೪೩). [ನಿಗಮ + ನುತ]

ನಿಗಮಪೂತ (ಗು). ವೇದಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧಿ
ಗೊಂಡ : ಕಮಲಜನ ಹೋಲುವೆಯ ಧಾರುಣಿಯಮರಕದಲಿ ನಿಗಮ
ಪೂತೋತ್ತಮ ಸುಪಾರಿಗಳಿಳಿದವನನ್ನಿಭನ ಮಸ್ತಕಕೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೩೧).
[ನಿಗಮ + ಪೂತ]

ನಿಗಮಮಂತ್ರೋಚ್ಚರಣೆ (ನಾ). ವೇದಮಂತ್ರಗಳ ಉಚ್ಚಾರಣೆ ;
ವೇದಘೋಷ : ನಿಗಮಮಂತ್ರೋಚ್ಚರಣೆಯಲಿ ಪೂರ್ಣಾಹುತಿಗೆ
ತನ್ನೊಡಲನೊಪ್ಪಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೨೨).

[ನಿಗಮ + ಮಂತ್ರ + ಉಚ್ಚರಣೆ]

ನಿಗಮಮಸ್ತಕ (ನಾ). ವೇದಗಳ ತುದಿ, — ಕೊನೆಯ ಭಾಗ ;
ಉಪನಿಷತ್ತು ; ವೇದಾಂತ : ನಿಗಮಮಸ್ತಕದರ್ಥವೇದಿಗಳುಳ್ಳವಾತ್ಮ
ವಿಚಾರಿಗಳ ಸೋಗಯಪಪ್ಪವಿಧೋರುಯೋಗಸರಾಯಣರ್ . . .

ಸೋಗದೆ ಸುಂದರರಾಜನಂ ಸಲೆ ಸಾಡುತೊಪ್ಪಿ ದರಾಗಳುಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೧೦-೬). [ನಿಗಮ + ಮಸ್ತಕ]

ನಿಗಮರಾಜಿ (ನಾ). = ನಿಗಮತತಿ : ನಿಗಮರಾಜಿವಿರಾಜಿತವಾಚಿ . . . ಭಗವಾತುರಭಾಸ್ವರ ಸಜ್ಜ ಬಾಪ್ರಗುಣಪಾವನ ಪಾಲಯ ಮಾಂ ಹರಾ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೨-೧೪-೫೬). [ನಿಗಮ + ರಾಜಿ]

ನಿಗಮಲಿಖಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲಿಖಿ : ಗಗನಲಿಖಿ ಭೂಮಲಿಖಿ ಜಲಲಿಖಿ ಓಶಾಚಲಿಖಿ ಮಗಲಿಖಿ ಕದಂಬಲಿಖಿ ಕಾಕಲಿಖಿ ಕಪುಪಲಿಖಿ ನೆಗಮಲಿಖಿ ನೀಲಲಿಖಿ ಬಿಂದುಲಿಖಿ ಚಕ್ರಲಿಖಿ ಲೇಖಲಿಖಿ ದರ್ಪಣಲಿಖಿ ಮೃಗಲಿಖಿ ಪ್ರಬಂಧಲಿಖಿ ರಗಣಲಿಖಿ ಶೈಲಲಿಖಿ ದೇವಲಿಖಿ ನಂದಿಲಿಖಿ ಈ ಅಗಣಿತ ಲಿಖಿ ಗಳಿ ನೋಡಲಜಾಯದೆ ಬಿಜ್ಜ ಕರಾಯನ ಸಭೆಯೊಳು ಕಳವಳಗೊಳು ತಿದ್ದರು ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳೆಲ್ಲಾ (ಭಾಸ್ವರ. ೬೬-೫); IP ಈ ಲಿಖಿಗಳೆಲ್ಲವು ನಿಶ್ಚಯ ವಾಗಿ ಇವೆಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರ ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

[ನಿಗಮ? + ಲಿಖಿ]

ನಿಗಮವಂದ್ಯ (ನಾ). ವೇದಗಳಿಂದ ವಂದಿತನಾದವನು, — ನಮಸ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡವನು : ನಿಗಮವಂದ್ಯನೆ ನಿತ್ಯಸಂತುಷ್ಟ . . . ಶರಣು (ಶಾಂತಿ. ೨೬-೫೬); ನಿಗಮವಂದ್ಯನು ಕಂಡನುರಿಯೊಳಗಿದ್ ಮೈಥಿಲಿಯ (ಶಾಂತಿ. ೪೩-೩೪). [ನಿಗಮ + ವಂದ್ಯ]

ನಿಗಮವಿದೂರ (ನಾ). ವೇದಗಳಿಗೂ ನಿಲುಕದವನು ; ವೇದ ಗಳಿಗೂ ವರ್ಣಿಸಲಸಾಧ್ಯನಾದವನು, — ಅನಿರ್ವಚನೀಯನಾದ ವನು ; ವೇದಾತೀತನಾದವನು : ಲಲಿತವಿಹಾರ ನಿಗಮವಿದೂರ ಸುಖ ಸಾಕಾರ ಗತವಾರ . . . ಸಲಹಬೇಕೆಂದ (ಉನ್ಯಾಭಿ. ೩-೪೬).

[ನಿಗಮ + ವಿದೂರ]

ನಿಗಮವೇದ್ಯ (ನಾ). ವೇದಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವವನು ; ವೇದ ವೇದ್ಯ ; ವೇದಗಳು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಪರವಸ್ತು, — ಪರಮಾತ್ಮ : ನಿಗಮವೇದ್ಯನ ಭಜನೆಯುಡು ಪುರದಾ ಜೈನರುಗಳೆಲ್ಲ ಬಂದು . . . ನಿನ್ನಂಗನೆಯುಕಂದೆಮ್ಮೆ ಜೈನಕುಲಕಳವೆಂದೆನೆ (ಪ್ರಾಥಮ. ೧೨-೧೬).

[ನಿಗಮ + ವೇದ್ಯ]

ನಿಗಮತಿರ (ನಾ). = ನಿಗಮಮಸ್ತಕ : ಸ್ವಾನುಭವ ಸಂಸಿದ್ಧ ನಿಜವಿಜ್ಞಾನ ದೀಪವೆನಿಸ್ತ ನಿಗಮತಿರೋನಿಘಾಂತರಹಸ್ತ ವೇದಪುರಾಣಸಂಹಿತೆಯ . . . ಕರುಣಿಸಿದಾ ನಿಖರಮುನಿವಂದ್ಯ ಶುಕಮುನಿಚರಣ ಶರಣೆಂದ (ನಿಭಾತ. ೧-೨-೩೦); ನಿಗಮತಿರಗಳಿಗಂದದಾವನಿ ಭಗವಾತಯತ ರೂಪನಾಗಿಯ ಬಗೆಗೋಚರನಾಗಿ (ಗಗನಾ. ೧೪-೧). [ನಿಗಮ + ತಿರ್ಮ]

ನಿಗಮಸ್ತೋಮ (ನಾ). = ನಿಗಮತತಿ : ನಿಗಮಸ್ತೋಮದ ನಿಲಯಂ ನಿಗಮಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ಬೀಡು ನಿಗಮಂ ನಿತ್ಯಂ ನಿಗಮಸ್ತೋಮದ ಸೌಖ್ಯಂ ನಿಗಮಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ಲೋಕನಾಥಂ ಮುಖ್ಯಂ (ಪದ್ಮಾ. ೧-೬೩).

[ನಿಗಮ + ಸ್ತೋಮ]

ನಿಗಮಾಂತ (ನಾ). ವೇದಾಂತ ; ಉಪನಿಷತ್ತು : ನಿಗಮಾಂತಾಭೇದ್ಯ ಸಮ್ರೂಪ ಚಿದ್ಭ್ಯೂಮಾಕಾರ . . . ನಿಷ್ಕಾಮಪ್ರೇಮ ಮಹೇಶ ರಕ್ಷಿಸೊಲವಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೩೯). [ನಿಗಮ + ಅಂತ]

ನಿಗಮಾತೀತ (ನಾ). ೧. ವೇದಗಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದುದು ; ವೇದ ಗಳನ್ನು ವಿಾರಿದುದು : ಇಂತೀ ಶರಣನ ಮಹಿಮೆಯನಂತೆಂತೆಂದುಸಿರ ಲಕವೆ ನಿಗಮಾತೀತಂ (ಪದ್ಮಾ. ೫-೫೦). ೨. ವೇದಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯ ಲಾಗದವನು ; ವೇದಾತೀತ : ಅಲಿಸು ಪುನೀತ ನಿಗಮಾತೀತ ಮನ್ಮಥ ಭೂಲೋಕದೊಳು ಭಕ್ತಿ ಮಸುಳಿಸಿತು ದೇವ ಕರುಣಾಲೋ ಕನಂಗಿಯು ಶಿವಮತವ ಪೆಚ್ಚಿಸುವದೆಂದು ಮುನಿ ಬಿನ್ನೈಸಲು (ಪ್ರಾಥಮ. ೨-೩). [ನಿಗಮ + ಅತೀತ]

ನಿಗಮಾನೀಕ (ನಾ). = ನಿಗಮತತಿ : ನಿಗಮಾನೀಕಮನಾ ಸ್ತುತಿ ಪ್ರಚಯಮಂ ಬಲ್ಲರ್ ತದರ್ಥಂಗಳಂ ಸೋಗಸಿಂ ದೋದಂತಮೊಂದೆಯಾ ದೊಡದನಂಗೀಕಾರಮಂ ಮಾಡುತಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೨-೧೫-೨೫).

[ನಿಗಮ + ಅನೀಕ]

ನಿಗಮಾರ್ಥ (ನಾ). ವೇದಗಳ ಅರ್ಥ, — ತಾತ್ಪರ್ಯ : ನಿರುತವಿದು ನಿಜವೆಂದು ಬಗೆ ನಿರ್ಧರಿಸಿದವು ನಿಗಮಾರ್ಥವಲಿ ನಿಗಮಾರ್ಥವಾಗುಗ್ರಹದ ದೀಪಾಕ್ಷರವಿದೀಗಂದ (ತೋರಾ. ೧-೨-೯). [ಸಂ.]

ನಿಗಮಾಳಿ (ನಾ). = ನಿಗಮತತಿ : ಕಾದಿ ಕೈವಲ್ಯವನು ಪಡೆದರು ಸೋದರರು ನಿಗಮಾಳಿ ಕಾಣದ ಪರಮಪಾವನನ (ಶಾಂತಿ. ೨೬-೧).

[ನಿಗಮ + ಅಳಿ (= ಅಲಿ)]

ನಿಗಮಿತ (ಗು). ಸಂಘಟಿತವಾದ ; ಸೇರಿದ : 'ನಿಗಮಿತ ಸಮವಾಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಗಮಿತಸಮವಾಯ (ನಾ). ಅನೇಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಂದ ಸಂಘಟಿತವಾದ ಒಂದು ಸಂಸ್ಥೆ : ಒಂದು ರಾಜ್ಯದ ಸರ್ಕಾರದ ಪರವಾಗಿ ನಡೆದ ಯಾವುದಾದರೂ ಸಂವಿಧೆಯಲ್ಲಿ . . . ಒಂದು ನಿಗಮಿತಸಮವಾಯದ ಸದಸ್ಯರಾಗಿ . . . ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಾ ಪರೂ ಭಾಗಿಯಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ (ಭಾಷಾ. ೧೪೪). [ನಿಗಮಿತ + ಸಮವಾಯ]

ನಿಗಮೋತ್ತಮಾಂಗ (ನಾ). = ನಿಗಮಮಸ್ತಕ : ಉಚುಷ್ಣಾಡೆ ಸಂತತಂ ಪುಲಿಮೋವಲ್ ನಿಮಗಲ್ಲದೊಡಾ ದಿಗಂಬರಂ . . . ನಿಗಮೋತ್ತಮಾಂಗ ಮುಚ್ಚೊಡೆ ವಿಷಮಲ್ಲದೊಡೆ ಸಮಸ್ತಜಗಂ ನಿಮಗೇನನೆಂದಪರ್ (ಸಂಪಾಶ. ೨೦). [ನಿಗಮ + ಉತ್ತಮಾಂಗ]

ನಿಗಮೌಘ (ನಾ). = ನಿಗಮತತಿ : ನಿಗಮೌಘವಹಿಸಿದತ್ತ ಲಿತ್ತಲು ಸಂವ . . . ನೆನೆವರಿಗೆ ತನ್ನನು ತೆತ್ತು ಬದುಕುವನೆಂಬ ಬೋಳೆಯರರಸ ನಡೆತಂದ (ಉನ್ಯಾಭಿ. ೧೦-೫೨). [ನಿಗಮ + ಘ]

ನಿಗರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಮನೋಹರತೆ ; ಚೆಲುವು : "ನಿಗರ್ಮ . . . ಕಣ್ಣಿ ವಂದುದು, ಪರವದೆದು — ಈ ೧೪ ಮನೋಹರಂ" (ಕಶಪಾ. ೧೧-೨೧೧); "ನಿಗರಂ ನೆಟ್ಟು ಚೊಕ್ಕ ಚೊಕ್ಕಳೆಯು . . . ಎನೆ ಮನೋಹರ ಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೯); ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಕನ ನಿಲವಿನ ನಿಗರದವೊಲೆಂದ (ತೋರಾ. ೩-೬-೩೩); ಕೆಲಕಿ ಸಾರುತ್ತು ಬುಳಿತಂ ನಿಗರದಿಂ ಸಲಿಗರ್ಚಿತಂ ಪುಲ್ಲಂ (ಕೊಟ್ಟಿಬ. ೧೦-೨೧). ೨. ಯೋಗ್ಯವಾದುದು ; ಒಪ್ಪು ತಕ್ಕುದು ; ಉತ್ತಮವಾದುದು ; ಸರಿಯಾದುದು : ಮಗುವು ರಾಘವನೆಂದು ತಪ್ಪಿಸಿ ನುಡಿದ ನುಡಿ ನಿಗರನೇ (ತೋರಾ. ೧-೯-೩೦); ಭಗವಂತನು ಮತ್ತೆ ರುಕ್ಕುನಿ ನಿಗರವಲ್ಲದನುತ್ ರಕ್ಕುನಿ ವಿಗಡಕ್ಕಿದುವನಿರಿಸಿ ಕೆಲಸಾರಿದನು ಕಲಿಹನುಮ (ತೋರಾ. ೫-೨-೪೫); ಬಹಾದಿ ಸೇನೆಯನವನ ಕೈಯಿಂದ ಗಗನಪಥಕರ ಮಾಡಿಸುವದಿ ನಿಗರ ವಲ್ಲೆ ಮಿಗೆ (ತೋರಾ. ೬-೪೦-೧೬).

[← ತಮಿ. ನಿಕರ್ = ಮೋಲಿಕೆ, ಎಣೆ. ಸಾದ್ಯಕ್ಕೆ ; ಸಮಾನಾಂತರ ವಾದುದು, ಸಮವಾದುದು ; ಕಾಂತಿ, ಪ್ರಕಾಶ, 'ಹೊಳಪು' ; ಕಾಳಗ, ಯುದ್ಧ]

ನಿಗರ್ಮ (ನಾ). ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ : "ನಿಗರ್ಮ—ನಿಕರ್ಮ—ಸಮೂಹ" (ತದ್ಧ ಕೋ. ೬೬); 'ನಿಟಿನಿಗರ್ಮ ಬಳಕೆಸಿದುದಂದು ವಸಂತಮುತುವಿನಲಿ (ಅಂಬಾ. ೧೧-೪); ತೋಳಿನಿಂ ಪಿಡಿದಿತ್ತಿ ತನ್ನ ಪೀತಾಂಬರದ ಮೇಲ್ಮೆ ರಗಿನಿಂದ ಮೈರಜವನೆಲ್ಲಂ ಪೊಡದು ಜಾಳಿಸುವ ಕಣ್ಣಿ ರೆನೊರಿಸಿ ಮಂಡೆಯ ನಿಗರ ವಾಸನಿಸಿ ನುಡಿದಂ (ತುರಂಗ. ೨೬-೧೪); ನೀಲಗಿರಿಯ ಮುಗಿಲ ನಿಗರದ ಶಿಖರಮನೇಣ ಮೈಮನತ್ತ ಶ್ರೀಪುರುಷೋತ್ತಮನಂ ಕಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೬-೧೯).

ನಿಗರಕೋಳ್ಗಂಡ, ನಿಗರಕೊಳುಗಂಡ, ನಿಗರಕ್ಕೊಳ್ಗಂಡ = ಗುಂಪಿಗೆ ಸಾಹಸಿಯಾದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ನಿಗರಕೋಳ್ಗಂಡ ಸತ್ಯಯುಧಿಸಿರೆಂ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಸಾಮಂತ್ರಂ ಭಾವಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಕಂ . . . ಶ್ರೀಭೋಗಾಭ್ಯಾಸ್ತರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನಮಾಳುತುಮಿರೆ (ಕೃ. IV, ೪೧-೧೦ ; 11ನೆಯ ಪತ) ; ಮನ್ನೆಯರೆ ಗಂಡ ನಿಗರಕೊಳುಗಂಡ ಬಾಚಗಧೂಪ ಸಂಕಶಾ[ಜ] (ಕೃ. ೧೩-೪-೪೪ ; 1093) ; ಪಾಣ್ಯಗಜಕೇಸರಿ ನಿಗರ ಕೊಳ್ಗಂಡ (ಸೌ. 1X-1, ೩೩೫-೧೪ ; 1155). [**ಸಂ. ನಿಗರ**]

ನಿಗರ, 'ನಿಕರ' ನೋ.

ನಿಗರಗತ್ತರಿ (ನಾ). ಶ್ರೀಪ್ರವಾದ ಕಸ್ತೂರಿ ; ಉತ್ತಮವಾದ ಅಥವಾ ಶುದ್ಧವಾದ ಕಸ್ತೂರಿ : ಪದನಜಾದರೆನ ಸಿರಿಗಂಪಿನ ಕುರುಳ್ಳಿ ಪುಡಿಗತ್ತರಿಗೆಯ್ಯ ನಿಗರಗತ್ತರಿಯ ಕಾಲ್ಪಳವ ಕಪ್ಪುರದ ತೊಳವ ಜವಾದಿಯ ಮೇದಿಸುವ ಪೊಗೆಗೊಳಸುವಗುವಿನ ಪೊರೆವರಲ ಪೊಟ್ಟಳದ ಪಂಪಿಟ್ಟಳವನಾದ ತಂತಮ್ಮ ಮನೆಗಳೊಳ್ . . . ಜಾಲೆಯರ್ ಲೀಲೆಯೊರೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೨-೧೦೪ ನ) ; ನಿಗುರು[ಗರ]ಗತ್ತರಿಗಂಪನತಿ ಗಳವ ತನ್ನವಿನೋರಗವೆಯದಂಗಳೆಯರೇತ್ರಂದು ಬಳಸಿದರು ಸುಗುಣರಥಿ ನಾಥನಂ ವರಸುಂದರೇಂದ್ರನಂ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೦-೨೪) ; ನಿಗರಗತ್ತರಿಯಡ್ಡ ಬೊಟ್ಟು (ರೀಮಣ. ೩-೩೩). [**ನಿಗರ, + ಕತ್ತರಿ**]

ನಿಗರಣ (ನಾ). ೧. ನುಂಗುವುದು ; ಕಬಳಿಸುವುದು. ೨. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವುದು. ೩. ಗಂಟಲು. ೪. ಹೋಮದ ಹೊಗೆ. ೫. ಕುತ್ತಿಗೆ ; ಕೊರಳು : ಸುಹೃದ್ವನದಯಿತಂ ಬೃಹನ್ನಿಗರಣಂ ಪ್ಲಯವ್ಯದ್ಧಿಧನಾನ್ವಿತಂ . . . ಕುಬ್ಜ ಶರೀರಿ ಕುಳೀರಸಂಭವಂ (ಜಾತ. ೧೭-೪). [**ಸಂ.**]

ನಿಗರಳ (ನಾ). ಕುತ್ತಿಗೆ ; ಕೊರಳು : "ಕೊರಲ್ ಕಂಠ ಗ್ರೀವಾ ಗಳ ನಿಗರಳಂ ಕಂಠರವನಾ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೩೦-೩). [**ಸಂ. ನಿಗರಣ**]

ನಿಗರಾಣಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ; ಉಸ್ತುವಾರಿ : ಪರೇಶ್ವಾಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ನಿಗರಾಣಿ ಮಾಡಲು ನಾಲ್ವರು ಅಧ್ಯಾಪಕರಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢ). [**ಮರಾ. ನಿಗರಾಣಿ ; ಪಾರ. ಹಿಂ. ನಿಗರಾಣಿ**]

ನಿಗರ್ಭ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆ ; ಬಸಿರು : ನಿಗರ್ಭಪೂರಿತಮಾಗಿರಲ್ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವಂತಮೂಖ ಸವಿಷಯಸ್ತೋಮ ಜಾರಿತ್ಯಪ್ರವರ್ತನ ಸೀಮೆಯಲಿ ಪೊಸತಿನೆ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಮೊದಗಿರಲು (ಬಸವ. ೩೫-೧೦). [**ಸಂ.**]

ನಿಗರ್ವ (ನಾ) = ನಿಗರ್ವತೆ. [**ಸಂ.**]

ನಿಗರ್ವತೆ (ನಾ). ಗರ್ವವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ವಿನಯ : ಸರ್ವೋಪಾಯ ದಿಂದೊಡಬಡಿಸಿದನು ನಿಗರ್ವತೆಯಿಂದ ರಾವಣನು ಸರ್ವಥಾ ಸೀತೆಯ ದಡೆನೆಂದವನತಿಗರ್ವದ ಮಾತನಾಡಿದನು (ರಾಮನಿ. ೧೫-೫೩).

[**ಸಂ. ನಿಗರ್ವತಾ**]

ನಿಗರ್ವಿ (ನಾ). ಜಂಭವಿಲ್ಲದಿರುವವನು ; ಗರ್ವವಿಲ್ಲದಿರುವವನು : ಅಳದ ಮಡುವಿನೊಳಾಡುತಲಿದ್ದರು ತಾನು ನಿಗರ್ವಿ ರೋಹಿತನು (ಇಂಜಾಪ. ೩೨-೪೯) ; ಅವರು . . . ನಿಗರ್ವಿಗಳು (ಸುಮಂ. ೧).

[**ಸಂ. ನಿಗರ್ವಿನ್**]

ನಿಗರ್ವಿತೆ (ನಾ) = ನಿಗರ್ವತೆ : ವರ್ಷವುಳ್ಳಂಗೀಸು ಮಂಗಳವೊಪ್ಪ ದೇನೈ ಜಗದೊಳಾವಂಗಳ್ಳು ದೀ ಬಲವೀ ನಿಗರ್ವಿತೆಯೆಂದನಾ ಮತ್ಸ್ಯ (ಕಾಮ್ಯಾ. ೯-೨೦). [**ಸಂ. ನಿಗರ್ವಿತಾ**]

ನಿಗಲ, ನಿಗಳ (ನಾ). ೧. ನುಂಗುವುದು ; ಕಬಳಿಸುವುದು. ೨. ಕುದುರೆಯ ಕೊರಳು, — ಕುತ್ತಿಗೆ. ೩. ಬೇಡಿ ; ಸಂಕೋಲೆ ; ಸರಪಳಿ. ನಿಗಳ : ೨. ಹುಡುಗ ಕೊರಲೊಳುತ್ತಮ ನಡುವಣ

ಪ್ರದೇಶ ನಿಗಲಮದಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವತಾ. ೯-೨೫). ೩. ವೇದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಯ ಕಟ್ಟುವ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ನಿಗಲವನ್ನಿಕ್ಕುವ ತರ್ಕದ ಬೆನ್ನ ಬಾರನೆತ್ತುವೆ (ಒಸವ. ೩೧೬) ; ಹರನಾಜ್ಞೆಯೆಂಬ ನಿಗಲವ ಹಜಾದು ಕೈಲಾಸಗಿರಿಯೆಂಬ ಸದ್ಗುರದಿಂದ ಪೊಟಮಟ್ಟು (ಸಂದಮಾ. ೧೩-೬). ೪. ಅನೆಯ ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಸರಪಳಿ ; ಸಂಕೋಲೆ : "ನಿಗಳ : . . . ಕೃಂಖಲಾ, ಅಂದುಕೆ - ಈ ಜ ಅನೆಯ ಕಾಲ್ಗಟ್ಟು" (ಪಠಾಪ. ೩೩-೩೦) ; "ಹಿಂಜೀರಮಂದುಕಂ ಕೃಂಖಲಂ ಪಾದಬಂಧಂ ನಿಗಲಮನಲು ಸಂಕಲೆಯನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಳ. ೪೩-೨) ; ನಿಗಲಂಜೋಲ್ ತೊಡರ್ದೊ ಮೋಹನಿಗಲಂ ನಿರ್ವಾಕುಲಂ ಹಿಂಗೆ ಮತ್ತಗಜೇಂದ್ರಂಬೊಲಲಗಲಂ ವನಮನಂದಾನಂದದಿಂದ ಪೊಕ್ಕುಂ (ಕಾಮ್ಯಾ. ೩೪೨) ; ಪರ್ಮಾದಿರಾಯನ ಪಟ್ಟಿದಾನೆ ಸಪ್ತಮದಾವಸ್ಥೆಯಿಂ ಮುಂದುಗಾಣದ . . . ಕಾಲೊಳ್ಳಂಧಿಸಿದ ಮಾಲೆಯ ನಿಗಲಂಗಳುಂ ಘುಲಘುಲಿಸೆ ಜಾಣಂ ಸೆಳೆದುಡ್ಡು ಪೊಗ್ಗು ಘಳಲನೆ ಕಂಪಿಸಿ ಏಟ್ಯೋದಿಯಾದಿಗೊಂಡು ಪರಿದು (ಬಾಹೂರ. ಹ. ೩೧೯-೬) ; ಕಾವನ ಮದದಂತಿಯ ಕಾಲೊ ನಿಗಲಮನೋವದ ತಂದಿಕ್ಕು ವಂತೆ ಕೋವಿದೆಯೊರ್ವಳವಳ ಪದಯುಗಳೆ ನೇವುರವನು ರಚಿಸಿದಳು (ಕುಂಜಾಂ. ೨೯-೯೪). ೫. ಕಾಲಿಗೆ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಭರಣ ; ನೂಪುರ ; ಕಾಲಂದುಗೆ : ನಿಗಲವ ನುಣ್ಣುಂ ನೆಗೆವಿನಂ ನೂಡಿಗಲ್ ಕಿವಿಗಂಪನವಿನಂ . . . ನೀಲಾಯಿರೊಲ್ಲ . . . ಮುತ್ತಿನ ಸೇಸುನಾಗಳಕ್ಕಿದಲ್ (ಕಬ್ಬಾ. ೩೪೨) ; ನಿಗಲ ಉಂಗುರ ಗೆಡ್ಡೆ ಪೊನ್ನಂದಿಗೆ ಪವಳಮುಂ ಮುತ್ತು ಪೊಸೆಜವಕಿಗೆ ಕಿವಾಗಿಯುಂ . . . ತಂದುಕೊಡುವರು ನಾಳೆಯಮ್ಮಯ ತಂದತಾಯಿಗಳನೆಗೆ (ಬಸವ. ೧೪-೧೫). ೬. ಕೈಗೆ ತೊಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಭರಣ ; ತೋಡೆ : ಮುಂಗೈ ನಿಗಲವನು ತಿರುಹುತ್ತ ನಸುನಗುತೆದ್ದ ಸಥಿಮನ್ನಂ (ಕುಮ್ಯಾ. ೪-೩೪). ೭. (ಅಲಂ) ಬಂಧನ ; ಕಟ್ಟು ; ಪಾಶ : ಮೋಹಮಯಂ ನಿಗಲಂ ಕಳತ್ರಂ (ಪಂಪ. ೪-೧೨) ; ಕರಮಸಿದ್ಧರ್ದು ಹಪಳಿಗೆ ಸಿರಿಗಿಕ್ಕಿದ ಏಯಮನಿಗಲಮೆನೆ ಭುಜಗಯುಗಂ (ಕಾದಂಪು. ೩೧) ; ಪೊಪೊಡಂ ತನಯವಿಮೋಹಮೆಂಬ ನಿಗಲಂ ತೊಡರ್ದೊಪ್ಪುದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೩೨) ; ಪಿತ್ಯ ಪಾಳ್ಯಪರಿಪಾಲನಾ ನಿಗಲದಿಂದ ಧರ್ಮದಾಲಾನಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಗೊಂದಿನಕುಲನ ಪೈಯ್ಯದೈರಾವತಂ ಹೋರಾಡುತಿರ್ಪದಂ ಕಾಣುತೆ ಗುರುಪಸಿಕ್ಕ ನಾಡಿದನಾ (ಪ್ರೀರಾಪೂ. ೧೩೯-೪೪೨) ; ಈ ಭೋಗದ ನಿಗಲದಿಂದ ಪಾರಾಗಲು ಎಚ್ಚೆತ್ತು ಕೊಳ್ಳು ಪುದಕ್ಕೂ ಕಾಲಬಿಟ್ಟಿ ಬೇಕು (ಪರೀ. ೧೩೫). ೮. ಕಾಲುವೆಡೆಯ ವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಪರಾಕ್ರಮಿ, — ಶೂರ (?) : ಅ ಕಳವ ಕೆಲ ದೊಳ್ ಸಾರಿಯಂ ಕೋಲೊಡ್ಡಿ ಗೆಲ್ಲ ನಿಗಲನ ನೆಗಟ್ಟಿ ಗಿಡವ ಭೃಗುವಂ ನಗುವ ಬೇತಾಳನಂ ಬೇಡಿನ ಪ ಕಳ್ಳ ಮಿಕ್ಕುವರೆ ಕಲ್ಪ ಬಿನ್ನನೆಗಲಮ್ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೩೦ ನ). ೯. (?) : ಅಲ್ಲಿ ಮಹಾಜನಮಾನ್ವರಿದು ನಿಗಲ ಬಾಲ್ಯವು ಜೀವಿತಂ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳು ಮೆನ್ನೊಡೆ (ಸೌ. 1X-1, ೪೩-೪ ; ಸು. ೩ನೆಯ ಪತ) ; ನಿವೂರ ನಿಗಲದೊಂದು ಬಣ್ಣಗುಮರೆ! ಎಮ್ಮಾ ಜಾಯಿಲಂಗೆ ದೊರೆವರ್ಕುಂ. ಕೊಂಕದ ಬಾಲಂ, ನಿಮಿಡ್ ಕೊಡಂಕೆ, ದಗೆಪೊಯ್ಯಳ್ಳೆ, ಗುಜ್ಜುಗಾಲ, ನೆಟ್ಟೊಡಲ್, ಕಬ್ಬಾಯದ ಮಯ್ಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೪-೨೪). '**ನಿಗಡೆ**' ಪರಾ.

ನಿಗಲಂಕ ಮಲ್ಲ = ಕಾಲುವೆಡೆಯವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಪರಾಕ್ರಮಿ, — ಶೂರ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ವೈರಭೇರುಂಡಂ ನಿಗಲಂಕಮಲ್ಲಂ ಕಳಿಕದ ಗೋವಂ ಅಣ್ಣನ ಸಿಂಗಂ (ಪಾಂಡೀ. ೩-೧೫ ; 1068) ; ನೈಪರೊಳು ನಿಗಲಂಕಮಲ್ಲನಾದಗಲದ ವೀರವಾರಳವೊ (ಕೊಲ್ಲಾ. ೧೫-೫೪ ; 1186).

[**ಸಂ.**]

ನಿಗಲ 'ನಿಗಲ' ನೋ.

ನಿಗಲನಿರೋಧ (ನಾ). ಸಂಕೋಲೆಯಿಂದ ಬಂಧಿಸುವುದು; ಸರಪಳಿಯ ಬಂಧನ: ನಿಗಲನಿರೋಧಂ ಮದಗಜಂಗಳೋಳಾ. . . ಅಕ್ಕು ಮಲ್ಲದ ಜನಪದದ ಜನಂಗಳೊಳ್ಳ (ಜಗದಿ. ೨-೧೫). 'ನಿಗಲನಿರೋಧ' ಪರಾ. [ನಿಗಲ (= ನಿಗಲ) + ನಿರೋಧ]

ನಿಗಲಬಂಧ (ನಾ). = ನಿಗಲನಿರೋಧ: ಸರಸಂನಿಗಲಂಜರಂ ಸಂಸಾರ ಬಂಧಕಾರಣ ನಿಗಲಬಂಧಂಗಳಂ ಪಜಾಯೆ ಪೊಯ್ದು . . . ಸನ್ಮಾರ್ಗ ವಿಧಿಯೋಳಾ ಪರಮ ಪರಮಗತಿಯನೆಯ್ಯುವುದುಂ (ಅಜಿತ. ೧೨-೧೫). [ನಿಗಲ (= ನಿಗಲ) + ಬಂಧ]

ನಿಗಲಮೋಕ್ಷ (ನಾ). ಸಂಕೋಲೆಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ: ಅವುದಚ್ಚುಂ ಹೊದವದವ ವಸುಡೇವನಂಪ್ರಿಯ ನಿಗಲಮೋಕ್ಷನದಾವುದು ನೈವ ಚಿತ್ರಬಂಧಕವಾಟಿನಿರ್ಭೇದ (ನಿರ್ಭಾ. ೧೦-೪-೧೧). [ನಿಗಲ (= ನಿಗಲ) + ಮೋಕ್ಷ]

ನಿಗಲವಿಕ್ಕು (ಕ್ರ). ಸೆರೆಹಾಕು; ಬಂಧಿಸು: ಕೇಳನ ಕಿವಿಯೊಳು ಗೂಂಟಿಮನಾರ್ಪನೆಗಂ ಬಿಟ್ಟು ತೆನ್ನಿಯೊಟ್ಟಿ ಜಿವಿದಿಂದೀಶ್ವರಲಿಕ್ಕಿಯೊಳ ದಟುವೆನ್ನೊನೆಗಂ ನಿಗಲವಿಕ್ಕಿದಂ ಭೂತಪ್ರ(ನ್ಯ)ಪ (ಇಲ. XII, ೯೬-೧೧; 1187). [ನಿಗಲ (= ನಿಗಲ) + ಇಕ್ಕು]

ನಿಗಾ, ನಿಗ್ಗ (ನಾ). ೧. ಲಕ್ಷ್ಯ; ಗಮನ: ಅವಳ ಗಂಡ ಬಹು ಕಾಲದಿಂದ ಮನೆಯ ಕಡೆ ನಿಗಾ ಕಡೆಮೆ ಮಾಡಿದ್ದ (ಪ್ರಕಾರ. ೭); ಈ ಕಲಿಗಾಲದ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಗಾ ಇರಲಿ (ಕಲನಿ. ೩೭೮); ಇವರ ಮೇಲೂ ನಿನ್ನ ನಿಗಾ ಇರಲಿ (ಮುನಿ. ೨೦). ೨. ಹೊಣೆ; ಜವಾಬ್ದಾರಿ: ಮನೆಗೆ ಬೀಗ ಹಾಕಿ . . . ಮನೆಯ ಮೇಲೆ 'ನಿಗಾ' ಒಪ್ಪಿಸಿ . . . ಹೊರಬಿರು (ಸುಖವಿ. ೧೪); ಮಗುವಿನ ತಂದೆಯಾದ ನಿಮಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ನಿಗಾ ಇರಬೇಡವೇ? (ಮಂತ್ರ. ೬೯). ನಿಗ್ಗ: ೧. ಅವರ ನಿಗಕ್ಕೆ ಸುಬ್ಬುವೂ ದಿದ್ದನು (ಅಪಹಂ. ೫೧); ಅಮೇಲಿನೇ ನನಗೆ ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಜ್ಞಾಪಕ, ಅವಳ ಸೊಸೆ ಮೇಲೆ ನಿಗ ಬಂದದ್ದು (ದಂಗಳಲಿ. ೩೮).

ನಿಗಾ ಇಡು = ಗಮನಿಸು; ಲಕ್ಷ್ಯವಿಡು: ಮೇಷ್ಟ್ರಿಗಳು ಕೂಲಿಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಗಾ ಇಟ್ಟೇ ಇರುತ್ತಾರೆ (ಸಾಹೇಬ್. ೧೪); ಅವನ ಮೇಲೆ ನಿಗಾ ಇಡಬೇಕೆಂದು ಆದರ್ಶ ಇದೆ (ಭಾರತ. ೨೭); ನಿಗಾ ಇಡದ ಹೊಲ ಹೊಗೆಯಾಗಿ ಹೋದೀತು (ಗಾಡ). ನಿಗಾ ತೆಗೆಯು, ನಿಗಾ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳು = ಗಮನಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡು: ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಗಾ ತೆಗೆಯಲಿಲ್ಲವೇ? (ದೇಶಭ. ೮೨); ನಾನು ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಗಾ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಈ ಮನೆ ಯಲ್ಲಿ, ಅವರ ಪಾಡು ಏನಾಗಬೇಕು? (ಕೊನಭ. ೧೧೫). ನಿಗಾ ತಪ್ಪು, ನಿಗ ತಪ್ಪು = ಗಮನವಿಡದಿರು; ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದಿರು: ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಗಾ ತಪ್ಪಿದರೂ ಈ ಕೆಲಸ ಹಾಳಾಗುತ್ತದೆ (ದೂಡಿ); ನಿಗ ತಪ್ಪಿ ಸ್ವಲ್ಪ ತೇವವಾಗಿ ರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇಡಲ್ಪಡುವ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ ಹೋಳುಗಳು, ಬ್ರೆಡ್, ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ, ಕಳತ ಹಣ್ಣುಗಳು ಇವನ್ನು ಬೂಜು ಒಳ ಹೊಕ್ಕು . . . ಕೆಡಿಸಿ ಹಾಳು ಮಾಡುವುದು (ಗೃಹವಿ. ೫೬). ನಿಗಾ ನೋಡು = ನೋಡಿ ಕೊಳ್ಳು; ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳು; ಲಕ್ಷ್ಯವಹಿಸು: ಇವರೇ ಆ ಹುಡುಗನ್ನ ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡು ನಿಗಾ ನೋಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಭವಾಕ್ಷಿ. ೨೬). ನಿಗಾ ಮಡಿಸು = ಲಕ್ಷ್ಯವಿಡು; ಗಮನವಿಡು: ನೀವು ಅವರನ್ನ ನಿಗಾ ಮಡಿಸಿ ನೋಡಿಲ್ಲ (ನಮ್ಮಲ್ಲಿ. ೧೪). ನಿಗಾ ವಹಿಸು = ಲಕ್ಷ್ಯ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಮುತುವರ್ಜಿ ವಹಿಸು: ಜ್ಞಾನಾಂಬೆ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದ ನಂತರ, ಅಜ್ಜಿಯಾ, ಮೊಮ್ಮಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿ

ಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ನಿಗಾ ವಹಿಸಿ ನೋಡಿಕೊಂಡಳು (ಪ್ರಕಾಶ. ೧೦೧).

[←ಮರಾ. ನಿಗಾ; ಪಾರ. ಹಿಂ. ನಿಗಾಹ್]

ನಿಗಾದ (ನಾ). ೧. ಕಂಠವಾತ ಮಾಡಿ ಹೇಳುವಿಕೆ; ಉರು ಹೊಡೆದು ಹೇಳುವುದು. ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವ (ಹೋಮದ) ಮಂತ್ರ; ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಘೋಷಣೆ. ೩. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನುಡಿಯುವಿಕೆ: "ನಿಗಾದ, ನಿಗದಿ" - ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನುಡಿಯುವಿಕೆ, ಮೃತ್ತವಾಗಿ ಹೇಳುವಿಕೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೫೯). 'ನಿಗದಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಗಾಬಾನಿ, ನಿಗಾವಣೆ, ನಿಗಾವಾನಿ, ನಿಗವಾನಿ (ನಾ). ೧. ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ; ಉಸ್ತುವಾರಿ: ತಮ್ಮ ಸೀಮೆ ಆರೈಕೆ ಬಗ್ಗೂ, ನಿಗಾಬಾನಿ ಯಿಂದ ಮಡಗುವುದಕ್ಕೂ, ಲಜಾಯ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಇರೂರು ಇದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೬). ನಿಗಾವಣೆ: ೧. ಹೆಂಗಸರ ಗುಂಪಿನಿಂದ ದಿಡುವು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಮನೋರಮ ಮೇಲೆ ನಿಗಾವಣೆಗೆ ಬಂದಳು (ದೇಶಪ್ರ. ೨೦); ಪೋಲೀಸನವರ ನಿಗಾವಣೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಮೇಲೆ 'ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಂದ ಬಂದ ಬಾಪ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗೀಶ್ವರರು . . . ಹಣ ಪಡೆದರು (ಕಲನಿ. ೩೭೮). ನಿಗಾವಾನಿ: ೧. ಅದೇ ಮೇಲೆ ನಿಗಾವಾನಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ತಯಾರು ಮಾಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆ ಸಾಹೇಬರು ತಮಗೆ ಬರಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಿ ಇದ್ದಾರೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೧); ವಿರರಾಜೇಂದ್ರಪೇಟೆ ಮೋದ್ಲಾಸ ನಿಗಾವಾನಿ ಬಗ್ಗೆ ಮುಸ್ಸೂರು ಮಂದಿ ಮಡಗಿದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೭). ನಿಗವಾನಿ: ೨. ಎಚ್ಚರಿಕೆ; ಜಾಗರೂಕತೆ: ರಸ್ತೆ ನ ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ನಿಗವಾನಿಯಿಂದ ಮಡಕೇರಿಗೆ ತಲಪಿಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೨).

[←ಮರಾ. ನಿಗಾಬಾನಿ; ಪಾರ. ಹಿಂ. ನಿಗಾಬಾನಿ]

ನಿಗಾರ(ನಾ). ನುಂಗುವುದು; ಕಬಳಿಸುವುದು: "ನಿಗಾರ-ನುಂಗುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೬೮). [ಸಂ.]

ನಿಗಾಲ, ನಿಗಾಳ (ನಾ). "ಕುದುರೆಯ ಕತ್ತಿನ ಸಮೀಪ ಭಾಗ" (ಅಮರ. ೬೯೪). ನಿಗಾಳ: "ನಿಗಾಳ . . . ಕುದುರೆಯ ಕೊರಳು ಮೇಲ್ಗಡೆಗೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೫೦). [ಸಂ.]

ನಿಗಾವಣೆ 'ನಿಗಾಬಾನಿ' ನೋ.

ನಿಗಾವಾನಿ 'ನಿಗಾಬಾನಿ' ನೋ.

ನಿಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ.

ನಿಗಿನಿಗಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅದರಿಂದ ಕುಲಿಮೆಯಲ್ಲಿ ನಿಗಿನಿಗಿ ಕಿಚ್ಚಾಗಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೯); ನಿಗಿನಿಗಿ ಮುಗಿಲು ನಿಗಿನಿಗಿ ಹೆಗಲು ಕೆಂಡವ ಕಾರು ವುದು (ನವದಲಿ. ೨೧-೧); ಸೌದೆ ಇಜ್ಜಲುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಹಚ್ಚಿ ನಿಗಿನಿಗಿ ಬೆಂಕಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮನೋಸಂ. ೧೯೫). ನಿಗಿನಿಗಿ ಉರಿ = ಪ್ರಜ್ವಲಿಸು: ಇರುಳ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ನಿಗಿನಿಗಿ ಉರಿಯುವ ಕೆಂಡದ ರಾಶಿ . . . ಕಾಡಸುತ್ತದೆ (ನಂಟರು. ೧೩೫). ನಿಗಿನಿಗಿ ಕೆಂಡ = ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಾ ಉರಿಯುವ ಕೆಂಡ; ಕೆಂಪಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವ ಕೆಂಡ: ಎದೆಯು ನಿಗಿನಿಗಿ ಕೆಂಡ ಮನವೆಲ್ಲ ಹಳವಂದವೆಂದುಸುರುತಿತ್ತು ಒಗುಮಿಗುವ ಹೊಗೆಯು (ಪಯಣ. ೮೭-೧೦).

ನಿಗಿಚು 'ನಿಮಿಚು' ನೋ.

ನಿಗಿನಿಗಿಯೆನ್ನು (ಕ್ರ). = ನಿಗಿನಿಗಿಸು: ಅದೊಂದು ವಜ್ರದ ಪದಕ, ನಿಜ ವಾಗಿಯೂ ನಿಗಿನಿಗಿಯೆನ್ನುತ್ತಿತ್ತು (ರಂಗನಾ. ೧೯೪).

[←ನಿಗಿ + ಎನ್ನು (< ಎನ್ನ)]

ನಿಗಿನಿಗಿಸು (ಕ್ರ). ಪ್ರಜ್ವಲಿಸು; ಹೊಳೆ; ಪ್ರಕಾಶಿಸು: ಬಗೆ ಬಗೆಯ ಚಾತುರ್ಯಕವ ವಾರನಾರಿಯರ್ ನಿಗಿನಿಗಿಸ ತನುಕಾಂತಿಯಿಂದ ಲೈತಂದರಸನೊಗುವಿಗೆಯ ಚರಣಶಾಸಕರಾಗಿ (ವಿಂಕರಾ. ೧-೬-೩೧); ನಿಗಿನಿಗಿಸುವ ಉಗುರುಗಳೊಡನೆ ಸಲಿಗೆಯೊಗೈದು (ಸಂಗಡಿ. ೧೪೫-೨೦);

ಅತ್ತಿಮುಟ್ಟು ಮತ್ತು ಗುಂಡುಮುಟ್ಟುಯರು ಚಗುರೊಡೆದ ಜೋತುರ್ಲತೆ
ಗಳಂತೆ ನಿಗಿರಿಸಿದರು (ದಾಸನಂ. ೬೫); ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಸಂಜೆಯ ತನಕ
ನಿಗಿರಿಸುವ ದಿನಲು (ಮಾರ್ಗದ. ೪೭). [**ನಿಗಿ** + **-ಇಸ್ಯ**]

ನಿಗಿರಿಸು 'ನಿಮಿರಿಸು' ನೋ.

ನಿಗುಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಟ್ಟುಗೂಡು ; ಒಟ್ಟುಗೂಡು ; ಗುಂಪಾಗು ;
ಸಂದಣಿಸು : ಇದಿರೊಳ್ ಕಂಡಂ ನೆರೆದು ನಿಗುಂಬಿಸು [ಪಾಠಾಂ.
ವಿಗುಂಬಿಸು] ತಂದಂಗೊಂಡಿದರ್ ನರರ ಮಹರರ ಗುಂಡಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೪-೭);
ಸಭೋಯಾನಂದಮನುರವಾಹಿನಿ ಬರೆ ಪರಿಕಲಿಸಿಯುಂ ತುಟುಂಬಿಯುಂ
ನಿಗುಂಬಿಸಿಯುಂ ಕೇಳಿಸಿಯುಂ ನಡೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೨೧ ಪ); ಪೆಣ
ಬೆರೆಯಲ್ಲಿ ತಣ್ಣಲೆವ ಸಂತಸವತ್ತಣದೀ ವಿಮಾನವತ್ತಣದಿರೊಳ್
ನಿಗುಂಬಿಸಮರಾಳಿಯೆತ್ತಣದು (ಅದಿಪ್ತ. ೪-೬೪); ಪವಳದ ಕೆಂಬದ
ಇಂಬಿನೊಳ್ ನಿಗುಂಬಿಸು ನಿಂದು ಪಾಡುವ ಕೊಡುವ-ನೋಡುವ ಭಾವ
ಸಮುಚ್ಚಯದ ಸಜೀವಮಾದ ವಿಚಿತ್ರಪುಕ್ತಿಗಳ ಬಿತ್ತರಂಗಳಂ (ಅನಂಪು.
೧-೧೦೫ ಪ); ಅಮರಕೋಟಿ ತಳದೊಡೊಡನೆಯ ನೆರೆದು ನಿಗುಂಬಿಸಿ
ನಿಯುಕ್ತನಿಜನಿಜಭವಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೪-೪೩); ಕಾನನದುಚ್ಚಳಿಸಿ ಬೆಳೆದು
ಲಂಬಿಸುವ ಬೆಳಿದಿರ ರವೆಗೆ ನಿಗುಂಬಿಸುವ ರವಿಭಕ್ತರಂಗವ ವಿಡಂಬಿಸುವ
ಮರ್ಕಟವನೋತ್ಸುಕಸುರರುತ್ತಿ ನಡೆದ (ಅಶ್ವಮೇ. ೫-೧೩); ಮುಮುಕ್ಷುಯ
ದುಷ್ಕೃತಿಗಳ ನಿಗುಂಬಿಸಿ ಬಾಲ್ಯಯೊಂದು ತಗಡೆ ಮಿಟ್ಟು ಪೊಟ್ಟುಂ
ಪಾರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೪-೩). ೨. ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸು ; ಒಂದುಗೂಡಿಸು;
ರಾಶಿಮಾಡು : "ನಿಗುಂಬಿಸು-ಸಂಕೀರ್ಣ ರಾಶಿ" (ನಾನಾ ಪದಾರ್ಥ
ಗಳನ್ನು ರಾಶಿ ಮಾಡು) (ಶಮಧಾ); ಕರಪುಟದಲ್ಲಿ ನೆಲ್ಲನ್ನೆತ್ತಿ ನಿಗುಂಬಿಸಿ
ಕೊಂಡು (ಬಿಟ್ಟು. ೧೧೯-೧೧). ೩. ಹೆಚ್ಚಿಸು ; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು :
ಜಗತ್ತಿತ್ತಯಚಿತ್ತವಲ್ಲಭನ ವರ್ಧನೋತ್ಪಾದದೊಳ್ ನಿಗುಂಬಿಸಿ ಮನೋ
ಮುದಂ (ಅನಂಪು. ೫-೧೪); ಕುಳಿತು ತನ್ನಳಿಯ ತತ್ತ್ವ ಸತ್ಯಶ್ಚೆಯ
ತಿಳಿದವರೊಳು ಪಲ ಪೊತ್ತ ಕಳುಹಿ ಬೀಳೊಂಡುದೀ ಮಾನ ನಿಗುಂಭಿ
[ಬಿ]ಸಲೊಪಪೊಕ್ಕ ಸಗ್ಗದ ನೆಲೆಯ (ಪರ್ವತ. ೯-೩೭).

[**ನಿಗುಂಬು** + **-ಇಸ್ಯ**]

ನಿಗುಂಬು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಟ್ಟುಗೂಡು; ಸಂದಣಿಸು : "ನಿಗುಂಬಿಸು"
ಪರಾ. ೨. ರಾಶಿಹಾಕು ; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು : "ನಿಗುಂಬು-ಪುಣೀ
ಕರಣೀ(ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು)" (ಶಮಧಾ.) ೩. ಕುಪ್ಪಳಿಸು: "ನಿಗುಂಬಿಸು =
ಕುಪ್ಪಳಿಸು" (ಶಮಧ. ಪರಿ. ೨). [?]

ನಿಗುಂಬುರ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಸಪ್ತತ್ಯಭ್ಯಸ್ತರೇ
ನಿಗುಂಬುರನಾಮಗ್ರಾಮಃ (ಮೃಶಿ. ೧೯೩೫, ೪೦-೬೭; ೧೯೩೧ ?).

[**ನಿಗುಂಬ** ? + **ಊರ್**]

ನಿಗುಚು 'ನಿಮಿಚು' ನೋ.

ನಿಗುಣ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಗುಣವುಳ್ಳವನು : ಬಿಗಿಪುಗಿದದ
ಮರ್ದು ಬಗೆಗೆಸದ ಗದ್ಯವಿರಚನೆಗೆ ಬಾಣಾಂ]ದಂ ಬಣ್ಣಂ ನಿಗುಣಂ
ನಿಗುಣಂ ವೃತ್ತಗುಣಂ ಪದದ್ರಿಡೆಗೆ ಸಾಗವರ್ಮ ಕವೀಂದ್ರಂ (ಪರ್ವತ.
೧-೭೬); "ನಿಕ್ಕುಷ್ಟ ಮತ್ತು ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಗುಣ" (ಪರ್ವತ. ೧೦೭).
[ಸಂ.]

ನಿಗುತು 'ನಿಮಿರು' ಪರಾ.

ನಿಗುರ್ 'ನಿಮಿರ್' ನೋ.

ನಿಗುರಿ (ನಾ). ನಿರಿಗೆ : ಮುಕುರವನೋಕ್ಷಿಸಿ ಜಗುಳದ ಚಕುರದ ಸ್ಥಿತಿ
ನಿಗುರಿಗಳ ನೀವುತಂ ಶುಕುಕನಿಕರದ ಗಾನದ[ವ] ಚಕಿತೇಣಾಂಬಕಿಯು
ಮುದದಿ ರಾಲಿಸುತರ್ದಳ್ (ಬೀಜಂ. ೨-೧೪೭). [ನಿಗುರು 'ನಿರಿಗೆ'
ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಮಿತವಿರಬಹುದು]

ನಿಗುರಿಕೆ 'ನಿಮಿರ್ಕೆ' ನೋ.

ನಿಗುರಿಸು 'ನಿಮಿರಿಸು' ನೋ.

ನಿಗುರು, 'ನಿಮಿರು' ನೋ.

ನಿಗುರು, 'ನಿಮಿರು' ನೋ.

ನಿಗುರುತೆಗೆ 'ನಿಗುರುದೆಗೆ' ನೋ.

ನಿಗುರುದೆಗೆ, ನಿಗುರುತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಎಳೆ; ನೆಟ್ಟಗೆ
ಮಾಡು : ಬೆಳೆಯಬೇಕೆಂದನುತ ಕೈಕಾಲ್ಕಳನೊಡನೊಡನೆ ನಿಗಿ
ನಿಗುರು[ಪಾಠಾಂ. ರ]ದಗೆವಳು . . . ಕೋಮಲತನುವನೊರೆಸುವಳು
(ಬಸವ. ೧೫-೯). **ನಿಗುರುತೆಗೆ :** ಬಿಗಿದ ಹಾವಿನ ಸುತ್ತಳಿದು ವಿಕ್ರಮ
ಶಾಲಿ ನಿಗರ[ನಿಗುರು]ತೆಗೆದು ನೋಯಿಸಲು (ಪ್ರೀತಾಲ. ೧೧-೬೪).

[**ನಿಗುರು** (<**ನಿಮಿರು**) + **ತೆಗೆ**]

ನಿಗುರುಬಾಲ (ನಾ). ಮೇಲೆಕ್ಕೆತ್ತಿರುವ ಬಾಲ ; ನಿಗುರಿ
ಕೊಂಡಿರುವ ಬಾಲ : ಕನಕನಲಿ ಮಂದಿತಾ ಕಂಡಿದ್ದ, ಕಂಡಿದ್ದ
ನಿಗುರುಬಾಲದ ಕಂತ್ರಿನಾಯಿ (ಅಂಜನ. ೩೧-೧೨).

[**ನಿಗುರು** (<**ನಿಮಿರು**) + **ಬಾಲ**]

ನಿಗುರೊಡಲು (ನಾ). ನೀಳವಾಗಿಗೊಂಡ ದೇಹ ; ದೀರ್ಘ
ಶರೀರ : ನಿಗುರೊಡಲ ಮುಂಬರದ ಚಮುಕ . . . ಮೃಗಮೃಗೀ
ನಿಕುರುಂಬದೊಳಗಡಹಾಯ್ದು (ಕೊರರಾ. ೩-೪-೪೫).

[**ನಿಗುರು** (<**ನಿಮಿರು**) + **ಒಡಲು** (<**ಒಡಲ್**)]

ನಿಗುರ್ಗಣಿ (ನಾ). ನೆಟ್ಟಗೆ ಹಾರುವ ಬಾಣ : ರಣವನದನೇನೆಂಬನ್ನಿ
ಧಾರುಣಪತಿಯ ವಿಕ್ರಮದ ವಿಸ್ತಾರಣ ನಿಗುರ್ಗಣಿ ವಿಗಡಿಸು ವಿಬುಧರ
ವಿಡಾಯಿಗಳ (ಕುಮಾರ. ೧೨-೨೩). [**ನಿಗುರ್** (<**ನಿಮಿರು**) + **ಕಣಿ**]

ನಿಗುರ್ಗುಡಿ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ ಧ್ವಜ, -ಬಾವುಟ :
ನಿಗುರ್ಗುಡಿಗೆರಕೆಯ ರಾಹದಿಂ (ಪರಶು. ೩೧-೯).

[**ನಿಗುರ್** (<**ನಿಮಿರು**) + **ಗುಡಿ**]

ನಿಗುರ್ಚು 'ನಿಮಿರ್ಚು' ನೋ.

ನಿಗುರ್ದು 'ನಿಮಿರ್' ಪರಾ.

ನಿಗುರ್ 'ನಿಮಿರ್' ನೋ.

ನಿಗೂಢ (ಗು). ೧. ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟ ; ಅವಿಚಿಟ್ಟ ; ಬಚ್ಚಿಟ್ಟ :
ಸಿಂಹಾಸನಾರೂಢನಾರೂಢಯೌವನೆಯುಮಂಶರ್ಘಗೂಢ ಶೋಕೋ
ದ್ರೇಕಮೂಕೆಯುಮಾಗಿದ್ ನಿಜತನೊಡೆಗೆ ಬುಲಯನಟ್ಟಿದಾಗಲ್
(ಅದಿಪ್ತ. ೩-೪೬ ಪ); ಜಡರು ನಿಜವೆಂದಕ್ಷಗೋಚರದೊಡಲನೇ ಬಗೆವಂತೆ
ದುರ್ಮತಿ ನುಡಿಸಿದನು ನಿಧ್ರಾನಿಗೂಢಕ್ರಮನೆನಿಪ ನೃಪನ (ನಿಭಾ.
೧೦-೫೧-೫೦). ೨. ರಹಸ್ಯವಾದ ; ಗುಟ್ಟಾದ : ಒಂದೊಂದು
ಕಥೆಯೊ ಒಂದೊಂದು ನಿಗೂಢ ತತ್ವವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಹೊರಟಿದ
(ಭಾರತ. ೧೦೨); ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ ನಿಗೂಢ
ಭಾವನೆಗಳು ಬಾಣನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ ತಾರೆಗಳಂತೆ ಮಿನುಗುತ್ತಿದ್ದುವು
(ಧೂಮಕ. ೧೫). ೩. ಭೇದಿಸಲಾಗದ ; ಮರ್ಮವರಿಯಲಾಗದ.
(ನಾ). ೪. ಗುಟ್ಟು ; ರಹಸ್ಯ : ನೂತನವೂ ನಿಗೂಢವೂ ಅದ
ಸತ್ಯವನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಅರಿಯಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿಭೆಯೆಂದು ಹೇಳುವರು
(ಇಕ್ಷ್ವ. ೫೬೨). [ಸಂ.]

ನಿಗೂಢಚತುರ್ಥ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪದ್ಯಬಂಧ;
ಚಿತ್ರಕವಿತ್ವ : ಚ್ಯುತದತ್ತಾಕ್ಷರಮುಂ ಗೋಪಿತಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಂ ನಿಗೂಢ
ಚತುರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಭಯತ ಗತಪ್ರತ್ಯಾಗತಂ ದಲಿಂದಿತು ಪಜಪುಮುಕ್ಯಂ
ಚಿತ್ರಂ (ಕಾವ್ಯಾಸ. ೫೪೭). 'ನಿಗೂಢಚತುರ್ಥ' ಪರಾ.

[**ನಿಗೂಢ** + **ಚತುರ್ಥ**]

ನಿಗೂಢತ್ವ (ನಾ). ಅಡಗಿರುವಿಕೆ; ಗುಪ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಧ್ವನಿ
ಯಿರುವಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಲಕ್ಷಣಾಪ್ರಯೋಜನವು ನಿಗೂಢತ್ವವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯ
ಸಿರುತ್ತದೆ (ಧ್ವನೀಶೋ. ೪೩). [ಸಂ.]

ನಿಗೂಢಾಂಸ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಹೆಗಲನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಕುಗ್ಗಿದ
ಅಥವಾ ಗುಜ್ಜಾದ ಹೆಗಲುಳ್ಳವನು : ಪಿತೃವಿತ್ತಭೋಗಿ ಕುನಮಂ
ಮುಂದೆ ಬಲ್ಪಿಂಜ ಸಾಧಿಸಿ ಸಾಧ್ಯಂ ನಿಪುಣಂ ಮಹೋದ್ಯಮಿ ನಿಗೂ
[ಪಾಣಂ. ಸುಗಾ, ಸುಗೂ] ಧಾಂಸಂ ಧನುರ್ಗೇಹಂ (ಚಾತಕ. ೧೬-೯).

[ನಿಗೂಢ + ಅಂಸ]

ನಿಗೂಹನ (ನಾ). ೧. ಅಡಗಿಸುವಿಕೆ; ಬಚ್ಚಿಡುವಿಕೆ.
೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಗುಟ್ಟಾಗಿಡ
ಬೇಕೆಂದಿರುವ ಸಂಗತಿಯು ಬಹಿರಂಗವಾಗುವ ಸಂದರ್ಭವೊದಗಿ
ದಾಗ ಉಪಾಯವಾಗಿ ಅದನ್ನು ಮರೆಮಾಚುವುದು : ಉದಾ :
ಸಂವಿಧಿಯೈ ಸೊಂದಿಗಿ ತಂದೆಯ ತಾಯಿ ಸಮಾಪದೊಳ್ ತನೂ
ದರಿಯ ರತೋಪಯುಕ್ತರುತಮಂ ವಿನತಾನನೆ ನಾಣ್ಣಿ ತಾಳತತ್ತರರಿರು
ನರ್ತನ ಪ್ರದತಕಂಕಣಯುಂಕ್ತ ತಪಸ್ತ ತೂರ್ಯಸುಂದರರವಂದಿದದಂ ಮುಜ
ಸಿದಳ್ ಗಡ ಮುಗ್ಧಿ ಕರಂ ವಿದಗ್ಧಿ ಪೊಲ್ (ಕಾಂಕಿಪು. ೮-೪೫) ;
(ಕಾವ್ಯಮ. ೩೪೧ ನೋ). ೩ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ತರುಣಿಯು
ರತಿಕೂಜಿತವನ್ನು ಮರೆಮಾಚುವುದು ಚಮತ್ಕಾರವಾಗಿ ವಿವರಿಸ
ಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ : ಗುಣಮನೆ ತರ್ಪದು ದೋಷದ ಗಣನೆಗೆ ದೋಷಮು
ಮನಿಸು ಗುಣಗಣನೆಗೆ ತಂದೊಣವು ಲೇಶಂ ವಿಬುಧಾಗ್ರಹಳ್
ಕೆಲಬರ್ ನಿಗೂಹನಂ [ಪಾಣಂ. ಮಂ] ಲವಮಂಬರ್ (ಕಾವ್ಯಮ. ೩೩೯) ;
ನೆಗಲ್ಪಿಪ್ಪ ವಸ್ತು ರೂಪದ ನಿಗೂಹನಂ ಲೇಶದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದಾಗಲ್
(ಮಾಧವಾ. ೨-೨೫೩). [ಸಂ.]

ನಿಗ್ರಹೀತ (ಗು). ೧. ಸೆರೆ ಹಿಡಿದ; ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಂಡ;
ಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ನಿಗ್ರಹಿಸಿದ; ದಂಡನೆಗೊಳಪಡಿಸಿದ; ತಡೆದ.
೩. ಆಕ್ರಮಣಗೊಂಡ; ದಮನಗೊಂಡ. (ನಾ). ೪. [ನಾಟ್ಯ]
ವಿವರ್ತಿತ, ಕಂಪಿತಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಹತ್ತು ವಿಧವಾದ ತುಟಿಯ
ವಿನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೦ ತುಟಿಗಳನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆಮಾಡಿಬಾಯನ್ನು
ಮುಚ್ಚುವುದು. ಹೆಂಗಸರ ರೋಷ ಮತ್ತು ಈರ್ಷ್ಯೆ, ಬಲಾತ್ಕಾರ,
ಚುಂಬನ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ವಿನಿಯೋಗಿಸಬೇಕು" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೬೯ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) : ವಿವರ್ತಿತ, ಕಂಪಿತ, ವಿಸೃಷ್ಟ, ನಿಗ್ರಹೀತ, ಸಂದಷ್ಟ,
ಸಮುದ್ಗ, ಉದ್ವಿಗ್ನ, ವಿಕಾಶ್ಯ, ಆಯತ, ರೇಚಿತ—ಈ ಹತ್ತು ಅಧರ
ಭೇದಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೪೧ ದ); ಸಲೆಯಧರದ ಮೊಗಮೆರಡುಂ
ಸಲವಿಂದೊಳಗಾಗಿ ಪೊಂದಿ ನಿಗ್ರಹೀತಾಖ್ಯಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೪೩). [ಸಂ.]

ನಿಗ್ರಹ್ಯ (ಗು). ೧. ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸಬೇಕಾದ; ನಿರೋಧಿಸಬೇಕಾದ.
೨. ದಂಡಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದ. [ಸಂ.]

ನಿಗಿವಾನಿ 'ನಿಗಾಬಾನಿ' ನೋ.

ನಿಗೋದ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಾಧಾರಣವಾದ ನಾಮಕರ್ಮದ
ಉದಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅನಂತಜೀವಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ
ಒಂದು ಶರೀರವಿಶೇಷ; ೧೦ ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು
ಮಾಡಿರುವ ಅನೇಕ ಜೀವಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ಶರೀರವಿರುತ್ತದೆ.
ಈ ಶರೀರದೊಳಗಿನ ಜೀವಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಜನ್ಮ, ಮರಣ, ಉಸಿರಾಡು
ವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳೆಲ್ಲಾ ಸಮಾನರೂಪವಾಗಿ ನಡೆಯು
ತ್ತದೆ. ಒಬ್ಬರು ಯಾತನೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಅದನ್ನು
ಅನುಭವಿಸಬೇಕು. ಒಂದು ಜೀವವು ಸತ್ತರೆ ಎಲ್ಲ ಜೀವಗಳೂ
ಸಾಯುತ್ತವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ವಾಪವನ್ನು ಮಾಡಿ

ರುತ್ತಾರೆ. ಸಾಧಾರಣನಾಮಕರ್ಮದ ಉದಯದಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ
ಉಂಟಾಗುವ ಈ ನಿಗೋದಶರೀರವು ಏಳು ನರಕಭೂಮಿಗಳ
ಕೆಳಗೆ ಒಂದು ರಜ್ಜು ಪ್ರಮಾಣದ್ದೇತ್ರದಲ್ಲಿ ತಮೋನುಯವಾದ
ತೂನ್ಯಸ್ಥಳದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ಥಳವನ್ನು ನರಕಕ್ಕಿಂತ ಕೀಳೆಂದು
ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಕೆಲವು ಕವಿಗಳು ಇದನ್ನೂ
'ನರಕ' ಎಂದರೆ ಮಹಾಹಂಸೆಯ ಸ್ಥಳವೆಂದು ತಿಳಿದು ಆ
ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ: ಸಂಭನ್ಯ ಮಹಾಮತಿಗಳ್ ಗಂಧೀರ
ನಿಗೋದದೊಳ್ ತಮೋಮಯದೊಳ್ ದುಃಖಾಂಭೋಧಿಯ ಕಡೆಗಾಣದೆ
ಜ್ಞಂಭತ ಮ್ಹಸ್ತಮದಿಂದ ನಮದಪರಿನ್ಯಂ (ಅದಿಪ. ೫-೬೬); ಸಂಭನ್ಯ ನುಂ
ಮಹಾಮತಿಯುಂ ನಿಗೋದಮಂಜೊಕ್ಕರ್ (ಚಾವಂಪು. ೨೯); ಅನಂ
ವೀಳ್ಳುಂ ನಿಗೋದಂಗಳೊಳ್ (ಎಂ. XVIII, ೧೮೦-೧೬ : 1082);
ಶಿವತತ್ವವೆಮ್ಮೊಳೆ ವಿಮುಕ್ತಿಯುವೆಮ್ಮೊಳೆ ನಿಂದುದಂಬ ಗಾವಿಲರ
ನೆಗಬ್ಬಿ ದುರ್ಯಶದೊಳೊಂದಿ ನಿಗೋದದೊಳೊತ್ತದಿಕ್ಕುಮೆ (ಸಮಕ.
೧೪-೬೨); ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದಿಂದ ದೃಷ್ಟಿಗಾಣದೆ ನಿಗೋದದೊಳಿನ್ಯಂ ದುಃಖ
ಮುನುಡುತ್ತಿದರ್ಪರ್ (ಪೂರ್ವಪು. ೩೮). 'ನಿತ್ಯನಿಗೋದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಗೋದಜೀವ (ನಾ). [ಜೈನ] (ಯಾತನೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ)
ಅನಂತಜೀವರ ಶರೀರಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಒಂದು ಶರೀರ
ವಿಶೇಷ : ಏಳ ನಿಗೋದಶರೀರದೊಳ್ ಅತೀತಕಾಲ ನಿಖಿಲ ಸಿದ್ಧರಾತ್ಮ
ನಂತಗುಣಂ ಭಾವಿಕಾಲಸಿದ್ಧರಾತ್ಮನಂತ್ಯೆಕಭಾಗಮಾತ್ರಮಪ್ಪ ನಿಗೋದ
ಜೀವಂಗಳಪ್ಪುದುಂ (ತತ್ತ್ವಸೃ. ೨೩೬); ನಿಗೋದಧ್ವಜದೊಳಂ
ಪೊಕ್ಕು ನಮದ ಜೀವಂಗಳು ಚತುರ್ಗತಿ ನಿಗೋದಧ್ವಜೀವಂಗಳಕ್ಕುಂ
(ಬ್ರಾವಣಾ. ೩೫-೮). [ನಿಗೋದ + ಜೀವ]

ನಿಗೋದಶರೀರ (ನಾ). = ನಿಗೋದಜೀವ : ಒಂದೊಂದು ನಿಗೋದ
ಶರೀರದೊಳ್ ಅತೀತಕಾಲ ನಿಖಿಲಸಿದ್ಧರಾತ್ಮನಂತಗುಣೈಕೇಂದ್ರಿಯ
ಜೀವಂಗಳಪ್ಪುವು (ತತ್ತ್ವಸೃ. ೩೩೧). [ನಿಗೋದ + ಶರೀರ]

ನಿಗೋಧ (ನಾ). = ನಿಗೋದ : ಕ್ರೋಧಿಯುಮಿರದ ಸುಗತಿಯಂ
ಸಾಧಿಸಿ ರಾರವ ನಿಗೋಧಕೆಳಗುಂ (ಕಚ. V, ೧೧-೩೯; 1078).

[೧೦ ಇದು 'ನಿಗೋದ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತ]

ನಿಗ್ಗ 'ನಿಗ್ಗವ' ನೋ.

ನಿಗ್ಗಂಥ 'ನಿಗ್ಗಂಥ' ನೋ.

ನಿಗ್ಗಂಥವ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಧರ್ಮ; ದಿಗಂಬರ ಮತ :
ಈಗ ಜೈನಧರ್ಮವೆಂದು ಯಾವ ಆಚಾರವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಯಲಾಗುತ್ತಿ
ದೆಯೋ ಅದಕ್ಕೆ ಭಗವಾನ್ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಹಾಗೂ ಮಹಾವೀರರ ಕಾಲ
ಗಳಲ್ಲಿ 'ನಿಗ್ಗಂಥವ್ಯ' ಅಂದರೆ 'ನಿಗ್ಗಂಥಧರ್ಮ' ಎಂದು ಕರೆಯು
ಲಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಜೈನಸ. ೩). [<ಪ್ರಾ. ಜೈನಂಥವ್ಯ]

ನಿಗ್ಗಂಥ, ನಿಗ್ಗಂಥ, ನಿಗ್ಗಂಥ (ನಾ). [ಜೈನ] ದಿಗಂಬರ ಜೈನಯತಿ;
ಸವಣ : (ನಿಗ್ಗಂಥ) ಶಬ್ದವನ್ನು ಜೈನರು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ತಮ್ಮ
ಗುರುವರ್ಗಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ (ಜೈನಸ. ೫೨೧).
ನಿಗ್ಗಂಥ : ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩ನೆ ಶತಮಾನದ ಆಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ
'ನಿಗ್ಗಂಥ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸಿಗೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ (ತೀರ್ಥಕ.
೧೦೯). **ನಿಗ್ಗಂಥ :** 'ನಿಗ್ಗಂಥವ್ಯ' ಪರಾ.

[<ಪ್ರಾ. ಜೈನಂಥ. /ಸಂ. ನಿಗ್ಗಂಥ]

ನಿಗ್ಗಂಥಪಾವಯಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನ ಶಾಸ್ತ್ರ, —ಪ್ರವಚನ :
ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಜೈನಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ "ನಿಗ್ಗಂಥಪಾವಯಣ" (ನಿಗ್ಗಂಥ
ಪ್ರವಚನ) ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದು (ಜೈನಸ. ೫೨೧).

[<ಪ್ರಾ. ಜೈನಂಥಪಾವಯಣ]

ನಿಗ್ಗಡಿ 'ನಿರ್ಗೇಡಿ' ನೋ.

ನಿಗ್ಗವು (ನಾ). ಮುಂದೆ ಚಲಿಸುವುದು, —ನುಗ್ಗುವುದು : ಹರಿದಾನಂ ಹಳವ ಮಾರುತನನೇಳಿಸುವ ಹರಿಸರಳನಿಳಿಯ್ವು ದೃಷ್ಟಿಗಳ ನೇಳಿಸುವ ಮನದೂರವನೆಯನಲ್ಲೆಂಬ ನಿಗ್ಗ[ಪಾಠಂ. ಗ]ಮದ ಲಾಗು ಬೇಗಂಗಳ . . . ಚಾರುತುರಗಳುಲವನುವಾಗಿ ನಿಂದವು (ಸೋಮಚ. ೫-೨೮); ಗಮನ ಸಟ್ಟಿಯವಾಯ್ತು ವೇಗಭ್ರಮಣ ಜಡವಾಯ್ತು ದಿಗದಿಗೆ ನಿಗ್ಗಮದೊಳಗೆ ರಥವದ್ದು (ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ. ೧೦-೨೫).

[<ಸಂ. ನಿರ್ಗಮ]

ನಿಗ್ಗರೆ, ನಿಗ್ರ, ನಿಘ್ರ, ನಿರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಅಂಕೆ; ಹಿಡಿತ; ಹತ್ತೋಟೆ : "ನಿಗ್ಗರೆ — ನಿಗ್ರಹ = ಹಿಡಿತ" (ತದ್ಭೂತ. ೬೬). ೨. ತೊಂದರೆ; ಕಷ್ಟ; ಉಪದ್ರವ : ಅಸುರನ ನಿಗ್ಗರಕ್ಕೆ ತನು ದಿಕ್ಕು ಧಿಗಿಲಿಸುತ್ತಿರ್ದುದಿನಸುತನ (ತೊರಾ. ೬-೨೪-೨೫); ಈಗಲೇ ಆ ಸಂಸಾರದ ನಿಗ್ಗರ ಬಾಡ ಮಾರಾಯರೆ (ಬೀದಿ. ೩೬); ತನಗೆ ಮಗುವಿನ ನಿಗ್ಗರ ತಪ್ಪಿದರೆ ಸಾಕು ಎಂದಿಷ್ಟೆ ಅವಳ ಎಣಿಕೆ (ನಡದಾ. ೧೧, ೮೪೪); ಹಡೆದೊವನ ಬರಹೇಳ ಅತ್ತಿಮನಿ ನಿಗ್ಗರ ಬಾಳ ಇರಲಾರೆ (ಕನ್ನಡಾ. ೧೧೦). ೩. ಒತ್ತಾಯ; ಬಲಾತ್ಕಾರ; ನಿರ್ಬಂಧ : ಎಂದಾದರೂ ತಾಯಿ ನಿಗ್ಗರದಿಂದ ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚಿ ಎರೆಯುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಈಕೆ ದೊಡ್ಡ ದನ ತೆಗೆದು ಆಳುತ್ತಾಳೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೧೪); ನುಗ್ಗಿಯ ತಾಯಿ ಬಗ್ಗಡವೇ ನೀನುಣದಿದ್ದರೆ ಬಲು ನಿಗ್ಗರವೇ ? (ಗಾದ). ನಿಗ್ರ : ೨. ಆ ಕಾಯಕ ದಿಂದ ಪದಾರ್ಥ ದೊರೆಯದೆ ನಿಗ್ರವಾಗಿರಲಾ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ತಿವನು ರಸವಾದ ಸಿದ್ಧನೆಂಬ ಜಂಗಮವಾಗಿ ಬಂದು ವೇಮಯ್ಯನೊಡನೆ ಇಂತೆಂದನು (ಭೈರೂ. ೩೪೪). ನಿಘ್ರ : ೨. ಆ ನಿಘ್ರವಂ [ಪಾಠಂ. ನಿಗ್ರಹವ, ನಿಗ್ರಮಂ] ನೋಡಲಾಪದೇಶ್ವರನೊಬ್ಬ ಮಾನವನ ರೂಪಿನಂ ಬಂದಿರ್ದಾ ಗಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೫೧). ನಿರ್ಗ : ೧. ನಿರ್ಗವನು ತಾನಿಸಿದವೆ ನವರ್ಗಪದವಿಗೆ ಮನವನುಣ್ಣೆ ಸ್ವರ್ಗವನು ಜಿತಶತ್ರುವಾಗಿ ವಿಕಾರ ರೂಪವನು ನಿರ್ಗಮಾಗಮವಿಲ್ಲ (ನಿಘಂ. ೬-೧೦-೪೧).

ನಿಗ್ಗರದ ವೇಳೆ = ತೊಂದರೆಯ ಸಮಯ; ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ : ಅಂದ ಬಳಿಕ ವೆಂಕಟದೊರೆಯು ಆ ಸ್ವಾಮಿನಿಷ್ಠ ವಂಶದ ಪ್ರತಾಪಿಯಾದ ತರುಣನನ್ನು ಇಂಥ ನಿಗ್ಗರದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಬಹುಮಾನದಿಂದ ನೋಡಿದ್ದು ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನು ? (ಕುಮಾರ. ೪೬). 'ಇಗ್ಗರೆ' ಪರಾ.

[<ಸಂ. ನಿಗ್ರಹ]

ನಿಗ್ಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಂದರೆ ಕೊಡು; ಹಿಂಸಿಸು; ಕಾಡು : ನುಗ್ಗುನುರಿ ಮಾಡು ಕುಲಭೂಧರವನಲ್ಲಕಲ್ಲೊಲಮಾಡಂಬುಧಿಯನು ಒಗ್ಗರಿಸು ಸರ್ವರಾಜರೋವಿಯ ಪದಾರ್ಥಸಂ ನಿಗ್ಗರಿಸು ನಿಟಲರೋಚ ನನನು (ಸಮ್ಯಕ್. ೫-೩೬); "ನಿಗ್ರಹಿಸು; ಕೆಡೆಹು; ಜಯಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ); ಕರುಣವಿಲ್ಲದ ನೋಡಕೆ ಕಂಟಕಿಯಾಗಿ ಹಿರಿದು ನಿಗ್ಗರಿಸಲು ನೀನು ಹರಣವ ಬಿಟ್ಟ ಬಳಿಕ ನಾನು ಬಿಡುವೆನು ಸರಸಕಲಾಕೋವಿದನ (ಸೇಮಿಸಂ. ೧೦-೧೪೬). ೨. ತೊಂದರೆಗೊಳಗಾಗು; ಹಿಂಸೆಪಡು : ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳನ್ನು 'ಭರಪುಪ್ಪ'ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದುಂಟು. ಆಗ ಕೂಸುಗಳು ನಿಗ್ಗರಿಸಿ ಆಳುತ್ತವು (ಕನ್ನಡಾ. ೨೨).

[ನಿಗ್ಗರೆ + ಇಸ್ಯ]

ನಿಗ್ಗವ, ನಿಗ್ಗ (ನಾ). ಅನೆಯ ಕೋರೆ; ಹಸ್ತಿದಂತ : "ನಿಗ್ಗವಂ ಗಜದಂತಂ" (ತಮದ. ಪರಿ. ೨); ದಿಗ್ಗಜದ ನಿಗ್ಗವಮನುಡಿವಂತೆ ನಿಯಚ್ಚರ ಪತಿಯ ನಟ್ಟಿನ ಖರದೂಪಣರಂ ಕೊಂದು (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೯೪ ಬ); ಚಂದದ ನಿಗ್ಗವಂಗಳ ಲಸನ್ನು ಸಲಗಳನಾಂತು ಪಾಡುತಂ ಕುಂದದೆ ಮೈವಂಗಳನೆ ಕುಟ್ಟು ತೆಣ್ಣೆ ಸೆದರ್ ಪುಳಂದಿಯರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೯೦);

ಉಗುರೊಳೊಳುವ ನಿಗ್ಗವದೊಳಿಬ್ಬಗಿಯ ಮಾಡುವ ಕಾಲುಗೊಲೆಯರಿ ವಿಗಡಕರಿ ಕುಳಿದಾಡಿದಿರಿದಿರಾದ ಪಟುಭಟರ (ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ. ೩-೧೬); ನಿಗ್ಗವದೊಳೇಡಿಯಂ ಕುಲವರ್ತಕಂಗಳಂ ನುಗ್ಗುನುಸಿಯಪ್ಪುವು (ಚಪ್ಪ. ೨೮-೧೦); ಬನರಂಗಿಯು ಗಜಂಗಳ ನಿವಹದ ನಿಗ್ಗವಮ ದುಡಿದು ಸೂಸಿರೆ ನೆಲದೊಳ್ (ರಾಜೇ. ೫-೬೧). ನಿಗ್ಗ : ಸಿಂಗಡೆಳವಣ ಯುಂಗುರಂಗಳಂ . . . ಪೆರ್ವದಿಗೊರೆಗಳ ಬದಿಗೋಲ್ಲ ಕಿಂ ನುಂಗ್ಗಿದ ನಿಗ್ಗಗಳ ಗದೆಗಳಂ . . . ಎಸೆದ ವನಚರೆಯೆಯಂ ಕಂಡಳು (ಮದೇಪ. ೩೧-೨೩). [?]

ನಿಗ್ಗವಂಗಿಳು (ಕ್ರಿ). ಅನೆಯ ದಂತವನ್ನು ತೆಗೆ, —ಕೋರೆ ಹಲ್ಲನ್ನು ಕೇಳು : ಕಡಲೇಳನೊಡಗಲಿಸರೋ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರನು ಪೊಡವಿಳುಪಲೊ . . . ದಿಗ್ಗಜಂಗಳ ನಿಗ್ಗವಂಗಿತ್ತು ತಂದಿಸರೋ (ಸಾಳಭಾ. ೨೫-೩). [ನಿಗ್ಗವ + ಕಿಳು, (<ಕಿಳು,)]

ನಿಗ್ಗವಣೆ (ನಾ). (?): ನಿವದತ್ತಂಧ್ಯಾನಕಂ ನಿಗ್ಗವಣೆಯ ಪರ್ವ ಪೂರ್ವಾಚಲಂ ತುಂಗರಂಗಂ ತನಗಾದತ್ತಿಂದಿನಂ ನೀಲಿಯ ಜವನಿಕೆ ಪೋಲ್ ಪಿಂಗಿ ಸಂಧ್ಯಾತಮಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ತಾರಾಣೀಕೃಷ್ಣಾಂಜಳಿಯ ನೆಸವಿನಂ ಸೂಸಿ ತತ್ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕನುಗ್ಗಿಪುದ್ವನ್ನಿಶಾನರ್ತಕಿಯ ಪದನ ದಂತಿಂದು ಕಣ್ಣೆಡ್ಡೆಮಾಡಂ (ಚಂದ್ರ. ೪-೩೦). [?]

ನಿಗ್ಗಳ (ನಾ). ಕೇಳಾದವನು (?): ದಶಮುಖನಿಂದ ಬಲಮುಖ ರಗ್ಗಳರೊ ನಿಗ್ಗ[ಪಾಠಂ. ಗ]ಳರೊ ಚಿತ್ರಯಿಸು ಸಂಧಿಸದೆ ಭೀತಿಯನು (ತೊರಾ. ೫-೪-೫೮). [?]

ನಿಗ್ಗಾವು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕಾವು; ಅಧಿಕವಾದ ತಾಪ: ಚಿತ್ತವಿದು ಚೆಂಬೊನ್ನು ವಿಷಯದ ಮೊತ್ತವೇ ಕರುಪದರ ನೆನವೇ ಬಿತ್ತಿ ಗೆಯ ನಿಗ್ಗಾವು ಮೋಹದೊಳೆಯಲದರೊಳಗೆ ಮತ್ತೆ ಬೇರೊಂದಾಕ್ಕತಿಯ ತಾಂ ಪತ್ತುವದೆ (ವಿವೇಚ. ೧೩-೪೨). [<ನಿಡಿಮ, + ಕಾವು, (<ಕಾಯು,)]

ನಿಗ್ಗ (ನಾ). (ಕರಾ) ದಟ್ಟಣೆ; ಸಂದಣೆ; ನೂಕುನುಗ್ಗಲು : ಆ ಬಂದಿಯನ್ನು ಭಕ್ತಕೋಟಿ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಅವರಿಸಿ, ಉಳಿದ ಪ್ರಯಾಣಿಕರಿಗೆ ಎಡೆಯಿಲ್ಲದಷ್ಟು ನಿಗ್ಗನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತ್ತು (೪೪೩. ೬); ಎಲ್ಲ ನಿಲ್ಲುನೆಗರೂ ಒಂದೇ ಕಡೆ ಇರುವುದೆಂದರೆ, ಒಟ್ಟು ನಿಗ್ಗಾಗುತ್ತದೆ (ಮರಮಂ. ೧೬೩). [<ತುಳು. ನಿಗ್, ನಿರ್ಗ]

ನಿಗ್ಗಡಿ 'ನಿರ್ಗೇಡಿ' ನೋ.

ನಿಗ್ಗಡಿತನ (ನಾ). ಅವಿವೇಕ; ದಡ್ಡತನ : ಎಲೆ ಗಾಂಪ ಸಮಸ್ತ ನಂಟರಂ ಪುಡದಿಯನಿಷ್ಟರಂ ಕಿಡಿಸಿ ದುರ್ಗತಿವೋಗದೆ ಬರ್ಪುದೆಂದು ನಿಗ್ಗಡಿತನಿಂದ ಸಬಾಂಧವಜನಂ ತೆಗೆದಪ್ಪಿದರಾ ಮುನೀಂದ್ರನಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೮-೮೮). [ನಿಗ್ಗಡಿ (<ನಿರ್ಗೇಡಿ) + ತನ]

ನಿಗ್ಗೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ಕೊಣ್ಣುಣ ಅಳಸರ ಆಳು ಎಣಿದು ಸತ್ತೊನ್ ಭಾನುದಾಸನ್ ಜಯವಿತ್ತನ್ ಊಸರ ಮೈತಿಕನ್ ಒಡಿನೆಟ್ಟಿ ರಾಯಿಳನ್ನಿಗ್ಗೊಳನ್ನುಜಾಗರನ್ (ಮೃ. ೧೦. ೧೯೩೯, ೨೨-೧೪; ಸಂ. 790). [?]

ನಿಗ್ರ 'ನಿಗ್ಗರೆ' ನೋ.

ನಿಗ್ರಂಥನ (ನಾ). ಸಂಹಾರ; ಕೊಲೆ. [ಸಂ.]

ನಿಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಅಂಕೆ; ಹಿಡಿತ; ಹತ್ತೋಟೆ; ದಮನ : ಈ ಮೃಕ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರತೆಯಿದೆ, ಸಮತೋಲವಿಲ್ಲ; ಉತ್ಸಾಹವಿದೆ, ನಿಗ್ರಹವಿಲ್ಲ (ಕಸಾಚ. ೧೬೧). 'ಮನೋನಿಗ್ರಹ' ಪರಾ. ೨. ಹಿಂಸೆ; ಪೀಡೆ : "ನಿಗ್ರಹಂ ಪೀಡನಂ ಸ್ವರೂಪಂ ಗ್ರಹಣ ಮನಲಾ ಹಿಡಿದಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦-೧೬); ಪೊದದಾತನನೆಯದಂತೆ ಪೊದದ ಮಡಿ ಬಯ್ಯಂ ಧೂಳಿಯೊಳ್ ಮಾಸಿಯಸಗನ ಬಾರಿಯೊಳ್ಳಿದರ್

ನಿಗ್ರಹಕ್ಕೂಳಗಪ್ಪಂತೆ ಚಳರಾ . . . ದುಃಖಂಬಡುವರಾ (ಧರ್ಮಾಸ್ತು. ೪-೩೮); ಕುದಿದಾಪಧಂ ಬಾಯ್ಲಿ ನಿಗ್ರಹಂ ಮಾಡಿ ತಾಕೊಡಲಿಂಗಿ ಸುಖವನೀವಂತೆ (ಚಟಕಾ. ೧೪-೩); ಪಲವಂದದ ನಿಗ್ರಹದಿಂ ಕೊರಿಸಿ ದೊಡಾ ಮೊಸಳೆ ತನುವನುಡಾ ದು . . . ಬಯಕೊಯ್ಯನೊಗೆದುದಾದಿನ ರೊಪಿಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೪೯). ೩. ಶಿಕ್ಷೆ; ದಂಡನೆ: ತಳಾಪನಂ ಕರೆದು ಬೇಗಂ ಕಳ್ಳನನಾರಯ್ಯಲ್ಲದಾಗಳಾ ಕಳ್ಳಂಗೆ ತಕ್ಕ ನಿಗ್ರಹವಂ ನಿನ್ನಗೆ ಮಾಡ್ಪಿನಿಂದರನಾತನಂ ಬಗ್ಗಿಸಿ ನುಡಿದೊಡೆ (ಪದ್ಮಾಂ. ೧೫-೧೦); ಪೊನ್ನ ನಾವ ಪ್ರಕಾರದೊಳವನಗಿಯುಮಾರಯ್ಯ ತಂದು ಕುಡುವದಂತ್ಲ ದೊಡೆ ಕಳ್ಳಂಗೆ ಮಾಡ್ಪಿ ನಿಗ್ರಹವಂ ನಿನ್ನಗೆ ಮಾಡ್ಪಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೮ ದ); ಹಿಂದಿನ ನಿಗ್ರಹ ರೀತಿಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಮಾರ್ಪಟ್ಟು ಮಕ್ಕಳ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಹೊಸರೂಪವನ್ನು ತಾಳುತ್ತಿವೆ (೨೪೬. ೩೮೮). ೪. ಸೋಲಿಸುವುದು; ಪರಾಭವಗೊಳಿಸುವುದು: ತಪೋಬಲಂ ಕುತಿಕಾತ್ಮಕಂಗೆ ನಿಗ್ರಹಕರ್ತೃವಂ, ನಿನ್ನ ತನುಜಾತರಭ್ಯು ದಯಕಾಗಿ ಬಂದಿದನುಂ ಕೇಳಾ ಸಾಕೇತಪುರಿಗೆ (ಪ್ರೀತಾಂಜನಾ. ೩೦-೭೩). ೫. ಯಾತನೆ; ನೋವು: 'ನಿಗ್ರಹಂಬಡು' ಪರಾ. ೬. ಎಲ್ಲೆ; ಮಿತಿ. ೭. ಸಾಲ. ೮. ನಿಂದೆ; ಬಯ್ಯಳು. ೯. ಬಂಧಿಸು ವುದು; ಸೆರೆ ಹಿಡಿಯುವುದು. ೧೦. ದೇವತೆ. ೧೧. ಹಿಡಿಕೆ; ಹಿಡಿ. ೧೨. (ರೋಗವನ್ನು) ಅಧೀನಕ್ಕೆ ತರುವುದು, -ಗುಣ ಪಡಿಸುವುದು; ಚಿಕಿತ್ಸೆ. ೧೩. ಜುಗುಪ್ಸೆ; ಅಸಹ್ಯ. ೧೪. [ನ್ಯಾಯ]ನ್ಯಾಯವಾದದ ಒಂದು ದೋಷ; ೧೫ ನೈಯಾಯಿಕನು ವಾದದಲ್ಲಿ ದೋಷಯುಕ್ತವಾಗಿ ವಾದಿಸಿ ಸೋಲನ್ನು ಅನುಭವಿ ಸುವುದು. ೧೬. [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದ ಇಪ್ಪತ್ತು ಹಸ್ತವಿನ್ಯಾಸ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ: ಧೂನನ . . . ನಿಗ್ರಹ, ಉತ್ಕೃಷ್ಟ . . . ಈ ಇಪ್ಪತ್ತು ಕರಕರ್ಮ ಭೇದಂಗಳ (ರಾಸ್ಯರಂ. ೪-೧೩ ದ). [ಸಂ.]

ನಿಗ್ರಹಂಗಿಯಾ (ಕ್ರಿ.). ೧. ಹಿಂಸಿಸು; ಪೀಡಿಸು; ಚಿತ್ರಸೇನೆಯುಂ ಸೋಮಿರೆಯೊಳಪ್ಪ ನೈರಸಂಬಂಧಿಂ . . . ವೃಷಭಸೇನಂಗೆ ಛಾಯಾ ಯಾಗಿ ತನ್ನ ನಿವಾಸವೈರಸಂಬಂಧಿಂ ಚಂದನೆಗೆ ನಿಗ್ರಹಂಗಿಯ್ಯಳಾ (ಚಾವುಂಫ. ೪೦೧); ಕುಡು ಕೊಂಡೊಡಮೆಯನೀಗಲೆ ಕುಡದಿದರಡೆ . . . ಬಿಡಿದೊಯ್ಯ ಮುಟ್ಟುವೆಂ ಪೆರ್ಗೊಳೆಯೊಳಾ ಎಂದು ಕೌದ್ರಾ ಬೋಪಮಂ ಪಣ್ಣಿ ನಿಗ್ರಹಂಗಿಯ್ಯಲಿಂದಿರ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಸ್ತು. ೧೩-೨೩೦). ೨. ಶಿಕ್ಷಿಸು; ದಂಡಿಸು; ದಂಡನೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡು.

[ನಿಗ್ರಹ+ಕೇಯ]

ನಿಗ್ರಹಂಬಡು (ಕ್ರಿ.). ಯಾತನೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸು; ಹಿಂಸೆ ಪಡು; ನಿಗ್ರಹಂಬಡುವೆಮುಗಭಯವನನುಗ್ರಹಿಸಿ ಕಾಯಿರೆ ಸದಾ ಚಾರಾಗ್ರಗಣ್ಯರು ನೀವು (ಬಸವ. ೫೬-೪೫). [ನಿಗ್ರಹ+ಪಡು]

ನಿಗ್ರಹವಡಿಸು (ಕ್ರಿ.). ತೊಂದರೆ ಕೊಡು; ಕಾಡು; ಹಿಂಸಿಸು: ನಿಗ್ರಹವಡಿಸದೆ ಪ್ರಣಿ ಪರಿವಾರವ ವೆಗ್ಗಲದಿಂ ತುಪ್ಪಿಬಡಿಸು (ಮೋಹತ. ೧೩-೧೧). [ನಿಗ್ರಹ+ಪಡಿಸು]

ನಿಗ್ರಹಕಂಕೆ (ಸಾ). ಪೀಡೆಯ ಹೆದರಿಕೆ; ಹಿಂಸೆಯ ಭಯ: ತಂತಮ್ಮ ಸರ್ವಸ್ವಮಂ ಕೊಟ್ಟನುಗ್ರಹಂಬಡೆಯದೆ ನಿಗ್ರಹಕಂಕಾಭರಾ ತಂಕಿತವ್ಯದಯರಾಜ ಅಂಗ ವಂಗ . . . ಮರುಪ್ರಭೃತಿಭೂಪಾಲಕರಿಂ (ಇಗವಿ. ೨-೩೯ ದ). [ನಿಗ್ರಹ+ಕಂಕೆ]

ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನ (ಸಾ). [ನ್ಯಾಯ] ನ್ಯಾಯದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಹದಿನಾರು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವಿದ್ವತ್ಪ್ರಭಿಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪರಾಜಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದುದು; ೧೫ ವಿದ್ವತ್ಪ್ರಭಿಗಳಲ್ಲಿ 'ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ'ವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯ

ಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದ ವಿದ್ವಾಂಸನು ಪರಾಜಿತ ನಾದನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲು ಕೆಲವು ಲಕ್ಷಣಗಳಿದ್ದುವು. ಅವಕ್ಕೆ 'ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನ'ವೆಂಬ ಹೆಸರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದಿತು. ಈ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಮಾಡದೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗ ವಹಿಸುವುದು ವಿದ್ವಾಂಸನ ಕರ್ತವ್ಯ. ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ೨೨ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳು ಹೀಗಿವೆ:—

೧. ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹಾಸಿ: ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರತಿ ಪಾದಿಸುವುದಾಗಿ ಆರಂಭಿಸಿ ಆ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟು ಭಾಷಣ ಮಾಡುವುದು.
೨. ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂತರ: ತಾನು ಒಂದು ಗೊತ್ತು ವಳಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ವಿರೋಧಿಗಳಿಂದ ಬಂದ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲು ಮೊದಲು ಸೂಚಿಸದಿದ್ದ ತಿದ್ದುಪಡಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.
೩. ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ವಿರೋಧ: ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು.
೪. ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಸಂನ್ಯಾಸ: ತಾನು ಸಾಧಿಸಲು ಹೊರಟ ವಿಷಯದ ಬಗೆಗೆ ಎದುರಾಳಿಗಳು ಆಕ್ಷೇಪಣೆಯೆತ್ತಲು ಅದನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲಾರದೆ ತಾನು ಸಾಧಿಸ ಬೇಕಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಕೈಬಿಡುವುದು.
೫. ಹೇತ್ವಂತರ: ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಮಾಡಿದ ದೋಷಾರೋಪಣೆ ಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ತಾನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳದಿದ್ದ ಕಾರಣ ಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದು.
೬. ಅರ್ಥಾಂತರ: ತನ್ನ ಪಕ್ಷದ ಸಾಧನೆಗೆ ಅನಾವಶ್ಯಕವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಲು ಹೊರಡುವುದು.
೭. ನಿರರ್ಥಕ: ಅರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲದ ಅಂದರೆ ಅವಾಚಕವಾದ ಪದಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾತನಾಡುವುದು.
೮. ಅವಿಜ್ಞಾತಾರ್ಥ: ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಉಪ ಯೋಗಿಸುವುದು.
೯. ಅಪಾರ್ಥಕ: ತನ್ನ ವಾದಕ್ಕೆ ಬಾಧಕ ವಾಗುವಂತೆ ಅಸಂಗತವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುವುದು.
೧೦. ಅಪ್ರಾಪ್ತಕಾಲ: ಇಷ್ಟೇ ವಿಷಯವು ಚರ್ಚನೀಯವೆಂಬ ನಿಯಮವಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಬದಿಗೊತ್ತಿ ಸಂಬಂಧಪಡದ ಯಾವುದೋ ವಿಷಯವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಮಾತನಾಡುವುದು.
೧೧. ನ್ಯೂನ: ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸಾಧಕ ವಾಗದ ಉಪವಿಷಯಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಮಾತನಾಡುವುದು.
೧೨. ಅಧಿಕ: ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದ ಹಿತ ಮಿತವಾದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕೊಡದೆ ಅಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾದ ಅನೇಕಾ ನೇಕ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಹೋಗುವುದು.
೧೩. ಪುನ ರುಕ್ತ: ಹೇಳಿದುದನ್ನೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು.
೧೪. ಅನನುಭಾಷಣ: ನಿರ್ಣಾಯಕರು ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಮೂರಾವರ್ತಿ ತಿಳಿಸಿದರೂ ಅದನ್ನು ಅನುಸರಿಸದಿರುವಿಕೆ.
೧೫. ಅಜ್ಞಾನ: ವಾದಿಯು ಮೂರುಸಲ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಭೆಯು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೂ ಪ್ರತಿವಾದಿಯು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದಿರು ವುದು.
೧೬. ಅಪ್ರತಿಭೆ: ಎದುರಾಳಿಯು ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಉತ್ತರಿಸಲು ಅರ್ಹವಾಗಿದ್ದರೂ ಉತ್ತರ ಕೊಡಲು ಹೊಳೆಯ ಂದಿರುವುದು.
೧೭. ವಿಕ್ಷೇಪ: ಇಲ್ಲದ ನೆಪವನ್ನು ಹೇಳಿ ವಾದ ವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಹೊರಟುಹೋಗುವುದು.
೧೮. ಮತಾನುಜ್ಞೆ: ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಮಾಡಿದ ದೋಷಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸದೆ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು.
೧೯. ಪರ್ಯನುಯೋಜ್ಯೋಪೇಕ್ಷಣ: ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡಿ

ದಿರುವವನಿಗೆ ಕೂಡಲೆ ಆ ದೋಷವನ್ನು ತಿಳಿಸದೆ ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡುವುದು. ೨೦. ನಿರನುಯೋಜ್ಯಾನುಯೋಗ : ನಿಗ್ರಹ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಇದೆಯೆಂದು ಅಕ್ಷೇಪಿಸುವುದು. ೨೧. ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತ : ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು. ೨೨. ಹೇತ್ವಾಭಾಸ : (೧. ಬೆಂಕಿಯೊಂದು ವಸ್ತುವಾದುದರಿಂದ ಅದು ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿದೆ. ೨. ಕೃತಕವಾದುದರಿಂದ ಶಬ್ದವು ನಿತ್ಯವಾದುದು. ೩. ಕಣಿ ಗೆ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಶಬ್ದವು ನಿತ್ಯವಾದುದು ಎಂಬಂತೆ) ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯ ; ಸಾಧ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಕಾರಿಯಾದ ದುಷ್ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು : ಪ್ರತೀತಾದಿ ನಿರುತ್ತರನಾಗಿ ಪಕ್ಷಪಂತ್ಯಾಗಂ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಮೆಂಬುದು ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಮನೆಯ್ಯಯುವಿರದೆ . . . ಸುಗತಮತಮಂ ಸಿದ್ಧಿಂ (ತಾಂತ್ರಿಕ. ೮-೧೪೧ ವ); ಗೌತಮೇಶ್ವರನಾಯಕ ಪ್ರಮಾಣ . . . ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಗಳೆಂಬ ಮೋಡಶಪದಾರ್ಥಂಗಳಂ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತ (ವಿವೇಕ. ೧೦); ನ್ಯಾಯವರ್ತನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಮೇಯ ಸಂಪತ್ತು ಪ್ರಯೋಜನ ವ್ಯಸ್ಥಾಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಅವಯವ ತರ್ಕ ನಿರ್ಣಯವಾದ ಜಲ್ಮ ವಿತಂಡಾ ಹೇತ್ವಾಭಾಸ ಭಲ ಜಾತಿ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನ ಎಂದು ಹದಿನಾರು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೨). 'ಮೋಡಶ ಪದಾರ್ಥ' ಪರಾ. [ನಿಗ್ರಹ+ಸ್ಥಾನ]

ನಿಗ್ರಹಿಸು (ಕ್ರೈ). ೧. ಅಂಕೆಗೊಳಪಡಿಸು : ಹತೋಟಿಗೆ ತರು : ಮನಮಂ ನಿಗ್ರಹಿಸುತ್ತ ಸದ್ವಿಷಯದತ್ತಲಾ ಪೂರ್ವದಂತಾಗಿ ಮಾಡಿ . . . ಲೋಕೈಕನಾಥನ ನಾನಾಗಳನಾಥೆಯಂ ಶರಣಿಸುತ್ತಾ ಶ್ರೈಸಿದಂ ಸ್ಥಾಪನಂ (ಕಾದಂಭ. ೯೫); ಬಹುವಿಧದೊಳಂತಾರುಹತಾಗ್ರಹಿಸಿ ಕೊಲಲಾಪದೆ ಬಳಕೆ ನಿಗ್ರಹಿಸಿ ತಮ್ಮಂ ಕೊಲುವನೋ ಎಂದೆಯ್ನೆ ಮೊಲೆಯೊಕ್ಕು (ಜಸಪ. ೪೯-೪೦); ಎರೆ ಗಿರಿಜಾತೆ ನೋಡಿದನ ಸಾಹಸಮಂ . . . ನಿಗ್ರಹಿಸಿದ್ ಶರೀರದಿಂದದೇಂ ಕಲಿಯೊ ಕಡಂಗಿ ಕಾದಿದನಂ ಸಮದಂಡಿ ಯೊಳೆನ್ನೊಳರ್ಜುನಂ (ಶಬರಂ. ೪-೨೬). ೨. ಹಿಡಿಸು : ಹಿಂಸಿಸು : ಬೆಟ್ಟತ್ತಾಗಿ ಬುಯ್ಯ ಕೆನಿಸುವುದುಂ ಗಣಿಸುವುದುಂ ಬಡುವುದುಂ ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದುಂ ಇವುವುದುಂ ಕೊಲ್ಲುವುದುಂ ಎಂದಿಂತನೇಕ ಲಕ್ಷಣಮಾಗುಕ್ಕು ದು ಹಿಂಸಾನಂದಮೆಂಬ ರೌದ್ರಧ್ಯಾನಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೩೮೧).

[ನಿಗ್ರಹ+ಇಸು]

ನಿಗ್ರಾಹ (ನಾ). ೧. ತಿಟ್ಟೆ ; ದಂಡನೆ. ೨. ಕೆಡುಕು ಬಗೆಯುವುದು. ೩. ನಿಂದೆ. [ಸಂ.]

ನಿಘ (ಗು). ೧. ಅಗಲ ಮತ್ತು ಎತ್ತರಗಳು ಸಮವಾಗಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಸಮವಾದ ಪ್ರದೇಶ ; ಜಗಲಿ : "ನಿಘ ಶಬ್ದವು ಉದ್ದವು, ಅಗಲವು, ಹಳ್ಳವು, ಎತ್ತರವುಳ್ಳದ ಸಂಯಾಗಿರುವ ಜಗಲಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಹೆಸರು" (ಗುರುಬಾ. ೫೨ ಮೂರನೆಯ ಶಾಂಖ). ೩. ಗುಂಡಾದುದು ; ಚಂಡು. ೪. ಪಾಪ. [ಸಂ.]

ನಿಘಂಟು (ನಾ). ೧. ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಕೋಶ ; ಶಬ್ದ ಕೋಶ ; ಅರ್ಥಕೋಶ : ಭಂಡಮಾಲಿಕಾರಂ ನಿಘಂಟು ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯಂಗಳುಂ . . . ಮಂತ್ರವಾದಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ನೆಲೆಯೆ ಕಲ್ಪಿಸಿ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೩-೨೪); ಸಮುದಿತ ಸಂಖ್ಯಾವ್ಯಯರಿಹತಮೆನ್ನಿಸಿ ವರ್ತನ ನಿಘಂಟುವಿನ ಸಾಮಪದೋತ್ತಮವರ್ಣಪ್ರತ್ಯಯಗಳಂ ಸಮ ಸಂಸ್ಕೃತವೆಸರನ್ನಿಟ್ಟು ಲಿಂಗಂ ಮಾಲ್ಪುರ್ (ಶಮದ. ೪೦); ನಿಘಂಟುಗಳಲ್ಲಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಗೌರವ ಹುಟ್ಟುವುದು ಅಪೂರ್ವ ; ನಿಘಂಟು ಒಂದು ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಒಪ್ಪದವರೇ ಹಲವರಿದ್ದಾರೆ (ಸಮಾಲೋ. ೨೬೬); ಮಗ ನಿಂದ ಕಾಗದ ಬಂದರೆ ಒಡನೇನಿರ್ಧಾರಿ ಬೇಕು ನಿಘಂಟು (ಇಂಜಾಪ.

೧೬೯-೨೪). ೨. ನಿಶ್ಚಿತವಾದುದು ; ಖಚಿತವಾದುದು ; ಖಾತ್ರಿ ಯಾದುದು : ಒಂದು ಮೊಳದ ಅಳತೆಯನ್ನು ತಾಮ್ರದ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿಘಂಟು ಮಾಡಿ . . . ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದರು (ಉಲ್ಲಾಸ. ೩೯). ೩. ಯಾಸ್ಯಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ನಿರುಕ್ತವೆಂಬ ವೇದದ ಶಬ್ದಗಳ ಕೋಶ.

ನಿಘಂಟಾಗಿ ಹೇಳು = ಖಾತ್ರಿಯಾಗಿ ಹೇಳು ; ಖಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳು : ಕೆಲವು ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೇ ಸರಿ ಎಂದು ನಿಘಂಟಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಕಷ್ಟ (ರೂಢಿ). ನಿಘಂಟಾಗು = ಖಾತ್ರಿಯಾಗು ; ಖಚಿತವಾಗು ; ನಿಖರವಾಗು : ನಿಘಂಟಿನ ಹೇಳಿಕೆ ನಮ್ಮ ಜನಕೆ ಅನ್ನುವಂತೆ "ನಿಘಂಟಾಗ ಬೇಕಾದರೆ ಎಷ್ಟು ಕಾಲ ಎಷ್ಟು - ದುಡಿದರೂ ಸಾಲದು (ಸಮಾಲೋ. ೨೬೦). [ಸಂ.]

ನಿಘಂಟುಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ನಿರ್ಧಾರವಾದ ಆಧಾರ ; ಖಚಿತವಾದ ಪುರಾವೆ : ಪರಿಯ ಕಾಲೊಳು ಗಂಗೆ ಜನಿಸಿತೆಂದು ಧಾರುಣಿಯ ಮೂಢ ಪರಮಯುಗಳು ಬಗುಳುವರು . . . ಅದಜ್ಞಾ ವಿಚಾರನೆಂತೆನೆ ನಿಘಂಟುಪ್ರಮಾಣದೊಳೊರೆವೆನು (ವೀರಶೈ. ೩-೧೪-೨೩).

[ನಿಘಂಟು + ಪ್ರಮಾಣ]

ನಿಘಂಟುಸಮಯ (ನಾ). ಶಬ್ದ ಕೋಶ ರಚನೆಯ ತತ್ತ್ವ ಅಥವಾ ನಿಯಮ ; ನಿಘಂಟು ಶಾಸ್ತ್ರ, - ಸಿದ್ಧಾಂತ : ಅಭಿಧಾನಲಿಂಗಾಂಗೀ ಕೃತಮಪ್ಪ ನಿಘಂಟುಸಮಯಮುಮಂ ತರ್ಕಾರ್ಯವೃತ್ತಕಮಪ್ಪ ಸಾಟ್ವಿ ವಿದ್ಯೆಯು ಮಂ . . . ತ್ರಿದಶವರ್ಗಕ್ಕುಪದೇಶಂಗಿಯುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೯೦ ವ). [ನಿಘಂಟು + ಸಮಯ]

ನಿಘರ್ಷಣ (ನಾ). ತೀಡುವಿಕೆ ; ಉಜ್ಜುವಿಕೆ ; ಘರ್ಷಣೆ : ಸಿದ್ಧಾರ್ಥದ ಸೇನೆಗಳನ್ನಿಕ್ಕಿದೊಡೆತ್ತಾನುಮುದಿದುರ್ ದುರ್ವ ಸಿತಸರ್ಪಶಸ್ತ್ರರ್ಥನಿಘರ್ಷಣದಿಂದ ಪದುಳಮಿರಲಾಯದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೫ ವ); ಕರಟಿನಿಘರ್ಷಣದ ಮದಂ ಬೊರೆದಾನೆಯ ಕೈಯನಳಿಗಾವರಿಸಿದವೊರ್ ಮರಕತಕಂಕಣಮೆಸೆದುವು ತಿರುಪೊಯ್ಯಂ ಕರ್ಪುವೆತ್ತ ತಕ್ಕರೆಯುಗ ದೊರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೬೦); ನಿಘರ್ಷಣದಿಂದ ತಾಪನತಾಡನಾದಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳೆಲ್ಲಂ ಬಂದೊಡೆ ಪೊನ್ನೊಕ್ಕುತ್ತು (ಜೀವಮಂ. ೫೧-೨೬ ವ). [ಸಂ.]

ನಿಘರ್ಷಿಸು (ಕ್ರೈ). ೧. ಉಜ್ಜು ; ತೀಡು ; ತಿಕ್ಕು. ೨. ಪುನಃ ಪುನಃ ಚರ್ಚಿಸು, - ಆಲೋಚಿಸು : ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳಿಂ ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯಗಳನ್ನಪಧಾವಿಸುತ್ತ ಮಂತ್ರಮಂಡಳದೊಳಿರತಂ ನಿಘರ್ಷಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೬೦ ವ). [ನಿಘರ್ಷಣ + ಇಸು]

ನಿಘಸ (ನಾ). ೧. ತಿನ್ನುವುದು ; ಆಹಾರಸೇವನೆ ಮಾಡುವುದು : "ಜಗ್ಗಿ ; ಭೋಜನಂ, ಜೀವನಂ, ಲೇಪ, ಆಹಾರ, ನಿಘಸ, ನ್ಯಾಸಃ - ೬ ಭೋಜನದ ಹೆಸರುಗಳು, ಊಟ, ಅರೋಗಣೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೯೧). ೨. ಆಹಾರಪದಾರ್ಥ ; ತಿಂಡಿ. [ಸಂ.]

ನಿಘಾತ (ನಾ). ೧. ಏಟು ; ಹೊಡೆತ : ಚಕ್ರನಿಘಾತದಿಕ್ಕಿ ದೀರ ಮುರ್ತಿಗೆ ಪಡೆದಂದಮಾಗಿ ತಪುದೊಟ್ಟಿ ಜಯಾಂಗನೊಣ್ಣನಾದಸಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೦೪); ಅಡಿ ಕಾಲಿಟ್ಟಿಡಿದೆ ನಿಘಾತದಿಂ ಪೊಯ್ತೊಡಾಂಕೆಗೊಂಡಣ್ಣ ಕಾದಿದರ್ ಕಡಂಗಲಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೮-೯); ತಿರದ ಸೀಸಕವನು ನಿಘಾತದಲೆರಡು ಶರದಲಿ ಮತ್ತೆ ಭೂತತಿಯುರವನೊಳಿದ ನೆಂಟಿಲಿ ಮಗುಳಿಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬಿಲಾದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೪೪). ೨. ನಾಶ ; ಧ್ವಂಸ : ಪಾತಕವ್ರಾತಪ್ರಜಾತನಿಕೇತನಗಳು ಕುಡುಗುಣಿಗಳು ನಿಘಾತಕರ್ಮಕ್ರಿಯೆಗಳವಿಚಾರಿಗಳು (ಜಸಪ. ೪೦-೬೫); ದಾಸವರ ಫಟ್ಟಿಯೆ ಕೀಲಣದಾ ನಗರಿಯನು ನೆಗ್ಗಿಂತಿರಲೀ ನಿಘಾತದ ಸೇನೆ ಮುಯಾದುದು ಭಟಿನ ಭಾರಣಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೧೩). [ಸಂ.]

ನಿಘೃಷ್ಣ (ಗು). ೧. ಉಜ್ಜಿದ; ತಿಕ್ಕಿದ: ಪಂಚಯನಾರ್ಥಂ ಭಾಸುರಸುರಮಕುಟಿನಿಘೃಷ್ಣ ಚರಣಕಮಲನುದ್ಯದ್ವರದನನಾದಿತ್ಯನನಾ ದರದಿಂದಂ ನೆನೆದು (ಸಂಚಿತಂ. ೨೫೭-೧೭). ೨. ಏಟು ತಿಂದ; ಸೋಲಿ ಗೊಳಗಾದ; ಪರಾಧೀನವಾದ. [ಸಂ.]

ನಿಘ್ನ (ಗು). ೧. ಅಧೀನವಾದ; ವಶವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಧೀನ ನಾದವನು; ವಶವಾದವನು: ಅಧಿಕಚಂತಾನಿಘ್ನನಾಗಿ ವಿಹಿತಧ್ಯಾನ ದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರ್ಥನಂ . . . ಕಾಣಲ್ಪ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೧೨). ೩. ಪರರ ವಶದಲ್ಲಿರುವವನು; ಪರಾಧೀನನಾದವನು: "ನಿಘ್ನಂ ಪರವಶವತಿ" (ವಸ್ತುತೋ. ೧೦೧-೨೧); "ಪರವಶಂ ನಿಘ್ನಂ ಪರಾಧೀನ ನೆಂದನಲು . . . ಪರರ ವಶವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೭).

[ಸಂ.]

ನಿಘ್ನ 'ನಿಗ್ಗರ' ನೋ.

ನಿಚಯ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ಪಟಿಕವಂಬು(ದದು) ನಿಚಯದೊಳಂ" (ವಸ್ತುತೋ. ೧೩೮-೧೨೩); ದೇವಾಪ್ನರೋನಿಚಯ ನಿಚತಮಪ್ರ ದೇವದಿನಾನನುಂ ಪೂರ್ವಾಕಾ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೨೭ ಪ); ಉಜ್ಜಲದಶನನಿಚಯತಾಂಬುಲಚರ್ಮಾಭಿತಕಪೋಲರುಂ . . . ಆಗಿ (ಜ್ಞಾ. ೪-೪೦ ಪ); ಮದನಂಗೀಶ್ವರ ಶತ್ರು ಬಂಧುನಿಚಯಕ್ಕುಂ ಪಾರೆಯೇ ಶತ್ರು (ಸೋಮೇಶ. ೪೭); ದಿರುಗಾಳಿ ಬೆದರಿಕೆ ಭೂರುಹ ನಿಚಯಕ್ಕೆ ಮಂಜಿನ ಭಯವಬ್ಬವನಕ್ಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೫೮-೪೦). ೨. ನಿಶ್ಚಂದೇಹವಾದ ನಂಬಿಕೆ; ಬಂಡಿತವಾದ ಭಾವನೆ; ನಿಶ್ಚಯ.

[ಸಂ.]

ನಿಚಿತ (ಗು). ೧. ಸೇರಿದ; ಕೂಡಿದ: ಪ್ರಚಾರತೆಯಂ ಪ್ರಥಮಾ ಬಹುಮಹನಂಗಳವೇಕವಚನಕ್ಕು ತಲಿಂಗಂಗಳ್ ನಿಚಿತವಿವರ್ಗಮನುಜಾದಂದು (ಚಮದ. ೪೭). ೨. ತುಂಬಿದ; ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ: ಅತ್ತೀಯಚೇತೋ ನಿಚಿತಮೋಹಾಂಧತಮಸ್ತ್ರೋಮಮಂ ಕಳೆದು (ಅದಿಪ. ೨-೧೭ ಪ); ಸಕಲವಿನೇಯಜನ ವಿಲೋಚನ ಚಂಚರೀಕ ನಿಚಯ ನಿಚಿತಾಶೋಕಾನೋಕ ಹನುಂ (ಅಜಪ. ೭-೨೦ ಪ). ೩. ಅತಿಶಯವಾದ; ನಿಶೇಷವಾದ: ಪ್ರಚುರದಿ ಪದಿನೆಂಬಿರಚನೆಯ ಕಾಮಕ್ಕೆ ರಚನುನರಾನಂತು ಪೇಳೆ ಉಚಿತಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಪೇಳ್ದನಧ್ಯಾತ್ಮವೆ ನಿಚಿತಪ್ರಯೋಜನವೆನೆಗೆ (ಭರಣ. ೧-೧೫); ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೇ ನಿಚಿತಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಭಾರತೀಯರ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಯಾಗಿರುವ ಒಂದುಭಾವವನ್ನೇ-ಭಗವತ್ಪ್ರೇಮ ವನ್ನೇ-ಇಲ್ಲಿಯೂ ನಾವು ಎದುರುಗೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ (ಭಾಷೀ. ೧೮೬). (ನಾ). ೪. ತುಂಬಿದುದು; ವ್ಯಾಪ್ತವಾದುದು: ಉಪಯುಗಿಂ ಕಟಿಕುಹರಪಂಕರ [ನಿಶಾಕರ]ಹಂಧ್ರಿೞತ ನಿಜಹರಿಣುಂಧ್ರಿರನಿಚಯ ನಿಚಿತಮಾದಂತೆ ಲೋಹಿತಾಂಗನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೯ ಪ); ಆ ಮೇರು ಗಿರಿಯ ದಕ್ಷಿಣದಿಶಾಭಾಗದೊಳನೇಕನಗರನಗಮಾಗ್ರಹಾರಗ್ರಾಮನಿಕರ ಪೇಟಿಬರ್ಗಟಮುಟಿಂಬಪತ್ತನ ದ್ರೋಣಾಮುಖಸಂವಾಹನಿಚಯನಿಚಿತ ಮುಂ (ಜ್ಞಾ. ೨-೧ ಪ); ಯಮನ ನಾಲಗೆಯ ತೆಜದಿಂದಮಿತಭಯಂಕರ ಸುತೀಕ್ಷ್ಣ ಶಸ್ತ್ರಂಗಳಿನಾದಮೆ ನಿಚಿತವಾದ ಶಾಲಾಸಮುದಯನುನಿತಂ ಬೆಡಂಗನನಗಯಿಸಿರ್ಗುಂ (ಪಾಪಭ. ೧-೧೫೨). ೫. ಗುಂಪು; ಸಂದಣಿ: "ಆಚಿತಂ, ನಿಚಿತಂ . . . ಭರಿತಂ, ಪೂರ್ಣಂ-ಈ ೯ ಸಂದಣಿ (ಪಲಾಯು. ೧೧೬-೧೭); "ಭರಿತಂ ಪ್ರಪೂರ್ಣಮಾಚಿತಂ ನಿಚಿತಮಾಕುಳಂ ಪರಿಕೀರ್ಣಮಾಚ್ಛದನಮನಲು ಸಂದಣಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮-೯).

[ಸಂ.]

ನಿಚಿತಂ (ಅ). ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ; ಪರಕ್ಕುತಿಯುಕ್ತಿಯನೊಲ್ಲ ಪಹರಿಸುವ ಕಕ್ಕುಂಗೆ ಕಾಮ್ಯಕೃತ್ಯಕ್ಕುಮದೇಂ ವರಕ್ಕುತಿಯುಕ್ತಿಯನಣಿಯದ

ದುರುಳಂಗಂ ಜಹಿದು ಮೆಚುವುದುಚಿತಂ ನಿಚಿತಂ (ಪದ್ಮಾರ. ೧-೧೭).

[<ನಿಚ]

ನಿಚಿತವಚನ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ನುಡಿ, -ಮಾತು: ಇನಿತೇಚ್ಛ ವಿವಾದಾಡಂಬರದೊಳಕುಂಬಮೊದವಿ ನಿಲಿ ಪಾಸುಂಪೊಕ್ಕುಂಬಂದು ನಿಚಿತವಚನಕದಂಬಕಮರ್ದಗೊಳನೆ ಸಧೆಯ ನಿಬುಧಾನಕಿಯಂ (ಶಾಂತಿ. ೮-೧೨೮).

[ನಿಚಿತ + ವಚನ]

ನಿಚಿತರುಷ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ ಹರ್ಷ, -ಸಂತಸ. ೨. ಅತಿಶಯವಾದ ಸಂತಸವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು: ನಿಚಿತರುಷರು ನಿಶ್ಚಕ್ರಮಂಗಲುಹಿದರು ಹದನ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೭-೧).

[ನಿಚಿತ + ರುಷ]

ನಿಚುಲ, ನಿಚುಳ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಹುಬ್ಬೆ ಗಿಡ: "ಪಂಜುಲ, ನಿಚುಲ-ಈ ೨ ಹುಬ್ಬೆಗಿಡದ ಪೆಸರ" (ಪಲಾಯು. ೩೨-೪೨). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ನೀರುಹಲಸು. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಡೆಗಿಲೆ ಮರ; ತೋರೆಗಣೆಗಿಲೆ: "ನಿಚುಲ, ಅಂಬುಜ, ಹಿಜ್ಜಲ-ತೋರೆಗಣೆಗಿಲೆ" (ನಾಚರಾ. ೪.). ೪. (ಬಳ ಅಂಗಿಯ ಮೇಲೆ ತೊಡುವ)ಮೇಲಿನ ಅಂಗಿ; ಕವಚ. ನಿಚುಳ: ೧. "ನಿಚುಳ ನಿಚುಳ[ಪಾಶಂ. ೮]ಮಾರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೧೦). ೨. "ನಿಚುಳ, ಅಂಬುಜ, ಇಜ್ಜಲ-೩ ಗನ್ನೇರಳೆಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು. ಇದನ್ನು ನೀರುಹಲಸಿನ ಗಿಡವನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೫); ಅದ ಲ್ಲೊಂದೊಂದೆ ಸಾಳತಾಲಲವಳೇಹಿಂತಾಳನಾಳೇತಮಾಳದಿಂ . . . ಒಂದೊಂದೆ ಭೂರ್ಜ ಕೋಳನಿಚುಳಾಕ್ಮೋಜಂಗಳಿಂದೊಪ್ಪುಗುಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೫-೪೮). [ಸಂ.]

ನಿಚುಳ 'ನಿಚುಲ' ನೋ.

ನಿಚೋಲ, ನಿಚೋಳ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಂಗಿ; ಕವಚ. ನಿಚೋಳ: ೨. ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಸುವ ವಸ್ತ್ರ: "ನಿಚೋಳ, ಪ್ರಚ್ಛದ ಪಟಿ-೨ ಮೇಲುಹಾಸಿಗೆ, ಹಾಸಿಗೆ ಮೇಲೆ ಹಾಸುವ ನೇರುಬಟ್ಟೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೦೪). [ಸಂ.]

ನಿಚೋಲಕ್ಕ, ನಿಚೋಳಕ್ಕ (ನಾ). = ನಿಚೋಲಂ. ನಿಚೋಳಕ್ಕ: ಪದನಖದಿಪ್ತಿಮಂಜರಿ ನಿಚೋಳಕ್ಕದಂತಿರ ತನ್ನ ಸಾವಗಂ ಪುದಿಯಲೊಡಂ ದಿರುರ್ಗಣೆ ರಘುಪ್ರಹಸನ್ನಿಧಿಯಿಂದದ್ವಶ್ಯಮಪ್ಪದುಂ (ಸಂಯಮಾ. ೫-೮೬). [ಸಂ.]

ನಿಚೋಳ 'ನಿಚೋಲ' ನೋ.

ನಿಚೋಳಕ್ಕ 'ನಿಚೋಲಕ್ಕ' ನೋ.

ನಿಚ್ಚ (ನಾ). ಪ್ರತಿದಿನ; ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ.

ನಿಚ್ಚಕ್ಕುಂ = ನಿತ್ಯದ ಭಿಕ್ಷೆಗೆ, - ಆಹಾರಕ್ಕೆ: ಮರ್ವಾಸಮಾ ಮುನಿಯರೆಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ನಿಚ್ಚಕ್ಕುಂ ಬರ್ಪರ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೮ ಪ); ನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ - ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ; ಪ್ರತಿದಿನವೂ: ಮನವೇ ಸರ್ಪ ತನುವೇ ಹೇಳಿಗೆ . . . ಇನ್ನಾವಾಗ ತಿಂದುದೊಂದೊಯೆ ನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ[ಪಾಶಂ. ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ]ನಿಮ್ಮ ಪೂಜಿಸಬಲ್ಲೊಡೆ ಅದೇ ಗಾರುಡ (ಬಸವ. ೧೬೦). ನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚು = ನಿರಂತರವಾಗಿ; ಒಂದೇ ಸಮನೆ: ನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚು ಒತ್ತೆಯ ಬೇಡಿದಡೆ ಅಚ್ಚಗನಾಯಿತವ್ವಾ ನಮ್ಮ ನಲ್ಲಂಗಿ (ಅಪಚಂ. ೨೫-೨೦೬); ನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚು[ಪಾಶಂ. ನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ, ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚು]ನೆನವ ಮನನ ಅಂದಂದಿಗೆ ಅತ್ತಲಿತ್ತ ಹರಿವ ಮನನ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ನಿರಿಸಬಲ್ಲಡೆ ಬಚ್ಚ ಬಜಾಯಿ ಬೆಳಗು ಗುಹೇಶ್ವರಲಿಂಗವು (ಅಪಚಂ. ೭೮-೩೫೧). ನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ ಬರು = ನಿತ್ಯದ ಕೂಟಕ್ಕೆ ಬರು, - ಆಗಮಿಸು: ಸೆಲ ಹುಟ್ಟಿದಂದಿನ ಧವಳಾರ ಧವಳಾರದೊಳಗೊಬ್ಬ ಸೂಳೆ ನೋಡೆಯ್ಯ ತಲೆ ಯೊಲ್ಲದಾತ ನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ ಬಪ್ಪ ಕರುಳಲ್ಲದಾತ ಕುಂಬಿಣೆಯಾದ ನೋಡೆಯ್ಯ

(ಅವಶಂ. ೯೯-೪೪೫). ನಿಚ್ಚೆದ ಕಾಹು = ಎಡೆಬಿಡದೆ ಕಾಯುವ ಕಾವಲು; ನಿತ್ಯದ ಕಾವಲು; ಮಹಾರಥರುಮುಕಿರಥರಂ ಕೋದರುಂ ನಿಚ್ಚೆದ ಕಾಹಿನ ಬಂಟಿರನೂದು ಪಡಿಬಲಮಂ ಕೂಡಿ ತೆರಳ್ವರ್ (ರಾಮಾತ್ಮ. ೯೪-೧). ನಿಚ್ಚೆನಿಚ್ಚೆಕ್ಕಿ - ನಿಚ್ಚೆಕ್ಕಿ ನಿಚ್ಚೆ; ಮುಟ್ಟು. ಪುತ್ಥಳಿಯ ಮಾಣವೆ ಜಲದಲ್ಲಿ ಕೊಳೆದರೆ ನಿಚ್ಚೆನಿಚ್ಚೆಕ್ಕಿ [ಗಾಣಂ. ನಿಚ್ಚೆನಿಚ್ಚೆ]ಕೆಸುಹುದಲ್ಲದೆ ಅದಜಿಚ್ಚುಗ ದಿಡ ದಣ್ಣಾ (ಬಸವ. ೯೩). ನಿಚ್ಚೆಲ್, ನಿಚ್ಚಲು = ೧. ನಿತ್ಯವೂ; ಪ್ರತಿದಿನವೂ; ಮಕ್ಕಳಂ ಬೇಡಿ ಪನ್ನೆರಡುವರುಷಂಬರೆಗಂ ನಿಚ್ಚಲುಂ ಶ್ರೀವಿವಾರಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ಶ್ರೀಯಾದೇವತೆಯನರ್ಪಿಸುತ್ತಂ . . . ಇರೆ (ವಜ್ರಾರಾ. ೧೦೮-೨); ಇಪ್ಪತ್ತು ಗದ್ಯಾಣ ಪೊನ್ನೊಟ್ಟು ಪದದರ್ ನಿಚ್ಚಲೊನ್ನು ಪರಿವರಿಯಂ (ಎಳ. X, ಕೋಲಾರ. ೫೭-೧೨; ೨೨೨); ನಿಚ್ಚಲುನೋರಂತಿ ಕಾವರ್ (ಸಂಪದಾ. ೫-೮೧); ನಿಮಗೆ ಕಂಗಳ್ ಜೊರೆಕೊಳ್ಳನ್ನಂ ನಿಚ್ಚಲೊಂದೊಂದು ಮೈಗವನಟ್ಟುವು (ಸಂಪದಂ. ೪೪-೯); ನಿಚ್ಚಲುಂ ತಟಂಬಿದಲೆಯಂ ಕಂಡಲ್ಲದಜವೇಡೆಂಬುದಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೨-೧೩೬); ವನಾಂತದಲಾದ ಚಿತ್ರ ಮೃಧೆಯ ಕೇಳಿದು ಬೆಂದುದನ್ನೊಡಲು ಆ ದಿವಾಕರ ನಂತೆ ನಿಚ್ಚಲು ಕಾದುದುದಯಾಸ್ತಮುದುಲಿ ದನುಜಾದಿ ಖಳರೊಡನಬಿಡಿ ಗೋಟಲೆಯೆಂದು ದಿಸುಸುಯ್ಯ (ಕುವಾಳ. ೧೭-೯); ಕಂಠುರಾಯನ ಸಕ್ಕುಮಾರಕನು . . . ನಿಚ್ಚಲೊಂದೊಂದು ವಿನೋದ ವಿಶೇಷ ವನಚ್ಚಿರಿಯೆನೆ ತೋರುತಿರ್ಪ (ಮೋಹತ. ೧೭-೭೪). ೨. ಯಾವಾಗಲೂ; ಸದಾ; ಪರಿಣತ ಜೈನತತ್ತ್ವರುಪದೇಶಕರೆನ್ನಯ ಚಿತ್ರಗೇಹದೊಳ್ ಭರನಪದಂ ಪ್ರಕಾಶಿಸುಗೆ ನಿಚ್ಚಲುಮುತ್ತಮಬೋಧರತ್ನಮಂ (ಬಾಧಪ. ೧-೪); ನಿಚ್ಚಲರ್ಪಿಸ ತಂದ ಬತ್ತವು ಮೆಚ್ಚಿಕೆಬ್ಬಳವಾಗಿ ಕುಂದವು ಹೆಚ್ಚು ವದಣಂ ಜಂಗಮಾನಳಿಗೊಲಿದು ಮಾಡುತ್ತ . . . ಅಸಮಭಕ್ತಿ ಸಮಾನ್ಯತೆ ಯೊಳಿರು (ಬಸವ. ೨೯-೯). [<ಪ್ರಾ. ಚಿಚ್ಚೆ. / ಸಂ. ನಿತ್ಯಂ]

ನಿಚ್ಚೆ 'ನಿಚ್ಚೆಂ' ನೋ.

ನಿಚ್ಚೆ (ಗು). ೧. ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವ; ನಿರಂತರವಾದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: 'ನಿಚ್ಚೈದೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವಂಥದು; ನಿತ್ಯವಾದುದು; ಶಾಶ್ವತವಾದುದು: ನಿಚ್ಚ ಮಂದರಕು ವಿಷಯಾನುಭೋಗಂಗಳನು ಮುಟ್ಟು ಗುರುತರಪಾತಕಗಳನೆಸಗಿ (ವಂಕಾರಾ. ೨-೧೯-೩೩). [<ಸಂ. ನಿತ್ಯ]

ನಿಚ್ಚೆಂ, ನಿಚ್ಚೆ (ಅ). ೧. ಪ್ರತಿದಿನವೂ; ನಿತ್ಯವೂ: ನಿಚ್ಚಂ ಧರಾಧೀಶಂ ಪಡಲಿಟ್ಟಂತಿ ಮಾಟ್ಟುಂ (ಸಂಪದಾ. ೧೦-೨೫); ನಿಚ್ಚಂ ಬಂದಾದರದಿಂದ ನೋಡಿ ಪೋಪಂ ಗುರುಜನಪರಿವೃತನೆನ್ನಪ್ಪ ನಿಜನಂದನಂ (ಕಾಪಂಥಾ. ೪೩೬); ಕಲ್ಪಭೂರುಹವನಕ್ಕೋರೋಮ್ . . . ಪೋಗಿ ಪೊಟ್ಟುಗಳೆವಂ ನಿಚ್ಚಂ ನಿಳಂಪೋತ್ತಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೪೦); ಇಂತು ಪೊಟ್ಟುಗಳೆವರ್ ನಿಚ್ಚಂ ಪುರೋದ್ಯಾನದೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೨-೩೮); ಅಣುಗುಣ ತಿಕ್ಕಾಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಭೂಷಣಭೂಷಿತಾಂಗನಹೃದ್ಭವನಪ್ರಣುತ ರುಚಿರುಚರನಾದಂ ಪ್ರಣಯಮನೊದವಿಸನೆ ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನಿಚ್ಚಂ (ಉಸಾರ. ೧೪-೧೦೬); ಮೇಲೆ ನಿಚ್ಚಂ ಪರಿವ ದಿನಮಣಿ (ಜೈಮಿಥಾ. ೩-೨೧). ೨. ಯಾವಾಗಲೂ; ಸದಾ: ಇದು ನಿಚ್ಚಂ ಪೊಸರ್ಪವಂ ಬೋಲತಿಗಂಧೀರಂ ಕವಿತ್ವಂ (ಆದಿಪ. ೧-೨೭); ಸಿರಿವೆಣ್ಣವನೊಳ್ ನಿಚ್ಚಂ ಬೆರಸಿರ್ಪಳ್ (ಕಪ್ಪಿಣ. ೧೩). ನಿಚ್ಚೆ: ೧. ನೊಟಂಬನ್ನಿಟ್ಟು ಉತ್ತನೂರ ಮಹಾಜನಂ ಪನ್ನಿಬ್ಬರ್ಗ್ಗಂ ನೊಟುಗದ್ಯಾಣಂ ಪೊನ್ನ ಕೊಟ್ಟಿ ನಿಚ್ಚವಯ್ಯರತಿಗಳ್ ಪರಿವರಿಯುಂ (ಎಳ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೨೨-೯; ೨೨೨); ಈ ವಾಲಿಕೇಶ್ವರನು ನಿಚ್ಚ ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನ ಪದಿಯಂ ವೆಚ್ಚ ಕುಡುಗಿ ದೆ . ಕೊಡುವನಾತನೊಳೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡೇನನಾದೆ

ಬೇದಿದುದನೀವ (ಬಸವ. ೨೬-೧೮); ನೆಚ್ಚದಿರು ಪರಸತಿಯರಚ್ಚೆಯೊಳು ಬೆರೆಯದಿರು ನಿಚ್ಚ ನೆರೆಯೊಳಗೆ ಕಾದದಿರು ಒಬ್ಬರ ಇಚ್ಛೆಯಲಿರದಿರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೪೬).

ನಿಚ್ಚಂನಿಚ್ಚಂ, ನಿಚ್ಚಂನಿಚ್ಚೆ, ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚೆ, ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚಂ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಪರಮಜನಪತಿಬಾರುಚಾರಿತ್ವಮಂ ನಿಚ್ಚಂನಿಚ್ಚಂ ನಿಚ್ಚಳಂ ಮಾಡೆನೆಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೪); ನಿಚ್ಚಂನಿಚ್ಚವಾನಂದಸಂಗತಿಯಿಂದಂ ನೆರೆವೆರ್ಪ ತಿರ್ಪರೆನ ಸುಂ ಹರ್ಷಾಂಬುವಿಶ್ರಾಂತಿದ್ವಿಷಯಶ್ರೀವಿಜಯಾಪತಿ: ಯುವತಿಯಿಂದ ವಿಶ್ವಂಭರೋರ್ವೀಶನುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೧೫೪); ಅಚ್ಚ ಶರಣರು ನಿಮ್ಮ ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚ ನೆನೆವರು (ಬಸವ. ೩೦೧); 'ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚಂ ಪೊಸತೆಂಬಂತಾಗೆ ಪಾರ್ಥಂಗೊನೆದು . . . ಸಾಧಿಸುಪ್ಪದ್ವಿಕ್ತಿ (ಪಂಪದಾ. ೩-೭೮); ಸೂನುಗೊಲವಿಂ ಸೊಡಮಕ್ಕಿನ ಬೊಟ್ಟಿನಿಟ್ಟು ತೂಪಿಜಾದು ಪಲರ್ಪಯಿಂದ ಪರಸಿ ಸೋಗಿಲೊಳಿಟ್ಟುಣ್ ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚ ಮುಟ್ಟುಜನೊಳ ಮೆಚ್ಚನಿತ್ತು ತನಿವೆರ್ಪವ ಸೈವನೆಂದು ಸಾಗುರ್ನೋ (ಚಂದ್ರಶ. ೩-೪೫). ನಿಚ್ಚನಿರಂತರ = ಯಾವಾಗಲೂ: ಅಚ್ಚವಳ ಹಲ್ಲಿಗೆ ಸರಿ ಮುಂಚ್ಚು ಮಲ್ಲಿಗೆ ನಿಚ್ಚ ನಿರಂತರ ಇದು ಸುಗ್ಗಿ (ಮೂರ್ತಿಪಾ. ೪೭-೫). ನಿಚ್ಚ ಮದವನೆಗೆ = ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ನಿಚ್ಚಮದವನೆಗೆ ಹನುಮಪ್ಪನಾಯಕರಾ ಪಾತ್ರರಾದ ಶರಣಾಹನುಮಪ್ಪ ನಾಯಕರ ಪುತ್ರರಾದ ಸೀತಾರಾಮಪ್ಪನಾಯಕರು (ಎಳ. VI, ಪಂಪ. ೨೨-೯; 1681). [<ನಿಚ್ಚೆ]

ನಿಚ್ಚಂಗೆ (ನಾ). ನಿರ್ಲಿಪ್ತ ಸ್ಥಿತಿ; ನಿಶ್ಚಂಗೆತ್ವ: ನಾಡದ ತಂಬುರಿ ಮೋದ ಮಂದಾರವು ನಿಚ್ಚಂಗೆದ ಟೊಪ್ಪಿಗೆನಿಟ್ಟ ಬೋಧದ ಛಂಗಿ ಅಮೃತದ ಲುಂಗಿ ಸಮಾನಗುಳಿಗೆಯನಿಟ್ಟ (ಪರಂದ. ೫-೩೩-೨).

[<ಸಂ. ನಿಶ್ಚಂಗೆ]

ನಿಚ್ಚಗಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). = ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಿಕೆ ೧: ನೀವು ಕಿರಿಯ ಉಗ್ರಾಣಕ್ಕೆ-ನಿಚ್ಚಗಟ್ಟಿಕೆಯ ಉಗ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಒಂದು ಬಗೆಯೆಷ್ಟು ಭತ್ತವ ದನ್ನೀಗಲೇ ತರಬೇಕು (ಜಟ್ಟಿ. ೧೧೪-೨೦). [ನಿಚ್ಚೆ + ಕಟ್ಟಿಕೆ]

ನಿಚ್ಚಗಲಿ (ನಾ). = ನಿಚ್ಚೆಗಲಿ: ಕವಿಯಂತೆ ಯಕ್ಷಿಯನುಂ ಸಾಗರ ದಂತೆ ನಿಸ್ಸಾರದವರನುಂ ನಿಚ್ಚಗಲಿಯಂತೆ [ಧರ್ಮದೊಳ್] ನಿಶ್ಚಂಕನು ಮುಳ್ಳುದು (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೪-೪೬). [<ನಿಚ್ಚೆ + ಕಲಿ]

ನಿಚ್ಚಗಾಳೆಗೆ (ನಾ). ನಿತ್ಯದ ಕಾಳೆಗೆ, -ಹೋರಾಟ: ಚಕಾತಾ ವರ್ತನರೆಂಬರ್ ಮ್ನೇಂಚ್ಚರಾಜರ್ ತುಚ್ಚ ಪರಿಚ್ಛದರುಳ್ಳವಿಗ್ರಹಮು ನೆತ್ತಿ ಕೊಂಡು ನಿಚ್ಚಗಾಳೆಗೊಳಿಟ್ಟುಗಂಗೆಕೊಳಿ (ಅಜಿತ. ೯-೩೪೮).

[ನಿಚ್ಚೆ + ಕಾಳೆಗೆ]

ನಿಚ್ಚೆ ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕಪಟವಿಲ್ಲದುದು; ನಿಷ್ಕಪಟವಾದುದು: "ನಿಚ್ಚೆ ಟಿ - ನಿಶ್ಚಿತ = ನಿಷ್ಕಪಟ" (ಪದ್ಯಕೋ. ೨೨); ದಿಟ್ಟಿ ಗವಸಣಿಗೆ ಯಲಿ ತನ್ನಯ ನಟ್ಟನಾಯುಧವನು ಕರ್ಣನ ನಿಚ್ಚೆ ಟದ ಮನವೈದೆ ಹರುಪದಿ ಕೊಟ್ಟ ನಮರೇಂದ್ರ (ಸಂಪದ. ೨೩-೧೩). ೨. ಯಥಾರ್ಥತೆ; ನಿಜ; ಸತ್ಯ: ಗ್ರಾಮದ ಪದಗತಿಯನಜಾಯರು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಗುರುವಾವುದೆಂದಜಾಯರು ಗ್ರಾಮದ ಕರಣದಿಂದಿಲ್ಲಿ ನಿಚ್ಚೆ ಟಿ ವಾವುದೆಂದಜಾಯರು (ಚನ್ನ. ೪. ೫೯೨-೧೩೨೬); ಕಿಚ್ಚನಲಿ ತಣುವಿಲ್ಲ ನಿಚ್ಚೆ ಟಕೆ ಸೆನೆಯಿಲ್ಲ ಮುಚ್ಚರವು ಇಲ್ಲ ಅಗಸಕೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೫೨). ೩. ಸಹಜವಾದ ರೀತಿ; ನೈಸರ್ಗಿಕ ಸ್ಥಿತಿ; ಬೆತ್ತಲೆ: ಅಚ್ಚ ಬೆಂಗಳೊಕ್ಕೊತ್ತೊರ್ಪನಿಜಯಳಂ ನಿಚ್ಚೆ ಟದೊಳಿಳವಂತೆ ನಿವಿಯಂ ಬರೆಸೆವುದು (ಜೈಮಿಥಾ. ೨೩-೧೯). [<ಸಂ. ನಿಶ್ಚೆ]

ನಿಚ್ಚೆ ಟಿ, ನಿಚ್ಚೆ ಟಿ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಾದ; ದೃಢವಾದ; ನಿಶ್ಚಲ ವಾದ: 'ನಿಚ್ಚೆ ಟಿಗತಿ', 'ನಿಚ್ಚೆ ಟಿಭಕ್ತಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨.

ನಿಶ್ಚಲವಾದುದು; ದೃಢವಾದುದು; ಸ್ಥಿರವಾದುದು : ಅಚ್ಚ
ಪ್ರಸಾದಿಗಳು ನಿಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿಗಳು ನಿಚ್ಚಟದಸಮಸುಖದ ಸರ್ವಪ್ರಸಾದಿಗಳು
(ಬಸರ. ೭-೧೭೬); ನೀರಧೀಪ್ತನ ನಿಚ್ಚಟದ ಭಕ್ತಿಯನು ನೆನೆವೆದೊಲಿದ
ಹರಿ ಶಿರವ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೪೬); ಎನ್ನ ತನುಮನಧನಂಗಳ ಪರಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ
ಮಾಣುಕೊಟ್ಟನೆಂಬ ನಿಚ್ಚಟದ ಸುರಿಯೇ ಕಾಲನ ಗಂಟಲ ಗಾಣ
(ಭಸವ. ೧೫-೧೬); ಸಚ್ಚಿದಾನಂದೈಕರಸವನ ನಿಚ್ಚಟದ ನಿಜಸುಖವ
ನಟಾಯದೆ ಮೆಚ್ಚ ಮನೆಯಾಸುಯವಿಷಯಸುಖಲೇಶದನುಭವಕ್ಕೆ ಕಿಚ್ಚ
ತಿಂಬರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೭೬-೫); ಅಚ್ಚಳಿದು ಐಕ್ಯಸ್ಥಲವಾದ ಶರಣಂಗೆ
ನಿಚ್ಚಟದ ನಿಲವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೨). ೩. ನಿರ್ಧರಿತವಾದುದು ;
ಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು : ಗೆಲ್ಲಂ ನಿಚ್ಚಟವಾಗಿರೆ ಬಲ್ಲಿತ್ತೆನೆ ಪೊಣದರ್
ಪೊಯ್ಯುದು (ಚಕವಿ. ೫-೫೨). ೪. ದೃಢತೆ; ಸ್ಥಿರತೆ; ಸ್ಥೈರ್ಯ :
ನಿಚ್ಚಟದ ರಾವುತರಂ ಚಲ್ಲಣಂದೆಗದುಂ ಮುಂಗುಡಿಯ ರಾವುತರಂ
ಭಂಗಿಸಿ ತಿವಿದು (ಮುಳ. ಪ. ೨೨೭-೧೪); ಉಭಯರಾಯರ ನಿಚ್ಚಟಕ್ಕೆ
ಮರು ಪೂಕುರೆಂದು ಮೇಲೆ ಸುರಕಟಿಕ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೭೬); ದಿಟಮಲ್ಲ
ಪೂಪೊಯ್ಯುದಂ ತೆಗೆಯುತು ನಿಚ್ಚಟದ ಕಲಿಗಳ ಕಾಡುಕರ್ದೂ
(ಚಿಬಪ. ೪೪-೨೬). ೫. ದೃಢಮನಸ್ಸಿನವನು; ಸ್ಥಿರಮನಸ್ಸನ್ನು
ಳ್ಳವನು; ನಿಶ್ಚಲ : ಅನಿತ್ಯವ ಹಲಾದ ನಿಚ್ಚಟಂಗೆ ಮಿಥುನವಾರಾದಿ
ದಡೇನು (ನೋಳಮಾ. ೪೨-೧೭೬); ಬಳಭದ್ರಕೇಶವಾದಿಗಳ ನೇಮಿ
ಕುಮಾರಂ ನಿಚ್ಚಟವಾಗಿ ದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡುದಕ್ಕೆ ಜೋಡ್ಯಂಬಟ್ಟು ಪೂಜಿಸಿ
ಪೊಡೆವಟ್ಟು ಮಗುಟ್ಟು ಪೋದರ್ (ಬಂಜರಿ. ೧೩-೨೪ ಪ); ಸುರಗಿಯ
ಜಾವುಂಡರಾಯಂ ನಿಚ್ಚಟಂ ನಿರ್ಮಳಂ ನಿರುಪಮಂ ಕಡುಮಾಣಿ ಅಚ್ಚ
ಶಿವಭಕ್ತನುತ್ಪನ್ನನೀಶಭಾಣಿ (ಸುರ. ೮೭-೨); ಪದಮ ಗೋವಿಂದ
ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಂ ನೃಪತಿ ರಾಗದೊಳಸಗಿಯದಣಿ ಗೃಹದೊಳಗಣೆ ಕರೆಯೆ
ಪೋಗದೆಯವಂ ಕಿನಿಸುತೀ ಪರ್ಮಳೆಯೊಳಗೆ ನನೆಯದೆಯ್ದನೆ ನಗುತೆ ನನೆ
ಯದೆ ಸದನೆಯೊಡೆ ನಿಚ್ಚಟಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೧೦); ಮೆಚ್ಚಿದರ ನೀ ವರಿಸಿ
ಕಾವುವುಡಚ್ಚರಿಯ ಮಾತೇನು ಗೆಲುವಿನ ನಿಚ್ಚಟನೆ ನೆಲಕೊಡೆಯನುದಿದು
ಸಮಯಕ್ಕೆ ತವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೪೫); ಭಕ್ತಿಯ ಮಾಡಿ ಮುಕ್ತಿಯ
ಹಡೆವೆವೆಂದುಗೂಡಿ ನಿಚ್ಚಟವಾಗಿ ಧೀರೋದಾರವೃತ್ತಿಯಲಿ ಮೋಡಿ
ಪೋಗದೆ ನಿರ್ವಹಿಸಿ ಹೇಡಾಡದವರನು ಕಾಂಬೆವು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೪-೩೫);
ಮಾಯಾವಿರೋಧಿಗಳ್ಳುರ್ಮದ್ವಯಂಗಳಂ ಬಾಯೆ ನೆಜೆ ಪೊಯ್ಯುವಂ
ಭಂಗಿಸುವ ನಿಚ್ಚಟರ್ (ನೀಲೋಪ. ೭-೩೯). ೬. - ನಿಚ್ಚಟಗಲಿ :
ಇಳಾತಳಕ್ಕೆ ಪಾಯ್ಸಿಯೊಳೆ ತಾಗಿ ತಲ್ಲಣವ ನಿಚ್ಚಟರೊಟ್ಟಿದರಾಣಿ
ರಂಗದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೭೫); ಶಸ್ತ್ರನ ಹಿಡಿದಲ್ಲಿ ರಣಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚಟ
ನಾಗಿರಬೇಕು (ನೋಳಮಾ. ೫೫-೨೨೬); ಚಕ್ರವ್ಯೂಹದೊಳಭಿಮುಖ್ಯ
ನಿಚ್ಚಟವಾಗಿ ಪೊಕ್ಕು ಪಲರಂ ಗೆರೆ (ಬಂಜರಿ. ೧೨-೨೫ ಪ); ಕೋಲಲವಿ
ಗೊಡ್ಡಿದ ನಿಚ್ಚಟರ ನೀಗಿದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೨೨); ಅವನ ಪುಣ್ಯವೆ
ಮೂರ್ತಿಯಾದಂತೆ ನಿಚ್ಚಟನೆ ನೀನವನ ಬಂಧನ ಬಿಚ್ಚುವಿ ಗಳಿಗೆಗಳ
ಕಂಡು ಅಚ್ಚಂ ಕಣಾಯೆಂದು ಕೊಂಡಾದಿದರು ನಿಜಸುಖರು (ಸಾಕುಭಾ.
೧೬-೨೧). ನಿಶ್ಚಟೆ : ೨. ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರು ಬಲ್ಲರು ನಿಶ್ಚಟದ ನಿಜಾಂಗಿ
ಗಳ (ನೋಳಮಾ. ೧೯-೭೫). ೪. ನೀಟುಗಾಣಿಕೆಯ ನಿಶ್ಚಟದ ಕಸುತದ
ಕಣದೊಳೆಯೊಡ್ಡಣದ ಕನಕಮಣಿಖಚಿತೇಟಿಕದುಬ್ಬಟೆಯಬ್ಬರದ
ಹಂಗೆಕಾಜರ ಮೊತ್ತದೊತ್ತಿ ನುಭಯಪಾರ್ಶ್ವದೊಳಿಂಬುಗೊಂಡು (ಪದ್ಮಾರ.
೩-೩೬ ಪ). ೫. ಅಗ್ನಿಗೆ ತಂಪುಂಟಿ ವಿಷಕೆ ರುಚಿಯುಂಟಿ ಹೇಳಾ . . .
ನಿಮ್ಮ ಶರಣರು ಮೂಣುಲೋಕವಾಯೆ ನಿಶ್ಚಟರಯ್ಯ (ಅನಚಂ.
೩೨-೧೩೪); ಇಂತು ತನು ಮನ ಪ್ರಾಣ ನಿಮಗೆ ಸಂದಿದ್ದ ನಿಮ್ಮಂಗಿಯಾದ
ನಿಶ್ಚಟ ನಿಜಲಿಂಗೈಕ್ಯ ಕಾಣಾ (ಅನಚಂ. ೩೬-೧೫೪); ಭಕ್ತರೆಂದರೆ

ಶಿವನೊಪ್ಪುಗೊಂಬನೆ ನಿಶ್ಚಟರನಲ್ಲದೆ ನೀಕಳಂಕೆ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನವರ
ಬಲ್ಲನಾಗಿ ಒಲ್ಲನು (ಪದಗೋ. ೧೧೫-೯೩); ನಿರಾಕರಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಟನಾಗಿ
ನೀಲೂನ್ಯವೆಂಬ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಸೋಂಕಿಲ್ಲದೆ ಸೊಬಗಿನಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿ
ಗೊಂಡಿಪ್ಪ ಆ ಮಹಾಪ್ರಭುವಿನ ಪಾದಕ್ಕೆ ನಾನು ನಮೋನಮೋಯೆಂದು
ಬದುಕಿದನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೫-೯೨೪). 'ನಿಚ್ಚಟ' ಪರಾ.

[? / ಸಂ. ನಿಶ್ಚಲ]

ನಿಚ್ಚಟಂ (ಅ). ನಿಜವಾಗಿಯೂ ; ದಿಟವಾಗಿಯೂ : ತನು ಕಡು
ಗೋಡುಗೋಡಿದಪುದೆಳ್ಳನಿತುಂ ಮಿಡುಕಂತದಿಲ್ಲ ಮೂಗಿನೊಳುಸುರೆಂಬ
ಮಾತು ಪಟುಪಟ್ಟಿದು ನಿಚ್ಚಟಮೆಂದು ಸಂಕೆಯಿಂ ವನಜದಳಾಕ್ಷಿ
ನೋಡಿ (ಪದ್ಮಪೂ. ೫-೫). [
ನಿಚ್ಚಟ.]

ನಿಚ್ಚಟಂ (ಆ). ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ : ಕುರುಪ್ರಧಾನನೊಳ್
ಕಟುಪನೆ ನಿಚ್ಚಟಂ ದಿಸುಟು ನಿನ್ನಯ ಪೇಬ್ಬುದುಗೆಯ್ಯು (ಪಂಪಭಾ.
೧೪-೧೦); ದೇಹಮನಿದನೆಂತು ನಿಚ್ಚಟಂ ನಂದಿದಪೋ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೬೧
ಪ್ರಯೋ.). [
ನಿಚ್ಚಟ.]

ನಿಚ್ಚಟಗತಿ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಪದವಿ ; ಮೋಕ್ಷ ; ಮುಕ್ತಿ :
ಮನಮೊಳಾದ ಹೇವದಿಂ ನಿಚ್ಚಟಗತಿಯುಪ್ಪುದುಂ ಪಂಚೈದಿಸಿ ತಂದರ್ಥ
ಮೆಲ್ಲಮುಮಂ ತಾಯ್ತುಂ ಪೆಂಡತಿಗಂ ತಕ್ಕನಿತಂ ಕೊಟ್ಟು . . .
ವರಧರ್ಮಭಟ್ಟಾರಕರಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೨-೨೧೧).

[ನಿಚ್ಚಟ + ಗತಿ]

ನಿಚ್ಚಟಗಲಿ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಲನಾದ ವೀರ ; ಕೆಚ್ಚಿದೆಯ ವೀರ ;
ಕಡುಗಲಿ : ಸಾರ್ವದ ಮದರದನಿಗೆ ಹರಿ ನಿಲ್ಲದೆ ನಿಚ್ಚಟಗಲಿಗೆ ಪಸರ
ಕಲಿ ನಿಂದಪನೇ (ಶಾಂತಪ. ೨-೧೦೮); ಸೆರಗಂ ಬೆರಗಂ ಬಗೆಯದ
ನಿಚ್ಚಟಗಲಿಗಳುಮಂ . . . ನೋಡಿ (ಗದಾಯು. ೯-೩೪ ಪ); ಅಂತಸ್ತು
ನಿಚ್ಚಟಗಲಿ ಕಲಹವನೇ ಬಯಸಿ ತನಗೆ ಅಧಿಕನನಿಸುವಂ (ಪಂಪತಂ.
೩೭-೮); ಬಂಟಿರೊಳ್ ನಿಚ್ಚಟಗಲಿ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೯-೧೦೮); ನಿಚ್ಚಟಗಲಿ
ನೀಲವರ್ಣನೆಡೆಗೆ ಬಂದು ಕಚ್ಚುವೆನೆಂದು ಕೋಪದೊಳು ಒತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟಾ
ಬಾಯನು ಕಂಡು (ನೀಮಿಪಂ. ೧೫-೧೧೬). [ನಿಚ್ಚಟ + ಕಲಿ]

ನಿಚ್ಚಟಗಲಿತನ(ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಶೌರ್ಯ ; ಸಹಜ ಪರಾಕ್ರಮ ;
ಕಡುಗಲಿತನ : ಸ್ವಭಾವಕೂರತ್ವಂ—ನಿಚ್ಚಟಗಲಿತನಮುಂ (ನೀತಿವಾ.
೨೧-೧೫). [ನಿಚ್ಚಟಗಲಿ + ತನ]

ನಿಚ್ಚಟತ್ವ (ನಾ). ದೃಢತೆ ; ನಿಶ್ಚಲತೆ ; ಸ್ಥಿರತೆ : ಎನ್ನ ಭಕ್ತನ
ನಿಚ್ಚಟತ್ವವನೇನನೆಂದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೧-೨೬).

[ನಿಚ್ಚಟ + ತ್ವ]

ನಿಚ್ಚಟಭಕ್ತಿ (ನಾ). ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿ : ನಿಚ್ಚಟಭಕ್ತಿಯಂ ತಡವ,
ನಾಗಿಸಿ ಸದಾಶಿವನನೊಲಿಸಿ (ನಂದಿಮಾ. ೧೦-೬). [ನಿಚ್ಚಟ + ಭಕ್ತಿ]
ನಿಚ್ಚಟವಕುತಿ (ನಾ). - ನಿಚ್ಚಟಭಕ್ತಿ : ನಿಚ್ಚಂ ಶ್ರೀರಾಮನಂ
ಮೂದಗಿಯ ನಿಚ್ಚಟವಕುತಿಯಂ ತುತಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩-೪).

[ನಿಚ್ಚಟ + ವಕುತಿ]

ನಿಚ್ಚಟಿಕೆ, ನಿಚ್ಚಟಕ್ಕೆ (ನಾ). - ನಿಚ್ಚಟತ್ವ : ಜೀಮೂತವಾಹನ
ನೆಂಬಂಕದ ಜಾಗಿ ನಿಚ್ಚಟಿಕೆಯಂದೀ ಶೈಕದೊಳ್ ಶಂಬುಚೊಡನಾನಂದದೆ
ಕಾದ ಪೆಂಪೆಯೆ ನಾಗಾನಂದಮಂ ಮಾಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೬).
ನಿಚ್ಚಟಕ್ಕೆ : ಪಾಂಡ್ಯನನ್ನನಿನ್ನ ಮಹಿಯೊಳ್ ಪೆಂಪಂ ಕಲಿಯೆ ನೆಟ್ಟ
ನಿರರ್ಜುನ ನಿಚ್ಚಟಕ್ಕೆಯೊಳ್ ಭೀಮನುಮಿನ್ನ ನಲ್ಲನೆನೆ ಪೋರೈ[ಗ]
ವಂಗನೆ ಗಂಡರೆಂಬರಾರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೪).

[ನಿಚ್ಚಟ + ಇಕೆ]

ನಿಚ್ಚಟಕ್ಕೆ 'ನಿಚ್ಚಟಿಕೆ' ನೋ.

ನಿಚ್ಚಣೆ (ನಾ). ಏಣೆ; ನಿಚ್ಚಣೆಗೆ : ನಿಚ್ಚಣೆಯ ಹಲ್ಲಿಗೆ ಅಂತರವಲ್ಲದೆ ಕೀಳು ಮೇಲುಂಟೆ (ಮೋಳಮಾ. ೧೭೧-೭೭೯); ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚಣೆ ಸಾಕುಂಜೊಲೆ ವೀರಸೇತು ನೆಣೆಸಾರಂ ಬದ್ದರಂ . . . ಎಂಬ ಬಹು ಕೋಟಾಯಂತ್ರಸಾವಂಗ್ರಿ ತಿಂತಿಣೆಗೊಂಡಂತಿರೆ ಲಗ್ನಗಾರ್ತು ವಸು ಸೇಣಂ ಸಾರ್ತು ಸೂಚಿಸಿದಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೩); ಹರಮಾತ್ಮಂಗೆಣೆ ಯಿಲ್ಲಂಬರಕೆ ನಿಚ್ಚಣೆಯಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೨೦).

[<ಸಂ. ನಿಶ್ರೇಣಿ]

ನಿಚ್ಚಣೆಗೆ, ನಿಚ್ಚಣೆಗೆ (ನಾ). ೧. - ನಿಚ್ಚಣೆ: "ನಿಶ್ರೇಣಿ, ಅಧಿ ರೋಹಿಣಿ-ಈ ೩ ನಿಚ್ಚಣೆಯು ಹೆಸರು" (ಸಾಚರಾ. ೧೦೪); ಮೋಕ್ಷದ ನಿಚ್ಚಣೆಯನುಜ ಹನೀಂದ್ರಧರ್ಮಮಂ ಕೇಳು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೪೬); ನಿಚ್ಚಣೆಯನೇಣು ತೆಗೆವುದಕ್ಕೆ ಮುಂದೊಂದು ಅಟ್ಟಿಕೆಯಿಲ್ಲ ಬಯಕೆ ಲಕ್ಷಿಸಿದ್ದಿತ್ತು (ಮೋಳಮಾ. ೨೬೮-೩೫); ಕೊತ್ತಳದ ಹುಲಿಮುಖದ ದಿದ್ದಿಗಳ ಸಂಸರೋಳ ಪತ್ತಿವರ ಸಾಲ ನಿಚ್ಚಣೆಗಳ ನೇಲೆ (ಚಲಪ. ೪೨-೩೫); ಮುಗಿಲಿಗೆ ನಿಚ್ಚಣೆಗೆ ಬೀಳು . . . ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯ ಸಾಲವೋ (ಸಾಚರಾ. ೨೮-೧೩); ನಿನ್ನ ಹಗ್ಗ-ಕೋಲುಗಳು ಕೈಗೆ ನಿಲುಕಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ-ನಿಚ್ಚಣೆಗೆ ಒಂದಿರಲಿ (ನೈದ್ಯರಾ. ೯೪). ೨. ಒಂದಾದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬರುವ ಕ್ರಮ; ಅರೋಹಣಕ್ರಮ : ಮನೋರೋಗಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ನಿಚ್ಚಣೆಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ನೋಡಬಹುದು (ಮನೋರೋ. ೫). **ನಿಚ್ಚಣೆಗೆ : ೧.** "ನಿಶ್ರೇಣಿ, ಅಧಿರೋಹಿಣಿ-ಈ ೩ ನಿಚ್ಚಣೆಗೆ" (ಹರಾಯು. ೫೦-೧೪೬); ಇದು ಮತುವಿಮಾನಮಂ ತನ್ನದಗ್ಗಚೂಳಿಕೆಯೊಳಾಂತುಕೊಂಡಿರೆ ಸಗ್ಗಕ್ಕಿದು ನಿಚ್ಚಣೆಗಿಪ್ಪವೊಲಿದರ್ದವಲ್ಲಿ ಜಿನಸನಜಲಪವಿತ್ರತಳಿಕ್ಕಂ (ಅಮೃತ. ೨-೩೧); ನಸು ಜೋಲ್ಪು ಕೋದ ಗಜಾಯೆ ನಿಚ್ಚಣೆಗೆಯಾಗಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೦೫ ವ); ಗಗನಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚಣೆಗೆಯನಿಕ್ಕಿದವರುಂಟೆ (ಅನಂಪು. ೧೯೬-೮೮೭); ಸುದುರ್ಗದ ಹಿರಿಯಗಳೊ ಬಲುಗೋಂಟಿಯೋ ನಿಚ್ಚಣೆಗೆ[ಸಾಕಾಂ. ಕೆ]ಯೋ ದಿನದ ಮುರಿಮುರಿಂದ ಹುಲಿಮುಖದ ಹೇಮದ ತರದ ತೆನೆಗಳ ವಜ್ರಮಯಬಂಧುರಕವಾಟಿಸ್ಸು ಓದಲೆನೆದುರು ಹಸ್ತಿ ನಾನಗರ (ಕುವ್ಯಾಲು. ೭-೨೮); ಅಟ್ಟವನೇಜುವುದಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚಣೆಗೆಯೇ ಸೋಪಾನಮಯ್ಯ ಹರಪದವನು ಎಯ್ಯವರೆ ಶ್ರೀಗುರು ಹೇಳಿದ ಸದಾ ಚಾರವೇ ಸೋಪಾನಮಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೯೦-೨೬೧); ಮುಗಿಲ ಮುಟ್ಟುವ ನಿಚ್ಚಣೆಗಳನು ತಂದು ನಿಗುರಿಸಿದರು (ಕಂಸದಿ. ೧೮-೧೫೬); ಮತ್ತಮ ದಾಳ್ಯಂಗಂ ಬಹುವಿತ್ರ ಸುಧಾನ್ಯಾತ್ಮಸಂಭವರ್ಕಳನೀಗುಂ ಸತ್ತ ಮನೊಸ ಲೊಳ್ ಮೂಸಂಘೆಯೊತ್ತಿರೆ ನಿಚ್ಚಣೆಗೆಯಂತೆ ಕುದುರೆಗೆ ಧರೆಯೊಳ್ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೪-೧೧-೮೩); ಇಹವು ಪರದ ನಿಚ್ಚಣೆಗೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದರು (ಭಾರದ. ೪೦೧). [<ಸಂ. ನಿಶ್ರೇಣಿ]

ನಿಚ್ಚಣೆಗೆ 'ನಿಚ್ಚಣೆಗೆ' ನೋ.

ನಿಚ್ಚಣೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಏಣೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ಭಕ್ತಿರಸಪರಪಾಕ ಭೇದಮಂ ನಿಚ್ಚಣೆಗೆಯ್ದು ಪರಮಪದಮನೇಜಾದಂ (ಚಳವಂ. ೫೬-೧೩).

[ನಿಚ್ಚಣೆಗೆ (<ನಿಚ್ಚಣೆಗೆ) + ಕೆಯ್,]

ನಿಚ್ಚತ (ನಾ). ಸ್ಥಿರತೆ; ಸ್ಪಷ್ಟತೆ: ಜಿನ್ನಲಾಳಿಯ ಕೊಂದು ನಿಚ್ಚತ ನನ್ನಯಿಲ್ಲದೆಯಾಯವಾರದಿ ಮನ್ನಸುತದೊಬ್ಬ ತಿಥಿಗಿಕ್ಕುತಲೇಕಳುಕ್ತದಲಿ . . . ವಿಜಿತೇಂದ್ರಿಯಂಗಿದು ಬದುಕು ಲೋಕದಲಿ (ಸಂಭವ. ಪಂ. ೩೪೧).

[<ನಿಚ್ಚಟ]

ನಿಚ್ಚತಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಪುರುಷಂ ಕೇಳೆ ದಜೊಳ್ಳು ಸೂಹಿಸಿಯಪೋಹಂಗೆಯ್ಯ ತಾ ಪ್ಪಯರ್ ದೊಂದಿರವಂ ನಿಚ್ಚತಗೊಂಡದಂ ಮುಜಿಯದಿರ್ಪಾ. ಧಾರಣಾಶಕ್ತಿಯಂ

ಪರಂ ಬೋಧಿಸುವಾರ್ತೊಳ್ ತಿಳವಿನಂ ಸಂಕ್ಷೇಪವಿಸ್ತಾರವಿಯರಡುಂ ಮಾರ್ಗಮುಮಾರ್ಗಮುಂಟೆ ಚಳದೇವೇಂದ್ರಂಗೆ ಕೈವಂದಪೋಲ್ (ಚಳವಿ. ೪-೯೭). [ನಿಚ್ಚತ + ಕೊಳ್ಳು]

ನಿಚ್ಚದಂದುಗೆ (ನಾ). ನಿತ್ಯದ ವ್ಯವಹಾರದ ಚಿಂತೆ; ಪ್ರತಿದಿನದ ಕೆಲಸದ ಚಿಂತೆ : ತನ್ನ ಕೂಡುವಳದ ನಿಚ್ಚದಂದುಗೊಂದು ವಿಡುಗಿಂ ನಂಜುಂಜ ಬಾನ್ನವಿರಂ, ಗಜಮುಖನ ದಿರಿಪೊಡೆಯ ಪಾವಂ . . . ತನ್ನ ಬಸವನಂ ಇನ್ನಾನುಂ ಪಗೆಯಂ ಮುಜಿಮು ಸಂತಂ ಪುದು ವಾಬ್ಬುದಂದು ಬುದ್ಧಿ ವೇಬಲ್ (ರಾಮಾತ್ಮ. ೪೨-೧೧).

[ನಿಚ್ಚ (<ನಿಚ್ಚಂ) + ದಂದುಗೆ]

ನಿಚ್ಚನರಕ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ನರಕ : ಅಚ್ಚ ಭವಿತ ನದಿಂದ ನಿಚ್ಚನರಕಕ್ಕಿಳವ ಕರ್ಮಜಾಂಡಾಲವಿಪ್ರರು ನೀವು ಕೇಳಿರೆ (ಉಂಜ. ಕ. ೧೬೧-೨೧೬). [ನಿಚ್ಚ + ನರಕ]

ನಿಚ್ಚಪಯಣ 'ನಿಚ್ಚವಯಣ' ನೋ.

ನಿಚ್ಚಪೊಸತು (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಹೊಸದಾಗಿರುವುದು; ನಿತ್ಯನೂತನವಾದುದು : ಪೂಜ್ವರದರ್ಥಕ್ಕಿಪ್ಪಬಂಧಮುಂ ಕಿವಿಗಿ ದಾಗಿ ನಿ[ಸಾಕಾಂ. ಪೊ]ಚ್ಚಪೊಸತಾಗಿ . . . ಪೇಟಲೊಡರ್ಪದನೀ ಪ್ರಬಂಧಮುಂ (ಭಂಡೋಲು. ೧-೧೧).

[ನಿಚ್ಚ (<ನಿಚ್ಚಂ) + ಪೊಸತು]

ನಿಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ (ನಾ). [ನೀತ್ಯೆ] ನಿತ್ಯವೂ ಶಿವಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನು; IP ಮನಸ್ಸು ನಿರ್ಮಲವಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಾದವೆಂದು ಹೆಸರು. ಅದು ಲಿಂಗರೂಪಿಯಾದ ಶಿವನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಶಿವನಿಗೆ ನೀವೇದನೆ ಮಾಡುತ್ತೇವೆಯೋ ಅದಕ್ಕೂ ಪ್ರಸಾದವೆಂದೇ ಹೆಸರು. ಅದು ಮನಸ್ಸಿನ ನೈರ್ಮಲ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಶಿವನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನಾಹಾರಗಳನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಮನಃಪ್ರಸಾದವುಂಟಾಗಿ ಅದರಿಂದ ನಿರ್ಮಲ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ : ಅಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ ನಿಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ ಸಮಯ ಪ್ರಸಾದಿಗಳೆಂದು ಜಲಕ್ಕೆ ಕನ್ನವನಿಕ್ಕು ಲುಡಕವ ತಂದು ಲಿಂಗಮಜ್ಜನ ಕೈಜೀವ ಹಗಲುಗಳಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುವನೆ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೪೬-೧೧೦); ಅಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ ನಿಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ ಎಂದು ತಮ್ಮಿಟ್ಟಿಗೆ ಬರುಳುವ ಕುನ್ನಿಗಳ ನೋಡಾ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೩೫೯-೭೪೯). 'ಅಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ' ಪರಾ. [<ನಿಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ]

ನಿಚ್ಚಯ, ನಿಚ್ಚೆಯ (ನಾ). ದಿಟ; ಸತ್ಯ; ನಿಶ್ಚಯ : "ನಿಚ್ಚಯ (ನಿಚಯ)-ನಿಶ್ಚಯ" (ತದ್ವಕೂ. ೨೨); ನಿಚ್ಚಳದ ಸುರಸರಂಗಳನೆ ನೋಡುತ ಬರಲ್ ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸತೆನಿಸಿ ತೋರುತ್ತವಿದೆ ಸಂತಸದಿ ನಿಚ್ಚಯ ವಿದಂತೆಂದು ಪೇಳಲಕ್ಕುಮೆ (ಮಹಾರಾ. ೫-೪-೫). **ನಿಚ್ಚೆಯ :** ಭಕ್ತ ಮಾಡುವುದೇ ಕ್ರಿಯೆ ಮತ್ತೆ ಮಾಡೇಶ್ವರಗೆ ಪುತ್ರ ಕೇಳ್ ನಿಚ್ಚ[ಸಾಕಾಂ. ಶ್ಲ]ಯ ಅದಜ ಮುಂದಿಹ ನಿಷ್ಠೆ ತಥ್ಯಪ್ರಸಾದಿಗಿವು ಮೂಜು (ಗುರುನೋ. ೩-೧೪೭). [<ಸಂ. ನಿಶ್ಚಯ]

ನಿಚ್ಚಯಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ಣಯಮಾಡು; ನಿಶ್ಚಯಿಸು; ಗೊತ್ತುಮಾಡು : ನಿಚ್ಚಯಗೆಯ್ದ ಪರದನೆನೊಂದೆ ಕೊರಳೊಳು ಜಗವು ಪೊಗಳಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೭-೫೨). [ನಿಚ್ಚಯ + ಕೆಯ್,]

ನಿಚ್ಚಯವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). = ನಿಚ್ಚಯಗೆಯ್ : ವಿಚ್ಛೇದ ಒಚ್ಚಯವಿಲ್ಲದೆ ಮನದಿಂ ನಿಚ್ಚ[ಸಾಕಾಂ. ಶ್ಲ]ಯವಿದಿಚ್ಚಯವೆಂಬ ಬಲದಿಂ ಎಂದು ಬುದ್ಧಿಗಲಿಸಿದ ಗುರುನಾಥಂ (ದೀಪ್ತಾ ಬೋ. ೧೦೬-೨೯).

[ನಿಚ್ಚಯ + ವಿಡಿ]

ನಿಚ್ಚಯಸು, ನಿಚ್ಚಯ್ಯ (ಕ್ರಿ) = ನಿಚ್ಚಯ್ಯೇಯ್ : ನಿಚ್ಚಯ್ಯಿದರು
ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣಸೀತೆಯರ್ ಮರಳಲ್ಯೋಧ್ಯಯಂ (ಪ್ರೀರಾಮಾ.
೨೨೯-೨೫). ನಿಚ್ಚಯ್ಯು : ನಿಚ್ಚಯ್ಯಲಾಡದುಮುಚ್ಚದೊಳಿಟ್ಟುಗಂ
ಗೊಂಡು ಮೂರ್ಛಯಿಂದರ್ಚತ್ತಂತೆ ಬೆಚ್ಚನೆ ಸುಯ್ಯು (ಸುಕುಮಾ.
೩-೬ ಪ); ಚಿತ್ರದೊಳಾ ನಿಚ್ಚಯ್ಯ ನೆರೆಯಲೆಳಸುವಳೊಮ್ಮೆ (ಚಂದ್ರಪ.
೬೮-೭೫). [ನಿಚ್ಚಯ್ಯ + ಇಸ್ಯು]

ನಿಚ್ಚಯ್ಯು 'ನಿಚ್ಚಯ್ಯು' ನೋ.

ನಿಚ್ಚಲ, ನಿಚ್ಚಳ (ಗು). ೧. ಅಲುಗಾಡದ; ಸ್ಥಿರವಾದ; ದೃಢ
ವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಲುಗಾಡದಂಥ ಸ್ಥಿತಿ; ಸ್ಥಿರತೆ; ದೃಢತೆ :
ಶತ್ರುತ್ವ ಚಿತ್ತಂ—ನಿಚ್ಚಲ-ನಿಚ್ಚಲ; ನಿಚ್ಚಂತ-ನಿಚ್ಚಂತ (ಕಮದ. ೨೩೩
ಪ್ರಯೋ); ಜ್ವಲಿತ ಪಂಚಾಗ್ನಿಯ ನಡುವೆ ನಿಚ್ಚ[ಸಾಕಾಂ. ಶ್ರು]ಲದಿ
ಬಯಲೊಳು ಮುಸುಕಿ ಪೆರೊಣಿಗಳ ಪರಿಯ ಪಟುತವನಾಚರಿಸುವ
ತಪಸ್ವಿಗಳು (ಬಸವ. ೧೯-೪೧). ನಿಚ್ಚಳ : ೩. "ನಿಚ್ಚಳಮೆಂದು ನಿಚ್ಚಲದ
ನಾಮದೊಳಂ" (ಕರ್ಣಾಪ. ೫೩); ಮೆಚ್ಚಿದನೆಲೆ ಗಿಳಿ ನಿಚ್ಚಯ ನಿಚ್ಚಳ
[ಸಾಕಾಂ. ೮] ಮಾಡಮುಳುಕಿಗೀವಂ ಪೇಟ್ಯು ನಿಚ್ಚಯದಾವುದು
(ಉದ್ವಿ. ೬-೧೦೬); ಕರನುಸನ ಕರ್ಣಾಚಾರಂಗಲೆಯೆಬಲಿಕ್ಕಿದ
ದೂವೆಯದ ನೇನಲಂಗಳ ನಿಚ್ಚಳಂಗಳ ಪೊನ್ನ ಕಿವರಂಗಳ ಜಾಯಿಲ
ಮನಿತ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳನೇಟಾ (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೩೨ ಪ); ನಿಚ್ಚಳದೊಳೆನಿವ
ತಿಗೊಳನ ಕಲಕಾಡಿ ಬಿದಿರಚ್ಚಲರ ಧೂಳಿಗಳ ಚಿಲ್ಲಾಡಿ ಸಲೆ ಮದಂ ಪೆಚ್ಚಿ
... ನಿಚ್ಚಮೆಳವೆಲರಂಬ ಸೊಕ್ಕಾಣೆ ತಾನೆ ತನ್ನಿಚ್ಚಿಯಂ ತಿರುಗುತಿದೆ
(ಚೈಮಿಭಾ. ೩-೨೪); ಮೇರುಗಿರಿ ನಿಚ್ಚಳದಲಿಳೆ ಪದಿನಾಲ್ಕು ಧರಿಸಿದುದು
(ಕೋಗಯ. ೪-೫೦); ಕಕ್ಕದವು ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿ ಉರಿಯುತ್ತಿತ್ತು
(ಮುಂಬಯ. ೪-೩೯); ಗಾಳಿ ಬೀಸದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟ ಸೊಡರನಂತೆ ಅವನ
ಬಗೆಯಾಳವು ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿತ್ತು (ನಾಗಕಾ. ೨). ೪. 'ಸ್ವಪ್ನವಾಗಿರು
ವುದು; ಸಂದೇಹರಹಿತವಾದುದು : ನಿಚ್ಚಳದ ಸುರನರಂಗಳನೆ
ನೋಡುತ ಬರಲಾ ಪೊಚ್ಚು ಪೊಸತೆನ್ನಿ ತೋರುತ್ತ ಮಿದೆ ಸಂತಸದಿ ನಿಚ್ಚಯ
ಮಿದಂರೆಂದು ಪೇಳಲಕ್ಕುಮೆ (ವೆಂಕಾಂ. ೫-೪-೫); ದಾರಿ ನನಗೀಗ
ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ (ಮುಚ್ಚಿ. ೪೨); ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಯು
ನಿಚ್ಚಳವಾಗಬೇಕಾಗಿದೆಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ (ಬಿಟ್ಟಪೊ. ೧೦೫);
ಗುಂಯು ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿದ್ದರೆ ... ಸರಿಯಾದ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಉಪ
ಯೋಗಿಸುವುದು ಕಷ್ಟವಲ್ಲ (ಕಥಕ. ೧೨).

ನಿಚ್ಚಳಾಗು, = ಸ್ವಪ್ನವಾಗು : ಪೂಜ್ಯ ಮಹಾತ್ಮಾಚಾರ್ಯನರ
ಬಲಿದಾನದ ತರುನಾಯು ಈ ಮಾತು ಇನ್ನಿಷ್ಟು ನಿಚ್ಚಳಾಗಿ ಎಲ್ಲರ
ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೬); ನನಗೇನೂ ಆ ಮಾತು
ಅಷ್ಟೊಂದು ನಿಚ್ಚಳಾಗಿ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ (ಮಾತನಾ. ೨೧).

[<ಪ್ರಾ. ಚಿಟ್ಟಲ. / ಸಂ. ನಿಚ್ಚಲ]

ನಿಚ್ಚಲವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಮಿಟುಕಿಸದೆ ಇರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಹಕ್ಕಿ; "ಅಂದೆಗೀರ; ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ" (ಪ್ರಭಾ. ೧); ಧನುರ್ವೇದಿ
ಯಂ ಶಬ್ದವೇದಿಯಂಪುಪ್ಪ ಬಿಟ್ಟು ದನ್ನಯೋರ್ವಾಸಂ ಕರೆದು ನಿಚ್ಚಂ
ವಕ್ಕಿ ಸುತರ್ಪ ನಿಚ್ಚಲವಕ್ಕಿಯನೆಚ್ಚು ಬಾಯೆಂದು ಪೇಟ್ಯುದುಂ (ಪಂಚತಂ.
೧೨೬-೨೦). [ನಿಚ್ಚಲ + ವಕ್ಕಿ]

ನಿಚ್ಚವಚ್ಚ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ತೊಡುವ ಆಭರಣ : ಎನ್ನ
ಬಲ್ಲಾಲದ ನಚ್ಚನ ನಲ್ಲಿಳದಿ ಚಂದ್ರಮತಿಗಾ ಎನ್ನ ಚಂದಿರಗಾವಿಸೀರೆಯಂ
ಬಣ್ಣ ಗುಪ್ತಸಮಂ ಹಬ್ಬದ ನಿಚ್ಚವಚ್ಚ ಮನೆಲ್ಲಮಂ ಮೆಚ್ಚುಗುತ್ತು ...
ಮಜಗದಂತಿ ಪೇಟ್ಯು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೮-೨೧).

[ನಿಚ್ಚವ (<ನಿಚ್ಚಂ) + ವಚ್ಚ]

ನಿಚ್ಚವಯಣ, ನಿಚ್ಚವಯಣ (ನಾ). ನಿತ್ಯವೂ ಸ್ವಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ
ದೂರ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯಾಣ : ನಿಚ್ಚವಯಣದಿಂ ಬಂದು ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದ
ಪೂರ್ವದಿಗ್ವಾಗದೊಳಾ ಪ್ರಳಯಂ ಮೂರಿಬಿಟ್ಟಂತೆ ದೀಡಂ ಬಿಟ್ಟು
(ಪಂಚಭಾ. ೧೦-೩೧ ಪ); ನಡೆಯ ನಿಚ್ಚವಯಣಂಗಳೊಳಾ ಅಣಾಕೆಯ
ಕೆಳೆಯ ನದೀನದಂಗಳ ದೀಡುಬಾಣಂಗಳೊಳಾ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೧-೬೪ ಪ);
ಸಾಲದ ಸೋಲದ ಪೊಡೆಮುಟ್ಟಿಲ್ಲೆಸದೆ ನಿಚ್ಚವಯಣದಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನಿವಾರ್
ಲಯದೊಳಿರ್ವಾರ್ (ಪಂಚತಂ. ೫೩-೬); ಬಲಾಚ್ಯುತರ್ ನಿಚ್ಚವಯಣದಿಂದೆ
ಯ್ಯಂದರ್ (ಪಂಚಮಾ. ೪-೫೨); ನಿಚ್ಚವಯಣಂ ಬಂದಂ ಮುರ
ಧ್ವಂಸಕಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೬೮); ಅಂದಿನ ದಿನಮಲ್ಲಿದು ಮೂದುವನಂ
ಪುಂಡರೀಕನಿಗೆ ನಿಚ್ಚವಯಣಂ ಬಂದು (ಪುಷ್ಪ. ೮-೯೪ ಪ).
ನಿಚ್ಚಪಯಣ : ನಿಚ್ಚಪಯಣಂಗಳೆಂ ಯುವರಾಜನೇಕ
ಯೋಜನಂಗಳಂ ಪೆಣಿಗಿಕ್ಕಿ ಪೋಗುತ್ತ ಮಿರಿಯರೆ (ಶಾಂತಿಪ. ೫೨೮);
ನಿಚ್ಚಪಯಣದಿಂ ಬಂದು (ಎಕ. VII, ೨೪೩. ೪-೨೫; 1122); ನೇಸ
ರಿಂದುಗಳು ನಿಚ್ಚಪಯಣದಲಿ ವಿಶ್ವಮಿಸುವ ನಿಶ್ಚಾಣವಾದ ಪಹ್ಯಾದ್ರಿ
ಶೃಂಗದ ಇಲ್ಲವೆ ಪವನಮಾರ್ಗದ ಪುಣ್ಯಯಾತ್ರಿಕನಾದ ಮೇಘ
(ಸಾಸಮಾ. ೯೨). [ನಿಚ್ಚವ (<ನಿಚ್ಚಂ) + ಪಯಣ]

ನಿಚ್ಚವಲಿ (ನಾ). ಪ್ರತಿದಿನವೂ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವ
ನಿವೇದನವನ್ನು, —ಬಲಿ : ನಾಡಿಗರ್ ದಿನದಿನಂ ಬೇಳಿಕ್ಕುಂದು
ಹವ್ಯಮನುಂಡುಂಡು ಸವಿಗೊಂಡ ಬೋಲಿಯರೆತ್ತಾ ನುಮೋರ್ವನೀ
ನಿಚ್ಚವಲಿಯಡೆಯಂ ಪುರುಳ್ಳಾಣದೆ ಪೆಚ್ಚಿಬಿಟ್ಟು ತಿರುಳಂ ಸಮಂತು
ಪುರುಳಂ ತೋಜುಪ ಬೋಗವೆನ್ನೆ ಸಂಜುಗೈಯಲೊಡಂ ಕಟುಂದಿ
ನರ್ಸರವಿವುಜ್ಜುಗೆಕ್ಕೆ ತಡೆವರ್ಪರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೫-೨೦).

[ನಿಚ್ಚವ (<ನಿಚ್ಚಂ) + ಬಲಿ]

ನಿಚ್ಚವಸದನ (ನಾ). ನಿತ್ಯವೂ ತೊಡುವ ಉಡಿಗೆ, —ವಸ್ತ್ರ :
ತಮ್ಮ ನಿಚ್ಚವಸದನದ ಸಿಂಗರಕ್ಕೆಂದು ಸಿಂಗನೆಯಿ ವಿವಾಡುಂಡು
ಕೆಲಕೊಳ್ಳ ಮುತ್ತಾನೆಯ ಅಣಮುತ್ತಗಳಂ ... ತಿಟಾದೊಟ್ಟು
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೩-೧೩). [ನಿಚ್ಚವ (<ನಿಚ್ಚಂ) + ವಸದನ]

ನಿಚ್ಚವಳ (ನಾ). ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ನಿಯಮಿತವಾಗಿ ಬರುವವನು :
ಆ ಕೆಲಸು ಮೂಡಣ ಪದಿನಯ್ಯು ಮತ್ತರು ಬೆದಲೆಯುಮಂ ನಿಚ್ಚವಳ
ಪೋರ್ವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗೆ ಅಕ್ಕಿ ಮಾ ೫ ... ಎಲೆ ೪ ಪಿ ಪದಿಯಲು
ನಡಸುವನಾಗಿ (ಸಾಹಿ. IX-1, ೨೪೫-೩೬; 1146).

[ನಿಚ್ಚವ (<ನಿಚ್ಚಂ) + ವಳ]

ನಿಚ್ಚಶಿವರಾತ್ರಿ (ನಾ). ನಿತ್ಯವೂ ಮಾಡುವ ಜಾಗರಣೆ ಮತ್ತು
ಶಿವಪೂಜೆ : ದೇವದೇವ ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಸುಖಮಂ ಸವಿಗಂಜೆಂ ಬಿಡಲಾಣ
ನಾಚಿಂ ಇಂದಿನ ತೆಪದೊಳಾ ಬಂದಿಂಜಂಗೆ ಕಂಪದೆ ನಿಚ್ಚಶಿವ
ರಾತ್ರಿಯಂ ಮಾಳ್ವನೆಂಬ ನೇಮವಂ ಕೈಕೊಂಡೆಂ (ಬಸವ. ೬-೫೩).

[ನಿಚ್ಚಶಿ (<ನಿಚ್ಚಂ) + ಶಿವರಾತ್ರಿ]

ನಿಚ್ಚಳ 'ನಿಚ್ಚಲ' ನೋ.

ನಿಚ್ಚಳ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಮಲವಾದುದು; ಶುದ್ಧವಾದುದು; ತುಭ್ಯ
ವಾದುದು : ಬಳ್ಳಲೊಳಗಣ ಬಾಲಮಳು ಬಿಲ್ಲುದೇ ನಿಚ್ಚಳದ
ನೀರಿನನುಭವವ (ಮದಮಾ. ೧೩-೧೬); ಪಚ್ಚಿಯ ತೊಲೆ ಪವಳದ ಕೆಂಬ
ಬೋದಿಗೆ ನಿಚ್ಚಳವದ ನೀಲದಿಂದ ... ಮಣೆಮಂಟಪವಚ್ಚರಿಯಾಗಿರು
ತಿದುದು (ಪ್ರಪಂ. ೬-೮೦); ನಿಚ್ಚಲಂ ತಂಗಳಭದ್ರಾನದಿಯೊಳುಂ
ಮಿಂದಾ ನಿಚ್ಚಳದ ಧೌತಾಂಬರವನುಟ್ಟು (ಚಿಟ್ಟಪೊ. ೩೪-೩೧); ಇಕ್ಕಲ
ದೊಳಿಡ ನಿಚ್ಚಳ[ಸಾಕಾಂ. ೮]ದ ಕರುಮಾಡದೋರಣದ ನೆಲೆನೆಲೆ
ಯೊಳೊಚ್ಚೇರೆಗಂಗಳೆಳವಂಗಳ ಕಟಾಕ್ಷದ ಮರೀಚಿಗೊಗಯಿಸಿದುವು

(ಚ್ಛದಿಭಾ. ೬-೧೦). ೨. ಕಾಂತಿ ; ಹೊಳಪು : ಇಷ್ಟಾರಿ ಮಹರ
ತೋರಣ ರತ್ನಕೀರಿತ ನಿಚ್ಛಳ ಹೊನ್ನ ತೋರಣದ ಸ್ವಚ್ಛದಿ ಪೊಣ
ಮುಟ್ಟುರು (ಮೋಹತ. ೨೪-೨೮) ; ಲಲಿತಾಂಗಿಯರ ಕರತಳದ ವಿಮಲ
ಕಲತೋದಕವನೋದಿಂಜಿಂಟಿ ತಿರ್ವೊಡಂ ಮನತಳೆಯದಧ್ವಗರ್ಗಾ ಹೆಂಗಳ
ಮಾದಳರ ಪಳವ ಚಿಂದುಟಿಯ ಸವಿಗಳನಗೆಯೊಳಾವರಿತ ಕಂಗಳೆಯ
ನಿಚ್ಛಳೆ . . . ಬಯಸಿ ಬಯಸಿ (ಚ್ಛದಿಭಾ. ೬-೧೦) ; ಮನೆಯೊಳ
ಅಂಗಳದೊತ್ತಿನ ನಿಚ್ಛಳದ ಪಚ್ಚೆಯ ಜಗಲಿಯೊಳ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಚಳಿ. ೬-೧೫೪ ದ). ೩. "ಎಚ್ಚರ, ಅರಿವು" (ಪಾಸಕೋ. ೧೧) : ಇನ್ನೂ
ನಿಚ್ಛಳವಾಗಿಲ್ಲ. ನಿಜ ಗಣ್ಯದಿಯ ಇದ್ದ ಹಾಗಿದೆ (ರೂಪ).

ನಿಚ್ಛಳಾಗು - ಎಚ್ಚರವಾಗು : ನೀರನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು
ಮುಖಕ್ಕೆ ಉಗ್ಗಿಕೊಂಡೆ. ನಿಚ್ಛಳಾಗಿ ಎಚ್ಚಿತ್ತಿ (ಮೇದಿಮ. ೧೦೫).

[?]

ನಿಚ್ಛೆಗಳಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರ). ಸ್ವಪ್ನಗೊಳಿಸು : ಒಂದೆರಡು ಉದಾಹರಣೆ
ಗಳಿಂದ ನಾನು ಧನ್ಯಾಧಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸಿಕೊಂಡ ರೀತಿನೀತಿ
ಗಳನ್ನು ನಿಚ್ಛೆಗಳಿಗೊಳಿಸಬಹುದು (ಪರಶ. ೧೩ ಮುನ್ನುಡಿ).

[ನಿಚ್ಛೆ_೧ (<ನಿಚ್ಛಲ) + ಕೊಳ್ಳ_೧ + -ಇನ್ನು]

ನಿಚ್ಛೆಗಳಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರ). ನಿರ್ಮಲವಾಗು ; ಶುದ್ಧವಾಗು : ಕೆಲದಿನ
ಮದದಿಯಿಂದ ದೂರವಿದ್ದ ಪ್ರಭಾಕರನ ಕಿವಿ ಹುರುಕಾಗಿ ಕಣ್ಣು ನಿಚ್ಛಳ
ಗೊಂಡು ಮನಸ್ಸು ಜಾಗೃತವಾಯಿತು (ತೀರ್ಮೋ. ೧೦೬).

[ನಿಚ್ಛೆ_೨ + ಕೊಳ್ಳು_೧ (<ಕೊಳ್ಳ_೧)]

ನಿಚ್ಛೆಳತಿ (ನಾ). ಕದಲದಿರುವಿಕೆ ; ದೃಢತೆ ; ಸ್ಥಿರತ್ವ : ಮಲವ
ಪೊದ್ದದೆ ಜಗದೊಳೆಲ್ಲಿಯೂ ಸುಳವ ಮಾರುತನಂತೆ ಕದನಿಚ್ಛೆಳತಿಗೊಂದದೆ
ತೊಳಲಾತಿಹೆನೆಲೆ ಭೂಪ (ನಿಭಾ. ೧೧-೧೩-೩೧). [<ಸಂ. ನಿಚ್ಛಲತಾ]

ನಿಚ್ಛೆಳಮನ (ನಾ). ೧. ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸು. ೨. ದೃಢವಾದ
ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ದೃಢಚಿತ್ತ ; ಸ್ಥಿರಮನಸ್ಸು : ಒರಲು ಕೊಳಂ
ದಿದಿರಕ್ಕಿಯಿಕ್ಕ ನಿಚ್ಛೆ [ಪಾಶಾಂ. ಶ್ಲ]ಳಮನ ಸುವಿ ಕಾಡೊಡೆಯ ಸುವಿ
ಮನೋಹರ ಸುವಿ ಸುವಿಯಿಂದಳವಡೆ ರಾಗದಿಂ ತಳಿಸಿದರ್ ವನದಲ್ಲ
ಪುಂಡಕಾಂತೆಯರ್ (೧೦೪. ೧-೧೩೩).

[ನಿಚ್ಛೆ_೧ (<ನಿಚ್ಛಲ) + ಮನ_೧]

ನಿಚ್ಛೆಳಾಗು 'ನಿಚ್ಛಲ' ಪರಾ.

ನಿಚ್ಛೆಳಾಗು 'ನಿಚ್ಛಳ' ಪರಾ.

ನಿಚ್ಛೆಳತ (ನಾ). ಸ್ಥಿಮಿತವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ದೃಢಚಿತ್ತ :
ಧ್ಯಾನದೊಳಭವಂ ನೆಲೆದಿನಿಸಾನುಮನರೆಮುಚ್ಚ ಕಣ್ಣಳಂ ನಿಚ್ಛ
[ಪಾಶಾಂ. ಶ್ಲ]ಳತಂ ತಾನಿರ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೩). [<ಸಂ. ನಿಚ್ಛಲತ]

ನಿಚ್ಛೆಳಿಸು(ಕ್ರ). ೧. ಶುದ್ಧಪಡಿಸು ; ಚೊಕ್ಕುಟಮಾಡು : ನಿಶ್ಚಲಾತಿ
ಪಾರ್ವತಿಯೊಳಿ ಮುಖ್ಯಿಯಂ ಬೇಡಿ ತಂದಾ ತಂದಲವನು ನಿಚ್ಛೆಳಿಸಲ್ಪಡೆ
ಯದೆ ಜಲಮಿತ್ರದಿಂ ವಿಟ್ಟುಗುಟ್ಟು (ಸಮ್ಯಕ್. ೬-೩೧) ; ಕುದುಪಲಕ್ಕಿಯು
ನಿಚ್ಛೆಳಿಸಿ ನೆನೆಯಿಕ್ಕ ಕುಟ್ಟು (ಭೀಮಸೂ. ೧೯). ೨. (?) : ರತ್ನಾತ್ಮವನಂ
ರತ್ನಂತದೊಳ ನಿಚ್ಛೆಳಿಸಿಯರ ಮೆಚ್ಚಿಂದಂ (ಅನಂತ. ೪-೫೪).

[ನಿಚ್ಛೆ_೨ + -ಇನ್ನು]

ನಿಚ್ಛೆಳಿ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವಳು ; ದೃಢಚಿತ್ತಿ : ಬಿಟ್ಟು
ದಿಚ್ಚಿಲ್ಲದನು ಕೇಳುತ್ತಿಬಿಟ್ಟಿಯಿಂ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರಗೆ ನಿಚ್ಛೆಳಿಗೆ
ಸಂತರಲುಬೇಕೆನಲಾಗ ಕಾಸಕ್ಕೆ (ಜರಾಮಾ. ೧೩೪-೬೧) ; ನಿಚ್ಛೆಳಿಯು
ಕೊಂಡೊಯ್ದ ದೃಶ್ಯನ ಮೆಚ್ಚದಿರೆ ಕಾವಲನುಗೈದಿಹನಚ್ಚು ತಾಗ್ರಜ
ನಂವುದನೆ ನೆಲೆಗೇಳಿ ಜಾನಕಿಯೊ (ಜರಾಮಾ. ೩೩೧-೫೦).

[<ಸಂ. ನಿಚ್ಛಲಾ]

ನಿಚ್ಛಂತ (ಗು). ೧. ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದ ; ಯೋಚನೆಯಿಲ್ಲದ ; ನಿಶ್ಚಿಂತ
ವಾದ. (ನಾ). ೨. ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಯೋಚನೆಯಿಲ್ಲ
ದವನು : ತತ್ಸಕ್ಕೆ ಚಿತ್ತಂ-ನಿಶ್ಚಲ-ನಿಚ್ಛಲ ; ನಿಶ್ಚಿಂತ-ನಿಚ್ಛಂತ (ಕಮದ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ). [<ಪ್ರಾ. ಚಿಚ್ಛಂತ. / ಸಂ. ನಿಶ್ಚಿಂತ]

ನಿಚ್ಛಿತ (ಗು). ೧. ನಿಶ್ಚಯವಾದ ; ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ. (ನಾ).
೨. ನಿಶ್ಚಯ ; ನಿರ್ಣಯ : "ನಿಚ್ಛಿತಮೆಂದು ನಿಶ್ಚಿತದೊಳಂ"
(ಕರ್ಣಾ. ೩೩) ; ಬೆಚ್ಚು ಭಯ ಸಂಗವನುಳಮ ನೆಲೆ ನಿಚ್ಛಿತದಿ ರುದ್ದಿ
ಗಳನಾಂತರನಿಚ್ಛಿತುತ ಜಿನಮುನಿಗಳನು ಮೆಚ್ಚಿದನು (ಪಾಶಾ. ೪-೩೨).

[<ಸಂ. ನಿಶ್ಚಿತ]

ನಿಚ್ಛಿನಿಸು (ಕ್ರ). ನಿಶ್ಚಯಿಸು ; ನಿರ್ಧರಿಸು : ತನುರುಚಿಯಂ
ಪುರುಷುಳನೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಭೋಗಮಸಾರಮೆಂದು ನಿಚ್ಛಿನಿಸಿ ನಿಜಪ್ರಿಯಾ
ತ್ವದಿಗೆ ಸನ್ನತಿಯಂ ಕರೆದಿತ್ತು (ಎಚ. VII, ಪಾಂ. ೨೧೯-೨೩ ; ೨೧೩).
[IP ಇದು 'ನಿಚ್ಛಯಿಸು' ಎಂಬುದರ ಅವಶೇಷವೆಂಬುದು]

ನಿಚ್ಛಿಲಿ (ನಾ). ನೈಜತೆ ಇಲ್ಲದವನು ; ಕಸಟ ; ಮೋಸಗಾರ (?) :
ನಿಚ್ಛಿಲಿ ಕಾರುಕೊಳ್ಳ ಪೊಣಪಚ್ಚಮುಟ್ಟುರೊಳುಂಕಿ ಕಪ್ಪದೊಳಾ
ಪಾಟಿಚ್ಚರಭಯದಿಂದುಟ್ಟು ಪಟಿಚ್ಚರಮಂ ಮನೆಗೆವಂದು ನಿಂದಂಗಳ
ದೊಳ (ಪಾಂಪ. ೬-೬೫). [ನಿಚ್ಛಿಲಿ + -ಇಲ್ಲಿ]

ನಿಚ್ಛಿಯ 'ನಿಚ್ಛಯ' ನೋ.

ನಿಚ್ಛೈದೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾಲ ಮುಕ್ತಿಯಾಗಿಯಿರುವವಳು ;
ದೀರ್ಘಸುಮಂಗಲಿ : ಆ ಸತಿಯಂ ಪರಸಿದರಾಯುಷ್ಯತಿ ನೀಂ ನಿಚ್ಛೈದೆ
ಯಾಗೆನುತ್ತಿ (ಪಾಂಪ. ೬೨೩). 'ನಿಚ್ಛೈದೆ' ಪರಾ.

[ನಿಚ್ಛಿ_೨ + ದಿದಿ (<ಆಯ್ತು_೨)]

ನಿಜ (ಗು). ೧. ಸ್ವಕೀಯ ; ತನ್ನ ; ಅರೆಮುಚ್ಚಿ ಕಣ್ಣಳಂ ವನಕಂ
ಮೆಲ್ಲದೆ ಲಲಿತಪಲ್ಲಕೀಪಲ್ಲವನು ಸ್ಮರವತಂದಿದೊಡು ನಿಜಕೇಣುಪೇಳಕ
ನಿರೂಪಿತಾಯತತ್ತ್ವಂ (ಕವಿಪಾ. ೩-೪) ; ಮಿಕ್ಕೈಸೆನ ಪ್ರಚಂಡ
ಮಾರ್ತಾಂಡನಲರ್ಚೆಗನ್ನ ಹೃದಯಾಂಬುಜಮಂ ನಿಜವಾಹುರೀಚಿಯಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೧-೩) ; ನಿರೂರೆ ಪೆಂಪೊ ಲತ್ತಿ ನಿಜವಲ್ಲದೆ ಜಾಹ್ನವಿ ತನ್ನ
ಪಾದಪದ್ಮೋದಕಮಿಂದ್ರಮುಖ್ಯದಿವಿಜರ್ ಸ್ವಪರಿಗ್ರಹಂ . . . ಎನಪ್ಪ
ದುಗ್ಧೋದಧಿಪಲ್ಲನಂ ಸರಸಭಿಷ್ಣು ತಿಗೈಯ್ಯದು ಧಾಪ್ಯುಮಲ್ಲನೇ
(ಚಳಿ. ೧-೨೦). ೨. ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾದ ; ಸಹಜವಾದ ;
ಕೃತ್ರಿಮವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಸ್ವಕೀಯತೆ ; ತನ್ನತನ ; ಆತ್ಮ
ಸ್ವಭಾವ : ಎನಗೊಂದು ನಿಜವಿಲ್ಲ ಎನಗೊಂದು ನಿಶ್ಚಿತಿಯಿಲ್ಲ ಲಿಂಗವ
ತೋಟಾ ಉದರನ ಹೊರವ ಭಂಗಗಾಜ ನಾನು (ಬಸವ. ೩೦೬) ; ಹೊರಳ
ದನು ಹುಡಿಯೊಳಗೆ ಸಲೆ ಕಾತರಿಸಿದನು ಮೋಹಾಂಧಕಾರಕೆ ಕರಣವನು
ಕೈಸೂಜಿಗೊಟ್ಟನು ನಿಜದೊಳೆಚ್ಚಿದ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೯).

೪. ಸ್ವಭಾವ ; ಸಹಜತೆ ; ಹುಟ್ಟುಗುಣ : ಆ ಸಾಧವರ್ಗಳಾ
ಜೆದುರರ್ ನಿಜದಿಂ ಕುಟಾಕೋದದೆಯೊಂ ಕಾವ್ಯಪ್ರಯೋಗಪರಿಣತ
ಮತಿಗಳ (ಕವಿಪಾ. ೧-೩೪) ; ನಿಜದೊಳೆ ಭೂಪರೆಂಬರವಿವೇಕಿಗಳಪ್ಪರ್
(ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೦) ; ನಿಜದಿಂದ ಕ್ಷತ್ರಿಯನೆಂದು ತನ್ನ ನಿಜವನುಜಿದ ಕರ್ಣನ
ವ್ಯಾಧಭಾವ ದಿದದಂತೆ ತಾನು ತನ್ನ ನಿಜವನುಜಿದರೊ . . . ಮುನ್ನಿನ
ಭ್ರಮೆಗಳ ಬಿಡಲಜಾಯದ ಬಡಮನದ ಮನುಜರೆಲ್ಲರೂ ನಿಜಗುಣನ ನಿಜ
ಭಾವದಲೂ ನಿಲ್ಲದವಂಗೆ ನಿಜಸುಖವು ಸಾಧ್ಯವಪ್ಪದೆ ಹೇಳಾ (ವಚನಂ. ೯೧-೫೮) ; ಕ್ರಮದೆ ಗುರು ದೀರ್ಘಮೋಕಾರಮುಖ್ಯಸಂಧ್ಯಕ್ಷರಂಗಳವು
ನಿಜದಿಂ (ಕಮದ. ೧೦). ೫. ಯಥಾರ್ಥವಾದುದು ; ದಿಟ ; ಸತ್ಯ :
ಚಿತ್ರದ ರೂಪು ಕಾಣರಣ್ಣ . . . ಅಪ್ಪಿದರೆ ಸುಖವಿಲ್ಲ ಮೆಲೆದರೆ ರುಚಿ
ಯಿಲ್ಲ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ ನಿಜವಿಲ್ಲದವನ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೧೨೬) ;

ಅ ಮಾತು ಕಪಟವೊ ನಿಜವೊ ಬಳಿಕೇ ರೀತಿಗಳನ್ನಾರೈದು ನೋಡುವೆನು (ಬಸವ. ೨೮-೪೪); ಮಗುವುತನದೊಳು ಕೂಡಿ ಮೆಲೆವುದು ಜಗವದಲ್ಲದೆ ನಿಜವ ಬೆರಸುವ ವಿಗಡರಿಗೆ ಪರತ್ವಚಿನ್ಮಯಯರೂಪ ತಾನೆಂದ(ಕುವ್ಯಾಧೀ. ೩-೫೬); ಅವನು ನನ್ನ ಮಾತು ನಿಜವೆಂದು ನಂಬಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೪).
 ೩. ಸಹಜವಾದ ಸ್ವರೂಪ: ಇವರೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು ಲಿಂಗದ ನಿಜವ (ಅದವ. ೨-೪); ಮಾರ್ಕಂಡೇಯಮಹಾಮುನಿ ಸ್ವೇಚ್ಛಾ ಮರಣಿಯನ್ನಿಕ್ಕೊಂಡ ನಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗದ ನಿಜವನುಜಾಯನು (ಬಸವ. ೮೫೬); ಈತನ ನೆನಪನೀತನ ನಿಜವನುಜ ಮಹಾತ್ಮರಾರಿಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೩); ಭಜಿಸಿ ನೆರೆಯರು ನಾರದಾದ್ವರು ನಿಜವನೀತನೀತ ನಿಜಗಾತ್ಮಜನೆ ಹೋಗಲೆ ಮರುಳೆ (ತೊರಣ. ೧-೯-೩೩). ೩. ದಿಟವಾದುದು; ಸತ್ಯವಾದುದು; ಆತ್ಮ: ಪ್ರಣವದಲ್ಲಿ ನಿಜವ ಕಂಡು ಕೋಪದ ಬಸವ (ನೀಲವ. ೨೬-೪೪); ನಿಜವನುಜಯದ ಭಕ್ತ ಬಳುವನಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗ ಬಳುವುದೆ (ಬಸವ. ೧೧೩); ಮುಕಿಗೋಚರವಾದಮಂಡಪರಪೂರ್ಣಾದ್ವಿತೀಯ ಚಿನ್ಮಯ ನಿಜವಿದೇ . . . ಎನುತದಿಯ ಮೇಲೆ ದೀಕ್ಷು (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೩೪); ನೀತಿಜ್ಞಂ ನಿಜನಿತ್ಯತತ್ತ್ವನಿಜಂ . . . ರಾಜೇಂದ್ರಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ (ಪದ್ಮಾರ. ೧-೬೬). ೪. ಮೋಕ್ಷ; ಕೈವಲ್ಯ; ಪರಮಾರ್ಥ: ಅದುವನಿವೇಕ ದಲಿ ಸತ್ಯಭವೈದಿಕಾಕ್ರಮಣವಿನ್ನು . . . ಈ ಮರಾಗ್ರಹ ನಿಲಲಿ ಹಾಯಿಕು ಕೈದುನನು ಸುಸಮಾಧಿಯೋಗದಲೈದು ನಿಜವನು (ಕುವ್ಯಾಧೀ. ೧೪-೫೪). IP ಈ ಶಬ್ದದೊಂದಿಗೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ನಾಮಪದಗಳು ಸೇರಿ ಅನೇಕ ಸಮಾಸಪದಗಳು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿವೆ.

ನಿಜ ಆಯುಗಾರ = ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಗ್ರಾಮದ ಅಧಿಕಾರಿ: ಈ ಪಾಳಯಗಾರರ ಆಳಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮಗಳ ಬಾರಾಬಲಾತಿ ಕೆಲಸದವರಿಗೆ ಮಾನ್ಯ ವಿರಾಸಿ ಮೊದಲಾದ ಅಗತಗಳ ನ್ನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು, ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ನೇಮಕ ಮಾಡಿದ ವಿವರ ಹೇಗೆಂದರೆ:—ನಿಜ ಆಯುಗಾರರು ೧. ಗೌಡ. ೧. ತಾನುಭೋಗ. ೧. ಬಡಗಿ . . . ಆರೆ ಆಯುಗಾರರು ೧. ಜೋಯಸ. ೧. ಕುಲಾಲ (ಕುಂಬಾರ). ೧. ನಾಸಿಕ (ಕ್ವಾರದವನು) (ಚಕ್ರಪಾ. ೪೪೫೫೫೫೫). [ಸಂ.]

ನಿಜಕರ್ತೃ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ.] (ಅನ್ಯಪ್ರೇರಣೆಯಿಲ್ಲದೆ) ತಾನೇ ಕರ್ತೃ ವಾಗಿರುವುದು; ಸ್ವಯಂಕರ್ತೃ: ಸಂಸ್ಕೃತದಾ ಧಾತುಗಳೇಕಾಕ್ಷರ ಕಿಸುಡಾತಂ ನಿಜಕರ್ತೃವೋ ಪ್ರಯೋಜನದಡೆಯೋ (ಕಮದ. ೨೩೧). 'ಅನ್ಯಕರ್ತೃ' ಪರಾ. [ನಿಜ + ಕರ್ತೃ]

ನಿಜಕಾಯ (ನಾ). ತನ್ನ ದೇಹ; ಸ್ವಂತ ಶರೀರ: ನಿಜಜೀವಂ ಪರಲೋಕದೊಳ್ . . . ನಿಜಕಾಯಂ ಕುರುಭೂಮಿಯೋ ನೆಲಸೆ ಗಾಂಧಾರೀಜ ದುರ್ಯೋಧನಾನುಜ ದುಶ್ಯಾಸನ ಭೀಮಭೀಮಗದಯಂ ಪಂಚಶ್ರುಮಂ ಪೂರ್ವದೈ (ಗದಾಯು. ೫-೫). [ನಿಜ + ಕಾಯ]

ನಿಜಕೃತ್ಯ (ನಾ). ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯ; ತಾನು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ: ನಿತ್ಯವಲ್ಲದ ದೇಹವಿದು ವಶವರ್ತಿಯಾಗಿಹುದಂದೆನುತೆ ನಿಜಕೃತ್ಯ ಲೋಕಿಸ ದಂತೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ (ಅಶ್ವಾತ. ೩-೪೧). [ನಿಜ + ಕೃತ್ಯ]

ನಿಜಗಲಿ (ನಾ). ಸಹಜಪರಾಕ್ರಮ; ಆಜನ್ಮಕೂರ: ನಿಜಗಲಿ ನೀತಿನ್ಯ ಪುಣಸಾರರಥಾಶ್ವಪದಾತಿಕುಂಜರಪ್ರಜನವಿಜಯುಧಾತಿಕುತಲಂ (ವರ್ಧತ. ೨-೩೧); ಸಕಳಮಂ ತನ್ನೊಳಗಿದಿಸಿ ಮೇಣ್ ಸಕಳಮಂ ಕೊಡೆದನಿವ ನಿಜಗಲಿ (ಬಸವ. ೫೧-೪೫); ತ್ರಿಜಗದೊಳದಟ್ಟಿಕ್ಕ ದೈತ್ಯನ ಮಡುಹಿದ ಭುಜಬಲನಾರು ಬೇಳೆನಲು ನಿಜಗಲಿಯವನೀಗ ನೋಡೆಂದು ಮಕರಧ್ವಜನ ವಿಗ್ರಹದ ಕೋಪಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೧೩-೩೫).

[ನಿಜ + ಕಲಿ]

ನಿಜಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ದಿಟವಾದುದನ್ನು ಕಾಣು,—ತಿಳಿ; ಆತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಾಣು: ಇಂದು ನಿಜಗಂಡು ಪರಮಾ ನಂದದ ಕಡಲೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿ ಸವಿಯುತಿರ್ಕುಂ (ಭವ್ಯಾನ್ಮ. ೧೪).

[ನಿಜ + ಗಾಣ್]

ನಿಜಗಾರ (ನಾ). ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವನು; ಸತ್ಯವಂತ: ಕೃಷ್ಣ ನೀನು ನಿಜಗಾರನೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಲ್ಲಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದೀಯೆ; ಹಾಗಿದ್ದರೂ ನನ್ನ ಮೊಮ್ಮಗನ ಸಾವನ್ನೇ ಮರೆಸುವುದೇ? (ವಚಭಾ. ೩೩೨). [ನಿಜ + ಗಾರ (< -ಕಾಣ)]

ನಿಜಗುಣ (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟುಗುಣ; ಸಹಜಗುಣ; ಸ್ವಭಾವ: ಬೇಡಲು ಹುಟ್ಟಿದ ಪ್ರಾಣಿಗೆ ಬೇಡಲು ವಿಧಿಯೇ ಸೂಳಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಪ್ರಾಣಿಗೆ ನಿಜಗುಣ ಸಜ್ಜನವಪ್ಪದೆ (ಬಸವ. ೧೨೪); ನಿಜಗುಣಾರ್ಣವ ನಿಜಗುಣಪರಪೂರ್ಣ ಸಜ್ಜಿದಾನಂದ ಸನಕಾದಿವಂದ್ಯ (ತುರಂದ. ೨-೩೬-೫). ೨. (ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವಾದಿ) ಮೂಲಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ಪರತ್ವತ್ವ; ಭಗವಂತ; ಪರಮಾತ್ಮ: ತಾನು ತನ್ನ ನಿಜವನುಜ ದರೂ ಜಾತಿಯಾಶ್ರಮಗುಣಧರ್ಮಜೀವಾದಿ ಭೇದಗಳೊಳಗಾದ ಮಯಾ ಮಯಂಗಳೆಂಬ ಮುನ್ನಿನ ಭ್ರಮೆಗಳ ದಿಡಲಿಯಾದ ಬಡಮನದ ಮನುಜ ರೆಲ್ಲರೂ ನಿಜಗುಣನ ನಿಜಭಾವದಲೂ ನಿಲ್ಲದವಂಗೆ ನಿಜಸುಖವು ಸಾಧ್ಯ ವಪ್ಪದೆ ಹೇಳಾ (ವಚಸಂ. ೯೧-೫೪). [ನಿಜ + ಗುಣ]

ನಿಜಗುರು (ನಾ). ತನ್ನ ಗುರು,—ಆಚಾರ್ಯ: ನಿಜಗುರು ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಮನಜಾತರಿವು ತನ್ನ ತಮ್ಮನುಂ ತಾನುಂ ಭೂಭುಜ ರುಜಿನಂ . . . ನೆಗಬ್ಬು (ಶಾಂತಿಪ. ೧-೫೦); ಅರಸಂ ಪ್ರಿಯರತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುಗೊಟ್ಟು ಸುರಗಿಂಗಿ ನಿಜಗುರುವಂದನಾರ್ಥದಿಂ ಬರುತ್ತುಂ (ಜಾವಂಪ. ೭೩); ನಿಜಗುರು ದೀಕ್ಷೆಯಂ ತಳೆಯೆ (ನೇಮಿಪ. ೫-೪); ಶ್ರೀವಿಜಯಜಿನಾಲಯಂ[೦] ಕಾಲದಿಂ ಜೀರ್ಣಮಾ[ದೊಳು] ನಿಜ ಗುರೂಪದೇಶದಿಂ ಪೊಸತಾಗೆ ಮಾಡಿಸಿ (ಸಾಹಿ. XX, ೨೦೫-೩೩; 1247). [ನಿಜ + ಗುರು]

ನಿಜಗೃಹ (ನಾ). ತನ್ನ ಮನೆ; ಸ್ವಂತ ಮನೆ; ಸ್ವಗೃಹ: ಮದಿವಾಳೆಯುಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಕೊನೆಯ ಕೊಂಡು ತನ್ನ ಲಿಂಗ ಸಹಿತ ದೀಕ್ಷೊಂಡು ನಿಜಗೃಹಕ್ಕೆ ಬಂದು ಆ ಲಿಂಗದ ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ಕಾಯ ಕವ ಮಾಡಿಸಿ (ಕೂಪ್ಯಸಂ. ೨೯೩-೧೪). [ನಿಜ + ಗೃಹ]

ನಿಜಗೆಂಪು (ನಾ). ೧. ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಇರುವ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ಸಹಜವಾದ ಕೆಂಪು: ಪರಪತ್ನಿಮಾಂಗಳೆ ರಮಣಸ್ವತರುತಿರೆ ಮಜ್ಜಿನ ಮಾಡಿ ಅರುಣ[ವರ್ಣದ] ಪೊಂಬಟ್ಟಿಯನುಟ್ಟಂತೆ ಪರಿಕೋಧಿಸಿತು ನಿಜಗೆಂಪು (ಕಂಠದಿ. ೨೩-೩೦). ೨. ಸಹಜವಾದ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ ವುಳ್ಳುದು: ತಂಗಿ ನಿನ ಮೈಯು ನಿಜಗೆಂಪು (ನಾಪದ. ೭೫).

[ನಿಜ + ಕೆಂಪು]

ನಿಜಗೋತ್ರ (ನಾ). ತಾನು ಹುಟ್ಟಿದ ಗೋತ್ರ,—ಕುಲ,— ವಂಶ.

ನಿಜಗೋತ್ರದೀಪಕ = ತನ್ನ ಮನೆತನವನ್ನು ಬೆಳಗುವವನು; ಕುಲದೀಪಕ: ಕಳಂಬಲದ ಸಲಿ ಕಟ್ಟಿರೆಂಬುದಾಗದು[ಮ]ನಿಡಿದ ಮನ್ನಣೆಯ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬಟ್ಟಲ ತಂಬುಲಂ ಜಯಂಗೊಂ X ಪಡೆದಂ ಕದಂಬಕುಳಭೂಪನೋನ್ಮ ನಿಜಗೋತ್ರದೀಪಕಂ (ಸಾಹಿ. XX, ೩೧-೧೦; 1044). [ನಿಜ + ಗೋತ್ರ]

ನಿಜಚರ್ಮ (ನಾ). ಮೇಲಿನ ಚರ್ಮದ ಅಡಿಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಚರ್ಮ; ಒಳಚರ್ಮ: (ತೊರಚರ್ಮದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿರುವ) ನಿಜ ಚರ್ಮ (Cutis, ಇಂಕನಿ). [ನಿಜ + ಚರ್ಮ]

ನಿಜಜನನಿ (ನಾ). ತನ್ನ ತಾಯಿ, — ಮಾತೆ : ಕುಳವನಜನಂಜೊಂ . . . ನಿಜಜನನಿ ತನಗದಾಪೆ ತಮ್ಮಯ್ಯನಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಿ ಪೊಡೆ ವಡುವೆಂದುಂ (ಚಾವುಂ. ೩೯೮); ಧರೆಯೊಳಗಡವಿವಾಲಾಗೆಂದು ಪಡೆ ದಳೊ ತನ್ನ ನಿಜಜನನಿ (ನಳ. ೫-೨೫). [ನಿಜ+ಜನನಿ]

ನಿಜಜೀವ (ನಾ). ತನ್ನ ಜೀವ, — ಪ್ರಾಣ : ನಿಜಜೀವಂ ಪರಲೋಕದೊಳ್ಳಿ ಜಮಹಾಪಾಂಸಂ ಪಿಶಾಚಾಸ್ತದೊಳ್ . . . ನಿಜಶಿರಂ ನಕ್ಕಂಚರೀಹಸ್ತದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೫-೫). [ನಿಜ+ಜೀವ]

ನಿಜಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಸ್ವಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನ : 'ನಿಜಜ್ಞಾನಮೂರ್ತಿ' ಪರಾ. [ನಿಜ+ಜ್ಞಾನ]

ನಿಜಜ್ಞಾನಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾದವನು ; ಸತ್ಯ ಸ್ವರೂಪಿ ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಜ್ಞಾನ ಸಂಜ್ಞಾನ ಮಹಾಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನಗಳು ಇಲ್ಲದಂದು ಅಖಂಡ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಅದ್ವಯ ನಿಷ್ಕಲ ನಿಜಜ್ಞಾನಮೂರ್ತಿ ನೀನೆಯಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧಿ. ೪-೨೬).

[ನಿಜಜ್ಞಾನ+ಮೂರ್ತಿ]

ನಿಜತನಯ (ನಾ). — ನಿಜಸುತ : ನಿಜತನಯರಾಲಿಂಗಿಸಿದರಂಗನೆಯ (ನಳ. ೭-೪೨). [ನಿಜ+ತನಯ]

ನಿಜತನು (ನಾ). ತನ್ನ ದೇಹ, — ಶರೀರ : ತಾರಾಪತಿವತ್ಸರ್ಗ ವಿಹಾರಾ[ಪಾರ]ಪ್ರಭಯಾ ನಿಜತನುಪೂರಾ ಪೂರಾಶ್ರಿತ ಹೃತ್ಕೇಶ ವಿದೂರಾ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೩೫). [ನಿಜ+ತನು]

ನಿಜತನುಭವ (ನಾ). ತನ್ನ ಮಗ ; ಸ್ವಂತ ಮಗ : ನಿಜತನು ಭವರೈಸಾಸಿವರ್ ಪದಿನಾಳುಸಾಸಿವರ್ ಮಳುಟಿಬದ್ದರ್ . . . ಬೆರಸಾಗಳ್ ವಜ್ರನಾಥಿ ನಿಜದ ರೂಪುಮಂ ನಿಗ್ರಂಥರೂಪುಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ನೆಗಟ್ಟಿನಿಂತಿ ಮೊಬ್ಬೆಯಿಂ (ಅವಿ. ೬-೨೭).

[ನಿಜ+ತನುಭವ]

ನಿಜತರುಣಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಯುವತಿ, — ಪತ್ನಿ : ಏಕಭವತಿ ನಿಜ ತರುಣಿಸುತರೊಡಗೂಡಿ ಮಂಗಳಕರದೊಳೊಪ್ಪಿದ ಸಕಲದೇವಾಮರರು ನರಿಬಾಡೆ (ನಳ. ೯-೬೩). [ನಿಜ+ತರುಣಿ]

ನಿಜತೇಜ (ನಾ). ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶ, — ಕಾಂತಿ : ನಿಜತೇಜಂ ಪೊಜಗಾಗಿ ಸೈರಿಪನೆ ರಾಮಸ್ವಾಮಿಯೆಂಬಂತೆ ನೀರಜಮಿತ್ರಪ್ರಭಯಂ ಪಳಂ ಚಲೆದು (ಪಂಪಮಾ. ೧೨-೩೪). [ನಿಜ+ತೇಜ]

ನಿಜತ್ವ (ನಾ). ಯಥಾರ್ಥತೆ ; ಸ್ವಂತತನ ; ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ : ಬಹಳ ಕಾಲ ಜನರ ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಮೂಯವಾಗಿದ್ದ ಈ ಅಮೂಲ್ಯಗ್ರಂಥ ೧೯೦೯ರಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಅದರ ಕಾಲ ಮತ್ತು ನಿಜತ್ವ ಕರ್ತೃತ್ವಗಳ ಬಗ್ಗೆ ದೀರ್ಘವಾದ ಮತ್ತು ಬಹುಮುಖವಾದ ವಾದವಿನಾದಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಾಯಿತು (ತತ್ವಜ್ಞಾ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ನಿಜದಾತಾರ (ನಾ). ತನಗೆ ಕೊಡುವವನು ; ತನ್ನ ಪೋಷಕ : ಜಜ್ಜಾರ ಮೂಸಾಳುಗಳು ನಿಜದಾತಾರನವರೊಡಗಿ ಹಣವಿನ ಪುಣನ ನೀಡಿದರು (ಕುಣ್ಯಾದ್ರಿ. ೧-೫೦). [ನಿಜ+ದಾತಾರ]

ನಿಜದೋರು (ಕ್ರಿ). ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಾಣಿಸು ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗು : ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯ್ಗೆ ಕರದಿಷ್ಟಲಿಂಗದೊಳಗೀಶ ನಿಜದೋರಿಯವ ಕುರಿತ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಮಂ ಸಲಿಸಿ (ಸದಮೋ. ೨೦-೧೯).

[ನಿಜ+ದೋರು (<ತೋರು)]

ನಿಜಧಾರುಣಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಭೂಮಿ, — ರಾಜ್ಯ : ಸ್ವಂತ ರಾಜ್ಯ : ಸೈರಿಸುವನೆಲ ಅಣ್ಣ ಧರ್ಮಕುಮಾರಕನು . . . ಕೊಡು ನಿಜಧಾರುಣಿಯೊಳರ್ಥವನು ಪಾಂಡುಕುಮಾರರಿಂಗಿಂದ (ನಿಭಾ. ೩-೧-೮).

[ನಿಜ+ಧಾರುಣಿ]

ನಿಜನಾಥ (ನಾ). ತನ್ನ ಅಧಿಪತಿ, — ಅರಸು : ಅತನುಂ ಗಗನ ಗಮನನಾಗಿ ವಿವಿಧ ನದನದೀನಗನಗರಜನಪದಾಸ್ವದಂ ನಿಜನಾಥಪುರವರ ಮನೆಯ್ಗೆ (ಕಾಂತಿ. ೫-೩೬ ಪ). [ನಿಜ+ನಾಥ]

ನಿಜನಾಮ (ನಾ). ತನ್ನ ಹೆಸರು ; ಸ್ವಂತ ನಾಮ : ಬರೆಯಿಸಿದಂ . . . ವೃಷಭಾಚಲದೊಳ್ ಭರತಂ ನಿಜನಾಮಮನೆನೆ ಪರಿಹಸಿತಂ ಬುಧನಕ್ಕದಲ್ಲದೆ ಪಟತೇಂ (ಅವಿ. ೧೪-೭೩). [ನಿಜ+ನಾಮ]

ನಿಜನಿವಾಸ (ನಾ). ತನ್ನ ವಾಸಸ್ಥಳ, — ಮನೆ ; ಸ್ವಂತಸ್ಥಳ : ಮೂರ್ಛಿ ಪೋದ ಮಯೋಧನನನ್ನತ್ಯಾ ಮುಕ್ತ ಪಶ್ಯತವಮಲಕುನಿಯರ್ ನಿಜನಿವಾಸಕ್ಕೊಡಗೊಂಡು ಪೋದರ್ (ಪಂಪ. ೧೨-೨೨೦ ಪ); ಧರಣೀಂದ್ರಂ ವಿದ್ಯುದ್ವಂಪ್ರಸಂ ಸಂತೋಷಂಬಡಿಸಿ ನಿಜನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋದಂ (ಚಾವುಂ. ೧೬೨); ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಸಿಂಹ ಸಂಹನನಮನಾ ಸಿಂಹಸನ್ನನಂ ದಿವ್ಯದ್ರವ್ಯಂಗಳೆಂ ಸಂಸ್ಕಾರಿಸಿ ಭರ್ಮ ಪ್ರಭಾವಮಂ ದಿವಿಜೋಳಕ್ಕೆ ಮೆಲೆಯುತ್ತಂ ನಿಜನಿವಾಸಕ್ಕೆ ವಂದು (ಪರ್ವಮಾ. ೬-೪೬ ಪ). [ನಿಜ+ನಿವಾಸ]

ನಿಜನಿವಾಸಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಸ್ವಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯಾದವನು ; ಶಿವೈಕ್ಯನಾದವನು : ಬಸವಪ್ರಿಯ ಕೊಡಲಚಿನ್ನಸಂಗಮದೇವರಲ್ಲಿ ನಿಜನಿವಾಸಿಯಾಗಿದ್ದನು (ಚೂಡ್ಯ. ೪೪೧-೬೯). [ಸಂ. ನಿಜನಿವಾಸಿ]

ನಿಜಪೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮಹಾಬಲಿ ವಂಶ ನಿಜಪನ ಮಗ ಅಣ್ಣ ಗಿ ಇಬ್ಬರರಸುಗಳಲ್ಲಿ ಪಡೆದು (ಎ. ೧. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦-೫; ಸು. ೩೨೦). [ನಿಜ+ಅಪ (<ಅಪ್ಪ)]

ನಿಜಪತಿ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಒಡೆಯ, — ಅಧಿಪತಿ : ನೇಸರ್ಪಡುವಿನ ಮಿರ್ಮ ನಿಜಪತಿಯಂ ದೀಬಿಕ್ಕೊಂಡು ಪಂಜಣಂಬೋಗಿ ಹಸ್ತಿ ನಾಪುರಮಂ ಪೊಕ್ಕು . . . ದೀಡಂ ಮಂಜಿಬಾವಂತಿರುಳೊಳಿಬಾದನಶ್ಚತ್ಯಾಮಂ (ಗದಾಯು. ೯-೩೨). ೨. ತನ್ನ ಪತಿ, — ಗಂಡ : ಪರಪುರುಷನೇವನಾ ಕೃತಸುರತವಿಕಾರಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ನಿಜಪತಿಯೊಳ್ ನೆರಿದಾಗಲೆ ಮೆಲೆಯಲ್ಪ ಗೆದಿರವದು ನಗಿಸಿತ್ತು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೯೩); ವಸುಪೂಜ್ಯನೃಪತಿಯ (ವಿ)ಜಯಾಪತೀದೇವಿ . . . ಪೋದಶಸ್ತೃಷ್ಯಂಗಳಂ ಕಂಡು ತಪ್ಪಲಗಳಂ ನಿಜಪತಿಯಿಂದಜಾದು . . . ಸಂತೋಷಂಬಟ್ಟಿರ್ಪನಂ (ಚಾವುಂ. ೧೪೫); ತವುದ ರಾಹುಗ್ರಹವು ಸೋಂಕಿದ ದ್ಯುಮನಯಂತರಿ ಕಂಡು ಧೈರ್ಯದಿ ಕಮಲಮುಖಿ ಕೈಮುಗಿದು ಬಿನ್ನೈಸಿದಳು ನಿಜಪತಿಗೆ (ನಳ. ೪-೩೫).

[ನಿಜ+ಪತಿ]

ನಿಜಪಥ (ನಾ). ೧. ಸತ್ಯವಾದ ದಾರಿ ; ನಿಜವಾದ ಮಾರ್ಗ ; ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗ. ೨. ಮೋಕ್ಷ ; ಕೈವಲ್ಯ : ಕರಣಮುಖನಕರ್ಕರ ದಿಂದ ಹೋರುವವರು ಸಲ್ಲರಂಜನಯ್ಯ ನಿಜಪಥಕ್ಕೆ (ಅಮಂಡ. ೧೩೧-೧೦೨). [ನಿಜ+ಪಥ]

ನಿಜಪದ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಪದವಿ ; ಮೋಕ್ಷ : ಎನ್ನ ಮನ ಸಂಗನ ಬಸವಣ್ಣ ನ ನಿಜಪದವ ಬೆರಸಿತ್ತು (ಚೂಡ್ಯ. ೪೪೧-೬೪); ಎಲ್ಲಾ ಕ್ರೀಗಳನು ಜಂಗಮದಾಸೋಹದಲ್ಲಿಯೇ ತಿಳಿದು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಮನ ಮಗ್ನನಾಗಿ ಅದೇ ತನ್ನ ನಿಜಪದವಾಗಿರುತ್ತಂ (ವಚಸಂ. ೨೫೭-೪೩); ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ನಿಜಪದವಜಾಯದೆ ಹೋರಾಡುವೆ ಹಗಲಿರುಳೆಂದೆನ್ನದೆ (ಪುರಂದ. ೩-೧೯೦ ಪಲ್ಲವಿ); ಸದ್ಗುಣಗಳಂ ಮಾಡಿ ನಿಜಪದವ ಪಡೆದ ರೊಲವಿಂ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೪ ಸೂಚನೆ). [ನಿಜ+ಪದ]

ನಿಜಪಾಯದಳೆ (ನಾ). ತನ್ನ ಸೈನ್ಯ, — ದಳ : ಎಲಲೆ ಕಟಕಾ ಚಾರ್ಯನಕಟಾ ಕೊಳುಗುಳದೊಳಪಡೆಸೆಯ ಕಂಡನೊ ಗೆಲಿದನೋ ರವುವೆಂದುಲಿಯ ನಿಜಪಾಯದಳವಂದು (ಕುಣ್ಯಾದ್ರಿ. ೧೩-೧೬).

[ನಿಜ+ಪಾಯದಳೆ]

ನಿಜಪಾಳಯ (ನಾ). ತನ್ನ ಪಾಳೆಯ ; ಸ್ವಂತ ಶಿಬಿರ : ತೆಗೆದವು ಬಲವೆರಡು ನಿಜಪಾಳಯಗಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯು. ೨-೧) ; ಸಮಸಪ್ತಕರ ಬಲ ನಿಜಪಾಳಯ ಕೆ ತಿರುಗಿದುದು ತೀರಿತು ತೆರೆದೆಯಾಟೋಪ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯು. ೪-೧). [ನಿಜ + ಪಾಳಯ (< ಪಾಳೆಯ)]

ನಿಜಪುತ್ರ (ನಾ). ತನ್ನ ಮಗ ; ಸ್ವಂತ ಮಗ : ನಿಜಪುತ್ರಂ ಚಿತಕುಗ್ರಪ್ರತಿಮಮಂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಂ ಕೊಟ್ಟು . . . ಮುಕ್ತೈಂಗನಾ ಭುಜಪಾಶಕ್ಕೊಳಾಗಿ ಹೀರ್ದನೊಲವಿಂ ತದ್ವಕ್ರಪೀಯೂಷಮಂ (ಪಂಪಾ. ೧೦-೬೨). [ನಿಜ + ಪುತ್ರ]

ನಿಜಪುರ (ನಾ). ತನ್ನ ಊರು, — ಸ್ಥಳ : ಕಾಳಿದಾಸಂಗೆ ಕಣ್ಣಿನತ್ತೆ ಹಿಲಿಯುನ ನಿಜಪುರಕ್ಕೊಯ್ದು . . . ಎನ್ನನೇಕೆ ಒಲೈಯೆಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೧೭). [ನಿಜ + ಪುರ]

ನಿಜಪುರೈ (ನಾ). ಸತ್ಯಾರ್ಥ ; ಒಳತತ್ವ : ಅಜಾಯದವನಾ ನಿಜ ಪುರೈಂದವೋರಾರೆಯ್ಯೊಡರುಳದವನಾ ಗೆಯ್ಯ ಅಜಂ (ಕುಟಿರ್. ೧-೨೫-೯). [ನಿಜ + ಪುರೈ]

ನಿಜಪ್ರಿಯ (ನಾ). ತನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ, — ಅಪ್ಪ : ತನ್ನ ಮೆಯ್ಯೊಲ್ ಬಲನೆನ್ನಪರಸು ವಿಶ್ವಾಸದಿನ್ನಿಜಮನಿಪ್ಪ ಪೆರ್ಗಡೆ ನೆಗಟ್ಟಿಯ ಸಂಪ್ರಮೋ ನ್ನ ತದ ಜನಪದಂ ಜಲತಿಲಾಧಾರವಪ ಸರ್ವಸಂಗ್ರಹದ ಮರ್ಗಂ ರನ್ನ ಹೇಮಾದಿ ಭಂಡಾರಂ ಮಹಾವೀರಸೈನ್ಯಂ ನಿಜಪ್ರಿಯಂ ಕೊಡಿ ಸಪ್ತಾಂಗ ಸಂಪನ್ನನೆನಿಸುವ ರಾಜನಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೧೦). [ನಿಜ + ಪ್ರಿಯ]

ನಿಜಬಲ (ನಾ). ತನ್ನ ಸೈನ್ಯ, — ದಳ : ಪುಷ್ಕರ ಭರದಿ ಕೋಪ ದೊಳಂದು ಕರೆಸಿದನಾಗ ನಿಜಬಲವ (ಸಳಹ. ೯-೩೫). [ನಿಜ + ಬಲ]

ನಿಜಬಿಂದು (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಅನುಸ್ವಾರ ದಿಂದೊಡಗೂಡಿರುವ ಶಬ್ದ ; ನಿತ್ಯಬಿಂದುವಾದ ಶಬ್ದ : ಕೆಲವು ನಿಜಬಿಂದುಗಳ್ ಕೆಲಕೆಲವು ವಿಕಲ್ಪಾರ್ಥಬಿಂದುಗಳ್ ದ್ವಿತ್ವಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೩೬). 'ನಿತ್ಯಬಿಂದು' ಪರಾ. [ನಿಜ + ಬಿಂದು]

ನಿಜಬೋಧೆ (ನಾ). ಆತ್ಮವಿಚಾರವಾದ ಉಪದೇಶ, — ಬೋಧನೆ : ಮೃದುತರಭಾವರೋಳ್ ಕಲಹಮಂ ಸರೆ ವರ್ಧಿಸಿ ರೋಷವಾಂಕು ನಾಂ ಮದಿಸಿದನೆಯ್ಯಾ ಕಾಯೊ ನಿಜಬೋಧೆಯನಿತ್ತು (ಅಮರ. ೩೯). [ನಿಜ + ಬೋಧೆ]

ನಿಜಬೈ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೆಯ ಹೆಸರು : ಎಳೆಯ ಬಸವಂಗೆ ಒನ್ನು ಮತ್ತಲ್ ಕೆಯ್ಯಂ ನಾಗಾರ್ಜುನಯ್ಯನುಂ ನಿಜಬೈಯುಂ ಪೆಜಿಗೆ ನಡೆಯು ಸುವರ್ (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೨೨೦-೨೦ ; 1015). [ನಿಜ + ಬೈ]

ನಿಜಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಸಬೆಯಿಲ್ಲದ ಭಕ್ತಿ ; ದಿಟಭಕ್ತಿ : ಸಹಜಗುಣ ವೆನ್ನೆಲ್ಲಿಲ್ಲಯ್ಯಾ ನಿಜಭಕ್ತಿಯನಿಗಿಲ್ಲ ತಂದೇ (ಬಸವ. ೨೯೬). [ನಿಜ + ಭಕ್ತಿ]

ನಿಜಭಗಿನಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ಸ್ವಂತ ಸಹೋದರಿ : ನಿಜಭಗಿನಿಯನುಂದರಿಯಂ ಗಜಗಮನೆಯನಂದು ಕಾಮು ಕಾ ಚಾರ್ಯಂಗಾ ವಿಜತರಿಪುವೀಯ (ನೀಮಿಪ. ೯-೧೪). [ನಿಜ + ಭಗಿನಿ]

ನಿಜಭಾವ (ನಾ). ಸಹಜವಾದ ಭಾವನೆ ; ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಭಾವ : ಮಾಯಾಮಯಂಗಳೆಂಬ ಮುನ್ನಿನ ಭ್ರಮೆಗಳ ದಿಡಲಜಾಯದ ಬದಮನದ ಮನುಜರೆಲ್ಲೊ ನಿಜಗುಣನ ನಿಜಭಾವದಲೊ ನಿಲ್ಲದವಂಗೆ ನಿಜ ಸುಖವು ಸಾಧ್ಯವಪ್ಪುದೆ ಹೇಳಾ (ಮಜಸಂ. ೯೧-೫೪) ; ನಿಜಭಾವ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸರಸ್ವತಿ ಒಲಿದದೆ ಕುಲನವಜಸಲದೇಕೆ (ಒಪಪ. ೬೦೨). [ನಿಜ + ಭಾವ]

ನಿಜಭುಜಗರ್ವ (ನಾ). ತನ್ನ ತೋಳ್ಳಲದ ಬಗೆಗಿರುವ ಹೆಮ್ಮೆ, — ಜಂಭ : ನಿಜಭುಜಗರ್ವದಿಂ ಮಕುಟಬದ್ಧ ರನಪ್ಪ ಸಹಸ್ರಮಂ ಕ್ರಮಾಂಬುಜ ನಕರಾಗಿ ಮಾಡಿ (ನೀಮಿಪ. ೨-೧೫). [ನಿಜ + ಭುಜ + ಗರ್ವ]

ನಿಜಭುಜಚಕ್ರವರ್ತಿ (ನಾ). ಸ್ವಂತ ಶೌರ್ಯದಿಂದ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಯಾಗಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅತನ ಮಗಂ ನಿಜಭುಜ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ನೊಮ್ಮೊಡಿತೈಲನ್ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೧೯-೨೦ ; 1015).

[ನಿಜ + ಭುಜ + ಚಕ್ರವರ್ತಿ]

ನಿಜಮಂಡಲ (ನಾ). ಸ್ವಂತ ಪ್ರದೇಶ ; ಸ್ವದೇಶ : ಚರಗೃಹಮಪ್ಪಮ ಮಾಗಿರೆ [ಪರ]ಮಂಡಲದೊಳ್ ಸ್ಥಿರಾಲಯಂ ತದ್ವ್ಯಹಮಾಗಿರೆ ನಿಜ ಮಂಡಲದೊಳ್ . . . ಮದಿಗುಂ (ಜಾತಕ. ೨೩-೩). 'ಪರಮಂಡಲ' ಪರಾ. [ನಿಜ + ಮಂಡಲ]

ನಿಜಮಂದಿರ (ನಾ). — ನಿಜಾಲಯ : ಹರಿದುದೋಲಗವಲ್ಲಿ ನಿಜ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಬಂದಾಲೋಚಿತುಂ ಮಿಗೆ ತರುಣಮರ ಕಳುಹಿಸಲು ಬಂದರು ಬಾಣಸಿನ ಮನೆಗೆ (ಸಳಹ. ೪-೪೫). [ನಿಜ + ಮಂದಿರ]

ನಿಜಮತ (ನಾ). ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ; ಸ್ವಂತ ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ನಿಜಮತಮನೆನೆಗೆ ಮಿಜಲ್ಪಜಾತ ದೊರೆಯಲ್ಲವಲ್ಲದೊಡಮೆನ್ನಿ[ದ] ಜನಿಸಿ ನುಡಿಯಿಸಿದುಹೆದ್ದಜನೋನದೆ ಮುನ್ನೆ ನೆಗಟ್ಟು ಮತ್ತರಿತಂಗಳ್ (ಪಂಪಾ. ೯-೨೧) ; ದನುಜರದ್ವೈತತಪ ಮಾದಿರನಿಮಿಷಾವಳಿ ಚೀಂಟೆ ಯಾಡಲು ನೆನೆದು ಬಿನ್ನೈಸಿದರು ಕಮಲಭವಂಗೆ ನಿಜಮತವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೪). [ನಿಜ + ಮತ]

ನಿಜಮಹಿಮ (ನಾ). ನಿಜವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು ; ಸತ್ಯ ವಾದ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಪರಧನಕಾತವರೆ ನಿಜಮಹಿಮರಾದೊಡೆ ಯಾತರದು ಊಹೆತ್ವ ನೀಚವು ಬಗೆದು ನೋಳ್ತರಿಗೆ (ಬಜ್ರ. ೧೦೮-೬೬). 'ಫನಮಹಿಮ' ಪರಾ. [ನಿಜ + ಮಹಿಮ]

ನಿಜಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಸತ್ಯವಾದುದನ್ನು ಅರಿಯುವ ದಾರಿ, — ಮಾರ್ಗ : ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗ : ನಿಜಮಾರ್ಗಂ ನಿಜಮಾರ್ಗಬೋಧಿತ ಲಸಜ್ಜೀವಸ್ವರೂಪಂ ದಲಾ ನಿಜಮಂ ಮಾನಿಜನಂಗಳಲ್ಲದವರೋಪಂತಿ ಮರ್ದಿಂ ತೀರ್ದುದೆಂದು ಜಡವ್ಯಾಕ್ಯತಿಯಂ ಗಡಂ ಗಲಪುವರ್ (ವರ್ಧಪ. ೧೬-೪೧). ೨. ಸರಿಯಾದ ರೀತಿ, — ಕ್ರಮ : ಯೋಗ್ಯ ಮಾರ್ಗ. [ನಿಜ + ಮಾರ್ಗ]

ನಿಜಮುಕ್ತಿ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನು ; ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಿ : ಶಿವಶರಣನಾಗಿ ಭವಮರಣಗಳ ನೆರೆ ನೀಗಿ ಶಿವಲಿಂಗವನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಜಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಶಿವಭಕ್ತನಾಗಿ ನಿಜಮುಕ್ತನೆನಿಸಿದ ಪರಿಯ ಜಡಮುಖ್ಯರೆತ್ತರಿವರು (ಮೈಲಾರ. ೫೧-೨೬). [ನಿಜ + ಮುಕ್ತಿ]

ನಿಜಮೋಹರ (ನಾ). ತನ್ನ ಸೈನ್ಯ, — ದಳ : ಕರಕಿ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನ ನಿಜಮೋಹರವ ರಚಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯು. ೨-೨೪). [ನಿಜ + ಮೋಹರ]

ನಿಜಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ನಿಜಮ್ಮನೆ ಪಡೆದ ರಿಯ ಸಳ್ಳಕ್ಕೆ ವೆಳೆಯಲ್ಪು ಸತ್ತಂ (ಎಕ. V, ಮಂಜರಾ. ೨೮-೫ ; 1000 ?). [ನಿಜ + ಅಮ್ಮ]

ನಿಜರಕ್ತ (ನಾ). ತನ್ನ (ದೇಹದ) ರಕ್ತ : ನಿಜರಕ್ತಂ ರಿಪುಕುಪ್ತಿಯೊಳ್ ನಿಜಶಿರಂ ಸಕ್ತಂಚರೀಹಸ್ತದೊಳ್ . . . ನೆಲನೆ ಗಾಂಧಾರೀಜ ಮಯೋಧ ಧನಾನುಜ ದುಶಾಸನ ಭೀಮಭೀಮಗದೆಯಿಂ ಪಂಡತ್ವಮಂ ಪೊದಿ ದಯರ್ (ಗದಾಯು. ೫-೫). [ನಿಜ + ರಕ್ತ]

ನಿಜರವ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ನಿಜರವನ ಮಗ ಮ್ಹಣ್ಣಿ ಪರಸರಲಾಯ ತುಡುಗೋಳೂರಲುನಿಜೋಜಪದೆ ಪರಿಯಾಟು × × ಸತ್ತ (ಎಕ. XII, ಕುಮರ. ೬೯-೧ ; ಸು. 900 ?). [?]

ನಿಜರಿಪು (ನಾ). ತನ್ನ ಶತ್ರು, — ಹೆಗೆ : ಮರುದಾತ್ಮಜ ನಿಜರಿಪು ತಲೆಗರೆದಿರ್ದಪಲ್ಲಿ ನೋಡು ಕೊಳದೊಳಗೆಂಬಂತೆ ಪೊಳೆದು ಕೋಪ

ಜಲಹರಪರಿಕರಮಾಪಿದುವು ತಾಮ್ರ ದುರ್ಯೋಧನನಂ (ಗದಾಯು. ೬-೪೬). [ನಿಜ+ರಿಪು]

ನಿಜರೂಪ (ನಾ). ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪ, -ಸೌಂದರ್ಯ : ನಿಜರೂಪವಿವಿಧ ಮಕರಧ್ವಜನಿರೂಪಿತಾಂತರಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೀತಿ (ಪಂಪ. ೬-೬); ತರುಣೇಂದು ಸುರನದಿ ಜಟಾಮಳುಬಿವ್ರಸಮಾಶ್ವಪುರಗುಂಡಲವೈದುವದನ ವಿರೈದು ತೋರ್ ಗರಳಗವಿಭವರ್ಪವೆದದ ಗಿರಿಸುತೆವೆರಸಿ ತೋಜಾಹಂ ನಿಜರೂಪನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೬೯). [ನಿಜ+ರೂಪ]

ನಿಜಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಸಂಪತ್ತು, -ವಿಶ್ವರ್ಯ : ರಾಜನಿವಿತ ತೇಜಂ ಪಲಮಂದಿನೆಗಂ ಶ್ರೀವಿಜಯಂ ಮೈದುನಗೆ ನಿಜಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ನಿವೇದಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟಂ (ತಾಂತ್ರಿ. ೫-೮೦). [ನಿಜ+ಲಕ್ಷ್ಮಿ]

ನಿಜಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶ್ವ] ಇಷ್ಟಲಿಂಗ; ಪರಮಸ್ತು : ಪರಮಾತ್ಮ : ಪೃಥ್ವಿ, ಅಪ್ಪು ತೇಜ ನಾಯು ಆಕಾಶದಿಂದ ಹೊಂದುವ ಹುಟ್ಟುವ ದೇಹದ ಅಂದಗಾಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದುದನುಯಾ . . . ಮುಂದಣ ನಿಜಲಿಂಗವನುಯಾ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೧-೬೯). [ನಿಜ+ಲಿಂಗ]

ನಿಜಲಿಂಗೈಕ್ಯ (ನಾ). [ವೀಶ್ವ] ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಏಕೈಕನಾದವನು; ಕೈವಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಮುಕ್ತಿ ಪಡೆದವನು : ಕುಜುಹಿಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ತೆಜಹಿಲ್ಲದರ್ಪನು ನೋಡಾ ಅಖಂಡೇಶ್ವರಾ ನಿಮ್ಮ ನಿಜಲಿಂಗೈಕ್ಯನು (ಅಖಂಡೇ. ೩೧೫-೨೨). [ನಿಜಲಿಂಗ+ಏಕೈಕ]

ನಿಜಲೋಕ (ನಾ). ತನ್ನ ಲೋಕ, -ಸ್ಥಳ : ಆ ಸಮುದೋಳ ದೇವತೆಗಳಿಲ್ಲಂ ನಿಜಲೋಕಕ್ಕೆ ಪೋದರ್ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೫-೧೬೪). [ನಿಜ+ಲೋಕ]

ನಿಜವಾಸ (ನಾ). ಸತ್ಯದ ನೆಲೆ : ನಿಜನಿರ್ವಯುಲ ಸಮಾಧಿಯ ನಿಜವಾಸದ ಬಾಗಿಲ ತೋಜಾದ ಬಸವಣ್ಣ (ಕೂಸ್ಯಸಂ. ೪೪೨-೭೫). [ನಿಜ+ವಾಸ]

ನಿಜವಾಸಿ (ನಾ). = ನಿಜನಿವಾಸಿ : 'ಕೇದಿಲ್ಲದ ಪದವಿ'ಯಲ್ಲಿ ಮನವನಿರಿಸಿ ತಮ್ಮ ನಿಜವನಿರಿದು ನಿಜವಾಸಿಯಾಗಿರಬೇಕೆಂದರೆ ಮನದ ಜಾಂಡಲ್ಯ ಪೊಂದು (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೦೧ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಸಂ. ನಿಜವಾಸಿನ್]

ನಿಜವಾಹ (ನಾ). ತನ್ನ ವಾಹನ : ನಿಜನೇತ್ರಂ ಲೋಕನೇತ್ರಂ ನಿಜ ಭರಣಮಿಶಾಶಕ್ತಭಾರಾವಹಂ ಮೇಷೈಜವಾಹಂ ಧರ್ಮಗೇಹಂ (ರಾಜಕೀ. ೧-೨). [ನಿಜ+ವಾಹ]

ನಿಜವಿಷ್ಣುರ (ನಾ). ತನ್ನ ಆಸನ, -ಸೀತ : ತಮ್ಮೊಡೆಯನ ಪದಯುಗಲಕಾಗಿ ಕಡೆಗೆ ಸರಿದು ನಿಜವಿಷ್ಣುರದೊಳೊಗ್ಗೊಡೆಯದೆನಿವ ಸಮುದೋಳು (ಪ್ರಪಂ. ೧೪-೧೫೧). [ನಿಜ+ವಿಷ್ಣುರ]

ನಿಜವೃತ್ತಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವ ; ಸ್ವಂತ ಮನೋಭಾವ : ನಿಜವೃತ್ತಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಮಗಳ ಮನೋವೃತ್ತಿಗೆ ಅತ್ಯಂತಸಂತುಷ್ಟ ದ್ವಯನಾಗಿ (ಪಂಪ. ೫-೧೬೬೪). [ನಿಜ+ವೃತ್ತಿ]

ನಿಜವೆಜು (ಕ್ರಿ). ಸತ್ಯವಾಗು ; ಯಥಾರ್ಥವಾಗು ; ದಿಟವಾಗು : ಪರುಗಳ ಮೊತ್ತ ಪೊಮ್ಮೆಯಂ ಹುಲ್ಲುನುಡಕವನೊಲ್ಲದಿರ್ದುಡಕೆ ಉತ್ತಮದ ಶಿವಲಿಂಗವೇ ನಿಜವೆತ್ತ ಸಾಕ್ಷಿಯೆನಲೈ ಹರುಷಂಬೊತ್ತು ಲಿಂಗಸ್ವರೂಪದ ನಿಯಮಂಗಳಂ ತೀರ್ಪ (ಬಸವ. ೬೦-೬೬). [ನಿಜ+ವೆಜು]

ನಿಜವ್ರತ (ನಾ). ಸತ್ಯವಾದ ವ್ರತ ; ಸಹಜವಾದ ನಿಯಮ : ಪರಣ ಸಜ್ಜನಿಕೆ ಸಮಯಾಚಾರ ನಿಜವ್ರತವು ದುರಾಚಾರಿಗಳಿಗವನದದು (ಬಸವ. ೮೫೫). [ನಿಜ+ವ್ರತ]

ನಿಜಶರಣ (ನಾ). ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಭಕ್ತನಾದವನು : ಸ್ವಾದು ಉದಕದಲ್ಲಿ ಉಂಟೆ ಕಷ್ಟದ ಪಾದಿ ಸಮಯದೊಳಿ-ನಿಜಶರಣರ ನೆಲೆ (ಕೂಸ್ಯಸಂ. ೩೧೧-೨೯). [ನಿಜ+ಶರಣ]

ನಿಜಸಂಗ (ನಾ). ನಿಜವಾದ ಕೂಟ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ ಜೊತೆ : ವಿವೇಕದ ಸಂಗವೇ ನಿಜಸಂಗವಾಗಿ ನಿಂದನೆಮ್ಮ ಬಸವಯ್ಯನು (ನೀಲವ. ೪-೪). [ನಿಜ+ಸಂಗ]

ನಿಜಸಂಯುಕ್ತ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮನ ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯ ನಾದವೈಕ್ಯ ; ನಿಶ್ಚೈಕ್ಯ : ಪರಮಾತ್ಮದ ನಿಜಸಂಯುಕ್ತರ ಅನು ನೀಸಂಬ ಶಬ್ದ ಸುಖಿಗಳ ತೋಜಾ ಎನಗೆ (ಬಸವ. ೪೮೦). [ನಿಜ+ಸಂಯುಕ್ತ]

ನಿಜಸಖಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಗೆಳತಿ : ನಿಜಸಖಿಯೊಡವರಲ್ ಸಾಮಾಜಿಕ ವನದೊಳಗೆ ಪೊಕ್ಕು ಕಂಡರ್ ಮಿಾನಧ್ವಜನಿಭವಂ ಪಾಂಡುಪಂ (ನೀಲಿಪು. ೩-೬೯). [ನಿಜ+ಸಖಿ]

ನಿಜಸತಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿ, -ಪತ್ನಿ : ಮರುಳ ಮತ್ಯಾಸನನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲದಗೆಡಹಿ ಎರಡುಬಲದಕಿರಪುರ ಜಣಿದಳಲಿಸಿ ನರಹರಿಯ ಲೀಲೆಯಿಂದವನುರವ ಬಗಿದು ನಿಧಿರುಳ ನಿಜಸತಿಗೆ ಮುಡಿಸಿದಲ ಭಾಪುರೆ (ಪುರಂದ. ೩-೬೫-೪); ಬಾಡುಕನು . . . ಮನದಲಿ ಕಾತರಿಸಿ ನಿಜಸತಿಗೆ ಹಲುಕಿದ ಮದನನಸುಗೆಯಲಿ (ಸಳಹ. ೬-೯). [ನಿಜ+ಸತಿ]

ನಿಜಸಮಾಧಿ (ನಾ). ನಿಜವಾದ ಸಮಾಧಿ; ಸರಿಯಾದ ತನ್ಮಯತೆ : ಗೊಹೇಶ್ವರಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಬಯಲ ಪ್ರಮೇಯಕವು ಜ್ಞಾನಸಮಾಧಿಯನ್ನು ಬಲ್ಲದೆ ಅದೇ ನಿಜಸಮಾಧಿ ಕೇಳಾ (ಅನುಚಂ. ೧೯೨-೮೬೬). [ನಿಜ+ಸಮಾಧಿ]

ನಿಜಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ದಿಟವಾದ ಸಾಕ್ಷಿ, -ಆಧಾರ : (೪). [ನಿಜ+ಸಾಕ್ಷಿ]

ನಿಜಸಾರ (ನಾ). ತನ್ನ ಸತ್ಯ, -ಜೈತನ್ಯ : ಅನುಭಾವದ ಸಾರವೇ ನಿಜಸಾರವಾಗಿ ನಿಂದನೆಮ್ಮ ಬಸವಯ್ಯನು (ನೀಲವ. ೪-೪). [ನಿಜ+ಸಾರ]

ನಿಜಸಿರಿ (ನಾ). ತನ್ನ ವಿಶ್ವರ್ಯ, -ಸಂಪತ್ತು : ಕುಲಾಂಗನೆಯ ವ್ರತಭಲದ ಪುಜ್ಯೋದಯದಿ ನಿಜಸಿರಿ ಭಲಿಸಿನ್ನೀ ಲೋಕದಲಿ ನಿನಗಾರು ಸರಿಯಂದ (ಸಳಹ. ೯-೮). [ನಿಜ+ಸಿರಿ]

ನಿಜಸುಖ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಆನಂದ ; ಮೋಕ್ಷಸುಖ : ಮಾಯಾಮಯಂಗಳೆಂಬ ಮುನ್ನಿನ ಪ್ರಮೇಗಳ ವಿಜಲಾಯದ ಬಡಮನದ ಮನುಜರೆಲ್ಲರೂ ನಿಜಗುಣನ ನಿಜಭಾವದಲೂ ನಿಲ್ಲದವಂಗೆ ನಿಜಸುಖವು ಸಾಧ್ಯವಪ್ಪುದೆ ಹೇಳಾ (ವಚಸಂ. ೯೧-೫೮); ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿರಾಳದಲ್ಲಿ ಅದುವ ಮಹಾದೇವನ ಕತ್ಯವೆಂದಜಾದ ಕಾರಣದಿಂದ . . . ನಿಜಸುಖದಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಕತ್ತಲೆಯ ಹರಿಯಿಸಿ ತಮವ ಹಿಂಗಿಸಿ . . . ಮುಂದೆ ನೋಡಿದಡೆ ಜ್ಯೋತಿಯ ಬೆಳಗ ಕಾಣಬಹುದೆಂದರು (ಲಿಂಗವ. ೬೫-೫೬); ಭವಧುಮಿ ಪಾಹವನು ನೆಣೆ ಜಜಿದು ನಿಜಸುಖವುಪ್ಪನುದೆಂದ (ನಿರ್ಧಾ. ೨-೧-೩೮). [ನಿಜ+ಸುಖ]

ನಿಜಸುಖಿ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಆನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ವೈಕ್ಯ : ನಾವಲ್ಲಿದ್ದಡೇನು ನಾವಿಲ್ಲಿದ್ದಡೇನು ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಸಂಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಿರುಪಮಾಕಾರಮೂರ್ತಿಗಳಾಗಿ ನಿರವಯವನ್ನೆದಿ ನಿಜಸುಖಿಗಳಾದವು (ನೀಲವ. ೧೫-೬೯); ದ್ವೈತಾದ್ವೈತವ ಮಿಾಣು ನಿಂದ ನಿಜಸುಖಿಗಳಯ್ಯಾ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರು (ವಚಸಂ. ೫೪೧-೨೪). [ನಿಜ+ಸುಖಿ]

ನಿಜಸುತ (ನಾ). ತನ್ನ ಮಗ ; ಸ್ವಂತ ಮಗ : ನಿಜಸುತನಪ್ಪ ಸುಬಾಡುಗೆ ನಿಜರಾಜ್ಯನುನಿತ್ತು ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಪಂಪ. ೧೦-೧೪೨); ನಿಜಸುತ ಸಮಾಜವರ್ಯಾನನೇಯಭುಜವೀರ್ಯನಂ ನೃಪಂ ಬರಿಸಲ್ (ನೀಲಿಪು. ೩-೧೨೧); ಮುನ್ನ ವಿತಳಕೆ ಗರುಡಭಯವಾಯ್ತೆಂದು ತಕ್ಷಕನಿರಿಸಿದನು ನಿಜಸುತನನುರೇಶ್ವರನುಜ್ಞೆಯಲಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೪.೨೦-೫೮). [ನಿಜ+ಸುತ]

ನಿಜಸುತೆ (ನಾ). ತನ್ನ ಮಗಳು; ಸ್ವಂತ ಮಗಳು : ನಿಜಸುತೆ ಸುತಾರಿಯಂ ಶ್ರೀನಿಜಯಂಗೆ ಪರಸ್ಪರಾನುರಾಗಂ ಮಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು (ವರ್ಣ. ೯-೪೮); ಧೀಮನ್ಯಪಾಲ ಕರಿಸಿದನು ಬಾಲೆಯರ ತನ್ನಾಪ್ತ ಸಚಿವರ ಮೇಳದಲಿ ನಿಜಸುತೆಯ ಕರೆತರಹೇಳಿ ರತ್ನಾಭರಣಗಳನ್ನಿತ್ತವರ ಕಳುಹಿದನು (ನಳ. ೬-೬೬). [ನಿಜ + ಸುತೆ]

ನಿಜಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ದಿಟವಾದ ಸ್ಥಿತಿ, — ಇರವು : ಮುದ್ದಿನ ನಿಜಸ್ಥಿತಿ ಯನ್ನು ಮುಂದುಕನಿಗೆ ಹೇಳದೆ ಅವನಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿಯರಲ್ಲಿಲ್ಲ (ಕಂಬನು. ೨೧). [ನಿಜ + ಸ್ಥಿತಿ]

ನಿಜಸ್ವರೂಪ (ನಾ). ೧. ಮೂಲಸ್ವರೂಪ; ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪ : ಪರಿಹಿತವ ಮೇಗೆ ನಿಜಸ್ವರೂಪಮರೆ ನೆಗೆದ ನಾಲ್ಕುಬೆರಲಳದಿಯೊಳಾ ಪರಮೇಶ್ವರನಛಿವಿಭಿನಕರನಾಪ್ತಾಗಮಪದಾರ್ಥವಾಗಮ್ಯ ತಮು ಪಿಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೨-೨); ಮೂಢನ ನಿನ್ನ . . . ನಿಜಸ್ವರೂಪದ ಪದಮುಮು ನಾರ್ ಬಲ್ಲರ್ (ಜಗದಿ. ೬-೧೦೬); ಗ್ರಂಥದ ನಿಜಸ್ವರೂಪವೇನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ನಾವು ಅಧುನಿಕ ಸಂಶೋಧಕರ ಅಧಿಪ್ತಾಯಗಳನ್ನು ನೋಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರತ. ೮೬). ೨. ನಿಜಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನು; ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪಿಯಾದವನು; ಪರಮಾತ್ಮ : ನಿರವಯ ನಿರಾಮಯ ನಿರಾಕುಳ ನಿರ್ವ್ಯಂಧ ನಿರ್ಮಲ ನಿಜಸ್ವರೂಪ ನಿರ್ಭಾವ . . . ನಿರ್ಮಯ ನಿರಾಕುಳ (ನಿರ್ದೇ. ೧-೧). [ನಿಜ + ಸ್ವರೂಪ]

ನಿಜಾಂಕ (ನಾ). ತನ್ನ ತೊಡೆ : ಐರಾವತದ ಬೆಂಗೆವಂದ ನಿಜಪರಮ ಸ್ವಾಮಿಯಂ . . . ನಿರಿದನಿಬದ್ಧ ಪವಿತ್ರ ಕೌಮೋಪಪ್ಪ ಮೋಪಚಿತ ಸುಖಾಸನಾಂಕತಮಂ ನಿಜಾಂಕಮನೇಣು ಸಿಕೊಂಡು . . . ನೋಡುತ್ತಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೬೫ ವ). [ನಿಜ + ಅಂಕ]

ನಿಜಾಂಗನೆ (ನಾ). ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿ, — ಪತ್ನಿ : ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ವಂದು ನಿಜಾಂಗನಾಮುಖವಿಲೋಕನಂಗಿಯು (ಸುಕುಮಾರ. ೬-೧೫ ವ). [ನಿಜ + ಅಂಗನೆ]

ನಿಜಾಂಗರುಚಿ (ನಾ). ತನ್ನ ದೇಹದ ಕಾಂತಿ, — ಪ್ರಕಾಶ : ಕನಕಾಂಭೋಜರಜಂ ನಿಜಾಂಗರುಚಿಯಂ ಕನ್ನೆಯ್ಲಿ ಲಿಂದಂ ಕಬಿಲ್ದಿ ನಿಸಂ ತೂಳ್ಳಿ ತೆರಳು (ಅವಿ. ೧-೬೨). [ನಿಜ + ಅಂಗರುಚಿ]

ನಿಜಾಂಗಿ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪನಾದವನು; ಸತ್ಯ ಸ್ವರೂಪಿ : ಹೊತ್ತು ತುಂದಿದವಳು ತನ್ನ ನಿತ್ತರಿಸುವ ಬೇನೆಯನು ಪಳು ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರು ಬಲ್ಲರು ನಿಜಾಂಗಿ [ಪಾಪಂ. ಲಿಂಗಾಂ]ಗಿಗಳ (ಮೋ. ೧೯-೬೫). [ಸಂ. ನಿಜಾಂಗಿ]

ನಿಜಾಂತರಂಗ (ನಾ). ತನ್ನ ಅಂತರಂಗ, — ಮನಸ್ಸು : ಆ ಮಹಾ ಪ್ರಕಾಶಮಂ . . . ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಳ್ಳುತ್ತಂ ನಿವಾರಿತನೇತ್ರನಾಗಿ ನಿಜಾಂತರಂಗದೊಳ್ ಅತಿದುರ್ಗೋಕ್ಷಮಾದೀ ಪೃತಿಯಂ ತೊಲಗಿರುವು ತೋರ್ಪದಾಕಾರಮನಚ್ಚುತ ನೀನೆಂದಾ ಬ್ರಹ್ಮಂ ಸ್ತುತಿಯನೆ (ಜಗದಿ. ೧-೪೪). [ನಿಜ + ಅಂತರಂಗ]

ನಿಜಾಂಬಿಕೆ (ನಾ). ತನ್ನ ತಾಯಿ; ಸ್ವಂತ ತಾಯಿ : ಪೊಕ್ಕು ನಿಜಾಂಬಿಕಾಜನಕರಂ ಸುತೆ ದೀಪ್ತೋಳಿ (ಶಾಂತಿ. ೪-೧೦೪). [ನಿಜ + ಅಂಬಿಕೆ]

ನಿಜಾಂಕ (ನಾ). ಸತ್ಯವಾದ ಅಂಶ, — ಭಾಗ : ಲಿಖಿಯ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ನಿಜಾಂಕಕ್ಕೆ ಮೂರಿದ ಗಾಳಿಸವಾರಿಯ ಚಳಮಕೆಯಿದೆ (ದ್ರಾವಿ. ೫೬); ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಪ್ಪರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿಜಾಂಕವಿದೆ ಎಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ನಿಖರವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಕಷ್ಟ (ನೊಳಬ. ೪೦). [ನಿಜ + ಅಂಕ]

ನಿಜಾಂಸ (ನಾ). ತನ್ನ ಹೆಗಲು : ಉತ್ತಂಗಪೀನನಿಜಾಂಸಾರ್ತಿ ಲಂಬಹಾರಂ (ಪಂಪ. ೬-೫೪). [ನಿಜ + ಅಂಸ]

ನಿಜಾಕೃತಿ (ನಾ). ಸಹಜವಾದ ಸ್ವರೂಪ; ಸ್ವಸ್ವರೂಪ : ಓಲಗದ ಸಭಾಸದರಿ ದಿವ್ಯನೇಂಬನೇಳೆ ನಿಜಾಕೃತಿಸಂಪ್ರತಿತಿಯಂ ಬಂದು ನಿಮ್ಮೊ ನುಡಿದು ನೋಲ್ತು ಪೊದನೆಂದು ತನ್ನಂ ಬೆಸಕೊಳಿ (ಶಾಂತಿ. ೪-೧೫೫ ವ). [ನಿಜ + ಅಕೃತಿ]

ನಿಜಾಗಾರ (ನಾ). ತನ್ನ ನೆಲೆ; ಸ್ವಂತ ಬೀಡು : “ನಿಜಾಗಾರ ಗಲೊಳಂ ನಿರಾಸದೊಳು ನೆಲೆ” (ಕಬ್ಬ. ೧೦೬). [ನಿಜ + ಅಗಾರ]

ನಿಜಾಗ್ರಜ (ನಾ). ತನ್ನ ಅಣ್ಣ; ಸ್ವಂತ ಸಹೋದರ : ಅನಿಲಸುತಂ ನಿಜಾಗ್ರಜಂಗೆ ಮುಳಿದು (ಗದಾಯು. ೧-೬೦೪); ನಿಜಾಗ್ರಜನ ಸಾವು ಬೇವಸಮನಗ್ನಳಂ ಮಾಯ್ಪುದುಂ (ಪಂಪ. ೧೬-೧೨೫). [ನಿಜ + ಅಗ್ರಜ]

ನಿಜಾತ್ಮಜ (ನಾ). — ನಿಜಸುತ : ಅತ್ತೀಯಾಸ್ವಯೋದ್ಧರಣ ಸಮರ್ಥನಪ್ಪ ನಿಜಾತ್ಮಜಂಗೆ ಸಮಸ್ತಗೃಹಪರಿಚ್ಛೇದಮನೊಪ್ಪಿಸುವ ಸಕಲದತ್ತಿಯುಮನುಳ್ಳುದು ದತ್ತಿಯೆಂಬ ಮೂಲನೆಯಾರ್ಯಮರ್ಯಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೬-೨೫ ವ). [ನಿಜ + ಅತ್ಮಜ]

ನಿಜಾಧಿಪತಿ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಅಧಿಪತಿ, — ಒಡೆಯ. ೨. ತನ್ನ ಗಂಡ, — ಪತಿ : ದೀನಜನದುರ್ಲಭುದ್ಧಿಯಪ್ಪ ಪ್ರಿಯಮಿತ್ರಿ ತನ್ನಂಕ ರಂಗದೊಳ್ ಬಗಿದದುವ ಪೊಟ್ಟಾಗಿ ಪೋಗಿ ನಿಜಾಧಿಪತಿಗದ್ದಿಲ್ಲಮನು ಪುನುದುಂ (ಶಾಂತಿ. ೯-೧೦೨ ವ). [ನಿಜ + ಅಧಿಪತಿ]

ನಿಜಾನಂದ (ನಾ). ದಿಟವಾದ ಆನಂದ; ಆತ್ಮಾನಂದ : ಯೋಗಾ ಭ್ಯಾಸಬಲದಿಂದ ಮನೋಲಯವಾದಲ್ಲಿ ತೋರ್ಪದೇ ನಿಜಾನಂದಮನಿಸು ವುದು (ವಿವೇಕ. ೨೬). [ನಿಜ + ಆನಂದ]

ನಿಜಾನುಭಾವ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ತಾನು ಪಡೆದ ಆನಂದಾನುಭವ : ಆತನು ಒಳ್ಳೆಯ ಶಿವಾನುಭಾವಿ . . . ಆತನ ಪಟ್ಟಿಲದ ನಿಜಾನು ಭಾವದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯಬಹುದು (ಶಂಕರ. XI, ೬೬೪). [ನಿಜ + ಅನುಭಾವ]

ನಿಜಾಪತ್ಯ (ನಾ). ತನ್ನ ಸಂತಾನ; ಸ್ವಂತ ಮಕ್ಕಳು : ಗಳಿತ ಬಾಷ್ಪಾಂಭೇಕಣಂ ಬೇಗಮುಣ್ಣುವಿನಂ ಪೊಣ್ಣುವಿನಂ ವಿಜಾದೊಡ ವಿಂದಂದಳ್ ನಿಜಾಪತ್ಯರಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೨-೬೬). [ನಿಜ + ಅಪತ್ಯ]

ನಿಜಾಪ್ತವರ್ಗ (ನಾ). ತನ್ನ ಬಂಧುಗಳು, — ನಂಟರು, — ಅತ್ತಿಯರ ಗುಂಪು : ಬಂಧು ಸನಾಧಿಸಗೋತ್ರಂ . . . ಬಂಧು ಸಮೂಹಂ ಕೃತಸಂಬಂಧಂ ಬಂಧುತೆ ನಿಜಾಪ್ತವರ್ಗಂ ನಂಟರ್ (ವಸ್ತು. ೫೬-೨೪). [ನಿಜ + ಅಪ್ತ + ವರ್ಗ]

ನಿಜಾಭಿಮಾನ (ನಾ). ತನ್ನ ಹಿರಿಮೆಯ ಬಗೆಗೆ ಇರುವ ತಿಳಿ ವಳಿಕೆ; ಸ್ವಂತ ಅಭಿಮಾನ; ಸ್ವಾಭಿಮಾನ : ಸುಟ್ಟುರೆಯ ಪೊಲಪ್ಪದರ್ಥಮನುಸಾರ್ತಿಸುವಲ್ಲಿ ನಿಜಾಭಿಮಾನಮಂ ಧರಿಯಿಸುವಲ್ಲಿ ಚಾದಗೆಪೊಲಪ್ಪುದು ತಪ್ಪದಮಾತ್ಮಲಕ್ಷಣಂ (ವಾಕ್ಯಸಾ. ೪೨೨). [ನಿಜ + ಅಭಿಮಾನ]

ನಿಜಾಭಿರೂಪ (ನಾ). (ತನ್ನ) ನಿಜವಾದ ರೂಪ; ಸಹಜ ಸೌಂದರ್ಯ : ನಳನಮುಖಿ ನಳನಳ ಮುಕ್ತಾ ವಳಯಲಂಕಾರವನುಗಿದು ಸಭಿಯೊಳಗೆ ದಿಸುಟಿಳು ನಿಂದಳಬರೆ ನಿಜಾಭಿರೂಪದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೫೯). [ನಿಜ + ಅಭಿರೂಪ]

ನಿಜಾಭ್ಯುದಯ (ನಾ). ತನ್ನ ಏಳಿಗೆ; ಸ್ವಂತ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ : ನಿಜಾಭ್ಯುದಯ ನಿವೇದಿದೀರ್ಘಕರಮೊಪ್ಪೆ ಜಗತ್ತಿಯನಾದ ಬೇವನಂಕದ ಗಣನಾಯಕಂ ಪರದಸಕ್ಕಿಮಗಮ್ಮನ ಗಂಧವಾರಣಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೦). [ನಿಜ + ಅಭ್ಯುದಯ]

ನಿಜಾಮು (ನಾ). ೧. ದೊರೆ; ರಾಜ : ರಾಮು ಬಲ್ಲನು ರಾಜಕಾರ್ಯ
ಕುಭವು ನಿಜಾಮು ಬಂದರೆ ಬರಲೇಳು (ಸಾಂಪ್ರ. ೪-೭). ೨. ಹೈದರಾ
ಬಾದಿನ ಮಹಮದಿಯ ದೊರೆಗಳಿಗೆ ಇದ್ದ ಒಂದು ಬಿರುದು :
ವರದೀಶ್ವರನಾಜ್ಞೆಯಿಂದರೆ ನಿಜಾಮುಂ ಲೇಖನಂಗಿಯ್ಯ (ಕಳಸ್ಯ.
೧೦-೭೦); ಅಲ್ಲಿಂದ ಹಾಗೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ನಿಜಾಮನ
ರಾಜ್ಯವು ಇದರ ಉತ್ತರ ಮೇರೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ವಿಜಯ. ೪).

[←ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ನಿಜಾಮ್]

ನಿಜಾಮಶಾಹಿ (ನಾ). ಹೈದರಾಬಾದಿನ ಮಹಮದಿಯ ದೊರೆ
ಗಳಾದ ನೈಜಾಮರ ಆಡಳಿತ, —ರಾಜ್ಯಭಾರ : ಅದರ ಗೋಡೆ
ತದ್ರೂಪಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಚಾಂದದೀದಿಯ ಗುರುತು ಹೇಳುವಂಥದು. ಅದರಿಂದ
ನಿಜಾಮಶಾಹಿಯ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಕಂಡ ಸರ್ವ ಹೊರಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು
(ಸ್ವತಃ. ೩೯೭). [ನಿಜಾಮು + ಶಾಹಿ]

ನಿಜಾಯತಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಹಿರಿಮೆ, — ಮಹಿಮೆ : ಸತತಂ
ಪರ್ಜಿತ್ತು ನಿಜಾಯತಿಯೊಡನೆ ಮಹಾನಿಭೂತಿ ಪರಮೋದಯನಾ
(ಕವಿ. ೩-೧೫೫). [ನಿಜ + ಅಯತಿ]

ನಿಜಾಯತ್ತ (ನಾ). ತನಗೆ ಸೇರಿರುವುದು, —ಅಭೀನವಾದುದು :
ಇಂತು ಸಾಮಾನ್ಯಮಂ ನಿಷ್ಕಂಟಕಮುಂ ನಿರಾಶಂಕಮುಂ ನಿಜಾಯತ್ತ
ಮುಮುನಿಸಿ (ಚಂದ್ರ. ೨-೩೧). [ನಿಜ + ಆಯತ್ತ]

ನಿಜಾಯುಷ್ಯಾಂತ (ನಾ). ತನ್ನ ಜೀವಿತಕಾಲದ ಕೊನೆ, —
ಅಂತ್ಯ : ವಿಕಾಸಾಪ್ತ ದಶಸಾಗರೋಪಮ ನಿಜಾಯುಷ್ಯಾಂತದಿಂದಂ
ಪ್ರಜಾಪತಿ ಭೂತಕ್ರೈಗೆ ಬಂದು ಪುಟ್ಟಿ (ಶಾಂತ. ೭-೭೨).

[ನಿಜ + ಆಯುಷ್ಯಾಂತ]

ನಿಜಾರಿ (ನಾ). ತನ್ನ ನೈರಿ, — ಶತ್ರು : ತಕುಶುಕ್ರಂ ನೆಗಳ್ಳಂ
ನಿಜಾರಿಬಲವೊನ್ನಲು ಬನ್ನಮಂ ಕಂನಮಂ (ಕಳಸ್ಯ. ೭೪-೧೨-೭ ; 1170).

[ನಿಜ + ಅರಿ]

ನಿಜಾಲಯ (ನಾ). ತನ್ನ ಮನೆ; ಸ್ವಂತ ಸ್ಥಳ : ಮಾತ ಕೇಳಿದ
ನವನು ಬಲಸಂಗಾತಲ್ಪತಂದವರ ಕಂಡಪ್ರೀತಿಯಂ ತಕ್ಕೈಸಿ ಕರೆ
ತಂದನು ನಿಜಾಲಯಕ್ಕೆ (ಸಳಸ್ಯ. ೭-೪೧). [ನಿಜ + ಆಲಯ]

ನಿಜಾವಸ್ಥಂಭ (ನಾ). ತನ್ನ ಬಗೆಗಿರುವ ವಿಶ್ವಾಸ; ಆತ್ಮ
ಪ್ರತ್ಯಯ; ದರ್ಶ : ಅಂಕುಳಗಹ[ನೋ] [ವೀರೋದೋದ್ರಾಖಿ]ಣಂ
ಮಾಪ್ತಿ ನಿಜಾವಸ್ಥಂಭ[ದಿಂ] ಕಾಳಗನ ಮದಗಜ ಬಾಪ್ತುರೆಯೆನ್ನು
ವನ್ನಿಜಮೆಲ್ಲಂ ಕಿತ್ತಿ X X ಧಾತ್ರಗೆ ನೆಗಟ್ಟ ಯಶೋದ್ವಾನ್ಮನಾದಿಕ್ಕ
ವರ್ನುಂ (ಸಾಂಪ್ರ. XX, ೩೧-೨೭ ; 1044). [ನಿಜ + ಅವಸ್ಥಂಭ]

ನಿಜಾವಳಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಬಿರುದುಗಳ ಮಾಲೆ, — ಪ್ರಕಂಸೆಗಳ
ಸಮೂಹ : ಈ ಮೂವರುಂ ಬಂದ ವಂಶಾವಳಿಯುಮಂ ನಿಜಾವಳಿ
ಯುಮನೊಳ್ಳುತ್ತಾಗಿ ಪೇಬ್ಬಿ ನಿನ್ನ ಚೆನ್ನಭಾಷಿತಮದೊಳ್ಳುತ್ತಾದುದು
(ಗದಾಯು. ೨-೮ ಪ); 'ಶರಣಾಗತ ಪರಪಾಲಕ' ಎಂಬ ನಿಜಾವಳಿಯ
ದಿರುದು ಒಳಗಡೆ — ಟಿಕ್ಕಿನ ಜಕ್ಕು ಮರೆತವಾಗಿ . . . ಪತಿತವಾಗಿ
ಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಕಟಾಧಿಶಾಯೀನು (ಬಿಟ್ಟು. ೭೪-೧೦).

[ನಿಜ + ಅವಳಿ (= ಅವಲಿ)]

ನಿಜಾವಾಸ (ನಾ). ತನ್ನ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಸ್ವಂತ ಸ್ಥಳ : ತದ
ಸಂತರಂ ನಿಜಾವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋಗಿದು (ಶಾಂತ. ೭-೧೦ ಪ); ಏಲನೆಯ
ಗೇಹಂ ಕನ್ನೆಯಾದಂ . . . ಕೂಡ ತೀಕ್ಷ್ಣಗು ಲಗ್ನಿಸ್ತಿತನಾಗಿ ಪೆಣ್ಣ
ಕಡಿದಂ ಸಾಯ್ಕಂ ನಿಜಾವಾಸದೊಳ್ (ಜಾತ. ೨೩-೪); ಸೌಧವರ್ನ
ಕಲ್ಪೇಶ್ವರಂ . . . ನಿಜಾವಾಸದತ್ತಕ್ಕೆ ಪೋದಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೯-೩).

[ನಿಜ + ಅವಾಸ]

ನಿಜಾಶ್ರಮ (ನಾ). ತನ್ನ ಆಶ್ರಮ; ಸ್ವಂತ ಆಶ್ರಮ : ಮುನಿ
ಯಮನಂದನನ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ತಾಪಸವ್ಯಂದಸಹಿತಲ್ಲಿಂದ ಹೊಜ
ವಂಟನು ನಿಜಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ (ಸಳಸ್ಯ. ೯-೭೦). [ನಿಜ + ಆಶ್ರಮ]

ನಿಜಾಸಿ (ನಾ). ಸ್ವಂತ ಕತ್ತಿ, — ಖಡ್ಗ : ದಿಗ್ವಿಭೂಪ್ರಸರಮೆ
ಸಾಕ್ಷಿ ಕೀರ್ತಿಗೆ ರಿಪುಬ್ರಜೆ ಮಂಡಳಮೆಯ್ವ ಸಾಕ್ಷಿ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ನಿಜಾಸಿ
ಸಾಕ್ಷಿ ಗಳ ವೀರಗುಣಕ್ಕೆನೆ (ಸಾಂಪ್ರ. XX, ೪೩-೭೨ ; 1072).

[ನಿಜ + ಆಸಿ]

ನಿಜೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ತನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯ : ಒಡಲ ಪೊಡಪ್ಪು ತುಟ್ಟಿಸದ
ಮುನ್ನ ನಿಜೇಂದ್ರಿಯವರ್ಗದೇಶ್ವರಿಯಗುಡಿಸದ ಮುನ್ನ . . . ನಿಮ್ಮ
ಪದಮಂ ನೆಜಿ ಪೂಜಿಸವೇಳ್ಕುಂ (ಕಂಕಶ. ೧೪). [ನಿಜ + ಇಂದ್ರಿಯ]

ನಿಜೇಶ್ವರ (ನಾ). ತನ್ನ ಒಡೆಯ, — ಪತಿ : ಗೋಪಿ ಬಂದು . . .
ನಿಜೇಶ್ವರಂಗಜಾಪಿ ಮಾಡಿಸಿದಳ್ ಬದುಶಾಂತಿಕರ್ಮಮಂ (ಜಗದಿ. ೩-೩೧).

[ನಿಜ + ಈಶ್ವರ]

ನಿಜೇಷ್ವವಸ್ತು (ನಾ). ತನಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಪದಾರ್ಥ ; ತಾನು
ಬಯಸುವ ವಸ್ತು : ಬೇಡಲ್ ನಿಜೇಷ್ವವಸ್ತು ಪ-ನೀಡಿದ ಕೈ ತೆರಪ
ನುಳಿದ ಬೆರಗ್ಗೆ ಕೆನೆಸುಂ (ಶಾಂತ. ೧೦೫-೧೩೯).

[ನಿಜ + ಇಷ್ಟ + ವಸ್ತು]

ನಿಜೇಷ್ವಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಅಭೀಷ್ಟವು ಸಿದ್ಧಿಸುವಿಕೆ, —ನೆರವೇರು
ವಿಕೆ : ಜನಮಂಗೀಕರವುದು ನೆಟ್ಟನೆ ಸಂಬಂಧಾಧೀಯ ಶಕ್ತ್ಯಾನುಷ್ಠಾನ
ನಿಜೇಷ್ವಸಿದ್ಧಿಗಳ್ ನೆಲಸಿ ನಿಂದ ಕಾರಣದ ಶಬ್ದಮಡದರ್ಪಣಮಂ
(ಶಮದ. ೭ ೬೩೪). [ನಿಜ + ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ]

ನಿಜೈಕ್ಯ (ನಾ). ೧. [ವೀಕ್ಯೆ] ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಾಗುವಿಕೆ ;
ಶಿವನಲ್ಲಿ ಲೀನ ಹೊಂದುವಿಕೆ; ಮೋಕ್ಷ : ನಿಷ್ಕಳ ನಿಜೈಕ್ಯ
ಪ್ರವಿಧಿರ್ವರ್ಯ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ ನಿಮ್ಮ ಶರಣಿಗಲ್ಲದಿಲ್ಲಾ
(ಬಸವ. ೭೬೯). ೨. ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಲೀನನಾದವನು; ಶಿವನಲ್ಲಿ
ಐಕ್ಯನಾದವನು : ತನುಮನಧನನ ನಾಜಾ ಮಾತಾಡಬಲ್ಲರೆ ಆತ
ನಿಸ್ಸೀಮನು ಆತ ನಿಜೈಕ್ಯನು (ಬಸವ. ೨೧೩); ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿರಾಕನಾದ
ನಿಜೈಕ್ಯನ ಕಥ್ಯಮಿಥ್ಯದಿಂದ ನುಡಿಸ ತುಚ್ಛರೆ ನುಡಿ ತಟ್ಟಿಬಲ್ಲದೇ
(ಸಿದ್ಧೇಶ. ೨೧೫-೭೭೦). [ನಿಜ + ಐಕ್ಯ]

ನಿಜೈಕ್ಯಪದ (ನಾ). —ನಿಜೈಕ್ಯ ೧ : ನಿಮ್ಮ ಶರಣರು ಲಿಂಗನನಹೆಂಬ
ಕಿಚ್ಚ ಹಿಡಿಯಲು ಅಂಗಜನ ಅರಮನೆ ಬೆಂದು ಭವ ಹೊಟಿಂಗಿತ್ತು
ನೋಡಾ ಇದೇ ಲಿಂಗದೊಲವು ನಿಜೈಕ್ಯಪದ ಉಳಿದವೆಲ್ಲಾ ಹುಸಿಭ್ರಮೆ
ಕಾಣಾ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೪೨-೧೧೫). [ನಿಜೈಕ್ಯ + ಪದ]

ನಿಜೈಕ್ಯಾನುಭಾವ (ನಾ). [ವೀಕ್ಯೆ] ಶಿವನೇ ನಾನು ಎಂಬ ವಸ್ತು
ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೃಢವಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು
ವುದು ಮತ್ತು ಈ ಐಕ್ಯಾನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ
ಆನಂದಾನುಭವ : ಇಷ್ಟಲಿಂಗಸಂಬಂಧ . . . ಪ್ರಾಣದ ಮಜಿ
ಹ್ವಾನ ಇಂತಿ ಗುಣಂಗಳ ವಿಕವ ಮಾಡಿ ಉಭಯದ ದೃಷ್ಟಕ್ಕೆ ಒಡಲಿಲ್ಲದೆ
ನಿಂದುದೆ ನಿಜೈಕ್ಯಾನುಭಾವ (ಪೋಷಣ. ೧೧೨-೪೪೭).

[ನಿಜೈಕ್ಯ + ಅನುಭಾವ]

ನಿಜೋಜ್ಜಲ, ನಿಜೋಜ್ಜಳ (ನಾ). ಸಹಜವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸು
ವಂಥದು; ಸಹಜವಾಗಿ ಇರುವಂಥದು : ಕೇಶಿರಾಜನು . . .
ಕನ್ನದದಲ್ಲಿ ನಿಜೋಜ್ಜಲವಾಗಿ ಹಲವು ಮಹಾಪ್ರಾಣಗಳಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಿ
ದನು (ಪ್ರಾಣಶಾ. ೧೦೮). ನಿಜೋಜ್ಜಳ : ಒಳವು ಮಹಾಪ್ರಾಣಂ
ಗಲ್ಪಕಶ್ಯರ್ವಾಟಿಭಾಷೆಯೊಳ್ ಕೆಲವು ನಿಜೋಜ್ಜಳಮಾಗಿ (ಶಮದ. ೧೫).

[ಸಂ.]

ನಿಜೋಜ್ಞೆ 'ನಿಜೋಜ್ಞೆ' ನೋ.

ನಿಜೋಜ್ಞೆ (ನಾ). ತನ್ನ ಶಿರೋಭೂಷಣ, -ತಲೆಯ ಒಡವೆ :

ದಶಕುಲಧರ್ಮನಿರ್ಮಲನಿರ್ಮಲ ಸುಧರ್ಮಬಾಯಿರ ಪಾದಪದ್ಮಮಂ
ನಿಜೋಜ್ಞೆಂಗಳಂ ಮಾಡಿ ತದೀಯ ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳಂ ಕರಪಲ್ಲವಂಗಳಿ
ನೊತ್ತುತ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೩-೪೪ ಪ). [ನಿಜ + ಉತ್ತಂಸ]

ನಿಜೋದಾರತೆ (ನಾ). ತನ್ನ (ವಿಶೇಷವಾದ) ಉದಾರಗುಣ, -

ಬಿದಾರ್ಯ : ಜನಕ ಪ್ರಗಲ್ಬದೊಳ್ ಮಾಂತನದೊಳ್ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ
ದೊಳ್ ನಿಜೋದಾರತೆಯೊಳ್ ಅನುಪಮಗುಣದೊಳ್ ಶ್ರೀಶಂ ಭನಮನೆ
ಮಾಲೋಪಮಾನಭೇದಮಿದಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೧).

[ನಿಜ + ಉದಾರತೆ]

ನಿಜೋನ್ನತಿ (ನಾ). ಸ್ವಂತ ಹಿರಿಮೆ, -ಅಗ್ಗಲಿಕೆ : ಈಸು

ಮಹಿಮೆಯ ಮಹಿಮೆ ಲೋಕವಿಳಾಸಜೀವ್ಯಯನನುಸರಿಸಿ ಸರವೇಷವನು
ನಟಿಸಿದನು ಹಂ ಹೂಳಿದ ನಿಜೋನ್ನತಿಯ (ಕುಮಾರ. ೧೧-೨೩).

[ನಿಜ + ಉನ್ನತಿ]

ನಿಜೌನ್ನತ್ಯ (ನಾ). -ನಿಜೋನ್ನತಿ : ಬಿಡದೆ ಬಿಡಲೊಂದೊಂದ ಸುಂಗಿ

ಸುಂಗಿದವು ಬಳಿಕೆಬಿಡದೆ ಭೋಕ್ಯತಂ ಭೋಕ್ಯತಂ ಭೂಕ್ಯತಂ ಹೊಡ
ಳಂಕೆ ಕಾದಿದರು ಜಯಜರು ಮಂದಿತನಿಜೌನ್ನತ್ಯ ಕಲ್ಪಕುಜರೂ
(ವೀಕ್ಯಪ. ೩-೧೨-೯). [ನಿಜ + ಉನ್ನತ್ಯ]

ನಿಜ್ಜರ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಿಲ್ಲದವನು ; ಜರೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ದೇವತೆ :

'ನಿಜ್ಜರವನಿತಿ' ಪರಾ. [<ಸಂ. ನಿಜರ್]

ನಿಜ್ಜರವನಿತಿ (ನಾ). ದೇವತೆ ; ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ ; ಮಜ್ಜನವದಿಸುಪರ್ಣ

ಶೂರ್ಪದೊಳಾಂತು ಸೆಜಿಗೆ ತಂದರಾ ಶಿರುವ ನಿಜ್ಜರವನಿಕೆತ್ತಿಯ ಪಕ್ಕ
ದೊಳಿಟ್ಟಿರು ಸಜ್ಜಾತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೭-೨೩).

[ನಿಜ್ಜರ + ವನಿತಿ]

ನಿಜ್ಜವಣೆ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದ ಒಂದು ಭಂಗಿ ; ದೇಶೀ

ಲಾಸ್ಯದ ಸಂದ್ರಾವರ್ತವೆಂಬ ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಮೊಳಕಾಲು
ಗಳನ್ನು ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಬಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು : ಭಂಗಿ
ಯನಾಳೆ ನಿಜ್ಜವಣೆ ರೇಖೆ[ಸಾಂ. ೫ ರಾಜ] ಮನೋಹರಮಾಗೆ ರೂಪು
ಚಿಲ್ವಿಂಗಡೆಯಾಗಿ ತಾಳದನುಕೂಳತೆಯಿಂದ ವಳನೋರುವರ್ತನಂ ಸಂಗತ
ಮಾಗೆ ಗೀತದೊಳವೊಂದಿದ ವಾದ್ಯದೊಳಂ ಲತಾಂಗಿ ಸರ್ವಾಂಗದ ಪಾಡು
ವಂತೊಸಿದು ಬಾಜಿಸುವಂತೆವೊಲಾಯ್ತು ನರ್ತನಂ (ಪಾರ್ವತ. ೧೨-೨೮);
ಪಯಪಾಡು ನಿಜ್ಜವಣೆ ಚಾಳಿಯೆನುಲ್ಲಾಸಂ ತಿರಿಂಪು ತಡವಿತ್ತಡ
ಮುನ್ನಯನವಿಶೇಷಂ ದಿಳಿಯಾಯ ಲುಳಿ ಪುದಿದುಸುರಮೆಸಿದಿನಂ
ನರ್ತಿಸಿದಳು (ಧರ್ಮಪ. ೨-೨೩). [<ಸಂ. ನಿಜವಣಾ]

ನಿಜ್ಜಾಡಿಸು 'ನಿರ್ಧಾಟಿಸು' ನೋ.

ನಿಜ್ಜೋಡು (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ಹೊಂದಿಕೆ ; ವಿಶೇಷವಾದ

ಹೊಂದಾಣಿಕೆ : ಧರ್ಮಜನ ಸತ್ಯಾಭ್ಯುದಯಕೋಸುಗ ಉಪದಿಯ
ಶಾಪದರಿ ಬಂದುದು ಹೊತ್ತು ನೂಕಿದನೊಂದುವತ್ತರನ, ಇದಕೆ
ನಿಜ್ಜೋ[ಸಾಂ. ನಲ್ಲೋ]ಡಾಯ್ತು ನಿರ್ಧಾಟಿದ ನೂಕಿದವನಧಿಯನು
ತನ್ನದಟುತನವನು ಭೇತಿಗೊಳ್ಳದೆ ನೋಡು (ಕುಮಾರ. ೩-೪೪).

[<ನಿಡು + ಹೋಡು]

ನಿಟ್, ನಿಡಿ, ನಿಡು (ಸಪೂರೂ) 'ನಿಡಿದು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ

ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಆದೇಶರೂಪ. 'ನಿಟ್ಟಾಲಿ' ಪರಾ. ನಿಡಿ :
'ನಿಡಿಗರುಳು' ಪರಾ. ನಿಡು : ಜಿಜು, ಕಿಜು, ನಿಡು ಇತಿ ಇನಾದಿರಾ
ಕೈತಿಗಳಿ (ಕವಿರಾ. ೩೩೪ ಪ್ರಯೋ). 'ನಿಡುಗರುಳು' ಪರಾ.

[<ನಿಡು]

ನಿಟಿಂಬ (ಅ). ಉದ್ದಕ್ಕೆ ; ಸಾಷ್ಟಾಂಗವಾಗಿ : "ಮಗು ತಾಯಿಯ
ಬಳಿಯಿಂದ ಎಷ್ಟುದಿನ ದೂರ ಉಳಿದಿತು" ಎಂದು ಆತ ಹೇಳಿದಾಗ
ಕೋನಮ್ಮನಿಗೆ ಮುಖ ತಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕ್ಷಣಾರ್ಧದಲ್ಲಿಯೇ
ಅವರ ಕಾಲಿಗೆ 'ನಿಟಿಂಬ' ಅಡ್ಡಬಿದ್ದಳು (ಕೈಮಾಂಸ. ೯೭). [?]

ನಿಟಿಲ, ನಿಟಿಳ್ಳಿ (ನಾ). -ನಿಟಿಲ. ನಿಟಿಳ್ಳಿ : ವೀರಲಕ್ಷ್ಮಿನಿಟಿಲಾಗ್ರಲಾಸು
ನಾಶ್ರಿತೋತ್ಪನ್ನಕರಂ (ಸಾಂ. XX, ೩೩-೩೦ ; 1118). [ಸಂ.]

ನಿಟಿಳ್ಳಿ 'ನಿಟಿಲ' ನೋ.

ನಿಟಿಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; ತಡಸು : "ತಡಸು
ನಿಟಿಳ್ಳಿ" (ಮಂಗಳಾ. ೩೩-೧೮). [?]

ನಿಟಾಲ (ನಾ). -ನಿಟಿಲ : ಅಂಗುಲಿಗಳು ಕಟಿ ನಿಟಾಲ ಚೆಂಬುಕ

. . . ಕಕುಂದ ಗಂಡಂಗಳುಂ ಸಂಭವಿಸಿದನೆಯ ತಿಂಗಳೊಳ್ಳ ಭಾಸ್ತ
ಮಾದ ಪಿಂಡಕ್ಕಮ್ಮದೆ (ಮಂಗಳಾ. ೨-೩೫-೭). [ಸಂ.]

ನಿಟಾಲಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಹಣೆಯ ಕಣ್ಣು ; ನಿಟಿಲಾಕ್ಷಿ : ಪ್ರಳಯ

ರುದ್ರನ ನಿಟಾಲಾಕ್ಷಿ ಸಂಭವಜ್ಞಲೋಚನವೀತಿಯೊತ್ತಸ್ತು ಲಿಂಗಪಾತನ
ದಿಂದ ಚಿಳಿ ಚಿಳಿಲೆನುತ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಂಗಳೊಡವಂತೆ . . . ಸಿದ್ಧಿ
(ಮಂಗಳಾ. ೩-೩-೧೯). [ನಿಟಾಲ + ಅಕ್ಷಿ]

ನಿಟಿಲ್, ನಿಟಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಕಟಿವಾಯ್ತು

ಕೈಯನಿಟ್ಟಿರದರೊಳ ಸೀಳಾಗಿ ನಿಟಿನೆರ್ ನಿಟಿನೆರ್ ನಿಟ್ಟಿಲು
ವನುಜಿ ಮುಣಿದು (ಚಿವು. ೨೧-೩) ; ಅನುಕರಣಾಭ್ಯಯಗಳು —
ಗಜಗಜ, ಕನಕವ . . . ನಿಟಿಲ್, ಪತಿಲ್ . . . ಮಧುಮುನಿ
ಇತ್ಯಾದಿ (ಕೈ. ೫೨). ನಿಟಿಲು : ಭಂಭಂ ಭುಳುಭುಳು
ಫಿಲಿಲ್‌ಫಿಲಿಲೆಂಬ ಕಟಿ ಪಟಿ ನಿಟಿಲು ನಿಜಾಲೆಂಬ . . . ಭೃನಿಗಳವನಿಗೆ
ಭಯವನೀವುತಿರೆ (ಸಾಂ. ೮-೧೩).

ನಿಟಿಲ, ನಿಟಿಳ್ಳಿ (ನಾ). ಹಣೆ ; ನೊಸಲು : ಕೋಮಲಶ್ಯಾಮಲ

ಚ್ಚಾಯಾಕಾಯಮುಪನಿಟಿಲಕುಟಿಲಫಟಿಪಟಿಲಂಧಮುಂ (ಅದಿ. ೧೩-೪೫ ಪ) ;

ನಿಟಿಲನೃತ್ಯ ಕರಾಬ್ಬ ಸಂಪುಟ ವಿನಮ್ರಾತ್ಮಾಂಗರಂ ಭಕ್ತಿ

ಲಂಪಟಿರಂ ತಮ್ಮನಿ ಧರ್ಮವೃದ್ಧಿ ನಿಮಗೆಂದಾ ನಾಲ್ಕರಂತ್ತಮು ;
ಪಟಿಮಂ ಪಿಂಗಿಸಿ (ಪಾಂ. ೭-೯) ; ನಿಟಿಲಂ ರುದ್ರಾರ್ಥಚಂದ್ರಾರ್ಥಂ
(ಸುಕುಮಾರ. ೫-೫೩) ; ಬೆದರಿ ಮನಂ ವನಸ್ಕಲದೊಳೊಂದಿಭವಿದುರ್ದಮ
ಮೂರ್ಘಪಿಂಡಮಲ್ಲಿದು ಶಿಖರಸ್ಥಲಂ ನಿಟಿಲವಲ್ಲಿದು ಪಾಪಜಿ . . .
ಮದಗಜವಲ್ಲಿದಿದ್ದು ನೊಳಿದಿರ್ಚಿದ ನಿಲನಗೇಂದ್ರಮೆಂದಿನಂ (ಸಂ. ೧೦-೧೫೯) ;
ಬಾಲಪ್ರವಾಳೋಷ್ಣ ಸುತ್ಪ್ರವಕ್ತಾಂ ಬಕನಪ್ಪವೊಂದು
ನಿಟಿಲಂ [ಸಾಂ. ೪೦] . . . ಉಜ್ಜಳಿಕೇರಂ ಧರಣೀಶನು
ತಳದಂ ಸಾಶ್ವರ್ಯಸೌಂದರ್ಯಮಂ (ಚಂದ್ರ. ೪-೭). ನಿಟಿಳ್ಳಿ :

"ನಿಟಿಳ್ಳಿ ಭಾಳಂ ಅಕಳಮುಜಿಗೆ ಲರಾಟಿಂ" (ಪ್ರಸ್ತುತೋ. ೩೦-೧೮) ;

ಸಂತೋಷದಿಂದ ದೀಗಿದಂತುಳ್ಳ ಮಾದ ನಿಟಿಳ್ಳಿಮುಮಂ ವಕ್ಷಸ್ಥಳಮುಂ

. . . ನೋಗಿಯಸುವ ರೂಪುಂ ಗಾಡಿಯುಮುಖಲೋಕಾಶ್ವರ್ಯ
ಮಾಗಿ (ವರ್ಧಮಾ. ೭-೭೩ ಪ).

ನಿಟಿಳ್ಳಿನಿಟಿಲಾಂಜಳಿ = ಕೈಗಳನ್ನು ಬೊಗಸೆಯಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿ

ಹಣೆಯ ಬಳಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡವನು ; ಕೈಮುಗಿದವನು : ಅಂತು
ನಿಂದು ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿವಿಕ್ಷೇಪಮಂ ಮಾಡಿ ನಿಟಿಳ್ಳಿನಿಟಿಲಾಂಜಳಿಯಾಗಿ
(ಚಂದ್ರ. ೧೨-೧೩೫ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಟಿಲಂದೆಜಿ (ಕೈ). (ಅಲಂ) ಹಣೆಗಣ್ಣನ್ನು ತೆರೆ, -ತೆಗೆ :

ಹಂಪೆಯರಸಂ ನಿಟಿಲಂದೆಜಿಯಲ್ ಬಳಿಕ್ಕ . . . ಎತ್ತಣ ತ್ರಿದಶ
ಸಂಕುಳವತ್ತಣ ಭಾಸ್ಕರೇಂದುಗಳ (ಪಂಪಾ. ೩೪).

[ನಿಟಿಲ + ದೆಜಿ]

ನಿಟಲತಟ, ನಿಟಲತಟ (ನಾ). ಹಣೆಯ ಪ್ರದೇಶ; ನೋಸಲು : ಉಪನಯನಾನಂತರವೊಂದುಪನಯನಂ ನಿಟಲತಟದೊಳುಂಟೆನೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೩೨) ; ನಿಟಲತಟದೊಳುಂಯ್ಯಲಾಡುನ ಮುಂಗುರುಕನುಗು ಗೋನೆಯಂ ತಿರಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೦-೧೫). **ನಿಟಲತಟ :** ಏಕಾಗ್ರ ಚಿತ್ರದೊಳ್ ಏಕಪಾರ್ಶ್ವದೊಳ್ ಮೆಯ್ಯನಿಕ್ಕಿ ನಿಟಲತಟಭುಜಕರಪುಟಿಯುಗಲನುಂ ಧರ್ಮಧ್ಯಾನೋಪಯೋಗನುಮಾಗೆ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೨-೧೪ ವ); ಪಂಡಿತತಪಿನತಂ ಮಾಘನಂದಾಖ್ಯವಾಚಂ ಯನಿರಾಜಂ ವಾಗ್ಧೂಟೀ ನಿಟಲತಟಜನೂತ್ನಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ $\times \times \times$ (ಎಕ. II, ೩೪-೩೬ ; 1165) ; ನಿರ್ಭರಭಕ್ತಿಯಂ ನಿಟಲತಟಭುಜಕರಸರೋಜನಾಗಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨ ವ).

[ನಿಟಲ + ತಟ]

ನಿಟಲತಟನಯನ (ನಾ). ೧. ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕಣ್ಣು ; ಹಣೆಗಣ್ಣು : ನಿಟಲತಟನಯನನ ನಿಟಲತಟನುನಶಿಖಿಯಿಂದ ಪಟು ಪುರಂಗಲು ಬೇವವೋಲುತ್ಪಟವನಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫೬-೩೨). ೨. ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ಹಣೆಗಣ್ಣು ; ಶಿವ : ನಿಟಲತಟನಯನನೆ ನಿಟಲತಟನಯನಶಿಖಿಯಿಂದ ಪಟುಪುರಂಗಲು ಬೇವವೋಲು (ಬಸಪು. ೫೬-೩೨).

[ನಿಟಲತಟ + ನಯನ]

ನಿಟಲದ್ವಕ್ಕು (ನಾ). = ನಿಟಲತಟನಯನ ೧ : ನಿಟಲದ್ವಕ್ಕುಸ್ತು ಲಿಂಗಾತೀರ್ಣತವನ ಪಟ್ಟಿಯ ಗಂಗಾದಿಂದ ನಾಟ್ಯಲೀಲಾಮದೋತ್ಪಟ ಶಾಂತಮಲ್ಲೇಶ ಜಯಸುಪ್ರಕಾಶ (ವಿಶ್ವಪು. ೫-೧೪-೧).

[ನಿಟಲ + ದ್ವಕ್ಕು]

ನಿಟಲನಯನ (ನಾ). ೧. = ನಿಟಲತಟನಯನ ೧ : ನಿಟಲನಯನವನುಳಿದ ಬಲುಭೂರ್ಜಟಿಗಳಂದದಲೆಸೆವ ತನ್ನಯ ತಟದ ತಾಪನ ನಿಕರದಾ ನದಿಯತ್ತದಿಯಲೆಸೆವ ಉಟಿಪವನು ನೋಡುತ್ತ . . . ದೂರದಲಿ ಕಂಡನು ಕರ್ಮದುವ್ರತಿಯ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೩-೧೦-೨೧). ೨. = ನಿಟಲತಟನಯನ ೨ : ತಾನೆಯಲ್ಲಾ ಇನ್ನು ಗುಗ್ಗುಳವೀ ನಿಟಲನಯನಗೆ ಈ ಕಾಲಾನುಕೂಲಕ್ಕೆನುತ (ಬಸಪು. ೪೪-೨೦) ; ನಿಟಲನಯನಪ್ರತಿಮತನುಮಾ ಘಟದೊಳಗೆ ಕೈದುಡುಕಿ ಪಟುದುರ್ಭಟಿಗಳಧರನಂ ಸಿದ್ಧಿಸಿದುದು ತೆಗೆವ ಸಮಯದಲಿ (ಬಸಪು. ೫೧-೬೧). [ನಿಟಲ + ನಯನ]

ನಿಟಲನೇತ್ರ (ನಾ). = ನಿಟಲತಟನಯನ ೨ : ನಿಟಲನೇತ್ರನ ಭುಜ ಬಲಕೆ ಸಮದೋಳಿ ಗಡ ನೀವು (ಕುಮಾರ. ೯-೩೨) ; ನಿಟಲನೇತ್ರನ ದೇವಿಸುತನೇ ನಾಗಭೂಷಣಪ್ರಿಯನೇ ತಬಿಲ್ಲತಾಂಕಿತ ಕೋಮಲಾಂಗನೆ ಕರ್ಣಕುಂಡಲಧಾರಣೆ . . . ಪಕ್ಷಿವಾಹನ ಸಿರಿಪುರಂದರವಿಟ್ಟಿಲನ ನಿಜದಾಸನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೫-೧). [ನಿಟಲ + ನೇತ್ರ]

ನಿಟಲಲೋಚನ (ನಾ). = ನಿಟಲತಟನಯನ ೨ : ಅ ಶಿವಜ್ಞಾನಪ್ರಭೆ ಯೊಳಗೆ ನಿಟಲಲೋಚನನೆಂಬ ನಿತ್ಯನನು ಕಂಡು ಅದೇ ಎನ್ನ ನಿಜವೆಂದು ಬೆರಸಿ ಅಧಿಷ್ಠಾಸುಖಿಯಾಗಿದ್ದ ನಯ್ಯಾ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೩೩-೪೪) ; ಕುಟಿಲತನದಲಿ ಗೆಲುವನೇ ಹುಲುಕುಟಿಗರದದರ ಹೊಯ್ದು ತನ್ನನು ನಿಟಲಲೋಚನನಡ್ಡ ಹಾಯ್ದರೆ ಹಿಡಿದೆನೆನುತೆಚ್ಚು (ಕುಮಾರ. ೨-೩೬) ; ನೀನೆಲಾ ಪೂರ್ವದಲಿ ಕಾಮನು ತಾನಲಾ ರತಿ ನಿನ್ನ ಸತಿ ಮುನಿದಾ ನಿಟಲಲೋಚನನು ಸುಟ್ಟಿಡೆ ಬೆಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಮಾನಸನಿಧಿ ಇನಿಡೆ ಮುಕುಂದನ ಮಾನಸಗೆ ಮಗನಾಗಿ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೬೬-೧೨). [ನಿಟಲ + ಲೋಚನ]

ನಿಟಲಲೋಚನೆ (ನಾ). ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು ; ದುರ್ಗಾ ದೇವಿ ; ಆದಿಶಕ್ತಿ ; ಪಾರ್ವತಿ : ಪಟುತರಚಿತ್ತ ನಿಟಲಲೋಚನೆ ನಟವೃಕ್ಷದ ಕೆಳಗೆ . . . ಘೋರಪದದೊಳ್ ನಂದಳ್ (ಗಿಂಕ. ೯-೩೫ ವ) ; ನಿಟ್ಟಸುತಯುಡಬಲನ ನಿಟಲಲೋಚನೆಯು (ಕಂಕ. ೨೫-೫).

[ಸಂ. ನಿಟಲಲೋಚನಾ (ನಿಟಲ + ಲೋಚನ + -)]

ನಿಟಲಾಂಬಕ (ನಾ). = ನಿಟಲತಟನಯನ ೨ : ನಂದಿಯಕ್ಕನೆನರೈ ಶರಣಪದಾಂಬುರುಹಸೇವಾಸಿರತೆ ನಿಟಲಾಂಬಕಧ್ಯಾನಪ್ರಮತ್ತಿ (ಬಸಪು. ೨೪-೧). [ನಿಟಲ + ಅಂಬಕ]

ನಿಟಲಾಕ್ಷ (ನಾ). ಹಣೆಗಣ್ಣು ; ಶಿವ : ಅಕ್ಷಯಂ ನಿಟಲಾಕ್ಷನಭವಂ ದಕ್ಷ ದಕ್ಷಮುಖ್ಯಯಕ್ಷಮನುಕ್ಷಗಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಸಮಕ್ಷದಲಿ ನಂದು (ಬಸಪು. ೨೬-೩೨) ; ಕುಟಿಲಕುಹಕವ ಮಾದದಾತ ಭಕ್ತ ನಿಟಲಾಕ್ಷನ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾತ ಭಕ್ತ (ಅಖಂಡ. ೩೬-೫೩).

[ಸಂ. (ನಿಟಲ + ಅಕ್ಷ + -)]

ನಿಟಲಾಕ್ಷಿ, ನಿಟಲಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಹಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಣ್ಣು ; ಭಾಳ ನೇತ್ರ ; ನಯನಯುಗದಿಂ ಜಗವ ಪೊರೆದು, ನಿಟಲಾಕ್ಷಿಯುಂ ಲಯವದಿಸು ಪುದದೇನು ಶಿವಯೋಗಲೀಲೆ ? (ಮಂಕುಳ. ೩೧೩). **ನಿಟಲಾಕ್ಷಿ :** ಹರನ ನಿಟಲಾಕ್ಷಿನಕ್ಕಿ $\times \times$ ೧೦ ಮೂರಹರನ ಚಕ್ರಮೆಂಬ ಜಪಾಶಂ . . . ಎನ ಪುದು ಧೂರದೊಳ್ಳಿಪುನು ಪರ್ಗ ಗೋನಭೂಪನ ಕರವಾಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೧೬ ; 1042). [ನಿಟಲ + ಅಕ್ಷ]

ನಿಟಲಾಗ್ರ (ನಾ). ಹಣೆಯ ಮೇಲುಭಾಗ : ನಿಟಲಾಗ್ರದೊಳ್ ಪೊದಟ್ಟುಂಜನೇವೆ ಕಣ್ಣೆಸೆಯ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೨-೨೪). [ನಿಟಲ + ಅಗ್ರ]

ನಿಟಲು, 'ನಿಟಲ್' ನೋ.

ನಿಟಲು, 'ನಿಡಿಲು' ನೋ.

ನಿಟಲೇಕ್ಷಣ (ನಾ). = ನಿಟಲಾಕ್ಷಿ : ಕೋಪಂ ನಾಡೆಯುಮೊತ್ತರಿಸಿ ನೀಳು ನಿಟಲೇಕ್ಷಣದೊಳ್ ಕೂಡೆ ಬಳಲಳೆದು ಸುಳಸುಳದಿಡಿದೊಳ ಗೋಳಗೆ ಘುಳುಘುಳಿಸಿ ಕುಂದಿದಾಗಳ್ (ಗಿಂಕ. ೪-೪೬). [ನಿಟಲ + ಲೇಕ್ಷಣ]

ನಿಟಲ 'ನಿಟಲ' ನೋ.

ನಿಟಲತಟ 'ನಿಟಲತಟ' ನೋ.

ನಿಟಲಾಕ್ಷಿ 'ನಿಟಲಾಕ್ಷಿ' ನೋ.

ನಿಟ್ಟಡಕಿಲ್, ನಿಟ್ಟಡಕಿಲು (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ರಾಶಿ ; ಎತ್ತರವಾಗಿ ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಇಟ್ಟಿರುವುದು : ಕೆಟ್ಟಾಳ್, ನಿಟ್ಟಡಕಿಲ್ (ಭಾಷಾರ್ಥ. ೧೪೦ ಉದಾ) ; ಬೆಕಾರಕ್ಕೆ-ನಿಟ್ಟಡಕಿಲ್, ನಿಟ್ಟರ್ (ಕಮದ. ೧೮೧ ಪ್ರಯೋ). **ನಿಟ್ಟಡಕಿಲು :** ಪಕ್ಕದ ನಿಟ್ಟಡಕಿಲು ಮೇಲಡ್ಡಣದ ಮೇಗೆ ದಾಡಿಯನ್ನಿರಿಸಿ (ಮಂತ್ರ. ೧೫೪-೪).

[ನಿಟ್ (<ನಿಡಿಮ್) + ಅಡಕಿಲ್]

ನಿಟ್ಟಡಕಿಲು 'ನಿಟ್ಟಡಕಿಲ್' ನೋ.

ನಿಟ್ಟಡಕಿಲ್ಕಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ : ತಡಿಕವಲ ಕಣ್ಣವಲ ನಿಟ್ಟಡ[ಪಾಶಂ. ದಿ,ದು]ಕಿಲ್ಕಲೆ ಗೂಟವಲೆ . . . ನಡುವಲೆ ಗಳೊಪ್ಪಿದವು (ಗಿಂಕ. ೧-೪೦). [ನಿಟ್ಟಡಕಿಲ್ + ಬಲೆ]

ನಿಟ್ಟಡಿ (ನಾ). ದೂರದೂರಕ್ಕೆ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವುದು ; ದಾಪುಗಾಲು : ನಿಟ್ಟಡಿಯಿಂದ ಹೋಗಿ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿಂತು, ಅಕನಿಗೆ ನಡುಗಣ್ಣಾಗಿತ್ತು, ಮಿಕ್ಕಿನವರ್ಗನ್ನೆಲ್ಲ ಪರಿಕಿಸಿ (ಮಂತ್ರ. ೪೨-೪).

[ನಿಟ್ (<ನಿಡಿಮ್) + ಅಡಿ]

ನಿಟ್ಟಯಸು 'ನಿಟ್ಟಸು' ನೋ.

ನಿಟ್ಟಯ್ಯ, ನಿಟ್ಟಯ್ಯ, ನಿಟ್ಟಯ್ಯೆ (ನಾ). ಬಹುಕಾಲ ಸುಮಂಗಲಿಯಾಗಿರುವವಳು, - ಮುತ್ತೈದೆಯಾಗಿರುವವಳು ; ದೀರ್ಘ ಸುಮಂಗಲಿ : ಅಯ್ಯಂಪದನನ ಕಾಂಕೆಯ ನೆಯ್ಯ . . . ಮುತ್ತಯ್ಯೆಯ ನಿಟ್ಟಯ್ಯೆ [ಪಾಶಂ. ಟ್ಟಿಡ್]ಯೆ ನೆಪಾಯಯ್ಯೆಯ ಸಲೆಯಯ್ಯೆಯೆಂದು ಪದಸುತ್ತಿರ್ಪರ್ (ಗಿಂಕ. ೧೦-೯೬) ; ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ-ನಿಟ್ಟಯ್ಯ, ನಿಟ್ಟಸು (ಕಮದ. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ). **ನಿಟ್ಟಯ್ಯೆ :** 'ನಿಟ್ಟಯ್ಯೆತನ' ಪರಾ. **ನಿಟ್ಟಯ್ಯೆ :** ಜಗವೆಲ್ಲ ಅಡಾಯಲು

ಎನಗೊಬ್ಬ ಗಂಡನುಂಟು ಅನು ಮುಕ್ತೈದೆ ಅನು ನಿಟ್ಟಿದೆ (ಬಸವ. ೫೦೩); ಒತ್ತುವ ನಿಟ್ಟಿದೆಯರೊಗ್ಗು ರಂಜಿಸಿದುದು (ಉದ್ಭಟ. ೪-೫೪); ನಿಟ್ಟಿದೆ ನುಡಿದಳೆರ ರಾಯ ಹಾಕಿಸ್ತರಣೆ ಹುಟ್ಟಿದೆ ನಿನಗೆ ಕೇಳೆಂದು ಪೂರ್ವದ ಕಥೆಯ ವಿತ್ತರಿಸಿದಳು ಮಾನಿನಿ (ವೀಶ್ಯಪ. ೨-೩-೧೬); ಕಟ್ಟಿ ವಿಷಯಾಪಾಶದಂ ನಿಟ್ಟಿದೆಯರ ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿ ಜಾರದ ದೇಶ ಕಟ್ಟಿ ನೀರರ . . . ಹುಟ್ಟುಗಡಲೊಳ್ ತಿರುಗಿಸುವ ಕಾಮನವಿಳಸರ (ಪತಿಲ. ೨-೨೭).

ನಿಟ್ಟಯ್ಯಯಾಗು, ನಿಟ್ಟಿದೆಯಾಗು = ದೀರ್ಘಸುಮಂಗಲಿಯಾಗಿ ಬಾಳು; ಬಹುಕಾಲ ಮುಕ್ತೈದೆಯಾಗಿರು : ನಿಟ್ಟಯ್ಯಯಾಗು ಪತಿಯೊಳ್ ತೊಟ್ಟಿನನುವೆಯಾಗು ಶೀಲವತಿಯಾಗು . . . ನೀನೆಂದಿಟ್ಟಿರಾ ಸೇಸೆಯಂ (ಕಾವ್ಯಾಪ. ೨೨೩); ಕಡೆದಿರುವ ಸೆಳವಂಗಳಿಯಂ ಪರ್ವದಾ ನಿಮ್ಮ ವಣೆಯರ ಭವೋನ್ನತ ಸುರೇಖೆಯುಳ್ಳವಳು ಧಾರುಣಿಯಲ್ಲಿ ನಿಟ್ಟಿದೆಯಾಗಿ ಬಾಳ್ದಳು ಕಣಾ (ವೀಶ್ಯಪ. ೪-೨೩-೪೦).

[ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಅಯ್ಯ]

ನಿಟ್ಟಯ್ಯತನ, ನಿಟ್ಟಯ್ಯತನ (ನಾ). ಬಹುಕಾಲ ಸುಮಂಗಲಿಯಾಗಿ ಬಾಳುವುದು; ಮುಕ್ತೈದೆಯಾಗಿರುವುದು : ಭಜನನಿತ್ಯೇ ಜುಂಜವನಂ ರಾಜ್ಯಾಕ್ಷಿಗ್ಗೆ ನಿಟ್ಟಯ್ಯತನಂ ಜನಕ್ಕೆ ಪಸರಂ ತೇಜಕ್ಕೆ ಕಾಯ್ವಾತನಂ ಗುಣಂಗಳೊಳ್ಳುದು (ಎಚ್. XIII, ೪೪-೩೨; 1112). ನಿಟ್ಟಯ್ಯತನ : ನಿಟ್ಟಯ್ಯತನಂ ತನಗಳವಟ್ಟೀಡಲದೇವಿ ಸ್ತುತಂ ನರಸಿಂಹಂಗಳಾದಳು ಪಟ್ಟಿಮಹಾದೇವಿಯೆನಲು ನೆಟ್ಟನೆ ತತುಕಾಂತೆಯಂತೆ ನೋಸ್ತರುಮೊಳರೇ (ಮೈ. ೧೯೩೦, ೧-೩೧; ಸು. 1180).

[ನಿಟ್ಟಯ್ಯ + ತನ]

ನಿಟ್ಟಯ್ಯ (ಕ್ರಿ). ನೆಟ್ಟಗಾಗು; ನೇರವಾಗು; (ಮರವಟ್ಟು) ಸೆಡೆತುಕೊಳ್ಳು : ಕಾಪಿನಾಳ್ಳಳ್ ಬಳಿಗೆ ಬಪ್ಪನಿತರೊಳ್ ಕೆಂಜೊಡರ್ ವಳಗಿನೊಳ್ ಕಂಡುದಾಳ್ ಕಂಡುದಾಳ್ಕಿ, ಪಣನ ಮಾಳ್ಕೆಯಂ, ನಿಮಿರಿ ನಿಟ್ಟಯ್ಯ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೬೦೩-೬೩). [<ನಿಡಿಮ್]

ನಿಟ್ಟಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ನಿಟ್ಟಯ್ಯ : ಬಾಹುಗಳು ನಿಟ್ಟಿರಿಸಿದುವು (ದಾಲಕ್. ೬೧). [?]

ನಿಟ್ಟಿರುಳಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಅರಳಮರ, - ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷ : ಬಲಗೈ ನಡೆದು ಕಲ್ಲುರಳಿ ಕೊಲಿಗನ್ನೇಲ ಕಾರಣಿ ಎ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಸೊಡೆ ಎ ಬಡಗೈ ನಿಟ್ಟಿರುಳಿ ಎ ಕರದಿಗುಡುಕಿ ಮೇಲ ಕೋಡುಜ್ಜಿಲ್ (ಎಚ್. X(೨), ಚಕ್ರ. ೬೩-೨೦; 850).

[೧೯ ಇದು 'ನಿಟ್ಟಿರುಳಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದು]

ನಿಟ್ಟವಧಿ (ನಾ). ಬಹುಕಾಲ; ದೀರ್ಘಾವಧಿ: ನೆಟ್ಟನಾ ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಕಾಮಮೋಕ್ಷಂಗಳಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಹರ್ಯಾಜರಿಂದ್ರಪದವನೊಡೆದಾವಂಗೆ ನಿಟ್ಟವಧಿ ವಿಧಿಗಳ ತಿರೋದುಧೊಡೊಳ್. ನಿಂದು ದಿನದಿಸುತ್ತ (ಭಾವಚಂ. ೧-೪). [ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಅವಧಿ]

ನಿಟ್ಟಿಜೆ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರವಾದ ಬಂಡೆ; ಹೆಬ್ಬಂಡೆ : ಕಗ್ಗಲ್ಲ ಸೆರೆಯ ನಿಟ್ಟಿಜೆ ಅದಣ ತದನಾಂತರ ಕುಂಟೆಯ ತಡಗೋಡ ಮೇಕೆಜೆ ಯಾಲ ಅದಣ ತದನಾಂತರ ಮುಕುಟೆ ಆಲದ ಹಾಳ ಅದರ ತದನಂತರ ಜೈಕೋಲ ತಾಲುಮರ (ಸಾಂ. 1X-1, ೪೧-೨೪; ಸು. 11ನೆಯ ಪತ).

[ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಅಜೆ]

ನಿಟ್ಟಾಣಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಮೊಳೆ; ದೊಡ್ಡ ಮೊಳೆ : ವಿಜಯ ನಾರಸಿಂಹನ ಕಟಿಬಂಧಮೊರೆಯನ್ನು ಕಳಲ್ಪಿ, ಪುದಿಯ ಗೋಡೆಯ ನಿಟ್ಟಾಣಿ ನೇಲಗುಳ್ಳ (ಮಂತ್ರ. ೧೪೦-೧೧).

[ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಅಣಿ]

ನಿಟ್ಟಾಯ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ : ಶ್ರೀಯಂ ಕೂರಿಸ ಲಾಜ್ಜೆಯಂ ಪಸರಿಸಲ್ . . . ಮರಿತಮಂ ನಿರ್ಮೂಲಿಸಲ್ ನಿಂದ ನಿಟ್ಟಾಯಂ ನಿಟ್ಟಿಸಲೊಳ್ಳನ್ನಪ್ಪಿ ತನಸಲ್ಲೇಬ್ಬಂಗೆ ಬೇಬ್ಬೇ ಸುಖೋಪಾಯಂ ತ್ವಡ್ವರಣಪ್ರಣಾಮಮುಜಾದಂ ಶ್ರೀಮಜ್ಜಿ ನಾಧೀಶ್ವರಾ (ಲೀಲಾವ. ೩-೭೯); ನಿಡಿದು ಆಯಂ, ನಿಟ್ಟಾಯಂ (ಶಬ್ದಾಸು. ೩೩೯ ಪ್ರಯೋ). [ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಆಯ್]

ನಿಟ್ಟಾಯು (ನಾ). ೧. ದೀರ್ಘವಾದ ಬಾಳು; ದೀರ್ಘಾಯುಸ್ಸು. ೨. ದೀರ್ಘಾಯುಸ್ಸನ್ನು ಉಳ್ಳುದು : ವಿಜಯಾದರಂ ತವ ಕೊಂಡ ಪೆಂಪು ಕಟ್ಟಾಯದ ಪೆಂಪು ಕ್ರಮೋದನೇಜಾದ ಪೆಂಪು ಪೆಂಪುವತ್ತು ನಿಟ್ಟಾಯುಗಳಾಗಿ ನಿನ್ನೊಳಮಂದಿರ್ಮವು (ಪಂಪ. ೧೪-೧೬). ೩. ದೀರ್ಘವಾದ ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಉಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ನಿಟ್ಟಾಯುವಾಗು ನೀನೆಂದಿಟ್ಟಿರಾ ಸೇಸೆಯನಗಣ್ಯಾಭಿಷಾಂಗನೆಯರಾ (ಕಾವ್ಯಾಪ. ೨೨೩). [ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಆಯ್]

ನಿಟ್ಟಾರನೆ (ನಾ). ವಿಶಾಲವಾದ ತೋಟ, - ತೋಪು : ಇಂದರ ಗಾವುಣ್ಣನ ಮಗಂ ಬಮ್ಮಿಗೊಟ್ಟಿಗೆ ವಿಸ್ತಾರಂ ಗಾಜೊಳಗಣ ಕುಳುವ ನೂರುಂ ನಿಟ್ಟಾರನೆಯಂ ಅಂತರದೊ ಪನಂ ವಿಜಾಯ ಎಲೆ ಕುಡುವ ನೂಮ್ನಾಡಿಯೊಡರನಂ ಬಮ್ಮಿಗೊಟ್ಟಿಗೆಗೊಟ್ಟಿ ಶಾಸನದ ಪೊಲದ ಸೀಮೆ (ಎಚ್. XI, ದಾಮಣ. ೧೯-೧೧; 1045).

[ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಅರವೆ]

ನಿಟ್ಟಾಲಿ (ನಾ). ವಿಶಾಲವಾದ ಕಣ್ಣು, - ನೇತ್ರ : ಎನಿಕಾಸುಂ ಮಜೆದೊಂದನೊಂದಿ ನೆನೆಯುತ್ತಿರ್ದಪಳೆಂಬಂತೆ ತೊಟ್ಟನೆ ನಿಟ್ಟಾಲಿ ಗಳಾಟವಡ್ಡಬಾದು ವಕ್ಷಸ್ತಂಪನಂ ನಿಂದು . . . ಮರವಟ್ಟೀರಂದ ದಿಂದಿರ್ದಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೩೧); ಮಾರಾಂತ ಸೇನೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲ ಕಲ್ಪಿಲ ಮೂಡಿ . . . ಕೊಂದಿಕ್ಕಿದನು. ನಿಟ್ಟಾಲಿಯಿಂದ ನೋಡಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನನ್ನು ಮುಟ್ಟಬಂದನು (ಭಾಮಣ. ೨೭).

ನಿಟ್ಟಾಲಿಯಾಗು = ನಿಟ್ಟಾಲಿಗೊಳ್ : ಅಶ್ವತ್ಥಾಮಂ . . . ಹಸ್ತಿನಪುರದೊಳ್ ಶಾಂಡವರ್ದರಗೆತ್ತು ಮಲ್ಲಿಗೆ ನಿಟ್ಟಾಲಿಯಾಗಿ ದಾಟು ಯನಿಟ್ಟು ಮುಟ್ಟುವಂದು (ಪಂಪ. ೧೩-೧೩೧); ವಿಶ್ವನಂದಿಯುಂ . . . ವಿಹಾರಿಸುತ್ತ ಮುತ್ತರಮಧುರಗೆ ವಂದು ಮಾಸೋ ಪವಾಸದ ಪಾರಣೆಯೊಳ್ ಹರಿಗೆಪುಗೆ ಕಟ್ಟಿದೊಳ್ ನಿಟ್ಟಾಲಿಯಾಗಿ ಕೆಂಗಳ್ಳಾಗಿ ಬಂದೊಂದಿರಂದ ಪಸು ತನ್ನನಿವತಿಯನಿಡುವುದುಂ (ಶಾಂತಿ. ೭-೫೯ ಪ).

[ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಅಲಿ]

ನಿಟ್ಟಾಲಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣನ್ನು ಅರಳಿಸು; ದಿಟ್ಟಿಸು : ಅಜಾಕೆಯ ನಾಯಕರನಜುವತ್ತು ಸಾವಿರರನೊರ್ವನಂ ಕೊಲ್ಲಂತೆ ಕೊಂದು ನಿಟ್ಟಾಲಿಗೊಂಡು ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಂ ಮುಟ್ಟವಂದಾಗಳ್ (ಪಂಪ. ೧೨-೧೩೧ ಪ). [ನಿಟ್ಟಾಲಿ + ಅಣ್]

ನಿಟ್ಟಾಸುರ (ನಾ). ಅತಿ ಭಯಂಕರವಾದುದು : ಸೂತಬಲಾಪ್ತಂ ಕೆದಡಾದ ಕೇಶಪಾಶದ ತೆಳುವನುಣ ನಿಟ್ಟಾಸುರದ ಹೊಯ್ಲುಗಳ (ಕುಮಾರ. ೧೨-೫). [ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಅಸುರ]

ನಿಟ್ಟಾಳ್ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಮನುಷ್ಯ : ಪುಣ್ಯದ ಪುರ ಮಂಟಿ ಗೋಡೆಯ ಆರಸವಿಾಸಾ, ಬಲ್ಲಿಟ್ಟಾಳ್ (ಪಾರಸ. ೩-೬೬).

[ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಆಳ್]

ನಿಟ್ಟಾಳ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಆಳ; ತುಂಬ ಆಳ : ಒಂದೆತದಿ ನೆನೆಗನ್ನನ್ ಕಡುಗುತ್ತಲೆ ಟಾಟರನ್ನೆ; ಜಗದಿವಜಾ ಕೆಲನೆಯಾ ಅದಿನಲನಾ ನಿಟ್ಟಾಳೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೩-೧೨೨೧).

[ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಆಳ (<ಅಲ)]

ನಿಟ್ಟುತ (ಗು). ನೆರೆ ನಿಂತ; ಸ್ಥಿರಗೊಂಡ; ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾದ : ಅಭಿಮಾನ . . . ಜೈಮಿನಿಮುನಿಯ ಕೊಂಡಾದಿ ಸುತ ಸುದಿಸಿದನೇ ನಿವೇನ್ಯ ಸುಗಮಯುಷಿ ನಿಗೇಕೆ ನಿಟ್ಟುತ ನಿಗಮವತಸುಗಾಂಧಿಯನುತಾ ಮುನಿಯನಿಕ್ಷಿಪ್ತ (ಕುವಾ. ೮. ೬೦೫. ೨-೪೩).

[<ಸಂ. ನಿಟ್ಟುತ]

ನಿಟ್ಟುದಿರ್ (ನಾ). ನೇರವಾದ ಇದಿರುಭಾಗ; ಕಟ್ಟಿದಿರು : ಕನಲ್ಮಾಮುಗಳಿಗದ ವಿಷಂ ದಿನಪಣಿ ನಿಟ್ಟುದಿರ ತಿಮಿರದಂತೆ ಕಿಡುಗುಂ (ಸುಮದ. ೧೨-೩೧). [ನಿಟ್ (<ನಿಡಿಮ್) + ಇದಿರ್]

ನಿಟ್ಟರ್ (ಕ್ರಿ). ದೂರದಲ್ಲಿರು : ಮುಳ್ಳಕ ತೊಟ್ಟಿಲ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕೆಂಪಿನ ಹಣ್ಣು ನಿ(ಪ)ಟ್ಟಿದರ್ ನಿಲುಕಲು ಬಾರದು (ಸರ್ವಪ. ೮೬-೪೪೩).

[<ನಿಡಿಮ್ + ಇರ್]

ನಿಟ್ಟುರುಳು (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ರಾತ್ರಿ : ಅರೆವೀದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಮುಂಗಾಳು, ಮುಸುಕಿಸಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಸುಳುವು ತೋರದಿಲ್ಲ ! ನಿಟ್ಟುಸುತ ಕತ್ತಲೆಯ ನಿಟ್ಟುರುಳಿನಲ್ಲಿಯೂ ಗಟ್ಟಿಸುತೆ ನನ್ನ ನೈ ಅತ್ತು ಕರೆವೆ (ಸಾಪರ. ೧೨-೧೬).

[ನಿಟ್ (<ನಿಡಿಮ್) + ಇರುಳು (<ಇರ್)]

ನಿಟ್ಟುರ್ (ನಾ). ಬಹುಕಾಲದಿಂದಿರುವ ವಾಸಸ್ಥಾನ : ಬಿಟ್ಟುಹಿ, ನಿಟ್ಟುರ್, ನಿಟ್ಟುರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೬ ಉದಾ); ಬಿಕ್ಕಾರಕ್ಕೆ . . . ನಿಟ್ಟುಡೆಲ್, ನಿಟ್ಟುರ್ (ಕುಮ. ೧೪೧ ಪ್ರಯೋ).

[ನಿಟ್ (<ನಿಡಿಮ್) + ಇರ್]

ನಿಟ್ಟುಸು, ನಿಟ್ಟುಯಸು, ನಿಟ್ಟುಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೋಡು ; ಕಾಣು : ಬೇಗಂ ತುಡುವ ಬಿಡುವ ಸೂಚ್ಯವ್ಯು ವೇಗಂಗಳಂ ನಿಟ್ಟುಸ ರಾಗಂ ಬಾರದಂತಾಗಸದವಮಿಸಿ (ಪಂಪ. ೧೨-೨೦) ; ಗೃಹಮಿದು ಗೃಹವನಮೆಂಬುದನಾಗಂ ನಿಟ್ಟುಸಲ್ಪ ಬಾರದು ಪುರದೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿ. ೨-೬೨) ; ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯಂತೆ ನಿಟ್ಟುಸಲರವಪ್ಪ ಮರುಳಂತೆ ಕೊಂಡಾಡಲರವಪ್ಪ ಪರಿವ ತೊಡೆಯಂತೆ ಮಾಣಸಲರವಪ್ಪ . . . ವ್ರತಪರಂಕ್ಷಮೋಪಾಯಮಂ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ (ಧರ್ಮಾ. ೩-೧೦೬) ; ಕಟ್ಟಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಂಬ ನಿಟ್ಟುಡಲ ದಂತೆ ಕಟ್ಟುತ್ತಿಟ್ಟು ಸರಾಗಮಂ ದೊಳುದಿದನು ನಿಟ್ಟುಸುವುದಟ್ಟುವುದು ಕಟ್ಟುವುದು ಸಹಸಹನೆ ಮಟ್ಟಿ ನೀಳುವುದು ಪಂಚಾಸ್ಯಮಂತ್ರ (ಸಾಂಪ. ೧-೪೧) ; ಸರಲ ಸರಿಯಂ ಸುರಂಭಂತಿಸುವರ್ಗಕ್ಕೆ ಯೋಳ್ ನಿಟ್ಟುಸಬಾರದು ತುಡುವ ಬಿಡುವ ಪವರ್ (ಕಬ್ಬ. ೨೬೪) ; ಬಿಟ್ಟದ ಮೇಗಣೆ ಕೆಲಗೆ ದೀಪ್ತ ಸುನಿರ್ಭೂರವಾರನೇಗದೋರೊಟ್ಟಿಡೆಯಂ ಬಪ್ಪ ಬರವೇ ನೆಹಿ ಪೋಪುದು ಪೋಪುದೇ ಕರಂ ನೆಟ್ಟನೆ ಬಪ್ಪದೊಡವಟ್ಟುರಭಾವದು ನಾವನೋ ಸರಂ ನಿಟ್ಟುಸರಾಪಾಸಂತೆ ಸಿರಿಯಾಗತಿಯುಂ ಗತಿಯುಂ ಸ್ಥಿರತ್ವಮುಂ (ಬಾಧ. ೫-೨೩) ; ಇರುಳು ನಿಟ್ಟುಸಿದ ಹೆಬ್ಬಾವಿಗೆ ಹಗಲೆ ದಿವ್ವಂತಾದುದೆಮಗೆ (ಮೋ. ೩೯-೨೦). ೨. ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡು ; ನೇರವಾಗಿ ನೋಡು ; ಗಮನವಿಡು ; ದಿಟ್ಟಿಸು : "ನಿಟ್ಟುಸು—ನಿರ್ಭರಾರೋಕೇ" (ಕುಮಾ) ; ಅಂಜರಿಕಾಸ್ತ್ರಮನಮೋಘಾಸ್ತ್ರಧನಂ ಜಯನಾಕರ್ಷಾಂತಂಬರಂ ತೆಗೆದು . . . ಕಂಧರಸಂಧಿಯಂ ನಿಟ್ಟುಸಿ (ಪಂಪ. ೧೨-೨೧೨ ಪ) ; ತುರಗರತ್ನವಯವಮುಖದೊಳ್ ಮಿಡುಗುವ ಚೆಲ್ಲಂ ನಿಟ್ಟುಸಲಯದ ಬೆಟಗಾಗಿ ಸ್ವಪತಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂ (ಕುಮಾ. ೮-೪೪) ; ನೆಲಸನುಗುಟದ ಕುಡಿಯೊಳು ಬರೆದು ನಿಟ್ಟುಸುತ ಕನ್ನಡಿಗಳ (ಅಂಜ. ೬-೪೩) ; ಹೊನ್ನ ಪುತ್ರಿಯಂತೆ ನಿಂದಿದ್ ಕುವೆಯಂ ಬೆನ್ನಾಗಿ ಮೊಗವ ನಿಟ್ಟುಸಿದ (ಮೋ. ೨೫-೩೩) ; ನಿಟ್ಟುಸಿದರೆ ಮುತ್ತು ಮುಂದುಕಿಗಾದರು ಜುಮ್ಮುದಟ್ಟಿಸುತಿಡುದು ರೂಪವನ

(ಧರ. ೧-೫೧) ; ಈ ಪದ್ಯಕರ್ತೃವದಾವುದನಲ್ . . . ಮೇಲೆ ನಿಟ್ಟುಸಿ ಕಾಣದೆ ತವ ತಲೆಯ ಬಾಗಿ ನುಡಿಯುಡುಗುವಳಿಗಿದ್ದುಂ ಕವಿಯ (ಚಲ. ೧-೨೬) ; ನೆಹಿ ಗುಡೆಯಂದೆದ್ದ ಸಿಂಹಗರ್ಜನೆಗೆಳ್ಳಿ ಪರದೋಡಿ ಮದಗವೊಡಂ ನೆರೆದು ದೂರದಲಿ ನಿಟ್ಟುಸುವಂತೆ (ಕಂಪ. ೧೪-೯೬). ೩. ನಿರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡು ; ನಿರೀಕ್ಷಿಸು : ತಿಳಪಂ ನಿಟ್ಟುಸಿ ಕುರುಪತಿ . . . ಪೊಯ್ಲಲ್ (ಕದಾ. ೮-೨೩) ; ನಾಯೆಯ ನಿಲುಕಿ ನಿಟ್ಟುಸರಿಗಲ್ಲ ಕೂಗುತಿದೆ ಕತ್ತಲೆಯ ಕಾವಲಿನ ಕೋಳಿ (ಗವಿ. ೧೧೯-೧೩). ೪. ಅರಸು ; ಹುಡುಕು : ದಿಟ್ಟಿದಳು ವಸಂತಕಿಲೆಯ ನಿಟ್ಟುಸಿಯ ಕಾಣದೆ ವಿಳಲನಾದನು ವನಗೃಹನು (ಸಾಧ್ಯ. ೧೬-೩೩). ೫. (ಆಲಂ) ಪರಿಶೀಲಿಸು : ತುಭದಿನ ನಕ್ಷತ್ರ ಯೋಗಕರಣಂಗಳಂ ನಿಟ್ಟುಸಿ (ಪಂಪ. ೫-೨೪ ಪ) ; ಪುಟ್ಟಿದನಂ ಪೊಂದನಂ ನೆಟ್ಟನೆ ಲೋಕೈಕವರ್ತಿ ತಾನೆನಿ ಸಿದನಂ ನಿಟ್ಟುಸಿ ಮನದೊಳು ದುರಿತಪುರೈನನನಗಾಪ್ಪನೆಂದು ಭಾವಿಪುದು (ಸುಮ. ೧-೬೬) ; ನೆಟ್ಟನೆ ಕಾಣುವ ಕೂಟಂ ಮುಟ್ಟಿದು ನಾಯೆಯಂ ಧರಾತಳಾಗ್ರದೊಳನೆ ಮುಂ ಬಿಟ್ಟು ಬಣ್ಣಕೃಪವನುಂ ನಿಟ್ಟುಸುವೊಡೆ ಪಂದೆ ಕಪ್ಪನಾ ನಾಯೆಯಂ (ಧರ್ಮಾ. ೩-೨೩೨) ; ನಿಟ್ಟುಸಲು ರವಿ ಕಾಣುವ ಕವಿ ಕಂಡನೆಂಬ ನುಡಿ ಹುಸಿದುಲ್ಲ (ಹಳ. ೩-೪೦). ೬. ಕಂಡುಕೊಳ್ಳು ; ಗುರುತಿಸು : ನಿಟ್ಟುಸುವುದು ಮೋಕ್ಷ ಮಾರ್ಗಮಂ ಜಿನವೃತದೊಳ್ (ಸುಮ. ೩-೬೬) ; ಸಂಭವನೆಂಬ ವಿನೂ ತೋತ್ತಮನಂ ನಿಮಿತ್ತವಿದನಂ ಪೇಟೆಂಬುದುಂ ನೋಡಿ ಪಾರ್ಥಿವ ಕೇಳೇ ಭರತಕ್ರಮಂಡಪತಿ ತಾನಕ್ಕುಂ ವರಂ ನಿಕ್ಕುವಂ ಎಂಬುದುಮದನೆಂತು ನಿಟ್ಟುಸಲಕ್ಕುಮೆನೆ (ನೇಮಿ. ೬-೧೧೧). ೭. ದಯೆಯಿಂದ ನೋಡಿ ಕೊಳ್ಳು ; ಕರುಣೆ ತೋರು ; ಕರುಣಿಸು : ಶಶಿಯೇ ನಿಟ್ಟುಸು ಪುಷ್ಪಬಾಣದರಸೇ ಕೈಗಾಯ ತಂಗಾಯೋ ಪೊಸತನ್ನೇ ಕಮನೀಯ ಮಾಧವನೆ ಕೊರ್ಪಂದೋವು . . . ಎಂದು ಚಿಂತಿಸು ತುಂ ತಪ್ಪನಿತಾಕದಂಬವಲುತ್ತಿದ್ದತ್ತು ತಾಂ ಪೇದದಿಂ (ಉದ್ಭ. ೬-೩೩). **ನಿಟ್ಟುಯಿಸು :** ೫. ಒಟ್ಟಿದ ನಿರ್ವರಣದೊಳ್ ಕಟ್ಟಿದಿರಾಗಿರ್ದು ನಿಂದರಾರಾರವರಂ ನೆಟ್ಟನೆನಗುಪವೇಳ್ಳೆನೆ ನಿಟ್ಟುಯಿಸಿಯ ನುಡಿದನಸುರ ಕುಲಗುರು ಭರದಿಂ (ಗಂ. ೩-೫೬) ; ನಿಟ್ಟುಯಿಸೊಡೆ ಮೆಲ್ಲದಿಗಿವು ಬಿಟ್ಟುಮಂಜುರುಹಮೆನುತುಮಿಟುಕೆಯ್ವ ಪನಿ ಮುಟ್ಟಿಮಣಮೆಂಬ ತಿಲದಿಂ ಮೆಟ್ಟಿದ ಸುರಸತಿಯರಾದಿದರ್ ಸರಸಿಬದೊಳ್ (ಪಾರ್ಥ. ೧೪-೪೧). **ನಿಟ್ಟುಸು :** ೩. ವಸಂತನಿರ್ದವಂದ ಕೋಕಿಲಂಗಳಂತೆ ಪರಮಾನುರಾಗಂಬಡೆದು ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ನೆಟ್ಟನೆ ನುಡಿಪುದುಂ ನಿಟ್ಟುಸಿ [ಪಾಶಂ. ನಿಟ್ಟುಯಿಸಿ, ನಿಟ್ಟುಸಿ] ಕೇಳುತ್ತವಂದಾಳ್ಳು (ನಂಬ. ೪-೬೫). ೪. (?) : ತುಟ್ಟಿಯ ದಿನಮಂ ಪೂದಿದೊಟ್ಟಿಡೆಯಂದಿಂದು(ದ್ವಿ) ಗುಣಿಸಿ ಕೇಳು ಅಂತಮುಂ ನಿಟ್ಟುಸಿ ಮಾಸ ತ್ರಿಗುಣಿಸುಪೊಟ್ಟಿಡೆಯಂ ತೆಗೆಯೆ ವೀಸಮುತ್ತದು ಬರ್ಕಂ (ಪ್ರದಾ. ಉಪಮಾ ?).

[<ದಿಟ್ಟುಸು ?]

ನಿಟ್ಟು, 'ನೀಡು,' ನೋ.

ನಿಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಚೀಲ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಪೇರಿಸಿ ಇಟ್ಟಿರುವುದು ; ಅಡಕಿಲು : ಶಿವಪುತ್ರ ಜೋಳದ ಚೀಲಗಳ 'ನಿಟ್ಟು'ನ ಮೇಲೆ ಬೋರಲಾಗಿ ದಿವ್ಯ ಕೊಂಡಿದ್ದ (ಬರಹ. ೧೬) ೨. ನನ್ನ ಧನೇ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಚೀಲದ ನಿಟ್ಟು ಹಚ್ಚಾನ (ಪಂಪ. ೩೧) ; ಜೋಳದ ಚೀಲಗಳ ನಿಟ್ಟು ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಇರುವದಿಲ್ಲ (ಅಶೋ. ೨೩೬). ೩. ದಿಕ್ಕು ; ದೆಸೆ ; ಕಡೆ : ಅವ ನಿಟ್ಟಿನೊಳಂ ಐವತ್ತು ಕೋಟಿ ಯೋಜನಮಾಗಿರ್ಕುಂ (ಚಳ. ೨೯) ; ಬಾಮರಾಜೇಶ್ವರಸ್ವಾಮೀದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪಶ್ಚಿಮನಿಟ್ಟಿನ ಕೈಸಾರೆ

ರಿಂಗಸಾಲಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ಎಚ್. XIV, ಬಾಮರಾ. ೨೨೭-೪; 1853); ಭಾರತದ ಸಾಲ್ಪು ನಿಟ್ಟುನಿಂದಲೂ ಕೇಳಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು ಭಾರತದ ರಾಷ್ಟ್ರಗೀತೆ (ಆತ್ಮಾರ್ಥ. ೧೯೨); ನಮೂರಿನಿಂದ ಸಾಲ್ಪು ನಿಟ್ಟುನಲ್ಲಿ ದಾರಿಗಳು ಹೋಗಿವೆ ಇದರಿಂದ . . . ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ವಸ್ತುಗಳು ಬರುವುವು (ಕವಿತ. ೬-೧೩); ಈ ಹತ್ತು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೋರೆ ಬೇರೆ ನಿಟ್ಟಿಗೆ ತಿರುಗಿದೆಯೆನ್ನಬೇಕು (ತಜ್ಞ. ೮); ಈ ಎರಡೂ ಧರ್ಮಗಳ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದ ಮಹಾತ್ಮರು ಹುಟ್ಟುತ್ತ ಹೋಗುವರೆಂದೂ, ಮಾನವಕುಲಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಪರಮಸತ್ಯವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ನಿಟ್ಟುಗಳಿಂದ ನಿಲುಕಿಸಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಸಾರಿ ಹೇಳುವರೆಂದೂ ಭವಿಷ್ಯ ನುಡಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ (ಕವಿತ. ೫೯೬); ಪ್ಲಾಟಿಯದ ನಿಟ್ಟು 10 ಗಳ ಮತ್ತು ವುದು ನೆತ್ತರಿನ್ ದೋರಿಕರ ಕಯ್ಯಿಟ್ಟಿ (ಪಾರಸ. ೩೦-೬೦೩); ಹುಟ್ಟು ನಿಟ್ಟು ಗೊತ್ತಾಗಿರುವನಾಗಿದ್ದರೆ, ಅಂತಹವನನ್ನು ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೊಗಿಸಿ ಧ್ಯಾನಿಸಬಹುದು (ದೇವೀ. ೫೪); ಹೊಸತೇನು ಇಲ್ಲ ಇದರಲ್ಲಿ ಅಹುದು ಅಗಿಲ್ಲ ಗುಟ್ಟುರಟ್ಟು ತಮ್ಮರಿವೆ ಗುರುವು ತಂತನುಗೆ ಎಂಬೆ, ಪರಮಾತ್ಮ ಎಲ್ಲ ನಿಟ್ಟು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೫-೨). 15 ೩. ಗುರಿ; ಉದ್ದೇಶ: ಇದರಲ್ಲಿ ಅದುವ ಕಟ್ಟು ಇಲ್ಲ, ನಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲ (ಗೊರೂ. IX, ಮುನ್ನುಡಿ); ಗಿಡ ಗುಟ್ಟು ತವರು ತಿಟ್ಟು ಎನ್ನದಿದ ಕೊಂದು ನಿಟ್ಟು (ಗಣಿತ. ೩೯-೪). ೪. ಕಟ್ಟಳೆ; ನಿರ್ಬಂಧ: ಹೀಗೆ ನಿಯಮದ ನಿಟ್ಟು ಕಡಮೆಯಾಗಿ . . . ಈ ಸಮಾಸನಿಯಮದ ಕಡಿವಾಣ ಕಡಿಮೆ ಹೋಗಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವ ವಿಷಯ (ಸಂಶೋಧ. ೮೨). 'ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟು' ಪರಾ. ೫. ಒಂದೇ ಘಟಕವಾದುದು; 20 ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾದುದು: ಬಡಗಲ ನಿಟ್ಟು ಗಕ್ಕೆಳಗಿ ನೀಳ ಮಾರೂ ೫೦೯ ಕೆನೆಗಳೂ ಈ ಮೇರೆಗೆ ಅಳತೆಮಾಡಿ (ಪಾಮನಂ. ೮೮); ಕಥೇರಿಯ ಕಟ್ಟಡಕ್ಕೆ ಹೋದವು. ಅದು ಒಂದೇ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ನಿಟ್ಟು (ಚಂಗಾಳ್. ೩೧೬). ೬. ಗುತ್ತನಾಗಿರುವುದು; ಅಳತೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿರುವುದು (?) : ಹರಡೇಕಂಕಣ ಕಮಲಾದೇವೀ ಒಂಕೀ ಬಾಪೂರೀ ನಿಟ್ಟೀ ನೊಳಗೇ ಕುಪುಸಾವೂ (ಹುಟ್ಟು. ೧೫೩).

ನಿಟ್ಟಿನ ಸೂಡು, ನಿಟ್ಟುಸೂಡು = (?) : ಜೀವಸ್ಥಾನದ ದ್ವಾರ ಸಾಲಕರ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭದ್ರವಾಗಿಲ ಕೈಸಾಲಿಗೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಇರತಕ್ಕ ೯ ಅಂಕದ ನಿಟ್ಟಿನ ಸೂಡು ೩ಕ್ಕೆ ೨೬ ಅಂಕಗಳ ಕಲ್ಲುಮಂಟಪವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಮಹಾಪಂ. I, ೧೦೦); ತ್ರಿನಯನೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ದ್ವಾರಸಾಲಕರ ಮುಂಭಾಗ ಭದ್ರವಾಗಿಲ ಕೈಸಾಲಿಗೆ ಪೂರ್ವ ಅಂಕಣ ನಿಟ್ಟುಸೂಡು ೩ಕ್ಕೆ ೨೬ ಅಂಕಣ ಕಲ್ಲುಮಂಟಪವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ . . . 25 ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು (ಪಾಮನಂ. ೯೫). ನಿಟ್ಟು ಹಾಳು = ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದ ರಂತೆ ಸಾಲಾಗಿರಿಸು; ಪೇರಿಸಿಡು: ನುಣಸನ್ನು ಬೀಲಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಮಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿಟ್ಟು ಹಾಕಿದ್ದರು (ಪ್ರವಾ. II, ೧೯೬).

ನಿಟ್ಟುಡುಗೊಣ್ಣೆ(ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಉಡುಗೊರೆ, -ಬಹುಮಾನ: ನಿಟ್ಟುಡುಗೊಣ್ಣೆಯು ಸಾಹಿತ್ಯನಾಲಿನ ಕೂಡಿ ಕೊಟ್ಟು ಮುಂದವನ ಕಳುಹಿದ (ಭರಣ. ೩೬-೧೫). [ನಿಟ್ಟು(=ನಿಡಿದು) + ಉಡುಗೊಣ್ಣೆ]

ನಿಟ್ಟುಪವಾಸ (ನಾ). ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಉಪವಾಸ; ಕಟ್ಟು ನಿಟ್ಟಾಗಿ ಆಚರಿಸುವ ಉಪವಾಸ: ಗಂಗೋದಕ ಸಹ ನಾನು ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ, ನಿಟ್ಟುಪವಾಸ! ಈಗ ಹತ್ತು ವರುಷಗಳಿಂದ 30 ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಮಹಾ. ೧೪೪). [<ನಿಟ್ಟು + ಉಪವಾಸ]

ನಿಟ್ಟುಪಾಸ (ನಾ). ದೀರ್ಘಕಾಲದ ಉಪವಾಸ: ಅನಿತನಿಲ ಕೂಡಿ ಹುಟ್ಟಿದ ನಿಟ್ಟುಪಾಸದೊಳೆಳುದಿನದಿರಲು (ಬಸವ. ೨೬-೧೬). 45 'ಕಟ್ಟುಪಾಸ' ಪರಾ. [ನಿಟ್ಟು(=ನಿಡಿದು) + ಉಪಾಸ]

ನಿಟ್ಟುರೆ, ನಿಟ್ಟುರೆ, ನಿಷ್ಟುರೆ, ನಿಷ್ಟುರೆ, ನಿಷ್ಟುರೆ (ನಾ). ೧. ಕಠಿನತೆ; ಕಠೋರತೆ; ನಿಷ್ಟುರತೆ: "ಹೆಲ್ಲಣೆಯೆಂದುಂ ನಿಟ್ಟುರೆ ಮೆಂದುಂ ನಿಷ್ಟುರೆಂ" (ಕವಿತ. ೬೬-೪೯೯); "ಹೆಲ್ಲೆಡೆ ನಿಟ್ಟುರೆ ನಿಷ್ಟುರೆಂ" (ಕವಿತ. ೨೦೩); ಸುರಿವ ಮದಂ ಮಳೆ . . . ದಂಕಂ ನಿಟ್ಟು [ಸಾಕಾಂ. ಪು]ರದಿಂದೆಡಗುವ ಸಿಡಿಲಾಗಿರೆ ಕಾರ್ಗಾಲದವೊಲಿದು ವಲ್ಲಿಯೆ ಕರಿಗಳ್ (ಗಿರಿ. ೨-೬೬); ಪುಟ್ಟಿಸಿದನೇಕೆಯೊ ವಿಧಿ ನಿಟ್ಟುರದಿಂ 5 ರೋಷದೊಳ್ (ಪ್ರವೃ. ೧-೫೧); ನಿಷ್ಟುರೆ-ನಿಟ್ಟುರೆ; ನಿಷ್ಟು-ನಿಟ್ಟು, ಹಿಟ್ಟು. (ತಮದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ); ಉರವಣಿ ದಿಗದ ದಿಲ್ಲಂಬಗಳ ಸಿಡಿಮ ನಿಟ್ಟುರದೀಬಿಗಳನಾಂಕು ಲೌದಿಗಳನಕ್ಕೊಂ ತಿರುಪುತೆ ವೀರ ಶಿವದೊತರೈತಂದರಾಹಾಹ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟು ಹು ಕೊಡೆ (ವೀರಪ. ೨-೬-೩೦); ಕಟ್ಟಕದಿಂ ನಿಟ್ಟುರಮೊಂದಿ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಕೈಯಿಟ್ಟಂ ಕರಂ ಬಿಟ್ಟದಂ (ಚವಿ. ೨-೧೦೨). ೨. ಕಠೋರವಾದ ಮಾತು; ಕ್ರೂರನುಡಿ: ಕಟ್ಟುಬಿಡೊಳ್ ಬಿಟ್ಟುತೆನೆ ನಿಟ್ಟುರಮಂ ನುಡಿದು (ಚವಂ. ೬೬-೨೧). 3. ನಿರ್ದಯನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕಠಿಣಮನಸ್ಸು: ನಾಣಿಲ ನಿಟ್ಟುರೆಂ ಸಿಕ್ಕ ನಾಟವಿಟಂ . . . ನಿನಗೆ ಕೂರದರೊಳ್ ಬೆರಸಿರ್ಪಂ (ಲೀಲಾಪ. ೨-೧೨೩). 10 ನಿಟ್ಟುರೆ: (೪). ನಿಷ್ಟುರೆ: ೪. ನಿಂದೆ; ಅಪವಾದ: ಕಪ್ಪ ಪಡಲಾರೆ, ನಾ ಕಾನನದೊಳಿರಲಾರೆ; ನಿಷ್ಟುರವು ಇದ್ದ ಕಡೆ ನಿಲಲಾರೆನು (ಕವಿತ. ೫೧). ನಿಷ್ಟುರೆ: ೧. ಎದುರಾಳಿನ ಸ್ವಭಾವ ಪನ್ನಾಗಲಿ, ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಲಕ್ಷಿಸದೆ ನಿಷ್ಟುರವೆಂದು ಹಿಂತೆಗೆಯದೆ. ತನ್ನ ಆಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು (ಕಾಂಪೂ. ೨೩). ನಿಷ್ಟುರೆ: ೨. ಅಂದು ನಿಮ್ಮ ಸಮಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅವನನು ಅ ಬಗೆ ನಿಷ್ಟುರೆ ಗಳನು ನುಡಿದು . . . ಹೋದನಲ್ಲ (ವಚನ. ೨೬). ೪. ನನಗೂ ಈ ನಿಷ್ಟುರೆ, ಕಟ್ಟಿ ಹೆಸರು ತಪ್ಪುತ್ತಿತ್ತು (ಮಹಾ. ೧೫೩).

[<ಪ್ರಾ. ನಿಟ್ಟುರೆ/ನಂ. ನಿಷ್ಟುರೆ]

ನಿಟ್ಟುರೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಮಾತನಾಡು; ನಿಷ್ಟುರವಾಗಿ ನುಡಿ: ಮುನಿಯದಿರು ಮಗುಳಾಸರಿಂದ ನಿಟ್ಟುರೆಗೈದು ಮನವ ಕದಡೆನಿಸಿದರು . . . ಇನನೇಳ್ಳ ಸಮಯಕ್ಕೆತಂದುದೆ ಎಂಬು ಸವಿಯಂಕಂ ದಿನದದಿಂ ಕಳುಹಿದಳ್ (ವಂಶಾ. ೫-೨-೪೦).

[ನಿಟ್ಟುರೆ+ಗೈ(<ಕೆಯ್)]

ನಿಟ್ಟುರದನಿ(ನಾ). ಕಠೋರವಾದ ಧ್ವನಿ; ಕರ್ಕಶವಾದ ಶಬ್ದ: ಪಟ್ಟಿಗೆ ಪಟ್ಟಿ ಕೋ ಎನುತ ಮಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಕುಟ್ಟಿದ ಗದಯ ಗಾಯದಲಿ ಕುಟ್ಟಿದ ನಿಟ್ಟುರದನಿಗೆ ಪಾತಿಯಲಿ ಕಂಗೆಟ್ಟಿದು ಸುರ ನಿಶಾಚರರು (ಮೋಹ. ೧೨-೬೩). [ನಿಟ್ಟುರೆ+ದನಿ]

ನಿಟ್ಟುರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (?) : ಸಾಲ್ಪುತ್ಯಾ ವುದಪರಿಪ್ರಮಾಣ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ಳಿಯುಂ ದುರ್ಯೋಧನನಂ ಅಜಿಸಿ ಕಾಣದೆ ವಿಸ್ಮಯಂ ಬಟ್ಟವನ ದಿಟ್ಟ ದೀಡಂಗೆ ನಿಟ್ಟುರಿಗೊಂಡು . . . ಕುರುರಾಜದ್ವಾರೋ ಪಾಂಕಮನೆಯೊಂದಂಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೬-೨೪೪). 35

[೧೯ನದು 'ನಿಟ್ಟುವರಿಗೊಳ್' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಖಿತವಿರಬಹುದು]

ನಿಟ್ಟುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿಷ್ಟುರ ಮಾಡು; ನಿಂದಿಸು; ಆಕ್ಷೇಪಿಸು: ಯಾತರಿದೊಂದು ದಿನವಲ್ಲಾ ಪಲುಭಯರುಂ ಮಾತಿನಿಂ ನಿಟ್ಟುರಿಸಲದ ಮನದೊಳೆಡೆ ನಿಟ್ಟುರತಿಯಂ ಕಾಕಿಡಲ್ವೇಳ್ವಂ(ವಂಶಾ. ೨-೨೩-೩೨).

[ನಿಟ್ಟುರೆ+ಇಸು]

ನಿಟ್ಟುರುಹು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸುಡು, -ದಹಿಸು; ನಾಶ ಮಾಡು: ಫಲಪದ ನೆಲಕೊತ್ತಿ ಮಲ ಮೂರು ನಿಟ್ಟುರುಹಿ ಮೂಲಕ ನಿಷದ ನಿರ್ವಯಲ ಚಿದ್ವರೂಪ (ಸಿದ್ಧ. ೩೬-೬).

[<ನಿಡಿದು + ಉರುಹು(<ಉರುಪು)]

ನಿಟ್ಟು ವಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿರು : ಪೂಜದೊಳ್ ನಿಟ್ಟು ವಟ್ಟು
[ಸಾಕಾಂ. ನಿಟ್ಟು ಪಟ್ಟು] ಮನೆಯಮಂಡನಾಯೋಗದೊಳೊಡಂಬಟ್ಟು
ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು (ಅದಿಪ್ತ. ೪-೫೪ ಪ). [ನಿಟ್ಟು + ಪಡು]

ನಿಟ್ಟು ಪರಿ (ಕ್ರಿ). ದೂರಕ್ಕೆ ಓಡು, - ಧಾವಿಸು : ನಿಟ್ಟು ಪರಿಯಲು
ಕೂಡೆ ರಥ ಸಾಲಿಟ್ಟು ಹರಿದು ದಡದ ಸುಳಿವು ಮುಟ್ಟಿ ಮೂಡಲಿಸುತ್ತ
ಹೊಮ್ಮುರು ಹೊಕ್ಕು ಪರಬಲವ (ಕುಮಾರ. ೧-೫೧).
[ನಿಟ್ಟು + ಪರಿ]

ನಿಟ್ಟು ಪೊಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿ ಪೇರಿಸು, - ಅಡಕುಹಾಕು :
ಪಾದರಾಜನು . . . ಪರಿಸಿತು ಸುತ್ತಾ ರಸ್ತೆ ತುಂದಿದಂಥ ಗೋಣಿ
ಗಳನ್ನು ಕೋಟಿ ಕಟ್ಟಿದ ಹಾಗೆ ನಿಟ್ಟು ಪೊಟ್ಟು, ಅಪರ ಅಶ್ರಯ
ದೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕೊಂಡು, ಸಾಯಂಕಾಲದ ಪರಿಯಂತರ ಜಗಳಮಾಡು
ತ್ತಿದ್ದನು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೦). [ನಿಟ್ಟು + ಪೊಟ್ಟು]

ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್, ನಿಟ್ಟು ಸಿರು, ನಿಟ್ಟು ಸುರ್, ನಿಟ್ಟು ಸುರು (ನಾ).
(ದುಃಖ, ನಿರಾಸೆಗಳಿಂದ) ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಬಿಡುವ ಉಸಿರು ;
ನಿಡಿದಾದ ನಿಶ್ವಾಸ : ನಿಟ್ಟು ಸಿರಿ ಕೊಲ್ಲುಹಿಯುಮಳುಹು ದಿಟ್ಟಿಯ
ನೋಟಂ . . . ಪರ್ವತಗಳ ಕೊಲ್ಲುರಾಜ್ ಮಳನೊಳೆದಂದೆತ್ತವೇ
(ಶುಕ್ಲ. ೧-೫೩) ; ನಿಡಿದು ಉಸಿರ್, ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್ (ಶಬ್ದಾಣು. ೩೩೯
ಪ್ರಯೋಗ) ; ಪದಪದಗಳ ಕೊಡರಿ ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್ಗಳೆಳ್ಳುತ್ತ ಮನ್ಮಥನ ಸಾಣೆ
ದಿಡಲಗಿನಂತಲ್ಲದೆ ಮರೆದೊರಗಿದ ಸೊಕ್ಕು ಜವ್ವನೆಯರೋ (ವೆಂಕಟಾ.
೫-೪-೧೯) ; ತಡೆಯದಿಡ ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್ ಗುರುಗುರಿಸುತ್ತಿದುದು (ಕಾಲೀದ.
೧೭೨-೨೪೯). **ನಿಟ್ಟು ಸಿರು :** ಬಾಗಿಹುದು ಬಲುದಿಲ್ಲು ಕಿವಿವರೆಗಾಗಿ
ರಿತುಬಲ ನಿಮಿಷನಿಮಿಷಕೆ ನೀಗಿಹುದು ನಿಟ್ಟು ಸಿರನೆಲೆಭೂಪಾಲ (ಕುಮಾರ.
೯-೧೪) ; ತಡೆದುಬಾ ಬಳವಾಗಿ ಕೊಡುಗ್ಗಡದ ಧೂಮಾಕಲಿತಶಿಖಿಯನು
ಕಡುಹಿನಿಲಕುಮಾರಕನ ನಿಟ್ಟು ಸಿರಿನಾಟೋಜ (ತೊರಣ. ೬-೧೭-೧೯) ;
ಮಗುವು ನಿರಾಧಾರಾ ಹೆಸರು ವಸುಂಧರಾ ಇಟ್ಟು ರಯಾರು ನಿಟ್ಟು ಸಿರಿನ
ಲೆಕ್ಕಾ ? ಉಸುರಿನ ಲೆಕ್ಕಾ ? (ಸಾದರಿ. ೩೪-೬) ; ಅವಳು ನಿಟ್ಟು ಸಿರು
ವಿಟ್ಟು ಇಳಿದನಿಲ್ಲದೆ ಹೇಳಿದಳು (ವಾಣಿ. ೨೪೪). **ನಿಟ್ಟು ಸುರ್ :**
'ನಿಟ್ಟು ಸುರ್ವಡು' ಪರಾ. **ನಿಟ್ಟು ಸುರು :** ದಿವಾಟಕನು ಕಂಠವನು
ನಾಸಿಕೆಳೊಡುಮು ನಿಟ್ಟು ಸುರು ನಿಮಿಷಕೆ ಬೀಜಾದುದು ಕುರುರಾಯದಳ
ಕಲ್ಯಾಣಸಾನದಲಿ (ಕುಮಾರ. ೩-೬೪) ; ಭರ್ಜಿಸುವ ಸಿಂಹವೋ ಹೆರಗಳೆದ
ನಿಟ್ಟು ಸುರುನುಗನೊ ಮೇಣನಲು ಸೌಮಿತ್ರಿ ಹಲುಬೊರೆದ (ತೊರಣ.
೨-೩-೬) ; ರಾಯರು ನಿಟ್ಟು ಸುರುನ್ನು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಮೇಣನ
ಮೇಲೆ ದಿಡ್ಡ ಅಂದಿನ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ . . . ಹೇಳಿದರು
(ರಾಯ. ೪೩) ; ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಬಾರದ ಇಷ್ಟೊಂದು ಜನವೆಲ್ಲ ನಿಟ್ಟು ಸುರ
ನೀಡುಕ ಬರುವರು ತಾಯಿಕಂಡ ಸುಟ್ಟ ಹೊಟ್ಟೆಯ ತಣಿಸಲು
(ಸದ್ವಿ. ೪-೬೯). [ನಿರ್ (< ನಿಮಿ) + ಉಸಿರ್]

ನಿಟ್ಟು ಸಿರಿ (ನಾ). ನಿಡುಸುಯ್ಯುವವಳು : ಸಡುಗುತವಳು ದಳಾ ನಲ್ಲನಂ
ಗಾಳಿಯಂ ಬಡಗೊಂಡ ಬಳ್ಳಿ ಸಾಲಮನವು ಪಂತೆವೊಲ್ ಪೊಡರದದೊಸ
ಗಾಡು ನಿಟ್ಟು ಸಿರಿ ನೋಡಿದಳಾ (ಪಾಸಂ. ೪-೧೯).
[ನಿಟ್ಟು ಸಿರು (< ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್) + -ಇ]

ನಿಟ್ಟು ಸಿರು 'ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್' ನೋ.

ನಿಟ್ಟು ಸಿರುಗರೆ (ಕ್ರಿ). ನಿಟ್ಟು ಸಿರು ಬಿಡು ; ನಿಡುಸುಯ್ಯು : ಕಟ್ಟಿ
ಕಡೆಗೆ ಒಂದು ನಿಟ್ಟು ಸಿರುಗರೆದು, ಫಲಕಾಲ ಅವನು ಚೇತನಾದಿವಿನ
ವಾದ ಕಲ್ಲ ಬೊಂಬೆಯಂತೆ ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟನು (ಅಂಬ. ೨೦) ;
"ಅದಂತು ಫಯಂಕರವಾಗಿದೆ" ಎಂದವಳು ನಿಟ್ಟು ಸಿರುಗರೆದಳು (ಅನು.
೨೦೯). [ನಿಟ್ಟು ಸಿರು (< ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್) + ಕರೆ (< ಕಣ)]

ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್ವಡು, ನಿಟ್ಟು ಸುರ್ವಡು (ಕ್ರಿ). - ನಿಟ್ಟು ಸಿರುಗರೆ :
ಬಡಬಾನಲಂ ತನ್ನೊಳು ದಿನದಿನದೊಳವಗಡಿಸುತ್ತಿದಂ ಬಡಬ ಜಡತನಂ
ತನಗೆ ಬಂದುದಂ . . . ನೆನೆನೆನೆದು ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್ವಡು (ಸಾಕಾಂ. ಸುರ್ವಿಟ್ಟು
ಸುಯ್ಯಂತು ದಿ. ತೆರೆತರ್ಚುಗಿಯೊಳೊಡು (ಚಿದ್ರಾ. ೩-೨).
ನಿಟ್ಟು ಸುರ್ವಡು : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು
ನೋಡಿ. [ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್ + ವಡು]

ನಿಟ್ಟು ಸುರ್ 'ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್' ನೋ.

ನಿಟ್ಟು ಸುರು 'ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್' ನೋ.

ನಿಟ್ಟು ಸುರ್ವಡು 'ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್ವಡು' ನೋ.

ನಿಟ್ಟು ರ 'ನಿಟ್ಟು ರ' ನೋ.

ನಿಟ್ಟು ರಿ (ನಾ). ದಯೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ಕ್ರೂರಿ : (ಕ).
[ನಿಟ್ಟು ರ (< ನಿಟ್ಟು ರ) + -ಇ]

ನಿಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ನಿಯಮ ; ಕಟ್ಟಳೆ : "ನಿಟ್ಟಿಯೆಂದು ನಿಷ್ಠೆ"
(ಕಶಸಾ. ೩೯-೫೭೨) ; "ನಿಟ್ಟಿಯೆನೆ ನಿಷ್ಠೆಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿ. ೨೨೪) ;
ಜನಮಂ ಧರ್ಮಮುಮನುಪಾಣಿ ಸುಪೋಡೆ ಜಡುರಮನೆ ನಿಟ್ಟು ನಿಮ
ಗಟ್ಟಿ ಮನಸವಾಲ್ ಮುಜುಗಿ ಸೋಲುವಿರೆಗುವುಡೊಳೊ ಜನ
ಮುಮಂ ಧರ್ಮಮುಮಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೨-೭೪) ; ದೇವಿಯರನ್ನೆಗಂ ನೆಗಟ್ಟು
ನಿಟ್ಟುನಿಯಾಮದ ನಿಟ್ಟು ದೇವಪೂಜಾದಿ . . . ಭವದಾಯಕವಾದುದು
(ಮಲ್ಲಿ. ೪-೬೬) ; ಪಕ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಟಿಕ್ಕುಂ-ನಿಟ್ಟು-ನಿಟ್ಟು (ಕಮಲ. ೨೪೩
ಪ್ರಯೋಗ) ; ಹುಟ್ಟಿದಳು ಹರಪಾದಸೇವೆಯ ನಿಟ್ಟಿಯಲಿ (ಸಂಭವ. ೬-೪೯) ;
ನಡೆಸುವರೊಳವೆದಸ್ತು ತ್ಯಾಜ್ಯಾರಾಯಣನ ಶಾಸ್ತ್ರ ವನಕ್ಕಧಿಕನಿಟ್ಟಿಯಲಿ
(ಕಾಕಾ. ೩೯-೬). ೨. ಶ್ರದ್ಧೆ ; ಲಸಕ್ತಿ ; ಜನನಂ ನಿಟ್ಟಿಯನೋಲ
ಗಿತ್ತುದು (ಸಮಪ. ೪-೨೨೧) ; ನಾಲ್ಕುಂ ನಿಯಮವಿಧಾನದ ಬುಟಂಮು
ನಿಟ್ಟಿಯಂ ಬರಿಯುಸಿ(ಮಲ್ಲಿ. ೪-೪೬) ; ಪೆರಿಂದಪ್ಪ ಕಾರ್ಯಂ ನಿಟ್ಟಿಯು
ಲೆಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯಂ (ನೀತಿ. ೨೫-೧೦) ; ನಿಟ್ಟಿಯ . . .
ಕಟ್ಟಳೆಗಳೆಲ್ಲರಾ ಪೊದಮಟ್ಟರು (ಕುಮಾರ. ೪-೩೧) ; ರಥದೊಡ
ವನೆಯಂ ರಿತ್ತುಸಾರಥಿಯಂ . . . ಪತ್ತಿ ಸಿದವವಿಶ್ವಮೆನ್ನದೆ ನೋಟ್ಟು
ದಮ್ಮ ಕಾಳಗದನುವಂ ಎಂಬು ರಿಕ್ಕಿರ್ ನುಡಿದು ನಿಟ್ಟಿಯಂ ನಿಟ್ಟುಮಂ
(ದಶಕ. ೬-೫೩ ಪ). ೩. ಮಾಡಳೇಕಾದುದು ; ಕರ್ತವ್ಯ :
ದಿಮ್ಮನೆಯ ನುಡು ತುಸುಪೊಳ್ಳು, ಮುಂಬಟ್ಟಿಯಂ ತನಗೆ ನಿಟ್ಟಿಯಂ
ನಿಟ್ಟಿಯು ನರಲೋಕನಿಷ್ಠ ಕರ್ತವ್ಯಮಂ (ಪ್ರೀತಾ. ೪೩೪-೩೫೫).
೪. ದೀರ್ಘಕಾಲ ಇರುವಂಥದು ; ಶಾಶ್ವತವಾದುದು : ತ್ವಣ
ನಿಖರಾಧ್ಯಾಪಿತಾಂಭಃಕಣಸಂಚಳಮುಮರಜಾಪಚಳಕಂ ವಿ ದ್ಯುತ್
ಕ್ಷಣಕಂ ನಿಟ್ಟು (ಸಾಕಾಂ. ಟ್ಟಿಯ ತನುಭದ್ರಣ ಯೌವನರೂಪವಿಭವ
ಭೋಗಾಭೋಗಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೪-೬೫) ; ನೋಡಿಯೆನ ಜವ್ವನಂ ನೆರೆದ ರೂಪು
. . . ಇವು ನಿಟ್ಟಿಯೆಂಬ ದಂದುಗಮದೆಯರ್ಚಿ (ಪಾಂ. ೯-೩೬) ;
ನೆಟ್ಟನೆ ಬಂದಪನೆನ್ನಯ ನಿಟ್ಟು (ಸಾಕಾಂ. ಟ್ಟಿಯ ನಿಧಿ ಅಂಪ್ರಸೆಂದು
ರಾತ್ರೀವಧು ತಾಂ ಕಟ್ಟಿದ ಬಹುರತ್ನದ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟಿನಿಡುದಂಬರಂ
ಸುತಾರಾಗಣದಿಂ (ಗಂ. ೪-೯೨) ; ಜರೆ ರುಣೆ ಕಂಟಕಂ ತುಡುಕಲಣದ
ದಿವ್ಯರೇರಮಂ ನರಂ ಕರಗಿ ಕುಲೈತಂ ದಿವದಿನೆದೊಡೆ ಮರ್ತ್ಯರ
ಬಾಲ್ಕಿ ನಿಟ್ಟು (ಸಾಕಾಂ. ಟ್ಟಿಯ (ಅನಂ. ೩-೭೨) ; ಸಂಸಾರಿಗೆ
ನಿಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲದ ಸುಖಂ (ಶುಕ್ಲ. ೧೩-೨೩) ; ನಿನ್ನ ಜವ್ವನಂ ನಿಟ್ಟಿಯು
(ಪಾಂ. ೩೪. ೫-೧೦೩). ೫. ಶಾಶ್ವತವಾದ ಪದವಿ ; ಮೋಕ್ಷ ;
ಕೈವಲ್ಯ : ಒಟ್ಟಿದ ಕಿಚ್ಚು ಚಕ್ರಾತ್ಮತಮಧ್ಯದಿ ನೆಟ್ಟಂತೆ ಏಕಪಾದ
ದಲಿ ನೆಟ್ಟನೆ ನಂದುಗ್ರತವನಿಳಿದರು ನಿಟ್ಟಿಯು (ಸಾಕಾಂ. ಕಟ್ಟಿನ ವರವ
ಬೇಡುಕಲಿ (ಅಬ್ಬಲ. ೩-೪೫). ೬. (?) : ಕಟ್ಟಿಯೋ ಹರಸೇನೆ

ನಡೆವಾ ಬಟ್ಟೆಯೋ . . . ಕುಲಗಿಯ ವಂಶದ ಕಟ್ಟಿದೆಯ ಪಕ್ಷವನು
ದೋಲಿತು ಸೇತು ಖಳಕೇತು (ಕಾಂ. ೧೩-೨೭).

ನಿಟ್ಟಿಗೆ ವರಾ - ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡು ; ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಹೊಂದು :
ನಿಟ್ಟಿಗೆ ವಂದು ಕೋಮಲಗುಣಂ ಗೆಡೆಗೊಂದಿರೆ ಪೂವಿನಂತಿರಾಯ್ತು
ಪದಂ ಬೆಡಂಗಿನೆ ಬಣ್ಣ ಸರಂ ಪೂಸತಾಗಿ ನುಣ್ಣಾದಂಬಟ್ಟಿರೆ ಬಂದವೊಂದೆ
ಚತುರಾಳಿ ಕರಂ ಬಸದಾಗಿ ಬಾಸಿಗಂಗೆಟ್ಟು ವನಂತು ಕಟ್ಟುವುದು
ಕಟ್ಟುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೧-೩೨). [**<ಸಂ. ನಿಷ್ಠಾ**]

ನಿಟ್ಟು ಕಾಣ (ನಾ). ನಿಷ್ಠೆಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಜಾಳ ಜಾಳುವ ಜಾಮರದ
ಪೂಡವ ದಾಡೆಯ ಜೇಗಟೆಯ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಸಂದಣಿಸಿ ಹರಿದಾಡುವ
ನಿಟ್ಟು[ಟ್ಟು]ಕಾಣರ ಮುಖದೊಳಮುಚ್ಚಿ ಮಾಪೋಳವ ಲೋಹದಪೂಣದ
ಕಾಲ್ಮ ಕೊಗಿದಪರಿಮಿತ ರೂಪದಳೆದು (ಪದ್ಮಾ. ೩-೩೩ ಪ).

[ನಿಟ್ಟು + ಕಾಣ]

ನಿಟ್ಟುಗೊಳ್, ನಿಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರ). ೧. ಸ್ಥಿರಗೊಳ್ಳು ; ದೃಢ
ವಾಗು : 'ನಿಟ್ಟುಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಹೊಂದು ;
ಆಸಕ್ತನಾಗು : ಲೋಗರು ಮಾಡಿದ ಪಲತೆಜದಾಗಮಮಂ ಕೇಳ್ತು
ನಿಟ್ಟುಗೊಳ್ಳದವಂ ಕೇಳ್ವಾಗಳೆ ಸನ್ನತಿಯಕ್ಕುಂ (ಸಮಸ. ೩-೫೩).
ನಿಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು : ೩. (?) : ನಟ್ಟಿದನೆಯಲಿ ನೀನು ಮೈಫರಟ್ಟಿ
ಕೇಳ್ ನಿಷ್ಕರುಣದಿಂ ನೆಹಿ ದಿಟ್ಟು ಹೋಗಲು ನಿನ್ನ ಪದವಂತಿರ್ದು
ವಕಟೆನ್ನ ನಿಟ್ಟುಗೊಂಡಗಲಿಸಿತು ರಾಜಶ್ರೀಸ್ವ ನೀ ಮೈದೋಟಾ ಕರುಣಾ
ದೃಷ್ಟಿಯಲಿ ನೋಡು (ಜೀವಂ. ೫-೨೦). [ನಿಟ್ಟು + ಕೊಳ್ಳು]

ನಿಟ್ಟುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸು ; ಸ್ಥಾಪಿಸು : ಇಟ್ಟ
ಮಕುಟದ ಕಟ್ಟಿದ ಬಾಸಿದ ದಸಗಧಿಸ್ಥಾನಮಂ ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಭಾಳಪಟ್ಟ
ದೋಳ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಪಟ್ಟಮಂ ನಿಟ್ಟುಗೊಳಿಸಿದಂ ಬುಕ್ಕಿ (ಅನಂ. ೩-೫೨ ಪ). ೨. ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ಆಸಕ್ತಿ ಹೊಂದು
ವಂತೆ ಮಾಡು : ಪೈನುತೀಂದ್ರರಂತು ನಿಟ್ಟುಗೊಳಿಸಲ್ಪಂತುಂ ಪೆಣರ್
ಬಲ್ಲರೆ (ಸಮಸ. ೪-೪೫). [ನಿಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು + -ಇಸು]

ನಿಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು 'ನಿಟ್ಟುಗೊಳ್' ನೋ.

ನಿಟ್ಟಿದುರು (ನಾ). = ನಿಟ್ಟಿದಿರು : ಜೀವನನ್ನು ನಮ್ಮ ಭಾವದ ನಿಟ್ಟಿದುರಿ
ಸಲ್ಲಿ ಬೊಂಬೆ ಮಾಡಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದೊಂದು ಕಾರ್ಯ (ವಿಜಯಂ. ೫೭).

[ನಿಟ್ಟು (<ನಿಡಿದು) + ಎದುರು (<ಎದಿರು)]

ನಿಟ್ಟಿ ಪಡು 'ನಿಟ್ಟಿಪಡು' ನೋ.

ನಿಟ್ಟಿಯೆ 'ನಿಟ್ಟಿಯೆ' ನೋ.

ನಿಟ್ಟಿಯೆತನ 'ನಿಟ್ಟಿಯೆತನ' ನೋ.

ನಿಟ್ಟಿದ್ (ನಾ). ವಿಶಾಲವಾದ ವಕ್ಷಸ್ಥಳ : ನಿಟ್ಟಿಜಿ, ನಿಟ್ಟಿದ್,
ನಿಟ್ಟಿಕ್ (ಭಾಷಾಭಾ. ೧೩೭ ಉದಾ). [ನಿಟ್ಟು (<ನಿಡಿದು) + ಎದ್]

ನಿಟ್ಟಿಲು 'ನಿಟ್ಟಿಲ್ಲು' ನೋ.

ನಿಟ್ಟಿಲುವು 'ನಿಟ್ಟಿಲ್ಲು' ನೋ.

ನಿಟ್ಟಿಲೆಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನಿಟ್ಟಿಲೆಹೊನ್ನೆ,
ನಿಟ್ಟಿಲೆಹೊನ್ನೆ . . . ಕೈಲವನಟ್ಟು ನಿರೂಪಣೆಯೊ ಅಜೀರ್ಣ
ಮುಂತಾದ ಸಕಲಜೀವಿಗಳುಂ ನಾಕಮಹುಡು (ಸತ್ಯ. ೧೨೯).

[ನಿಟ್ಟು (<ನಿಡಿದು) + ಎಲೆಹೊನ್ನೆ]

ನಿಟ್ಟಿಲ್ಲು, ನಿಟ್ಟಿಲು, ನಿಟ್ಟಿಲುವು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಮೂಳೆ ;
ಬೆನ್ನುಮೂಳೆ : ಮುಟಾದ × × ನಿಟ್ಟಿಲ್ಲು (ಎಕ. IV, ಹಗ್ಗ. ೧೧೬-೧೫; ಸು. ೨೨೦); ಪಗಿಪರ ನಿಟ್ಟಿಲ್ಲಂ ಮುಟಾಪೊಡೆನೆಗೆ ಪಟ್ಟಿಂಗಟ್ಟು
(ಪಂಪ. ೧೦-೧೭) ; ಕಿಲ್ಲೊಡೆ ಮೇಗಾಲ್ ಪರಲುಂಗಟಂ ಬರಿ
ನೋಲ್ ನಿಟ್ಟಿಲ್ಲು ಗೋನಾಳ ಬೆನ್ (ಶಾಂತಿ. ೪-೧೭) ; ಭೂಕಾಜನ

ಹೃತ್ಪಿಲ್ಲಂ ನಿಟ್ಟಿಲ್ಲುಳ್ಳ ದಿರುದ ಪೊಕ್ಕಿಗೊಂ (ಎಕ. VII, ೩೪೦.
೩೦-೧೫ ; 1031) ; ನಿಟ್ಟಿಲ್ಲುಗಲ್ ಕೋಟುವಿನಂ ಕಾಯ್ದು ಕೈಬಾಂದಿ
ಕುಳಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೫) ; ನಿಟ್ಟಿಲು ನಿಟ್ಟಿಲೆನೆ ನಿಟ್ಟಿಲ್ಲು [ಮಟ್ಟುಳ್ಳ]
ಮುಟಾಪೊಡೆ (ಕುಮಾರ. ೮-೪೮). ನಿಟ್ಟಿಲು : ದುಪ್ಪಚತುಷ್ಟಯರಲಿ
ಹೊಟಿ ನಿಟ್ಟಿಲು ಗೋನಾಳಿಯಂ ಮುಟಾದು (ಎಕ. VIII, ಸೂರ. ೨೩೮-೩೩ ; ಸು. 1245) ; ಕರುಳುಗಿಯೆ ತಲೆ ಸಿದಿಯೆ ನಿಟ್ಟಿಲು
ಮುಟಾಯೆ ಮೂಳೆಗಳುದಿರೆ (ಕುವಾ. ೪-೨೮) ; ಕೊಂಡಂ ಗಡೆಯ
ನಿಕುಂಭನಿಕುಲನ ಮನ್ನೆಯೆ ಮನಮಚ್ಚುಗಾಜನ ಬೆನ್ನನಪ್ಪಳಿಸಿದನು
ನಿಟ್ಟಿಲು ಭಿನ್ನವಾಗದೆ ಮಾಣದಿರದೆಂದಪುರ್ಗಣ ಸುಡಿಯೆ (ಕೋರಂ. ೩-೩೯-೪) ; ನಿಟ್ಟಿಲುಗಳನು ನಿಟ್ಟಿಲುಲೆಂಬಂತೆ ಕಿತ್ತು ಮತ್ತೆ ಕವನು
ತಿರುಕಲ್ಲನಾದಿ ಬೊದ್ದಿಡಿದ (ಮೋಹ. ೧೨-೩೭) ; ನಿಟ್ಟಿಲು ಮುರಿ
ಮುರಿದೊಟ್ಟಿದರೂ (ದೀಪ. ೧-೨೪). ನಿಟ್ಟಿಲುವು : ಸ್ವಸ್ಥ
ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿದು ನಿಟ್ಟಿಲುವ ಮುಟಾದು . . . ಅಮೃತವ
ನುಂದಿಹೆನೆಂಬವರ ಕೇಡಿಂಗೆ ಕಡೆಯಿಲ್ಲ (ಅವಂ. ೯೯೯-೨೨೦) ; ನಿಟ್ಟು
ನಿಟ್ಟಿಲುವ ಮುಟಾವೆನೆಂದರವಣಿ ಜಜೆಯುತ್ತ . . . ಸುತನ
ಹಿಂಗಾಲ್ಪಿದು ಸೇಡು ಬಿಸುಟಂ (ಪಟ. ೧೨-೩೭) ; ಮುರಹರನ
ನಿಟ್ಟಿಲುನೆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಉರಗರಾಜನೆ ನೇಣು ಸರಕೇಸರಿಯು
ನುಮೇ ಕೊಂಕಿ . . . ಪಿರಿಯ ಗಾಳವನಿಕ್ಕುವಾ ಬಲೆಗಾಜನುಂ ತಾನೆ
(ಬಸವ. ೨೧-೨೮) ; ಕೌರವ ನಾಯಿಗಳ ನಿಟ್ಟಿಲುವ ಮುಟಾದು ನವಾಯಿ
ಯಲಿ ಭಟ್ಟಿಸದೆ ಕೊದ್ದಿದ ತನ್ನ ತೋಳುಗಳ ವಾಯುಸಮಿಲಿ ಸುಡು
ವನು . . . ಎಂದೊಡನೊಡನೆ ಮಿಡುಕಿದನು ಕರಿಭೀಮ (ಕುವಾ. ೧೪-೯೧) ; ಕಟವಾಯ್ ಕೈಯನಿಟ್ಟಿರದೆಲ್ ಸೀಳಾಗಿ ನಿಟ್ಟಿನೆಲ
ನಿಟ್ಟಿನೆಲ್ ನಿಟ್ಟಿಲುವನುಡೆ ಮುಟಾದು (ಜಟ. ೨೧-೬).

[ನಿಟ್ಟು (<ನಿಡಿದು) + ಎಲ್ಲು]

ನಿಟ್ಟಿವಡಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸು. ೨. ಶ್ರದ್ಧೆಗೆ
ಒಳಪಡಿಸು : ಮತ್ತೆ ಮೊಳಗಾಟುಂ ತಪದೊಳಗಂ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ
ವಿನಯ ವೈಯಾಪ್ಯತ್ಯ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಧ್ಯಾನ ಕಾಯೋತ್ಸರ್ಗಗಳಂ
ನಿಟ್ಟಿವಡಿಸಿ (ಶಾಂತಿ. ೯-೧೦೮ ಪ) ; ಎರಡುಂ ತೆಜದಧರ್ಮಮಂ ಮನ
ದೊಳ್ ತಾಳ್ಪಿ ಪಾಯ್ ಪತ್ತಿದಂಕಮನೊತ್ತಿ ಪಿಡಿದು ಗೆಲ್ಲ ಗಾಯ
ಮುಟಾವಂಕದಂತೆ ಬೋಧಿಯಂ ನಿಟ್ಟಿವಡಿಸಿ (ಬಂಪ. ೧೦-೩೧ ಪ).

[ನಿಟ್ಟಿವಡು + -ಇಟ್ಟು]

ನಿಟ್ಟಿವಡು, ನಿಟ್ಟಿಪಡು (ಕ್ರ). ೧. ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಹೊಂದು ;
ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತಾಳು : ನಿನ್ನ ಕುಳನಾಮಜಪಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ನಿಟ್ಟಿವಟ್ಟಿ
ಸಕಲಯಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿದಪ್ಪ ನಿಜದೇಹವಿದಾಹಮುಕ್ತಿಯಂ (ಜಂಪ. ೪-೪೩) ; ಅಯ್ಯಂ ಸಮತೆಯೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಅಜುಂ ಕ್ರಿಯೆಗೊಳ್
ನಿಟ್ಟಿವಟ್ಟು (ಅನಂ. ೧೨-೩೩). ನಿಟ್ಟಿಪಡು : ೨. ಶ್ರದ್ಧೆಯ
ನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡು :
ಕರೆದೊಡೆ ಜೂದಿಂಗೆಂ ಭರಭರ[ಕಾಪಿಟ]ಕ್ಕೆ ಭೂಭುಜಂಗಾಗದು
ಮಯ್ಯರಿದಿರಲೆಂಬ ಪುರಾತನಗುರುವಚನಂ ತನಗೆ ನಿಟ್ಟಿಪಟ್ಟಿದೊಂದಂ
(ಪಂಪ. ೩-೭೧). [ನಿಟ್ಟು + ಪಡು]

ನಿಟ್ಟಿಸರಿಡು (ಕ್ರ). ಹೆಚ್ಚುಹೊತ್ತು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುದಿಯಲು ಒಲೆಯ
ಮೇಲೆ ನೀರಡು : ನೆಟ್ಟಿನೆ ಪುಷ್ಪವಾಸನೆಯ ಕಪ್ಪುರಾಯಿ ತಂಡುಲಂ
ಗಳಂ ನಿಟ್ಟಿಸರಿಟ್ಟು ಬಾಗಿ ಮೃದುವಾದ . . . ಅನ್ನಮಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಿ
ಸನ್ನಮಂ ಮುಟ್ಟುವನಲ್ಲಂ . . . ಸುಕುಮಾರವಲ್ಲಭಂ (ಸುಕುಮಾ.
೧೦-೧೦೮). [**<ನಿಡಿದು + ಎಸರಿಡು**]

ನಿಟ್ಟಿಸರ್ 'ನಿಟ್ಟಿಸು' ನೋ.

ನಿಟ್ಟ ಸಳು 'ನಿಟ್ಟಸಳು' ನೋ.

ನಿಟ್ಟ ಸಳುಗಣ್ 'ನಿಟ್ಟಸಳುಣ್' ನೋ.

ನಿಟ್ಟ ಸಳುಣ್, ನಿಟ್ಟಸಳುಗಣ್, ನಿಟ್ಟಸಳುಣ್ಣ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ರೇಳು ಅಥವಾ ಪಕ್ಕಳೆಯನ್ನು ಹೋಲುವ ನೀಳವಾದ ಕಣ್ಣು : ನಿಟ್ಟಸಳುಣ್ಣ ನಿಜಗುರುಕುಲಿಯ . . . ಎನೆಯಲುಗಡೆ ನೀಡುಂ ನಿಟ್ಟಪ ನೀಜನ ಬಗೆ (ಜಯಶಾ. ೪-೧೦). ನಿಟ್ಟ ಸಳುಗಣ್ : ಎಳನೆಯ ಸಿರಿಮೂಗದ ಬೆಲುವಿನ ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ನಿಟ್ಟಸಳುಗಂಗಳ (ಕುಪ್ಯಾಧೀ. ೩-೭೬) ; ನಿಟ್ಟಸಳುಗಂಗಳ . . . ಪಡೆದ ನಿಜರೂಪನಂ ಕಂಡನವನೀಪಾಲನು (ಚ್ಯವಿಧಾ. ೩-೪೮). ನಿಟ್ಟ ಸಳುಣ್ಣ : ಬಾಲೆಯ ಕೊರಲು ಹೊನ್ನೊರಲು . . . ನಿಟ್ಟ ಸಳುಣ್ಣ ಲೆಯ ಮನೆಗೊಪ್ಪಿದುತ್ತು (ಮೋಹಕ. ೩-೫೦) ; ಅಂದವದೆದಿರ್ದ ಸಾಸಿಕದ ನಿಟ್ಟಸಳುಣ್ಣ ಕಾಂತಿಗಳ ತುಲುಗಿನೆಗಳ . . . ಮದನನಂ ಕಾಣದೆಂತರ್ಪನೋ (ಜಯಪ. ೩೫-೩೬).

[ನಿಟ್ಟಸಳು (<ನಿಟ್ಟಸಳು) + ಕಣ್]

ನಿಟ್ಟ ಸಳುಣ್ಣ 'ನಿಟ್ಟಸಳುಣ್' ನೋ.

ನಿಟ್ಟ ಸಳುಣ್, ನಿಟ್ಟಸಳು, ನಿಟ್ಟಸಳು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ದಳ; ನೀಳವಾದ ಎಸಳು, —ರೇಳು, —ಪಕ್ಕಳೆ : ನೀಳ್ ಕಡ್ಡಲಗೊಳೊ ಕೊತ್ತಲುಪ್ಪಳದ ನಿಟ್ಟಸಳುಂ (ಲೀಲಾಸ. ೯-೧೩೧) ; ನೀರೇಜದ ನಿಟ್ಟಸಳು ದಸೆಗಳೆಂದೆಸೆಯ ನಿರಚಿದ ಲತಾಮಂಟಪಮಂ ಕಂಡು (ಕುಸುಮಾ. ೫-೯೭೨) ; ಪೂತೆನೆ ಜಾದಿಯಲಮಂಡನುಜಿಯುಂಡು ತಡೆದು ಕೇತ ಕಿಯ ನಿಟ್ಟಸಳು ಬಂಬಲು ಕೊಳ್ಳುಡೆದು (ಉದ್ಯತಿ. ೧೦-೧೨೨) ; ಮಿನು ಗುವ ನಿಟ್ಟಸಳುಣ್ ನೀರ್ವನಿಗಳನೊಳೊಂಡು ಕೋರ್ಪ ಕೆಂಡಾ ವರೆಯಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭೪) ; ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ . . . ನಿಟ್ಟಯ್ಯೆ, ನಿಟ್ಟಸಳು (ಕಮದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ). ನಿಟ್ಟ ಸಳು : 'ನಿಟ್ಟಸಳುಣ್' ಪರಾ. ನಿಟ್ಟ ಸಳು : 'ನಿಟ್ಟಸಳುಗಣ್' ಪರಾ.

[ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಎಸಳು]

ನಿಟ್ಟ ಸಳು ವಳಿಗೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಓಲೆಯ ಗರಿಗಳ ಕಟ್ಟು : ಓಡುವುದಲರಾದ ಕೆಡೆಗೆಯ ಕುತ್ತೆ ಸಳುಣ್ಣೆಲೆಯನೆತ್ತಿ ನಿಟ್ಟ ಸಳು ವಳಿಗೆ ಯಾಗೆ ಭೃಂಗನಿಟರಾಜಿ ಮನೋಜನವೀರವೃತ್ತಿಯಂ (ಅನಂಥ. ೧-೯೧).

[ನಿಟ್ಟ ಸಳು + ಕವಳಿಗೆ]

ನಿಟ್ಟ ಲಿರು (ಕ್ರಿ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ವೇರಿಸು ; ನಿಟ್ಟು ದಾಕು : ಆ ಎರಡು ನಿಟ್ಟಲಿರುದ ಚಲಗಳ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿ (ಗಂಗಾಗೌ. ೮೨).

[ನಿಟ್ಟು + ಲಿರು (<ವಿಜುಸು)]

ನಿಟ್ಟುಡೆ 'ನಿಟ್ಟಯ್ಯೆ' ನೋ.

ನಿಟ್ಟುಸು 'ನಿಟ್ಟುಸು' ನೋ.

ನಿಟ್ಟುಡಲ್, ನಿಟ್ಟುಡಲು (ನಾ). ೧. ನೀಳವಾದ ಒಡಲು, — ಶರೀರ ; ದೀರ್ಘದೇಹ : ನೀರ ಜನಕುಮಾರನಂ ದೂರದೊಳೆ ಭೋಂಕನೆ ಕಂಡು . . . ಪೊಣ್ಣು ಪೊಕ್ಕಿಯಾರಭಸಮಾಜಂ ಭೀತಿಯಂ ಮಾಡೆ ನಿಟ್ಟುಡಲಂ ನೆಟ್ಟನೆ ನಾಗರಾಜನಿಳಿಯದೆಬ್ಬಂದನುಂ ತಾಳ್ವಿದಂ (ವರ್ಧಾ. ೧೪-೭೪) ; ಏವೂರ ನಿಗಳೊಂದು ಬಣ್ಣಗುಡುರೆ ! . . . ನಿಮಿರ್ ಕೊಡಂಕೆ, ಚಗ್ಗೊಯ್ಯಕ್ಕೆ, ಗುಣ್ಣುಗಾಲ್, ನಿಟ್ಟುಡಲ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪-೨೬). ನಿಟ್ಟುಡಲು : ೧. ಸರಿಸದಲಿ ನಿಂದರೆ ನಾಡುವೆನು ನಿಟ್ಟುಡಲ ರಕುತದಲಿಳಿ ದಿಗುತಟೆವ (ಕುಪ್ಯಾಧೀ. ೧೩-೨೦) ; ದಿಟ್ಟ ಮಂದೆಯ ಕೆಂಚುಗೂಡಲ ನಿಟ್ಟುಡಲ . . . ಕಡುಮರುಳು ವೇಷವ ಕೊಟ್ಟು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೨-೩೩). ೨. ದೊಡ್ಡ ಶರೀರ : ಕಟ್ಟ ಸಂಸ್ಕತಿಯಂ ಬಿಟ್ಟುಡಲ ದಂತಿ ಕೊಟ್ಟುಟ್ಟುಸಲಾಗಮರಿದನಿತ್ತುವಂ (ಸಾಸಂಹ. ೧-೪೧).

[ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಒಡಲ್]

ನಿಟ್ಟುಡಲ (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು ; ಎತ್ತರದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ತಪದಿಂದಂ ಬಡಪಟ್ಟಿ ನಿಟ್ಟುಡಲನಂ ಸರ್ವಗ್ರನಂ ತಪ್ಪುರೋರು ಪದಪ್ರಾಪ್ತನನಿಬ್ಬು ಪಾಯ್ ಪಸು ಕೂಗೋಡಿಂದ ಕೋಡತ್ತಿ . . . ತುಡಾದಿತ್ತು (ವರ್ಧಾ. ೩-೭). [ನಿಟ್ಟುಡಲ್ + ಅ]

ನಿಟ್ಟುಡಲು 'ನಿಟ್ಟುಡಲ್' ನೋ.

ನಿಟ್ಟುರಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಮಾಡು ; ಇಲ್ಲವಾಗಿಸು ; ಧ್ವಂಸಮಾಡು : ಗುರುಲಿಂಗ ಜಂಗಮದ ಕಾಲ ಕಟ್ಟುವೆ ವ್ರತಭ್ರಷ್ಟರ ನಿಟ್ಟುರಸುವೆ (ಸರ್ವಜ. ೧೮೬-೪೬೦) ; ಆ ರವಿಯ ತೇಜವಂ ಕೊರಗಿಸನೆ ಮೇಘನಾ ಮೇಘಮಂ ವಾಯು ನಿಟ್ಟುರಸನೆ (ಲಾಚಂ. ೩೯-೮೦) ; ಧರಧುರದ ದುರ್ವ್ಯಸನಿಗಳ ನಿಟ್ಟುರಸಿ ತೆಗೆ ನಿನ್ನ ವರನೆನುತುಬ್ಬರದ ಮಾಣಿಸಿ ಹೂಣಿಗರ ಹೊಯ್ದದನು ಕಲಿ ಭೀಷ್ಮ (ಕುಪ್ಯಾಸ. ೧೦-೨೬) ; ಗಜರಾಜಿಯಂ ದಿಂಡುರುಳ್ಳಿಸಿ ತೇರ್ಗಲಂ ಭಕ್ತಚಮರಾಳಿಗಳ್ಳಿರಸಿ ನಿಟ್ಟುರಸಿ . . . ಸಮಾಡುಡು ಸುಭಟರಂ ಮತ್ಸರಗಜವೇನೆಂಬೆನು (ಜಯಪ. ೨೪-೨೪) ; ತುದಿವಾಲದಲಿ ಫಣಿಗಡ್ಡ ನಿಟ್ಟುರಸುತ ಲಲಾಟಿಗಳಿಗೊರಸುವನು ಗೋಮಯವ (ಉತ್ತರ. ೩೨-೩೬) ; ಚಾಪಾಯುಧನು . . . ಕಂಫಟ ತುರಂಗಮಂ ಬರಿಗೈವುತ ನಿಟ್ಟುರಸಿ ತೇರ್ಗಲಂ ಪ್ರದಿಮಾಡಿ . . . ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ನಿಲ್ಲುನಿಲ್ಲೆಂದೆನುತ ದಿಲ್ಲುಡುಕು ಸಾಕೋಡಬೇಡೆಂದನು (ತುರಂಗ. ೪೯-೧೦). [<ನಿಡಿಮ್ + ಒರಸು]

ನಿಟ್ಟುಲಿಟೆ (ನಾ). (ದಾವುಗಾಲಿನ) ರಭಸವಾದ ಓಟ ; ಅತ ವೇಗದ ಓಟ : ಎಡನಂ ಬಲನಂ ದಿಟ್ಟಿಸುತೆ ನಿಂದು ನಿಲ್ಲದೆ ನಿಟ್ಟುಲಿಟೆ ದೊಳೊಡಿತೆನೆವ ಮಸಕದ ಶಶಕಂ (ಗಿಂಕ. ೧-೮೬) ; ಬದುಕಿದನೆಂದು ನಿಟ್ಟುಲಿಟೆಲಿ ಹಾಯ್ದನು ದಿಟ್ಟ ಮಂಡೆಯಲಿ (ಕುಪ್ಯಾಧೀ. ೬-೧೨) ; ಸಪ್ತಮದಾವಸ್ಥೆಯಂ ಮುಂದುಗಾಣವೆ ಬಲ್ಲಂಬಮಂ ಮುಡುಡು ನಿಗಳಮಂ ಪಟುಡು ನಿಟ್ಟುಲಿಟೆದಿ ದೀದಿವರದು (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ) ; ಹಸು ಬಿಟ್ಟು ಬೆದರ . . . ಗುರುಗಳನ್ನು ಮುಳ್ಳಿನಲ್ಲಿಯೊ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿಯೊ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ನಿಟ್ಟುಲಿಟೆವಾಗಿ ಓಡಿ ಹೋಗಿ ಬಳಲಿ ಒಂದು ಕಡೆ ನಿಂತುಕೊಂಡಿತು (ಸಗ. ೨೫) ; ನೆಟ್ಟುನೆ ಕಲ್ಲು ನಿಟ್ಟುಲಿಟೆ ಓಡಿತೆ ? (ಗಾದೆ). [ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಓಟ]

ನಿಡವು (ನಾ). (?) : ಶ್ರವಣ ಭಸ್ಮಯ್ಯಂ ಕತಭಸಂ ನೆಗಟ್ಟುಕ್ಕಿನಿ (ಪುನರ್ನಾಮ್)ವೈದು ಮಧ್ಯಮಂ ಭರಣೆ ಕೃತ್ತಿಗೆ ಚಿತ್ತಿ ವಿಶಾಖೆ ಮೂಟು ನಿವರಣಮಪ್ಪ ಪೂರ್ವವರಸಾದ್ರಮಹಾವನನಾರ್ಕ್ಮಮಂ ಬತ್ತು ನಿಡವಿಂ ಕನಿಷ್ಠ ಮಿನ ದಿತ್ತಿತ್ತುದು (ಐಬ್ಬಸು. ೯-೨೬). [?]

ನಿಡಿ, 'ನಿಟ್ಟ' ನೋ.

ನಿಡಿ, (ನಾ). ಕಟುವಾದ ವಾಸನೆ ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ವಾಸನೆ ; ಘಾಟು : (೪). [←ತಮಿ. ಸಟ]

ನಿಡಿ, (ನಾ). ೧. ಅನ್ನವನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ ಬಸಿದ ನೀರಾದ ಗಂಜಿ ; ಅನ್ನದ ನೀರುನೀರಾದ ಗಂಜಿ : ಓಗರದ ಮೇಲಣ ನಿಡಿ = ಮಾಸರೆ, ಅಜಾಮು, ನೀಸ್ತಾನೆ, ಓಗರದ ಗಂಜಿ ಎಂದೂ ಎಂಬರು (ನಾಚರಾ. ೪) ; ಓಟ್ಟು-ಕೂಟ ಮೇಲಣ ನಿಡಿ (ನಾಚರಾ. ೪). ೨. ಮದ್ಯ ಅಥವಾ ಹೆಂಡದ ಮೇಲಿನ ತಿಳಿ : ಕಾರೋತ್ತರ, ಸುರಾಮಂಡ-ಮದ್ಯದ ಮೇಲಣ ನಿಡಿ (ನಾಚರಾ. ೪) ; ಸುರಮಂಡೇನ-ಕೀಳುಜಾತಿಯಾದರೆ ಹೆಂಡದ ಮೇಲಣ ನಿಡಿಯಿಂದ . . . ಪಾಯಯೇತ್ = ಕುಡಿಸಬೇಕು (ಬಾಹಟೀ. ೨-೧-೮೬ ವ). ೩. ಮೊಸರ ಮೇಲಿನ ಒಡಕು ಒಡಕಾದ ನೀರಿನಂತಹ ಭಾಗ, —ತಿಳಿ : ಮುಸ್ತು-ಮೊಸರ ಮೇಲಣ ನಿಡಿ (ನಾಚರಾ. ೪) ; ಮಂತ = ಕಡೆಗೋಲು, ಮೊಸರ ಮೇಲಣ ನಿಡಿ (ಕಮದ. ೨೫೫ ಅಡಿಬ). ೪. ತಂಪು ; ತಣ್ಣಗಾದುದು : ಗಡಿಯಾಗಲಬುಧ

ನೀರಸವೆತ್ತು ಚಂದ್ರ ಕೆಂಗಿಡಿಯಾಗಲಿಗ್ಗೆ ಮೆಯ್ಯುತು ನಿಡಿಯಾದರಾಗ
ಬೇಕಲ್ಲದೆ ನೀ ಬೇಳ್ವ ನುಡಿಯೊಳು ಪುನಿಯಲ್ಲ ತಾಯಿ (ಮೋಹತ.
೨೫-೨೯).

ನಿಡಿ (ನಾ). (?) : ಗಡಿ ನಿಡಿ ಹುಟ್ಟು ಕಟ್ಟಳೆಯ ವಿವರ . . .
ಮೂಡಕೇರಿ ಪಡುವಕೇರಿಯ ಗಡಿ ನಿಡಿಯನು ತಿದ್ದಿ ಮುಗಿದು ಬರಿಸಿದ
ವಿವರ (ಸೌಖ್ಯ. IX-11, ೪೫೭-೧೦; 1455); ಲೋಕ ನಿಡಿ ಅನುಭ
ಸನುಭ ಅಕ್ಷೀಣ ಆಗಾಡಿ. X X X ಲ ಪಾಪಾಣ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯ ಯೇನು
ಕಂಠಾದನು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವ X X X ರ(ಂ)ನೋದಕದಾನ ಧಾರ
ಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೆಹದು ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಖ್ಯ. IX-11, ೪೬೦-೩೭; 1482);
ಅಂತು ಗೆ ೭೩ ಎಪತನೂರು ವರಹನ ಭೂವಿಯನು . . . ಮಹ
ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಡಸಿ ಅಪ್ಪಭೋಗ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯಮು ದ್ರಾಳು ಮುರಿಯಾದೆ
ಯಲ್ಲಿ ಆಗುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅಪ್ಪಾದಪಜಾತಿಗು ನಿಡಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು
. . . ಸುಖದಿಂ ಅನುಭವಿಸಿ ಬಹಿರಿ (ಎಕ. VIII, ಕೀರ್ತ. ೩೨-೨೮;
1833); ಅರೈದು ನೂತ ಕುಕ್ಕದಿಯ ತಂದು ಮೂರೇಳು ಸಾಸಿರದರು
ನೂರು ನಿಡಿಯ ಸೇರಿಸಿ ಹೊಯ್ದು ಸಣ್ಣದಿಯ ಹುಂಜ ಅರೈದು
ಹಡಗಿಯಂ ನೇಯ್ದು ಚಿತ್ಕೊಡಿಯ (ಮೃಗ. ೯೦-೧). [?]

ನಿಡಿಗಣ್ 'ನಿಡುಗಣ್' ನೋ.

ನಿಡಿಗಣ್ಣ 'ನಿಡುಗಣ್' ನೋ.

ನಿಡಿಗಣ್ಣ 'ನಿಡುಗಣ್' ನೋ.

ನಿಡಿಗರುಳು 'ನಿಡುಗರುಳು' ನೋ.

ನಿಡಿಗಲ್ಲು 'ನಿಡುಗಲ್ಲು' ನೋ.

ನಿಡಿಗುರುಳ್ 'ನಿಡುಗುರುಳ್' ನೋ.

ನಿಡಿಗುರುಳು 'ನಿಡುಗುರುಳು' ನೋ.

ನಿಡಿಗೊಂಡೆಯ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಗೊಂಡೆ : ಎನಗೆ ನನ್ನನೊಲಿಸ
ಬೇಕೆಂಬ ಸಂಭ್ರಮದ ಕಾಂಚಿದಾಮ ಕಟಿಸೂತ್ರ ಕೇಯೂರ ನಿಡಿ
ಗೊಂಡೆಯ[ಸಾಂ. ನಿಡುಗೊಂಡೆ]ವೆಂಬಾಭರಣ ಅನುಲೇಪನ ವಸ್ತ್ರಂ
ಗಲೆನಗೆ ಅಲಂಕಾರವಾಯತ್ತು (ಭಸವ. ೨-೧).

[ನಿಡಿ (<ನಿಡಿದು) + ಗೊಂಡೆಯ]

ನಿಡಿಗೊರಲು 'ನಿಡುಗೊರಲು' ನೋ.

ನಿಡಿದು (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದುದು ; ನೀಳವಾದುದು :
"ನಿಡಿದೆಂದನಲ್" ಪಿರಮದ್ದವಾದುದು" (ಕಳರ. ೫೫); ಸಕುಲನಂ
ತೊಟ್ಟುಲ ಸಮಾಪದೊಳ್ ನಿಡಿದಪ್ಪ ನೇಣಂ ಕಟ್ಟಿ ಪೋದಂ (ಪಂಚತಂ.
೧೮೮-೨೦); ನಿಡಿದೊಂಡು ಕೋಲನು ಕಡಿದು ಎರಡು ಮಾಡಿ . . .
ಹೊಸದೊಡೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಿಚ್ಚು ಹೆಣ್ಣೋ ಗಂಡೋ (ದೇವಾ. ೬೯-೧೪೪);
ನಿಡಿದಾದ ಕಪ್ಪುಗಣ್ಣಳ ಪಾರನಾರಿಯರದಿಯಟ್ಟರು (ಮೋಹತ.
೧೫-೨೬). ೨. ವಿಸ್ತಾರವಾದುದು ; ವಿಶಾಲವಾದುದು :
ಕನ್ನಡನುಡಿದು ನಿಡಿದಾದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಏನಭಾವೆಯ ಸ್ವರೂಪ ವಿವಿಧ
ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೇ ಇತ್ತೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಸದ್ಯದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ
ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ (ದ್ರಾವಿ. ೭೬). ೩. ದಪ್ಪವಾದುದು ; ಸ್ಥೂಲ
ವಾದುದು : ನಡು ನಿಡಿದಲ್ಲದೆಯಂ ಮೇಣ್ ಕಡುಕಿಹುದಲ್ಲದೆಯಂ
ಮೊದಲಿ ಸಿಂಹದ ಕಟಿಪೋಲ್ ಕಡು ಚೆಲ್ಲಿನೆ ಕಟಿ ಕಪ್ಪೆಯ ಪೋಡೆಪೋಡೆ
ಪೋಲ್ ತೋಪೋಡೆವೊಡಾತಂ ಧನ್ಯಂ (ಲೋಕೋ. ೧೧-೪).
೪. ವಿಸ್ತಾರ ; ಹರಹು : ನುಡಿಗೆ ಗಿಣಿ ನೀಲದ ಮರನೇಣಾದವು ಕಣ್ಣುಗಳ
ನಿಡು[ದಿ]ಗೆ ಮಿಗಂ ಪುಲ್ಲ ಕಟ್ಟಿದುವು(ಸಂದಿಮಾ. ೯-೭೭). ೫. ನೀಳ ;
ದೀರ್ಘತೆ : "ಚೆಲ್ಲಿಯನೆ ನಿಡಿದು" (ಕಚ್ಚಿ. ೫೦); ಎಡಹಿಡಿದಿಲ್ಲ
ನಿಡ್ತಿ ನಿಡಿದಾಡೊಡಮಿಲ್ಲುಸಿಕ್ಕುತಿಪ್ಪುಸಿಲ್ ತಡೆಮೊಡಮಿಲ್ಲ . . .

ಕೆಮ್ಮಿಮೊಡಮಿಲ್ಲದದ್ದುರಮಿಂತು ಕೆಟ್ಟುಪೋಪೋಡಲಿದಕೇಕೆ ಕಾಮ
(ಪಂಪಾ. ೮೩); ದೊಡ್ಡ ಸಿಂಹಗಳು ಮೂಗಿನ ತುದಿಯಿಂದ ಬಾಲದ
ತನಕೆ ಐದು ಐದೊವರೆ ಮೊಳ ನಿಡಿದು ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯ. ೪-೨೦೮).

ನಿಡಿದಾಗು = ಉದ್ದವಾಗು : ಸ್ಥೂಲತೀತಿ ನಿಡಿದಾದವುಬುದು
(ಕಾಶ್ಯ. ೩೬). **ನಿಡಿದು ಮಾಡು** = ಉದ್ದಮಾಡು : ಕೂನುವೆರೆಸಿದ
ಕುಬ್ಜಾಕಾರಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ಬರೆ ತಪ್ಪನಂಗಳ್ ನೋಡಿ ಸಗೆ
ವಿಗುರ್ವನೆಯಂ ಕೆಲಂಬರೆ ಪ್ಪಾಣಮಂ ಸೂಕರಪ್ಪಾಣದಗ್ರದಂತೆ
ನಿಡಿದು ಮಾಡಿಯಂ . . . ಬಂದು (ಮಜಾಣ. ೬-೧೩ ಪ). **ನಿಡಿಯ** =
ಉದ್ದವಾಗಿರುವವನು ; ಎತ್ತರವಾಗಿರುವವನು : ತತ್ತ್ವೇ ಶ್ರ
ಪ್ರಮಾಣಬಲಪ್ರಕಾಶವಿಕ್ರಿಯಾಶೋಧನಂ ಇಮೋಽನಿಡಿಯನುಂ ಕುಳ್ಳ
ಲೇಶ್ಯಾಪರಿಣಾಮನುಮಪ್ಪಹವಿಂದ್ರನಾಗಿರ್ಪಿನಂ (ಚಾವುಂ. ೧೧-೧೧);
ನಿಡಿಯಂ ಚಳಪ್ಪುತರೇರಂ ತುಂಗನಾಸಂ . . . ತಾಲಿಗೆಹೋದ್ದವಂ
(ಜಾತಕ. ೧೭-೭); ಕಡುಗುಣ್ಣಂ ಕಪಟಮನಂ ನಿಡಿಯಂ ಚಳಕಂ ಸಮಂತು
ಸಮಸಂಸ್ಥಾನಂಬಡಿದೊಡೆ ನಿಧಿಪುರುಷಂ (ಲೋಕೋ. ೧೧-೨೮).
ನಿಡಿಯಟ್ಟಳೆ = ಅಗಲವಾದ ಅಟ್ಟಣೆ ; ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಅಟ್ಟಳೆ :
ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬೆಳವಂದರೋಳಿಯಂತೆಸಿದವದೊಳು ತೆಳ್ಳಳುಕಿನ ನಿಡಿ
ಯಟ್ಟಳೆಗಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೯೧). **ನಿಡಿಯ ನಾಲಗೆ** = ಉದ್ದವಾದ
ನಾಲಗೆ : ನಿಡಿಯ ನಾಲಗೆಯಂ ಪಿಡಿದು ಪರ್ಮಾಡುಗೊಳಿದಿರುಂ
ಬಡಿಯುವಿರಿಸುತ್ತುಂ (ಅಜಿತ. ೧೦-೧೧ ಪ); ಗುಣವಚನದತ್ವದಿತ್ಯಕ್ಕೆ
. . . ನಿಡಿಯ ನಾಲಗೆ, ಪಿರಿಯ ಮಗಂ, ಕಿಟಿಯ ಮಗಂ (ಶಮದ.
೧೬೮ ಪ್ರಯೋ). **ನಿಡಿಯ ಭೂತ** = ದೊಡ್ಡದಾದ ಭೂತ : ಕಡಿಮಂದ
ಮಾಡಿ ಕಾಸನದೊಳು ಚರಿಸುವ ನಿಡಿಯ ಭೂತಗಳನು ಬರಿಸಿ ಕುಡದೆ
ಮಾಣೆನು ತಾನೆಂದಾಗ್ರಹವನು ಪಿಡಿದು ನುಡಿದಂತೆಂದು (ಅಂಜ. ೧೩-೭೧).
ನಿಡಿಯ ಮರ = ಎತ್ತರವಾದ ವೃಕ್ಷ : ಗುಂಡಿಗೆಯು
ಮೊಂದು ನಿಡಿಯ ಮರದ ತುತ್ತ ತುದಿಯೊಳಿದೂದು (ವಡ್ಡಾಂ. ೯೧-೧೬).
ನಿಡಿಯ ಮಾತು = ಹೆಚ್ಚಾದ ಮಾತು : ಮೃದನ ಮೋಹದ ಭಕ್ತ
ನಿಡುಮಾರದೇವಯ್ಯನೊಡನೆ ವಾದಿಸಿ ಸೋಲ್ಪ ಶ್ರವಣಪಡೆಯೆಲ್ಲವ
ತಡೆಗಡಿದನೆಂಬುದ ಕೇಳಿ ನಿಡಿಯ ಮಾತೇನೆಲೊ ನನಗೆ (ಭೈರವೇ. ೫-೬೧).
ನಿಡಿಯಲ್ (ಬಹುವ) : ಕಡುಗಲಿತನಮುಂ ಬಾಗದ ಪಡೆಮಾತುಂ
ವಿದ್ಯೆಯುರ್ಕುಮೊರ್ವನೊಳೆಂತುಂ ನಡೆಯುವು ಭುವನಾಂತರದೊಳ್
ನಿಡಿಯರ್ಗಂ ನಿಡಿಯರೊಳರಿದೊಂ ವಿಸ್ಮಯಮೇ[ಸಾಂ. ನಿಡಿಯಂಗೆಂ
ನಿಡಿಯನೊಳವಿದೊಂದತ್ಪರಿಯೇ] (ಅಜಿತ. ೧೨-೧೦೪); ಲೋಕದೊಳ್
ಕವಿಗಳುಂ ಚಾಗಿಗಳುಂ ಒರ್ವರೊರ್ವರ್ಗ್ಗೆ ನಿಡಿಯರ್ಗ್ಗೆ ನಿಡಿಯರೊಳರ
ದೇನಪೂರ್ವಂ (ಧರ್ಮಾಸ್ತ. ೪-೨೧೯); ಧರೆಯೊಳು ನಿಡಿಯರ್ಗಂ
ನಿಡಿಯರುಂಟು ಚೂಡಾರತ್ನ (ನೀತಿಪಾ. ೨೩೦). **ನಿಡಿಯ ರಸ** =
ಹೆಚ್ಚಾದ ರಸ ; ಅಧಿಕವಾದ ರಸ : ಕುಡುಕಿ ತರಣಿಯನಗಿನ ರಾಜುನಿ
ನಡಬಲದ ಕಟಿಪಾಯಲೊಸರುವ ನಿಡಿಯ ರಸವನಲಿಸೆವ ದಾಡೆಯು
ಹುರಿಯು ಹುಬ್ಬುಗಳ . . . ರತ್ನಸರಾಯನೆಸಿದರ್ (ಕೊರಾ. ೩-೭-೩).
ನಿಡಿಯಲರ್ಗಣ್ = ನೀಳವಾದ ಹೊವಿನಂತಿರುವ ಕಣ್ಣು :
ನಿಡಿಯಲರ್ಗಣ್ಣಳ ಬೆಡಂಗಿಯರ್ಕಳನಕಂ ನಡೆ ನೋಡಿ ಪೋಗಲಾಡದೆ
ತಡೆಯ ಪಗಲ್ ಪಿರಿಯಪ್ಪುವು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೬೮ ಕೂದ್ರಕ); ಉಂತೆ
ಪೋವ ನಿಡಿಯಲರ್ಗಣ್ಣಲ್ಲಿ ಮಳಮಳವ ನೋಟಮುಮನುಂತೆ ತೊದಳಿ
ಸುವ ನುಡಿನ ನುಡಿಗಲ್ಲಿ ತೊದಳುಮಸೆಕ್ಕಿಯಂ ಕಳೆಯು ನಿಜೆಯು
ಕೆಯ್ಯೆಯ್ತು (ಪಂಪಾ. ೭-೮೧ ಪ); ಆ ಸುಕುಮಾರನಪ್ರೀತಿಸ ನೀಟೆಯು
ನಿಡಿಯಲರ್ಗಣ್ಣುಗಳು (ಜಯಾ. ೪-೧೪). **ನಿಡಿಯಲರ್ಗಣೆ** =
ಉದ್ದವಾದ ಹೊವಿನ ಬಾಣ : ವಿಟರಂ ದಡದಿಲ್ ತೆಗೆದ ಮದನನ

ನಿಡುಬರ್ಗರ್ಗನೇ ಪೋಲ್ಟು ವಾಕೆಯ ಕಣ್ಣು (ಕಾನ್ಯಾ. ೧೫೦).
ನಿಡಿಯವು (ಬಹುವ) = ೧. ಉದ್ದವಾದವು : ಕಾಯ್ತು ಕರ್ಬೊನ್ನ
ನಿಡಿಯವುಂ ತೋರಮುಮಪ್ಪ ಕೀಲ್ಕ ಕಂದಂ ಮೆಯ್ಯಿಲ್ಲಮುಂ ನಿರಂತರ
ಮುರ್ಚ ಪೋಗಿ (ಪದ್ಯಾ. ೫೦-೬); ಕಡುನಿಡಿಯವಡ ಜಾಜುವಟ್ಟ
ದಲವದಡೆದು ನಡೆತಂದವೋಯೆನೆ . . . ಬಾಣೂರಮುಖ್ಯರು ನಡೆದುಬಡ
ಹವಣೆಯ ಕವಾಸ್ತಾನವನು ಮುಟ್ಟು ಸಿತು (ಪಾಳ್ವ. ೨೨-೫೪); ಇನಿಯವು,
ಪಿಯವು, ಕಡಿಯವು, ನಿಡಿಯವು, ಕಿ ಜಿಯವು (ಕಬ್ಬಾ. ೨೬೬
ಪ್ರಯೋ). ೨. ಎತ್ತರವಾದವು : ಕಾಲ್ಪತ್ತೊಂಬತ್ತು ದಿನವಡೋಳ್
ಸಮಚತುರಸ್ತ್ರಸಂಸ್ಥಾನ ಸಂಪಾಹನಂಗಳಜುಸಾಸಿರದಿಲ್ ನಿಡಿಯವಾಗಿ
ದಿನತ್ರಯದೋಳ್ ಬದೋರ್ಪ ಮೂತ್ರಾಹಾರಿಗಳುಂ . . . ಆಗಿ (ಅವಿ. ೫-೪೧). ನಿಡಿಯಸಿಯೋಣಿ = ಉದ್ದವಾದ ಕತ್ತಿಯ ಒರೆ,—
ಕೋಶ:ನಿಡಿಕೆಯ್ ತೀವಿದ ಕೂರ್ಗಣಿ ಮಡಕಾಲ್ಪರಮಲವ ಕಟ್ಟಿ
ನಿಡಿಯಸಿಯೋಣಿ . . . ಬೆಡಂಗನೊಳಕೊಳ್ಳಿ (ಪಂಪ. ೧೦-೬೧).
ನಿಡಿಯ ಸೊಬಗು = ಅತಿಶಯವಾದ ಸೊಬಗು,—ಚೆಲುವು :
ಅಡಗಿದವಾ ಕೋಕಿಲಗಳ ನುಡಿಗಳು ಒಡೆದವು ತರುನಿಕರಗಳು
ಬಡವಾದಳು ಭಾಗೀರಥಿ ಲೋಕದ ನಿಡಿಯ ಸೊಬಗು ಮಸುಕಿಸಿತು
(ಅಂಜನ. ೪-೧೪೦). ನಿಡಿಯಳ್ = ಎತ್ತರವಾಗಿರುವವಳು : ಕಡು
ನಿಡಿಯಳ್ ಕರಮೆ ಗುಚ್ಚಿ ಮೇಣ್ ಕರಮಸಿಯಳ್ ಕಡೆದೊಡ್ಡ
ಯೆನಪ್ಪೊಡಂ ನೋಬೊಡ್ಡೆ ಪುರುಷಾಕಾರೆಯಪ್ಪೊಡಂ ಕಪ್ಪೆಯವಳ್
(ರೋಕೋಪ. ೧೧-೬೦); ನಿಡಿಯಂ, ನಿಡಿಯಳ್ (ಕಬ್ಬಾ. ೧೬೬
ಪ್ರಯೋ). ನಿಡಿಯಸಬ್ಬಣ್ = ನಿಡಿಯಲರ್ಗಣ್ : ನಾಸಿಕಮುಡ್ಡಂ
ಬಂದದಮನೀಗ್ಗಿಸಿ ಪೆಣ್ಣಂ [ದಂ]ದೀತ್ತಿಸು[ವು]ವವಳ ನಿಡಿಯಸಬ್ಬಣ್
(ಕವಿ. ೩-೨೬೬). ನಿಡಿಯೊಡಲು = ದೊಡ್ಡದಾದ ಶರೀರ ;
ದೀರ್ಘಕಾಯ : ನಿಡಿಯೊಡಲು ಮುರಿಮಾಸೆಗಳ ಕೆಂಪದರ್ಪ ಕಂಗಳ
ಹೊಳವ ದಾಡೆಯ ದಡಿಗದಾನವ (ಕಾನ್ಯಾ. ೧೫-೪೪); ಅಂಬುಧಿಯ
ನಿಡಿಯೊಡಲುಜು ಬೆಗಿದಂಬರವ ಚುಂಬಿಸು ನ ರಣನಾಡಂಬರವ
ನಡಬಾಗ್ಗಿಯಪೊಲುಪ್ಪರಿಸಿದನು ಹನುಮ (ಪದ್ಯಾ. ೫-೫೨೫). ನಿಡು
ಬೊಂಬೆ ಪಟ್ಟಿಪಚ್ಚಡ = ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ಗೊಂಬೆಗಳ ಚಿತ್ರವಿರುವ
ರೇಷ್ಮೆ ವಸ್ತ್ರ : ನಿಡುಬೊಂಬೆಪಟ್ಟಿಪಚ್ಚಡವತ್ತು ವೀಳೆಯಗೊಡುತ
ಜಾಳಿಗೆ ನೂಲಗೊಟ್ಟು (ಭವ. ೨-೯೯).

[ವೇ. ೧. ಕಮಿ. ನೆಟ್ಟಮ್, ನೆಟ್ಟು, ನೆಟ್ಟು ; ಮಲ. ನೆಡು, ನಿಡು ;
ತುಳು. ನಿಡಿ, ನಿಡು, ನೆಡಿ ; ತೆಲು. ನಿಡಿವಿ, ನಿಡು, ನಿಡುವು, ನಿಡುವು]

ನಿಡಿದು, (ಅ). ೧. ಎತ್ತರವಾಗಿ ; ಉತ್ತಂಗವಾಗಿ ; ನಿಡಿದಡೆ ಮಿಗೆ
ಬಳಿದ ಮೂಲಗೊಡನುಂ ಪೊಜನಾಜುಮಲೆಗೆ ಮಾವುನಿಯಂಚೆಲ್ಪೊಡಂಸಿರೆ
ನಿಳ್ಳಿ ನಿಂ ತಿಜುವಡೆಯೋ ತಜವಾದುದಲ್ಲ ಲಲಿತಲತಾಂಗಿ (ಪಾಲ್ವ. ೧-೪೬). ೨. ದೃಢವಾಗಿ ; ಗಾಢವಾಗಿ.

ನಿಡಿಯಪ್ಪು = ದೃಢವಾಗಿ ಅಪ್ಪು ; ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸು :
ಸಂಬುಗೆ ತತ್ಪಾರ್ಥವಾನವಳಂಜಿಸಿ ನಿಡಿಯಪ್ಪೆ ಸಮಿತಗ್ಗುಂ ಪರ್ಯಾಯಂ
ಬಿಡಿದು ಕ[ಡ]ಿಯ ನಿರ್ವಾಣಂಬರಮಂತೆಯ್ ಸಪ್ತಪರಮಸ್ಥಾನಂ
(ಪರ್ವ. ೬-೨೦). [**ನಿಡಿದು**]

ನಿಡಿದೇಹ (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಶರೀರ ; ದೀರ್ಘಕಾಯ : ನಿಡಿದೇಹ
ಸ್ವರ್ಣಚಾಯೆ ಮಂಜಿಷ್ಣ ಬಾಯ್ಕಡುವ ಪೆಣ್ಣೇನ ತಂದವಳು
ಪಿಡಿಸಡುವಿನ ಮಾಯಾಂಗಳೆಗಿತ್ತು (ಪೋಪ. ೧೧-೬೬).

[ನಿಡಿ, (<ನಿಡಿದು) + ದೇಹ]

ನಿಡಿದೋಳ್ 'ನಿಡುದೋಳ್' ನೋ.

ನಿಡಿದೋಳು 'ನಿಡುದೋಳು' ನೋ.

ನಿಡಿನಾಲಗೆ 'ನಿಡುನಾಲಗೆ' ನೋ.

ನಿಡಿಣಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಲ್ಲು ; ಎತ್ತರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು : ಮಡಿವನನ
ವನುಟ್ಟು ಪೂರ್ವದಿಗ್ಗನಿಕೆಯ ಮುಡಿಯೊಳು ಹೊತ್ತು ಹೊಂಗಳನ ನಿಡಿ
ನಿಂದ ರಥದ ಮೇಲಡರ್ಬಿದ ರನ್ನಗನ್ನಡಿಯಂತೆ ಸೂರ್ಯ ಮೂಡಿದನು
(ಪೋಪ. ೧೪-೧೦೯). [**ನಿಡಿದು + ನಿಲ್**]

ನಿಡಿಯಮಾರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ನಿಡಿಯಮಾರ[ಂ] ಪಡೆ
ದೊನ್ (ಕಣ. ೧, ೪-೬ ; ಸು. ೨ನೆಯ ಶತ). [?]

ನಿಡಿಲು, ನಿಟ್ಟಿಲು (ನಾ). [?] : ಮರ ನೆಕ್ಕಿ ನಿಡಿಲು ಹಾಡಿ ಹಕ್ಕಲು
(ಸೌ. ೧೯. ೧೯೩೨, ೩೧೯-೪ ; 1336) ; ಮಾವನ ಕಲ್ಲಂದಿಯ ಕಯ್ಯಲು
ಅರಸು ಭಂಡಾರಿ ತಾ ಕೊಂಡು ಬಾಳು ನೀರು ಕೊಟಿ ಮನೆ ಮಕ್ಕಿ
ಮ[ರ]ನೆಕ್ಕಿ ನಿಡಿಲು ಯಿಂತಿನಿ X X X ತಂನ ಹೆಸರಲು . . . ನೀರ
ನೆಜದು ಬಿಟ್ಟು (ಸೌ. 1X-ii, ೪೦೬-೨೦ ; 1364) ; ಮನೆಯ
ಹಿಂದಣ ಬಿಟ್ಟು ತಿಪ್ಪೆ ಮಕ್ಕಿ ಮೆಕ್ಕಿ ಬಯಲು ಕಳೆ ಕೆಜಿ ಮಕ್ಕಿ ಮರ
ನೆಕ್ಕಿ ನಿಡಿಲು ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ . . . ಸಹಿತವಾಗಿ (ಸೌ. 1X-ii, ೪೨೩-೧೪ ;
1400). **ನಿಟ್ಟಿಲು :** ಒಳಗಣ ಚತುರ್ವಿಮೆಯಿಂದೊಳಗಿನ ಮಕ್ಕಿ
X X X ರ ನಿಕ್ಕಿ ನಿಟ್ಟಿಲು ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಪಾಶಾಣ ಸಿಧ ಸಾಧ್ಯ ಅತ್ತಣ
ಅಗಾಮಿಯಿಡಿಕವಾದಯಿಂತಿ ಅಪ್ಪಭೀನಕ್ಕೆ ಬಹ ಸಾ(ಂ)ಮ್ಪ ಸಹಿತ
ವಾಗಿಯೆಜದು ಕೊಟಿ (ಸೌ. 1X-ii, ೪೧೯-೧೪ ; 1380). [?]

ನಿಡಿವಲೆ 'ನಿಡುವಲೆ' ನೋ.

ನಿಡಿವಾಸೆ 'ನಿಡುವಾಸೆ' ನೋ.

ನಿಡಿವುರ್ವು 'ನಿಡುವುರ್ವು' ನೋ.

ನಿಡಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಹುಲ್ಲು : ನಡೆದಂತೆಲ್ಲ ಕುರುಡಲುಹುಲ್ಲುನೆಲ ನಿಡುಹುಲ್ಲು ತುಂಬಿ
ಪೊದರುನೆಲವಾಯಿತು (ಹಸುಜೊ. ೧೬೪).

[ನಿಡಿ, (<ನಿಡಿದು) + ಹುಲ್ಲು (<ವುರ್ವು)]

ನಿಡು 'ನಿಟು' ನೋ.

ನಿಡುಂಗೊಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು ; ೧೨ ಈಡೆಗೆ
ಸಿಕ್ಕಿರುವ ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಜಿನವಲ್ಲಭನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಈ
ಶಬ್ದ ಬಂದಿದೆ : ಸ್ವಸ್ತಿ ಸಮಸ್ತ ಸಕಲಕಳಾಳಾಪಸ್ತವೀಣಂ . . .
ಶ್ರೀವತ್ಸಗೋತ್ರಂ ಗುಣೈಕಜ್ಞ ನಿಡುಂಗೊಳ್ಳೆಯಧಿಮಾನಚಂದ್ರನ
ಮರ್ಮಂ ಭೀಮಪಯ್ಯನ ಬೆಳ್ಳೊಲದಣ್ಣೆಗಿಜಿಯ ಜೋಯಿಸ ಸಿಂಘನ
ಮರ್ಮಂ (ಪ್ರಕಾಶ. ೫೦-೩-೬೯). 'ನಿಡುಗುಂದ' ಪರಾ. [?]

ನಿಡುಂಬರೆ (ನಾ). ಸಿಪಾಯಿಗಳಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಪಾಳೆಯ ; ದಂಡಿನ
ಪಾಳೆಯ : ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಡುಂಬರೆ ಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ
ಮುನ್ನೂರು ಚೆಲುವಾನು ಆಳು ಉಂಟಿಟ್ಟಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೫).

[← ತುಳು. ನಿಡುಂಬರೆ, ನಿಡುಂಬರೆ]

ನಿಡುಕ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾಗಿರುವವನು ; ಎತ್ತರವಾದ ಶರೀರ
ವುಳ್ಳವನು : ಕ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ—ಬಡಕಂ, ನಿಡುಕಂ, ಒಣಕಂ (ಪಮ. ೨೦೫ ಪ್ರಯೋ) ; ನಾತಿರೀರ್ಪ—ಅತಿ ನಿಡುಕನಲ್ಲದಾತಂ (ಪ್ರಕಾಶ. ೫-೪).
೨. ಗೊಮ್ಮಟನುೂರ್ತಿ : ಬಿಳಿಯ ಕೊಳದ ಕಾರಕಳದ ನಿಡುಕರನಿಂತೊ
ಬಂಧುರಂ ! (೧೪ನಿಂ. ೮೧-೬೬) ; "ನಿಡುಕರು = ನಿಡುನಂದಿರುವ
ಗೊಮ್ಮಟನುೂರ್ತಿಗಳು" (೧೪ನಿಂ. ಅಪ್ಪಣೆ).

[ನಿಡು, (<ನಿಡಿದು) + ಕ]

ನಿಡುಕರ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕೈ ; ನೀಳವಾದ ಹಸ್ತ : ನಡೆದು
ಬಂದದಿಗಳನೆಡುಮಂ ಕಡಿದು ತರ್ಕ್ಕಿಸಲು ಬಯಸಿದಾ ನಿಡುಕರಂಗಳ
ನರಿದು (ಬಸಪ್ಪ. ೪೫-೨೯). [ನಿಡು, (<ನಿಡಿದು) + ಕರ]

ನಿಡುಕುಂಗೋಣ್ (ನಾ). (?) : ಕಳ್ಳಳಗಣ್ ಕದಡು ಕೆಂಗೂದಲ್
ಮೊಕ್ಕ ನೊಸಲ್ ನಿಡುಕುಂಗೋಣ್. ನೆನುಕುಂಗೋಣ್ ದಿಡುಬಾಯ್
. . . ಎಸೆವ ಪಲ ರಕ್ಕಸಿಯರ ತಂಡಂ ನಡೆತಂದುದು ತಮ್ಮ ರಥರಣಿಯೊಳು
(ಜಯಕಾ. ೬-೨೬). [?]

ನಿಡುಕೋರಳು 'ನಿಡುಗೋರಲ್' ನೋ.

ನಿಡುಕೋಲ್ 'ನಿಡುಗೋಲ್' ನೋ.

ನಿಡುಗಂಪು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಸುವಾಸನೆ ; ಅತಿಶಯವಾದ
ಕಂಪು : ಎಡೆಯಾಡುಪಂಗನೆಯರ ಪದವಿಗೊಂಪು ಕೊಡಹಿದ ನಿಡು
ಮುಡಿಯಲರ ನಿಡುಗಂಪು (ಕಂನಡಿ. ೬-೯೬).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕಂಪು]

ನಿಡುಗಂಬ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕಂಬ ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಂಭ : ಸಿರಿದಪ್ಪ
ಕಲ್ಲ ನಿಡುಗಂಬಾಂ. ಕಡುಗಂಬಮನೊಂಡೆ ಕರಾಗ್ರದಿಂದಮೆತ್ತಿದ
. . . ಅದಟಿದು ಪೋದುದೇ (ಪರ್ವತ. ೩-೧೫); ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ನಿಂದೀಕ್ಷಿಸು
ತಿರ್ಪಡೆಯೊಳ್ ಪೋಲ್ತುಳ್ ನೀಲದ ನಿಡುಗಂಬದೊಳಮದ್ ಪೊನ್ನ
ಪೊನ್ನ ಪುತ್ಥಳಿಯಂ (ಪುಷ್ಪ. ೫-೩೧); ಗಿರಿಯಂಬ ನಿಡುಗಂಬದ ಕೊನೆ
ಯೊಳು ಹೊತ್ತಿಸಿದ ಹೆಜ್ಜೆದೊಂದೆಂಬ ಮಾರ್ಚೆಯೊಳು . . . ನೆಡು
ಬೊತ್ತಿ ನೊಳೆಸೆದು ಬಿಂಬಮಂಭೋರುಹಸಖನ (ಪ್ರೀತಾಲ. ೪-೪೮);
ಫನಕೇರಪಾರ ಸದಿಲಿ ಮಡಕಿದೊರ್ವ ವನಿತೆ ನಿಂದೀಕ್ಷಿಸುತೆಸೆದಳು ಜನಪ
ಕೇಳ್ತೊಲದ ನಿಡುಗಂಬದೊಳೊಂದಿ ಮಿನುಗುವ ಪೊನ್ನ ಪುತ್ಥಳಿಯಂತೆ
(ಪ್ರಭುತಿ. ೧೧-೨೦). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕಂಬ₁ (<ಕಂಭ)]

ನಿಡುಗಡಿ(ಕ್ರಿ). ನೇರವಾಗಿ ಕಡಿ ; ನೆಟ್ಟಗೆ ಕತ್ತರಿಸು : ದಮಿತಾಯ
ರಥಚಕ್ರರಸ್ತಕರಸ್ತ ಖ್ವಾಪ್ಪಂದಂ ಬಳಿಯೊಳ್ ತೊಡರ್ವ ಖ್ವಾ
ಪ್ಪಂದಮಂ ಕೊಡುವಿನಂ ನಿಡುಗಡಿದಂತಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೪ ಪ).

[<ನಿಡಿದು₂ + ಕಡಿ]

ನಿಡುಗಡ್ಡ (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಗಡ್ಡ ; ದೊಡ್ಡ ದಾಡಿ : ನಿಡುಗಡ್ಡವನು
ತೋಡುತ ನಕ್ಕವನು ಭೈರು ನೀನಲಾಯೆನುತ ಬವರಿಗಡ್ಡವ ಹೊಡು
ಅಗ್ನಿಗೆ ಹವಿಯ ಮಾಡಿದನವನಲಾ ನಕ್ಕವನು ಪೂಪನೆನುತ್ತ ಹೊಡೆದನು
ಬಾಯ ಹಲು ಕಳೆಯೆ (ನಿಭಾಗ. ೪-೨-೨೬).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಗಡ್ಡ₁]

ನಿಡುಗಣ್, ನಿಡಿಗಣ್, ನಿಡಿಗಣ್ಣು, ನಿಡುಗಣ್ಣು (ನಾ). ವಿಶಾಲ
ವಾದ ಕಣ್ಣು ; ನೀಳವಾದ ನೇತ್ರ : ತುಜುಗೆಮೆ ನೀಳ್ವ ಪುರ್ವ
ನಿಡುಗಣ್ ಪೊಣೆಯಲ್ಲದೆ ಬಟ್ಟತಪ್ಪ ಬಾಯ್ತುಜಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೪);
ನಿಜಾದಲೆ ನೀಳ್ವ ಪುರ್ವ ನಳತೋಳ್ಳಿದುಗಣ್ ಸುಲಿಪಲ್ (ಭರ್ತೃಹೃ. ೪-೧೪೨);
ಚೆಲ್ಲೆಗಣ್ಣುಳುಗಣ್ಣುಳ ನಿಡುಗಣ್ಣುಳ ಬೆಡಂಗಿಯರ್ (ಜಗದಿ. ೪-೧೨೪);
ಅರಳ್ವ ನಿಡುಗಂಗಳ ನಿಹಾರದ ಕರದ ಚಳಕದ ಕಾದ ನಾಸಿಕ
ದರಲಿ ಕೆತ್ತುವ ಮೀಸಗಳ ಭಟಿರೆಚ್ಚುರುರವಣಿಸಿ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೨೩-೫);
ಮೊಳೆತುದು ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಪೊಗೆದುದುಸಿರೊಳ್ ನಿಡುಗಣ್ಣುಳ ಕಡೆಯೊಳ್
ಕಿಡಿಗದರ್ವದು ಬಳಕಲದರ್ವದು ಮುಖದೊಳ್ (ಕಬಚಂ. ೪-೩೬).

ನಿಡಿಗಣ್ : 'ನಿಡಿಗಣ್ಣು' ಪರಾ. ನಿಡಿಗಣ್ಣು : ನಿಜಾಗುರುಳಿ
ನಿಡಿಗಣ್ಣು ಕೆಂಪಾಯಿದೆಯಳಿ ಕೆಂಪಿಯವಿನವಳಿ (ಪರ್ವತ. ೩-೧೪);
ನಿಡಿಗಣ್ಣು ಹುಲ್ಲೆಗಣ್ಣು ಪರಾ . . . ನಗೆನೋಟದ ತೋರಧಮ್ಮಿಲ್ಲೆಯ
ರೆಯ್ತೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೪-೧೨). ನಿಡುಗಣ್ಣು : ನಿಡುಗಣ್ಣು
ನೋಟ ನವರಸಿಕರ ಗೆಲುವಿನೋಟ . . . ದ್ವಿಜತನೂಜಿಯ ವಿಲಾಸನು
ನಡೆನೆಂಬೆನು (ಸಮ್ಯಕ್. ೬-೧೧); ತಾವರೆಯೆಸಳನೇಳುವ ನಿಡುಗಣ್ಣು
(ಮೋಹತ. ೧೮-೬೨); ತವದ ಕಾಮೋದ್ರೇಕದಲಿ ಕೂಡುವ ಸಮ
ಪ್ರಣಯಗಳ ನಿಡುಗಣ್ಣು ನೆಗರಮುಗಿವುತಿರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೩೬);

ನಿಡುಗಣ್ಣು ಕುಣಿಕೆಯುಮನೊತ್ತಿ ದೊಡಪಾಂಗದತ್ತ ನೆಳಗುಮಾ ಜಳಂ
(ಕುಮಾರ. ೪-೨೪೧). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕಣ್]

ನಿಡುಗಣ್ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಬಾಣ, -ಸರಳು : ದಿವ್ಯದಿವ್ಯ ಜೇಗೈದು
ನಿಡುಗಣ್ಣುಗಳಂ ತೆಗೆದಚ್ಚು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೨-೨೩).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕಣ್]

ನಿಡುಗಣ್ಣು ಉಂವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಗರಿಯಲ್ಲಿ ನೀಳವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು
ಉಳ್ಳ ಹಕ್ಕಿ ; ನವಿಲು ; ಸೋಗಿ : ನುಡಿವಕ್ಕಿಯ ಬೆಳುದಿಂಗಳ
ಹಕ್ಕಿಯ ನಿಡುಗಣ್ಣು ಉಂವಕ್ಕಿಯ ಬಳಗಂ ಬಳಸಿದುದಾ ನೃಪಸತಿಯ
(ಜಯಕಾ. ೨-೧೪). [ನಿಡುಗಣ್ + ಉಂ + ವಕ್ಕಿ]

ನಿಡುಗಣ್ಣು, ನಿಡಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳ
ವನು ; ನಿಡುಗಣ್ಣು ಅವಂಗಿ ಅಳಂ, ನಿಡುಗಣ್ಣುಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೩೧೦
ಪ್ರಯೋ). ನಿಡಿಗಣ್ಣು : ಹಿಡಿದ ಪೂಸರಳುಗಳೆ . . . ನುಡಿದ ಸಿಕ್ಕಾಳ
ಗಳೆ ತಳತಳಸುವ ನಿಡಿಗಣ್ಣು ನಿಲ್ಲೆಂದಳಕುತ (ಮೋಹತ. ೯-೩೩).

[ನಿಡುಗಣ್ + ಅ₂]

ನಿಡುಗಣ್ಣೆ (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು : ನಿಡು
ಗಣ್ಣೆ, ನಿಡುವರಲಿ . . . ದಿಳಿ, ಮುದುಕಿ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೯೪ ಪ್ರಯೋ).

[ನಿಡುಗಣ್ಣು + ಅ₂]

ನಿಡುಗಣ್ಣು 'ನಿಡುಗಣ್' ನೋ.

ನಿಡುಗಯ್ 'ನಿಡುಗೈ' ನೋ.

ನಿಡುಗರುಳ್, ನಿಡಿಗರುಳು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕರುಳು ; ದೊಡ್ಡ
ಕರುಳು : ನಿಡುಗರುಳ್ಳಂಡ ಮಿದುಳಡಗು ಸುಂಟಿಗೆ ಮಜ್ಜೆ ಮಾಂಸಂಗಳ
ನೇಮಯಂ . . . ರಣರಂಗಂ (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೨-೨೩). ನಿಡಿಗರುಳು :
ದುರುಳ ದುಶ್ಶಾಸನನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲಡಗಿಡಹಿ ಎರಡು ಬಲದತಿರಥರ
ಜವದಳಲಿಸಿ ನರಹರಿಯ ಲೀಲೆಯಿಂದವನುರವ ಬಗಿದು ನಿಡಿಗರುಳ ನಿಜ
ಸತಿಗೆ ಮುದಿಸಿದಲ ಭಾಪುರೆ (ಪುರಂದ. ೩-೩೫-೪); ತರಳನ ಕೂಗಾಣೆ
ಯಿಂದ ದೈತ್ಯರ ನಿಡಿಗರುಳೊಡಹಾಯ್ತು ಕೃಪ್ಯಳಿಸಿ . . . ಭೀಕರ
ವಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೩೫-೧೪). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕರುಳ್]

ನಿಡುಗರ್ಪು (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ : ಭವಧರ
ಪುಟಾಂಚೆಚ್ಚೋಣದಿಂ ರಾಜಸಂ ತ್ವತ್ತವಿಮಲಹಸನಾಂಶುಶ್ವೇತದಿಂ
ಸಾಕ್ಷಿಕಂ ನಿನೈವೆಗಳ ನಿಡುಗರ್ಪು ತಾಮಸಂ ಪುಟ್ಟೆಂದಾಡುವರವಳ
ಮುನೀಂದ್ರಕೂರ್ತು ಪಂಪಾಭವಾನಿ (ಉದ್ಬ. ೩-೧೦೫).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕರ್ಪು]

ನಿಡುಗಲ್, ನಿಡಿಗಲ್ಲು, ನಿಡುಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ನಿಡಿದಾದ ಕಲ್ಲು;
ದೊಡ್ಡದಾದ ಶಿಲೆ ; ಹೆಬ್ಬಂಡೆ : ಮರಳಿ ಗಿರಿಗಿರಿಮರದಲಿ ನಿಟ್ಟರದ
ನಿಡುಗಲ್ಲಲಿ ಬಲು ಹಾಸಜಗಳಲಿ . . . ಬವರದ ದಿನ್ನಣೆರಚ್ಚರಿಯ
ಸಮರೋಚಿತವ ಮೊಡರು (ಕೂರಣ. ೪-೪-೨೨). ನಿಡಿಗಲ್ಲು : ನಿಡಿ
ಗಲ್ಲು ನಿತಿಹ ಹಾಸಜಗಲ್ಲು ಜೊತದ ಬಡಿಗಲ್ಲು ಬಟುಗಲ್ಲು ದೀಳಿ . . .
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹುಡಿಯೇಳಲೆಚ್ಚು ಹಾಟುಸಿದ (ಮೋಹತ. ೪೦-೩೩); ಜಡ
ದೊಳಗೆ ಮುಣಾಗಿ ದಟ್ಟದಿಯಾಗಿ ಮೂಗನು ಪಿಡಿದು ನಿಡಿಗಲ್ಲಿನಲಿ ಪಾಸ
ವಾಗಿ ಗಿಡಲತೆ ಎಲೆ ಮೆದ್ದು (ವಿಶಾಸು. ೯೯-೧). ನಿಡುಗಲ್ಲು : ೧.
ಅದ್ವಿಯ ನಿಡುಗಲ್ಲುಗಳನದಜೊಳಗೆ ಎಡೆಯಾಡುತಿದ ದೋಣೆ ದುಗ್ಗಿ
ಕಪ್ಪಲು ದೊಡ್ಡ ಹದಗುಗಳಿರವ ನೋಡಿದರು (ಭರಣ. ೨೩-೯೬); ೨.
ಸಿದರು ಹುಡಿಗಲ್ಲು ನಿಡುಗಲ್ಲು ಬಡಿಗಲ್ಲು . . . ದಿರಿಗಲ್ಲುಗಳನು (ನವನೋ.
೩೩-೩೩). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಈ ನಿಡುಗಲ್ಲಂ
ಕಾವಡೆ ನೀನಲ್ಲ ನಾಮನೆಂದಿರುಂಗೋಳಧರಿತ್ರೀನಾಥನಿತ್ತ ನೀಯಲಿಕ್ಕುಂ
ತಂತ್ರಪಾಳನಾಮಂ ಸುಖದಿ (ಸಾಹಿ. IX-1, ೨೭೦-೫೨; 1169);

ನಿಡುಗಲ್ಲ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಹ ನಿವರದ ಪಟ್ಟಣದಲು (ಸಾಂ. 1X-II, ೪೧೦-೧೪; 1363). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕಲ್]]

ನಿಡುಗಲ್ಲ 'ನಿಡುಗಲ್' ನೋ.

ನಿಡುಗವಣಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕವಣಿ; ದೊಡ್ಡ ಕವಣಿ ಮತ್ತು ಅಂತಹ ಕವಣಿಯಿಂದ ಅಡುವ ಆಟ : ಗುಡುಗು ಗುತ್ತಿನ ಚೆಂಡು . . . ಹರಿಹರಿಗೆ ನಿಡುಗವಣಿ ಕಡೆದು ಕುಟ್ಟಿಗನಾದಿಯಾದನೆ ಗಡ ವಿನೋದದಲಾದಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕವಣಿ]

ನಿಡುಗಲಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಎಳೆಯ ಬಿದಿರು : ನಿಡುಗಲಿ [ಸಾಂ. ೪]ರೆಯ ಮೊನೆಯುರ್ಚದ ಜಡಧರಮೆಗೆದುಡು(ಕಬಕಂ. ೩-೩೬).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕಲಿ(<ಕುಲಿ)]

ನಿಡುಗಾರಣಿ (ನಾ). ಗೋಡೆಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿರುವ ದೊಡ್ಡದಾದ ಹಸೆಯ ಗೀಟು, — ಕಾರಣಿ: ಹೊರದ ಕಸ್ತುರಿಸಾರಣಿಯ ನವಪರಮಳದ ಪನ್ನೀರ ಚಳಿಯದ ಪರಿಸರದ ಕುಂಕುಮದ ನಿಡುಗಾರಣಿಯ . . . ಧೂಮಗಂಧೋತ್ಕರಸಮುದ್ರದೊಳದ್ದೊಬ್ಬದ ಪಥವ ಪವಮಾನ (ತೊರಣ. ೧-೧೩-೫). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕಾರಣಿ]

ನಿಡುಗಾಲ್, ನಿಡುಗಾಲು (ನಾ): ಉದ್ದವಾದ ಕಾಲು : 'ನಿಡು ಗಾಲ್' ಪರಾ. ನಿಡುಗಾಲು : ಐತಾಳರ ನಿಡುಗಾಲುಗಳು ದೀಪು ದೀಪಾಗಿ ನಡೆದವು (ಮರಸು. ೪೬). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕಾಲ್]

ನಿಡುಗಾಲ, (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು : ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ, ನಾಲ್ಕೋಳಂ, ನಿಡುಗಾಲಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೨೭ ಪ್ರಯೋ).

[ನಿಡುಗಾಲ್ + ಅ]

ನಿಡುಗಾಲ್, (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಸಮಯ; ದೀರ್ಘಕಾಲ : ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿಡುಗಾಲ್ ವಾಸಮಾಡುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ (ವ್ಯಾಸನಿ. ೬೬).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕಾಲ್]

ನಿಡುಗಾಲು 'ನಿಡುಗಾಲ್' ನೋ.

ನಿಡುಗಾಲುನೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕಾಲುನೆ; ದೊಡ್ಡ ಕಾಲುನೆ : ಹರನ ನಿಡುಗಾಲುನೆಯನಗಲಕ್ಕೆ ಜರುಹಿ ರತ್ನಸೋಬಿಗರ ಹೊಯ್ದಾರಿಸಿ ಬನದರಿ ದೀದಿವರಿದಾದಿದನು (ತೊರಣ. ೫-೪-೧೪).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕಾಲುನೆ(<ಕಾಲ್ವಾಯ್)]

ನಿಡುಗಿಂಡಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಗಿಂಡಿ, — ಬಟ್ಟೆಲು : ಮಿಸುನಿಯ ನಿಡುಗಿಂಡಿ ಕರಂ ಪರಂಜನಿಯಂ ಪಡೆದತ್ತು (ಜಯಶಾ. ೨-೧೫); ಎಡಗೈ ಯೊಳಾಂಚ ಹೊಂಬಟ್ಟಿ ಅಡ್ಡಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟ ನಿಡುಗಿಂಡಿ ಬಲದ ಹಸ್ತದೊಳು ತೊದಿಯು ಪ್ರಥಿ ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೆ ಪಸರಿಸಿ ನಡೆಯ ನಡೆದನಾ ರಾಯ (ಧರಣ. ೩-೬).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಗಿಂಡಿ]

ನಿಡುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಉರಿ, — ಕೆಚ್ಚು : ದಶಕಂಧರನ ನಗರಾಂಗಣಿ ವಿರಾಗದಲಿ ಪರಮಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಕಂಗೀಕರಿಸಿ ಹೊಗಲು ಬೋಗಿಸಿದ ನಿರ್ಭರದ ನಿಡುಗಿಚ್ಚುನವೊರಿದುಗಡು ದಹನ ನಿಪುಪುರದ (ತೊರಣ. ೫-೪-೬೪). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕಿಚ್ಚು]

ನಿಡುಗುಂಡು (ನಾ). ದಪ್ಪವಾದ ಕಲ್ಲು ; ಹೆಚ್ಚುಂಡೆ : ಜಾಳಿಸಿದ ಹದವಿಲ್ಲ ಮುಮ್ಮೊನೆ ಬೋಳೆಗಳ ನಿಡುಗುಂಡುಗಳ ಬಡಿಕೋಲುಗಳ ನೆಕ್ಕದವನುರು ಪಾರಿಯದ ಕುಪ್ಪಸವ ಮೇಳವಿಸಿ ಹೊಜವಂಟಿನವನೀಪಾಲ ದೇಂಟಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೩-೪); ಸಾಲ ಮುಗಿಲಟ್ಟಿಯ ದೊಂಕೆಯ ಪಂದಿವಲೆಯೋಳೆಗಳ ಮರುಕೆಳ್ಳೆಗಳ ತೂಗಿದೊಲೆಯ ಭೃಜಾಳೆಗಳ ನೆಟ್ಟ ಸಲಕಳ ನಿಡುಗುಂಡುಗಳ ಸಂದಣಿಯ . . . ದಿವಿಜಪತಿ ಕಂಡು (ಚಿಬಪ. ೪೨-೨೨). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಗುಂಡು]

ನಿಡುಗುಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ನಿಡು ಗುಂಡ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಪತ್ತುಗದ್ಯಾಣಗೊಟ್ಟು; (ಎಳ. VI, ಮೂಡಗ. ೧೪-೧; ಸು. 1025); ಆ ನಾಡಿನ ಪೂರ ಬಸವನ ಹಳ್ಳಿ ಕೊಡಗಿನಾಡ ಬಾರಿಸಿ ಹಂಸರಡು ನಿಡುಗುಂಡ ಹಳ್ಳಿಗಳು ಸಹಿತ (ಎಳ. V, ಬೀಲೂರು. ೫೪-೪೨; 1117). 'ನಿಡುಂಗೊಂಡೆ' ಪರಾ. [?]

ನಿಡುಗುಂದಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನಿಡುಗುಂದಗೆ ಪನ್ನೆರಡುಮಾನಾಳುತಿಟ್ಟು (ಎಳ. VII, ೨೧೩-೪; 874); ಸೈನ್ಯಿಕ ಸ್ಥಾನ ಮಾಡಿ ಪೂರ್ವಾಧ್ಯಕ್ಷಿಯೊಳು ನಡೆವ ಪಾಸಂಗಲ್ಲಯ್ಯಾಜಿಜ ಕಮ್ಮಣಂ ನಿಡುಗುಂದಗೆ ಪನ್ನೆರಡಜ ಬಳಿಯ ಪಳ್ಳವುರಂ ಕಳವ್ವತ್ತಿಯಾಗಿ (ಕಬ. 1, ೧೬-೩೩; ಸು. 1055). [?]

ನಿಡುಗುಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅದುನೆ ವಸಂಕಂ ಕೊಟ್ಟೊರೊಡವಿನ ನಿಡುಗುಂದಿ ಮಿಕ್ಕ ವಿಕ್ರಮಪುರವೆಂಬುದುಮಗ್ರಹಾರ ಸಂಪತ್ಯದವಿಗೊಳಮಗ್ರಗಣ್ಯನೂರ್ವಪುಣ್ಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೪೧); ಅಂದಣಿಯು ಕಲ್ಲಗೌಡನುಂ ನಿಡುಗುಂದಿಯ ಸಮಸ್ತಪ್ರಜೆಪಿ(ಹಿ?)ಟ್ಟು ಕಾರರುಂ (ಕಳುಲ. ೧೬-೧೫; ಸು. 1050); ಅಗ್ರಹಾರಂ ನಿಡುಗುಂದಿಯ ಮಹಾಜನಂ ನಾಲ್ಕುವೈಯುಂ ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಿಯಂ ನಡೆವ ಪಾರಿಪಾಯದ ಹೊಂಗೆ ಮೂಜುನರೆ ವೀಸವನುಂ ಪರಸ್ಥಾನದ ಮಹಾಜನದಭಾಗತ ಪೂಜೆಗೆ ದಿಟ್ಟರು (ಸಾಂ. XI-೩, ೧೧೬-೪; 1076). [?]

ನಿಡುಗುಡಿ (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಕುಡಿ, — ಚಿಗುರು : ಬಳ್ಳವಂದ ಬಳ್ಳ ವಂದರದ ಬಳ್ಳಿಗಳೊಳ್ ನಿಮಿರ್ವ ನಿಡುಗುಡಿಗಳೊಳಾಯಿ (ರೀಲಾವ. ೩-೨೧ ಪ). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕುಡಿ]

ನಿಡುಗುರುಳ್, ನಿಡಿಗುರುಳ್, ನಿಡಿಗುರುಳು, ನಿಡುಗುರುಳು (ನಾ). = ನಿಡುಗೇಶ : ಮಹಾವರ್ ಸುರ್ಕುಂಗುರುಳ ಸುಟುಗುರುಳ ನಿಡುಗುರುಳುರುಳಿಗುರುಳ ತುಂದಿಗುರುಳ ಗೋಪಸ್ತೀಯರ್ (ಜಗದಿ. ೪-೧೨೫). ನಿಡಿಗುರುಳ್ : ನಿಡಿಗುರುಳ್ಳಿನ ಧೂಪದ ಪೊಗೆಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು . . . ಮಧುಪಾನಮಂ ಮಾಡಿ ಕಪ್ಪುರವೀಳಿಯಂಗೊಂಡು ಸೊಗಯಿಸಿದರು (ಜೈಮಿಥಾ. ೩೦-೧೬). ನಿಡಿಗುರುಳು : ನಿಡುಗುರುಳ ಸುಕ್ಕುಂಗುರುಳ ನಿಡಿಗುರುಳ . . . ಕೋಮಲೆಯರೆಡವಿದೊಡದಗಿ ಬರು ತಿರ್ದರು (ಚಿಬಪ. ೩೭-೪೬). ನಿಡುಗುರುಳು : ಬಾಲವೆಂಗಳು . . . ನಿಡುಗುರುಳಿನ ಮುತ್ತಿನ ಕುಟ್ಟಿನಿಂದ ಬಲೆಡಗಾಗಿ ಮಹಾದರ್ಶನಾರಿ (ಕಂಸನಿ. ೨೪-೪೨).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕುರುಳ್]

ನಿಡುಗುರುಳು 'ನಿಡುಗುರುಳ್' ನೋ.

ನಿಡುಗಿಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉದ್ದವಾಗಿ ಬೀಳು : ನೀಲಗಿರಿಯಡೆಪೊಕ್ಕುವನೆ ಖಳನೋಡಲು ನಿಡುಗಿಡೆಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೧). ೨. ಅಡ್ಡ ಬೀಳು; ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಬೀಳು : ಕೃಷ್ಣ ಜಯಜಯನುತ ನಿಡುಗಿಡೆ(ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೬). [<ನಿಡಿದು₂ + ಕೆಡೆ]

ನಿಡುಗಿಜ್ಜಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ನಿಡುಗಿಜ್ಜಿಯ ಬಯಲ ನೋಡಿ ಗಟ್ಟಿಯ ಎಣಿಯ ಹಯ್ಯ ಪುಣಸೆಯ . ನಡುವೆ ಪದಿನಯ್ಯ ಕೊಳಗ ಬೆಡ ಗಟ್ಟಿಯುಂ (ಎಳ. IV, ಹಗ್ಗಡ. ೧೬-೧೬; 1021). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮೂಡಲು ತಾವರೆಗಿಜ್ಜಿಯ ತೆಂಕಣ ಕೋಡಿ ಸೀಮ ತೆಂಕಲು ನಿಡುಗಿಜ್ಜಿಯೊಳಗಣಂ ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಎಳ. VII, ೨೨೦. ೧೩೪-೪೪; 1194). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕಿಜ್ಜಿ]

ನಿಡುಗಿಜ್ಜಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಗೆರೆ, — ಸಾಲು : ನಿಡುಗಿಜ್ಜಿ ದಾಗಿ ನಾಲ್ಕೆಗೆ ಸಾಲಾಗಿ ಚಿಲ್ಲದರದ ಸೆಟ್ಟಿವನೆಗಳು ಇದಿಕೊಡಿದುದು (ಧರಣ. ೧೫-೨೦). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಗಿಜ್ಜಿ]

ನಿಡುಗೇರಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ರಸ್ತೆ; ದೊಡ್ಡ ಬೀದಿ; ಹೆದ್ದಾರಿ : ದಿವ್ಯಧೂಪದೀಪಗಳ ಗಡಜಿರಿ ಗಾಡಿವತ್ತೆ ಸೆವವಾ ನಗರದ ನಿಡುಗೇರಿಗಳೆ ಡಿವಿಡ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧-೧೭). [ನಿಡು (<ನಿಡಿಮೃ) + ಕೇರಿ]

ನಿಡುಗೇಶ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕೊಡಲು; ನೀಳವಾದ ಕೇಶ : ನಿಡುಗೇಶದೊಳು ಮುದ್ದಿಕೆಯೊಳು ಲಾಮಂಡದೊಳು . . . ದೇವಕೀ ತನಯನೊಳು ಬಾಲಕಾಧಿಪ್ಯಯ್ಯಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೧೫೩-೬೧); ನಿಡು ಗೇಶವ ಬಗಿಬಗಿದು ಕಮ್ಮೆಡ್ಡೆಯನೊಡನೆಹೊಂದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೯-೪೨); ನಿಡುಗೇಶಪಾಣಾಪ ಮದದಿರನ್ನೆಯೊಡ್ಡಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೨೫-೧೩೩); ಮುತ್ತು ಮಾಣಕನೇಕೆ ಮತ್ತೆ ಕುರುಳುಗಳೇಕೆ ಉತ್ತಮದ ಉಡಿಗೆ ಉಡಲೇಕೆ ನಿಡುಗೇಶ ತೊಟ್ಟಿಗೇಕೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೪೬).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿಮೃ) + ಕೇಶ]

ನಿಡುಗೇಶ (ನಾ). = ನಿಡುಗೇಶ : ನೀರಕ್ಕಿಪಾಗಮದ ಸದವಳಿಯ ಕುಡಿವರಿಸಿ ಬೆಳಮುವನೊಪ್ಪಂತೆ ನಿಡುಗೇಶ ಕವಲಿಜಾದು ಬೆಳೆದುದು (ಸೌಂದರ್ಯ. ೨-೩೦); ತೀರಮನದರ್ಮ ನಿಡುಗೇಶಂಗಲೊಳು ಸುರಿವ ನೀರನಾಟುಸಿ (ಜಿಬಫ. ೪೫-೬೯). [ನಿಡು (<ನಿಡಿಮೃ) + ಕೇಶ]

ನಿಡುಗೈ, ನಿಡುಗಯ್ಯ (ನಾ). = ನಿಡುಕರ : ತಿರುಳಿಯಂ ಗಿಲ್ಲು ದರ್ಶ ಮುಡಿಗಿಕ್ಕುವಂತೆ ನಿಡುಗೈಗಳಂ ಮುಡಿಗಿಕ್ಕಿ ನಡೆದು (ಕಬ್ಬಿ. ೨೩೨). **ನಿಡುಗಯ್ಯ :** ಮಿಂಚುದಲೆ ಒಣಕರುಂ ನಿಡುಗಯ್ಯ ದದಿಗರುಂ (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೫೪-೨೨); ರಾಣಿ ಬಂದುದನ್ನು ಕಂಡ ನಾಗಯ್ಯ ಗಂಗರಾಜರು ಎದ್ದು ನಿಂತು ನಿಡುಗಯ್ಯಳಲ್ಲಿ ಬಾಗಿ ನಮಿಸಿ ದರು (ಸಪ. ೨೭). [ನಿಡು (<ನಿಡಿಮೃ) + ಕೈ (<ಕೆಯ್ಯ)]

ನಿಡುಗೊಂಬು (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ಕೊಂಬೆ, —ಟೀರಿಂಗಿ : ತೋರಗೊಂಬಿನ ನೊಗಂ ನಿಡುಗೊಂಬಿನ ಮುಂಕು ಕಡ್ಲೆ ಚೆಲ್ವನೆ ನಡೆ ಕಂದುವಂದನುಗೆಯೆಂಬ ನೆಗಲ್ತಿಯ ತೇರ್ಗರ್ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೧೩); ನಿಡುಗೊಂಬಿನೆಲೆದುಲುಗಲ ಪೊದಬ ಪೊರೆಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಯರೆದರ್ದ ಗಂಧರ್ವ ಸೌಂದರಿ ನೆಲೆವಡೆದಕ್ಷೀಣರೂಪಯಕ್ಷಿಣಯಂತೆಯೊ ಮಿಸುಪ ವಟಿ ವಿಟಿಯಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೩-೩೫ ಪ). ೨. ಕೊಂಬಿನಾಕಾರದ ಉದ್ದವಾದ ಒಂದು ವಾದ್ಯ : ಕಹಳೆ : ಚನ್ನದ ಚೀಲುಗಳ ನಿಡುಗೊಂಬುಗಳ ಟಿಂಬಕನ ನಿರ್ಘೋಷ ಬೋಜುಗಳೆದುವು ನೆಲನನುದಧಿಯ ಇಜಾಸಿದವದಿ ಮಳಲನೆನೆ ಹುರಿಯೇಜಾಪ್ಪುರವಿವರ ಬಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೧-೬).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿಮೃ) + ಕೊಂಬು]

ನಿಡುಗೊಂಬೆ (ನಾ). = ನಿಡುಗೊಂಬು ೧ : ಆ ಉದ್ದಾನದಲ್ಲಿ ಬೆತ್ತಲೆಯ ನಿಡುಗೊಂಬೆಗಳ . . . ವೃಕ್ಷಗಳು ದಟ್ಟವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದವು (ಪುನರು. ೫೬೩). [ನಿಡು (<ನಿಡಿಮೃ) + ಕೊಂಬೆ]

ನಿಡುಗೊನರು (ನಾ). = ನಿಡುಗುಡಿ : ಎಸಳ ಕಟುಂಕೆಯೊಳೆಯ ನಿಡುಗೊನರಿಟ್ಟು ತೋತ್ತಲರೋಚನೆಯರ್ ಮಿಗೆ ಸಂಕಸದಿಂ ತುಲುಗಿವೆಯೆತ್ತಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲ್ (ಜಯಕಾ. ೪-೧೬).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿಮೃ) + ಕೊನರು (<ಕೊನರ್)]

ನಿಡುಗೊನೆ (ನಾ). = ನಿಡುಗೊಂಬು ೧ : ಮುತ್ತುಗೆ ನಿಡುಗೊನೆ ನೀರ ಹೂವಾದಂತೆ ನೆತ್ತರ ಬಣ್ಣ ತೋಜಿಸಲು ಚಿತ್ರಜನಾತ್ಮಸಂಭವನ ಕೀರ್ತಿಸಿದ ಮಿಲೋತ್ತಮ ಕಡು ಮೆಚ್ಚಿ ನಗುತೆ (ನೋಡತ. ೩೫-೪೧).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿಮೃ) + ಗೊನೆ (<ಕೊನೆ)]

ನಿಡುಗೊರಲ್, ನಿಡಿಗೊರಲು, ನಿಡುಕೊರಳು, ನಿಡುಗೊರಲು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕೊರಳು; ನೀಳವಾದ ಕುತ್ತಿಗೆ : ನಿಡು ಗೊರ[ಪಾಣಂ. ದ್ರಲೆತ್ತಲ್ ಶರಭಕ್ಕೆ ಕರಭನೆಡೆಯನಿಸುಗುಮೇ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೫೪); ನಿಂದರೆಗಿಣ್ಣುಗಿಡಾತ್ಮಚಂಚುವಂ ನಿಡುಗೊರಲಿಂ

ಮರಲ್ಲಿ ನಿಜಪಕ್ಷದೊಳೊಡೆಯ್ಯನೆ ಸಾರ್ಜ (ರಾಜೇ. ೬-೯). **ನಿಡಿಗೊರಲು:** ನಿಡಿಗೊರಲು ತುಪ್ಪರಸ ಕೆಡುಕವೆಡೆಯೆತ್ತಿ ಪೊಯ್ಯುತ್ತ . . . ಕುಕ್ಕುಟದ ಸರ್ಪಗಳೆರಡು ಹೀಗುವವು (ಸಾಗಣ. ೧೩-೧೦೦).

ನಿಡುಕೊರಳು : ಪೇರುಳಂ ನಿಡುಕೊರಳು [ಪಾಣಂ. ಗೊರಲು]. . . ಮಂಡಗಳ್ ತೋಟ ಬಟುವಾಗಿಪ್ಪ ಪಾರುವಂ ರಾಜಪಾಪನಮಪ್ಪ ತೇಜಯಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೨೨). **ನಿಡುಗೊರಲು :** ಮೇಲಿನ 'ಮಂಗರಾ' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ನಿಡು (<ನಿಡಿಮೃ) + ಕೊರಲ್]

ನಿಡುಗೊರಲು 'ನಿಡುಗೊರಲ್' ನೋ.

ನಿಡುಗೊಲೆ (ನಾ). (ಕಲಂ) ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶ : ಯಾವ ಭಾರತ ಸ್ತ್ರೀಯು ಸೀತಾ ಸಾವಿತ್ರಿಯರ ಮಟ್ಟ ಕೈರಬೇಕೆಂದು ಅತಿಸದ್ವೇಷಾ ಅಂತಹರ ತೀಲದ ನಿಡುಗೊಲೆಯಾಯಿತು (ಅಮಗಾಂ. ೬೧).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿಮೃ) + ಕೊಲೆ]

ನಿಡುಗೊಳ (ನಾ). ವಿಶಾಲವಾದ ಕೊಳ; ದೀರ್ಘಕೆ: ಅದಕ್ಕೆ ಸೀಮೆ ಪಡುವಲುಂ ಬಡಗಲುಂ ನಿಡುಗೊಳಂಗಳೆ ಮೇರೆ (ಎಳ. VII, ಪಾಣಂ. ೧೨೫-೩೪; 1019). [ನಿಡು (<ನಿಡಿಮೃ) + ಕೊಳ]

ನಿಡುಗೋಡು (ನಾ). ೧. (ಪ್ರಾಣಿಯ) ಉದ್ದವಾದ ಕೊಂಬು, —ನೀಳವಾದ ಶೃಂಗ : ಮಿಗೆ ಬೆಚ್ಚಿಸಿದಂತೆ ತೋಟುವಗ್ಗದ ನಿಡು ಗೋಡು . . . ಕುಡಿವಾಲಮಂದನೆಯ ಕರ್ಬಸುಗಳ ಪರಿಗೊಂಡುವಾಚಿ ಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೪). ೨. = ನಿಡುಗೊಂಬು ೧ : ಚಳಗಾಡಿದ ಪೇರಾಲದ ಕೆಳಗಿಪ್ಪನಿಡುಗೋಡೆ ಚಲಕುಟಿ ನಿಡುಗೋಡಂ ಸೆಳೆದಲುಗೆ ಸೂಸುವೆಲೆವನಿಗನೊರ್ವಂ ನೆನೆದು ನಡುಗಿ ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಂಡಂ (ರಾಜಶೇ. ೯-೨೪). [ನಿಡು (<ನಿಡಿಮೃ) + ಕೋಡು]

ನಿಡುಗೋಣ್ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕುತ್ತಿಗೆ : ನಿಡುಗೋಣುಂ ಕುಸಿ ಗೋಣುಮಾದೊಡನೆ ದೊಡ್ಡಿತ್ತಾದೊಡೆ . . . ಅದನಾಚ್ಚಾತಂ ಸುಮಿಂ ಬಾಬ್ಬನೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೯೪). 'ನಿಡುಗೋಣ' ಪರಾ.

[ನಿಡು (<ನಿಡಿಮೃ) + ಗೋಣ]

ನಿಡುಗೋಣ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನುಳ್ಳವನು : ನಿಡು ಗೋಣಂ ಶಶನಂಗರ್ಗತರಾಜಾಲಂ ಫಟಪ್ರೋದ್ಭವಂ (ಪಾತಕ. ೧೬-೧೧). [ನಿಡುಗೋಣ್ + ಅ]

ನಿಡುಗೋಲ್, ನಿಡುಕೋಲ್, ನಿಡುಗೊಲು (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ಕೋಲು : (೧). ೨. ನಿಡಿದಾದ ಕಣೆ; ಉದ್ದವಾದ ಬಾಣ; ನಿಡುಸರಳು : ಕುಲುಗುಣಂ ಕಾಣುತುಕ್ಕುಗ್ರದಿಂ ಮೃಗ್ರದಿಂ ಸೆಳೆದು ಕೋದಂಡಮಂ ತೀದಿದಂ ಪೂದಿದಂ ಪೊಳವ ಕೆಂಗಣಾಯ ನಿಡುಗೋ[ಪಾಣಂ. ಕೋ]ಲ್ಲಳಂ ಸಾಲ್ಪಳಂ ಕಟ್ಟಿದಂ ಗಗನಪಥಕೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೩೧). **ನಿಡುಕೋಲ್ :** ೨. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ನಿಡುಗೋಲು :** ೨. "ಪ್ರಕ್ಷೇಪನಿ, ನಾರಾಚ್ಚ : ೨ ನಾರಸದ ಹೆಸರುಗಳು, ನಿಡುಗೋಲು, ನಿಡುಸರಳು" (ಸಿದಾಂಕ. ೨೬೪). [ನಿಡು (<ನಿಡಿಮೃ) + ಕೋಲ್]

ನಿಡುಗೋಲು 'ನಿಡುಗೋಲ್' ನೋ.

ನಿಡುಬಾಪೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಬಾಪೆ; ದೊಡ್ಡ ಮಂದಲಿಗೆ : ಗಾಳಿ ಸೋಂಕದ ಪಾಂಗೆ ಗಿಡುಗಣೋಳೆಯಲಿ ನಿಡುಬಾಪೆಗಳ ನಾಟೀಳನಾಗಲೆ ಕಟ್ಟಿ (ಜಪಫ. ೩೪-೧೧). [ನಿಡು (<ನಿಡಿಮೃ) + ಬಾಪೆ]

ನಿಡುಬಾಲ್ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಸಾಲು, —ಶ್ರೇಣಿ; ದೊಡ್ಡ ಸಾಲು : ಕಡುಬೋಜಿಗಂ, ನಿಡುಬಾಲ್ (ಕಬ್ಬಾ. ೯೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ನಿಡು (<ನಿಡಿಮೃ) + ಸಾಲ್]

ನಿಡುಚೀಲ (ನಾ). ನೀಳವಾಗಿರುವ ಚೀಲ; ದೊಡ್ಡ ಚೀಲ : ನೀಡಗಲದ ಗಗನದ ನಟ್ಟಿ ನಡುವೆ ಮುಚ್ಚೋದಿಯ ನಿಡುಚೀಲದಂತೆ ಕೂಡಿ ಗಾಳಿಗಳು ಮೂಡುತುವದೊಳು ತುಂದಿದೀದಿನಂತಿಮವಾಯು ವಸ್ತು (ಭರಣಿ. ೬೭-೬೯). [ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ಚೀಲ]

ನಿಡುಚು (ನಾ). ಉದ್ದ ; ನೀಳ : ಈ ಪದಗಳು . . . ಕಂಡಾದ ನಿಡುಚಾದ ಕೂಪಲುಗಳುಳ್ಳ ಪರಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಕುಳುನಾ. ೨೧೫).

[ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ಚು]

ನಿಡುಜಂಘೆ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ಕಣಕಾಲು. ೨. ದೊಡ್ಡ ಹೆಜ್ಜೆ ; ದಾಪುಗಾಲು : ಎಲ್ಲಗೆಯ್ದು ವೆದ್ದಲ್ಲಿ ಹೊಗುವವೆದ್ದಲ್ಲಿ ಸಾರುವ ವೆನುತ ಕಳವಳದಲ್ಲಿ ಮಿಗೆ ಕುಡುಜಂಘೆಯಂ ನಿಡುಜಂಘೆ [ಪಾಕಾಂ. ಗೆ] ಗಳನಿಡುತ ಕುಡುಕುವೆಯಲಿ ಪರಮ (ಬಸವ. ೨೬-೩೧).

[ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ಜಂಘೆ]

ನಿಡುಜಡೆ, ನಿಡುಜೆಡೆ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ಜಡೆ; ನೀಳವಾದ ಹೆರಳು : ಕಾಮಿನಿಯ ನಿಡುಜಡೆ ರಂಜಿಸಿದುದು (ಉದ್ಯಮ. ೯-೧೧೩); ಕಣ್ಣೆವಂದತ್ತು ಬೆನ್ನಂ ಮುಸುಕಿ ಪೊಪಿವಾಟುಗಿಳಿದ ನಿಡುಜಡೆ (ಜಮ. ೧೦-೩೩); ಅಳವೆಯಂ ಸದಿಲ್ಲಿ ನಿಲಿಸಿದ ತನುಜಾಪಲತೆಯಂತೆ ತನುಲತೆ ನಿಡುಜ[ಪಾಕಾಂ. ಹೆ]ದೆಯಂ ಕಡು ಬೆಡಂಗುವಡೆಯ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೯); ನಿಡುಜಡೆ ಬಡನಚು ಕುಡುಕುಬ್ಬು ಕುಣಿಸುತ್ತ . . . ಪೊಡದ ಯೋಳನ್ನ ಸೋಲಿಸುವಂಲೊಂದು ಮಡದಿ ಒಪ್ಪಿದಳು (ಸೌಂದರ್ಯ. ೩-೩೩). ೨. ನೀಳವಾದ ಜಟಿ, — ಜಡೆಗೆಟ್ಟಿದ ಕೂದಲು : ನಿಡುಜಡೆ ಕಣ್ಣ ದೊಳ ಪಳಕಿನೊಪ್ಪುವ ಕುಂದಲಂ . . . ಒಳ್ಳೆದರಿದರೆ ಬಂದನೊರ್ವ ನನ ವಾಕುಪತಾಸ್ತ್ರಕಧಾರ ತಾಪಸಂ (ದಶಕು. ೮-೧೪೦); ನಿಡುಜಡೆಯ ಕಡಿ ಕಲೆಯು . . . ಮೃದನನು ಕಂಡುದಮರಗಣ (ನಿಭಾಗ. ೯-೩-೨೭); ಛಟಿ ಛಟಿಲೆಂಬ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ದಿಗಿಲಿಗೆ ನಿಟಿರಾಕ್ಷ ಛೇತಸ್ಥನಾಗಿ ಕುಟಿಲ ವರ್ಷ ನಿಡುಜಡೆಯೊಳಗಾಕಾಶಟಿನಿಯ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೯-೪೭). **ನಿಡುಜೆಡೆ :** ೧. ಮೇಲಿನ 'ರಾಜಶೇ. ೫-೧೯' ವೆ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. ೨. ಅದರೂ ನಿಡು ಜೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳೆಯಡಂಗಿ ತನ್ನಸ್ತಕಸ್ಥಳವುಣಿ ಪದಪಂ ಪಡೆದುದು ತನ್ನೊಪನ ತಲೆಯೆಡೆಯಣ ಬೆಡ್ಡೊಣಿ ಜಗಿದು ಪೊಪಿಪೊಡವಪೋರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೩೫). [ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ಜೆಡೆ]

ನಿಡುಜಲ್ಲಿ, ನಿಡುರುಲ್ಲಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಗೊಂಡೆ, — ಗೊಂಚಲು : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಜೋಡಣೆಗೆ ನಿಡುಜಲ್ಲಿಗಳಿಂದ ಪಟ್ಟಿಗಳ ಪಲ್ಲವಕೋಟಿಗಳಿಂದಾ ಗಿಂದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕೂಲಗಳು ಮುಚಿದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧-೧೩). **ನಿಡುರುಲ್ಲಿ :** ಮುಡಿವಾಳದ ನಿಡುರುಲ್ಲಿಗಳನು ಕಟ್ಟಿ ರೊಡನೊಪ್ಪಿದುದಾಗಸವ ಒಡೆದವನಿಗೆ ಬಪ್ಪ ಸುರತರುನಿನ ಬೇರ ಗಡಣ ನಿಂದೆಂಬದೊಳು (ರಾಮ. ೭-೨೯).

[ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ಜಲ್ಲಿ]

ನಿಡುಜಾಗರೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ಮಾಡುವ ಜಾಗರಣೆ ; ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಎಚ್ಚರವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಅಲಸದೆ ಮಾಡಿ ಬೇಸಟದ ಸಾಲು ಮಿಡೆನ್ನದೆ ಮೆಯ್ಯೊಕ್ಕಕ್ಕೆ ಪಂಬಲಿಸದೆ ನಿಡುಗೆಟ್ಟು [ನಿಡು]ಜಾಗರದೊಳಾ ಕೊಡರ್ದು (ಪಂಪ. ೧-೧೩೬).

[ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ಜಾಗರೆ]

ನಿಡುಜೆಡೆ 'ನಿಡುಜಡೆ' ನೋ.

ನಿಡುರುಲ್ಲಿ 'ನಿಡುಜಲ್ಲಿ' ನೋ.

ನಿಡುದೆಂಕಣೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ದೆಂಕಣೆ : ಪಗೆಗಳ ತೃಂಗಲಮಂ ಜೊಡೆಗೆ ಗಿತ್ತಿ ತಪ್ಪರವರೇಶನಾನಂದಲತಾಳಿಗೆಗಳ ಪರ್ವತಮುಂ ಬಗೆಗೆ

ನಿಡುಂ ಪಿಂಕದಿಂದೆ ನಿಡುದೆಂಕಣೆಗಳ್ (?) (ದಶಕು. ೧-೩೫); ಬಾಲಗಳ ರ್ಭೂತಚೆಯ ನಿಡುದೆಂಕಣೆಯ ಕಟ್ಟಾದಿಕೆಯ ಕೊನೇನೆ ಸರಸದ ಲೀಲಿಜಾಡು ಹತ್ತಿದುದು ಕೊತ್ತಳವಾಳುವೇರಿಯಲಿ (ತೊರಣ. ೬-೧೧-೬).

[ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ದೆಂಕಣೆ]

ನಿಡುದೊಳ್ಳು, ನಿಡುದೊಳ್ಳು (ನಾ). ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚಿ ಬೆಳೆದ ಹೊಟ್ಟೆ ; ಬೊಜ್ಜು ಹೊಟ್ಟೆ : (೧). **ನಿಡುದೊಳ್ಳು :** ತುಂದಿಲ, ಬ್ಬಹಟ್ಟು, — ನಿಡುದೊಳ್ಳುಳ್ಳವನು (ಸಾಚರಾ. ೪).

[ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ದೊಳ್ಳು (<ಬೊಳ್ಳು)]

ನಿಡುತೋಳ್ 'ನಿಡುದೋಳ್' ನೋ.

ನಿಡುದಂಡೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಸರ, — ಮಾರಿ : ತೊಂಡಲ್ಲೂವಿನ ಗಾಲಿ ನನೆಯ ನಿಡುದಂಡೆ ಮನೋಹರಮಾದಚ್ಚು ತರಂಗೊಂಡಿಕ್ಕಿದ ಹೊಸಹೊಂಗೇದಗಿಯಸಳ್ಳಳ್ ಸವಶಸ್ತುತತಿ . . . ಒಪ್ಪಿದುದು (ಜಯರಾ. ೫-೬). [ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ದಂಡೆ]

ನಿಡುದಡ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ದಂಡೆ, — ಜಗಲಿ : ಹೆಡಗಯ್ಯ ಬಿಗಿದ ನೇಣಂ ಕೊಯ್ದು ಬಿಸುಟು ನಿಡುದಡದಲ್ಲಿ [ಪಾಕಾಂ. ಬಿಸುಟಿಳೆದು ಹಿಡಿತಂದು] ಮೂಡ ಮುಂತಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಹಿಂದದಲ್ಲಿ ಕುಸಿದು ನೀಡದ ಯಟ್ಟು ನಿಂದು ಖಡ್ಗವ ಸೆಳೆದು ಜಡಿದು ನೋಡಿ (ಪರ್ವತ. ೧೩-೧೨).

[ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ದಡ (<ತಡ)]

ನಿಡುದನಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಸ್ವರ ; ಕೋರಾದ ಧ್ವನಿ ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಧ್ವನಿ : "ಕೀಜ, ಕೊಜ, ಕುಜ—ಅವ್ಯಕ್ಕೆ ಶಬ್ದೇ, ನಿಡುದನಿಯೊಳ್" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೪); ಹಾ ಎನ್ನುತೊಡಲುತಿದ ನಿಡುದನಿಗಳಂ ಕೇಳಿ (ಬಸವ. ೪೬-೨೨); ಕೊಟ್ಟಿ ಪರಮದು ವಿವಿಧವಾದ್ದವ ನಿಲ್ಲರದ ನಿಡುದನಿಯು (ಕುವ್ಯಾಧ. ೮-೫); ಇಟ್ಟಿಡೆ ಪಜನದ ಕಡೆಗಾಲ್ವ ಲಿಂದಾ ಸುತಂ ಪೊಡೆಗೆಡೆ ಯಲು ಕಡುತವಕದಿಂ ಬರ್ವ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷಂ ಕಂಡು ನಿಡುದನಿಯೊಳೊಡವಾ ತೇಜಿಯ ದಾಂಟಿಸಿದಂ (ಭಾವಚಂ. ೮-೧೮); ನನಗಾವ ನಿಡುದನಿಯೊ ಕೇಳ್ದುದಿಲ್ಲ! (ಬಗಾ. ೪೫-೧೪). [ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ದನಿ]

ನಿಡುದನಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿ ಮಾಡು ; ದೊಡ್ಡ ದಾಗಿ ಕೂಗು : ಕೀಜತಿ—ನಿಡುದನಿಗೆಯ್ದುವು (ಕಾಶ್ಯ. ೧೪).

[ನಿಡುದನಿ + ಕೆಯ್]

ನಿಡುದಲೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ತಲೆ : ಈ ಮುಡಿ ಬರೇನೆಯ ರೂ ಆಸ್ತೀಲಿಯನರಂತೆ ನಿಡುದಲೆಯಪರೇ ಆಗಿದ್ದರು (ಪ್ರಾವಿ. ೨೯); ಉದ್ದವಾದ ತಲೆಯುಳ್ಳ ; ನಿಡುದಲೆಯ (Dolichocephalic. ಇಂಕಣ).

[ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ತಲೆ]

ನಿಡುದಲೆಯ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ತಲೆಯುಳ್ಳವನು : ಕುಟುಂಬಿಯಂ, ನಿಡುದಲೆಯಂ (ಕಟ್ಟಾಸು. ೯೭ ಪ್ರಯೋ). [ನಿಡುದಲೆ + ಯ]

ನಿಡುದುರುಬು (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಹೆರಳು ; ಉದ್ದವಾದ ಮುಡಿ : ನಿಡುದುರುಬಿನೊಯ್ಯಾರಿ ಬೈತಲೆಯ ತೃಂಗಾರ (ಮಹಾಡಿ. ೬-೧೮).

[ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ತುರುಬು (<ತುರುಬು)]

ನಿಡುದೆಂಗು (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ತೆಂಗಿನ ಮರ : ಜನಗೆ ಗಗನದ ತುಡುಕುವ ನಿಡುದೆಂಗಿನೆಳೀರ ತೆಗೆತೆಗದಛೇತೆಗಳ್ಳಿದ (ಭರಣಿ. ೧೬-೭೨).

[ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ತೆಂಗು]

ನಿಡುವೆನೆ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಕದಿರು ; ದಪ್ಪವಾದ ಹೊಡೆ. ೨. ಕೋಟಿಯ ಮೇಲಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಬುರುಜು, — ಗುಮ್ಮಟ. ೧, ೨ : ನಿಡುವೆನೆಯಂ ಪ್ರಾಕಾರದೊಳುಡುಗದ ಕಣೆಯಿಂದ ಜೊಡೆಯೊಳೆಡೆಯೊಳಿದುದಂ ಶಾಳಿಗಳಂ . . . ಬೆಳೆದ ನೆಲನೆ ಪೊಲನಾ ನೆಲದೊಳ್ (ಪ್ರಪ್ಪ. ೨-೧೩). [ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ತೆನೆ]

ನಿಡುನಿಡು (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಅರೆ; ದೀರ್ಘವಾದ ತರಂಗ :
ಆಂಗಡಲ ನಿಡುನಿಡುಗಳೇ ಬೆಳುದಿಂಗಳೊಳುದಿರುಳುಗಳೇ . . . ಎನಲು
ಮುಂಗಡೆಯೊಳುಗುಗಿನ ಪೊನ್ನ ಸೆಬಂಗುಗಳ ವಸ್ತ್ರಂಗಳುನ್ನೆ ಕಂಗೆ
ಮಂಗಳವಾಯ್ತು (ಬಸವ. ೧೧-೩೪); ಪಾಡುವುದು ಅಕರವದಿ ಕೈಗಳ
ನಿಡುವುದು ನಿಡುನಿಡುಗಳೆಂ ದನೆ ನೋಡುವುದು ನೆಡ್ಡುಲುಗಳರಳೆಂ
... ಕಾಸಾರವದು (ಸಾತ್ಯಭ. ೧೩-೯). ೨. ಅಗಲವಾದ ತೆರೆ, -
ಪರದೆ : ಪಲ್ಲವದ ನಿಡುನಿಡಿಯ ಭವಳಶ್ಚ ತ್ರಚಮರದೊಳೊದಗಿತರಥರು
(ಕುವ್ಯಾ. ೩-೧೩). [ನಿಡು (<ನಿಡು) + ತೆರೆ]

ನಿಡುನಿಡು (ನಾ). ದಪ್ಪವಾದ ತೊಡೆ; ತೋರವಾದ ತೊಡೆ :
ಬಿಡದ ಜಂಘಾಕಾಂಡದ ನಿಡುನಿಡಿಯೊಳಗೊಡನೆಂದಿಸುತ್ತುಂ ಬಂದ
... ಕೂಡಿ ರಾಜದ ಕಡುಚೆಲ್ಲುನಿಬರೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂಠದಿ. ೩-೧೨೫).
[ನಿಡು (<ನಿಡು) + ತೊಡೆ]

ನಿಡುನಿಡು (ನಾ). ದಪ್ಪವಾದ ಗುಲ್ಲು; ದೊಡ್ಡ ತೊರಳೆ :
ಕಾಳಜದ ಬೆಮ್ಮೊರದಿ ಕೆನ್ನತ್ತಂನ ಮಡು. ನಿಡುನಿಡುರಳಿಗಳ ಹೇರಾ ಸಿ
... ಭೂತಲೋಟಿಯು ನೆರವಿಗುಡುಬಿಡವೊಲಿದುರ್ದಮು ಮರವಿರೋಧಿಯು
ಕವನ (ಕೊರಂ. ೩-೪೫-೬೧).
[ನಿಡು (<ನಿಡು) + ತೊರಳೆ]

ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳು 'ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳು' ನೋ.

**ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳು, ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳು, ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳು, ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳು, ನಿಡು
ನಿಡುನಿಡು (ನಾ).** ನೀಳವಾದ ಬಾಹು; ಉದ್ದವಾದ ತೋಳು :
ಬಳ್ಳಳ ಬಳದ ವಿಶ್ರಾಂತತುಂಗನ ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳು ಗಣಕಾಜನಕ್ಕೆ ಕಾಮು
ಪಾಶಂಗಳುಮರಾತಿಜನಕ್ಕೆ ಯಮಪಾಶಂಗಳುಮಾಮುತ್ತು (ಕಂಠದಿ. ೨-೩೯ ಪ); ಪಡೆವೆಂ ಮುತ್ತುಣ್ಣದಿಂದಿ ಪದಮನಿಹುಕಾಲಕ್ಕೆಮುತ್ತುಂ
ನೇಂದ್ರಂ ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳೆಂದಪ್ಪಿ ಭೋಂಕಲ್ ಭುಮದೆ ನಡುಗುತಂ ಕಣ್ಣಂ
ಮುಟ್ಟಿ (ಕಾಪಂ. ೭೪೪); ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳು ನೀಳ್ಳುವು ನೀಳ್ಳಲುಡ್ಡಕ
ಸಿಜ್ಜತ್ತಂಗಳಂ ನಾಡೆಯುಂ ತೊಡೆಗೊಳ್ಳುವಿದುವುಗ್ರದಂತಿಯನದಿರ್ಪಲ್
(ಮಲ್ಲಿಕ. ೪-೧೩೯); ನೀರತ್ತಿಯಂ ನಿಡು[ಪಾಶಂ, ೬]ನಿಡುಳ್ಳು ಕೊಂ
ಸಿದುಮು ಕೈದುಗಲ್ಲು (ಅರ್ಥನೀ. ೨-೩೩); ಕೊಬ್ಬಿದ ಭುಜಯಂಗಳದಿ
ವೀರರಸದಿಂದಪ್ಪಿದ ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳುಳೆಯ ಪದ್ಧಿ ಕಾಂತಿತಾಣಗಳೆನೆ
ನೆಣಗಿದಿಬಿರಿ ಗೆರುನನೊಪ್ಪಿದನು (ಮೋಹ. ೩೩-೫೩); ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳು
ನೀಳ್ಳು ತರಂಗಮಾನನಮರಲ್ಮಂಭೋರುಹಂ . . . ಎಂಬಂತಿರೆ ಸಿಂಹು
ರಾಜನೊಸೆದೇಲ್ವಂದಂ ಗರ್ಭರಾಸ್ತುತಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೧೦೦).

ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳು : ಇವಾಶನ ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳು (ಕಮಪ. ೫೩ ಪ್ರಯೋ).
ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳು : ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳೆಂದೆ ಕೃಷ್ಣಾಗ್ರಜಾತನ ಸಿಂಹುನಿಡಿಯಲ್ಲಿ
ಪಟ್ಟನಿಕ್ಕಿದನು (ಮೋಹ. ೪೦-೬೦). **ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳು :** ಉಕ್ಕಲಿಕಾ
ಸಪ್ರವಿಷಮರಾಗಸಾಗರಮನೀವದಪನೆಂಬಂತೆನ್ನನಬ್ಬಿ ಮುಯಾನೆಯಂ
ಮೂರದೊಳ್ಳು ನಿಮಿರ್ದ ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳುಳ್ಳಂ ಪನ್ನಿಳ್ಳು ತೋಳು . . .
ಬರುತಿರ್ದಂ (ಕಾಪಂ. ೫೩೫). **ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳು :** ಉಗಿಮ
ಜಾಯ್ತು ಮಳನ ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳುಗಳು ಬಳಲಿದವು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೨);
ನಿಡು[ಪಾಶಂ, ೬]ನಿಡುಳ್ಳು ತೋರಮುಡುಮು . . . ಬಿಡದ ಮೆಣೆಯ
ರಾಮನಧರಾಮು ಕೆನ್ನದಿಡುಮು ಕಮಲನೇತ್ರಿಯರೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೪೪);
ಕಾಡುಕೊಳ್ಳುನುತಾದಿಟ್ಟ ಕೃಷ್ಣನು ಹೆತ್ತದರಿ . . .
ಬೈತ್ತೆಲ್ಲರನ ಆದಿಕುಡೊಂದೊಬ್ಬನೂ ತೊಂಬತ್ತೆಂಟು ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳ ಕತ್ತಂ
ಸಿಡುತ್ತು (ಮೋಹ. ೪೦-೪೦); ಮುಡಿಯು ಮುಟ್ಟಿನ ಬರೆ . . . ನಿಡು
ಮೋಳ ಬಳೆ ತಾತಿ ಕಡಗ ಕಂಕಣವಾಂಕ ಕಡುಚೆಲುನೆಯರೆಸಿದಿಹರು
(ಕಂಠದಿ. ೩-೧೦೪). [ನಿಡು (<ನಿಡು) + ತೋಳು]

ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕೈಗಳುಳ್ಳವನು; ದೀರ್ಘ
ಬಾಹುಗಳುಳ್ಳವನು : ಕುಡುಬಿಲ್ಲ, ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳು, ಅರಮಗ
(ಕವಾ. ೫: ೪ ಪ್ಯಾಪ್ಯಾ). [ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳು + -೨]

ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳು 'ನಿಡುನಿಡುಳ್ಳು' ನೋ.

ನಿಡುನಿಡು (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ನಡಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ :
"ರೇಚಂ . . . ದಿಡುನಡೆ, ಜಾರುನಡೆ, ನಿಡುನಡೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೩. ೨೫೧).
[ನಿಡು (<ನಿಡು) + ನಡೆ (<ನಡೆ)]

ನಿಡುನಿಡು (ನಾ). ನಿಡಿದಾದ ಮೊಗ್ಗು; ದೊಡ್ಡ ಮುಗುಳು :
ನಲವಿಂದಂ ಸೂಡಿ ಪೊಂಜಾದಿಯ ನಿಡುನಿಡಿಯಂ ವೇಣಯೇಳ್ ಸೆಕ್ಕಿ
(ರೇಚಾಪ. ೫-೩೯). [ನಿಡು (<ನಿಡು) + ನೆನ್ನೆ]

ನಿಡುನಿಡು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ನರ; ನೀಳವಾದ ಸೆರೆ : ಅಡಗುಗಳ
ತಿರುಳಿಂದ ನಿಡುನಿಡದ ಕರುಳಿಂದ ಕಡಲಿಡುವ ನೆತ್ತರಿಂದೆಡೆಬಿಡದ ಸತ್ತರಿಂದಿ
ದಿದಿರ್ದದಾ ರಣದಲೋರಣದ ಮೂರಣದ ಕಾರಣದ ಪೂರಣದೊಳು
(ಜೈಮಿ. ೧೨-೪೪). [ನಿಡು (<ನಿಡು) + ನರ, (<ನರ)]

ನಿಡುನಿಡು, ನಿಡುನಿಡು (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ನಾಲಗೆ;
ನೀಳವಾದ ಬೆಡ್ಡೆ : ಮೂದಿನೇಕೆಯೊ ಮೇಲಂ ನೋಡದೆ ಬಿಡಿ
ವಿಷಮುಳೆಗಳೆಲ್ಲ ಕಲ್ಲಂ ರೂಡಿಸಿದ ಕೇಬ್ಬಿ ಮುಳ್ಳಂ ನಾಡುಕೊಯು
ಮರ್ಜನಗೆ ನಿಡುನಿಡುನಿಡು (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೩೨); ಸೂರ್ಯಾದೇವನೇ
ಗಲಮರ್ ಕಡುಮಿಗಿಲ್ ದ್ವೀಪಿಪನ್ ನಿಡುನಿಡುನಿಡು ಗಲಮಿವಾ ಸೊರೈ
ನುಡಿಗಳನ್ (ಅಂತಿ. ೩-೧೦೦). ೨. (ಆಲಂ) ಹರಟುವ ನಾಲಗೆ.
ನಿಡುನಿಡು : ೧. "ನಿಡುನಿಡು = ದೀರ್ಘಬೆಡ್ಡೆ, ಉದ್ದವಾದ
ನಾಲಗೆ" (ಪ್ರಭು). [ನಿಡು (<ನಿಡು) + ನಾಲಗೆ]

ನಿಡುನಿಡು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಹಸ್ತಿ, ದಂತ, - ಆನೆಯ ಕೋರೆ :
ಹೊಳೆನ ನಿಡುನಿಡುವ ಬೆಳುವೆಳು ಕುಡಿಮಿಂಚುಗಳ ಬಳಗ . . .
ಮಳೆವೊನಲ್ಲದಧಾರೆಯಾಗಿ ಕಾಗಾಳವೆಂಬೊಲು ಮೈಮೆನಡೆದಿರ್ದ
ಮತ್ತಮಾತಂಗವಿಟ್ಟಿಳಿದ ಜನಂಗಳಂ ತೂಕ್ಕು ಸೀಳ್ವಿದಿ ವಿಷಬೆಂಬರು
ಬರುತಿರ್ದದು (ಸಾಂಪ. ೩-೧೪).
[ನಿಡು (<ನಿಡು) + ನಿಡು]

ನಿಡುನಿಡು (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚುಹೊತ್ತು ಮಾಡುವ ನಿಡು; ಗಾಢ
ನಿಡು : ನಿಡುನಿಡಿಯಲ್ಲಿ ಗುಹೆಯೊಳಗೆ ಮೆಯ್ಯುಡಿರ್ದ ಕಡುಗರಿ
ಮೃಗಾಧೀಶನಾಡುವೊಲನಂ ಮಿಗಗೊಡಗೊಡಿಯುಲುಹುಮಾಡುವ ತೊ
ದಿನೆನ್ನ ಮಹವೆಯೊಳೆನೆಯಾಳ್ವಿನನು ಬಿಡದೆ ಮಾಡುವರು (ಸಮ್ಯಾ. ೨-೩);
ನನ್ನ ನಿಡುನಿಡು ಮುಗಿದು, ಎಚ್ಚರವಾಗುವಾಗ ಅವಳಂತು
ಜಾವದಿಯಲ್ಲಿರಲ್ಲಿ (ಮೂಕಜ್ಜ. ೨೩೪). ೨. (ಆಲಂ) ದೀರ್ಘನಿಡು;
ಸಾವು; ಮರಣ : ಅರಸಾ ನಿನ್ನ ಸುಪ್ಪದ್ಯಾ ವರಣಯುತರುಣೆಯವಗೆ
ನಿಡುನಿಡಿಯೊಡವಿನಿ ಭರದಿಂ ಬರ್ಪೆನಿಸುತುಮೆನ್ನಂ ನಿನ್ನೆಡೆಗಟ್ಟಿದಳ್
(ಜಯಕಾ. ೩-೯). [ನಿಡು (<ನಿಡು) + ನಿಡು]

ನಿಡುನಿಡು (ನಾ). ೧. - ನಿಡುನಿಡು ೨ : 'ನಿಡುನಿಡುಗೈಸು'
ಪರಾ. ೨. ನಾಶ; ಅಂತ್ಯ : ಜಗದ ನಿಡುನಿಡಿಯರೆ ಮೋಹರದಗಿಡ
ಮುಗಿಲೋ ಮೇಣುಳೊಳುಬಿಡಿಭವಂಟೊಂದಾಯ್ತು ಕೈಕಾಲ್
ಮೂಡಿಕೋ ನಡೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೯).

[ನಿಡು (<ನಿಡು) + ನಿಡು]
ನಿಡುನಿಡುಗೈಸು (ಸಿ). ೧. (ಆಲಂ) ವಧಿಸು; ಸಾಯಿಸು;
ಕೊಲ್ಲು : ಕೃಷ್ಣಮೃಗ ಸರಮನೆಗಾಗಿ ಪಹಿಲವರೆ ಬಂದು ಪಾಗಿಲ
ಮುಞ್ಜಾದು ಕಾಹಿನ ಮಂದಿಯನು ನಿಡುನಿಡುಗೈಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೨೩).
೨. ನಿಟ್ಟಿಯುಗೊಳಿಸು : ನಿಟ್ಟಿವನೊಡಲ ಭರ್ಮಾಡ ತೊಕ್ಕ

ನೆಂದಡೆ ಕರಣವನು ನಿಡುನಿದ್ರೆಗೈಸಿ ನಿಜಾನುಭವದಲಿ ನಿಂದ ಪರಯೋಗಿ (ನಿಘಾಂ. ೬-೧೫-೨೬).

[ನಿಡುನಿದ್ರೆ + ಕೈಸು (<ಕೈಯು)]

ನಿಡುನೀಳ್ (ಕ್ರ). ಉದ್ಭವಾಗಿ ಇಳಿಬೀಳು, -ಜೋಲುಬೀಳು : ನಿಡುನೀಳ್ ಸಜಗ ಸಾಗಿಸುತೊಮ್ಮೆ ಕೈಲಾಗುಗೊಡುತ ಮುಂದವಧಾನ ವೆಂದು ನುಡಿಯುತ ತಂದೆಯ ಹಿಂದುಮುಂದೆಬಲವಿದಿದು ಕುಮಾರ ರಿಯ್ಯ ದರು (ಭರಣ. ೪೫-೬೧). [\leq ನಿಡಿದು + ನೀಳ್]

ನಿಡುನೆನಪು (ನಾ). "ಬಹುಕಾಲ ಮರೆಯದಿರುವ ಜ್ಞಾಪಕ ಶಕ್ತಿ; ನಿಡುನೆನಪು" (Long-memory. ಇಂಕನ).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ನೆನಪು]

ನಿಡುನೇಜೆಯ (ನಾ). ಉದ್ಭವಾದ ಬರ್ಜಿ; ದೊಡ್ಡ ಈಟಿ : ನಿಡುನೇಜೆ[ಸಾಕಾಂ. ಜಿ]ಯದಿನದೊರ್ವಂ ಜದಿದಿಜಾದ್ತಿದೊಡೆ ಸುತ್ತವಂ ಕರವಾಳಂ ಪೊಡೆದದಿ (ರಾಜಕೀ. ೬-೬೪).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ನೇಜೆಯ (<ನೇಜೆಯ)]

ನಿಡುನೇಣ್ (ನಾ). ಉದ್ಭವಾದ ಹಗ್ಗ; ನಿಡಿದಾದ ಪಾಶ : ಅಂ ನಿನ್ನಂ ತೆಗೆದು ಬಾಬಾಪ್ಪನೆನೆಗೆ ರಸಮಂ ಮೊಗೆದು ಕುಡೆಂದು ನಿಡು ನೇಣಂ ಪಲವುಂ ಸೋರೆಗಳುಮಂ ತಂದು ತೀವಿಸಿ (ಸದ್ಭಾರಾ. ೧೪೬-೧೬).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ನೇಣ್]

ನಿಡುನೋಗ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ನೋಗ : ಕದಿಯಾಣವನಾನೆಗಳ ಮೋಜಿಗೆ ತೊಡಸಿದರು ದಂಕಿಗಳ ಹೆಗಲಲಿ ನಿಡುನೋಗನ ಕಟ್ಟಿದರು (ಕುವ್ಯಾಪ್ಯಾ. ೮-೪೫). [ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ನೋಗ]

ನಿಡುನೋಟಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಸಮನೆ ನೋಡುವ ದೃಷ್ಟಿ; ನೆಟ್ಟ ನೋಟ : ಅರಸುಗಳ ನಿಡುನೋಟವಲ್ಲಿಯ ಗರುವೆಯರ ಸಸುನೋಟಿ ತಮ್ಮೊಳು ಬೆರಸಿ ಹೊಯ್ದೊಡವು ಪಾಡಾಪಾಡಿಯಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಪ್ಯಾ. ೧೩-೪೪). ೨. (ಆಲಂ) ದೂರಾಲೋಚನೆ; ದೂರದೃಷ್ಟಿ : ಹಲವರಂತೆ ತನ್ನ ಭವಿಷ್ಯದ ಕಡೆಗೆ ನಿಡುನೋಟಿ ಚಾಚಿದವನಲ್ಲ (ಚಗುಕ. ೬).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ನೋಟಿ]

ನಿಡುಪಗೆ 'ನಿಡುವಗೆ' ನೋ.

ನಿಡುಪಚ್ಚಳ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಪಿರ್ರಿ, -ಹಂಭಾಗ; ಬಾಲದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಬುಡ : ಕೂರಂಜಿನಲಿ ಕೋದನು ಗಜದ ಮಸ್ತಕವ ನಿಲುಕಿ ನೆತ್ತಿಯನೊಡೆದು ನಿಡುಪಚ್ಚಳೆ ಹಾಯ್ದು ವು ಬಾಣ (ಕುವ್ಯಾಪ್ಯಾ. ೩-೬೪). [ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ಪಚ್ಚಳ]

ನಿಡುಪತಾಕೆ (ನಾ). (ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ) ದೊಡ್ಡ ಬಾವುಟ, -ಧ್ವಜ : ಗಗನದೊಳಿಡಿದ ಸತ್ತಿಗೆಯ ಮುತ್ತಿಗೆಯ ಧಾಳಿಸುವ ಚೆಮರಂ ಗಳ ನಿಡುಪತಾಕೆಯ ವಿವಿಧ ಧಾತುಗಳ ಕೇತುಗಳ . . . ಭೂರಿಗಳ ಪದವಿಂದ ಪಡೆ ನಡೆದುದು (ಜ್ಯೋತಿ. ೨೦-೩೬).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ಪತಾಕೆ]

ನಿಡುಪನೆ (ನಾ). ಉದ್ಭವಾದ ಕೋರೆ ಹಲ್ಲು; ದೊಡ್ಡ ದಂತ : ತಲೆಯೊಲೆದು, ಸೊಂಡಿಲಂ ತೊನೆದು, ನಿಡುಪನೆಗಳಂ ತೂಗಿ, ಮೊರಗಿವಿ ಗಳಂ ದೀಸಿ, ಫೀಳಿಟ್ಟೊಡನೆ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ಹೋರಾಡಲನುವಾದುದಾ ದೋರಹೋರಾನೆ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೮-೩೫೬).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ಪನೆ]

ನಿಡುಪು (ನಾ). ದೀರ್ಘತೆ; ಗಾಢತೆ : ಮುಖೇಂದು ದಿಗುರ್ತಿರೆ ಸುಯ್ಯ ಬೆಂಕೆಯುಂ ನಿಡುಪ[ಪು]ಮಳುಂಬಮುಪ್ಪಿ ನೆಗವಿಾತನದಲ್ಲಿನೆತ್ತ ಪೋದನಾವೆಡೆಯನಧೀಶನೆಂದು ಪಲವಾದಿದರಂದಜಿತಾಂಗನಾಜನಂ (ಅಜಿತ. ೬-೧೩೧); ಸುಯ್ಯ ನಿಡುಪು[ಪಾಕಾಂ. ಕೆ]ಡುಗದಿರೆಯುಂ ಮೆಯ್ಯರೆ

ಮುಟ್ಟಿದೆಯುಮಿಂತು ಸಂದಂದಿನಬರ್ ಬಯ್ಯಲೆ ಪೊಯ್ಯಲೆ ಕುರುಕಂ ಕೊಯ್ಯಲೆ ಪೊಯ್ಯಂತು ವಿನಯವತಿಗಂ ಪತಿಗಂ (ಪಾಪ್ಯಾಪ. ೩೧).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + -ಪು]

ನಿಡುಪು (ನಾ). (?): ಜದಿವ ಗುಳ ರೆಂಚಿಗಳ ಘಂಟೆಯ ತೊಡಪುಗಳ ನಿಡುಪುಗಳ ತುಂಡಿಲ ಕಡುಕಿಲೆಯ ದಡಿವಲೆಯ ಮಿಂಚುವ ತೊಂಬುಗತ್ತಿ ಗಳ ಕುಡಿದದದ ಕಡುಮದದ ಕರಗಳ . . . ಸಡೆದವು ಪದ್ಧಸಂಖ್ಯೆಯಲಿ (ಅಂಬಕಾ. ೪೦-೯). [?]

ನಿಡುಪುರ್ಬು 'ನಿಡುಪುರ್ಬು' ನೋ.

ನಿಡುಪುರ್ಬು 'ನಿಡುಪುರ್ಬು' ನೋ.

ನಿಡುಪೊಂಗು (ಕ್ರ). ದಪ್ಪವಾಗಿ ಉಡು; ಅತಿಯಾಗಿ ಬಾತು ಕೊಳ್ಳು : ತೊಡೆದು ತಿಲಕೈಲಮಂ ಕರಪು(ವು)ದಿ ಸಾಸಿವೆ ಲೋಯ ಸರದ ತಿರುಳೆಂದಿವನಿಟ್ಟಡಸಿ ದಿಗತಾಗಿ ಕಟ್ಟಲ್ ನಿಡುಪೊಂಗುದಿದರ್ ಕೆಯ್ಯ ಭಂಗಂಬಡುಗುಂ (ಲೋಕೋ. ೯-೧೩೨); "ಮುಟಾದ ಕೆಯ್ಯ -ಆ ತಾವಿಗೆ ಎಳ್ಳೆ ಕೈಯಂ ತೊಡೆದು ಸಾಸಿವೆಯ ಚೂರ್ಣಂ, ಲೋಯಿಸರದ ತಿರುಳ್ ಈ ಎರಡುಮಂ ಇಕ್ಕಿ ಬಿಗತಾಗಿ ಕಟ್ಟಲ್ ಸತ್ಪವಿಲ್ಲದಿದರ್ ಕೈಗೆ ಸತ್ಪವತ್ತುದು" (ಲೋಕೋ. ೬:೪).

[\leq ನಿಡಿದು + ಪೊಂಗು]

ನಿಡುಪೊಳ್ಳು 'ನಿಡುಪೊಳ್ಳು' ನೋ.

ನಿಡುಪೊಳ್ಳುಗಳೆ (ಕ್ರ). ದೀರ್ಘಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆ; ಬಹಳ ದೊತ್ತನ್ನು ತಳ್ಳು : ತಾವೆಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರ್ವರವರೆನಲ್ ಬೇಕದರ್ ಛಾವ ದಿಂದಿಲ್ಲಿಯೇ ನಿಡುಪೊಳ್ಳುಗಳೆದವರ್ ಬೇಗದಿಂದೀಗ ಮನೆಗೆಯ್ದಿದರ್ ತಾವೆನಲ್ (ವಿವಸಂ. ೯-೬೯).

[ನಿಡುಪೊಳ್ಳು (<ನಿಡುಪೊಳ್ಳು) + ಕಳೆ]

ನಿಡುಪೊಳ್ಳು, ನಿಡುಪೊಳ್ಳು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚುಹೊತ್ತು; ಬಹಳ ಕಾಲ : ನೇಸಜೊಡನಾ ಕಾರವನಾ ಮುಟಿಗೆ, ನಿಡುಪೊಳ್ಳು ಪಕ್ಕದೊಳ್ ಕುತ್ತು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨-೩೩). ನಿಡುಪೊಳ್ಳು : 'ನಿಡುಪೊಳ್ಳುಗಳೆ' ಪರಾ. [ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ಪೊಳ್ಳು]

ನಿಡುಬತ್ತಳೆಕೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಮೂಡಿಗೆ, -ಬತ್ತಳೆಕೆ : ಪೊಳೆವಂಬು ಬೆನ್ನ ನಿಡುಬತ್ತಳೆಕೆ ವಿರಾಜಿಸಿ ಪುಳಂದನದೊಳಪೊಕ್ಕುಂ (ರಾಜಕೀ. ೫-೨೪).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ಬತ್ತಳೆಕೆ (<ಪತ್ತಳೆಕೆ)]

ನಿಡುಬತ್ತಿ (ನಾ). (ದೀಪದ) ಉದ್ಭವಾದ ಬತ್ತಿ; ನೀಳವಾದ ಬತ್ತಿ : ತೆಗೆತೆಗೆದು ಹೊತ್ತಿಸಿದ ನಿಡುಬತ್ತಿಗಳ ತೆಜದಲಿಯಲಗುವೆಗಳೊಡೆ ರುಗರುಗುಗಿಸಿ ಧಾನುಷ್ಯದ್ವದೊಲೆದವಂಬುಗಳು (ಅಮೃತ. ೬-೪೦).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ಬತ್ತಿ]

ನಿಡುಬಯ್ಯಲೆ (ನಾ). ಉದ್ಭವಾದ ಬೈತಲೆ; ನೀಳವಾದ ಬೈತಲೆ : ಚೆನ್ನಪೊಂಗರ ಕುಡಿ ಮುಂಜೆಯಂ ನಿಡುಬಯ್ಯಲೆ [ಪಾಕಾಂ. ಬೈತಲೆ] ಬಾರ್ತೆಯ (ಅನಂಪ. ೮-೪೯); (ಸೂಕ್ತ ಸು. ೮-೩೬೬ ನೋ).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ಬಯ್ಯಲೆ]

ನಿಡುಬವಣಿ (ನಾ). ಸತತವಾದ ತಿರುಗಾಟ; ನಿರಂತರವಾದ ಚಲನೆ : ಮೊಗಮುಂ ಮೆಯ್ಯುಂ ಪೊಗರುಂ ಮಿಗೆ ಸೊಗಸಂ ಪಡೆಯ ಕಂಡು ಕಳವಳದಿಂದನ್ನೆಗಮಿಂದುಕಾಸುಸೂರ್ಯರ್ ಜಗುಬ್ಬರ್ ಕಜಿ ರೂಪುಗೇಡು ನಿಡುಬವಣಿಗಂ (ಚವಿ. ೩-೧೦).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ಬವಣಿ (<ಬವಣಿ)]

ನಿಡುಬವರಿ (ನಾ). ಮುಲ್ಲಯುದ್ಧ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಸುತ್ತುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವರಸೆ, -ಚಲನೆ : ಪ್ಲವಗತಿ ಜಂಭಾಕ್ರಮಣ ನಿಡುಬವರಿ ಭಂಜನೆ ಲಾಗು ಲಳಿ ಲುಳಿ ತ್ರಿವಳಿ ಪಂಡನೆ

ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಪದಪ್ರಬಂಧದಿಂದ ದಿವಸಗಳು ಸೂಚನಗಳು . . . ಕಾದಿದ
ರಖಿಚಿತ್ರದಿಂದ (ತೋರಣ. ೪-೪-೨೬). [ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಬವರಿ]
ನಿಡುಬಾವಿ (ನಾ). ಅಳವಾದ ಬಾವಿ; ದೊಡ್ಡ ಬಾವಿ: ಪೊಸ
ದುರ್ಗವು ಪಾಟಿಟಿ ಪಿರಿಯ ನಿಡುಬಾವಿಗಳನ್ನೆಳೆದುನಡೆದಿರಲು (ಬಸವ.
೧೬-೧೧). [ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಬಾವಿ]

ನಿಡುಬಾಸೆ 'ನಿಡುವಾಸೆ' ನೋ.

ನಿಡುಬಾಳು (ಕ್ರಿ). ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೆ ಬದುಕು, - ಜೀವಿಸು :
ಶ್ರೀಜಯನ್ ನಿಡುಬಾಳು ನಮ್ಮನೊಂದಿಗಾಗಿ; ಕನ್ನಡಿಗರುಸಿರಾಗಿ ಕನ್ನಡಂ
ಬಾಳು (ಹೊಂಗಳು. ೩೪-೨೨).

[<ನಿಡಿದು₂ + ಬಾಳು (<ಬಾಚು₁)]

ನಿಡುಬಾಳು (ನಾ). ಬಹುಕಾಲದ ಬದುಕು; ದೀರ್ಘಾವಧಿಯ
ಜೀವನ: ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಹೀಗೆ ನೂರಿಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ನಿಡು
ಬಾಳನ್ನು ದಾಳಿ ೧೬೦೦ರಲ್ಲಿ ಸರೋದರಾಗಿ ವೃಂದಾವನಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದರು
(ಜಗದಾ. ೯೪). [ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಬಾಳು (<ಬಾಚು₂)]

ನಿಡುಬಿಡುವು (ನಾ). ದೀರ್ಘಕಾಲದ ರಜೆ, - ಸೂಟಿ: ಬೇಸಗೆಯ
ಬೇಗೆ, ಶಾಲೆ ಕಾಲೇಜುಗಳ ನಿಡುಬಿಡುವಿನ ಬೇಸಗೆಯಿಂದ ಜೀವ ತೀರ
ಬೇಸಗೆಯಾಗುವ ಮಳೆಗಾಲದ ಕಾಮೋದಗಲು ಸುಳಿಯುತ್ತದೆ . . .
ಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು (ಮುಂಗವು. ೩೨).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಬಿಡುವು (<ಬಿಡು₂)]

ನಿಡುಬಿಲ್ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಬಿಲ್ಲು; ದೊಡ್ಡ ಧನುಸ್ಸು.
ನಿಡುಬಿಲ್ವಾಗು = ದೊಡ್ಡ ಬಿಲ್ಲಿನಂತೆ ಬಗ್ಗು; ದೊಡ್ಡ ಕಮಾನಿ
ನಂತಾಗು : ನಿಡುಬಿಲ್ ಬಾಗಿರುವ ಬಾನ ಗೋಲಮನ್ ಬೆನ್ನೊಳಗಿನ್ನುಂ
ನರಲುತೆ ಪೊಪುವನ್ (ಬದ್ಧ ಪ್ರ. ೨೩-೪೪೭).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಬಿಲ್₂]

ನಿಡುಬೆನ್, ನಿಡುಬೆನ್ನು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಬೆನ್ನು; ನೀಳವಾದ
ಹಿಂಭಾಗ : ನಿ[ಪಾಣಂ, ನೆ]ಡುಬೆನ್, ಉಡುಮೊಗಂ (ಭಾಷಾಭೂಷ.
೩೧ ಪ್ರಯೋ). ನಿಡುಬೆನ್ನು : ಆ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಸಭೆಗೊಂಬಂತೆ
ನಿಡುಬೆನ್ನುನ ಕತ್ತನೆಯ ಕುರ್ಚಿಗಳನ್ನು ಸಾಲಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿತ್ತು
(ಪುನರು. ೩೪೫). [ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಬೆನ್]

ನಿಡುಬೆನ್ನು 'ನಿಡುಬೆನ್' ನೋ.

ನಿಡುಬೆರಳು 'ನಿಡುಬೆರಲು' ನೋ.

ನಿಡುಬೇಸಣ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಬೇಸಾಯ, - ಬೇಸರ :
ನಿಟ್ಟು ಸಿರು ನಿಡುಬೇಸಣನ ಕಡರಿಟ್ಟಿಳಿಸ ಕಂಬನಿಯ . . . ಗೋಳಿನಲಖಿಳ
ಜನ ನಡೆತಂದುದರಮನೆಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೨-೫).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಬೇಸಣ₂]

ನಿಡುಬೊಗರೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಬುಗುರಿ: ಹರಿಯ ವರವರೂಢಮನೆತ್ತಿ
ಕರಯಾಗಳದಿಂದ ನಭಕೆ ತಿರುಗಿಟ್ಟು ನಿಡುಬೊಗರೆಯಂತೆ (ಜಬಪ. ೨೫-೨೬).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಬೊಗರೆ (<ಬೊಗರಿ)]

ನಿಡುಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಬೊಟ್ಟು: ನಿಡುಬೊಟ್ಟುಸೆಯ
ದರ್ಜೆ ಕರಮತಿಶಯದಿಂದ ಬೆರಳೊಳಗೆ ರಂಜಿಸೆ ಕಾಶಾಂಬರಮನೆದಿರೆ ಬಂದು
ನಿಂದು ಭೂಸುರನೇವಂ . . . ವೇದರುಳ್ಳಂ ಪೇಬಿಟ್ಟುತೆಯನೀವುದಂ
(ಧರ್ಮಾನ್ಯ. ೧-೯೫).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಬೊಟ್ಟು (<ಬಟ್ಟು₁)]

ನಿಡುಬೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕೂಗಾಟ; ಭಾರಿ ಗದ್ದಲ :
ಕುಂದಲಾ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಲೋಕಬೊಟ್ಟೆಂದು ನಿಡುಬೊಟ್ಟೆಗಳನಡುತಾನಂದಿಸು
ತಾರುತ. (ಬಸವ. ೩೨-೨೬). [ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಬೊಟ್ಟೆ]

ನಿಡುಭರಿಕೆಯ (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಸೊಂಡಿಲು : ಕಡಿದ ಕದ್ದಾಳ
ಕುಮ್ಮರಿಯಂತೆ ಕಂಸಾರಿಯೊಂದಿಗೂ ಮದಿದ ಸರ್ಪಗಳ ಪಡೆಯಂತೆ
ಮೆಜುಡು ಕಡಿದದಾನೆಯ ನಿಡುಭ[ಪಾಣಂ. ದಿಬ]ರಿಕೆಯುಳ್ಳಾಟ
ಯೊಳು (ಕಂಪಾಣಂ. ೧೬-೬೦). [ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಭರಿಕೆಯ]

ನಿಡುಮಗುಡ (ನಾ). ಭಾರಿಯಾದ ಕಿರೀಟ : ನಿಡು ಮಗುಡಂ
ತೆಜುಬೊಳಿನ ಸುಣ್ಣನೆ . . . ಪೊದಟ್ಟು ಕನ್ನಡಿಗದೊಂ ಮೊಗಂ
ಕುಟುಗುಮೇಂ ಗಳ ಕಣ್ಣಳ ಮಂಗಳಂಗಳಂ (ಚಕವಿ. ೩-೪೪).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಮಗುಡ]

ನಿಡುಮರ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಮರ; ಹೆಮ್ಮರ : ನಿಡುಮರದ ತುದಿಗೋಡು
ಗೊಳ್ಳುಟ್ಟಿದ ಕೃಷ್ಣಾಶ್ವರೀಚ್ಛಂಗಳನಜಾಯರಾದ ಕಾಡ ಪಟವಾಸಿಗೆ
ಗೊಳುಕಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೬೬); ಮೇಗಿಮೇಗುಟ್ಟಿಲ್ಲ ಸುಯ್ಯನ
ತಾಗುವಳ್ಳೆಯ ತೋದ ಬೆಮರಿಸ ಬಾಗುಗಳ ನಿ[ಪಾಣಂ. ೧]ಡುಮರನ
ಮುಜಿಗಳಲಟ್ಟಿದನು ಮೃಗದ (ತೋರಣ. ೩-೪-೨೨).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಮರ]

ನಿಡುಮಾಲೆ (ನಾ). - ನಿಡುದಂಡೆ : ಇವನೆಯೊಲಿಯದ ಭಾವಗಳು
ಕರಿಗಲ್ಲಿನ ನಿಡುಮಾಲೆಗಳು ! (ಕವಿ. ೪೨-೪).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಮಾಲೆ]

ನಿಡುಮಾಳ (ನಾ). ವಿಶಾಲವಾದ ಬಯಲು; ವಿಸ್ತಾರವಾದ
ಮೈದಾನ: ಎರಡೂರೆಯಂ ನಿಡುಮಾಳ(ಮಂ) ಸ್ವಾಂತರಮೆಂಬುದು
(ಹಲಾಯು. ೪೩-೧೦೬); ನಿಡುಮಾಳಂ ಮುಂದೆ ನೀರಿಲ್ಲವೆ ಮಗು
ಬಿಟ್ಟಾದಂ ಸಂತೋಷಗೊಟ್ಟು (ರಮದ. ೧೪೧ ಪ್ರಯೋ).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಮಾಳ]

ನಿಡುಮಿನ್ (ನಾ). ಭಾರಿಯಾದ ಮಿನ್; ದೊಡ್ಡ ಮಿನ್ :
ನೆಜಿನೆಗೆವ ನಿಡುಮಿನ್ಗಳಂ ನಿಕ್ಕಿ ನೋಡಿ ಘುಳುಘುಳು ಮೊಜಿವ
ನೆವದಿಂ ಪಲೊಟ್ಟಿದು (ರಾಜಶೀ. ೨-೪೪).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಮಿನ್]

ನಿಡುಮುಗಿಲ್ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಮೋಡ : ನಡೆವು ನಭಕ್ಕೆ ಮಿಂಡುವ
ನಿಡುಮುಗಿಲಮರಿಯರೆ ಕಡ್ಡೆ ಕುಡಲೆಂದಗೊಳ್ ದಿದನೋಡುವ
ವೇಚರಿಯರೆ ಕಡೆಗಣ್ಣಳ ಬೆಳಗನೇಜಾ ತೋಪುವ ತೆಜದಿಂ (ಕರ್ಪನೇ.
೨-೬೪). [ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಮುಗಿಲ್]

ನಿಡುಮುಡಿ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ಜಡೆ, - ಹೆಳಲು : ನಿಡು
ಮುಡಿಯರಸಂಜೆನೆಡೆ ತಳಿರಡಿ ಬಟ್ಟಿದೊಡ ಬಡಬಾಸೆ ನುಣ್ಣೊಳ್ಳಳ . . .
ಜವ್ವನೆಯರೆಯ್ದಿದರಾಗ (ಪ್ರಭು. ೧೪-೧೯); ಎಡೆಯಾಡುವಂಗಳನೆಯರ
ಪದವೆಗಳ್ಳಿಂಪು ಕೊಡಹಿದ ನಿಡುಮುಡಿಯಲರೆ ನಿಡುಗಂಪು . . . ತೀವಿ
ಕೊಂಡಡೆಗಿಹುದಾ ದೀದಿಯೊಳಗೆ (ಕಂಪವಿ. ೩-೯೬); ನಿಡುಮುಡಿಯಲರೆ
ಪಾಸನೆ ಕರಕಮಲದ ಪಿಡಿದ ಕಪ್ಪುರದ ವೀಳುಗಳ ಕಡುಪರಮಳ . . .
ದಿಡದೆ ದನೆಯ ತುಂದಿದುದು (ಕಂಪವಿ. ೨೧-೨೬). ೨. ನೀಳವಾದ
ಜಟ್ಟಿ, - ಜಡೆಗಟ್ಟಿದ ಕೂದಲು : ನಿಡುಮುಡಿಯೊಳು ರಂಜಿಸುವ
ಹಸುಳೆವಜೆಯಂತೆ ವಿರಾಜಿಸ ಬೆಳಗೇದಗೆಯೆಸಳಂ . . . ದುರ್ಗಾಂಬಿಕೆ
ಯಂತೊಟ್ಟಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೨-೧೧).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಮುಡಿ]

ನಿಡುಮುಸುಕು (ನಾ). (ಮುಖವನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ) ದೊಡ್ಡ
ಬಟ್ಟೆ, - ಮುಸುಕು : ಮುಲ್ಲನೆಟ್ಟನೆ ಸುಮ್ಮನಿರುತುರೆ ನಿಡುಮುಸುಕ
ನೋಸರಿಸೆ ದೇಹದುಸಿರಿಲ್ಲದಿರೆ (ಬಸವ. ೯-೧೫೦); ಸಿದ್ಧಿ ತಲೆಗಳ ಬಳಿ
ವಿಡಿದು ಧಾರಿಡುವ ರಕುತಲೆರೆಡುಬಲದಲಿ ಹಿಡಿದ ದೀವಿಗೆ ನಂದಿದವು
. . . ಸುಭಟೆ ನಿಡುಮುಸುಕು ಮೋಹಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೬-೧೭);

ಹೊತ್ತ ಮಗುಡದ ನಿಡುಮೂಗುಕುಗಳ ಬಿಗಿದ ಬೆಜಗಿನ ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣುಗಳ ಒಡೆಯನಿರಲಿ ಕುಳ್ಳಿರದೆ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೧-೧೪).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಮುಸುಕು₂(<ಮುಸುಕು₂)]

ನಿಡುಮೂಗ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಮೂಗುಳ್ಳವನು ; ನೀಳವಾದ ಮೂಗುಳ್ಳವನು : ಹೆಚ್ಚಿಗಾಲಂ, ನಿಡುಮೂಗಂ, ಕುಸಿಗೇರಲಂ, ಸವಟಿವಾಯಂ (ಕಮಪ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). [ನಿಡುಮೂಗು + -ಅ₁]

ನಿಡುಮೂಗಿ (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಮೂಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಮೆಲ್ವಿನ್ನಣ, ಕಡುಗೇಡಿ, ನಿಡುಮೂಗಿ, ಹೆಚ್ಚಿಗಾಲಿ (ಕಮಪ. ೧೬೫ ಪ್ರಯೋ) ; ಕಡು ಗೆಲಸಿ, ನಿಡುಮೂಗಿ, ಹಲವಾದಿ (ಕಮಪ. ೧೮೬ ಪ್ರಯೋ).

[ನಿಡುಮೂಗು + -ಇ₃]

ನಿಡುಮೂಗು(ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಮೂಗು ; ನೀಳವಾದ ನಾಸಿಕ : ಈ ನಿಡುಮೂಗನು ನಾನೇ ಬಯಸಿದೆ ಈ ಹಿರಿಕಿಯನು ನಾನೇ ಬಯಸಿದೆ (ಗಣೇಶ. ೫-೨೪) ; ಅವರೊಬ್ಬರಿಗಿಂತ ಅಕ್ಕಂತಾಸಕ್ಕಿ ವಹಿಸಿದ್ದವನೆಂದರೆ ಕುರುಗಡ್ಡದ ನಿಡುಮೂಗಿನ ಮಂದ್ರಭ್ರೂಯ ಎತ್ತರದ ವ್ಯಕ್ತಿ (ಪನರು.೩೦೧). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಮೂಗು₁]

ನಿಡುಮೂಗಿ (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಮೂಗಿ, -ಮುಖ : ನಿಡು ಮೂಗಿಯ, ನೀಳಮೂಗಿನ (Snipy. ಇಂಕನ).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಮೂಗಿ]

ನಿಡುಮೆದೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ರಾತಿ, -ಒಟ್ಟುಲು : ಬೆಳ್ಳೆಲೆಯ ನಿಡುಮೆದೆ ಘನಸಾರಹೋಣದ ರಾತಿಗೊಡನೆಸೆದವು ಚಪ್ಪರದೊಳು (ರಾಮವಿ. ೬-೩೬).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಮೆದೆ₁]

ನಿಡುಮೆಯ (ನಾ). = ನಿಡುವೊಡಲು : ಅಡದ ಮೆಯ್ಯಳ್ಳ ನಿಡು ಮೆಯ್ಯಳುಮಾದಿದುವಂತೆ ಮೆಟ್ಟುವಳ ನೋಡಿದರೊಬ್ಬರಂ ಪಿಡಿದು ಮೆಟ್ಟಿದಳ (ಕಂಪು. ೩-೯೧). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಮೆಯ್ಯ]

ನಿಡುಮೋಗ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಮುಖ ; ನೀಳವಾದ ಮುಖ. ನಿಡುಮೋಗದವಳು = ನೀಳವಾದ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು ; ಕೋಲು ಮುಖದವಳು : ನಿಡುಮೋಗದವಳು ತೃಷಾಕುರೆ ತುಡಲುಣಲಾಟಿಸುವ ಕೊಂಡ ಕಾಲೊಳ್ ನಿಲುಮಳ . . . ತನ್ನೇಷಮುಧ್ಯಮದ್ರೇಶ್ಯಾಣಂ (ಪಾಕ. ೧೯-೨). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಮೋಗ]

ನಿಡುಮೋಲೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಮೊಲೆ ; ತೋರಪ್ಪನ ; ಉದ್ದವಾದ ಮೊಲೆ : ಬಾಂದಳಕಡರ್ಬಳ್ಳ ನಿಡುಮೋಲೆಗಿಂ ಬಲವನ್ನಪ್ಪಳಿಸಿಡುತ್ತಿರು ತಿರುಗಿ ದೀಸುತ್ತ ಯೋಜನಪ್ಪನ ಕನಲ್ವಾಪ್ಪನೊಳು (ಚ್ಯಮಿಭಾ. ೧೬-೩೬). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಮೋಲೆ]

ನಿಡುಮೋಹರ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಗುಂಪು, -ಸಮೂಹ : ದೂರೆ ಮುಗಿಲು ತೆರಮುಗಿಲು ನಿಡುಮೋಹರದ ಮುಗಿಲು ಪ್ಪರದ ಮುಗಿಲುಬ್ಬರದ ರೂಪಿಯ ಹೋದಿಗಳ ಜಂಗಳದ ಮುಗಿಲಿನಲಿ ತರಣ ತಿತ್ತಾರಾಗ್ರಹಂಗಳ ಹರವು ನಿಂದುದು (ತೊರಾ. ೪-೬-೫).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಮೋಹರ]

ನಿಡುರೂಪು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಆಕೃತಿ : ಕೊಡೆ ಮಡ . . . ಬೆನ್ನು ನಡಂಗಳನ್ನಿತ್ತ ಮುರಿದು ಅಡಗಿಸುವರು ನಿಮಿರಿಸುವರು ಮೇಣದ ನಿಡುರೂಪು ಮೈಯೊಯಿಂಬಂತೆ (ಭರಣ. ೩೬-೫೨).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ರೂಪು]

ನಿಡುವಕ್ಕರಿಕೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹಕ್ಕರಿಕೆ, -ಪಕ್ಕರಿ : ಮಡೆಯನಾಳ ಜನಪದದ ಅರಸನಂತೆ ಚೀರಮಯವೆನಲುರವನೊ ನೂಕಿದರು ನಿಡು ವಕ್ಕರಿಕೆಗಳ ಗರುವಾಯಿಗಳ ಘನಮದದ ತೇಜಗಳ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೪-೧೧).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಪಕ್ಕರಿಕೆ(<ಪಕ್ಕರಿಕೆ₁)]

ನಿಡುವಗಲು (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಹಗಲು : ನಿಡುವಗಲಿನ ಬೆಳಕನ್ನರಿ ನಡುನಿಡುವಗಲಿನಲ್ಲಿ ಕರಿನಿಕ್ಕಲಿನಲ್ಲಿ ಕೊಳಸ ನೋಡುತೆ (ವಿಜೇ. ೬೬-೧). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಹಗಲು(<ಹಗಲು₁)]

ನಿಡುವಗೆ, ನಿಡುವಗೆ (ನಾ). ೧. ದೀರ್ಘಕಾಲದ ಶತ್ರು ; ಬದ್ಧ ದ್ವೇಷಿ : ನಿಡುವಗೆ ಸೈಪಿನಿಂದ ದೊರೆಕೊಂಡುದು (ಕಂಪು. ೧೧-೧೪೨) ; ಪಗೆಗೆ ಮೊದಲಿಗಿನ ನಾಂ ನಿ(ಪಾಂ. ೧೦೦, ೧೦೧, ೧೦೨) ; ನಿಡುವಗೆ ಕೌರವನಂತ ದಕ್ಕೆ ನೀಮಲ್ಲಂ ಪಾಯಿಗಳನನುನಲ್ಲಿ ತೋಡಲ್ಪಡು (ಗದಾಯ. ೬-೬೨). ನಿಡುವಗೆ : ೨. ದೀರ್ಘಕಾಲದ ವೈರ ; ಬದ್ಧ ದ್ವೇಷ ; ಬಹು ಕಾಲದ ಶತ್ರುತ್ವ : ತಂತಮ್ಮ ನಿಡುವಗೆಗಳನ್ನೂ, ಕೆಳಗಣ್, ಪೊರ್ಯಾಗಿ ಗಳನ್, ಜೀವತೆಗಳನ್, ಮಿಗೆ ನಲಿ . . . ಕಲವಗೆಯ ಬಣ್ಣಗಳ ನೂಡ ಸುವುದೇನೆಂದು ಕಲಿಸಿದನ್ ಅವರ್ಗ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೬-೫೫೬).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಪಗೆ₁]

ನಿಡುವಟ್ಟ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹೆಚ್ಚು, -ದಾಖು : (ನಿಡುವಟ್ಟ ಗಳಿಂದ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ, ಬೆಳ್ಳುಮುನ ಳ್ಳಿದಿರಲ್ಲಿ ನಿಂತು), (ಬಿಟ್ಟು. ೧೨-೪).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಪಟ್ಟ]

ನಿಡುವಟ್ಟಿ (ನಾ). ನಿಡಿದಾದ ದಾರಿ ; ದೀರ್ಘವಾದ ಮಾರ್ಗ : ಸಂಸಾತಿ ತಾಂ ಕುಳ್ಳು, ತಾಪದ ವಿಮೋಚನದ ನಿಡುವಟ್ಟಿಯಂ ನೋಡು ತಿದನ್ (ಪ್ರೀರಾಮ. ೩೩೩-೪೩).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಬಟ್ಟಿ]

ನಿಡುವಣಿ, ನಿಡುವಣಿ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಹಣಿ ; ವಿಶಾಲವಾದ ನೊಸಲು : 'ನಿಡುವಣಿಯ' ಪರಾ. ನಿಡುವಣಿ : ಚಂದ್ರಬಿಂಬದ ಮೇಲೆ ಕೆಂಪು ಕಾಣುತೊಡು ; ಕಂದ ಮುದ್ದನ ಅಡ್ಡ ನಿಡುವಣಿಗೆ ಹೋ ; ಕಂದ ಮುದ್ದನ ಅಡ್ಡ ನಿಡುವಣಿಗೆ ತಾಯ್ ತರಳೆ ಚಂದದಿಂ ಬೊಟ್ಟಿಟ್ಟ ಕಪ್ಪರಿಗೆ ಹೋ ! (ಕವಿಪು. ೪-೨).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಪಣಿ]

ನಿಡುವಣಿಯ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಹಣಿಯುಳ್ಳವನು ; ವಿಶಾಲ ವಾದ ನೊಸಲುಳ್ಳವನು : ನಿಡುವಣಿಯಂ, ನುಣ್ಣೊಡೆಯಳ್ . . . ನಿಡುವಣಿಯಳ್, ಪೆದವಣಿಯಳ್ (ಕವಿಪು. ೩೨೮ ಪ್ರಯೋ).

[ನಿಡುವಣಿ + -ಯ]

ನಿಡುವಯಣಿ (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಪ್ರಯಾಣ : ನಿಡುವೋಳ್, ನಿಡುವಯಣಂ, ನಡುಸೆಜಂಗು (ಕಮಪ. ೧೮೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಪೆದಸಾಡ್ ಚೆನ್ನಬಸವಂ ನೆಲೆದಿದಿದಂ ಪಡಿಬರಿಸಿದ ಕೊಪ್ಪುಪಾಸಂ ನಿಡುವಯಣಂ ಪೊದಂ (ಅಪ್ರ. ೩-೯೦ ನ) ; ನಿಗಿಯೆನ್ನೆನುತಿ ವಿಚಾರದಿಂ ಅಪ್ಪಿದಪ್ಪುದು ನಿಡುವಯಣಂ ಇರ್ಲ ರಾಘವಂ ಪೆಟ್ಟಂ ಅಲ್ಲದೊಡೆ ತಾಂ ತಮಗೆ ನೆಲೆ ಗೆಯ್ಯರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೬-೨೯). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ವಯಣ]

ನಿಡುವರಿ (ನಾ). ವೇಗದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗತಿ, -ಚಲನೆ ; ನಿಟ್ಟೋಟಿ : ಮದಗಜದ ನಿಡುವರಿಯ ತೇರಿನ ಕುಮರೇಕಾಜರ ಕಾಹಿನಿ ಕೊಪ್ಪಿದುದು ನಿಟ್ಟರವಾಗಿ ಬಹುವಿಧವಾದ್ಯನಿರ್ಲೋಕ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೨-೬೮) ; ನಿಡು ವರಿಯ ಗಜ ತೂಕಿದವು ಕೋಳಿನ ಬಾಳ ಹೊಯ್ದಿನಲಿ (ತೊರಾ. ೩-೬-೧೫). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ವರಿ]

ನಿಡುವಳಿ, ನಿಡುವಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ನೀಳವಾದ ಹಳ್ಳು. ೨. ಆನೆಯ ಉದ್ದವಾದ ಕೋರಿದಾಡೆ, -ದಂತ : ಘನಕಂಠಗಳನ್ . . . ಪೆಟ್ಟುನೆರ್ಲ ನಿಮಿರ್ಲ ನಿಡುವಳಿ ಬೆಳಗೆ, ತುಂಬಿಕೆಯೊಳಂಬು ಗೊಂಡ ತುಂಬುನೀರಂ ಪೂಕ್ಕರಿನಿಡುವಳ್ಳುನೆಂಬಂತೆ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಬಲ್ಲರಿ ಸುರಿಯ ಮುಚ್ಚಿಗಾಲಂ ಬೆಲ್ವಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩-೧೦). ನಿಡುವಳ್ಳು : ೧. ಕತ್ತಿಯ ರೂಪಿಣಂ . . . ಪರಿದು ಬಹ ಭರಿತ್ತರಿದ ಪರ್ಮರಗಳವು

ಬುಡಗೇಡೆಯ ಬಾಯನು ತೆಪ್ಪೆದು ನಿಡುಹಬ್ಬಗಳ ತೋರುತಲದಿರೆ ನಡೆ
ತರಲು (ಸಾತ್ಯಭಾ. ೨೧-೫೮). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ಪರ] **ನಿಡುವಲಗೆ (ನಾ).** ದೊಡ್ಡ ಹರಿಗೆ, -ಗುರಾಣಿ: ಒಡದ ಪೆರ್ಬಾಳ
ನಿಡುವಲಗೆಯ ತುಡುಕಿ ಗಗನವನಲೆದ ಮೌಳಿಗಳ ಚೆಲ್ಲಿದ ಕುದಿಯ
ತೊಂಗಲ ಹಲವು ವಿಧದ ಸಾನಾಧ್ಯಾನದಿಂದ ಗರ್ಜನೆಯ ರಕ್ತಸಫೂತ
ವೇತಾಳರಮೃತಮಂ ಕಾದಿದರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೪೪).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ಪಲಗೆ]

ನಿಡುವಲೆ, ನಿಡುವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಬಲೆ :
ತಡೀನಲೆ . . . ನಡುವಲೆ ತಡೆನಲೆ ಸಿಡಿವಲೆ ನಿಡುವಲೆಗಳೊಟ್ಟಿ ದವು
ಲುಬ್ಬ ಕರೊಳ್ (ಗೀತ. ೧-೪೦); ಇಡುವಲೆ ಸಿಡಿವಲೆ . . . ಕಳ್ಳಡನಲೆ
ನಿಡುವಲೆ ಸಾಲ್ವಲೆ ನಿಡುವಲೆಗಳೆನಿಪ್ಪುವೆನುವಾ ಬೇಂಟೆಗೊಳ್
(ಕಬಚಂ. ೩-೨೪). **ನಿಡಿವಲೆ:** ಕೋಲುನಲೆಗಳ ಸಿಡಿವಲೆಯ ನಿ[ಕಾಕಾಂ.
ಮಿ]ದಿವಲೆಯ . . . ಬೇಟೆಗಾಜರು ಬಳಸಿದರು ಶಿವನ (ಕುಪ್ಯಾ. ೪.
೫-೩೩); ನಿಡಿವಲೆ ಪಾಪ ಬೆಳ್ಳಾರ ಬದಿವಲೆ ಬಲುನಲೆಗಾಜರು ಕೂಗಿ
ಬೊದ್ಬಿದುತಲೆದಿದರು (ಪೋಪತ. ೧೯-೧೬).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ಬಲೆ]

ನಿಡುವಳ್ಳಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹಳ್ಳಿ: ನಡುವಣ ಮಂಡದೊಳಪ್ಪತ್ತ
ನಾಲ್ಕೊಟ್ಟಿ ನಿಡುವಳ್ಳಿಗಳನಾಯ್ದು ಕೊಟ್ಟು ಅಡಿಗಡಿಗಿನ ಸೇವೆಯ
ಮಾಳ್ವದಿಂದನರೊಡೆಯಗೆ ನೇಮಿಸಿ ಬಿಟ್ಟ (ಭರಣ. ೪೪-೨೬).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ಪಳ್ಳಿ]

ನಿಡುವಾನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ನಿಡುವಾನಿಯ ತುಡು
ಗೋಳೊಳ್ ಬಿದಿರ್ದಕದ ಏಜಗಾವುಣ್ಣನ ತಮ್ಮ ಕೆಳ್ಳಾ (ಎಕ. IV,
ಹೂಳನ. ೧೨೯-೩, ೨೭೦). [?]

ನಿಡುವಾಯಿದೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾಲದ ಗಡುವು; ದೀರ್ಘಕಾಲಾ
ವಧಿ: ದಿಸಾಸಿಟ್ (ಪ್ರದುವಟ್ಟು ಅಥವಾ ಕೀವಣಿ) ಲೆಕ್ಕ ಎರಡು ಬಗೆ
ಯಾಗಿ ಇರಬಲ್ಲದು: ಒಂದು ನಿಡುವಾಯಿದೆ (ಗಟ್ಟಿ) ದಿಸಾಸಿಟ್ಟು;
ಇನ್ನೊಂದು ಕಿರುವಾಯಿದೆ (ಚಾಲ್ತಿ) ದಿಸಾಸಿಟ್ಟು (ಪಣಪ್ಪ. ೩೩);
ಇನ್ನೊಂದು ಬೇಂಕಿನವರು . . . ನಿಡುವಾಯಿದೆಯ ಸಾಲ ಒದಗಿಸಿದರು
(ಅಪುಷ. ೬). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ವಾಯಿದೆ]

ನಿಡುವಾಸೆ, ನಿಡುವಾಸೆ, ನಿಡುವಾಸೆ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರ ಹೊಟ್ಟೆಯ
ಮೇಲೆ ಸಾಲಾಗಿರುವ ಕೂದಲು, -ರೋಮರೇಖೆ: ತೆರದೋಳ
ನ್ನೆತ್ತಿ ಕಶಿಗೊಂಡು ಪೊದವಂತೆ ತಳ್ಳು ಪಾಯ್ಲು ನಿಡುವಾಸೆಯಿಂದ ರಂಜಿಸಿ
ನೀರಾಟಕಳಿಸಿ (ರಾಜಕೀ. ೨-೪). **ನಿಡಿವಾಸೆ:** ನೇರ್ಪುಟ್ಟಿ ನಿಡಿವಾಸೆಯ
ಳ್ಳದ್ದಗಳೇಯಾಸೆ ಕಟ್ಟಿ ನಿವಾತು ವಿಟಗಿ ಕೇತು (ಉದ್ಭವ. ೫-೧೪).
ನಿಡುವಾಸೆ: ಕಂಬುಗೊರಳ ಬಲೊಲೆಗಳ ಸಿಯ ನಡುಗಿಂಬಾದ
ನಿಡುವಾಸೆಗಳ ಪೊಂಬಣ್ಣವೆಟ್ಟದಂತೆನವ ಜಘನಗಳ ಪೊಂಬಾಳೆದೊಡೆಯ
ವರೆಸೆಯ (ಪೀನಂಪಾಂ. ೧೯-೨೨); ಶಿವಜ್ಞಾನದೀಪದ ಕುದಿಯೊಳಮಂಡ
ಧೂಮಚ್ಚವಿಯೊಯಿಂದೆನಲ್ ಕಪ್ಪಡರ್ಪ ನಿಡುವಾಸೆ ಕಣ್ಣೆನಿದು
(ಚಲಪ. ೪-೧೨). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ವಾಸೆ]

ನಿಡುವಾಳ್ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕತ್ತಿ; ನೀಳವಾದ ಮಿಡ್ಡು:
ಮಡದಿ ಗಂಜನ ಕಾಣುತೇಳುತಲಿ . . . ನಿಡುವಾಳ್ಕ[ಳ]ತ್ತಪರವಾಂತು
ಕಡುಜವದಿ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದಳು (ಸಾತ್ಯಭಾ. ೧೬-೩೩); ಮಾರನ ತಂದ ನಿಡು
ವಾಳೊ ನಾಸಿಕವೊ ನೋಡೆ! (ಗೊಲ್ಲೊ. ೪-೧).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ವಾಳ್]

ನಿಡುವಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉದ್ದವಾದ ಬಾಳೆಮೀನು:
ಓದಿದಿಡ್ ಬಾಳ್ಳುಳುಡ್ ನಿಡುವಾಳೆಯಿಂದಿಯ ಸತ್ತಿ ಗೆಗಳ ನೋರೆ

ವಿಂಡಂ . . . ನೆಗಟ್ಟಿ ಪೆರ್ಬಾಳ ಕಡಲಿಂದಿನಂ ಮಸಗಿ ಬಂದುದು ಪೆರ್ಬಾಡೆ
ಕುರ್ಬುಮಿಲ್ಲನಾ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೦೭). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ಬಾಳ್]

ನಿಡುವುಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕಾದಿ ತ x ಯಡ್ಕ
ಸತ್ತೊಡೆ ನಿಡುವುಟಿಯನೆ ಕಲ್ಲಡಾಗಿಯತ್ತ (ಎಕ. XIV, ನಾಂಪಂ.
೧೩೬-೯; ?). [?]

ನಿಡುವುರಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಉರಿ; ಮಹಾಜ್ವಾಲೆ: ವಿಯೋಗಾವಳ
ಮೃಗಂಗಳಂ ಮಥುವೆಂಬ ಬೇಂಟೆಗಂ ಸುಡಲೆಂದು ಬನದೊಳಿಟ್ಟಿ ಪಾಪಾಗ್ಗಿ
ನಿಡುವುರಿಯ[ಕಾಕಾಂ. ಬಯಂಬುಂಬವ]ನಾಲಿಗೆಗಳನೆ ಕೆಂಪುದೀವಿ ದಟ್ಟ
ಯುಗಿರ್ಡ ತಳವೊದಗಳ್ಳ ಕಳಗನಾನರಿಸುತೆಳ್ಳು ತಳಿಂದತೋಕ
ದ್ರುಮಂಗಳ್ಳ ಕರಂ ಮೆಜೆದುವು (ಚಲಪ. ೪೫-೧೯).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ಉರಿ]

ನಿಡುವುರ್ಬು 'ನಿಡುವುರ್ಬು' ನೋ.

**ನಿಡುವುರ್ಬು, ನಿಡುವುರ್ಬು, ನಿಡುವುರ್ಬು, ನಿಡುವುರ್ಬು, ನಿಡು
ವುರ್ಬು, ನಿಡುಹುಬ್ಬು, ನಿಡುಹುಬ್ಬು (ನಾ).** ಉದ್ದವಾದ
ಹುಬ್ಬು; ನೀಳವಾದ ಭ್ರೂ: ನಿಜಮುಖಾಂಬುಜಮುಂಬುಜಮುಂ
ಮೊದನಲರ್ಪನಂ ನಿಜದ ಚೆಲ್ವಮರೆ ನಿಡುವುರ್ಬುಗಳ್ಳ ನಿಮಿರ್ಪನಂ (ಅದಿಪ್ಪ.
೬-೨೬ ರಗಳೆ); ಕರಂ ಪೊಳೆವಪಾಂಗೆ ಕಣ್ಣಿಂದಳುತುರ್ಬುಂಗೆ ನಿಡುವುರ್ಬು
ಗಳ್ಳ ಪೊಡರೆ . . . ಸಿದ್ಧಿ ಮೆಟ್ಟುನಳ್ ನೋಬ್ಬರಂ (ಪಂಪಾ. ೪-೪೯);
ಇವಳ ಲಲಾಟಮೆಂಬ ಸಸಿಯಂ ನೆಜೆ ನೋಡುವೆನೆಂದೊಡೀ
ಮನೋಭವನೆನುಗಡ್ಡಮಾಗಿ ನಿಡುವುರ್ಬುಗಳೆಂಬ ಪೊದಟ್ಟು ಜಾಪಮಂ
ಸುವಿಟಿನೋಪದಾಮಮನುನುದ್ಗದಿಸ್ಕಿದಂ (ಭರಣ. ೬-೨೦೦);
ನಿಡುಬೋಳ್, ನಿಡುವುರ್ಬು; ನಡುವೆಗಲ್, ನಡುವನೆ (ಭಾಷಾಭೂ.
೧೪೩ ಉವಾ). **ನಿಡಿವುರ್ಬು:** ನಿಜಗುರುಳ್ಳಿಪ್ಪನೊಸಲ್ಪಿಮಿದ್
ಕಣ್ಣಿಡಿವುರ್ಬು ಮಿಜುಪ ಕದಪು (ಕುರಾಪಾಂ. ೧-೧೦೪). **ನಿಡು
ವುರ್ಬು:** ಪೊಳೆವ ಕಂಗಳ ತುಜುಗಿದೆಯೆ ನಿಡುವು[ಕಾಕಾಂ. ಪು]ರ್ಬು
ಗಳ ಪೆಜೆನೊಸಲ . . . ಮೋಹನದ ಚೆಲ್ವನೊಬ್ಬಳೊನಿಜ
ರಾಘವನ ಸಿರಿಮೊಗವನೆಂತು ನೋಡದೆ ಮಾಣ್ಣೆಂ (ಚೆಮ್ಮಿಭಾ. ೧೯-೨೧).

ನಿಡುವುರ್ಬು: ಮಿಜುಗುವ ನಿಡುವುರ್ಬುಗೆ ತಾನಿಕ್ಷುಣಾಪಂ ದೊರೆ
ಯಲ್ಲಂ (ಮಲ್ಲಕಾ. ೬-೬೪); ನಿಡುವುರ್ಬುಕೋದಂಚವೇಜಾಸಿ ಕಡೆಗಣ್ಣು
ಸರಳಂದಲೆಸೆವುತ . . . ಅಂಗಜಪಡೆಯು ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಂತು ಕೆಲಹ
ಕಾಯತದಿ (ನಾಗಪ. ೪-೩೦). **ನಿಡುವುರ್ಬು:** ಮನೋಭವನ
ಕಾಮುರ್ಕವ ಪೊಲ್ಲು ನಿಡುವುರ್ಬುಗಳು ಸೊಗಯಿಸುವರ್ಮೆಯ . . .
ಬೆಳಮುರ್ಬುಂಕಿದ ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಬುನೋಹರಮಾಗಿ ಪರವೆಯೆಸೆದಳು
(ಪಾಂಪ. ೬-೧೦). **ನಿಡುಹುಬ್ಬು:** ಕುಂಭನೋಸಲಿನ ತಳೆನೆಯ
ನಡುಹುಬ್ಬುಗಳ ಕೋಮಲಸುಮುಕ್ತಾಳಲಕೆ ಸೇಸುವ ದಂತಪಂಕ್ತಿಗಳ
. . . ಮುನ್ನಿನ ರೂಪ ತೋಪಿಂದ (ಕುಪ್ಯಾ. ೩-೬೬); ಕಬ್ಬು
ವಿಲ್ಲಗೆ ಹೇಳು ಭರತರಾಜನ ನಿಡುಹುಬ್ಬುನೋಲ್ಪಿಸೆಂದು ಗಿಳಿಯ (ಭರಣ.
೬-೪೫); ಕಡೆಗಣ್ಣು ಸದಿಸಿದಿ ನಿಡುಹುಬ್ಬಿನ ಬೇಟೆ ಬಡನಡು ಕಡು
ನಿಂತಂಬಗಳ ಬಿಡದೆ ಬಳುಕೆ ಕುಣಿಸುವ ಚೆಲ್ವಿನ ಮುದ್ದುಮಡದಿರನ್ನೆ
ಯರೈದಿದರು (ಕಂಪದಿ. ೨೧-೬೫); ಬಡನಡು ಕಿರಿದೊಡೆ ಗಿಂದಲೆ ತುರುಗಿವೆ
ನಿಡುಹುಬ್ಬು . . . ಅಂಚೆಯ ನಡೆ ನುಡಿಯ ಜಾಣೆಯರು (ಪಾಂಪ. ೩-೬೬).

ನಿಡುಹುಬ್ಬು: ಕಣ್ಣಿಗೆ ತಾನರಿಯ ನಿಟ್ಟಿಸಬಿಳಾಸಮಂ
ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿದಂತೆ ನಿಡುಹುಬ್ಬಿಗಂ ಕರ್ವಿಲ್ಲ ಬಿಂಕಮಂ ಸುಂಕಮಿಕ್ಕಿದಂತೆ
ನೆಗೆಮೊಗಕ್ಕೆ ಅಂದ್ರಮಂದಲದೊಪ್ಪಮಂ . ಕಪ್ಪುಮಿಕ್ಕಿದಂತೆ . . .
ತ್ಯಂಗಾರಕ್ಕೆ ಸೀಮೆಯಾಗಿಪ್ಪಳ್ (ಪುಣ್ಯ. ೨-೩೨ ವ).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ಪುರ್ಬು]

ನಿಡುವೆತ್ತಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಉತ್ತರತಃ ನೇಸಮಪಳ್ಳಂ ಸೆಜಾನೆಡ್ ಕೆಜುಬಳ್ಳಿಯಾಕ್ಕಿಪ್ಪಿ ಸೆಳ್ಳಕೆಜಿ ನಿಡುವೆತ್ತಕೆ ಕೊಲ್ಲಿ ಸಹಿತಾ (ಎಳ. 111, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೩-೬೦ : 713).

[? + ಕೆಜಿ]

ನಿಡುವೆರಲ್, ನಿಡುವೆರಳು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಬೆರಳು ; ನೀಳವಾದ ಅಂಗುಲಿ : ನೀಳ್ ಕಣ್ಣರಲ್ ನಿಡುವೆರಲಿಂಪು ಸೊಂಪಿದ ಬೆಂದುಟಿ . . . ಒಪ್ಪಿರೆ ಕಣ್ಣೆ ಕೋಜಿಬಳ್ಳಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೪೫). **ನಿಡುವೆರಳು** : ಕಡಲ ಮುನ್ನಡೆಯದ ಸೆಂಗಳಚ್ಚುರವಟ್ಟು ನಿಡುವೆರಳಟ್ಟು ಸಾಸಿಕೆ ಮುನಿಯೊರೆದೊಲೆದು ನೋಡಿದರದಜೊಂದು ಬಲ್ಲಡನೆಗೆ ಬಗೆಯೊಳು ಮೆಚ್ಚಿ (ಭರಣಿ. ೨೩-೯೩).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಬೆರಲ್]

ನಿಡುವೆರಲ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಬೆರಳಿರುವವನು : 'ನಿಡುವೆರಲಿ' ಪರಾ. [ನಿಡುವೆರಲ್ + -ಅ.]

ನಿಡುವೆರಲಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಬೆರಳಿರುವವಳು ; ನೀಳವಾದ ಅಂಗುಲಿಯವಳು : ನಿಡುಗಡ್ಡೆ, ನಿಡುವೆರಲಿ, ಬಡಕೆ, ಮುಡುಕೆ (ತಪ್ಪಾಣು. ೨೯ ಪ್ರಯೋ). [ನಿಡುವೆರಲ್ + -ಇ.]

ನಿಡುವೇರು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಬೇರು ; ನೀಳವಾದ ಬೇರು : ಇಡಿಕಿಡಾದ ಪುಷ್ಪದೊಳು ಗಂಧವಿರಲಾಡಿದ ತುಡುಕುವುದೆಂದು ನೆಲದ ನಿಡುವೇರನೊಳು ಪರಿಮಳವೆತ್ತು ರಂಜಿತ ಮುನಿವಾಳವಸರವೊಪ್ಪಿ ದುವು (ಮೋಹತ. ೩-೧೬). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಬೇರು (<ಬೇರ್)]

ನಿಡುವೈಪಾಳಿ (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಸಂಚಾರ ; ನಿಡಿದಾದ ಸುಳಿದಾಟ : ಸೊಳಗಿನ ನಿಟ್ಟುಸುರೆ ನಿಡುವೈಪಾಳಿಯಲಿ ತಪಗಲೆಯ ವೊಲು ಹೊಕ್ಕಾಳು ಹಾಟುತು ಲಕ್ಷಸಂಖ್ಯೆಯುಲಭ್ರಮೆಂಡಲಕೆ (ತೊರಂ. ೬-೨೬-೩೧). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ವೈಪಾಳಿ]

ನಿಡುವೊಡಲು (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಹೊಟ್ಟೆ ; ಕೃಶವಾದ ಒಡಲು : ಮಡಿದ ಕೊಡಕೆಗಳೊಡ್ಡಿದುರದೊಪ್ಪಿದಿಯ ನಡುವಿನ ಕೊಂಕಿದುಗುರಿನ ನಿಡುವೊಡಲ ನಿರ್ವಾಂಸವಂಪೆಯು . . . ನಾಯ್ ನೂಕಿದವು ಹಾಸದ ವಿಳಾಸದಲಿ (ಕುಪ್ಪಾಳ. ೧೩-೨೦).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಒಡಲು (<ಒಡಲ್)]

ನಿಡುವೊಡೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ತೆನೆ ; ನೀಳವಾದ ಕಡೆತ : ಪಾಮರಿಯರ ಪೆರ್ನುಡಿಲಿನಲ್ಲೊಳ್ಳು ನಸುವಾದಿನ ನೆಲ್ಲ ನಿಡುವೊಡೆಗಳಂ . . . ಮನೋಹರವಾದ ಮಾಧವೀಮಂಟಪದ ಮೊಗಶಾಲೆಯೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಲೀಲಾವ. ೫-೫೯ ಪ). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಫೊಡೆ]

ನಿಡುವೊನಲ್ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಪ್ರವಾಹ : ರಸದಾಳೆಯೊಸರ್ದು ನಿಡುವೊನಲೆಗೊಂ (ಹ್ರುಮಾ. ೧-೩೧). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಫೊನಲ್]

ನಿಡುವೊಯ್ಲು (ನಾ). ನೇರವಾಗಿ ಬೀಳುವ ಹೊಡೆತ. -ವೆಟ್ಟು : ನಿಡುವೊಯ್ಲು ಓರೆವೊಯ್ಲು ಪ್ರರದ ಹೊಯ್ಲು ಬೈಜು ವೊಯ್ಲು ನಲೊದಗಿ ದರು ಭಟಿರಸಮಸಮರದಲಿ (ತೊರಂ. ೪-೪-೨೪).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಫೊಯ್ಲು (<ಫೊಯಲ್)]

ನಿಡುವೊಸಗೆ (ನಾ). (ಮದುನೆಯ) ದೊಡ್ಡ ಉತ್ಪನ್ನ, -ಮೆರವಣಿಗೆ : ದೊರೆನಟ್ಟಿಯಂ ಓದಿದು ಮಂಗಳವರೆಯ ನಾಡಕ್ಕೆ ನಡೆನಡೆಯ ನಿಡುವೊಸಗೆ, ತೆಕ್ಕನೆಯ ತೋರ್ದುವುತಾಪ ತಕತಿ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೫೧-೬೪೪). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಒಸಗೆ]

ನಿಡುಶ್ವಾಸ (ನಾ). ನಿಟ್ಟುಸಿರು ; ದೀರ್ಘಶ್ವಾಸ : ಬಲವಿಳಿದು ಹೋದ ಜೆಟ್ಟುಲಿಯಂತೆ ನಿಡುಶ್ವಾಸ ವಿಡುವ ಆದ (ಮುಂಗಾಮು. ೩೧).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಶ್ವಾಸ]

ನಿಡುಸರ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕೂಗು ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಸ್ವರ ; ದೀರ್ಘಧ್ವನಿ : ತುಡುಕೆ ನೆಗಹಿದ ಕಯ್ಯ ನಿಡುಸರಂ ನೈಪಕಿ ಹೊಡೆದನೆರೆ ಕೌಶಿಕಮುನೀಂದ್ರ ಮೊಜೆಯೋ ಎಂಬ ನಿಡುಸರದ ಮಡದಿಯರ ದನಯನಾಲಿಸಿ ಸರ್ವಶಾಲೆಯಂ ಪೊಜಮುಟ್ಟುನು (ಹಚ್ಚಾ. ೬-೨೬) ; ಕೋಗಿಲೆಯ ನಿಡುಸರಂ ಪಾರಿವದ ಕಲ್ಲುಣಸು ಗೂಗಿಗಳ ಕಣ್ಣೊಳಸು . . . ಗಡನಗಡ್ಡರದೊಳಳುವ ಶಿಶುವಂ ನೋಡಲಾಗಿ ಬಂದೆಡೆಗೊಂಡ ದುಃಖಾತಿರೇಕಮೆಂಬಂತೆ ಕಾಣಸುಕರ್ದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೩೮) ; ನಿಡುಸರದಿಂ ಕೂಗಿ ಕರಿಕರೆದು ಕಾಣದ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೦೨ ಪ).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಸರ]

ನಿಡುಸರ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಮಾಲೆ ; ದೊಡ್ಡ ಹಾರ : ಹೊಡೆದವಮರದ ಭೀರಿ ಹೂವಿನ ನಿಡುಸರದ ಸೋನೆಗಳ ದಿವಿರ ಮಡದಿಯರು ಸೂಸಿದರು ರಘುಕುಲನುತ್ತುಮಾಂಗದಲಿ (ತೊರಂ. ೧-೧೦-೧೯).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಸರ]

ನಿಡುಸರಂಗೋಳ್ (ಕ್ರಿ). ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿ ಮಾಡು ; ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ ಕಿರಿಚು ; ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಕಿರಿಚು : ಒಡನೆಡ್ವಾ ಬಾಗಿಲೊಳ್ಳೊಂಟಿ ಟಂಪೆಗಳು ನಿಡುಸರಂಗೊಂಡು ಕರೆದುವು ಪಗಲ ಬಕ್ಕುಗಳು ಈ ತೆವದೊಳುತ್ಪಾತವಾಗುತಿರೆ ನಡೆತಂದು (ವಿಳಾಂ. ಹ. ೨೪೨-೨೫).

[ನಿಡುಸರ + ಕೋಳ್]

ನಿಡುಸರಳ್, ನಿಡುಸರಳು (ನಾ). -ನಿಡುಗೋಲ್ ೨ : ಅನುಸಾರ್ಯಂ ಕನಲ್ದು ಜಗದಳವಿನೆಂದು ಸುಳಿವ ಬಿಜುಗಾಳಿಯಂ ಸೋಲಿಸುವ ನಿಡುಸರಳ್ಳ ಗಟಾಯ್ ಭರವಲ್ಲಭಾತದಿಂ ಬಯಲಾಡುವಳವಿಯೆನಲಿಸುಗೆಯಂ ಕೈಗೊಂಡು ಸವಜಾದಂ ಒಂದರಿಪುನೇಹರವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೪೦). **ನಿಡುಸರಳು** : "ಪ್ರಕ್ಷೇಪನಃ, ನಾರಾಜಃ-೨ ನಾರಸದ ಹೆಸರುಗಳು, ನಿಡುಗೋಲು, ನಿಡುಸರಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೬೪) ; ಕೈಗಿಡದಿರಿಸು ನಿಡುಸರಳ ತುಡು ಕೆಲಕೆ ಸಿದ್ಧಿಯದಿಪೊಡೆ ಸಾರ್ಬ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೪೫) ; ಸಿಡಿಲು ಹೊಡೆದಂತಾಗಿ ಬೇವಿಯ ನಿಡುಸರಳು ತಾಗಲಿಕೆ ಕೋಪದ ಸಡಗರವನೇನೆಂಬೆ (ದೇವೀಮ. ೩೦೪-೩೧) ; ತುಡು ನಿಡುಸರಳ (ಚಂದ್ರ. ೨೪-೧೪). 'ನಿಡುಗೋಲ್' ಪರಾ.

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಸರಳ್ (<ಸರಲ್)]

ನಿಡುಸರಳು 'ನಿಡುಸರಳ್' ನೋ.

ನಿಡುಸಾಣ (ನಾ). ಗರಡಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧನ : ಗರಡಿನೆಯಂ ಪೊಕ್ಕು ವಾಸಪಂಥದೊಳ್ಳಿ ದುಡಿನವರಿ ಗಿಮ್ಮದಿಯ ಸಾಸದಿಂ ದಂಡೆಗಳ ನೂಕುತ್ತೆ ತಿರುತುತ್ತೆ ಲೋಡು ನಿಡುಸಾಣಂಗಳ (ಪರಶು. ೪-೧೦). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಸಾಣ]

ನಿಡುಸಾಲ (ನಾ). ದೀರ್ಘವಧಿಯ ಸಾಲ, -ಕಡ : ಲೇವಾದೊ ಕೆಲಸಗಳ ಜೊತೆಗೆ ನಿಡುಸಾಲ ಕೊಟ್ಟು ಹೊಸ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳಿಗೆ ಬಂಡವಾಳ ಒದಗಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳು ಬೀರೆ (ಹಣಪ್ರ. ೬೯).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಸಾಲ]

ನಿಡುಸಿಂಬಿ (ನಾ). -ನಿಡುಸುರುಳಿ : (ಹಗ್ಗ, ಮೊ.ವನ್ನು) ಸುರುಳಿ ಸುತ್ತು ; ಸಿಂಬಿ ಸುತ್ತು ; ಬಟ್ಟೆಸಿಂಬಿಯಾಗಿ ಅಥವಾ ನಿಡುಸಿಂಬಿಯಾಗಿ ಸುತ್ತು (coil. ೫೦೪೫). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಸಿಂಬಿ]

ನಿಡುಸುಯ್ಯ, **ನಿಡುಸುಯ್ಯು** (ಕ್ರಿ). ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಉಸಿರೆನ್ನು ಬಿಡು ; ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಡು : ಹೊಗಂ ಮೊಗದತ್ತ ಸಾರ್ಬ ಬೆಟ್ಟಗೆ ನಿಡುಸುಯ್ಯ ನೆಲ್ಲಳ ಮುಪಾಂಬುಜಸೆರಭದೊಳ್ ಪೊದಬ್ಬಡೇಂ ಮಗ ಮಗಿಸಿತ್ತೊ . . . ಕದಂಬದಂಬುಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೬) ; ನಿಡುಸುಯ್ಯಂ ಗುಡುಗುಡನೆ ಸುರಿವ ಕಣ್ಣಿನಿಗಳಂ ಮಿಡಿವುತ್ತುಂ ಮುತ್ತ

ಮಿಂತೆಂದಳು (ಕಾದಂಬ. ೯೩೨); ಒಡೆದಿರೆ ರೋಮಂ . . . ನೀರದಳೆ
ಹಿರಿವಾಗಿ ರೋಮಂನಿ ನಿಡುಸುಯ್ಯ ಹಯಂ ಕರಂ ಜ್ವರಾತ್ಮನಿನಿಕ್ಕುಂ
(ರೋಮಾ. ೯-೨೩೪). **ನಿಡುಸುಯ್ಯ** : ಕಡ್ಲೆನ ಮುಂದಿರುವ ಈ
ದೈನಂದಿನ ಚೆಲುವಿನ ಬಗೆಗೆ ಕುರುಡಾಗಿರುವ ಈ ಜನಕ್ಕೆ ಸೌಂದರ್ಯಾನು
ಭವ ಶಕ್ತಿ ಲಭಿಸುವುದೆಂದಿಗೆ ಎಂಬ ಹಂಬಲದಲ್ಲಿ ನಿಡುಸುಯ್ಯವ ಕವಿ
(ಸೌಂದ. ೨೬). [**ನಿಡುಮ್ + ಸುಯ್ಯ**]

ನಿಡುಸುಯ್ಯ (ನಾ). ನಿಡಿದಾದ ಉಸಿರು; ನಿಟ್ಟುಸಿರು; ದೀರ್ಘ
ಶ್ವಾಸ : ದೆಸೆಗೆಟ್ಟು ಬರ್ಗಾಡು ನೋಟಮುಂಟಾದ ಬೆನುರೋಳಿನಟ್ಟಿ ನಿಡು
ಸುಯ್ಯ ತೊಡಕಿಂಗಡೆಗೊಂಡ ಮಾತು ಕುಂದಿದ ಲತಕಾಂಗವೊಂದಿದ
ವಿಕಾರಮದೀಶೋಳಿಗಳಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೦); ಓರೋಮ್
ರಣರಣಕವ್ಯಾಪ್ತವನಪಲ್ಲವಭಂಗವಾದವು ದೊಂದೆ ನಡುಗುವಂತೆ ನಿಡು
ಸುಯ್ಯ ಗಾಳಿಯಂ ನಡುಗುವ ಲತಾಮುಂಟವದೋರ್ವಳು (ಕಾದಂಬ. ೩೩೪);
ನಿಡುಸುಯ್ಯ ಸುಯ್ಯೋಳ್ ಹೃದಯದ ನಡುಕಂ ಮಿಡುಕಿಸೋಳ್ . . .
ಬೆರಸಿತರೆನೊಳಾಗಳ್ (ಲೀಲಾ. ೩-೫೩); ನಿಡುಸುಯ್ಯೋಲ್
ಕಪಟದ ಕೊಡುವೆಲೆಯೆಂ ದಿಸುಟು ಮುಳಿದು ಪೊಯ್ಯಲ್ಕೆ (ಉದ್ಬ. ೧೦-೮೪);
ಬೇಟುಗೇ ಪೋದ ನಲ್ಲರ ನೆನೆದು ದೂಟುಸುವ ನೀಡಿಯೆರ
ನಿಡುಸುಯ್ಯ ಗಡಗದಿಂ (ಕವ್ಯಾ. ೫೪); ನಿಡುಸುಯ್ಯಂ ಭುಗಿಲನೆ
ಪೊಟಮಡೆ ಪೋಗೆ . . . ಗರ್ಜನಕ್ಕೆ ನಡುಗೆ ಮಹಾಹವಮನೆನಗಿದರ್
ಧುರಗಲಿಗಳ್ (ಪಂಪ. ೪-೬೬); ಕುಡಂಗಳೊಳಿನ್ನುಂ ಮಿತಿಮಾರಿ
ಬರ್ಪ ನಿಡುಸುಯ್ಯ ಕಂಪಮಂ ಪುಟ್ಟಿ ಕುಂ (ಪಾಕುಂ. ೧೩-೩೦);
ನಿಡುಸುಯ್ಯ ತುಟಿಗಂಪನ್ನಿಲ್ಲನೆ ಬಂತಾಜಾಗದಂಜೆತ್ತು (ಪಾಕುಂ. ೮೨-೧೩೬). [**ನಿಡು(<ನಿಡಿಮ್) + ಸುಯ್ಯ**]

ನಿಡುಸುಯ್ಯಲ್, ನಿಡುಸುಯ್ಯ (ನಾ). ೧. = ನಿಡುಸುಯ್ಯ :
ಎಣಿಗೆ ನೋಡುವುದೊಂದಣಿ ಎರಡಣಿ ಚಿಂತನೆ ನಿಡುಸುಯ್ಯ [ಪಾಕುಂ.
ಯ]ಲ್ ಮೂಟಣಿ . . . ಮೇಣ್ ಹತ್ತಲಿ ಮರಣ ಇವು ದಶಾವಸ್ಥೆ
ಗಳೆನಲು ಹೇಳುವವು ವಿರಹಿಜನಗ್ (ಬಸವ. ೩೫-೩೨). **ನಿಡುಸುಯ್ಯ** :
೧. ಅತ್ತರನೊಡನೆ ಹಂ ಪೊಟಮಡಲಾಗದೆ ಪೊಟಮಟ್ಟಿದೊರ್ವಳ
ನಿಡುಸುಯ್ಯ ಸಮೀರನೊಡನೆ ಜೀವಸಮೀರಂ (ಜಗದ. ೫-೯೮);
ಸೂಳಿಯು ನಿಡುಸುಯ್ಯ ಕಟ್ಟುಗೆ ಜಾಳಿಯಲೇಳಾವಳಿಯು
ಮುಕ್ತಾಳೆ ಕಂಡಿತ್ತು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೨೩); ನಿಡಿಲೆದ್ದಿನಿಪ ನಿಡು
ಸುಯ್ಯಗಳು ಪೊಟಮಡುತಿರಲು ಮೂಗಿನಲಿ . . . ಎಡೆಬಿಡದೆ ಗದ್ದದ
ನಿಪಾವಳದಸಿರಲು ಕಂಪದಲಿ ಜಾಹ್ನವಿ ನುಡಿದಳಾ ಸಮಯದಲಿ ಕೌರವ
ಸಮೀತಿಯದಿರನಲಿ (ತಿಮ್ಮ. ೧೧-೩೬); ನಿಡುಸುಯ್ಯ ಧಾಳಿಯ ಜಳಕೆ
ಡೆಂಪುಟಿರಪೊಡನೆ ಬಟುಮು (ಕಂಪ. ೯-೧೬೨). ೨. ಎದುಸಿರು;
ಉಬ್ಬಿಸ : ನಿಡುಸುಯ್ಯ ತನ್ನನೊತ್ತಂಬರಿಸಿ ಉಪುತುಂ . . .
ಪಾಣ್ಣಿಯೊರ್ವಳ್ ನಿಜಮನೆಭವವದ್ವಾರದೊಳ್ ಬಂದು ನಿಂದಳ್
(ಸೂಕ್ತಿ. ೨-೧೬೬); ಕಾಡಾನೆಯ. ಅಳಿಗಾಲದ ನಿಡುಸುಯ್ಯಂತೆ
ಕೇಳಿಸಿತಂತೆ (ಹಸುಜೊ. ೨೮೦). [**ನಿಡುಸುಯ್ಯ + ಅಲ್**]

ನಿಡುಸುಯ್ಯಲ್, ನಿಡುಸುಯ್ಯಲು (ನಾ). = ನಿಡುಸುಯ್ಯ : ಎಣಿಗೆ
ನೋಡುವುದೊಂದಣಿ . . . ನಿಡುಸುಯ್ಯ [ಪಾಕುಂ. ಯ]ಲ್ ಮೂಟಣಿ
(ಬಸವ. ೩೫-೨೨). **ನಿಡುಸುಯ್ಯಲು** : ಬಿಡದೆ ಭುಕ್ತಿಸುತಿರ್ಪ
ಫಣಪನ ನಿಡುಸುಯ್ಯಲುಗಳಿಗುತಿ ದ್ವುಗುತಿಹಿಡಿಗಳೊಗೆ ಭುಗಿಭುಗಿಲು
ಛಿಡಿಛಿಲೆನುತ ಮಿಗೆ ನೆಗೆಯ (ಬಸವ. ೧೬-೧೯).

[**ನಿಡುಸುಯ್ಯ + ಅಲ್**]

ನಿಡುಸುಯ್ಯಲು 'ನಿಡುಸುಯ್ಯಲ್' ನೋ.

ನಿಡುಸುಯ್ಯ 'ನಿಡುಸುಯ್ಯ' ನೋ.

ನಿಡುಸುಯ್ಯಲರ್ (ನಾ). ನಿಟ್ಟುಸಿರಿನ ಗಾಳ. ನಿಡುಸುಯ್ಯಲರಿಂ
ಮೇಲುಮು ತೊಲಗೆ ಚಾಮರದಲರ್ಗ ನಿಮಿತ್ತತೆಯನೊಡರ್ಚಯಂ
(ಕಾದಂಬ. ೩೬). ಅ ನೆಗೇಶ್ವರನ ನಿಡುಸುಯ್ಯಲರ್ಗ ಪೊಟಮಟ್ಟಿ
ವೆಂಬಂತೆ ಗುಹಾಮುಖದಿಂ ಪೊಟಮಟ್ಟಿ ಜೀವಮಂ ಬಿಡುವ ಜರದ
ಜಗರಂಗಳುಮಂ . . . ನೋಡಿ (ಜಗದ. ೩೮-೫೬); ಒಳಗಡೆಪೊತ್ತುವ
ಮದನಾಸಳಸಂ ಹಮರೀಜಧಾರಣೇಚಾಳಿತ ಕೋಮಳತಾಳವ್ಯಂತಮಂದಾ
ನಿಳಮುರಿಮಿದೊಡವಿ ನೃಪನ ನಿಡುಸುಯ್ಯಲರಿಂ (ಪದ್ಮಾ. ೫-೧೬).

[**ನಿಡುಸುಯ್ಯ + ಲರ್**]

ನಿಡುಸುಯ್ಯ 'ನಿಡುಸುಯ್ಯಲ್' ನೋ.

ನಿಡುಸುರುಗಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕತ್ತಿ; ನೀಳವಾದ ಖಡ್ಗ;
"ಗೇಣ್" (ಪಂಪ. ೫. ೧, ೮). [**ನಿಡು(<ನಿಡಿಮ್) + ಸುರುಗಿ**]

ನಿಡುಸುರುಳಿ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಸ್ತುವಿನ ದೊಡ್ಡ
ಸುರುಳಿ, -ಸುತ್ತ : ವಿಮುಕ್ತವಾಹದ ಚಲನೆಗಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ
ತಂತಿಯ ನಿಡುಸುರುಳಿ (Coil. ಇಂಕಿ. ೫); ವಿಮುಕ್ತವಾಹವನ್ನು ಹೊತ್ತ
ನಿಡುಸುರುಳಿಯು ಎಲ್ಲಾ ವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ ದಂಡಕಾಂತಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿರು
ವುದು (ಭಾಷ. ೩೩೫). [**ನಿಡು(<ನಿಡಿಮ್) + ಸುರುಳಿ**]

ನಿಡುಸೂಟಿ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ವೇಗ : ಇರ್ಡಸಿಯ ಕುಮರಗಾಣರ್
ಜೋಟಿಯೊಳ್ ಕಾಣುತಾರ್ದು ನಿಡುಸೂಟಿಯೊಳ್ ನಿಲ್ಲದೋರ್ವಾಳೆ
ಯೊಳ್ ಮಾರ್ದು ಸದಳಂಗಳಂ ಸುರಿದು ಸೆಜಿ ತುಟುಗಳಂ ಪಿಡಿದರ್
(ಚಿ. ೪೮-೨೫). [**ನಿಡು(<ನಿಡಿಮ್) + ಸೂಟಿ**]

ನಿಡುಸೂಳ್, ನಿಡುಸೂಳು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ
ಶಬ್ದ : ಕಡುಗಂಪು, ನಿಡುಸೂಳ್ (ಪಂಪ. ೮೬ ಪ್ರಯೋ). **ನಿಡು
ಸೂಳು** : ಗಟ್ಟಿಸಿದುದು ಗಗನವನು ಬಲುಬೊಟ್ಟೆ ಬಡುವಿಧವಾದ್ದು
ರಭಸದ ನಿಲ್ಲರದ ನಿಡುಸೂಳು ಸೂಳಿಸಿದುದು ದಿಗುತಿಟವ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೩-೩).
[**ನಿಡು(<ನಿಡಿಮ್) + ಸೂಳ್**]

ನಿಡುಸೂಳು 'ನಿಡುಸೂಳ್' ನೋ.

ನಿಡುಸೆರೆ (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಕಂಠನಾಳ : ಅರಸ ಬಳಲಿದನೇನ
ಮಾಡುವೆ ದುರುಳ ನುಡಿದನ ನಾಲಗೆಯ ನಿಡುಸೆರೆಯ ಬಿಡಿಸುವೆ ಮಾವ
ಸ್ಥಿರಿಸಿಯೆಂದನಾ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೩೦).

[**ನಿಡು(<ನಿಡಿಮ್) + ಸೆರೆ**]

ನಿಡುಸೊಂಡೆ (ನಾ). ಸೊಂಡೆಯ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ :
ಕುಟಿಂ ನಿ(ಗಿ)ಡುಸೊಂ [ಪಾಕುಂ. ಗೊಂ, ಗೊಡೆಯನಿಟ್ಟುಳ್ಳಂ
ಗುಣನಿಧಿ ಸಾಧಿಸಿಟ್ಟಿದಿಡು ತತ್ತಂಗೊಡಿದ ಜೋರ್ವಮಾಡೊಡಂ (ಮಮವ.
೧೬-೧೦೪). [**ನಿಡು(<ನಿಡಿಮ್) + ಸೊಂಡೆ**]

ನಿಡುಸೋಗೆ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ಸೆರಗು : ತೆಳುಡೊಗಲ ನಿಡು
ಸೋಗೆಯುಡುಗೆಯನಿಳಗುರುಳ ಸಿಂಗಾರದುಜುವಿನ . . . ಕೊಡಗನು
ಪೂತನಿಳಕರವೊಟ್ಟಿದವು (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೩೪). ೨. ಕಡ್ಲೆ ನ ಕುಡಿಗೆ
ಮಾಡಿದ ಗೆರೆಯ ಅಲಂಕಾರ : ದೇವಕಾಮಿನಿಯೊರ್ವಳಾ ತಿವದೇವಿ
ಯತ್ತಿಗೆ ಕಜ್ಜಳನ ಪರಿಭಾವಿಸಿದ ನಿಡುಸೋಗೆ ದೈನುಪುತ್ರಿಯ
ಸೋಮುರಿಯ ಭಾವವಾಗಿರೆ (ಸಾಕ್ಷಿ. ೩೨-೩೬).

[**ನಿಡು(<ನಿಡಿಮ್) + ಸೋಗೆ**]

ನಿಡುಹಣಿ 'ನಿಡುವಣಿ' ನೋ.

ನಿಡುಹಲ್ಲು 'ನಿಡುವಲ್' ನೋ.

ನಿಡುಹಾಸು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಹಾಸು : ರಾಯನ ಸಿಂಹಾಸನಕ್ಕೆ
ಹೋಗುವ ದಾರಿಯ ಉದ್ದಕ್ಕೂ . . . ಕೆಂಪುಮೊವುಸುಳ್ಳನ ನಿಡುಹಾಸು
(ಪಂಪಾ. ೫೬). [**ನಿಡು(<ನಿಡಿಮ್) + ಹಾಸು(<ಪಾಸು)**]

ನಿಡುಹುಬ್ಬು 'ನಿಡುವುರ್ವು' ನೋ.

ನಿಡುಹುಬ್ಬು 'ನಿಡುವುರ್ವು' ನೋ.

ನಿಡ್ಡಳ (ನಾ). (?) : ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿಡ್ಡಳಮಲ್ಲದೆ ಸತ್ಯವಿರಿಸುಂಟೆ
ಯೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತಿನೊಳು ದೀನತ್ಯಮಲ್ಲದೆಯುಂಟೆ ನಿಷ್ಕರಂ ನೋಡೆ
ನಿಜಪರವತ್ಯಮಲ್ಲದೆ ರತಿಯೊಳಿಟ್ಟುಂಟೆ ಮನಸ್ಸೋವಲ್ಲಭೆ ಭಾವಿಸೆ
(ಸಮ್ಯಕ್. ೩-೧೩) ; ಬಲಿಯೊಂ ನಿಡ್ಡಳದ ತನ್ನಳಲ ಕಂಬನಿಯೊಳೆರೆವಂ
ಕಡ್ಡಿದಿ ಬಾಳ್ವೆಯಾಟದಿ ನಡೆಯೊಂ ಪಡೆಯಲ್ (ಕಾಲೂರ. ೧೩೩-೩೩೨).

[?]

ನಿತಂಬ (ನಾ). ೧. (ಪ್ರಿಯರ) ಸೊಂಬದ ಕೆಳಗಿನ ಹಿಂಭಾಗ ;
ಕಟಿಪ್ರದೇಶ ; ಪಿರೈ ; ಕುಂಡೆ : "ಅರೋಹಾ, ನಿತಂಬ, ಕಟಿ-
ಈ ೩ ಕಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೪-೩೫೪) ; ಪನಿತೆಯ ಪುಳಿನನಿತಂಬೋದ್ದೇಶಂ
ಮನಸಿಜಮದಗಜಕಂಠನಿಕಾಶಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೫-೫೧ ರಗಳೆ) ; ಮುದಿಯ
ಭಾರಕ್ಕೆ ಕೊರಲೆಸಿದ ಕುಳಿಭಾರಕ್ಕೆ ಬಡನದು ನಿತಂಬಭಾರಕ್ಕೆಸಿದ ಬಟ್ಟ
ನುಣ್ಣೊಡೆ ಚೆಲುವನಾಂತವಯದದ ಸೌ ಕು ಮಾರ ತೆಯ ಭಾರಕ್ಕೆ
ಸರ್ವಾಂಗವೂ ಬದದೆ ಬಳುಕುತನೆ (ಹಲಾಯು. ೪-೧೩). ೨. ಬೆಟ್ಟದ
ಇಳುಕಲುಪ್ರದೇಶ ; ಸಾನು : "ನಿತಂಬ, ಕಟಿಕ, ಸಾನು, ಪ್ರಸ್ಥಂ,
ತಟಂ, ಭೃಗು-ಈ ೩ ತ್ವಲ್ಕ" (ಹಲಾಯು. ೨೩-೧೨) ; "ಸಾನು
ಕಟಿಕಂ ಭೃಗು ಪ್ರಸ್ಥಂ ತಟಂ ನಿತಂಬಂ ಗಿರಿಯ ಹೊರೆಯಕ್ಕು"
(ಮಂಗರಾ. ೩೦-೨) ; ಆ ಗಿರಿಯ ತೆಂಕಣ ದರಿಯ ರುಚಕಮಮೋಘಂ
ವಿಮಳಂ ರುಚಕೋತ್ತರಮಂಜತಸುಪ್ರಬುದ್ಧಂ ಭದ್ರಂ ರುಚನನ್ನಂಧರ
ಮಪವರಕಚಾರುತರ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠ ಮೆಂಬ ನಿತಂಬಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೩೫) ;
ಅಭ್ರಂಕೋತ್ತಂಗಳಸಂಗತ ಗಿಂವರ ನಿತಂಬಸಂವಾಸಬರಬಿರಿಸಂಕೀರ್ಣ
ಮುಮುಪ್ಪುದೊಂದು ಮಹಾಟವಿಯನೆಯ್ದಿವಪ್ಪದೊಂದು (ಪಂಚತಂ.
೨೩-೧೨) ; ದಶನದನಂ . . . ಕ್ರಮದಿಂ ಕೈಲಾಸಪರ್ವತಮನೆಯ್ದಿ
ವಾಲಿದೇವರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಂ ನೆನೆಯ ಪೊಗಟುತ್ತಮಾ ನಗದ ನಿತಂಬ
ದೊಳು ಬೀಡುವಿಟ್ಟಿಪ್ಪದೊಂದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೪೪ ಪ) ; ಆ ಪೊಂಬೆಟ್ಟಿದ
ನಿತಂಬದೊಳಿಂಬುಬದದೆ ಜಂಬುಜಂದೀರನಸಪಾಟಿಕರಸಾಲತಮಾಲ . . .
ಕಮಳಪಂಚಂಗಳಿಂದಿದಿದು ಕಡುಬೆಡಂಗಾದ ಸಾರ್ವರ್ತುನಾದ ಸದಮಳ
ತಪೋವನದ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೨೫ ಪ). ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತು
ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ೧೨ "ಪತಾಕಹಸ್ತಗಳೆರಡರಲ್ಲಿ
ಒಂದನ್ನು ಮೇಲ್ಬುಟ್ಟುವಾಗಿಯೂ ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಕೆಳಮುಖ
ವಾಗಿಯೂ ಮಾಡಿ ಕೈಗಳನ್ನು ಭುಜ ಮತ್ತು ನಡುಗೆಳಿಗೆ
ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸುತ್ತಿಸುವುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨೫೦ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) :
ಚಕುರಸ್ತ, ಉದ್ವಸ್ತ, ತಲಮುಖ, ಸ್ವಸ್ತಿಕ, ನಿಪ್ರಕೀರ್ಣ, ಅರಾಳಕಟಿರಾ
ಮುಖ, ಅನಿಧವಕ್ತ, ಸೂಚ್ಯಾಸ್ಯ, ರೇಚಕ, ಅರ್ಧರೇಚಕ, ನಿತಂಬ,
ಪಲ್ಲವ . . . ಲರಿತ-ಈ ಮೂವತ್ತು ಸ್ವತ್ಯಹಸ್ತಂಗಳ್ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ.
೨-೪೪ ಪ). ೪. ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ೧೨ "ಪತಾಕ
ಹಸ್ತಗಳೆರಡರ ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಮಾಡಿ ಹಿಡಿದು ಪರಿವರ್ತ
ದಿಂದ ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಮಾಡಿ ತಲೆಯ ಹತ್ತಿರ ನಿಲ್ಲಿಸಿ,
ಕೈಗಳನ್ನು ಎದುರಾಗಿಯೂ, ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ದೇಹಕ್ಕುಭಿಮುಖ
ವಾಗಿಯೂ ಮಾಡಿ ಭುಜದ ಸಮಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಿ, ನಿತಂಬಹಸ್ತವನ್ನು
. . . ಮಾಡುವುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೩೦೨ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) : ತಲಪುಪ್ಪ
ಪುಟ, ಲೀನ, ವಿವರ್ತ . . . ಅಪಕ್ರಾಂತ, ನಿತಂಬ . . . ಗಂಗಾವ
ತರಣ-ಈ ನೂರೆಂಟು ಕರಣಂಗಳ್ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೪-೪೨). [ಸಂ.]

ನಿತಂಬದ್ವಯಸ (ನಾ). ನಿತಂಬದವರೆಗೆ ಬರುವಷ್ಟು (ನೀರಿನ)
ಅಳ ; ಸೊಂಬದವರೆಗೆ ಮುಳುಗುವಷ್ಟು (ನೀರಿನ) ಅಳ :

ಜಳಕೇಳಿ ನಿಮಿರ್ಗ ಭರತನ ಲಳಿತಾಂತಃಪುರದೊಳಿಂಬ ತನ್ನಬ್ಬಜೊಳಾ
ಜಳದೊ ಬೆಸಸೆ ಗಂಗಾಜಳಮಾಯ್ತು ನಿತಂಬಿನೀನಿತಂಬದ್ವಯಸಂ
(ಅದಿಪ. ೧೧-೧೪೪). 'ಊರುದ್ವಯಸ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿತಂಬಬಿಂಬ (ನಾ). ದುಂಡನೆಯ ಪೊರವಾರು ; ವೃತ್ತಾಕಾರದ
ಪಿರೈ ; ಅಕೆಗಳ ಪೀವರತುಂಗನಿತಂಬಬಿಂಬದೊಂದಗಲದ ವೃದ್ಧಿ ನರ್ಜಿ
ನೆಲೆನರ್ಜಿದುದೀ ಕೊಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೪) ; ತೆರಿವಿದಿದೀಸುವೆವೇದಿತಿಯ
ಗುರುತರನಿತಂಬಬಿಂಬಮಂ ಮುಳುಂಗೆ ತೋರ್ಪ ಕರಿಯು ತಿರಂಗೆಕ್ಕು
(ರಾಜಶೇ. ೩-೨೪ ಪ). [ನಿತಂಬ + ಬಿಂಬ]

ನಿತಂಬಸ್ಥ (ಗು). ನಿತಂಬದ ಮೇಲಿರುವ. [ಸಂ.]

ನಿತಂಬಹಸ್ತ (ನಾ). -ನಿತಂಬ ೩ : ನೆಲೆಬಡೆದ ಪತಾಕಂಗಳ್ ನೆಲೆ
ಮೊಗಮಾಗೊಂದು ಮೇಗುಮೊಗಮಾಗೊಂದು ಸಲೆ ಭುಜದಿನೀದಂ
ಕಟಿಗಳೊಳಲಸದೆ ತಿರುಗಲ್ ನಿತಂಬಹಸ್ತ ಮದಕ್ಕುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨-೫೫).

[ನಿತಂಬ + ಹಸ್ತ]

ನಿತಂಬಿನಿ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥೂಲವಾದ ನಿತಂಬವನ್ನುಳ್ಳವಳು ;
ಚೆಲುವೆ ; ಸುಂದರಿ : "ಸ್ಥೂಲನಿತಂಬವುಳ್ಳವಳು ನಿತಂಬಿನಿಯನಿಸುಗು"
(ನಾಚರಾ. ೧೧೩) ; ಪರಿಜನವೆಟ್ಟು ಕಯ್ಯಾಡೆ ನಿತಂಬಿನಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ವಾಮ
ಜಾನುವಂ ಕರತಳದಿಂದಮೂಡು . . . ಅತಿಸಂಭ್ರಮದಿಂದಮೇಲಿ
(ಶಾದಂಪು. ೩೯೩) ; ಸುಗುಣಾವಲಂಬಿನಿಯರ ಶಿರೋಮಣಿಗೆ ತಂಬಿತು
ನವಮಾಸ ಮೇಮಂಚದೇಯ ನಿತಂಬಿನಿ ತನುವ ಸಾರ್ಜದಳು (ಮೋಹತ.
೧೩-೧೨) ; ನೋಡದೊ, ನಿತಂಬಿನಿ, ತೊರೆಯ ನಡುವಣಾ ನನ್ನ ಮೈಬಿಟ್ಟದ
ಪುಳಿನಪುಂಜದೆಯಲ್ಲಿ, ಬೆಳ್ಳಾವರೆಯ ಬೆಳ್ಳು (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೪-೫೧).
೨. ಹೆಂಗಸು ; ಸ್ತ್ರೀ : "ರಾಮಾ, ವಾಮಾ . . . ರಮಣೀ, ನಿತಂಬಿನೀ,
ವನಿತಾ, ದಯಿತಾ, ಪ್ರತೀಪದರ್ಶಿನೀ, ವಧೂಃ, ವತಾ, ಯುವತೀ-
ಈ ೨೪ ಸ್ತ್ರೀಯರ್" (ಹಲಾಯು. ೩೯-೩೨೪) ; "ಭಾಮಿನಿ ನಿತಂಬಿನಿ
. . . ಮಹಿಳೆಯಬಳಿ ರಾಮೆ ಪರವರ್ಣಿಯನಲ್ಪಿ ಹೆಂಗೂಸಿನಿಕ್ಕು"
(ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧). [ಸಂ. ನಿತಂಬಿನೀ]

ನಿತಂಬಿನೀಕದಂಬ (ನಾ). ಚೆಲುವೆಯರ ಗುಂಪು ; ಸುಂದರಿಯರ
ಸಮೂಹ : ಒದವಿಸಲಾರ್ತದಲ್ಲಿ ಜಳಕೇಳಿಯೊಳೆರ್ ನಿತಂಬಿನೀಕದಂಬದ
ಮುಖವಲ್ಲ ಮಂ ನಯನಮುತ್ತುಲಮಂ (ಪುಸ್ತಕ. ೩-೧೫). [ಸಂ.]

ನಿತಂಬಿನೀಜನ (ನಾ). -ನಿತಂಬಿನೀಕದಂಬ : ನೆಗಟ್ಟು ನೃಪಂ
ತನಗಿಹತನಾಗಿ ಮೈಮಲಿದು ನೆಗಟ್ಟು ಭೂಸಂ ನಿಜಸೈನ್ಯನಿತಂಬಿನೀಜನಾ
ಕ್ರಂದನಮಂ ಕೇಳುತ್ತಮಿರ್ಪಂ ಇರುಳುಂ ಪಗಲುಂ (ಪಂಚತಂ.
೨೧೪-೩). [ಸಂ.]

ನಿತಂಬಿನೀನಿವದ (ನಾ). -ನಿತಂಬಿನೀಕದಂಬ : ಕುದ್ಧಾಂತನಿತಂಬಿನೀ
ನಿವತಮೊಲ್ಪಳಸುತ್ತಿರೆಯುಂ ಧರಾಂಗನಾಕಾಂತನ ಚತ್ತವೇಕವಾಯಿ
ಮೊಂದದಣಂ ಸುರತೋಪಭೋಗಮಂ (ಶಾದಂಪು. ೨೦). [ಸಂ.]

ನಿತಪ್ಪ (ಗು). ಕಂದಿದ ; ಕಾಂತಿಗುಂದಿದ : ಉಚ್ಚಾಸ್ತನಿತಪ್ಪಾಧರ
ರುಚಿಯಂ ಮನುಜೇಂದ್ರಾಂಗನೆಯನೆಯ್ದಿ ಕಂಡಿತಂದಳ್ (ಯೋಜಿ. ೨-೩೫). [ಸಂ.]

ನಿತರಾಂ (ಅ). ಅತಿಯಾಗಿ ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ; ಶರಣಾಜ್ಯಲಾಭದಿಂದ
ಮುಮುಕ್ಷಿಯುಂ ಮಾತಿದನೆಗೆ ಸತ್ಯಂ ಸತ್ಯಂ ನಿತರಾಂ ಪ್ರಮಾದಿಯೊಳ್
ನಿಷ್ಕಿತಮಾಗದ ನೇತಮನ್ನೊಳಂ ವಸಿಪುರಂ (ಸ್ವಪ್ನವಾ. ೫೪). [ಸಂ.]

ನಿತಾಂತ (ಗು). ೧. ಅಧಿಕವಾದ ; ಹೆಚ್ಚಾದ ; ಅತಿಶಯವಾದ :
ಮೇಘವಾದ ತನ್ನ ಮಗಂ ಸಿಂಹನಾದಂಗೆ ರಾಜ್ಯಭಾರಮನಿತ್ತ ತಪೋಭಾರ
ದೊಳ್ ತಾಂ ನಿಂದು ಶುಭಭಾವನಿತಾಂತಕುದ್ಧಾಂತರಂಗಂ . . . ಕಲ್ಲೆರೆ
ನಿಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೦೩ ಪ) ; ಕವಿಪ್ರತಿ ನಿತಾಂತಸೇಮತೆಯನೊಂದಿ

ಸರಸ್ವತಿಯಿಂದದಿಂದ ಸರಸ್ವತಿ ದಯೆಗೆಯ್ಗೆ ನನ್ನೊಳನುಕೊಲತೆಯಿಂದವನ
ನಿರ್ಮಲಕೃತ್ಯಮಂ (ಕಾಂಡಂ. ೨) ; ಮೋಕ್ಷನಿಶಾಂತೇಚ್ಛೆಯನನುಬರುವನುನಿ
ವರ್ತಿತರಾದರ್ (ವಿಷ್ಣು. ೪-೧೩೭) ; ಹನ್ನೆರಡುನರ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ
ಕಲಿತು ಇಂಥ ನಿಶಾಂತತನಂದರವಚನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದುದು ಮರುಳು
ಶಂಕರವೇವನ ಸಾಹಸವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು (ಪರಶ. ೩೪೫) ; ಭೂದೇವಿ
ವಿಸ್ವಯಮೂಕಳಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿರುವಂತೆ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲೂ ನಿಶಾಂತಮಾನ
ವ್ಯಾಪಿಸಿರುತ್ತದೆ (ಪತಂಜ. ೯೩) ; ಈ ಪದ್ಯಶ್ಲೋಕಗಳು . . . ಉದ್ದೇಶ—
ಬಂಧ, ಬಂಧಕಾರಣ, ಮೋಕ್ಷ, ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಗಳ ನಿಶಾಂತ ವಿಮರ್ಶೆ
(ಭಾರವ. ೧೨೨). (ನಾ). ೨. ಹಿರಿದು ; ದೊಡ್ಡದು : "ಕಾಮಂ,
ಪ್ರಕಾಮಂ, ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ, ನಿಶಾಂತಂ . . . ಅತಿಮರ್ಯಾದಂ, ಅತಿ
ವೇಳಂ-ಈ ಆ ಹಿರಿದಾಗಿದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯-೩೩) ; "ನಿಶಾಂತ
ಮತ್ಕಥಾಮತಿವೇಳಂ ಪ್ರಕಾಮಮತಿಮರ್ಯಾದಮನಲು ಪಿರಿದನಿಳು"
(ಮಂಗಳ. ೧೨೯-೧೪). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಂತಂ (ಅ). ಬಹುವಾಗಿ ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ ;
ಬಹಳವಾಗಿ ; ಸುತತಿಶಯವಾಗಿಪ್ರಕಟೆಯನೊಡಗೂಡಿ ಮಾಡಿದ
ವೊಲಾಯುತ್ತಿಂಶತಯಮಿಾ ನಿನ್ನ ಮುಖಂ ನಿಶಾಂತಮಂಜಾಗಳು
ಗಭೂತೋಪಮಯಂ (ಕವಿರ. ೩-೭೮) ; ಆ ರಾಶಿಯಂ ನೋಡಿಸ್ಕೊಡೆ
ಕೃತಮವಕ್ಕುಂ ನರಂ ತದ್ವೃಹಂ ಸ್ವೀಗೃಹಮಾಜಂಜುಗ್ರಾಲೋಕಿಸೆ
ಕೃತನು ತತ್ಕಾಂತೆಯಕ್ಕುಂ ನಿಶಾಂತಂ (ಜಾತಕ. ೨೧-೪) ; ಅಗ್ರಹಿಸಿ
ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಸಮಗ್ರತೆಯಂ ತೋರ್ಪುದಿಲ್ಲಿ ನೀಮನೆ ಕುಳಿಕಾಹಿಸ್ತರಂತೆ
ನುಡಿವುದವಗ್ರಹಮೆಂದುಗುಗೊಂಡರಂತೆ ನಿಶಾಂತಂ (ಸುಕುಮ. ೨-೧೯) ;
ಈ ಧರಿಯೊಳ್ ದೌರ್ಜನ್ಯರಲ್ಲಂ ಪರಕೃತಿಸುತಿಕಂ ಸಲ್ಲರಲ್ಲಂ ನಿಶಾಂತಂ
(ಪುಣ್ಯ. ೧-೨೪) ; ಸತ್ಯವ್ಯದಂತಬ್ಧಿಯಂತೆ ನಿಶಾಂತಂ ಸರಸಂ ವಿರಾಜಿಸಿ
ದನಾ ರಾಜೇಂದ್ರಪಂಚಾನನಂ (ರಾಜಕೀ. ೩-೧೦). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಂತವಂದ್ಯ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಪೂಜ್ಯ ; ಅಧಿಕ ಗೌರವಕ್ಕೆ
ಪಾತ್ರನಾದವನು : ಜೈನದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಮೂಲರಾದ ಆದಿಕೀರ್ತಕರರು,
ಮಹಭದ್ರೇವರು ವೈಷ್ಣವ ಅಗಮಗಳಿಗೂ ನಿಶಾಂತವಂದ್ಯರಾಗಿರುವ
ರೆಂಬುದು ನಮಗೆ ಕಂಡುಬರುವುದು (ಭಾರವ. ೧೬೮).

[ನಿಶಾಂತ+ವಂದ್ಯ]

ನಿಶಾಂತತತ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ತಿಳಿಗೇಡಿಯಾದವನು ; ಮಹಾ
ಮೂರ್ಖ : ನಿಷ್ಕರಣೋ ನಿಶಾಂತತತನೋ ನಿಷ್ಕೇಹಮಂ ತೋರ್ಪ
ಸಂಚಳನೋ ಸದ್ಗುಣಹೀನನೋ ನೆರೆಪ ಕೂಟಂ ನಂಜನೂಟಂ ಸಖೀ
(ರಾಜಕೀ. ೧೧-೧೫೧). [ನಿಶಾಂತ+ತತ]

ನಿತ್ತ 'ನಿಲ್' ಪರಾ.

ನಿತ್ತಧರ್ಮ (ನಾ). ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಮಾಡುವ ಧರ್ಮ, —ಪುಣ್ಯ
ಕಾರ್ಯ : ಈ ನಿತ್ತಧರ್ಮಮಾನ್ಯಾದೋರಾ ಕುಲಸುತ ಪಿಟ್ಟುಗೆ
(ಎಳ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೪ ; ಸು. ೮75 ?). [<ಸಂ. ನಿತ್ಯಧರ್ಮ]

ನಿತ್ತರಣೆ (ನಾ). ಉದ್ಧಾರ ; ರಕ್ಷಣೆ : ಪಳ್ಳದೊಳಗಣ ಬಳಂಬೆಯಂತೆ
ದ್ರೋಹನ ನಿತ್ತರಣೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೯-೨೩).

[<ಸಂ. ನಿತ್ತರಣ]

ನಿತ್ತರಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಸೆಜು ; ಸೈರಿಸು ; ತಾಳಿಕೊಳ್ಳು :
ಇನ್ನೆವರೆಗುಮಿನ್ನೆನುಗೆ ನಿತ್ತರಿಸಲ್ ನೆಜವಿಲ್ಲ ತಾಣಲಾದುತ್ತು ತನು
ಕೂಟ ನೀರ ದೆಸೆಯಿಲ್ಲದೊಡಲ ಕನಿತು ತಾಳುವಂ (ಅದಿ. ೯-೮೯) ;
ಇತ್ತಂ ವಿಶ್ವನಂದಿಗಂ ವಿಶಾಖನಂದಿಗಂ ಒಂದು ನಂದನ ಮೃತಿಕರಣದಿಂ
ಕಲಹಮಾಗಿ ವಿಶಾಖನಂದಂ ನಿತ್ತರಿಸಲಾಜದೊಡುವುದುಂ (ಚಾವು. ೧೪೧) ;
ನಿಸಿತಾಸ್ತಾಪಾತದಿಂ ಸತ್ತ ಭೂಪರ ಪೆಂದಿರ್ ಬಿಸುಸುಯ್ಯ

ನೀಳ್ಳ ಕಿಪಿ ತನಂ ಮುಟ್ಟಿ ನೊಂದಿದು ನಿತ್ತರಿಸಲ್ಪಾ ನಣಮಾಜದೆ
(ಎಳ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೩೫ ; 1042) ; ಹೊತ್ತು ತಂದಿದವಳು
ತನ್ನ ನಿತ್ತರಿಸುವ ಬೇನೆಯನಜಾವಳು (ಮೋಳಮಾ. ೧೯-೨೩) ; ಮದನ
ದಹನಂ ಪತ್ತೆ ನಿತ್ತರಿಸಲಾಜದೆ ಲಲನೆಯ ಲಾವಣ್ಯರಸದ ಬಯಲೊನಲೊ
ಕೋಲಾಡಿ ಬಿಟ್ಟಂತೆಯುಂ . . . ಕಂದರ್ಪದೇವನಿರ್ವೃದ್ಧಂ (ರೀಲಾಪ.
೩-೬೦) ; ಸುರನದಿ ಬತ್ತೆ ನಿತ್ತರಿಸಮೋರ್ವದಲ್ಲಿಯ ಬಾಳಿಮಾಂಗಲೇ
ಧರಣೀತಳಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಪುತ್ತು (ಜಗದಿ. ೧೪-೪೮) ; ಬೊಜಗನೋರ್ವಕೊಲ್ಲುಳಂ
ನುಡಿದು ಬೇಳಾಗಿ ಕೇಳುವನೊಳೆಸು ಪಸೆಯೊಳ್ ಪೊರಕ್ಕು ಪೊತ್ತುಗಳೆ
ದಿರುಳಿನ ಜೊನ್ನದುರಿವರಿಗೆ ನಿತ್ತರಿಸಲಾಜದೆ (ಅನಂ. ೪-೩೨ ಸ) ;
ಸಿದಿವಿಗೊಂಡು ತನ್ನ ಮನೆಯ ವಿತ್ತಮೆಲ್ಲಂ ಪೋಗಲೆಯೆಂದು ಬಾರಿಸೆ
ಎಲ್ಲಂ ಪೋಯ್ತಾ ನೆರೆಮನೆಯವನರ್ಥಂ ಪೋಯ್ತು ಮತ್ತೆ ನಿತ್ತರಿಸವನ್ನು
ವೆರಡುಕನ್ನಡೆಡೆ ಪೋಗಲಿ ಎಂದು ಬಾರಿಸೆ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೪-೧೫ ಸ) ; ಉತ್ತರ
ನಗರದೊಳೊಬ್ಬ ಪಾತಕ ತನ್ನ ಪತ್ತ ತಾಯಿಗೆ ಅಳುಪಿದರೆ ನಿತ್ತರಿಸದೆ
ಊರ ಜನರೊಡನೆ ಹೋಗಿಂದು ಅತ್ತ ನೂಕಲಾಗವರು (ಸನ್ನಿ. ೧೩-೩).
೨. ಪಾರಾಗು : ಪರಹಿತವಿವಾತ್ಮಕತಮೆಂಬೆರಡು ಮನುಬಾದಬಲನೆಮಗೆ
ಮಾಡಿದವಂ ನಿತ್ತರಿಸಂ ತಿಯಾಗ್ತಾ ತಿಯೊಳೆರಡಿಲ್ಲದೆಯಂ ವಿಶಾತಪುಟ್ಟದೆ
ಮಾಣಂ (ಕಾದಂಬ. ೪೮೪) ; ತಿರಿಕ ನಾರಕ ಮಾನವಾಮರಲೋಕದೊಳ್
ನೆಲೆಗೊಂಡು ನಿತ್ತರಿಸದೆಲ್ಲೆಯುಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೧-೬೫) ; ಸಿರಿಗಡೆಯ
ಜಡೆ ಭಾರತಿಗಿರದಾಡವೊಬ್ಬನೇದಿಗಿತ್ತಾನುಂ ದುಶ್ಚರಿತಂ ತೋಜಾ
ದೊಡದು ನಿತ್ತರಿಸು ಕಳ್ಳಲೆ ತಮೋರಿಗಿರದಾಡವುಡೆ (ಉತ್ತರ.
೨೯-೧೭೫) ; ಒತ್ತಾಗಿ ಬಲೆಯ ಬೀಸಿದನು ನಿತ್ತರಿಸದೆ ಪತ್ತಿ ಬಲೆಯೊಳು
ಬೀಳಲು ಸುತ್ತಿ ಹಾಕಿದ ಕಲ್ಲಿಯೊಳಗೆ (ಕಪ್ಪೀತ. ೭-೨೪). ೩. ಸಾಗಿಸಿ
ಕೊಂಡು ಹೋಗು ; ನಿಭಾಯಿಸು ; ನಿರ್ವಹಿಸು : ಅರಿದಂ ಗಿಲ್ಲೆ
ಪಾರ್ವನ ಶರಾಸವವಿದ್ಯೆಯನೆಂದು ನೊಂದು ನಿತ್ತರಿಸದೆ . . . ಭಾಸ್ಕರ
ಸುತನೊಯ್ಯನೋಸರಿಸೆ (ಪಂಪ. ೩-೭೧) ; ತದ್ಭಾರಮಂ ಪೊತ್ತುಂ
ನಿತ್ತರಿಸುತ್ತಿರ್ಪುದೊಂದೆ ನೀನೆ ಪಿರಿಯೈ ಶ್ರೀದಾಸಚಿಂತಾಮಣೀ
(ಅನಂ. ೧೨-೯) ; ನಾಮವರೊಳ್ ಪಗೆಯನೆತ್ತಿ ಕೊಂಡು ನಿತ್ತರಿಸಲಯಿ
ಯೆವು (ಸಂಚತಂ. ೨೪೦-೧೫) ; ಮಹೋಗ್ರನೇಬ ಪೆಸರಂ ಕೈಕೊಂಡನಂ
ಪೊದಿ ವಿತ್ತರಿದಿಂ ನಿತ್ತರಿಸಲ್ಪೆ ಬಾರದೆನುತಂ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಬಿಟ್ಟುಂ
ಜಿನೇಶ್ವರನಂ ಶಂಕರನಂ ಗುಣಾಕರನತತ್ಯಾನಂದದಿಂ ಪೊರ್ದವರ್
(ಸಮ. ೪-೧೦೭) ; ಕರಗಸ ಗಾಳ ನಿಶ್ಚದೆಗೆ ಬಟ್ಟು ಕವೆಂಬಿನಿಕ್ಕಿ ಕಾದಿ
ನಿತ್ತರಿಸದೆಯೋಡಿದೋಡ ಬೆಕ್ಕರೆಯೆ ಬೇಟೆಯಲು ಕೊಲಲುಪೊಲ್ಲದೆ
ಕಾವನು ವಿಕ್ರ[ಮ]ಭೂಭುಜ (ಪಾಣ. IX-೬, ೨೭೬-೩೩ ; 1185) ;
ಅರೆ ಚತುರ್ಬಲಂ ಬೆರಸು ಭೋಂಕನೆ ನೂಕಿದ ವೀರತಾರಕಾಸುರ
ನೊಳ್ . . . ಅವನೊಡರ್ಪವನಾನಂತು ನಿತ್ತರಿಸುವಂ (೧೦೮.
೩-೭೫) ; ಆ ನಾಗನಾಂತ ಪೊಜೆಯಂ ಭೂನಾಗಂ ಪೊತ್ತು ದೇವ
ನಿತ್ತರಿಸುವುದೆ (ಅನಂ. ೩-೯೦) ; ಎಮ್ಮಯ ವಂಶದಿಕ್ಕರಿಗಳೆಂಬು
ಮಿಳಾತಳಭಾರಮಂ ಕೊರಳ್ ಕೊಮ್ಮಿ ಪೊತ್ತು ನಿತ್ತರಿಸುತಿದೊಡಮಾ
ನೆಲನೆಯೈ ಕಾಯು ಸುಡುತಿರ್ಪುದೆಂದಿದುವಂತೆ ಪುಯ್ಯಲಂ ತಮ್ಮ
ಕರಾಗ್ರದೊಳ್ ತೊನಲನಂತು ನೆಬ್ಬ ತೊಟ್ಟು ವಾನೆಗಳ್ (ಚಾವು.
೪-೮೩) ; ಬಹಳ ಭಂಗಂಬಡೆದು ಕದನಮಂ ನಿತ್ತರಿಸಲಾಜದಾಳ್ವೇರಿಯಿಂ
ಕೆಡೆದರಗೊಳಗಾಗಲಸುರಭಟರು (ಚಾವು. ೨೪-೩೦) ; ಎತ್ತಿಕೊಂಬಳು
ಪೆಣಸನು ಮತ್ತೆ ದಣೆಯದೆ ಮುತ್ತು ಕೊಡುವಳು ಮಗನಿಗೆ ನಿತ್ತರಿಸುವೆ
ನಾನಿಸ್ಸಾವಪರಿಯೆಂದು ಹೆತ್ತ ತಾಯಿ ಹಲಬುವಳು (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೯೨).
೪. ಪಾರುಮಾಡು ; ದಾಟಿಸು ; ಉದ್ಧಾರಮಾಡು ; ಬಾಲತ್ವ
ದೊಳ್ ಉಪಾಸಕಾಧ್ಯಾಯನನುನೋಡಿ ಲಬ್ಧ ಸಂಸ್ಕಾರನಾಡಾತಂ

ತನ್ನ ಮಂ ಪೆಜರು ಮಂ ಕೊಂಡು ನಿತ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ಸ್ತು]ರಿಸುಗುಂ
(ಪಾವಂ. ೯೩); ಸುರಿವ ಕೂರ್ಗನೆಯಿಂದ ಕೂರ್ಗನೆಯಚ್ಚು ನಿತ್ಯರಿಸಿ
ಮೂರ್ಬಲವ ರಕ್ಷಿಸಿದ (ಮೋ. ೪೦-೫೦). ೫. ಉಳಿ; ಸುರಕ್ಷಿತ
ವಾಗಿರು; ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಅರಣ್ಯದೊಳಗೆ ನಿತ್ಯರಿಸಂತು ನಾಡ
ಗಡಿಯಂ ಮುಚ್ಚಿದುಂ ಪುಗದಂತನಂಗೆ ಭೂಪೋತ್ತಮನಾಡ್ತೆಯೆಂಬ
ಮಣಿಮಂಡನಮಂ ನಡನೆತ್ತಿತ್ತಿ ದಿಗ್ವಿತ್ತಿಗೆ ಕೀರ್ತಿಪಂದನವಿಲೇಪ
ಮುನಿತ್ತನಿದೇನುದಾತ್ತನೋ (ಪಂ. ೪-೩೪); ಕುಡಲಾಪ್ಪನೇ
ಕನಕಶೈಲಂ ದೂರವಾಗಿದ್ದು ನಿತ್ಯರಿಸಿತ್ತು (ಎ. ೪. ೪, ಬೇಲೂರು. ೫೪-೩೯;
1117). ೬. ತಡೆಯಲ್ಪಡು; ಅಡ್ಡಿಯೊಂದು: ಎಚ್ಚರೆಯಿಂದ ಬಿಡ
ದೀನೆ ಗಾಳಿ ನಿತ್ಯರಿಸದೆ ಬೀಸಿದಂದು ಮುಚ್ಚಿಯಿಲ್ಲ[ಪಾಠಾಂ. ನಿತ್ಯರಿಸಿದಂದು
ಮುಚ್ಚಿ]ನೆಯ ಪುದಿವಿಟ್ಟು ಪಾಡುಗುಂ (ಬಟ್ಟ. ೪-೨). ೭. ಕಳೆ;
ವಿಾರು: ಪೊತ್ತು ನಿತ್ಯರಿಸಬಾ ಕನ್ನ ಕೈಸಾರ್ವದಿನ್ನಿತ್ಯ (ಜನಮು. ೩-೧೯).
೮. ಬೀಸು; ತೀಡು: ಕಂಪನವುಂಗೆ ಪೊತ್ತು ನಿತ್ಯರಿಸರಲೆಂಬಿವೇವು ಪೊ
ಮದೀಯ ಮನೋಗತಕಾಮರಾಗಸಾಗರದೊಂದಿನಿಗೆ ನಲ್ಲಳ ವಿಲೋಕನ
ಚಂದ್ರಿಕೆಯೊಂದಿ ಸಾಲದೇ (ಕಂಪನ. ೫-೧೧). [**ನಿತ್ಯರಿಸು**]
ನಿತ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆ (ನಾ). ನಿತ್ಯವೂ ನಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ನಿರ್ವಾಡು:
ಶ್ರೀರಣಸಾಗರಾಳುಪೇಂದ್ರರಾ ರಾಜ್ಯದುಳ್ಳ ಕಪುಳಪ್ಪಯ್ಯಚ್ಚಿಟ್ಟಿಯ
ಪದನಿಟ್ಟು ಪಟ್ಟಣಮುಮ್ ನಿತ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆ... ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಆಗಿ ಉರು
ರಕ್ಷಿಪ್ಪದು (ಸಾ. ೪೫. VII, ೨೪೪-೩; ?). [**ಸಂ. ನಿತ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಾ**]

ನಿತ್ಯರಿಕೆ 'ನಿಲ್' ಪರಾ.

ನಿತ್ಯ 'ನಿಲ್' ಪರಾ.

ನಿತ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈ. ೨-೩೬). [?]

ನಿತ್ಯ (ಗು). ೧. ಪ್ರತಿದಿನವದ; ದಿನನಿತ್ಯದ: 'ನಿತ್ಯಜೀವನ',
'ನಿತ್ಯಜ್ವರ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರತಿದಿನವ; ಪ್ರತಿದಿನ: ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ
ಹಲವು ಕೆಲಸ ಭೃತ್ಯನಂತೆ ಮಾಡಿ ರಿಕ್ತದಸ್ತದಿಂದ ಮನೆಗೆ ಸೇರುವ
(ಕನಕ. ೪೬-೧); ದೇವಿಹರಿತನನಿದನು ನಿತ್ಯದಲೋದಿಕೊಂಡಿರಲು ಅವಳು
ಬೇಡಿದ್ದ ಬಯಕೆಗಳ (ದೇವೀ. ೧೧-೧೨); ನಿತ್ಯ ಸಾಯುವವರಿಗೆ
ಅಳುವವರು ಯಾರು? (ಗಾ. ೨).

ನಿತ್ಯಾಲು - ಪ್ರತಿದಿನ; ದಿನಂಪ್ರತಿ: ಪಂಚಪಾಂಡವರಾ ಪರಜನನ
ಗಳಾ ಕಾಲಕಾಲದೊಳಾಪುವುದು ಪದಾಳದವರವರಾಲಯಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯಾಲು
ನಿರೋಹಿತರು ನಾನಡುದಿಂದ ಧರ್ಮಜನು (ಜನಭಾ. ೨೦-೫).

[**ಸಂ. ನಿತ್ಯಂ**]

ನಿತ್ಯ (ಗು). ೧. ಶಾಶ್ವತವಾದ; ನಿರಂತರವಾದ; ಯಾವಾಗಲೂ
ಇರುವ; ಅನಂತವಾದ: ಇಂತೀ ತತ್ವವಾದ ತಾನಂತನಲು ಆ ಪರ
ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತು ನಿತ್ಯನಿರಾಳ ನಿಶೂನ್ಯಲಿಂಗವೇ ತನ್ನ ರೀಲಾವಿಲಾಸದಿಂದ
ತಾನೆ... ಮಹಾಲಿಂಗವೆಂದೆನಿಸಿತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ೪. ೧೪೬-೩೪೧);
ದೇಹ ಕರಣಾದಿ ಪ್ರಪಂಚವು ನಾಶಮನಲಿಳಿದುಳಿದ ನಿತ್ಯ ನಿರೀಹವಿಮಳ
ಜ್ಞಾನರೂಪನು ನಿನ್ನ ನೋಡೆಂದ (ಕುನ್ಯಾದೋ. ೧೪-೫೯). 'ಅನಿತ್ಯ'
ಪರಾ. ೨. ದಿನವೂ ಮಾಡುವ; ದೈನಂದಿನ ಆಚರಣೆಯ.
'ನಿತ್ಯಕರ್ಮ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಶಾಶ್ವತವಾದುದು: ಸ್ಥಿರ
ವಾದುದು; ಎಂದೆಂದಿಗೂ ನೆಲಸಿರುವಂಥದು: "ನಿತ್ಯಂ ಧ್ರುವಂ
ಶಾಶ್ವತಮದು ಸನಾತನಮಸ್ತುರಂ ಸ್ಥಿರಮನಿಶ್ಯು" (ಮಂಗಲ. ೪-೨೫);
ಸತಿಪುರು ಮನೆ... ಭೋಗೈಕಸಂಪದವು ನಿತ್ಯವಲ್ಲ (ಸಕಲ.
೪-೩೯); ನಿತ್ಯವಲ್ಲ ನಿತ್ಯವಲ್ಲ ಅನಿತ್ಯ ದೇಹವಿದ್ವು (ಪುರಂದ. ೨-೯೪
೨೨೨); ಸತ್ತು ಬಿತ್ತು ಆನಂದ ನಿತ್ಯಪೂರ್ಣ ಅಮಂದವೆಂಬ ಅಮು
ಲಕ್ಷಣಯುಕ್ತವಾದ ಮಹಾಲಿಂಗವೇ ಪತಿ ನಾನೇ ಶರಣಸತಿ (ಅಮಂದೇ.

೨೪೬-೧); ವಾಗರ್ಥಗಳ ಸಂಬಂಧ ನಿತ್ಯವಾದುದು. ಹಾಗೆಯೇ
ಪಾರ್ವತೀಪರಮೇಶ್ವರರ ಸಂಬಂಧವೂ ನಿತ್ಯವಾದುದೇ (ಭಾರತ. ೪೫೦);
ಮುಕ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನೊಳಗೇ ಸೇರಲಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವ ಜಗತ್ತುಗಳು
ಮಿಥ್ಯೆ ಅಥವಾ ವಸ್ತುಕಲ್ಪಿತವೆನಿಸಲಾರವು. ಅದರೇ ಅವು ಸತ್ಯ ನಿತ್ಯಶಾಶ್ವತ
ವಸ್ತುಗಳೇ ಆಗಿರುವವು (ಶಕ್ತಿ. ೧೪). ೪. ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರುವವನು;
ಪರಮಾತ್ಮ; ದೇವರು: ನಿತ್ಯಂ ನಿರಂದ್ರಿಯಂ ಸಂಪ್ರತ್ಯಯನವಿಸಾತಿ
(ಮಧ್ವ. ೧೪-೬೪); ಕೂಡಲಸಂಗಯ್ಯನೇ ನಿತ್ಯ ಉಳಿದ ದೈವವೆಲ್ಲಾ
ಅನಿತ್ಯ (ಬಸವ. ೫೫೨); ಪರಮಾತ್ಮನೆನ್ನೆಂದೊಡೆ ಚರಮಾಂಗಪ್ರಮಿತ
ನವಿಲಲೋಕಸಮಾನಂ ನಿರನಯವಂ ನಿತ್ಯಂ[ಪಾಠಾಂ. ನಿರಂಜನ]ನಿರ್ವಾಂ
ತನಂತಂ ಪ್ರಯೋಧದರ್ಶನಸೌಖ್ಯಂ (ಯತೋಚ. ೪-೨೦); ಸುರಗಿಯ
ತಿಖರದೋಳು ಇರುತನ ನಿರ್ಮಲನ ನಿತ್ಯನ ನಿರುಪಮನ... ಗುರುತಂ
ವರಾರಿಂದ (ಗಗನಾ. ೧೬-೧). ೫. ಸ್ಥಿರವಾದ ಪದವಿ; ಮೋಕ್ಷ:
ಧ್ರುವಂ ಸನಾತನಂ ನಿತ್ಯಮನಿಸ್ತುರವಸ್ತುತಿಚ್ಚವ ಶಾಶ್ವತಸ್ಯಾ ನಮಮುಗಳ್ಳಿ
ನಿರಾಕುಳಂ (ಮಸ್ತುಕೋ. ೨೧-೨೦). ೬. ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆದವನು;
ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ: ನಿತ್ಯನೆಂದೆನಿಸಯ್ಯ ಎನ್ನ (ಅಮಂದೇ. ೩೪-೩೦); ಸತ್ಯರ
ನುಡಿ ತೀರ್ಥ ನಿತ್ಯರ ನಡೆ ತೀರ್ಥ... ಹರಿವ ನೀರೆತ್ತಣದು ತೀರ್ಥ
(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೦೦). ೭. (ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ, ಪೂಜೆ ಮುಂತಾದ)
ನಿತ್ಯಕರ್ಮ; ನೇಮ: ಗುರುವಚನವಲ್ಲದೆ ನಿತ್ಯವೆಂದೆನಿಸದು ಗುರು
ವಚನವಲ್ಲದೆ ನೇಮವೆಂದೆನಿಸದು (ಬಸವ. ೩೨); ಅಂಬರದಿ ಉಡುಗಣಂ
ಗಳ ಸಹಿತ ವಿಭವದಿ ಉಡುಗಣಾಧೀಶ್ವರನು ಮೂಡಿದ ಪೊಡವಿಸತಿ ನಿತ್ಯ
ವನು ಸಲಿಸಿದನು (ಕಾಂತಾ. ೧೬-೨೧); ನಿತ್ಯವಿಲ್ಲ ನೇಮವಿಲ್ಲ ಮತ್ತೆ
ದಾಸಧರ್ಮವಿಲ್ಲ ಮೃಗವಾಗಿ ಕೆಡದೆ ಪುರುಷೋತ್ತಮನ ನೆನೆಯರೊ
(ಪುರಂದ. ೨-೧೦-೧); ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕದ ಕರ್ಮಗಳ ಸನುಮತದಲಾರ್ಜಿ
ಸಲು (ಗಗನಾ. ೧೬-೩೧); ಮಾನವನ ಕಾಯಿಕ... ನಿತ್ಯ,
ನೈಮಿತ್ತಿಕ, ಕಾಮ್ಯ, ನಿಷಿದ್ಧ, ವಿಹಿತ, ಕೃತಗಳ್ಳಿ 'ಕರ್ಮ' ಪದದಲ್ಲಿಯೇ
ಅಡಕವಾಗುತ್ತವೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೦). ೮. ಪ್ರತಿದಿನದ ನೇಮ;
ನಿತ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಇಂದ್ರೀ ಚತು[೨]ನೀಮಯೋಳಗಣ ಬಾಳನೂ ತೆಂಗಿನ
ತೋಟವನೂ ನಿತ್ಯಕೆ ಬಿಟ್ಟನು (ಸಾ. ೪೫. IX-II, ೪೪೪-೧೫; 1442).
೯. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಪಿರ್ಯಾಲ: "ಸನ್ಯ:—ಪುರಾಣ,
ನಿತ್ಯ (ಓಷಧಿ. ೧೬೪). ೧೦. ಕಡಲು; ಸಮುದ್ರ. ೧೧. [ವ್ಯಾಕ]
ವಿಕಲ್ಪವಲ್ಲದುದು; ಅಗತ್ಯವಾದುದು: ಪ್ರತೀಕೇಧದ ಧಾತುಗೆ
ಮುಂದೆ ತಲುಂ ಬಿ ಒಬ್ಬಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಕಾಲಕ್ರಿಯೆಯೊಳಾ ಪ್ರತಿಷೇಧದ
ದೊಂಬುದು ತೋಟ ಮೇಣ್ ದ್ವಿತ್ವವ್ಯಕ್ತಿ ನಿತ್ಯಮನಿಶ್ಯುಂ (ತಮದ. ೩೧);
ಇದುವರೆಗೆ ಜೀವದ ಸಂಧಿಕಾರ್ಯಗಳ್ಳಿ, ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರು
ವಾಗಲೂ ಸಮಾಸದಲ್ಲೂ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ (ಮಧ್ವ. ೨೧). ೧೨.
[ವಿಶಿಷ್ಟ]ಮೂರು ಬಗೆಯ ಜೀವಾತ್ಮರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ;
೧೩ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತದಂತೆ ಜೀವರಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ, ಮುಕ್ತ
ಮತ್ತು ಬದ್ಧ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮೂರು ವಿಧ. ಯಾವಾಗಲೂ
ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕದ ಜೀವರು ನಿತ್ಯರು—ಗುರುಡ ಮೊದಲಾದ
ವರು. ಇನರಿಗೆ ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿದ್ದೂ
ಪ್ರಕೃತಿಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡವರು ಮುಕ್ತರು—ಶುಕ,
ವಾಮದೇವ, ವ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಆಚಾರರು ಮೊದಲಾದವರು.
ಪ್ರಕೃತಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿರುವವರು ಬದ್ಧರು: ಈ
ಜೀವಾತ್ಮತತ್ವವು ನಿತ್ಯ, ಮುಕ್ತ, ಬದ್ಧ ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧ.
ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಪ್ರಕೃತಿಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ಅನಂತ, ಗುರುಡ,
ವಿಸ್ತೃತನ ಮೊದಲಾದ ಭಗವಂತನ ಪರಿಜನರು ನಿತ್ಯರು (ಹಿಂದವ. ೨೪೬).

ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯ = ಶಾಶ್ವತ ಮತ್ತು ಅಶಾಶ್ವತ; ಸ್ಥಿರ ಮತ್ತು ಅಸ್ಥಿರ : ಅದಿ ಅನಾದಿಯ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವ ತಿಳಿಯಲಾರದ ವಾಯುಳ್ಳ ಪರಬ್ರಹ್ಮವ ನುಡಿದ ವಾಯುಪ್ರಾಣಗಳವರೆತ್ತ ಬಲ್ಲರೋ ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವ ನಿಜದ ನಿಲವ (ಮಹಾದೇ. ಬ: ೧೦೧-೨೬೫); ಅಮೃತದಿಂದಾದ ಸೇವಿಸಿ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವ ಗೆದ್ದು ನಿರ್ಮಲ ನಿರಾವರಣನಾದನು (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೧೨೬-೩೮೦); ಧರ್ಮ ಧರ್ಮಿಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೬). ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಸ್ತು - ಶಾಶ್ವತವಾದ ಮತ್ತು ಅಶಾಶ್ವತವಾದ ವಸ್ತು; ಸ್ಥಿರ ಮತ್ತು ಅಸ್ಥಿರವಾದ ವಸ್ತು : ಭಜನು ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಸ್ತುವ ವಿಜಯನಹೆ ಇಹಪರಕೆ ತತ್ವದ ನಿಜವಿಡಲೆ ಭೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಚಿತ್ತೈಸೆಂದನಾ ಮುನಿವ (ಕುರ್ಯಾ. ೪-೧೦). ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಸ್ತುವಿವೇಕ = ಯಾವುದು ಶಾಶ್ವತ, ಯಾವುದು ಅಶಾಶ್ವತವೆಂದು ತಿಳಿಯುವ ಜ್ಞಾನ : ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯ ವಸ್ತುವಿವೇಕವೆಂದರೆ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಇದು ಶಾಶ್ವತ, ಇದು ಅಶಾಶ್ವತ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೨೦); ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಸ್ತುವಿವೇಕ, ಈ ಲೋಕದ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕದ ವಸ್ತುಗಳ ಉಪಭೋಗದಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಿಯು . . . ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿರುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೧೨). [ಸಂ.]

ನಿತ್ಯ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ ; ಸದಾ ; ಎಡೆಬಿಡದೆ : ನಿತ್ಯ ಸಂಗರ ನಿಷ್ಣಾತ ಭೃತ್ಯಪುಂಗವಸಂಘದಿಂ ಸತ್ಯಮಂಗಲಸಂಪನ್ನಂ ಸತ್ಯಮಂಗಲ ಮೊಂದಿದಂ (ಚಕ್ರವ. ೨-೧೩೪); ಈ ಸಮಸ್ತಮೂರ್ತಿ ಶ್ರೀಶರಂಗನೆಂದು ವಾಸನಾಮಯದಿಂದ ನೀ ಸೇವಿಸತ ನಿತ್ಯ (ವಿದಾಕ್ಯ. ೬೭-೪).

[<ನಿತ್ಯ]

ನಿತ್ಯಂ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ ; ಸದಾ : "ಸಂತತಂ, ಸತತಂ, ಅನಿಶಂ, ನಿತ್ಯಂ, ಅಜಸ್ರಂ, ಶಶ್ವತ್ . . . ಅಸಕ್ತಂ-ಈ ೧೧ ಸಂತತಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೬-೧೩); ನಿತ್ಯಮುಣುವ್ರತಮನದ ಪ್ರತ್ಯಾಮ್ಯಾನಂ . . . ಕಿಡಿಕ್ಕಂ (ಸಾರ್ವಭ. ೫-೨೬); ಕಂದನೀತನ ರಕ್ಷೆಯೋಳ್, ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿ ಹಕ್ರ ಕೇಂದ್ರದೊಳಿಹ ಸುಧೆಯವೊಳ್, ನಿತ್ಯಂ ಸುರಕ್ಷಿತಂ (ಪ್ರೀರಾಸಾ. ೩೦-೭೪). [ಸಂ.]

ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ 'ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ನಿತ್ಯಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಕೃತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮ; ೨ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಐದು ವಿಧಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. (೧). ನಿತ್ಯಕರ್ಮ-ಪ್ರತಿ ನಿತ್ಯವೂ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮ. ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ, ಬ್ರಹ್ಮಯಜ್ಞ ಮೊದಲಾದುವು. (೨). ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಕರ್ಮ-ಒಂದು ನಿಮಿತ್ತ ದಿಂದ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮ. ಗೃಹಣಸ್ನಾನ, ಉಪಾಕರ್ಮ ಮೊದಲಾದುವು. (೩). ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಕರ್ಮ-ಪಾಪಪರಿಹಾರ ಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಗಂಗಾಸ್ನಾನ, ರಾಮನೇತುದರ್ಶನ ಮೊದಲಾದುವು. (೪). ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ - ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಇಷ್ಟಾರ್ಥವು ಸಿದ್ಧಿಸಲೆಂಬ ಆಶೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮ. ಸತ್ಯನಾರಾಯಣವ್ರತ ಮೊದಲಾದುವು. (೫). ನಿರ್ಮಲಕರ್ಮ - ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ, ಎಂದರೆ ಫಲಾಭಿಲಾಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡುವ ಪಂಚಾಕ್ಷರೀ ಜಪ ಮೊದಲಾದುವು. ಕೆಲವರು ಇದನ್ನು ನಿಷಿದ್ಧ ಕರ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, ಎಂದರೆ ಇದು ಮಾಡಬಾರದ ಕರ್ಮ, ಅಭಿಚಾರಿಕ ಕರ್ಮ. ಅವರು ನಿರ್ಮಲಕರ್ಮವನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾರೆ : "ನಿತ್ಯಕರ್ಮಮದು ಯಮನುಕೃಂ" (ಮನ್ಮಥೋ. ೫೮-೩೬); ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಚರಿಸುವ ನಿತ್ಯದೌಪಾಸನನ ಬೇಳುವ

. . . ರಾಕ್ಷಸವಿಪ್ರಗೃಹಗಳಲಿ (ಕಾಶೀ. ೩೯-೭); ಮತ್ತಮೂ ಗೃಹಕ್ಕೆ ನಿಂದನುಸ್ತಿಸಲ್ಪಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವಾದೊಡೆ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಕಾಮ್ಯ ನಿರ್ಮಲವೆಂದು ಪಂಚವಿಧವಾಗಿರುವದಲ್ಲ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾದಿ ಕವೇ ನಿತ್ಯಕರ್ಮವೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೧೩೮); ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ, ನೈಮಿತ್ತಿಕವೆಂದು ಎರಡು ವಿಧ. ಸಂಧ್ಯಾವಂದನ, ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿಗಳು ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳು. 'ವಿಷ್ಣು ಪಂಚಕ' ಮೊದಲಾದವು ನೈಮಿತ್ತಿಕಕರ್ಮ (ಹಸಾರ. ೯-೧೬ ತಾತ್ಪರ್ಯ); ಮಾಡದಿದ್ದೊಡೆ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಕರ್ಮಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯಕರ್ಮ ವೆನಬೇಕು (ಇಗದು. ೧-೪-೧); ದೇವ, ನಿತ್ಯ ನಿತ್ಯಕರ್ಮ ಮುಗಿಯುವ ವೇಳೆಗೆ ನಾನು ಬಂದುಬಿಡುತ್ತೇನೆ (ಮಹಾಣ. ೧೬೬). ೨. ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಕ್ರಿಯೆ : ದಿನನಿತ್ಯದ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಾದ ಕೆಲಸ. [ನಿತ್ಯ + ಕರ್ಮ]

ನಿತ್ಯಕೃತ್ಯ (ನಾ). ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಮಾಡುವ ಮುಖಪ್ರಕ್ಷಾಲನ, ದಂತಧಾವನ, ಸ್ನಾನ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲಸ : ಮಂಗಳಗಾಯಿಕಾ ಮಧುರಗಾನದಿನೆಲ್ಲ ಜನೆಯಿ ನಿತ್ಯಕೃತ್ಯಗಳ ಮಂಗಳಾಚರಣಮಂ ನೆಗಬುತ್ತ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೧೨೧); ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅನೇಕ ನಿತ್ಯಕೃತ್ಯಗಳು ಕೇವಲ ದ್ವಿಜರಿ ಮಾತ್ರ ನಿಯಮಿತವಾದವುಗಳಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೫೪).

[ನಿತ್ಯ + ಕೃತ್ಯ]

ನಿತ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಸದಾ ಪವಿತ್ರವಾದ ಸ್ಥಳ; ತೀರ್ಥಯಾತ್ರಾ ಕ್ಷೇತ್ರ : ಜಾತರ ಕೊಡುವುದು ನಿತ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವೆನ್ನುವರು (ಸಿದ್ಧ. ೫-೬೬).

[ನಿತ್ಯ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ 'ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ, ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ, ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ, ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಮಾಡುವಂಥದು; ದಿನವೂ ನಡೆಸುವ ಕೆಲಸ, - ಕಾರ್ಯ : ಯಾವುದಾದರೂ ಅಪತ್ತಿಗೋ ಮದುವೆಯಂಥ ದೊಡ್ಡ ಖರ್ಚಿಗೋ ಇರಲಿ; ಹುಡುಗರು ನೀವು ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆಗೆ ಖರ್ಚುಮಾಡಿ ದಿಟ್ಟಿರಿ ಎಂದು ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದನಪ್ಪ (ಮಹಾ. ೨೮೮). ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ : ೧. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ರತ್ನಮಯವಾದ ತಮ್ಮ ಬಿಡಾರಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ವ್ಯಾಯಾಮ ಮುಂತಾದ ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆಯ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಅಂದಿನ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಕಳೆದರು (ಮಹಾ. ೯೧). ೨. ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ನೈವೇದ್ಯದ ವಿರ್ವಾಟು : ಸಾಂಪ್ರ ದಾಯಿಕ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಅವೆಲ್ಲ ಸೇವೆ-ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ ಉತ್ಸವಾದಿಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ, ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಈಗಲೂ ನೋಡಬಹುದಾಗಿದೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೭೪). ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ : ೧. ಹೆಂಗಸರು ತಮ್ಮ ಮನೆಯ ಮುಂದಿನ ನೀರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪಾತ್ರೆತೊಳ ಯುವುದು ಮೊದಲಾದ ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆಯ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು ತ್ತಾರೆ (ನಿಬಂಧ. ೧೧, ೧೩೫); ಬರುವ ಚಿಲ್ಲರೆ ಹಣವು ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆಯ ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಖರ್ಚುಗಳಿಗೆ ಕರಗಿ ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು (ಚತನ. ೧೨೮). ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ : ೧. ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮ-ನಾಲ್ಕು ಗಳಿಗೆ, ಎಂಟು ಗಳಿಗೆ, ಎರಡು ಗಳಿಗೆ, ಈ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಉದಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರಮಾಡುವುದು, ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಶರೀರವು ಲಘುವಾಗು ವುದು; ಕೈಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ತ್ರಾಣಹುಟ್ಟುವುದು (ಸಕಪ್ಪ. ೨೯). ೨. ಅಯಾ ದೇವಸ್ಥಾನದ ತಾರತಮ್ಯವಿದ್ದಂತೆ ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ ಪಡಿತರ ದೀಪಾರಾಧನೆ ಬ್ರಹ್ಮೋತ್ಸವ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಉತ್ಸವಗಳಿಗೂ . . . ಅನೇಕ ವಸ್ತುಭರಣ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು (ಚಾಮನಂ. ೧, ೪೩).

[ನಿತ್ಯ + ಗಟ್ಟಲೆ]

ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಿ 'ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಿ' ನೋ.

ನಿತ್ಯಜೀವನ (ನಾ). ದೈನಂದಿನ ಜೀವನ ; ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ನಡೆಸುವ ಬಾಳು. — ಬದುಕು : ನಿತ್ಯಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಸತ್ಯವಾಸಂಪದ್ವಿವರಣೆಯಾದೇಕೆಂಬುದೇ ಭಾರತೀಯ ಕಲಾವಿದರ ಮಹೋದ್ದೇಶ (ಭಾರತ. ೫೪೧). [ನಿತ್ಯ + ಜೀವನ]

ನಿತ್ಯಜೀವಿ (ನಾ). ೧. ಚಿರಂಜೀವಿ; ಚಿರಾಯು. ೨. ಅಶ್ವತ್ಥಾಮ, ಬಲಿ, ನ್ಯಾಸ, ಹನುಮಂತ, ವಿಭೀಷಣ, ಕೃಪ ಮತ್ತೂ ಪರಕುರಾಮ ಎಂಬ ಸಾವಿವ್ರವೆಂದು ನಂಬಲಾದ ಏಳು ಜನ ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧವ್ಯಕ್ತಿಗಳು. 'ಚಿರಂಜೀವಿ' ಪರಾ.

[ನಿತ್ಯ + ಜೀವಿ]

ನಿತ್ಯಜ್ವರ (ನಾ). ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಬರುವ ಜ್ವರ ; ದೈನಂದಿನ ಜ್ವರ : ಇದನ್ನೇ ಗೋಮೂತ್ರದಿಂದೇಳುವಿನ ಸೇದಿಕೊಳ್ಳಲು ನಿತ್ಯಜ್ವರಂ ಮಾಯ್ಯಂ (ಸಕವ್ಯ. ೧೧೬). [ನಿತ್ಯ + ಜ್ವರ]

ನಿತ್ಯತತ್ತ್ವ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ತತ್ತ್ವ ; ಪರಮಾತ್ಮತತ್ತ್ವ : ನೀತಿಶ್ಲಂ ನಿಜನಿತ್ಯತತ್ತ್ವನಿಶ್ಚಯ ನಿಶ್ಚಾಪರಂ . . . ರಾಜೇಂದ್ರ ಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ (ಪದ್ಮಾ. ೧-೨೬). [ನಿತ್ಯ + ತತ್ತ್ವ]

ನಿತ್ಯತತ್ತ್ವವಾದ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ತತ್ತ್ವವು ಉಂಟೆಂಬ ವಾದ : ಋದ್ಧಮತದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯತತ್ತ್ವವಾದವೂ ಒಂದಿರಬಹುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೫). [ನಿತ್ಯತತ್ತ್ವ + ವಾದ]

ನಿತ್ಯತಾಪ್ರತಿಭೆ (ನಾ). ಸದಾಕಾಲವಿರುವ ಪ್ರತಿಭೆ; ಸದಾ ಎಚ್ಚರ ಗೊಂಡಿರುವ ಪ್ರತಿಭಾಶಕ್ತಿ : ಪಾಲ್ಕೀ . . . ಧ್ಯಾನದೊಳ ಮುಳುಗಿರಲಾ, ಮಿಂಚಿತಯಾ ಕಾವ್ಯದಿವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ. ಸನವರೋನ್ಮೇಷ ಶಾಲಿನಿ, ನಿತ್ಯತಾಪ್ರತಿಭೆ (ಪ್ರೀತಾನು. ೨-೫೦). [ಸಂ. ನಿತ್ಯತಾಪ್ರತಿಭಾ]

ನಿತ್ಯತ್ವ (ನಾ). ೧. ಯಾವಾಗಲೂ ತುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು ; ಸದಾ ತೃಪ್ತನಾಗಿರುವವನು : ಅವನು ನಿತ್ಯತ್ವ. ಯಾವ ಚಿಂತೆಯನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿಲ್ಲ (ರೂಢ). ೨. ದೇವರು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ನಿತ್ಯತ್ವಂಗೆ ನೈವೇದ್ಯದ ಹಂಗೆತಕ್ಕೆ (ಮಹಾದೇ. ೨. ೧೬೩-೬೦೪) ; ಅರ್ಚಿತವ ಮಾಡುವನೆ ನೀನು ನಿತ್ಯತ್ವವನು (ಅವಜಂ. ೯೫-೪೨೪) ; ಭೂವಂದಿತಂ ನಿತ್ಯತ್ವಂ ಸಮಸ್ತಮುಖಜೀವಾನುಕಂಪಿ ಯಂದನಿ ರಾಜಪ ಸುಕೃತಭಾವಿ ಹಂಪಿಯ ಶಂಕರಪ್ರಭು ಮದಿಯ ಮತಿಗೀಗೆ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯನು (ಹಳಕಾ. ೧-೯) ; ನಿತ್ಯತ್ವವನಿಗೆ ಹಸಿವಿನ ಭಯ ಉಂಟೇ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೨೧೬-೬೪೩) ; ನಿಗಮಗೋಚರ ಬಂದ ನಿತ್ಯತ್ವವನು ಬಂದ (ಪುರಂದ. ೧-೪೪-೬) ; ನಿತ್ಯತ್ವ ಸರ್ವಸಾರಭೋಕ್ತ ಪುರುಷೋತ್ತಮ . . . ಹರಿಗೆ ನಾನೋಪಚಾರದಿಂದ ಭಕ್ತಿವೆಗ್ಗವಾಗಿ ಮಜ್ಜನಾದಿಯ ಮಾಡಿ (ವಿವಾಕ್. ೫೯-೨೬). [ನಿತ್ಯ + ತ್ವ]

ನಿತ್ಯತ್ವತ್ವ (ನಾ). ಸದಾಕಾಲ ತೃಪ್ತಿಯಿಂದಿರುವಿಕೆ; ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ, ನಿತ್ಯತ್ವತ್ವ . . . ಅನಂತಶಕ್ತಿತ್ವಗಳೆಂಬ ಪಡ್ಡುಣ್ಮೈತ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನ ನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನು . . . ಭಕ್ತಾನುಗ್ರಹ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಶೈವಾಗಮದ ಸಿದ್ಧಾಂತ (ಭಾರತ. ೬೪). [ಸಂ.]

ನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರಿ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವ ಅನಂದ; ನಿರಂತರವೂ ಇರುವ ತುಷ್ಟಿ. — ತೃಪ್ತಿ : ಕರಡಿ ನಿರಹಂಕರದ ಪಾತ್ರೆಯ ಫರಿಯದ ರೊಳು ನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರಿಯ ಭರತ ಸಿದ್ಧರಸಾನ್ಮುತನ ಸೇವಿಸುತಲದರಿಂದ ಪರಮ ಸೌಖ್ಯಮನಪ್ಪ ತೃಪ್ತಿಯ ವರಿಸಿ (ಗಗನಾ. ೧೬-೨೧) ; ಮನೆಯವರೆಲ್ಲ ಅರೋಗ್ಯ, ನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರಿ . . . ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸುಸೂತ್ರವಾಗಿ ಸಾಗಿಸುವುದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಮಕ್ಕಳ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಜಾತುರ್ಯ, ಕಾರ್ಯವತ್ತತೆ ಇವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವುದು ಸತ್ಯ (ಗೃಹಪಿ. ೧೫೨). [ನಿತ್ಯ + ತ್ವಪ್ರಿ]

ನಿತ್ಯತೆ (ನಾ). ೧. ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಸ್ಥಿರತೆ ; ಅನಂತತೆ : ಮನುಷ್ಯ ಕೀಟಜನ್ಮಪರದೆಯ ಬಾಳುವರೆ ನಿತ್ಯತೆಯೇನಿವೆಯೋ ಕೃಪಾಪ್ರಸಾದವನಿರದಿತ್ತು ಕಾಯಿ ಪರಮಪ್ರಭುವೇ ಮಹದೈವೋಕ್ತರಾ (ಕಕಳ. ೧೪೪-೬೦) ; ಎಲ್ಲ ಇದೆ, ಎಲ್ಲ ಇದೆ ನಿತ್ಯತೆಯ ಗಟ್ಟಿತೆ ; ಮುಂದೆಯದು ತೋರುವುದು ವಿಷುಗಡೆಯ ಹಬ್ಬದಿ ! (ಪಾಂಪ. ೬-೨). ೨. ಚಿರಂಜೀವಿತ್ವ. [ಸಂ. ನಿತ್ಯತಾ]

ನಿತ್ಯತ್ವ (ನಾ). ೧. — ನಿತ್ಯತೆ ೧ : ತಿವಣ ಸರ್ವತ್ವತ್ವ, ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ, ಪೂರ್ಣತ್ವ, ನಿತ್ಯತ್ವ, ವ್ಯಾಪಕತ್ವ ಎಂಬ ಶಕ್ತಿಗಳು ಸಂಕೋಚವಾಗಿ ಕ್ರಮೇಣ ಪಂಚಕಂಠುಗಳಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರತ. ೨೧೪) ; ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ಕಾರಣವಾದ ಈ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವ ವ್ಯಾಪಕತ್ವ, ನಿತ್ಯತ್ವ . . . ಎಂದೇ ಜಾತಿಯ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಅಗಿರುತ್ತದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೧, ೨೪೯) ; ಬೋಕ್ಷದಲ್ಲ ಜೀವಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವ ತಿರುತ್ತಿರುವನು. ಅದಂತೆಂದರೆ ವಿಭುತ್ವ ದ್ರವ್ಯತ್ವ ನಿತ್ಯತ್ವ . . . ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳೊಡನೆ ಯಾವತ್ಕಾಲ ನಿರ್ಮೂಲಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೨೪).

೨. ಮೋಕ್ಷ ಪದವಿ : ನಿನ್ನಂಥ ಬಗೆವ ತಾಯಿಗಳಿರುತ್ತರಾ ವ್ಯಾಧಿಗಳೇ ಗೆದ್ದು ಪವನುತವನಿಗೆ ಮೆಚೆಯಲನ್ನುವೈಗಂ ನಿತ್ಯತ್ವವಂ ಕೊಟ್ಟಿ (ಬಸವ. ೧೫-೬೬) ; ಚಿಪ್ಪಳಿದು ಮುತ್ತು ಬೆರಸರಾಗಿ ನಿತ್ಯತ್ವ ಪದವಾಯಿ ತ್ತೆಂಬಿನು (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೧೯೬-೫೯೬). ೩. [ವ್ಯಾಕ್] ಅವಿವಿಕ್ತವಾಗಿ ರುವಿಕೆ ; ಅಗತ್ಯ ; ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಅಕಾರಾಂಶ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗದ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವದ ನಿತ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಲವು ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ (ಸಂಕೋ. ೬೧). [ಸಂ.]

ನಿತ್ಯದರಿದ್ರ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ದರಿದ್ರನಾಗಿರುವವನು ; ದಟ್ಟ ದರಿದ್ರ : ಜೋತಿಸ್ವರು ನಿತ್ಯದರಿದ್ರರಾಗಿ ತಪೋಬಲಮಿಲ್ಲದೆ . . . ಭ್ರಾಂತರಾಗಲೆಂದು . . . ಶಾಪವಂ ಕೊಡಲು (ವೀಶ. ೨೬೧) ; ನಿತ್ಯದರಿದ್ರನಿಗೆ ನಿಶ್ಚಿಂತೆ (ಗಾಜಿ). [ನಿತ್ಯ + ದರಿದ್ರ]

ನಿತ್ಯದರಿದ್ರತನ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಬಡತನದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು ; ಬಡಳ ದಾರಿದ್ರ್ಯ : ತನ್ನ ನಿತ್ಯದರಿದ್ರತನಕ್ಕೆ ಮರಮರ ಮರುಗಿಡಳು (ಚಯಂಕ. ೪೯). [ನಿತ್ಯದರಿದ್ರ + ತನ]

ನಿತ್ಯದಾಸ (ನಾ). ದಿನವೂ ಮಾಡುವ ದಾಸ : ಹೆತ್ತ ಕಾಯಿಕಂಡೆಗಳ ಚಿತ್ತವ ನೋಯಿಸಿ ನಿತ್ಯದಾಸನ ಮಾಡಿ ಫಲವೇನು (ಪುರಂದ. ೪-೧೯೬-೧). [ನಿತ್ಯ + ದಾಸ]

ನಿತ್ಯದೀಪಾವಳಿ (ನಾ). ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಬೆಳಗುವಂಥ ದೀಪಗಳ ಸಮೂಹ : ದೀಪಗಳ ನಿತ್ಯದೀಪಾವಳಿಯ ಶಾರದಸಂಧ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕರಗಿ ತನಸಾಗಿತ್ತು ಅ ಹಕ್ಕಿ (ಕಲಾಲ. ೩೦-೪). [ನಿತ್ಯ + ದೀಪಾವಳಿ]

ನಿತ್ಯದುಃಖಿ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ದುಃಖದಿಂದ ಇರುವವನು ; ಸದಾದುಃಖಿ : ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ನಿತ್ಯದುಃಖಿಯಾದ ಜೀವನು ಮಲಸಂಬಂಧ ದಿಂದ ನಿತ್ಯದುಃಖಿಯಾಗಿ ಸರಳುತ್ತಿರುವನು (ಶಕ್ತಿಪಿ. ೬೨) ; ನಾಸ್ತಿಕನು ಇಹವೂ ಪರವೂ ಇಲ್ಲದೆ ನಿತ್ಯದುಃಖಿಯಾಗುವನು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೨).

[ನಿತ್ಯ + ದುಃಖಿ]

ನಿತ್ಯದೇಹ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ದೇಹ, — ಶರೀರ : ಕೊಲೆಗಡಿಕರಿಗೆ ನಿತ್ಯದೇಹವನೊಲಿದು ಕೊಟ್ಟರೆ ಲೇಸು (ಉಪಾ. ೪. ೬-೬). [ನಿತ್ಯ + ದೇಹ]

ನಿತ್ಯದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ದೈನಂದಿನವಾಗಿ ಗಳಿಸಿದ ವಸ್ತು, — ಪದಾರ್ಥ : ಕಾಯಿಕಂಡೆ ಬಂದುದು ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮಿತವಲ್ಲದೆ ಮರಾಸೆಯಿಂದ ಬಂದುದು ಅನರ್ಪಿತ ಇದು ಕಾರಣ ಸತ್ಯಶುದ್ಧಕಾಯಕಡೆ ನಿತ್ಯದ್ರವ್ಯವಾದರೆ ಹಿಂದೇಶ್ವರಲಿಂಗಕ್ಕೆ ನೈವೇದ್ಯ ಸಂದಿತ್ತು ಕೇಳಯ್ಯ (ಕೊನ್ನಸಂ. ೨೫೩-೧೫). [ನಿತ್ಯ + ದ್ರವ್ಯ]

ನಿತ್ಯನರಕ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ನರಕ : ಎರಡನೆಯವರು ನಿತ್ಯನರಕ ವೆಂಬ ತಮೋಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು ನಿತ್ಯದುಃಖಾನುಭವಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೭೫).

[ನಿತ್ಯ_೨ + ನರಕ]

ನಿತ್ಯನಾರಕಿ (ನಾ). ೧. ನಿತ್ಯವೂ ನರಕಯಾತನೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವವನು. ೨. [ದ್ವೈತ] ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ನರಕವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವವನು; ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಅವಕಾಶವನ್ನೇ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವವನು; ೪ ತಮೋಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯು ಕೊಡುವ ಕಠಿನದಂಡನೆಯೇ ನಿತ್ಯನರಕ. ಇಂಥ ನರಕದಲ್ಲಿರುವವನು ನಿತ್ಯನಾರಕಿ : ನಿತ್ಯನಾರಕಿಗಳೆಂದರೆ . . . ಭಗವದ್ವೇಷ ಪರಿಪಾಕದಿಂದ ನಿತ್ಯನರಕಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಿ, ನಿತ್ಯದುಃಖಾನುಭವ ಪಡ್ತಿರುವವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೪೮).

[ಸಂ. ನಿತ್ಯನಾರಕಿನ್]

ನಿತ್ಯನಿಗೋದ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] ಶಾಶ್ವತವಾದ ನರಕಕ್ಕಿಂತ ಕೀಳಾದ ಸ್ಥಳ : ಆ ನರಕಭೂಮಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕೆಳಗೇಕರಜ್ಜುಂತರದೊಳಗೇಕಡೆ; ಒ ನಿಗೋದವು ನಿತ್ಯನಿಗೋದಂ ತಮೋಮಯಮಾಗಿರ್ಗಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೫೦ ಪ); ಆ ನರಕಂಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕೆಳಗೆ ನಿತ್ಯನಿಗೋದಮೆಂಬ ನರಕ ಮಿಥುಡು (ಮುಢಿ. ೧೩-೧೫೪). 'ನಿಗೋದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿತ್ಯನಿಯಮ (ನಾ). ದೈನಂದಿನ ನಿಯಮ; ದಿನವೂ ಅನುಸರಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ, - ವಿಧಿ : ಲೋಕಗುರುವುಂ ನಿಜಗುರುವುಮಪ್ಪ ಕ್ಷೇಮಂಕರಾವನೀಶ್ವರಂಗಳನತೋತ್ತರಮಾಂಗನಾಗಿ ಕಂಡು ನಿತ್ಯನಿಯಮದಿ ನೋಲಗಿಸುತ್ತಮಿರ್ದು (ಶಾಂತಿ. ೮-೧೧೪ ಪ). [ನಿತ್ಯ_೧ + ನಿಯಮ]

ನಿತ್ಯನೂತನ (ನಾ). ಸದಾ ಹೊಸದಾಗಿರುವುದು; ಯಾವಾಗಲೂ ನವೀನವಾಗಿರುವುದು : ವಚನಸಾಹಿತ್ಯವು ನಿತ್ಯನೂತನವಾಗುತ್ತ ಸದೆ ದಿರುತ್ತದೆ (ಮಹಾಸಾ. ೧೩); ಗತಕಾಲದ ಇತಿಹಾಸಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಪವಿತ್ರ ಸಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಮಕೂಟ ನಿಂತಿದ್ದರೆ . . . ಪುರಂದರದಾಸರೆಂಬ ಹೇಮಕೂಟ ಕನ್ನಡಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದೆ. ಎರಡೂ ಶಾಶ್ವತವೇ, ಅದರ್ಶವೇ, ನಿತ್ಯನೂತನವೇ ! (ಹೇಮಕೂ. ೧ ಮುನ್ನುಡಿ).

[ನಿತ್ಯ_೧ + ನೂತನ]

ನಿತ್ಯನೇಮ (ನಾ). ದಿನಗಟ್ಟಳೆಯ ವಿಧಿ, - ನಿಯಮ; ದಿನವೂ ಮಾಡುವ ಕಟ್ಟಳೆ : ಗುಣವಿರಹಿತನಾಗಿ ಚತುರ್ವಿಧಫಲ ಜೊಜೆಯಾಗಿ ನಿತ್ಯನೇಮವೆಂದು ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಿವಿಧಿಗೆ ಮಾಡಿಯೂ ಮಾಡದಿದ್ದರೇನು ದಗ್ಧ ಪಟ್ಟದಂತೆ ನಿರಕಳಂಕಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೪-೫೦); ತನ್ನ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ನಿತ್ಯನೇಮವನು ತಾ ಮಾಡಬೇಕಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಸಬಹುದೆ (ಬಸವ. ೧೮೩); ನಿತ್ಯನೇಮಂಗಳ [ಪಾಪಂ. ನೇಮನಿತ್ಯಗಳ, ನಿತ್ಯನಿಯಮಂಗಳ] ಮಾಡುವಡೆ ನಿನಗನಂತ ನಾಮಂಗಳಾದವು ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೯೫-೪೨೪); ಸತ್ಯತಪ ನಿತ್ಯನೇಮ ಯುಕ್ತಿ ಶೈವಾಗಮಾವೇಶ ಲಿಂಗಾರ್ಚನಾಸಕ್ತಿಯಿಂ ಬೆಳೆದ ಪುಣ್ಯ ದೊಳರ್ಥಮಂ ಸುಧಾಭುಕ್ತರಜಯಿಲು ಕೊಡುವೆನಾ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಹುನಿಯಂ ಸುದಿಯದಿರಲಿ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೨೭); ತಂದ ಭೃತವಂ ಚಿತ್ತಜಾರಿಗೆ ನಿತ್ಯನೇಮಂ ಪೊತ್ತು ಸಾವಿರದಿವಿಗಳೆಂ ಪೊತ್ತಿಸುತಮಿರಲು (ಬಸವ. ೫೦-೫೨).

[ನಿತ್ಯ_೧ + ನೇಮ]

ನಿತ್ಯಪದ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಪದವಿ; ಮೋಕ್ಷ; ಮುಕ್ತಿ : ನಿತ್ಯಸುಖ ಬಲುಹಿಂದಲ್ಲುಳಿದಾ ನಿತ್ಯಪದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಭೋಗಗಳತ್ತ ಸಾರಿದವನು ತುಪಮಾತ್ಮದಿ ತೃಡೇಕರಸಿ (ಗತಾ. ೧೩-೨೨).

[ನಿತ್ಯ_೨ + ಪದ]

ನಿತ್ಯಪಯಣ (ನಾ). ದಿನವೂ ಮಾಡುವ ಸಂಚಾರ, - ಪ್ರಯಾಣ: ನಿತ್ಯಪಯಣ ಬುಕ್ತಿಗೇಡು (ಗಾದೆ). [ನಿತ್ಯ_೧ + ಪಯಣ]

ನಿತ್ಯಪರಿಪೂರ್ಣ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮ; ದೇವರು : ನಾನು ತುರ್ಯ ತುರ್ಯಾಕೀತವಪ್ಪ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದನಿತ್ಯಪರಿಪೂರ್ಣವೇ ತನ್ನಿರವೆಂದು ತಿಳಿಯೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೦೨-೨೩೫); ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ನಿತ್ಯಪರಿಪೂರ್ಣ ಇರಂಜನ ನೀನಾದ ಕಾರಣ ನಿನ್ನ ನಿಷ್ಕಲ ತಿವತ್ತದೊಂದೆನು ಕಾಣಾ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೯-೩೨); ಆ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದನಿತ್ಯಪರಿಪೂರ್ಣವೆನಿಪಾ ಸಮರ್ಥ ಬ್ರಹ್ಮದೇ ಛಾವಿಸಲ್ (ವೀಕ್ಯ. ೮-೧೧-೯).

[ನಿತ್ಯ_೧ + ಪರಿಪೂರ್ಣ]

ನಿತ್ಯಪರೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ದಿನವೂ ಮಾಡುವ ಪರೀಕ್ಷೆ : ನಿತ್ಯಪರೀಕ್ಷಣ ಸ್ವಕವಿಶಯಪ್ರತಿಪತ್ತಿದಾನಂಗಳಂ ನಿಯೋಗಿಗಳಂ ಕಾಮದುಫಲ ಮಾಡಿಯುಂ (ಚಂದ್ರ. ೨-೩೧). [ನಿತ್ಯ_೧ + ಪರೀಕ್ಷಣ]

ನಿತ್ಯಪುಣ್ಯ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] ಶಾಶ್ವತವಾದ ಪುಣ್ಯ; ನಾಶರಹಿತ ವಾದ ಪುಣ್ಯ; ೪ ಪುಣ್ಯ ಮತ್ತು ಪಾಪಗಳು ಅನುಭವಿಸುವುದ ರಿಂದ ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಪುಣ್ಯ ಮಾಡಿದರೂ ಜನ್ಮಾಂತರ ಪಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಬೇರೆ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಹೇಳು ತ್ತವೆ. ದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ನಾಶವಾಗದಿರುವ ಪುಣ್ಯ ವುಂಟೆಂದೂ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವುದೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಅದೇ ನಿತ್ಯಪುಣ್ಯ : ಧರ್ಮಾರ್ಥಮಂಟ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಪುಣ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಜ್ಜೀವಸ್ವರೂಪವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೪೮).

[ನಿತ್ಯ_೧ + ಪುಣ್ಯ]

ನಿತ್ಯಪುಷ್ಪ (ನಾ). ದಿನವೂ ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಹೂವು; ನಿತ್ಯಮಲ್ಲಿಗೆ : ಅಂಗಲದಿ ಬೆಳೆಸಿದ್ದ ಬಂಗಾರಗೊಂಡೆಹೂ, ಸಜ್ಜೆ, ದಾಸಾಳ, ಕಂಕುಳಸಿ, ದೀಪನಿತ್ಯಪುಷ್ಪ ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕಾಪಾಲು (ನವ್ಯ. ೫-೨೫). [ನಿತ್ಯ_೧ + ಪುಷ್ಪ]

ನಿತ್ಯಪೂಜೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಮಾಡುವ ಆರ್ಚನೆ, - ಸೇವೆ, - ಆರಾಧನೆ : ಅದಿತ್ಯಬಿಂಬದರ್ಶದ್ವಿಬ್ಬಾರಂಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಮದಿಂ ನಿತ್ಯಪೂಜೆಯುಂ ಅಷ್ಟಾಹ್ನಿಕಮುಂ . . . ಮಾಡುತ್ತುಂ (ಚಾವಂ. ೩೭೩).

[ನಿತ್ಯ_೧ + ಪೂಜೆ]

ನಿತ್ಯಪ್ರಯಾಣ (ನಾ). - ನಿತ್ಯಪಯಣ : ದಕ್ಷಿಣಾಧಿಮುಖನಾಗಿ ನಿತ್ಯಪ್ರಯಾಣಂಗಳಂ ಬಂದು (ಅದಿ. ೧೩-೭೭ ಪ).

[ನಿತ್ಯ_೧ + ಪ್ರಯಾಣ]

ನಿತ್ಯಪ್ರಲಯ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರಳಯ. ೨. ನಿದ್ರೆ; ನಿದ್ರೆ : ಪ್ರತಿದಿನವದಲ್ಲೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯೆಂಬ ಸುಷುಪ್ತವಸ್ಥೆಯೇ ನಿತ್ಯಪ್ರಲಯ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೭); ಸುಷುಪ್ತಿಯು ನಿತ್ಯಪ್ರಲಯ ಎನ್ನಿಸುವುದು (ಭಾಷ್ಯ. ೩೧೩).

[ನಿತ್ಯ_೧ + ಪ್ರಲಯ]

ನಿತ್ಯಪ್ರವರ್ತಿತ (ಗು). ದಿನವೂ ನಡೆಯುವ : ಸ್ವಸ್ತನನರಕ ಪರಮ ಕಲ್ಯಾಣಾಭ್ಯುದಯ ಸದಸ್ವರ್ಗಭೋಗಭಾಗಿನಿ ನಿತ್ಯಪ್ರವರ್ತಿತ ದಯ ದಾನಧರ್ಮೋದ್ಯೋಗಿನಿ (ಸಾಂಖ. XX, ೪೩-೧೧; 1072).

[ನಿತ್ಯ_೧ + ಪ್ರವರ್ತಿತ]

ನಿತ್ಯಪ್ರಸಾದಿ (ನಾ). - ನಿತ್ಯಪ್ರಸಾದಿ : ಅನಿತ್ಯವಿಲ್ಲದ ನಿತ್ಯಪ್ರಸಾದಿ . . . ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವರಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಪ್ರಸಾದಿ (ಬಸವ. ೯೪೨).

[ನಿತ್ಯ_೧ + ಪ್ರಸಾದಿ]

ನಿತ್ಯಬಿಂದು (ನಾ). ೧. [ವ್ಯಾಕ] ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಬರುವ ಅನುಸ್ವಾರ. ೨. ಯಾವಾಗಲೂ ಅನುಸ್ವಾರ ಸಹಿತವಾಗಿಯೇ

ಇರುವ ಶಬ್ದ : ಕೆಲವು ಪದಗಳ್ ಸ್ವಭಾವದಿಂ ನಿತ್ಯದಿಂದಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರತಿ); ನಿತ್ಯದಿಂದಂಗೆ—ಬೆಡಂಗು, ಕಡಂಗು, ಅಡಂಗು . . . ಕರಂಡಗೆ, ತಂದಲ್ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). 'ನಿಜಬಿಂದು' ಪರಾ.

[ನಿತ್ಯ₂ + ದಿಂದಂ]

ನಿತ್ಯಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವ್ರತವನ್ನು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಪಾಲಿಸುವವನು: ಪರ್ವತಗಳೂ ಗಿಡಮರಗಳೂ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಾವು! ಏಕೆಂದರೆ ಅವು ನಿತ್ಯಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು, ನಿತ್ಯಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳು (ಪದಭಾ. ೩೨೯).

[ನಿತ್ಯ₃ + ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ]

ನಿತ್ಯಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). —ನಿತ್ಯಪುಷ್ಪ : ಮನೆಯ ಮುಂದಿರುವ ನಿತ್ಯ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬಳ್ಳಿಯ ತುಂಬಾ ಹೂವುಗಳು ಅರಳಿವೆ (ರೂಢಿ).

[ನಿತ್ಯ₁ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ನಿತ್ಯಮಹ (ನಾ). ದಿನವೂ ನಡೆಯುವ ಪೂಜೆ; ಪ್ರತಿದಿನದ ಪೂಜೆ: ಮುನಿಜನಪೂಜಾನ್ವದಾನಾದಿ ಕರಣಜನಗೃಹಜನಸತತೋಪನೀಯಮಾನ ಪಾದ್ಯಗಂಧಾಕ್ಷತಕುಸುಮಚರು ಧೂಪದೀಪಪೂಜಾರ್ಚನಾತ್ಮಕಮಪ್ಪ ನಿತ್ಯಮಹಮುಂ (ಅದಿಪ. ೧೫-೧೬); ನಿತ್ಯ(ಮಹ)ಮಂಜುಮು ನಿತ್ಯಂ ಯಥಾಶಕ್ತಿಯಿಂ ಜಿನಗೃಹಂಗೆ ತನ್ನ ಮನೆಯಿಂ ಗಂಧಪುಷ್ಪಾಕ್ಷತಾದಿ ಗಳನುಯ್ಯದಂ . . . ಶಾಸನಂಗಳಂ ಬಿಡುವುದುಂ (ಚಾವುಂ. ೨೧೧); ಅಲ್ಲಿ ಯಥಾಶಕ್ತಿಯಿಂ ಸದಾ ಜಿನಗೃಹಕ್ಕೆ ನಿಜಗೃಹದಿಂ ಅಪ್ಪವಿಧಾ ರ್ಚನೆಯಿಂ ನಡೆಯುವುದುಂ ಚೈತ್ಯಚೈತ್ಯಾಲಯಂಗಳಂ ಮಾಡಿಸಿ ಶಾಸನ ಪೂರ್ವಕದಿಂ ಗ್ರಾಮಕ್ಷೇತ್ರಾದಿಗಳಿಂ ಕುಡುವುದುಂ ಜಿನಪೂಜೆಯಿಂ ಮಾಯ್ದುಂ ನಿತ್ಯಮಹವೆಂಬುದುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೮೭). [ನಿತ್ಯ₁ + ಮಹ]

ನಿತ್ಯಮುಕ್ತ (ನಾ). ೧. ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವನು; ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆದವನು: ಮನ ಫಲವಸ್ತುವಾದ ಬಳಿಕ ಮನವಚನಕಾಯ ಎಂಬ ತ್ರಿಕರಣಪದ್ಧತನಂಬೆ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನೆಂಬೆ (ಸಿದ್ಧಿ. ೨೧೫-೬೬). ೨. ಪರಮಾತ್ಮ; ದೇವರು: ಭ್ರಾಂತಿಗಳು ಕಡಲಾತನೆಂದುವುಂ ತಾನಪ್ಪನಿಂತುಬಿಡೆ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನುಮಪ್ಪ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ ನಂತು ಜೀವನುಕ್ತನೆಂಬೆಂಬುದು ನಿಜಂ ಶ್ಲೋಕದ್ವಯಂಗಳರ್ಥಂ (ದೀಪ್ಯ. ೫-೧೬-೬೭); ಪುಣ್ಯಪಾಪಾನುಸಾರವಾಗಿ ಜೀವರಿಗೆ ಫಲವ ನಿರೀಯತಕ್ಕವನವನು. ಇವನು ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನು (ಭಾರದ. ೨೬೭).

[ನಿತ್ಯ₃ + ಮುಕ್ತ]

ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಯ್ಯೆ, ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೈದೆ(ನಾ). ೧. ದೀರ್ಘಸುಮಂಗಳಿ: (೪). ೨. (ಅಲಂ)ಸೂಳೆ; ವೇಶ್ಯೆ: (೪). ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೈದೆ : ೧. ಬತ್ತಿಸಿದ ಪಾಕರಾಯ: ಬತ್ತಜನುಯ್ಯನ ಸಭೆಗೆ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೈದೆ ಯರಲ್ಲ ಎತ್ತಿ ರತನದಾರತಿಯ (ಪುರಂದ. ೧-೨೧೪ ಅನುಪಲ್ಲವ). 'ನಿತ್ಯಸುಮಂಗಳಿ' ಪರಾ. [ನಿತ್ಯ₂ + ಮುಕ್ತಯ್ಯೆ]

ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೈದೆ 'ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಯ್ಯೆ' ನೋ.

ನಿತ್ಯಮೈತ್ರಿ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಸ್ನೇಹ; ಶಾಶ್ವತವಾದ ಗೆಳೆತನ: ಪಾಕರಣಜಟಿಗಳಂತೀ ರೇಖೆಗಳಂತೆಂಬುವಿನ ಜತೆಯೆರಡದಿಗಳ್ ಸಾಕು ಗಡ ನಿತ್ಯಮೈತ್ರಿಗೆ ಲೋಕಾವಲೋಕಿತನಲ್ಲ. ಪ್ರಥಮಂ ಸುಜನಂ (ಪ್ರಪಂ. ೬-೪೬). [ನಿತ್ಯ₂ + ಮೈತ್ರಿ]

ನಿತ್ಯಯಾತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ದಿನವೂ ಭಿಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಹೋಗುವುದು; ನಿತ್ಯವೂ ಭಿಕ್ಷೆಬೇಡುವುದು: ನಿತ್ಯಯಾತ್ರಿ ಮಾಡುವಾಗ ಪುತ್ರರ ಮೇಲಿನ ಚಿಂತೆ ಎತ್ತ ನೋಡಿದರತ್ತ ಉದರದ ಚಿಂತೆ (ಪುರಂದ. ಭಾ. ೨-೬೫-೨); ರಮಣಾಚಾರ್ಯರು ಸತ್ತ ಮೇಲೆ ದಾಸರು . . . ವಾರಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ನಿತ್ಯ ಯಾತ್ರಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದವರೂ ಕೂಡ ಈಚೆಗೆ ಅತ್ತ ಸುಳಿಯುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು (೨೧೧೫. ೪೬). ೨. ಜೀವನೋಪಾಯ; ಉದರ

ನಿರ್ವಾಹ: ನನ್ನಂತಹ ಕಳ್ಳನಿಗೆ ಸುಖಜೀವನದ ಸುದ್ದಿಯೇಕರದು? ಈ ರೀತಿ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಕುಳಿತರೆ ನಿತ್ಯಯಾತ್ರೆಯು ಸಾಗದು (ಬೆನ್ನ ಬೇ. ೨೪).

[ನಿತ್ಯ₁ + ಯಾತ್ರಿ]

ನಿತ್ಯಯೌವನ (ನಾ). ೧. ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವ ತಾರುಣ್ಯ. ೨. ಸದಾಕಾಲ ಯುವಕನಾಗಿರುವವನು; ಮುಪ್ಪಿಲ್ಲದವನು: ನಿತ್ಯಯೌವನನುಮಾಗಿ ಮಂಚಳಿಳಾಮುರೇಶ್ವರನಿರೆ (ಶಾಂತಿ. ೬-೬೬ ನ).

[ನಿತ್ಯ₃ + ಯೌವನ]

ನಿತ್ಯರುದ್ರ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತನಾದ ಶಿವ: ಜಗದ್ಗಿ ಹೊತ್ತು ಹೊರುವ ವಿಭ್ರವಂತರಿಗೆ ತಕ್ಕದ ಸುದ್ದಿಯ ಹೇಳಿದರೆ ನಿತ್ಯರುದ್ರನಾದದೂ ತಪ್ಪದು ಸರಕವೆಂದೆ ನಿತಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೨೩-೪೯).

[ನಿತ್ಯ₂ + ರುದ್ರ]

ನಿತ್ಯರೂಪ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನು; ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಆಕಾರವುಳ್ಳವನು: ಗಣನಿಕರದಿಂದ ಪೃಥುವೆರಸಿ ಯಮನ ಪಟ್ಟಿಣದತ್ತ ನಡೆದನಾ ನಿತ್ಯರೂಪಂ (ದೀಪ್ಯ. ೨-೩-೪೪). [ನಿತ್ಯ₃ + ರೂಪ]

ನಿತ್ಯರೋಗ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವ ವ್ಯಾಧಿ; ಸದಾ ಇರುವ ಕಾಯಿಲೆ: ಕುಲಹೀನಂ . . . ಪಂಚಕಂ ನಿತ್ಯರೋಗಾಕಾಳನೆಂದೀ ನಾನುನಾಮಾವಳಿಗೆ ನಿಳಯನಕ್ಕುಂ ವ್ರತವ್ರಾತಹೀನಂ (ಪದ್ಮಾ. ೧೦-೩೧). [ನಿತ್ಯ₃ + ರೋಗ]

ನಿತ್ಯರೋಗಿ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ರೋಗದಿಂದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಸದಾ ರೋಗಿ: ಅವರ ಹೆಂಡತಿ ನಿತ್ಯರೋಗಿ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೪೨); ನಿಷ್ಕಲವಾದ ಯಾವುದೋ ಪರಿಶೋಧನೆಯ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಇತರ ಉಪ ಕರಣಗಳ ಜೊತೆಗೆ ತನ್ನ ಶರೀರದ ರಕ್ತವನ್ನೇ ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಬೆರೆಸಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದನೆಂದೂ ಅಂದಿನಿಂದ ಅವನು ನಿತ್ಯರೋಗಿಯಾದನೆಂದೂ ಜನರು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಯೋಧ. ೫೩). [ನಿತ್ಯ₃ + ರೋಗಿ]

ನಿತ್ಯಲಂಪಟಿ (ಗು). ಸದಾ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳ; ಯಾವಾಗಲೂ ಆಸೆಯುಳ್ಳ: ವಿಭ್ರಮಮತಿರೌದ್ರಮಾಯ್ಯ ಸುಮನಸ್ಸುಮನೋ ಭರನಿತ್ಯಲಂಪಟಿಬ್ರಮರಮನೇಕಭೂತನಿಳಯಂ ಸಮರಂ ಕುಮರಂಕ ರಾಮನಾ (ಗದಾಯು. ೧೦-೩). [ನಿತ್ಯ₃ + ಲಂಪಟ]

ನಿತ್ಯಲಿಂಗಾರ್ಚನೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಮಾಡುವ ಲಿಂಗಾರಾಧನೆ: ನಿತ್ಯಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯ ಮಾಡದನರ . . . ಎನಗೊಮ್ಮೆ ತೋಪಿದರು (ಬಸವ. ೪೫೪). [ನಿತ್ಯ₁ + ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆ]

ನಿತ್ಯವಂತ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದವನು; ನಿತ್ಯನಾದವನು; ದೇವರು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಮಾತುಮಾತಿನೋಳಿಗೇ ಅಜಾತನ ಸಂವ್ಯಾಜ್ಯ ಆ ನಿತ್ಯವಂತನದೇಕಜಿಗೊಳಗಿದ್ದಿ ದನೆಂಬುದನಬಾಯದೆ ಉದರದ ಹುತ್ತಕ್ಕಾಗಿ ಮಹಾಸುಪದದಾಸೆಯ ಸಂಬಯಸಲೇಕೆ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೬೩-೬೫೦).

[ಸಂ. ನಿತ್ಯವಂತ]

ನಿತ್ಯವರದ (ನಾ). ಸದಾಕಾಲ ವರ ಕೊಡುವವನು: ಶರಣಜನ ಪುಣ್ಯಫಲಂ ಭಕ್ತಜನಭಾಗ್ಯೋದಯಂ ಭೈತ್ಯಕುಲನಿತ್ಯವರದಂ . . . ತಿರುವಾರೂರ ಶಿವಾಲಯಕ್ಕೆ ದಿಜಯಂಗೆಯ್ದಂ (ಸಂಖರ. ೧೬-೯೪); ನಿತ್ಯವರದ ಪುರಂದರವಿಠಲನ ನೆನೆದರೆ ಸ್ಥಿರವಾದ ಮುಕುತಿಯಹುದು (ಪುರಂದ. ೪-೧೩೦-೩). [ನಿತ್ಯ₃ + ವರದ]

ನಿತ್ಯವಸ್ತು (ನಾ). (ಜೀವಾತ್ಮ ಮುಂತಾದ) ಶಾಶ್ವತವಾದ ವಸ್ತು, —ಪದಾರ್ಥ: ನಿತ್ಯವಸ್ತುಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ನಿತ್ಯಪ್ರತಿದಂಬ ಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೧). [ನಿತ್ಯ₂ + ವಸ್ತು]

ನಿತ್ಯವಾದ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದಾಗ ಹೊರ ಡುವ ಧ್ವನಿಯು ನಿತ್ಯವಾದುದು ಎಂಬ ತತ್ವ; ೧೨ ತಾರ್ಕಿಕರ

ವರ್ಣಗಳು ಅನಿತ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಸಿದ್ಧಾಂತದಂತೆ ನಿಘಂಟು ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ವರ್ಣವಾದ 'ನಿ' ಎಂಬುದು ಉಚ್ಚಾರಣಾವಾದ ಮರುಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಫಂ' ಎಂಬ ವರ್ಣೋಚ್ಚಾರಣೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ 'ನಿ' ಇರುವುದಿಲ್ಲ. 'ಟು' ಎಂದಾಗ 'ನಿ' ಮತ್ತು 'ಫಂ' ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆಗ 'ನಿಫಂಟು' ಎಂಬ ಮೂರಕ್ಷರಗಳು ಸೇರಿ ಕೋಶವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕೊಡುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಅನುಪಪತ್ತಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅವರು ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪೂರ್ವವರ್ಣವು ನಷ್ಟವಾದರೂ ಸಂಸ್ಕಾರವಿಶೇಷದಿಂದ ಉತ್ತರವರ್ಣದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಅದು ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಕೊನೆಯ ವರ್ಣದ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಣಗಳೂ ಸೇರಿದಂತಾಗಿ ನಿಘಂಟು ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳು ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ವರ್ಣಗಳು ಅನಿತ್ಯವೇ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮೈಯಾಕರಣರು ಈ ವಾದವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ವರ್ಣಗಳು ನಿತ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈ ನಿತ್ಯವರ್ಣಗಳೇ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು (ಪದಗಳನ್ನು) ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥದೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಈ ವಾದವನ್ನೇ ಮೀಮಾಂಸಕರೂ ವೇದಾಂಗಗಳೂ ಸಾಂಖ್ಯರೂ ಯೋಗ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರೂ ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಒಬ್ಬರು ಹೇಳುವ ಸಂಗೀತ, ಭಾಷಣಗಳನ್ನು ಯಂತ್ರಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಸೆರೆ ಹಿಡಿದು ಮರುಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವ ಟೀಪ್ ರಿಕಾರ್ಡ್‌ಗಳು ಶಬ್ದ ನಿತ್ಯವಾದವನ್ನು ದೃಢೀಕರಿಸುತ್ತವೆ.

ಮೈಯಾಕರಣರು ಹೇಳಿರುವ ಸ್ಫೋಟವಾದದಲ್ಲಿ ಅನಿತ್ಯವಾದ, ನಿತ್ಯವಾದ ಎಂಬ ಎರಡು ಬಗೆಗಳಿವೆ. ಅನಿತ್ಯವಾದವೆಂದರೆ ಉತ್ಪತ್ತಿವಾದ. ಗಂಟೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸಿದರೆ ಅನುರಣನರೂಪವಾದ ಧ್ವನಿಯು ಹೊರಡುವಂತೆ ವಕ್ರ ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಅದೂ ಇದೇ ರೀತಿ ತರಂಗಾಕಾರವಾಗಿ ಒಂದಾದ ಮೇಲೆ ಒಂದರಂತೆ ಧ್ವನಿಯು ಹೊರಟು ಶ್ರೋತೃವಿನ ಕಿವಿಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತವೆ. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ವಕ್ರವಿನ ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಟ ಪದವು ಸ್ಫೋಟವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಕಿವಿಯವರೆಗೂ ಒಂದು ಶಬ್ದದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಶಬ್ದವು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾ ಬರುವ ಶಬ್ದಜನ್ಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಧ್ವನಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಅದರಿಂದಲೇ ಅರ್ಥವು ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವ್ಯಂಗ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಧ್ವನಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ನಿತ್ಯವಾದದಲ್ಲಿ ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುವ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ನಾದವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇಲ್ಲಿ ಇಡೀ ಪದದ ಶ್ರವಣಾನಂತರ ಪೂರ್ವವರ್ಣಶ್ರವಣಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರವೆಲ್ಲ ಕಡೆಯ ವರ್ಣಶ್ರವಣಸಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಅಖಂಡ ಸ್ಫೋಟವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅಂತ್ಯವರ್ಣಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಸ್ಫೋಟಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವಾದ ವರ್ಣಗಳು (ಗೋ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗ+ಉ+ಃ) ಧ್ವನಿಯೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಆಲಂಕಾರಿಕರ ಅನಿತ್ಯಪಕ್ಷದ ಆಧಾರದಿಂದ ವ್ಯಂಗ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೂ ನಿತ್ಯಪಕ್ಷದ ಆಧಾರದಿಂದ ವ್ಯಂಜಕವಾದ ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಧ್ವನಿಯೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾರೆ: ಮೈಯಾಕರಣರ ಸ್ಫೋಟವಾದದಲ್ಲಿ : ಅನಿತ್ಯವಾದ (=ಉತ್ಪತ್ತಿವಾದ), || ನಿತ್ಯವಾದ (=ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವಾದ)ವೆಂಬ ಪಕ್ಷದ್ವಯಗಳಿವೆ (ಧ್ವನೀಶ್ವರ. ೩೮ ಅಂಟ). [ಸಂ.]

ನಿತ್ಯವಿಧಿ (ನಾ). ನಿತ್ಯಕರ್ಮ : ಅವರು ಸಂಧ್ಯಾನಂದನಿ ಮೊದಲಾದ. ನಿತ್ಯವಿಧಿಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿಕೊಂಡು . . . ಬಂಧರು (೪೪೫. ೯). ೨. =ನಿತ್ಯಕರ್ಮ ೨ : ನಿತ್ಯವಿಧಿಗೊಂದು ಅತಿಶ್ರುತಿರುಗುವಾಗಲೂ ದೊಡ್ಡ ಮೃನ ಬೈಗಳು ಕಾದಿದೆಯೆಂದು ಯತೋದೇಗೊತ್ತು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೮೯) ; ಇದು ಸಮ್ಯಜನಗಳ ಜೀವನದ ಸಾಮಾನ್ಯ ನಿತ್ಯವಿಧಿ ಎನ್ನಬಹುದು (ಭಾರತ. ೩). 'ನಿತ್ಯನಿಯಮ' ಪರಾ.

[ನಿತ್ಯ + ವಿಧಿ]

ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ (ನಾ). [ವಿಶಿಷ್ಟಾ] ವಿಷ್ಣುವಿನ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಪ್ರಭಾವ, —ದಿವ್ಯ ಪರಿಣಾಮ : ಶ್ರೀದೈತ್ಯವಮತವೂ ಪಾಂಶರಾತ್ರಾಗಮವೂ ಮೋಕ್ಷ (=ಪರಮಪದ)ವೂ ದೇವರ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ ಎಂದೂ . . . ಹೇಳುವುವು (ಭಾರತ. ೩೬೪) ; ಈಶ್ವರಸಂಕಲ್ಪಾನುಸಾರ ಪ್ರಾಕೃತಮಂಡಲದಂತೆ ಬಹುವಿಧ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಡುವುವು. ಅದರೂ ನಿತ್ಯವಾದ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳೇ ಅಧಿಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೯). [ನಿತ್ಯ + ವಿಭೂತಿ]

ನಿತ್ಯವೇಷ (ನಾ). (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಯಕ್ಷಗಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ) ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ಕಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗದ ಪಾತ್ರ, —ವೇಷ : ನಿತ್ಯ - ನೈಮಿತ್ತಿಕಗಳನ್ನೆಂಬುದಾದ ಈ ಭೇದಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಕಾಣಿಸಬಹುದು : —ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ—ನಿತ್ಯ (೧) ಗ. ಕೋಡಂಗಿಗಳು. ೨. ಬಾಲಗೋಪಾಲರು, ನಿತ್ಯವೇಷ ಅಲ್ಲವೆ ಕಟ್ಟುವೇಷ (ಸಾರ್ಥಸು. ೩೨). [ನಿತ್ಯ + ವೇಷ]

ನಿತ್ಯವ್ರತ (ನಾ). = ನಿತ್ಯನೇಮ : ಅವಗ್ರಹಂ ನಿತ್ಯವ್ರತದೋ ಅಸವಾಸಕ್ತ ಮಧುವ್ರತದೋ (ಚಂದ್ರ. ೩-೯೪) ; ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನ ನಿತ್ಯವ್ರತವಾಗಿತ್ತು (ಭಾರತ. ೧೦೫).

[ನಿತ್ಯ + ವ್ರತ]

ನಿತ್ಯಶುದ್ಧ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಪರಿಶುದ್ಧನಾಗಿರುವವನು : ನಿತ್ಯಶುದ್ಧಂಗೀ ದ್ವಿಜಾದಿ ಕುಲೋಕ್ತಸಂಸ್ಕಾರದಲಿ ಸಿದ್ಧಿಯಪ್ಪಣದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೭-೭೯) ; ತಾನು ನಿತ್ಯಶುದ್ಧನೆಂಬ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಅದರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೇ . . . ಸಾಂಖ್ಯದರ್ಶನದ ಮುಖ್ಯಾಂಶಗಳು (ಭಾರತ. ೧೫೧). [ನಿತ್ಯ + ಶುದ್ಧ]

ನಿತ್ಯಸಂಕಟ (ನಾ). ನಿರಂತರವಾದ ಸಂಕಟ ; ಎಡೆಬಿಡದ ಯಾತನೆ : ಕೈಯಲ್ಲಿ ಪರಿಯದ ರಾಜನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವುದರಿಂದ ನಮಗೆ ಈ ನಿತ್ಯಸಂಕಟ ಬಂದಿದೆ (ಮಹಾಭ. ೪೫). [ನಿತ್ಯ + ಸಂಕಟ]

ನಿತ್ಯಸಂಗತಿ (ನಾ). ದಿನವೂ ನಡೆಯುವ ಸಂಗತಿ : ಇಂತಹ ಅನುಭವ ನಿತ್ಯಸಂಗತಿಯಾಗಿ ಸತ್ಯದ ಕಥೆಯಾಗಿ ನಾವು ಒಲಿದ ಮದುಮಕ್ಕಳು ಭಾವೈಕರಸರಾಗಿ ಸಂಸಾರಹಿಡನು ಹೂಡಿದವು (ಇಂಚಾವ. ೩೭-೭೫).

[ನಿತ್ಯ + ಸಂಗತಿ]

ನಿತ್ಯಸಂದಿ (ನಾ). = ನಿತ್ಯಸಂಧಿ : ಶ್ರೀಚಲಿಖರಾಯರಿಗೆ ನಿತ್ಯಸಂದಿ ತಪ್ಪ ತಿರುನಾಳು ಚಿಹ್ನ ತಿರುನಂದಾವನ ಮೊದಲಾದ ಕೈಂಕರ್ಯದ ಕೆಲವಾಗಿ ಸಹಿರಣೋದಕ ದಾನ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಿಮಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದವಾಗಿ (ಎಳ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೯೫-೨ ; 1555).

[IP ಇದು 'ನಿತ್ಯಸಂಧಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತ]

ನಿತ್ಯಸಂಧಿ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ದಿನವೂ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೇವೆ : ಕೆಲವು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಮಾಡಿದ ನಿತ್ಯಸಂಧಿ || ವ ಮಯಿಲನಳಯ ಸಂಮಂಥ ನಿತ್ಯಸಂಧಿ ಖಂ ೧/೪ (ಎಳ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೯೫-೩ ; 1555) ; IP ಮೇಲುಕೋಟೆ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಕೈಪಿಡಿಯ ಗುಡಿನೆಯ ಪುಟದಲ್ಲಿ ದೇವರಿಗೆ ಮಾಡ

ಬೇಕಾದ ದಿನವಹಿ ಸೇವೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತ — “ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಂಧಸೇವಾಕಾಲಕ್ಕೆ ‘ಅರುಳವ್ವಾಡ’ನ್ನು ಪ್ರಸಾದಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಚಕರು ಹೇಳುವುದು. ಆಧ್ಯಾಪಕರು ‘ನಿತ್ಯಾನುಸಂಧಾನ’ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುವುದು” ಎಂಬ ನಿರ್ದೇಶವಿದೆ. ಸಂಧಿ ಮತ್ತು ಸಂಧಾನಗಳು ಪರ್ಯಾಯಪದಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿರುವ ‘ನಿತ್ಯಸಂಧಿ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ದೇವರ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಸುವ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಪ್ರಬಂಧವೆಂದು ಹೇಳಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ. [ನಿತ್ಯ + ಸಂಧಿ]

ನಿತ್ಯಸಂಧ್ಯಾಕರ್ಮ (ನಾ). ದಿನವೂ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯೇ ಮೊದಲಾದ ವೈದಿಕಕಾರ್ಯ : ಮಾಧ್ಯಾಹ್ನಿಕಾದಿ ನಿತ್ಯಸಂಧ್ಯಾಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿಯಮಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡುವನಾಗಿ . . . ಭೋಜನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಬಲ್ಲವರ ಮತವು (ಸಕವ್ಯ. ೪೯).

[ನಿತ್ಯ + ಸಂಧ್ಯಾಕರ್ಮ]

ನಿತ್ಯಸಂನ್ಯಾಸಿ (ನಾ). ನಿರಂತರವಾಗಿ ಸಂನ್ಯಾಸವ್ರತವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು : ಪರ್ವತಗಳೂ ಗಿಡಮರಗಳೂ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಾಳು ! ಏಕೆಂದರೆ ಅವು ನಿತ್ಯಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು, ನಿತ್ಯಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳು ; ಅವುಗಳಿಂದ ಯಾರಿಗೂ ಏನೂ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲ ! (ಮಹಾಭಾ. ೩.೨೯).

[ನಿತ್ಯ + ಸಂನ್ಯಾಸಿ]

ನಿತ್ಯಸಂಶಯ (ನಾ). ಬಹುಕಾಲದ ಸಂಶಯ ; ಬೇರೂರಿದ ಸಂಶಯ : (Chronic-doubt. ಇಂಕನಿ). [ನಿತ್ಯ + ಸಂಶಯ]

ನಿತ್ಯಸಂಸಾರ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] ಸುಖದುಃಖಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಜೀವನ, — ಬಾಳು : ನಿತ್ಯಸಂಸಾರವೆಂಬ ನಿತ್ಯಸುಖದುಃಖಮಿಶ್ರಾ ಸುಖಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನದಿಂದ ಮಿಶ್ರಾಸುಖಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೫). ‘ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿ’ ಪರಾ. [ನಿತ್ಯ + ಸಂಸಾರ]

ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] ಜೀವಾತ್ಮರುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಮೂರು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಸಂಸಾರದಲ್ಲೇ ತೊಳಲುವವನು ; ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು : ಜೀವಾತ್ಮರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಮಧ್ಯಮಾಧಮ ಭೇದದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರು, ತಮೋಯೋಗ್ಯರು, ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿಗಳೆಂದು ಭೇದವಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೪). [ಸಂ. ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿನ್]

ನಿತ್ಯಸಭೆ (ನಾ). ದಿನವೂ ನಡೆಯುವ ಸಭೆ : ಸಾಯಕರು ನಿತ್ಯಸಭೆ, ಸೈಮಿತ್ತಿಕ ಸಭೆ, ಯುಧ್ಧಸಭೆ, ಶ್ರಾದ್ಧಸಭೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಓಡಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೨೦೧). [ನಿತ್ಯ + ಸಭೆ]

ನಿತ್ಯಸುಂದರ (ನಾ). ಸದಾ ಚೆಲುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು : ಸತ್ಯವನ್ನು ನಿತ್ಯಸ್ವರಣೆಯಿಂದ ಆರಾಧಿಸುವವನು ನಿತ್ಯಸುಂದರನಾಗಿ ತೋರಿಸಬಲ್ಲನು (ಚಕ್ರವಿ. ೩). [ನಿತ್ಯ + ಸುಂದರ]

ನಿತ್ಯಸುಖ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸುಖ : ನಿತ್ಯಸುಖಮಾತ್ಮರೂಪ ಮನಿತ್ಯಸುಖಂ ಮೋಹರೂಪವೆಂಬ ವಿನೇಕಂ ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪಮದಜ್ಞೋಳಗತ್ಯಂತಾನುಭವವಿಭವಮುಕ್ತಮುಗರುದಾ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೪೬) ; ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಂಗಳಂ ಕ್ರಮದಿಂದ ಪರ್ಜಿಸಿ ಪೆತ್ತು ನಿತ್ಯಸುಖಮಂ ಸತ್ಕೀರ್ತಯಂ. ತಾಳ್ಮೆ ರಾಜ್ಯಮನಾರಾಳ್ವರೂ ಪದ್ಮರಾಜನಪೊಲುರ್ವಿ ಛಾಗದೊಳ್ ಭೂಭುಧರ್ (ಪ್ರಪ್ಪಳಿ. ೩-೨೧) ; ನಿತ್ಯಸುಖವದ ಸಂಕರುಪ ಕಾಂಕ್ಷಿಯನು ನೆನೆ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೦-೪೦). [ನಿತ್ಯ + ಸುಖ]

ನಿತ್ಯಸುಖಾನುಭವ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸುಖದ ಅನುಭವ : ಸಂಶಯವ ಕಳೆದು ನಿತ್ಯಸುಖಾನುಭವಪದದೊಳಗೆ ನಿಲಿಸಿದುದನ್ನೆ ಜನ್ಮದ ಫಲಮುಗ್ರವೆನಿಸಿ ಸಲೆ ಸಂಪನ್ನವಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೫-೪-೪೨).

[ನಿತ್ಯಸುಖ + ಅನುಭವ]

ನಿತ್ಯಸುಖಿ (ನಾ). ಸದಾಸುಖಿ ; ಯಾವಾಗಲೂ ಸುಖದಿಂದ ಇರುವವನು : ಪಾಸ್ತವವಾಗಿ ನಿತ್ಯಸುಖಿಯಾದ ಜೀವನು ಮಲಸಂಬಂಧದಿಂದ ನಿತ್ಯದುಃಖಿಯಾಗಿ ಸರಳುಕ್ತಿಯವನು (ಚಕ್ರವಿ. ೬೨).

[ಸಂ. ನಿತ್ಯಸುಖಿನ್]

ನಿತ್ಯಸುಮಂಗಲಿ (ನಾ). ೧. ದೀರ್ಘಸುಮಂಗಲಿ ; ಮುಕ್ತೈದೆ. ೨. (ಚಲಂ) ಸೂಳೆ ; ವೇಶ್ಯೆ : ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ರೀತಿ ನೋಡಿದರೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೇನೋ ಗುಣ್ಯ ? ಅವಳು ನಿತ್ಯಸುಮಂಗಲಿ ಕಣೋ (ಹೂವಣ್ಣ. ೧೧೯). [ನಿತ್ಯ + ಸುಮಂಗಲಿ]

ನಿತ್ಯಸೂರಿ (ನಾ). ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನಾದವನು ; ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು : ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಪ್ರಕೃತಿಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಅನಂತ, ಗರುಡ, ವಿಷ್ಣು, ಕ್ಷೇನ ಮೊದಲಾದ ಭಗವಂತನ ಪರಿವನರು ನಿತ್ಯರು. ಇವರೇ ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೪೬). [ನಿತ್ಯ + ಸೂರಿ]

ನಿತ್ಯಸೌಖ್ಯ (ನಾ). — ನಿತ್ಯಸುಖ : ಪರಮಾನಂದಕ್ಕಿಲ್ಲದಂ ಲಿಂಗಮಂ ಧರಿಸಿಯುಂಟು ದುರಿತವನೊರಿಸಿ ಪೂರ್ವವಳಿದು ಮಿಗಿಲೆನಿಸಿದರು ಸರ ಸುರೋರಗರೆಲ್ಲ ಲಿಂಗಧಾರಿಗಳಾಗಿ ನಿತ್ಯಸೌಖ್ಯದೊಳಿರ್ಪರು (ಪ್ರಾಥರಾ. ೮-೨). [ನಿತ್ಯ + ಸೌಖ್ಯ]

ನಿತ್ಯಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ದಿನವೂ ನಡೆಯುವ ಕಟ್ಟಿಕೆ : ಬರೆಯಲುಂ ಬಾಜಿ ಸಲು ಬಲ್ಲ ಶಬ್ದ ಸಂಸ್ಕಾರವುಳ್ಳಾತ ಸಾಗದೇನಿಗರ್ಗ್ಗೆ ನಿತ್ಯಸ್ಥಿತಿ ಯೊಂದು ಪೊಲ್ಲ ಛಾಪಾರಮುಂ ಪರಿಪಕ್ವೊನ್ನು ಕಪ್ಪಡವುನಿಕ್ಕಿಯೋದಿಸಿ ಗುಣ ಶಾಸನದಿನಾಳ್ವಕ್ಕರಿಗವೈತ್ತಿ ಮತ್ತರಿಪ್ಪಕ್ಕೈದು (ಎಇ. XX, ೬-೨೬ ; 1012). [ನಿತ್ಯ + ಸ್ಥಿತಿ]

ನಿತ್ಯಸ್ವರಣೆ (ನಾ). ನಿರಂತರವಾದ ಸ್ವರಣೆ, — ಚಿಂತನೆ, — ಧ್ಯಾನ : ಸತ್ಯವನ್ನು ನಿತ್ಯಸ್ವರಣೆಯಿಂದ ಆರಾಧಿಸುವವನು ನಿತ್ಯಸುಂದರನಾಗಿ ತೋರಿಸಬಲ್ಲನು (ಚಕ್ರವಿ. ೩). [ನಿತ್ಯ + ಸ್ವರಣೆ]

ನಿತ್ಯಸ್ವತಂತ್ರ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು ; ಸದಾ ಸ್ವತಂತ್ರ : ನಿತ್ಯಸ್ವತಂತ್ರನು ನೀನೆ ದೃಷ್ಟಲಿಂಗವೆಂದು ಒಂದೆ ಎಂದಿತ್ತೆನು ಪರಮಪ್ರಭುವೆ (ಬಸವ. ೪೨೧). [ನಿತ್ಯ + ಸ್ವತಂತ್ರ]

ನಿತ್ಯಹರಿದ್ವರ್ಣ (ನಾ). ಸದಾ ಹಸುರುಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು ; ಯಾವಾಗಲೂ ಹಸುರಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು : ಎಂದೆಂದೂ ಹಸುರಾಗಿರುವ ಸಮಭಾಜಕವೃತ್ತದ ನಿತ್ಯಹರಿದ್ವರ್ಣದ ಕಾಡುಗಳು (ಧೂವಿವ. ೧೪೮). [ನಿತ್ಯ + ಹರಿದ್ವರ್ಣ]

ನಿತ್ಯಾಂಧಕಾರ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ, — ಗಾಢಾಂಧಕಾರ : ಕ್ರೂರಮೃಗಪ್ರಕೀರ್ಣಕಟಿಕಂ ನಿತ್ಯಾಂಧಕಾರಂ ಮಣಪ್ರಥನ ಸ್ಥಾನನಿಳುಂಟವನ್ನಿ ದಜ್ಞೋಲೆಂದೊಪ್ಪಿ ದುರ್ದೌಸ್ಸತ್ಯದಿಂ ಸಭಮಂ ಹಿಂದಿಸುತಿರ್ಪದೊಂದು ಕುಧರಂ (ಮಲ್ಲಕಾ. ೩-೧೪).

[ನಿತ್ಯ + ಅಂಧಕಾರ]

ನಿತ್ಯಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಅಗ್ನಿ ; ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವೈದಿಕರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅಗ್ನಿ : ನೀಲಕಂಠಭಕ್ತರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ನಿತ್ಯಾಗ್ನಿಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯಂ ಗೈದು . . . ಮಲಗಿದರು (ಛಾಂದ. ೧೪೨). ‘ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ’ ಪರಾ.

[ನಿತ್ಯ + ಅಗ್ನಿ]

ನಿತ್ಯಾತಮ (ನಾ). — ನಿತ್ಯಾತ್ಮ : ‘ಇಂದಿದಮು’ ವರ್ಣಸುವ ಕೇಳುವರಿದಧಿಕಸುಕ್ತತಿಗಳದಾರು ಮುಕುಂದ ನಿತ್ಯಾತಮವದಾಬ್ಲ ಪರ ಪ್ರಸಾದದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೯-೧೧-೫೬) ; ರತ್ನಸುತಾ ಕಾಂಕೆ ಮೈಯಿಕ್ಕಿದಳು ನಿತ್ಯಾತಮನ ಚರಣದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩-೫೪).

[<ಸಂ. ನಿತ್ಯಾತ್ಮನ್]

ನಿತ್ಯಾತ್ಮ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತನಾದವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ದೊರಕುವುದು ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗಳಿರುವುದುನಿಧಿ ಸಕಲಜಗದೀಶ್ವರನೆನಿಸಿ ನಿತ್ಯಾತ್ಮ ವಿಶ್ವಂಭರನ ಕರಣದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೫-೮-೪೮). [ಸಂ. ನಿತ್ಯಾತ್ಮನಾ]

ನಿತ್ಯಾನಂದ (ನಾ). ೧. ಶಾಶ್ವತವಾದ ಆನಂದ ; ಸ್ಥಿರ ವಾದ ಸಂತೋಷ : ವೇದಾಂತಶ್ರವಣಮನನನಿಧಿಧ್ಯಾನನಗಳಿಂ ತೋರ್ಪಡೆ ನಿತ್ಯಾನಂದವೆನಿಸುವದು (ಸಾಧನ. ೨೬-೨) ; ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಾದ ಜೀವರು ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಮೈಕುಂಠರೋಚಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನಿತ್ಯಾನಂದ ವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಹಾಗೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೪೮). ೨. ಶಾಶ್ವತವಾದ ಆನಂದವನ್ನು ಪಡೆದವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಆರು ಏಳದ ಮುನ್ನು ಎದ್ದು ಸ್ವಂಗಾರ ಮಾಡಿ . . . ನಿತ್ಯಾನಂದಗೆ ನಿಲುಪುಗನ್ನದಿಯ ತೋಜಾ (ಪುರಂದ. ೫-೧೧೮-೨) ; ನಿತ್ಯಾನಂದಂ ನಿಯತಪರದಂ ನಿಷ್ಕುಂ . . . ಭುವನ ಶರಣಂ ತ್ವಾಂ ಶರಣಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೫೮) ; ಶರಣು ನಿಷ್ಕಂಕಲ್ಪ ನಿತ್ಯಾನಂದ ನಿಗಮನುತ (ಗೀತಾ. ೧-೪೬). [ನಿತ್ಯ + ಅನಂದ]

ನಿತ್ಯಾನುಮೇಯ (ನಾ). ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಉಂಟು ತಿಳಿಯ ಬೇಕಾದ ವಿಷಯ : ಸೃಷ್ಟಿವಿಷಯಕವಾದ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಕಾರಣವನ್ನು ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೇ ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು ಉದ್ದೇಶವೆಂದೂ . . . ಪ್ರಧಾನ, ಪುರುಷ, ಅವುಗಳ ಸಂಯೋಗ — ಇವು ನಿತ್ಯಾನುಮೇಯಗಳೆಂದೂ ಸಾಂಖ್ಯರು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೬೬). [ನಿತ್ಯ + ಅನುಮೇಯ]

ನಿತ್ಯಾಭಿಯೋಗ (ನಾ). ಸದಾ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ ; ನಿತ್ಯಸಂಬಂಧ : ಸತಿಯು ಪತಿಯೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಬಾಳುವೆವೆಂಬುದಂತೆ, ಜೀವನು ಶಿವನೊಡನೆ ಕೂಡಿ ನಿತ್ಯಾಭಿಯೋಗ ಹೊಂದಿರುವನು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೮೧). [ಸಂ.]

ನಿತ್ಯಾರ್ಚನ (ನಾ). ದಿನವೂ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ : 'ನಿತ್ಯಾರ್ಚನಂಗೈ' ಪರಾ. [ನಿತ್ಯ + ಅರ್ಚನ]

ನಿತ್ಯಾರ್ಚನಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ದಿನವೂ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡು, — ಸೇವಿಸು : ಹಿಮಗಿರಿಶ್ವರನಂದಿಗಿರುಹಿ ನಿತ್ಯದಿ ನಿನ್ನ ರಮಣನಂಭ್ರಿಯನು ಸದೃಕ್ತಿಯಿಂ ಭಜಿಸಿಪೊಲಿಸುವೆವೆಂದು ಸೇರಿ ಪೋಗಿ ಕ್ರಮವಿದಿದು ನಿತ್ಯಾರ್ಚನಂಗೈ ಪುತರಲು (ಸಮಜಾ. ೬-೧೯).

[ನಿತ್ಯಾರ್ಚನ + ಕೈ (< ಕೆಯ್,)]

ನಿತ್ಯಾರ್ಚನೆ (ನಾ). — ನಿತ್ಯಾರ್ಚನ : ಜೀವನು ಶಿವನೊಡನೆ ಕೂಡಿ ನಿತ್ಯಾಭಿಯೋಗ ಹೊಂದಿರುವನು. ಹೀಗೆ ಅವನು ನಿತ್ಯಸಂಬಂಧದಿಂದ ನಿತ್ಯಾರ್ಚನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗುವನು. ಈ ಬಗೆಯ ನಿತ್ಯಾರ್ಚನೆಯೇ ಈ ವೇದಾಂತದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞವೆನಿಸಿದೆ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೮೧). [ನಿತ್ಯ + ಅರ್ಚನೆ]

ನಿತ್ಯಾರ್ಥ (ನಾ). ತಪ್ಪದೆ ಇರುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ; ಕಡ್ಡಾಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥ : ಸಲಿಯೆಂಬುದು ನಿತ್ಯಾರ್ಥದೊಳಂ . . . ವರ್ತಿಸುಗುಂ (ಶಮಜ. ೩೧೩ ಪೃ. ೩). [ನಿತ್ಯ + ಅರ್ಥ]

ನಿತ್ಯಾರ್ಥವಲಂಬಿ (ನಾ). ನಿತ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವುದು : ಸಲಿಯೆಂಬುದು ನಿತ್ಯಾರ್ಥವಲಂಬಿ . . . ಅನುಮಾನಾರ್ಥಯುಗಳವುವು ಶಾಶ್ವತರಿ (ಶಮಜ. ೩೧೩).

[ಸಂ. ನಿತ್ಯಾರ್ಥವಲಂಬಿನ್]

ನಿತ್ಯಾಲಂಬ (ನಾ). ಸದಾಕಾಲದಲ್ಲಿರುವ ಆಶ್ರಯ ; ಯಾವಾಗಲೂ ಆಧಾರವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಶಿಲಂ ಪಾಲಿತಪಟ್ಟ ಕಾರಮೆನಿಸಿದಾರ್ ವಶಕಕ್ಕಾಯ್ತು ನಿತ್ಯಾಲಂಬ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೫). [ನಿತ್ಯ + ಅಲಂಬ]

ನಿತ್ಯಾವರಣ (ನಾ). ಸದಾ ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ ; ಯಾವಾಗಲೂ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿರುವಿಕೆ : 'ನಿತ್ಯಾವರಣದೇವತೆ' ಪರಾ.

[ನಿತ್ಯ + ಆವರಣ]

ನಿತ್ಯಾವರಣದೇವತೆ (ನಾ). ಸದಾಕಾಲವೂ ಪ್ರಧಾನದೇವರ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಪರಿವಾರದೇವತೆ : ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಕೇಶ್ವರಗೆ ನಿತ್ಯಾವರಣದೇವತೆಗಳಾದ ಗಣಪತಿ ಭೈರವ ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ಗಣಗಳುಂಟೂ ಅವರ ಪೂಜೆಯೇ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಸಾಧನೆಯಾಗುವದು (ಆಕರಮಾ. ೧೮). [ನಿತ್ಯಾವರಣ + ದೇವತೆ]

ನಿತ್ಯಾವಳಿ (ನಾ). ವರ್ತನೆಯಾಗಿ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಪೂಜೆಗೆ ಹೋಗುವುದು : ಬೆಳಗಿನ ಸ್ನಾನ ಬಗೆಹರಿಸಿ . . . ನಾಳು ನಿತ್ಯಾವಳಿ ಮನೆಯ ದೇವರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ತಣ್ಣೆರು ಸುರಿಸಿ . . . ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದವು (ವೀರಪ. 11, ೧). [← ಮರಾ. ನಿತ್ಯಾವಳಿ]

ನಿತ್ಯ (ನಾ). ೧. ನಿರಂತರ ; ಪಾರ್ವತಿ : ನಿತ್ಯ ಸತ್ಯ ನಿರ್ವಿಕಾರ . . . ಪಾಲಿಸಮ್ಮ ಸರ್ವಮಂಗಲೇ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೨-೧೬-೪೬). ೨. ಕಶ್ಯಪನ ಮಗಳು ; ಮನಸಾದೇವಿ. [ಸಂ. ನಿತ್ಯ]

ನಿತ್ಯೇಷ್ಟಿ (ನಾ). ನಿತ್ಯವೂ ಮಾಡುವ ಯಾಗ, — ಯಜ್ಞ : ನಿತ್ಯೇಷ್ಟಿ ಕಾಮ್ಯೇಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಂ . . . ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾದೊಡೆ ಅಧಿಕೃತನಾಗಿ ಮಾಡುವು (ವೀರಪ. ೧೪೬). 'ಕಾಮ್ಯೇಷ್ಟಿ' ಪರಾ.

[ನಿತ್ಯ + ಇಷ್ಟಿ]

ನಿತ್ಯೇಶ್ವರವಾದ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತನಾದ ಒಬ್ಬನೇ ದೇವರಿದ್ದಾನೆಂಬ ವಾದ : ಯಾರು ಬೇಕಾದರೂ ಈಶ್ವರನಾಗಬಹುದೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಕಲಹವನ್ನು ತಿಳಿದು ಈಶ್ವರನಾದಿಗಳು ನಿತ್ಯೇಶ್ವರವಾದವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೪).

[ನಿತ್ಯ + ಏಕ + ಈಶ್ವರ + ವಾದ]

ನಿತ್ಯೋತ್ಪನ್ನ (ನಾ). ೧. ದಿನವೂ ನಡೆಸುವ ಮಂಗಳಕಾರ್ಯ, — ಉತ್ಸವ : ಅಂತು ವಿಜಯಮಂಗಳಂ ನೆಗೆಟೆ ಗೋಕುಲಮಂ ಪೊಕ್ಕು ನಂದನಂದನಂ ಗೋಪಾಲವಿನೋದಮೆ ನಿತ್ಯೋತ್ಪನ್ನಮಾಗಿ ಸುಖದಿಂದಿ ಪನ್ನೆಗಂ (ಜಗವಿ. ೪-೫೮ ಪ) ; ಭೂಲೋಲ ನರಸೇಂದ್ರನ ನಿತ್ಯೋತ್ಪನ್ನ ದೋಲಗುನಿಯೆ ಬಡ್ಡೆ ಸುನೆ (ಕಾಸವಿ. ೪ ಸೂಚನೆ) ; ಆಲಂಬನದಿ ನಿರುಪಮ ಶಿವಮಯಾವನಿಯತ್ತು ನಿತ್ಯೋತ್ಪನ್ನವ ಪಾಲಿಸು (ಜಿರಾಮಾ. ೧-೬) ; ಮೂರ್ತಿಪೂಜೆಯು ಸ್ವ-ಪರ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಾಧಕವಾದ ನಿತ್ಯೋತ್ಪನ್ನ ಮೊದಲಾಗಿ ರಥೋತ್ಪನ್ನ ಪರ್ಯಂತವಾದ ವಿಶೇಷೋತ್ಪನ್ನಾಚರಣಗಳಿಂದ . . . ಸಿದ್ಧರಿಗೂ ಕೂಡ ಜ್ಞಾಪಕವಾಗಿಯೂ ಬೋಧಕವಾಗಿಯೂ ಇದೆ (ಭಾರವ. ೮೨). ೨. ನಿತ್ಯೋತ್ಪನ್ನಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದವನು : ತಿತ್ತೀಸ ಕೋಟಿ ದೇವರ್ಗಳ ಒಡಗೂಡಿ . . . ನಿತ್ಯೋತ್ಪನ್ನ ಬಂದ ಕಾಚರೇನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೦-೬). [ನಿತ್ಯ + ಉತ್ಪನ್ನ]

ನಿತ್ಯೋದಯ (ನಾ). ೧. ದಿನವೂ ಉದಯಿಸುವವನು : ನಿತ್ಯೋದಯನುಮಪ್ಪ ಗಭಸ್ತಿಪಾಲಿಗರ್ಭಮನೆತ್ತಿದ ಹಸ್ತಕಮಲ ದೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೫೭-೫). ೨. ಯಾವಾಗಲೂ ಅಭ್ಯುದಯ ಪುರೈಸನು : ಪ್ರಶ್ನತಿಯೊಳ್ ನಿತ್ಯೋದಯನುಂ ನಿ ಸರ್ಗದೊಳ್ ರಿಪುವರ್ಗದುರ್ಗನರ್ಥದಿಯುಂ . . . ಅಜೇಯನುಮಪ್ಪ ದಮಿತಾರಿಗೆ ಪಾಡುಣ್ಣದೊಳ್ ಯಾನಮುಮುನಾಯಚತುಷ್ಟಯದೊಳ್ ದಂಡಮು ಮಲ್ಲದುಂಬದ ಗುಣಪಂಚಕಮುಮುಪಾಯತ್ರಯಮುಂ ದೊರೆಯಲ್ಲವು (ಕಾಂಪಿಪು. ೨-೫೧ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿತ್ಯೋಪಹಾರ (ನಾ). ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಅರ್ಪಿಸುವ ನೈವೇದ್ಯ : ಮತ್ತಮಾ ಹಂನಿವ್ವರ್ ಗಾವುಂಡುಗಳ್ ಮುಖ್ಯಸಮಸ್ತಪ್ರಜೆಗಳುಂ ದೇವರ ನಿತ್ಯೋಪಹಾರಕ್ಕೆಂದು ಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಯಸ್ಯಾಯಿಯಾಗಿ ಮೇಟೆ ಗೊಳಗವ ಕೊಟ್ಟಿರ್ (ಸಾಂಜ. XX, ೨೪೮-೬೪ ; 1228).

[ನಿತ್ಯ + ಉಪಹಾರ]

ನಿತ್ರಾಣ (ನಾ). ೧. ದುರ್ಬಲತೆ; ಶಕ್ತಿಹೀನತೆ: ಅಣಗಪಟಯ
ವಿಲ್ಲದೇ ಕೇವಲ ಬೆಂಕಿದೊಳ್ಳಲೇ ನಿತ್ರಾಣದಲಿ ಸಂಗರವ ಹೊಗೆಯಲೆ
. . . ಉಪೇಕ್ಷೆಯ ಕೇವಲವನು ದಾನದಲಿ ಮಾಡಲೆ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಸ.
೧-೪೪). ೨. ದುರ್ಬಲವಾದುದು; ಅಶಕ್ತವಾದುದು :
ನಿತ್ರಾಣವಾದ ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆಯೂ . . . ನಿಧಾನವಾಗಿ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದು
ರಿಂದ ಅವನು ಅಪರಿಚಿತವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾತಾಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಕಾತರ
ನಾಗಿದ್ದನು (ಕುಸುಮ. ೨೬೩). ೩. ಅಶಕ್ತನಾದವನು; ದುರ್ಬಲ
ವ್ಯಕ್ತಿ : ಪ್ರಾಣದಾಸೆಯ ಮಹಿಮೆ ತನ್ನೊಳಗೆ ಕೇವಲವಲ್ಲದೆ ಕಾದನುತೆ
ನಿತ್ರಾಣವನ್ನು ನಿಲ್ಲದ ನುಡಿಗಳಲಿಜ್ಜಿದನಾ ಕಣ್ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೩೬);
ಕಾಣದಿರೆ ಕುಂದಲವ ಕೆಟ್ಟನೆಂದನುತ ನಿತ್ರಾಣನಾದನು ಮುನಿಪ
(ಕುರಂಗ. ೬-೧೫); ಇದುವರೆಗೂ ಮಾತಾಡಲು ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ನಿತ್ರಾಣ
ನಾಗಿದ್ದ ಕನಕಸಭೆ, ಸ್ವಲ್ಪ ಬೇತರಿಸಿಕೊಂಡ (ಪ್ರಕಾಶ. ೧೩). [ಸಂ.]

ನಿತ್ರಾಣಿ (ನಾ). = ನಿತ್ರಾಣಿ ೩ : ಮೇಣ ತಿದ್ದಿದ ರೂಪಿಗಡಗಿಬಹಂತೆ
ಕುಂದಾಣ ಬಹಂತೆ ಭೂಷಣಕ್ಕೆ ಕ್ಷೀಣಕರ್ಮಗಳ ಕೈಮಾಟಕ್ಕೆ ಬಂದು
ನಿತ್ರಾಣಿಯಾಗಿರುತ್ತದನಾತ್ಮ (ಭರಣ. ೬೪-೧೧೧). [ಸಂ. ನಿತ್ರಾಣಿನ್]

ನಿತ್ರಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ಅಶಕ್ತವಾಗು; ದುರ್ಬಲ
ವಾಗು : ನಿಣಲೋಚನೆಯ ಬಲೋಲೆಯ ಭಾರಕ್ಕೆ ನಿತ್ರಾಣಿಸಿ ನಡು
ನಿಲ್ಲದನುತ ಕೇವಲವಲ್ಲದೆ ರತ್ನಕೀಲಿತ ಸ್ವರ್ಣದೊಡ್ಡಾಣವ ತಂದಿಕ್ಕಿದರು
(ಮೋಹತ. ೨೩-೪೪). [ನಿತ್ರಾಣಿ-ಇತ್ಯು]

ನಿದರ್ಶ (ನಾ). = ನಿದರ್ಶನ ೨ : ನಿದರ್ಶಮಂ ಮಾಡಿದಂಪದಂ ನೀಂ
ಮುಂದಂಗೊಳುತ್ತಂ ಮದೀಯ ಪೆಣ್ಣಂ ವಿವಾಹಮಾಗೆಂದು . . .
ಪೇಳಲಿ (ಕಾಲಾಪ್ಯ. ೪-೯-೫೫). [ಸಂ.]

ನಿದರ್ಶನ (ನಾ). ೧. ಉದಾಹರಣೆ; ದೃಷ್ಟಾಂತ : ಮಹೀಪತಿ
ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅನಿತ್ಯತೆಗಿದುವೆ ನಿದರ್ಶನಂ (ಚಂದ್ರ. ೪-೫೧೮); ಈ
ನಿದರ್ಶನ [ಸಾಹಾಂ.ನಿದರುಶನ]ದಿಂದ ಪಾಂಡವಸೇನೆಯನು ಕಗ್ಗೊಲೆಯೊಳಗೆ
ಕೊಲಲೇನು ಹೊಲ್ಲಿದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೬); ಹಳೆಯ ತಮಿಳು ಮತ್ತು
ಕುರುಖ ಭಾಷೆಗಳು ಈ ಮಾತಿಗೆ ಉತ್ತಮನಿದರ್ಶನ (ದ್ರಾವಿ. ೨೩೬);
“ಕಾವ್ಯೇಷು ಸಾಟಿಕಂ ರಮ್ಯಂ” ಎಂಬ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಮೇಲಿನ ಹೇಳಿಕೆಗೆ
ಒಂದು ನಿದರ್ಶನ (ಭಾರವಿ. ೬). ೨. ನೋಟ; ದೃಶ್ಯ.
೩. ತೋರಿಸುವುದು; ಕಾಣಿಸುವುದು. ೪. ಸೂಚನೆ;
ಶಕುನ : ಎಂದುವಿಲ್ಲದದೊಂದುಮಾರ್ಗಂ ಮುಂದೆಸೆಯೋರೆ ನೋಡಿ
ಚೋದ್ಯಮನೊಂದಿ ದರುಶನವಿದು ನಿದರ್ಶನವಾಯ್ತಲಾ ಎನೆಗೆ ಎಂದು
ತನ್ನೊಡತಣ ಶಬರಂ ಪಿಂದಿರಿಸಿಯೊವನೆ ಬರುತ (ಬಸವ. ೧೮-೫).
೫. ಗಮನ; ಲಕ್ಷ್ಯ : ಗೋವಿಂದರಾಯರ ಭರ್ಮಬಾಹಿರಕ್ಕೆ
ನೀತಿಬಾಹಿರತೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಗಳವರ ನಿದರ್ಶನಕ್ಕೆ ತರಬೇಕು(ಸಮೀ. ೩೬).
೬. = ನಿದರ್ಶನಾಲಂಕಾರ : ಸತತಮದಜಾಯ ನಿದರ್ಶನಗಮಂತಕ್ಕುಂ
ಪ್ರಮೋದದಿಂ ಕವಿಜನದೊಳಿ (ಕವಿಂ. ೧-೪೬); ಸರಸೋಪಮಾನೋಪ
ಮೇಯವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನುರೆ ಐಕ್ಯ ಮಾಡೆ ನಿದರ್ಶನವು (ಕುಸು. ೪೪-೧).
[ಸಂ.]

ನಿದರ್ಶನಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು; ೧ ಇದನ್ನು ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಬಗೆ
ಯಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೆಸರು ಒಂದೇ ಆದರೂ ಲಕ್ಷಣಗಳು
ಬೇರೆ ಬೇರೆ. (೧). ಹೇಳಬೇಕಾದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವೊಂದನ್ನು
ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ
ವನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಕೊಡುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಸತ್ಪುರು
ಷರು ಜನರ ಗುಣಗಳನ್ನು ಇದ್ದು ದನ್ನು ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಬಿನ್ನಾಗಿ

ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕನ್ನಡಿಯು ತನ್ನ ಮುಂದಿರುವ ವಸ್ತುವನ್ನು
ಇರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸರಿಯಾಗಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ
ಕವಿಯು ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿರುವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ
ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ನಿದರ್ಶನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ‘ಕವಿ
ರಾಜಮಾರ್ಗ’ದ ನಿದರ್ಶನಾಲಂಕಾರ. (೨). ಒಂದು ವ್ಯಕ್ತಿ
ಅಥವಾ ವಸ್ತು ತನ್ನ ಸಹಜಸ್ವರೂಪದ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಜನರಿಗೆ
ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಾಗಿ ನೀತಿಯೊಂದನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು.
ಸೂರ್ಯನು ಉದಯಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ತನ್ನ ಪ್ರೀತಿಸಾತ್ವವಾದ
ತಾವರೆಗಳನ್ನು ಅರಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದರ ಉದ್ದೇಶವು—ಒಬ್ಬನಿಗೆ
ಅಧಿಕಾರವಾಗಲಿ ಐಶ್ವರ್ಯವಾಗಲಿ ಒದಗಿದರೆ ಕೂಡಲೆ ಅವನು
ತನ್ನ ಆಪ್ತೇಷ್ಟರಿಗೆ ತನ್ನ ವಿಳಿಗೆಯ ಫಲವನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಡ
ಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಕೈಲಾದಷ್ಟು ಸಹಾಯ ಮಾಡಲೇ ಬೇಕು
ಎಂಬುದೇ ಆಗಿದೆ. ಇದು ದಂಡಿಯ ನಿದರ್ಶನಾಲಂಕಾರ. (೩).
ಎರಡು ಸಮಾನವಾದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಅದೇ ಇದು
ಎಂದು ಆರೋಪ ಮಾಡುವುದು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾರೋಪ. ರೂಪ
ಕಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ‘ಮುಖವೇ ಚಂದ್ರ’
ಎಂಬಂತೆ ಆರೋಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಗಳಿಗೆ
ಅದೇ ಇದು ಎಂದು ಮಾಡುವ ಆರೋಪ. ಉದಾ :—ಉದಾರಿ
ಯಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸೌಮ್ಯಸ್ವಭಾವವಿರುವುದೂ ಪೂರ್ಣ
ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಳಂಕತ್ವವಿರುವುದೂ ಒಂದೇ. ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾನ
ವಾದ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಐಕ್ಯಾ
ರೋಪವಿದೆ. ಇದು ಕುವಲಯಾನಂದಕಾರರೇ ಮೊದಲಾದ
ನವೀನಾಲಂಕಾರಿಕರು ಹೇಳಿರುವ ನಿದರ್ಶನಾಲಂಕಾರ : ಗುಣ
ದೋಷಾದಿಗಳಿಂದನುಗುಣಮಾಗಿರೆ ಪೆಟ್ಟು ತದನುಸದ್ವಶನೊಂದಂ
ಪ್ರಣಿಹಿತನಿದರ್ಶನಕ್ರಮದೊಳುವುದಕ್ಕುಂ ನಿದರ್ಶನಾಲಂಕಾರಂ (ಕವಿಂ.
೩-೧೪೧); ಉಪಮೇಯವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮುಂ ಉಪಮಾನವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮುಂ
ಏಕಮಂದಾರೋಪಿಸಿ ಪೇಟಿ ನಿದರ್ಶನಾಲಂಕಾರಂ (ಆಪ್ತ. ೬೧-೧೬);
ಉಪಮಾನೋಪಮೇಯವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು ಐಕ್ಯದಿಂದಾರೋಪಿಸಿ ನಿದರ್ಶನಾ
ಲಂಕಾರ (ಕುಸು. ೪೪-೧೯ ಬೀಕ). [ನಿದರ್ಶನ+ಅಲಂಕಾರ]

ನಿದರ್ಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉದಾಹರಿಸು : ನನಗೆ ಕೋಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರವೇಶ
ವಿರುವ ಕಾವ್ಯಮಾಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಇದನ್ನು ನಿದರ್ಶಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯ
(ಸಮೀ. ೧೩೫). [ನಿದರ್ಶನ+ಇತ್ಯು]

ನಿದಾಘ (ಗು). ೧. ಸುಡುವ; ಉರಿಯುವ; ಬಿಸಿಯಾದ :
ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ನೆರಳು, ಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ಹೀತಲವಾರಿ, ಸುತ್ತ ನಿದಾಘ
ರವಿಕರಣಸಮುದ್ರ (ಅಚ. ೨). (ನಾ). ೨. ಬಿಸುವು; ಕಾವು;
ಉಷ್ಣತೆ : “ನಿದಾಘಃ, ಭರ್ಮಃ, (ಉಚ್ಯತೆ)—ಈ ೨ ಬೆಂಕಿಯ ಪೆಸರಾ”
(ಕಲಾಯು. ೮-೪೦); ಅನಂತೋರ್ಯನಿಕ್ಷಾಳುಕುಲಾಮೃತಾಣವ
ಸುಧಾಕರಣಂ ರಣಮೇರು ಲೋಕಲುಂಟಾಕನಿದಾಘತಾಪಹರವರ್ಷಣ
ಮೇಘನುದಾತ್ತರಾಘವಂ (ಸಂಕಾಂ. ೫-೬೨); ನವಘನಮಾಲಾರವ
ದಿಂದವನೀಜೀವಿಯ ನಿದಾಘಕುತಾಪಪಡಂಗವಪೋಲ ಸವಿಯ
ಸುಭಾಷಿತರವದಿನದಂಗಿದು ದೇವಕೀದೃತ್ವಾಪಂ (ಜಗದ. ೨-೬೯).
೩. ಬಿಸಿಲುಕಾಲ; ಬೇಸಗೆ : “ನಿದಾಘಃ, ಗ್ರೀಷ್ಮಃ—ಈ ೨ ಬೇಸಗೆ”
(ಕಲಾಯು. ೨೦-೧೧೬); ಪಾದರಿ ಪೂಜುವು ತೋರಿದುವಾದುವು ಮಲ್ಲಿಗೆ
ಗಳೆಯ್ತೆ ಪಣ್ಣುವು ಮಾದಿಂಬಾದುದು ನಿದಾಘಮಧುವಿನ ಭೇದಮದೀ
ಬನದೊಳಾತಪಕ್ಕೆಡೆಯುಂಟೇ (ಆದಿ. ೧೧-೪೬); ಪರ್ವಿದುಡತಿಯು
ದೃಗ್ಗ್ನಾನಿದಾಘಂ ನಿದಾಘಂ (ಜಗದ. ೧೬-೬೧); ಅಂತು ನಿದಾಘದ

ಚಾತಕದಂತೆ ಬಾಯ್ಬಿಟ್ಟು . . . ಪಲಂಬುತ್ತುಮೆತ್ತ ಪೋದಲೋ
ನೋಲ್ವನೆಂದು (ಪುಣ್ಯಪ್ರ. ೧೨-೩೫ ಪ); ಅರಸನಲಾಕಿದನೆಂಬ ಜಯ
ಮುಬ್ಬರದ ಬೆಳಸಿರಿಗಿದೆ ನಿರ್ದಾಘದ ಬಿಜುಬಿಸಿಲು ಕೊಳ್ಳೆಂಬು ಕೈಗೊಂಡೆ
ಚ್ಚರತರಥರು (ಕುಪ್ಯಾ. ೪-೪); ಪುಡಿ ತನಗಿಂಡದ ಬೂದಿಯ ಪಡಿ
ನೆಲಮುಟ್ಟಿಲೆಯ ಕೊಲೆಯಲರ್ ಬರೆಯೆಯ ಬಾಯೆಡೆಯಲರ್ಗಿಡೆ
ಯುರಿಗಿದು ಸರಿ ಕಡುವಿಸಿಲೆನಿಸಿರೆ ನಿರ್ದಾಘಮೇಂ ಪಸರಿಸಿತೋ (ರಾಜಶೇ.
೫-೩೪). ೪. ಕಡುವಿಸಿಲು ; ಉಗ್ರವಾದ ಬಿಸಿಲು : "ಕಡುವಿಸಿಲು
ಘರ್ವಂ ನಿರ್ದಾಘಮನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦-೨). ೫. ಬೆವರು ;
ಸ್ವೇದ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ದಾಘಾಯಕು (ನಾ). ಬೇಸಗೆ ; ಬೇಸಗೆಯ ಸಮಯ ;
ಗ್ರೀಷ್ಮಾಯತು : ವಸಂತದ ಕಡೆಯ ನಿರ್ದಾಘಾಯಕುಕಾಲದೊಳೊಂದುದಿನಂ
ಸಳಿಸಿಯೋಗದೋಲಗದೊಳೊಟ್ಟಿದ್ ಸಮಯದೊಳ್ ಕಾಲವಿಕ್ರಮ
ನೆಂಬ ಬೇಡನಾಯಕಂ ಬಂದು ನಿಂದಿರೆ (ಪ್ರವಾ. ೪-೩೬ ಪ).

[ನಿರ್ದಾಘ + ಯಕು]

ನಿರ್ದಾಘಕಾಲ (ನಾ). = ನಿರ್ದಾಘ ೩ : ಕುಲಗಿರಿ ಕಾಯ್ದ ಕರ್ಬುನದ
ಬಟ್ಟು ಪೊಲಿರುವು . . . ದಿಶಾವಿನರಂ ಸಲೆ ಕಾಜುಗಾಜಿನಟ್ಟಿಲೆಯ
ಪೊಲಿರ್ದವೇಂ ಪ್ರಳಯಕಾಲಮೋ ತೀವ್ರನಿರ್ದಾಘಕಾಲಮೋ (ಸೂಕ್ತಿ. ಸು.
೧೦-೧೦೧). [ನಿರ್ದಾಘ + ಕಾಲ]

ನಿರ್ದಾಘಜ್ವಾಲೆ (ನಾ). ಬೇಸಗೆಯ ಉರಿ, —ತಾಪ, —ಬೇಗುದಿ :
ಏನನೆಂಬಿನು ಪಾರ್ಥಸುಗ್ರತಪೋನಿರ್ದಾಘಜ್ವಾಲೆಯನುಸಂಧಾನವನು
ತತ್ತಂಸರದ ಪಾವನತಪೋಧನರ ಮೌನವುಟೆ ಸೀದುದು(ಕುಪ್ಯಾ. ೫-೧೨).

[ನಿರ್ದಾಘ + ಜ್ವಾಲೆ]

ನಿರ್ದಾಘತಪ್ತ (ಗು). ಬಿಸಿಲಿನ ಬೇಗೆಯಿಂದ ಬೆಂದ, —ಸುಟ್ಟು :
ನಡುನೆತ್ತಿ ಬಿರಿದು ಮುತ್ತು ಗಳೊಡೆದುಚ್ಚರಿಸುತ್ತೆ ಪಾಟಿ ಪನಿಗತ್ತು
ನುಲ್ ತುಡುಕೆ ನಿಜಚಂಚುವಂ ಸುಡೆ ಮಿಡುಕಿದುದು ನಿರ್ದಾಘತಪ್ತಕರಿ
ಸಂಕುಳದಾ (ರಾಜಶೇ. ೫-೪೧). [ನಿರ್ದಾಘ + ತಪ್ತ]

ನಿರ್ದಾಘತಾಪ (ನಾ). = ನಿರ್ದಾಘಜ್ವಾಲೆ : ಉರಿನ ನಿರ್ದಾಘತಾಪ
ಮೊಳೆ ಮೇರುನಗಂ ಪೊಟಿ ಪೋಗೆ ಸುತ್ತಲುಂ ಕರಗಿ ಬಣ್ಣಕ್ಕಿಳಾವಳೆಯ
ದಕ್ಕೆ ಸೆಗಂ ನೆಟೆ ಸೂಸಿ (ಚಂದ್ರ. ೪-೬೦). [ನಿರ್ದಾಘ + ತಾಪ]

ನಿರ್ದಾಘಪೋಮ (ನಾ). ಬೇಸಗೆಕಾಲದ ಆಕಾಶ ; ನಿರ್ಮಲ
ವಾದ ಗಗನ : ನಿರ್ದಾಘಪೋಮದಿ ಮುಲ್ಲಗೆ ಮುಲ್ಲಗೆ ತನ್ನೊಂದಿಚ್ಚಿಗೆ
ತೇಲುವ ಮೇಘದ ಆಲಸ್ಯಕೆ ಅರಸನ ಅಳುಕಿಲ್ಲ (ಪಾಂಚಜ. ೩೬-೪).

[ನಿರ್ದಾಘ + ಪೋಮ]

ನಿರ್ದಾಘಸಮಯ (ನಾ). = ನಿರ್ದಾಘ ೩ : ನಿಜಸ್ವಪ್ನಾವಿರವಿಧುರೆ
ಪೊಣ್ಣುವ ಕಣ್ಣು ನೀರ್ಗಲಂ ನಿರ್ದಾಘಸಮಯಸರಸಿಯಂತಲಿಸಿ ಮಿಗಲೀಯ
ದೊಳಗಡಂಗಿಸಿ ಸಭೆಯೊಳಂತೆಂದಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೬-೩೬ ಪ); ನಿರ್ದಾಘ
ಸಮಯಮುಧ್ಯಂದಿನಪ್ರಾಪ್ತ ಸಪ್ತ ಸಪ್ತ ಪ್ರತಾಪವಿಹ್ನಲೀ ಭೂತಜೀವಕಂ
ಸಂಜೀವಕಂ ನಿಲ್ಲುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೩-೧೬); ಅಂತತಿಪ್ರಬಲಮಾದ
ನಿರ್ದಾಘಸಮಯದೊಳ್ ದಿನಮಂ ಕೆಲವಂ ದಶರಥತನುಜರ್ ದಶಪುರ
ದೊಳರ್ದು ಪೋಗಲೊಡಂ ನೋಂದನದರ್ ವಜ್ರಕರ್ಣಂ (ಪಂರಾಮಾ.
೬-೪೪ ಪ); ಅಪ್ರತಿಮಪ್ರತಾಪದಾ ರಾಜತೆಯಂ ನಿರ್ದಾಘಸಮಯಾರ್ಕ
ನೊಳೂರ್ತಕಾರ್ಮಘಮಮಂವಿ ಜಸಮಂ ದಿಶಾಕರಿಯೊಳ್ಳದ ವೈರಿ
ನೈಪಾಳರಲ್ಲಿ ರಾರಾಜಿಸಲೀಯದೊಂದು ನೆಗಟ್ಟುಂ . . . ದಿಜ್ಜಳಂ (ಶಾಪಮಂ.
೪೧೫ ; 1172 ; ಎಚ. XV, ೩೨೦-೧೬ ನೋ). [ನಿರ್ದಾಘ + ಸಮಯ]

ನಿರ್ದಾಘಾಕ್ರಾಂತ (ಗು). ಬೇಸಗೆಯ ಝಳಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ, —
ಸಿಕ್ಕಿದ ; ಗ್ರೀಷ್ಮದ ತಾಪಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ : ನಿರ್ದಾಘಾಕ್ರಾಂತಭೂಜಾಳಿ

ಶರಿಯು ಸಂಕಲ್ಪದೆ ಪತ್ರಪುಸ್ತಕಲಭಾರಾಕ್ರಾಂತಮಾಗಿದರ್ವು (೫೧.
೩-೩೬). [ನಿರ್ದಾಘ + ಆಕ್ರಾಂತ]

ನಿರ್ದಾನ್, (ನಾ). ೧. ನಿಧಿ ; ನಿಶ್ಚಯ ; ಸಂಪತ್ತು : ಬಡವಂ
ನಿರ್ದಾನಮಂ ಪಡೆದಂತೆ ಕುರುಡಂ ಕಣ್ಣಡೆದಂತೆ ಮನದೊಳ್ ಪಿರಿದು
ಮುತ್ಪಾಹಮಂ ಪಡೆದಳಾತ್ಮಜರ ಬರವಿಂದ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೨). ೨.
ಸಂಕಲ್ಪ ; ನಿರ್ಣಯ ; ನಿಶ್ಚಯ : ಇದು ನಿರ್ದಾನವೆನ್ನುತ್ತ ಮನದೊಳು
ಮದನನೈಯನು ತಿಳಿದು ಬಾರೈ ಸದಮಲಾತ್ಮಕಕ್ಕೂರಹಿತನಕ್ಕೂರ
ನಾಮದಲಿ (ಕೋಗಯ. ೧೨-೧೫); ದಾನವ-ಮಾನವ-ಸುರರೊಳಗೆ ನೀನೇ
ಭಟೆ ಎಂಬ ನಿರ್ದಾನವನ್ನು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದು, ನಾನು ಸಂಗ್ರಾಮದಾನವನ್ನು
ಬಯಸಿ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ (ಬದುಕಿ. ೫೬). ೩. ತಡ ; ವಿಳಂಬ ; ಸಾವಕಾಶ :
ಮದಗಜಯಾನಮದನಿಕುಂ ನಿರ್ದಾನಮಾದತ್ತ ನಿಕ್ಕು ಕೇಸರಮುಧ್ಯಂ ಪಡೆಸಿಂ
ಪೊಂಗಿದುದು (ಚಂದ್ರ. ೪-೩೪); ಅಣ್ಣನ ನಿರ್ದಾನವು ನಂಜರಾಜಯ್ಯನ
ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿತ್ತು (೬೬೪. ೬೬); ಇದು
ನಿರ್ದಾನದ ದಾರಿ (ಮುನಿಮಾ. ೨೬). ೪. ತಾಳ್ಮೆ ; ಸೈರಣೆ : ನಿರ್ದಾನ
ವಿದ್ದವನು ಸ್ವಾಧೀನ ತಪ್ಪಾಡೇ ? (ಗಾಡ). [
ಸಂ. ನಿರ್ದಾನ]

ನಿರ್ದಾನ್, (ನಾ). ೧. ಹಗ್ಗ ; ರಜ್ಜು ; ಮಿಡೆ. ೨. ಕಾರಣ ;
ನಿಮಿತ್ತ : ಧರ್ಮಮೆ ದೇಹಿಗ(ಮಿ)ಹಪರಶಮಕ್ಕೆ ನಿರ್ದಾನಂ (ಪುಷ್ಪ. ೩
೧೦೪); ಏನು ನಿನಗೇ ವನಕೆ ಬರುವು ನಿರ್ದಾನವನು ಹೇಳಿನಲು ಕುಂತಿ
ಸೂನು ನುಡಿದನು ತನ್ನ ಪೂರ್ವಪರದ ಸಂಗಿಯು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೬-೪೪);
ಎಷ್ಟು ದೋಷಗಳಿದ್ದರೂ ರಸಿತೆಯು ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. ಅದು
ನಾಗಂಕತೆಗೆ ನಿರ್ದಾನ (ಸಾಹಿಜೀ. ೬೪). ೩. (ರೋಗದ) ಮೂಲ
ಕಾರಣ ; ಆದಿಕಾರಣ : "ನಿರ್ದಾನಮೆಂಬುದು ಕುತೃದ ಕಾರಣಂ"
(ಹಲಾಯು. ೧೦೦-೪೫೪). ೪. ರೋಗಮೂಲವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿ
ಯುವಿಕೆ; ರೋಗಪರೀಕ್ಷೆ : "ರೋಗಂಗಳಂ ತಿಳುವುದು ನಿರ್ದಾನಮಕ್ಕುಂ"
(ಮಂಗರಾ. ೧೧೫-೨); ನಿರ್ದಾನಪ್ರಾಗ್ವೈಪಲಕ್ಷಣೀಪರಯ್ಯಾ ಗಳೆಂಬೈದು
ತೆರಂದಲೂ ರೋಗವ ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದು. ನಿರ್ದಾನವೆಂಬುದು ರೋಗಕ್ಕೆಲ್ಲಾ
ಆದಿಕಾರಣವಾದಂಥಾದ್ದು (ಸಕಪ್ತ. ೨೧); ಆ ಡಾಕ್ಟರುಗಳ ನಿರ್ದಾನ
ಕ್ರಮದಂತೆ ಆ ರೋಗಿಗಳು ಪೂರ್ಣರೋಗಿಗಳಾಗಿದ್ದರು (ಮನೋರೋ.
೧೦). ೫. ಕೊನೆ ; ಅಂತ್ಯ ; ಮುಕ್ತಾಯ : "ಮುಗಿದ ಬಗೆಯೊಳು
ನಿರ್ದಾನಮನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೨-೧೪). ೬. [ಜೈನ] ಭವಿಷ್ಯ
ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಿಸುವವು ಬೇಕೆಂಬ ಅವೇಕ್ಷೆ, —ಬಯಕೆ :
ಮನಮಲ್ಲಿಯ ಕೀಲಿಸೆ . . . ಗತಜೀವಿತನಂತವೇಕದಿಂ . . . ಬಂದಿಲ್ಲಿ
ನಿರ್ದಾನದಿಂದತಿಬಲಂಗೆ ಮಹಾಬಲನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಅದಿಪ. ೨-೪೨);
ಪಲಕಾಲಂ ತಸಂಗಿಯು ವಸಾನಕಾಲದೊಳ್ ನಿರ್ದಾನಪೂರ್ವಕಂ ಸತ್ತರನಿ
ಘೋಷನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ (ಶಾಂತಿ. ೬-೪೪ ಪ); ಈ ಸಮಾಧಿಯ ಫಲದಿಂದನ
ಗಿಂತಪ್ಪೈಶ್ವರ್ಯಮುಕ್ಕುಂದು ಸಂಸಾರಭೋಗಮಂ ಬಯಸುವುದು ನಿರ್ದಾನ
ವೆಂಬುದು (ಪಸಾರ. ೩೬೧). "ನಿರ್ದಾನಂಗಿಯು" ಪರಾ. 1೨ ಇದ
ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಶಸ್ತನಿರ್ದಾನ, ಅಪ್ರಶಸ್ತನಿರ್ದಾನ ಮತ್ತು ಭೋಗಕ್ಕೆ
ನಿರ್ದಾನ ಎಂದು ಮೂರು ಬಗೆಗಳಿವೆ. ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾನು
ಬಲಶಾಲಿಯಾಗಬೇಕು, ಮುಂದೆ ಧನಿಕರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ
ಬೇಕು ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿ ಅಭಿಲಾಷೆಯುಳ್ಳದೇ ಪ್ರಶಸ್ತನಿರ್ದಾನ.
ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಾದರೂ ತನ್ನ ಮೈರಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬೇಕು
ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಕ್ರೋಧಾವೇಶದಿಂದ ಇಷ್ಟಪಡುವುದು
ಅಪ್ರಶಸ್ತನಿರ್ದಾನ. ತಾನು ದೇವತೆಯಾಗಿ ದಿವ್ಯಭೋಗಗಳನ್ನು
ಅನುಭವಿಸಬೇಕು ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿಯಾದ ಅವೇಕ್ಷೆಯೇ ಭೋಗ
ಕ್ಕೆನಿರ್ದಾನ. [ಸಂ.]

ಪೇಕ್ಷೆಗೆ ಮೂರು ಸಾಧನಗಳಿವೆಯೆಂದು ಯೋಗಿಗಳು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. (೧) ಶ್ರವಣ—ಗುರುಗಳಿಂದ ವೇದಾಂತದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೇಳುವುದು. (೨) ಮನನ—ಆ ಅರ್ಥದ ಚಿಂತನೆ. (೩) ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸ(ನ)—ಮತ್ತೆ ಅದರ ನಿರಂತರವಾದ ಧ್ಯಾನ. ಈಚೇಚೆಗೆ ಎಲ್ಲ ಅಳವಾದ ಚಿಂತನೆಗೂ ಈ ಪದ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತಿದೆ: ತ್ರಿವಿಧವಿಧ್ಯಾಸಗಳಿಗೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಕೇಳಿದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರವಣದಿಂದ ಜ್ಞಾನಮುಕ್ತನಾದರೆ ಸಂಶಯವೂ ತವೆ ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ವಿಪರೀತವಾದ ಭಾವನಾಪೂರ್ವಕದಿಂದಲೂ ಯೋಗ್ಯರು ಮುಕ್ತಿಗೆ (ಗಗನಾ. ೧೩-೧೬); ಭನಮಜಾಪಾತಕವು ಕಳೆದವು ದಿನಕರನ ತೆರನಂತೆ ತೋರಲು ಭನ ಮಹಾತ್ಮರು ಪೇಕ್ಷರದನನು ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸವುಯಿಂದ (ಜ್ಞಾನಸಂ. ೧೨-೨೬); ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ಬಹಿರ್ಮುಖವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ . . . ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಅಮೃತ. ೬-೫೧ ಬೀಳು); ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿಯೆಂಬ ಸ್ವಜಾತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯನು ಸಂಧಾನವ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸವೂ (ಕುಶ್ವಸ್ತ. ೨೧-೧೦).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನ (ನಾ).—ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸ : ಮನನದಿಂದ ಶ್ರವಣದ ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನದಿ ನಿವೃತ್ತಿಗಳನ್ನೊತ್ತಿ ವಿದ್ಯಾವಿನಯಸೌಶೀಲ್ಯದಲಿ ನಡೆವುದು (ಕುನ್ಯಾ. ೧೫-೧೬); ಶ್ರವಣ ಮನನವಾ ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನವೆನೆ ತ್ರಿಪುಟಭೇದಗಳಿಂದಂ ಪುಟ್ಟ ರಾಜಸಿರ್ವ ಪರೋಕ್ಷದನುಭವಂ ಬಾಧಕಕ್ಕಲಿಯಾ ನೆಪದೊಳಂತಾಗೆ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯಶ್ರವಣವಾಗಿ ಶ್ರಧಾನವಯದೈ (ವೀಶ್ಯಪ. ೫-೧೧-೧೧); ಮನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಭಾವಾಭಾವಂಗಳಲ್ಲದೆ ಕಲ್ಪಿತಾ ಕಲ್ಪಿತಂಗಳಲ್ಲದೆ ಮನೋಲಯಮಾಗುವದೇ ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನವೆನಿಸುವದು (ನಾನಾಂಗ. ೩೦-೧೪); (ಅತ್ಯನನ್ನು) ಶ್ರವಣ ಮಾಡಬೇಕು, ಮನನ ಮಾಡಬೇಕು . . . ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನ—ಇವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು (ಪ್ರಶ್ನಾ. ೩, ೫೨); ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನ ಎಂದರೆ ಧ್ಯಾನ (ಭಾತತ್ವ. ೪೩೯). [ಸಂ.]

ನಿದುಗಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತತಃ ಕಿಷ್ಟಾದನ್ನರೇ ನಿದುಗಟ್ಟಿನಾ ದಕ್ಷಿಣಾಶ್ಚ ಭಾಗಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೨, ೭೫-೧೧೫ ; 819).

[?]

ನಿದೇಶ (ನಾ). ಆಜ್ಞೆ ; ಆದೇಶ ; ಅಪ್ಪಣೆ : ಈ ಭಾಗದಿಂದ ಕೊಡಲಾಗಿರುವ ಅಧಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದನ್ನಾದರೂ ಚಲಾಯಿಸುವ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಉಚ್ಚತಮಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವದರು ಆಯಾ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉಚಿತವಾಗಿರಬಹುದಾದಂತೆ . . . ಯಾವ ನಿದೇಶವನ್ನಾಗಲಿ, ಅದೇಶವನ್ನಾಗಲಿ ಅಥವಾ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಸಾಧರು ಮಾಡಲು ಶಕ್ತರಾಗಿ ಇರತಕ್ಕವರು (ಭಾಷಾ. ೧೯). 'ನಿದೇಶ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿದ್ಧಂಡಿ (ಗು). ಸೋಮಾರಿಯಾದ ; "ಮುಟ್ಟು ; ಆಲಸಿ" (ಜಾನಕೀ. ೧೧). [ನಿರ್ದಿ]

ನಿದ್ಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ದ್ರಮಾಡು ; ನಿರ್ದ್ರಿಸು : ಪದುಮವಿತ್ತನ ಉದಯ ಹರಿಗಟ್ಟಿದಯದಂತೆ ರಾಮನು ನಿರ್ದ್ರಿಸದುದಯದಿಂದಪವಾಸವಟ್ಟನು ಮೂಜುದಿನ ತನಕ (ಕಾಶಾ. ೧೫-೩೪) ; ಸ್ವಾಗತವನ್ನಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳುತೆ ನೀಗುತೆ ಕಷ್ಟವನವರ ಸೊಗಡೆ ನಿರ್ದ್ರಿಸಿದರಾ (ಮೈಸೂಮ. ೬-೧೩೬) ; ಎಂದಂ ನಿರ್ದ್ರಿಸದ ಆ ಸೂಸನಾಯುಧಂ . . . ಅವನ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದಿ . . . ಎತ್ತಿ ಬಡಿಯಿತ್ತು ಅವನನಾ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೦-೪೧೪). 'ನಿರ್ದ್ರಿಸು' ಪರಾ. [ನಿರ್ದ್ರಿ+ಇಸು]

ನಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ ; ನಿರ್ದ್ರಿ : "ನಿದ್ರಾ, ಶಯನಂ, ಸ್ವಾಪ, ಸ್ವಪ್ನ, ಸಂವೇಶ-೫ ನಿದ್ಧಿಯ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೬೬) ; ಇಂದಿನಗೆ ನಿದ್ಧಿ ಬಾರದು ಬಂದಪುದಾಲಸ್ಯಮನಸದಳಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೬-೧೬) ;

ಪಸುವಜಾಯದೆ ಕೃಷೆಯಜಾಯದೆ ದಸೆಯಜಾಯದೆ ನಿರ್ದ್ರಿಯಜಾಯದಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ [ಪಾಶಾಂ. ಮದನ ಮನದಿ ಪಲವುಂ ಕಾಲಂ] ಕುಸುಮದೆ ಲಿಂಗಮನೊಸೆದರ್ಬಸಿದ ಫಲಂ ಕಿರ್ಚನೊಳಗೆ ಬೇವಂತಾಯ್ತು (ಗಿಂಕ. ೮-೬೯) ; ಹಸುಳೆ ನಿರ್ದ್ರಿಯ ಹಾಸ ಹೊಯ್ದಿಬ್ರಿಸುವರೇ (ಕುನ್ಯಾ. ೯-೬) ; ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷಿ ನಿರ್ದ್ರಿಯೊಳಾನೊಡಗಿರೆ ಕಂಡೆನು ಬಲು ಕೆಟ್ಟ ಕನಸ (ಮೋಹತ. ೪-೮೯) ; "ಕಲ್ಪಿ ! ಕಲ್ಪಿ !" ಎನ್ನುತ ಬೀರಿ ಕನಸೊಡೆದಿದ್ದೆ ! ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯ ನಿರ್ದ್ರಿ ? (ಪಾಂಚಜ. ೬೧-೨೧) ; ಮುದ್ದಿಯಂತೆ ನಿರ್ದ್ರಿ (ಗಾ.ದ).

ನಿರ್ದ್ರಿ ಕಾಯು ನಿರ್ದ್ರಿ ಕಟ್ಟು : ಇದೀ ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ನಿರ್ದ್ರಿ ಕಾಯಲು ನನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ನಿರ್ದ್ರಿ ಮಂಹರು—ನಿದ್ರೆಯಿಂದಂಟಾದ ಜಡತ್ವ,—ಆಲಸ್ಯ : ನಿರ್ದ್ರಿಮಂಹರನಲ್ಲಿ ಅವಳು ಬಡಬಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). ನಿರ್ದ್ರಿ ಮಾಡು = ನಿರ್ದ್ರಿಗೈಯ : ಜಗದ ಕೂಡ ಬಂದವು ಜಗಲಾಡಿ, ಕೊಟ್ಟಿರಿ ನಿಮ್ಮ ಕೊಡಿ, ಅಲ್ಲಿ ನಿರ್ದ್ರಿಮಾಡಿ ಎದ್ದೀವೀಗ ಯಾವುದೋ ಹೊಸಾ ನಸುಕಿನಾಳಗ (ಪಾಡುಪಾ. ೪೦-೧). ನಿರ್ದ್ರಿ ಹತ್ತು = ನಿರ್ದ್ರಿ ಬರು : ನೀ ಏನೂ ಹೆದರಬೇಡ ಚಂದ್ರಭಾಗೀ, ಡಾಕ್ಟರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರಲ್ಲ—ಅವಳಿಗೆ ನಿರ್ದ್ರಿ ಹತ್ತಿದೆ (ಮೂರುದಾ. ೩೧೩) ; ರಾಸಮಂಡೆಯಾ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಿತಳಾಗಿ ನಿರ್ದ್ರಿ ಹತ್ತಿ ಮಲಗಿದ್ದಳು (ಇಪ್ಪ. ೩೯೫). ನಿರ್ದ್ರಿ ಹರಿ = ಎಚ್ಚರವಾಗು ; ನಿರ್ದ್ರಿತಿಳಿ : ನಿರ್ದ್ರಿ ಹರಿಯುವ ಹೊತ್ತು ನಸುಕುಹರಿಯುವ ಹೊತ್ತು (ನನ್ನಲ್ಲ. ೧೪-೬). ನಿರ್ದ್ರಿ ಹಾರು = ಎಚ್ಚರವಾಗು ; ನಿರ್ದ್ರಿ ಕೆಡು : ರಾತ್ರಿ ನಿರ್ದ್ರಿಹಾರಿ ಒಂದು ನಿಮಿಷ ಸಹ ಅವನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಹಚ್ಚಲಾಗಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪ. ೩೯೪).

[<ಪ್ರಾ.ಕದ್ವಾ./ಸಂ. ನಿರ್ದ್ರಾ]

ನಿರ್ದ್ರಿ ಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ದ್ರಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿ ಕಟ್ಟು,—ತಡೆ ; ನಿರ್ದ್ರಿ ಮಾಡದೆ ಇರು ; ಜಾಗರಣೆ ಮಾಡು : ಇತ್ತೀಚಿನ ದಶಾನತಾರ ಇದೀ ನೋಡಲಾರದೆ ನಿರ್ದ್ರಿ ಕಟ್ಟಲು ಪ್ರಾಣಿಡಿ ಆದವೂ ಉಂಟು (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೪೨).

[ನಿರ್ದ್ರಿ+ಕಟ್ಟು]

ನಿರ್ದ್ರಿ ಕಣ್ಣು 'ನಿರ್ದ್ರಿ ಗಣ್ಣು' ನೋ.

ನಿರ್ದ್ರಿ ಗಣ್ಣು, ನಿರ್ದ್ರಿ ಕಣ್ಣು (ನಾ). ನಿರ್ದ್ರಿಯಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣು ; ನಿರ್ದ್ರಿಯಿಂದ ಅರೆಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣು : ನಿರ್ದ್ರಿ ಗಣ್ಣುಳಿದರ್ವ ಗೋಗಿವಲೆಯನುದ್ದಂ ನೆಗಸಿ ಪರಿವ ಕದ್ದಲಿಗಳಮಂ . . . ಕಂಡು (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೧೪ ದ) ; ಗದ್ದಲಿಗೆ ಹೊನ್ನ ಹಿಡಿಯೇಕೆ ಸೊಳಗೆ ನಿರ್ದ್ರಿ ಗಣ್ಣು ಕೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೯೩) ; ಗದ್ದಲಿಯ ಬಳಿ ಕೆಡವಿದರು . . . ನಿರ್ದ್ರಿ ಗಣ್ಣಿನ, ಒದ್ದೆ ಕೊಡಲು ದೊಂಬನಾ (ಕನಕ. ೪೦-೨೯) ; ಬೈವಾಡ್ಡೆಯೆಂದು ನಾನು ಬಗದಿದ್ದು ನಿರ್ದ್ರಿ ಗಣ್ಣುಲಿದ್ದ ನನ್ನ ಭ್ರಮೆಯೋ . . . ನನ್ನ ಅಹಂಕಾರದ ಮೋಸವೋ ಬಗೆಹರಿಯಲಿಲ್ಲ (ಹೊಸಪ್ಪ. ೨೫೨) ; ನೀಗರ ಪರಕೀಯಮುಖಗಳನ್ನು ನಿರ್ದ್ರಿ ಗಣ್ಣು ನಿಂದಲೆ ಬಂದು ಸೋಚಿದಿಂದ, ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕದ್ದು ಕದ್ದು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ವೈ. ೬). **ನಿರ್ದ್ರಿ ಕಣ್ಣು :** ನಿರ್ದ್ರಿ ಕಣ್ಣು ನಾನಿರ್ದ್ರಿ ಗಂಡನೆಂದು ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕೂಡಿದೆ (ಪುರಂದ. ೧-೬೦-೩). [ನಿರ್ದ್ರಿ+ಕಣ್ಣು (<ಕಣ್)]

ನಿರ್ದ್ರಿಗರೆ (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ದ್ರಿಮಾಡು ; ನಿರ್ದ್ರಿಸು : ಮಗ್ಗುಲೊಳಗಿದ್ದವನ ಕೂಟಕೊಡಗಲಾಡದೆ ನಿರ್ದ್ರಿಗರೆದು ವದನಕ್ಕೆ ಮುಸುಣ್ಣುವ ಬರೆಯಿಸಿ ಕೊಂಡ ಚದುರೆಣ್ಣು ಬುವ ನೀನು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೪೬).

[ನಿರ್ದ್ರಿ+ಕರೆ]

ನಿರ್ದ್ರಿಗುಳಿಗೆ (ನಾ). ನಿರ್ದ್ರಿಯನ್ನು ಬರಿಸುವ ಮಾತೆ ; ನಿರ್ದ್ರಿಗುಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಗುಣಪಡಿಸಬಹುದೇ ? (ಮೂರುದಾ. ೩೧೪).

[ನಿರ್ದ್ರಿ+ಗುಳಿಗೆ]

ನಿದ್ದೆಗೆಡಿಸು (ಕ್ರ). ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು ; ಎಚ್ಚಿಸು : ನಿದ್ದೆಗೆಡಿಸು
ಮದೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಹೆಂಡತಿಗೂ ಶಿಷ್ಯನಿಗೂ ಶಾಪ ಕೊಟ್ಟು ಮುಷಿಗಳು
ನನ್ನ ಬೆನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ನಿಂತಿದ್ದಾರೆ (ಗಾಳಪ. ೧೫೯).

[ನಿದ್ದೆಗೆಡು+ಇಸು]

ನಿದ್ದೆಗೆಡು (ಕ್ರ). ನಿದ್ರೆ ಇಲ್ಲದಿರು ; ನಿದ್ರೆ ಮಾಡದಿರು ; ನಿದ್ರೆ
ಕಟ್ಟು : ಅಲಸದೆ ಮಾಡಿ ಬೇಸಜದೆ ಸಾಲ್ಗುವಿದನ್ನದೆ ಮೆಯ್ಯೊಗಕ್ಕೆ
ಪಂಬಲಿಸದೆ ನಿದ್ದೆಗೆಟ್ಟು [ನಡು]ಹಾಗರದೊಳ್ ತೊಡರ್ವಕಸಾದದೊಳ್
ಬಲಿದುಪವಾಸದೊಳ್ ನಮದು (ಪಂಪ. ೧-೧೩೬) ; ನಿದ್ದೆಗೆಟ್ಟೊಡೆ
ನಾಳೆ ಹಸಿವಿಲ್ಲದೆನ್ನ ನಂ ಇದ್ದಂತೆ ಇಪ್ಪನೆನುವನುಣ್ಣನೆನ್ನ ನಂ (ಕಣ್ಣ. ೮
೮೬-೧೧) ; ನಿದ್ದೆಗೆಟ್ಟು ವನೋ ಬುದ್ಧಿ ಗೆಟ್ಟು ವನೋ ? (ಗಾಡ).

[ನಿದ್ದೆ+ಕೆಡು]

ನಿದ್ದೆಗೆಯ್ (ಕ್ರ). ಮಲಗು ; ನಿದ್ರೆಮಾಡು : ಪುಟ್ಟಂ ಸತ್ತೊಂ
[ಕಟ್ಟಂ] ಕೊಟ್ಟೊಂ ಬಾಲ್ಯನ್ನಮಿಂದ್ರಿಯಾಳಿಗೆ ಪಸರಂಗೊಟ್ಟುಂ
ಮೆಯ್ಯೊಟ್ಟು ಪೋಲುಟ್ಟುಂ ಡುಂ ನಿದ್ದೆಗೆಯ್ತು ಸುಖಮಂ ಪಡೆಯಾ
(ಶಾಂತಿ. ೮-೧೩೪) ; ನಿದ್ದೆಗೆಯ್ತಂದೆ ಇನ್ನಾವ ಮಗುಡಂ ಬೇಡ
ಇದ್ದಪೆಂ ಕಾಡಾಗಿ ಒಂದುಂ ಭಯಂ ಬೇಡ (ಕಣ್ಣ. ೮೬-೧೩೭) ;
ಸತಿಪತಿಗಳ್ ಸುಖದಿಂ ಪರ್ಯಂಕಾಗ್ರದೊಳ್ ನಿದ್ದೆಗೆಯ್ಯಾಗಳ್
(ಪದ್ಮಾ. ೨-೧೩೬) ; ಉದ್ಯೋಗ ವೇಪಾರ ನೈ ಪಸೇಮೆಯಾಳ್ತರು
ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಗೆ ಬರ್ಪನಕ ನಿದ್ದೆಗೆಯ್ತಂತೆ ಮಂದಿರದೊಳು ಹಾದರವಿದ್ದ
ಯಂಗನೆಗಳೊಪ್ಪಿದರು (ಪೋಪ. ೧೮-೨೯). [ನಿದ್ದೆ+ಕೆಯ್]

ನಿದ್ದೆಗೆಡು (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿದ್ದೆಗೆಡುವಿಕೆ :
ಕುಂಭಕರ್ಣನಿಗೆ ನಿದ್ದೆಗೆಡಿನಿಂದ ನಾಲ್ಕೈದು ದಿವಸ ಮೈಯಲ್ಲಿ ತುಸು
ಸ್ವಸ್ಥವಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಮುಂಗಾಪ. ೯೮). [ನಿದ್ದೆ+ಕೆಡು]

ನಿದ್ದೆಗೊಳ್ (ಕ್ರ). ೧. ನಿದ್ರೆಮಾಡು. ೨. (ಆಲಂ) ಸಾಯು ;
ಮರಣ ಹೊಂದು : ನಾಲ್ಕಳೆಯೊಳೆ ರಕ್ತಸಬಲದೊಳೆಡೆ ಪಡೆ ನಿದ್ದೆ
ಗೊಂಡುದು (ಅಮೃತ. ೪೭-೧೨). [ನಿದ್ದೆ+ಕೊಳ್]

ನಿದ್ದೆತಿಳಿ 'ನಿದ್ದೆದಿಳಿ' ನೋ.

ನಿದ್ದೆದಿಳಿ, ನಿದ್ದೆತಿಳಿ (ಕ್ರ). ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳು ;
"ಎಚ್ಚರಗೊಳ್" (ಪ್ರ. ೧೧). **ನಿದ್ದೆತಿಳಿ :** ನಿದ್ದೆತಿಳಿದರ್ಪು ನಲ್ಲ
ಪೋರ್ ನಿಶಾಂತದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತ. ೯-೬೦) ; ಸುನೀತಿದೇವಿ ನಿದ್ದೆ
ತಿಳಿದು ಎದ್ದು ಕುಳಿತಳು (ನಣ್ಣ. ೨೩ ಸಲ್ಲವ). [ನಿದ್ದೆ+ತಿಳಿ]

ನಿದ್ದೆನೆಲೆ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯ ಆಳ, —ನೆಲೆ : ನಿದ್ದೆನೆಲೆ ನಮಗಿಲ್ಲ ;
ತಿಳಿದಿತೆಂತು ಸಾವಿನ ಆಳವು ? (ಪಾಡುಪಾ. ೫೦-೧೦). [ನಿದ್ದೆ+ನೆಲೆ]

ನಿದ್ದೆಬರು (ಕ್ರ). ನಿದ್ರೆಯು ಆವರಿಸು ; ನಿದ್ರೆಬರು : ಆ ಪಂದಿತನಿಗೆ
ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಜಾಡಿಸಿ ಹಾಸಿಗೆ ಹಾಸದಿದ್ದರೆ ನಿದ್ದೆಬರುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ
(ಮುಂಜಯ. ೪-೧೫೪) ; ಭವಾನಿಚರಣನಿಗೆ ನಿದ್ದೆಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ
(ಇಪ್ಪ. ೩೯೫). [ನಿದ್ದೆ+ಬರು (<ಪರ)]

ನಿದ್ದೆಮೊಟ್ಟು (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯ ಜಡತೆ ; ನಿದ್ರಾಲಸ್ಯ : ನಿದ್ದೆಮೊಟ್ಟು
ನಲ್ಲಿ ಅವನು ಏನು ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ (೮೩೬).
[ನಿದ್ದೆ+ಮೊಟ್ಟು (<ಮರ್ಪ)]

ನಿದ್ದೆಪೋಗು, ನಿದ್ದೆಹೋಗು (ಕ್ರ). ನಿದ್ರೆ ಮಾಡು ; ಮಲಗು :
ಅಂತು ಬಗೆಯ ಬಗೆವಗೆಯ ನೆನಪಿನ ಕಳವಳದಿಂದ ನಿದ್ದೆಪೋದ ರಾಯಂ
... ಕನಸಂ ಕಂಡು ಪೊಟ್ಟುಬಿಡಿಯೊಳಿಟ್ಟು ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಗೆಯೊಲ
ಗಮಂ ಪುಗುತಂದಂ (ರಾಮಾ. ೭೫-೧೫) ; ಅವನು ನಿದ್ದೆಪೋಗುವ
ಕಲ್ಮಂಚಿರುವ ಸಜ್ಜೆಗೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿರುವ ಗುಪ್ತಮಾರ್ಗದ
ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ಬದ್ದಿರೇನು ? (ಮಂತ್ರ. ೫೩-೧೭). **ನಿದ್ದೆಹೋಗು :**

ನಿದ್ರಾಣಿ, ಶಯತಿ — ೨ ನಿದ್ದೆ ಹೋಗುವವನ ಹೆಸರು (ನಿದ್ರಾಂ. ೩೩೧).

[ನಿದ್ದೆ+ಪೋಗು]

ನಿದ್ದೆಹೋಕ (ನಾ). ಸದಾ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುವವನು ; ಸೋಂಬೇರಿ
ಮನುಷ್ಯ : "ತೂಕದಿಕೆಯ, ಗಮನವಿಲ್ಲದೆ, —ಮನುಷ್ಯ ; ಸೋಂಬೇರಿ ;
ನಿದ್ದೆಹೋಕ" (Sleepyhead. ೫೦೪೫).

[ನಿದ್ದೆ+ಹೋಕ (<ಪೋಕ)]

ನಿದ್ದೆಹೋಗು 'ನಿದ್ದೆಪೋಗು' ನೋ.

ನಿದ್ರಸ್ತ (ನಾ). ಮಲಗಿರುವವನು ; ನಿದ್ರಿಸುವವನು : ತಾನ
ತೊಟ್ಟಲವಾಗಿ ತಾನ ಮಲಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಕೈಲೆ ತೂಗಿ ನಿದ್ರಸ್ತನಾದ ತಾನ
ಎಚ್ಚರಾಗಿ ಎದ್ದ ಕೂತಿದ್ದ ಹಿಂಗ ಅಲ್ಲಮಗ್ರಭುಲಿಂಗ ಲೀಲಾ ತೋರಿದ್ದ
(ಲೀಲಾ. ೧೦೪). [<ಸಂ. ನಿದ್ರಾಸ್ತ]

ನಿದ್ರಾಂಗಿ (ನಾ). ನಿದ್ದೆಮಾಡುತ್ತಿರುವವಳು ; ಮಲಗಿರುವವಳು :
ಎಡಗಯ್ಯಂ ತಲೆಗಿಂದಿನೊಳ್ ಮಡಗಿ . . . ಮೃದೂಲತಲ್ಲದೆಡೆಯೊಳ್
ನಿದ್ರಾಂಗಿ ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿದಳು (ಮಲ್ಲಾ. ೭-೧೧೦).

[ಸಂ. ನಿದ್ರಾಂಗೀ (ನಿದ್ರಾ+ಅಂಗ+)]

ನಿದ್ರಾಕುಲ, ನಿದ್ರಾಕುಳ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಆವೃತವಾದವನು ;
ನಿದ್ರೆಗೊಳಗಾದವನು : ತೋಳುಗಳ ತಲೆಯೊಳಾನಿಸಿ ಗುಡುಗುಗುಡುಗು
ರಥದೊಳಗೆ ಸಾರಥಿವೆರಿಸಿ ನಿದ್ರಾಕುಲಪ್ರಾಣಂ. ಕೈರು ಜೊಮ್ಮಿನ ಮೇಲೆ
ಮೈಮುಲೆದಿರ್ವರತರಥರು (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೮೫). **ನಿದ್ರಾಕುಳ :** ಎಲೆಲೆ
ಕವಿ ಕಳ್ಳೇಜುಕಾಟನ ತಲೆಯ ಹೊಯ್ ಹೊಯ್ಯನುತ ನಿದ್ರಾಕುಳರು
ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಾಗುಳಿಸಿ ತೂಕದಿಸಿದರು ಮರಳಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೩೭). [ಸಂ.]

ನಿದ್ರಾಕುಳ 'ನಿದ್ರಾಕುಲ' ನೋ.

ನಿದ್ರಾಜನಕ (ಗು). ೧. ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಬರಿಸುವ : ಆಫೀಸು,
ಭಂಗಿ ಮತ್ತು ಇತರ ನಿದ್ರಾಜನಕ ದೀಪಗಳು ಮತ್ತು ನಿದ್ರಾಜನಕಗಳು
(ಭಾಷಾ. ೨೯೨). (ನಾ). ೨. ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಬರಿಸುವಂಥದು :
ಅವನಿಗೆ ನಿದ್ರೆಬರಿಸಿ ತಾನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಸಲುವಾಗಿ . . .
ನಿದ್ರಾಜನಕವೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದ ಒಂದು ಪುಡಿಯನ್ನು ಬ್ರಾಂದಿಗೆ ಬೆರೆಸಿ
ಸ್ವಲ್ಪೋಪ್ಪಾಡಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾಗಿಯೂ . . . ಅವಳು ಹೇಳಿದಳು
(ಪುನರು. ೪೪). [ಸಂ.]

ನಿದ್ರಾಣ (ಗು). ೧. ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ; ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವ.
(ನಾ). ೨. ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುವವನು : "ನಿದ್ರಾಣಿ, ಶಯತಿ — ೨
ನಿದ್ದೆ ಹೋಗುವವನ ಹೆಸರು" (ನಿದ್ರಾಂ. ೩೩೧). [ಸಂ.]

ನಿದ್ರಾಪರ್ವನಾವರಣೇಯ (ನಾ). [ಚೈನ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ
ಘಾತಿಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ನಿದ್ರೆಯು ಆವರಿಸುವುದು : ನಿದ್ರಾ
ಪರ್ವನಾವರಣೇಯಕರ್ಮೋದಯದಿಂದಮುನಿತನೆಚ್ಚು ಬಾಸಿದೊಡಂ ದೃಷ್ಟಿ
ಗಳಂ ತೆಜಿಯಲು ಶಕ್ತನಲ್ಲಂ (ಗೊಮ್ಮ. ೩-೫). 'ಘಾತಿಕರ್ಮ',
'ದರ್ಶನಾವರಣೇಯ' ಪರಾ. ೧೨ ರಾಜದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ನಿಯುಕ್ತ
ನಾದ ದ್ವಾರಪಾಲಕನು ರಾಜದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕನಾಗಿ
ರುವಂತೆ ದರ್ಶನಾವರಣೇಯವು ಜೀವನಿಗಿರುವ ದರ್ಶನಗುಣಕ್ಕೆ
ಆವರಣವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಿದೆ.
ಇದರಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣೇಯ, ಅಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವ
ರಣೇಯ, ಅವಧಿದರ್ಶನಾವರಣೇಯ, ಕೇವಲದರ್ಶನಾವ
ರಣೇಯ, ನಿದ್ರಾ, ನಿದ್ರಾನಿದ್ರಾ, ಪ್ರಚಲಾ, ಪ್ರಚಲಾ
ಮತ್ತು ಸ್ಥಾನಗೃಹ್ಯ ಎಂಬ ಒಂಬತ್ತು ಬಗೆಗಳಿವೆ.
೧. ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣೇಯದ ಉದಯದಿಂದ ಚಕ್ಷು
ರಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ನೋಡಬಹುದಾದ ಮೂರ್ತದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು

ನಿದ್ರಾಲಾಪ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಭ್ಯಾಸ;
ಕನವರಿಕೆ : "ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಭ್ಯಾಸ; ನಿದ್ರಾಲಾಪ"
(Somniloquy. ಇಂಕಳ). [ಸಂ.]

ನಿಧ್ರಾಲಿಂಗನವಿಮುಖ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚಿತ್ತವನು :
ನೇಸರ್ ಮೂಡುವುದುಂ ಪಟುಪುಣ್ಯಪಾಠಕಸಮುಚ್ಚಾರ್ಯಮಾಣ
ಮಂಗಳವಚನರಚನಾಸಮುಕ್ಯಪ್ರಕೃತಭಾಷು ನಿಧ್ರಾಲಿಂಗನವಿಮುಖನಾಗಿ
ಸಜ್ಜೆಯಿಂದಿಟ್ಟು (ಶಾಂತಿ. ೮-೧೧೪ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಧ್ರಾಲು, ನಿಧ್ರಾಳು (ಗು). ೧. ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವ; ನಿದ್ರಿಸುವ.
೨. ಆಲಸ್ಯಭಾವವುಳ್ಳ; ಸೋಮಾರಿಯಾದ. **ನಿಧ್ರಾಳು :**
(ನಾ). ೩. ನಿದ್ರೆಯೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು : "ಸ್ವಪ್ನಾ, ಶಯನಾಃ, ನಿಧ್ರಾಳುಃ-೩ ನಿದ್ರ್ಯಯುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನ ಹೆಸರುಗಳು" (ನಿಧ್ರಾಂತಿ. ೩೩೧); ಕಾಳುಸುಡಿಯಿಗಿಂತೇ ನೀರ್ ನಿಧ್ರಾಳು ವಾಗಿದರ್ಪನನೆದ್ದಿ ಸಲಾಜದವರು (ತೋರಾ. ಪಂ. ೩೯೯-೧). [ಸಂ.]

ನಿಧ್ರಾಲೋಲ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸುಖಿಸುವವನು; ಸುಖವಿಂದ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿರುವವನು : ಆ ವಿಷಯ . . . ನಿಧ್ರಾಲೋಲನಾಗಿ ಮಲಗಿ ಹೆಂಡ್ರಹಾಸನಂ ಕಂಡು ಸೈವಜಗಾದಳು (ಜೈಮಿ. ೩೦-೧೯). [ಸಂ.]

ನಿಧ್ರಾವಾತರೋಗ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾತರೋಗ : ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಹರಡಿದ್ದ ಭಯಂಕರ ನಿಧ್ರಾವಾತ ರೋಗವನ್ನು (ಸ್ವೀಪಿಂಗ್ ಸಿಕ್ನೆಸ್) ತಡೆಗಟ್ಟಲಾಗಿದೆ (ಕವಿಕೋ. ೧, ೩೧). [ಸಂ.]

ನಿಧ್ರಾವಿದ್ರಾವಣಿ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನು : ನಿಧ್ರಾವಿದ್ರಾವಣಿ ಲೋಚನದ್ವಯರಸನದಂತೊಡನೊಡನೆ ಮಾಣ್ಣುದು ಮಶನಿಘೋಷಂ ಮನದೊಳ್ ನಿಶ್ಚಂಕನಾಗಿ (ಶಾಂತಿ. ೬-೪೦ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಧ್ರಾವ್ಯಸನ (ನಾ). ನಿದ್ರೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಆಸಕ್ತಿ : ಎಸಲು ಸಮೋಹನದ ಶರ ಪಸರಿಸು ಬಲದಲಿ ಬಹಳ ನಿಧ್ರಾವ್ಯಸನ (ಕುಮಾರ. ೮-೮೨). [ಸಂ.]

ನಿಧ್ರಾವ್ಯಾಕುಲ (ನಾ). -ನಿಧ್ರಾವ್ಯಸನ : ಆ ಕಮಲಜನ ತುರಗ ನಿಧ್ರಾವ್ಯಾಕುಲದಿ ಮಲಗಿರಲು ಕಂಡು (ನಳ. ೨-೧೫). [ಸಂ.]

ನಿಧ್ರಾಸಕ್ತ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು : ಸರಳ ಸೊಕ್ಕವ ಗಡಿಸಿ ಸಲೆ ಮೈಮುಟಿದಿತ್ತಲು ದ್ರೋಣ ರಥದಲಿ ಪರಮನಿಧ್ರಾಸಕ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ಗುಪ್ತ]ನಾದನು ತನ್ನ ಮಗ ಸಹಿತ (ಕುಮಾರ. ೮-೮೬). [ಸಂ.]

ನಿಧ್ರಾಹವ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕಾಳಗ : ಕೊಂಡನು ಶ್ವಾಸದಲಿ ಕೆಲಬರು ಸಂದರಾಗುಳಿಯಲಿ ಕೆಲಬರು ನಿಧ್ರಾಹವದಲಿಳಿದು ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದಕೆ (ತೋರಾ. ಪಂ. ೬೦೦-೧). [ಸಂ.]

ನಿಧ್ರಾಳು 'ನಿಧ್ರಾಲು' ನೋ.

ನಿಧ್ರಿತ (ಗು). ಮಲಗಿದ; ನಿಧ್ರಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ನಿಧ್ರಿಸು (ಕ್ರ). ನಿಧ್ರೆ ಮಾಡು; ಮಲಗು : ಕುಸಿದಂ ರಿಪುನಿಜಯದ್ ನಿಧ್ರಿಸಿದಂ ಕಂಡೆಂದಿನಂದಮಂ ತಪ್ಪಿದನಾಳ್ವಸಕಗಿಯೆ ನುಡಿದನೆಂದೀ ಓಸುಣನಣಂ ಕೇಳ್ವಿ ನಿಲ್ಲ ದೀಡಿನೊಳವನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೨); ಪುಳಿಂದರು ಬಳಸಿ ಬೇಂಟೆಯನೆಯ್ದಿ ಬಸದೊಳು ತೋಹಿನಲ್ಲಿರ್ದು ಕಿಟಾದು ನಿಧ್ರಿಸಲಲ್ಲ ರುದ್ರನ ಕುಣುಪುವೆರಸಿ ತಪಸ್ಸಿವೇಷಂ ಮೆದೆಯೆ ತಿವನೆಯಂತಂದು (ಬಸವ. ೧೪-೩); ಮುಖೋಂದಿದಿಲ್ಲದ ಕಣ್ಣಿಡಿಯದ ನಿಧ್ರಿಸದ ಬೆರೆಯದಗಲದ ಕಣ್ಣಂ ಪೊಟಸೂಸದೊಳಗಿರದ ಸಯ್ಯಜಿಗಿನ ಸಮರಸದ ಭಾವಮೇಂ ರಂಜಿಸಿತೋ (ಶಬ್ದಂ. ೨-೧೦೪); ಒಮ್ಮೆಲೆ ನಾನು . . . ನಿಧ್ರಿತೆಯಿಂದ ನಿಧ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕಂಡೆ (ಮುಂಗಾ. ೧೯). 'ನಿಧ್ರಿಸು' ಪರಾ. [ನಿಧ್ರೆ+-ಇತ್ಯು.]

ನಿಧ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ನಿಧ್ರೆ : ಅಂತಿಮವಾಗಳ್ ಕೆಲವುದವನಂ ಕಾದು ಪಿರಿದುಂ ಪಯಣಂ ಬಂದು ಬಬ್ಬು ಕೋರೈಸಿ

ನಿಧ್ರೆಗೆಯ್ದವರ್ ಕೊಟ್ಟನೆ ನಿಧ್ರೆಯಿಂದಿಟ್ಟು (ಗದಾಯು. ೯-೩೨ ಪ); ಪಸವಿಗೆ ತೃಪೆಗೆ ನಿಧ್ರೆಗೆ ಬಿಸಿಲ್ಲೆ ಸೀತಕ್ಕೆ ತಮಗೆ ಯತ್ನಂ ಮಾಡ್ವಂತು ಸದಾ ಪ್ರಯತ್ನಮಂ ಭವ್ಯಸಮಿತಿ ನಿಜಸಮಯಿಗೊಲ್ಲು ಮಾಡ್ವಂ ನಿಜ್ಜಂ (ಸಮಸ. ೪-೬೨); ಶ್ವಾನನ ನಿಧ್ರೆ ಅಡ್ಡಾ ನಯ ತಪದಂತೆ ಆಯಿ ತಯ್ಯಾ ಎನ್ನ ಮತಿ (ಬಸವ. ೨೮೦); ದೈವದ ನೆಲೆಯನಟಿಯದವಂಗೆ ದಿಟವಿಡು ತಿಳಿಯೆ ಬಾರದು ನಿಧ್ರೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೩); ನಿಧ್ರೆಯನಾಗ ಕೊಂದಿರಲವಂ ಮಹಿಪತಿಯ ವಾಣಿ ಬಂದು ತುಳಿಯಲಾ (ಪಾಶಾ. ೩-೮-೨೧); ಅವಳ ಕೆಲಸ-ಬೋಗಿ, ಊಟ-ಉಪಚಾರ, ನಿಧ್ರೆ-ಚಾಗರಣೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ತನ್ನ ಸಲುವಾಗಿ ಗಂಡನ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ (ಕನ್ನ. ೧೧೯). ೨. ಆಲಸ್ಯ; ಸೋಮಾರಿತನ : ನಿಧ್ರೆಯಿದ್ದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬುದಿಲ್ಲ ನೋಡಾ ಕಾಯವೊಂದೆನೆ ಜೀವವೊಂದೆನೆ ಗುಣೇಶ್ವರ ಲಿಂಗ ತಾನೊಂದೆನೆ (ಅನು. ೨೬೧-೧೧೪೬). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಚಿಂತೋಗ್ರತೇಷ್ಯಾಢ್ಯತಿ ನಿಧ್ರಾವೇಗ . . . ಇಂತೆಯ್ದ ಸಂಚಾರಿಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯ. ೬೮೫); ನಿಧ್ರೆ ಧೃತಿ ತರ್ಕ . . . ಅಪಸ್ವಾರವೆಂಬ ಮೂವತ್ತು ಮೂಟು ಸಂಚಾರಿಭಾವಂಗಳಿಂ ಪರಿವರ್ಧಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೨೨೬); "ಮನಃಸಮಾಳನಂ ನಿಧ್ರೆ"; ಇದು ಜೊಂಪು. ಮೈಮುರಿಯು ವುದು, ಆಗುಳಲೆ ಇವೆಲ್ಲ ಇಲ್ಲಿ ಉಂಟು (ಭಾರವಾ. ೩೪೬). ೪. [ಯೋಗ]ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನಿಧ್ರೆ ಎಂದರೆ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಯಾವ ವಿಧ ಜ್ಞಾನವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ (ಹಿಂದಸ್ತಾ. ೧೦೪); ಪ್ರಮಾಣ, ವಿಷಯಯ, ವಿಕಲ್ಪ, ನಿಧ್ರೆ, ಸ್ವಪ್ನತಿ-ಈ ೫ ಅಂತಃಕರಣ ವೃತ್ತಿಗಳು (ಭಾರವ. ೧೨೬). 'ಸಂಚಾರಿಭಾವ' ಪರಾ. ೫. [ಜೈನ]ಒಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಧ್ಯಾನಪರಣತಪರಿಮಿತ್ತಪ್ರದೇಶನಿರ್ಜ ರಾದಿಕ್ರಿಯಾಕಲಾಪಕಲಿತನುಚಿತಕತವಯಸಮಯಂಗಳನಾತ್ಮದ್ವಿಚರಮ ಸಮಯದೊಳ್ ನಿಧ್ರಾಪ್ರಚಲಿಗಳಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಅದಿ. ೧೦-೧೪ ಪ); ಚಕ್ಷುರ್ ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಂ . . . ನಿಧ್ರಾ ನಿಧ್ರಾನಿಧ್ರಾ . . . ನವವಿಧಭೇದ ಮಪ್ಪ ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ಪ); ಅತ್ಮನ ದರ್ಶನಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ ಕರ್ಮವು ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಕರ್ಮವೆನಿ ಸುವುದು. ಇದು ಚಕ್ಷು . . . ನಿಧ್ರಾ, ನಿಧ್ರಾನಿಧ್ರಾ . . . ಎಂದು ಒಂಬತ್ತು ವಿಧವಾಗಿದೆ (ಜೈನ. ೩೬೬).

ನಿಧ್ರೆ ಮಾಡು = ನಿಧ್ರಿಸು; ಮಲಗು : ಕೆಲವರಿಗೆ ಊಟ ಮಾಡಿದ ಕೂಡಲೆ ನಿಧ್ರೆ ಮಾಡುವುದು ಅಭ್ಯಾಸ (ರೂಢಿ). ನಿಧ್ರೆ ಹತ್ತು = ನಿಧ್ರೆಹತ್ತು; ನಿಧ್ರೆಬರು : ಚಿಂತೆ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದ ಕಾರಣ ಆತಗೆ ನಿಧ್ರೆ ಹತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ. ೫-೪೧). [ಸಂ. ನಿಧ್ರಾ]

ನಿಧ್ರೆಗೆಡು (ಕ್ರ). -ನಿಧ್ರೆಗೆಡು : [ಅಂತು ಬೆಗಡುಗೊಂಡು ನಿಲಲುಂ ನಿತ್ತರಿಸಲುಮಾಡಿದ] ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊಡರಂತೆ ನಡುಗಿ . . . ತಳಾಣ ನಂತೆ ನಿಧ್ರೆಗೆಟ್ಟು ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಜೋಡಾಮಣಿಗೆಂತೆಂದಂ (ಧರ್ಮಾ. ೧-೧೬೮). [ನಿಧ್ರೆ+ಗೆಡು.]

ನಿಧ್ರೆಗೆಯ್, ನಿಧ್ರೆಗೈ (ಕ್ರ). -ನಿಧ್ರೆಗೆಯ್ : ಮಹೇಂದ್ರಸಿಂಹ ನೋರ್ವನೆ . . . ಪ್ರಿಯಂಗುಷಂಧಮಂ ವನಮನೆಯ್ದಿ ತದ್ವನಮಧ್ಯಸ್ಥ ಗೃಹದೊಳಿರುಳಿದು . . . ದೇವತೆಯ ಮುಂದೆ ನಿಧ್ರೆಗೆಯ್ದಂ (ವಜ್ರಾ. ೫೪-೧೨); ಅಂತಿಮವಾಗಳ್ ಕೆಲವುದವನಂ ಕಾದು ಪಿರಿದುಂ ಪಯಣಂ ಬಂದು ಬಬ್ಬು ಕೋರೈಸಿ ನಿಧ್ರೆಗೆಯ್ದವರ್ ಕೊಟ್ಟನೆ ನಿಧ್ರೆಯಿಂದಿಟ್ಟು (ಗದಾಯು. ೯-೩೨ ಪ); ರಕ್ಕಸಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ನಿಧ್ರೆಗೆಯ್ದು ಬಂದೆನೆಂದರೆ ಇದ ಕಂಡು ಬೆಟಗಾದೆ (ಅನು. ೬-೨೬); ಪುರಮರ್ಗಂಗಳ ಬಲೆಮಾಡದೆ . . . ಆತಂದಿದುಂಡುನಿಧ್ರೆಗೆಯುಂ

ಮದನಂಗಾಳಾಗಿಹಂ ಲೋಕದೊಳ್ ದೊರೆಯೇ ಸೊಕ್ಕಿದ ಕೋಣನೈ
(ನೋಮೇಶ. ೫೫); ಬದಮುನಿಸು ಇಂತೊಂದು ಬಾರಿಯು ನುಡಿಯು
ಲಿಲ್ಲದಹಂಗೆ ಹದುಳಿಸಿ ಕಡೆಯೊಳಾಂ ತಿಳುಹಿದವನೆಲೆ ನೀ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ಲುತಿರು
(೩ನಪು. ೪೭-೨೨); ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ಲಿರೆ ಭೂಪಾಲಂ ರುದ್ರಜಂಗಮವೇಷದಿಂ
(ಶಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೪-೫೦). **ನಿದ್ರೆಗೈ**; ಶರಣ ನಿದ್ರೆಗೈದಡೆ [ಪಾಶಾಂ.ಗೆಯ್ಲಿರೆ]
ಜಪ ಕಾಣರೋ ಶರಣನೆದ್ದು ಕುಳಿತರೆ ಶಿವರಾತ್ರಿ ಕಾಣರೋ (೩ನಪು.
೮೭೨); ನಿದ್ರೆಗೈದರನಿಜಾವುದೇನಿದು ಪಂಥನೇ ಪೌರಾಣಮೂರ್ಗದಲಿ
(ಕುವ್ಯಾ. ೯-೧೧); ನಿದ್ರೆಗೈವವನೊಡಲ ಧರ್ಮವ ಹೊದ್ದನೆಂದ್ವಡೆ
ಕರಣವನು ನಿಧನನಿದ್ರೆಗೈಸಿ ನಿಜಾನುಭವದಲಿ ನಿಂದ ವರಯೋಗಿ (ನಿಭಾಗ.
೬-೧೫-೨೭); ನಿದ್ರೆಗೈದಿಂದುಹಾಸನ ಕಂಚುಕದ ಕೊನೆಯೊಳಿರ್ಪ
ಪತ್ರವನೋದಿಕೊಂಡು ಚದುರಿಂದದಂ ತಿರ್ಪಿ (ಜೈನುಭಾ. ೩೦ ಸೂಚನ).
'ನಿದ್ರೆಗೆಯ್' ಪರಾ. [ನಿದ್ರೆ+ಕೆಯ್.]

ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ಲು (ಕ್ರಿ). ನಿದ್ರೆ ಮಾಡಿಸು: ಪರಿಚಯಪ್ರವಾಹಮಿಥುನಂಗಲ
ನೋಯ್ತನೆ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ಲುನಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೨೪). [ನಿದ್ರೆಗೆಯ್+ಸು.]
ನಿದ್ರೆಗೇಡು(ನಾ). =ನಿದ್ರೆಗೇಡು : ಬರೀ ಗುಟ್ಟು, ನಿದ್ರೆಗೇಡು (ಗಾಡ).
[ನಿದ್ರೆ+ಕೇಡು]

ನಿದ್ರೆಗೈ 'ನಿದ್ರೆಗೆಯ್' ನೋ.

ನಿದ್ರೆತಿಳಿ (ಕ್ರಿ). =ನಿದ್ರೆತಿಳಿ : ನಿದ್ರೆತಿಳಿದು ಕಣ್ಣೆರೆದು ನೋಡಿ ಜಿಜ್ಞಾ
ಸೆಗಡುಗೊಂಡು (ಬಸವ. ೪-೨೪); ಸತಿ ನಿದ್ರೆತಿಳಿದದ್ದು ನಡೆನಡುಗಿ ಹಾ
ಎನುತೊಡಲುತಿದ ನಡುವಿನಿಗಳಂ ಕೇಳಿ ಪತಿಯೊಡನೆ ರಕ್ತಂ ಸುರಿವ
ಕರವಂ ಸರ್ಪನಂ ಕಂಡು (ಬಸವ. ೪೭-೨೨); ಸರಸರನೆ ಸತಿ ಗೊಪೆಯ
ನೆಗೆವುದ್ದರದ ಪನಿಯಂ ಕೇಳಿ ಧಿಕ್ಕನೆ ತರುಣನಾಗಲೆ ನಿದ್ರೆತಿಳಿದದ್ದು
(ಬಸವ. ೪೭-೮); ನಿದ್ರೆ ತಿಳಿದೇಳುವೋಲುನ್ನಿದ್ರೆಕ್ಷಣೆಯೆಳ್ಳು ಚೌಡ
ದೇವನ ಪದಭಾಸ್ವದ್ರಾಜೀವಕೆ ಮನೆಯೆ (ವೃಷಭ. ೨೧-೪೨).

[ನಿದ್ರೆ+ತಿಳಿ.]

ನಿದ್ರೋಪಾಸಕ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನು; ನಿದ್ರೆ
ಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು: ತಗುಣೆ, ಸೊಳ್ಳೆ, ಮೊದಲಾದವು ನಿದ್ರೋ
ಪಾಸಕರನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿಯೇ ಬಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಿರಬೇಕು (ನಂಟರು. ೪೨).

[ಸಂ.]

ನಿಧತ್ತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಉದಯಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸಲೂ ಮತ್ತು
ಬೇರೆ ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಕ್ರಮಿಸಲೂ ಆಗದಿರುವ
ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿ; ೧೨ ಬಂಧ, ಉತ್ಕರ್ಷಣ, ಸಂಕ್ರಮಣ, ಅಪ
ಕರ್ಷಣ, ಉದೀರಣಾ, ಸತ್ತ್ವ, ಉದಯ, ಉಪಶಮ, ನಿಧತ್ತಿ
ಮತ್ತು ನಿಕಾಶನ ಎಂಬ ಹತ್ತು ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳಿವೆ. ಇವಕ್ಕೆ
ದಶಕರಣವೆಂದೂ ಹೆಸರು: ಈ ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಬಂಧ
(ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದು) . . . ನಿಧತ್ತಿ (ವೃದ್ಧಿ, ಕಡಿಮೆ ಆಗದೆಯೇ
ಉದೀರಣಾ ಅಥವಾ ಉಪಶಾಂತವಾಗುವುದು), ನಿಕಾಶನ (ಉದೀರಣಾ,
ಸಂಕ್ರಮಣ, ಉತ್ಕರ್ಷಣ, ಅಪಕರ್ಷಣ ಆಗದಿರುವುದು) ಈ ಹತ್ತು
ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆಂದು ನೇಮಿಚಂದ್ರಸಿದ್ಧಾಂತಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು
'ಗೊಮ್ಮಟಸಾರ'ದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವರು (ಜೈನಪ. ೩೬೯). [ಸಂ./೧೨ ಪಾಣಿ
ನಿಯ ಸೂತ್ರಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಶಬ್ದದ ಸ್ವರೂಪ 'ನಿಹಿತಿ'ಎಂದಾಗ
ಬೇಕು]

ನಿಧನ (ನಾ). ಹೊಳಿಟ್ಟು ದ್ರವ್ಯ; ನಿಧಿ; ನಿಧಾನ: ಜ್ಯೋತೀಯ
ಎತ್ತಿ ನೀತೀಲಿ ಕೈಮುಗಿದು ನೀತ್ಯುಳ್ಳ ಕಂದಯ್ಯಗೆ ನಿಧನಾವೆ ಹೆಜ್ಜಾಲಿ
ಎಂದು ಜಗಜ್ಯೋತಿಗೆ ಕೈಯ ಮುಗಿದೇವು (ನನ್ನೂರು. ೧೯). 'ನಿಧನ
ವೆತ್ತು' ಪರಾ. [<ಸಂ. ನಿಧಾನ]

ನಿಧನ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆ; ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ: ಅನಿಧನನಿಧನನಿಧ
ನೋಡ್ವನ ಶಿವ ಶರ್ಪತ್ಯ ಎಂದೆನುತ (ವೀಕ್ಯು. ೭-೪-೨೭). ೨. ವಂಶ;
ಕುಲ; ಮನೆತನ. ೩. ಅಂತ್ಯ; ಕೊನೆ; ಮುಕ್ತಾಯ. ೪.
ಸಾವು; ಮರಣ: "ನಿಧನಂ, ನಾಶಃ, ಮೃತ್ಯುಃ, ಮರಣಂ . . .
ದೀರ್ಘನಿಧ್ರಾ-ಈ ೧೨ ಸಾವು" (ಹಲಾಯ. ೧೦೩-೬); ಧನಮೆಂಬುದು
ವಿಭುಗೆ ಯಶೋಧನಮದನಿಂಕೂಟ ಕಳಿಪಿ ಕಿಡೆ ಮಾಡಿದಾರ್ತನ ಪಡೆದ
ಧನಮದೇಶದ ಧನಮದಜಾಂ ನಿಧನಮೆಯ್ದಿದರ್ ಪಲರರಸರ್ (ಅವಿಪು.
೧೪-೭೪); ಓಲೆಗಾಣುತ ಭರತ . . . ಹಾಳುಮೆದುವಾ ಪುರವ ಹೊಗುತವೆ
ಕೇಳಿ ಪಿತ್ಯನಿಧನವನು ಹಲುಬುತ ಗೋಳುಗುಟ್ಟುತ ಬಂದು ಕೈಕೆಯ ಕೇಳಿ
ದನು ಹದನ (ಕಾಂತ. ೪-೧೦); ಪಿತ್ಯದೇವನಾ ದೈನ್ಯಮಂ ದುಃಖಮಂ
ನಿಧನಮಂ ಕೇಳೆನ್ನ ರಿಕ್ತ ಮತಿ ತತ್ತರಿಸಿತು (ಪ್ರೀರಾಮ. ೧೭೦-೫೦೭);
ಪ್ರಭುಗಳು ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಬಂಧುಜೂ ರಾಜಮಾತೆಯವರ ನಿಧನ
ವೃತ್ತಾಂತವೂ . . . ಬೊಪ್ಪಣನಿಗೆ ತಿಳಿದು ಬಂದುವು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೭೯);
ಕೌಲ್ಬರನಂತಹ ಪ್ರತಿಭಾನ್ವಿತ ಸಸ್ಯವಿಜ್ಞಾನಿಯೊಬ್ಬನ ನಿಧನದಿಂದ . . .
ವಿಜ್ಞಾನಜಗತ್ತಿಗೆ ಅಪಾರನಷ್ಟವಾಗಿದೆ (ಸಸ್ಯಕ. ೪೧). ೫. ನಾಶ :
ನಿಧನಮನೆಯ್ದಿಸಿದಂ ಸುಗುಣಧನಂ ತತ್ತ್ವೈಕಸಾಧನಂ ನಿಜತಾರಪ್ರಧನಂ
ಚಕ್ಷುರಚಕ್ಷುರನಧಿಕೇವಳದರ್ಶನಾರಣಮಂ ಸಾಲ್ಕುಂ (ಚಂದ್ರಪು.
೧೪-೭೫); ವೈರಿಪಾಂಚಾಲಕರೊಳ್ಳೆವರು ಭಾರುಣೇಶ್ವರರಸುವ ವಿಟ್ಟಿರು
ಚಾರುಚಾಪಳಚಾತುರಂಗದ ನಿಧನನಿರ್ಣಯವ ಆರು ಬಲ್ಲರು (ಕುವ್ಯಾ. ೪.
೧೦-೨೫). ೬. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಐದು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉದ್ದೀಪ,
ಪ್ರಸಾದ, ಹಿಂಕಾರ, ಪ್ರತಿಹಾರ, ನಿಧನವೆಂಬ ೫ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಸಾಮಾ
ನ್ಯವು. ಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು (ಹಸಾರ. ೬-೧೪ ಪಾತ್ರರ್ಯ).
೭. ಅನಿರುದ್ಧರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ: ಸಂಹಾರಕರ್ತನಾದುದರಿಂದ
ನಿಧನನೆಂದು ಸಂಕರ್ಷಣನಿಗೆ ಹೆಸರು (ಹಸಾರ. ೬-೧೪ ಪಾತ್ರರ್ಯ).
೮. ಬಡವ; ದರಿದ್ರ. ೯. [ಜ್ಯೋತಿ] ಜಾತಕದಲ್ಲಿ ಲಗ್ನದಿಂದ
ಎಂಟನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಶಶಲಕ್ಷ್ಮಿಂ ಕ್ಷೀಣಂ ವ್ಯಾಧರದೊಳ್ ನೀಲಿ ಜನ್ಮ
ಲಗ್ನದೊಳ್ ನಿಧನದೊಳಕ್ಕುಳಿದರೆ ಕೇಂದ್ರದಿಂ ತೊಲಗೆ ಕುಳ್ಳಿಗು
ಮಂದೆ ಸಾಯುಂ ನೂ ಪುಟ್ಟಿದವಂ (ಜಾತಕ. ೬-೫); ನಿಧನದೊಳಧಿಕ
ಕ್ಷೀಣಂ ವಿಧಾ ನೀಲಿ ರವಿತನಯನುದಯದೊಳ್ ಹತ್ತನೆಯೊಳ್ ರುಧಿರಂ
ನಾಲ್ಕನೆಯೊಳ್ ರವಿ ನಿಧನಂ ಮನುಜಂಗೆ ಲಗುಡಪಾತದಿನಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕ.
೨೩-೧೧). [ಸಂ.]

ನಿಧನರಹಿತ (ನಾ). ಸಾವಿನಿಂದ ದೂರವಾದವನು; ಅವರು:
ನಿಧನರಹಿತನೆ ಕೇಳಿದೆನ್ನಾಶ್ರಯದೊಳಿರ್ಪ ಬುಧರೊಡರ್ಪದ ಕಾರಣ
ದೊಳಾದುದ್ದಯು ಗೋವಧೆ (ವೀಕ್ಯು. ೪-೨-೧೨). [ನಿಧನ+ರಹಿತ]
ನಿಧನವೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). (ಹೊಳಿಟ್ಟು) ನಿಧಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೆಗೆ,
ಹೊರದೆಗೆ: ಉಡುಪು ವಧೂಸಂಕುಳಮೋಳುಕೆಯಂ ಪೊಜಮುಟ್ಟು
ಪೋವುದಂ ಪೆಜಗೆ ಕರಂಗಿಡಾಡಾಗಿ ನಿಧನವೆತ್ತಿದ ಕುಟಾಯಂಕಿರ್ಪತ್ತು
ಕಣ್ಣೆ ಪೊಗೊಳನಾಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೪೮). [ನಿಧನ+ಎತ್ತು.]
ನಿಧನವೈದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಕೊಲ್ಲು;
ಸಾಯಿಸು: ಬುಧರೊಳಗೆ ಹಗೆಗೊಳುವ ಬುಧರಂ ನಿಧನವೈದಿಸ ಬುಧರ
ಸೇಳೆ . . . ಬುಧರಂ ವಿಧಿಗೊಳಿತ ಬುಧಗೀವರಂ ಕವರ್ಪಧಮ
ಭೂಪರಿಗಂಟಿದಿಡುವೆ ವಿನಾಶಕರವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೫೩).

[ನಿಧನ+ವಿದಿಸು(<ಎಯ್ದಿಸು)]

ನಿಧನಸ್ತ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ]ಎಂಟನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವವನು:
ರವಿ ಲಗ್ನಾವಸಥಕ್ಕೆ . . . ನಿಧನಸ್ತನಾಗಿ ವಿಕಲಾಕ್ಷಂ ಸ್ವಲ್ಪಪುತ್ರಾ
ನ್ವಿತಂ (ಜಾತಕ. ೧೪-೩). [ಸಂ.]

ನಿಘನೋದ್ಯಮ (ನಾ). ಜಗತ್ತಿನ ಲಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಲಯಜನಕ; ಲಯಕಾರಣ : ಅನಿಧನ ನಿಧನ ನಿಘನೋದ್ಯಮ ಶಿವ ಶರಣಕ್ಕೆ ಎಂದನುತ ಪರಮಾತ್ಮ ಮಹೇಶ್ವರ ಮಹಾಶೇಷ ಎನುತ (ವೀಶ್ವತ. ೬-೪-೨೭). ೧೦ ಪ್ರಪಂಚದ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳಿಗೆ ಪರಮೇಶ್ವರನೇ ಕಾರಣನೆಂಬುದು ಶೈವಸಿದ್ಧಾಂತ.

[ನಿಧನ+ಉದ್ಯಮ]

ನಿಧಾನ (ನಾ). ೧. ಹುದುಗಿಟ್ಟ ಧನ,—ದ್ರವ್ಯ; ನಿಕ್ಷೇಪ : ಪಿರಿದಪ್ಪ ನಿಧಾನಂ ಸಾಕಾರ ಮನುಜನ ಪುಣ್ಯದುದಯದಿಂದ (ಸಮಶ. ೪-೫); ನೆಲನನಗುಬ್ಬರೊಂ ನಿಧಾನಮಂ ಕಾಣ್ತರೇ (ಧರ್ಮಾಧ್ಯ. ೫-೨೭೯); ನೆಲದ ಮಹಿಯ ನಿಧಾನ[ವಾಣಂ. ನಿಕ್ಷೇಪ]ದಂತೆ ಫಲದ ಮಹಿಯ ರುಚಿಯಂತೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೦-೨); ಮಾಡುವ ನೀಡುವ ಭಕ್ತನ ಕಂಡರೆ ನಿಧಿ ನಿಧಾನವ ಕಂಡಂತಾಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೭೫೮); ಬದನಂ ನಿಧಾನಮಂ ಕಂಡಂತೆ ಹರುಷಮಂ ತಾಳ್ದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೨-೮ ಪ); ನೆಲನ ಮಹಿಯ ನಿಧಾನ ಮುಗಿಲೊಳದಗಿದ ಮಿಂಚು ಸಲೆ ಭಸ್ಮದೊಳ ಗಡಗಿ ತೋರ್ಪ ಹುತವಹನವೊಲು ನಲಿದು ಶಿವಶರಣಾರ್ಪರು (ಬಾಚಂ. ೭೮-೧೫೭); ಇದೋ ನಿಧಾನವನ್ನು ಎಡವಿ ಕಂಡ ಹಾಗೆ, ಸಮಯ ಒದಗಿ ಬಂದಿದೆ! (ಬದುಕ. ೭೭). ೨. (ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ನಿಧಿ ಯನ್ನು) ಹೂಳಿಟ್ಟ ಸ್ಥಳ ಅಥವಾ ಪಾತ್ರೆ. ೩. ಅಷ್ಟಭೋಗ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಂಪತ್ತು; ಐಶ್ವರ್ಯ : “ಸೇವಧಿ, ನಿಧಿ—ಈ ೨ ನಿಧಾನಂ” (ಹಲಾಯು. ೧೪-೮೨); ನಿಧಾನಮನೀಡಾಡುವಂತೆ ಕೂಸಂ ಗಂಗಿಯೊಳೆಡಾದಿ ಬಂದಳು (ಸಂಪಭಾ. ೧-೯೫ ಪ); ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನಯ್ಯಂ ಕದಂಬಳೆಗಸಾಯಿರಮುಮಂ ನಿಧಿ ನಿಧಾನ ನಿಕ್ಷೇಪ ಸಹಸ್ರದ್ವಂ ಮೊದಲಾಗಿ ದುಪ್ಪನಿಗ್ರಹ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತಿಪಾಳನಂಗಿಯ್ದು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೯-೧೯; ೨೪೭); ನಿಧಾನ ಕಟ್ಟಿ ಬಂದರೆ ಒಳ್ಳೆ ನಂಬರಂ (ಬಸವ. ೮೫೪). ೪. ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ : “ನಿಜಾಗಾರ ಗಳೊಳಂ ನಿಧಾನದೊಳು ನೆಲೆ” (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೭); ಅಧಿಕತರಾಗದೀಧಿ ನಿಧಾನಮನಲೆಸೆದ ಚಕ್ರಿಚರಣಾಂಬುಜವಾ ಮಧುಕೈಟಭಮದನುರ್ದನ ರುಧಿರಾರುಣಚಕ್ರಿಚರಣಮಂ ನೆನೆಯಿಸುಗುಂ (ಕಾದಂಪು. ೨೭); ಕೌಚ ಸಂತತಿಗೆ ಕುಳಿವನಂ ಸಂತತಾನೊನದಾನಕ್ಕೆ ನಿಧಾನಂ (ಎಇ. XVI, ೫೫-೧೧; 1053); ಅನತಿಶಯಗರ್ಭಸುಖಿಸುಜನನಿಧಾನಂ . . . ತನೂಭವಂ ನಿನಗೆ ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೧೦). ೫. (ಮಾಡ ಬೇಕಾದ) ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ : ತನ್ನ ನಿತ್ಯ ನಿಧಾನವ ಸಾಧಿಸಲಾಯಿದ ಹಂದೆಗಳಿದ್ದು ಫಲವೇನು (ಚಿನ್ನಪ. ಕ. ೪೦೧-೪೪೮). ೬. ತಡ; ವಿಳಂಬ; ಸಾವಕಾಶ; ಮನ ಸುನಿಧಾನದಿಂದ್ಯದುವಡೆ ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಧಾನವಿರಲೆನ್ನದೊಳೆಂದನು ಥೀಮ ರಾಕ್ಷಸಗೆ (ಚಿನ್ನಭಾ. ೧೪-೧೧). ೭. ತಾಳ್ಮೆ; ಸಹನೆ : ನಿಧಿ ಇದ್ದರೂ ನಿಧಾನವಿರಬೇಕು (ಗಾದ). ೮. ನಿಶ್ಚಯ; ನಿರ್ಧಾರ; ದೃಢಸಂಕಲ್ಪ : ಇದು ನಿಧಾನವು ಥೀಮ ಪಾರ್ಥಂಗಿದು ಮುಹೂರ್ತವು ವೀಳೆಯನ ತಾ ಕದನವಿಜಯದ ವೀರಸೇನೆಯನಿಕ್ಕಿ ಕಳುಹೆಂದ (ಕುಮ್ಭಾ. ೨-೫೦); ದೇವಕಿಯ ಮೇಲಣೆ ವರವಸುದೇವನಂಟಿಗಳಾಣೆ ಮನುಮುಘದೇವನಾಣೆ ನಿಧಾನ ವನು ಕೇಳಬಲೆ ನಿನ್ನಾಣೆ (ಕುಮ್ಭಾ. ೭-೧೩). ೯. (?) : ಉಂಡೆವೈ ಹಲಕಾಲಕಿಂದಿನಲುಂಡದೊಟಿ ಕಣಾ ನಿಧಾನವು ಮಿಂಡಪರಮನಿಜಾಣೆನುತ ನುಡವೇಜಿದನು ಥೀಮ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೦-೩೫).

ನಿಧಾನವಾಗು—ತಡವಾಗು; ವಿಳಂಬಗತಿಯಿಂದ ಕೊಡಿದು : ಹುಟ್ಟುಹಾಕುವ ಹಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯ . . . ನಿಧಾನವಾಗಿ ಬರು ತಿದ್ದ (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೧೨೧); ಕಟ್ಟುಬಂಡೆಗಳಲ್ಲದ, ಆಳವಾಗಿಯೂ ನಿಧಾನ

ವಾಗಿಯೂ ಹರಿಯುವಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನದಿ ಸಂಚಾರಯೋಗ್ಯವಾದುದು (ನಸದಿ. ೧೯). [ಸಂ.]

ನಿಧಾನತ್ರಿಪುಡೆ (ನಾ). ಯಕ್ಷಗಾನದ ವಾದನಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿರುವ ಒಂದು ತಾಳಗತಿ : ತ್ರಿಶ್ರವಾತಿ ತ್ರಿಪುಟತಾಳದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸರಬ್ಬ ಮತ್ತು ನಿಶ್ಯಬ್ಬಕ್ಕಿಯೆಗೂ ಎರಡೆರಡು ಅಕ್ಷರ ಕಾಲ ಕೊಡುವುದರಿಂದ ನಿಧಾನತ್ರಿಪುಡೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ಸಂಶೋಧ. ೧೬೦). ‘ತ್ರಿಪುಡೆ’ ಪರಾ. [ನಿಧಾನ+ತ್ರಿಪುಡೆ(<ತ್ರಿಪುಡ)]

ನಿಧಾನಿ (ನಾ). ತಾಳ್ಮೆಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅನನು ತುಂಬಾ ನಿಧಾನಿ (ರೂಢಿ). [ನಿಧಾನ+ಇನ್]

ನಿಧಾನಿಸಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಾವಕಾಶ ಮಾಡು; ತಡ ಮಾಡು : ಒಂದು ನಿಮಿಷ ನಿಧಾನಿಸಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಲೆಖ್ವ ಮಾಡಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡಿ (ಶಾಲೆ. ೨೦೭). ೨. ಆಲೋಚಿಸು; ವಿಚಾರ ಮಾಡು; ವಿಚಾರಿಸು : ಆ ನುಡಿಯ ಮಾರ್ಕೊಂದು ಶಿವಶಿವದೇವನಾದಿದೆ ತಾಯಿ ನೀನೆಂದೂ ನಿಧಾನಿಸಲಚಲಿಸುಖಿಗಳು ಶಿವನ ಕರುಣದಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೪-೨೩); ನಿಧಾನಿಸಿ ವೈದಿಕಾಂಗದಲಿ ಗುರುನಲಾ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೬-೩೫); ಮಗನೆ ಸಮಗ್ರಬಲ ನೀನೆನೆ ನಿಧಾನಿಸಲೆಂದು (ಕುಮ್ಭಾದ್ರೋ. ೪-೪೨); ದೇವ ನೋಡೀ ಸಂಭ್ರಮವು ತಾನಾನ ರಾಯರಲುಂಟು ಸೇನಾರಾವವಿದು ಲಯಸಾಗರದಲುಂಟೀ ನಿಧಾನಿಸಲು (ಕೊರರಾ. ೬-೨೦-೫೬); ಕರ್ಯಾತಿ ತಾಂ ತಲೆವಾಗಿ ರಾಣಿಯೊಳ್ ನಿಧಾನಿಸಲ್ಪೆಂದು ಕನ್ನಾ ವಾಸಕ್ಕೆ ನಡೆತಂದು ಅರಸಿಗೀ ಕತೆಯಂ ಪೇಬ್ಬಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೬-೨೯). ೩. ನಿರ್ಧರಿಸು : ಹೋಜಿಗೊಳಗೆ ಹದನಿದು ನಿಧಾನಿಸಲಾಯಿನೆನ್ನ ಸುವಿನಲಿ ಹೃದಯದ ಸೆಜೆ ಬಿದದು ಶಿವಶಿವಯೆನುತ ಮಜುಗಿದನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೨-೭೯). ೪. ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ಇಂದಿನೀ ಮೋಹರದ ಮುರಿನಸದಳ ನಿಧಾನಿಸಲರಿದಿನಲು ಮನದೊಳಗೆ ನಿಶ್ಚಿಸಿದನು ಮುರವೈರಿ (ಕುಮ್ಭಾದ್ರೋ. ೪-೨೬). [ನಿಧಾನ+ಇನ್ಯು]

ನಿಧಾನೆ (ನಾ). ನೆಲೆಯಾದವಳು; ಆಶ್ರಯ ನೀಡುವವಳು : ಕಲಿಕೇರವಾಣಿಯರ್ . . . ಕಾಯಜನಿಧಾನೆಯರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೩).

[ಸಂ. ನಿಧಾನಾ]

ನಿಧಿ (ನಾ). ೧. ಅಷ್ಟಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಂಪತ್ತು; ಐಶ್ವರ್ಯ : “ಸೇವಧಿ, ನಿಧಿ—ಈ ೨ ನಿಧಾನಂ” (ಹಲಾಯು. ೧೪-೮೨); “ನಿಧಾನಮದು ನಿಧಿ ಶೇವಧಿಯನಿಕ್ಕುಂ” (ಸುಂಗಂ. ೧೭-೧೭); ನಿಧಿ ದೊರೆಕೊಳ್ಳೊಡಂ ಕೆಲಧನಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಳೊಡಂ (ಅದಿ. ೧೨-೨೦); ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನಯ್ಯಂ ಕದಂಬಳೆಗ ಸಾಯಿರಮುಮಂ ನಿಧಿನಿಧಾನನಿಕ್ಷೇಪ ಸಹಸ್ರದ್ವಂ ಮೊದಲಾಗಿ ದುಪ್ಪನಿಗ್ರಹವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತಿಪಾಳನಂಗಿಯ್ದು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೯-೧೯; ೨೪೭); ಭೋಗವಜಾಯದ ತರುಣನಂ ನಿಧಿಗೆ[ವಾಣಂ. ತರಳನಂ ನಿಧಿಗೆ, ನಿಧಿಗೆ ತರುಣನಂ]ಕೂಡೆ ತೃಪ್ತನಾಗಿ ತನ್ನಂ ಕೊಡುವುದೆಂಬಾಗಳ್ (ಹಚಕಾ. ೧೦-೧೮); ಸುರಧೀನುಪೊಸೆದು ಬಂದಂತಿರೆ ನಿಧಿ ಬಂದಂತಿರಮುರಭೂಷಂ ಬಂದಂತಿರೆ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೧೨೨); ನಿತಕ್ಕಾ ಜಾರದ ಚಿಪ್ಪುಗಳನ್ನೊ, ಹೊರುಗಳನ್ನೊ, ಮಕ್ಕಳು ದೊಡ್ಡ ನಿಧಿಯಂತೆ ಕೂಡಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿರುತ್ತೇವೆ (ಇದ್ದ. ೭೫). ೨. ಹುದುಗಿಟ್ಟ ಧನ,—ದ್ರವ್ಯ; ನಿಕ್ಷೇಪ : ಮಾಡುವ ನೀಡುವ ಭಕ್ತನ ಕಂಡರೆ ನಿಧಿ ನಿಧಾನವ ಕಂಡಂತಾಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೭೫೮); ಪುಟ್ಟ ದಂದಿಂದ ಪುರುಕುಗಾಣದವರು ನೆಟ್ಟನೆ ನಿಧಿಯ ಕಂಡಂತೆ ಕಟ್ಟಿಜಕದೊಳಿ ನಯನ ಕಾಣುತ ಮರವಟ್ಟು ಮೈಮಹಿಳು ನಿಟ್ಟಪಳು (ಹದಿಬ. ೬-೪೧). ೩. ನಿಯತಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಮೀಸಲಾಗಿಡುವ ಹಣ; ಪುದುವಟ್ಟು : ಆ ನಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡುವ ಒಟ್ಟು ಹಣವು . . .

ಪೋಷಣೆಗೆ ಒದಗುತ್ತದೆ (ಹಣ್ಣು. ೧೫೧). ೪. ಒಟ್ಟು; ರಾಶಿ :
 “ನಿಧಿಯೆನಲು ರಾಶಿ” (ಮಂಗಳ. ೧೦೯-೩). ‘ನಿಧಿಗೊಳು’ ಪರಾ.
 ೫. ಅಶ್ರಯ; ನೆಲೆ : ಸ್ವಾಭಾವಿಕಶುಭಗುಣನಿಧಿಗಂಬುಜನಾಭ
 ನಿಗಾನೆಗುವನು (ಹದಿಬ. ೩-೧). ೬. ಕಡಲು; ಸಮುದ್ರ. ೭.
 [ಗಣಿತ] ಒಂಬತ್ತು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : “ನಿಧಿ ಮಣಿ
 ಗ್ರಹ ರಂಧ್ರಮಿರಲು ಪೊಂಬತ್ತು” (ಮಂಗಳ. ೧೦೪-೮); ಸಸುಧಾಭಾವಂ
 ಕೇಶವ ದಿಶ ವಂಕಂ ಭಾವ ರಂಧ್ರ ನಂದ ಪದಾರ್ಥಂ . . . ನಿಧಿ ರತ್ನ
 ಸವಮು ಪೊಂಭತ್ತಿನಿಕುಂ (ಪ್ರವಚನ. ೯-೯); ನವ ಪದಾರ್ಥ ರಂಧ್ರ
 ನಂದ ಲಬ್ಧ ನಿಧಿ ನವನಿಧಿ . . . ನಾಲ್ಕುಂಗೆ ಇಂತಿನಿಕುಂ ಕಳ್ಳ
 ಶವರು (ಪ್ರವಚನ. ೧೧-೩); ಕೋವಿದರು ಕೇಳೊಳ್ಳಿತೆನಲುಡು
 ದೇವ ನಿಧಿ ನಯನೇಂದು ಸಂಖ್ಯೆಗೋವಿ ಶಕವರುಷಂಗಳಾಗಲು (ಬಸವ.
 ೩೧-೯೨). ‘ಜಲನಿಧಿ’, ‘ವಿಷನಿಧಿ’ ಪರಾ. ೮. ಒಂದು ದೊಡ್ಡ
 ಸಂಖ್ಯೆ : ಎಕ್ಕಂ ದಹಂ ಶತಂ . . . ಕ್ರೋಢ ಮಹಾಕ್ರೋಢ ನಿಧಿ
 ಮಹಾನಿಧಿ ಸಾಗರ ಮಹಾಸಾಗರ ಹರಿ ಮಹಾಹರಿ ಶಂಖಿ ಮಹಾಶಂಖಿ
 ಘನ ಮಹಾಘನ ಕ್ರತು ಮಹಾಕ್ರತು ವಂದಿವೇ ಉಗ್ರದೇವತೆಗಳು (ವಿವೇಕ.
 ೭); ಕ್ರೋಢ ಮಹಾಕ್ರೋಢ ನಿಧಿ ಮಹಾನಿಧಿ ಸಾಗರ ಮಹಾಸಾಗರಾ
 ಪರಿಮಿತ . . . ಇವು ೩೨ ಪುಛದಡೆ ಹೆಸರುಗಳು (ಭಾಸ್ಕರ. ೧೧-೮).
 ೯. [ಜೈನ] ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ಲಭಿಸುವ ನವನಿಧಿಗಳು; ಚಕ್ರ
 ವರ್ತಿಗೆ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ದಿವ್ಯವಸ್ತುಗಳು ;
 IP(೧). ಕಾಲನಿಧಿ—ಪುತುಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿ
 ಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು. (೨). ಮಹಾಕಾಲನಿಧಿ—(ಪಂಚ
 ಲೋಹದ) ಭಾಜನವನ್ನು ಕೊಡುವುದು. (೩). ಪಾಂಡು
 ನಿಧಿ—ಅಹಾರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು.
 (೪). ಮಾನವ ನಿಧಿ—ಬೇಕಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು.
 (೫). ಶಂಖನಿಧಿ—ಚತುರ್ವಿಧ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು.
 (೬). ಪದ್ಮನಿಧಿ—ಬೇಕಾದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು.
 (೭). ನೈಸರ್ಗನಿಧಿ—ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆಯ ಭವನಗಳನ್ನು ಕೊಡು
 ವುದು. (೮). ಪಿಂಗಲನಿಧಿ—ಒಡವೆ, ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು.
 (೯). ನಾನಾರತ್ನ—ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವಾದ ರತ್ನಗಳನ್ನು ಕೊಡು
 ವುದು. ಇವುಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಧಿಪಾಲ
 ರೆಂಬ ದೇವತೆಗಳು ಇವುಗಳನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ.
 ಒಂದೊಂದೂ ಒಂಬತ್ತು ಯೋಜನ ಅಗಲವಾಗಿಯೂ ಹನ್ನೆರಡು
 ಯೋಜನ ಉದ್ದವಾಗಿಯೂ ಎಂಟು ಯೋಜನ ಅಳವಾಗಿಯೂ
 ಇದ್ದು ಗಾಡಿಯ ಅಕಾರದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ : ನಿಧಿಯೆಂಬುದು ಪರಮ
 ಗುಣನಿಧಿಯನರ್ಥದ್ದೇವನಾರಾಧಿಸಿ ತನ್ನ ನಿಧಿದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ ಪತ್ತು
 ವಿಟ್ಟು ದೀಕ್ಷೆಯೊಳ್ಳೆಗಟ್ಟೊಡೆ ದಿವ್ಯವಿಜಯ ಪರಮನಿಧಿಗಳ್ಳಧೀಶ್ವರ
 ನಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಡ. ೨೩೦). ‘ನವನಿಧಿ’ ಪರಾ.

ನಿಧಿಯೊಡೆಯ = ವಿಶ್ವರ್ಯದ ಅಧಿಪತಿ : ನಿಧಿಯೊಡೆಯರ್ ನೀಮಿರ
 [ಲಾ]ಮಧನರ್ ಪೋದಪ್ಪೆನೆಂಬುದುಂ (ಮಹಾಶೇ. ೧೪-೬೪). [ಸಂ.]

ನಿಧಿಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಹೂಳಿಟ್ಟು ಹಣವನ್ನು ಕಾಣು : ಕರಂ ಮೇಳಿಸಿ
 ದಪ್ಪುದನ್ನೆರ್ದೆಯನೆಂದು ಬೊದಿಲ್ಲನೆ ಪಾಯ್ತು ನೀರೊಳಾ ಬಾಳನ
 ನಾದಮಾದರದೆ ಕಂಡೊಸಿದಂ ನಿಧಿಗಂಡನಂತೆವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೬);
 ಮಾರ್ಪನಗಲಿಪ್ಪೊಡಂ ನಿಧಿಗಂಡಂತೆ ಪರ್ಜ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೧-೧೨೮);
 ದಾರಿದ್ರ್ಯನಾದರದಿಂದಂ ನಿಧಿಗಂಡವೋಲ್ ಕ್ಷಪಣಕತ್ತಂ ಪಿಂಗಿ ಸದ್ಭಕ್ತ
 ನಾಗಿರುತ (ವಾಗೀಶ. ೬೬. ೨೩೩-೨); ನಿಧಿಗಂಡ ಬುದ್ಧಿವಂತಂ ಅವ
 ನಾನಾಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವೆಂದಿ (ಭವ್ಯವ್ಯ. ೩೪). [ನಿಧಿ + ಕಾಣ್]

ನಿಧಿಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಮಾಡು ; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು : ಆ ನೆನಹ
 ನೊಸಗೆಗಳ ನಿಧಿಗೊಳುತ, ಗುದಿಯ, ನಿಂತೆ ನನ್ನ ಮಾನಸ ನಿನ್ನ
 ಶ್ಯಾಮಸುಂದರಗರ್ಭದೊಳಗವನು ತಡತಡಕಿ ತೀರದಂತೆ (ಮಲದೇ.
 ೧೦-೯); ಆ ಭೂಪವಾ ದೀಪವಾ ತಾಳಮೇಳಗಳ ಆ ಸರ್ವಸಂಘಾತದಿ
 ಮೂಡಿಬಹ ದಿವ್ಯತೆಯ ದಿನದಿನವು ನಿಧಿಗೊಳುತ ಕಳಕಳಪುದೀ ಬಿಂಬದಿ
 (ಮಲದೇ. ೩೦-೧೦). [ನಿಧಿ + ಕೊಳು (< ಕೊಳ್ಳು)]

ನಿಧಿತೆಗೆ ‘ನಿಧಿದೆಗೆ’ ನೋ.

ನಿಧಿದಾಣ (ನಾ). ನಿಕ್ಷೇಪವಿರುವ ಸ್ಥಳ : ಸುಡುವಡೆ(ಕಾ)ಗಾಡು
 ಪುತ್ತಿ ನೊಳಮುಕ್ಕುಕುಂಡಂ ನಿಧಿದಾಣ ಕೋಟಿರಂ ಕಡೆಸಿದೊಂದ ಭೂಜವಟ
 ಕಾನನಮೊಪ್ಪುವ ವೇಣುಕುಂಜವೆಂಬೆಡೆಗೊಳರ್ಥ ಪಾಪು ಕೊಳಲಪ್ಪು
 ದಸಾಧ್ಯಮಿಳಾತಳಾಗ್ಗದೊಳ್ (ಬಸವ. ೩-೪೧). [ನಿಧಿ + ತಾಣ]

ನಿಧಿದೆಗೆ, ನಿಧಿತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೂತಿಟ್ಟು ಹಣವನ್ನು ಹೊರತೆಗೆ :
 ಬಾರದ ಕವಿತೆಯನುಸುರ್ವಂ ಧಾರುಣಿಯೊಳಗಿನ್ನ ದಾತನೇತತ್ಯಂಜುವನಾ
 ರಾಯರ್ ಪಿಡಿದೊಯ್ತೊಡೆ ಬಾರದ ನಿಧಿದೆಗೆದು ಕೊಡುವುದಾತಂಗೆಂದೇ
 (ಮಲ್ಲಕಾ. ೧-೯೧). ನಿಧಿತೆಗೆ : ೨. ಜೋಳವನ್ನು ತುಂಬುವಾಗ
 ದೇವರಿಗೆಂದು ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ತೆಗೆದಿರಿಸು ; IP ಹೀಗೆ ತೆಗೆ
 ದಿರಿಸಿದ ಜೋಳವನ್ನು ರಾಶಿಯ ಮೇಲೆ ಹಿಡಿದಿಡಿಯಾಗಿ
 ಚೆಲ್ಲುತ್ತ ಹೋಗುವರು. ಇದರಿಂದ ರಾಶಿಯ ಜೋಳ ಹೆಚ್ಚಾ
 ಗುವುದೆಂದು ಭಾವನೆ. ಹೀಗೆ ಹಾಕಿ ಉಳಿದ ಜೋಳವನ್ನು
 ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸುವರು : ನಿಧಿತೆಗೆದು ರಾಶಿಯನ್ನು ತುಂಬು
 (ರೂಢಿ). [ನಿಧಿ + ತೆಗೆ]

ನಿಧಿನಾಗರ (ನಾ). ವಿಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಕಾಯುವ ಸರ್ಪ, —ಹಾವು :
 ಥಟ್ಟನೆದಗಿ ಗರುಡನ ತೆರ ಅಹಮಂದೀ ನಿಧಿನಾಗರನೊಯ್ದು ಹೆ ನೀ
 ಮುದವಿಮೃತ್ ಸ್ಪರ್ಶವ ಮನ ಶರೆಯ (ಗಣೇಶ. ೨೫-೧೪).

[ನಿಧಿ + ನಾಗರ (< ನಾಗರು)]

ನಿಧಿಪತಿ (ನಾ). ನವನಿಧಿಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದವನು ; ವಿಶ್ವರ್ಯದ
 ಅಧಿದೇವತೆ ; ಕುಬೇರ : ನಿಧಿಪತಿತಪಸ್ಕುತಶಿವಲನ ಕುಧರಸ್ಥ
 ಕುಶಲನಿಡೆನ್ನ (ಶತನಾಂ. ೬೨-೭). [ನಿಧಿ + ಪತಿ]

ನಿಧಿಪತಿತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ]ನವನಿಧಿಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯನಾಗಿರುವಿಕೆ :
 ಮಗಧನ ಕೆಯ್ಯ ಚಕ್ರಮೆನಗಾವ ಪುರಾತನಪುಣ್ಯದಿಂದೆ ತೊಟ್ಟಿಗೆ ದೊರೆ
 ಕೊಂಡುದೀ ನಿಧಿಪತಿತ್ವಮುಮೆತ್ತಡನಾಯ್ತು (ಮಹಾಶೇ. ೧೫-೧೩೦).

[ಸಂ.]

ನಿಧಿಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ನವನಿಧಿಗಳುಳ್ಳವನು ; ಅತುಲೈಶ್ವರ್ಯ
 ವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು : ದಧಿ ನವನೀತಂ ತಕ್ರಂ ಸುಧಿ ಭೃತಮೆಂಬಿ
 ವನೆ ಮಾಜಾ ಗಳಿಸಿದ ಧನದಿಂ ನಿಧಿಪುರುಷರೆನಿಸುತೊಲವಿಂದಧಿಕಸುಖಂ
 ಬೆತ್ತು ಘೋಷಜನಮೆಸದಿಕುರ್ಗಂ (ತ್ರಿಪು. ೧೫-೪). ೨. [ಜೈನ]
 ಚಕ್ರವರ್ತಿ : ನಿಧಿಪುರುಷಂ ಪುಟ್ಟುವುದಂ ನಿಧಿಗಂಡುಡು ನಿಖಿಳ
 ಲೋಕಮನೆ ಜನನದೊಳಕ್ಕಧಿಕೋತ್ಸವದಿಂದಧನಗಧನತೆ ತಲೆದೋಪ
 ದಂಪು ಪಾರ್ಥಿವನಿತ್ತಂ (ಪಾರ್ಥ. ೭-೮೪). [ನಿಧಿ + ಪುರುಷ]

ನಿಧಿವಾಸ (ನಾ). ಮುಖರಂಧ್ರಕ್ಕೂ ತಾರರಂಧ್ರಕ್ಕೂ ನಡುವೆ
 ಒಂಬತ್ತು ಭಾರತೀಯ ಅಂಗುಲಗಳು ಇರುವ ಕೊಳಲು :
 ಜಾತಿವಾಸ ಸುಜಾತಿವಾಸ . . . ದಿಗ್ವಾಸ ನಿಧಿವಾಸ ಯುಷಿವಾಸ . . .
 ಶಿವಶಕ್ತಿವಾಸ ಭುವನಾಧಿಪವಾಸವೆಂಬ ಹದಿನೆಂಟು ತೆಜದ ವಾಸಂಗಳ
 ಲಕ್ಷಣವೆನುತು (ವಿವೇಕ. ೨೩೭). [ನಿಧಿ + ವಾಸ]

ನಿಧಿಸಮಿತಿ (ನಾ). [ಜೈನ]ನವನಿಧಿಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ :
 ಪೊಸ ಪೊನ್ನವೇದಿ ಸಾಲ್ಕುಂ ದೆಸೆಗಳೊಳಂ ಬೆಳ್ಳಿವೆಸದ ಬಾಗಿಲ್ಪಾಡಂ

ಪರಿಸಿದ ಸಕಲಮಂಗಳವಿಸರಂ ನಿಧಿಸಮಿತಿ ಯಕ್ಷರಕ್ಷಕರೆಸೆಸಿಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೫-೫೫). [ನಿಧಿ + ಸಮಿತಿ]

ನಿಧೀಶ (ನಾ). ೧. ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದವನು; ಕುಬೇರ. ೨. [ಜೈನ] ಚಕ್ರವರ್ತಿ : ಅಗ್ರಜನತ್ವವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಕದಮೇಗೋರಂತೆ ಪಾಯಾತ್ಮಬಾಹ್ಯಜಲಾಘಂಗಳಿನಂದು ಬಾಹುಬಲಿ ತನ್ನಿಂದ ನಿಧೀಶಂಗೆ ವಂಶಜರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕವನಂ ನೆಗಟ್ಟು ದಂಬಾ ಶಂಕೆಯಂ ಮಾಡಿದಂ (ಅಮೃ. ೧೪-೧೩೩). [ನಿಧಿ + ಈಶ]

ನಿಧೀಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದವನು; ಕುಬೇರ. ೨. = ನಿಧೀಶ ೨ : ಏಲಾಲವಂಗಳವಲೀವೇಲಾವನಭೂಮಿಯೋ ನಿಧೀಶ್ವರಸ್ತನ್ಯನ್ಯಾಲಗಳಂಗಳ ವನಗಳಲೀಲೆಯನನುಕರಿಸೆ ಕಣ್ಣೆವಂದುವು ಪಲವುಂ (ಅಮೃ. ೧೩-೨); ನಿಧೀಶ್ವರನವಿಂಶತಮಂಂಡಳ ನಾಭನದ್ರಿವಿಸ್ತಸ್ತನಿಜಪ್ರಶಸ್ತಿ ಕೃತಾಂತಮಹೀಪತಿ ಸಿದ್ಧ ದಿಗ್ವಿಯಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೧-೬೪). [ನಿಧಿ + ಈಶ್ವರ]

ನಿಧುವನ (ನಾ). ೧. ಕಂಪನ; ಅಲ್ಲಾಡುವಿಕೆ; ನಡುಕ. ೨. ಸುರತ; ಸಂಘೋಗ : "ಸಂವೇಶನಂ, ನಿಧುವನಂ, ಸಂಪ್ರಯೋಗಃ . . . ಮೋಹನಂ-ಈ ೩ ಸುರತಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೫); ಬಳವಿ ವಡೆದಟ್ಟುಮನೋರೋವರೋ ನೆಜೆದನೇಕವಿಧನಿಧುವನಸುಖಸುಧಾರಸಾಧೀನಚಿತ್ತರುಂ (ಅಮೃ. ೪-೫೨ ಪ); ವಸಂತೆಯಂ ರಮಣಿಯಂ ಮಂದಿರ್ವರ್ ಗಣೇಯಗಾಸಕ್ತನಾಗಿ ಧನಮಂ ನಿಧುವನಕ್ಕೆ ಸಲಿಸಿ (ಪಂರಾಮ. ೧೫-೪೭ ಪ); ನಿಧುವನಮುದ್ರಾತಂ ನೂತಂ ಮೃಗಾ ನ್ವಯಸಿಂಧುರಂ (ಬಂಕು. ೨-೪೯); ಇನ್ನು ಕೆಲವೇ ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿ ರತಿಮನ್ಮಥರು ಅವರನ್ನು ನಿಧುವನದ ಶಿಖರಾನುಭವಕ್ಕೂ ಒಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದರೊ ಏನೋ? (ಮಲೆನು. ೨೫೮). [ಸಂ.]

ನಿಧುವನನಿಕೇತನ (ನಾ). ಮಲಗುವ ಮನೆ; ಸುರತಾಲಯ; ಶಯ್ಯಾಗೃಹ : ಚತುರೋಕ್ತಿ ಜಳಮನೆಜೆದು ಮುಳಿಸಂ ಕಳೆದೇಗಂತೆ ತೆಗೆದು ಬಗೆನೆಲದೊಳ್ಳೆಟೆವೆಂಬ ಸಸಿಯಂ ಬೇರ್ವಯಿಸಿ ವಿನಯದಿಂದೊಡಗೊಂಡು ಬಂದು ನಿಧುವನನಿಕೇತನಮಂ ಪುಗಿಸಲಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೪೦ ಪ). [ನಿಧುವನ + ನಿಕೇತನ]

ನಿಧಾನ (ನಾ). ನೋಡುವಿಕೆ; ನೋಟ; ದೃಷ್ಟಿ : "ನಿಧಾನಂ, ನಿಶಮನಂ, ನಿಧಾನಂ . . . ದ್ಯೋತನಂ - ಈ ೩ ನೋಟಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೨). [ಸಂ.]

ನಿನತು 'ನಿನತ್ತು' ನೋ.

ನಿನತ್ತು, ನಿನತು, ನಿನ್ನತು, ನಿನ್ನದು (ಸ). ನಿಮತು, ನಿಮತ್ತು, ನಿಮ್ಮತು, ನಿಮ್ಮದು, ನಿಮ್ಮತ್ತು (ಬಹುವ) : ನಿನಗೆ ಸೇರಿದುದು : "ನಿನತ್ತೆಂದು ನಿನ್ನದು" (ಕಶಸಾ. ೬೮-೫೩೨); ನಿನ್ನದು ಎನ್ನದು ತನ್ನದು ಎಂಬವರ್ತೆ ನಿನತು ಎನತು ತನತು ಎಂದಾದೇಶ ಮಕ್ಕುಂ; ಮೇಣಂಬ ವಿಕ್ಲಬದಿಂದವರ್ತೆ ದ್ವಿತ್ವಮುಂಟು ನಿನತ್ತು ಎನತ್ತು ತನತ್ತು - ಎಂಬು (ಶಮದ. ೧೪೭ ಪೃ. ೨); ನಿನತು, ನಿನತ್ತು (ಶಮದ. ೨೮೪ ಪ್ರಯೋ); ನಿನ್ನ ದೊಪು ಕಾಮಿನಿಯೆರಡೆಚ್ಚಿಯೋ ನೆಲನುಮಾಗಸಮುಂ ದಸೆಯುಂ ನಿನತ್ತು ರೂಪನೆ ತಳೆದೊಪ್ಪಿ ತೋಡುವುದು ನೀಡಿಗೆ ನಿನ್ನಯ ಮಾಯೆಯೇಂ ನೃಪಾ (ರಸರ. ೧-೬೩); ಎನ್ನ ಮತಿಯೊಳಗುಗಾಡಿದ ನಿನತ್ತೆಂದು ನುತಿಯುಂ ಕಂಗಳ ಚಪ್ಪವಾಗಿ ನಿನ್ನಯ ಗುರುವರನ ನೋಡುರ್ದಬ್ಬುಗಿಸಿ ಬಂದನೆನಲು (ರಾಘ. ೧೪-೪೨). ನಿನತು : "ನಿನತೆಂದು ನಿನ್ನದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೯); ನಿನ್ನದಿ ಮೇದಿನಿ ಪಟ್ಟಮುಂ ನಿನತೆ (ಪಂಪ. ೯-೬೪); ಎನಗೆ ಕೂರ್ತದನಾ ಘಟಸಂಭವಂ ನಿನಗೆ ಕೂರನುಲಾ ನಿನತಲ್ಪು ಕೇಳೆ[ನ]

ತುಮಾಟದ ತೋಕಮಂವರಂ ಮುನಿವರಂ ತನೆ ಕೊಂದೊಡನೇಗುವಂ (ಪಂಪ. ೧೨-೩೬); ಸರಸತಿ ನಿನ್ನ ಭಾಗ್ಯವರೆಯಾದುದೆ ಹಾ ನಿನತೋಲೆವಾಗ್ಯವೋಸರಿಸಿದುದೇ ಧರ್ಮ (ಪಂಪ. ೯-೬೦); ಅಪ ರೂಪದಲಿ ನೋಡಿದೊಡೆ ಮಿಗಿಲು ನೂಗು ನಿನತು? (ನನ್ನ. ೧೩-೨). ನಿನ್ನತು : ಕವಿ ಎಂಬುದೊಂದೇ ಪರಾ ಸಾಲದೇ ನಿನ್ನತೆಲ್ಲಕ್ಕಮೇಂ ಪೇಳೆಲೇ! (ಪಂಪ. ೧೩-೩೩). ನಿನ್ನದು : ಕಾರವನುಳವು ನಿನ್ನದು ಕಂದ ಕದನವ ಜಯಸು ಹೋಗೇಂದ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೧-೨೩); ಕುಂತಿಯು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳೆವರ ತಂದು ಮುದ್ದು ಕೃಷ್ಣನ ಕರದಿ ಕೊಟ್ಟು ಪಂಭಾರವಿದುಯಿದ್ದು ನಿನ್ನದೆಂದು ಪೇಳಲಾ (ಕುರಂಗ. ೧೩-೪೮). ನಿಮತು : ಸಾವೆ ನಿಮತಿಚ್ಚೆಯನೆ ಪೂರ್ವದವಂ ತಳ್ಳಿಡಿದು ಗೆಲ್ಲಂ (ಪಂಪ. ೧೧-೩೧); ಕೃತಾರ್ಥನಾದನಿನ್ನಮತು ದಸೆಯಿಂದನ್ನರಾ ನಿಮ್ಮಂತು ಮಾನ್ಯರೆ ಧನ್ಯರೇ (ಪುಷ್ಪ. ೧೨-೧೧); ಬಲೆಯಾಕ್ರೋಶಕ್ಕೆ ಮಣೆಯದಿದ ಶಿರ ನಿಮತು (ಅಮೃ. ೨೨-೬). ನಿಮತ್ತು : ನಿನತು ಎನತು ತನತು - ಎಂಬ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಬರುವನದೊಳ್ ಮತ್ತಮುಂಟು - ನಿಮತು ಎನತು ತನತು; ವಿಕ್ಲಬದಿಂದವ ದ್ವಿರ್ಭಾವಮುಂಟು - ನಿಮತ್ತು ಎನತ್ತು ತನತ್ತು - ಎಂಬು (ಶಮದ. ೧೪೭ ಪೃ. ೨); ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಶರ್ಕರಾಮ್ನತದೊಳ್ಳೊಟೆದವೋಲಾ ನಿಮತ್ತು ಸವಿಗೂಟಂ ಪಿಂಗಿ ಕಾಮಾಗ್ನಿಗಾಹುತಿಯಪ್ಪಂದವುದಲ್ಲ (ರಸರ. ೪-೧೬೮). ನಿಮ್ಮತು : "ನಿಮ್ಮತೆಮ್ಮತು ತಮ್ಮತೆನೆ ಬರುವನನುಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿ. ೬೦). ನಿಮ್ಮದು : ತನು ನಿಮ್ಮದೆಂಬೆ ಮನ ನಿಮ್ಮದೆಂಬೆ ಧನ ನಿಮ್ಮದೆಂಬೆ (ಬಸವ. ೩೦೪); ನಿಮ್ಮದೊಂದು ಗಿರಾಕಿ ಕಳೆದ ನಾನು (ಬೆಂಗಳ. ೨೩೦). ನಿಮ್ಮತು : ದೇವಾ ಸುಭದ್ರೆಯುಂ ಪದ್ಮಾವತಿಯುಂ ನಿಮ್ಮತಿರ್ವರಸಿ ಯರಸ್ಯದ್ವ್ಯವಲ್ಲಭಾಗ್ರದೆಯರಿನ್ನಾ ವೆದಿ ವೈತರ್ಕವಿಷಯಮಾ ಕೊಳ್ಳೊಡೆ ಯೋಳ (ಮಹಾಣೀ. ೩-೧೨೦); ನಿಮ್ಮತಿರ್ವರುಂ, ಎಮ್ಮಾತ್ಮನರುಂ, ತಮ್ಮತೆವರುಂ (ಶಮದ. ೧೪೮ ಪ್ರಯೋ).

[<ನೀನಾ]

ನಿನದ (ನಾ). ಧ್ವನಿ; ಸವುಳು; ಶಬ್ದ : "ನಾದಂ ಸ್ವರಂ ಘೋಷಂ . . . ಧ್ವಾನಮಾ ನಿನದಮಾ ಧ್ವನಿಯನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಳ. ೯-೩೧); ಕನಕಕಾಂಟೇನಿನದಪ್ರಗಣತಮಗಲ್ಲ ನಲ್ಲಳ ಜಗನಮಿದನ್ನೆರ್ಬೊನಂತು ಪೊಕ್ಕುಳವುಪುದೋ (ಪಂಪ. ೪-೬೩); ವನರುಹವದನದ ಮದಕುಳಿನದದ . . . ಮಳೆಯರುಹಗಂಧದ ವನತಾನಿಕರಕ್ಕೆ ದೇವನುಳಿನವಕಾಮಂ (ಸಾಹಿ. IX-೬, ೧೧೮-೩೯; ಸು. 1057); ನೆರಪುವ ಗೋಧನಮನ ಲಂಕರಿಸುವ ಘೋಷ ನಿವಾಸಿಗಳಿಂದಮಾಯ್ತಿ ಕಳಕಳನದಂ (ಜಗದ. ೪-೮೦); ಈ ನಿನದವೆಮ್ಮಂದಿನಗ್ಗದ ವಾನರನ ಗರ್ಜನೆಗೆ ಗುರು ವಾಯ್ತೇನನೆಂಬೆನುತ್ತು ಮೆಲ್ಲನೆ ಮಿಡುಕಿದನು ಹನುಮ (ಕುಮಾರ. ೧೦-೧೩); ಮದಗಜದತ್ತ ಬೊಬ್ಬೆಯ ನಿನದದಲಿ ತಿರುಗಿದನು (ತೊರಂ. ೨-೩೨-೩೧); ಪಣ್ ಎಂಬಂ ದೀಯದ ಫಲವೃಕ್ಷಂಗಳಿತ್ತಂ ತುಡುಗಿ ಬೆಳೆದಿರೆ ಭ್ರಮದ್ವ್ಯಮರ ನಿನದವೆಂಬಂ ಕಿವಿಗಿನದಂ ಕಜಿಯ, ಪುಷ್ಪಾ ಶ್ರಮೋಪವನಂ ಸೀತೆಗೆ ಕಣ್ಣೆವಂದತ್ತು (ರಮಾ. ೪೩-೧೩). [ಸಂ.]

ನಿನದಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸದ್ದು ಮಾಡು; ಧ್ವನಿ ಮಾಡು : ನಿನದಂಗೆಯ್ತು ನುಯ್ದು . . . ನೆರೆದೊಡೇರಂತಾ ರಥಾಂಗವ್ರಜಂ (ಕುಮಾರ. ೪-೬೪). [ನಿನದ + ಕೆಯ್]

ನಿನದಿಸು (ಕ್ರಿ). ನುಡಿ; ಧ್ವನಿಸು; ಮೇಳಗು : ೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆಡುನುಡಿಯ ಸ್ವರೂಪ ನಮಗೆ ತಿಳಿದು ಬಂದಿಲ್ಲವಾಗಿ, ಈ ಪ್ರಹಸನದ ಮಾತುಗಳು ಆ ಆಡುನುಡಿಯನ್ನು ನಿನದಿಸುತ್ತಿವೆಯೆ? (ದ್ರಾವಿ. ೮೧); ಇರ್ಚಿಯಿಂದ ಹೊರಟ ಗಂಟೆಯ ಧ್ವನಿ ಸುತ್ತಲಿನ ಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲಿ ನಿನದಿಸು

ವಾಗ ನಿರ್ಮಲಯ . . . ಮನಸ್ಸು ಪುಲಕಿತವಾಯಿತು (ಮೂರುದಾ. ೯೧); ವಸಂತಸ್ತನಯವಾದ ಮೂತು ಅವಳ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ನಿನದಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಕಮಲ. ೧೯೬); ಭಾಗವತರ ತಬಲವಂತೂ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ನಿನದಿಸುತ್ತಿದೆ (ಕತ್ತಬೆ. ೬೫). [ನಿನದ+ಇಸ್ಯ]

ನಿನಾದ (ನಾ). = ನಿನದ : ಮುನಿಕುಮಾರರೋದುವ ವೇದನಿನಾದದಿಂದ ವಿಗತನಿದ್ರೆಯಾಗಿ ಪಾಂಡುರಾಜಂಗಳಮಲ್ಲಿಯ ಮುನಿಜನಂಗಳ ಮುನಿಪಿ ದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೦೨); ಪೊಣ್ಣುತುಟ್ಟುಂಟುಲಂ ಗೋತ್ರ ಗಿರಿಚ್ಯಾತ್ರಾನುವಾದಾಧ್ಯಯನಗುರುಜರಾಸಂಧಭೇರೀನಿನಾದಂ (ಜಗವಿ. ೬-೩೯); ಆ ಪುರದೊಳಗಣ್ಣು ಪೊಣ್ಣು ಕೃತಮಂಗಳತೂರ್ಯನಿನಾದ ನೆತ್ತಲುಂ (ಪುಷ್ಪಪ. ೮-೫೦); ನಾದ ನಿನಾದ ಗಗನಭೇದಿಯಾಗಿತ್ತು (ದೀಪದ. 11, ೩೮೮). [ಸಂ.]

ನಿನಾದಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಗೊಳ್ಳು : ಭಂದೋಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಹಜ ನಾದಮಯ ವರ್ಣಗಳು ಲಯದ ಜಾಡ ಹಿಡಿದು ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು ವುದರಿಂದ ಲಯವು ನಾದಮಯವಾಗುತ್ತದೆ; ನಿನಾದಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಭಂದೋಬಿ. ೧೩). [ನಿನಾದ+ಕೊಳ್ಳು (<ಕೊಳ್ಳು)]

ನಿನ್ನತು 'ನಿನತ್ತು' ನೋ.

ನಿನ್ನದು 'ನಿನತ್ತು' ನೋ.

ನಿನ್ನೆ, ನೆನ್ನೆ (ನಾ). ೧. ಈ ದಿನದ ಹಿಂದಿನ ದಿನ; ಈವತ್ತಿನ ಹಿಂದಿನ ದಿನ : "ನಿನ್ನೆಯಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಕಲ್ಯಾಣವೆಂಬುದು" (ಪಲಾಯು. ೧೩೫-೨೩); ನಿನಗೆ ನಿನ್ನೆ ತಣೆಯೆಯಾಣಲಿಕ್ಕಿದೆನೆಂದು ಮುಳಿದು ಬದಿಬಿಟ್ಟ ಕಳೆದೊಂ (ವಜ್ರಕಾ. ೬೬-೧೬); ಅನಜಾಯದೆ ನಿನ್ನೆ ನೋಯಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೩); ಸತ್ತ ಕಣುವಿನ ಮಾಂಸವಂ ಮುದವೆತ್ತಿ ಯಾರೋಗಿಸುವ ನೇಮಂ ಬೊತ್ತು ಬಂದನು ನಿನ್ನೆ (ಬಸವ. ೫೬-೩೪); ಮೊನ್ನೆ ಮದುವೆಯಾದೆನ್ನೆ ಕಟ್ಟಿಪುದೊಂದರೆನ್ನೆ ನಿನ್ನೆ ಕೊಂಡೆನು ಕ್ಷೇತ್ರಪಲವು ಬಹುದು (ಪುರಂದ. ೨-೬೧-೨); ಜೋಡಾದಿ ಹೋದಿಂ ನಿನ್ನೆ ನೀವಿಂಜೇನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದೆನ್ನಿದಿಂ (ಭರಣ. ೪೨-೧೫); ನಾವು ಲೀಲಾಮಾತ್ರಜೀವರು, ನಮ್ಮ ಜೀವನಲೀಲೆಗೆ! ನಿನ್ನೆ ನಿನ್ನೆಗೆ, ಇಂದು ಇಂದಿಗೆ, ಇರಲಿ ನಾಳೆಯು ನಾಳೆಗೆ! (ನವಿಲು. ೫೧-೧೪). ೨. ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನಗಳ ಹಿಂದಿನ ದಿನ; ಈಚಿನ ದಿನ: ಬವರಂಗಯ್ಯಮಮೋಘಮೆಂಬ ಬಗೆಯಿಂ ನೀಮೆಲ್ಲವಾದಂ ರಣೋತ್ಸವದಿಂ ನಿನ್ನೆಯ ಪೋದ ಗೋಗ್ರಹಣ ದಂದೇನಾದಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೬). ೩. ಹಿಂದಿನ ದಿನ; ಮುನ್ನಾದ ದಿನ : ಯೇಸು ಸಾವಂದಿನ ನಿನ್ನೆಯ ಗುರುವಾರದ ರಾತ್ರಿ . . . ಯೂದನು ಅವರನ್ನು ವಿಟ್ಟು ಹೊರಟು ಹೋದನು (ಗೊಲ್ಡ್ಸ್ಮಿಥಾ. VI, ಮುನ್ನುಡಿ). ನೆನ್ನೆ : ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಯೋಗ ಕೂಡಿ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ನೆನ್ನೆ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದೆ (ನಿಶಲು. ೧೪೧). ೪ ಕಾಲವಾಚಕಶಬ್ದಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಯವಾಗಿಯೂ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತವೆ. [ದೇ. II ತಮಿ. ನೆರುನಲ್, ನೆರುನ್ನೆ, ನೆನ್ನಲ್, ನೇಜ್ಜು; ಮಲ. ಇನ್ನಲೇ; ಕೊಡ. ನಿನ್ನಾಂದಿ; ತೆಲು. ನಿನ್ನ; ಗೊಂಡಿ. ನಿನ್ನೆ]

ನಿಪ (ನಾ). ನೀರು ತುಂಬುವ ಪಾತ್ರೆ; ಕೊಡ : "ನಿಪಂ ಕುಂಭಂ ಕುಟಂ ಕಳಶಮೆಂದೆನಲು ಕೊಡಮ(ನೆ)ನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರ. ೬೨-೨೨).

[ಸಂ.]

ನಿಪಕ (ನಾ). ಜಾಣ ; ಚತುರ : ಆತಾಪಿಯೂ ನಿಪಕನೂ ಅದ ಭಕ್ತುವು [ಗೋಚದ ಈ ಸಂಸಾರದ] ಗೋಜನ್ನು ಬಿಡಿಸುವನು (ಮದ್ದ. ೪೫ ಮಿಲಿಂದ). [←ಪಾಲಿ. ನಿಪಕ]

ನಿಪತ (ನಾ). ಓದುವಿಕೆ; ಪಠನ; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವಿಕೆ : "ನಿಪಾತಃ, ನಿಪತಃ, ಪಾತಃ-೩ ಓದುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬೫). [ಸಂ.]

ನಿಪತನ (ನಾ). ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವುದು ; ಪತನ : 'ನಿಪತನಂಗೈಯ್ಯು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಪತನಂಗೈಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು,- ಬೀಳಿಸು,- ಕೆಡೆಡು : ನಿನ್ನನೀ ರಥದಿಂದ ನಿಪತನಂಗೈಯ್ಯೊಡೆ ತನಗೆ ಪರಲೋಕ ದೊಕ್ಕಿಪರೀತಗತಿಯಾಗದಿಡ್ಡಪದೆ ಪೇಳೆಂದು ತೆಗೆದಡ್ಡು ಬೊಬ್ಬಿಪಾದನು (ಜೈಮಿಥಾ. ೧೪-೧೩). [ನಿಪತನ+ಕೈಯ್ಯು]

ನಿಪತಿತ (ಗು). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದ ; ಪತಿತವಾದ : ಸಂಗತೋರಗಖಗ ಮೃಗಾವಾಸಂಗಳೊಳು ಗಿರಿಶಿಖರನಿಪತಿತತುಂಗಧಾರೋದ್ಧಾರಕಲ್ಪೋರ್ವೀತಳಂಗಳೊಳು ಪೊಂಗಿ ನಡೆವುತೆ (ಬಸವ. ೧೯-೩೫); ಶೀತಳಪ್ರದ ವಾಗಿ ರಾಜಸುವಾ ತರುಚ್ಯಾಯೆಗೆ ಮನಸಿಜಾರಾತಿ ಒಯ್ಯನೆ ಬಂದವನಿ ಯೊಳು ನಿಪತಿತಪ್ರಸವಜಾತವಾಸನನಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿದುರ್ (ಬಸವ. ೨೬-೪೨).

[ಸಂ.]

ನಿಪತ್ತಿ (ನಾ). = ನಿಪತನ : 'ಪ್ರಣಿಪತ್ತಿ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ನಿಪನ (ನಾ). (?) : ಆಗತಮನಿಸಿದ ನಿಪನದನಾಗತಮತ್ತದಜೋಳು ತ್ರಮಂ ಮಧ್ಯಮನೊಂದಾಗಿ ಕನಿಷ್ಠಾರ್ಥಮನೊಂದಾಗತ ನಾಲ್ಕುಂ ತಜಕ್ಕಮಯ್ಯಯ್ಯಕ್ಕುಂ (ಅತ್ತರಾ. ೬-೪೩). [?]

ನಿಪಾತ (ನಾ). ಓದುವುದು ; ಅಧ್ಯಯನ : "ನಿಪಾತಃ, ನಿಪತಃ, ಪಾತಃ-೩ ಓದುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬೫). [ಸಂ.]

ನಿಪಾತ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವುದು ; ಪತನ : ಘನಶಠಘ ನಿಪಾತಗಳೊ ಘನನಿಪತ ವರುಪಾಸಾರಗಳೊ ತಾನೆನೆ ಭಟ್ಟಿಯದಾಹವಾ ಕೃತಿ ಮೋಹಿತು ಜಗವ (ತೊರರಾ. ೬-೨೪-೨೫). ೨. (ಬಾಣದಂತೆ) ಎಸೆಯುವಿಕೆ,-ಪ್ರಯೋಗಿಸುವಿಕೆ : ತಮದಂಬನರ್ಕಶರದಿಂದಾಶೀ ವಿಷೋಗ್ರಾಸ್ತ್ರಮಂ ಖಗರಾಜಾಸ್ತ್ರನಿಪಾತದಿಂ ಕಿಡಿಸಿ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ಗೆಲ್ಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೨೦). ೩. ಮೇಲೇರಿ ಬರುವಿಕೆ; ಧಾಳಿ. ೪. ಮರಣ. ೫. ನಾಶ; ಹಾಳು. ೬. ವೇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟಂತೆ ವಿಭಾಗಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ವಿಧ : ಯಾಸ್ಕರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಪದಗಳನ್ನು ನಾಮ ಅಪ್ರಾಕ ಉಪಸರ್ಗ ನಿಪಾತ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧಗಳಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಿರುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೬).

೭. [ವ್ಯಾಕ] ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದ ಶಬ್ದ ; ವ್ಯಾಕರಣ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅಳವಡದ ಶಬ್ದ ; ೧೨ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಸಿಂಹ', 'ಹಂಸ' ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ೮. ಭಯ, ವಿಸ್ಮಯಾದಿ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅಕ್ಕಟಾ, ಅಯ್ಯೋ, ಅಃ, ಅಃ, ಎ, ಏ, ಓ, ಓ ಮುಂತಾದ ಉದ್ಗಾರವಾಚಕ ಪದ : ಅರಮೆ ಎಲೇ ಎ ಓಹೋ ಅರೆ ಎಂಬ ನಿಪಾತಮುಂ ನಿಶಂಕಾಪರಮುಂ ದೊರೆವೆತ್ತವಧಾರಣಮುಂ ಸ್ವರೂಪದಿಂ ನಿಲ್ಕುಮವಿಕ್ಕತಂಗಳನೆಂದುಂ (ಕಾವ್ಯಾಪ. ೪೬); ಎ, ಏ, ಓ, ಓ ಎಂದೀ ಯುಗಲಾಕ್ಷರಂಗಳುಂ ವಿಶಂ ಕಾವಧಾರಣ ನಿಪಾತಂಗಳಲ್ಲದೆ ನಿಜದಿನೊಳವು (ತಮದ. ೫. ೧೪ ಪೃತ್ತಿ); ಅಮೃಯಂಗಳನ್ನು (i) ಸಾಮಾನ್ಯ, (ii) ನಿಪಾತ . . . (V) ಕೃದಂತ ಎಂದು ವಿಭಾಗ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕೃ. ಮಿ. ೫೨). ೧೨ ಅವ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ನಿಪಾತವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರು ವುದು ಎಕೆಂದರೆ, ಇವುಗಳ ಮುಂದೆ ಸ್ವರ ಬಂದರೂ ಸಂಧಿ ಕಾರ್ಯಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ನಿಪಾತ ಮಾಡು = ನಾಶ ಮಾಡು ; ಹಾಳುಮಾಡು : ತಾವು ಆನ ರೀತಿಯಿಂದಾದರೂ ಶತ್ರುವನ್ನು ನಿಪಾತ ಮಾಡೋಣವಾಗಲಿ (ಪನ್ನಬೀ. ೬೨). ನಿಪಾತವಾಗು = ಹಾಳಾಗು ; ನಾಶವಾಗು : ರಜಸ್ಸಲೆ

ಯಾಗಿದ್ದ ದ್ರವಿಯನ್ನು ಸಭೆಗೆ ಎಳೆದು ತರಿಸಿ ನಮ್ಮ ಎದುರಿಗೇ
ಅಪಚಾರ ಮಾಡಿದ ಪಾಪಿಗಳು ಎಲ್ಲರೂ ನಿಪಾತನಾದರು (ಅಗ್ರ. ೧೨).
[ಸಂ.]

ನಿಪಾತಕ (ಗು). ೧. ಪಾಪದ; ದುಷ್ಕರ್ಮದ; ಅಕ್ರಮಣಕಾರರ
ನಿಪಾತಕ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತಡೆದುಕೊಂಡು ಇವರು ತಮ್ಮ ಕಠಿಣ್ಯವನ್ನು
ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಾರೆ (ಭಾರತ. ೫೫೧). (ನಾ). ೨. ಪಾಪ;
ದುಷ್ಕರ್ಮ. [ಸಂ.]

ನಿಪಾತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಾಳುಮಾಡು; ನಾಶಮಾಡು; ಮಹಮ್ಮದೀ
ಯರನ್ನು ನಿಪಾತಗೊಳಿಸಲು ಒಂದು ದಂಡು ಬಂದಿತು (ಸ್ಮ. ೧೦).
[ನಿಪಾತ + ಕೊಳ್, + ಇಸ್ಯ]

ನಿಪಾತತ್ವಣಿ (ನಾ). ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಂಥ ಹುಲ್ಲುಕಡ್ಡಿ: ಯಕ್ಷನಿಟ್ಟ
ನಿಪಾತತ್ವಣವಂ ನೆಗಸಲಾಜದೆ ಧಾತುಗೆಟ್ಟರು ನಿಷ್ಕು ಧಾತರು ತಾವೆ
ಘನವೆಂದು (ಬಸವ. ೫೪-೪೫). [ನಿಪಾತ + ತ್ವಣ]

ನಿಪಾತನ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗೆ ಬೀಳಿಸುವುದು. ೨. ಕೆಳಗೆ ಬೀಳು
ವುದು. ೩. ಎಸೆಯುವುದು. ೪. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹಾರುವುದು.
೫. ಕೊಲೆ; ಸಂದಾರ: ಹರಿದುಬಿಟ್ಟು ಜಾಯೊಡೆ ಪೇಡೆಯವಂಗೆ ಹಬ್ಬ
ವಾಯ್ತೇನೆಂಬೆನಗೆತ ಮೃಗನಿಪಾತನವ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೨೫). [ಸಂ.]

ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ (ನಾ). = ನಿಪಾತಕ: ನಿಪಾತಾವ್ಯಯಗಳು-ಇವು
ಭಯ ವಿಸ್ಮಯಾದಿ ಭಾವಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ (ಕೃಷಿ. ೫೨).
[ನಿಪಾತ + ಅವ್ಯಯ]

ನಿಪಾತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಳುಮಾಡು; ನಾಶಮಾಡು: ಅಶನ
ವೇಗನುನುಂ ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳ್ ನಿಪಾತಿಸುವನಾವನೊರ್ವನಾತಂಗೆ
ನಿಮ್ಮ ಮಗಳಂ ಕುಡಿದುಂ ದೇವಗುರುವೆಂಬ ನೈಮಿತ್ತಿಕಂ ಪೇಪ್ಪಂ
(ಸದ್ಭಾರ. ೬೧-೨೪). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ನಿಪಾತಶಬ್ದವೆಂದು ತಿಳಿ,
ನರ್ತಿಸು; ಅವ್ಯಯವೆಂದು ಭಾವಿಸು: ಪೊಸಕು ಪಲವೆಳೆದು
ಪೊಲಗೊಳಗು ಸಮಮೆನಿಪ್ಪಿವಜ್ಜೊಳತ್ತಮಂತಕ್ಕೆ ನಿಪಾತಿಸಿ ಪಡೆಗು
ಮವಜ್ಜೊಳೊಳಗಂಗಸಂಗದಿಂ ಸಮನಿಸರ್ಕಮುಳ್ಳಾದೇಶಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೫೪).
[ನಿಪಾತ + ಇಸ್ಯ]

ನಿಪಾನ (ನಾ). ೧. ಕುಡಿಯುವುದು. ೨. ನೀರಿರುವ ಸ್ಥಳ;
ಜಲಾಶಯ. ೩. ಸಣ್ಣ ಹೊಂಡ; ಬೆಂಚೆ: "ನಿಪಾನಂ, ಉಪ
ನಾನಂ, ಪಾಮೀ, ಅದಾವಾ-ಈ ೪ ಬೆಂಚೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩-೩೨).
೪. ಬಾವಿ. ೫. ಪಶುಗಳು ನೀರು ಕುಡಿಯಲು ಏರ್ಪಡಿಸಿರುವ
ತೊಟ್ಟಿ: "ಅಹಾವೇ, ನಿಪಾನಂ-೨ ಭಾವೀ ಬಳಿ ಪಶುಗಳು ನೀರು
ಕುಡಿಯುವ ಬಗ್ಗೆ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ನೀರ ತೊಟ್ಟಿಯ ಹೆಸರುಗಳು"
(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪೫). [ಸಂ.]

ನಿಪೀಡನೆ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಡುವುದು; ಹಿಡುಕುವುದು. ೨. ಪೀಡಿ
ಸುವುದು; ಹಿಡಿಸುವುದು: 'ನಿಪೀಡಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಪೀಡಿತ (ಗು). ಹಿಂದಿದ; ಹಿಡುಕಿದ; ಒತ್ತಿದ: ಅ ಮುಸ್ತಕದ
ರೋಷೋತ್ಕರದ ರೂಪ ರೂಪಾದಿಸಿತು ಶುಭ್ರಸ್ಪರ್ಶದಂತ ನಿಪೀಡಿತಾಧರ
ನಾದನಾ ಭೂಪ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೩೩). [ಸಂ.]

ನಿಪೀಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಯಾತನೆಪಡಿಸು; ಹಿಡಿಸು; ಕಾಡು: ಮನ
ಸಿಜನೆಂಬ ಬಲ್ಲಹಮದೊತ್ತಿ ನಿಪೀಡಿಸಿ (ಪಾಪ. ೧೬-೩೮).
[ನಿಪೀಡನೆ + ಇಸ್ಯ]

ನಿಪೀತ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುಡಿದ: ಸುಧೆಯಂ ತೆಗೆದುಂಬ ಮರಾಳನೆತ್ತ
... ನಿಪೀತಚಂದ್ರಿಕಾವ್ಯುತಮುಚಿತೋರನೆತ್ತ ಬಿಸಿಲಂ ಕುಡಿದಂದಮದೆತ್ತ
ಲೋಕದೊಳ್ (ಪ್ರ. ೪೨). [ಸಂ.]

ನಿಪುಣ (ಗು). ೧. ಮರಿತ; ಪ್ರವೀಣನಾದ. (ನಾ). ೨.
ಪಾರಂಗತ; ಜಾಣ: "ಕೃತಕಸ್ತಂ... ಪ್ರವೀಣಂ ವಿಚಕ್ಷಣಂ
ನಿಪುಣಂ ಕೃತಮತಿ ನಿಪುಣಂ ನಿಜ್ಜಂ ಕೃತಕಮ್ ಕೋವಿದಂ
[ವಿದಂ ಜ್ಞಂ] ಜಾಣಂ" (ಸಮ್ಯಕ್. ೯೯-೫); ಕಿಷಾದಜ್ಞೋಳಿ ಪಿಂದು
ಮರ್ಥಮನಜಾಪಲ್ ನೆಣಿ(ವಾ)ತನಾತನಂದಂ ನಿಪುಣಂ (ಕವಿ. ೧-೧೫);
ಬುಧರ್ವ್ಯಾಂಶಮಾ ಸ್ಥಿತಿಯೊಳ್ ಕೂದರೆ ಪಂದಿತಂ ನಿಪುಣ
ಸಕ್ಕಂ... ತದ್ಭೂತವೀಪರಂ (ಚಾತ. ೨೨-೧೪); ಕಪಟವನು
ನೆಣಿ ಮಾಡಿ ಜೂಜನೊಳು ಪರಿಣಾಯವ ಜೈಸಿಕೊಡುವೆನು ನಿಪುಣ
ರೆನ್ನಂದದಲಿ ಲೋಕದೊಳ್ಳ... ಎಂದನಾ ಪಕ್ಕನಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧೯);
ಯಾವನೋ ನಿಪುಣನಾದ ಕಲಾವಿದನು ವರುಷಗಟ್ಟಲೆ ದುಡಿದು
ಅದರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಲಾಪ್ರಾಧಿಮೆಯ ಭಟ್ಟಿ ಇಳಿಸಿದ್ದನು (ಕಂಬು. ೧).
೩. ನೈಪುಣ್ಯ; ಕುಶಲತೆ; ಕೌಶಲ್ಯ: ತಾಂ ಪಟ್ಟುವಿಟ್ಟ ಕ್ಷೇತ್ರ
ದೊಳು ಕೃಷಿ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಕಲಸಂಗಯ್ಯತರ್ವ ಭೃತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನ
ರೂಪಗಂಧಲ್ಲದೆ ನಿಪುಣಮಾಗಿ ಗೆಯ್ಯೊಡೆದು ದೂರದೊಳಿರ್ವಾ ಮಯ್ಯೋ
ರ್ವದು ರೂಪಾನುಪಾತಂ (ಶ್ವಾ. ೨೨೩); ಅಪರಿಮಿತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ
ದೊಳೊಳವನಂ ಕಪಟನಾಟಕಸೂತ್ರವಿದ್ಯಾನಿಪುಣಾದಿಂ ಪ್ರಕಟಿಸುವ ತತ್
ಚೈತನ್ಯಭಾವಿ ಶಿವಂ (ಬಸವ. ೫೧-೩೧). [ಸಂ.]

ನಿಪುಣತನ (ನಾ). ಕುಶಲತೆ; ನೈಪುಣ್ಯ: ಜಪ ಮಾಡಿದರೇನು ನೀ
ತಪ ಮಾಡಿದರೇನು ಕಪಟಿ ಕಲ್ಪತ ಕಳೆಯಲಿಲ್ಲ ನಿಪುಣತನ ಪಡೆಯಲಿಲ್ಲ
(ಶ್ವರ. ೩-೧೫೫-೨). [ನಿಪುಣ + ತನ]

ನಿಪುಣತೆ (ನಾ). ೧. = ನಿಪುಣತನ: ಕೃತಕಪರಿಚಯಮುಂ (ತರ್ಕುಂ)
ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಂ ವಾಗ್ವಿದಗ್ಧತಾ ನಿಪುಣತೆ (ಯೋಳ್) (ಕವಿ. ೧-೧೧),
ಸಾಂಖ್ಯತತ್ತ್ವದ ಕೃಪೆಯ ಮಾಡಿದನಾತ್ಮಯೋಗದ ನಿಪುಣತೆಯಲಿ
(ನಿಜ್ಜ. ೧-೨-೪); ರಥಾರೋಹಣ ನಿಪುಣತೆಯೊಳ್ ಪಾರ್ಥನಂ ಪಳವ
ಪಾರ್ಥವಸಮುದಯಂ ಮುದಂದದಳೆದೊ ಪನ್ನತಿತಿಯಂ ಪರಿಯಪಾಗಳ್
(ರಾಜ. ೬-೧೧೨). ೨. ಜಾಣತನ; ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ: ಅನರಬ್ಬನೇಕರು
ಕೃಷಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ನಿಪುಣತೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆಂದು
ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ (ಚಂಗಾಳ್. ೩೪೨); ಶಕ್ತಿ (= ಪ್ರತಿಭೆ), ಲೋಕದ ನಡವಳಿಕೆ,
ಶಾಸ್ತ್ರ, ಕಾವ್ಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಪರಿಣೀಲನೆಯಿಂದ ಬರುವ ನಿಪುಣತೆ
(= ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ)... (= ಅಭ್ಯಾಸ)-ಇವು ಮೂರು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕಾವ್ಯ
ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಭಾವಿ. ೧೩೯). ೩. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ದಕ್ಷತೆ.
[ಸಂ. ನಿಪುಣತಾ]

ನಿಪುಣತ್ವ (ನಾ). = ನಿಪುಣತನ: ಅಪರಿಮಿತಕರ್ಮಗಳ ಅನುಸರಿಸಿ
ನಡೆವುದಕ್ಕೆ ನಿಪುಣತ್ವ ಮೊದಲೆ ಇಲ್ಲ (ಕನಕ. ೬೬-೧); ಆ ಲರಿತತ್ವಂ
ನಿಪುಣತ್ವಮಾ ರತಿವಿಲಾಸಾತ್ಕೃಮೇನಾದುದುಜ್ಜಲ ಸಾಮಂತಕೀರಟಿ
ರತ್ನರುಚಿಸಂಘಟ್ಟಾಂಭ್ರಪಂಕೇರುಡಾ (ನಿಜ್ಜ. ೫-೫-೧೧೬).
[ಸಂ.]

ನಿಪುಣೆಸು (ಕ್ರಿ). ಪಾರಂಗತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ನಿಪುಣನನ್ನಾಗಿ
ಮಾಡು: ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಗೊಪಜಂ ಕಣಾ ನೀನಾಗು, ನಿನ್ನೊಲಿವರೆಲ್ಲರಂ
ನಿಪುಣೆಸಾ ಎಂದವನ ಕುರುಕುಲದ ಶಸ್ತ್ರಾಗಮಾಚಾರ್ಯನಾಗಿಸಿದನೆಂತೆ
(ಪ್ರ. ೨-೨೧). [ನಿಪುಣ + ಇಸ್ಯ]

ನಿಪುಣೆ (ನಾ). ಜಾಣೆ; ಬುದ್ಧಿವಂತೆ: ನೃಪಭುಕ್ತಿ ಶೂರಸೇನಾಧಿಪ
ನಿರ್ದೋಷ ರಥಿನಿ ನಿಲ್ಲುದುಂ ಚತುರಕಳಾಲಪನೆ ನೃಪೇಶ್ವರವರ್ಣನ ನಿಪುಣೆ
ಪತಿಯವೆಯ ಮುಂದೆ ನಿಂದಿಂತೆಂದಳ್ (ಶಾಂತ. ೫-೧೨೬); ಅಕ್ಕ
ಮದನಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಪುಣೆಯರು ಸಿಕ್ಕ ಮೂಢವನ ಕಂಡರೆ ಅವರಾ ವಿದರು
(ಶ್ವರ. ೩-೧೯೬-೧). [ಸಂ. ನಿಪುಣಾ]

ನಿಪುತ್ರಿಕ (ಗು). ೧. ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ; ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದ: ಪುನಾ ವೇಯ ಉಟಿ ಮಗನಿಗೆ ಒಗ್ಗದೆಂದು ತಮ್ಮ ತಂಗಿಯಾದ ವನಮಾಲಾ ನನ್ನು ಹೊತೆಗೆ ಇಟ್ಟರು. ವನಮಾಲಾ ನಿಪುತ್ರಿಕ ವಿಧವೆ (ಜಮುಂ. ೧೫೩). (ನಾ). ೨. ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಪುರದೊಳಗೆ ಅನ್ಯಾಯ ನಿಪುತ್ರಿಕವಿಲ್ಲ ನಾಡಿಗೆವು ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆವು ಅಸತು ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯೇನು ಹುಟ್ಟಿದವು ಅರಸುಮನೆಯ (ಕೂಲಾ. ೨೦-೩೪; ೧೨೬). ೩. ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನು; ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದವನು: ಅಮದೇ ನಾ ನಿಪುತ್ರಿಕ? - ಇಹಪರದೊಳು ನಿರ್ಗತಿ? (ಕ್ರೋಧ. ೩೮-೬). 'ನಿಪುತ್ರಿಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಪುತ್ರಿಕತೆ (ನಾ). - ನಿಪುತ್ರಿಕ ೨ : ಆ ಪಂಪಾಸವು ತನ್ನ ನಿಪುತ್ರಿಕತೆಯನ್ನು ಕೊಂಗುವಾಗಿ ಪೂಜಿಸಿದಂತೆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಅಪಿಸಿದ ಮೂಲಕ ಅವನ ನುಡು ಗಂಧೀರವಾಯಿತು (ಗುಣಾಯ. ೧೮೫).

[ಸಂ. ನಿಪುತ್ರಿಕತಾ]

ನಿಪ್ಪಟ (ಗು). ಅಧಿಕವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ: ಪಪ್ಪದ ಹರಳೊಳದಳ ವಾಗಿರುವ ಪ್ರವಾಗ್ನಿಯಂತಾ ಛಾಲಗುಟ್ಟು ಮಾ ನಿಪ್ಪಟ ಬ್ರಹ್ಮಜಯದ ದೀಧಿತಿಯ ನೋಡೆ! (ಗೂಲಿ. ೧೫. ೪-೮೮).

ನಿಪ್ಪಟನೀರು = ಬರೀ ನೀರು; ತುಂಬಾ ನೀರು: ಈ ದಿನ ಸಾರು ನಿಪ್ಪಟ ನೀರಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [← ಪಪ್ಪ. ಚಪ್ಪಟ್ಟಿ]

ನಿಪ್ಪಟಂ (ಅ). ಅಧಿಕವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ: ನಿಪ್ಪಟಮೆ ಜೀರ್ಣ ಮಾಡುವುದುಪ್ರಬ್ಬಾಯ್ತನ ಮಹಾಜನೇಂದ್ರಾಲಯನುಂ ನಿಪ್ಪಟಮೆ ಮಾಡಿದಂ ಕರಮೊಪ್ಪರೆ ಹುಳ್ಳಂ ಮನಸ್ಸಿ ಬಂಕಾಪುರದೊಳ್ (ಎಕ. ೧೧, ೩೪೫-೪೦; ಸು. ೧೧೨). 'ನಿಪ್ಪಟಂ' ಪರಾ. [← ನಿಪ್ಪಟ]

ನಿಪ್ಪಟ್ಟು, ನಿಪ್ಪಿಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕರಿದ ಕಾರದ ತಿಂಡಿ: ಏನು ಬೇಕಾದರೂ ಕೇಳು ಮಗು. ನಾಟಕಪಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಬೇಡ. ನಿಪ್ಪಟ್ಟು ಬೇಕೆ? (ಮನಚಂ. ೮೪). ನಿಪ್ಪಿಟ್ಟು: ಸೀತೆ ಹೆದರಿ ಅವರ ಕೈಗೆಲ್ಲ ಒಂದೊಂದು ನಿಪ್ಪಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟು . . . ಹೊರಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿದಳು (ಆದತಂ. ೬೦).

[ದೇ. ೫ ತಲು. ನಿಪ್ಪಟ್ಟು, ನಿಪ್ಪಟ: ಕೋಲಾ. ನಿಪಟ, ನೀಪಟ]

ನಿಪ್ಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಂಚ (?): ಚಪ್ಪರಮಂಚ ಗುಣ್ಣ ರಿಗಾಲಮಂಚ ಮೇಲಾಪ್ಪರಮಂಚ ಹೂಮಂಚ ನಿಪ್ಪಟ್ಟೆ ತಳುನಿ ತೂಗುವ ಮಂಚ ಸೆಳಮಂಚವೊಪ್ಪ ವಾಂತೆಸೆದುವು (ಭರಣ. ೧೫-೩೬). [?]

ನಿಪ್ಪಡಂ (ಅ). ಅಧಿಕವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ (?): ಒಪ್ಪುವ ಮಾರ್ಗತೀರುಪದ ಪುಣ್ಣಿ ಮೆಯೊಳ್ ಕುಜಾಪಾಗಿ ಶುಂಠಿಯಂ ತುಪ್ಪ ಮನುಪ್ಪು ಹೇನ ಪ್ಪುತ ಸರ್ಕರೆಯಂ ಪಿಡಿದಿರ್ಪು ಮಾಪಾಕೊಳ್ ತಪ್ಪದೆ ಮೂಜುತಿಂಗಳೊಳೆ ಲಾಭಮನುನ್ನತಮುಂಟುವನಾಡುಗುಂ ನಿಪ್ಪಡ ಮಲ್ಲದಿರ್ಪ [ಪಾಣಂ. ಪೊಪ್ಪದೆ] ಪರದಂಗೆ ಧನಂ ಕಿಡದಂತೆ ನಿಪ್ಪಯಂ (ಬಟ್ಟಮ. ೬-೩೯). [← ನಿಪ್ಪಟ ?]

ನಿಪ್ಪಡಿ (ನಾ). ಎಲೆಗಳಿಲ್ಲದ ಕೆಂಪುಹೂವುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; "ಕ್ರಾಕರ" (ಸಂ. ೩೩೯). [?]

ನಿಪ್ಪತಿ (ನಾ). ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ.

ನಿಪ್ಪತಿಯಾಗು = ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದಾಗು: ಮನದ ಯುಕ್ತಿ ನಿಪ್ಪತಿಯಾಗಿ ನಿಜನೋಡಗೊಂದಿರ್ಪ ಭಕ್ತ ರಿಗೆ ತೊತ್ತಾಗಿ ಬಾಳ್ವನೆಂಬುದು ನಿಪ್ಪತಿಯೆಗೆ ಪ್ಪತ್ಯಾಚಾರವು (ಮ್ತಾರ. ೩-೩೧). [← ಸಂ. ನಿಪತಿ]

ನಿಪ್ಪರಿ (ನಾ). ನೀರು ಹರಿಯುವ ಹಳ್ಳ: ನಾಗಿಯುಬ್ಬಿಗಳಪ್ಪಿ ಸಾರಣಬ್ಬಿಯ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ನೈರುತಿಭಾಗದ ಮುಟ್ಟದ ಕೆಜಾಯ ಎರಡು

ಕಡಗೋಡಿನ ನಿಪ್ಪರಿಯೆ ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಎಕ. XII, ೨೦೨. ೩೯-೩೩; ೨೨೦).

[IP ಇಮ 'ನೀರ್ವರಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದೆ?]

ನಿಪ್ಪಲ್ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಶೀಶಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಲು, ಹಣೆ ನ ರಸ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಕುಡಿಸುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮೊರೆತೊಟ್ಟಿನ ಆಕಾರದ ರಬ್ಬರಿನ ಸಾಧನ: ಶೀಶಿಗಳು, ನಿಪ್ಪಲ್‌ಗಳು, ಹಾಲನ್ನು ತಯಾರುಮಾಡುವ ಇತರ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಇವೆಲ್ಲವು ಗಳನ್ನೂ ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗಿ ತೊಳೆದು ಕುಚಯಾಗಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೧೦೭). [← ಇಂ. Nipple]

ನಿಪ್ಪಸರ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯ; ಅಧಿಕ; ಹೆಚ್ಚಳ; ಲಲನೆ . . . ನಿಪ್ಪಲಮಿಸೆ ಕಂತು ನಿಪ್ಪಸರದಿಂ ಸರದಿಂ ಸರದಿಂವುದೋಪು ಕೋಗಿಲೆ ವಿಧು ದೀಪಿ ಧೀತಿಕರಮಂ ಕರಮಂ ಕರಮಂ ಕಪೋಲದೊಳ್ ನಿಲಿಸು ವಳೆಯ್ತಿ (ಜಗವಿ. ೧೧-೧೯); ಅಡುಕೆ ಪಾಡುತೆ ಶಿವನಂ ಪರಮತಿ ಒಪ್ಪುವೆ ಮುತ್ಪ್ರದಯಂಕೈಗಳಂ ನಿಪ್ಪಸರದ ಕವಿಗಳ ತೆಕ್ಕೈಗಳಂ . . . ಪೊನ್ನಾಂಬಲದಧಿಕತಿಯೊಟ್ಟಿರ್ಪಂ (ಪಿರುನಾ. ಪ. ೧೧೧-೩೩); ಒಪ್ಪುವ ಕರಸ್ಥಲ ಉರಸ್ಥಲದಚಲರಲ್ಲಿ ನಿಪ್ಪಸರದಚ್ಚಿತಿಲಿಂಗವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ರೂಪುಗೊಂಡಂದದಿಂ ಕೆಲರು . . . ಕೋಟಿವೃಷಭಧ್ವಜದ ನಡುವೆ ಕೂಡೆ (ವಿಶಾಂ. ಪ. ೨೮೬-೧೨); ಹೊಸ ಹೊಗದ ಜವ್ವನ ಸಿರಿಯ ಜೋಡಣೆ ಜನಮನವನಾವರಿಸಿದುದು ನಿಪ್ಪಸರದಲಿ ಪಾಂಚಾಲನಂದನೆಯ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೩-೩೬); ಬಸುಜಿ ಜಾಯ್ತಳ ಹೊಯ್ಯೊಳನ ನಿಪ್ಪಸರ ವಾಕ್ಯಂದನದ ನಾರೀವಿಸರ ಬಳಸಿತು ವೀರಧೀರೋದ್ಭುತ ದಶಾನನನ (ತೊರರಾ. ೬-೫೧-೯೧). ೨. ವೇಗ; ಶೀಘ್ರತೆ: ಅಸಿಯಲಿಟ್ಟಿರಿದಂತೆ ಬಲ ನಿಪ್ಪಸರದಲಿ ನುಗ್ಗಾಯ್ತು ನೀಗಿದರಸುವನೀ ದುಶ್ಶಾಸನನ ನಂಬುಗೆಯ ಪರಿವಾರ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೯-೨೦); ಈ ಸೈನ್ಯಸುಭಟರ ನೆರವಣಿಗೆ ನಿಪ್ಪಸರದಲಿ ಮುಸುಕಿತು ಧನಂಜಯನ (ಕುಮ್ಭಾ. ೨-೫೩); ಮಿಸುಪ ಸಂಪಗೆಯ ಕುಸುಮದ ಸುರಧಿಗಿಜಗಿ ನಿಪ್ಪಸರದಿಂ ಮೂರ್ಛಯೊಂದಿದ ಪರಮವಜಾಯಂತೆ (ಆರಾಜ. ೫-೫-೩೬); ಚಪ್ಪರಿಸಲರಿದೀ ನಿಸಾಟನ ನಿಪ್ಪಸರದಿಂ ಪಾಂಡವರಿಗಡವಪ್ಪಿ ತೆಂದರೆ ಸಾಮನೇ ಹಿತವೆಂದು ನಡೆತಂದ (ಪಾಲ್ಕು. ೩೦-೩೬). ೩. ರಭಸ; ಜೋರು; ಅವೇಗ: ಕೇಳು ಭೂದಿರುಹದ ಶಿಖರ ವಿಶಾಲದೊಳು ನಿಪ್ಪಸರದಿಂ ಸಲೆ ದೀಳುತಿಹ (ಸ್ವರೂಪಾ. ೧-೨); ಮಸಗಿದುದು ಬಹುವಾದ್ಯಜಯ ನಿಪ್ಪಸರದಲಿ ನಿಪ್ಪಾಳತತಿ ಗರ್ಜಿಸಿದುವು (ಸಂಧಪ. ೩೦-೫); ಮತ್ತೆ ಹೊಯ್ಯನು ಧೀಮ ಸೇನನ ನೆತ್ತಿಯನು ನಿಪ್ಪಸರದಲಿ ಕಳೆ ಹತ್ತಿ ರೋಯಿಸಿ ತಿರುಗಿದಿದ್ದನು ದಿಗದಿ ಮೂರ್ಛೆಯಲಿ (ಕುಮ್ಭಾ. ೬-೩೬); ಬೆಸುಗೆಗಳಚ್ಚಿ ಶಾಲ್ವರಿಯ ಭೂರಸದವೊಲು ಬಯಲಾಯ್ತು ಬಲ ನಿಪ್ಪಸರದಲಿ ಬೊಬ್ಬಿಡಲು ದಿರಿ ದುದು ಗಿರಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩೬-೧೯); ದರ್ಪಕದೈತ್ಯವಲ್ಲಭನೊಳಗಿರಾಂತು ನಿಪ್ಪಸರದ ತೋಳ ಮೊದಲ ಚಪ್ಪಳಿಗೊಳಿಸಿ ದಂಗೆಯ ಹೂಡಿ ನಿಂದಿರು ಪೊಪ್ಪವನೇನ ಬಣ್ಣಜನು (ನೋಹತ. ೧೨-೮೪). ೪. ನಿಷ್ಕುರ; ಉರವಣಿ: "ಉರವಣಿಯೆಂದೂ, ನಿಪ್ಪಸರವೆಂದೂ ನಿಷ್ಕುರಂ" (ಕರಸಾ. ೩೧-೩೨೮); ನಿಪ್ಪಸರದಲಿ ಬಯಲ ದೇಹಿಯನಪ್ಪ ಲಜಾಯದಿರೇನು ಚೋದ್ಯಪೊ (ಪ್ರಭಾಲಿ. ೧೯-೩೫); ಅಪ್ಪು ಪೊಡೆ ನಿಜಕಾಂತನಿಲ್ಲದೊಡೆ ಮನ್ನಹಂ ನಿಪ್ಪಸರದಿಂದಿಸುವ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಕನ್ಯರಂ ಬಪ್ಪ ಸರಕವನಜಾಯ ದೊಡಗೂಡವೇಳ್ವುದಿದಕಂಜುವಂ ತಾನೆಂದಳು (ಚೈನು. ೨೭-೧೩). ೫. ನಿಷ್ಕುರತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು: ಪ್ರತಿಬಲದಗ್ಗಲೆ ನಿಪ್ಪಗೆ ನಿಪ್ಪಸರ ಕರಿಯಾಗಳಾಮಂ ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ಯಯ್ಯಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರಮ. ೪೯-೧೫; ೨೪೭); ಸುಖಗಿಟ್ಟು ಕುಸುಮಕ್ಕೆ ಕೋಸಿಸುವ ಸ್ಥಾಪನಂ ಹೊರವ ನಿಪ್ಪಸರ ಹೋ (ಸದ್ವರಾ. ೧-೫೯). [← ನಿಡು, + ಪಸರ]

ನಿಪ್ಪಸರಂಜಿಲು (ಕ್ರಿ). ಅಧಿಕೃತವನ್ನು ಪಡೆ; ಅತಿಶಯವನ್ನು ಹೊಂದು: ಪೂಸತಂಡಸದಿಂ ಕಿತ್ತಂ ದಸಿಯಂ ಜೀರ್ಣೋಪವಿ ಚವ್ಯದಂತಿರೆ ಮುನ್ನುಂಡಸಮಸಿತಭಸಿತಮದು ನಿಪ್ಪಸರಂಜಿತ್ತು ಪಾಯ್ತು ದೇವಾಂದಾಗಲ್ (ವೃಷಭ. ೨೯-೧೩೫). [ನಿಪ್ಪಸರಂ + ಪೆತ್ತು]

ನಿಪ್ಪಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಈ ಇಂದಿನ ಸಮೃದ್ಧವು ಕೊಲೆಗಾಡ ಬಳಿಕ ಕೆರಳು ಕಡಂಗಿ ನಿಪ್ಪಸರಿಸುವ ಕಡುಪಿನ ಅವನ ಪಕ್ಷದವರ ಮಂತ್ರತಂತ್ರಗಳು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಬಂದು (ಮಂತ್ರತ. ೧೩೪-೯). [ನಿಪ್ಪಸರಂ + ಇಸು]

ನಿಪ್ಪಾಳಿಯ (ನಾ). ಪಾಳೆಯವನ್ನು ತೆಗೆಯುವಿಕೆ; ಉರು ಬರಿದಾಗುವಿಕೆ: ಭೃಗು ಜಾಬಾಲಿ ಇಮದಗ್ನಾ ದಿವ್ಯಮುನೀಂದ್ರ ಗಣಿದಲ ಒಲಗಿಸುವುದು ಮೃತ್ಯುಗೆ ನಿಪ್ಪಾ[ಪಾಣಂ. ಪ್ಪಾ]ಳಿಯು ಬಳಿಕಹುದು ಮಂತ್ರವಿಶಾಲದೀಪದಿಯುದು ಸಂತತಿ ಕಾಂತ ಕೇಳಿಂದ (ಕುವಾಳ. ೪-೩೧). [<ನಿರ + ಪಾಳಿಯ]

ನಿಪ್ಪಿಟ್ಟು 'ನಿಪ್ಪಿಟ್ಟು' ನೋ.

ನಿಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ಹೊಡೆ; ಜಪ್ಪು. ನಿಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಹೊಡೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಜಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಅವನ ಹತ್ತಿರ ಇಗಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನಿಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದೆಯಾ? (ರೂಢಿ). 'ಜಪ್ಪಿಸು' ಪರಾ. [?]

ನಿಪ್ಪು (ನಾ). ಕಂಡ: ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿಗಿಂತ ನಿಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಗಡ್ಡೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೇಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಜೇ. ೧೧ ತಮಿ. ನೆರುಪ್ಪು; ಮಲ. ನೆರುಪ್ಪು, ನೇರುಪ್ಪು; ತೆಲು. ನಿಪ್ಪು, ನಿಪ್ಪುಕ; ಕೋಲಾ ನಿಪ್ಪು]

ನಿಪ್ಪುಗು (ಕ್ರಿ). ನೀರು ಒಳಗೆ ನುಗ್ಗು, -ಪ್ರವೇಶಿಸು (?): ಸಮುದ್ರಂ ಬಹಿಶ್ರಂ ಬೆದಜುವಂದು ತಿಟ್ಟನೆ ತಿಜಾದು ಕಲ್ಲೆಯಂ ಕವಿಯುಮಾಗೆ . . . ಕೀಲ್ ಕಬಲೆ ದಿಗುಪು ಬಬಲೆ ನಿಪ್ಪುಗೆ ಭಯಂ ಮಿಗೆ ನಾವಿಕಾಜನಮೆರ್ದೆಗೆಟ್ಟು ಬಾಯ್ತುಟ್ಟು ಸುಯ್ಯು ಪೊಯ್ತು ಬುಲೆಬಲ್ಲು ಮಮ್ತುಲಮಜುಗೆ ಚಾರುದತ್ತಂ ಕಂಡು (ಬಂಕಂ. ೪-೧೪೮). [P ಇದು 'ನೀರ್ಪುಗು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರ ಬಹುದೆ?]

ನಿಪ್ಪುಟಂ (ಅ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ: ವಿರಲಫಲಂಗಳಾದುವೂಪಿಪ್ಪಿಗಳ ರಸವೀರ್ಯಪಾಕಮುಂ ವಿರಲಮೆ ವೃಕ್ಷರಾಜಿಗಳೊಡಲ್ ಪಸಿವಾರ್ಥಳುಳ್ಳ ನಿಪ್ಪುಟಂ ಕರಗಿದುದು ಬಾಲ್ಯ. ತೆಣನಾ ಪುದೊ (ಅದಿ. ೪-೬೨). 'ನಿಪ್ಪುಟಂ' ಪರಾ. [<ಸಂ. ನಿಪ್ಪುಟ]

ನಿಪ್ಪುಣ (ನಾ). ನಿಡಿದಾದ ಹೆಣ: ಹಸುಮನಂಗದ ನಿಪ್ಪುಣನ ಕೊಂಡಗ್ಗಿಸುತ ಸಹಿತೈದಿದನು ಸ್ವಪನ (ಕೊರಾ. ೬-೪೪-೨೯). [<ನಿಡಿದು + ಪೆಣ]

ನಿಪ್ಪುಸ (ಗು). ಹೊಚ್ಚಹೊಸ; ಬಹಳ ನೂತನವಾದ: ಪೂಸ ಪೂಸ ಕಾದಲೆಯಲ್ ನಿಪ್ಪುಸ ಪೂಸರುಚಿ ರಸನೆಗಂತೆ ಕಾಳ್ಳಳಪಂಗಲ್ ಪೂಸಪೂಸ ಬವಣೆಗಳುಳ್ಳದ ಸುಖಂಗಳುಮಾಳ್ಳವರಮೆ ಕವಿ ಕವಿ ನಿಪ್ಪದಂ (ಸಂಸಪ. ೪೫-೪೫); ಪೂಸ ಪುಣಸೆಯು ಪಗಿಣಂ ನಿಪ್ಪುಸ ಬೇವಿನ ದತ್ತನರಿದು ಬಲ್ಲಬೇಗಂ ಪತುವಿನ ಮೂಗಿನಲರಿದದೆ ಬಸವಳಿದ ಜ್ವರಾ ತಪಾರಮಾಗಳೆ ಕೆಡುಗುಂ (ಗೋವೃದ್ಧ. ೧೯೯-೯). 'ನಿಪ್ಪುಸತು' ಪರಾ.

[<ನಿಡಿದು + ಪೂಸ]

ನಿಪ್ಪುಸತು (ನಾ). ಹೊಚ್ಚಹೊಸದು; ಅತಿ ಹೊಸದು: ಪೂಸತಂ ಮಾಡಿಟ್ಟನೋ ನಿಪ್ಪುಸತು ಪದಿಪಜ್ಜಿಯೊಂದಂ ಮಂಬಂತದೇಂ ರಂಜಿ ಸಿತ್ತೋ ವಿದ್ಯಾಧರಾಧಿರರನ ಕೆಲವ ವಿದ್ಯಾಧರಸ್ತ್ರೀಮೂಲಹಂ (ಅದಿ. ೧-೪೨); ನಿಪ್ಪುಸತೆನಪ ದೇನೆ ಮಾಸಬಮಿಸಿದರೆ ಸಧಿ ಮಡ್ಡಿ ಪೊಪ್ಪ

ಪೂಸತಾಯ್ತು ರಸಂ (ಅದಿ. ೪-೩೩); ನಿಪ್ಪುಟಮೆ ಜೀರ್ಣಮಾದು ದನುಪ್ಪುಟ್ಟಾಯ್ತು ಮಹಾಜನೇಂದ್ರಾಲಯಮಂ ನಿಪ್ಪುಸತು ಮಾಡಿದಂ ಕರಮೊಟ್ಟಿರೆ ಹುಳ್ಳಂ ಮನಸ್ಸು ಬಂಕಾಪುರದೊಳ್ (ಎಕ. II, ೩೪೫-೪೧; ಸು. 1158); ನೋಡುಪೊದಿಲ್ಲ ಕಣ್ಣಲಸಿ ನಿಪ್ಪುಸತಂ (ರೀಪಾವ. ೨-೬೯); ತೆಳ್ಳಸಿಜಾನಿಸಂ ಪೊಂಗದು ನಿಪ್ಪುಸತು ಸತಿಯ ಗರ್ಭವಿಲಾಸಂ (ಅನಂ. ೪-೧೩೧); ನಿಪ್ಪುಸತಪ್ಪ ರತ್ನಚಯಮಂ ಹಿಡಿದಾಯ್ತು ಸುಧಾರಸಂಗಳಂ ತೊಪ್ಪನೆ ತೊಯ್ದ ಪೊಲ್ ಪೊಳವ ಪಲ್ಲಳಂ (ಬಾಧಪ. ೨-೫೦); ಒಂದಿ ನಿಸುಂ ತಡವಂ ಮಾಡದೆ ತಮಗುಳ್ಳ ನಿಪ್ಪುಸತಪ್ಪ ಸುವಸ್ತು ವನಮೃಯು ಚೂಪಂಗೆಲ್ಲಾ ಲೋಕನಜುವಪೊಲ್ ಕಪ್ಪಂದೆತ್ತ ಪರಲ್ಲದೆ ನಿರ್ನರ ಮಾಗಿದವರಲ್ಲ (ಇಯಾ. ೬-೩); ನಿಪ್ಪುಸತೆನಪ ನೈವೇದ್ಯದಿಂದೊಮ್ಮೆ ಲೇಸಪ್ಪ ಭಕ್ತ್ಯಾಳಿಯಿಂದೊಮ್ಮೆ . . . ಇನಪನಂದಿಕೆಯನರ್ಚಿದ (ಭರಣ. ೧೯-೧೨೦).

ನಿಪ್ಪುಸತು (ಬಹುವ): ರಸಭಾವಾಧನಯಂಗಳ್ ಪೊಸವ ಪುಗಲ್ ಪೊಸವೆ ಚಲ್ಲಿಗಳ್ ಪೊಸವೆ ನಯಂ ಪೊಸವೆ ಕರಣಂಗಳುಂ ನಿಪ್ಪುಸವನೆ ಪೊಸಯಿಸಿದಳಾಕೆ ನಾಟ್ಯಾಗಮಮಂ (ಅದಿ. ೯-೨೫).

[<ನಿಡಿದು + ಪೂಸತು]

ನಿಬಂದಿ, ನಿಬಂಧಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಗಾಣವಾಂ ಗಾಣಂ ಪ್ರತಿಮಾನಂ ಅಸಗರೊಳ್ಳು ನಿಬಂದಿ ಹಿಡಿಯದೆ ಸೀರೆ ಗ ಉಪಿನ ಕಾವಲಿಡಜೆ ಪ್ರತೀಕಂ ಪಣ ೫ ಉಪ್ಪು ಕೊಳಗ ೫ ಯಂತಿವು ಮೊದಲಾಗಿ . . . ದೇವರ ಶ್ರೀಪಾದಕ್ಕೆ ಧಾರೆಯನಿಪ್ಪಿದು ಬಿಟ್ಟಳು (ಸೌಖ್ಯ. IX-೬, ೧೪೫-೩೬; 1079); ಹಲುಗೂರು ಬೋಡರ ಹಳ್ಳಿಯಲು ನಾಲು ಕೋಟಿ ಪಾಣ ನಿಬಂದಿ ದರುಸನೆ ಕಾಣಿಕೆ ಮುಂತಾದ ಕಾಣಿಕೆಗಳು (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೩೨-೨೬; 1277). ನಿಬಂಧಿ: ಪಾಣ ಎಳ್ಳು . . . ಕಳುಕು ಕಂಡಿಕೆವಣ ಪಾಣ ನಿಬಂಧಿ ನೂಲ ಹದಿಕೆ ಅಡಿಕೆಯ ಸುಂಕ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೨೦-೨೯; 1185).

[<ಸಂ. ನಿಬಂಧ]

ನಿಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟು; ಬಂಧ: "ಅನಾಹಮದು ನಿಬಂಧಂ (ಮಸ್ತಕೋ. ೩೩-೩೫); ದಾಶರಥಿಸುತ ಕೇಳ ಕಪರ್ಧಿಯ ಮೃಗಿಯು ಮಿಕ್ಕನು - ಶಿರೋವಿನ್ಯಾಸದಿಮಲಜಾಢಿನಿಬಂಧದ [ಪಾಣಂ. ನಿಬಂಧತ, ನಿಬಂಧದ]ನಾಟಿಕಾಂಗದಲಿ (ಕೊರಾ. ೨-೪-೧೩). ೨. ಕರಾರು; ನಿಯಮ; ಕಟ್ಟಿಕೆ. ೩. ಕಾರಣ; ನಿಮಿತ್ತ: ನೂತನರುಂ ಪುರಾತನರುಂಪ್ಪ ಮಹಾಕವಿಗಳ್ಳವಿಶ್ವವಿಖ್ಯಾತಿಗೆ ಪಾಸನಂ ಬರೆದ ಸತ್ಯತುಂಬಂಧಮದರ್ಕೆ ಸಜ್ಜ ನ್ನೀನಿಬಂಧನಲ್ಲದೊಡರೊ ಮುಂಕಪ್ಪಯ ಕಾರಣಂ ಜನಪ್ರಾಪ್ತಿನಿಬಂಧಮೆಂಬ ಬಗೆ ಕೈಮಿಗೆ ಪೆಟ್ಟುಪಣಿ ಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಮಲ್ಲಿ. ೧-೫೧). ೪. ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಬರೆಯುವ ಗ್ರಂಥ; ಪದವಿಗಾಗಿ ಬರೆಯುವ ಸಂಶೋಧ ನಾತ್ಮಕ ಬರೆವಣಿಗೆ: ಅವರ ಪೋತ್ಸಾಹದ ಮತ್ತು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದ ಫಲವೇ ಈ ನಿಬಂಧ (ಕಜಾ. ಮೊದಲ ಅಂಶ). ೫. ಅಧುನಿಕ ಗದ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; ಪ್ರಬಂಧ: ನಾನು ಹಿರಕ್ಕಿ ಟೀಕೆ ನನ್ನ ಕುಂತು ಒಂದು ನಿಬಂಧವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದೆ. ಆ ನಿಬಂಧವನ್ನು ಕುಂತು ಶ್ರೀ ಅರವಿಂದರು ಹತ್ತು ಬರಹಗಳನ್ನು ಬರೆದರು (ಪರಪ. ೬). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಮನ್ನೆಯ ನಿಬಂಧ ಕಿಜುದಜ್ಜಿಗಳವಾಪು ವೆನ್ನದೆ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೪೬-೩೫; 1074); ಅಲ್ಲಿ ತವಗೆ ನಡೆವ ಮನ್ನೆಯದ ನಿಬಂಧ ಹೊನ್ನೊಳಗೆ ಪರ್ಷಪ್ರತಿ ಮೂಜುಗದಾಣ ಪೊನ್ನಾಡಂದ್ರಾಳ್ವಕಾರಂಬರಂ ಸಲ್ಪನ್ನಾಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವವಾಗಿ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿ ದಿಟ್ಟಿಲ್ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೧೦೪-೨೨; 1133);

ಶಾಂಡ್ಯನಾದ ಪದಿಕೇನಯ ಸ್ಥಳದ ಕೋಗಳಿನಾದ ದವಸಾಯದೊಳಗೆ
ವಂಶಂ ಪ್ರತಿ ನಿಬಂಧವಾಗಿ ಸಲುವ ಗದ್ಯಾಣವೆರಡು (ಸೌಖ್ಯ. 1X-1,
೩೪೧-೧೦; 1226); ಆ ನಾಡಧಿಕಾರಿಯ ನಿಬಂಧ ಆ ನಾಡ ಸೇನಬೋವರ
ನಿಬಂಧ ಪೊಲಗಾಯತ್ತಕ್ಕೆ ತೆರುಳವ ಗ ೨೦೫ ಪ ೭ (ಎಕ. XV, ದೇಲೂರು.
೨೯೮-೬೬; 1279); ತೊಡರು ಗ ೧ ಖಾಣ ನಿಬಂಧ ಪ ೯ ಅನ್ನೂ ಗ
೧೬ ಪ ೬ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೬೮-೩೫; 7). ೭. [ವ್ಯಾಕ]
(ವಾಕ್ಯ) ರಚನೆ, —ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ. [ಸಂ.]

ನಿಬಂಧನ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟುವುದು; ಬಂಧನ : ನಿಮಿತ್ತನಿಬಂಧನಮುಪ್ಪ
ಶಾಸ್ತ್ರದೊಳಂ ಪುರಾಣದೊಳಂ ತನ್ನ ಕಂಡ ತೇಜನಿಕೆಂದು ವಿಸ್ತರಿಸಂ
ಗಿಯ್ವಂ (ಚಾವುಂ. ೨೯೬). ೨. ನಿಯಮ; ಕಟ್ಟಳೆ : ಹೀನಗತಿ
ಪದಿತಳದ ಹೊಯ್ವು ತ್ತಾ ನವಾಯದಲೊಡಗೇಕೆಂದೀ ನಿಬಂಧನವಾರ
ಲಳದುದು ಕೃಷ್ಣ ಹೇಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೩೦). ೩. = ನಿಬಂಧ ೪.
೪. [ವ್ಯಾಕ] (ವಾಕ್ಯ) ರಚನೆ, —ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ. [ಸಂ.]

ನಿಬಂಧನಶಾಸನ (ನಾ). (ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತದ) ಕಾನೂನಿಗೆ ಸಂಬಂಧ
ಪಟ್ಟ ಶಾಸನ, —ಕಟ್ಟಳೆ : ಎಲ್ಲ ಅನೀಕ್ಷಿತ ವಿಷಮುಷ್ಣವೇಶ
ಗಲ್ಲಿಯೂ ರಾಜ್ಯರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವ ಕರ್ತವ್ಯವು (ರಾಜ) ರಾಷ್ಟ್ರಾಧ್ಯಕ್ಷ
ನದು. ನಿಬಂಧನಶಾಸನವು ಅನ್ಯತ್ರ ದಿಗ್ಗಜನ ಮಾಡಿಸದಿರುವ ಕಡೆ
ಆತನು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಪರಮಗತಿ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೯೮). [ನಿಬಂಧನ + ಶಾಸನ]

ನಿಬಂಧನೆ (ನಾ). = ನಿಬಂಧನ ೨ : ಕೋಟಿಸಿದಂತವರ್ಕೆ ಪರಿಭಾವಿಸೆ
ಜನದನುರಾಗಮದೆ ನಿಬಂಧನೆಯಲ್ಲೇ (ಚಂದ್ರ. ೪-೨೧); ಅವಳ
ನಿಬಂಧನೆ ಬರೆಯಲಲ್ಲ ! ಅವಳ ಚಿಕ್ಕಮನೆಗೆ ಹೋಗು (ಅರ್ಯಕ. ೩೮);
ನಿಬಂಧನೆಯು ಅಸ್ತಿರವಿರದೆ, ಜನರ ಗೌರವಾದರಗಳನ್ನು ದೊರಕಿಸಿ
ಕೊಂಡರೆ ಪರಂಪರೆ ಎಂಬುದು ತಾನಾಗಿ ನಿರ್ಮಿತವಾಗುತ್ತದೆ
(ರಾಜಪ. ೫೪); ರಾಜ್ಯನಿಬಂಧನೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಕ್ಷನಾದವನು ಅಪರಾಧ
ಮಾಡಿದನೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಶಾಸನಸಂಸ್ಥೆಯು ಆತನನ್ನು ಅಧಿಕಾರವಹಿ
ಯಿಂದ ಚ್ಯುತಮಾಡಬಹುದು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೯೯); ಸಂಸತ್ತು ವಿಧಿವ್ಯಾಪಾ
ತನೆಗೆ ಉಚಿತ ತೋರುವ ನಿಬಂಧನೆಗಳ ಮತ್ತು ಪರತ್ತುಗಳ ಸಮೀಕ
ನೂತನರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಘಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಬಹುದು (ಭಾಷಾ. ೨).

[ಸಂ. ನಿಬಂಧನ]

ನಿಬಂಧಿ 'ನಿಬಂದಿ' ನೋ.

ನಿಬದ್ಧಿ 'ನಿಬ್ಬದ್ಧಿ' ನೋ.

ನಿಬದ್ಧಿ (ನಾ). ದಿಟ; ಸತ್ಯ : "ಶಚಂ, ಶಚ . . . ಶಚ್ಯಂ ಈ ೬
ನಿಬದ್ಧಿಯ ಸುಧಿ" (ಕಾಶ್ಯ. ೯೩); ಸಕಲಭೋಗೋಪಭೋಗಂಗಳಿಲ್ಲವ
ಸರಳ ಮಾಡಿ ಶ್ರದ್ಧೆ ನಿಬದ್ಧಿಯೆಂಬ ರುದ್ರ ಮಾಜಾಡುತ್ತಿರಲಾಗಿ
ವಿರಕ್ತಿಯೆಂಬ ಬೀಟಿಗೆ ಒಪ್ಪ ನಿಬ್ಬದಿರಲಿಲ್ಲ (ಸುಂಕಬಂ. ೬೫೩-೨೩).

[ದೇ. II ತಮಿ. ನಿಪತ್ತಿ; ತೆಲು. ನಿಬದಿ, ನಿಬದ್ಧಿ, ನಿಬ್ಬದ್ಧಿ]

ನಿಬದ್ಧಿವಿಧಿ (ಕ್ರ). ಗೀತಕ್ಕೆ ಹೊಂದು, —ಮೇಳವಾಗು : ಶುದ್ಧ
ಸಾರಂಗ ಸಂಕೀರ್ಣ ತನಗಳೆಂಬ ಮುದ್ದನೆಗಳುರಿಯ ಕಂದಾವುಜ
ಸುಖವುಜ ನಿಬದ್ಧಿವಿಧಿದ್ ಕುಡುಪಾವುಜನಡಾವುಜಗಳು ಶಬ್ದದುಗ್ಧದ
ಹೆಯ ವೃದ್ಧಿವಿಧಿಯೆ . . . ವಿಮಳಹಿಮಕ್ಕದ್ದರನ ಸಮುಖ
ದೊಳೊಪ್ಪಿದವು ತವಿತತಳನಸುಹಿರವೆನಿಪ ವಾದ್ಯ (ಸಾಂಪದ. ೮-೬).

[<ನಿಬದ್ಧ + ವಿಧಿ]

ನಿಬದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟಿದ; ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿದ; ಹೊಂದಾಣಿಕೆ
ಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಬಂಧಿಸಿದ : ಮದಲೇಖಿಯ ಮಾತಿನೊಳ್
ನಿರ್ಭರಾನಂದೆಯಾಗಿ ಕಾದಂಬರಿ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಗಂ ಚಂದ್ರಾಪೀಡ ಚರಣ
ತಳನಿಬದ್ಧ ಹೇವಿತಮುಪ್ಪ ರಾಜಲೋಕಕ್ಕಂ ಪ್ರಿಯತಮಾಕೃತಿಯಂ ತೋರ

ಲೊಡಂ (ಕಾದಂಬ. ೬೩೧); ಸದಾನುರಾಗನಿಬದ್ಧ ರಾಗುತವರ್ಕಳುಂದೊಕ್ಕ
ಪ್ರಸಾದವನು ಸಿದ್ಧಿ ತಾರ್ಥಮಿದಂದು ಮೊಗಿಮೊಗಿದುದ್ದ ರಿಸುತಂ ಹೆಡಗೆ
ಗಳನಭಿವೃದ್ಧಿ ಕರಮಾಗಲ್ಕೆ ತಂದು (ಬಸವ. ೫೬-೯); ನಿಶಬ್ದಿಶ್ಚನಿಬದ್ಧ
ರತ್ನಪ್ರಕರಮಧ್ಯದ ಕೌಸ್ತುಭದ ಪೋಲ್ ಚಕಿತಬಾಲಮೃಗಾಕ್ಷಿ ಮುಜ
ದಳು ಯುವತಿಮಧ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೪೮); ಏನೆಲವೊ ಶುಕ
ನಮ್ಮೊಡನೆ ಮಾಯಾನಿಬದ್ಧೋಕ್ತಿಗಳೆ ತನ್ನನು ನೀನಣಿಯದವನೇ
ವಿಚಾರಿಸಿ ಗಳದದಾದೆಯಲಾ (ತೊರಣ. ೬-೮-೪೬). ೨. ಅಡಚಣೆ
ಉಂಟುಮಾಡಿದ; ಅಡ್ಡಿ ಪಡಿಸಿದ; ತಡೆದ. ೩. ಬರೆದ; ರಚಿಸಿದ.
೪. ನಿರ್ಬಂಧಕ್ಕೊಳಗಾದ. (ನಾ). ೫. ಕಟ್ಟಿದುದು; ಬಂಧಿಸಿ
ದುದು : ವೃದ್ಧ ಬಾಲವಧೂಜನರು ಸಹಿತಧ್ವಗಮನಪ್ರವಸನುಳಿದು
ನಿಬದ್ಧ ವನೆ ಮನೆಮಾಡಿದರು ವೃಂದಾವನಾಂತದಲಿ (ನಿರ್ಭಾ. ೧೦-೧೧-೧೯);
ಪ್ರಕೃತಿಜನ್ಮನಾದ ಕರ್ಮವಶವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ.
ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಸ್ವಕರ್ಮದಿಂದ ಸರ್ವವೂ ನಿಬದ್ಧವಾಗಿದೆ (ಭಾಷಾ.
೧೧೫). ೬. ಕಟ್ಟಳೆ; ನಿಯಮ : "ಸತ್ಯಂ ನಿಬದ್ಧಮೆನೆ ಕಟ್ಟಳೆ"
(ಮಂಗರಾ. ೧೦೫-೧೪). ೭. ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಾದುದು; ಕೂಡಿ
ದುದು : ಪದರಚನಾತಿಶಯಂ ರೀತಿ ಪಲಮುಪ್ಪಂ ನಿಯತವರ್ಗಗುಂಫನ
ಗುಣದೊಂದೊಡವಿಂ ಮೂದಲಿನಕ್ಕುಂ ವಿದರ್ಭ ಪಾಂಚಾಲ ಗೌಡವಿಷಯ
ನಿಬದ್ಧಂ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೮೧); ತೊಡಳೊಂದಿಲ್ಲದೊಳ್ವಾತು ಶಾಸ್ತ್ರೋತ್ಕರ
ಪಾಂಡಿತ್ಯಂ ಭವದ್ವಂಶಜರೊಳಿದು ನಿಬದ್ಧಂ ನಿಶಾಂತಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ
(ರಾಜಶೇ. ೬-೧೩೬). ೮. [ಸಂಗೀತ] ಯತಿ ಹಾಗೂ ಭಂದಸ್ವಿ
ನಿಂದ ಕೂಡಿ ನಿಯತಾಕ್ಷರಗಳನ್ನುಳ್ಳ ನಾಲ್ಕುಸಾಲಿನ ಒಂದು
ಬಗೆಯ ರಚನೆ : ಸಾಧನಕಮುರೋಗತಂ ಶಿರೋಗತಮೆಂಬ ತ್ರಿಸ್ಥಾನ
ಶುದ್ಧಿಯೊಡೆದು ನಿಬದ್ಧಾನಿಬದ್ಧ ಭೇದಮನುಳ್ಳರೊಂ ಮಾರ್ಗಬೋಳ
ಮನುನಾಸಿಕಾನುಕಂಪನ ಗದ್ದದ ಗರ್ಭರಾದಿ ದೋಷಗಳಂ ಪೊರ್ವಲೀ
ಯದೆ . . . ಪಾದಿ ಪರಿಪಕ್ವನಮಂ ಶಲೆದೊಗಿಸುವುದುಂ (ಮಹಾಣೀ.
೪-೫೪೪); ಜಾತಿತಾಲದ ಮಾನದಿಂಪಿನ ಧಾತುಮಂಗಂ ಮಾತು ರೀತಿ
ಸಮೀಕವಾಗಲೊಡರ್ಪ ಸಿದ್ಧಿನಿಬದ್ಧರೂಪದಲಿ (ಬಸವ. ೧೯-೧೨);
ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಮತ್ತು ಪಿಳ್ಳಾಂ ಗೀತೆಗಳು—ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುತೇಕವಾಗಿ
ವೈವಿಧ್ಯತೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ . . . ಇವೆಲ್ಲವೂ ನಿಬದ್ಧ, ಅನಿಬದ್ಧ ಮತ್ತು
ರಾಗಾಲಾಪನದ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೇ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ (ಹೇಮಕೂ. ೧೦೫).

[ಸಂ.]

ನಿಬದ್ಧಗಾಯನ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿ
ಕೊಂಡ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ : ರಾಗಮಾಧುರ್ಯವನ್ನು . . . ಸವಿಯಲು
ವಿಧವಿಧವಾದ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನ
ವಾದುವು ನಿಬದ್ಧ, ಅನಿಬದ್ಧ ಗಾಯನ. . . ನಿಬದ್ಧ ಗಾಯನವು ನಿಯಮ
ಪೂರಿತ, ಕಲಾವಿದನ ಕೌಶಲ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಧನ (ಭಾರದ. ೫೪೧); ನಿಬದ್ಧ
ಗಾಯನದಲ್ಲಿ (೧) ಬರೇ ರಾಗಲಯಪ್ರಧಾನವಾದ ಪ್ರೌಢಬಂಧಗಳೂ
(ಧ್ರುವ, ಪದ, ವರ್ಣ . . . ಇತ್ಯಾದಿ) (೨) ಕಾವ್ಯಗಾನ ಸಮಮಿಳಿತ
ವಾದ (ಕೀರ್ತನ, ಪದ, ಭಜನ್ . . . ಜಾವಳಿ ಇತ್ಯಾದಿ) ಕೃತಿಗಳೂ
ಸೇರುತ್ತವೆ (ಭಾರದ. ೫೪೨). [ನಿಬದ್ಧ + ಗಾಯನ]

ನಿಬದ್ಧಮಂಗಳ (ನಾ). ಕಾವ್ಯಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ದೇವತಾ
ಸ್ತುತಿರೂಪವಾಗಿ ರಚಿಸುವ ಮಂಗಳ ಅಥವಾ ನಾಂದೀಪದ್ಯ;
ಕವಿಯೇ ರಚಿಸಿದ ಮಂಗಳಪದ್ಯ : ಮೇಷಬದ್ಧಾನಿಬದ್ಧಭೇದದಿಂ
ಮಂಗಳಂ ದ್ವಿವಿಧಮುಕ್ಯಂ ತನ್ನಿಂ ಮಾಡಿ ಪಟ್ಟಿ ನಾಂದೀನಿಬದ್ಧಮಂಗಳಂ
ಪರಕೃತಮನಿಬದ್ಧಮಂಗಳಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೪).

[ನಿಬದ್ಧ + ಮಂಗಳ (= ಮಂಗಳ)]

ನಿಬದ್ಧಾಂಜಳಿ (ನಾ). ಜೋಡಿಸಿದ ಕೈ : ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರಜನೇಂದ್ರಸಂ
ಪ್ರೀತೃದಕ್ಷಿಣಂಗಿಯು ಭಕ್ತಿಭರವಿನಮಿತ್ರೋತ್ತಮಾಂಗ ನಿಬಿಡ ನಿಬದ್ಧಾಂಜ
ಳಿಗಳಾಗಿ (ಸುಕುಮಾರ. ೮-೬೬ ಪ). [ನಿಬದ್ಧ + ಅಂಜಳಿ (= ಅಂಜಳಿ)]

ನಿಬದ್ಧಿ (ನಾ). (ಸಂಸಾರ) ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವನು : ನಿಬದ್ಧಿ
ಯೆಂಬುದೊಂದನು ಪಮಬೋಧಿ ಪುಟ್ಟಿದೊಡೆ ಪೇರ್ ಮನೆಯೊಳ
ತೊಡದೊಂಕು ನಿಬ್ಬದೇ (ಜೀವಸಂ. ೨೧೦-೫೪). [**ನಿಬದ್ಧ**]

ನಿಬದ್ಧಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಒಟ್ಟುಗು; ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು; ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು :
ಬುದ್ಧಿ ಸಾಗರನ ಕಂಡೆಮಗೇನು ಪ್ರಸ್ತ ನಿಬದ್ಧಿಸಿ ನಾವು ನಮ್ಮೊಳಗೆ ಬುದ್ಧಿ
ಸಾಗರನೊಡೆಯನ ಮುಂದೆ ತಾಂಡನ ಪದ್ಧತಿಯೆಂದು ತೋರಿಸಿದವು
(ಭರತ. ೧೪-೧೬) ; ಶುದ್ಧಚಿತ್ತದೊಳು ನಮೋಸ್ತು ಗೃಹದ ಭರ್ಮವೃದ್ಧಿ
ಯೆಂದು ಹರಸಿದರು ವೃದ್ಧಿ ತಪ್ಪದು ನಿಮ್ಮ ಹರಕೆಯೆಂದನು ನಿಬದ್ಧಿಸಿ
ದೀಕ್ಷಾಂಡನಂದ್ರ (ಭರತ. ೭೦-೧೦೬). ೨. ನಿಬದ್ಧಿ ಗಾಯನವನ್ನು
ಮಾಡು : ಶುದ್ಧದೊಳಗೆ ಜಿನಿಸಿದ್ದರ ಪಾದಿ ನಿಬದ್ಧಿಸಿ ಸಂಕೀರ್ಣದೊಳಗೆ
ವೃದ್ಧ ಸಂಪನ್ನಯೋಗಿಗಳ ಪಾದಿದರಹೊ ಶುದ್ಧ ಸಂಕೀರ್ಣಕೋವಿದರು
(ಭರತ. ೬೪-೧೪). [ನಿಬದ್ಧ + ಇಸು]

ನಿಬರ್ದಣ (ನಾ). ೧. ಕೊಲೆ ; ಸಂಹಾರ : “ಮಾರಣಂ, ನಿಶರಣಂ,
ನಿಬರ್ದಣಂ, ಸೂದನಂ . . . ಹಿಂಸಾ, ಸಂಜ್ಞ ಪನಂ—ಈ ೨೧ ಕೊಲೆ”
(ಕಲಾಯು. ೭೮-೨೨೩) ; ಕಂಸಂ ತದೀಯ ಬಾಲಹಿಂಸಾಪರನಾಗಿ . . .
ಪಾಸಪಿಯೊಳ ಕೊನಪ್ರಳಯಿ ಬಾಲನಿಬರ್ದಣಗರ್ಹಾತೀತದಿಂ ಗತ
ಶ್ರೀಕನಾಗಿ ನಿಜರಾಜಮಂದಿರಮಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಜಗದಿ. ೨-೫೪ ಪ). ೨.
ನಾಶ ; ಹಾಳು : ಸರಭಸಿತಧಾರಿಗಳ ಭಾವೋತ್ತರದ ಪರಿಯಲಿ
ಪೂರ್ವಲಿಖಿತಾಕ್ಷರವಿತಾನನಿಬರ್ದಣಕಾಪಿಪುನಾನಾಗುತ್ತ (ಜನಪ. ೩೪-೪೩).
‘ನಿವರ್ದಣ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಬಾಯಿಸು ‘ನಿಭಾಯಿಸು’ ನೋ.

ನಿಬಿಡ (ಗು). ೧. ದಟ್ಟವಾದ ; ಸಾಂದ್ರವಾದ ; ಒತ್ತಾದ :
ನಿಜಪರಮಸ್ವಾಮಿಯಂ ನಿಷಾದಿಯಂತೆ ನಿಬಿಡ ನಿಬದ್ಧಪವಿತ್ರಕ್ರಮೋ
ಪಚ್ಚದೋಪಚಿತಸುಖಾಸನಾಂಕಿತಮಂ ನಿಜಾಂಕಮನೇಪಿಸಿಕೊಂಡು
(ಶಾಂತಿ. ೧೦-೬೫ ಪ) ; ಶ್ರೀಲಲನಾಸ್ತನಭರನಿಬಿಡಾಲಿಂಗನಕುಂಕು
ಮಾಂಕಿತೋರಸ್ತುಲನುರ್ವೀರೋಕಮಂಡನಂ ಮಹಿಮಾಲಂಬನ ಬಾರು
ಜರಿತನಭಿನವಪಂಪಂ (ಪಂಪಾ. ೧೦-೧) ; ಉತ್ತುಂಗನಿಬಿಡ
ಸ್ತನಕಳಸಯುಗದಂದವಂ ನಿನವ ಅಂಗನೆಯ ಗಂಭೀರನಾಭಿಸುರಂಗ
ವನು ನಿನವನು (ಬಸವ. ೪೧-೨೨) ; ನೀರಸತರುನಿಬಿಡವಿನ, ಹಸುರ
ಹೆಸರ ಕಾಣದಿರುವ ನೆಲವು (ಮಂಡಲ. ೩೪-೧೦). (ನಾ). ೨. ದಟ್ಟ
ವಾದುದು ; ಸಾಂದ್ರವಾದುದು ; ಒತ್ತಾದುದು : “ನಿಬಿಡಂ,
ನಿಬಿರೀಸಂ, ದೃಢಂ, ಗಾಢಂ—ಈ ೪ ತೆಪ್ಪಿಲ್ಲದುದು”
(ಕಲಾಯು. ೧೧೯-೩೩) ; ನಿಬಿಡಮಾದ ನೆಳಲುಳ್ಳ ಪುಷ್ಪವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ
(ಗರಮ. ೯-೫೯-೬) ; ಚಿತ್ತ ಭನ ನಿಬಿಡ ವನ ; ಹೊತ್ತು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ ;
ಮಿಸುಗುಡವ ಮನ ತನ್ನ ಸುಂಗಿದೆ ತಾನು (ಉದ್ಯೋ. ೪-೨) ; ತೆರೆಯು
ಮೇಲೆ ತೆರೆಯದ್ದು ಬರುವಂತೆ, ರಹದಾರಿ ನಿಬಿಡವಾಗತೊಡಗಿತು (ದೀಪಕ.
II, ೨೦೪) ; ಸದ್ಭಾಗದಂತೆ ಅಡ್ಡದಾರಿಯಿಂದ ನಿಬಿಡವಾದ ಕಾದಿಗೆ
ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದನು (ಮಲನಾ. ೧೦೫). ೩. ಅಧಿಕವಾದುದು ;
ದೇವತೆಗಳೆಂಬಂತೆಯೆ ನಿಬಿಡವನೆ ಮಾಡದೊಡೆ ಸರಕಬಾಧೆಗೊಳಗಪ್ಪ ಸರಸ
(ದಶಕು. ೬-೫೭). ೪. ವಿಪುಲವಾದುದು ; ಬಹಳವಾದುದು :
ಈ ವಿವಿನದಲ್ಲಿ ಉಗ್ರವಾದ ಹಿಂಸ್ರಪಶುಗಳು ನಿಬಿಡವಾಗಿರುವವು
(ಕಗದ್ಯ. ೧೦೦). ೫. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಕಾವ್ಯದ ಹತ್ತು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು ; ಶಿಥಿಲವಲ್ಲದ ಪದರಚನೆ ; ಪದಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು

ಸಾಂದ್ರವಾಗಿ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವುದು ; ಶ್ಲೋಕವೆಂಬ
ಕಾವ್ಯಗುಣ : ಸಮ ಮಧುರ ನಿಬಿಡ ಕಾಂಕ ಸುಕುಮಾರಸುಸಮಾಹಿತ
ಪ್ರಸನ್ನೋದಾರಪ್ರಮಿತ್ತಗ್ರಾಮೋಚ್ಚಕ್ರಮದಿಂದ ದಶಭೇದಮಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ
ಮಾರ್ಗಂ (ಕವಿ. ೨-೫೪). ‘ನಿಬಿಡ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಬಿಡಂಜಲು (ಕ್ರ). ದಟ್ಟವಾಗು ; ಸಾಂದ್ರವಾಗು ; ಒತ್ತಾಗು :
ಆಮೂಲಾಗ್ರಭಾಗಂಬರಮುತಿನಿಬಿಡಂಜತ್ತಿರಲ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೨೫).

[ನಿಬಿಡ + ಜಲು]

ನಿಬಿಡತೆ (ನಾ). ಒತ್ತೊತ್ತಾಗಿ ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ ; ಸಾಂದ್ರತೆ ;
ದಟ್ಟತೆ : ಪಂಪನತ್ತ ಪರಮಿತ ಭಳಪರ್ಣಪುಷ್ಪಗುಚ್ಛಂಗಳನನಿಬಿಡತೆ
ಯನವು ಗೈದು ರವಿಶಶಿಕರಂಗಳಡೆಯಾಟಕ್ಕೆ ತೆಪ್ಪುಗೊಡದೆ (ತಟಕಂ.
೩-೩೫ ಪ) ; ಈ ವಚನಗಳನ್ನು . . . ದಿದಿಯಾಗಿ ಓದಿದಾಗ ಅದ ಪರಿ
ಪಾಸದ ನಿಬಿಡತೆಯೇ ಇದಿಯಾಗಿ ಓದಿದಾಗ ತಿಳಿದಿತು (ಕರ್ನಾ. ೭೯).

[ಸಂ. ನಿಬಿಡತಾ]

ನಿಬಿಡತ್ವ (ನಾ). = ನಿಬಿಡತೆ : ಇಂತಪ್ಪ ಪುರವಿಧಿಯೊಳಗೆ ನಿಬಿಡತ್ವದಿಂದ
ದಂತಿವಾಜಿಪರೂಢಗಳನಡರಿಯುಧಿಕಭೂಕಾಂತರಾತ್ಮಜರು ವೈಯ್ಯಾಳ ಕೇಳಿ
ಮೇಳದೊಡನೆಯೆಡೆಯಾಡುತಿದರು (ಸಮೋ. ೨-೪೯). [ಸಂ.]

ನಿಬಿಡಬಂಧ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ವರ್ಣಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು
ಅಗಲದೆ ಒತ್ತಾಗಿರುವ, ಶ್ಲೋಕವೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ರಚನೆ : ಮಿಗೆ ನಿಬಿಡಬಂಧಮೆಂಬುದು ತಗುಳ್ಳುವು ವರ್ಣಂಗಳಗಲದಿರೆ
(ಕವಿ. ೨-೬೪). [ನಿಬಿಡ + ಬಂಧ]

ನಿಬಿಡಮತಿ (ನಾ). ದಡ್ಡ ; ಮಂದಮತಿ : ನಿಬಿಡಮತಿ ನೃಪವರಂ
ಬಂದು ಬನದೊಳಾಂ ಬೇಳ್ತ ಹೋಮಮಂ ಕಂಡು . . . ಬೆಕ್ಕಸಂಬಟ್ಟು
ನೋಡಿದಂ ಮದ್ದೂಪಂ (ದಶಕು. ೧೦-೧೦೬). [ನಿಬಿಡ + ಮತಿ]

ನಿಬಿಡಸ್ಯೂತ (ನಾ). ಒತ್ತಾಗಿ ಹೊಲಿದಿರುವುದು ; ದಟ್ಟವಾಗಿ
ಹೊಲಿದಿರುವುದು : ಇದು ಜತುಮುದ್ರಾಮುದ್ರಿತಮಿದು ನಿಬಿಡ
ಸ್ಯೂತಮಿದು ಮಹಾಗ್ರಹಧೃತಮಿಂತಿದು ಲೋಹಮನದ ಮನಿಪ್ಪದು
ಪರಕೃತಮಿಂತಿಯೊಳಖಿ ಮಿಳನವಕ್ರಂ (ಚಂದ್ರ. ೧-೪೦).

[ನಿಬಿಡ + ಸ್ಯೂತ]

ನಿಬಿಡಿ, ನಿಬ್ಬಿಡಿ, ನಿಬ್ಬಿಡಿ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದುದು ; ಸಾಂದ್ರವಾ
ದುದು (?) : ಕಾರಣಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆ ವಿಸ್ತಾರ
ಯೊಮ್ಮಾಂಡದೊಳು ನಿಬಿಡಿಯಾಗಿ ದ್ವೀರಸ್ಥ ಪಂಚ ಪಂಚ ಚತುರಷ್ಟಾ
ಚಮುತಾಗಿ ಬಾರುಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯೊ ಆರು ಎರಡರಿಂದ
ತಿಳಿಯಬೇಕು (ವಿಸ್ತಾ. ೩-೧). **ನಿಬ್ಬಿಡಿ :** ತಬ್ಬಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಬ್ಬಿ
ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಮುಟ್ಟು ಕವಿಂತೆ ಗಟ್ಟಿದೇಹದಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿದ ಪಾಪದ
ನಿಬ್ಬಿಡಿ ತಿಳಿಯದೆ . . . ನಿನ್ನ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಬ್ಬಿದವನಾದೆ
(ಮೋಕ್ಷ. ೩೮-೨). **ನಿಬ್ಬಿಡಿ :** ಅಬ್ಬಿದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪೊರೆಯಿಂದಿನೊ
ನಿಬ್ಬಿಡಿಯಾದ ಇಹಸುಖವೆ ಒಲ್ಲೆನೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗಿ ಕೇಳಿಕೊಂಡಿರಲು
(ಮೋಕ್ಷ. ೭೫-೧). [**ನಿಬಿಡ ?**]

ನಿಬಿಡಿತ (ಗು). ತುಂಬಿದ ; ಭರ್ತಿವಾದ ; ಆವರಿಸಿದ : ವಿತರ
ಪ್ರೀತ್ಯಾರಪ್ರಕೃಂ ಜಳನಿಬಿಡಿವಾಸಸ್ಪುಟೇಭೂತನಿನ್ನೋನ್ನತಮುದ್ಯ
ದೋಮದರ್ಪಸ್ತನವಿಗಿಹಿತದೋಃಸ್ಪುಟಿಕಂ ಲೋಚನೋಽಪ್ಪದ್ವಿತಯ
ವ್ಯತ್ಯಸ್ತವರ್ಣಾತಿ ತಿವಿತಕಪೋಶಾವರ್ಣಾಳಕಂ ಯವೌವತಮಾದಂ ಕಣ್ಣ
ವಂದಿದುರ್ದಮ ಕೃತಸಲಿಲಕ್ರೀಡಮಸ್ತೋಷ್ಣಪೀಡಂ (ಚಂದ್ರ. ೭-೧೪೯).

[ಸಂ.]

ನಿಬಿಡಿಕ್ಕತ (ಗು). ತುಂಬಿದ ; ಭರ್ತಿಮಾಡಿದ ; ಇಡಿಕಿರಿದ.

[ಸಂ.]

ನಿಬಿಡೋಕ್ತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಶ್ಲೋಕಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾತು, — ಉಕ್ತಿ : ಅದ್ಭುತರಸಂ ನಿಬಿಡೋಕ್ತಿಗಳಿಂದಮಲ್ತೆ (ಕವಿರಾ. ೨-೯೯). [ನಿಬಿಡ + ಉಕ್ತಿ]

ನಿಬಿಡೋರು (ನಾ). ದಪ್ಪವಾದ ತೊಡೆ; ತುಂಬಿಕೊಂಡ ತೊಡೆ : ಕುರುರಾಜ ನಿವ್ಯಾಜನಿಬಿಡೋರುದ್ವಯಭಂಗ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಭಾರನುಂ . . . ಸಾಹಸಾಂಕನುಮೆನಿಸಿದ ಭೀಮಗೇನನಂತು ಅರೂಢಕೋಪನುಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರೂಢನುಮಾಗಿ (ಗವಾಯು. ೨-೧ ವ). [ನಿಬಿಡ + ಉರು]

ನಿಬಿರೀಸ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದುದು ; ನಿಬಿಡವಾದುದು : "ನಿಬಿರಂ, ನಿಬಿರೀಸಂ, ದೃಢಂ, ಗಾಢಂ - ಈ ತಿಳಿವಿಲ್ಲದುದು" (ಕವಾಯು. ೧೧೯-೩೩) ; ಖಲಸಮೂಹಚ್ಛಾಯೆ ಬಲುಹಿಂದ ಪರ್ಜಿದುದೊ ನಳ ದಂಜನಾಸಾರ ಕರೆಯೊಯೆನಲಂಧಕಾರಂ ಪರಹಿತೆನ್ನಿಗೆ ನಿಬಿರೀಸನಾಗಿ ಜವದಿ (ವೆಂಕಾ. ೫-೨-೩೨) ; ಅವನೀತನೂಜಾತಿಯೈತರುತಮಿರೆ ಲೋಕನವಕ ನಿಬಿರೀಸನುನೆ ನೆರೆದು ಪಂಥಾನಕುಂ ಪವನೇಯದಿದೆ (ವೆಂಕಾ. ೩-೩೩-೧೧). [ಸಂ.]

ನಿಬುದ್ಧಿ, ನಿಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಹೆಡ್ಡೆತನ ; ಮಂದಬುದ್ಧಿ : ಪೀನ ಗ್ರಹಣದಿಂದ ಕೆಲವಜ್ಜಿಗಳ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲ - ಅಚ್ಚ ಮುದ್ದಿಕಾ - ಅಚ್ಚ ಮುದ್ದಿಗೆ . . . ನಿಬುದ್ಧಿ - ನಿಬುದ್ಧಿ (ಶಮದ. ೨೯೨ ಪ್ರಯೋ). **ನಿಬುದ್ಧಿ :** ದ್ವಿತ್ವಾಗ್ರರೇಫಲೋಪಕೃತಿ - ಅರ್ಥ - ಅಗ್ನ . . . ನಿಬುದ್ಧಿ - ನಿಬುದ್ಧಿ (ಶಮದ. ೨೩೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಕೀಲಾರಂ, ಕೀಲಾರಂ . . . ನಿಬುದ್ಧಿ, ಮಾಲೆದೋರಣಂ . . . ಇತಿ ಕೀಲಾರಾದಿರಾತ್ಯತಿಗಣಃ (ಶಮದ. ೩೩೮ ಪ್ರಯೋ). [**ಸಂ. ನಿಬುದ್ಧಿ**]

ನಿಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ; ಜ್ಞಾನ ; ಬುದ್ಧಿ. ೨. ಬುದ್ಧಿವಾದ : ಹಾನಿ ನಿವಗುಪಕರಿಸದಿರದೆಂದಿ ನಿಬುದ್ಧಿಗೆ [ಪಾಂ. ನಿಬದ್ಧಿ, ವಿಶ್ವತೆಗೆ] ನಿನ್ನ ಮನದನುಮಾನವಾವುದು ಹೇಳು ಕೇಳುವೆ ನೆಂದನಸುರಮುನಿ (ತೋರಾ. ೩-೩-೩೨). [ಸಂ.]

ನಿಬ್ಬ (?) (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ (?) : ಪಿಳ್ಳುಳಕ ಚೆಂಬೋಕ ಗೀಜಗ ಕುಳ್ಳು ಕೋಗಿರೆ ಕಾಮುರುಳಿ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿಯೆಲಗೊಲೆ ಹುಲ್ಲಬಂದಿಗೆ ನಿ [ಪಾಂ. ೪] ಬ್ಬ ನೀಮುಳುಕ . . . ಕೆಂಡವಕ್ಕಿಗಳವ ಟೋರೊಪ್ಪಿದವು (ಸಾಂ. ಭಾ. ೫-೨೨). [?]

ನಿಬ್ಬಂದಿಗೆ (ನಾ). ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವನು : "ನಿಬ್ಬಂದಿಗೆ - ನಿರ್ಬಂಧಿಕ" (ಪದ್ಯಕೋ. ೨೨) ; ಪೀನಗ್ರಹಣದಿಂದ ಕೆಲವಜ್ಜಿಗಳ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲ - ಅಚ್ಚ ಮುದ್ದಿಕಾ - ಅಚ್ಚ ಮುದ್ದಿಗೆ . . . ನಿಬ್ಬಂದಿಗೆ - ನಿರ್ಬಂಧಿಕ (ಶಮದ. ೨೯೨ ಪ್ರಯೋ). [**ಸಂ. ನಿರ್ಬಂಧಿಕ**]

ನಿಬ್ಬಗಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಹಾರ (?) : ನೆಬಲು ಮೂಢ [ದ್ರ]ಪಂಧಿ[ದ್ರ] ಬುಕ್ಕುಂಬ ಪುರೀಮಂಡಳಂ ಬಟಾಗೂಳನುಂಬ ನಿಬ್ಬಗಡಿಯುಂ ಕಳಿಯುಂ ಕೂಟನುಂಬ ಆಯಂದಿಲಮುಮೆಂದಿನಂ ತನ್ನ ಕತ್ತಿಯಂ ಮುಟಗದಾವುದುಂ ಮಾಡಿದೊಡಂ ಪುರೀಪದೋಪವಾಸ ಮೆಂಬೆರಡನೆಯ ಶಿಕ್ಷಾವ್ರತನುಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೩೧೩). [?]

ನಿಬ್ಬಡವ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಬಡವ ; ಕಡುಬಡವ : ಬಡವನೆ ರತ್ನ ತ್ರಯನುಂ ಪಡೆದಾತಂ ಪುಣ್ಯಮೂರ್ತಿ ಸಿರಿಯೊಡೆಯಂ ನಿಬ್ಬಡವಂ [ಪಾಂ. ನೋಬ್ಬಡೆ ತಾಂ] ರತ್ನತ್ರಯಮುಂ ಪಡೆಯದವಂ ಭಾಗ್ಯಹೀನ ನನನೆ ದಂದ್ರಂ (ಸಮಾ. ೩-೩೩). [**ಸಂ. ನಿಬ್ಬಡು + ಬಡವ**]

ನಿಬ್ಬಡಿ 'ನಿಬಿಡಿ' ನೋ.

ನಿಬ್ಬಡ್ಡಿ, ನಿಬಡ್ಡಿ (ನಾ). ಬಡ್ಡಿ ರಹಿತವಾದುದು ; ಬಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದುದು : ನಿಬ್ಬಡ್ಡಿಯಾಗಿ ನಾನು ಸಾಲ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದೆ (ರೂಢಿ). **ನಿಬಡ್ಡಿ :** ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣ ಸಾಲ ಮಾಡಬಹುದು, ಅದನ್ನು ತಮ್ಮ ಸಾಕು

ಕಾರರೇ ಒಂದರಡು ವರ್ಷಗಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿಬಡ್ಡಿಯಿಂದಲೇ ಕೊಟ್ಟಾರು (ಚಾರುದಾ. ೪). [**ಸಂ. ನಿಬ್ಬಡಿ + ಬಡ್ಡಿ**]

ನಿಬ್ಬಣ 'ಬಿರ್ದಿನ್' ನೋ.

ನಿಬ್ಬಣಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಮದುವೆಯ ಗುಂಪಿನ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವವಳು ; ಬೀಗರ ಗುಂಪಿನವಳು : ಹಳಗಾಲದಲೊಬ್ಬ ಪುರುಷಂಗೆ ಎಳೆಯ ಕನ್ನಿಕೆಯ ಮದುವೆಯ ಮಾಡಲು ಕೆಳದಿಯರೈವರು ನಿಬ್ಬಣ ಬಂದರು . . . ಕೂಡೆ ಬಂದ ನಿಬ್ಬಣಗಿತ್ತಿಯರಲ್ಲಾ ಹೆಂಡಿರಾದರು (ಅವಳಂ. ೨೧-೪೩) ; ಅವಿರಳ ವಿಟನ ಮದುವೆಗೆ ನಿಬ್ಬಣಗಿತ್ತಿಯವರಲ್ಲಾ ಬಂದು ಕೆಂಡದಂದೆಯನೆ ಮುಡಿಮು (ಅವಳಂ. ೧೩೩-೩೨೪).

[**ನಿಬ್ಬಣ (< ಬಿರ್ದಿನ್) + ಗಿತ್ತಿ**]

ನಿಬ್ಬಣಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಮದುವೆಯ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗು ; ನಿಬ್ಬಣದೊಂದಿಗೆ ಸೇರು : ಗುಣನಿಧಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರಾಮರು ಸಕಲ ನಿಬ್ಬಣಗೂಡಿ ಪೂಜ್ಯರಾಯನ (ನೋಡು. ೧೩-೩೧).

[**ನಿಬ್ಬಣ (< ಬಿರ್ದಿನ್) + ಕೂಡು**]

ನಿಬ್ಬಣಜನ (ನಾ). ಮದುವೆಗೆ ಬಂದ ಆಪ್ತೇಷ್ಟಜನ : ಮದುವೆಗೆ ಬಂದ ನಿಬ್ಬಣಜನಂ ದಿದದಜ್ಜರಿವಟ್ಟಿರಲ್ಕರಂ ಮುದ್ದೊಳದೃಶ್ಯನಾಗಿ ಮುನಿ ಪೋಗಿ (ಉದ್ಯ. ೪-೩೯).

[**ನಿಬ್ಬಣ (< ಬಿರ್ದಿನ್) + ಜನ**]

ನಿಬ್ಬಣೆಗೆ 'ದಿಬ್ಬಣೆಗೆ' ನೋ.

ನಿಬ್ಬಯಲು (ನಾ). ಎಸ್ತಾರವಾದ ಬಯಲು : ಅಪರಭಾಸುವಾಕ್ಯ ಪನು ನಿಬ್ಬಯಲೋಗೆ ನೋಡ ! (ಪ್ರಶಾ. ೩೦-೧೩೪).

[**ಸಂ. ನಿಬ್ಬಯಲು (< ಬಯಲ್) + ಯಲು**]

ನಿಬ್ಬರ (ಗು). ೧. ಅತಿಶಯವಾದ ; ಅಧಿಕವಾದ. ೨. ಕಠೋರವಾದ ; ಸಹಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದ. ೩. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ; ಹರಿತವಾದ. ೪. ಹುರುಪಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ. ೫. ತುಂಬಿದ ; ಪೂರ್ಣವಾದ. ೬. ಊದಿಕೊಂಡ ; "ಉಬ್ಬಿದ" (ಜಾಣಕೋ. ೧೧). (ನಾ). ೭. ಅತಿಶಯ ; ಅಧಿಕ ; ಹೆಚ್ಚಳ : ಆತುರದಂ ನೀತಾಂಕು ತಾರಾವಳಿವೆರೆನಿಟಾತಂದುರ್ವರಾಭಾಗದೊಳ್ ನಿಬ್ಬರದಂ ಘಾಸ್ಯತ್ತ ಪೋ ಮೂರ್ತಿಯನೆ ತಳೆದಪೋಲ್ ತಾಪಸಾವೃತ್ತದಿಂ ಘಾಸುರನಾಗಿರ್ಪಂ ದಯಾಂಭೋನಿಧಿ ಕಪಿಲಮಹಾಚಾರ್ಯನಾಚಾರ್ಯವರ್ಯಂ (ಶಮದ. ೧-೧೧೩) ; ದಂಡಾಧೀಶ್ವರಂ ಮನಗದದಿ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯಗಳನಿಟ್ಟು ಹದುಳಿಸದೆ ನಿಬ್ಬರದ ಕೋಕಾಶ್ರಾಂತನಾಗುತ್ತ (ಬಸವ. ೩೩-೧) ; ಸಭ್ಯತಾಲತೆ ಹೂತು ಹಸರಿಸಿ ಹದ್ದಿ ಫಲವಾದಂತೆ ಕಾಯುವ ನಿಬ್ಬರ ದರೀಡಾದಿವಳು ಹರಿಪದಪಯೋಜದಲಿ (ಉಪಾ. ೧೩-೩೪) ; ಸುಳಿ ಸುಳಿದು ಕಟ್ಟು ಪುದಗದ ಗೊಂದಲದ ಕಳಕಳದ ವಾದ್ಯರವದಬ್ಬರದ ನಿಬ್ಬರದಲಾ ಪುರಂ ರಂಜಿಸಿದುದು (ಚಿಬ್ಬ. ೧೧-೩೫) ; ನಂಬುಗೆಯ ಕೊಂಬುದು ನಿಬ್ಬರದಿಂದಿ ಬರ್ಪವೋಲ್ (ಚಿಬ್ಬ. ೩-೧೫೮). ೮. ಕಠೋರತೆ ; ಕಠಿನತೆ : ಧರೆಯೊಳುದಯಿಸಿ ಸೇವನುತ ನಿಬ್ಬರದ ಶಾಪವನಾಗಲೆಯಲು (ಬಸವ. ೩೪-೧೧) ; ನಿಬ್ಬರದ ಮನವೆಂದು ಕಾಮ ದೇವಂ ಕರಿಯ ಕದ್ದಿನತ್ಯಧಿಕ ದಿಲ್ಲಿಂಗಿಯುನ್ನದವನಿಪ್ಪು ಬಿಟು ಬಾಣಮಂ ತೊಟ್ಟು ತೆಗೆದಾರ್ಕರ್ಪೂರಕ್ಕೆ ನಿರಿಸಿ ದಿಡಲು (ಲಾಟಂ. ೧೪-೫೦) ; ಒಬ್ಬನೇ ನೀನೆನ್ನ ಸಮರದ ಹಬ್ಬವನು ನೋಡಿನಲು ನುಡಿಗಳ ನಿಬ್ಬರದ ತಾ ಕಂಡು ಮೃಪದನು ಪಾರ್ಥಗಿಂತಂದ (ಸಂಭವ. ೧೮-೯೩) ; ಸಾಕು ಸತಿ ನಿಬ್ಬರದ ನುಡಿಗಳದೇಕೆ ಹೃದಯವನಡು ಮುಕ್ತವಿವೇಕತನದಲಿ ಮುಳಿಯಬೇಡೆಂದನುತೆ ಕೈಮುಗಿದ (ಅಕ್ಕಾ. ೪-೪೧). ೯. ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ ; ಹರಿತ : ಹೆಬ್ಬರಿಯನಡಗಿ ಸತತ ಪಿರಿಯುರಿ ಹಬ್ಬು

ತದಂತ ಭಾವನೇತ್ರನ ನಿಬ್ಬರದ ಭಾಕಾಂಬಳಾಗಿ ಸಮವನಿಸುತ್ತಿರಲು
(ಬಸವ. ೪೪-೨೧); ಕಿಬ್ಬದಿಯ ಕೀಲಿಸಿದ ಕಾಮನ ನಿಬ್ಬರದ ಕೊರಂಟಿ
ನರಿ ತನುನಿಬ್ಬರಿನವೊಲು ನಿಮಿಷ ಕುಳ್ಳಿರಲಾಜದಳವಳಿದು (ಪ್ರಭುಲೀ.
೫-೨೧); ಪ್ರಾಣದಾಸೆಯ ಮಹಾದು ತನ್ನೊಳು ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ಕಾದೆನುತ
ನಿಬ್ಬರನನು ನಿಬ್ಬರದ ನುಡಿಗಳಲಿಬಾದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೩೬).
೧೦. ಹುರುಳು; ಉತ್ಸಾಹ; ಹುಮ್ಮಸ್ಸು: ಕುಡುಮಾಡೆಯಂ
ನಿಬ್ಬರದ ಮನೆದು ಕೊಡದಂ ಹೊಯ್ದು . . . ಹೆಬ್ಬಂದಿ ವಿಸಿನದೊಳು
ನಂದಂದಾ ಶಬರರಿಗೆ ಮೃತ್ಯು ತಾನೆಂಬಂದದಿ (ಹರ್ಷಾ. ೬-೬); ಒಬ್ಬ
ರೊಬ್ಬರುಳೇ ಉಳೇ ಜಾಂಗು ಭಲ ಎನುತರಲು ನಿಬ್ಬರದ ನಿಡುಬೊಟ್ಟಿಗಳ
ನಿಡುತುಬ್ಬರಿನತುಬ್ಬರಿನತಾರುತ ಬಿಟ್ಟುಬಾಳೆಯ್ಯುಗಳ ನೊಬ್ಬರೊಳಗೆ
ಹುಗುತಿರಲು (ಬಸವ. ೫೬-೧೪); ಕೆಂಪೆಬಾದಪ್ರಯಲರಡುಕೋಡಿಯ
ರೊಗುತಲದೆ ಕಿಡಿಗಳ ತುಸಾರತೆಯ ಸ್ವರದಹಂಕಾರಪ್ರತಾಪಪ್ರದಿ
ಮೈ ಕಾಣೇಜುತದೆ ನಿಬ್ಬರದ ಬದಿಂದೀಕಿನದು ಕಲಿಕರ್ಣ ನೋಡೆಂದ
(ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧೫); ಬೊಟ್ಟಿಯೊಳಂಗಜಾತಗೆ ವೀರರಸವುಳ್ಳ ನಿಬ್ಬರದರಿ
ಕೋಲ ಕಪಿಡ (ನೋಹ. ೨೪-೧೪); ನಿಬ್ಬರದಿ ತಾ ಪಿಡಿದ ಪುಟ್ಟದಿ
ಬೊಟ್ಟಿಯಾದು ಧನಪತಿಯ ಸಟವನುಬ್ಬಿ ಹೊಯ್ದು ನು ಚನಕದಿದು ದೆನೆ
ದೆನೆಗೆ ಚಿಮ್ಮಿದನು (ಉತ್ತ. ೧೩-೨೫); ನಿಬ್ಬರದಿಂದಲಿ ಸರ್ವದ
ಕೊಡುಂಬೊ ಹಬ್ಬವನುನಿಸುವಿ ಹರಿಯ (ವಿದಾ. ೯-೧); ಕೊಟ್ಟಿದ
ಖಂಡವ ತಿಂದು ಭೂತಗಳಾಗ ನಿಬ್ಬರದರಿ ಕುಣಿದಾದಿ ಹಬ್ಬವಾಯಿತು
ನಮಗೆಂದು ಮರುಳುಮನ ಉಬ್ಬಿ ಹರಿಸಿ ಹಾಡಿದವು (ಮಾದೇಸಾಂ.
೨-೧೩೫). ೧೧. ವೇಗ; ರಭಸ; ಜೋರು: "ನಿಬ್ಬರೆ-ನಿರ್ಭರ-
ರಭಸ" (ತದ್ ಕೋ. ೨೨); ಶ್ರವಣಕುಲವಂ ನಿಬ್ಬರದಿ ತಾಗುವ: ಜೊಡೆಯಲು
ಗಲುಮಾದವಾ ವೈಜವೆ ನಿರ್ಮುಳಳಕ್ಕಿಮಾನಸೆಯಾದೆ ಕಾರಣವು
(ಬಸವ. ೫೨-೨೦); ಒಬ್ಬ ದೈತ್ಯನ ಕೊಲಲು ಸಮಗಿನತುಬ್ಬನೆಗಳು
ಕೋಟಿ ಹುಟ್ಟಲು ಹಬ್ಬ ನಮಗಿಹುದಿಂದು ಸಂಜಯವಿಲ್ಲ ಕೆಡಿಸುವೊಡೆ
ನಿಬ್ಬರದಲಿಟ್ಟುವು ಹನುಮನ (ಕಾಕರಾ. ೩೪-೩೧); ಅದ್ಭುತವಾದ
ಕನಕ ಕಂಡು ದಾಯನು ಉಬ್ಬಿ ಹೆದರಾ ಕಣ್ಣ ತೆಣಿದು ಬಿಟ್ಟುಳೆಯಾಗಿ
ನೋಡಲು ನಾಲ್ಕುದನೆಯನು ನಿಬ್ಬರದಲ್ಲಿ ತದ್ವಿದಳು (ಪಂಸಾಂ. ೨-೨೦);
ಕರದ ವಾಪೆಯ ಸಡಿಲ ಬಿಡೆ ನಿಬ್ಬರದಿ ಗಮನದೊಳ್ಳಿದಿವನನೊಳುರವಣಿಸಿ
(ನಳ. ೬-೬); ಅಬ್ಬರಿಸುತ ಬರ್ಪ ಹೆಂಗಳ ಬೀಳ್ಕೊಂಡೊಬ್ಬಳು
ಕಳಿದಿಯ ಕೂಡಿ ನಿಬ್ಬರದರಿ ಕಾಮನಧಾರಾಗಿ ನಡೆದಳು ಹೆಬ್ಬನವನು
ನಿಟ್ಟಿಸುತೆ (ನೋಹ. ೯-೨೨); ನಿಬ್ಬರದಿ ಪರಮಂಜನು ಮಾಡುವ
ವೊಬ್ಬಳೆಯ ದೇವೋಪಕರಣ ಬೊಟ್ಟಿದುತ ಕೊಂಡೊಯ್ಯು ಯಾರನ
ನುಳುಹಿ (ಉತ್ತ. ೧೯-೩೬); ಪರಮು ಪೊಸಕೋಟಿಯಂ ಮುತ್ತಿರ
ಲೊಡವನಾ ಸಂಜರಾಜನಂಜುವಿನಂ ನಿಬ್ಬರದಿಂದೆ ಸಾಗಮಂಗಳ
ದರಸಂ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಬಂದನಂಗುಸರಾಜಂ (ಚವಿ. ೨-೩೩); ನಿಬ್ಬರದರಿ
ಬಂದ ನೀಲಕುಮಾರಿಯನೇರಿ ಹೆಬ್ಬರ ಚಿಲುಪರಾಜ್ಯಯ್ಯ (ಸಾಂವಾ.
೧-೬೧). ೧೨. ಅಗಲವಾದುದು; ದೊಡ್ಡದಾದುದು: ವಿಸ್ತಾರ
ವಾದುದು: ಕೊಬ್ಬಿ ಕೋಮಲವಾದನಿಗುರಿದ ನಿಬ್ಬರದ ನಿಡುಗಣ್ಣು
ಗಳ ಕಾಗಬ್ಬನಜಾಯದೆ ಕಬ್ಬಿನಿಟ್ಟಿಗೆ ಮೆಲುವ ಮರುಳಂತೆ . . . ಮಾಟ
ನಿಷ್ಕಲವೆಂದಳಾ ನಿಮಿಳೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೬). ೧೩. ನೀಳವಾದುದು;
ನಿಡಿದು: ನಿಬ್ಬರದ ನಿಡುಸುಯ್ಯ ಪೋಡಿಯ ಮನದ ಕಳ್ಳದಿಯ
. . . ಪೀದದ ಮದ್ದಿನರಿ ಹಣಗಿದರು ಪವನಜಫಲುಗುಜಾದಿಗಳು
(ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೫೬); ಹೆಬ್ಬಿವುಗಳ ನಿಟ್ಟಿರದಸುರು (ಅರಸಾ. ೫-೨೧೫).
೧೪. ಭಾವೋದ್ವೇಗ; ಉದ್ವೇಗ; ತಳಮಳ: "ತಳವಳೆಗೊಂದನ್ನ
ಲಮದೆ ನಿಬ್ಬರನುಳ್ಳಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೩); ಕಪಾಕಂಕನದಿಗಿ

ಕದನದೊಡ್ಡೋಗೆ ಪೊಜಮದಲ್ಲೆಂದಿರ್ದುದಾ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗುಣಾ
ನೊಡಿದಿರ್ದುದಬ್ಬರಿನ ಪರಸಮಯಗಳೆಲ್ಲ ನಿಬ್ಬರ[ಸಾಕಾಂ. ನಿರ್ಭರ]
ವದೇವೋಗಕ್ಕೆನು (ನೋಹ. ೫-೩೩); ಕಂಡೆನರಸನ ನಿಬ್ಬರದ
ಬಳಿಕಂಡಲೆದುವತಿಕೋಳಿಸಿ ಕೈಗೊಂಡುದಿಲ್ಲರೊಳಗೆ ಬಳಿಕಡ್ಡತ್ತು
ಕಂಡೆಜುತು ಮಂಡಿಸಿದನೆನ್ನುಬ್ಬಿಯನು (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೬). ೧೫. ಕಷ್ಟ;
ತೊಂದರೆ: ಕಟ್ಟುವಿಲ್ಲಂದಿನದೆ ಪೂಸರಲ್ಲಾಣ್ಣೆಸರ್ ನಿಬ್ಬರದಿಂದೆಂದು
ನುದನಂ ಮಾರಲಿಗಾರ್ತಿಯರ ಹುಟ್ಟಿಲು ಜಾಪಮಂ ಕುರುಳೆಂಬ ಸಾರಿಯಂ
ಕಣ್ಣೆಂಬ ಕೊಗ್ಗಣೆಯನು ಉಬ್ಬರದ ಸಾಪಸದೊಳವದಿಸಿಕೊಂಡು
(ಚ್ಯಮಿಭಾ. ೬-೧೬); ಕಿಬ್ಬದಿಯೊಳಗೊಡಿದಂತಾ ನಿಬ್ಬರದಿ ಬೆಂಜಾಗಿ
ಭೂತತಿ . . . ಇಬ್ಬರಂಗದ ನೋವ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ತದ್ವಿದನು ಮೈರಾಗ್ಯವ
(ಕುವ್ಯಾ. ೯-೧೩). 'ನಿರ್ಭರ' ಪರಾ.

ನಿಬ್ಬರವಾಗು-ಅತಿಶಯವಾಗು: ಮದಗಜದ ನಿಡುವರಿಯ
ಕೇರಿನ ಕುಮರೀಕಾಡರ ಕಾಹಿನರಿ ಕೊಬ್ಬಿದುದು ನಿಬ್ಬರವಾಗಿ ಬಹು
ವಿಧವಾದನಿರ್ಭೋಷ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೬೪); ಅನ್ನೆಯವಾಯಿತು
ನನ್ನದು ಬಾಳು; ಒಬ್ಬರನುಳಿದು ಹೋಗಲು ನನಗೆ ನಿಬ್ಬರವಾಗಿದೆ
ಮನದರಿ ಹುಲು (ಚಲುವ. ೫೦-೮). [**ಸಂ. ನಿರ್ಭರ**]

ನಿಬ್ಬರೆ (ನಾ). ಆರುವಿಕೆ; ಬಹುದಿಕೆ; ಒಣಗುವಿಕೆ: ನಾಲಗೆ
ನಿಬ್ಬರವಾಗಿ ಕಣ್ಣದರ್ ಕನಲದೆ ನಂದವೊಯ್ದ ತೆಜನಾಗಿ ಶ್ವಾಕುರ
ನಾಡನಾ ಸ್ವಪಂ (ರೀಲಾದ. ೬-೪೪). 'ನಿಬ್ಬರಿಸು' ಪರಾ.

[**ನಿಬ್ಬರು**, + **ಅಣ** ?]
ನಿಬ್ಬರೆಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ: ಅರಳುಬುಗಳ್ ಕಟ್ಟುವಿಲ್ಲದಿವು
ನಾಡೆ ನಿಬ್ಬರಮಮರರಂ ಜಯಿಸಲೆಂದವಂ ಬಿಟ್ಟಿ ತಂಬರಮಳನ
ನಾಂದೋಳಿತಾಪದಿಂ ಸುದತಿಯೆಂಬೊಂದು ಪಾಣವನೆ ಪೂಡಿ (ಚಲುವ.
೧೦-೧೩).

ನಿಬ್ಬರೆಂ ಣರಿ-ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಅರಳು: ಕಾಗೆಯ್ಯ ಮೇರೆ
ಯೊಳ್ಳಿ ಕೆಳ್ಳರಿಕೆ ದಿವಂತಾನುಂ ಮಯ್ಯ ದಿರ್ಘದೀರ್ಘನೆ ನಿಬ್ಬರೆಂ
ದಿರಿದೊಳೆಯುಗುಂ ಹೋಲ್ಕುಂ ಬೈಬಿತ್ತ. ಜೀವರ ರೊಪದಿಂ (ಶಾಂತಿ.
೬-೯೨); ತೆಜವುಗುಡದೆ ಸೊಬ್ಬಿಸುವ ನಿಷ್ಕಾಳದ ಬಲ್ಲರಕೆ ದೆನೆವಟ್ಟು
ಗಳ್ ನಿಬ್ಬರೆಂ ದಿರಿಯೆಯುಂ ಬೇಗದಿಂ ನಡೆದಿತ್ತಿ ಬಂದಂ ಮಂಜು
ಮೆಟ್ಟುಮಂ ಮೂವಳಸಾಗಿ ಮುತ್ತಿದಾಗ್ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೪೪). [**ನಿಬ್ಬರೆ**]

ನಿಬ್ಬರೆಗತಿ (ನಾ). ವೇಗವಾದ ಗತಿ; ರಭಸದ ಗಮನ: ಜೋಡರ
ಜೀವ ಜಾಳನೆ ದೀದಿವರಿದವು ಗಣಭೂತಗಳು ತಾವು ನಿಬ್ಬರೆಗತಿಯ ರಫ
ಕುರಗಾವಳಿಕೆದವು ರಭಗಳನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೨೯). [**ನಿಬ್ಬರೆ**, + **ಗತಿ**]

ನಿಬ್ಬರೆಗಲಹ (ನಾ). ಹುಮ್ಮಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಲಹ;
ಹುರುಪಿನ ಕಾದಾಟ: ನಿರಿಸಿತವುಬ್ಬರದ ನಿಬ್ಬರೆಗಲಹವಾ ದಿನ
ಮಧುಯ ಸಮರದ ಕಲಿಸಲಾಡಿಯನು (ಕೂರಾ. ೬-೧೪-೧೪).

[**ನಿಬ್ಬರೆ**, + **ಕಲಹ**]
ನಿಬ್ಬರೆಣಿ (ನಾ). ಅತಿಶಯತೆ; ಅಧಿಕ: ಅದಿರುಪ್ರಸ ವಾಮು
ನೆಯನದಲ್ಲಿ ಹಂದ್ರನು ಹುಟ್ಟಿದನು ಬಲದ ನೆಯನದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ಹುಟ್ಟಿ
ದನು ಅದರ ನಿಬ್ಬರೆಣಿಗೆ ನೋಡತಂದವರು ಹುಟ್ಟಿದರು (ದ್ರವ್ಯಾ. ೪೯).

[**ನಿಬ್ಬರೆ**, + **ಅಣ**]
ನಿಬ್ಬರೆದಿಟ್ಟು (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ನೋಟ; ಹೆರಿಕವಾದ ದೃಷ್ಟಿ:
ಕರುನಿಯನ್:—ಅರಮನೆಯ ನೆಲವಾಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ . . . ಸಜ್ಜೆಗೆ ಹೊಸ
ವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿರುವ ಗುತ್ತದೂರ್ದದ ವಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲಿರಿಸು ? . . .
(ನಿಬ್ಬರೆದಿಟ್ಟುಯಿಂದ) ಅದಕ್ಕೆ ಇರುವ ಒಳಗಣ ಹೊರಗಣ ದಿಯ್ಯ
ಗಳಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಜಾಡಿ (ಮಂತ್ರ. ೫೩-೨೨). [**ನಿಬ್ಬರೆ**, + **ದಿಟ್ಟು**]

ನಿಬ್ಬರಿಬಾಯ್ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಬಾಯಿ: ಮರುಳತ್ತಿತ್ತೊಂದು ದಿಕ್ಕುಂ ಮುಜಾದು ಮರುಳ ಮುಂಗೆಯ್ಯುಮಂ ಬಿಕ್ಕುಮಂ ನಿಬ್ಬರಿ [ಪಾಪಾಂ. ನಿಬ್ಬರಿ, ಗಿಬ್ಬರಿ]ಬಾಯೊಳ್ಳೊಕ್ಕೊಡಂ ಕಂದಿಸುವ ಸಿದ್ಧದ ಬೇತಾಳನಂ ಮುಚ್ಚದಿಂ ಚೆಚ್ಚದಿಂವಂ ಕಿಬ್ಬು ಬೇತಾಳನ ತಲೆಯನೆ ಸತ್ತಂಚೆರಂ ತಿಂದ ಸತ್ತಂಚೆರನಂ ಮುಂಗಿತ್ತು ಭೂತಂ (ಅರ್ಥಪೀ. ೫-೪೦).

[<ನಿಬ್ಬರಿ + ಬಾಯ್]

ನಿಬ್ಬರಿಸು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಶಯವಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು: ಪರಿಯ ಪರ್ವದ ಮಂಜು ರಂಜಿಸುವಂತೆ ತಾವರೆ ನಾಡೆಯಾಂ . . . ಭೂಳಿ ಧೂಸರಿತಮಾದ ಸುವರ್ಣಪುತ್ರಕ್ಕೆ ಬಣ್ಣ ನಿಟ್ಟಿವೊಲೆಯ್ತು ನಿಬ್ಬರಿಸಿದಂಗೆ ಮಪೂರ್ವಕಾಂತಿಗೆ ತೊಟ್ಟಿ ನೇನೆದಗೊಟ್ಟಿದೋ (ಮಲ್ಲಪ್ಪ. ೪-೩೧); ಅಬ್ಬರಿಸುತ ಬಂದರು ದೂರದೊರೆಗಳು ಉದ್ಬವದ ಹಿಡಿಕೊಂಡು ಹೆದ್ದಾಗಲ ದಿದಿಯಲಿ ಪರಿಯ ಹೊಯ್ಯ ನಿಬ್ಬರಿಸುತು ಚೋರಧಮವು (ಬಸವ. ೫-೪೧). ೨. ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳು; ನಿಬಿಡವಾಗು: ಕುಂಭಸ್ಥಳಂ ನಿಬ್ಬರಿಸಂತುಡ್ಡುಕ್ಕುಚಂ ಬಿಂಬಿಚೆ . . . ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿ ಬಿಡೆ ಮಂಜುಭೂಷಾಳ ಮೈ ಸೋಂಕೆ ಬಿಂಬಾಧರೆ ಪಿಂಗಲ್ಪಾನಂ (ಕಂದರ್ಪನ ಕರುನಿಡುತರ್ಪಂತೆ ಕಣ್ಣೆಡ್ಡ ಮಾದಳ್ (ಅನಂಪು. ೪-೯೩).

[ನಿಬ್ಬರಿ + ಇಸು]

ನಿಬ್ಬರಿಸು, (ಕ್ರಿ). ಬಾಡು; ಕಂದು; ಮಸುಳಿಸು: ನೇಸಜ ಸಾರೆ ನಿಬ್ಬರಿಸುವುಕ್ಕಲಮಾಲೆಯನಿಪ್ಪ ದೃಷ್ಟಿವಿನ್ಯಾಸಮನೋಯ್ಯನೋಸರಿಸಿ ನಮ್ಮಶಿರೋಧರೆ ಸೀತೆ ರೋಷಕಸಂತಾಸಿಯ ರೂಪು ಪಾದನಖದರ್ಪಣ ದೊಳ್ ಪಲವಾಗಿ ತೋಪಿ ಕಂಡಾ ಸತಿ ಬೆರ್ಚ ಮುಚ್ಚಿದಳೆಬ್ಬರಿದಿಂ ಕರಲೇಕ್ಷಣಂಗಳಂ (ಸಂರಾಮ. ೯-೧೧೨); "ಮುಚ್ಚು" (ಸಂರಾಮ. ಕೋತ); ಏರಹಭರೋತ್ಕಂಕಮನೋಹರಿಯ ಕಪೋಲಂಗಳಂತೆ ನಿಬ್ಬರಿಸಿದ ಬೆಳ್ಳರಿಸಿದಲೆಗಳನದಲೆಗಳ ಬರಿಸುವುದನುನುಡದೆ ಪೆಂಟೆ ಗೆಂಟಿಟ ವಿಟೆರಂ (ಪುಸ್ತಪ. ೨-೨೨). [ನಿಬ್ಬರಿ + ಇಸು]

ನಿಬ್ಬಾಣ 'ನಿಬ್ಬಾಣ' ನೋ.

ನಿಬ್ಬಾಣ, ನಿಬ್ಬಾಣ, ನಿಬ್ಬಾಣ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ವಾಣ; ಮೋಕ್ಷ: ಈ ಮೂರು ಸಂಕೋಲೆಗಳನ್ನು ಕಳಚಿ ಎಸೆಯದಿದ್ದರೆ ಶುದ್ಧಿಯ ಮೊದಲ ಘಟ್ಟವಾದ ಮೋಕ್ಷದ ಪ್ರವಾಹದೊಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವುದೂ ಕೂಡ ಸಾಧ್ಯ ವಿಲ್ಲ (ಸೋತಾಪತ್ತಿ). ಇನ್ನು 'ನಿಬ್ಬಾಣ' ದೂರವೇ ಉಳಿಯಿತು (ತತ್ವಪ್ರಾ. ೧೩೬). **ನಿಬ್ಬಾಣ :** ೧. ಮಾರನಂ ಮುರಿಮ ಸಂಬುಡ್ಡ ನೆಮಗಗ್ಗಂ ನಿಬ್ಬಾಣಮೊಂದೆ, ತಣ್ಣಿಯರಣ್ಯಮಂ ತರಿದು, ತೋರ್ದಸರಿಯ ಟ್ಟಂಗಿಕದ ಭಮ್ಮಮಗ್ಗಂ (ಗೀಮಂ. ೪೫-೬). **ನಿಬ್ಬಾಣ :** ೨. ಮುಕ್ತಾಯ; ಮುಗಿತಾಯ: ಚಂತಿಸಲಾಗ್ಗಂ ಬಾರದು ಎಂಬಂತು ಟಿಣ ಕಳಸ ನಿಬ್ಬಾಣಮುಪ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಎಇ. XV, ೯೦-೫೩; 1060); **ಶ್ರೀಸೋಮನಾಥದೇವರ** ದೇವಾಲಯನುತ್ತುಂಗಪ್ರಾಸಾದಶಿಖರ ಕಳಸಂಬರಂ ಕಲುಪಸ ನಿಬ್ಬಾಣವಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. XI, ಚಕ್ರದು. ೩೬-೪೩; 1109); ಯಾ ದೇವರ ದೇವಾಲಯದ ಕಳಸ ನಿಬ್ಬಾಣ ಪವುಳಿ ಬಾಗಿಲುನಾಡ ಅಳವಣಿಯ ಕೊಂಡ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ದಿನದಿಂ (ಎಕ. VI, ಕದೂರು. ೪೯-೬೫; 1291).

[<ಸಾಲಿ. ನಿಬ್ಬಾಣ. /ಪ್ರಾ.ನಿಬ್ಬಾಣ. /ಸಂ.ನಿಬ್ಬಾಣ]

ನಿಬ್ಬಿಡಿ 'ನಿಬಿಡಿ' ನೋ.

ನಿಬ್ಬುದ್ಡಿ 'ನಿಬುದ್ಡಿ' ನೋ.

ನಿಬ್ಬಿಗ 'ನಿಬ್ಬಿಗ' ನೋ.

ನಿಬ್ಬಿಡೆ (ನಾ). "ಬೆಡೆಯಲ್ಲಿದ್ದು" (ಜಾಸಕೋ. ೧೧).

[<ನಿರ್ + ಬೆಡೆ]

ನಿಬ್ಬಿರಗು 'ನಿಬ್ಬಿಜಗು' ನೋ.

ನಿಬ್ಬಿರಗು (ಕ್ರಿ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬೆರೆತುಕೊಳ್ಳು, -ಒಂದಾಗು; ಸಮರಸವಾಗು: ಭಕ್ತಿಯ ಭಾವನಿತ್ಯ ನಿಬ್ಬಿರಸಲಾಗಿ ಶಿವನ ತನ್ನ ವಶವ ಮಾಡಿತ್ತು ಭಕ್ತಿ (ಮಹಿಮ. ೨೮೨-೨೮೪); ನಿತ್ಯ ನಿಬ್ಬಿರಗಿ [ಪಾಪಾಂ. ನಿಬ್ಬರಗಿ] ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡು ಅಥಲಾಸ ಸಮನಿಸದೆ ಪರಿಚೈದಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳಲ್ಲಿ ಮಾಹೇಶ್ವರ (ಚನ್ನ. ಕ. ೫೯೯-೧೩೪೧).

[<ನಿಬಿಡು + ಬೆರಸು (<ಬೆರೆಯಿಸು)]

ನಿಬ್ಬಿಳಕು (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಬೆಳಕು; ಪ್ರಜ್ವಲವಾದ ಬೆಳಕು: ಯಾವ ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯೂ ಯಾವ ನಿಬ್ಬಿಳಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸುವಂತೆ (ಚಕ್ರಸ್ತ. ೧). [<ನಿಬಿಡು + ಬೆಳಕು (<ಬೆಳಗು)]

ನಿಬ್ಬಿಜಗು, ನಿಬ್ಬಿರಗು (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಆಶ್ಚರ್ಯ, -ವಿಸ್ಮಯ: "ತಳವೆಳಗಿನ ನಿಬ್ಬಿಜಗು" (ಚತುನಿ. ೯೮); ಜೊಗಳುಂಟು ಕುನ್ನಿಗಳ ಸೋಡಿ ಎನ್ನ ಮನ ಬೆಜಗು ನಿಬ್ಬಿಜಗು ಆಯಿತ್ತಯ್ಯ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೯೮-೨೨೫); ಕುಂಟುಹಳದ ಕರಸ್ಥಳದ ನಿಬ್ಬಿಜಗಿನ ನೋಟದ ಎನ್ನ ಪರಮಗುರುವ ಕಂಡು ಬದುಕಿದನು ಕಾಣಾ ಗೊಡೇಶ್ವರ (ಅವತಂ. ೧೩೭-೭೫೨); ಮಜುಗಿದನು ಸುರನಾಥನನ್ನಿ ಬಸವಳಿದಯನು ಬೆಜಗಾದ ಗುರುತಿ ಹಲಗುಟ್ಟಿದನು ವರುಣ ನಿಬ್ಬಿಜಗಿನೊಳೆಡೆ (ಪದಕಾ. ೪-೧೧); ಇದೇ ಕಣಾ ಶಿವಲಿಂಗಭಕ್ತಿಯ ಹೃದಯವನು ಸಾಧಿಸುವ ಪರಿ ಭಾವದಲಿ ನೆಲೆ ನೆಟ್ಟಾಲಿಯಲಿ ನಿಬ್ಬಿಜಗಿನಂದಲಿ ಇದನು ಸಾಧಿಸದೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೧-೨೩); ಯತಿರಾಜ ನಿಬ್ಬಿಜಗಿನಂ ಕೆಲದೊಳೆಡೆಕರವನಡಾಯದಿರೆ ನೋಡಿ ಸಂಜಲಚಿತ್ತನಾಗಿ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೬-೨೮); ಪರವತಿಗೆ ಗಾಜುಗೆಟ್ಟು ಬೃಸಂಬಟ್ಟು ಮೈಮಜೆದನಾಗಿ ಬಲದೊಳೆತ್ತಂ ನಿಬ್ಬಿಜಗಿನ ಕಲಕಲಂ ಪಿರಿದಾಯ್ತು. (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೫-೬). **ನಿಬ್ಬಿರಗು:** ಜನರು ನಿಬ್ಬಿರಗೊಂದಿ ಬಾಯ್ತುಡುಕಿರಲ್ (ಮಹಾವಿ. ೫-೧೩); ಕೊನೆಕೊನೆಗೆ ಶಂಭರು ದೇವೋನ್ಮಾದದ ಪೂರ್ಣ ನಿಬ್ಬಿರಗಿನಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದರು (ಶಂಭ. ೬೧ ಕವಿಶಾಸ್ತ್ರಸಂಚಯ); ಬಿರುಗಾಳಿ ಮತ್ತು ಮೊಳಗು ಮಿಂಚುಗಳ ಹೊದ್ದುಗೆ ಕಡಿಮರುಳುವ ಹೆಬ್ಬಂಡೆ ಇನ್ನೆಲ್ಲ ನಿಬ್ಬಿರಗಿನ ನೋಟಗಳು (ಬದ್ಧಪ್ರ. LVIII, ೨೬೪); ಜಗ ಜೀವಗಳನು ತಾ ಹೊರಗುಮಾಡಿ ನಿಬ್ಬಿರಗು ಮನವಾಂತ ಎರಡರಿಯದೊಂದು ಕೈವಲ್ಯ ನೈಜ ಬರಿ ಬೆತ್ತಲೆತ್ತಲೂನೂ (ಆರಳು. ೨೨೮-೧೦).

ನಿಬ್ಬಿಜಗಾಗು, ನಿಬ್ಬಿರಗಾಗು -ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು: ಅತಿಮಂದದಿಂದ ಸೌಂದರವಾಗಿ ಬರಲೊಂದನುಗೈದುಮಡ್ಡ ತಣ್ಣಿಬರೊಳ್ಳು ಪತಿಯುದ್ಭಟಿಗರೆ ಕಂಡಾ ಸಿತಕಂಕಜಪತ್ರನೇತ್ರ ನಿಬ್ಬಿಜಗಾದಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೧೨); ಕೂತಾದಿ ದೇವರು ಪೊತ್ತ ತಾಂಡನಮೂರ್ತಿಯಂ ಕಾಣುತ್ತ ನಿಬ್ಬಿಜಗಾಗುತಂ ಪೂಜಾರಿಗಿಂತೆಂದ (ಬಸವ. ೧೬-೧); ಪರವೆಯಾ ಪರಿಯಂದ ನರ್ತನಂಗಿಯುತ್ತುರಿದಲು ನಿಬ್ಬಿಜಗಾಗಿ ನಟ್ಟಿ ದಿಟ್ಟಿಯಲಿ ಸೌಂದರಗಣಾಧೀಶ ನಿಟ್ಟಿಸುತಿದೊಡೆ (ಸೌಂದಪ. ೯-೧೪); ಅಲಿಸ ನಿಮಿಷಗಮಲಿಂಗಮಂ ನೀನಿತ್ತ ಮೇಲೆ ತಲ್ಲಿಂಗದೊಳ್ ಮನ ಲೀನವಾಗಿ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಲ್ ನಟ್ಟಿ ದಿಟ್ಟಿಯಲಿ ನಿಬ್ಬಿಜಗಾಗಿ ನಿಜಸುಖಸಮಾಧಿಯೊಳೆ (ಬೆಜಪ. ೬-೧೨); ಇಷ್ಟಲಿಂಗದಲ್ಲ ನಿತ್ಯ ನಿಬ್ಬಿಜಗಾಗಿ ಆಚರಿಸುವಲ್ಲಿ (ಅಮರ್ತ. ೨೬೩-೧೬); ನಾನು ನಿಬ್ಬಿರಗಾಗಿ, ಬಾಯಿ ದಿಟ್ಟಿದ್ದರೂ ನುಡಿಯದೆ ಕುಳಿತಿದ್ದೆ (ಸತಮಾ. II, ೧೦೧೬); ಉತ್ತರನು ಬಹುವಾಗಿ ಹೆದರಿ ರಥದಲ್ಲಿ ನಿಬ್ಬಿರಗಾಗಿ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟನು (ಪದ್ಮಾ. ೨೦೮).

[<ನಿಬಿಡು + ಜಿಜಗು / ತಿಲು.ನಿಬ್ಬಿರಗು]

ನಿಬ್ಬಿಜಗುವಡು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಯಾದ ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು: ನಿಬ್ಬಿಜಗುವಟ್ಟು ಸೌಂದರಿಯೊಬ್ಬಳಿಗೊಂಡಕ್ಕದೂದೀಕ್ಷಿಸಿ ನೈಜನಂ

ದಿಬ್ಬೋಳಂ ಕುಡಿವರಿಯಲ್ ನಿಬ್ಬಿಗದೆ ನಿನಗಾರಣಹಸನಮದೆಂದಲ್
(ಉದ್ಬ. ೧೧-೨೬). [ನಿಬ್ಬಿಟಗು + ಪಡು.]

ನಿಬ್ಬಿಟಗುವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ನಿಬ್ಬಿಟಗುವಡು : ಮಾಲೆ ತೊಡೆಡುವ
ಕಜ್ಜವಂ ಮುಜೆಡು ನಿಬ್ಬಿಟಗುವಡೆಡು ಲೆಪ್ಪದ ಪೆಡ್ಡೆನಂತಿರ್ಡಲು
(ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೨-೪೦). [ನಿಬ್ಬಿಟಗು + ಪಡೆ.]

ನಿಬ್ಬಸನ (ಗು). ೧. ಯಾವುದೇ ಬಗೆಯ ಚಟವಿಲ್ಲದಿರುವ :
ಕುಸುಮಮಾಲೆಗಳಂ ರಚಿಸಿ ತಂದೊಸೆಡು ಭಕ್ತರಿಗಿತ್ತು ತಾ ನಿಬ್ಬಸನ
[ಪಾಣಂ. ತೃತೀಯಾಂಕಲದ್ವಯಲಿ ಜಂಗಮಕೆ ಮಾಡುತ್ತ ಪೆಸರು
ಪಸರಿಸಿ ಕೀರ್ತಿಸುತ್ತಿರೆ (ಏಪ್ಪ. ೨೨-೨೬). (ನಾ). ೨. ಯಾವುದೇ
ಬಗೆಯ ಚಟವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [**<ಸಂ. ನಿಬ್ಬಸನ**

ನಿಭ (ಗು). ೧. ಸಮಾನವಾದ ; ಸದೃಶವಾದ ; ಹೋಲಿಕೆ
ಯುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಸೋಗು ; ಕಪಟ ; ಮೋಸ. ೩. ನೆವ ;
ನೆಪ : "ಕೃತವಂ, ಕಪಟಂ . . . ಮಿಷಂ, ನಿಭಂ, ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ,
ವ್ಯವಹೇತಃ - ಈ ೧೦ ನೆವಂ" (ಪರ್ವಾಯ. ೧೧೬-೨೪) ; "ಕಪಟಂ ನಿಭಂ
ಕೃತವಂ ಮೃಪಂ . . . ವ್ಯವಹೇತಮನೆ ವ್ಯಾಜಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ.
೧೨೪-೧೦). ೧೨ 'ನಿಭ' ಎನ್ನುವುದು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಸಮಾನದ
ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಬರುವ ಒಂದು ಶಬ್ದ. ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ
ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲ. [**ಸಂ.**

ನಿಭಾಯಿಸು, ನಿಬಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು ;
ನಿರ್ವಹಿಸು : ಆ ಜನರು ತಮ್ಮ ಹೆಂಡರು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅನ್ನ ವಸ್ತ್ರ
ಕೊಟ್ಟು ಯಾವ ಮೇರೆ ನಿಭಾಯಿಸುತ್ತಾ ಇದ್ದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೪) ;
ಈಗ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ ತಾನು ಅವಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಸಂಸಾರ ಹೇಗೆ
ನಿಭಾಯಿಸುವುದು ? (ಮಾಮನ. ೩೩) ; ಆನಂದನಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗೂ ದೃಷ್ಟಿ
ಯಿಟ್ಟು ನಿಭಾಯಿಸಲು ವ್ಯವಹಾನವೇ ದೊರೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಮರಳ. ೩೬) ;
ಶ್ರೋತ್ರಿಯರೇ ನನ್ನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದರೆ . . . ಅವರೊಬ್ಬರೇ
ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ನಿಭಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ವಂಶಪು. ೩೬೯) ; ಮುಂದೆ
ಹೇಗೆ ತಾನೆ ನಿಭಾಯಿಸುತ್ತೇವೋ ತಿಳಿಯದು (ರಂಗಶ. ೧೬) ; ಸ್ವಭಾವ
ತಳೆದರೆ ನಿಭಾಯಿಸಬಹುದು (ಗಾಪ). **ನಿಬಾಯಿಸು :** ಈ ಕೆಲಸ
ನಿಬಾಯಿಸಲು ಅವರೊಬ್ಬರಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ರೂಪಿ).

[**<ಹಿಂ.ನಿಭಾನಾ, ನಿಬಹನಾ, ನಿಬಾಹನಾ ; ಮರಾ. ನಿಭೇ, ನಿಭಾ
ವಹೆ./ತುಳು. ನಿಭಾಯಿಸು ನಿಭಾಸು, ನಿಬಾಸು ; ತೆಲು. ನಿಭಾಯಿಂಡು]**

ನಿಭಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ (?) : ಪರನಿಭಾಯಿಸು
ಬಳವನರಿ ಬಲಮುಂಯು ದಿಗದನು ಪದಮುಖಕೆ ಮುಂಜೆಜಗ ದಿಟ್ಟನು
ದಿಗದ ಬದ್ದಗೆ ದೇರಗೊಂಡಯಕ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೪-೧೬).

[೧೨ ಇದು 'ನಿಬಾರಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದು]

ನಿಭಾಲನ, ನಿಭಾಳನ (ನಾ). ನೋಡುವಿಕೆ ; ನೋಟ. **ನಿಭಾಳನ :**
"ನಿಭಾಳನಂ, ನಿಶಮನಂ, ನಿಭಾಳನಂ . . . ದ್ವೋತನಂ ಈಶ ನೋಟಂ"
(ಪರ್ವಾಯ. ೯೩-೪೧೨). [**ಸಂ.**

ನಿಭಾಳನ 'ನಿಭಾಲನ' ನೋ.

ನಿಭೃತ (ಗು). ೧. ಕೆಳಗೆ ಇಟ್ಟು, - ಇರಿಸಿದ. ೨. ತುಂಬಿದ ;
ಅವರಿಸಿದ : ಪುಳಿತಕಪೋಷಕಗಳಂ ನಿಳಸಿತಮದಿರಾರುಣೇಕ್ಷಣಂ ಸ್ವರಿ
ತೋಷ್ಠಂ ಕೆಳದೀ ನನ್ನ ಮುಖಂ ತಳಮುಳಗೊಳಸುಗುಮಿಂತು ನಿಭೃತ
ಶೃಂಗಾರಸಂ (ಕಮಿಾ. ೩-೧೯೨) ; ಎರಡನೆಯದ್ದಿ ಯಾಂ ಮೊದಲ
ವಾರಧಿಯಾಂ ಗದಿಯಾಗೆ ನೀಳ್ವು . . . ಕರನುಸಿದ್ಧಿಪದಾತಕ ಗುಹಾ
ದ್ವಯ ವಜ್ರಮಯಾದಂಬ್ರಭಾಪಂಜಿತಪಾರ್ಶ್ವಮಗ್ರನಿಭೃತಾಂಬುಧೇಂ
ನಿಜಯಾರ್ಥಭೂಧರಂ (ಪಂಪ. ೬-೨) ; ಚಾರು ಮನಾನಂದ

ಸಲುನಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ವಿಕಾಂತದಲ್ಲಿ . . . ಸಾಹಿತ್ಯನೀಡವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ
ಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. ಅದರ ಮೇಲೆ . . . ಒಂದು ಶಿಲಾಮಂಡ ಬಂದು ಬದಿದು
ಅವಳ ನಿಭೃತನೀಡವನ್ನು ಅಮೂಲಾಗ್ರ ಕೆಡವಿಡುವಂತಾಯಿತಲ್ಲ
(ಇಪ್ಪ. ೨೫೪). ೩. ಮರೆಮಾಚಿದ ; ಗುಪ್ತವಾಗಿರಿಸಿದ. ೪.
ಬಲವಾದ ; ಶಕ್ತಿಯುತವಾದ ; ಸಮರ್ಥವಾದ : ಭಾನು ಭಾಯಿ
ತಮನ ತಿವಿನದಾರ ನೆರವಿನ[ಪಾಣಂ. ಯ]ಲಿ ಈ ನಿಭೃತ ಗಡೆಯರಲು
ಕುಂತೀಸೂನುಗಳ ಕೈಕೊಂಡನೇ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೩-೩೧). (ನಾ).
೫. ಗುಟ್ಟು ; ರಹಸ್ಯ : ನಿಶಾಂತವಾಗಿ, ನಿಭೃತವಾಗಿ ಆತನಿಗೆ ಬಾರಿ
ಬಾರಿಗೆ ಯಾವುದನ್ನು ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆಯೋ ಅದೇ ಅರ್ಪಣವನ್ನು
ಇಂದು ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ನಿಮಿಂಧ. ೮, ೩) ; ಕಪಾಲಕುಂಡಲೆಯು
ಪುಳಿತವನ್ನು ಸಂಗಡ ಕರೆದುಕೊಂಡು ನಿಭೃತವಾಗಿಬಿಟ್ಟ ಒಂದು ಕಾಸನ
ದೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಳು (ಕಪಾಕುಂ. ೨೯) ; ದೇವಮೂರ್ತಿಗಳೆಲ್ಲವೂ
ಅನಿಭೃತವಾದ ಗೃಹಗಳೊಳಗೆ ತರಗೆಲೆಗಳ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿಡಲ್ಪಟ್ಟಿ
ದ್ದವು (ಕೋಟನಿ. ೩) ; ಇಷ್ಟು ರಾತ್ರಿ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ತಮ್ಮ
ನಿರಾಪದವೂ ನಿಭೃತವೂ ಅದ ನಿವಾಸದ ಹತ್ತಿರ ಜನಸಮಾಗಮ ಕಂಡು
ಅವು ಚಕಿತವಾಗಿ ಚಿತ್ತರಿಸಿದ (ಇಪ್ಪ. ೧೨೬). [**ಸಂ.**

ನಿಭೃತಶಾಂತಿ (ನಾ). ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ದೊರಕುವ ಸಮಾಧಾನ, -
ಸಮಚಿತ್ತತೆ : ಆ ಸಹಜಲಭ್ಯವಾದ ಸುಖಸಾಧನಗಳ ಮುಖಾಂತರ
ಅವನ ಜೀವನದ ಗೃಹಕೋನದಲ್ಲಿ ಸಂಜೆಯ ದೀಪ ತೊಳಗಿಸಿ,
ನಿಭೃತಶಾಂತಿಯನ್ನು ಅವನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸತಕ್ಕನು (ಇಪ್ಪ. ೨೬೯).

[**ನಿಭೃತ + ಶಾಂತಿ**]

ನಿಭೃತಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಗುಪ್ತಸ್ಥಾನ ; ಗುಟ್ಟಾದ ಸ್ಥಳ : ಅವರ
ಸಂಗಡ ಆ ಕಟ್ಟುಮುಂಬಿನದ ನಿಭೃತಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅದನ್ನು ಪಾಣ
ಯೋಗ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸಾಹಸದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ನೆರವಾಗಿಗ್ಗನು
(ಮರಮ. ೩೧೦). [**ನಿಭೃತ + ಸ್ಥಾನ**]

ನಿಭೃತೇಂಗಿತ (ನಾ). ಗುಪ್ತವಾದ ಇಂಗಿತವನ್ನುಳ್ಳವನು :
ಸನ್ನಿಧಿಯ ನುಡಿಯಂ ಕೇಳು ಮುನಿದು ಸಂವೃತಾಕಾರನುಂ ನಿಭೃತೇಂಗಿ
ತನುನಾಗಿ ದಕ್ಷಜನೋಪಲಕ್ಷಿತಾಕಾಸನಪರಾಜಿತಾನುಜನ್ಮಂ ನುಡಿವಾಗಲ್
(ಶಾಂತಿ. ೨-೫೫). [**ನಿಭೃತ + ಇಂಗಿತ**]

ನಿಭ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಭ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ ; ಭ್ರಮೆರಹಿತವಾದ :
ನುಡಿಯ ಸಡಗರದಲಾದ ಬಿಂದು ತಾನಲ್ಲ ಪದುಮಪರಮಳಲಿಗುನ
ಭ್ರಮರ ತಾನಲ್ಲ ಭವದ ಕುಳವನು ಗೆರಿದ ನಿಭ್ರಾಂತ ತರಣ (ಏಪ್ಪ. ೨೫೩-೧೯೬) ; (ನಾ). ೨. ಭ್ರಮೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ಭ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲ
ದವನು : ಹೊನ್ನು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ನೆಲಕದಾ ಪ್ರಯಸ
ತನ್ನದೆನ್ನದೆ ತಿಂಗಳಂಗಮಕೆ ಸಮಿಸುತ್ತ ತನ್ನೂತಾಯಾಗಿ ನಿಭ್ರಾಂತ
ಸಾಗಿರಬಲ್ಲವಾತನೇ ಸದ್ಭಕ್ತನು (ನಿರ್ದೇ. ೧೩-೬೨).

[**<ಸಂ. ನಿಭ್ರಾಂತೆ**]

ನಿಭ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ಭ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಎನ್ನ ದಿವ್ಯಶ್ಶಾಸನೇ
ದೀಪ ಎನ್ನ ನಿಭ್ರಾಂತಿಯೇ ಸೈವೇದ್ಯ (ಪಪಂ. ೧೫೧-೫೪).

[**<ಸಂ. ನಿಭ್ರಾಂತಿ**]

ನಿಮಂತ್ರಣ (ನಾ). ೧. ಕರೆಯುವಿಕೆ ; ಬರಹೇಳುವಿಕೆ. ೨.
ಯಾವುದಾದರೂ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಕೊಡುವ ಕರೆ, - ಆಹ್ವಾನ. ೩.
ಕರೆಯೋಲೆ ; ಆಹ್ವಾನಪತ್ರಿಕೆ : ಪ್ರೇಕ್ಷಕರು ನಿಮಂತ್ರಣ
ಮೂಲಕ ಆಹ್ವಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರು (ರೂಪಾಂ. ೪). ೪. ಶ್ರಾದ್ಧ
ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಹೇಳುವುದು ; ಪೂರ್ವಪಂಕ್ತಿಗೆ ಕರೆಯುವುದು.
೫. ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಂಕ್ತಿಯ ಊಟ ; ಶ್ರಾದ್ಧ ಭೋಜನ :

ಭಟ್ಟರು ನಿಮಂತ್ರಣಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆಂತೆ (೧೫೬). ೫ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ನಡೆಸಲೇ ಬೇಕಾದ ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನಕ್ಕೆ ನಿಮಂತ್ರಣವೆಂದೂ ನಡೆಸದಿದ್ದರೂ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಆಹ್ವಾನಕ್ಕೆ ಆಮಂತ್ರಣವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. 'ಆಮಂತ್ರಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಮಂತ್ರಣೆ (ನಾ). = ನಿಮಂತ್ರಣ ೪ : ಅದಕ್ಕೆನಗೆ ನಿಮಂತ್ರಣೆ ಮೂರುದಿನಕೊಮ್ಮೆ . . . ನಮ್ಮ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯದಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧವೇ ಸಾರ (ಗಣೇಶ. ೬೮-೧೩). [ಸಂ. ನಿಮಂತ್ರಣ]

ನಿಮಂತ್ರಣ (ಗು). ೧. ಕರೆದ; ಆಹ್ವಾನಿಸಿದ: ತಂಭಾಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ನನ್ನನ್ನು ಸಭಾಭವನಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದು ಕೆಲವು ನಿಮಂತ್ರಣ ದೊಡ್ಡ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸಿದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿದರು (ಅಚೋಲಿ. ೧೩೧). ೨. ಆಹ್ವಾನಿತನಾದವನು; ಆಮಂತ್ರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು: ಉಂಡು ಹೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬಿಸಿ ತೇಗುತ್ತ . . . ನಿಮಂತ್ರಣರು ಹಾದು ಹೋದರು (ಅನ್ನ. ೨೫೦). [ಸಂ.]

ನಿಮಂತ್ರಿಸು (ಕ್ರ). ಕರೆ; ಆಹ್ವಾನಿಸು: ಕ್ರೋತ್ರಿಯರು ತಮ್ಮ ಮನೆಯ ಶ್ರಾದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಪೂರ್ವಪಂಕ್ತಿಗೆ ನಿಮಂತ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಂಚವ್ಯ. ೪೮೩). [ನಿಮಂತ್ರಣ + ಇಪ್ಪು]

ನಿಮಂತ್ರಣವು 'ನಮ್ಮಂತ್ರಣವು' ನೋ.

ನಿಮಗ್ನ (ಗು). ೧. ಮುಳುಗಿರುವ; ವಿಲೀನವಾದ: ಮಶಾಸ ನೋರಸ್ಥಳೋಚ್ಚಲದುಷ್ಠಾಂಬುನಿಮಗ್ನ ಪೂರ್ಣಚರಂ . . . ಜಾಳುಕ್ಕ ಕಂಠೀರವಂ (ಗದಾಯು. ೨-೪೮); ಭಣಿಶಿರೋಮಣಿಯಂತೆ ಪೊಳೆದು ದರ್ಭನಿಮಗ್ನ ಬಿಂಬ ರವಿಮಂಡಲದ ವರ್ತುಲಾಗ್ರಂ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೪೧೩-೩೭೦). ೨. ಕಾಣದ; ಅಡಗಿದ: ಮರೆಯಾದುದಾ ದೇವ ತೇಜಃ ಪುಂಜಮುಖಮೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಮೆಯ್ ಜ್ವಾಲಾನಿಮಗ್ನ ಮೇಲಾ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೧೪-೩೩೬). (ನಾ). ೩. ಮುಳುಗಿದವನು; ತಲ್ಲೀನ ನಾದವನು; ಅಡಗಿದವನು: ಭವವಾರಾಶಿನಿಮಗ್ನರಂ ದಯೆ ದಮಂ ದಾನಂ ತಪಂ ಶೀಲಮೆಂದಿನ ಮೆಯಾಗರೆ ಸಂದ ಭರ್ತಮೆ ವಲಂ ಪೂತ್ತತ್ತುಗಂ (ಅಜಞ. ೨-೭); ಜನನಿಯ ಮೊಗಮಂ ನೋಡಲ್ವೆ ನಾಣ್ಣೆ ಸಿಗ್ಗಾಗಿ ಬಾಗಿ ತಲೆಯಂ ಚಿಂತಾಬ್ಧಿನಿಮಗ್ನರಾಗಿ ಕಣ್ಣೇರ ನಿಕ್ಕುತಿರೆ ನೋಡಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೦); ತೆರಳಿದನಾ ಧಾನ್ಯಮಾಲಿನಿವರೆಸಿ ರಾವಣಂ, ಚಿಂತಾನಿಮಗ್ನನಂತರ್ನುಧಿತನಾ ಜೀವನಾಂಭೋಧಿ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೩೩೪-೧೦೦). ೪. ಹೀನಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವವನು; ಹಿಂದುಳಿದವನು; ಪಾಪಿ: ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನಿಮಗ್ನರನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಲು . . . ದ್ರಾವಿಡವೇದರೂಪವಾದ ದಿವ್ಯಪ್ರಬಂಧಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವರೆಂದೂ ಭವಿಷ್ಯ ನುಡಿದಿದೆ (ಭಾರತ. ೩೯೩). [ಸಂ.]

ನಿಮಗ್ನತೆ (ನಾ). ಮುಳುಗಿರುವುದು; ತಲ್ಲೀನತೆ; ತತ್ತರತೆ: ಆ ನಿಮಗ್ನತೆಯಿಂದ ಪಾರಾಗಿ ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಲಭಿಮಾಕೌಶಲ (ಕಾವ್ಯಕು. ೧). [ಸಂ. ನಿಮಗ್ನತಾ]

ನಿಮಚಕಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಡಕೆ: ಚಕಣಿ ಅಡಿಕೆ-ಭೆಕ್ಕಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಚಕಣಿಯಾಗಿರಬೇಕು . . . ಇದರಲ್ಲಿ ನಿಮಚಕಣಿ ಅಂತೆಂದು ಒಂದು ಜಾತಿಯುಂಟು. ಅದು ಚಪಟಾಗಿದ್ದು ದಪ್ಪಿರುವುದು (ಮುಂಬವ್ಯ. ೪೮). [← ಮರಾ. ನಿಮಚಕಣಿ]

ನಿಮಜ್ಜಕ (ನಾ). ೧. ಮುಳುಗುವವನು. ೨. ಮುಳುಗಿಸುವವನು. ೩. ಆಳವನ್ನು ಆಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಸುವ ಗುಂಡು: "ಗಾಳವನ್ನು, ಗಾಢಮಾಳವನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಭಾರ; ನಿಮಜ್ಜಕ; ಮುಳುಗುಗುಂಡು" (Sinker. ಇಂಕನ). [ಸಂ.]

ನಿಮಜ್ಜನ (ನಾ). ೧. ಮುಳುಗುವುದು: ಪಾಪಂಜಾಗಮಕರ್ಮದೊಳ್ ನಿಮಜ್ಜನಮಾಗದಂತೆ ವಿಜ್ಞಾನಮುನಿನೆಮ್ಮುಮಂ ನೀನುದ್ದರಿಸಲ್ವೀಳ್ವುಂ (ಯಾದಚಂ. ೧೩-೧೪ ವ); ಶಿಕ್ಷಣವಿಧಾನದ ಗುಣಸ್ಥಿತಿಪಾತದಲ್ಲಿ ನಿಮಜ್ಜನವಾಗದೆ-ಇರುವ ವಿಕೋಪದೋಷ-ಈ ನಸುಕಿನ ನಿದ್ರಾಭಂಗ (ಗಾಳಪ. ೧೩೧). ೨. ಮುಳುಗಿಸುವುದು. ೩. ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ನಿಮಜ್ಜರೆ (ನಾ). ದೋಣಿ; ನಾವೆ: "ಹೋಗಂ ಪರೇಶಂ ನಿಮಜ್ಜ [ಪಾಪಂ. ನಿಮಂಜ]ರಂ ದುಗ್ಗಿಯೋಡಂ ದೋಣಿಯೆಂದನಲ್ ನಾವೆ ಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦-೪). [?]

ನಿಮತು 'ನಿನತ್ತು' ಪರಾ.

ನಿಮತ್ತು 'ನಿನತ್ತು' ಪರಾ.

ನಿಮಾಜು 'ನಮಾಜು' ನೋ.

ನಿಮಾನಿಮಿ (ನಾ). ಶೇಕಡ ಐವತ್ತರಷ್ಟು; ಅರ್ಧಾರ್ಧ: ಪಟ್ಟೀ ದಾರನ ಸಿಕಮಾಳುಗಳ ಗೊಣಗಾಟಗಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಅವಕಾಶ ವಿಲ್ಲದಂತೆ ನಿಮಾನಿಮಿ ಕಂದಾಯವನ್ನು ಪಟ್ಟೀದಾರನಿಗೆ ಇತರ ಕುಳಗಳು ಕೊಡುವುದೆಂದು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವುದು (ಭೂಮಿ. ೩೭). [← ಪಾರ. ನಿಮಾ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ನಿಮಾ, ನಿಮ್ಮ] ನಿಮಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆ ಆಡುವುದು; ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯುವಿಕೆ; ಎವೆಯಿಕ್ಕುವಿಕೆ. ೨. ಇಲ್ಲವಾಕು ಎಂಬ ಸೂರ್ಯವಂಶದ ಚಕ್ರ ವರ್ತಿಯ ಮಗ; ವಿದೇಹದೇಶದ ರಾಜ: ವರವಿದೇಹಸ್ವಪಾಲನಾ ನಿಮಿಧರಣವಂಗುಬುಭುಸಿದುದ ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು . . . ಮುನಿ ವಸಿಷ್ಠಂಗೆ (ಕೊರರಾ. ೧-೧೩-೨೧); ಈಕೆ ನಿಮಿಕುಲದ ಪುಟ್ಟ ರಾಜಯೋಗಿಯಪ್ಪ ಜನಕನುಬುಗುವರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೯-೨). [ಸಂ.]

ನಿಮಿತ್ತ (ನಾ). ೧. ಕಾರಣ; ಹೇತು: ಪಲಂಬರ್ . . . ದೀಕ್ಷೋಪವಾಸತ್ರಯಾತ್ರಂಗಿಯು ಶರೀರಸಂಧಾರಣಾನಿಮಿತ್ತಂ ಚಂಗಿ ವ್ಯೋಕ್ತೋಡೆ (ಮದ್ದಾರಾ. ೩೮-೨೫); ಪ್ರಭಾತಸಮಯದೊಳ್ ಪುರಬಹಿ ರುಪವನೋದ್ದೇಶೋಚಿತಾಂಭೋರುದನನಕ್ಕೆ ವಂದು ಸಂಧ್ಯಾವಂದನ ಕ್ರಿಯಾನಿಮಿತ್ತ ಸ್ನಾನಾಂತರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩ ವ); ಆಗಳ ಪುರೋ ಹಿತಂ ವಿವಿಧಾಗಮವಿದನಿಡುವೆ ಭಾವಿಪುತ್ರಾವಾಪ್ತಶ್ರೀಗೆ ನಿಮಿತ್ತಂ ಪಿಡಿ ನೀಂ ರಾಗದೊಳೆಂದೆನ್ನ ಕೆಯ್ ಪರಸುಕ್ತಿತ್ತಂ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೧೦೪); ಮನೋವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಾಗಿ ಶಬ್ದಂ ಜನಿಯಸುಗುಂ (ತಮದ. ೩೪); ನಾವು ಮೊದಲು ಕೊಟ್ಟ ನಿಜರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಕಲಕಿದ "ನಿಮಿತ್ತ" ಯಾರೋ ನಡೆಸಿದ ಅಪಬಾರ (ಭಾವಗೀ. ೩೫). ೨. ಉದ್ದೇಶ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಜಟಾಯುದೇವಂ ನೀನೀ ಪೋನಂ ಪೊತ್ತು ತೊಬಲ್ವುಡೇನಿಮಿತ್ತಮೆಂದು ತೋಟಾ ನುಡಿದುದುಂ (ಪಂರಾಮ. ೧೬-೫೫ ವ); ಪೂಜೆಗೆ ಮಾಂಸಾದಿ ನಾನಾಬಲಿಯಿಂದ ದೇವರ್ ನರರಾ ತ್ವಚ್ಚರಣಕಮಲಮಂ ಶ್ರೀಜಯಶ್ರೀನಿಮಿತ್ತಂ (ಇಗವಿ. ೨-೫೮); ಇಂದು ಶರ್ಮನಿಗೆ ಕ್ಷುಣ್ಣಕವೇಷಮಂ ಹಾಕಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವೇನು (ಕಗದ್ಯ. 11, ೪); ಬದತನದಲ್ಲಿ ರೈತನು ಅದಚಣೆಗಳಿಗಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಬೇರೊಂದು ನಿಮಿತ್ತಕ್ಕಾಗಲೀ . . . ಸಾಲ ತೆಗೆದು ತನ್ನ ಅದಚಣೆಯನ್ನು ಸಾಗಿಸುವನು (ಕನ್ನ. ೧೦೮). ೩. ಗುರಿ; ಲಕ್ಷ್ಯ: "ವೇಧ್ಯಂ, ಲಕ್ಷ್ಯಂ, ಶರವ್ಯಂ, ನಿಮಿತ್ತಂ-ಈ ೪ ಗುಣಃ" (ಹಲಾಯು. ೭೭-೩೧೪); "ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಶರವ್ಯಂ ನಿಮಿತ್ತಮೇನೆ ಗುಣಾಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೭-೩೫). ೪. ನೆಪ; ನೆಪ: ವಿನೋ ಒಂದು ಸುಳ್ಳು ನಿಮಿತ್ತ ತೆಗೆದು ಹೇಳಿದನು (ಮುಂಬಯ. ೪-೧೯೩); ನಿಮಿತ್ತಕ್ಕೆ ವೀತಾಂಬರವೊಂದು ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಉಳಿಯಿತು (ಸ್ತುತಿ. ೩೨);

ಅಕೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಮುಮತೆಯನ್ನು ಅಂತೇ ನನ್ನನ್ನು ಗುಣಪಡಿಸುವ
'ನಿಮಿತ್ತ'ವನ್ನಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿತು (ಮನೋಸಂ. ೧೫೪). 'ನಿಮಿತ್ತ
ಮಾತ್ರ' ಪರಾ. ೫. ಮುಂದೆ ಬರುವ ಶುಭಾಶುಭಗಳನ್ನು
ಸೂಚಿಸುವ ಶಕುನ: "ಶಕುನಂ ನಿಮಿತ್ತಮೆಂಬರ್" (ದಸ್ತುಕೋ. ೧೨೬-೪೪); ದತ್ತಿ ಜೋತಪ ಶಕುನ ನಿಮಿತ್ತಂಗಳಂ ಬಲ್ಲಹಗೆ ಪ್ರತ್ಯ
ಗಿಯ್ಯಂ . . . ಪಡೆದವರ್ ಗೋಲೆಯ ಭಟ್ಟವರ್ (ಸೌಹೃ. ೫೬-೧, ೪-೨೨; ೫೬೨); ಪೆಜವು ನಿಮಿತ್ತಂಗಳಂ ನೋಡಿ ಪೇಜಿ (ಚಾವುಂಫ. ೩೯೦);
ಶರೋಧನೇನಾನುಂ ನಿಮಿತ್ತಂಗಳನಪ್ಪಾವರಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೩-೪ ದ);
ಪ್ರವೇಶನನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸಿ ನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ (ಶಾಕುಂ. ೬-೧೫);
ಅವರ ಉದ್ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುವೆಂದರೆ ದೇವರ ಪೂಜೆ, ನಿಮಿತ್ತ
ನೋಡುವುದು, ಭವಿಷ್ಯತ್ತು ಹೇಳುವುದು (ಕಾನೂರು. ೩೩).
೫. ಗುರುತು; ಚೆದ್ದೆ: "ನಿಮಿತ್ತ ಶಬ್ದವು ಕಾರಣಕ್ಕೂ ಗುರ್ತಾಗೂ
ಹೆಸರು" (ಗುರುತು. ೩೩೫). ೬. - ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣ. ೮. [ಜೈನ]
ಅಂತರಕ್ಷ, ಭೌಮ, ಅಂಗ, ಸ್ವರ, ವ್ಯಂಜನ, ಲಕ್ಷಣ, ಭಿನ್ನ,
ಮತ್ತು ಸ್ಪಷ್ಟ ಎಂಬ ಎಂಟು ನಿಮಿತ್ತಗಳು; ೧೧. ಸೂರ್ಯ
ಚಂದ್ರಾದಿ ಗ್ರಹಗಳ ಉದಯಾಸ್ತಗಳನ್ನು ಅನುಲಕ್ಷಿಸಿ ಸುಖ
ದುಃಖಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ನಭ ಅಥವಾ ಅಂತರಕ್ಷ
ನಿಮಿತ್ತ (ಜ್ಞಾನ). ೨. ಭೂಮಿಯ ಘನ, ಸುಷಿರ, ಸ್ನಿಗ್ಧತೆ,
ರೂಕ್ಷತೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ತಾಮ್ರ, ಕಬ್ಬಿಣ, ಬೆಳ್ಳಿ,
ಬಂಗಾರಗಳ ಹಾನಿ ಅಥವಾ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು
ಭೌಮನಿಮಿತ್ತ (ಜ್ಞಾನ). ೩. ಮನುಷ್ಯ ಹಾಗೂ
ತೀರ್ಯಗ್ನೀವಿಗಳ ಅಂಗೋಪಾಂಗಗಳನ್ನು ದರ್ಶನ ಹಾಗೂ
ಸ್ಪರ್ಶನದ ಮೂಲಕ ವಾತ, ಪಿತ್ತ, ಕಫರೂಪ ಪ್ರಕೃತಿಗಳನ್ನು
ರುಧಿರಾದಿ ಸಪ್ತಧಾತುಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾ
ಗುವ ಸುಖ, ದುಃಖ, ಮರಣಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು
ಅಂಗನಿಮಿತ್ತ (ಜ್ಞಾನ). ೪. ಮನುಷ್ಯರ ಹಾಗೂ ತೀರ್ಯಗ್ನೀವಿ
ಗಳ ವಿಚಿತ್ರ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಮುಂದಾಗಲಿರುವ ಸುಖ
ದುಃಖಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಸ್ವರನಿಮಿತ್ತ (ಜ್ಞಾನ).
೫. ತಲೆ, ಹೆಗಲು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಕಾರ್ಕಳು,
ಮಚ್ಚೆ, ಸಂಗಾತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ನೋಡಿ ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು
ತಿಳಿಯುವುದು ವ್ಯಂಜನನಿಮಿತ್ತ (ಜ್ಞಾನ). ೬. ಅಂಗೈ,
ಅಂಗಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ರೇಖೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ತ್ರಿಕಾಲದ
ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಲಕ್ಷಣನಿಮಿತ್ತ
(ಜ್ಞಾನ). ೭. ಪ್ರಾಸಾದ, ನಗರ ಹಾಗೂ ದೇಶಾದಿಕಚಿಹ್ನೆ
ಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ತ್ರಿಕಾಲಭಾವಿ ಶುಭಾಶುಭಫಲಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯು
ವುದು ಚಿಹ್ನೆ ಅಥವಾ ಭಿನ್ನನಿಮಿತ್ತ (ಜ್ಞಾನ). ೮. ವಾತ
ಪಿತ್ತಾದಿ ದೋಷರಹಿತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ರಾತ್ರಿ ಮಲಗಿದಾಗ
ಕಾಣುವ ಸ್ಪಷ್ಟಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ತನ್ಮೂಲಕ ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಾ
ಗುವ ಅವನ ಸುಖ ದುಃಖಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟನಿಮಿತ್ತ
(ಜ್ಞಾನ): ಇದಪ್ಪಾಂಗಮಹಾನಿಮಿತ್ತಮಿವಂ ಕಲ್ಪು (ಚಾವುಂಫ. ೧೪೬);
ಅಂತರಕ್ಷಭೌಮಾಂಗಸ್ವರಸ್ಪಲ್ಪಲಕ್ಷಣವ್ಯಂಜನಚಿಹ್ನಾಭಿಧಾನಾ
ಪ್ಪಾಂಗಮಹಾನಿಮಿತ್ತಂಗಳುಮಂ ಪೇಜುಂ (ಕತ್ತಪ್ಪ. ೩೩).
'ನಿಮಿತ್ತಾಂಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಮಿತ್ತಕ (ನಾ). ೧. ಹೇತು; ಕಾರಣ. ೨. [ಕಾಮಶಾ]
ನಿಮಿತ್ತಕ, ಸಂಘಟಕ, ಸ್ಪೂರಿತಕ, ಭ್ರಾಂತಕ, ತೀರ್ಯಗಾ
ಯಿಕಕ, ಅತಿದೃಷ್ಟಕ, ಉತ್ತರಸಂಘಟಿತಕ, ಜಿಹ್ವಾಮೇಲನಕ,

ಜಿಹ್ವಕ, ಅತಿಜಿಹ್ವಾಯೋಗ, ಸೀತಾಕರ ಮತ್ತು ದಂಶನಕ
ಎಂಬ ಹನ್ನೆರಡು ಬಗೆಯ ಚುಂಬನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಮುಖ
ವನ್ನು ಎದುರಿದುರಿಗಿಟ್ಟು ತುಟಿಯನ್ನು ಚುಂಬಿಸುವುದು; ೧೨
ಮಿಕ್ಕ ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರಗಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಹೆಸರುಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ
ಯಾಗಿವೆ. 'ಮನ್ಮಥವಿಜಯ'ದಲ್ಲಿ ನಿಮಿತ್ತಕ, ಸ್ಪೂರಿತ,
ಅಧರ, ಉತ್ತರ, ವಿಘಟಿತ, ಘಟಿತ, ಸಂಘಟಿತ, ಜಿಹ್ವಕ,
ಪೀಡಿತಕ, ಭ್ರಾಂತಕ, ತೀರ್ಯಕ ಮತ್ತು ಅನುವದನವೆಂದೂ,
'ಜನವತ್ಸ'ದಲ್ಲಿ ನಿಮಿತ್ತಕ, ಸಂಘಟಿತಕ, ಸ್ಪೂರಿತಕ,
ಭ್ರಾಂತಕ, ತೀರ್ಯಕ, ಅತಿಶೃಷ್ಟ, ಉತ್ತರ, ಸಂಘಟಿತ,
ಜಿಹ್ವಾಮೇಲನ, ಜಿಹ್ವಕ, ಅಧಿಕ ಮತ್ತು ಜಿಹ್ವಾಪಾನವೆಂದೂ
ಇದೆ: ಮುದದಭಿಮುಖವಾಗಿಸಿ ಮುಗ್ಧವದಿ ಸಾದೋಪರೋಪ
ರೋಪರ ದಂತಚ್ಛದಸೀಯೂಷಮುನಿರದಿಂಟಿದೂಡದು ಪೆಸರಿಂ ನಿಮಿತ್ತ
ಕಾಮ್ಯಮನಾಳ್ಕುಂ (ಮನ್ಮಥ. ೧೨-೨); ಇಂಬಾದಳನೊತ್ತಂಬಿ
ಪಿಡಿಮಚ್ಚಿ ಚುಂದಿಸಲದನೆ ನಿ[ಸಾಕಾಂ. ಸೈ]ಮಿತ್ತಕವು (ಜನನ. ೬-೧೩);
ನಿಮಿತ್ತಕ ಸಂಘಟಿತಕ ಸ್ಪೂರಿತಕ ಭ್ರಾಂತಿಕ ತೀರ್ಯಗಾಯಿಕಕ ಅತಿ
ದೃಷ್ಟಕ ಉತ್ತರಸಂಘಟಿತಕ ಜಿಹ್ವಾಮೇಲನಕ ಜಿಹ್ವಕ ಅತಿಜಿಹ್ವಾಯೋಗ
ಸೀತಾಕರ ದಂಶನಕವೆಂಬ ದ್ವಾದಶವಿಧ ಚುಂಬನಸಂಘಟಿತಮಗಳಿಂ
(ವಿವೇಕ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ]ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ
ಸಮವಾಯಿಕಾರಣ, ಅಸಮವಾಯಿಕಾರಣ, ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣ
ಎಂಬ ಮೂರು ಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು; ತಾನೇ ಕಾರ್ಯ
ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ಕಾರಣ;
ವೇದಾಂತಿಗಳು ಹೇಳಿರುವ ಉಪಾದಾನಕಾರಣದಿಂದ ಭಿನ್ನ
ವಾದ ಕಾರಣ; ೧೧ ತಾರ್ಕಿಕರು ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಸಮವಾಯ
ಕಾರಣ, ಅಸಮವಾಯಕಾರಣ ಮತ್ತು ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣ ಎಂದು
ಮೂರುವಿಧಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ೧. ಸಮವಾಯಕಾರಣ
ವೆಂದರೆ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಉಂಟು
ಮಾಡುವ ಕಾರಣ. ಉದಾ: ವಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ದಾರ ಕಾರಣವಾಗಿರು
ವಂತೆ. ೨. ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣಗಳೆರಡರಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು
ಕಾರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು ಅಸಮವಾಯಕಾರಣ.
ಉದಾ: ಬಟ್ಟೆಯ ನೇಯ್ಗೆ. ೩. ಇವೆರಡನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ
ಕಾರಣಗಳು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣ. ಉದಾ: ಬಟ್ಟೆಗೆ ಮಗ್ಗ
ಕಾರಣವಾಗಿರುವಂತೆ: ಸಾಗರನ ಮಗಳಜಾಯದಂತೆ ಸರಗದಲಿ
ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿಹ ಉದ್ಯೋಗವೇನು ನಿಮಿತ್ತ [ಸಾಕಾಂ. ೫] ಕಾರಣವಿಲ್ಲ
ರೋಕದಲಿ (ಕುಸಾ. ೨೬); ಈ ಉಪಾದಾನಕಾರಣದಿಂದ ಕಾರ್ಯಮು
ನುಂಟುಮಾಡುವ ತೀಜನುತು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಕರ್ತೃ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಂ
(ಚಕವ. ೨೧); ಕೆಡಾದರ ಮತದವರಾದರೋ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಈಶ್ವರನು
ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವೆಂದೂ ಪರಮಾಣುಗಳು ಸಮವಾಯಕಾರಣವೆಂದೂ
ಇದೇ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಊಹಿಸಿ ಗೊತ್ತುಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೬೬);
ವೇದಾಂತಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಪರಮೇಶ್ವರನೇ' ಉಪಾದಾನ
ಕಾರಣವು, ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವು ಸಹ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರಬಹುದು
(ಹಿಂದಸಾ. ೯೩). 'ಉಪಾದಾನಕಾರಣ' ಪರಾ. [ನಿಮಿತ್ತ + ಕಾರಣ.]

ನಿಮಿತ್ತಘಟಕ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಕಾರಣವನ್ನು
ಅವಲಂಬಿಸಿ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಘಟಕ; ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಸಮಿತಿ:
ರಣನಿಯಲ್ಲಿ ಸೆಲ್ ಅಥವಾ "ನಿಮಿತ್ತಘಟಕ" ಇಬ್ಬರೂ ಸ್ವರೂಪದ್ದಾ
ಗಿಳುಹುದು (ರಾಜಪ. ೧೬). [ನಿಮಿತ್ತ + ಘಟಕ]

ನಿಮಿತ್ತಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ಶಕುನ, ಸಾಮುದ್ರಿಕ, ಗ್ರಹಗತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಅವುಗಳಿಂದಂಟಾಗುವ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುವವನು; ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ, ಶಕುನ, ಸಾಮುದ್ರಿಕಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು. ೨. [ಜೈನ] ಅಷ್ಟಾಂಗನಿಮಿತ್ತಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು : ಅವನೀಕಣು ಬೆಸಗೊಂಡಾಗಳ್ ನಿಮಿತ್ತಜ್ಞನಂಬರಭೂಗೋಚರರೋಚ್ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನಿಮಿತ್ತಾಂಗಗಳೊಳ್ ನೋಡಿ ಕಂಡಿರದಂತೆಂದನಧೀಶನಂ ಬಗೆದು (ಶಾಂಕಿಪ. ೫-೨೧). [ಸಂ.]

ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು; ತೋರಿಕೆಯ ಕಾರಣ : ಆದರಾಶನ ಗಿಲಗಿಗಾ ಬಟ್ಟೆಗರ್ದಿಂಬು ಬಧಿ ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರಂ (ಚಂದ್ರಸ. ೫೦-೧೪); ವಿಧಿ ರಿಖಿತ್ಯ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ನಾವು ನಡೆಯಬೇಕಾಗುವುದರಿಂದ . . . ಶತ್ರುತಡೆಗಳಿಗೆ ಎಡೆಯುಂಟಾಗಿ, ಅವು ಏನು ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮೃತ್ತಿಯೂ ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರವಾಗಿ ಉಳಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಹೇಮಂತ. ೧೪೧); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಎಲ್ಲ ಕರವರನ್ನೂ ಸಂಹರಿಸಿದ. ಅರ್ಜುನ, ಪಾಂಡವರು ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೦೬). ೨. ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡವನು; ತೋರಿಕೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಕಾರಣನಾಥವನು : ಕೇಳು ಧರ್ಮಜ ಕೃಷ್ಣರಾಯನು ಹೇಳಿ ಮಾಡಿಸುವೊಡೆಯ ನಿಜನ ನೂಲೆಗವರಿ ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರ ಸ್ವತಂತ್ರ ನೀನಲ್ಲ (ಹಿಮ್ಮರಾಂಥ ೧-೧೫). [ಸಂ.]

ನಿಮಿತ್ತವಾದ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ತನ್ನ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಯಜ್ಞ ಯಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡದೆ, ಸುಖದ ಅವೇಕ್ಷೆ ಬಂದರೆ ಅದನ್ನು ಧ್ವಂಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ವಾದ; ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡದೆ ಪರಾರ್ಥವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ವಾದ : ಯಾಗವನ್ನು ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಫಲಸಂಯೋಗ ವಾದವು. ಪರಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವುದೇ ನಿಮಿತ್ತವಾದವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೯). [ನಿಮಿತ್ತ + ವಾದ]

ನಿಮಿತ್ತವಿದ (ನಾ). = ನಿಮಿತ್ತಜ್ಞ ೨ : ಶ್ರೀಜಗದ ತಿರಿಕೆ ವಿವಾಧಿ ಜಾತಗಂಧಂ ನಿಮಿತ್ತವಿದನಾ ಸಭಿಯೊಳ್ ದ್ವಿಜನಬಾದಂತೆಂದನೋಫ ದಿಹ್ವನೆಂಬೊ ಸಮಸ್ತವಸುಧಾಧಿಪನಂ (ಶಾಂಕಿಪ. ೬-೨೪). [ಸಂ. ನಿಮಿತ್ತವಿದ]

ನಿಮಿತ್ತಸ್ಥಲ (ನಾ). ವೈದಿಕವಾದ ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿಯಮಿತ ವಾದ ಬಂದು ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನ; ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಯ ಸಹಿಂಡೀ ಕರಣಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇತಸ್ಥಾನ; ಪಿತೃತ್ವಕ್ಕೆ ವಿಸರ್ಜಿಕಾದ ಮೃತನ ಸ್ಥಾನ; ೧೨ ಸತ್ತ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ದಿನ ಮಾಡುವ ಸಹಿಂಡೀಕರಣಶ್ರಾದ್ಧದಿಂದ ಮೃತನಿಗೆ ಪ್ರೇತತ್ವ ತೊಲಗಿ ಪಿತೃತ್ವ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ರಾದ್ಧದಿಂದ ಮೃತನಿಗೆ ಪರಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೊಬ್ಬ ನನ್ನು ನಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸು ತ್ತಾರೆ. ಇದು ನಿಮಿತ್ತ ಸ್ಥಲ. ಯಾರ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಈ ಶ್ರಾದ್ಧ ನಡೆಯುವುದೋ ಅವನಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತನೆಂದು ಹೆಸರು : ನಿಮಿತ್ತ ಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡವರಿಗೆ ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸೂರೊಂದು ರೂಪಾಯಿ ಪಕ್ಷಿ ಕೊಟ್ಟರು (ರೂಢ). [ನಿಮಿತ್ತ + ಸ್ಥಲ]

ನಿಮಿತ್ತಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಭಾವೀಫಲಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ರೇಖೆ ಗಳುಳ್ಳ, ಕೈಕಾಲು ಮೊದಲಾದ ಮಾನವಶರೀರಭಾಗ : ಆತ ನಿಮಿತ್ತಾಂಗಗಳಲ್ಲಿಯ ರೇಖೆಯನ್ನು ನೋಡಿ, ಹುಟ್ಟಿದ ದಿನ, ನಕ್ಷತ್ರ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ರೂಢ). ೨. ಶಕುನದ ವಿಧ; ಬೇರೆ

ಬೇರೆ ಶಕುನ. ೩. = ನಿಮಿತ್ತ ೪ : ನಿಮಿತ್ತಜ್ಞನಂಬರಭೂಗೋಚರ ರೋಚ್ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನಿಮಿತ್ತಾಂಗಗಳೊಳ್ ನೋಡಿ (ಶಾಂಕಿಪ. ೫-೨೧). [ನಿಮಿತ್ತ + ಅಂಗ]

ನಿಮಿತ್ತಾಭ್ಯಾಸ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಿಮಿತ್ತಾಂಗದ ಅಭ್ಯಾಸ : ಅನುಮಾತೆಯುಂ ಸುಖದೋರ್ದೂ ನಿಮಿತ್ತಾಭ್ಯಾಸಂಗಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ಜಾವಂಥ. ೧೪೬). [ನಿಮಿತ್ತ + ಅಭ್ಯಾಸ]

ನಿಮಿತ್ತೋದ್ಯುತ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಕಾರಣ ಕ್ಕಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಜಗತ್ತಿನ ಉದ್ಭಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅವತಾರ ವನ್ನು ತಾಳಿದವನು; ದೇವರು; ಪರಮಾತ್ಮ : ಚದ್ರಾಪನಪ್ತ ತಾನೇ ನಿಮಿತ್ತೋದ್ಯುತ ಸದ್ರಮಾಕರನಪ್ತ ಕರ್ತುವಾದಂದಿಂ (ವೀಶ್ವತ. ೫೧೪-೨೦). [ನಿಮಿತ್ತ + ಉದ್ಯುತ]

ನಿಮಿತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕಾರಣ : ಕೂ(ಸೂ)ಯ್ಯುಗ್ರಹಣ ನಿಮಿತ್ಯ(ತ್ವ)ದಿಂ (ಇಳ. XI, ೨೬೬-೨೪; 1054); ಇದು ನಿಮಿತ್ಯಂ[ಸಾಕಾಂ.ತ್ವಂ] ಹೇಳಲಂಜುವನು (ಬಸವ. ೩೬-೧೫); ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ನಿಮಿತ್ಯವಾಗಿ ತನ್ನಾತ್ಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಸರ್ವಧನವನಪರಿಸ್ಥಿತೊಂದು ಹೋಗುವ ಸಮಯ ದಲ್ಲಿ (ತೇಷಫ. ೬-೫); ಚಿತ್ತದೋಳಾ ಕುದಿಯದಿರು ಸತ್ಯಕಂ ನ್ಯಾಯ ದೋಳಾ ನಿತ್ಯರಗಲೇಕೀ ನಿಮಿತ್ಯದೋಳಾ ಮಗನೆ (ತುರಂಗ. ೪೦-೩). ೨. ಶಕುನ; ಭವಿಷ್ಯ : ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೋರುವರೆ ರೂಪಿನವನಲ್ಲ ಅರ್ಜುನ ಕಾಬುದಕ್ಕೆ ಹಕ್ಕಿ ಹಂಗನ ನಿಮಿತ್ಯವ ಈ ಸಜ್ಜಿದಾನಂದನ ಸಂಗ ಬಡ್ಬಬಯಲು (ಮೇಳಮೂ. ೬-೨೧); ಎಲ್ಲಾ ದರೂ ಹೋಗಿ ನಿಮಿತ್ಯ (ಪ್ರಶ್ನೆ) ಕೇಳಿ ಬರುವನೆಂದು ಧಾವಿಸಿದಳು (ಚೋಮದು. ೬೨); ಹಣ ಸುಂಬ ಕುಂಕುಮ ಬಳಿದು, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅಡಿಕೆಯ ಹಿಂಗಾರ ಹಿಡಿದು ಅವಳು ನಿಮಿತ್ಯ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪ್ರಶ್ನೆ. ೯೯); ಬೇಗ ಹತ್ತಿದ್ದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿಗೆ ನಿಮಿತ್ಯ ಕೇಳಬೇಕೆ? (ಗಾಪ). ೩. ದೋಷಾರೋಪಣೆ; ಅವವಾದ : ಜನರಿಂದ ಬರುವ ನಿಮಿತ್ಯಕ್ಕೆ ದೆವರಿ ಆಕೆ ಸುಮ್ಮನಾದಳು (ರೂಢ). [<ಸಂ. ನಿಮಿತ್ಯ]

ನಿಮಿತ್ಯಕ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶ : ನಗರೇಶ್ವರದೇವರ ಭೋಗಕ್ಕಂ ಮಿಜ್ಜುಟಿತಕ್ಕುಮ್ದಿಪ್ಪ ತಪೋಧನರ ಪಕ್ಕಾಹಾರಮೋನಧನಿಮಿತ್ಯಕ ಮಾಗಿ . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ದಿಟ್ಟ ನೆಲಂ (ಸಾಂಜಾ. XX, ೨೧-೫೬; 1019). [<ಸಂ. ನಿಮಿತ್ಯಕ]

ನಿಮಿರ್, ನಿಗುರ್, ನಿಗುರು, ನಿಗುಳ್, ನಿಮಿರು, ನಿಮಿಬರ್, ನಿಮುರು, ನಿವುರು (ಕ್ರಿ). ನಿಮಿದ್ (ಭೂತಕ್ಕ). ನಿಗುತು, ನಿಗುರ್ದು, ನಿಮಿದ್ (ಭೂತನ್ನೂ). ೧. ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಪಸರಿಸು; ವಿಸ್ತಾರವಾಗು : "ನಿಮಿರ್ - ಪ್ರಸಾರಣೆ" (ತಮಧಾ); ನಿಮಿದ್ ಲತೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಶಾಸಂ ನೀ ನೀಡಿ ಕಾಲನರಿಬರ್ ಮಲಂಗಿವರ್ (ಅವಿ. ೧೧-೬೬); ಆ ದೇವರ ತಿಂಕ ದಸೆಯಂ ಮೂಡರ್ ನಿಮಿದ್ ಕೇರಿಯರಡು (ಇಳ. V, ೧೬-೩೬; 1019); ನಮ್ಮ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಮನದಲ್ಲಿ ರತಿ ಹುಟ್ಟಿ ನಿಮಿದ್ವೆನ್ನ ಕಳೆಗಳು (ಬಸವ. ೪೯೧); ಕನ್ನೆವರಂ ನಿಮಿದ್ವಿಕ್ಕಿ ರಾಗಂ ಮಧುಸೇವೆಯಂ ನೆಗಟಿ ರಂಜಿಸಿದರ್ ಮಧುಮತ್ತಕಾಂತೆಯರ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೧೪); ಕಾಂತೆಯೊಳ್ ನಿಮಿದ್ ಕಾಮಧ್ಯಾಂತನುಂ ತವಿಸಿ ಕಂತುಹರಭಕ್ತಿಯೊಳಹೊಜಗನಾವರಿಸಿ (ಸದ್ಭಾ. ೫-೩೨); ಸೌಖ್ಯದೊಳಮದರ್ ನಿಮಿದ್ ಮಹೋಲ್ಲಸದ್ಭಕ್ ಕ್ರೀಡೆಯೊಲೊಂದಿ ನೋಡಿ ಸೊಗಸಂಬಡೆದಲಿತಾಂಗಿಯರ್ ಪಲಂ (ಪದ್ಮಾರ. ೪-೨೬). ೨. (ಹೊರ) ಚಾಚು; ನೀಡು; ಬಿಡಿ ಕೊಡ . . . ಸುಡು ಪಿಡಿ ಬಿಡಿ ನಿಮಿದ್ವಿಡು ಬಯ್ ಕಡಂಗಿ ನುಂಗು (ಸದ್ಭಾ. ೧೨೬-೧೧); ದೇವಕನ್ನಿ ಮತ್ತೊರ್ವಳ್ ಕೋಮಲಬತೆಯ

ನಿಮಿರ್ ಕುಡಿಯೋಳ್ ಗಿಳಿ ಪಾಯ್ತೆ ನಿಸಿ ಸಕಿಗೆ ತಂಬುಲಮಿತ್ತಳ್
(ಅದಿಪ್ಪ. ೬-೧೨); ಇನಿತು ದಿನಸಕ್ಕಿಂತಾನುಂ ಕಂಡೆನಪ್ಪು ವೆ ಕಂಡ
ಹಾಯನುತ ನಿಮಿರಲ್ ಕೋಳ್ಳಳ್ . . . ಎಲ್ಲಂದಳ್ ಸೋತ್ಯಂತೆ
ಪುತ್ತವೊಡದಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೬೬೧); ಮಹೋಜ್ವಲತೆಯಂದಮಂ
ನಿಮಿರ್ ಕೋಳ್ . . . ಪೋಲ್ವುದುಂದರವಿಂದವತ್ತೆ ಕೋಮಲೆ
ಕಡುಗಾಡಿಕ್ಕಾರ್ ಮರವಾನಿಸೆಯೆಂಬುದನುಂಟುಮಾಡಿದ್ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೨-೧೪೦);
ನಿಮಿರ್ ಕೋರಲ್ ಮರಲ್ವು ಮಡಿದೂಜಾದ
ಮುಂದಣ ಕಾಲ್ವಳ್ . . . ಮಿದುಕೋಡುವ ಕಂಕನಾಳಮಂದಮದಿರೆ
ನೀರನುಂದೆರೆಯಂ ಬರಲೊಲ್ಲದೆ ನೋಡಿದಂ ನೈಪಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೫೬);
ನಿಮಿರ್ಮ ಹಿಡಿದನು ಕಮಲಪಂಕ್ತಿಗಳ (ಕುಮಾರ. ೧೦-೫೬);
ಸುಖಕೊಂಡಿಟ್ಟಿ ಸೋದರ್ಗಮಿದುರ್ ಮನೆಯಂ ಸುಟ್ಟಂದದಿಂ (ಕತಕ. ೧೦೪-೫೪);
೩. ನೆಟ್ಟಿಗೆ ನಿಲ್ಲು; ನೇರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಎದ್ದು
ನಿಲ್ಲು; ಅದಿವಿದಿಟ್ಟಿ ಪುತ್ತಗಳ ನೆತ್ತಿಗಳಂ ನಿಮಿರ್ದಲ್ ಬಳ್ಳಿಗೊಡಿದು
ವಿಹೋರಗಪ್ರತೆ ನೋಬ್ಬೊಡಗುರ್ಗನೆ (ಅದಿಪ್ಪ. ೧೪-೧೪೦);
ತುಳುಕೆ ಸಪತ್ನಿ ಕುಂಕುಮರಣಂಗಳೋಪನ ಮೇಲೆ ಚಲ್ಲಮಂ
ತುಳುಕುವ ಕಣ್ಣೋಳ್ ನಿಮಿರ್ಮ ನಿಕ್ಕಿ ವಿಹೋಕಿಸುವಾಯಿತ್ತಿಗಲ್
(ಕಾದಂಬ. ೬೬೪); ಕೋಪಂ ಪರ್ಚಿದುಡು; ಕಣ್ಣಳ್ ಕೆಂಪಾದುವು;
ಮೆಯ್ಯವಿರ್ ನಿಮಿರ್ದತ್ತು (ಅದ್ಭುತ. ೪೨-೨); ೪. ಬೆಳೆ; ವರ್ಧಿಸು;
ಮದಕಂಗಳ ಮದಜಕದೊಕ್ಕಿಮಿರ್ದಲ್ ಮರದ ತುದಿಗೊಂಬುಗಳೋಳ್
(ಕಾದಂಬ. ೯೪); ಅಕ್ಕಳ್ಳಿಸಿದ ಬುಜುಂ ಬೆಮರಿಕ್ಕಿದ ಮೆಯ್ಯುಂ
ಸಮಂಕು ನಿಮಿರ್ದರೆ ಸುಯ್ಯುಂ ಮಿಕ್ಕ ಭರಾಮರನಾ ಸಭೆವೊಕ್ಕು
ಕರಂ ಸೇದವಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಓಗನೆಗಂ (ಸೇವಿಪ್ಪ. ೩-೧೨೪); ಕಮಳವೆದನೆಗೆ
ರುಚುರುಚಿಯಾಯ್ತು ಮಳಕಾಯದ ಮೂರ್ತಿ ಸುದತಿಯ ನಿಮಿರ್ದ
ಜತರದೊಳೆ ತನೂಲೆ ಬೆಳುವು ಬಲಿದಪ್ಪುದು (ಒಪ್ಪ. ೬-೧).
೫. (ಕೊಂಕಳಿದು) ಉದ್ದವಾಗು; (ಬಿಟ್ಟು) ದೀರ್ಘವಾಗು;—
ನೀಳವಾಗು; ಜಲಕೇಳೇಲೀರೆಯೋ ಮಹಿಮೆ ನಿಮಿರ್ ಕುರುಳ್ಳ ಕುಂ
ಕಂಪೇಜಾದ ಕಣ್ಣುಂ ಬೆಳ್ಳೇಜಾದ ಬಾಯ್ತು ಬೆಳೆಕುಂ ಪಳೆಪದ ಬಣ್ಣಂ
ಗಳುಮೆಸೆಯೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ನಿಜವಧೂಜನೆಂದೆನು ಪೊಜಮಬ್ಬಾಗಲ್
(ಪಂಪ. ೫-೬೬೨); ಪೊಸಪಾದಿ ಬೆಲ್ವನೀಯಂತಿರೆ ದೇಸಿಯಂ ನಿಮಿರ್ದ
ಸೋಮುರ್ದಿಯೋಳ್ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೪-೧೬೬); ಪೊದಪ್ಪುಗತ್ತಂಸ್ತನಂ
ಕೊಂಕಬುದು ನಿಮಿರ್ ನೀಳಾಳಂ . . . ಲೆಂಟಿಸುವ ತನು ರತಿಶ್ರಾಂತಿ
ಯಿಂದಂ ಬೆಡಂಗಂ ಕುಡೆ (ಜಗದ. ೧೬-೧೨೪); ಸುದತೀರಾಜತರೋಮು
ರಾಜೆ ನಿಮಿರ್ದತ್ತು ಕೋಮಲಶ್ಯಾಮಳಂ (ಪುಷ್ಪ. ೪-೫); ಸುನ್ನೊಗ
ರೊಪ್ಪೆ ಪುನಸ್ತನಂಗಳವ್ವಳೆ ನಿಮಿರ್ ವೆಚೆ ಕದಪಂ ಪುಗೆ . . . ನನು
ಬಾಗಿ ದೀಸುಗಲ್ಲಳನಡುತಿರ್ಪ ಪಾಮರಿಯೊಪ್ಪುವರಾ ಕಳಮುಪ್ಪದೇಶ
ದೊಳ್ (ಪತಕ. ೧-೨೯); ಎತ್ತಿದ ಸತ್ತಿಗೆಯ ಡಾಳಿಸುವ ಚಾಸುರದ
ಮಿಳರ್ ಕೇತನದ ಪಂಕಿಯತ್ತಂ ನಿಮಿರ್ದರೆ (ರಾಮಾಪ್ಪ. ೫೦-೫).
೬. ಅತಿಶಯವಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು; ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅದಮಾಂಧಂ
ತನ್ನೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ ಸಂತಸದಿಂದಮಾದ ಸುಖಮದು ಸುಖಮಲ್ಲದಲ್ಲ
ವಸ್ತುಂದಾದುದು ವಸ್ತುವೆ ಕುಂದೆ ಕುಂದುಗುಂ ನಿಮಿರ್ದಪುದೇ
(ಅದಿಪ್ಪ. ೬-೪೫); ಪೊಯ್ದು ಭೃಂಗಾಳಯ ನಿಶ್ಚನಂ ನಿಮಿರ್ದ
ಮಂಗಳಗೀತಮನಂತೆ ಜೊತಪೂಜಾಳಿಗಳೊಳ್ಳು . . . ನೆಪೆಯೆ
ಪೋಲ್ವುದು ನೋಡ ವಿವಾಹಗೇಹಮಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೬-೨೧);
ಸುಮನಸ್ಸಿಲೀಮುಖಾಕ್ರಾಂತಮದಲಗುರ್ಗದ ದೇವ ತನ್ನೊಳುತ್ಪಳೆ ಕರಂ
ನಿಮಿರ್ದರೆ ನಿನಗೆಪಕಮನಾಂತು (ವರ್ಧ. ೪-೧೨); ಮೇಗಾಯ್ತು
ಯಾದವಾನ್ವಯವಿಾಗಲ್ ನಿಮ್ಮಯದಿಂದಮುಖಾನ್ವಯಂಕಂ ಯಾಗಂ

ದಾನಂ ಧರ್ಮಂ ಚಾಗಂ ನಿಮಿರ್ದಪ್ಪು (ಅನಂಪ. ೧೩-೨೪); ಚದುರೆನೆ
ವಂತು ಭಾವಮಮರ್ವಂತು ನಯಂ ನಿಮಿರ್ವಂತು ಮಲ್ಲಪಂ ಪದವಿಡೆ
ಭಾರತೀವನತಿ ಭೋಂಕನೆ ಬಂದು ಮನಸ್ಸೋಜದೋಳ್ ಚದುರೆನೆವಂತು
ಭಾವಮಮರ್ವಂತು ನಯಂ ನಿಮಿರ್ವಂತು ಲೀಲೆಯಂ ಪದವಿಡುತಿರ್ಪ
ಳಾ ಹವನಕಾರಣಮಂತ್ರಮಿದಾಗದಿಕ್ಕಾರ್ ಮೇ(ಸೂಕ್ತಿ ಸು.೧-೨೬); ಅನಿರಳತ
ಶಿವಭಕ್ತಿಯೆಲ್ಲಾ ಭುವಿಗಳೊಳು ಪಸರಿಸಿ ನಿಮಿರ್ದರೆ (ಒಪ್ಪ. ೫೪-೧೩);
ಪರನೋತ್ಪಾದಂ ನಿಮಿರೆ ಕೊಂಡಾಡಿ (ಮಹಾವಿ. ೪-೨೫). ೭. ಎತ್ತರೆ
ವಾಗು; ಉನ್ನತವಾಗು; ತಕ್ಕವರವೊಲು ವಂಶಾವಳಿಗಿಂದಾ ಸದನ
ದಂದದಿ ನಿಮಿರ್ದ ಭದ್ರದಿ ವಿದಿತ ಪತ್ತಲತಾವಳಿಗಳಿಂ (ಸಾತ್ಯಭಾ. ೧೬-೪).
೮. ಜರುಗು; ನಡೆ; ಉಂಟಾಗು; ಜಲಕೇಳಿ ನಿಮಿರ್ಗೆ ಭರತನ
ಲಲಿತಾಂತಃಪುರದೊಳೆಂಬ ತನ್ನಬ್ಬಿಡೋಳಾ ಜಲದೇವಿ ಬೆಸನೆ ಗಂಗಾಜಲ
ಮಾಯ್ತು ನಿತಂದಿನೀನಿತಂಬದ್ವಯಸಂ (ಅದಿಪ್ಪ. ೧೧-೧೪೪); ನಿಮಿರ್ದ
ರತಿಕೇಳೇವಿನೋದದಿನಮರ್ದವತ್ತೆ ನ್ನಂತರಾಯತ್ತಮವಡುದೊ ತನಗೆನುತ
ತತ್ ಕಮಲಾಸ್ಥೆ ತನ್ನೊಳಗೆ (ಬಸವ. ೩೫-೨೫). ೯. ದೊರಡು;
ನಿರ್ಗಮಿಸು; ನಿಖಿಳಾಳಂ ಕಂಜಕುಂಜದಿಂದಮೆ ನಿಮಿರ್ದಾಗಳಾಗಳೆ
ಪೊದಬ್ಬುದು ಪರ್ವಿ ತಮಂ ದಿಗಂತಮಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೪೬);
ಅಧೀಶನಿ ನಿಮಿರ್ದು ಕುಮಾರನತ್ತ ರೆಳಸಿದಳ್ . . . ರಾಜ್ಯರಮಾವಧು
(ಪುಷ್ಪ. ೪-೪೬); ನಿಮಿರ್ದ ಹೊಂಗಳಾಯಂಬು ಹೊಳೆಹೊಳೆದು
ಮುರಹರನ ಪಾದಾರವಿಂದದ ಹೊರೆಯೊಳಡಗಿತು (ಕುಮಾರ್ವಿ. ೧೯-೯೯).
೧೦. ಮುಂದುವರಿ; ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಲಿಸು; ಮುನ್ನುಗ್ಗು; ಅಂತು ರಥಮುಂ ಮನೋರಥಮುಂ ನಿಮಿರೆ ವಿವಾಹ
ಮಂಗಳವೇಷಸನಾಥೆಯಾಗಿ ಮಂಚಾಂತರ ರಾಜಮಾರ್ಗಮಂ ಪೊಕ್ಕು
(ಶಾಂತಿ. ೫-೯೬೨); ಪೊಸವಿಸಿಲ ಪೊಳವಿನಿಂ ನುಣ್ಣು ನುಣ್ಣುಳ ಪನ್ನೆಳ
ವೆಳಗಿನ ಬಳಗದಿಂ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಸುರಶರಾಸನಂಗಳನೊಲಿಕ್ಕಿದಂತೆ ನಿಮಿರ್
ನಿರ್ಬುರಂಗಂಕುಮನಪ್ಪು ಕೆಯ್ದು ಕೇಳೇಪವರ್ತನಂಬಂಗಳೊಳಂ(ಕಾದಂಬ. ೫೨೬);
ನಿಖಾವಿದು ನಿಮಿರ್ ಪರ್ವರಗಳಿಂ . . . ನೆರೆನ ಬಲೊಡ್ಡಿ
ಗಳಂದೆಸೆದುಡಬುದಿ (ಸಂದಿಪ್ಪ. ೨-೧೪). ೧೧. ನೆರವೇರು;
ಈಡೇರು; ಫಲಿಸು; ಬಗೆಯದಿರೆಯರೆ ಕೃತಾಂತಂ ಬಗೆದಂ ಪೆಜ
ತೊಂದನಾರ ಪುಟುವಗೆಯುಮವಂ ಬಗೆಯದಿರೆ ನಿಮಿರ್ಗುಮಾತಂ ಬಗೆ
ದೊಡೆ ಬಗೆದಂತೆ ಬಗೆದ ಬಗೆ ನಿಮಿರ್ದಪುದೇ (ಶಾಂತಿ. ೬-೧೧);
ಮುಕ್ಕಿತ್ತಿಯೆ ಶೃಂಗಾರಪೂರದೊಳೋಲಾಡುವ ನಿನಗೆಪ್ಪೆ ನಿಮಿರ್ಗುಂ
ಭದ್ರಂ ಶುಭಂ ಸುಂಗಳಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೬೧). ೧೨. ಚೆಮ್ಮು;
ನೆಗೆ; ಪುಟೆ; ನೆಣದೊರ್ ಸೂನೆ ಬಂಬಲಿದುಬುರ್ ಪಾಯ್ತೆ ನೆತ್ತರ
ಸುರೈನುತ್ತುಂ ನಿಮಿರೆ . . . ಕಾದಿತ್ತು ಮಿಡ್ನಪ್ರತಾಸಂ (ಜಗದ. ೬-೫೬).
೧೩. ಉಬ್ಬು; ಎದ್ದುಕಾಣು; ಅಳಿ ನಿಖಾಸ್ತದಿಂ ನಿಮಿರೆ ಪುತ್ತಿನ
ಬಾಯ್ತಲೆಯೋಳ್ ಪಿಪೀಲಿಕಾನಾಳಿಗೆ ಪಾಸಿ ನಾಲಗೆಯನೊಂದು
ಭಯಂಕರ ಭಲ್ಲಮುಲ್ಲಸದ್ವ್ಯಾಳತಮಾಳುಗಲ್ಲದೊಳಗಿಪ್ಪುದುಮಾ ಸೊವ
ದಿಗೆ ಕಾಯ್ತುನಿಂ ಕಾಳಿಗನಾಗನಿರ್ದಪುದೊಂದು ತಮಾಳದ ಬಳ್ಳಿ
ಯೆಂಬಿನಂ (ಪುಷ್ಪ. ೫-೬೨). ೧೪. ಸುರುಳಿ ಬಿಚ್ಚು; ನೇರ
ವಾಗು; ಅತಿವಿಷ; ದೀರ್ಘಪ್ರಪ್ಪ;—ಈ ೨ ನಿಮಿರ್ದ ಪಾ(ಹಾ)ಪು
(ಪಲಾಯ. ೧೦೫-೧೪). ೧೫. ಪ್ರಯತ್ನವಡು; ಶ್ರಮಪಡು.
ನಿಗುರ್: ೧. ಅಗರುಧೂಪದ ಪೊಗೆಯ ಕುಂಪಿಂದೆ ಪೆಂಪಿಂದ ಮೈಗನಾಥ
ಕಪೂರದ ಸೊಂಪಿಂದೆ ತುಂಪಿಂದೆ ನಿಮಿರ್ ಪೂಮಾಲೆಗಳಲಂಪಿಂದಲಂಪಿಂದೆ
ಮಂಟಪಂ ಬೆಲ್ವುದು (ಜಿಪ್ಪ. ೩೬-೩೨). ೨. ತಕ್ಕಿಸುವ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ
ತವೆಸಿ ನಿರ್ಗಮ್ ಕೋಳ್ ಸಲೆ ಚುಂಬಿಪಾತುರದೊಳೊರೆವ ಬಾಯ್
(ಜಿಪ್ಪ. ೧೯-೩೨); ಶುಂಡಾದಂಡವಂ ನೆಗೆಸಿ ಕರ್ಣಾಗ್ರದಿಂ ಗಂಡ

ನಿಮಿರ್ಮ, ನಿಗುರ್ಮ, ನಿಮಿರ್ಮ (ನಾ). ೧. ವಿಸ್ತಾರ; ವಿಶಾಲತೆ; ನೀಳ: 'ನಿಮಿರ್ಮಣು' ಪರಾ. ನಿಗುರ್ಮ: ೨. ಚಾಚಿರುವಿಕೆ: ಭುಗುಭುಗಿಲ್ ಭುಗಿಲೆಂದು ಭೋರ್ಗರೆದುಗುಳುವವು ಬಲುಗಿಡಿಯನುರಿ ಸಾಲಗಿಯು ನಿಗುರಿನಲಗುಗಳು (ತೊರಣ. ೧-೧೧-೧೬). ೩. ಹೆಚ್ಚಳ; ಅಧಿಕೃ; ಸಮೃದ್ಧಿ: ಉಬ್ಬಿದನು ಹರುಷದಲಿ ಕಂಗಳ ಗಬ್ಬ ಮುಜು ದುದು ಮದದ ನಿಗುರಿನ ಹಬ್ಬುಗೆಯ ಹೊಲಬಳಿಯ ಸಾಲಗಿಯುಡುಗೆ . . . ಬೆಜಗಾದ (ಕುಪ್ಯಾಭೀ. ೩-೬೬). ನಿಮಿರ್ಮ: ೧. ಸೃಷ್ಟಿಯ ನಿಮಿರ್ಮಣು ಹುಟ್ಟಿ ಹಂದದೊಳಿಟ್ಟ ಧಿಟ್ಟಿ ಜೀವಿಗಳ ಭಂಗದ ಬರಿಯಂತರಂಗ (ಮಿಗೀ. ೩-೬). [**ನಿಮಿರ್ಮ**]

ನಿಮಿರಿಸು, ನಿಗಿರಿಸು, ನಿಗುರಿಸು(ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸು; ನೆಟ್ಟ ಗಿರಿಸು: ಬೆನ್ನು ನಡುಗನತ್ತಿತ್ತ ಮುರಿದು ಅಡಗಿಸುವರು ನಿಮಿರಿಸು ವರು ಮೇಜದ ನಿಡುರೂಪು ಮೈಯೊಯಂಬಂತೆ (ಭರಣ. ೬೩-೫೩); ಮುಂಗಾಲಂ ನಿಮಿರಿಸಿ ಮಿಗೆ ತೊಂಗುವ ಪೆರ್ಯಾಯ ಕಂಡು (ಪ್ರಮುಖಾ. ೧-೮೩); ಕಿವಿಗಳ ನಿಮಿರಿಸಿಕೊಂಡೆ ನಾವಿರುವವು ಕರೆಯೆಂದು ಬರುವುದೊ ಎಂದು (ಇಂಚಾಣ. ೨೧೯-೮೧); ಬಸ್ಸು ಗಾಡಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದರೆ ಎತ್ತುಗಳಿಗೆ ಬೆಟ್ಟದಾಕಾರದ ಭೂತನೇ ಬಂದಂತೆ ಕಂಡು . . . ಕಿವಿ ನಿಮಿರಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಪರಾರಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದುವು (ನನ್ನೂರು. ೨೯). ನಿಗಿರಿಸು: ೧. ಕೃಷ್ಣರಾಯನು ಅನೆಯ ಕೊಂಡ ತಲು . . . ಕೃಷ್ಣರಾಯನು ಕೂಗಿಯ ನಿಗಿರಿಸಿದ ಪಾಲು (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೬೩, ತುಟಿ ೨೦೩; ?). ನಿಗುರಿಸು: ೧. ಹೊಗರೊಗುವ ಜವ್ವನದ ಸೊಂಪಿನ ನಿಗುರಿಸಿದ ನಿಡುರೂಪುಗಳ ಸೆಳುಗುರ ಮಣಿ ಮುದ್ರಿಕೆಯ ಘನ ಶೃಂಗಾರಮುಟ್ಟುಗಳ . . . ಅಬಲಾಜನದ ಕೈಗಳ ಲಗಿನ ಚಾಮರವೆನಿದವು (ತೊರಣ. ೬-೧೦-೧೨); ಮೃಗಮದದ ತಿಲಕ ವನು ನ[ಸಾಕಾಂ. ೦]ಗುರಿಸಿದ್ಧೋದಲಿ ಮುಳುಮುಳಿಸ ನೂತನ ಯುಕ್ತ ಕರ್ಪಮವನು ನಿಡಾರಂಗದಲಿ (ತೊರಣ. ೬-೨೦-೧೫); ನಿಗುರಿಸಿ ಗೋಡ್ಡು ಕೆಂ ದಿಗಿಭಸಂತತಿ ಸಂಪಸಮಿರ್ಪಿನಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೨-೬); ಮುಗಿಲ ಮುಟ್ಟುವ ನಿಜ್ಜೆನೆಗೆಗಳನು ತಂದು ನಿಗುರಿಸಿದರು ಕೋಟೆನೆಗೆ (ಕಂಪದಿ. ೧೪-೧೫); ಎರಡು ಕೋಳುಗಳನ್ನೂ ನಿಗುರಿಸಿಕೊಂಡು ನೋಡು ಹೋಗು ನಿವಾರಿಸಿ ಕೊಂಡೆ (ಚಂಗಾಳ್. ೮೨); ಕಡೆಕೆಯನ್ನು ಮೆಲ್ಲುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದ ಎತ್ತುಗಳೆ ರಡೂ ಬಡೆಯನ್ನೂ ಕಂಡು ಕಿವಿಗಳನ್ನು ನಿಗುರಿಸಿದುವು (ಮಣ್ಣು ಹೆ. ೨೫); ಕಿವಿಗಳನ್ನು ನಿಗುರಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ವಿಮಲೆಯು ತಾಯಿಯು . . . 'ವಿನು ಬಹಳ ಮಾತುಕಳೆ ನಡಿಯುತ್ತಿತ್ತು?' ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೧೬). ೨. ಹರಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹರಡು: 'ನಿಮಿರ್ಮಣು— ಪ್ರಸಾರಣೇ (ನಿಗುರಿಸು)' (ತಮಾಧಾ). ೩. ಉಂಟುಮಾಡು; ಉಂಟಾಗಿ ಸು: ಅಸಿಕೆಯೊಳ್ಳೆಟ್ಟಿದೊಳ್ಳೆಟ್ಟಿಯ ಮೂಟುಂ ನೆಜಂಗುಗಳೊ ಕೊಡದು ನೇಲ್ದ ಬಟ್ಟೆಮುತ್ತುಗಳುಂ ಕಿವಿಯೊಳ್ಳೆಟ್ಟಿ ಚಾಳುಕವಾವುರಿ ಗಳುಮಿಣಿಯನಂ ಬುಸುಸಂದುವಂ ತಾರಗೆವೊ ಕೆಂಬ ನೆನಪಂ ನಿಗುರಿಸು ತ್ತಿದೆ (ಚಳವ. ೨೨-೫). [**ನಿಮಿರ್ಮ** (**ನಿಮಿರ್ಮ**) + **ನಿಮಿರ್ಮ**]

ನಿಮಿರ್ಮ, 'ನಿಮಿರ್ಮ' ನೋ.

ನಿಮಿರ್ಮ, 'ನಿಮಿರ್ಮ' ನೋ.

ನಿಮಿರ್ಮ, ನಿಗುರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಹರಡುವಿಕೆ; ವಿಸ್ತಾರ; ಪಸರಿ ಸುವಿಕೆ: ತದಂಬು ಮೃದುತ್ವದಿಂ ತಳೋದರಿಯ ಮೆಯ್ಯ ಕುಂಕುಮ ದೊಳೊಂದಿ ನಿಮಿರ್ಮಯನೊಪ್ಪಿ ಮಾಣಕಾಭರಣದ ಭಂಗಿಯಂ ನೆಜೆಯ ತಾಳ್ವುದು (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೪-೧೫); ಪಡೆಯ ನಿಮಿರ್ಮಗೀ ಧರಣಿ ಸಾಲದು ಕೇತುಗಳೇಚ್ಚಿಗಂ ನಥಂ ಕಡುಕಿಟಾದು (ಜಗಮಿ. ೯-೬೬). ೨. ನೆಟ್ಟಗಿರುವಿಕೆ; ನೇರವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಸೋತು ಹೋಬುದು

ಮಾಸೆಯ ನಿಮಿರ್ಮ ತುಟಿಗಳ ವಿಳಂಬಿಸಿದುವು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೭೪-೪೪). ೩. ಬೆಳವಣಿಗೆ; ಬೆಳೆಯುವಿಕೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಕಾದಂಬರೀಪ್ರಣಯಕ್ಕೆ ನಿಮಿರ್ಮಯಂ ಮುಖ್ಯವೆಂದೆನಿಸುಂ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ಳ ದಿರಲಾಕೆ ಭಗ್ನಪ್ರಣಯೆಯಾದಪ್ಪಳ (ಕಾದಂಬ. ೧೨೧); ಜನಪನ ನಿಡಾರಿಸುತಲತೆಯ ನಿಮಿರ್ಮಗೆ ನೀಲರತ್ನ ದಂಡದರ್ಪಂ ವನಜಭವನಿಟ್ಟ ನೆಂಬಂತೆ ನಭಕ್ಕೊಗದತ್ತು ಹೋಮಧೂಮೋದ್ವಾ ಮಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೧೩೮). ೪. ಅಧಿಕೃ; ಅತಿಶಯ; ಪೆಂಪು; ವಿಳಗೆ; ಹಿರಿಮೆ: ಶ್ರೀಯ ನಿಮಿರ್ಮಗಂ ಸುಖದಕ್ಕೇಗಮುನ್ನಕೇರ್ತಿಗಂ . . . ಅಟ ಪೊಡೆ ಪೂಜಿಸು . . . ಮರಿತಾರಿ ತಕುಮುಗುಲಾಂತಿನಾಥನಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೫-೬೨); ಸೋಮವಂಶಜರೋದ್ವಾರ್ತ. ತನ್ನೊಳಿವುಡೊಂಜು ಸಾಹಸದ ನಿಮಿರ್ಮ . . . ಧರಿಶ್ರೀಯಾಳ ವಿರಾಜಿಸುತಿರಲುತ್ಪರೋತ್ತರ ವಿರಾಸ್ತುತಿವೆತ್ತುದು ವೀರಪಾಂಡ್ಯನಾ (ಎಕ. XI, ಧಾಪಣ. ೮೫-೨೦; 114೨); ದಮಿತಾರಿಗೆ ಸಮಸ್ತಧಾತ್ರೀವಿಭಾಗದೊಳ ಭಾವಿನಿ ವಿಕ್ರಮದ ನಿಮಿರ್ಮಗಮಾಯತಿಯುರ್ಮಗಂ ಪೇಟಿ ಪೋಲ್ಕೆಗಾವಂ ಬರ್ಪಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೪೬); ಅದಟನಕ್ಕುರ್ಮ ಮೆಯ್ಯಯ ನಿಮಿರ್ಮ ಯತೋಧನ ದಿಕ್ರ . . . ತನ್ನದೆಂಬುದನೆನೆ ಪೆರ್ಯೊಯಂ ತಳೆದನೋ ನಿಪರೊಳು ನಿಪತ್ಯಲಶಾಸ್ತ್ರಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫೯-೧೨೦; 125೦). ೫. ಎತ್ತರ; ಟೆನ್ನೆತ್ತ: ಆ ಪುಣ್ಯದಂಶಕಿಗಳ ಮತಿಯ ನಿಜ್ಜೆಯ ನಿಮಿರ್ಮಗೆ ಮೆಟ್ಟಿ ಸಂಕತಂ ಕ್ಷಿಯೊಳಗೆ ಪುಟ್ಟಲರ್ಪಾದಿಗನಾಥನಂ ಸತಿಯುದರದೊಳಗಂದು ಮಡಗಿದಂ ಕರುಣದಿಂ ಸೌರಾಪ್ತ ಪುರದರಸನು (ಸೋಮಜ. ೧-೩೮). 'ನಿಮಿರ್ಮವೆಚ್ಚು' ಪರಾ. ೬. ಹೊರಹೊರಡು ವಿಕೆ; ನಿರ್ಗಮನ: ಜೀವಹಿಂದಸ್ಸ ಜಗ್ಗನುಣಂ—ಜೀವ ಪ್ರವೇಶದ ನಿಮಿರ್ಮ (ತಮಾಪ್ಪ. ೬೧). ೭. ಬಂಬ; ಗರ್ವ; ಅಹಂಕಾರ: ಧರೆ ಗೆನಿದತ್ತು . . . ತಾರಣಾಸುರನ ನಿಮಿರ್ಮ ತಾರಕನ ಮೂರ್ತಿ ತಾರಕನುತ್ಪಥಕ್ರಮಂ (ಗಿಂಕ. ೬-೧೧). ೮. ಗತ್ತು; ಶೀವಿ; ಬಿಂಕ: ಕೆಲಬಲದಲ್ಲಿ ಕುಂಜರಘಟಾವಳಿಯಪ್ರಬಲಂ ಪದಾಕಸಂಕುಳ ಪೊಲವಿಂ ಬರುತ್ತವಿರೆ ಮುಂದೆ ಸುಪರ್ಣದ ಪೆಟ್ಟಿಕಾಯಿಗ್ಗಳಿಸಿ ನಿಮಿರ್ಮಯಂ ನಡೆಯ ಕಾಲ್ದೊಡೊಳ್ ನಡೆತಂದನು . . . ಮರುಳಾಗಿ ಸೌಂದರಂ (ನಂಬರ. ೧೫ ಸೂಚನೆ). ನಿಗುರಿಕೆ: ೧. ಪ್ರಪಾಪದ ಕಿರಿಯ ನಿಗುರಿಕೆಯ ರ್ಪುಳದ ರ್ಪುಣದಿಯ ಹೋದಿವುರಿ ಕೆಲಬಲಕೆ ಮೈದೋಟಾ ದನು ಬೊಟ್ಟಿಯ ಬಿಲುಪನಿಯ ಬಣಸಿಡಿಲುಬುಣಭವಾಂಡಘಟಿ ದಿರಿಯ (ತೊರಣ. ೬-೨೦-೪೯). [**ನಿಮಿರ್ಮ** + **ನಿಮಿರ್ಮ**]

ನಿಮಿರ್ಮಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವು ಕಮ್ಮಿಯಾಗು; ಹಿರಿಮೆಯು ಕ್ಷೀಣವಾಗು: ನಿಮಿರ್ಮಗುಂದವಾಪಗಮುತಾಪ್ಪಮಂ ಪಡೆವುದೀ ದೊರೆಯು[ಪಾಕಾಂ. ತು]ನ್ನತಿ ಪಾತ್ರದಾನದಾ (ಅವಿಧ. ೫-೪೬).

[**ನಿಮಿರ್ಮ** + **ಗುಂದು**]

ನಿಮಿರ್ಮವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪೆಂಪನ್ನು ಹೊಂದು; ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಅಧಿಕೃವನ್ನು ಹೊಂದು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಪದಿನೆಪ್ಪಾನಿರ ಮ್ನೇಚ್ಚರಾಜರುಮೆಣ್ಣುಪ್ಪುನಾಲ್ಕುಕೋಟಿ ವೀರಭಟಿಗಳೊಂ ನಿಮಿರ್ಮ ವಡೆದ ನಾಲ್ಕುತೆಂಬಿಕೋಟಿ ಪಪಾಳಿಗಳುಂ (ಪಾರ್ವತ. ೧೨-೧೨).

[**ನಿಮಿರ್ಮ** + **ವಡೆ**]

ನಿಮಿರ್ಮವೆಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಬ್ಬು; ಹರಡು; ಪಸರಿಸು: ಮೊರಟದ ಬಂಕದೇವವಿಧುವಿಂದೆ ಕೊರಂಟು ತರ್ತ ಪಾಂಗಿನಂ . . . ಶಾಂಕ ವಸರಯ್ಯನ ಭಾವದ ಬಲ್ಪಿನಂದಮಂಕಾರಿಸಿ ನಿಮಿರ್ಮವೆತ್ತು ಕರಪಲ್ಲವ ನೊಪ್ಪಿದುದಾ ತಪ್ಪಿಯ (ಪ್ರಪಂ. ೨೬-೪೬). ೨. ಉದ್ದವಾಗು: ನೀಳವಾಗು; ನಿಡಿದಾಗು: ನಿಮಿರ್ಮವೆತ್ತು ನಿಶ್ಚಿಸುಮುಂ ಕೂಸು

ಮಾದ ಸಾಕ್ಷ್ಯನಯನಗಳಂ . . . ಜಡತೆಗೆಯೊಡ ಯಾನಮಂ
ಬೆರಸು ಮೆಲ್ಲನಲ್ಲಿಗೆ ವಂದು (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೪೬ ಪ). ೩. ಅಧಿಕೃ
ಹೊಂದು ; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಅದಕು ನಿಮಿರ್ಚವೆತ್ತ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೊಡಕಾರಿ
ನವಾರುಣಾಂಕುಪೋಲ್ ಪೊದೆಯಿಸಿತಂಬುಜಾನನೆಯರೆಂಬ ನವಾಂಬು
ಬೋಕದಂಬುಮಂ (ಜಗದಿ. ೧೪-೧೦೬) ; ಕುಸುಮಾವಳಿತನೊಡರಿಯ
ನಿವಾಹವೈಭವಮುನೀಕ್ಷಿತ ಕಾಂಕ್ಷೆ ನಿಮಿರ್ಚವೆತ್ತು (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೪೩).
೪. ಎತ್ತರವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಎತ್ತರವಾಗು : ನಿಮಿರ್ಚವೆತ್ತ
ಕುಜಮೆತ್ತಿದ ಸತ್ತಿಗೆ ಸಿಂಹನಿಪ್ಪರಂ ತೋಡುವ ಚಂದ್ರಕಾಂತಕಿಲಿಯಾಗಿ
. . . ಪರ್ವತರಾಜನೊಪ್ಪುಗುಂ (ಗೀತ. ೧-೫೦). [ನಿಮಿರ್ಚ + ಪಟ್ಟು]
ನಿಮಿರ್ಚು, ನಿಗಚು, ನಿಗಿಚು, ನಿಗುಚು, ನಿಗುಚು, ನಿಮುರಿಚು,
ನಿವುಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಡು ; ವಿಸ್ತರಿಸು "ನಿಮಿರ್ಚು-ಪ್ರಸಾರಣೆ.
(ನಿಗುರಿಸು)" (ಕುಸುಮಾ) ; ವನಧಿಪರೀತಭೂತಳದೋತನ ಸೋಲದ
ಗಂಡನೆಂಬ ಪೆಂಪಿನ ಪೆಸರಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದುದುಮಲ್ಲದೆ ವಿಕ್ರಮದಿಂದೆ ನಿಂದ
ಗುಣನಲ್ . . . ಮೆಯ್ಯಲಿ ಬದ್ಧಗನನ್ನನಾವನೋ (ಪಂಪಾ. ೧-೨೬) ;
ಕೊಂಕಣೇಶ್ವರನನಿಮಿರ್ಚ ಸಾಧಿಸಿದನಂಬುಧಿಸಿಮವರಂ ನಿಮಿರ್ಚದಂ
ಧರೆಯನದೇಶೆ ಕೇಳ್ವೆಯು ಸಾಹಸಭೀಮನ ಸಾಹಸಂಗಳಂ (ಗದಾಯು. ೨-೪೬) ;
ತುಂಗನಿಜಪ್ರಕಾಶಮಂ ಸೇತುವರಂ ನಿಮಿರ್ಚ ತಳದಂ ಜಸಮಂ
ರಘುವಂಶಮಂಡನಂ (ಪಂಪ. ೧೦೩-೧೪) ; ಮನೆಯಂ ಪೆರ್ಚಿಸುಪೊಡೆ
ಮುನ್ನಿನ ಮಾಲ್ಕಿಯೊಳಯ್ ಮೂಡಲುಂ ಬಡಗಲ್ ಪೊತ್ತಿ ನಿಮಿರ್ಚು
ಗುಬಾಡ ದೆಸೆಗೊಳಿಳಿತಂ ಪೆರ್ಚಿಸಲೆವೆಡ ಪೆರ್ಚಿಂ ಬಗೆವಂ (ಲೋಕೋದ. ೨-೧೩) ;
ಸುತ್ತಣ ಕಡಲ್ಪರೆಗೆ ನೆಲನಂ ನಿಮಿರ್ಚ ಭೂಮೋತ್ತಮನಿಂತು
ತನ್ನ ಜಸಮಂ ದೆಸೆಯೊಳುವರಂ ನಿಮಿರ್ಚದಂ (ಪಂಪಾ. ೨-೬೪) ;
ಶ್ರೀಬಮ್ಮದೇವಂ ಮಹೀತಳಮಂ ತೋಳುವಲದಿಂ ನಿಮಿರ್ಚದನದೇಂ
ಪೆಮ್ಮೂಡಿ ಶೌರ್ಯಾತ್ಮನೋ (ಎಕ. VII, ೩೨೩. ೫೭-೬೪ ; 1115) ;
ಹಾವಳಾವವಿಳಾಸವಿಪ್ರಮವರ್ಧನಾತಿಶಯಂಗಳಿಂದಾವಗಂ ಧರಣೀ
ತಲಾಧಿಪತಿತ್ವತ್ವಿಯುಮಂ ಲಸದ್ಭಾವದಿಂದದಲೊಡನೆ ಪಾತ್ರವಿಶೇಷ
ದಾನವ ವೈಕ್ರಿಯಂ ಪೀಡಿಸನ್ನೆ ಸೂಚಿಸಿಗೊಂಡು ನಿಮಿರ್ಚದಲ್ ನಿಜ
ಕೀರ್ತಿಯಂ (ಪಾಪ. ೪-೫೦). ೨. ಹೊರಚಾಚು ; ನೀಡು :
ಇದಿಗೊಂದಿನೊಳ್ ತೊಡರ್ ಚೆಂಚುವನಂಟ ನಿಮಿರ್ಚ ನೀಡಿ . . .
ವಿಡಂಗೆಮಂಗಳೆಚ್ಚು ಕುಟುಕಂ ಕೊಡಲ್ಪಿದೆ ಪಾಡುದುವು (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೪೫) ;
ಸನಕ್ಕುಮಾರಂ ತೂನ್ಮದಯಾಂಧಂ ಕಣ್ಣುಗೊಣಂ
ನಿಮಿರ್ಚ ಬಲ್ಲರಂ ಪೊಡದಂತೆ ಬೆಟ್ಟನೆ ಜಿಜಿರಿ ಮೂದಲಿಸುನಂತೆ ನಗುತ್ತಂ
(ಸಾನಂಜ. ೨೩ ಪ ಕಥಾಗರ್ಭಸಂಧಿ). ೩. ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡು ; ನೇರ
ವಾಗಿರು : ಉಳ್ಳೆಸುಗೊಂಕನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ ಕರದಿಂ ನಿಮಿರ್ಚ
. . . ಪದ್ಮಿನಿಯೊಳನಂ ಪ್ರವಾಸಪರಿಪೇದಮನಾಜಿಸಿದಂ ಪ್ರಭಾತ
ದೊಳ್ (ಅನಂಪ. ೪-೬೬). ೪. ಅತಿಶಯಗೊಳಿಸು ; ಅಧಿಕ
ಗೊಳಿಸು ; ವಿಜೃಂಭಿಸು : ಖಡ್ಗಧರ ಭುಜಬಲಮದೇಂ ನಿಮಿರ್ಚ
ದುದೊ ರಣದೊಳದ್ವೈತರಮಂ (ಗದಾಯು. ೪-೩೦) ; ಜಯಕೇಶಿಯಂ
ಮಹಾಹನದೊಳೆ ಮಾರಸಿಂಹಸ್ವಪನಕ್ಕೆ ನಿಮಿರ್ಚದನಾತ್ಮಶೌರ್ಯಮಂ
(ಎಕ. VII, ೩೨೩. ೪-೪೬ ; 1122) ; ಭೂವನಿತೆ ನಿಮಿರ್ಚುಗಿನ್ನ
ಮತಿಯಂ ಚತುರೈಯಮಾಗೆ ನಲ್ವಿಯಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೩). ೫.
ಎರ್ಪಡಿಸು ; ನಡೆಸು ; ಜರುಗಿಸು : ದಮಿತಾರಿಮಹಾರಾಜಾಧಿ
ರಾಜನಂಶಕ್ತಮನಂತನೀರ್ಯ ಸಂಬಂಧಮುಂಟದನಪಾದು ತದೀಯ ಕುಲ
ವೈದ್ಯರ್ ನಿಮಿರ್ಚಲುಂ ನಿರ್ವಹಿಸಲುಂ ಪೆಟ್ಟುದು (ಕಾಂಪ. ೨-೬೬ ಪ) ;
ಸುರಗುರುನಂ ಕಳೆಪುವುದಾದರಿದಂ ಸಂಧಾನಮಂ ನಿಮಿರ್ಚು
ವುದು (ಗೀತ. ೬-೧೪). ೬. ನೆರವೇರಿಸು ; ಈಡೇರಿಸು ;

ಸಫಲವಾಗಿರು : ವಿನಾಯಕಂ ತಾನ್ನಿಮಿರ್ಚುಗೆ ಕಟ್ಟುಮಂ ನಡುದಿಂ
ಗುಣಾನ್ವಿತಭೂತನಾ (ಪಂಪಾ. ೧-೬) ; ಅನಿತಜೊಳವರ ಪುನೋ
ರಥಮಂ ನಿಮಿರ್ಚಲೆಂದು ಸೈವ ಸಾಕಾರತೆವೆತ್ತು ಬರ್ಪಂತೆ (ರಾಜಶೇ. ೩-೬೪ ಪ). ೭. ತೋರಿಸು ; ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸು : ಉದಾರರಾಗೋ
ದಯಮಂ ನಿಮಿರ್ಚದುದು ಕಣ್ಣಿ ವಿಯತ್ತಳಚಾರಣೋದಯಂ (ಅದಿಪ. ೫-೪೬) ;
ಸಾರ್ಚಿದ ಲೋಹಾಸನದೊಳಮುರ್ಚಿದ ಬೊಂದಂಗೆ ಪಟಾಯ
ಬಿತ್ತರಿಗೆ ಕರಂ ಪೆರ್ಚುವ ಮಹಿಮೆಯನೆಯ್ ನಿಮಿರ್ಚ ಮಹಾಮುಕುಟ
ಬದ್ಧರೋಳಿಯೊಳರ್ (ಪಂಪಾ. ೧೪-೨೪). ೮. ಸುರುಳಿಯನ್ನು
ಬಿಚ್ಚು. — ಅಗಲವಾಗಿ ಮಾಡು : ಪಿಶಾಚವೇಷಮಂ ಕೈಕೊಂಡ
ರಮನೆಯಂಗಳದೊಳರ್ ಪಟಮಂ ನಿಮಿರ್ಚಯೆತ್ತಿ ತೋಟಾ ಪಾಡುತ್ತಂ
(ಪದ್ಮಾ. ೩೯-೨೪) ; ಮನಃಪ್ರಿಯತಮನ ಬರೆದ ಸಾಧಿಪ್ತಾನಪಟಮಂ
ನೀವುದು ಮಾಕೆಯುಮದಂ ನಿಮಿರ್ಚ ನೋಡಿ (ಅದಿಪ. ೪-೨೨ ಪ) ; ಅನಂತ
ರಮಾ ಲೀಲನಮಂ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ನಿಮಿರ್ಚ ನೋಟ್ಟು ನೈಗಂ (ಕಾಂಪ. ೪-೦೦) ;
ರತ್ನಕಂಬಲಮಂ ನಿಮಿರ್ಚ ತೋಪ್ಪುದುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೧೧೬ ಪ). ೯. ನೆಟ್ಟಿಗಾಗು ; ನೇರವಾಗು : ದೆಸೆಯ ನುಣ್ಣನೆ
ಸುಂಗಿ ಸೂರ್ಯನ ಹೊಸದು ಮುಕ್ಕಿತ್ತೊ ರಾಸು . . . ಸಿರ ಹಸರಿಸಿ
ನಿಮಿರ್ಚತೊ (ಸಾಕ್ಷಾ. ೫-೨). ೧೦. ಉಂಟುಮಾಡು ; ಉಂಟಾ
ಗಿಸು : ಸಿದ್ಧರನಂತಸುಖಪ್ರಯುಕ್ತರಘುಪ್ರಿಯಸುಖಂಗಳಂ ನಮಗೆ
ಮಾಡಿ ನಿಮಿರ್ಚುಗೆ ಕಾವ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಂ (ಅದಿಪ. ೧-೨) ; ಮೇಳದವಳಂ
ಸತಿ ನಿರ್ಭರಗರ್ಭಭಾರದಿಂ ನೆರ್ಮಿ ನಿಮಿರ್ಚವಲ್ ಪುರುಳಿಯೊಳ್
ಪಂಹಾಸವಜೋವಿಲಾಸಮಂ (ಪಂಪಾ. ೩-೧೦೪) ; ಮಿಗೆ ತೂರ್ಯ
ಧ್ವನಿಯಂ ನಿಮಿರ್ಚ ಬಹುಕೋರ್ವಿಗರ್ಜತಂ . . . ಬಂದನಾಚಿಗೆ
ಖಗೇತಂ (ಪದ್ಮಾ. ೪-೪೧) ; ಭವತ್ತನೂಭವ ತ್ರಿಪಿಪ್ಪಳುಮಾರಂಗೆಂ
ಮದೀಯ ನಂದನೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಭೆಳುಮಾರಂಗೆಂ ಪಂಜಯಮನೊಡರ್ಚ
ತಾಮೆಮಗೆ ಮಾಲ್ಪು ಸುಪ್ರೇಮಮಂ ನಿಮಿರ್ಚುವುದು (ಕಾಂಪ. ೨-೧೦೧ ಪ) ;
ನಡಬಾಗಿಗಳ್ ತನ್ನೆಲ್ಲಯ ರತ್ನಮಂ ಕಳೆತೋ ಕಡಲೀ
ಪುಂಗಿಂಬ ಮಾತನಲ್ಲದೆ ನಿಮಿರ್ಚುಗುಂವಿಪಜೀವಿಯೊಳೊಪ್ಪು ವ ರತ್ನರಾಶಿ
ಗಳ್ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೪೪) ; ವಾರ್ಧಿತರತ್ತರಂಗೆನಿವತ್ಯಾಂಚೀಕಲಾಪಾಂಚಿ
ತಾಸ್ವದಯಂ ಸಾಧಿಸಿ ಕದ್ದಿಂಗೆ ನೆಲಸಂ ನಿವಾಳಜದಿಂದಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದ
ಗೆಲ್ಲಂ ಭುವನೈಕರಾಮಮಹಿಪಂಗಳಕ್ಕುಂ ಪೆರ್ಚುಕ್ಕುಮೇ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫
ಪ್ರೋ) ; ಖಂಜರೀಖಾತಿಯೊರ್ವಳು . . . ಮುತ್ತಿನ ಸರಗಳಂ ಜಾಣ್ಣಿ
ಯಿಂದಮರ್ಚದಳು ಸೌಂದರನ ಬಗೆಗೊಲವಂ ನಿಮಿರ್ಚಲೆಂದು
(ಸೌಂದ. ೧೩-೩೯). ೧೧. ನಿರ್ಮಿಸು ; ರಚಿಸು ; ಮಾಡು : ಅಂತು
ಕಳತಳ ತೊಳಗುವ ದುಕೂಲದ ಸಕಳಪಟ್ಟಿಯೊಳ್ ನಿಮಿರ್ಚದಂತಾನುಂ
(ಪಂಪಾ. ೪-೪೧ ಪ) ; ಅಧಿಷೇಕಮಂ ಜಿನೇಂದ್ರಂಗೆ ಸುರೇಂದ್ರನಂದು
ನೆಲೆವರ್ಚಿದ ಸಮ್ಮದದಿಂ ನಿಮಿರ್ಚದಂ (ಪದ್ಮಾ. ೧೪-೩೯) ;
ಸಸಿದಲೆಯಂ ನಿಮಿರ್ಚದುರುಕ್ಕುನೆಯಂ ಪರಿಲಂಭಿಸಲ್ಪಮಂಶಸುರ
ಹರಾದಿ ದೇವತೆಗಾಗದು (ಉದ್ಭ. ೧೧-೪೨) ; ಅತ್ತಣೆನೆಂದು ನಿಮಿರ್ಚು
ವರತ್ತೆಂದಾಗಿದ್ ಪಂಚಮಿಯನ್ನಿ ಕೆಲರ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧೬) ;
ಪನ್ನೆರಡು ಪೊನ್ನಿಂ ಸಮಸ್ತ ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯಮಂ ನಿಜ್ಜಮೊದವಿಸಿ ನಿಮಿರ್ಚನ
ಮನಕಿಸಾಂಗದಿಂ ನಿಮಿರ್ಚ (ಪದ್ಮಾ. ೨-೧೫). ೧೨. ಮಾಡಿಸು :
ಗಾಂಗೆತೋಯದೆ ಸಖಿಯರ್ ನೈಪಾಂಗನೆಗೆ ಮಂಗಳಮೆಚ್ಚು ನಮಂ ನಿಮಿ
ರ್ಚದರ್ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೧೧೬). ೧೩. ಬಿತ್ತರಿಸು ; ನಿರೂಪಿಸು :
ಕಿಜಾದೀ ಕಥಾಪರಿಸ್ಪಂದಮದಂ ನಿಮಿರ್ಚ ಕವಿತಾರಸಮಂ ನೆಜಿ ಪೆಟ್ಟ
ರಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪ. ೧-೪೫) ; ಮಲಯಾನಿಲದಂತೆ ಮರಾಳಂತೆ ಹಂಬೆಯ
ಹರಿದೇವನೊಪ್ಪಿರೆ ನಿಮಿರ್ಚಿದ ಕಾವ್ಯವಿಳಾಸನೋತ್ಪವಂ (ಗೀತ. ೧-೧೪).

ಕಬ್ಬಿಗರ್ ಪದದೊಲವಿಂದ ಕೀರ್ತಿಸಿ ನಿಮಿರ್ನವಿರ್ನೇ ಸುಭಗಪ್ರಬಂಧಮಂ
(ಕುಟುಂಬ. ೬೧-೨); ಶ್ಲೋಕದಲೇ ಮಹೋಪಕೃತಿಯೆಂದೆನೆ ಕನ್ನಡದಿಂ
ನಿಮಿರ್ನ ಸತ್ಯತೆಯಂ . . . ಹಂದೇವ ರಾಘವ ಪಡಕ್ಷರದೇವರನೊಲ್ಲ
ವಂದಿಪೆಂ (ದಪ್ಪು. ೫ ಪೀಠಿಕಾ ಪ್ರಕಾಶಂ). **ನಿಗಚು :** ೧೪. ಕೊಲ್ಲು ;
ಸಾಯಿಸು : ಸರಕಾರೀ ಅಮಲದಾರರಿಗೇ ವಿಷ ಹಾಕೋ ಅವ ನೀನು
ಯಾಕೋ ಅಮಲದಾರನ ನಿಗಚಿ ಬೊಡ್ಡ ನ ಅನಿಸಿಗೋಬೇಕಂತ ಮಾಡಿ
ದ್ದಿಯೇನು ? (ಗಂವಾಯಿ. ೧೮೯). **ನಿಗಚು :** ೧೫. ಅಗಲಿಸು ;
ಹಿಗ್ಗಿಸು : ಗುರಿಯನಿಸುವ ಕಡಕನ ನಿಗಚಿ (ಚಿದಾಪ. ೧೧೬-೧೧). **ನಿಗುಚು :**
೨. ಪವನಸುತ ದೆಂಡೆನಿ ಬಿದ್ದನು . . . ಜವದಿ ಹಸರಿಸಿಕೊಂಡನೊ
ಯ್ಯನೆ ಅವಯವಂಗಳ ನಿಗುಚುತಿದ್ದನು (ಕಾಶಾ. ೨೨-೧೯); ಮಂತ್ರದಿಂ
ಕುಂಡೋಳ್ ತುತ್ತ ಗಳ ಪುತಧಾರೆಯೋಳ್ ಬಿಡಲು ಶಿಖಿಗದಲೆ ನಿಗುಚಿದಂ
ನಾಲಗೆಯನು (ಕುರಗ. ೮೩-೨೯). ೩. ಮದಿವಳನ ಮಲಗಿಸಿ ನಿಗುಚಿದನು
ಕುಬುಜೆಯ ಕಳೇಬರನ (ವಿಭಾಗ. ೩-೩-೨೬); ಕೇದಿಯ ಕೂದಲು
ಚೋಗಚೆಯ ಕಾಯ್ದಂಗೆ ನಿಗುಚಿ ಬೈತಲೆ ತೆಗೆದಾಳ (ಹಲ್ಮಯ. ೫೬).
೪. ನಂದೆಯ ನೆಗ್ಗಿಲ ಮುಳ್ಳು ಸ್ವಪ್ರಕಂಸೆಯ ಗೊಳಗುಳೆ . . .
ಕೊಬ್ಬಿನ ಬಡ ಚೋಗಚಿ ನಿಂತಿವೆ ನಿಗುಚಿ ! (ಮಾಸ. ೬೯-೧೩). ೧೫.
ಸೂಲಿಸುವ ಬಗ್ಗಿಸುವ ನೋಯಿಸುವ ಸುಲಿವ ಮರ್ಘಸ್ಥಾನಮಂ
ನಿಗುಚುವ ಬಾಲೆಯರ ಹಂಗೆಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೫೫). ೧೬. ಹೊಡೆ ;
ಬಡಿ ; ಚಚ್ಚು ; ಹಣೆ : ಚನ್ನವ ಕಾಸಿದಡೆ ಕರಗಿಸಿದಡೆ ಕಡಿದಡೆ
ನಿಗುಚಿದಡೆ ಬಣ್ಣ ವಧಿಕವತ್ತುದು (ಚನ್ನ. ೮. ೧೨೮-೨೮೯); ಬಳವತ್ತಾಲನ
ಕೋಪದ ಬಂಟಂ ಪ್ರಳಯಾನಳನಿಂ ಕಾಯಿಸಿ ರಾಹುವ ಕೇತುವ
ಬಲಿದಕ್ಕುಳನಿಂ ತೆಗೆದಂಧಾಸುರನೇರ್ಗಲೊಳ್ ವಜ್ರದ ಸಮ್ಮಟಿಗೆಯ
ನಿಗುಚಿ (ವೀರೇಚ. ೨-೯); ಕರ್ಣನ ನೆನಹಿನಲಿ ಪುಟವಿಟ್ಟು ಶಕುನಿಯ
ನೀತಿಯಲಿ ನಿಗುಚಿ ಅನುಜಮತದಲಿ ವಿಶ್ವಂ ಮೈದುನನ ನುಡಿಯಲಿ
ಬಣ್ಣವಿಟ್ಟನು (ಕುಪ್ಪಾಲು. ೨-೨೨); ಕುಡಿದ ರಕುತದ ಜಿಗುಳಿ ನೀ
ನಿನ್ನೊಡಲ ನಿಗುಚುವೆ ನಿಲ್ಲೆನುತ ಬಲನೆಡನ ದಿರುದರ ಮೇಳದಲಿ ತೂಗಿ
ದನು ವೈಷ್ಣವ (ಕುಪ್ಪಾ. ೨೦-೪). ೧೭. ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬರು ;
ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರು : ಒಡಲಜಾಯದ ಭೀಮನಂಜಿನ ರೂಢಿ ನಿಗುಚಿದೆ
ಕಾಡುವರೆ ಜಯ ಜೋಡಿಸಿದ ಹೋವಳಿ ಜವಗುಂದಿದನು ಕಲಿಭೀಮ
(ಕುಪ್ಪಾ. ೨೦-೧೧). ೧೮. (ಆಲಂ) ಹಿರಿಮೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು ;
ಆಗ್ನಿ ಕೆಳೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ದೇವರಾವೆಂದಮ್ಮನು ದಕ್ಷಿಣೆ ನೀವು
ನಿಗುಚಿದಿರಾವು [ಪಾಶಂ. ನಿಗುರದಿರಾವು, ನೆಗಹಿದಿರಾವು] ಮರ್ತ್ಯರು
(ತೋರಂ. ೬-೨-೫೮). **ನಿಗುಚುರ್ :** ೨. ನಾಗೇಂದ್ರಂ ನಾಲಗೆಗಳಂ
ನಿಗುಚಿದವೊರ್ ಸರ್ಕಾಂಪ್ರರುಚಿಖಡ್ಡ ಮರಸನ ರುಂಡೋಜ್ಜುಲಕರ
ದೊಳಿರ್ದುದು (ಪವಿರ್. ೩-೩೬). **ನಿಮುರಿಚು :** ೧೬. ಶಿವ
ಕೃಪೆಯೆಂಬ ಹಮ್ಮಟಿಗೆಯಂ ಪೊಡೆದು ನಿಮುರಿಚಿ ಪರಶುವೆಂಬಾ
ಯುಧಮಂ ಮಾಡಿ (ಸನ್ನ. ೫೩. ೧-೪೮ ಪ). **ನಿವುಚು :** ೩. ಅತಿವೃದ್ಧ
ತಾಪಸಂ ನಸಿದೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನೈತಂದು ನೆಳಲಂ ಸಾರ್ಧ ಕುಸಿದ ಬೆನ್ನಂ
ನಿವುಚಿಕೊಳುತ ಶಿವನ ಮಹಾದೇವಯೆನುತಂ ಕುಳ್ಳಿರೆ (ಸೋಮಚ.
೩-೮೧). ೧೫. ಅಜಾತರಾ ಘಟ್ಟಗಳ ಪರಿಯನು ಇರಿಸಿ ಹೂವನ್ನ
ತೋಟಾ ನಿವುಚಲು ಯರಕ ಮ್ಯಾಣದ ಕೆಲಸದಂತೆಯು ಹಟಾದು
ನಿವುಚಿದವು (ರೇವತಾ. ೫-೫೮). [ನಿಮಿರ್, + ಚು]

ನಿಮಿರ್ನವಿರ್ (ನಾ). ಮೇಲೆದ್ದ ಮೈಗೂದಲು ; ರೋಮಾಂಚ ;
ಪುಳಕ : ಬಳ್ಳಿ ಪೂದರ್ಮದಲ್ಲು ಸೊಂಪೇಜಾದುದು ; ಮೇಣ್ ಪೊಸಸು
ಲೊಳ್ ಸಸಿದಟ್ಟು ನಿಮಿರ್ನವಿರೆ ಪಸಲೆಯೆನಿದುದು (ರಾಜಾ. ೩-೧೬).

[ನಿಮಿರ್, + ನವಿರ್]

ನಿಮಿರ್ನವಿ (ಕ್ರಿ). ನೀಳವಾಗು ; ಉದ್ದವಾಗು : ನಯಂಬಡೆದ
ರೋಮಚಯಂ ನಿಮಿರ್ನವಿ ವಾಳಮುತ್ತು ಮಲಕ್ಷಣಂ ಮೆಚಿನ
ವಾರುವವಂ ಪದದಿತ್ತನಾ ನೃಪಂ (ದಶಕು. ೫-೩೮). [ನಿಮಿರ್, + ನವಿ.]
ನಿಮಿಷ(ನಾ). ೧. ರೆವೈ ಹೊಯ್ಯುವುದು ; ಕಣ್ಣು ಮಿಟುಕಿಸುವುದು :
“ಪಳಚುವೆತ್ತಿ ನಿಮಿಷಂ ನಿಮೇಷಮೆನಿಕ್ಕು” (ಸುಂಗಂ. ೯೪-೩); ನಿಮಿಷ
ತಡೆದರೆ ಅನಿಮಿಷನಾದಾನೆ ? (ಗಾದೆ). ೨. ಒಂದು ಸಲ ರೆವೈ
ಹೊಡೆಯುವಷ್ಟು ಕಾಲ ; ಅತ್ಯಲ್ಪ ಕಾಲ : “ನಿಮಿಷ ನಿಮಿಷಂ”
(ಕಬ್ಬ. ೮೦. ೧೯); “ನಿಮಿಷಂ ನಿಮಿಷವು” (ಕಶರ. ೫೪); ಒಂದು ನಿಮಿಷ
ವಾದರೆಯೊ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಸಂಗದಲ್ಲರಿಸಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೬೧); ನಿಮಿಷ
ಮಂಗಳ್ಳು ತಾನರಿದವಳ್ ತಳದಿಂ ದಿನಿತೊಂದು ಪೊಟ್ಟಿ ದೇಕೆಮ ತಡೆದಿರ್ದಳ್
(ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೩೬); ಸಂಗತಭುವನತ್ರಯರಾಜ್ಯಾಂಗನೆಯಂ ನಿಮಿಷದಿಂ
ವಶಂ ಮಾಡುವ ಮಂತ್ರಂಗಳಂ . . . ಸಹಜಸುಭಮತಿ ಪೇಟ್ಟಂ
(ಪಾಶ್ವ. ೧೫-೨೮); ನಿಮಿಷದೊಳಿ ತುಂಬಿ ನೀಡಿದನಮರೇಶಂ ಸಲಿಲ
ದೇವಿಯರ್ ಕಾಣಕೆಗೊಟ್ಟು ಮೃತದ ಕುಂಭಂಗಳ ಸುರಸಮಿತಿಗೆ ಕೊಡುತಿರ್ಪ
ಮಾಲ್ಕಿಯೆಂದೆನಿಗಂ (ಪಾಶ್ವ. ೮-೮೬); ಕರ್ಣನ ಹೊಳ್ಳುಗಳೆದನು
ಪಾರ್ಥ ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುಪ್ಪಾ. ೨೩-೨೫); ಕೇಳಿಸಿತು ಬಳಕೆವಿಳವೃದ್ಧಿ
ಪಾಲಪಂಕ್ತಿಯನ್ನಮೇಧವಿಶಾಲಸುತಕಾಮೇಷ್ಟಿಯಧ್ವರಪಾರ್ಥ ನಿಮಿಷ
ದಲಿ (ತೋರಂ. ೧-೬-೧೩); ಕುಂಬಾರನಿಗೆ ಪರೂಪ, ದೊಣ್ಣೆಗೆ ನಿಮಿಷ
(ಗಾದೆ). ೩. ಒಂದು ಗಂಟೆಯ ಅರವತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ ;
ಅರವತ್ತು ಸೆಕೆಂಡುಗಳಷ್ಟು ಕಾಲ ; ಮಿನಿಟು : ಅದರೊಡನೆ
ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಹಾಲು, ಉತ್ತು ಮತ್ತು ಅಲೂಗಡ್ಡೆ ಹಾಕಿ ಕೆಲವು ನಿಮಿಷ
ಗಳ ನರೆಗೆ ಆರಲು ಬಿಡಬೇಕು (ಅಡುಸ. ೯೩); ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷ ಬಡ
ಬಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೧೪೩); ಶಾಲೆ ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಹದಿನೈದು
ನಿಮಿಷಗಳು ಮಾತ್ರ ಇವೆ (ನಾಡಿಗ. ೧೦೯). ೪. [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂದು
ಖಗೋಳೀಯ ರೇಖಾಂಶದ ಅರುವತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ ;
ಖಗೋಳೀಯ ರೇಖಾಂಶಗಳನ್ನು ದಿಗ್ಗಿಳಿಂದ ಅಳಿಯುವುದಕ್ಕಿಂತ
ಘಂಟೆಗಳಿಂದ ಅಳಿಯುವುದು ಹೆಚ್ಚು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ . . . ಒಂದು ಘಂಟೆ
ರೇಖಾಂಶಾಂತರವನ್ನು ೬೦ ಸಮಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅವನ್ನು
ನಿಮಿಷಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಸತ್ಯ. ೩೬). [ಸಂ.]

ನಿಮಿಷಮಾತ್ರ (ನಾ). ಕೇವಲ ಒಂದು ನಿಮಿಷ ; ಅತ್ಯಲ್ಪ ಕಾಲ :
ಹಿಳುಕ ಹೊದಿಸಿದಖಿಲದಸೆಗಳ ನಿಲುಕಲಂದನೆ ನಿಮಿಷಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಕಳಚಿ
ಕಳೆದನು ಭೀಮ ತೊಟ್ಟನು ಮತ್ತೆ ಮಾರ್ಗಣದ (ಕುಪ್ಪಾ. ೧೩-೩೫);
ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದಲ್ಲೇ ಈ ಘಟನೆ ನಡೆದು ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ನಿಮಿಷಾದೇವಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು : ಜೀನಗಾರರು
. . . ಇವರ ಕುಲದೇವತೆಯು ಮೈಸೂರುಕೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ
ನಿಮಿಷಾದೇವಿಯು (ಕಳಾಗ. ೧೫೪). [?]

ನಿಮಿಷಾರ್ಥ (ನಾ). ನಿಮಿಷದ ಅರ್ಥದಷ್ಟು ಕಾಲ : ನಿಮಿಷಾರ್ಥ
ಕ್ರೋಮೊದಲೊಳಿ ಸಮನಿಸೆ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧೩-೧೩೪);
ನಿಮಿಷಾರ್ಥಂ ಸುತಿಗೆಯ್ದೊಡಪ್ಪಿದೆ ಪಲಂ ಚಕ್ರೇಶ್ವರಶ್ಚಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ.
೧೭-೯೬); ನಿನ್ನಂ ಕಂಡು ನಿಮಿಷಾರ್ಥದಿ ಪೋವುದು (ಮಲ್ಲಿಕಾ.
೧೫-೧೯೧); ರಾಘವನಾಡಿಸುವ ಮಹಾಕೋಡಗಂಗಳ ನಾವು ನಿಮಿಷಾರ್ಥ
ನೋಡುತಿರೆ (ಕಾಶಾ. ೧೫-೨೬). [ನಿಮಿಷ + ಅರ್ಥ]

ನಿಮಿಷ, ನಿಮುಷ, ನಿವಿಷ (ನಾ). = ನಿಮಿಷ ೨ : “ಇತ್ಯಕ್ಕೆ—
ನಿಮಿಷ—ನಿಮಿಷ” (ಕಪದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋಗ); “ನಿಮಿಷ (ನಿಮಿಷ)—
ನಿಮಿಷ” (ಕಪ್ಪ. ೧೫. ೨೨). **ನಿಮುಷ :** ಎಂದು ನಳನೈವ ನುಡಿಯ
ಭೂವರ ಮುಂದೆಜಾಯದೆಂತೆಂದು ಬೆಸಗೊಳಿ ಒಂದು ನಿಮುಷಕೆ ಬೇಖನಾ

ರ್ಥದಿ ಒದಗಬೇಕೆಂದ (ಅಂಕ ೪೭-೨೪) ; ವಿನೋದದೊಳಗವನೀಶ ಕಳೆದನು ವರುಷ ನಿಮಿಷವಾಗಿ (ಚಂದ್ರ. ೬೪-೫) ; ಅವರ ಪದಕ ಕಿರೀಟ ಕಂಕಣವನರ ಕರ್ಣಭರಣ ಕೇಯೂರವನು ಕಡಿಕದೊಟ್ಟಿದನು ಕಲಿ ಪಾರ್ಥ ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕೃಷ್ಣಾರ್. ೩-೨೩). **ನಿವಿಸ :** "ನಿವಿಸ ನಿಮಿಷಂ" (ಚಂದ್ರ. ೧೯) ; ಅರೆನಿವಿಸದೊಳಗೆ ಧರೆಗೆ ನಾಂ ಕಡಹದಿರೆ . . . ಅಘಂ ಘಟಿಸಲೆನೆಗೆಂದು ಪೂತ್ಯೈಗೈದು (ಶೇಷಂ. ೩೧-೧೮) ; ಅವನಿಯಲಿ ನಿನ್ನಳಿಯುತೊರ್ವಳೆ ನಿವಿಸವಾದರು ಬೀವಿಸೆನು (ಪೀತಾಂ. ೩-೨೬) ; ನಿನ್ನ ಈ ಕುನ್ನಿಗಳು ಇನ್ನರೆನಿವಿಸದೊಳಗಾಗಿ ತೊಲಗಿಹೋಗಿರದಿದ್ದರೆ, ನೀನು ಯಮಪಾಶದಲ್ಲಿ ಹಲ್ಲಿಯಿರುತ್ತಿರುವುದು ಖಂಡಿತ (ಮಂತ್ರ. ೪೩-೪). [**ಸಂ. ನಿಮಿಷ**]

△ ನಿಮಿಷ 'ನಿಮಿರ್' ನೋ.

ನಿಮಾಲನ, ನಿಮಾಲನ (ನಾ). ೧. (ಕಣ್ಣು)ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚುವುದು : ಅಕ್ಷಿನಿಮಾಲನ ಮಾಡದೆ ನಕ್ಷತ್ರದ ಗಣ ಗಗನದಿ ಹಾರದಿದೆ (ಸಾದರ. ೫೦-೧೩). ೨. ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತಗ್ಗಿಸುವುದು ; ಕೆಳಗೆ ನೋಡುವುದು ; ಅಭೋಮುಖವಾದ ದೃಷ್ಟಿ : "ಮೇಲ ದೀಕ್ಷಿಸಲದುನ್ನೀಲನಾಖ್ಯಂ ಅಕ್ಷಿಯಂ ಕೆಲಗೆ ನೋಡಲ" ನಿಮಾಲನ ಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೪-೩). 'ಉನ್ಮಿಲನ' ಪರಾ. ೩. (ಅರಳಿ ರುವ) ಹೂವು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು, -ಸಂಕೋಚನಗೊಳ್ಳುವುದು : "ಮುಗುಳ್ - ನಿಮಾಲನೇ (ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚು), ಕುಟ್ಟಿಲೇ ಚ (ಮೊಗ್ಗು)" (ಶಮಧಾ) ; ಇಲ್ಲಿ ಲೀಲಾಕಮಲನಿಮಾಲನವು ಯಾವ ಅಥಿ ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಸೂಚಕವೋ ಅದನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೇ ಹೇಳಿ ದಿಟ್ಟಿದೆ (ಧ್ವನಿ. ೯೪). ೪. ಸಾವು ; ಮರಣ : "ಮೃತ್ಯು ಮರಣಂ ದೀರ್ಘಾದ್ರೈ ನಿಧನಂ ನಾಶಮತ್ಯಯಂ ಕಾಲಂ ನಿಮಾಲನಂ ನಿಷ್ಠೆ ವಿನಿವೃತ್ತಿಯೆನೆ ಸಾವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೩). ೫. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವು ತನಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಏಕೈಕವನ್ನು ಪಡೆದು ■ ಸದೃಶಪದಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಾಣದಿರುವುದು ; ಸಾದೃಶ್ಯವುಳ್ಳ ವಸ್ತು ತನ್ನ ಸಾಮ್ಯವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಬೆರೆತು ಭೇದ ತೋರದಿರುವುದು : ಜಾತಿ ಸಹೋಕ್ತಿ . . . ಸಾರ ನಿಮಾಲನಂಗಳಿಂದೀ ತೊಂದರವೊಂದಿ ನೆಗಟ್ಟುಂ ನೆಜೆ ವಾಸ್ತವಭೇದವುತ್ಪತ್ತಿಗಳ್ (ಕಾಮ್ಯ. ೬೦೬). **ನಿಮಾಲನ :** ೪. "ನಿಧನಂ, ನಾಶ . . . ನಿಮಾಲನಂ, ದೀರ್ಘಾದ್ರೈ - ಈ ೧೩ ಸಾವು" (ಪರ್ವಾಯ. ೧೦೩-೬). ೫. ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನಲ್ಲದೊಡಾಗತುಕಹೇತುವಿನಂ ಪ್ರಕೋಪರಾಗಾದಿ ಮನೋವಿಕ್ರಿಯನುಪಲಕ್ಷಿಸಿ ತಿಳಿಯ ಕಾಣದಿರಲದು ನಿಮಾಲನಂ ಪೆಸರಿಂದಂ (ಕಾಮ್ಯ. ೬೯೧). [**ಸಂ.**]

ನಿಮಾಲಿಕೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ : 'ಗಜನಿಮಾಲಿಕೆ' ಪರಾ. [**ಸಂ. ನಿಮಾಲಿಕಾ**]

ನಿಮಾಲಿತ, ನಿಮಾಲಿತ (ಗು). ೧. ಮುಚ್ಚಿದ : 'ನಿಮಾಲಿತನಯನ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ : ಕಡೆಜಾವದ ಇರುಳಿನ ತೊಡೆ ಮೇಲೆ ಮೂಡುವ ಉಪೆಯ ನಿಮಾಲಿತದೋಲೆ ತಿರು ಮಲಗಿರೆ, ಕಾವ್ ಕೂತಿದೆ ಮೇಲೆ ಮಾತು ಪ್ರೇಮದ ನಿಃಸ್ವಾರ್ಥ (ಕೋಗಿಲೆ. ೫೯-೮೩). **ನಿಮಾಲಿತ :** ೧. ಸುಖನಿಮಾಲಿತೋನ್ನೀಕತನಯನಂಗಳು ಮುಕುಳಿತಮುಂ ಕುಸುಮಿತಮುಂವೂಡ . . . ಪಥೂಪರರಾಗವಿಷಯವಲ್ಲರಿ ಫಲಿತಮಾದುದೆನಿಸಿ (ಜಗದಿ. ೨-೫೨ ವ). ೨. ಲೋಚನಂಗಳನ್ನೂನ್ನೀಕಿತ ಮುಂದುನಿಮಾಲಿತಮುಮಾಗಲೆಯದೆ (ಜಾವುಂ. ೪೪೩). [**ಸಂ.**]

ನಿಮಾಲಿತನಯನ (ನಾ). ಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು : ಅಂತು ಸಹಸ್ರನಯನಂ ಸುಖರಸನಿಮಾಲಿತನಯನನಾಗಿ (ಅಪಭ. ೮-೧೩ ವ).

[**ನಿಮಾಲಿತ + ನಯನ**]

ನಿಮಾಲಿತಾಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳದು : ಲೋಮಂಥ ಲೀಲಾತತ್ವ ರತೆಯಂ ದರನಿಮಾಲಿತಾಕ್ಷಂಗಳಾದ ಕಾಡೆನುಯ ನೋಗದಿ ನುಗುವ ನೋರೆಯನುರುಳಿಗೊಂಡು ತಂದಡವಿಯ ಗಿಡುಗಳೊಳ್ ಗೂಡಿ ಗಟ್ಟಿದಂತೆ ತೊಡಬೆಯುಂ (ಚಂದ್ರ. ೮-೪ ವ). ೨. - ನಿಮಾಲಿತ ನಯನ : ಅಲರಿತತ್ವದ ಯತೋದಾಬಾಲಂಗಳಂಭಿನಮಿಸಿ ನಿಮಿಷ ನಿಮಾಲಿತಾಕ್ಷನು ಕಂದಜಿಡು ಮುನಿಜನಕೆ ಕೈಮುಗಿದು (ಕುನ್ಯಾಸ. ೯-೧). [**ಸಂ. (ನಿಮಾಲಿತ + ಅಕ್ಷಿ + -)**]

ನಿಮಾಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚು : ಜ್ವಾಲಾಸಬಾಳಿಗಳ್ಳಿ ನಿಮಾಲಿಸಿದಂತ್ರ ಸಹಸ್ರಲೋಚನಮನಲುನ್ನೀಲನೆ ಮಹಾಸ್ತ್ರದಿಂ ವನಮಾಲಾ ಧರನಚ್ಚು ಶಕ್ತಿಯಂ ಖಂಡಿಸಿದಂ (ಜಗದಿ. ೧೨-೪೪)

[**ನಿಮಾಲಿಸು + -ಇಸು**]

ನಿಮಾಲನ 'ನಿಮಾಲನ' ನೋ.

ನಿಮಾಲಿತ 'ನಿಮಾಲಿತ' ನೋ.

ನಿಮುರಿಚು 'ನಿಮಿರ್ಚು' ನೋ.

ನಿಮುರು 'ನಿಮಿರ್' ನೋ.

ನಿಮುಷ 'ನಿಮಿಷ' ನೋ.

ನಿಮೇಷ (ನಾ). ೧. ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯುವಿಕೆ : "ಪಳಚುವಕ್ಷಿ ನಿಮಿಷಂ ನಿಮೇಷವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೪-೩). "ವಿಗತನಿಮೇಷ" ಪರಾ. ೨. ಕಣ್ಣನ್ನು ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ ; ನಿಮಾಲನ : ನಿಜನಿಮೇಷೋನ್ನೀಷ ಮಾತ್ರಂ ಜಗತ್ತಯಸ್ತುಪ್ಪಿಕ್ಷಮನಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಮಹತ್ತ್ವಕ್ಕೇನಿದಾತ್ಯ ಯೋಮೇ (ಜಗದಿ. ೩-೬೭) ; ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯನ ಚಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. (೧) ಪ್ರಾಣ, (೨) ಅಪಾನ, (೩) ನಿಮೇಷ, (೪) ಉನ್ನೀಷ . . . (೧೨) ಪ್ರಯತ್ನ (ಜೀವಾತ್. ೩೪). ೩. ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಕಾಲಭಾಗ ; ಎರಡು ಲವದಷ್ಟು ಕಾಲ : "ಸಮಯ ಮನೇಹಂ ಕಾಲಂ ನಿಮೇಷ ಕಾಷ್ಠಾದಿ ತದ್ವಿಶೇಷವದನಿಕಂ" (ಮುಕ್ತ. ೧೫-೧) ; ಮೃವಹಾರಕಾಲಮಂಬುದು . . . ಸಮಯಾವಲಿಕೋ ಚ್ಚಾಸ್ತಸಸ್ತೋಕನಿಮೇಷನಾದಿಕಾಮುಹೂರ್ತದಿವಸಪಕ್ಷಮಾಸರ್ತ್ವಯನಸಂ ವತ್ಸರಾದಿಗಣನಾನುಕ್ರಮದಿಂದಂ ಪರ್ಚದಹೆತೆಯೊಳ್ ಕೂಡಿದುದು (ಅಪಭ. ೬-೪೮ ವ) ; ಒಮ್ಮೆ ಕಣ್ಣೆ ಮೆಯನಿಕ್ಕು ಪನಿತನಿ ನಾಲ್ಕು ಭಾಗದೊಳೊಂದು ಭಾಗವೇ ಶ್ವ[ಶ್ರು]ಟಿಯನಿಸುವದು ಮತ್ತೆರಡಾಗಲೊಂದು ಲವವೆನಿಸು ವದು ಮತ್ತೆರಡಾಗಲೊಂದು ನಿಮೇಷವೆನಿಸುವದು (ವಿದೇಕ. ೩೨೦). ೪. ಒಂದು ನಿಮಿಷದ ಅರುವತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ ; ಒಂದು ಸೆಕೆಂಡು : ಹೆಣಗೆಯು ದಬ್ಬಳದ ಒಂದು ತುದಿಯನ್ನು 'ಪರೀಕ್ಷೆಮಾಡ ಬೇಕಾದ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ನಿಮೇಷಗಳು (ಎಂದರೆ ಸೆಕೆಂಡುಗಳು) ಮುಳುಗಿಸಿದಬೇಕು (ವಿಜ್ಞಾನ. ೨೬). [**ಸಂ.**]

ನಿಮೇಷಶೂನ್ಯ (ಗು). ಎವೆಯಿಕ್ಕದಿರುವ ; ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯದಿರುವ : ನವಕುಮಾರನು ನಿಮೇಷಶೂನ್ಯನಾದ ಚಕ್ಷುಗಳಿಂದಾ ನೂತನ ನೂತನವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ತೋಭಾರಾಶಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಕಪಾಕಂ. ೪೫). [**ನಿಮೇಷ + ಶೂನ್ಯ**]

ನಿಮೇಷಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ಎವೆಯ ಚಲನ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ರೆಪ್ಪೆಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚುವುದು : ಪ್ರಸ್ತುತ, ಕುಂಚಿತ, ಉನ್ನೀಷಿತ, ನಿಮೇಷಿತ, ವಿವರ್ತಿತ, ಸ್ಫುರಿತ, ಪಿಟಿತ, ದಿತಾದಿತ, ಸಮ-ಈ ಒಂಬತ್ತು ಎವೆಯ ಭೇದಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯಂ. ೩-೪೯ವ). [**ಸಂ.**]

ನಿಮೋನಿಯ 'ನೈಮೋನಿಯ' ನೋ.

ನಿಮ್ಮ (ಗು). ೧. ತಗ್ಗಾದ; ಆಳವಾದ: ತೆವರಿಲ್ಲದ ದೇವತಾಮಂದಿರ
ನವದಮೆ ನಿಮ್ಮ ಸ್ಥಳೀರಾದೆಯಿಲ್ಲದ ಸುವಿರಾಜ್ವಿರೋಧಕಾಸಂಕುಲಭರಿತ
ಮುಖಪೂರ ನೀರೇಜಕಾಸಾರವೆ (ಎಫ. XVI, ೩೮-೨೪; 1152). ೨.
ಕೇಳಾದ; ಕೇಳಮಟ್ಟದ: ದರಿಯರದ ಗಿರಿಯಿಲ್ಲ, ನೆರಳರದ ಬೆಳಕಿಲ್ಲ,
ಮರಣವಿಲ್ಲದ ಜನನ ಜೀವನಗಳಿಲ್ಲ ವರಗುಣೋನ್ನತಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ಗುಣಗಳೊಡ
ವುಟ್ಟು ತೆರೆ ಬೀಳದೇಳುವುದೇ? (ಮಂಕು. ೨೯೩); ಮೂನವಸಂಸ್ಕೃತಿ
ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿವಿಶೇಷಗಳ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾದ ನಿಶಿಯ . . . ಈಗ
ತೀರ ನಿಮ್ಮ ಹಂತವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದೆ (ನಿಮಂ. ೧). (ನಾ). ೩. ಬಿಲ;
ರಂಧ್ರ; ಕುಳಿ: "ನಿಮ್ಮಂ, ಅಗಾಧಂ . . . ದರ: - ಈ ಗಣ ಕುಟು" (ಜಲಾಯು. ೧೦೩-೨). ೪. ಆಳವಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ; ಆಳವಾಗಿರು
ವುದು: "ನಿಮ್ಮಂ, ಗಂಧೀರಂ, ಗಂಧೀರಂ-೩ ಆಳವಾಗಿರುವುದರ ಹೆಸರುಗಳು,
ಅಂದರೆ ಭಾತವುಳ್ಳದ್ದು" (ಸಿವಾಂ. ೮೦); ಎಸೆವೀ ನಿಮ್ಮೋನ್ನತಂಗಳ
ವಿರಾಜಿಸಿ ಚಿಲ್ಲಿಂಗಡೆಗೊಂಡುವು (ಆದಿ. ೪-೪); ತತ್ತರುಣಯಾ ಪೂರ್ವ
ತಾಪತ್ರಯಂ ಪೋಪುದನುತಂ ಮುಂದೆ ಸಾರ್ವಂತೆ ತ್ರಿವಳಿಯದಗಿದುವು
ತಿವತ್ವಮದು ಬೇವಾರೆಯಲಜ್ಜಾನಳೂಪ ನೆಲೆಗಿಟ್ಟಿದೆನೆ ನಾಭಿ ನಿಮ್ಮ
ವನುಳಿದುದು (ಜಲಪ. ೪-೧೩); ಬರುತಬರುತಂ ಮುಂಗಡೆಯ ಕಂಡರು
ಮಹಾಪಾತಾಳನಮ್ಮದ ಪರಿಬೆಯಂದಟ್ಟಿಯ ಸಹ ಕಂಗೇನವ . . .
ಮಯೂರಪುರಮಂ (ಶಂಕವಾ. ೨-೨೩); ಪರ್ವತಾಲಿಗೆ ಸಮಾಪಮಾ
ನಿಮ್ಮದೊಳ . . . ಗೋಪಾಚರಿಯ ತೆರದಿ ಪಂದಿರಲ್ ಕಾಲನದಿ
(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೩-೩೮). [ಸಂ.]

ನಿಮ್ಮಗಾತಟಿ (ನಾ). ನದಿಯ ತೀರ; ಹೊಳೆಯ ದಡ: ನಿಂಧುವಿ
ನೊಳ: ಕೂಡಿದ ಗುಹಾಮುಖ್ಯದೊಳುನ್ನಗ್ಗನಿಗುಜಲನಿಮ್ಮಗಾತಟಿ
ದೊಳ ಬೀಡಂ ದಿದಿಸಿ (ಆದಿ. ೧೩-೫೦). [ಸಂ.]

ನಿಮ್ಮಗೆ (ನಾ). ಹೊಳೆ; ನದಿ: "ಹ್ರದಿನಿ ತರಂಗಿಣಿ ನಿಮ್ಮಗೆ ನದಿ . . .
ಧುನಿ ತೊಡಗಿ" (ವಸು. ಕೋ. ೨೩-೧೧); "ನದಿ . . . ನಿಮ್ಮಗೆ ಸರಸ್ವತಿ
ದ್ವೀಪವತಿಯಾಪಗಿಯೆನೆ ತೊಡಗಿ ನಾಮಂ" (ಮಂಗಂ. ೧೨೨-೧೦);
ಬೇಸಗೆಗೆ ಸಿಲ್ವದ ನಿಮ್ಮಗೆಯಂತೆ. . . ಕನ್ನೆವೇಟದ ಪೊಸಗಿಟ್ಟಿ ನೊಳ
ಪೊರಕುತರ್ಮ ಕರಂ ಕೊರೆಗಿರ್ದ ಕಾಂತೆಯಂ . . . ಕಂಡಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೨-೩೫); ಪರಮಸುಖಾಮೃತಂ ನಯನನಿಮ್ಮಗೆಯಂ ಕರೆಗಣ್ಣುನಂತಿ
ರುಟ್ಟರಿಸಿ ಮುದವುಪೂರಂ . . . ಮಾತರಸಿತರಂ ಕುಮಾರಮುಖ
ದರ್ಶನದಿ ಪಡೆದರ್ ಪ್ರಮೋದಮಂ (ಅನಂಪ. ೫-೯೧); ವಾಟಿ ತಟಾಕಂ
ದೀರ್ಘಕೆ ಕೂಪಂ ನಿಮ್ಮಗೆ ಮಹಾಪ್ರದಂಗಳ ನೋಡಲ್ವೇಪೊಳ್ಳಂ
ಸಳಕೋದೀತಾಪಮನಪದಸುತಿಪ್ಪವಾ ಜನಪದದೊಳ (ಪ್ರಪಂ. ೨-೨೯); ಅತ್ಯುತರದಿವನಿಮ್ಮಗೆಯಂ ತಾಳ್ವನೀಶ್ವರನ . . . ನೆನೆವೆಂ
ಸತತಂ (ಉದ್ವದ. ೩-೩೩); ಆ ದೇವದಂಪತಿಗಳಿವರೊಂ ನಗಮೇಖಲಾ
ನಿಮ್ಮಗೆಯ ತಣ್ಣತೀರ್ಥದೊಳ ಮನದಡೆಯ ವಿಂದು! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೪-೩೫). [ಸಂ. ನಿಮ್ಮಗಾ]

ನಿಮ್ಮನಾಭಿ (ನಾ). ಆಳವಾದ ಹೊಕ್ಕುಳು, -ನಾಭಿ: ಜಳನಿಧಿ
ಯೆನೆ ಪೋಲ್ವ ತರಣಾಗತಜಳನಿಧಿಯ ನಿಮ್ಮನಾಭಿ ಚಿಲ್ಲಿಂಗಿ ತಾನೆ ನಾಭಿ
ಯಾದುದು (ಪಂಪ. ೨-೩೯ ಪ); ಒಯ್ಯುನೊಯ್ಯನೆಯ್ದಿ ದುವು
ವಿರೋಲನೆಶ್ಚ ಜಲಬಿಂದುಗಳಾಯೆ ನಿಮ್ಮನಾಭಿಯಂ (ಪಂಪ. ೫-೯);
ನಿಮ್ಮನಾಭಿಯಂದಳಮನೊಳಪೊಕ್ಕು ಒಳಗೆ ತೀವಿದ ಪುಡಿಗತ್ತರಿಯ
ಸುಟ್ಟಿರೆಯನಸಿದನೆ ಬೇಟೊಂದು ಬಾಗೆಯಂಬಂತೆ ನೆಗು . . . ಸುಟಾ
ದಾದಿಯಂ ಸಾಯಂತನಸಮಯಸವಾರಣಂ ಸೌಖ್ಯಸಾರಸರ್ವಮನಿ
ಸಿದಾಗಳ (ಚಂದ್ರ. ೮-೪ ಪ). [ನಿಮ್ಮ + ನಾಭಿ]

ನಿಮ್ಮಪ್ರದೇಶ (ನಾ). ತಗ್ಗಾದ ನೆಲ; ಹಳ್ಳವರಿ ಭೂಮಿ:
ನತ್ಯಕಾವತೀವಿಪಯದಾವಾವೆಯೊಳಂ ನಿಮ್ಮಪ್ರದೇಶದಪ್ಪದೆ ಪಥಿಕ
ಜನದ ಕಣ್ಣಂ ಮನಕ್ಕಂ ಪಸರಂಬಡೆದ ನೆಲೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಸರಸ
ಸರಸೀರುಹಾಕರಂಗಳೊಳ (ಪಂಪ. ೧-೫೩ ಪ). [ನಿಮ್ಮ + ಪ್ರದೇಶ]
ನಿಮ್ಮಮಧ್ಯ (ಗು). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳವಾಗಿರುವ, -ತಗ್ಗಾ
ಗಿರುವ: ರೂಪರೇಖೆ ಅಥವಾ ಹೊರಮುಖವು ವರ್ತುಲರೇಖೆಯ ಅಥವಾ
ವರ್ತುಲದ ಒಳಭಾಗದಂತಿರುವ; ಒಳಬಾಗಿಲ; ನಿಮ್ಮಮಧ್ಯ; ಪುಟಾ
ಕಾರ (Concave. ಇಂಕನಿ). [ನಿಮ್ಮ + ಮಧ್ಯ]
ನಿಮ್ಮಮಸೂರೆ (ನಾ). ಒಳಬಾಗಿಲು ಮಸೂರೆ; ಅಂತರ್ವಕ್ರ
ಮಸೂರೆ: ಮಸೂರೆಗಳು ಮಧ್ಯೆ ದಪ್ಪವಾಗಿ ತುದಿಗಳಲ್ಲಿ ತೆಳುವಾಗಿದ್ದರೆ
ಪೀನಮಸೂರೆಗಳೆಂದೂ (Convex lenses) ಮಧ್ಯೆ ತೆಳುವಾಗಿದ್ದರೆ
ತುದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಂದವಾಗಿದ್ದರೆ ನಿಮ್ಮಮಸೂರೆಗಳೆಂದೂ (Concave lenses)
ಹೆಸರು (ಭಾಷಿ. ೧೪೩). [ನಿಮ್ಮ + ಮಸೂರೆ]
ನಿಮ್ಮವರ್ಗ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ವರ್ಗ; ಹಿಂದುಳಿದ ಪಂಗಡ:
ನಿಮ್ಮವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಪರೀಕ್ಷಾಶುಲ್ಕವಿಲ್ಲ (ರೂ. ೧).
[ನಿಮ್ಮ + ವರ್ಗ]

ನಿಮ್ಮಕುಹರಾಮ 'ನಮ್ಮಕುಹರಾಮ' ನೋ.

ನಿಮ್ಮಕುಹರಾಮತನ (ನಾ). ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹ ಮಾಡುವಿಕೆ;
ಉಂಡ ಮನೆಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯುವಿಕೆ: ಬೀಳುಪುಲಾಸರ ದಿವಸದಲ್ಲಿ
ಆಧಿಕಾರಿ ಮಾಡಿದಂಥವರು ನಿಮ್ಮಕುಹರಾಮತನದಿಂದಾ ಹಡಕಾಸು
ತಂದು, ರೈತರಿಗೂ ಭೂಮಿಕೊಟ್ಟು, ಬೀಳುಪುಲಾಸರ ಒಡವೆ ತಂದಂಥ
ವರು ಎಂಬುದು ಇಂಗ್ಲೀಷಪರಕಾರಕ್ಕೂ ಜಾಣೆರು ಇದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೯೫). [ನಿಮ್ಮಕುಹರಾಮ್ (<ನಮ್ಮಕುಹರಾಮ್) + -ತನ]

ನಿಮ್ಮಕುಹರಾಲು 'ನಮ್ಮಕುಹರಾಲು' ನೋ.

ನಿಮ್ಮತು 'ನಿನತ್ತು' ಪರಾ.

ನಿಮ್ಮದ (ನಾ). ಮದವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸೊಕ್ಕಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಹಂ
ಕಾನೈಯುವಿರಾಕಾನೈಯ ದೋರೆಗೆವರಲ್ವೊಜಿಂಟು ನಿಮ್ಮದದ ಗುಣೋತ್ಪ
ರಮನೊಳಕೊಂಡು ಹರಿಯಬೆ ಪರಹಿತದಂ ಧರೆಯೊಳೆಯ್ದಿ ಜನಮಂ ಕಳೆ
ದಳ (ಎಫ. VI, ಮೂಡಗ. ೨೨-೨೪; 1129). [<ಸಂ. ನಿರ್ಮದ]

ನಿಮ್ಮದು 'ನಿನತ್ತು' ಪರಾ.

ನಿಮ್ಮನೆ (ಅ). ನೆಟ್ಟಗೆ; ನಿಡಿದಾಗಿ: ಅದರ ಅಂಗಾಂಗಗಳಿಲ್ಲ
ಮುರ್ಮಾಂಗಗಳೂ ಸೇರಿ, ನಿಮ್ಮನೆ ನಿಗುರಿದ್ದು ಪು, ಹುಡುಗರ ಕುಚೋದ್ಯ
ಬೀಳೆಗಳಿಗೆ ಶತ್ಕಾಗಿ (ಪಂಪ. ೪೯೫). [! + -ನೆ]

ನಿಮ್ಮಳ (ಗು). ೧. ಸ್ವಚ್ಛವಾದ; ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ: ದ್ವಿತ್ಯಾಗ್ರ
ರೇಫರೋಪಕ್ಕೆ: -ಆಳ್ವ-ಆಗ್ನ . . . ನಿರ್ಮಳ-ನಿಮ್ಮಳ (ಕಮದ. ೨೩೧
ಪ್ರಯೋ); ನಿಮ್ಮಳತನುಮಿಸುಗಿಂದುದಾದಳಸುವ ಮೊಗಮೃದಂ . . .
ಸಮ್ಮಂಗುಡುಗಿಮಗೆ (ಉದ್ವದ. ೩-೩). (ನಾ). ೨. ನಿರ್ಮಲತೆ;
ಪರಿಶುದ್ಧತೆ: ಅಮೃತಯೋಗ ಸ್ತ್ರೀಯಾರೊಳು ಮನ ನೆಮ್ಮಿಹುದು
ಸುಖವಲ್ಲೆನುತ ಮನ ನಿಮ್ಮಳದಿ ಹೇಳಿದನು (ಸಾಳ್ವ. ೨೦-೫೨).

[<ಪ್ರಾ.ನಿಮ್ಮಲ. /ಸಂ. ನಿರ್ಮಲ]

ನಿಮ್ಮಳಂ (ಅ). ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿ; ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗಿ: ಉಮ್ಮಳಸದಿರಲೆ
ಭೂಮಿಪ ನಿಮ್ಮಳಮಾ ಮಗುವಿನುರದ ಮಧ್ಯದ ಕುಡಮಂ ತಮ್ಮಯ್ಯ
ದಲೆಯೋಕ್ಷಿಸಿ ಗಮ್ಮನೆ ಬಯಲಪ್ಪದೆಂದು ನುಡಿದುದು ವಾಣಿ(ದಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೫೧೩). [<ನಿಮ್ಮಳ]

ನಿಮ್ಮಳಿಕೆ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲತೆ; ಸ್ವಚ್ಛತೆ: "ನಿಮ್ಮಳಿಕೆ ನಿರ್ಮಲ
ದೊಳ" (ಕರ್ಣಾ. ೪); "ನಿಮ್ಮಳಿಕೆಯು ಬೆಳ್ಳಳಿಯುಂ . . .

ಒಮ್ಮಲಾಪ್ತಿಯು ತಾನಕ್ಕುಂ (ಕವಿಕಂ. ೧೦೧) ; ಜೋಗಿಯ ಮನದ ನಿಮ್ಮಲಿಕೆಯಂತೆ ದಸೆಯತ್ತಂ ನಿಮ್ಮಲವನಾದುದು (ರಾಮಾತ್ಮ. ೧೦೦-೨) ; ದಾಳಗಳನ್ನೂ ನಿಮ್ಮಲಿಕೆಗಾಗಿ ಆ ಹಸಿಯ ನಟ್ಟ ನಡುವೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಸಿ (ಮಂತ್ರಕ. ೧೬೪-೧೧). [ನಿಮ್ಮಲ+ಇತಿ]

ನಿಮ್ಮತು 'ನಿಮ್ಮತು' ಪರಾ.

ನಿಯಂತ (ನಾ). ೧. ನಿಯಮಿಸುವವನು ; ಪ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವವನು ; ನಿರ್ವಹಿಸುವವನು : "ನಿಯಂತ-ನಿಯಂತ್ಯ = ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕ" (ತದ್ವ್ಯಾಕ. ೨೨) ; ವೇದಾಂತ ದೃತ್ಯಹಂತ ವಾದದೊಡನೆ ಸುತ ನಿಯಂತ ಯುಕ್ತಿವಂತ (ಪುರಂದ. ೫-೧೨ ಅನುಬಂಧ) ; ಹಾದಿ ತೋರಿಸುವವನು . . . ನಿರ್ವಾಹಕ ; ನಿಯಂತ್ರಕ. ಮೇಳನಿಯಂತ್ರಕ. (ಮೋಟಾರು, ಟ್ರಾಂಬಂಡಿ, ಮೊ.ಗಳಲ್ಲಿ) . . . ಪ್ರಯಾಣಕರ ವಿಚಾರವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಧಿಕಾರಿ ; ನಿಯಂತ (Conductor. ಇಂಕಿ). ೨. ರಥ, ಬಂಡಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ನಡೆಸುವವನು ; ಸಾರಥಿ : "ನಿಯಂತಾ, ಪ್ರಾಜಿತಾ . . . ಸೂತಃ-ಈ ೩ ಸಾರಥಿ" (ಪಠ್ಯಾಣು. ೩೪-೨೯೫). [ಸಂ. ನಿಯಂತ್ಯ]

ನಿಯಂತ್ಯ (ಗು). ೧. ನಿಯಮಿಸುವ ; ಹತೋಟಿ ಮಾಡುವ ; ಅಧೀನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ : ಮದ್ಯಮನಿಯಂತ್ಯ ವಿಧಿ ತಾಂ ತಯೊಡ್ಡಿದ ಮಹತ್ಕೀರ್ತಮಂ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಯತ್ಯಗ್ನಿ (ಪ್ರೀತಾದೂ. ೧೧೭-೧೫೪) (ನಾ). ೨. ನಿಯಮಿಸುವವನು ; ಅಧೀನದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವವನು : ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯುಮಾ ಸರ್ವ ನಿಯಂತ್ಯವುಮೇಷಿತತನು ಸತತಂ ಪರ್ವರೆ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೩-೧೩೪) ; ಒಬ್ಬನೇ ಅತ್ಯನಾದರೆ ನಿಯಂತ್ಯ ನಿಯಂತವ್ಯ ಭೇದವು ಹೇಗಾಗುತ್ತದೆ ? (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೩೦೮ ಅಕ್ಷಿ). [ಸಂ.]

ನಿಯಂತ್ರಕ (ನಾ). ಹತೋಟಿಯಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವವನು ; ನಿಯಂತ್ರಣ ಮಾಡುವವನು ; ನಡೆಸುವವನು : ಈ ಕ್ಷಿಣಿಗೆ ಯಾವ ನಿಯಂತ್ರಕನನ್ನು ನಿಯಮಿಸಲಿ ? (ಕಲ್ಪದ್ರೂ. ೩೮-೩) ; ಭಾರತದ ನಿಯಂತ್ರಕ ಮಹಾಲೇಖಾಪರೀಕ್ಷಕರಿಗೆ ಅಥವಾ ಅವರ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ, ಶಾವಕಿಯಾಗಬೇಕಾದ ವೇತನ (ಭಾಷಾ. ೫೮). [ಸಂ.]

ನಿಯಂತ್ರಣ (ನಾ). ೧. ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಅಧೀನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಹತೋಟಿ ; ಹಿಡಿತ ; ನಿರ್ಬಂಧ ; ನಿನ್ನ ನಿಯಂತ್ರಣವ ಹೇಳಿ ನಿಧಾನವನೊಂದಿರುವುದು (ಕುಮಾರ. ೧೫-೨೨) ; ಅಗಿನ ಹಬುವಟಿಕೆಗಳು ಗುಪ್ತವಾಗಿಯೇ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಸುದ್ದಿಯ ಮೇಲೆ ಧೀರವಾದ ನಿಯಂತ್ರಣವು (ಪಾಪಮಾ. ೧೭) ; ಈ ನಿಯಂತ್ರಣವು ಅಸಹ್ಯವಾಗಿ ತೋರಿತು (ಕಲಕ. ೩೯) ; ರಾಜ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರದ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯೂ ನಿಯಂತ್ರಣವೂ ಬಲಗೊಳ್ಳುತ್ತಿವೆ (ಶಿಕ್ಷಣ. VII, ಮುನ್ನುಡಿ) ; ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದಿರುವಂತೆ ಮೂವಳನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಚಲಿತವಾದ ವಿಧಾನ ಮೂರು (ದೇವಸ್ಥಿ. ೪೭). 'ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ರಮ', 'ನಿಯಂತ್ರಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ; ಹೋದನೆ ; ನಿರ್ದೇಶನ : ಅಸಂಖ್ಯಾತ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಅಧೀನ ನಿಯಮಗಳನ್ನು . . . ಮಾರ್ಗ ತೋರಿಸುವ ಅಪ್ಪಣೆ ಅಥವಾ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ವಿಷಯವಾದ ನಿಯಂತ್ರಣ ಗಳೆಂದೂ (ದೈವಶಾಸ್ತ್ರ). . . ಕರೆಯಬಹುದು (ಕವಿಕಂ. ೧, ೨೮೭). ೩. ಕಟ್ಟಿದಾಳುವುದು ; ಬಂಧನದಲ್ಲಿಡುವುದು : ಮತ್ತೆ ನಿಯಂತ್ರಣ . . . ಮಧ್ಯೋಗ್ಯ ನಾನಾವಿಧಾಸಂಖ್ಯಾತಕೀವ್ರದೇವನಾ ರೂಪಗಳಾಗಿ ಶಿವದ್ರೋಹಿಗಳಿಗೆ ನಿಷ್ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ಮಾರ್ಪೆ ತಿಕ್ಕಾರೇಕ ಮೊದಲಿಸಿ (ವೀತ. ೧೪೧). [ಸಂ.]

ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ರಮ (ನಾ). ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಡುವ ರೀತಿ ; ನಿರ್ಬಂಧಿಸುವ ವಿಧಾನ : ಈ ಮುಂದಿನ ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ರಮಗಳಿಂದ ಮೋಳಗಳನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಬಹುದು (ಅಮೃತ. ೫೦). [ನಿಯಂತ್ರಣ+ಕ್ರಮ]

ನಿಯಂತ್ರಣಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತೋಟಿಗೆ ತರು ; ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು : ಶಿಕ್ಷಕರು . . . ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸೂಕ್ತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಯಂತ್ರಣಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಶಿಕ್ಷಣ. ೪೧೦).

[ನಿಯಂತ್ರಣ+ಕೋಲ್+ -ಇತ್ಯು]

ನಿಯಂತ್ರಣೋಪಾಯ (ನಾ). ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಡುವ ಕ್ರಮ, - ಉಪಾಯ : ಆತನಿಗೆ ಕೀಟಗಳ ಪ್ರಕಾರಗಳು, ಅವುಗಳ ಸ್ವಭಾವ, ಹಾವಳಿಯ ರೀತಿ, ನಿಯಂತ್ರಣೋಪಾಯಗಳು ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳ ಬಗೆಗೆ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಪ್ರಾತ್ಯಕ್ಷಿಕಜ್ಞಾನವಿರುವುದು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ (ಕೀಟ. VI, ೪೦೪). [ನಿಯಂತ್ರಣ+ಉಪಾಯ]

ನಿಯಂತ್ರಿ (ನಾ). ರಥ, ಬಂಡಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವವನು ; ಸಾರಥಿ : "ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕಂ ನಿಯಂತ್ರಿಯಾ ಕ್ಷತ್ರ ಸೂತನೇ ಸಾರಥಿಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಲಾ. ೪೫-೨೫). [ಸಂ. ನಿಯಂತ್ರಿನ್]

ನಿಯಂತ್ರಿತ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟಿದ ; ಬಂಧಿಸಿದ ; ಬಿಗಿದ : ಮದೇ ಭಾಂತ್ಯನಿಯಂತ್ರಿತಾರ್ಪಣವಮಾಂಸದಸಾಸವ ಮತ್ತಯೋಗಿನೀತಂತ್ರನುದೇ ಸಗುರ್ವನೋಳೋಂದುದೊ ಕರ್ಣನ ಗೆಲ್ಲ ಕೊಳ್ಳುಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೨೦). (ನಾ). ೨. ಹತೋಟಿಗೊಳಗಾದುದು : ಅಲ್ಲಿ . . . ಮೂಡುವ ವಾತ್ಯಗಳು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರದ ವಸ್ತು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿಯಂತ್ರಿತವಾದುದು (ಭಾಷಾ. ೫). [ಸಂ.]

ನಿಯಂತ್ರಿತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು ; ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳು ; ಅಧೀನದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿರಿಸು : ಅವದೇವಿ . . . ಮನುಜ ದನುಜನುರೂಪನಾಗಿಯಂತ್ರತಂತ್ರಮಂತ್ರವಾಗಿ ನಿಯಂತ್ರಿತುವಳೋ ಅವಳಿ ಇಂದು ಮನಗೆ ಬಂದು . . . ಹರಸು ತಿರುಳು (ಅನೀಲ. ೧೨-೧೩) ; ಈ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೂ ಒಂದನ್ನೊಂದು ದಾಖಲೆ ರೀತಿ ನಿಯಂತ್ರಿತವೇಕು (ರಾಜ್ಯಾಂಗ. ೫೩) ; ಜನ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿತಲು ಸಾವು ಕೈಲಾದಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ (ಕಾಲಯಾ. ೫೬) ; ಇದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಇಲಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೇ ನಿಯಂತ್ರಿತುವುದು ಸ್ವಚ್ಛೇದಿಯವನಿಗುತ್ತದೆ (ದೇವಸ್ಥಿ. ೫೦). ೨. ಕೆಲಸ ಮಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹೋದಿಸು : ಶರೀರವೋಗೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ದೊಡ್ಡ ಒಂದೆಂದರೆ ಯಕೃತ್ತು (Liver) ರಕ್ತದ ಘಟಕಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿತುವುದು (ಗೋಗ್ರಾ. ೪೫). [ನಿಯಂತ್ರಣ+ -ಇತ್ಯು]

ನಿಯತ (ಗು). ೧. ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ; ಹತೋಟಿಗೆ ಒಳಗಾದ ; ನಿಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಆಳಿಕೆಗೊಳಪಟ್ಟ ; ಅಧೀನವಾದ. ೩. ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ ; ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ ; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ : ನಿಯತಾಗ ಮಾರ್ಗದೋ ಸಂಕೆಯೊಂದಿರೆಯಲ್ಲಿ ತೋಡೆ ಸಂಖ್ಯಾವಿಜಯಾಪ್ತಿಯ ಜಾರಣಿಯುಗಳಂ ನಿರ್ಣಯಾರ್ಥಮಯ್ಯಂದು ತೀರ್ಥಕರದಾರಕನಂ ಬಲರೆ . . . ತೊಲಗಿದುದು ಪದಾರ್ಥಸಂಖ್ಯೆಯಂ (ಪಂಪ. ೧೪-೬೪) ; ನಿಯತರಸರಸಿ ಕಿಂಚಿದ್ವಯತರತನು ವಿಜಯವಿಜಯಮತಿಗರ್ವಸಮಾಶ್ರಯ ಮಾಗಿ ಸುಭಗಿಯೆನೆ ನೆಗಟ್ಟು ಯುವತಿ ಸಲೆ ಮಧ್ಯೆಯೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೩-೩೦) ; ನಿಯತಾಪ್ತಾ ದ್ವಂದ್ವದೋಪರಹಿತ ಶ್ರೀಹೃದನಿಂಬಂ ವಿಶುದ್ಧಿಯನುಪ್ಪಾದಿಕಂ (ಪಾಶ್ವಾ. ೧೭-೧೪) ; ಅವಧಾರಣೆಯ ನಿವಾರಣೆ ತನ್ನ ನಿಯತಾರ್ಥಮಂ ದಿಟ್ಟು ಅನಿಲೋಗ ಮಾಧ್ಯಮಂ . . . ಸಂಧಿಯುಂಟು (ತಮದ. ೬೪ ಪುಟ್ಟ). ೪. ನಿಶ್ಚಲವಾದ ; ದೃಢವಾದ ; ಅಚಲವಾದ ; ಸ್ಥಿರವಾದ :

ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ : ನಿಯತಸಮಯಸಾರಾಸಾಧನೀಯಾದಿ ತಾರಾನ್ವಯ
ಪರಮತಪೋನಾಸ್ತಾನಮಿತ್ಯಾರ್ಥಸಿದ್ಧಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೧); ಅ
ಮಹಂತಂ ನಿಯತ [ಸಾಕಾಂ. ನಿಖಿಳ] ಭಕ್ತಿ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯಿಂದೊಪ್ಪು
ತಿಪ್ಪುಧರಾಮಪುರವೇ ರಾಜಧಾನಿಯನಲ್ಲ ನುತಿವೆತ್ತು ಭೂಮಿಯಂ
ಪರಪಾಲಿಸುತ್ತ (ಬಸವ. ೧೯-೪). ೫. ತಪ್ಪು ಸಿಕ್ಕೊಳ್ಳಲಾಗದೆ;
ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ. ೬. ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ; ಬಂಧಿಸಿದ,
(ನಾ). ೭. ಗೊತ್ತುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು; ನಿಶ್ಚಿತವಾದುದು;
ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿರುವುದು : "ನಿಶ್ಚಿತಂ, ನಿಯತಂ - ೫. ೨ ನಿಶ್ಚಯ
ಸಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಜಲಾಯು. ೧೧೪-೨೫); ನಿಯತಾಯುರಬ್ಧ ಸಂಖ್ಯಾಕ್ಷಯ
ದೋಷ ದಿನದಿಂದಮಿಂಬಾದ ಬಂದಮರಂ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ಳಿಸುಲ್ಲ ಪುಟ್ಟಲ್
ಬಯಸುವರೆನೆ ಪೆಜದನಿನ್ನದೇವಕ್ಕೆ ಸುವೆಂ (ಪರ್ವಮಾ. ೧೧-೬); ಪ್ರತಿ
ಯೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿಷಯಗಳು ನಿಯತವಾಗಿವೆ
(ಜೀವಾತ್ಮ. ೬೬). ೮. ನಿಶ್ಚಲವಾದುದು; ಸ್ಥಿರವಾದುದು; ದೃಢ
ವಾದುದು : ನಿಯತವೆನ ಶೌಚಾಚಮನ ನಿರ್ಣಯವನುಜಿ ವಿಶ್ವರೂಪಿ...
ಸಂಕಲ್ಪಸಮುದಲಿ ಬಯಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ವಿಷ್ಣು ಚರಣಪ್ರಯನ ಸಂಸ್ಕರಿಸುತ್ತ
ವಾಣೀಪ್ರಿಯವಧುವ ಮಧ್ಯದಲಿ ಮುಳುಗಿದ ತನ್ನನೀಕ್ಷಿಸುತೆ (ಅಶ್ವಾಚ. ೫-೨೭). ೯. ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು; ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು;
ಗ್ರಾಹಿತ : ಸಯಗಣದಿಂದಂ ನಿಯತಮಿದಕ್ಕುಂ ಪ್ರಿಯಲಬನೇ ಕೇಳಾ
ನುದಿದಿಸುದಾತ್ತಂ (ಭಂಜೀಂಜು. ೨-೭೫). ೧೦. ಖಂಡಿತ; ನಿಶ್ಚಯ:
"ನಿಶ್ಚಿತ ನಿಯತಮೇನೆ ನಿಶ್ಚಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯-೧೩); ನಿಯತದನೆ
ಮರ್ದಿನೋಳನುದೆನ್ನಯ ಜೀವನಮಂ ಮರಾಳಮಿದು ಬೇರ್ಪಡಿಕುಂ
(ವೃಷಪಿ. ೧೪-೧೪); "ಹಿಪ್ಪಾರ್ಕಸ್" (Hipparchus) ಎಂಬಾತನೇ
ಕ್ರಿಸ್ತ ಶಕಾರಂಭಕ್ಕೆ ೧೩೦ ಸಂವತ್ಸರಗಳ ಹಿಂದೆ ತಾರಾಭಂಜಗಳ ಸ್ಥಾನ
ಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿಯತವಾಗಿ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲು... ಮರ್ಣಿಕಂ
ಸಿದನು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೩). ೧೧. ನಿಯಮಿತವಾಗಿ ನಡೆಯುವ
ಕ್ರಮ; ನಿಯಮ : ಸುವ್ರತನಿಯತವಂ ಬುಧರಿಂದುಮುಖಗಿಣುಪಿದದೆ
ಪರಮಾನಂದದಿಂದ ಮಾದಾಯಿ ಶಿವನುಂದಿರೆ ನಡೆತಂದು (ಬಸವ. ೨-೪೯);
ಚೋರದಿವ್ಯವು ಸಹಜ ನಿಮಗಾ ಪಾರದಾರ್ಯವು ನಿಯತ ದಿಟ ದಿಟ
(ಕಾರಾ. ೩೬-೪೩). ೧೨. ಒಂದರಲ್ಲಿ ಬೇರ್ನ್ನಾಗಿ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರು
ವವನು; ನಿಶ್ಚಯ; ಸೇವಾಪರ; ಗಾಢಾಸಕ್ತ : ಭವದ ಭಾರಿಯ
ತಪ್ಪು ಸಿಕ್ಕೊಂಬರೆ ನೀನು ನಿಯತನಾಗಿ ಭಯಭರಿತನಾಗಿ ಅಹಂಕಾರಿ
ಯಾಗದೆ ಕರಣನ್ನು ಮನನೇ (ಬಸವ. ೨೭೪); ದಾಸತ್ವಂ ನೀರದಾಸತ್ವಂ
... ಎಂಬ ಪ್ರತಿಯರ್ಥನ ನೋಡಿ ನಿಯತನಾಗಬಲ್ಲದೆ ಆತ
ಮಹೇಶ್ವರನಪ್ಪನಯ್ಯಾ (ಚನ್ನಮ. ೨೧-೬). [ಸಂ.]

ನಿಯತಂ (ಅ). ೧. ಯಾವಾಗಲೂ; ತಪ್ಪದೆ; ಸತತವಾಗಿ;
ಸದಾ : ನಿಯತಂ ಸಮ್ಯಕ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೋಗಪಟುವೆನಿಪ ಭೂತಕಾಧೀಶ್ವರನ
ಪ್ರಿಯರಂ ಮರ್ದಿಸಿ ಭರೆಯಂ ಜಯಲಕ್ಷೀಭಾಮನಾಗಿ ಪರರಕ್ಷಿಸುಗುಂ
(ಪಂಜತಂ. ೨೧೨-೧೫); ನಿಯತಂ ಭಾವಿಸು ಚಿತ್ತದೋಳ ಬೆದಜದೊಲ್ಪಾ
ರಯ್ಯು ಕೇಳಗಿ ಭೂತಿಯೊನಾಸಗ್ಗಜನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೨೪); ನಿಯತಂ
ಪದಿಯುಜಿವೆನಾದಿಯಾಗೆ ಬೆಸನೆತನಿತ್ತಮಂ ಸಲ ಸುರಕಾಂತೆಯರೆ
ತನಗೆಸಪರ (ಪರ್ವಮಾ. ೧೩-೫೪); ಸಕಾರಂ... ಆರೆ ಎಡೆಯೋಳ
ಜತ್ತಂ ಮೇಣರೆಎಡೆಯೋಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಾಗೆ ನಿಯತಂ ಭತ್ತಂ (ಕಮದ. ೬೮).
೨. ಖಂಡಿತವಾಗಿ; ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ; ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದೆ; ವಿಶಲ್ಪ
ವಿಲ್ಲದೆ : ನಿಯತಂ ಕತಿಪುನಿಪುಕ್ತಿಯೊಳೊಳೊಂಡಿರ್ಕಮಶನ
ವಸನಮಿದರಡುಂ (ಪ್ರಸ್ತುತೀ. ೧೪೦-೧೩೦); ಸತತಾಭಾಸಪ್ರಯತ್ನಂ
ಕವಿತೆಗೆ ನಿಯತಂ ಕಾರಣಂ (ಕಾಮಾ. ೪೨೪); ನಿಯತಂ ಶೀಲಕ್ಕೆ

ಪಕ್ಕಾಗಿಯೆ ಪೆಸರ್ವಡೆದಂ ದೇವರಿಂದಂ ಕುಬೇರಪ್ರಿಯನೆಂಬಂ ರೂಪವಂತಂ
(ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೭-೫); ನಿಯತಂ ಕಲ್ಯಾಣದ ಸಾರ್ಥಯೊಳೊಪ್ಪುವ
ಕಾಡೊಳೆಯ್ತು ಕರದಿಯ ರೂಪಿಂ ಭಯಮಿಲ್ಲದೊಗುವೆಂದಾ ಮಯಾಕರಂ
ಬೆಸನೆ (ವೃಷಪಿ. ೨೨-೩೧). [**ನಿಯತ**]

ನಿಯತಕಾಲ (ನಾ). ನಿಗದಿಮಾಡಿದ ಕಾಲ, -ಅನಧಿ : ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ
ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಿಯತಕಾಲದ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸುವಾಗ ರಾಜ್ಯ
ಸರ್ಕಾರಗಳ ಸಲಹೆ ಸಹಕಾರಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿದೆ (ಪ್ರಜ್ಞ. VII, ಮುಖ್ಯ ೩).
[ನಿಯತ + ಕಾಲ]

ನಿಯತಕಾಲಿಕ (ಗು). ೧. ನಿಗದಿಯಾದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ;
ನಿಯಮಿತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ, -ಹೊರಡುವ : ನಿರ್ದಿಷ್ಟ
ಸಮಾಂಶದಲ್ಲಿ ಪುನರಾವರ್ತವಾಗುವ; ನಿಯತಕಾಲಿಕ (Periodic.
ಇಂಕನ). (ನಾ). ೨. ನಿಗದಿಯಾದ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಡುವ
ವಾರ, ಪಕ್ಷ, ಮಾಸ, ತ್ರೈಮಾಸಿಕ ಪತ್ರಿಕೆ ಮೊದಲಾದುವು :
"ದಿನಪತ್ರಿಕೆ; ನಿಯತಕಾಲಿಕ; ಪತ್ರಿಕೆ" (Journal. ಪತ್ರಿಕ. ೪೪);
ಭಾರತದಲ್ಲಿನ ವ್ಯಕ್ತ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಹಾಗೂ ನಿಯತಕಾಲಿಕಗಳ ಮಾಲಿಕರ ಸಂಘ
ವಾಗಿದ್ದು ತನ್ನ ಸದಸ್ಯರ ನಡುವಣ ವ್ಯಾಪಾರಾಸಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಉತ್ತೇಜನ
ಗೊಳಿಸಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸುವುದು (ಕವಿಕೀ. I, ೧೩೭). [ಸಂ.]

ನಿಯತದ್ವಿತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ದ್ವಿತ್ವವಾಗಿಯೇ
ಇರುವುದು; ಒತ್ತಪ್ಪರವಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುದು : ಇನ್ನು
ನಿಯತದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮ, ಕಪ್ಪಡಿ, ದಿವ್ಯಂಡಂ, ಉಪ್ಪಂಡಂ (ಕಮದ.
೩೩ ಪ್ರಯೋ). "ಶಿಥಿಲದ್ವಿತ್ವ" ಪರಾ. [ನಿಯತ + ದ್ವಿತ್ವ]

ನಿಯತಧರ್ಮ (ನಾ). ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇರುವ
ಧರ್ಮ; ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ನಾಶ ಪರ್ಯಂತವಾಗಿ
ಅವಿವಿಧವಾದದಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜಾತಿ, ಗುಣ ಮೊದಲಾ
ದುವು : "ಕಾಗೆ ಕುಳಿತ ಮನೆಯೇ ದೇವದತ್ತನ ಮನೆ", ಎಂದು. ಇಲ್ಲಿ
"ಕಾಗೆ" ಮನೆಯ "ಲಕ್ಷಣ"ವಲ್ಲ, ನಿಯತಧರ್ಮವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ; ಅದರ
"ಉಪಲಕ್ಷಣ", ಅಥವಾ ಪ್ರಸಂಗಾತ್ ಸೂಚಕ (ಧ್ವನಿಶಾಸ್ತ್ರದ ೫೧
ಅಂಶ). [ನಿಯತ + ಧರ್ಮ]

ನಿಯತಪ್ರತೀತಿ (ನಾ). ೧. ಖಂಡಿತವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಲೋಕ
ವಾದ; ಸುಳ್ಳಾಗದೆ ಜನವಾದ. ೨. ನಡೆಯಬೇಕಾದುದು
ನಡೆದೇ ತೀರುವುದೆಂಬ ಜ್ಞಾನ; ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾದುದನ್ನು
ಅನುಭವಿಸಲೇ ಬೇಕೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯಜ್ಞಾನ : ಸತತೋದಯನಪ್ರತಿ
ಹತಗತಿತಿವ್ರಂ ತದ್ವಿನಾಧಿನಾಥನುಮಸ್ತಂಗಳನಾದನಂತೆ ನಿಯತ
ಪ್ರತೀತಿಯಂ ಕಳೆಯಲಕ್ಕುಮೇ ವ್ಯಾಪಕಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೩೦).

[ನಿಯತ + ಪ್ರತೀತಿ]

ನಿಯತವಿಧಿ (ನಾ). ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯ ಆದೇಶವೇ ನೀತಿಯ ಪರಮ
ಪ್ರಮಾಣ ಎಂಬ ತತ್ವ : "ನಿಯತವಿಧಿ, ಪರಮವಿಧಿ, ನಿರಪೇಕ್ಷ
ವಿಧಿ" (Categorical imperative. ಸಾಂಘ. ೧೨) [ನಿಯತ + ವಿಧಿ]

ನಿಯತವ್ಯತ್ಯಸ್ಥಿತ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾದ ನಡವಳಿಕೆ
ಯಲ್ಲಿರುವವನು; ಸ್ಥಿರವಾದ ನೀತಿಯುಳ್ಳವನು. ೨. ಬೇರೆ
ಬೇರೆ ಸಂಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸದೆ ಒಂದೇ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ
ನೆಲಸಿರುವವನು. ೧, ೨ : ಪರಮೋದಯರಿಂದ ಕಮಲಾಕರಬೋಧಕ
ರಿಂದ ದೀನಶನುಂ ನೀನುಂ ಭಾಷ್ಯರನನಿಯತವ್ಯತ್ಯಸ್ತಮನರಸಾ ನಿನ್ನಂತೆ
ನಿಯತವ್ಯತ್ಯ [ಸಾಕಾಂ. ೨] ಸ್ಥಿತನೇಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೧). [ಸಂ.]

ನಿಯತಸಾಹಚರ್ಯ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡೇ
ಇರುವುದು; ಯಾವಾಗಲೂ ಒಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು

ಇರದೇ ಇರುವಿಕೆ; ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ
ರುವ ಸ್ಥಿರವಾದ ಸಂಬಂಧ : ಆ ಸಂಬಂಧವು ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವ,
ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಭಾವ . . . ಸಾತ್ಯನಾಶಕ ಭಾವ-ಮೊದಲಾದ ಸಂಬಂಧ
ಮೂಲಕ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು. ಇದನ್ನು ನಿಯತಸಾದರ್ಭರ್ಯವೆಂದು
ಮೈವದರಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೦). [ನಿಯತ + ಸಾದರ್ಭರ್ಯ]
ನಿಯತಸ್ವರೂಪ (ನಾ). ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಆಕಾರ, - ರೀತಿ :
“ಸರ್ವೇಷಾನ್ಮಾನೋಭವಂತು”-ಇಂಥಾ ಬೃಹದಾದ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯ
ಗಳು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಒಂದು ನಿಯತ
ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರಿಂದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅವನ್ನು ಬಲ್ಲವರು ಬಹುಮಂದಿ
ಮೊರೆಯಲಾರರು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೨೪೬). [ನಿಯತ + ಸ್ವರೂಪ]
ನಿಯತಸ್ವಾಂತ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಮನಸ್ಸು; ದೃಢವಾದ
ಮನಸ್ಸು : ಇಂತು ರೋಕಹಿತೈಕ ನಿಯತಸ್ವಾಂತಚೇಷ್ಟಿತನಾದ ಮುನಿ
ವೇದಾಂತಸಾಗರಸಾರಸಂಗ್ರಹವೆನಲು ವಿರಚಿಸಿದ (ನಿಭಾಗ. ೧-೪-೧೨).

[ನಿಯತ + ಸ್ವಾಂತ]

ನಿಯತಾಂಕ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಬದಲಾವಣೆಯಾಗದ ಅಂಕ; ಖಚಿತ
ವಾಗಿರುವ ಅಂಕ : “ಮೃತ್ಯಾಸ ಹೊಂದದ ಅಂಕ, ಪದ : ನಿಯತಪದ ;
ನಿಯತಾಂಕ” (Constant, ಇಂಕನ). [ನಿಯತ + ಅಂಕ]

ನಿಯತಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥಿರವಾದ ಅಧಿಕಾರ. ೨. ಸ್ಥಿರ
ವಾದ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವನು ; ಒಂದು ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿಯಮಿ
ಸಲ್ಪಟ್ಟವನು ; ಅಧಿಕಾರಿ : “ನಿಯತಾಧಿಕಾರನಜಾಗಾಯುಕ್ತಂ”
(ಮಸ್ತುಕೋ. ೬೧-೫೬). [ನಿಯತ + ಅಧಿಕಾರ]

ನಿಯತಾಪ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಸಂಶಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಪಡೆಯು
ವುದು. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ನಾಟಕಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕಥಾ
ವಸ್ತುವಿನ ಐದು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದು ; ಅಪಾಯಗಳು
ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ನಾಯಕನಿಗೆ ಫಲ ದೊರಕುವುದರಲ್ಲಿ ಇರುವ
ಭರವಸೆ, - ದೃಢವಾದ ನಂಬಿಕೆ, - ನಿಶ್ಚಯಜ್ಞಾನ : ನಿಯತಾಪ್ತಿ
- ಅಡಚಣೆಗಳು ಕಳೆದುಹೋಗಿ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಆಗಬಹುದೆಂಬ
ಭರವಸೆ (ಕೃಷಿ. ೨೦೮). [ನಿಯತ + ಅಪ್ತಿ]

ನಿಯತಾಹಂಕೃತಿ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿರುವವನು :
ನಿಯತಾಹಂಕೃತಿ ಪೂತನಾಪ್ರತಿಭಯಂ . . . ಜಯಮಂ ತಾಳ್ವಿದು
ದಾತ್ಮಸನ್ನಿಭಗುಣಂ ಶ್ರೀಗಂಧಗೋಪಾಳನಾ (ಅರ್ಧನೀ. ೬-೯೬).

[ನಿಯತ + ಅಹಂಕೃತಿ]

ನಿಯತಾಹಾರ (ನಾ). ಪರಿಮಿತವಾದ ಆಹಾರ. ‘ನಿಯತಾ
ಹಾರಯಜ್ಞ’ ಪರಾ. [ನಿಯತ + ಆಹಾರ]

ನಿಯತಾಹಾರಯಜ್ಞ (ನಾ). ಪರಿಮಿತಾಹಾರ ಸೇವನಾರೂಪ
ವಾದ ಯಜ್ಞ, - ದೇವತಾರಾಧನೆ ; ಆಹಾರನಿಯಮಪಾಲನೆ
ಯಿಂದ ದೇವರನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಪ್ರಸ್ಯಯಜ್ಞ, ತಪೋ
ಯಜ್ಞ . . . ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಯಜ್ಞ, ನಿಯತಾಹಾರಯಜ್ಞ - ಹೀಗೆ ಅನಂತ
ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ . . . ಮೇಲಣ ಮಾತನ್ನು
ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ಭಾರತ. ೧೧೬). [ನಿಯತಾಹಾರ + ಯಜ್ಞ]

ನಿಯತಿ (ನಾ). ೧. ಹತೋಟಿ ; ನಿರ್ಬಂಧ ; ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ. ೨.
ಅದೃಷ್ಟ ; ವಿಧಿ ; ದೈವ ; ಜನ್ಮಾಂತರೀಯ ಕರ್ಮ : “ಯಮು ನಿಯತಿ
ದಿಷ್ಟ ವಿಧಿ ನಾಮಮಯಾನಯರೂಪಮಂತದಕೃಂ ದೈವಂ” (ಮಸ್ತುಕೋ.
೧೦-೫೫) ; “ನಿಯತಿಕಿ, ವಿಧಿ-ಈ ೨ ದಿವಿ” (ಪಶಾಯು. ೧೫-೮೬) ;
“ನಿಯತಿಯನೆ ವಿಧಿಯುಳ್ಳು” (ಮಂಗಲಾ. ೨೨-೧) ; ನಿಯತಿಯನಾರ್
ಮಿಜಾಪದರ್ (ಯತೋಚ. ೧-೪೯) ; ನಿಯತಿಯ ಗತಿಯನ್ನು ಯಾರು

ಬಲ್ಲರು ? (ಕಸಿ. ೧೪೧) ; ನಿಯತಿಯ ವಜ್ರಮುಖ್ಯಯಿಂದ ವಿದು
ಗಡೆಯೇ ಇಲ್ಲವೆ ? (ರೂಪಸ. ೪). ೩. ಕಟ್ಟು ; ನಿಯಮ ; ಕ್ರಮ ;
ವ್ಯವಸ್ಥೆ : ಪ್ರಾರಬ್ಧದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಪುಣ್ಯವಿನಿತಾನುವಿರೆ ಸೇರೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ
ಭಾರವದರೊಡನೆ ಬಾರುಣದ ಕರ್ಮಯುತಿಯನಿಂತು ತಿಥಿಲಿಪುದು
ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ದೈವ (ಮಂಕುಕ. ೫೦೯) ; ಕಲಿತಕ್ಕೆ ಬಿಲ್ವಿಜ್ಞೆಯಂ,
ವೇದಮಂ, ನೀತಿನಯವಿನಯನಿಯತಿಯಂ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೨೫-೬೬೧) ;
ತಾವು ದೊಡ್ಡವರು. ನಿಯತಿಗೆ ಭಗ ತರಬಾರದು (ನಡವಾ. II, ೧೬೯೧).
೪. ವ್ರತ ; ನೇಮ : ಧೀನರಂ ಜಿನಹಾರಕೆಯಿಂದ ಕಾವಿನಲಿ
ಕಣ್ವೇನೆಯಾಗಿರಲಾವಗಂ ಶಿನಲಿಂಗದಹಸ್ತಯುತಿ ತಪ್ಪಿದಡೆ ಜೀವವಂ
ತಾಂ ತೃಜಿಸುನಂ (ಬಸವ. ೯-೬). ೫. ಪ್ರಪಂಚದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ
ಮೂಲಶಕ್ತಿ : ನಿಯತಿಕೂ (Norm) ಪ್ರಕೃತಿಕೂ (Matter) ಇರುವ
ಸಂಬಂಧಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮಕ್ರಮ (ತತ್ವಪ್ರಾ. ೨೪೪). ೬. ಮನಸ್ಸನ್ನು
ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಮನೋನಿಗ್ರಹ ; ಆತ್ಮ
ಸಂಯಮನ. ೭. ಪದಾರ್ಥಗಳ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಕ್ರಮ : (೧).
೮. [ವ್ಯಾಕ] ವಿಕಲ್ಪವಿಲ್ಲದೆ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಬರುವಿಕೆ : ಕೆಲವು ಶಬ್ದ
ದೊಳಗೆ = ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ; ದತ್ತನಿಯುಕ್ತಯತ್ನಮುಂ = ದತ್ತದೊಡನೆ
ಕೂಡಿದ ಯತ್ನವುಂ ; ಜತ್ತನಿಯತವುಂ = ಜಕಾರದ ನಿಯತಿಯುಂ ;
ತಾಲ್ವಿಕುಂ = ಧರಿಸಿಪುದು (ಪದಪ. ೬. ೨೫೯ ಬೀಳು). ೯. [ಶೈವ]
ಶೈವಾಗಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮೂವತ್ತಾರು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು ; ನಿಯಮನ ಶಕ್ತಿ : ಪಟ್ಟಂಶತ್ತ್ವಗಳು :- ಶಿವ, ಶಕ್ತಿ . . .
ನಿಯತಿ, ಪುರುಷ . . . (ಇವು ಶೈವಾಗಮದಲ್ಲಿರುವ ತತ್ತ್ವಸಂಖ್ಯಾಹ
ಗಳು) (ಭಾರತ. ೬೬೬೬೬) ; ಪಡ್ಡುಣ್ಣೈಶ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನು
- ನಿಯತಿ, ವಿದ್ಯಾ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ, ಶಾಂತಿ, ಶಾಂತತೀತಗಳೆಂಬ ಐದು
ಕಲೆಗಳಿಗಾಶ್ರಯವಾದ . . . ಮೂರ್ತಿಗಳಿಂದ . . . ಭಕ್ತಾನುಗ್ರಹ
ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಭಾರತ. ೬೪). ೧೦. ಪರಮೇಶ್ವರನ ಐದು
ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅಶುದ್ಧಸ್ವಸ್ಥಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಯಾತತ್ತ್ವವು ಕಾಲ,
ನಿಯತಿ, ಕಲಾ, ವಿದ್ಯಾ, ರಾಗ ಎಂದು ಪಂಚವಿಧವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದು
(ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೬) ; ಈ ನಿಮಿತ್ತವೇ ನಿಯತಿ. ಇದು ಆಯಾ ಜೀವನ
ಕರ್ಮಭೋಗವನ್ನು ನಿಯಮಿಸುವುದು (ಭಾಷತ್ತ. ೬೬೫). ೧೧.
[ವೀಶೈ] ಪರಮೇಶ್ವರನಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವಿಕೆ : ನಿಯತಿ ಎಂದರೆ
ಪರಾಧೀನತೆ ; ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಶವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಇದು ಸರ್ವಭಯಾನು
ಕತೆಯ ಸಂಕೋಚ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೪೫). ೧೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಹೃದಯ
ಕಮಲದಲ್ಲಿರುವ ಹನ್ನೆರಡು ದಳಗಳ ಹನ್ನೆರಡು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು : ಹೃದಯಕಮಲದಲ್ಲಿರುವ ೧೨ ದಳಗಳಲ್ಲಿ ೧೨ ರೂಪಗಳು. ಅವು
ಶಕ್ತಿ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ, ಸಂವಿತ್, ಸ್ವಾರ್ಥ, ಪ್ರಸನ್ನತ, ಪರಾ, ವಿದ್ಯಾ,
ಮತಿ, ನಿಯತಿ, ಮಾಯಾ, ಕಾಲ, ಪುರುಷ - ಹೀಗೆ ೧೨ ರೂಪಗಳು
(ಪಶಾಯ. ೪-೨೬ ತಾತ್ಪರ್ಯ). [ಸಂ.]

ನಿಯತಿಕೃತ (ಗು). ೧. ವಿಧಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ; ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ
ನೇರವೇರಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಸೃಷ್ಟಿಯ ನಿಯಮದಿಂದ ಮಾಡಿ
ದುದು : ನಿಯತಿಕೃತವೂ ನಿಯಮರಹಿತವೂ ಅದ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯ
ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ದೈವ ಪೌರುಷಗಳ ಸಂಘರ್ಷದಿಂದಲೇ ಸ್ವಭಾವದ
ವಿಲಾಸವು ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದು (ಪ್ರಬಂಧ. ೬೧). [ನಿಯತಿ + ಕೃತ]
ನಿಯತಿಕ್ರಮ (ನಾ). ನಿಯಮದ ರೀತಿ : ನಿಗದಿತ ಕಾರ್ಯೋಕ್ತಿಗಳೊಳ
ಗೆಗಟ್ಟುವು ಮಾರ್ಗಗಳಂತುಮೆರಡುಕ್ತಿಗಳುಂ ಬಗೆವಾಗಲೆರಡು ಮಾಲ್ಕೈ
ಯೊಳೊಗುವು ವಕ್ರಸ್ವಭಾವ ನಿಯತಿಕ್ರಮದಿಂದ (ಕವಿರಾ. ೨-೫೨).

[ನಿಯತಿ + ಕ್ರಮ]

ನಿಯತಿಕ್ಲಪ್ತ (ನಾ). ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಬಿದ್ದವನು : ಅಳವರಿ
ನಿರ್ಧಾರ ಮೇಲೆ ನಿಯತಿಕ್ಲಪ್ತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ (ಮಂಕುಕ. ೯೪).

[ನಿಯತಿ + ಕ್ಲಪ್ತ]

ನಿಯತವಾದ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಇಚ್ಛಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ
ವಾದ : (ಇಚ್ಛೆಯೇ ಅನ್ಯತೆ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ) ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಇಚ್ಛಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಾದ ; ನಿಯತಿ
ವಾದ ; ಸಂಕಲ್ಪ ನಿರ್ಣಯವಾದ (Determinism. ಇಂಕನಿ).

[ನಿಯತಿ + ವಾದ]

ನಿಯತವಾದಿ (ನಾ). ನಿಯತವಾದವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವವನು ;
ನಿಯತವಾದದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು : (Determinist. ಇಂಕನಿ).

[ಸಂ. ನಿಯತವಾದಿನ್]

ನಿಯತೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು
ಕೊಂಡವನು ; ಜತೇಂದ್ರಿಯ : ನಾವಭ್ಯಾಸೇ ನಿಯತೇಂದ್ರಿಯವರ್ತಿ
ಗಲ್ (ಪಾಂ. ೪. ೮-೬೬ ಪ) ; ನಿಯತೇಂದ್ರಿಯನೋಳ್ ತೇಜೋಮಯ
ನೋಳ್ ರೂಪೈಕಪಕ್ಷಪಾತದ ನೆಲೆ ನೀತಿಯನುಬಾಡು ಮುನಿಪನೋಳ್
ನಿರ್ಭಯನಂಗನನ್ನೆ ನಿಂತಿರಲ್ ಸೋಲಿಕುಮೇ (ಪಾದಂಧಾ. ೭೪೯).

[ಸಂ.]

ನಿಯತೋದ್ದೇಶಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಒಂದು ಕ್ರಮವಾಗಿರ
ಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಹೇಳಿರುವ ಪದ ; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಕ್ರಮ
ವನ್ನು ನುಸರಿಸಿ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಪದಗಳ ಜೋಡಣೆ :
ನಿಯತೋದ್ದೇಶಿಯು ಮನುಷ್ಯನು ದೇಶಿಯು ಮನುಷ್ಯನು ಪೇಟೆ ಯಾಥಾ
ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಮನುಷ್ಯ (ಕವಿ. ೧-೮೬) ; "ನಿಯತವಾದ ಉದ್ದೇಶಿ
ಯನ್ನೂ ಅನುದೇಶಿಯನ್ನೂ ಅನುವಾಗಿ ಹೇಳಿದರೆ ಯಥಾಸಂಖ್ಯೆ".
ಉದ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಪದವರ್ಗ ಉದ್ದೇಶಿ (ಕವಿ. ೧-೮೬ ಬಿನ್ನದ). [ಸಂ. ನಿಯತೋದ್ದೇಶಿನ್]

ನಿಯತ್ತು, ನಿಯತ್ತು (ನಾ). ೧. ದುರ್ಗುಣಗಳಿಂದ ದೂರವಾದ
ವರ್ತನೆ ; ಸದಾಚಾರ ; ನೀತಿ ; ಧರ್ಮ ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ :
ಇವನು ಯಾರೋ ಕಳ್ಳ ಅಂಶ ನಾವು ಕರಕೊಂಡು ಬಂದಿವೆ. ನಿಜಕ್ಕೆ
ಎಂತ ನಿಯತ್ತಿನ ಮನುಷ್ಯ ! (ಚಕರ. ೩೫೨) ; ಒಳ್ಳೇ ನಿಯತ್ತಿನಿಂದ
ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇವೆ (ಪಾಪಂ. ೨೨೮) ; ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ
ನಿಯತ್ತಿಗೆ ಹೆದರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಪದ್ಯ. ೨೧೫) ; ನನ್ನೊರಿಸಿ ಪೂಜಾಂ
ಗಂಗಳ್ಳು ನಿಯತ್ತಿನ ಮನುಷ್ಯ (ಸನ್ನಾ. ೬. ೧೩೨) ; ಅಗ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ದ್ದ
ಪೋರೀಸ್ ಇನ್ ಸೈಕ್ಯರು . . . ಒಳ್ಳೆಯ ನಿಯತ್ತಿನವರು (ಕಲನ. ೧೦೦).
೨. ಕರ್ತವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ ; ಬಿಚಿತ್ಯಜ್ಞಾನ : ರಂಗಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ
ಮೊದಲು ನನಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸದೆ ಹೊರಡುವದಿಲ್ಲ. ಅದೀಗ ನಿಯತ್ತು
(ಬಣ್ಣ. ೧೮೬). ೩. ನಂಬಿಕೆ ; ವಿಶ್ವಾಸ : ಅತ ತುಂಬಾ
ನಿಯತ್ತಿನ ಮನುಷ್ಯ (ರೂಢಿ). ನೀಯತ್ತು : ೧. ನನ್ನನ್ನು
ಇದುವರೆಗೆ ಕಾಪಾಡಿರುವುದು ನನ್ನ ನೀಯತ್ತು. ನೀಯತ್ತಿದ್ದವರಿಗೆ
ಬರಬತ್ತು ಎಂದು ತುರುಕರು ಹೇಳುವುದು ನಿಜ (ಚನಸಂ. ೧೪೪).

[←ಅರ. ಹಿಂ. ನೀಯತ್ ; ಮರಾ. ನಿಯತ್, ನಿಯೇತ್, ನೇತ್]

ನಿಯಮ(ನಾ). ೧. ಅಂಕಿಯಲ್ಲಿಡುವುದು ; ಹತೋಟಿ ; ನಿರೋಧಿಸು
ವುದು ; ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದು ; ಪ್ರತಿಬಂಧ. ೨. (ಹೀಗೆಯೇ ಇರ
ಬೇಕೆಂಬ) ಕಟ್ಟು ; ವಿಧಿ ; ಕಟ್ಟಳೆ : ನಿಯಮಮುನೀಶರ ಸಂಗಂ
ನಿಯತಂ ಶಿಕ್ಷಿಸಲೆನೇದಿದನಗಂ ಮನದೊಳ್ ದಯೆ ಪುಟ್ಟಿವಂತೆ ನೆಗಟ್ಟನೆ
ನಯಹೀನಂ ಮೆಚ್ಚಿದಂದೊಂದಂ ನೆಗಟ್ಟಂ (ಪಾಶ್ವ. ೪-೨೧) ;
ನಿಯಮದ ತೈಲಂ ತೀರ್ದೊಡೆ ಧಯಮಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ರುಧಿರಂ ದೀಪ್ತಗಳಂ

ನಯದಿಂದ ಬೆಳಗಿದಂ (ಪ್ರಪಂ. ೪೬-೧೬) ; "ವಿಧಿ" ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ, ಯಾವು
ದೊಂದು ಅಧ್ಯಾದೇಶ ಅದೇಶ ಉಪವಿಧಿ ನಿಯಮ ವಿನಿಯಮ ಅಧಿಸೂಚನೆ
ಭಾರತ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯಂತೆಯೇ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ ರೂಢಿ ಅಥವಾ
ಪದ್ಧತಿ ಸೇರಿರುತ್ತದೆ (ಭಾಷಾ. ೭) ; ಭೃಗುಸೂತ್ರವೇ ಹಾಗೂ ಭೃಗು
ಸ್ಥಾಯಿತ್ವದ ನಿಯಮಗಳು ಈ ಹೋಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿವೆಯೇ ?
(ದ್ರಾವಿ. ೩೮) ; ಕರ್ಮನಿಯಮ : ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ರಿಯೆಗೂ ಸಮವಾದ
ಹಾಗೂ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯುಂಟೆಂಬುದು ನ್ಯೂಟನ್ ನ ನಿಯಮ
(ಕೆಲ. ೨೩೬). ೩. ಅಪ್ಪಣೆ ; ಆಜ್ಞೆ : ಗಿರಿಗುಹೆಯ ಪದಿಗಳಂ ದಂಡ
ರತ್ನಂ ತಡೆದು ಬೆಂಕಿಯಾಣುವಿನಂ ಚಿತ್ತರಮಾ ಮ್ನೇಚ್ಚ ಮಹೀಪಾಳರ
ತೇಜಮನಾಜಿಸೆಂದು ನಿಯಮಮುನಿಶಂ (ಪಾಶ್ವ. ೧೧-೨೬).
೪. ನಿರ್ಣಯ ; ನಿರ್ಧಾರ ; ನಿಶ್ಚಯ. ೫. ಒಪ್ಪಿಗೆ ; ಸಮ್ಮತಿ ;
ಅಂಗೀಕಾರ ; ವಾಗ್ದಾನ : "ಸಂವಿಧಿ, ಆಗೂ, ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಸಂ,
ನಿಯಮ, ಆಶ್ರಮ, ಸಂಕ್ರಮ : . . . ೧೦ ಅಂಗೀಕಾರದ ಹೆಸರುಗಳು
ಅಂದರೆ ನನಗಿರಲಿ ಎಂದು ಒಪ್ಪುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೩). ೬. ಕ್ರಮಬದ್ಧ
ವಾದ ಅನುಷ್ಠಾನ, —ಆಚರಣೆ : ನಿಯಮದಿನಗಳುಂ ವನದೊಳಿರ್ಪ
ವಳೇತ್ತಿ ಕಲ್ಪಕಕ್ಕುಮಾ ಕ್ರಿಯೆಗಳೆಂದಿನಂ ಶಬರಿ ತಾಳಿದ ಪುಲ್ಲೆಯ
ಕೊಲ್ಲಿನೋಟಮಂಚೆಯ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂಚರಂ . . . ಒಬ್ಬಳು ಕೂಟ
ದೊಳೊರ್ಪ ಧಿಲ್ಲನಂ (ಪುಷ್ಪ. ೫-೯೬) ; ನಿಯಮದ ಸನ್ನಿಧಿಸುತ್ತರದಯನ
ದೊಳೆಸೆದಿರ್ಪ ಕರಿಯ ಮಾರ್ಗಕ್ಕುಮಾಯ ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳವರ್ . . .
ಕುಳ್ಳಿರಲೊಡಂ (ದಿವ್ಯ. ೧೦-೨೯) ; ಈ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯದೊಳಗಿಟ್ಟು
ಕೊಂಡು ನಡೆಯುವವನಿಗೆ ಬಹುಕರ ರೋಗಗಳು ಬರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯ.
೪-೨೫) ; ನಿಯಮ ಉಳ್ಳವನನ್ನು ಕಂದರೆ ಯಮನಿಗೂ ಧಯ (ಗಾದ).
೭. ದೇವರ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಉಪವಾಸ, ಧ್ಯಾನ ಮೊದ
ಲಾದ ಆಚರಣೆ ; ವ್ರತ : "ಸಂವಿತ್ವತ್ಸ್ಮಿತಿ ನಿಯಮಂ" (ಪಪ್ಪ. ೪೩.
೫೮-೬೬) ; ದಯೆ ವೃಕ್ಷಮೂಲಮನಿಕಂ ನಿಯಮಂ ವೈ ತೀಲಮಾಳ
ವಾಳಮನಲ್ವೆಲ್ಲೆನುನಾಳ್ಳು ಸುಖದ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯನಾಗಿ ಪ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ
ಮಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೫೫). ೮. ತಪಸ್ಸು : "ವ್ರತಂ
ನಿಯಮವೆನೆ ತಪಂ" (ಮಂಗರ. ೧೩೫-೬೬) ; ನಿಯಮದಿನದಂ ನಿರಪ
ರಾಧನನನ್ನೆಯದಿಂದವುನ್ನ ತಂಗಿಯ ಮಗನಂ ವಿದಾರಿಸಿದನಂ ತಡೆದು
. . . ಅಜಾಪಂ ಖರನ ಕೋಕಕ್ಕುಲಾನುಮಂ (ಕರಣಾ. ೯-೬೨).
೯. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪರಮೇಶ್ವರನ ಪಂಚಕೃತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ;
ಪ್ರಪಂಚದ ಮೇಲಿನ ಹತೋಟಿ, —ಅಂಕೆ : ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರ,
ನಿಯಮ, ಅನುಪ್ರವೇಶ ಎಂಬ ಪಂಚಕೃತ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿದಂಥ
ಪದಾರ್ಥಗಳ ಪ್ರಪಂಚಮಯನಾದವನು (ಈಶ್ವರ) (ಅಮೃತ. ೩-೧೫೦
೮೬೪). ೧೦. ಹೇತು ಮತ್ತು ಸಾಧ್ಯಕ್ಕೆ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ
ವಿಶೇಷ ; ವ್ಯಾಪ್ತಿ ; IP ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹೊಗೆಯನ್ನು
ನೋಡಿದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿ ಇದೆ ಎಂಬ ಊಹೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ
ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯು ಸಾಧ್ಯ (ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ ವಸ್ತು),
ಧೂಮವು ಹೇತು : ಮಿಸೂಂಕಳವುತದ್ದಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೆಂದರೆ
ಅದೊಂದು ಸಂಬಂಧವು . . . ಹೇತು ಸಾಧ್ಯಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೆಂಬ
ಸಂಬಂಧವಿರುವುದು, ಅದಕ್ಕೆ ನಿಯಮವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೬೯).
೧೧. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಕವಿಸಮಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ :
ನಿಯಮವೆಂದರೆ, ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರಕಬಹುದಾದ್ದನ್ನು ಒಂದೇ
ಕಡೆ ದೊರಕುವಂತೆ ಹೇಳುವುದು, ಅಥವಾ ಅನೇಕ ಗುಣಗಳು ಇರುವ
ಕಡೆ ಒಂದೇ ಗುಣವಿರುವಂತೆ ಹೇಳುವುದು (ಕೃಷಿ. ೨೪೫). IP
ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಅನೇಕ ಕಡೆ ದೊರಕಬಹುದಾದ ಶಂಖವನ್ನು

ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆಯೆಂದು ವರ್ಣಿಸುವುದು. ೧೨. = ನಿಯಮ ೫ : ರೇಫ ಬಕಾರಂಗಳ ನಿಯಮಮಾಗ ದುರ್ದರ್ಶ - ಧರ್ಮೋ ಪಜಾಮುಜಯಾದುವ ತೆಜದಿಂದುಜಿದಿಜಾದನೆಂಬ ನಿಯಮಂ ದೂಷ್ಯಂ (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ). ೧೩. [ಯೋಗ] ಯಮ, ನಿಯಮ, ಆಸನ, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ, ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ, ಧ್ಯಾನ, ಧಾರಣ, ಸಮಾಧಿ ಎಂಬ ಯೋಗದ ಎಂಟು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು ; ೧೪ ಯೋಗದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಗವಾದ ಯಮವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನ ನಡೆ ನುಡಿಗಳನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಯಮವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅಂತರಂಗ ಜೀವನವನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಯಮದಲ್ಲಿ ಐದು ಬಗೆಗಳಿವೆ. ೧. ಶೌಚ - ಶುಚಿಯಾಗಿರುವುದು. ೨. ಸಂತೋಷ = ತೃಪ್ತಿಯಿಂದಿರುವುದು. ೩. ತಪಸ್ಸು = ಕಠಿಣವಾದ ಕೃತ್ಯ, ಚಾಂದ್ರಾಯಣ ಮೊದಲಾದ ವ್ರತೋಪವಾಸಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದು ; ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಕ್ರಮದಿಂದ ಮಾಡುವ ದೇಹದಂಡನೆ. ೪. ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ = ಮಂತ್ರ ಜಪ, ವೇದಾಧ್ಯಯನ. ೫. ಈಶ್ವರಪ್ರಣಿಧಾನ = ದೇವರನ್ನು ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸುವುದು : "ಯಮು ನಿಯಮಾದಿ ನಿಜಯೋಗಮಕು" (ಮಂಗಲ. ೬೬-೧೨) ; ಯಮುನಿಯಮಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಧ್ಯಾನಧಾರಣಮೋನಾಸುಪ್ತಾ ನಜಪಮಾಧಿಶೇಷಸ್ಪೃಶ್ನರ್ . . . ರುದ್ರ ಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರ್ (ಸೌಂದ. XX, ೪೬-೧೬ ; 1072) ; ಯಮು ನಿಯಮಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಕ್ರಮಯುತರ್ . . . ಚಾರಣ[ರ್] ಮಹಿ [ಯುಗಳರ್] (ಬಂಕು. ೮-೬೫) ; ಯಮುನಿಯಮಅಸನಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಧ್ಯಾನಧಾರಣಸಮಾಧಿಗಳೆಂಬ ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗದೊಳಗೆ (ಅಮರೇ. ೨೧೪-೫೪) ; ಈ ಎರಡನೆಯದಾದ ನಿಯಮವು ಶೌಚ, ಸಂತೋಷ, ತಪಸ್ಸು, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ, ಈಶ್ವರಪ್ರಣಿಧಾನ ಎಂಬ ಐದು ಅಂಶಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ (ಧಾರದ. ೧೫೫). [ಸಂ.]

ನಿಯಮಜ್ಞ (ನಾ). ನಿಯಮವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು ; ವ್ರತದ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವವನು ; ನಿಯಮಜ್ಞರ್ ಸಕಲಾಗಮಜ್ಞ ರಮಳರ್ ಸಂದರ್ ಧರಾಚಕ್ರದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾರ. ೧-೧೨). [ಸಂ.]

ನಿಯಮನ (ನಾ). ೧. ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಡುವುದು ; ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಡುವುದು ; ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದು : ಸಾವು ಅಗಲೇ ಹೇಳಿರುವ ಐದು ವಿಧವಾದ ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿಯ ನಿಯಮನವೇ, ನಿರೋಧವೇ ಯೋಗದ ಲಕ್ಷಣ (ತತ್ವಪ್ರಾ. ೨೬೯) ; ನಿಯಮನವೆಂದರೆ ಸರ್ವಸಮ ಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿರಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೩). ೨. ಅಪ್ಪಣೆ ; ಅಚ್ಚೆ : ಯಮನ ಗೆಲ್ಲುವಡೆ . . . ಯಮಳಾಜುಗನಭಂಜನ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಿಯಮನವಿಲ್ಲದೆ ಘಟಿಸುವುದೆ (ತತಪಾಂ. ೬೩-೬೪). ೩. = ನಿಯಮ ೯ : ನಿಯಮನವೆಂದರೆ ಸಕಲವಿಧಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರೇರಣೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೮೪) ; ನಿಯಮನವೆಂದರೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಣೆ (ಭಾತತ್ವ. ೯೨೫) ; ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಆ ಕರ್ತೃತ್ವ ಉಳ್ಳ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ (ದೇವಾರ. ೨೨-೧೧ ಪದ್ಯಾರ್ಥ). [ಸಂ.]

ನಿಯಮನಿಧಾನ (ನಾ). ತಪಸ್ಸೇ ನಿಧಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ತಪಸ್ವಿ : ಸ್ನಾನಾರ್ಥಮೊಂದು ಕಳಶವನಾ ನಿಯಮನಿಧಾನನೆಂಬ ವಿಧವನುಳನಗಂಗಾನದಿಗೆ ಪಂದು ಸುರತನಿಧಾನಿಯನಮರೇಂದ್ರಗಣಕೆಯಂ ಮುನಿ ಕಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೧). [ನಿಯಮ + ನಿಧಾನ]

ನಿಯಮನಿರತೆ (ನಾ). ವ್ರತ, ಉಪವಾಸ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವಳು ; ನಿಯಮಪರಾಯಣೆ : ಎಲೆ ಸುಪ್ರತೆ, ನಡೆ,

ನಿಯಮನಿರತಿಯಾಗಿರುವ ಶಕುಂತಲೆಗೆ ಈ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಸೋಣ (ಶಕುಂತ. ೧೦೮-೧೦). [ಸಂ. ನಿಯಮನಿರತಾ]

ನಿಯಮನಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ; ವ್ರತೋಪವಾಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ : ಅವನು ವೈದಿಕವನ್ನು ಒಳ್ಳೆ ನಿಯಮನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ರಾಧ). [ನಿಯಮ + ನಿಷ್ಠೆ]

ನಿಯಮಪಾಲನೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟಳೆಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದು : ಪಂಡಿತೆಗದುಕೊಳ್ಳುವುದರ ಉದ್ದೇಶವು ಗ್ರಂಥಾಲಯಕ್ಕೆ ಉತ್ಪನ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದಿದೆ ಓದುಗರಿಗೆ ನಿಯಮಪಾಲನೆಯನ್ನು ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಡುವುದಾಗಿದೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೬೭). [ನಿಯಮ + ಪಾಲನೆ]

ನಿಯಮಬದ್ಧ (ನಾ). ಕ್ರಮದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು ; ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದುದು : ಅವಳ ಕಾಲಿನ ಗೆಜ್ಜೆಯಿಂದಿಗೆಯ ಕೂಡ ನಿಯಮಬದ್ಧವಾಗಿರುವಂತೆ ಮೃದುವಾಗಿ ಮಂಜುಳನಾದಿಯಾಗಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಮಹಾಣ. ೨೩೭). [ನಿಯಮ + ಬದ್ಧ]

ನಿಯಮರಹಿತ (ನಾ). ನಿಯಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದು ; ಕಟ್ಟುಪಾಡಿಗೆ ಒಳಪಡದಿರುವುದು : ನಿಯತೀಕೃತನಿಯಮರಹಿತವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ . . . ಸ್ವಭಾವದ ನಿಲಾಸವು ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದು (ಪ್ರಬಂಧ. ೩೧). [ನಿಯಮ + ರಹಿತ]

ನಿಯಮವಿಘ್ನ (ನಾ). ತಪಸ್ಸಿಗೆ ತೊಂದರೆ, - ಎಡರು ; ತಪೋಭಂಗ : ಆ ರಾಜರ್ಷಿಯ ನಿಯಮವಿಘ್ನಾರ್ಥವಾಗಿ ಭೀತರಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಮೇನಕೆಯೆಂಬ ಅಪ್ಸರಸ್ತ್ರೀಯು ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಳು (ಶಕುಂತ. ೧೪-೯). [ನಿಯಮ + ವಿಘ್ನ]

ನಿಯಮವಿಚಾರ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ಶಾಸನ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಅಂಶವು ಸಭೆಯ ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಅಂಶದ ಪರಿಶೀಲನೆ : (ಸಭಾ) ನಿಯಮವಿಚಾರ (Point of order. ಇಂಗ್ಲಿಷ್). [ನಿಯಮ + ವಿಚಾರ]

ನಿಯಮಸ್ಥ (ನಾ). ಸದಾಚಾರವುಳ್ಳವನು ; ಆಚಾರಶೀಲ : ಮುಂದುಗಾಜನು ಲೋಗರಂ ತೃಣವೆಂದುವಜಾಯನು ತನ್ನನಜಾಯನ ಮಂದಗರ್ವದಿ ತಾ ಮಹಾನಿಯಮಸ್ಥನಂದದಲಿ (ಒಪಪು. ೪೩-೩೬). [ಸಂ.]

ನಿಯಮಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಯಾವಾಗ, ಎಲ್ಲಿ ಕಲೆಗಳಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ನಿಯಮಿಸಿರುವ ಸ್ಥಳ ; ೧೨ ಪಾಡ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಹದಿನೈದು ತಿಥಿಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲೂ ಪಾದಾಂಗುಷ್ಠ, ಗುಲ್ಫ, ಉರು, ಭಗ, ನಾಭಿ, ಎದೆ, ಹೃದಯ, ಕಕ್ಷ, ಕಂಠ, ಓಷ್ಠ, ಗಂಡ, ನಯನ, ಶ್ರವಣ, ಲಲಾಟ, ಶಿಖೆ - ಈ ಹದಿನೈದು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಯಥಾಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಎಡಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಪುರುಷರಿಗೆ ಬಲಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಮ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪಕ್ಷದ ಆಯಾ ದಿನಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕಾಮೋಪ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಈ ಹೆಸರು ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ : ನಿಯಮಸ್ಥಾನಮನಂಟ ಸತ್ಪದೋದವಂ ಮುಂ ನೋಡಿ . . . ಅಂಗನೆಯಿಚ್ಛೆಯಂ ಸಲಿಸಿದಂ ಸಂಭೋಗದೊಳ್ ಯೋಗದೊಳ್ (ದಶಕು. ೧೦-೮೦). [ನಿಯಮ + ಸ್ಥಾನ]

ನಿಯಮಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ವ್ರತ ನಿಯಮಾದಿಗಳಿಂದ ದೇಹವನ್ನು ದಂಡಿಸುತ್ತಾ ಧ್ಯಾನಮಾಡುವುದು ; ತಪಸ್ಸು : "ತಪಸ್ವಾ, ನಿಯಮಸ್ಥಿತಿ - ಈ ೨ ತಪಂ" (ಹಲಾಲು. ೧೨೮-೯೧). [ನಿಯಮ + ಸ್ಥಿತಿ]

ನಿಯಮಾಂತರಿತ (ನಾ). ನಿಯಮದಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು ; ನಿಯಮಿತವಾದುದು : ಸರಸಜಡೋಳ್ ನನ್ನ ಮುಖಂ ತರುಣೇ ಸದೃಶಂ ಸಮಂತು ಪೋಲದು ಪೆಜತಂ ನಿರುತಮಿದೆಂಬುದು ನಿಯಮಾಂತರಿತಂ ನಿಯಮೋಪಮಾವಿಲ್ವಿತಭಾಗಂ (ಕವಿಾ. ೩-೩೪).

[ನಿಯಮ+ಅಂತರಿತ]

ನಿಯಮಾಧೀನ (ನಾ). ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದುದು ; ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟುದು ; ಕಟ್ಟುವಾಡಿಗೆ ವಶವಾದುದು : ಈಗ ಜೀವನ ಆತ್ಮಂತ್ ಸ್ವಪ್ನವಾಗಿ ಸರಳವಾಗಿ ಸ್ವನಿರ್ಮಿತ ನಿಯಮಾಧೀನವಾಗಿ ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕನಕ. ೫೯). [ನಿಯಮ+ಅಧೀನ]

ನಿಯಮಾರ್ಥ (ನಾ). - ನಿಯಮದಿಂದ : ಅತಃಸತ್ಯವಿಸಮಯಂ ಜಾತಿ ದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾಗುಣಾಶ್ರಯಮಸದಾಖ್ಯಾತಿ ಸದಕೀರ್ತನಂ ನಿರ್ವಹತಂ ನಿಯಮಾರ್ಥಮೈಕ್ಯಮನೇ ಸಾಲ್ಪು ತಪಃ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೪೫). 'ನಿಯಮ' ಸರಾ. [ನಿಯಮ+ಅರ್ಥ]

ನಿಯಮಾವಳಿ (ನಾ). ೧. ನಿಯಮಗಳ ಗುಂಪು, - ಸಮೂಹ. ೨. ನಿಬಂಧನೆಗಳ ಗುಂಪು : ಪಕ್ಷದ ನಿಯಮಾವಳಿಗಳು, ಧೋರಣೆಗಳು ಮತ್ತಿತರ ನಷ್ಟ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬೀಡುವುವು (ರಾಜಪ. ೩೩).

[ನಿಯಮ+ಅವಳಿ (= ಅವಳಿ)]

ನಿಯಮಿಗ (ನಾ). ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು : ಪದಿಪೂ ಮನಾಚರಿತಂ ಪದಿಸಣಿಗಂ, ವಿನಂ ಅಟಮಟಿಗಂ . . . ನಿಯಮಿಗಂ (ಕವಾ. ೧೦೩ ಪ್ರಯೋಗ). [ನಿಯಮ+ಇಗ]

ನಿಯಮಿತ (ಗು). ೧. ಹತೋಟಿಗೆ ತಂದ ; ಅಂಕೆಗೊಳಿಸಿದ ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ : ಶೀಲಸಂಬಂಧ ಬ್ರಹ್ಮಿಕಳಂ ಶೀಲಸಂಬಂಧಸ್ಥಿ ತಿಯೋಳನು ಕೂಲಭಾವದೊಳಿರಿಸಿ ಯಿರಿಸಿ ನಿಯಮಿತಶೀಲರನು (ಬಸವ. ೩-೩೧).

೨. ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ ; ನಿಗದಿಮಾಡಿದ ; ನಿರ್ಧರಿಸಿದ : ನಿಯಮಿತಾನ್ವಯ ಜಾತಿಗುಣಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯವಿದಾಯವಧಾರಣಬಕ್ಷಣಂ (ಕವಿಾ. ೧-೧೩೪) ; ಹಿಂದುಸ್ತಾನದೊಳಗಿನ ಯಾವದೇ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಆಗಲಿ

ನಿಯಮಿತ ತೂಕದವರೆಗೆ ಅರ್ಧ ಆಣೆಗೆ ಪತ್ರ ಮಾತ್ರ ಮುಟ್ಟಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾದಂದಿನಿಂದಲೂ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರವು ಬಹಳೇ ಬೆಳೆದಿದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೩). ೩. ಅಂಕೆಗೆ ಒಳಗಾದ. ೪. (ಮಾತಿಗೆ) ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದಿರುವ ; (ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಿಂದ) ಬಂಧಿತನಾಗಿರುವ.

(ನಾ). ೫. ಹತೋಟಿಗೊಳಗಾದುದು ; ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟುದು : ಕಾಣಸ್ತತಿಯು ತನ್ನ "ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯ

ಜಲನೆಯು ಈಶ್ವರನಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವೂ ನಿಯಮಿತವೂ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ತತ್ವಪ್ರಾ. ೨೬೯). ೬. (ಒಂದು ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ) ನಿಯೋಜಿತನಾದವನು ; ನೇಮಕ ಹೊಂದಿದವನು : ಕಾಸಕ್

ಜನಗಳಿಗೆ, ತಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ಕಾಯಲು ನಿಯಮಿತನಾಗಿರುವ . . . ರಷ್ಯನ್ ಶಿಪಾಯಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ ಹೆಚ್ಚು (ಸುಲನಾ. ೨೧). ೭. ಕ್ರಮ ಬದ್ಧವಾಗಿರುವುದು ; ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು : ಹೆಚ್ಚು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ಹಾಗೂ ನಿಯಮಿತವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ

(ದೇಶನ್ಯ. ೩೪). [ಸಂ.]

ನಿಯಮಿತತನ (ನಾ). ನಿಯಮಬದ್ಧವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಸಮಯನಿಷ್ಠೆ ; ಕಾಲನಿಷ್ಠೆ : ಕೈಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ 'ಉಪ್ಪು' ಬೇಕೇ ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತ ಹೋಗುವಾತನ ನಿಯಮಿತತನ, ಪರಿಚಿತ ಧನ, ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಗೆ ಯತೋಪ ಹೊಸ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಕೊಡ

ಲಾರಂಭಿಸಿದಳು (ಮಾತೃಲ. ೧೨೦) ; ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಮಿತತನವು ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಕಜಠ. ೫-೨). [ನಿಯಮಿತ+ತನ]

೪೩

ನಿಯಮಿತಶ್ಲೇಷ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶ್ಲೇಷೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ ; ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವ ಶ್ಲೇಷ ; ೧ ಅಂಗೋತ್ಪಭೇದಿ ವಿಬುಧೇಶ್ವರನಲ್ಲಿ (ಕವಿಾ. ೩-೧೧೨) - ಎಂಬುದು ಉದಾಹರಣೆ.

ಅಂಗೋತ್ಪಭೇದಿ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ "ದ್ವೇಷಿಗಳಾದ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸುವವನು" ಮತ್ತು "ಶತ್ರುಗಳ ವಂಶವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವವನು" ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆ ಪದದ ಇಂದ್ರ

ಸರವಾದ ಅರ್ಥವು ಹೋಗಿ ಶತ್ರುಗಳ ವಂಶವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿಯಮವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಎಂದರೆ

ಇಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷೆಯಿಂದ ಎರಡು ಅರ್ಥ ಹೊರಡುವಾಗ ಒಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಂದು ಕಡೆ ನಿಯಮ ಮಾಡಿ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಇಲ್ಲ

ವೆಂದು ಹೇಳುವುದು. ಇದನ್ನು ಪರಿಸಂಖ್ಯಾಲಂಕಾರವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ : ಪರರೂಪಕಾದ್ಯಕಂಕಾರರಚನಯೋಕ್ ಮುನ್ನೇ ಪೇಚ್ಚು ಬಂಜಂ ಕೆಲವಂ ದೊರೆಕೊಳ ಬಗಗೇ ತಪದಿಂ ನಿರಂತರವಿರುದ್ಧ ನಿಯಮಿತ

ಶ್ಲೇಷಗಳಂ (ಕವಿಾ. ೩-೧೧೩). [ನಿಯಮಿತ+ಶ್ಲೇಷ]

ನಿಯಮಿತಾಕ್ಷರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಇಂಥದೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಒಂದು ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿರುವ ಪದ : ನಿಯಮಿತಾಕ್ಷರ ದಿಂದುಪವನಾಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನೇ ತಿರ್ದುಪುದ್ದಿಯಿಂ (ಕವಿಾ. ೧-೧೪೪).

[ನಿಯಮಿತ+ಅಕ್ಷರ]

ನಿಯಮಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಹತೋಟಿಮಾಡು ; ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳು ; ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು : ಪೇಟೇನಿನಂತಾಂ ನಿಯಮಿಸಿದದೆ

ಪೆನಾ ಧೂತನಂ ಪತ್ರಲೇಖೇ (ಕಾದಂಬ. ೩೦೫) ; ನೆಲನಂ ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂ ಸಾಲಿಸಿ ನಿಯಮಿಸಿ ವರ್ತಾಶ್ರಮಾಚಾರಮಂ . . . ಆತ್ಮಂತಿಕ

ಸುಖಪದಮಂ ಪೆತ್ತ ರಾಜಾಧಿರಾಜರ್ ಪಲರಿಂದಿತ್ತಾಕುವಂಶಂ ಕುಲನದಿಯು ವೊಲಾಯ್ತು ಮೈವಟ್ಟಿ ನ್ನರೂಪಂ (ಕಂಠಾಸೂ. ೧-೧೩೨) ; ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಂ

ಗಳಂ ನಿಯಮಿಸುವುದು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮೆಂಬುದು (ಕಲಾಮು. ೩೩-೨೪೩) ; ಮನಮಂ ನಿಯಮಿಸಲರಿಯರ್ . . . ಮನಮಂ ತನುಮಂ ನಿಯಮಿಸ

ಲನುದಿನವಿಾ ನೇಮಿದೇವನೋರ್ವನೆ ಬಲ್ಲಂ (೨೪. VII ; ೩ನೂ. ೩೩-೧೩ ; 1227 ?). ೨. ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ ಮಾಡು ; ಆಜ್ಞೆಮಾಡು ; ನಿಧಿಸು ; ಕಟ್ಟುಮಾಡು : ಸಹಜೇವನಂ ವರುಣನದಿಪಾಲ್ ನಿಯಮಿಸುವಂತೆ

ಪಶ್ಚಿಮದಿಗ್ಗಾಕ್ಕೆ ವೇಚ್ಚು (ಕಂಠಾಸೂ. ೩-೨೪ ವ) ; ಸರೋಜನೀಯ ಯನನ್ನ ಬರ್ಪನ್ನ ಮರನನಗಲದೆ ವಿಕಸಿತಶತಪತ್ರಾತಪತ್ರದ ತಣ್ಣಿ ಬಲುಮಂ

ಕುಂದಲೀಯದಿರೆಂದು ನಿಯಮಿಸಿ ರುದ್ರಾಸತಾರಂ . . . ಪೋದಂ (ಕಂಠಾಸೂ. ೧೩-೧೦೫ ವ) ; ಪದವಳನಂ ಬುಸಿ ಬೀಡೆಲ್ಲಮರ್ಚನಾದ್ರವ್ಯಂ

ಬೆರಸು ಪೊಳಮಡುವಂತೆ ಸಾರಿಯು ನಿಯಮಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧-೩೨) ; ನಿಯಮಿಸಿ ದರೂಢಿಗೀತತಿ ಹಯರತ್ನಮನೇಣಾ ದಂಧರತ್ನಮನೇಣಾ

ಕರಮಂ ಧರಿಯನಿ (ಪಾಶ್ಚಾ. ೧೧-೨೯) ; ನಿಮ್ಮನು ನಿಯಮಿಸುವರಾ ರುಂಟು ಭಾಗ್ಯೋದಯವಿಹೀನನು ತಾನೆನುತ ಕುರುರಾಯ ಬಿಸುಸುಯ್ಯ

(ಕಾವ್ಯಾ. ೧-೨೪). ೩. ಶಿಕ್ಷಿಸು ; ದಂಡಿಸು : ಅನ್ನೆಯದಿಂ ನಡೆಸವಳಂ ನೀನ್ನಿಯಮಿಸುನ್ನೆ ದಶಾಸ್ತ್ರ ಪೆಜನಾಪಂ ನೀನ್ನಿಯಮಿ

ಸುವಂ (ಕಂಠಾಸೂ. ೯-೯೨). ೪. ಕಟ್ಟುಹಾಕು ; ಕಟ್ಟು ; ಬಂಧಿಸು : ಆ ಮಹಿಪಂ ಪೀತಾಂಬುಪನಂದು ಹಯನನಾಸನ್ನವಿಹಿಯೋಕ್ ನಿಯಮಿ

ಸಿದಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೪೩). ೫. ನೇಮಕಮಾಡು ; ನಿಯೋಜಿಸು : ಇಲಾಬೇಡಿ . . . ಸೀತೆ ಭದ್ರೆಯೆರಬೆಟ್ಟರುಮಂ ಸಾಕನಾಯಕಂ

ಪ್ರಿಲೋಕಗುರು ಸವಿತ್ರಗೆ ಸೀಯನಪ್ಪ ಗೇಯದಿಂ ಪೊಟ್ಟುಗಳೆಯಲ್ ನಿಯಮಿಸಿದಂ (ಕಾಂಶಿಪು. ೯-೧೩೪ ವ) ; ಮತ್ತಮಿತರನಿವಾಸಿನಿಯರಪ್ಪ ಪೆಜಪೆಜರುಮೆಂಬರಾನುಂ ದೇವಿಯರುಮಂ ದೇವರಾಜಂ ವಿಜಯಗೇನಾ

ದೇವಿಯ ಸಂಶೋಧನಾವಿಧಿವರ್ಧನಾಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಪರಿ
ಚಾರಿಸಿರುವುದಾಗಿ ನೆಗಟ್ಟುತು ನಿಯಮಿಸಿ (ಅಪ. ೩-೫೨);
ಮಹಾಶಿವಮೂರ್ತಿಯ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಾತರಂಗಮೂರ್ತಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು
ನಿಯಮಿಸಿ (ಅಪ. ೩೯-೧೪). ೩. ಗೊತ್ತುಪಡಿಸು; ನಿಗದಿ
ಮಾಡು; ವಿವರಿಸು; ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡು: ಅವರ್ಗ ಬಾಧೆ
ಯಾಗದಂತೆ ಕಾಪಂ ನಿಯಮಿಸುತ್ತಂ . . . ಬಂದು (ಪಂಪ. ೨-೯೭೨); ದೇವತೆಗೆ ಮೇರೆಯಂ ನಿಯಮಿಸಿದಲ್ಲದೆ ನಡೆಯದು
(ಕಾಂ. ೧-೪೯); ಉಭಯಬಲದ ಮಂತ್ರಿಗಳಿವರುಂ . . . ಧರ್ಮ
ಯಾದ್ಯಕ್ಕೆ ಭರತ ಬಾಹುಬಲಿಗಳನೊಡಂಬಿಸಿ ಬಲಮೆರಡುಂ ಮಿಡುಕದೆ
ನೋಡುವಂತು ನಿಯಮಿಸಿದಾಗಳ್ (ಚಾಪು. ೪೯). ೬. ಉಪ
ದೇಶಿಸು; ನಿರ್ದೇಶಿಸು: ಸಾವದ್ಯಂ ಸಾರದಂತಾಗಿರೆ ನಿಯಮಿ
ಸುವಾಚಾರ್ಯರನ್ನೆಮ್ಮನೇನೋಬಾಪಂ ತಳ್ಳಬ್ರಹ್ಮದಂತೋಸರಿಸಿ ಕಳಿಗೆ
ಸಂಸಾರಕಾಂತಾರದಿಂದಂ (ಅಪ. ೧-೩); ಗುರುಗಳ್ಳಿಯಮಿಸಿದ ಮೋಕ್ಷ
ಮಾರ್ಗದ ಮೂಲಂ ಧರ್ಮಂ ಮಿಡುಪಲ್ಲದ (ಸಮ. ೩-೪೧); ಶಿಷ್ಯರಂ
ನಿಯಮಿಸುವರ್ ತ್ರಿವಿಧಧನು:ಪ್ರಯೋಗದೊಳ್ . . . ಚತುರಬಾಪಾ
ಚಾರ್ಯರ್ (ಪ್ರಪ. ೨-೫೯). [ನಿಯಮ + ಇಸ್ಯ]

ನಿಯಮೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಉಪಮಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ
ಒಂದು ವಿಧ: IP ಉಪಮೇಯಕ್ಕೆ ಇದೊಂದೇ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ,
ಮತ್ತಾವುದೂ ಸಮಾನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪಕ್ಷಾಂತರವನ್ನು
ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರಕೃತೋಪಮಾನವನ್ನು ನಿಯಮಿಸುವುದು, — ದೃಢ
ಪಡಿಸುವುದು: ಸರಿಸಿದೊಳ್ ನಿನ್ನ ಮುಖಂ ತರುಣೇಶದೃಶಂ
ಸಮಂತು ಪೋಲದು ಪಿಪಿತಂ ನಿರುತವಿಂಬುದು ನಿಯಮಾಂತರತಂ
ನಿಯಮೋಪಮಾವಿಶ್ವತಃಭಾಗಂ (ಕವಿ. ೩-೬೪).

[ಸಂ. ನಿಯಮೋಪಮಾ]

ನಿಯಾಮು (ನಾ). ೧. ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿರುವುದು; ಹತ್ತೋಟಿಮಾಡು
ವುದು. ೨. ನಿರ್ದೇಶನ; ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ: “ಉಯಾ-ನಿಯಾಮೇ”
(ತಮ. ೩. ಅಪ್ಪಣೆ; ಆಚ್ಛೇ: ಆ ಚಪ್ಪಡಿಸಿಟ್ಟಿಯರೆ ನಿಯಾಮದಿಂ
ನಾಗರಸರು ಪುರದಿಂ ಪಡುವಲು ತೊಟ್ಟಿಯ ಕೂಡಿದ ಹಳ್ಳ (ಎಚ್. XXI,
೧೪-೬೬; 1260). ೪. ದೋಣಿ ನಡೆಸುವವನು; ಅಂಬಿಗ.
‘ನಿಯಾಮಕ’ ಪರಾ. ೫. [ಭಂದ] ಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿಸಾಲಿನ
ಪ್ರಥಮ ಮತ್ತು ದ್ವಿತೀಯ ಸ್ವರಗಳ ನಡುವೆ ಒಂದೇ ಬಗೆಯ
ವ್ಯಂಜನ ಬರುವುದು; ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರ ಪ್ರಾಸ: ಕುಳಿದ ನಿಯಾಮ
ದೊಳೆಂದು ಕ್ಷಕ್ಕೆ ಲಾಕ್ಷರವಿಟ್ಟುಮಿಲ್ಲ (ಶಮ. ೫); ಇಂತೇಕಸ್ತಾನಿ
ಗಣಾದ ಕಾರಣದಿಂದಿವು ಪರ್ವಾವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವು, ನಿಯಾಮಕ್ಕಂ
ಯಮಕ ವ್ಯವಹೃತಿಗಾಗುವು (ಶಮ. ೧೯ ವೃತ್ತ). [ಸಂ.]

ನಿಯಾಮಕ (ಗು). ೧. ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿರುವ; ಹತ್ತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು
ಕೊಳ್ಳುವ. (ನಾ). ೨. ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದು;
ಹತ್ತೋಟಿ ಮಾಡುವುದು: ಮನುಷ್ಯನು ವಿಹಿತಕರ್ಮವನ್ನಾಚರಿಸ
ಬೇಕೆಂದೂ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಕರ್ಮವೇ ನಿಯಾಮಕವೆಂಬ ಮನೋಸಂಕರವಾದ
ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಇದತ್ತ ಬಿಡುವಂತೆ ಪ್ರೇರೇಪಿಸುತ್ತದೆ (ಗೋ. ೧೬೪);
‘ಸರ್ಗಬಂಧ’ವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ರಸಪ್ರತಿಪಾದನೆಗೆ ಹೊರಬಿದ್ದರೆ ರಸಾನು
ಗುಣವಾದ ಔಷತ್ಯವೇ ಅದರ ಸಂಘಟನೆಗೆ ನಿಯಾಮಕವಾಗುತ್ತದೆ
(ಪ್ರಸ್ತಾವ. ೧೪೩); ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದ್ಯಾಶ್ರಮವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಅರ್ಥ
ಜೀವನದ ನಿಯಾಮಕ (ಮಹಾ. ೪೪ ಪೀಠಿಕೆ). ೩. ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು
ಕೊಂಡಿರುವವನು; ಹತ್ತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವವನು: ಈ
ಸರಿಯುಳ್ಳವನು . . . ವಿಷಯ ಪ್ರಾಪ್ತ ಸ್ಥಾಪಕ ನಿಯಾಮಕ

ವ್ಯಾಪಕನುಯಿಂದಾದುದು ನೀ ನಿರ್ದೇಶನಾಗಿರು (ತಮ. ೪-೨೯); ಈ
ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಅವರು ಸ್ವಸ್ವರೂಪವನ್ನಾಗಲಿ ತಮಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾದ
ಭಗವಂತನ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನಾಗಲಿ ತಿಳಿಯದೆ . . .
ಸಂಸಾರಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದುವರು (ಭಾ. ೯೨೫); ಪ್ರಾಣಿಗಳೆಲ್ಲಾ
ನಿಯಾಮಕನಾದ ಆ ಯಮದೇವನು ಹೊರಟುಹೋದ (ಪಂಪ. ೧೬೪).
೪. ರಥವನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ಸಾರಥಿ. ೫. ದೋಣಿ ಅಥವಾ
ಹಡಗನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ನಾವಿಕ; ಹಡಗಿನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ:
“ನಿಯಾಮಕಾಃ, ಪೋತವಾಹಾಃ — ೨ ಹಡಗಿನ ಕುಂಭದ ಮೇಲೆ ಇದ್ದು
ಹಡಗು ನಡಿಸತಕ್ಕ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುವವರ ಜನರುಗಳು”
(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೬೯). ೬. ಅಪ್ಪಣೆ; ನಿಯಮ; ಶಾಸನ: (+).

[ಸಂ.]

ನಿಯಾಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿರಿಸು; ಹತ್ತೋಟಿಯಲ್ಲಿರು
ವಂತೆ ಮಾಡು; ನಿಗ್ರಹಿಸು: ಉನ್ಮಾಗದಿಂ ಪರಿವಂದಿಯಂಗಳಂ
ನಿವಾರಿಸದೆಯುಂ ಕದದಿದ ಮನಮಂ ನಿಯಾಮಿಸದೆಯುಂ ಇಂತಿರ್ಪಡುಚಿತ
ಮುಖಂ (ಕಾದಂ. ೪೪೪); ಉನ್ಮಾಗಗಳಪ್ಪ ರಾಜಪುತ್ರಂ ನಿಯಾ
ಮಿಸುತ್ತಮಿರ್ಮ ಪಗಲುಂ ಕಳೆಯೆ (ಕಾದಂ. ೫೦೧). ೨. ಅಪ್ಪಣೆ
ಮಾಡು; ಅಪ್ಪಣಿಸು: “ನಿಯಾಮಿಸು—ಅಪ್ಪಣಿಸೇ” (ತಮ. ೩);
ಮಿಡುಮಿಡಮಾಹೇಶ್ವರನಂ ತಂಕರಂ ಪರಮಕರುಣದಿಂದಿತ್ತಿ ತಾಂ
ಬರಿಸಿದ ದಿವ್ಯವಿಮಾನದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ನಿಯಾಮಿಸಲ್ಪಾಗಳ್ ಸುರ
ಕಾಂತಾಜನವತ್ಯಾದರದಿಂ ನರ್ತಿಸುತ್ತಿರಲ್ಕೆ (ಪ್ರಪ. ೬-೧೫೨). ೩.
ನೇಮಿಸು; ನೇಮಕ ಮಾಡು: ಒಸದಿವ ತಿಪಕಾಜನಾರಾತನಂ
ನಿಯಾಮಿಸು ತಂದೆ ಎನೆ (ಹಚ್ಚ. ೯-೧೫); ಸಕಳಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಂ
ರಕ್ಷಿಸುವ ರುದ್ರಾಚಗೆ ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ತಂದೆ ನಿಯಾಮಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ದಂದಿಗೆಯ
ಧನವಳ್ಳಿದ ಅಂಗರಕ್ಷಕರ . . . ಪೋಷಕಶಕ್ತ, ವಿಶಾಸೀಯವರಸು
ನಡೆತಂದು (ಗಿ. ೩-೯೧೨). ೪. ನಿರ್ದೇಶಿಸು; ಅನುಸರಿಸು
ವಂತೆ ಮಾಡು: ಭವ್ಯನವಕ್ಕೆ ದಯಾಮಯಮಪ್ಪ ಧರ್ಮಮಂ
ಕರಣದಿನೂಪಾತೋಟಂ ನೆಲೆ ಪೇಟ್ಟು ನಿಯಾಮಿಸುವರ್ ಸುಧರ್ಮದೊಳ್
(ಪ್ರಪ. ೧-೪). ೫. ನಿರೂಪಿಸು; ಹೇಳು: ನೇಜದ ರಮಣಿಯಾಕೆಯ
ಸುತರು ಮಹದುಡ್ಯನುರು ಕೇಳಿದಸುರರಿಪು ಕುಂತಿಗೆ ನಿಯಾಮಿಸಿದ
(ಕುವ್ಯ. ೪-೨೦). [ನಿಯಾಮ + ಇಸ್ಯ]

ನಿಯುಕ್ತ (ಗು). ೧. (ಒಂದು ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ) ನೇಮಕಮಾಡಿರುವ.
೨. ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ; ಕೂಡಿ ಕೊಂಡಿರುವ: ದುವಾರಸಂಸಾರ
ವಿಚ್ಛೇದೋಪಾಯನಿಯುಕ್ತ ಸೂತ್ರವ್ಯವಮಾರ್ಗಗ್ರೇಸರಂ . . . ದಯೆ
ಗೆಯ್ಯನಕ್ಕೆಮಗೆ (ಅಪ. ೧-೧); ನುಡಿದಂ ಕ್ರಮದಿಂ ಪ್ರಶ್ನೆಯಂ
ನಿಯುಕ್ತ ಮಧುರೋಕ್ತಿಗಳಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೨೫); ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದ
ನಿಯುಕ್ತ ಲಕಾರದ ನೆರೆಗೆ ಒಂದು ಸರಿಯಾಗಿ ಸಲ್ಲದಂ ಕ್ಷಕನಂಬರ್
(ಶಮ. ೧೬). ೩. ಕಟ್ಟಿ ಹಾಕಿರುವ; ಬಂಧಿಸಿರುವ. (ನಾ).
೪. (ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ) ನೇಮಕ ಹೊಂದಿರುವವನು: ವ್ಯಾಸನಿಯುಕ್ತಂ
ರೌದ್ರಾಕಾರಂ ವಜ್ರಮುಖನಿಂಬ ದನುಜಂ . . . ತಾಗಿದೊಡೆ (ಪಂಪ. ೧೧-೬೦); ನಿಯುಕ್ತನೆಂದರೆ ಒಂದು ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಧಿಕಾರಿಯಿಂದ
ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಡುವವನು (ಹೂ. ೪೬); ತಂದೆ ಚರ್ಚಿಸ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ
ನಿಯುಕ್ತ (ಗಂ. ೬೪); ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಭಾರತದ ಡೊಮಿನಿ
ಯನ್ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ನಿಯುಕ್ತವಾಗಿರತಕ್ಕಂಥ ಪದಾಧಿಕಾರಿಗೆ
(ಭಾ. ೪). ೫. ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದುದು; ನಿಗದಿಯಾಗಿರು
ವುದು; ನಿಯಮಿತವಾದುದು: ಪಯೋಯುಗ್ಮದಿಂದಂ . . .
ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ನಿಯುಕ್ತಂ ವಿಚಕ್ರಂ (ಭಂಡೋ. ೨-೬೬);

ಪ್ರಿಯೋನಿವರ್ತಿ ಮತ್ತು ದಿಗ್ವಿ, ತರಗತಿಗೆ ನಿಯುಕ್ತನಾದ, ಸಮಾಜಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ವಿಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ . . . ಸುಮಾರು ೫೦ ಪುಸ್ತಕಗಳು ಈ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಬಿದ್ದಿವೆ (ಸುಸರ್ಗ, ೨೦೫). [ಸಂ.]

ನಿಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆ; ಅಜ್ಞೆ. ೨. ನಿಯಮಿಸುವುದು; ನೇಮಕ: ಪ್ರಧಾನಮಂತ್ರಿಯವರ ನಿಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಷಾ. ೩೭). ೩. ಸೇರುವಿಕೆ; ಕೂಡುವಿಕೆ: ಹರುಷಂಬಟ್ಟು ಪುನರಸಿ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಪೊಡವಟ್ಟು ಭಕ್ತಿನಿಯುಕ್ತಿಯಲಿ ದಸರಯ್ಯನಿರುತ್ತಿರಲು (ಬಸವ. ೩೮-೫೦); ಗುರುಸದಾಂಬುಜ ಭಕ್ತಿಯಂ ಗುರುಕರುಣಾಕಾರ್ಯಾನಿಯುಕ್ತಿಯಂ . . . ನಿರುತದಿಂ ರಂಜಿಸುತಮಿರಲು (೩೮೫. ೩೯-೪). ೪. ಹುದ್ದೆ; ಅಧಿಕಾರ.

ನಿಯುಕ್ತಿ ಮಾಡು = ನೇಮಕ ಮಾಡು; ನೇಮಿಸು: ಪದವೀಧರ ರಾಗಿದ್ದ ತರುಣಿಯರಿದ್ದರೆ ತಮ್ಮ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಕಿಯರಾಗಿ ನಿಯುಕ್ತಿ ಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವುದಾಗಿಯೂ . . . ಪತ್ರ ಬರೆದರು (ಭವ್ಯಗಂ. ೧೩೧). [ಸಂ.]

ನಿಯುತ (ನಾ). ೧. ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು; ಸೇರಿರುವುದು. ೨. ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಒಂದು ಲಕ್ಷ. ೩. ಹತ್ತುಲಕ್ಷ; ದಶಲಕ್ಷ. ೪. ಹತ್ತುಸಾವಿರಕೋಟಿ; ಒಂದು ನೂರು ಅಯುತ. ೫. ಅತಿ ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆ. ೯ ಈ ಶಬ್ದವು ಯಾವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿವೆ. [ಸಂ.]

ನಿಯುದ್ಧ (ನಾ). ಕುಸ್ತಿ; ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ; ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧ; ಮಲ್ಲಗಾಳಗ: ಸಕಲಕಟಕಚಾತುರಂಗಬಲಮಕುಟಿಸಂಘಟಿತ ಜಕ್ರಜಟಿಲ ಗತಿನಯುವಾ ಯುಧಭಾತರು ಧಿರಕರ್ಮಮಸಮ್ಮದಿತಮುಮಪ್ಪ ಸಂಗ್ರಾ ಮುಘಾಮಿಯೊಳಗನೆ ಬರ್ಪಲ್ಲಿ (ಗದಾಯು. ೪-೩೭ ಪ); ಘನದ್ವೈರೋರು ಛೋಕ್ಕರಣಪಾತನೋನ್ಮೂಲಿತನಿಯುದ್ಧ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಬಾಣೂರಮುಖ್ಯಕಾಸುರ . . . ಚಂದ್ರಕಾಪೀಡರೂಢಗೋಪಾಲ ಕ್ರೀಡಗವದ್ವಾಸುದೇವ ನಮಸ್ತೇ ನಮಸ್ತೇ (ಜಗವಿ. ೧೨-೫೭ ಪ); ಪತ್ತುವ ಲಗ್ಗೆಗೆ ಮಾರಯೋಳ ಮೊಗಂಬೊಳ್ಳವೊಲಗೆ ಬೆರ್ಚದವನಂ ಕುವರಂಗನಮಂ ನಿಯುದ್ಧದೊಳ (ಚಂದ್ರ. ೫-೪೦); ಅಲಘುಬಲ ನೀನೆಂದು ಬಗೆದಿಹೆ ನಿನ್ನ ಚಿತ್ತದಲಿ ತಿಳವದರಿವಾದುದು ನಿಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಲುಕುವುದು ದೇವಗಲ್ಲವೇ (ತೊರಣಾ. ೬-೬-೫೩); ನೆರೆ ಮುಳಿದದಕ್ಕೆ ಬಳಕಿಸುವನು ನಿಯುದ್ಧಚಾತುರಿಯಿಂದ ಬಲೊತ್ತು ಸೇನುಕೈ (ಶೇಷಣಾ. ೨೨-೨೧); ನಿಯುದ್ಧದಲಿ ನನ್ನ ಸಮನಿಲ್ಲ (ಭಾಸನಾ. ೨೨). [ಸಂ.]

ನಿಯುದ್ಧ ರಂಗ (ನಾ). ಮಲ್ಲಶಾಲೆ; ಅಖಾಡ: ವಸುದೇವಂ ಬಲದೇವಂಬೆರಸು ಚಾತುರ್ದಂಕಬಲಮಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ನಿಯುದ್ಧ ರಂಗದ ಕೆಲದೊಳ ಯುದ್ಧ ಸನ್ನದ್ಧ ರಾಗಿರ್ವಾಗಳ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೭೩ ಪ).

[ನಿಯುದ್ಧ + ರಂಗ]

ನಿಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೆರ್ನುಳ್ಳಕ ಸನ್ತಾನ ಪಾನ್ವೂನಿ ನಿಯೂರಾ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಳ. VII, ೨೪೦. ೪೫-೨೬; ಸು. ೨೨೦ ?). [? + ಊರ್]

ನಿಯೋಕ್ತ (ನಾ). ಪ್ರೇರಿಸುವವನು; ಪ್ರೇರಕ; ಬೋದಕ: ಸುಯಶನ ನಿಯೋಕ್ತ ಕರ್ತೃ ಹರ . . . ಭಸ್ಮಾಂತಕಂ (ವೀಶ್ವ. ೬-೪-೨೨). [ಸಂ.]

ನಿಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಸೇರುವುದು; ಕೂಡುವುದು; ಅನ್ವಯಿಸುವುದು. ೨. ನೇಮಿಸುವುದು; ನೇಮಕ. ೩. ನೇಮಿಸಿದ ಕೆಲಸ, — ಕಾರ್ಯ, — ವ್ಯವಹಾರ: ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮಮೇಖಲಾಸ್ಥಿ ತೋಳಿಯ ಶ್ರೇಣಿಗಳೊಳ ಕರ್ಮಭೂಮಿಯ ನಿಯೋಗಮೆ ನಿಯೋಗಂ. (ಎವಿಪ.

೯-೧೨೧ ಪ); ವೀರಪುರುಷರಂ ಬರಿಸಿ ಯಥೋಚಿತಪ್ರತಿಪತ್ತಿಗಳೊಳಿಸಿ ಪೇಟಾಮಿನ್ನೆಮ್ಮ ಗೆಯ್ಯ ನಿಯೋಗಮೇನೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೨೦ ಪ); ಭರತಕ್ಷೇತ್ರಮೊಳಲ್ಲಿಂದಿತ್ತವೀ ತೇಜದ ನಿಯೋಗಮಕ್ಕುಮೆಂಬಜಾಪಿ (ಜಾವಂಘ. ೧೦); ಜನಕಜೆಯ ಸುದ್ದಿಯಂ ತರ್ಪ ನಿಯೋಗಂ ನಿನಗೆ ಮೊನೆಯೊಳಾಟಂದು ದಶಾಸ್ಥನಸಿಕ್ಕಿ ದೇವಿಯಂ ತರ್ಪ ನಿಯೋಗಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂಗೆ ಪುದು ಪೆಟಗುಂಟೇ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೧-೪೫); ಒಲವ ಹಿತವರು ಸೋದರರು ಮಕ್ಕಳುಗಳಾಜಾಯ್ಯಾದದೇತನ ಬಲುನಿಯೋಗವನ್ನಿಲ್ಲವಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸುವರೊಳರೆ (ಬಸವ. ೫-೪); ನಾಗನಗರಧರಿತ್ರಿಕೋಶವಿಭಾಗ ತಂತ್ರನಿಯೋಗ ಗಮನಸರಾಗ ಸಾಂಧವರಾಜಜಿತಸಂಗ್ರಾಮನಿಸ್ಸೀಮ (ಹಂಪಾ. ೧೫). ೪. ಊಳಿಗ; ಸೇವೆ: ಅಂತಾ ಸಮಯದೊಳ ಗಂಧರ್ವರಾಜನಂದನೆ ಸುರಭಿಗಂಧೋದ್ವಾರಿಗಳಪ್ಪ ದೀವಿಗೆಗಳಂ ಹಿಡಿದು ದೀಪಧಾರಿಯೆರ್ವಂದು ನಿಜನಿಯೋಗಾಶೂನ್ಯಾರ್ಥಮಾಗಿ ಗೆಂಟೆಜೊಳ ಬಳಸಲವಂ ಸೈರಿಸದೆ ನಿವಾರಿಸುತ್ತ ಮಿದುರ್ (ಕಾಂಠ. ೩೨೨); ಹದವಳ ಬೋಕಣಂ ಕುಡೆ ನಿಯೋಗಮನೂರ್ಜಿತತೇಜದಿತ್ತರಂ ಪೊಡವಿಗಪ್ಪುಸ್ಸು ಮಾಗೆ . . . ಪೊಗಳ್ಳಿವತ್ತ ಹೆಗ್ಗಡೆಯೆಳಗಂ ಪ್ರತಾಪನಿಧಿ ಸೋಧಿಸುವಂ (ನಿಳ. V, ಪಾಸನ. ೩೯-೪೧; 1155); ಈ ನಿಯೋಗಮನೀತಂ ನಡೆಯು ಸುನನೆಂಬಲ್ಲಿ ವಳ-ವಳ್ಳ, ಆಯ್ತು ಪ್ರತ್ಯಯಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಶವಾ. ೧೯೮ ಪೃ. ೨); ಮಿರಮಂ ಸೋದಿಸುವುದು . . . ಸಮತಲನೆಲದೊಳ ಪೊರಳಿ ಸುವುದೊರಸುವುದು ಪಗಲಿರುಳುಂ ಪರಿಚಾರಕಂಗೆ ನಿತ್ಯನಿಯೋಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೯). ೫. ಅನುಷ್ಠಾನ; ಆಚರಣೆ: ಕಲ್ಲೆಲೆ ನಿಂದು ಯೋಗದ ನಿಯೋಗದಿನಿರ್ವಹದಮೊರ್ವಂ . . . ನೆನೆದಂ ವಿಭಂಗದಿನತೀತ ಭವಾಂತರಭೂರವೈರಮಂ (ಶಾಂತಿ. ೩-೧೦೮); ಮಹಾಕಾಳಶ್ಚರಾಸ ಮೊಳಗೆ ಯೋಗನಿಯೋಗಧ್ಯಾನೋಪಯೋಗದಿಂ ನಿರುದ್ಧಕರಣ ನಿಷ್ಪಂಜ ಶರೀರನಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೨೪ ಪ). ೬. ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಜರು ಆಡಳಿತಕ್ಕಾಗಿ ವಿರ್ಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಭೆ, — ಮಂಡಲಿ; ಅಧಿಕಾರಿಸಮಿತಿ: ಸಾರ್ವಭೌಮರಾಜ್ಯನಿಯೋಗರಾಜಾಧ್ಯಕ್ಷನುಂ (ಕಾಂ. ೫-೨-೧೪೬; 1058); ವಿಜ್ಞಳಧರಣೆವಲ್ಲಭನು ಹರುಷದಿಂ ತಾನುಂ ಬಸವಧೀವರನು ಮಖಿಳನಿಯೋಗದೋಲಗವೆರಿಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದೆಯೊಳಾ ಪುರ ವೀಧಿವೀಧಿಯಲಿ (ಬಸವ. ೫-೧೯); ಶರಣರ ಕೊಂಡಾಡಿದವರು ಮುಕ್ತ ರೆಂಬುದ ಕಂಡೆವೆಂದು ತನ್ನ ನಿ[ಪಾಂ. ನಿ]ನಿಯೋಗವೆರಿಸಿ ವಂದಿಸಿದನು ವಿಜ್ಞಳನು (ಭೃಶಸೂ. ೨೦). ೭. ಭಕ್ತ, ದೇವಸ್ಥಾನ ಮೊದಲಾದ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಆಡಳಿತ ವರ್ಗ; ಧರ್ಮದರ್ಶಿ ಸಮಿತಿ: ಮಂತ್ರಿಪದಮಂ ಕೈಕೊಳ್ಳಂದೊಡೆ ಸಕಲಾಳನೊಲ್ಲದ ಷಕ್ರಶಾಲೆಯ ನಿಯೋಗಕಧ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಯರಸಂಗಪಾಯಮಂ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದುರ್ (ಕಗವಿ. ೯೦ ರಾಜಾಪ). ೮. ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಅಂಶವನ್ನು ಅಥವಾ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಮಂತ್ರಿಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವರಿಗೆ ನೀವೇದಿಸಲು ಹಾಗೂ ಚರ್ಚಿಸಲು ವಿರ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಅಧಿಕಾರಿ ಅಥವಾ ಸಮಿತಿ: "೧. (ಪ್ರತಿನಿಧಿ) ಅಧಿಕಾರ ವಹಿಸಿಕೊಡುವುದು. ೨. ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು; ಶಿಪ್ಪಮಂಡಲ, ನಿಯೋಗ" (Delegation. ಪತ್ರಿಕ. ೩೦); ಅದು ರಣಧೀರನಿಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲನಾಗಿರುವುದಾದರೂ ರಣಧೀರನು ಆ ನಿಯೋಗದವರನ್ನು ಔದಾರ್ಯದಿಂದ ಉಪಚರಿಸುತ್ತಾನೆ (ಸಂಸಕ. ೧೧೦); ಶಿಕ್ಷಕರ ನಿಯೋಗವೊಂದು ವಿದ್ಯಾಮಂತ್ರಿಗಳ ಬಳಿ ಹೋಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ. ೯. ವೇದ: ನಿಯೋಗವೆಂದರೆ ಅಪ್ರತಿಪತ್ತವಾದ, ಅನುಲ್ಲಂಘನೀಯವಾದ, ಸಾರ್ವಭೌಮನ ಅಜ್ಞೆಯಂತಿರುವ ನೇದವೆಂಬ ಮಹಾಪುರುಷನ ಅಜ್ಞೆ (ಹಿಂದಸ. ೧೩೫); ಸರ್ವರಿಗೂ ಕಾಪ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದು ರಸಾಸ್ವಾದವೇ ಹೊರತು ತಿಳವಳಿಕೆಯಲ್ಲ, ನಿಯೋಗವಲ್ಲ (ಭಾರದಾ. ೨೧). ೧೦. (ಗಂಡನ

ನಪುಂಸಕತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅನರ್ಹತೆಯಿಂದ ಅಥವಾ ವೈಧವ್ಯದಿಂದ ಅಪುತ್ರವತಿಯಾದವಳು ಗಂಡನ ಸಹೋದರರೇ ಮೊದಲಾದ, ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವು ಅನುಮತಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ, ಪುರುಷರಿಂದ ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಒಂದು ಕ್ರಮ : ವಿಧವೆಯರ ಪುನರ್ವಿವಾಹಕ್ಕಾಗಲಿ ನಿಯೋಗಕ್ಕಾಗಲಿ ಅವಕಾಶವಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಶಾ. ೪.೨೧); ನಿಯೋಗ ಎಂದರೆ ಮದುವೆ ಗಂಡನ ಸೋದರನ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು (ಕಶಾ. ೪.೨೧ ಅಡಿಬಿ).

ನಿಯೋಗಯೋಗಂಧರ = ರಾಜ್ಯತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ನಿಪುಣನಾದವನು : ಒಂದು ಬಿರುದು : ಮದುವೆಯ ಗಂಡನ ನಿಯೋಗಯೋಗಂಧರಂ ಸಮರಥುರಂಧರಂ . . . ದಣ್ಣ ನಾಯಕಂ ಭೀಷಣಯ್ಯಂಗಳ ದಿನ್ನ ಪದಿನಾ (ಸೌ. ೫. ೫-11, ೧೩೯-೨೧ ; 1095); ನೀತಿಚಾಣಕ್ಯ ನಿಯೋಗಯೋಗಂಧರ ನಾಯ X X X (ಸೌ. ೫. ೫, ೧೪೧-೧೪, 1194). **ನಿಯೋಗಯೋಗಂಧರಾಯಣ** = ನಿಯೋಗಯೋಗಂಧರ : ಬಾಳುಕ್ಕು ನಾರಾಯಣಂ ನಿಯೋಗಯೋಗಂಧರಾಯಣನ ಮೊಗಮ ಸೋಪ್ಪಂಕು (ಸೌ. ೫. ೫, ೪೯-೧೦ ; ಸಂ. 1076). **೪ ಯೋಗಂಧರಾಯಣನು** ವತ್ಸ ರಾಜನ ಅತಿ ಸಮರ್ಥನಾದ ಮಂತ್ರಿಯೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ.

[ಸಂ.]

ನಿಯೋಗಕಾತಿ (ನಾ). ಊಳಿಗದವಳು; ಸೇವಕೆ: ಸರಸದ ವಿನೋದದ ವಿಶಾಸದ ವಿಚಾರದಾಭರಣದೊಡ್ಡಿನ ಬಹುನಿಯೋಗಕಾತಿಯರಿನ ಶರಣೆಯರನೊಪ್ಪಿಸಿದನಂದು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಮುನಿಗೆ ಸತ್ಕರ ದೇವನು (ಪಶ್ಚಾ. ೯-೨). [ನಿಯೋಗ+ಕಾತಿ]

ನಿಯೋಗಿ (ನಾ). ೧. ರಾಜಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ; ರಾಜಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರಿ : ಅನ್ನೆಗಂ ನಾಗಶ್ರೀಯುಂ ಪಂಚಮಿಯಂದು ಮಂತ್ರಿಯರ್ಕಳ ಪರ್ಗಡೆಗಳ ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠಿಯರ ಪ್ರಧಾನರಪ್ಪ ನಿಯೋಗಿಗಳ ಪಲಂಬರುಂ ಪೆಜ್ಜಾಸುಗಲ್ವರಸು . . . ನಾಗರಸರ್ಜಾಸಿ (ಸಹ್ಯಾ. ೧೨-೨೧); ಮಾನವಲಕ್ಷ್ಯದೇವರಾ ಮಹಾವಿಭವರ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಗೆ ಧುರಂಧರನಾದ ನಿಯೋಗಿ ಮಾಧವ ಪಲರಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದಂ ನಿಯೋಗದೊಳನೇಕೋಪಾಯಚಾಣಕ್ಯಂ (ಸೌ. ೫. ೧೪೨-೧೬ ; 1099); ಕರಸಿ ಮಂತ್ರಿ ನಿಯೋಗಿಗಳನಾ ಪುರಜನಗಳನು ಗೊಜೆಗಳಲಿ ಹಿರಿದು ಮುನ್ನಿಸಿ ರೋಮಪಾದಮಹಾಮಹೀಪತಿಯ ಸರಮಸತ್ಕಾರವನು ಕೈಕೊಂಡರೆ . . . ಬಂದನು (ತೊರಣ. ೧-೬-೧೯). ೨. ಸೇವಕ ; ಊಳಿಗದವನು : ದೈತ್ಯ ಹೊನ್ನಂದಣದಣ್ಣರ ಕಳುಹೆ ಸಂದಣಸಿದರಣ್ಣ ಗಳು ನಿಯೋಗಿಗಳ ಬಂದರು ರತಿಯದ್ದ ಬಳಿಗೆ (ಮೋಹ. ೧೦-೮); "ಓಲೆಕಾರರು" (ಮೋಹ. ಅಡಿಬಿ); ಆಪಾವ ಮಾನವೇಂದ್ರರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಗಳನು ಬೆಸಗೊಂಡುಬಿಡವಸ್ತುಗಳಾ ಸರಾಧಿಪನೆತ್ತಿ ಕೊಟ್ಟ ನಿಯೋಗಿಜನಕಲ್ಲ (ಬಿಜ್ಜ. ೪. ೪೧-೨೫); ತನ್ನ ಅತ್ತಿತ್ತ ದೊರೆಗಳಿಗೆ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ನೆರವು ನೀಡಲು ವಿಶೇಷ ನಿಯೋಗಿಗಳನ್ನು ಅಟ್ಟಿದನು (ರಾಜ್ಯೋದ. ೨೦೯). 'ಬಾಹತ್ತರನಿಯೋಗ' ಪರಾ. ೩. ಒಬ್ಬರ ಪರವಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಪ್ರತಿನಿಧಿ: ಗ್ರೀಕ್ ರುದ್ರನಾಟಿಕದ ಮೇಳ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಕನಿಯ ನಿಯೋಗಿಯೂ ಅವನ ಜೀವನದರ್ಶನದ ವಕ್ತಾರನೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ (ಸಾಹಸ್ರ. ೨೪೯). ೪. ತೆಲುಗು ಮಾತನಾಡುವ ಒಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಪಂಗಡ : ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕ ನಿಯೋಗಿಗಳು ಆಂಧ್ರದಿಂದ ಬಂದವರು (ರೂಢಿ). ೫. ವ್ಯಾಪಾರಿ; ವರ್ತಕ (?): ಕೆಟ್ಟ ನಿಯೋಗಿ ಬಿತ್ತು ಮೊದಲಿಲ್ಲದೆ ಬಂದ ಕೃಷೀವಲಂ ಮೊದಲಿಟ್ಟ ಕಿರಾತನೋಲಗಿಸಲಾರದೆ ಸೇವಕನಾಗಿ (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೪೩-೨೩ ; 1117).

ನಿಯೋಗಿನಿಧಾನ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಪೂರೈಕೆಯ ಕೀರ್ತಿ. ನಿಧಾನ ನಿಯೋಗಿನಿಧಾನಂ ಉಭಯದೇಶೀಮನೋರಂಜನಂ (ಕಶಾ. ೧೦೩-೪-೧೪ ; 1076). [ಸಂ. ನಿಯೋಗಿನಿಧಾನ]

ನಿಯೋಗಿತನ (ನಾ). ಪ್ರತಿನಿಧಿಯ ಅಧಿಕಾರ : "ನಿಯೋಗಿತನ; ಪಾತ್ರನಿಧ್ಯ" (Legation. ಇಂಕನ). [ನಿಯೋಗಿ+ತನ]

ನಿಯೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿಯಮಿಸು ; ನಿಯೋಜಿಸು ; ನೇಮಕ ಮಾಡು : ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಮನುವಿನ ಬಳಿ ದಾಸಿಯರಂತೆ ಇರಲು ನಿಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು (ಮೂರಾಣ. ೬೧). ೨. ಕೊಡು ; ಹಂಚು ; ವಿತರಿಸು : ಆರಾಧನೆಯೇನೇನ ಕೊಡಬೇಕಾದದ್ದ ತಾರತಮ್ಯದಿ ನಿಯೋಗಿಸಲು . . . ಮಾನವಿಯರುಗಳು ಶೃಂಗಾರದ ತಾಳರುತ್ತವದಿ (ಮೋಹ. ೧೪-೪೦). [ನಿಯೋಗಿ+ಇಸು]

ನಿಯೋಜಕ (ನಾ). ಪ್ರೇರಕ ; ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕ : ನಿಯೋಜಕರು ಬೇಕು ! ಈಗ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಆಗತ್ಯವಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಜನರಂದರೆ ನಿಯೋಜಕರು (ಕಲ್ಪ. ೬೬). [ಸಂ.]

ನಿಯೋಜನ (ನಾ). ನೇಮಿಸುವುದು ; ನೇಮಕ ಮಾಡುವಿಕೆ : 'ನಿಯೋಜಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಯೋಜನೆ (ನಾ). ವಿವರಣೆ ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ ; ಸಿದ್ಧತೆ : ನನ್ನ ನಿಯೋಜನೆ ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಬರಲು ಕಾರಣವಾದ . . . ದೈರೆಕ್ಕರು, ಅಸಿಸ್ಟೆಂಟ್ ದೈರೆಕ್ಕರುಗಳ ಉಪಕಾರವನ್ನು ನಾನು ಸದಾ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತೇನೆ (ಭಾರದ. II ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ. ನಿಯೋಜನೆ]

ನಿಯೋಜಿತ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವ ; ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ : ದ್ವಾದಶರಾಜಮಂಡಲನಿಯೋಜಿತ [ಪಾಶಾಂ. ಸುರಿ ನಿಯೋಗಿ] ಪ್ರಧಾನ ವಿಜೇತವೃತ್ತನು . . . ಸುಖದಿನರಿದಾ (ಅಡಿಬಿ. ೨-೯೯ ಪ). ೨. ವಿವರಿಸಿದ ; ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ : ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆಯಿದ್ದರೆ . . . ನಿಯೋಜಿತವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತ ವರ್ಷದ ಶಾಂತವನ್ನು ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುಗಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ (ಒತ್ತದ. ೨೬೩); ಮುಂದಿನ ಅದೃಶದ ಅವಧಿಗೆ ಇವರು ನಿಯೋಜಿತ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). (ನಾ). ೩. ನೇಮಕವಾದವನು ; ಗೊತ್ತುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವನು : ಚಂದಾ ನಡೂಲಿಗೆ ಕೆಲವರು ನಿಯೋಜಿತರಾದರು (ಭೀಮಕಾ. ೧೩೩) [ಸಂ.]

ನಿಯೋಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಒಂದು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ) ನಿಯಮಿಸು ; ನೇಮಕ ಮಾಡು : ಸಕಲಜನಮುಖಮಾಜ್ಞಾಕರಣ ವಿಧಾನದೊಳ್ ನಿಯೋಜಿಸಿ (ಅಡಿಬಿ. ೬-೧೦೨ ಪ); ತನ್ನ ತಮ್ಮನಂ ಯುವರಾಜನಸಂತೋಷಾರ್ಥಂ ರಾಜ್ಯಭಾರದೊಳ್ ನಿಯೋಜಿಸಿ (ಪಾಂಕಿ. ೨-೨೧ ಪ); ತಡವಾದವುಬಾಹರನೀಯದೆಗೆ ನಿಯೋಜಿಸಲಿಕೆಂಬವೊಲ್ ನೃಪನರಸಿದೇಗೆ ನಿಯೋಜಿಸಿದಳ್ ದಿಡದೆಯೊಡುವ ಬೆಸಕೆ ತನ್ನ ತನ್ನಯ ಮನನುಂ (ಕಾದಂ. ೪೭). ೨. ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡು ; ವಿವರಿಸು : ಪರದಾರಾಧಿಕಮನನುಂ ನಿಯೋಜಿಸುವ ದುಷ್ಟನೇ ವಿಶ್ವಾಸಭೂಮಿಯನಿಸಿದ ಮಿತ್ರನೆನಿಸುಗುಂ (ಕಾದಂ. ೫೭೩); ಆಗಳರಸ ನತಿವರ್ಷಚಿತ್ತ ಸರ್ವತರಮೇಶ್ವರಪೂಜಾಧಿಕರಣಂ ನಿಯೋಜಿಸಿ (ಮಲ್ಲ. ೪-೬೬); ಸರಳತರೋಪ್ಪ ಸ್ವರಸಮಾರಾಧನೆಯೆ ನಿಯೋಜಿಸಿ (ಮಲ್ಲ. ೫-೫೪); ಆ ಯೋಜನೆ ೭ನೇ ಮಯ್ಯಿನಿಂದ ೧೪ನೆಯ ಮಯ್ಯಿನವರೆಗೆ ಉಚಿತ, ಕಡ್ಡಾಯರಿಕ್ಷಣವನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸುತ್ತ (ಒತ್ತದ. ೭೩೩); ಅದು ಲಿಂಗನಿರ್ಧಾರಕ್ರಮವನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸುತ್ತದೆ (ಕೀಟ. ೧೧೦). ೩. ಗುರಿಪಡಿಸು ; ಒಳಪಡಿಸು ; ಕೊಡುಮಾಡು : ಆ ನಿಕಂವಿನ

ಭೂಶಂಖ್ಯೆಗೆ ಜಾಗರತ್ಯನರತ್ಯೇಕಾಂತರತ್ಯೇಕಭುಕ್ತಿ ನಿಯಾಮಕ್ಕೊಡಲಂ
ನಿಯೋಜಿಸಿದಳಾ (ಮುಲ್ಲತು. ೪-೪೭). [ನಿಯೋಜನ+ಇಸು.]

ನಿಯೋಜ್ಯ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೂ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ನೇಮಕ
ವಾದವನು : ನಿಯೋಜ್ಯವೆಂದರೆ ನಿಯೋಗವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವವನು
(ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್-(ಉಪ). ಅಧಿಕೃತ, ಅತಿಕ್ರಮ, ಅಭಾವ, ನಿಷೇಧ ಮೊದಲಾದ
ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಒಂದು ಉಪಸರ್ಗ : 'ನಿರ್ಮಾಟ',
'ನಿರ್ವಯಲು' ಪರಾ. ೨ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಳು ಮತ್ತು
ವ್ಯಯವರ್ಣಗಳು ಪರವಾದಾಗ 'ನಿರ್' ಎಂಬುದು 'ನಿರ್' ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. [ಸಂ.]

ನಿರಂಕ (ನಾ). ೧. ಲಾಂಛನವಿಲ್ಲದುದು. ೨. ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದವನು.
೧, ೨ ೧ ನಿರುಪಮ ನಿರಂಕನೇ ಸಸಿಯ ಪ್ರಭಾತಿತು . . . ಕಂಗಳಿಗೆ
ಮಂಗಳವಿತ್ತು (ಕುಪಲ. ೧೩). [ಸಂ.]

ನಿರಂಕುಶ (ಗು). ೧. ಯಾರ ಅಂಕೆಗೂ ಒಳಪಡದ ; ಸರ್ವ
ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ; ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯ : 'ನಿರಂಕುಶಮತಿ' ಪರಾ.
(ನಾ). ೨. ಯಾರ ಅಂಕೆಗೂ ಒಳಪಡದಿರುವುದು ; ಸ್ವೇಚ್ಛೆ ;
ಸ್ವಚ್ಛಂದತೆ : "ಅಯಂತ್ರತಂ, ಉದ್ಧಾನಂ, ಉಚ್ಚ್ವಾಸಂ,
ಅನಗಲಂ — ಈ ೪ ನಿರಂಕುಶಂ" (ಪಲಾಯು. ೧೨೪-೩೩) ; ಮಾಂಕರಸದ
ಉಪ್ಪು ಗುರುವಚನಾಂಕುಶಮಂ ಪಾಟಾಯೆಡೆಗೆ ಪೊಣದೊಂಬಲಮಂ
ಕಿಂಕೋಳಿ ಮಾ[ಬ್ಬಿಡೆಗಣನು] ನಿರಂಕುಶಮನಿಸಿದುದು ಮುನಿಸು
ಭದ್ರಾಂಕುಶ[ನಾ] (ಕಂಪಭಾ. ೧-೩೨) ; ಅಜ್ಞಾನ ಅವರಣ ವಿಕ್ಷೇಪಗಳು
ಕೆಡಲು ಮಹಗಜದೊಳಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವದೇ ನಿರಂಕುಶವೆನಿಸುವುದು
(ನಾನಾಗು. ೨೮-೨೨). ೩. ಸ್ವಚ್ಛಂದವೃತ್ತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅವುಗಳ
ರೂಪಭೇದವಾದ ವಾದವೇ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ನಿರಂಕುಶರೂ ಇರು
ತ್ತಾರೆ (ಸಂಶೋಧ. ೨೩). [ಸಂ.]

ನಿರಂಕುಶಪ್ರಭು (ನಾ). ಪ್ರಜೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅನಿರ್ಬಂಧವಾದ ಅಧಿ
ಕಾರವನ್ನು ಉಳ್ಳ, ಒಡೆಯ, —ರಾಜ ; ಶಾಸನಸಭೆ ಮೊದ
ಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಒಳಪಡದ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಪ್ರಭು : ಪ್ರಜೆಗಳ
ಮೇಲೆ ರಾಜನ ಅಧಿಕಾರವು ಅಪರಿಮಿತವಾಗಿದ್ದರೆ . . . ಅಂಥಾ ರಾಜ
ನಿಗೆ ನಿರಂಕುಶಪ್ರಭುವೆಂದು ಹೆಸರು (ಭೂಗೋಳ. ೧೯).

[ನಿರಂಕುಶ+ಪ್ರಭು]

ನಿರಂಕುಶಪ್ರಭುತ್ವ (ನಾ). ಯಾವ ನಿರ್ಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲದ ಒಡೆತನ ;
ಪರಚಕ್ರದ ಭಯವಿಲ್ಲದೆ ನಿರಂಕುಶಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಾನೆ
(ಮಂಜು. ೧೩) ; ಪ್ರಜೆಗಳ ಮೇಲೆ ರಾಜನ ಅಧಿಕಾರವು ಅಪರಿಮಿತ
ವಾಗಿದ್ದರೆ ನಿರಂಕುಶಪ್ರಭುತ್ವವೆಂದು . . . ಹೆಸರು (ಭೂಗೋಳ. ೧೯).

[ನಿರಂಕುಶ+ಪ್ರಭುತ್ವ]

ನಿರಂಕುಶಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆ ಎಲ್ಲವೂ ನಡೆಯ
ಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿ ; ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಯ ಮನೋಭಾವ.

[ನಿರಂಕುಶ+ಪ್ರವೃತ್ತಿ]

ನಿರಂಕುಶಮತಿ (ನಾ). ಸ್ವಚ್ಛಂದ ಮನೋವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ;
ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ನಡೆಯುವವನು : ನಿರಂಕುಶಮತಿಯಾದ ರಾಜ
ನನ್ನು . . . ನಿರಚ್ಛೇದನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಹೇಗೆ ಹಿಂಜರಿಯಲಿಲ್ಲವೆಂದು
ಅರಿತರು (ಭಾರತ. ೪೨೭). [ನಿರಂಕುಶ+ಮತಿ]

ನಿರಂಕುಶವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಸ್ವಚ್ಛಂದ ಮನೋವೃತ್ತಿ : ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ
ಕೃತ್ಯವೆಲ್ಲ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು . . . ಎಂದು ಸಹಜಪರಿಶುಷ್ಪಿಪದಧಿರ್ವದೇ
ನಿರಂಕುಶವೃತ್ತಿಯೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೪೩). [ನಿರಂಕುಶ+ವೃತ್ತಿ]

ನಿರಂಕುಶ (ನಾ). ಅಂಕೆಯಿಲ್ಲದವಳು ; ಸ್ವಚ್ಛಂದವೃತ್ತಿಯವಳು :
ಮತ್ತ ಮೂರ್ವಳಭಿನಯವನಾಸವಮದ ವಿಶಾಸನಿರಂಕುಶ . . . ಬಂದು
ಚಕ್ರಧರರೂಪಾಶ್ಚರ್ಯಮಂ ನೋಡಿದಳಾ (ಅದಿಪ. ೧೦-೨೦ ನ) ; ನಿರತಿಶಯ
ರೂಪವಿಶಾಸನಿರಂಕುಶೆಯುಂ . . . ಎನಿಸಿ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೧-೧೫ ನ).

[ಸಂ. ನಿರಂಕುಶಾ]

ನಿರಂಗ (ಗು). ೧. ಅಂಗವಿಲ್ಲದ ; ಅವಯವವಿಲ್ಲದ ; ಆಕಾರ
ವಿಲ್ಲದ : ಜಂಗಮವಪ್ಪ ನಿರಂಗ ಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ ಬೆರದು ಅವಿರಳನಾದವಂಗೆ
ಬಂಧಮೋಕ್ಷ ಕರ್ಮಗಂ ಬೆಂಬಲಿಗೆ ಸಲ್ಲ ಅದು ನಿರಂಗವನ್ನು (ಪದಗೋ.
೪೫-೧೧೫). ೨. ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ಭೌತರಚನೆಯಿಲ್ಲದ ; ಜೀವ
ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ; ಜೀವವಿಲ್ಲದ : ಹೀಗೆ ಸಾಂಗ ಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆ
ಅವು ನಿರಂಗ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲೂ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ (ಚಾಲಪ. II, ೩೯೫).
(ನಾ). ೩. [ವೀಶ್ಯೆ] ಶರೀರದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮೀರಿದವನು ;
ಶರೀರದ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದವನು ; ೪ ವೀರಶೈವ
ಸಿದ್ಧಾಂತದಂತೆ ಶಿವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದು ಭಾರಬ್ಧವಶ
ದಿಂದ ಇನ್ನೂ ದೇಹವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸದ ಶಿವಜ್ಞಾನಿಯು ಶರೀರ
ವಿದ್ವರೂ ತತ್ತ್ವಯುಕ್ತವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.
ಅವನು ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಅಂಗಾರೇಪನೆಂದೂ,
ನಿರಂಗನೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಅವನ ಸ್ವರೂಪವು ದೇಶ ಕಾಲಾದಿ
ಪರಿಚ್ಛೇದಶೂನ್ಯ ಮತ್ತು ಚಿದಾನಂದಸ್ವರೂಪ. ಅವನ
ಸ್ಥಿತಿಯೂ ನಿರಂಗವೆನಿಸುತ್ತದೆ : ಕಂಗಳು ಮುಚ್ಚಿಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗವ
ಕಾಣದಾರದು ಅದು ನಿರಂಗಂಗೆಲ್ಲದೆ ಜಗದ ಹಂಗೆನವರಿಗಿಲ್ಲ (ಶರಣ. ೩೨೫) ;
ನಿರಂಗನನಂತನುತ ನಿರ್ಮಲ ನಾಮಧೇಯಂ . . . ಎಂದೂರಿತ ಪೌರಾ
ಹೋಕ್ತಿಗಳಂ ಕೇಳ್ದು (ಪ್ರಾಧಾ. ೨-೧). ೪. ಶರೀರಸಂಬಂಧವಾದ
ಕರ್ಮವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿ : ವಿಚಾರಸಂಗನನುಜು
ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೆನೆಗೆ ಬಸವಾ ಹೇ ಹೇ ಎನಲೊಂದಿ ಸಂಗ ಸಂಗ ನಿರಂಗ ನಿರಂಗ
ಬಸವ ಬಸವ ಎಲೆ ಬಯಲು (ನೀಲಪ. ೧೦-೨೨) ; ಹುವಿನ ಮೇಗಳ ತುಂದಿ
ಹುವ್ವ ತಿಂದು ಗಂಧವನುಳುಹಿತ್ತು ಉಳುಹಿದ ಗಂಧ ತುಂದಿಯ ತಿಂದು
ತುಂದಿ ಗಂಧವೊಂದೆಯಾಯಿತ್ತು ಅದು ನಿರಂಗದಿರವು (ಅಜುಮಾ.
೧೩೮-೫೨೮). ೫. ನಿರಾಕಾರವಾದ ಲಿಂಗ ; ಪರಮಾತ್ಮ ; ಜಂಗಮ
ಜಂಗುಳಿಯಾಗಿ ಕಂಡಕಂಡವರಂಗಳಕ್ಕೆ ಜಂಭೆಯನಿಕ್ಕಲಾಗಿ ನಿರಂಗಕ್ಕೆ
ಹೊಜಗಂ (ಇಮಂ. ೭೧). ೬. ಅನುಕೂಲವಿಲ್ಲದವನು ; ಸಾಧನ
ಸಂಪತ್ತಿಲ್ಲದವನು : (೭). ೭. [ಅದ್ವೈತ] ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿ ;
ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ : ನೆಗೆದೀ ನಿಸ್ಸಂಗನಿರ್ಗುಣನಗಣಿಪಜಾನಂದ ನಿರುಪಮ
ನಿಗಮವೇದ್ಯನಿರಂಗನೆನಗದಕೆಂತಹುದು ಸಂಗ (ಅಮೃತ. ೬-೨೩). [ಸಂ.]

ನಿರಂಗ (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ಬಣ್ಣ, —ರಂಗು (?) : ಹಿಂಗದ
ಕುಪ್ಪಿಗೆಗಿಳವ ಕುಂಕುಮದ ನಿರಂಗದಿ ತಾಂಬೂಲರಸವಾ ನುಂಗುವಾಗಿದಿರಿ
ತೋಜುವುದರಸನ ನುಂಗೊರಳೇನ ಬಣ್ಣ ಬೆನು (ಭರಣ. ೯-೫೫). [?]

ನಿರಂಗಸ್ವರೂಪ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯೆ] ಆಕಾರವಿಲ್ಲದವನು ; ನಿರಾಕಾರ
ನಾದವನು ; ಅಂಗರಹಿತನಾದವನು : ಛೇತಿ ನಿರ್ಛೇತಿ ಇಲ್ಲದೆ
ನಿರಂಗಸ್ವರೂಪನಾದಡೆ ವೇದಾಂತಿ ಎಂಬೆ (ಉಂಜ. ೨೦೭-೨೮೩).

[ನಿರಂಗ+ಸ್ವರೂಪ]

ನಿರಂಗಿ (ನಾ). ಶರೀರವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅಂಗವಳದ ನಿರಂಗಿಯಾನು
ಬಸವಾ (ನೀಲಪ. ೨೬-೪೨). [ಸಂ. ನಿರಂಗಿನ್]

ನಿರಂಜನ (ಗು). ೧. ಕಾಡಿಗೆಯಿಲ್ಲದ ; ಕಣ್ಣು ಕೂಡಿರದ ;
ಸುರಿನ ನಿರಂಜನಾತ್ಮಕನಾದ ಕುಚದೊಳಾ ಪೊಸಮುಕ್ತಿ ನಾರಮಂ . . .
ನಿಯೋಜಿತ ನೆಗೆಯ್ತೆಗೆ ಕಾರಣಮೇನೋ (ಚಂದ್ರಪ. ೩-೫೪).

೨. ದೋಷರಹಿತವಾದ; ನಿಷ್ಕಲಂಕವಾದ: ತಿರ್ಯಗ್ಗತಿಭ್ರಮಾ
ಜನಿತ ದುಃಖವಿನಾಶಾರ್ಥ ನಿಜನಿರಂಜನ ಪರಮಾತ್ಮತ್ವಭಾವನೆ
ನಿರಂತರಂ ಮಾಡಿ ಪಡುವುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೩೩). (ನಾ). ೩. ಕಪ್ಪಿ
ನಿಂದ ಕೂಡಿದಂಥದು; ಕಾಡಿಗೆ ಅಥವಾ ಅಂಜನದ ಲೇಪವಿಲ್ಲ
ದುದು: ವೇಶ್ಯಾಜನಂ ಕಾಸುನಿಧಿಗಿಟ್ಟಿ ವಿನುತಾಂಜನಂ ಮೋಹಿಜನ
ರಂಜನಂ ಗತನಿರಂಜನಂ ಚೆಲ್ವಾದುದು(ಜಬತ. ೧೦-೧೨); ಅಂಥಕಾರ ರಾತ್ರಿ
ಸಮುದ್ರದಂತೆ. ಅದು ಕಾಡಿಗೆಯಂತೆ ಕಪ್ಪು; ಅದರೂ ನಿರಂಜನ
(ನಿಬಂಧ. 11, ೧೪೧). ೪. ಅಂಗಸಂಬಂಧರಹಿತವಾದುದು; ಕರೀ
ರೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ನಿಷ್ಕಾಯವ ತುಶ್ವರನಳ
ವದಿಸಿಕೊಂಡ ನಿರಂಜನವ ಸದಾಶಿವನಳವದಿಸಿಕೊಂಡ(ಅವಶಂ. ೧೩೫-೩೬೦);
"ಜ್ಞಾನತನು" (ಅವಶಂ. ೪೩೪); ಪಶು ಎಂಬುದು ಸಾಂಜನ ಮತ್ತು
ನಿರಂಜನ ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಧ: ಸಾಂಜನವು ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಬಂಧ
ಬಾಳುವ ನಿರಂಜನವು ಅವುಗಳಿಂದ ರಹಿತ (ಭಾತತ್ವ. ೩೩೬); ವಚನ
ದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆದುಬೋರುವ . . . ನಿತ್ಯ ಸತ್ಯ ಪರಿಪೂರ್ಣ ನಿರ್ಮಾಯ
ನಿರಂಜನವ ನೆಳಲನ್ನೂ ಕಂಡವ ನಾನಲ್ಲ (ವಚಸಂ. 1, ೬೪ಗೆ ಪ್ರವೇಶ).
೫. ಪವಿತ್ರವಾದುದು: 'ನಿರಂಜನಾರತಿ' ಪರಾ. ೩. ನಿರ್ಲಿಪ್ತ;
ವಿರಕ್ತನಾದವನು: ಸಕಲಸಂಸಾರಭಾರದುಃಖಭಾರಧಂಜನನುಂ
ನಿರಂಜನನುಮಾಗಿ (ಪರಾಂಮಾ. ೧೩-೪೧ ವ); ನಿರಂಜನರಾಗಿದುಗಮುಶೇಷ
ಲೋಕನಿಹಿತಾರ್ಥಗ್ರಾಹಿಗಳ . . . ಬುದ್ಧರಿಸುಗೆಮ್ಮಂ ಸಿದ್ಧಿಯಪ್ಪ
ನ್ನೆಗಂ (ತುಷ್ಪ. ೧-೨); ನಿರಾವರಣ ನಿರಂಜನನು ನೋಡಾ . . .
ನಿಮ್ಮ ನಿಜಲಿಂಗೈಕ್ಯನು (ಅಖಂಡೇ. ೩೧೬-೫); ನೆರೆ ನಿರಂಜನನಾಗೆನುತ
ಗುರು ಹರಸಿ ಅಭಯವನಿತ್ತ (ಗಗತಾ. ೨-೩೧). ೬. ಪರಮಾತ್ಮ;
ದೇವರು: "ನಿರಂಜನಃ-ಪರಮಶಿವಂ" (ಶಾತಕೃ. ೨೩೩); ಪರಮ
ನಿರಂಜನ[ನ] ಮಹಿಮೆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತುಂಬಿದ ಪರಮಿಯ ಕೆಲ್ಲು ಕೊಂಡಂತೆ
(ಬಸವ. ೧೩೯); ಗಿರಿನಂದನಾವಕ್ಷೋಜಭಸ್ಮ ಉತ್ಸಂಧತನು ಚಿನ್ನಯ
ನಿರಂಜನ ಭೂರಿಪಂಜರನ . . . ಕಂಡನಬುಜಭವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೧೫);
ಎಂಜಲನಶೌಚವು ಸಂಜೆಯೆಂದೆನಬೇಡ ಕುಂಜರವು ವನವ ನೆನೆವಂತೆ ಬಿಡದೆ
ನಿರಂಜನನ ನೆನೆಯೊ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೩). [ಸಂ.]

ನಿರಂಜನಜಂಗಮ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶಿವಾದೈವತ ತತ್ತ್ವವನ್ನು
ಬಲ್ಲವನು: ಚಿತ್ತನ ಮಹಾಲಿಂಗದೇವನ ನಿರಂಜನಜಂಗಮದೋಪಾದಿ
ಯಲ್ಲಿ ಸಗುಣಗುಣಾಭಿರೂಪಿಗಳ ಮಾಡಿ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೨೩-೨೪೪);
ಈ ವೇದಾಂತನನ್ನು ತಿಳಿದವರಿಗೆ ವೀರಶೈವರೆಂದೂ. . . ನಿರಂಜನಜಂಗಮ
ರೆಂದೂ ಹೆಸರಿಂದ (ಶಕ್ತವಿ. ೩೯). [ನಿರಂಜನ+ಜಂಗಮ]

ನಿರಂಜನತತ್ತ್ವ (ನಾ). ನಿರ್ಲಿಪ್ತತೆ; ವಿರಕ್ತಿ: ಇದೆ ನಿರಂಜನತತ್ತ್ವ
ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸಫಾಟಿಕೆ ನಾವು ಕಡುಮೂರ್ಖಾದಲಿ ಮೈಮಹಿಮೆ
ಶರೀರದ ಬಂಧುತ್ವಕ್ಕಾದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೬೪). [ನಿರಂಜನ+ತತ್ತ್ವ]

ನಿರಂಜನಪದ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮನ ಪದವಿ, -ಸ್ಥಾನ: ಕಾತ್ಯಾಕ
ಗೋತ್ರಪವಿತ್ರಂಗೆ ಕಟಿಸೂತ್ರಮಂ ಕಟ್ಟಿ ನಿರಂಜನಪದೇಚ್ಛುಗಂಜನ
ಮನೆಚ್ಛು (ಚಂದ್ರತ. ೧೨-೧೫೬ ವ). [ನಿರಂಜನ+ಪದ]

ನಿರಂಜನಾರತಿ (ನಾ). ಪವಿತ್ರವಾದ ಆರತಿ: ನಿರಂಜನಾರತಿಯು
ಲೀಲೆಯಿಂದ ನಿವಾಳಿಸುತ ಸುರಮೌಳಿಮನೆಯನಿಸಿದ ಮುಕುಂದನ ಲಾಲಿಸಿ
ದನಾ ಪುಷ್ಪಲಾವಣನಧಿಕವರ್ಷದಲಿ (ಅಕ್ರೂಷ. ೬-೪೨).

[ನಿರಂಜನ+ಆರತಿ]

ನಿರಂತ (ಗು). ೧. ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨.
ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದುದು; ಸತತವಾದುದು: ನೀನುಮನ್ನ ಕಪ್ಪದೊಳನ
ಗೆಂದು ಸ್ತುತಚನಾದಿಯ ವೇದರಹಸ್ಯದೊಳನಿರಂತದ[ಪರಿಚಯಯಂ]

ನೆಜೆಯೆ ಯೋಚಿಸಿದಂ ಕದನತ್ತಿಹೇತ್ರನಂ (ಕಂಠಭಾ. ೧೦-೬೪). ೩.
ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಮರಣವಿಲ್ಲದವನು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಅ ಗುಣ
ಚಿತ್ತಿನ ಮುಕ್ತಿನ ತೆಜ ಕಸ್ತುರಿಯ ಶುಕ್ಲದ ತೆಜ . . . ನಿರಂತ ನಿರಂತ
ಸುಸಂಗ ನೀಕಳಂಕ ಮುಲ್ಲಕಾಜುಗಾ ಇದಿಹಂದವ ಹೇಳಾ (ಮೋಕಮಾ.
೪-೧೨); ನಿರ್ಮಲರಣ ನಿರವಯ ನಿಷ್ಕಳಂಕ ನಿರಂತ ನಿಶ್ಚಿಂತ . . .
ನಿಜನಿರ್ಮಲಯ ಬಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೪); ನಿರ್ಮಲಾಚರಣ ನಿರಂತ
ನಿರ್ಭವ . . . ಶಾಂಭವೀಧವಾ (ಶಬರಂ. ೫-೨೪). [ಸಂ.]

ನಿರಂತರ (ಗು). ೧. ಎಡೆಬಿಡದೆ; ಸತತವಾದ: ಬಂದಿಗಳನೊಡ್ಡಿ
ದರಾ ನಿರಂತರ ಶರವ ತಡೆದರು ತೆಕ್ಕೆವರಿಗಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೫೦);
ನಿರಂತರೋಚ್ಚಾಸ್ತದಿಂದ ತಿದಿಯೊತ್ತಿದಂತೆದುತ್ತಿ ದುಳ್ಳಿಗಳ ರಹಂ ಕಿರಿ
ದಾಗಿ (ಪ್ರರಾಮಾ. ೧೦೫-೧೪೯); ಇದರಿಂದ ಸಕಲ ಮನಸಿಕ ನಿರಂತರ
ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೆ ಮೆದುಳಿನ ಅವಸ್ಥಾ ವಿಶೇಷಗಳೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧ
ವಾಗುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೫೪); ನಿರಂತರ ಸೇವೆಯ ನದಿಗಳ ಭೇಯ
(ಕನಕ. ೧೩). ೨. ಸಮೃದ್ಧವಾದ; ಸಮೀಚೀನವಾದ; ತೃಪ್ತಿ
ಕರವಾದ. (ನಾ). ೩. ನಿತ್ಯವಾದುದು; ಸತ್ಯವಾದುದು: "ಸತ
(ತ)ಮವಿಚ್ಛಿನ್ನಂ . . . [ನಿರಂತರಮುಜಸ್ತಮನೆ ತಾಂ ನಿತ್ಯಂ]"
(ಮಪ್ಪುಕೋ. ೧೦೯-೬೩). ೪. ಸದಾಕಾಲವೂ ಇರುವಂಥವನು;
ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರುವವನು: ಕಾಯವಂಚಕನಲ್ಲ ಜೀವವಂಚಕನಲ್ಲ
ನಿರಂತರ ಸಹಜ ನೋಡಯ್ಯ . . . ಕೊಡಲಸಂಗನ ಶರಣನುಪಮಾ
ತೀತ ನೋಡಯ್ಯ (ಬಸವ. ೯೪೦); ನಿರುಪಮನಿರಾಮಯನಿರಂತರನಿರವ
ತೀಪ . . . ಕರುಣಿಸುವುದೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೪೯). ೫. ದಟ್ಟವಾ
ದುದು; ಸಾಂದ್ರವಾದುದು: "ನಿರಂತರಂ, ಘನಂ, ಸಾಂದ್ರಂ,
ಬಹುಳಂ, ವಿರಳೇತರಂ-ಈ ೫ ಮಂದಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯-೩೨);
"ನಿರಂತರಂ ಸಾಂದ್ರಮತಿಘನಂ" (ಮಪ್ಪುಕೋ. ೧೦೪-೩೯). ೬. ತಡೆವು;
ತೃಪ್ತಿ; ತುಷ್ಟಿ; ಸಮೃದ್ಧಿ (?): 'ನೈರಂತರ್ಯ' ಪರಾ.
ನಿರಂತರಂ ಮಾಡು-ತೃಪ್ತಿ ಪಡಿಸು; ತುಷ್ಟಿಗೊಳಿಸು; ತಡೆಸು:
ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನ ಪಿರಿಯರಸಿ ಜಯಾವತಿಯೆಂಬೊಳ್ . . . ಒಂದು ದಿವಸಂ
ವಿಜಯಭದ್ರರೆಂಬ ಭಟಾರವಧಿಜ್ಞಾನಿಗಳ ಹರಿಗೆಘೊಕ್ಕೊಡೆ ಕಂಡವರಂ
ಜಯಾವತಿ ನಿಜಾಸಿಯಾದಮಾನುಂ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಂ ಕೈಯಲಿಕ್ಕಿ ನಿರಂತರಂ
ಮಾಡಿ ಕುಳ್ಳಿಡ್ ಬುಟಕ್ಕಿಂತೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡಳ್ (ನಡ್ಕಾರಾ. ೪೩-೨೧);
ಪರಮಾನುರಾಗದಿಂದಂ ನಿರಂತರಂ ಮಾಡಿ ಬುಟ ತಾನುಂಬುದು(ಅನಂತ.
೧೦-೪೧). [ಸಂ.]

ನಿರಂತರ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಸದಾ; ಎಡೆಬಿಡದೆ: ನಿಮ್ಮ
ಶರಣ ಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ಆದಿ ಹಾಡಿ . . . ಪರಿಣಾಮಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡು (ಬಸವ. ೪೫೪); ಹಳಿವಿನಲಿ ಹೆಮ್ಮೆಯನು ಕುಂದಿನ ಕುಲದೊಳ
ಗ್ಗಲಿಕೆಯನು ತಂದುದಲಿ ಬೆಳಗ ಬಣ್ಣಸುತೆ ನಿರಂತರವೆಂದನಾ ಚೈದ್ಯ
(ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೧೧); ಹರಿಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡೋ ನಿರಂತರ ಪರಗತಿಗೆ ಇದು
ನಿರ್ಧಾರ (ಪುರಂದ. ೫-೪೫ ಪಲ್ಲವ); ನಂದಿದ ಭಕ್ತರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಹೆರ
ಹಿಂಗದೆ ನಿರಂತರ ನೆರೆಸಿರ್ಪನು (ಅಖಂಡೇ. ೧೩೦೧೧೪); ನಿರಂತರ ಬರುವವ
ಪರ್ಯಂತರ ಬಾರನೇ (ಗಾದ). [**<**ನಿರಂತರಂ]

ನಿರಂತರಂ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಸದಾ; ಎಡೆಬಿಡದೆ: ಪರಿದಿ
ರಾಗಂ ತನ್ನೊಕ್ಕಿರಂತರಂ (ಕವಿಾ. ೧-೧೦೧); ಜಗತ್ತನ್ನಿಡ್ಡಿ ಚಿರಂತನ
ನೂತನ ಮಹಾಕವೀಶ್ವರಶೈಲಾಸ್ತ್ರಾಂತರಸ್ಥಾರತಿ ನಿಶ್ಚಿ ನಿರಂತರಂ
(ಜಾತಕ. ೧-೩). [ಸಂ.]

ನಿರಂತರಪಕ್ಷ (ನಾ). ಸತತವಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷವಾತ, -ಒಲವು:
ಅಳುಕುವನೆ ಸುಕುಮಾರ ಸಾರಥಿ ಬಲುಹನುಕೃವನೇ ನಪುಂಸಕನಲಿ

ನಿರಂತರಪಕ್ಷವೆಂದು ವಿರಾಟ ಖಂಡಿಗೊಂಡ (ಕುನ್ಯಾ. ೯-೧೫).

[ನಿರಂತರ, + ಪಕ್ಷ]

ನಿರಂತರಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆ (ನಾ). ಅಖಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆ; ಅಖಂಡವಾದ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ: ಪೂಜ್ಯರಾದ ಕಣ್ಣು ನಿರಂತರ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ತಾಳುಂಕ. ೧೩-೨೮).

[ನಿರಂತರ, + ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆ]

ನಿರಂತರಶ್ಲೇಷ (ನಾ). [ಶಾಸ್ತ್ರವಿಜ್ಞಾನ] ಆರ್ಥಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ೧೦ ನಿರಂತರಶ್ಲೇಷೆಯಲ್ಲಿ ಅಭಿನ್ನನಿರಂತರಶ್ಲೇಷ (-ಪದಗಳನ್ನು ಒಡೆಯದೆ ಎರಡು ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಪದಗಳು ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದರಂತೆ ಸೇರಿರುವುದು) ಮತ್ತು ಭಿನ್ನನಿರಂತರಶ್ಲೇಷ (-ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪದವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಪದಗಳು ಸೇರಿರುವುದು) ಎಂದು ಎರಡು ಬಗೆಗಳಿವೆ: ಸರಸಪದ್ಯಾರ್ಥಲಂಕಾರ ರಚನೆಯೊಳ್ಳು ಸ್ವೇಚ್ಛಾ ಬಂಧಂ ಕೆಲವು ದೂರಕೊಳೆ ಬಗೆಗೆ ತೊಂದಿಂ ನಿರಂತರ ವಿರುದ್ಧ ನಿಯಮಿತಶ್ಲೇಷಗಳು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೧೩). [ನಿರಂತರ, + ಶ್ಲೇಷ]

ನಿರಂತರಾಭ್ಯಾಸ (ನಾ). ಸತತವಾದ ಅಭ್ಯಾಸ; ಎಡೆಬಿಡದ ಅಧ್ಯಯನ: ಒಂದು ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಅನುವಾದ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಒದಗಿ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ವಸ್ತುವಿನ ಅಬಾಧಿತವಾದ ವ್ಯಾಪಕತೆ ಎಷ್ಟು ಕಾರಣವೋ ಅನುವಾದಕರ ರಸಿಕತೆಯೂ ನಿರಂತರಾಭ್ಯಾಸವೂ ತಿದ್ದಿ ತೀಡಿ ಮಿರುಗಿಸುವ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದಲೂ ಅಷ್ಟೇ ಕಾರಣ (ವಿರಿಯೋ. VI, ೫ ನಾಟಕವನ್ನು ಕುರಿತು). [ನಿರಂತರ, + ಅಭ್ಯಾಸ]

ನಿರಂತರಾಯ (ನಾ). ೧. ಅಡಚಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿರ್ವಿಘ್ನತೆ; ಸುಸೂತ್ರತೆ; ನಿರಾಯಾಸ: ಜನಧರ್ಮವು ಕೆಲವು ಕಾಲಂ ನಿರಂತರಾಯವಾಗಿ ನಡೆಯು (ಚಾಪುಂ. ೪೦೪); ಕೃಷ್ಣನೊಡಂಬಟ್ಟು ಬಿಡುವ ನಿರಂತರಾಯವು ಚಿಂತೆ ಬೇಡ (ಕುನ್ಯಾ. ೧೦-೨೪); ಆದುದೇ ಪರಿ ಸಕಲಸೌಕರ್ಯಾದಿವೈಭವದಿಂದಲೂ ಸುಕೃತೋದಯನ ಹಯ ಸಪ್ತ ತಂತು ನಿರಂತರಾಯದಲಿ (ತೊರಣ. ೧-೭-೫೩). ೨. ತಡವಾಗದಿರುವಿಕೆ; ಶೀಘ್ರತೆ; ಬೇಗ: ಅಂತಾ ಜಗತ್ಪವಿತ್ರಚಾರಿತ್ರಪಾತ್ರಂಗಿ ಪುಷ್ಪಮಿತ್ರಂ ವಿರುದ್ಧ ಮುಖ್ಯಾಪಾರದಾನಮಂ ನಿರಂತರಾಯವಾಗಿ ಮಾಡಿದಾಗ (ಪುಷ್ಪ. ೧೪-೧೦ ವ); ಪರಿಣತನದಲಭಿಕನು ನೀ ನಿಧಾನನಿಗೆ ಮೂರುತ್ತರವಿತ್ತು ನಿರಂತರಾಯದಲಿ ತನುವಿಗಾಪ್ಯಾಯನವ ಮಾಡುವುದು (ಕುನ್ಯಾ. ೨೩-೩೫); ಮುನಿಗಳ್ಳಿ ನಿರಂತರಾಯದೊಳು ಪಂಚಾಶ್ವರ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡು (ಕವಿ. ೯೨ ರಾಜಾ. ೨). ೩. ಎಡೆಬಿಡದಿರುವಿಕೆ; ನಡುವೆ ಅವಕಾಶವಾಗದಿರುವಿಕೆ: ನರಮೃಗಾಧಮು ನಿಮ್ಮ ಭಾರತನರುಷಭಮಿಯೊಳೊಂದು ವರುಷಾಂತರ ಸಪ್ತಸಕನಾಗಿ ಹರಸು ನಿರಂತರಾಯದಲಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೮-೪೩). [ಸಂ.]

ನಿರಂತರಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಎಡೆಬಿಡದೆ ಸುರಿಯುವ ಬಾಣ: ನಿರಂತರಾಸ್ತ್ರದ ಜಲನಿಧಿಗೆ ವಡಬಾಗ್ನಿಯಾದನು ನಗುತ ಯಮಸೂನು (ಕುನ್ಯಾ. ೩-೭೦). [ನಿರಂತರ, + ಅಸ್ತ್ರ]

ನಿರಂತರಾಳ (ನಾ). ಕಡಿಮೆ ಆಳವಿರುವ ಸ್ಥಳ; ಹೆಚ್ಚು ಆಳವಿಲ್ಲದ ಎಡೆ: ಕರಂಜತರು ಪುಟ್ಟ ಪುರ್ದಿಡುಗಳಾಗಿ ಮೇಣ್ ಪುಟ್ಟು ದಂಕುರಂ ಕರಮ ಕೆಂಪುಪ್ರಿತಿ ತದುರ್ವಿಯಂ ತೋಡೆ ಮೇಣ್ ಸುರಕ್ತಮನಿಕಂ ಬುಕ್ಕಿ ಸರೆ ಪುಟ್ಟುಗುಂ ನೀರ್ ನಿರಂತರಾಳದೊಳ್ (ಲೋಕೋ. ೫-೬). [ಸಂ. ನಿರಂತರಾಳ]

ನಿರಂತರಿತ (ಗು). ಎಡೆಬಿಡದಿರುವ; ಒತ್ತಾಗಿರುವ; ನಿಬಿಡವಾದ: ಸುತ್ತಮನೇಕಳಸುಮಕಿಸಲಯ ಭಳಪರಿಣತಭಲಾವನಮ್ರಾಪ್ತಕಮ್ರ

ತರುನಿರಂತರಿತ ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯನೊಬ್ಬ ನೋಡುತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಅವು. ೫-೪೫ ವ); ನಿರಂತರಿತ ಶಾಲಿಸಸ್ಯಚಯಶಾಡ್ಯಲೋರ್ವೀತಳಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೯೩). [ಸಂ.]

ನಿರಂಥ (ನಾ). ಕತ್ತಲಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಕಾಶ: ನಿರಂಥ ತಮಂಥನಿಲ್ಲದಂದು . . . ಬಸವಣ್ಣನೊಬ್ಬನೇ ಉದಯವಾದನು (ಚನ್ನ. ಕ. ೪-೧೪) [ಸಂ.]

ನಿರಂಬರಿ (ನಾ). ಬಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲದವಳು; ಬೆತ್ತಲೆಯಾಗಿರುವವಳು; ದಿಗಂಬರಿ: ತನಿವೇಟದಲಿ ತಾನುಸಿ ನಿರಂ[ಪಾತಂ. ನಿಶಾಂ. ದಿಗಂ]ಬರಿಯಾಗಿ ನೆಲೆದಿಟ್ಟವಳು ನಿಜಪತಿಯ (ತೊರಣ. ೫-೩-೪) [ಸಂ. ನಿರಂಬರಿ]

ನಿರಂಬಳ, 'ನಿರುಮ್ಮಳ' ನೋ.

ನಿರಂಬಳ (ಅ). ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಾಗಿ: ಹೀಂಗೆ ಗಂಡಸರು ನಿರಂಬಳ ಇರೋದು ಭಲೋ ಅಲ್ಲ (ಹೊಸಂ. ೧೫೭); ಮರಗಳ ಕೊಂಬೆಗಳು ಕೊಟ್ಟ ರೂಪಕ್ಕೆ ಬಿಸಿಲು ಪಡೆಯುವ ರಂಗವಲ್ಲಿಯಂತೆಯೇ ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಇರಲಿ ಮನಸ್ಸು. ನಿರಂಬಳ ತೆರೆದು ದಿಡಲಿ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೯೫). [ಸಂ. ನಿರಂಬಳ]

ನಿರಂತ (ಗು). ೧. ಅಂಶವಲ್ಲದ; ಭಾಗವಲ್ಲದ: 'ನಿರಂಶಜೀವ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಅಂಶವಲ್ಲದುದು; ಅಖಂಡವಾದುದು: ನಿರನ್ಯಯ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣವಿಶರಾರುಗಳ್ಳಿ ನಿರಂಶಂಗಳಾಗಿಯುಂ ಭ್ರಾಂತಿಪತಿಯಂ . . . ವಿಜ್ಞಾನಲಕ್ಷಣಂಗಳಾತ್ಮಾಭಿಧಾನಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸುಗುಂ (ಅವು. ೨-೯ ವ). ೩. = ನಿರಂಶಜೀವ: ಮನುಷ್ಯಜೀವರು ನಿರಂತರು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೮೩). [ಸಂ.]

ನಿರಂಶಜೀವ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] ಜೀವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ; ತನ್ನ ಅಂಶದಿಂದ ಅವತಾರ ಮಾಡಲು ಆಗದ ಜೀವ; ಮನುಷ್ಯ ಜೀವ; ೧೦ ರುದ್ರ, ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ಅಂಶವಿಶೇಷದಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥ ಜೀವರಿಗೆ ಸಾಂಶಜೀವರೆಂದು ಹೆಸರು. ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಅವತರಿ ಸುವ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ನಿರಂಶಜೀವನೆಂದು ಹೆಸರು: ಜೀವರಲ್ಲಿ ಸಾಂಶಜೀವರೆಂತಲೂ, ನಿರಂಶಜೀವರೆಂತಲೂ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ ಉಂಟು (ಹಸಾರ. ೩-೯ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ). [ನಿರಂಶ, + ಜೀವ]

ನಿರಂಹ (ನಾ). ಜಂಬವಿಲ್ಲದಿರುವವನು; ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವವನು; ಅಹಂಕಾರರಹಿತನಾದವನು: ರತ್ನಪ್ರಯುಕ್ತಭಾಪ್ರಭಾವಿ ನಿಜಮನೋಭವನರುಂ . . . ನಿರಂಹರುಮುಪ್ಪ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀನಿಧಿಪಣ್ಣಿ ತದೇ ವಜ್ರವಿಶಾರಾಧನಾಪುರಸ್ಕರ ಮಾಸಪಲ್ಲೇಖಿನಿಯಂ . . . ಚತುರ್ವಿಧಾ ರಾಧ[ನಿಯ]ನಾರಾಧಿಸಿ (ಸೌಹೃ. XX, ೫೩-೩೪; 1077). [ಸಂ. ನಿರಂಹ]

[ಸಂ. ನಿರಂಹ]

ನಿರಕರ (ನಾ). ಕಡೆಗಣಿಸುವಿಕೆ (?).

ನಿರಕರ ಮಾಡು - ಕಡೆಗಣಿಸು; ತುಟ್ಟೀಕರಿಸು (?): ಈಶ . . . ಜಿನ್ನಾಗಿ ನಿಜದೋರಿ ಕತ್ತರಿಯ ಕಡೆಗಿಟ್ಟು ಚಣ್ಣ ನಿಸಗಿಂತುಮಾ ಯಾಸಮೇಕಿ ಬೇಳೆಸಲು ಯೆನ್ನ ಭಕ್ತಿಯನು ನಿರಕರ ಮಾಡಲಾನಂತು ಗಿಯೊನೆಂದಿಗೇರಲು (ಚೋರಣ. ೬-೪೮). [ಸಂ. ನಿರಕರ]

ನಿರಕು 'ನಿರಕ್ರ' ನೋ.

ನಿರಕ್ಶರ (ಗು). - ನಿರಕ್ಷರ ೧: 'ನಿರಕ್ಶರ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ನಿರಕ್ಷರ]

ನಿರಕ್ಶರಿ (ನಾ). ಅಕ್ಷರವನ್ನು ತಿಳಿಯದಿರುವವನು; ಅಕ್ಷರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವವನು: ದುಂದುಮಿ ಪಾಗೂ ಅಾವಣೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ

ಪಾದದ ಕವಿಗಳು ತೀರ ನಿರಕೃಂಗಳೆಂದಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ (ಕನ್ನಡ. ೯೬).
[ನಿರಕೃ+ಇ]

ನಿರಕೃ 'ನಿರಕೃ' ನೋ.

ನಿರಕ್ಷದೇಶ (ನಾ). ಭೂಮಧ್ಯರೇಖೆಯ ದೇಶ; ಸಮಭಾಜಕ
ವೃತ್ತದ ಹತ್ತಿರದ ಪ್ರದೇಶ: (೨). [ಸಂ.]

ನಿರಕ್ಷರ (ಗು). ೧. ಅಕ್ಷರ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ; ಓದು ಬರಹ ಬಾರದ.
(ನಾ). ೨. ಓದು ಬರಹ ಬಾರದಿರುವವನು.

ನಿರಕ್ಷರ ಕುತ್ಸಿ = ಓದು ಬರಹ ಬಾರದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅಕ್ಷರಜ್ಞಾನ
ವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅವರು ಬಹಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿರಕ್ಷರಕುತ್ಸಿಗಳಾಗಿದ್ದು
೦ಂದ ಹಾಗಾಯಿತು (ಜಾಣೀ. ೯); ನಿರಕ್ಷರಕುತ್ಸಿಯಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಭುಲಿಯು
ಶಾಸ್ತ್ರಪಂಡಿತಳೂ ವ್ಯವಹಾರದಕ್ಷಳೂ ಆದದ್ದು ಭವಾನೀಕಾಕೂರನ ದೀರ್ಘ
ಶಿಕ್ಷಣದಿಂದ (ಬಂಕಿಮ. ೨೯೬). [ಸಂ.]

ನಿರಕ್ಷೀಕೃತ (ಗು). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಂತೆ ಮಾಡಿದ: ಗಾಳಿಯು
ಪೊಯ್ಯುಂಡಂ ದ್ಯುತಿಮಾಳೆ ತೆರಳೊಡನೆ ನೆಗಟ್ಟು ತಮದೊಡನೆ ಲಾಭೀಕೃತೆ
ಮತ್ತೆದು ನೀಳಭನಾಳಿನಿರಕ್ಷೀಕೃತಾಂಬರಂ ಘನಪಥಮೋಳ್ (ಜಗದಿ.
೪-೪೭). [ಸಂ.]

ನಿರಖ್, ನಿರಖು (ನಾ). ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಬೆಲೆ; ನಿಖರವಾದ ಬೆಲೆ:
(ರೈಸಗ. II. ೫೫೭). ನಿರಖು: ನಿರಖು ಕಟ್ಟುವಲ್ಲಿ ಅರ್ಜಿಬಾಜಾರಿ
ನಿರಖಿಗೆ . . . ಹಣ ಜಾಸ್ತಿ ಭಡಾಯಿಸಿ (ಸುಹಾಸಂ. II. ೭೦); ೧೩೦೦೦
ರೂಪಾಯಿಯನ್ನು ಕಾಯಂ(ನಿರಖು) ಕೇವಲಿಯಾಗಿ (Fixed Deposit)
೨ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಬಡ್ಡಿಗೆ ಇರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III. ೧೫೫೬). 'ನಿರಕೃ' ಪರಾ.

ನಿರಖು ಮಾಡು = ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಗೊತ್ತು
ಮಾಡಿಸು; ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ಕಂದಾಯವನ್ನು ನ್ಯಾಯವಾಗಿಯೂ
. . . ನಿರಖು ಮಾಡಿದವನು ಇಕ್ಕೇರಿ ಶಿವಪ್ಪ ನಾಯಕ (ಪಾಳಗಾ. ೫೧).

[←ಪಾರ. ಹಿಂ. ನಿರ್ಖ್; ಮರಾ. ನಿರಖ್]

ನಿರಖು 'ನಿರಖ್' ನೋ.

ನಿರಖುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಬೆಲೆಯ ಪಟ್ಟಿ; ಕ್ರಯಪಟ್ಟಿ: (೨).

[ನಿರಖು (<ನಿರಖ್)+ಪಟ್ಟಿ]

ನಿರಗುಂಡಿ 'ನಿರ್ಗುಂಡಿ' ನೋ.

ನಿರಗಿ, 'ನಿರ್ಗಿ' ನೋ.

ನಿರಗಿ, 'ನಿರ್ಗಿ' ನೋ.

ನಿರಘ (ಗು). ೧. ಪಾಪವಿಲ್ಲದ; ದೋಷವಿಲ್ಲದ: ದೆಕ್ಕುಳಗಿಯು
ಮಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ ನಿರಘ ನಿರ್ಮಲ ಮಸ್ತರಾಜನ ಗೋಮುಟೇಶ್ವರನು
(ಸಾಗಪ. ೧-೬೪). (ನಾ). ೨. ಪಾಪವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ದೋಷವಿಲ್ಲದಿರು
ವಿಕೆ: ನಿರಘದಾ ನಿರುತ್ತರಗುಣದ ನಿರ್ವಾಸನಾ ನಿರ್ವಾಣಾದ್ವೈತನಿಶ್ಚಲ
ನಿರಘನನೊಳೆನ್ನ ನೋಡೆಂದನಾಯ್ತಂ (ವೀಶ್ಯಪ. ೧-೨-೫). ೩. ಪಾಪ
ರಹಿತನಾದವನು; ದೋಷರಹಿತನಾದವನು: ನಿರ್ಮಾಯಂ ನಿಜ
ನಿತ್ಯಪ್ರತಿ ನಿರಘಂ . . . ಪ್ರಭುದೇವ ದೇವನಿಶಂ ರಾಜೀರ್ ಮಜ್ಜೀತ
ದೋಳ್ (ಪದ್ಮಾ. ೧-೧೧); ನಿರಘ ನಿರೇಹ ನಿರ್ಭಯ . . . ನಿತ್ಯಕಂಕ
ಜಯಶಂಕರ ನಿರ್ಗದ ಶಾಂಭವೀಧವಾ (ಶಬರಂ. ೫-೨೪); ನಿರಘ ನಿರ್ಮಲ
ನಿರಾವರಣಾಶ್ರಿತ ಕಲ್ಪಧರಾರುಹ ಸ್ವರಿತ ವಿಷ್ಣುನಯನಾರ್ಜಿತ ಪಾದ
ಸರೋಜ ಮದೀಶ್ವರಾ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೧೧-೨೬). [ಸಂ.]

ನಿರಘತಿ (ನಾ). ಪಾಪರಹಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ದೋಷವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ:
ಸಚ್ಚರ್ಮಾಚಾರಸತ್ಕುಲಪರಂಪರೆಗೆ ನಿತ್ಯನಿರಘತಿ ಕೀರ್ತಿ ದೇವತಾಪ್ರೀತಿ
ಮತ್ತತ್ಯಧಿಕಸಂಪದ ಸಂತೀನೆಯಿಂದೊಡಗುವುದು(ವೆಂಕಾಟ. ೨-೯-೪೫).

[ಸಂ.ನಿರಘತಾ]

ನಿರಘಿ (ನಾ). ದೋಷರಹಿತೆ; ಕಳಂಕರಹಿತೆ; ಪಾಪರಹಿತೆ: ನಿರುತ
ನಿರ್ಮಲ ನಿರಘಿ ನಿರತಿಶಯ ನಿರ್ಭೇದ್ಯ (ನಿರ್ಭೇ. ೧-೯).

[ಸಂ.ನಿರಘಾ]

ನಿರಜ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಮಲವಾದುದು; ಪರಿಶುದ್ಧವಾದುದು.
೨. ನಿರ್ಮಲನಾದವನು; ರಜೋಗುಣರಹಿತನಾದವನು;
ಪರಿಶುದ್ಧನಾದವನು: ನಿರಜ ನಿರಹಂಕಾರ ನಿರ್ಮಲ ನಿರಾಳ ಪಂಪಾ
ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಶರಣು (ಪುಷ್ಪ. ೧-೪); ನಿರಜ ನಿರಹಂಕಾರ ನಿರವಯು
ನಿರಾಸಕ್ತ ಪುರಹರನೆ (ಸೋಮಪ. ೧-೫); ನಿರಜ ನಿರ್ಗದ ನಿತ್ಯನಿರ್ಮಲ
. . . ನಿರ್ಮಾಯಂ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೪). [ಸಂ.]

ನಿರಜೆ (ನಾ). ಕಳಂಕರಹಿತೆ; ಪರಿಶುದ್ಧನಾದವನು; ತಮ್ಮ ನೀನಾ
ದಿದಂತವನಿಸುತೆ ನಿರಜೆಯಹುದು (ಚೈದಿಭಾ. ೧೪-೫೪); ನಿರುಪಮೆ
ನಿರಾವರಣ ನಿರಜೆ ನಿರಹಂಕಾರಿ (ನಿರ್ಭೇ. ೧-೯). [ಸಂ.ನಿರಜಾ]

ನಿರಜ್ಜ (ನಾ). ಅಜ್ಜನಲ್ಲದವನು; ಬುದ್ಧಿವಂತ: ನಿರವಮಾನನಿರಜ್ಜ
. . . ನಿರ್ವಿಕಾರಾಕಾರ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೬). [ಸಂ.]

ನಿರತ (ಗು). ೧. ಆಸಕ್ತವಾದ; ತಲ್ಲೀನವಾದ: ಮಗ್ನವಾದ:
ಅಕೆಯ ಮನಸ್ಸೆಲ್ಲವೂ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿರತವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ನನದಿ. ೧೪).

(ನಾ). ೨. ತೊಡಗಿದವನು; ಮಗ್ನನಾದವನು: ಪರಮತಪಸ್ವಿರೂಪ
ನಿರತರು ಪರನಾದೀ [ಶರಣ]ಭೇರುತ್ತಾ ಪರನಾಮಧೇಯರಪ್ಪ ಶ್ರೀಮತ್
ಶ್ರೀನೃಪ ಪಟ್ಟತವೇವರ್ಗ್ನಿ (ಸಾಂಧ. XXX. ೪೭-೨೭; 1072); ಮೂಜಗ
ದಲ್ಲಿ ನಿರತರು ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ತ್ರಿವಿಧವನಾಯಿರು (ಬಸವ.
೯೦೧); ಎಸೆದರ್ ವತ್ಸಪಾಲಕರ್ ಬಲಕೃಷ್ಣರ್ . . . ಮಧುರಸ್ಥನ
ಪತ್ನವಾದ್ಯನಿರತರ್ (ಜಗದಿ. ೩-೭೭); ನಿರತರ್ ಭರಿತರ್ ಚರಿತರ್ ಪರ
ತತ್ಪರತರ್ ಸುತರ್ . . . ನೆಲಸಿದರ್ (ಗಿಂಕ. ೫-೨೪); ಬಳಿಕ
ಸ್ಥಾನ ಮಾಡಿ ದೇವತಾರ್ಚನೆ ಮುಂತಾದ ಅಹಿ ಕಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗು
ತ್ತಿದ್ದನು (ಕೃದೇವ. ೧೦); ಆಯಾ ದೇಶದ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು ಕೂಲಂಕಷ
ವಾಗಿ ನಿರ್ವಾರಿಸಿ ತೃಪ್ತಿಯಾದ ನಿರ್ವಾಣಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ನಿರತ
ರಾಗಿದ್ದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೫೭). [ಸಂ.]

ನಿರತತ್ವ (ನಾ). ತೊಡಗಿರುವಿಕೆ; ನಿರತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ತಲ್ಲೀನ
ವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಪರ ಭಗವದ್ಭಾಗವತಸ್ಕರದಾಚಾರ್ಯಾಂಘ್ರಿಕಂಕರತ್ವ
ದೊಳನಿಲಂ ನಿರತತ್ವಂಚಿತ್ತಿರ್ವಾ ಚರಮದ ದಶೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆದು ವೈಕುಂಠ
ಪುರಕ್ಕಿರದೆಯ್ದಿದರ್ (ದಿವ್ಯ. ೫-೧೪). [ಸಂ.]

ನಿರತಿಕ್ರಮ (ನಾ). ನಿಯಮವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸದಿರುವಿಕೆ,—
ಪಾಲಿಸುವಿಕೆ; ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿರುವಿಕೆ: ವರಪಂಚಾಣು
ವ್ರತಮಂ ನಿರತಿಕ್ರಮಮಾಗಿ ತಾಳ್ವಿ ಪರಮದಯಾತತ್ಪರನೆನಿಸಿದ ಶಲ್ಯ
ತೃಯವಿರಹಿತನೇಡನೆಯ ನೆಲೆಯನಂ ತಾಂ ವ್ರತಿಕಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೬-೨೭).

[ಸಂ.]

ನಿರತಿಚಾರ (ನಾ). ಅತಿಚಾರಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಇಂತೀ ಸಮಾಜೀನ
ಶ್ವಾವಕಾಚಾರಂಗಳಂ ನಿರತಿಚಾರಮಾಗಿ ತಾಳ್ವಿದ ದೇಶವಿರತಂಗೆಟ್ಟಿ ಪಾರ್ತಿ
ಪತ್ತಿ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಸಂಯಮ ತಪಮಂದಾರ್ಯಕರ್ಮಮಾಡು
ತೀವ್ರಕೃಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೬-೨೫ ಪ); ನಿರತಿಚಾರವೃತ್ತಿಯಂ ಗುಣವ್ರತ
ಶಿಕ್ಷಣವ್ರತಂಗಳಂಬ ಸಪ್ತಶಿಲಂಗಳನ್ನುನಂ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೧-೧೬).

[ಸಂ.]

ನಿರತಿಶಯ (ಗು). ೧. ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ನಿರತಿಶಯ
ರೂಪಯೌವನ ವಿರಾಜಿತಾಂಗಿಯರ್ . . . ನೆಗಟ್ಟು ವಸುಂಧರೆಯುಂ
ವಸುಮತಿಯುಂ ಮೆಂಬರಸಿಯರಾದರ್ (ಶಾಂತಲಾ. ೧-೭೨); ನಿರತಿಶಯ
ಸುಖಸುಧಾಸಾಗರದೋಳ್ ಮನಮಾರೆ ಮೂಡಿ ಮುಟ್ಟಾಡುತ್ತಂ

ಪರಮಾಯುಷ್ಯವಂ ಪುನರ್ವಸು ಚರಾಮರಂ ತೀರ್ಥ ಬಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಾದಂ
(ಪಂಚಮಾ. ೧೪-೫೯); ನಿರಂತರತೆಯಸುಖದೊಳಗೆ ನಿಜವಾಗಿರಬಲ್ಲ
ಗುಣೇಶ್ವರನಿಮ್ಮ ಶರಣ (ಅಪರಂ. ೧೨೪-೫೬೬); ನಿರಂತರತೆಯತೀರದಿಂದ
ಸುಂದರ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ . . . ನೆಗಟ್ಟಿನವಿತಗುಣ ವಸುದೇವಂ
(ಬಂಹರಿ. ೧-೩೯); ನಿರಂತರತೆಯಪದಂ ಕೂರ್ತು ಪೇಳ್ವಯಿಂದಂ ಕಾವ್ಯಂ
ಕಲ್ಪಾಂತರಸ್ಥಾಯಿಯನಿಪ ಸುಧಿ ಸತ್ಯಂ ಕವೀಶಾಧಿಪತ್ಯಂ (ಗುಣ. ೧-೧೬).
(ನಾ). ೨. ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನದು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು : ನಿರಂತರತೆಯ
ದುಕ್ಕಮದು ಬಂಧುರಕವಿಜನಪ್ರಯೋಗಸಂಬಂಧನದಿಂದ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೫);
ನಿರಂತರತೆಯನಿಪ ಧರ್ಮಾನುರಾಗವಿಾ ತೋರ್ಪುದೆಂಬನಂ ಸುರಸನಿಪಾ
ಕರಕಿಸಲಯದೊಳ . . . ಭಾಜನಂ ರಂಜಿಸುಗುಂ (ಪಂಚಮಾ. ೧೬-೯೫);
ನಿರಂತರತೆಯಮಾಗಿ ಪರ್ವದ ಪರಿಬೋಧಾರಹಿತಮಾದ ಶಾಶ್ವತ
ಸುಖದಿಂದ ಪಿರಿದುಂ ತಣವುತ್ತಿದಂ (ಬಾಧಪ. ೧೬-೩೦೨); ನಿರುತ್ತಮದ
ಕೇಳಜ್ಞ ಸುಗತಿಗೆ ನಿರಂತರತೆಯನನವು ದುರ್ಗತಿಗರಸುತನ ದುರ್ಮಾರಣ
ವಿದು ತಾ ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವರೆ (ತೊರಣ. ೪-೧೧-೯). ೩. ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ;
ಅತಿಶಯತೆ : ಸುರಪುಯುಗಪವನದ್ವಿತಯಾಶಾಶಾಂಬುಗಣಂಗಳೆಂದಿರೆ
ಯತಿ ನಿಧಿಯೊಳ್ಳರೆ ನಿರತ್ತನಂದಿನೆಂದುಂ ನಿರಂತರತೆಯದೊಳದನೋದರೆ
ನೀಲಾಬ್ಜಾಂಬಿಕೆ (ಭಂಜೋಂಬು. ೨-೧೬೦). ೪. ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಾದವನ್ನು :
ನಿರಂತರತೆಯನ ನಿಜೋನ್ನತೋನ್ನತ ಭರಿತ ಬಹಳ ಬ್ರಹ್ಮಮಯನೀಶ್ವರ
ಘನಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದೈವ ಕಂಡನಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರಣ. ೬-೫೧-೪೯).

[ಸಂ.]

ನಿರಂತರತೆಯವಸ್ತು (ನಾ). [ಸಾಂಖ್ಯ] ಗುಣ, ದೋಷ ಮೊದಲಾದ
ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲದ ನಿರ್ವಿಕಾರ ವಸ್ತು; ಆತ್ಮ : ಈ ಆತ್ಮ
ನೆಂಬುದು . . . ಶುದ್ಧವಾದ ಕನ್ನಡಿಯಂತಿರುವುದು, ನಿರ್ವಿಕಾರ, ಅವನು
ಕೂಟಿಸ್ತನು, ಮಧ್ಯಸ್ತನು. ಇದಕ್ಕೆ ನಿರಂತರತೆಯವಸ್ತುವೆಂದು ಹೆಸರು
(ಹಿಂದಸಾ. ೫೮). [ನಿರಂತರತೆಯ + ವಸ್ತು]

ನಿರಂತೆ 'ನಿಜತೆ' ನೋ.

ನಿರಂತಿ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. (ನಾ).
೨. ತನಗೆ ಅಧಿಕರಾರೂ ಇಲ್ಲದವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು :
ನಿರುಪಮಾನ ನಿರಂತಿ ನಿರ್ಭಯನಿರತ . . . ನಿಜನಿರ್ಮಾಯ ಬಿತ್ತಿಸು
(ಬಸವ. ೬೧-೪೪). [ಸಂ.]

ನಿರಂತಿಷ್ಠಾ ನ(ನಾ). ಊರೆಯಿಲ್ಲದುದು; ಆಶ್ರಯರಹಿತವಾದುದು;
ಆಧಾರವಿಲ್ಲದುದು : ನಿರಂತಿಷ್ಠಾನಂ ದಿವಸುಂಬರಂತಿಷ್ಠಾನಮಲ್ಲವೇ
ನಗದಿದು ತಪ್ಪುರಸದನಕ್ಕೆ (ಜಗದಿ. ೮-೩೧). [ಸಂ.]

ನಿರಂತಿಕ್ರೋಶ (ನಾ). ದಯೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಕೃಪೆಯಿಲ್ಲದವನು :
ಅವಳ ದೊಡ್ಡ ಅಕ್ಷೇಪನೆ ಅದನು ಅಷ್ಟು "ನಿರಂತಿಕ್ರೋಶನಾಗಬಹುದೇ
ಎಂಬುದು (ಸಂಸಾರ. ೨೬೬). [ಸಂ.]

ನಿರಂತಿಗ್ರಹೇಶ್ವರವಾದಿ (ನಾ). ಪರಮೇಶ್ವರನ ಅನುಗ್ರಹ ಬೇಕಿಲ್ಲ
ವೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು : ಸರ್ವಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಓದಿಹೋಗುವವನಿಗೆ
ಹಗ್ಗದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ ನಿರ್ವರ್ತಕವೇ ವಿಶಾ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಪ್ರಸಾದ ಬೇಕಿಲ್ಲ
ವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅದುದರಿಂದ ಇವರನ್ನು ನಿರಂತಿಗ್ರಹೇಶ್ವರವಾದಿ
ಗಳೆಂದು ಕೆಲವರು ಕರೆಯುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೨೫).

[ಸಂ. ನಿರಂತಿಗ್ರಹೇಶ್ವರವಾದಿನಾ]

ನಿರಂತಿನಾಸಿಕ (ಗು). ೧. ಅನುನಾಸಿಕ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರದ :
ಅಕೆಯ ನಿರಂತಿನಾಸಿಕ ಮಾತುಗಳನ್ನೂ ಸೀನುಗಳನ್ನೂ ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ
ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಗೆ ಸಾಕಾಗಿ ಹೋಗಿತ್ತು (ದೇಶಸ್ಥ. ೧೮). (ನಾ).
೨. [ವ್ಯಾಕ] ಮೂಗಿನ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಉಚ್ಚರಿಸಬಹುದಾದ

ವರ್ಣ ; ಅನುನಾಸಿಕವಲ್ಲದುದು : ಯವಲಂಗಳನುನಾಸಿಕಂಗಳುಂ
ನಿರಂತಿನಾಸಿಕಂಗಳುಮಪ್ಪುವು (ಕಮದ. ೧೬ ಪೃ. ೨); ಗಕಾರವು (ತಾನು)
ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದು ಕೊಂಡೇ ಉದಾತ್ತವೂ, ಅನುದಾತ್ತವೂ, ತ್ವರಿತವೂ,
ಸಾನುನಾಸಿಕವೂ, ನಿರಂತಿನಾಸಿಕವೂ (ಆಗಿದೆ) ಎಂದು ಒಂದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ
ಅನೇಕ ರೂಪವುಳ್ಳದ್ದಾಗುವದು ಹೇಗೆ ತಾನೆ (ಸಂ ಹೋದೀತು) ?
(ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೪೬೨). [ಸಂ.]

ನಿರಂತಿಭವತಾಲಿ (ನಾ). ಅನುಭವಸ್ಥನಲ್ಲದವನು : ಕವಿ ನಿರಂತಿಭವ
ತಾಲಿ. ಅದರಿಂದ ಬೇಡಿದವೆ ನಿನ್ನ ಸಾರ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೬೧-೪೩೦).

[ಸಂ. ನಿರಂತಿಭವತಾಲಿನಾ]

ನಿರಂತಿಭವಿ (ನಾ). ಅನುಭವವಿಲ್ಲದವನು : ನೀನೇನಾ ನಿರಂತಿಭವಿ
ಯಲ್ಲಯಾ, ಎನ್ನಿಂದೆ ಕಲ್ಪಿಸ್ತನುಂ ಅಲ್ಲಯಾ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೦-೪೨೯);
ನಾನು ನಿರಂತಿಭವಿ. ನನ್ನ ಯಾವ ಮಾತಿಗೂ ಬೆರೆಯಿಲ್ಲ (ಹೊಸಪ್ರ. ೨೪೬).
[ಸಂ. ನಿರಂತಿಭವಿನಾ]

ನಿರಂತಿವಿಕಾರ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದೆ ಇರುವುದರಿಂದ
ಉಂಟಾಗುವ ವಿಕಾರ; ಉಪವಾಸದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ತಳವುಳ;
ಹಸಿವಿನಿಂದಾದ ಮನೋವೈಕಲ್ಯ, ಭ್ರಾಂತಿ : ರಾಘವನ
ಸುದ್ದಿಯನೀಕೆಗೆ ಜೇಬುದಾಗದೇ ಕರ್ಣಾಕಾಶವಿಾ ವಿಕಲಭಾಷೆ ನಿರಂತಿ
ವಿಕಾರಮಾಗದೇ (ಪಂಚಮಾ. ೧೧-೯೧). [ಸಂ.]

ನಿರಂತಿಯ (ಗು). ಮುಂದಿನ ಅನ್ವಯವಿಲ್ಲದ : ನಿರಂತಿಯ ಪ್ರತಿ
ಕ್ಷಣವಿಶಾರದುಗಳ ನಿರಂತಿಂಗಳಾಗಿಯುಂ ಭ್ರಾಂತಿವಶದಿಂ . . . ವಿಶ್ವಾಸ
ಲಕ್ಷಣಂಗಳಾತ್ಮಾಭಿಧಾನಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸುಗುಂ (ಅಪರ. ೨-೯೪); ವಸ್ತು
ಗಳೆಲ್ಲ ನಿರಂತಿಯವಿನಾಶ ಸಹಜವಾದುದೇ ಆಗಿದೆ (ತತ್ತ್ವಸಾ. ೧೯೮).

[ಸಂ.]

ನಿರಂತೀಷ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು;
ಸುಖಸಾಧನಗಳಿಗೆ ಹಾತೊರೆಯದಿರುವಿಕೆ; ೧೦ ಎಂಟು ಬಗೆಯ
ಧರ್ಮಗಳು—೧. ಸತ್ಯಜೇತ—ಭಯ, ರಾಗಾದಿ ದೋಷವಿಲ್ಲ
ದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಸಮಾನ—ಜಾತಿ, ಕುಲ ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲದೆ
ಎಲ್ಲರೂ ಪಾಲಿಸಬಹುದಾದ ಧರ್ಮ. ೩. ನಿರುಪಾದಾನ—
ಯಾವ ಬಗೆಯ ಸುಖಸಾಧನಗಳನ್ನೂ ಬಯಸದಿರುವಿಕೆ. ೪.
ನಿರಂತೀಷ—ಭೋಗೋಪಭೋಗಾದಿಗಳನ್ನು ಬಯಸದಿರುವುದು.
೫. ದುಶ್ಚರ—ಕಾಪುರೂಪರಿಂದ ಒಂದು ದಿನವೂ ಮಾಡಲು
ಅಶಕ್ಯವಾದುದು. ೬. ಪ್ರರೂಢ—ದೀರ್ಘಕಾಲ ಪ್ರವೃತ್ತ
ವಾದುದು. ೭. ಅಹಿಂಸಾಪ್ರತ—ಹಿಂಸೆ ಮಾಡದೆ ಇರುವಿಕೆ.
೮. ಫಲವಂತ—ಜಾತಿ, ಜರೆ, ರೋಗ, ಮರಣಗಳನ್ನು ನಾಶ
ಪಡಿಸಿ ಪರಮ ನಿರ್ವಾಣವನ್ನು ಕೊಡುವುದು : ನಿರಂತೀಷವೆಂಬುದು
ಭೋಗೋಪಭೋಗಪೂಜಾವಂದನಾದ್ಯುತ್ಪಾದಿಗಳನ್ನೇಕ್ಷಿಸದೆ ಭಟ್ಟ
ವರ ಪುಂಡರೀಕದ ನಡೆವ ಧರ್ಮ (ಚಾಣಾಕ. ೬). [ಸಂ.]

ನಿರಪರಾಧಿ (ನಾ). ೧. ಅಪರಾಧ ಮಾಡದಿರುವುದು; ನಿರ್ದೋಷ:
ನಿನ್ನ ಹೃದಯದ ಕೆರೆಗೆ ನಿರಪರಾಧವ ಕೂಗು ಕೇಳಿ ಬರುತ್ತದೆ (ಕೃಷ್ಣ.
೨೪೦). ೨. —ನಿರಪರಾಧಿ: ನಿರಪರಾಧನನ್ನೆಂದುದಿಂದೆನ್ನ ತೆಗೆಯ
ಮಗನಂ ವಿದಾರಿಸಿದನಂ ತಪ್ಪಾದು . . . ಅಜಾಪೆಂ ಮರನ ತೋಕ
ಕೆ ಶಾನುವಂ (ಪಂಚಮಾ. ೯-೬೨). [ಸಂ.]

ನಿರಪರಾಧಿ (ನಾ). ಅಪರಾಧ ಮಾಡದಿರುವವನು; ನಿರ್ದೋಷ :
ನಿರಪರಾಧಿಗಳಂ ನಿರ್ದೋಷಿಗಳಂ ನಿರರ್ಥಕವಿಾ ಪಾತಕಂ ಕೊಂದನೆಂದು
ತನ್ನಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾರದೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೬೮-೯); ನಿರಪರಾಧಿಯನು
ಬನ್ನಬಡಿಸುವುದುಚಿತವೇ (ಬಸವ. ೬೪-೬೦); ನಿರಪರಾಧಿಯನು ಸಾರ

ಯೊಬ್ಬಳನಕಟಿ ಸಭೆಯಲಿ ಸೀರೆಯುಬಿಡುಬಿಡುಗಳಿವರು ಕೆಟ್ಟನು . . .
ಎಂದೊಬ್ಬರೊಳಗೆ ತರಳೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೧೦೭); ನಿರಪರಾಧಿಯ ಕೊಲೆಯು
ತನಗಿನ್ನರದೆ ಅಂಗೈ ಮೇಲೆ ಮೊಳೆತು ಹರಹರಾ ಕಡುವಾಸಿ ತಾನೆಂದ
ಳಲಿದನು ರಾಮ (ಕಾಶ್ಯಾ. ೨೨-೭೨); ನಾನು ನಿರಪರಾಧಿ, ನನ್ನನ್ನೇಕೆ
ಬಂಧಿಸಿ ಕಾಡುತ್ತೀರಿ? (ಮನುಸ. ೭). [ಸಂ. ನಿರಪರಾಧಿನಿ]

ನಿರಪರಾಧಿನಿ (ನಾ). ತಪ್ಪು ಮಾಡದವಳು; ನಿರ್ದೋಷಿಯಾದ
ವಳು; ನೀನು ಸಹಧರ್ಮಿಣಿ, ಧರ್ಮಶೀಲೆ . . . ಮಕ್ಕಳ ತಾಯಿ;
ಪತಿವ್ರತೆ, ನಿರಪರಾಧಿನಿ-ಇಂಥ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕೊಡಲೆ? (ದಶಭಾ. ೪೨).
[ಸಂ. ನಿರಪರಾಧಿನಿ]

ನಿರಪವರ್ತನ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಅಪವರ್ತನಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರದ
ಸಂಖ್ಯೆ; ಲಕ್ಷದಪರಿಗಿರುವ ನಿರಪವರ್ತನ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಕೋಷ್ಟಕಗಳು
ಇವೆ (ಕವಿಕೋ. ೧, ೭). [ಸಂ.]

ನಿರಪವಾದ (ನಾ). ಕಳಂಕರಹಿತವಾದುದು; ನಿರ್ದೋಷ
ವಾದುದು; ಯೌವನಶ್ರೀಯಂ ನಿರಪವಾದಮನಾರ್ ಕಳೆದಪರವರೆ
ಮಹಾತ್ಮರ್ (ಶಾಂತಿಪ. ೪-೭೯೨). [ಸಂ.]

ನಿರಪಾಯ (ಗು). ೧. ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದ; ನಾಶರಹಿತವಾದ;
ಅವಿನಾಶಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ;
ತೊಂದರೆಗಳಿಂದ ದೂರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸುರಕ್ಷಿತತೆ; ನಿರ್ವಿಘ್ನತೆ;
ಸಮುಚಿತಸ್ವಭಾವಗುಣವರ್ಗಗಳನ್ನು[ಮುಮುನ]ಭಿಮುಖಗಳಿವು[ರಾ]
ಕ್ರಮಸಹಿತಮಗಮ್ಯರೂಪ ಕಾ[ವ್ಯಾ]ಶ್ರಮಮಂ ನಿರಪಾಯ[ದ್ರ]ಯ್ಯ
ಶಾರ್ಙ್ಗರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೭); ನಿರಪಾಯಂ ನಿತ್ಯಮಾತ್ಮಂತಿಕ ಸುಖ
ಮರುಣಂ . . . ಶಿವಮಮೃತಮಯಂ ನಿತ್ಯಾತಿಶಾನ್ತಮಕ್ಕುಂ(ವರ್ಧಮಾ.
೧೫-೩೦). ೩. ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದವನು; ಪಾಯನಂತ ತನ್ನವರು
ಭಯದಲಿ ಬಾಯ ದಿಡೆ ನಿಮಿಷಾರ್ಧದಲಿ ನಿರಪಾಯನೆಡೆ ನು ನೋಡಿದನು
ಬೇತರಿಸಿ ಕೆಲಬಲನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭-೧೦); ನಿರಪಾಯಂ ಚಿನ್ಮಯಂ
ತಾನೇನಿಪ ಪರಶಿವಂ ನೀನೆ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದಂ ಗುರುರೂಪಂ ತಾಳ್ದು
ತೂಲ್ಯೈ ಭವಮುಂ (ವೃಷಭ. ೨೭-೧೦). [ಸಂ.]

ನಿರಪೇಕ್ಷ (ಗು). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದ; ಅನ್ಯ ಸಹಾಯ ಬೇಕಿಲ್ಲದ;
ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ; ಅರ್ಥನಿರಪೇಕ್ಷವಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಧ್ವನಿಸಮಾಸಾರ
ವುಂಟೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದಂತಾಯಿತು (ಧ್ವನಾಶೋ. ೫೦). (ನಾ). ೨.
ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಈ ಸ್ವರ್ಥವನ್ನು ಪಡೆಯಬಲ್ಲ ಹೃದಯವು
ವಿಷಯ ನಿರಪೇಕ್ಷವಾದ ಅನಂದದ ಪ್ರತೀಕವಾಗುವುದು (ಪ್ರಬಂಧ. ೫೨).
೩. ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವವನು; ಯಾವುದನ್ನೂ ಬಯಸದವನು;
ನಿಸ್ಸೃಹನಾದವನು; ನಿರಕ್ತನಾದವನು; ನಿರಪೇಕ್ಷನನೇಕರಿಂದ
ಪುರುಷೇವನನಿಷಿತು ಬಯಕೆಯುಳ್ಳಿಡೆ ನಿಮಿಷಾರ್ಧಮಂ ಮರುಳಾಗ
ದೆಯೂ ಭರತನನೋಲಗಿಸಿ ಪಡೆಯುಮುಭಿನುತಫಲಮಂ (ಅದಿಪ. ೯-೧೦೪);
ಅನುರೂಪರುಂ ನಿರಪೇಕ್ಷರ್ (ಶಾಂತಿಪ. ೯-೨೮); ಮನಮುಳ್ಳಿಡೆ
ಅನುಯಿಸುನಂ ಮನಸಿಜನಾಯುಷ್ಯಮುಳ್ಳಿಡಂತಕನೆಯ್ಯ ಪಾನನುತ್ತ
ವನುಬಾಹಂತರ್ಗಿನಿತೆಗೊಡದರ್ಧ ನೀನೆ ದರ್ ನಿರಪೇಕ್ಷಾ (ಚಂದ್ರಪ.
೭-೯); ನಿರಪೇಕ್ಷ ನಿಷ್ಯಾದಿ . . . ನಿರಾಳ ಪಂಪಾವಿರೂಪಾಕ್ಷ ತರಣು
(ಪಶ್ಚಿಮ. ೧-೪). [ಸಂ.]

ನಿರಪೇಕ್ಷಕ (ನಾ). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದುದು; ನಿರಪೇಕ್ಷಕನುನಿಸಿ
ಯುಮೇಂ ಪರಿಪತ್ತಲಿ ಪರಿವ ಸುತನ ಕಡ್ಡುಕುಂದಂ ತೆರಮಸಗಿದು
ಪರಸಿಯ ಮೋಹರಸಂ(ಪಂಪಮಾ. ೩-೧೭೧). ೨. ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದವನು;
ಬಯಸದವನು; ಮೋಕ್ಷದೋಳ ನಿರಪೇಕ್ಷಕನುಮಾಗಿ(ಪಂಪಮಾ. ೨೫-೮);
ಪರವನಿತಾನಿರಪೇಕ್ಷಕನನಿಸಿದ ದೇವರ ದೇವಂ ಕುಡುಗೆ ಸುವ್ರತಂ
ಸುವ್ರತಮಂ (ಯೋಜಿತ. ೧-೧). [ಸಂ.]

ನಿರಪೇಕ್ಷಣೀಯ (ನಾ). ಬಯಸದುದು; ಬೇಡಾದುದು;
ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯವಲ್ಲದುದು; ತನ್ನ ತ್ಯಾಗ ನಿರಪೇಕ್ಷಣೀಯವಾದುದು
ದೆಂಬಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಅವಳ ಮಾತಿನ ಭಂಗಿ . . . ನೀತಿಗೆಟ್ಟ
ಹೆಂಗಸಿನ ಹೊಟ್ಟೆಗಳೆಂದು ಅವನು ಯೋಚಿಸಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೪೦೪);
ಭಾವಗೀತೆಯ ಸಕಲವ್ಯಾಪಾರಗಳೂ ಅನ್ಯವಸ್ತು ನಿರಪೇಕ್ಷಣೀಯವಾಗಿ
ಕವಿಯ ಅಂತರಂಗಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಜನ್ಮ ತಳೆದು . . . ಪರ್ಯವಸಾನ
ಹೊಂದುತ್ತವೆಯೇ? (ಭಾವಗೀ. ೭). [ಸಂ.]

ನಿರಪೇಕ್ಷಭಾವ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಅಲಂಬನವಿಭಾವವನ್ನು
ಅಪೇಕ್ಷಿಸದಿರುವುದು; ೧೨ ಕರುಣರಸದಲ್ಲಿ ಅಲಂಬನ ವಿಭಾವವು
ಕಣ್ಣಿ ದುರಿಗಿರಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ; ವಿಪ್ರಲಂಛಿತ "ಸಾಪೇಕ್ಷ
ಭಾವ"ವೆಂದೂ ಕರುಣವು "ನಿರಪೇಕ್ಷಭಾವ"ವೆಂದೂ ಭರತನು ನಿರೂಪಿಸು
ತ್ತಾನೆ (ಭಾವಮಾ. ೪೦೫); ಕರುಣದಲ್ಲಿ ನಿರಪೇಕ್ಷಭಾವ; ವಿಪ್ರಲಂಛ
ಶೃಂಗಾರದಲ್ಲಾದರೆ ಸಾಪೇಕ್ಷಭಾವ (ಧ್ವನಾಶೋ. ೧೭೯ ಅದಿಪ.).

[ನಿರಪೇಕ್ಷ + ಭಾವ್ಯ]

ನಿರಪೇಕ್ಷವಾದ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ
ವಾಗಿಯೇ ಅಡಗಿರುವ ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವ
ವಾದ, -ತತ್ತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನೆ: ವಸ್ತುಸ್ವಭಾವಕ್ಕಿ ಯಿಂದಲೇ ಸಕಲ
ಕೆಲಸಗಳೂ ನಡೆಯುತ್ತವೆಂಬುದು ನಿರಪೇಕ್ಷವಾದವು, ಸ್ವಭಾವವಾದವು.
ಪುರುಷಪ್ರಯತ್ನ ಸಂಕಲ್ಪಗಳಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತವೆಂಬುದು ಸಾಪೇಕ್ಷವಾದವು
(ಹಿಂದಸಾ. ೨೧). [ನಿರಪೇಕ್ಷ + ವಾದ್ಯ]

ನಿರಪೇಕ್ಷಿ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷಿಸದುದು; ಬಯಸದುದು; ಸಂಗೀತನಿರಪೇಕ್ಷಿ
ಯಾದ ಭಾವಗೀತೆಗಳಂತೆಯೇ ಸಂಗೀತಸಾಪೇಕ್ಷಿಯಾದ ಭಾವಗೀತೆಗಳು
ಇಂದಿಗೂ ರಚಿತವಾಗುತ್ತಿವೆ (ಭಾವಗೀ. ೨೨).

[ಸಂ. ನಿರಪೇಕ್ಷಿನ]

ನಿರಬಯಲು 'ನಿರ್ವಯಲು' ನೋ.

ನಿರಭಿಧಾನ (ನಾ). ಹೆಸರಿಲ್ಲದವನು; ನಿರಂಗನನಂತವಿನುತನಿರ್ಮಲ
ನಾಮಧೇಯಂ ನಿರಭಿಧಾನನತುಲಗಿರಿವಾಸಂ ಸ್ವತಾನನಿಲಯಂ
(ಪ್ರಾಕರಾ. ೨-೧). [ಸಂ.]

ನಿರಭಿಮಾನ (ನಾ). ಅಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸ್ವಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಿಲ್ಲ
ದಿರುವಿಕೆ; ನಮ್ರಭಾವ; ಕಲಿತ ವಿದ್ಯೆಗೆ ಈ ನಿರಭಿಮಾನವಲ್ಲದೆ
ಕಲಿತ! (ಶಾಂತರಾ. ೩೧೭). [ಸಂ.]

ನಿರಭಿಮಾನಿ (ನಾ). ಅಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದವನು; ಸ್ವಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಿಲ್ಲ
ದವನು; ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದವನು; ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನಿಸಿ
ಕೊಂಡು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವ ಜೀವನು ನಿರಭಿಮಾನಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ತೀರ
ಧಿನ್ನನೆಂಬ ಅಂಶ ನಿರ್ವಿವಾದವಾದದ್ದು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೧೪).

[ಸಂ. ನಿರಭಿಮಾನಿನ್]

ನಿರಭ್ರ (ಗು). ೧. ಮೋಡವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಮಲವಾದ; ಅನಂತಾ
ಕಾಲವು ನಿರಭ್ರ ನೀಲವರ್ಣದಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ (ಬಂಗಾಣ. ೧).
(ನಾ). ೨. ಮೋಡಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿರ್ಮಲತೆ: "ಮುಗಿಲ್ಲ
ಳ್ಳಿಲ್ಲದಿರುವ ನಿರಭ್ರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧-೭೨). ೩. ಮೋಡಗಳಿಲ್ಲದುದು;
ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕೆಳಗಿರುವ ಅವನ ದೃಷ್ಟಿಯು ಮುಗಿಲೆಡೆಗೆ ಹರಿಯಿತು.
ಆಗ ಮುಗಿಲು ನಿರಭ್ರವಾಗಿತ್ತು (ಸಮೀ. ೧೭೪); ನಿರಭ್ರವಾದ ಆಕಾಶ
ದಲ್ಲಿ ಮೆರೆಯುವ ಚಂದ್ರ, ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ವಾಸುದೇವ
ಲೋಕವನ್ನು ಮರೆತ (ಮೂರುದಾ. ೨೦೭). [ಸಂ.]

ನಿರಮಿಸು (ಕ್ರ). ರಚಿಸು; ಕಟ್ಟು; ನಿರಮಿಸಿದನ್ವೆ ಮಧುರೆಯೆಂಬ
ಫಲವು (ಪ್ರೀತಾ. ೭-೨೮). [<ನಿರಮಿಸು]

ನಿರಯ (ನಾ). ೧. ನರಕ : "ನಿರಯಂ ಶ್ವಭ್ರಂ ಮರ್ಗತಿ ನರಕಂ" (ಮಸ್ತು ಕೋ. ೨೦-೧೧) ; ಜರಾಯುಷಾಂಡಜಪೋತಂಗಳ್ ಗರ್ಭಸಂಭವಂ ದ್ವಿನಿರಯೋದ್ಯುತಂ (ಸಂ.ಕುಮಾರ. ೮-೯) ; ಅಜಾಯದೆ ಪೊಟಲಂ ಪುಗೆ ಕೆಲರಜಗುಲಿ ಮುಷಿಯರ್ಗೆ ಮುನಿದು ತನ್ನಾಜ್ಜಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಬರೆಂದು ಕೊಂದು ಪಾತಕ ತಪ್ಪಿದಂ ಪುಗಲೆಂದು ಸುರಯದರರೇ ಪುಟಮಂ (ಪಂರಾಜನ. ೯-೧೧) ; ನಿರಯಂಗಳ ದುಃಖಂಗಳ ಪರಿಣಾಮಂ ನೆನೆವೊಡಾರ್ಗಮತಿ ಭೀಕರಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೩-೬೩) ; ನರರ ಕೀರ್ತಿಸಿದ ಕಥೆಗೇಳಿ ವ್ಯರ್ಥ ನಿರಯಕ್ಕೆಳೆವ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿದು (ಪ್ರಭುಪ. ೨-೬) ; ಅನೇಕ ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳು ನೀನು ನಿರಯದಲ್ಲಿ ಬೇಯುತ್ತಿದ್ದೆ (ಮದ್ದಪ. ೧೬೧). ೨. ಸಂತೋಷ ವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ದುಃಖ. ೩. ಪಾಪ. [ಸಂ.]

ನಿರಯಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ನರಕದ ಪ್ರದೇಶ, - ಸೀಮೆ : ಖರಸಂಕಸಲಿಲ ಭಾಗಂ ನಿರಯಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಮೂದಿದಂ (ಮಲ್ಲಪು. ೧೩-೧೨೮).

[ನಿರಯ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ನಿರಯಗಾಮಿ (ನಾ). ನರಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ದಿವ್ಯಭಾಷೆಯನ್ನು ಪರಶುಜನಿ ಯಶರ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳನು ಕೇಳುವ ಪೆಲ್ಲರೂ ನಿರಯಗಾಮಿಯಾಗುವರು (ಶೇಷಧ. ೧೬-೨೦).

[ಸಂ. ನಿರಯಗಾಮಿನ್]

ನಿರಯಜ (ನಾ). ನರಕದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ನಾರಕೆ : ಕರಾಲನಕ್ರ ಚಕ್ರಚರ್ವಿತೋದ್ಧೀರ್ಣವಿಶೇಷ ನಿರಯಜನಕುರುಂಬಶಲ್ಯಶಕಲಪರಿಪೂರ್ಣ ಭವಲಕ್ಷಣ ಮರ್ನಾರೋಕ್ಷ್ಯವಿಪಮಯಂ . . . ವೈತರಣಿಯಂ ಪೊಕ್ಕಾ ಗರ್ (ಅದಿಪ. ೫-೮೭ ಪ) ; ತಲ್ಲುಟುನಿ ತಳಮಳಗುತ್ತು ಪೆಲ್ಲಳನಿ ದೆಸೆದೆನೆಗೆ ದಿಜುವರಿವೆಂದನಂ ಪುರಾತನ ನಿರಯಜ[ರ್]ಕ[ರ್]ಕ[ಂ]ಡು (ಪರ್ವಮಾ. ೫-೨೮ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿರಯನ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಗ್ರಹಗಳ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಅಯನದ ಗತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸದಿರುವಿಕೆ, - ಅಯನದ ಗತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸದಿರುವುದು : 'ನಿರಯನಪದ್ಧತಿ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ನಿರಯನಪದ್ಧತಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಅಯನದ ಗತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸದೆ ಮಾಡುವ ಗಣನೆಯ ಕ್ರಮ, - ರೀತಿ ; ಅಯನಾಂಶವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಲೆಕ್ಕ ಮಾಡುವ ಪದ್ಧತಿ : ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ರೇಖಾಂಶಗಳನ್ನು ಒಂದು ಸ್ಥಿರದಿಂದುನಿಗಂಧ ಅಳಿಯುವ ಭಾವತೀಯ ಪದ್ಧತಿಯು ನಿರಯನಪದ್ಧತಿ (ಸಪ್ತಶ. ೬೫). [ನಿರಯನ + ಪದ್ಧತಿ]

ನಿರಯನಸೌರವರ್ಷ (ನಾ). ನಿರಯನಪದ್ಧತಿಯಿಂದ ಗಣಿಸುವ ಸೌರವರ್ಷ : ನಿರಯನಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಸೂರ್ಯನು ರೇವತೀತಾರೆಯಿಂದ ಹೊರಟು ಪುನಃ ರೇವತೀತಾರೆಯನ್ನು ಸೇರುವ ಕಾಲವನ್ನು ಸೌರವರ್ಷವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತೇವೆ . . . ನಿರಯನಸೌರವರ್ಷವು ಸಾಯನಸೌರವರ್ಷಕ್ಕಿಂತ ೨೦ ನಿ. ೨೬ ಸೆ. ದೊಡ್ಡದು (ಸಪ್ತಶ. ೬೫). [ನಿರಯನ + ಸೌರವರ್ಷ]

ನಿರಯನಿಳಯ (ನಾ). - ನಿರಯಕ್ಷೇತ್ರ : ನಿರಯನಿಳಯದಂತೆ ಪತಿಸಾಸಿಪ್ರಭೀಷಣಪ್ರದೇಶಮುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಸಂಗ್ರಾಮಭೂಮಿಯಂ ಪೊಟಮಟ್ಟು (ಚಂದ್ರತ. ೧೦-೧೦೫ ಪ) ; ಮೂತಿದು ಪಾಯವಾದದೆ ನಿರಯನಿಳಯದ ಯಾಯಿಗಳ ಗತಿಯಾಗಲೆಂದನು ನೀಡಿ ನಂಬುಗೆಯ (ತೋರಣ. ೪-೩-೨೪). [ನಿರಯ + ನಿಳಯ (= ನಿಲಯ)]

ನಿರಯಭವ (ನಾ). ನರಕದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ನಿರಯಭವರ್ಕ್ಕಿ ನಿರಂತರವೆಂದುಂ ಕುಂದದೊಂದೆ ಮಾಬ್ಬಿಯೊಳಾತಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಮು ಕುಭಲೇಶ್ವರಾಪರಾಪು ಶರೀರವೇವನಾದಿಕ್ರಿಯೆಗಳ್ (ಪರ್ವಮಾ. ೧೫-೪).

[ಸಂ.]

ನಿರಯಯಾತನೆ (ನಾ). ನರಕದ ಬಾಧೆ ; ನರಕಯಾತನೆ : ನಿರಯಯಾತನೆಗಳೆಂದೆ ಮೇಣೊಗುವಿಗೆಯ ದುರ್ಗತಿ . . . ಬಲು ಸಸು ಹಾನಿಗಳುದಿಸಿದುವು (ಚಂದ್ರ. ೧೪-೨೪). [ನಿರಯ + ಯಾತನೆ]

ನಿರಯವಾಸ (ನಾ). ನರಕಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವುದು ; ನರಕವಾಸ : ರಾವಣನುಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನುಂ ನಿರಯವಾಸದಿಂ ಪೊಟಮಟ್ಟು ಬಂದು (ಪಂರಾಜನ. ೧೬-೭೨ ಪ). [ನಿರಯ + ವಾಸ]

ನಿರರುತಿ 'ನಿರುತಿ' ನೋ.

ನಿರರ್ಗಲ, ನಿರರ್ಗಲ (ಗು). ೧. ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ; ಸರಾಗವಾದ : ಮಹಾದು ಕ್ಷೋಣಿಯೊಳು ಪಸರ್ವತ್ತ ಘನಕಲ್ಯಾಣದೊಳು ನಿತ್ಯಪ್ರಥಿತ ಕಲ್ಯಾಣಭಕ್ತಿನಿರರ್ಗಲಾ [ಪಾಪಂ. ೪೫] ಲೌಲ್ಯಾಲಸತ್ವದಲಿ (ಬಸಪು. ೫೬-೧೦೦). ನಿರರ್ಗಲ : (ನಾ). ೨. ತಡೆಯಿಲ್ಲದುದು ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಉಚ್ಛ್ರಂಖಲತೆ : "ಉದ್ಭೂರಮುದ್ಭುಟ ಮುನ್ನುಮುಮುದ್ಭ ತಮುಚ್ಛ್ರಂಖಲಂ ನಿರರ್ಗಲಮಕ್ಕುಂ" (ಮಸ್ತು ಕೋ. ೧೦೬-೫೪). ೩. ಕಟ್ಟುಗಳಿಗೆ ಒಳಪಡದವನು ; ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು : ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯೊಳು ಮಜಗನ್ನೇತ್ರ ವೀತಿಹೋತ್ರಾಂಬಳ . . . ಪಾಲಿಪುಡೆನ್ನಂ (ಪನ್ನಿರ. ೭-೧).

ನಿರರ್ಗಲವಾಗಿ - ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ; ಸರಾಗವಾಗಿ : ಅನನು . . . ನಿಂತು ನಿರರ್ಗಲವಾಗಿ ಮೂತನಾದಿದನು (ಸಮಜೀ. ೧೫೫) ; ನನ್ನ ಲೇಖನಿಗೆ ವಿರಾಮವನ್ನು ಕೊಡದೆ ನಿರರ್ಗಲವಾಗಿ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಮಾತ್ರ ನಾನು ಬರೆಯುತ್ತೇನೆ (ಭಾರತ. ೯೬) ; ನಿರರ್ಗಲವಾಗಿ ಇವನು ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡಬಲ್ಲ (ಭಾರತ. ೨೭). [ಸಂ.]

ನಿರರ್ಗಲ 'ನಿರರ್ಗಲ' ನೋ.

ನಿರರ್ಗಲಿತ (ಗು). - ನಿರರ್ಗಲ ೧ : ಗೆಲವಿನ ಸುಗ್ಗಿಗಿದ ಮಳೆಗಾಲವೆಂತ ನಿರರ್ಗಲಿತಭುಜಶೌರ್ಯ ಸುರಿದನು ಸರಳ ಸರಿವಳಿಯ (ಕುಮಾರ. ೨೦-೭). [ಸಂ. ನಿರರ್ಗಲಿತ]

ನಿರರ್ಗಲೆ (ನಾ). (?) : ಇಂತಾಪ್ತಗಮ ಪಪ್ಪಿಗಳ ನಿರರ್ಗಲೆಯೆಂದು ನಂದಿ ಕಟ್ಟುನಮುಂಡ ನಿರರ್ಪೋಲ್ವೊಪಪೊದಿಪ್ಪುದು ನಿಶ್ಚಂಕೆ (ರತ್ನಕ. ೧-೭ ಪ). [?]

ನಿರರ್ಥ (ಗು). ೧. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ; ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ : ಮನೆಯೆಂದುಂ ಮಕ್ಕಳೆಂದುಂ . . . ಸಕಲವಿಷಯ ವಿಂತೆನ್ನದೆಂದುಂ ನಿರರ್ಥಾರ್ಥನಿಮಿತ್ತಂ ಬೆಂದು ತಾಪತ್ರಯದೊಳೆ ಕುದಿದಂ (ರತ್ನಕ. ೨೨). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದುದು ; ವ್ಯರ್ಥವಾದುದು : "ವ್ಯಥೆ ನಿಷ್ಕಲಂ ಮೋಘಮೆನಲದು ನಿರರ್ಥಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬-೩೦) ; ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕವಾಗಿ ಸಲ್ಲದುದು, ಸಪ್ತವಿಧಕ್ಕೆ ಗಳಿಸಿಲ್ಲದುದು, ನಿರರ್ಥವಾಗಿ ಸಲ್ಲದುದು ಲಿಂಗಮೆನಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೭೨ ಪೃ. ೨) ; ರಾಯತನಮೆದುಗಿಂದ್ರಲೋಕದ ಲಾಯದಲಿ ದಿಟವೆಂದು ನುಡಿದು ಮರು ಜೋಯಿಸರು ಸಾಕವರ ನಚನ ನಿರರ್ಥವಲ್ಲೆಂದ (ಕುಮಾರ. ೧೩-೪೫).

[ಸಂ.]

ನಿರರ್ಥ (ಅ). ಸುಮ್ಮನೆ ; ವ್ಯರ್ಥ ; ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ : ಹೊದಿದ್ದವಂಗಳ ಬೇಡಿ ಬೇಡಿ ನಿರರ್ಥ[ಪಾಪಂ. ನಿರರ್ಥ] ಕೆಡಬೇಡ (ಬಸಪ. ೫೫೬) ; ನಳಿನಾಭನ ಕೂಡೆ ವೈರಕ ಬೆಳಸಿ ಕೆಟ್ಟ ನಿರರ್ಥ (ತೋರಣ. ೬-೨-೩೬).

[<ಸಂ. ನಿರರ್ಥಂ]

ನಿರರ್ಥಕ (ಗು). - ನಿರರ್ಥ ೧ : ತಾವು ತಮ್ಮಯ ಹೆಚ್ಚು ಕುಂದಿನ ಜೀವಕಳೆಯುಜೆಯಾದ ನಿರರ್ಥಕ ಜೀವಿಗಳು (ಕುಮಾರ. ೯-೧೬) ; ಇಂತಹ ನಿರರ್ಥಕ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ಕೈ ಹಾಕದಿರುವುದೇ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರ (ಚೇನಾಪ. ೬). (ನಾ). ೨. ವ್ಯರ್ಥವಾದುದು ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದುದು :

“ಅಂತರ್ಗತಂ ನಿರರ್ಥಕಮಪ್ರಯೋಜನಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೬); ನಿರಜಾಪಲಯ ಚೆಲ್ಲು ನಿರರ್ಥಕಮಾಗದು (ಅದಿಪ. ೪-೯೩); ಪಿತ್ತಮಾತ್ಮ ಗುರು ದ್ವಿಜದೇವಪೂಜೆಯಂ ಕಾಲವಿದೆಯ್ನ ಸಲ್ಲದನ. ಬಾಲ್ಯ ನಿರರ್ಥಕ ಮಲ್ತೆ ಲೋಕದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೩-೯೩); ಗುರುಗಳಲಿ ಸಂಬುಗೆ ನಿರರ್ಥಕ ವಾಯ್ ನುತ ಕುರುರಾಯ ದಿಸುಸುಯ್ನ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೪-೫); ನಿರರ್ಥಕ ವಾದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸ್ವಾರ್ಥ ಪಡೋದಾಕೆ? (ಗಾದ). ೩. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವನು; ಅಯೋಗ್ಯನಾದವನು: ಪಾರ್ಥ ಭೀಮರ ಮಹಾಯೋಧಿ ನಿರರ್ಥಕರನಾದಿದು ಜಯನ ಸಮರ್ಥನು ಪಡ ಹೋಗನುತ ತೆಗೆದಟ್ಟು ಪಾಶುನ(ಕುವ್ಯ. ೨-೨೭). ೪. [ಕಾವ್ಯಮಾ]ಪದದೋಷ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೨ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ ಪರಿಪೂರ್ಣವೇನೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪ್ರಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಪಾದಪೂರಣಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಕುವ ಪದ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಮೇಣ, ನೆರೆ ಇತ್ಯಾದಿ: ನಿರರ್ಥಕ-ಪಾದಪೂರಣಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಹಾಕಿರುವುದು (ಕೃಷಿ. ೨೨೭). [ಸಂ.]

ನಿರರ್ಥಕಂ (ಅ): ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ; ವ್ಯರ್ಥ:ನಿರ್ದೋಷಗಳಂ ನಿರರ್ಥಕವಿಾ ಪಾತಕಂ ಕೊಂದನೆಂದು ತನ್ನಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಸೈರಸಲಾಜದೆ (ಜ್ಞಾ. ೧೦. ೧೭೮-೧೦). [ಸಂ.]

ನಿರರ್ಥಕರ (ನಾ): ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದುದು: ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಭಿಧಾನಮಂ ಪಡೆದ ಪದಾರ್ಥಮಂ ಶಾಸ್ತ್ರತಮಂಬುದನುಕ್ತಸಿದ್ಧ ಮಲ್ಲದಂಭಿಧಾನಂ ನಿರರ್ಥಕ ರಮುಮಾಧಾರರಹಿತಮುಮುಕ್ತ ಮುಂದುವಿಲ್ಲದ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಭಿಧಾನಮು ನಿಡುವ ಮರುಕಾಪೊಂ (ಶಾಂತಿ. ೪-೧೩೪ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿರಲಂಕಾರ, ನಿರಳಂಕಾರ (ನಾ): ಅಲಂಕಾರ ರಹಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಭರಣವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಚೆಲುವು ತರುವ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವಿಕೆ; ಸ್ವಭಾವ ಸೌಂದರ್ಯ: ನಿರಲಂಕಾರ ನಿಶಾಮ ಮಾತ್ಮತೆ ತದಾಕಾರಂಬೊಲಸ್ಯತ್ವಿಯಾಧರದಂದಕ್ಷತೋಮಲಂ ಕಿಸಲ ಯಂ (ಲೀಲಾ. ೧೪-೯೨). **ನಿರಳಂಕಾರ:** ನಿರಳಂಕಾರ ವಿರಾಜಮಾನ ಜಿನನಂಗತ್ರಿಯ ಸಂಸಂಗದಿಂ ಪಿರಿಯಂ ಶೋಭಿಗೆ ಸಂಪದಮದು ಶಬಿ ತಂದಾನಂದದಿಂದಿಕ್ಕಿದಾಭರಣಂಗಳ್ (ಪರ್ವ. ೧೪-೪೪). [ಸಂ.]

ನಿರಲಸ (ಗು): ೧. ಅಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಚಟುವಟಿಕೆಯ: ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವೀರ ಹೋಗುವುದು. ಎಷ್ಟು ನಿರಲಸ ಪ್ರಯತ್ನದ ಮತ್ತು ಬಲದ ಕೆಲಸ (ಸುಬಂಧ. ೧೧, ೩೭೯). (ನಾ). ೨. ನಿರಾಯಾಸ; ಚಟುವಟಿಕೆ: ಜ್ಞಾನೇಶ್ವರಿಯಲ್ಲಿ ಉಗಮ ಹೊಂದಿದ ಭಕ್ತೋದ್ಧಾರ ತರಂಗಿಯು . . . ಈ ನಿರ್ಮಲೀಕರಣವನ್ನು ನಿರಲಸವಾಗಿ ಇಂದಿಗೂ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ (ಮಾಹಿ. ೧೫). ೩. (ಅಲಂ) ಅಲಸ್ಯ; ಜಡತೆ: ಆನನು ತನ್ನ ಹೊದ್ದ ದೋತರವನ್ನು ಗೂಟಿಕೆ; ಲೋದಿಗೆ ಆತು, ಕಾಲು ಚಾಚಿ ದನು. ಕಾಲಲ್ಲಿ ಮಲಿತು ನಿಂತ ನಿರಲಸವು ಪ್ರಸರಣ ಹೊಂದಿತು (ರತ್ನ. ೨೩೩). [ಸಂ.]

ನಿರವ (ನಾ): ತಿಳಿಸುವಿಕೆ; ನಿರೂಪ: “ನಿರವ-ನಿರೂಪ-ತಿಳಿಸುವಿಕೆ (ತದ್ವ. ೨೨); ಕೆಲೆಯಂ ಬಂದನೆನ್ನಾಳೆ ಮುದಮಂ ತಲೆದು ತನ್ನ ನಿರವಪಾಪಲ್ಯ ಬಳಮಂ ಬಿಡಿಸುವ ಬಗೆಯಂ ಭಳಲನೆ ಸ್ವಪಂಕು ಮುನಿಸನಂ ಬಿಡಿಸ್ಕೊಂಡಂ (ಕುಸುಮ. ೧೫-೭೦); ನಿರೂಪ-ನಿರವ. ಪ್ರಸಾಧನ-ಪದವನ, ಉತ್ತರಿಯ-ಉತ್ತರಿಗೆ (ರತ್ನ. ೧೩೦ ಪ್ರ. ೨೦೬). [ಸಂ. ನಿರೂಪ]

ನಿರವಗ್ರಹ(ನಾ): ೧. ನಿರ್ಬಂಧಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿದವನು; ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ನಡೆಯುವವನು; ಸ್ವಚ್ಛಂದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯವನು; ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರ ನಾದವನು: “ಯಥಾಕಾಮಾ, ಸ್ವರುಚಿಃ, ಸ್ವಚ್ಛಂದಃ, ನಿರವಗ್ರಹಃ — ಈ ೪ ತನ್ನಿಚ್ಛೆ ಕಾಪಿಂ” (ಪರಮಾ. ೩೨-೨೨೪); “ಸ್ವರುಚಿ ನಿರವಗ್ರಹಂ

ಸ್ವಚ್ಛಂದನಂದನಲ್ ತನ್ನಿಚ್ಛೆ ಕಾಪಿನಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೯); ನಿರವ ಯವ ನಿರ್ದೋಷ ನಿರವಗ್ರಹ ನಿರಾಧಾರ . . . ಕರುಣಿಸುವುದೆಂದ (ಕುವ್ಯ. ೪. ೩-೪೯). ೨. ಅಡ್ಡಿ ಇಲ್ಲದುದು; ನಿರಾತಂಕವಾದುದು: ನಿರವಗ್ರಹಮಕ್ಕೆ ವಿಯಚ್ಛೇಂದ್ರನಂದನೆಯೋಳೆ ಕುಮಾರಂಗೆ ಶುಭೋ ತ್ವರುಧಿಪಂಗ್ರಹಂ ತಾಂ ಕರಗ್ರಹಂ ಸಕಳದೇವತಾನುಗ್ರಹದಿಂ(ಪರ್ವಮಾ. ೩-೩೩). [ಸಂ.]

ನಿರವದ್ಯ (ಗು): ೧. ದೋಷರಹಿತವಾದ; ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದ: ಮಾನೋನ್ಮತ ನಿರವದ್ಯ ಕುಲೀನ ಮಹಾಪುರುಷ ಪರಧನಂಗಳ ದತ್ತಾ ದಾನಂ ಗಳ್ ನಿಗಗಾಗನಮಾನುಷವಿಾ ರೂಪದಕ್ಕೆ ಮರಿಯರ ಪೆಂದಿರ್ (ಶಾಂತಿ. ೩-೭೭); ನಿರವಿ ನಿರವದ್ಯರೂಪಿಸೊಂಕು ನೆಗಬಲಾಗದೆಂದು ವನದೇವತೆ ಗಳು ಜಡಿದೊಡಂಜಿ . . . ತ್ರಿದಂಧಿಗಳುಮಪ್ಪ ಪರಿವ್ರಾಜಕರುಮಾಗಿ (ಪಾವಂ. ೩೪); ನಿರವದ್ಯನಿಖಿಲವಿದ್ಯಾತರಂಗಿಣೀಸಂಗದಲ್ಲಿ ತೋಜುವ ಸುಲಾಯಂತಿರ ಸುರುಳ್ಳು ಮುನಿಕುಮಾರನ ಸುರುಚಿರಗಂಧೀರನಾಥಿ ಮಂಡಲಮೆಸೆಗುಂ (ಪಾದಂ. ೩೩೭). (ನಾ). ೨. ಕಳಂಕವಿಲ್ಲ ದುದು; ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಾದುದು; ಉತ್ತಮವಾದುದು: ಪದ್ಯಂಗಳ್ ಸವರಸಸುರಪದ್ಯಂಗಳ್ . . . ಮಹಿಯಂತಿಪ್ಪವೀ ಸತ್ಯತಿಯೋಳ್ (ಗಿಂಕ. ೧-೧೩); ನಿರವದ್ಯಂಗಳೆನಿಪ್ಪನೆಕವಿಧ ಪೂಜಾಪ್ರವೃ ಸಂಪೂರ್ಣ ಭಾಸು ರಮಂ ಭಾಜನರಾಜಿಯಂ ತಲೆದ ನಾನಾವಾರನಾರೀಜನಂ ಬರೆ (ಮಹಾಪೀ. ೧-೧೦೦); ನಿರವದ್ಯಂ ನಿಜಮಕಾರದೆಡೆಗಂ ಪತ್ತಂ (ರಮದ. ೧೦೪). ೩. ಪರಮಾತ್ಮ: ಜಯಜಯ ವಾಸುಪೂಜ್ಯ ಸುರಪೂಜ್ಯ ಜಿನೇಶ್ವರವೀತರಾಗ ನಿರ್ಭಯ ನಿರವದ್ಯ (ಸುಕುಸು. ೪-೪೪); ನಿರವ[ಪಾಣಂ. ವಂ, ವೇ]ದ್ಯ ನಿರ್ಭನ್ನ . . . ನಿರ್ಮಳ ನಿರಾಳ ಪಂಪಾವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಶರಣು (ಪರ್ವ. ೧-೪); ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಮೊದಲಾದ ಈಶ್ವರತ್ರಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ಯ . . . ನಿರವದ್ಯ . . . ಎಂದಿವು ಮೊದಲಾದವೇ ಅದ್ವೈತಬ್ರಹ್ಮಶರ್ಯಾಯ ನಾಮಂಗಳಕ್ಕುಂ(ವಿವೇಕ. ೨೭); ನಿರವದ್ಯಂ ನಿಗಮಾಂತವೇದ್ಯನತುಳಂ . . . ಪೂರಗೆಮ್ನಂ ಸುಂದರಾಧೀಶ್ವರಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೨-೧೩-೪೪). ೪. ಕಳಂಕ ವಿಲ್ಲದವನು; . . . ಶ್ರೇಷ್ಠ: ಉದಿತ್ತೀಕಲ್ಪಪ್ರಿಸುಲ್ಕೇ ರಿಷಿಗಿರಿಸಿಲಿ ಮೇಲೋನ್ನು ತನ್ನೇಹಮಿಕ್ಕಿ ನಿರವದ್ಯನೇಲಾ ಸ್ವಗ್ಗಂ ಶಿವನಿಲಿ ಪಡೆದಾನ್ (ವಿ. ೧೧, ೪೪-೨; ಸು. 700); ನಿರವದ್ಯರ್ ನಿರಘರ್ ನಿರುತ್ತರಸುಖರ್ . . . ಮಹಿವುದೀ ಹಾಲಾಸ್ಯ ಚಾರಿತ್ರಮಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೪-೧೭-೧೩೭).

ನಿರವದ್ಯವಿದ್ಯಾಧರ = ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನು: ಚಂದ್ರಿಕಾಶ್ರೀವಿಲಾಸದೊಳ್ ನಿರವದ್ಯವಿದ್ಯಾಧರನಚಿತನಾಥಂ ವಿದ್ಯಾಧರ ರೋಲಗಂಗೊಟ್ಟಿದುರ್ ದಿಗವಲೋಕನಂಗೈಯ್ (ಅಜಿ. ೩-೪೫ ಪ).

[ಸಂ.]

ನಿರವದ್ಯಚರಿತ (ನಾ): ಪರಮಾತ್ಮ; ನಿರವದ್ಯ: ನಿರವದ್ಯಚರಿತಂಗೆ ನರಜಾಪನರದಂಗೆ . . . ಶುಭಮಸ್ತು ಶೋಭನಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೩-೪೧).

[ನಿರವದ್ಯ + ಚರಿತ]

ನಿರವದ್ಯಚರಿತ್ರ (ನಾ): ತಪ್ಪಿಲ್ಲದ ನಡವಳಿಕೆಯನ್ನುಳ್ಳವನು; ನಿಷ್ಕಳಂಕವಾದ ಶೀಲವುಳ್ಳವನು; ಶುದ್ಧ ಚಾರಿತ್ರ್ಯವುಳ್ಳವನು: ಸಿಂಗದ ಮಹಿಗಳ್ ಶರಭದ ಕೆಲದೊಳ್ ನಲಿದುವು ನಿರವದ್ಯಚರಿತ್ರನಿಡ್ ಪುಷ್ಪಾಶ್ರಮದೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿ. ೧೪-೧೪). [ನಿರವದ್ಯ + ಚರಿತ್ರ]

ನಿರವದ್ಯಮಾರ್ಗ (ನಾ): ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮಾರ್ಗ, — ಹಾದಿ; ಉನ್ನತವಾದ ಪಥ: ನಿರವದ್ಯಮಾರ್ಗದೊಳರ್ ಭವಜನಂಗಳ ಶೀಲದ ಮಹಿಮೆಯಂ ಬಡ್ತೆಸಲ್ ಬಲ್ಲನಾಂ (ಪುಷ್ಪಾ. ೩-೨೪ ಪ).

[ನಿರವದ್ಯ + ಮಾರ್ಗ]

ನಿರವದ್ಯವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ದೋಷರಹಿತವಾದ ವಿದ್ಯೆ; ಉತ್ತಮವಾದ ವಿದ್ಯೆ : ಮುನಿಸಾಗರಗಿರಿಯೊಳ್ ಮತ್ತನುಜೆಯೊ ನಿರವದ್ಯವಿದ್ಯೆಯಂ ಸಾಧನೆ (ಶಾಂತಿ. ೯-೫). [ನಿರವದ್ಯ + ವಿದ್ಯೆ]

ನಿರವದ್ಯವೃತ್ತ (ನಾ). = ನಿರವದ್ಯಚರಿತ್ರ : ಸುನಿದೀಪದಿಸುದ್ಧ ಧೂಪದಿಂ ಫಲಕುಳದಿಂ ಧರಾಧಿಪತಿ ಪೂಜಿಸಿದಂ ನಿರವದ್ಯವೃತ್ತನಂ (ಚಂದ್ರಶ. ೧೪-೯). [ನಿರವದ್ಯ + ವೃತ್ತ]

ನಿರವದ್ಯಾಚಾರ (ನಾ). ದೋಷರಹಿತವಾದ ಆಚರಣೆಯುಳ್ಳ ವನು; ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರನಾದವನು; ಆಚಾರಶೀಲ : ನಿಜಯುತಂ ಸಜ್ಜನಾಧಾರನಾದಂ ನಿರವದ್ಯಾಚಾರನಾದಂ ಚತುರಕವಿಜನಾಸ್ಥಾನಂ ರತ್ನಪ್ರದೀಪಂ (ಮಲ್ಲಿಶ. ೪-೧೫೩). [ನಿರವದ್ಯ + ಆಚಾರ]

ನಿರವದ್ಯಾನ್ಯಯ (ನಾ). ದೋಷರಹಿತವಾದ ವಂಶ; ನಿಷ್ಕುಲಂಕ ವಾದ ವಂಶ : ನಿರವದ್ಯಾನ್ಯಯ[ಮು]ದ್ಭಮುದ್ಧ ತಮ[ಹಾಶ್ವೇ]ರಾಪ್ತಿ ದಿಂದೀರಪಾಂಡುರಂ . . . ಸ್ತೀವಾಲವೃದ್ಧಾಹಿತಂ ಪರಮಾನಂದಿಕ ರೋಕಮೊಪ್ಪ ನೆರಗೊಳ್ಳ ಚಂದ್ರತಾರಂಬರಂ (ಕವಿ. ೩-೩೧). [ನಿರವದ್ಯ + ಅನ್ಯಯ]

ನಿರವದ್ಯಾಹಾರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆಹಾರ : ಪರಮುತಪಶ್ಚರಣ ನಿರತ ಯತಿಸಮಿತಿಗಿಲ್ಲಂ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಾದಿಪುರಸ್ಕರಂ ನಿರವದ್ಯಾಹಾರಾದಿ ವಿಶೇಷರೂಪಪಾತ್ರದತ್ತಿಯುಂ . . . ಬೆರಸಾರ್ಯಪಟ್ಟಿಮರ್ಗಗಳಂ ನಿಮಗಿವು ಕುಲಾಚಾರಂಗಳೆಂದಜಾಯ ಪೇಟ್ಟು (ಅವಿಶ. ೧೫-೧೩ ಪ); ವಿಧಿಪೂರ್ವಕಂ ನಿರವದ್ಯಾಹಾರಮುಂ ಕುಡುವುದುಮವರ್ . . . ಕೈಯೆತ್ತಿ ಕೊಂಡಕ್ಷಯಂ ದಾನಮೆಂಬುದುಂ (ಪರಮಾ. ೯-೧೮). [ನಿರವದ್ಯ + ಆಹಾರ]

ನಿರವದ್ಯೆ (ನಾ). ಕಳಂಕರಹಿತೆ; ನಿರ್ದೋಷಿ : ನಿತ್ಯ ನಿರವದ್ಯೆ ಶರ್ವಾಣಿ ಶಾಂಭವಿ . . . ಪದ್ಮೋದ್ಭವನ ರಾಣಿ (ಉದ್ಭವ. ೪-೪). [ಸಂ. ನಿರವದ್ಯಾ]

ನಿರವಧಿ (ಗು). ೧. ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಸೀಮೆಯಿಲ್ಲದ; ನಿಸ್ಸೀಮ ವಾದ : ಇತ್ತ ಬಲದೇವನುಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮನುಮನೇಕವತ್ಸರಂ . . . ನಿರವಧಿಸಂಪತ್ತಿಗೆ ನೆರೆಯನಿಸಿ ನಾಡೆ ನರಿಯುತ್ತಿರ್ವರ್ (ಪರಮಾ. ೧೩-೪೩); ನಿರವಧಿಸೌಷ್ಠವದಿಂ ತನ್ನಿರವಧಿಕಂ ಚೆಲ್ವುದೀಜಿ ಕಬಿರೀ ಪುರದಿಂ ಪರಭಾಗಂಬೆತ್ತಾಕೆಯಪರಭಾಗಂ ಪತಿಯ ಮನಮನುಜೆ ಸೆಜೆವಿದಿಗುಂ (ಜಗವಿ. ೧೦-೪೩); (ಮಲ್ಲಿಶ. ೩-೨೪೪ ನೋ); ನಿರವಧಿ ಸುಖಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರಂ . . . ಉರುತರತೋಭಾಚಿತ್ರಂ ಕರಮೆಸಿಗುಂ ರಯ್ಯ ಮಪ್ಪ ಪುರತಕ್ಷೇತ್ರಂ (ಬಾಧಪ. ೧-೩೯); ನಿರವಧಿಸ್ಥಿತ ಲಿಂಗಸ್ಥಿತ ಸುಖಚರೀಂದ್ರಿಯರತುಳಚದಮಕನಿರತರಂ (ರಸಪ. ೩-೧೩); ಮುಕ್ತಿ ಸುಖವಾಂಕರಿಕವದು ನಿರವಧಿ ಸುಖ (ಮಂಜುಕ. ೪೪೪). (ನಾ). ೨. ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದುದು; ಸೀಮೆಯಿಲ್ಲದುದು; ಅಪರಿಮಿತವಾದುದು : ಅ ಸತಿಯ ಮುಖಮೇನೆಂದು ನೋಳ್ವಿ ವಿಪರೀತಕರ ದುಃಖ ನಿರವಧಿಯ ಬುಧಿಯ (ವೆಂಕಾ. ೨-೩-೪೦); ಜೀವದ ಕಾಲ ನಿರವಧಿಯದ ಕಾಲ (ಸಮಜೀ. ೯೩೨). [ಸಂ.]

ನಿರವಧಿಕ (ಗು). ೧. ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಸೀಮೆಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಅಧಿಕ ವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ : ಕಾದಂಬರಿಗಾದಂ ಬುದ್ಧಿ ವೇಲ್ವಟ್ಟಿದ ನಿರವಧಿಕ ಪ್ರೇಮದಿಂ (ಕಾದಂಭ. ೯೭೧); ವಧುಗಳಾ ಪರಮೇಶ್ವರನ ನಿರವಧಿಕ ಸೌಖ್ಯದ ಸಾರತರ ನವನಿಧ ರಸೋತ್ಸವದಿಂದ ಮೆಜೆದರು ಲೋಕವಿಭ್ರಮವ (ನಿಭಾಗ. ೩-೨-೪೫). (ನಾ). ೩. ಹೆಚ್ಚಾದುದು; ಅತಿಶಯವಾದುದು : ಅಲಂಕಾರಗಳ ವರ್ಗವೇ ಉಕ್ತಿ ವೈಚಿತ್ರ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದಾಗ, ನಿರವಧಿಕವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ನೂರಾರು

ಶಾಖೆಗಳನ್ನೂ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ (ಭೃಗ್ಯಾ. ೨೫೩). ೩. ಅಧಿಕ; ಅಪರಿಮಿತತೆ : ನಿರವಧಿಕದಿಂ ಭೂತಿಶಾಸನಪುರಾಣದ ಸಮಸ್ತ ಮಾಹೇಶ್ವರರಿಗಿಷ್ಟಾರ್ಥಗಳಂ ಸಲಿಸುತ್ತ ಮಿರುತಿರಲು (ಬಸಪ. ೩-೩೪). ೪. ಸೀಮೆಯನ್ನು ಮೀರಿದವನು; ಎಲ್ಲೆಗೆ ಅತಿತನಾದವನು : ನಿರವಧಿಕ ನಿರ್ಮಾಯ . . . ಕರುಣಿಸುವುದೆಂದ (ಕುಬ್ಜಾ. ೩-೮೯).

[ಸಂ.]

ನಿರವಮಾನ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ ತಗಲದವನು; ತಿರಸ್ಕಾರ ಅಂಟಿದವನು : ನಿರವಮಾನ ನಿರಜ್ಞ ನಿಶ್ಚಲ ನಿರಸನೇಂದ್ರಿಯ ನಿರ್ವಿಷಯ ನಿರ್ಗುಹರಣ ನಿರಸೂಯ . . . ನಿರ್ವಿಕಾರಾಕಾರ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸಪ. ೩೧-೪೩). [ಸಂ.]

ನಿರವಯ (ನಾ). ೧. [ವೀಶೈ] ದೇಹವಿಲ್ಲದುದು; ನಿರಾಕಾರ ವಾದುದು; ಶೂನ್ಯ : ನಿರವಯ ರೂಪಾಯಿತೆಂದು ನುಡಿಸರು ಬಯಲು ರೂಪಾದ ಪರಿ ಇನ್ನೆಂತೋ (ಮೋ. ೩೪-೨೩೧); ನಿತ್ಯ ಪರಿಪೂರ್ಣವೇ ತನ್ನಿರವಯಂ ತಿಳಿಯ ಆ ತಿಳಿದ ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಅನಿತ್ಯದಾ ಬೆಸುಗೆ ಬಿಟ್ಟು ನಿರಾಕರದಲ್ಲಿ ನಿರವಯ[ವಾಚಾಂ. ನಿಜ]ವನೆಯ್ತುಲಜಾಯದಿ (ಮಹಾದೇ. ೩. ೧೦೨-೨೩೫); ಇಂತೀ ಸರ್ವಾಚಾರ ಸಂಪತ್ತು ಎನ್ನ ತನು ಮನ ವೇದ್ಯವಾಯಿತು ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯಯ್ಯ ಎನಗೆ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ನಿರವಯವು ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯಯ್ಯ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೧೯-೨೩೩); ಕುಜುಹು ದೊರೆಯಿತು ದೇಹ ಅಜಾವನಜಾಯಿತು ಪ್ರಾಣ ಹರುವಾಗಿ ಹೋಯ್ತು ಭವಪಾಶ ಮುಕ್ತಿಯ ಇರವು ನಿರವಯವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩). ೨. ದೇಹವಿಲ್ಲದವನು; ಅಕಾರವಿಲ್ಲದವನು; ನಿರಾಕಾರ : ತುರಿಯ ಪರಮಾನಂದನು ನಿರವಯ . . . ಕೂಡಲಸಂಗ ಯ್ಯನು (ಬಸಪ. ೯೫೪); ನಿರಹಂಕಾರ ನಿರವಯ ನಿರಾಸಕ್ತ ಪುರಹರನೆ (ಸೋಮಶ. ೧-೫); ನಿರ್ಮರಣ ನಿರವಯ ನಿಷ್ಕಳಂಕ . . . ನಿಜ ನಿರ್ಮಾಯ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸಪ. ೩೧-೪೪); ಶ್ರೀ ಗುರು ಸದಾಂಕ . . . ನಿರವಯ ನಿರಾಮಯ (ಭೃಗು. ೧).

ನಿರವಯವಾಗು = ನಿರಾಕಾರವಾಗು; ಲಯವಾಗು; ಸಕಲ ಲೋಕಂಗಳು ನಿರವಯವಾದಲ್ಲಿ ನಿಜವೆಳಗಿನೋಳಗೆ ಒಮ್ಮೆ ಸೋಹಂ ಎನಲು . . . ಗುಹೇಶ್ವರ ನೀನೆ ಲಿಂಗ (ಅವಜ. ೨೩೮-೧೩೩೫).

[<ಸಂ. ನಿರವಯವ]

ನಿರವಯಲು "ನಿರ್ವಯಲು" ನೋ.

ನಿರವಯವ (ಗು). ೧. ಅವಯವವಿಲ್ಲದ; ಶರೀರವಿಲ್ಲದ : ನಿರವಯವ ತತ್ವೈಕ ರಸವಿದೆ ಸರಸನೋಹರ ರೂಪನರಿ ವ್ಯವಹರಣ ಸಂಕ್ಷಾರಹಿತ ವಿವ ಕೈಸ್ತಾಧಿಧಾನದರಿ (ಕುಬ್ಜಾ. ೯-೩೫). ೨. ಭಾಗ ಮಾಡಲು ಆಗದ; ಅಖಂಡವಾದ; ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ. (ನಾ). ೩. ಶರೀರವಿಲ್ಲದುದು; ನಿರಾಕಾರವಾದುದು; ಅನುೂರ್ತವಾದುದು : ಎನ್ನಂಗಳನು ಶ್ರೀಗುರು ಮಂತ್ರವ ಮಾಡಿ ತೋಜಾದನಾಗಿ ಸಾವಯವಕ್ಕೆ ನಿರವಯವಕ್ಕೆ ಭಿನ್ನವಿಲ್ಲನಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೪. ೩೩-೧೮೧); ಅಮೂರ್ತ ಎಂದರೆ ನಿಷ್ಕುಲ, ನಿರವಯವ ಎಂದರ್ಥ (ಕತ್ತಿ. ೨೩). ೪. ವಿಭಾಗಿಸಲಾಗದುದು; ಅವಿಭಾಜ್ಯವಾದುದು : ಕಾಣುವ ಯಾವದಾದರೂ ಹರಳನ್ನು . . . ವಿಭಜಿಸುತ್ತ ಹೋದರೆ ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಅವಿಭಾಜ್ಯವಾದ ಒಂದಂಶವುಳಿಯುವುದು, ಇದೇ ಪರಮಜು. ಇದು ನಿರವಯವ (ಪಾರದ. ೨೩೦). ೫. ಶರೀರವಿಲ್ಲದವನು; ನಿರಾಕಾರನಾದವನು : ಪರಮಾತ್ಮನೆನ್ನೆಂದೊಡೆ . . . ನಿರವಯವನಿರಂಜನನಿದುರ್ಗತನನಂಪತ್ಯಬೋಧದರ್ಶನಸೌಖ್ಯಂ (ಯೋಜಿ. ೪-೨೩). [ಸಂ.]

ನಿರವಯವತ್ವ (ನಾ). ದೇಹವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿರಾಕಾರತೆ : ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಜೀವಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವನು. ಅದಂತೆಂದರೆ . . . ನಿರವಯವತ್ವ ನಾನಾತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳೊಡನೆ ಯಾವತ್ಯಾಳು ನಿರ್ಮಾಪಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೨೪).

[ಸಂ.]

ನಿರವಯವರೂಪತೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿತ್ರ] ವಸ್ತುವಿನ ಅವಯವಗಳ ಆರೋಪಣೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಸ್ತುವನ್ನೇ ಇನ್ನೊಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಿ ಹೇಳುವುದು; ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ನಿರವಯವರೂಪಕಕ್ಕೆ—ಆರಕ್ತಕಪೋಲಂ . . . ಅಸ್ಯಾಂಭೋರುಹಮಾಸುಹಂತಿಂತಿದೇನೊಪ್ಪಿದುದೋ (ಕಾವ್ಯಮ. ೬೯೧). II ಮೇಲಿನ ಈ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಸ್ಯವೆಂಬ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅಂಭೋರುಹವೆಂಬ ವಸ್ತುವನ್ನು ಆರೋಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಆಸ್ಯದ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಭೋರುಹದ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಆರೋಪಿಸಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇದು ನಿರವಯವ ರೂಪಕ. [ನಿರವಯವ+ರೂಪಕ]

ನಿರವಯಾಂಗ (ನಾ). ಅಂಗೋಪಾಂಗಗಳಿಲ್ಲದವನು; ಶರೀರವಿಲ್ಲದವನು; ನಿರಾಕಾರನಾದವನು : ಒಡಲುಒಡಿದು ಕಂಡಿಹೆನೆಂದಡೆ ಅಗೋಹರ ಒಡಲು ಹುಡು ಕಂಡಿಹೆನೆಂದಡೆ ನಿರವಯಾಂಗ (ಮೋಳಮಾ. ೩೫-೧೪೭); ನಿರವಯಿಲ್ಲದ ಮನೆಗೆ ಹಾರದ ಹಂಗೇಕೆ ನಿರವಯಾಂಗಂಗೆ ಪರಿಪ್ರಮಣವೇಕೆ (ಮೋಳಮಾ. ೧೦೫-೪೧೯). [<ಸಂ.ನಿರವಯಾಂಗ]

ನಿರವಲ್ 'ನಿರವಲ್' ನೋ.

ನಿರವಶೇಷ (ಗು). ೧. ಶೇಷವಿಲ್ಲದ; ಉಳಿಯದ : ನಿರವಶೇಷ ಮೋಹೋಪಶಮೋದ್ಯುತಯಥಾಪ್ರಾಪ್ತಚಾರಿತ್ರಸಂಪನ್ನನಂತರ್ಮುಗ್ಧೂತಾದಿಂ ಸ್ವಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತನಾಗಿ (ಅದಿಪ. ೬-೩೩ ವ); ವಿನಿರ್ಜಿತ ನಿರವಶೇಷ ನಿರಂಪನಾಥ ವಿಭವನುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಸ್ತಿಮಿತಸಾಗರಮಹೀವಲ್ಲಭಂಗೆ (ಶಾಂತಿಪ. ೧-೬೧ ವ). (ನಾ). ೨. ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ : ಬೇಡರಂತೆ ಪರಿಪರಮ ನಿರವಶೇಷದಂ ಕಿಡಿಸಿಯಂ (ಸಂಚಿತಂ. ೨೮-೧೦). [ಸಂ.]

ನಿರವಶೇಷಂ (ಅ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಶೇಷವಿಲ್ಲದಂತೆ : ದ್ವಿಸ್ಪತ್ಯಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ನಿರವಶೇಷಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಅದಿಪ. ೧೬-೪೯ ವ); ಪ್ರಥಮಕರಣ ಚರಣಾನುಯೋಗಂಗಳಂ ನಿರವಶೇಷಂ ಕಲ್ಪೊಡಲ್ಲದೆ ಜೋಯಿಸಮಂ ಕಲರಾರದು (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೫ ವ). [ಸಂ.]

ನಿರವಸರ (ನಾ). ಆತುರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿಧಾನ; ಸಾವಕಾಶ : ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಮ್ಮನವರು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಾಂಗವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಪೂಜೆಯನ್ನು ನಿರವಸರವಾಗಿ ಮಾಡಿದರು (ಇಬದು. ೬೬). [ಸಂ.]

ನಿರವಸ್ಥ (ನಾ). ಬಾಲ್ಯ, ಕೌಮಾರ, ಯೌವನ, ವಾರ್ಧಕಗಳೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಲ್ಲದವನು : ಸ್ವಸ್ಥ ಪುರಿಯಾತೀತಾವಸ್ಥೆಯನೊಳಕೊಂಡು ತೋಳ ಪಂಗಾಟಕಪದ್ಧತಿ ತನೊಳನಭನೊಳ್ ನಿರವಸ್ಥನೊಳೊಡವೆರೆದು (ಶಬರಂ. ೨-೧೦೩). [ಸಂ.]

ನಿರವಾಣಿ (ನಾ). ಬುದ್ಧ : ನೀರ ಪೊಕ್ಕನು ಗಿರಿಯ ನೆಗಹಿ ಧರಣಿಯ ತಂದು ಸರಮ್ಬುಗ ಬರಿಬಂಧ ಕೊರಳುಗೊಯಿಕ ಶರ ಮುಜಾದೊಳಳಿದು ನಿರವಾಣಿ ಹಯ ಹತ್ತಿ ಪುರಂದರದಿಲ ಮನೆಗೆ ತಾ ಬಂದ (ಪುರಂದ. ೧-೮೫-೩). [<ಸಂ. ನಿರವಾಣಿ]

ನಿರವಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಹೇಳು; ನುಡಿ : ಅಡವಿಯೊಳೊಗೆದು ಬಳಿದ ಹುಲುಗಿಳ . . . ನಾಮಿತ್ತ ಕಂಡುಕಂ ತೊಜ್ಜಿದಿಹುದು ದಚ್ಚರಿಯಿಂದೆನು ತುಡುಪಾನನೆ ನಿರವಿಸಲು (ಜಯಕಾ. ೨-೨೪); ಸರಕದ ಸಗ್ಗದ ಸಂಜ್ಞೆಯದುರುತರಪಾಪಂಗಳಧಿಕಪುಣ್ಯದ ಭಲಮೇ ಸರಿಯೆಂದು ಬಲ್ಲರಿದುಂ ನಿರವಿಸುಗುಂ (ವಿಷ್ಣು ಪು. ೨-೧-೨೧೬); ಸೆರೆಗಿವ ಕೊರಲುಮುಣ್ಣುವ

ನವರುಮಾದಿರವಂ ನಿರೂಪಿಸಿ ಆಯಂಗಳಿಕಂಗಳಿಂ ಮಾನಸಾರಾಧನದೊಳಿನ್ನೆ ವರಮಾಡುದೀ ನೀತಿಗಳಾಗುತಿರ್ಪುದೀಯಂಶಮಂಜುಬಂ ಸಂಕಯವಿಲ್ಲದೆ ನಿರವಿಸಿದಂ (ಚಳವಂ. ೯೫-೨); 'ನೀನು ಮುಖಮಂ ನೀಗಿ ನಿನ್ನ ಸಹ ಜಾತರೊಡಗೂಡಿ ಸಂತಸದೊಳಿರ್ಪುದಂ ಕಂಡೆವು ಎಂದು ನಾರದಮುನೀ ಶ್ವರಂ ನಿರವಿಸಲಾಗಿ (ಭಾರತಂ. ೧-೩); ಪ್ರಕಯಾಂಬುಧಿಯೊಳ್ ಪವನಿಸಿದಳಮಯ ತೇಜಂತಿದಂದು ನಿರವಿಸಿ ತಿಳಿದಾ ಪಟಿಯರ್ ಪಟ ನುಡಿಯಂ ಗೋವಳಗುವರನ ಕವಡುಗಿದ್ದಿಯಂ ಪುಸಿಗೆಯ್ದರ್ (ಗೀತಗೋ. ೮-೧೯). ೨. ವಿವರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸು; ವಿವರಿಸು : ಅತ್ತೀಯಂ ಪಂ(ಜನವಂ) ಪೆಸರ್ವೆಸರೊಳ ಕರೆದು ನಿರವಿಸಿ ಬೆಸಗಿದಾಗಳ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೧-೫೨ ನ); ಕಂತು . . . ಬಂದಿರದೆ ಪೋಣ್ ಸೋಲ್ವು ವಿಜಯ ಧ್ವಜವಂ ತೆಜಿದತ್ತು ಪೋಡುದಂ ನಿರವಿಸ ಪುಷ್ಪದಂತಮುಕ್ತರಧ್ವಜನೀಗಿ ಮನೋನುರಾಗಮಂ (ಪುಷ್ಪ ಪು. ೧-೧೨); ನಿರವಿಸಿದ ತನ್ನ ಮಲಗುರುದಿಗೆ ಯಾಗದುಪಕ್ರಮವ (ಸಂಭವ. ೩೦೮ ಪಂ ೧); ಇತ್ತಲರಂ ಸರಂಗಾ ಮಂತ್ರಮಂ ನಿರವಿಸಿ ಕಳುಪರೊಡಂ (ಚಿಬಪು. ೫೩-೫); ಹರ್ಷಚಕ್ರದಾದಾ ತವಗಿಳುಂ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮಂಗಳಂ ರಾಘವಂಗೆ ನಿರವಿಸುತುಮಿದರ್ (ರಾಮಾಶ್ರ. ೧೬-೧೪); 'ಸಾಹಿತ್ಯೋದಯ'ದ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ . . . 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ದ ವರೆಗೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಬಹುದಾದ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ನಿರವಿಸಲಾಗಿದೆ (ಕಸಾಚ. ೪೫). ೩. ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳು; ಬಿನ್ನ ವಿಷು; ಬಿನ್ನಹ ಮಾಡು : ಮರದದಿಯಲ್ಲಿ ದೇವಯಿಯಂ ಕುಳನಾಸ ತನೂಜಪಾರ್ತೆಯಂ ನಿರವಿಸಿದಪ್ಪೆವು (ಕಾಡಂಬು. ೪೩೭); ಮೇಣುಂ ಮೇಣುಂ ದೇವರದಿಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ಳು ತನ್ನ ಬನ್ನಮಂ ನಿರವಿಸುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ರ. ೧೪೭-೭). ೪. ಕೇಳು; ಪ್ರಶ್ನಿಸು : ಕೊಳವಕ್ಕಿಗಳ ಕಳಕಳಕ್ಕೆ ಬಿರ್ಚಿದಂತೆಚ್ಚತ್ತು ಬಿಕ್ಕಸಂಬಟ್ಟಿದೇನೆಂದು ನಿರವಿಸಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೧೪ ವ). ೫. ಕೊಡು; ಒಪ್ಪಿಸು : ತರಳೆಯೆಂಬ ನಮ್ಮ ಮುಜಾ ಪುಲ್ಲಿಯನೊಂದು ತಪೋವನಕ್ಕೆ ನೀಂ ನಿರವಿಸು ಪಂಜರಾಂತರದ ಕನ್ನಡ ವಕ್ಕಿಯನೊಂದು ಬಂದ ಮಾಮರದೊಳ ಸಾರ್ಜಾ (ಕಾಡಂಬು. ೫೯೪). ೬. ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡು; ಆಡ್ವಾಟಿಸು : ನೀಂ ನೆಲೆಯೆ ತನ್ನೆಗೆ ಬರ್ಪುದೆಂದು ನಿರವಿಸಿದನದಯಂದೆಮಗೆ ಕಾಶೀಪ್ರಯಾಣಮಾವಕ್ಕಳಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೧೦); 'ನೀನೀಯೊಳಾದರಿದನವತರಿಸಿ ಸರ್ವಮುಕ್ತರಪ್ಪಂತೆ ಪಿರಿದಿಸುವೆನ್ನ ಭಕ್ತಿಯನುಂಟುಮಾಡು ಪೋಗಿಂದು ನಿರವಿಸಲು (ಪಾಸೂಪು. ೧-೬೧). ೭. ನೇಮಿಸು; ನೇಮಕ ಮಾಡು : ದೇವ ಯಾನಿಯನಾ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತಿಗೆ ಒಲಿದು ನಿರವಿಸಿ ತಾನು ರಾಕ್ಷಸತೀಲಕವನಸರ ಹಾಯುತಿದಾನು (ಸಂಭವ. ೫-೭೯); ಇವರನರಮನೆಯೊಳಗೆ ಕನ್ಯಾಧವನ ಮಧ್ಯದೊಳರಿಸಿ ಬಳಿಕನೊಳವರ ಪರಿಚಯಕ್ಕೆ ನಿರವಿಸಿದಾ ಸುಭದ್ರೆಯನು . . . ಬೆಸಗಿದು ಮಾಡುವುದೆಂದು ನೇಮಿಸಿದ (ಸಂಭವ. ೩೬-೬೭); ಭಟರನು ನಿರವಿಸಿದನುಬದಲಿಸಿ ಬರಲು ವಿದೇಹನಂದನಿಯ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೧೨); ಪಿರಿದು ಕಿಡಿದಂಗಳ ಭೇದವನೆನಿಸದೆ ನಿರವಿಸಿದುದನೆಸಗು ವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೩೩). ೮. ಹತ್ತೋಟಿಯಲ್ಲಿರಿಸು; ನಿಯಂತ್ರಣ ಮಾಡು : ಇರದಳುರ್ದಾರನಗಂ ಬಿಡದೆ ತೋಪಿಸುತಿರ್ಪುದೆನ್ನ ಜನ್ಮ ಮಂದಿರಮನಿಪದ್ಧಿಗಳಮನೆನುತ್ತ ಮ ತಾಂ ಮುಳಿದಿರ್ಪವಟ್ಟಿಯಂ ನಿರವಿಪೊಡಾರ್ಪಿಂ ದಮೊಳಪೊಕ್ಕ ಪನೆಯಪೊಲಾಗಳಪ್ಪಭೂಧರಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಪಶ್ಚಿಮಪಯೋನಿಧಿಗಂದಿಬಾಡಂ ಸುಧಾಕರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೭೭; ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧-೮೯ ನೋ); ಜಗವ ನಿರವಿಸಿದ ಕೈಯೊಂದಾ ದೊಡೇಕಿಂತು ಬಗೆಬಗೆಯ ಜೀವಗತಿ ? (ಮಂಕುಕ. ೬). ೯. ಪರೀಕ್ಷಿಸು; ವಿಚಾರವಮಾಡು : ಇಂತಿರ್ದಿರವಂ ನಿರವಿಸಿ ಕಲಾಧರಂ ಮನದೊಳ್ . . . ಆ ಸೋಗಂ ನೋಡಿ ಕದುಬುತ್ತಿ (ಚಳವಿ. ೬-೨೦೯ ವ).

೧೦. ನೋಡು; ಕಾಣು: ಸನ್ನಿಹಮಾದಯದೊಡ್ಡಹನ್ನರವಿ ಮಣೆದು
ಪೊಗುತ್ತು ಪೊಡೆಮಡುವಿನೆಗಂ (ಚಕವಿ. ೩-೬೬); ಈ ಮಂತ್ರಮನುಚ್ಚ
೦ಸುತ್ತ್ ಮುಚ್ಚಿದ ಕರ್ಣ ಚಂದ್ರಕರಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ತಿಳಿತಳಮುಪ್ಪುದುಂ
ತೆಜ್ಜಿದು ನಿರವಿಸಂದವಳನ್ನರಿಸಿ . . . ಪೋಪನಿತಪೂರ್ಣ (ಚಕವಿ.
೬-೨೦೫೪). ೧೧. ನಿರ್ಧಾರಮಾಡು; ನಿರ್ಧರಿಸು; ನಿಶ್ಚಯಿಸು :
ಹರಿಸಂಕೀರ್ತನಮೊಂದೇ ಪರಗತಿಗನುಕೂಲಮೆಂದು ನಿರವಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟುಂ
(ಗೀತಗೋ. ೧-೯). ೧೨. ಉಂಟುಮಾಡು; ಆಗಿಸು : ನಿರವಿಸಿ
ನಾಡ ನೇರ್ಪ ನಿಜಮುದ್ರೆಯನೇಜಿಸಿ ಶಾಸನಂಗಳಂ ಬರಿಸಿ ಬುಧಗ್ಗಿ
ದಿತ್ತರಿದಂ ಜಸಮಂ ಯುನರಾಜಚಂದ್ರಮಂ (ಕಾದಂಪು. ೩೧೩);
ಶಂಭು ಜಯಮಂ ಕುಡೆ ಭಾರತಿ ಬಲೈಯೆಲ್ಲಮಂ ನಿರವಿಸಿ ಮಂತ್ರಿ
ಬಲ್ಲುಗಿಗೆ ಪುಟ್ಟಪಣಿ ನರಸಿಂಹನಳ್ಳುಟಂ (ಸಾಹಿ. 1X-1, ೩೪೩-೧೬;
1226); ಅಗಲ್ಮಯಾನಿದ್ರೆಯಂ ನಿರವಿಸಿ ನಿದ್ರಾಮುದ್ರಿತನೇತ್ರಕಪತ್ರಿ
ಯಾಗಿದ್ಯೋರಾದೇವಿಯ ಮುಂದೆ ಮಾಯಾರ್ಭಕನರಿಸಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ.
೧೪-೫೯೪). ೧೩. ಇಡು; ಇರಿಸು : ಸುರಭಶರಂಗಂ ನಯನದೋಳ್
ಕುಡುವೊಗನೊಳಿಟ್ಟುಬಾಪನುಂ ಪರಿಚಿತವಾನಕೇತನಮನಾವಗಮೊಪ್ಪುವ
ಕೇಶವಸ್ತೋತ್ರೋ ನಿರವಿಸಿ ಬಯ್ಯು ಮೆಯ್ಯರೆದು ಶೂಲಧರಂಗಿದಿರ್ನರ್ಪ
ನಲ್ಲಿ ಪಂದಿರ ಮಜೆಯೋಳ್ ಪುನೋಜನನೆ ಚೆಲ್ವಸೆವರ್ ಕಡುಗಾಡಿಶಾರ್ತಿ
ಯರ್ (ಕಾಪ್ಯಾ. ೯೧೩); ಆ ಸೌಧಮೇಂದ್ರಂ . . . ಅಗಸದಿನಿಟ್ಟು
ತದೀಯ ವಿಶಾಳಶಾಲಾಬಹಿರ್ಭಾಗದೊಳ್ಳು ಕಳಸುರಸೇನೆಯಂ ನಿರವಿಸಿ
(ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪-೫೯೪); ವಜ್ರಮಯಕೇಯೂರಮಂ ಬಾಹುಯುಗಳ
ದೋಳ್ ನಿರವಿಸಿಯುಂ (ತ್ರಿಪು. ೧೮-೯೯೪). ೧೪. ಸೂಚಿಸು;
ತಿಳಿಸು : ನಿರವಿಸಿದುದನೇವ್ಯತೆಯಂ ಗೊರೆ ಭಕ್ತ ಸ್ವಪದವ್ಯಕ್ತಿಯಂ
ದಂಡು ವಿಪಸ್ತುರ ದಂಡಧರತೆಯಂ ತಾಂ ಧರಿಯೆಗೆ ರೌದ್ರಾಕ್ಷನೇಂಬುದಂ
ರುದ್ರಾಕ್ಷಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೨೧ ಪ್ರಯೋ.). ೧೫. ಲಕ್ಷಿಸು; ಗಮನಿಸು :
ಅಂತು ಸುತ್ತಲುಮಿರ್ದ ಲತೆ ಚೂತಲತೆ ಲಲಿತ ಸಖೀನಿಕರಮೆ ಬೆಸ
ಗೆಯ್ಯಂತಿರ್ದ ಲೀಲಾವತೀಲತೆಯ ಕಣ್ಣೆಳದುವರಿಯೆ ಕಂಡು ಮನಮೆಳದು
ವರಿಯೆ ನಿರವಿಸಿ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೯೧೪). ೧೬. ಕಾಯು; ನಿರೀಕ್ಷಿಸು
(?) : ನಿರವಿಸಿ ನಿರವಿಸಿ ನಿಂದೆಯೊಳು ಜಾವವೆಗೆ ನಿಲುತ ತರಣಿಯರು
ಚರಣ ಬಳವು ಸ್ವಾಮಿ ಪರಾಕೆನಲೆರೆಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯನಿಕ್ಕಿದನು (ಗೊಮ್ಮಚ.
೬-೮೫). [**ನಿರೂಪಿಸು**]

ನಿರಶನ (ನಾ). ಅಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಉಪವಾಸ : ತೆರಳುವುದು
ನೀವಜಿಸುವುದು ನಿಮ್ಮರನ ನೇಮಿಸಿದಂದದಲಿ ತಾ ನಿರಶನನ ಕೈಕೊಂಡ
ವನು ನೀವ್ ದಿಜಯ ಮಾಡೆಂದ (ತೊರಾ. ೪-೧೧-೯); ಸಲ್ಲದು, ದೇವಿ,
ಶಕವರನಂ ನಿನ್ನಾರ್ಯಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ; ಮೇಣಾತ್ಮಹತ್ಯೆಯಾ ನಿರಶನಂ
(ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೩೨೪-೧೫೨). 'ನಿರಶನವ್ರತ' ಪರಾ. [**ಸಂ.**]

ನಿರಶನಮರಣ (ನಾ). ಉಪವಾಸ ಮಾಡಿ ಅವಸಾನ ಹೊಂದು
ವುದು, - ನಿಧನ ಹೊಂದುವುದು : ಮನನಿಧಿಯೇ ವಿವಿಧಗರಳವಿತಾನ
ವನು ತರಿಸುವನು ನಿಶ್ಚಯವೇನು ನಿರಶನಮರಣವೇಕೆಂದಳು ಸರೋಜ
ಮುಖಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೨೧-೧೮).

[**ನಿರಶನ + ಮರಣ**]

ನಿರಶನವ್ರತ (ನಾ). ಉಪವಾಸ ವ್ರತ : ನಿರಶನವ್ರತವೆಂದು ಮಂತ್ರೋ
ಚ್ಚರಿತಸಂಕಲ್ಪದಲಿ ಕೌರವರನ ಪವದಿಸಿದನು ಕೃತಪ್ರಾಯೋಪನೇಶದಲಿ
(ಕುಪ್ಯಾ. ೨೧-೧೬). [**ನಿರಶನ + ವ್ರತ**]

ನಿರಶನಸತ್ಯಾಗ್ರಹ (ನಾ). ಉಪವಾಸಮುಷ್ಕರ : ಗೋಕಾಕಾ
ವರದಿಯು ಜಾರಿಗೆ ಬರಲು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತಿಗಳು ನಿರಶನಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು
ಆಚರಿಸಿದರು (ರೂ. ೧). [**ನಿರಶನ + ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ**]

ನಿರಸ (ಗು). ೧. ಒಣಗಿದ; ಶುಷ್ಕವಾದ; ರಸವಿಲ್ಲದ; ನಿರಸ
ವಾದ : "ನಿರಸ-ನೀರಸ = ಶುಷ್ಕ" (ಪದ್ಯಕೋ. ೨೨); ನಿರಸಮುಖದಲಿ
ಕರನೇತ್ರಲು (ಸಾಗಣ. ೯-೬೬). (ನಾ). ೨. ನೀರಸತೆ; ನಿಸ್ಸಾರತೆ :
ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುರಾಯನಾನತೆಲ್ಲರನು ಸಂಸಾರ ನಿರಸ [ಪಾಪಂ. ವಿಷಯ]ದ
ಕಲ್ಲ ಕಾಜುವ ಕೋಟಲೆಯ ಮಾಣಿಸಿ . . . ಬರುತಿರ್ದನು ವಿನೋದದಲಿ
(ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೨-೨). ೩. ಗೌಣವಾದುದು ; ಹೀನವಾದುದು :
ಸರಸ ವಿರಸವಾಗಿ ಮೌನ ನಿರಸವಾಗಿ ಒಗಟೆಯಾಗುವ ಬಾಳು ಒಡೆಯ
ದಿದೆ (ಸಖೀಗೀ. ೪೦-೮೧೧). [**ಸಂ.**]

ನಿರಸನ (ನಾ). ೧. ಹೊರದೂಡುವುದು; ದಬ್ಬುವುದು; ಅಟ್ಟು
ವುದು : "ಅಪಾಕರಣಂ ನಿರಸನಂ" (ಪದ್ಯಕೋ. ೧೧೫-೨೪); ಬಲೆಯೊ
ಳಿದೆ ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆ, ವಾನರ ರಾಜಧಾನಿ. ವಾಲಿಯದನಾಳ್ವನವನೆಂದೆ ನಿರಸನ
ಪೊಂದಿ ನೆಲೆಗೆಟ್ಟ ಸುಗ್ರೀವನಿಹನ್ನ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೬-೩೬೦). ೨.
ಧ್ವಂಸ; ನಾಶ : ದೇವಕಿ ಪಡೆದಮಳ್ಳಳನಾ ಕಂಸಂ ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂ
ನಿರಸನಮನೆಯ್ದಿಸಿ ಮುಷಿಪಚನಮಂ ಪುಸಿ ಮಾಡಿದಂ (ನೇಮಿಪು. ೬-೬೪೪);
ಮರೆ ಹುಲಿ . . . ಎಯ್ಯಮ್ಮಗಂ ಕಡುಕೊರ್ಡ ಕಾನನಾಂತರದ
ಕುಟೀರನಂ ಬೆಳೆದ ಕೆಯ್ಯಳನಂತರಲೀಯವಂತವಂ ನಿರಸನವೈದಿಸಲ್
ನೊಪ್ಪ ಬೇಂಟೆಗೆ ಕಾಲಮಿದು (ನಳವಂ. ೩೫). ೩. ಹತ್ಯೆ; ಕೊಲೆ :
"ಮಾರಣಂ, ನಿಶರಣಂ, ನಿಬರ್ಹಣಂ, ಸೂದನಂ, ನಿರಸನಂ . . . ಸಂಜ್ಞ
ಪನಂ-ಈ ೨೧ ಕೊಲೆ" (ಪರಾಯು. ೬೮-೩೨೩); "ವಿಶಸನಂ . . .
ನಿರಸನಂ ಕ್ರೃಧನಂ ಪ್ರಮಾಪಣಂ ಕೊಲೆಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೪-೩೯).
೪. ತಿರಸ್ಕಾರ; ಹೀಯಾಳಿಸುವಿಕೆ; ಧಿಕ್ಕಾರ : ಅಯ್ಯಾ ಸದಾ
ಚಾರವೆಂದೆ ಚಿದ್ವನಮಹಾಲಿಂಗಧ್ಯಾನಪರಪ್ರವೃತ್ತಿನಿರಸನ (ಮಡಿಮಾ.
೨೩-೩೨); ನಿರಸನಭಾವವೃತ್ತಿ ಬಹುದೋಷ ಕುಸಂಧಿಯ ಮಾರ್ಗ
. . . ಎಣ್ಣೆ ದಾ ಕುಳವಿ ಕಾಮ್ಯವೊಳು ಕಲಿಕಾಲಮಾವಗಂ (ದಶಾವ.
೧೧-೨೪). ೫. ನಿಗ್ರಹ; ಹತೋಟಿ. 'ನಿರಸನೇಂದ್ರಿಯ' ಪರಾ.
೬. ಪರಿಹಾರ; ಇಲ್ಲವಾಗುವುದು; ನಿವಾರಣೆ : ಅರ್ಜುನನಿಗೆ
ಈ ಭ್ರಮೆಯ ನಿರಸನವೂ ಆಗುತ್ತದೆ (ಬಿದರಿ. ೬); ಅನನ ಭ್ರಮೆ
ನಿರಸನವಾದುದನ್ನು ನೋಡಿ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ಹೇಳಿದರು (ರಾಜ್ಯೋದ.
೧೮೩). 'ಭ್ರಮನಿರಸನ' ಪರಾ. ೭. ಕೊನೆ; ಅಂತ್ಯ ;
ಮುಕ್ತಾಯ : ಕೂಡೆ ಮನನೆಯೊಳೊಯ್ಯನೆ ಏಡಿದುದೊಡ
ನೊಡನೆ ಮಿಥುನತೆಯಿರುಳೊಲವಿಂ ಸೂದಿದ ಪೂಮಾಲೆಗಳುಂ ಮಾಡಿದ
ಸೊಡಗುಡಿಗಳುಂ ನಿಶಾನಿರಸನದೋಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೯೪). [**ಸಂ.**]

ನಿರಸನಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರ). ನಿವಾರಣೆಯಾಗು; ಪರಿಹಾರವಾಗು :
ನೀರ ಗುಳ್ಳೆಯಂತೆ ಇವರ ಭ್ರಮೆ, ಇವರ ತಪ್ಪುಕಲ್ಪನೆಗಳು ಕ್ರಮೇಣ
ನಿರಸನಗೊಂಡುವು (ದ್ರಾವಿ. ೧೯ ಹಿನ್ನೆಲೆ).

[**ನಿರಸನ + ಗೊಳ್ಳು**, (< ಕೊಳ್ಳು)]

ನಿರಸನಿ (ನಾ). ಧಿಕ್ಕರಿಸುವವನು; ತಿರಸ್ಕಾರವುಳ್ಳವನು : "ಶಾ"ನ
ನಾಟಕಗಳೆಂದರೆ ನಿಮಗೆ ತುಂಬ ಪ್ರೀತಿಯೇನು ? ನನಗೂ ಅಷ್ಟೆ.
ಆದರೆ . . . ಅದೆಲ್ಲ ಜೊಳ್ಳು. ಅದು ಬರೇ ನಗಲು ಬಲ್ಲ ಆ ನಿರಸನೆಯ
ಬರವಣಿಗೆಯ ಧಾಟಿಗಾಗಿ (ಪಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೮೯). [**ಮರಾ. ನಿರಸನೀ**]
ನಿರಸನೆ (ನಾ). - ನಿರಸನ ೬ : ಮುರಾರಿ ಅಡ್ಡ ತಿಡ್ಡ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿ, ತನ್ನ
ಶಂಕೆಗಳು ಪೂರ್ಣ ನಿರಸನೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಲಿದ್ದನು (ಕೃತಕೃ. ೧೮).

[**ಸಂ. ನಿರಸನ**]

ನಿರಸನೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿದವನು :
ನಿರವಮಾನ ನಿರಜ್ಞ ನಿಶ್ಚಲ ನಿರಸನೇಂದ್ರಿಯ ನಿರ್ವಿಷಯ . . . ನಿರ್ವಿ
ಕಾರಾಕಾರ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸಪು. ೬೧-೪೫) [**ನಿರಸನ + ಇಂದ್ರಿಯ**]

ನಿರಸಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ನಿರಸಲ ತೊಪ್ಪಲ, ಹುಲ
ಗಲಿ ತೊಪ್ಪಲ, ಹೊನ್ನಾವರಿ ತೊಪ್ಪಲ ಮುಂತಾದ ಬಯಲುಪನದಲ್ಲಿ
ಕಾದ ತೊಪ್ಪಲುಗಳನ್ನು ತಗ್ಗಿಗೆ ಹಾಕಿ . . . ಗೊಬ್ಬರವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ
. . . ಹೊಲಗಳಿಗಾದರೂ ಉಪಯೋಗವಾಗುವದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೪) ;
ನಿರಸಲ-ಸುಂದರವಾದ ವೃಕ್ಷವು, ಕಟ್ಟಿಗೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬೀಜಗಳ
ಎಕ್ಕೆ ಔಷಧಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಕರ್ಭಾಗ. ೪೨). [?]

ನಿರಸಿತ (ನಾ). ನಿರಾಕರಣೆಗೆ ಒಳಗಾದುದು ; ತೆಗೆದು ಹಾಕಿದುದು :
ಈ ಸಂವಿಧಾನವು ಅರಂಭವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ತೀರ್ಪಾಗಿದ್ದ
ಅಥವಾ ರಚಿತವಾಗಿದ್ದ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗಿ "ನಿರಸಿತವಾಗಿಲ್ಲದಿರ
ತಕ್ಕ ವಿಧಿಗಳು . . . ಕೆಲವು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಜಾರಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲದಿರ
ಬಹುದಾಗಿವೆ"ರೂ ಸೇರಿರುತ್ತವೆ (ಭಾಷಾ. ೬).

[< ಸಂ. ನಿರಸ್ತ]

ನಿರಸು (ನಾ). ಬಿರುಸು ; ಬಿಗಿ : ಗೋಧಿಯನ್ನು ಬಿತ್ತುವ ಹೊಲವು
ಮಡಿಕಟ್ಟು ಅಥವಾ ನಿರಸಾದ ಎರೆಯಾದರೆ ಅಂಥ ಹೊಲವನ್ನು ಎರಡು
ಸಾಲು ಮಡಿಕೆ ಹೊಡೆದು ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ಸಾಲು ಹರಗಬೇಕು
(ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೨). [?]

ನಿರಸೂಯ (ನಾ). ಕರುಬಿಲ್ಲದವನು ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ಇಲ್ಲದವನು :
ನಿರಸೂಯ ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿರ್ದೋಷ . . . ನಿರಾಳ ಪಂಪಾವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಶರಣು
(ಹರ್ಷ. ೧-೪) ; ನಿರಸೂಯ ನಿರ್ವಾಣಪದ ನಿರ್ವಿಘ್ನ . . . ನಿರ್ವಿಕಾರಾ
ಕಾರಾ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೨-೪೩) ; ನಿರ್ದೋಷ ನಿರಸೂಯ
ನಿರ್ಮೋಹ ನಿರ್ಮದ ನಿರಾಮ್ಲಿ (ಎಕೋಪ. ೬-೮೬). 'ಅನಿಸೂಯ'
ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರಸೂಯೆ (ನಾ). ಕರುಬಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ಇಲ್ಲದಿರು
ವಿಕೆ : ಭರತಂ ಮಹಾತ್ಮನೆನಿಸಿದನು ದಿವ್ಯತೇಜಸ್ವಿ . . . ಸಂಯಮದ
ಸೌಂದರ್ಯದಲ್ಲಿ, ನಿರಸೂಯೆಯಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೨೩-೬೯೫).

[ಸಂ. ನಿರಸೂಯಾ]

ನಿರಸ್ತ (ಗು). ೧. ಹೊರದೂಡಿದ ; ದೂರಗೊಳಿಸಿದ ; ನಿವಾರಿಸಿದ :
ನಿರಸ್ತವಿವೇಕಂ ಬೊಲಿದೇಕೆ ಮೋಹಿಸಿದಪ್ಪೆ ನೀಂ (ಅಮೃತ. ೧೬-೫೯) ;
ಪರಹಿತಕುಲಪ್ರಸಂಗಂ ನಿರಸ್ತದೋಷಾನುಷಂಗಂ ಸಿಜಿವ ಬೆಡಂಗಂ
(ಗದಾಯು. ೧-೨೧) ; ಇಂತು ನೆಗಟ್ಟಿವತ್ತೇಕಾದಶಸ್ಥಾನಂಗೊಳಿ
ನಿರತಿಚಾರವ್ರತಕೀಲಸಂಪನ್ನನುಂ ನಿರಸ್ತಮಿಥ್ಯಾತ್ಮನುಂ . . . ಅಗಿ
(ಸುಕುಸು. ೬-೩೭ ಪ) ; ಸಕಲೇಶಾಪಾರಮೌಲಿಲಾಳಿತಚಾರುಚರಣಾರ
ವಿಂದದ್ವಂದರಂ ನಿರಸ್ತದ್ವಂದ್ಯರುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಶ್ರೀಮತ್ಪ್ರಭಾಚಂದ್ರ
ತ್ವೈವಿದ್ಯಭಟ್ಟಾರಕದೇವಶ್ವರಂ ಜೀಯಾತ್ (ಕವಿ. ೯೪-೩-೧೧ ; 1124) ;
ನಿರಸ್ತ ಜಗದಂಹಂ ರೌದ್ರರಂಹಂ ನೈವಂಹನಿಪ್ರಾಪ್ಯ ತಿಯಂ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪು
ಪ್ರಧ್ವಂಸಮಂ ಮಾಡಿದ್ದಿ (ಒಗವಿ. ೧-೫೪) ; ಅಸ್ತಮಿತದುರಿತನನಿರತ
ನಿರಸ್ತದೇಹಪ್ರಾಪ್ಯ ತಗುಣಸಮಸ್ತನಂ . . . ದಂದಿತಯಮಸಮುದ್ಧಂದನಂ
ನೋಡಿ (ಒಸಪ. ೩೯-೫೪). ೨. ಮೀರಿದ ; ಸೋಲಿಸಿದ : ಆ
ರವಮಂ ನಿರ್ಜಿತಕಂಠೀರವನಮಂ ನಿರಸ್ತಘನರವಮಂ ಕೋಪಾರುಣ
ನೇತ್ರಂ ಕೇಳಾ ನೀರೊಳಗಿದಂ ಬಿಮರ್ಶನುರಗಪತಾಕಂ (ಗದಾಯು.
೬-೨೨) ; ಕೇಳಿತದಿಹಿಪಲ್ಲಭೀಲಂ ವಿಕ್ರಮನಿರಸ್ತಕಾಳಂ ದಿವಿಜಾಘೀಂ
ಮುಠಿತಾಖಿವದಿಕ್ರಾಳಂ ಶಿರುಪಾಳನೆಂಬನೊರ್ವಂ ದನುಜಂ (ಸಂಚತಂ.
೨೩೫-೧೫) ; ಅತಿಬಲಪ್ರಪ್ತ ಲಕ್ಷ್ಮಣಕುಮಾರನ ವೀರರಪ್ರವಾಹಿನೀಪತಿತ
ಮಹಾಮಹೀರುಹಮೆನ್ನಲ್ಪ ತನಾದನವಂತಿವಲ್ಲಭಂ ಹತಸುಮನೋವಿಳಾಸ
ನಪಸಾರಿತಮೂಲಬಲಂ ನಿರಸ್ತವಿಸ್ತೃತನಯನಸ್ತ ಸಾರಂ (ಪಂರಾಮ.
೬-೬೬). (ನಾ). ೩. ಪರಿಹಾರವಾದುದು ; ನಿವಾರಣೆಯಾ

ದುದು : "ಪ್ರ(ತ್ಯಾ) ಖ್ಯಾತಂ, ಪ್ರತಿಕ್ಷಿಪ್ತಂ . . . ನಿರಸ್ತಂ, ಅಪವಿಧ್ಯಂ,
ಪರಿಹೃತಂ-ಈ ೩ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೬-೧೮) ;
"ನಿರಸ್ತಮಪವಿಧ್ಯಂ" (ಪ್ರಸ್ತುತೋ. ೧೦೪-೩೯). ೪. ವೇಗವಾಗಿ
ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಾದುದು ; ತ್ವರಿತವಾಗಿ ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡಿದ
ನುಡಿ : "ತ್ವರಿತೋಚ್ಚಾರಿತವಕ್ಕುಂ ನಿರಸ್ತವ[ದು]" (ಪ್ರಸ್ತುತೋ.
೮೦-೩೧) ; "ಮರುಳಾಟನುದಿಯಟ್ಟುಳಿ ನಿರಸ್ತವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ.
೨೬-೨) ; ತ್ವರಿತೋಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟು ಎರಡು ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ
ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರದ ಮೌಲ್ಯ ಬಂದರೆ 'ನಿರಸ್ತ' ಎನಿಸುವುದು (ಸಂಶೋಧ.
೧೨೦). ೫. [ನಾಟ್ಯ] "ಶಬ್ದ ಮಾಡುತ್ತ ಒಂದಾವರ್ತಿ ಉಸುರು
ಬಿಡುವುದು" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೬೬ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) : ಸ್ವಸ್ಥ, ಚಲ,
ಪ್ರವೃದ್ಧ, ನಿರಸ್ತ . . . ಪ್ರಸ್ತುತ-ಈ ಒಂಬತ್ತು ಕೋಹರಣ ಮತ
ದಂತೆ ಗಾಳಿಯ ಭೇದಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೭೮ ಪ).

ನಿರಸ್ತಮಾನಸ್ತಂಭ-ಕೆಡೆದ ಮಾನವೆಂಬ ಸ್ತಂಭವುಳ್ಳವನು ;
ಎತ್ತಣದು ತನಗೀ ಮತಿಭ್ರಮೆ ಕೆತ್ತುದಜಾವಿನ ಕದವೆನುತ್ತ ನಿರಸ್ತ
ಮಾನಸ್ತಂಭನಾದನು ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೨೩-೧೫).

[ಸಂ.]

ನಿರಸ್ತಮಿತ (ಗು).-ನಿರಸ್ತ : ಕೀಚಕಮಥನಂ ನಿರಸ್ತಮಿತಮೈಂ
ನಿವಹಗಜಸಿಂಹಬಲಂ (ಗದಾಯು. ೧-೫೪). [ಸಂ.]

ನಿರಸ್ತೆ (ನಾ). ಹೊರದೂಡಿಸಿಕೊಂಡವಳು ; ಪರಿತ್ಯಕ್ತೆ : ಆ
ಕೋನಲನಿರಸ್ತೆ . . . ತೊಲಗಿದಳಯೋಭೈಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮ.
೧೨೨-೨೬೫). [ಸಂ. ನಿರಸ್ತಾ]

ನಿರಹಂಕರ (ನಾ).-ನಿರಹಂಕಾರ : ಕರದಿ ನಿರಹಂಕರದ ಪಾತ್ರೆಯ
ಧರಿಸಿಯದರೊಳು ನಿತ್ಯತ್ಯುಪ್ಪಿಯ ಭರತ ಸಿದ್ಧರಸಾನ್ಮುತವ ಸೇವಿಸುತ
(ಗಣಕ. ೧೬-೨೧). [< ನಿರಹಂಕಾರ]

ನಿರಹಂಕರಣ (ಗು). ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದ ; ಹೆಮ್ಮೆಯಿಲ್ಲದ : ಈ
ಯುದಾರತೆಯೊ ಸರಸಪಾಂಡಿತ್ಯವೀ ನಿರಹಂಕರಣ ಭಕ್ತಿ . . . ಅರಿ
ಗುಂಟು (ಒಸಪ. ೨-೩೧) ; ಅಹಂಕರಿಸಿದ ಸುರಾವಳಿಗಂತಕಂ ನಿರಹಂಕರಣ
ಶರಣಾಂತರಂಗನು ಸಕಲಜಗದುದ್ಧರಣಕಾರಣನು (ಬಸವ. ೫೪-೫೪).

[ಸಂ.]

ನಿರಹಂಕಾರ (ನಾ). ೧. ಗರ್ವ, ಹಮ್ಮುಬಿಮ್ಮುಗಳಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ;
ನಿಗರ್ವತೆ ; ವಿನಯ : ತನುವಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ವೋಹ ಮನದಲ್ಲಿ ನಿರಹಂಕಾರ
ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಭಯ . . . ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪರಮಾನಂದವೆಡೆಗೊಂಡ ಬಳಿಕ
ಸೌರಾಪ್ಯ ಸೋಮೇಶ್ವರಲಿಂಗವು ಬೇಜುಲ್ಲ ಕಾಣರೊ (ಅದವ. ೨೦-೪೪) ;
ಹರಿ ನಗುತಿ ಬಕುತನ ಮನದ ನಿರಹಂಕಾರ ಭಕ್ತಿಯ ನೆನೆನೆನಿದು ಪುಳಕಿ
ಸುತೆ ಕೈವಿದಿತ್ತಿ (ಅಕ್ಕಾಚ. ೮-೪೪) ; ನಿರಹಂಕಾರಮನಿಪ್ಪ ಬಲ್ಲ
ರಗಿಯಂ ಪೋಳುನ್ನದೋದ್ರೇಕಸೂಕರಮಂ (ಪ್ರಪವಿ. ೨೨-೪೪). ೨.
ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದವನು : ನಿರಹಂಕಾರ ನಿರ್ಮಳ ನಿರಾಳ ಪಂಪಾ
ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಶರಣು (ಹರ್ಷ. ೧-೪) ; ನಿರಹಂಕಾರ ನಿರವಯ ನಿರಾಪಕ್ತ
ಪುರಹರಣಿ (ಸೋಮಚ. ೧-೫). [ಸಂ.]

ನಿರಹಂಕಾರಿ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದವನು ; ನಿಗರ್ವಿ :
ನಿರಹಂಕಾರಿ ನಿರ್ಮಮಕಾರಿ ನಿಪ್ರಸಂಜಿ ನಿರ್ಲೇಪಕನಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧೇಶ.
೧೫೫-೪೬೧). [ಸಂ. ನಿರಹಂಕಾರಿನ್]

ನಿರಹಂಕಾರಿ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದವಳು ; ನಿರುಪಮೆ ನಿರಾವರಣೆ
ನಿರಜೆ ನಿರಹಂಕಾರಿ (ನಿಕೋಪ. ೧-೯).

[ಸಂ. ನಿರಹಂಕಾರಾ]

ನಿರಹಂಕೃತ (ಗು). ಸ್ವಾರ್ಥರಹಿತವಾದ ; ಸೊಕ್ಕಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ನಿರಹಂತೆ (ನಾ). - ನಿರಹಂತಕಾರ ೧ : ಮನದ ನಿರಹಂತೆಯು ಬಾಹ್ಯ ಭಯವೀವುತ ಸಲಹಲಸುಗೈದು ನಿಜಮೂರ್ತಿಯಂ ತೋಟಾದನ ವಿಮಲ ಚರಣಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಪರಣು (ಲಾಟಂ. ೪-೩೧) ; ಮರೆಯುವನು ತಾನೆಂಬುದನೆ ಮಹಾವೇಶದಲಿ ನಿರಹಂತೆಯದು ಮೋಕ್ಷ (ಮಂಕುತ. ೬೯೬) : 'ಅಹಂತೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ನಿರಹಂತಾ]

ನಿರಹಂಭಾವ (ನಾ). - ನಿರಹಂತಕಾರ ೧ : ನಿರಹಂಭಾವದಲ್ಲಿ ನಾನಿದ್ದೆ ನಯ್ಯ ನೋಡಿದನೆಂದರೆ ನೋಡಲಿಲ್ಲ ಕೇಳಿದನೆಂದರೆ ಕೇಳಲಿಲ್ಲ ಭನ ನಿರಂಜನದ ಬೆಳಗಿಂಬಾದುದು (ಅವಚಂ. ೧೫೧-೬೯). [ಸಂ.]

ನಿರಹಮ್ಯ (ನಾ). - ನಿರಹಂತಕಾರ ೧ : ನಿಮ್ಮ ಮಾಡಿದವೆಲ್ಲೆಯನು ನಿರಹಮ್ಯನಲಿ ರಂಜಿಸುವ ವಿಮಲ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪನು ಬಗೆಯಲಹುವನೆ ಭೃತ್ಯವರ್ಗದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧-೫-೪೦) ; ಗುರುಭಕ್ತಿ ನಿರಹಮ್ಯ ನಿರಪೇಕ್ಷೆ ಸ್ಮರಣೆ ಕರಣಾನುಕೂಲತೆ ಪರಣಾಮ (ಪರಮೇ. ೬-೩-೩).

[ನಿರ್ಹ+ಅಹಮ್ಯ]

ನಿರಳಂಕಾರ 'ನಿರಲಂಕಾರ' ನೋ.

ನಿರಳಂಕೃತಿ (ನಾ). - ನಿರಲಂಕಾರ : ನಿರಳಂಕೃತಿವನಿತೆ ಮನೋಹರೆಯನಿಸದ ತೆಜದೆ ಸರಸಕೃತಿಯುಚಿತಾಳಂಕರಣದಿನಸಗತಮಾಗುತ್ತಿರೆ ಚದುರರ ಸರಸಹೃದಯಮಂ ಮಚ್ಚಿಕುಮೇ (ಪಾಶ್ವ. ೧-೬೪).

[ಸಂ. ನಿರಲಂಕೃತಿ]

ನಿರಳವ್ಯಾಧಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ (?) : ಅವಂಕೆ ಬೇರಿಸ ಪಟ್ಟಿಯಂ ಅವಂಕೆ ಕೊನೆಯನು ಸಹ ೬೦ ಗಳಿಗೆ ಮೊಸರಂದರೆದು ಗುಳಿಗೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ ಸೇವಿಸೆ ನಿರಳವ್ಯಾಧಿ ಮಾಣುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೬೯೧).

[ನಿರಳ ?+ವ್ಯಾಧಿ]

ನಿರಾಳ (ನಾ). ಬೆವರು ; ಸ್ನೇಹ. [ಸಂ.]

ನಿರಾಳ (ನಾ). (?) : ಸೋಮೂದಿಯೊಳ್ಪುವ ಪುಷ್ಪವೃಕ್ಷಗಳ ಏಕರೂಪದಲಸಿಯ ಹುಬ್ಬುಗಳಾಕೃತಿಯ ಹೆರೆನೊಸಲ ತಿಲಕ ನಿರಾಳ ದಳಗಳ ಕುರುಳುಗಳ ಧ್ಯಾನಿಪುದು ಭಾವಕರು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೧-೪೧).

[?]

ನಿರಾಕರಣ (ನಾ). ೧. ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದು. ೨. ತಿರಸ್ಕಾರ : "ಸೂದನೀಯಂ, ಸೂದ್ಯಂ, ಸೂದಿಃ, ೩ ನಿರಾಕರಣಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೮೪).

೩. ನಿವಾರಿಸುವುದು ; ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು : ವಿವೇಕಜ್ಞಾನ ದೀಪದಲಿ ತೋಳ ಮೋಹಮಹಾಂಧಕಾರನಿರಾಕರಣವನು ಮಾಡಿ ಪುಣ್ಯ ಶೋಕನನು ಸಂತಪಿಸಿ ನಾರದನದಡಾದನು ನುಭವ (ನಿಭಾಗ. ೧-೯-೪೪).

೪. ಬಿಡುವುದು ; ತ್ಯಜಿಸುವುದು. 'ನಿರಾಕರಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರಾಕರಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲ್ಲಗಳೆ. ೨. ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ಈ ಪೇಟ್ಟು ಮೂಡುಂ ತೆಜದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟು ಬೈನದ್ವಿಜಂಗೆ ಹಿಂಸಾದೋಷ ಮಾಗದೆಂದು ನಿಜಪಕ್ಷದೋಷನಿರಾಕರಣಂಗೆಯ್ಯುದು (ಚಾವುಂ. ೨೨೬) ; ದುರ್ಯೋಧನಂ ಹರನುಮಂ . . . ಕಂಜೋದರನುಮಂ ನಿರಾಕರಣಂ ಗೆಟ್ಟು ನಿತಪೋಳಂ ಮಾಣ್ಣು ಸ್ಮರಿಸಲಾಡಿದೆ ಸಮರೋದೋಗಂಗೆಯ್ಯೆ (ಗದಾಯು. ೬-೪೪ ಪ). [ನಿರಾಕರಣ+ಗೆಯ್,]

ನಿರಾಕರಣೆ (ನಾ). ೧. - ನಿರಾಕರಣ ೧ : ಅವಂಕೆ ಪ್ರಾಚ್ಯಸಂಘದ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ, ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿರಾಕರಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಕಾಲ್ಪಾವೆಲ್ಲನ ಸೂಚನೆಗೆ ಪೋಷಕ ವಾಗಿಲ್ಲ (ದ್ರಾವಿ. ೪೧) ; ಆ ನಿರಾಕರಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೋಪ ದ್ವೇಷಗಳು ತುಳುಕುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ನೆಕ್ಕಿದೋಪನಿಗೆ ಭಾಸವಾಯಿತು (ಪುನರು. ೨೫೫). ೨. ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶ ; ನಿರ್ಮೂಲನ : ಒಕರಿಸಿದಳು ಮೃತ್ಯುವೆನ್ನನು ಲೋಕದಲಿ ಹೊಣೆಗಂದು ಯಮನ ನಿರಾಕರಣೆಗಳ ಜೀವಜಾತಿಯೊಳಿಲ್ಲವನ

ನೆಂದು ಲೋಕದಲಿ ದಂಗುರವ ಹೊಯ್ದವನೇ ಕವಾ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೧೮). [ಸಂ. ನಿರಾಕರಣೆ]

ನಿರಾಕರಿಸ್ಸು (ನಾ). ತಿರಸ್ಕರಿಸುವವನು : ಪಾಕಾಲರ ಬಯ್ಯಬಯ್ಯ ಚಪಲಾನೀಕ ಬಂದಿಸಿ ಚಂಡವಾತ ನಿರಾಕರಿಸ್ಸು ಗಳೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿತು ದಳದ ಮಧ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೨೦). [ಸಂ.]

ನಿರಾಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲ್ಲಗಳೆ ; ಧಿಕ್ಕರಿಸು ; ಹೀಯಾಳಿಸು : ಪಾರ್ವರ ಸಭೆಯ ಸದುರ್ವಿರ್ದ ಕನಿಷ್ಠ ನಿಷ್ಕರವಚನಂಗಳಂ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದಿಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ ನುಡಿದು ಪೊಲ್ಲದಂ ಪೇಟುಟ್ಟಿ ಕಳೆಯ (ಮತ್ಸರಾ. ೬-೧೯) ; ತೆರೆಗಳ ಬಂಬಲಂ ಮಿಳನ್ ಕೇತನ[ರಾ]ಜಿಗಳ . . . ತೆಂಬೊಳೆವ ಮಿಂಗಳನುಳ್ಳುವ ಕೈದುಗಳ್ ನಿರಾಕರಿಸಿರೆ ಮೇರೆದಪ್ಪಿ ಕವಿ ದತ್ತು ನರಾಧಿಪಸ್ಯೆನ್ನಸಾಗರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೮) ; ಪೊಳೆವ ಮಿಂಚಿನ ಗೊಂಚಲಸಂಚಿತೋತ್ತಮಭರಣದ ದೀಪ್ತಿ ತೋರವನಿಯಂ ಪೊಸಮುತ್ತಿನ ಲಂಬಣಂ ನಿರಾಕರಿಸೆ (ಶಾಂತಿ. ೬-೧೪) ; ಈ ಮಹಾಗಂಧೀರಭೋರ ನಿರ್ಭೋಷಮಂ ನೀಂ ಶಬ್ದಮಾತ್ರಮೆಂದೇಕೆ ನಿರಾಕರಿಸುವೆ (ಪಂಚತಂ. ೩೬-೫) ; ದಮಪೋಷಪುತ್ರಂ ವಸುದೇವಪುತ್ರನಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ ನುಡಿಯಲ್ (ಪಗವಿ. ೧೬-೨೪ ಪ) ; ತಾರಕಂ ನಯಮನೊಲ್ಲದೆ ನಿರಾಕರಿಸಿ ನುಡಿಯ (ಗಿರಿಕ. ೬-೨೮ ಪ) ; ಲೋಕಸಮ್ಮತವಾವುದೆನು ನಿರಾಕರಿಸುವವರುಗಳು ತಾವೇನಾಕೆವಾಳರೆ ಜಗಲೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೦೦) ; ತಾನು ನಿರಾಕರಿಸು ತಿದ್ದರೂ, ಅವನು ತನ್ನನ್ನು ಪೋಷಿಸುತ್ತಾ ಹೇಗಾದರೂ ಕಾರ್ಯ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆತನು ತನ್ನ ಹಿತಚಿಂತಕನೆಂದೂ ನಿರ್ಧರಿಸಿದಳು (ರಾವಣ. ೧೯). ೨. ಬಿಡು ; ವರ್ಜಿಸು : ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯಸ್ತರ್ಕರಸಗಂಧಶಬ್ದರೂಪಂಗಳಂ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಂ (ಅಜಿತ. ೬-೮ ಪ) ; ಇಂತಪ್ಪ ಆತೆ ಹುಸಿ ಬಾಧೆಯ ನಿರಾಕರಿಸಿ ಇರಬಲ್ಲ ಗುಹೇಶ್ವರ ನಿಮ್ಮ ಶರಣ (ಅವಚಂ. ೧೧೬-೫೨೬) ; ಮಹಾರಾಜನ ಈ ಮನೋ ವ್ಯಾಕುಲತೆಯಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವು ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು (ಶಾಕುಂ. ೮೨-೩). ೩. ಒಪ್ಪದಿರು ; ಸಮ್ಮತಿಸದಿರು ; ತಿಮ್ಮನನ್ನು ಅತ್ತಿ ಹಣ್ಣು ಕೊಡೆಂದು ಕೇಳಿದರು . . . ತಿಮ್ಮನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ನಿರಾಕರಿಸಿದ (ಚಿಂಗಳ. ೮೦) ; ಚಿದ್ರಸ್ತನವರು ತಮ್ಮ 'ಶೀವರಾಲಿಖಿ' ಕಾರು ಕಳುಹಿಸುತ್ತೇನೆಂದರೂ ಗೋದಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೯೪) ; ಅವಳ ಸರಳಮನನ್ನು ಅವಳನ್ನು ಅದರ್ಶದತ್ತ ಕರೆಯುತ್ತಿತ್ತೇ ವಿನಃ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಮತ್ತೆ ಬರಲು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಜೀವರಂ. ೬೧) ; ಕುಹಿತಳಾದ ರಾಧೆಯು ಮೊದಲು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾಳೆ (ಭಾರತಾ. ೪೫) ; ಬಡವನಾದಾಗ್ಯೂ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಅವನ ಹಣವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಶಾಂತದೀ. ೧೪).

[ನಿರಾಕರಣ+-ಇಸ್ಯ]

ನಿರಾಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ಆಸೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು : (೪). [ಸಂ. ನಿರಾಕಾಂಕ್ಷಾ]

ನಿರಾಕಾರ (ಗು). ೧. ಆಕಾರವಿಲ್ಲದ ; ರೂಪವಿಲ್ಲದ ; ಅನೂರ್ತವಾದ : ಆ ಮೌನಮಯ ಅಂಧಕಾರದಲ್ಲಿ, ನಿರಸ . . . ಮೌನದಲಿ ತೆಯ್ನು ಕತ್ತಲೆ ನಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ, ನಿರಾಕಾರವಿಗ್ರಹವಂತಿರುತ್ತದೆ (ಚಿಂತಾ. ೯೩). (ನಾ). ೨. ಆಕಾರವಿಲ್ಲದುದು ; ರೂಪವಿಲ್ಲದುದು ; ದೇಹವಿಲ್ಲದುದು : ನಿರಾಕಾರವ ಮಿಡುವ ಸಾಕಾರವುಂಟೆ (ಅವಚಂ. ೨೬೦-೧೨೪೦) ; ಸಗುಣವೇ ಸಾಕಾರ ನಿರ್ಗುಣವೇ ನಿರಾಕಾರ (ಅಮೃತ. ೬-೬೪) ; ಸ್ವಪ್ನ ಲೋಕದೊಳು ಆಕಾರಪ್ರಳಯವಿರುವಂತೆ, ತುಂಬಿದೆ ನಿರಾಕಾರ ತನು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೪-೪) ; ನಿರಾಕಾರವಾದದ್ದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದರೆ ಆಕಾರ ವಾದದ್ದು ಕಾಣದೆ ಹೋದೀತು (ಗಾದ). ೩. ಆಕಾರವಿಲ್ಲದವನು ;

ದೇಹವಿಲ್ಲದವನು ; ಅಮೂರ್ತಸ್ವರೂಪ : ಅಯ್ಯಾ ನೀನು ನಿರಾಕಾರವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ನಾನು ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ವಾಹನವಾಗಿದ್ದೇನೆ (ಬಸವ. ೬) ; ನಿರಾಕಾರ ನಿರಜ . . . ಪಂಪಾವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಶರಣು (ಹಜವ. ೧-೪). ೪. [ಜೈನ] ಯಾವುದೇ ಫಲವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮರಣಾಂತಿಕೆವಾಗಿ ಕೈಕೊಳ್ಳುವ ಉಪವಾಸ : ಸಾಕಾರ ನಿರಾಕಾರಾಗತಮುಪ್ಪನತನಮೆಂಬ ಮೊದಲ ತಪದೊಳಂ . . . ಇಂತಪ್ಪೆಡೆಯೊಳಿಂ ತೆಂಬವರ್ ನಿಜಸಿದ್ಧಿಲ್ಲದೆ ನಿಲ್ಲೆನೆಂಬಾ ನಿಯಮಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೬-೭೦ ಪ) ; ಸಾಕಾರ ನಿರಾಕಾರ ವಿರಹಿತಮುಪವಾಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೪೯ ಪ) ; ಅದಯೆ ಸಾಕಾರ ನಿರಾಕಾರಮನಿಪ್ಪರಡು ಭೇದದತನಮಂ . . . ಅಂತಂ ಮುನಿಪಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೪). ೫ "ಅನಶನವೆಂಬುದು ಸಾಕಾರಾಂಕ್ಷ ಮತ್ತು ನಿರಾಕಾರಾಂಕ್ಷ ಎಂದು ಎರಡುವಿಧವಾಗಿದೆ. ೧. ಪಶ್ಯಮ, ಅಪ್ಯಮ, ಮಾಸ ಮೊದಲಾದ ಉಪವಾಸಗಳೂ, ಕನಕಾವಳಿ, ಏಕಾವಳಿ, ಮುರಜ, ಸಿಂಹನೀಕ್ರೇಡಿತ ಮೊದಲಾದ ವ್ರತಗಳ ಅಂಗವಾದ ನಿಯಮಿತ ಕಾಲದ ಉಪವಾಸಗಳೂ ಸಾಕಾರಾಂಕ್ಷ ; ಇದಕ್ಕೆ 'ಇತಿರಿಯ'ವೆಂತಲೂ 'ಅವಧೃತ'ವೆಂತಲೂ ಹೆಸರುಂಟು. ೨. ಭಕ್ತಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ಇಂಗಿನೀಮರಣ, ಪ್ರಾಯೋಗಮನ ಅಥವಾ ಇನ್ನಾವುದೇ ರೀತಿಯಿಂದ ಮರಣ ಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ಆಚರಿಸುವ ಉಪವಾಸಕ್ಕೆ ನಿರಾಕಾರಾಂಕ್ಷವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದಕ್ಕೆ 'ಯಾವಜ್ಜೀವ', 'ಅನವಧೃತ' ಎಂದೂ ಹೆಸರುಂಟು. 'ನಿರಾಕಾರ' ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ 'ನಿರಾಕಾರಾಂಕ್ಷ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿದೆ. [ಸಂ.]

ನಿರಾಕುಲ, ನಿರಾಕುಳ (ಗು). ೧. ಮನಃಕ್ಲೇಶವಿಲ್ಲದ ; ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದ ; ವ್ಯಾಕುಲದಿಂದ ದೂರವಾದ ; ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ : ನಿರಾಕುಲಶುಕಮಯಂ . . . ಆಗಿ ಕಾನನಂ ಕನ್ನಿಸಿದುದು (ಹಜವ. ೫-೧೪) ; ನಿರಾಕುಲಾಂತಃಕರಣನಾದನು ಬಳಿಕ ಕಲಿಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೯-೪). (ನಾ). ೨. ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದವನು ; ದುಃಖ ರಹಿತನಾದವನು : ನಿರಾಕುಲ ನಿಷ್ಕಲ ನೀಲಕಂಠ . . . ಜಯ ಶಂಕರ ನಿರ್ಜಡ ಶಾಂಭವೀಧವಾ (ತುಲಸಿ. ೫-೨೪) ; ನಾನೆಂಬ ನಾದಗಳು ಇಲ್ಲದಂದು . . . ತಾನು ತಾನೆಂಬ ವಸ್ತುಗಳು ಇಲ್ಲದಂದು ಅತ್ತಿತ್ತಲೆ ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿರಾಕುಲನಾಗಿದ್ದನಯ್ಯ (ನಿರಾಗೋ. ೬-೪೫). **ನಿರಾಕುಳ :** ೧. ಖಚರೇಶ್ವರನೆಯ್ಯದಂ ನಿರಾಕುಳಗತಿಲೀಲನಪ್ರತಿರಥಂ ರಥನೂಪುರ ಚಕ್ರನಾಳಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೨). ೨. ಖಳಕರ್ಮಾಪ್ಪನಿಧೋಗ್ರ ಕಂಟಕಕುಳಪ್ರಧ್ವಂಸದಿಂದಂ ನಿರಾಕುಳರುಂ ನಿಷ್ಕಳರುಂ . . . ತಾಮಾಗಿ ಲೋಕಾಗ್ರದೊಳ್ ತೊಳಗುತ್ತಿ ಪ್ಪ ನಿಶುದ್ಧ ಸಿದ್ಧರೆನುಗೀಗಾತೋದಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಂ (ಜೀವಸಂ. ೧-೨) ; ನಿತ್ಯಾನಂದ ನಿಜನಿಶ್ಚಲ ನಿರಾಕುಳ ನಿರ್ವಿಕಾರ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨-೪). ೩. ನಿರಾಯಾಸ ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆ ; ನೆಮ್ಮದಿ : ಈ ಸಮುದ್ರ ತೀರಮಪಾಯ ಬಹಳವೆನಗಂ . . . ಇನ್ನಿಲ್ಲಿರಲ್ಪಾರದು ಬೆಜತೊಂದು ನಿರಾಕುಳಮಪ್ಪೆಡೆಯನೆಡೆಮಾಡಿ ಬಂದನ್ನೆನೊಡಗೊಂದು ಪೋಗಿಸುಂಬುದಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೦-೧೪) ; ನಿರಾಕುಳದ ಭಕ್ತಿ ನಿರ್ವಯಲಾಯಿತ್ತು ಬಸವಾ (ನೀಲಪ. ೧೧-೨೬) ; ನಿಶ್ಚಿಂತವೆಂಬಾಶ್ರಮದಲ್ಲ ನಿರಾಕುಳ [ಪಾಠಂ. ನಿರಾಕ]ವೆಂಬ ಸಿಂಹಾಸನವನಿಕ್ಕಿ ಗಗನಗಂಭೀರದ ಭಾವಿಯೊಳಗೆ ಅಗೋಚರದ ಅಗ್ರವಣಿಯ ತಂದು (ಅವತಂ. ೮೬-೬೬೪) ; ತಮದ ಹಿಂಗಿಸಿ ವ್ಯಾಕುಲನನಳಿದು ನಿರಾಕುಳದಲ್ಲಿ ನಿಂದು . . . ಮುಂದೆ ನೋಡಿದರೆ ಜ್ಯೋತಿಯ ಬೆಳಕು ಕಾಣಬಹುದೆಂದರು (ಲಿಂಗದ. ೬೫-೫೬) ; ನಮ್ಮ ನಿವೇಕನನು ದಳ ನೋಡುತಿರಲಿ ನಿರಾಕುಳದಲಿಚ್ಛಾದುವೆವು ನಿಲ್ಲೆಂದನಾ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೯-೨೯). [ಸಂ.]

ನಿರಾಕುಲಂ, ನಿರಾಕುಳಂ (ಅ). ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ; ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ : ಇಲೆಯೊಳ್ ಪರ್ಮಳಯಂ ಸಮಸ್ತ ಫಲಮುಂ ಸಂತೋಷಮುಂ ಧರ್ಮಸಂಕುಳಮುಂ . . . ಶ್ರೀಯು ಮಾಯುಂ ನಿರಾಕುಲ[ಪಾಠಂ.ಳ]ಮೆಂದು ನೆಲಸಿರ್ಪದೊಂದು ತೇಜನಂ ತಾಂ ಮಾಳ್ಕ (ಗಿಂಕ. ೧೦-೧೧೫) ; ಅಲರ್ಗಂಪಿಗೇಜಗಿದ್ದ ತುಂದಿಗಳ ಬಂಬಲ್ಯಾಮುಗಿಲ್ . . . ಪಿಳಪ್ಪಕರನಾದಂ ಮೇಘನಾದಂ ನಿರಾಕುಲನೊಂದಿರ್ಪ ಶುಕಾಳಿ ಶಕ್ತಧನವೆಂಬಂತಾಗೆ ಮೇಘಾನುಂಬೊಲದೇಂ ಸೂಸಿದುದೋ ಮರಂದರಸವ್ಯಪ್ಪಿವ್ರಾತಮಂ ಮಾಮರಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೬೨). **ನಿರಾಕುಳಂ :** ವೀರಲತಾಂಗಿಯ ಸೋಂಕು ಮೆಯ್ಯೊಳಂ ಕುರಿಸಿ ನಿರಾಕುಳಂ ಕಳೆದನಾಜಿಪಂಶ್ರಮಮಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೫೫) ; ಮಗನದೊಂದು ವೃತ್ತಾಂತಮಂ ನಿರಾಕುಳಮೆ ಪೇಟ್ಟೂರ್ (ಕಾಡಂಬ. ೬೪೦) ; ನಿರಾಕುಳಂ ದಿವುಟಿ ಹಿಂಸೆಯೊಳಾದನುಸಂಸ್ಥ ವೃತ್ತಿಯಂ . . . ನೆಜೆಯೆ ನೋಂತುಮೆ ನೋಂಪಿಗಳಂ ಮೃಗಾಧಿಪಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೬-೬೨) ; ಧೃವಂ ಸನಾತನಂ ನಿತ್ಯಮನಿಶ್ಚರದಪ್ರತಿಜ್ಞವ ಶಾಶ್ವತ ಸ್ಥಾನವೆನುಗಕ್ಕೆ ನಿರಾಕುಳಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೧-೨೦) ; ಮಾಯ್ ವಿಧಾತ್ರನೆನ್ನಣುಗಿನಗ್ರತನೂಜನಂತಗಲ್ಲಿ ಕೊಂದುಯ್ದನವಾರ ಶೋಕರಸಪೂರದೊಳೇ ಸಧಿಯಂ ನಿರಾಕುಳಂ ತೊಯ್ದನದರ್ಶಗುರ್ವಿ ದನದಲ್ಲೆಡ್ ನಿಜ್ಜನರಲ್ಲೆ ತನ್ನೊಳಂ ಪೊಯ್ದನದರ್ಶ ಕೃತ್ಯವೆನಗೇನೆ ನುಕುಂ ತಳೆದಂ ಪ್ರಳಾಪಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೦) ; ಶಿವನಲ್ಲಿ ತಿರುನಾಳ್ ಬರೆ ಕಂಡು ತರುಕುಳಂ ಶಿವನ ರೂಪಂ ಬಯಸಿ ಬೆಳೆದವು ನಿರಾಕುಳಂ (ನಂಬರ. ೯-೨೬) ; ನಿಕದ್ವಿಶ್ರಿಚತುಃ ಪಂಚಾಕಲಿತಾರ್ಥಂಗಳಾಗಿ ಟಿಲನೊಳವು ನಿರ್ವರ್ಗಾಕೃತಿ . . . ನಿರಾಕುಳಮುಸಿರ್ವಂ (ತಮದ. ೨೬) ; ನಿರಾಕುಳಂ ಚಪ್ಪನ್ನದೇಶಂಗಳಂ ಸಂಚರಿಸುತುಂ ಕಪ್ಪ ಕಾಡ್ಕೆಗಳಂ ಕೂಡಿ ತರ್ಪುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೬-೨೯). [ಸಂ.]

ನಿರಾಕುಳ 'ನಿರಾಕುಲ' ನೋ.

ನಿರಾಕುಳಂ 'ನಿರಾಕುಲಂ' ನೋ.

ನಿರಾಕುಳತೆ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಿಂತೆ ; ನೆಮ್ಮದಿ : ನಿರಾಮಯನುಮಪ್ರತಿ ರೂಪನುಮಾಗಿ ದೇವಕಾಂತಾದಯಿತಂ ನಿರಾಕುಳತೆಯಂ ತಳೆದು (ವರ್ಧಮಾ. ೧೧-೧). [ಸಂ. ನಿರಾಕುಲತಾ]

ನಿರಾಕುಳಿತ (ಗು). ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದ ; ಕ್ಲೇಶವಿಲ್ಲದ : ನಿರಾಕುಳಿತ ಮನಂ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಸಮಾಯತಮೇ ಎನಲಾಯತಂ (ಗಿಂಕ. ೧೦-೮೪) ; ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮೆಂಬ ನಿರಾಕುಳಿತ ತೇಜೋನಿಧಿಗೆ ಮನಯಾಕಳತ್ರ ದೊಳಾಯ್ತು ನಿಜಗುಣಭೇದವು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೪-೬೬). [ಸಂ. ನಿರಾಕುಲಿತ]

ನಿರಾಕುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) : ಸೋಕಿಪನಿಲನನಂದಗೇದಿಸಿದಳಾಕೃತಿಯ ಪರಿಮಳದಲಂಗನೆ ಮೂಕನಾದವು ಗಿಳಿಗಳಬಲೆಯ ಕಳರವೆಂಗಳಲಿ ಸಾಕ ವನಿತೆಯ ನಯನಕಾಂತಿ ನಿರಾಕುಳನೆ ಹರಿಣೇಕುಳವನಂತಾಕರಿಸಿದಳು ಚಾರುಪನಲಕ್ಷುಮಿಯನು ಚಪಲಾಕ್ಷಿ (ನಿಭಾಗ. ೫-೨-೬).

[೫ ಇದು 'ನಿರಾಕರಿಸು' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದು]

ನಿರಾಕೃತ (ಗು). ೧. ನಿವಾರಿಸಿದ ; ಹೊರದೂಡಿದ ; ಪಿತ್ತಸಂದೇಶ ದಿನಾ ಮಹೋನ್ನತಿಯಂತಂ ಸಾದ್ರ್ಯಾಂತರಂಗಂ ನಿರಾಕೃತಘೂತಾಪಧರಂ ಕುಮಾರನಧಿಕೋತ್ಸಾಹಾವಗಾಹಂ ಪ್ರಭಾವತಿಯೆಂಬಗ್ಗದ ಕನ್ನೆಯಂ ಮದುವೆನೆಂದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೧೨) ; ಕುಳಿವರ್ಧಿಪೇಶಂಧಸಲಿಲಂಗಳ ನಾಗಳ . . . ಕೋಮಳಾಂಗುಳಿಗಳೊಳಬ್ಬಿ ಕೊಂಡೆರ್ದೆಯೊಳಂಟಿ ನಿರಾಕೃತಪಾಪತಾಪಮುತ್ತುಳಕಳದಂಬಕಂ ನಲಿದುದಂದು ಕರಂ ದಿವಿಜಾಂಗ ನೋತ್ಕರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೪೪). (ನಾ). ೨. ಕಡೆಗಣಿಸಿದುದು ; ನಿರಾಕರಿಸಿದುದು : "ಪ್ರ(ತ್ಯಾ)ಖ್ಯಾತಂ . . . ನಿರಾಕೃತಂ, ನಿರಸ್ತಂ,

ಅಪವಿಧ್ಯಂ, ಪರಿಹೃತಂ-ಈ ೭ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ" (ಪ್ರಬಂಧಂ. ೧೧೭-೧೮). [ಸಂ.]

ನಿರಾಕೃತಿ (ನಾ). ೧. ರೂಪವಿಲ್ಲದುದು ; ಆಕಾರವಿಲ್ಲದುದು ; ಆಕೃತಿಯಿಲ್ಲದುದು : ಏಕನೂತ್ವಾಯಂದು ವೇದಾನೀಕ ಕೈವಾರಿ ಸಲು ಮೆಚೆವ ನಿರಾಕೃತಿಯ ಪರಬೋನ್ಮೂಲಸಿನ ತಾತ ನೋಡೀತ (ಕುಪ್ಯಾಉ. ೯-೫೩). ೨. ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿರದವನು ; ವೇದಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡದವನು : "ಅಸ್ಯಾಧ್ಯಾಯಃ, ನಿರಾಕೃತಿಃ - ಈ ೨ ವೇದವಿಲ್ಲದವಂ" (ಪ್ರಬಂಧಂ. ೬೭-೨೫೧) ; "ಓದಿಲ್ಲದಂ ನಿರಾಕೃತಿಯನಧ್ಯಾಯನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೬). ೩. ಹೊರೆ ದೂಡಿದುದು ; ತಿರಸ್ಕೃತವಾದುದು : "ಪರಿಹೃತಂ . . . ಅಪವಿಧ್ಯ ಮನೇ ನಿರಾಕೃತಿ ಪ್ರತಿಕ್ಷಿಪ್ತ ವೆನಲು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮-೯). ೪. ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು ; ಉಪೇಕ್ಷಿಸುವುದು : "ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ, ನಿರಸನಂ, ಪ್ರತ್ಯಾಕ್ಷೀಣಃ, ನಿರಾಕೃತಿಃ - ೪ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವಿಕೆ, ಜರಿಯುವಿಕೆ" (ನಿದ್ಧಾರತಿ. ೩೬೬). [ಸಂ.]

ನಿರಾಕ್ಷೇಪ (ಗು). ೧. ಆಕ್ಷೇಪವಿಲ್ಲದ ; ದೂರಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಆಕ್ಷೇಪವಿಲ್ಲದುದು. ೩. ಆಕ್ಷೇಪವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]
ನಿರಾಕ್ಷೇಪಣೆ (ನಾ). ೧. ಆಕ್ಷೇಪಣೆಯಿಲ್ಲದುದು. ೨. ನಿಂದನೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗದಿರುವಿಕೆ ; ನಿಂದೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗದ ಸ್ಥಿತಿ : (ಕ). [ಸಂ. ನಿರಾಕ್ಷೇಪಣ]

ನಿರಾಖ್ಯ (ನಾ). ಹೆಸರಿಲ್ಲದವನು : ಅನಾಮಧೇಯ : ನಿರಾಕಾರ ನಿರ್ಗುಣ ನಿರುತ್ತರ ನಿರಾಖ್ಯ ನಿರ್ಜಡ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ (ನಿಕೋಪ. ೬-೨). [ಸಂ.]

ನಿರಾಗ (ಗು). ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ; ಮೋಹವಿಲ್ಲದ ; ಕಾಮವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ನಿರಾಗಮ (ಗು). ವೇದೋಕ್ತವಲ್ಲದ ; ವೇದಾಧಾರವಿಲ್ಲದ : ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ನಿಮಗಿನ್ನು ನಿಜ್ಜಂ ಹೋಗಿ ಹೊಡವಡಲೇತಕೆಂಬ ನಿರಾಗಮ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಕೊಡುವನುತ್ತರವನು (ಬ್ರಹ್ಮ. ೫೧-೧೯). [ಸಂ.]

ನಿರಾಗಸೆ (ನಾ). ಪಾಪರಹಿತವಾದುದು ; ತಪ್ಪಿಲ್ಲದುದು : ಇಂಥ ಸಂಬಂಧ ಮುಂಬಯಿಯಿಲ್ಲದ್ದು ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯೂ ಇಷ್ಟು ಸರಾಗ ವಾಗಿಯೂ ಸರಳವಾಗಿಯೂ ನಿರಾಗಸವಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಯಾಗಿಯೂ ಸಾಗುವದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ (ಮುಕ್ತ. ೬೩). [ಸಂ. ನಿರಾಗಸಾ]

ನಿರಾಗಸೆ (ನಾ). ಪಾಪವಿಲ್ಲದವಳು ; ತಪ್ಪು ಮಾಡದಿರುವವಳು : ನಿರಾಗಸೆಯ ನಿಷ್ಕಾರಣದಿ ಬಿಡುವುದುಬಿಡವೆ ನರೇಶಾ (ವೆಂಕಾ. ೨-೧೧-೨೩). [ನಿರಾಗಸ + -ಎ]

ನಿರಾಜಿ, ನೀರಾಜಿ, (ನಾ). ೧. ಜರತಾರಿ ; ಸರಿಗೆ ; ಕಲಾಬತ್ತು : ನಿರಾಜಿಯ ದುಪ್ಪಟ ಗುಣಶ್ಲೇಷವಾಗಿಯೂ . . . ವಾತಶ್ಲೇಷದರ ವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು (ಸಕನ್ಯ. ೩೩) ; ನಿರಾಜಿಯ ತೆರೆಯ ಮರೆಯೋಳ್ ಪ್ರಾತನೆಯಂಗೈಸಿ (ಸೌಗಂಧ. ೪೩-೬) ; ನಿಗ್ನಿಗಿಸುತಿದ ನಿರಾಜಿಯ ಹಾಶಿಕೆಯ ಹಾಶಿ (ಬಾಣಾಳ ೧೧) ; ಗದ್ದಿಗೆ ಮೇಲೆ ಕೂತುಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ನಿರಾಜಿ ಅಂಚು ಸೆರಗು ಉಳ್ಳ ಹಳದಿ ಮಗುಟ ಕೆಂಪಿನ ಮಗುಟಗಳಾದವು (ಮಾಮರಾ. ೧೨೮). ನೀರಾಜಿ : ೨. ಜರತಾರಿಯ ಬಟ್ಟೆ. - ಹಾಸು : ನೀರಾಜಿಯ ಮೇಲುಕಟ್ಟು ಗಳಂ ಕಟ್ಟಿ . . . ನೋಡುವವರಿಗೆ ವಿಸ್ಮಯವಾಗುವಂತೆ ರಾಜದ್ವಾರಮಂ ರಚಿಸಿದಂ (ಮುಪ್ರಾ. ೧೯೨) ; ಹಾಸಿ ನೀರಾಜಿಯನದರಲ್ಲಿ ರತ್ನದ ರಾಶಿ ರಾಶಿಗಳನು ಸುರದೂ ಮಾಸಲೀಯದ ಜವಳಗಳ ಮೆದೆಯನಿಟ್ಟು ಲೇಸಿನ ಶಿಟ್ಟಿಗಳಹರು (ಸೌಗಂಧ. ೧-೧೧).

ನಿರಾಜಿಯ ಬಿಲ್ಲತ್ತು = ಸನ್ಮಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಜರತಾರಿ ಅಂಚಿನ ಉಡುಗೊರೆ, - ಶಾಲು : ದೊರೆಗಳವರು ಅಪ್ಪಣೆಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿದ್ದ ನಿರಾಜಿಯ ಬಿಲ್ಲತ್ತು ನವರತ್ನಾಭರಣ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥ ಗಳನ್ನೂ ಕುಶಲಪ್ರಕ್ರಿಯೆನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (ಮಹಾಪಂ. ೧, ೧೪೩).

[? / ತುಳು. ನಿರಾಜಿ, ನಿರಾಸಿ ; ತೆಲು. ನಿರಾಸೀ]

ನಿರಾಜಿಕಂಬಿ (ನಾ). ಕಲಾಬತ್ತಿನ ಅಂಚು : ದೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹಳೇ ನಿರಾಜಿಕಂಬಿಯವನು ಕೂಗಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ನಿರಾಜಿ + ಕಂಬಿ]

ನಿರಾಜಿಗೌಸು (ನಾ). ಜರತಾರಿ ಬಟ್ಟೆಯ ಮುಸುಕು, - ಹೊದಿಕೆ : ಮಣಿಮಯದ ತಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಮದಗಿ ನಿರಾಜಿಗೌಸುಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ ರಾಜೇಂದ್ರನ ಮುಂದಿರಿಸಿ (ಸೌಗಂಧ. ೫೬೧-೨).

[ನಿರಾಜಿ + ಗೌಸು (< ಗವಸು)]

ನಿರಾಜಿತರೆ (ನಾ). ಜರತಾರಿ ಬಟ್ಟೆಯ ಪರದೆ, - ಜವನಿಕೆ : ದೊಡ್ಡ ಉಪ್ಪರಿಗೆ . . . ಪಟ್ಟೀ ತೆರೆಗಳು, ನಿರಾಜಿತರೆಗಳು, ಗೋಡೆಯ ಸುತ್ತ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿರತಕ್ಕ ಭಾವಚಿತ್ರಗಳೂ . . . ಕಾಣಿಸಿದವು (ಶೇಟಿಪೂ. ೫೫). [ನಿರಾಜಿ + ತರೆ]

ನಿರಾಜಿದುಪ್ಪಟ (ನಾ). (ಹಾಸಲು ಮತ್ತು ಹೊದೆಯಲು ಉಪ ಯೋಗಿಸುವ) ಜರತಾರಿಯ ದುಪ್ಪಟ : ರಂಗುವಡದ ಬೆಳಕುಂಗುರ ಗೆಲಸದ ಅಂಗಿ ನಿರಾಜಿದುಪ್ಪಟಿಯು (ಸೌಂದರ್ಯ. ೫-೧೨೧).

[ನಿರಾಜಿ + ದುಪ್ಪಟ]

ನಿರಾಜಿಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಜರತಾರಿಯ ಬಟ್ಟೆ, - ವಸ್ತ್ರ : ಬೆಳಗಗೆ ಉಂಗುರ ನಾಯಿತು . . . ಪಟ್ಟೀಅಂಚಿನ ಘೋತ್ರವಾಯಿತು, ನಿರಾಜಿಬಟ್ಟೆ ಯಾಯಿತು (ಮಾಮರಾ. ೧೨೮). [ನಿರಾಜಿ + ಬಟ್ಟೆ]

ನಿರಾಜಿವಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ನಿರಾಜಿಬಟ್ಟೆ : ಚಿನ್ನ ಬಿಣ್ಣೆ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನೂ ನಿರಾಜಿವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ . . . ಕೊಟ್ಟು (ಕೃಮಾಸ. ೫೫). [ನಿರಾಜಿ + ವಸ್ತ್ರ]

ನಿರಾಜಿಸೀರೆ, ನೀರಾಜಿಸೀರೆ, ನೀರಾಜಿಸೀರೆ (ನಾ). ಜರತಾರಿ ಸೀರೆ ; ಕಲಾಬತ್ತಿನ ಸೀರೆ : ಇನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ತಡವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆ ಧೂತಾರು . . . ಅವಳುಟ್ಟಿದ್ದ ನಿರಾಜಿಸೀರೆಯನ್ನು ಕೂಡಾ ದಯಾದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಸುಲಿದುಕೊಂಡು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರಣಿ. ೩). ನೀರಾಜಿಸೀರೆ : ತೇಜದಿಂ ಮೆರೆವ ಕನಕಾವರಣ ಮತ್ತು ನೀರಾಜಿಸೀರೆಯುಮೆನಿಸಿ ಯಾಜ್ಞಿಕರ ಹೋಮವಿಭ್ರಾಜಿತಾಸಿತ ಧೂಮಮಳಕಾಳಿಯಾಗಲಾ ನಗರ ನಾರಿಯೊಲಿಸುವುದು (ಅರ್ಚಾವಿ. ೧-೪೬). ನೀರಾಜಿಸೀರೆ : ಆರು ತಿಂಗಳಿಗೊಂದರಂತೆ ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವ ವರ್ಣರಂಜಿತ ನೀರಾಜಿಸೀರೆ ಗಳನ್ನೂ ತಂಗಿಗೆ ತೋರಿಸಿದ್ದಾಳೆ (ಬಿಳುಮ. ೨೫೩).

[ನಿರಾಜಿ + ಸೀರೆ]

ನಿರಾಡಂಬರ (ಗು). ಆಡಂಬರವಿಲ್ಲದ ; ಸರಳವಾದ : ಅವರ ನಿರಾಡಂಬರ ಮೃಕ್ತಿತ್ವ ಅವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯಿತು (ರಂಗಶೋ. ೬೨) ; ವಾಯುಗುಣಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರುವಂತೆ ಉದಿಗೆ ತೊಡಿಗೆಗಳು ನಿರಾಡಂಬರವಾಗಿದ್ದುವು (ಪಭಾಷ. ೪೧). [ಸಂ.]

ನಿರಾತಂಕ (ಗು). ೧. ಅಡೆತಡೆಯಿಲ್ಲದ ; ಸುಗಮವಾದ ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದುದು ; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದುದು ; ಅಡೆತಡೆಯಿಲ್ಲದುದು ; ಸುಗಮವಾದುದು : ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಂ ನಿಷ್ಕುಂಟಕಮುಂ ನಿರಾತಂಕಮುಂ ನಿಜಾಯತ್ತಮುಮೆನಿಸಿದಂ (ಚಂದ್ರ. ೨-೬೦ ಪ) ; ಅಗಸದ ಗಂಟುನೋರೆಯಲಿ ಹೊಂದಿಸಿಲ ತುಂಬು ನಗೆ ಹರಿಸಿ ಹರಿದಿಹುದು ನೀರು ನೀರೇ ನಿರಾತಂಕ (ವಿಜಯ. ೧೫-೧೪).

೩. ನಿರ್ಭೀತಿ; ಹೆದರಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಇನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ಕೈಯಿಕ್ಕಿರಿ (ಸಮ. ೩. ೩೭); ಹಿಂದುಹಿಂಡಾಗಿ ನೋಣಗಳು ಬಂದು ಎಲೆಯ ಹತ್ತಿರ ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕಿದ್ದ ಪಾಯಸದ ಬಿಂದುಗಳನ್ನು ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ಹೀರಿದ ದೈತ್ಯವನ್ನು . . . ನೋಡಿದ್ದು ಇಂದಿಗೂ ನೆನಪಿದೆ (ಸಂಟರು, ೪೩). [ಸಂ.]

ನಿರಾತ್ಮ (ನಾ). ಕೈಗೊಂಡ ಪ್ರತನನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು: "ಆತ್ಮಪ್ರತ ಸಂಸ್ಕಾರನಿವರ್ತಿತನವೇರ್ಪಡುಂ ನಿರಾತ್ಮನುಮಕ್ಕುಂ" (ಮೃತ್ಯು. ೫೮-೬೦). [ಸಂ. ನಿರಾತ್ಮನ]

ನಿರಾತ್ಮಜ (ನಾ). ಮಗನಿಲ್ಲದಿರುವವನು; ಪುತ್ರಹೀನ: ದಿನಪಾಂಶ ದೊಳಗೆ ಹಿಮಕರನಿನಾದಿಗಳ ನೋಡೆ ಪುಟ್ಟಿದಂ ತರದಿಂ ಕೋಪನನನನಿಪ ಪ್ರಿಯಂ ಬಹುಧನಾಸ್ಥಿತಂ ಪ್ರಭು ನಿರಾತ್ಮಜಂ ವಧತೀಲಂ (ಜಾತಕ. ೨೦-೧೬). [ಸಂ.]

ನಿರಾದರ (ಗು). ೧. ಆದರವಿಲ್ಲದ; ಮನ್ನಣೆಯಿಲ್ಲದ; ಗೌರವ ವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಆದರವಿಲ್ಲದವನು; ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು: ಸಾರಸಸ್ತು ಗಳೋರ್ಪ ನಿರ್ಗದಿಂದ ತಾಂ ನಿರಾದರನಾಗಿ ಶುಭಭಾವನೆಯೋ ರಾಜ್ಯಕಾಲಮಂ ಸಲಿಸುತ್ತ ಮಿರೆ (ಶಾಂತಿ. ೭-೧೧೬ ನ); ಭಯವಿವರ್ಜಿತ ಹೃದಯರುಂ ಪಾಪನು ಮೂರ್ತಿವಂತನಾಗಿದ್ದು ದೊಡದಸಂಯತರೋರ್ಪ ನಿರಾದರರುಮಪ್ಪಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಪತ್ನನುಂ ಕೇಳು ನಿರ್ವೇಗದಿಂ ಕುಮಾರ ದೀಕ್ಷಿತರಾದರ್. (ಚಾಪು. ೨೮೧). [ಸಂ.]

ನಿರಾದರಣೆ (ನಾ). ಗೌರವಿಸದೆ ಇರುವಿಕೆ; ಮನ್ನಿಸದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ. ನಿರಾದರಣ]

ನಿರಾದಾನ (ನಾ). ಏನನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು ಅಥವಾ ಕೊಡದಿರುವುದು: ಅಂತು ಮದಿಸಿ ಶರೀರಸಮೇತಂ ನಿರಾದಾನ ವಿಧಾನದಿಂ ಗಾಳಿವಿಜಿಗೋರ್ಪಮಳದಿಟಿಯಂತಿವರಮೊಡನದೈತ್ಯ ರಾಗಿ ಬಂದು (ಶಾಂತಿ. ೭-೨೧ ನ). [ಸಂ.]

ನಿರಾಧಾರ (ಗು). ೧. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ; ನಿರಾಲಂಬವಾದ. (ನಾ). ೨. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದುದು; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದುದು: ಬಸವನಜುಪು ನಿರಾಧಾರವಾಯಿತ್ತು (ನೀಲನ. ೨೨-೬೬); ಭೂಮಿಯು, ಚಂದ್ರನ ಹಾಗೆ ನಿರಾಧಾರವಾಗಿ, ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತೇಲಾಡುತ್ತದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೩). ೩. ನಿರಾಲಂಬನಾದವನು; ಸ್ವತಂತ್ರ; ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿರ್ಲೇಪ ನಿರ್ಗುಣ ನಿರಾಧಾರ . . . ಪುರಹರನೆ (ಸೋಮಜ. ೧-೫). [ಸಂ.]

ನಿರಾಧಾರಿ (ನಾ). ಆಧಾರವಿಲ್ಲದವನು; ಬಡವ: ಆತ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ನಿರಾಧಾರಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ನಿರಾಧಾರಿನ್]

ನಿರಾನಂದ (ಗು). ಆನಂದರಹಿತವಾದ; ದುಃಖದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ನಿರಾನಂದಜನೀಪೇತಿಯುಮನೂನಿತಹರ್ಷೋತ್ಕರ್ಷಯು ಮಾಗಿ ದ್ವ ತನ್ನನ್ನಯರಾಜಧಾನಿಯನನುಜಸಮೇತನಪರಾಜಿತನೆಯ್ದೆವಂದು (ಶಾಂತಿ. ೧-೯೩ ನ). [ಸಂ.]

ನಿರಾಪದ (ನಾ). ಆಪತ್ತಿನಿಂದ ದೂರವಾದುದು; ಅಪಾಯರಹಿತ ವಾದುದು; ಸುರಕ್ಷಿತವಾದುದು: ಇಷ್ಟು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆ ಕಮ್ಮ ನಿರಾಪದವೂ ನಿಭೃತವೂ ಆದ ನಿವಾಸದ ಹತ್ತರ ಜನಸಮಾಗಮ ಕಂಡು ಅವು ಚಕಿತವಾಗಿ ಚೀತ್ಕರಿಸಿವೆ (ಇಪ್ಪ. ೧೨೭); ನಿರಾಪದವಾದ ಅಶ್ವಮುಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ . . . ಹಸುವಿನ ಕರುಗಳು, ಸೂರ್ಯದೇವ ಸಕಲ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲೂ ಮೂಡಿಸಿದ ಹರ್ಷ; ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ರೂಪುಕೊಟ್ಟಂತಿವೆ (ವಿಶಂವಾ. ೧). [ಸಂ.]

ನಿರಾಪರಾಧಿ (ನಾ). ನಿರಪರಾಧಿ: ಮಾರನೆಂಬ ನಿರಾಪರಾಧಿಯ ಬೇರುಗೊಲೆಯನ್ನೆಗೈದ ಲಜ್ಜೆಗೆ ನಾರಿ ಗಂಗೆಯ ತಿರದಿ ತೊಡೆಯಲಿ

ಗೌರಿಯನು ತಾಳ್ದ (ಕಾಶೀ. ೨-೧); ರಾಪುಮಾಡದೆ ಬಿಡನು ಯಮನು ನಿರಾಪರಾಧಿಯ ನೋಡಿ ಕೀರ್ತಿಲಾಪವನು ನೀ ಕಾಯ್ದು ರಕ್ಷಿಸು (ಹರಿಸಾ. ೬೮); ತಂದೆಗೆ ಸರ್ಪದಪ್ಪಮಿರದಾದುದೆನುತ್ತ ಭುಜಂಗ ಯಾಗಮಂ ಕುಂದಿನಿತಿಲ್ಲದಂತೆ ರಚಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ನಿರಾಪರಾಧಿಗಳ ಬೆಂದುದಣ್ಣಂದಲಂದು ಜನನೋಜಯನೆಂಬ ನೃಪಗೆ ಕುಪ್ಪ ತಾ ಬಂದುದು (ಕಪಿ. ೨೮). [ಸಂ. ನಿರಪರಾಧಿನ್]

ನಿರಾಪೇಕಂ (ಅ). ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ; ನಿಸ್ಪೃಹವಾಗಿ (?): ಧರ್ಮಸುತನನಾಂ ನಿನಗೆ ನಿರಾಪೇಕನೊಡಂಬಡಿಸುವೆಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧೩-೧೩). [?]

ನಿರಾಪೇಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಬಯಕೆಯಿಲ್ಲ ದಿರುವಿಕೆ: ಉರ್ವರಾಸ್ಯತುಲಕನಪ್ಪ ತರ್ಪೋಧನನುಂ ಸಿದ್ಧಿಗಿರಿಯೊಳಾತ್ಮ ಪರನಿರಾಪೇಕ್ಷನುಪ್ಪ ಪ್ರಾಯೋಪಗಮನದಿಂ . . . ಅಚ್ಯುತೇಂದ್ರ ಪದಮಂ ಪಡೆದಂ (ಶಾಂತಿ. ೪-೧೦೯ ನ); ಶೃಂಗರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಂಥಾ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಶರೀರದ ಪುರುಷನಂ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಬಯಸಿದೊಡೆ ಅದು ನಿರಾಪೇಕ್ಷ (ಕಾಮರಾ. ೯-೧೯೭). ೨. ಬಯಕೆಗಳಿಲ್ಲದವನು; ಏನನ್ನೂ ಬಯಸದಂಥವನು; ನಿರಪೇಕ್ಷ: ಕಾನನಮಧ್ಯಸ್ಥಿತ ರುಂದ್ರಗಿರೇಂದ್ರಶೃಂಗದೊಳಾ ಅತ್ಯಪರಪರ್ಯಾಪ್ತಿ ನಿರಾಪೇಕ್ಷರಾಗಿ . . . ತದ್ರಿಶಿಖರದೊಳೊಂದೆನೆತ್ತು (ಶಾಂತಿ. ೭-೭೧ ನ); ಗುರೂಪರೋಧ ವಶದಿಂ ಸ್ನಾನಾನ್ನಪಾನಂ ತೀರ್ಪನಮಾಲಾಭದಿಗೆ ತಾನೊಡಂಬಡುವನೆಂ ದೇವಂ ನಿರಾಪೇಕ್ಷನೋ (ಅಜಿ. ೫-೮೬). [ಸಂ. ನಿರಪೇಕ್ಷ]

ನಿರಾಬಾಧ (ಗು). ೧. ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ; ನಿರಾ ತಂಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಡ್ಡಿ, ಅಡಚಣೆಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸುಗಮತೆ: ಪುಲಿಕೇಶಿಯು ಸ್ವತಂತ್ರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನಿರಾಬಾಧವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನೆಂದೂ ಅವನ ಮಗ ನಾದ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನು ಅದನ್ನು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸಿದುದಲ್ಲದೆ ಹಬ್ಬಿಸಿದನೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು (ಕರ್ಣಾ. ೫೩). [ಸಂ.]

ನಿರಾಬಾಧಕ (ನಾ). ನೋಯಿಸದಿರುವವನು; ಅಹಿಂಸಾಪರ: ಅಕುಟಲಿಂಗೇಕಿದು ನಿರಾಬಾಧಕರಿಗೇಕಿದು ಸಕಲಸಂಜನಪ್ರಕರವೆಂದ್ವರಿ ಗೇಕೆನು ತ್ತಸುರಾರಿ ಚಿಂತಿಸಿದ (ಕುನ್ಯಾ. ೨-೩). [ಸಂ.]

ನಿರಾಬಾಧೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ, ಅಡಚಣೆಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ದನುಜೇಜ್ಯಜ್ಞ ಕುಜಾಂಗಿರರ್ ಸಮವಿಲಗ್ನಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಾ ಬಾಲ್ಯರಾಗಿ ನಿರಾಬಾಧೆಯು ನಿರೋಡಾ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರೋಪೇತೆಯುಂ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಿಯುಂ ಪ್ಯಾತೆಯುಮಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕ. ೨೨-೨೩). [ಸಂ. ನಿರಾಬಾಧ]

ನಿರಾಭರಣ (ನಾ). ೧. ಅಭರಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಭರಣವನ್ನು ಧರಿಸದಿರುವುದು: ಅವಳು ವಿಳಯ ಸೀರೆಯುಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ. ನಿರಾಭರಣ ಭೂಷಿತಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ಮಹಾಣ. ೨೩೭). ೨. ಅಭರಣ ಧರಿಸದೆ ಇರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಸಾಲ್ವರೂ ನಿರಾಭರಣರು. ಅಜ್ಜ ವಿಳಯ ರೇಶಿಮೆಗಳನ್ನು ಉಟ್ಟ ಅವರು ವೈರಾಗ್ಯದ ಮೂರ್ತಿಗಳಂತೆ ಕಂಡರು (ಸಮ. ೩೧). ೩. ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೧, ೩: ಅರುಹನ ಮೂರ್ತಿ ಯಂತರಿ ನಿರಾಭರಣಂ ಮೆಜೆಯಲ್ಕೆ ಪೇಲ್ವನೆಂ ಚರಿತಪುರಾಣಮಂ (ಅನಂಪು. ೧-೩೬). [ಸಂ.]

ನಿರಾಭರಣಸುಂದರಿ = ಅಭರಣವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಚೆಲುವೆ: ಸಹಜಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವಳು: ನಿರಾ ಭರಣಸುಂದರಿಯರು ಹೇಗಿರುತ್ತಾರೆ ಅಂತ ಇವತ್ತು ಅರ್ಥವಾಯಿತು (ದೂಪಟ್ಟ. ೩೫). [ಸಂ.]

ನಿರಾಭರಣ (ನಾ). ಅಭರಣವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವಳು : ಪಾಳ್ಯನೆಯ ತೆರದಿನೆಡೆಗೆ ಮಾತೆ, ನಿರ್ಜನೆ, ನಿರಾಭರಣ, ನಿಶ್ಚಲ, ರವಿಹೀನೆ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೦೭-೧೧೪); ನೀನು ನಿರಾಭರಣಿಯಾಗಿ ಅನಾಥಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರೂ ನಿನ್ನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ರಾಜಶ್ರೀಯು ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದೆ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೨೨೨); ನಾನು ನಿರಾಭರಣಿ ಇರಬಹುದು. ಅದರೆ ಸುಂದರಿ ಖಂಡಿತ ಅಲ್ಲ (ದೂತವಿ. ೩೫). [ಸಂ. ನಿರಾಭರಣ]

ನಿರಾಭಾರಿ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯ] ವಿರಾಗಿ; ವಿರಕ್ತ; ಸಂನ್ಯಾಸಿ : ಸಹಜ ನಿರಾಭಾರಿಗಳ ಮೇಳದಿಂದ ನಿಶ್ಚೀಮದ ನಿಭ್ರಾಂತನ ಸಂಗದಲ್ಲಿ ನಿರಾಶಾವದವ ಅನುಕೂಲ (ಅವಶಂ. ೮೪-೨೭೪); ಅಂಗದ ನಿರಾಭಾರಿಗಳೆಲ್ಲರು ಕೂಡಿ ಲಿಂಗದ ಹೊಲಬ ಬಲ್ಲಿವೆಂದು ಅನಂಗನ ಬಲೆಯೊಳಗೆ ತಾಳುವೆವೆಂದು . . . ನಿಳಕತೆಗೊಂಡವರ ನೋಡಾ (ವೀಶ್ಯಮಾ. ೧೭೦-೨೭೪); ಇಟ್ಟ ಕದ್ದಿನ ಜೂಜನೊಳಗೊಬ್ಬಟ್ಟ ನರ್ಥದೊಳಿಹುಳಿ ದಡಂ ದೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಡು ಸೋಲವಲ್ಲಾ ಕೇಳಾ ನಿರಾಭಾರಿ (ಬಸವ. ೨೦-೨೩); ನಿನ್ನಂಗಿ ನಿರ್ಘನಿ ನಿರಾಭಾರಿ . . . ಶ್ರಭುಜಂಗಮದ ಪಾದಮೇಳನ್ನ ಹೃದಯದೊಳಗೆ (ವೀಶ್ಯತ. ೧-೧-೫); ನಿಜಸುಖವಿತ್ತು ಗುರುಸಿದ್ಧ ದೇವನೆನಿಸುವ ನಿರಾಭಾರಿ ಗುರುತಿಲಕ (ಶೃಂಗ. ೧-೧-೫). [ನಿರ್-+<ಅಭಾರಿ?]

ನಿರಾಭಾಸಿ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮ : ಆಶ್ರಯವು ತನಗಿಲ್ಲ ತಾನೇ ಆಶ್ರಯವು ತನಗಿಲ್ಲ ನಿರಾಶ್ರಯ ನಿರಾಭಾಸಿ ನಿತ್ಯಾನಂದಪದವೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೨-೪-೮). ೨ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಸದೃಶ, ಅದ್ವಿತೀಯ ಎಂದೂ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರನಾಗದವನು ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದು. [ಸಂ. ನಿರಾಭಾಸಿನ್]

ನಿರಾಮಯ್ಯ (ಗು). ೧. ರೋಗವಿಲ್ಲದ; ಆರೋಗ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ. ೨. ದುಃಖ, ಸಂಕಟಗಳಿಲ್ಲದ; ಉಪದ್ರವವಿಲ್ಲದ; ಕ್ಷೇಮಕರವಾದ. ೩. ನಿಷ್ಕಳಂಕನಾದ; ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ : ನಿಷದಂ ತನ್ನ ನಿರಾಮಯಾಕೃತಿ ಜಗದ್ವಿಖ್ಯಾತಮಾದತ್ತು (ಪುಷ್ಪತ. ೧-೨೪).

(ನಾ). ೪. ಸಂಕಟವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನೆಮ್ಮದಿ; ಸಂತೋಷ : ಆ ಮುಕುಂದನ ನೆನಪು ನಮಗೆ ನಿರಾಮಯವು (ಕುನ್ಯಾಸ. ೧೧-೨೮); ಇನ್ನೆತ್ತಂ ನಿರಾಮಯಂ, ನಿರಾಕುಳಂ; ಸುಭಿಕ್ಷಂ; ಶಾಂತಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೭೩-೧೮). ೫. ರೋಗವರ್ಜಿತನಾದವನು; ನಿರೋಗಿ; ಆರೋಗ್ಯಶಾಲಿ : "ನಿರಾಮಯಂ ಪಟುವೆನಿಪ್ಪ ನಾರೋಗ್ಯಮಯಂ" (ಪಸ್ತುಕೋ. ೭೨-೭೩); ನಿರಾಮಯನುಮುಕ್ತರೂಪನುಮಾಗಿ ದೇವಕಾಂತಾದಯಿತಂ

ನಿರಾಕುಳತೆಯಂ ತಳೆದು (ಪರ್ವಮಾ. ೧೧-೧); ಇಂತಹ ಸಂಜೀವಿನಿಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಜೀವನು ತನ್ನ ಸಕಲ ಅಧಿವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ನಿರಾಮಯನಾಗುವನು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೭೩). ೬. ಮೋಕ್ಷ; ಕೈವಲ್ಯ; ಮುಕ್ತಿ : "ಮೋಕ್ಷಂ ಮುಕ್ತಿಪದಂ ಬ್ರಹ್ಮಂ ಕೈವಲ್ಯಪದವಿ ನಿವಗತಿ ನಿರಾಮಯಂ ನಿರ್ವಾಣಂ" (ಪಸ್ತುಕೋ. ೨೧-೧೯); ಮಿಕ್ಕಭವ್ಯತೆಯ ಕೇಡಿಂದಕ್ಕುಮುಕ್ತನೋಮೋಕ್ಷಪದಂ ಮುಕ್ತಿಪದಂ ನಿರಾಮಯಪದಂ ನಿರ್ವಾಣಸೌಖ್ಯಾಸ್ವಪದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೩೩); ಭವ್ಯತೆ ನಿರಾಮಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ದೂತಿಯಾಕೆಯೊಳ್ ಸಂದೊಡಗೊಡುವನ್ನ ಮೆಡೆಯೊಳ್

ನಿಲಿಲಿಗುಮೆ ತುದ್ದವೃತ್ತರಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೩-೨೭). ೭. ಮುಕ್ತನಾದವನು : ನಿರುತ್ತರ ನಿರಾಮಯ ನಿರ್ವಿಕಾರಾಕಾರ ಚಿತ್ತೈಸು (೭೫ಪ. ೬೧-೪೩); ಆ ಮಹೀಶ್ವರಸಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರಾಮಯನು ನಿಮ್ಮಯ್ಯ ನಿಡನು ಸತೇಜದಲಿ (ಕುನ್ಯಾಸ. ೧-೯೨); ನಿರಾಮಯ ನಿರ್ಗುಣ . . . ನಿಷ್ಕಳಂಕ ಜಯಶಂಕರ ನಿರ್ಜಡ ಶಾಂಭವೀಧವಾ (ಶುಕಂ. ೫-೨೪); ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ನನ್ನ ಹಾದಿಗಿಲ್ಲವಯ್ಯ ತಾಳ ಲಯ ; ನಾ ನಿರಾಮಯ (ಭಾರಂಗ. ೫೩-೨). [ಸಂ.]

ನಿರಾಮಿಷ (ಗು). ಮಾಂಸ ತಿನ್ನದ; ಸಸ್ಯಾಹಾರದ : ಹಾಗೆ ಸೇರುವ ಜನರು ನಿರಾಮಿಷ ಆಹಾರಿಗಳೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದರೆಂದಲ್ಲ. ಎಷ್ಟೋ ಜನರು ಸಾಮಾನ್ಯ ಆಹಾರಿಗಳೂ ನಿರ್ಗ್ರಂಥಸಂಘದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದರು (ಜೈನಸ. ೫೨೭); 'ಜೈನದ' ಎಂದರೆ ಜೈನರ ಎಡೆ ಎಂದರ್ಥ. ಎಂದರೆ ನಿರಾಮಿಷ ನೈವೇದ್ಯ! (ಕಾಸೂರು. ೨೫೦). [ಸಂ.]

ನಿರಾಮ್ಲ (ನಾ). [ಭೌತವಿ] ಅಮ್ಲವಲ್ಲದುದು : ಜಲಜನಕದೊಡನೆ ಒಂದು ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚಾದ ಮೂಲದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಹುಟ್ಟು . . . ಕ್ಷಾರವಸ್ತುಗಳಿಂದ ನಿರಾಮ್ಲವಾಗತಕ್ಕದ್ದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ರಾಸಾಯನಿಕ ವಸ್ತು (Acid, ಇಂಕಿ). [ಸಂ.]

ನಿರಾಯಾಸ (ನಾ). ನಿರಾಯಾಸ : ಅನಾಯಾಸದಿಂದ ಮನೆಯ ಮಾಡಿ ನಿರಾಯಾಸದಿಂದ ಪರಮಸುಖ . . . ಕೊಡಲಸಂಗನ ಶರಣರ ನಿಲವು (ಬಸವ. ೯೧೬); ಪೊಡವಿಯೊಳಗಿಂತೀಗ ಬಸವಂ ಪಡೆದನಮಮ ನಿರಾಯಾಸದೊಳೇ ಮೃದನ ಕರುಣಮನು (ಬಸವ. ೪-೭೩); ಆಯಿತೇ ನವರಿಗೆ ಸರೋಜದಳಾಯತಾಕ್ಷನ ಚರಣನೇವೆ ನಿರಾಯಾಸದ ಸದವಾಸ ಭೋಜನವೆಂದನಾ ನೃಪನ (ಕುನ್ಯಾಸ. ೧೪-೧೬); ನಿರಾಯಾಸದೊಳರಿ ಭಟನ ಕಾಲನ ಬಾಯೊಡ್ಡದಡದಿಂದ್ರಜಿತುವೆಂಬಸುರನಲ್ಲೆಂದ (ಕೊರರಾ. ೬-೪೦-೪). [<ಸಂ. ನಿರಾಯಾಸ]

ನಿರಾಯಾಸ (ನಾ). ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸುಲಭತೆ; ಅನಾಯಾಸ : ನಿರಾಯಾಸವಾಗಿ ಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೩); ನಿರಾಯಾಸವಾಗಿ ಬಂದದ್ದನ್ನು ಏಕೆ ಬಿಡಬೇಕೂಂತ ಇರಬಹುದು (ನೀರಯೋ. ೨೪); ರೈತರ ಮೇಲೆ ಆನರ ಪ್ರೀತಿಯಿತ್ತು. ಎಂತಲೇ ಲಾವಣಹಣ ಆನರಿಗೆ ನಿರಾಯಾಸವಾಗಿ ಬಂದು ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು (ಬೆಸಂ. ೧೩೩). [ಸಂ.]

ನಿರಾಯುಧ (ನಾ). ಆಯುಧವಿಲ್ಲದವನು : ನಿರಾಯುಧನನಿಸೆಂದ ನಂತವೀರ್ಯನಂ ದಮಿತಾರಿಯಂತೆಂದಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೪-೪೮ ನ); ಜಲವ ಹೊಕ್ಕನ . . . ನಲ್ವೀಕಸಂಗತನನು ನಿರಾಯುಧನ ಕೊಲುವುದನುಚಿತ ವೆಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರವ ತಿಳಿದು ನಂಬಿದೆ (ಕುನ್ಯಾಸ. ೫-೨೪); ಭರ್ತುವ ಬಲ್ಲ ಯಾಗಿ ನಿರಾಯುಧರನೆಸಲೊಲ್ಲೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪-೪೧); ಹರಿ ಚಕ್ರಮಂ ನೀಗಿ ಬಂದಾ ನಿರಾಯುಧಂ ಪಾಲ್ಗಡಲೊಳಿರುತಿರ್ದನು (ವೀಶ್ಯತ. ೨-೧೩-೨೪). [ಸಂ.]

ನಿರಾರ (ನಾ). ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಉಪವಾಸ; ನಿರಾಹಾರ : ಒಪ್ಪತ್ತು ಉಂಡ್ರ, ಒಪ್ಪತ್ತು ನಿರಾರ (ಗಂಗಾಸಾ. ೧೦೧). [<ಸಂ. ನಿರಾಹಾರ. /ತುಳು. ನಿರಾರ]

ನಿರಾಲಂಬ, ನಿರಾಲಂಬ(ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಬಳಿಕ ಪಸುಳಿಗೆ ನಿರಾಲಂಬನಾಗಲಾ ಪಟ್ಟಣದೊಳಿಲ್ಲಗ್ಗ ಕಾರುಣ್ಯಕೀಡಾದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೧೯); ಅದುದರಿಂದ ಆ ಆಶ್ರಧಾನ ಕರ್ತೃಗಳ ವಾಕ್ಯವು ನಿರಾಲಂಬನಾಗಿ ಪ್ರಶಂಕುವಿನಂತೆ ಉಳಿದುಬಿಡುತ್ತದೆ (ಕನ್ನ. ೧೭೪). ೨. ಯಾವುದನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸದುದು; ಸ್ವತಂತ್ರವಾದುದು : ಸಹಜದಿಂದ ನಿರಾಲಂಬನಾಯಿತ್ತು ನಿರಾಲಂಬದಿಂದ ನಿರಾಕನಾಯಿತ್ತು (ಅವಶಂ. ೧೭೪-೭೪೨); ನಿರ್ಮೂಲನಾಯಿತ್ತಾಹಾ ನಿರಾಲಂಬನಾಯಿತ್ತಾಹಾ ನಿರಾಕುಳನಾಯಿತ್ತಾಹಾ ಪುಣ್ಯದ ಫಲ ತೋಟು ಬಯಲನೆ ಕೊಡಿತ್ತು (ನೀಲವ. ೩೧-೧೦೧); ನಿರಂಜನತತ್ವ . . . ಸರ್ವಥಾ ನಿರಾಲಂಬನುನಿಪುದು (ಗಗತಾ. ೧೮-೪೧); ಸ್ವಾತ್ಮಾರಾಮ ಸ್ವಾಮಿಯು ರಾಜಯೋಗ . . . ನಿರಾಲಂಬ, ನಿರಂಜನ, ಜೀವಮುಕ್ತಿ, ಸಹಜಾನಸ್ಥಾ, ತುರಿಯಾವಸ್ಥಾ ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೧೬೫). ೩. ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು : ನಿರುಪಮ

ನಿರಾಮಿಷ (ಗು). ಮಾಂಸ ತಿನ್ನದ; ಸಸ್ಯಾಹಾರದ : ಹಾಗೆ ಸೇರುವ ಜನರು ನಿರಾಮಿಷ ಆಹಾರಿಗಳೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದರೆಂದಲ್ಲ. ಎಷ್ಟೋ ಜನರು ಸಾಮಾನ್ಯ ಆಹಾರಿಗಳೂ ನಿರ್ಗ್ರಂಥಸಂಘದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದರು (ಜೈನಸ. ೫೨೭); 'ಜೈನದ' ಎಂದರೆ ಜೈನರ ಎಡೆ ಎಂದರ್ಥ. ಎಂದರೆ ನಿರಾಮಿಷ ನೈವೇದ್ಯ! (ಕಾಸೂರು. ೨೫೦). [ಸಂ.]

ನಿರಾಮ್ಲ (ನಾ). [ಭೌತವಿ] ಅಮ್ಲವಲ್ಲದುದು : ಜಲಜನಕದೊಡನೆ ಒಂದು ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚಾದ ಮೂಲದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಹುಟ್ಟು . . . ಕ್ಷಾರವಸ್ತುಗಳಿಂದ ನಿರಾಮ್ಲವಾಗತಕ್ಕದ್ದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ರಾಸಾಯನಿಕ ವಸ್ತು (Acid, ಇಂಕಿ). [ಸಂ.]

ನಿರಾಯಾಸ (ನಾ). ನಿರಾಯಾಸ : ಅನಾಯಾಸದಿಂದ ಮನೆಯ ಮಾಡಿ ನಿರಾಯಾಸದಿಂದ ಪರಮಸುಖ . . . ಕೊಡಲಸಂಗನ ಶರಣರ ನಿಲವು (ಬಸವ. ೯೧೬); ಪೊಡವಿಯೊಳಗಿಂತೀಗ ಬಸವಂ ಪಡೆದನಮಮ ನಿರಾಯಾಸದೊಳೇ ಮೃದನ ಕರುಣಮನು (ಬಸವ. ೪-೭೩); ಆಯಿತೇ ನವರಿಗೆ ಸರೋಜದಳಾಯತಾಕ್ಷನ ಚರಣನೇವೆ ನಿರಾಯಾಸದ ಸದವಾಸ ಭೋಜನವೆಂದನಾ ನೃಪನ (ಕುನ್ಯಾಸ. ೧೪-೧೬); ನಿರಾಯಾಸದೊಳರಿ ಭಟನ ಕಾಲನ ಬಾಯೊಡ್ಡದಡದಿಂದ್ರಜಿತುವೆಂಬಸುರನಲ್ಲೆಂದ (ಕೊರರಾ. ೬-೪೦-೪). [<ಸಂ. ನಿರಾಯಾಸ]

ನಿರಾಯಾಸ (ನಾ). ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸುಲಭತೆ; ಅನಾಯಾಸ : ನಿರಾಯಾಸವಾಗಿ ಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೩); ನಿರಾಯಾಸವಾಗಿ ಬಂದದ್ದನ್ನು ಏಕೆ ಬಿಡಬೇಕೂಂತ ಇರಬಹುದು (ನೀರಯೋ. ೨೪); ರೈತರ ಮೇಲೆ ಆನರ ಪ್ರೀತಿಯಿತ್ತು. ಎಂತಲೇ ಲಾವಣಹಣ ಆನರಿಗೆ ನಿರಾಯಾಸವಾಗಿ ಬಂದು ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು (ಬೆಸಂ. ೧೩೩). [ಸಂ.]

ನಿರಾಯುಧ (ನಾ). ಆಯುಧವಿಲ್ಲದವನು : ನಿರಾಯುಧನನಿಸೆಂದ ನಂತವೀರ್ಯನಂ ದಮಿತಾರಿಯಂತೆಂದಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೪-೪೮ ನ); ಜಲವ ಹೊಕ್ಕನ . . . ನಲ್ವೀಕಸಂಗತನನು ನಿರಾಯುಧನ ಕೊಲುವುದನುಚಿತ ವೆಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರವ ತಿಳಿದು ನಂಬಿದೆ (ಕುನ್ಯಾಸ. ೫-೨೪); ಭರ್ತುವ ಬಲ್ಲ ಯಾಗಿ ನಿರಾಯುಧರನೆಸಲೊಲ್ಲೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪-೪೧); ಹರಿ ಚಕ್ರಮಂ ನೀಗಿ ಬಂದಾ ನಿರಾಯುಧಂ ಪಾಲ್ಗಡಲೊಳಿರುತಿರ್ದನು (ವೀಶ್ಯತ. ೨-೧೩-೨೪). [ಸಂ.]

ನಿರಾರ (ನಾ). ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಉಪವಾಸ; ನಿರಾಹಾರ : ಒಪ್ಪತ್ತು ಉಂಡ್ರ, ಒಪ್ಪತ್ತು ನಿರಾರ (ಗಂಗಾಸಾ. ೧೦೧). [<ಸಂ. ನಿರಾಹಾರ. /ತುಳು. ನಿರಾರ]

ನಿರಾಲಂಬ, ನಿರಾಲಂಬ(ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಬಳಿಕ ಪಸುಳಿಗೆ ನಿರಾಲಂಬನಾಗಲಾ ಪಟ್ಟಣದೊಳಿಲ್ಲಗ್ಗ ಕಾರುಣ್ಯಕೀಡಾದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೧೯); ಅದುದರಿಂದ ಆ ಆಶ್ರಧಾನ ಕರ್ತೃಗಳ ವಾಕ್ಯವು ನಿರಾಲಂಬನಾಗಿ ಪ್ರಶಂಕುವಿನಂತೆ ಉಳಿದುಬಿಡುತ್ತದೆ (ಕನ್ನ. ೧೭೪). ೨. ಯಾವುದನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸದುದು; ಸ್ವತಂತ್ರವಾದುದು : ಸಹಜದಿಂದ ನಿರಾಲಂಬನಾಯಿತ್ತು ನಿರಾಲಂಬದಿಂದ ನಿರಾಕನಾಯಿತ್ತು (ಅವಶಂ. ೧೭೪-೭೪೨); ನಿರ್ಮೂಲನಾಯಿತ್ತಾಹಾ ನಿರಾಲಂಬನಾಯಿತ್ತಾಹಾ ನಿರಾಕುಳನಾಯಿತ್ತಾಹಾ ಪುಣ್ಯದ ಫಲ ತೋಟು ಬಯಲನೆ ಕೊಡಿತ್ತು (ನೀಲವ. ೩೧-೧೦೧); ನಿರಂಜನತತ್ವ . . . ಸರ್ವಥಾ ನಿರಾಲಂಬನುನಿಪುದು (ಗಗತಾ. ೧೮-೪೧); ಸ್ವಾತ್ಮಾರಾಮ ಸ್ವಾಮಿಯು ರಾಜಯೋಗ . . . ನಿರಾಲಂಬ, ನಿರಂಜನ, ಜೀವಮುಕ್ತಿ, ಸಹಜಾನಸ್ಥಾ, ತುರಿಯಾವಸ್ಥಾ ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೧೬೫). ೩. ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು : ನಿರುಪಮ

ನಿರಾಲಂಬ ನಿತ್ಯನಿರ್ಭಯ . . . ಪುರಹರನೆ (ಪೋಷಣ. ೧-೫).
ನಿರಾಲಂಬ : ೨. ವನಧಿದ್ವೀಪಕುಲಾದ್ವಿಮುದ್ರಿತಜಗಚ್ಚಕ್ರಂ
ಯುಗಾಂತಪ್ರಭಂ ಜನನೀರಾವತಚಕ್ರದಂತೆ ತಿರಿವಂತಾಳ್ಕುಂ ನಿರಾಲಂಬಂ
(ಅಜಿತ. ೨-೩). [ಸಂ.]

ನಿರಾಲಂಬನ (ಗು). ೧. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ; ಹುರುಳಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಕಾರಣ
ಕಾಯಕಂಪನಮುಂ ನಿರಾಲಂಬನ ವಾಗಾಡಂಬರಮುಂ ತಕ್ಕುದಲ್ಲ
(ಅಜಿತ. ೧೪-೨೧ ದ). (ನಾ). ೨. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದುದು : ಪಂಪ-
ಕಂಠಿಯರ ಸಂವಾದವಾಕ್ಯೇಳೆಯನ್ನು ಅವರ್ಜಿತನಾದವನೊಬ್ಬನು ತನ್ನ
ಯೋಗ್ಯತಾನುಗುಣದಿಂದ ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು ನಿರಾಲಂಬನವಾದುದಲ್ಲ
(ಕರ್ಣಾಕ. ೫೮). [ಸಂ.]

ನಿರಾಲಂಬನವಾದ (ನಾ). (ವಸ್ತುವಿನ ಅವಲಂಬನೆಯಿಲ್ಲದೆ)
ಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಮೂಲತತ್ವವನ್ನಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ
ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ವಾದ : ಬೌದ್ಧರು ನಿರಾಲಂಬನವಾದವನ್ನು
ಸಾಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ, ಎಂದರೆ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರವೇ ತತ್ವವೆಂದು
ಭಾವ (ಹಿಂದೂ. ೨೦೯). [ನಿರಾಲಂಬನ + ವಾದ]

ನಿರಾಲಸ್ಯ (ನಾ). ಅಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸೋಮಾರಿತನವಿಲ್ಲದಿರು
ವಿಕೆ; ಚಟುವಟಿಕೆ : ನಿರಾಲಸ್ಯದಿಂದ ನಿರ್ಬಂಧದಿಂದ ನಿರ್ವಿಫಲದಿಂದ
ನೀರಿನಿರ್ವಹಿಸುವ ನಿಶ್ಚಯವೋದುವುದಾದುವು ಮಾರ್ಗದಿಂದೋದಿಸಿ
ಪಂಡಿತರಾಗಿ ಮೂಲ್ಯಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೨-೫೫ ದ). [ಸಂ.]

ನಿರಾಲೋಚಂ (ಅ). ಯೋಚನೆ ಮಾಡದೆ; ನಿಯೋಚನೆನೆಯಿಂದ :
ಅನುರೂಪಂ ಕನ್ನಿಗೀತಂ ಕುಲಭುಜಬಲವಿದ್ಯಾಬಲಖ್ಯಾತನಿನ್ನಂಗೆ ನಿರಾ
ಲೋಚಂ ಕುಡಲ್ವೇಟ್ಟುದು ಯುವತಿಯಂ (ಪಂಪಮಾ. ೧೦-೧೧೪).
[ಸಂ.]

ನಿರಾವರಣ(ನಾ). ಭ್ರಮೆ, ಭ್ರಾಂತಿಗಳಿಲ್ಲದವನು; ಮಾಯಾರಹಿತ;
ಪರಮಾತ್ಮ : ನಿತ್ಯ ನಿರ್ಭಯ ನಿರಾವರಣ . . . ಪಂಪಾವಿರೂಪಾತ್ಮ
ಶರಣು (ಪಂಪ. ೧-೪); ಜಯ ಜಯ ನಿರಾವರಣ ಜಯ ಪುಣ್ಯಮಯ
ಚರಣ (ಚಿಟ್ಟ. ೩೬-೧೧); ಜೀಯ ಶುದ್ಧಾನ್ವಯ ನಿರಂಜನ ನಿರಾವರಣ
. . . ನೀನೇ ಸತ್ಯರೂಪ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೨೮); ಪರಮಪಾವನ ನಿರ್ಗುಣ
ನಿರಾವರಣ ನಿರವಯ . . . ಕೃಪಾಮೃತೇಕ್ಷಣ ಪರಿವಸನಂ(ಭೃರೂ. ೧);
ಪಾವನದ ಗುರುಪಾದಪದ್ಮದ ಸೇವೆಯಲಿ ಸಂಸಾರವಳಿಯ ನಿರಾವರಣ
ನಿನ್ನೀಮ ನಿಜ ನೀನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸು (ಅಮೃತ. ೫-೫೬). [ಸಂ.]

ನಿರಾವರಣಿ (ನಾ). ಭ್ರಮೆ, ಭ್ರಾಂತಿಗಳಿಲ್ಲದವನು; ಪರಮೇಶ್ವರಿ:
ನಿರುಪಮ ನಿರಾವರಣಿ ನಿರಜೆ ನಿರಹಂಕಾರಿ (ವಿಕೋಪ. ೧-೯).
[ಸಂ. ನಿರಾವರಣಾ]

ನಿರಾವಸಥ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದವನು; ವಸತಿಯಿಲ್ಲದವನು.
೨. ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕ; ಪರಮಾತ್ಮ : ರವಿಯಿಲ್ಲ ದಿಸಿಲುಂಟೆಂಬ ದಸೆ
ಯಂತೆ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ ನಿರ್ಮಳಂ ನಿರಾವಸಥ ನಿರುಪಾಧಿಕ ಜ್ಯೋತಿ
ರ್ಮಯಾಕಾರ ಶಿವಲಿಂಗವಾದನಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೧೩). [ಸಂ.]

ನಿರಾವಾಸ (ನಾ). = ನಿರಾವಸಥ ೨ : ನಿಶ್ವಾಸವಾಸನಂ ನಿರಾವಾಸನಂ
. . . ಕೂರ್ತು ವಂದಿಸುವೆಂ (ವಿಕ್ರಮ. ೬-೧-೩೫). [ಸಂ.]

ನಿರಾಶ (ನಾ). ೧. ಆಶಾಭಂಗ; ನಿರುತ್ಸಾಹ; ವಿಷಾದ : ಅವನು
ನಿರಾಶನ ನಿಟ್ಟಿನಿಂದ ವಿಮಲೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದನು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೮೯).
೨. ಆಶಾಭಂಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ನಿರಾಶೆಗೊಂಡವನು :
“ಕಂಡು ಹಿಡಿಯಲೊಲ್ಲದೆ ಕಾಣದ ಹಿಡಿದೆನೆಂದು” ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ,
ನಿರಾಶನಿ, ನಿರಾಶರಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ (ದೇವಸ್ಥ. ೨).
[ಸಂ.]

ನಿರಾಶಕ (ನಾ). ೧. ಆಸೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದವನು.
೨. ಪರಮಾತ್ಮ : ಭಾಷೆಗೆ ತಪ್ಪು ಸರ್ಗುಣ ನಿರಾಶಕ ನಿರ್ವಿಕಳಂಕ
ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಪೋಷಣ. ೧೦೩-೪೧೧). [ಸಂ.]

ನಿರಾಶಾಪದ (ನಾ). ಆಸೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ನಿಷ್ಕ್ರುಹ ಸ್ಥಿತಿ:
ಸಹಜ ನಿರಾಶಾಪದಗಳ ಮೇಳದಿಂದ ನಿನ್ನೀಮದ ನಿಭ್ರಾಂತನ ಸಂಗದಲ್ಲಿ
ನಿರಾಶಾ[ಪದ]ದವೆ ಅನುಕೂಲ (ಅನಂ. ೮೪-೩೬೪).
[ಸಂ.]

ನಿರಾಶಾವಾದ (ನಾ). ಆಸೆಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು
ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ; ಜೀವನ, ಜಗತ್ತು ಯಾವಾಗಲೂ ದುಃಖ
ಮಯವೆಂಬ ಮನೋಭಾವ : ನಿರಾಶಾವಾದ, ತಳಬುಡವಿಲ್ಲದ ಆಶಾ
ವಾದ . . . ಇನೇ ಮೊದಲಾದ ದರ್ಶನಗಳು ಚಕ್ರಮದುವುಗಳಿದ್ದಂತೆ
(ಸತ್ಯ. ೧೧); ಸಾಕ್ಷಿಕರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎನ್ನುವ ಭೇದ
ಭಾವದ ನಿಮ್ಮ ಮತ ನಿರಾಶಾವಾದವಲ್ಲವೆ? (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೮೦). [ಸಂ.]

ನಿರಾಶಾವಾದಿ (ನಾ). ಆಶೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ಭರವಸೆ
ಯನ್ನು ತೊಲಿದವನು; ನಿರುತ್ಸಾಹ : ಅದರ್ಶವಾದಿ ನಿರಾಶಾವಾದಿ
ಯಾಗಲು ಈ ನಾಲ್ಕು ಹರಿದಾರಿಯ ಜಾಣತನನ ಕಾರಣ (ದೇವಸ್ಥ. ೬).
[ಸಂ. ನಿರಾಶಾವಾದಿನ್]

ನಿರಾಶಾಸಂಪನ್ನ (ನಾ). ಆಸೆಯಿಲ್ಲದವನು; ನಿಷ್ಕ್ರುಹನಾದವನು :
ಈಯಾಕೆ ಎಂಬ ವಿಧಿ ನಿವನೊಲಿದವರನು ಹೊದ್ದಲಮ್ಮದಾಗಿ ಉರಿ
ಲಿಂಗವೆದ್ದಿಪ್ಪಿಯ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರನ ಶರಣರು ನಿರಾಶಾಸಂಪನ್ನರು (ಉರಿಸ.
೯೯-೮೩). [ಸಂ.]

ನಿರಾಶೆ (ನಾ). ೧. ಆಶೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು;
ಅನಿಚ್ಛೆ : ನಿರಾಶೆ ನಿರ್ಭಯ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ ನೀನೊಲಿದ ಶರಣಂ
ಗಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೮೫೪); ದುರಾಶೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ನಿರಾಶೆಯಾಗಿ ಲಿಂಗವ
ನಾಶ್ರ್ಯಿಸಿದಡೆ ಪ್ರಸಾದವಪ್ಪುದು (ಉರಿಸ. ೫೧-೮೪); ನಿರಾಶೆಯುಳ್ಳ
ವನಲ್ಲಿ ಆಶೆ ಮಾಡಿದರೆ ಭೋಷ ಹೋಗದೇ(ಗಾಡ). ೨. ಆಶಾಭಂಗ;
ಆಸೆಗೇಡು; ಆಸೆಯು ಭಂಗವಾಗುವುದು : ನಿರಾಶೆಯ ಬಿಸಿರಿ
ನಲ್ಲಿಯೇ ಆಶೆಯು ಬೀಜವಿದೆ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೪೨-೧೧); ಮನಸ್ಸಂಕೀರ್ಣತೆ
ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಬೀರಲು . . . ಕಾರಣ ಅವನ ಗುಪ್ತ ಮನಸ್ಸಿ
ನಲ್ಲದಿರುವ ನಿರಾಶೆ (ಉದ್ಧ. ೬೫೧). [ಸಂ. ನಿರಾಶಾ]

ನಿರಾಶೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಶಾಭಂಗವನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಹಾಗಾ
ದರೆ ನಿಮ್ಮನ್ನು ನಿರಾಶೆಗೊಳಿಸದೆ . . . ಇರೋ ಹಾಗೇ ಇಲ್ಲ ಅಂತ ಕಾಣ
ಸುತ್ತೆ (ರಂಗನಾ. ೧೦೨) [ನಿರಾಶೆಗೊಳಿಸು + ಇಸು.]

ನಿರಾಶೆಗೊಳು, ನಿರಾಶೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಆಶಾಭಂಗವನ್ನು ಹೊಂದು;
ನಿರುತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು : “ನಿರಾಶೆಗೊಳಿಸು” ಪರಾ. ನಿರಾಶೆಗೊಳ್ಳು:
ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜನರಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ತುಂಬ ನಿರಾಶೆಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ
(ಪುನರು. ೨೩೬). [ನಿರಾಶೆ + ಗೊಳು (<ಗೊಳ್ಳು)]

ನಿರಾಶೆಗೊಳ್ಳು ‘ನಿರಾಶೆಗೊಳು’ ನೋ.

ನಿರಾಶ್ರಮವಂತ (ನಾ). ಆಶ್ರಮಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವಿಾರಿ
ದವನು; ಆಶ್ರಮಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದವನು : ಶರಣ ಆಶ್ರಮ
ವಂತನಾದಡೆ ಕಿಟಾಡೆಂಬರು ಶರಣ ನಿರಾಶ್ರಮವಂತನಾದಡೆ ಹಿರಿದೆಂಬರು
(ಅಮಂಡೇ. ೩೦೬-೮೯). [ಸಂ. ನಿರಾಶ್ರಮವತ್]

ನಿರಾಶ್ರಯ (ಗು). ೧. ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದ; ಆಧಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿ
ರದ. (ನಾ). ೨. ಯಾರ ಆಶ್ರಯವೂ ಇಲ್ಲದವನು. ೩. ಪರ
ಮಾತ್ಮ : ನಿರಭ ನಿರೀಹ ನಿರ್ಭಯ ನಿರಾಶ್ರಯ . . . ಶಂಕರ ನಿರ್ವಹ
ಶಾಂಭವೀಧವಾ (ಕಬೀರಂ. ೫-೨೪). [ಸಂ.]

ನಿರಾಶ್ರಿತ (ನಾ). ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು ; ನೆಲೆಗೆಟ್ಟವನು ; ಆಧಾರವಿಲ್ಲದವನು : ಒಂದೂವರೆಲಕ್ಷ ಜನ ನಿರಾಶ್ರಿತರು . . . ಜನರಲ್ಲಿ ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ, ಗಲಭೆ ಎಬ್ಬಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ದ್ವಿಪ. ೫೦). [ಸಂ.]

ನಿರಾಸ (ಗು). ೧. ವೈರಾಗ್ಯಭಾವದಿಂದ ಕೂಡಿದ : 'ನಿರಾಸಮೃತಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ತೊಲಗಿಸುವುದು ; ಅಟ್ಟುವುದು ; ತಳ್ಳುವುದು : ಭಸ್ಕಾರೇಶನಂಗಿಯು ಭಾಸುರಭಾಳಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ದುರ್ಲಿಪಿ ನಿರಾಸಂಗಿಯು (ವೃ. ಪದ್ಯ. ೩೪-೩೬) ; ಅದಿನಾಥನ ಜನ್ಮಾವಳಿಯ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಭೋಗದ ನಿರಾಸವನ್ನು ನೋಡಿದವು ; ಇನ್ನು ವಿಭವದ ನಿಷ್ಕಲತೆಯನ್ನು . . . ಭರತನ ವೃತ್ತಾಂತದಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕಾಗಿದೆ (ಕನಾಚ. ೯೧). [ಸಂ.]

ನಿರಾಸಕ (ಗು). ೧. ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ; ಖಂಡಿಸುವ : ಬ್ರಹ್ಮನು ಸ್ವತಂತ್ರ ಎಂದು ತಿಳಿದ ಹೊರತು ಅವನ ಪೂರ್ವಾತ್ಮವು ಸಂಭಾವಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಉಪಪಾದಕವಾದ ಪರಪಕ್ಷ ನಿರಾಸಕ ಮತ್ತು ಸ್ವಪಕ್ಷಸ್ಥಾಪಕವಾದ ಪ್ರಮಾಣಾಂತೆಯು ಪ್ರಕ್ರೃತವಾಗಿರುವುದು (ಭಾತತ್ವ. ೯೧). ೨. ನಿವಾರಿಸುವ ; ನಾಶಪಡಿಸುವ : ಸರಸಿರುಹಸಂಭವಕ್ಕೆ ದುರಾಕ್ಷರವಿನಿಯತ ನಿರಾಸಕಮಹಾ ನಿರುಪಮಿತ ಮಹಿಮಾಧ್ಯನಂ ಪ್ರೃಥನನಮಾಧ್ಯನನು . . . ಕೊಂಡಾಡಿ (ಬಸವ. ೪೬-೬೧). ೩. ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ತ್ಯಾಗಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ : ಜಗವ ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ವೇಷಲಾಂಛನಧಾರಿ ಸೆಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಸರ್ವ ಪ್ರಕೃತಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆನಹಾರನ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿ ನಿರಾಸಕ ಕೋಲುಕಾಟ ತನುವಿನ ಸೆಟ್ಟಿಯ ತಡೆ ಬಿಟ್ಟು (ಸುಂಕಬಂ. ೬೫೪-೬೬). (ನಾ). ೪. ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು : ನಿತ್ಯ ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿರ್ಮಲ ನಿರ್ಮಾಯ ನಿರಾಸ[ಪಾಪಂ. ೪]ಕಂ (ಸಿದ್ಧ. ಪಂ. ೧-೧). [ಸಂ.]

ನಿರಾಸಕ್ತ (ಗು). ೧. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು : ನಿರಹಂಕಾರ ನಿರವಯ ನಿರಾಸಕ್ತ ಪುರಹರನೆ (ಸೋಮಚ. ೧-೫). [ಸಂ.]

ನಿರಾಸಕ್ತಿ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಜಯಂತನ ದನಿಯಲ್ಲಿ ನಿರಾಸಂದ, ನಿರಾಸಕ್ತಿ, ನಿರಾಭಯ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಜಯಂತ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ನಿರಾಸಮತಿ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ವಿರಕ್ತಿ ; ವೈರಾಗ್ಯ : ಬೇಸತ್ತು ನಿರಯದನುಭವ್ಯಯಲಾರದೆ ನಿರಾಸಮತಿಯಂ ಜನ್ಮಕರ್ಮಗಳ ನೆನೆನೆನವು ಕೂಸು ತನ್ನೊಳ ತಾನೆ ಹಂಬಲಿಸಿ ತೆರನದೇನೆಂಬಿನಿಟ್ಟಿಯ ಪರಯ (ವೆಂಕಾ. ೨-೩೫-೧೦). [ನಿರಾಸ + ಮತಿ]

ನಿರಾಸಮಾರ್ಗ (ನಾ). ವೈರಾಗ್ಯಮಾರ್ಗ : 'ಜಗನ್ಮುಖ್ಯ'ಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಕುದ್ಡಾದ್ವೈತಮಾರ್ಗ, ಮಾಯಾಮಾರ್ಗ, ಕೇವಲ ನಿವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗ, ಸಂನ್ಯಾಸಮಾರ್ಗ, ನಿರಾಸಮಾರ್ಗ (ಪದಸಂ. XXXII ೬೪೧ ಪ್ರವೇಶ). [ನಿರಾಸ + ಮಾರ್ಗ]

ನಿರಾಸೆ (ನಾ). ೧. ಆಸೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ನಿರೀಕ್ಷೆ : ಅಶಯೇ ದಾಸತ್ವ ನಿರಾಸೆಯೇ ಈಶತ್ವ ದಾಸತ್ವದ ಈಶತ್ವದ ಅನುವ' ವಿಚಾರಿಸಿ ನಿರಾಸೆಯಾಗಿಪ್ಪುದ ಈಶಪದವಯ್ಯ (ಉರಸಿ. ೯೮-೯೯) ; ಅಸೆಯನಳಿದು ನಿರಾಸೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂದು ವೇಷನ ಮಹಿಮೆ ಜಗದ ಹೇಸಿಯಾಟಿನ ತೊಡಕೆದು (ಪದಸಂ. ೩೬೫-೩೦). ೨. ಆಶಾಭಂಗ ; ಉತ್ಸಾಹಹೀನತೆ : ಬಾಳ ಸಲ್ಲಿ ಜಿಹಾಸೆ, ನಿರಾಸೆ ಹೊಂದಿದ್ದ (ಮುನಿಮ. ೧೯೨) ; ಸಂಜಪ್ರಾಣಿಯು ನಿರಾಸೆಯ ನಗುವನ್ನು ನಕ್ಕು . . . ಎಂದನು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೬). [ಸಂ. ನಿರಾಶಾ]

ನಿರಾಸ್ರವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದವನು ; ಕರ್ಮವನ್ನು ಕ್ಷಯಿಸಿದವನು : ಕಾಲಾಂತದೊಳಗೆ ಜನಂ ವೈ ಜನಮಂ ತವಿಸುತ್ತೆ ನಿರಾಸ್ರವಂ ತ್ರಿಲೋಕಾಂತವನೆಯೆ ತಾನುಮಿರದೆಯ್ದ ರಾತ್ಯನಿಕೇತನಂಗಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೪೬). 'ಆಸ್ರವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರಾಹಾರ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವುದು ; ಅನಶನ ; ಉಪವಾಸ : ಈ ನಿರಾಹಾರವು ನಿರರ್ಥಕವೇನನೆಂಬಿನು ಜೀಯ ಮುಜಾದಭಿಮಾನ ಬೆಸುವುದೆ ಬಣ್ಣವಳವುದೆ ಬಂದ ದುರಿಯಶದ (ಕುಷ್ಠಾ. ೨೧-೨೦) ; ಕೋಗಿಲೆಯ ನಿಧುಸರಂ ಪಾರಿವದ ಕಲ್ಲುಡಿಸು ಗೋಗಿಗಳ ಕಣ್ಣೊಳಸು ಬಳಸ ಮೌನದ ಬೆಟಗು ನಾಗದ ನಿರಾಹಾರಂ . . . ಅಳುವ ಶಿಶುವಂ ನೋಡಲಾಗಿ ಬಂದೆಗೊಂಡ ದುಃಖಾತಿರೇಕಮೆಂಬಂತೆ ಕಾಣಿಸುತಿದುರ್ದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೩೮) ; ವಿಶಾದಶಿವ್ರತ ನಿರಾಹಾರವು ನಮಗೆ (ಕರ್ನಾಕ. ೨೬೮). ೨. ಆಹಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದಿರುವವನು ; ಉಪವಾಸವನ್ನಾಚರಿಸುವವನು : ನಿರಾಹಾರ ನಿಜನಿರಂಜನ ಪರಮಾತ್ಮ ಭಾವನಾನಿರತ ಪ್ರಮತ್ತ ಸಂಯಂತಿಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಪದಾರ್ಥಂಗಳೇನಾನುಂ ಸಂಶಯಮಾದೊಡೆ (ಪಸಾರ. ೫೩೪) ; ಅವನು ಕೋಪದಿಂದ ಒಂದು ದಿನ ಪೂರ್ತಿ ನಿರಾಹಾರನಾಗಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ನಿರಾಹಾರವ್ರತ (ನಾ). ಉಪವಾಸವ್ರತ : ದರ್ಶನಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಿರಾಹಾರವ್ರತ ಹಿಡಿದು ಮಲಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ನಾನೂ ಬರಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಳಾಡಿದೆ (ಸಂಟರು. ೩೮). [ನಿರಾಹಾರ + ವ್ರತ]

ನಿರಾಹಾರಿ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರವಿಲ್ಲದವನು ; ತಿನ್ನುವುದಕ್ಕೇನೂ ಇರದವನು. ೨. ಉಪವಾಸವಿರುವವನು ; ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿರುವವನು : ದಂಪತಿಗಳಬ್ಬರೂ ನಿರಾಹಾರಿಗಳಾಗಿ ನಿಯಮಸ್ತರಾಗಿ ಬಾಯಿಬೀಗ ಸಹಿತವಾಗಿ ತಿರುಪತಿಗೆ ಹೋಗಿ (ಈಶ್ವ. ಸ್ತ. ೫-೧೨) ; ಕಡೆಕಡೆಗೆ ನಿರಾಹಾರಿಯಾಗಿ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಕುಳಿತರು (ರಾಜ್ಯೋದ. ೧೦೪). [ಸಂ. ನಿರಾಹಾರಿನ್]

ನಿರಾಳ (ಗು). ೧. ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ; ನಿರ್ಮಲವಾದ : "ನಿರಾಳ—ನಿರಾವಿಲ—ಪರಿಶುದ್ಧ" (ತದ್ವೈ. ೨೨) ; ಒಡಲಿಲ್ಲದ ನಿರಾಳತ್ವ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ ಜಂಗಮಮುಖವಾದನಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದನಜಾಯ ನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೯೮) ; ಸಂಗಯ್ಯನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ನಿರಾಳ ಪ್ರಸನ್ನಮೂರ್ತಿ ಯಾದ ನಮ್ಮ ಬಸವಯ್ಯನು (ನೀಲಪ. ೧-೧) ; ವಿಕರ್ಮೇವಾದ್ವಿತೀಯನಪ್ಪ ನಿರಾಳ ಪರವಸ್ತುನೆ (ಭೈರವ. ೨) ; ಕೀಳುಸುಖಗಳ ಬಾಳು ಕಾಲಿನ ಕೋಳ ಸುಖವಿಂತೆಂಬನಿಗೆಯು ಹೇಳಬುದೀ ಗಗನನಿತ್ಯ ನಿರಾಳವಚನ (ಗಗನ. ೪-೩). ೨. ನಿಶ್ಚಿಂತನಾದ : ಸಿಕ್ಕಲವ ಸ್ಥಲ ವಿಡಲು ನಿರ್ಮಲಾತ್ಮಂಗೆ ಇಡವಿಲ್ಲ ಪರವಿಲ್ಲ ಅದಮಧ್ಯಾಂತ ನಿರಾಳ ಗುಹೇಶ್ವರನ ಅನುಭವಿಗೆ ಸರ್ವಾಂಗ ಲಿಂಗವು (ಅವಚಂ. ೧೩೧-೫೯೬). (ನಾ). ೩. ನಿಶ್ಚಿಂತೆ ; ಶಾಂತಿ ; ನೆಮ್ಮದಿ : ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನೆ ಯಾಯಿತ್ತು ಭಿನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ನಿಂದ ನಿರಾಳ ಅನಾಯಾಸದನುವ ಕಂಡು ಅನು ಬೆಟಗಾದೆನು (ಅವಚಂ. ೧೯೪-೨೬೯) ; ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗತ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಿರಾಳವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಲು ಹಿಂಜರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಿಂದೂಗಳು (ಬಂಕಿಮ. XXIV, ಮುನ್ನುಡಿ) ; ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಂಟೆ ತಳರಾರು ಇರಕೂಡದು. ಅದು ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೂ ನಿರಾಳ (ಅನಾಮಿ. ೬) ; ಭಾರತದ ಕವಿಗಳ, ಕಲಿಗಾರರ ಅಂತರಾತ್ಮ ಬಿಡುಗಡೆಯ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ನಿರಾಳವಾಗಿ ಉಳಿರಾಡಿತು (ಶ್ರೀಷ್ಠ. ೧೬೫) ; ನಿರಾಳ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಶಾಂತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದೆ (ಅಳಸಿ. I, ಮುನ್ನುಡಿ). ೪. ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ನಿಶ್ಚಿಂತ : ಅಯ್ಯ ನೀನು ನಿರಾಳ ನಿರ್ಮಾಯ ನಾಗಿಪ್ಪೆಯಾಗಿ . . . ನಿಜದ ನಿಲವ ನೋಡಿ ಕಂಡೆನು (ಅವಚಂ. ೨-೮) ;

ನಿರಾಕಾರ ನಿರಾಳ . . . ನಿರಾಳ ಪಂಪಾವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಶರಣು (ಹಚ್ಚಾ. ೧-೪); ನಿರ್ಮಲಾಕಾರ ನಿರಾಳ ನಿಶ್ಚಿಂತ . . . ರುದ್ರನಿರುತಿರ್ಪನು ವಿನೋದದಲಿ (ಪ್ರಭುರೀ. ೨-೯); ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳೆರಡು ಮಾಯೆಯು . . . ಬಾಲಕನೆ ನೀನೆರಡು ತನುವಿನ ಮೇಲಣಭಿಮಾನವನು ಬಿಟ್ಟು ನಿರಾಳ ನಿಜ ನೀನೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರ್ಪುದನವರತ (ಅಮೃತ. ೩-೬೩). 5
 ಜಿ. ಅನೂಹ್ಯತೆ : ಇಹಪರ ಸ್ವರ್ಗ ನರಕಾದಿಗಳಲ್ಲದಂದು ಸುರಾಳ ನಿರಾಳಂಗಳೇನೂ ಇಲ್ಲದಂದು . . . ಅಂದೇನೋ ಇಂದೇನೋ (ಅದವ. ೧-೧); ನಿರಾಳ ಸುರಾಳವೆಂಬ ಬಯಲು ಅವಗವಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲೆ ಆಯಿತ್ತು (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೭೯-೮೧೨); ಎನ್ನಭಿಮಾನದ ಕರ್ತು ನಿರಾಳದಲ್ಲೆ ನಿಂದ ಬಳಿಕ ಸಯಿದಾನ ಸಯಿದಾನವಾಯಿತ್ತಯ್ಯಾ (ನೀಲವ. ೧೪-೪೯). [<ಸಂ. ನಿರಾವಿಲ]

ನಿರಾಳಂ (ಅ). ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ : ಲೋಕಕ್ಕೆ ನಿರಾಳಮಾಗಿ ಮೊಗಮಿತ್ತು . . . ಮೆಜೆ ಪರ ವಾಹಂಗಳಂ ವಾಹಕರ್ (ಅನಂಭ. ೨-೩೧). [<ಸಂ. ನಿರಾಳ]

ನಿರಾಳಂಬ 'ನಿರಾಲಂಬ' ನೋ.

ನಿರಾಳತ್ವ (ನಾ). ನಿರಾವರಣ ; ಹೊದಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಕುಂಭನಿಯ ಮೊಲೆಯ ಮೇಲುದ ಸೆಳೆದ ಜಾರನಂತದ್ರಿಗಳು ಸಲ ನಿರಾಳತ್ವ ದಿಂದವನೆಯ್ತೆ ತೋರಿಸುತೆ ಹೈಮಂತರುತು ಪ್ರಾಪ್ತಿಸೆ (ಪರಶು. ೧೫-೨೭). [ನಿರಾಳ+-ತ್ವ]

ನಿರಾಳಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶೈ] (ಮಾಯಾಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) 20
 ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಲಿಂಗ : ನಿರಾಳಲಿಂಗವ ಕಾಂಬುದಕ್ಕೆ ಮನ ಮತ್ತೊಂದೆಗೆ ಹರಿಯದಿರಬೇಕು (ಲಿಂಗವ. ೭೭-೮೦); ಮಾನವನ . . . ಭಾವಾಂಗವೆಲ್ಲ ಚಿಹ್ನೆಗಳಾಗಿ, ಚಿತ್ಪ್ರಭಾಂಗವಾಗಿ, ನಿರಾಳ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಬೆಳಗಿನ ಸೆಟ್ಟಿಯಾಗಿ . . . ಪರಣಮಿಸಬೇಕೆಂಬುದೇ ಶರಣರ ಅನುಭವ ವಿಚಾರ (ವಚನಂ. XVII ೬೪೧ ಪ್ರವೇಶ); ಬಯಲೇ ಸೆಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಬೆಳಗುವ ನಿರಾಳಲಿಂಗದ ನಿಲವನ್ನು ವೇದ ವೇದಿಸಲಿಲ್ಲ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೦ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ನಿರಾಳ+ಲಿಂಗ]

ನಿರಿ, (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಲ್ಲು ; ಸಾಯಿಸು : ಮರುಳಾದಂ ಜನಪಂ ಸಮಸ್ತ ಹನನವ್ಯಾಸಂಗಮಂ ಸಿಂಗಮಂ ನಿರಿಯಂ ನೀಮದನೆಂದು ಮಕ್ಕಳ ನಿವಂ ತಾನಟ್ಟಿದಂ (ವರ್ಧಾಪ. ೩-೪೧); ನಿರಿದಪ್ಪಂ ಮಗಧೇಶನಂ 30
 ನಿಲಾಸಿದಪ್ಪಂ ಜೋಲನಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೮-೧೪). ೨. ಚುಚ್ಚು ; ತಿವಿ : ಮರ್ನಮಂ ಸ್ವರಂ ನಿರಿದಪನೆನ್ನ ಜೀವಿತಮಿದೇಕೆಯೋ ಪೋಗದು (ಲೀಲಾಪ. ೧೪-೬೧). ೩. ನಿವಾರಿಸು ; ಪರಿಹರಿಸು : ಆ ಪಟುಕರ್ಮದಿನ್ನಪ್ಪ ನೋವನಾವಂ ನಿರಿಯಲ್ ಸಮರ್ಥನೆಲೆ ಜೀವನೆ ಕೇಳಾ(ಶಾಂತೀಶ. ೯-೧೧೯). 'ನೇರ್' ಪರಾ. [ದೇ. || ತದಿ. ಮುಲ. ನಂ]

ನಿರಿ, 'ನಿಱಿ' ನೋ.

ನಿರಿದ್ರಿಯ (ಗು). ೧. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಯದ, -ವೇದ್ಯ ವಾಗದ ; ಇಂದ್ರಿಯಾತೀತವಾದ : 'ನಿರಿದ್ರಿಯಸುಖ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರದವನು ; ಇಂದ್ರಿಯ 40
 ಗಳಿಗೆ ಅತೀತನಾದವನು : ನಿತ್ಯಂ ನಿರಿದ್ರಿಯಂ ಸಂಪ್ರತ್ಯಯ ಸಮಾಪಿಜೀವನತರಂ ತನುವೆಂದತ್ಯಂತ ಭೇದವಿಷಯಾಪತ್ಯಾದಿಯನೆನ್ನ ವೆನ್ನ ನನ್ನತ್ವವಿದಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧೪-೬೪). [ಸಂ.]

ನಿರಿದ್ರಿಯಸುಖ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಅನುಭವಿಸಲಾಗದ ಸುಖ, -ಅನಂದ ; ಮೋಕ್ಷಸುಖ : ದುರಿದ್ರಿಯಸುಖಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕರಿಕೆ ಪುಟ್ಟ ನಿರ್ವೇಗದಿಂ ನಿರಿದ್ರಿಯಸುಖಕ್ಕೆ ನಾಡೆ ಮನಮಿಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೩೧). [ನಿರಿದ್ರಿಯ+ಸುಖ]

ನಿರಿಕೆ (ನಾ). ಕಾಯುವುದು ; ನಿರೀಕ್ಷೆ : "ನಿರಿಕೆ-ನಿರೀಕ್ಷಾ = ಕಾದಿ ರುವಿಕೆ" (ತದ್ವ ಕೋ. ೨೨). [<ಸಂ. ನಿರೀಕ್ಷಾ]

ನಿರಿಗೆ 'ನಿಱಿಗೆ' ನೋ.

ನಿರಿಗೆಗಟ್ಟು, ನೆರಿಗೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಸುಕ್ಕುಗಟ್ಟು ; ಮಡಿಕೆಯಾಗು : ಗದ್ದ . . . ಸ್ವಲ್ಪ ನಿರಿಗೆಗಟ್ಟು ಅಪ್ಪ (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೧೯). ನೆರಿಗೆಗಟ್ಟು : 5
 ನೋವಿನ ಅಳಕ್ಕೆ ಇಳಿದ ಆತನ ಹಸೆ ನೆರಿಗೆಗಟ್ಟು ತಿತ್ತು (ಬದುಕ. ೧೧೯).

[ನಿರಿಗೆ(<ನಿಱಿಗೆ)+ಗಟ್ಟು]

ನಿರಿಗೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಸುಕ್ಕಾಗು ; ನಿರಿಗೆಯಾಗು : ಅವಳ ತುಟಿ ಸಂತೋಷಾರ್ಥವಾಗಿ ನಿರಿಗೆಗೊಂಡುವು (ಪುನರು. ೪೨೦).

[ನಿರಿಗೆ(<ನಿಱಿಗೆ)+ಗೊಳ್ಳು(<ಗೊಳ್ಳು)]

ನಿರಿಗೆಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ನಿರಿಗೆ ಹಾಕು ; ನೆರಿ ಹಿಡಿ : ತುದಿಕಾಲ್ಪಿರಲು ಗಳು ಮುಚ್ಚುವಂತೆ ನಿರಿಗೆಹೊಯ್ದು ದೋಡೋತರವನ್ನು ಉಡು 10
 ತಿದ್ದರು (ಶರಣ. ೬೧ ಕವಿಕಾನ್ಯ ಪರಿಚಯ).

[ನಿರಿಗೆ(<ನಿಱಿಗೆ)+ಹೊಯ್(<ಘೋಯ್)]

ನಿರಿಚೈ (ನಾ). ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ನಿರವೇಕ್ಷವಾದುದು ; ನಿಷ್ಕಾಮವಾದುದು : ಪ್ರೇಮವು ನಿರಿಚೈಯುಳ್ಳದ್ದು (ಸ್ವಾತಿ. ೪೪೫). [ಸಂ. ನಿರಿಚೈ]

ನಿರಿಡಿಬಿತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ತಿಲೋಣ, ಶ್ರೀಕಲ, ಸೂರ್ಯಾವರ್ತ, ನಿರಿಡಿಬಿತ್ತ. (ಮೈತ್ರಿ. ೪೧-೪೨೦).

[ನಿರಿಡಿ ? + ಬಿತ್ತ (<ಬಿತ್ತು)]

ನಿರಿನಿರಿ, (ನಾ). (ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ) ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ನಿರಿನಿರಿ ಮೆರೆದುದು ನೀಲಿಯ ನೀರೆ (ಸಾಂದನ. ೩೪೧); ಕಾಮನ ದಿಲ್ಲೇ ಕುಣಿದೊಲು ನಿರಿನಿರಿ (ಹೂಹಾದಿ. ೧೩-೫).

ನಿರಿನಿರಿ, 'ನಿಱಿ' ಪರಾ.

ನಿರಿಬಿಗಿ (ಕ್ರಿ). ನಿರಿಗೆಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟು : ಹುಡುಗಿ 25
 ಯರು ಕೊರಚಾಡುತ್ತಾ ನಿರಿಬಿಗಿಯುತ್ತಾ ಮುಂದೆ ಹೋದರು (ಕಾಲೂರ. ೯ ಕಥಾಸಾರ). [ನಿರಿ(<ನಿಱಿ)+ಬಿಗಿ]

ನಿರಿಮುಗಿಲು 'ನಿಱಿಮುಗಿಲ್' ನೋ.

ನಿರಿಯಣ 'ನಿರಿಯಾಣ' ನೋ.

ನಿರಿಯಾಣ, ನಿರಿಯಣ (ನಾ). ೧. ಸಾವು ; ಮರಣ. ೨. ಸಾಯುಜ್ಯ ; ಐಕ್ಯ : ಆ ಲಿಂಗದ ಕೊಟಿನೆ ನಿರಿಯಾಣ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೨೧೨); ಹರಣವಿದ್ದೂ ಹರಣವಿಲ್ಲ ಹರಣ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ನಿರಿಯಾಣವಾಯಿ 30
 ತ್ತಾಗಿ (ಅದವ. ೪೭-೧೩೩). ನಿರಿಯಾಣ : ೧. ನಿರಿಯಾಣದ ಕಾಲದಲಿ ಗತಿಗಿಡಿಸಿ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ವೈವಸ್ವತನು ನಾಯಕನರಳಿದೊಳಗದ್ದುತ ಬಡನು (ಕುವ್ಯಾಲು. ೪-೮೩). [<ಸಂ. ನಿರಿಯಾಣ]

ನಿರಿಯಿಡು(ಕ್ರಿ). ನಿರಿಗೆ ಹಾಕು : ನಿರಿಯಿಟ್ಟು ಪಟ್ಟಿಬಟ್ಟಿಯನ್ನುಟ್ಟರು 35
 (ಕಾಲೂರ. ೧೩ ಕಥಾಸಾರ). [ನಿರಿ(<ನಿಱಿ)+ಇಡು]

ನಿರಿವಿಡಿ 'ನಿಱಿವಿಡಿ' ನೋ.

ನಿರಿಸು 'ನಿಱಿಸು' ನೋ.

ನಿರಿಹಕೆರ (ಗು). ೧. ಇಹ ಮತ್ತು ಪರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸದ ; ಇಹವೂ ಅಲ್ಲದ ಪರವೂ ಅಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಇಹ ಮತ್ತು 40
 ಪರಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧಿಸದವನು ; ಇಹ ಮತ್ತು ಪರಗಳೆರ ಡನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು : ಶ್ರಾಂತಿಯಂ ಭ್ರಾಂತಿಯಂ ಗತಿಗಿಟ್ಟು ಮತಿಗಿಟ್ಟು ಮುಂತನೆಯದೆ ನಿರಿಹಕೆರನಾಗಿ . . . ಶಂಕಿಸುತ ನಿಂದಿರುವ ಕರ್ಮಸಂದೇಹಿ (ಗಣೇಶ. ೩೭-೩). [ಸಂ.]

ನಿರಿಹಿಡಿ 'ನಿಱಿವಿಡಿ' ನೋ.

ನಿರೀಕ್ಷಣ (ಸಾ). ೧. ನೋಟ; ದೃಷ್ಟಿ : ದಿವ್ಯಾಂಗನಾಭಾವಾಶಾಂಗ
ನಿರೀಕ್ಷಣಾಮೃತತ್ವತಾನಂಗೋತ್ಪವಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೨-೬); ಪೂನಮುತ್ತಂ
ಪಾಲೋಕ್ ತೋಳದನಿದಿರೆ ದನಿದನಿಗೆ ಕದಜಾದಂತಾಗಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವ
ನಿರೀಕ್ಷಣಮೆ ಮನಃಪ್ರಸಾದಮಂ ಪೇಟದಜಾಪುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೩-೬೮);
ತನ್ಮನೋಹರಾಂಗ ನಿರೀಕ್ಷಣತ್ಯಾಗ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರೆ ಮನೋಹರಮಪ್ಪ
ಅವಯವಂಗಳ ನೋಟಮಂ ತೋಟವುದುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೦); ಭಣಿ
ಧರಣ ಕಣ್ಣುಳು. . . ಉಗುವಂಬುಗಳೆ ಭೂಪವದಾಯಿತ್ತೆಂದಡಂ
ಕರುಣಾನಿರೀಕ್ಷಣದ ಪ್ರಣುತಕಂಕಣನಿಕರಮದು ತಾಂ ಗಣದಿಸುವಡಾನಂದ
ಕರಕಾರಣಮನಿಸಿದುದು ಚೋದ್ಯಮೇ (ಬಸವ. ೧೮-೬೬). ೨. ನೋಡು
ವುದು; ಕಾಣುವುದು; ದರ್ಶನ : ನೀಗಿದುದಿಗಳೆಮ್ಮ ವನವಾಸ
ಪರಶ್ರಮಮಿಗಳಾಳ್ವಾ ಸಾಗರಮೇಖಿಳಾವೃತ ಧೃತ್ತಿಯಂ . . .
ನಿನಾಗದೊ ಪೇಟೊ ಭವಚ್ಛರಣಪದ್ಮನಿರೀಕ್ಷಣದಿಂ ಮುನೀಶ್ವರಾ
(ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೦); ತನ್ಮುನೀಶ್ವರಣಮೊಳಲರ್ಪ ಕಡವಿನ ಮರಗಿಳಿ
ಪರಿಗತರೋಮಾಂಚತೆಯಂ ದೊರೆಮಾಡಿದವೆನ್ನ ತನ್ನವುಮಂ ನೆಟಿ
ತನೊಳ್ (ಚಂದ್ರ. ೨-೯೯). ೩. ಪ್ರೀತಿ; ಭರವಸೆ. [ಸಂ.

ನಿರೀಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವಿಕೆ; ವೀಕ್ಷಣೆ : ಸಾಹೇಬರ ನಿರೀಕ್ಷಣೆ ಪರೀಕ್ಷಣೆ ನಡೆದಿದ್ದರೂ ಗುರುಗಳು ತಮ್ಮನ್ನೇ ಸಾವರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹುಡುಗರಿಗೆ ಕ್ರಮ ಜೀವಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಇಯಂಕ. ೨೩). 'ನಿರೀಕ್ಷಣೆ ಗೆಯ್' ಪರಾ. ೨. ಪ್ರತೀಕ್ಷೆ; ಭರವಸೆ: ಯಾರು ಯಾರಿಗೆ ವಿಧ್ಯಾ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲೆ ಪ್ರದೈಯುಂಟೋ ಅಂಥವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಈ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳು ಇಷ್ಟವಾದಾವೆಂಬುದು ಪರಪತ್ತಿನ ನಿರೀಕ್ಷಣೆ (ಸಂಹಿತ. ೬೨). ೩. ಯಾವುದೇ ವಸ್ತು, ವಿಷಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗಾಗಿ ಕಾಯುವಿಕೆ : ಮಗನ ಆಗಮನದ ನಿರೀಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಗೌಡರದ್ವಂದನ್ನು ತಿಳಿದ ರಂಗಮ್ಮ ಕತ್ತಲಾದೊಡನೆಯೇ ಎಂದಿಗಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಬೆಳಗನೆ ದೀಪ ಹಾಕಿದರು (ರಂಗವ. ೨೯೮); ಕೆಲವು ದಿನ ನಾನು ಅವರ ನಿರೀಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದೆನು (ಬಾಳಹೊ. ೫೫). [ಸಂ. ನಿರೀಕ್ಷಣಾ]

ನಿರೀಕ್ಷಣೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ನೋಡು ; ಕಾಣು : ಭಾಷಾಕ್ಷನ ಜಡಗಲ
ನಿಲಿದು ಮೋಕ್ಷನ ಕುಡಬಂದ ಪರಮಪಾವನೆಯ ನಿರೀಕ್ಷಣೆಯ್
ಮನ್ಮಥನು (ಮೋಡತ. ೬-೨೨). [ನಿರೀಕ್ಷಣೆ + ಗೆಯ್]

ನಿರೀಕ್ಷಣೆಗೆಲಾಡು (ಕ್ರಿ). (ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ) ವಧೂವರರಿಗೆ (ಪರಸ್ಪರ ವಾಗಿ) ಪ್ರಥಮದರ್ಶನ ಮಾಡಿಸು : ನಟ್ಟಿನ ತೆರವಿದರು ಪಕ್ಷ ವಿಧಿಯಿಂದ ಮೆಟ್ಟಿಕ್ಕಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿ ಕ್ರೀಡ್ಯರು ಮಂಗಳಾಪ್ಪಳದ ನಿರೀಕ್ಷಣೆಗೊಟ್ಟರು ದಂಪತಿಗಳಿಗೆ (ಬೋಧಕ. ೧೩-೬೪).

[ನರೇಗಾ + ಕೊಡು,]

ನಿರೀಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೋಡು; ಈಕ್ಷಿಸು; ಅವಲೋಕನ
ಮಾಡು; ಕಾಣು : ವಿಮತಸಮಗ್ರಮಂಡಲದ ಚಂದ್ರನ ಚಂದ್ರಿಕೆ
ವೊಲರೇಂದ್ರಚಂದ್ರನ ರುಚಿರೋತ್ಕರಗ್ರಹಣತೋಭಿತಿಯಂ ಸೊಸೆಯಂ
ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲ್ (ಕಾಡಂಬ. ೪೯೩); ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ನಿತ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಣರಂ ಗತಪ್ರಜ್ಞ
[ರಂ] . . . ಅಗ್ರಹಿಸಿ (ಸುಕುಮಾರ. ೨-೧೬) ; ನದಾವಿರುಳಂತೆ ಕಟ್ಟಲಿಸಿ
ಪಟ್ಟ ಪಗಲಾ ರಣಮಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲ್ ಪಡೆಯದೆ ದೇವರುಂ ದಿವಿಜಾಂತೆ
ಯರುಂ ಬಿಡುಗಾಗಿ (ಪರಾಮಾ. ೧೩-೪೪) ; ಅಮಲ ಚಿದ್ರೂಪಕನೊಲ್ಲ
ಕರುಣಾಪಾಂಗಳಿಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪) ; ಭೂಮಿಪನಿವದನಾ
ಪುರುಷಾಪ್ತುಗದ ಕಾಯವನ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ಹೋದುದೀ ಪರಿವಿಡಿಯಲನುದಿನವು
(ಕುಮಾರ. ೬೦೬. ೩-೫೦) ; ಯುವತಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವರ ಕಣ್ಣಿರದೆ ಕೃತಾರ್ಥತೆ
ಮಾಡುವಳು (ಜಯಕಾ. ೩-೫೬). ೨. ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡು ;
ನಿಟ್ಟುನು ; ದಿಟ್ಟುನು : ಕಂಗಳು ತುಂಬಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ತೋರುತು ತುಂಬಿ

ಹಾರೈಸಿ . . . ಮಾಡುವುದು ಭಕ್ತಿಸ್ಥಲ (ಜನವ. ೮೭೪); ಅಗಲಕಿ
ಕ್ರೋಧಮಂ ತಳೆದು ಮಂಗಳರಾಜಂ ಚೇದಿರಾಜನಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ (ಜಗವ.
೭-೪೫೮); ಸರಳ ಹಿಳಕಿನ ಹೊಂಗಳಾಯ್ತು ತುದಿವರಲೊಯ್ಯಾರಿಸುತ
. . . ಕೂಲೆಲಗ ಧಾರೆಯೆ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ ಇರಲು (ತೊರರಾ. ೩-೪-೧೫).

೩. ಎದುರುನೋಡು ; ಕಾಯು ; ಪ್ರತೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿರು ; ಹಾದಿ
ನೋಡು : ಹಂದಿಯು. . . ಕೋರೆಯನ್ನು ಮನೆಯಂತಾ ಹುರಿ
ಯನ್ನೇ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ ನಿಂತಿತ್ತು (ಚಿಂಕಾಳ್ಕ. ೫೪) ; ಪತಿ ಎಂದಾದ
ರೊಂದು ದಿನ ಹಿಂದಿರುಗುವರೇನೋ ಎಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು(ಮೂಲಾಸ.
೨೧೪) ; ಪ್ರಮಿಲಾ ಪ್ರಕಾಶರು ಬಸ್ಸಿನಿಂದ ಇಳಿದು ಆನಂದನನ್ನು
ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಮರಳ. ೧೪೩) ; ರೋಗಿಗಳೆಲ್ಲ ಉತ್ಸುಕತೆಯಿಂದ
ಅವಳ ಬರುವಿಕೆಯನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕುಂಕುಮ. ೮೪). ೪.
ಬಯಸು ; ಹಾರೈಸು : ಇಂತೆ ಇವರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೇವೆಯನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷೆ
ಸುತ್ತದೆ (ಸಮಾಚಾರ. ೧೪೨). [ನಿರೀಕ್ಷಣ+ಇಪ್ಪು.]

ನಿರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು ; ಈಕ್ಷಣ : ಸುಧಾರಕರ
 ಸುಧುಸೂದನಾನನಸುಧೆಗಿರಿದೀ ಜಗದ.ಕಂಗಳು ನಿಧರತೆಯನ್ನೆದುವು
 ರೂಪಾಂತರನಿರೀಕ್ಷೆಯಲಿ (ನಿರ್ಧಾ. ೩-೨-೪೫). ೨. ಎದುರು ನೋಡು
 ವುದು ; ದಾರಿಕಾಯುವುದು : ತಾಂಬೂಲದ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವ ನಿರೀಕ್ಷೆ
 ನಿರಾಸೆಗಳೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಬಾಳಹೂ. ೯೩). [ಸಂ. ನಿರೀಕ್ಷಾ.]

ನಿರೀಶ (ನಾ). ಒಡೆಯ ನಿಲ್ಲದವನು ; ತಾನೇ ಒಡೆಯನಾದನು :
ನಿರೀಶ ನಿರಂತರಾಯ ನಿರ್ದೋಷ ನಿರತ್ಯಯ ನಿಷ್ಕಾಮ (ವರ್ಧಮಾ.
೧೪-೬). [ಸಂ.]

ನಿರೀಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಒಡಿತನಕ್ಕೂ ಒಳಪಡದವನು ;
ಪರಮಪುರುಷ ; ದೇವರು : ನಿರತಿಶಯ ನಿಸ್ಸೀಮ ನಿಗಮೇತರ
ನಿರೀಕ್ಷರ . . . ನಿರ್ವಿಕಾರಾಕಾರಾ ಚಿತ್ತ್ವನು (ಬಸವ. ೬೧-೬೨).

೨. = ನಿರೀಶ್ವರವಾದಿ : ತನಗೆ ತಾನೇ ಜ್ಯವವೈದಿ ಶಿವನಿಲ್ಲನೆಂದಾ
ನಿರೀಶ್ವರರನ್ನರೆ ಬರಮಾಡಿದಂ(ವೀಶ್ವ. ೪-೩-೧೩). [ಸಂ.]

ನಿರೀಶ್ವರವಾದ (ನಾ). ದೇವರಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಾದ ; ನಾಸ್ತಿಕವಾದ :
ಸಾಂಖ್ಯದರ್ಶನವನ್ನು ನಿರೀಶ್ವರವಾದವೆಂದು ನಾಸ್ತಿಕವಾದವೆಂದು
ನೇದಾಂತದಾಶ್ವನಿಕರು ದೂರ ತಳ್ಳಿದ್ದಾರೆ (ಭಾರತ. ೧೧೩).

[ನಿರೀಕ್ಷೆ+ವಾದ,]

ನಿರೀಶ್ವರವಾದಿ (ನಾ). ದೇವರಿಲ್ಲವೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು ;
ನಾಸ್ತಿಕ : ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಾರ್ವಾಕ-ಚೈನ ಬೌದ್ಧ ಮೀಮಾಂಸಕ ಸಾಂಖ್ಯ
ರೆಂಪಿವರೆ ನಿರೀಶ್ವರವಾದಿಗಳು (ವಿನೀತ. ೧೨) ; ಸಾಂಖ್ಯರಿಗೂ
ಮೀಮಾಂಸಕರಿಗೂ ಈಶ್ವರನೇ ಬೇಕಿರಲಿಲ್ಲ. ಎರಡು ಗುಂಪಿನವರೂ
ನಿರೀಶ್ವರವಾದಿಗಳು (ಪುಣ್ಯಾರ. ೧೦೦ ಸೀತಿಕ) ; ಶಾಶ್ವತವಾದ ಒಬ್ಬ
ಈಶ್ವರನಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವಾದುದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ನಿರೀಶ್ವರವಾದಿಗಳು,
ಪ್ರವಾಚೇಶ್ವರವಾದಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೪೯).

[ಸಂ. ನಿರೀಶ್ವರನಾದಿನಾ]

ನಿರೀಶ್ವರಸಾಂಖ್ಯ (ನಾ). ಈಶ್ವರನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದಿರುವ ಸಾಂಖ್ಯಮತದ ಒಂದು ಗುಂಪಿನವನು ; ಇಾ ಈಶ್ವರನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇವರಿಗೆ ನಿರೀಶ್ವರಸಾಂಖ್ಯರೆಂದು ಹೆಸರು. ಕೆಲವರು ಸಾಂಖ್ಯ ವಿಧ್ವಾಂಸರು ಈಶ್ವರನನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಸೇಶ್ವರಸಾಂಖ್ಯರು : ನಿರೀಶ್ವರಸಾಂಖ್ಯನು ಈ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ತರುವದಕ್ಕೆ ಆಗುವ ಹಾಗಿಲ್ಲವಾದರೂ ಸೇಶ್ವರಸಾಂಖ್ಯನು ತರಬಹುದಾಗಿದೆ (ಬ.ಹ.ಭಾ. ೫೭೬ ಅಧ್ಯ.).

[ନରଞ୍ଜନ + ସଂସ୍କୃତ]

ನಿರೀಷ (ನಾ). ಈಚೆಲ್ಲದ ನೇಗಿಲು; ದಂಡವಿಲ್ಲದ ನೇಗಿಲು :
“ನಿರೀಷಂ, ಕೂಟಕಂ - ಈ ೨ ಮರಕ್ಕೆ ಸೇರದೇ ಇರುವ ಕಬ್ಬಿಣದ
ನೇಗಲ ಹೆಸರುಗಳು” (ಸುಪ್ತಾಂತ್ರಿ. ೨೭೭). [ಸಂ.]

ನಿರೀಹ (ಗು). ೧. ಏನನ್ನೂ ಬಯಸದ, - ಇಚ್ಛಿಸದ : ಕೊನೆಗೆ
ಶಾಂತಿಯುನಾದ ನಿರೀಹ ಸ್ವಭಾವದ ಶಶಿಭೂಷಣನು ಉರು ಬಿಟ್ಟು
ಕಲಕತ್ತಾಕ್ಕೆ ಓಡಿಹೋಗುವ ಸಿದ್ಧತೆ ನಡೆಸಿದನು (ಇಪ್ಪ. ೪೪);
ಇಂತಹ ಪ್ರಾತಃಸ್ಮರಣೀಯರಾದ ನಿರೀಹ ಪುರುಷರು ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿರು
ವದೇ ನಮ್ಮ ಭಾಗ್ಯೋದಯವು (ಬ್ರಹ್ಮವಿ. ೧೨೬). (ನಾ). ೨.
ಏನನ್ನೂ ಬಯಸದುದು : ಅನಯಂ ಪೂಜಮಾಡುವುದ್ದಿಯುಂ
ಪ್ರಜಾನಂದಮಕುಂಬಮಾಡುವು ನಿರೀಹ ನಿರಂತರಮಾದುದೊಕ್ಕುಣಂ
ಕುಂದದಳುಕೆವತ್ತುರು (ಪರ್ವಮಾ. ೭-೫೯). ೩. ಬಯಕೆಗಳಿಲ್ಲ
ದವನು; ಪರಮಾತ್ಮ : ನಿರ್ವಿಕಾರ ನಿಶ್ಚಲ ನಿರೀಹ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ
ನಿರಂಜನ (ಶಂಕರ. ೩೪); ನಿಗಮಾಗಮವಂದ್ಯ ನಿರೀಹ . . . ನಿರಾ
ಮಯ ಕೂಡಲಸಂಗಮೇಶ್ವರಾ (ಪ್ರವಿ. ೪೨-೩೯); ಭಕ್ತಜನವತ್ಸಲ
. . . ಭಕ್ತಬಾಲನೋದ್ಯುಕ್ತ ನಿರೀಹ ಭಕ್ತಪರಮೋಕ್ಷದ (ಶಬರಂ.
೫-೧೭). ೪. ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ನಿಷ್ಯಾಮಿ. ೫. ಉದಾ
ಸೀನನಾದವನು; ಉದಾಸೀನವೃತ್ತಿಯವನು : ನಡೆಸುಪೊಲೆ ನಡೆ
ವಂಥ ಕುರಿಗಳ ನೀವು ಭಾರತಪುತ್ರರೇ ಪಡೆದುವನು ಪಡುವಂಥ ದುರ್ಬಲ
ದೈವದೇಹ ನಿರೀಹರೇ ನಡೆಯೋ ಬಳಿ, ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿರಿ, ಪದಿನೆಳಲನೆನ್ನಿ
ರೊಳು (ಅಮೃತಂ. ೫೩-೬). ೬. ನಿರಾಶೆಯೊಂದಿರುವುದು; ಆಸೆ
ಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಅಂದಾತ್ಪನ್ನವಗವಾಹಿನಿ ವಿಂಧ್ಯಕಾನನದ ಬಳಿ
ಗೆಟ್ಟು ನಿರೀಹಮಾಗಿ ಮುಕ್ತಬಿಲಮುಖದಿ ನಂದವೊಲು ಧರ್ಮಗತ್ಯರ
ಮುಖದಿ ಶಂಕಿಸುತ ನಿಂದಿರುವ ಕರ್ಮಸಂದೇಹಿ . . . ಗವಿಯ ತಮ
ಕಂಟ ಹಿಂಜರಿದು ನಿಲಬೇಡ (ಗಣೇಶ. ೩೭-೫). [ಸಂ.]

ನಿರೀಹತಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಆಸೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿಷ್ಯಾಮತೆ;
ನಿಷ್ಕೃತತೆ. ೨. ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿಶ್ಚಲತೆ. ೧, ೨ :
ಅಶ್ವವಿರಾಗವರ್ತನೆ ದೃಢೀಕೃತಮೂಲಗುಣಂ ನಿರೀಹತಾವೃತ್ತಿ . . .
ಕರಂ ವಿರಾಜಿಸೆ ವನಸ್ಥಿತಶಾಖಿನಿಕಾಯಮಾವಗಂ ಪೆತ್ತುದು ಚೆಲ್ಲನಾ
ಮುನಿಪನೋಳ್ ತಲೆದಂತೆ ತಪೋನಿಯೋಗಮಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೨-೧೦೩).
[ಸಂ.]

ನಿರೀಹಿತ (ನಾ). ಆಸೆ, ಬಯಕೆಗಳಿಲ್ಲದವನು; ನಿಷ್ಯಾಮಿ :
ಶಾಂತನುಂ ನಿರ್ವಿಕಾರನುಂ ನಿರೀಹಿತನುಂ ನಿರ್ಮಲನುಮಾಗಿ (ಅನಂಘ.
೬-೨೨ ವ). [ಸಂ.]

ನಿರುಂಬಳ ‘ನಿರುಮ್ಮಳ’ ನೋ.

ನಿರುಂಬಳತೆ (ನಾ). ಶಾಂತಿ; ನೆಮ್ಮದಿ : ವ್ಯಾಸಹೀತದ ಮೇಲೆಲ್ಲ
ನಿರುಂಬಳತೆಯ ಮಂದಹಾಸವೊಂದು ಸುಳಿದು ಹೋಯಿತು (ಸಮಜೀ.
೭೨೫). [ನಿರುಂಬಳ (<ನಿರುಮ್ಮಳ) + ತೆ]

ನಿರುಕಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ನೋಡು; ಈಕ್ಷಿಸು : ಮನಸಿಜನಂತಕನ ಬಲ
ಪಂದು ಪೊಡವಂಟಂತರಕ್ಷದಲೆಸೆವ ಪುಷ್ಪಕವನ್ನು ನಿರುಕಿಸಿದ (ಕಾಶಿಂ.
೪೪-೨೬); ಜನಪನ ದೀನಾನನಮಂ ನಿರುಕಿಸಿ (ದಮಸ್ತ. ೧-೨೦ ವ);
ಮರಿಯಾಗುವನ್ನೆಗಂ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಪೋಪುದನೆ ನಿರುಕಿಸುತ್ತ (ಶೇಷಂ.
೪-೧೬); ಅಡುವ ಬಾಲೆ ತನ್ನದೊಂದು ಪುತ್ರಂ ನಿರುಕಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ.
೬೬-೧); ಅವರಂತಿಲ್ಲದ ನನ್ನನ್ನು ಎವೆಯುಕ್ಕದೆ ನಿರುಕಿಸಿದರು (ಕಾಲಯಾ.
೪೬); ಅರುಹೋದಯ ಪ್ರಭೆಯ, ಗಿರಿಪಂಗದುನ್ನತಿಯ ವರುಣಾಲಯಾ
ಯತಿಯ ನಿರುಕಿಸಿದೊಡುದೇಂ ? (ಮಂಕುಕ. ೪೯೫); ಕವಿಗಳ ನೋಡಿ
ಜ್ಞಲದ ನೋಟವೊಂದು . . . ಪಂಡಿತರ ನಿಶ್ಚಯದ ನೋಟವೊಂದು

ಈ ಎರಡನೂ ನೆರವುಗೊಂಡು ವಿಶ್ವವ ನಾವು ತಿರುತಿರುಗಿ ನಿರುಕಿಸುತ
ಬಲು ದಡೆದವು (ಜಗದಾ. ೨೪). ೨. ಪರಿಶೀಲಿಸು; ಪರಿಶೀಲನೆ
ಮಾಡು : ಆ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾದ ಗಂಗರಾಜನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು
ನಿರುಕಿಸಿದರೆ ಗನೆಯ ಗುಣವರ್ಣನ ಕಾಲ ಗನೆಯ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತ
ರಾರ್ಧವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ (ತಪನ. ೩೬); ನಿರುಕಿಸಲಾಗಿ ಅವು
ಮೋಟರಗಾಲಿಯ ಕಲೆಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಿತು (ಕನಕ. ೩೫); ಮಹಾ
ರಾಜನಿಗೆ ವಿಜಯವಾಗಲಿ ! ಉಪವನ ಪ್ರದೇಶಗಳು ನಿರುಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು
(ಶಾಕುಂತ. ೪೩-೬).

**ನಿರುಕಿಸಿ ನೋಡು - ೧. ಎವೆಯುಕ್ಕದೆ ನೋಡು : ಮೊಮ್ಮಗ
ನನ್ನು ನಿರುಕಿಸಿ ನೋಡಲು (ಮಣ್ಣು ಹ. ೨೫). ೨. ಪರಿಶೀಲಿಸು ; ಗಮ
ನಿಸು : ಆ ಹಿರಿಮೆಯ ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಒಂದಿಷ್ಟು ನಿರುಕಿಸಿ ನೋಡ
ಲಾರದ ಜನಗಳಿಗೆ, ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸ್ವಶಾಸನವನ್ನು ಕಂಡು ಏನು
ತೃಪ್ತಿಯೋ ? (ಅಳಸ. ೧೪೭). [<ನಿರುಕ್ತಿಸು]**

ನಿರುಕು ‘ನಿಕ್ಕರು’ ನೋ.

ನಿರುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ, - ವಿವರಿಸಿದ. (ನಾ).
೨. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದುದು; ವಿವರಣೆ. ೩. ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ, -
ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ : ಸಾರಾಯಣರಾಯರ ‘ಕರುನಾಡು’ ಎಂಬ ನಿರುಕ್ತ
ವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದ ಅಕ್ಷೇಪಣೆಗಳೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಲಿವೆ
(ದ್ರಾವಿ. ೯೦). ೪. ಆರು ವೇದಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವೇದದಲ್ಲಿರುವ
ಪದಗಳ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ
ಶಾಸ್ತ್ರ; ಯಾಸ್ಯಮುನಿಯ ನಿರುಕ್ತಶಾಸ್ತ್ರ; ೫ ಇದು ವೇದ
ಪುರುಷನ ಶ್ರೋತ್ರರೂಪವಾದ ಅಂಗವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.
ವೇದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಯಸುವವರಿಗೆ ನಿರುಕ್ತದ
ಅಧ್ಯಯನವು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ. ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದ ಅನೇಕ
ವೈದಿಕ ಪದಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ರಚಿತವಾಗಿದ್ದ ನಿಘಂಟು ಎಂಬ
ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ನಿರುಕ್ತವು ಭಾಷ್ಯರೂಪವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ನೈಘಂಟುಕ
ಕಾಂಡ, ನೈಗಮಕಾಂಡ, ದೇವತಾಕಾಂಡವೆಂಬ ಮೂರು ಕಾಂಡ
ಗಳಿವೆ. ವೇದಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಬಹಳ ಮುಖ್ಯ
ವೆಂದು ಯಾಸ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಎಲ್ಲಾ ನಾಮಪದಗಳೂ
ಧಾತುಗಳಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿವೆ ಎಂಬುದು ನಿರುಕ್ತದ ಸಿದ್ಧಾಂತ.

[ಸಂ.]

ನಿರುಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹೇಳಿದುದು; ಹೇಳಿಕೆ : ವೇದವು ಯಾರ
ನಿರುಕ್ತಿಯೂ ಅಲ್ಲ. ಅದು ಸ್ವಯಂಭು (ಭಾರವ. ೧೨೯). ೨. ವಿವ
ರಣೆ; ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ : ಈ ಕ್ರಮದಿಂದ ವ್ಯಾಯಕಮುಂ ವ್ಯಾಯೋಪ
ಶಮಿಕಮುಂ ಔದಯಿಕಮುಂ ಪಾರಿಜಾಮಿಕಮುಂ ಅಕ್ಕಮುಂದು
ನಿರುಕ್ತಿಯಂ ಮಾಡುತ್ತದೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೭೪); ಸಂಜ್ಞಾನಂ ಸಂಜ್ಞಾ
ಎಂದಿ ನಿರುಕ್ತಿಯಂ ಜ್ಞಾನಮೆಂಬೊಡೆ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಂಗಳುಂ ಜ್ಞಾನಾ
ತ್ವಕಂಗಳಪ್ಪುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೯೯). ೩. ವೇದಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ;
ವೇದದಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದಗಳ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಅರ್ಥವನ್ನೂ
ವಿವರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ; ನಿರುಕ್ತಿಯ ವೈದಿಕಶಬ್ದಾರ್ಥಸಮಂ ನಿರಾಮಿಸು
ತ್ತಿಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೩). ೪. ಶಬ್ದದ ಹುಟ್ಟು, - ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ :
‘ನಿರುಕ್ತಿ ಕಾರ’ ಪರಾ. ೫. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾ
ಲಂಕಾರದ ಹೆಸರು ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಗೆ ಯೌಗಿಕ
ವಾಗಿ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ; ಅವಯವ ಶಕ್ತಿ
ಯಿಂದ ನಾಮಪದಗಳಿಗೆ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸು
ವುದು : ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪರ್ವಗಳಿಗೆ ಯೌಗಿಕವಾಗಿ ಪರಿಹಾರಾರ್ಥವುಂ

ಪೇಟ್ಟುದು ನಿರುಕ್ತಿಯೆನುವುದು (ಅಪ್ರ. ೧. ೧೩೬-೨೨); ನಾಮಗಳಿಗೆ
ಯೋಗವಶದಿಸ್ತುಂಥ ಪ್ರೇಮದಿ ಕಲ್ಪಿಸಲು ನಿರುಕ್ತಿ (ಕುವಲ. ೧೭೪-೧).
[ಸಂ.]

ನಿರುಕ್ತಿ ಕಾರ (ನಾ). "ಶಬ್ದ ವೃತ್ತಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವವನು"
(Derivationist. ಇಂಕನ). [ಸಂ.]

ನಿರುಕ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳು; ನಿರೂಪಿಸು: ಮುಕ್ತಿಯೆಂಬುದು
ಮೂಲ ರತ್ನದಿಂದ ಹೊಂದಿ ಯುಕ್ತಿಯೆಂಬಾಗಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಾತ್ಮ
ನೊಂದು ರೂಪನೆ ದೇವರೇಗ ನಿರುಕ್ತಿಸಲೇಕೆ (ಭರಣ. ೧೭-೯೬).

[ನಿರುಕ್ತಿ + ಇಸು]

ನಿರುಕ್ತಲಂಕಾರ (ನಾ). ನಿರುಕ್ತಿ ಹೆ: ಇದರ್ಥೋ . . . ಬಸವ
ವಡೆಯೆಂಬ ಬೆಸಗೊ: ಪುಲ್ಲ ಭಗವದಜ್ಞಾನ ಬಸವವಡೆಯೆಂದು ಪಡೆತೊಂದ
ಭೂಮಂ ಪೇಟ್ಟುದೊಂದಿದು ನಿರುಕ್ತಲಂಕಾರಂ (ಅಪ್ರ. ೧. ೧೩೬-೯).

[ನಿರುಕ್ತಿ + ಅಲಂಕಾರ]

ನಿರುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಿರೂಪಣೆ: "ಜಳರಂಕು ದಾತೊಡ
ಮನಲಾ ನಿರುಗನಕ್ಕು" (ಮಂಗಳ. ೫೨-೧೦). [?]

ನಿರುಗಮ್ಯಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣು ಮ್ಯಯ್ಯನ ಮಗ
ನಿರುಗಮ್ಯಯ್ಯನು . . . ಕೆರನೂರ ಮಹಾಜನಂ ಅಯ್ಯದಿಂಬಗ್ಗಂ
ಇಪ್ಪತ್ತು ಗದ್ಯಾಣ ಪೊನ್ನೊಟ್ಟು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೫೭-೪; ಸು.
೨೨೨). [ನಿರುಗಂ + ಅಮ್ಯಯ್ಯ]

ನಿರುಗಿ 'ನಿಜಿಗೆ' ನೋ.

ನಿರುಗಿ 'ನಿಜಿಗೆ' ನೋ.

ನಿರುಗಿಕಾರ (ನಾ). ಸ್ಥಿತಿಗೊಳಿಸುವವನು; ಆಳುವವನು; ಪಾಲಕ:
ಎರಡು ತೋಳುಗಳಿಂದ ದಿಕ್ಕಿನ ನಿರುಗಿಕಾರರು ಚಂದ್ರ ಭಾಸ್ಕರರೆಡು
ಕಣ್ಣಂ ದ್ವಿಪ್ರತಿಯಲೀ ದಿಗ್ವಿದ್ಯಾಗಳು ಮೆರೆವ ನಾನಾಪ್ರಬೋಳು
ಸುರನ ಬರವು (ಅಧ್ಯಾ. ೨-೩೬).

[ನಿರುಗಿ (< ನಿಜಿಗೆ) + ಕಾರ (< ಕಾಣ)]

ನಿರುಜ್ಞಾನ (ಗು). ೧. ಉಸಿರಡದ; ಉಸಿರಾಡಿಸದಿರುವ. (ನಾ).

೨. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ನಿರುಜ್ಞಾನ ಸುದೀರ್ಘ ಕೊಟಿ
ಶಾಲ್ವಲಿ ಅರಿಪ್ಪ ಸುಮನಸೆಯೆಂದು ಮಂತ್ರಿ ನರಕಂಗಳೊಡನೆ ಭಯೋತ್ಕಟಿ
ವೆಂಬರಸುನರಕವಿಹುದು (ವಿನೇಶ. ೧೪೦). [ಸಂ.]

ನಿರುಜ (ಗು). ೧. ರೋಗವಿಲ್ಲದ; ರೋಗರಹಿತವಾದ. (ನಾ).

೨. ರೋಗವಿಲ್ಲದುದು; ರೋಗರಹಿತವಾದುದು; ಆರೋಗ್ಯ
ವಾದುದು: ನಿರುಜಂ ತ್ರಿಪದವ್ಯಾಪಣ ಕರಿ ಕವಳಂಗಳೊಳ್ಳದೆಂದು
ಸಾಹಜದ ಮಹತ್ತರರಣಾಪಿ (ಸಂರಾಜ. ೧೫-೩೨). ೩. ರೋಗವಿಲ್ಲ
ದವನು; ನಿರೋಗಿ; ಆರೋಗ್ಯಶಾಲಿ: ದೊರೆತೊಂಡಂದಧಿಯೋಗಂ
ನರಪತಿ ದೀರ್ಘಾಯು ವಿಭವಸಂಯುತನಭಯಂ ನಿರುಜಂ . . . ತಾನೆನಿಸಿ
ವರ್ತಿಕುಂ (ಜಾತಕ. ೧೪-೧೧); ಅವ್ಯಾಧಿಶುಭತನನ್ನರಮೋದೂರಂ
. . . ನಿರುಜಂ ಸರ್ವಜನೋಪಕಾರಿ ಶುಭ ಸದ್ವ್ಯಾಕೃಂ ನಿರಾಲಸ್ಯರಪ್ಪರ
ನಾರಯ್ತು ಪದೇಶಮಂ ಕೊಡುವುದು (ಅಶ್ವ. ೧೦-೩); ಬದರೇಶ್ವರ
ಮಾತ್ರಾಪಾರರುಂ ವಿಗತಮಲಮೂತ್ರವಿಜಾರರುಂ ನಿರುಜರುಂ ಅಶೋ
ಕರುಂ ಅಜರರು (ರತ್ನ. ೩-೨೪ ವ); ನಿರುಜಂ ನಿರ್ಮರಣನು . . .
ಭೆನುಗುಳ್ಳಮಂ ನಿನ್ನೆಣೆದೂಕಮನನುನುದಿಂ ಸಿರಿಕಂಡದ ಕೆಂಡದೊಳನು
ದಿನಮೆನಗೀಯೆಂದುಸಿರ್ದು (ಉದ್ವ. ೩-೪೨). [ಸಂ.]

ನಿರುಜೆ (ನಾ). ಖಾಯಿಲೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಆರೋಗ್ಯ: ನೈಪತಿಯ
ಮನೋರಥವ ಪೂರಿಸಲ್ ನಿರುಜೆಯೆಂದು (ವಂಶಾ. ೨-೪-೯).

[ಸಂ. ನಿರುಜಾ]

ನಿರುತ್ಯ (ನಾ). ೧. ದಿಟ; ಸತ್ಯ: "ನಿರುತಮನಲ್ ಸ[ನಾ.ನಿ]ತ್ಯಂ"

(ಭಾರಣಿ. ೫೪); ಇಂತಪ್ಪ ಶ್ರೀವಿಭೂತಿಯ ಧರಿಸರೇ ಭವನ
ಪಜಾವುದು ದುರಿತಸಂಕುಳವನೊರಸುವುದು ನಿರುತವಿದು ನಂಬು ಮನುಜ
(ಮಹಾದೇ. ಬ. ೯೩-೨೧೯); ಸತ್ಯನಿಧಿ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರರಾಯನ ವಾಕ್ಯದೊಳು
ಹುಸಿಗಳು ಮೊಳೆಯವಿದು ನಿರುತ (ಹಜಾ. ೨-೧೪); ಗುರುದೇವ
ವಚನೋಕ್ತಿ ನಿರುತದಿಂ ರಂಜಿಸುತಮಿರಲನವರತಮುಂ ತನುಧರ್ಮವಂ
ಮಜಿ ದಂದನಲು ವರ್ತಿಸುವವನು ತಾನಾಪ ಪರಿಯನಲು (ಬಸವ. ೩೪-೪);
ಒಡೆಯ ನಿರೇಂದಂಜಿ ನಿರುತನ ನುಡಿಯಲಮ್ಮರು (ಕುಸ್ತು. ೯-೧೧);
ನೀ ನರನೋ ನಿಶಾಚರನೋ ನಿರುತವಾವುದು ಹೇಳಿನಲು (ಕೊರಾ.
೨-೫-೧೪); ಕಳುಹಿದರಾರು ನಿರುತದಿಂ ಪೇಳೆಂದು ಬೆಸಗೊಳಲ್ವೆ
(ಜಬ್ಬ. ೨೩-೨೦). ೨. ನಿಶ್ಚಯ; ಖಂಡಿತಭಾವನೆ; ನಿಶ್ಚಂದೇಹ
ವಾದ ನಂಬಿಕೆ: ಆ ಒಕ್ಕುಳನ ಕುಟ್ಟಿ ಮಿಕ್ಕುಳ ಕೇರೆ ಮತ್ತೆ ಅದು
ಒಬ್ಬಳವಾಯಿತ್ತು ಆ ಒಬ್ಬಳನ ಕುಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಯಿದು ನಿರುತದಿಂದ
ನೋಡೆ ಮೂಟು ಮಾನನ ನುಂಗಿ ಒಮ್ಮಾನವಾಯಿತ್ತು (ದೋಳಮಾ.
೨೧೭-೧೧೮); ಮುನಿಸಂ ಮನ್ಮಥಯುಧ್ವ ದೊಳು ನಿರುತಮಂ ತಪ್ಪಾತ್ಮ
ದೊಳು ಭಕ್ತಿಯಂ ಜಿನಸಾದಾಂಬುಜದೊಳು . . . ನಿಜುಸಿದರು
ವಾಕ್ಯಾದಿನರ್ಗಾಹ್ವಯರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೬-೧೧; 1388);
ಅನ ವೇಗದೊಳಿರಲಿಸುವವನಾದ ನಿರುತದಲೊಡ್ಡವನು ಕೊರಳಂಗೆ
ಕೋಲುಗಳ (ಕುಸ್ತು. ೨-೬); ನಿರುತವಿದು ನಿಜವೆಂದು ಬಗೆ
ನಿರ್ಧರಿಸಿದವು ನಿಗಮಾರ್ಥದಲಿ ನಿನಗುರುತರಾನುಗ್ರಹದ ದೀಪಾಕ್ಷರವಿದೀ
ಗೆಂದ (ಕೊರಾ. ೧-೨-೯). ೩. ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ; ಸತ್ಯವಂತ:
ದೊರಕಿದನು ಉಂಡುಂಡು ದೊರಕಿದನು ಉಟ್ಟುಟ್ಟು ದೊರಕಿದಲಿ ಶಯನ
ಪಡೆವಾತ ಲೋಕಕ್ಕೆ ನಿರುತನಾಗಿಕ್ಕು (ಸರ್ವ. ೪೦೨). ೪. ಪ್ರಾಮಾ
ಣಿಕತೆ; ಮೋಸವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಕಾಪ್ಪಾಂಗಾರನಿಪ ತಾನು ನಿರುತ
ದಿಂದಡುಗಟ್ಟು ತಂದಾ ಪುರದೊಳಗೆ ವಿಕ್ರಯಿಸಿ ತನ್ನನು ಹೊರೆದುಕೊಳು
ತಿಹನು (ಜೀವಂಜ. ೩-೩). ೫. ಕತ್ತರಿಸದುದು; ಒಡೆಯದುದು;
ಭಾಗವಾಗದೆ ಇರುವಂಥದು: (೫).

ನಿರುತಮಾಗು, ನಿರುತವಾಗು = ನಿಶ್ಚಯವಾಗು; ದೃಢವಾಗು:
ಭರತನ ಮನದೊಳ್ ನಿರುತಮಾದ ವೈರಾಗ್ಯವಜ್ರಲೇಪಮಂ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆಯ
ಲ್ವೆಂದು ತನ್ನಂ ತೇಪುರದ ಪಥಾಜನಸಮೇತಂ ಸೀತೆವರಸು ನೀಂ ಪೋಗಿಂದು
ಭರತನಂ ಕಳಿಪುವುದುಂ (ಅಣ್ಣಾ. ೨-೭೪); ವರವೈ ಕೋದರನೆಂಬ
ನಾಮವು ನಿರುತವಾಯ್ತು ವಗಂದು (ಸಂಭ. ೧೭-೩೫); ತೊಟ್ಟು ದಿಟ್ಟು
ಹಣ್ಣಾಗಿ ಎನಗೆ ನಿಜೈಕ್ಕದ ಬಟ್ಟೆ ನಿರುತವಾಯಿತಯ್ಯ (ಭಸವ. ೪೨-೩೪).
'ಮುತ' ಪರಾ. [ದೇ. 11 / ಪ್ರಾ. ನಿರುತ್ತ]

ನಿರುತ್ಯ 'ನಿರುತಂ' ನೋ.

ನಿರುತಂ, ನಿರುತ್ಯ (ಅ). ೧. ದಿಟವಾಗಿ; ಸತ್ಯವಾಗಿ: ವಿನಮಿತ
ಲರಿತಪದೋಕ್ತಿಗಳಂ ಜನಹಿತಮಿಂತಿದು ಮುನಿಮತಮೆಂಬುದು ನಿನಗಣಾ
ಪಿದೆ ಕೆಳದೀ ನಿರುತಂ (ಭಂಜೋಂಬು. ೨-೧೯೪); ಭಣಿಸಲೆಯಂ
ತಾಲಂ ತೆಂಗಿನಮರನಡದ(ದ)ರ್ಪಮ(ದ)ದಜಾಂದಜುಗಿಯ್ಯಂತರದೊಳ್
ಬಡಗಲ್ ನಿರುತಂ ತೋಡುಗೆ ಸಾಲ್ವು ಪುರುಷದೊಳ್ ನೀರಕ್ಕುಂ
(ಲೋಕೋಪ. ೫-೨೬); ಅಧಿಗಮಸಿಂಹೋತ್ಪರಾನುಗ್ರಹತ್ವಂ ನಿರುತಂ
ಕೈಗಣ್ಣು ಪೊಣ್ಣುತ್ಪರಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೩); ಬಿರುದವಾದಿದುದವಿನ್ಯಾಳಂ
ನಿರುತಂ ತಾನೆನಲೆಸೆದಂ ಧರಿಯೊಳ್ (ಎಕ. VII, ೩೨೨. ೪-೩೨;
1122); ನಿರುತಂ ಸತ್ಯವಿಗೋರ್ವ ಗರ್ವಿ ಪುನಿಯುತ್ವಂ ಲೋಧಿಯಾಗಲ್
ನಿಜಂ ಧರಿಯೊಳ್ ದಾತರು ಪುಟ್ಟರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೬); ಗೆಲ್ಲೆ ನಿರುತಂ
ಮತಂ (ಪ್ರೋಮಾ. ೪೪-೧೩೪). ೨. ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ; ನರನೋರ್ವಂ

ಪೂಜಾಗಾಗಲೊಂದು ದಿವಸಂ ಕೌಂತೇಯರಂ ಕಾದಿ ಗೇಲ್ ನಿರುತಂ ನೀನೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೯೮). ನಿರುತ್ತ: ೧. ನಿರುತ ಕೌರವನರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕಿಂಕರತೆಯೆಂಬಾಗಾಯಿತ್ತು ರಾಜ್ಯಶ್ವರಿಯ ಸೇವಾಪರಂಗೀ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದ (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೨-೩೨); ನಿರುತ ಕರಣೇಂದ್ರಿಯಗತುಪಸಂಹರಣೆಯನಿಸುವ ತಪದ ಪರ್ವಣಿಗೆ (ಅಮೃತ. ೧೦-೭೬); ನಿರುತ ಪರಿಪೂರ್ಣಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ದಿರುಗರೆಲ್ಲಿ (ಗಣಿತಾ. ೧೬-೩೮). [**ನಿರುತಿ**]

ನಿರುತಿ, ನಿರರುತಿ (ನಾ). ೧. ನೈಮಿತ್ಯದಿಕ್ಕು: ನಿರುತಿಯ ಕಂಠ ದಿಂದಮುನಿಳಾಸೆಯೊಳಕ್ಕುವ ಕಂಠಮುಪ್ಪು ದೊರ್ಲನಕರ್ತೆ ತಗ್ಗಿತು (ಲೋಕೋ. ೩-೨೮). ೨. ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ನೈಮಿತ್ಯದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯ: "ನಾನಸದೇರನುಂ ಪಿಚ್ಚು ಪುಣೆಗನೊಡೆ ನಿರುತಿನ ಸರಕ್ಕು" (ಕಲ್ಯಾಣ. ೧೪); "ಮಾನಸದೇರ ಕೊಂತಗಯ್ಯಂ ಪಿಚ್ಚು ಪುಣೆಗನೊಡೆ ನಿರುತಿನ ಸರಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೪); ಮುಣುಗಿದನು ಸುರನಾಥನಗ್ಗಿ ಬಸವಳಿದ ಯಮ ಬೆಜಗಾದ ನಿರುತಿ ಹಲುಗಚ್ಚಿದನು (ಪದ್ಮಾ. ೫-೧೧); ಸುರರಾಜನಗ್ಗಿ ಕಾಲಂ ನಿರುತಿ ವರುಣನಾ ಮರುತಂ ಕುಬೇರನೀಶಂ ದಿಶಾಧಿಪರು (ಮಂಗರಾ. ೧೭-೧೮); ಹಾಯನುತ ಹರಿ ವರುಣ ಶಂಕರ ವಾಯು ವಿಕ್ರಮ ನಿರುತಿ [ಪಾಪಾಂ. ೩] ಶಿವಿಯಮರಾಯಂಧದ ನಿರ್ಗಮುಕೆ ಲಭು ಸಂಧಾನ ಕೌಶಲಕೆ . . . ರಾಘವರಾಯ ಭರಣಿ ವರಾಹಯೊಂದುದು (ತೊರರಾ. ೩-೬-೪೯); ನಿರುತಿ ಮಾನಸನಂ . . . ಗಿರಕಂ ವೃಷೇಂದ್ರನಂ ಮಮತೆಯೊಳೇಟು ಪಾಲ್ಗಡಲ ಸಾರಿದರು (ದಶಾವ. ೨-೫). ೩. ರಾಕ್ಷಸ; ದೈತ್ಯ: "ನಿಶಾಚರಂ ರಾಕ್ಷಸಂ ಕೋಣಪಂ ಯಾತುಧಾನಂ ಕೈಕಸೇಯನೆನೆ ನಿರುತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫-೧೦); "ಕರ್ಬುರ: = ನಿರುತಿಯುಂ, ಬಣ್ಣವುಂ" (ಕಾಶ್ಯಾ. ೫೪); ಅರಿಗಕ್ಕಿತರದಂತೆ ಕಾವಲನಿರಿಸಿದನು ಬೇತಾಳ ಜಟ್ಟಿಗ ನಿರುತಿ ಭೈರವ ಭೂತನಾಥ ಪ್ರಮುಖ ಭುಜಬಲರ (ತೊರರಾ. ೬-೪೮-೯). ೪. (?): ಆರಾರೆ ಇರವಿನ ತೊನ ಪರಿಹರಿಸಿ ತಾ ಸರಿಸವಾಗಿ ನಿರುತಿಗ ನಿಜವನೊಂದು ಪೂಸರ ಆಸೆಯನೊಂದು . . . ಇಪ್ಪಾತ ತ್ರಿವಿಧವನಲ್ಲ (ಸರ್ವನ. ೧೨೨-೩೨೪). **ನಿರರುತಿ:** ೨. ವಾಯುಸುಖ ಬಾಣನಿಗಂ ತಳವಾಲಿನಂತಕಂ ನಿರರು [ಪಾಪಾಂ. ರು]ತಿ ಬಾಗಿ ರಾತ . . . ರಕ್ಕಸ ರಾಸನೇಂದ್ರಂ (ದಶಾವ. ೮-೧೦).

[<ಸಂ. ನಿರ್ಮುತಿ]

ನಿರುತಿವಾಹನ (ನಾ). ಕತ್ತೆ: ನಿರುತಿವಾಹನದ ಮಂದಂ ನೆಗಳ್ಳ ಸಾಲ . . . ಗರುಡೋತ್ಪರಂ ಪುರಬಹುರ್ವಯದೊಳಗಿಲ್ಲಿಯುಂ ತೀವಿ ರಲ್ (ಚಿ. ೨೦-೬). [**ನಿರುತಿ + ವಾಹನ**]

ನಿರುತ್ತರ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಉತ್ತರ ಕೊಡದಿರುವಿಕೆ: ಅವಳ ನಿರುತ್ತರದಿಂದ ರಾಮಯ್ಯನಿಗೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ರೇಗಿತು (ಪಂಪಭಾ. ೨೩೩). ೨. ಉತ್ತರಿಸಲಾರದವನು; ಉತ್ತರ ಕೊಡಲು ಅಸಮರ್ಥನಾದವನು: ಪ್ರತಿವಾದಿ ನಿರುತ್ತರನಾಗಿ ಪಕ್ಷಪರಿತ್ಯಾಗಂ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಮೆಂಬುದೊಂ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಮನೆಯೊಂದು (ಶಾಂತಿ. ೮-೧೪೧ ಪ); ಆ ನೃಪಾಳೋತ್ತಮಂ . . . ಮರ್ಣಾತಿರ್ನಿರ್ಣಯನಿಪುಣ ರಪ್ಪ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳಂ ನಿರುತ್ತರಂ ಮಾಡಿ (ಪಾಪಾಂ. ೫-೬೧ ಪ); ಗಂಗವ್ವ . . . ದೇಸಾಯರನ್ನು ನಿರುತ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದಳು (ಗಂಜಾಯ. ೫೧). ೩. ತನಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನವರಾರೂ ಇಲ್ಲದವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠ: ನಿಮಿತ ನಿರುತ್ತರ ನಿರಾಮಯ ನಿರ್ವಿಕಾರಾಕಾರ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೩). ೪. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ; ಉತ್ತರ ವಿಲ್ಲದ ಮಾತು: ಪೆಜನಾವಂ ಧರಾಚಕ್ರಕ್ಕೊಯಂ ಕೆಳೆಯಪ್ಪವಂ ನೆಜೆ ಯಾರೊಯಂಬನ್ನಂ ಕುಜಾತದ್ದಿಗೆ ಬನ್ನಮಂ (ನಿರುತ್ತರಂ) (ಕವಿ. ೨-೧೩೬); "ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿ, ಅವಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವು

ಹೊರಪಡದಿದ್ದರೆ ಅದು 'ನಿರುತ್ತರ'ವೆನಿಸುವುದು" (ಕವಿ. ಬಸವ. ೪).

[ಸಂ.]

ನಿರುತ್ತರವಾದಿ (ನಾ). ಹೊಣೆಗೇಡಿ; ಬೇಜವಾಬುದಾರ: ನಿರುತ್ತರ ವಾದಿಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸದಿರಲು ಕ್ಷಮಿಸಲಾರದು (ದೇಶಸ್ಥ. ೪).

[ಸಂ. ನಿರುತ್ತರವಾದಿನ್]

ನಿರುತ್ತರ (ನಾ). ಉತ್ತರವಿಲ್ಲದವಳು; ಉತ್ತರ ಕೊಡಲು ಅಸಮರ್ಥೆಯಾದವಳು: ಇವಂ ಕುಶಾಗ್ರಮತಿ ಕಲ್ಪಂ ಮತ್ತಮಿವ ಕಳೇಗಿಯುಂ ಕಲಲಾಟರೇಗಿಯೊಂದೊಡಾಕೆ ನಿರುತ್ತರೆಯಾಗಿ (ಶಾಂತಿ. ೬-೬೪ ಪ); ಅವಳು ನಿರುತ್ತರೆಯಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು (ಕವಾಕುಂ. ೧೦೧). [ಸಂ. ನಿರುತ್ತರಾ]

ನಿರುತ್ತಾಹ (ನಾ). ಉತ್ತಾಹವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಉದಾಸೀನತೆ: ಆ ಸಾರಥಿ ನಿರುತ್ತಾಹದಿಂದ ಉತ್ತರವಿತ್ತನು (ಮರಣಾ. ೧೪). [ಸಂ.]

ನಿರುತ್ತಾಹಿ (ನಾ). ಉತ್ತಾಹವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಉದಾಸೀನ: ಈಗ ಅಂಥದೊಂದು ಸಂಕಟವನ್ನು . . . ನೆನೆದು ಭೈರ್ಯಗೊಂಡು ನಿರುತ್ತಾಹಿಯಾದೆ (ಹೇಮಂತ. ೩೨). [ಸಂ. ನಿರುತ್ತಾಹಿನ್]

ನಿರುತ್ಸುಕತೆ (ನಾ). -ನಿರುತ್ಸಾಹ: ಅನಿಲ ಮಾತ್ರ ಯಾವದೇ ರೀತಿಯ ಉತ್ಸುಕತೆ ತೋರಿಸದಾದ. ನಿರುತ್ಸುಕತೆಯ ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದ ಹೊಸಮನಿ ರಂಗಣ್ಣ ನವರ ಮೂಲಕ ಅವನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಾ ವಿವಿಧವಾಗಿತ್ತು (ಅಪಸಾ. ೨೩೧). [ಸಂ. ನಿರುತ್ಸುಕತಾ]

ನಿರುದಯ (ನಾ). ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿರ್ದಯ: ನಿರುದಯವು ನಿಷ್ಕರವು ದುರುಳತ್ವ ಧಾಳಕವು ಪರಬಂಧಕವು ಡಂಭವನಾದವು (ಸುಸಾರ. ೬-೨). [<ಸಂ. ನಿರ್ದಯ]

ನಿರುದ್ಧ (ಗು). ೧. ತಡೆಹಿಡಿದ; ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸಿದ: ನೀಳ್ವ ಪೊದಬ್ಬು ಪರ್ವ . . . ನಿರುದ್ಧೋಚ್ಚಾಸಮಸ್ತನ್ನೆಗಂ ಪುದಿದಾ ದಂತಕಿಯಂ ಪುದುಂಗೊಳಿಸಿ ಕೋಕಾಶ್ಚರ್ಯಮಂ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡುದು ಕೃಷ್ಣಾ ಗರುಡೂಪಧೂಮನಿವಹಂ (ಅದಿ. ೫-೨೩); ನಿರುದ್ಧ ನಿಜವಾಪ್ತ ಮೋಕ್ಷರಹಿತಧುಃಖದೀನಾನನರ್ ಪರಿಹೃತಮುದರ್ ಮದಾನನವಿರೋಕನ ಪ್ರಸ್ತಂಶಿರಕ್ಕೆ ಬೆಸಗೊಳ್ಳುದೇಂ (ಪಾಪಾಂ. ೬೪೦); ಬಹುಶಾಖೆಯಿಂದಮಿಂದ್ರಾಲಯಮಂ ಪಳಂಚಿ ತಮಮಂ ಸಿಜೆಗಿಯುಂ ಹಿಮಕ್ಕೆ ಕೊಂಬುಗೊಟ್ಟುಲಮನೆಗ್ಗ ಪಲ್ಲವಕರಾಗ್ಗ ನಿರುದ್ಧ ಮರುತ್ತರಂಗೀಣೇಕೂಲ ಮನೆಯೊದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೩೬). (ನಾ). ೨. ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಪ್ರತಿಬಂಧಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದುದು: ಜ್ಞಾನವಾಗುವುದ ರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ನಿರುದ್ಧವಾಗುವಂತೆ ಹಾದಿಕಾರರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತಡೆದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದರು (ಕುಳಸಿ. ೨೫೪); ಅಂತು ಪೃಥಾಗೋರಾಸಿನ ಸಂಪ್ರ ದಾಯ ಇಲ್ಲಿಗೆ ನಿರುದ್ಧವಾಯಿತು (ಮಕ್ಕಾರ. ೧೬ ೫೪೪); ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಕುಚಿತವಾದ ಎಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿರುದ್ಧವಾಗಿದ್ದಾಗ, ಆ ಕ್ಷುದ್ರ ಎಲ್ಲೆಯೊಳಗೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸಾಗರೀಕತೆಯ ತ್ಯಾಜ್ಯಾಂಶಗಳು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೆಡಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ನಿಬಂಧ. II, ೨೯೦). ೩. ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ; ಬಾಧೆ: ನಿನ್ನ ಸುತನ ದೆಸೆಯಿಂದ ನಮ್ಮಾ ನೆಲಂ . . . ಪರುಪಕ್ಷಿನ್ನುಗಳೇಟಿ ತರುಗುಲ್ಲಲತೆಗಳೆಲ್ಲ ಈ ನಿರುದ್ಧಕೆ ಧನ್ಯವಾದವೇಂ ಕೃತನೊ ನೀಂ ಭಾನುರಶ್ವಿಗೆ ಕಂಡಜಿಯದ ಗೂಗಿಯೊಲೊಪ್ಪಾ ನಿ ದ್ವಿಜಾ ಧಮಂ ತಾನಾದೆಂ (ಚಿ. ೧೨-೨). ೪. [ಯೋಗ] ನಿಗ್ರಹಿಸಿದ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ: ಕ್ಷಿಪ್ರ ಮೂಢ ವಿಕ್ರಿಪ್ತ ವಿಕಾಗ್ಗ ನಿರುದ್ಧವೆಂದು ಚಿತ್ತಸ್ಥಿತಿ ಏದು ವಿಧ . . . ನಿರುದ್ಧವೆಂದರೆ ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಬಿಡದೆ ತಡೆಯುವುದು; ಎಂದರೆ, ತಡೆಯಕಕ್ಕೆ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ ಎಂದರ್ಥ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ನಿರುದ್ಧಕರ (ನಾ). (ಶ್ವಾಸವನ್ನು) ತಡೆದ ಕೈ; (ಉಸಿರಾಟವನ್ನು) ತಡೆದ ಹಸ್ತ : ದರನಿವಾರಿತದ್ವ್ಯಸ್ಥಿ ನಿವೃತ್ತಮಾಗೆ ಮೂಗಿನ ತುದಿಯೊಳ್ ನಿರುದ್ಧಕರಮುಂ ನಿಲಿ ಮಂತ್ರಪದಾಕ್ಷರಂಗಳಂ ಜಿನುಗುತಲಿದನಾ ಪರಮಯೋಗಿಯವೋಲಾ ಫಣಿರಾಜಕೇತನಂ (ಗವಾಯು. ೬-೧೫).

[ನಿರುದ್ಧ + ಕರ]

ನಿರುದ್ಧಕರಣ (ಗು). ೧. ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿರಿಸಿ ಕೊಂಡ. (ನಾ). ೨. ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊಂಡವನು ; ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹಿ : ಮಹಾಕಾಳಶ್ಚತಾನದೊಳಗೆ ಯೋಗನಿಯೋಗಧ್ಯಾನೋಪಯೋಗದಿಂ ನಿರುದ್ಧಕರಣ ನಿಷ್ಕುಂದತರೇರ ನಾಗಿ ಮೆಲ್ಲನಡಕಂಚೆರು ಪಟ್ಟಿರ್ ಪುಷ್ಕರೂಪಕಮಂ ಕಂಡು (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೨೪ ವ). ೩. ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಇಂದ್ರಿಯ ; ವಿಷಯಗಳ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗದಂತೆ ನಿಗ್ರಹಿತವಾದ ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ ಮೊದಲಾದುವು.

[ನಿರುದ್ಧ + ಕರಣ]

ನಿರುದ್ಧಯೋಗ (ನಾ). [ಯೋಗ] ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾಯಕ, ವಾಚಕ, ಮಾನಸಿಕ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳವನು : ಕೈಲಾಸಶೈಲತಪಿರಾ ಲಂಕಾರ ನಿರುದ್ಧಯೋಗನುಮಪಕಯೋಗಗುಣಸ್ಥಾನನುಂ . . . ಆಗಿ (ಅವಿಶ. ೧೬-೨೪ ವ). [ನಿರುದ್ಧ + ಯೋಗ]

ನಿರುದ್ಧೇಂದ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿರುವವಳು ; ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹವುಳ್ಳವಳು : ಮನಮಂ ನಿಗ್ರಹಿಸುತ್ತ ಸದ್ವಿಷಯದತ್ತಲಾ ಪೂರ್ವದಂತಾಗಿ ಮಾಡಿ ನಿರುದ್ಧೇಂದ್ರಿಯೆ ಯಾಗಿ . . . ಆತ್ಮಸಿದ್ಧಿ ಸ್ಥಾನವಂ (ಶಾದಂಪು. ೯೫೩).

[ಸಂ. ನಿರುದ್ಧೇಂದ್ರಿಯಾ]

ನಿರುದ್ಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಜಡತನ ; ಆಲಸ್ಯ ; ಸೋಮಾರಿತನ : ಅಸ್ತಮಯದು ದಯಕಾಲದೆ ನಿದ್ರೆಗೈವನಾತ್ಮಸ್ತುತಿಯ ಪರನಿಂದೆಯವನ ಸಾಧಿಸಿ ಪರರ ಮಸ್ತುಮಂ ಕಳುವನ ನಿರುದ್ಯೋಗದವನ ಸಿರಿ ತೊಲಗದಲ್ಲದೆ ಮಾದ್ವಳಿ (ಜ್ಯಮಿಧಾ. ೫-೬೪). ೨. ನೌಕರಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಒಂದೆಡೆಗೆ ನಿರುದ್ಯೋಗ . . . ಇನ್ನೊಂದೆಡೆಗೆ ಹೊಸತಿಕ್ಕದಿಂದ ಬಂದ ಸ್ವಾಧಿಮಾನ, ಸ್ವದೇಶಾಧಿ ಮಾನಗಳ ಉರಿ-ಉಬ್ಬರ ಇವುಗಳಿಂದ ನಮ್ಮ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಅಂದೋಲನ ಅರಂಭವಾಯಿತು! (ಮಹಾದ. ೯೫) ; ಇಂತಹ ನೌಕರಿಯು ಶ್ರೀಧರನ ನಿರುದ್ಯೋಗದ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸಿಕೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೇನನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಿ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ (ಅಂಬುಜಾ. ೧೦).

ನಿರುದ್ಯೋಗವೇತನ = ಉದ್ಯೋಗ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ವಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗುವ ವೇತನ, —ಸಂಬಳ : ಉದ್ಯೋಗ ದೊರೀ ದಿದ್ದರೆ ಅವನಿಗೆ ನಿರುದ್ಯೋಗವೇತನ ಸಿಗುತ್ತಿ (ಹೂಸಕ್ಕ. ೨೨೧). [ಸಂ.]

ನಿರುದ್ಯೋಗತನ (ನಾ). ನೌಕರಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಉದ್ಯೋಗ ವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಈ ನಿರುದ್ಯೋಗತನದಿಂದ ನನ್ನ ಜೀವನ ಎಷ್ಟು ದಿನ ಸಾಗಬಲ್ಲದು ? (ಸ್ವಾಧರಂ. ೫) ; ಇತ್ತ ಉತ್ತನ್ನ ಹೆಚ್ಚಾದಂತೆ ಕೆಲಸ ಗಾರರ ನಿರುದ್ಯೋಗತನ ಇನ್ನೂ ಬೆಳೆಯಬದು (ಮಹಾದ. ೧೩೨).

[ನಿರುದ್ಯೋಗ + ತನ]

ನಿರುದ್ಯೋಗಿ (ನಾ). ೧. ಸೋಮಾರಿ ; ಜಡ ; ಆಲಸಿ : ಸೊಸುಳ್ಳುದ್ದುತ್ತರಂ ತಲಿಪಾಯದೆ . . . ಒಪ್ಪಂ ಗುಣಮಂಟಂ ಮಂಡು ಪಟ್ಟಿರ್ ಪನನಣಮೆ ನಿರುದ್ಯೋಗಿಯಂ ಭೂಪನೆಂಬರ್ (ಕಂಠಭಾ. ೯-೧೧) ; "ನಿರುದ್ಯೋಗಿಗಳ ತಲಿ ಪಿಶಾಚಿಯೆ ಕಾರ್ಪಾಸೆ ಎಂಬ ಅಂಗ್ಲ ನಾಡ್ನುಡಿ ಇದೆ (ಸಾಧಿಗ. ೨೬೪) ; ಸೋಮಾರಿಗಳೇ (ನಿರುದ್ಯೋಗಿಗಳೇ) ಬಲು ಕಾಮುಕರುಬರೆಂದು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಪ್ರಶಸ್ತ ಅನುಭವದ

(ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೬೧). ೨. ನೌಕರಿಯಿಲ್ಲದಿರುವವನು ; ಉದ್ಯೋಗ ವಿಲ್ಲದವನು : ತನ್ನ ಕೆಲಸ ಕಳೆದುಕೊಂಡು . . . ಆ ಹುಡುಗ ನಿರು ದ್ಯೋಗಿಯಾಗಿ ಪಟ್ಟಣದ ದೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೧೫೯).

ನಿರುದ್ಯೋಗಿ ಭತ್ಯ = ನಿರುದ್ಯೋಗವೇತನ : ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಉದ್ಯೋಗ ದೊರಕುವವರೆಗೂ ನಿರುದ್ಯೋಗಿ ಭತ್ಯ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ನಿರುದ್ಯೋಗಿನಾ]

ನಿರುದ್ವಿಗ್ನ (ಗು). ೧. ಆವೇಗವಿಲ್ಲದ ; ಉದ್ವೇಗವಿಲ್ಲದ ; ಶಾಂತ ನಾದ. (ನಾ). ೨. ಉದ್ವೇಗವಿಲ್ಲದವನು ; ಆವೇಗವಿಲ್ಲದವನು ; ಶಾಂತವಾಗಿರುವವನು : ಅವನು ನಿರುದ್ವಿಗ್ನನಾಗಿ ನಿರ್ಭಯನಾದನು (ಪುನರು. ೧೩೧) ; ನೊಪೋದರೋವ್ ನಿರುದ್ವಿಗ್ನನಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೫೬೪). [ಸಂ.]

ನಿರುಪಕ್ರಮ (ನಾ). ಅರಂಭವಿಲ್ಲದುದು ; ಆದಿಯಿಲ್ಲದುದು ; ಅನಾದಿ : ಆ ಯತಿ . . . ಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ಬಾಗಿಲನೇಳನಾ ನಿರುಪಕ್ರಮದ ನಿಜದೈವದಂತೆ ಪುರಕೆ ನಡೆತಂದ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೯-೪-೧೯). [ಸಂ.]

ನಿರುಪದ್ರ (ನಾ). —ನಿರುಪದ್ರವ : (೧). 'ಉಪದ್ರ' ಪರಾ. [\leq ಸಂ. ನಿರುಪದ್ರವ]

ನಿರುಪದ್ರವ (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಬಾಧೆ ಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಕಾಟವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಆ ಪಾನವರ ಮದ್ದಾಗಿ ದೇವರೋಕನನಿಗೆ ನಿರುಪದ್ರವದಲೆಡೆಮಾಡಂದನಮರೇಂದ್ರ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೯). ೨. ಹಾನಿ, ರೋಗ, ನಾಶ ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ಬಗೆಯ ಪೀಡೆಗಳನ್ನೂ ಹೊಂದದವನು ; ಪರಬ್ರಹ್ಮ : ಆ ಅಂಶ ಯೋಗಿ ಮೊದಲಾದ ಅಶ್ವರಕ್ತಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ಯ . . . ನಿರ್ಮಾಯ ನಿರುಪದ್ರವ . . . ಎಂದಿವು ಮೊದಲಾದವೇ ಅದ್ವೈತಬ್ರಹ್ಮಪರ್ಯಾಯ ನಾಮಂಗಳಕ್ಕುಂ (ವೀರ. ೨೬). [ಸಂ.]

ನಿರುಪದ್ರವಿ (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆ ಕೊಡದಂತಹುದು ; ಕೆಡುಕು ಮಾಡದಿರುವಂತಹುದು : ನೆಲ ಪಾತ್ರೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ಪೃಶ್ಯವಾಗಿ ಮತ್ತು ತೇವವಿಲ್ಲದಂತೆ ಇರಿಸಿದರೆ ಈ ಅಣುಗಳು ಸತ್ತು ಹೋಗಿ ನಿರುಪದ್ರವಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಅರುಸಾ. ೩೬). ೨. ತೊಂದರೆ ಕೊಡದ ವನು ; ಕೆಡುಕನ್ನಲ್ಲದವನು : ಅವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದ ಜನರು, ನಿರುಪದ್ರವಿಗಳಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೮೦೬). [ಸಂ. ನಿರುಪದ್ರವಿನಾ]

ನಿರುಪಧಾವಿ (ನಾ). ೧. (ಆತ್ಮಾಸೆಯಿಂದ) ಯಾರ ಸಮಾಪಕ್ಕೂ ಹೋಗದವನು ; ನಿಸ್ಸೃಹ. ೨. ಯಾವ ಚಿಂತೆಯೂ ಇಲ್ಲದ ವನು ; ನಿಶ್ಚಿಂತ : ವಿಜಿತಪದ್ಮಗಳೂ ನಿರರ್ಗಳ ನಿಜಶಿವೈಕ್ಯನು ನಿರುಪ ಧಾದಿ[ಪಾಶಂ. ದಾದಿ] ಭವಿಜನಸಂಗತ್ಯಾಗಿ (ಬ್ರಹ್ಮ. ೩೦-೩).

[ಸಂ. ನಿರುಪಧಾವಿನಾ]

ನಿರುಪಶ್ಲವ (ಗು). ೧. ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದ ; ನಿರ್ವಿಘ್ನ : 'ನಿರುಪ ಶ್ಲವಾನಂದ' ಪರಾ. ೨. ತೊಂದರೆ ಕೊಡದ. (ನಾ). ೩. ಶಿವ. [ಸಂ.]

ನಿರುಪಶ್ಲವಾನಂದ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಿ ಆತಂಕಗಳಿಲ್ಲದ ಅನಂದ ; ಶುದ್ಧವಾದ ಅನಂದ ; ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ. ೨. ಪರಬ್ರಹ್ಮ : ಆ ಅಂಶಯೋಗಿ ಮೊದಲಾದ ಅಶ್ವರಕ್ತಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ಯ . . . ಆಸಂಗಿ ನಿರುಪಶ್ಲವಾನಂದ . . . ಎಂದಿವು ಮೊದಲಾದ ಅದ್ವೈತಬ್ರಹ್ಮ ಪರ್ಯಾಯನಾಮಂಗಳಕ್ಕುಂ (ವೀರ. ೨೬). [ನಿರುಪಶ್ಲವ + ಅನಂದ]

ನಿರುಪಮ (ಗು). ೧. ಹೋರಿಸಲಾಗದ ; ಅಸದೃಶವಾದ ; ಉಪ ಮಾತೀತವಾದ : ಧಂತ್ರಿಸ್ತುತನಕುಜ್ಜಲನಿರುಪಮದೇಹಪ್ರಭಾ

ದಿವ್ಯಸರ್ವವಧಿಯೋಧಂ (ಸುಕುಮಾರ: ೩-೪೪); ನಿರುಪಮಕಲ್ಪವಲ್ಲಿಗೆ
ಲತಾವಳಿ ಬಂದಿಹಗುತ್ತು ಮಿರ್ಚಿಪೋಲೆ ಪರಿಕರಕಾಂತೆಯೊರಸು ತಾಂ
ಕಳಭಾಷಿಣೆ ಬಂದು (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೧೪೬); ನಿರುಪಮಗುಣಾವೇಷಿಯ
ಜಲಿತಸರಸನೊನ್ನೆ ತಳಾಪಿ (ಬಸವ. ೭-೪); ಹರಿ ತೋಟಾದನು ನಿರುಪಮ
ನಿಶ್ಚರೂಪವನಾ ಮಹಾಸಭೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೫೭); ಪೆಣ್ಣೆಂಬ ತಪಕೆ
ನೀಂ ನಿರುಪಮಪ್ರತಿಮೆಯೊ (ಪ್ರೀತಿಯಾ. ೫೯-೫೬೯). (ನಾ). ೨.
ಅಸದೃಶವಾದುದು; ಉಪಮಾತೀತವಾದುದು; ಪರಿವೃತ್ತಿ
ಯೆಂಬುದಕ್ಕೂ ನಿರುಪಮಮರ್ಥಸ್ವರೂಪವಿನಮಯವಚನಂ (ಕವಿಾ.
೩-೧೫೪); ನಿರುಪಮವಲೇ ಹೊಗಳುತದೆ ಹೊಸಪರಿಯ ಬಲು ಬರುತಿರ್ದುದ
ದ್ರಿಯ ಹರಹುಗಳ ಪೊದಲುಗಳ ಬಲು ಹೆಮ್ಮರನ ನೆಗಹಿನಲಿ (ತೋರಾ.
೪-೭-೯). ೩. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಅಸದೃಶ; ಉಪ
ಮಾತೀತ : ನಿರುಪಮರವರಂದಿಪತ್ತಿರದಂಬುಧಿಯುಪಮೆಯಾಯು
ತನಗಾಗಲ್ಪಯ್ಯುರುಮಿದರ್ ಪುಮರತ್ನಾಕರದೊಳಗೋಲಾದಿ ಮೂಡಿ
ಮುಂಬುಡುತ್ತುಂ (ನೇಮಿಪ. ೧೪-೧೨೫); ನಿರುಪಮನ ನಿರ್ಮತ್ತರನ
ನಿರ್ಮರಣ ನಿಶ್ಚಿಂತನು... ಕಂಡನಸುರೇಂದ್ರ (ತೋರಾ. ೬-೫೧-೪೯);
ನಿರುಪಮ ನಿರಾಳನು ನೋಡಾ ಲಿಂಗೈಕ್ಯಮು(ಅಖಂಡೇ. ೩೧೩-೫); ಗಿರಿಯ
ಕರದೊಳಗಾಂತವನ ನಿರುಪಮನ... ಗುರುತರಿವರಾರಿಂದ (ಗಗನಾ.
೧೩-೧). ೪. [ಭಂದ] ಪ್ರತಿ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿಯೂ ಹನ್ನೆರಡು ಅಕ್ಷರ
ಗಳು ಇರುವ ಜಗತೀಭಂದಸ್ಥಿನ ಒಂದು ವೃತ್ತ; IP ಇದರ
ಪ್ರತಿಸಾಲಿನಲ್ಲಿಯೂ ನೆಗಣ, ಭಗಣ, ಜಗಣ, ರಗಣಗಳು ಕ್ರಮ
ವಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ: ಸುರಪುರೇಂದ್ರದಿವಸಾಧಿಪಾಕ್ಷಿಗಳ ಬರೆ...
ಪೆಸರ್ ನೆಗಬಿ ಪಿಂಗಲೋಕ್ತಿಯೊಳ್ ನಿರುಪಮಂ ನಿರುಪಮಾನ ವಿಭ್ರಮಂ
(ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೩೧). [ಸಂ.]

ನಿರುಪಮಚರಿತ್ರೆ (ನಾ). ಅಸದೃಶವಾದ ನಡತೆಯನ್ನುಳ್ಳವಳು;
ಉತ್ತಮವಾದ ಚಾರಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವಳು: ನಿರುಪಮ
ಚರಿತ್ರೆ ಸೂರ್ಯಜನರಸಿಯನ್ನಿಂದುಮಾಲೆ ಪೆತ್ತಳ್ ಲೋಕೋತ್ತರರೀಪ
ವಾಲಿಸುಗ್ರೀವರುಮಂ (ಪರಮಾ. ೧೦-೧೩೫).

[ಸಂ. ನಿರುಪಮಚರಿತ್ರ್ಯ (ನಿರುಪಮ + ಚರಿತ್ರ್ಯ + -)]

ನಿರುಪಮತೇಜ (ಗು). ೧. ಅಸದೃಶವಾದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ
ಕೂಡಿದ; ಉಪಮಾತೀತವಾದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ:
ನಿರುಪಮತೇಜನಾ ಮಹರರಾಜನ ತದ್ವುಜಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ದಿತ್ತರಿತ
ನಿಶಾತ ಮಿಡಲತೆ (ಕಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೧೫೨). (ನಾ). ೨. ಅಸದೃಶವಾದ
ಕಾಂತಿ, - ತೇಜಸ್ಸು : ನಿರುಪಮತೇಜದಿಂದ ದಿನಪನೋಲಗದೋರಗೆ
... ಸಂಪದಂಗಳಿಂ ಸುರಪತಿಯೋಲಗಕ್ಕೆ ಸಮಮಾಯು ನರೇಶ್ವರ
ಚಕ್ರಿಯೋಲಗಂ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೯೩). [ನಿರುಪಮ + ತೇಜ]

ನಿರುಪಮಸುಖ (ನಾ). ಅಸದೃಶವಾದ ಸುಖ; ಪರಮಸುಖ:
ನಿರುಪಮಸುಖ ಪಂಜಾನುತ್ಪರೇಗೊಳಹಮಿಂದ್ರಬೃಂದವಂದ್ಯಂಗಳ್
ಮಂದರದಂತಿರಿಯೊ ಜಿನಮಂದಿರಮನೆಗುಂ ನಂದನಾಳಿ ಸುಂದರವಿಭವಂ
(ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೩-೨೪). [ನಿರುಪಮ + ಸುಖ]

ನಿರುಪಮಾತ್ಮ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮ: ಸಚ್ಚಿದಾನಂದೈಕಭವನೀಪ
ನಿರುಪಮಾತ್ಮನ ನಿಲವನಜಾಯದೆ ನರಕ ಜಡನಾ ಜೀವವೆಂಬೀ ತರಳತನವೇ
ಹಿಂಸೆಯಿರುವದಹಿಂಸೆ ಕೇಳಿಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೫೬-೫೧).

[ನಿರುಪಮ + ಆತ್ಮ]

ನಿರುಪಮಾದ್ಭುತ (ನಾ). ಅಸದೃಶವಾದ ಅದ್ಭುತ: ನಮ್ಮ ವಿಶ್ವಕೆ
ನಾವೆ ನಿರುಪಮಾದ್ಭುತಮಯ್ಯಾ! (ಪಾಂಚಜ. ೪೧-೧೨).

[ನಿರುಪಮ + ಅದ್ಭುತ]

ನಿರುಪಮಾನ (ಗು). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಸದೃಶವಾದ;
ಉಪಮಾತೀತವಾದ: ಸುರಪುರೇಂದ್ರದಿವಸಾಧಿಪಾಕ್ಷಿಗಳ ಬರೆ...
ಪೆಸರ್ ನೆಗಬಿ ಪಿಂಗಲೋಕ್ತಿಯೊಳ್ ನಿರುಪಮಂ ನಿರುಪಮಾನವಿಭ್ರಮಂ
(ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೩೧); ಗಂಗಾಧರನ ಗರುವೆ ಚಂದ್ರಧರನಸಿಯೊಪ
ಗಿರಾಜತನೂಜಿಯೊಡ್ ನಿರುಪಮಾನ ತಪಪ್ರಭಾವಂ ನಿರೂಪಾತ್ಮನ
ಕರಣಂಗಳೊಳ್ ಬೆರೆಸಿ ಬಳಯ (ಗಿರೀ. ೯-೪೩೫). (ನಾ). ೨. ಹೋಲಿಕೆ
ಯಿಲ್ಲದವನು; ಅಸದೃಶ; ಉಪಮಾತೀತ: ನಿರುಪಮಾನ
ನಿರರ್ಥ ನಿರ್ಭಯ... ನಿಜ ನಿರ್ಮಾಯ ಬಿತ್ತಿಸು (ಬಸವ. ೩೧-೪೪).

[ಸಂ.]

ನಿರುಪಮಿತ (ಗು). - ನಿರುಪಮ ೧: ನಿರುಪಮಿತಪ್ರದೇಶಕಶೋಭಿ
ಯನಾ ಸಮುದಾಯಶೋಭಿಯಂ... ಅಧೀಕ್ಷಿಸುತರ್ದವಲಂಕಿಸಂ
ತನೂದರಿ ಕುಸುಮಾನಳಿವಿಲುಕತಾಕ್ಷಿಗಳಾ ಪಟಲೇಖ್ಯಚಕ್ರದೊಳ್
(ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೪೧); ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯನುಗಳಿಗೆ ಕ್ಷೀಣಪದದಲಿ ಮಿಲಾ
ತೋಟುವ ನಿರುಪಮಿತಮೂರ್ತಿ (ಬಸವ. ೫೦-೭೦); ಧರಣಿಪನ ಕಾಣಿಸು
ವುದಂಧನ ನಿರುಪಮಿತಶೋಕಾನಳನ ಸಂಹರಿಸುವುದು ನಯವೆಂದು
ವೇದವ್ಯಾಸಮಂನಿ ನುಡಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೫೧). [ಸಂ.]

ನಿರುಪಮೆ (ನಾ). ಉಪಮಾತೀತವಾದವಳು; ಸಮಾನರಿಲ್ಲದವಳು:
ಸತತಗುಣಲಯ... ನಿರುಪಮೆ ಜನ್ಮಯ ಭಾರತಿಯನಸುಂ ನೆಲಸು
ಗೆಮ್ಮ ಮುಖಸರಸಿಜದೊಳ್ (ರಸ. ೨-೨); ನಿರುಪಮೆ ನಿರಾವರಣಿ
ನಿರಣಿ ನಿರದಂಕಾರಿ (ವಿಕೋಪ. ೧-೯). [ಸಂ. ನಿರುಪಮಾ]

ನಿರುಪಯುಕ್ತ (ಗು). ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ:
ನಾನು ಆಗಾಗ ಹೋಗಿ ಆ 'ನಿರುಪಯುಕ್ತ' ಮುಡುಕಿನ ಬಳಿ ಕುಳಿತು
ಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ಅನೇಕರು ಅಶ್ಚರ್ಯಪಡುತ್ತಿದ್ದರು
(ಜನಜೀ. ೩). [ಸಂ.]

ನಿರುಪಯೋಗ (ನಾ). ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬಾರದಿರುವಿಕೆ; ನಿಷ್ಪ್ರ
ಯೋಜನ: ರೋಗಗುಣಿತವಾದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಅಧರಣಗಳನ್ನು
ಹಾಕಿದರೂ ನಿರುಪಯೋಗ (ಸ್ವಾವಲಂ. ೧೩); ಕರ್ತವ್ಯದ, ನೀತಿ
ನಿಯಮದ ಅಂಕಿಯಿಲ್ಲದ ಮಾಧುವಿನ ನಿರುಪಯೋಗವಾದ, ಅಪೇಕ್ಷೆ
ಯಿಲ್ಲದ, ಹುಂಬಪ್ರೇಮವಿದೆ (ಪೂಜ್ಯ. ೨೨೪). [ಸಂ.]

ನಿರುಪಯೋಗಿ (ಗು). ೧. - ನಿರುಪಯುಕ್ತ: ಇಬ್ಬರು ನಿರುಪಯೋಗಿ
ಧಾಂದಿಗೆ ತಮ್ಮಂದಿರು ಇರೋ ಮನೆಗೆ... ಕಲಿತವಳು ಬಂದು
ಸೇರಿದರೆ ಮಂಡಿತ ಜಗಳವೆದ್ದುಸುತ್ಪಾಳೆ (ಪೂಜ್ಯ. ೨೨೫). (ನಾ).
೨. ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಾರದುದು; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾದುದು:
ಒಡೆದು ಅಥವಾ ನಾಡುರುಸ್ತಿಯಾಗಿ ನಿರುಪಯೋಗಿಯಾಗಿ ಹೋಗು
ವಂಥ ಜೀನಸಂಗಳನ್ನು ಹೊರ ಊರಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವುದು (ಮುಂಬಯಾ.
೧೫); ಮರಗೆಣಸಿನ ಗೆಡ್ಡೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಸಮಯ ಹಾಗೆಯೇ ಇಟ್ಟರೆ
ಅದು ನಿಷ್ಪ್ರಯವಾಗಿ ನಿರುಪಯೋಗಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಅಡುಸಾ. ೧೧೨).
೩. ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕ: ಅಪರ
ಮುಳ್ಳಳು ಶುದ್ಧ ನಿರುಪಯೋಗಿಗಳು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ನಿರುಪಯೋಗಿನ್]

ನಿರುಪದತಿ (ಗು). ೧. ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದ; ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದ:
ನಿರುಪದತಿಪಲಂ ಮೃದುತರಾಸನಮೊಳ್ಳುಡಿಸಿಂಪುದಂಬುಲಂ...
ಸತ್ಯವ್ರತಾದರತೆಯನುಳ್ಳ ಸತ್ಯನಿಯಮವಿಸುಪೊಡಗದೆ ಕಾವ್ಯವಾರ್ಥ
ಯಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೭೦). (ನಾ). ೨. ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದುದು;
ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದುದು. [ಸಂ.]

ನಿರುಪಾದಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸುಖೋಪಭೋಗವಸ್ತುಗಳನ್ನು
ಬಯಸದೆ ಹಾಗು ಇತರರಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸದೆ ಇರುವ ಧರ್ಮ:

ನಿರುಪಾಧಾನವೆಂಬುದು ಶಯನಾಸನ ವಸ್ತ್ರ ಭಕ್ತ ಪಾನಕನಕಭಾಷಣಾದಿ ಗಳುಮಂಜಿವು ಸುಖಪಾಧನಂಗಳುಮನಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವ ಧರ್ಮಂ (ಚಾಂ. ೩). [ಸಂ.]

ನಿರುಪಾಧಿ(ಗು). ೧. = ನಿರುಪಾಧಿಕ ೧ : ಭೇದವೋರದ ನಿರುಪಾಧಿ ಭಕ್ತಿಯ ಸುಪ್ರಸಾದತ್ವ ಪ್ರಿಯೋಪನಾದಿಜಂಗಮದ ಶ್ರೀ (ಮೈಲಾರ. ೧೨೮-೩). (ನಾ). ೨. ಪರಮಸತ್ಯ ; ಪರವಸ್ತು : ಎಲ್ಲಿ ಸುಳಿದಡೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿ ದಿಡದಯ್ಯ ಈ ಉಪಾಧಿಗೆ ಅಪಾಯವನಿತ್ತು ನಿರುಪಾಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲಿಸಯ್ಯ (ಅವನ. ೧೩-೨೩) ; ಉಪಾಧಿಯನಳಿದು ನಿರುಪಾಧಿಯ ತಿಳಿದು . . . ಮೂಲೋಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಮನನದರ್ಶನ ಮಹಾಪರಣರ ಶ್ರೀಪಾದಕ್ಕೆ ಸಮೋನಮಃ ಎಂದನಯ್ಯ (ಅಖಂಡೇ. ೮೬-೯೦).

[ಸಂ.]

ನಿರುಪಾಧಿಕ(ಗು). ೧. ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದ ; ಉಪಾಧಿರಹಿತವಾದ : ಭಾವವಿಲ್ಲದೆ ಭಾವಿಸಿ ಮಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಸಂಗನ ಮಾಡಿ ನಿಸ್ಸಂಗಿಯಾದನು ನಿರುಪಾಧಿಕ ನೀಳಳಂಕ ಮಹಾಲಿಂಗಗುರು ಶಿವ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರಪ್ರಭುವೇ (ನಡಸಂ. ೪೯೯-೮) ; ಜ್ಯೋತಿ ಬೆಳಗುತಿದೆ ವಿಸುಲ ಪರಂಜ್ಯೋತಿ ಬೆಳಗುತಿದೆ ಮಾತು ಮನಂಗಳಿಂದತ್ತ ಮಿಜಾದ ಸಾತಿಯಾದ ನಿರುಪಾಧಿಕ ನಿರ್ಮಲ (ಕೃಷ್ಣ. ೮೦-೫೯ ಪಲ್ಲವ) ; ನಿರುಪಾಧಿಕಪ್ರಕಾಶಾಂತರಜ್ಯೋತಿಗೆ ಸಮಾನಮತ್ತೆಂದು ಕರಂ ಪರಿಹಾಸಂಗೆಯ್ದಂತಿರೆ ಕರುಣಂ ಮಡದೀಪಮಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ಸಗುವಂ (ರಾಜಕೀ. ೪-೩೩). ೨. ಭಂಗ ಬಾರದಿರುವ ; ಅವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ; ಸಮಗ್ರವಾದ. (ನಾ). ೩. ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದುದು ; ಉಪಾಧಿರಹಿತವಾದುದು : ಇಷ್ಟು ಜೊಡ್ಡ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನಿರುಪಾಧಿಕವಾಗಿ ನಡೆಸುತ್ತಿರುವ ನೀವು ಗಳು ಇದನ್ನು ಯೋಚಿಸಬೇಡವೆ ? (ಶಾಂತರಾ. ೧೯) ; ಆ ಬಹಿರಂಗ ದೇಶವು ನಿರುಪಾಧಿಕವಾದದ್ದು (ಜಗತ್ತು. ೨೧೯). ೪. ಸತ್ಯ ; ನಿಜ ; ಪರವಸ್ತು : ಸರಸಭಕ್ತಿಸತಿಯ ಪರವಶಾವರಣದಿಂದ ನಿರುಪಾಧಿಕದ ವಿಸ್ತರದವಸ್ಥೆಯೊಳುರು ಸುಖಾಸ್ತಿ ಮಿತೇಂದ್ರಿಯೊಳಿಹಗೆ (ಬಸವ. ೩೫-೩೪). ೫. ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು : ಉಪಮಾತೀತ ನಿರುಪಾಧಿಕ . . . ಕೃಪಾಮೃತೇಕ್ಷಣ ಪರಶಿಸನುಂ (ಭೈರವ. ೧) ; ನಿರುಪಾಧಿಕರೂ ನಿಶ್ಚಿಂತರೂ ಆದ ಸಿದ್ಧಪರಮೇಷ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರ ಪಾದಕ್ಕೆ ಅತ್ತಿ ಮದ್ದೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದರಗಿದಳು (ದಾಸಚಂ. ೧೧೪). ೬. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಕಾರಣ, ಹೇತುಗಳಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗದಿರುವುದು ; ಉಪಾಧಿರಹಿತ ವಾದುದು : ಭೇದವು ಪುನಃ ಸೋಪಾಧಿಕ ಎಂದೂ ನಿರುಪಾಧಿಕ ಎಂದೂ ಎರಡು ವಿಧ (ಭಾತತ್ವ. ೬೦೩) ; ತಾಯಿ ಪ್ರೀತಿಯು ನಿರುಪಾಧಿಕ ವಾದುದು (ಇಗುಟ್ಟ. ೧೬). [ಸಂ.]

ನಿರುಪಾಧಿಕಾಧ್ಯಾಸ (ನಾ). [ಅದ್ವೈತ] ಒಂದು ವಸ್ತು ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಿನಂತೆ ತೋರಿ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಭ್ರಮೆ ; ೧೧ ಒಂದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದಾಗಿ ಭಾವಿಸುವುದು ಅಧ್ಯಾಸ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸೋಪಾಧಿಕಾಧ್ಯಾಸ, ನಿರುಪಾಧಿಕಾಧ್ಯಾಸವೆಂದು ಎರಡು ವಿಧ. ಉಪಾಧಿ(ನಿಮಿತ್ತ)ಯಿಂದ ಆಗುವ ಅಧ್ಯಾಸ ಸೋಪಾಧಿಕಾಧ್ಯಾಸ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಕೆಂಪುವಾಸವಾಳದ ಹೂವಿನ ಹತ್ತಿರ ದಲ್ಲಿರುವ ಬಿಳಿ ಸ್ಫಟಿಕಮಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಕೆಂಪುಮಣಿ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದಾಸವಾಳವು ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಕೆಂಪುಮಣಿ ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾವು ಅಥವಾ ಕಪ್ಪೆ ಚಿಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಯೆಂಬ ಭ್ರಮೆಯುಂಟಾದಾಗ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಹಾವಾಗಲೀ ಬೆಳ್ಳಿಯಾಗಲೀ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂತಹುದು ನಿರುಪಾಧಿಕಾಧ್ಯಾಸ : ಅಹಂ

ಎಂಬುವುದುಂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾಹಂಕಾರಗಳಿಗೆ ರಜ್ಜು ಸರ್ಪವೆಂಬಂತೆ ನಿರುಪಾಧಿಕಾಧ್ಯಾಸವೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೩೭).

[ನಿರುಪಾಧಿಕ + ಅಧ್ಯಾಸ]

ನಿರುಪಾಯ (ಗು). ೧. ಉಪಾಯಗಾಣದ ; ನಿಸ್ಸಹಾಯಕವಾದ : ನಿರುಪಾಯಭಾವವನ್ನು ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಮೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತರು (ಜನಜೀ. ೧೦೨). (ನಾ). ೨. ದಾರಿಗಾಣದಿರುವಿಕೆ ; ನಿಸ್ಸಹಾಯಕತೆ : ಮಲಕಪ್ಪ ಜೋಳವನ್ನು ಅಳಿಯುತ್ತಿರುವಾಗ, ಮೇಲಿಗಿರೆಟ್ಟಿರು ನಿರುಪಾಯವ ಕರುಣಾದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಜನಜೀ. ೨). ೩. ಉಪಾಯಗಾಣದವನು ; ನಿಸ್ಸಹಾಯಕ : ಉಳಿದವರು ನಿರುಪಾಯರಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೋದರು (ಮೇದಿಸು. ೧೦೬) ; ತಮಗೆ ದಿಡುವಿದ್ದರೆ ತಡೆಯಿರಿ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ನಾನು ನಿರುಪಾಯ (ಸ್ವಾತೀ. ೧೯೬). [ಸಂ.]

ನಿರುಪಾಯತೆ (ನಾ). ದಾರಿಗಾಣದಿರುವಿಕೆ ; ನಿಸ್ಸಹಾಯಕತೆ : ಟಿಲಿಫೋನ್ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ನೌಕರ ಸಮಭಾಷೆಯಲ್ಲೇ ತನ್ನ ನಿರುಪಾಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ (ಹೂಸಿ. ೧೬೩). [ಸಂ. ನಿರುಪಾಯತಾ]

ನಿರುಮ್ಮಳ, ನಿರಂಬಳ, ನಿರುಂಬಳ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಿಂತೆ ; ನೆಮ್ಮದಿ ; ಶಾಂತಿ : ನಿರುಮ್ಮಳವಾಗಿ ಬಾಳುವೆ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ವಿದ್ಯೆ ಇಲ್ಲದೆ ಆಗದು (ಬೆಳಮ. ೧೦೩). **ನಿರಂಬಳ ;** ಚೀನದೇಶದ ದುಃಖಗಳೆಲ್ಲ ಒಮ್ಮೆಲೆ ನಿವಾರಣೆಯಾಗಿ ನಿರಂಬಳವಾದೀತು (ಜೀನವಾ. ೨೫೧) ; ಗಣಪ್ಪ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೋಗದೆ ತುಳಸಿಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಒಬ್ಬನೇ ಕಾಲಾಡಿಸುತ್ತ ನಿರಂಬಳಭಾವದಿಂದ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾನೆ (ಆಮೃ. ೩೬). **ನಿರುಂಬಳ :** ಇನ್ನೇನು ದಿಡು ; ನಿರುಂಬಳ ಅಯ್ಯಲ್ಲಾ ಇವರಿಗೆ (ದುಲಮ. ೫೫೦) ; ಹಯಾತನು ಅಸ್ವಾಚಿಯ ಬೆಂಬಲದಿಂದ ನಿರುಂಬಳವಾಗಿ ಜೀವನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ (ಜಿಂಗಾಶ್ವ. ೨೮). [ನಿರ್-+ಉಮ್ಮಳ]

ನಿರುವಾಣ (ನಾ). ನಗ್ನತೆ ; ಬತ್ತಲೆ : ಮಂದಗಮನೆಯರ ಮುಂದೆ ನಿರುವಾಣದಿಂದ ಮೂರುತಿಗಾರತೆಯಿತ್ತಿರೆ (ವಾದಿಕೀ. ೧೫೬-೨).

[<ಸಂ. ನಿರ್ವಾಣ]

ನಿರುಹಣ (ನಾ). = ನಿರೂಹಣ : ನಿರುಹಣಮುಖ(ಮನು)ವಾಸ (ಹ)ನಮುಂ ಸೆರೆವಿಡುವುದುಮಗ್ನಿಕ್ರಮಮಾ ಸ್ವೇದಮಸುತರವಸ್ತು (ಸ್ತಿ)ವಿಧಾನಮನಾವರಿಸಿದುದು (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦-೩೧).

[<ಸಂ. ನಿರೂಹಣ]

ನಿರುಹರಣ (ಗು). ೧. ನಿವಾರಿಸುವ ; ಪರಿಹರಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡುವುದು ; ಪರಿಹರಿಸುವುದು. ೩. ಪರಿಹರಿಸುವವನು ; ನಿವಾರಿಸುವವನು : ಧನ್ಯನಾದನು ಪುಣ್ಯನಾದನು ದೈನ್ಯನಿರುಹರಣಾ ನಿರಸ್ತಜಘ್ನ ಬಹಳವದಾನ್ಯ ಮಾಯಾಶೂನ್ಯ (ಬಸವ. ೪೬-೩೧) ; ಕಲ್ಲಾದಹಲ್ಯಾಕಾಪನಿರುಹರಣಚರಣದಿಂದ ಕಾಳಿಂಗ ಸುರ್ದನ ಚರಣವಿದು (ಉಪ್ಯಾ. ೧೬-೩೫). [<ಸಂ. ನಿರ್ಹರಣ]

ನಿರುಹಾದ (ನಾ). ಶಬ್ದ ; ಗಲಭೆ ; ಸದ್ದು : ಕೃಷ್ಣಾದಸೇನಾ ಮಧ್ಯದಲಿ ನಡೆಬಾಗಿಲೊಂದದಲಿ ಕೈದುಗಳ ಬೆಳಗಿನಲಿ ಘನನಿರುಹಾದ ದಬ್ಬರಣೆಯಲಿ ಬಲು ಜಲನಾದಿಗಳ ದಿರುದಂಕನಹನಲಿ ದೇವ ನೋಡೆಂದ (ತೊರಣಾ. ೩-೨೦-೩೮). [<ಸಂ. ನಿರ್ಹಾದ]

ನಿರೂಢ (ಗು). ೧. ಹೆಸರಾದ ; ಖ್ಯಾತವಾದ ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ : ಚಾರುಚರಿತಂ ಮತ್ತೆಯುಂ ಬಾಹೂರ ಬೊಮ್ಮಯನೆಂಬ ಭಕ್ತ ಸುದಾರಕೀರ್ತಿ ನಿರೂಢಗಾಢಮಹತ್ವತ್ಯಾರ್ಥ (ಬಸವ. ೨೨-೨೩). ೨. ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದ ; ರೂಢಿಗೆ ಬಂದ ; ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾದ : ಗಾಢ ವಿಕ್ರಯ ಸಕ್ರಯದೊಳೇ ಗೂಢಕರು ಮೂಲೈಕಲಾಭನಿರೂಢಪರ

ರೂಪದರು ವೈಶ್ಯರು ಧರ್ಮಕಾಲದಲಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೧೪-೪೨). (ನಾ).
೩. ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದುದು ; ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾದುದು :
ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ, ಕೂದ್ರ, ಎಂಬೀ ಸಾಲ್ಕುವರ್ಣಗಳು
ಜಗದುತ್ಪತ್ತಿಯ ಸಂತರ ಬಳಕೆ ಕಾಲ ಸಂದ ಮೇಲೆ ನಿರೂಪವಾದಂತೆ
ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೦೦). [ಸಂ.]

ನಿರೂಪಣೆ (ನಾ). ೧. ಖ್ಯಾತಿ ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ : ನೆರೆದ ಸೇನೆಗೆ ನೆಲನಗಲ
ನೆಲೆಯದು ನಿರೂಪಿಯ ಭಟರ ವಿಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅಳವು ಕಿಟಾದಿರಾಯರಿಗೆ
ದಿಗುಬಳಯವಿಟ್ಟಿದೆಯಾಗಿ ರಥಯು ದಳವುಳಕೆ ಕುರುಸೇನೆ ನೆರೆದುದು
(ಕುನ್ಯಾ. ೧-೪೫) ; ೨. ನಿರೂಪಿಯ ದೊರೆಗಳವನ ಸಮಾನರೇ ಗುಣ
ದಲಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೨೨-೩೪). ೩. ಕಾರ್ಯ ; ವ್ಯವಹಾರ : ಆ ಸರೇಂದ್ರ
ಮನೋಹರದ ಮೈಗಯಾನಿರೂಪಿಯ ದಿಸುಟು ಬಂದನು (ಕುನ್ಯಾ. ೨೨-೩೩). ೪. ಕೌಶಲ ; ನಿಪುಣತೆ ; ಪ್ರಾವೀಣ್ಯ. [ಸಂ.]

ನಿರೂಪ (ನಾ). ೧. ಆಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ನಿರಾಕಾರವಾದುದು :
ಮಹಾಲಿಂಗಸಾ ನಂಗಲು ಮಹಾಲಿಂಗದ ಹೆಸರಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗ ಬೇರೇ
ರೂಪ ನಿರೂಪನಲ್ಲ (ಬಸವ. ೯೫೦) ; ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ನುಡಿಯಿಲ್ಲ ನೋಡು
ವುದಕ್ಕೆ ರೂಪಿಲ್ಲ ಇಂತಪ್ಪ ನಿರೂಪದ ಮಹಾಭೀನವು ಶರಣರ ಹೃದಯದಲ್ಲ
ನೆಲೆಗೊಂಬುದಲ್ಲದೆ ಈ ಜನನಮರಣಕ್ಕೊಳಗಾಗುವ ಮನುಜರತ್ತ
ಬಲ್ಲರು (ಲಿಂಗವ. ೬೧-೪೬). ೨. ಆಕಾರವಿಲ್ಲದವನು ; ನಿರಾಕಾರ ;
ಪರಮಾತ್ಮ : ಪರಮಪರ . . . ಪರಂಜ್ಯೋತಿಸ್ವರೂಪ ನಿರೂಪ
ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೫). ೩. ಹೇಳುವಿಕೆ ; ವಿವರಿಸುವುದು ;
ವಿವರಣೆ : ಇದಕ್ಕೆ ಮಂದಿವಾಚಯ್ಯಗಳ ನಿರೂಪ (ಶಾಸ್ತ್ರಸಂ. ೨೫೧-೩) ;
ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯೆಂದು ಜನಿಸಿತ್ತು ಶರೀರದೊಳಿಹ ಧರಿಸದೇಕು ಶರಣಜನ
ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷನೆ ನಿರೂಪವನಿತ್ತು ಪರಿಪಾಲಿಸು (ಸಾಂದಪ. ೬-೨೪). "ನಿರೂ
ಪಿಸು" ಪರಾ. ೪. ಹಿರಿಯರ ಉಪದೇಶ, —ಬೋಧನೆ: "ನಿರೂಪಂ,
ನಿರೂಪಣಂ, ನಿರೂಪಿತಂ, ಈ ೩ ಗುರುವಾಕ್ಯಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೨೯೦) ;
ಪ್ರಭುದೇವರು ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನ ನಿರೂಪವ ಕೇಳಿ ಬದುಕೆಂದು ಹೇಳಲಾ
ಚಂದಯ್ಯಗಳು ನಿರೂಪಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿ ಒಂದೆಂಬಟ್ಟು ತಮ್ಮ ಇಷ್ಟಲಿಂಗಮಂ
ಧರಿಸಿಕೊಂಡು (ಶಾಸ್ತ್ರಸಂ. ೨೬೨-೪೯). ೫. ಸಂದೇಶ : ಕಣ್ಣುಮಹಾ
ಮುನಿಗಳ ನಿರೂಪವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ.
೬-೩೪೧). ೬. ಅಪ್ಪಣೆ ; ಆಜ್ಞೆ : ನನಗೂ ನಿನಗೂ ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪ
ನಾದ ನಿರಂಜನ ಜಂಗಮಲಿಂಗ ಲಿಂಗಜಂಗಮನೇ ಗತಿಯೆಂದು ನಿರೂಪವ
ಕೊಡಲು (ಚನ್ನವ. ೪. ೩೫೪-೬೬೪) ; ಹಿಂದೆ ಬರುತ್ತಿಹ ಸುತನನುರವನಿ
ಭನಭುಜಂಗಂ ಕಚ್ಚಲೊಡನೆಯೊನೆ ನಗುತ್ತ ಶಿವನ ನಿರೂಪವಿದನುತ
(ಬಸವ. ೪೪-೪) ; ಕೋಟಿಸುತ ತನ್ನಯ ತೇರನಿಳಿದನು ಪಾರ್ಥಸಸುರಾ
ರಿಯ ನಿರೂಪದಲಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೨೨-೩೪) ; ಹರಿ ನಿರೂಪವನೀಯಲಾ
ತರುಚರರು ಬುಕ್ಕರದಲ್ಲರೇಟಾತು ಪರವಿಮಾನದಲಗಬರಿಗೆ ಎಡೆಯಿರಲು
(ಕೌಶಾ. ೪೪-೧೩) ; ನೀಲಧ್ವಜಂ ಮನೆಯೊಳಾ ಜ್ವಾಲೆಯ ನಿರೂಪಮಂ
ತಲೆಯೊಳಾಂಕು ಸಲ್ಲರಿತ ನಾಚಿಯಂ ದಿಡೆನೆನ್ನೊಡನೆ ಕಾದಿದಲ್ಲಂದಾ
ಕಿರೀಟಿಗೆ ಪೇಳಿದಂ (ಜೈಮಿ. ೯-೧೨) ; ನಾಗವೈ . . . ರಾಜ
ಮಾತೆಯ ನಿರೂಪವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸಿದಳು (ಸವತಿ. ೩೧). ೭. ಬರೆದ
ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಆಜ್ಞೆ ; ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ ; ಶಾಸನ: ಉಂಬಳ ಉತ್ತಾರವ
ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರಾಕು ನಿರೂಪವಾಗಿ ಅದೇ ಗಡಿ ಕಲು ಹಾಕಿಸಿ ಕೊಡುವ
ರೀತಿ ಅಪ್ಪಣೆಯಾಗದೇಕೆಂದು (ಎಳ. VII, ೨೪೦. ೨೧೦-೨೩ ; 1758) ;
ಅಪ್ಪಣೆಯಾದಂತೆ ನಿರೂಪವನ್ನು ಬರೆದು . . . ಆ ನಿರೂಪಕ್ಕೆ ದೊರೆ
ಗಳವರ ದಸ್ತತ್ತು ಮೊಹರು ಮಾಡಿಸಿ, ಅಯಾ ಜನಗಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ
ಕೊಡುವಂತೆ ನಿಬಂಧನೆ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾಸಂ. I, ೧೪೬) ; ಇಸ್ಕಾಂಮತ

ವಸ್ತುವಲಂಬಿಸುವಂತೆ ಸಾನಾದೇಶಗಳ ರಾಜರುಗಳಿಗೆ . . . ಮಹ
ಮ್ಹದನು ನಿರೂಪಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದನು (ಜೈಮಿ. ೪೪).

ನಿರೂಪದ ಚಾವಡಿ = (ಮೈಸೂರು ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕದೇವ
ರಾಜ ಒಡೆಯರು ವಿರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ಲಳ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ) ಪೂರ್ಣವಾದ
ರಾಜಾಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಇಲಾಖೆ : ನಿರೂಪದ
ಚಾವಡಿ :— ಇದರಲ್ಲಿ ರಾಯಸದವರು ಗಡಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಅಧಿಕಾರ
ಸ್ಥಾನಗಳಿಂದ ಯಾರು ಯಾರು ಅರ್ಜಿಗಳನ್ನು ಬಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಡರೂ, ಅವು
ಗಳನ್ನು ಸುಲಾವಣೆ ಮಾಡಿ, ಅಪ್ಪಣೆಯಾದಂತೆ ನಿರೂಪವನ್ನು ಬರೆದು
ಅವರ ಸಕಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆ ನಿರೂಪಕ್ಕೆ ದೊರೆಗಳವರ ದಸ್ತತ್ತು
ಮೊಹರು ಮಾಡಿಸಿ ಅಯಾ ಜನಗಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುವಂತೆ ನಿಬಂಧನೆ
ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾಸಂ. I, ೧೪೬). [ಸಂ.]

ನಿರೂಪಕ (ಗು). ೧. ಹೇಳುವ ; ವಿವರಿಸುವ : ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ
ವಿರುದ್ಧಾಂಶಗಳಿರಬಹುದೇ ಎಂದರೆ, ಅಪೇಕ್ಷಕನೆಂಬ ನಿರೂಪಕಭೇದದಿಂದ
ಇರಬಹುದು. ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘತ್ವವೂ . . . ಕನಿಷ್ಠತ್ವವೂ
ನಿರೂಪಕಭೇದದಿಂದಿರುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೬೯). (ನಾ). ೨. ಗಮನಿಸು
ವುದು ; ಲಕ್ಷಿಸುವಿಕೆ. ೩. ಹೇಳುವುದು ; ವಿವರಿಸುವುದು. ೪.
ಅಪ್ಪಣೆ ; ಆಜ್ಞೆ : ಒಡ್ಡಿನೆನಬಹುದೇ ನಿಜಸ್ವಾಮಿಯ ನಿರೂಪಕವ(ತೊರಾ.
೬-೧೯-೫೦). ೫. ನೋಡುವವನು ; ಗಮನಿಸುವವನು : ತಿಂಗಳು
ಮೊಡನುಕುರ್ವ ಬೆಂಗಳಕುಮಕ್ಕುಂ ನಿರೂಪಕಾಂತಕರಣಕ್ಕಿಂಗಳಲ
ಕುವರಿ ತಾಂ ಪಡೆದಂಗಳಜಿರುಗಿಣಿಯಲಿಟ್ಟು ಪಾಲ್ಪೆಜ್ಜೆಯಪೊಲ್ (ಚಕವಿ.
೬-೨೫). ೬. ಹೇಳುವವನು ; ವಿವರಿಸುವವನು ; ನಿವೇದಕ :
ನಿರೂಪಕರು ವಿಷಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮನದಟ್ಟು ಮಾಡಿಸಿದರು (ರೂಪಿ).
೭. [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಜ್ಞಾತ ಅಥವಾ ಅಜ್ಞಾತ ಮೊತ್ತದ ಹಿಂದೆ
ಬರುವ ಮತ್ತು ಆ ಮೊತ್ತವನ್ನು ಗುಣಿಸುವ ಸಂಖ್ಯೆ ;
ಗುಣಾಂಕ ; ಗುಣಕ : "ಗುಣಕ, ಅನುಜ್ಞೇದಕ ನಿರೂಪಕ,
ನಿರ್ಧಾರಕ" (Coefficient, ಪಾಠ. ೧೬). [ಸಂ.]

ನಿರೂಪಕಿಯಾಪ್ರವೃತ್ತ (ನಾ). ತತ್ತ್ವೋಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡು
ವವನು, —ಬೋಧಿಸುವವನು : ನಿರೂಪಕಿಯಾಪ್ರವೃತ್ತನೆಂಬೊನಾ
ನೆಂತು ತತ್ತ್ವಜ್ಞನಾದೆನೆನ್ನ ಪೊರ್ದಿದ ಜನಗಳುಮಿಂತೆ ತತ್ತ್ವಜ್ಞರಕ್ಕೊಂದು
ಪ್ರಾತಿಭೋಜನ ಪಾನೋಪಕರಣ ಪೂರ್ಣಗಳನೇಪ್ರದೇಶ ತತ್ತ್ವೋಪದೇಶಂ
ಗೆಯ್ಯೊಂ (ಚಾವುಂ. ೫) ; ಪರಿಣತಯುಕ್ತನುಂ . . . ನಿರು[ರೂ]ಪಕಿಯಾ
ಪ್ರವೃತ್ತನುಂ ಪವಿತ್ರಚಾರಿತ್ರನುಮೆಂಬ ಅಪ್ಪವಿಧೀತತ್ತ್ವಗುಣಂಗಳಿಂದಂ
ನೆಲೆದನಾಚಾರ್ಯನಕ್ಕುಂ (ಚವಿ. ೧೧-೨ ವ). [ಸಂ.]

ನಿರೂಪಣ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು ; ಕುಣ್ಣಣ ; ನೋಟ ;
ದೃಷ್ಟಿ. ೨. ವಿವರಿಸುವುದು ; ವಿವರಣೆ : ಬರಿಶನನೋಭಾಮಿದುಪ
ವನಾಂತರದಲ್ಲಿಗೆ ನಲ್ಲನಂ ತಗುಳ್ಳಿರಿಶನನಾರತಂ ಸುರತರಾಗನಿರೂಪಣ
ಕಾರಣಂಗಳಂ ತರಿಬೆಂ (ಕವಿ. ೨-೧೦೩) ; ಆ ಪುರಾಣಕ್ಕೊಂ ಲೋಕಾ
ಕಾರಕಥನಮುಂ . . . ಚತುರ್ಗತಿಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಮುಂ ತಪೋದಾಸ
ವಿಧಾನವರ್ಣನಮುಂ ತತ್ಪಲಪ್ರಾಪ್ತಿಪ್ರಕಟನಮುಮೆಂದಿಂತವಯಂಗಳೆಂ
ಟಿಕ್ಕುಂ (ಅದಿ. ೧-೪೨ ವ) ; ಶ್ರೀಪದಮಂ ಸಮವೃತ್ತನಿರೂಪಣಸಮ
ಯದೊಳೆ ತಂದು ಮೊದಲಿಟ್ಟೆಂ (ಭಂಡೋಂಬು. ೨-೫೦) ; ಗುಣವೀಕಂ
ರೀತಿಕ್ರಮರಸನಿರೂಪಣಂ ಕವಿಸಮಯಮಿಂತಯುಮಿದಜ್ಞೋಳಿ
ಕರಣಂಗಳ್ (ಕಾನ್ಯಾ. ೧-೫). ೩. ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು :
ಸದಸದಾದಿ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಪ್ರವೀಣ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಾದಿ ಸಮಸ್ತ
ಶಾ[ಸ್ತ್ರ]ಮೃತಪಾರಾಪಾರಗಳರುಂ (ಸಾಂ. XX, ೪೬-೨೫ ;
1072). ೪. ಹಿರಿಯರ ಮಾತು, —ಬೋಧನೆ : "ನಿರೂಪಂ,

ನಿರೂಪಣೆ, ನಿರೂಪಿತಂ, ಈ ೩ ಗುರುವಾಕ್ಯಂ (ಕಾಶ್ಯ. ೨೯೦).
 ೫. ಸಂಗೀತರೂಪದ ಕಥೆ; ಕಾಲಕ್ಷೇಪ: ಗಾಯನರೂಪದ ಕೀರ್ತನೆ
 ಗಳನ್ನು ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ಹಾಡಿ, ಭಗವತ್ಪ್ರಭೆಯನ್ನು ಗೋಷ್ಠಿಗೆ ಶ್ರವಣ
 ಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ . . . ಇಂತಹ ಸನ್ನಿವೇಶ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ 'ಕಾಲಕ್ಷೇಪ'
 ವೆಂದೂ 'ನಿರೂಪಣೆ' ಎಂದೂ . . . ಹೆಸರುಗಳಿವೆ (ಸಂಗೀತ. ೬೮);
 ಮಹಾದೇವಭಾಗವತರು . . . ಗೀತೆಗಳು, ಸ್ವರಜತಿಗಳು . . . ಮತ್ತು
 ನಿರೂಪಣೆಗಳು (ಸಂಗೀತ ಕಥೆಗಳು) ಇವುಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ
 (ಸಂಗೀತ. ೪೫). [ಸಂ.]

ನಿರೂಪಣೆಗಿಯ್ (ಕ್ರಿ.). ವಿವರಿಸು; ತಿಳಿಸು: ಕಾಲಸ್ವರೂಪ
 ನಿರೂಪಣೆಗಿಯ್ವರ ಶೋಕಪ್ರತ್ಯನೀಕಮನದಿರ್ವಿಧಂ (ಪೂರಾಮಾ.
 ೧-೪೪೭); ತರಣಯುಧಯಸುಪ ಸೋಗಮಂ ನಿರೂಪಣೆಗಿಯ್ವನಲ್ಲೆ
 ಮುಂಬರುಣಂ (ಪ್ರಪಂ. ೧-೩). [ನಿರೂಪಣೆ + ಕಿಯ್]

ನಿರೂಪಣಾತ್ಮಕ (ನಾ). ವಿವರಣೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದು; ವರ್ಣ
 ನಾತ್ಮಕವಾದುದು: ಮೂಲಾ ಕಲೆ ನಿರೂಪಣಾತ್ಮಕವೂ, ಸಾಹಿತ್ಯ
 ಕವೂ, ನಾಸ್ತವವೂ ಆಗಿತ್ತು (ಭಾರವ. ೫೨೯). [ಸಂ.]

ನಿರೂಪಣೆ (ನಾ). ೧. ದೃಷ್ಟಿ; ನೋಟ; ನೋಡುವುದು. ೨.
 ವಿವರಣೆ: ಅವನ ಕವಿವ್ಯಾಪಾರವಕ್ರತೆಯ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳು
 'ಧ್ವನ್ಯಾರೋಹ'ದ ಮೂರನೆಯ ಬುದ್ಧೋತ್ತರದಲ್ಲಿ ವರ್ಣ . . . ಮೊದಲಾದ
 ಮಂಜಕಗಳಿಂದ ಧ್ವನಿ ಹೊರಡುವುದರ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ
 ಕಲ್ಪಿತವಾದಂತಿವೆ (ಭಾರವಿ. ೪೮); ಘಟನೆಗಳ ನಿರೂಪಣೆ ಮತ್ತು ಪಾತ್ರ
 ಸೃಷ್ಟಿಗಳೇ ಅಲ್ಲಿನ ಮುಖ್ಯೋದ್ದೇಶ (ಭಾಷಗೀ. ೫); ಅದರ ನಿರೂಪಣೆಯು
 ಕೆಲವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅಲಂಕಾರವಿಶೇಷಗಳ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗೆ ಯಾವ ಬಗೆ
 ಯಿಂದಲೂ ಸಮಾನವಲ್ಲವೆಂಬುದೂ ಮನದಟ್ಟಾಗುವುದು (ಧ್ವನ್ಯಾರೋ.
 ೩೯). ೩. ಹೇಳಿಕೆ: "ಹೇಳಿಕೆ, ನಿರೂಪಣೆ" (Statement. ಪತ್ರಿಕ. ೩೭).
 [ಸಂ. ನಿರೂಪಣೆ]

ನಿರೂಪದಸ್ಯತ್ತು (ನಾ). ಆಜ್ಞಾಪತ್ರಕ್ಕೆ ಮಾಡಲಾಗುವ (ಅಧಿ
 ಕಾರಿಯ) ಸಹಿ: ರಾಜ್ಯದ ಆದಾಯವ್ಯಯವನ್ನು ತಾವೇ ನಡೆಸುತ್ತ
 ದೊರೆಯನ್ನು ಮೂಲವಿಗ್ರಹದಂತಿಟ್ಟು ನಿರೂಪದಸ್ಯತ್ತುಗಳನ್ನು
 ಮಾತ್ರ ಮಾಡಿಸುತ್ತಲಿದ್ದರು (ಒಡಕ. ೫೬).

[ನಿರೂಪ + ದಸ್ಯತ್ತು (<ದಸಕತ್ತು)]

ನಿರೂಪಲೇಖ (ನಾ). ಬರೆಹ ರೂಪದ ಆಜ್ಞೆ; ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ: ಈ
 ಭಾಗದಿಂದ ಕೊಡಲಾಗಿರುವ ಅಧಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ . . . ನಿರೂಪಲೇಖವೂ
 ಸೇರಿ ಯಾವ ನಿರ್ದೇಶವನ್ನಾಗಲಿ . . . ಸಾದರು ಮಾಡಲು ಶಕ್ತರಾಗಿ
 ಇರತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಧಾಸ. ೧೯). [ನಿರೂಪ + ಲೇಖ]

ನಿರೂಪಿತ (ಗು). ೧. ನೋಡಿದ; ಈಕ್ಷಿಸಿದ. ೨. ಕಂಡುಹಿಡಿದ;
 ಶೋಧಿಸಿದ. ೩. ನಿಯುಕ್ತ ಮಾಡಲಾದ; ಆಯ್ಕೆಗೊಂಡ.
 ೪. ವಿವರಿಸಿದ; ನಿರೂಪಿಸಲಾದ: ವಿಕಟವೇದಾಗಮನಿರೂಪಿತ
 ಸುಕರನಾಸಾಧ್ಯಾಂಗಳಂ ಗೆಲಿದಕುಟಲಾತ್ಮನು ಮಂಜಣಾಚಾರ್ಯನು
 ಮುಖ್ಯವುತರಲು (ಬಸವ. ೫೩-೬೦). ೫. ಹೇಳಿದ; ತಿಳಿಸಿದ. (ನಾ).
 ೬. ವಿವರಿಸಿದುದು; ವಿವರಣೆಯಾದುದು: ಪರಮಪುರಾಣ
 ಕವೀಶ್ವರ ನಿರೂಪಿತಂಗಳ್ ವಿಚಿತ್ರಮಾರ್ಗಯುತಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೯೯).
 ೭. ಹಿರಿಯರ ಮಾತು; ಬೋಧನೆ: "ನಿರೂಪಂ, ನಿರೂಪಣಂ,
 ನಿರೂಪಿತಂ, ಈ ೩ ಗುರುವಾಕ್ಯಂ (ಕಾಶ್ಯ. ೨೯೦). [ಸಂ.]

ನಿರೂಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳು; ವಿವರಿಸು: ಎನ್ನಯ ತೀವ್ರರಾಪ
 ವಾಚ್ಯಹಿಮೆಯನಾತನಂದೂ ಕಡಿಮ್ಪದ ಬೆರ್ವರನಂತೆವೋಲದೇನಹದ
 ನಿರೂಪಿಸಂ ಕಡೆದು ಪೊಂದಿದನಾಯಿಳೆಯಲ್ಲಚೇತನಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೭೫);

ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟದ ಕನ್ನಡಮಂ ನಿರೂಪಿಸುವೆಂ (ತಮದ. ೨೫೩ ಪು. ೩);
 ಮಾವೆಲ್ಲಿ ಫಲಂದೋಣುವುದೇ ಕಾಲದೊಳುಲ್ಲದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸೆ
 ನಲ್ಲಗುತುಸಿರಿದನಿಂತೆಂದು (ಜಯಕಾ. ೨-೩೧); ಈ ಭವದ ಕೋಟಲಿಗೆ
 ತವ ಮಹಾಸ್ಥಾನದೊಳಗಿರ್ಪ ಘನಮಹಿಮೆಯಂ ಬಹರೂ ಪರಮಾನಂದ
 ನಿತ್ಯಸುಖದಿಂದಿರ್ಪರೋ ನಿರೂಪಿಸವೇಳ್ವಂ (ಚಿ.ಪು. ೩-೧೬); ಎಲೆ ದೇವ
 ಬಿಜಯಂಗೆದ ಕಥನವನೆನೆಗೆ ನಿರೂಪಿಸಬೇಡುದು (ಚೈ. ಮಿ.ಭಾ. ೧೪-೨೮);
 ಇಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುವ ಕೆಲವು ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪ
 ವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದೆ (ಜಗದಾ. ೧೬೭). ೨. ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು; ಆಜ್ಞೆ
 ಮಾಡು; ಆಜ್ಞಾಪಿಸು: ಕಟ್ಟಿದಿರೂಳಂತೊಮ್ಮೆ ಎಮ್ಮನು ಪಟ್ಟ
 ಮಂಚವನೇಟಾ ಎಂದಿರಿ ನಟ್ಟ ಕೂಲವನೇಟಾಯೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಿದಿರೇಗ
 (ಬಸವ. ೩೯-೪೪); ಎಮಗೆ ಬೆಸವೇನುಂಟು ಜೀಯ ನಿರೂಪಿಸುವುದೆನಲು
 (ಕುನ್ಯಾ. ೬೦೫. ೨೫-೨೧); ನಿರೂಪಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ೩]ಜೀಯ ಸಂಗರಕೆ
 (ತೊರರಾ. ೩-೫-೧೨); ಬೆಸಗುಡು ದೈತ್ಯಾಧೀಶ್ವರ ನೀ ನಿರೂಪಿಸಲಾನು
 ಮಿತಿಯ ಮಿಾಣುವನೆ (ನೋಹಕ. ೩೩-೩೦). ೩. ಒಪ್ಪಿಸು; ನೇಮಿಸು;
 ವಹಿಸು: ಮಗಂ ಪುಟ್ಟದೊಡಾತಂಗೆ . . . ಪಟ್ಟಂಗೆಟ್ಟ ಸಮಸ್ತರಾಜ್ಯ
 ಭಾರಮೆಲ್ಲಮಂ ನಿರೂಪಿಸಿ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೭೫-೨೪). ೪. ರಚಿಸು;
 ಕಟ್ಟು: ಮಲ್ಲಣಾಯಾಂ ನಿರೂಪಿಸಿದನೀ ಭಾವಟಂಕಾರತ್ಮಮಂ
 (ಭಾವಚಂ. ೯-೩೦). [ನಿರೂಪ + ಇಸ್ಯ]

ನಿರೂಪು (ನಾ). ೧. ರೂಪ ಅಥವಾ ಆಕಾರಗಳಲ್ಲದಿರುವುದು;
 ನಿರಾಕಾರ: ರೂಪಿಗೆ ಕೇಡುಂಟು ನಿರೂಪಿಗೆ ಕೇಡಿಲ್ಲ ರೂಪು ನಿರೂಪ
 ನೊಳೊಡಗೂಡುವ ಪರಿಯೆಂತು ಹೇಳಾ (ಆವಚಂ. ೨೭೬-೧೨೬೬);
 ಹಿರಿದಕ್ಕೆ ಹಿರಿದು ಕಿಟಾದಕ್ಕೆ ಕಿಟಾದು ವಾಗ್ವನಕ್ಕೆ ಗೋಚರ ಕೂಡಲಸಂಗಮ
 ದೇವ ಸ್ವರೂಪು ಪ್ರಸಾದ ನಿರೂಪು ಲಿಂಗೈಕ್ಯ (ಬಸವ. ೪೩೮); ತನುವಿಲ್ಲ
 ಬಸವಯ್ಯಂಗೆ . . . ಸಂಗಯ್ಯನಲ್ಲಿ ಬಸವಯ್ಯನ ರೂಪು ನಿರೂಪಾದ
 ಬಳಿಕ (ನೀಲವ. ೨೦-೫೯); ಪರಾತ್ಪರಮೂರ್ತಿಯ ಶರೀರ ಚಿದಾಕಾಶ ವರ್ಣ
 ನಿರೂಪು (ರುದ್ರಭಾ. ೪೩). ೨. ಅಪ್ಪಣೆ; ಆಜ್ಞೆ: ಲಿಂಗಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ
 ಮಾಡೆಂದು ಎನಗೆ ನಿರೂಪಿಸುತಿರ್ಪ ಕಾರಣ ಮಾಡುತ್ತಿರ್ದೆನಲ್ಲದೆ
 ಎನಗೆ ಬೇಟೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಉಂಟೆ ಹಿಂದೆ ನೀವು ಕೊಟ್ಟ ನಿರೂಪು ಹುಸಿ
 ಯಾದರೆ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಸ್ವಯವಪ್ರಂತೆ ನಡಿಸಾ (ಸಿದ್ಧವ. ೪.೩-೧೯೯).
 ೩. ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ; ನಿರೂಪ (?): ಧಟದೊಳಪ್ಪಣೆ ನಿರೂಪುಗಳಾಗಿ
 ಮಡಗಿಹವು (ಶೃಷ್ಣ. ೨-೪೧). [<ಸಂ. ನಿರೂಪ]

ನಿರೂಹ (ನಾ). ೧. ದೇಹದೊಳಗಿನ ದೋಷವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿ
 ಸಲು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಬಸ್ತಿಕ್ರಿಯೆ; ವಿರೇಚಕ
 ಕ್ರಿಯೆ. ೨. ತರ್ಕ; ಚರ್ಚೆ; ವಾದವಿವಾದ. ೩. ಅಭ್ಯಾಸದಾರ
 ಪದಗಳಲ್ಲದ ವಾಕ್ಯ. ೪. ನಿಶ್ಚಯ. [ಸಂ.]

ನಿರೂಹಣ (ನಾ). [ವೈದ್ಯ] ವಿರೇಚನವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವಿಕೆ;
 ವಿರೇಚಕ ಕ್ರಿಯೆ: ನಿರೂಹಣಂ ಮಾಯಕ್ಕೆ ಸರ್ವಕೂಲಾಪಹರಂ
 (ಆಶ್ವತಾ. ೧೧-೫); (ತೋಧನವು) ನಿರೂಹಣ, ವಮನ, ವಿರೇಕ, ನಸ್ಯ,
 ರಕ್ತಮೋಕ್ಷಂಗಳೆಂದೈದು ತೆರನಾಗಿರುವುದು (ಸಪ್ತ. ೧೮). [ಸಂ.]

ನಿರೂಹಣಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ನಿರೂಹಣ: ಸರುಪಪಮಂ ಘೃತಮಂ
 ನಾಗರಮಂ . . . ವಿಸ್ತರದಿಂ ತ್ರಿಫಲಾರಸದೊಳ್ ನಿರೂಹಣಕ್ರಿಯೆಗೆ
 ಯೋಜಿಪುದು (ಆಶ್ವತಾ. ೧೦-೧೬). [ನಿರೂಹಣ + ಕ್ರಿಯೆ]

ನಿರೂಹಣೆಗಿಯ್ (ಕ್ರಿ). ವಿರೇಚನವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಭೇದಿ
 ಮಾಡಿಸು: ಸರುಪಪಮಂ ಸ್ಯಂಧಮುನುಸರೆದಕ್ಕೆಣ್ಣೆಯೊಳೆ ಕೂಡಿ
 ಪೊರ್ಕುಳ ಕಲು(ಳೆ)ಯೊಳ್ ಬೆರಸಿ ನಿರೂಹಣೆಗಿಯ್ಯುದು ತುರಗಕ್ಕದು
 ಸರ್ವ ಕೂಲಿನಿರೂಪಲಕರಂ (ಆಶ್ವತಾ. ೧೧-೬). [ನಿರೂಹಣ + ಕಿಯ್]

ನಿರೂಪದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ವಿರೇಚನವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ವಸ್ತು ;
ವಿರೇಚನಕ್ರಿಯೆಗೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ಔಷಧಿ : ದಾರು =
ದೇವದಾರು, ರಾಸ್ನಾ, ರಾಸ್ನಿ . . . ತ್ರಿವೃತಾ : ತಿಗಡೆ, ಎಂದಿವು
ನಿರೂಪದ್ರವ್ಯ = ನಿರೂಪದ್ರವ್ಯಗಳು (ವೈವಿ. ೬೦). [ನಿರೂಪ+ದ್ರವ್ಯ]
ನಿರೋಗ (ಗು). ೧. ರೋಗವಿಲ್ಲದ; ಆರೋಗ್ಯಕರವಾದ; 5
ಆರೋಗ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ರೋಗನಿವಾರಣೆ, - ಪರಿ
ಹಾರ : ಶೂಲಿ ಮಂತ್ರವಜ್ರಾದಯಾದೇ ಶೂಲಿ ರೋಗ ನಿರೋಗವಹುದು
(ಬಸವ. ೪೮-೨೪). [ಸಂ.]
ನಿರೋಗಿ (ನಾ). ೧. ರೋಗವಿಲ್ಲದುದು ; ಆರೋಗ್ಯಕರವಾದುದು ;
ಆರೋಗ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದುದು : ನಿರೋಗಿಯೂ ಪುಷ್ಪವೂ ಆಗಿರುವ
ಪಶುವಿನ ಮಾಂಸವು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಬಲು ಪುಷ್ಟಿಕಾರಕವಿರುತ್ತದೆ
(ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೬೫). ಪ್ರಕೃತಿ ಅಂತೂ ಎಂದಿನಿಂದಲೂ ನಿರೋಗಿ
(ಆಸ್ತ. ೧೯೦); ನಿರೋಗಿಯಾದ ಮನಸ್ಸು ಇಷ್ಟವಾದ, ಯೋಗ್ಯವಾದ
ಮತ್ತು ಸಮರ್ಥವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ
(ಮನೋರೋ. ೧೪). ೨. ರೋಗವಿಲ್ಲದವನು ; ಆರೋಗ್ಯಶಾಲಿ : 10
ಚರಂಜೀವಿ ಎಂದೆಡೆ ನಿರೋಗಿ ಚರಂಜೀವಿ ಎಂದೆಡೆ ಸಶಕ್ತ ಚರಂಜೀವಿ
ಎಂದೆಡೆ ಬಹುಕಾಲ ಬದುಕುವವನು (ಸಿದ್ಧ. ೪. ೪೦-೧೨೬); ಮಿಗೆ
ವಾತಗುಲ್ಮಪರಿವೃತರಾಗಿಯೂ ನಿರೋಗಿಗಳು . . . ಕುಲಗೋತ್ರ
ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತಿಗಳಾಗಿಯೂ ಸೋಗಯಿಪೇಶಾಕಿಗಳೆನಿಸಿ ಶಿವನೊಲಿಸಿದ
ಮುನೀಶ್ವರರು ಕಡ್ಡೆಸೆದರು (ಹಚಕಾ. ೬-೩೬); ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೀವನುನೆಯದಿ
ನೋಡಲು ರೋಗಿಯಾದವನು ನಿರೋಗಿಯೆನಲೆ ಬಾಲ್ಯನಲಾ (ಬಸವ. 15-೬೫); ರಾಗಿಯನು ಉಂಟುವ ನಿರೋಗಿ ಎಂದೆನಿಸುವನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. 20-೨೨); ನನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳಿದ್ದರೆ, ಅವರು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿರೋಗಿಗಳಾ
ಗುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ನನಗೆ ವಿಶ್ವಾಸವಿದೆ (ದೇಶನ್ಯ. ೨೪).

[ಸಂ. ನಿರೋಗಿನಾ]

ನಿರೋಧ (ನಾ). (ಸಂತಾನ ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕಾಗಿ) ಸಂಭೋಗ
ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗಂಡನರು, ಗರ್ಭನಿರೋಧಕ ಸಾಧನವಾಗಿ ಬಳ
ಸುವ, ರಬ್ಬರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಲಿಂಗಕವಚ : ಗಂಡನರು, ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸೆ
ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ನಿರೋಧ ಬಳಸುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಸುಲಭ
(ರೂಢಿ). [**ನಿರೋಧ**]

ನಿರೋಧ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟು ; ಬಂಧನ ; ತಡೆ : ಜನನ ಮರಣ
ತಾಗು ನಿರೋಧ ಉಳ್ಳನ್ನಕ್ಕರ ನೀವೆಂತು ಲಿಂಗವಸ್ಥಿರಿ ಹೇಳರಣ್ಣಾ
(ಚನ್ನ. ೪. ೧೬೯-೬೬೪). ೨. ತಡೆ ಹಿಡಿಯುವುದು ; ಪ್ರತಿ
ಬಂಧ : ಮಲಮೂತ್ರಗಳ ನಿರೋಧ, ಅತ್ಯಂತ ಆಹಾರ, ಜಾಗರಣ
ತೋಕ, ಇವಜಿಂದಲೂ ವರ್ಷಾಕಾಲದಿಂದಲೂ ವಾತಪ್ರಕೋಪ
ವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. 1, ೨೧). ೩. ಮುಚ್ಚುವುದು ; ಆವರಣ
ವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದು. ೪. ನಿಗ್ರಹ ; ಹತೋಟಿ ; ಅಂಕೆ ;
ಅಧೀನ : ನಿರೋಧಮುಂ ನಿಪರಿಗ್ರಹಮುಂ ತಪೋವೃತ್ತಿಯೆಳ್
(ಎಚ್. XIII, ೩೩೨-೪೪; 929); ಈ ತೆಲದಿಂದಮಾ ತೆಲದ ಜೀವ
ಮನೋವುನಿ ನಿರೋಧದಿಂದಿ ತೆಲದಿಂದ್ರಿಯಂಗಳನಡಂಗಿಪುದೀ ಪರಿ
ಣಾಮ ಶುದ್ಧಿಯಿಂದಿ ತೆಲದುದ್ಧ ತಾಘನಿಕರಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಛೇದಂ. 10-೬-೪); ತೆರಳುವ ಕುಕ್ಕುಟಾಸನದ . . . ಏಕಪಾಶ್ವದಬ್ಬರದ
ನಿರೋಧಮುಂ ತಳೆದು ತೀವ್ರತಪಂ ತನುವೊತ್ತು ಬಂದುದು (ಧರ್ಮನಾ. 2-೯೪). ೫. ನಿರೋಧ ; ವೈರ : ಎನ್ನಯ ಕುಮಾರಿಯರ ಮದುವೆ
ಯಾಗೆಲ್ಲಾ ನಿರೋಧಮುಂ ಬಿಡುವೆನು (ಹಚಕಾ. ೮-೨೧). ೬. ಧ್ವಂಸ
ಪಡಿಸುವುದು ; ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದು ; ನಾಶ : ತೊಡಗಿದೊಂದು

ಲೆಗೆ ನಿರೋಧ ನಿರೋಧ ನಿರೋಧ ಗಾಢದಿಂ ಕಡುದನಿ ಪುಟ್ಟಿ ನಿರ್ಕಾ
ನಿಜಾಲೆಂದು ನಿಟ್ಟಿಳಲೆಂದು (ಹಮಾ. ೩. ೪೬); ಸ್ವಂಧಪಂಚಕವು
ಅತ್ಯಂತಿಕವಿನಾಶವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ನಿರೋಧವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೩೨).
೭. ನಿರಾಶೆ ; ಆಶಾಭಂಗ : 'ನಿರೋಧನಿಬಂಧನ' ಪರಾ.
೮. ನೋವು ; ದುಃಖ ; ವ್ಯಥೆ ; ಸಂಕಟ : ಭೂಭಾರಮಂ ಪಂಗಿಸಲು
ದಯಿಸಿದಂ ಚಕ್ರಿ ನಮಿಸ್ತು ಭರಾಕ್ರಾಂತಿನಿರೋಧಂ ಮಾಣ್ತುದು (ಜಗದಿ. 2-೪); ಉಳ್ಳಿಯಂ ಕಿನ್ನರಯ್ಯಂಗಾದ ಮುಳಸುವಂ ಉಳ್ಳಿಯಿಂದವ
ತೀರ್ಚ ಕಳೆವುದು ನಿರೋಧವಂ (೬ಸರ. ೧೧-೯೪); ಇದನಿ ಕೆಳಗೆ ಕವಿನ
ನೆಳರೋಕವನದೊನಾತಂಗೆ ತಾಂ ತವಿಲೆದರು ಬಡತನ ನಿರೋಧ[ಪಾಶಾಂ.
ನಂ ರೋಗ, ನಂ ಲೋಭ]ವಪಕೀರ್ತಿ . . . ಹರೆವುದು (ಹಚಕಾ. ೬-೧೦);
ಅಡಿಗೆಡೆನಾ ಭೀಮನಿತ್ತಲು ಕಡುನಿರೋಧವ ಹಿಡಿದು ತಾನೇ ಇಡೆದು
ಬಂದನು ಧರ್ಮಸುತನಾ ಕೊಳನ ಪಥವಿಡಿದು (ಕುವ್ಯಾ. ೨೩-೩೦).
೯. -ನಿರೋಧಿ. ೧೦. -ನಿರೋಧರತಿ : ಅರ್ಪಣೆಗೂ ರತಿಭಾವ
ಮುಪ್ಪುದು. ಅದು ನಾಲ್ಕು ಪರಿ. ನಿಜ ನಿರೋಧ ಪರಾಧೀನ ಸ್ವಾಧೀನ
(ಕಾಮಶಾ. ೨೩೧).

ನಿರೋಧವಳು = ನಿರೋಧವೆಂಬ ರತಿಭಾವವನ್ನುಳ್ಳವಳು :
ಪುರುಷನೊಲುವು ಮಿಗಲಾಲಿಂಗನಂಗಿಯುಲು ಅಲುಗಿ ಬಿಸಿ ಬಿಸಿಯತನು
ಜಲಮನುಂಟಾಗಿ ಮುಂಚಲಿಸಿ ತೋರ್ಪಳೆನಿ[ಪಾಶಾಂ. ೨]ನಿರೋಧವಳಬಲೆ
(ಜನನ. ೮-೩೪). [ಸಂ.]

ನಿರೋಧಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಥೆಪಡು ; ಸಂಕಟಗೊಳ್ಳು : ಮಗನ
ಕರುಣಾಸ್ಯಮಂ ಚಂದ್ರಚೂಡಂ ಕಂಡು ನಗುತ್ತಿ ತಕ್ಕೈಸುತಂ
ನಿರೋಧಂಗೊಂಡು (೬ಸರ. ೧-೫೪). [ನಿರೋಧ + ಕೊಳ್ಳು]

ನಿರೋಧಂಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು ; ತಡೆಯನ್ನುಂಟು
ಮಾಡು ; ಕಾಡು : ಒಡಲ ಹಮ್ಮಿನ ಯೋಗಿಗಳನವಗಡಿಸಿ ಕಾಡುವ
ಮಾಯೆಯೆಂತಿರೆ ಕಡುನಿರೋಧಂಬಡಿಸಿದನು ಮಿಳನಚ್ಯುತನ ಹಿಡಿದು
(ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬-೯1). [ನಿರೋಧ + ಪಡಿಸು]

ನಿರೋಧಕ (ಗು). ೧. ಅಡ್ಡಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ; ಪ್ರತಿಬಂಧಕ
ವಾದ : ಏಟಿಮಿನ್ 'ಡಿ' :- ಇದನ್ನು ರಿಕೆಟ್ಸ್ ನಿರೋಧಕ ಸತ್ವವೆಂದೂ
ಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾಶ ಏಟಿಮಿನ್ (Sunshine Vitamin) ಎಂದೂ ಕರೆಯು
ವರು (ಗೃಹಪ. ೩೦). (ನಾ). ೨. ಅಡ್ಡಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂತ
ಹುದು ; ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾದುದು : ಕರುಣಾರಸಕ್ಕೆ ಮಿಗೆ ಪಾಶ್ವ
ರಸಂ . . . ರಾಧ್ರಸಕ್ಕಮದ್ಭುತಂ ವೀರರಸಕ್ಕೆ ಭಯಾನಕಂ ನಿರೋಧಕ
ಮು[ಪಾಶಾಂ. ನಿರೋಧಿಗಳ]ಕ್ಕುಂ (ಕಾಮ್ಯಾ. ೮೩೧). ೩. ತಡೆಯು
ವವನು ; ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುವವನು. ೪. ಬಂಧನದಲ್ಲಿಡುವವನು ;
ಸೆರೆಹಿಡಿದು ನಿರ್ಬಂಧಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ನಿರೋಧರತಿ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ನಿಜ, ನಿರೋಧ, ಪರಾಧೀನ
ಮತ್ತು ಸ್ವಾಧೀನವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು :
ಆಲಿಂಗನ ಜುಂಬನಮಾಡದ ಮುನ್ನವೆ ನೋಡಲ್ಪೆ ಕ್ರೋಧದಿ ಮುನ್ನವೆ
ಉಪ್ಪದಿಂ ಪಿರಿದುಮಾಗಿ ಸ್ವನಿಜೊಡೆ ನಿರೋಧರತಿ (ಕಾಮಶಾ. ೨೩೧).

[ನಿರೋಧ + ರತಿ]

ನಿರೋಧಸಮಾಧಿ (ನಾ). ಬಾಹ್ಯವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸದಂತೆ
ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿ ಧ್ಯಾನಮಗ್ನನಾಗುವಿಕೆ : ಎಂದಿಗೆ ಗಡಾ
ನಿರೋಧಸಮಾಧಿಯಲಿ ವಿಹರಿಸನೊ ಸುಗತನನನ ದೇಹಕ್ಕೆ ನೆಮ್ಮದಿ
ಯಂದೆ (ವೈಶಾಖ. ೬೬-೪೫). [ನಿರೋಧ + ಸಮಾಧಿ]

ನಿರೋಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ಬಂಧಿಸು ; ನಿಗ್ರಹಿಸು ; ತಡೆಹಿಡಿ ;
ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಡು : ದಕ್ಷಿಣವಾಮನಾಸಾರಂಧ್ರನಿರ್ಗಮನಾಗಮನ

ಮೂಲಕ ವಾಯುಗಳಾದ ಇಡಾ ಹಿಂಗಳಗಳ ಗತಿಗಳಂ ನಿರೋಧಿಸಿ (ವೇದ. ೯೭); ಪಿರಿದಸದಳವು ಮನವ ನಿರೋಧಿಸಲು (ಗಣತ. ೧೩-೧೦); ಮನುಷ್ಯ, ಪಶು, ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಭೂಮಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡು ಭಾರವಾಗಿರಲು ಕಾರಣವೇನು ? ನಿರೋಧಿಸಲಶಕ್ತವಾದ ಒಂದು ಬಲವು ಅವುಗಳನ್ನು ಸಂತತವೂ ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವುದೇ (ಜ್ಯೋತಿಷಿ. ೨೪೨).

[ನಿರೋಧ + ಇಷ್ಟು]

ನಿರೋಧಿ (ನಾ). ಕೋಪವಿಲ್ಲದವಳು : ದಾಸಿ-ರಜಕಸ್ತ್ರೀಯರು . . . ನಿರೋಧಿ ಸೂಚನೆಗೂಡಿ ಗುಣಮೆಚ್ಚಿವಾ ಸತಿಯರನು ಮಾಡು ದೂತಿಯನು (ಜೀವಂಜ. ೧೭-೪೫). [ಸಂ. ನಿರೋಧಿ]

ನಿರೋಷ್ಯ (ನಾ). = ನಿರೋಷ್ಯ ರಿ : ಅಕ್ಷರದಿಂದಂಚುತಕಂ ದ್ವ್ಯಕ್ಷರಿಯೇಕಾಕ್ಷರಂ ನಿರೋಷ್ಯ [ಪಾಠಾಂ. ಪೃ. ೬] ಮತಾಲಪ್ಯಾಕ್ಷರಮೇನ ನಿಜನಾಮ ಸದ್ಯಕ್ಷಂ ಲಕ್ಷಣಮದಾಗಿ ನೆಗಟ್ಟುಂ ಪಲವುಂ (ಕಾಡ್ಯಾ. ೧೭೦).

ನಿರೋಷ್ಯ ಕಂದ = [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಓಷ್ಯಾಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸದೆ ರಚಿಸಿದ ಕಂದಪದ್ಯ : ಚಿತ್ರಕವಿತ್ವದ ಕಂದ : ನಿರೋಷ್ಯ ಕಂದ || ಖರಕಿರಣನ ತನಯನ ಖರಕಿರಣಕರ ಪರಕರನ ನಳನ ಜಳಜನ ಭರಾವರನ ಶತಧರನ ಚಕ್ರನ ಚರಿತೆಯ ನಿಜಚರಿತಮನಿಸಿದಾತನನ್ನೊಲ್ಲುಂ (ಮದತಿ. ೬-೧೩). [ಸಂ.]

ನಿರೋಷ್ಯ (ನಾ). ೧. ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವಾಗ ತುಟಿಯ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಇರುವುದು. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಚಿತ್ರಕವಿತ್ವದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ ; ಉಕಾರ ಬಕಾರ ಹಾಗೂ ಪಕಾರಗಳನ್ನು ಬಳಸದೆ ಬರೆದ ಪದ್ಯ : ಸರನಾಯಕನಂ ನಿಂದಾನರದೀ ಗಳೆ ಕಾಂತನಂ ನೆರೆದೇನದಬಾಂದಿಲ್ಲಾ ನೆರೆದಿದರ್ಶನಾಗೆನೆ (ನಿರೋಷ್ಯಂ) (ಕವಿರಾ. ೨-೧೨೫) ; ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೋಷ್ಯ . . . ಹಾರಬಂಧ, ಮುರಜಬಂಧ ಮುಂತಾದ ನಾನಾವಿಧಗಳುಂಟು (ಕೃಷಿ. ೨೫೪).

[ಸಂ.]

ನಿರೋಹಣ (ನಾ). ಮರದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದುದು ; ಹೂವು ; ಪುಷ್ಪ : ನಿರ್ವ್ಯಾಕುಳವಿಗಲ್ಲ ನೆಲಿಸುತ್ತ ಜಡಾತ್ಮಕರೂಪಮಾಗಿ ರತ್ನಾಕರಸಂಕುಳಂ ನಿಖನವ್ಯಕ್ಷವಿವರ್ಣತಮಾ ನಿರೋಹಣಾನೀಕಮನಲ್ಪ ರನ್ನವಸರಂ ಬಗೆಗಚ್ಚ ರಿಯಂ ನೆಗಟ್ಟುಗುಂ (ಮಲ್ಲಕಾ. ೪-೬೩೭). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಯುತಿ (ನಾ). ೧. ಅಳಿವು ; ನಾಶ ; ಕ್ಷಯ. ೨. ಮೃತ್ಯು ದೇವತೆ. ೩. ನೈರುತ್ಯ (ದಿಕ್ಕು). ೪. ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ; ನೈರುತ್ಯದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯ, - ಅಧಿಪತಿ : "ನಿರ್ಯುತಿ-ದಿಕ್ಪಾಲಕ" (ಕಾಶ್ಯ. ೨೪೭). ೫. ಬಡತನ ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ : "ಅಲಕ್ಷ್ಮೀ-ನಿರ್ಯುತಿ ೨ ಅಭಾಗ್ಯದ ಹೆಸರುಗಳು, ನಿರ್ಭಾಗ್ಯತನ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೭೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಕಲಿಸು (ಕ್ರ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಬೆರೆತುಕೊಳ್ಳು ; ಸಂಪೂರ್ಣ ವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು : ಪೂರ್ವಕಿಯಾದಿದುವಲರೊಳ್ ನಿರ್ಕಲಿಸಿದವಟ್ಟು ಬಂದಿನೊಳ್ ತನಿಗೊಂದಟ್ಟುಮೆವಟ್ಟು ಕುಡಿಯೊಳ್ ದರ್ಶನದಲೆ ವಾಯುವಲ್ಲಿ ಮದಮಧುಪಂಗಳ (ಮಲ್ಲಕಾ. ೧೪-೧೪೪).

[ನಿರ್- + ಕಲಿಸು (< ಕಲಸು)]

ನಿರ್ಕುಳಿಗೊಳ್ 'ನೀಳುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ನಿರ್ಗ 'ನಿಗ್ಗರ' ನೋ.

ನಿರ್ಗಂಧ (ಗು). ೧. ವಾಸನೆಯಿಲ್ಲದ ; ಗಂಧರಹಿತವಾದ : 'ನಿರ್ಗಂಧಕುಸುಮ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨ = ನಿರ್ಗಂಧವಾಯು : ಬೇಳೆಯ ಕಾಳುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಗಂಧದ ಪ್ರಮಾಣವು ಹೆಚ್ಚಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಜಯ. ೬-೨೪೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗಂಧಕುಸುಮ (ನಾ). ವಾಸನೆಯಿಲ್ಲದ ಹೂವು : ಏಕೋ ನಿರ್ಗಂಧಕುಸುಮದ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ನನಗೆ ಸಹಿಸದು (ಆಬೋಲಿ. ೨).

[ನಿರ್ಗಂಧ + ಕುಸುಮ]

ನಿರ್ಗಂಧವಾಯು (ನಾ). ವಾಸನೆಯಿಲ್ಲದ ಅನಿಲ ; ಸಾರಜನಕ ; ನೈಟ್ರೋಜನ್ : ನೈಟ್ರೋಜನ್ನೆಂಬ ನಿರ್ಗಂಧವಾಯು ೩ ಪಾಲು ಆಕ್ಸಿಜನ್ನೆಂಬ ಪ್ರಾಣವಾಯು ೧ ಪಾಲು, ಈ ಪ್ರಕಾರ ಎರಡು ಮೂಲ ಕೃಷ್ಣಗಳು ಕೂಡಿ ಹವೆಯುಂಟಾಗಿದೆ (ಮುಂಜಯ. ೫-೧೫೧).

[ನಿರ್ಗಂಧ + ವಾಯು]

ನಿರ್ಗಡಿ 'ನಿರ್ಗೇಡಿ' ನೋ.

ನಿರ್ಗಣ್ಯ (ಗು). ೧. ಮಾನ್ಯವಲ್ಲದ ; ಗಣನೆಗೆ ಬಾರದ ; ಗಣ್ಯ ವಲ್ಲದ ; ಗೌಣವಾದ : ಕೆಲವರು ಹೊಲೆಯರು ಕಾಫಿಬೀಜ ಕಡ್ಡು ಮಾರುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪೀಮರಾಗಿದ್ದರು . . . ಹೊಲೆಯರಿಗೆ ಸಿಗುವ ಕ್ರಯ ಕಾಫಿಬೀಜದ ನಿಜವಾದ ಕ್ರಯದ ಬರೇ ಒಂದು ನಿರ್ಗಣ್ಯ ಅಂಶ ಮಾತ್ರ (ರಕ್ತರೂ. ೯೦). (ನಾ). ೨. ಮಾನ್ಯವಲ್ಲದುದು ; ಗೌಣ ವಾದುದು : ಪುಣ್ಯವರ್ತನೆಗಾಗಿ ಮಾರ್ಚೆ ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯದಾಸ್ಯವ ಗಳು ಮತ್ತೆ ಪುಣ್ಯವಲ್ಲದ ಕೃತ್ಯಕಾದ ಯೋಗಗಳು ನಿರ್ಗಣ್ಯ ಬಾಬಾ ಸ್ತವವಲ್ಪಿ (ಭರಣ. ೬೪-೯೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗತ (ಗು). ೧. ಹೊರಬಿದ್ದ ; ಹೊರಬಂದ : ಮುನಿಮುಖ್ಯ ಮುಖಾಂಭೋಜೋದರ ನಿರ್ಗತಮಂತ್ರಪೂತಾಂಗಮಂ ನೃಪನೆಯ್ದಿದ ನುದ್ದಚ್ಚಂಗಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೫). ೨. ಹೊರಟುಹೋದ ; ಅದೃಶ್ಯವಾದ. ೩. ಬಿಡುಗಡೆಯಾದ ; ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ; ಮುಕ್ತ ವಾದ. (ನಾ). ೪. (ಬಾಯಿಂದ) ಹೊರಬಿದ್ದುದು ; ಹೇಳಿ ದುದು : ಮಾನುಷಭವ್ಯಲೋಕಮನಿದಂ ಭುವನಶ್ರೇಯಾಗ್ರದಲ್ಲಿಗೊಯ್ಯಾ ನೆವದಿಂದಮಾಪ್ತಮುನಿ(ಖ)ನಿರ್ಗತಮಂ . . . ಆಗಮಮಂ ಪ್ರತಿದೋಧಿ ಪರಾ (ಜೀವಂಜ. ೨-೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗತಿ (ನಾ). ಗತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಬಡತನ ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ : ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಉಹಿಸದೆ ಇದ್ದ ನಿರ್ಗತಿ ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಯಿತೋ ಹಾಗೇ ಮಾಯವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗತಿಕ (ನಾ). ಗತಿಯಿಲ್ಲದವನು ; ಕಡುಬಡವ : ಈಗಲೆ ನಾವು ನಿರ್ಗತಿಕರಾಗಿದ್ದೇವೆ. ಅದು ನಮ್ಮನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೊಳೆದು ಬಿಡುತ್ತದೆ (ಪನರು. ೨೯೩) ; ಬಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲದ ನಿರ್ಗತಿಕರಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಮಹಮ್ಮದೀಯ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೪೪) ; ನೀನು ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವ, ನಿರ್ಗತಿಕ . . . ಒಂದೆರಡು ಕಾಸು ಗಿಟ್ಟಿಸಿಕೊ (ಹಸುಹೊ. ೩೪೦).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ಗಮ (ನಾ). ೧. ಹೊರಡುವಿಕೆ ; ಹೋಗುವಿಕೆ ; ಗಮನ : ಚೆಲೋರಿಗೆ ತಳದೊಪ್ಪಲೊಪ್ಪಿದುದು ನೀರದಶಾರದನಿರ್ಗಮಾಗಮಂ (ಪುಷ್ಪಾ. ೪-೪೪) ; ಅದಿಗೆ ಯೋಜನ ಯೋಜನ ಮೆಲ್ಲದಿಗೆ ಬೆಳವುತ ಬಂದನಿಗೆ ಕೆಳಕಡೆಗೆ ಯೋಜನಯೋಜನವ ತಗ್ಗಿದುದು ನಿರ್ಗಮಕ್ಕೆ (ತೊರರ. ೪-೧೨-೧೯). ೨. ಹೊರಹೋಗುವ ದಾರಿ.

ನಿರ್ಗಮವಾಗು = ಹೊರಟುಹೋಗು ; ಗಮಿಸು : ಆ ಸರ್ವ ಮಂಗಳೆ ಜನಪಲಭಕುಲಗರ್ವ ನಿರ್ಗಮವಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫-೫).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ಗಮನ (ನಾ). ಹೊರಡುವಿಕೆ ; ಗಮನ : ಅರ್ಪಣ ಮುನ್ನವೆ ಇಲ್ಲ ಗಮನ ನಿರ್ಗಮನವಾಯಿತ್ತು (ಪಪ್ಪ. ೬೯೨) ; ನೆಜೆ ನೆರಂ ಸಂತೈಸೆ ಬಳಿಕ ದುಶ್ಶಳ ತೊರಿಗೊಗಿ ಭಕ್ತರ ಬೆಳವಿಗಳನೊಸೆದಾವಾಪ ತೊದಿಂದೆ ಮಾಡುವಂತೆನ್ನ ನುದ್ದರಿಸೆಂದು ನಿರ್ಗಮನಕಮವಾದಳು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೬-೨೪೯).

೩೨-೫೬); ದಿನಗಳು ಕಳೆದಂತೆ ಅವನ ಆಗಮನ ನಿರ್ಗಮನಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸದೆ ಕಳೆದುಹೋಗಿ (ಹೇಮಂತ. ೪೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗಮನಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳ ಕಡೆ ಗಮನವಿಲ್ಲದವನು; ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅಲಿಪ್ತನಾದವನು; ವಿರಕ್ತ: ಗಮನವಿಲ್ಲದೆ ಸುಳಿಯಬಲ್ಲದೆ ನಿರ್ಗಮನಿಯಾಗಿ ಉಬಲ್ಲದೆ ಅದು ವರ್ಮ ಅದು ಸಂಬಂಧ (ಅನಂ. ೧೨೬-೫೬೩); ಶರಣ ಗಮನಿಯಾದರೆ ಕಿಟಾದೆಂಬರು ಶರಣ ನಿರ್ಗಮನಿಯಾದರೆ ಹಿರಿದೆಂಬರು (ಅಮಂಡೇ. ೩೦೬-೫).

[ಸಂ. ನಿರ್ಗಮನಿನ್]

ನಿರ್ಗಮನಿರತ (ನಾ). ಹೊರಡುವ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಹೊರಡಲು ಉತ್ಸುಕನಾದವನು: ಮುಖದಿವಸ ಮಂಗಳಮಯಮುಹೂರ್ತದ ಜೋಯಿಸರ ಜೋಕೆಯಲಿ ನಿರ್ಗಮನಿರತನಾದನು ಕೃಷ್ಣನೊಲವನಲಿ (ಕುಪ್ಯಾಲು. ೩-೪). [ನಿರ್ಗಮನಿ + ರತ]

ನಿರ್ಗಮಿಸು (ಕ್ರ). ಹೊರಟುಹೋಗು; ಹೊರಹೋಗು: ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ರಾಜೀನಾಮೆ ಸಲ್ಲಿಸಿ ನಿರ್ಗಮಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರಸಾದ. ೩೨೬).

[ನಿರ್ಗಮನಿ + ಇಸು]

ನಿರ್ಗರ (ನಾ). ವಿಷರಹಿತ ಮನಸ್ಸಿನವನು; ನಿರ್ಮಲಾಂತ: ಕರಣದವನು: ತಲೆ ನೀಡುಂ ಜಡಯುಕ್ತಮಾಗುವೆ ಶರೀರಂ ನೋಡೆ ವಾತಕ್ಕೆ ತಾಂ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರಬಾರಂಗಮಾಯು: ಪವಿತ್ರವೆಂದುಂ ಜಲಾ ಪೇಕ್ಷೆಯುಂಜ್ವಲಿಸುತಿರ್ದಪುದಾವನಂ ನಿನ್ನಗೆ ನಿನ್ನಂ ಜಾನಿಸುತ್ತಿರ್ದರೆ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಿರ್ಗರಪ್ರರಿಂತರಿರಲಾ (ಪ್ರೀತೋಪ. ೩೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗರ್ವ (ಗು). ೧. ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದ; ಗರ್ವವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ವಿನಯ; ನಮ್ರತೆ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗರ್ವತೆ (ನಾ). ಗರ್ವವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಮ್ರತೆ: ಗಮಿಸಲು ಬಾರದಂತಾ ನಿರ್ಗರ್ವತೆ[ಪಾಠಂ. ನಿರ್ಗಮನದವನು]ನೆಲೆಗೆ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಪ್ಪವಂ . . . ಮನದ ಕೊನೆಯಲಿ ಹೊಲೆವುತಿಪ್ಪವನು (ಬಸವ. ೫೧-೪೭).

[ಸಂ. ನಿರ್ಗರ್ವತಾ]

ನಿರ್ಗರ್ವಿ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು; ವಿನಯಶೀಲ; ನಮ್ರತೆಯುಳ್ಳವನು: ಸರ್ವಜೀವದಯಾಶರಂ ನಿರ್ಗರ್ವಿ ಕಿನ್ನರಬೊಮ್ಮಿದೇವನ ಪೂರ್ವವೀರಪ್ರತ ಸದಾಚಾರಾನುಪಾಲಕನು (ಬಸವ. ೨೮-೩).

[ಸಂ. ನಿರ್ಗರ್ವಿನ್]

ನಿರ್ಗಲಿತ, ನಿರ್ಗಲಿತ (ಗು). ಸುರಿದುಹೋದ; ಹರಿದುಹೋದ; ಹೊರಟುಹೋದ: ನಿರ್ಗಲಿ[ಪಾಠಂ. ೪]ತ ಸರಾಗಭಾವಮನಿಸುತ್ತ ರದ್ಭವಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೭೬). ನಿರ್ಗಲಿತ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ವಾತಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗಹನ (ನಾ). ಕ್ಲೇಶವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸುಲಭತೆ; ಅನಾಯಾಸ: ದುರ್ಗಮಮುಖ್ಯ ಪಥದೊಳ್ ನಿರ್ಗಹನದಿನಂದು ಪೋಗಿ ಕಂಡಂ . . . ಸಮಭೂತಳಮಂ (ನೀತಿ. ೪-೧೦೦); ಸ್ವರ್ಗಭಲಮಂ ಸ್ವಕೀಯ ಭುಜಾರ್ಗವದಿಂ ನಿಕ್ಕಿ ಕಳೆದುಕೊಂಡಪರೀತಂ ನಿರ್ಗಹನದಿನೆನೆ ಗಹನಾಂತ ಗಹನಸಿದ್ಧಿರನೂರ್ಗಪಾಪವದೊರ್ವಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೫೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗಹನವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸುಲಭವಾದ ರೀತಿ; ಅನಾಯಾಸ: ಅಂತು ಮುಕ್ತಿ ಕಾಡುತಿದ್ದ ಸೇನಾನಾಹೋದಧಿಯಂ ಮುಂದರಾಚಲದಂತೆ ಪೊಕ್ಕು ನಿರ್ಗಹನವೃತ್ತಿಯಿಂ ಪುರನುಂ ಪುಗಲ್ ಪೋಪಾಗಲ್ (ಚಂದ್ರಪ. ೫-೧೦೬ ದ). [ನಿರ್ಗಹನ + ವೃತ್ತಿ]

ನಿರ್ಗಲಿತ 'ನಿರ್ಗಲಿತ' ನೋ.

ನಿರ್ಗಾವಿಲ (ನಾ). ಗಾಂಪನಲ್ಲದವನು; ಜಾಣ; ಚತುರ: ಖರಿದಿನಂ ಕಲಿ ಕೂರೆ ಕೂರ್ಪನುಜುವಂ ನೀಡಂ ಕರಂ ಭಾವಕಂ

ಬೆರಸಲ್ಪಕ್ಕನು ದಾತ್ತನಿತ್ತು ನೆರೆವಂ ನಿರ್ಗಾವಿಲಂ ಭೋಗಿ ನಾಲ್ಕರಸಂ ನೀತದ ಗೊಟ್ಟಿಗೊಲ್ಲನಿನಿಯಂ ತೋಳೊ ಪ್ಪವಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೭೧).

[ನಿರ್-+ಗಾವಿಲ]

ನಿರ್ಗಾಳಿ (ನಾ). ಗಾಳಿಯಿಲ್ಲದ ಜಾಗ; ನಿರ್ವಾತಸ್ಥಳ: ನಿರ್ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ (ವ್ಯಾಕೃಮ್) ನಿರ್ಗಾಳಿಯುವ ನಿರ್ಗಾಳಿಗಿ ಸಿ ಒಣಗಿಸುವ ತಂತ್ರದಿಂದ ಅಂಗಾಂಶಗಳು ಅಷ್ಟಾಗಿ ಬದಲಾಗವು (ಕವಿಕೋ. ೧, ೩೧).

[ನಿರ್-+ಗಾಳಿ]

ನಿರ್ಗುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿಕ್ಕ ಗಿಡ; ಲೊಕ್ಕಿಗಿಡ; ಸಿಂಧುವಾರ: "ನಿರ್ಗುಂಡೀ, ಸಿಂಧುವಾರ:-ಈ ೨ ಲೊಕ್ಕಿ" (ಹಲಾಯ. ೩೩-೪೭); ಪಾಳಕುಶಕಾಶನಿಶಂ ಕಾಕಾಂದೋಳಾತ್ಮಗುಪ್ತಾ ಲಾಬೂ ನಿರ್ಗುಂಡೀ ಕೃಷ್ಣಲಾಮರೀ ದಿಂಬಾಕೀರ್ಣಂ ತನ್ನದೀತಟಿಂ ಕಡು ರಯ್ಯಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೪೦); ಮರುಗ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಜಾಣೆ ಮದಯಂತಿ ಮಾಗಧಿ ತರಣ ನಿರ್ಗುಂಡಿ ಸಪ್ತಲದ (ಪ್ರಾಸ. ೨೫-೬೧). 'ನಿರ್ಗುಂಡಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ನಿರ್ಗುಂಡೀ]

ನಿರ್ಗುಂಡಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮುನಿಗಳ ಒಂದು ಸಮಯ,- ಪದ್ಧತಿ: ಪಿಂಞ ಕಮಂಡಲಾದಿ ಪ್ಪದಹರಣ ವಿಶೋಪಮುಮಂದಿವು ಮೊದಲಾದ ಸತ್ಯಲ್ಪಮಂ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಪೇಟ್ಟು ಶ್ವೇತಪಟಯಾಪನಿಯ ಕಾಪ್ಪ ಪ್ಪಾವಿಡ ನಿಃಸಿಂಘ ನಿರ್ಗುಂಡಿ ಸಂಘಂ ಮೊದಲಾದಿದ್ರಸಮಯ ಸಮುಚ್ಚಯಮಪ್ಪ ಸಂಶಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮುಂ (ಪಸಾರ. ೫). [?]

ನಿರ್ಗುಂದ 'ನಿರ್ಗುಂದ' ನೋ.

ನಿರ್ಗುಂಡಿ, ನಿರಗುಂಡಿ, ನೀರ್ಗುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ಮೂಲಿಕೆ (?): ದ್ರಮ್ಮ ಸಾಸಿರದ ಮೂನುಪೊಟಲ ನಿರ್ಗುಂಡಿ ಅಶೆ ದೊಳೆರಡು ದ್ರಮ್ಮ ಮಾವಮಾಲ್ಪಾದ ಮಣಿಯೊಳ್ಳೂರು ಪಣ (ಕಳಲ. ೪೭-೧೮-೨೧; ೨೨೨); ಬಿಚ್ಚಿ (ನಿರ್ಗುಂಡಿ) . . . ಸೂತ್ ಮುಡ (ಮುಂಬಪ್ಪಾ. ೧೬೭). **ನಿರಗುಂಡಿ:** ಸರ್ಗ ಮುಡ ಮೇಲೆಕಿಮ್ಮತ್ತು ಅಗತಕ್ಕೆ ಜೀನಸುಗಳು ೧, ಅಕ್ಕಲಪಾರ . . . ೧೩, ಬಿಚ್ಚಾ (ನಿರಗುಂಡಿ) (ಮುಂಬಪ್ಪಾ. ೧೨೨). **ನೀರ್ಗುಂಡಿ:** ನೀರ್ಗುಂಡಿ, ನೋಚ್ಚಿ, ನೀರ್ಗುಂಡಿ (ಮೈಟಿಗಿ. ೭೪-೧೬೦೧). 'ನಿರ್ಗುಂಡಿ' ಪರಾ. [?]

ನಿರ್ಗುಣ (ಗು). ೧. ಸೂತ್ರವಿಲ್ಲದ; ಹೆದೆಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಗುಣ

ರಹಿತವಾದ; ಗುಣವಿಲ್ಲದ: 'ಸ: ಆತ್ಮಾ ಸ ನಿತ್ಯ: ಶುದ್ಧ: ಕೇವಲೋ ನಿರ್ಗುಣಶ್ಚ' ಎಂಬ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಗುಣ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಸ್ತುವಿ ನಲ್ಲಿಯೇ ಆತ್ಮತ್ವ, ಸತ್ಯತ್ವ, ಶುದ್ಧತ್ವ, ಕೇವಲತ್ವ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು (ಭಾತತ್ವ. ೫೦). (ನಾ). ೩. ಹೆದೆ ಇಲ್ಲದುದು. ೪. ಆಕಾರರಹಿತವಾದುದು: ದೈವೀಸಂಪತ್ತನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬಯಸುವ ಅಸ್ತಿತ್ವನಿಗೆ ನಿರ್ಗುಣವಾದ ದೈವೀತೇಜಸ್ಸು ಸಗುಣ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಭವಿಸಿದಾಗ ಆಗುವ ಅನಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವನಿಸುವುದು (ಭಾರದ. ೮೦). ೫. ನಿಷ್ಕರ ಸ್ವಭಾವದವನು; ನಿಷ್ಕರುಣಿ: ಅನುರೂಪಂ ನೋವನೇಂ ಜವಂ ನಿರ್ಗುಣನೋ (ಬಲ್ಲಪ. ೧೩-೧೧೮). ೬, ೭: ಆ ಬಾಲಕರ ದಾಲ್ಪದಿಂ ತೊಟ್ಟು . . . ಸುರಶರಾಸನದಂತೆ ನಿರ್ಗುಣರುಂ ತೀಕ್ಷ್ಣಕೌಕ್ಷೇಯದಂತೆ ನಿಷ್ಕಂಶಭಾವರುಂ . . . ಎನಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫ ದ). ೮. ಸತ್ಯ, ರಜಸ್ಸು ಮತ್ತು ತಮಸ್ಸುಗಳೆಂಬ ಮೂರುಗುಣಗಳಿಗೆ ಅತೀತನಾದವನು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಮುರಾಂ ತಕನಗಣತೋಪಮಮಹಿಮನಲಾ ಸಗುಣ ನಿರ್ಗುಣನಾ ಮಹಾತ್ಮನಂತ ರೂಪವನು ನಿಗದಿಸಲು ಜಯವಹುದೆ (ಕುಪ್ಯಾಭ. ೧-೨೧); ಆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಮೊದಲಾದ ಈಶ್ವರತ್ವಯುಕ್ತ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ಮ . . . ನಿರ್ಗುಣ

... ಎಂಬುವು ಮೊದಲಾದವೇ ಅದ್ವೈತಬ್ರಹ್ಮಸರ್ವಾಯನಾನುಂಗತಕ್ಕಂ (ವಿನೇಶ. ೨೭); ನಿತ್ಯನಿರಂಜನ ಪರಮಪಾವನ ನಿರ್ಗುಣ ನಿರಾಕರಣ . . . ನಿಃಕಳಂಕ ಮಹಿಮಾನಂದಾರ್ಣವ ಕೃಪಾಮೃತೇಕ್ಷಣ ಪರಶಿವನುಂ (ಭೃಗುಸೂ. ೧). ೭. [ಯೋಗ] ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ; ನಿರಾಕಾರ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆ; ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ ಸಮಾಧಿ; ಇ ಸಗುಣೋಪಾಸನೆಯಿಂದ ಸಾಲೋಕ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಮುಕ್ತಿಗಳು ದೊರಕುತ್ತವೆಯೆಂದೂ ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯಿಂದ ಶಾಶ್ವತ ಮುಕ್ತಿ ದೊರಕುವುದೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ: ಸಗುಣ ನಿರ್ಗುಣವೆಂದು ಯೋಗದ ಬಗೆಗಿರದಾಗಿರುವುದಕ್ಕೋಳು ಸಗುಣವೇ ಸಾಕಾರ ನಿರ್ಗುಣವೇ ನಿರಾಕಾರ . . . ನಿರ್ಗುಣದಿಂದಲಾ ಸಾಯಂಜ್ಯವಹುದೆಂದ (ಅಮೃತ. ೬-೭೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗುಣತತ್ವ (ನಾ). ತ್ರಿಗುಣಗಳಿಗೆ ಅತೀತವಾದ ತತ್ವ; ಪರಮಾತ್ಮ: ಅಕಟ ನಿರ್ಗುಣತತ್ವವಿದೆ ನಾಟಕದ ಬಹುರೂಪಿನಲಿ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಕ ಪರಾನಂದೈಕರಸವಿದೆ ಮನೆಯ ಕೇಯಲಿ (ಅಮೃತ. ೯-೨೪).

[ನಿರ್ಗುಣ + ತತ್ವ]

ನಿರ್ಗುಣತೆ (ನಾ). ಗುಣಹೀನತೆ: ಕೇವಲ ಅದಿಯ ಕೆಳಗೆ ಇರುವುದ ರಿಂದಲೆ ಮೆಟ್ಟಿಗೆ ಈ ಮರ್ಯಾದೆ ಬಂದಿತೆ? ಹಾಗೆನ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದ ಕ್ಲೋದು ದುರ್ಗುಣವಿದೆ ಅಥವಾ ನಿಷ್ಕರವಾದ ನಿರ್ಗುಣತೆಯಿದೆ ಎನ್ನೋಣ (ದೇಶಸ್ಥಿ. ೧೪೬). [ಸಂ. ನಿರ್ಗುಣತಾ]

ನಿರ್ಗುಣತ್ವ (ನಾ). ೧. ದಾರಿ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಗುಣಹೀನತೆ. ೧, ೨: ನಿರ್ಗುಣತ್ವಂ ಬಿಡುಮುಗಿಲೋಳ್ . . . ಪಂಕ್ತಿಭೇದಂ ಲಿಖಿ ಗಳೋಳ್ ಅಕ್ಕಮಲ್ಲದೆ ಜನಹದದ ಜನಂಗಲೊಲ್ಲ (ಜಗದ್ವಿ. ೨-೧ ಪ). ೩. [ದ್ವೈತ] ಪರಮಾತ್ಮನು ಗುಣರಹಿತನೆಂದು ಹೇಳುವುದು, — ನಂಬುವುದು: ಜೀವಾಭೇದ, ನಿರ್ಗುಣತ್ವ, ಅಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವ, ಇತರಸಾಮ್ಯ, ಇತರಾಧಿಕ್ಯ, ಬ್ರಹ್ಮನಾನಾತ್ವ, ಅವತಾರನಿಂದೆ, ಭಕ್ತನಿಂದೆ, ತತ್ವಮಾಣನಿಂದ ಈ ಒಂಬತ್ತೂ ಹರಿದ್ವೇಷಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೩).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮ (ನಾ). ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮ; ಪರಮಾತ್ಮ: ಧಾರ್ಮಿಕ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಹೇಳುವರು ಸಚ್ಚಿದ್ವಿಶ್ವೈಕ ನಿರಾಳ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮವೆಂದದ ಬಲ್ಲ ಯೋಗಿಗಳು (ಅಮೃತ. ೩-೫೨); ನಿನ್ನ ನಿನ್ನದು ನಿನಗೆ ನೀನೆಲ್ಲ ಎನ್ನುವಿರೆ, —ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮವೇ ನೀವು? (ದೇಶಸ್ಥಿ. ೩೦-೪); "ಬ್ರಹ್ಮ ತತ್ವವು ಅಸತ್ಯವಲ್ಲ, ಜಡವಲ್ಲ, ಅನಧಿಯುಳ್ಳದ್ದಲ್ಲ (ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನ ಮನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ)" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು (ಭಾಷ್ಯ. ೭೫). [ನಿರ್ಗುಣ + ಬ್ರಹ್ಮ]

ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮವಾದಿ (ನಾ). ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮತತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವವನು: ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಗಳಾದ ವೇದಾಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ನಿಷ್ಕಪಂಚಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಗಳು . . . ಕೆಲವರು ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಗಳು (ಭಾರತ. ೧೩೧). [ಸಂ. ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನ್]

ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ: ವಿಶುದ್ಧಾದ್ವೈತ ಸಂಪ್ರದಾಯದವರು ಶೂದ್ರರಿಗೆ ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವನ್ನೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೬೧).

[ಸಂ. ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ]

ನಿರ್ಗುಣಭಕ್ತಿ (ನಾ). ನಿರಾಕಾರನೂ ಗುಣಾತೀತನೂ ಅದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಭಕ್ತಿ, —ನಿಷ್ಠೆ: ಕದೀರರು ಹಿಂದೂ ಮಹಮ್ಮದೀಯರೊಬ್ಬರಿಗೂ ಪ್ರಿಯವಾಗುವಂತೆ ನಿರ್ಗುಣಭಕ್ತಿಯ ಕದೀರಸಂಘವನ್ನೇ ನಿರ್ಮಿಸಿದರು (ಕರ್ನಾಟ. ೩೯). [ನಿರ್ಗುಣ + ಭಕ್ತಿ]

ನಿರ್ಗುಣವಾಯು (ನಾ). [ವಿಜ್ಞಾ] ಬಣ್ಣ, ರುಚಿ ಮತ್ತು ವಾಸನೆಗಳಿಲ್ಲದ ಒಂದು ಅನಿಲ; ಸಾರಜನಕ; ನೈಟ್ರೋಜನ್: ಈ ವಾತಾವರಣವು ಎರಡು ವಾಯುರೂಪವದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಅಗಿರುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳಿಗೆ "ನೈಟ್ರೋಜನ್" (ನಿರ್ಗುಣವಾಯು)ವೆಂತಲೂ "ಆಕ್ಸಿಜನ್"ವೆಂತಲೂ ಹೆಸರುಗಳುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೭೪).

[ನಿರ್ಗುಣ + ವಾಯು]

ನಿರ್ಗುಣಶ್ರುತಿ (ನಾ). [ವೇದಾಂತ] ಪರಮಾತ್ಮನು ಗುಣಾತೀತನೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿ: ಎಂಟನೆಯದಾದ ನಿರ್ಗುಣಶ್ರುತಿ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಸಗುಣಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸತ್ಪರಜಸ್ತಮಸ್ಸೆಂಬ ಹೇಯಗುಣಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರವೆಂದೂ ಬೋಧಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳಿಗೆ ಹೇಯಗುಣಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದಂಟಾದ ಕೊರತೆಯಿರಬಹುದೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳ ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೊರಟಿರುವುದು (ತತ್ವಶಾ. ೧).

[ನಿರ್ಗುಣ + ಶ್ರುತಿ]

ನಿರ್ಗುಣಾರಾಧನೆ (ನಾ). ನಿರ್ಗುಣನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವಿಕೆ: ಭವರಹಿತಯೋಗಿಗಳ ಭರಿತೆಯ ಸುವಿನಿಲಾತ್ಮಕ ನಿರ್ಗುಣಾರಾಧನೆಯ ನಿರ್ಣಯವೆ. . . ಅಜಾಯಲು ಬೇಕು ಮೊದಲಲಿ (ಅಮೃತ. ೧-೧೭). 'ಸಗುಣಾರಾಧನೆ' ಪರಾ.

[ನಿರ್ಗುಣ + ಆರಾಧನೆ]

ನಿರ್ಗುಣಾಷ್ಟಾಂಗ (ನಾ). [ವೇದಾಂತ] ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಸಾಧಕವಾದ ಎಂಟು ಅಂಗಗಳು; ಯಮನಿಯಮಾದಿ ಯೋಗದ ಎಂಟು ಅಂಗಗಳು: ನಿರ್ಗುಣಾಷ್ಟಾಂಗವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಲ್ಲಿ ಕೆಳೆಯುಳ್ಳವರಿಗಾವನ ಭರ್ತನಲ್ಲಿಯ ಭಕ್ತಿಭಾವವ ಮೂಲ್ಯ ಸುಜನರಿಗೆ . . . ಉಸುರೇ ಅನುಭವಾಮೃತವ (ಅಮೃತ. ೬-೩).

'ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ' ಪರಾ. [ನಿರ್ಗುಣ + ಅಷ್ಟಾಂಗ]

ನಿರ್ಗುಣಿ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ನಿರ್ಜವ್ಯಕ್ತಿ: ಗುಣಮಂ ತಿಳಿಸುವೊಡಲು ನಿರ್ಗುಣಿಯಂ ನೀನನ್ನೆಚ್ಚಿದವಳೆಂದವಳಂ (ಮದಕ. ೧೧-೪೦). ೨. ಗುಣಾತೀತನಾದವನು; ಗುಣರಹಿತ; ಪರಮಾತ್ಮ: ಓವಿ ನಿರ್ಗುಣಿಯಾಗಿ ಸಗುಣವನೀವನಂ ಪ್ರವಾತ್ಮನಾಗಿ ಸದಾಮಯವದಿಂದೊಂದಿದವನಂ ಕಂಡು (ಒ.ಸಪ್ತ. ೬-೧೩).

[ಸಂ. ನಿರ್ಗುಣಿನ್]

ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸಕ (ನಾ). ಗುಣಾತೀತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವವನು: ಭಕ್ತಿಯುಂಗದಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಕವಿಗಳು ನಮಗೆ ಕಾಣಬರುತ್ತಾರೆ. ಮೊದಲನೆಯವರು ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸಕರು (ಭಾರತ. ೪೫೫). [ನಿರ್ಗುಣ + ಉಪಾಸಕ]

ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನ (ನಾ). = ನಿರ್ಗುಣಾರಾಧನೆ: ಜೈನವತಿಸುಕ ಕೇಳು ಸಾಮರಸ್ಯದಿ ಸಗುಣೋಪಾಸನಧಾನುವನು ತರುವಾಯ ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನವನೆಂದ (ಪ್ರಾಸಂಗ. ೨೦-೧೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆ (ನಾ). = ನಿರ್ಗುಣಾರಾಧನೆ: ಅದರ ಅಂಗವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಹೋಮ, ಹವನ . . . ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಥಿತಿಗೊಳಿಸಲು ಸಹಾಯಕಗಳಾದವು(ಭಾರತ. ೪೧).

[ಸಂ. ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆ]

ನಿರ್ಗೇಡಿ, ನಿಗ್ಗಡಿ, ನಿಗ್ಗಿಡಿ, ನಿರ್ಗಡಿ (ನಾ). ಅವಿವೇಕಿ: ಮತ್ತೊರ್ವನಗಡಿನ ಪೆಂದಿರೋಳ್ ವ್ಯವಹಾರಮಲ್ಲದೆ ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿಂದ ನಿರ್ಗೇಡಿಬೊಜಗಂಗೆ ಸೊಬಗುಬೊಜಂಗೆನಂತೆಂದಂ (ಲೀಲಾ. ೨-೯೩ ಪ).

ನಿಗ್ಗಡಿ : ಮೃದನಂ ತನ್ನಯ ತಲೆಯಂ ಕವಿಪದದಂ ಮರೆಯಂ ರೂಪಿಸಂ
ತನುಜೆಗೆ ಸೋಲೊಡವದೊಂ ನಾಣಲಿ ನಿಗ್ಗಡಿ [ಪಾಪಂ. ಗುಣಂ] ನಿಜ
ದಿನಪೂಜನಾಪ್ತನೆನಲಾಗಜಾವಂ (ಸಮಪ. ೮-೧೩೧) ; ದುರ್ಮಾರ್ಗಗಮಂ
ಗೆಡೆಗೊಂಡಾಚರಣಂ ಗಡಂ ತಮಗೆನಲ್ ಚೀಯಂಬಿನಂ ಬಾಳ್ವ ನಿಗ್ಗಡಿ
ಗಲ್ ಮತ್ತಿನ ಭೂಭುಜದೊರೆಯ ಪೇಳ್ ಬಲ್ಲಾಳಭೂಪಾಳನೇಳ್
(ಎಕ. V, ಪಾಪನ. ೩೧-೩೧ ; 1173 ?) ; ಸಿಂಹ ಬಾಳ್ವ ನಿಗ್ಗಡಿ ಸಚಿನ
ಕೃಕಂ ನಗುವವೋಲೆಗೆದಿಪ್ಪುದು ವೀರಶಾಸನಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು.
೧೧೨-೧೧೧ ; ಸು. 1280). ನಿಗ್ಗಡಿ : ಸುಡು ಪೊಲ್ಲನೆನ್ನದೆ ತನ್ನೊಡ
ಮಯ ಕೇಡಿಂಗಮವಳ ಪೋಗಿಂಗಂ ನಿಗ್ಗಡಿ [ಪಾಪಂ. ಗುಣಂ, ಗಡೆ,
ಳ್ಳಡಿ] ಬೆನ್ನೊಳಜಿಸಿ ಪೋದಂ ಕಡುಮೋಹಿತರಾರುಮುಚಿತಮಂ ನೆನೆದಪರೇ
(ಪಂರಾಮಾ. ೩-೩೩). ನಿರ್ಗಡಿ : ಮೇಲಿನ 'ಪಂರಾಮಾ'
ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ. + ಕೇಡಿ.]

ನಿರ್ಗೋತ್ರ (ನಾ). ೧. ದೇಶ ಅಥವಾ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದು
ಕೊಂಡವನು. ೨. ಬಳಗ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು.
೧, ೨ : ನಿಶಾಂತವಿರಕ್ತನನ್ನು ನಿರ್ಗೋತ್ರನೆನ್ನಪ್ಪ ಸತ್ಯವಳಯೋದ್ಗತ
ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನೇಕು ಪೋಗಲಿರ್ದಾಪ್ತನಂದು ಕನ್ನಡಿಸಿದಂ ಸುವಿಧೀಶನ
ಚತ್ವರ್ದಶಯಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೫೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗಂಥ (ನಾ). ೧. ಬತ್ತಲೆ; ನಗ್ನತೆ : ಕುಟುಂಬಾಲಾಳಕಂಗಳ
ನಿರ್ಮಿರ . . . ವಿಟವೃತ್ತಂ ಮೆಯ್ಯೊಳಿತ್ತಂ ಪಸರಿಸಿರಿ ವಿಟಂ ಬೀಸೆ
ನಂದಿರ್ದಳೊರ್ವಳ್ ಸ್ವುಟಿತೋರೋಮಧ್ಯ ಭಿನ್ನಾಪಟುತಟಿವಟಿಟ್ಟಂಥ
ನಿರ್ಗಂಥದಿಂದಂ (ಪಾಪಂ. ೪೦೨). ೨. ಕಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಕಳಚಿ
ಕೊಂಡವನು ; ಸಂಸಾರಬಂಧನದಿಂದ ಹೊರತಾದವನು :
ನಿರ್ಗಂಥರೆಂದರೆ ಯಾವ ತೊಡಕೂ ಇಲ್ಲದವರು (ಭಾರವ. ೧೪೫).
೩. ಜೈನ ಅಥವಾ ಬೌದ್ಧ ಮುನಿ: "ನಗ್ನಾಟಿ . . . ಮಲಧಾರೀ,
ನಿರ್ಗಂಥಃ, ಸಾಧು: - ಈ ೧೦ ಸವಣರ ಶೆಸರ್" (ಪಾಪಂ. ೫೭-೧೪೪) ;
ನಿರ್ಮುಖಗಪ್ಪದಮಂ ಬಿಸುಟ್ಟು ನಿರ್ಗಂಥಮಪ್ಪ. ರಿಸಿ
ರೂಪಂ ಕೈಕೊಂಡು ಬಯ್ಯ ತಪಂಗೆಯ್ಯುದು (ಪ್ರಜ್ಞಾರಾ. ೯೩-೧೩) ;
ನಿರ್ಗಂಥಂ ಸಮಂತದಂ ನೆಜೆ ತಾಳ್ವುಳುದು ದಿವ್ಯಮಪ್ಪ ತಪಮಂ
(ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೯-೩೩) ; ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ಗಂಥರು ಬಿದ್ದರು (ಬುದ್ಧ. ೧೩೧) ;
ಅಗಿನ ಅನೇಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಗಂಥರಿಗೆ ವಿಶೇಷಸ್ಥಾನ ಕೊಡುವುದನ್ನು
ವಿಟಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಬಹುದು (ತೀರ್ಥ. ೨೮). ೪. ಜೈನರಲ್ಲಿ
ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜೈನರಲ್ಲಿ ಯಾವನೀಯಂ, ನಿರ್ಗಂಥ,
ಕೂರ್ಚಕ, ಶ್ವೇತವಟಿ, ಅಹಂಪ್ರಿ ಸಂಘಗಳೆಂಬ ಪಂಗಡಗಳಿದ್ದುವು
(ಕರ್ಣಾ. ೪೦) ; ಮುನಿಗಳಲ್ಲಿ ಪುಲಾಕ, ಬಕುತ, ಕುಶೀಲ, ನಿರ್ಗಂಥ,
ಸ್ವಾತಕ ಎಂದು ಐದು ಪ್ರಕಾರಗಳು (ಜೈನಧ. ೪೯). ೫. ನಿರ್ಮಲ
ವಾದುದು ; ದೋಷರಹಿತವಾದುದು : ನೆಲಂ ನಿರ್ಗಂಥಮಾದೋಡೆ
ದಿತ್ತುವಂಗೆ ರಾಗಂ ಗಗನಂ ನಿರ್ಗಂಥಮಾದೋಡೆ ಮದುವೆಗುತ್ಸವಂ
ನೀರ್ ನಿರ್ಗಂಥಮಾದೋಡೆ ಕುತ್ತದ ಕೇಡು ಕಿರ್ಚ ನಿರ್ಗಂಥ
ಮಾದೋಡೆ ಅಡುಗೆಯ ಕಾಯ್ಕಂ ಅಕ್ಕಿ ನಿರ್ಗಂಥಮಾದೋಡುಟಿದ ರುಟಿ
ಪಾಲ್ ನಿರ್ಗಂಥಮಾದೋಡಳಿಯ ಸವಿ . . . ಅಂತೆ ಜಿನೇಶ್ವರನ ತಪದ
ನಿರ್ಗಂಥದಿಂದಮೆ ಲೋಕದ ಕಾಯ್ಕಂಗಳೆಲ್ಲಂ ಸಿದ್ಧಿಯಕ್ಕು (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ.
೯-೩೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗಂಥತ್ವ (ನಾ). ದಿಗಂಬರತೆ ; ಬತ್ತಲಾಗಿರುವಿಕೆ :
ಜಯಂಧರಯೋಗಿ ನಿರ್ಗಂಥತ್ವದಲಿ ನೆಗಳ ಕೇವಲಿಯು ತಾನಾಗಿ ನಿಜ
ತತ್ವಾನಿಚಾರನ ತಾಳಿ ಪ್ರತಿಮಾಭಾವನೆಯ ಯೋಗೀಂದ್ರನಾದನು
(ನಾಗನ. ೩೦-೧೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗಂಥಧರ್ಮ (ನಾ). ಜೈನಧರ್ಮ : ಈಗ ಜೈನಧರ್ಮವೆಂದು
ಯಾವ ಆಚಾರ-ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಯಲಾಗುತ್ತಿದೆಯೋ ಅದಕ್ಕೆ ಭಗವಾನ್
ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಹಾಗೂ ಮಹಾವೀರರ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ 'ನಿರ್ಗಂಥಧರ್ಮ'
ಅಂದರೆ 'ನಿರ್ಗಂಥಧರ್ಮ' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಜೈನಸ. ೩).

[ನಿರ್ಗಂಥ + ಧರ್ಮ]

ನಿರ್ಗಂಥನ (ನಾ). ಕೊಲೆ ; ಹಿಂಸೆ ; ಹೀಡನೆ : "ಮಾರಣಂ,
ನಿಶರಣಂ . . . ನಿರ್ಗಂಥನಂ, ಅಳಂಘಃ, ಪ್ರಮಯಾ, ಹಿಂಸಾ, ಸಂಜ್ಞ
ಪನಂ—ಈ ೨೧ ಕೊಲೆ" (ಪಾಪಂ. ೩೪-೩೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗಂಥಯತಿ (ನಾ). ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸಿ ; ಸವಣ : ಮತ್ತೊಂದು
ದಿವಸಮೂರ್ವ ನಿರ್ಗಂಥಯತಿ ಭೈಕ್ಷಭಾಷನಮಂ ಕೊಂಡು . . . ಭೈಕ್ಷಂ
ಬೇಡಿ (ಪ್ರಜ್ಞಾರಾ. ೯೨-೯). [ನಿರ್ಗಂಥ + ಯತಿ]

ನಿರ್ಗಂಥರೂಪ (ನಾ). ದಿಗಂಬರ ರೂಪ : ನಿಜತನುಭವರಯ್ಯಾ
ಸರ್ವರ್ ಪದಿನಾಜುಸಾಸಿರ್ವರ್ ಮಕುಟಬದ್ಧರ್ . . . ಬೆರಸಾಗಲ್
ವಜ್ರನಾಥ ನಿಜದ ರೂಪಮಂ ನಿರ್ಗಂಥರೂಪಮಂ ಕಯ್ಯೊಂದು ನೆಗಟ್ಟು
ನಂತೀ ಮಾಚ್ಚಿಯಂ (ಅದಿಪ. ೩-೨೩) ; ಸುಭದ್ರಸೂರಿನನ್ನಿಧಾನದೊಳ್
ನಿರ್ಗಂಥರೂಪಮಂ ತಾಳಿ (ಪಾಪಂ. ೯-೧೧ ಪ). [ನಿರ್ಗಂಥ + ರೂಪ]

ನಿರ್ಗಂಥರೂಪು (ನಾ). = ನಿರ್ಗಂಥರೂಪ : ವಜ್ರನಾಥ ನಿಜದ
ರೂಪಮಂ ನಿರ್ಗಂಥರೂಪು[ಪಾಪಂ. ಪ]ಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಅದಿಪ.
೩-೨೩). [ನಿರ್ಗಂಥ + ರೂಪು]

ನಿರ್ಗಂಥಸಾಧು (ನಾ). = ನಿರ್ಗಂಥಯತಿ : ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಾರದ
ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದವನೇ ನಿರ್ಗಂಥಸಾಧುವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ (ಜೈನಸ. ೪೪೦).
[ನಿರ್ಗಂಥ + ಸಾಧು]

ನಿರ್ಗಂಥಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). ಜೈನರ ಗುರು : ನಿರ್ಗಂಥಾಚಾರ್ಯ
ರಪ್ಪ ಮದೀಯ ಗುರುಗಳ ಬರೆದರ್ (ತತ್ತ್ವಸ್ರ. ೨).
[ನಿರ್ಗಂಥ + ಅಚಾರ್ಯ]

ನಿರ್ಗಂಥಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ದಿಗಂಬರತ್ವದ ಸ್ಥಿತಿ : ಈತನ ಸತ್ತ್ವ
ಯನ್ನು ಕಂಡ ಗುರುವು ಈ ಕೌಪೀನಪರಿಗ್ರಹವನ್ನೂ ತೊರೆಯಿಸಿ
ದಿಗಂಬರದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಸಾಧುವಿನ ಈ ಅವಸ್ಥೆಗೆ
ನಿರ್ಗಂಥಾವಸ್ಥೆಯೆಂದು ಹೆಸರು (ಭಾರವ. ೧೪೫).
[ನಿರ್ಗಂಥ + ಅವಸ್ಥೆ]

ನಿರ್ಗಂಥೆ (ನಾ). ಬತ್ತಲೆಯಾದವಳು ; ನಗ್ನ : ಅವಳ ಕೈಯೊ
ಳರ್ಧ ಧನಮನಾಭರಣಂಗಳನಾ ಪುಷ್ಪಕೆಯುಟ್ಟಿದ್ ಮುತ್ತಿನ ಸೆಹಗಿನ
ಪಟ್ಟಿಯೆಡೆಚಕದ ಭೀನಾಂಬರದ ಸೀರಿಯೊಳ್ ಪೊಣೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ ನಿರ್ಗಂಥೆ
[ನಿರ್ಗಂಥೆ] ಯಾಗಿದ್ವವಳಂ ನೀರೊಳ್ ಕುಳಿರಿಸಿ . . . ಆ ಶೌಂಡಿಕಂ
ಹೊಳೆಯಂ ಹಾಯ್ದು . . . ಪೋಗುತ್ತಿರೆ (ನನ್ನಾ. ೩-೧೧೩ ಪ) ;
ಪೋಗಿಂದು ಪೋದನನತಿದೇಗದೊಳಂ ಶೌಂಡನತ್ತ ಪುಷ್ಪಳಿ ಜಲ
ಮಿಂಬಾಗಿ ನಿರ್ಗಂಥೆ [ನಿರ್ಗಂಥೆ] ಯಾಗಿದ್ವ ಗಾದೆಯಾದುದೀಗ ಭಾವಕಿ
ನಿನಗಂ (ನನ್ನಾ. ೩-೧೧೩ ಪ). [ನಿರ್ಗಂಥ + ಎ]

ನಿರ್ಭಾತ (ನಾ). ೧. ಬಿರುಗಾಳಿ ; ಝಂಕರವಾತ. ೨. ಭೂಮಿಯ
ಅದಿರುವಿಕೆ ; ಭೂಕಂಪ : ಸಡುಗಿತಿ ನಿರ್ಭಾತದಲಿ ಬಜಿಸಿಡಲು
ಸುಳಿದುದು . . . ಕೊರವೇಂದ್ರನ ಪತನಕಾಲದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೪-೩).
೩. ಸಿಡಿಲು : ಕಾಲಾಂತವನವಕಳಿಲ್ಲ ಲಾವಿಲಜಲಧಿನನದಮೋ
ನಿರ್ಭಾತಾಳಿಳುರರುದಿತಮೋ ಲಯಕಾಲಾಂಬುಧಭೋಷಮೋ ನೆಲಂ
ಮೊಬಗಿದುದೋ (ಅದಿಪ. ೧೨-೩೩) ; ಇದು ನಿರ್ಭಾತಮೋ ಮೇಣ್
ನೆಲಂ ಮೊಬಗಿತೋ (ಸಂಚಕಂ. ೨೩-೫). ೪. ಬಿರುಸಿನ ಹೊಡೆತ ;
ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟು ; ಜೋರಾದ ವಿಟು ; ಪ್ರಳಯಕಾಲ ಹಾತೋತ್ಪಾತ

ವಾತನಿರ್ಭಾತದಿಂದಮುಳ್ಳಾದಿ ತಳ್ಳಂಕಂಟುಪ್ಪವ ಜಳನಿಧಿಗಳಂತೆ ಮೇಲೆ ದಪ್ಪಲಾ ಬಗ್ಗುವುಭಯಸ್ತೆ ನ್ಯಂಗಳಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಾ. ೧೦-೬೫ ವ); ಅತ್ತಮ ದೊಳಲ್ಲಿಂದೊಳಗೊಗೆದ ನಿರ್ಭಾತತರ್ಜಿತವೇದಸ್ವಾದಮಂ ಮುಟ್ಟಲೀ ಯದೆ ಸೇನಾಪತಿತ್ವಂ ತುರಂಗರತ್ನ ಮನವಯವದೊಳಿನಿಸಾನುಂ ಕಣ್ಣಿತ್ತಿ ದಂತೆ (ಶಾಂತಿ. ೧೧-೪೧ ನ); ಆ ತೆಲುಗಬೊಮ್ಮಯ್ಯನ ಶರನಿರ್ಭಾತ ಪಾತಕ ತೊಡರ್ಮ ಮದಿಯಲು (ಬಸವ. ೩೪-೨೫). ೫. ಉತ್ಪಾತ. ೬. ಖಡ್ಗ ಯುದ್ಧದ ಒಂದು ಪಟ್ಟು; -ವರಸೆ: ಆಗರ್ವಲದ ಕಡಿತಲೆ ಕಾಜರಲಗಲಗಿನೊಳ್ ಪಳಂಚೆ ತಾಗಿ ನಿರ್ಭಾತವುಪ್ಪರಂ ತಾರವಟ್ಟು ಮುವಿತ ಮುಟತಮಂಬ ಪಲವುಂ ತೆವದಿಡಾಪ ದಿನ್ನಣದೊಳ್ ಸೆಜೆದು ತಾಳುಂತಟ್ಟುಂ ಪೊಯ್ತೆ (ಪಂಪಾ. ೧೩-೫೪ ವ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭಾತನ (ನಾ). ಹೊಡೆತ; ಪೆಟ್ಟು: 'ನಿರ್ಭಾತನಂಗಿಯಾ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭಾತನಂಗಿಯಾ (ಕ್ರಿ). ಹೊಡೆ; ಬಡಿ: ಕಡುಳ್ಳೆದು ಮರ್ಗಿ ನಿರ್ಭಾತನಂಗಿಯು ಕೋಡುದಿದ ಮಹಿಷಾಸುರನೊ ಎಂದೆಂಬ ಸಂದೇಹ ಕಡೆಯಾದ ಸೊಕ್ಕಿದಕ್ಕಲನೊಂದಂ ಕಂಡೆನರಸ (ಪಂಪಾ. ೬-೨೦).

[ನಿರ್ಭಾತನ + ಕಿಯಾ]

ನಿರ್ಭಾತವಾತ (ನಾ). ಪ್ರಬಲವಾದ ಬಿರುಗಾಳಿ: ಪರವಾಚಾಳ ನೈಪಾಳಜಾಳಕುಳನಾತೋತ್ಪಾತನಿರ್ಭಾತವಾತರವಂ ವಿಕ್ರಮನಾಟಿಕಾ ಧನಯನಾದೀವಂಗಳಾತೋದ್ಯದ್ಯದ್ವರವಂ ತಾನೆನೆ ಘೋರ್ಗಿಸಿತ್ತು . . . ಭೀರೀರವಂ (ಪುಷ್ಪ. ೫-೬). [ನಿರ್ಭಾತ + ವಾತ]

ನಿರ್ಭಾತಾಪಾತ (ನಾ). ಸಿಡಿಲು ಬೀಳುವಿಕೆ; ಸಿಡಿಲಿನ ಹೊಡೆತ: ಇಂದಿಂಗೇಬುದಿವಸದಂದಿಗೆ ಪೊದನಪುರಾಧೀಶಮಸ್ತು ಕದೊಳ್ ನಿರ್ಭಾತಾ ಪಾತಮಕ್ಕುಮೆಂದಾದೇಶಂಗಿಯುಯ್ದುಂ (ಶಾಂತಿ. ೬-೨೪ ವ).

[ನಿರ್ಭಾತ + ಆಪಾತ]

ನಿರ್ಭಾತಿಸು(ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ಹೊಡೆ: ಜೋರಾಗಿ ಪೆಟ್ಟು ಕೊಡು: ನಿಮ್ಮವನಾಧದ ಮೂತನಾದದೆ ಹಗೆಯವೊಲು ನಿರ್ಭಾತಿಸುವನೇ (ನಿರ್ಭಾ. ೬-೨-೨೬). [ನಿರ್ಭಾತ + ಇಸು]

ನಿರ್ಭಾತ (ನಾ). ೧. ಕ್ರೂರವಾದುದು: ಸಡುವೆ ಕದ್ದಿಡದ ಸಲಾಕೆ ಗಳು ನಿರ್ಭಾತವಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದರೂ ಅವಳು ಸರಹರೆಯನ್ನು ಕಣ್ಣುಂಬ ನೋಡಿ ಹಿಗ್ಗಿದಳು (ಸಮಜೀ. ೬೬೧). ೨. ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದವನು; ದಯಾಹೀನ; ಕ್ರೂರ: ಜೀವದಗಳ ಪುಣ್ಯಂ ತೊರೆದ ನೆತ್ತರ ಕೆಯ್ದುಗಲ್ಲೆ ನೀಡಿ ಕೀಳಿದೆಯಿಡೆ ಗಂಟಲರ್ ಮುಣಾದನೊರ್ಮೆಯ ನಿರ್ಭಾತನೆನ್ನಯ ತಂದೆಯಂ (ಕಾಂಡಾ. ೧೮೩); ಪಾಪಿ ಕೈವಲ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಬಿಡುವಂತಿರ, ನಿರ್ಭಾತನಾಂ ಭಾಗ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಬಿಡುವೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೬-೧೪); ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಇಷ್ಟ ನಿರ್ಭಾತನಾಗಬಹುದೆಂದು ಸುಬ್ಬ ಒಂದು ಕ್ಷಣವೂ ಯೋಚಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ಅನಾಥ. ೨೬೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭಾತಾತ್ಮಕ (ನಾ). ದಯವಿಲ್ಲದವನು; ನಿಷ್ಕರುಣೆ: ಪುತ್ರ ಸನು . . . ನಿರ್ಭಾತಾತ್ಮಕರಾಗಿ ಹೊಡೆವೆಂದದಂತವರ ತೋಳು ಬೀಳದೆ ನಿಂದುವು? (ಭಾಷನಾ. ೬೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭೋಷ (ನಾ). ಎರುದನಿ; ದೊಡ್ಡಧ್ವನಿ; ಜೋರಾದ ಧ್ವನಿ. : ವಿಬುಧವಂದಿಸ್ತಾತಮಾಂಗಲ್ಯನಾಪರವಂ ಭೋಷಣೆ ಕೇಳ ಲಾಯ್ತು ಗೆಲೆವಂದಂಭೋಧಿನಿರ್ಭೋಷಮಂ (ಜಗದ. ೧-೪೬); ಸೇವುರದ ದನಿ ದಟ್ಟಿಸಿತು ವೇದಾವಳಿಯ ನಿರ್ಭೋಷನನು ನಾನಾವಿಭೂಷಣಕಾಂತಿ ಕೇಣಿಕು ಮುನಿಸಮಾಧಿಗಳ(ಉಪಾ. ೧೪-೬); ನೀರುಬ್ಬಗಳ ನಿರ್ಭೋಷ ದಬ್ಬರದ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು ತೆರಿಗಳ . . . ತೊಳುವ ಭೇನನಿಂದದ ಗುಣುಬಿನಲಿ ಗಾಡಿಸಿತು ಗೋದಾವರಿ ಕಳುತ್ಪುಜನ (ತೊರಣ. ೩-೧-೪೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭೋಷಣ(ನಾ). = ನಿರ್ಭೋಷ: ಘನಘಂಟಾಘೋರನಿರ್ಭೋಷಣ ಚಕಿತದಿಶಾಸಿಂಧುರಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೮-೧೩೩): ಚಾತಕೋದಕಕೇಳೇಶ್ವತ ತೂರ್ಯನಾದಮೆನೆದತ್ತಂಭೋದನಿರ್ಭೋಷಣಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೩೫).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ಭೋಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ದೊಡ್ಡಧ್ವನಿ ಮಾಡು; ಉದ್ಗಾರಿಸು: ಭಾಸುರಾಸೆಯೊಳು ನಿರ್ಭೋಷಿಸುವ ಪ್ರಣಮಸ್ವರೂಪಿಯಾದವ ಶಿವಗೆ (ಕಂಕ. ೧೪೩-೩). [ನಿರ್ಭೋಷ + ಇಸು]

ನಿರ್ಜಂತುಕೆ (ಗು). ಜೀವಿಗಳಿಲ್ಲದ; ಜನರಹಿತವಾದ; ನಿರ್ಜನ ವಾದ: ವಿಶಾಳ ನಿರಾಕುಳ ನಿರ್ಜಂತುಕ ನಿರ್ಮಲಶಿಲಾಪಟ್ಟಿದೊಳ್ . . . ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖನುಮಾಗಿರ್ದಾಗಳ್ (ಅದಿಪ. ೧೦-೧೩ ನ); ನಿರ್ಜಂತುಕ ಪ್ರದೇಶದೊಳಿಹ ಶಿಲಾಪಟ್ಟಿಕದ ಮೇಲೆ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖನಾಗಿ . . . ನಿಂದಂ (ಸುಳುಮಾ. ೮-೫೮ ನ); ಸೀತೆಯನೊಡಗೊಂಡು ಪೋಗಿ ಭೀಮಾಟವಿ ಯೊಳ್ ನಿರ್ಜಂತುಕ [ಸಾಕಾಂ. ನಿರ್ಜನ] ಪ್ರದೇಶದೊಳ್ ಬಿಟ್ಟು ಬರ್ಪೊಡು (ಪಂಪಾ. ೧೫-೬೩ ವ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಜಡ (ಗು). ೧. ಆಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಲವಲವಿಕೆಯ; ಉಲ್ಲಾಸದ; ಉತ್ಸಾಹದ. (ನಾ). ೨. ಆಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಲವಲವಿಕೆ ಯುಳ್ಳವನು; ಉತ್ಸಾಹಿ: ನಿತಿಕ್ಷಂ ನಿಜ ನಿತ್ಯತತ್ತ್ವನಿಪುಣಂ ನಿಷ್ಕಾ ಪರಂ ನಿರ್ಜಡಂ ಪೂತಾತ್ಮಂ ಪರಿತೋಷಪಂಡಿತವರಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧-೨೬); ನಿಷ್ಕಳಂಕ ಜಯಶಂಕರ ನಿರ್ಜಡ[ನಾಂ. ೮] ಶಾಂಭವೀಧವಾ (ಶಬರಂ. ೫-೨೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಜಣಿಸು? (ಕ್ರಿ). (?) : ಬಣ್ಣ ತಾಳಿದಗಳಂ ಕೆಲಬಲದಿ ಬಡಿ ಸುತಂ ಕಜ್ಜ ಕಮನಳಿದು ಬೆಳ್ಳಿಸೆವ ಗೋಧಿಯನೊಪ್ಪ ನಿರ್ಜಣಿಸಿ ತುಯ್ಯಲಂ ಕಾಸಿ ಗೋಕ್ಷೀರಮಂ ಪರ್ಜಳಿಸುತಿನಿದುಗೊಡಿ ಸರ್ಜುಕದ ಪಂಚಧಾರೆಯ ನೆಜದು ಪರಮಳದೊಳುಬುಗಿಸಿ ಪಚನದಿಂ ಬೆಲ್ಪಾಗಿ ರಸ ಬಸವ ಸೋರ್ಜಗಿಯ ಸರಮಾನ್ಯಮಂ ಸವಿದು ಕರುಣಪುಡು ಮಜ್ಜಿ ನೀತೇಶಬಲರು (ಲಿಂಗಪ. ೮-೪). 'ಜಣಿಸು' ಪರಾ. [? + ಇಸು]

ನಿರ್ಜನ (ಗು). ೧. ಜನರಹಿತವಾದ; ಜನವಿಲ್ಲದ: ಬಿಟ್ಟು ಬಂಡ್ಯ . . . ರಾಜಪುತ್ರರ ನಟ್ಟಿದಿಯಲಿ ನಿರ್ಜನಾರಣ್ಯಪ್ರದೇಶದಲಿ (ತೊರಣ. ೨-೫-೪); ನಿರ್ಜನಾಟವಿಯೊಳೆಂತೋರ್ವಳೆಯೆ ಬರ್ಮಕುಕಿ? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೪-೪೪೪). (ನಾ). ೨. ಜನರಹಿತವಾದ ಜಾಗ; ಏಕಾಂತವಾದ ಸ್ಥಳ: ಅಭರಣವನು . . . ಪಾಂಡುಪುತ್ರರ ಮಾನಿನಗೆ ಕೊಡಿ ನಿರ್ಜನದೊಳುಜಾಸನೆಯ ಸೇರಿಸುವುದಮೆಗಿಂದಟ್ಟಿದನು ಚರರ (ಉಪಾ. ೨೨-೬); ಆ ಪ್ರದೇಶವು ನಿರ್ಜನವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಹೇಮಂತ. ೩೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಜರ (ನಾ). = ನಿರರ್ಜರ: ನಿರ್ಜರದ ನಿಜಾಸು ನಿಜು ಜಂಝಾ ಸನಿರಾಸ ಬಿಡಾಸು . . . ಕೇಳ ನನಮೇಘಕಾಲದಲಿ (ತೊರಣ. ೪-೬-೬); ಹರಿವ ನಿರ್ಜರವಾರಿಗಳ . . . ತರುನಿಕರ ಪಲ್ಲವ ಪಲಾಶೋತ್ಕರ ಫಲಚ್ಚಾಯಾಭಿವಾರಿತ ಕರಮರೀಚಿ ಮರೀಚಿಗಳಲೊಪ್ಪಿದುದು ವನಭೂಮಿ (ನಿರ್ಭಾ. ೧೦-೧೮-೫); ಪಂಚಜಾಣ ರಕ್ತಕಿರಣ ಮುನ್ಮಥಸತಿ ಅಲಕ್ಷ ಹರಣ ಜೀರ್ಣೋನಿಯ ಒಳುಳಿಯೆನೆ ಚಿಮ್ಮುಮಳೆ ನಿರ್ಜರಾ! (ಅನೀ. ೧೮-೮).

[< ಸಂ. ನಿರರ್ಜರ]

ನಿರ್ಜರ (ಗು). ೧. ಪ್ರಾಯವಳಿಯದ; ಮುಪ್ಪಾಗದ. ೨. ಶಾಶ್ವತವಾದ; ಅಮರವಾದ. ೩. ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿ ಸಿದ: 'ನಿರ್ಜರಕರಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೪. ಶಾಶ್ವತವಾದುದು; ನಿರಂತರವಾದುದು. ೫. ಮುಟ್ಟಿಲ್ಲದವನು; ದೇವತೆ; ಅಮರ: ಭುಜಬಲರಿನಿಪ್ಪ ನಿರ್ಜರರ ಮೊತ್ತಂಗಳಂ ಪರಿಪಯಿ ವಾಹನದಿ ನಡೆವ

ದಿಗಧೀಶರಂ. . . ನೋಡುತಂ (ಸಂಪರ. ೧೯-೯೬); ನುಡಿಯನಾರಿಸಿದನಾರ್ಯ
ನೀನು ನಿನ್ನಗಾಗಸದಲಿರನೇನಸುರನೋ ಕಿನ್ನರನೋ ನಿರ್ಜರನೋ ಉಸುರೆನಲು
(ಕುಪ್ಯಾ. ೨೬-೩೬); ನೋಗಯಿವುದು . . . ಗುರ್ಜರದೇಶಂ ನಿರ್ಜರರಾ
ವಾಸದವೋಳ್ (ಉದ್ಯೋ. ೨-೧೦); ನದಬನುಪಟಳವೆಂದು ನಿರ್ಜರರೊ
ಡೆಯ ಪಥವನು ಬೇಡೆ (ಸುವಾಸು. ೨-೨೫). ೬. = ನಿರ್ಜರೆ ೩ :
ಇದನ್ನು ಕರ್ಮದ ಬಿದ್ದು ಹೋಗುವಿಕೆ (ನಿರ್ಜರೆ) ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ
(ಕರ್ತಾ. ೬೮); ಭಾವ-ಕರ್ಮಗಳ ನಿರ್ಜರ (ಕ್ಷಯ) (ಜೈನಸ. ೩೩೯).

ನಿರ್ಜರರ ನಗರಿ = ನಿರ್ಜರನಗರಿ : ಕೈದುಕಾಜರ ಗುರು ಭವಾಳಿಸಿ
ಮೈದಗೆದು ನಿರ್ಜರರ ನಗರಿಗೆ ಹಾಯ್ದನು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೩). [ಸಂ.]
ನಿರ್ಜರಕಟಿಕೆ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಸಮುದಾಯ; ಅಮರರ
ಗುಂಪು : ರೂಢಿಗಗ್ಗದ ರಾಜಸೂಯದಲೂಡಿ ನಿರ್ಜರಕಟಿಕವನು ಖಯ
ಖೋದಿಯಿಲ್ಲದೆ ನಿರಿಸಿತ್ತು ತ್ರಿವಿಧದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೫-೬೧).

[ನಿರ್ಜರ_೨ + ಕಟಿಕ]

ನಿರ್ಜರಕರಿ (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ಅನೆ; ಐರಾವತ : ನಿರ್ಜರಕರಿ
ಪಾಂಸುಕೇಳಿಯನೊಡರ್ಪಗುಮಲ್ಲಿ ಜಯಪ್ರಯಾಣದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೬-೮). [ನಿರ್ಜರ_೨ + ಕರಿ]

ನಿರ್ಜರಗುರು (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಗುರು ; ಬೃಹಸ್ಪತಿ : ನಿರ್ಜರ
ಗುರುವ ಪೋಲ್ವ ವಿಬುಧರ್ಷಣಂ ಪರಮುನಿಯ ಸಭೆಯಂತೆ . . .
ಮೆಜಿದುದಾ ರಾಯನೊಡೊಲಗಂ ಸೈಪಿನಿಂದೆ (ಭಾವಚಂ. ೭-೫).

[ನಿರ್ಜರ_೨ + ಗುರು]

ನಿರ್ಜರಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮವು ಕ್ಷಯಿಸುವುದು : 'ನಿರ್ಜರಣ
ಕರಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಜರಣಕರಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮವು ಕ್ಷಯಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡುವಿಕೆ : ಸಕಳಮುಳನಿರ್ಜರಣ[ಪಾಂ. ನಿರ್ಜರಾ]ಕರಣಕಾರಣಮಂ
ತಪಸ್ತ್ರೀಯಂ ಕೈಕೊಳ್ಳಗಿದು (ಅವಿಶ್ವ. ೧-೮೦ ಪ). [ನಿರ್ಜರಣ + ಕರಣ]

ನಿರ್ಜರತತಿ (ನಾ). = ನಿರ್ಜರಕಟಿಕ : ನಿರ್ಜರತತಿ ಮೊಜಿವುತ್ತಿರೆ
ದುರ್ಜನಗಿಂವಜ್ರನೆನಿಸ ಗಣನಾಥಂಕೊರ್ಚಿತ ಗಣಪದವಿತ್ತು (ಪ್ರಿಪವಿ. ೩೯-೧೩). [ನಿರ್ಜರ_೨ + ತತಿ]

ನಿರ್ಜರಧೇನು (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ಹಸು ; ಕಾಮಧೇನು :
ಪರುಪದಂತಾ ವೇದವಳೆಗೋಲಂತೆ ನಿರ್ಜರಧೇನುವಂತೆ ಪತಿಭಕ್ತಿಯಂತೆ
. . . ರಂಜಿಸುವ ಕರಮಾ ಪ್ರನಾಳದಿಂದೆನೆ ದಂಡಿಗಿವಿದು
ಗಾಣಂ ಪಾದಿದಂ (ಭಾವಚಂ. ೭-೬). [ನಿರ್ಜರ_೨ + ಧೇನು]

ನಿರ್ಜರನಗರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಪಟ್ಟಣ; ಅಮರಾವತೆ : ಕುಶಲವೇ
ದೇವೇಂದ್ರನಾತನ ಶಶಿವದನೆಯರು ಸುಖಿಗಳೇ . . . ನಿರ್ಜರನಗರಿ
ನಿರ್ಜಯವೇ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೧-೨೬). [ನಿರ್ಜರ_೨ + ನಗರಿ]

ನಿರ್ಜರನದೀಧಾರ (ನಾ). ಗಂಗೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು ; ಶಿವ ;
ಈಶ್ವರ : ನಿರ್ಜರನದೀಧಾರಸಂತತಿಪಲನಂದದಿಂ ಮದುವೆಯಾಗಾರ
ದಂತಾ ಮುಸರಿಯಂತೆ . . . ಮುಂಗಾರ್ ಬಂದುದು (ಭಾವಚಂ. ೬-೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಜರನಾರಿ (ನಾ). ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ : ನಿರ್ಜರನಾರಿಯರು ತೊತ್ತಾದರ
ಮರಾಂಗಳ ಮನೆಗಳಿಗೆ (ಕುಪ್ಯಾ. ೬-೧೧). [ನಿರ್ಜರ_೨ + ನಾರಿ]

ನಿರ್ಜರಪರ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಶತ್ರು ; ರಾಕ್ಷಸ : 'ನಿರ್ಜರಪರಭಂಗ'
ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಜರಪರಭಂಗ (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದವನು ;
ಶಿವ : ನಿರ್ಜರಪರಭಂಗ ತುಂಗಮಹಿಮಾಕರ . . . ನಿತ್ಯಜಯಕಿಂಕರ
ಶಂಕರ ಚಂದ್ರಶೇಖರಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೫೩). [ನಿರ್ಜರಪರ + ಭಂಗ]

ನಿರ್ಜರಾತತ್ತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] ವಿಳು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು :
ಜೀವತತ್ತ್ವಮಜೀವತತ್ತ್ವಮಾಸ್ತವತತ್ತ್ವಂ ಬಂಧತತ್ತ್ವಂ ಸಂವರಾತತ್ತ್ವಂ
ನಿರ್ಜರಾತತ್ತ್ವಂ ಮೋಕ್ಷತತ್ತ್ವಮೆಂಬ ಸಪ್ತತತ್ತ್ವರೂಪಮುಮಂ . . .

ಕೈಕೊಂಡು (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ಪ). 'ಸಪ್ತತತ್ತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]
ನಿರ್ಜರಾಧಿಪ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ ; ಇಂದ್ರ : ನಿರ್ಜರಾಧಿಪ
ಮುಖ್ಯ ದಿಕ್ಪಾಲನಮಿತೆಡೆರಣಾರ್ಜವಸುಮಿತ್ರ ಸಿತದೀಪ್ತಿಬುಜಿ
ದೂರ್ಯಗೋ ಆರ್ಜುನಂಗೊಡಿದು ಶರವಿತ್ತ ಭವ ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ರಕ್ಷಿಸೆನ್ನ
(ಪ್ರಾಕಾ. ೭-೧). [ನಿರ್ಜರ_೨ + ಅಧಿಪ]

ನಿರ್ಜರಾಧೀಶ (ನಾ). = ನಿರ್ಜರಾಧಿಪ : ಸರ ನಿರ್ಜರಾಧೀಶ ವೃದ್ಧ
ಶ್ರವಂಗೆಯೊಪ್ಪಲು ಜೀವನಾಗಿ ಚಕ್ರಶಿಖಂಡಿಜಂ ಮಂತ್ರಿತಲಕಂ ಗಡಾ
(ಭಾವಚಂ. ೨-೧೯). [ನಿರ್ಜರ_೨ + ಅಧೀಶ]

ನಿರ್ಜರಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹನ್ನೆರಡು ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು ; ೧೦ ಕರ್ಮವನ್ನು ಕ್ಷಯಿಸುವ ಅನಶನವೇ ಮೊದಲಾಗಿ
ಹನ್ನೆರಡು ಪ್ರಕಾರವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಚಾರ ಅಥವಾ
ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುವಿಕೆ : ನಿರ್ಜಾನಪರಿಣತಿಯಂ ಜೀವಪ್ರದೇಶಂಗಳಂ
ಕ್ಷೀರನ್ಯಾಯದಿಂ ಬಂದು ಪೊರ್ಪಿದ ಕರ್ಮನುಲಕಲಂಕಶಂಕಮುಂ ವ್ರತ
ಗುಣಚಾರಿತ್ರಮುಂ ಭೇದವಿಜ್ಞಾನಮೆಂಬ ಜಲದಿಂ ತೊರೆದು ಕಳವುದು
ನಿರ್ಜರಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ಪ್ರಾಕಾ. ೧೪೬-೨೨); ನಿರ್ಜರಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ—
ಕರ್ಮನಿರ್ಜರಯಂ ವಿಶರಂದಾದೀತೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು (ಜೈನಸ. ೮೩).

[ನಿರ್ಜರ_೨ + ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ]

ನಿರ್ಜರಾರ್ಯ (ನಾ). = ನಿರ್ಜರಗುರು : ನಿರ್ಜರಾರ್ಯಹಿತೆ ಹೈಮ
ಕ್ವಾ ಧ್ವಸಂಜಾತೆಯಾಕ್ರಮಿತಸ್ಥಾಜು ಮೃದಾಪಿ ಕಲ್ಪಲತೆಯಂತೀ
ಗಮ್ಮಭೀಷ್ವಾರ್ಥಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೮೩). [ನಿರ್ಜರ_೨ + ಅರ್ಯ]

ನಿರ್ಜರಾವಿಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವ
ಕ್ರಮ (?) : ಯಥಾಪ್ರಯೋಗಸಮಯಪ್ರತಿಷಮಯಂಗಳನಂತಗುಣ
ಹಾನಿರೂಪ ನಿರ್ಜರಾವಿಧಿಯನಾಯು; ಕರ್ಮಮುಖಾಯಲಿಬಾಡ ಕರ್ಮಂ
ಗಳ ಪ್ರಕೃತಿಶಿತ್ಯನುಭಾಗಂಗಳಂ ಕುಳ್ಳಿ ಕಳೆಯುತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೩೨ ಪ). 'ನಿರ್ಜರೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಜರಿಸು (ಕ್ರ). ೧. [ಜೈನ] ಕರ್ಮವು ಕ್ಷಯಿಸು, — ನಾಶ
ಹೊಂದು, — ಸವೆ : ಇಂತೀ ಪ್ರಕಾರದಿಂ ಅಗ್ನಿಹೀತಗ್ರಹಣಶಲಾಕಾ
ನಿಜಯಂ ಅನಂತವಾರಂ ಪೋಗಿ ಪುಧ್ಲಲಪರಿವರ್ತನಪ್ರಥಮಸಮಯ
ಗೃಹೀತನೋಕರ್ಮಸಮಯ ಪ್ರಬಂಧಪುಧ್ಲಲಂಗಳ್ ದ್ವಿತೀಯಾದಿ
ಸಮಯದೊಳ್ ನಿರ್ಜರಿಸುವು (ತತ್ತ್ವ. ೪೮); ಕರ್ಮಂ ತನ್ನದಯ
ಮಂತಾನೆ ಕೊಟ್ಟು ನಿರ್ಜರಿಸುಗುಂ (ಪರಾ. ೩೪); ನಿರ್ಜರಣ ನಿರ್ಜರಗ
ಳಸಂಖ್ಯಾತಗುಣತಕ್ರಮದಿಂ ಕರ್ಮ ನಿರ್ಜರಿಸುಗುಂ (ಪ್ರಾಕಾ. ೬೫-೨೦).
೨. (ಕರ್ಮವನ್ನು) ಕ್ಷಯಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು, — ಹೋಗಲಾಡಿಸು:
ಕರಣಮನುಪಶಮಿಸುವ ನಿರ್ಜರಿಸುವ ಕರ್ಮಂಗಳಂ ಶುಭಧ್ಯಾನಮನುದ್ದರಿ
ಸುವ ಬಗೆಯಿಂ ತಳೆದಂ . . . ಅನಶನಮಂ (ಮಲ್ಲಪ. ೧೧-೨೨); ಸರಸ
ದೊಳಗೆ ಸವಿಮಾತಿನೊಳಭವ ನಿರ್ಜರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ಪರಮ
ನೀನೆನ್ನಂತರಂಗಧೊಳರು (ಭರಣ. ೩೩-೯೧). [ನಿರ್ಜರ_೨ + ಇಸು]

ನಿರ್ಜರೀಭವೆ (ನಾ). ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯ ಮಗಳು ; ಅನಶನದೇಶಂ
ವಿವರಣೆ ನಿರ್ಜರೀಭವೆಯಲಾ ಸುಂದರಿ ನವರಸಲಹರಿ (ಪಾಕಾಂತ. ೨೪
ಅಡಿ). [ಸಂ. ನಿರ್ಜರೀಭವಾ(ನಿರ್ಜರೀ + ಭವ + -)]

ನಿರ್ಜರೆ (ನಾ). ೧- ಮುಪ್ಪು ಇಲ್ಲದುದು ; ಅಮರತೆ ; ಶಾಶ್ವತತೆ:
ಪಂಪ ಹುಟ್ಟಿ ಭಾರತನ ಕಟ್ಟಿ ಹಿರಿ ಸಿದ್ಧಪದವ ಮುಟ್ಟಿ ನಿರ್ಜರೆಯ
ಪಡೆದ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೨೪-೧೦). ೨. ದೇವಲೋಕದ ಹೆಂಗಸು :

ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ : ಮನ್ಮಥಸ್ತುಪ್ಪಿಯಂತೆನ ಮಾಹೇಂದ್ರಾಗ್ರದಿಂ ಬಂದ
ನಿರ್ಜರನಾ ನಿರ್ಜರೆಯರ್ಜಯಾವತಿಯುಮಂತಾ ಸೀತೆಯುಂ ಪಂದಿರಾಗಿರೆ
. . . ಧರೆಯನಾಳ್ತಂ ಸಂದ ಸೋಮಪ್ರಭಂ (ಅನಂಥ. ೧೨-೪೪).

೩. [ಜೈನ] ಜೀವ, ಅಜೀವ, ಆಸ್ರವ, ಬಂಧ, ಸಂವರ, ನಿರ್ಜರ
ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಸಪ್ತತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಸಂಚಿತ
ಕರ್ಮಗಳು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ನಾಶವಾಗುವಿಕೆ ; ಕರ್ಮಕ್ಷಯ :
ಯಥಾಕಾಲಾನುಭವನ ತಪೋನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಸವಿವಾಕಾಪಿಪಾಕರೂಪದಿಂ
ಪೂರ್ವಾರ್ಜಿತಕರ್ಮನಿರ್ಜರಣಂ ನಿರ್ಜರೆಯೆಂಬುದು (ಅನಂಥ. ೧೦-೬೩ ಬ);
ಪೂರ್ವೋಪಾರ್ಜಿತ ಪರಮಕರ್ಮನಿರ್ಜರಣಾಕಾರಣಂ ನಿರ್ಜರೆಯೆಂಬುದು
ದಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೨-೫ ಬ); ತರದಿಂ ಜೀವಮಜೀವಮಾಸ್ರವಮುಘ
ವ್ಯಾಪಾರಬಂಧಂ ಸುಸಂವರಮಾ ನಿರ್ಜರೆ ಮೋಕ್ಷಮೆಂದು ಸಲೆ ತತ್ತ್ವಂ
ಸಪ್ತಭೇದಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೪-೪); ಹೊಸತಾಗಿ ಬರ್ಪದ ತಡವುದೆ ಸಂವರೆ
ಕಿಸುರದೆ ಹಳೆಯ ಕರ್ಮಗಳ ಕುಸಿಗುಟ್ಟುವುದೆ ತಾನೆ ನಿರ್ಜರೆ (ಭರಣ.
೬೪-೬೧). ೪. = ನಿರ್ಜರಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ : ಎಂದಿಂತಥ್ಯವಮರಣಮೇಕತ್ವ
ಮನ್ಮತ್ಸಮಶುಚಿತ್ವಂ ಸಂಸಾರಂ ಲೋಕಮಾಸ್ರವ ಸಂವರೆ ನಿರ್ಜರೆ ಬೋಧಿ
ಬುರ್ಲಭಧರ್ಮಸ್ವಾಖ್ಯಾತಮೆಂಬುವ ಪನ್ನೆರಡುಮನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯಂ ಕ್ರಮ
ದಿನನುಸ್ಮರಿಸುತ್ತಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಅಜಿತ್. ೬-೬೧ ಬ). 'ದ್ವಾದಶಾನು
ಪ್ರೇಕ್ಷೆ' ಪರಾ. ೫. (?) : ಯಜುಮತಿಯ ಜಘನಂ ದ್ರವ್ಯದಿಂ
ದಿದಾರಿಕಶರೀರನಿರ್ಜರೆಯಂ ಉತ್ಪನ್ನದಿಂ ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯನಿರ್ಜರೆಯಂ
ಅಜುಗುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೯). [ಸಂ. ನಿರ್ಜರಾ]

ನಿರ್ಜರೇಂದ್ರ (ನಾ). = ನಿರ್ಜರಾಧಿಪ : ನಿರ್ಜರೇಂದ್ರನ ಸ್ಥಾನ
ಪೂನಲಿಡ್ಲಿಸಿಯನೆತ್ತರ್ಜೋಗುಸಿತೆ ಮೈಮಜಿಡು ಬಿದ್ದನಿಲೆಯೊಳ
(ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೩೫). [ನಿರ್ಜರ + ಇಂದ್ರ]

ನಿರ್ಜಲ, ನಿರ್ಜಲ (ಗು). ೧. ನೀರಿಲ್ಲದ ; ಒಣಗಿದ. (ನಾ). ೨.
ನೀರಿಲ್ಲದುದು : ದೂರವಾದುದು ನಿಳಯವೀ ಕಾಂತಾರ ನಿರ್ಜಲವೈದ
ಲಂಟ್ರಿಗೆ ಭಾರ ಪಥವನ್ನೇನು ಹದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೨೩-೧೨). ನಿರ್ಜಲ :
೨. ಆತಪತಾಪದಿಂದಮಿದು ನಿಶ್ಚುಣ ನಿರ್ಜಲ ನಿಪ್ಪವಾಳವಲ್ಲಿಕರು
ವಾದುದೀಯೆಡೆಯೊಳಿನ್ನಿರವಾಗದು ಪೋಪುದುತ್ತಮಂ (ಜಗವಿ. ೩-೬೫).
[ಸಂ.]

ನಿರ್ಜಲ 'ನಿರ್ಜಲ' ನೋ.

ನಿರ್ಜಾಡಿಸು 'ನಿರ್ಜಾಡಿಸು' ನೋ.

ನಿರ್ಜಾತ (ಗು). ೧. ಕಾಣಿಸುವ ; ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ; ಗೋಚರ
ವಾಗುವ. (ನಾ). ೨. ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದವನು ; ಜನ್ಮರಹಿತನಾದ
ವನು : ಸಹಿ ಫಲವ ಬಲ್ಲುದೆ ನಿರ್ಜಾತರ ಜಾತ ಬಲ್ಲನೇ ಅವನೀತಕ್ಕೂ
ಸಿಕ್ಕ (ಮೋಕ್ಷದಾ. ೪೬-೩೪೪) ; ನಿರ್ಜಾತ ನಿರ್ಜಾಯಲನೆಯ್ದಿದ ಮಹಾಂತ
ಕೂಡಲಚೆನ್ನಸಂಗಮ (ಪದಗೋ. ೬೦೦-೫) ; ನಿರ್ಜಾತ ನಿರ್ಜಾತ
ನಿರ್ಜಾಯ ನಿರಾಕಾರ ನಿರ್ಜಾತ (ನಿಕೋಪ. ೫-೬೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಜಿತ (ಗು). ಜಯಿಸಿದ ; ಗೆದ್ದ ; ಅದನಾಳ್ತಂ . . . ಅನೀಕಸಮರ
ಸಮ್ಮುಖನನಿರ್ಜಿತೋರ್ಜಾತಾರಾತಿಬಲನತಬಲನೆಂಬಂ (ಅನಿತ್. ೧-೬೧ ಬ);
ಶ್ರೀನಾರೇಕಾಂತಂ ನಿರ್ಜಿತವೈರವಜನಿಸಿ ಹಿಟ್ಟುಗಂ ಸಲೆ ನೆಗಟ್ಟಂ
(ಸಾಂಖ. XX, ೧೪-೧೨ ; ೨೨೦) ; ಆ ರವಮಂ ನಿರ್ಜಿತಕಂಠೀರವರವಮಂ
ನಿರಸ್ತಘನರವಮಂ ಕೋಪಾರುಣನೇತ್ರಂ ಕೇಶ್ವಾ ನೀರೋಗಿದುರ್ಗಂ
ಬಿಮುಖನುರಗಪತಾಕಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೨) ; ದಂದಶೂಕತಪಾಕನ
ಸೆರಗಿಲ್ಲದ ಮೆಯ್ಯಲಿತನಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ತಲೆಯಂ ತೂಗಿ ನಿಜಭುಜಪ್ರತಾಪ
ನಿರ್ಜಿತ ನಿಖಿಲಭೀಮಸೇನಂ ಭೀಮಸೇನಂ ಕಾರವನಿದಿಗ್ಗಿ ವಂದು
(ಗದಾಯು. ೬-೩೦ ಬ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಜಿತಕಾಮ (ನಾ). ೧. ಕಾಮವನ್ನು ಗೆದ್ದವನು. ೨. ಶಿವ
ನಿರ್ಜಿತಕಾಮಂ ಮನದಿಪ್ಪವನತಿಯುದಿದೀಯಲೆಂದು ಬಂದಂ ಬೇಗಂ
(ಪವಿತ್ರ. ೨-೪). [ನಿರ್ಜಿತ + ಕಾಮ]

ನಿರ್ಜಿತಮಾಯೆ (ನಾ). ೧. ಮಾಯೆಯನ್ನು ಗೆದ್ದವನು. ೨.
ವಿಷ್ಣು : ಪಾಂಡವರಾಯ ಜಂಗಮಜೀವ ನಿರ್ಜಿತಮಾಯೆ ನಿಜವನು
ತೋಟು ಪಾರ್ಥನನೊಲಿದು ಬೋಧಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೩ ಸೂಚನೆ).
[ನಿರ್ಜಿತ + ಮಾಯೆ]

ನಿರ್ಜಿತಮಾರ (ನಾ). ೧. = ನಿರ್ಜಿತಕಾಮ ೨. ೨. ಮನ್ಮಥ
ನನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ಸುಂದರ ; ಕೃಷ್ಣ : ಭುವನಾಧಾರ ನಿರ್ಜಿತಮಾರ
ಮುರಹರ ಸಲಹಬೇಕೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೪೬). [ನಿರ್ಜಿತ + ಮಾರ]

ನಿರ್ಜಿತಸುರ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮೋಲಿಸಿದವನು. ೨.
ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠ : ಶಿವ : ನಿರ್ಜಿತಸುರ ನಿಟಲಾಕ್ಷ
ಮಹೋರ್ಜಿತ ಮಹಿಮಾಭಿರಾಮ . . . ಜಯ ಭವನಾಶ (ಪ್ರತಿಮ.
೭-೬೦). [ನಿರ್ಜಿತ + ಸುರ]

ನಿರ್ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದವನು : ನೋಟ
ದಲಿ ಮದನಾಸ್ತವದಯಲಿ ನಾಟದವು ವಿಟರುಗಳ ಹುದ್ದಿನ ಬೇಟದಲಿ
ಬೆಂಡಾದರಗ್ಗದ ನಿರ್ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರು (ಕೊರಂ. ೧-೧೪-೨೪).
[ನಿರ್ಜಿತ + ಇಂದ್ರಿಯ]

ನಿರ್ಜೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಕ್ಷಯವಾಗದ ; ಕ್ಷೀಣಿಸದ ; ಕುಗ್ಗದ.
(ನಾ). ೨. ಕ್ಷೀಣಿಸದಂತಹುದು ; ಕ್ಷಯಿಸದುದು : ಸಮಯಾಧಿ
ಕಾಪಲಿಲಾಲಾತಿಕ್ರಾಂತಾನಂತರ ದ್ವಿತೀಯಾದಿ ಸಮಯಂಗಲೊಳ
ನಿರ್ಜೀರ್ಣಮುಂ ಅಪ್ಪ ಪುದ್ದಲಜಯಂ ಕರ್ಮಪುದ್ದಲಜಪರಮಾನಮಕ್ಕುಂ
(ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೪೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಜೀವ (ಗು). ೧. ಜೀವವಿಲ್ಲದ ; ಜಡವಾದ ; ಅಜೀತನವಾದ :
ಧರಣೀಗ್ರಸುಂಟಾದರ್ಭೋತ್ಪರ ಸಕಲವುಂಟವದಿಲ್ಲದದರಣ ಕೇಳ
ನಿರ್ಜೀವ ದೇಹವಿದೆಂದನಾಗಿರಣ (ಪ್ರಮಾ. ೨-೩೯). (ನಾ). ೨.
ಜೀವರಹಿತವಾದುದು ; ಜೀವವಿಲ್ಲದುದು : ಗರ್ಜನೆಯ ದನಗವಿಳ
ರೋಕದ ಜನಂ ಬಿರ್ಜ ನಿರ್ಜೀವಮಾಯ್ತು (ಜಿ.ಪು. ೪೬-೨೦) ; ಪೃಥಿವಿಪತಿ
ಮಂಕುಗಳೆಂ ದಿಟ್ಟಿಸಿದನು ಶವಾಸ್ತಿಯೊಳಾ, ನಿರ್ಜೀವನೆನೆ ನಿಶ್ಚಲಂ
(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೧-೩೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಜೀವತತ್ತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೀವ, ಅಜೀವ, ಆಸ್ರವ,
ಬಂಧ, ಸಂವರೆ, ನಿರ್ಜರೆ, ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಸಪ್ತತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ
ಎರಡನೆಯದು ; ಅಜೀವ ಪದಾರ್ಥ ; ಜೈತನ್ಯರಹಿತ ವಸ್ತು ;
೧೨ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತದಂತೆ ಅಜೀವತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಪುದ್ದಲ (ಪ್ರಾಣಿಗಳ
ಶರೀರ), ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ, ಆಕಾಶ, ಕಾಲ ಎಂಬ ಐದು
ಭೇದಗಳಿವೆ. ಪುದ್ದಲದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತನಿರ್ಜೀವ (ಕಣಿ ಗೆ ಕಾಣುವ
ವಸ್ತು) ಅಮೂರ್ತ ನಿರ್ಜೀವ (ಕಣಿ ಗೆ ಕಾಣದ ವಸ್ತು) ಎಂಬ
ಎರಡು ಭಾಗಗಳಿವೆ : ನಿರ್ಜೀವತತ್ತ್ವವನ್ನೂ ಕೇಳು ಜೀವತತ್ತ್ವವ
ಕಳೆದುಳಿದುದವಸ್ತು ನಿರ್ಜೀವಗಳೆರೆ ಧವ್ಯಜೀವಾ (ಭರಣ. ೬೪-೩೦).
'ಅಜೀವತತ್ತ್ವ' ಪರಾ. [ನಿರ್ಜೀವ + ತತ್ತ್ವ]

ನಿರ್ಜೀವತೆ (ನಾ). ಅಜೀತನಸ್ಥಿತಿ ; ಜೀವವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ;
'ನಿರ್ಜೀವತೆವೆಲು' ಪರಾ. [ಸಂ. ನಿರ್ಜೀವತಾ]

ನಿರ್ಜೀವತೆವೆಲು(ಕ್ರಿ). ಜೀವರಹಿತವಾದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು :
ಜೀವವಿವಾದಮತ್ತ ಪರಲೋಕಫಲೋದಯಮತ್ತದರ್ಶ ಮಯೋಜವದೆ
ಪೂಣ್ಣ ಕೊಳ್ಳ ತಪಮೆತ್ತಡಮಣ್ಣದ ಮಿಯದಂಗ ನಿರ್ಜೀವತೆವೆತ್ತು ದತ್ತ
(ಶಾಂತಿ. ೪-೧೨೯). [ನಿರ್ಜೀವತೆ + ವೆಲು]

ನಿರ್ಜೀವಿ (ನಾ). ೧. ಜೀವವಿಲ್ಲದುದು ; ಅಜೀವನವಾದುದು ; ಮರಗಟ್ಟಿದುದು : ನಿರ್ಜೀವಿಯು ತೆಲದೊಳಿಹಂತಿರುತ್ತಳುಗು ದಟ್ಟ ಸುಗು ತೊಪ್ಪನೆ ಕಡೆಗು (ಬಸವ. ೧೪-೧೮) ; ಸಮುದ್ರಾಂಜಿ . . . ನೋಳ್ಳಳಾ ತನ್ನ ಪೊಸ ಪತ್ರ ಸುಸುದೀವಿಯಂ ತಾಯ್ಕಳಲ ಬರುನೊದ ಬತ್ತಲೆಯ ಬೇಸರದ ನಿರ್ಜೀವಿಯಂ (ಪ್ರೀತಾಪಾ. ೧೬೫-೧೬೬). ೨. ಬದುಕಿದ್ದೂ ಸತ್ತಂತೆ ಇರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಜೀವಚ್ಯವ.

[ಸಂ. ನಿರ್ಜೀವಿನ್]

ನಿರ್ಯುರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವ ಪ್ರವಾಹ ; ಬೆಟ್ಟದ ಹೊಳೆ : "ನಿರ್ಯುರಮೆಂಬುದು ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲೊಳಾ ಪುಟ್ಟಿದ ಪರವ ತೊಪ್ಪಿ" (ಹಲಾಯು. ೨೭-೧೨) ; ಉಡ್ಡಮಪ್ಪ ಬೆಟ್ಟಗಳ ತಟಿಂಗಳಂ ಸುರವ ನಿರ್ಯುರಮುಂ ಪೊಸ ಕಾರೊಳಂತು ಬೆಳ್ಳಗೆ ಪಥಿಕಾಂಗನಾಜನ ಮನಂಜಿಸುಮಂಕಿ ತೋಡೆ ಸುತ್ತಲುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨೪) ; ನಿರ್ಯುರೋ ಜ್ವಳಿತ ಶೀತರಶೀತಳವಾತನರ್ತೋನ್ನದ ಶಬರೀಜನಾಳಕಮ[ದ್ರ]ಯತ ವೇಶ್ರಲತಾವಿತಾನಕಂ (ಸಂಭವಾ. ೩-೧೦) ; ಆ ಮಹಾಗದನಮಂ ಪೊಕ್ಕು ತನ್ನಕ್ಕ ನಿರ್ಯುರವಾರಾಧಾರಾಪರೀತಗಿಂದರೀಪ್ರದೇಶದೊಳಾ ಮಹಾ ಸಯಂ ದಧಂದಿಬಿಪಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೭೫ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಯುರಜಲ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಝರಿಯ ನೀರು : ಗಿಂದರೀವನಕ್ಕೆ ನಿರ್ಯುರಜಲಾಭಿಷವನಮನೊಡರ್ಚಿಯುಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೮-೧೦೨).

[ನಿರ್ಯುರ+ಜಲ]

ನಿರ್ಯುರಶ್ಲವ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಝರಿಯ ಪ್ರವಾಹ : ಬೆಡ್ಡ ಮನಂ . . . ಮದಪ್ಪವಮಲ್ಲಿದು ನಿರ್ಯುರಶ್ಲವಂ ಮದಗಜವಲ್ಲಿದಂ ದ್ರ ನೊಳಿಡರ್ಚಿದ ನೀಲನೆಗಿಂದ್ರಮೆಂದಿನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೫೯).

[ನಿರ್ಯುರ+ಶ್ಲವ]

ನಿರ್ಯುರಣಿ (ನಾ). ಹೊಳೆ ; ತೊರೆ ; ನದಿ : "ಸಿಂಧು, ಸ್ರವಂತೀ, ತಪನೀ, ತರಂಗೀ, ನದೀ ; ಧುನೀ, ನಿರ್ಯುರಣೀ, ನಿಮ್ಮಗಾ . . . ರೋಧೋವಕ್ತಾ—ಈ ೨೧ ತೊಪ್ಪಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦-೪೩) ; ಮಮುಕುತಿದೆ ಆ ತಪೋವನದ ನೇಮಿಯೊಳೊಂದು ನಿರ್ಯುರಣಿ (ಪ್ರೀತಾಪಾ. ೧೩೨-೨೦೪) ; ಅನಂದದ ನಿರ್ಯುರಣಿಯ ಜಲ ಧುಮಿಕ್ಕಿ! (ಕೋಗಿರೆ. ೩೬-೧೭). [ಸಂ. ನಿರ್ಯುರಣೀ]

ನಿರ್ಯುರೋದಕ (ನಾ). = ನಿರರ್ಘರಜಲ : ಪಸಿದಾಗಲ್ ಪಜ್ಜಲುಂ ಗಳಂ ತಿಂದು ನೀರಡಸಿದಾಗಲ್ ನಿರ್ಯುರೋದಕಮಂ ಕುಡಿದು ಬುಲ್ಡಾ ಗಲ್ ರಮ್ಯಮಪ್ಪಿಡೆಗೊಳಾ ವಿಶ್ರಮಿಸುತ್ತುಂ (ಜೀವಸಂ. ೫೬-೩೫ ಪ).

[ನಿರ್ಯುರ+ಉದಕ]

ನಿರ್ಣಯ (ನಾ). ೧. ತೆಗೆದು ಹಾಕುವಿಕೆ. ೨. ತೀರ್ಮಾನ ; ತೀರ್ಪು ; ನಿರ್ಧಾರ : ಫಲಗುಣನ ನಾವಿತ್ತಲೊಯ್ದರೆ ಬಳಿಕ ನಿರ್ಣಯ ವೆಂದು ಮನದಲಿ ತಿಳಿದು ಪಾರ್ಥಂಗಂದನಸುರಾರಾತಿ ನಸುನಗುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೪-೨೭) ; ಈ ಬಗೆಯ ಉಚ್ಚಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಕಠಿಣವಾಗುವುದು (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೪೯) ; ನಾನು ಬಿಟ್ಟು ಬಂದಿದ್ದ ಜಗತ್ತಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳೂ ನಿರ್ಣಯ ಗಳೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹೊಸದಾಗಿದ್ದವು (ಮಲನಾ. ೧೭೪). ೩. ಗೊತ್ತುವಳಿ ; ಠರಾವು : ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಸದಸ್ಯರು ಮಂಡಿ ಸಿದ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂದು ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಸೂಚಿಸಿದರು (ಬಾಧ). ೪. ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿಯ ವ್ಯಾಜ್ಯದ ತೀರ್ಪು. ೫. ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದುದು ; ನಿರ್ಧಾರವಾದುದು : ಅರ್ಜವ ಜಾತನೆ ಸಂಪೂರ್ಣತೆಯಂ ಸರ್ವವಿಷಯಭಾಷಾದಿಗಳಂ ನಿರ್ಣಯ ನಾಗಜಾಪಿಸಿಂ ಕರ್ಣಾಟಕವಿಷಯದಾತಿಯಂ ಕೇರ್ ಪೇಲಕ್ಕಿಂ

(ಭಂಡೋಂಬು. ೫-೨) ; ನಿರ್ಣಯ ತಿಪ್ಪರೂಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡ ವಾರ್ತೆಯಂ ನಿಮ್ಮ ಮುನ್ನಿನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯಪ್ಪ ಸೋಮದತ್ತ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿ ಕರ್ಣಪರಂಪರೆಯನಜಾಡು (ಸುಕುಮಾ. ೫-೭ ಪ). ೬. ನಿಶ್ಚಿತಜ್ಞಾನ ; ನಿಶ್ಚಯಾತ್ಮಕವಾದ ಜ್ಞಾನ : ಶೀಲ ಶೀಲವೆಂದು ನುಡಿದ ಉದ್ದೇಶಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳೆಲ್ಲರು ಅನಂತಶೀಲರು ಅಜ್ಞಾನ ನಿರ್ಣಯವನಜಾಯರು (ಚನ್ನಪ. ೪೦೨-೪೪೯). ೭. ವಿವರಣೆ ; ಸಮಜಾಯಿಸಿ : ನಂದ ಹೊನ್ನಿಗೆ ನಿರ್ಣಯಮಂ ಕೊಡುವುದು ಎಂದು ನಿರೋಧಮಂ ನುಡಿಯ ಬಸವಂ ಕೇಳು (ಬಸವ. ೮-೧೧೬) ; ಪ್ರತಿಶೋಕಗಳ ನಿರ್ಣಯಮರುಹಿದನು ಸುತಗೇ (ಗಗತಾ. ೧೪ ಸೂಚನೆ). ೮. [ನ್ಯಾಯ] ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರ ಕಾರರು ಹೇಳಿರುವ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಪಕ್ಷ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಗಳಿಂದ ಚರ್ಚೆ ಮಾಡಿ ವಿಷಯವನ್ನು ತೀರ್ಮಾ ನಿಸುವುದು : ಗೌತಮೋಕ್ತ ನ್ಯಾಯವು ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಮೇಯ ಸಂಶಯ ಪ್ರಯೋಜನ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಅವಯವ ತರ್ಕ ನಿರ್ಣಯ ವಾದ ಜಲ್ಪ ವಿತಂಡಾ ಹೇತ್ವಾಭಾಸ ಭಲ ಜಾತಿ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಂಗಳೆಂಬ ಸೋಡಕ ಪದಾರ್ಥಂಗಳಂ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತ (ವಿವೇಕ. ೧೨) ; ನ್ಯಾಯದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಮೇಯ ಸಂಶಯ ಪ್ರಯೋಜನ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಅವಯವ ತರ್ಕ ನಿರ್ಣಯ ವಾದ ಜಲ್ಪ ವಿತಂಡಾ ಹೇತ್ವಾಭಾಸ ಭಲ ಜಾತಿ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನ ಎಂದು ಹದಿನಾರು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೨).

ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡು = ತೀರ್ಮಾನ ಮಾಡು ; ನಿರ್ಧರಿಸು : ಅದಷ್ಟು ಬೇಗನೇ, ಅವನಿಗೆ ಅದನ್ನು ದಾನಪತ್ರವೋ, ಉಯಿಲೋ ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕು—ಎಂದು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ (ಬೆಟ್ಟಜೀ. ೧೪೧). **ನಿರ್ಣಯವಾಗು** = ೧. ನಿರ್ಧಾರವಾಗು : ಅಹುದೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂಬುದು ಮಾತ್ರ ಇನ್ನೂ ನಿರ್ಣಯವಾಗಬೇಕು (ಕುರುಕಾ. ೨೪). ೨. ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗು ; ಆಯವರಿ ; ನಿಯಮಬದ್ಧವಾಗು : ಅಲ್ಲಿನ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೂ ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕೋಟೆ ಕೊತ್ತಲಗಳೂ, ಎಣ್ಣೆ ತುಪ್ಪವನ್ನು ತುಂಬುವ ಭಾವಿಗಳೂ . . . ನೋಡಲಾಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಅಳುತ್ತಿದ್ದ ದೊರೆಗಳ ಐಶ್ವರ್ಯ ಎಂಥಾದ್ದಾಗಿರ ಬಹುದೆಂದು ಅಶ್ವರ್ಯ ಹುಟ್ಟಿತು (ಚಕ್ರಪಾ. ೪ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಣಯಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ನಿಶ್ಚಯಿಸು ; ನಿರ್ಧಾರಮಾಡು ; ತೀರ್ಮಾ ನಿಸು : ಕಡುಬೆಲುವೊಪ್ಪೆ ಸಾಡ್ ಪೊಸನೆನ್ನೆ ದನಾರಯೆ ಮುನ್ನಮೇಂ ಕರಂದಿದಿನೊ ಮೇರ್ ಕರಂದಿದಿಯೆನೋ ಎನುತಂ ಮನದಲ್ಲ ನಿರ್ಣಯಂ ಬಡೆಯದೆ . . . ಭೀಗಿಸಲ್ಪಮುಳಿಯಲ್ಪಮುಣಂ ಬಗಿದಪೊಡಾರೆ ನಾಂ (ಶಾಕುಂತ. ೬೭-೧೧೯). [ನಿರ್ಣಯ+ಬಡೆ]

ನಿರ್ಣಯಕಾರ (ನಾ). ಸಾಧಿಸುವವನು ; ನಿರ್ಣಯಿಸುವವನು : "ಸಾಧ್ಯಾ, ಸಾಧನ, ಸಾಧಕ, ಸಾಧ್ಯ, ಸಾಧವಾನ್, ಈ ೫ ನಿರ್ಣಯ ಕಾರಂ" (ಶಾಶಕ್ತ. ೧೮೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಣಯಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ಅಂತಿಮ ತೀರ್ಮಾನ : ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವ್ಯವಹಾರವೂ ನಾಲ್ಕು ಹಂತಗಳನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅವು ಕ್ರಮ ವಾಗಿ . . . ಸಂಶಯಹೇತು ಪರಾಮರ್ಶ (Weighing of evidence) ಮತ್ತು ನಿರ್ಣಯಪ್ರಮಾಣ (Final conclusion) ಎಂದು ವಿಭಾಗಿ ಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು (ಭಾರದ. ೫೬). [ನಿರ್ಣಯ+ಪ್ರಮಾಣ]

ನಿರ್ಣಯವಿಹೀನ (ಗು). ನಿಶ್ಚಯವಾಗದ ; ತೀರ್ಮಾನವಾಗದ : "ವಾದ, ನಿರರ್ಜನ, ಕ್ರಿಯೆ, ಮೋ" ಒಂದು ಗೊತ್ತಿಗೆ ಬರದ, ತೀರ್ಮಾನವಾಗದ ; ನಿರ್ಣಯವಿಹೀನ (Inconclusive. ಇಂಕನಿ).

[ನಿರ್ಣಯ+ವಿಹೀನ]

ನಿರ್ಣಯಾರ್ಥ (ನಾ). ನಿರ್ಧಾರವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನುಳ್ಳದು : ಪುರಜನಪದಕ್ಕೆ ಲಾಭವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾದುದು ಸ್ವಾಂತರ ಸಮ್ಯಗಗಣವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾರ್ಥ (ಕವಿಾ. ೩-೨೧೧). [ನಿರ್ಣಯ + ಅರ್ಥ]

ನಿರ್ಣಯಿಸು, ನಿರ್ಣೈಸು, ನಿರ್ಣೇಸು (ಕ್ರೈ). ೧. ಗೊತ್ತುಪಡಿಸು ; ತೀರ್ಮಾನಿಸು ; ನಿಶ್ಚಯಿಸು : ಜಯವನ್ನಾಹವ ದೊಳಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದೆಂದುಗೊತ್ತು ಗುರು ಪಾಳಯಕೆ ನೇಮವ ಕೊಟ್ಟನು (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೨-೧೨); ಸೀರೆಯ ಬೆಲೆಯನು ಜನರು ನಿರ್ಣಯಿಸರು ಸೆರೆಗಿನ ರೈರಿಯನು ನೋಡಿ (ಇಂಜನ. ೨೦೮-೨೯); ಕರ್ಣಾಟಕ-ಕರ್ಣಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೆ ಯಾವುದು ನಿಲ್ಲಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಕಾಲಪುರುಷನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಿ (ದ್ರಾವಿ. ೪೬). ೨. ವಹಿಸು; ಧರಿಸು : ಅರ್ಣವತ್ ಭೂಭರಮಂ ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಪುತ್ರನಲ್ಲಿ ಗತಿವಡೆಯದೆ ಪೋಷಕ (ಅರ್ಥನೇ. ೧-೧೧೯). ೩. ಪೂರೈಸು; ಮುಗಿಸು; ಕೊನೆ ಮುಟ್ಟಿಸು : ಹೇಮಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗ್ರಹ ಸಾಲಗ್ರಾಮದೇವರ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಪ್ರೇಮದಿ ನಿಖರೋಪಚಾರವನ್ನಿಟ್ಟು ನೇಮವ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದರು (ಮೋಹ. ೩-೪೬). **ನಿರ್ಣೈಸು :** ೧. ನಿಜತತ್ವಾಯದ ದೀಪ್ಯಮಾಂಸು ಪಯಂ ನಿರ್ಣೈಸಲಿತ್ತಂ ನೈಪಂ (ಮೈಸೂ. ೫-೬೦). ೨. ಈ ಸಕಲಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಭಾರವನೀ ಸುಬಾಹುಧ್ಯಂತಿಯಲಿ ನಿರ್ಣೈ [ಪಾಶಾ.ನಿರ್ಣೈ]ಸಿದದೆ ನಿಶ್ಚಿಂತರಾವೆಂದರಸ ನೇಮಿಸಿದ (ಕೊರರಾ. ೨-೧-೧೨). ೪. ವಿವರಿಸು; ವಿತರಿಸು; ಸಿದ್ಧಾಂತೀಕರಿಸು : ಬಂಧುರವನ ತರ್ಕಶಬ್ದಗಳ ನೆರೆಯ ನಿರ್ಣೈಸಿ ತೋರಿಸುವ ವಿಧ್ಯಾಂಸರ ಪರಿವಿಡಿ ಮೆಚಿದುದೇನೆಂಬೆ (ಕಂಠ. ೮-೩೫). ೫. ತೀರಿಸು; ಸಲ್ಲಿಸು; ಸಂದಾಯಮಾಡು : ಅವಧಿಯಂ ಕೊಟ್ಟು ಚಿತ್ರವಿಟ್ಟನುಸರಿಸಿ ಕೊಂಡಿದಾದೆ ತಂದು ನಿರ್ಣೈಸಿ ಕೊಡುವೆನು (ಪದಕಾ. ೮-೫೫). ೬. ನಾಶಪಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು : ಎದ್ದಿದಾರೋಂಬವರನೊಳ ಗುದ್ದಿನಲಿ ನಿರ್ಣೈಸಿ ಮೆಲ್ಲನೆ . . . ಸೀತೆಯ ಕದ್ದ ಕಳ್ಳನ ಖಳನ ಸೆಡ್ಡೆಯ ಸದನಕ್ಕೆತಂದ (ಕೊರರಾ. ೫-೨-೬೬); ನಿಂದೆಯಂಬಬಿಮಾತುಕಂಗೆ ವಿಳಂಗನಾರಂಗ ಎಂಬ . . . ತರುನಿಕುರುಂಬವನು ನಿರ್ಣೈಸಿದನು ನಿಶ್ಚೇಪವನೆ ಹನುಮ (ಕೊರರಾ. ೫-೪-೬). **ನಿರ್ಣೇಸು :** ೪. [ಹೇ]ಮದೇವಾಚಾರ್ಯಾರ್ಥಿಗೆ ನಿರ್ಣೇಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಜಯಪತ್ರದ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೨೩೨-೧೧; 1412).

ನಿರ್ಣೈಸಿಕೊಳ್ = ತಡೆದುಕೊಳ್ಳು ; ನಿರ್ಧಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಈ ಬಾಣನ ನಿರ್ಣೈಸಿಕೊಂಬಾತನ ಕಾಡೆನಂದಿಶ್ವರ ನುಡಿದು ಲಾಭವತಿಯ ಮಂಚ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೆನುತಲ್ಲ ನಾಭನನೆಚ್ಚು ಬೊದ್ದಿಡಾದ (ಮೋಹ. ೩೯-೨೫). [ನಿರ್ಣಯ + ಅಸ್ಮಿ]

ನಿರ್ಣಾಮ (ನಾ). ಹೆಸರಿಲ್ಲದುದು ; ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶ : ಅರ್ಣಾ ಪೋಷಮ ಯಪನಾಶ್ಚ ಚತುರಂಗಮಂ ನಿರ್ಣಾಮಾಣಂ. ನಾಶಮ ವನಿಸಿ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಾರ್ಯಮಂ ನಿರ್ಣಾಯಿಸಿ ಕೊಡುವೆನು (ಚಿದ್ರಾ. ೨-೪೨); ಈ ಮೈಸೂರ ರಾಜ್ಯದ . . . ಹೆಸರೂ ನಿರ್ಣಾಮವಾಗಿ ಹೋಗುವುದು (ಸುಗುಂ. ೪೪-೨೨). [**ಸಂ.** ನಿರ್ಣಾಮನಾ]

ನಿರ್ಣಾಮೋದಕ (ನಾ). = ನಿರ್ಣಾಮೋದಕ : ಆ ಚರಗನುಳ್ಳ ಸಮಸ್ತರಿಸುವಂತಹದೇ ನಿರ್ಣಾಮೋದಕವೆನಿಸುವುದು (ಚನ್ನ. ಕ. ೬೪-೧೬೩). [**ಸಂ.** ನಿರ್ಣಾಮೋದಕ]

ನಿರ್ಣಾಯಕ (ಗು). ೧. ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವ; ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡುವ; ಬಗೆಹರಿಸುವ : ರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ತಾನು ಅರ್ಣಾಪ್ತ ಪುಣ್ಯಾರಾಶಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ಅರ್ಜುನನ ಆ ನಿರ್ಣಾಯಕ ದಾಣಕ್ಕೆ ಎರೆದು ಕೊಳು ಹೊಯ್ದು (ಜಮರ. ೬೨); ಸಾಮುದ್ರಿಕ ಜಾಗು ಸಂಸಾರ

ಎರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಈ ನಿರ್ಣಾಯಕ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ, ಹೃದಯ-ಬುದ್ಧಿಗಳ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ನಾನು ಸೋತು ಸಂಸಾರವುಳಿಸಿ ಕೊಂಡೆ (ಗಾಳಪ. ೧೨೪); ನಿರ್ಣಾಯಕ ಅಂತಃಕಲ್ಪದಿರುವಾಗ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಾಗಿ ಒಂದು ಅಳಿಗೇ ಇಪ್ಪತ್ತೈದುನರ್ಪಗಳ ಕಾಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವುಂಟು (ಕರ್ಣಾ. ೧೩); ಪಾಸನೀಸರ 'ತಬ್ಬಲಿಗಳು' ಕೆಲವು ತಬ್ಬಲಿಜೀವಗಳ ಅಂತಿಮವೆನ್ನಬಹುದಾದ ಒಂದು ನಿರ್ಣಾಯಕ ಕ್ಷಣದ ಕತೆ (ಹೊಸಪ್ಪ. ೨೯೩). (ನಾ). ೨. ನಿರ್ಧಾರಿತವಾದುದು; ಖಚಿತವಾದುದು : ನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ಭಳಿಗೆ ಸಮಾಪಿಸುವುದರಲ್ಲಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೮೯); ಮೇಲೆ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ ಅಂಶಯ್ಯನ ಕಾಲವು ನಿರ್ಣಾಯಕ ವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಬರುವಂತಿಲ್ಲ (ಸಾಹಿ. ೧೫೧). ೩. ತೀರ್ಮಾನಿಸುವವನು ; ನಿರ್ಧರಿಸುವವನು : ಗುರುಸೂನು ಮೊದಲಾದ ನಾಯಕರು ದುಸ್ತೀರ್ತಿನಾರಿಯ ನಾಯಕರು ಸುಪಲಾಯನದ ನಿರ್ಣಾಯಕರು ಮುರ್ದು ಪೂತುರೆಂದುದು ನಿಖರಪರಿವಾರ (ಕುಮಾರ. ೧೩-೪೬); ದೊರೆತ ಸತ್ಯದಿಂದ ನಿರ್ಣಾಯಕರಿಗೇನೋ ಸಮಾಧಾನವಾಯಿತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೬). [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ಣಾಯಕತನ (ನಾ). ನಿರ್ಧರಿಸುವಿಕೆ ; ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸುವಿಕೆ ; ನಿರ್ಣಯಿಸುವಿಕೆ : ನಿರ್ಣಾಯಕತನವೇ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯಾಗಿ, ಮೋಡವು ಭೂಮಿಯನ್ನೆತ್ತಿತ್ತು (ಪಂಪ. ೧೬೫). [ನಿರ್ಣಾಯಕ + ತನ]

ನಿರ್ಣಾಯಕಮತ (ನಾ). (ಅಂತಿಮವಾಗಿ) ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಮತ ; ನಿರ್ಧಾರಕ ಅಭಿಮತ : ಉಭಯ ಪಕ್ಷಗಳ ಮತಗಳ ಸಮತೆಯು ಕಂಡುಬಂದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವರು ನಿರ್ಣಾಯಕಮತ ಕೊಡಲು ಅವರಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಷಾ. ೪೪). [ನಿರ್ಣಾಯಕ + ಮತ]

ನಿರ್ಣಾಯಕತತ್ವ (ನಾ). ನಿರ್ಧಾರಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಸರಿಯಾದ ಪಾಠವನ್ನು ಅರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಇವನ ಉತ್ತಮ ಅಭಿರುಚಿಯೂ ನಿರ್ಣಾಯಕಶಕ್ತಿಯೂ ಮಿಗಿಲಾಗಿದ್ದುವು (ಕನ್ನ. ಸಂ. ೨೬). [ನಿರ್ಣಾಯಕ + ತತ್ವ]

ನಿರ್ಣಕ್ತ (ಗು). ೧. ತೊಳೆದ ; ಶುಚಿಮಾಡಿದ ; ನಿರ್ಮಲವಾದ : ನರುಣಮಂತ್ರಾಕ್ಷರದ ಜಪಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಕ್ತ ಚೇತಃಸ್ಪುರಣ ಸಲಿಲಸ್ತಂಭನವನನೀಶ ಮಂತ್ರಿಸಿದ (ಕುಮಾರ. ೩-೪೨). ೨. (ಪಾಪ) ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ; ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಮಾಡಿಕೊಂಡ. ೩. ನಿರ್ಧಾರಗೊಂಡ : ಸಕಲಕಳಾಭಾಷಾಲೌಕಿಕಸಾಮಯಿಕಾದಿ 'ನರ್ಣಾನಿರ್ಣಕ್ತ ಪ್ರಕಟಿತವಸ್ತುವಿವರವಿಕಲ್ಪ(ವಿ)ವನಲ್ಲದಾಗದಾಗದು ಪೇಟಲ್' (ಕವಿಾ. ೧-೨೪); ಅವನೀಪಾಶಾನತ ಶ್ರೀಪಾದಕಮಳಯುಗಂ ತತ್ಪ್ರನಿರ್ಣಕ್ತರಾದ್ಯಾನ್ತವಿದಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೫೦-೨೯; ?). [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ಣೇತ (ಗು). ೧. ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ ; ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ ; ಒಪ್ಪಿತ ವಾದ : ಜನಚರಿತಮ ನಿರ್ಣೇತ[ಪಾಣಂ. ನಿರಕ್ತ]ಚಾರಿತ್ರಮಾದತ್ತೆನಸುಂ ವಿದ್ವಜ್ಞನಂ ಬಿಜ್ಞಾನಿ (ಸುಕುಮಾರ. ೧-೪೯). (ನಾ). ೨. ಗೊತ್ತಾದುದು ; ಖಚಿತವಾದುದು ; ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದುದು ; ನಿರ್ಧರಿಸಿದುದು : ಆತನಸತ್ಯವಿಸಮಯಂ ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗುಣಾಶ್ರಯ ಮಸದಾಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸದಕೀರ್ತನಂ ನಿರ್ಣೇತಂ ನಿಯಮಾರ್ಥಮೈಕ್ಯಮನೆ ನಾಲ್ಕುತೆಂದ (ಕಾಮ್ಯವ. ೪೪೫); ಮಹಾದೀರ ನಿರ್ವಾಣವು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೫೩೬ರಲ್ಲಿ ಆಯಿತೆಂದು ನಿರ್ಣೇತವಾಗಿದೆ (ತಿರ್ಥ. ೩೨); ಶತಕತ್ರಯ ಭಕ್ತಾಹರಿಯ ಕಾಲವು ಇನ್ನೂ ಕಂಡಿತವಾಗಿ ನಿರ್ಣೇತವೂ ಆಗಿಲ್ಲ (ಮೂರು. ೧೧೪). [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ಣೇತಿ (ನಾ). ನಿರ್ಧಾರ ; ನಿರ್ಣಯ : ನೀತಿನಿರಂತರಾನುಗತ ವ್ಯಕ್ತಿವಿಕಲ್ಪತಮಂ ತದೀಯ ನಿರ್ಣೇತಿಯನೀತೆಜತ್ತು ತಜುಸಲ್ಲಿ

ಬುಧೋತ್ತಮರುತ್ತಿ ಪೂರ್ವಕಂ (ಕವಿ. ೨-೧೦೧); ರೀತಿ ವಿನೂತನವು ಕೃತಿಗೊಪ್ಪುವ ಮೆಯ್ ರಸಭಾವವು ತ್ರಿವರ್ಣೀಯ ಜೀವಂ (ಕಾವ್ಯ. ೭೮೦). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಣೇಷಕ (ನಾ). (ಬಟ್ಟಿಗಳನ್ನು) ಮಡಿ ಮಾಡುವವನು ; ಮಡಿ ವಾಳ ; ಅಗಸ : "ನಿರ್ಣೇಷಕ, ರಜಕ : ಈ ೨ ಅಗಸಂ" (ಪ್ರಲಾ. ೮೭-೪೩೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಣೇಷನ (ನಾ). ತೊಳೆಯುವಿಕೆ ; ಪುಕ್ಕಾಳನ : ಆರು ತೊಳೆ ದರು ದೇವ ನಿನ್ನಿ ಬಾರುಚರಣನಬಾಗ್ಯದನು ಮತ್ತಾರು ಧರಿಸಿದರಮಕ ನಮಿನಿರ್ಣೇಷನದ ಜಲವ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೮-೪೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಣೇಷಿತ (ಗು). ತೊಳೆದ ; ಶುಭ್ರಮಾಡಿದ : ಸರಭಸೋನ್ಮುಖಿ ತೋರು ಮಂದರ ಗಿರಿನಿರಣೀಪತಾಂಗದ ಕರಕಮಲಕಂಕಣದ ಮಣೆ ಮುದ್ರಿಕೆಯ ಬೆರಳುಗಳ . . . ಸುಭೂರಿಭಾಗ್ಯದ ಲಕ್ಷಣದ ಮೂರ್ತಿಯನು ನನೆ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೩-೩೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಣೇಯ (ನಾ). ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದಾದುದು ; ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದಾದುದು : ಕಾಯ ನಿರ್ಣೇಯವದರೊಳು ಮನವನಿರ್ಣೇಯ (ಮಂಕುಳ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಣಯ 'ನಿರ್ಣಯಿಸು' ನೋ.

ನಿರ್ವಂಧ (ಗು). ಜಂಬಿಲ್ಲದ ; ವಿನಯಶಾಲಿಯಾದ : ಕುಂಭಜನೀ ತೆಜದಿಂ ನಿರ್ವಂಧ ತಪಸ್ವಿಗಳ ಮೊಗ್ಗರಕ್ಕಂ ಸುಂದರ ಕಂಠುಚರಿತ್ರಮನೋರಿದಾರಂಧಿತ ಶಿವಧೃತಿಯಿಂದಮೊಪ್ಪಿದನಣಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೩-೩೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಗ್ಧ (ಗು). ೧. ಸುಡದಿರುವ ; ಬೇಯದ. ೨. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸುಟ್ಟುಹೋದ ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಬೆಂದ : ಏಳು ತಂದೆ ಮುಕುಂದ ಕದನವ್ಯಾಳವಿಷನಿರ್ವಗ್ಧ ಧರಣೀಪಾಲವರ್ಗವ ತೋಜಾಸೆಂದಳು ತರಳೆ ಕೈಮುಗಿದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಯ (ಗು). ೧. ದಯೆಯಿಲ್ಲದ ; ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದ : ಸ್ವರ್ಗ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮೇಲಬ್ಬಿಹೋದದೇಂ ನಲಿದನೋ ಸಂಭೋಗಸಮ್ಮರ್ಧ ನಿರ್ವಯನಿಷ್ಟಿಡಿತದೇವವಾರವನಿತಾಬಿಂಬಾಧರಂ ಶ್ರೀಧರಂ (ಅವಿಷ್ಣು. ೫-೭೧). (ನಾ). ೨. = ನಿರ್ವಯಿ ೧ : ಸಮಾಜವಾದದ . . . ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನೂ ಧೋರಣಗಳನ್ನೂ ಮಾರ್ಕ್ಸ್‌ನು ನಿರ್ವಯವಾಗಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿ ಬರೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಮಾನಾ. ೩೧). ೩. ದಯೆಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ದಯಾಹೀನ : ತೊಟ್ಟುಂ ನಿರ್ವಯಂ ಮಾತು ಗೀಳ್ತನುಮಲ್ಲಾಗನೆ ವೃದ್ಧಿಯಿಂದಿವರೊಳೊಳಿಹರ್ಗ ಮೃಗಪ್ರೋದ್ಭವಂ (ಜಾತಕ. ೧೬-೧೦) ; ಏನು ಬರೆದೆಯೊ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂತು ನಿರ್ವಯನು (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೨-೧ ಸ್ತಂಭ) ; ರಕ್ಕಸರನಿಬರೈರುಂ . . . ಮಾಯಾವಿ ಗಳ್ಳಿದೆಯುಕೋಲೆಗಡಿಕರು ಹೊಕ್ಕ ಸಮರಕ್ಕೆ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿರು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೬-೨೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಯತನ (ನಾ). ಅನುಕಂಪೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಕಠಿಣಸ್ವಭಾವ : ಪಟ್ಟಿಣದ ಕ್ಷೇತ್ರ ದೊಡ್ಡದು, ಜನ ವಸತಿ ಬಹಳ. ಅದರೆ ವ್ಯಕ್ತಿ-ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರತೆಯ ನಿರ್ವಯತನವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಜಯಂತ. ೩೪೨) ; ಅವನ ನಿರ್ವಯತನಕ್ಕಾಗಿ ಕೋಪಗೊಂದಿದ್ದ ಅವಳೇ ಮುಂದೆ . . . ಉಜ್ವಲವಾದ ಹೊಗಳಿಕೆಯ ಮೂಕುಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾಳೆ (ಪೂರಣ. ೬೩). [ನಿರ್ವಯ + ತನ]

ನಿರ್ವಯಿ (ನಾ). ೧. ಕಠಿಣತೆ ; ಉಗ್ರತೆ : ತರ್ಮಗಳಲ್ಲಾಗುಂ ಬಹು ಯೋಗದಿ ನೆಲಾವರೆಯ ಬೇರನಾಸುಳಕಮುನುಂ ಬರ್ದಿಮಿಂಚೆಯ ರಸದೊಳ್ ನಿರ್ವಯಿಯಿಂದೊರೆಸಿ ಪೂಸೆ ದಿನಪಂಚದೊಳ್ (ಕಮದ.

೨೬೧ ಪ್ರಬೋ). ೨. ದಯೆಯಿಲ್ಲದವಳು ; ದಯಾಹೀನ : ಅಯಶ ಕೃದಾದ ನಿರ್ವಯತೆಯನುಭವಂ ನಿಷ್ಕರೋತ್ತಮೈಯಂ ನಿರ್ವಯಿಯಂ . . . ಪಾಪಿಯಂ ನೀಂ ಬೆಸಗೊಳೆ ಫಲಮೇಂ ಶೇಖ್ ಮಹೀಪಾಲ ಕಂದ್ರಾ (ಕಾದಂಭ. ೯೫೭). [ಸಂ. ನಿರ್ವಯಾ]

ನಿರ್ವಲನ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯುವಿಕೆ ; ಸೀಳುವಿಕೆ. ೨. ನಾಶಗೊಳಿಸುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸುಡು. ೨. ನಾಶಮಾಡು : ಬಹ ವಿಶತ್ತಿನ ಶರಣೆ ಜೋಡಂದಿದುದಲಾ ಸುವಿವೇಕಗತಿ ನಿರ್ವಹಿಸದೇ ಕೋಕಾಗ್ನಿ ಧರ್ಮದ್ವಮದ ಬೇರುಗಳ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೧೨). [ನಿರ್ + ಹಹಿಸು]

ನಿರ್ವಳಿತ (ಗು). ನಾಶಪಡಿಸಿದ ; ನಾಶಗೊಳಿಸಿದ : ಜಯಜಯ ಜನಾಧಾರ ನಿರ್ವಳಿತ ಸಂಸಾರ (ಅವಿಷ್ಣು. ೭-೧೫ ೪೫). [ಸಂ. ನಿರ್ವಳಿತ]

ನಿರ್ವಾಕ್ಷಿಣ್ಯ (ನಾ). ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿಸ್ಸಂಕೋಚ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ; ಖಡಾಖಂಡಿತ : ಈ ಎರಡು ಸಂಗತಿಗಳಿಂದಲೂ ನಿರ್ವಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ಯುಧ್ಧ ಮಾಡುವುದೇ ನಿಶ್ಚಿತವಾದಂತಾಯಿತು (ಭಾರವೀ. ೧೬) ; ಏನೂ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದವನಂತೆ ಮಾತನಾಡುವ ಪಾರ್ಥನ ಸ್ವಾರ್ಥಸ್ವಭಾವವನ್ನು ನಿರ್ವಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಖಂಡಿಸುತ್ತಾನೆ (ಭಾರವ. ೧೧೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಟಿಸು 'ನಿರ್ವಾಟಿಸು' ನೋ.

ನಿರ್ವಾಯ (ನಾ). ೧. ಅಖಂಡತೆ ; ಸಂಪೂರ್ಣತೆ : ಧೂರ್ಜಟಿಯ ಶರ . . . ನಿರ್ವಾಯದಲಿ ವಶವರ್ತಿಯಾಯ್ತೆನಗಿಂದನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೨೮) ; ಆ ಮಾಯೆಯಲಿ ನಿರ್ವಾಯದಿಂದೊಳಬಿದ್ದು ತೊಳಲುವ ಜೀವರಾಶಿಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೧-೪-೩). ೨. ನಿರ್ಧಾರ ; ನಿಶ್ಚಯ : ಬೊಬ್ಬಿಡಾದು ವಿಪ್ರನಿಕಾಯ ಕುಣಿದೆಂದು ಕಮಲಮುಖಿ ನಿರ್ವಾಯದಲಿ ಸೇರಿದಳು ಹಾರುವಗೈನುತ ಹರುಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೩೦) ; ಕಾಯಬಿಲ್ಲವನೊಬ್ಬನೇ ತಾವಾಯುವನು ನೀಗಾಡದಿರು ನಿರ್ವಾಯದಲಿ ನುಡಿ ಬೇಗ ಭಯ ಬೇಡೆಂದನಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರಾ. ೬-೪೯-೪೦) ; ಜೀಯ ಸಂದೇಹಮೇಕುಂಜುಗಿಸು ಮುಖಮಂ ಸಹಾಯಮಂ ಧನಮಂ ಪುರಂಗಮಂ ನಿನ್ನೆ ನಿರ್ವಾಯದಿಂ ತೋಳು ಸಿದ್ಧನೇ ಮುಖಪನು (ಚೈಮಿಭಾ. ೨-೩೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಯಕ (ನಾ). ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದವನು ; ಅಖಂಡನಾದವನು : ದೀಯವಾಗುವ ತನುವಿನಲಿ ನಿರ್ವಾಯಕನು ನೀನಿರ್ಮು ಅತಿಹರಿ ದಾಯಸಂಬಡಿಸುವರೆ (ಪಂಸಾ. ೯೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಯವಣ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿ ; ರೀತಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸು ; ವಿಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿ : ಕ್ರಾಯದೆ ಹಣ ತೆಗೆಯದೆ ಸೊಳೆ ಕೃಷಿಯ ನಿರ್ವಾಯವಣಿಯದ ಪಾಪಜರು ಕ್ಷಾಯವಿದಿದ ಮೃತಜೀವಿಯಂದದೆ ಬಹುಕಾಯಸಗೊಳ್ಳರು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೫೪). [ನಿರ್ + ವಾಯ + ಅಣ]

ನಿರ್ವಾಯಾದ್ಯ (ನಾ). ದಾಯಾದಿಗಳಿಲ್ಲದುದು : ಈಗಳಾಯ್ತು ಧರೆ ನಿರ್ವಾಯಾದ್ಯಮಂದಾ ಸುಯೋಧನನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾರಕ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯುವವನು ; ಸೀಳುವವನು. ೨. ಹಾಳು ಮಾಡುವವನು : ಕಂಠುವೆಂಬ ದಾರಕನುಂ ಜಿನಧರ್ಮನಿರ್ವಾರ [ವಾರ]ಕನುಮಾಗಿ ಮದ್ಯಮಂಥಮಾಂಸಸೇವನೆಯ್ತು ಸರಕ ತಿಯಗಾಡಿ ಗತಿಗೊಳ್ ಪಲಕಾಲಂ ತಿರಿತಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೬-೩೮ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದಾರಣ (ನಾ). ಒಡೆಯುವುದು; ಸೀಳುವುದು; ಸಂತಸದಿಂದ
ಮನಮುಟ್ಟಿ ನೈಜನತಾ ನಿರ್ದಾರಣಂ ವಾರಣಂ (ರೋಕೋಪ. ೧೨-೨೧).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ದಾರಿತ (ಗು). ಒಡೆದ; ಸೀಳಿದ; ರಣಕ್ಷಿಪ್ತತತ್ವತ್ರಂ ಹತಕ್ಷತ್ರ
ನಿರ್ದಯನಿರ್ದಾರಿತದೇಹರೋಹಿತಪಯಶ್ಯಾಶಾಸಿ ಶಾಶಾಸಿ ಮುಚ್ಚಯ
ಧಾರಾಚಕಿತಾರಿಕ್ಷಣ ಭುಜಾದಂಡಂ (ಎಕ. VI, ಚಕ್ರಮ. ೧೬೧-೫೬;
1137).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ದಾರಿಸು (ಕ್ರ). ಒಡೆ; ಸೀಳು; ಕೂರಿದರಪ್ತ ಭನುರ್ಧರದೀರದ
ನಿರ್ದಾರಿಸು ನಿಶಾಶರಹತಿಯಂ ನಿರ್ದಾರಿಸಿ ಸಮರಪ್ರಥಮಪ್ರಾರಂಭಂ
ಪೋಲ್ತು ಪಂಕಜಾಪೋಶನಮಂ (ಶಾಂತಿ. ೪-೧೦); ತಗರಾಗಿ ಪಳಂಜುವ
ಪಂದಿಯಾಗಿ ನಿರ್ದಾರಿಸು . . . ಮಾಧ್ಯವನಾಗಿ ಸುಂಗುವ ಮಹಾಸ್ತ್ರದಿ
ನೆಚ್ಚು ಕಿರೀಟಿ ಕಾದಿದಂ (ಜಗದಿ. ೧೫-೨೧). [ನಿರ್ದಾರಣ + -ಇಸು.]

ನಿರ್ದಾಲನ, ನಿರ್ದಾಲನ (ನಾ). ೧. ನಿವಾರಣೆ; ಪರಿಹಾರ :
ಭೂತಗಳ ಪಾಲನೆಗೂ ಕಂಟಕಗಳ ನಿರ್ದಾಲನಕ್ಕೂ ದಯೆ ಎಂದು ಹೆಸರು
(ಬ್ರಹ್ಮವೇ. ೨೫೫). **ನಿರ್ದಾಲನ :** ೨. ನಾಶ : 'ನಿರ್ದಾಲನ' ಪರಾ.
[ಸಂ.]

ನಿರ್ದಾವ (ನಾ). ಬೆಂಕಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಳ; ಕೆಚ್ಚಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಳ :
ಕೊಂಡೊಯ್ದ ನೈಸೊಂದು ನಿರ್ದಾವದಲ್ಲಿ [ಪಾಶಾಂ. ನಿವ್ವಾದಲ್ಲಿ] ನಿಜಿಸು
ಮಹೀಶಾ (ನಳಚಂ. ೫೯೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದಾವ (ನಾ). ೧. ಉರಿಯುವಿಕೆ; ಉರಿಯುವ ಕ್ರಿಯೆ.
೨. ಬಾಯಾರಿಕೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : "ಬಾಯಾರಿಕೆಯೇ ಇಲ್ಲದಿರು
ವುದು; ಅತ್ಯಷ್ಟ ; ನಿರ್ದಾವ" (Adipsia. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದಾಲನ 'ನಿರ್ದಾಲನ' ನೋ.

ನಿರ್ದಾಲಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ನಾಶಮಾಡು; ಹಾಳುಮಾಡು.
೨. ಕೊಲ್ಲು; ಸಂಹರಿಸು : ಕಾನನನು ನಿರ್ದಾಲಿಸಾತನ ಭಾವಕೆಯು
ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಮೆಚ್ಚುತ್ತಾ ವನವನನು ಮರಳಿ ಬದುಕಿಸಿದ (ಪಾರ್ವತ.
೩-೫೨). [ನಿರ್ದಾಲನ (= ನಿರ್ದಾಲನ) + -ಇಸು.]

ನಿರ್ದಿಗಂತ (ನಾ). ಕ್ಷೇತಿವೆ ಇಲ್ಲದುದು; ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಮೀರಿ
ದುದು : ಎಲ್ಲ ತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಮೀರಿ, ನಿರ್ದಿಗಂತವಾಗಿ ನಿರಿ, ಓ ನನ್ನ
ಜೀತನ, ಆಗು ನೀ ಅನೀತನ ! (ಅನೀತ. ೬೦-೧೦). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದಿಗ್ನಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕರಮರಿಕೆಗಿಡ : "ಕರ
ವಂದಂ ಕರವಂದಿಗೆ ಬಹುವಳ ನಿರ್ದಿಗ್ನಿಕಾಪ್ಪಿ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೩೭-೨೮).
[ಸಂ. ನಿರ್ದಿಗ್ನಿಕಾ]

ನಿರ್ದಿತ (ನಾ). ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದಿರುವವನು; ದೆಸೆಗೆಟ್ಟಿರುವವನು ;
ನಿರ್ದಿತಿಕ; ಪರದೇಶಿ : ಹರಹರ ನಿರ್ದಿತನು ತಾನಾದನಾವುದೋ ತನಗೆ
ಗತಿಯನ್ನು (ನಿಭಾಗ. ೬-೨-೩೩); ಕೈಗಾವರಾರೋ ಹರ ಮಹಾದೇವ
ನಿರ್ದಿತನಿನ್ನೇನು ಗತಿ (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೦-೨೮). [ಸಂ. ನಿರ್ದಿತಾ]

ನಿರ್ದಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ತೋರಿಸಿದ; ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ; ಗೊತ್ತಾದ :
ಮೆಲ್ಲಗೆ ಎದ್ದು, ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಂಡು, ಸುಖೋಪವಿಷ್ಟ
ಯಾಗಿ, ಮಿಂಟಿಕೊಡಗುವಳು (ಚಿಟ್ಟು. ೧೧-೬); ಯಾವ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇ
ಆಗಲಿ, ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಉತ್ತರ ಬಯಸಿ ಮಕ್ಕಳ ಆಲೋಚನಾಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು
ಪ್ರಚೋದಿಸುವಂತಿರಬೇಕು (ಚಕ್ರ. ೨೭೯); ಈ ಮನೆ ಎಷ್ಟು ಸರ್ವ
ಸಂಪನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂದರೆ ಕಸಪೂರಕೆಯನ್ನು ಇರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕೂಡ
ಅದರಲ್ಲಿ ಉಚಿತವಾದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಾನವಿದೆ (ಸಂಟರು. ೧೯).
೨. ನಿಶ್ಚಿತವಾದ; ನಿರ್ಧರಿಸಿದ; ಖಚಿತವಾದ : ಗುರುಲಘುರಚನಗೆ
ನಿರ್ದಿಷ್ಟರೂಪಹೀನಾಧಿಕಾರರಂ ಛಂದದೊಳೊಂದಿರೆ ಭಿನ್ನವೃತ್ತಮೆಂಬುದು

ದುರುಕ್ತಮುಕ್ತದೋಷಮುಕ್ತಂ ಕೃತಿಯೋ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೪೪೨).
೩. ನಿವರಿಸಿದ; ವಿಶದೀಕರಿಸಿದ; ಹೇಳಿದ. (ನಾ). ೪. ನೆಪ;
ನಿಮಿತ್ತ : "ಕೃತಮಂ, ಕಪಟಂ . . . ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ, ವ್ಯವಹೇತು - ಈ
೧೦ ನೆಪಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೬-೨೪); "ಕಪಟಂ ನಿಧಂ ಕೃತಮಂ ಮೃತಂ
ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮುಪಧಿ . . . ವ್ಯವಹೇತಮನೆ ವ್ಯಾಜಮುಕ್ತಂ" (ಮಂಗರಾ.
೧೨೪-೧೦).

ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸು = ಖಚಿತವಾಗಿ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸು; ನಿರ್ಧಾರ
ಗೊಳಿಸು : ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸ
ಬೇಕಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಿದ ಒಂದು ಶಬ್ದಕೋಶವನ್ನೂ
ಭಾರತಸರ್ಕಾರದವರು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದರು (ಭಾಷಾ. ೩೦೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದಿಷ್ಟಕಾಲ (ನಾ). ಖಚಿತವಾದ ಕಾಲ; ನಿರ್ಧಾರಿತವಾದ
ಕಾಲ : ಈ ಶಾಸನಬದ್ಧ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅದೇಶದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಕಾಲವೆಂದು ಹೆಸರು
(ಸತ್ಯಕ್ರ. ೫೬). [ನಿರ್ದಿಷ್ಟ + ಕಾಲ]

ನಿರ್ದಿಷ್ಟತೆ (ನಾ). ಖಚಿತತೆ : ಪ್ರಕೃತವಿಷಯದ ವಿವರಣೆಯ ನಿರ್ದಿಷ್ಟತೆ
ಗಾಗಿ, ಬಾಹ್ಯವಸ್ತುವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದವು (ಭಾಷಗೀ. ೫).
[ಸಂ. ನಿರ್ದಿಷ್ಟತಾ]

ನಿರ್ದಿಷ್ಟಿತ (ಗು). = ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ೨ : ಇಷ್ಟಮಾಗಿರಲನೈಕನಿರ್ದಿಷ್ಟಿ
ತಾರ್ಥಮನೊರೆವುದೊಂದುತ್ಪ್ರಸಂಗಮಯಿ ನವೋಪಮೆಗಳಂ ತನ್ನೊಳಾಪ
ನಿತ ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಿರವೇಳ್ಳು (ಬಸವ. ೧-೧೩). [**<ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ?**]

ನಿರ್ದುರಿತ (ನಾ). ಪಾಪರಹಿತನಾದವನು; ಪುಣ್ಯಸ್ವರೂಪ : ನಿರ
ಮಯವಂ ನಿತ್ಯಂ ನಿರ್ದುರಿತನಂತಪ್ರಬೋಧಧರ್ಮಸೌಖ್ಯಂ (ಯತೋಚ.
೪-೨೦). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದುಷ್ಟ (ಗು). ೧. ದೋಷರಹಿತವಾದ; ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದ;
ತಪ್ಪಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ದೋಷರಹಿತವಾದುದು; ತಪ್ಪಿಲ್ಲ
ದುದು : ಮೇಲಿನ ವರ್ಗೀಕರಣವು ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿರ್ದುಷ್ಟವೂ
ಆಗಿಲ್ಲ ಸರ್ವಗ್ರಾಹಿಯೂ ಆಗಿಲ್ಲ (ಭಾಷಾ. ೩೨); ನಿರ್ದುಷ್ಟವೂ ಮತ್ತು
ನಿರ್ದುಷ್ಟವೂ ಅದ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಅನುಭವ ದೋಷ . . . ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ
ಪಕ್ಕವಸ್ತುವನ್ನೂ ರೂಪಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಚಕ್ರ. ೧೭೯); ಒಂದು
ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮುಗಿಸಿದ ಬಳಿಕ
ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಇಂಗ್ಲೀಷನ್ನು ಶರಣುಬೊಕ್ಕರೆ ಅದು ನಿರ್ದುಷ್ಟ
ವೆಂದೇ ಒಪ್ಪಿ ಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು (ಸಂಟರು. ೨೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದುಷ್ಟತನ (ನಾ). ದೋಷರಹಿತತೆ; ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ;
ತಪ್ಪಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ರತ್ನಗಳ ಜೀಜ್ಞಾಸು, ಆಕಾರ ಹಾಗೂ ನಿರ್ದುಷ್ಟತನ
ಗಳಿಂದಲೇ ಅವುಗಳ ಬೆಲೆಯಷ್ಟೆಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಸಾಧ
(ರತ್ನಗೋ. ೨೫). [ನಿರ್ದುಷ್ಟ + -ತನ]

ನಿರ್ದುಷ್ಟತೆ (ನಾ). = ನಿರ್ದುಷ್ಟತನ : ಟಿಪ್ಪಣನ್ನನ ಪ್ರಕೃತನಿರೂಪಣೆ
ಯಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವ ವಿವರಗಳ ನಿರ್ದುಷ್ಟತೆಯನ್ನು ನಾವು
ಗಮನಿಸಬಹುದು (ಸಾಹಿತ್ಯ. ೭೭). [ಸಂ. ನಿರ್ದುಷ್ಟತಾ]

ನಿರ್ದೇಶ (ನಾ). ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ.

ನಿರ್ದೇಶಿಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು = ಬಯಲಾಗು : ಗುರುಲಿಂಗವಂಗಮ
ತಾನೆಯಾಗಿ ಮತ್ತೆ ತಾನೆಂಬುದೇನೂ ಇಲ್ಲದ ಪರಿಯ ನೋಡಾ ತನ್ನ ತಾ
ನಿರ್ದೇಶಿಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಿಜಪದವನೆಯಿಪ್ಪ ಪರಿಯ ನೋಡಾ
(ಚನ್ನ. ಕ. ೩೯೪-೪೩೬). **ನಿರ್ದೇಶಿಯಾಗು** = ಕಾಣದಂತೆ ಆಗು;
ಕಾಣದಾಗು : ರಾತ್ರವನು ವನದೊಳಗೆ ಹರಿ ಬಲಭದ್ರರಿಂತೆಸಗಿರಲು
ತಾವರೆ ನಿದ್ರೆಗಭಿಮುಖವಾಯ್ತು ನಿರ್ದೇಶಿಯಾಯ್ತು ರವಿವೀಶ (ನಿಭಾಗ.
೧೦-೧೫-೩೬). [ನಿರ್ದೇಶ + ದೇಶಿ (<ದೇಶಿ)]

ನಿರ್ದೇಶ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮರೋಗ : ನಿರ್ದೇಶ : —
ಕಳ್ಳೆಬೇರೆ ತಿಗಡ ಶರ್ಕರೆ ಬೆರೆಸಿ ಮುಲ್ಲು ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡುಂ
(ವಿಷ್ಣು. ೧೪೪). [?] 5

ನಿರ್ದೇಶ (ನಾ). ೧. ತೋರಿಸುವಿಕೆ; ಸೂಚಿಸುವಿಕೆ; ಗುರುತಿಸು
ವಿಕೆ. ೨. ಆಜ್ಞೆ; ಆಪ್ತನೆ; ನಿರ್ದೇಶನ: "ಆಪವಾದ, ಶಾಸನಂ,
ಶಿಕ್ಷೆ, ನಿರ್ದೇಶ, ಅಜ್ಞಾ—ಅಜ್ಞೆಗೆ ಹೆಸರುಗಳು, ಹೀಗೆ ನಡೆ
ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ವಿಧಿಸಿ ಹೇಳುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೦೯);
ನಾಮಾದಿ ನಿರ್ದೇಶಾದಿ ಸದಸದಾದಿಗತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣ ಸಮಂಜಸ
ಮಾರ್ಗವಿಷಯಮುಮಂದಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಚೇತನಸ್ವಭಾವಾನು
ಚಿಂತನಂ ತೃತೀಯಾಧರ್ಮ್ಯಂ (ಚಾವುಂ. ೪೪೪); ಯೋಜನೆಗಲೂ
... ಕಾರ್ಯಗತವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಲು ಕೇಂದ್ರ ಅದೇಶ ನಿರ್ದೇಶಗಳ
ಮೂಲಕವೂ ... ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಬೇಕು (ಶ್ವೇದ. ೭೭೪). ೩.
ಹೇಳುವಿಕೆ; ನಿರೂಪಣೆ: ಉಪಮಾನಾರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿಗಲ್ಲಿಯೆ
ಅಂತರ್ಭಾವಮುಪ್ಪುಡುಂ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಸಂಖ್ಯಾಸನ್ನತ್ಯರ್ಥಂ
ದ್ವಿವಚನ ನಿರ್ದೇಶಂ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಮಾಡೆ ಪಟ್ಟುತ್ತು (ತತ್ವಶ್ರೀ. ೫೩).
೪. ಘೋಷಿಸುವಿಕೆ. ೫. ವಿವರಣೆ; ವಿಶದೀಕರಿಸುವಿಕೆ.
೬. ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ದೇಶಕ (ಗು). ೧. ಸೂಚನೆ ನೀಡುವ: "ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ,
ನಿರ್ದೇಶಕ" (Directive. ಪದ್ಮಿನಿ. ೩೨). (ನಾ). ೨. ಕಾರ್ಯ
ನಿರ್ವಾಹಕ; ನಿಯಂತ್ರಕ; ಆಡಳಿತಗಾರ: "ನಿರ್ದೇಶಕ,
ನಿಯಂತ್ರಕ, ಡೈರೆಕ್ಟರ್" (Director. ಪದ್ಮಿನಿ. ೩೨). ೩. ನಾಟಕ,
ಚಲನಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುವ
ವ್ಯಕ್ತಿ; ದಿಗ್ದರ್ಶಕ: ಅವಳು ನಿರ್ದೇಶಕರ ಮುಖ್ಯ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ
ಯಾಗಿ ನೇಮಕಗೊಂಡಳು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.] 20

ನಿರ್ದೇಶಕಮಂಡಲ (ನಾ). ಆಡಳಿತಗಾರರ ಸಮಿತಿ; ನಿರ್ದೇಶಕರ
ಸಮಿತಿ: ಅನೇಕ ಪಾಲಾಗಾರರು ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿ, ತಮ್ಮ ಸಂಸ್ಥೆಯ
ಆಡಳಿತವನ್ನು ... ಕಾಯಲು ನಿರ್ದೇಶಕಮಂಡಲವೊಂದನ್ನು
ಆರಿಸುತ್ತಾರೆ (ತತ್ವಶ್ರೀ. ೪೭). [ನಿರ್ದೇಶಕ+ಮಂಡಲ] 25

ನಿರ್ದೇಶಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). ಸೂಚನೆ ಕೊಡುವ ಗುರುತು; ಇಂಗ್ಲೀಷ್
ಭಾಷೆಯ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡಕ್ಷರಗಳು ... ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರ
ಗಳು, ನಿರ್ದೇಶಚಿಹ್ನೆಗಳು ... ಅಡ್ಡಗೀಟುಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ
(ಮುದ್ರಕ. ೨೩). [ನಿರ್ದೇಶ+ಚಿಹ್ನೆ] 30

ನಿರ್ದೇಶನ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವಿಕೆ; ಸೂಚಿಸುವಿಕೆ:
ಮೂರುಬರಳನ್ನು ಮೂರು ಸಲ ತೋರಿಸಿದರೆ ಅವರಿಗೆ ಉತ್ತರ
ಹೊಳೆಯುವುದು. ಹಾಗೆ ನೀಡುವ ಸಹಾಯವೇ ನಿರ್ದೇಶನ (ಶ್ವೇದ. ೪೩೧).
೨. ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ: ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳು ವಿವೇಚನೆಯ ನಿರ್ದೇಶನ
ಗಳಿಗೆ ಅಜ್ಞಾಗಿ ಮನೆಯಲಾರರು (ಶ್ವೇದ. ೩೧೪); ಮನೋವಿಜ್ಞಾನ
ಎಂಬರೆ ... ವ್ಯಕ್ತಿ ಸಮಾಜಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸುರಕ್ಷತೆ ಮತ್ತು ತೃಪ್ತಿಗಳಿಂದ
ಭಾಗವಹಿಸಲು ನೆರವಾಗುವಂತೆ ನಿರ್ದೇಶನ ನೀಡಲು ... ನೆರವಾಗುವ
ಜ್ಞಾನ (ಶ್ವೇದ. ೪೦೪). ೩. ನಾಟಕ, ಚಲನಚಿತ್ರ ಮೊದ
ಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ನೀಡುವ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ; ದಿಗ್ದರ್ಶನ: ಆ
ಚಿತ್ರದ ನಿರ್ದೇಶನ ಯಾರದು? (ರೂಢಿ). [ಸಂ.] 35

ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಕ (ನಾ). ಅದು ಅಲ್ಲಿಯದು ಎಂದು ತೋರಿಸು
ವುದು,—ಸೂಚಿಸುವುದು; ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡುವುದು: ನಿರ್ದೇ
ಶಾರ್ಥಕವಾದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಅತಿ ಪದವಾದಾಗ—ಉದಾ :- ಆ ಅರಸಂ,
ಆ ಆಳ (ಕೃಷ್ಣ. ೯). [ಸಂ.] 40

ನಿರ್ದೇಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೋರಿಸು; ಸೂಚಿಸು: ಹರಿದಾಸವಾಚ್ಯಯಾ
ದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗಿರುವ ಹಿರಿಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದು (ಜಗದಾ. ೩);
ಮುಂದೆಯಾಗಿ ಬಿಡ್ಡ ಅವಳ ಅವಸ್ಥೆ. ಅವಳ ಮನಸ್ಸಿನ, ಅವಳ ದೇಹದ
ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಂತಿತ್ತು (ಕಮಲ. ೨೦೧); ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ
ಕೆಲವು ಸಾಮಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಕೆಲವು ಸ್ವರಗಳಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ಹೇಳುವುದು
ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು (ಸಮ್ಯಕ್. ೨೯). ೨. ಗುರುತಿಸು; ಹೆಸರಿಸು:
ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹೊಸಕವಿತೆ ನೊಂದಾಗಿ ಬಿಗುರಿ ಫಲಿಸಿದ್ದನ್ನು ನೆನೆದರೆ
"ಅಧುನಿಕಕರ್ನಾಟಕವಿಜ್ಞಾನವನಚಿತ್ರ" ಎಂದು ಅವರನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸ
ಬೇಕೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ (ಸಮಾಲೋ. ೨೬). ೩. ಆಪ್ತನೆ ಮಾಡು; ಆಜ್ಞಾ
ಪಿಸು: ಮಾಣಿಗೆ "ಎರಡು ಇಂಚಿ ತಾ" ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ ಯತೋದಿ
ದಿನಪತ್ರಿಕೆಯ ತಲೆಬರಹಗಳೆಡೆ ಕಣ್ಣೊಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಪಕ್ಕದ ಕುರ್ಚಿ
ಎಳೆದ ಸದ್ವಾದಿಯು (ಸಾಕ್ಷ್ಯ. ೨೦೨). ೪. ವಿವರಿಸು: ಇಂತು
ಮೋಹನೀಯ ಸತ್ಯಸ್ಥಾನಗಳು ಪದಿನಯ್ಯದೊಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪ
ಟ್ಟವು (ಸಮ್ಯಕ್. ೧೩೦-೯); ಅವುಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅವುಗಳಿಂದ
ಬರುವ ಕೀಟಗಳ ಬಗೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಬಹುದು (ಕೀಟ. ೯೬).
೫. ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡು,— ನೀಡು: ಹೆಚ್ಚು ಲಾಭಪ್ರದ
ವಾಗುವಂತೆ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಎಂಜಿನಿಯರು ಬೇಕು (ಶ್ವೇದ. ೧೯೫).
೬. ನಾಟಕ, ಚಲನಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ
ನೀಡು,— ಸೂಚನೆಕೊಡು; ದಿಗ್ದರ್ಶನ ನೀಡು: ಆತನಿಗೆ
ವಿಶೇಷ ತಲೆನೋವಿನಿಂದಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಸ್ಪಂದಿಯೋಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಚಿತ್ರವನ್ನು
ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆನ್ನಿಸುತ್ತ (ರೂಢಿ).

[ನಿರ್ದೇಶನ+ ಇಸು]

ನಿರ್ದೇಹ (ಗು). ೧. ದೇಹವಿಲ್ಲದ; ಶರೀರರಹಿತವಾದ; ಕಾಯ
ವಿಲ್ಲದ: ಭಕ್ತನಿಧಿ ನಿರ್ದೇಹದೇಹಿ ವಿರಕ್ತಗತಿ ನಿರ್ನಾಮಿನಾಮಿ
ಚದುಕ್ತಮುಖಿ ನಿಶ್ಚಲಶಬ್ದಿ ವಿಭಾವಭಾವಿತನು (ಬಸವ. ೭-೫). (ನಾ).
೨. ದೇಹವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿರಾಕಾರ: ದೇಹವೆಂದಜಾಯ ನಿರ್ದೇಹ
ವೆಂದಜಾಯ ಜಂತ್ರದ ಸೂತ್ರದಂತಿರ್ಪ ನಿಜ್ಜಿಗಿನ ಮೂರ್ತಿಯ ಮೋಡಾ
(ಬಸವ. ೮೪-೨೫೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದೇಹಿ (ನಾ). ದೇಹವಿಲ್ಲದವನು; ಕಾಯವಿಲ್ಲದವನು: ನಡೆ
ಭೂಮಿನಾಥ ಜಲಂ ನಡೆ ತೇಜೋ ನಡೆ ವಾಯುನಾಭಾಕಾಶ;
ಇವೆಲ್ಲವು ಘಟಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಘಟೆ ಕೆಡುವುದು ಇಂತಹ ನಿರ್ದೇಹಿ
ಶರಣಿಗಲ್ಲದೆ ಅಪಾಯದಾರದು (ಚನ್ನ. ಕ. ೫೪೧-೧೨೩೩); ದೇಹಿ
ಯೆನಬೇಡ ನಿರ್ದೇಹಿ ಜಂಗಮಲಿಂಗ ದೇಹಗುಣದಾಸೆಯಳಿದಿಡೆ ಆತ
ನಿರ್ದೇಹಿ ಕಾಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೯); ಶರಣ ದೇಹವಿಡಿದು ಚರಿಸಿ
ದಡೆಯೂ ಎಲ್ಲಾ ದೇಹಿಗಳಂತೆ ದೇಹಿಯಲ್ಲ ಶರಣನು ನಿರ್ದೇಹಿ
(ಚನ್ನ. ೫೩೬-೧೬ ಬೇಕು). [ಸಂ. ನಿರ್ದೇಹಿನ್]

ನಿರ್ದೈವ (ನಾ). ೧. ಅದೈವ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ದೈವಗೇಡಿ;
ದುರ್ದೈವಿ: ದೈವಬಲವೇ ಬಲವಲಾ ನಿರ್ದೈವರಂಗೈತಳಕೆ ಬಂದರೆ
ಪರುಷ ಪಾಪಾಣ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೧೪-೪೬); ನಿರ್ದೈವರೇ ನಿಮ್ಮಂತೆ
ನಾನೆನುತ ... ಎಜಗಿದನು (ತೋರಣ. ೬-೧೪-೨೬). ೨. ನಾಸ್ತಿಕ:
ಶಿವಭಕ್ತರಲ್ಲಿಯಂತಿಶ್ವಾಸಿಗಳು ಯತೋಮಾನಿನಿಯ ನಲ್ಲರುಂಟಲ್ಲದಾ
ದೇಶದೊಳು ನಿರ್ದೈವರಿಲ್ಲ ನೋಳ್ವೊಡೆ ಭಾವಿಸಿ (ರಘವ. ೧-೩೬).
[ಸಂ.]

ನಿರ್ದೈವಿ (ನಾ). ಅದೈವ್ಯಹೀನ; ದುರ್ದೈವಿ: ಈ ನೀಡ ನಿರ್ದೈವಿ
ಯನ್ ಎಂಬಂ ಜರ್ಗಿ ಜಗುಬದ ವಜ್ರಸಮಸಂಕಲೆಗಳಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟಿಡುತ್ತರದ
ಮುಡಿಗ ಕಟ್ಟುವುದು (ಬದ್ಧಶ್ರ. ೧-೪). [ಸಂ. ನಿರ್ದೈವಿನಿ]

ನಿರ್ಧರ (ನಾ). ದೃಢವಾದುದು ; ಸ್ಥಿರವಾದುದು : ಅಂಗದ ಮೇಲೆ ಲಿಂಗ ಸಂಬಂಧವಾದ ಬಳಕೆ ಪ್ರಾಣನ ಮೇಲೆ ಜ್ಞಾನ ನಿರ್ಧಾರವಾಯಿತು ನೋಡಾ (ಅನುಶಂ. ೧೬೪-೨೫೬) ; ಅನುರೂಪ ತತ್ವವೆಂದು ನಗುತ ನಿರ್ಧರವಾಗಿ ನಂಬುಗಿಯಿತ್ತು ದೀಳುಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ನೋತತ. ೩೧-೧೧).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ಧರಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ತೀರ್ಮಾನಿಸು ; ದೃಢಪಡಿಸು : ರಾಜೇಂದ್ರ ನುಕ್ತಿಯನೆಂತಾನು ಮನದಗೊಂಡು ನಿಜಮಹತ್ವದರ್ಶನಾರ್ಥಮಿದು ಶಿವಕೃತಮಕ್ಕುಮೆಂದು ನಿರ್ಧರಂಗೈದು (ಜೀವೋ. ೧೩-೨೬ ನ).

[ನಿರ್ಧರ+ಗೈ (< ಕಯ್)]

ನಿರ್ಧರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀರ್ಮಾನಿಸು ; ನಿಶ್ಚಯಿಸು ; ನಿರ್ಣಯಿಸು : ಹರಿಯನೆ ಶಂಖ ಚಕ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರಸೆನೆ ಅಲರಂದಿಲ್ಲದ್ರನೆನಲು ಶರೀರದ ಕಣ್ಣು ಗಲ್ಲುನಾ ಜೀವಂಧರನೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದಳು (ಜೀವಂಶಂ. ೧೨-೩೪) ; ನರಚಕ್ರದ ರಾಮಚಂದ್ರಗೆ ಪರಿಣಾಮ ನೂಳ್ಳುಜ್ಜು ಗವ ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಸಯನೋದ್ಯೋಗಮನನಾದನು ಸರಾಗದಲಿ (ತೋರಣ. ೧-೧೨-೩) ; ಅರಮನೆಯೊಳಗಾದುದೆಂದರಾರೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದು ಹೊಸಕೃತಿಯ ವಿರಚಿಸಿದಾಕೆಯ ಹೆಸರ ಹೇಳಿದನು ದರಹಾಸದಿಂದ ಭೂವರನು (ಭರಣ. ೬-೬). ೨. ಸ್ವೀಕರಿಸು ; ಭುಜಿಸು : ಇಂತು ಸರ್ವದ್ರವ್ಯವನು ಲಿಂಗಕ್ಕಿತ್ತು ಲಿಂಗಕಾಯದಿಂದ ಭೋಗಿಸಿ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಭೋಗಿಸಲಿತ್ತು ಆ ಪ್ರಸಾದವ ತಾ ನಿರ್ಧರಿಸಿ . . . ಪ್ರಸಾದಿಯಾದನಯ್ಯಾ (ಚನ್ನಮ. ೬೦-೧೩). [ನಿರ್ಧರ+-ಇಸು]

ನಿರ್ಧರ್ಮಿ (ನಾ). ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ಧರ್ಮವಿಲ್ಲ ದವನು ; ಧರ್ಮಬಾಹಿರ : ಧರ್ಮಿ ನೀಂ ನಿರ್ಧರ್ಮಿ ನಾಂ ನಿರ್ಧರ್ಮಿ ನೀಂ ದುಷ್ಕರ್ಮಿ ನಾಂ ನೀಂ ಪಶುಪ ನಾಂ ಪಶುಪು (ಒಸಪ. ೨೨-೬೦) ; ಮರ್ಮಭಕ್ತರನೇ ಕೊಲುಪ ನಿರ್ಧರ್ಮಿಯಾತನು ಸೂನೆಗಾಜನು (ಒಸಪ. ೨೫-೩೧). [ಸಂ. ನಿರ್ಧರ್ಮಿನ್]

ನಿರ್ಧಾರಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಸೋಲಿಸುವಿಕೆ ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸುವಿಕೆ : 'ನಿರ್ಧಾರಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಸೋಲಿಸಿದವನು ; ಗೆದ್ದವನು : ಏಕಾಂಗವೀರ ಸಂಗ್ರಾಮಧೀರ ಪೊಂಬುಟ್ಟ ನಿರ್ಧಾರಿಣಿ ಸಾವಿಮಲೆ ನಿರ್ಲೋಪಿಣಿ ವೈರಿಕಾಳಾಸಳ (ನಿ. II, ೧೪೩-೩೬ ; 1131). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧಾರಿಸು, ನಿಜ್ಞಾಡಿಸು, ನಿರ್ಜಾಡಿಸು, ನಿರ್ಧಾರಿಸು, ನಿರ್ಜಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸು ; ಪರಾಜಯಗೊಳಿಸು ; ಸೋಲಿಸು : ರತಿಯಂ ನಿರ್ಧಾರಿಸರ್ ಯೋಗಿಪುಂಗವರಿದಾ ಜಿನ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಮಜಿದುಂ ಪೋಗಂ ಪ್ರಸೂನಾಯುಧಂ (ಭರಣ. ೨-೧೦೬). ೨. ಧಿಕ್ಕರಿಸು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು ; ಅವಮಾನಿಸು : ಚೇದಿ ನಾಥಂ ಜಗನ್ನಾಥನಂ ನಿರ್ಧಾರಿಸಿ ನುಡಿದ ಸಮಯದೊಳ (ಜಗದಿ. ೧೬-೪೬ ನ). ೩. ಬಿಸುಡು ; ಎಸೆ : ಕಾಪಿನವರಂ ಕೊಂಡು ನಿರ್ಧಾರಿಸಿ ಕಳೆದು (ವರ್ಧಮಾ. ೨-೩೦ ನ). **ನಿಜ್ಞಾಡಿಸು :** ೨. ಬಿಡು ಬಿಡು ಬೇಡ ಬೀಡಾಡಿತನದಿ ಬಂದು ಹಿಡಿದ ಸಜಗನೆಂದನುತ ನುಡಿದು ನಿಜ್ಞಾ ಡಿಸಿ ನಿಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಪೊಜನುಡಲಿದಿಯೆಂದವನೆಂಬಾಗ (ನೇಮಿಪಂ. ೧೯-೮೯). ೪. ವಿವರಿಸು ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು : ವೈರಜ್ಞಾರನಾ ಕವಾಟಿನನು ಜಜ್ಜರಿ ನೂಡಲಾಗೆ ಕಿಚ್ಚು ಜಿಕ್ಕೆಯ ನಿಜ್ಞಾಡಿಸುತ ಹಬ್ಬಿತ್ತೊಡನೆ (ಭರಣ. ೨೯-೬೬). **ನಿರ್ಜಾಡಿಸು :** ೧. ಪ್ರತಿವಾಹನನಂ ಗಜಾಸುರ ರಾಕ್ಷಸರು ನಿರ್ಜಾಡಿಸಿದಪುದನೀ ಕ್ಷಿತಿಯ ಬಿಲ್ಲುದು (ಒಸಪ. ೫೪-೩೬). **ನಿರ್ಧಾರಿಸು :** ೧. ಮರ್ಧರವೆನಪ ಕರ್ಮಾರಾತಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಧಾರಿಸಿ . . . ಪರ್ಧಮಾನರಿಗೊಗುವೆನು (ಪ್ರಪಂಚಂ. ೧-೫) ; ನಿನ್ನ ಕಂದೆ ಸೂರ್ಯಜಂಗೆ ವೈರಿಯಾಗಿದ್ ಯಮುನೆಂಬನಂ ನಿರ್ಧಾರಿಸಿಯಾತನ

ರಾಜ್ಯಮಂ ನಿನ್ನಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಮಾಡಿದು ಪಕಾರಮಂ ನೆನೆಸು (ಪುಣ್ಯಸ್ರ. ೫-೫೩ ನ) ; ತೋಟಿಗೆ ನಡೆದನು ತುರುಕುಬಲವನು ಸೂರ್ಯಾಚಾರ್ಯ ಗರ್ವದೊಳು (ಕುಂಠಾಪಂ. ೪೩-೬೬). ೨. ನೀಂ ಶ್ರೀಪೋಷಣಾದಂದು ಸತ್ಯಭಾಮೆಯಂ ಮದುವೆನಿಂದೊಡೆ ತನ್ನಂ ನಿರ್ಧಾರಿಸಿ ಕಳೆಯೆ ಪೋಗಿ ಸತ್ತು (ಪಾಂಡಿಪ. ೭-೪೨ ನ) ; ಶಿವನೊಳ್ ದ್ವೇಷಮನುಚಿತಮೆಂದುಸಿದ್ ಮೂತ್ಯನಂ ನಿರ್ಧಾರಿಸುವುದಕ್ಕುಂ (ವೀರವಿ. ೬-೬೮) ; ನಿಮ್ಮ ಬೆಸದಿಂ ಮಧುರಗೆ ಪೋಗಿ ಜೈನಮಯಮಂ ನಿರ್ಧಾರಿಸಿ ಸವಣರಂ ಸಂದರಿಸಿ . . . ಬರ್ಪಲ್ಲಿ (ಪ್ರಪಂ. ೩೩-೧೫೦ ನ). ೪. ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರನರಿದ ನಿರ್ಧಾರಿಸ ನಾಲ್ಕುಶೈಲಿಯೆ ಕೋಟಿ ಪತಾಕೆಗಳಾ ಸೇನೆಯೊಳು ಸಭಾಟಿಯಿಂದೆತ್ತಿ ನಡೆದುದು (ಪ್ರಪಂ. ೧೩-೧೪೫). ೫. ಪೀಡಿಸು ; ಹಿಂಸಿಸು : ಎಮಗೆ ತಾಯೊಡಹುಟ್ಟಿದನು ನಿರ್ಮಮತೆಯಲಿ ನಿರ್ಧಾರಿ ಪಾಶಂ, ದಾಳಂ, ಧಾರ್ಪಟದನಾ ಕ್ರಮದಲೀ ಕಂಸಂಗೆ ಹಿಂಸಾಕೃತಿಯ ರಚಿಸಿದವು (ಕುಮಾರ. ೫-೧೦). ೬. ತಡೆ ; ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು : ಊಟದ ನೆನ ದಿಂದೆದ್ದು ದಾಟಿ ನೀ ಪೋಗಲು ಬಿಡೆನೆನುತಲಿ ನಿರ್ಧಾರಿಸಿ ಪಿಡಿದಳು ಸೆರಗ (ಜನಪಾ. ೪-೬೧). **ನಿರ್ಜಾಡಿಸು :** ೪. ಇದುವುದಲ್ಲದೆ ಹರಯಜೀಂದ್ರಪ್ರದತರಂ ನಿರ್ಜಾಡಿಸು [ಪಾಶಂ. ನಿರ್ಜಾಡಿಸು]ವ ರೆಂಬುದು ವಿಚಿತ್ರಮೆ . . . ನೀ ನೋಡು ತತ್ ಪ್ರಮಥರ ಮಹತ್ವ ವನು (ಒಸಪ. ೮-೫೧). [ನಿರ್ಧಾರಿಣಿ+-ಇಸು]

ನಿರ್ಧಾರಮಧೂಮ (ನಾ). ೧. ಕಿಂಚಿತ್ತೂ ಹೊಗೆಯಾಡಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಸರ್ವನಾಶವಾಗುವಿಕೆ ; ಸರ್ವನಾಶ : ಆ ಮಹಾಭೂತದ್ವಯದ ಸಂಗ್ರಾಮದಲಿ ನಿಜಬಲವನಧಿ ನಿರ್ಧಾರಮ ಧೂಮವೆನಲ್ಕೆ ಕೆಡುವುದ ಕಂಡು ಕೇನೋಕಗೆ (ನಿರ್ಧಾ. ೧೦-೫೯-೧೦). 'ನಿರ್ಧಾರಮಧೂಮ' ಹೋ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧಾರಮಧೂಮಂ (ಅ). ೧. ಕಿಂಚಿತ್ತೂ ಹೊಗೆಯಾಡಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ. ೨. ಸರ್ವನಾಶವಾಗುವಂತೆ : ಅರಸನಜಾ ದಾಳ್ವ ನಗರದ ತರುಣಿಯರುಡೆಯುರ್ಚದೊಂ . . . ಏಂ ಸೂರನೊ ಚೇತಃಪುರಮಂ ನಿರ್ಧಾರಮಧೂಮಮಾಗಿದೆ ಸುಟ್ಟಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨). [**<ನಿರ್ಧಾರಮಧೂಮ**]

ನಿರ್ಧಾರ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಯ ; ತೀರ್ಮಾನ : ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ ಎನ್ನಯ ಸಮನಸಿನೊಳರ್ಪ ಸೂತನಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಮುದ್ದಾಗಿ ಪೇಳುವೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮೊಮ್ಮುಸುರುದ್ದ ನ ಚಾರಿತ್ರಗಳನು (ಪೋತತ. ೧-೩೫) ; ತದ್ವಿನ ದೊಳಣುಗನಂ ತಂದದ್ದಿಯೊಳು ಜಸುಟಿ ನಿರ್ಧಾರಮೆನಲು ನಾರದನೆಂದ (ನರನೋ. ೧೨-೨೯) ; ನಾಸಂತು ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿಬೀ ದಿನ ಹಣವಿಲ್ಲ ದವನೇ ದೀಪ (ಜಂಜಾಪ. ೧೫೬-೬೬) ; ಮುಖವು ಸಾಹಸದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವೆನೆಂಬ ನಿರ್ಧಾರ ಸೂಟಿಸುಕಂತಿತ್ತು (ಜೀವರಂ. ೨೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧಾರಕ (ಗು). ೧. ನಿರ್ಧರಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ನಿರ್ಧರಿಸು ವವನು. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧಾರಣ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಣಯ ; ನಿಶ್ಚಯ. ೨. ವಿವರಣೆ ; ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ : 'ಸಮಾಧಾನ, ನಿರ್ಧಾರಣ, ವ್ಯಾಖ್ಯೆ' (Explanation ನಾಂ. ೪೦). ಪುದಿಗುಂ ನಿರ್ಧಾರಣದಲ್ಲದೆಯೆಂಬ ದಕಾರದದಗೆ ಹಿರಿಯಂ ಲೋಪಂ (ಪದ್ಮಪ. ೪೬). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಅನೇಕ ವ್ಯಕ್ತಿ, ವಸ್ತು ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಅಥವಾ ಒಂದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ಹೇಳುವುದು : ಕಾರಕಮಾಣು ಕರ್ಮಕರಣಾದಿಕದಂ ಪ್ರಥಮಾದಿಭೇದ ನಿರ್ಧಾರಣ[ಪಾಶಂ. ನಿರ್ಧಾರ]ದಿಂದದಂ ಪಿಡಿದು ನಿಲ್ಲ ವಿಚಿತ್ರಗಳೇನು ನಿಕ್ಕಂ (ಕಮೀ. ೧-೧೧೪) ; ಸಹಾತೀಯಂಕಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಲಾಗಲಿ ಗುಣದಿಂದಾಗಲಿ ಯಾವದು ನಿರ್ಧರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೊ ಅದು ನಿರ್ಧಾರ

ರಣವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿ ಸಪ್ತಮಾ ವಿಭಕ್ತಿಗಳೆರಡೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವವು (ಭಾಷಾರ್ಥ. ೪೯ ತಾತ್ಪರ್ಯ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧಾರಣೆ (ನಾ). ತೀರ್ಮಾನ; ನಿಶ್ಚಯ; ನಿರ್ಧಾರ: ತಮ್ಮ ಎಡಗಣ್ಣನ್ನು ಕಿತ್ತು ಲಿಂಗಕ್ಕಿಡುವದಕ್ಕೆ ನಿರ್ಧಾರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡವರಾಗಿ, ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣನ್ನು ಕಿತ್ತು (ಪುನಃ. ೪೫); ಅದರೂ ಅಂತಹ ಅಶ್ವೇಯ ವಸ್ತುಗಳ ಚರ್ಚೆ - ನಿಮರ್ಶನೆಯು ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲ. ಕರ್ತವ್ಯ ನಿರ್ಧಾರಣೆಗೆ ತುಂಬ ಸಹಕಾರಿ (ಚೇನಾತ್ಮ. ೪). [ಸಂ. ನಿರ್ಧಾರಣೆ]

ನಿರ್ಧಾರಿತ (ಗು). ೧. ನಿಶ್ಚಿತವಾದ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ; ನಿರ್ಧಾರಿತವಾದದೇ ಪೇಜ್ಜನುಡಾಹರಣೆಗಳು (ಕವಿ. ೧-೧೨೫); ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ ಅಥವಾ ನಿರ್ಧಾರಿತ ಕಾಲಮಾನ (Standard Time)- ಸ್ಥಳೀಯ ಕಾಲಮಾನ ರೀತ್ಯಾ ಒಂದೊಂದು ಊರಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಕಾಲ ನಿರ್ಧಾರಿತವಾಗಿ ಬಂದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ರಗಳೆಗಿರುತ್ತದೆ (ಭೂವಿಜ್ಞ. ೨೦). (ನಾ). ೨. ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದುದು; ನಿಶ್ಚಿತವಾದುದು; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು; ಇತರೇತರ ಕಾರಕ ಸಂಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ಪರಸ್ಪರ ಸಮೂಹದೊಳಿಸ್ತೊಂದಿತಿಶಯ ಗುಣದಿಂದ ನಿರ್ಧಾರಿತವುಪ್ಪುದು ಸಾರಮೆಂಬ ಸದಲಂಕಾರಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೬೫೮). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ಗೊತ್ತುಮಾಡಬೇಕಾದ. ೨. ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗುವ. ೩. ದಿಟ್ಟಿತನಿಂದ ವರ್ತಿಸುವ; ನಿರ್ಧಾರ ವೃತ್ತಿಯ. (ನಾ). ೪. ದಣಿವಿಲ್ಲದುದು; ನಿರಾಯಾಸವಾದುದು. ೫. ಅಳುಕಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ದಿಟ್ಟಿತನಿಂದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು: "ನಿರ್ಧಾರ್ಯ, ಸತ್ಯಸಂಪದಾ, ಅಪಸ್ತಂಪದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿರುವ ಧೈರ್ಯಸಂಪತ್ತುಗಳ ಸಂಗಡ, ಸಂಪನ್ನ: - ಕೂಡಿಕೊಂಡಿದ್ದವನಾಗಿ, ಯೇ - ಯಾವನು, ಕಾರ್ಯಕರ್ತಾ-ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವನೋ ಅವನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೨೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧಾರಣೆ (ನಾ). ೧. ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ಹರಿಯುವಿಕೆ; ಹೊರ ಹೊಮ್ಮುವಿಕೆ. ೨. ಶುದ್ಧೀಕರಣ; ನಿರ್ಮಲಗೊಳಿಸುವಿಕೆ [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧಾರಸ್ತ (ಗು). ೧. ನಿರಾಳವಾದ; ನಿಶ್ಚಿಂತವಾದ; ನಿರಾತಂಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ನಿಶ್ಚಿಂತ ವ್ಯಕ್ತಿ; ನಿರಾಳ ಮನಸ್ಸು; ವಾಡೆಯ ಕ್ಷೇಮ ತನಗೆ ಹತ್ತಿತೆಂದು ರಾಜಪ್ಪ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ, ಕಾಕಾ ನಿರ್ಧಾರಸ್ತರಾದರು (ವಿಜಯ. 11,೯); ರಾಹು ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಬಳಿಕ ಅವರೊಬ್ಬರೂ ನಿರ್ಧಾರಸ್ತರಾಗಿ ಮಲಗಿದರು (ನೋಡಿ. ೧೨೯); ಅಣ್ಣನ ಪತ್ನಿ ಹತ್ತಿತೆಂದರೆ, ನಾನು ನಿರ್ಧಾರಸ್ತಳಾಗುವೆನು (ಹಂಪಿ. ೧೪೪).

[←ಮೂ. ನಿರ್ಧಾರಸ್ತ]

ನಿರ್ಧಾರಸ್ತನ (ನಾ). ನಿರ್ಭಯತೆ; ನಿಶ್ಚಿಂತತೆ: ಬಸ್ತಾನ ಶೀತ . . . ಕೂತ ನಿರ್ಧಾರಸ್ತನ ಬಂದ ಮೇಲೆ, ಒಂದು ರವಿವಾರ ತಯ್ಯಾರ್ ಮಂಡಳಿಗೆ ನನ್ನ ಗೆಳೆಯನನ್ನು ಕಾಣುವ ಕಾರಣ ತಿಳಿಸಿ . . . ಬಾಗಿಲ ಮೇಲೆ ಬಿಕ್ . . . ಬಿಕ್ ಬೀಂಕಾರ ಮಾಡಿದೆ (ಜೀವ. 11, ೩೫೬). [ನಿರ್ಧಾರಸ್ತ + ತನ]

ನಿರ್ಧಾರತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದ: ಹರಡಿದ; ವ್ಯಾಪಿಸಿದ; ಕಂಟದ ಚಾತುರಂಗದ ಚರಣಹತ್ತಿರರ್ಧಾತ ಧೂಳಿಮಯವಾಗಿ ದಿಗು ಜಾತವನೆ ಧಟ್ಟಣಿಯಲೇಟಿತು . . . ಸೇನೆ (ಕುಪ್ಯಮೋ. ೧೪-೨೫); ದೂತರಹುದೇಯೆಂದು ರಘುನಿರ್ಧಾರತಧೂಳಿಪಟಲ ರಘುಸಹಜಾತನು ಬೆಸಗೊಳಲು (ತೊರಣ. ೬-೬-೨೯). ೨. ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದ; ಪರಿಹರಿಸಿದ; ನಿವಾರಿಸಿದ: ಅಂಭೋಧಿಯಂತೆ ಗಂಧೀರಾಶಯರು

ಮಾಡಿಕ್ಕನಂತೆ ನಿರ್ಧಾರತಮಸ್ತಮರುಂ (ಅನಿ. ೪-೯೫ ಪ); ಅಸ್ತಮಿತ ಲೌಕಿಕನು ಗುರುಭಕ್ತಿ ಸ್ತವನಾತ್ಮೋತ್ತಮಂ ಮಾತೃಸ್ತವಸ್ತನಾಹಿತಂ ನಿರ್ಧಾರತಪದ್ಧರ್ಗಂ (ಜೀವ. ೬-೨); ದ್ಯೂತದಲಿ ಮುನ್ನೇನನೊಡ್ಡಿದ ಸೋತನೇನನು ತಿವ ತಿವಾ ನಿರ್ಧಾರತಕಿಲ್ವಿಪನರಸನೆಂದಳು ದ್ರಾಪದಾದೇವಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೪-೫೬); ನಿಜರುಚಿ ನಿರ್ಧಾರತಯಮಿಹ್ಯದಯತಮಸಂಪ್ರೀತಿ ಯೊಳಿಸುಗೀಗೆ ಸೌಖ್ಯಮಂ ತಿವಲಿಂಗಂ (ರಾಜತೀ. ೩-೧). ೩. ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸಿದ; ತೊಳೆದ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧಾರಣೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅಲುಗಾಡಿಸುವುದು; ಕೊಡಹುವುದು; ನಡುಗಿಸುವುದು. ೨. ತೊಳೆಯುವಿಕೆ; ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವಿಕೆ. ೩. ಹೋಗಲಾಡಿಸುವವನು; ಪರಿಹರಿಸುವವನು: ಅನತಜನಕಲ್ಪನನಿರ್ಧಾರಣೆ ಸಕಲಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕೋಶಕ್ಕೆನೆಂದೆಂ (ಪ್ರಪಂ. ೧೦-೬೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧಾರಮ (ಗು). ೧. ಹೊಗೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಹೊಗೆಯಿಲ್ಲದುದು: ಮನುಜತನದ ನಿರ್ಧಾರಗಳ ತೊಚೆದನು ಬಳಿಕ ನಿರ್ಧಾರಮವಾಗಿವೆ ನಲನಂದದಿ ಉಜ್ವಲಿಸಿದನು ದಿವ್ಯತೇಜದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೪೬). ೩. ನಾಶವಾದುದು; ಹಾಳಾದುದು: ಈ ಕ್ಷಣದಿ ಲಂಕೆ ನಿರ್ಧಾರಮವನು ಮೂಲೈ ಭೂತ (ಪುರಾಣ. ೪-೬೪-೬).

ನಿರ್ಧಾರಮ ಮಾಡು = ನಾಶಪಡಿಸು: ಕಾಲನ ತಿತ್ತಿಗರ ನಿರ್ಧಾರಮ ಮಾಡಿದ ಧಾನ್ಯನಿರ್ಧಾರಮ (ನಾ. ೩೨-೧೦೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧಾರಮಧಾಮ (ನಾ). ೧. ಹೊಗೆಯೇಳದಂತಾದ ಮನೆ; ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶವಾದ ಗೃಹ; ಪಾಳುಮನೆ: ಸೋಮಯಾಜಿಗಳಾಲಯಂ ನಿರ್ಧಾರಮಧಾಮನದಾಯ್ತು (ಬಸವ. ೫೪-೩೬). ೨. ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶಪಡಿಸುವವನು; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹಾಳುಮಾಡುವವನು: ಪರಮಶೈವೋದ್ಧರಣಕರಣರು ಪರಸಮಯನಿರ್ಧಾರಮಧಾಮರು ಪರಸಮಯಕೋಳಾಹಳರು (ಬಸವ. ೫೪-೫೨). 'ನಿರ್ಧಾರಮಧಾಮ' ಹೋ. [ಸಂ. ನಿರ್ಧಾರಮಧಾಮನಾ]

ನಿರ್ಧಾರತ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೊಳೆದ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಶುಚಿಗೊಳಿಸಿದ: ನಿರ್ಧಾರತಜಟಾಕಳಾಪನುಂ ಪೂರ್ಣಕಮಂಡಳಾಕಲಿತ ಕರತಳನುಮಾ ಗೆನ್ನಂ ಪರ್ಣಪುಟದೊಳ್ ತಳಿದು . . . ಮುನಿಕಮಾರರ ಚಿರಸು ನಿಜಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಪೋಗಿಪೋಗಿ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೧೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಂದನ (ನಾ). ಮಗನಿಲ್ಲದವನು; ಪುತ್ರಹೀನ: ದಿನನಾಥಂ ಜನನೋದಯಕ್ಕೆ ಬದಲೊಳಿರಲ್ ನಿರ್ವಂದನಂ ನಿರ್ಧಾನಂ (ಜಾತಕ. ೧೪-೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಯ (ನಾ). ತೀರ್ಮಾನ; ಕೊನೆ: ಜಯವಹುದೆ ನಿರ್ವಂದದಲಿ ನಿರ್ವಯವಹುದೆ ಬಿಸುಸುಯ್ಯನಲಿ ನಿರ್ವಯವಹುದೆ ರಿಪುಸ್ತಪಗಿದು ತಾ ನೀತಿಮಾರ್ಗದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೬-೬); ಶ್ರೀಮತು ಹರಿಸುಪಗಳೂ ಮಾಡಿದ ನಿರ್ವಯ (ನಿ. ೫, ಮುಳಬಾ. ೫-೧; 1೨ನೆಯ ೨೫).

[←ಸಂ. ನಿರ್ವಯ]

ನಿರ್ವಹಿಸು, ನಿರ್ಬಹಿಸು, ನಿರ್ಬಹಿಸು, ನಿರ್ವಹಿಸು, ನಿರ್ವಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಾಗು; ಹೆಚ್ಚು ಬಾಗು: ಅಮರರ ದಂತಿ ನಿರ್ವಹಿಸೆಯುಂ ಶಿಖಿ ನೀಡೆಯುಮಿಂಧ್ರನಾಂಕು ಸಂಭ್ರಮಮನನಾಗಿ ಬಾಗಿಲೊಳೆಯುಂಜಿನಬಾಲಕನೇಜಿಯುಂ . . . ಉತ್ಸವಂ ಮನೋರಮ ಹೃದಯಂಗಳಮಾನುಷಮುಮಾಡುದು ಜನ್ಮದೊಳಿಂಧ್ರವೆಂದ್ಯನಾ (ರಾಂಕಿ. ೧೦-೧೨). **ನಿರ್ಬಹಿಸು:** ೨. ಕುಗ್ಗು; ಕುಂದು: ಧನುಪುಂ ಕರ್ಬಿನ ಬಿಲ್ ಗಡಂ ಗೋಣಿಯಮುಂ ನೀರೇಜಸೂತ್ರಂ ಗಡಂ ನನೆಗಲ್ ಬಾಣಜಯಂ ಗಡಂತನು ತಾಂ ಮತ್ತಂ ಮನಂ ನೊಂದು

ನಿರ್ವಾಮಿ [ಪಾಠಾಂ. ದೀ] ನಿರ್ವಾಮಿತ್ಯ ಸುತೀರ್ವಾಮಿತ್ಯದರ್ಥಯೋಃ ಪುಣ್ಯ
ತು ರಿಂದಿಂತ್ರಿಲ್ಲಿನಿಸುಂ ಮುನ್ಯುಧಶಸ್ತ್ರಕಲ್ಪಮಿದು ದಲ್ ಬೇಜಿಂತ್ರಿಂತ್ರಿಂತ್ರಿ
ಕ್ರಮಂ (ಕಾನ್ಯಾ. ೭೫೩). ನಿರ್ವಾಮಿ : ೨. ಮೇಲಿನ
'ಕಾವ್ಯಾವ.' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
ನಿರ್ವಾಮಿ : ೧. ದಿನಕರನ ಮುಂದೆ ಧಾತ್ರೀತನಯಂ ಕುಜನಿಂದೆ
ಮುಂದೆ ಭೃಗುತನಯಂ ನಿರ್ವಾಮಿದೆ ನಡೆದೊಡೆ ಮುಚ್ಚಿ ಬೇಟ್ಟುನಿಸುಂ
ತಪ್ಪಿಲ್ಲದಕ್ಕುಂ (ಬಿಟ್ಟು. ೭-೯೬). ನಿರ್ವಾಮಿ : ೨. ಅನಿಶಿತನಿಸಿದ
ರಿಪುಬಲಮೆನಗಿನಿಸಂ ನೆಜೆಯದೆಂಬ ಬಗೆ ಬಳಿದಿರೆ ನಿರ್ವಾಮಿದನಾ ಜಿನಹಂದ್ರಂ
(ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮) ; ಜಂಕರಿಸಂ ಕಾತರಿಸಂ ಮಾಂಕರಿಸಂ ಬೆಕ್ಕುಸಂಬಡಂ
ಬೆಕ್ಕುರಿಸಂ ಹೂಂಕರಿಸಂ ನಿರ್ವಾಮಿಸಂ ಜೀಂಕರಿಸಂ ಜಿನುಗನವನಿಸಂ (ಅಜಿತ.
೫-೮೯) ; ನಿರ್ವಾಮಿ ಕೆನಿಸಿದಳವಳಾ ದಿನಪನುದಯದೊಳಾ ಕಾಯ್ದುಳರ್ಕ
ಮಣಪುತ್ರಿಕೇವೋಲಾ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೨೪).

[< ನಿರ್ವಾಮಿ + ಇಸ್ಯ]

ನಿರ್ವಾಮಿ (ಗು). ೧. ಹೆಸರಿಲ್ಲದ ; ಹೆಸರಳಿದ : ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ
ನಿರ್ವಾಮಿ ಮಕ್ಕಗಳು ಎಷ್ಟು ಜನ ಆಗಿ ಹೋಗಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. ಹೆಸರಿನ
ಲಾಗದ : ಭಕ್ತನಿಧಿ ನಿರ್ವಾಮಿ ದೇಹಿ ವಿರಕ್ತಗತಿ ನಿರ್ವಾಮಿ [ಪಾಠಾಂ.
ನಿರ್ವಾಮಿ] ನಾಮಿ ಬಿಡುಕ್ರಮತಿ ನೀಡಬ್ಬ ಶಬ್ದಿ ವಿಭಾವ ಭಾವಿತನು
(ಒಪ್ಪ. ೮-೫). (ನಾ). ೩. ನಾಶ ; ಅಳಿವು ; ಕೊನೆ : "ನಿರ್ವಾಮಿ
ಮೆನಲ್ ನಾಶಂ" (ಭಾರಣ. ೨೮) ; ತ್ಯಾಮರಾಯನ ನಿರ್ವಾಮಿತ್ಯ ಹೊಸ
ಕತ್ತಿ ಮೆನೆಯಿತು (ವೀರಪ II, ೨೭೯). ೪. ಹೆಸರಿಲ್ಲದುದು : ಸತ್ತು
ಮೆನಿಸಿದ ಶಬ್ದ ನೀಡಬ್ಬಕ್ಕೆ ಬಾರದ ನಿಶ್ಯೂನ್ಯಲಿಂಗವೇ ಪ್ರಾಣವಾಗಿ ಬಿತ್ತು
ಮೆನಿಸಿ ನಾಮ ನಿರ್ವಾಮಿತ್ಯ ಬಾರದ ಸ್ವರೂಪು ನಿರೂಪಿಲ್ಲದ ಶರಣನೇ
ಅಂಗವಾಗಿ ಉಭಯಸಂಪುಟದಿಂದ ಸಕಲನಿಷ್ಠಲವೆನಿಸಿತ್ತು (ಉಂಪ. ೪.
೨೦೭-೨೪೬). ೫. ಹೆಸರಿಲ್ಲದವನು ; ಹೆಸರಳಿದವನು ; ನಾಶವಾದ
ವನು ; ಸತ್ತವನು : "ಇಂದಿನಲಿ ಕಡೆ ತನಗೆ ಮೇಣು ಪುರಂದರನು
ನಿರ್ವಾಮಿ ನೈಸಲೆಯೆಂದು ಬಿಟ್ಟನು ಜೋಯನು ಪಟುಭಟಿರ ಬೊಟ್ಟಿ
ಯಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೨-೧೪) ; ತಾಮಸದ ಕೈದುಗಳಿನಿಂದಾ ರಾಮ
ಲಕ್ಷ್ಮಣರೊಬ್ಬ ನರರನು ಭೂಮಿಯೊಳು ನಿರ್ವಾಮಿರೆನಿಸುವೆಂದಿನಿರಲಿನಲಿ
(ಕಾಶಿಕಾ. ೩೯-೩೭).

ನಿರ್ವಾಮಿ ಮಾಡು = ನಾಶಗೊಳಿಸು : ರಣದಲ್ಲಿ ರಾಮನೇನೆಯ
ಹೊಕ್ಕು ಸಲ ನಿರ್ವಾಮಿ ಮಾಡುವನು (ಕಾಶಿಕಾ. ೨೦-೭). ನಿರ್ವಾಮಿ
ವಾಗು = ಅಳಿದುಹೋಗು ; ನಶಿಸಿಹೋಗು ; ನಾಶವಾಗು :
ನಿರ್ವಾಮಿವಾಯಿತ್ತು ನಿಪ್ಪತ್ತಿಯಾಯಿತ್ತು . . . ಕೂಡಲ ಜನ್ಮಸಂಗಮ
ದೇವರಲ್ಲಿ ಶಬ್ದ ಮುಗ್ಧವಾಯಿತ್ತು (ಜನ್ಮ. ೪. ೬೬೦-೧೪೯೬) ;
ನಿರ್ವಾಮಿವಾದುದೆ ಬಿರುದು ಪಾಂಡವತಿಮಿರವಿಯೆಂಬ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧.
೫-೨೬) ; ಈ ಮರುಳುತನವೇಳೆ ಬಲ ನಿರ್ವಾಮಿವಾಯ್ತೆಂದುಬ್ಬಿ ಪಟ
ಸುವ ಕೈಮಗಿದ ಕೋಯನುತ ಕವಿದಜ್ಜನು ಕಳುತ್ಪಜನ (ಶೂರ. ೨.
೩-೬-೫೪). [ಸಂ. ನಿರ್ವಾಮಿ]

ನಿರ್ವಾಮಿಕೆ (ನಾ). ಹೆಸರಿಲ್ಲದವಳು : ತಾಮಿರ್ಬರುಂ ತಿರಿದು ತಂದಿಕ್ಕಿ
ದೆಂಜಲೆಪುಟುನುಂ ತಿಂದು ಪೆಸರುಮಿಲ್ಲದೆ ನಿರ್ವಾಮಿಕೆಯೆಂದು ಪೆಸರಾಗಿ
ಬಳೆಯೆ (ಅಜಿತ. ೩-೩೪ ಪ) ; ತಿರಿದು ತಂದಿಕ್ಕಿದೆಂಜಲುಮಗುಟುಮುಂ
ತಿಂದು ಪೆಸರುಮಿಲ್ಲದೆ ನಿರ್ವಾಮಿಕೆಯಾಗಿ ಬಳೆವನ್ನೆಗಂ (ಜಾತಂಪು. ೧೪).

[ಸಂ. ನಿರ್ವಾಮಿಕಾ]

ನಿರ್ವಾಮೋದಕ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ದಶವಿಧ ಪಾದೋದಕಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು ; ಅವರ್ಣನೀಯವಾದಂಥ ತೀರ್ಥ : ಆ ಪಾದೋದಕವನ್ನು
ಅಂಕಿಂತೆಂದು ಹೆಸರದಿಲ್ಲವಾಗಿ ನಿರ್ವಾಮೋದಕ (ಕರ್ನಾ. ೧೩೬).

'ದಶವಿಧ ಪಾದೋದಕ', 'ನಿರ್ವಾಮೋದಕ' ಪಠಾ.

[ನಿರ್ವಾಮಿ + ಉದಕ]

ನಿರ್ವಾಮಿಕೆ (ಗು). ೧. ನಾಯಕನಿಲ್ಲದ ; ಮುಂದಾಳು ಇಲ್ಲದ.
(ನಾ). ೨. ನಾಯಕನಿಲ್ಲದುದು ; ಅನಾಯಕವಾದುದು :
ನೀವಿರಲು ನಿರ್ವಾಮಿಕವೆ ನೇನಾವಳಿ ಮಹಾದೇವ (ಕುಪ್ಯಾ. ೪೨೩೧) ;
ಅಳಿವಳಿ ಕುರುಸೇನೆ ನಿರ್ವಾಮಿಕವಲಾ ಹಾ ಎನುತ ಮಂತ್ರಿಪ್ರಕರ
ಮಜುಗಿತು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೪-೩೦). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಮಿಕೆ (ಗು). ನಾಳವಿಲ್ಲದ ; ನಾಳರಹಿತವಾದ : 'ನಿರ್ವಾಮಿಕೆ
ಗ್ರಂಥಿ' ಪಠಾ. [ಸಂ. ನಿರ್ವಾಮಿಕೆ]

ನಿರ್ವಾಮಿಗ್ರಂಥಿ (ನಾ). ನಾಳವಿಲ್ಲದ ಗ್ರಂಥಿ ; ಒಳಗೇ ರಸ
ಪ್ರವಿಸುವ ಗ್ರಂಥಿ : ಕೆಲವರು ಈ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ನಿರ್ವಾಮಿಗ್ರಂಥಿಗಳ ಅಂತರಿಕ
ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಕಾರಣವೆಂದು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ (ನಿಮ್ಬ. ೬೬) ; ಒಳ
ಪ್ರವಿಸುವ ನಿರ್ವಾಮಿಗ್ರಂಥಿಗಳು (endocrine glands) ಇವುಗಳ ಬೋದಕ
ಸ್ತನಗಳು - "ಹಾರ್ಮೋನ್ಸ್" ರಕ್ತದ ಹರಿವಿಗೆ ಪ್ರಸೂತವೆ (ಕೀಟಿ.
೪೧) ; ನಮ್ಮ ಕುತ್ತಿಗೆಯ ತಳದಲ್ಲಿ ಶ್ವಾಸನಾಳದ ಮುಂದೆ ಒಂದು
ಬಹುಮುಖ್ಯವಾದ ನಿರ್ವಾಮಿಗ್ರಂಥಿ ಇದೆ (ಗೃಹ. ೨೪)

[ನಿರ್ವಾಮಿ + ಗ್ರಂಥಿ]

ನಿರ್ವಾಮಿ (ಗು). ೧. ತೊಳೆದ ; ಮಡಿ ಮಾಡಿದ ; ಶುಚಿಗೊಳಿಸಿದ.
೨. ವಿಶದವಾದ ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ : ಮಿಹಿರಪ್ರದ್ಯೋತಿಸಂಧ್ಯಾಭವನ
ಸಮಯದೊಳಾ ಪದ್ಮನೀಪಂಡದೊಳಾ ಪೊದಬ್ಬು ಹರಿವರ್ಧುಂಗುರಂ(?)
ನೀರೊಳಗಣ ಮುಗ್ಗುಳೊಳಾ ಸಿಲ್ವಿ ನಿರ್ವಾಮಿ ಸತ್ಯಂ ಸಹಕೃತ್ಯಂ ಸೂರ್ಯ
ಮಿತ್ರಾಹ್ವಯದಿನನಗೆ ತಾನೆಂದು ಪೇಜ್ಜಂತಿರ್ದತ್ತು (ಸುಕುಮಾ.
೩-೧೫) ; ಅಂತು ಮಂತ್ರಿಗಳೆರಸು ನಿರ್ವಾಮಿ ಕಾರ್ಯನಾಗಿ ಮಜುದಿವಸ
ಮವಸರಂಗೊಟ್ಟು ಗಜಕರ್ಣದೂತನ ಮುಖಾವಲೋಕನಂ ಮಾಡಿ(ಪುಷ್ಪ. ೨.
೭-೫೨ ಪ). (ನಾ). ೩. ತೊಳೆದುದು ; ಮಡಿ ಮಾಡಿದುದು :
"ನಿರ್ವಾಮಿ, ಪ್ರಕಾಶಿತಂ, ಧೌತಂ - ಈ ೩ ತೊಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟುದು"
(ಹಲಾಯು. ೬೪-೨೫೪). ೪. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುವವನು :
ಮೂಗರುಂ. ಮೃದುಮಧುರನಾದದಿಂ ನುಡಿಗುಂ ಕುರುಡರುಂ
ನಿರ್ವಾಮಿಮಾಗೆ ಕಾಣುಂ (ಪಪಾ. ೫೬೪).

ನಿರ್ವಾಮಿಮಾಗು = ತಿಳಿಯಾಗು ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗು ; ವ್ಯಕ್ತವಾಗು :
ಮುನ್ನೋದಿದೊಡಿದಿಂದನಗಿಡು ಹಿರದಲೆಂದು ಪೂಜೋದಿದಂ ಗ್ರಂಥಾರ್ಥಂ
ನಿರ್ವಾಮಿಮಾಗಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೬). [< ಸಂ. ನಿರ್ವಾಮಿ]

ನಿರ್ವಾಮಿ (ನಾ). ನಿದ್ರೆ ಬಾರದಿರುವಿಕೆ ; ನಿದ್ರಾಹೀನತೆ : "ನಿದ್ರೆ
ಹತ್ತದಿರುವುದು ; ನಿದ್ರೆಬಾರದ ಸ್ಥಿತಿ ; ನಿರ್ವಾಮಿ" (Insomnia.
ಇಂಕನಿ). [ಸಂ. ನಿರ್ವಾಮಿ]

ನಿರ್ವಾಮಿ (ನಾ). = ನಿರ್ವಾಮಿ : ಭೇದ, ರಕ್ತಭೇದ, ಹೊಟ್ಟೆನೋವು,
ನಿರ್ವಾಮಿ, ನೂತಿ, ಬಾಯಿಹುಣ್ಣು, ಗಂಟಿಲುಹುಣ್ಣು, ಕಾವುಗಣ್ಣುಗಳಿಗೆ
ಇದು ಸಂಜೀವನ (ಬಿಟಿ. ೪). [ಸಂ. ನಿರ್ವಾಮಿ]

ನಿರ್ವಾಮಿತ್ಯ (ಗು). ೧. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ ; ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದ ;
ಅಕಾರಣವಾದ : ಸೋಲೋಳ್ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯಮಿಲ್ಲೆಂಬುದು
ಕೀಜಾದೆಂಬುದಾಕೀರ್ಣಾರ್ಥಂ ಬಲ್ಲರ್ಗ ನಿರ್ವಾಮಿತ್ಯಾರ್ಥೋಲ್ಲಸಿತಂ ನಿರ್ವ
ರಂಬುದುಂ ನಿರ್ವಾಮಿಂ (ಪಪಾ. ೬೦೧). (ನಾ). ೨. ಕಾರಣವಿಲ್ಲ
ದಿರುವಿಕೆ ; ನಿಷ್ಕಾರಣ ; ಅಕ್ಕಟಾ ಮರುಳ್ಳುಂದಿಗಳೇಕೆ ಸಂಪಗೆ
ಗಳೊಳ್ ಪಗೆಗೊಂಡುಪೊ ನಿರ್ವಾಮಿತ್ಯದಿಂ (ಪಪಾ. ೧೧೭ ಪ್ರಯೋ).
೩. ಸ್ವಚ್ಛಂದತೆ : "ಸ್ವಚ್ಛಂದತೆ, ನಿರ್ವಾಮಿತ್ಯಂ, ಯದ್ವಾಚ್ಛಾ -
ಈ ೩ ತನ್ನಿಚ್ಛೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೩೭-೪೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಮಿತ್ತಂ (ಅ). ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ; ಅಕಾರಣವಾಗಿ : ಎಸವದರಹಾಸಪ್ರಭಾಸಪ್ರಸರವೆನ್ನಂ ನಿರ್ವಿಮಿತ್ತಂ ಮುಸುಕಿತನುತುಂ ಲಕ್ಷ್ಯಯುಂ ನಾಚಕಯು ಮೋಳಿವುತಿರೆ (ಬಸವ. ೪೩-೧೧) ; ಕೌಸಲಿಗೆ ರಾಮನ ಮರಕ್ಕು ಬಂದಂತೆವೋಲಾ ನಿರ್ವಿಮಿತ್ತಂ ತೋರ್ಪುದೆದ್ದೆಗೆ ಧೈರ್ಯ ಹೊಕ್ಕಿ ಛೇಷಣನಿರಾಶಾ ತಮದ ಮಧ್ಯೆ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೧೧೩-೧೧೫).

[<ನಿರ್ವಿಮಿತ್ತ]

ನಿರ್ವಿಮಿತ್ತಹಸಿತ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಾರಣವಾದ ನಗು : ಮೋಳಿವಲಾ ಶೋಭನೆ ನಿರ್ವಿಮಿತ್ತಹಸಿತಂ ಚಿಲ್ವಾಗಿ ರಾಲಾಜಲಂ ತುಳುಕಲ್ ಬರ್ಪ ತೋದಲ್ ಮನಂಗೊಳಿಸಲಂಕಾರೋಪಕೃಷ್ಟಿವ ಮುಕ್ತಕನಿರ್ವಿಮಿತ್ತಕನಿತ್ತಿ ಕೊಂಡು (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೫-೧೧೫). [ನಿರ್ವಿಮಿತ್ತ + ಹಸಿತ]

ನಿರ್ವಿಮೇಷ (ಗು). ೧. ಎವೆಯಿಕ್ಕದ ; ರೆವೈ ಬಡಿಯದ : 'ನಿರ್ವಿಮೇಷಾಕ್ಷಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಎವೆಯಿಕ್ಕದವನು : ಅದಿಕ್ಕಬಿಂಬಕ್ಕೆ ಯೋಗೀಂದ್ರನತಂದ್ರಂ ನಿರ್ವಿಮೇಷಂ ನಗನಿಕ್ಕಬಿಂಬದಿಕ್ಕ ಕೊಟಿಂಬೊಲಿದಂ (ಪಂಪಾನಾ. ೨-೧೪) ; ನಿರ್ವಿಮೇಷನಾ ದೃಶ್ಯಮುಂ ಮನಶ್ಚಕ್ಷುಮಿಂ ನೋವು ಪೊಲ್ ದಾನನೇಶ್ವರಂ ದೂರಗತದೃಷ್ಟಿಯಾದನಾ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೩೪೩-೩೪೩). ೩. ದೇವತೆ : 'ನಿರ್ವಿಮೇಷದ್ವೇಷಿ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಮೇಷದ್ವೇಷಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಶತ್ರು ; ರಾಕ್ಷಸ ; ದೈತ್ಯ : ಅಂಕನೇಕ ದುರ್ವಯಂ ನಿರ್ವಿಮೇಷ[ಪಾಶಂ. ಅನಿಮಿಷ]ದ್ವೇಷಿ ಪುರ ದೊಳಾಗಿ ಸುವರ್ಣಕೇಶು ಜೀಮೂತಪದ್ಮದಿಂದತಿವೇಗದಿಂದ ಪೋಗಿಪೋಗಿ (ಜಗವಿ. ೧೨-೪ ವ). [ಸಂ. ನಿರ್ವಿಮೇಷದ್ವೇಷಿನ್]

ನಿರ್ವಿಮೇಷಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಎವೆಯಿಕ್ಕದ ಕಣ್ಣು ; ಬಿಡುಗಣ್ಣು ; ಬಿಡುಗಣ್ಣು : ಮಾನವೇಶ್ವರಂ ಮಾನಸಪೂಜೆಯಂ ರಚಿಸಿ ಬಾಹ್ಯ ಪೂಜೆಗೆ ಮನಂದಂದು ನಿರ್ವಿಮೇಷಾಕ್ಷಿಂ ಮಂ ಕರಾಬ್ಬ ಪೀತದೊಳಗೆಲೊಳಿಸಿ ನಿರ್ವಿಮೇಷಾಕ್ಷಿಯಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೪೭ ವ).

[ನಿರ್ವಿಮೇಷ + ಅಕ್ಷಿ]

ನಿರ್ವಿರುಹರಣ (ಗು). ೧. ನಿವಾರಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ನಾಶವಿಲ್ಲದವನು ; ಅಳಿವಿಲ್ಲದವನು : ನಿರ್ವಿಷಯ ನಿರ್ವಿರುಹರಣ ನಿರಿಸೂಯ ನಿರ್ವಾಣಪದ ನಿರ್ವಿಘ್ನ ನಿರತಿಶಯ ಸ್ವೀಮ . . . ನಿರ್ವಿಕಾರಾಕಾರ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೩೧-೪೩). [<ಸಂ. ನಿರ್ವಿಹರಣ]

ನಿರ್ವೀತ (ಗು). ತೀರಿಸಿದ ; ಮುಗಿಸಿದ ; ಪೂರೈಸಿದ ; ತನ್ನಕಟಿ ದೊಳ್ ಎಂದು ನಿರ್ವೀತವೇತನಯನರುಂ ಶಸ್ತ್ರಾಘಾತಮರಣರುಮಾದ ಬಂಧುನ್ಯಸಾಲರ ನಿಜಸಂಬಂಧಿಗಳ ಶರೀರದಹನ ಲೌಕಿಕಮಂ ನಿರ್ಬಂಧದೆ ಮಾಡಿಸಿದಂ ದಯೆಯಿಂ ಧರಣಪಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೦-೧೧೫ ವ).

[<ಸಂ. ನಿರ್ವೀತ]

ನಿರ್ವೀರದ (ಗು). ಮೋಡವಿಲ್ಲದ ; ಮೇಘವಿಲ್ಲದ : ನೀರದಮಾರ್ಗಂ ನಿರ್ವೀರದ ತುಷಾಪಾಂಸುಪಟಳವನ ಗೆಯುಂ . . . ನಿರಂತರಮಿರಿಯಿರೆ (ಶಾಂತಿ. ೧೨-೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವೇರ್ 'ನಿರ್ವೇರಂ' ನೋ.

ನಿರ್ವೇರ (ನಾ). ಆಧಾರವಿಲ್ಲದುದು ; ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದುದು : ಮುಗಿ ಲಂಕಸ್ಥಿರಮಪ್ಪ ಗಾಳಿಯಂತೆ ನಿರ್ವೇರಮಪ್ಪ . . . ಸಂಸಾರಮುಂ ನಂಬಿ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೩-೧೪೬). [ನಿರ್-+ ವೇರ]

ನಿರ್ವೇರಂ, ನಿರ್ವೇರ್ (ಅ). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ; 'ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ; ನಿರ್ವಿಮಿತ್ತವಾಗಿ : ನಿಶ್ಚಲವಿರದ್ರನೋಲಗದೊಳಂತಾ ಪಾಂಡು ರಾಜಂಗೆ ನಿರ್ವೇರನುಪ್ಪೊಂದಪಮಾನದಿಂದಮಿಗಿಲೊಡನಿಕ್ಕಮಪ್ಪಂತುಟೇ (ಪಂಪ. ೩-೧೩) ; ಈ ದಿಗ್ವಿಜಯಪ್ರಭುಟ್ಟಕದೊಳುರ್ವಿಭೃತ್ಯಮಾಜಕ್ಕೆ

ನೋಯಿಸಿದಂ ನಿರ್ವೇರಮೆನ್ನನೆಂದು ಮೊಳೆಯಿಟ್ಟಂತಾಯ್ತು ರೂಪಾ ಚಳಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೧-೪೦) ; ನಿರ್ವೇರಂ ಬಂದನೆಂಬಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಮಿತ್ತಂ ಬಂದ ನೆಂಬ ಪ್ರಥಮೆಯನಜಾವುದು (ತಮದ. ೯೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಬಾಯ್ಬಿಡದಿರೆ ಚಾದಗೆಯ . . . ನಿರ್ವೇರಮೆಂಬುದಿರ್ (ರಾಮಶ್ವ. ೧-೧೫). **ನಿರ್ವೇರ್ :** ದಿದಿಯೆಂಬಾರದಿಗಕ್ಕೆ ನೆನ್ನನುಜನಂ ಗೋವಿಂದನಂ ನಿರ್ವೇರಯ್ಯದಂ(ಅದಿ. ೩-೫೨) ; ನಿರ್ವಿಮಿತ್ತಾಭೋಲ್ಲಸಿತಂ ನಿರ್ವೇ[ಪಾಶಂ. ನಿರ್ವೇರಂ]ಬುದಂ ನಿರ್ವೇರಮುಂ (ಶಮದ. ೩೦೧ ಪ್ರಯೋ). [<ನಿರ್ವೇರ]

ನಿರ್ವೇಲಯ (?). (?) : ಬಡಗಲ್ಲೇಸು ನಿರ್ವೇಲಯ ತೆಂಕಣೇರಿಯ ಮೇಗಣ ಕವಿಲೆಯ ಕಲ್ಪರಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೪-೪೩ ; 1042).

[ನಿ 'ಇದು 'ನಿರ್ವೇಲ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದು]

ನಿರ್ವೇಸು 'ನಿರ್ವೇಯಿಸು' ನೋ.

ನಿರ್ಬಂಕ (ನಾ). (?) : ಭರದುಣ್ಣುಂದ್ರಿಯದ್ರವದಿರವನು ನಿರ್ಬಂಕೆ ಪುಟ್ಟ ಸಿತವರ್ಣಂ ಬಂಧುರಮಧುರಾಪ್ಪ ಕಪಾಯೋತ್ಕರರುಚಿಯೋವ ಸತಿಯೋಳ್ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಂ (ಭುನ್ವ. ೧೦-೨೦). [?]

ನಿರ್ಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಪಟ್ಟುಹಿಡಿಯುವಿಕೆ ; ದೃಢಸಂಕಲ್ಪ ; ನಿರಾಲ ಸ್ಯದಿಂ ನಿರ್ಬಂಧದಿಂ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ನೀಮಿವರಂ ನಿಶ್ಚಯಮೋದು ಪೊಡಾವುಮಾ ಮಾರ್ಗದಿಂದೊಡಿಸಿ ಪಂಡಿತರಾಗಿ ಮಾಬ್ಬಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೫ ವ). ೨. ಮೊಂಡುತನ ; ಹಲ ; ಭಲ : ಇದಿರುಗಾಣದೆ ಕೊಲೆಗೆ ನಿರ್ಬಂಧದಲಿ ಬೆಸಸುವ ಕೃಷ್ಣನಕಟಾ ಮದಮುಖನೊ ದುರ್ಬೋಧಕನೊ ವಂಚಕನೊ(ಕುಮಾರ. ೩-೨೪). ೩. ಬಲಾತ್ಕಾರ ; ಬಲವಂತ ; ಒತ್ತಾಯ : ಬಂಧುವಿಯೋಗದಿನೆಗನುಬಂಧಿಸಿದ ಮಹೋಪ ತಾಪಮದು ನೀಂ ಬರೆ ನಿರ್ಬಂಧದಿನನಳುಂಡದ್ವಜಂ ಬಂಧುಗಳಿಂ ನೀನೆ ಬಂಧು ಜಗತೀಬಂಧೂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೨೪) ; ವೃಥಾ ಪಾತಕವಿದೇಕ್ಕೆ ಹೇಳು ಜಯಕಾಮುಕರು ನಾವೊಲ್ಲದದೆ ನಮಗೇಕೇಸು ನಿರ್ಬಂಧ (ಕುಮಾರ. ೨೩-೩೫) ; ಏಸಲೇ ವೈದೇಹಿ ನೀನಿಂದೀಸು ನಿರ್ಬಂಧದಲಿ ದಿಟಿ ಬಿನ್ನೈಸಲೇನಿದು ದೊಡ್ಡ ತೇ ತನಗೆ (ತೊರಾ. ೩-೪-೩೪). ೪. ಬಂಧನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಬಿಡುಗಡೆ ; ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ; ಮೋಕ್ಷ : ನಿನ್ನಜಾಕೆಯ ನರಕನೆ ಮೋಕ್ಷ ನೋಡಯ್ಯಾ ನಿನ್ನ ನೆಜಾಯದ ಮುಕ್ತಿಯ ನರಕ ಕಂಡಯ್ಯಾ . . . ನೀ ಕಟ್ಟ ಕೆಡಹಿದ ಬಂಧನವೆ ನಿರ್ಬಂಧ ವೆಂದಿನ್ನನು (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೫೧-೧೩೨). ೫. ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ ; ಆತಂಕ : ನಿರ್ಬಂಧ ಮಾಡಿದವನ ಸ್ವಬಂಧ ಹೋದೀತೆ ? (ಗಾದ. ೩. ವಿರೋಧ ; ಮೈಮನಸ್ಸ ; ಜಗಳ : ಅನಾಮಿಕರೊಡನೆ ಕೆಳಗೊಟ್ಟಿ ಬಲದೊಡನೆ ನಿರ್ಬಂಧ ಧರ್ಮದ ನೆಲೆಯನಜಾಯದ ದಾನಗಳ ಸಿಂ ಸಂಕವ ಗಾಳಿಗೆ ಮಲೆನ ದೀಪವು ಕೇಳು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ (ಕುಮಾರ. ೩-೩೦). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಬಂಧಗೊಳಿಸು(ಕ್ರಿ). ಬಲಾತ್ಕಾರಮಾಡು ; ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸು : ಪ್ರಸಥಂ, ಬಲಾತ್ಕಾರ ; ಹಳಿ - ೩ ಬಲಾತ್ಕಾರದ ಹೆಸರು ; ಬಲವಂತ ಮಾಡುವಿಕೆ ; ನಿರ್ಬಂಧಗೊಳಿಸುವಿಕೆ(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೩೨).

[ನಿರ್ಬಂಧ + ಕೋಳ್ + -ಇಸು]

ನಿರ್ಬಂಧನ (ನಾ). ೧. ಬಿಡುಗಡೆ : ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯಾ ನೀ ಕಟ್ಟ ಕೆಡಹಿದ ಬಂಧನವೆ ನಿರ್ಬಂಧನ[ಪಾಶಂ. ನಿರ್ಬಂಧ]ವೆಂದಿನ್ನನು (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೫೧-೧೩೨). ೨. ಮೊಂಡುತನ ; ಹಲಮಾರಿತನ ; ಭಲ : ಎಲೆ ಸುಯೋಧನ ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಅಳಲಿಸುವರೇ ಲೋಧನಿ ನೆಗ್ಗಳದ ನಿರ್ಬಂಧನವು ಪ್ರಾಜ್ಞರಿಗಂಚಿತವಲ್ಲ (ಕುಮಾರ. ೯-೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಬಂಧಿಕ (ನಾ). ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡುವವನು : ಪೀನಗ್ರಹಣದಿಂದ ಕೆಲವಜೊಳ್ ವತ್ಸವಿಲ್ಲ - ಅಡ್ಡಮಲ್ಲಿಕಾ - ಅಡ್ಡಮಲ್ಲಿಗೆ . . . ನಿರ್ಬಂಧಿಕ - ನಿಬ್ಬಂದಿಗ (ತಮದ. ೨೯೨ ಪ್ರಯೋ). 'ನಿಬ್ಬಂದಿಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಬಂಧಿಗ (ನಾ). ಬಲವಂತಮಾಡುವವನು ; ನಿರ್ಬಂಧಪಡಿಸುವವನು : ಅಂದಳದ ಮುಂದೆ ವಂದಿಸಿಕೊಂಡಿಹೆನೆಂದು ತ್ರಿವಿಧವ ಹೆಚ್ಚಿ ಹಿಂಗಿ ಮಾಡುವ ನಿರ್ಬಂಧಿಗನ ನೋಡಾ (ನೋಳಿಮಾ. ೧೭-೫೯).

[ನಿರ್ಬಂಧ + ಇಗ]

ನಿರ್ಬಂಧಿಸು (ಕ್ರಿ). - ನಿರ್ಬಂಧಗೊಳಿಸು : ಭೂವರ್ಧನರ ಕೇಳಿದ್ದು ಸಂಭಾವನೋಚಿತವಿಧವೆಂದು ಮತ್ತಾವದಕ್ಕೆ ನಿರ್ಬಂಧಿಸುವವರಲ್ಲೆಂದನಾ ಮುನಿಪ (ತೋರಣ. ೧-೯-೭೭); ತಂದೆಯ ಕೂಡ ಈಗವನು ರಾಘು ವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಬಂಧಿಸಿದನು (ಮೂಲಾಸ. ೧೪೬).

[ನಿರ್ಬಂಧನ + ಇಸು]

ನಿರ್ಬದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟು ಹಾಕಿದ; ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಬಂಧಿಸಿದ.

೨. ಬಲಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಬನಿಸು 'ನಿರ್ಬವಿಸು' ನೋ.

ನಿರ್ಬಯಲು 'ನಿರ್ವಯಲು' ನೋ.

ನಿರ್ಬಲ, ನಿರ್ಬಳ (ನಾ). ೧. ಬಲವಿಲ್ಲದುದು : ಪಾತಕಿಗಳಿಂದ ಅಪರ ಕಾಲಗಳು ನಿರ್ಬಲವಾದುವು (ಜನಜಿ. ೪). ೨. ಕಸುವು ಕಳೆದು ಕೊಂಡವನು ; ಶಕ್ತಿಹೀನ ; ದುರ್ಬಲ. ನಿರ್ಬಳ : ೨. "ನಿರ್ಬಳ ನೆನೆ ತಾಂ ತ್ರೀಣಮಾಂಸಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೭೪-೪೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಬಲೆ (ನಾ). ಬಲಹೀನ ; ಅಬಲೆ : ನಿನ್ನ ಬಲದ ನಾ ಬಾಳುತಿಹೆನೆ ನಿರ್ಬಲೆಯು ಸಬಲೆಯಂತೆ (ಕರ್ನಾಟ. ೪೨೭). [ಸಂ. ನಿರ್ಬಲಾ]

ನಿರ್ಬಹಣ (ನಾ). ನಡೆಸುವಿಕೆ ; ನಿರ್ವಹಣೆ : ಇಬ್ಬರಂಥಕರದ ಜೊಳಗೆ ಪುರನಿರ್ಬಹಣವಹುದೊಬ್ಬನಿಂ ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಂದಲೆ ಕರ್ಮವಹುದು ಪಾದಪಾಣಗಳು (ನಿರ್ಬಾಣ. ೪-೧೭-೧೯). [<ಸಂ. ನಿರ್ವಹಣ]

ನಿರ್ಬಳ 'ನಿರ್ಬಲ' ನೋ.

ನಿರ್ಬಾಣ 'ನಿಬ್ಬಣ' ನೋ.

ನಿರ್ಬಾಧ (ಗು). ೧. ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ; ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದ. (ನಾ).

೨. ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿರಾತಂಕ ವಾಗಿರುವಿಕೆ : ನಿರ್ಬಾಧವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು (ಕಲ್ಯಾಣ. ೬೧).

೩. ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದುದು ; ಎದುರಿಯದುದು : ಪಾಪಾಸಮಾಧಿ ಪರೇಂಗಿತಜೋಧಂ ನಿರ್ಬಾಧ[ಪಾಪಂ.ನಿರ್ಬಾಧ]ಮುಪ್ಪು ದಂತದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ (ಪಾಪಾಸ. ೭೩೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಬಾಧಂ (ಅ). ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ; ಆತಂಕವಿಲ್ಲದೆ : ತನ್ನಧ್ಯದೊಳಾ ಸೊಡರಪಂಕಿರೆ ಚಕ್ರರತ್ನನುಡೊಳಾ ನಿರ್ಬಾಧಮಿರ್ದತ್ತು ಪೆರ್ವಡೆ ವಾರಾಶಿಯೊರ್ವ ಭೈತ್ರದೊಳಗೆಂದತ್ತಂ ತೆರಳ್ವರ್ವೊಲಾ (ಅದಿಪ. ೧೩-೬೦). [<ನಿರ್ಬಾಧ]

ನಿರ್ಬಾಧಕ (ನಾ). ತೊಂದರೆ ಕೊಡದಂತಹುದು ; ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡದುದು ; ನಿರುಪದ್ರವಿಯಾದುದು : ಮಕರಕೇತನಸ್ತ ನಿರ್ಬಾಧಕನೆ ಯಕಟಕಟ್ಟಿಹಾಕುಮಿಕ್ಕಿಕೆ ಸಲ್ಲದ ಮತಿಯ ಮನದಲಿ ನೆಪದನೇ (ತೋರಣ. ೭-೨೩-೭೩); ಅವನನ್ನು ನಿರ್ಬಾಧಕನಾದ ಕ್ರೀಡಾಸಾಧನ ವನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು (ರಾವಿಜ. ೩೦). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಬಾಧಿತ (ಗು). ೧. ತೊಂದರೆಗೊಳಗಾಗದ ; ನಿರಾತಂಕವಾದ.

(ನಾ). ೨. ಕಾನೂನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಅಪರಾಧ ದಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸುವಿಕೆ, - ಮಾನ್ಯಗೊಳಿಸುವಿಕೆ : ಇತರ ಯಾವನೊಬ್ಬನನ್ನೇ ಆಗಲಿ, ಭಾರತ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಗೆ ಸೇನಾ ವಿಧಿಯು ಪಾರಯಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ . . . ಆತನು ನಡೆಯಿಸಿದ ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲಸದ ಸಲುವಾಗಿ ನಿರ್ಬಾಧಿತ ಮಾಡಬಹುದು (ಭಾಷಾಸ. ೨೦). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಬೇಜ (ನಾ). ೧. ನಪುಂಸಕನಾದವನು ; ಪುಂಸತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು.

೨. [ಯೋಗ] ಸಮಾಧಿಯ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ ಸಮಾಧಿ ; IP ಸಬೀಜಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡ ಲ್ಪಡುವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲೇ ಚಿತ್ತವು ಲಯವಾಗುವುದು. ನಿರ್ಬೇಜ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ವ್ಯಾಪಾರವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಚಿತ್ತವು ಲಯಾಭಿ ಮುಖವಾಗಿರುವುದು : ಸಮಾಧಿಯೆಂಬ ಯೋಗವು ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ ಅಥವಾ ಸಬೀಜ ನಿರ್ಬೇಜ, ಸಾಲಂಬ ನಿರಾಲಂಬ ಅಥವಾ ಸವಿಕಲ್ಪ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೭).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ಬುಡ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆ ; ಹತ್ತು ಅರ್ಬುಡ : ಅರ್ಬುಡದತ್ತದೊಳರ್ಬುಡ ನಿರ್ಬುಡನೇತ್ರದಿಂ ನೋಡಿ ನಿವ ನಿಮ್ಮದಿಯಂ ಖರ್ಚಿಹೊಳು ಕೀರ್ತಿ ಕೊರ್ಬುವೆನು (ಕಂಕಣ. ೩೦-೧೧೬); ಐದರ್ಬುಡದೊಳಗಿರುವುದು ಬಳಸಿಕೊಂಡೊಬ್ಬನಿರ್ಬುಡ ದೊಳಂ ಪಾಯುವದ ಬಳಸಿಕೊಂಡೊಬ್ಬನೊಳಗಾಕಾಶವದ ಬಳಸಿ ಕೊಂಡಾ ಮಹಾಕರ್ಬುಪದಂಕಾರನುಂತದ ಬಳಸಿಯೊಂದು ಪದ್ಮ (ವೀತ್ಯು. ೪-೧೩-೮); ಹರಿಯ ಪಿಡಿತಂದು ಧನಯೋಗಿಗೆ ಭೋರದಿಂ ಮೂಜುನಿರ್ಬುಡವರ್ವಪರಿಯಂತರಂ ಸೆಜಿಯನಿಟ್ಟಿದೆಯಾ (ಜಿಬಿಪ. ೫೨-೧೬); ಕೋಟಿ ದಹಕೋಟಿ ಶತಕೋಟಿ ಅರ್ಬುಡ ನಿರ್ಬುಡ ಖರ್ಚ ಮಹಾಖರ್ಚ . . . ಇವು ೩೨ ಪುಳದಣಿ ಹೆಸರುಗಳು (ಭಾಸ್ಕರ. ೧೧-೭).

[<ಸಂ. ನ್ಯುಬುಡ]

ನಿರ್ಬುಡ್ಡ (ನಾ). ತಿಳಿಗೇಡಿ ; ದಡ್ಡ ; ಮಂದಮತಿ : ಬುಡ್ಡರಲಿ ನಿರ್ಬುಡ್ಡರಲಿ, ಅನ್ಯಾಯಿ ನ್ಯಾಯಿ ಇರಲಿ . . . ಇದು ಒಂದೆ ದೇವನಾಟಿ ಬೇಲೂರ ಕಲ್ಲು ಕನ್ನಡಿಸಿದಂತೆ ನಡೆದೀತು ಎಂದು ಮಾಟ ? (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೫೯-೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಬುಡ್ಡಿ (ಗು). ತಿಳಿಗೇಡಿಯಾದ ; ದಡ್ಡತನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ಅಜ್ಞಾನದಿಂದಿರುವ : ಒಬ್ಬರಂಗಾಳಾಗಿ ಒಬ್ಬರನೋಲೈಸುವ ನಿರ್ಬುಡ್ಡಿ ಮನುಜರನೇನೆಂಬೆ (ಬಸವ. ೪. ೬೧೮); ವೇದದಲಾಳೊಡೆ ಪ್ರಾಣವಧೆ ಯಪ್ಪದೆ . . . ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕೊಡೆ ಹೋದವರು ಮರಳಿ ಬಪ್ಪರೇ ನಿರ್ಬುಡ್ಡಿ ಮಾನನರನೇನೆಂಬೆನು ಮನ ವಹೆನ ಕಾಯ ಶುದ್ಧವಾಗಿಪಾತನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಕಂಡೆ (ಸಹಸಂ. ೨೨೦-೬೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಬುಡ್ಡಿಗೊಳ (ಕ್ರಿ). ಏನೂ ತಿಳಿಯದಾಗು ; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ ಗೊಳ್ಳು : ಜೀವಾತ್ಮ ಅಂತರಾತ್ಮನ ಸುದ್ದಿಯ ಬೆಸಗೊಂಬೆ ಹೇಳದೆ ಕೇಳಿ ಭೋ ಹುಸಿಯ ಸಂಕಲೆಯಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕಾಡುಕೊಂಡಿದ್ದನೊಬ್ಬ ಕಥೆ ಕನಸ ಮಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದನೊಬ್ಬ ಪರಾಪರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಪರಮನ ಸುದ್ದಿಯ ಕೊಂಡುಬರುತ್ತಿಪ್ಪ ಅನರಿಬ್ಬರನೂ ಕೆಡೆ ಮೆಟ್ಟಿ ದೋಡಾಗ ಲೋಕ ನಿರ್ಬುಡ್ಡಿಗೊಂಡತ್ತು (ಬಸವ. ೪. ೯೨೭). [ನಿರ್ಬುಡ್ಡಿ + ಕೊಳ್]

ನಿರ್ಬುಡ್ಡಿತನ (ನಾ). ದಡ್ಡತನ ; ಮೂರ್ಖತನ : ಲೋಗರಂ ಮನೆಯಂ ಕಾದಿರಿಮೆಂಬಂತೆ ನಿರ್ಬುಡ್ಡಿತನದಿಂ ಪೀಡನೆಗೆಂದಿರ್ಬೋಡೆ ಶಾಶ್ವತಸುಖಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಳದು (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೭-೯೭).

[ನಿರ್ಬುಡ್ಡಿ + ತನ]

ನಿರ್ಬೇಗ, ನಿಬ್ಬೆಗ (ನಾ). ೧. ವಿರಕ್ತಿ ; ವೈರಾಗ್ಯ : ಉಪದೌ ನೀಂ ನಿನ್ನ ನಿರ್ಬೇಗ[ಪಾಪಂ. ಮೇ]ಗಮನಜಾದಿನಿಂದ ಹತ್ತಿಯೊಳ ಮುಕ್ತಿಯಂ ಸಾಧಿಸಲಕ್ಕುಂ (ಅದಿಪ. ೩-೪೪); ಗಂಧತ್ವದಿಂದ ತಿರೋಧ್ಯಂಗನಂ ಗೆಯ್ಯುತ್ತ ಮೊಂಡು ನರಿಯಂ ಕಂಡು ನಿರ್ಬೇಗದಿಂ ಸ್ವಯಂಬರಗಮನ ನಿರಾದರನಾಗಿರ್ಪುದುಂ (ಚಾವುಂ. ೨೪೪). ನಿಬ್ಬೆಗ : ೨. ದುಃಖ ; ಚಿಂತೆ : ಸುಖವ ಹಡೆದನೆಂದು ಹಡೆದದೆ ನಿಬ್ಬೆಗ [ಪಾಪಂ. ನಿಬ್ಬೆಗ]

ದಿಂದ ಕೈಕೊಂಬುದೀ ದುಃಖವ (ಸದ್ವಿವ. ಕ. ೨೦-೫೯). ೩. ಮನಸ್ಸು ಕಡಡುವಿಕೆ; ಉದ್ಯೇಗ : ನಿಬ್ಬಿಟಗುವಟ್ಟು ಸೌಂದರ್ಯಬ್ಬಿಟ ಗೊಂಡಳದುದ್ದೀಕ್ಷಿಸಿ ಸ್ವಪನಂ ಬಿಟ್ಟೀಕಂ ಕುಡಿವಯಲ್ ನಿಬ್ಬಿಗದೆ ನಿರ್ನಕಾರಣಹಸನಮದೆಂದಲ್ (ಉದ್ಯು. ೧೧-೨೩). [**ಸಂ. ನಿರ್ಭೇಗ**]

ನಿರ್ಭಯ 'ನಿರ್ವಯಲು' ನೋ.

ನಿರ್ಭೋಧಿ (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ಉಪದೇಶ, — ಬೋಧಿ : ಬೋಧೆಯ ಬೋಧಿಸಿ ಉಂಬರಲ್ಲರು ಸಾಧಾರಣಕ್ಕಿಂತಾದರು ನಿರ್ಭೋಧಿಯ ಹೇಳುವ ಹಿರಿಯರಲ್ಲರು ಬಾಗಿಲ ಕಾವುದಕ್ಕೊಳಗಾದರು (ನೋ. ೧೦೨-೪೦೬). [**ಸಂ. ನಿರ್ಭೋಧಿ**]

ನಿರ್ಭಾಜ (ನಾ). ಸಹಜತೆ; ಸ್ವಾಭಾವಿಕತೆ : ದುಷ್ಟರಂ ದುಷ್ಟ ಸರಂ ಸಿಂಹಾಸನದ್ರೋಹರನುಜಿದಿಸಿದುತ್ತುಂಗಮಂ ವೀರಸಿಂಹಾಸನಮಂ ನಿರ್ಭಾಜದಿಂನ್ನೇಜಾದನಕುಳುಕಂ ರಾಯಬೆಂಕೊಳ್ಳದೇನಂ (ಸಾ. ೫೫. XX, ೯೩-೨೧; ?). [**ಸಂ. ನಿರ್ಭಾಜ**]

ನಿರ್ಭಂಗ (ನಾ). ನಾಶವಿಲ್ಲದವನು; ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು : ತುಂಗ ತರಂಗಗಂಗಾಜಲಸಂಗಕರಂಧರೋತ್ತಮಾಂಗ ನಿರ್ಭಂಗ ನಿರಂಗ... ಚಿದಂಗನಾಪ್ರಿಯಾ (ಶಬರಂ. ೫-೨೬). [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ಭಯ (ಗು). ೧. ಹೆದರಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಭಯವಿಲ್ಲದ; ಭೀತಿಯಿಲ್ಲದ : ಭವವಿಲ್ಲದ ಭಯವಿಲ್ಲದ ನಿರ್ಭಯ ಚೆಲುವಂಗೊಲಿದೆ ನಾನು (ಮಹಾಪೀ. ಕ. ೧೦೪-೨೫೦); ಈ ವಿಳಲ್ಪವ ದಿಟ್ಟು ನಿರ್ಭಯಭಾವಭರದಲಿ ಹೊಡೆದು ನೋಡು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೯-೨೬). (ನಾ). ೨. ಭಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿರ್ಭೀತಿ; ಧೈರ್ಯ : ಧನದಲ್ಲಿ ಶುಚಿ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಭಯ ಇದಾವಂಗಳವಡುವುದಯ್ಯಾ : . . ನಿರಾಶೆ ನಿರ್ಭಯ ಕೊಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ ನೀನೊಲಿದ ಶರಣಂಕಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೪೫೪); ತನ್ನವಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಭೋಜ ಮನದಲ್ಲಿ ನಿರಹಂಕಾರ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಭಯ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ನಿರ ಪೇಕ್ಷೆ . . . ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪರಮಾನಂದವೆಡೆಗೊಂಡ ಬಳಿಕ ಸೌರಾಸ್ತ್ರ ಸೋಮೇಶ್ವರಲಿಂಗವು ಬೇಜಾಲ್ಪ ಕಾಣರೊ (ಅದವ. ೨೦-೪೪). ೩. ಭಯವಿಲ್ಲದಿರುವವನು : ನಿರಾಪಮಾನ ನಿರಧಿಕ ನಿರ್ಭಯ . . . ನಿಜನಿರ್ಮಾಯ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೪); ಈತ ಶುಚಿ ರುಜುವೀತ ಸಸ್ತ್ರಹನೀತ ನಿರ್ಭಯಾತ ನಿರ್ಮಳನೀತ ರಾಗದ್ವೇಷರಹಿತನು ಸಾರ್ಥ ನೋಡೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೬೬); ನಿರಭ ನಿರಹ ನಿರ್ಭಯ ನಿರಾಶ್ರಯ ನಿಶ್ಚಲ . . . ಜಯಶಂಕರ ನಿರ್ಭದ ಶಾಂಭನೀಧವಾ (ಶಬರಂ. ೫-೨೪). ೪. ಕ್ಷೇಮ; ಸುರಕ್ಷತೆ; ಸುಭದ್ರತೆ; ಅಪಾಯರಹಿತತೆ. [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ಭಯತೆ (ನಾ). = ನಿರ್ಭಯ ೨ : ಈತನು ಶತ್ರುವೇ ಆಗಿದ್ದರೆ . . . ನಿರ್ಭಯತೆಯಿಂದ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ (ಜಮಿನಾ. ೯೩). [**ಸಂ. ನಿರ್ಭಯತಾ**]

ನಿರ್ಭಯತ್ವ (ನಾ). = ನಿರ್ಭಯ ೨ : ಶೌರ್ಯವಾವುದು ನಿರ್ಭಯ ದಾನವವಯ್ ಭೇಷ್ಯ ನಿರ್ಭಯತ್ವವಿದಾರ್ಯ ಜನ ಮೆಚ್ಚುವವೊಲಿದೆ ನೀನೆನಲು ಬಲಿ ನುಡಿದ (ತಿಮ್ಮತಾಂ. ೬-೮೨). [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ಭರ (ಗು). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ; ಅಧಿಕವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ : ಜಾತಕವೋತ್ಪವದೊಳ್ ಪರಿಜನಮುಂ ಪುರಜನಮುಮೊಸಗೆ ಮರು ಕೊಂಡು ನಿರ್ಭರಕ್ರೋಧಾರಸಪರವರಾದಾಗಳ್ (ಅದಿ. ೬-೧೧೧ ಪ); ಧರ್ಮಂ ನಿರ್ಭರಸಾರ್ವಭೌಮಪದಮಂ ಧರ್ಮಂ ಸುರೇಂದ್ರತ್ವಮಂ . . . ಧರ್ಮಂ ಧಾರ್ಮಿಕನಪ್ರವಂಗೆ ಕುಡುಗುಂ ನಿರ್ವಾಣಕಲ್ಯಾಣಮಂ (ಮುಕುಮಾ. ೬-೪೨); ಚತುರ್ದಶಲೋಕಮನೆಯ್ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಧರಿಯ ಸಿದ್ಧಾಂತಂ ಬಲಿಯ ತನ್ನ ದರಾಂತರದೊಳ್ ತದೀಯ ನಿರ್ಭರಭರ ದಿಂದವಾದ ಗಮನಾಲಸವೃತ್ತಿಯನೇನನೆಂದವೆಂ (ಜ.ವಿ. ೨-೯೮).

೨. ತುಂಬಿದ; ಪೂರ್ಣವಾದ : ತರಳತರಲೋಚನಂ ನಿರ್ಭರಾಗರಸಂ ಮುಖಾರವಿಂದಂ ನಿನ್ನಾ ದೊರೆಕೊಳಿಸಿದೊಸಗಿಯೇಂ ಬಂಧುರಂ (ಕವಿ. ೩-೧೬). (ನಾ). ೩. ರಭಸ; ಜೋರು; ವೇಗ; ತೀವ್ರತೆ : ಅದಿತ್ಯೇಂದುಗಳನಾವರಿಸಿತಾ ಪರವೇಷವತಿರ್ಭರದೊಳನಿಲಂ ಬೀಸಿದನು (ಬಸವ. ೬೧-೧೧); ಕ್ರೋಧಿಬಿ ಕರಣೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳ ತುಜುಗಿದಂತೆ ಪೇದಮಂತ್ರಾಕ್ಷರಕೆ ಜವನಿಕೆಯಾದುದ್ದೆ ನಿರ್ಭರದ ವೀರಾವೇಶದಲಿ ಪಲ್ಲಟಿಸಿದನು ಭೂಪ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೬೧); ಕೆಂಗಣ್ಣಂ ನೋಡಿ ನಿರ್ಭರದಿಂ ಗರ್ಜಿಸಿ ಕೋಡೋಡಿಸಾಯಲಾರ್ಪಂ ಬರ್ಪಸಂದ್ವಪ್ತ ಸಿಂಧುರಮಂ ಪಾಯ್ತು ಪಳಂಚ ಪೊಯ್ತ ನಸಿಯಂ ಧೀರೋತ್ತಮಂ ಧೀವರಂ (ಶಬರಂ. ೬-೫೬). ೪. ಕ್ರೌರ್ಯ; ಕಠೋರತೆ : ನಿಲ್ಲದೆ ನಿಲ್ಲರಕೆ ಓಡಿಸುವುದು ನಿರ್ಭರವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಅಶ್ವಟ. ೨೫-೯). ೫. ತುಂಬಿದುದು; ಪೂರ್ಣವಾದುದು : ಪಾಮೋಹ ವಿಲ್ಲದ ಶ್ರೇಮ ನಿರ್ಭರವಿರಲಿ (ಮಂಕು. ೬೫೬); ಅನಂದವರ್ಧನನ ಜೀವನ ಸರ್ವಾಂಗಸುಂದರವೂ ತತ್ತ್ವಮುಖವಬಂಧುರವೂ ಭಕ್ತಿ ನಿರ್ಭರವೂ ಆಗಿತ್ತು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. XXVII ಪೀಠಿಕೆ). ೬. ಎಡೆಬಿಡದ ಪ್ರಯತ್ನ; ಭಲದಿಂದ ಮಾಡುವ ಸಾಧನೆ. [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ಭರಂ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅಧಿಕವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ : "ಅತಾಂತವತ್ಯಂತಮತೀವಬಾಧಂ . . . ನಿರ್ಭರಮಂತಿವಲ್ಲಂ ಕೃತ ಕ್ರಿಯಾಭೂಮವಿಶೇಷಣಂಗಳ್" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೧೧೬-೩೪); ಸ್ವರಸ್ತ ಸಮಿತಿಯದು ನಿರ್ಭರಮಂಗಮನುರ್ಜ ಪೋಗಿಯುಂ ಪೋಬುಯಂ ದೊರೆಕೊಳಿಸಲಾಗದು (ಕವಿ. ೩-೧೪೫); ಆ ಕೊಳಸಂ ಬಳಸಿ ಬಂದು ನಿರ್ಭರಮಾಗಿ ಬೊಬ್ಬಿಜಾದಬ್ಬರಂಗಿಯ್ದು (ಗವಾಯು. ೬-೧ ಪ). [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ಭರಗರ್ಭ (ನಾ). ತುಂಬಿದ ಬಿಸಿರು; ಪೂರ್ಣವಾದ ಬಿಸಿರು : ಅಂತು ನಿರ್ಭರಗರ್ಭ[ಸಾತಾಂ. ಗರ್ಭನಿರ್ಭರ]ಪ್ರದೇಶದೊಳರಾತಿಗಳ್ಳಂತ ಕಾಲಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಳಂತೆ ಪ್ರಸೂತಕಾಲಂ ದೊರೆಕೊಳಿ (ಪಂಪಾ. ೧-೧೨೬ ಪ); ಬಂಬಲ ಬಾಡಿದ ರೂಪು ಗಾಡಿಯಂ ನೂಮುಡಿ ಮಾಡಿ ಮೇಳದವಳಂ ಸತಿ ನಿರ್ಭರಗರ್ಭಭಾರದಿಂ ನೆರ್ಮಿ ನಿಮಿರ್ಚುವಳ ಪುರುಳಿ ಯೊಳ್ಳರಹಾಸವಡೊಳವಿಳಾಸಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೪-೧೧೦). [**ನಿರ್ಭರ+ಗರ್ಭ**]

ನಿರ್ಭರತೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಳ; ಅತಿಶಯತೆ; ಗಾಢತೆ : ಮನದ ನಿರ್ಭರತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ . . . ಅನೀಕ್ಷಿತವಾದ ಸ್ತೋಟಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಕಾದು ನಿಂತಿದೆ (ಸ್ತವರ್. ೪); ಕೊರಳ ನಗುವಿನಲ್ಲಿ ಕೃತ್ರಿಮ ಕೋಮಲತೆಯೂ ನಿರ್ಭರತೆಯೂ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ್ದವು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೦೬). [**ಸಂ. ನಿರ್ಭರತಾ**]

ನಿರ್ಭರಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಭಕ್ತಿ; ಅಧಿಕವಾದ ಭಕ್ತಿ : ಜಿನ ನಿನಗಿಂತೀಕಲಾಂಭನಮಾಯ್ತಾ ಜವನಂ ಗೆಲ್ಲದಜಾಂದಂಬವೊಲುಲಿ ದುಡು ಚಂಚರೇಕರವದಿನಶೋಕಂ ಎಂದು ನಿರ್ಭರಭಕ್ತಿಯಿಂ ಸ್ತುತಿಯಿಸಿ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೧೪-೨೩೬); ಮತಿಯೊಳ್ ನಿರ್ಭರಭಕ್ತಿ ಕಣ್ಣುಲರೊಳಾನಂದಾಶ್ರು ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಸಮುದ್ರ ತರೋಮಂ ಮುಖದೊಳ್ ವಿಲಾಸ ಮೆಸೆಯುತ್ತಿರ್ಪನ್ನಮಿಂತೆಂದರಾಸತಮೋರ್ಧರ (ಜಗದಿ. ೩-೫); ಪುರದ ತೆಲ್ಲಿಗರಯ್ಯತೊಕ್ಕುಲುಗಳು ನಿರ್ಭರಭಕ್ತಿಯೊಂ . . . ಸೊಂಟಗೆ ಯೊಳ್ಳೆಯಂ ಪ್ರತಿದಿನಮಾಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಯತಾರಂ ಕೊಟ್ಟರು (ಸಾ. ೫೫. XX, ೧೯೧-೨೫; 1215). [**ನಿರ್ಭರ + ಭಕ್ತಿ**]

ನಿರ್ಭರಯೌವನ (ನಾ). ತುಂಬುಹರೆಯ; ಪೂರ್ಣಯೌವನ : ಒದವಿದ ನಿರ್ಭರಯೌವನ [ಸಾತಾಂ. ಯೌವನ]ಮದದಿಂ ಮೆಯ್ಯಿಜಿದು ಕಂಭಮೆಂದು ಮನಸ್ಸಂಭದ ರುಚಿಯನುಲಭುಕುಚೆಭಾರದೆ ಜೋಲ್ತು ಮಲಂಗಿ ನಗಿಸಿದರ್ ಕಳದಿಯರಂ (ಕಾದಂಭಾ. ೧೦೦೬).

[**ನಿರ್ಭರ + ಯೌವನ**]

ನಿರ್ಭರರಾಗ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿ, — ಅನುರಾಗ : ನಿರ್ಭರರಾಗದಿಂದ ನಿರ್ಭರಣೆ ಜಾತಕರ್ಮಮಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದಂ . . . ಸುಪುಣ್ಯನಿಭವಂಶವರೇಣ್ಯಂ (ಸೇಮಿಪು. ೪-೨೩). [ನಿರ್ಭರ + ರಾಗ]

ನಿರ್ಭರನಿಲಾಸ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಶೋಭೆ, — ವೈಭವ : ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಮೈನುರದೊರಗಿ ಲಿಂಗವಶವಾಗಿರುವ ಪುಣ್ಯಖ್ಯಾತಿಗಳ ಶಿವಾದ್ಯೈಕಭಕ್ತಿಯ ನಿರ್ಭರದಿಲಾಸವನ್ನು ನೋಡಿ. (ವಚನಂ. LXXI, ೬೪೫ ಪ್ರವೇಶ). [ನಿರ್ಭರ + ನಿಲಾಸ]

ನಿರ್ಭರಸ್ವೇದ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಬೆವರು : ನಿರ್ಭರಸ್ವೇದಸಲಿಲ ಸೇವನದಿಂದ ನಯಂಬಿತೆ . . . ನಿರ್ಭಾಸವನನಿಂದ ಪರಿಮಳಮಂ ದೀಪುವ ವಧೂನರರಾಗವಿಷಯವಲ್ಲರಿ ಫಲಿತವಾದುದು (ಜಗದಿ. ೨-೫೨ ವ). [ನಿರ್ಭರ + ಸ್ವೇದ]

ನಿರ್ಭರಾನಂದ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕವಾದ ಆನಂದ ; ಅತ್ಯಾನಂದ : ಮಿಷುಮರಾರಮ್ಯಮನೇಂಬ ದೋರ್ಬಲದಗುರ್ವಿಂ ನಿರ್ಭರಾನಂದದಿಂದ [ಪಾಣಂ, ದಿರ್ಭರಾನಂದದಿಂದ]ವರಿಸರ್ವ ಮನುಜರ್ ತನೂಭನನುಮಂ ಕೊಂದೆನ್ನನಾದಂ ಪರಾಭವಮಂ ಪೂರ್ವಿಕ ನಿರ್ಭಯಂ ಬಗೆಯದಿರ್ವರ್ ದಂಡಕಾರಣ್ಯದೊಳ್ (ಸಂಪಾದ. ೯-೪೩). ೨. ಅತ್ಯಾನಂದವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ನಿರ್ಭರ + ಆನಂದ]

ನಿರ್ಭರಾನಂದೆ (ನಾ). ಅತ್ಯಾನಂದವನ್ನುಳ್ಳವಳು : ಈ ದೇವಲಾಪವಾದಂ ಮಿಗುತಿರ್ಕುಂ ತನ್ನಹಾಭಾಗನ ನುಡಿಯದಜುಂ ಸತ್ಯವಾಗಿದರ್ಪದಲ್ಲೇ ಎಂದು ನುಡಿದ ಮದಲೇಖಿಯೆ ಮಾತಿನೊಳ್ ನಿರ್ಭರಾನಂದೆಯಾಗಿ ಕಾದಂಬರಿ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಗಂ . . . ಪ್ರಿಯತಮಾಕೃತಿಯಂ ತೋಜಿಲ್ (ಕಾದಂಬರಿ. ೩೫೧). [ಸಂ. ನಿರ್ಭರಾನಂದಾ]

ನಿರ್ಭರಾಲೋಕ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ನೋಟ ; ಕ್ರುದ್ಧವಾಗಿ ನೋಡುವಿಕೆ ; ತೀವ್ರದೃಷ್ಟಿ : ಲಿಂಗಣ್ಣ : — (ಕಿಂಚಿತ್ತಾಲದ ಬಳಕೆ, ತಪ್ಪತ್ತು, ಎದ್ದು ಕುಳಿತು, ಹುಚ್ಚನಂತೆ ಸುತ್ತ ನೋಡಿ ವಿಕ್ರಮರಾಯನಿಗೆ ನಿರ್ಭರಾಲೋಕವನ್ನು ನಟಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು) (ಜಿಟ್ಟಿ. ೫೭-೨೦). [ನಿರ್ಭರ + ಆಲೋಕ]

ನಿರ್ಭರಾಲೋಕನ (ನಾ). = ನಿರ್ಭರಾಲೋಕ : ಚಂಡನುದ್ದಂಡ ಕೋದಂಡಮಂ ದೇವೋದೆಯೊಡ್ಡ ಕಾಯ್ದುಬ್ಬರಿಸಿ ನಿರ್ಭರಾಲೋಕನಂ ಗೆಯ್ದು ಫೋರ್ವಿಸಿ . . . ಮುಂದಕ್ಕೆ ಸಾಗಿದಾಗಳ್ (ಪ್ರವಾ. ೩-೪೨೨). [ನಿರ್ಭರ + ಆಲೋಕನ]

ನಿರ್ಭರಿತ (ನಾ). ಬಯಲಾದುದು ; ಇಲ್ಲವಾದುದು ; ಶೂನ್ಯಸ್ಥಿತಿ : ನೀನು ಪರಿಣಾಮಿಯಾದೆ ಬಸವಾ ರೂಪು ನಿರೂಪುವಿದೆ ಬಸವಾ ಸಂಗಯ್ಯನಲ್ಲಿ ಮನಃಪ್ರೀತಿಯ ಬಸವಾ ಭರಿತ ನಿರ್ಭರಿತವಾಯಿತೇ (ನೀಲಮ. ೧೧-೨೬). [ನಿರ್ಭರ + ಭರಿತ]

ನಿರ್ಭರೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಬಿರುಸಿನ ಮಾತು ; ರಭಸದ ನುಡಿ ; ಕಠಿಣವಾದ ಮಾತು : ಅವನ ಗರ್ವಗರ್ಭಗಳಪ್ಪ ನಿರ್ಭರೋಕ್ತಿಗಳಂ ಕೇಳು ಕುಮಾರಂ ಪರ್ಜನ್ಯಗರ್ಜನಮಂ ಕೇಳು ಕೇಸರಿಕುಮಾರನಂತು ಕೇರ್ದು (ಚಂದ್ರ. ೫-೭೪ ವ). [ನಿರ್ಭರ + ಉಕ್ತಿ]

ನಿರ್ಭರ್ಷನ (ನಾ). ೧. ಬೆದರಿಸುವಿಕೆ ; ಗದರಿಸುವಿಕೆ ; ಜಬರಿ ಸುವಿಕೆ. ೨. ನಿಂದನೆ ; ದೂಷಣೆ ; ಜರೆಯುವಿಕೆ : ನಿರ್ಭರ್ಷನ (Invective) ದಲ್ಲಿ ಪಾಪವು ಬಹುತೇಕ ಮಾಯವಾಗಿ ಹೋಗಿರುತ್ತದೆ (ಗೊತ್ತುಗು. ೪೭). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭರ್ಷನೆ (ನಾ). = ನಿರ್ಭರ್ಷನ ೨ : ಗಂವಸ್ಸು ಹಟ ಹಿಡಿದರೆ . . . ಎಲ್ಲರ ಕಡೆಯಿಂದ ಆಯೆ ನಿರ್ಭರ್ಷನೆ ಮಾಡಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಗಂಪಾಯ. ೧೪೦). [ಸಂ. ನಿರ್ಭರ್ಷನ]

ನಿರ್ಭರ್ಷಿತ (ಗು). ಹೀಯಾಳಿಸಿದ ; ಧಿಕ್ಕರಿಸಿದ : ನಿಜತೇಜೋ ನಿರ್ಭರನಿರ್ಭರ್ಷಿತ ರವಿಗ್ರಹನುಂ ಜನ್ಮಾಂತರಾಭ್ಯಾಸಜನಿತಾವಧಿ ಬೋಧೋದಯವಿದಿತಕಾಲನೋಗನುಂ . . . ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ (ಅದಿಪ. ೬-೫೨ ವ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭವ (ಗು). ೧. ಹುಟ್ಟುಗೆಟ್ಟು ; ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದವನು ; ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದವನು ; ಭವರಹಿತನಾದವನು : ನಿರಜ ನಿರ್ಭರ . . . ನಿರ್ಭವ ನಿರ್ವಿರಳ ನಿಶ್ಚರಣ ನಿರ್ವ್ಯದ್ಯಾಂಗ ನಿಜ ನಿರ್ಮಾಯ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೪) ; ನಿರಂತ ನಿರ್ಭವ ನಿರಾಮಯ ನಿಗುಣ ನಿಸ್ತುಳಪ್ರಭಾವರಣ ನಿರಂಗ . . . ಜಯಶಂಕರ ನಿರ್ಭವ ಶಾಂಭವೀಧವಾ (ಕಬಚಂ. ೫-೨೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭವ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ]ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲದ ಜೀವ ; ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಲಾಗದ ಜೀವ : ಭವ್ಯರೆಂದುಂಟು ನಿರ್ಭವ್ಯರೆಂದುಂಟಲೆ ಭವ್ಯ ಕೇವಲರ ಭೇದವನು ಭವ್ಯರೆಂಬವರು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಲುವವರು ನಿರ್ಭವ್ಯರಲ್ಲಿಗೆ ಸಲ್ಲದವರು (ಭದ್ರ. ೬೪-೧೨). 'ಅಭವ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭಾಗಧೇಯ (ನಾ). ೧. ದುರ್ದೈವಿ ; ಅದೃಷ್ಟಹೀನ : ಪೂತು ಮರು ನಿರ್ಭಾಗಧೇಯನು ರಾಯನಕು . . . ಎನುತ ಮಹಿಗಿದನು ಕಲಿಕರ್ಣ (ಕುಪ್ಯಾ. ೨೬-೧೪) ; ನಿರ್ಭಾಗಧೇಯನ ಮುಂದೆ ಸಿರಿ ತಾನಾಗಿ ಸುಳುವೆ (ತೊರಣ. ೬-೧೬-೧೨). ೨. ದರಿದ್ರ ; ನಿರ್ಧನ ; ಎನೂ ಇಲ್ಲದವನು : ಆ ಗಯಾಳರ ಗಾನಿಲರ ನಿರ್ಭಾಗಧೇಯರ ಮಾಡಿಯುತ್ತರ ಭಾಗದಲಿ ತಿರುಗಿತ್ತು ಪಾಳೆಯವು (ಕುಪ್ಯಾ. ೩-೨೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭಾಗಿನಿ (ನಾ). ನತದೃಷ್ಟಿ ; ಅಭಾಗಿನಿ ; ಅದೃಷ್ಟಹೀನ : ಗಂಡನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ನಿರ್ಭಾಗಿನಿ ಈರಮ್ಮನ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಮಿತಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪಂಜಪಂ. ೩೫). 'ಅಭಾಗಿನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ನಿರ್ಭಾಗಿನಿ]

ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ (ಗು). ೧. ಅದೃಷ್ಟಹೀನವಾದ ; ದುರ್ದೈವಿಯಾದ : ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ ಮಗುಪೊಂದಿದೆ. ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು (ನಿರಾತ. ೧೧). (ನಾ). ೨. ದರಿದ್ರ ; ನಿರ್ಗತಿಕ ; ನತದೃಷ್ಟನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಭತ್ತಿ ಯಿಲ್ಲದ ಬಡವ ನಾನು ನಿಮ್ಮ ನೆನಹವಿಲ್ಲದೆ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯನಾದೆ ಎನಗೆ ನೀ ಕರುಣಸಾ (ಬಸವ. ೨೫೭) ; ಸಿರಿಯ ಕರವಿದಾತ ನೀ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯನಾದೆಯಲ (ಕಾರಣ. ೨೯-೧೫) ; ಇಲ್ಲಿ ಸಭಾಸದರಾಗಿರುವ ಕೌರವರಾಜರು ನಿನ್ನ ದುಃಖವನ್ನು ಕಂಡೂ ಕಂಡೂ ಸುಮ್ಮನಿರುವುದು ಪಾಂಡವರು ನಿರ್ಭಾಗ್ಯರೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವುದರಿಂದ ! (ವಚನ. ೧೦೨).

ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ ದಾಮೋದರನ ನಿರ್ಗತಿಕ ; ದಟ್ಟದರಿದ್ರ : (ಕ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ (ನಾ). = ನಿರ್ಭಾಗಿನಿ : ೬ ಕೈಕೆ, ಮತಗೇಡಿ, ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ, ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ನಿಡ್ಡೆ ನಿನಗೆ ? (ಪ್ರೀತಿಯ. ೬೦-೧೭೭) ; ಹೌದು ನಾನೇ - ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ ತುಳಸಿ (ನಿರಾತ. ೧೧). [ಸಂ. ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ]

ನಿರ್ಭಾವ (ನಾ). ೧. ಭಾವವಿಲ್ಲದುದು ; ನಿರ್ವಿಕಾರವಾದುದು : ಕನ್ನದಿಯಲ್ಲಿ ಮೋರೆ ನೋಡಿಕೊಂಡಳು. ಮೋರೆ ನಿರ್ಭಾವವಾಗಿತ್ತು (ಮೂರುದಾ. ೨೩೦). ೨. ನಿರ್ವಿಕಾರಚಿತ್ತ ; ಭಾವರಹಿತವಾದ ಮನಸ್ಸು : ತನುಗುಣಸಂಬಂಧವ ತಾನೆಂದು ತೋಜಿಲಿಯದೆ ನಿಶ್ಚಯವ ಮಾಡಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವ ಕಳೆಯಾಗಿರಿಸಿ ಸಕಲದಲ್ಲಿ ನಿಃಕಲದಲ್ಲಿ ರೂಪಿ ನಲ್ಲಿ ಅರೂಪಿನಲ್ಲಿ ಭಾವದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಭಾವದಲ್ಲಿ ಅನಿ ಅವಾಗಿ ತೋಜಿಲ್ಲಾ ತ ಗುರು (ಸಿದ್ಧ. ೪-೨೬) ; ಭಾವನಿರ್ಭಾವಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕಳಾವಿರುದ್ಧ ವಿರುದ್ಧ ಮೂರ್ತಿಗೆ ಜೀವಬದ್ಧ ಶುದ್ಧ ಬುದ್ಧಿಗಳಂತು ಸರಿಯಹರು (ಬಸವ. ೫೪-೨೧) ; ಈ ವಿಧಿಯಲೇನುಂಟು ನೆಜಿ ನಿರ್ಭಾವವಂಗಳವನುಯದನ್ನಕ ಸಾವುವಾದರೆ ಮಾಣದ್ದು ಗೊಗ್ಗಯ್ಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೧-೧೫). ೩. ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದವನು ; ಸಂಸಾರವಿಲ್ಲದವನು : ಭವಸಾಗರದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ

ವಂಗಿ ನಿರ್ಭಾವನ ಭಾವವನೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು (ವಚಸಂ. ೭೨-೭೩). ೪. [ವೀಶೈ] ಇಂದ್ರಿಯಗೋಚರವಲ್ಲದುದು; ಇಂದ್ರಿಯಾತೀತ ವಾದುದು : ಭಾವ ಭ್ರಮೆಗಳು ಸತ್ಯವಾಗಿ ಅನುಭಾವದಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗಿ ಭಾವ ಸದ್ಭಾವ ನಿರ್ಭಾವವೆಂಬ ಭಾವತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಭರತವಾಗಿ ಭಾವ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಸನ್ನಿಹಿತ ಭಾವದಿಂದಿತ್ತುದೆ ಭಾವಲಿಂಗ (ಅದವ. ೧೩೯-೨೩೫); ಹುಸಿಯಿಂದಲಿ ಲಿಂಗವ ಹೆಸರುಗೊಂಡು ಕರೆದನಯ್ಯಾ ಅದು ಎನೆಗೆ ಭಾವವೂ ಅಲ್ಲ ನಿರ್ಭಾವವೂ ಅಲ್ಲದೆ ನಿಂದಿತ್ತಯ್ಯಾ ಅದಲಿ ಅವಯವಂಗಳೆಲ್ಲ ಜಂಗಮವಯ್ಯಾ (ಋಷಿ. ೯೪೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭಾವಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗೋಚರವಲ್ಲದವನು : ನಿನಗೆ ಮುಚ್ಚು ನವ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ನಾನು ಮಲದೇಹಿ ನೀನು ನಿರ್ಮಲದೇಹಿ . . . ನಿನಗೆ ಭೂಪವಸ್ತುವಲ್ಲಿ ನಾ ಭಾವಿ ನೀ ನಿರ್ಭಾವಿ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೩೭-೧೫೧).

[ಸಂ. ನಿರ್ಭಾವಿನ್]

ನಿರ್ಭಾವಿಕ (ನಾ). - ನಿರ್ಭಾವಿ : ತನ್ನ ಭಾವದ ಬಗೆಗೆ ಬಣ್ಣವಿಟ್ಟು ಕೊಂಡರೆ ಆ ನಿರ್ಭಾವಿಕನಿಗೆ ಸದಜನ ಬಂದವರ ಅನುವರಿಯಬೇಕು ವರಯೋಗಿ (ಋಷಿ. ೨೩-೭೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭಡೆ (ನಾ). ನಿಸ್ಸಂಕೋಚ ; ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ : ಗೋಪಾಲ ಎಷ್ಟು ನಿರ್ಭಡೆಯಿಂದ ಅವಳ ಮುಖಸ್ತುತಿ ಮಾಡುತ್ತಾನಲ್ಲ (ಮುಕ್ತಿ. ೩೯); ಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ "ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತಲ್ಲ ?" ಮಂದಾಕಿನಿ ನಿರ್ಭಡೆಯಿಂದ ಕೇಳಿದಳು (ಕ್ರಿತಿ. ೪); ನನಗೆ ಇಷ್ಟು ನಿರ್ಭಡೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿಪ್ಪಣೆ ಮಾಡುವ ನೀವಾರು ? (ಗೌರಾಂಗ. ೧೧೪).

[←ಮರಾ. ನಿರ್ಭೇಡ]

ನಿರ್ಭಿನ್ನ (ಗು). ೧. ಬಹುವಾಗಿ ಭಗ್ನಗೊಂಡ ; ಚೂರು ಚೂರಾದ : ಲಕುಟಹತನಿರ್ಭಿನ್ನ ಭಾಂಡಪ್ರಕರವೋ ನಿನ್ನಾಳುಕುದುರೆಯೊ ಸಕಲಸುಭಟರನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿದನೊಂದುನಿವಿಷದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೨೦-೩). ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಳಿರುವ, - ವಿಕಸಿಸಿರುವ : ನಿರ್ಭಿನ್ನ ತಾಮರಸಂ ಶ್ರೀಮೊಗನಾಗೆ ಮೀನ್ ನಯನಮಗೊರ್ವಳ್ ಮನೋಜಾಂಬುಜಾಕರ ದಂತಾ ನೃಪನಂದನಗೆ ಸಡೆದಳ್ ಬೇಜೊಂದತಿಪ್ರೀತಿಯಂ (ಶಂಕು. ೮-೭೭); ಸನ್ನುತಾಕಲಿತಾಪ್ಪದಳನಿರ್ಭಿನ್ನಮಧ್ಯಸ್ಥಿತಕನದ್ವಿಲಸನ್ನವಕ ಕರ್ಣಕೆಯೊಳೆಸೆವೆತ್ತರನೊಳೆಡೆಗಿರಲು (ಬಸವ. ೩೫-೭). ೩. ಭೇದಿಸಲಾಗದ ; ತಿಳಿಯಲಾಗದ ; ರಹಸ್ಯವಾದ : ಮುರ್ಛಾಪ್ರವೃತ್ತಯಕರನ ಗರ್ಭಾವಿರ್ಭವಂ ನಿರ್ಭಿನ್ನಭಾವಂ ನಿರ್ಭರಾಶಾಪಾಲಮೋಚನಕರ್ಮ ಕರ್ಮತನು (ಬಸವ. ೫೩-೩). ೪. ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ; ತೂರಿ ಬಂದ : ವಿನತಪ್ರಾಹ್ಲಸುಧಾಂತುಬಿಂಬಮುಖಿಯಂ ಚೀನೋತ್ತರೀ ಯಾವಗುಂಕನ ನಿರ್ಭಿನ್ನಕವೋಲಪಾಂಡುರುಚಿಯಂ ಸಾರ್ಧಂ ತದುರ್ವೀ ಶ್ವರಂ (ಅನಂಪ. ೧೧-೮೬). (ನಾ). ೫. ಕೂಡಿಕೊಂಡವನು ; ಸೇರಿಕೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ : ತನ್ನ ಸುಖದುಃಖಂಗಳಿಗೆ ನಿರ್ಭಿನ್ನರಹ ಬಾಂಧವರ ವರ್ಜಿಸಿ ಗನ್ನಗತಕದಲುಂಡು ಜಾಜುವ ಗಾವಿಲರು ಕೂಡಿ ಅನ್ಯರನು ಪತಿಕರಿಗೆ ಬಹುಮಾನೋನ್ನತಿಕೆಯನು ವಿರಚಿಸುವುದಿದು ತನ್ನ ತಾನೇ ಕೊಂಡುಕೊಂಬುದು (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೩-೨೬). ೬. ಅಖಂಡನಾದವನು ; ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದವನು ; ಅಭಿನ್ನನಾದವನು : ನಿರ್ಭಿನ್ನ ನೀರುಜ ನೀರಜಗರ್ಭಪ್ರಿಯ ನಿಖಿಲಲೋಕಸಂಸ್ತುತ ನಿತ್ಯಾ ಸ್ವಭವಪೂಜಿತ . . . ಜಯ ಭವನಾಶಾ (ಕ್ರಿತವಿ. ೩-೬೦). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭಿನ್ನತೆ (ನಾ). ಭಿನ್ನಭಾವವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ ; ಮಿಳಿತವಾಗುವಿಕೆ : ಸನ್ನತದಿ ನೀವೆ ಮಿತ ಮಾತೆಯರು ಯೆಂದು ನಿರ್ಭಿನ್ನತೆಯೊಳರು ತಿರ್ದನು (ಪದ್ಮಜೀ. ೯-೪೮).

[ಸಂ. ನಿರ್ಭಿನ್ನತಾ]

ನಿರ್ಭಿನ್ನೆ (ನಾ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರುವವಳು ; ಜೊತೆಗಾತಿ ; ಮೇಳದವಳು : ನಿರ್ಭಿನ್ನೆಯರ ಕನ್ನೆಯರ ಚೆನ್ನೆಯರ ನಡುವೆ ಭನತೇಜ ದಿಂದೋಹೆಯಂ ಪೂಜೆಯಂ ಸಿದ್ಧ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯೊಳು ಬಂದಳು ಭವಾನಿ (ಗುಪ್ತ. ೩-೪೫). [ಸಂ. ನಿರ್ಭಿನ್ನಾ]

ನಿರ್ಭೀತ (ಗು). ೧. ಭಯವಿಲ್ಲದ ; ಹೆದರಿಕೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಅಂಜಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ದಿಟ್ಟ ; ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ : ಧಾತು ಪೊಳ್ಳತು ದಿಟ್ಟನೆ ನಿರ್ಭೀತ ಗರ್ವಿತನನನುತ ಭಟರೀತನನು ಹೊಗಳಿದರು ಸಾತ್ಯಕಿ ಸೋಮಕಾದಿಗಳು (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೩-೨೭); ಭರದಿಂ ಸುಖೇಗನೆಂಬಾ ಯಶನನಾಶ್ಚಭೂವರನ ತನುಜಾತನಾದವಕೆ ನಿರ್ಭೀತ ಸುಬ್ಬರಹ ಬಿಲ್ಲಿರುವಿನಬ್ಬರಹ ಕೋಳಾಹಳಕೆ ಧರೆ ಬಿರಿಯ ನಡೆತಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೨೬); ಬಿಡಿ ಮೂಗುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಅಂಟಿಸುವ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗುವನರಗಾದರೂ ನಮ್ಮ ಮೂಗು ನಮಗೇ ಎಂದು ನಾವು ನಿರ್ಭೀತರಾಗಿ ಇರೋಣ (ದೀಕ್ಷಾ. ೨೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭೀತಚಿತ್ತ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ ; ಅಳುಕಿಲ್ಲದವನು : ಅನುಮಾನವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳೋಣವೆಂದು ನಿರ್ಭೀತಚಿತ್ತನಾಗಿ ಬೆಳಕಿನ ಕಡೆ ನೋಡುತ್ತ ನಡೆದನು (ಕಪಾಕಂ. ೧೩). [ನಿರ್ಭೀತ+ಚಿತ್ತ]

ನಿರ್ಭೀತವರ್ತನೆ (ನಾ). ದಿಟ್ಟತನದ ನಡವಳಿಕೆ ; ಹೆದರದ ವ್ಯವಹಾರ : ಡಾರ್ಟನಾನನ ನಿರ್ಭೀತವರ್ತನೆಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಕೊಡಲೆ . . . ರಾಜರಕ್ಷಕದಳದಲ್ಲಿ ತರಬೇತಿಗಾಗಿ ಸೇರಿಸಿದರು (ಯೋಧರು. ೩೭). [ನಿರ್ಭೀತ+ವರ್ತನೆ]

ನಿರ್ಭೀತಹೃದಯ (ನಾ). ಹೆದರದವನು ; ಭಯಪಡದ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳವನು : ನಿರ್ಭೀತಹೃದಯವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಅಮಾನುಷ ಸಹಾಯ ದಿಂದ ಆ ಅಸ್ತವ್ಯಷ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ ಸಿಡಿಲು ಬಿದ್ದ ಹಾಗೆ . . . ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಿಪಾತ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕೋಟನೂ. ೧೪).

[ನಿರ್ಭೀತ+ಹೃದಯ]

ನಿರ್ಭೀತಿ (ನಾ). ಅಂಜಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಧೈರ್ಯ : ಕುರುಪತಿಯ ದಿಜುನುಡಿಯ ಕೇಳಿದು ಕರಣದಲಿ ಕೋಪಾಗ್ನಿಯುಳ್ಳಲು ಕೆರಳಿ ನಿರ್ಭೀತಿಯಲಿ ನುಡಿದನು ಮಿದುರನರಸಂಗೆ (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೮-೩೩); ಹುಲಿಯೂ ತಾನು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ನಿರ್ಭೀತಿಯಿಂದ ಬಿಟ್ಟು . . . ನಡುಧಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟಿತು (ಕಳಕು. ೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭುಗ್ನ (ಗು). ೧. ಬಾಗಿಲ್ಲದ ; ಸಮತಲವಾದ. (ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಸಮ, ಅಭುಗ್ನ, ನಿರ್ಭುಗ್ನ, ಕಂಪಿತ ಮತ್ತು ಉದ್ವಾಹಿತ ಎಂಬ ಐದು ವಕ್ಷೋಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೨ "ಬೆನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳ ಬೀಳಿಸಿ ಎದೆಯನ್ನು ಉಬ್ಬಿಸುವುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨೫೬ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) : ಸಮಮಾಥುಗ್ನಂ ನಿರ್ಭುಗ್ನಮುಸುತಿವಿಲ ಸಪ್ತಕಂಪಮುದ್ವಾಹಿತಮುಂ ಕ್ರಮದಿಂ ವಕ್ಷೋಭೇದಂ ಸಮನಿಸುಗುಂ ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸರಸಿಗಂಧೀ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨-೮೫); ಬೆನ್ನು ಗುಳಿಯಾಗಲೆದ್ದ ಕೇಳುನ್ನತಿಯಿಂದಿರ್ದೊಡಂತದೇ ನಿರ್ಭುಗ್ನಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨-೮೭).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ಭೂತ (ನಾ). ಇಲ್ಲದಂತಾದುದು ; ನಷ್ಟವಾದುದು : ಈ ತನುವನೀ ಪರಿಯಲೇ ನಿರ್ಭೂತವನೆ ಮಾಡುವೆನು ಸನ್ನಸೂತನಲಿ ಭೂವಧುನ ಸೇರಿಸಿ ಬದುಕಿ ನೀನಂದ (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೨೧-೫೦). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭೇದ (ಗು). ೧. ಭೇದವನ್ನರಿಯದ ; ಅಭಿನ್ನವಾದ : ಯಾಕ್ತಿಯುಜಾದು ಧ್ಯಾನದಭ್ಯಾಸದೊಳು ಭೇದಭಕ್ತಿಯ ಮಾಡಿ ಧ್ಯಾನದೊಳು ಶಕ್ತನಾದವನು ಮತ್ತದ ಬಿಟ್ಟು ನಿರ್ಭೇದ ಭಕ್ತಿಯೊಳೆರೆ

ಮುಕ್ತಿಯಿಂದ (ಭರತ. ೬೪-೯೬). (ನಾ). ೨. ಸೀಳುವಿಕೆ : ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಜೆವಡುವ ವಸುದೇವನಂಭಿಯ ನಿಗಲಮೋಕ್ಷವದಾವುದು ನೃಪ ಚಿತ್ರಬಂಧಕವಾಟ ನಿರ್ಭೇದ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೪-೧೧). [ಸಂ.]
ನಿರ್ಭೇದತೆ (ನಾ). ಭೇದಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಭೇದ್ಯತೆ: ವಿಷಾಗಿ ಪಾಪಾಣಿ ಶೀತಾತಪವೃಷ್ಟಿ (ಕಾಪ್) ನಿರ್ಭೇದತೆಯುಂ . . . ತನಗನುಸಂಗತಮಾಗಿ ಯೌವನಪ್ರಾಪ್ತ ನಾಗಿ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೯೪ ಪ).
[ಸಂ. ನಿರ್ಭೇದತಾ]

ನಿರ್ಭೇದಿ (ನಾ). ಸೀಳುವವನು; ಭೇದಿಸುವವನು; ನಾಶಗೊಳಿಸುವವನು : ಅಂತುಂ ಪ್ರಕೃತಿಯೋ ನಿಶೋದಯನುಂ ನಿರ್ಸರ್ಗದೋ ರಿಪುವರ್ಗದರ್ಗ ನಿರ್ಭೇದಿಯುಂ . . . ಅಜೇಯನುಮಪ್ಪ ದಮಿತಾರಿಗೆ . . . ಉಪಾಯಚತುಷ್ಪಯದೋ ದಂಡಮುಮಲ್ಲದುದಾದ ಗುಣಪಂಚಕಮುಮುಪಾಯತ್ರಯಮುಂ ದೊರೆಯಲ್ಲವು (ಶಾಂತಿ. ೨-೫೧ ಪ). [ಸಂ. ನಿರ್ಭೇದಿನ್]

ನಿರ್ಭೇದಿಸು (ಕ್ರ). ಇಲ್ಲವಾಗಿಸು; ನಾಶಪಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು: ವಾದಿನಗೆ ವಾದಿಗನು ಪರವಾದಿತಪ್ಪುಮುಮನೊಡೆವ ಬಿಡೆ ಬೆದಣುಪ ನಿರ್ಭೇದಿಸದೆಕನಿ ಹಂದಿನೋದಯಮನಿಸಿದುದು ವಿದ್ಯೆಯೊಂದುಕರ್ಪರಾ (ಅದಿ. ೩-೬೫). [ಸಂ. ನಿರ್ಭೇದಿಸು]

ನಿರ್ಭೇದ್ಯ (ಗು). ೧. ಅಖಂಡವಾದ; ಭೇದಿಸಲಾಗದ: ನಿರುಪಮ ನಿರ್ಭೇದ್ಯ ನಿರಾಳ ನಿಶ್ಚಿನ್ಯ ಪರಮಪ್ರಸಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಂಸಾರಗಲೆಂದು ನುಡಿದರು ಅಜ್ಞಾನಿ ಸಂದೇಹಿಗಳು (ವಚಸಂ. ೬೧೬-೨೭); ನಿರ್ಭೇದ್ಯ ಚಿತ್ರ ನಿಂದ್ರದವಿರ್ಭಾಗಪ್ರದನಮೋಕ್ಷವಾಣ್ಣಿನಿಶಿಷ್ಯಂ ದರ್ಭೇಂದ್ರನಕ್ಕೆ ಪೋಗುತ್ತ ಭರ್ತನಂ ತಳೆದ ವೃದ್ಧ ಸತಿಯಂ ಕಂಡಂ (ವಚಸಂ. ೨-೬೪). (ನಾ). ೨. ಭೇದಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದವನು; ಅಖಂಡ; ಪರಮಾತ್ಮ: ಶ್ರೀಗುರು ಸದಾಮಳ ನಿತ್ಯನಿರಂಜನ ಪರಮಪಾವನ ನಿರ್ಗುಣ ನಿರಾವರಣ ನಿರಮಯ ನಿರಾಮಯ ನಿರ್ದ್ವಂದ್ಯ ನಿರ್ಭೇದ್ಯ (ಭೃಂಜ. ೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭೋಗಿ (ನಾ). ಭೋಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು; ವಿಷಯರಹಿತ ನಾದವನು; ಭೋಗಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದವನು : ಶರಣ ಸಕಲ ಭೋಗೋಪಭೋಗಿಯಾದರೆ ಕಿಳಿದೆಂಬರು ಶರಣ ನಿರ್ಭೋಗಿಯಾದರೆ ಹಿಂದೆಂಬರು ನಾವಿದನಜಾಯವಯ್ಯಾ (ಅಖಂಡ. ೧೦-೮೯).
[ಸಂ. ನಿರ್ಭೋಗಿನ್]

ನಿರ್ಭ್ರಾಂತ (ನಾ). ಭ್ರಮೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಂಡವನು; ಜ್ಞಾನಿ: ಇಂತಪ್ಪ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಎನ್ನಂತರಂಗಶುದ್ಧ ವಾಗಿ ಅನಿರಳಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಧರ್ಮ ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿರ್ಭ್ರಾಂತನಾಗಿದನಯ್ಯ (ಅಖಂಡ. ೪೮-೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಂಥ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಯುವುದು; ಮಥನಮಾಡುವುದು. ೨. ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡಲು ಬನ್ನಿಕೊರಡುಗಳನ್ನು ಉಜ್ಜುವುದು. ೩. ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬನ್ನಿಯ ಕೊರಡು; ಶಮಿಕಾಷ್ಣ. ೪. ಹಾಳುಮಾಡುವುದು : ನಾಶ ಪಡಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಂಥಕಾಷ್ಣ (ನಾ). ಯಜ್ಞ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬನ್ನಿಯ ಕೊರಡು, -ಶಮಿಕಾಷ್ಣ. [ನಿರ್ಮಂಥ + ಕಾಷ್ಣ]

ನಿರ್ಮಂಥ್ಯ (ಗು). ೧. ಕಡೆಯಬೇಕಾದ; ಮಥಿಸಬೇಕಾದ. ೨. ಉಜ್ಜುವ; ತಿಕ್ಕುವ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಂಜ್ಜ (ಗು). ೧. ಕೊಚ್ಚಿಲ್ಲದ; ಬೊಚ್ಚಿಲ್ಲದ; ಬಡಕಲಾದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ನಿರ್ಮಂಜ್ಜ ಮನೆ ಗೊಡ್ಡ ವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಂತ್ಸರ (ಗು). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದ; ಮಾತ್ಸರ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಅಸೂಯಾರಹಿತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲದವನು; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದವನು: ಸುಕದಿಯತೋನಿರ್ಮಂತ್ಸರನಮ್ಮ ತಮಯೋಕ್ತಿ ಶರತ್ಸಮಯಸುಧಾಂತುವಿಶದಕೀರ್ತಿವಿಕಾಸಂ . . . ಚನಚರಣಕಮಲ ಭೃಂಗಂ ಪಂಪಂ (ಅದಿ. ೧-೩೦); ಬಹುಶ್ರುತನ ಮಂತ್ರನಿಶ್ಚಯ ಮುಮಂ . . . ಪ್ರಜ್ಞರುಂ ನಿರ್ಮಂತ್ಸರರುಂ ಗುಣಗ್ರಾಹಿಗಳು ಮುಪ್ಪದಲಾಂ ಸಚಿವಸಮೂಹಂ ಮಚ್ಚಿ (ಶಾಂತಿ. ೨-೬೦ಪ); ಈತ ನಿರ್ಮಂತ್ಸರನಸೂಯಾತೀತನಿವನತಿವಿಪ್ರಪೂಜಕನೀತ ನೂತಾಂತರಭಕ್ತನು (ಕುಮಾರ. ೬-೬೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಂಥನ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಯುವುದು; ಮಥಿಸುವುದು : ಪರ್ಥ ಮಾನಮೆಂಬುದು ಅರಣಿ ನಿರ್ಮಂಥನೋತ್ಪನ್ನಶುಷ್ಕಪತ್ರೋಪಚಯ ಮಾನೇಂದ್ರನಿಚಯಸಮಿದ್ಧ ಪಾವಕದಂತೆ . . . ಪುಟ್ಟಿತ್ತು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೪). ೨. ನಾಶ; ಧ್ವಂಸ : ಶಾಂತಿಜನೇಂದ್ರಪಾದಕಮಲದ್ವಯಮಂ ಪ್ರತಿಮಾಸ್ವರೂಪದಂ ಚಿಂತಿಸಿದೊಗೆ ಕರ್ಮಮುಖನಿರ್ಮಂಥನಂ ದೊರೆ ಕೊಳ್ಳುಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೨-೪೮). ೩. ಉಜ್ಜುವುದು; ತಿಕ್ಕುವುದು. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಂಥಿತ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಡೆದ, - ಮಥನಮಾಡಿದ. ೨. ಸದೆಬಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ನಾಶಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ರಥವ ಬಿಟ್ಟನು ಸೂರಿಯಲಿ ನಿರ್ಮಂಥಿತರಿಪುಬಲನೈದನು (ಕುಮಾರ. ೨-೩೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಂಥಿತರಿಪು (ನಾ). ವೈರಿಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದವನು: ಪೃಥ್ವಿ ಮಕ್ಕಳ ಕರೆ ಮಹೀಸಂಪ್ರಥಿತಬಲರನು ಕರೆಯನುತ ನಿರ್ಮಂಥಿತರಿಪು ಪರಬಲವ ಹೊಕ್ಕನು ಬಿಟ್ಟ ಸೂರಿಯಲಿ (ಕುಮಾರ. ೧೭-೨೬).

[ನಿರ್ಮಂಥಿತ + ರಿಪು]

ನಿರ್ಮಂಥಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಡೆ, - ಮಥನಮಾಡು; ೨. ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸು : ಧರ್ಮಸಂಕಟದ ಮನ ತಲ್ಲಣಿಸಿತುರುವಂದು ನಿರ್ಮಂಥಿಸು ನಿನ್ಯಾತ್ಮನೇ ಮುತೆ ಬಿಟ್ಟು (ಮಂಕುಕ. ೫೫೫). ೩. ನಾಶಪಡಿಸು; ಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸು. [ನಿರ್ಮಂಥನ + ಇತ್ಯಂ]

ನಿರ್ಮಂಥ (ಗು). ೧. ಸೊಕ್ಕಿಲ್ಲದ; ಹಮ್ಮು ಬಿಮ್ಮುಗಳಿಲ್ಲದ : ನಿರ್ಮಂಥಗುಣೇಶ್ವರಂಗಾವಾಸನುನಿಶಿವಧರ್ಮಕಾಶ್ರಯಮಾಗಿ ಶಿವ ಪುರಂ ರಂಜಿಸುಗು (ಕುಮಾರ. ೧-೪೬). ೨. ಅಮಲೇರದ; ಮತ್ತೇರದ. (ನಾ). ೩. ಸೊಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು; ನಿರ್ವಿ: ಹದುಳವಿಟ್ಟನು ಥೀಮನನು ನಿರ್ಮಂಥನು (ಕುಮಾರ. ೧-೧೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಂಥ್ಯಂ (ಅ). ಬೇರೆಯವರ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ; ನೇರವಾಗಿ : ಶ್ರೀಮನ್ನಾಥ ನಾಲ್ಕುಗ್ಗಣ ಪಾದಪೂಜೆ[ಗೆ] ೫೦ ಗದ್ಯಾಂಶ[ಮ್] ಪೂಜ್ಯ ಮ್ ಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮಮಂ ರಕ್ಷಿಸುವುದೆಂದು ನಿರ್ಮಂಥ್ಯಮೊಪ್ಪಿಸಿದರ್ (ಎ. XIX, ೨೨೪-೧೮; 1033). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಂಥನ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿರಾಸಕ್ತಿ: ನೀ ಬರದರೆ ಈ ಜಗದೇ ನಿರ್ಜನ ನೀರವ ನಿಶ್ಚಲ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ ನಿರ್ಮಂಥನ ಸಂಸಾರವೆ ಶೂನ್ಯ (ಕರುಣಾ. ೯೬-೨೨). [ಸಂ. ನಿರ್ಮಂಥನ]

ನಿರ್ಮಮ (ನಾ). ೧. ತನ್ನದು ಎಂಬ ಭಾವವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿರಹಂಕಾರ. ೨. ವಿರಕ್ತಿ; ವೈರಾಗ್ಯ. ೧, ೨ : ಸಂಜೆ ಬೆಳಗುಗಳಿಲ್ಲ ಸುಜ್ಞಾನಾಂಜನದ ಬಲಹಿಂದೆ ಶೋಕದ ನಂಜು ಮೋಹಗಳಿಲ್ಲ ನಿರ್ಮಮದಾಳುತನದಿಂದ (ಗಗತಾ. ೧೬-೪೮); ನಿರ್ಮಮದ ಸದ್ವಿನೇಕದ

ದೀಪಕಂಶ ನೀಂ ನೆಮ್ಮಲಿನ್ನೇನಿಹುದೋ ? (ಮಂಕುಕ. ೫೫). ೨. ವಿರಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದುದು ; ಅನಾಸಕ್ತವಾದುದು : ತನ್ನ ಸ್ಥಿತಿ ಯನ್ನು ಭಾರಗ್ರಸ್ತವೂ ನೀರಸವೂ ನಿರ್ಮಮವೂ ಆಸಂಪದವೂ ಆಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ನಿಬಂಧ. ೧೧, ೨೦೫). ೩. ನಿರಾಸಕ್ತ ; ವಿರಕ್ತ : ನಿರ್ಮಮನೂ ನೀಮಂತನೂ ನೀರನೂ ಆದ ಈ ಮಹಾನುಭಾವರು. . .

ಕಲ್ಯಾಣಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಬಿಜಯವನಾದಿಹರು (ಚಾಂತಲಾ. ೧೦೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಮಕಾರ (ನಾ). ತನ್ನದು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಸ್ವಾರ್ಥವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯ ಅಂಕಿಅಂಶಗಳ ಅಧಾರದಿಂದ ನಿರ್ಮಮಕಾರದಿಂದ ನಡೆಸುವ ವಿವೇಚನೆ (ವ್ಯಾಸಿ. ೪೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಮತೆ (ನಾ). ೧. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅನಾಸಕ್ತಿ : ಕರ್ಮ ತಾನೇನಾದದ್ದಾಗಲಿ ನಿರ್ಮಮತೆಯಲಿ ಮಾಡಿ ನಮ್ಮಲಿ ನಿರ್ಮ ಸಲು ಕಲಿ ಪಾರ್ಥ ನೀ ನಿರೋಪನದೆಯಿಂದ (ಕುನ್ಯಾಭಿ. ೩-೫೩) ; ಈ ಗಟ್ಟಿಭಕ್ತಿಯೇ ಸಂಯಮ . . . ಅದರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಮತೆಯ ದಾರ್ಢ್ಯವಿದೆ (ನಿಬಂಧ. ೧೧, ೨೬೪). ೨. ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ವಾತ್ಸಲ್ಯ ವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಎನುಗೆ ತಾಯೀಡಹುಟ್ಟಿದನು ನಿರ್ಮಮತೆಯಲಿ ನಿರ್ಬಾಟಿಸಿದನಾ ಕ್ರಮದಲೇ ಕಂಸಂಗೆ ಹಿಂಸಾಕೃತಿಯ ರಚಿಸಿದವು (ಕುನ್ಯಾ. ೫-೧೦). [ಸಂ. ನಿರ್ಮಮತಾ]

ನಿರ್ಮರಣ (ನಾ). ಸಾವಿಲ್ಲದವನು ; ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು ; ಆಮರ ; ಪರಮಾತ್ಮ : ನಿರ್ಮರಣ ನಿರವಯ ನಿಷ್ಕಳಂಕ . . . ನಿರ್ಮಾಯ ಬತ್ತಿಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಲ, ನಿರ್ಮಲ (ಗು). ೧. ಶುದ್ಧವಾದ ; ಸ್ವಚ್ಛವಾದ : ನಿರ್ಮಲವಿಷಯಸೌಕ್ತಿಕ ತಿಲಾಲಿಂಗಂ ಚತುರ್ವಕ್ತೃಸುಂದರಮಲ್ಲಿಮದ್ವ ರತ್ನಪೀಠಭೂತಂ ದೇವೀಪ್ರಮಾನಪ್ರಭಂ (ಕಾವಂಘ. ೬೫೬) ; ಮಲಿನ ದೇಹಕ್ಕೆ ಮಜ್ಜನವಲ್ಲದೆ ನಿರ್ಮಲದೇಹಕ್ಕೆ ಮಜ್ಜನವೇಕೋ (ಅವಚಂ. ೯೫-೪೨೩) ; ನಿರ್ಮಲಶರತ್ಕಂದ್ರಕಿರಣಗಳಿನೆಂಬರಂ ಪ್ರೇಲ್ಲಾ ಸಗೊಲ್ವಂತೆ ದಶರಥಂ ಬಗೆಯಂಬಿ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೧೪-೩೬೦). ೨. ಪವಿತ್ರವಾದ ; ಪುಣ್ಯಕರವಾದ : 'ನಿರ್ಮಲಾಕ್ಷತೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಶುದ್ಧತೆ ; ಸ್ವಚ್ಛತೆ ; ನೈರ್ಮಲ್ಯ : 'ಶುಕ್ರಂ . . . ಶಿಶಂ, ಶೌಚಂ, ಈ ೩ ನಿರ್ಮಲಂ' (ಶಾಕತ್ಯ. ೨೦೪) ; ಎನ್ನ ಮಲತ್ರಯದಲ್ಲಿ ಹೊದಕುಳಿ ಗೊಂಬ ಮನದ ನೈಲಿಗೆಯ ತಂದು . . . ತನ್ನ ಪಾದದೊಳಗೆ ಮೆಟ್ಟಿ ಅಲುಬಿ ಸೆರೆದನಯ್ಯ ತನ್ನ ನಿರ್ಮಲವ ಕೊಟ್ಟನೆನೆಗೆ (ಬಸವ. ಕ. ೧೨೪೧) ; ಮಾನ ಮುಟ್ಟಿದ ಪೂಜೆ ಮಣ್ಣು ಗೋಡೆಯ ತೊಳೆದು ನಿರ್ಮಲವನನಿಸು ವಂತೆ (ಮಹಿಮೆ. ೬೦-೬೦) ; ಎನ್ನ ನಿರ್ಮಲವೆ ದರ್ಪಣಮಯ್ಯಾ ನಿಮಗೆ ಎನ್ನ ಸತ್ಯವೆ ಘಂಟೆಯಯ್ಯಾ ನಿಮಗೆ (ಅಮಂಶ. ೨೪೧-೪೬). ೪. ನೆಮ್ಮದಿ ; ನಿರಾಳ : ತಮ್ಮ ತಾಯ್ಗಳ ಕಂಡು ಕರುಗಳು ಅಮ್ಮ ನೆಂದೂ ಕೂಗಿ ನಲಿಯುತ್ತ ಸುಮ್ಮಾನದೊಳು ನೋಲಿಯೆನೆಂದು ನಿರ್ಮಲ ದೊಳು ಇದ್ದವು (ಗೋಪಾಚು. ೫-೨೩). ೫. ಹೊಳಪು ; ಉಜ್ವಲತೆ ; ಕಾಂತಿ : 'ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಿರ್ಮಲಂ' (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೪೫) ; 'ನಿರ್ಮಲಕೆ ಬಿಲ್ಲೆಯಕ್ಕು' (ಪದ್ಮಮಂ. ೬೦). ೬. ದೋಷಲೇಪವಿಲ್ಲದವನು ; ಪರಿಶುದ್ಧನಾದವನು ; ಕಳಂಕರಹಿತ : ನಿರ್ಮಲರ ಸಂಗತಿ ಮಾಲ್ಯು ಮಪಾಯನಾಶಮಂ (ಇಗವಿ. ೧೬-೨೯) ; ಗಿರಿಯ ಕರದೊಳಗಾಂತವನ ಸುರಗಿರಿಯ ಕಿಖರದೊಳೆ ಇರುತಿಹನ ನಿರ್ಮಲನ ನಿತ್ಯನ . . . ಗುರು ಶರವಾರು (ಗಗತ. ೧೩-೧). **ನಿರ್ಮಲತೆ :** ೧. ವ್ಯವಹಾರಾಭಸಂ . . . ಅಲದ ಮರನ ಕೆಲಗೆ ನಿರ್ಮಲ ತಿಳಾಪಟ್ಟದೊಳಪ್ಪ ಮೋಪವಾಸದಿಂ . . . ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನದಿಂ ಪಾತಿಗಳಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಚಾವುಂಘ. ೪೦) ; ಅ

ಕುಕ್ಕಿಲಂ ಸೊಗಯಿವುದಾಕಾಶೋರಗಮುಕ್ತನಿರ್ಮಲತರನಿರ್ವೇಕಂ ತಾನನೆ ರಜತಾಳೋಕಸಹಸ್ರಾಂಶುಧವಳಿತಾಶನಯಂ (ಚವುಂಘ. ೬-೩) ; ತಿಳಿದು ನೋಡಿರೆ ರಾಮ ಧರ್ಮಸ್ಥಳಕೆ ನೀವು ಸಹಾಯವಿಬರ ಗೆಲವು ನಿರ್ಮಲ ಧರ್ಮಮೂಲವೊ ಧರ್ಮವಿರಹಿತವೊ (ಕುನ್ಯಾ. ೬-೫).

೩. ಮಹದಾಕಾಶನೆ ಅಕ್ಷತೆ ಪರಾಪರನೆ ಪತ್ರಿಪುಷ್ಪ ನಿರ್ಮಲವೆ ಲಿಂಗಾ ಚಣೆ ಮಹಾಪ್ರಕಾಶನೆ ಪೂಜೆ (ಅವಚಂ. ೪೪-೩೬೪). ೫. 'ಪಳಕನೆ ಜಳಕನೆಯನೆ ನಿರ್ಮಲಾರ್ಥಂ' (ಅಮಂ. ೬೦). ೬. ಈತ ಸ್ವಸ್ತಿಯನೀತ ನಿರ್ಮಲನೀತ ನಿರ್ಮಲನೀತ ರಾಗದ್ವೀಪರಹಿತನು (ಕುನ್ಯಾ. ೬-೬೬).

೭. ಶುದ್ಧವಾದುದು : ಕುಲವ ನಾಲಗೆಯಜುಹಿತೆಂಬ ನಾಣ್ಣು ದಿಗಿಂದು ನೆರೆಯಾಯ್ತಲಾ ಬ್ರಹ್ಮಯುಷಿಯಾದೊಳಗು ನಿರ್ಮಲವಪ್ಪುದಯ್ಯ (ಪಜಕಾ. ೨-೬೨) ; ಎನ್ನ ಮಾನಸಂ ನಿರ್ಮಲವಪ್ಪ ಮೋಕ್ಷಸುಖಮಂ ನಿರಿದುಂ ಬಯಸುತ್ತದಿದರ್ದಗಡಂ ಪರ್ಮಯೋಳೊಂದುವಾತ್ಸವಲಾಭ ಮದಿಲ್ಲದೆ ಮಾಣ್ಣು ಬಳ್ಳಪೆಂ (ಚಾವುಂಘ. ೩-೫೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಲಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಶುದ್ಧವಾದ ಕೆಲಸ. ೨. ಪವಿತ್ರ ಕಾರ್ಯ. ೩. ಗೃಹಸ್ಥನ ಐದು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕರ್ಮ : ಗೃಹಸ್ಥನಿಂದನುಷ್ಠಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕರ್ಮವಾದೊಡೆ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಕಾಮ್ಯ ನಿರ್ಮಲವೆಂದು ಪಂಚವಿಧವಾಗಿಹುದದಲ್ಲ . . . ಈಶ್ವರೋಪಾಸನೆಯೇ ನಿರ್ಮಲಕರ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿಯಲಕ್ಕುಂ (ವಿನೀತ. ೧೩೪). 'ನಿತ್ಯಕರ್ಮ' ಪರಾ. [ನಿರ್ಮಲ + ಕರ್ಮ]

ನಿರ್ಮಲಚರಿತ್ರ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ನಡೆವಳಿ, —ಆಚಾರ : ನಿರ್ಮಲಚರಿತ್ರವೆಂತಧಿಕವೆಲ್ಲಾ ಗುಣಂಗಳೊಳು . . . ಪರಶಿವಾಗಮ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಸೂತ್ರವೆಂತಧಿಕನಿಗಮಾಗಮದೊಳೆಂದು ಸರ್ವತ್ರ ಮೇಳದೊಳಧಿಕ ವಾಯ್ತು . . . ಮಂಗಳಿಯ ಪುತ್ರಿಕೆಯ ಮಧುರಗಾನ (ಸಾಂದಪ. ೪-೪) [ನಿರ್ಮಲ + ಚರಿತ್ರ]

ನಿರ್ಮಲಚಿತ್ತ, ನಿರ್ಮಲಚಿತ್ತ (ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು : ನೀನೇ ದಯಾಳು ನಿರ್ಮಲಚಿತ್ತ ಗೋವಿಂದ (ಪರಂಜ. ಧಾ. ೧-೯೨ ಸ್ತಂಭ). **ನಿರ್ಮಲಚಿತ್ತ :** ಕಳಂಕನಾಣೆಯರುಸುರಿದರದಕೆ ನಿರ್ಮಲಚಿತ್ತ ತಾನೊಡಂಬಟ್ಟ (ಭರಣ. ೧೪-೯). [ನಿರ್ಮಲ + ಚಿತ್ತ]

ನಿರ್ಮಲತೆ, ನಿರ್ಮಲತೆ (ನಾ). ಸ್ವಚ್ಛತೆ ; ಶುದ್ಧತೆ ; ನೈರ್ಮಲ್ಯ : ಭಸಿತ ರುದ್ರಾಕ್ಷಾದಿ ಮುದ್ರೆಗಳ ನಿರ್ಮಲತೆಯಿಂದ ಧರಿಸಿ ಚಲಿಸುತ್ತ (ಬಸವ. ೩-೪೪). **ನಿರ್ಮಲತೆ :** ಶ್ರಾವಕಧರ್ಮದ ನಿರ್ಮಲತೆಯಂ ತೋರ್ಪಂತೆ ಧೌತಕುಸಾರಾಧಕ ಮುಂಗಂಡುಡಿಸುತ್ತ ಪುದೂರುಲಿಂಗಂ (ಚಾವುಂಘ. ೨೧೫). [ಸಂ. ನಿರ್ಮಲತಾ]

ನಿರ್ಮಲತೆವೆಜು (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿಯಾಗು ; ಸ್ವಚ್ಛವಾಗು : ಸದಮಳ ಬೋಧದಿಂದೆಸೆವ ಸಾಧುಜನಾಶಯಂತೆ ಪದ್ಯಪಂಡದ ಪರವಾರ ನಿರ್ಮಲತೆವೆತ್ತದು (ಕುಸುಮಾ. ೫-೪೫). [ನಿರ್ಮಲತೆ + ವೆಜು]

ನಿರ್ಮಲತ್ವ, ನಿರ್ಮಲತ್ವ (ನಾ). ೧. ಪರಿಶುದ್ಧತೆ ; ಸ್ವಚ್ಛತೆ. ೨. [ನೇದಾಂತ] ಸತ್ಯಗುಣದ ಸ್ವಭಾವ ; ತನೋಗುಣದ ಕಾರ್ಯವಾದ ಆವರಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದುದು : ಶ್ರೀ ಮಧುಸೂದನಸರಸ್ವತಿಯವರು, ನಿರ್ಮಲತ್ವ ಎನ್ನುವುದು 'ಚಿದ್ವಿಂಬಗ್ರಹಣೋಗ್ಯತ್ವ'ವೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ (ಸಾಂದಪ. ೧೧೧). ೩. ಇದನ್ನು 'ಚಿದ್ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಹಣೋಗ್ಯತ್ವ' ಎಂದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. **ನಿರ್ಮಲತ್ವ :** ೧. ಇನಿವಿರೋಧು ದರ್ಪಮನಗಾದುದು ತನ್ನಯ ನಿರ್ಮಲತ್ವದಿಂ (ಕಾವಂಘ. ೧೯೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಲಯಕ(ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಯಶಸ್ಸು ; ಕಳಂಕರಹಿತವಾದ ಕೀರ್ತಿ : ಶಶಿಖಂಡ ನಿರ್ಮಲಯತೋವಿವಿಧಾನತಂತ್ರಂ (ಕವಿಪಾ. ೩-೨೨೯). [ನಿರ್ಮಲ+ಯಕ]

ನಿರ್ಮಲಹೃದಯ (ನಾ). = ನಿರ್ಮಲಾಂತಃಕರಣ ೨ : ಒಬ್ಬರು ನಿರ್ಮಲಹೃದಯರು ಸದಯರು ಚದುರು ಶಿಷ್ಯವತ್ಸಲರು (ಇಂಜಾಪ. ೨೫-೧೫). [ನಿರ್ಮಲ+ಹೃದಯ]

ನಿರ್ಮಲಾಂತಃಕರಣ, ನಿರ್ಮಲಾಂತಃಕರಣ (ನಾ). ೧. ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸು ; ಒಳ್ಳೆಯ ಮನಸ್ಸು. ೨. ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಹೃದಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು : ತ್ರಿಜಗಾಧಿಪತಿಯ ನೇಮದೊಳು ಕಮಲೋದ್ಭವಂ . . . ಸೃಜಿಸಿದಂ ನಿರ್ಮಲಾಂತಃಕರಣಂ ವಿಮಲಸದ್ಗುಣಗಾಪರಣಂ (ವೀತ್ಯು. ೬-೧-೬). ನಿರ್ಮಲಾಂತಃಕರಣ : ೧. ನಿರ್ಮಲಾಂತಃಕರಣಕೃತ ಪರಿಕರ್ಮವಿಳಸಿತೆ ತಾಯಿ ಸೈರಿಪುದುಮ್ನುಳವು ಬೇಡೆಂದು ಮೆಯ್ಯಕ್ಕಿದನು ಕಲಿ ಧೀಮ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೫೬). [ನಿರ್ಮಲ+ಅಂತಃಕರಣ]

ನಿರ್ಮಲಾಕ್ಷತೆ (ನಾ). ಪವಿತ್ರವಾದ ಅಕ್ಷತೆ : ಪ್ರಥಮಲೋಕಾಮರೇಶನುಮಿಶಾನೇಶನುಂ ಚಂಚತ್ವಂಚರತ್ಯ ಗೋಶೀರ್ಷ ಚಂದನ ನಿರ್ಮಲಾಕ್ಷತಾಘ್ನಮನೆತ್ತಿದಿಂ ಬಯೆಯಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೩೬ ಪ). [ನಿರ್ಮಲ+ಅಕ್ಷತೆ]

ನಿರ್ಮಲಾಚಾರ, ನಿರ್ಮಲಾಚಾರ (ನಾ). = ನಿರ್ಮಲಚರಿತ್ರ : ಮನವ ತೋರಿಸಬೇಕು ನಿಚ್ಚ . . . ನಿರ್ಮಲಾಚಾರದಿ ಚರಿಸಿ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೨-೩೯-೧). ನಿರ್ಮಲಾಚಾರ : ನಿರ್ಮಲಾಚಾರಪುರಸ್ಕರಮಾ ಮುನೀಂದ್ರನಾತೇಸಗಿ ರಸಪರಿತ್ಯಾಗಮೆಂಬ ತಪಮಂ ತಳೆದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೬). [ನಿರ್ಮಲ+ಆಚಾರ]

ನಿರ್ಮಲಿತ (ಗು). ಶುದ್ಧವಾದ; ಸ್ವಚ್ಛವಾದ; ಶಕ್ತ ನಿರ್ಮಲಿತಾಂಗ ಲಿಂಗನಿಯುಕ್ತ ಸತ್ತ್ವಿಯಗಳನರ್ಪಿಸುರಕ್ತಿ ಸಲು ಸದ್ಯಪ್ರಸಾದ ಶರೀರಿಯಂ ಮಾಡಿ (ಒಸಪು. ೪೯-೩೪) ; ನಿಜನಿರ್ಮಲಿತರೂಪನಂ . . . ದೇವದೇವನಂ ಭವಿಸಿದಳಗಿಣಿ (ಚೈವಿಭಾ. ೧೫-೨೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಲಿನ, ನಿರ್ಮಲಿನ (ಗು). ೧. ಮಲಿನವಾಗದಿರುವ; ನಿರ್ಮಲವಾದ; ಶುದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶುದ್ಧವಾದುದು ; ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿರುವುದು : ನಿರ್ಮಲಿನಮಪ್ಪ . . . ದೀರ್ಘಕೆಯ ವಿಚಿತ್ರಾ [ತೋ]ವಿಗಳ ಸಂಚಲಿಸುವ ನೀರ್ಮಾನನ ಲಹರಿ ಸರ್ವದೋಷಾ ಪಹರಂ (ಅಶ್ವತಾ. ೬-೩೦) ; ತಿಳಿವೊಡೀತನ ಬುದ್ಧಿಯೇ ನಿರ್ಮಲಿನವಹುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೬೫). ನಿರ್ಮಲಿನ : ೧. ನಿರ್ಮಲಿನಾ ಬಾಷ್ಪಸದ ಚತುರ್ಮುಖತಳದಲ್ಲಿ ನೆಲಿಸಿ ಯಕ್ಷಕುಮಾರರ ಕೂರ್ಮಯೋಳೆ ಧರ್ಮಚಕ್ರ ಮನೋರ್ಮಯಾಮಾತ್ಮಿಯ ಮೌಳಿಯೋಳೆ ತಳೆದಿರ್ಪರ (ಪಾಶ್ವರ್ಯ. ೧೬-೬೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡು ; ಶುದ್ಧಿಪಡಿಸು : ಕೋಣೆಯ ಒಳಗಿರುವ ಬೇಡನ ಬಲೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಿರ್ಮಲಿಸಿ ಬಣ್ಣದ ಕಾಗದ ಹಚ್ಚಿ ಶೃಂಗಾರ ಮಾಡಿದರು (ಕಾವೇರಿ. ೧೧೬). ೨. ಹೊಳೆ ; ಧಳಧಳಿಸು : ನಿರ್ಮಲಿತ ಭೂಷಣಾಂತಿಯಂ ಪಸರಿಸುತ ಸುರಧನುವ . . . ಅಮರಿಯರು ಸೊಗಯಿಪರು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೩೨-೧೬). [ನಿರ್ಮಲ+ಇಸು]

ನಿರ್ಮಲೀಕರಣ (ನಾ). ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು ; ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡುವಿಕೆ : ಮಂದಗಾಮಿಯಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಂತರಜೀವನಕ್ಕೆ ತಡೆಯೊದಗಿ ನಿಂತು ಕಸ ಕೊಳೆ ತುಂಬಿ ನಾರುವಂತಾದಾಗ ಮತ್ತೆ ತಾನು ಕೈಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ನಿರ್ಮಲೀಕರಣಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ-ಅವನು ಹೆಸರು ಕೊಟ್ಟದ್ದನು (ಪುನರು. ೧೩೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಲೀಕೃತ, ನಿರ್ಮಲೀಕೃತ (ಗು). ೧. ಮಲಿನತೆಯಿಂದ ದೂರವಾದ; ಶುದ್ಧವಾದ; ಸ್ವಚ್ಛವಾದ. ೨. ಧಳಧಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದ; ಪ್ರಜ್ವಲಿತಗೊಳಿಸಿದ. (ನಾ). ೩. ಮಲಿನತೆಯಿಲ್ಲದುದು; ಸ್ವಚ್ಛವಾದುದು. ೪. ಕಾಂತಿಮಯವಾದುದು : ಆ ಪಾರ್ವತಿಯ ನವಯೌವನಂ . . . ಶಶಿಕಾಂತಕೃತಕಾಚಳದಂತೆ ನಿರ್ಮಲೀ[ವಾಣಂ. ೪೬]ಕೃತಂ . . . ಪೋಮದಂತೆ ಘನಚಿತ್ರಮನಿಸಿದೊಡು (೧೦೪. ೪-೧೨ ಪ). ನಿರ್ಮಲೀಕೃತ : ೨. ವಿನಾಶ ಪೂಜ್ಯದ ಸರ್ವೇಶನಪ್ರಕಾಶನಿಧಿಯೋ ಪೇಳಿಂಚಿನಂ ತೋಜುತಿದುರ್ದು ದಿಕ್ಕಂಕುಳ ನಿರ್ಮಲೀಕೃತವಿರೂಪಾಕ್ಷಪ್ರಭಾಮಂಡಲಂ (೧೦೪. ೫-೩೧). [ಸಂ.] ನಿರ್ಮಲಿ, ನಿರ್ಮಲಿ (ನಾ). ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದವಳು ; ಪರಿಶುದ್ಧ : ಪ್ರಿಯೆ ನಿನಗೆ ಪರಿಶುದ್ಧ ಕುಲಕೆ ಮಂಗಳೆ ಸುತೋದಯಕೆ ನಿರ್ಮಲಿ ತನಗೆ ಗತಿಗೊಡುವ ಸೊಸೆಯೆಂದು ಬಯಸಿದೊಡೆ ಬಂದಯ್ಯನಾಡನೆ ಸುರಾ ಸುರರ ಮುಂದೆ ಕಟಕಟಕಮಜಾಯಿ (ಚೈವಿಭಾ. ೧೪-೫೨). ನಿರ್ಮಲಿ : ಅತಿಗಂಭೀರೆಯನೂರ್ಜಿತಮತಿಯಂ ನಿರ್ಮಲಿಯಂ . . . ದೃಢಭಾಶು ಪತವ್ರತೆಯಂ ಕನ್ಯಕೆಯನೊಂದು ಕಂಡಂ ಸ್ಥಿತಪಂ(ಕಾಂಡಾ. ೬೪೨). [ಸಂ. ನಿರ್ಮಲಾ]

ನಿರ್ಮಲ 'ನಿರ್ಮಲ' ನೋ.

ನಿರ್ಮಲಚಿತ್ತ 'ನಿರ್ಮಲಚಿತ್ತ' ನೋ.

ನಿರ್ಮಲತೆ 'ನಿರ್ಮಲತೆ' ನೋ.

ನಿರ್ಮಲತ್ವ 'ನಿರ್ಮಲತ್ವ' ನೋ.

ನಿರ್ಮಲಮೌಕ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಮುತ್ತು ; ಚೊಕ್ಕ ಮುತ್ತು : ಶರದದ ಬೆಳ್ಳುಗಿಲ್ಲೊಜೆಯನುಡುವ ನಿರ್ಮಲಮೌಕ್ತಿಕಕ್ಕೆ ತಾಂ ದೊರೆಯನೆ ಪುಟ್ಟಿದಂ . . . ನವೇರುಶೇಖರಧರಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೬೧). [ನಿರ್ಮಲ(=ನಿರ್ಮಲ)+ಮೌಕ್ತಿಕೆ]

ನಿರ್ಮಲಾಂತಃಕರಣ 'ನಿರ್ಮಲಾಂತಃಕರಣ' ನೋ.

ನಿರ್ಮಲಾಂಭ(ನಾ). ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ನೀರು ; ತಿಳಿನೀರು : ಸುಮನೋ ಭೂಭೃದ್ಧ ರೀಸುಂದರತರವನದೊಳ ನಿರ್ಮಲಾಂಭಸ್ವಯಂಭೂರಮಣಾ ಕೂಪಾರದೊಳ . . . ಮನಃಪ್ರಹ್ಲಾದಮಂ ತಾಳುವ ನನನವರತಂ ಶ್ರೀಧರಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೬೬). [ಸಂ. ನಿರ್ಮಲಾಂಭಾ]

ನಿರ್ಮಲಾಚಾರ 'ನಿರ್ಮಲಾಚಾರ' ನೋ.

ನಿರ್ಮಲಿ, ನಿವಳ, ನಿವಳಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೃಕ್ಷ ; ಚಿಲ್ಲದ ಮರ ; ಕತಕ : ನಿರ್ಮಲ-ದೊಡ್ಡಮರ ; ಹೂವಿಗೆ ಸುಗಂಧವಿರುತ್ತದೆ. ರಾಧಾನೀರೊಳಗೆ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿದರೆ, ಆ ನೀರು ನಿರ್ಮಲವಾಗುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೪೨). ನಿವಳ : ೧. ದಾಳಂಬರಿದೀಜ, ನಿವಳದ ಬೀಜ, ಬಚಲಿಯದ ಬೀಜ (ಮುಂಬಯ್ಯ. ೧೬೬). ನಿವಳಿ : ೧. ನಿವಳಿ (ನಿವಳಿ) . . . ಇದರ ಬೀಜವನ್ನು ಪುಡಿಮಾಡಿ ರಾಧಾನೀರೊಳಗೆ ಚೆಲ್ಲಿದರೆ ನೀರು ತಿಳಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೪೨). ೨. ಕತಕದ ಮರಗಳಿರುವ ಭೂಮಿ (?) : ಆ ಕೋಡಿಯಂದೊಳಗಾದ ದೋಂಬಿಸ್ಸಳದ ನಿವಳಿಯಲು ಬೆದ್ದಲಗಳೆಯ ಮತ್ತರು ೬ (ಎಕ. VII, ೩ವನೊ. ೫೨-೬೬ ; 1115). [←ಮರಾ. ನಿರ್ಮಲೀ, ನಿವಳೀ]

ನಿರ್ಮಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಶುದ್ಧತೆ : ಉಪಾದೇಯಂಗಳಪ್ಪ ರತ್ನತ್ರಯದ ನಿರ್ಮಲಿಕೆಯಂ ಕೆಡಿಸುವುದೆಂದವನು ಮೇಗಣ ಮಮತ್ವಮನುಬಾದು ನಿರ್ಮಮತ್ತರತನುಂ ಸ್ವಸ್ಥನುಂ ಸಂತೋಷಪರನಾಗಿ ನೆಗಟ್ಟು ಗೃಹಸ್ಥಂ ಪರಿಗೃಹವಿರತನೆಂಬೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶ್ರಾವಣಂ (ಪಸಾರ. ೩೪೬). ೨. ಕಾಂತಿ : "ಬೆಳ್ಳಳೆಯೆಂದು ನಿರ್ಮಲಿಕೆ" (ಕುವ್ಯಾ. ೫). [ನಿರ್ಮಲ(=ನಿರ್ಮಲ)+ಇಕೆ]

ನಿರ್ಮಲಿನ 'ನಿರ್ಮಲಿನ' ನೋ.

ನಿರ್ಮಲೀಕೃತ 'ನಿರ್ಮಲೀಕೃತ' ನೋ.

ನಿರ್ಮಲೆ 'ನಿರ್ಮಲೆ' ನೋ.

ನಿರ್ಮಾಂಸ (ಗು). ೧. ಮಾಂಸವಿಲ್ಲದ ; ಕೃತವಾದ : ಜೀರುರಂ
ನಡುಕೊರಳು ನಿರ್ಮಾಂಸ ಜಂಘೆಗಳು (ಮಂಗಳ. ೮೪-೨೨) ; ನಡುಪೊಡಲ
ನಿರ್ಮಾಂಸ ಜಂಘೆಯ ಕೆಂಪಿನಾಲಿಗಳ . . . ನಾಯರ್ ನೂಕಿದವು ಹಾಸದ
ವಿಳಾಸದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೪. ೧೩-೨೦). (ನಾ). ೨. ಮಾಂಸವಿಲ್ಲದುದು ;
ಕೃತವಾದುದು ; ಬತ್ತಿದುದು : ಅವಾಕೆಯ ಹಸ್ತವಾದ ನಿರ್ಮಾಂಸ
ವಾಗಿರೆ ಅಂಗ ಬಣಗಿರೆ ಆಕೆ ಅವಂಗಳೆಂಬುದಳು (ಸಾಮಂ. ೨೯-೧೬).

[३८.]

ನಿರ್ಮಾಟಿ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯಿಲ್ಲದಾಗುವಿಕೆ; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ ಸ್ಥಿತಿ :
ಬಸವನವು ನಿರಾಧಾರನಾಯಿತ್ತು. ಬಸವನ ಮೂಟೆ ನಿರ್ಮಾಟಿವಾಗಿತ್ತು.
(ನೀಲನ. ಪ. ೨೨-೬೬). [ನಿರ್-+ಮಾಟಿ]

ನಿರ್ಮಾಣ (ನಾ). ೧. ಅಳಿಯುವುದು ; ಅಳತೆ ಮಾಡುವಿಕೆ.
 ೨. ಅಳತೆ; ಮಾನ. ೩. ಕಟ್ಟುವುದು; ರಚಿಸುವುದು; ರಚನೆ :
 ಚೈತ್ಯ ಚೈತ್ಯಾಲಯನಿರ್ಮಾಣನಿರ್ಮಾಪಣತಾಸನಾರೋಪಿತಗ್ರಾಮ ಕ್ಷೇತ್ರ
 ವಿತರಣಮೂಲ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೫-೧೬ ಪ); ಪ್ರಾಚೀನಯುಗದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣ
 ವಾದ ಕೆಲವು ಲೇಖನಗಳು . . . ಲಭಿಸಿವೆ (ದ್ರಾವಿ. ೪೫). ೪.
 ಸೃಜನ; ಸೃಷ್ಟಿ. ೫. [ಚೈನ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಮ
 ಕರ್ಮ; ೧೦ ಯಾವ ನಾಮಕರ್ಮದ ಉದಯದಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ
 ಅಂಗೋಪಾಂಗಗಳ ರಚನೆಯುಂಟಾಗುವುದೋ ಅದಕ್ಕೆ
 ನಿರ್ಮಾಣನಾಮಕರ್ಮವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನ
 ನಿರ್ಮಾಣ, ಪ್ರಮಾಣನಿರ್ಮಾಣಗಳೆಂದು ಎರಡು ಬಗೆ. ಸ್ಥಾನ
 ನಿರ್ಮಾಣಕರ್ಮವು ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ, ಮೂಗು ಮೊದಲಾದ
 ಅಂಗಗಳು ನಿಯಮಿತ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ.
 ಪ್ರಮಾಣನಿರ್ಮಾಣವು ಮೂಗು, ಕಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ ಅಂಗಗಳು
 ನಿಯಮಿತ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಉದ್ದ, ಅಗಲಗಳಿರುವಂತೆ
 ಮಾಡುತ್ತದೆ : ಅಗುರುಲಘುಚತುಷ್ಪದಿಪಾಯೋಗತಿ . . . ಸುಸ್ವರ
 ದುಸ್ವರಸುಭಗದುರ್ಭಗಪ್ರತ್ಯೇಕಶರೀರಾಯಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಗನಾದೇಯನಿರ್ಮಾಣ
 ಸರ್ಯಾಪ್ರಪ್ತಿನೀಚೈರ್ಗೋತ್ರಂಗಳೆಂಬ ದ್ವಿಸಪ್ತತಿಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ನಿರವಶೇಷಂ
 ಕಿಂಚಿ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೬-೪೫); ಸುಸ್ವರ ದುಃಸ್ವರ ಅದೇಯ ಅನಾದೇಯ
 ಯತೋಯಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಗನಿರ್ಮಾಣ ತೀರ್ಥಕರನಾಮಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಗತಿಸಾಮ
 ಕರ್ಮಂ ಚತುರ್ವಿಧಮುಕ್ಯಂ (ಗೊಮು. ಸಾ. ೩-೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಾಣಕಾಯ (ನಾ). ೧. ಅವತಾರಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳುವ (ಪರಮಾತ್ಮನ) ಶರೀರ, — ಆಕಾರ : ಈಶ್ವರನಿಗೆ 95
ಶುದ್ಧ ಸತ್ತ್ವಪ್ರಧಾನವಾದ ನಿರ್ಮಾಣಕಾಯವೆಂಬ ಅವತಾರಶರೀರವಿರು
ವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೯೩). ೨. [ಬೌದ್ಧ] (ಬುದ್ಧನು) ಲೀಲೆ
ಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಹೊಂದಿದ ದೇಹ : ಮಹಾಯಾನದ ಪ್ರಕಾರ,
ಬುದ್ಧನು ಮನುಷ್ಯಮಾತ್ರನಲ್ಲ, ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಖಾಲಿಸಿದ ದೇವ
ದೇವಾಧಿಪತಿ . . . ಲೋಕದ ಮೇಲಿನ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ 'ನಿರ್ಮಾಣ
ಕಾಯ'ದಿಂದ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಾನೆ 40
(ಭಾರತ. ೨೦೫). [ನಿರ್ಮಾಣ-ಕಾಯ]

ಮಾರ್ಗಣತಂತ್ರ (ನಾ). ರಚನೆಯ ವಿಧಾನ; ಕೃತಿರಚನೆಯ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ; ಕುಂಚವನ್ನಾಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅಜಂತಾ ಕಲಾಕಾರರ . . . ನಿರ್ಮಾಣತಂತ್ರ ವಿಶ್ವದ ಎಲ್ಲ ಕಲಾವಿಮರ್ಶಾಕರನ್ನೂ ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಗೊಳಿಸಿದೆ (ಭಾರದ. ೨೩೫). [ನಿರ್ಮಾಣತಂತ್ರ.]

ನಿರ್ಮಾಣಶಕ್ತಿ (ನಾ). ರಚಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ರಚನಾತ್ಮಕ ಶಕ್ತಿ: ಗ್ರಹಣಶಕ್ತಿಗಿಂತ ನಿರ್ಮಾಣಶಕ್ತಿಯು ಹೆಚ್ಚಿನದೆಂದು ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಸಂಸ್ಕ. ೧೦೬). [ನಿರ್ಮಾಣ + ಶಕ್ತಿ]

నిర్మాత (నా). మాడువనను; రఱిసువనను : ఆ మఱి
వన్ను . . . అలఱిసలు ఆదర నిర్మాతవాద కలఱివినను
అదెన్ను కలఱి వ్యయ మఱిదెన్ను నన్ను దఱి కలఱిక్కి సఱిధువెన్ఱి
(కంబము. ౭౭). [సం.]

నిర్మాతృస్థాన (నా). సృష్టియొగవ స్థళ; లుగమస్థాన:
 సకలభూతగళిగూ నిర్మాతృస్థానవద అంకరిక్షదలి ఆదిత్యను . . .
 లుదతవన్న ధరిసిద్ధానీ (మూలా ౬. ౨౬౬). [నిర్మాతృ+స్థాన]

ನಿರ್ಮಾತ್ಮರ್ಯ (ನಾ). ಅಸೂಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ನಿರ್ಮಾತ್ಮ
ರತೆ : ಸಮಸ್ತ ಜನರೂ ನಿರ್ಮಾತ್ಮರ್ಯದಿಂದ ಶ್ಲಾಘಿಸುತ್ತಿದ್ದರು
(ಅಂಜಿ. ೧೮). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಾನುಷ (ನಾ). ಜನರು ಇಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿರ್ಜನವಾದುದು :
ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಗೊಂದು ನಿರ್ಮಾನುಷವಾದ ಅಕ್ಕಿಮತ್ತು ಕಣ್ಣಿಗೆ
ಬಿದ್ದಿತು (ಋಕ್ಕಾ. ೬೨). [ಪಂ.]

ನಿರ್ಮಾಣಸುಷ್ಯ (ನಾ). = ನಿರ್ಮಾಣಸುಷ : ಶ್ರೀನಾಗದತ್ತಂ . . .
 ಪರಾಶಪುರಮನೆಯ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣಸುಷ್ಯನುಶ್ಚಿದಂ ಕಂಡು (ಚಾತುಂಫ. ೩೯);
 ಭರತನಂ ತಂದಿಟ್ಟು ಪುಷ್ಪಾಯ್ಯಕರಣಗಲವೊರಗಿ ನಿರ್ಮಾಣಸುಷ್ಯವೆನಿಸಿ
 ಧರಣಿಯಂ (ವೆಂಕಟಾ. ೨-೯-೧೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಾಪಕ (ಗು). ೧. ಸೃಜನಾತ್ಮಕ; ಸೃಜನಕ್ರಿಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: 'ನಿರ್ಮಾಪಕಶಾಸ್ತ್ರ' ಪಠಾ. (ನಾ). ೨. ಕಟ್ಟುವವನು; ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವವನು : ಸಕಲಜಗತ್ತಿಗೂ ನಿರ್ಮಾಪಕನೂ ಮನಸ್ಸಿನಂತೆ ವೇಗವುಳ್ಳವನೂ ಆದ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನನ್ನು ಈಗ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಕರೆಯುತ್ತೇವೆ (ಮುಕ್ತಾರ. ೨೨೬). ೩. ಚಲನಚಿತ್ರ, ನಾಟಕ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಹಣವನ್ನು ಒದಗಿಸುವವನು, —ಬಂಡವಾಳ ಹಾಕುವವನು : ಚಿತ್ರ, ಶುಬಾಂಶು ವಾಗ ನಿರ್ಮಾಪಕರಿಗೆ ತಾವು ಹಾಕಿದ ಹಣ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ಸಾಕು ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಕಲಾತ್ಮಕಚಿತ್ರಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಾಪಕಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕಲಾನಿರ್ಮಿತಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ : ಅರಿಸ್ಟಾಟಲನ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಮೂರುಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಗಣಿತ, ಭೌತಶಾಸ್ತ್ರ, ಆಧಿಭೌತಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು; ರಾಜನೀತಿ, ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ; ಭಾಷಣಶಾಸ್ತ್ರ, ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಪಕಶಾಸ್ತ್ರಗಳು (ಅಂಕಾ. ೧೦). [ನಿರ್ಮಾಪಕ+ಶಾಸ್ತ್ರ.]

నిర్మాపక (నా). జలనటిత్వ, నాటిక ముంకాదువుగళ
నిర్మాణానికి దణవన్న దాకువవకు : ఈ పత్రిక ఆకయో
నిర్మాపక (సాధ). [నిర్మాపక+-ఇ]

ನಿರ್ಮಾಪಣಿ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿಸುವುದು ; ರಚನೆ ಮಾಡಿಸುವುದು :
 ಜೈತ್ಯಾಜೈತ್ಯಾಲಯನಿರ್ಮಾಣ ನಿರ್ಮಾಪಣಕಾಸನಾರೋಪಿತಗ್ರಾಮ
 ಕ್ಷೇತ್ರಪ್ರವರಣಮುಂ (ಅವಿಷ್ಣು. ೧೩-೧೫ ಪ) ; ಅಹುಕಜೈತ್ಯಾಜೈತ್ಯಾಲಯನೀಕ
 ನಿರ್ಮಾಪಣಮಹತ್ಯಾಕ್ರಿಯಾಕ್ರಿಯೆವಗಮಿನೆ ದಲೆಂದಿಂತವಂ ತನ್ನ
 ಚತ್ತಂ ತಣವನ್ನಂ ಮಾಡಿ (ಚಂದ್ರ. ೨-೭೧). [ಸಂ.]

నిర్మాయ (నా). మాయేగే సిలుకదవను ; మాయాతిత;
భ,మారతిత ; భ,మేగే సిలుకదవను : ఆయా, సైను నిరూ

ನಿರ್ಮಾಲ್ಯನಾಗಿದ್ದರಾಗಿ . . . ನಿಜದ ನಿಲವ ನೋಡಿ ಕಂಡನು (ಅವಚಂ. ೨-೪); ನಿರಪು ನಿರ್ಭವ ನಿರ್ಮರಳ ನಿವೃತ್ತಿ ನಿವೃದ್ಧಾಂಗ ನಿಜ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೪); ಅವನೀಶ್ವರಂ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯನಂ ಮಗುಳಿ ತಕ್ಕೈಸಲಾಗಳವರಮಹಿಪಾಲಕನ ಸೂರ್ವಕೃತಪುಣ್ಯಮಂ ಬಚ್ಚಿಸಿದರ್ (ಚಿಮಿಭಾ. ೭-೧೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ (ನಾ). ನಿರ್ಮಾಲ್ಯತೆ; ಶುದ್ಧತೆ. ೨. ದೇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿ ತೆಗೆದ ಹೂವು, ಪತ್ರಿ ಮುಂತಾದುವು: "ಪ್ರಸಾದ: - ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳಂ, ನಿರ್ಮಾಲ್ಯಮುಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೪೯); ಪಾವನಪ್ರದವನಿ ಸಿದ ಮಹಾದೇವನಿರ್ಮಾಲ್ಯವನೆ ಮೆಲಿದಾಚರಿಸುವನುದಿನವ (ಬಸವ. ೪೩-೬೫); ಕರ್ಣ ಗೀತಂಗಳ ಕೇಳಲಿ ನಿನ್ನ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ನಾಸವಾಘ್ರಾಣ ಸಲಿ ಹರಿಯೆ (ಪುರಂದ. ೧-೨೧-೧); ನಿಮ್ಮ ಪಾದಾಂಬುಜನಿರ್ಮಾಲ್ಯವ ಕೊಡು (ಭೃರಸೂ. ೧೧೧); ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಶಾಲಿಗ್ರಾಮದ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ತುಳಸಿಯ ಪತ್ರವನ್ನು ತನ್ನ ಕಿಷೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವನು (ಗಂಮಾಯ. ೧೪೧). ೩. ಹಳೆಯದಾದುದು; ಮಿಾಸಲು ಮುರಿದುದು; ಮಾಸಿದುದು: ಅನನ್ಯ ಸಾಧಾರಣ ದಿವ್ಯಭಾವದ ಕಡೆಗಿನ ಅಕರ್ಷಣದ ಕೋಲಿಂಚು ಸೋಂಕಿದ ಜೀವಕ್ಕೆ, ಸುತ್ತಲಿನ ಬೇರಾವ ಸುಖ ಸೊಬಗು ನಿರ್ಮಾಲ್ಯದಂತೆ ತ್ಯಾಜ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೨೯೨); ದೇವ ರಿಗೆ ಸಲ್ಲತಕ್ಕ ಹೂವು ನಿರ್ಮಾಲ್ಯವಾಯಿತು (ಗಂಮಾಯ. ೨೬೯). ೪. ಮಾಸುವಿಕೆ; ಮಲಿನವಾಗುವಿಕೆ: ಪರುಷಕ್ಕೆ ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯವಿಲ್ಲ ರುಚಿಗೆ ಎಂಜಲಿಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೧೦೦-೪೫೫). ೫. ಮುಡಿದು ತೆಗೆದ ಹೂವು; ಬಾಡಿದ ಹೂವು: ತರ್ಕಿಗಳ ಬೀಜದ ಹಸ್ತಪಾದ ತರಂಗಾಶ್ರೀಗೆ ಕನ್ನೊಳ್ಳ ಕಣ್ಣಳ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯದ ಮಾಲೆ ಕೈರವನನಂ ಸ್ವೇರಾಸುಬಿಂಬಕ್ಕೆ ಮಂಗಳನೀರಾಜನಭಾಜನಂ ವಿಧು ಮರಾಳಂ ಮಂದ ಯಾನ ಕ್ರಮಂಗಳ ಕಾಲ್ಗಾಸೆನೆ ಬಚ್ಚಿಸಲ್ಪವನೆ ರೂಪಂ ಭೂಪ ಸರ್ವಾಂಗಿಯಾ (ಅಸಂಪ. ೨-೧೬). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಧೂಪ- ಲೊಕ್ಕಿಸೊಪ್ಪು, ಬೇವಿನ ಸೊಪ್ಪು . . . ಬೀಳಗುಳಿ, ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ, ಕೊಡಸಿಬೀಜ ಇವಂ ಚೂರ್ಣಿಸಿ ಧೂಪವಿಕ್ಕಲು ಸನ್ನಿವಾತ ಗುಣವಹುದು (ಸಕವೈ. ೧೪೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಿತಿ (ಗು). ನಿ. ಅಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಳಿದ. ೨. ರಚಿಸಿದ; ರಚಿತವಾದ. (ನಾ). ೩. ರಚಿತವಾದುದು; ಕಟ್ಟಿದುದು: ಸುರನಗಮಂ ನಿರ್ಮಿತಿ ತೆರೆಸುತ್ತಿದನಲ್ಲಿ ಸರೋಜಸಂಭವಂ ಪುರಕನೆ ಚಿಲ್ಪನಪ್ಪ ನವಹಾಟಕನಿರ್ಮಿತವಪ್ಪ ಕೋಂಟಿ ಮುಟ್ಟರೆ ಮುಗಿಲಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೧೧೪); ಶ್ರೀಪರಂಜ್ಯೋತಿಸ್ವರೂಪಿಗೆ ದೀಪವೊಂದಂ ಪೊತ್ತಿ ಸುವವೊಲುಮಾಪನಿರ್ಮಿತವಪ್ಪ ಪತ್ರಪ್ರಸರವಿಸರವನು ಆ ಪರಮಶಿವ ಗರ್ವಿಸುವನು (೬ಸಪ. ೧-೩೫). ೪. ಸೃಷ್ಟಿ; ನಿರ್ಮಾಣ: ಪಾಪಿಷ್ಠ ಹೆಂಗಳನೇಕೆ ನಿರ್ಮಿತವ ಮಾಡಿದನೋ (ಮೋಹತ. ೧೦-೩೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಿತಿ (ನಾ). ರಚನೆ; ನಿರ್ಮಾಣ: ಸಾಟಕಸಂಸ್ಥೆಯೂ ಕಲಾ ಮಂಡಿತ ಸಮಾಜವೂ ತಮ್ಮ ಮಹಾಧ್ಯೇಯವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ನವ ಮಾನವನಿರ್ಮಿತಿಯ ದಿವ್ಯಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕರಭಾರವನ್ನು ಸಾಧರ ಪಡಿಸುವುದು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವುದಲ್ಲವೆ? (ಪ್ರಬಂಧ. ೨೩); ಶಾಸ್ತ್ರ ನಿರ್ಮಿತಿ ಯಾಗುವವರೆಗೆ ಪ್ರಯೋಗವೇ ಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಅಧಾರ (ಸಂಶೋಧ. III, ಅಂಕ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಿತ್ಯ (ಗು). ನಿ. ಮಿತ್ರನಿಲ್ಲದ; ಒಂಟಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ಮಿತ್ರನಿಲ್ಲದವನು; ಏಕಾಕಿ: ಒರ್ವನೇ ನಿಲುವೆ ನೀನುತ್ಕಟಿ ಕ್ಷಣಗಳಲಿ . . . ನಿರ್ವಾಣದೀಕ್ಷೆಯಲಿ, ನಿಯಾಣಫುಟ್ಟದಲಿ ನಿರ್ಮಿತ್ಯ ನಿರಲು ಕಲಿ (ಮಂಕಂಕ. ೬೮೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಿಸು, (ಕ್ರಿ). ನಿ. ಕಟ್ಟು: ರಚಿಸು: ಸುರಪತಿ ಸೂತ್ರಧಾರ ನಮರಾವಳಿ ಶಿಲ್ಪಿಗಣಂ ಭನೇಶ್ವರಂ ಬರೆದು ಪನಣ್ಣ ಜಾಣ್ಣೆವರೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದಂ ಪುರಮಂ ನೈಪಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೯-೧೫೪); ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆಲದೊಳರೆ ಮನೆಯನಿರಿದಾಗಿಸೆನಲವರ್ ಭಯಭರಿತ ಭಕ್ತಿಯಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದರ್ (ಚಿಮಿ. ೫-೪೭); ನಿರ್ಮಲಸತಿಯರೆ ಧರ್ಮವ ಕೈತಯಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ ನೆಗೆಳೆಪೆ (ಕವಿಬ. ೧-೪೪); ಕರ್ಮವೆಂಬುದು . . . ಕೈಂಬಲೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುತ್ತದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೧೭). ೨. ಉಂಟು ಮಾಡು; ಸೃಷ್ಟಿಸು; ಸೃಜಿಸು: ಸುರಸಂದೋಹದ ತೀವಿ ತಂದ ಪುಟಸಂಘಾತಂಗಳಾನಲೈರಬ್ಬರದಿಂ ಬಾರದೆ ಮಾಣೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ದೋ ದೊಂಡಂಗಳೊಳ್ ಭೂಷಣೋತ್ಕರವಿಂಬಾಗಿರೆ (ಅದಿಪ. ೭-೮೬); ಉರಗ ನರ ದಿವಿಜಾದಿಗಳಿಗಿದು ಪಂಹರಿಸಲಳವಲ್ಲ ದೈವದ ಪರುಶವನೆ ಮುನ್ನಾದಿ ಯಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿತು ಮೃತ್ಯುವನು (ಕುಸ್ತುಬ್ಧೀ. ೭-೨೯); ಸುರಪನಾ ಪನಜನ ಪರಿಯನು ಪರಿಕಿಸಲು ನಿರ್ಮಿಸಿದನಾಕ್ಷಣ ಸುರಯನು (ತೋರಾ. ೫-೧-೧); ವಿಪ್ರರು ಕಪಟದ ಗೋಪ ನಿರ್ಮಿಸಿದರು ಕ್ಷಣದ (ಕಂನವಿ. ೫-೧೬); ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು . . . ಕೃತ್ತಿನುಹೃದಯ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಜೋಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ದೀಪನಿ. ೨೨). ೩. ಎರ್ಪಡಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು: ನಿಜತನುಜಂಗಾಣ್ ಜಾತಕರ್ಮಮಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೩೫); ಕುಮಾರನಂ ಪಡೆವುದುಮಾಣ್ . . . ಅರಸಂ ಬೇಡುವ ವರ್ಗ ಬೇಡಿದುದಂ ಬೇಡಿದಾಗಲೆ ಕೈಮದಗದೆ ಕೊಟ್ಟು ಜಾತಕರ್ಮಮಂ ನಿರ್ಮಿಸಿ (ಬಾಧಪ. ೪-೩೮ ಪ). [ನಿರ್ಮಾಣ + - ಇಸ್ಯ.]

ನಿರ್ಮಿಸು, (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಆಧಾರ ದೊರೆ ಕೆನು: ಅತಿಭಕ್ತಿಯು ತಪ್ಪುರುಪರನೆಯ್ಲಿ ಧರ್ಮದೊಳೆ ನಿರ್ಮಿಸಿ ದಾನಿಗಳಾಗಿ ಸನ್ನ ತಪ್ಪುರುಪ ಮಹಾಮುನೀಶ್ವರ (ಸೌತಾ. XI-೨, ೧೧೬-೨೧; 1075).

[IP ಇದು 'ನಿರ್ಮಿಸು' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದು]
ನಿರ್ಮಿಸುತ (ನಾ). ಮುಕ್ತನಾದವನು; ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದ ವನು: ಅಕುಟಿಲತೆಯಿಂದನ್ನ ಸರ್ವನಿ ಭಕತರೊಡನಾಡುವ ನರನು ನಿರ್ಮಿಸುತನದ ಕ್ರಮದಿಂದಲಿದಿಯನೇಜುವಂದದಲಿ (ನಿಭಾ. ೧೧-೧೭-೨). [<ಸಂ. ನಿರ್ಮಿಸುತ.]

ನಿರ್ಮಿಸುತ (ಗು). ನಿ. ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡ; ಬಿಡುಗಡೆ ಯಾದ; ಬಿಟ್ಟು: ನಿರ್ಮೋಳ ನಿರ್ಮೂಕ್ತ ನಿರ್ಮೂಲನಪ್ಪ ಘಟೆಯಂತಂತಿ ಸೀತೆಯಂ ತೊಣೆದೀಸೊಗಂ ಬಾಲ್ಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೫-೨೯). (ನಾ). ೨. ಸಂಸಾರಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದವನು; ಮುಕ್ತ: ಚಿತ್ತವ ಸುಯಧಾನವ ಮಾಡಿ ಮೊತ್ತಾದ ಹೆಣ್ಣು ಹೊನ್ನು ಮಣ್ಣು ಗೆದ್ದರೆ ನಿರ್ಮೂಕ್ತ (ಮಜಸಂ. ೨೨೨-೭೪). ೩. ಸಮರಸತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಐಕ್ಯಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮೂಕ್ತ ನಾದ ಬಳಿಕ ಈ ಜಗದೇನಾದರೇನಯ್ಯ (ಮಜಸಂ. ೩೨೧-೧೦೬); ಸಟ್ಟಿದಾ ನಂದದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಾಗಿ ಸತ್ಯಶರಣರ ಪಾದದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮೂಕ್ತಳಾದೆಯ್ಯಾ (ಮಜಸಂ. ೫೦೧-೧೪). ೪. ಸದಾಕಾಲವೂ ಮುಕ್ತ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವವನು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಮುಕ್ತನಪ್ಪನು ಜೀವನುಂ ನಿರ್ಮೂಕ್ತ ನಪ್ಪನು ಶಿವನು (ಬಸವ. ೫೧-೨೪). ೫. ಅದೇ ತಾನೆ ಪೊರೆ ಬಿಟ್ಟ ಹಾವು. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮೂಕ್ತಿ (ನಾ). ಬಿಡುಗಡೆ; ಮುಕ್ತಿ: ಶ್ರೀಪ್ರಭವಮುನಿಪ್ರಭುವ ಪಾದಮೂಲದೊಳ್ ನಿಷ್ಕತದಿಗಂಬರಶ್ರೀಕಣಾಗಿ ನಿಖಿಲಕರ್ಮನಿರ್ಮೂಕ್ತಿಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತ ಸಪ್ತಪರಮಸ್ಥಾನನಾದಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೨೪ ಪ).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ಮೂಲಕೋಷ್ಠ (ನಾ). ಉಷ್ಣ ತೆಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದುದು ; ತಂಪಾದುದು :
ಮುಕ್ತಜ್ವರದಂತೆ ನಿರ್ಮೂಲಕೋಷ್ಠಮಂ ಮೂರ್ಛಾಪ್ರಾಪ್ತನಂತೆ
ತಮೋಮಯಮುಮುಪ್ಪ ತಮಿಸ್ಸಗುಣಿಯನೆಯ್ವಿ ದಾಗಳಾ (ಛದಪು.
೧೩-೪೬ ಪ). [ನಿರ್ಮೂಲಕ + ಉಷ್ಣ]

ನಿರ್ಮೂಲಕ. (ನಾ). ಕಡುನಿರ್ಮೂಲಕ : ಕೂಡಿಕಟ್ಟುಯ್ಯಾಲ್ತಾ
ಪರಿಗೂಡಮ್ಮ ಗಗಣವಿಲ್ಲದಿದೆ ನಿರ್ಮೂಲಕರನ್ನು ಹಿಡಿಸಿರಸುಯೆಂದನು ದೂತ
ನೊಡೆಯರಿಗೆ (ಪುಷ್ಪ. ೮. ೧೨-೧೩). [ಪರಿ.]

ನಿರ್ಮೂಲ, ನಿರ್ಮೂಲ (ಗು). ೧. ಬೇರಿಲ್ಲದ; ಬುಡವಿಲ್ಲದ.
 ೨. ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತ; ಬುಡಸಹಿತ ಕಿತ್ತ. (ನಾ). ೩. ಬೇರು
 ಸಹಿತ ಕಿತ್ತದ್ದು; ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶವಾದುದು: ಪ್ರತಿರೂಪರಾಗಿ
 ಚರಿಸುತ್ತಿರುವ ಬೌದ್ಧ ಚಾರ್ವಾಕರ ಈ ಪದಸಮಯತ್ರಯಂ ನಿಷ್ಕರದಿ
 ನಿರ್ಮೂಲಂಗಳಾಗಲ್ವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ (ಬಸವ.೫೦-೬೫). ನಿರ್ಮೂಲಃ
 ೩. ನಿರ್ಮೂಲಂ ಮಾಡರಿಯಂ (ಬಸವ. ೧೦-೨೦).

ನಿರ್ಮೂಲಂ ಮಾಡು, ನಿರ್ಮೂಲ ಮಾಡು = ಬೇರು ಸಹಿತ ಕೀಳು ; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಗೊಳಿಸು : ಎಷ್ಟೊಳಾವನೊವಂ ನಮ್ಮ ಪಗೆಯೊಡಾಯಲುಂ ನಂದನವಂತಮಂ ನಿರ್ಮೂಲಂ ಮಾಡಿ ಕಿದಿಸಲು ಮಾಡುಂ (ಪದ್ಯಾರ್ಥ. ೧೫೨-೧೫೩) ; ನಂದನರನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲ ಮಾಡಿದ ಈ ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿ ಒಂದು ಮಾತ್ರ ಹೋಗದಿರಲಿ ! (ರಾಜ್ಯಸು. ೨೮). ನಿರ್ಮೂಲಮಾಗು, ನಿರ್ಮೂಲವಾಗು = ಬೇರು ಸಹಿತ ಕೆತ್ತು ಹೋಗು ; ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶವಾಗು : ಆ ಮೂಲದ ಕಡೆಯ ಮಾವನೆಯ ದಿವಸದೊಳಂ ನಿರ್ಮೂಲಮಾಯ್ತು ಕೊರವವಂಶಂ (ಗವಾಯು. ೯-೩೬) ; ಸೌಂದರಿಯ ವಶವಾಗಿ ಭೂವದನಂದನರು ನಿರ್ಮೂಲವಾದರು (ಬಸವ. ೩೧-೨೨) ; ನಂದವಂಶವು ನಿರ್ಮೂಲವಾದರೂ ಅವನ ಸ್ವಾಮಿ ಭಕ್ತಿ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಬಿಡಿಸಿಲ್ಲ (ರಾಜ್ಯಸು. ೧೧). [ಸಂ.]

ವಿಮರ್ಶಾಲಿಕೆ (ನಾ). ಬುಡಕಟ್ಟಿತ ಕೀಳುವವನು ; ನಾಶಮಾಡುವವನು ; ಹುಟ್ಟು ಅಡಗಿಸುವವನು : ಆಕಟಿ ಗುರುಹತ್ಯಾಮಹಾಪಾತಕಕೆ ತಂದೈ ಮನನ ಭರತಪ್ರಕಟಕುಲನಿರ್ಮೂಲಕನೆ . ನೀನೊಬ್ಬನುದಿಸಿದಲ (ಕುಪ್ಪಾಳ. ೧೭-೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮೂಲನ, ನಿರ್ಮೂಲನ (ನಾ). ಬೇರುಸಹಿತ ಕೀಳುವುದು ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದು : ತದುಭಯಕರ್ಮನಿರ್ಮೂಲನಂ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬುದು (ತತಿತತ್ವ. ೧೨-೫೪) ; ನಿವಿಂತಿರಾಸನ್ನೈಗಂ ಮುನಿಸಂ ತೀರ್ಥಿ ನರೇಂದ್ರವೈಶರವಂ ನಿರ್ಮೂಲನಂ ಮಾಡುವಂ (ಗವಾಯಂ. ೬-೨೪) ; ಲೋಲನಾಶಂಕರ್ಮ ತರುನಿರ್ಮೂಲನೈಕವಮ ಸುಧಾಕರಮೌಳಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೧). ನಿರ್ಮೂಲನ : ಮುಜುಫನವೋಳ ಸಗರವಂಶಮಂ ನಿರ್ಮೂಲನಂ ಮಾಡ್ವಿನಿಶ್ಯಂ(ನೆಂ)ದು ನಿವಾಸಂಗಿಯು (ಚಾವುಂ. ೨೮೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮೂಲನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಮಾಡು : ನಿನ್ನ ಮಗಂ ದಗೆಯಂ ನಿರ್ಮೂಲನಂಗೆಯ್ ನಿನ್ನ ಶೇಷಕಮಂ ಪಿಂಗಿಸುಗುಂ (ಚಾಪುತ. ೪೧೦); ದನುಜಪ್ರತಾಪದಮಾನೀಕಮನಗಣಿತಮಂ ಕೂಡೆ ನಿರ್ಮೂಲನಂಗೆಯ್ ನಿತುಂ ಭೂಧಾರಮಂ ಪಿಂಗಿಸಲುದಯಸಿದಂ ಚಕ್ರಿ (ಪ್ರಪಂ. ೩-೪). [ನಿರ್ಮೂಲನಂ - ಕೆಯ್.]

ನಿರ್ಮೂಲನಕರ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶ ಮಾಡುವವನು : ಸಕಲ
ಕರ್ಮಾನುರೂಪ [ಪಾಠಂ. ಕ]ನಕರನುಂ ತ್ರಿಲೋಕತೀರಿಶೇಖರನುಮಪ್ಯ
ಜೀವನುಂಟೆಂದು . . . ತಿಳಿಸಿ (ಆವೃತ್ತಿ. ೨-೧೦ ಪ). [ಸಂ.]

నిమోలిత (గు). బీరు సహిత కీర్త; బుడ సహిత తేగేదు
 ఊకిద; సమగ్రవాగి నూతగోళిసేద : బృదూళ లింగాభి

ಮಾಢಿ . . . ನಿಮ್ಮೂಲಿ ಕೊಞ್ಞಯಕರ್ಮ ಸಂಚಯನು (ಬಸಪ್ಪ, ೨೯-೧).

[Xo.]

ನಿರ್ಮೂಲಿಸು, ನಿರ್ಮೂಲಿಸು (ಕೆ). ೧. ಬೇರುಮಹಿತ ಕೀಳು; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಮಾಡು : ಇಂತಹ ಪರಿವರಣೆ ನಿರ್ಮೂಲಿಸುವುದು ಭೇದನಮೆಂಬುದಕ್ಕೂ (ಸಂಹತಂ. ೨೧೪-೨೦); ಸಕಲದುರಿತವಿರಪಟಲಮಂ ನಿರ್ಮೂಲಿಸುವ ಸಹಸ್ರಕರಪ್ರಭಾವಕರಮಾವುದು (ಅನಂಘ. ೩-೬೧ ಪ); ಅಪಯಶಸ್ಸಿನ ಅಂಕುರನನ್ನೇ ನಿರ್ಮೂಲಿಸಿಬಿಡುವೆನು (ಗುರುಕ. ೯೯). ೨. ದೂರಮಾಡು; ತೊಲಗಿಸು : ತ್ರಿವಿಧಮಪ್ರದರ್ಶನಮೋಹನೀಯಮಂ ನಿರ್ಮೂಲಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೧-೧೧೧ ಪ). ನಿರ್ಮೂಲಿಸು : ೧. ನಮ್ಮ ಪಗೆಯನಿಜಾಯತುಂ ನಂದನವಂಶಮಂ ನಿರ್ಮೂಲಿಸಲಾನಾರ್ಪಂ (ದತ್ತಾತ್ರ. ೧೫೨-೧೬); ಅಳಿಬಾಹು ಬಸನಂಗ ಕೀಳುಮನೇಬ್ಬ ನಿರ್ಮೂಲಿಸಿ ಪರಿವರಣೆಪಡ್ವರ್ಗ $\times \times \times$ ಕಾಲಾಗ್ನಿಯಿಲ್ಲ ಗುಣಗರ್ಭ (ಎಕ. VII, ೩೨೦. ೧೨೯-೩೧; 1971); ರವಿಗದಣ್ಣಾಧಿಪನಂ ಮಾಲವವೇಳುವ ನೆಪ ನಿರ್ಮೂಲಿಸಿ ನಿಜಸಾಧನಾಕ್ಷಿಯಂ . . . ಸುಮನೋಮಾಲಿಕೆಯಂ ನಿಲಿಸುವನೆ ನಿಲಿಸಿದನಬಲಂ (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೧೫೪-೨೪; 1128). [ನಿರ್ಮೂಲನ+ಇಮ್ಯ]

ನಿರ್ಮೂಲ 'ನಿರ್ಮೂಲ' ನೋ.

ನಿರ್ಮೂಲನ 'ನಿರ್ಮೂಲನ' ನೋ.

ನಿರ್ಮೂಲಿಷು 'ನಿರ್ಮೂಲಿಸು' ನೋ.

ನಿರ್ಮಾಣ (ನಾ). ನೋಡವಿಲ್ಲದುದು ; ಮುಗಿಲಿಲ್ಲದುದು ;
ನಿರಭ್ಯ : ನಿರ್ಮಾಣಮನಿಸಿದ ದಿನದೊಳ್ ನಿರ್ಮಾಣಮನಿವೊಂದು ಕಾವಿ
ನೋಳ್ ನಿಂದಿನಿಸುಂ ನಿರ್ಮಾಣಬಿತ್ತದೆ ನೋಡಲು ಭಮ್ಮನೆ ತಾಂ ತೋರ್ಕು
ಮಲ್ಲಿ ಛಾಯಾಪುರುಷಂ (ಸಸಾರ. ೩೬೩) ; ಮಿತಲೆನವಿಲ್ಲದೆ ಮೆಜೆವ
ಮಾರುತನವೈಲು ನಿರ್ಮಾಣಭಾಗಿತ ವಿಕತ ಸ್ಥಳವೊಲಿಂದ್ರಿಯಂಗಳ ಗಜ
ಬಜೆಯನುಡಂಗಿ (ಬಸವ. ೩೪-೧೦). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮೋಕ್ (ನಾ). ೧. ಬಿಡುವುದು; ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುವುದು.

೨. ಹಾವಿನ ಪೊರೆ : "ನಿರ್ಲಯನೀ, ನಿರ್ಮೋಹಂ, ಕಂಚುಕಂ - ಈ ೩ ಹಾವಿನ ಹೆರೆ" (ಪಲಾಯು. ೧೦೩-೨೨); "ನಿರ್ಮೋಹಮಾ ನಿರ್ಲಯನಿ ಯುರಗಮುಕ್ತಮೆನಲ್ಪೆ ಹೆರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೨); ಪರಾ ಣೋರಗ ನವನಿರ್ಮೋಹರುಚಿರಮೆನಿಸಿದ್ಧ ಧೌತಧನಕಾಂಬರದಿಂ ಕರ ಮೆಸೆದಂ (ಕಾಪಂಪೂ. ೩೮); ರವಿಹಯಲಾಲಾಸಿಂಧಂ ದಿವಿಜನದೀರ್ಘೇನ ಮಾಲೆ ರಾಹುಮೆ ನಿರ್ಮೋಹವಿದೆಂದಿನಮಲ್ಲದಿಗೆ ಧನಕಾಂಬುಪದಪಿಲಮೆಸೆ ದುದು (ಜಗದಿ. ೪-೬೧). ೩. ಚರ್ಮ; ತೋಗಲು. ೪. ಯುದ್ಧ ಕವಚ. ೫. ಆಕಾಶ. [ಸಂ.]

నివోదేశనిర్ములక్త (గు). - నివోదేశముక్త : నివోదేశ
నిర్ములక్త నిర్ములనప్పు భవయంతరిత సీతయం తోటబీదేశాగం
బుట్టిం (రామాయ. ౨౫-౨౬). [నివోదేశ + నిర్ములక్త]

ನಿರ್ನೋಕತನುಕ್ತ (ಗು). ಪೊರೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು : ಹದಿನೆ ಕೋಮಲ
ಪಾಣಿಕಮಲವನ್ನರುತಕೀಯೂಷದಲಿ ಮುಳುಗಿದ ನರನ ತನು ನಿರ್ನೋಕ
ತನುಕ್ತಭುಜಂಗನಂದಲಿ . . . ಚಾರುಸ್ವರೂಪದಲಿ ಬೋಳ್ಕೊಡುಮೆ
ಸುರ ನರರ ಕೋನವ (ಕುಮಾರ. ೨-೧೦೧). [ನಿರ್ನೋಕ+ತನುಕ್ತ.]

ನಿರ್ವೋಹಿ (ನಾ). ತುಂಬಿಗಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : "ನಿರ್ವೋಹಿ
[ಪ್ರಾಣಿ, ನಿರ್ವಾಹಿ, ನಿರ್ವೋಹಿ, ನಿರ್ಮಳಿ, ನಿರ್ವೋಹಿ]ಯೆನೆ ಕಾಡ
ತುಂಬಿಯದಕ್ಕು." (ಮಂಗಳ, ೪೦-೩೨). [?]

ನಿರ್ದೇಶಕ (ನಾ). ೧. ಮೋಹವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಭ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲ
ದಿರುವುದು : ದೇಹಸುಖವೇತುಗಳೆನಿಸುವಂ ದೇಹಮುಖಂ ತನ್ನ ನೆಂದು

ಪಂಬಲಿಸದೆ ನಿರ್ಮೋಹದಿವರೆ (ಮುಲ್ಲಪು. ೧೧-೪೪); ತನುವಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮೋಹ ಮನದಲ್ಲಿ ನಿರಹಂಕಾರ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಭಯ . . . ಎದೆ ಗೊಂಡ ಬಳಿಕ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರನೋಮೇಶ್ವರನೆಂಬ ಲಿಂಗವು ಬೇಜಾಬ್ಲಿ ಕಾಣೆರೊ (ಅವನು. ೧೬೬-೯೧). ೨. ನಿಷ್ಕುರತೆ; ನಿರ್ದಯೆ; ಅ ಹೊಗುವಳೇ ಹೊಗುವಳೆದೆಯದೆ ಹೋದಳೆಂದತಿಶೇಪ್ಪದಲಿ ನಿರ್ಮೋಹದಲಿ ಹಿಡಿಯಿತ್ತು ಚಂದಿಕೆಯೆಂಬ ಹಿಡಿಯಲು (ಬಸವ. ೧೪-೩೬). ೩. ಮೋಹವಿಲ್ಲದವನು: ಅಳುಮಂ ಗೆಲ್ಲ ನಿರ್ಮೋಹನಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮೋಹಿ (ನಾ). ಮೋಹವಿಲ್ಲದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಭ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದವನು: ತನ್ನೊಡನಾತಂ ನಿರ್ಮೋಹಿಯಾಗಿ ಬಾರದಿರೆ (ಚಾವುಂ. ೬೩); ಲಿಂಗವ ಮುಟ್ಟಿ ಮತ್ತೊಂದೇನು ಮುಟ್ಟಿದ ನಿರ್ಮೋಹಿಯನು ಮಾಹೇಶ್ವರನೆಂಬನು (ಸಿದ್ಧಪ. ೧೦೧-೩೧೫); ರತಿರಾಜನಂದಿಗೆದ್ದ ಗೊಡದತಿರ್ಮೋಹಿಗಳಾರಿದಪರದೊಳ್ (ಹಮ್ಮಾರ. ೬-೩೩).

[ಸಂ. ನಿರ್ಮೋಹಿನ]

ನಿರ್ಮೋಹೆ (ನಾ). ೧. ಮೋಹವಿಲ್ಲದಿರುವವಳು; ಭ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದವಳು. ೨. ಕಠಿಣಚಿತ್ತವುಳ್ಳವಳು; ನಿರ್ದಯೆ; ಇರಿಸಿ ಹೋದವಳಾದಕೋ ಶಿಶುನರನ ತಾಯ್ ನಿರ್ಮೋಹೆಯೆ (ಕುಮಾರ. ೩-೩೪). [ಸಂ. ನಿರ್ಮೋಹಾ]

ನಿರ್ಯಾತೃಣ (ಗು). ೧. ಅನಿರ್ಬಂಧವಾದ; ನಿರ್ಯಾತೃಣವಿಲ್ಲದ; ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅನಿರ್ಬಂಧತೆ; ಸ್ವೇಚ್ಛಾ ವ್ಯಕ್ತಿ. ೩. ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಬಳಸುವ ಬಲೆ, ಬೋಸು ಮುಂತಾದುವು; ಕೊಟೆಯಂತ್ರ: "ಉನ್ಮಾಥಾ, ಕೊಟೆಯಂತ್ರಂ, ನಿರ್ಯಾತೃಣಂ-ಈ ೩ ತಗವುದು [ಬಲೆ, ಬೋಸು]" (ಪರಾಯ. ೧೨೯-೯೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಯಾದ್ವಾನಗಣ (ನಾ). ಮದೋದಕವನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಿರುವ ಆನೆ; ಉನ್ನತವಾದ ಆನೆ: ಏಗಳನ್ನರ್ಘ್ಯರಹಿತನೀಳಗೀಂದ್ರಮ ನೊಳಗುವುದಾದಿಷ್ಟು ತಾರಾನಗಮನವುದು ನಿರ್ಯಾದ್ವಾನಗಣಗಳ ಸೌಧಶಾಲೆ ನೃಪಮಂದಿರದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೪೦). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಯಾಣ (ನಾ). ೧. ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು; ಹೊರಡುವುದು; ನಿರ್ಗಮನ. ೨. ಮಾಯನಾಗುವಿಕೆ; ಅದೃಶ್ಯವಾಗುವಿಕೆ. ೩. ಸಾವು; ಮರಣ: 'ನಿರ್ಯಾಣಪ್ರಾಪ್ತಿ' ಪರಾ. ೪. ಹಾಲು ಕರೆಯುವಾಗ ದನದ ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ; ದಳೆ. ೫. ಆನೆಯ ಕಡೆಗಣ್ಣು: "ಅಪಾಂಗದೇಶ: ನಿರ್ಯಾಣಂ-ಈ ೨ ಆನೆಯ ಕಡೆಗಣ್ಣು" (ಪರಾಯ. ೩೬-೬೪); ಯಥಾರ್ಥಂ ಸ್ತುತಿ ಗೆಯ್ಯ ರತ್ನಮಕುಟಂ ನಿರ್ಯಾಣಮಂ ತಾಗೆ ಪಂಚಿಯ ಮೇಗಿದರ್ವ ವಿನಮ್ರನಾಗಿ ದಿವಿಗೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೦); ಕರ್ಣಜಾಲಾಂತರಮಂ ನಿರ್ಯಾಣಮಂ ಸ್ವಲ್ಪಮನುಪರಮನುದ್ವಾತಮಂ ಭಾಟಮಂ ಪುಷ್ಪರಮಂ . . . ಕೂಡೆ ತೀರೇ ಶರಸಂಘಾತಂಗಳುಟ್ಟಿರೆ ಕೆಡದು ವಿಭಾಣಿಕಂ (ಪರ್ವಮಾ. ೪-೬೯); ಆ ಪುರಂದರನ ಸತಿ ನಿಜಪತಿಯ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ . . . ಜಿನಬಾಳಕನಂ ನೀಡೆ ನಿಜರುಬರಮೌಳಿ ಸುರಮದ ಗಣನಿರ್ಯಾಣಪ್ರಲಗ್ನಮಾಗಲ್ ಪೊಡೆನಟ್ಟು ಜಯಸ್ವಾಮಿಯನುತ್ತುಂ ಭುಜಯುಗಮಂ ನೀಡಿ ತಳೆದುಕೊಂಡು ಮಹೇಂದ್ರಂ (ನೇಮಿಪು. ೪-೧೧೬). ೬. ಮೋಕ್ಷ; ಮುಕ್ತಿ. ೭. ಬೀಡು ತೆಗೆಯುವುದು; ಪಾಳೆಯ ಎತ್ತುವುದು: "ಮೃತೋಪಯಾಣಂ ವಿಭಾಗ ನಿರ್ಯಾಣಸಮಾಪ್ತಯಂ" (ನಾರಾದ. ೯೧). ೮. ಉರಿನಿಂದ ಹೊರಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗ. ೯. ಕಬ್ಬಿಣ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಯಾಣಘಟ್ಟ (ನಾ). ಸಾಯುವ ಸಮಯ; ಕೊನೆಯ ಗಳಿಗೆ; ಮರಣಕಾಲ: ಒರ್ವನೇ ನಿಲುವೆ ನೀನುತ್ಪತ್ತಿಗಳಲಿ ಧರ್ಮಸಂಕಟಗಳಲಿ ಜೀವಸಮರದಲಿ ನಿರ್ವಾಣದೀಕ್ಷೆಯಲಿ, ನಿರ್ಯಾಣ ಘಟ್ಟದಲಿ ನಿರ್ಮಿತ್ರನಿರಲು ಕಲಿ (ಮಂಕು. ೬೪೯). [ನಿರ್ಯಾಣ+ಘಟ್ಟ]

ನಿರ್ಯಾಣದೀಕ್ಷಿತ (ನಾ). ಮರಣದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆದವನು; ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾದವನು: ದ್ರೋಣನೆಂಬರೆ ಮುನ್ನವೇ ನಿರ್ಯಾಣದೀಕ್ಷಿತನಾದನಾತನ ಕಾಣೆವೈ ಗುರುಸುತನದ್ವಾಂಜನನೆ ಸಿದ್ಧಿ ಸಿತು (ಕುಮಾರ. ೧೬-೧೪). [ನಿರ್ಯಾಣ+ದೀಕ್ಷಿತ]

ನಿರ್ಯಾಣಪ್ರಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಮರಣ ಹೊಂದುವುದು; ಮರಣ ಪ್ರಾಪ್ತಿ: ಮನುಷ್ಯರ ನಿರ್ಯಾಣಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸಪ್ತದಾತಕಮನಿಪ್ಪ ಭೇದದಿ ನಮಿಳಾವನಿಯೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟು ಓರ್ವರನ್ನೊಲ್ಲು ಮಧಿಕಾರದಿಂದೆ ಜಾತಕ ತಿಲಕಂ (ಜಾತಕ. ೨೪-೩೫). [ನಿರ್ಯಾಣ+ಪ್ರಾಪ್ತಿ]

ನಿರ್ಯಾಣಮಂಗಳ (ನಾ). ಚರಮಗೀತೆ: ಪರಾಂತಿಕರಣಪ್ರವೇಶ ವುಳ್ಳ ಕವಿಯು ತನ್ನ ಕಾವ್ಯನಾಯಿಕೆಯ ನಿರ್ಯಾಣಮಂಗಳವನ್ನಂತು ಹಾಡಿದನು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೧-೧೧).

[ನಿರ್ಯಾಣ+ಮಂಗಳ (=ಮಂಗಳ)]

ನಿರ್ಯಾಣಹೊಂದು (ಕ್ರಿ). ಸಾವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸಾಯು: ಆತನು . . . ಈಗ ಶ್ರವಣಬೆಳ್ಳೂಳವಿರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ನಿರ್ಯಾಣಹೊಂದಿದನು (ಭಾರದ. ೧೬೬).

[ನಿರ್ಯಾಣ+ಹೊಂದು (<ಪೂರ್ವ)]

ನಿರ್ಯಾತ (ಗು). ೧. ಹೊರಬಿದ್ದ; ಹೊರಟುಹೋದ: ಅಂತು ಪರಿತ್ಯಾಸ ನಿರ್ಯಾತ ಕಿರಾತಸಂಜಾತಮೊಡವರೆ ಪನ್ನ ತಿಕೆಯಂ ಬರ್ಪಾಗಲ್ (ರಾಜಕೀ. ೫-೧೨೦ ವ). (ನಾ). ೨. ಹೊರದೇಶಕ್ಕೆ ಕಳಿಸುವ ಸರಕು; ರಫ್ತು. 'ಆಯಾತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಯಾತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ದೇಶದಲ್ಲಿ ತಯಾರಾದ ವಸ್ತು ವನ್ನು ಹೊರದೇಶಗಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸು; ರಫ್ತುಮಾಡು: ಏದೇಶ ಗಳಿಗೆ ೩ ಕೋಟಿ ಟನ್ ಆಕ್ಕೆಯನ್ನು ನಿರ್ಯಾತಗೊಳಿಸಲು ಸಾಕೆಂದು ತಜ್ಞರು ಲೆಕ್ಕ ಹಾಕಿದರು (ಪ್ರಜಾರ. ೬೪).

[ನಿರ್ಯಾತ+ಗೊಳಿಸು +ಇಪ್ಪು]

ನಿರ್ಯಾತನ (ನಾ). ೧. ನ್ಯಾಸವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅದರ ಒಡೆಯನಿಗೆ ಮರಳಿ ಒಪ್ಪಿಸುವುದು. ೨. ಉಡುಗೊರೆ; ಕೊಡುಗೆ. ೩. ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: "ನಿರ್ಯಾತನಂ- ಹಗೆ ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, ದಾನ, ಬಟ್ಟುಟ್ಟುಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಡುವಿಕೆ, ಸಾಲ ತೀರಿಸುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪೦೩). ೪. ಕೊಲ್ಲುವುದು; ವಧೆ. ೫. ಬೆಲೆ; ಶುಲ್ಕ: "ನಿರ್ಯಾತನಂ-ಬೆಲೆ" (ಕಾಶ್ಯ. ೨೩೬).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ಯಾತವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದಲ್ಲಿ ತಯಾರಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೊರದೇಶಗಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವುದು; ರಫ್ತು ವ್ಯಾಪಾರ: ನಮ್ಮಣ್ಣು . . . ಬೇರೊಬ್ಬ ಪಾರ್ಸಿ ಸಂಗಡ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿಯ ನಿರ್ಯಾತವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಪಂಪ. ೧೦೨); ಈ ಸ್ವಾಪಕರು . . . ಆಯಾತ-ನಿರ್ಯಾತ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಮತ್ತಿತರ ಆರ್ಥಿಕಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಅರಂಭಿಸುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದರು (ತತ್ವ. ೬೧).

[ನಿರ್ಯಾತ+ವ್ಯಾಪಾರ]

ನಿರ್ಯಾತತುಲ್ಯ (ನಾ). ರಫ್ತಾಗುವ ಸರಕಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸುಂಕ: ಸೇವಿನ ಮೇಲಿನ ಮತ್ತು ಸೇವಿನ ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲಿನ ನಿರ್ಯಾತತುಲ್ಯದ ನಿವ್ವಳಉತ್ಪತ್ತಿಯ ಯಾವುದಾದರೂ ಭಾಗವನ್ನು

• • • ಭಾರತದ ಸಂಚಿತಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕುದು (ಪ್ರಾ.ಪ್ರಾ. ೧೫೫).

[ನಿರ್ಮಾತೃ :- ಶುಲ್ಕ]

ನಿಯೋಪಕಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಲ್ಲಿಕೆಯನವ್ರತವನ್ನು
ಉಪದೇಶಿಸುವ ಗುರು, — ಆಚಾರ್ಯ : ಆಗಲಾ ಸ್ವಯಂಬುದ್ಧಂ
ನಿಯೋಪಕಾಚಾರ್ಯನಾಗಿ . . . ಮಹಾಬಲನಂ ಜಾತರೂಪಧರನಂ
ಮಾಡಿ (ಅಮೃತ. ೨-೫೦ ಪ) : “ಸಲ್ಲಿಕೆಯನವ್ರತವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವ
ಮುನಿಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಕೆಯನವ್ರತವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡುವ ಮತ್ತು
ಅದನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಕೊಡುವವರಿಗೆ ನಿಯೋಪಕಾಚಾರ್ಯರೆಂದು
ಹೆಸರು” (ಅಮೃತ. ೪೫೬). [ಸಂ.]

ನಿಯೋಗಮ (ನಾ). ೧. ನಾವಿಕ; ಅಂಬಿಗ. ೨. ಹಡಗಿನ ಚಾಲಕ;
ಕರ್ಣಧಾರ: "ನಿಯೋಗಮಃ, ಕರ್ಣಧಾರಕಃ—ಈ ೨ ಕೂಸಕವಿಂಕಂ"
(ಹಳಾಯು. ೧೦೮-೩೩). [ಸಂ.]

ನಿಯೋಗಮಕ (ನಾ). ೧. ಸಹಾಯ ಮಾಡುವವನು; ಸಹಾಯಕ.
 ೨. = ನಿಯೋಗಮ ೨ : "ಪೋತ ನಿಯೋಗಮಕಂ ಕಳಾಧಾರನವಲ್ಯಾ
 ತುದಿಯ ಕೂಕಂಭವನಕ್ಕು" (ಮಂಜರ. ೧೨೦-೪). [ಸಂ.]

ನಿಯೋಗಸ (ನಾ). ೧. ಮರದಿಂದ ಒಸೆರುವ ಅಂಟು; ಮರದ
ರಸ; ಗೋಂಧು : ಪರಾಶಕ್ತೃಹಕಾರಸಾಂಧ್ಯರಸಮುಂ ಸಪ್ತಚ್ಛೋ
ದ್ಧಂಧಿಬಂಧುರಘೋಗಸಮಂವಾಸ್ರಸ್ರಪ್ರಕಸಾರಾಸಾಂವಮುಂ ಹೇಮ
ತಾಮರಸಾಂಭಾಕೋಮುಂ ನಿವರ್ತನೆ ವರಂ ತಾನಾ ಮದಂ ಸೀಧುಸೀಕರ
ಮಾದುಗ್ರವಸಂತಂದತಿ ಬೇಜುತ್ಪ್ರಿಲ್ಪಿದರ್ಗಲಿರ್ದೋರಂ (ಶಾಂತಿಪು.
೭-೧೩೭); ಕೆಲಬಲದ ಮಾಮರದೊಳಿಪ್ಪ ಘೋಗಸಮಂ ತೆಗೆದು ತಿಪು
ವೆರಳುಗುಗೋನೆಯಿಂದೆ ತಿಪ್ಪಿ ಬರೆದು . . . ಮಂತ್ರಿಸುತೆ. ತೋಲಗಿ ಬರು
ತಿರ್ಪಳು (ಚೈನಿಭಾ. ೩೦-೨೯). ೨. ಮಂದವಾದ ದ್ರವಪದಾರ್ಥ :
ತಳರಂ ತೂಗಿ ಪರಾಗಮುಂ ಪೊರೆದು ಪೂನೀರಂ ತಡಂಗೂಡಿ ಗುಗ್ಗುಳ
ಘೋಗಸವನಾಂತು . . . ೧೦ ಗಂದಿಗರಂತೆ ಬಂದೊಲಿದೋ
ಮತ್ತೊಂದು ಮಂದಾನಿಲಂ (ಆರ್ಕನೀ. ೫-೭). ೩. ಕುದಿಸಿ ತೆಗೆದ
ಅರ್ಕ; ಸಾರ; ಕಷಾಯ. [ಸಂ.]

ನಿಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಏನನ್ನಾದರೂ ತೂಗುಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ (ಅನೆಯ ಕೋರೆಗಳಂತಿರುವ) ಗೂಟೆ ನೊದಲಾದ ಸಾಧನ. ೨. ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಅಭರಣ; ಶಿರೋಭೂಷಣ; ಬಾಸಿಂಗ. ೩. ಬಾಗಿಲು; ದ್ವಾರ. ೪. ಸಾರ; ಕಷಾಯ: "ನಿಯೋಗ:—ಬಾಗಿಲು, ಮಂಡೆಯೊಳು ಮುಂದಿವೆ ಪೂಸರ, ಕಷಾಯ, ಗಜದಂತ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೭೮). [ಸಂ.]

ನಿಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಂಬಂಧ
ತಪ್ಪಿರುವುದು. ೨. ಶೃಂಗಾರ; ಅಲಂಕಾರ. ೩. ದನಗಳನ್ನು
ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ. [ಸಂ.]

ನಿಯೋಜನೆ (ನೃ). ಯೋಜನೆಯಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆ :
ನಾಗಣ್ಣ ನಿಯೋಜನೆಯಿಂದಲೇ ಹೇಳಿದ (ಇನಜೀ. ೫೧).

[ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ: ଯଶୋବନ୍ତ]

ನಿರ್ರನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವೃತ್ತಿ : ಬರ್ರನೆ ಬೆರೆಯುತ ನಿರ್ರನೆ
ನಿಲ್ಲುತ ಬರ್ರನೆ ಚೇರುತಲಿ (ಪಂಚ. ೧೯). [ನಿರ್ರಂ + ಅನೆ.]

ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ (ನಾ). ಅನಾದರ; ಉಪೇಕ್ಷೆ : ಯಾವ ಕೆಲಸವೇ ಅವರೂ
ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಮಾಡಬಾರದು (ರೂಢ). 'ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ' ಪರಾ.

[< २८५३]

ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗಣಿಸು; ಲಕ್ಷ್ಯ ಕೊಡದಿರು; ಉಪೇಕ್ಷಿಸು: ಸತ್ಯವನ್ನು ದಿವ ಹಲವು ಭಾಗಗಳಿಗೆ ಹೊಡೆದು ಗಮನವನ್ನು ಕಾಲವನ್ನು

ನಿರ್ದಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಇತರ ಭಾಗಗಳನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಬಹುದು (ಶ್ಲೋಕ. ೨೫೬); ಅವರನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿದ್ದವು, ಕೊಟ್ಟಿಗೆಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ದೂಡಿದವನು ಇವನೇ ಎಂಬುದು ಎಲ್ಲರ ಆದಿಗೂ ಬಂದಿತ್ತು (ಹಸು:ಪೂ. ೨೬೭).

[ଅର୍ଥ - ଅର୍ଥ]

ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ (ಗು). ೧. ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳದ.
(ನಾ). ೨. ಅಪಜ್ಞೆ; ಅನಾದರ; ಉಪೇಕ್ಷೆ; ಹಿಡಿದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ
ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ತೋರಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ (ಮಾ). ೩. ಉದಾಸೀನನಾಗಿರುವ
ವ್ಯಕ್ತಿ; ಲಕ್ಷ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಮಾತು ಮಾತಿಗೂ
ನೀನು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವಿ (ಪಳ್ಳದಾ. ೧೨೦). ೪. ಕಾಣದಿರು
ವವನು; ಅಗೋಚರನಾದವನು; ನಿರ್ಲೇಪ ನಿರ್ಜಾತ ನಿರ್ಲಯ
ನಿರಾಕಾರ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ (ವಿಕೀಶ್ವ. ೫-೭೫).

ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯವೂ ಕಡಿಗಣಿಕೆಯೂ; ಅಸಡ್ಡೆಮಾಡು : ನನ್ನನ್ನು
ತಾವು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡಿದರೂ ನಾನು ತಮ್ಮ ಆಚಾರ್ಯತ್ವವನ್ನು ಗೌರ
ವಿಸಿದನು (ಛಾನ್ದ. ೩೩), [ಪಂ.]

ನಿರ್ಲಿಪ್ಪ (ಗು). ೧. ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಲಿಪ್ಪೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ).
 ೨. ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಲಿಪ್ಪೆ ಗೇಡಿ; ನಾಚಿಕೆಗೇಡಿ: ಎಂತುಮಾ
 ನಿರ್ಲಿಪ್ಪಂ ಬಿತ್ತಲಿಗನಪ್ಪ ಸನಪ್ಪನಲ್ಲಿವೋಗಿ ಕಂಡು ನುಡಿದು ಕಾಡಿಬರ್ಪಂ
 ಬ್ಬಾ ಮಗಳೆ (ಮದ್ದಾಪ. ೨೨-೨೧); ಗೋವಕರು ನಿರ್ಲಿಪ್ಪರದವೋಳು
 ನಿವು ಗಧವರಂ ರಾಜಪುತ್ರರು ಸಾವ ಬಯಸುವನೊಡನೆ ಬಂದಿರಿ
 (ಕುಪ್ಯಾಸ. ೨-೪೩); ಸಿನ್ನನ್ನು ಇಡೀ ಕಂಬಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಬೆತ್ತದಿಂದ
 ಹೊಡೆಸುವೆ, ನಿರ್ಲಿಪ್ಪ (ಪ್ರೀಕಾಂಶ. ೩೮). [ಸಂ.]

నిల్దజ్జక (నా). . . నిల్దజ్జ తి : ఇనజం . . . వృషాది
యోహా నేలగే నజ్జం . . . ఒంది నిరే సోమ్యక్షేత్రదోహా
దూఱితం భునఘేనం స్వలితంకరంగనసుతం నిల్దజ్జకం రక్షకం
(పాక. ౧౭-౨౨). [పం.]

ನಿರ್ಲಿಪ್ತೆ (ನಾ). = ನಿರ್ಲಿಪ್ತೆ : ಬಿಸುಡಿರೆ ನವೆಜ್ಜ ನಮ್ಮ ನಿರ್ಲಿಪ್ತೆ ಕೆಯಂ (ಆಪ್ತ, ೨-೧೦೦). [ನಿರ್ಲಿಪ್ತೆ + - ಇಕೆ]

ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ (ನಾ). ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಲಕ್ಷ್ಯ ಗೇಡಿತನ : ದಸ
ಗಣೇ ನಾಸಸ್ತು ರಾಜ್ಯಪ್ರಸರಣವು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಜಪಿ ರಂಜಿಸುವ ಧಾತು
ದೊಸರದ ಗಂಗಾಧರನವೋಲು ಎಸೆವ ಸುತರುಗಳಲ್ಲದಿರೆ ತೋರುತ್ತವೆ
ಸಂಸಾರನೆಯೆಂದು (ಕುಪ್ಯಾಲು. ೪-೧೧೧) ; ಲಕ್ಷ್ಯಯೆ ಗಣಿಕೆಗೆ ನಾಶ
ನಿಮಿತ್ತವು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಸತಿಯರಿಗಿತ್ತು (ಇಂಜನ.೧೮೩-೨). [ಸಂ.ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ]

ನಿರ್ಲಿಪಿತ (ಗು). ಮಾತಿಲ್ಲದ; ಮೌನದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಏಳು
ವಾದುದೆ ಜನಕಭೂಷಣ ತಪದ ಫಲವೆಂದಿಷ್ಟು ಜನ ನಿರ್ಲಿಪಿತರಿಂತಾಭಂದ
ರಿದುರ್ದಮ ಬೆರಳ ಬಿಗಿನಲಿ (ತೊರಣಿ. ೧-೧೫-೧೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಲಯ (ನಾ). ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಲಯವಿಲ್ಲದವನು : ನಿರ್ಲಯ
ಲಯಕಾಲ ಸಾಯುದ್ಧಕರಾಲ ಕರಾಲ ಕರಾಲಸದ್ವುಜಾ(ರಾಜಕೀ.೧೩-೫೨).
[ಸಂ.]

ನಿರ್ಲಿಂಗ (ಗು). ಯಾವ ಲಿಂಗಕ್ಕೂ ಸೇರದ ; ಪುಲ್ಲಿಂಗ, ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ
ಜಾತಿಗಳಿರದಕ್ಕೂ ಸೇರದ ; ಲಿಂಗರಹಿತ : "ಪುಂಸ್ತ್ರೀತ್ವರಹಿತ ;
ಲಿಂಗರಹಿತ ; ನಿರ್ಲಿಂಗ" (Asexual. ಇಂಗಸ). "ನಿರ್ಲಿಂಗ ಹೂವು"
ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಲಿಂಗಜನನ (ನಾ). ಪುರುಷಲಿಂಗ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದೆ ಆಗುವ
ಪುಟ್ಟು, — ಉತ್ಪತ್ತಿ : ಹಲವು ಕೀಟಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಗರ್ಭಾಧಾನವಿಲ್ಲದೆ
ಹೆಣ್ಣು ಕೀಟ ಮರಿಗಳನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದು ನಿರ್ಲಿಂಗಜನನ
(ಕೀಟ. ೯೫).. [ನಿರ್ಲಿಂಗ + ಜನನ]

ನಿರ್ಲಿಂಗಹೂವು (ನಾ). ಲಿಂಗರಹಿತವಾದ ಹೂವು ; ಪುಂಕೇಸರ
ವಾಗಲೀ ಸ್ತ್ರೀಕೇಸರವಾಗಲೀ ಇಲ್ಲದ ಹೂವು : ಎರಡು ಲಿಂಗಗಳಿಲ್ಲದ
ಹೂವುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಲಿಂಗಹೂವುಗಳೆಂದು (Neuter flower) ಕರೆಯು
ತ್ತಾರೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೫೩). [ನಿರ್ಲಿಂಗ + ಹೂವು (<ಹೂ)]

ನಿರ್ಲಿಖಿತ (ಗು). (ನಿಧಿ) ಬರಹವಿಲ್ಲದ ; ಲಿಖಿತವಿಲ್ಲದ : ನಿರ್ಲಿಖಿತ
ಭಾಷೆ ಕೈವಲ್ಯಕಾಂತಾರೋಹಿಣಿ ನಿರ್ಲೇಪ ನಿರ್ಜಾತ ನಿರ್ಲಯ (ನಿರೋಪ.
೫-೭೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಲಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅಂಟದ ; ಅನಾಸಕ್ತವಾದ :
ನಿರ್ಲಿಪ್ತ ಯೋಗಿನಿಯಂತೆ ಸುಶೀಲೆಯು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು. (ಸಮಾಚ.
೯೬೬) ; ಬಹುಮಂದಿಗೆ ಆ ವ್ಯಥಾಸಂಕಲ್ಪವಾಗಲಿ, ನಿರ್ಲಿಪ್ತಜೀವನ
ದರ್ಶನವಾಗಲಿ ನಿಲುವಲಾರದ ಆದರ್ಶವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ (ಚಕ್ರವ.
೬೬೪) ; ಆ ವಸ್ತು ನಮ್ಮ ನಿರ್ಲಿಪ್ತ ಪರಿಭಾಷೆಯ ಫಲವಾಗಿ ಒಂದು
ರೀತಿಯ ಸಂತೋಷವನ್ನು ನೀಡುವುದರಿಂದ ಸುಂದರವಾಗುತ್ತದೆ
(ಸಾಂದಸ. ೬೬). (ನಾ). ೨. ಯಾವ ಬಗೆಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ
ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದವನು ; ಅನಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು ; ಅನಾ
ಸಕ್ತ : ಆಳದಲಿ ನಿರ್ಲಿಪ್ತ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿತ್ತು ಪ್ರಲೀಲಾಪ್ರಿಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ
(ಮಂಕುಳ. ೯೪) ; ಇದನ್ನು ನೀವುಗಳು, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಹಾಗೂ ನಿರ್ಲಿಪ್ತ
ರಂತೆ ಇದ್ದು ಕೊಂಡು ಗಮನಿಸಬೇಕು (ಕಾಂಕಲಾ. ೨೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಲಿಪ್ತತೆ (ನಾ). ಯಾವುದರ ಬಗೆಗೂ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟು
ಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು ; ನಿರವೇಕ್ಷತೆ ; ಅನಾಸಕ್ತ : ಲೋಕವ್ಯಾಪೋದ
ಗಳ ನಡುವೆ ಮನವೆ ನೆಲಸಿದ್ದರೂ ನಿರ್ಲಿಪ್ತತೆ ನಿರಭಿಮಾನಗಳಿಂದ
ಬಾಳುತ್ತ, ಕೊನೆಗೆ ಮಹಾದೇವನೊಡನೆ ಸಮರಸವಾಗಿ ಬೆರೆಯುವನು
(ಶಕ್ತಿವಿ. ೨) ; ಎದ್ದಿವಾಸ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ಕತೆಯ ಬೌದ್ಧಿಕತೆಯನ್ನು
ತೂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ನಿರ್ಲಿಪ್ತತೆಯಲ್ಲ (ಹೂಸಕ್ತಿ. ೨೬೧).

[ಸಂ. ನಿರ್ಲಿಪ್ತತಾ]

ನಿರ್ಲಿಪ್ತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳದಂತೆ ಇರುವ
ವೃತ್ತಿ ; ಅನಾಸಕ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಮಾನವನಿಗೆ ನಿರ್ಲಿಪ್ತವೃತ್ತಿ
ಯಿಂದ ಅವನ ಅಂತರಂಗದ ವಿಚಾರ-ಭಾವನೆಗಳ ಸಮಾಪ್ತಿ ಶಕ್ತವಾಗ
ತೊಡಗುತ್ತದೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೮). [ನಿರ್ಲಿಪ್ತ + ವೃತ್ತಿ]

ನಿರ್ಲೇಪ (ಗು). ೧. ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳದ ; ಅಯ್ಯಾ
ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ನಿಲವ ಸ್ವರ್ಗ ಮರ್ತ್ಯ ಪಾತಾಳದೊಳಗೆ ಬಿಲ್ಲವಿಲ್ಲವಯ್ಯಾ
ಅಭಿಲಾಷೆಗಳಿಲ್ಲದ ಅಖಂಡಮಹಿಮರು ನಿಜದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಲೇಪ ಭಾವುಕರು
(ಒಸಹ. ೬೯-೧೯೮). (ನಾ). ೨. ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳ
ದವನು ; ಬಂಧಗಳಿಂದ ದೂರನಾದವನು ; ಕರ್ಮ ತಾನೇ
ನಾಡದಾಗಲಿ ನಿರ್ಮಮತೆಯಲಿ ಮಾಡಿ ನಮ್ಮಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲು ಕಲಿಪಾರ್ಥ
ನೀ ನಿರ್ಲೇಪನೆಯಿಂದ (ಕುವ್ಯಾಭ. ೬-೫೬) ; ಕಲ್ಲ ರಾಶಿಯ ಮೇಲೆ
ನಿಂದನು ಮತ್ತೆ ತನ್ನಯ ಲೀಲೆಯಲಿ ನಿರ್ಲೇಪನದ್ದನು ನಗುತ ಪ್ರಭು
ರಾಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬-೧೪) ; ಪಾದರಸ ಕರತಳದಲ್ಲಿರುತ್ತದನಂಬಿದಂದದಿ
ತಿಳಿದಿಗರು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲಿ ನಿರ್ಲೇಪರು (ಗಗನಾ. ೧೫-೨೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಲೇಪಕ (ನಾ). ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳದವನು ;
ಯಾವುದರಲ್ಲೂ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು : ಸಂಕಲವಿಲ್ಲದ ನಿರೋತ್ತಮ
ಪಂಚ ಪಂಚೇಶ್ವರಿಯ ಪ್ರಪಂಚ ಪರಿಹರವಾಗಿ ನಿಷ್ಪ್ರಪಂಚ ನಿರ್ಲೇಪಕ
ನಾದನು ಕಾಣಾ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೬೩-೪೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಲೇಪಗ್ಯ (ಕ್ರಿ). ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳದಂತೆ ಇರು ;
ದೂರನಾಡು : ಈ ಪರಯಾನದೊಡನೂ ನಿರ್ಲೇಪಗ್ಯದನೆ ಮುಕ್ತನು
(ಬಿಜ್ಜುತ. ೪೬-೪೭). [ನಿರ್ಲೇಪ + ಗ್ಯ (<ಕೇಯ್,)]

ನಿರ್ಲೇಪಿ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಲೇಪವೂ ಇಲ್ಲದವನು ; ಪರ
ಮಾತ್ಮ ೨. ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗುವವನು, — ಐಕ್ಯವಾಗುವ
ವನು ; ಸಾಯುಜ್ಯ ಹೊಂದುವವನು : ಗೊಡ್ಡಶ್ವರಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಲೇಪಿ
ಯಾದಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಕಾಣಾ (ಅಪಹಂ. ೨೬೬-೧೦೭೪). [ಸಂ. ನಿರ್ಲೇಪಿನ್]

ನಿರ್ಲೋಟಿಣ (ನಾ). ಕೆಡಹುವವನು ; ನಾಶಮಾಡುವವನು :
ಮಹಾಂಗವೀರ ಸಂಗ್ರಾಮಧೀರ ಪೊಂಬುಟ್ಟ ನಿರ್ಲೋಟಿಣ ಸಾವಿಮಲೆ
ನಿರ್ಲೋಟಿಣ ವೈರಕಾಳಾಸಕ (ಎಕ. ೩೩, ೧೪೩-೩೪ ; ೧೩೩).

[<ಸಂ. ನಿರ್ಲೋಟಿಣ]

ನಿರ್ಲೋಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೀಳು ; ಮಿಡತುಂಡು ಮಾಡು ; ನಾಶ
ಮಾಡು : ಆ ಚಪರಂ ಬಪನಕರತಳ ಐಕ್ಯತಿಸಂಜ್ಞೆಗಳಂ ಗೌತಮಾಪ್ಯಾಸ
ಮನವೆಚ್ಚಿಗಿಯು ಮತ್ತಂ ಪಪನನಿಚಯದಿಂ ನಿರ್ಲೋಟಿಸ ಪಾಟವ
ಮನವಕಂದಿಸಿ (ವರ್ಧಪ. ೧೬-೯ ನ) ; ಬೇಟಿದಲಿ ಮೂವಣ್ಣ ದಾದೆಯ
ಕೂಟಿದಲಿ ಕುರುಹಾಗಿ ಮಿಗೆ ನಿರ್ಲೋಟಿಸುವ ನಿಜದಿಟ್ಟು ಬೊಮ್ಮದಿದು
(ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೧೬) ; ಕೂಟಿಸ್ತ ನಾನು ನಿರ್ಲೋಟಿಸುವ ಕಲ್ಪತಕೋಟಿ
ಪ್ರಯಯುಗಂಗಳನು ಲೀಲೆಯಲಿ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೬-೨-೬೬).

[ನಿರ್ಲೋಟಿಣ + ಇಸ್ಯು]

ನಿರ್ಲೋಭ (ನಾ). ೧. ಆಸೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಲೋಭರಹಿತತೆ.
೨. ಆಸೆ ಮಾಡದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಲೋಭಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗದವನು.

[ಸಂ.]

ನಿರ್ಲೋಭಿ (ನಾ). ಲೋಭವಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ. ನಿರ್ಲೋಭಿನ್]

ನಿರ್ಲ್ಯಯನಿ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಪೊರೆ. [ಸಂ. ನಿರ್ಲ್ಯಯನೀ]

ನಿರ್ವಂಗ (ನಾ). (?) : “ಉರದಿಂದ ಮೇಲಿಪ್ಪ ಸುಬಾ ರೋಚಮಾನ
ನಡುಗೊರಲ ಸುಬಾ ದೇವಮತಿ ತಳೋನನೇ ಕಾಂಡ ಮುರ ಕಂಕಳಿ
ಯದಿಸ್ತನಿ ಶೃಂಗಿಯದ ಕಪ್ಪ ಕೊಲಗೆ ನಿರ್ವಂಗನಕ್ಕು” (ಮಂಗಲಾ.
೮೩-೨೦). [?]

ನಿರ್ವಂಚಕ (ಗು). ೧. ವಂಚನೆಯಿರದ ; ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ :
ಭಕ್ತನಾದರೆ ನಿರ್ವಂಚಕಭಾವದಿಂದ ತ್ರಿವಿಧಕ್ಕೆ ತ್ರಿವಿಧವಾರ್ಥವರ್ತಿಸ
ಬೇಕು (ಅಖಂಡೇ. ೮೦-೬೮). (ನಾ). ೨. — ನಿರ್ವಂಚನೆ : ನಾವು
ಶರಣರೆಂದು ಒಪ್ಪುವಿಟ್ಟು ನುಡಿದ ಅಣ್ಣಗಳಿರಾ . . . ಸತಿ ಸುತರಿಗೆ
ಸದಾಚಾರ ಸನ್ಮಾರ್ಗವ ತೋರಿಸಿ ನಿರ್ವಂಚಕದಿಂದ ಅಪಾದಾಚರಿಸ
ಬಲ್ಲಾತನೇ ಅಚ್ಚ ಶರಣ ನೋಡಾ (ಮದಿಮಾ. ೬-೬) ; ಪಂಚವದನನ ಭಕ್ತ
ರಿಗೆ ನಿರ್ವಂಚಕದೊಳರ್ಥಂಗಳಿಲ್ಲವನಂಚಿಪ್ರಿಯದಿಂದವಾರಾಧಿಸಿ (ಬಸವ.
೨೮-೫). ೩. ವಂಚನೆ ಮಾಡದವನು ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ; ನಿಷ್ಕಪಟ :
ವಂಚಿಸುವ ಸತಿ ಸುತ ಬಂಧುಗಳು ಮೊದಲಾದ ಲೋಕವ ನಂಬಿ
ನಿರ್ವಂಚಕರಪ್ಪ ಗುರುಲಿಂಗ ಜಂಗಮವ ವಂಚಿಸಿ ಸರಕ್ಕಳಿವರನೇನೆಂದೆ
ನಯ್ಯ (ಉರಹ. ೧೧೨-೯೮) ; ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಭಾವಿಸುವದಿನ್ನಿರ್ವಂಚಕನು
ಸಕಲಪ್ರಮುಖರೊಳಗೆ (ಬಸವ. ೧-೬೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಂಚಕತ್ವ (ನಾ). — ನಿರ್ವಂಚನೆ : ಸತ್ಕರುದ್ಧ ಕಾಯಕವ
ಮಾಡಿ ನಿರ್ವಂಚಕತ್ವದಿಂದ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಅತಿಭೃತ್ಯನಾಗಿ ಆಚರಿಸುವರೇ
ಲಿಂಗಾಂಗಗಳು ನೋಡಾ (ಮದಿಮಾ. ೧೧-೧೬) ; ನಿರುತದಲಿ ಮಾಡುವ
ಬಸವನಿಭುಗರಲೆ ತನ್ನೊಡಲೆಯ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯ ಸಂಕಪದೆಯನ್ನಾರೊಳರು
ನಿರ್ವಂಚಕತ್ವದಲಿ (ಬಸವ. ೮-೨೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಂಚನೆ (ನಾ). ವಂಚನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ನಿಷ್ಕಪಟತೆ :
ಎಮ್ಮ ನಲ್ಲನಪ್ಪ ನಲ್ಲರಿಗೆ ನಲ್ಲನು ವಂಚನೆಗೆ ನೆರೆಯನು ನಿರ್ವಂಚನೆಗೆ
ನೆರೆನನು (ಉರಹ. ೧-೧) ; ವಿಶ್ವಾಸವೇ ಭಕ್ತಿ ಗುರುಲಿಂಗಜಂಗಮ
ಒಂದೆಂಬವುಧೇ ಜ್ಞಾನ ತ್ರಿವಿಧದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಂಚನೆಯೇ ವೈರಾಗ್ಯ ಪ್ರಸಾ

ಪದೇ ಮುಕ್ತಿ (ಉಂ. ೧೨೪-೧೧೪); ಗೊತ್ತಿದ್ದರೆ ನಿರ್ವಾಣನೆಯಿಂದ ಉತ್ತರ ಕೊಡ್ತೀನಿ (ವೀರಯೋ. ೮೩). [ಸಂ. ನಿರ್ವಾಣನಾ]
ನಿರ್ವಾಣ (ನಾ). ೧. ಬಲಾತ್ಕಾರ; ಒತ್ತಾಯ; ನಿರ್ಬಂಧ : ಮಹಾಂಧಗಂಧಸಿಂಧುರದ ಬಲಾಯಂ ನಿರ್ವಾಣದಿಂದ ತಗುಳ್ಳುಮಂ (ಪಂಪ. ೮-೩೩ ಪ); ತಂದೆ ಕಡಂಗಿ ಕಲ್ಪಿಸುವ ಕಲ್ಪಿಯನೊಲ್ಲದೆ ತಾಯ್ಗುಟ್ಟು ನಿರ್ವಾಣದನೆಯ್ಬಿ ಬಗ್ಗಿಸುವ ಬಗ್ಗಣೆಳ್ಳದೆ . . . ದಕ್ಕುಂಪದವಾಯ್ತುರಾ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೪). ೨. ಹೆಟೆ; ಭಲ : ಒಂದು ಪರ್ವದ ಶಿಖರದೊಳಿರ್ವಾರುಂ ಕರ್ವಂ ದಿತ್ತಿ ನಿರ್ವಾಣದ ನಿರ್ವಾಣಯ್ಯ ತ್ತಿರೆ (ನೇಮಿ. ೧೪-೧೦೩ ಪ). ೩. ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರಯತ್ನ : ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗಿದು ದಲಗುರ್ವಿನ ನಿಶ್ಚೇತೆಯಂಟಿ ತೆಜದೇವನೊಂದುವಾರ್ಗಿಡೆ ಮೋಹನೀಯಂ ನಿರ್ವಾಣದ ಬಲಾಯಮುಪಕಮತ್ತೀಡೆ ಯೊಂದುಂ (ಪಂಪ. ೧೧-೨೫). [**ಸಂ. ನಿರ್ಬಂಧ**]
ನಿರ್ವಾಣಿ (ನಾ). ಅಗುಳಿ; ಕೀಲು (?) : ತಂಕುವೆಂದೊಳೊಡುಂ ನಿ(ಗಿ)ರ್ವಾಣಿ ಯುಮಕ್ಕುಂ (ಪಂಪ. ೨೩ ಅಭಿ) 'ಗಿರ್ವಾಣಿ' ಪರಾ. [?]

ನಿರ್ವಾಣ (ಗು). ೧. ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ; ಸಂತಾನರಹಿತ. (ನಾ). ೨. ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದುದು; ವಂಶವೇ ಇಲ್ಲದಂತಾದುದು : ಪಂಪ ದಿವಿಳಿ ಪೊಂದ್ರಕರ ನಿರ್ವಾಣನೇ ಸಮಾಧಿವು (ಕುಪ್ಯಾ. ೨-೨೪); ತನಗಿರಿದ ರಾಜ ಮನ್ನೆಯರ ಕೊತ್ತಳೆಂದುಕೆದು ನಿರ್ವಾಣಮಂ ಮಾಡುವೆನೆನುತ್ತ . . . ದಾಳಿಯಿಟ್ಟು (ಸಮ್ಯಾ. ೨-೪). ೩. ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ವಂಶವೇ ಉಳಿಯದಂತೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಮಹಾಕಾಲನನ್ನ ವೈಯುಪ್ಪ ಸಾಲೇತಪತಿಯಂ ನಿರ್ವಾಣಂ ಮುಟ್ಟುಗಿಣನನಗೆ ಸಜಾಯನಾ(ವಾ)ಗಲ್ಪಕ್ಕುಂ (ಚಾಪಂ. ೨೯೦); ನಿನ್ನಗೆ ಮಕ್ಕಳೇ ಆಗದೆ ನಿರ್ವಾಣವಾಗಿ ಹೋಗು . . . ಎಂಬು ಮಂಜಾಗಿ ಕರ್ಣಕೋರವಾಗಿ ಕೂಪಿದನು (ಮಂಜು. ೩೨). [**ಸಂ.**]
ನಿರ್ವಾಕ್ಯ (ಗು). ೧. ಕೊಂಕಿಲ್ಲದ; ನೇರವಾದ. ೨. ಕಡು ಮೋಸಗಾರಿಕೆಯ; ಮಹಾಕಪಟದ : ಸಂತಕಾಳಸಾಯಂಗೆ ನನಶ್ಯಾಂಕ ದುರದಂಕಾರಯುತನನಂತನಿರ್ವಾಕ್ಯಪರಾಧಿಯನಧಿಕೋಪಿ ಯನು . . . ಎನ್ನಂ ಸಥರು (ಬಸವ. ೨೨-೫೦); ಕೊಡದಿರ್ ಕೂಪಂಬ ನಿಮ್ಮ ನಿರ್ವಾಕ್ಯಪರಕ್ರಮಾಕ್ರಮಿತ ವಿಕ್ರಮವಿಕ್ರಮ ರಾಜಕೋರಾ (ರಾಜಕ. ೬-೧೧೧). (ನಾ). ೩. ನೇರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ನಿಷ್ಕಪಟತೆ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ : ಅಪನಯಿಲ್ಲದನಾಳನೇ ನಿರ್ವಾಕ್ಯದಿಂದಾತ (ಬಸವ. ೫-೪). [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ವಾಚನ (ನಾ). ೧. ಮಾತು; ನುಡಿ. ೨. ಸಾರವತ್ತಾದ ಮಾತು;—ನುಡಿ; ಸಾರೋಕ್ತಿ : ಪ್ರಭುದೇವರ ಹತ್ತುವಚನಕ್ಕೆ ಅಚಗಣ್ಣನ ಬಹುವಚನ ಅಚಗಣ್ಣನ ಬಹುವಚನಕ್ಕೆ ಕೊಡಲ ಚನ್ನಸಂಗಮದೇವಾ ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕಗಳ ಒಂದು ನಿರ್ವಾಚನ [ಚಾಪಂ. ಒಂದೇ ಪಟಲ] (ಪಂಪ. ೪ ೨೬೧-೨೬೩). ೩. ವಿಶೇಷವಾದ ವಿವರಣೆ; ಸಾರವತ್ತಾದ ವರ್ಣನೆ : ವಿಮಲಸೂರಿಯ ಈ ಪಾತ್ರಕ್ಕನು ಯನ್ನು ಸಾಗಣಂಪ್ರಸು ಪ್ಪವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದರ ನಿರ್ವಾಚನ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (ಕುಸಾ. ೧೨೪); ವೈದ್ಯಕ ಈ ನಿರ್ವಾಚನ ನನ್ನ ಉತ್ತಮ ಮುಸ್ತಿ ಪ್ಯಾರ್ಗೋಲಗಳನ್ನು ಬದಿವಿಟ್ಟುಕೊ (ದೇಶನ್ಯ. ೯); ಜೀವ. ಬ್ರಹ್ಮ . . . ಪ್ರಕರಣ ಈ ಪದಾರ್ಥಗಳ ನಿರ್ವಾಚನ ಅಪರದ್ವಂದಿ ಎಂತೆರ ಎರಡೂ ಗ್ರಂಥದ ನೋದರಸಾದ್ಯತ್ಯ ಬಲ್ಲವರಿಗೆ ತಾನೇ ಹೊಳೆಯುವುದು (ಮಹಾ. ೬). ೪. ನಿಷ್ಪತ್ತಿ; ನಿರುತ್ತಿ : ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ, ಉತ್ತರಪಕ್ಷ . . . ನಿರ್ವಾಚನ, ನಿವರಣ, ಅನಾಗತವಿಜ್ಞಾನ ಇತಿಗಳ

ಅರ್ಥಪ್ರಯೋಗಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿಧವಿಧವಾಗಿವೆ (ಭಾರತ. ೩೬೯). ೫. ಸೂತ್ರೀಕರಣ : ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಸಂಗೋಚಿತವಾಗಿ ಅನ್ಯಥಾ ನಿರ್ವಾಚನ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಹೊರತು (ಭಾಷಾ. ೧೫೦). ೬. ಲಕ್ಷಣ ನಿರೂಪಣೆ. ೭. ಸುಮ್ಮನಿರುವುದು; ಮೌನ. [**ಸಂ.**]
ನಿರ್ವಾಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳು; ವಿವರಿಸು : ಸರ್ವೋಚ್ಚ ರುದ್ರ ಎನ್ನುವರ್ವಾಚಿ ವಿಶ್ವಾಧಿಕ : ಪರೂಪಾಂ ಪತಿಯೆಂಬೊರ್ವಂಗೆರಡುಂ ಬಗೆಯಂ ನಿರ್ವಾಚಿಸಾಗಮದ ಮುಡಿಗೇ ಶಾಸ್ತ್ರಯ್ಯಂ (ಪ್ರ. ಪಂ. ೩೫-೨೫). ೨. ಸೂತ್ರೀಕರಿಸು. [ನಿರ್ವಾಚನ+ಅಪ್ರ.]
ನಿರ್ವಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಹೇಳು, —ಬೋಧಿಸು : ಪೂರ್ವಾಪರವೈರಮಿಲ್ಲದ ಶಾಸ್ತ್ರದಪೂರ್ವಾರ್ಥವ ಛೇದಕವಾಗಿ ನಿರ್ವಾದಿ ಪಂಕುಮುಪ್ಪದೇಶಕರಾದ ಸರ್ವರಸಧಿಸುತಿಪುವನು (ಕ್ರಿ. ಪಂ. ೩-೪). [ನಿರ್ವಾದ್ಯ (೨ ← ಸಂ. ನಿರ್ವಾಚ) + ಅಪ್ರ.]
ನಿರ್ವಾಸಿಸು 'ನಿರ್ವಾಸಿಸು' ನೋ.
ನಿರ್ವಾಪಣ (ನಾ). ೧. ಸುರಿಯುವುದು. ೨. ಚೆಮ್ಮುಕಿಸುವುದು. ೩. ದಾಸವಾಗಿ ಕೊಡುವುದು. ೪. ಕೊಡುಗೆ; ದಾನ : 'ಶ್ಯಾಗಃ . . . ನಿರ್ವಾಪಣಂ, ಅಪವರ್ಣಸಂ, ಅಂಶತಃ—೧೩ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು' (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೨೨). ೫. ಪಿಂಡದಾನ. [**ಸಂ.**]
ನಿರ್ವಾಯಲು, ನಿರಬಯಲು, ನಿರವಯಲು, ನಿರ್ಬಯಲು, ನಿರ್ಬೈಲು (ನಾ). ರೂಪಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಆಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿರಾಕಾರ; ಶೂನ್ಯ : ನಿಜವಾಗಿರದ ರೂಪ ನಿರ್ವಾಯಲ ಸ್ಥಾನ ನಡೆಲಿಂಗ ಜಂಗಮ (ಬಸವ. ೪೫); ಪರಮಾರ್ಥದಲಿ ತಾನೇಕೈಕನಾದ ಹೊಂದೆನುತಲಜಗಟ್ಟು ನಿರ್ವಾಯಲ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದೊಡೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೧೧); ಬಯಲ ಪುರುಷ ಬಯಲಾಕಾರ . . . ಬಯಲಾಧಾರನ ಮಹಿಮೋಪಾ ನಿಜ್ಜ ನಿರ್ವಾಯಲ ನಿರಂಜನನಿದ್ದ (ಭರಣ. ೩೩-೧). **ನಿರಬಯಲು :** ನಿರ್ದಿಗ್ಧಲಿ ಕಂಡ ಸುದ್ದಗುರುವಿನ ಪಾದ ಎಮ್ಮ ನೋಡಿದರ ನಿರಬಯಲ ಗುರುರಾಯ ರುಪ್ಪರನ ಮಯಿಮೆ ತಿಳಿಯುವ (ಗರ. ೪೦). **ನಿರವಯಲು :** ನಿಷ್ಕನವ . . . ಚರಲಿಂಗ ಹಸ್ತರೂಪ ನಿರವಯಲ ನಿಜವಾದಿ (ಪ್ರೌಢ. ೨-೨೧); ಶಿವಿ ಕರ್ಪುರ ಸಂಯೋಗ ದಂತೆ ಪರಪಕ್ಷನನೊಡಗೊಂಡ ಮಹಾತ್ಮನ ಕಾಯ ನಿರವಯಲಪ್ಪುಮ (ಅಮೋ. ೧೧೦-೫೨). **ನಿರ್ಬಯಲು :** ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ನಿರ್ಬಾಯಲು' ಎಂಬುದು ಅರ್ಥವಾತ್ಯಕ ಮಾತು (ಪಂಪ. ೧೬). **ನಿರ್ಬೈಲು :** ಪರ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಬಿಡು, ತಮ್ಮ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆತ್ತವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವದೇ 'ಶೂನ್ಯ' ಇಲ್ಲವೆ 'ನಿರ್ಬೈಲು' ಎಂಬುದು ಅದರ ಹೇಳಿಕೆ (ಪಂಪ. ೧೬). ನಿರ್ವಾಯಲಾಗು, ನಿರವಯಲಾಗು = ವಿಕ್ಯವಾಗು; ಲೀನ ವಾಗು; ಸೇರು : ಇಂದಿನಲ್ಲಿ ಎನ್ನನೆಗೊಂದ ಅಹಂಕಾರ ನಿರ್ವಾಯ ಲಾಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೬೯-೪೦೬); ಗೊತ್ತೇಮೆ ಲಿಂಗದೊಳ್ ನಿಜ್ಜಿಗಿ ನಿಂದ ನಿರ್ವಾಯಲಾದನು (ಪ್ರೌಢ. ೨-೨೦); ಮಿಡಿಬಿಡುನೀಳಿಗೆ ಲಿಂಗದ ನೆಟ್ಟಿ ಆ ಲಿಂಗದೊಡನೆ ನಿರವಯಲಾದರು (ಭಸವ. ೩೨-೨೩). ೧೨ 'ಬಯಲು' ಎಂಬುದು 'ಶೂನ್ಯ'ವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಪದ. ವೀರಶೈವ ಸಾಸಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ತಬ್ಬದ ಪ್ರಯೋಗ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. 'ನಿರ್' ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವು 'ವಿಶೇಷ ವಾಗಿ' ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ಈ ರೂಪವಾಗಿರುವಂತೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ — 'ಬಟ್ಟಬಯಲು' ಎಂಬರ್ಥ ಬರುವಂತೆ. [ನಿರ್+ಬಯಲು(←ಮುಕ್ತಾ)]

ನಿರ್ವಾರ (ನಾ). ಬಿರುಸು; ಜೋರು; ತೀವ್ರತೆ : ಒರ್ವಾರ್ವಾರ ದೇಹಗಳ ದುರ್ವಾಹ ಸಂಘಟ್ಟನಂಗಳಂ ಹಾರಂಗಳ ನಿರ್ವಾರದ ಪಟುರು

ದೀಪ್ಯೋದೇ ಸರ್ವಗಂ ಚರಿಸವಾರದಿರ್ದುರ್ದು ಮೂರ್ಗಂ (ಬಾಧಪು. ೩-೨೩). 'ನಿಬ್ಬರ' ಪರಾ. [**ಸಂ. ನಿರ್ವರಣ**]

ನಿರ್ವರಣಂ (ಅ). ರಭಸವಾಗಿ; ಹೋರಾಗಿ: 'ನಿರ್ವರಣಂಪೋಯ್' ಪರಾ. [**ಸಂ. ನಿರ್ವರಣ**]

ನಿರ್ವರಣಂಪೋಯ್ (ಕ್ರಿ). ರಭಸವಾಗಿ ಹೋಡಿ; ಬಿರುಸಾಗಿ ಬಡಿ: ದಿಬ್ಬು ದೇವತೆಯನ್ನೊತ್ತರಿಸುವ ಮೂರೆಯು ಮುಕ್ತೆಯನಿಕ್ಕುವ ಮುಸಲ ದಂಡದಂತೆ ತೊತ್ತಬಿಡುವುದು ಸುತ್ತಿ ಸುರಿದೊಗೆದೊರಿಸುವ ಕಾಲ ಕಂಠಗಲಿಕೆಯುಬ್ಬರಮುತ್ತಿ ನಿರ್ವರಣಂ ಪೋಯ್ ತಾಳವಟ್ಟಿದೊಳಂತಿನಳಿ ವಟ್ಟಿಮಾದ ತೇರ ತಕ್ಕಿಗಳ್ . . . ಸುಗುಣಗುಣಾಯಾಗಿರ್ದುವು (ಅನಂಪ. ೧೪-೭ ಪ). [**ನಿರ್ವರಣಂ + ಪೋಯ್**]

ನಿರ್ವರ್ಣ (ಗು). ಬಣ್ಣ ವಿಲ್ಲದ; ವರ್ಣರಹಿತವಾದ: "ನಿರ್ವರ್ಣ, ವರ್ಣರೂಪ್ಯ" (Achromatic. ಪಾಂ. ೧). [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ವರ್ಣನ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು; ನೋಟ. ೨. ಲಕ್ಷ್ಯ ವಿಟ್ಟು ಗಮನಿಸುವುದು; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ನೋಡುವುದು: "ನಿರ್ವರ್ಣನಂ . . . ಈಕ್ಷಣಂ—೩ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವಿಕೆ, ಚಿನ್ನಾಗಿ-ನೋಡುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೬೩). ೩. ವಿವರಿಸುವುದು. 'ನಿರ್ವರ್ಣಸು' ಪರಾ. [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ವರ್ಣಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಿನ್ನಾಗಿ ನೋಡು; ಗಮನವಿಟ್ಟು ಈಕ್ಷಿಸು; ಅದನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವವರೆ ಮನೋವೃತ್ತಿಯನ್ನು ನಾವು ಲಿಕ್ಕಿಸಬೇಕು . . . ಚಿತ್ರಲೇಖನಕಾಲಸೆಯ್ದಿಯೂ ಅದನ್ನು ನಿರ್ವರ್ಣಸುವಾಗಲೂ ಅವರು ಸ್ಥಿರರಾದರೇ, ಅಸ್ಥಿರರಾಗುವರೇ? ಇದನ್ನೂ ನಾವು ಯೋಚಿಸಬೇಕು (ನಿರಾಧ. ೩೮). ೨. ಚಿನ್ನಾಗಿ ವಿವರಿಸು; ವರ್ಣಿಸು: ಪ್ರಾಕೃತಕರ್ತಾಟಕವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸನ್ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ನಿರ್ವರ್ಣಿಸಿದಂ (ಕವಿಚ. ೩. ೨೮೬, ಪಂಚಾಸ್ತಿ ಕಾಯ ಪ್ರಾಭೃತವೃತ್ತಿ).

[**ನಿರ್ವರ್ಣನ + ಇಸ್ಯು**]

ನಿರ್ವರ್ತಕ (ಗು). ೧. ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವ, —ಮುಗಿಸುವ: ಈತಂ ಹೀನಾಂಗನಾದೊಂ ಇವರಿಂದ ಶತುನಾದಿಗಳು ಮುನ್ನು ಪಾರ್ಥಿವತುಭಾತುಭಕರ್ಮಪರಿಪಾಕಪ್ರಕಾಶನಸಾಧನಂಗಳಲ್ಲದೆ ನಿರ್ವರ್ತಕ ಸಾಧನಂಗಳಲ್ಲವೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಮೆಚ್ಚಿ (ಅವಂಪ. ೬೩). (ನಾ). ೨. —ನಿರ್ವರ್ತನ. ೩. ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸುವವನು, —ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವವನು. [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ವರ್ತನ (ನಾ). ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸುವುದು, —ಪೂರೈಸುವುದು: ತನ್ಮುನಿಯುಗಳಂ ಪ್ರೃತ್ಯಮೂಲನಿಯೋಗನಿರ್ವರ್ತನಾನಂತರಂ ಯೋಗ್ಯಕಾಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಂ ಕಾಂತಾರಧಿಕ್ಷಿಗೆ ಬರುತಿರೆ (ಸಂರಾಮ. ೨-೫೨ ಪ). [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣ (ನಾ). [ಜೈನ]ಅಜೀವಾಧಿಕರಣಾಸ್ರವದ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೨ ಕರ್ಮದ ಅಸ್ರವಕ್ಕೆ ಅಜೀವವೂ (ಶರೀರಾದಿಗಳು) ಆಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವು ಒಟ್ಟು ಹನ್ನೊಂದು ಭೇದಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣವು ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿದೆ. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸುವುದು ಅಥವಾ ನಿಷ್ಪಾದಿಸುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಗೆಗಳಿವೆ. ೧. ಮೂಲಗುಣನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣ. ೨. ಉತ್ತರಗುಣನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣ. ಮೂಲಗುಣನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶರೀರ, ವಾಕ್ಯ, ಮನಸ್ಸು, ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ—ಈ ಐದರಿಂದ ಕಾರ್ಯವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುವುದು. ಉತ್ತರಗುಣನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮರದ ಬೊಂಬೆ ನಿರ್ಮಾಣ, ಚಿತ್ರಕರ್ಮಗಳು

ಸೇರುತ್ತವೆ (ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ): ಅಜೀವಾಧಿಕರಣಾಸ್ರವ ಭೇದಗಳು ೧೧; (೧) ನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣ, ಇದರಲ್ಲಿ ದೇಹದು: ಪ್ರಯುಕ್ತ ನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣ (ಶರೀರದಿಂದ ಕುಕ್ಕುತಿ ಮಾಡುವುದು), ಉಪಕರಣ ನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣ (ತಸ್ತಾದಿ ಹಿಂಸೋಪಕರಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು) ಎಂಬ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು (ಜೈನಪ. ೬೪).

[**ನಿರ್ವರ್ತನ + ಅಧಿಕರಣ**]

ನಿರ್ವರ್ತನೆ (ನಾ). ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯೆ; ನಿರ್ವಾನ್ಮವಾರ: ಪರ್ವತ ನಿರ್ವರ್ತನೆ ಇಲ್ಲದಂದು ಉಮಯ ಕಲ್ಯಾಣವಿಲ್ಲದಂದು ಇವರಾರೊಬ್ಬರ ನಾಮ ಸೀಮೆ ಇಲ್ಲದಂದು. ನೀನುಬಹದ್ದೆ ಗಿಡ್ಡೆಯಲ್ಲಾ (ಮುನೂ. ೧-೧). [**ಸಂ. ನಿರ್ವರ್ತನ**]

ನಿರ್ವರ್ತಿಕ (ಗು). ಮುಗಿಸಿದ; ತೀರಿಸಿದ; ನೆರವೇರಿಸಿದ: ಅನೇಕಪ್ರಕಾರದೇವಾಂಗವಸ್ತುವಿಸ್ತಾರಿತ ರತ್ನಸಂಚಿತಮನೆವಿತಾನಂಗಳಿಂದ ಮನುಕ್ತಮಂದಪ್ರದರ್ಶನ ನಿರ್ವರ್ತಿಕದೇವತಾರ್ಚನನಾಗಿ (ಅವಂಪ. ೨-೩೨ ಪ); ಅಗಳ್ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಕತಾನುಷ್ಠಿತೆಯಾಗಿ (ಕಾಂಪು. ೯೮೬); ಸೋರ್ಯಮಿತ್ರಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಕ ಸಂಧ್ಯಾನಿಯಮುಕ್ತಿಯಾಯೋಗನಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೪ ಪ). [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ವರ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಗಿಸು; ಪೂರೈಸು; ನೆರವೇರಿಸು: ತದ್ವಂದಪತಿಗಳ್ ಶರೀರತೋಭಿಯಂ ಮಾಡಿ ಚಂದನಪರಿಚಂದನೇಂಧನಂಗಳೊಳ್ ದಹನಕ್ರಿಯೆಯಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿ (ಅವಂಪ. ೨-೩೭ ಪ); ನಿಷ್ಕ್ರಾಂತಿಗನ ವಿಮುಖನಾಗಿ ಸೆಜ್ಜೆಯಿಂದೆಬ್ಬಿ ಪ್ರತ್ಯಾಪಕೃತ್ಯಮುಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿ (ಪಾಂಪ. ೮-೧೧೪ ಪ); ಚಿನ್ನಪೂಜಾಪ್ರಧಾನಪ್ರಭಾಕನಮಂಥನಿಕ್ಕಿಯಮಂಗಳಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೧೧ ಪ); ಬೆರಳ ಸಮುಧೆಯುಳಾಳಿ ಚಾರಾಧ್ಯರನ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿದವೈ (ಶೂರಾ. ೩-೩೫-೩). ೨. ಮಾಡು: ಅಶ್ವಯುಕ್ತಿಯ ಪರ್ವನಿನಿತ್ರಂ ಪಲವಂ ಮಹಾದಾನಂಗಳಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸುವಲ್ಲಿ (ಸಾಂಪ. XI-೧, ೧೧೬-೧೬; 1975). ೩. ರಚಿಸು; ನಿರ್ಮಿಸು; ಕಟ್ಟಿಸು: ಕನಕರಜತಮಂಜುಯುಳಂಬಾಪಾಲಪ್ರದೀಪ ಮಾಲೆಗಳಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿಯುಂ (ಅವಂಪ. ೧೨-೪ ಪ); ಸರ್ವೋಪದ್ರವೆಂದೆಂಬ ದೇಗುಲನ ಸುಪರ್ವರೋಕನ ಸೋಂಕುನಂತೆ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿದನು (ನಾಂಕು. ೧-೪೬). [**ನಿರ್ವರ್ತನ + ಇಸ್ಯು**]

ನಿರ್ವರ್ತು (ಗು). ೧. ಮುಗಿಸಬೇಕಾದ; ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಬೇಕಾದ; ನೆರವೇರಿಸಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೨. ಪೂರೈಸಬೇಕಾದುದು; ನೆರವೇರಿಸಬೇಕಾದುದು: ಸಮಯಾದಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಂಗಳ್ ಸಮಯಾದಿ ನಿರ್ವರ್ತುಂಗಳಪ್ರ ಪಾಕಾದಿಗಳ್ ಸಮಯಪಾಕಮೆಂದಿವು ಜೊಡಲಾಗಿದೆಯ ನಿಜಾಧಿಧಾನರೂಢಿಯಾದೊಡಂ (ಕತ್ತ. ಪ್ರ. ೨೪೧). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ಮದ ನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪ್ರವಿಧ ತತ್ತ್ವಮುಂ ಕರ್ತೃವಿನೀಕ್ಷಿತತಮಪದಾರ್ಥಮದು ನಾಲ್ಕುಂ ಭೇದನನಾಳ್ವಿಕುಂ ನಿರ್ವರ್ತು ವಿಕಾರ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಮುತ್ತುಲುಂ ವೈಷಯಿಕಂ (ತಮಪ. ೧೨೬); ನಿರ್ವರ್ತುಕ್ಕೆ—ಮನೆಯಂ ಮಾಡಿದಂ, ಕಾನ್ಯಮಂ ಪೇಟ್ಟಂ (ತಮಪ. ೧೨೬ ಪ್ರಯೋ). ೪ ನಿರ್ವರ್ತು ಎಂದರೆ ಕಾರ್ಯಮಾಡುವುದು. ವಿಕಾರ್ಯ ಎಂದರೆ ರೂಪವನ್ನು ವ್ಯತ್ಯಾಸಮಾಡುವುದು. ಪ್ರಾಪ್ಯ ಎಂದರೆ ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ಸೇರುವುದು. ವೈಷಯಿಕ ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾದುದು. [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ವಸ್ತುಕ (ನಾ). ವಸ್ತುವಿಲ್ಲದುದು; ಭಾವಾತ್ಮಕವಾದುದು: ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ 'ಅಬ್ಸ್ಟ್ರಾಕ್ಟ್' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ . . . ಬಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಹೊಸ ಪ್ರತಿಶಬ್ದ ಅನಶ್ವಕೆ ಇದೆ. 'ನಿರ್ವಸ್ತುಕ' ಎಂದರೆ ಕೆಲಸ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ನಿಘಂ. II, ೨೩೯). [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ವಹಣ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆ ; ಅಂತ್ಯ ; ಮುಕ್ತಾಯ ; ಉಪಸಂಹಾರ : ಕಾದಂಬರಿಯ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಹಾಗೂ ಐದನೆಯ ಸ್ಥಾನಗಳಾದ ಶ್ರಾಂತಸ್ಥಾನ ಹಾಗೂ ನಿರ್ವಹಣ (Catastrophe) ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ (ಸಮೀ. ೩೪ ಪೀಠಿಕೆ) ; ಕಥೆಯ ಪ್ರಾರಂಭದಿಂದ ಹಿಡಿದು ನಾಯಕನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಬದಲಾವಣೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮೊದಲಿನವರೆಗೆ ಇರುವುದು 5 ಲ್ಲವೂ ಸಂಗ್ರಹನವೆಂದೂ ಬದಲಾವಣೆಯ ಪ್ರಾರಂಭದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮುಕ್ತಾಯದವರೆಗೆ ಇರುವುದೆಲ್ಲವೂ ನಿರ್ವಹಣವೆಂದೂ ನನ್ನ ಅರ್ಥ (ಅಂಕ. ೧೧೦). ೨. ಸಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವಿಕೆ ; ನಿಭಾಯಿಸುವಿಕೆ : ಇತರ ಸಂಘಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಇನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನೂ ರಚಿಸಿ, ಅವುಗಳ ನಿರ್ವಹಣವನ್ನು ಜಾಲಕರೇ ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ನಡೆಸುವುದನ್ನು ಕರಿಸಬೇಕು (೩೨೨. ೨೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಣಲೇಖಿ (ನಾ). [ಚಿತ್ರಶಾ] ಚಿತ್ರಣದ ಕೊನೆಯ ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಸುವ ರೇಖೆ, — ಮುಕ್ತಾಯದ ಗೆರೆ: ನಿರ್ವಹಣ ಲೇಖಿಯು ಲಕ್ಷ್ಯ ಪಡೆದು ಕೈಯಾಗುಗೇಸಿಯಲ್ ಸಚ್ಚರಪಟಧಾರಣೆ ಬಂಡಕಚಿತ್ರವೊಡದಿಂದ (ಜಗದಿ. ೧೭-೧೧೫). [ನಿರ್ವಹಣ+ಲೇಖಿ]

ನಿರ್ವಹಣಸಂಧಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಾಟಕರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಐದು ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು ; 19 ನಾಟಕದ ಮೊದಲು ಸೂಚಿಸಿದ್ದ ಕಥಾಂಶವು ಬೆಳೆದು ನಾನಾ ಮುಖವಾಗಿ ಹರಡಿ ಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಅವೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಧಾನನಾಯಕನ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯೆಂಬ ಮುಖ್ಯಾಂಶದಲ್ಲಿ ಏಕಮುಖವಾಗಿ ಸೇರುತ್ತವೆ. ಅದು 20 ನಾಟಕದ ಕೊನೆಯ ಘಟ್ಟ. ಈ ಹಂತಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಹಣಸಂಧಿಯೆಂದು ಹೆಸರು : 'ಉಪಸಂಹೃತಿ (ಉಪಸಂಹಾರ, ನಿರ್ವಹಣ) ಸಂಧಿ'ಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ನಾನಾ ಮುಖವಾಗಿದ್ದ ಕಾರ್ಯವೆಲ್ಲವೂ ಏಕಮುಖವಾಗಿ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ (ಕೃಷಿ. ೨೦೮) ; (ನಾಟಕ, ಮೊ. ೧೪) ಅಂತ್ಯ, ಮುಕ್ತಾಯ, ಸಮಾಪ್ತಿ. ನಾಟಕದ ನಿರ್ವಹಣಸಂಧಿ (Final. ಅಂಕ ೨). [ನಿರ್ವಹಣ+ಸಂಧಿ]

ನಿರ್ವಹಣಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಘಟ್ಟ ; ಮುಕ್ತಾಯ : ಪುಸ್ತಕ ಮುಗಿದು ಮುಕ್ತಾಯವಾಗಿ ಗುರುತಿಸುವಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು ; ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿರ್ವಹಣಸ್ಥಿತಿಯು ರೀತಿ ಪುರಾಣಮುಕ್ತರತ್ನ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ತಾನೆ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾ (ಶಾಂತಿ. ೧೨-೬೧). [ನಿರ್ವಹಣ+ಸ್ಥಿತಿ]

ನಿರ್ವಹಣಿ (ನಾ). ನಿಭಾಯಿಸುವುದು ; ನಡೆಸುವುದು ; ಸಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು : ರಾಜ್ಯಭಾರನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅವರನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ (ಪ್ರತಾಪ. ೯೦) ; ಶಾಲೆಯು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೂ ಅವುಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆಗೂ ಆಧಾರವೆನಿಸುವ ನೀತಿ 35 ನಿಷ್ಠೆಗಳಿಗೆ ಅವರ ಸಹಕಾರ ದೊರಕಬಲ್ಲದು (೩೨೨. ೩೧೯) ; ಅವನ ಪಾತ್ರದ ನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಾರಿಯಾಗಲಿ ಅಸಹಜತೆಯಾಗಲಿ ಅತಿಯಾಗಲಿ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ (ಅಲಹ. ೧೪). [ಸಂ. ನಿರ್ವಹಣ]

ನಿರ್ವಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾಡು ; ನೆರವೇರಿಸು ; ವಿಹಿತಚರತರು ನೀವಲಾ ನಿರ್ವಹಿಸುವೆನು ತುಕ್ರೂನೆಯನು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೯-೩೧) ; ನಕಾರವೇ ಬಕಾರದ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರಗಳಿವೆ (ದ್ರಾವಿ. ೩೭೪). ೨. ನಿಭಾಯಿಸು ; ನಡೆಸು ; ಸಾಗಿಸಿ ಕೊಂಡು ಹೋಗು : ಅಂಥವನೆಯನು ನೋಡು ನೀನೇಕಾಂಗದಲಿ ನಿರ್ವಹಿಸುವೆನು (ಕುಪ್ಯಾ. ೨೦-೧೪) ; ಕೆಲಹಮಂ ನಿರ್ವಹಿಸಲಾಸಿರೇ ಮದ್ಯಸ್ತನಂ ಕೊಟ್ಟು ಸರ್ವಥಾ ಕಂಡು ಬದುಕುವುದು (ಚಿ. ೨೩-೨೨) ; ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರು ದಕ್ಷತೆಯಿಂದ ಪೋಲೀಸ್ ಇಲಾಖೆ 45

ಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ (ಮೂಲಾ. ೧೧). ೩. ಹೊರು ; ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ವಹಿಸು ; ಹೊಣೆಯಾಗು : ಅಭರಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮೂರು ಮಕ್ಕಳ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ವೆಚ್ಚವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ರಂಗವ. ೨೩೮). ೪. ಅನುಭವಿಸು : ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಭವನಿಕರದೊಳು ಮಿಥ್ಯಾ ದಯ ಸರ್ವಸ್ವಭಲದು ; ಖಚಯವ ನಿರ್ವಹಿಸಿದೆಯನ್ನು ಪುಗುಪುಗು ಸತ್ಯಭವಾರ್ಥಗುಹೆಯ ಮೃಗೇಂದ್ರ (ಜಘ. ೮-೩೩). ೫. ನಾಶ ಮಾಡು ; ಧ್ವಂಸಪಡಿಸು : ಅಹಿತಕುಲವನು ಸಮರದಲಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿ ಶರಣಾಗತರ ಪಾಲಿಸುತ್ತಿಹದವನು ಮಗನೇಸುವನು (ಕುಪ್ಯಾ. ೩-೪೨). ೬. ಪೂರೈಸು ; ಮುಗಿ ; ತೀರು : ವನಜಾಕ್ಷ ಭವದ್ವೋರ್ವಕದ ಬಳದಿನಲ್ಲದೆ ನಿರ್ವಹಿಸದು ಯಾಗಂ (ಜಗದಿ. ೧೭-೬). ೭. ಸಾಗು ; ನಡೆತರು : ಮಿಹಿರಸುತ ಪರಿಯಂತ ಕಥೆ ನಿರ್ವಹಿಸಿ ಬಂದುದು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೬). ೮. ಮುಂದುವರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಮುಂದುವರಿಸು ; ದಮಿತಾರಿ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜವಂಶಕ್ಕೆ ಮನಂತವೀರ್ಯಸಂಬಂಧ ಮುಂಟದನೊಂದು ಕದೀಯ ಕುಲವೃದ್ಧರ ನಿರ್ಮಿತಿಗಳು ನಿರ್ವಹಿಸಲುಂ ಪೇಟ್ಟು ದುಃಖಕುಲ ಸಹಾಯತ್ವಮಿತರೇತರೋಪಕಾರದಿಂದ . . . ಇನ್ನೆಡೆಯಾಗಿದ್ದ ಸಂಬಂಧಮಂ ನೀನರ್ಥ ಪೊಸಯಿಸುವುದು (ಶಾಂತಿ. ೨-೭೭ ಪ). ೯. ಸಮರ್ಥವಾಗು ; ಶಕ್ತವಾಗು : ಉರ್ವಿಯೊಳ್ಳಾ ಸಲೈ ಪಡೆದ ಕುವರಂ ರಾಮಂ . . . ಆತನ ಯಜ್ಞತುರಗಮಿದು ನಿರ್ವಹಿಸಲಾರ್ಥಾರಾಧಾಡಂ ತಡೆಯಲೆಂದಿದ್ದ ಲೇಖನವನೋಡಿ (ಚ್ಯಮಿ. ೨೦-೭). ೧೦. ಗೆಲ್ಲು ; ವಿಜಯಿಯಾಗು : ಕರ ಹರಿಯೊಳ್ ಸೇಸಿ ಪೋರ್ವ ನಿರ್ವಹಿಸುಗುಮೇ (ಶಾಂತಿ. ೩-೮೫). ೧೧. ಉಳಿ ; ಬದುಕು : ಅಹಿತಾಲಯಮನಿವೃತ್ತ ಮಗು ಹದೋಳ್ ಸೌಮ್ಯೇತರಗ್ರಹಂ ನಿಲಿ . . . ಏಕಹಾಯನದಿನತ್ತ ಲರ್ಭಕಂ ನಿರ್ವಹಿಸಂ (ಜಾತಕ. ೩-೧೭) ; ಕೊರಲುಜುಗಡದೆಯೊಳ್ ನೆತ್ತರ ಧಾರೆಗಳನ್ನೆ ಪೊಣ್ಣೆ ವಾಜಿಗೆ ತೋರ್ಕುಂ ಮರಣಭಯವೊಂದೆ ತಿಂಗಳ್ವರೆಗಂ ನಿರ್ವಹಿಸದು (ಅಶ್ವತಾ. ೩-೫೧). ೧೨. ತಾಳು ; ಹೊಂದು ; ಪಡೆ : ಮನೋನಾಶ್ಯಾಯ ಬಳದಿಂ ಮಹಾಪುರುಷರು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಮೂಲೋತ್ತರಗುಣಗಳಂ ತದ್ಬಲಹೀನರುಮೆಲ್ಲ ಸತ್ವರುಂ ನಿರ್ವಹಿಸಲಾಡದೆ ಗುರುಕುಲಮಂ ದೂಸಿ ಸುವರು (ಚಾವುಂ. ೫೩). [ನಿರ್ವಹಣ+ಇಸ್ಯ]

ನಿರ್ವಹಿತ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಲತೆ ; ಸ್ಥಿರತೆ ; ದೃಢತೆ : ನಿರ್ವಹಿತವಲ್ಲನವರತ ಕರ್ತವ್ಯವಿವರವಿರಕ್ತಿ ಮುನಿಜನನೇವ್ಯನಂತದಜಿಂದ ಮಹದೈತ್ಯಯಸಿದ್ಧಿಗಳ ಭವ್ಯಸುಖದೌಪಾಧಿಕವಿದಂದವ್ಯಯನು ಮೈಗೊಡದೆ ವಿಸ್ತೃತವ್ಯವಿದೆಯೆನುತಾಡುತಿದನು ಸೌಖ್ಯನಿಷ್ಠೆಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೫-೪-೨೪). [ಸಂ. ನಿರ್ವಹಿತ]

ನಿರ್ವಾಚಕ (ನಾ). ಚುನಾಯಿಸುವ ಹಕ್ಕುಳ್ಳವನು ; ಮತದಾರ : 'ನಿರ್ವಾಚಕಗಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಚಕಗಣ (ನಾ). ಮತದಾರರ ಸಂಘ, — ಸಂಸ್ಥೆ : ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರನ್ನು . . . ನಿರ್ವಾಚಕಗಣದ ಸದಸ್ಯರು ನಿರ್ವಾಚಿಸತಕ್ಕುದು (ಭಾಷಾ. ೨೬). [ನಿರ್ವಾಚಕ+ಗಣ]

ನಿರ್ವಾಚಕನಾಮಾವಳಿ (ನಾ). ಮತದಾರರ ಹೆಸರಿನ ಪಟ್ಟಿ, — ದಾಖಲೆಯಿರುವ ವಿವರ : ಪ್ರತಿಯೊಂದು ರಾಜ್ಯದ ವಿಧಾನ ಮಂಡಲಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ನಿರ್ವಾಚಕನಾಮಾವಳಿಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದರ ಸಂಬಂಧ . . . ಏನಾದರನ್ನೂ ಇತ್ಯರ್ಥ ಹಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಭಾಷಾ. ೧೯೦). [ನಿರ್ವಾಚಕ+ನಾಮ+ಅವಳಿ (=ಅವಳಿ)]

ನಿರ್ವಾಚನ (ನಾ). ಚುನಾಯಿಸುವುದು ; ಚುನಾವಣೆ ; ಆಯ್ಕೆ : ಸಂಸ್ಥೆಗೂ . . . ರಾಜ್ಯಗಳ ವಿಧಾನಮಂಡಲಗಳಿಗೂ ನಡೆಯತಕ್ಕ

ನಿರ್ವಾಚನಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ನಿರ್ವಾಚನಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟು ತಕ್ಕ ಸಂದೇಹಗಳನ್ನೂ ವಿವಾದಗಳನ್ನೂ ಇತ್ಯರ್ಥಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಭಾಧಾನ. ೧೯೦).

ನಿರ್ವಾಚನ ಆಯೋಗ = ಚುನಾವಣಾಸಮಿತಿ ; ಮತದಾನದ ಸಮಿತಿ : ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ನಿರ್ವಾಚನ ಆಯೋಗದ ಅಧಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಪಡೆದು ಆ ಅಧಿಪ್ರಾಯಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ವರ್ತಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಧಾನ. ೫೦). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಚನಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ರಾಜಕೀಯವಾದ ಆಡಳಿತಸಭೆಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿರಲು ಸದಸ್ಯರನ್ನು ಚುನಾಯಿಸುವ ಹಕ್ಕುಳ್ಳ ಮತದಾರರ ಕ್ಷೇತ್ರ ; ಮತದಾರರು ಇರುವ ಸ್ಥಳ : ಯಾವುದೊಂದು ಸದನಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಾಚನ ನಡೆಯಿಸಲು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ನಿರ್ವಾಚನಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೂ ಒಂದು ಸಾಧಾರಣ ನಿರ್ವಾಚಕ ನಾಮನೆಯು ಇರತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಧಾನ. ೧೯೧). [ನಿರ್ವಾಚನ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ನಿರ್ವಾಚನಮನವಿ (ನಾ). ಚುನಾವಣೆಯ ಅರ್ಜಿ : ವಿಧಿಯ ಮೇರೆಗೆ ವಿಧಾಯಕವಾಗಿರಬಹುದಾದಂಥ ಪ್ರಾಧಿಕಾರಿಗೆ . . . ಒಪ್ಪಿಸಲಾದ ನಿರ್ವಾಚನಮನವಿಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಹೊರತು, ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವಕಾಶವಿರತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಭಾಧಾನ. ೧೯೩)

[ನಿರ್ವಾಚನ + ಮನವಿ]

ನಿರ್ವಾಚನಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ಚುನಾಯಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ ; ಮತದಾನ ಮಾಡುವ ಹಕ್ಕು. [ನಿರ್ವಾಚನ + ಅಧಿಕಾರ]

ನಿರ್ವಾಚನಾಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ಚುನಾವಣೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವವನು ; ಚುನಾವಣಾಧಿಕಾರಿ : ಈ ಸಲದ ಚುನಾವಣೆಗೆ ನಮ್ಮ ಕಡೆಯಿಂದ ಇಬ್ಬರನ್ನು ನಿರ್ವಾಚನಾಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನಾಗಿ ನೇಮಿಸಿದ್ದರು (೧೩೬). [ನಿರ್ವಾಚನ + ಅಧಿಕಾರಿ]

ನಿರ್ವಾಚಿತ (ಗು). ಆರಿಸಿದ ; ಚುನಾಯಿಸಿದ : 'ನಿರ್ವಾಚಿತ ಸದಸ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಚಿತಸದಸ್ಯ (ನಾ). ಚುನಾಯಿತನಾದ ಸದಸ್ಯ : ಸಂಸತ್ತಿನ ಉಭಯಸದನಗಳ . . . ರಾಜ್ಯಗಳ ವಿಧಾನಸಭೆಗಳ ನಿರ್ವಾಚಿತಸದಸ್ಯರಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಿರ್ವಾಚಕಗಣದ ಸದಸ್ಯರು ನಿರ್ವಾಚಿತರಾಗಿದ್ದು (ಭಾಧಾನ. ೨೭).

[ನಿರ್ವಾಚಿತ + ಸದಸ್ಯ]

ನಿರ್ವಾಚಿಸು (ಕ್ರ). ಆರಿಸು ; ಚುನಾಯಿಸು : ನಿರ್ವಾಚಿತಸದಸ್ಯರಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಿರ್ವಾಚಕಗಣದ ಸದಸ್ಯರು ನಿರ್ವಾಚಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಧಾನ. ೨೭).

[ನಿರ್ವಾಚಿಸು + ಇಸ್ಯ]

ನಿರ್ವಾಣ (ನಾ). ೧. ನಂದುವುದು ; ಆರುವುದು ; ಶಾಂತವಾಗುವುದು : "ನಿರ್ವಾಣ . . . ಶಾಂತವ್ಯಾಪಾರನಾದ ಯೋಗಿಗೂ ಆರೋಗ್ಯದ ಬೆಂಕಿ ಮೊದಲಾದ್ದಕ್ಕೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೪೯) ; ನಿರ್ವಾಣವೆಂದರೆ ಶಾಂತವಾಗುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೩೮). 'ನಿರ್ವಾಣ ಹೊಂದು' ಪರಾ. ೨. ಮರೆಯಾಗುವುದು ; ಕಾಣದಾಗುವುದು. ೩. ಸಾವು ; ಮರಣ : ಸರೀಂದ್ರನಾಥರು . . . ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣರ ನಿರ್ವಾಣಾನಂತರ ಸ್ವಾಮಿವಿವೇಕಾನಂದರಾಗಿ ಭರತಖಂಡದಲ್ಲಿ ಲ್ಲಾ ಸಂಚರಿಸಿದರು (ಭಾರತ. ೩೨೩). ೪. ಮುಕ್ತಿ ; ಮೋಕ್ಷ : "ಕೈವಲ್ಯಂ, ನಿರ್ವಾಣಂ . . . ಮೋಕ್ಷಃ, ಮಹಾನಂದಃ — ಈ ೧೧ ಮೋಕ್ಷದ ಪದಂ" (ಪರಾಧ್ಯಾಯ. ೨೧-೧೨೪) ; ಇಂತೀ ಕಲ್ಯಾಣಚತುಷ್ಟಯ ಪ್ರಾಕಟ ಕಲ್ಯಾಣವಿಮರ್ಶದ ನಿರ್ವಾಣಂ (ಅಜಿತ. ೪-೧೪) ; ಕಾಣದಗೆ ಕನ್ನಡಿಯದೇತಕೆ . . . ನಿರ್ವಾಣಭಾಷೆಯದೇಕೆ ಗೊರವಗೆ ಕೇಣವಿಲ್ಲದ ವಿಷಯಲಂಪಟಗೇಕೆ ನಿರ್ವಾಣ (ಅಮೃತ. ೧-೪೦) ; ಮಹಾವೀರನು . . .

ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಾಣ ಪಡೆದಾಗ ಬುದ್ಧನಿಗೆ ಎಪ್ಪತ್ತೈದು ವರುಷವಾಗಿತ್ತು (ತೀರ್ಥ. ೩೩). ೫. ಪರಮಸುಖ ; ಅತ್ಯಾನಂದ. ೬. ಸಂಪೂರ್ಣ ; ಪೂರ್ತಿ : ಅಶೇಷಮಹಾಜನ ಮೂನೂರ್ವರುಂ ಸೇಡಿಂಬದಲು ಬಸದಿಯ ನಿರ್ವಾಣವಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿ ಶಾಂತಿನಾಥದೇವರಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಂ ಮಾಡಿ . . . ಬ್ರಹ್ಮಚಿನ್ಮಾಲಯ ಮೆಂದು ಪೆಸರನ್ನಿಟ್ಟು (ಕವಿ. ೯೫-೩-೩೭ ; 1124). ೭. ಮುಗಿವು ; ಕೊನೆ ; ಅಂತ್ಯ : ಶಾಂತಿಪುರಾಣದ ನಿರ್ವಾಣಂ ತಕ್ಕುದೆ ಮುಲ್ಲಸಯ್ಯನಿರ ತದನುಜನಂ ಶಾಂತಿಧನ ಪುನ್ನಮಯ್ಯನಿನೇಂ ತಮ್ಮುತ್ರಿ ಮರುಂ ಕೃತಾರ್ಥರೊ ಜಗದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೫೨). ೮. ಶೂನ್ಯ ; ಬರಿದು : ಮನ ನಿರ್ವಾಣವಾಗಿ ವಿವೇಕಜ್ಞಾನ ಪರಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮಿಯಾಗಿ ಸುಳಿದು ಸೂತಕಿಯಲ್ಲದ ಏಂದು ಬದ್ಧನಲ್ಲದೆ ಸುಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸುಳಿದು ನಿರ್ಮಲದಲ್ಲಿ ಏಂದವರು ಅವರು ಪರದೇಶಾಂತರಿಗಳು (ಉಂಟ. ೯೦-೩೮). ೯. ಬತ್ತಲೆ ; ದಿಗಂಬರತ್ವ : ಏಂದನೇಕಾಂತನಿವಾಸಂ ಬೆಳ್ಳವಾಸಂ ನಿಶೇಯಕೆಯೆ ನಿರ್ವಾಣದೊಳ್ ಯೋಗಿನಾಥಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೪-೧೧) ; ಮಂಡಿ ಬೋಳಾದರೇನು ಹುಟ್ಟು ಬೋಳಾಗದನ್ನಕ್ಕೆ ತನು ನಿರ್ವಾಣ ವಾದರೇನು ಅಶೆ ನಿರ್ವಾಣವಾಗದನ್ನಕ್ಕೆ (ಅದವ. ೨೧-೫೪) ; ಉಟ್ಟಂತ ಉಡಿಗೆ ಕೊಡಿಗೆಯನೆಲ್ಲ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಲ್ಲದೆ ಮುಚ್ಚಿ ಮುಸುಕಿದ್ ನಿರ್ವಾಣವ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದೇ (ಮಹಾವೇ. ಬ. ೫೧-೧೨೪). ೧೦. ತಪಸ್ಸು. ೧೧. ಸಾಯಂಕಾಲ ; ಸಂಜೆ. ೧೨. ಆನೆ ; ಗಜ. ೧೩. ವಿಾಹ ; ಮಜ್ಜನ ; ಸ್ನಾನ. ೧೪. ಆನೆಯ ಸ್ನಾನ. ೧೫. ಕಾರ್ಯ. ೧೬. ಜಿನ ; ಅರ್ಹತ : "ವಪುಸ್ಥಿ ಯೊಳು ಮಜ್ಜನನೊಳು ಜಿನನೊಳು ಜನ್ಮದಪಹರಣೆಯೊಳು ಗಜದೊಳ ಸ್ತಮಯದೊಳ್ ಪ್ರವರ್ತಿವುದು ನಿರ್ವಾಣನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೮-೯೩) ; "ಕಾರ್ಯ ಜೀವಾಸ್ತಮಯಸಮಯ ಜನ್ಮಾಂತ್ಯ ದೇಹೋತ್ತರಕರ್ಮಂ ಸಾಮಜಂ ವೈರಿದಶನ ತಪಮಿಂತ್ಯದೆ ನಿರ್ವಾಣಮುಕ್ತುಂ" (ನಾಸಾರ. ೨೦). ೧೭. [ವೀಶೈ] ವೀರಶೈವದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ : ಶುದ್ಧ ವಿಶೇಷ ನಿರ್ವಾಣ ಎಂಬ ವೀರಶೈವವು ಮೂಡು ತೆಜನಾಗಿರ್ಪುದು ಮೂಡು ತೆಜ ತಾನೆ ಆಜು ತೆಜನಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆಂದೊಡೆ ಭಕ್ತ ಮಾಹೇಶ್ವರ ಪ್ರಸಾದಿ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿ ಶರಣ ಏಕೆ ಎಂದು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪-೯). ೧೮. [ಬೌದ್ಧ] ಸಂಸಾರಕ್ಲೇಶಗಳ ನಿವೃತ್ತಿ ; ದೇಹಾತ್ಮಗಳ ಅಂತಿಮ ವಾದ ಅಳಿವು ; 19 ಬೌದ್ಧರು ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ನಿರ್ವಾಣ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ದೇಹಾತ್ಮಗಳ ನಂದಿಹೋಗುವಿಕೆಯೇ ಎಂದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಅಳಿವೇ ನಿರ್ವಾಣ. ಸರ್ವಂ ಕ್ಷಣಿಕಂ, ಸರ್ವಂ ದುಃಖಂ, ಸರ್ವಂ ಸ್ವಲ್ಪಕ್ಷಣಂ, ಸರ್ವಂ ಶೂನ್ಯಂ ಎಂಬ ಭಾವನಾ ಚತುಷ್ಟಯ ವನ್ನು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ಇದರಿಂದ ಸಂಸಾರದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಶೆ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ವಾಸನೆ ಗಳೂ ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಆಗ ವಾಸನಾರಹಿತವಾದ, ವಿಶುದ್ಧ ವಾದ ವಿಜ್ಞಾನವೊಂದೇ ಉಳಿದಿರುತ್ತದೆ. 'ನಾನು' ಎಂಬ ಅಹಂಕಾರವೂ 'ನನ್ನದು' ಎಂಬ ಮಮಕಾರವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ನಾನೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ನಿರಾತ್ಮತಾ ಭಾವನೆಯು ಬಂದು, ನಾನೇ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ನನಗೆ ಯಾವುದು ಬೇಕು ಎಂಬ ಮಮಕಾರ ನಿವೃತ್ತಿಯು ಬರುತ್ತದೆ. ಬೌದ್ಧಮತದಲ್ಲಿ ಈ ಅಹಂಕಾರ ಮಮಕಾರ ನಿವೃತ್ತಿಗೆ ನೈರಾತ್ಮ್ಯದರ್ಶನವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದೇ ನಿರ್ವಾಣ, ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ದ್ವಾರ. ಎಣ್ಣೆ ತೀರಿಹೋದರೆ ದೀಪ ಆರಿಹೋಗುವಂತೆ ರಾಗವೆಂಬ ಆಶೆಯು ತೀರಿಹೋದರೆ ವಿಜ್ಞಾನ

ರೂಪವಾದ ಆತ್ಮವು ಆರಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಾಣವೆಂದು ಹೆಸರು : ಬುದ್ಧನ ನಿರ್ವಾಣಾಸಂಕರ ಎರಡು ಮೂರು ಶತಮಾನಗಳಾದ ಮೇಲೆ . . . ವಿದ್ವಾಂಸರು ಬುದ್ಧನ ಉಪದೇಶಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದರು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩) ; ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸರ್ವಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಬುಡಸಹಿತ ಕಿತ್ತು . . . ನಿರ್ವಾಣವೊಂದರಲ್ಲಿಯೇ ಅಭಿರಮಿಸಿ, ವಿಸಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದವರು (ರಾಮಣ. ೨೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಣಶ್ಲೋಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆದ ಸ್ಥಳ. [ನಿರ್ವಾಣ+ಶ್ಲೋಕ]

ನಿರ್ವಾಣಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂಸಾರವನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಸಹಾಯ ಮಾಡು ; ಸಂಸಾರವನ್ನು ನಿಭಾಯಿಸಲು ಅನುವು ಮಾಡಿಕೊಡು : ಸರ್ವಜ್ಞ ಸರಸಜೀವರ ಕಂಠ ರತಿಗೆ ಗಾಂಧರ್ವವಿವಾಹವ ಮಾಡಿ ನಿರ್ವಾಣಗೊಟ್ಟು ಬೇಜಾರಿಸೆಂದು ಮುನಿ ನಿರ್ಗಮದಿಂದ ಬಿಡುಬಿಡಿಸಿದನು (ಮೋಕ್ಷತ. ೧೩-೩೨) ; ಸರ್ವರ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು ಪಿಚುಮಂದರವೀಂಟಿ ತರ್ವಾಯ ಭರದಿ ತಂಬುಲವ ಚರ್ವಣಿಯಿಂದ ಬಾದಿಯರಿಗೆ ಸುತರಕ್ಷೆ ನಿರ್ವಾಣಗೊಟ್ಟಳುತ್ಸವದಿ (ಮೋಕ್ಷತ. ೧೩-೨೬).

[<ನಿರ್ವಾಣ + ಕೊಡು]

ನಿರ್ವಾಣಧಾತು (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಸ್ವತ್ವ : ಭಗವಂತನು ಅನುಪಾದಿತೇಷವಾದ ನಿರ್ವಾಣಧಾತುವಿನಲ್ಲಿ ಪರಿನಿರ್ವಾಣ ಪಡೆದನು (ಬುದ್ಧಪ. ಮಿರಿಂದ. ೧೦೧). “ರಾಗರಹಿತವಾದ ಸ್ಥಿತಿ” (ಬುದ್ಧಪ. ಮಿರಿಂದ. ಕೋಶ).

[ನಿರ್ವಾಣ + ಧಾತು]

ನಿರ್ವಾಣನಾಥ (ನಾ). ಜಿನ ; ಅರ್ಹಂತ : ಜಿನೇಂದ್ರ . . . ನಿರ್ವಾಣನಾಥ, ಸರ್ವಜ್ಞ, ತ್ರಿಲೋಕೇಶ, ತ್ರಿಕಾಲನಿತ್-ಈ ಆ ಜಿನೇಶ್ವರನ ಬೆಸರಾ” (ಹಲಾಯು. ೧೫-೪೬) ; “ಆ ನಿರ್ವಾಣನಾಥನರುಹಂ ಶೌದ್ಧಂ ತ್ರಿಕಾಲವಿದ್ವೀತರಾಗಂ ಜ್ಞಾನವರ್ಧನಂ ಸರ್ವಜ್ಞನೆ ಜಿನೇಂದ್ರಂ” (ಮಂಗಾ. ೭-೨೩). [ನಿರ್ವಾಣ + ನಾಥ]

ನಿರ್ವಾಣಪದ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷ ; ಕೈವಲ್ಯಪದವಿ : ನಿರ್ವಾಣ ಪದಸ್ಥಿತನಂ . . . ಸರ್ವೇಶ್ವರನಂ ಪೊಗಬ್ಬದಪೂರ್ವಗುಣಸ್ತುತಿ ಶತಂಗಳಂ ಮಹಿಮಂತಂ (ಸಮಪ. ೧-೫೩) ; ನಿರ್ವಾಣಪದಕ್ಕೆ ಕಾಮಿತನಾಗಿ ಸಕಲಪ್ರಪಂಚನ ಗರ್ವಮಂ ನೆಗ್ಗಲೊತ್ತಿ . . . ಅಚರಿಸುವ ಪದಮು ವಿರಕ್ತರ ಉಪಾಧಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಕ್ರೀಡೆಗಳಾವುವಯ್ಯಾ (ಫನಮ. ೨೫-೨೧).

[ನಿರ್ವಾಣ + ಪದ]

ನಿರ್ವಾಣಪೂಜೆ (ನಾ). ನಿರ್ವಾಣಶ್ಲೋಕದ ಪೂಜೆ : ಅಂತು ನಿರ್ವಾಣಪೂಜೆಗೆ ನಿಖಿಲಗೀರ್ವಾಣಪತಿಗಳೇಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಪಣ” (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೪೫ ಪ). [ನಿರ್ವಾಣ + ಪೂಜೆ]

ನಿರ್ವಾಣಪ್ರಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ; ಕೈವಲ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿ : ಸಾಧನೆಯಿಂದಲೂ ಅತ್ಯವಿಕಾಸದಿಂದಲೂ ನಿರ್ವಾಣಪ್ರಾಪ್ತಿ (ಭಾರದ. ೩೬೫). [ನಿರ್ವಾಣ + ಪ್ರಾಪ್ತಿ]

ನಿರ್ವಾಣಭೂಮಿ (ನಾ). - ನಿರ್ವಾಣಶ್ಲೋಕ : ನಿರ್ವಾಣಭೂಮಿಯು ಸನೇಕಸುರಭಿಸುರತರುಕುಸುಮಗಂಧಾಕ್ಷತಂಗಳಂ ದಮು ಚಿ ಸಿ (ಅದಿಪ. ೧೬-೫೧ ಪ). [ನಿರ್ವಾಣ + ಭೂಮಿ]

ನಿರ್ವಾಣರೇಖೆ (ನಾ). (ಅಲಂ) ಕೊನೆಯ ಹಂತ ; ಸೀಮಾರೇಖೆ ; ಪರಾಕಾಷ್ಠೆ : ಸ್ಮರವಿಜಯಕ್ಕಿದೆ ನಿರ್ವಾಣರೇಖೆಯೆನೆ ಮನಗಿ ಮದನ ಮದಕರಿ ವಿಸಟಿಂಬರಿದುದೆನೆ ಕಾಮನೇಸಿನ ಪರಿಣತಿಯೆನೆ ತರುಣಿ ಬಹು ನಿಧಂ ನರ್ತಿಸಿದಳಾ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೫೬). [ನಿರ್ವಾಣ + ರೇಖೆ]

ನಿರ್ವಾಣರೇಖೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಚಿತ್ರಣಕ್ಕೆ ಕೊನೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕೊಡು : ಆಗಸದೊಳದರ್ಬ ಪರಿದಿರದೀಗದೆ ನಿರ್ವಾಣರೇಖೆ

ಗೊಂಡನೊ ಬಿದಿಯೆಂಬೀ ಗಮನಕೆಯಂತಾ ದೇವಾಗಮ[ನ]ದ ಚಿಲ್ವು ವಾಗಗೋಚರಮಲ್ಲೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೫). [ನಿರ್ವಾಣರೇಖೆ+ಕೊಳ್.]
ನಿರ್ವಾಣರೇಖೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಲಂಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಂತಿಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕೊಡು : ನೇತ್ರಪ್ರತಿ, ಕೆಗೆ ನಿರ್ವಾಣರೇಖೆವಡೆವಂತೆ ನೆಗೆಣ್ಣ ಕೊಳ್ ಕಜ್ಜ ಕರೇಖೆಯನಳಂಕರಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೬೩ ಪ).

[ನಿರ್ವಾಣರೇಖೆ+ವಡೆ]

ನಿರ್ವಾಣಸಂಚಾರಿ (ನಾ). ಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು ; ವಿರಕ್ತ ; ಯೋಗಿ : ಗರ್ವಪದಮಪಕಾರಂ . . . ನಿರ್ವಾಣಸಂಚಾರಿ ಉರ್ವರೆಗೆ ಗುರುವನನು (ಮಂಕುತ. ೪೦೬). [ನಿರ್ವಾಣ+ಸಂಚಾರಿ]

ನಿರ್ವಾಣಸಮಾಧಿ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಮೋಕ್ಷಸಮಾಧಿ : ಆ ಲಿಂಗವನೆ ಸರ್ವಾಂಗದಲ್ಲಿ ನೇಧಿಸಿಕೊಂಡನೊಬ್ಬ ಶರಣ ಆ ಸರ್ವಾಂಗವನೆ ನಿರ್ವಾಣಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲಿಸಿದನೊಬ್ಬ ಶರಣ ನಾನು ನಿರ್ವಾಣದಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಅಗಮ್ಯನಾದೆನೆಂದರೆ ಭಕ್ತಿ ಕಂಪಿತನೆನಿಸಿ ಎನ್ನ ತನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬರಿಸಿಕೊಂಡನೊಬ್ಬ ಶರಣ (ಅಪರಂ. ೨೨೬-೧೦೨೭). “ಕಾಯಸಮಾಧಿ” ಪರಾ. [ನಿರ್ವಾಣ+ಸಮಾಧಿ]

ನಿರ್ವಾಣಸ್ಥಾನ (ನಾ). ತಪೋಪ್ರದೇಶ : ನಿರ್ವಾಣಸ್ಥಾನದೊಳೇಳು ದಿವಸ ಮನಃಪೂರ್ವಕಮಂಪನಾಸಮಿದರ್ಬ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಯೊಳ್ಳು ಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿ ವಿದ್ಯೆಯನಂದಂವೀಶ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಪಡೆಯ (ರಾಮವಿ. ೧೬-೧೫).

[ನಿರ್ವಾಣ+ಸ್ಥಾನ]

ನಿರ್ವಾಣಹೊಂದು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆ. ೨. ಆರಿ ಹೋಗು ; ತಣ್ಣಗಾಗು ; ನಂದು : ಅವನ ಮಸ್ತಕವಾದ ಜ್ವಲಂತ ಅಗ್ನಿಯು ಎಂದಿಗೂ ನಿರ್ವಾಣ ಹೊಂದದು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೯೪).

[ನಿರ್ವಾಣ+ಹೊಂದು, (<ಪೂರ್ವ)]

ನಿರ್ವಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಬತ್ತಲೆ ಇರುವವನು ; ದಿಗಂಬರ. ೨. ವಿರಕ್ತ ; ಮುಕ್ತ : ಕತ್ತಿ ಬತ್ತಲೆ ಇದ್ದದೆ ನೆಟ್ಟನೆ ನಿರ್ವಾಣಿಯ (ಮೋಮಾ. ೨೩-೯೦) ; ಉಟ್ಟಿದ ತೊಟ್ಟಿದು ಊರ ಹಂಗಿಲ್ಲದೆ ನಿರ್ವಾಣಿಯಾಗಿ ನಿಜಮುಕ್ತಿ ಸೋಪಾನವಾಗಿಪ್ಪ ಕರಪಾತ್ರೆಯೆಂಬಿ ಬಿರಿದು (ಫನಮ. ೧೯-೧೬) ; ನಿರ್ಮಾಯ ನಿತ್ಯ ನಿರ್ವಾಣಿ ಶ್ರೀಪ್ರಭುರಾಯ ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪ ಸಂಗನ ಬಸವರಾಯ (ಸಮಪ. ೧-೧೪).

[ಸಂ. ನಿರ್ವಾಣಿನ್]

ನಿರ್ವಾಣೋರ್ವಿ (ನಾ). = ನಿರ್ವಾಣಶ್ಲೋಕ : ಪಂಪನಾಥಕ್ರಿಯು ನನಸರಂತೆ ಬಂದು ಬಂದಾಗಳುಂ ಕುಂದದೆ ನಿರ್ವಾಣೋರ್ವಿಯಂ ಪೂಜಿಸುಮವಿಳದಿನೇಯೋತ್ಕರಾಶೇಷರೋಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪೬).

[ನಿರ್ವಾಣ+ಉರ್ವಿ]

ನಿರ್ವಾಣ (ಗು). ೧. ಗಾಳಿಯಿಲ್ಲದ ; ಶೂನ್ಯವಾದ. ೨. ಸ್ಥಿರವಾದ ; ಪ್ರಶಾಂತವಾದ : “ನಿರ್ವಾಣದೀಪ” ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ನಿಶ್ಚಲವಾದ ಗಾಳಿ ; ನಿಂತುಹೋಗಿರುವ ಗಾಳಿ : “ನಿರ್ವಾಣ . . . ನಿಂತು ಹೋದ ಗಾಳಿಯ ಹೆಸರು” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೪೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಣದೀಪ (ನಾ). ಗಾಳಿಯಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದ ದೀಪ ; ಹೊಯ್ದಾಡದೆ ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ದೀಪ : ನಿರ್ವಾಣದೀಪದ ಕೆಂಪುಕುದಿಯಂತೆ ಹಸಿ ತುಂಬ ಪ್ರಭಿ ಬಿರಲದ ಉಡ್ಡ ಕುಂಕುಮ (ನಿರಾಭ. ೬೧). [ನಿರ್ವಾಣ+ದೀಪ]

ನಿರ್ವಾಣವಲಯ (ನಾ). ಗಾಳಿಯಿಲ್ಲದ ಪ್ರದೇಶ.

[ನಿರ್ವಾಣ+ವಲಯ]

ನಿರ್ವಾಣ (ನಾ). ೧. ವಾದಕ್ಕೆಡೆಯಾಗದುದು ; ನಿರ್ವಿವಾದವಾದುದು ; ಅಕ್ಷೇಪವಿಲ್ಲದುದು. ೨. ಆಶವಾದ ; ನಿಂದೆ ; ದೂಷಣೆ :

“ಅಪವಾದಃ, ಉಪಕ್ರೋಶಃ, ನಿರ್ವಾಹಃ . . . ಜುಗುಪ್ಸಾ - ಈ ಏ ಅಪವಾದದ ನಾಮಂ” (ಹಲಾಯು. ೨೪-೧೪೭); “ಅಪವಾದಂ ಜುಗುಪ್ಸಾ ನಿರ್ವಾಹವಸಕ್ರೋಶಃ ಪರಿವಾದಮದರ್ಶನವಾದಮದುಪಕ್ರೋಶಮನೇ ನಿಂದಯತ್ಯುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೨೬-೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಹಿ (ನಾ). ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿರಾತಂಕ : ತದೀಯ ದೇಶನುಸರಣಿ ನಿರ್ವಾಹಿಯೆಂಬಾಳ್ವು (ಎಂ. XVI, ೩೪-೧೫; 1102).

[<ಸಂ. ನಿರ್ವಾಹ]

ನಿರ್ವಾಹಿ (ನಾ). - ನಿರ್ವಾಹಣ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಹಣ (ನಾ). ೧. ಹೊರಸೂರಿಯುವುದು; ಚೆಲ್ಲುವುದು ; ಸೂಸುವುದು. ೨. (ದಾಸನಾಗಿ) ಕೊಡುವುದು; ಅರ್ಪಿಸುವುದು. ೩. ಪಿತ್ತಗಳಿಗೆ ಪಿಂಡವನ್ನರ್ಪಿಸುವುದು. ೪. ದಾಸ; ಕೊಡುಗೆ. ೫. ಕೊಲ್ಲುವುದು; ಕೊಲೆ: “ಮಾರಣಂ, ನಿರತಣಂ . . . ನಿರ್ವಾಹಣಂ . . . ಪ್ರಮಯಾ, ಹಿಂಸಾ, ಸಂಜ್ಞಪನಂ-ಈ ೨೧ ಕೊಲೆ” (ಹಲಾಯು. ೩೪-೩೨೪). ೬. ಕಳೆಯುವುದು; ನೀಗುವುದು; ಪರಿಹರಿಸುವುದು : ಮುನಿಸಂಬ ಕಚ್ಚಿನೊಳೆ ಬೆಂದು ನಿಲ್ಲದಂಬುಧಿಯು ನೋಡಿ ಪೊಕ್ಕರಿಸ್ತು ಪಸಾಧನದಿರಿದನವಂತೆನೆ ತನುನಿರ್ವಾಹಣನಿರುತ್ತ ದಿರವಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಶಾಂತಪು. ೯-೧೫೩); ಲೇಸು ಮಾಡಿದ ನಾಳವನು ಖಳರೇಸು ದಿವಸ ವಿಧಾದಿಸಿದರೆ ಸುರೇಶನಾಪತ್ತಾ ಪನಿರ್ವಾಹಣವ ರಚಿಸಿದಲ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೩೧); ತಾಯೆ ಕೇಳವಧರಿಸಿ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವನು ಸಂಸಾರದು:ಖನಿಕಾಯನಿರ್ವಾಹಣವೆನಿಪ್ಪ ಧ್ಯಾತ್ಮಯೋಗವನು (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೨-೩೨). ೭. ನಾಶಗೊಳಿಸುವವನು; ವಿಧ್ವಂಸಕ : ಅಂಜನಾ ಸೂಸು ರೂಪುದೋಪದನೋದನೆ ಸಮರಾಟೋಪದಲಿ ರಿಪುಬಲಕೆ ಕಲಿ ನಿರ್ವಾಹಣನು ಕಲಿನ್ಯಪಳ ಬೇಡಿದನಾ ಮಹಾಹವನ (ತೊರಂ. ೩-೩೨-೪೭). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಹಿತ (ಗು). ಶಮನವಾದ; ಶಾಂತವಾದ : ಆ ಪುರೋಹಿತ ವ್ಯಕ್ತನದಲಿ ನಿರ್ವಾ[ಹ]ವಾ[ಹ]ಪ್ರಾಂತಮ್ನಾಭಯಲನನಿಪನಾ ಪುರಪ್ರಾಂತ್ಯ ದಲಿ ಸುತ್ತಲು ಮೂಡುಯೋಜನದ ತೋಪಿನಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದನಗ್ಗದ ಭೂಪರಿಗೆ ಭವನವನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೧೭). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಯ (ನಾ). ನೆಪವಿಲ್ಲದುದು : ತಾಯೆ ಕೇಳುಂಟಿಯು ಕುಮಾರಕರ ಸೇರಿ ನಿರ್ವಾಯದಲಿ ಹೀವನೋಪಾಯಮಂ ಮಾಡಿ ವ್ಯಥಾ ಯದಿಂ ಸಾವನೆಂದೆನುತ ಪೊರಡಲ್ (ತುರಂಗ. ೨೩-೩೦). [<ನಿರ್ವಾಹ]

ನಿರ್ವಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ (?) : ನೆಪವಿಲ್ಲದ ನಿರ್ವಾಯಂ ಸರುನಾಯಂ . . . ಕವಲಂಬುವೆಂಬಂಕದಂಚಿತ್ತ[ಬಂ] ತುಡುಗಿ ನಡುವಿನಂ ಸಾದು ಸಾದುಚ್ಚಿಚ್ಚಿ ಕಾದಿದರಕಿರಣ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩೯); “ನಿರ್ವಾಯಂ-ಬಾಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಬಾಣ ಎಂದರೆ ಅಲಗಿಲ್ಲದ ಬಾಣ ?” (ಪಂಪವಿ. ೫೨೪). [?]

ನಿರ್ವಾಯು (ಗು). - ನಿರ್ವಾಹ ೧. ‘ನಿರ್ವಾಯುಸ್ಥಳ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಯುಸ್ಥಳ (ನಾ). ವಾಯುವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಳ; ಶೂನ್ಯಪ್ರದೇಶ : ನೀರನ್ನು ನಿರ್ವಾಯುಸ್ಥಳ (Vacuum)ಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಈ ಯಂತ್ರಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಒಲ್ಲನಾ. ೭೪); ನಿರ್ವಾಯುಸ್ಥಳ (Vacuum)ದಲ್ಲಿಯೂ ಅನಿಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶಾಖವು ವಿಕಿರಣ (Radiation)ದ ಮೂಲಕ ಹರಡುತ್ತದೆ (ಒಲ್ಲನಾ. ೧೨೧). [ನಿರ್ವಾಯು + ಸ್ಥಳ (= ಸ್ಥಳ)]

ನಿರ್ವಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೊಲಗಿಸು; ಪರಿಹರಿಸು; ನಿವಾರಿಸು: ತಮವ ನಿರ್ವಾ[ಹ]ಶಾಂತಂ. ವ್ಯಾ[ಹ]ರಿಸಿದ ಹರಸಂಪ್ರಗಂ ಮುಡು ಹರಸಿಸಿದಳದ್ರಿ ಜಾತೆ (ನಂಕಾರಾ. ೪-೩-೩೨). [ನಿರ್ವಾರಣ + ಇಸು]

ನಿರ್ವಾಯ (ಗು). ೧. ತಡೆಯಲಾಗದ; ಸಹಿಸಲಾಗದ.

೨. ನಿರ್ಭಯದಿಂದ ವರ್ತಿಸುವ; ಧೈರ್ಯವಾಗಿರುವ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಸನ(ನಾ). ೧. ವಾಸಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವುದು; ದೇಶದಿಂದ ಹೊರದೂಡುವುದು; ಗಡೀಪಾರು ಮಾಡುವಿಕೆ : ಭಾರತದೊಳಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನಾಸನ ಮತ್ತು ನಿರ್ವಾಸನ (ಭಾಧಾಸ. ೨೭೯). ೨. ನಾಶಮಾಡುವುದು; ಕೊಲ್ಲುವುದು; ಕೊಲೆ : “ಮಾರಣಂ, ನಿರತಣಂ . . . ನಿರ್ವಾಸನಂ, ಕದನಂ . . . ಸಂಜ್ಞಪನಂ-ಈ ೨೧ ಕೊಲೆ” (ಹಲಾಯು. ೩೪-೩೨೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಸನೆ (ನಾ). ವಾಸನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿರ್ಗಂಧ.

[ಸಂ. ನಿರ್ವಾಸನಾ]

ನಿರ್ವಾಸಿತ (ಗು). ೧. ಹೊರದೂಡಲ್ಪಟ್ಟ : ಅವಳ ಮರಣವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅವಳ ಚರನಿರ್ವಾಸಿತ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಆ ಕೆಟ್ಟ ಆಲೋಚನೆಯು ನಡೆದಿರಬೇಕು (ಕವಾಕುಂ. ೧೦೮). (ನಾ). ೨. ಹೊರದೂಡಲ್ಪಟ್ಟವನು; ನಿರಾಶ್ರಿತ : ನಾನು ಅಲಿಲೆಯುತ್ತ ಈಗ ಈ ನಿರ್ವಾಸಿತರ ಕ್ಯಾಂಪಿಗೆ ಬಂದೆ (ಹೊಸಗಿ. ೪೩); ನಿರ್ವಾಸಿತನೂ ನಿರಾಶ್ರಿತನೂ ಅದ ಮಾರ್ಗನಿಗೆ ಲಂಡನ್‌ಪಟ್ಟಣವು ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿತು (ಮನಾದ. ೨೭). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಹ (ನಾ). ೧. ನಿವಾರಣೋಪಾಯ ; ಬೇರೆಯ ದಾರಿ ; ಗತ್ಯಂತರ : ಇಂತು ಗುರುವವನ ತಪಾಪಕ್ಕೆಗೆ ನೊಂದಲಿಂದುವುಂ ನಿರ್ವಾಹಮಂ ಪೇಳಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೪೭); ಇತ್ತಲು ಮಹೀಶನ ಹೊರೆಯಲಾಯುತ್ತಾ ತರತ . . . ಕರೆಸಿ ಭಾಮ್ಯುಂಗಜುಹಲಿದು ನನ್ನೂರಸು ಗಳಗಪಭಾತಸೂಚಕವರಿದಿಡಲ ನಿರ್ವಾಹವೆಂದೊಡೆ ನೈಪತಿ ಚಂತಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೩೩); ಆ ಜ್ವರದಲ್ಲಿ ಅವನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವೇಣವಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದ . . . ಅದರೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡದೆ ನಿರ್ವಾಹವಿಲ್ಲ (ರಘು. ೩೯). ೨. ವಾಸದ ಏರ್ಪಾಟು, -ವ್ಯವಸ್ಥೆ : ನಿರ್ವಾಹವಾಯಿತ್ತು ಬಸವಣ್ಣಿಗೆ ಕಪ್ಪದಿಯ ಸಂಗಯ್ಯನಲ್ಲಿ (ಮದಮಾ. ೨೩-೩೭); ಮೆಚ್ಚಿದಳಾ ವಿರಾಟಿನ ಪರಿತೆ ವೀರರ ವಧುವನಾ ಸಖಜನದೊಳಗೆ ನೇಮಿಸಿದಳ ನಿಬರಿಗಾಯ್ತು ನಿರ್ವಾಹ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೩೨). ೩. ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು; ನಿಭಾಯಿಸುವುದು; ನಿರ್ವಹಿಸುವಿಕೆ : ಭೂಮಿಪತಿ ಭುಲ್ಲವಿಸಿದನು ನಿಸ್ಸೀಮಸಂತೋಷದಲಿ ಸುಜನಸ್ತೋದಂ ರಕ್ಷಣಕಾಡ ನಿರ್ವಾಹದ ರೂಢಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧೦); ಉಪಸಂತಾನಮಂ ಕಾಣದಿಕ್ಕಾಸ್ತುಕುಕುಲನಿರ್ವಾಹಮಂ ನೆನೆದು ರಘುವರಂ ನುಡಿದನೆಕಾಂತ ‘ದೊಳ’ ಜಾನಕಿಯೊಳು (ಚೈವಿಭಾ. ೧೪-೧೫). ೪. ಬದುಕು ; ಬಾಳುವೆ : ಇನ್ನೆನ್ನ ನಿರ್ವಾಹವುಂ ಮರಸನ ದಿಸೆಯೊಳಾದ ಮೋಹ ಮುನುಬಾದುದೆಂದು ಮಲಮಲಮಜುಗುತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೫೪); ಬೀದರೆ ಸಿಲುಕುವರು ಮಾಯಾಪಾಶದೊಳಹಂಕಾರಿಗಳು ತದ್ವೇಶಕಾಲ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲಿ ನಿರ್ವಾಹವನು ಬೆದಕಿ ಬೇಸಹಂವರು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೫೪); ಸೀತಾರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರು . . . ಫಲಗಳ ಮೇಲೆ ನಿರ್ವಾಹ ಸಾಗಿಸುತ್ತ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩೫). ೫. ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಳಿಸುವುದು; ಮುಕ್ತಾಯ ; ಉಪಸಂಹಾರ : ಚಿನ್ನಬಸವರಾಜದೇವರು ನಿರ್ವಾಹವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಪ್ರಸ್ತಾವನದ ವಚನ (ವಚನಂ. ೨೭೧-೯೨); ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮುಂತಾದ ಪದಕ್ಷರಿಯೊಳಗಾದ ಐವತ್ತೊಂದನೆಯ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಾಹ ವೇದ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರದೊಳಗಾದ ಪುರಾಣಗಳಮಂಗಳಶ್ಲೋಕ ತಾನಾರೊಂಬುದ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಿಕ್ಕಿದ ಭಿತ್ತಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೫-೩೬೩). ೬. ಅಂತ್ಯ ; ಕೊನೆ : ಅವಳು ಬಂದಾಗಿನಿಂದ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವವರೆಗೂ ಕೊಚ್ಚಿ ಕೊಂಡ ಜಂಬಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಾಹವೇ ಇಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಹಕ (ಗು). ೧. ನಡೆಸುವ; ನಿರ್ವಹಿಸುವ: "ಕಾರ್ಯ ನಡೆಸುವ; ನಿರ್ವಾಹಕ. ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ ಶಾಖೆ; ಕಾರ್ಯಾಂಗ" (Executive. ಪತ್ರಿಕೆ. ೩೬). (ನಾ). ೨. ನಿರ್ವಹಿಸುವವನು; ಮುನ್ನಡೆಸುವವನು: ಭರತಕುಲನಿರ್ವಾಹಕನೆ ಬಾ ಕುರುಕುಲಾನ್ವಯ ದೀಪ . . . ಬಾಯೆಂಬದ್ದು ದನು ಮಗನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೨೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಹರೇಖೆ (ನಾ). = ನಿರ್ವಹಣರೇಖೆ: ಅಬ್ಬಣಂ ಚನ್ನಪೂವಿನ ಚೆಂಬೊನ್ನ ಮಯೂಖಲೇಖೆಗಳಂತಾ ಚತ್ರ ನಿರ್ವಾಹರೇಖೆ ನೆರಂಬತ್ತಿರೆ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ತರದೂಗಿತ್ತಂಗನಾಸಂಕುಲಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೧೧೬).

[ನಿರ್ವಾಹ + ರೇಖೆ]

ನಿರ್ವಾಹಸಂಗತಿ (ನಾ). ಪರಿಹಾರ; ನಿವಾರಣೆ: ವಾರಕದ ವಿವಿಧಾ ಭರಣ್ಯಂಗಾರವಂತಿರಲೇಖೆಯಾದಿದ ಸಾರಭಾಷಿಗೆ ನೆನೆಯರೇ ನಿರ್ವಾಹ ಸಂಗತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೮೪). [ನಿರ್ವಾಹ + ಸಂಗತಿ]

ನಿರ್ವಾಹಸಾಧನ (ನಾ). ನೆರವೇರಿಸಲು ಬೇಕಾಗುವ ಸಾಮಗ್ರಿ, - ಸಾಧನ: ಸರ್ವಹಿತವೊಂದುಂಟೆ? ಅದಕೆ ಪಥ ನಮಗುಂಟೆ? ನಿರ್ವಾಹಸಾಧನಗಳಿತ್ತು? ಗುರುನೆತ್ತು? (ಮಂಕುಳ. ೮೫೪).

[ನಿರ್ವಾಹ + ಸಾಧನ]

ನಿರ್ವಾಹಸೂತ್ರ (ನಾ). ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಸೂತ್ರ, - ದಾರ: ಹೂಡೆಗಳು ಹೊಯ್ದಾಡಬೇ ನಿರ್ವಾಹಸೂತ್ರದ ಕುಣಿಕೆಗಾಡನ ಗಾಹಿನಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೯). [ನಿರ್ವಾಹ + ಸೂತ್ರ]

ನಿರ್ವಾಹಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ನಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಡೆಸು: ನಿಭಾಯಿಸು: ತೊಡಗಿದೀತನ ರಾಜಕಾರ್ಯವ ಕಡಿಸದಿರು ನಿರ್ವಾಹಿಸಲಿ ನೀ ಬಿಡುಬಿಡನೆ ಜಡೆದನು ಮುರಾಂತಕನಿಂದ್ರನಂದನನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೪). ೨. ಮುಗಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು; ಈಡೇರಿಸು: ಅಸುರರಿಪು ಕೃಪೆಯಿಂದ ನಿರ್ವಾಹಿಸಿದನೀ ಯಜ್ಞವನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧-೨೩).

[ನಿರ್ವಾಹ + - ಇಸು]

ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ (ನಾ). ೧. ಬದಲಾಗದಿರುವಿಕೆ; ಮಾರ್ಪಾಡಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸ್ಥಿರತೆ; ದೃಢತೆ: ನಿರಾಲಸ್ಯದಿಂ ನಿರ್ಬಂಧದಿಂ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ನೀಮಿ ವರಯಂ ನಿಶ್ಚಯಮೋದುಪೊಡಾವುಮಾ ಮಾರ್ಗದಿಂದೋದಿಸಿ ಪಂಡಿತ ರಾಗಿ ಮಾಲ್ಪಿಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೨-೫೫ ಪ); ಮುಕುಳನನಿರಾಳನಂಗಳ್ ವಿಶಾಸಪ್ರಬೋಧನೋನ್ನೇಷಂಗಳ್ ಪ್ರಕಟಿಸುಗುಮ್ಮಕ್ಕನುಂ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಗೌಣಮುಖ್ಯವುತ್ಪತ್ತಿಕ್ಕತಂಗಳ್ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯೧೪); ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತು . . . ತನಗೆ ತಾನು ನಿರ್ಗುಣ ನಿರಾಕಾರ ನಿರ್ವಿಕಾರ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ ಕಾಲದೇಶರಹಿತ ಸಜ್ಜಿದಾನಂದದಂತಿರುತ್ತದೆ (ನಿಶಿಲು. ೨೩೫). ೨. ಭೇದಭಾವವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಭಿನ್ನತೆ: ಸ್ಥಾನದಾಚಾರ್ಯಗ್ಗಂ ಎರಡುಂ ಕೇರಿಯು ಸಾಸಿವ್ವರ್ಗ್ಗಂ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಸಮಾಯರಾಗಿ ಬಳವನ್ನು ಬಾಳ್ವುದು (ಸೌಖ್ಯ. ೫೬-೧, ೬೪-೩೬; 1028). ೩. = ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಸಮಾಧಿ: ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ [ವಾಣಂ. ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪತ]ವೆಂಬ ನಿಜ ದೊಳಗಯ್ಯ ನಿರಹಂಭಾವದಲ್ಲ ನಾನಿದ್ದೆ ನಯ್ಯ ನೋಡಿತೆನೆಂದರೆ ನೋಡ ಲಿಲ್ಲ ಕೇಳಿತೆನೆಂದರೆ ಕೇಳಿಲ್ಲ ಘನ ನಿರಂಜನದ ಬೆಳಗಿಂಬಾದುದೇನೆಂಬೆ (ಅಪಜಂ. ೧೫೧-೬೪೨); ಸಮಾಧಿಯೆಂಬ ಯೋಗವು ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ ಅಸಂ ಪ್ರಜ್ಞಾತ . . . ಸುಕಲ್ಪ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೬). ೪. ಬದಲಾಗದಿರುವವನು; ಬಂದೇ ರೀತಿ ಯಾಗಿರುವವನು; ನಿಶ್ಚಲ: ಜಯಜಯ ವಾಸುಪೂಜ್ಯ ಸುರಪೂಜ್ಯ . . . ನಿರ್ಮಮ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ (ಸುಕುಮಾರ. ೪-೪೮); ನಿರಾ ವರಣ ನಿರ್ಮಾಯ ನಿರ್ಮಳ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ . . . ನಿರಾಳ ಪಂಪಾನಿರೂಪಾಕ್ಷ ಶರಣ (ಹಚ್ಚಾ. ೧-೪); ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕಲ್ಪ ಕೇಳು ಚತುರ್ವಿಧದ

ಪದವಿಗಳು ಮೊದಲಹ ಸರ್ವಭೋಗಸುಖಂಗಳಂ ಕೊಡುವೆಂ ಬಯಸು ನಿನಗೆ (೬ಸಪ್ತ. ೧೮-೧೦೦); ಓರುಪಾಧಿಕ ನಿರ್ವಿಕಾರ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ . . . ಕೃಪಾಮೃತೇಕ್ಷಣ ಪರಶಿವನುಂ (ಭೈರವ. ೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕ (ನಾ). = ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಸಮಾಧಿ: ಧ್ಯಾನ ನಿಶ್ಚಲವೇ ಸಮಾಧಿಯದೇ ನಿರಾಸಿಸಲಾಜು ಭೇದವು ಮಾನನಿಧಿ ಸವಿಕಲ್ಪಕವು ತಿಳಿ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕವು (ಅಮೃತ. ೬-೫೫); ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕವು ವಿಶೇಷಣ ವಿಶೇಷ್ಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸದಿರುವ ಜ್ಞಾನ (ಭಾತತ್ವ. ೫೮೮); ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕ, ಸವಿಕಲ್ಪಕವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೨).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪನೆ (ನಾ). ಏಕಾಗ್ರತೆ; ದೃಢಚಿತ್ತತೆ: ಎನ್ನ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪವೇ ತಾಂಬೂಲ ಎನ್ನ ಮೌನವೇ ಘಂಟೆ ಎನ್ನ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪನೆಯೇ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಎನ್ನ ಕುದಿಯೇ ನಮಸ್ಕಾರ (ಅಪಜಂ. ೨೦೬-೯೨೬).

[ಸಂ. ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪನೆ]

ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಭೂಮಿ (ನಾ). ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಸಮಾಧಿಯ ಸ್ಥಿತಿ: ದೇಶ ಕಾಲ ಆಕಾರಗಳಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದಿಲ್ಲಾ ವಿಶ್ವವೆಂದೂ ಅದಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿಯು ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ . . . ಪಾಗಿಯೇ ಅಭೇದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕು (ಭಾರತ. ೨೧೩).

[ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ + ಭೂಮಿ]

ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಸಮಾಧಿ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಯಾವ ವ್ಯಾಪಾರವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಚಿತ್ತಲಯಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ನಿಶ್ಚಲಸಮಾಧಿ; ೧೨ ಸಮಾಧಿಯ ಧ್ಯಾತ್ಯ, ಧ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಧ್ಯೇಯವೆಂಬ ತ್ರಿಪುಟ ಯಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾತ್ಯ, ಧ್ಯಾನಭಾವಗಳು ಹೋಗಿ ಧ್ಯೇಯ ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿರುವ ಜ್ಞಾನ; ಚಿತ್ತವು ಧ್ಯೇಯವಸ್ತುವಿನಲ್ಲೇ ಲಯ ಹೊಂದುವಿಕೆ: ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಸಮಾಧಿಯೊಂದನಿರ್ವಹಣೆಯಮೌನನಮಂ ಕರುವಿಟ್ಟ ಶಾಂತಿಯ ನಿಜಾಕೃತಿಯೊ ಪೇಳನಲ್ಪೈಕದನಾ ಸನಾತನ ಯೋಗಿ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೬-೩೬). [ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ + ಸಮಾಧಿ]

ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಿತ (ನಾ). ಬದಲಾಗದಿರುವುದು; ನಿಶ್ಚಲವಾದುದು; ಸ್ಥಿರವಾದುದು: ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಿತದ ಅದ್ವೈತವ ನೋಡರೇ ಬೆಳಗಿನೊಳ ಗಣ ಬೆಳಗು ಅಡಗಿತ್ತು ನೋಡರೇ (ಅಪಜಂ. ೨೨೧-೧೦೦೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಕಳಕೆ (ನಾ). ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದು; ಪೂರ್ಣತೆ: ನಿರ್ವಿಕಳದಲ್ಲಿ ಘಟ ಹುಟ್ಟಿ ಪ್ರಕಟಿಸುವುದ ಕಂಡೆ ನಿರ್ವಿಕಳತೆಯಲ್ಲಿ ವಿಕಳತೆಯು ಹುಟ್ಟಿ ಉಭಯಗತಿ ಆ ಉಭಯದ ಗತಿಗಿಟ್ಟಿವರ ಕಂಡೆ (ನೋಳಮಾ. ೧೦-೩೬). [ಸಂ. ನಿರ್ವಿಕಳತಾ]

ನಿರ್ವಿಕಾರ (ಗು). ೧. ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದದ; ವಿಕಾರಗೊಳ್ಳದ; ಸ್ಥಿರಭಾವದ: ನಿಜಿತ ನಿರುತ್ತರ ಓರಾಮಯ ನಿರ್ವಿಕಾರಾಕಾರ ಚಿತ್ತೈಸು (೬ಸಪ್ತ. ೬೧-೪೩); ಅದನ್ನು ಅವರು ತಿವರಗೊ ನಿರ್ವಿಕಾರ ಭಾವದಿಂದ ಸಾಗಿಸುತ್ತರೇ ಇದ್ದರು (ರಂಗರೋ. ೯೬); ಸರ್ವವನು ತನ್ನಾತ್ಮವೆಂದು ಬದುಕುವನು ನಿರ್ವಿಕಾರಾಂತರಂಗದಿ ಜಗದ ಧರಿಸುವನು ಸರ್ವಮಂಗಳನವನು (ಮಂಕುಳ. ೮೦೫). (ನಾ). ೨. ಬದಲಾವಣೆ ಗೊಳ್ಳದವನು; ಸಮಭಾವದಿಂದಿರುವವನು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಉರ್ವಿಯೊಳು ಸೈಗೆದೆದು ಸದಿನಯಪೂರ್ವಕದಿ ವಂದಿಸುತ ದಸರಯ ನಿರ್ವಿಕಾರನು ಮತ್ತೆ ಅಡಿಗಳಿಗಿಡಗಲು (೬ಸಪ್ತ. ೬೮-೨೬); ಸರ್ವಸಂಸಾರ ಕಾರಣಭಕ್ತಿಗಮ್ಯನಂ ನಿರ್ವಿಕಾರನ ಲಿಂಗವರ್ಚಿತನುದಾರನಂ ಸರ್ವಾಂಗ ವೊಂದಿ ವಂದಿಸುವೆಂ (ವೀಶ್ವಪ. ೬-೧-೩೫); ಉಪಮಾತೀತ ನಿರುಪಾಧಿಕ ನಿರ್ವಿಕಾರ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ . . . ಕೃಪಾಮೃತೇಕ್ಷಣ ಪರಶಿವನು (ಭೈರವ. ೧).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಕಾರತೆ (ನಾ). ಬದಲಾಗದಿರುವಿಕೆ; ಸ್ಥಿರತೆ: ಅ ತಪಸ್ಸು ನಿತ್ಯಂಶ ನಿರ್ವಿಕಾರತೆಯಿಂದ ರಂಜಿಸರ್ಪನ್ನೈಗಂ (ಶಬ್ದಂ. ೨-೧೦೫ ಪ); ಸ್ವರೂಪ ಬದಲಾಯಿಸದೆ ಸರ್ವವು ಮುಚು ಕುಂಡಲ ವಕ್ರಭಾವಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಗುವ ಪರಿಣಾಮವೊಂದು. ಎರಡನೆಯ ಪರಿಣಾಮ ವಿಕಾರವಲ್ಲ, ನಿರ್ವಿಕಾರತೆಗೆ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪ್ರಾಚೀನರ ಹೃದಯ (ಹಿಂದಸಾ. ೬೪). [ಸಂ. ನಿರ್ವಿಕಾರತಾ]

ನಿರ್ವಿಕಾರಿ (ಗು). ೧. -ನಿರ್ವಿಕಾರ ೧: ಕೇವಲ ನಿರ್ವಿಕಾರ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರತ್ವ ಜಗತ್ಪ್ರಾಪ್ತಾದಿಗಳ ಕೂಡದಾಗಿಯೂ ಅದಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರತ್ವವೇ ಹೇಳಿಕೊಡದು (ಈಶ್ವಸ್ತ. ೨-೭). (ನಾ). ೨. ವಿಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವಂತಹುದು; ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದದಿರುವುದು: ನಿರ್ವಿಕಾರಿಗಳ ಪ್ರತಿ ಎಂಬ ಒಂದು ಎಂಬುದು ಕಡೆಯಾದ ನಿರ್ವಿಕಾರಮುಂ ಅವಧಾರಣೆಯಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪ ಪರಮಾಗಿ ಸಂಧಿಯಿಲ್ಲ (ಶಬ್ದ. ೫೬ ಪೃ. ೨). [ಸಂ. ನಿರ್ವಿಕಾರಿನ್]

ನಿರ್ವಿಘ್ನ (ಗು). ೧. ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ; ತೊಡಕುಂಟಾಗದ; ಸರಾಗವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ತೊಡಕುಂಟಾಗದಿರುವುದು; ಸರಾಗ: ಯಕ್ಷಿ... ಮುಕ್ತಿಕೆ ಮಾಯೋರಂಕೆ ನಿರ್ವಿಘ್ನಮಂ (ಪ್ರಶ್ನ. ೧-೧೦); ನಾನೆ ಬಡೆನತಿಬಲಸಮಸ್ತಿಕಂ ನಿರ್ವಿಘ್ನಮಸಗೆ (ಪ್ರೀತಾಂ. ೨೯-೪೪). ೩. ವಿಘ್ನಗಳನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವವನು: ನಿರಸೂಯ ನಿರ್ವಾಣಪದ ನಿರ್ವಿಘ್ನ ನಿರತಿಶಯ ನಿಸ್ಸೀಮಂ... ನಿರ್ವಿಕಾರಾಕಾರ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೬).

ನಿರ್ವಿಘ್ನಮಾಗಿ, ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ = ತೊಡಕಿಲ್ಲದೆ; ಸರಾಗವಾಗಿ: ಸರ್ವಸಂಪತ್ತಮೃದ್ಧಿಗಳಂ ಸ್ವಧರ್ಮದಿಂದ ನಿರ್ವಿಘ್ನಮಾಗಿ ಸಕಲಪ್ರಕೃತಿ ಜಾತಿ ಜಾತುರ್ವರ್ಣಮಂ ದಿಡದೆ ಪೊರವಲ್ಲಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೧೫); ತಮ್ಮಲ್ಲರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಸಕಲವೂ ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ನಡೆದಿದೆ (ಜಿತಂ. ೪).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಘ್ನತೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿಯುಂಟಾಗದಿರುವುದು; ತೊಡಕಾಗದಿರುವುದು: ಸಮಸ್ತಸಿದ್ಧಿಪ್ರದಾಯಕ ವಿನಾಯಕ ಮಾಯಾದೇವನಿಗೆ ನಿರ್ವಿಘ್ನತೆಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೬). [ಸಂ. ನಿರ್ವಿಘ್ನತಾ]

ನಿರ್ವಿಘ್ನದಾಯಕ (ನಾ). ೧. -ನಿರ್ವಿಘ್ನತೆ: ಕರಿಭಾಷ್ಯತಿಯನಿಶ ವದನದ ಕರದ ಪಾಕದ ಮೋಡಕದ ವಿಸ್ತರದ ಗಣಪತಿ ಮಾಡೆ ಮಗೆ ನಿರ್ವಿಘ್ನದಾಯಕವ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೬). ೨. ಗಣಪತಿ: ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ: ಕಾಯಕವಿದು ನಿನ್ನದು ಕೇಳು ನಿರ್ವಿಘ್ನದಾಯಕ ನಿನಗೆ ಸತ್ಯವೆಯ ಜೀಯ ಕಾರುಣ್ಯದಿ ಕುಡು (ಮೋಡಕ. ೧-೧೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಚಾರ(ನಾ). ವಿಚಾರಮಾಡದಿರುವುದು; ಯೋಚಿಸದೆ ಇರುವುದು: ಅ ದೇವಕಿ... ಕಂಸಕ್ಕೆ ತಾಪಚಾರದಿಂದ ನಿರ್ವಿಚಾರಮು ಪೊಲ್ಲಮೆಯಾದುದೆಂದು ಬೇಡಿಸುತ್ತಿರಲಾ (ಜಗದಿ. ೨-೬೧ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಚಿಕ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಸಂದೇಹವುಂಟಾಗದಿರುವಿಕೆ; ನಿಶ್ಚಂದಿಗ್ಧತೆ. ೨. [ಜೈನ]ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದ ಎಂಟು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು; ಜುಗುಪ್ಸೆ ಹೊಂದದಿರುವಿಕೆ; ೧೯ ಇದರಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯನಿರ್ವಿಚಿಕ್ಕಿ, ಭಾವನಿರ್ವಿಚಿಕ್ಕಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಭೇದಗಳಿವೆ: ೧. ದ್ರವ್ಯನಿರ್ವಿಚಿಕ್ಕಿಯೆಂದರೆ ಸಾಧುಗಳ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಮಲ, ಮಾಂಸ, ಮಾಂಸ, ಕಫ ಮೊದಲಾದ ಅಸಹ್ಯ ವಸ್ತುಗಳಿವೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಹೇಸಿಗೊಪಡದಿರುವಿಕೆ. ಧರ್ಮಾತ್ಮರ ಶರೀರವು ರತ್ನತ್ರಯದಿಂದ ಪವಿತ್ರವಾಗಿದೆ. ೨. ಅರ್ಹಂತರು ಹೇಳುವ ಉಪದೇಶಗಳು ಬಹಳ ಕಷ್ಟ ಮುಂತಾಗಿ ಅಶುಭ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಮಾಡದಿರುವುದು ಭಾವನಿರ್ವಿಚಿಕ್ಕಿ: ನಿತ್ಯಂಕಿತ

ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷಿತ ನಿರ್ವಿಚಿಕ್ಕಿತ್ವಾ ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿ ತಾ ಉಪಬೃಂಹಣ ಸ್ಥಿತಿ ಕರಣ ವಾತ್ಸಲ್ಯ ಪ್ರಭಾವನಾ ಎಂಬಂಟಿಕ್ಕಿಕ್ಕಿ... ಭೋರಕಷ್ಟವಿದರ ಪೂರ್ವಲಾಗದೆಂಬ ಜ(ಪ)ಸುಗೆಯಿಂದ ಪತ್ತುವಿದುವುಮಂ ದ್ರವ್ಯಭಾವ ಭೇದ ನಿರ್ವಿಚಿಕ್ಕಿ (ಚಾಪು. ೨೪೧); ನಿರ್ವಿಚಿಕ್ಕಿಯೊಳಜಾತಾರ್ತ ವರೆ ಕೈಕೊಂಡು ಬಣ್ಣ ಸಲ್ಲೆಗಟ್ಟು ನರಂ ನಿರ್ವಾಣಪದವೊಳಿರಿಸುವ ಸರ್ವಜ್ಞ ಶ್ರೀಗೆ ಮೊತ್ತ ಮೊದಲಿಗನಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾ. ೪-೬); ಶರೀರಾ ದ್ಯುತುಜಸ್ವಭಾವಮನಜಾದು ಶುಭಿಯೆಂಬ ಮಿಥ್ಯಾಸಂಕಲ್ಪೋಪನಯನ ಮುಂ ಅರ್ಹತ್ವವಚನದೊಳ್ ಇದಯುಕ್ತಂ ಭೋರಂ ಕಷ್ಟಂ ಇದಲ್ಲ ದೊಡ್ಡೆಂಬ ಉಪಪನ್ನಮೆಂಬ ಅಶುಭಭಾವನಾಪರಮಮುಂ ಮೋರ್ ನಿರ್ವಿಚಿಕ್ಕಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೫); ನಿರ್ವಿಚಿಕ್ಕಿತ್ವಾ: ರೋಗಿಯೊ, ಕುರುಪಿಯೊ ದುಃಖಿಯೊ ಅದ ದೇಹಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಹೇಳಿಕೊಡದು... ಮನುಷ್ಯನ ವೈಭವ ಹಾಗೂ ದೈಹಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೋಡದೆ ಅವನ ಗುಣಗಳನ್ನು ನೋಡುವುದು (ಜೈನ. ೪೬೦). [ಸಂ. ನಿರ್ವಿಚಿಕ್ಕಿತ್ವಾ]

ನಿರ್ವಿಣ್ಣ (ಗು). ೧. ನಿರಾಶೆಗೊಂಡ; ನಿರುತ್ಸಾಹದ: ನಿರ್ವಿಣ್ಣ ಭಾವದೊಳಂದು ಲಕ್ಷ್ಯಣಂ ತುರಗ ಸಾರಥಿ ಕೇತನಂಗಳಿಂದ ಹಡ್ಡದ ವರೂಥಮಂ ತರಿಸಿ ಪೊಜಿಗಿರಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೬೦); ನಿರ್ವಿಣ್ಣ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಕವಿಗಳಿಂದ ವೀರಗಾಥಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೪೫೦). (ನಾ). ೨. ನಿರಾಶೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದುದು: ಕಣ್ಣು ತೆಪ್ಪಿದರೆ ಕೆಳದಿ ಕೇಳಾ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚುವುದೀ ಪ್ರಪಂಚದ ಬಣ್ಣ ಗೆಯ ಭುವನಾವಳಿಗಳಿವು ತಾಮಸಾಂಗದಲಿ ಗಣ್ಯವೇ ತಾನಿದೆಯೊಳಗೆ ನಿರ್ವಿಣ್ಣವೆನಿಸಿ ದಡುಳಿವಲೊಬ್ಬಳಿ ಹೆಣ್ಣು ಕಡೆಗಾವನಲಿ ಲಯಿಸುವಳಾತ ನೋಡೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧-೨೯); ಭೀತಿಯಿಂದ ನಿರ್ವಿಣ್ಣವಾದ ಮೋರೆಯ ಬಣ್ಣ ಇನ್ನೂ ಮರುಕಳಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ಮೂರುದಾ. ೨೫೬). ೩. ನಿರುತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ನಿರಾಶೆಗೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಈ ತೆಪ್ಪಿನೊಳ್ ಮೂರ್ಛೆಗೆ ಸಂದ ರಾಯನೆಂತಾನುಂ ಬೇಗದಿಂದ ಸೋದರರ ಶೈತ್ಯೋಪಚಾರದತ್ತಣಂ ತಪ್ಪತ್ತನಾಗೆ ಮುನಿಪಂ ನಿರ್ವಿಣ್ಣನಾಗಿ ನೋಬ್ಬುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬-೨೨); ಭಾಗಿರಥಿ ನಿರ್ವಿಣ್ಣಳಾಗತೊಡಗಿದಳು (ಭಾರಥಿ. ೧೫೨); ಎಲ್ಲರೂ ಚಿಂತಿಸಿ ನಿರ್ವಿಣ್ಣರಾದರು (ಕುರುಕಾ. ೨೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಣ್ಣತೆ (ನಾ). ೧. ಕುಗ್ಗಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ಸೋಲಿನ ಭಾವ; ಅಸಹಾಯಕತೆ: ನಿಂತು ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅನರ ನಿರ್ವಿಣ್ಣತೆ... ಅವರು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ಯಾತನೆಯನ್ನು ಸಾರಿ ಸಾರಿ ಹೇಳುವಂತಿತ್ತು (ಹೊಸಪ್ರ. ೪೪); ನಾನು ನನ್ನ ನಾದಿನಲ್ಲಿರುವವರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುವುದು... ಅವರ ನಿರ್ವಿಣ್ಣತೆಗಾಗಿ (ಪ್ರವಾತೋ. ೧೨೬); ಮನದ ಮಾಮುರಕೆ ಹಿಡಿದುದು ನನಗೆ ನಿರ್ವಿಣ್ಣತೆಯ ಬಂದಿಳಿತೆ (ಪ್ರೀತಾಂ. ೯-೨೧೯). ೨. ದುಃಖ; ಅಳಲು: ನಿರ್ವಿಣ್ಣತೆಯು ಇಂದು... ನಿರ್ವಿಣ್ಣತೆಯು ಬತ್ತಡಕ್ಕೆ ಬಡ್ಡಿದುದು ಉಬ್ಬಸಬಟ್ಟು ಹೊರಬೀಳಹತ್ತಿದೆ (ಅಪ್ಪ. ೧೪೨). [ಸಂ. ನಿರ್ವಿಣ್ಣತಾ]

ನಿರ್ವಿಣ್ಣಮನ (ನಾ). ೧. ನಿರುತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸು. ೨. ನಿರುತ್ಸಾಹಿಯಾದ ಮನಸ್ಸಿನವನು: ಮುದದಿನೆಲ್ಲರ ಕುತಲವನು ಕೇಳದನು ದುರಿಯೋಧನಗೆ ಸಿಲುಕಿದ ಹದನನೆಲ್ಲದ ಹೇಳದನು ನಿರ್ವಿಣ್ಣ ಮನನಾಗಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೨-೧೪). [ನಿರ್ವಿಣ್ಣ + ಮನ]

ನಿರ್ವಿಣ್ಣ, ನಿರ್ವಿಣ್ಣ (ನಾ). ೧. -ನಿರ್ವಿಣ್ಣತೆ ೨: ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಂದನದ ಕೆ ನಿರ್ವಿಣ್ಣ ಮೆಮಗಿಲ್ಲ [ಪಾಂ. ನಿರ್ವಿಣ್ಣ ರಹುದಿಲ್ಲ] (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೧೦). **ನಿರ್ವಿಣ್ಣ:** ೨. -ನಿರ್ವಿಣ್ಣ ಮನ ೨: ಪತಿತರು ಪಾಪಾತ್ಮರೊಬ ನಂದಿಕೆಯಿಂದ ನಿರ್ವಿಣ್ಣರಾಗಿ (ಶರಣ. ೧೧, ಮುನ್ಯಾ. ೪). [**ಸಂ. ನಿರ್ವಿಣ್ಣ**]

ನಿರ್ವಿಧ್ಯ (ಗು). ೧. ವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲದ; ಏನನ್ನೂ ಕಲಿಯದೆ ಇರುವ. (ನಾ). ೨. ವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಓದು ಕಲಿಯದವನು. ೩. ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ವಿದ್ಯಾಬಲ ನಷ್ಟವಾದವನು; ಅಂತ್ಯಗ್ರೀವಂ ನಿರಾಯುಧಂ ನಿರ್ವಿಧ್ಯನುಮಾಗಿ ಕೆಲಸಂ ನೋಡಿ (ಶಾಂತಿ. ೫-೬೨ ನ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಧಿ (ನಾ). ಅಗರ್ಯೇ ತೀರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಕಟ್ಟಳೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮುದ್ದನ ಹರಸಲು ಗಣಪನ ಕರೆದೆ ನಿರ್ವಿಧಿ ಯಾದರು ಕಡುಬನು ಮಾಡಿ ಪೂಜಪ್ರದೋಷ್ಯತು ಸುತನಂ ಕೂಡಿ (ಗಣೇಶ. ೬-೬೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಧಿಸು 'ನಿರ್ವಿವಿಸು' ನೋ.

ನಿರ್ವಿಭವ (ನಾ). ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿರದುದು; ವೈಭವಹೀನವಾದುದು; ಸರ್ವಮಯವದು ಪರಿಹರಣ ಸಂಕೀರ್ಣಪದವಲ್ಲ ನಿರ್ವಿಭವ ಸಂಪಲ್ಲ ಕೇಳಿ ಪಾರ್ವತೀಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು (ಬಸವ. ೫೧-೧೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿರಲ, ನಿರ್ವಿರಳ (ಗು). ೧. ವಿರಳವಲ್ಲದ; ಪೂರ್ಣವಾದ ಅಖಂಡ. (ನಾ). ೨. ಪೂರ್ಣಸ್ವರೂಪಿ; ಅಖಂಡನಾದವನು ನಿರಜ ನಿರ್ಜರ ನಿತ್ಯ ನಿರ್ಮಳ ನಿರಭ ನಿರ್ಭವ ನಿರ್ವಿರಲ[ನಾಶಂ. ೪] ನಿರ್ದರಣ ನಿರ್ವ್ಯದ್ಯಾಂ ನಿಜನಿರ್ಮಾಯ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೪) **ನಿರ್ವಿರಳ :** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿರಳ 'ನಿರ್ವಿರಲ' ನೋ.

ನಿರ್ವಿವಾದ (ನಾ). ವಿವಾದಕ್ಕೆ ಎಡೆಗೊಡದಿರುವುದು; ಚರ್ಚಾಸ್ಪದವಲ್ಲದುದು; ಗುರುದೇವನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಮೇಲ್ಮೆ ಅವನ ನಾಟಕ ಕಾಂಡಂಬಿ, ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಮಾತು ನಿರ್ವಿವಾದ (ಧರ್ಮಸಾ. ೮೦); ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬೇಕಾಗಿರುವ ವಿಷಯ ನಿರ್ದೋಷವಾಗಿಯೂ ನಿರ್ವಿವಾದವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು (ಶಿವ. ೨೬೪); ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರೀಕರಾಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ವಿಶ್ವದ ರಹಸ್ಯವನ್ನರಿಯಬೇಕೆಂಬುದೇ ಮುಖ್ಯಗುರಿಯಾಗಿತ್ತೆಂಬುದು ನಿರ್ವಿವಾದ (ಋತ್ವಾಂ. ೫ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಶಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಅನನ್ಯವಾದ; ಪರಮ; ವಿಶ್ವಚಿತ್ತಿಗೆ ಪ್ರಪಂಚ ಹೇಗೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದೇ ನಿರ್ವಿಶಿಷ್ಟ ಸತ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು . . . ವಿಶ್ವಚಿತ್ತಿಗೂ ಒಂದು ಇರುವ ಮೂತ್ರ ಗೋಚರವಾಗಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಕೇವಲ ಸತ್ಯಪ್ರಜ್ಞಾಮಯವಾದ ಒಂದು ನಿರ್ವಿಶಿಷ್ಟ ಇರುವ (ನಿಶಿ. ೨೬೫). ೨. ವಿಶೇಷವಲ್ಲದ; ಸಾಧಾರಣವಾದ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಶೇಷ (ಗು). ೧. ಅನಿರ್ವಿಶ್ವವಾದ; ವಿಶಿಷ್ಟವಲ್ಲದ; ಅನಿತು ಇನಿತು ಎಲ್ಲವು ಎಂದು ಪವಣಂ ಬೇಟ್ಟು ನಿರ್ವಿಶೇಷ ಶಬ್ದಂಗಳ್ [ನಾಶಂ. ನಿರ್ವಿಶೇಷದಂ] ಸಂಖ್ಯೆಯಂ ಬೇಟ್ಟು ಎಲ್ಲವು ಕೆಲವು ಪಲವು ಎಂಬ ಶಬ್ದಂಗಳ್ . . . ಅಂತ್ಯಲೋಕಮಂ ಪಡವುವು (ಶಮ. ೧೦೦ ಸ್ತುತಿ). ೨. ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ; ಸುರನಿರ್ವಿಶೇಷಸುಖಸರ್ವಸ್ವಂ ಕುರೂರ್ವಿಶೇಷಂ (ಶಾಂತಿ. ೬-೧೨೨). (ನಾ). ೩. ಅಭೇದ; ಏಕರೂಪತೆ; ಸಮಾನತೆ; ಪರಲೋಕವೆಂಬುದು ಪರವಿಷಯನಿರ್ವಿಶೇಷಂಗಳು . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿ. ೮-೧೬೨ ನ); ಶತಧರಣ್ಯದೊಳಕ್ಕುಂ ಶತಹರಿಣಂಗಳ್ ಸನ್ಯಾಸನಂ ಸುಮನೋವಿಶಿಷ್ಟಪಾಂಕಜೋ ನಿರ್ವಿಶೇಷದಿಂ ಮುಕ್ತು ಮುಕರಯುಗಳ್ ಕೈಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೯೦೧); ಉಂಟಿಲ್ಲೆಂದೆಯೆರಡು ಗೆಂಟೆ ಪರಿಹಂಸಿ ಮೂಜನೆಯ ಪೊಸವಗೆಯಂ ಗೆಂಟೆಕ್ಕು ನಿರ್ವಿಶೇಷದೊಳಂಟಿ

ಪುದೀ ಜಗಮನಮರೆ ತಿವಿರಾಜ್ಞೈಕಂ (ಚರ್ಮ. ೬-೧೪). ೪. ಬೇರೆಯಲ್ಲದವನು; ಸಮಾನನಾದವನು; ಮದವದಂಹಸ್ತು ಮಸ್ತಕಧಿದುರಂ [ಭುಂ]ವಿದುರನನ್ಯಬಾಣಬ್ಬ ದುರಂಮದ ಪತ್ಯನಿರ್ವಿಶೇಷಂ[ಮದವದೋಲ್ಕರಿತನತ್ಯಂ] ವೈಷಣೇನಂ(ಗದಾಯ. ೪-೬೬). ೫. ನಿರ್ವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮ; ಸೆರೆದೂರ್ವ್ಯರೇತನೋಳ್ ಪುರೂಹಿರಣ್ಯರೇತೋತಿ ತೀವ್ರನೋ ಮುನಿವರನೋ ಪರಮಭಗವಂತಿ ಮುದದಿರೆ ಪರಿಶ್ರಮಕ್ಕೆನ್ನ ನಿರ್ವಿಶೇಷನೋಳಾಗಳ್ (ಕವಿ. ೧-೬೬); ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಮೊದಲಾದ ಅಶ್ವರಕ್ತಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ಯ . . . ನಿರ್ಗುಣ ನಿರ್ವಿಶೇಷ . . . ಎಂದಿವು ಮೊದಲಾದನೇ ಅದ್ವೈತಬ್ರಹ್ಮಪರ್ಯಾಯನಾಮಂಗಳಕ್ಕುಂ (ವಿನೀ. ೨೯).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮ (ನಾ). [ಅದ್ವೈತ] ತ್ರಿಗುಣಾತೀತವಾದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮ; ಪರಮಾತ್ಮ; ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮ; ಈ ಆತ್ಮನೆಂಬುದು ಬೇರೆ ವಸ್ತುವಾದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಗುಣವೂ ಇಲ್ಲ . . . ಇದಕ್ಕೆ ಬದ್ಧರ ಸ್ವಲಕ್ಷಣವಸ್ತುವನ್ನೂ ವೇದಾಂತಿಗಳ ನಿರ್ವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೂ ಹೋಲಿಸಬಹುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೫೮).

[ನಿರ್ವಿಶೇಷ+ಬ್ರಹ್ಮ]

ನಿರ್ವಿಷ (ಗು). ೧. ವಿಷವಿಲ್ಲದ; ನಂಜಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ವಿಷರಹಿತವಾದುದು; ನಂಜಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಉರಗಂ ಕೊಂಡಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕೆರಲನಂತ ಕಳೆದು ಕಟ್ಟಿ ಮೇಗಂ ಬೇಗಂ ಸೆರೆವಿಡಿಗೆ ಸುಡುಗೆ ಕಡಿ ಗಿರದರಿಕ್ಕುಗೆ ನೀವಿ ಕಳೆಗೆ ನಿರ್ವಿಷಮಕ್ಕುಂ (ಶಮ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ); ವಿಷಮಂ ದನೆಗಿಡಿಪುದುವೆ ನಿರ್ವಿಷಂ (ಮಮ. ೬-೬); ನಿರ್ವಿಷವಾಗಲಿಕ್ಕೆ; ಎಲೆ ಹೊನ್ನೆಯ ಬೇರಂ ಅಂದಿಲಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಮಂತ್ರಿ ಸುಡಿಯ ನಿರ್ವಿಷ. ವಿಳಂಗೆ ಎರಡಂ ನೀರಲ್ಲಿ ತೇದು ಮೂಗಿನ ನಸ್ಯಂಗೆಯ ನಿರ್ವಿಷ(ವಿನ್ನಿ. ೯೬). ೩. ನಂಜನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವವನು; ವಿಷವಿಲ್ಲದಿರುವವನು; ವಿಷಯಾಮಿಷಲಂಕುಟೆಯ ವಿಷಧರನೆನಿಸಿದುದು ನಿನ್ನೆಲೆ ವಿಷಧರನಂ ವಿಷಧರನಾಗದೆ ಬೇಗಂ ವಿಷಯಾಮಿಷ ವಿಷ ಮನುಗುಟ್ಟು ನಿರ್ವಿಷನಾಗಾ (ಅವಿ. ೨-೧೬); ನೀನೊಂದುಪಾಯದಿಂ ಬಂದಂ ನೀರನಭಿಮಂತ್ರಿ ತಳೆಯಲೊಡಂ ನಿರ್ವಿಷಮುಪ್ಪೆಂ (ಪಂಚಕಂ. ೧೧೬-೫). ೪. ವಿಷವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವಂಥ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಬೇರು: "ವಿಷಹಾ-ನಿರ್ವಿಷ, ಬಾಗಿ, ದೇವದಾಳ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೫); ನಿರ್ವಿಷ, ಚಂಗಲ್ಮ-ಕೋಷ್ಟ, ಕುಂಠಿ . . . ಇವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೂಡಿ . . . ಮಂದಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಎಣ್ಣೆ ನಿಲುವತನಕ ಅಟ್ಟಿ ಒಂದು ಗದ್ಯಾಣ ತೂಕವಂ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ದೇಹಕ್ಕೆ ಲೇಪನಂ ಮಾಡಿಸಲು . . . ಅಪ್ಪಾದಶಕುಷ್ಕ ಸಹ ಮಾಣ್ಣುಂ (ಸಚಪ್ಪ. ೧೬೯).

ನಿರ್ವಿಷಂಮಾಡು = ವಿಷವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು; ವಿಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸು; ಪದೋತ್ತಮಯಂ ಪಾವು ಕೊಳೆ ನಿರ್ವಿಷಂಮಾಡ್ತಾ ತಂಗೆನ್ನ ಮಗಳಮನರ್ಥರಾಜ್ಯಮುಮಂ ಕೊಡುವೆನೆಂದು ಗೋಸನಿಗಳೆಯ (ಚಾಣಂ. ೪೫೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಷಯ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯದಿಂದ ದೂರವಾಗಿರುವುದು; ವಿರಕ್ತಿ; ವಿಷಮವಿಷಂಗಳ್ಲಂ ಪ್ರತಿವಿಷಮನಿಸುವ ಮಂತ್ರ ನಿಜಯದೊಳಮಾಗೆಂದುಂ ವಿಷಯಮೆ ಮಾಣಸಲಿಂತೀ ವಿಷಯ ವಿಷಾಸ್ತಾದಮೋಹಮಂ ನಿರ್ವಿಷಯಂ (ಕಾಂಡಂ. ೫೬೨); ಎನ್ನ ನಿಭ್ರಾಂತಿಯೇ ನೈವೇದ್ಯ ಎನ್ನ ನಿರ್ವಿಷಯದೇ ಕಾಂಬೂಲ ಎನ್ನ ಪರಿಸನೇ ಘಂಟೆ (ಅವತಂ. ೨೦೬-೯೨೬); ಧರೆಯು ಸತಿಸುತರ ಭೋಗಭಾಗ್ಯವನು ತ್ಯಜೇಕಂಸಿ ನಿರ್ವಿಷಯಪರನಾಗಿ (ಸಮೋ. ೬೨-೪೫);

ನಾನಿಬೆನು ಇದೆನೆಂಬ ನಿರ್ವಹಣೆಯದರಿಂದಾಗಿ ಏಕನಾಗಿ
(ಪುರಾಣ. ೫೨-೯). ೨. ಇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ದೂರವಾದ
ವನು; ವಿಷಯಾತೀತನಾದವನು; ಪರಮಾತ್ಮ: ನಿರಸನೇಂದ್ರಿಯ
ನಿರ್ವಹಣೆಯ ನಿರ್ವಹಣೆ . . . ನಿರ್ವಹಣೆಯಾದ ಚಿತ್ತವು (ಬಸವ.
೬೧-೪೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವವನು; ವಾಸನಾ
ರಹಿತನಾದವನು; ವಿರಾಗಿ: ದೇವ ನಿರ್ವಹಣೆಯಾದವನವಧಿಸೆಂದು
ದೇವ ಭವಬಂಧಮಂ ಬಿಡಿಸು ಬಿಡಿಸಿತ್ತೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಬಂದದಿಂ
ಮುಕ್ತಿಯು ಸದಾಪುರುಷ (ಸಂಪದ. ೧೩-೪೧).

[ಸಂ. ನಿರ್ವಹಣೆ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ವಿಷಯದ ತನಗೆ ಕೆಡುಕುಂಟಾಗದ
ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ವಿಷಯವಿಷಯವೆಂದು ವ್ಯಕ್ತಿಸಬಲ್ಲ
ನಿರ್ವಹಣೆ ನಿರ್ವಹಣೆ (ಭರಣ. ೨-೩೧). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ಸಿದ್ಧ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ವಿಷಯವಿಷಯವೆಂದು ಮಾಡುವಿಕೆ;
ನಂದನ್ನು ಕಳೆಯುವಿಕೆ: ಮದನಭವ ನಿರ್ವಹಣೆಯಾದವನುಂತ್ರನು
ಜರಾಮರಣ ಶಿಲಾದಿವಳೆನ ಬಿಡುಬಿಡು ಮಾಡುತ್ತ ಮುನಿ ಪರನಿ ಭರ್ಮ
ವೃದ್ಧಿ ನಿರಾಧರ (ಪರಮಾ. ೩-೨೮). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ವಿಷಯವಿಷಯವೆಂದು ಮಾಡು; ನಂದೆಲ್ಲ
ದಂತೆ ಮಾಡು: ಗರಳೇಂದ್ರವರವಾಸಿಕೋಗ್ರವಿಷಯಂ ಪುಣ್ಯಮೃತಂ
ನಿರ್ವಹಣೆಯಾದವನು (ಪರಮಾ. ೩-೨೮). [ಸಂ.]

[ನಿರ್ವಹಣೆ + ಕೆಡುಕು]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವವನು; ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವವನು:
ಸೃಷ್ಟಿವಿಲಯಸ್ಥಾನವಾದವನುಂತ್ರನು ನಿರ್ವಹಣೆಯಾದವನು
ನಾವನೇ ಸರ್ವಾಶ್ರಯಿಗಳಿ (ನಿರ್ವಹ. ೧೦-೩೪-೧೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೂಲವಾದುದು; ಆದಿಮೂಲ:
ಅತ್ಯಂತ ಕಾಯವೆ ರೂಪ ಅ ಕಾಯಕ್ಕೆ ಆತ್ಮನ ಹಾಜೆ ಅ ಹಾಜೆಗೆ
ಅಜಾನಿ ದೀಪ ಅ ದೀಪಕ್ಕೆ ಗೋಪನಾಥ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರರಿಗವೆ ನಿರ್ವಹಣೆ
(ಪುಣ್ಯ. ೩-೩೧); ಭಕ್ತಿಶಿಲ್ಪ ಮಹೇಶ್ವರನ ನಿರ್ವಹಣೆ ಅ ನಿರ್ವಹಣೆ
ಪ್ರಸಾದಿಯು ಪ್ರಣಮ ಅ ಪ್ರಣಮ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿಯು ಎರಡನೇ ಅಜಾನಿ
(ದೋಷ. ೧೪೩-೫೫೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಣೆ 'ನಿರ್ವಹಣೆ' ನೋ.

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಗಂಡ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳು ಇಲ್ಲದವನು. 'ಅವಿರ' ಪರಾ.
[ಸಂ. ನಿರ್ವಹಣೆ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ಗು). ೧. ಬಲವಿಲ್ಲದ; ಅಶಕ್ತ. ೨. ಗಂಡಸುತನ
ವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಬಲವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಶಕ್ತಿಗುಂದಿದುದು.
೪. ಪಂಡ. ೫. ಬಲವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ಶಕ್ತಿಗುಂದಿ
ದವನು: ಈ ವಿಶ್ವ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನವು ವೀರೋಚಿತವಾಗಿ
ಜ್ಞಾನವು ನಿರ್ವಹಣೆಯಾಗಿ ನಿರ್ವಹಣೆಯಾಗಿ ಬೇಡಿಯಂತೆ ನಡೆಗುಂಟು
ವ್ಯಾಪ್ತಿ (ಭಾರತ. ೧೧೧); ಈ ಜನ ಪ್ರಪಂಚದ ಪ್ರಗತಿಗೆ ವಿಸ್ತಾರ ಕಾಣಿಕೆ
ನೀಡಲಾರದ ನಿರ್ವಹಣೆಯು (ದ್ರಾವಿ. V, ಮುನ್ನುಡಿ); ಇಂಥ ಪಕ್ಷ
ವಿಷಯ ಸಮುದಾನ ಜನತೆಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಣೆಯಾದವನು ಮಾಡಿತು
(ಶಿಕ್ಷಣ. ೧೩೧).

ನಿರ್ವಹಣೆಯಾಗು-೧. ಬಲವಿಲ್ಲವಾಗು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು: ಕಲಿ
ಯಾಗದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಮಾರ್ಗಗಳು ನಿರ್ವಹಣೆಯಾಗುತ್ತಾ
ಬಂದಾಗ . . . ಅಗಮೇಶ್ವರ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವೇ ಪ್ರಶಸ್ತವೆನಿಸುವುದು
(ಭಾರತ. ೬೮); ಸೃಷ್ಟಿಯ ಪ್ರಾಥಮಿಕಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರೇಮದ ಬಲ

ದಿಂದ ಬೇರಿಸುವುದು ಮಾತ್ರ ಒಳಿತನ ಕೆಲಸ. ಅಗ ಕೆಡುಕು ನಿರ್ವಹಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ
(ಬದ್ಧಪ್ರ. 122viii, 123i); ವಸಿಸ್ತನ ಬ್ರಹ್ಮದಂಡಕ್ಕೆ
ತಗುಲಿ ನಿರ್ವಹಣೆಯಾಗು ಕೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದ ಕಾಶಿಕನ ಅಸ್ತದಂತೆ
ರೋಗಗಳು ಇದನ್ನು ಸೋತಿದ ಕೂಡಲೇ ನಿರ್ವಹಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ
(ಕೇದಾರ. ೮೪). ೨. ಪುಂಸತ್ತ್ವವಿಲ್ಲದಾಗು. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). - ನಿರ್ವಹಣೆ: "ಪತಿ ಪುತ್ರರಿಲ್ಲದಳು ನಿರ್ವಹಣೆಯಾಗುತ್ತಾ"
(ಮಂಗಲ. ೯೦-೩). [ಸಂ. ನಿರ್ವಹಣೆ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ಗು). ೧. ಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದಿದ; ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು
ಪಡೆದ: ಚಂಡಾಲಕನ್ನಿಕೆ . . . ಪದಿಯಂತೆ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಣೆ
ರೆಂದು ನಿರ್ವಹಣೆಯಾದವನು (ಪಾಪಂ. ೩೫೩). (ನಾ).
೨. ಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ತೃಪ್ತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ;
ಸುಖ: ನಿನ್ನನ್ನು ಪ್ರತಿಭಾಸಂಪನ್ನಂ ನಂಬುಗುಮೆ ಮೆಯ್ಯ ಮುಚ್ಚಿದ
ಕೆಡದಿಂದನ್ನಂ ಬಿ ವಿಷಯಸುಖಮೋ ತನ್ನ ನೆಯ್ಯಾಗಿ ಮರುಳೆ ನಿರ್ವಹಣೆ
ನಾಗಾ (ಪಾಂಕಿ. ೮-೧೩೩); ಕುರುಪತಿಯ ಸೋದರರು ಮಕ್ಕಳು
ಸರಸಿಜಾನೆ ಭಾನುಮತಿ ಮಿಕ್ಕರಿಯೆಂದು ಕರ್ಣಾದಿಗಳು ನಿರ್ವಹಣೆ
ಹೇಳು (ಕುಣ್ಯಾ. ೨-೩೪). ೩. ಮನೆ; ನಿವಾಸ: "ಗೇಹಂ,
ನಿಕೇತನಂ, ಅಗಾರಂ, ನಿಶಾಂತಂ, ನಿರ್ವಹಣೆ, ಗೃಹಂ" (ಧರ್ಮ. ೧೩೪
೩೬೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ೧. ಅನಂದ; ಸುಖ; ಸಂತೋಷ: ಕಾಪಂಬಯ
ಮನೇಪ್ರಿಯಸಮಾಗಮನ ನಿರ್ವಹಣೆಯು ಸಮಾನಿಸಿಲ್ಲೆಂದು ಮನಂ
ನೊಂದು (ಪಾಪಂ. ೫೪೩). 'ನಿರ್ವಹಣೆ' ಪರಾ. ೨. ಮೋಕ್ಷ;
ಮುಕ್ತಿ: ನಿರಪಾಯಂ ನಿರ್ವಹಣೆ . . . ನಿರುತ್ತರ ನಿರ್ವಹಣೆ
(ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೩); ಎನಗೆ ದಯೆಗೊಪ್ಪಿದು ನಿರ್ಮಲದ ಜನದೀಪಿಯಂ
ಬಿತ್ತರೆನುಗುಮೆನಗದುವೆ ಬಲುಕೆ ನಿರ್ವಹಣೆಯು (ಪಂಪ. ೯-೩೩);
ಬಡಲಂ . . . ಸುಖಮುಖಮುದ್ರೆಯ ಹೊಡಲಂ ಬಿಡಬಯದಂಗೆ
ನಿರ್ವಹಣೆಯುಂಟೆ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೩೩). 'ನಿರ್ವಹಣೆ' ಪರಾ.
೩. ಬಿಡುಗಡೆ: ಜೀವಜೀವನ ನಡುವೆ ಹರಿದನ್ನ ಜೀವಮು ಪಡೆಯು
ತಿಹ ನಿರ್ವಹಣೆಯ ಚಿತ್ರಚಿತ್ರದೊಳು (ಮರಣ. ೫೩-೪). ೪. ಮರಣ;
ಸಾವು. ೫. [ಜೈನ] ಅಯ್ಯತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆ
ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪಾದಪಾಂಗದೊಳು ಬೆಟ್ಟ ಅಧಾಪ . . . ನಿರ್ವಹಣೆ
ಯಂಬಯ್ಯತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾದಿ ನಿರ್ವಹಣೆಯುಂಟೆಗಳಪ್ಪ
ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳುಂ (ಅದಿ. ೧೫-೧೫ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ಗು). ಸಂತೋಷಕರವಾದ; ಅನಂದಕರವಾದ:
ಪ್ರೀತವು ತಾಳಲಂಕೃತಿಯೆಂದೆನಿಸಿಪುದು ಸಾರವಸ್ತುಸಂಗತಿ ಮಹ
ಹಮ್ನಾಸಂಹತಿ ಸುರೇಂದ್ರಪುರಾಣಕ್ಕೆ ರೋಚನೇಶ್ವರನಿರ್ವಹಣೆ ರಾಜ
ಪದ್ಧತಿ . . . ಭರ್ಮನೆಯಂಬ ಪುರಂ ವಿಶ್ವಪ್ರಭಾವದಿಂ (ರಾಜಶೀ.
೨-೩೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಪದ; ಮುಕ್ತಿಪದವಿ: ನಿರ್ವಹಣೆಯಾದ
ಸ್ವದೇ ಅತರ್ವಿಧಭಲಪ್ರದೇ ಸರ್ವವಸ್ತು ಪಾಲಿಸುವ ಪರಮತನೋಜೆ
(ರಾಜಶೀ. ೪-೧೩೩). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ಪದ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗದವನು; ಮುಕ್ತಿ
ಯಿಂದ ದೂರವಾದವನು: ಸೋಮನಾಮಧೇಯ ತಾಪಸಂಗಂ
ಪ್ರೀದತೆಗಂ ಸೋಮನಾಮಧೇಯ ಮಗನಾಗಿ ತಾಪಸವ್ಯಕ್ತಿಯೊಳು
ನೆಗುಟ್ಟು ನಿರ್ವಹಣೆಯಾದವನು ನಿರ್ವಹಣೆಯಾದವನು ಕಾಶ್ಯ
ಪಾಶ್ರ್ವಮದೊಳು ಧುಮಿ . . . ದೇವನಾಗಿದ್ (ಪಾಂಕಿ. ೯-೯೧ ಪ).
[ನಿರ್ವಹಣೆ + ವಿಷಯ]

ನಿರ್ವಹಿಸಾಖ್ಯಾ (ನಾ). ಮುಕ್ತಿಸಾಖ್ಯಾ ; ಮೋಕ್ಷ ಸುಖ : ದೇವೇಂದ್ರಂ ನಿರ್ವಹಿಸಾಖ್ಯಾನಾಖ್ಯಾ ಬಯಸಿ ಬಲೈಯಂ ನೆಹಿ ಮಹಿವಾ ದೇವನ ಮುಂದಾದಿದನೇಲೇಬ್ಬದೊ ಸ್ವತ್ಯಭಮುಮಂ ಸ್ವತ್ಯಮುಮಂ (ಪುಲಿಪು. ೧೩-೪೯). [ನಿರ್ವಹಿಸಾಖ್ಯಾ]

ನಿರ್ವಹತ್ತ (ಗು). ೧. ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿದ ; ಮುಕ್ತಾಯ ಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಮುಗಿಸಿದುದು ; ನೆರವೇರಿಸಿದುದು : "ಸಿದ್ಧತಿ, ನಿರ್ವಹತ್ತತಿ, ನಿಪನ್ನತಿ - ೩ ನೆರವೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೫೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಉಂಟಾಗುವುದು. ೨. ಕಾರ್ಯವು ಮುಕ್ತಾಯ ಹೊಂದುವುದು. ೩. ಈಡೇರುವುದು ; ನೆರವೇರುವುದು. ೪. [ಜೈನ] ಕರ್ಮದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಪುಣ್ಯಲ ಕಣಗಳು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಆಕಾರ ಅಥವಾ ರೂಪವಾಗಿ ರಚನೆಯಾಗುವುದು : ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರಕಾರದ ರಚನೆಯಾಗುವುದು ನಿರ್ವಹತ್ತಿಯು (ಚೈನಭ. ೩೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹದ್ಧ (ಗು). ಮುಪ್ಪಿಲ್ಲದ ; ಚಿರಯೌವನದಿಂದ ಕೂಡಿದ. 'ನಿರ್ವಹದ್ಧಾಂಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹದ್ಧಾಂಗ (ನಾ). ಮುಪ್ಪುಂಟಾಗದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ನಿರ್ವಿರಳ ವಿಶ್ವರೂಪ ನಿರ್ವಹದ್ಧಾಂಗ ನಿಜನಿರ್ಮಲಯ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸಪು. ೩೧-೪೪). [ನಿರ್ವಹದ್ಧ + ಅಂಗ]

ನಿರ್ವೇಗ (ನಾ). ೧. ವೇಗವಿಲ್ಲದುದು ; ಮಂದಗತಿಯುಳ್ಳುದು. ೨. ಜುಗುಪ್ಸೆ ; ಬೇಸರ ; ಬೇಜಾರು : ಸಮೋತ್ಪದವೇಕ್ಷಣೆ ಮನದೊಳಾದ ನಿರ್ವೇಗವೊಂದವಶ್ಯಮದು ಕೂಪಾರೋಳ್ ನುಡಿದಲ್ಲದೇಂ ಪೋಕುಮೇ(ಅದಿಪು. ೩-೩೧) ; ಆ ಪುರುಷನಪರಮಪವನಂಗಳೆಂ ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ನುಡಿದೊಡಮವ ನಿರ್ವೇಗದಿಂ ಸಂವೇಗಂ ಪುಟ್ಟಿ (ಸುಕುಮಾರ. ೫-೭ ಪ) ; ಪ್ರಸಾದಮನೊಲ್ಲದೆ ಬಸವಂ ಮುಸುಂಕಿಟ್ಟು ಪಶುಪತಿಯ ಪದವ ಕೆಳಗೆ ನಿರ್ವೇಗದಿಂ ಪಟ್ಟಿದೀರೆ (ಬಸವ. ೪-೪೪). ೩. ವೈರಾಗ್ಯ ; ವಿರಕ್ತಿ : ಇದೇಂ ಪಾಪದ ಫಲದೋ ಎಂದು ಸಂಸಾರ ನಿರ್ವೇಗಮಾಗೆ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೯-೨೧) ; ಪಾಂಡುರಾಜಂಗೆ ಜಳದಾನಾದಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳಂ ನಿರ್ವೇಗಿಸಿ ತದನಂತರದೊಳಮವ ನಿರ್ವೇಗಮಾಗೆ . . . ಮುನಿನವನುನಾತ್ರಯಿಸಿದರ್ (ಸಂಪಭಾ. ೨-೨೯ ಪ) ; ಪಾಯುರಥನೊಮ್ಮೆ ಮುಗಿಲ್ ಕರಗಿ ದುದಂ ಕಂಡಮನೆ ನಿರ್ವೇಗದಿಂ ಮನೋರಥನೆಂಬ ಮಗಂಗೆ ರಾಜ್ಯಮಂ ಕೊಟ್ಟು ತಪಂಬಡುವುದುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩೫) ; ಧರೆಯಂ ರಾಮಂಗೆತ್ತಂ ಗುರುವಾನಳಿಸಿಂದಮಿದೊಡನೆಗಕ್ಕುಂ ಕಿಂಕರಭಾವಮೆಂಬ ಬಗೆಯಿಂ ಭರತಂಗೊಡರಿಸಿದುದಕ್ಕುವಿಾ ನಿರ್ವೇಗಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೪೯) ; ಭರತಂ ಮಹಾತ್ಮನೆಸೆದನು ದಿವ್ಯತೇಜಸ್ವಿ, ತ್ಯಾಗಬುದ್ಧಿಯಲಿ, ನಿರ್ವೇಗದಲಿ, ತಪದಲಿ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬-೬೯೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವೇಗರಸ (ನಾ). ೧. ವೈರಾಗ್ಯಭಾವನೆ ; ವಿರಕ್ತಿ : ಮುನ್ನಾದ ಶೋಕರಸಮೆಲ್ಲಂ ಪೋಗಿ ನಿರ್ವೇಗರಸಂ ಪುಟ್ಟಿ ಸಿದ್ಧರಸಮಂ ಮುಟ್ಟಿದ ಲೋಹದಂತೆ ಶುದ್ಧಾಂತರಂಗನಾಗಿ (ಅದಿಪು. ೩-೫೬ ಪ). ೨. ವೈರಾಗ್ಯ ಭಾವನೆಯುಳ್ಳವನು ; ವಿರಕ್ತ : ಅದಂ ಕಂಡಪಗತಮೋಹರಸನು ಮುಪಗತನಿರ್ವೇಗರಸನುಮಾಗಿ ಹೇಯಂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮುಪಾದೇಯಂ ಪ್ರವ್ರಜ್ಯಮೆಂದು ಮೂಡದ ರಾಜ್ಯಕ್ರಿಯಂ ಕೊಟ್ಟಂ(ಅದಿಪು. ೧೬-೬೧ಪ). [ನಿರ್ವೇಗ + ರಸ]

ನಿರ್ವೇದ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯ ಜುಗುಪ್ಸೆ ; ತನ್ನ ಬಗೆಗೇ ಉಂಟಾಗುವ ಜಿಗುಪ್ಸಾಭಾವ ; ವೈರಾಗ್ಯ ; ವಿರಕ್ತಿ : ಸದಾ ದುಃಖ ದುಃಖನೆಂಬಭಾವನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ನಿರ್ವೇದ ಬರುತ್ತದೆ. ನಿರ್ವೇದವೆಂದರೆ

ಅಯ್ಯೋ, ಇದುವರೆಗೆ ನಿವೇಶನಿಲ್ಲದೆ ಕೆಟ್ಟನಲ್ಲಾ ಎಂಬ ಅತ್ಯನಿಬ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೫). ೨. ಖೇದದಿಂದ ಎದೆಗುಂದುವುದು ; ನಿರಾಶಾ ಭಾವ ; ನಿರುತ್ಸಾಹ : ಜಯವದುನೆ ನಿರ್ವೇದದಲಿ ನಿರ್ಭಯವದುನೆ ದಿಸುಸುಯ್ಯನೆಲಿ (ಉನ್ಮಾಸ. ೧೬-೬) ; ಹೀಗೆ ತಿಳಿದವನಿಗೆ ಐದು ಸ್ಕಂಧ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿರ್ವೇದ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ನಿರ್ವೇದದಿಂದ ವಿರಾಗ ಜನಿಸುತ್ತದೆ (ತೀರ್ಥಕ. ೯೨). ೩. ಖೇದ ; ಸಂಕಟ ; ದುಃಖ : "ನಿರ್ವೇದಾ, ಖೇದಃ—ಈ ೨ ಉನ್ಮ(ಳಂ)ಕೆ" (ಪಲಾಯು. ೧೨೪-೬೯) ; ಅದಜಾನಾನೀ ನಿತ್ಯಪ್ಪದಾಸೆಯಂ ಕೆಯ್ಯೊಂಡು ನಿರ್ವೇದಮಂ ಪೆಣಗಿಕ್ಕಿ (ಶಾಂತಪು. ೪-೭೯ ಪ) ; ನಿಜಸಖಿಯ ನಿರ್ವೇದೋಕ್ತಿಯಂ ಕೇಳಲಾಡದವನಿಯ ನಿರ್ವೇದಗೆ ಪರಿತಂದು ವಿನಯದಿಂದಂತೆಂದಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೩೪ ಪ) ; ಸಂಸಾರದನ್ನು ತೊರೆಯುವ ತೀವ್ರ ಮನೋವೇದನೆಗೆ ನಿರ್ವೇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಸಂಗತಿಗಳು ಎರಡು ಬಗೆಯವು (ಕರ್ಣಾಟ. ೩೨). ೪. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಶಾಂತರಸಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಯಾಭಾವ್ಯ ೧೨ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ, ಅಪತ್ತು, ಅಸೂಯೆ ಮೂದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ತುಚ್ಛ ಭಾವನೆ : ಮುನಿನಿರ್ವೇದಾವಹಿತತ್ವಮಮದಜಡತಾಗ್ನಾನ . . . ಚಿತ್ತಭ್ರಂಶ ಮೋಹಾಮಯಮೃತಿಗಳಿವಂತೆಯ್ದು ಸಂಚಾರಿಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಪ. ೭೯೫) ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ, ಅಪತ್ತು, ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ ಈ ಮೂದಲಾದವು ಗಳಿಂದ ಒದಗುವ ಸ್ವಾವಮಾನವೇ, ತನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಳಿಕೆಯ ಭಾವವೇ ನಿರ್ವೇದ (ಭಾರಮಾ. ೩೪೬) ; ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳು ಮೂವತ್ತು ಮೂರು :—೧. ನಿರ್ವೇದ (ಬೇಸರ), ೨. ಗ್ಲಾನಿ (ಬಳಲಿಕೆ) . . . ೩೨. ತ್ರಾಸ (ಭಯ), ೩೩. ವಿತರ್ಕ (ವಿಚಾರ) (ಕೃಷಿ. ೧೮೪). 'ನಿರ್ವೇಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವೇದಂಗೋಳ್ (ಕ್ರಿ). ದುಃಖಪಡು ; ಖೇದಗೊಳ್ಳು : ಅವೂರ ಅಂತ್ಯಜರ್ ಸಾರಮೇಯಂಗಳಿನೆಯ್ದುಂ ಸತ್ತಿರ್ದನಡ್ವಾದನಂ ಕಂಡದೊ ಪೊಡೆಯಂ ಡಾಡೆಯಂ ಪೊಯ್ಯಲ್ಯೆಯಾ ಕ್ರೋಷ್ಯ ನಿರ್ವೇದಂಗೊಂಡೊಂ ದುಸಾಯಮಂ ಕಂಡು (ಸಂಚಿತಂ. ೧೯-೧೪). [ನಿರ್ವೇದ + ಕೋಳ್]

ನಿರ್ವೇದನಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಧರ್ಮಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ; ಪಾಪಫಲವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಕಥೆ : ಧರ್ಮಕಥೆ ಯೆಂಬುದು ಅಕ್ಷೇಪಣೆಯುಂ ವಿಕ್ಷೇಪಣೆಯುಂ ಸಂವೇದನೆಯುಂ ನಿರ್ವೇದನೆಯುಂಮೆಂದು ಚತುರ್ವಿಧಮಕ್ಕುಮವಶ್ಯೋ ಅವುಡೊಂದವಶ್ಯೋ ಹೇವಾದಿಪದಾರ್ಥಂಗಳನವಣ ಭಾ(ಗಂ)ವಂಗಳಂ ಯಥಾತ್ಮಪ್ರರೂಪಣಂ ಗೆಯ್ಯುದು ಅಕ್ಷೇಪಣೆಯೆಂಬುದು ನಿಜಮತನಿರೂಪಣದೊಳ್ ಪರಮತ ದೂಷಣಂಗೆಯ್ಯುದುಮೆಣ್ಣರ ಮತಕಥನದೊಳ್ ನಿಜಮತಪ್ರಕಾಶನಂ ಗೆಯ್ಯುದು ವಿಕ್ಷೇಪಣೆಯೆಂಬುದು ಜನಧರ್ಮಫಲನಿಭೂತಿಯಂ ಪೇಟ್ಟುದು ಸಂವೇದನೆಯೆಂಬುದು ದರ್ಪದಿಂ ಪ್ರಮಾದದಿಂದಾದ ಪಾಪಫಲಮಂ ಪೇಟ್ಟುದು ನಿರ್ವೇದನೆಯೆಂಬುದು (ಚಾವುಂಪು. ೩೪೦). [ಸಂ. ನಿರ್ವೇದನಿ]

ನಿರ್ವೇಧನ (ನಾ). ನಾಶ ; ಅಳಿವು : ಫನ ದುಷ್ಕೃತಬಳ ನಿರ್ವೇಧನಕರ (ಜಿನೀ. ೫-೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವೇಶ (ನಾ). ೧. ಲಾಭ ; ಗಳಿಕೆ. ೨. ಕೂಲಿ ; ಸಂಬಳ ; ವೇತನ : "ಕರ್ಮಣ್ಯಾ . . . ನಿರ್ವೇಶಃ ಪಣಃ—೧೧ ಕೂಲಿಯ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೪). ೩. ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ. ೪. ಸುಖ ; ಭೋಗ : "ನಿರ್ವೇಶಃ, ಉಪಭೋಗಃ—ಈ ೨ ಉಪಭೋಗಂ" (ಪಲಾಯು. ೧೨೪-೭೦) ; "ಉಪಭೋಗಮನಲು ನಿರ್ವೇಶಮನೆ ಭೋಕ್ತ ಮದು" (ಮಂಗಳ. ೧೩೫-೩೫). ೫. ಮದುವೆ ; ವಿವಾಹ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಕಾರ (ಗು). - ನಿರ್ವಹಕಾರ ೧ : ಏಕತೆ ಪದನೀಕೃತತ್ವಾಕಾರ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತತ್ವೋಯಲವಿಕೃತಿಕಾರಣಾಖ್ಯಮಾ ಮೂರನುಂ ಪರಿಕಿಸಿದ ರಂದಿರಂಪುರುಷ ನಿರ್ವಹಕಾರ ಭೋಗಿಗ್ರಸ್ತನುಗಳಲ್ಲಿ (ಸಂಕಾರಾ. ೨-೯-೨೭).

[<ಸಂ. ನಿರ್ವಹಕಾರ]

ನಿರ್ವಹಕಾರ (ನಾ). ೧. ವೈರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ : ಕುಶಲ ಮುಪ್ಪುಡು ಹರುಷ ಕಾಮಧುಗ್ನೀದಿಮದ ವಶಗೈವುದಾ ಕ್ರಮದಿ ನೋಡಿದರೆ ನಿರ್ವಹಕಾರ ವಿಶದಮನೆ ಕಾಣ್ಯದುಗುಮಾನಂದ ತ್ವಂದ ತಾನೆ ಸಂಭೂತಮಡುಡು (ಸಂಕಾರಾ. ೨-೯-೨೯). ೨. ವೈರವಿಲ್ಲದಿರುವ ವನು; ಮಿತ್ರ : ಮೇಣ ಪ್ರೀತಿ ಪಶ್ಯತ್ವಾಪದಿಂ ಭ್ರಾತೃಮೈತ್ರಿಯಂ ಶುದ್ಧ ನೆಂ, ನಿರ್ವಹಕಾರ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೩೧೪-೩೪೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಕಾರ (ಕ್ರಿ). ಬೇಸರಗೊಳ್ಳು ; ಜುಗುಪ್ಸೆಗೊಳ್ಳು ; ಹೇಸು : ಸಂಜಯನ ನುಡಿಗೆ ಮರ್ಯಾದಾಧನಂ ನಿರ್ವಹಕಾರ (ಗದಾಯು. ೩-೪೫ ೧); "ಪ್ರತಿಕ್ರೂಲಿಸು" (ಪ್ರಭಣ). [<ನಿರ್ವಹಕಾರ-ಇಸ್ಯ]

ನಿರ್ವಹಕಾರ (ಗು). ೧. ಹೊಯ್ದಾಟವಿಲ್ಲದ; ಚಂಚಲತೆಯಿಲ್ಲದ : ನಿರ್ವಹಕಾರವದಿಷ್ಟುಪರಬತ್ತಗ್ರಹಣ ಸಮರ್ಥಮುಪ್ಪುಡಂತಮ ಕಾಂತಂ (ಕಾಮ್ಯಾ. ೫೦೯). ಚಂಚಲ್ಯಾಂಚನಸ್ಥಾನದೀಪಿಕಾಗ್ರನಿರ್ವಹಕಾರದೇದೀಪ್ಯ ಮನದೀಪಪ್ರಭಾಭೂತತಮಸ್ತೋಮಮುಮುಪ್ಪ ಗರ್ಭಗೃಹಮನಭುಕ್ತಿ ತೋಜ್ಜಲನಾಗಿ ಪೂರ್ವಾಗಳ (ಚಂದ್ರಪ. ೩-೯೭ ೪).

೨. ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ; ತಲ್ಲೀನತೆ ಇಲ್ಲದಿರುವ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಕಾರ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಿಂತೆ ; ನಿರ್ವಾಹಕುಲತೆ : ಅಗ್ರಹಮಂ ದಿಸುಟಿದುನೆ ನಗಾಗ್ರಹಯಂದಿದನೆ ನೋಡೆ ಬಲಗೊಳ್ಳುವು ನಿರ್ವಹಕಾರ ತಯಂ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಾರಾಕಾಶರಂಗಂ (ಅದಿಪ. ೨-೩೦).

[ಸಂ. ನಿರ್ವಹಕಾರ]

ನಿರ್ವಹಕಾರ (ನಾ). ೧. ಕುಳಿ ; ಗುಳಿ ; ಕುಣಿ : "ನಿಮ್ಮಂ . . . ನಿರ್ವಹಕಾರಂ, ರಂಧ್ರಃ, ರೋಕಃ, ಕುಹರಃ, ದರಃ—ಈ ೧೫ ಕುಟಾಂ (ಹಲಾಯು. ೧೦೩-೩) ; "ವಿವರಂ ವಿಲಂ ಭದ್ರಮಂತರಂ ನಿರ್ವಹಕಾರಂ . . . ಶ್ವಭ್ರಮಂದನಲು . . . ಗುಟಾಂಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೨). ೨. ವ್ಯಸನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾದುದು ; ನೋವು ಪರಿಹಾರವಾದುದು. ೩. ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ ನೋವು ; ಯಾತನೆ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಕಾರ (ನಾ). ಅಪೋಹವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ತಪ್ಪದಿರುವಿಕೆ ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಅಚಾರಂ ನಿಷದಾಗಿ ಸದ್ಗುಣಂ ಮುಂತಾಗಿ ಮಂತ್ರಕ್ರಿಯಾಕೋಚಂ ನಿರ್ವಹಕಾರವಾಗಿ ಜಿನರಾಜಪ್ರಾಜ್ಞಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ದೋ . . . ಅಚಾರ್ಯಂ ನಮಗೀವರಕ್ಕೆ ನಯನೀಕ್ಷೇಪಪ್ರಮಾಣಂಗಳಂ (ಅರ್ಥಸೇ. ೧-೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಕಾರ (ಗು). ೧. ವ್ಯಯವಾಗದ ; ಅಕ್ಷಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ಥಾನ ; ಮೋಕ್ಷ : ಜಯ ವಿಮಳಕೇವಳಾ ಕೋದಯಾಗಿರಿವರ ಜಯ ದಯಾರಸಾರ್ಥವ ಜಯ ನಿರ್ವಹಕಾರಲಕ್ಷ್ಮೀ ನಿಳಯಾಂಬುಜ. (ಚಂದ್ರಪ. ೭-೭). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಕಾರ (ನಾ). ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ವ್ಯಸನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಕಾರ (ನಾ). ವ್ಯಸನವಿಲ್ಲದವನು ; ಸುಖ : ಇಂತಿ ಅಪ್ಪ ಭೋಗದೈಶ್ವರ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಜಯೋಗಿ ಚರಲಿಂಗ ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿರ್ವಾಹಕಾರಂಜನ ನಿರ್ವಾಹಕಾರ ನಿರ್ವಹಕಾರ ಪರಮಜಂಗಮ (ಅವತಂ. ೨೫೮-೧೧೭೨).

[ಸಂ. ನಿರ್ವಹಕಾರ]

ನಿರ್ವಾಹಕುಲ, ನಿರ್ವಾಹಕುಲ (ಗು). ೧. ದುಃಖವಿಲ್ಲದ ; ಚಿಂತೆ ಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಭೀತಿಯಿಲ್ಲದ ; ಅಂಜಿಕೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ದುಃಖವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ನಿಶ್ಚಿಂತತೆ ; ಸಂತೋಷ : ಶೋಕ ಶತಾಕುಲಮುಂ ದುಃಖಾಕರಮುಮನಿಪ್ಪ ಮಯ್ಯುತುತ್ಯಾಯಮನಿನ್ನೇಕೆ ಗಡೆ ಪಿಡಿದಪಂ ನಿರ್ವಾಹಕುಲದಿಂ ಬಿಡುವೆನೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವಿನೆಗಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೦೯) ; ಅನಂತದರ್ಶನಮುಮನ್ಯಾಬಾಧಶೋಭಾಕರಾಕ್ಷರ ನಿರ್ವಾಹಕುಲಮುಪ್ಪುನಂತಸುಖಮುಂ ಮಯ್ಯುತು ನಿನ್ನೇಕೆ ರಂ ದೊರೆವೆತ್ತಿ ಮುದು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೫೨). ೪. ಅಂಜಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ನಿರ್ಭೀತ : ಸಾಕು ಪೂರ್ವದ ರೂಪಿನಿ ನಿರ್ವಾಹಕುಲನ ಮಡೆನಲು ಪನನನಾ ಕಪೀಶ್ವರ ನಗುತ ಮುನ್ನಿನ ರೂಪ ಕೈಕೊಂಡ (ಕುಮಾರ. ೧೦-೩೯). ನಿರ್ವಾಹಕುಲ : ೧. ದ್ರವ್ಯತಪದಿಂದಮಲ್ಲದೆ ನಿರ್ವಾಹಕುಲ ಭಾವತಪಮುಮಂ ತಲೆಯಂ ತಾಂ ನಿರ್ವಾಹಕುಲತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೫). ೩. ಆ ಕಳಮಧಾತ್ರಿ ಕಣಿತಕುಚಾರಿತಪಯಃ ಪ್ರತಾನದಿಂ ಬಳಯನೆ ನಿರ್ವಾಹಕುಲಮನೆ ರಾಜಕುಕಾಣಿಕಕಶಿಪುಪ್ರತಿ ಬಳವುಡುಚಿತ ಸ್ಥಿತಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೯೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಹಕುಲ 'ನಿರ್ವಾಹಕುಲ' ನೋ.

ನಿರ್ವಾಹಕುಲ (ಗು). ೧. ಕಪಟವಿಲ್ಲದ ; ಮೋಸವಿಲ್ಲದ. ೨. ನೆನ ವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಕಪಟವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ನಿಷ್ಕಪಟತೆ : ಧರ್ಮ ರಾಜಂ ರಾಜರಾಜನಲ್ಲಿಗೆ ನಿರ್ವಾಹಕುಲದಿಂ ದಿಹಕುಲವಿಜಯಯುಪ್ಪುತನನೆ ದೂತಕಾರ್ಯಕೃತ್ಯದೊಡಸುರವಿಜಯಯುಂ ಕತಿಮುಪ್ಪಯಾಣಂಗಳಂ ಮದಗಡೇಂದ್ರಪುರಮನೆಯ್ತಿ (ಸಂಪಭಾ. ೯-೩೩ ೪). ೪. ಕಾರಣವಿಲ್ಲ ದುದು ; ನೆಪವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೫. ಮೋಸವಿಲ್ಲದಿರುವವನು ; ನಿಷ್ಕಪಟ. ೬. ನಿಷ್ಕಂದೇಹ ; ನಿಷ್ಕಂಶಯ : ಅಜಾಯಂ ಸೋದರ ನೆಂದು ಧರ್ಮತನಯಂ ನಿರ್ವಾಹಕುಲದಿಂ ನಿನ್ನನಾಪದಾಪಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧೩-೫) ; ಶಿವಯಂ . . . ಶಿವಾಣಿತುಪಂ ಲೋಹವುಮಂ ಸಜ್ಜೆ ಸಿ ತನೆ ಬೇಟೆವೇಟೆ ನಿರ್ವಾಹಕುಲದಿಂ ಪ್ರಮೇಹಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩೬) ; ರಾಜಮಂದಿರದೊಳಗೆ ನೀತಿಗೋಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಚಿವರಿಂ ನಿರ್ವಾಹಕುಲದಿ ಕೇಡಹುದು ತಪ್ಪದು ಲೋಕವಾರ್ತೆಯಿದು (ಕುಮಾರ. ೪-೧೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಹಕುಲ (ಅ). ೧. ನಿರ್ವಾಹಕುಲವಾಗಿ ; ಸುಮ್ಮನೆ : ದ್ರವ್ಯತಪದಿಂದ ಮಲ್ಲದೆ ನಿರ್ವಾಹಕುಲಭಾವತಪಮುಮಂ ತಲೆಯಂ ತಾಂ ನಿರ್ವಾಹಕುಲಾತನಂದಾ ದಿವ್ಯಾವಧಿಬೋಧರಹಾದು ತಪಮಂ ಕೊಟ್ಟಿ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೫) ; ನಿರ್ವಾಹಕುಲಮಸಗನೋಪಂ ತೆಗಲ್ಲ ನೆಂದಬಲೆಯುಂಕು ಕಾರಣದಿ ಯೋಳ್ ಬಿಡುವರೆ ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೫-೨೯). ೨. ನಿಜವಾಗಿ ; ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ : ನಿನ್ನೇ ಲೀಲೆಗೆ ನಿರ್ವಾಹಕುಲಂ ಎದೆ ಒರಿದಿಡುದೈ ಮುದವಾನುತಲೆಗೆ (ಗಣೇಶ. ೭೮-೧೩). [<ನಿರ್ವಾಹಕುಲ]

ನಿರ್ವಾಹಕುಲ (ನಾ). ಕಪಟವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ : ಸೇಟರ ಮೋರೆಯ ಮೇಲಿನ ನಿರ್ವಾಹಕುಲಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಇವರ ದಿನ್ನಹನನ್ನು ಮುನ್ನಿಸದಿರುವುದೇ ಅಪರಾಧವೆಂದನಿಸುವ ಹಾಗಿತ್ತು (ಸಮೀ. ೨೯೮). [ಸಂ. ನಿರ್ವಾಹಕುಲ]

ನಿರ್ವಾಹಕುಲಶೌರ್ಯ (ನಾ). ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಶೌರ್ಯ ; ಸಹಜವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ : ಅಂತು ಭೋಗಬ್ಬ ರಾಜರಾಜನ ನಿರ್ವಾಹಕುಲಶೌರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಕ ಪರ್ವನಾಶೌರ್ಯಂಬಟ್ಟು (ಗದಾಯು. ೭-೩೦ ೪). [ನಿರ್ವಾಹಕುಲ+ಶೌರ್ಯ]

ನಿರ್ವಾಹಕುಲಸೇವೆ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ ಪರಿಚಯ ; ನಿರ್ವಾಹಕುಲ ಸೇವೆ : ಶಾಶ್ವತತಪದಿಂದತಪಕ್ರಿಯೆಯು ನಿರ್ವಾಹಕುಲಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿತು (ದ್ರಾವಿ. ೧೩ ಹನ್ನೆಲೆ). [ನಿರ್ವಾಹಕುಲ+ಸೇವೆ]

ನಿರ್ವ್ಯಾಜಸ್ನೇಹ (ನಾ). ಅನಿಮಿತ್ರವಾದ ಸ್ನೇಹ ; ಸ್ವಾರ್ಥ
ವಿಲ್ಲದ ಮಿತ್ರತ್ವ : ಒಂದೇ ಬೀದಿಯನ್ನು ಪಾಲುಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ಇವರು
ಸೇವುತ್ತಾರೆಂದು ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಇದು ನಿರ್ವ್ಯಾಜಸ್ನೇಹವೆಂದು ನಾನು
ಹೇಗೆ ನಂಬಿ ? (ದೇಶಸ್ಥಿ.೩೫). [ನಿರ್ವ್ಯಾಜ + ಸ್ನೇಹ]

ನಿರ್ವ್ಯಾಧಿತ (ಗು). ರೋಗವಿಲ್ಲದ; ನಿರೋಗವಾದ : ಪಂಡಕಂಠ
ಯರ ಮೆಯ್ಯ ತೋಗಲ್ ನಾವಿನ ಪರಿ ಸುಲಿವಂತೆ ಸುಲಿದು ಪೋಗಿ
ನಿರ್ವ್ಯಾಧಿತದೇಹರಾಗಿ ಮೆಯ್ಯ ತೇಜಂ ತೋಳಗುತ್ತಿದ್ವರ್ತಂ ನಿಜ್ಜ
ಕಂಡು ವ್ಯಾಧಿ ಕಟ್ಟಿದೆಂಬುದು (ನಡ್ವಾರಾ. ೧೭೨-೨). [ಸಂ.]

ನಿವ್ವಾಣಸಾರ(ನಾ). ೧. (ಜಗತ್ತಿನ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ) ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ ನಾದವನು. ೨. ಪರಮಾತ್ಮ : ಶ್ರೀಪಾದಕಾಂನಾಥಕಾಶಾಲಕರಕ ಸದಾಪಾದನಾಂ ನಿವ್ವಾಣಸಾರ ಫಲನಮೇವ ಜಾಪಾಗಮುಚ್ಚ ನಿರ್ಲೇಪಾತ್ಮ ಭೂವಿಷ್ಣು (ವೀತ. ಪು. ೬-೧-೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಹಕರಿ (ನಾ). ಪ್ರಪಂಚವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ
ದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ನಿಶ್ಚಿಂತ ; ವಿರಕ್ತ : ಶರಣ ಸರ್ವಾಂಗಾಂಗ
ಯಾದವ ಕೊಡುವವರು ಶರಣ ನಿರ್ವಾಹಕಿಯಾದವ ಹಿರಿದಂಬರು
(ಅಮಂಜಿ. ೨೦೬-೮೯). [ಸಂ. ನಿರ್ವಾಹಕರಿನ್]

ನಿವೃತ್ತಿ (ಗು). ೧. ಗಾಯವಿಲ್ಲದ. ೨. ನಿರ್ದೋಷವಾದ; ಬೆಂಕಿ : ಜಲಧಿಯೊಳಾದ ಮುತ್ತುಗಳನೇಂ ಪೊಸತಾದುವೆ ನಿನ್ನ ಕೊಳ ಬಾಕೊಳ ಬಲಗರ್ವದಿಂ ತೆಗೆದುದಗ್ರವಿದೋಧಿಮದೇವಮಸ್ತಕ ಸ್ಥಳಜಲರಾಶಿಯೊಳ ಬಳಿದ ನಿರ್ಮಳನಿವೃತ್ತಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಕ್ಯಿಕಾನಧಿಮತೆ ತರ್ಪದೊಂದು ನುಡಿದಲ್ಲ ಬಳಿ ಲೋಕಾಂಗವಿದಳ ನಿಜೀಶನಂ (ಸಂಪುಟ. ೧೦-೪೩).

[શ્રદ્ધા]

ನಿರ್ಹರಣ (ನಾ). ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು; ನಾಶಮಾಡುವುದು :
 ಅಖಿರವಿಷಯವನ್ನರ್ಥವರ್ಧಿಸಿರಣಹರಣವು. . . . ಸಲಹೆಗನುನಿರಣಂ
 ಶ್ರೀಮಹೇಶಂ ಸದಾ ಕೈಲಾಸವಾಸಂ ಕೈಲಾಸಂ ಸಂದಿಗಿರಣಂ
 (ಭಾ. ಚ. ೧-೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಹಾರ (ನಾ). ೧. ಎಳೆದು ತೆಗೆಯುವುದು; ಹೊರದೆಗೆಯುವುದು : "ನಿರ್ಹಾರಃ, ಅಭ್ಯವಕರ್ಷಣಂ—೨ ಈಶಿಗೆ ತೆಗೆದುಹಾಕುವಿಕೆ, ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಳೆದು ಹಾಕುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬೧). ೨. ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವುದು; ನಾಶ; ಹಾಳು. ೩. ಮೂಲೋತ್ಪತ್ತಿನ; ಸರ್ವನಾಶ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಹಾರಿ (ಸಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ, — ಸುವಾಸನೆ :
 ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ : “ಸವಾಕರ್ಷೀ, ನಿರ್ಹಾರೀ
 — ೨ ದೂರವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸುವ ಗಂಧವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯವು ಹೆಸರುಗಳು”
 (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೭). [ಸಂ. ನಿರ್ಹಾರಿನ್]

ನಿರ್ಧಾರ (ನಾ). ಅರಳದಿರುವಿಕೆ : ನಿರ್ಭಾಸಂ[ನಾಂ, ನಿರಭಾಸಂ]
 ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದುಗಂ ಸುಗ್ಧಾಸನಂ ಸರ್ವಕಾರಕಾರ್ಥಾಸಂ
 ಕುಸುಮಜ್ವಲಂ ಕಳಭರಂ (ಅರ್ಧನೀ. ೧-೭೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದೇಶಕರು (ಸಾ). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದುದು : ಚಿಂತಾರಕವ್ಯಮಂ
ತೊಟ್ಟವು ದೇವತೆಯಂತೆ ಕರಣವಾದುದು ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾದುದು, ಏಕದೇವತೆಯಾದುದು
ಕೃತವಾದುದಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ಚಂದ್ರ. ೨-೬೫); ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದಲೇ
ಬೌದ್ಧವೇದವನ್ನು ಪ್ರಚೋದಿತವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಮಾತು ನಿರ್ದೇಶಕ
ವಲ್ಲ (ಭಾರವ. ೧೨೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭ್ರಾತ (ನಾ). ಕಬ್ಬು; ಸದ್ಬು; ಧ್ವನಿ: "ಕಬ್ಬು. . .
ನಿರ್ಭ್ರಾತ: . . . ನಿರಾತ:—೧೭ ಧ್ವನಿಯು ಹೆಸರುಗಳು" (ನಿರ್ಭ್ರಾತ: ೨೬).
[ಸಂ.]

ನಿಲಾಃ, ನಿಲ್ಲು, ನಿಲ್ಲು (ಕ್ರ). ನಿಂತ, ನಿಂದ, ನಿತ್ಯ, ನಿಲ್ತ, ನಿಲ್ದ
 (ಭೂತಕ್ಕ), ನಿಂತು, ನಿಂದು, ನಿಲ್ತು (ಭೂತನ್ಯಾ). ನಿ.
 ಚರಿತದಿರು; ನಡೆಯದಿರು; ಮುಂದುವರಿಯದಿರು : "ನಿಲಾ—
 ಗತಿಮುಕ್ತಾ" (ಶಮಧಾ); ನಿರ್ಜ್ವಾಲಂ ಬಪ್ತಾದು (ಕವಿಾ. ೧-೬೨); ಉಗ್ರ
 ಸೂತಸಯಸಂಧಾತಂಗಂ ತಿಣ್ಣ ವೆಚ್ಚಿದೀರ್ಷಾ ನಿಧಿದೀರ್ಷದು ಸತ್ತೆ
 (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೨೨); ನೋದವರು ನಿರಿ ಸ್ಯಾಮಿಕಾರ್ಯಕೇ ಹಿಂದುಗಳೆವರು
 ಮರಳಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೪. ೮-೨೯). ೨. ಕಾಲೂರಿ ಇರು; ಸ್ಥಿತವಾಗಿರು :
 ಮುನ್ನೆ ನಿನ್ನು ಕೂಟಾ ತೊಡದು (ಸೌಹ. X, 1-1, ೧೧-೧೭; 865)
 . ಅನಂಗಚಂಗಮುಲತಪೋಲ್ ನಿಲ್ಲು ಜನನಿಕೆಯ ಮಹಾಯೋಳ್ ಪೋಲ್ತ
 ವಳ್ ಮುಂಗಿಲ ಮಹಾಯ ದಿವ್ಯಬ್ಜತೆಯಂ (ಅದಿಪ. ೯-೨೦); ಕೈದ್ದಿರೋಳ್
 ನಿಂದನೆಂ ಪಿಂಗಳಕಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಕಂ. ೩೩-೯); ಊರೋಳ್ ಕಂಡು
 ನಿಂದಿರ್ವರ್ಣಿಂದಿರ್ವಲ್ಲಿಯ ಕುಳ್ಳಿರ್ವರ್ಣಿರ್ವಲ್ಲಿಯ ಕಂಪಿತರೆಂತೆ ದಿಟ್ಟೋ
 ದದೆರೆ ಸೂಕೇಗೆರಿಯಂ ಪೊಕ್ಕು (ಧರ್ಮಾಸ್ತ. ೨-೩೯). ೩. ಇರು ;
 ಉಳಿ ; ಈಶಾನದ ಮುಕೂಡರೋಳ್ ಕೂಡಿ ನಿನ್ನತ್ತು (ಇ. XII,
 ೧೩-೨೦; 735); ದಿವಜನೋ ಭನನಾಯಕನೋ ಮನೋಭವನಿನಂ
 ಕರನೊಪ್ಪಿದನೆಂಬುದಂ ಕವಿಗಳೆಟ್ಟಿ ವಿತಂಕೆಯ ಪಾಟಿಯಂ ತಪಿಸಿ ನಿಲ್ವೆ
 ಮನೋಹರಕಾವ್ಯದೊಳ್ (ಕವಿಾ. ೧-೧೪೦); ತಪದಿಂ ಸ್ವರಂಪು
 ದೇವಾರ್ಥಪಥದೊಳಾ ಗೌರಿ ನಿಂದ ಪೊನ್ನಿಲ್ವೆ ನಿಂ ತಪದಿಂದಿನಿಯನ
 ತೊಡೆಯೋಳ್ (ಪಾದಂ. ೬೨೬); ಕೊಂದಿನ ಮೇಲಣ ಮರ್ಕಟನೆಂತೆ
 ಲಂಘಿಸುವುದೆನ್ನ ಮನವು ನಿಂದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲರೀಯದೆನ್ನ ಮನವು (೩೫೫. ೩೨);
 ಇಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಜಂಕನ ತಪೋವನಕ್ಕಿ ನೆಲೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೪೦). ೪.
 ಚರಿಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿರು ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರು ; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ನೆಲಸು :
 ಶ್ರೀದೇವತೇಲಾಭನವಿಭವಮಹಾರಾಶಿಗಳ್ಳಿವಾಗ್ಗಂ (ಎಕ. II, ೪೮-೨;
 ಸು. 700) ; ಆತಂ ಭರತೇಶ್ವರನಂತೆ ತಪದಿಂ ನೆಗಟ್ಟ ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯನೀ
 ವಿಖ್ಯಾತವ್ವ ಸಭಾಧಿಯೋಳ್ ಸುರಗೀತೆಯೆಂತಂ ನಿಜವಿದಂ ನೆಲಂ ನಿಲ್ವೆ
 ನೆಗಂ (ಅದಿಪ. ೧೩-೭೬); ನಿಲ್ಪೊಡೆ ಗುಣಂ ನಿಲ್ಲುಂ ಪಣಂ ನಿಲ್ಲುಮೇ
 (ಅದಿಪ. ೧-೯೧); ಮೊಗದೋಳ್ ವಾಗ್ಗಧು ಸಂತತಮುಗಲದೆ ನಿರಿ
 (ಸಮತ. ೧-೨೦); ಪಾಲಿಸಮ್ಮ ಮುದ್ದು ಶಾರದೆ ಎನ್ನ ನಾಲಿಗೆಯಲಿ
 ನಿಲ್ಲಬಾರದೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೯೦ ಪಲ್ಲವಿ). ೫. ತಂಗು ; ಇಳಿದು
 ಕೊಳ್ಳು ; ತಡೆದಿಲ್ಲಿ ನಿಂದೆನಪ್ಪೊಡೆ ಮದಿನಾದಪುದುಬಾವೆನಪ್ಪೊಡೆಲ್ಲಿದೆ
 ಮುಂದೊಂದಿಯಂ ಕೆಲಪಣವಿಂಲ್ಲಿಯೆಡೆಗಾವುದುಸಾಯಂ
 (ಧರ್ಮಾಸ್ತ. ೩-೯೧); ಭೂತಂಗಳಾವಾಸದೊಳ್ ಸಲೆ ಬಲ್ಲರ್ ನಿರಿ
 ಸಲ್ಲದ್ದೆ (ಸೋಮೇಶ. ೧೫). ೬. ಭಿಕ್ಷುಸ್ತ್ರೀಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ
 ಕಾಲ ಇರು,—ತಡೆ : ಧರ್ಮಧರಸಾಗರಸೇನರೆಂಬ ಗಗನಚಾರಣರ್
 ಕಾಂತಾರಚರ್ಯಾನ್ಯಗದೊಳ್ ತನ್ನಾವಾಸಕ್ಕೆ ಬರ್ಪಂ ಶ್ರೀಮತಿ
 ಯಂ ತಾನುಂ ಕಂಡು ಸಸಂಭ್ರಮಂ ಬೆರಗಿದಿರಂ ನಡೆದು ಬದ್ಧಾಂಜಳಿ
 ಪುಟಿಪುಟಿಪಟಿಲರಾಗಿ ನಿಲ್ವೆಂದು ನಿಲಿಸಿ (ಅದಿಪ. ೪-೯೫೫). ೭. ಎಂದು
 ರಿಸು ; ಪ್ರತಿಛೇದಿಸು ; ಹೋರಾಡು ; ಕಡೆನಡೆಸಿದಿರಂ ಮಿಜಾ
 ಮಾಜಾಂತು ನಿಂದಾಂತರಿಭೂಪರ್ ಭಸ್ಮಮಾದರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೧೫
 ಕಾದ್ಯಕ) ; ಬೂತುಗನುಂ ಮನಾಲರಂ ತನ್ನ ಮುನ್ನೆ ನಿನ್ನಿಜಾದಂಗೆ
 ಮೆಚ್ಚಿ ಆತುಕೂರ್ಪನ್ನೆರಡುಂ ಬೆಳ್ಳೊಲದ ಕಾದಿಯೂರನುಂ ಬಾಳ್ವೆ
 ಮೆಚ್ಚುಗೊಟ್ಟ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧-೨೨; 850); ನಿಲಲುಂ
 ನೂಂಕಲುಮರಿಯಂ ಗೆಲಲುಂ ಪೆಜರೋರೆ ಕಡ್ಡಸಲ್ಲದೆ (ಗದಾಯು.
 ೩-೬೪); ಮರುಳೆಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತ ದಾಸನನೂತು ಮಾಡುವುದೇನು
 ಮರ್ಮವನೋರೆದು ಮಾಡುವದೇನು ನಿಶ್ಚರೆ ಕೊಲುವೆ ಸಮರದಲಿ
 (ಕಾವ್ಯಾ. ೧೬-೯). ೮. ಅಣೆಯಾಗು; ಸಿದ್ಧವಾಗು ; ಅವರೊಳಗಲಿ

ನಿಂದ ರಿಪುಗಳ ಜವನ ಬೋನವ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ . . . ದಿವಿಜಪತಿ
ತನಯಂಗಿ ತಾ ಜನಿಸಿದವನಲ್ಲ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೩೯). ಕೆ.
ತೋಡಗು; ಆರಂಭಿಸು; ಮುಂತೆ ಕಿನ್ನರರು ನವರಸದಿ ಪಾಡಲ್ಪಾಗ
ನಂತರಂ ಭೃಂಗೀಶ ಸರ್ವನಕೆ ನಿಂದಾಗ ಹೊಸಪರಿಯ ಗತಿಗಳಂ ನಟಿಸಿ
ತೋಡುತ್ತದಾರೆ (ಬಸವ. ೧-೨೪). ೧೦. ಕಾಯು; ಎದುರು
ನೋಡು; ಇರ್ಬರೋಳೊಬ್ಬ ಮುನಿಕುಮಾರಂ ಭೂಭೃನ್ನಿಳಯದ ಬಾಗಿ
ಲೊಳಕ್ಕಾವಳಿಯಂ ಬೇಡಲ್ಪೆ ಬಂದು ನಿಂದಿರ್ಪುಂ (ಕಾದಂಪು. ೪೧೧);
ಇದಾನ ಗದನವಿಗಾಳಂ ಪೋಗಿ ಬರ್ಪನ್ನಿವರಮಿಲ್ಲಿಯೇ ನಿಲ್ಲಿಮೆಂದು
ವಾಯುವೇಗದಿಂದ ವಾಯುಸಂ ಪೋಗಿ ಬಂದು (ಪಂಚತಂ. ೪೦-೨೨).
೧೧. ಗೋಚರವಾಗು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಇದಿರೋಳ್ ನಿಂದೊಡೆ
ವಜ್ರ ಸೈರಿಸನಿರಲ್ಪೇಡೆಮೊಳೊಳ್ಳೊಳ್ಳು ನಿಲ್ಲುದು ನೀಂ (ಪಂಚಭಾ.
೪-೨೪). ೧೨. ಸೈರಿಸು; ನಿತ್ಯರಿಸು; ಸಹಿಸು; ತಲೆಯಂ ಬಲು
ದಡಗರ್ಕುತೆ ನಿಲಬಾದೆ ಸುಂಬಿದಿಂದ ಕೋಡಗದಂತುಮ್ನುಳಿಸಿ
(ಭವಾಪ್ಯ. ೧-೧೪೧); ಗಿರಿಯುಂ ಕರೆಯುಂ ನಿಲ್ಲುವು ಪವಿಮುಖದ
ಕೋಟುಮಾತನ ಬಾಳ್ಗಂ (ಕಮದ. ೨೪೪ ಪ್ರಯೋ). ೧೩. ತಡೆ;
ಕಾಯ್ದು ಕೊಳ್ಳೆ ಕೌರವಾನುಜ ಹೋಯ್ದು ಹೋಗಲುಬಹುದೆ ಹರನಡೆ
ಹಾಯ್ದು ಬೆಯು ಗೆಲುವನು ಕಣಾ ನಿಲ್ಲನುತೆ ತೆಗೆದಸಲು (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೋ.
೫-೫೦). ೧೪. ತಾಳು; ಧರಿಸು; ಪಡೆ; ಕೊಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು
ಬಂದ ಭರವ ನಿಂದ ನಿಲವ ಅನಂಗಸಂಗಿಗಳೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು (೩ಸಪ. ೧೨೫).
೧೫. ಸುಮ್ಮನಿರು; ತಟಸ್ಥವಾಗು; ಇಂದೆ ಕಡಂಗಿ ಸಾರ್ಜ
ಬಿಟ್ಟುಸಿರದೆ ನಿಲ್ಲ ಕಾರಣನುದಾವುದೊ ನೆಟ್ಟನೆ ನಾಳೆ ಕಾಳಗಂ
(ಪಂಚಭಾ. ೧೦-೩೨); ಗುರುಗಳಾದಿ ಭಾಷೆ ಪರಬಲದರಸ ಕಟ್ಟುವ
ದದು ನಿಲಿ . . . ಎಂಬಲ್ಲರೊಳಗೆ ಭಗವತ್ತ ಮೇಳ್ಳೊಡನು ನಿಜಗಜವ
(ಕುಪ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೧). ೧೬. ಅಲುಗಾಡದೆ ಇರು; ಇದ್ದಂತೆ
ಇರು; ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿರು; ಬೆಳ್ಳೊಡೆ ನೋಡೆ ನೋಡೆ ನಿಂದೂದುವು
ಸಾಲಭಂಜಿಕೆಗಳೆತ್ತುವು ನೈನರೇಂದ್ರಗೇಹದೊಳ್ (ಪಂಚಭಾ. ೬-೨೯);
ಎತ್ತಿದುದಕ್ಕೆ ತೋಳುಕುದ್ದಂ ಬಂದು ದಳೈಂದು ನಿಂದೂದಂದಿನೇಬನೆಯ
ದಿವಸಕ್ಕೆ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೧೦ ಪ); ಉದಕಕ್ಕೆ ಉರಿ ಹುಟ್ಟಿ ಮತ್ತಾ ಉದಕ
ವಜ್ರವನುವ ಕಂಡೆ ಮಡಕೆ ನಿಂದೂದು ಅಕ್ಕಿ ಉಳಿಯುತ್ತ (ಮೋಳಮಾ.
೧೯೬-೭೩೧). ೧೭. ಸಮಾಧಾನದಿಂದಿರು; ಶಾಂತಿಯಿಂದಿರು;
ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದಿರು; ಪೊಸತನೆ ಪೆಟ್ಟು ತಿರ್ದವನುನನ್ನೊಳೆ ಸನ್ನಿಹ
ಮೊಡೊಡಂ ಕರಂ ರಸಿಕನೆಯ್ತೆ ತಿರ್ದೊಡೊಡಲ್ಲದೆ ನಿಲ್ಲದು ಚಿತ್ತಂ
(ಜಗದ್ಗ. ೧-೧೫). ೧೮. ತಲ್ಲೀನವಾಗು; ಭಾವ ನಿರ್ಭಾವದೊಳ್ಳೆಂದು
ನೋಟಿ ನಟ್ಟು . . . ಆಜಾವು ಕಂಗೊಂಡು ತಾನೆಂಬುದು ತರಹರಮಾಗಿ
(ಶಕ್ತಿಪಂ. ೧೦-೨೯). ೧೯. ಬದ್ಧವಾಗಿರು; ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರು;
ಬಂದಿರೇ ಮಾಳಯ್ಯ ಕುಳ್ಳಿಂ ಸಂದ ಶರಣನ ಹಿಂದೆ ಬಸವಂ
ಸಂದ ಪಯಂ ನೋಡು ಭಾಷೆಗೆ ನಿಂದು ಸಂದನಲಾ (ಬಸವ. ೩೭-೨೭).
೨೦. ಹೆಸರು ವಾಸಿಯಾಗು; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗು; ಮುಂದೆ ಅವ
ಸಾಲೆ ಸರ್ವಜ್ಞನೆಂದೊನಿ ನಿಂದವನು ನಾನೆ ಸರ್ವಜ್ಞ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪).
೨೧. (ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ) ಉಳಿದಿರು; ಚೆಲ್ಲದ ಮೃಧುವಪ್ಪ ಗಂಧಂ
ನಿಲ್ಲ ಕೋಮಲವಾದ ನುಣ್ಣಂ ತಾಳ್ಮೆ ತೋರಿತವನಿಪ ಛದ್ರಿತ
ವಾಗಿರದಮಂದ ಬಿಲ್ಲುಶಕ್ತಿಯನೆಯ್ತೆ ಕೊಯ್ದು (ಬಸವ. ೪೩-೨೬).
೨೨. ನೆರವೇರು; ಆಗು; ನಿಜಕೂಟಾಗ್ರದೊಳ್ ಪಾಯ್ತೆ ಗಂಗಾಜಲದಿಂದ
ಮೂರ್ಧಾಭವೇಕೋನ್ನತಿ ನಿಲಿ . . . ಚಕ್ರೇಚ್ಚಮಂ ತಾಳ್ಮೆದುಡುಬಿಳ
ಫರಾರಮೃತ್ಯುಮಾಳೇಂದ್ರಂ (ಪಂಚಭಾ. ೪-೧೪). ೨೩. ಕೈಗೊಳ್ಳು;
ಗೈಹಿಸು; ಅಂತು ಕಂಠಭಸಂಭವನ ಬೆಸನಂ ಪಿದಿದು ಅಶ್ವಮೇಧಮಂ

ಕೈಗೊಂಡ ರಾಘವಂ ಸ್ವರ್ಣಸೀತಾಸಮೇತಂ ದೀಕ್ಷಿಸಂದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ.
೪೬-೨೫). ೨೪. ಬೇವಿಸು; ಬದುಕು; ಸುರಲೋಕಭೃತ್ಯನೊ
ಮತ್ಕರೋಳುವಯುಪ ತಿರ್ಯಕ್ತ್ವದೊಳ್ ನಿಲ್ಲ ಚಂಡಾಲರ ಕಯ್ಯೊಳ್
ಬೀಟ್ಟು ಕೋಲ್ ಪಂಜರದ ಪದಿಯೊಳ್ ನಿಲ್ಲ ದುರ್ವಾರದುಃಖೋತ್ಕರ
ಮೆಲ್ಲಂ ನೋಡಲೆನ್ನಿಂದ್ರಿಯನವಹದ ದೋಷಂ ದಲ್ (ಕಾದಂಪು. ೭೫೪);
ಬಾಲಕರಂತೆ ಕಂದಮೂಲಫಲಂಗಳಂ ಪೆಜರ್ ತಂದಿಕ್ಕೆ ತಿಂದಾನಂದಮನಸ್ಸು
ರಾಗಿ ನಿಂದ ತಪೋಧನರುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೯-೧೧). ೨೫. ನೆಡು;
ನಿಲ್ಲಿಸು; ಇದಂ ಕಿಡಿಪೋನ್ ಬಾರಣಾಸಿಯನೊಡ ಪಣ್ಣಮಹಾ
ಪಾತಕನಕ್ಕುಂ ಶ್ರೀರಾಜಮಲ್ಲ ಪೆಮ್ಮಾನದಿ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ನಿಲ್ಲೊಡು
(ಎಕ. 1X, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೨-೪; ಸು. 820). ನಿಲ್ಲು; ೧. ನಿಲು
ನಿಲ್ಲೆಲ್ಲವೊ ಹೋಗದಿರೆನುತ ಬೆಂಬಿತ್ತದನು ಕರಿಕರ್ಣ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೪-೩೫);
ಉರಿಯುದಕ ಮಾರುತವು ಉರಗ ಹರಿನಾಗವು ಗುರುಪಾಡ್ತಿಗಂಜಿ ನಿಲು
ವವು ಇದನು ನರರಜಿಯದೆಲೆ ಕೆಡುಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೪). ೨. ಹೊಂಗಳಾಯ
ಗಾಳಿಯ ಸರಳ ಸೋನೆಯಲಿ ನಿಲುವ ಹಂಸವೊಹವೆಲ್ಲಿಯದು
(ಕುಪ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೨೦); ನೆಟ್ಟನೋರ್ಪನೆ ಬೈಗಿನಂ ರವಿ ಪುಟ್ಟುಪನ್ನೆಗ
ಜಾನ ಜಪವಳನಟ್ಟು ನಿಲುವಾ ಪಾಲಕೀರ್ತಿನಮೋಸ್ತು[ಗಿ]ಳಗುವೆನು
(ಸಾಕಭಾ. ೧-೨೨). ೪. ದೇಹ ಕೀರ್ತಿಗಳೊಳಗೆ ನಿಲ್ಲುವುದು ದೇಹಪೋ
ಕೀರ್ತಿಯೊ ಮುರಾಂತಕ ಬೇಡುವುದು ಬೆಸಿದಡೆ ಮಾಡೆನು
(ಕುಪ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೪೩); ನಿಲ್ಲಬೇಕಯ್ಯಾ ನೀ ಮಲ್ಲಮರ್ಧನ ಸಿರಿವಲ್ಲಭ
ಎನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲ ಸತತ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೧-೧೧೭ ಪಲ್ಲವಿ). ೫. ಅಷ್ಟ
ದಿಕ್ಪಾಳರು ತಮ್ಮಯ ಪಟ್ಟಣಗಳೆಟ್ಟುಳಿಯಾಗಿ ರಕ್ತಸರ ನೆಟ್ಟನೆ ನಿಲುವ
ತಾಣಗಳೆ ಕೊತ್ತಳ ಕಟ್ಟಿಸಕೊಳೊಪ್ಪಿ ದುವು (ಕಂನವಿ. ೨-೭೨).
೬. ಭುಜಶಿಖರಸಾಹಸರೇನ ನಿಲುವರು ದ್ರೋಣನುರವಣಿಗೆ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೋ.
೨-೩೧). ೧೫. ಏನದೇನ್ನೆ ಭೀಮ ನಿಲು ಯಮಸೂನು ಶಿವಶಿವ
ಗುರುವಲಾ ನಮಗೆ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೪-೮೯). ೧೮. ಸರಕುದೆಗೆದುದು
ಬೊಮ್ಮಚರಿಯದ ಬೆರಳ ಜಪಗಳ ತಾಪಸರು ತರಹರನಿ ನಿಲುವವನಾವನ್ನೆ
ತರುಣೇಜನಂಗಳಲಿ (ತೊರಂ. ೧-೫-೩೬). ನಿಲ್ಲು; ೧. ಬಳ್ಳದ
ಬಾಯಂತೆ ಒಂದೇ ಮನವ ಮಾಡಿ ನಿಲ್ಲೆಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಯ್ಯಾ (೩ಸಪ.
೭೩೫); ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ ಹೋಗುವು ಕಂದ ಕುಂತಿಯ ಜಲರವಲ್ಲವಲಿ ನಿಲ್ಲು
ನಿಲ್ಲನುತ್ಪದಿ ಬರಲಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಜಗಿಹು ಸೇನೆ ಸಾಹಸಮಲ್ಲನಡಹಾಯಿದನು
(ಕುಪ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೪೭); ನಡೆ ಪಡ್ವಿದಿ ಪೋಗು ತಡೆ ನಿಲ್ಲು ಜಡಿ
ಬೊಡ್ವಗುಡು . . . ಕೆಡೆಂಬಿ ಸುಡಿಗಳದಿಗದಿಗೆ ಕಿವಿಗಿದುದು
(ಚೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೫); ನಿಲ್ಲು, ನೋಡು, ಕಾಣ! ಗಮನಿಸು,
ದಾಗು . . . ಧ್ಯಾನಿಸು! ಒಂದಾಗು! (ಅನಕೇ. ೧೪-೯).
೨. ಕಾಲನಡೆಲುಪೊಡ್ಡಿ ನಿಲ್ಲು[ಪಾಪಂ.ಲು]ತ ಜೋಲಿ ನಡೆವುತ
ಕೊಡಲಿ ಗದಿಗೆಯು ಕೋಲುನಿದಿದಾದಿನ ಮೂಗಲಂ ಕೌಂಕು
ಳೊಳಗಮರ್ಚಿ (ಬಸವ. ೨೦-೧೩); ನಿಲ್ಲುವ ನಿಜಾವಸನವ ಮೆಟ್ಟಿ ನಲಿ
ದಾದಿ ಕೊಲ್ಲುವ ಪುಟ್ಟ ಕೈಗಳಲಿ ಜೊಲ್ಲು ಸುರಿವ ಪಂದ್ಯಮೊಗದಲ್ಲಿ
ನಗೆಯಾಂತು ನೋಲ್ಲಿಸುವನು ತೊಡಕ್ಕುದಿಯ (ಮೋಹತ. ೧೩-೬೯).
೪. ಮೂರ್ಛಾಭವ ಮಾನುಷಶರೀರವು ನಿಲ್ಲದಿರ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಕೆಡುವುದು (ನಿರ್ಭಾಗ.
೧೧-೨-೩೩). ೧೦. ಗಣಸದವನು, ತರುವೆ, ನಿಲ್ಲು; ಮೌನದಿಂದ
ಮನವ ಗೆಲ್ಲು, ಹೇ ಸ್ವತಂತ್ರನರಮತಿ! (ಅನಕೇ. ೧೭-೫).
ನಿಂತ ಕಾಲ ನೇಲೆ = ಆಗಿಂದಾಗಲೆ; ಇದ್ದುದಿದ್ದ ಹಾಗೆ;
ಕೊಡಲೆ; ಈಗ ನಿಂತ ಕಾಲ ಮೇಲೆ ಈ ವಿಷಯದ ಚರ್ಚೆಯಾಗಬೇಕೆ?
(ಮೂರುದಾ. ೩೭); ಯಾವಳಾದರೂ ಹುಡುಗಿ ವಿವಾಹಾರಣ ನಿಂತ ಕಾಲಮೇಲೆ
ನನ್ನನ್ನೇಕೆ ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕೋ ನನಗೆ ತಿಳಿಯದು (ಇಪ್ಪಕ. ೪೭೬).

ನಿಂತ ಪಟ್ಟು = ನಿಂತ ಸ್ಥಿತಿ : ಈಗಿಂದೀಗಲೇ ನಿಂತ ಪಟ್ಟು ನ
ಮೇಲೆಯೇ ನಮಗೆ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಕೊಡಲೇಬೇಕು (ಹನ್ನೊಂದ-೧೦೧).
ನಿಂತು ಹೋಗು = ೧. ಬರೆದಿರು : ಬೆಳಗ್ಗೆಯಿಂದ ನೀರು ನಿಂತುಹೋಗಿ
ಬಹಳ ತೊಂದರೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢ). ೨. ನಿಲ್ಲು ; ಚಲಿಸದಿರು ;
ಸ್ಥಗಿತಗೊಳ್ಳು : ಗಡಿಯಾರ ನಿಂತು ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢ). ೩. ಫಲ
ಬಿಡದಿರು : ನಮ್ಮ ಕೋಟದ ಮಾವಿನ ಮರದಲ್ಲಿ ಕಾಯಿ ಬಿಡುವುದು
ನಿಂತು ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢ). ೪. ಸಂಚಾರನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕಾಗಿ ನಿಂತು
ಮುಂದೆ ಹೋಗು : ರಸ್ತೆಗಳಲ್ಲಿ 'ನಿಂತು ಹೋಗಿ' ಎಂಬ ಫಲಕವಿದ್ದರೂ
ಅದರಂತೆ ನಡೆಯುವವರು ಬಹಳ ಕಡಮೆ ಜನ (ರೂಢ). ನಿಂದಿರಿಕೆ,
ನಿತ್ತಿರಿಕೆ = ನಿಂತ ನಿಲುವು : ಅರಸ ಹಿಡಿಯಲಿ ದಾನವರು ನಿಂದಿರೆಯಲಿ
ನುಂಗಲಿ ಕೃತಾರ್ಥರು ಧರಿಯಾಳಾವಂದೇವಜಾದರು ಮಾದ್ರೀಕುಮಾರಕರು
(ಕುಮಾರ. ೯-೨) ; ನಿನ್ನನು ನಿಂದಿರೆಯಲಿ ಸುಟ್ಟುರುಡುವೆನು
(ನಿಭಾಗ. ೯-೧೩-೧೦) ; ಭರ್ಮಜಂ ಶೀಘ್ರದಿಂದರ್ಜನನ ನಿತ್ತಿರೆಯೆಂ
ಕಳುಪೆ (ಕುರಂಗ. ೩೯-೧೦). ನಿಂದಿರಿಸು = ನಿಲ್ಲಿಸು ; ಇರುವಂತೆ
ಮಾಡು : ವೃದ್ಧ ಮಾಡೇಶ್ವರನಂ ಮುತ್ತಿಕೊಂಡತ್ತಲನುವಾಗಿ ಮೆಲ್ಲನೆ
ನೆಗಪಿ ನಿಂದಿರಿಸಲ್ (ನಂಬರ. ೬-೪೪) ; ಭವಿಸ್ಯದತ್ತನಂ ಬರಿಸಿ ಸಭಾಜನದ
ಮುಂದೆ ನಿಂದಿರಿಸಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ್ರ. ೪-೧೩ ಪ) ; ಇಂದಿನಿರುಕೋಲಗ
ದೊಳವನನು ಹಿಂದೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಕುಳನನ್ನಿಬ್ಬರ ನಿಂದಿರಿಸಿದರು ಹಿಡಿದು ಬಯಲಿ
ರಾಘವೇಶ್ವರನ (ತೊರಣ. ೬-೬-೨೮) ; ಮುಂದೇನೂ ಮಾತನಾಡಲಾಗದೆ
ಅವನು ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಂದಿರಿಸಿದ (ಎರಸ. ೬೫). ನಿಂದಿರು = ನಿಲ್ಲು ;
ಚಲಿಸದಿರು : ಅಹಗೆ ಹೋಗಿದೆ ನಿಂದಿರಿಸುವಗಡಿಸಿಯಾತನು ತನ್ನ
ಕರವಾಳ ಮುಂದೆ ಕೊರಳಿಗೆ ಮೋಹಿಸಲು (ಒಸಪ್ಪ. ೨೭-೩೧). ನಿಂದು
ನಿತ್ತಿರಿಸು = ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಎದುರಿಸು : ಒತ್ತಂಬದಿಂದ ರಿಪುಭೂವರನ
ಪಡೆ ನಿಂದು ನಿತ್ತಿರಿಸಬಾರದೆಂಬಂತಿರೋದಿದುದು (ಸಮ್ಯಕ್. ೮-೪೬).
ನಿತ್ತ ಕಲ್ಲು = ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕಲ್ಲು : ತತ ನಿತ್ತ ಕಲ್ಲು (ಇ. VI, ೯೩-೩೩ ;
೯೨). ನಿಲುವಣಿಕೆ = ನಿಲ್ಲುವ ಅವೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನು ; ನಿಲ್ಲ
ಬಯಸುವವನು : ಮುಣುಕೊಳಿಸಿ ಮತ್ತೇಳ್ಳವನ ಗೋಣುಜುಗೆ ತಿವಿ
ದನು ಪಡಿಬರಿಸಿ ನಿಲುವಣಿಕೆಗನನ್ನಿಡಿದನು ಮಗುಳಿ ಮದಪ್ರಹಾರದಲಿ
(ತೊರಣ. ೬-೩೦-೪೦). ನಿಲ್ಲಡು, ನಿಲೆವಡು = ೧. ನಿಲ್ಲಿಸಲ್ಪಡು ;
ಸ್ತಂಭಿತವಾಗು : ಕಲ್ಪನಾಕುಲಕೆಯೆಂ ಶಿಲ್ಪಕೆ ಮನಂ ಮೆಚ್ಚಿ ನಿಲ್ಲಟ್ಟು
ತಲೆ ತೊನೆದನು (ಪ್ರೀತಾನು. ೪೪೮-೯೦). ೨. ಭಿಕ್ಷೆಗಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲ್ಪಡು :
ಭಿಕ್ಷಾರಿ ನಿಲೆವಟ್ಟುಬೆಯೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡೊಡೆ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೪೯-೯).
ನಿಲ್ಲಗೊಡಿಸು = ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡು : ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ
ಮಕ್ಕಳು ನನ್ನನ್ನು ಒಂದು ಕ್ಷಣವೂ ನಿಲ್ಲಗೊಡಿಸದೆ ಮನೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು
ಬಂದು ಬಿಟ್ಟರು (ರೂಢ). ನಿಲ್ಲದಿಕೆ, ನಿಲ್ಲದಿಕ್ಕೆ = ೧. ಅಶಾಶ್ವತತೆ :
ಜೋಳಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿಯುನಿಂ ಬಾಬ್ಬುದ ಪೂಣ್ಣು ನಿಲ್ಲದಿಕೆಯಿಂ
ಬಾಬ್ಬುತು ವಿಖ್ಯಾತಕೀರ್ತಿಯವೋಲಿಯೊಡಲಟ್ಟಿ ಸೇಬುಮನಗೇಂ
ಕಲ್ಪಾಂತರಸ್ಥಾಯಿಯೇ (ಸಂಪದ. ೯-೪೪). ೨. ಚಿಂಚಲತೆ : ಬಯ್ಯ
ಬೇಟೆಕಾಪನ ಬಗೆ (ನಿಲ್ಲದಿ)ಕ್ಕಿಗೊಳಗವು (ಸಂಪದ. ೪-೧೦೩).
ನಿಲ್ಲದೆ = ೧. ಎದುರಿಸದೆ ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸದೆ : ಅವಧಿಯ ಲೆಕ್ಕಮಂ
ನೆಜು ನನ್ನಿಗೆ ಮಾಡದೆ ಕಾದಲೆಂದು ಬಿಡವನವನರ್ಜಂ ತೊಡರ್ಡು
ನಿಲ್ಲದೆ ನೀನೊಡಗೊಂಡು ಪೋಗು ಗೋನಿವಹಮಂ (ಸಂಪದ. ೮-೧೦೨).
೨. ತಡೆಯದೆ ; ನಿಧಾನಿಸದೆ : ನಿಲ್ಲದೊಡ್ಡುನೆನುತ ಸಾಹಸಮಲ್ಲ
ಸಾರಥಿಗಡು (. . . ದ್ರೋಣ ಹೊಕ್ಕನು ರಾಯಮೋಹರನ
(ಕುಮಾರ. ೬-೨೪) ; ನಿಲ್ಲದಾಕ್ಷಣ ಕೃಷ್ಣ ದಿಗಿಯಪ್ಪಿ . . . ಗಲ್ಲವ
ಹಿಡಿದು ಮುದ್ದಿಸಿದ (ಮೋಹ. ೪-೯೨) ; ನಿಲ್ಲದನುರಾಗದಿಂದಾರ ಸುತನೇ

ತರುಣನೊಂದೆ ಬಂದನೆಂದು . . . ಕೇಳೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೨೬).
೩. ಬಿಡದೆ ; ತೊರೆಯದೆ : ಬಲ್ಲದ ಕರ್ಣಾಟಕವಿಗಳೆಲ್ಲರ ಗೆಲ್ಲು
ಬಲ್ಲಾಳಭೂಮಿಶ್ವರನನ್ನಿಲ್ಲದೆ ಮೆಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡ ಜನ್ನನ ಪಾಪಪಲ್ಲವಗಳಿ
ಗೆಜಗುವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೩೨). ೪. 'ನಿಲ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು
ನಡುಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳು ವ್ಯಂಜನಾಂತವಾಗಿಯೂ ಸ್ವರಾಂತ
ವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.

[ದೇ. ೫೩. ಮುಲ. ನಿಲ್ ; ತುಳು. ನಿಲ್, ನಿಲಿ ; ಕೊಡ. ನಿಲ್ ;
ತೆಲು. ನಿಲುಚು ; ಕೋಲಾ ನಾಯ್ಕ. ಇಲ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಗಡಬ. ಕುಳ.
ನಿಲ್ ; ಕುರುಖ್. ಇಲ್ ; ಮಲ್ಲೊ. ಇಲ]

ನಿಲ 'ನಿಲವು' ನೋ.

ನಿಲಂಬನ (ನಾ). ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ರದ್ದುಮಾಡುವುದು :
ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಈ ಸಂವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಥಾ ಕಾನೂನು ಮೇರೆಲ್ಲದೆ
ನಿಲಂಬನ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಭಾಷಾ. ೨೦). [ಸಂ.]

ನಿಲಂಬನಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ರದ್ದುಗೊಳಿಸು :
ಗಣಪೂರ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯಷ್ಟು ಜನ ಸದಸ್ಯರು ಹಾಜರಾದಂತಾಗುವವರೆಗೂ
ಸಭೆಯನ್ನು ನಿಲಂಬನಗೊಳಿಸುವುದು ಅಧ್ಯಕ್ಷರ . . . ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿರ
ತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಷಾ. ೧೦೦). [ನಿಲಂಬನ + ಕೊಳ್ಳ + ಇಸು.]

ನಿಲಕಾಲಂ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ ; ನಿರಂತರ ; ಸತತ ; ಸದಾ :
ತುಲವನೇಟಲು ಗುರುವು ನೆಲೆಯಾಗಿ ಮೆಳೆಯಕ್ಕು ಫಲ ಧಾನ್ಯ ಬೆಳಸು
ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಇಳಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲಕಾಲಮಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೬೬).

[<ನಿಲಕಾಲ]

ನಿಲಕು 'ನೀಳ್ಕು' ನೋ.

ನಿಲಗಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). (ನೀರು ಆವಿಯಾಗಿ, ಹಾಲು ಮಾತ್ರ
ನಿಲ್ಲುವಂತೆ) ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಕಾಯಿಸು : ಭದ್ರಮುಸ್ತಿ
ಲಾಮಂಡ ಇಂತವರೊಳು ಹಾಲನೆರೆದು ತದರ್ಥ ನೀರೆನೆರೆದು ಹಾಲ
ನಿಲಗಾಯಿಸಿ ಮಧುವಂತುಪ್ಪವನೆರೆದು ಮಗ್ಗಾರೆ . . . ಯಸ್ತಿಮಧುಕ
ಇವನಿಕ್ಕಿ ಅಟ್ಟಿ ತೈಲದಿಂದ ವಸ್ತ್ರಿಯಂ ಮಾಡಲೆಲ್ಲ ಜ್ವರದೋಷಂಗಳುಂ
ಸಹ ಮಾಡುಂ (ಸಕಪ್ಪ. ೧೨೯). [<ನಿಲೈ + ಕಾಯಿಸು.]

ನಿಲಗಾಲಿ (ನಾ). ಬಿಡುವು ; ವಿರಾಮ : ಅಂದಿನಿಂದ ಅವರಿಗೆ ನಿಲ
ಗಾಲ ದೊರಕಿತು (ದಳ. ೩೩) ; ಯೂನೈಟೆಡ್ ಸ್ಟೇಟ್ಸ್ ನನ್ನ
ತಲೆ ಮೈ ಕಾಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಗುರಿಯಾಗಿ ನಿಲಗಾಲವಿಲ್ಲದೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ
ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ . . . ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ನಿಂತನು (ಭಾರವಿ. ೧೨೪).
[ನಿಲ (<ನಿಲವು) + ಕಾಲ]

ನಿಲಗುದುರೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ನಿಲುವಿನ ಕುದುರೆ ; "ನಿಲುವಿಕೆ
ಯುಳ್ಳ ಕುದುರೆ" (ಮಲ್ಲಿಗ. ೬೬) : ನಿಲಗುದುರೆಯೋ ಕೇಳಿಯ
ನೆರಿ ಮದನಾರಿ ಬಂದು ಬಾಗಿಲ್ಲಿ ನಿಂತ (ಮಲ್ಲಿಗ. ೬೬).

[ನಿಲ (<ನಿಲವು) + ಕುದುರೆ]

ನಿಲವು 'ನಿಲವು' ನೋ.

ನಿಲಬಾಕಿ (ನಾ). ಬಹುದಿನಗಳಿಂದ ಉಳಿದ ಬಾಕಿ ; ನಿಂತ ಬಾಕಿ :
ನಿಲಬಾಕಿ ಕೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಗೊಲ್ಲಮಿಂಡನಿಂದ ಬೆಟ್ಟ ತಿಂದ (ಗಾಡ).

[ನಿಲ (<ನಿಲವು) + ಬಾಕಿ]

ನಿಲಯ, ನಿಲಯ (ನಾ). ೧. ಮನೆ ; ಬೀಡು ; ವಾಸಸ್ಥಳ :
"ಅವಾಸ . . . ನಿಲಯ . . . ಅಲಯ : ಈ ೩೧ ಮನೆ"
(ಹಲಾಯ. ೪೯-೧೩೬) ; ಅಂತರ್ಮುಖವನತಲಕಲಕ(ವಿಲಾಸ)ನಿಲಯನಿಲ
ಯನುಂ . . . ಜಿತಾಖಂಡಭೂಮಂಡಲನುಮಪ್ಪ ಸ್ತಿವಿತಸಾಗರಮಹೀ
ವಲ್ಲಭಂಗೆ (ಶಾಂತ. ೧-೩೧ ಪ) ; ಮನುಜನಾಯಕನಿಲಯಂ ಮನುಜನ

ಸಮಗ್ರಾಚಾರ್ಯಶ್ವೇತದಂತಂ . . . ಎನೆ ಸೋಗಯಿಸುವುದು ಮನೋ
ಪರೇಶ್ವರವನಂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾರ. ೯-೫೫); ಕುಲಕಮಲಖರಕಿರಣಪಾಂಡವ
ಬಲಕಿ ಶರಣಾಗತಜಲಧಿ ವರನಿಲಯವನೆ ರಂಜಿಸಿತು ಗಂಗಾಸುತನ ಶರಣನ
(ಕುಮಾರ. ೧೦ ಸೂಚನೆ). ೨. [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕರು ಆಚರಿಸ
ಬೇಕಾದ ಹನ್ನೊಂದು ವ್ರತಸ್ಥಿತಿಗಳು: 'ಪ್ರತಿಮೆ' ಪರಾ. 5
ನಿಲಯ: ೧. "ಭುವನಂ ಸದನಂ ಸದ್ವಂ ನಿವಾಸಮಾವಸಥಮಾಸ್ತದಂ
ನಿಲಯಂ . . . ಗೃಹಮುಪೇಷಂ" (ಮನ್ವತೃ. ೪೬-೮); ನೆರೆದಿರ್ಪಂದರ್
ಕೃತಕಾಚಲಂ ಚಿಲ್ಲನ್ನದೇಂ ಕನಕಪದ್ಮನೀನಿಳ [ಪಾಶಾಂ. ೮]ಯಮೆನ್ನ
ಲೀಲಾಸರಂ (ಅದಿ. ೪-೮); ನಿಲಯಕ್ಕೋರೊಂದು ಕೇಳೇವನಮು
ಮುಮೃತಕಾಸಾರಮುಂ ವಾಟಿಮುಂ (ಜಗದ. ೯-೯೬); ಇಳಿದು ರಥವನು
ದಿವಿಜರಾಯನ ನಿಲಯವನು ಹೊಕ್ಕನು (ಕುಮಾರ. ೬-೮೬); ಬಳಿಕ
ಪಡುವ ಪಾರ್ವರ ದೀದಿಯೊಳೊಂದು ನಿಲಯವ ಪೊಕ್ಕು (ಹವಿ. ೨-೬೬).
೩. 'ನಿಕಾದಶನಿಲಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಲಯಕಾಣು (ಕ್ರ). ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆ; ನೆಲೆಗಾಣು :
ಬಲುಕಾಳಗಳಿಂದ ನಿಲಯ ಕಾಣದೆ ನಿನ್ನ ಚೆಲುವ ಚರಣದ್ವಂದ್ವನಿಳಲ
ನಾತ್ಮ್ಯದ (ವಿವಾ. ೨೬-೧). [ನಿಲಯ + ಕಾಣು (<ಕಾಣ)]
ನಿಲಯನಕ್ರೀಡೆ (ನಾ). ಅವಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಆಟ; ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಾಲೆ
ಯಾಟ: ಜಿಂದದಿಂದಲಿ ನಿಲಯನಕ್ರೀಡೆಯ ಸುಂದರರಾದಿದರು
(ಪ್ರಸಭಾ. ೫೪-೧). [<ಸಂ. ನಿಲಯನಕ್ರೀಡಾ]

ನಿಲಯೈಕವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರತಕ್ಕವನು; ಏಕಾಂತ
ವಾಸಪ್ರಿಯ: ಕುಲಪಾಂಡೀಶವಿಶದಂ ವಿನಯೋಪಚಾರಂ ನಿಲಯೈಕ
ವೃತ್ತಿ [ಕೃತವಿಂಶತ ಸತ್ತ್ವಸಾರಂ] (ಕವಿ. ೬-೨೨೬). [ಸಂ.]

ನಿಲವರ, ನೆಲವರ (ನಾ). ನಿಜ; ಸತ್ಯ; ಯಥಾರ್ಥ: ನಿಲವರ
ಪೇಳು ಎನ್ನಾ ಮುಲ ಮನಗಿಯೊಂದು ಬಲುಧಾವಂತಿಬಟ್ಟರು ಸಲುವದೆ
ಗತಿಮಾಗ್ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೧-೫). ನೆಲವರ: ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರು
. . . ನಾನಾಪ್ರಕಾರ ವಿರುದ್ಧಮಾಡುವ ಮತಬಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾರೆ
ಎಂಬ ಸಮಾಚಾರ ಮಹಾರಾಜರವರು ಕೇಳಿದರೊಂದೆ, ಅದನ್ನು ನೆಲವರ
ಕಳೆಯಬೇಕೆಂಬದಾಗಿ ಒಂದು ಜೋಡಿದರಕಾರರನ್ನು ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ
ಕಳುಹಿದಲ್ಲಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೨).

[ದೇ. ೧೧ ತವಿ. ನಿಲವರ, ನಿಲೈವರ; ತೆಲು. ನಿಲವರ, ನಿಲುವರ, ನಿಲ್ವರ]

ನಿಲವು, ನಿಲ, ನಿಲು, ನಿಲುವು (ನಾ). ೧. ನಿಂತಿರುವಿಕೆ; ನಿಂತು
ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: "ನಿಲವನೆ ನಿಲೈಯೋಳ್" (ಕರ್ಣಾ. ೫೪); ಅವನಾದ
ಗತಿಯ ನಾನಪ್ಪನು ಅವ ನಿಂದ ನಿಲವ ನಿಲುವನು (ಸಿದ್ಧ. ಕ.
೧೪೪-೬೨೯); ಸದಮಲಾಭರಣ ಮುಸುಕಿದ ಮೆಯ್ ವಿಳಾಸ ಮುಸುಕಿದ
ನಿಲವು ಮೋಡನಂ ಮುಸುಕಿದಾಕಾರವೆನೆವಬಲೆಯರು ಕಣ್ಗೆ ಸೆದರು
(ಹಜ. ೪-೬೪); ದುರಾತ್ಮನ ನಿಲವ ತೆಗೆತೆಗೆಯೆನುತ ಚಾಪವನಿಳುಹಿದನು
ರಥದೊಳಗೆ ಗಂಗಾಸೂನು ಪಹಿಲದಲಿ (ಕುಮಾರ. ೧೦-೬); ಗತಿಗೆ ಗತಿ
ಮುಂಚುವುದು ನಿಲವಿನ ಗತಿಗೆ ನಿಲುವುದು ಮುರಿಯ ಮುರಿವುದು. . .
ಆತುಳಮಾಯಾಮಹಿಮ ಮಾರೀಚಪ್ರಕಾಶದ್ವಗ (ಕೊರರಾ. ೬-೪-೪೪).

೨. ನೆಲಸುವಿಕೆ; ತಂಗುವಿಕೆ: ನೇತ್ರದ ಬಗೆ ಮನದೊಳ್
ತನ್ನನಂ ಬುದ್ಧಿಯೊಳ್ ಬುದ್ಧಿ ನಿಶಾಂತಂ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಚಿತ್ತದ ನಿಲವ
ದಹಂಕಾರದೊಳ್ ಸಂದಹಂಕಾರನಿಯೋಗಂ ಜೀವನೊಳ್ ಜೀವನೆ ಪರಮ
ನೊಳಾಳ್ಕೃತ್ಯಮಂ ನಿರ್ದಿ. ಸಂ. . . ಸಾಲ್ವನಿರ್ಧಂ ಮುನೀಂದ್ರಂ
(ತಜ. ೨-೧೦೧). ೩. ನೆಲೆ; ನಿವಾಸ; ಸ್ಥಳ: "ಸಂಸ್ಥಾನಂ,
ಸನ್ನಿವೇಶ: —ಈ ೨ ನಿಲವು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೯೬); ಆನತನಲ್ಲದಂಗೆ
ಪದುಳಂ ನಿಲಬಿಲ್ಲ ನಿಜಾಪ್ತಿಯಾಗತಕ್ಕಾನದೊಳಾನತಂಗೆ ಭಯವಿಲ್ಲ

(ಸಂರಾಮಾ. ೧೧-೬೬); ಒಂದೆಡೆಯೊಳುಂ ತನಗೆ ನಿಲಬಿಲ್ಲದಂತೆಗದಿಂದೆ
ನಿರತಂ ಪ್ರಬಲಮಾಗಿ ದೀಸುವ ಗಾಳಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೨). ೪. ಇರು
ವಿಕೆ; ಸ್ಥಿತಿ; ಅವಸ್ಥೆ: ಭಾವದ ಮಹಿಯ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿಪ್ಪ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿ
ಕಾರ್ಜುನನ ನಿಲವನಾರೊ ಅಜಿಯಬಾರದಂ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೦-೨);
ಯೋಗಿಪ್ರವರನ ನಿಲವಿಯದಾಗ್ ಪರ್ಜಾದ ಸಲವಂ (ಪರ್ವ. ೧೫-೬೬);
ಕಿಚ್ಚನುರಿಗೊಲಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಂತಿರಬೇಕು ಅಚ್ಚಳಿದು ಬಿಕ್ಕುಸುಲವಾದ
ಶರಣಂಗೆ ನಿಚ್ಚಿಟ್ಟದ ನಿಲವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೨); ವಿತನು ರತ್ನಾಕರ ಲಕ್ಷ್ಮಿ
ಸಹೋದರಿ ಅದರು ಶಂಖದ ನಿಲವು ಭಕ್ತಿಯೊಳೊಳುವುದು (ಇಂಚಾಪ.
೮೯-೬೬). ೫. ಉಳಿದುದು; ಉಳಿತಾಯ; ಶಿಲ್ಪ; ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ತನ್ನ
ಲಿಕ್ಕಂಗಳಂ ಕೇಳುತೆ ಒಳ್ಳೆನೆ ಗಣಕರ್ತೆಲ್ಲರುಂ ನೋಡುತೆ ಅಯ
ದೊಳು ಬೀಯುಮಂ ಕಳೆದು ನಿಲವಂ ಕಂಡು . . . ಮನಂಗೊಂಡು
(ಬಸ. ೫-೬೫). ೬. ಆಕಾರ; ಸ್ವರೂಪ: ಕಾಣಬಾರದ ಕಾಯ
ನೋಡಬಾರದ ತೇಜ ಉಪಮಿಸಬಾರದ ನಿಲವು (ಆನಂ. ೨೦೬-೯೬೬); ಈ ಸುಕುಮಾರತೆಯೊ ನಿಲವು . . . ಈ ಸುಖದೊಳ್
ತಪವಿದಂತು ಬಂದುದು ಮುಗ್ಧೆ (ಗಿರಿ. ೯-೧೦೦); ಅದೆ ಶಿಖಾಳಿಯ
ನುಗುಳ್ಳ ಸರಳನ ಹೊದಲು ಹೋರಟಿ ನೋಡಿ ಮುಸುಕಿಯದೆ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪ
ಕನ ನಿಲವಿನ ನಿಗದವೊಲೆಂದ (ಕೊರರಾ. ೬-೬-೬೬). ೭. ರೀತಿ; ಸ್ವಭಾವ:
ಸವಿವಾಹಗಳ ಸೋನಿಯ ಸೋಗಸುಕಾಟರು ನಿಂದ ನಿಲವನು ಕರ್ಣ
ನೋಡು (ಕುಮಾರ. ೧೬-೨೪); ಮನದಾಭರಣವು ಜಗದೊಳ
ಮಾಲುಪ್ಪ ಪೊಳ್ಳಿಗಿದು ಕಡುಚೆಲುವು. ಅದರು ಅವರನಿಡುವುದುಪೂರ್ವವು
ಜೋಡುವು ಸತಿಯರ ನಿಲವು (ಇಂಚಾಪ. ೨೦೨-೯೬). ೮. ಘನತೆ;
ಮಹತಿ; ಔನ್ನತ್ಯ: ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕಗಳ ನಿಲವ ಬಸವಣ್ಣನ ಕೃಪೆ
ಯಿಂದಜಾಡನೆಯ್ಯ (ಮದಿಮಾ. ೧೫-೧೪); ಹರನನೊಂದಿನವಾದಂ ತಾಂ
ಧರಿಸಲಾಟದ ಮಾನಸೋತ್ತಮಗಿರಿಯ ನಿಲವನೀಶ್ವರಂ ತನ್ನ ವನಗಲಿ
ಪೊಡ ಸುರಪಕೀಲದ ಧೈರ್ಯವೆನಿಸು (ಬಸವ. ೧೯-೨೯); ಪದವೊಡೀ
ಪರಿ ಬೇಡ ಮಕ್ಕಳ ಪಡೆದು ಪರಿಣಮಿಸುವುದು ತಪದಲಿ ನೆಡೆವುದೀ ಪರಿ
ನಿಜಸಮಾಧಿಯ ನಿಲವ ನಿಲುವುದು (ಪ್ರಭು. ೬-೪೧); ಈ
ಮನುಷ್ಯತ್ವವೇ ಅವನಿಗೂ ನಮಗೂ ಇರುವ ಸ್ನೇಹಸಂಬಂಧದ ಗಂಟು—
ಅವನ ಬಾಳು ನಮ್ಮ ನಿಲವಿಗೆ ಎಟಕುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಆಕರ್ಷಣೆ
(ರಾಮಾನ. ೧೦೬). ೯. ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಮತ; ನಿಟ್ಟು: ಶಿಕ್ಷಣ
ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಮನಶ್ಶಾಸ್ತ್ರಭಾವನೆಯ ನಿಲವನ್ನೂ ಸಮಾಜಶಾಸ್ತ್ರ
ಭಾವನೆಯ ನಿಲವನ್ನೂ . . . ಆತನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ರೂಪಿಸಿದನು
(ಕ್ರಿಯಾ. ೬೬); ಪಂಡಿತರೆಲ್ಲರು ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿ ಬೇರೊಂದು ನಿಲವಿಗೆ ಬರಲಿ
(ಇಂಚಾಪ. ೧೫೬-೬೬). ೧೦. ಉದ್ದ; ನೀಳ; ಎತ್ತರ: ನಿಲವ
ನೋಡವನಂಜನಾದ್ರಿಯ ನಿಲವಿಗೊಮ್ಮೊಳ ಮಿಗಿಲು (ಕೊರರಾ.
೬-೪-೪); ತೋಳ ಸುಮಾರು ಎರಡುಪರೆ ಪೂಟಿ ನಿಲವಾಗಿಯೂ
ಮೂರೂಪರೆ ಪೂಟಿ ನದಿದಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ. ೫-೨೫೨).
೧೧. ದೃಢತೆ: ಧರಗೆಲ್ಲಂ ತನ್ನ ಬಾಹಾಬಳದ ನೆಲವು ತನ್ನ ಒತ್ತು ತನ್ನ ಗ್ರ
ತೇಜಸ್ಸುರಿತಂ ತನ್ನಾ ಪುರ್ವ ತನ್ನೊನ್ನರಿಯ ನಿಲವು ತನ್ನಾ ಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರ
ಯೋಚ್ಚರಿಯಾಗುತಿಟ್ಟನಂ ರಂಜಿಸಿ (ಎಕ. VII, ೧೪೦. ೧೨೪-೧೪;
1077). ೧೨. ಬಾಗಿಲು, ತೊಲೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರ
ವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಮರದ ಚೌಕಟ್ಟು: ಹರಿನೀಲದ ಪಳುಕಿನ ನೆಲ
ನಿಂಗದಿವಸರಲ ಮಿಸುಪ ವೇದಿಕೆ ಪವಳದ ನಿಲವರುಣಮಣಿಯ ಕೆಲಸದ
ಬೋದಿಗೆ . . . ಒಪ್ಪಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೮-೬); ರಂಗೈಯ್ಯಾ
ಗುದಿಯಾ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ನಿಲವಾದೊ ರಂಗೈಯ್ಯ ಗುದಿಯಾ ಬಾಗಿಲಿಗೆ
ಕದವಾದೋ (ಮುಟ್ಟ. ೫೦); ಸೆಕ್ಕು ದೋವ್ ಬೋಪಿಯನ್ನು ಕೈಗೆ

ಕೆಗೆದುಕೊಂಡು ತಗ್ಗು ನಿಲವಿನ ಮೂಲಕ ಹಾಡು ಹೋಗುವ ಸಲುವಾಗಿ
ಬಾಗಿ . . . ಗುಡಿಸಲನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೨೭೪). ೧೩. ಶೀವಿ;
ಗತ್ತು : ಪಂಚಾಯುಧದ ನಿಲವಿನಲ್ಲಿ ಸುಭಟರ ದಾಯಗಡಿಸಿದನೊಂದು
ನಿಮಿಷದೊಳೊರಿಸಿದನು ಬಲವ (ಕುನ್ಯಾದ್ಯ. ೧೬-೪). ೧೪. ವಿಶ್ರಾಂತಿ;
ಬಿಡುವು : (೪). ೧೫. ಮಲ್ಲಯುಧದ ಒಂದು ವರಸೆ, —
ಸಟ್ಟು : ನಿಲವಂ ನಿಲವಳವಳವಂ ಗೆಲೆ ಗೆಲಲರಿದಾಯ್ತು ತಮೋಲೋರ್ವರ
ನೋರ್ವರ (ಜಗದಿ. ೯-೭೬). ೧೬. [ಭಂದ] ಪದ್ಯವನ್ನು ಹೇಳು
ವಾಗ ಮಧ್ಯೆ ಕೊಡುವ ವಿರಾಮ, — ನಿಲುಗಡೆ : ಶತಮಾನೇಂದು
ರವಿಕೋಯಮುಮಾಗಲ್ ಯತಿವದಂ ನಿಲವು ದಂತಿಯೊಳಕ್ಕುಂ
(ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೬೨). ೧೭. [ನಾಟ್ಯ] ಭಂಗಿ; ಪ್ರಕಾರ; ರೀತಿ :
ಒರ್ಮೆಯ ನಿಲವುಗಳನಿಹುಮನೊರ್ಮೆಯ ಪದಗಳನಿಹುಮಂ ವಿಕ್ರಿಯ
ಯಿಂದೊರ್ಮೆಯ . . . ಪರಿ ಮೆಚಿದಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧೨-೧೮೬);
ನಿಲವಿತ್ತು ಗತಿಗಳವಾಸನಕಲವಿತ್ತು ಚಾರಿಗಳವೆಂದು ತಾನಭಿನಯಿಸು
ತ್ತೊಲವಿಂದ ಭದ್ರಚಂದಂ ಪಲವಂದದೆ ಸ್ವಪಸುತಂಗೆ ಕೋಟು
ತ್ತಿದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೭೨); ನಿಲವಿನ ಭಂಗಿ ಸುರೇಖಾವಿಲಸಿತ
ಮುಂದಿಟ್ಟ ಹಸ್ತಗತಿಸಂಗತಿಗಳ ಸಲೆ ನೋಗಿಯೆನೆ ರಸಭಾವಂ ನಲವಿಂ
ನರ್ತಿಸುತುಮಿದರ್ಪರಮರಾಂಗನೆಯರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪-೭೨). ನಿಲ :
೫. ನೆರೆವು ನರಾಡ ಕಡಮಸವರಿ ವಂಚನೆ ಪಟ್ಟಿ ಲಂಡೆ ಹೊರನಿಲ
ಹಸ್ತಾಂತರಸಂಜಾಯಿತ ನಿಲಗಳ ಪರಿವಿಯಂ ನಿಲಿಸಿ ಸೀಮೆಯಂ
ರಕ್ಷಿಸಿದಂ (ಕಳಸ್ಯ. ೬-೨೯); ನಿಲವಿಟ್ಟ ಹಲದಿಂದ ಹೊಲದ ಉಕ್ಕು, ನಿಲ
ನೋಡಿ ಸಂಸಾರ (ಗಾಥ). ೧೮. ಎತ್ತರವನ್ನು ಆಳೆಯುವ ಒಂದು
ಸಾಧನ; ಅಳತೆಗೋಲು : ಒಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಪೈದಿಗಳ ಎತ್ತರ
ವನ್ನಳೆಯುವ ಸಲುವಾಗಿ ಕಪ್ಪುನಿಲವೊಂದನ್ನಿಟ್ಟದ್ದರು (ಪುನರು. ೨೭೬).
ನಿಲು : ೧೨. ಸಾಲ್ಕುದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಟ್ಟಿಗಳಂ ನಿರ್ಮಿತಂಗಳಾದ
ಒಲುಗಳಿಂದಲು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೦೫-೬); ಆಧಾರವು ನದಿಯ ಎರಡು
ದಂಡೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮರದ ಬುಡಗಳೋ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಇನ್ನಿತರ
ನಿಲುಗಳೋ ಇರಬಹುದು (ಬಾಲಪ್ರ. ೩, ೧೭೪). ನಿಲುವು :
೪. ಪರ್ವತದೊಳೆನಿವ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಂತಾಗಸದೋರ್ಪ ಸುರಬಾಪದಿರ
ವೆಂತಂತೆ ದಗ್ಧಪಟಿ ತೋರ್ಪಂತೆ ಘನಮುರೀಚಿಯ ಜಲದ ನಿಲುವಿನಂತೆ
. . . ಮೆಚಿದು ಕಂದಪರ್ವಂ ಸುಟ್ಟು ಕುಳಿನಿರ್ಮಾಯನಲ್ಲಮಪ್ರಭುರಾಯಂ
ಸಲಹೆಮ್ಮನು (ಜಲಪು. ೧-೧೧); ಸತ್ಯದ ಸಾರದಂತೆ ನಿತ್ಯತೆಯ ನಿಲು
[ಸಾಶಾಂ. ೮] ವಿನಂತೆ . . . ಒಪ್ಪುತಿರ್ಪಂ (ಶಬಕಂ. ೧-೪೧ ಪ).
೬. ಜೀವನದ ನೋವನ್ನೆಲ್ಲ ಅನುಭವಿಸಿ ಇರುವಿಕೆಯ ಮೂಲವನ್ನೇ ಕೆವಕಿ
ನೋಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವಂತಿದೆ ಕತೆಯ ನಿಲುವು (ಹೊಸತ್ತಿ. ೨೯೪). ೭.
ಉಕಾಪ್ಪನ ಮುಖವೂ ನಿಲುವೂ ಗಂಭೀರವಾಗಿದ್ದವು (ಮಲನಾ. ೨೦೪).
೮. ಚೆನ್ನ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ಧ್ಯಾನ ಮನನ ನಿರ್ದಾಸವೇ ಅಕ್ಕನ ಅನಂದ.
ಮತ್ತೆ ಚೆನ್ನ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ನಿಲುವನು ಯಾರೂ ಅರಿಯಲಾಗದು
ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ (ಕರ್ನಾಕ. ೬೬); ಈ ವಚನಗಳು ಅಲ್ಲಮ ದಿರಿ ನಿಂತ
ನಿಲವನ್ನು, ಆ ನಿಲವನ್ನು ಮುಟ್ಟಲು . . . ಜೀವನದ ಅದಿಭಾಗದಲ್ಲಿ
ಪಟ್ಟ ಶ್ರಮವನ್ನೂ ಕನ್ನದಿಸುತ್ತದೆ (ಕೂಸ್ಯಕು. ೪೧). ೯. ಅವನ
ಹೇಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಏಕರೂಪದ ಖಚಿತತೆಯಲ್ಲ, ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ನಿಲುವಿಲ್ಲ
(ದ್ರಾವಿ. ೨೧೫); ನಾನು ಅವರ ನಿಲುವಿಗೆ ಮರುಳಾದೆ (ವೀಪದ. ೧೯೬).
೧೦. ಹುಲಿಗಳ ನಿಲುವು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಎರಡುಎರಡುಮೆರೆ ನೊಳ
ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ. ೪-೨೫); ಅಡುಗೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಡುಗೆ ಮಾಡುವ
ವರ ನಿಲುವಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಒಲೆ . . . ಇತ್ಯಾದಿ ಸೌಕರ್ಯ
ಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಅಡುಸಾ. ೨೬). ೧೨. ಚೆಲುವಾಂಬೇತ್ತರ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ

ಚಾಮಪ್ಪಾಜೀಯವರಿಂದ ಹಿತ್ತಾಳೆ ಚೌಕಟ್ಟು ಗುಬ್ಬಿ ಕದ ಸಹಿತವಾಗಿ
ಮಾಡಿಸಿ ವಸ್ತುಪದ ನಿಲುವಿನ ಸೇವಾರ್ಥ (ಎಕ. XIV, ಚಾಮಗಾ. ೨೦೬-೭;
1888). ೧೩. ಅವನ ಉದಿಗೆ ಕೊಡಿಗೆಗಳು, ನಿಲುವು ಶ್ರೀಮಂತರದಾಗಿ
ದ್ದವು (ಮೋಧರು. ೫); ಮೂರ್ತಿ ಸಣ್ಣದಾದರೂ ನಿಂತ ಆ ನಿಲುವಿನಲ್ಲಿ
ಒಂದು ತೇಜಸ್ವಿತ್ವ (ಹೊಸತ್ತಿ. ೩೬). ೧೪. ನಿಲುವಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಸ್ಥಾನದಲಿ
ಕೈಚಳಕದಲಿ . . . ಶಸ್ತ್ರಾವಳಿಯ ಸಾಂಗೋಪಾಂಗಶ್ರಮವನು ಕೋಟು
ದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುನ್ಯಾ. ೬-೪೧). ೧೫. ಎಡೆ; ಅವಕಾಶ; ಆಸ್ವದ :
ಭೀಷ್ಮನು . . . ಪರಶುರಾಮನ ಮೇಲೆ ನಿಲುವಿಲ್ಲದ ಬಾಣಗಳನ್ನು
ಬಿಟ್ಟನು (ಭೀಷ್ಮ. ೨೪). ೨೦. ನೆರೆವಾಗಿರುವಿಕೆ; ನೆಟ್ಟಿಗಿರುವಿಕೆ:
ಮೃಸನ ಇರುವವರಿಗೆ ಹಸುವಿನ ಹಾಲು ಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಎಂಟು ದಿನ ಕೊಳ್ಳಲು
ಮೃಸನ ಉಂಟಾಗದು. ನಿಲುವಿಗೆ ಹೇಳುಕುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲು ನಿಲುವು
ಸ್ತಂಭನ (ವಿವೃ. ೪೨).

ನಿಲವಿನ ಸೂಡು = ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಜ್ವಾಲೆ ; ಏರಿಳಿತ
ಗಳಿಲ್ಲದ ಒಂದೇ ಸಮವಾದ ಉರಿ : ಅಸನದಿಂ ಬಾಯಿಂ ಪೊಯ್
ಸಾಸವೆ ಮುಣಸುತ್ತು ಕೂಡೆ ನಿಲವಿನ ಸೂಡಿಂ ಲೇಸಾಗಿ ಬೆಂದ
ಬಾಡಂ ಬಾಸಹೆಸಿಟ್ಟಿದನೆಯದ್ವ್ಯತಮುತಿಗಿಟ್ಟಿದಂ (ಯತೋಚ. ೬-೬೦).
ನಿಲುವು ಬೀಳು = ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಮೈರಿನ ಮಧ್ಯೆ
ನುಗ್ಗು, — ಪ್ರವೇಶಿಸು : ತುಡುಗ ಅವು ಗಪಗಪ ತಿಂದು, ಹೊಲ
ಕಾಯುವವರ ಸುಳಿವು ಕಂಡ ಕೂಡಲೆ ಜೋಳದ ನಿಲುವು ಬಿದ್ದು ಓಡಿ
ಹೋಯಿತು (ಮುಂಬಯ. ೩-೨೨).

[ದೇ. ೧ ತಮಿ. ನಿಲುವೈ ; ಮಲ. ನಿಲವು, ನಿಲ ; ತುಳು. ನಿಲುವು,
ನಿಲಾವು, ನಿಲವು ; ತೆಲು. ನಿಲವ, ನಿಲುವ, ನಿಲುವು, ನಿಲ್ಲ]

ನಿಲವುಗನ್ನಡಿ, ನಿಲುಗನ್ನಡಿ, ನಿಲುವುಗನ್ನಡಿ (ನಾ). ನಿಂತು
ಇಡೀ ದೇಹವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ
ಉದ್ದನೆಯ ಕನ್ನಡಿ ; ದೊಡ್ಡ ಕನ್ನಡಿ : ತರುಣ ಕೇಶನ್ನಯ
ವಿವಾಹಸಮಯದೊಳಲಂಕರಿಸಿ ರನ್ನದ ನಿಲವುಗನ್ನಡಿಯೊಳೆನ್ನ ಸೌಂದರಿ
ಯಮಂ ನೋಡಿ ಮೋಹಿಸಿ ಜೀವಳೆಯನಾ ಮಾರ್ಪೊಳಿಸಿ ನೋಳು ಪುದಿ
ದನು (ಸೌಂದಪ. ೧-೪೬); ಚೆಲುವಿಗೆ ತಕ್ಕ ಸಿಂಗರವ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಮನ
ದೊಲವಿಂದ ನೋಡಿ ದಾದಿಯರು ಉಲುಹಿಗೆ ಹರಳುದುಂಬಿದ ರತ್ನ
ಮಯ ಹೊನ್ನ ನಿಲವುಗನ್ನಡಿಯ ತೋಟಾದರು (ಮೋಹತ. ೨೩-೫೩).
ನಿಲುಗನ್ನಡಿ : ಕಾಂತಿಗೆ ನೋಡೆಂದು ತೋರಿಸುವಂತೆ ನಿಲುಗನ್ನಡಿಯ
ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಲು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೧೨-೨); ತರುಣಿಗಳಿಗೆ ಹುಪ್ಪುಗಳನ್ನು
ಮುಡಿಸುವುದಕ್ಕೂ ನಿಲುಗನ್ನಡಿಗಳಿಗೆ ಮಿರುಗಿಕ್ಕುವುದಕ್ಕೂ ನನ್ನಲ್ಲಿರುವ
ಕರಕೌಶಲಗಳು ಮಿಕ್ಕ ಸ್ತ್ರೀಜನಗಳಲ್ಲಿರಾರದ್ದು (ಕೃಪಾವಿ. ೧೬);
ನಿಲುಗನ್ನಡಿಯ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಕ್ರಾಪು ಬಾಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ
(ಪಂಚೀ. ೯). ನಿಲುವುಗನ್ನಡಿ : ಎರಡು ದೊಡ್ಡ ನಿಲುವುಗನ್ನಡಿ
ಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಗೋಡೆಗೆ ತೆಂಗಿಸಲಾಗಿತ್ತು (ಹೇಮಂತ. ೪೦೬).

[ನಿಲವು + ಕನ್ನಡಿ]

ನಿಲವುಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಆಲಂ) ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕಡಮೆ ಮಾಡು;
ಹೀಗೇ ; ಕೀಳುಮಾಡು : ಅವಲಂಭಮರ್ಜನ ಕೀರ್ತಿ . . .
ಮುಘನಾಗೇಂದ್ರಧರನ ಜಾತಿಯ ನಿಲವುಗಡಿಸಿ ನಟಿ ರಾಜಸಿಖ (ಚೈಮಿಭಾ.
೨-೧೨). [ನಿಲವು + ಕಡಿಸು]

ನಿಲಹ (ನಾ). ಉಳಿದುದು ; ಶೇಷ ; ಬಾಕಿ : ಕಳೆದುಳಿದ ರಕ್ಕಗುತ್ತಿಗೆ
ಗಳ ನಿಲಹದ ನಾನಿಯುಡ್ಡವಂತಿಕೆ ನಾನಾಸುಲಿಗೆ ಧಾವಣಿಯಿಂದ
ಗಳಬಳಸುಂ ನಿಲಿಸಿ ಸುಂಕಮಂ ಬಾಳಿಸಿದಂ (ಕಳಸ್ಯ. ೬-೩೦).

[ನಿಲ (< ನಿಲವು) + ಹ (< ಹೃ)]

ನಿಲಹಾಸ (ನಾ). ಮಂಕು; ಕಾಂತಿಹೀನತೆ: ನಿಲಹಾಸ [ನಾಹಾಂ. ಸ್ತಂಭದ ಸೋಮಯ್ಯನಂ ತಂದಿಲ್ಲಿ ನಿಲಸು ದೂಷಕರ ಮೂದಲಿಸು (ಸೋಮಚ. ೨-೧೨೦). <ಸಂ. ನಿರ್ವಾಹ]

ನಿಲಾಭಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಮುಂದುಬುಕೂಲೆಗೆ:— ಹೊಸಕರುಕುಂದಿಯ ನಿಲಾಭಿಯ ಹಣ್ಣಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕಟ್ಟುವುದು (ವಿವೃ. ೧೯೬). [?]

ನಿಲಿಂಪ, ನಿಲಿಂಪ (ನಾ). ಸುರ; ದೇವತೆ: ಉರಗನಿಕಾಯ ದಿಕ್ಪತಿ ನಿಕಾಯ ನಿಲಿಂಪನಿಕಾಯಮೆಲ್ಲಮಾದರದೊಳೆ ತಮ್ಮತಮ್ಮ ನಿಲಯಕ್ಕಿರ ದೊಯ್ದ ಪರೋಲ್ಲ ಕನ್ನೆಯಂ (ಕಾದಂಭ. ೧೦೧೪); ನಿಲಿಂಪರ್ ಕಾವು ದನುತೆ ತುತಿಸುತಿದರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೪೮-೨೮). **ನಿಲಿಂಪೆ:** “ಅಮರರ್ . . . ಸುಮನರ್ ಗೀರ್ವಾಣರ್ ಸುರರಮ್ಮತಾಶರ್ ಕೃತುಭುಜರ್ ನಿಲಿಂಪರ್ ತ್ರಿದಶರ್” (ಮಸ್ತಕೋ. ೬-೬೧); ಮುದಿರೋಸ್ತತ್ತನಿಲಿಂಪ ಕಿಂಪುರುಷಕಾಂತಾರಬ್ಧ ಸಂಗೀತಮೊಪ್ಪಿದುದಲ್ಲೇ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೨); ಪ್ರಮಥರಾನಂದಿಸೆ ನಿಲಿಂಪರು ನಮಿಸಲುಮೆ ಬಿಜಗಾಗುತಿರಲಾ ವಿಮಳ ಮೂರ್ತಿಯನಾಗ ಕಾಣುತ (ಬಸವ. ೧೦-೩೮); ಜಯತು ಜನನದೂರಾ ಯೆಂದು ನಿಲಿಂಪಸಂಚಯವೆಂದ್ವುತು ತಮ್ಮ ನೆಲೆಗೆ (ಪ್ರೇಮಾಲ. ೧೪-೧೦೨). [ಸಂ.]

ನಿಲಿಂಪನಿಲಯ, ನಿಲಿಂಪನಿಲಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ನಿವಾಸ; ಸ್ವರ್ಗ: “ಬದಿಲಮೆನಲ್ ನಿಲಿಂ [ನಾಹಾಂ. ೪೦]ಪನಿಲಯಕ್ಕೆ ನಾಮಂ” (ಚತುನಿ. ೬೫). **ನಿಲಿಂಪನಿಲಯ:** ‘ಸಲೆ ದೇವಾಂಗನೆಯರ್ ನಿಲಿಂಪ ನಿಲಯಪ್ರೇದ್ಯತನದ್ವಸ್ತು ಸಂಕುಳದಿಂ ಶೋಧಿಸಿ ತನ್ನ ಗರ್ಭಮಂ . . . ಬಿಲಿನೋಳೊಂದಿ ಕಂಡರಿಸಿದಂತಾ ಕಾಂತೆ ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿದಳ್’ (ಪರ್ವಮಾ. ೧೨-೫೫); ಕಳವಿಂಗಿಬಿದ ಮನುಜರ ಕಳೇಬರಂಗಳುಮವರ್ಗ ಬಸವ ಲ್ಲಿಂತುಂ ಕಳವಿಂಗಿಬಿದ ಸರಗಾರ್ ನಿಲಿಂಪನಿಲಯಮುಮಧೀನಮಲ್ಲದುದು ದಲ್ಲಂ (ನೀತಮಂ. II, ೨೪೦). [ನಿಲಿಂಪ + ನಿಲಯ]

ನಿಲಿಂಪೇಶ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ; ದೇವೇಂದ್ರ: ಈ ನಿಲಿಂಪೇಶನಂ ಹಿಂದಿಕ್ಕಿಕೊಂಡ ರುಡೆಗಾನರೆನನೌಷಧಿಯಂ (ಚಬಳ. ೨೫-೧೫). [ನಿಲಿಂಪ + ಈಶ]

ನಿಲಿಕು ‘ನೀಳ್ಕು’ ನೋ.

ನಿಲಿಕೆ ‘ನಿಲ್ಕೆ’ ನೋ.

ನಿಲಿಗೆ ‘ನಿಲ್ಕೆ’ ನೋ.

ನಿಲಿಪು, ನಿಲಪು, ನಿಲಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಥಾಪಿಸು; ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಗೊಳಿಸು: ಇಂತವನರ್ಥಿಯಂ ನಿಲಿಪುವೆ[ನಾಹಾಂ. ಪೆನಂ]ದು ಮುನಿ ಶ್ವರರೇಬುಲಿಂಗಮಂ ತಂದಿರೆ (ಸಮಸ. ೨-೬೨); ನಿಲಿಪಿ ಪೂಜಿಸಿ ನೆಲಸಿಪ ಕಾಲಂ ಕೊಯ್ಯಲಿಟ್ಟದೇಜುತ್ತುಮಿಬಾಯುತ್ತುಮಿರ್ವನಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೨-೧೨೯). **ನಿಲಪು:** ೧. ವೀರಗಲ್ಲ ನಿಲಪಿದಕೆ × × × (ಎಕ. XI, ಚಕ್ರ. ೩೯-೬; 1555). **ನಿಲಪು:** ೨. ಇಡು; ಇರಿಸು: ಕನ್ನರನ ಮುನಿಸನಾ ಪರ್ವದಿಂಪಂ ತಿಳಿಸಿ ಮುನ್ನಸುತಲವರ ಪದದೊಳು ಚಿತ್ರಮಂ ನಿಲುಪಿ (ಬಸವ. ೧೧-೨೧೨). ೩. ಶಾಶ್ವತ ವಾಗಿರು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ಉಡುಪತಿ ರವಿ ಜಲಧಿ ಧಾತ್ರಿ ನಿಲುಪ ನ್ನಿವರಂ (ಇಕ. XVIII, ೩೯-೨೬; ಸು. 1076). ೪. ತಡೆ; ನಿಗ್ರ ಹಿಸು: ನಿಡುಸುಯ್ಯಂ[ಯ್ಲಂ] ತನ್ನನೊತ್ತಂಬರಿಸೆ ನಿಲಪುಕುಂ ನೀಳ್ಕ ನಲ್ಲೇಶದಿಂದಂ ತೊಡೆಯುತ್ತುಂ ತೊಡೆನಾಯಂ ಶ್ರಮಜಲ ಕಣಮಂ ಮೇಲುದಿಂ ಪಾರಿಸುತ್ತುಂ . . . ಪಾಣ್ವಿಯೊರ್ವಳ್ ನಿಜಮನೆ ಭವನದ್ವಾರದೊಳ್ ಬಂದು ನಿಂದಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೬೬).

[<ನಿಲ್ + -ಪು]

ನಿಲಿಸು, ನಿಲ್ಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಥಾಪಿಸು; ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಗೊಳಿಸು: ನಿಲಿಸಿ ರತ್ನನಿರ್ವಿತದಿವ್ಯಪ್ರತಿಮೆಯ ನಿಲಿಸಿದ ಮಯನ ಕೀರ್ತಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೨೨-೧೧). ೨. ನಡೆಗೆಯನ್ನು ತಡೆ; ಗತಿಭಂಗ ಮಾಡು; ಚಲಿಸದಂತೆ ಮಾಡು: ಲೀಲೆಯೊಳೆ ಬಿದಿದು ನಿಲಿಪಂ ವ್ಯಾಳೇಭಮ ನೊಂದು ಪೊಯ್ವಿ ನಿಂದಮೆ ಕದಿವಂ ತಾಳಂಗಳನುರ್ಚಿಸುವಂ ಶೈಲಕಿಶಾಕ ವನೇಳವೆಯೊಳ್ ನೃಪತನಯಂ (ಕಾದಂಭ. ೪೩೮); ಪೊಯ್ವಿನಂತೆ ನಿಲಿಸಲರಿದಪ್ಪುದು ತೊಪ್ಪಿಯಂತೆ ಪಾಯಲರಿದಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೪-೧೬೫); ಪುಬ್ಬಿನಲಿ ನಿಲಿಸಿದನು ಪವನಜನುಬ್ಬಿಟೆಯನರ್ಜುನನ ವಿಕೃತಿಯ ನಿಬ್ಬರಾಲಾಪನನು ಧರ್ಮರಹಸ್ಯನಿಷ್ಠೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೬೬). ೩. ಭದ್ರಗೊಳಿಸು; ಭದ್ರವಾಗಿಸು: ಬನ್ನಿಯೂರ ಕೆಡೆಯಂ ಮುನ್ನಿಪ್ಪರಸುಗಳ್ ಪಲವು ಸೊಬ್ಬ ಕಟ್ಟಿಸಿಯುಂ ನಿಲಿಸಲಾರ್ತಲ್ಲ (ಮೈಲಿ. ೧೯೩೦, ೬೬-೪೦; 1080). ೪. ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು; ಅಡಗಿಸು: ಪರಸಮಯದ ಗರ್ವಮಂ ನಿಲಿಸಿ . . . ಪರಮ ಸುಖ ದಿಂದಿರ್ಪುದು (ಬಸವ. ೪-೫೪); ಜಲರುಹದಳಲೋಚನ ಮಮಕಾರದ ಲಲನೆಯರುಗಳ ಸಾಲೊಳಿಸಿ ಗಲಭೆಯ ನಿಲಿಸುವ ಕಟ್ಟಿಗಿಗಾರಿಯರುಲು ಹೆಸಿದುದು ಸಭೆಯೊಳಗೆ (ಮೋಹತ. ೪-೫). ೫. ತಂಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೆಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಿಡಾರ ಮಾಡಿಸು: ಅತಿಪ್ರತಾಪನೀಯ ನೆನಿಪ್ಪುದ್ವಿಡೇವನಾಲೋಕನಂಗೈದು ಎಲ್ಲರುಮನಂಜದಿರೆಂದಭಯಂ ಗೊಟ್ಟು ಸಂತಪಿಸಿ ನಿಲಿಸಿ . . . ಅಧ್ವರಶಾಲೆಯಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು (ಉದ್ಭಟ. ೪-೬೬ ವ); ಕಾನನಾಂತರನೀಯದಲಿ ನಿಲಿಸೆಮ್ಮನೆಂದುದು ಸಕಲಮುನಿನಿಕರ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೮-೧೮); ಅವರ ಒಂದುಗೂಡಿ ಕೃತಾರ್ಥ ರಿವರಿಸ್ಸೆಂದು ಕೌಶಿಕನವರನಾ ದಳಮಂದಿರದಲೇ ನಿಲಿಸಿ ಬಂದರು ಮಿಥುಕೆ ಗೊಲವಿನಲಿ (ತೊರಣ. ೧-೧೨-೨೩). ೬. ಭಿಕ್ಷುಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ತಂಗುವಂತೆ ಮಾಡು, — ವಿರಮಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಾಗಸೇನರುಮೆಂಬ ಚಾರಣಕಾರ್ತಾರದ ಜಯಾರ್ವಾಂಗದೊಳ್ಳರ್ಪಂ ತಾನುಂ ಶ್ರೀಮತಿಯುಂ ಕಂಡು ನಿಲಿ[ನಾಹಾಂ. ೮೫]ನಿ ನವವಿಧಪುಣ್ಯ ಸಪ್ತಗುಣಸಂಪನ್ನರಾಗಿ ಚರಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪); ಒಂದು ದಿನನಂ ಜಂಘಚಾರಣರ್ಚರಿಗೆನೆರೆ ಕುಬೇರಕಾಂತನುಂ ಪ್ರಿಯದತ್ತಿಯುಂ ಇದಿಗೊಳಂಡು ನಿಲಿಸುವುದುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೬೧). ೭. ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಇರುವಂತೆ ಮಾಡು: ಇಂತಪ್ಪ ಸರಾಧಂಗಿಯುಂ ತಾನಲ್ಲದನೊಲಿಸೆ ವುದೀ ಶುಕನೊಳ್ಳುತ್ತಂ ತೊಡರ್ವು ನಿಂದುದಪ್ಪೊದಿದಂ ತೊಪ್ಪಿಯದೆ ನಿಲಿಸಲಕ್ಕುಮೇ ಸಾರಿಕೆಯಂ (ಕಾದಂಭ. ೬೧); ಕೌಶಿಕಯಾಜ್ಞಪಲ್ಯ ಪ್ರಮುಖಮುನಿಜನರ ನಿಲಿಸಿದನು ಪುತ್ರಿಕಾಪ್ರಪೂತಸ್ಥಳದ . . . ಸ್ಥಾನಕೆ ದಲಜಸೂನು ಹರುಷದಲಿ (ತೊರಣ. ೧-೬-೩೬); ವಿಷಮುಚಿತ್ತವನಾತ್ಮ ನೊಳು ನಿಲಿಸಿದ ರಾಜಯುಷಿಯಲ್ಲೆ ರಾಜನೆ ನೀನು (ಧರಣ. ೨-೬೧). ೮. ಇರಿಸು; ಮಡಗು: ಗಾಯಕೆಯರನಿರಿಸಿ ನೃಪಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯಂ ಪೊಜಗೆ ದೂತನೊಳಪುಗೆ ವರವೇತ್ರಾಯತಕರರ್ ಸಸಂಭ್ರಮಮಾಯೆಡೆ ಯೊಳ್ ತಂದು ನಿಲಿಸಿಯೆಡೆಬಿದಿಸುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೦); ಶೀತವಾತಾ ತಪನರ್ಪಾದಿ ಸರ್ವದ್ವಂದ್ಯದೋಷರಹಿತಮಪ್ಪದೊಂದು ರತ್ನಕಿಶಾಕಲ ದೊಳ್ ಚಂದ್ರಾಪೀಡದೇವನಂ ನಿಲಿಸಿ (ಕಾದಂಭ. ೬೨೯); ಕಿಚ್ಚು ನವಿ ರುಡೆಗಂ ಕಾವಲ್ಲೆ ನಿಲಿಸಿ ಹುಟ್ಟುನಂ ತಪ್ಪಿಪ್ಪೆ ಪಾಯ್ಕಿಗಳಂ ಬಿಗಿದು (ಕಾಲೂರ. ೬೬-೧೪೦). ೯. ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಶಾಶ್ವತ ಗೊಳಿಸು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರಿಸು: ನಿಪ್ಪಳಸಂಸಾರಗುಣಾಗದ್ವರಮಂ ಪೊಜ ಮಡೆಲ್ಲೆ ಬಗೆಯುಳ್ಳಾತಂ ಪ್ರಪ್ಪರನಾಗಿ ನಿಲಿಪುದು ಚಿಹ್ನಾಗ್ರದೊಳರುಡ ನೆಂಬ ಮೂಜಕ್ಕರಮಂ (ಸಮಸ. ೧-೯೬); ಸಂಕುಡ್ಧರ್ ಸಿಡ್ಧರ್ ನಿತಾಂತಂ ನಿಲಿಸುಗೆ ನಿಜಶ್ರೀಯಸ್ತ್ರೀಯೋಳೆಮ್ಮಂ (ಅನಂಪ. ೧-೨);

ಇನ್ನುಂ ಧರಣಿಯೊಳ್ಳೆನತ್ತು ಬರಿಸದ ಮೌನಂ ನೆಲೆವುದದನೆಮ್ಮ ಬಸವಾದಿ
ಗಲ್ ಭಕ್ತಿಯಂ ನಿಲಿಸಲೆಂದು ಕಲ್ಯಾಣದೊಳ್ ಬಂದಿರ್ಪರನೊಡನೆ ಕಲೆ
(ಪದ್ಯರಾ. ೨-೨೨); ನಾರಾಯಣ ನಿನ್ನ ನಾಮಾಮೃತವನು ಸಾಲಿಗೆ
ಯಲ್ಲಿ ನಿಲಿಸಯ್ಯ (ಪುರಾ. ೧-೧೬ ಪಲ್ಲವಿ). ೧೦. ಪದವಿ, ಸ್ಥಾನ
ಮುಂತಾದುವಕ್ಕೆ ಕೂರಿಸು : ಅನರಂ ಮಾಂಡಳಕ ಪದದೊಳ್ಳಿಲಿಸಿ
ಜಹುಸ್ಸುಪ್ರಮಳುಟಿಬದ್ಧ ಪರಿವೃತರಂ ಮಾಡಿ (ಚಾವುಂ. ೩೬);
ಧರಣಿಪತಿ ಸಪ್ತಾಹನೇ ಗಜಪುರದ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ನಿಲಿಸುವನು ಮೇಣ್ ಸುರ
ರೊಳಗೆ ಸಮ್ಮೇಳನೇ ಕುಂತೀಕುಮಾರಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೧೨). ೧೧.
ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡು : ಸಿದ್ಧ ಕರ್ತೃಗಳಿಗರ್ಪಮ್ಯಾದಿಭಾವಂ ಹಿಂಗೆ
ಕೈಪಲ್ಯದೊಳೆ ನಿಲಿಸಿ ರಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸದ್ವ್ಯವದಿಂದಂ (ಸುಮದ. ೧-೨); ಹತ್ತಿರಾ
ತನ ನಿಲಿಸಿ ಬಟ್ಟಲರಿತ್ತು ವೀಳಿಯವನು ಸುಯೋಧನಂ ಕತ್ತು ಕೊಂಡಿರೆ
ಸುಡಿಸಿದನು ಕರಿಕಾಣನವನಿಪ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧೫); ಸಮಸ್ತಸುರ
ಜನಮುನಿಜನವೃಜವ ತಂದು ನಿಲಿಸಿದನಬುಜನಾಭನ ಮುಂದೆ (ಕೊರಾ. ೧-೪-೫೫);
ಹುಟ್ಟಿನಂ ತಪ್ಪಿತ್ತೆ ಬಾಯ್ಕೈಗಳಂ ದಿಗಿದು ಎಚ್ಚರ
ವನೊರೆಯುತಿದೆ ದಿಸಿಲ್ಲ ನಿಲಿಸಿ (ಕಾಲಾರ. ೩೬-೧೪೦). ೧೨. ರಚಿಸು;
ನಿರ್ಮಿಸು; ಕಟ್ಟು : ಜಲರುದದೇಜರಾಜಿಗಳನಾಜಾಪ ಪಣಕುಟೀರಕಂ
ಗಳಂ ನಿಲಿಸುವ . . . ವ್ಯವಸಾಯಮತ್ತಲಂ (ಕಾದಂ. ೨೨೨);
ಬಲಿದರೊಡ್ಡನು ಮಂಡಳಾಕೃತಿಗೊಳಿಸಿ ಕೊರವರವರು ಥಟ್ಟನು ನಿಲಿಸಿ
ದರು ಚಂದ್ರಾರ್ಧಸದೃಶದಲಿಖಿವೋಹರದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೪೯). ೧೩.
ಕಾಪಾಡು; ರಕ್ಷಿಸು; ಉಳಿಸು : ಯತ್ನದಿಂದ ನಿಜಪರೀರಮಂ
ನಿಲಿಸವೇಬ್ಬದಿಂದ ದೇವಿಯರ್ (ಕಾದಂ. ೪೦೫); ನೀನೆ ಸಂತಂ ನಿಲಿಸಿದ
ನೊಲವಿಂದಂ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಲಿಂಗಾ (ಪಂಪಾ. ೧೪); ಅಖಿಳಜೀವವ್ಯಾಪನವನು
ನಿರ್ಮಿಸುವ ನಿಲಿಸುವ ಘಾತಿಸುವ ಲೀಲಾವಿಮೋದವನಬುವರಾರು (ನಿಭಾಗ. ೬-೩-೩೭). ೧೪. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಸು, -ತಳ್ಳು : ತಾಯಿ ನಿಲಿಸಿಯೆ
ಪರಕುಗೊಡಲಿಯ ಬಾಯ ಮನವುತ ಬಂದು ಭೂಪನ ದಾಯಿಗರ ಹರಿ
ಗಿದು ಹಿಡಿದನು ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಕನ (ಸಂಭವ. ೨೬-೨೧). ೧೫. ತಡೆ;
ನಿಗ್ರಹಿಸು; ನಿರೋಧಿಸು : ಶತ್ರು ಬಲವಂತನಾದುದನಜಾದಿಂದ
ಬಾಳ್ಯಂ ಅವರ್ಕ ತಳ್ಳುತಂ ನೆಗಟ್ಟಿನೆಂದು ಪಲವುಮುಪಾಯದಿಂದ ತಿಳಿಸಿ
ನಿಲಿಸಿ (ಪಂಪಾ. ೩೯-೧೯); ನೆಲಸದ ಯೋಧಿ ಮುಟ್ಟಿದಡೆ ಕಾಣದ
ಕಾಲಮತತ್ತದೊಳ್ ಮನಂ ನಿಲಿಸದ ಭಾವನುಳ್ಳಸದ ಪುಧ್ವಳಮಿಲ್ಲ
(ಸುಕುಮಾರ. ೫-೩೨); ನಿಲಿಸಿರೈ ತಂಗಿಯನು ತನ್ನಯ ಕೊಲಿಗೆ ಮಗನಳಿ
ವೊಂದು ಸಾಲದೆ ತನ್ನ ನುಡಿಯೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೯); ಮನವ
ನಿಲಿ[ಪಾಶಾಂ. ಬಲಿ]ಸಿಹೆನೆಂದು ನುಡಿದ ಅಣ್ಣಗಳ ಕಣ್ಣು ಗೆದಿಸಿ ಬಣ್ಣ ಗುಂದಿಸಿ
ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗುಮಾಡಿ ಭವದಲ್ಲ ಸೆಜೆಹಿಡಿದಿರ್ಪುದು ನೋಡಾ ಮನವು
(ಅಮಂಜೇ. ೨೫೭-೧). ೧೬. ಮುಗಿಸು; ಮುಕ್ತಾಯಮಾಡು;
ಪೂರೈಸು : ನಿಲಿಸಿ ಬೇಂಟೆಯನ್ನಲ್ಲಿ ಬಳಲಿದ ಬಲಸಮೇತದ ಬಂದು ತತ್ತುರ
ವಳೆಯದುದಾಳನನು ಹೊಕ್ಕನು (ಸಂಭ. ೨-೧೪). ೧೭. ತೃಪ್ತಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡು; ಬಿಡಿಸು; ತೊರೆಯಿಸು : ಅಂಗನಿಕಾರದ ಸಂಗವ ನಿಲಿಸಿ ಲಿಂಗವ
ನಂಗದ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಾಪನ ಮಾಡಿದನೆನ್ನ ಗುರು (ಕುಹಾದೇ. ಬ. ೨೩-೪೪);
ಹಮ್ಮಂ ನಿಲಿಸಿ ತಿವಳುತ್ತಸಂತೆಯ ಕಡುಮನದ ಮೈಲಿಗೆಯ ತೊಳೆದ
ಮುಡಿವಳತಂದೆ ಕೊಡು ಮತಿಗೆ ಮಂಗಳವನು (ಚಿಬಪು. ೧-೧೬). ೧೮.
ಕಳೆ; ಪರಿಹರಿಸು; ನಿವಾರಿಸು : ನೀರಂ ತೋಡಿದ ಪುಡುದನಾರ
ಯ್ಯದೆ ಸೇವೆಯಜಾದು ನಿಲಿಸದೆ ಪಿರಿದುಂ ಭಾರಮನೇಜುಸಿ ಪಸುವಂ
ದೂರಾಂತರನೊಯ್ಯದೊಳಿ ನೆಗಟ್ಟರ್ ಜೈಸರ್ (ಸಮಪ. ೫-೧೨);
ರಾಯಳೆಳೆಕವ ಬೆದರಿಸಿದ ನಾರಾಯಣಾಸ್ತ್ರದ ಬಾಧೆಯನು ಕಮಲಾಯ
ತಾಂಬಕ ನಿಲಿಸಿ ಸಂತೈಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯ ಸೂಚನೆ); ಹರಿಯ

ಕೋಪಜ್ವಾಲಿಗಾ ಶಂಕರ ವಿರಂಚಿಸುರೇಂದ್ರಮುಖ್ಯರು ತರಹರಿಸಲಾರದೆ
ಮಹೋಗ್ರವ ನಿಲಿಸು ನೀನೆನುತಾ ಸಿರಿಯ ಮರೆಯೊಗಲ್
(ಅನಂ. ೧-೫-೭೬). ೧೯. ಭಂಗಗೊಳಿಸು; ನಾಶಮಾಡು :
ಗುರುಸುತನೊಟ್ಟು ಸಿ ತಲುವ ಭರವಸವ ನಿಲಿಸಿದನು ಕೃಪನುಬ್ಬರದ
ಗರ್ವನ ಮುಣಿದು ಕೃತವರ್ಮಕನ ನೋಯಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೫-೭೬).
೨೦. (ಆಲಂ) ಉಡುಗೊರೆಯನ್ನಾಗಿಸು; ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನಾಗಿ
ಮಾಡು : ರಾಯ ಜನಕನುಡಗ್ರಹರಾಜಾಯುಧವನೊಡ್ಡಿ ದನು ಕಮಲ
ದಳಾಯತಾಕ್ಷಿಯ ನಿಲಿಸಿದನು ಬರಿಸಿದನು ಭೂಭುಜರ (ಕೊರಾ. ೧-೧೪
ಸೂಚನೆ). ನಿಲ್ಲಿಸು : ೧. ೬೦ ಪರಹದ ಭೂಮಿಯಂನು ಕೆಲು ನೆಟಿ
ಫಲಿಸಿ ಕೊಟಿದರಂದ ಸೊಪ್ಪಿಯಲಿ ಕೆಳುವನು ಕೆಲುಕಟಿದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಆ
ಹೊಲವ ಮೇರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂದಿಸಿ (ಎಕ. VII. ೩೭೩. ೧೦೪-೨೩;
1558). ೨. ಬಳ್ಳದ ಬಾಯಂತೆ ಒಂದೇ ಮನವ ಮಾಡಿ ನಿಲ್ಲಿಂದು
ನಿಲ್ಲಿಸಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೭೩೫). ೧೩. ಓದುಗಾರಿಕೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು.
“ಶ್ರೀ”ಎಂದು ಸಿಗದ ಗೌಡರು ರಾಗ ಎಳೆದರು. ಗದಗಿನ ವೀರನಾರಾ
ಯಣ ಎಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು (ಚಂಗಾಳ್. ೨೦). ೨೧. ಬಿಡು; ತೊರೆ;
ತೃಪ್ತಿಸು : ನನ್ನೂರ ಹೊಲೆಯರು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಬದಿಯುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ
ಅವರದೇ ಆದ ಮಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ (ನನ್ನೂರು. ೫೦); ವಿನಾದರೂ
ಆ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಚಂಗಾಳ್. ೪೪೫).

[ನಿಲ್ + ಇಸು]

ನಿಲೀನ (ಗು). ೧. ಜೆನ್ನಾಗಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವ; ಸರಿಯಾಗಿ
ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವ : ಅನೇಕ ಸಾಲೆಗಳ ಪರಮಾನಂದಮನೆಯ್ತು
ಮಾಬ್ಬುವೊಳನಕ್ಕಂ ದಾನಪರಿಮಳವಿರೋಭನೀನಾಳಿಕುಳ ಪ್ರಣಾ
ದದಿಂದ ಮುಖರಂಗಳ (ಬಾಧಪ. ೧-೧೫೦). ೨. ಜೆನ್ನಾಗಿ ಅಡಗಿರುವ.

[ಸಂ.]

ನಿಲು, 'ನಿಲ್' ನೋ.

ನಿಲು, 'ನಿಲವು' ನೋ.

ನಿಲುಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು; ರಾಶಿಮಾಡು : ನಂಬುಗೆ
ವಂತರ ಕರೆದು ನೂತನದ ನಿಶಂಧಿಯರು ಬೆಸಸಿದುದಾ ಇಂದಿನೊಳೆಮಗಜು
ದುಕ ಬಹುದೆಂದು ನಿಲುಂಬಿಸಿ ಮುನ್ನೆಡೆಯಿತ್ತು (ಭರಣಿ. ೩೨-೫).

‘ನಿಗುಂಬಿಸು’ ಪರಾ. [ನಿಲುಂಬು + ಇಸು]

ನಿಲುಂಬು, ನಿಲುವು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು; ಒಟ್ಟು
ಸೇರಿಸು : “ನಿಲುಂಬು—ಪುಂಜೀಕರಣ (ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು)” (ಕುಧಾ);
ಕೋಟಿಕೋಟಿ ಪ್ರಭಿಗಳ ತುಂಬಿಗುರುಳ್ಳೊಳೊ ನಿಲುಂಬಿ ಮೆಜೆಪ ಚನ್ನ
ಪೂದುಜುಗಲ ರತ್ನಕೆನ್ನ ಕೆಂಪುಗಳ ಬೆರಕೆವಳು . . . ನೀದು
(ಅನಂ. ೧೪-೬೪ ಪ); ದಳಗೃಹದಿಂದ ನಿಯಾಮಿಸ ಸುಮಂಜಿಯ
ತೀಡುವ ಪುಷ್ಪ ದರ್ಭೆಯಂ ದಳಭವಂ ನಿಲುಂಬುವ ಮೃಗಾಜನಮಂ
ಸರಿಮಾಳ್ . . . ಮುನೀಂದ್ರನೊಪ್ಪುಗುಮಾ ತಪೋವನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೩೪). ೨. ಗುಂಪುಗೂಡು; ಒಟ್ಟಾಗು : ಪರಿತಾರೂಪದ
ಕಾಮುಳ್ಳಲತೆಯೋ . . . ಲಲನಾಸ್ಪರೂಪದಕುಶ್ವೀರೂಪನೋ
ಬರ್ಪದಿಂದಿನೆಗೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಂದು ಕಾಲೆಡಗಿ ಲೀಲಾಲಂಬಿಲಂಬಾಲಕಾಳ
ನಿಲುಂಬಿದುರ್ಪು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಪದಾಂಭೋಜಂಗೊಳ್ ಕನ್ನೆಯಾ
(ಅದಿ. ೩-೪೭); ಸಾಂ ಬರ್ಪ ಭೇರುಂಡಂಗಳಿಂ ಸಲಿವ ಪುಲಿಗಳಿಂ
ನಿಲುಂಬಿದ ಮೊಲಂಗಳಿಂ . . . ಸರ್ವಪರ್ವತಾರ್ವಭೌಮನಿಖರ್ಪಸದಂ
ವಿಗಿ ಮೆಜೆಪುತಿದುರದು (ರಾಜಲೀ. ೧-೧೩೫ ಪ). ೩. ಮುತ್ತು;
ಅವರಿಸು : ತುಂಬಿ ಪರಿಮಳೆ ಬಳಸಿ ನಿಲುಂಬಿರಿ ನಿರ್ವಂಡಂಪ್ರಕೃತ್ಯ
ಮನಾಲಂಬಿಸಿದುದನನ ಸೇನೆ ತುಂಬುಂದಿನ ಮಂದಾರಪಾರಿಜಾತಪ್ರಸನಂ

(ಅನಂತ್. ೨-೪೩). ೪. ಗೊಂಚಲಾಗು ; ಜೊಂಪೆಯಾಗು : ಕೊಂಬು ಕೊಂಬುಗಳೊಳೊಂದೊಂದೊಳ್ಳೊಂದೆನಿಸಿ ನಿಲುವುದು ದಸಾಲಪನಕ ಕಡೆಕೆಳೆತ್ತ . . . ತಿಂತ್ರಣೇಪರಿಪಕ್ವಫಲಂಗಳಂ ತಳೆದು ನಿಂದ ಕುಚ ಪ್ರಜಾತಮಂ (ವೃಷಭ. ೧೧-೪೨ ವ). ೫. ಏರು ; ಮೇಲೆ ಬರು : ಕಮಳನಿ ಫನಮೋಹಂಬಡೆದು ಮುಳುಗಿದಂತೆ ನಿಲುವುದು ತೆರೆ ಪೊಯ್ಯ ಮುಳುಗುತುಂ ಮೋಹಿಸುಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೬೮). ೬. ನೆಗೆ ; ಹಾರು ; ಕುಪ್ಪಳಿಸು : "ನಿಲುವುದು = ಕುಪ್ಪಳಿಸು" (ತಮದ. ಪರಿ. ೨). ೭. ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಲ್ಲು ; ಮೇಲೇಳು : ಪೂಗೊಯ್ಯ ಪುಳಂದಿ ಪಾಡುವ ಸಂಗೀತದಿಂಚರಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಿಗುಡುವಂತೆನಿಸಿದ ಪವನಪೂರಿತಕೇಡಕರಂಧ್ರ ನಿನದಕ್ಕೆ ಪಡೆಯತ್ತಿ ನಿಲುವು ಸಲಿಸ ಫಣಿಗಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೫ ವ). **ನಿಲುವು :** ೧. ಚವುಡರಾಯನು ಮುಂದೆ ನಡೆಯಲು ಶಿವಗಣಾವಳಿ ಸಲಿಸು ಪರಮೋತ್ಸವದೊಳುಬ್ಬುತ್ತಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ನಿಲುವುತಾರುತ್ತ ಪವನದಿಂ ಪಾಗುಪ್ಪೆಯಾದುತ . . . ನಡೆಯಲು (ಒಸಪ್ಪ. ೩೨-೩೩).

ನಿಲುವು ನಿಲಾ - ಒಟ್ಟಾಗಿದ್ದು ; ಗುಂಪುಗೂಡು : ಸಾಂಪ್ರ ಮರಂದರಸಭರಭರಿತ ಸುರಭಿಯಂತೆ ವಿಕಚಕುಸುಮ ಮಂಜುಮಂಜರಿಪುಂಜ ದೊಳರದಜಗಿ ಪೊಜಮಡದ ನಿಲುವು ನಿಂದು ನಿಬಿಡಮನೆ ಮುಸುಂಕಿದ ಮಧುಮುಂದಿತನುಧುಕರಪ್ರತಾನದಿಂ ಶ್ಯಾಮಳತೆವೆತ್ತು (ಶಬಕಂ. ೨-೪೨ ವ). 'ನಿಗುಂಬು' ಪರಾ. [**ನಿಲಾ**]

ನಿಲುಕಡೆ 'ನಿಲ್ಕಡೆ' ನೋ.

ನಿಲುಕಿಸು 'ನಿಲ್ಕಿಸು' ನೋ.

ನಿಲುಕು, 'ನೀಳ್ಕು' ನೋ.

ನಿಲುಕು (ನಾ). ೧. ಚಾಚುವಿಕೆ : ಪದಿತಳವ ದೀಪಿದರೆ ಕಾಲಿಕ್ಕಡಿ ನಡುವ ತಾಗಿದರೆ ಮಂಡಲವುದಿದು ಬಿದ್ದುದು ನಿಲುಕಿಸುಪ್ಪರ ಶಿರವ ಮನ್ನಿಸದು (ಕುವ್ಯಾಭ. ೪-೩೩). ೨. ಬಿಡುವು ; ವಿರಾಮ : ನಿಲುಕಿ ಲ್ಲಿದ ಪೊತ್ತು ತಂದುತಂದಂದುತಿರೆ ಖಳರಾಯ ಸಾವಿರಕರಂಗಳಿಂದೊಂದು ಜಲಕುಂಭಮುನಾಂತು ಮೇರುಶಿಖರಕ್ಕೆ ಕುಂಭದ್ರೋಣಮಳೆಗರೆಪೊಲು ಅಲಸದೆಯೆರೆವುತಿರೆ (ನವಮೋ. ೨೧-೨೫). ೩. ಆರಂಭ ; ತೊಡಗು ವಿಕೆ : 'ಯಶ್ವಗಾನ್'ದ ನಿಲುಕು (ದೊರೆತ ಸಾಕ್ಷಿಗಳಿಂದ) ದನ್ನೊಂದನೆಯ ಶತಮಾನದ ತನಕವೂ ಹೋದೀತೆಂದೂ ಊಹಿಸಬಹುದು (ಯಶ್ವ. ೩೪).

[**ನಿಲುಕು, /ತೆಲು. ನಿಲಕ**]

ನಿಲುಕುಗಾಲ್, ನಿಲುಕುಗಾಲು (ನಾ). ಹಿಮ್ಮಡಿಯನ್ನೆತ್ತಿ ಮುಂಗಾಲಿನ ಮೇಲೆ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಮೆಟ್ಟಿಂಗಾಲು ; ತುದಿಗಾಲು : ನೀಡುಂಗೊರಲು ನಿಲುಕುಗಾಲುಡಿದೆಗೊಡು ವಿರಾಜಿಸು ತರಲು (ನಮಿಸಂ. ೨-೪೭) ; ಒಳಸುತ್ತನೊತ್ತಿ ಬಿಗಿವನಿತಹೊಳ್ಳಾಗಿ ಲಿಂದೊಳಹೊಡಗುವುದಂ ಕಂಡು ಹಿಡಿದ ನಿಜಾಯಂ ಮಜಿಸು ತಳುವ ದಂಗಳೆಯ್ದು ನಿಲುಕುಗಾಲೊಳ್ಳಂದು ನಿಗುರಿ . . . ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿ (ಸಮ್ಯ. ೩-೧೨). **ನಿಲುಕುಗಾಲು :** ಸಲೂನು ತುಂದಿ ಹೊರ ಚಲ್ಲಿದ್ದ ಗಿರಾಕಿಗಳು ಬಾಗಿಲಿಂದೀಡಿಗೆ ನಿಲುಕುಗಾಲ್ನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಒಳಗಿನವ ರನ್ನು ಕೆಕ್ಕಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಗಾಳಪ. ೭೯).

[**ನಿಲುಕು, (<ನೀಳ್ಕು) + ಕಾಲ್,]**

ನಿಲುಕುಗಾಲು 'ನಿಲುಕುಗಾಲ್' ನೋ.

ನಿಲುಗಂಬ (ನಾ). ಧ್ವಜ, ಚಪ್ಪರ, ಮಾಳಿಗೆ ಮುಂತಾದುವು ಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಕಂಬ ; ಊರೆಗಂಬ : ಚಲುಮೆಯ ಭೂಮಿಯೊಳು ನಿಲುವುದೇ ನಿಲುಗಂಬ ಒಲೆಯುನದು ನಿಲದೆ ಎಳೆದತ್ತ ಹೆಣ್ಣಿನ ನೆಲೆಯನಾರ್ಬಲ್ಲ (ಸರ್ಪಜ್ಞ. ೧೭೬೩).

[**ನಿಲು, (<ನಿಲ್) + ಕಂಬ, (<ಕಂಭ)]**

ನಿಲುಗಂಬಳಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕಂಬಳಿ : (ಕ). 'ತುಂಡುಗಂಬಳಿ' ಪರಾ. [**ನಿಲು, (<ನಿಲವು) + ಕಂಬಳಿ**]

ನಿಲುಗಡೆ 'ನಿಲ್ಕಡೆ' ನೋ.

ನಿಲುಗನ್ನಡಿ 'ನಿಲುವುಗನ್ನಡಿ' ನೋ.

ನಿಲುಗಾಲು (ನಾ). (ಆಲಂ) ಬಿಡುವು ; ವಿರಾಮ : ಕೆಲವರು ಆಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಲುವಾಗಿ ನಿಲುಗಾಲ್ನಲ್ಲದ ಓಡಾಡು ತಿದ್ದರು (ಪುನರು. ೪೫೬). [**ನಿಲು, (<ನಿಲ್) + ಕಾಲ್, (<ಕಾಲ್,)**]

ನಿಲುಗೊಳವೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕೊಳವೆ, —ನಳಕೆ : ನಿಲುಗೊಳವೆ, ಲಂಬನಾಳ (Stand-pipe. ಇಂಕನ).

[**ನಿಲು, (<ನಿಲವು) + ಕೊಳವೆ (<ಕೊಬವಿ)]**

ನಿಲುನೇಸರು (ನಾ). ನಿಂತಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ಸೂರ್ಯ ; ಸ್ಥಿರ ವಾಗಿರುವ ರವಿ : ಯೇಸುವಿನಾತ್ಮಮೊಡನೆ . . . ನಿಲುನೇಸರುಗಳೆಡೆ ಗಯ್ಯ, ಕಣ್ಣುಗಿದು ತಲೆವಾಗಿ, ತನ್ನ ಪಡೆದಿರನೊಡೆಯಂಗೆ ಮರಳೇವಂತೆ ತನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಯೇಸುವನುನೊಪ್ಪಿಸಿದಂ (ಗೊಲೊಳ್ಳಾ. ೧೩-೩೩೩).

[**ನಿಲು, (<ನಿಲ್) + ನೇಸರು (<ನೇಸರು)]**

ನಿಲುಪಯಣ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಂಗುವುದು, — ನಡುವೆ ಬೀಡು ಬಿಡುವುದು ; "ನಿರ್ಯಾಣ, ಉಪ್ಪಯಣ" (ಸಾಸಾರ. ೨. ೯೦). [**ನಿಲು, (<ನಿಲ್) + ಪಯಣ**]

ನಿಲುಪು 'ನಿಲಿಪು' ನೋ.

ನಿಲುಬಗೆ (ನಾ). ನಿಲ್ಲುವ ರೀತಿ, —ಭಂಗಿ : ನಿಡುತೋರೋ . . . ನಿಲುಬಗೆಯೋ ನಗುನೋಗವೋ ತಪ ಸೋಗವೋ ಕನಸಿಗು ಇಂಥವ ಸುಳಿಪೊಲ್ಲ (ಗೋಕುನಿ. ೧೩-೧೧). [**ನಿಲು, (<ನಿಲ್) + ಬಗೆ,]**

ನಿಲುಬಟ್ಟಲು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಬಟ್ಟಲು : ಅವನು ಟೆನ್ನಿಸ್ ಪಂದ್ಯ ಗಳಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದ ದ್ದ ಹಲವು ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಿಲುಬಟ್ಟಲುಗಳಿದ್ದವು (ಮಜಾ. ೧೧೩). [**ನಿಲು, (<ನಿಲವು) + ಬಟ್ಟಲು (<ಬಟ್ಟಲ್)]**

ನಿಲುಮನೆ 'ನಿಲ್ಮನೆ' ನೋ.

ನಿಲುಮೆ (ನಾ). ೧. ರೀತಿ ; ಸ್ವಭಾವ : "ಕಾಲುಚೀಲದ ತೊತನ್ನು ಬೇರೆ ಯಾರಾದರೂ ನೋಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವೇ ?" ಎಂದು ವಾದಿಸುವ ನಿಲುಮೆ ಅವರದು (ಪಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೯) ; ತರಣನು ಮಾನವರಂತೆ ಕಂಡರೂ ಅವನು ಮಾನವನಲ್ಲ. ಅವನ ನಿಲುಮೆ ಬೇರೆ (ಪಾಳಬ. ೧೨). ೨. ಗುರಿ ; ಲಕ್ಷ್ಯ : ಸೊಸೈಟಿಯ ನಿಲುಮೆ ಮತ್ತು ಮುನ್ನಡೆಗಳನ್ನು ಆಡಳಿತದ ವರದಿಯ ಮುಖಾಂತರ ನಿರೂಪಿಸಲಿಕ್ಕಾದರೂ ಜನರಲ್‌ಬಾಡಿ ಮಿಲಿಂಗ್ ನಡೆಸುವುದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿತ್ತು (ಮರಳ. ೧೦೪) ; ಕಲ್ಕುಡನನ್ನು ಬೆದರಿಸುವ ನಿಲುಮೆ ಗಳಿಸುತ್ತದೆ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ (ಕುಡಿ. ೯). ೩. ಅಭಿಪ್ರಾಯ ; ಮತ ; ನಿಲವು ; ಧೋರಣೆ : ಈ ದೀರ್ಘ ಓಲೆಯ ಮುಖಾಂತರ ನಾನು ನನ್ನ ನಿಲುಮೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ನೀಕ್ಷೆ. ೧೦೧) ; ನನ್ನ ಈ ನಿಲುಮೆಯನ್ನು ಬದಲಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಫಿ).

[**ನಿಲು, (<ನಿಲ್) + -ಮೆ, /ತಮಿ. ನಿಲ್ಮಮೈ ; ಮಲ. ನಿಲಮ**]

ನಿಲುವಂಗಿ (ನಾ). ಮೊಳಕಾಲವರೆಗೆ ಇರುವ ಉದ್ದವಾದ ಅಂಗಿ : ಸಲುವಂಗಿ ಮುಂಡಾಸು ಮೂಲೆಗೊಂಗಡಿ ಮುತ್ತ ತಲೆಯ ಮೇಲುಪ್ಪಿನ ತುರಾಯಿ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೧೧-೧೨) ; ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು . . . ಬಿಳಿಯ ಸುರುವಾಲು ಧರಿಸಿ ಬಿಳಿಯ ನಿಲುವಂಗಿಯನ್ನು ತೊಟ್ಟಿದ್ದನು (ಪ್ರೀತಾಯ. ೨೩೪) ; ಅವನು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ರೇಷ್ಮೆಯಂಚಿನ ನಿಲು ವಂಗಿಯನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಕೊಂಡು ಒಂದೇ ಒಂದು ಮಂದಿಯೊಂದಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಾಗಿಡನು (ಪುನರು. ೧೭೮). [**ನಿಲುವು, (<ನಿಲವು) + ಅಂಗಿ,]**

ನಿಲುವಳಿ (ನಾ). ೧. ಉಳಿದುದು; ಬಾಕಿ; ಶಿಲ್ಪ : ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ತನ್ನ ಜೊಕ್ಕುಸದಲ್ಲಿ ನಿಲುವಳಿಯಾಗಿ ಐದುನರ್ವಳಿಗಳಿಂದ ಶೇಖರವಾಗಿದ್ದ ಧನರಾಶಿಯನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನೂ . . . ವಿಧ್ವಾಂಸರಾಗೂ ಬಡಬಗ್ಗರಾಗೂ ಪಾಸ ಮಾಡಿದನು (ಭಾಷ್ಯ. ೩೪೨). ೨. ತಡೆಯುವುದು : "ನಿಲುವಳಿ ; ನಿಲುಗಡೆ ; ಮುಂದಕ್ಕೆ ತಳ್ಳುವುದು" (Adjournment. ೫೦೪೩).

ನಿಲುವಳಿ ಸೂಚನೆ = ಸಭೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಲು ನೀಡುವ ಸೂಚನೆ. [ನಿಲ್ಲು (<ನಿಲುವು) + -ವಳಿ]

ನಿಲುವಾಭರಣ (ನಾ). ತಲೆಯಿಂದ ಕಾಲಿನವರೆಗೂ ಧರಿಸಿರುವ ಒಡನೆ ; ಮೈ ತುಂಬ ತೊಟ್ಟ ಆಭರಣ : ನವರಾಜ ಸೀರೆ ; ನಿಲುವಾ ಭರಣ ; ಮುದಿಯಲ್ಲಿ ಹೂವು (ವಚನ. ೩೮) ; ಇನ್ನೊಂದು ಆತಂಕ ನೆಂದರೆ ಅವರ ಮೈಮೇಲೆ ನಿಲುವಾಭರಣ. ಆಗಿನ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಮೈಮೇಲೂ ಒಂದು ಸಾವಿರಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲದಷ್ಟು ವಡವೆಗಳು (ಅನಾದಿ. ೬೦). [ನಿಲ್ಲು (<ನಿಲುವು) + ಆಭರಣ]

ನಿಲುವು, 'ನಿಲುಂಬು' ನೋ.

ನಿಲುವು, 'ನಿಲವು' ನೋ.

ನಿಲುವು, 'ನಿಲುವು' ನೋ.

ನಿಲುವುಗನ್ನಡಿ 'ನಿಲವುಗನ್ನಡಿ' ನೋ.

ನಿಲೆ, 'ನಿಲೆ' ನೋ.

ನಿಲೆ (ಅ). ೧. ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿ : ಗಾಡಿಯಮ್ಮನಾ ಬಾಬಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸಿ ನಿಲೆ ಪಡೆದಂ (ಎಚ್. VII, ೨೧೩-೧೬ ; 874) ; ಅರ್ಲಿಗಳನಾಂತ ಪಾದರಿಗಳೊಳ್ ತರದಿಂದಲಿಗರ್ಧ ತುಂಬಿಗಳ್ . . . ರೂಢಿಯ ಬರ್ಮವೆಂದಿರಂ ನಿಲೆ ಸೆಜಿಗೆಯ್ಯನೆಂದು ಪಲವಾಗಿರೆ ಮಾಡಿದ ತನ್ನ ಬಳ್ಳಿಸಂಕಲೆಗಳೆಂಬಿನಂ ಬಗೆಯನಿರ್ಕುಳಿಸಿಗೊಂಡುಮಡೊಂದು ತಾಣ ದೊಳ್ (ಕಲ್ಪಕಾ. ೫೬). ೨. ವೃಥವಾಗಿ ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ; ಭದ್ರ ವಾಗಿ : ಕೊರ್ತಂಗನೆಯರ್ ನೀತಿಯ ಪಾರ್ತಿಯುಮಂ ಬಿಸುಟ್ಟು ಪತ್ತುವರ್ ಪತ್ತಲೊಡಂ ಧೂರ್ತಿಯನಳಿಗುಮೇ ಎಂತಾಪ್ಪವೆಲ್ಲಾ ವ ತೊಡೊಳಂ ನಿಲೆ ಪಿಡಿಯಲ್ (ಕಾದಂಪು. ೬೫೦) ; ಇರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ಮಿಸುಕದೆ ನಿಲೆ ನಿಂದೆನೆವಂ ಪರಸಿದಲೊಳೆಕದೊಳ್ ಚತುರ್ಮುಖ ದೇವರ್ (ಸಮ. ೧-೧೬) ; ಕಾಮೋತ್ಪಂಚಿಯಂ ರಂಕತಟಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ನುನಾದ ನಲ್ಲರಸುವನಾಂ ಸಾಹಸದೊಳ್ ಸಗುಳ್ಳಿ ನಿಲೆ ಪಿಡಿದ ನಯಮಂ ಬಗೆದು (ವರ್ಧಪ. ೪-೪೪).

ನಿಲೆ-ನಿಲ್ = ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು ; ಅಚಲವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು : ನಿಲೆ ನಿಂದಂ ಜಿನಜಂದ್ರಭಾಸುರಮಂ ಸಮೋದತ್ತಲಾಗ್ರದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೪-೪೯). **ನಿಲೆ ನುಡಿ** = ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ ನುಡಿ ; ವೃಥವಾಗಿ ಹೇಳು ; ಭಾಷೆ ಕೊಡು : ಆ ಮಾತಂ ನಿಲೆ ನುಡಿದುದರ್ ಮೆಚ್ಚಿ (ವಂಸಭಾ. ೬-೧೯ ವ) ; ನಿಲೆ ನುಡಿವೀಡ ಕಾದ ಧರೆಯಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸ ಧರ್ಮ ನೀಧಿಯಂ ತೊಲಗದ ಪರ್ಮೆಯಂ ತಳೆದ ಪರ್ಮಗನಂ ಭುವನಾಧಿಪತ್ಯ ದೊಳ್ ನಿಲಿಸಿ (ವಂಸಭಾ. ೬-೭೯) ; ಪಿರಿದೀವಂ ನಿಲೆ ನುಡಿದಂ (ಕಮ. ೭೨ ಪ್ರಯೋಗ). **ನಿಲೆ ನುಡಿಯಿಸು** = ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿಸು : ಎನಗಾದ ತನುಜರಂ ದ್ವಂದ್ವನಿಯೊಳಾಂ ಬಿಡುವುದರ್ಕಂ ಕಡೆಯೊಳಾಂ ತಪಂಬಡುವುದ ರ್ಕಮೊಡಂಬಡುವುದೆಂದು ನಿಲೆ ನುಡಿಯಿಸಿ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೪ ವ). **ನಿಲೆಬೇ** = ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಉರಿ ; ನಿರಂತರವಾಗಿ ಬೇಯು : ಸಲೆ ನಿಲೆ ಬೇವ ಗುಗ್ಗುಳದ ಕರ್ವೊಗಿಯಿಂದಮಗುರ್ವನಾಳ್ವು ಕತ್ತಲಿಸುವ ಚಂದಿಕಾಭವನದೊಳ್ . . . ವಸುಧಾತಳೇಶುನಸುವ್ರತಮಂ ಲಲಿತಾಂಗಿ ತಾಳಿದಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೩೬೫). **ನಿಲೆಬಿಡಿ** = ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು ; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡು : ತನುವಿಂದಂ ಪೋಗಿ

ಜೀವಂ ನಿ [ಪಾಶಾಂ. ೫] ಲೆವಿದಿಯದಣಂ ಪಾರದಂಬನ್ನೆಗಂ ತನ್ನೊಗಿಂತ ಪೊಂದು ಕಾಮಾತುರತೆ ಸಮನಿಸಿತ್ತೇತಟಾಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೯೭).

[ದೇ. || ಕಮಿ. ನಿಲ್ಕೆ-ಸ್ಥಿರತೆ ; ತುಳು. ನಿಲೆ ವೃಥವಾದ]

ನಿಲ್ಲುಡೆ, ನಿಲುಕಡೆ, ನಿಲುಗಡೆ (ನಾ). ೧. ನಿಲ್ಲುವ ಜಾಗ ; ಇರುವ ಸ್ಥಳ, -ನೆಲೆ. ೨. ಬಿಡುವು ; ವಿರಾಮ : ನಿಲ್ಲುಡೆನೆತ್ತಂದಿ ನಾಯುಷ್ಯವಂಭತ್ತನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಾಂಕಪೂರ್ವಗಳು (ಧರಣ. ೬೬-೭) ; ಕಡಲ ಮಧ್ಯದ ವಡಬಿಡಿಗಿ ಭಸಭೋರಮಾವಡವಿಯೊಳಗೊಗದ ಪಾವಾಗ್ಗಿಗಂ ದಕ್ಷಾಂ ಪಿಡಿದ ಮಿಡ್ಗಲೆ ನಿಮಿಷಮುಂಟೆ ನಿಲ್ಲುಡೆಯೆನರ್ ಸವಡಾದಂ ಪರಬಲವನು (ಚಿಬಪು. ೪೩-೪೧) ; ಬಾಣಗಲಿಂದ ನಿಲ್ಲುಡೆಗಳಲ್ಲದೆ ತೊರು ತಿರೆ (ಮಲ್ಲಾಂ. ೮-೮). **ನಿಲುಕಡೆ :** ೧. ವೇದ ಬಲ್ಲಿತ್ತೆಂಬೆನೆ ನಾನಾ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಯಿಸಿತ್ತಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗದ ನಿಲುಕಡೆಯ ಕಾಣದಂ (ಬಸವ. ೫೫೨) ; ಜಂಗಮದ ನಿಲುಕಡೆಯನುಜಾಯಬೇಳು ಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ ಪಂಪೂರ್ಣ ನಾಗಿರಬೇಳು (ಚನ್ನ. ೪. ೪೩೪-೯೩೧). ೨. ಕೊನೆ ; ಅಂತ್ಯ ; ಮುಕ್ತಾಯ : ಇಷ್ಟಮಹಾಲಿಂಗದೇವಂಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂದುವಂತದದೆ ಇದಿಂಟು ಜಂಗಮಪಾದೋದಕಪ್ರಸಾದದ ಕೊಂಬ ಆಚರಣೆಯ ನಿಲುಕಡೆ ನೋಡಾ (ಮಹಾದೇ. ೪. ೬೭-೧೯೨) ; ಕೆಲಸವಿದು ಲೇಸಾಗಿ ತೋಟಾತು ಸಿಲುಕು ರಾಮನ ರಾಜಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನಿಲುಕಡೆಮಂದೇನೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿದನು ವಿರಂಚಿಸುತ (ಕೊರಂ. ೪-೧೧-೧೦) ; ಶಾಂತಿಪರ್ವವೆಂಬ ಮಹಾಫಲ ವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಆಶ್ರಮವಾಸಪರ್ವವೆಂಬ ನಿಲುಕಡೆಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ (ಕೃಪಾಚ. ೬) ; ಊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬುದ್ಧಿ ಓದಿಸುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ಎಲ್ಲಿ ನಿಲುಕಡೆ ಉಂಟು ? (ತವನಿ. ೧೨೩). ೪. ಸ್ಥಿತಿ ; ಇರುವು ; ಅವಸ್ಥೆ ; ಸ್ವರೂಪ : ಇಂತು ಪ್ರಭುದೇವರು ನಿರ್ವಾಣದ ನಿಲುಕಡೆಯ ನಿರೂಪ ಸಲು (ಕೂಸ್ಯಸಂ. ೬೭-೧೩೧) ; ಗುರುವಿನ ನಿಲುಕಡೆಗೆ ಬಿಜಗಾಗು ತಿರ್ವನು ಬಳಿಕ ಗೋರಕ್ಷ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೯-೫೩) ; ತೋಟಾಕೆಯಳಿದು ನಿಂದ ತುರ್ಯಾತೀತದಿಂ ತೊಲಗಿ ದೂರಮಾದ ಸರ್ವಸಾಕ್ಷಿವನಾಗಿ ನಿಂದ ನಿಲುಕಡೆಯ ಸದಜಾವಸ್ಥೆಯನಿಪುದಭಿಪ್ರಾಯ (ವಿಸ್ತ. ೫೭-೩) ; ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ಹೊಸ ನಿಲುಕಡೆ ಬಂದಿದೆ (ಕಸಾಚ. ೧೨೮). ೫. ಅಭಿ ಪ್ರಾಯ ; ನಿಲುವು : ಧರಣೀ ಪರನಾರಿಯರ ಮನದ ನಿಲುಕಡೆಯ ನೆಯದೆ ಮನದಿ ಭ್ರಮಿಸಲು ಬರ್ಪದತಿಬಾಧೆ (ಸಮೋ. ೮-೪೯). ೬. ನಿರ್ಣಯ ; ತೀರ್ಮಾನ ; ನಿರ್ಧಾರ : ಮೊದಲು ನಿಲುಕಡೆ ಯಾದ ಬಳಿಕವೆ ತುದಿಗೆ ಬಡ್ಡಿಯ ಮಾಡು (ಕೋರಂ. ೨೬-೨೦). ೭. ಎತ್ತರ ; ಉದ್ದ : ಬಲವತ್ತ ಕೃತಯುಗದವರ ಆಳತೆಗೊಂದೆ ನೂರು ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣದ ನಿಲುಕಡೆಯವರ ದೇಹಗಳು (ಧರಣ. ೫೧-೬೨). ೮. ತಡೆ ; ಅಡ್ಡಿ : ನೆಲದೊಳ್ ಜಲವೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯಂ ನಿಲುಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಗಿರೆಂದು ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ತನಗೆ ಅದ ಆಪಮಾನವಂ ನೋಡಿ (ಕೃಷ್ಣ. ೪. ೧೦-೧೭೧). ೯. [ಸಂಗೀತ] ಸ್ವರಗಳು ನಿಲ್ಲುವ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಾನ ; ಸ್ಥಾಯಿ : ಎಸೆವ ಪಂಚಮ ಮಧ್ಯ . . . ಮಂದ್ರ ತಾರಮಂಚಿನಜ ನಿಲುಕಡೆಯನುಜಾದು (ಚಿಬಪು. ೨೧-೨೮). **ನಿಲುಗಡೆ :** ೧. ಸಮ್ನ ನೆಲವಿದು, ಸಮ್ನ ಹೊಲವಿದು ಸಮ್ನ ನೆತ್ತರು ಬಿಡುಗಡೆ ; ಸಮ್ನ ತಾಯಿಯ ಪಾದಧೂಳಿಯು ಸಮ್ನ ಪ್ರಾಣದ ನಿಲುಗಡೆ (ನಲಮು. ೪೬-೨೪). ೨. ಉಭಯಸ್ಥಿತ್ಯುಳ್ಳಿಗೆ ನಡುವೆ ನದಿ ವೊಂದು ಅಡ್ಡವಾಗಲು, ಎರಡು ಬಣಕ್ಕೂ ನಿಲುಗಡೆ (ಅಳಿ. ೨೪). ೩. ಮುಖ್ಯಕೃತಿಯ ಕೊನೆಯ ಸಂಪುಟ ಹೊರಬಿದ್ದದ್ದು ೧೯೩೮ರಲ್ಲಿ. ಈ ನಿಲುಗಡೆಯನ್ನು ಕಾಣುವುದಕ್ಕೆ ಎನ್ನೋ. ಮುಂಚೆಯೇ ಈ ನಿಲುವಿನ ಪ್ರವರ್ತಕರೆಲ್ಲರೂ . . . ತಮ್ಮ ದೀರ್ಘಜೀವನಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ್ದರು (ಸಮಾಲೋ. ೨೬೫) ; ಬಿಡುಗಡೆಯೋ ಹೋ ಬಿಡುಗಡೆ

ಎಲ್ಲ ತಪಕೂ ನಿಲುಗಡೆ (ಗೋಕು. ೩೬-೧೬); ತಾನೇ ಅನೇಕವಾಗುವುದರಲ್ಲೇನೂ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಅಂಥ ಅನೇಕವಾಗುವ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ನಿಲುಗಡೆಯೊಂದನ್ನು ಯೋಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಮುಢ್ಯಮಿ ಕನು ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾಗಿ ವಾದಿಸುತ್ತಾನೆ (ತತ್ವಪ್ರಾ. ೨೧೨). ೪. ಈಗ ಅವಳ ಜೀವನ ಒಂದು ನಿಲುಗಡೆಗೆ ಬಂದಿತು (ಮಂಜ. ೫೦); ದುಸ್ಥಿತಿಗೆ ಇಳಿಯುತ್ತಿದ್ದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯಪಕ್ಷದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸುಧಾರಿಸಿ ಉತ್ತಮ ಗೋಳಿಸಿ ಸ್ಥಿತಿ ನಿಲುಗಡೆಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸುವ ಸಾಧನದಲ್ಲಿ ಅವರು ಕೈತಕ್ಕುತ್ತ ರಾದರು (ರಾಜನ. ೨೦). ೧೦. ನಿಂತಿರುವ ರೀತಿ; ರೀತಿ: ನಿಲಿಸಿ ಸಾಸಾಗ್ರದೊಳೆಡೆಗೈಯ ಬೆರಲೊಂದ ಬಲಗೈಯ ಜಾನುನಿಗಿಟ್ಟು ಚಲುವನೆಸೆದನು ಕಂಭವ ನೆಮ್ಮಿ ತಾ ನಿಂದ ನಿಲುಗಡೆ ಜಗವ ಸೋಲಿಸುತ್ತ (ಭರಣಿ. ೩-೨೦). ೧೧. ನಿಲ್ಲುವಿಕೆ; ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಬೆಂಗಳೂರಿನಿಂದ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಅನೇಕ ನಿಲುಗಡೆಗಳಿಗೂ ಬಸ್ಸುಗಳು ಓಡುತ್ತವೆ (ರೂ. ೧).

[ನಿಲ್ + ಕಡೆ, / ತುಳು. ನಿಲಗಡೆ, ನಿಲ್ಲಡೆ; ತೆಲು. ನಿಲಕಡೆ]

ನಿಲ್ಮಿಸು, ನಿಲುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಟುಕಿಸು; ಮುಟ್ಟಿಸು; ಹಿಡಿದು ಕೊಳ್ಳು: ಪಾತಾಳದಿಂದ ನಿಲ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟುನಿಪಾಂಢ್ರದಯಮಂ ಘಟೇಂದ್ರ ನೊಲವಿಂ ಸದ್ವೃತ್ತಿಯಿಂದೊಲ್ಲ . . . ಕೂರ್ತು ನೋಡಿದವನೋ ಪೇಟೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ತೊಳತೊಳಗುವ ಬಾಲಾರ್ಕನಂತಪ್ಪ ನಿರುವಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೯-೧೦೪). ನಿಲುಕಿಸು: ೨. ಚಾಚು; ನೀಡು: ತನು ಮುರಿಮುರಿದು ನಿಲು[ಪಾತಂ. ೦]ಕಿಸುತ್ತಂ ಮನವ ಲರಿಸುತ್ತಾ ಗಳಿಸುತುಸುರನುಗೊಳಿಸುತಂ ಕಣ್ಣೆಡೆದು ನೆಲೆ ಚಿಕ್ಕಮಾದಣ್ಣ ಅನಘೆ ಮಾದರಸಯ್ಯನಂ ಕಂಡು (ಬಸವ. ೪೭-೫೯). ೩. ಸಿಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡು: ದೊರಕಿಸು: ಮಹಾತ್ಮರು . . . ಮಾನವಕುಲಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಪರಮಸತ್ಯವನ್ನು ಬೇರೆಬೇರೆ ನಿಟ್ಟುಗಳಿಂದ ನಿಲುಕಿಸಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಸಾರೆ ಹೇಳುವರೆಂದೂ ಭವಿಷ್ಯ ಸುಧಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ (ತತ್ವಪ್ರಾ. ೫೯೭).

[ನಿಲ್ಮು (<ನೀಳ್ಳು) + -ಇಸು]

ನಿಲ್ಮು 'ನೀಳ್ಳು' ನೋ.

ನಿಲ್ಮೆ, ನಿಲಿಕೆ, ನಿಲಿಗೆ, ನಿಲ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ನಿಲ್ಲುವಿಕೆ; ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ನೆಲಸುವಿಕೆ: "ನಿಲವನೆ ನಿಲ್ಮೆಯೊಳ" (ಕರ್ಣಾ. ೫೮); ನೀತಿಯ ನಿಲ್ಮೆ ಜಾನದ ನೆರಂ ಪಕವಾತಿನ ಗಾಡೆ (ಸಂಸಹ. ೪-೧). ೨. (ಸಂಖ್ಯೆಯ) ನಿಲುಗಡೆ: ಸಾಲ್ವುತ್ತ್ವವ ಪಿಡಿ ಮೂಟು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಲ್ವದಿಂಬಿ ನಿಕ್ಷಕರು ಸಾಲ್ವುಸಾವಿರದ ನೂಟುವತ್ತ ಯೆಂಬೊಂದು ನಿಲ್ಮೆಯೊಳಹರಲ್ಲಿ ಕೇಳು (ಭರಣಿ. ೬೬-೬೯). ನಿಲಿಕೆ: ೩. ಶಾಶ್ವತವಾದುದು: ಬಾಗ್ಯತ × × × ರುಗೂಡಿ ನಿಲಿಸಿದ ನಿಲಿಕೆಯು ಧರ್ಮಕಾವನಾನೊಬ್ಬನರಸು ತಪ್ಪಿದನೆ ಸಾಯಿರ ಕವಿಲೆಯ ಬಾಣರಾಸಿಯಲು ಅಳಿದ ದೋಷವು (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗ. ೩೭-೧೩; 1154 1). ೪. ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಅಳಿಯುವಾಗ ಸೇರಿನಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ತುಂಬುವುದು: ಸಾಗಂಡುಗಡಲು ನಿಲಿಕೆ ಬತ್ತದ ಹಾನೆಯಲು (ಸೌ. 1932; ಉಡುಪಿ. ೩೧೪-೨೩; 1293). 'ತೇಕೆ' ಪರಾ.

ನಿಲಿಗೆ: ೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಾಥದೇವರಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಸೋಮವಾರದ ಧರ್ಮ . . . ಸಂಕ್ರಮಣದ ನಿಲಿಗೆತಿಂಗಳು ಅಕ್ಕಿ ಸೋಮವಾರ ೧ಕ್ಕೆ ಅಮೃತ ಪಡಿ ಪಿ ೧/೨ (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗ. ೪೦-೧೪; 1552). ನಿಲ್ಮೆ:

೧. ನಿಲ್ಮೆ, ನಿಲ್ಮೆ (ತಬ್ಬಾ. ೪೭೨ ಪ್ರಯೋ). [ನಿಲ್ + -ಕೆ / ತುಳು. ನಿಲಿಕೆ]

ನಿಲ್ಲಡಿ (ನಾ). (ನೀರನ್ನು ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸುವ) ಏರಿ; ದಡ: ಮರು ತಪನ ಕಣ್ಣರಿಗೆ ಗುಡಿಯಾಗಿ, ಕಡಲ ನೀರನ್ನಡೆಗೆ ನಿಲ್ಗಡಿಯಾಗಿ . . . ಕುಳ್ಳು ಬೆಲೆವನೆವಕ್ಕೆ (ಪ್ರೀತಾ. ೪೮೨-೨೧೨). [ನಿಲ್ + ಗಡಿ]

ನಿಲ್ಲೆಲ್ಲು (ನಾ). (ಎತ್ತರವಾಗಿ) ನಿಂತಿರುವ ಕಲ್ಲು; ಎತ್ತರವಾದ ಶಿಲೆ: ಆ ಪುರದ ನೀಮೆ ಎತ್ತೆಂದಡೆ ಮೂಡಲು ಹೆನೂರಿಯ ಬಸದಿಯ ಕೆಯ್ಯ ಹಡುವಣ ನಿಲ್ಲೆಲ್ಲು ಮೇರೆ ತೆಂಕಲು ಭಾವತಿಯ ಕೆಯ್ಯ ಬಡಗಣ ನೀಮೆ (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೧೨೩-೭೮; 1159).

[ನಿಲ್ + ಕಲ್ಲು (<ಕಲ್ಯ)]

ನಿಲ್ಮೆ 'ನಿಲ್ಮೆ' ನೋ.

ನಿಲ್ಮಾಣ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥಿರವಾದ ಅವಾಸಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ: ಅನಂದದ ನಿಲ್ಮಾಣವೇ ಸೌಂದರ್ಯ (ಸೌಂದ. ೧೩). ೨. ಪ್ರಯಾಣಿಕರು ಹತ್ತಿ ಇಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿರುವಂತೆ ವಾಹನಗಳು ನಿಲ್ಲುವ ಸ್ಥಳ; ನಿಲ್ಮನೆ; ಸ್ವೇಷನ್ನು: ರೈಲುನಿಲ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಒಂದುದಿನ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಹೊಸಮುಖಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಿದಾಗ ಯಾರಿಗೇ ಆಗಲಿ ಆ ಜನರ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವ ಭಾವನೆಯೂ ಬರಲಾರದು (ಅಪಸಾ. ೨೪೪); ನಿಲ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ರೈಲು ಬಂದು ನಿಂತ ಕೂಡಲೇ . . . ಸಾಮಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿಡಲು ಓಡಿಹೋದನು (ಸುಂದ. ೧೦); ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನಿಲ್ಮಾಣ ದಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವರುಗಳು ಬಂದು ನಿಂತು ವಿನಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಶಾಸ ಪಡೆದು ಹೋಗುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೫೬). [ನಿಲ್ + ತಾಣ]

ನಿಲ್ಮೀರು (ನಾ). ನಿಂತ ನೀರು; ದಡದ ಬಳಿಯಿರುವ ನೀರು: ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ದಡದಡೆಯ ತೆಳ್ಳೆ ನಿಲ್ಮೀರಿಂದೆ ಹರಿನೀರೆ ನೂಂಕಿದನಾ ನೀಳ್ಳುಗಳುಂ (ಪ್ರೀತಾ. ೧೩೯-೩೪೧). 'ಪರಿನೀರಾ' ಪರಾ.

[ನಿಲ್ + ನೀರು (<ನೀರ್)]

ನಿಲ್ಮು (ನಾ). ನಿಲ್ಲಿಸುವಿಕೆ; ತಡೆ: ಕೋಡಿ ಗಂಗೆಯಾ ನಿಲ್ಮು ಮಾಡ [ಡಿ]ದೆಯೆಂದರವನಿಪನ ನುಡಿಗೇಳ್ಳು ಬಲ್ಪಿನೊಡುರುವಂ ನುಬೊಳುಂ ಶೀಳಿ ಬಿಡೆ ಪೊಲ್ಪಿನಂ ಜಾಡ್ವೆಯುಳೇಂ ನಿಶಾನಂದಕಾನನದಿ ನಡೆಗೊಂಡಕು (ಪರಪ. ೩೪-೨೨). [ನಿಲ್ + ಪು]

ನಿಲ್ಮನೆ, ನಿಲುಮನೆ, ನಿಲ್ಲುಮನೆ, ನಿಲ್ಲುವನೆ (ನಾ) ನಿಲ್ಮಾಣ ೨. ದೇಶದ ಮೂಲೆಮೂಲೆಗಳಿಂದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿಗೆಂದು ಬಂದ ದೇಶಭಕ್ತರು ನಿಲ್ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದಾರೆ (ಪ್ರಜಾ. ೨೩); ರೈಲು ನಿಲ್ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಂದು ಫರ್ಲಾಂಗು ಮುಂದೆ ಬಂದಿದೆ (ತೇವೋಡ. ೬೫); ಇಲ್ಲಿದೋ! ಗಂಧರ್ವರೋಕಕಿಡ ಮುಗಿಲುಗಾಡಿ! ಓಡುತಿದೆ ರೈಲಿಲ್ಲದ! ಅದಕೆ ನಿಲ್ಮನೆಯಿಲ್ಲ ನಿಯಂತ್ರಕಿಲ್ಲ (ದ್ವಾವಾ. ೪೫-೧೫). ನಿಲುಮನೆ: ೧. ನೆಕ್ಲೆ ಬೋರ್ . . . ರೈಲ್ವೆ ನಿಲುಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟನು (ಪ್ರಜಾ. ೪೪೯); ಮನ್ನಾರಾ ಸಯಾಸಾಯದ್ವೀಪದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಲೋನ್ ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ರೈಲ್ವೆ ತುದಿಯ ನಿಲುಮನೆಯಾದ ತಲ್ಮೆ ಮನ್ನಾರಾ ಇದೆ (ಭೂವಿ. ೪೦೪). ನಿಲ್ಲುಮನೆ: ೧. ಇಂದಿರಾ—ಜಯ ರಾಯರು ಪ್ರವಾಸಮಾಡಿ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಮರಳಿ ಬಂದರು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವರನ್ನು ಬರಮಾಡಲೆಂದು ನಿಲುಮನೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದನು (ಇಂದಿ. ೨೪). ನಿಲ್ಲುವನೆ: ೨. ನೆಲೆ: ನೆಲೆನೀಡು: ಈ ಪ್ರತೀತಜೀವನಪರ್ವತದ ಉತ್ತಂಗಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯದ್ಭುತ ನಿಲ್ಲುವನೆಯಿದೆ (ನಾ. ೫೩).

[ನಿಲ್ + ಮನೆ]

ನಿಲ್ಮಾನಸ (ನಾ). ನಿಂತಿರುವ ಮನುಷ್ಯ: ನಿಲ್ಮಾನಸನೆಂಬ ನಿಲ್ಮಾಣೀಕೋರಗನಪ್ರತೀಕಾರಶ್ರೀ ಗುಲುವ್ಯಾಧಿಯನೀ ಪನಶಾಲ್ಮಲಿಯಂ ಉಬ್ಬನೆಂಬ ಗೃಹಲುಬ್ಬ ಕನಂ (ಲೀಲಾ. ೧-೪೭).

[ನಿಲ್ + ಮಾನು]

ನಿಲ್ಲಿಸು 'ನಿಲಿಸು' ನೋ.

ನಿಲ್ಲು 'ನಿಲ್' ನೋ.

ನಿಲ್ಲುಮನೆ 'ನಿಲ್ಮನೆ' ನೋ.

ನಿಲ್ಲುವನೆ 'ನಿಲ್ಲನೆ' ನೋ.

ನಿಲ್ಲೆಡೆ (ನಾ). ೧. ರೈಲು ಮುಂತಾದ ವಾಹನಗಳು ನಿಲ್ಲುವ ಸ್ಥಳ: "ಸ್ಥಳೀಯ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ (ಕಟ್ಟಡ, ಮೊ.ಗಳಿಲ್ಲದೆ) ರೈಲ್ವೆಯ ನಿಲ್ಲೆಡೆ" (Halt. ೨೦೪೧). ೨. ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ತಂಗುವ ಸ್ಥಳ; ಬಿಡಾರ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ: "(ದಾರಿಯಲ್ಲಿ)ನಿಲ್ಲೆಡೆ, ನಿಲ್ದಾಣ, ಮಜಲು, ಟಿಪ್ಪಾ; ಎರಡು ಮಜಲುಗಳ ನಡುವಣ ದೂರ" (Stage. ೨೦೪೧). [ನಿಲ್+ಎಡ್ಡೆ]

ನಿವಟಿ (?). (?): ಧರ್ಮಾನುಸರ ಮುಖ್ಯಮಾಡಿದತ್ತ ನಾಳುವ ದೇಶ ಹಳ್ಳಿವುರ ನಿವಟಿ ಹಿಂದು ಕಟ್ಟಾಜಿಕೊಳು (ಕೃ. IV, ೩೮-೪೬; 1187).

[?]

ನಿವಡ (ನಾ). ಆಯ್ಕೆ; ಆರಿಸುವಿಕೆ: ನಿವಡ ಏನು ಹರಕತ್ತ ಇಲ್ಲ ಅಂಥಾಂಗಾತು (ದೀಪಕ. I, ೧೩೧); ನಿನ್ನ ಯಜಮಾನರ ನಿವಡ ಏನು ಹರಕತ್ತ ಇಲ್ಲ ಅನ್ನು (ದೀಪಕ. II, ೨೨).

[←ಮೂ. ನಿವಡ. /ಪ್ರಾ. ಣಾವೃದ್ಧ-ಆರಿಸಿದ]

ನಿವಡಿಕೆ (ನಾ). ಆಯ್ಕೆಮಾಡಿ ಅಳವಡಿಸಿದ ಶೈಲಿ; ಉತ್ತಮವಾದ ಜೋಡಣೆ: ನಿಧಿ ಮುಂಬಗಿದು ನಿನ್ನುದಯಂ ಚನ್ನೆಯವಳಿಗೆ ಮೂರ ನೆಯ ಮೊಲೆಯನ್ನವಾಯಿಸಲದರನೊಡವಿದ ಬಿನ್ನಣಮಿದೇಂ ನಿನ್ನ ನುದಿಯ ನವೀನನಿವಡಿಕೆ? (ಗೀವಂ. ೯೬-೫); "ವಿಶಿಷ್ಟತೆ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ" (ಗೀವಂ. ಬಿಪ್ಪಣ). [ನಿವಡ+ಇಕೆ]

ನಿವಡಿಸಾರ. (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ಒಂದು ಪಟ್ಟು: ಲವುಡಿಸಾರದ ಲೌಕಿ ಗಳಹತ್ತದಲಿ ಮುಟ್ಟಿಸುವ ಬವರಿವರಿದುಪ್ಪರಿಸಿ ಲಂಘಿಸಿ ನಿವಡಿಸಾರ ದಲಿಲಗಿ ಜಾಹುವ ಜವಳಿದನ್ನಾಣದಲಿ ಕಾದಿದರೊಬ್ಬ ರೊಬ್ಬರಲಿ (ಅಕ್ರೂಷ. ೭-೬೫). [?]

ನಿವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಯ್ಕೆಮಾಡು; ಗೊತ್ತುಮಾಡು: ನಿವಡಿಸಿದ ಸುಮುಹೂರ್ತದಲಿ ನೈಭವದೊಳಾಯ್ತು ಭಿಷೇಕವಾ ರಾಣೀಂದ್ರರಣಂಗೆ (ತೊರರಾ. ೬-೩-೩೯); ಅವನಿಗಿಳಿದು ಕುಸುಮಮುಖಭೂಪಾಲನವನಿಂದ ನಿವಡಿಸಿದವಖಿವಾನೀರುತ ನವವಿಧದಿ ನೆರೆ ಹೂತು ಕಾತಕ ನರವಿಚಿತ್ರವ ನೋಡಲಚ್ಚರಿಯಾಗಿ ತೋರುವುದು (ಕೋಗಯ. ೩-೫೪). ೨. ಎದ್ದು ಕಾಣು; ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ತೋರು; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗು: ಕನಿ ಗಮಕಿ ವಾದಿ ವಾಗ್ಮಿಕಮಾಗತೇಯರುಂ ನಿವಡಿಸಿದ ಸಿದ್ಧ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕೋವಿದರುಗಳು . . . ಶಿಷ್ಯರಗಣಿತರುಷೇಶ್ವ (ಲಾಚಂ. ೩೧-೩೪); ಬಿಸುಟಿಳೊಡಲುತ ರೂಪನಲಿ ನಿವಡಿಸಿದ ಕಟ್ಟಿಭಿಮಾನ ವಿಲಸಿತ ಬೆಸುಗೆಗಳಚದ ನಾಸಿಕವ ನಿದಿರಲಿ ಖರಾಸುರನ (ತೊರರಾ. ೩-೫-೩); ನೀವ್ ಕ್ಷತ್ರಿಯರು ಮಾಗಧನ ನಿವಡಿಸಿದ ರಣದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದೆಯವನಿಯಲಿ ಚೌತೀತಿದುರ್ಗದ ಗವಿಗಲೊಳ್ ಹೊಕ್ಕಡಗಿ ಜೀವಿಸಿದದಬಿರಹುದು (ಕೋಗಯ. ೨೨-೩೬). ೩. ಪಡೆ; ಹೊಂದು: ನವರತುನಮಣಿಯುಡ ಪುಷ್ಪಕದೊಳನಿಬರುಂ ನಿವಡಿಸಿದ ವರದಿವ್ಯಮಂಗಳಶರೀರದಿಂ ಕವಿವ ಸೂರ್ಯಪ್ರಭಯನೀಳಿಸುವ ಕಾಂತಿಯುಂ (ಲಾಚಂ. ೪೦-೪೦); ನಿವಡಿಸಿದ ವಿದ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮಬಂಧುವನು ರೋಗಾವಳಿಗೆ ಸಮಶತ್ರುನನು ಸಂತಾನಕ್ಕೆ ಸಮಸಂತೋಷದುದಯವನು . . . ಕಾಣೆ ನಾನು (ಕುಮ್ಯು. ೩-೩೩). ೪. ನೆರವೇರಿಸು; ಕುಡೀರಿಸು: ಶಿವನಿಯಮಂ ಮೂರ್ತರ ಲವಲಸಿಕೆಯಿಂ ಸದಾ ಸೇವೆಯಂ ಮಾಡಲಾಂ ತವಕದಿಂ ಮೆಚ್ಚಿ ವರವೀವನವರಪ್ಪಮಂ ನಿವಡಿಸಿದ ಬುದ್ಧಿ ನಿಗುಗೆಂದನು (ಲಾಚಂ. ೩-೧೪). ೫. ನಿರ್ಣಯ ಕೊಡು; ತೀರ್ಮಾನಿಸು; ನಿರ್ಧರಿಸು: ರವಿಕುಲೇಂದ್ರನ ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿಯ ಹವಣಿಹುದು ಬಳಕಾ ಭವಾನಿಯ ನಿವಡಿಸಿದ ಸುದಿಗ್ಗಿ ದೇವರು ನಡುಗಿ ದೇವಿಯರ ದಿವಿಜತತಿ ಜಯಯೆನಲು ತಂದರು . . . ಪೂರ್ಣಗೋವಿನಿಯ (ತೊರರಾ.

೬-೫೩-೯೯). ೬. ಆವರಿಸು; ಕವಿ: ದಿವದೊಳವನೀಜನಂ ಪಾಪ್ತಿ ಹಲವಂ ಬಳಸಿ ನಿವಡಿಸಿದ ನಿದ್ರೆಯಂ ರಾತ್ರಿವಿಶ್ರಾಂತಿಯಂ ಹವಣಿಸಿದ ತೆಲದಿ ಭವಭವದಿ ಬಹರಂಬನನ ಚರಣಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಶರಣಾ (ಲಾಚಂ. ೨೫-೪). ೭. ಬೀಸು; ಎಸೆ: ವಿಪ್ರನ ಕುವರನನು ತಡೆನೆಂದು ನಡೆಯಲ್ಪಿವನು ವನ ಮಧ್ಯದಲಿ ಪುಷ್ಪಂಗಳನು ಕೊಯ್ದುತರಿ ತವಕದಲಿ ಕಂಡಾಗ ಪಾಶವ ನಿವಡಿ ಸಲು ಹೆರದೆಗೆದು ಸಿಕ್ಕದೆ ಭವನ ಭವನವ ಪೊಗಲು ಬೆಂಬತ್ತಿದವು ದಿಡದವನ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪-೪೯). ೮. ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು; ಸಂಭವಿಸು: ಬವರ ಬಲಿದುದು ಬಳಿಕ ಕಲಿಹಾಂಬವನೊಳಗ್ಗದ ವೀರಕುಂಭಗೆ ಪವನ ಸುತ ಕುಂಭೋದರಂಗಾ ವಾಲಿಸುತನೊಡನೆ ನಿವಡಿಸಿತ್ತು ನರಾಂತಕಂ ಗುತ್ಸವದ ರಣವು (ತೊರರಾ. ೬-೧೯-೪೧). ೯. ಸಂತೋಷಪಡಿಸು; ಮೆಚ್ಚಿಸು: ನರರತ್ನಖಚಮಂಚದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ನನಯುವತಿ ನೃಪನೋರ್ವರೋರ್ವರ್ ಸವಿಸುದಿಯ ಬೀರಿ ನಿವಡಿಸುತ ತಾಂಬೂಲಮಂ ಸವಿವುತ (ದುಕ್ಕಾಂಗ. ೧೫-೨೮). ೧೦. ರಚಿಸು; ನಿರ್ಮಿಸು: ರವಿನೂಭವನಾಚ್ಚೆಯಲಿ ಸಳ ನಿವಡಿಸಿದ ಪಾಳೆಯವನಾ ಸಿಂಧುವಿಗೆ ಶ್ರುತಿ ಸಿಂಧುವನೆ ಬಳಸಿತು ಮೂರು ವಲಯದಲಿ (ಅನಂರಾ. ೫-೧-೧೪); ನವರುಚರ ಸಿಲಿ ಪಚ್ಚೆ ನಿಶ್ಚಲ ವಿವಿಧಕೆಲಸದ ಹೀಕುವಿವಾಟಿನ ಕವಕವಿಪ ಕಾಂಕಿಗಳೊಳಿಟ್ಟಿಹ ಕಲಶಗೋಪುರದ ನವರತುನಪೊಂಗಂಟಿಕದಗಳು ನಿವಡಿಸಿದ ನೆಲೆಗಟ್ಟು ತೋರಣಂ (ಅಂಬಿಕಾ. ೩-೩೬).

[ನಿವಡ + ಇಸು]

ನಿವರ್ತಕ (ಗು). ೧. ಮುಗಿಸುವ; ಪೂರೈಸುವ. ೨. ಹಿಂದಿರು ಗುವ; ಮರಳುವ. ೩. ವಿಮುಖವಾಗುವ; ಹಿಂಜರಿಯುವ. ೪. ವಿಮುಖಗೊಳಿಸುವ; ಪ್ರವರ್ತಿಸದಂತೆ ಮಾಡುವ. 'ನಿವರ್ತಕಧರ್ಮ' ಪರಾ. (ನಾ). ೫. ನಿವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು: ಅಧಿನಿವೃತ್ತಾರ್ಥಾತನು ಮೇಧಿನಿಯೊಳು ನಿವರ್ತಕ ಶ್ರುತಿ ವೇದಿಕಾರ್ಥ ಚರಿತೆಗಳಿರುತಿರ ಮೊನ್ನೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಆ ಕುಲಂಗಳ ಮಾತವೇತಕೆ (ಬಸಪ್ಪ. ೫೫-೧೯). [ಸಂ.]

ನಿವರ್ತಕಧರ್ಮ (ನಾ). ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಧರ್ಮ; ಇಹ, ಪರಲೋಕಗಳ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ದಿಂದ ವಿಮುಖಗೊಳಿಸುವ ಧರ್ಮ; ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿ ಸುವ ಧರ್ಮ: ನಾವು ಭಾರತೀಯಂಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದಾಗ, ಅತ್ಯವಾದಿರ್ದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಮಾನಂಸಕವರ್ತನವೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದೆಲ್ಲ ದರ್ಶನಗಳೂ ನಿವರ್ತಕಧರ್ಮವಾದಿಗಳಾಗಿವೆ (ಜೈನಪ. ೫೧೬).

[ನಿವರ್ತಕ + ಧರ್ಮ]

ನಿವರ್ತನ (ನಾ). ೧. ನೆರವೇರಿಸುವಿಕೆ; ಪೂರೈಸುವಿಕೆ. ೨. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗುವಿಕೆ; ಹಿಂದಿರುಗುವಿಕೆ; ಮರಳುವಿಕೆ; ವಾಪಸ್ಸು ಬರುವಿಕೆ. ೩. ಆಗದಿರುವಿಕೆ; ಸಂಭವಿಸದಿರು ವಿಕೆ; ನಿಲ್ಲುವಿಕೆ. ೪. ದೂರ ಉಳಿಯುವಿಕೆ; ಪ್ರವರ್ತಿಸದಿರು ವಿಕೆ; ನಿವೃತ್ತಿ. ೫. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಪಡುವಿಕೆ. ೬. ಹಿಂದಿರುಗಿ ಸುವಿಕೆ; ಮರಳಿಸುವಿಕೆ. ೭. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ, —ಭಂಗಿ; ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ವರಸೆ: ನಿವರ್ತನಾನರ್ತನ ಕ್ರಮಣ ವಲ್ಲನ ಶ್ವವನಾನಸ್ಕಾನಾದಿ ಕ್ರಿಯಾಪರಿಣತಂ (ಚಾವುಂ. ೩೪೧). ೮. ಹಿಡಿಯುವಿಕೆ: 'ತಾಳ ನಿವರ್ತನ' ಪರಾ. ೯. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ; ಸುಮಾರು ಐದು ಎಕರೆ: ರಾಜಮಾನೇನ ಮಾನೇನ ಕ್ಷೇತ್ರಮೇಕನಿವರ್ತನಂ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೩, ೧-೧೪; ಸು. 530); ರಾಜ ಮಾನೇನ ಶತಾರ್ಧ ನಿವರ್ತನಪ್ರಮಾಣಕ್ಷೇತ್ರಂ ಸರ್ವಭಾಷಾಪರಿಹಾರಂ

ದತ್ತಂ (ಸಾಂಖ್ಯ. XX, ೭-೧೬; 755); ಅಲ್ಲಿ ದೀಪಗಳನ್ನು ರಿಸಲು ಹನ್ನೆರಡು ನಿವರ್ತನಗಳನ್ನು (ಸುಮಾರು ಅರವತ್ತು ಎಕರೆ?) ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು (ಕಾಂ. ೨೧೯). ೧೦. ಚಿಕ್ಕದಾಗುವಿಕೆ; ಆಕುಂಚನ; ಸಂಕೋಚವಾಗುವಿಕೆ; ವಸ್ತುತಃ, ವಿಶ್ವದ ಆಕುಂಚನ—ವಿಕಾಸಗಳ ಇಲ್ಲವೆ ನಿವರ್ತನ—ವಿನರ್ತನ (Involution and evolution)ಗಳ ಪೂರ್ಣವಿಧಾನವೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನ ನಿತ್ಯ ಯೋಗವೇ ಆಗಿವೆ (ಮಹಾಯೋ. ೧೪೪). [ಸಂ.]

ನಿವರ್ತನೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಸವಾರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡುವಿಕೆ; ಹಸುಗಳೆಂಬ ಜಲಂ ಹಯದೊಡಂಬಡುವಂಚನೆ ಕೇಣಮಾಸನಂ ಕೊನೆ ದೆಸೆ ದಿಟ್ಟ ಮುಟ್ಟ ಕೆಲಜಂಕೆ ನಿವರ್ತನೆ ಕಾಣೈ ಪರ್ವದೇವನದೊಳಾದ ಬಲೈಯೊಳೊಡಂಬಡೆ ತಲ್ಲೆ ಪಾವಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿನೊಳ್ ಮುಸುಕಿದ ಮಾಯೆಯಾಯ್ತು ಸಮರಾಂಗಣ ಮುಳ್ಳುವ ಬಾಳ್ವ ಕುಳ್ಳದಿಂ (ಸಂಪದ. ೧೦-೭೭); "ಹಿಂದಿರುಗುವಿಕೆ" (ಸಂಪದ); "ಮರುಳುವುದು" (ಸಂಪದ. ೩೩೩); ಹಾರೆ ಗತಿ ಲಯ ಪೊಯ್ತು ಕಾಯಕ್ಷಂ ತಿತ್ತೆ ಪಿತನಿರುರ(ಗ ?) ಸಮಾಸಂ ಭಾರಿ ಕೊನಿ ಮುಟ್ಟಿ ಭಾಗಂ ಪೂಜಂ ನಿವರ್ತನೆ ಪದಂ ಯತಿ ಗಾತ್ರವೆ ವಿವರ್ಗಂ . . . ವಹಕ ಸತ್ಯಂ ಪಾರಮೆಂಬ ಭೇದಂಗಳಿಂದಲ್ಪ ಮನೇಟಲು ರೇಚಿಗ ನೃಪತಿ ತಾನೆ ಬಲ್ಲಂ (ಮದಕ. ೧-೨೧). [ಸಂ. ನಿವರ್ತನೆ]

ನಿವರ್ತಿ (ನಾ). ನಿವೃತ್ತಿ; ನಿವಾರಣೆ; ಶಿವಭಕ್ತಿಯುಕ್ತರಾದ ಮೂರ್ತಿ ನಾಥರ ಕೈಂಕರ್ಯವನ್ನು ನಿವರ್ತಿ ಮಾಡಿಸಲೋಸುಗ ಕರ್ನಾಟಕದ್ವೀಪ ರಾಜನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಯಾರೂ ಚಂದನಕಟ್ಟಿ ಗೆಯನ್ನು ಕೊಡಕೊಡದೆಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು (ಪುರಾಣ. ೯೮). [←ಸಂ. ನಿವೃತ್ತಿ]

ನಿವರ್ತಿತ (ಗು). ೧. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ; ವಿಮುಖವಾದ. (ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ತೊಡೆಯ ಐದು ಭಂಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; "ಹಿಮ್ಮಡಿಗಳೆರಡನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಅಡಿಗಳನ್ನು ಅಡ್ಡಲಾಗಿಡುವುದು. ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಸುತ್ತುವಾಗ ಇದನ್ನು ವಿನಿಯೋಗಿಸಬೇಕು" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೩೩ ಗದ್ಯಾನುವಾದ); ಸ್ವಲ್ಪ ಕಂಪಿತಮುಂ ನಲಿತಮು ಮೊಲವಿಂ ಸ್ವಲ್ಪಂ ಪೊಗಳ್ಳ ವುದ್ದರ್ಶಿತಮುಂ ನಿಲಸನ್ನಿವರ್ತಿತಮುಂ ಲಲನೆ ಕೇಳಿ ತೊಡೆಗೆ ಭೇದವೈದಿಸಿಕರ್ತಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೧೩೮). [ಸಂ.]

ನಿವರ್ತಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ನಿವಾರಿಸು; ಪರಿಹರಿಸು; ದೂರಮಾಡು; ಅನಂಗನೆಂಬ ದುರಾಚಾರನಂ ನಿವರ್ತಿಸಲ್ಪೇಯ್ಯಂ (ಕಾಂಪು. ೮೪೮). ೨. ಓಡಿಹೋಗು; ಮರೆಯಾಗು; ಇಲ್ಲವಾಗು; ದೆಸೆಯಂ ಕಾಳಿಗೆ ತೂಳ್ಳು ಪೋಗೆ ನಭದಿಂ ದೇವೇಂದ್ರಚಾಪಂ ನಿವರ್ತಿಸೆ . . . ಕಣ್ಣೆ ಸಿದ್ಧವತ್ತು ವಿಘರ್ಷಪ್ರಕೃತಿರೋದಂ ತಾರಣಂ ತಾರದಂ (ದರ್ಶಮಾ. ೯-೪೮). [ನಿವರ್ತನ+ಇಸ್ಯು]

ನಿವರ್ತಣ (ನಾ). ನಾಶಮಾಡುವಿಕೆ; ಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ನಿವಸ (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಮನೆ; ನಿವಾಸ; ಆರಲವೊ ನಿವಿದ ಹೊಳೆಗೆ ನಿವ್ಯರ ವೈಶ್ವ ವನವದೊಳು ಮರ್ವಾರ ಮರಿತಾತ್ಮಕರು (ನಿವಾಸ. ೩-೫-೧೪). [←ಸಂ. ನಿವಾಸ]

ನಿವಸತಿ (ನಾ).—ನಿವಸ: ಒರ್ವ ಸಿದ್ಧನಿಹ ನಿವಸತಿಯು ಮುಂದೆ ಭಿಕ್ಷಾ ಎನಲು ಘೋರತರ ವಿಪವ ತಂದೆಹೊಯಲು (ಗುರುಚಾ. ೩-೩); ನಿವ ಸತಿಯು ತೇಗುಮರಂ ಕವಿದೆಯೊಳ್ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಪರೇ ಶಾಕ್ಯರೊಪ್ಪರಮನಯೊಳಿಷ್ಟು ಕುಂಪುರಾಗಿರಿಯುಂ ತಾಂ (ಸಾಂಪದ. ೧-೨೪). [ಸಂ.]

ನಿವಸನ (ನಾ). ೧. =ನಿವಸ: ಆವಾಸ; [ಅ]ವಸಥಂ, ಗೃಹಂ . . .

ಅಗಾರಂ, ನಿವಸನಂ, ಅಲಯ:—ಈ ೩೧ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೯-೧೩೭). ೨. ಉಡುಪು; ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ: "ಉಪಸಂಖ್ಯಾಸಂ, ಪರಿಧಾಸಂ, ಅಂತರೀಯಂ, ನಿವಸನಂ—ಈ ೪ ಉಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೯೦-೩೯೨); ಶಿಲಾಸ್ತಂಭವಿಧ್ಯಮುನಿತಂಬಿಹಿರತರಂಗಿತತುರಂಗುಳಾಗ್ರ ಸಲ್ಲವನಿವಸನಂ (ಅದಿಪ. ೧೩-೪೫ ಪ); ಖಳನ ಗಡಾಯುಧದ ಗಾಡಿಕೆಗೆ ದೈತ್ಯನಿವಾಸು ನಿರುಪಮನಿವಸನವನು ನಿವಾಳಿಸು ರಣಕೆ (ತೊರಣ. ೩-೧೪-೧೮). ೩. ಒಳ ಉಡುಪು. [ಸಂ.]

ನಿವಹ (ಗು). ೧. ಉಂಟುಮಾಡುವ; ತರುವ. (ನಾ). ೨. ತಂದೆ; ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ನಿಳುರುಂಬಂ ನಿವಹಂ ಪ್ರಜಂ ಸಮುದಯಂ ಬೃಂದಂ ನಿವಾಸಂ . . . ಸಮೂಹಂ ಪ್ರಾತಮೇ ಕಾರ್ಥಕಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೧೦೨-೨೩); ಪ್ರತಿಸುಗಳಬ್ಬುವು . . . ಭೂತ ಪ್ರತಿಕಳಾದಿಪುಷ್ಪೋಜಾಮಕರಮುಷ್ಣಾ ನದೊಳ್ ಶಿವಾಸನಂಗಳ್ (ಸಂಪದ. ೧-೧೩೨); ಸತ್ಯವಿನಿವಹಂ ಪೊಗಬೆ ಚಮತ್ಕೃತಿಯಂ ಪಡೆದು ಸೊಬಗುವಡೆದತ್ತು (ಕಾಂಪು. ೫); ಸಕರಣೇಂದ್ರಿಯನಿವಹವರ್ತನ ಕೊಡೆ ರಶ್ಮಿಗಳಸ್ತಮಿಸಿದಂತೆ ಶಿವನೇಳಸ್ತಮಿಸಲು (ಬಸವ. ೩೫-೩); ಅವಯವದೊಳು ಗಂಧದೊಡ ಚಂದನವೃಕ್ಷನಿವಹವೊಪ್ಪಿದುದಾ ನನದಿ (ಮೋಹತ. ೨೪-೫೦). ೩. ಸಪ್ತವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೪. ಅಗ್ನಿಯ ಎಳು ಜ್ವಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೫. ಕೊಲೆ; ವಧೆ. [ಸಂ.]

ನಿವಳ, ನಿವ್ವಳ (ಗು). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ; ಉತ್ತಮವಾದ; ಹದವಾದ: ದಿಳಿಯ ತಿಲ ನಿವಳ ತೆಂಡುಲ ತಿಳಿಗೋಮಮೆ ಚಣಕದೊಡಕುಮುದ್ದಿನ ವಿಡಳಂ ಮಿಳಿತಮಾದಕ್ಷತೆಯ ಕರನಳಿಸ್ಸಳದಿಪ್ಪ ಲಿಂಗದ ಪಡೆಗಾಂ ನೀಡುವಂ (ಮೈಲಾರ. ೨೧೩-೪೧); ಹವಳ ಮಲ್ಲಿಗೆ ನಿವಳ ಪತ್ತರಿ ಹಳಕಟ್ಟಿ ವೀರ ಭದ್ರನಿಗೆ (ಕಜಾಗೀ. ೪೪). (ನಾ). ೨. ಚೆಲುವಾದುದು; ಅಂದ ವಾದುದು: ನಿವನಳ ಚಿತ್ರರಡ ಚೆಲುವು! ಮುಪ್ಪಿರಡ ಒಲವು! ಇದು ಹವಳ ಇದು ನಿವಳ (ದ್ವಾವಾಪ್ಯ. ೪೮-೧೧). ನಿವ್ವಳ: (ಗು). ೩. (ಖರ್ಚನ್ನು ಕಳೆದ ಬಳಿಕ) ಉಳಿಯುವ; ಉಳಿತಾಯ ವಾಗುವ: ಆ ಹಣದ ಜೊತೆಗೆ ಬಾಂಕುಗಳವರು ಹೊಸದಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದ ದಿಪಾಸಿಖೆ ಮೊಬಲಗೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅವರ ಬಾಲ್ಯ ದಿಪಾಸಿಖ್ಣು ಮಾಡಿರುವ ಒಟ್ಟು ನಿವ್ವಳ ಕೆಲಸದ ಮೊತ್ತವೂ ಸೇರುವುವು (ಹಣಪ್ರ. ೩೩). .

ನಿವ್ವಳ ಆದಾಯ = ಖರ್ಚು ಕಳೆದು ಉಳಿಯುವ ಲಾಭ: ಇಡೀ ಇಂಡಿಯಾದಿಂದ ನಮಗೆ ಬರುವ ನಿವ್ವಳ ಆದಾಯ ೧೫೪೯೧೩ ಪೌಂಡುಗಳು (ಪ್ರವಾ. II, ೪೮೫). ನಿವ್ವಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ = ನಿವ್ವಳ ಆದಾಯ: ಅಂಥ ಯಾವುದಾದರೂ ಕರದ ನಿವ್ವಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯ ಪೈಕಿ, ಗೊತ್ತು ಮಾಡಬಹುದಾದಷ್ಟು ಸೇಕದಾಪಾರು ಮೊಬಲಗು . . . ಭಾರತದ ಸಂಚಿತನಿಧಿಗೆ ಸೇರತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಭಾಧಾಸ. ೧೫೩). ನಿವ್ವಳ ಸಫೆ = ನಿವ್ವಳ ಆದಾಯ: "ವೆಚ್ಚ ಕಳೆದುಳಿದ ನಿಜವಾದ ಲಾಭ; ನಿವ್ವಳ ಸಫೆ" (Net-Profit. ಇಂಕನ). ನಿವ್ವಳ ಲಾಭ = ನಿವ್ವಳ ಆದಾಯ: ಪ್ರತಿ ವರ್ಷವೂ ಕೆಂಪೆನಿಗೆ ಲಕ್ಷಾಂತರ ರೂಪಾಯಿಗಳ ನಿವ್ವಳ ಲಾಭ ಬರುತ್ತದೆ (ಭಾಗ್ಯ. ೧೨೮). ನಿವ್ವಳ ಹುಟ್ಟುವಳಿ = ನಿವ್ವಳ ಆದಾಯ: ಕೆಲವು ಕರಗಳ ಮತ್ತು ಶುಲ್ಕಗಳ ನಿವ್ವಳ ಹುಟ್ಟುವಳಿಯನ್ನು ಪೂರ್ವಿಯಾಗಿ . . . ರಾಜ್ಯಗಳಿಗೆ ಹಂಚುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಈ ಆಧಾಯದ ಉಪಬಂಧಗಳಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟು . . . ಒಂದು ನಿಧಿಯಾಗಿ ನಿರ್ವಹತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾಸ. ೧೫೦). [←ಮರಾ. ನಿವಳ]

ನಿವಳ, 'ನಿರ್ಮಳ' ನೋ.

ನಿವಳಿ, 'ನಿರ್ಮಳ' ನೋ.

ನಿವಳಿ, (ನಾ). ಸುತ್ತಾಡುವಿಕೆ: ಅ ಮಾಯದಶ್ಯವನು ತಂದು ಕೋಟಿ
ನೈವಾಲನದನಾನಂದದಿಂದರದೇಬಲೋದನದಿಂದ ನಿವಳಿಯ ನೆವದೆ ಗಗನ
ಕೊಯ್ಯುವದು (ಕುಮಾರ, ೩-೬೪). [?]

ನಿವಳಿತ (ಗು). (ಮಂಡಲಾಕಾರವಾಗಿ) ಎತ್ತಿದ; ಚಲಿಸಿದ:

ಲಲನಾಸಿಕಾಯನಿವಳಿತರಾಜನದೀಪಕಳಿಕಾಪ್ರತಿಭಕತಮೌಳಿನಾಣಕ
ನುಂ . . . ಅಗಿ (ಚಂದ್ರ, ೪-೨೪ ವ). [ಸಂ. ನಿವಳಿತ]

ನಿವಳಿವಟ್ಟು, ನಿವಾಳಿವಟ್ಟು, ನಿವಾಳಿವಟ್ಟು, ನಿವಳಿವಟ್ಟು (ನಾ).

ಸಂಪೂರ್ಣನಾಶ; ನಿರ್ನಾಮ: ಜನಂ ನೇಜು ಬರ್ಚಿದಂತೆ ಬೆಂದಿ

ಮೃತ್ಯುಳನ್ನದೆ ನಿವಳಿವಟ್ಟುಮುಖ ನಮೊಂದಕ್ಷೋಹಿಣೀಬಲಮೆಲ್ಲಮಂ ಬೇಟೆ

ಬೆಸರಿಲ್ಲವೆಂಬಂತೆ ಕೊಂದು (ಗದಾಯು, ೯-೩೨ ಬ); "ನಿವಳಿವಟ್ಟುಂ

ಅಸ್ತಿನಂ-ಬಲಿಗೊಟ್ಟು ನಿವಾಳಿಸಿ ಎಸೆದಂತೆ (?) (ಗದಾಸಂ, ೨೦೨

ಬದ್ಧ); ಅರುಹಸಮಯವದಗಿಬೊಂದು ಸವಣಕುಲಂ ನಿವಳಿವಟ್ಟು

ಮಾಡುಮು (ನಾಚರ, ೧೭೯-೪); ಅಂತೂರೆಲ್ಲಂ ನಿವಳಿವಟ್ಟುಮಾಗಿ ಬೆಂದು

ಸೋಮಶರ್ಮನ ಮನೆಯೊಂದುಬಾದಿರೆ (ಪುಣ್ಯ, ೧೨-೩೪ ವ).

ನಿವಾಳಿವಟ್ಟು: ಲೋಯಿಸರದ ಮೇಲೆ ಬಂದಿ ಪರಿದಂತೆ ಪೊಲಿಲ್ಲಮಂ

ನಿವಾಳಿವಟ್ಟು ಮಂ ಮಾಡಿದೆಯಾ ದೋಡೇನಾಯ್ತು (ಧರ್ಮಾಪ್ತ, ೨-೮೯).

ನಿವಾಳಿವಟ್ಟು. ನಿವಳಿವಟ್ಟು: 'ನಿವಳಿವಟ್ಟುಂಗೆಯ' ಸರಾ.

ನಿವಳಿವಟ್ಟುಂ ಮಾಡು, ನಿವಾಳಿವಟ್ಟುಂ ಮಾಡು, ನಿವಾಳಿವಟ್ಟು

ಮಾಡು = ಸಂಪೂರ್ಣನಾಶ ಮಾಡು; ನಿರ್ನಾಮಗೊಳಿಸು:

ತಮ್ಮನುಂ ನಿಜಾಗ್ರಜನೊಳ್ ಕೂಡಿ ದಮಿತಾರಗಿದರ್ಚಿ ತಳವರ್ಗಮಂ

ನಿವಳಿವಟ್ಟುಂ ಮಾಡುಗುಳ (ಶಾಂತಿ, ೪-೩೪ ವ); ಈತನನ್ನು ನಾಡೆಲ್ಲಮಂ

ನಿವಾಳಿವಟ್ಟುಂ ಮಾಡಿ ಕಳದೆ ಮಾಡಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ, ೨-೧೪೯);

ಮುಳಿದು ಮೇಲೆರ್ದು ಚತುರಂಗಬಲಂಜಿದನು ಕಾಡುವುದುಂ . . .

ಬಲಮಂ ನಿವಾಳಿವಟ್ಟು ಮಾಡೆ (ಚಾಪು, ೧೪೮). [?]

ನಿವಳಿಸು 'ನಿವಾಳಿಸು' ನೋ.

ನಿವಾಂತ (ಗು). ೧. ಸದ್ದುಗದ್ದಲಗಳಲ್ಲದ; ಶಾಂತವಾದ:

ಲಬ್ಧದ ಈ ನಿವಾಂತ ಜಾಗಾ ನನ್ನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ (ಸಾಧಾರ, ೪೮). (ನಾ).

೨. ಸದ್ದುಗದ್ದಲಗಳೆಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿಶ್ಯಬ್ದವಾಗಿರುವುದು:

ಸ್ಥಳವು ನಿವಾಂತವಲ್ಲವೆಂಬುದಿಷ್ಟೇ ನಾನಿಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾದುದು

(ಬಳಗ, ೫೭). ೩. ನಿಶ್ಚಿಂತತೆ; ನೆಮ್ಮದಿ: ಗುರುಭಟ್ಟ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ

ನನ್ನನ್ನು ಗಣಪತಿಪ್ರಸಾದದ ಪಂಕ್ತಿಗೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋದ. ಇಬ್ಬರದೇ

ಪ್ರಸಾದ ನಿವಾಂತವಾಗಿ ನಡೆದಾಗ . . . ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ನಕ್ಕೆ (ದೀಪಕ, ೧೧,

೧೬೦); ಇಬ್ಬರೂ ನಿವಾಂತವಾಗಿ ಕುಳಿತವು (ದೀಪಕ, ೧೬೫).

[<-ಮುರಾ. ನಿವಾಂತ./ಸಂ. ನಿವಾತ]

ನಿವಾಟಿ (ನಾ). ೧. ಚೆದರುವಿಕೆ; ಚೆಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿ: ಒಲೆಯದಿಯ

ನುರುಹಿದ ಹೊಗೆ ಗೋಳಕನಾಥನ ಕೊರಳ ಸುತ್ತಿತ್ತು . . . ರುದ್ರನ

ಹಾವುಗೆ ಉರಿಯಿತ್ತು ದೇವಗಣಂಗಳು ನಿವಾಟಿವಾದರು (ಬಸವ, ೯೩೦).

೨. ತೆರೆದುದು; ಅಡೆತಡೆಯಿಲ್ಲದುದು; ಬಯಲಾದುದು:

ವಾರಣದ ಉದರ ಬೆಂದಿತ್ತು ಮಾರಿ ಸತ್ತಳು ದಾರಿ ನಿವಾಟಿವಾಯಿತ್ತು

(ಸಿದ್ಧೇಶ, ೩೭-೯೯). [ಸಂ.]

ನಿವಾಡೆ (ನಾ). ೧. ಉಪಾಯ; ಹಂಚಿಕೆ: ಏನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ

ಹೇಳವ್ವಾ ನಿವಾಡವನನುತಪಲಿತನೂನತೋಕದಿ ದೀಕ್ಷನೇಳ್ವನು ನಿಂದು

ನೋಡುವನು (ಬಸವ, ೪೫-೨೬); ವಾದ್ಯಪ್ರಬಂಧಂಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸೇರುವ

ಯನಾರೈವುತ್ತು ನಿವಾಡದಿಂ ನಿಗುರಿಸುತ್ತ ಬಾಳಿಯಂ ಚಳಿಸುತ್ತ . . .

ಬಾಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಂ (ವಿರೂಪಾ, ೮೧ ವ); ರೂಢಿತತಿ ಸರಿದ ಸುರನಗರಿಗಂ

ಬಾಲಕರು ಹೇಡರಾದರು ರಾಜ್ಯಮನ್ನಾಳಲಾರದೆ ನಿವಾಡವಿಲ್ಲದೆ ಕ್ಷಾತ್ರ

ಧರ್ಮ ಕಿರಿವಾಗಿ ಬೆಳೆ ದಿತ್ತುಗಳ್ಳ ಕಿರಿವಾದುದು (ತುರಂಗ, ೧೨-೯).

೨. ನಿರ್ಣಯ; ತೀರ್ಮಾನ: ನೋಡಬೇಡುದು ಮೂಜು ಬಾರಿ

ನಿವಾಡನ [ಪಾಠಂ. ಬ] ಹುಂಸಿಂದಿಂದುಲೇಖಾಚೂಡಮಂತ್ರದ ಲೇಖಿಯಂ

ಜೆನಮಂತ್ರಲೇಖಿಯನು ಕೂಡೆ ಕಾವೇರಿಯಲಿ ಹಾಯ್ಕಲು ರೂಢಿದೊಟ

ಯಲಿ ಹೋದದಪಜಿಯ ಓಡದಿರೇಡಾದದೆ ಜಯ (ಒಸಪ, ೫೦-೩೮).

೩. ಗುರಿ; ಲಕ್ಷ್ಯ: ಇನಿತು ಸುಖದ ಸುರಾಡನನು ಕೋಡೆಯರ

ನುಡಿಗೆ ನಿವಾಡನನು ಮಾಡಿದರು (ತೂರಾ, ೩-೭-೩೯). (ಗು). ೪.

ಆಯ್ದು ತೆಗೆದ; ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ: ಮಾಡದ ಮೂಟವ ಮಾಡಿ ನೀ

ಮುನ್ನೋಂದು ಕೋಡಗವನು ಬೇಳಲೆಚ್ಚ ವಾಡನೆನ್ನೊಳು ಕೋಟಾ

ಸೆಂದು ಕಪರ್ದಿ ನಿವಾಡ ಕೂರ್ಗಣಿಯೊಕ್ಕುವನು (ಮೋಹ, ೩೯-೩೦).

[<-ಮುರಾ. ನಿವಾಡ]

ನಿವಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು; ಗಮನಿಸು:

ಜಂಗುಳಿಯ ಕಾನ ಗೋಪ ಹಲವು ಹಸುವ ನಿವಾಡಿ [ಪಾಠಂ. ೦]

ಸುವಂತೆ ತನು ಭಕ್ತನಾಯಿತ್ತು ಎನ್ನ ಮನ ಭವಿ (ಒಸಪ, ೨೮೪).

[ನಿವಾಡ+-ಇನ್ನು]

ನಿವಾತ (ಗು). ೧. ಗಾಳಿ ಬೀಸದ; ಗಾಳಿಯಿಲ್ಲದ: ನಿರ್ಮಾಯ

ನಿಷ್ಕಾಮ ನಿಷ್ಕಂಪ ನಿವಾತ ಹೋತರೂಪಂ ನಿರುಪಮನೆನಿಸಿದಂ

ವಿರೂಪಾಕ್ಷಲಿಂಗಂ (ಗಿಂಕ, ೫-೩೩). (ನಾ). ೨. ಗಾಳಿಯ ಹೊಡೆತ

ವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಗಾಳಿ ಬೀಸದ ಸ್ಥಿತಿ: ಸದಗತಿಳ ನಿರ್ಭಾತದಲಿ

. . . ಸಿದ್ಧವಜ್ಞಗಳು ಕೆಲಗುಳಕ್ಕುವದಿಗಿಡಿಗೆ ಹೆಮ್ಮರ ನಿವಾತದಲುದಿದು

ದಿದ್ದವು ಕೌರವೇಂದ್ರನ ಪತನಕಾಲದಲಿ (ಕುಮಾರ, ೮-೩).

೩. ಶಾಂತ ನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪರಮಸುಖದಿಂದ ನಿವಾ [ಪಾಠಂ. ವಾ] ತ ನಿಶ್ಚಿಂತ

ನಾಗಿರುತ್ತಿಪ್ಪನೋ ಹೇಳು ಹೇಳು ಆಯ್ಯಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧರಾ, ೪-೨೯).

೪. ಅಭೇದ್ಯವಾದ ಉಕ್ಕಿನ ಕವಚ: "ನಿವಾತ: . . . ಗಾಳಿ

ಸುಳಿಯದ ಸ್ಥಳ. ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಡದ ಕವಚ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ, ೩೯೫).

ನಿವಾತವಾಗು = ನೆಮ್ಮದಿ ಹೊಂದು; ಶಾಂತವಾಗು: ಉಪಾಧಿಕ

ಮನವು ಉಪಾಧಿಕರಹಿತ ಮನವು ನಿಂದಲ್ಲಿಯೆ ನಿವಾತವಾಯಿತ್ತು ಆನಂದ

ಭಾವವು ಬಂದು ತಾನುಳಿದು ನಿಂದಲ್ಲಿಯೆ ನಿವಾತವಾಯಿತ್ತು (ಅನಂಜಂ,

೧೪೭-೬೬೯). [ಸಂ.]

ನಿವಾತೆ (ನಾ). ೧. ನೆಲದಲ್ಲಿ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತುವಿಕೆ. ೨.

ಕಾಳು; ಬೀಜ. ೩. ಪಿತ್ತಗಳಿಗೆ ಬಿಡುವ ತರ್ಪಣ; ತಿಲೋದಕ;

ಎಳ್ಳುನೀರು ಬಿಡುವುದು: ನಿವಾತ, ಪಿತ್ತತರ್ಪಣಂ-ಈ ೨ ನೀರ್ಗ

ಡುವುದು" (ಹಲಾಯು, ೧೦೫-೧೬); "ಶ್ರೇತರ್ಪಣಮನೆ ನಿವಾತಮಂದನೆ

ಕರ್ಮದಾ ತಿಲೋದಕಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ, ೧೧೬-೨೪). [ಸಂ.]

ನಿವಾರ (ಗು). ೧. ತಡೆಯುವ; ನಿರೋಧಿಸುವ; ಅಡ್ಡಿ ಪಡಿಸುವ:

ಚಕ್ರವೈಕುಂಡಮು ತಪುಕ್ಷಣಿಕೆ ವೈರಿಧೀಕರಣಂಚಜನೋದಾರಶಂಖ

ಪ್ರಸರಸಹಿತ ನಿವಾರಳೋಮೋದಕಯೋನಿ ಗಡೆಯಿಳಿದುಹೊಂದಸಿಗೆ

(ನಿಭಾಗ, ೧೦-೪೭-೨೧). (ನಾ). ೨. ಪರಿಹಾರ; ನಿವಾರಣೆ: ನಿಖಳ

ಮಾಹೇಶಪ್ರಸಾದಮು ಸೇರಿದೊಡೆ ನಾಂ ಕಾಲು ಸ್ಥಬ್ದನಾರತಂ ಕೊಳ

ಲುಪ ಬಳಲ್ಕ ನಿವಾರವಹುದಿನ್ನೆಂಬವೊಲು ಬಂದಿನನುಡಯವಾದ

(ಬಸವ, ೧೨-೪೭). 'ಅನಿವಾರ' ಸರಾ. [ಸಂ.]

ನಿವಾರಕ (ಗು). ೧. ಕಳೆಯುವ; ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ; ಪರಿಹರಿಸುವ.

(ನಾ). ೨. ದೂರಮಾಡುವವನು; ಪರಿಹರಿಸುವವನು:

ವಿಭಿನ್ನವಾರಕ ಗಣಾಧಿನಾಯಕ (ಗಣೇಶ. ೧-೯); ಏತಂದರಂ ಸಂಕಟನಿವಾರಕರನೀಕ್ಷಿಸಿ ತಪೋಧನಂ . . . ಉಪಚರಿಸಿದಂ (ಪ್ರೀತಿಯಾ. ೩೫-೧೮೬). [ಸಂ.]

ನಿವಾರಣ (ನಾ). ೧. ದೂರಮಾಡುವಿಕೆ; ಕಳೆಯುವಿಕೆ; ನಿವಾರಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಪರಿಹಾರ : ಮೊದಲಿದು ಸುದ್ದೂತವನವಾನದಲಿ ವಿಷಮ ದ್ಯೂತದಲಿ ನಿಲುವುದು ನಿವಾರಣವುಂಟೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೬೯). 'ಭವನಿವಾರಣ' ಪರಾ. ೩. ತಡೆಯುವಿಕೆ; ನಿರೋಧ ; ಪ್ರತಿಬಂಧ : ಸವನಿಪುದೋಹೋ ಹೋ ಎನೆ ನಿವಾರಣಾರ್ಥಂ (ಶಮದ. ೩೦೯); ಗೋಧಿ = ಕರಕಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಯಾಘಾತನಿವಾರಣಾರ್ಥಂ ಅಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಚರ್ಮ (ನಾಚಿಂ. ೪). ೪. ನಿವೇಧಿಸುವಿಕೆ. ೫. [ಬೌದ್ಧ] ಪರಿಹಾರದ ಆಲೋಚನೆ, - ಚಿಂತನೆ: 'ಪಂಚನಿವಾರಣ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ನಿವಾರಣಹೇತು (ನಾ). ಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದುದು ; ನಿವಾರಕ : ಯಕ್ಷನೊ ರಕ್ಷನೊ ಚೌಕದ ಭೂತವೊ ಮುಗ್ಧರ ಭೀತಿ ನಿವಾರಣಹೇತುವೇ (ಗಣೇಶ. ೬-೧೪೬). [ನಿವಾರಣ + ಹೇತು]

ನಿವಾರಣೆ (ನಾ). = ನಿವಾರಣ ೨ : ಇಡೀ ಪತ್ರವನ್ನು ಓದಿದಾಗ ಇಮ್ಮ ಸಂದೇಹ ನಿವಾರಣೆಯಾಗಬಹುದು (ಮುಂಗಾಮು. ೧೬); ದಿ. ಪ್ರಾ. ಮಹತಾ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸಸ್ಯಗಳಿಗೆ ತಗಲುವ "ರಸ್ಯಾ" (rasya = ಕುಂಕುಮ) ಎಂಬ ರೋಗದ ನಿವಾರಣೆಗೆ ಜೀವಮಾನವೊಂದು ದುಡಿದವರು (ಸಸ್ಯಶ. ೧೨೧). [ಸಂ. ನಿವಾರಣ]

ನಿವಾರಣೋಪಾಯ (ನಾ). ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವ ಉಪಾಯ : ಕೇಡು ಒಡಗಿದ ಮೇಲೆ ನಿವಾರಣೋಪಾಯವನ್ನು ಹುಡುಕತೊಡಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಕೇಡಿನ ಸೂಚನೆ ಮಿಂಚಿ ಕಾಣಿಸಿದ ಕೊಡಲೇ ಮಾದ ಬೇಕಾದ್ದನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಕೇಡು ಬೆಳೆಯಲು ಆಸ್ತದವಿಲ್ಲವಾಗುತ್ತದೆ (ಹಣಪ್ರ. ೧೯೩). [ನಿವಾರಣ + ಉಪಾಯ]

ನಿವಾರಿತ (ಗು). ೧. ತಡೆಹಿಡಿದ ; ನಿರ್ಬಂಧಿಸಿದ ; ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಪರಿಹರಿಸಿದುದು ; ನಿವಾರಿಸಿದುದು : ಧರಣೀತಲಕೆಲ್ಲಂ ಭೀತಿ ನೆಟ್ಟನೆ ನಿವಾರಿತಮಕ್ಕುಂ (ಜಿಜ್ಞಾಸು. ೬-೬೪); ಈ ಬಗೆಯ ಗೊಂದಲ ಜಿ. ಎ. ಗ್ರಿಯರ್ಸನ್ ನ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ನಿವಾರಿತವಾಯಿತು (ದ್ರಾವಿ. ೧೪೧). ೩. ತಡೆ ಹೊಂದಿದವನು ; ಅಡ್ಡಿ ಹೊಂದಿದವನು : ಒರ್ವಂ ದ್ವಾರಪಾಲನಿವಾರಿತಂ ವೇತ್ರಧರನೇದಿತನಾ ಮಹಾಸ್ಥಾನಮಂ ಪೊಕ್ಕು ಮೈಯಿಕ್ಕಿ ಕೈಯಂ ಮುಗಿದು ನಿಂದು (ರಾಜಕೀ. ೧೦-೧೪). [ಸಂ.]

ನಿವಾರಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ನೀಗು ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು ; ಪರಿಹರಿಸು : ಸಸಿಯ ಕೆಲಗೆಲದೊಳೊದವಿದ ಕಸಮಂ ಕಿಬ್ಬು . . . ಮೊಸಗರ್ವಲಂ ವಿಧಿಯಿಂದ ಸೂನೆ ಭರದಿಂ ಬೀಚ್ಚಾರಿಕೆಲ್ಲಂ ನಿವಾರಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೧೦); ಸೌಂದರಸೆಟ್ಟಿಯಂ ಸೋಮಶರ್ಮನುಮೇ ಗೆಯ್ಯಂ ದುಷ್ಪತನಮಂ ನಿವಾರಿಸಲಾಜದೆ (ಧರ್ಮಾನ್ಯು. ೨-೧೬೧); ಅವರುಗಳ ತದ್ವಯವನ್ನಿವಾರಿಸಲೆಂದು ಬಗೆದು (ಬಸವ. ೨-೨೦); ಕನಕ ಮೃಗವನು ತಾರನೇಂಬಿ ಮುನಿಸದೊಂದಿದೆ ತಮ್ಮ ತನ್ನಯ ಮನದ ಸಂಶಯವನು ನಿವಾರಿಸು ಹೊಗು ಗೃಹಾಂತರವ (ತೊರಂ. ೩-೧೧-೧೩); ಫೋರಸಸಾರದೊಳುಕ್ಕುಮಕುವ ಮಹಿಮೆಯಂ ನಿವಾರಿಸಿ ಮಹಾಯೋಗಿ ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರ ವಿಚಾರಿಸುವ ತೆಜದಿಂದಿ ರಿಪುಮೋಹರದೊಳೊತ್ತಿ ಕವಿದ ಭಟದಂ ಗಣಸದೆ ವೀರಸುರಥಂ ಕೃಷ್ಣ ಫಲುಣದಪುನಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೬). ೨. ತಡೆ ; ನಿಗ್ರಹಿಸು ; ತರುಬು : ಅತಿ ಬಹುಕರಜದೊಳ್ಳೊರದ ಪೊನ್ನಳ್ಳಂಕುನ್ಯಾಗ್ರಾದಿಂ ಪರಿವಂದ್ರಿದುಂಗಳಂ

ನಿವಾರಿಸದೆಯಂ ಕದದಿದ ಮನಮಂ ನಿಯಾಮಿಸದೆಯಂ ಇಂತಿಪ್ಪ ದುಚಿತಮಲ್ಲಂ (ಕಾಂಡಾ. ೮೪೪); ಈ ಗುಹೆಯತ್ತ ಸಾರದಂತಿರಲಿವನಂ ನಿವಾರಿಸುಲಾದಂದೆನನುಂ ಒಬ್ಬಸಂದು ಪೊದ್ದುಗುಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೫೬); ಪುರಾಯಂ ದಸೆಯನೀಕ್ಷಿಸಿ ಸಾಕು ಹೋ ಎನುತಂ ನಿವಾರಿಸಲು (ಬಸವ. ೨೪-೬೧); ತನ್ನ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯ ಇಂದ್ರನೇ ಇನನೆಂದು ಗೊತ್ತಾದಾಗಲೂ ಅವನನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವಷ್ಟು ವಿನೇಕ ಅವಳಿಗುಂಟು (ಸಮಾಲೋ. ೬೬). ೩. ಕಳೆ ; ಬಿಡು ; ತೆಗೆ : ಸೂರಿದ ಕುಸುಮ ಸೌರಭವ ನಾಭ್ಯಾಣಿಸಿ ಮಾಡಿ ಮುದದಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಉದಿದ್ ಗಂಧ ಕಸ್ತೂರಿಯ ನಿವಾರಿಸಿ ನೋಡಿದ ಪರಮಾತ್ಮಕನ (ಮೋಹತ. ೨೧-೨೩); ಇಕ್ಕದಿದದ ಕಾಮುಕವ ನಿವಾರಿಸಿ ತೆಳ್ಳೊಂಡು ಭಾರಿಯ ಹಲವ ಒಕ್ಕಯ್ಯಾಳಾಂಕ ಪೇರೊನಕೆಯಂದಿಕ್ಕಿದ ಸೊಕ್ಕಾನೆದಲೆಗನ ಮೇಲೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೫೯). ೪. (ಕಾಲವನ್ನು) ತಳ್ಳು, - ನೂಕು ; ಕಾಲಹರಣ ಮಾಡು : ನೆತ್ತ ಪಗಡಿ ಚತುರಂಗವ ಗೆಲುವಳು ಮತ್ತೇಭಗಮನೆ ಮಂತ್ರಿಮೆಯ ಚಿತ್ತವೈಕಲ್ಯವಾಗಲು ಸೋಲ್ವಳು ಸೋತು ಹೊತ್ತ ನಿವಾರಿಸುವುದಕೆ . . . ಕೇಳದಳಿಹಾಸ ಪೌರಾಣಿಕನು (ಮೋಹತ. ೨೬-೧೫). ೫. ಅಲ್ಲ ಗಳೆ ; ನಿರಾಕರಿಸು : ಎನ್ನ ಮೆಲ್ಲುಡಿಯ ನಿವಾರಿಸಬೇಡೆಂದು ವಿಸ್ತರ ಗೈದಳು ರತಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೦-೨೫). ೬. ಬಿಡು ; ರದ್ದು ಪಡಿಸು ; ನಿಲ್ಲಿಸು : ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಕೊಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಈ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಕೂಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲಾಗಿತ್ತು (೩೬೬. ೧೮೯). ೭. ಆರಿಸು ; ನಂದಿಸು ; ಶಮನಗೊಳಿಸು : ತನ್ನ ಕೋಪ ನಿವಾರಿಸಲೆಂದು ಹಾಗೇ ಕೂತಳು (ಹಳ್ಯಹಂ. ೧೧೯).

ನಿವಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಇಬ್ಬದ ಮೇಲೆ ಎರಡು ತೋಳುಗಳನ್ನೂ ನಿಗುರಿಸಿಕೊಂಡು ನೋಡು ಹೋಗು ನಿವಾರಿಸಿಕೊಂಡೆ (ಚಿಂಗಾಳ್. ೪೨).

[ನಿವಾರಣ + ಇಸ್ಯ]

ನಿವಾಸ (ನಾ). ೧. ವಾಸಸ್ಥಾನ ; ಮನೆ : "ಭವನಂ ಸದನಂ ಸಪ್ತಂ ನಿವಾಸಮಾವನಭಮಾಸ್ತದಂ ನಿವಯಂ . . . ನಿಶೇತನಂ ಗೃಹಮುಟಿಜಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೬-೪); ಭೌಮಮೆಂಬುದು . . . ಪೊವಾದಿ ದಿಕಸ್ಥಿತ್ರ ನಿವಾಸದಿಂದ ಹಾನಿ ವೃದ್ಧಿ ಇಯಾಪರಾಜಯಾದಿ ವಿಜ್ಞಾನಮುಂ ನೆಲ ದೊಳಿರ್ವ ಸುರ್ವರಜತಾದಿಗಳಿಂದ ಸೂಚಿಸುವುದು (ಜಾವಂಪಿ. ೧೮೬), ಆತ್ಮಲಿಂಗ ಪರಮಾತ್ಮಜಂಗಮ ತನುಮಧ್ಯೆ ಪ್ರಸಾದವಾಯಿತ್ತು ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿವಾಸವಾಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೮೩೬); ಕವಿ ಕವಿರಾಜಂ ವಚಸ್ಸುಂದರೇ ನೈತ್ಯನಿವಾಸಂ . . . ರುದ್ರಾಂಕನೆ ಪೇಟ್ಟುಂ (ಜಗದಿ. ೧-೨೨); ಸದಯ ವಿಲ್ಲದ ಚಾಗಿ ಸೊಡರಲ್ಲದ ನಿವಾಸಂ . . . ಪ್ರವರ್ಧನವಹುದೆ ಲೋಕ ದೊಳು" (ಬಸವ. ೩೬-೩೪). ೨. ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ ; ನೆಲೆವೀಡು : ಇಂತಕಿಶಯವಿಲಾಸಕ್ಕೆ ನಿವಾಸಮುಂ ವಿಭೂತಿಗೆ ನಿಶೇತನಮುಂ ಶರ್ಮಗೆ ತವರ್ಮನೆಯುಂ ಧರ್ಮಕ್ಕಾರ್ಮಮುಮೆನಿಸಿದ ರಾಜಗೃಹಪುರವರಶ್ರೀಯನ[ಬ್ರಹ್ಮ]ವಟ್ಟು ನೋಡಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೪೬ ವ); ದೇಶವೆಲ್ಲವನಸ್ತುತ ಹೊದ್ದದಂದಿ ಕೊಟ್ಟು ಕಾಶಿಯ ನಿವಾಸದೊಳು ಸತಿಮತರ ಮಾಣಿ ಮುಣವನುತ್ಪರಿಸಿದ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು (ಹಜಳಾ. ೧೧ ಸೂಚನೆ); ವಾಚಪ್ರವಸನ ಕುಬೀರ . . . ಹರ್ಷಕ್ಕೆ ನಿವಾಸವಾಯಿತು (ಚಿಂತಾ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ನಿವಾಸಕ (ನಾ). = ನಿವಾಸ ೨ : ಹೋಗುತ್ಪದಿವಾಲಯಕ್ಕೆ ಮೂಜಗದ ಜನ . . . ಪಾಂಡುಕುಮಾರಕರ ಸಿರಿಯ ಮಿಗೆ ಚತುರ್ದಶಭುವನದಲಿ ಕೀರ್ತಿಗೆ ನಿವಾಸಕವಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪೦-೪೫). [ಸಂ.]

ನಿವಾಸಸ್ಥಾನ (ನಾ). ವಾಸಿಸುವ ಸ್ಥಳ ; ಆವಾಸ ; ನೆಲೆ : ನಿವಾತ್ಮ ಶರಣನ ಹೃದಯವೇ ಪರಮೇಶ್ವರಂಗೆ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನ (ನೆಲೆವನೆ)ಯಾಗಿ

ಪ್ರಿಯ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೮೫-೨೫೩); ಹರಿಕೇಯಾಗಿ ಪಾಲ್ಗಡಲಟ್ಟಿ ಶಿವಿ
ನಿವಾಸಸ್ಥಾನಮಾಗಿ ದಿಗ್ವಾಂಸು . . . ಎನಿಸಿದುದಾಶ್ಚರ್ಯಸಾಂಪ್ರ
ಮುಚಲೇಂದ್ರಮೆನಿಸಿದು (ಜ್ಯೋತಿಷ. ೧೦-೩). [ನಿವಾಸ+ಸ್ಥಾನ]

ನಿವಾಸಿ (ಗು). ೧. ಇರುವ; ವಾಸಿಸುವ; ನೆಲಸುವ. (ನಾ).

೨. ಇರುವವನು; ವಾಸಿಸುವವನು; ನೆಲಸಿರುವವನು : ಭಾವದಲ್ಲಿ
ಪ್ರತಿಗಟ್ಟಿದಾಗಿ ಆ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಜೀವಸಂಪಾರಿ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ
ಸರ್ವನಿವಾಸಿಯಾಗಿ (ಬಸವ. ೯೪೫); ಭೋಷಣನಿವಾಸಿಗಳಿಂದಮಾಯು
ಕಳಕಳನದಂ (ಜಗದಿ. ೪-೮೦); ಅಂತರಂಗದ ನಿಲಯದಲ್ಲಿ ನಿಜವ ಕಂಡು
ನಿವಾಸಿಗಳಾಗಿ . . . ಬಿಟ್ಟುಹೋದ ಸ್ಥಳಕುಳವೆಂದೆಂದೆ ಸುಳಿಯ
ಬಿಟ್ಟರೆ ಸ್ಥಳಜ್ಞರೆಂಬೆ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೧೫೩-೪೩೩); ತೊಡವರು ಸಾಮಾನ್ಯ
ವಾಗಿ ಪರ್ವತದ ನಿವಾಸಿಗಳು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ನಿವಾಸಿನ್]

ನಿವಾಸಿನಿ (ನಾ). ವಾಸಿಸುವವಳು : ಅನ್ಯನಗನಿವಾಸಿನಿಗಳಪ್ರಮುಖ
ಕಾಂತಿಯುಮಂ ಮರುದೇವಿಗೆ ಪರಿಚಾರಕೆಯರಾಗಿರಲುಂ . . .

ಸೌಧಮೇಂದ್ರಂ ಬಿಸಸೆ (ಚಾವುಂ. ೨೧). [ಸಂ. ನಿವಾಸಿನೀ]

ನಿವಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇರು; ವಾಸಮಾಡು; ನೆಲಸು : (೪).

[ನಿವಾಸ+ಇಸು]

ನಿವಾಳಿ, ನಿವಾಳಿ, ನೀವಳಿ, ನೀವಾಳಿ, ನೈವಾಳಿ (ನಾ). ೧. ದೃಷ್ಟಿ
ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಉಪ್ಪು, ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ, ಅನ್ನ, ಕುಂಕುಮದ
ಕಡೆದು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಇಳಿ ತೆಗೆಯುವುದು; ನೀವಳಿಸು
ವುದು; ದೃಷ್ಟಿ ತೆಗೆಯುವುದು : ವಿಷಾಯದಿಂದೈತಂದು ದಂದಿಯನಿಳಿದ
ನಾರತಿಗಳ ನಿವಾಳಿಯಂ ಚಂದ್ರಹಾಸಂ ಭದ್ರಮಂಟಪದೊಳು (ಜ್ಯೋತಿಷ. ೩೧-೧೪);
ರತ್ನಸತಲಕಮಹಿಷಾಮೌಳಿ ಪಾಪಕರುಲುಹಿಂನಿಂದೆಬಲ
ನಿವಾಳಿಯ ಪಸುರುಗೊಳ್ಳಲಿ ಬಲನೆಯರ ತೇಷಾಸ್ತತೆಯೊಳು . . .
ಬಂದನು ಮಗಳ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೯-೨೮); ಪಡೆದ ಶಿರುವ ಕಾಣು
ತಾಗಲು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಬಿಡದೆ ನಿವಾಳಿಯ ಹಾಕಿ (ಅಬ್ಬಲ. ೨-೪೪).

೨. ನಿರತಿ; ನೀರಾಜನ : ಅಗ್ಗವಣಿ ಪತ್ರ ಧೂಪ ದೀಪ ನಿವಾಳಿಯಲ್ಲಿ
ಪೂಜಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿ ಬಳಲುತ್ಪಿದಾರಿ (ಅವತಂ. ೨೮-೧೧೮); ನೆನಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾಗಲೆ
ನಿವಾಳಿಗೆ ತೀವಿದ ರತ್ನದೀಪಮಾಲಿಕೆಯನಿತ್ತು ಕುಟ್ಟಿಕತ ಚಂಪಕ
ಸಂಚಯಮಾ ವನಾಂತದೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೯೪); ಸೋಮವಾರದಲು
ನಿವಾಳಿಗೆ ಗಾಣಕ್ಕೆ ಯೆಂಚ್ಚಿ ಸೊಳಸಗೆ ಯೆರಡು ದೇವರಿಗೆ ನಡೆವ ಗಾಣ
ವೊಂದು (ಕಳ. ೨, ೩೦-೪೩; ಸು. ೨೨೨೨); ಬಾಲೆಯರ ಬರಹೇಳು
ರತುನನಿವಾಳಿಗಳ ತರಹೇಳಿಸುತ . . . ಬಂದನಿರಿದಾಗಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೫೩);
ಅವಳೇ ತಾರಕ್ಕನಿಗೆ ನಿವಾಳಿ ತಂದು ಇಳಿಸಿ ಸ್ವಾಗತಿಸಿದಳು (ನಿರ್ಗ. ೨೨೧).

೩. ಆರತಿಯನ್ನೆತ್ತುವ ಉಪಕರಣ : ಈ ಸುರಪತಿಯ ನೇಮದಲಿ
ಇರುಳಿನಗ್ರದಲಮಳಮಣಿಬಂಧುರದ ಹೊಂದಳಿಗೆಯ ನಿವಾಳಿಯ ಧರಿಸಿದಳೊ
ದರಪಾಸ ಮಿಗಲೆನಲೆಸಿದುದಿನಂಬ (ತೊರರಾ. ೨-೨೯); ಅವಜನಂ
ತಕ್ಕೈ ಮೀಳುಕೊಡಲರಿಸಿಯರ ತಂದಹಾರತಿಗಳ ನಿವಾಳಿಗಳ ಸಡಗರ
ದೊಳರಮನೆಗೆ ಬಂದು (ಜ್ಯೋತಿಷ. ೪-೩೨).

೪. ದೃಷ್ಟಿದೋಷ ಪರಿ
ಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇಳಿದೆಗೆದು ಬಿಸುಡುವ ವಸ್ತು : ಸರ್ವಂ ಸರ್ವಸಂಭ್ರ
ಮದಿಂ ಬರೆ ನಡೆತಂದಿದಿಗೊಳ್ಳ ಸುವಾಸಿನಿಯರೊಯ್ಯಾರದಿಂ ನಿವಾಳಿಗಳಂ
ಹಿದಿಮ ನಿವಾಳಿಸಲ್ (ಗಂ. ೧೦-೩೯ ಪ). ೫. ಕಾಣಿಕೆ; ಉಪಹಾರ :
ಪೂಂಜಕಸಾಗಿ ಪಲವು ಪರಿಯಿಂ ನೆಟ್ಟ ಗರ್ವಗೊಟ್ಟಿದುವು ಮುಂದ
ದಂತೆನಲ್ ತಲ್ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಪದ್ಮನಾರ್ಯನ ಪದಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಪರಮೋಲ್ಲಾಸದಿಂ
ನಿವಾಳಿಯನಿಟ್ಟ ಬಹುಪರ್ಣದಂಬರಂಗಳೊಯೆಂಬಿನಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೧೩);
ಬಂದು ನಿವಾಳಿಯನಿಟ್ಟ ರಾಮನ ಕಂಡಂದವನನು ಕೊಡಿಕೊಂಡು
ಬಂದನು ರಾಯನ ಪದವ ಕಾಣಿಸುವಾನಂದ ಕೈವಿಗೆ ಚಾವದಿಗೆ

(ಕುರಾಸಾಂ. ೪೦-೫೪); ಪರಶ್ವಂಗಳ ಪುಂಜವನಿಕ್ಕಿ ಮೇಲಿರಿಸಿ ಚಿತ್ರದ ಪಟ
ವೊಂದ ಇರದಿಟ್ಟು ದಿವ್ಯದುಕೂಲನಿವಾಳಿಯ ದೊರೆಗೆ ಕೈಮುಗಿದನಾ
ವಣಿ (ನಾಗಕು. ೩-೨); ನಿವಾಳಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ಜಿನಚಂದ್ರರನ್ನು ಭಕ್ತಿ
ಯಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸಿದರು (ಪಾಪಚಂ. ೨೩). ನಿವಾಳಿ : ೧. ರಾಜಪುತ್ರನು
. . . ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬರಲು, ಅಲ್ಲಿ ಸುಮಂಗಲೆಯರು ಆರತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ
ನಿವಾಳಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದರು (ಕುಸುಮ. ೧೩೮). ೨. ಅಗ್ಗವಣಿ ಪತ್ರ ಪುಸ್ತಕ ಧೂಪ
ದೀಪನಿವಾಳಿ (ಪಾಪಚಂ. ೪)ಯಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿ ಬಳಲುತ್ಪಿದಾರಿ (ಪದ್ಮರ.
೩೫-೩೫೦; ಅವತಂ. ೨೮-೧೧೮ ನೋ.). ನೀವಳಿ : ೪. 'ನೀವಳಿಗರೆ'
ಪರಾ. ನೀವಾಳಿ : ೨. 'ನೀವಾಳಿತಿಗೆ', 'ನೀವಾಳಿಯೆತ್ತು'
ಪರಾ. ನೈವಾಳಿ : ೪. ಪಟ್ಟಿ ದೇವಾಂಗ ದುಕೂಲ ವಸನಗಳನಿಟ್ಟರು
ನೈವಾಳಿಗಳ ಮುಟ್ಟಿ ತಳದು ಮುತ್ತಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಪಣಿಗಿಟ್ಟರು ಮುತ್ತೈದೆ
ಯರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೪೧); ಆರತಿಗಳಿತ್ತು ನೈವಾಳಿಗಳ ತೆಗೆದಿಡುತ
ಸೂರಿಗೈವುತ ಈ ಪರದ ರೂಪಾಯ್ತುಳಂ (ಕೃಷ್ಣ. ೨, ೧-೧೧೩).

ನಿವಾಳಿಯಂ ತೆಗೆ-ಇಳಿದೆಗೆ; ನಿವಾಳಿಸು : ಹಿಡಿಯೊಳು ತೆಗೆದು
ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗಹಿ ರಾಜೇಂದ್ರ ಕೃಷ್ಣೇಂದ್ರಂಗೆ ನಿವಾಳಿಯಂ ತೆಗೆದು
ಯೆಡುವಾ (ಕೃಷ್ಣ. ೨, ೧-೧೦೦). ನಿವಾಳಿಯಂ ತೆಗೆಸು-ದೃಷ್ಟಿ ತೆಗೆ
ಯಿಸು; ನಿವಾಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಭಿನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಸಖೀಕಳವಿವಾಸಿನಿ
ಯರಿಂದೆ ಬಣ್ಣ ಪಸುಗೊಳ ನಿವಾಳಿಯಂ ತೆಗೆಸುತ್ತೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೊಡ
ಗಲ ನಿವಾಳಿಸಿ ಪರಚಿತ್ತಲೇಬಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಸುತನ (ನವನೋ. ೨೩-೫೪).
ನಿವಾಳಿಯನೆತ್ತು = ಆರತಿ ಎತ್ತು : ಆ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ದೀಪಾರತಿಯನೆತ್ತದೆ
ತಾನೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡಡೆ ಸತ್ತ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ನಿವಾಳಿಯನೆತ್ತಿದ ಸಮಾನ (ಚನ್ನ. ೨
೧೦-೩); ಶಿವನ ಪೂಜಿಸಿ ಪುಷ್ಪದಿಂ ನಿವಾಳಿಯನೆತ್ತುವ ವಿರಳದ ನೇಮ
ವಿರಲಾ ನಿವಾಳಿಗೆ ಪುಷ್ಪ ಸವನದಿ' ಶಿವನ ಕೊಯ್ತುಂ ನಿವಾಳಿಸಲೀಶ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಮುದದಿಂ (ಗುರುಚಾ. ೩-೩೫). ನಿವಾಳಿಯ ವಸ್ತ್ರ =
ದೃಷ್ಟಿ ತೆಗೆದು ಬಿಸುಟ ಬಟ್ಟೆ; ನಿವಾಳಿಸಿ ಹಿಗಿದ ವಸ್ತ್ರ : ಇಟ್ಟ
ನಿವಾಳಿಯ ವಸ್ತ್ರವಿಕ್ಕಲದೊಳಗೊಟ್ಟಿದವೆಂತೆ ಕಣ್ಣಿ ಬೆಟ್ಟಗಳಂತೆ ಮುಟ್ಟಿ
ದವು (ರಾಮ. ೪-೯೩). ನಿವಾಳಿಯ ಸೀರೆ = ನಿವಾಳಿಯ ವಸ್ತ್ರ :
ಆರತಿ ಕುಸುಮೋಪಹಾರ ನಿವಾಳಿಯ ಸೀರೆ ರಕ್ತಾಂಬುಗಳಿಂದ ವಿರ
ರಾಮನನುಪಚರಿಸಿ ನಾರಿಯರು ಕಣ್ಣಾರೆ ದಣಿಯ ನೋಡಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ.
೨೦-೯೨). ನಿವಾಳಿಯಾಗು = ಬಿಸುಡು; ದೂರ ಹಾಕು : ಸನಾಯಿ
ಕವಿಯ ಮೌಢ್ಯದ ನಿವಾಳಿಯಾಗಿ ಒಂದು ಬಟ್ಟಲು ಹೊಂದವನ್ನು
ಕೊಡಯ್ಯಾ ಎಂದನಂತೆ (ಉದ್ಭವ. ೧೯೪).

[ದೇ. || ತುಳು. ನಿವಾಳಿ; -ತೆಲು. ನಿವಾಳಿ, ನಿವಾಳಿ]

ನಿವಾಳಿಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ನಿವಾಳಿಸುವಾಗ ಒಪ್ಪಿಸುವ ಕಾಣಿಕೆ, -
ನಡರು : ರತ್ನಭೂಷಾಳಿ ಮಕುಟದ ಪ್ರಕಾಶ ಭಾಳಿಸಿ ಹಿಮವಂತ
ದೇವನಿತ್ತುಂದು ನಿವಾಳಿಕಾಣಿಕೆಯನಿಕ್ಕಿದನು (ಭರಣ. ೩೩-೩).

[ನಿವಾಳಿ + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ನಿವಾಳಿತಿಗೆ 'ನಿವಾಳಿದೆಗೆ' ನೋ.

ನಿವಾಳಿದೆಗೆ, ನಿವಾಳಿತಿಗೆ, ನೀವಾಳಿತಿಗೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ದೃಷ್ಟಿತಿಗೆ;
ನಿವಾಳಿಸು; ಇಳಿದೆಗೆ; ನೀಲಗಿರಿಯಂಬಾನೆಯೊಳಿಡು ವಿಶಾಲನೇತ್ರದ
ಮದನನೈತರೆ ಲೀಲೆಯಿಂ ನೃಪಪಾಲ ಮಗುಲನಿವಾಳಿದೆಗೆದರೆಗೆ (ನಾಗಪ.
೩-೩೦). ನಿವಾಳಿತಿಗೆ : ೧. ನಿವಾಳಿತಿಗದ ಮೇಲೆ ಪಥುವು ಮುಂದಕ್ಕೆ
ಕಾಲಿಟ್ಟುಳು (ಸುಪಸಂ. ೫೪); ಚಂದ್ರಹಾಸನನ್ನು ಆರತಿಗಳ ನಿವಾಳಿತಿಗೆದು
ಭದ್ರಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು (ಬಿದುರಿ. ೧೩೪). ನೀವಾಳಿತಿಗೆ :
೨. (ಆಲಂ) ಹೀಗಲೆ; ಕಡೆಗಣಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ನಿನ್ನ ಮುಂದೆ
ಅವಳ ನಿವಾಳಿತಿಗೀಬೇಕು (ಸರ್ವಮಂ. ೧೪೦); ಮೂವತ್ತು

ಮೂರ್ತೋಬಿ ದೇವತೆಗಳನಾಕೆ ನೀವಾಳಿತೆಗೆವಳು ಪತಿಗೆ (ಮೂಗು. ೪-೧೪). [ನಿವಾಳಿ + ತೆಗೆ.]

ನಿವಾಳಿಯೆತ್ತು, ನೀವಾಳಿಯೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. - ನಿವಾಳಿಸು ೧ : ಪಳೆಯ ವೇತಾಳಕರು . . . ರೌದ್ರಮುಖರಲು ತಲೆಯನರಿದು ನಿವಾಳಿಯೆತ್ತುವ ಬಲಿದು ತೂಲವನೇಣು ಕೂಗುವ ಒಲಿದು ಕೆಂಡದ ನೀರ ಮೀವುದ ಕೆಂಡನಿಂದ್ರಾರಿ (ಕಾಶಾ. ೧೯-೩೫); ಕಡಿದ ತಲೆಯ ನಿವಾಳಿಯೆತ್ತುವರುಡಿದ ಕೈಗಳ ಮೃತ್ಯುವೇವಿಗೆ ಕೊಡುವ ಹರಕೆಯ ಕಂಡು ರಾವಣ ಬೋಡಿ ಮೆಟ್ಟಿದ (ಕಾಶಾ. ೨೧-೧೨). **ನೀವಾಳಿಯೆತ್ತು: ೧.** ಬಿಸಿಯ ರಕ್ತಜಲಾಭಿಷೇಕವನೇನ ಕರುಳಿನ ಕುಸುಮದಿಂದರ್ಚಿಸುವ ತಲೆಗಳನಂದರಿದು ನೀವಾಳಿಯೆತ್ತುತಿವ ಬಸಿವ ತೂಲವನಳುಕದೇಜುವ . . . ೧೦ ಒಸೆದು ಕೆಂಡದ ನೀರ ಮೀವರ ಕಂಡ ಕುರುದ್ರ (ಕಾಶಾ. ೩೮-೩೩); ಆರುತಿಯ ನೀವಾಳಿಯೆತ್ತುತ . . . ಬೋರಿದೊಳದು ಕನ್ನೂರಿಯ ಗಂಧ ಬಾಸಿಂಗೆ ಧರಿಸಿದರು (ಸಂದಿಂ. ೩-೫೬). ೨. ಆರತಿ ಎತ್ತು.

[ನಿವಾಳಿ + ಎತ್ತು.]

ನಿವಾಳಿವಟ್ಟು 'ನಿವಳಿವಟ್ಟು' ನೋ.

ನಿವಾಳಿವಟ್ಟು 'ನಿವಳಿವಟ್ಟು' ನೋ.

ನಿವಾಳಿಸು, ನಿವಳಿಸು, ನೀವಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೃಷ್ಟಿದೋಷ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಉಪ್ಪು, ಅನ್ನ, ಬಟ್ಟೆ, ಕುಂಕುಮದ ಕದಡು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಮುಖದೊಡುರು ಮೇಲಿನಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಸುಳಿದಾಡಿಸಿ ಚೆಲ್ಲು; ಇಳಿತೆಗೆ; ದೃಷ್ಟಿ ತೆಗೆ : ಮಾತೃ ಪಿತೃದೃಷ್ಟಿಯಂ ಸಮಸ್ತ ದೃಷ್ಟಿಯಂ ನಿವಾಳಿಸುವ ಮಂತ್ರಮಂ ಅಂದಿಲಮಂ ಮಂತ್ರಿಸಿ ಮುಖದಲ್ಲಿ ತಳವ ಮಂತ್ರಮಂ . . . ಬೇಣಿಬೇಣಿ ನಿವರಿಸಿ ದೇನೇಂದ್ರ ಮುನೀಂದ್ರರು ಪೇಟೆಪರು (ಬಾಲಜಿ. ೧೨೪-೯); ವೀರಂ ವೀರಪುರುಷನ ಶಿರೋಂಬುರುಹಮಂ ಧಾರಣೇಪತಿಗೆ ನಿವಾಳಿಸಿ (ಅನಂಪ. ೧೧-೩೬ ನ); ಶಿರುವ ತೂಸಿಟಾದಳು ನಿವಾಳಿಸಿ ಬಿಸುಟು ರಜವನು ಮಂತ್ರರಕ್ಷಾಪ್ರಸರವನು ಮುನಿಗಳಲಿ ಮಾಡಿಸಿದಳು ಕುಮಾರಂಗೆ (ಕುನ್ಯಾ. ೪-೫೪); ಲಲನೆಯರು ಸಿಂಗಾರದಾರತಿ ಸುಳಿದರೈ . . . ಹಲವು ಕಾಲದಬುಳ್ಳ ಭಾಗ್ಯವ ಬಳಿದು ಬಿಸುಡುವ ಪರಿ ನಿವಾಳಿಸೆ (ಕಾಶಾ. ೨೧-೧೧). ೨. (ದೃಷ್ಟಿ ಪರಿಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿ) ಆರತಿ ಎತ್ತು, - ಬೆಳಗು : ಆ ಕುಮಾರಂ. . . ಬರ್ಪಂ ಕಂಡು ಸೌಭಾಗ್ಯಕಾರ್ತಿಯರ್ ಸೌಭಾಗ್ಯಮಂ ಸೇಸಿಕ್ಕಿಯಂ ಚಲ್ಲಕಾರ್ತಿಯರ್ ಚಲ್ಲಿದಂ ನಿವಾಳಿಸಿ ನಾಣಂ ಬಬಾದೀಡಾ ದಿಯುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨ ನ); ಕರ್ಪೂರದಸೆವಾರತಿಯ ನಿವಾಳಿಸುತಾಡಿ ಹಾಡಿ ಮೆಟ್ಟಿಸಿ . . . ಕೈಮುಗಿದನು (ಹಚಕಾ. ಪರಿ. ೨೦೭-೩೭); ಈ ರಮಣೇಸುನಿಮೂಲಮುಖೇಂಪುಗೆ ಪಾಸಟಿಯಿಲ್ಲೆನುತ್ತಿ ನೀಹಾರ ಮಯೂಖಬಿಂಬಮನೆ ತಂದು ನಿವಾಳಿಸುವಂತೆ ಕಾಂತಿಯರ್ . . . ಮಂಜುಳಕಾರಪಾತ್ರೆಯಿಂದಾರತಿಯಿತ್ತಿದರ್ ನೈಪಕುಮಾರಿಗೆ (ಉದ್ಭ. ೮-೨೪); ಪನಿತೆಯರು ನಲವಿನಲಿ ಜಯಜಯವನುತ ಕರನಖನಯನಗಳ ಬೆಳಗನೆ ನಿವಾಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಅರ್ಧರು ಮಂಗಳಾರತಿಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೨-೪೧). ೩. ಮೇಲೆ, ಕೆಳಗೆ ಆಡಿಸು; ತೂಗಾಡಿಸು : ಮೂಗಂ ಪತ್ತಿಸಿ ಕೊಡಕೆಯನಾಡಿಸಿ . . . ಕೊರಲಂ ತೂಗಿಸಿ ತಲೆಯ ನಿವಾಳಿಸಿ ಕರವಂ ಬಾಡಿಸಿ (ಭೃಗೀಶ. ಪ. ೪೭೪-೪); ೪. ಬೆಳಗಿಸು : ಕರಸ್ಥಲದ ಬೆಳಗಿ ನೋಳಗೊಂದು ಘನಲಿಂಗದ ಬೆಳಗ ಕಂಡ . . . ಸಂಗನ ಬಸವಣ್ಣನ ನಿವಾಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತು (ಅವತಂ. ೪. ೩೫೭-೪೭೪). ೫. (ಆಲಂ) (ನಿವಾಳಿಸಿದ ವಸ್ತು ವಿನಂತೆ) ಬಿಸುಡು; ಎಸೆ: ಪೊಯ್ದಾಡಿ ತಲೆಯಂ ನಿವಾಳಿಸಿದರಾಳ್ವಂಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೭); ಅವನ ಬೊಲಿಗೆಯ ಮುಂದೆ ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ನಿವಾಳಿಸಬೇಕು (ಬಾಗನ. ೩೬). **ನಿವಳಿಸು : ೧.** ಅಜಾಯ

ಕೇರನಾಂ ಪರಸೆ ಪುಟ್ಟಿದುದೀ ಶುಕಶಾಖವಿಂದು ಕಣ್ಣೆ ಹೆದುದು ಸಂಜೆ ಯೊಳ ನಿವಳಿಸಾದರಿದಂ ಸೊಡರಕ್ಕೆಯಿಟ್ಟು ತೂಸಿಟು (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೧೧೯); ಇಭಕುಂಭದ ಮೇಲೆ ಬರ್ಪನಂ ಪಂದಿದಿಗೊಂಡಣುಗನನ ದೆಂತು ನಿವಳಿಸಿದಸೆನೋ (ಅನಂಪ. ೧೨-೫೬); ಹಸುಗೋಳ ಹರವಾಣ ಗಳೊಳು ತುಂಬಿ ರಂಜಿಸುವ ರತ್ನಾರತಿವಳಿ ದಸರಿ ಪಟ್ಟಾವಳಿ ಚಿತ್ರವಸ್ತ್ರವ ನಿವಳಿಸಿದರಚ್ಚುತನಂಭಿಗಳಲಿ (ಮೋಹತ. ೪೨-೨೭); ಮಿಡ್ಡದ ಕೂದೋನೆಯನ್ನು ಮಹಾರಾಜನ ಮುಖದ ಸುತ್ತವೂ ಭುಜಕೀರ್ತಿಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಯೂ ಮೂಮೂರ್ಮ ನಿವಳಿಸಿ (ಬದುಗಂ. ೩೨-೩). ೨. ಮಕುಡಮಣಿ ಸೊಧರ್ಗಳನೆ ಮಸ್ತಕ ಸಹಿತಮೆ ನೆಗೆದು ತಿರುಗುವಾ ಪರಿಯಣಮೇಂ ಪ್ರಕಟಿಸಿದುದೊ ಕೃಷ್ಣನ ವಿಜಯಕಾಂತೆಗಾಕಾಶಪ್ತಿ ನಿವಳಿಪ ತೆಲಿದಿಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೫೨); ದಿಟ್ಟಿವೆಳಗಿನಂ ನಿವಳಿಸುವಂತೆಯಂ . . . ಪುತ್ರನಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗಂಗಳಂ ನೀಡುಂ ಭಾವಿಸಿ ಸೊಡಿದಿ (ಚಂದ್ರ. ೩-೧೦೨ ನ); ಮೇರುನೆಗೆಂದ್ರಂ ನಿನ್ನ ರಾಜ್ಯೋದ್ಭವವಿಜಯವಳಿ ಕೀರ್ತಲಕ್ಷ್ಮೀಸದ್ಯಕ್ಷಾಂಗನೆಯರ್ ಕನ್ನೋಲಮಂ ಸಾಲಿದೆ ನಿವಳಿಪ ದೀಪಾವಳಿ ಚಾರುನೀರಾಜನಮಾಂಗಲ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾಂಗಲ್ಯಮನೆಸಗುಗು (ಅನಂಪ. ೩-೫೪). **ನೀವಾಳಿಸು : ೧.** ಮಗು ಸಾಯಂಕಾಲದಿಂದ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ರಚ್ಚಿಹಿಡಿದಿದೆ. ಉಪ್ಪು ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ನೀವಾಳಿಸಿ ಹಾಕು (ರೂಢಿ). 'ನಿವಾರಿಸು' ಪರಾ.

ನಿವಾಳಿಸಿ ಒಗೆ-೧. ದೃಷ್ಟಿ ತೆಗೆದು ಚೆಲ್ಲು; ಇಳಿದೆಗೆದು ಬಿಸುಡು: ಅನ್ನ ಮೊಸರು ಕಲಸಿ ತಂದು ಕೂಡಲೆ ಗೊಂಬೆಯ ಮೇಲೆ ನಿವಾಳಿಸಿ ಒಗೆಯಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಸ್ತುತ. ೮೪). ೨. - ನಿವಾಳಿದೆಗೆ ೨ : ಇವಳ ಮುಂದೆ ಆ ಮಲ್ಲವ್ವ ಸುಂದರವ್ವ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ನಿವಾಳಿಸಿ ಒಗೆಯಬಡುದು (ನಾಪೋಲೀ. ೨೨೨). **ನಿವಾಳಿಸಿ ಚೆಲ್ಲು-೧.** ನಿವಾಳಿಸಿ ಒಗೆ ೧ : ನಾನು . . . ಹೋಗಿ ಮೊಸರನ್ನ ನಿವಾಳಿಸಿ ಚೆಲ್ಲಿದೆ (ಸ್ತುತ. ೮೫). ೨. - ನಿವಾಳಿದೆಗೆ ೨ : ಉಳಿದ ಹುಡುಗಿಯರನ್ನು ನಿನ್ನ ಮುಂದೆ ನಿವಾಳಿಸಿ ಚೆಲ್ಲಬೇಕು (ರಂಗರೋ. ೧೬೨). [ನಿವಾಳಿ + ಚೆಲ್ಲು.]

ನಿವಾಳಿಸುಹ (ನಾ). ಇಳಿದೆಗೆಯುವಿಕೆ; ನಿವಾಳಿಸುವಿಕೆ : ಲೋಹಾಧಿಸಾರ=ಶಸ್ತ್ರಧರತ ಅರಸುಗಳಿಗೆ ಪರಿವಾರ ಕೆಯ್ಯಗಳ ನಿವಾಳಿಸುಹಂ (ನಾಚರಾ. ೪). [ನಿವಾಳಿಸು + ಹ (<-ಪ)]

ನಿವಾಳಿಹಾಕು (ಕ್ರಿ). - ನಿವಾಳಿಸು ೧ : ಅನೇಕರು ಆ ಋರುಡೆಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಕಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು ಸಹ ಬಂದು ದೋರೆಗೆ ನಿವಾಳಿಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೪).

[ನಿವಾಳಿ + ಹಾಕು (<ಪಾಯ್ಕು)]

ನಿವಾಳಿ 'ನಿವಾಳಿ' ನೋ.

ನಿವಾಳಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಡಿಕೆ ಕೊಡು : ಪುರಜನ ಪರಿಜನವನುತಂ ನೆರೆ ಬೊಡನೆ ನಿವಾಳಿಯಿಟ್ಟು ಪೊಡನದಲಾಗಳ್ ಧುರಧೀರಳಂಟಿನ್ನ ಪತಿಗೆ ತರುಣಯಾರಾತಿಯನೆತ್ತಿದರ್ ಸಂತಸದಿಂ (ಬೀರವಂ. ೧-೩೨).

[ನಿವಾಳಿ (<ನಿವಾಳಿ) + ಇಡು.]

ನಿವಿಡ (ಗು). ೧. ಒತ್ತಾದ; ನಿಖಿತವಾದ; ಸಾಂದ್ರವಾದ. (ಸಾ). ೨. ಹೇರಳ; ಅತಿಶಯ : ನಿವಿಡವಾಗಿವ ಸಾಧನಂಗಳು ಪವನಜನೆ ನೀಂ ನೋಡು (ರಾಮಾಸಂ. ೫-೨-೩೨). 'ನಿವಿಡ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿವಿಡಿಲ (ಗು). - ನಿವಿರೀತ. [ಸಂ.]

ನಿವಿರೀತ (ಗು). ಒತ್ತಾದ; ದಟ್ಟವಾದ. [ಸಂ.]

ನಿವಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಒಳಹೊಕ್ಕು; ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ. ೨. ಕುಳಿತ; ಆಸೀನವಾದ. ೩. ಇರುವ; ಬೀಡು ಬಿಟ್ಟು : ತೃತೀಯದ್ವೀಪದಂತೆ ನಿವಿಷ್ಟಪ್ರಾಕಾರಮಾನುಷೋತ್ಕರಮುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಸಂಗ್ರಾಮ

ಭೂಮಿಯಂ ಪೊಪಮಟ್ಟು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೧೦೫ ಪ). ೪. ತತ್ಪರವಾದ; ತೀವ್ರವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳ. (ನಾ). ೫. ಕುಳಿತಿರುವುದು; ಅಜಾಂಧತೆ ನಿಜತನುರೋಮನಿಷ್ಠವನಿಷ್ಠ ಕೃಷ್ಣಂ ಏನದದ ಸಮಸತ್ತ್ವನಂತೆ ಕಾದಿದನವನೋಳ್ (ಜಗದಿ. ೯-೮೦). ೬. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿರುವುದು; ನೆಟ್ಟಿರುವುದು : ಸತ್ತಿಯೊಳ್ಳ ರೂಪಾಲಿತ ದೃಷ್ಟಿ ನಿವಿಷ್ಠಮಾಗಿ ಮೂಗಿನ ತುದಿಯೊಳ್ಳಿರುದ್ದ ಕರಮುಂ ನಿಲಿ . . . ಮಿನುಗುತುಮಿದನಾ ಪರಮಯೋಗಿಯು ಪೋಲ್ವ ನೆರಾಜಕೇತನಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧೫). ೭. ಕುಳಿತಿರುವವನು; ಅವಶರಿಸಿ ಚಕ್ರಿಯಂ ಕಂಡವನತಮನುಕುಟುಂಬತಪೀತನಿಷ್ಠಂ ಭುವನೇಶಂ ಬೆಸಗೊಳಿ . . . ನುಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೨೪). [ಸಂ.]

ನಿವಿಶ 'ನಿವಿಸ' ನೋ.

ನಿವೀತ (ನಾ). ೧. ಜನಿವಾರವನ್ನು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಹಾರದಂತೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದು : "ಜನ್ನದಿರಮಂ ಬಲಂದೊಡುವುದು ಉಪವೀತ ಮೆಂಬುದು . . . ಕೊರಲೊಳಗೆ ಇಡಿಯಲಿಕ್ಕುವುದು ನಿವೀತ ಮೆಂಬುದು" (ಪದಾಯು. ೬೭-೨೫೩); ಪೀನಜಘನನಿವೀತಮಿವನೀನ ಪೀತಾಂಬರದ ಯೋಗಿಧ್ಯಾನಮಂಗಳಚರಣಮಲನ ಮೂರ್ತಿಯನು ಕಂಡ (ನಿಭಾಗ. ೩-೯-೧೧). ೨. ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಹಾರದಂತೆ ಧರಿಸಿರುವ ಜನಿವಾರ. ೩. ಹೊದಿಕೆ; ಆಚ್ಛಾದನ : "ಪ್ರಾಪ್ತ, ನಿವೀತ-ಹೊದಿಕೆಯ ಸೀರೆ" (ನಾಚರಾ. ೪); "ನಿವೀತಂ, ಪ್ರಾಪ್ತಂ - ೨ ಹೊದಿಯುವ ಬಟ್ಟೆ, ಅಂಗವಸ್ತ್ರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೦೩). [ಸಂ.]

ನಿವೀತಿ (ನಾ). ೧. = ನಿವೀತ ೧ : ಬರುತ ಕಂಡನು ದೂರದಲಿ ಮೂರಹರನ ಮಂಗಳಮೂರ್ತಿಯನು . . . ಗರುಡಭುಜಮೂಲಾಂತರಿತ ಮೇದುರನತಂಬನಿನೀತಪೀತಾಂಬರವಿಲಂಬಿತ ರತ್ನಕಾಂಚೀಗುಣಮಂಡ ದ್ಯುತಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೨-೨೦); ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ರಾಯರು ತಲೆಯನ್ನು ಕೆದರಿ ಕೊಂಡು, ಜನಿವಾರವನ್ನು ನಿವೀತಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಬರೆ ದಿತ್ತು (ತುರಾಯ. ೧೧೫). ೨. = ನಿವೀತ ೨ : (೪). ೩. ಜನಿವಾರವನ್ನು ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಹಾರದಂತೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುವವನು.

[ಸಂ. ನಿವೀತನಾ]

ನಿವುಚು 'ನಿಮಿಚು' ನೋ.

ನಿವುಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸಕ ವರ್ಷ ಎಣ್ಣುನೂಜ ಅಯ್ಯನೆಯ ವರ್ಷಂ ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತಿರೆ ಕಿಡಲೆಗಧಿಪಾಣ್ಣನ್ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನುಂ [೧]ವುಡಿ ಕೊಡುಗೊಳೊಳ್ಳಾದಿ ಸತ್ತೋಣ್ (ಸೌಜ್ಞ. XI-1, ೧೯-೩; 883). [?]

ನಿವುರು 'ನಿಮಿರು' ನೋ.

ನಿವೃತ (ಗು). ೧. ಸುತ್ತುವರಿದ; ಆವರಿಸಿಕೊಂಡ : ನಿವೃತಾಖಿಕ ರಾಜನ್ಯಕನಹಂ ಸ್ವಪನೇರು ಮೇಘರಥನೊಲೆ[ದದಹೋಳ್]ಸವಿಳಾಸ ದಿನರೆಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩-೩೫). (ನಾ). ೨. ಸುತ್ತುವರಿದುದು; ಆವರಿಸಿದುದು : "ನಿವೃತಂ, ವೇಷ್ಟಿತಂ, ಪರಿನಿಷ್ಕರಂ, ವಳಯಿತಂ, ಪರಿಕ್ಷಿಪ್ತಂ-ಈ ೫ ಸುತ್ತುಟ್ಟುಟ್ಟು" (ಪದಾಯು. ೧೧೪-೨೩); ಸಚಿತ್ತಾ ಚಿತ್ತಕೀತೋಷ್ಠ ನಿವೃತಸಂಸ್ಥ ಕಾದಿಭೇದದಿಂ ಚತುರಶೀತಿಲಕ್ಷಪ್ರಮಾಣ ಯೋನಿಮುಖಂಗಳೊಳಾನರ್ತಸರಿಸರ್ತನದಿಂ ಮುರಿತವರ್ತಿಯಾಗಿ ನಮನ ಸಂಸಾರಿ ಜೀವಕ್ಕೆ . . . ಮುನಿಪುಂಗವಂ ಪ್ರಸಾದಂಗೆಯ್ದಿಂ (ಸುಕುಮಾರ-೫-೩೨ ಪ). ೩. = ನಿವೀತ ೩. [ಸಂ.]

ನಿವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಹಿಂದಿರುಗಿದ; ಮರಳಿದ. ೨. ಹೋದ; ಅದೃಶ್ಯವಾದ; ಮರೆಯಾದ. ೩. ನಿಲ್ಲಿಸಿದ; ಕೊನೆಗೊಳಿಸಿದ; ಮುಗಿಸಿದ. ೪. ವಿಮುಖವಾದ. ೫. ಇಹಲೋಕ ಮತ್ತು

ಲೌಕಿಕವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಂದ ದೂರ ಸರಿದ. ೬. ನಿರ್ದಿಷ್ಟಕಾಲದ ಸೇವೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದ; ಕೆಲಸದಿಂದ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆದ. (ನಾ). ೭. ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಕ್ರೂರರತ್ನಧನುರು ದ್ರೇಕಿಗಳು . . . ಶರಣನಲು ನಿಜವೈರಮಂ ಬಿಡುವರೆಂಬಾಗಳೇ ಸರ್ವ ಸಂಗನಿವೃತ್ತರನಿಷ್ಠ ನಿಮಗೆ ಒರಂತೆ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವೆನ್ನ ಮೇಲಿನಿಷ್ಠ ಕಾರುಣ್ಯವೇಕಿಲ್ಲ (ಪದಕಾ. ೮-೨೧). ೮. ಸೇವೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದ ವನು; ನಿವೃತ್ತಿ ಹೊಂದಿದವನು : ಬಿಸ್ತರ್ . . . ೩೦ ವರ್ಷಗಳು ಅವಿರತವಾಗಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದನು. ೧೯೫೧ ರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಸೇವೆಯಿಂದ ನಿವೃತ್ತನಾದನು (ಸಸ್ಯಕ. ೬೮). ೯. [ನಾಟ್ಯ] ಒಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ಕೊರಳಿನ ಭಂಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; "ನೆಟ್ಟಿಗಿರುವ ಕತ್ತನ್ನು ತಿರುಗಿ ಸುವುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೨೫ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) : ಸಮಮುಂ ನಿವೃತ್ತಮುಂ ಪರಿತಮುಮೊಪ್ಪಿದ ರೇಖಿತಾಖ್ಯಮಾಕುಂಚತಮುಂ ಕ್ರಮದಂಚತಮುಂ ಪ್ರಸ್ತಮುಮುಮಿತ[ದ]ನತಮುಂಸ್ತತಂಗಳೊಂಬತ್ತು ಕೊರಲ" (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೨-೧೧೪); ಕೊಂಕಿಲ್ಲದೆ ಸಾಜದಿ ನೀ ಟಂಕಿಸೆ ಸಮಮುದುವೆ ತಿರುಗಿ ಲೊಡನೆ ನಿವೃತ್ತಂ (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೨-೧೧೫). 10. "ನಿವೃತ್ತ-ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿರುವ ಕತ್ತನ್ನು ಸಮಸ್ಥಿತಿಗೆ ತರುವುದು. ಪರಿತ-ಕತ್ತನ್ನು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸುವುದು" ಎಂದು ಭರತನಾಟ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರ ಇವುಗಳಲ್ಲಿದೆ (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೨-೧೧೫ ಅಡಿ). [ಸಂ.]

ನಿವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹಿಂತಿರುಗುವಿಕೆ; ಮರಳುವಿಕೆ. ೨. ಮರೆಯಾಗುವಿಕೆ; ಕಣ್ಮರೆ; ಅದೃಶ್ಯವಾಗುವಿಕೆ. ೩. ನಿಲ್ಲಿಸುವಿಕೆ. ೪. ಕರ್ಮ ಮಾಡದೆ ಇರುವಿಕೆ; ಕರ್ಮದಿಂದ ವಿಮುಖವಾಗುವಿಕೆ; ಲೌಕಿಕವ್ಯವಹಾರ ಮತ್ತು ಐಹಿಕಸುಖಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : "ನ್ಯಾವೃತ್ತಿ ನಿವೃತ್ತಿ" (ಪ್ರಸ್ತೋ. ೧೧೩-೧೬); ಧರ್ಮಾರ್ಥರೂಪ ನಿವೇಶ, ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತಿ ಮಾರ್ಗಗಳ ಸಮನ್ವಯ . . . ಮಾನವಧರ್ಮದ ವಿವೇಚನೆಯೇ ಈ ಕಥೆಗಳ ತತ್ವವಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೦೨); ವೇದಾಂತವು . . . ಪ್ರವೃತ್ತಿ-ನಿವೃತ್ತಿಗಳ ಸಾಮರಸ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಗಳ ಎಚ್ಚರಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೫೨). ೫. ಮುಕ್ತಿ; ಪರಮಸುಖ : "ನಿಮ್ಮ [ನವನ]ಜೋವೃತ್ತಿ ಯೋಗ ನಿವೃತ್ತಿ ದೊರಕೊಂಡತ್ತು (ಸುಕುಮಾರ. ೧೨-೧೫); ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ನರೀಂಪ್ರಪದನಿಯಂ ಬಿಸುಟ್ಟು ತಪೋಧನುಮುಖರಾಗಿ ನಿವೃತ್ತಿಯನೆಯ್ದಿದರ್ (ಜೀವಸಂ. ೨೬-೫೦ ಪ); ದ್ವೈತಲಯವೆನಿಪುದೆ ನಿವೃತ್ತಿ ನಿವೃತ್ತಿ ಯಂದೆನಿಪುದೇ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಂದೆನಿಪುದು (ಲಾಚಂ. ೫೨-೨೧). ೬. ಬಿಡುಗಡೆ; ಪೂರ್ವಜನ್ಮ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಗುರುಕರುಣವಿದದಂಗೆ ಬಂಧನ ವೆಲ್ಲಯದೊ (ಬಸವ. ೪೬೦). ೭. (ನಿಗದಿಯಾದ ಅವಧಿ ಮುಗಿದ ನಂತರ) ನೌಕರಿ ಅಥವಾ ಸೇವೆಯಿಂದ ಹೊಂದುವ ಬಿಡುಗಡೆ : ಅವರ ನಿವೃತ್ತಿಯ ಕುರಿತ ಇತ್ಯರ್ಥವು . . . ತಡವಾಗುತುನಾಗ ಬಂದಿತು ಮೃತ ಪು ಅದಕೆ ತಡಬಡೆಯಿಲ್ಲವಾಗಿ (ಇಂಚಾಸ. ೨೧-೯೩). ೮. [ನಾಟ್ಯ] 'ಭಾಣಿಕಾ' ಎಂಬ ಉಪರೂಪಕದ ಏಳು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; 10 ಭಾಣಿಕಾ ಎಂಬುದೊಂದು ಉಪರೂಪಕ. ಒಂದು ಅಂಕದ ದೃಶ್ಯ. ಇದರಲ್ಲಿ ಏಳು ಅಂಗಗಳಿವೆ. ೧. ಉಪನ್ಯಾಸ-ಪ್ರಸಂಗವತದಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು. ೨. ವಿನ್ಯಾಸ-ಬೇಸರಿಕೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು. ೩. ವಿಬೋಧ-ಭ್ರಾಂತಿಯು ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು. ೪. ಸಾರ್ಥಸ-ಇಲ್ಲದುದನ್ನು ಹೇಳುವುದು. ೫. ಸಮರ್ಪಣ-ಕೋಪಪರವಶತೆಯಿಂದ ಮಾತನಾಡುವುದು. ೬. ನಿವೃತ್ತಿ-

ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ೩. ಸಂಹಾರ ಕಾರ್ಯವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಗುವುದು : ಭಾಷಣ—ಇದರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಅಂಶ . . . ಉಪನ್ಯಾಸ, ವಿನಯಾಸ, ವಿಬೋಧ, ಸಾಧ್ಯತೆ, ಸಮರ್ಪಣ, ನಿವೃತ್ತಿ, ಸಂಹಾರ ಎಂಬ ಏಳು ಅಂಗಗಳು (ಸಂಪಾಟ. ೩೬). [ಸಂ.] ನಿವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿಗದಿಯಾದ ಕೆಲಸದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡು : ಪ್ರಭಾಕರನು ಮಿತ್ರಪಾಲನನ್ನು ತಾನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಅಧಿಕಾರ ದಿಂದ ನಿವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸಿದನು (ಕವಿಕ. ೪೦).

[ನಿವೃತ್ತಿ + ಕೊಳ್ಳು + -ಇಸು]

ನಿವೃತ್ತಿಧರ್ಮ (ನಾ). ೧. ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಧರ್ಮ; ನಿವರ್ತಕ ಧರ್ಮ : ಸಂಚೀವಕನು . . . ಸಂಸಾರಿಯುಂ ಪರಾಕ್ರಮಿ ಯುಮಪ್ಯ . . . ನಗೆ ದಿವ್ಯಮುನಿಗಿ ಪೇಜ್ಜಂತೆ ನಿವೃತ್ತಿಧರ್ಮಮಂ ಪೇಜ್ಜೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೯೭-೧೫). ೨. (ತಾರ್ಕಿಕ ದರ್ಶನದ ಮೇರೆಗೆ) ಜೀವಿಗೆ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಧರ್ಮಾ ಧರ್ಮಗಳ ನಿವೃತ್ತಿ : ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಚಿತ ಧರ್ಮಧರ್ಮಗಳು ನಿವೃತ್ತಿ ಯಾಗಿ ನಿವೃತ್ತಿಧರ್ಮ ಉದಯಿಸುವುದು (ಹಿಂದಪಾ. ೧೨೩). [ಸಂ.]

ನಿವೃತ್ತಿಪರ (ನಾ). ಸಂಸಾರಬಂಧನದಿಂದ ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದೇ ಗುರಿಯಾಗಿರುವುದು; ಲೌಕಿಕಜೀವನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುವುದೇ ಧೈಯವಾಗಿರುವುದು : ಭಕ್ತಿಯ ಮಾರ್ಗ ನಿವೃತ್ತಿಪರ. ಶಕ್ತಿಯ ಮಾರ್ಗ ಪ್ರವೃತ್ತಿಪರ (ಭಾರದ. ೧೧೮).

[ಸಂ.]

ನಿವೃತ್ತಿಪರಿಣತಿ (ನಾ). (ಸಂಸಾರದಿಂದ) ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವ ಪರಿಪಕ್ವಸ್ಥಿತಿ : ಮನಶ್ಚಿಂತಾಸುಂ ಕಾಲಲಬ್ಧಿವಶದಿಂ ನಿವೃತ್ತಿಪರಿಣತಿಯೋ ಪರಿಣಮಿಸಿದ ಸುಸ್ಥಿತೆಯಂ ವ್ಯರ್ಥಂ ಮಾಡದೆ ತಪೋವನಾಧಿಮುಖನಾದವನು ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣದೋ ಪರಿಪಂಥಿಭಾವಮಂ ಪೂರ್ವದೊಡಂಬಡುವುದೆ ನಿನಗೆ ವಿನಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೧೮೪).

[ನಿವೃತ್ತಿ + ಪರಿಣತಿ]

ನಿವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಲೌಕಿಕಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಆಚರಿಸುವ ಕರ್ಮ ಗಳಿಂದ ವಿಮುಖವಾಗುವಿಕೆ; ನಿರಕ್ತಿ; IP ಹಿಂದೂಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪರಲೋಕಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಎರಡು ಮಾರ್ಗಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದಿತ ವಾಗಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯದು ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗ. ಎರಡನೆಯದು ನಿವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗ. ಸಾಧಕನು ಪ್ರಪಂಚ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಬಿಡದೆ ದೇವತಾರಾಧನೆ, ಜಪ ಮೊದಲಾದ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಆ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಪರಲೋಕಸಾಧನೆಗೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸು ವುದೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗ. ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗದಿಂದ ಉಂಟಾ ಗುವ ಪುಣ್ಯವು ಸಂಚಿತವಾದುದರಿಂದ ಕೆಲ ಕಾಲಾನಂತರ ಆ ಪುಣ್ಯವು ಮುಗಿದುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟಿಬೀಕಾಗುವುದು. ಅದುದರಿಂದ ಸರ್ವಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸ ಅಥವಾ ನಿರಕ್ತಿಯನ್ನು ತಳೆದು 'ತಾನು ಯಾರು' ಎಂಬ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸುವ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದರೆ ಶಾಶ್ವತ ಮುಕ್ತಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ನಂಬಿ ನಡೆಯುವುದೇ ನಿವೃತ್ತಿ ಮಾರ್ಗ : ಸ್ಥೂಲಗಳಲ್ಲಿ—ಭಕ್ತಾದಿಯಿಂದ ಐಕ್ಯಾಂತವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ನಿವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗವೆಂದೂ ಸ್ಥೂಲಜ್ಞರು ಹೇಳುವರು (ತಿಮಸೂ. ೫೯-೪೩ ವಿಚಾರ); ನಿವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು ವುದು ಅಗತ್ಯವೂ ಅನಿವಾರ್ಯವೂ ಆದುದೆಂದು ಅವನು ಬೋಧಿಸಿದ (ಭಾರದ. ೪೬೧); ದಾಸರದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನಿವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗ (ಧರ್ಮಸಾ. ೮೮). [ನಿವೃತ್ತಿ + ಮಾರ್ಗ]

ನಿವೃತ್ತಿವೇತನ (ನಾ). (ಸರಕಾರಿ) ಸೇವೆಯಿಂದ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ ಪಡೆಯುವ ವೇತನ; ವಿಶ್ರಾಂತಿವೇತನ; ಪಿಂಚಣಿ; ಪೆನ್‌ಷನ್ನು : ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರುಗಳಿಗೆ . . . ಶಾಸನಿಯಾಗಬೇಕಾದ ವೇತನಗಳು . . . ಮತ್ತು ನಿವೃತ್ತಿವೇತನಗಳು (ಭಾಷಾಸ. ೫೮); ನಿವೃತ್ತಿವೇತನದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವನು ವರ್ಷಂಪ್ರತಿ ಹತ್ತಾರು ಸಾವಿರ ರೂಬಲ್ ವರಮಾನ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೩೩೪).

[ನಿವೃತ್ತಿ + ವೇತನ]

ನಿವೇದಕ (ಗು). ೧. ತಿಳಿಸುವ; ಹೇಳುವ : ಸುತಲಾಭ ನಿವೇದಕ ವಾರ್ತೆ ತೀವೆ ಪುಳಕಮನಾಂತಳು (ಜ್ಞಾಪಿ. ೨-೮೬). (ನಾ). ೨. ಹೇಳುವ ವನು; ತಿಳಿಸುವವನು : ಆ ನೃಪನೋಲಗಕ್ಕೆ ಯಜ್ಞಿಯಾಗ ನಿವೇದಕ ನೊಮನೆಯ್ದು ಬಂದಾನತನಾಗಿ . . . ಎಂದು ಬಿನ್ನವಿತ್ತುದುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೧೬). 'ಮುಷಿನಿವೇದಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿವೇದನ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವಿಕೆ; ಮಾಹಿತಿ ಕೊಡು ವಿಕೆ : ಸಭೆ ಸಮಾಜ ಭಾಷಣ ನಿರ್ಣಯ ಅವೇದನ ನಿವೇದನ ಸಮವೇದನ —ಇತ್ಯಾದಿ ನನಗೆ ಅದು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೧೧೦); ಕಾವ್ಯ ಎಂದ ರೇನು ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡುತ್ತಾ ಅದು "ಅನ್ಯನಿಧಿಂದ ಅಸಾಧ್ಯ ವಾದ, ಕೆಲವು ಅನುಭವಗಳ ವಾಗ್ಗೂಪದ ನಿವೇದನ" . . . ಎನ್ನು ತ್ತಾನೆ (ಭಾಷಾ. ೨೭). ೨. ಸಮರ್ಪಣೆ; ದೇವರು, ಗುರು, ಹಿರಿಯರು ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವಿಕೆ; ನೈವೇದ್ಯ : ಗಿಡದ ಮೇಲೆಯೇ ಹಣ್ಣಾದ ಎರಡು ಖರ್ಜೂರವನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ತಂದು ನಿವೇದನಕ್ಕಾಗಿ ಅವನ್ನು ತೆಗೆದು ಇರಿ ಸುತ್ತಿದ್ದನು (ನೀತಿಚಂ. VI, ೮). 'ಆತ್ಮನಿವೇದನ' ಪರಾ. ೩. ಹೇಳಿಕೆ; ನಿರೂಪಣೆ. ೪. ಅರಿಕೆ; ಬಿನ್ನಹ; ವಿಚ್ಛಾಪನೆ.

[ಸಂ.]

ನಿವೇದನೆ (ನಾ). = ನಿವೇದನ ೪ : ನನ್ನ ದುಃಖವನ್ನು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ನಿವೇದನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ನಿವೇದನ]

ನಿವೇದಿತ (ಗು). ೧. ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿದ; ಹೇಳಿದ : ಗುಣಧರರೆಂಬ ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನಿಗಳನಲ್ಲಿರ್ಧರಂ ಕಂಡು ನಿವೇದಿತ ನಿಜಜನಕವೃತ್ತಾಂತಮನವರ ವಚನದಿಂ ತಮ್ಮಯ್ಯನ ಸಾವುಮಂ ನರಕಕ್ಕೆ ಪೋವುದುಮನಜಾದು (ಚಾಪುಪು. ೧೪). ೨. ಅರ್ಪಿಸಿದ; ಸಮರ್ಪಿಸಿದ : ಸಂಗತ ನಿವೇದಿತಪದಪದಾರ್ಥಗಳಂ ಮುನ್ನಂ ದಿಕ್ಕಾನಾಥಂಗೆ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣಪದಮಂ ತಾ ಸಮರ್ಪಿಸಲು (ಜಸಪು. ೩೩-೮). (ನಾ). ೩. ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವನು; ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು : ಉದ್ಯವನೆಂಬ ದೂತಮುಖ್ಯನನಟ್ಟಿದೊಡಾತಂ ಬಂದು ದೌವಾರಿಕ ನಿವೇದಿತಂ ಸಭಾಭವನಮಂ ಪೊಕ್ಕು ಸಮುಚಿತಾಸನ ದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿದುರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೮೪); ಅಂತುಮಾಯುವರಾಜಂ ರಾಜಸುತ್ತುರ್ಪಿನಮೊರ್ವಂ ದ್ವಾರಪಾಲನಿವಾರಿತಂ ನೇತ್ರಧರನಿವೇದಿತನಾ ಮಹಾಸ್ಥಾನಮಂ ಪೊಕ್ಕು ಮೆಯ್ಯಕ್ಕಿ ಕಯ್ಯಂ ಮುಗಿದು ನಿಂದು (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೧೪). [ಸಂ.]

ನಿವೇದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳು; ತಿಳಿಸು : ಅರಸಿಗಮೋಘಂಗಳಪ್ಪ ಕನಸಿನ ಫಲಂಗಳುಮಂ ನಿವೇದಿಸುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೧೨೪); ನೀನು ಮೀತನ ವೃತ್ತಾಂತಮನವರಯ್ಯನಪ್ಪ ಶ್ವೇತಕೇತುವಿಗೆ ನಿವೇದಿಸು (ಕಾದಂಬ. ೬೧೨); ದರಿತಾಳದೊಳ್ ನಟಾಗ್ಗದೆ ಬರೆದ ಉಪಾಸನೆಯಂ ನಿವೇದಿಸೆ ಬನದಿಂದರಗಿ ತರ್ವಳ್ಳವು ದೇಶಾಂತರಕ್ಕೆ ಸಂದೇಶದರರವೊಲ್ ಬರೆಯಿಗಳಾ (ಅಜಿತ. ೨-೯); ಪುಸ್ತಕವಿಮಾನದ ರತ್ನವಿಚಿತ್ರಪ್ರತಿಕಾ ಸಂಕುಳ . . . ಅಬ್ಬುವು . . . ಆ ಲಂಕೆಯ ಸೊಡಸುನ್ನತಿಯ ಕೇಡ ನನಗೆ ನಿವೇದಿಸಂತವೋಲ್ (ಸಂರಾಮಾ. ೯-೧೦೯). ೨. ಒಪ್ಪಿಸು ;

ಕೊಡು; ಸಮರ್ಪಿಸು : ಸುನಂದೆಯೆಂಬಂ ಸನಹ್ಯಮಾರಂಗೆ ಗರ್ಭ
ದೊಳಿರ್ದಂತೆ ನಿವೇದಿಸಬಟ್ಟಂ (ಪದ್ಯಾಂ. ೫೯-೬); ತನ್ನೊಡವುಟ್ಟಿದರ್
ಬೆಸರ ಸಾಲ್ಪರೊಳೊಳೆವರುಮಿಲ್ಲದಿದೊಡಂ ತನ್ನಸುವಂ ನಿವೇದಿಸುವ
ನಗಿಗೆ ಭರ್ತುತನುಜಂ (ಗದಾಯು. ೪-೯); ತನುರೋಧ ಮನರೋಧ
ಧನರೋಧ ಮುಂದುಗಿಡಿಸಿ ಕಾದಿಹುವೆನ್ನಾ ತನುಮನಧನನ ನಿವೇದಿ
ಸಿದವರ ಮಗ ನಾನಯ್ಯಾ (೬ನವ. ೩೧೫); ತಂದೆ ಭಿಕ್ಷಾಶನವನ್ನೆವರು
ನಂದನರು ತಾಯಿಗೆ ನಿವೇದಿಸಲು (ಕುಂದಾ. ೧೦-೪); ಕಾದಿಹೆನು
ಹದಿನಾಲ್ಕುವರು ಮೇದಿನಯ ನೀವ್ ಬಾರದಿರಲು ನಿವೇದಿಸುವನೀ
ತನುವನಲಂಗಿಂದನಾ ಭರತ (ಕೊರತಾ. ೨-೬-೩೩). **ನಿ. ನಿರೂಪಿಸು :**
ಇಲ್ಲಿಯ ದೇವಿ ಭೀಷ್ಮನ ಅದ್ಭುತತ್ವಾಗವನ್ನು ಅಚ್ಚಿತ್ತದೆಂತೆ ನಿವೇದಿಸು
ತ್ತದೆ (ತಪನ. ೬೯). **ನಿ. ಬಿನ್ನವಿಸು :** ವಿಜ್ಞಾಪಿಸು : ನನಗೆ
ಇರುವ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಿಮ್ಮ ಹತ್ತಿರ ನಿವೇದಿಸಿದ್ದೇನೆ (೭೩೪).

[ನಿವೇದನ+ಇಸು.]

ನಿವೇದ್ಯ (ಗು). ೧. ತಿಳಿಸಬೇಕಾದ; ಹೇಳಬೇಕಾದ. (ನಾ).
೨. ದೇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ಫಲ, ಅನ್ನ ಇತ್ಯಾದಿ; ನೈವೇದ್ಯ :
ಕ್ರೀಮೂಲಸ್ತಾನದೇವಗ್ನಿ . . . ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ದಿಟ್ಟ; ಹರಳ ಮತರು ೬
(ಸೌಹ. ೫೧-೬೪-೧೪; 1038); ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಶ್ವರದೇವರ ಅಂಗಭೋಗಕ್ಕಂ
ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕಂ ಚೈತ್ರಪದ್ವಾದಿಗಳಂ . . . ಆಯಂ ಮಾಡಿ ದಿಟ್ಟರು
(ಕುಂ. ೧-೧-೪; 1092); ಅಕ್ಷಯಕನಕಪಾಶೋದ್ಯತನಿವೇದ್ಯದಿಂ
... ಪೂಜಿಸಿ (ಪಂಪ. ೬-೧೦೧ ರಗಳೆ); ಸುರುಚಿರಸುಧಾನಿವೇದ್ಯ
ವಸ್ತು ಕಾಪಾಲಿಕನ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂಬೊಟ್ಟು (ಪಂಪ. ೫-೧೧).

[ಸಂ.]

ನಿವೇದ್ಯಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸು : ಹೊಂಬಂ
ಯದೊಳೊಡಮೆ ದಿಡಿಸಿದ ಸುಳುಪದಿವ್ಯಾನ್ನಮಂ ನಿವೇದ್ಯಂಗೊಟ್ಟು
(ಪಂಪ. ಪಂ. ೨೦೭-೬೭). [ನಿವೇದ್ಯ+ಕೊಡು.]

ನಿವೇಶ (ನಾ). ೧. ಪ್ರವೇಶಿಸುವಿಕೆ. ೨. ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವಿಕೆ;
ನೆಲಸುವಿಕೆ. ೩. ನೆಲೆ; ನಿವಾಸ; ಮನೆ : ದೇಶಂ ಪರರಾಷ್ಟ್ರಾದಿ
ನಿವೇಶಾಂತಂ ತದ್ವಿರುದ್ಧ ಮಚನಂ ಮಿಗೆ ಸಂಕ್ಷೇಪಶಕಂ (ಕವಿ. ೧-೧೦೯);
ಮುನಿತಗಳ ಮನೆಯೊಡ ಮನುಗಳ ಬಗೆವುಗದ . . . ಭನತೇದೋ
ರಾಶಿ ಸುನಿವೇಶದೊಳಿರ್ದಂ (೧೦೮. ೫-೩೭). **ನಿ. ಬಿಡಾರ;**
ಪಾಳಿಯ; ಶಿಬಿರ : “ನಿವೇಶ, ಶಿಬಿರಂ-ಈ ೨ ಪದಿಕೆ” (ಪಂಪ. ೭೪-೨೯೮). **ನಿ. [ನಾಟ್ಯ]ನೂರಿಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು;**
“ಮಂಡಲಸ್ಥಾನಕವನ್ನು ಮಾಡಿ ನಿರ್ಭುಗ್ನ ವಕ್ಷಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕಾ
ಮುಖ ಹಸ್ತಗಳೆರಡನ್ನೂ ಹಿಡಿಯುವುದು” (ಬಾಸ್ಕರಂ. ೩೦೩
ಗದ್ಯಾನುವಾದ) : ಶಲಭಸ್ತುಪುಟ, ರೀನ, ವಿನತಿ. . . ಅವಹಿಷ್ಠ,
ನಿವೇಶ . . . ಸಂಗಾಪಸರ್ಪಿತ, ಗಂಗಾಪತರಣ-ಈ ನೂರುಂಟು
ಕರಣಗಳ್ (ಬಾಸ್ಕರಂ. ೪-೪೨ ವ). “ದಿಕ್ಪಸ್ತಿತ್” ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿವೇಶಕ (ನಾ). ಪ್ರವೇಶವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು : ಜ್ಞಾನ
ಮಾರ್ಗವೇಶನ ತತ್ವಜ್ಞಾನಸಾಧನವಿಗ್ರಹನೆ ಅಜ್ಞಾನಹರಗುಣನಾಮ
ಧೇಯನೆ ಐಯ ನಮೋ (ನಿಘಂ. ೧೦-೩೩-೪). [ಸಂ.]

ನಿವೇಶಕರಣ (ನಾ). = ನಿವೇಶ ೩ : ಒದವಿದ ಮಂಡಲ ತಾಣವ
ಪದಂಗಳಿಸಲ್ಪ ಹಸ್ತಮರದಂ ಕಟಿಕಾಸ್ತದ ನಿರ್ಭುಗ್ನಾಸ್ತವಕ್ಷದೊಳಿರೆ
ಸತಿ ಕೇವ್ ನಿವೇಶಕರಣಮನಿರ್ಭುಗ್ನ (ಬಾಸ್ಕರಂ. ೪-೧೫೫). [ಸಂ.]

ನಿವೇಶಣ, ನಿವೇಶಣ, ನೇವೇಶಣ, ನೇವಣ, ನೇವಣ (ನಾ). ಮನೆ
ಮೊದಲಾದ ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವ ಜಾಗ,--
ಖಾಲಿ ಸ್ವಕ : ನಿವೇಶನ : ಕೀರಿಯ ತೆಂಕಣ[ದ]ಲು ಹದಿನೆಂಟು ಕಂದು

ಮನೆಯ ನಿವೇಶಣಮಂ (ಕುಂ. ೪೬-೪-೨೧; 1152). **ನಿವೇಶಣ :**
X X X ಯ ನಿವೇಶಣ X X X (ಸೌಹ. ೫೫, ೮೫-೪೫; 1124).
ನೇವೇಶಣ : ಮನೆಯ ನೇವೇಶಣ ಮೂದ ನೋಮನಧವೇವರ ಗದ್ದೆಯಿಂ
ಪಡುವ ಕೆಂಕ ಮುಖವಾಗಿ ಬಂದ ಕೈ ೪೮ (ಸೌಹ. ೫೫, ೮೫-೩೩; ?).
ನೇವಣ : ದೇವಂಗೇರಿಯೊಳೆಬ್ಬಿಯೊಳಂ ಅಯ್ಯಯೊಳಂ ಮನೆಯ
ನೇವಣವುಪ್ಪುತನಾಲ್ಕು (ನಿಘಂ. ೫೪, ೩೩೫-೧೯; 945). **ನೇವಣ :**
ಪಸರಿಸಿ ಸಮ್ಮತಿ ತನ್ನಯ ದಸವಂದದ ನೇವಣಗಳೊಳ್ ಕೆಲವನವರ್ಕ್ಕ
ಸದ್ಯಕನಿತ್ತಿತ್ತುದನೀ ವಸುಧೆಗೆ ನೆಗಟ್ಟುಂಟು ಶಾಸನಂ ಬರೆಯಿಸಿದೊಂ
(ನಿಘಂ. ೪೪, ೩೪-೨೪; 945); ದೇವಗ್ನಿ ಪುರವರ್ಗದ ಪನ್ನೆರಡು
ಮನೆಯ ನೇವಣಮುಮಂನೊಂದು ಗಾಣಮುಮಂ ದಿಟ್ಟಿರ್ (ಕುಂ. ೪, ೩-೧೩; 1032 ?). [**ಪ್ರಾ. ನಿವೇಶಣ./ಸಂ. ನಿವೇಶನ**]

ನಿವೇಶನ (ನಾ). ೧. ಹೊಗುವಿಕೆ; ಪ್ರವೇಶಿಸುವಿಕೆ. ೨. ನಿವಾಸ;
ಮನೆ : “ಅವಾಸ : . . . ಶಾಲಾ, ವೇಶ್ಯ, ನಿವೇಶನಂ, ಉದವಸಿಕಂ,
ಸದ್ಯ, ಒಳಿ, ಶರಣಂ, ಅಗಾರಂ, ನಿವಸನಂ, ಅಲಯ :—ಈ ೩೧ ಮನೆ”
(ಪಂಪ. ೪೯-೧೩೬). **ನಿ. = ನಿವೇಶಣ :** ಊರೊಡೆಯಗ್ನಿ ಮಾನ್ಯದ
ಕೆಯ್ಯತ್ತರನ್ನೊಡು ಮನೆಗೆಯ್ಯುಗಲವಿಪ್ರಕ್ತೈಗ್ನೀಳದ ನಿವೇಶನಂ
ಮೂರು (ನಿಘಂ. ೫೫, ೩-೩೩; 1012); ರೇವದಾಸಭಟ್ಟರ ಕೆಯ್ಯಂ
ಬಡಗ ದಿಟ್ಟ ಪಿರಿಯ ಕೋಲ ಮತ್ತ [೫] ಮನೆಯ ನಿವೇಶನಂ (ಸೌಹ. ೫೫, ೩೩-೧೩; 1111); ದೇವರಿಗೆ ದಿಟ್ಟ ಮನೆಯ ನಿವೇಶನವೆರಡು
ಬಣಂಬೆಯ ನಿವೇಶವೊಂದುವರೆ (ಸೌಹ. ೫೫, ೯೩-೬೧; ?);
ಮುನೀದಿಗೆ ದೇಶಾದ ನಿವೇಶನವನ್ನು ತಾಯಿ ತಂದೆಗಳಿಲ್ಲದ ಇಬ್ಬರು
ಬಾಲಕರು ಮಹಮ್ಮದನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದರು (ಪ್ರಗಂ. ೨೩). [ಸಂ.]

ನಿವೇಶಿತ (ಗು). ೧. ಒಳಗೆ ಇರಿಸಿದ; ಒಳದೊಕ್ಕ; ಒಳಗಿಟ್ಟ :
ಅದುದಭಿಷೇಕದ ಮಹಾಸಂಪಾದನದ ಮಂಗಳತೆ ಮಿಗೆ ದಾಮೋದರಗೆ
ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡನಿಕರನಿವೇಶಿತೋದರಗೆ (ನಿಘಂ. ೧೦-೨೩-೪೧). ೨. ಇರಿ
ಸಿದ; ಇಟ್ಟ; ಸೇರಿಸಿದ : ನಿಜ್ಯಂಭವಾಣ ಸವನನಿಕರಕರಾಕ್ಷಪ್ಪ
ಮಧುಕರರಮೇಲೆಯಪುನಪರಪ್ರದೇಶನಿವೇಶಿತವಿರಹಿಷನ್ಯುಳಯನಿಜಿತ
ಮಾನಸ . . . ಮತ್ತ ಕೋಕಿರೋಲ್ಲಾಸಿತ ಶೀಲರೋದ್ವಾ ಮುದ್ದನ
ವನಮನೆಯೊ ವಂದು (ಗಂಪಾ. ೫-೧೦ ವ); ಸಮಸಚವಪ್ರಕೋಷ್ಠ
ನಿವೇಶಿತವ್ಯವಾಣನಲ್ಲವನಂ . . . ಆಗಿ ಬರ್ತಾಗಳ್ (ಪಂಪ. ೬-೮೩ ವ). [ಸಂ.]

ನಿವೇಶ್ಯ (ನಾ). ಇರಲು ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ವಾಸಯೋಗ್ಯ
ವಾದುದು : ಎಲೆ ಎಲೆ ಭೂಸುರಾಧಮರಾ ಹರಭಕ್ತನಿವೇಶ್ಯಮಪ್ಪ
ಮುನ್ನಿಲಯಮಶ್ಯಮೂರ್ಘ ನಿಮಗಂ ಪುಗಲ್ (ಪಂಪ. ೬೯-೯).

[ಸಂ.]

ನಿವೇಶಣ ‘ನಿವೇಶಣ’ ನೋ.

ನಿವ್ವಳ ‘ನಿವಳ’ ನೋ.

ನಿವ್ವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ (?) : ಪರ್ವತಭಿರರ
ಶಿಖರ್ ಚಿಲ್ಲಕಭಿರರ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟಿ ಮಯ್ಯಾದೊಡಳಿಗೆ
ನಿವ್ವಳ್ಳಿ ಕಿಚ್ಚಿಟ್ಟಿ ಮೂನೂಜುಗಣ್ಣುಗಂ ರಾಜಮಾನನಂ ಕೊಟ್ಟಿಂ
(ನಿಘಂ. ೫೫, ೩೮-೪೩; 943). [?]

ನಿಶಿತ (ಗು). ೧. ಸರಳಸ್ವಭಾವದ; ಕಪಟಿಲ್ಲದ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ
ವಾದ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ; ನಿರ್ವಂಚನೆ. ೩.
ಯಾದವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ಬಲರಾಮನ ಮಗ : ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಗದ
ಸಾಂಬನುರುದ್ಧ ನಿಶಿತ ಶತನಕ್ರೂರ ಸಾತ್ಯಕಿಪ್ರಮುಖಿಯಾದವರಮ್ಮ
ಕೊಡ ಬರಲಿ (ಪ್ರಮಿ. ೬-೨). [ಸಂ.]

ನಿಶಮನ (ನಾ). ೧. ನೋಟ; ದೃಷ್ಟಿ : "ನಿಭಾಳನಂ, ನಿಶಮನಂ, ನಿಧ್ಯಾನಂ, ಅವಲೋಕನಂ, ಲಕ್ಷಣಂ, ದರ್ಶನಂ, ದೃಷ್ಟಿಃ, ದ್ಯೋತನಂ—ಈ ಆ ನೋಟಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೨). ೨. ಕೇಳುವುದು; ಶ್ರವಣ. [ಸಂ.]

ನಿಶರಣ (ನಾ). ಕೊಲೆ; ವಧೆ : "ನೂರಣಂ, ನಿಶರಣಂ, ನಿಬರ್ಹಣಂ . . . ಹಿಂಸಾ, ಸಂಜ್ಞ ಪನಂ—ಈ ೨೧ ಕೊಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೮-೩೨೩). [ಸಂ.]

ನಿಶಾ 'ನಶಿ' ನೋ.

ನಿಶಾಂತ (ಗು). ೧. ಶಾಂತವಾದ; ನಿಶ್ಯಬ್ದವಾದ. (ನಾ).

೨. ಆವಾಸ; ನೆಲೆ; ಮನೆ : ಅವಿರಳಧೂಪಾಮೇದಸಂಸಂಗಿಭೃಂಗಾ ನ್ನಿತಮುದಿತಮ್ನ ದಂಗಳ್ವಾನನ್ಯತ್ಯನ್ಮಯಾರಾಂಚಿತಮಸಿದುಡು ಕಾಂತಂ ದೇವಪೂಜಾನಿಶಾಂತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೫೦); ಇಂತು ಕೃತಕಕುಪ್ತೀಕ ಕೇಳಿಸರಸ್ಸಂತತಿಗಳಂ ಸಮಂತು ತೋಭಾಶಾಂತಮಾದ . . . ಜಗತ್ಪಾನನ ವನವನಳಿವಾಸಭವನವನವನಜಾತಪೂರ್ವಮೇನೆ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ವರ್ಧಪು. ೨-೨೨ ಪ); ಜಯಜಯ ಮಹಾಮಹಿಮಗಿರಿಸುತಾಕಾಂತ ಜಯಜಯ ಸುಭಿಕ್ಷಾಟಿನೇಕ್ಷಿತೇಂದ್ರನಿಶಾಂತ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೩೯ ರಗಳ); ನೀಂ ಮನುಜೇಶನತಿದಯಾನಂತನಾತ್ಮಸ್ವಾಂತವಿನಯದಿಂದವಿಳರಂ ರಕ್ಷಿಸುವ ನಿಶ್ಚಿಂತ ಸದ್ಗುಣನಿಶಾಂತನಲ್ಲೆ (ವಿಂಕಾರಾ. ೨-೧೪-೧೭). ೩. ರಾತ್ರಿಯ ಕೊನೆ; ಮುಂಜಾವ; ಅರುಣೋದಯದ ಸಮಯ : ಒಂದು ಬಾಳರವಿ ತನ್ನಯ ಸೋಗಿಲ ಮೇಗೆ ರಾಗದಿಂ ಪೊಡವುಡನಂತೆ ದಿಕ್ಕರಿ ಗಳಂಬುಜಪತ್ರಪುಟಾಂಬುವಿಂ ಬಿಡಂಗಡಸಿರೆ ಮಜ್ಜನಂಬುಗಿಪುದಂ ಸತಿ ಕಂಡೊಸೆದಳಾ ನಿಶಾಂತದೊಳಾ (ಪಂಪಾ. ೧-೧೪೦); ಆ ಪುರಂ ಪದ್ಮ ರಾಗಾರುಣೀಕೃತ ನಿಶಾಂತಮಾಗಿಯುಂ ಅಸ್ತಮಿಶರಾಜಲೀಲಾವಿಲಾಸ ಮುತ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೩೬); ಅತುಳಸಿಂಹಾಸನಮಂ ದಿಡದರ್ಶಕಪಿಯನಾಗಳು ಪೊಡವೀಶಂ ಕನಸಿನೊಳಾ ನಿಶಾಂತಂ ಕಂಡಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೯-೧೪); ಹಲವು ಕಪ್ಪಡಿಗಳು ನಿಶಾಂತವ ಕಳೆಯೆ ದೇಗುಲದಡೆಗೆ ಹರಿಯುವ (ಕಾಶಿಕಾ. ೧೪-೪೧). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಂತವಿರಕ್ತ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಶಾಂತನಾದ ವಿರಾಗಿ; ಶಾಂತ ಮನಸ್ಸಿನ ವಿರಕ್ತ. ೨. ಮುಂಜಾವದಲ್ಲಿ ಕಾಂತಿಹೀನನಾದವನು. ೧, ೨ : ಮಿತ್ರಸಮಾಗಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂಬರಮಂ ದಿಡು(ತಿರ್ಪತೇಷ)ನಕ್ಷತ್ರ ಗಣಂ ಕಲಿತ್ತಿನಮಗಲ್ಲಿ ನಿಶಾಂತವಿರಕ್ತನಪ್ಪ ನಿರ್ಗೋತ್ರನೊಪ್ಪ ಸತ್ಯವಳ ಯೋದ್ಧತಲಕ್ಷ್ಮಿಯನೊಕ್ಕು ಪೋಗಲಿರ್ಪತ್ತಿಜನಂದು ಕನ್ನಡಿಸಿದಂ ಸುವಿ ಧೀಶನ ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೫೯). [ನಿಶಾಂತ+ವಿರಕ್ತ]

ನಿಶಾಂಧ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಕಾಣದವನು; ಇರುಳು ಗಡ್ಡೆ ನ ದೋಷವುಳ್ಳವನು : ಉದಯಸ್ಥಂ ದಿನನಾಥನಾಗಿ ವಿಕಲಾಕ್ಷಂ ನಿರ್ಭಯಂ ನಿರ್ದಯಂ ಸದನಂ ಸಿಂಹವಿಲಗ್ನದೊಳಾ ನಿಲೆ ನಿಶಾಂಧಂ ಮೇಘಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಪೊರ್ದಿದೊಡಾಡ್ಯಂ ತಿವಿರಾಕ್ಷಂ (ಚಾತಕಿ. ೧೮-೧).

[ಸಂ.]

ನಿಶಾಕರ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಚಂದ್ರ : ಪರಿತಾಪಮನನಗೆ ನಿಶಾಕರನಾಗಿಸುಗುಂ ವಸಂತಸಮಯಾನುಗತಂ (ಕವಿಾ. ೩-೩೩); ಇನಿಯನಗಲ್ಲು ಪೋಗಿ ಪರದೇಶದೊಳೊಡಪಂ . . . ನೀನುಮನ್ನನೆ ನಡೆನೋಡುತುಂ ನಭದೊಳೊಡಪೆಯಪ್ಪುದಜಾಂದೆ ನಿನ್ನ ನಾನನುವಿನೆನ್ನ ಮೆಯ್ಯದವೊ ನಲ್ಲನ ಮೆಯ್ಯದವೋ ನಿಶಾಕರಾ (ಅದಿಪು. ೧೨-೪೧); ಅಂಗಜನೆನ್ನ ಪಕ್ಕದೊಳ್ಳರುತಿರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಹಿಂದೆ ನಿಲೆ ಮುಂದೆ ಮದಿಂದ್ರಿಯವರ್ಗವಾವಗಂ ಪರಿಯ ನಿಶಾಕರಂ ನಿಜಕರೋತ್ಕರದಿಂ ಹಿಡಿ ದೊಯ್ಯ ಬೀಜಿಪೇಟರ್ ಪರಿಜನಮೇವುದು(ಕಾದಂಪು. ೮೯೩); ಪುಣ್ಯಕಥೆ

ಯಂದದೆ ಭಾವಿಸಿ ಕೇಳ್ದುದಾ ಧರಾಧಿಪನ ಪರನ್ನಿಶಾಕರಕಳೋಜ್ಜ್ವಲನುಂ ಜಸಮಂ ಜಗಜ್ಜನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೩). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಕರವಿಳಂಬಿ(ನಾ). ಚಂದ್ರನವರೆಗೂಬಿಳಿದುದು, -ಹಬ್ಬಿದುದು : ಕೊಳೆ ನೋಡುವ ಕಣ್ಣಳಸುಂಗೊಳೆ ದಿವ್ಯಪರೀರಮಂತುಮಲ್ಲದೆಯುಂ ತಾಂ ತೋಳ[ತೋಳತೋಳಗೆ] ನಿಶಾಕರವಿಳಂಬಿಯಾಯ್ತ ಮಿವವಿಕ್ರಮಪ್ರಭೆ ದಿವ ದೊಳಾ (ಪಾಂಕಪು. ೯-೩೫). [ನಿಶಾಕರ+ವಿಳಂಬಿ (=ವಿಲಂಬಿ)]

ನಿಶಾಕರವೀಧಿ (ನಾ). ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿರುವ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರವಾದ ಮಾರ್ಗ; ಚಂದ್ರವೀಧಿ : ಅಲ್ಲಿ ನಿರಂತರಂ ಮೆಜುವುದು . . . ಸಲ್ಲತಪ್ರಭಾಕರನಿಶಾಕರವೀಧಿಯ ಗೋಪುರಂಗಳಲ್ಲೊಂದು ಚಿತ್ರದಿಂ ಮಿಮಳಪಟ್ಟಣಮೆಂಬುದು (ಸಳಹಂ. ೧೩). [ನಿಶಾಕರ+ವೀಧಿ]

ನಿಶಾಕರಸುತ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಮಗ; ಬುಧ : ಸುರಗುರುಹಿಂದೆ ಧರ್ಮ ದಶಮಾಪ್ತ ಮಲಾಭ ತನ್ಮೂಲದೊಳಾ ನಿಶಾಕರಸುತನಿಂದೆ ಸಪ್ತನನ ಪಂಚಮಲಾಭ ತೃತೀಯರಾಶಿಯೊಳಾ . . . ಒಳ್ಳಿದಂ ಸುತಂ (ಚಾತಕಿ. ೧೦-೧೩). [ನಿಶಾಕರ+ಸುತ]

ನಿಶಾಕಾಂತ (ನಾ). ಇರುಳಿನ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ : ಎಂತೀಗಳೆನ್ನ ನೊಯ್ಯ ಪನಂತೋನದೆ ಕರಕಚಗ್ರಹಂಗೆಯ್ಯ ನಿಶಾಕಾಂತಂ ತಡೆಯದೆ ನಮಗಿದೀರಂ ತರ್ಕಮೆ ಜೀವಿತೇಶನಂ ತರಕ್ಕಾಕ್ಷಿ (ಕಾದಂಪು. ೮೯೪); ಇನಿರಹಿನ ಪದ್ಮಿನಿ . . . ನಿಶಾಕಾಂತನ ಕರಕೆ ಬೆರ್ಚಿ ಮುಟ್ಟಿದಳೆನೆ ಮೊಗಮಂ ಮುಗಿನ ಪಂಕಜಂ ಕರಮೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೦).

'ನಿಶಾನಾಥ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಶಾಖೋರ, ನಿಷಾಖೋರ (ನಾ). ಮಾದಕವ್ಯಾನೀಯ ಅಥವಾ ಮಾದಕದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಚಟವಿರುವವನು : (ಕ).

ನಿಷಾಖೋರ : ಪ್ರಸನ್ನ ಗೌಳಗಿತ್ತಿಯು ಅರಚುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ—'ನಿಷಾ ಖೋರ, ನಿರ್ಲಾಜ್ಞ, ತಂದಿಪೋತ' ಇತ್ಯಾದಿ (ಕಮಕ. ೧೨೯).

[ನಿಶಾ(<ನಶಿ)+ಖೋರ (<ಕೋರೈ)]

ನಿಶಾಗಂಧಿ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸುಗಂಧವನ್ನು ಬೀರುವ ಹೂವು ಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಹೂವು; ರಾತ್ರಿರಾಣಿ : ಪಾರಿಜಾತ, ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಗುಲಾಬಿ, ನಿಶಾಗಂಧಿ ಮೊದಲಾದವು ಗಳ ಅರಳ ಮೊಗ್ಗಗಳ ಪಕಳಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಯು ಸೇರ . . . ಘನುಘನು ಸುತ್ತಲಿದೆ (ಕುಮುದಿ. ೧೧೭). [ಸಂ. ನಿಶಾಗಂಧಿನ್]

ನಿಶಾಚರ (ಗು). ೧. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಓಡಾಡುವ : ದೂರದಲ್ಲಿ ನಿಶಾ ಚರಪಕ್ಷಿಯೊಂದು ವಿಳಂಬವಾಗಿ ಕೂಗಿದಂತಾಗಿ ರವಿಕೀರ್ತಿ ಎಚ್ಚರ ಗೊಂಡನು (ರೂಪೇಷಾ. ೧೦೧). (ನಾ). ೨. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿ ಸುವ ದೇವ್ವ, ಭೂತ, ಪಿಶಾಚಿ ಮೊದಲಾದವು : ಈಗಲಿನ ಪೊತ್ತಪ್ಪುದು ಪೇಚರನಿಶಾಚರದ್ವಚರಸಂಚಾರಮಲ್ಲದೆ ಭೂಚರಗೋಚರ ಮಲ್ಲೆಂದು ಮುಟ್ಟುವರ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೭-೧೮ ಪ). ೩. ರಾಕ್ಷಸ : "ನಿಶಾಚರಂ ರಾಕ್ಷಸಂ" (ಮಂಗಳಾ. ೧೫-೧೦); ಕಿಡೆ ಕೊಲ್ಲ ರಾಮ ಬಾಣದೆ ಕಿಡೆದ ನಿಶಾಚರರ ಸೆತ್ತರೊಳ್ಳಿಳುವೆನಲ್ಲದುಗೊಂಪುವೊರೆದ ತರ್ಗಲಿನೆಡೆವಿಡದಿಡದವಿ ಸುತ್ತಿ ಸೋಗಿಯಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೧೦); ಮೂರ್ಖನಿಶಾಚರವನಸಂಹಾರಂ ನೀತಾಮುಖ ವಿನಾಶನಕಾರಂ (ಕನಕ. ೩-೨); ಯಮಭಯಂಕರಿಯಾಗು ಬೋಕ ಮೂರಕೆ ತೋಕವಾಗಿಹ ನಿಶಾಚರರ ಸಪ್ತರ ನಿಚಕುಲಕೆ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೩-೪೭೩). 'ನಿಶಾಚರಬಲ' ಪರಾ. ೪. ಚಂದ್ರ. ೫. ಕಳ್ಳ; ಜೋರ. ೬. ಗೂಗೆ; ಗೂಬೆ. ೭. ಹಾಲಕ್ಕಿ; ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ. ೮. ಉಗ್ರವಾದ ಸರ್ಪ. ೯. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : "ಉಗ್ರಾಹಿ ತಸ್ತುರ ಪಾಪಕ್ಕಿ ಮೃಗಾಂಕ ಘೋಕ ದನುಜಂ ಪಾಶಿನ

ಮಿಂಕು ನಿಶಾಚರಮಕ್ಕು" (ನಾಸಾ. ೨೪). 'ಗಂ. ಬಾವಲಿ; ಕಣ್ಣು ಕಪ್ಪುಡೆ. [ಸಂ.]

ನಿಶಾಚರಬಲ (ನಾ). ಗಂ. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಚರಿಸುವ ಭೂತ, ಪಿಶಾಚಿ. ಮೊದಲಾದ ದುಷ್ಟಶಕ್ತಿಗಳ ಸಮೂಹ : ಓಡೆ ತಮೋಬಲಮಗಿದ ಛಾಡೆ ನಿಶಾಚರಬಲಂ ರಥಾಂಗಯುಗಂಗಳ ಕೂಡೆ ಬಗೆ ಕೂಡೆ ನೇಸರ್ ಮೂಡಿದು ಬಲಂಗೆ ಮಿಬ್ಬು ಮೂಡುವ ತೆಜದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೭). ೨. ರಾಕ್ಷಸರ ಸೇನೆ. [ನಿಶಾಚರ+ಬಲ.]

ನಿಶಾಚರಿ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವಳು; ರಕ್ತಸಿ; ರಾಕ್ಷಸಿ : ಪೀಚಯೋ ಭೂಚಯೋ ನಿಶಾಚರಯೋ ರೂಪು ಬಣ್ಣ ಸಲ್ಯಾಗಮವಾಗೋ ಚರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೪); ನೀತಿಗಳ ಗತಿಯನು ದೊಡೆ ನಿಶಾಚರಿಯನನಾಲ್ವನೇ ರಾಣಿಯೆಂದರಮನೆಯೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೫೪). [ಸಂ. ನಿಶಾಚರಿ.]

ನಿಶಾಚರೀಜನ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಪಿಶಾಚಿಗಳ ತಂಡ : ಆರ್ವ ಪಿಶಾಚಿ ಯರ್ಕಳಸುಂಗೆಯೆ ಬೇವ ಪಣಕ್ಕೆ ಕೋಪದಿಂ ಪೋರ್ವ ಮರುಳ್ಳಕಂ ಪಿಶಾಚೀಜನದಲ್ಲಗೆ ನಿಲ್ಲದಕ್ಕೆಯಿಂ ಸಾರ್ವ ನಿಶಾಚರೀಜನಮನಂತದನಿಕ್ಕು ವುದಂ ಸಂಪರಂ ಪಾರ್ವ ಪುರಾಣ ರಾಕ್ಷಸರನೀಕ್ಷಿಸಿದಂ ಪ್ರತಿದೂಷದ್ರವ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩೪). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಚೂರ್ಣ (ನಾ). ಅರಿಸಿದ ಪುಡಿ : ತಿಳಜಾಭ್ಯಂಗಮನಳ್ಳುಟಾಂ ರಚಿಸಿ ಮಂದೋಷ್ಣಾಂಬುಮಿಂ ಮಜ್ಜನಂಗೊಳಿಸುತ್ತಂಕದೊಳಿಟ್ಟು ಕಣ್ಣು ವಿಗಳಂ ಸೈತಲದಿ ದಿವ್ಯಾಂಬರಾಂಚರದಿಂ ಮೈಯೊರಸುತ್ತೆ ಮೈದಿಗುರ ನಿಟ್ಟುಗಳ್ ನಿಶಾಚೂರ್ಣದಿಂದಳಕಂದೀವಿ ಸುರಕ್ಷೆಯಂ ಪೊರೆದವಾ ಮಾಡೇವಿ ತದ್ವಾಲನಂ (ಪ್ರಸನ್ನಿ. ೯-೧೧೦). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಚೀವಿತೇಶ್ವರ (ನಾ). = ನಿಶಾಕಾಂತ : ನಮ್ಮ ಗೆಲ್ಲನೆ ಸೂಚಿ ಸುವ ಹೊನ್ನ ಲೇಪಮಂ ತಳದಸೆವ ಮೊನ್ನವೆಳ್ಳಿಯ ಗುರಾಣಿಯನಲ್ವ ಕೋಳಿಸುತ್ತಿಹನೇ ನಿಶಾಚೀವಿತೇಶ್ವರಂ ! (ಚಂದ್ರಸ. ೫೧-೧೦). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಟಿ (ನಾ). ಗಂ. ರಾಕ್ಷಸ : "ರಕ್ಷ : ಕೋಣಪ ನೈಯತ ರಾಕ್ಷಸ ಪುಣ್ಯಜನಯಾತು ಧಾನಕ್ರವ್ಯಾದ ಕ್ಷಣದಾಚರರೆಂದು ಸದೃಕ್ವಾರ್ಥಂಗಳ್ ನಿಶಾಟಿಸರ್ವಾಯಂಗಳ್" (ಮೃತಕೋ. ೮-೪೨); ಪ್ರತಿವಿಷಮಗ್ನಿಗಗ್ನಿ ವಿಷಕಂ ವಿಷಮಂಬವೊಲಾ ನಿಶಾಚರಂಗತಿಬಲರೇ ನಿಶಾಟಿ[ರಿವ]ರಕ್ತನುತುಂ ಬೆಸವೇಟೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೯); ಮಾರುತಿಯನ್ನರಲ್ಲಿ ಸಾಸಿರ್ವರಮಿರ್ವ ದೋರ್ವಲಯುತರ್ ಮಚರಾಧಿಪರಿದ್ವಪರ್ ನಿಶಾಟಿರ್ವಯಲಿಂಗಿ ಬಂದಪರೆ ನಿಂದಪರೇ ರಣರಂಗಭೂಮಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೭೫). 'ನಿಶಾಟಿದಲ್ಲಣ' ಪರಾ. ೨. ಮರುಳು; ಪಿಶಾಚಿ : ಪ್ರಜದ ಬಂಧದ ಜಗಿಯ ದಾಡೆಗೆ ಕುಣಿದು ಕವಿನ ವಿಹಂಗತಗಳನಣಲೊಳಡಿಸಿದ ತಲೆಗೆ ಕೈಗುತ್ತವ ನಿಶಾಟಿರಲಿ ಹೆಣನ ದೀಪುವ ಕೈಗಳಲಿ . . . ಚಂದಿ ಯಾದುವು ಸೊಕ್ಕಿದಾನೆಗಳು (ಕುಮಾರಭ. ೪-೪೧). ೩. ಇರಂಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಇರಂಗಳಿಗೆ : ಆ ನಿಶಾಟಿರು ಮೆಚ್ಚರಗ್ಗದ ಭಾನುರಶ್ಮಿಯನಂಧಕಾರಜ್ಞಾನನಿಷ್ಕರು ನಿಪುಣರೈಸಲೆಯಿಂದನಾ ಭೀಷ್ಮ (ಕುಮಾರಭ. ೮-೫೧). ೪. ಗೂಗೆ; ಗೂಬೆ : ಏಕ ಮಿಂಗಳಿ ನಿಶಾಟಿ ಧ್ವಾಂಕ್ಷ ಚಾತಕಿ . . . ಶಿಖಿ ಮಡಗೊಳಲಿ ಘುಮ್ಬವಿಹಂಕವನೆ ವೈದೇಹಿ ನೋಡು (ತೊರರಾ. ೩-೧-೩೩). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಟಿಕೋಟಿ (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರ ಗುಂಪು; ರಾಕ್ಷಸಸೈನ್ಯ : ಮುನಿಜನಂಗಳ ಬೇಳ್ಳೆಗಳ್ಳು ಪದ್ಮವಂಗಯ್ಯ ನಿಶಾಟಿಕೋಟಿಯಂ ನಿಶಿತ ಪರಕೋಟಿಯಿಂದಮುಚ್ಚಾಟಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೫೪); ಮುಸಕಂಗುಂದೆ ನಿಶಾಟಿಕೋಟಿ ಕಡೆ ರುಕ್ಮಾಳೋಕಸಂಪತ್ತಿ ಪುಟ್ಟಿ ಸುರೇಂದ್ರಾಶಿಗೆ ರಾಗಂ

. . . ಚಕ್ರಸಹಾಯನಾಕ್ರಮಿಸಿದಂ ಭೂಚಕ್ರಮಂ ಪಾದದಿಂ (ಪುಸ್ತಕ. ೮-೨೩). [ನಿಶಾಟಿ+ಕೋಟಿ.]

ನಿಶಾಟಿದಲ್ಲಣ (ನಾ). ಗಂ. ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ವನು; ವಿಷ್ಣು : ಕೋಟಿಸಿಡಿಲೊಮ್ಮೆ ಗರ್ಜಿಸು ಪೊಲುದಿದನಾ ನಿಶಾಟಿ ದಲ್ಲಣನತುಳಪಾಂಚಜನ್ಮವಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೪೩). ೨. ಶಿವ; ಕುಶ್ವರ : ಕೋಟಿರಶಿತೇಜಗಾತ್ರ ಪ್ರಿಣೇತ್ರ ಪುತ್ರಿಕೋಟಿಕಂ ಗೂಢಪದಭರಣ ಸುರಪತಿನತ ನಿಶಾಟಿದಲ್ಲಣ ಕಾಳಹಸ್ತೀಶ ಲಿಂಗದೋಲಗಳವಳನಿಸಿ ಪೋಗೆ (ಪ್ರಾಧರಾ. ೧೦-೩). [ನಿಶಾಟಿ+ತಲ್ಲಣ (<ತಲ್ಲು)]

ನಿಶಾಟಿನ (ನಾ). ಗೂಗೆ; ಗೂಬೆ : "ಉಬೂಕಿ, ಕೌತಿಕಿ, ಧ್ವಾಂಕ್ಷಾ ರಾತಿಕಿ, ನಿಶಾಟಿನ - ಈ ೪ ಗೂಗೆ" (ಹಲಾಯಾ. ೪೧-೯೩); ಏನು ಗುರುಸುತ ಕಾರ್ಯದನುಸಂಧಾನವೇನೆನೆ ವಾಯುಸಂಗಳನಾ ನಿಶಾಟಿನನಿಜಾ ಪುತದೆ ಗೂಡುಗಳನಬ್ಬರಿಸಿ ಈ ನಿವರುಶನದಿಂದ ಪಾಂಡನಸೇನೆಯನು ಕಗ್ಗೊಲೆಯೊಳಗೆ ಕೊಲಲೇನು ಹೊಲ್ಲದೆ ಮಾವ ಎಂದನು ಗುರುಸುತನು ಕೃಪಗೆ (ಕುಮಾರಭ. ೯-೭); ಚಾತಕ ಬಕ ಮಿಂಜನ ದ್ವಪರಿ ಘೂಟಿ ನಿಶಾಟಿನ ಪತ್ರಿಕಂಕ ವರ್ಷಕ ಕುರಂಶ್ಚವಪ್ರಕರದಿಂದ ವಿರಾಜಿತು ಮುನ್ನತಂ ವನಂ (ಹವ್ಯಕ. ೪-೭೨). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಟಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಪಿಶಾಚಿ : ನೆಣದ ಬಣಂಬೆ ಪೆರ್ವಣದ ಬೆಟ್ಟ . . . ನೆತ್ತರನೀರಿ ರಾಗದಿಂ ಕುಣಕುಣದಾದಿ ಪಾಡುವ ನಿಶಾಟಿಯ ರೆಂಬವರಿಂದೆ ಸಂಗರಾಂಗಣವತಿ ರೌದ್ರವಾಗಿಡಾಡು ಕೊಲ್ಲುದು ಬಪ್ಪನ ಗನ್ನ ವಾರಣಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೯೩-೫೫ ; 1161).

[ಸಂ. ನಿಶಾಟಾ]

ನಿಶಾತ (ಗು). ಹರಿತವಾದ; ಮಸೆದ; ಚೂಪಾದ : ಮತ್ಸ್ಯ ಕೋಟಿಯಂ ಸ್ಫುರಿತನಿಶಾತಹೇತಿಯುತಸದ್ವಟಕೋಟಿ ಸರಂತರಂ ತಿರಸ್ಕರಿ ಸಿರಿಘೋರ್ವತಾರ್ಣವಮನೊತ್ತರಿಸಿತ್ತು ಚತುರ್ಬಲಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೮); ಪರಭೂಮಿಶ್ವರಭೀಕರಂ ಕರನಿಶಾತೋಗ್ರಾಸಿತಪುಕ್ಷೀಶ್ವರ ವಿಧ್ವಂಸಪರಂ . . . ಭುಜಬಲಂ ಶ್ರೀರಾಜಮಾತ್ರಗ್ವಾಪನ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೯ ; 982); ಮಾಲಿ ಮುಳುಗಿಂದಮಿಂದ್ರನ ಮೇಲೆ ನಿಶಾತಾಸ್ತ್ರ ವರ್ಷಮಂ ಕಣಿವುದುಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೩೬); ಮುರಮುಳುನ ಕೆಲ್ಲಿಸಿ ನೋಡಿದನುರುಭಯಂಕರಚಕ್ರವನು ದುರ್ಧರುಷಧಾರಾ ಲೂಯಮಾನ ನಿಶಾತಚಕ್ರವನು (ಕುಮಾರಭ. ೬-೩೧). [ಸಂ.]

ನಿಶಾದರ್ಶಿ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಬಲ್ಲುದು; ಗೂಗೆ; ಗೂಬೆ. [ಸಂ. ನಿಶಾದರ್ಶಿನ್]

ನಿಶಾನ 'ನಿಶಾನಿ' ನೋ.

ನಿಶಾನಾಥ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ : ನಿಶಾನಾಥನುಂ ಶನಿಯುಂ ಭಾಸ್ಕರನುಂ ವಿಲಗ್ನದೊಳಿಳಾಜಂ ದ್ಯೂನದೊಳ್ ಕೂಡ ಯಂತ್ರನಿರೋಧೋತ್ತಿ ತಬಾಧಿಯಿಂದೆ. ಪರಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತನಕ್ಕುಂ ನರಂ (ಜಾತಕ. ೨೩-೧೫). [ಸಂ.]

ನಿಶಾನಾಥಾಂಶಕ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಚಂದ್ರನ ನವಾಂಶ; ಕರ್ಕಾಟಕ ನವಾಂಶ : ರಜನಿವಲ್ಲಭನಾರಮತ್ತಿಸಿ ನಿಶಾನಾಥಾಂಶಕಂ ಕೂಡ . . . ಪುಟ್ಟದಳಾ ನಿಜವರ್ಣೋತ್ತಮಯತ್ತಿಮುಟ್ಟಿ ಕವಿರತ್ನಾಂ ಭೋಧಿಯೊಳ್ ಲಕ್ಷ್ಮಿಪೋಲ್ (ಅಜಘ. ೧೨-೫೨). 'ನವಾಂಶ' ಪರಾ.

[ನಿಶಾನಾಥ+ಅಂಶಕ]

ನಿಶಾನಿ, ನಿಶಾನ, ನಿಶಾನು, ನಿಶಾನೆ, ನಿಷಾನಿ, ನಿಷಾನಿ (ನಾ). ಗಂ. ಗುರುತು; ಚೆನ್ನೆ; ಲಾಂಛನ : ದೊರೆಗಳವರು ಸುಮ್ಮನೆ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ವರ್ಷವರ್ಷಕ್ಕೆ ಒಂದು ನಿಶಾನಿ ಕೊಡಬೇಕು ಎಂತಾ ಬರದು ಇದ್ದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೦೪); ಬಿರುದಿನ ಬಳಿಗೆ ಸಾಮ—ಬಿರುದಿನ

ನಿಶಾನಿಗೆ ಹೆಸರು (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೧ ಟೀಕು); ಮೇಲೆ ಬರದ ತರದ ಮಾಲವನ್ನು ಕಳಿಸುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಭಾವ (ಧಾರಣೆ) ಕಟ್ಟಿ ನಮಗೆ ಬರೆಯುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಅದೇ ನಿಶಾನಿಯ ಮಾಲವನ್ನು ನಮಗೆ ತಗೋಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬೪). ೨. ಬಾವುಟ; ಧ್ವಜ: ಎಸೆದೊಪ್ಪನೆತ್ತ ಸಿಂಹನ ಮಿಸುಗಯ . . . ಹಸುರುನಿಶಾನಿಯ ಮತ್ತಂ ಪೊಸರನ್ನ[ದ] ಸಿಂಹವಿಪ್ಪರಂಗಳನಿತ್ತರ (ಬೀಳಮಂ. ೧-೧೧೦); ಮಿಾನ ಮಕರಾಂಕಿತದ ಮೇಲು ನಿಶಾನಿಗಳು ಮುಂಬರಿಯೆ (ಅನಂರಾ. ೧-೧೯-೧೩); ಮಿಸುನಿ ರಜತದ ಹವುದವರಸಿದಾನೆಗಳು ಮುಂದೆಸೆಯೊಳು ನಿಶಾನಿಗಳು (ಕೃಷ್ಣವಿ. ೨-೨೪); ಒಂಟಿಯ ಮೇಲೆ ಹಸುರು ನಿಶಾನಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂಚಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು . . . ಸಮಸಿಗಿದನು (ಕಥನಿ. 1, ೧೧೩). ೩. ಗುರಿ; ಲಕ್ಷ್ಯ. ನಿಶಾನೆ: ೨. ಚಿನ್ನಚಂದ್ರರ ಮಹದಾಶೆಯ ನಿಶಾನೆ ಹಾರಾಡಿದಂತೆ ಭಾಸವಾಯಿತು! (ದಾಸಪಂ. ೩೩). ನಿಶಾನು: ೧. ಸ್ವಲ್ಪದೂರದಲ್ಲೇ ಹೊಸದಾಗಿ ತೋಡಿ ಮುಟ್ಟಿದ ನಿಶಾನು . . . ದತಿ ಸಹ ಕಂಡುಬಂದುವು (ಕಲನ. ೧೨೪). ನಿಶಾನೆ: ೧. ಗರದಿಯ ಎದುರು ಆವರ ನಿಶಾನೆಯಾಗಿ ಹನುಮಾನ್ ಝಂಡಾ ಸ್ಥಾಪನೆ (ಭೀಮಕಾ. ೩೩). ೨. ಆ ಹಡಗುಗಳು ತೀರ ಹತ್ತಿರ ಬಂದ ಬಳಿಕ ಅವುಗಳ ಮೇಲಿನ ನಿಶಾನೆಗಳನ್ನು ಕಂಡು . . . ಎಲ್ಲರು ಬಹಳ ಹೆದರಿದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೩೨); ಕುಣಿಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟ ನಿಶಾನೆಯು ದೂರ ಅಟಗಾರರಿಗೆ ತನ್ನ ಇರವನ್ನು ತಿಳುಹಿ ಕೊಡುತ್ತಿತ್ತು (ರತ್ನಧ್ವ. ೧೩೦). ನಿಶಾನಿ: ೨. ಇಲ್ಲಿಂದ ಒಂದು ಕಂಪನಿ ಪಿಪಾಯಿಗಳು, ನಿಶಾನಿ ಸಹ ಕೂಡಿಸಿ, ಕುತಾನ ಬ್ರೋನ್ ಸಾಹೇಬ ಎಂಬ ಸರದಾರರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೬). ನಿಶಾನಿ: ೨. ರಾಮಗಿದುರೇ ನೀನು ಧ್ವಜವಭಿರಾಮಗೊಳಿಸುವೆನೆಂದು ರಣನಿಸ್ಸೀಮೆ ನೆತ್ತೆ ನಿಶಾನಿಯಂಯೊಂದನು ಚರರನೀಕ್ಷಿಸುತ (ಪಶುಭಾ. ೨೩-೪೦). ನಿಶಾನೆ ಆನೆ=ಪತಾಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ಆನೆ: ೧೦೦೦ ನಿಶಾನೆ ಆನೆಗಳೂ ೨೦೦೦ ಬಜಾಯಿ ಆನೆಗಳೂ ಇದ್ದುವು (ಬಜೈರು. ೧೩).

[←ಪಾರ. ನಿಶಾನ್; ಹಿಂ. ನಿಶಾನ್, ನಿಶಾನಾ; ಮರಾ. ನಿಶಾಣ, ನಿಶಾಣೆ, ನಿಶಾನ, ನಿಶಾನೀ]

ನಿಶಾನಿಕಲ್ಪ (ನಾ). ಗುರುತಿಗಾಗಿ ನೆಟ್ಟ ಕಲ್ಪ: ಕೊಡಗರಹಳ್ಳಿಯೆಂಬಲ್ಲಿ ಕೊಡಗಿನ ನಿಶಾನಿಕಲ್ಪು ನೆಟ್ಟುಯಿದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩); ಸರಹದ್ದಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಿಶಾನಿಕಲ್ಪುಗಳು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದಾ ಮರದ ಗೂಟಗಳ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೩೦). [ನಿಶಾನಿ+ಕಲ್ಪು (<ಕಲ್ಪ)] ನಿಶಾನಿರಸನ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಕೊನೆ; ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ; ಮುಂಜಾವ: ಕೂಡೆ ಮನಮನೆಯೊಳೊಯ್ಯನೆ ಬಾಡಿದುದೊಡನೊಡನೆ ಮಿಥುನತತಿಯಿರುಳೊಲವಿಂ ಸೂಡಿದ ಪೂಮಾಲೆಗಳುಂ ಮಾಡಿದ ಸೊಡಗೂಡಿಕಳುಂ ನಿಶಾನಿರಸನೋಳ್ (ಚಂದ್ರಪ. ೮-೯೮). [ಸಂ.]

ನಿಶಾನು 'ನಿಶಾನಿ' ನೋ.

ನಿಶಾನೆ 'ನಿಶಾನಿ' ನೋ.

ನಿಶಾಪ (ನಾ). = ನಿಶಾನಾಥ. 'ನಿಶಾಪಮುಖಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಶಾಪತಿ (ನಾ). = ನಿಶಾನಾಥ: "ಹಿಮಾಂಕು: . . . ಓಷಧೀಶ: ನಿಶಾಪತಿ: . . . ಕ್ಷಮಾಕರಂ—೨೦ ಚಂದ್ರನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೯). 'ನಿಶಾಪತಿಸುತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಶಾಪತಿಸುತ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಮಗ; ಬುಧ: ಕ್ಷಿಣಜನೊಳೊಂದಿದ ಗುರುವಿಂ [ನೇತಾರಂ] ಮಿತ್ರಪುತ್ರನಿಂ ದು:ಖಿ ನಿಶಾಪತಿಸುತನಿಂ ಮುಲ್ಲಂ ಭೃಗುಸುತನಿಂ ಪರದಾರೀಲನಿಸುಂ ಮನುಜಂ (ಜಾತಕ. ೧೫-೩).

[ನಿಶಾಪತಿ+ಸುತ]

ನಿಶಾಪಮುಖಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರಮುಖಿ: ನೀರಜಾಂಬಿಕೆಯು ನೀಲಾಕಶ ನಿಶಾಪಮುಖಿ ವಾರಣಾಸಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಮಧ್ಯೆ (ಸಮೋ. ೩-೧೬).

[ಸಂ. ನಿಶಾಪಮುಖಿ]

ನಿಶಾಪರಿಯಟಿನ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಓಡಾಟ; ರಾತ್ರಿಯ ಸಂಚಾರ: 'ನಿಶಾಪರಿಯಟಿನಪಟು' ಪರಾ. [<ಸಂ.ನಿಶಾಪರಿಯಟಿನ] ನಿಶಾಪರಿಯಟಿನಪಟು (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಓಡಾಟದಲ್ಲಿ ಕುಶಲ ನಾದವನು: ಕುಟಿಲ ಭಾರದ್ವಾಜವನುಬಟ್ಟಿಗೆ ಪುದ್ದರೆವೆನು ನಿಶಾಪರಿಯಟಿನಪಟುಗಳು ಬರಲಿ ಕಾಳಿಗಕೆಂದನಸುರಾರಿ (ಕುಸ್ತುಬ್ಧೀ. ೧೫-೪೨). [ನಿಶಾಪರಿಯಟಿನ+ಪಟು]

ನಿಶಾಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಪ್ರಾರಂಭ: ಸಂಸದಳಗಳಲ್ಲಿ ಪುಳನ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಲತಾವಿತಾನದೊಳ್ ತಿಳಿಗೊಳದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮನದನ್ನೊಲ್ಲೊಳ ಸುತ್ತ. . . ತೊಳಲ್ಪಳಲ್ಪು ಮೇಣ್ಣಳವಳಿಸಿತ್ತು ಕಾಂತಿಯನಗಲ್ಲೆಣೆ ಮಕ್ಕ ನಿಶಾಪ್ರವೇಶದೊಳ್ (ರಾಜಕೀ. ೧೧-೧೬). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಮಧ್ಯ (ನಾ). ನೆಟ್ಟಿರುಳು; ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ: ಶ್ರಾವಣ ಕೃಷ್ಣ ಪಶ್ಚಾತ್ಯ ಮಿರೋಹಿಣೀನಕ್ಷತ್ರದೊಳ್ ಮಹೋತ್ಕೃಷ್ಣ ಮುಪ್ಪ ಮುಹೂರ್ತದಿಂ ಸನಾಥವಾದ ನಿಶಾಮಧ್ಯಸಮಯದೊಳ್ . . . ಶಾಶ್ವತ ನವತರಸಿದ್ಧಿ (ಜಗದಿ. ೨-೯೯ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಮನ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವಿಕೆ; ದೃಷ್ಟಿಸುವಿಕೆ. ೨. ನೋಟ; ದೃಷ್ಟಿ. ೩. ಕೇಳುವಿಕೆ; ಶ್ರವಣ: "ಚಾಯ್—ಪೂಜಾನಿಶಾ ಮನಯೋ: ಅರ್ಚನೆಯೊಳಂ, ಕೇಳಿಯೊಳಂ . . . ಚಾಯ್, ಚಾಯಂ, ಚಾಯನಂ, ಚಾಯನೀಯಂ, ಚಾಯ್ಕಂ, ಈ ೫ ಪೂಜನವುಂ, ನಿಶಾಮನವುಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೫೫). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಮುಖಿ (ನಾ). = ನಿಶಾಪ್ರವೇಶ: ನಿಶಾಮುಖಿದೊಳ್ ನೆಗೆದ ತಾರಗೆಗಳೋರಗೆಗಳನಿಪ ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸಮುತ್ತಿನ ಪಚ್ಚದೊಡವನೊಳಂ . . . ಆಕಂಕರಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪ. ೪-೨೧ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಶಾರ (ನಾ). ಎರಡು ಮಡಿಕೆಯ ಬಟ್ಟೆ; ಹೆಚ್ಚಡ; ದುಪ್ಪಟೆ: "ಸೀತವಾತಗಳ ನಿವಾರಿಸಲೆಂದು ಮಾಡಿದ ಹೊದಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಿಶಾರ ಯೆನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೪); "ನಿಶಾರ: . . . ಮಂಜು, ಗಾಳಿ ಇವುಗಳ ಬಾಧೆಯನ್ನು ಪಂಹರಸುವ ಹೆಚ್ಚಡ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುವಿಕೇಷದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೦೪). [ಸಂ.]

ನಿಶಾರಣ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ; ಕೊಲೆ: "ಪ್ರಮಾಪಣಂ, ನಿಬರ್ಹಣಂ, ನಿಶಾರಣಂ, ನಿಶಾರಣಂ . . . ವಧೆ—ಈ ೩೦ ಕೊಲ್ಲುವದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೧). [ಸಂ.]

ನಿಶಾರಮಣಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರ: ನಗೆ ಸುಧೆಯೊಳ್ ನಿಶಾರಮಣಿ ನೊಳ್ ಪದನಂ . . . ಸುರದ್ರುಮದ ಪಲ್ಲವದೊಳ್ ಪದಪಲ್ಲವಂ ತಳದೊಳಗಿದನೆನಿಪ್ಪ ಪಟ್ಟದ ಮಹಾಸತಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೩೧-೩೧; ಸು. 1160). [ಸಂ.]

ನಿಶಾವಸಾನ (ನಾ). ಇರುಳಿನ ಕೊನೆ; ಬೆಳಗು: ನಿಶಾವಸಾನ ಸಮಯದೊಳ್ . . . ಅತಿಮುಢರವನಾಗಿ ವೃದ್ಧಂ ಪಾಡೆ (ಚಾವುಂ. ೪೨೩). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಸ (ನಾ). ಅಂಕೆಯಿಲ್ಲದುದು; ಹತ್ತೋಟಿಗೆ ಒಳಪಡದುದು: ಮಾಸಾವಸಾನದಗ್ರದ ವಾಸರದೊಳ್ ಚಂದ್ರಗತಿಯಿನಾ ಯತಿ ಬರಂತಿಪಾ ಸಮಯದೊಳವನೀಶ ನಿಶಾಸದ ಗಜಮೊಂದು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಮದಾಂಧಂ ಗೋಬುಡಿಸಿ (ಮಹಾನೀ. ೫-೧೧೯). [ಸಂ.]

ನಿಶಿ, ನಿಸಿ, ನಿಸೆ (ನಾ). ೧. ಇರುಳು; ರಾತ್ರಿ: ನಿಶಿ ಬಿಟ್ಟೋಡೆ ಶಶಾಂಕನುನೃತಕರಂಗಳ ಬಾಡೆ . . . ಪೂರ್ವಾದ್ರ ಕೆಂಬಿಸಿಲಿಂದೊಪ್ಪರೆ

ಮೂಡಿದಂ ಭಗವತೋಭಾಷ್ಯಸ್ಮರಂ ಭಾಷ್ಯರಂ (ಸೂಕ್ತಸು. ೯-೭೫); ಪಶ್ಚಿಮಾಂಬುಧಿಯೊಳು ಜೀವನ ತೊಜಿದ ಚಂದ್ರಮನು ಪೋಗಲಾಣ್ಣನ ಕೂಡೆ ಸಕ್ಷತ್ರ ನಿಶಿವಣ್ಣ ಸಾಗಮನವನೆ ಮಾಡಿದುವು(ಮೋಹತ. ೧೮-೧೦೬); ಏಳಿ, ಎಚ್ಚರಗೊಳಿರಿ ನಿಶಿಯು ಅಳಿದಿದುದು (ವಿಸೇಗೀ. X, ೧೨); ವರ್ಷದ ನಿಶಿಯೊಳು ಮುಗಿಲಿನ ಮರೆಯೊಳು ಇಣಕುವ ಚಂದ್ರನ ಜೊನ್ನದೊಲು . . . ಅಂಡಾಳಿನ ನಗೆಯು (ಮಾಂದಳಿ. ೧೬-೧); ಜೀವನವನದಲಿ ಕವನಮಯೂರಂ . . . ಕುಣವುದಾವೇಶದಲಿ, ದಿನದಿನ ನಿಶಿನಿ ಮಾಯಾರೂಪನಿ ಮರೆಯಲು ನವನವವೇಷದಲಿ (ಸವಿಯ. ೧-೫). ೨. ಕಪ್ಪನೆಯ ಸ್ವರೂಪ: ಕಲಿ ಬಭ್ರುವಾಹನಂ ಪಾರ್ಥನೋಳ್ ಕಲಹಕಂ ಕಲಿಯಾಗಿ ನಿಶಿಯಾಗಿ ತೋರಿದಂ ಕಾಯದೋಳ್ಪಾಘ್ನಸೂನು (ಕುರಂಗ. ೮೨-೨೩). ನಿಶಿ : ೧. ನಿಶಾ-ನಿಶಿ; ವಿಷ-ವಿಷ (ಶಮದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ); ಅತಿ ನಿಶಿ[ಪಾಠಂ. ಶಿ]ಯೊಳಾ ಗುರುಗಳನು ಕೊಲ ಬಂದನಾ ಬಲಿಯು (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೧೮-೧೪); ನಿಸಿಯ ಬೆಸಲಿಗೆ ಸುಸಿಲ್ಪಿಸುಕು ಪಂತೊಲ್ಲದೇಕೆನ್ನ ಮಬ್ಬಿದೆಗೆ ಮೂಡೆ 'ಅತ್ಮಾನಂ ವಿದ್ಧಿ' ಎಂಬೀ ಸತ್ಯ ದರಿಮೆಯ ಮೃಗಂ ? (ಗಿಳಿಂ. ೫೬-೯). ೩. ಕಪ್ಪು; ಕರಿದು : ಒಂದೆಸೆಯೊಳ್ಳು ಜಂ ಸರಸತಿಯ ಮೇಲೆ ತಾನೊಂದೆಸೆಯ ಕತ್ತರಿಯ ಜಲಂಗಳಂ ನಿಸಿ ಬಳಸಿ ಒಂದೆಸೆಯಲೆಸೆನ ಸಸಿಗಲ್ಲ ಪುತ್ತಳಿಯೊಲಾ ಪಾಣಿ ಜೀರ್ಣೋಪವಿಯೊಳಗೆ ಒಂದಿಸಿದ ಮಲಯುಜಜಲಂ ಬೊಮ್ಮನಂಗದೊಳ್ ಸಂದಿಸಿದೊಡೆ . . . ಕನಕಾದ್ರಿಯಂತೆ ಕಣ್ಣಲ್ಲದೇಂ ರಾಜಿಸಿದನೋ (ಚಿಬಪು. ೩೭-೭೦). ನಿಶಿ : ೧. ಪಗಲೆಂದುಂ ತಲೆಯೆತ್ತಲಣ್ಣಳಿನಸುಂ ಚಂದ್ರಂಗೆ ಕೊಡಂತೆ ಪತ್ತುಗೆಗುಂದಲ್ ನಿಶಿಯವು ದುಂ ಪರಿದು ದುಗ್ಧಾಂಭೋಧಿಯೊಳ್ ಕೂಡುವಳ್ . . . ಕೌಮುದಿಯೆಂಬ ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸವೆಣ್ಣೆ ನೆಂಬೆ ನಾಣ್ಣೋಡೆಯೋ (ಲೀಲಾಸ. ೨-೫೨).

ನಿಶಿರಾತ್ರಿ - ನಡುರಾತ್ರಿ; ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ; ಸರಿರಾತ್ರಿ : ನಿಶಿರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಕರೆದುಹೋದೆ (ಮನೋನಂ. ೧೨೮); ರಾಜಬಡಿಯನು . . . ಈಶ್ವರಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಆ ನಿಶಿರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನರಮನೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದನು (ಪ್ರೀತಾಯ. ೭).

[<ಸಂ. ನಿಶಾ]

ನಿಶಿ (ಅ). ಒಡಗೂಡಿ; ಸಹಿತವಾಗಿ: ಒಂದು ನಕಲನ್ನು ಸಮನಿಸಿ ಒಂದು ನಕಲು ನಿಶಿ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು (ಗ್ರಾಮಕ. ೨೪). [<ಮರಾ. ನಿಶೀ]

ನಿಶಿಕರ (ನಾ). = ನಿಶಾಕರ : "ಇಂದು ಜೈವಾತ್ಯಕಂ ನಿಶಿಕ[ಪಾಠಂ.ವ]ರಂ ಹಿಮಕರಂ ಚಂದ್ರಂ . . . ವೃಷರಾಜನೆನೆ ಸುಧಾಂಶುವನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧-೪). [ಸಂ.]

ನಿಶಿಚರ (ನಾ). ೧. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ರಾಕ್ಷಸ : ನಿಶಿಚರ ಶಕಬಾಸುರನ ಶಿಶುಗಾಲಲೊರಿಸಿದಂತೆ (ಪುರಂದ. ೨-೧೯-೨); ಬಿಸಿಗಂಜಿದವನಂತೆ ಹನುಮನಂಗವಿಕಾರಮೆಸಗಲಸುರೇಶ ಗಹಗಹಿಸಿ ನಗು ತಲೆ ನಗರ ರಸೆಯೊಳಗೆ ಮೆರೆಸಿ ಬಿಟ್ಟವನೆಂದು ನಿಶಿಚರಗೊರಿದನುಲ್ಲಾಸ ದಿಂದ (ವೆಂಕಾಂ. ೫-೧೪-೨೩). ೨. ಕಳ್ಳ; ಚೋರ : "ನಿಶಿಚರಂ ಕನ್ನಗಳ್ಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೫). [ಸಂ.]

ನಿಶಿತ್ಯ (ನಾ). ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ : ರಕ್ಷಿಸಿಗೆ ನೆಜೆ ಪದುಮನಾಭನು ರಕ್ಷ ಮೂರುತಿ ನಿಶಿತದಲಿ ನೆಜೆ ರಕ್ಷಿಸಿಗೆ ಸಿರಿವತ್ಸಲಾಂಭನಪರರಾತ್ರಿಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೬-೮-೧೬). [<ಸಂ. ನಿಶೀಥ]

ನಿಶಿತ್ಯ (ಗು). ೧. ಹರಿತವಾದ; ಮಸೆದ; ಚೂಪಾದ : ಮೂನಿಜನಂಗಳ ಬೇಳ್ಳೆಗಳ್ಳು ಪದ್ಮವಂಗಿಯ್ನು ನಿಶಾಟಿಕೋಟಿಯಂ ನಿಶಿತ ಶರಕೋಟಿಯಿಂದಮುಚ್ಚಾಟಿಸಿ (ಜಂಪಾ. ೪-೧೫೫); ಖರನಖರಂಗಳಂ

ನಿಶಿತಚಂಚುಗಳಿಂದಿಜುಯಲ್ಪುರುತ್ತು ಸಾಕರೆ ನಮನಕ್ಕು ಪೊಯ್ಯೆ ಕರದಿಂ . . . ಕೆಡೆದತ್ತು ವಜ್ರದಿಂ ಸುರಪತಿ ಪೊಯ್ಯೆ ಬೆಟ್ಟು ಕೆಡೆದಂತೆ ಜಟಾಯು ನಭೋವಿಭಾಗದಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೦೪); ಸಂತವಿಸಿಕೊಂಡರ್ಜುನನು ದ್ರೋಣನ ನವನಿಶಿತಬಾಣಾಘದಲಿ ಹೂಳಿದನು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೪೬); ಆತನಂ ಮಗುಟ್ಟು ಪೊಡೆಂದು ಕುಶಂ ನಿಶಿತವಿಶಿಖರವಿಲಾಸಿ ಬೆಂಗೊಡುದನಿನ್ನುಂ ಬಾರದೆ ತಡೆದುದಂ ಬಿನ್ನಯಿಸಿದಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೧-೧೨); ನಿಪಂಗದಿಂ ತೆಗೆ, ನಿಶಿತವಾರಾಚಮೃತ್ಯುವಂ ! (ಪ್ರೀತಾಯಾ. ೧೫೬-೧೫೬). (ನಾ). ೨. ಹರಿತವಾದುದು; ಚೂಪಾಗಿರುವುದು : "ನಿಶಾತಂ, ನಿಶಿತಂ, ಧೌತಂ, ತೇಜಿತಂ-ಈ ೪ ಮಸೆದುದು" (ಹಲಾಯು. ೭೮-೩೨೦). ೩. ಚುರುಕಾದುದು; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದುದು : ಹಿರಿದನ್ನ ಮತಿ ಮೇಣದು ನಿಶಿತ (ಗಣೇಶ. ೭-೧೬೩). 'ನಿಶಿತಮತಿ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ನಿಶಿತಕೋಪ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ಕೋಪ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಸಿಟ್ಟು : ಪೂರ್ವದಿಶಾಪಿತಂವಿನಿ ನಿಶಿತಕೋಪದ ಕಿಡಿಯನುಗುಳಿದಳೆನಲು ರವಿ ಮೆಜಿದ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೧೩). [ನಿಶಿತ್ಯ+ಕೋಪ]

ನಿಶಿತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹರಿತಗೊಳಿಸು; ತೀಕ್ಷ್ಣಗೊಳಿಸು : ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಾವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಖಚಿತ, ನಿಶಿತಗೊಳಿಸುತ್ತ ಕಾವ್ಯ ಬರೆಯದೇ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಇರುವುದೇ ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾವ್ಯನಿರ್ಮಿತಿಗೆ ನಾಂದಿ ಯಾಗುತ್ತದೆ (ಚಂದ್ರಮಾ. ೭೪೩). [ನಿಶಿತ್ಯ+ಕೋಳಿ+ಇಷ್ಯ]

ನಿಶಿತಧಾರೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಅಲಗು, - ಚೂಪಾದ ಬಾಯಿ : ನಿಶಿತಧಾರೆಯ ಹೊಳೆದು ಸೂರ್ಯನ ಮುಸುಕಿದುದು (ಕುನ್ಯಾಧೀ. ೬-೩೨). [ನಿಶಿತ್ಯ+ಧಾರೆ]

ನಿಶಿತಪರಿಮಳ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಸುವಾಸನೆ : ನಿಶಿತಪರಿಮಳ ಮೋದದಿಂ ಮೋದಿಸುವ ಗಂಧದ್ರವ್ಯದಲಿ ಪಂಶಿಸಿದ ಜೀವನ ಜೀವ ತನ್ನಯ ಜೀವನವೆಯೆಂದು ವಸುಮತಿಶರಗಿತ್ತು ತಾ ಭೋಗಿಸದ ಬಳಸದೆ ರಾಜನನೋಲಗಿಸುವವನೆ ಪಾನೀಯಧಾರಕನು (ಕುನ್ಯಾಉ. ೩-೯೩).

[ನಿಶಿತ್ಯ+ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ)]

ನಿಶಿತಮತಿ (ನಾ). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ : ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಇನ್ನೂ ಅಪರಿಹಾರ್ಯವಾಗಿ, ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳ, ನಿಶಿತಮತಿಗೆ ಮತ್ತು ವಿಚಾರಬುದ್ಧಿಗೆ ಸವಾಲಾಗಿ ಉಳಿದವ (ದ್ರಾವಿ. V, ಮುನ್ನುಡಿ). ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು; ಕುಶಾಗ್ರಮತಿ : ನಿಶಿತ ಮತಿ ಮಹಾಸತ್ತ್ವವೃತ್ತಂ ತ್ರಿವರ್ಗೋಪೇತಂ ಪಾಡ್ವುಜ್ಯಶೀಲಂ ವರ ಬುಧನವಹಸ್ತ್ರೋತ್ತಮಾಶ್ರಂ ಪ್ರಶಸ್ತಂ (ಕಾಂಡಪೂ. ೩೧೫); ಅದು ನಿಮ್ಮನ್ನರಪ್ಪ ನಿಶಿತಮತಿಗಳ್ಳೆ ಪಂಚರಾತ್ರಿಯೊಳ ಪ್ರತೀತಿಯಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೬ ವ); ನಿಶಿತಮತಿ ಮೆಚ್ಚಿದನು ಬೇದಿನ್ನ ಸುಪನೊಬ್ಬಂಗೆ ತ್ತೆನು (ಕುನ್ಯಾಉ. ೨೩-೪೬); ಬೇರೆ ನುಡಿದನಿಲ್ಲೊಂದುಮಂ ಆ ನಿಶಿತ ಮತಿ, ಮಿತಭಾಷಿ, ಯೋಗಿಗಳ ಯೋಗಿ, ಪವನಾತ್ಮನಂ (ಪ್ರೀತಾಯಾ. ೩೬೧-೫೬೬). [ನಿಶಿತ್ಯ+ಮತಿ]

ನಿಶಿತವಿಶಿಖ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಬಾಣ, - ಶರ : ನಿಶಿತವಿಶಿಖಂ ಗ[ಳಿಂ]ದೊಂದಶನಿಯಿ ಗಿರಿಕುಲವನಕಳುಪಂತೆ ಮದೇಭಪ್ರಸರಪದ್ಮಂ ಕೆಡೆದುವು ವಿಸಸನದೊಳ್ ದ್ರೋಣನಿಧಿಗೆ ಮಾರ್ಸಲಮೊಳದೇ (ಜಂಪಾ. ೧೨-೨೬). [ನಿಶಿತ್ಯ+ವಿಶಿಖ]

ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ನಿಶಿತವಿಶಿಖ : ಬಿಗಿದ ತದವೊಣಿಗೆ ಕೆಯ್ಯಂ ನೀಡಿ ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರಮನೊಂದನುರ್ಚಿಕೊಂಡು (ಶಾಂತಪು. ೪-೪ ವ); ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರ ಹತಿಯಿನಾ ಮುನಿಯು ಶರೀರಂ ಕೂಡೆ ಜಾಳರಂಬೋಗಿರೆ (ಸಾರ್ವಭ. ೧೨-೮೫). [ನಿಶಿತ್ಯ+ಅಸ್ತ್ರ]

ನಿಶಿದಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಶಿದ್ವಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಶಿಧಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಶಿಧಿ (ನಾ). ದಾಖಲೆ; ನಮೂದು; ನಿರೂಪಣೆ : ಯಾ ಜಿಣ್ಣಾಳು ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ನಿಮಗೆ ಕ್ರಯ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಕೊಟ್ಟನಾಗಿ ಯಾ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಆದಿ ಅಡಮು ಅಡ್ಡಿಸದ್ದಿಯೇನು ಉಂಟಾದ್ದನ್ನು ನಾನೇ ನೋಡಿ ಕೊಂಡೇನುಯೆಂದು ಬರೆಸಿಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಯಬೇಟು ಹಣ ಸಂದ ನಿಶಿಧಿ ಯಾಗಿದೆ (ಮೈಸೂರು. ೧೯೨೮, ೬೭-೧೩; 1808).

[←ಪಾಠ. ನವಿಶ್ವ. ನವಿಶ್ವ.]

ನಿಶಿಧಿಗೆ 'ನಿಸಿದಿಗೆ' ನೋ.

ನಿಶಿವಗೆಯ, ನಿಶಿವಗೆಯ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಹಗೆ; ಸೂರ್ಯ : "ನಿಶಿವಗೆಯನೆಂಬಭಿಧಾನ ತಾಳುವಂ ದಿನಕರಂ" (ಕಶರ. ೫೪).

ನಿಶಿವಗೆಯ : "ನಿಶಿವಗೆಯ ನಿಶಿವಗೆಯ ಕೆಂಗದಿರೆ . . . ಪಗಲ ಬೊಜಂಗೆ ನೆಂದು ಸಪ್ತಾಶ್ವಂಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೪೪); "ನಿಶಿವಗೆಯ ತಾವರೆಗೆಯ . . . ಜಗುನೆಯೆಯುನೆನಲ್ಯ ಸೂರ್ಯನಾಮಂ" (ಶಬ್ದ ಮಂ. ೧೫). [ನಿಶಿ + ಪಗೆಯ]

ನಿಶಿವರೆ (ನಾ). = ನಿಶಾಕಾಂತ : "ಇಂದು ಜೈವಾತ್ಯಕಂ ನಿಶಿವ[ಸಾಕಾಂ. ಕ]ರಂ ಹಿಮಕರಂ ಚಂದ್ರಂ . . . ದ್ವಿಜದಾಜನೆನೆ ಸುಧಾಂತುನಿಶಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧-೪). [ಸಂ.]

ನಿಶಿವೈರಿ (ನಾ). = ನಿಶಿವಗೆಯ : "ನಿಶಿವೈರಿ ಮಿಹಿರಂ ಮಿರೋಚನಂ ಭಾಸ್ಕರಂ . . . ಪೂಜ್ಞನೆನೆ ಸೂರ್ಯನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦-೨).

[ಸಂ.]

ನಿಶೀಥ (ನಾ). ೧. ರಾತ್ರಿ; ಇರುಳು. ೨. ನಡುರಾತ್ರಿ; ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ : "ನಿಶೀಥಃ, ತುಹಾನಿಶಾ - ಈ ೨ ನಡುವಿರುಳ್" (ಹಲಾಯು. ೧೮-೧೦೯); ಅದೇಂ ಮೊಬಗಿತೋ ಮೇಘಂ ನಿಶೀಥಂ ಗಳೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೪-೨೮); ನಿನ್ನಯ ಪಿಂತೆ ಕಾಂತಿಯಂ ಕಾಣದ ಭಾರತಂ ಬರಬರುತ್ತ ನಿಶೀಥಕ್ಕೆ ಕಂದಿ ಬಂದುದ್ವಿ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೩-೧೨); ರಾತ್ರಿ ಮಹಾನಿಶೀಥದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಟ್ಟು (ನೂರಣ. ೩೪). [ಸಂ.]

ನಿಶೀಥಿನಿ (ನಾ). ಇರುಳು; ರಾತ್ರಿ : "ತಮಿಾ, ತಮಿಸ್ತಾ . . . ನಿಶೀಥಿನಿ, ನಿಶಾ . . . ಶ್ಯಾಮಾ, ರಾತ್ರಿಃ-ಈ ೧೯ ಇರುಳಿನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೮-೧೦೭); ನಿಶೀಥಿನಿಯೊಳ್ ಮಳ ರಾಡು ಬಂದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸುಧಾಂತುವಂ ಪಿಡಿಯಲೆಂದನುಗೆಯ್ಯ (ಬಾಧಪ. ೪-೩೪); ಮಲಗುವು ದೊಟ್ಟು ನಿಶೀಥಿನಿಯೊಳ್ ನಿರ್ವಾಲಮನಸ್ಸನೆಸುವುದು (ವಿಷ್ಣು ಪು. ೧೨-೫೮); ಅಂಜನೆಯನ ಬರವಿಗಂಜಿ ಲಂಕಾರಾತ್ರಿ ವಿಕಂಪಿಸುತೆ ಬೆಳ್ಳೇ ದುರ್ಗದಂ ತೋರ್ಪು ಮಾಳ್ವೆಯಂ ಶ್ರೇತಮಾದುದು ಮುಖಂ ಶೀತಲ ನಿಶೀಥಿನಿಗೆ ನಾಥನೈತಹ ನಾಣೆಗೆಂಬಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೨೦-೩).

[ಸಂ. ನಿಶೀಥಿನಿ]

ನಿಶೀಥಿನೀನಾಥ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ : "ಇಂದು . . . ನಿಶೀಥಿನೀನಾಥಃ, ಜೈವಾತ್ಯಕಃ, ಮೃಗಾಂಕಃ, ವಿಧುಃ, ದಾಕ್ಷಾಯಣೀರಮಣಃ-ಈ ೨೦ ಚಂದ್ರನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೮-೪೩).

[ಸಂ.]

ನಿಶೀಥೆ (ನಾ). ನಡುರಾತ್ರಿ; ನಟ್ಟಿರುಳು : "ಅರ್ಧರಾತ್ರಿ ನಿಶೀಥೆಯೆನೆ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೦-೭). [ಸಂ. ನಿಶೀಥ]

ನಿಶೀಥಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಶೀಥಿಕೆ 'ನಿಸಿದಿಗೆ' ನೋ.

ನಿಶೀಥಿಗೆ 'ನಿಸಿದಿಗೆ' ನೋ.

ನಿಶುಂಭನ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ; ನಾಶಗೊಳಿಸುವಿಕೆ : "ಮಾರಣಂ, ನಿಶರಣಂ, ನಿಬರ್ಹಣಂ, ಸೂದನಂ, ನಿರಸನಂ, ನಿಶುಂಭನಂ . . . ಸಂಜ್ಞ ಪನಂ-ಈ ೨೧ ಕೊಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೮-೩೨೩). [ಸಂ.]

ನಿಶುಂಭಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ೧೦ "ಬಲಗಾಲನ್ನು ಕುಂಚಿತ ಮಾಡಿ, ಎಡಗಾಲಿನ ಹಿಮ್ಮಡಿಯ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತಂದು ಅಥವಾ ಚೇಳಿನ ಬಾಲದಂತೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆತ್ತಿ ಎದೆಯನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚಿ, ಕಟಕಾಮುಖಹಸ್ತದ ಮಧ್ಯ ಬೆರಳನ್ನು ತಿಲಕವಿಡುವಂತೆ ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಚೆಲಿಸುವುದು" (ಲಾಸ್ಕರಂ. ೨೯೮ ಗದ್ಯಾನುವಾದ); ತನ ಕುಂಚಿತಮುಂ ದೋಲಂ ವಿಸ್ತೃತ ವಿನಿವೃತ್ತ ಮೆಸೆವ ಪಾಶ್ಚ್ಯಾತ್ರಾಂತಂ ಯುವತೀ ನಿಶುಂಭಿತಂ ಕೇಳವಿರಳಗುಣೆ ರಂಜಿಸಿರ್ಪ ವಿಮ್ಯದ್ರಾತ್ರಾಂತಂ (ಲಾಸ್ಕರಂ. ೪-೩೪). [ಸಂ.]

ನಿಶೈ (ನಾ). ೧. ಇರುಳು; ರಾತ್ರಿ; ರಣನಿ : "ತಮಿಾ, ತಮಿಸ್ತಾ . . . ನಿಶಾ, ದೋಷಾ . . . ರಾತ್ರಿಃ-ಈ ೧೯ ಇರುಳಿನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೮-೧೦೭); ಒದವಿದವಶ್ಯಾಯದೊಳ್ ನಿಂದನೇಕಾಂತನಿವಾಸಂ ಬೆಳ್ಳ ವಾಸಂ ನಿಶೆಯೊಳನೆಯ ನಿರ್ವಾಣದೊಳ್ ಯೋಗಿನಾಥಂ (ಸುತುಸಾ. ೪-೧೧); ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನಂ . . . ಪರವಿಕಸದ್ವಾರಿರುಹಮನಾ ಕಾಂತೆ ನಿಶೆಯ ಕಡೆಯೊಳ್ ಕಂಡಳ್ (ಪುಷ್ಪ ಪು. ೩-೧೨೦); ಲಂಕೆಯು ಮರ್ದಿಸಿ ನಿಶೆಯೊಳ್ ಭರಾನಂದನೆಯ ನೋಡಿ (ಮೆಕಾರಾ. ೫-೧-೨); ಮಂಥರೆಯ ಬಾಳಾನಿಶೆಗೆ ಶಶಿಯುಡಿಸಿದಂತಾಯ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩-೬೦೯). ೨. ಕತ್ತಲೆ; ಅಂಧಕಾರ. ೩. ಅರಿಸಿನ; ಹರಿದ್ರ : "ನಿಶಾಪಾ, ಕಾಂಚನೀ, ಪೀತಾ, ಹರಿದ್ರಾ, ವರವರ್ಣಿನೀ-ಇ ಅರಿಸಿನ ಪೆಸರು ಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೮೫); ಸವನಾಗಿ ಕೊಂಡು ಧೂಪಿಸುಗೆ ವಿಳಂಗಂ ಮಹಿಮೆ ಮತ್ಸ್ಯಮಾಂಸಂ ನಿಶೆ ಸಾಸಿಮೆಯಂ ಮತ್ತಿಯ ಪೂವೆಂಭವಣಂ ತರು ನಿರುಜಮಾಗಿ ಫಳದೊಳ್ ನೆರೆ(ಜೆ)ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೧೨); ನಿಶಾ, ಅರಿಸಿನ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೭-೨೩). [ಸಂ. ನಿಶಾ]

ನಿಶೈ 'ನಶೆ' ನೋ.

ನಿಶೇಶ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ : ಸುತೆಯರ್ ಪುಟ್ಟುನ ರಂತಾತ್ರಿತರೋಳ್ ಬಲ್ಲಿದರೊಳೊಂದುಗುಂ ವೈರಂ ನಿಶೈತೆ ಕೀರ್ತಿಹಾಣಿ ಬಹುನದ್ರತೆ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಂ ನಿಶೇಶನವರೋಹಿಣಿಯೊಳ್ (ಜಾತಕ. ೯-೨೦).

[ಸಂ.]

ನಿಶೇಶಶೇಖರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಮುಡಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು ; ಚಂದ್ರಶೇಖರ ; ಶಿವ : ಆ ಸಮಯದಂಧಕಾಸುರನ ಸೀಳ್ದ ಪಟ್ಟಿತರ ನಿಶೇಶಶೇಖರನು ಬೆಳಬೆಳಗುತ್ತ ಬಂದಂತೆ (ಸಮೋ. ೧೪-೨೭).

[ನಿಶೇಶ + ಶೇಖರ]

ನಿಶ್ಚಂಚಲ (ಗು). ಸ್ಥಿರವಾದ; ಅಚಲವಾದ; ದೃಢವಾದ. [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಂಚಲಿತ (ಗು). = ನಿಶ್ಚಂಚಲ : ನಿಚ್ಚ ಸಾವಿರಜಂಗಮಂಗಳಿಗೆ ಸಂಚವಿಧ ಪಕ್ಕಾನ್ನ ಪಾನಾದ್ಯಂಚಿಪ್ಪಾಥಂಗಳಂ ನಿಶ್ಚಂ[ಪಾಣಂ. ೧೩ಸಂ] ಚಲಿತಮತಿಯಿಂದೆ ನೀಡುತ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿರಲು (ಬಸಪ. ೨೪-೩).

[ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಕ್ರನಿರಾಹಾರ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಉಪವಾಸ ; ಒಂದು ತೊಟ್ಟು ನೀರೂ ಕುಡಿಯದೆ ಮಾಡುವ ಉಪವಾಸ ; ನಿಟ್ಟು ಪವಾಸ : ಅಂದು ಏಕಾದಶೀ ಆದ್ವರಿಂದ ನನಗೆ ನಿಶ್ಚಕ್ರನಿರಾಹಾರವೆಂದು ಗುಳಿಗೆ ಉರುಳಿಸಿದೆ (ದೇಶಪ್ರ. ೧೦೪). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಟಿ 'ನಿಚ್ಚಟ್ಟಿ' ನೋ.

ನಿಶ್ಚಯ (ನಾ). ೧. ನಿಜ ; ಸತ್ಯ ; ದಿಟ : [ಪಂ.] ಕ್ರಿಸ್ತದೀ ಸ್ಥಾನ ಕೈರಡಂ ಬಗೆದಳಿ(ಬಾ)ದವಂಗೆ ನಿಶ್ಚಯದಿಂ ಕೇಳಿರೆ ವಾರಣಾಸಿಯೊಳ್

ಪಾ X X X ಕವಿಲೆಯುಮನುಬಾದ ಪಾಪಂ ಸಾಗುಂ (ಎಇ. XXVIII, ೫-೬೬; ಸು. 1082); ಅನುರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ತನ್ನುದರನ ಹೋರೆಯದ ಅಚ್ಚರಣದ ಕಂಡರೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಕೊಡಲಸಂಗಯ್ಯನೆಂಬೆನು (ಬಸವ. ೬೫೮); ಮತ್ತೆ ಕೇಳಿಶ್ಚಯವುಯೇಳದು ಪುತ್ರ ಅರಿ ಮೌನವದು ಯೆಂಬೆದು ಅತ್ಯಧಿಕಮಹತ್ವಮವುಯೆಂಬೆನಿಸುವದು (ಜ್ಞಾನಸೂ. ೨೬-೫); ದೇವರಿಗೆ ಕನಕರ ಹುಟ್ಟಿ ಆತನು ತಮ್ಮ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸುವ ನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳರಿ (ಮುಂಬಯ. ೪-೮೬); ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ಪಕ್ಷಪಾತವೇ? (ಗಾಜ). ೨. ದೃಢವಾದ ಭಾವನೆ; ಖಚಿತವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಸ್ಥಿರವಾದ ನಿರ್ಣಯ: "ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿಯತಮನೆ ನಿಶ್ಚಯಮದು" (ಮಂಗರ. ೧೨೯-೧೩); ನಡ್ವ ಮುಚ್ಚಿಗೆ ಪೂಜಿಸಿ ನಿಶ್ಚ[ಪಾಪಂ. ಜ್ಞ]ಯವೆಂದನಲ್ಲ . . . ಅಂಗದಲ್ಲಿ ಸಂಗಿಯಲ್ಲ ಸಂಗದಲ್ಲಿ ಮೃಸನಿಯಲ್ಲ ಅಂಗವಲ್ಲದ ಸಂಗ ಗುಹೇಶ್ವರನಿಮ್ಮ ಕರಣ (ಅವತಂ. ೮೧-೬೬೬). ೩. ಮನೋವೃತ್ತಿಯ ನಾಲ್ಕು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಜೀವಾತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಜ್ಞಾನ. ಇದು . . . ವಿಷಯಸಂಬಂಧದಿಂದ ಸಂಶಯ ನಿಶ್ಚಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪರೋಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೊಂದುವುದ ರಿಂದ ದ್ರವ್ಯವೆಂದೂ ಕ್ಷಣಿಕವೆಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೯); ವೃತ್ತಿಯು ಸಂಶಯ, ನಿಶ್ಚಯ, ಗಮ ಮುತ್ತು ಸ್ವರಣ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧ (ಭಾತತ್ವ. ೫೮೮). ೪. = ನಿಶ್ಚಯತಾಂಬುಲ.

ನಿಶ್ಚಯಪಡಿಸು = ದೃಢಪಡಿಸು; ಸ್ಥಿರೀಕರಿಸು: ಕಾಲ್ಪಾ ವೆಲ್ಲನು . . . ಪೋಪನ ಹೇಳಿಕೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದೆರಡು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಇನ್ನೂ ನಿಶ್ಚಯಪಡಿಸಿದನು (ದ್ರಾವಿ. ೧೯). ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡು = ನಿಶ್ಚಯಿಸು; ನಿರ್ಧರಿಸು: ನೆಂಬೆರಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದ ಕಾಳು ಮದುಮೆಯ ದಿನವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿ ಅದೇ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಾ ಬಿದ್ದ ಬೋಳನನ್ನು ಕಂಡು . . . ಕರೆದು ತಂದನು (ಕಾಲೂರ. ೧೧ ಕಥಾಸಾರ). ನಿಶ್ಚಯ ಹಾಕು = (ಮದುವೆಯನ್ನು) ನಿರ್ಧರಿಸು, -ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡು; ನಿಶ್ಚಿ ತಾರ್ಥ ಮಾಡು: ಭೀಮನು ಹೆಂಡತಿ ಸತ್ತು ಇನ್ನೂ ಎದುರಿದನ ಆಗಿಲ್ಲ. ಆಗಲೆ ನಿಶ್ಚಯ ಹಾಕಿದರಂತೆ (ತಿರುಗು. ೩೨). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಯಂಗಯ್ (ಕ್ರ). ನಿರ್ಣಯಿಸು; ಖಚಿತವಾಗಿ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡು: ಚಿಚ್ಚರನುನ್ನೀ ಪ್ರಾಣಮಂ ತಾಂ ಬಿಡದಿರೆನೆನುತಂ ನಿಶ್ಚಯಂಗಯ್ಯಳ್ (ಕಾದಂಭಾ. ೯೭೮); ಬರವೇಬ್ರಾಹ್ಮೀಯ ಮಂತ್ರಿ ಪ್ರಮುಖರನವರೋಳ್ ನಿಶ್ಚಯಂಗಯ್ಯಾ ಧಾತ್ರೀಭರಮಂ ಕೊಟ್ಟಾ ತ್ವಜನ್ಯಂಗಧಿಕವಿಭವದಿಂ ಪಟ್ಟ ಮಂ ಕಟ್ಟಿ (ಅಜಿತ. ೨-೧೧೬); ಜೀವಾದಿ ಪದಾರ್ಥತತ್ವಂಗಳಂ . . . ಪಿರಿದುಮುಟ್ಟುಕೊಳ್ಳ ನಿಶ್ಚಯಂಗಯ್ಯಾ ನೆಂಬುವುದು ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಮೆಂಬುದಕ್ಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೮ ವ).

[ನಿಶ್ಚಯ + ಕಯ್]

ನಿಶ್ಚಯಂಬಡೆ (ಕ್ರ). ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಹೊಂದು; ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬರು; ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಪರಣಾಮತೆಯನೆಯ್ತು ನಿಶ್ಚಯಂ ಬಡೆವುದು ಮಹಾಲಿಂಗದ ವಿಷಯ (ಅವಸ. ೧೯೬-೩೫೧).

[ನಿಶ್ಚಯ + ಪಡಿ]

ನಿಶ್ಚಯಗುಣ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಧಾರವಾದ ಗುಣ; ವೃತ್ತಾಸಕ್ತಿ ಒಳಗಾಗದ ಸ್ವಭಾವ. ೨. ನಿರ್ಧಾರವಾದ ಗುಣವುಳ್ಳವನು: ನಿಶ್ಚಯಗುಣರೋಕರೆಂಬುದಿವಾಶ್ಚರ್ಯಂ ಭರತಭೂಮಿಯೋಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೭೨). [ನಿಶ್ಚಯ + ಗುಣ]

ನಿಶ್ಚಯಗುಣಿ (ನಾ). ನಿರ್ಧಾರವಾದ ಗುಣವುಳ್ಳವನು: ನಿಶ್ಚಯ ಗುಣರೋಕರೆಂಬುದಿವಾಶ್ಚರ್ಯಂ ಭರತಭೂಮಿಯೋಳ್ ಸುರಪತಿ ತಾಂ

ನಿಶ್ಚಲ[ಯ]ಗುಣಗಳನ್ನಲ್ಲದೆ ದುಶ್ಚರಿತರನಭುಸಮೇತರಂ ಪೊಗಬ್ಬ ಪನೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೭೨). [ಸಂ. ನಿಶ್ಚಯಗುಣಿನ್]

ನಿಶ್ಚಯತಾಂಬುಲ (ನಾ). ಮದುವೆಯನ್ನು ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರ; ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥ; ಕಡಲೆಬೆಲ್ಲ; ಗಟ್ಟಿ ಗಡುಬು (ಕರಾ); ಸಕ್ಕರೆಕಾರಣ (ಉಕ): ಜೀವ ಕೇಳಿಮ್ತು ನಂದನ ಸೌಂದರೀಶಗೆ ನಾವಿತ್ತೆನೆಮ್ಮ ಪುತ್ರಿಯನೆನೆ ಆ ವೇಳೆಯೋ ನಿಶ್ಚಯ ತಾಂಬುಲವ ನಾ ನಿನಯದೊಳಿತ್ತು ದೀಕ್ಕೊಂಡೆ (ಪ್ರಭುತಿ. ೨೧-೫೮).

[ನಿಶ್ಚಯ + ತಾಂಬುಲ]

ನಿಶ್ಚಯನಯದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ದಾರ್ಶನಿಕರ ಎರಡು ದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಜೀವಸ್ವರೂಪದ ಗುಣಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ; IP ಸುವರ್ಣವು ಒಂದು ಮೂಲದ್ರವ್ಯ. ಅದರ ಗುಣ, ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ ನಿಶ್ಚಯ ದೃಷ್ಟಿ. ಸುವರ್ಣದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಆಭರಣಗಳ ಗುಣ, ಸ್ವರೂಪಗಳ ವಿವೇಚನೆಯ ವ್ಯವಹಾರದೃಷ್ಟಿ. ಹೀಗೆಯೇ ಆತ್ಮ ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಮೂಲದ್ರವ್ಯದ ವಿಚಾರ ಹೇಳುವುದು ನಿಶ್ಚಯನಯ ದೃಷ್ಟಿ. ಆತ್ಮ ಕರ್ಮಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಜೀವ ಪರ್ಯಾಯಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ವ್ಯವಹಾರನಯ ದೃಷ್ಟಿ: ಜೀವದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಜೈನದಾರ್ಶನಿಕರು ಎರಡು ದೃಷ್ಟಿಕೋನ ಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ನಿಶ್ಚಯನಯದೃಷ್ಟಿ, ಇನ್ನೊಂದು ವ್ಯವಹಾರನಯ ದೃಷ್ಟಿ (ಜೈನಪ. ೨೮೪). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಯಬುದ್ಧ (ನಾ). ಬುದ್ಧಿವಂತ; ಜ್ಞಾನಿ; ಪ್ರತಿಭಾವಂತ: ದಿವಿಜೇಜ್ಜಂ ನಿಲೆ ಜನ್ಮಲಗ್ನೈಹದೊಳ್ ಪ್ರಾಜ್ಞಂ . . . ತನೂಭವ ದೊಳ್ ನಿಶ್ಚಯಬುದ್ಧಂ (ಪಾತಕ. ೧೪-೧೧). [ನಿಶ್ಚಯ + ಬುದ್ಧ]

ನಿಶ್ಚಯಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ದೃಢವಾದ ಬುದ್ಧಿ: ಇಂತಪ್ಪ ನಿಶ್ಚಯ ಬುದ್ಧಿಯೊಳಪಗತಚಿಂತಾತುರ ತನ್ನ ತಾನೆ ಸಂತವದಿಸಿ ನಾಲ್ಕೆಸೆಯ ನೋಡುತ ಕಂಡನಂತರ್ಲಿಡ ದೇಗುಲವ (ಪ್ರೀತಾಲ. ೬-೪೯); ನಿಶ್ಚಯ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು ಎಂದಿಗೂ ಅಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೧೦೩).

[ನಿಶ್ಚಯ + ಬುದ್ಧಿ]

ನಿಶ್ಚಯಶಕ್ತಿ (ನಾ). ನಿರ್ಧಾರಕ ಶಕ್ತಿ; ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಹೋಗಲುನ್ನು ನೋಡಿ ಒದ್ದಿ ಬೆಂಕಿ ಛುಟೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದೇ ನಿಶ್ಚಯಶಕ್ತಿ (ಅನಂತ. ೧೬-೭೫).

[ನಿಶ್ಚಯ + ಶಕ್ತಿ]

ನಿಶ್ಚಯಿಸು, ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ನಿಶ್ಚೈಸು (ಕ್ರ). ೧. ತೀರ್ಮಾನಿಸು; ನಿರ್ಧರಿಸು; ದೃಢವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬರು; ಖಚಿತವಾದ ತೀರ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಬರು: ತನ್ನಯ ತಂದೆಯೆಂಬುದನೆ ಕೊಟ್ಟು ವಿವಾಹ ಮನಿಂದ ಮಾಡುವೆಂ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಗಾಂಗೇಯಂ ದಾಶರಾಜನಲ್ಲಿಗೆ ವಂದು (ಪಂಜಭಾ. ೧-೭೨ ವ); ಈಗಲ್ . . . ಹಿಂಗಳಕನಲ್ಲಿಗುಯ್ಯ ನೆಂಬುವನೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಸಂಜೀವಕೆಂಗಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಜತಂ. ೫೪-೬); ಉಳಿದ ಚತುರ್ವಿಧಾಹಾರಂ ಕೇವಲಿಗಿಲ್ಲೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸು ವು ದು (ಶಾಸ್ತ್ರಪೀ. ೯೭-೬); ಧರಣಿಪನ ನಿರಾಸೆಯಲಿ ಕಂದನ ಮರಣವನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಪ್ರಳಯದ ಹರನ ಕೋಪನ ಕೇಣಿಗೊಂಡನು ತನ್ನ ಚಿತ್ತದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೮-೧೪); ದೇವರೋಬ್ಬನಿದ್ದಾನೆಂದು ಬಲ್ಲವರು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ದ್ದಾರೆ (ಮುಂಬಯ. ೪-೫೯). ೨. ಗೊತ್ತುಪಡಿಸು; ಖಚಿತ ಪಡಿಸು: ಮಾಯಾವಿ ನುಡಿದ ನಸುಮಾತಿಗೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ ಪಯಣವ ನುಮೆಯ ತಾತ್ಪರ್ಯದುದ್ದಿನಲಿ ಸಂತಸವಡೆದು ತತ್ಕೃಪರನ ಮೂರ್ತಿಯ ನಾಂತಕು ಬೆನ್ನ ಭಾಗದಲಿ (ನೋಡತ. ೩೧-೨೫); ಆ ದಾಸಗಳನ್ನು

ಕೊಟ್ಟು ದೇಶಕ್ಕೆ. . . ನಿಶ್ಚಯ್ಯನಿದ್ದ ಪ್ರಯಾಣವು ಸುಗಮವಾಗಿ ನಡೆಯಲೆಂದು (ಚಿಂತಾ. ೧೪೧). ೩. ನಂಬು ; ನಚ್ಚು : ಮಹಾದಾಸಿ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವನ ಪೂಜಿಸಿ ಬದುಕುವೋ ಕಾಯವ ನಿಶ್ಚಯ್ಯನದ (೩೫೮. ೧೬೨). ನಿಶ್ಚಯ್ಯ : ೧. ರಕ್ತಸಮನೆಯ ಕೋಣೆಯ ಗಂಗನ ಕಾಳಗದೊಳ್ಳನ್ನ ಸಾವಂ ನಿಶ್ಚಯ್ಯ (ಎಕ. II, ೧೩೪-೪ ; ಸು. ೧೪೧). ನಿಶ್ಚಯ್ಯ : ೧. ತಲೆಯಂ ಬಾಗಿ ನೆಲನಂ ಬರೆಯುತ್ತ ಮಿದ್ವ ದೀರಭಟಮಂ ಕಂಡು ಮಗನ ಸಾವಂ ನಿಶ್ಚಯ್ಯ [ಪಾಶಂ. ನಿಶ್ಚಯ್ಯ] ರಾಜ ಮಂದಿರನಂ ಪೊಕ್ಕು (ಸಂಪದಾ. ೧೧-೧೧೫ ವ) ; ಬಲ್ವಿನಂ ದೇವಿಯ ಪಾದಮೂಲಮನೆಯ್ಲಿ ಸಲಂ ಸಾಲ್ವುನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯ್ಯ (ಕಾದಂಬ. ೪೦೪) ; ಭರದಿಂ ಸುಜ್ಞನೆ ಸುಯ್ಯ ಸೂಗುಜನೆ ಕಣ್ಣಕ್ಕಾಲಿಗಲ್ ದೀಪ್ತಿ ಮೆಯರ್ ಮರವಟ್ಟಿಂತರೆ ನೋಡಿ ದೇವೀ ನರದಿದಾಯ್ತೆಂದಂದು ನಿಶ್ಚಯ್ಯ (ಲೋಕೋ. ೯-೨೦೭) ; ಭಾಮ್ಯಾದಿ ಸುಜನವ್ರಾತ ನಿಶ್ಚಯ್ಯದರು ಮನದಲಿ ಭರ್ವಣಿಯನ (ಕುಮಾರ. ೨೨-೩೯). ೨. ಪುಂಡರೀಕಿಣಿಗೆ ಪಯಣಂಬೋಗಲ್ ನಿಶ್ಚಯ್ಯದಂ ಭರಣೇಶ್ವರಂ (ಅದ್ವ. ೪-೯೦) ; ಮಹಿ ದಿನಸಂ ಪಯಣಮೆಂಬುದನಲ್ಲಿಯೆ ನಿಶ್ಚಯ್ಯ ನಿಜರಾಜಭವನಕ್ಕೆ ಬಿಜಯಂ ಗೆಯ್ದು (ಕಾದಂಬ. ೪೯೯). ೪. ನಿರ್ಧಾರಗೊಳ್ಳು ; ಜ್ಞಾತ ಜ್ಞಾನ ಜ್ಞೇಯ ಸಂಪುಟವಾಗಿ ಅಡುವು ನಿಶ್ಚಯ್ಯ [ಪಾಶಂ. ನಿರ್ಣಯ, ನಿರ್ಣಯ] ನಿಶ್ಚಯ್ಯಾಗಿ ಕುಟುಮುಗಿಟ್ಟಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅ ಅಜಾವ ಅರ್ಪಿತ (ಚನ್ನ. ಕ. ೬೪೧-೧೪೩೯). [ನಿಶ್ಚಯ್ಯ + ಇಸ್ಯ]

ನಿಶ್ಚಯ್ಯ 'ನಿಶ್ಚಯ್ಯ' ನೋ.

ನಿಶ್ಚಲತೆ (ನಾ). ಸ್ಥಿರತೆ ; ನಿಶ್ಚಲತೆ : ಹರಸಿದರು ಲೇಸಾಗಲೋ ನಿಶ್ಚಲತೆಯಲಿ ದೀರ್ಘಾಯುವಾಗೆಂದು (ಕೊರಂ. ೫-೮-೭೨).

[ಸಂ. ನಿಶ್ಚಲತಾ]

ನಿಶ್ಚಲ, ನಿಶ್ಚಲ (ಗು). ೧. ಚಲಿಸದೆ ಇರುವ ; ದೃಢವಾದ ; ಸ್ಥಿರವಾದ. 'ನಿಶ್ಚಲಪ್ರದೀಪ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಚಲನೆಯಿಲ್ಲ ಗುದು ; ಸ್ಥಿರವಾದುದು : ಮುತ್ತಿಗೆಯ ಜಂಬುಕ ಖಗಾಯ ಚಿತ್ರ ನಿಶ್ಚಲವಾಯ್ತು (ಕುಮಾರ. ೫-೨೯) ; ನೀವು ಭಕ್ತದೇಹಿಕನೆಂಬುದು ಎನಗೆ ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಕಾಣಬಂದಿತ್ತು (ಅಮರ. ೧೪೯-೧೪೭) ; ಭೀಷ್ಮನ ನಿಶ್ಚಲವಾದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಂಜಿಗೆ ಹೇಳಿ ಪರಶುರಾಮನು ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಹೊರಟುಹೋದರು (ಕೀಚಂ. XIV, ೨೭) ; ಪೃಥಿವಿ ಪಂಕುಗಳೆಂ ದಿಟ್ಟಿಸಿದನು ಶವಾಪ್ರಿಯೋಲ್ ನಿರ್ಜೀವ ನೆನೆ ನಿಶ್ಚಲಂ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೦೧-೩೪). ೩. ಅಲುಗಾಡದುದು ; ಕದಲದುದು ; ಗಿರಿ ; ಪರ್ವತ. ೪. ಭೂಮಿ. ೫. ಅಲುಗಾಡದೆ ಇರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಚಂಚಲತೆಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅಲಭುಭುಜನಾಗಿಯಂ ನಿಶ್ಚಲನಾಗಿಯು ಮುಖಭೂಭುಜುತ್ತುಂಗತೆಯೋ ನೆಲಸಿಯುಮೆಯ್ದು ನಿನ್ನಾ ವಿಲಸಿತನುಂ ಮೇರು ಕಶಿನಭೋಗಾಧಾರಂ (ಕವಿ. ೩-೪೩) ; ನೆಲವನ್ನೇ ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತ ನಿಶ್ಚಲಳಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೧೩೭). ೬. ಚಂಚಲತೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ಮನೋನಿಗ್ರಹಿ ; ತಪಸ್ವಿ ; ಸಂಯಮಿ : ಚಲದಿಂದಂ ನಗರಾಜಪುತ್ರ ದೈವಯಜ್ಞಾ ನಾಸದೋಳ್ ಭಾಪು ನಿಶ್ಚಲನಂ ನಿರ್ಮಲನಂ . . . ನಿಲಿಸುತ್ತ (ಗಿರಿ. ೯-೧೧) ; ನಿಗಮ ವಿಶಾಲನುತ ನಿಶ್ಚಲ ನಿಜಾತ್ಮ . . . ಶೂಲಧರ ಶ್ರೀಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಸಲಹು ಮೂಜಗನ (ಅಮೃತ. ೧-೫೪) ; "ಇವಾಚಲ ಸಂಯಮಿ ನಿಶ್ಚಲಾಂಕಿತಂ" (ನಾನಾ. ೪೭). ನಿಶ್ಚಲ : ೫. ಬಿಳಿಯ ಮುಗಿಲ್ಲಳ ಪಟವಾಣಿಯೋ ದಿಕ್ಕಳರುಂ ಸುರೇಂದ್ರರುಮೇಂ ನಿಶ್ಚಲರಾಗಿರ್ದರೆನಲ್ಕಾ ಕಳ ಭೌತವಿಶಾಸವು ಪೌಪಳಿಗಳೋಲ್ ಬಂದಿರ್ಪುದಂ (ನೇಮಿ. ೯-೭೯). ೬. ನಿಶ್ಚಲರುಂ ಪ್ರಣೂತಬಲರುಂ ತಾಮಗಿ ಲೋಕಾಗ್ರದೋಳ್

ತೋಗುತ್ತಿರ್ಪು ವಿಶುದ್ಧ ಸಿದ್ಧ ರಮಗೀಗಾತೋದಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯಂ (ನೇಮಂ. ೨-೨) ; ನಿಶ್ಚಲ [ಪಾಶಂ. ಲ] ನಿರಾಕುಳ . . . ರುದ್ರನಿರುತಿರ್ಪನು ವಿನೋದದಲಿ (ಪ್ರಭು. ೨-೯). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಲತೆ, ನಿಶ್ಚಲತೆ (ನಾ). ಅಚಲವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ದೃಢತೆ ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಇದೇಂ ಕಳಕಳಮನ್ನ ಭಕ್ತನವನೀತನೋಕಾಂಪವಿನೋದ ಮುಂಟು ನಿಶ್ಚಲ [ಪಾಶಂ. ೪] ತೋಳರ್ಪುದೆಂದವರ್ಗೆ ನೇಮಿಸಿದಂ ಕರುಣಾಧಿ ಶಂಕರಂ (ಕವಿ. ೪-೪೬) ; ಅಹ್ಯರೂಪದಿ ಮುಚ್ಚಿ ಮಹಿಮೆಯ ನಿಶ್ಚಲತೆಯಿಂದಿರುವೆಯಾದರು ನೆಚ್ಚಲಾರೆನು ಕೃಷ್ಣ ನಿನ್ನನು (ನೇಸಾರಾ. ೭೬-೧). ನಿಶ್ಚಲತೆ : ದಿಗಿಭಕಂಭಮಿದೆಂದು ಧಂತ್ರಿ ಬಂದು ನಿಶ್ಚಲತೆಯನಿರ್ಪಳಲ್ಲಿ ಭುಜಮಂಡಳದೋಳ್ ವಸುಧಾಧಿನಾಥನಾ (ಚಂದ್ರ. ೨-೨೧). [ಸಂ. ನಿಶ್ಚಲತಾ]

ನಿಶ್ಚಲತ್ವ (ನಾ). - ನಿಶ್ಚಲತೆ : ನಿಶ್ಚಲತ್ವವು ಚಲನೆಯ ಒಂದು ಸಂದರ್ಭ ಅಥವಾ ಉದಾಹರಣೆ ಮಾತ್ರ (ಭಾಷ. ೨೭). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಲನೆ (ನಾ). - ನಿಶ್ಚಲತೆ : ನೀವು ವಿಳಕೆಯಿಂದ ಭ್ರಮಿಸಲಿನ್ತಾಯ್ತು ನಿಶ್ಚಲನೆಯಿಡಿ ಮನದೋಳಿಗೆ (ನಮೋ. ೮-೫೦).

[ಸಂ. ನಿಶ್ಚಲನಾ]

ನಿಶ್ಚಲಪ್ರದೀಪ (ನಾ). ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದ ಜ್ಯೋತಿ ; ಅಲುಗಾಡದ ದೀಪ : ಆ ಭುವನತ್ರಯವಿಜಯಿಯಪ್ಪ ರೂಪಾಚಾರ್ಯದೊಡನಮುಳ್ಳದೆಂತೆ ಬರೆದ ನಿರ್ಮಲ ಶೌಚಾದಿ ಗುಣಂಗಳೆಂ ಬಿಣ್ಣುಂ ದಿಕ್ಕಿದ ಭೈತ್ರ ಮುಮುಂ ನಿಶ್ಚಲಪ್ರದೀಪವಿಪ್ರಪ್ರದೀಪಮುಮುಂ ಪೋಲ್ತು (ಕಾಂಕಿ. ೧೦-೯೨ ವ). [ನಿಶ್ಚಲ + ಪ್ರದೀಪ]

ನಿಶ್ಚಲಾಂಗ, ನಿಶ್ಚಲಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಮಿಸುಕಾಡದ ದೇಹ ; ಅಚಲವಾದ ಶರೀರ : ಅರೆಮುಗುಳ್ಳಕ್ಕಿಳ್ಳ ಮಿಡುಕುಗುಂದದ ಚೆಂಡುಟಿ ನಿಶ್ಚಲಾಂಗ [ಪಾಶಂ. ೪೦] ಗಮುರ್ಪರೆಯೋ ತಕ್ಕ ಕಾಲ್ಪಾದಿ . . . ಒಪ್ಪ ಪೂಸವೇಷದ ತಾಪನೊಪ್ಪಿ ತೋಟಾದಂ (ಕವಿ. ೨-೭೯). ೨. ಚಲಿಸದೆಯಿರುವ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು. ನಿಶ್ಚಲಾಂಗ : ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಶಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ನಿಶ್ಚಲ + ಅಂಗ]

ನಿಶ್ಚಲಿತ, ನಿಶ್ಚಲಿತ (ಗು). ಚಲಿಸದೆಯಿರುವ ; ಅಚಲವಾದ ; ಸ್ಥಿರವಾದ ; ದೃಢವಾದ : ಪೂಜನಿಯೊಳು ಮುನ್ನಿಂದ ಕಾಣಲ್ಪಡದುದೀ ವೈಜಾಂಜಿಯ ನಿಶ್ಚಲಿತ ಶಿವಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೫೨-೨೭). ನಿಶ್ಚಲಿತ : ಮಂವಿಳಯನರಿಸಿದ ಕೇವಲಗಳ . . . ನಿಶ್ಚಲಿತ ಶ್ರುತಕೇವಲಗಳ ಚಳನಂ ನಮಗಚಳಸುಖಮನೀಗನವರತಂ (ಚಂದ್ರ. ೧-೧೩) ; ಪಕ್ಷಿಮ ದಿಶ್ಚೇಚ್ಚನ್ನ ಪತಿಗಳನೆಜಗಿಸಿದಂ ನಿಶ್ಚಲಿತಧೈರ್ಯಮೇರುವಿಪಕ್ಷಿನ್ನುತ ಕೀರ್ತಿ ಚಕ್ರಿಚರಣಾಂಬುಜದೋಳ್ (ಪಾಶ. ೧೧-೧೦೯) ; ಇಭಯೂಕಂ ಪರಿದತ್ತು ನಿಶ್ಚಲಿತಕಣಂ ಪ್ರಪ್ರಹಸ್ತಂ ರದಪ್ರಭಿ ಚಿಲ್ವಾಗೆ ಮದಾಂಬು ಸೂನೆ ಸಮರಕ್ರೀಡಾಮಹೋತ್ಸಾಹದಿಂ (ರಾಜಶ. ೩-೭೦).

[ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಲಿತಚಿತ್ತ (ನಾ). ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವಳು ; ಸ್ಥಿರವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವಳು : ಸಕಳಕಳಗನೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡು ನಿಶ್ಚಲಿತ ಚಿತ್ತಿಯುಚ್ಚಾಸನಮನೇಣ ವಿಲಾಸಿನಿಯರ್ ಕೆಲಬಲದೋಳ್ ನೆಲನುಗ್ಗ ದನೆ ಪುರಾಣಮುಖಿಯಾಗಿ ಬರುತ್ತು ಮಿರೆ (ಗಿರಿ. ೪-೩೩ ವ).

[ಸಂ. ನಿಶ್ಚಲಿತಚಿತ್ತಾ]

ನಿಶ್ಚಲೆ (ನಾ). ಚಂಚಲೆಯಿಲ್ಲದವಳು ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವವಳು : ಭಾಸುರತೇಜಂ ಕಂಚುಕಿಯಂತೆ ನಿಶ್ಚಲೆ ಮಾದಿತಾ ಸ್ವಪ್ರೀತವಧುವಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೨೩). [ಸಂ. ನಿಶ್ಚಲಾ]

ನಿಶ್ಚಲ 'ನಿಶ್ಚಲ' ನೋ.

ನಿಶ್ಚಲಚಿತ್ತ (ನಾ). ೧. ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸು. ೨. ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅದೇವರ ಕುಂತಕಗಳುಂ ಬೆಳೆದು ಜಡೆಗಳಾಗಿ ನಿಶ್ಚಲಚಿತ್ತ ಸರ್ವಸ್ವಗಂ (ಚಾವುಂ. ೨೮).

[ನಿಶ್ಚಲ (= ನಿಶ್ಚಲ) + ಚಿತ್ತ]

ನಿಶ್ಚಲತನು (ನಾ). = ನಿಶ್ಚಲಾಂಗ ೨ : ಲಲಿತಮುಖಸರಸಿಜಂ ನಿಶ್ಚಲ ಪಕ್ಷಂ ಸ್ತಿಮಿತತಾರಕಂ ಭುಜಬಲಿ ಕಣ್ಣಿ ಕೊಳೆ ತವ ಪೀರ್ವಪೂಲ್ವಿಶ್ಚಲತನು ನಡೆನೋಡೆ ಭರತರಾಜಂ ಸೋಲ್ವಂ (ಅದಿಪ. ೧೪-೧೦೫).

[ನಿಶ್ಚಲ (= ನಿಶ್ಚಲ) + ತನು]

ನಿಶ್ಚಲತೆ 'ನಿಶ್ಚಲತೆ' ನೋ.

ನಿಶ್ಚಲಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಅಲುಗಾಡದ ಕಣ್ಣೆವೆ ; ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದ ರೆವೆ. ೨. ಅಲುಗಾಡದ ಕಣ್ಣೆವೆಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಲಲಿತ ಮುಖಸರಸಿಜಂ ನಿಶ್ಚಲಪಕ್ಷಂ ಸ್ತಿಮಿತತಾರಕಂ ಭುಜಬಲಿ ಕಣ್ಣಿ ಕೊಳೆ ತವ ಪೀರ್ವಪೂಲ್ವಿಶ್ಚಲತನು ನಡೆನೋಡೆ ಭರತರಾಜಂ ಸೋಲ್ವಂ (ಅದಿಪ. ೧೪-೧೦೫). [ನಿಶ್ಚಲ (= ನಿಶ್ಚಲ) + ಪಕ್ಷ]

ನಿಶ್ಚಲಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಂತ ಲಕ್ಷ್ಮಿ : ಮೃಲ[ಮಯಾ] ಕಮಾಂಬಿಕಾಸುತ ತವಮಾತೃ [ಜೀತ] [ಹೃ]ದಯೇಶ್ವರಿ ನಿಶ್ಚಲಲಕ್ಷ್ಮಿ ಭಾವಿಸಲು (ಕಾಳ. ೮೧-೧೫-೫೫ ; 117).

[ನಿಶ್ಚಲ (= ನಿಶ್ಚಲ) ಲಕ್ಷ್ಮಿ]

ನಿಶ್ಚಲಾಂಗ 'ನಿಶ್ಚಲಾಂಗ' ನೋ.

ನಿಶ್ಚಲಿತ 'ನಿಶ್ಚಲಿತ' ನೋ.

ನಿಶ್ಚಿಂತ (ಗು). ೧. ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದ ; ಸ್ವಸ್ಥ ಮನಸ್ಸಿನ ; ಶಾಂತ ಮನದ ; ನಿರ್ವಿಕಾರದ : ಅತ್ಮ ಲಿಂಗ ಪರಮಾತ್ಮ ಜಂಗಮ ತನುಮಧ್ಯೆ ಪ್ರಸಾದವಾಯಿತ್ತು . . . ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರ ಸಂಗದಿಂದ ನಿಶ್ಚಿಂತನವಾಸವಾಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೮೩೭) ; ಇಂತು ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದಿವ್ಯ ನಿಶ್ಚಿಂತಗುರುಭಕ್ತಿ ಪ್ರಯುಕ್ತಿಯದಂತುಮಲ್ಲದುದರನಿಮಿತ್ತಕ್ಕೆ ಭಾಷೆಯಂ ನೀಗಿ (ಬಸವ. ೩೯-೧೭). (ನಾ). ೨. ಆತಂಕದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾದುದು ; ಚಿಂತೆಯಿಂದ ದೂರವಾದುದು ; ನಿರಾತಂಕ ವಾದುದು : ಕಾಯದಲ್ಲ ಕಾಯ ಸವೆದು ನಿಶ್ಚಿಂತವಾದ ಬಳಿಕ ಹಸಿವು ತೃಪ್ತಗೊಳುವು ಅಳಿದು ಹೋದವು ಕೇಳಾ (ಅದಿಪ. ೨೪೫-೧೧೧೭) ; ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿರಾಳದಲ್ಲಿ ಆಡುವ ಮಹಾದೇವನ ಕರ್ತೃವೆಂದಜ್ಞಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ತತ್ಸವೆಂಬುದನಳಿದು ಮನನ ನಿಶ್ಚಿಂತವ ಮಾಡಿ . . . ಮುಂದೆ ನೋಡಿದರೆ ಜ್ಯೋತಿಯ ಬೆಳಗ ಕಾಣಬಹುದೆಂದರು (ಲಿಂಗವ. ೩೫-೫೩೨). ೩. ಶಾಂತಮನಸ್ಸಿನವನು ; ಸ್ವಸ್ಥ ಚಿತ್ತ ; ನಿರಂತ ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿರಜ ನಿರ್ಜರ . . . ನಿಜ ನಿರ್ಮಾಯ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೩) ; ನಿರವದ್ಯ ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿಖಿಲೇಶ ಇರದೆ ನೀ ಸಲಹೆಂದನು (ಪುರಂದ. ಭಾ. ೩-೯೮-೬) ; ಶಂಕರಪ್ರಸನ್ನವಾಕ್ಯವಂ ನೆನೆದು ನಿಶ್ಚಿತ ನಿಶ್ಚಿಂತರಾಗುತೆ ಸಂತಸಂಬಡಿದರ ರಾಜದಂಪತಿಗಳ (ಪದ್ಮಾ. ೨-೧೭೪) ; ಹೊಜಿಗೆ ಹೊನ್ನ ಬಿಟ್ಟೆನೆಂದು ನುಡಿವುತಿರ್ಪನಲ್ಲದೆ ಒಳಗೆ ಬಿಟ್ಟು ನಿಶ್ಚಿಂತನಲ್ಲವಯ್ಯ ನಾನು (ಅಪರಂಜಿ. ೯೫-೧೨) ; ತಮ್ಮಾ ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ನೀನು ನಿಶ್ಚಿಂತನಾಗಿರು (ಮುಂಬಯ. ೪-೭೮). ೪. ಶಾಂತಿ ; ನಿರಾಳ ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆ : ಕಾರುಣ್ಯ ಸಾಗರನೆ ನಿಶ್ಚಿಂತದಿಂದಾರೋಗಣಂಗೆಯ್ಯ ಮುೃಗಂ ಪೊರೆ (೭೮೫. ೨೪-೩೪) ; ಸಂದೆಗಂಗಳ ಪರಿಸಿ ತಿಳಿಸಿನು ಸರಿದರೂ ಅರಕೆಗೊಳದರಿವಿ ನೋಳು ನಿಶ್ಚಿಂತವಾಗಿ (ಮಲದ. ೨೪-೮). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಿಂತಂ (ಅ). ೧. ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ; ನಿರಾಳವಾಗಿ ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆ ಯಾಗಿ : ನಯಮಂ ಪಿದಿದರಸುಗಳಾಳೋಡನಕಾಲದೊಳ ಮಂತ್ರತಾಲೆ

ಯೊಳ ಮಂತ್ರಿಗಳುಂ ತಾನುಂ ನಿಶ್ಚಿಂತಮಿರ್ಬರೋಚಿಸುವರ್ (ಸಂಚತಂ. ೨೦೪-೧೪) ; ಇಂತೋರೊರ್ವರನೊರ್ವರ್ ಸಂತೈಸುತ್ತಂ ನೃಪೇಂದ್ರ ತನುಜಾತರ್ ನಿಶ್ಚಿಂತಂ ಪೊಕ್ಕರ್ ಪಸಿದ ಕೃತಾಂತನ ಬಾಣಸುಪೊಲಿದರ್ ಮಾರಿಯ ಮನೆಯಂ (ಮಲದ. ೧-೫೩). ೨. ಅನುಮಾನವಿಲ್ಲದೆ ; ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ ; ಖಂಡಿತವಾಗಿ : ಇಂತು ಪೇಟೊಡಿದು ಗೌರವ ದೋಷದ ಮೂಟ್ಟಿ ನಿಶ್ಚಿಂತಮಾ ತೆಜದನಂ ಕಳೆಗಾ ಕೃತಿಯತ್ತಣಂ (ಕವಿ. ೧-೧೨೯). [
ನಿಶ್ಚಿಂತ]

ನಿಶ್ಚಿಂತತೆ (ನಾ). ಚಿಂತೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿರಾತಂಕವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಸ್ವಸ್ಥವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಸುತನೋಡತಂಜಯಂ ವಿಸ್ತೃತಮಂ ಭೂಭರ ಮನೆಯ್ಯ ಯೋಜಿಸಿ ನಿಶ್ಚಿಂತತೆಯನೊಳೆಯ್ದಂ (ಚಂದ್ರ. ೭-೩). [ಸಂ. ನಿಶ್ಚಿಂತತಾ]

ನಿಶ್ಚಿಂತವಾಸಿ (ನಾ). ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವವನು ; ಶಾಂತಮನಸ್ಸಿನ ವನು : ದಾಸೋಹದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮಜಿದು ನಿಶ್ಚಿಂತವಾಸಿ [ಪಾಂ. ನಿವಾಸಿ] ಯಾಗ್ಯದಾನೆ (ಅದಿಪ. ೧೩೯-೩೩೨ ; ಮಚಂ. ೫೯೩-೫೫ ನೋ.). [ಸಂ. ನಿಶ್ಚಿಂತವಾಸಿನ್]

ನಿಶ್ಚಿಂತೆ (ನಾ). ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿರಾತಂಕವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ನೆಮ್ಮದಿ : ಅನಂದ ಸಂದನು ಮೃತ್ಯುವಿನ ಪಶಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಲಿ ನೃಪನಿವಹ ಮುಕ್ತರಾದರು ಮೈಮುಜೆದು ದುರ್ವೃತ್ತತನದಲಿ (ನಿರ್ಭಾ. ೧೦-೫೪-೨೩೨) ; ಮುತ್ತಿದರ್ ಕಳದಿಯರಪಳ ಸುತ್ತಿ, ನಿರ್ಜನತೆ ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿರ್ಮಲತೆಗಳ ತಪಸ್ಸಿನಿ, ರಾಣಿ, ಅರಮನೆಗೆ ಇರುಳೊಳೊರ್ವಳೆ ಬಂದುದ ಕೃಕ್ಕಜಂ ತಾಳ್ದು (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೪೪-೨೩೧೪) ; ನಿತ್ಯದಿದ್ದನಿಗೆ ನಿಶ್ಚಿಂತೆ (ಗಾಡ) ; ಅವರು ಮಾಡಬೇಕಾದುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಾಡಿ ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂದಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ನಿಶ್ಚಿಂತಾ]

ನಿಶ್ಚಿತ (ಗು). ೧. ಗೊತ್ತಾದ ; ನಿರ್ಧಾರವಾದ ; ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ ; ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ : ಅತಿಶಯಮಾಗಿದೆ ಗುಣಸಂತತಿಯಂ ದೋಷಮನೆ ಪೇಟೊಲೈಬ್ಬುದು ನಿಶ್ಚಿತ ಶಬ್ದಾರ್ಥಂ ವ್ಯಾಜಸ್ತು ತಿಯಂಬುಧುಂ (ಕವಿ. ೩-೧೭೦) ; ನಿಶ್ಚಿತಮಂತ್ರ ಚಮೂಪತಿ ಪಶ್ಚಿಮದಿಷ್ಟೇಶ್ವ ನೃಪತಿಗಳನೊಗಿಸಿದಂ . . . ಚಕ್ರ ಚರಣಾಂಬುಜದೊಳ (ಪಾಶ್ವ. ೧೧-೧೦೯). (ನಾ). ೨. ನಿರ್ಧರಿಸಿದುದು ; ನಿರ್ಣಯಿಸಿದುದು : "ನಿಶ್ಚಿತಂ, ಸಯತಂ-ಈ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಪಾಶ್ವ. ೧೧೫-೨೫). ೩. ಖಂಡಿತವಾದುದು ; ದಿಟ ; ನಿಜ ; ಸತ್ಯ : ನಿಶ್ಚಿತಮಿದನಗೆ ಸಕಲವಶ್ಯತುರಜನೋಪದೇಶದಿಂ ಪಿತನವಜೋವೃತ್ತಿ ಕವಿಹರತಮಖಳ ವಿಶ್ವನ್ನತಿಮಂತ್ರಮೆಂಬುದಿನ್ನುಂ ಮುನ್ನುಂ (ಲೀಲಾ. ೧-೧೪) ; ಈ ಹಿಂದು ಮುಂದಿನ ಪರಿಮಿತಿಗಳಲ್ಲ ಹಿಂದಿನದು ನಿಶ್ಚಿತ ಮುಂದಿನದು ಅನಿಶ್ಚಿತ (ಪಾಶ್ವ. ೧೫೨). ೪. [ಅದ್ವೈತ] ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ವಾದ ಆರು ಬಗೆಯ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು ; ಜೀವ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ತೊಡೆದುಹಾಕುವ ಸಮಾಧಿ ; ೫ ಆರು ಬಗೆಯ ಸಮಾಧಿಗಳು ಈ ರೀತಿ ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ. ೧. ವೃಷ್ಟಿಸಮಾಧಿ. ಮಿಥ್ಯೆಯನ್ನು ದೂರೀಕರಿಸಿ ಸತ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು. ೨. ನಿಶ್ಚಿತಸಮಾಧಿ-ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜೀವಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸುವುದು. ೩. ವಿಲಕ್ಷಣಸಮಾಧಿ-ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತೃದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡಿಸು ವುದು. ೪. ನಿರ್ವಿಷಯಸಮಾಧಿ-ಆಂತಃಸುಖಾನುಭವವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು. ೫. ಸಮಷ್ಟಿಸಮಾಧಿ-ಭೇದಭಾವನೆಗಳೆಲ್ಲ ವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಸಾಮರೂಪವಿಕಾರಗಳನ್ನು ಹರಿದು ಏಕತೆ ಯನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವುದು. ೬. ಪೂರ್ಣಸಮಾಧಿ-ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕ ಸಮಾಧಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಾನುಭವದಿಂದ ಶರೀರನೋಹ

ವನ್ನು ಬಿಡುವುದು : ವೇದದಧಿಸರಣಿಗಳಲಾರು ಸಮಾಧಿಯುಂಟು . . .
ಮೊದಲು ನ್ಯಾಸಿಸಮಾಧಿಯರಡನೆಯದಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಿತವೆಸರು (ಗಗತಾ.
೧೩-೨೮). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಿತನಾಮ (ನಾ). ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಂತ ಹೆಸರು ;
ರೂಢನಾಮ : ಖಿತಿಯಲ್ಲಿ ರೂಢಾಸ್ವರ್ಣಾಂಕಿತಮಂದಾ ನಾಮಮುಖ್ಯಗೆ
ಮೂಡಿದನಸಮಾಸತೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ಪುದು ನಿಶ್ಚಿತನಾಮಂ ಪಂಚವರ್ಣ
ಕೃತಪರಿಮಾಣಂ (ಪದ್ಯ. ೭೬). [ನಿಶ್ಚಿತ+ನಾಮ]

ನಿಶ್ಚಿತಮನ (ನಾ). ೧. ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸು. ೨. ದೃಢವಾದ
ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು : ನಿಶ್ಚಿತಮನರಲ್ಲದರಂ ದುಶ್ಚರಿತರನೆಯ್ ಪಡೆದ
ದೋಷಕಂ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಮೆಂದು . . . ದುರ್ಗನಂ ಬಿದಿ ಪಡೆದಂ
(ಪಂಚತಂ. ೧೧-೯). [ನಿಶ್ಚಿತ+ಮನ]

ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಧಾರವಾದ ವಿಷಯ ; ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ
ವಿಷಯ. ೨. ಮಧುವೆಯ ಮುನ್ನ ನಡೆಸುವ ನಿಶ್ಚಯಕಾರ್ಯ ;
ವೀಳಿಯಶಾಸ್ತ್ರ : 'ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥದ ಕುರುಹಿಮ' ಎಂಬಂತೆ ರಾಜನಾತಿ
ಯವರು ತಾಂಬೂಲಭಲಾದಿಗಳನ್ನು ತರಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೯೦) ;
ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಮಲನಾ.
೧೫೨). ೩. ಬಯಸಿದುದನ್ನು ಹೊಂದುವೆನೆಂಬ ದೃಢವಾದ
ನಂಬಿಕೆಯಿರುವವನು : ರಿಪುಜಯಕಾರಣ ಶರಮಂ ಪ್ರಸತ್ತಿಯಂ
ಪಡೆವೆನೆಂದು ಬಯಸುತ್ತೆಮ್ಮಿಂ ತಪವಿದ್ವಿಜನಾ . . . ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥಂ
ಪಾರ್ಥಂ (ಶಬ್ದಶಂ. ೨-೧೧೭). [ನಿಶ್ಚಿತ+ಅರ್ಥ]

ನಿಶ್ಚೇತನ (ಗು). ೧. ಚೇತನವಿಲ್ಲದ ; ಜಡವಾದ ; ಉತ್ಸಾಹ
ವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಉತ್ಸಾಹರಹಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಜಡ
ವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಮಾಂದ್ಯತೆ : ಚೇತನಂ ತಾನಾಗಿಯುಂ ನಿಶ್ಚೇತನದ
ಪರಿಣಾಮಿ . . . ನೆನದುಗಳಿಗೆಯತೀತನಪ್ಪ ಮಹಾಸುಭಾವ ಪ್ರಜ್ಞ
ಮಾನಸನು (ಬಸವ. ೯-೧೨). ೩. ಉತ್ಸಾಹವಿಲ್ಲದವನು ; ಜಡ
ಸ್ವಭಾವದವನು : ಏತೀದಂ ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ದಮಯಂತಿಯ ಸಂಗಮ
ದಪ್ಪದೆಂದು ನಿಶ್ಚೇತನನಾಗಿ ರಾಜ್ಯಸುಖಮಂ ಬಗೆಗೊಳ್ಳದೆ . . . ನವ
ಚಿತ್ರಪಟಂಬೊಲಿರ್ಪನಾ ಭೂತಕವಲ್ಲಭಂ (ನಳಚಂ. ೬೬). ೪. ಅನಿವೇಶಿ ;
ವಿಚಾರಶೂನ್ಯ : ಅತಿಕ್ಷಣಕಂ ಶರೀರಮೆನಿಸಿ ಮಾನುಷ್ಯಮಂ
ದೂಷ್ಯಮಂ ಚರಮಂ ದಾಟವನಾವನಾತನೆ ವಲಂ ನಿಶ್ಚೇತನಂ ಲೋಕದೊಳ್
(ಚಂದ್ರ. ೪-೫೬) ; ನಿಶ್ಚೇತನರೆಂದು ಪಂಗಡತರಾದ ಭಾರತೀಯರು
ಸಚೇತನರೆಂದು ಸ್ವಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಈ ಎಲ್ಲಾ ಮಹಾ
ಮಹಿಮರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡರು (ಚುಕ್ಕಾ. ೧೨೦ ಪೀಠಿಕೆ).

[ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚೇಷ (ಗು). ೧. ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದ ; ಅಲುಗಾಟವಿಲ್ಲದ ; ಅಚೇತನ
ವಾದ. ೨. ತ್ರಾಣವಿಲ್ಲದ ; ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ; ಅಸಹಾಯಕ
ವಾದ. (ನಾ). ೩. ಚಲಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥನಾಗಿರುವವನು ;
ಮರಗಟ್ಟಿದಂತೆ ಆದವನು ; ಜಡತ್ವ ಹೊಂದಿದವನು : ಜಂಗಮವೆ
ತತ್ ಪ್ರಾಣವೆಂಬಾ ಸಾಂಗಭಾಷೆಯನಿಂದು ಮಜಿದನೆ ಅಂಗಲಾಚುತ್ತಳ
ಲುವುದು ನಿಶ್ಚೇಷನಾಗಿಹುದು . . . ಜಂಗಮಪ್ರಾಣಗಳ ಗುಣ
ನೆನಲ್ಲವೋ (ಬಸವ. ೬೬-೧೪) ; ಭೀಮಸೇನನು . . . ಹೆಚ್ಚು ನಿಗದ
ಹಿಡಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ, ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದ ನಿಶ್ಚೇಷ
ನಾಗಿ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ (ಭಾರತ. ೧೦೬). * [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚೇಷ್ವಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಅಲುಗಾಡದಿರುವಿಕೆ ; (ಮರಗಟ್ಟಿ) ಸೆಟೆದು
ಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ ; (ಶೀತದಿಂದ) ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಸಸ್ಯ
ಹೀನುಗಳಲ್ಲಿ . . . ಗಂಧುಗಳು ಮೂಗಲಾದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬಂದು,

ಭೂಗಾಲದ ನಿಶ್ಚೇಷ್ವಸ್ಥಿತಿ (Over wintering) ಮೊಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಗರ್ಭಾ.
ದಾಸ ಮಾಡುತ್ತವೆ (ಕೀಟಜಿ. ೯೫). [ನಿಶ್ಚೇಷ್ವ+ಸ್ಥಿತಿ]

ನಿಶ್ಚೇಷ್ವಿತ (ನಾ). ೧. ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಮರಗಟ್ಟಿರುವ
ಸ್ಥಿತಿ ; ಜಡವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಚೈತನ್ಯಹೀನತೆ ; ಏತಕ ಲಿಂಗಧ್ಯಾನ
ನಿಶ್ಚೇಷ್ವಿತಮವಸ್ಥೆಯೆನೊಂದಿದಂತಪ್ಪತಿಮ ಸಂದೀಪಾವತಾರನು ಬಿಜಗು
ನೆರೆದಿಹನು (೩.ಸಪ್ತ. ೩-೩೫). ೨. ಮರಗಟ್ಟಿದಂತೆ ಆದವನು ;
ಜಡತ್ವ ಹೊಂದಿದವನು : ನಿಂತವರು ನಿಂತಂತೆಯೇ ನಿಶ್ಚೇಷ್ವಿತರಾದರು
(ಕಥದಿ. 11, ೪೫೧). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚೇಷ್ವಿತ (ನಾ). ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವಳು ; ಚೈತನ್ಯ
ಶೂನ್ಯ : ಒರ್ನೊಡಲೊಳೆ ದೇವರನಾದಿದ ಪರುಷತರವಾಕ್ಯಮಾಗೋಣಂ
ಕರ್ಣಕೋಟಿರಮಂ ನಾಂಟಿ ಮೊಗಂಗುಂದಿ ದುಃಖಾವೇಶದಂ ನಿಶ್ಚೇಷ್ವಿತ
ಯಾಗಿ ಮೇಣೂರ್ಮ ಹಮ್ಮದಂಬೋದಳ್ (ರಾಮಾತ್ಮ. ೩೫-೮).

[ಸಂ. ನಿಶ್ಚೇಷ್ವಿತಾ]

ನಿಶ್ಚೇಷ್ವ (ನಾ). ೧. ಚಲನವಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಮೂರ್ಛೆ ;
ಮರಣ. [ಸಂ. ನಿಶ್ಚೇಷ್ವಾ]

ನಿಶ್ಚೈತನ್ಯ (ನಾ). ಚೈತನ್ಯಹೀನತೆ ; ಬಲಹೀನತೆ : ಯಜ್ಞ
ಸೂತ್ರದ ತ್ರಿನಾದಿಯು ತ್ರಿಸರ ಹರಿದು ಚೈತನ್ಯ ನಿಶ್ಚೈತನ್ಯವಾದಲ್ಲಿ
ಸೌರಾಷ್ಟ್ರಸೋಮೇಶ್ವರರಿಗೆ ಐದುತಭರಿತ (ಆದವ. ೧೩೨-೨೩೦).

[ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚೈಸು 'ನಿಶ್ಚಯಿಸು' ನೋ.

ನಿಶ್ಚಿದ್ರ (ನಾ). ಬಿರುಕಿಲ್ಲದುದು ; ತೂತಿಲ್ಲದುದು ; ರಂಧ್ರವಿಲ್ಲ
ದುದು : ಅರಸುಗಳಾರೋಚನಕಾಲದೊಳ್ ಸನ್ನಂಭಮುಂ ನಿರ್ಗವಾಕ್ತ
ಮುಂ ನಿಶ್ಚಿದ್ರಭಿತ್ತಿಯುಂ ನಿಶಾತ್ರಯಮುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಮಂತ್ರಶಾಲೆ
ಯೊಳ್ ಮಂತ್ರಿಗಳಂ ತಾನುಂ ನಿಶ್ಚಿಂಕಮರ್ಧಾರೋಚಿಸುವರ್
(ಪಂಚತಂ. ೨೦೪-೧೨) ; ದೇವತೆ ರಕ್ತಸಂಗಿ ಮೂಳಿದು . . . ಪಿರಿಯ
ದಿಲದೊಳಗೊಯ್ದಿರಿಸಿ ಬಿಲದ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಪಿರಿಯದೊಂದು ಶಿಲೆಯಂ
ಕವಿದಿರಿಸಿ ನಿಶ್ಚಿದ್ರಮಾಗಿ ಮುಚ್ಚಿ . . . ಪೋದಳ್ (ಜೀವಂ. ೪೦-೨೯ ಪ) ;
ಕುದಿರೊಳಗಿದ್ದೊದಿದ ಶಂಖದ ದನ ನಿಶ್ಚಿದ್ರಮಾದೊಡಂ ಪೊಣ್ಣದೆ
ಶಂಖದಿನಸ್ಸವಲ್ಲದೇಂ ಪೊಣ್ಣದ ನಾದಂ ಕಾಯದಿಂದೆ ಜೀವನುಮನುಂ
(ಯಶೋಚ. ೪-೨೪). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಶ್ರಾವ (ನಾ). "ಅನ್ನದ ಗಂಜಿಯ ಕೆನೆ" (ಪದ್ಯಾಂ. ೨೨೦ ಪಿಪ್ಪಣಿ) ;
ಚಾಣಾಕ್ಕಂಗೆಂ ಯಶೋಮತಿಗೆಂದಿರ್ವರ್ಗಂ ನಿಶ್ರಾವಮಂ ತನ್ನ
ಭಾರ್ಯೆಯಪ್ಪ ನಂದವತಿಯ ಕೆಯ್ಯೊಳಟ್ಟಿದೊಡೆ ಆಕೆಯುಂ ಕೊಂಡು
ಪೋಗಿ ನಿಮಗಿರ್ವರ್ಗಂ ನಿಶ್ರಾವಮೆಂದು ಪೇಟ್ಟು (ಪದ್ಯಾಂ. ೧೨೪-೨೦).

[<ಸಂ. ನಿಶ್ರಾವ]

ನಿಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). ಎಣಿ ; ನಿಚ್ಚಣಿ ; "ನಿಶ್ರೇಣಿ, ಅಧಿರೋಹಿತೇ—
ಈ ೨ ನಿಚ್ಚಣಿ" (ಹಲಾಯಂ. ೫೦-೧೪೬) ; ಪೋಗಿ ಪೇಚರಂಟ್ಟಿ
ನಿಶ್ರೇಣಿಯೋ ಕಡುಬೆಡಂಗಿನಂ ಜಲದೇವತೆಯರಾಡಲೆಂದೊಲ್ಲು ನಿಂಗರಿಸಿ
ನಿಲಿಸಿದುಯ್ಯಲೆಯ ಕಂಬಂಕೋಯಿನಿಸಿ ತುಂಬೇಂ ಮಜಿದೊಡೋ
(ಪದ್ಯಾಂ. ೬-೩೧) ; ತಿಳಿಯೆ ಭನಸತ್ಯಕ್ಷಮಾದಮೆಗಳು ಪರಮ
ಪದಕೇಣುವೆ ಮಿಗೆ ವಿಲಸಿತದ ನಿಶ್ರೇಣಿಯಾಗಿಯೆ ಸತ್ಪುರುಷರೈಲ್ಲ ಲಲಿತ
ಸತ್ಸಂಗತಿಯಲ್ಲದೊಂದಿಳೆಯೊಳಾವೆಗೆ ಮುಖ್ಯಕಾರ್ಯದ ನೆಲೆಯನಿತ್ತದೀ
ನಡವಳಿಯು ತಾ ಲೇಸ ಕೊಡದಿಹುದೆ (ತಿಮ್ಮಾಂ. ೪-೨೦) ; ಇಹಪರದ
ನಡುವೆ ನೆಟ್ಟನೆಯ ನಿಶ್ರೇಣಿಯೆನೆ ನಿಂದಿಹನ ನೋಡ ! (ಗೂಲೊಳ್ಳಾ.
೩-೭೮). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಯಸ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯವಾದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದು; ಅತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು; ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದುದು : ಲೋಕಸಾಮಾನ್ಯರೊಳಿರುವೇಕಮುಮುಖ್ಯದಯಪರನುನಿಶ್ಚಯಸಮಂ ಪ್ರಾಕಟಿಸುಕ್ಕುಂ ವಿವಿಧಾನೇಕ ಕವೀಶ ಪ್ರಯೋಗ ಪದಪದ್ಯತಿಯೋಳ (ಕವೀಶ. ೧-೧೯). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠಪದವಿ; ಮೋಕ್ಷ ; ಮುಕ್ತಿ : "ಶೈವಲ್ಯಂ, ನಿರ್ವಾಣಂ, ನಿಶ್ಚಯಸಂ . . . ಮುಜಾನಂದಂ. —ಈ ೧೧ ಮೋಕ್ಷದ ಪದವಿ" (ಪರಾಶರ. ೨೧-೧೨೪); ವಿಮರ ಕೇಶೈ ಸಕಲ ಲೋಕಾಭ್ಯುದಯ ನಿಶ್ಚಯಸದ ಗತಿಗೀ ಮೊದಲ ಸಾಧನನಿನಪ. ಮನು ವಂಶದ ಪರಂಪರೆಯ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೪-೬-೧); ಇದೇ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥ ನೆಂದೂ ಅಪರಗವೆಂದೂ ನಿಶ್ಚಯಸವೆಂದೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಪದಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೨೦). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಯಸ್ಸು (ನಾ). ಮುಕ್ತಿ ; ಮೋಕ್ಷ ; ಮುಕ್ತಿಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ . . . ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಯಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು (ಭಾರತ. ೧೫೪). [ಸಂ. ನಿಶ್ಚಯಸಾ]

ನಿಶ್ಚೋತ್ರ (ನಾ). ಶೈತನಿಗೆ ಗುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ತೆರಿಗೆಯು ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಬೆಂಜಿಯಹಳೆಯ ಗುರುದೇವರು ಹಂಪುಳರು ಮಹಾಜನಗಳ ಕೈಯ್ಯಲು ಅವ[೦]ಕ್ಕುವ ಶ್ವೋತ್ರದೊಳಗೆ ಗದ್ಯಾಣಂ ಎಂಬನು ಇಳಿಹಿಕೊಟು ರಮಾಬಾಯಿ ಭ(೦)ಮುಕೆ ಸಂಭ ಯೋಳಗಳ[೦]ವವಟಿಗೆಗೆ ಮುಕರು ೧೩೩ ಕಲಜೀಯಂಗೆ ಧಾರೆಯೆನಿಸಿದು ನಿಶ್ಚೋತ್ರವಾಗಿ ಕೊಟರು (ಸಾಹಿ. IX-1, ೩೬೯-೧೪ ; 1280). 'ಶ್ವೋತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಸಿತ (ನಾ). ೧. ಉಸಿರು : ವಿಶ್ವಪರಿಧಿಯದೆಲ್ಲೂ ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರನಾಚೆ ವಿಶ್ವಕೇಂದ್ರವು ನೀನೆ ನೀನೇನಿಸಿದೆಯೆ ನಿಶ್ಚಸಿತಸಂಬಂಧ ನೀನೆಗೆ ದಿಗಂತಕಂ ಪುಷ್ಪವಾಗಿರು ನೀನು (ಮಂಕುಕ. ೧೩೬). ೨. ನಿಟ್ಟುಸಿರು : ಸರಳಶೋಷ ನಿಶ್ಚಸಿತಮಾರುತನಿಂದ ನಿಜೋತ್ತರಿಯೆ ದೊಳ ತರತೆಯಂ ನೀಯೋಚಿತ ನೆಗಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣಮೇನೋ (ಚಂದ್ರ. ೩-೫೪). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ವಾಸ (ನಾ). ೧. ಉಸಿರು ಬಿಡುವಿಕೆ ; ಉಸಿರನ್ನು ಹೊರ ಬಿಡುವಿಕೆ : ಅಂತು ಸಾರ್ಥ ಪಂಚದಶಮಾನನಿಶ್ವಾಸನುಮೇಕತ್ರಂಶದಂಭೋ ನಿಧಿಮಿತಚೀವಿತನುಮಾಗಿ ಸಹಾಯೋತ್ತಮನಮಿತವಿಕ್ರಮನುಂ ತಾನುಂ ಆಗಲದಿರೆ(ಶಾಂತಿ. ೯-೩೨); ಅವರಗೀ ದೇವಪ್ರಾಣಾಯಾಮಪ್ರವಿಚಾರೋಚ್ಚಾಸ್ವನಿಶ್ವಾಸಲೇಪ್ಯ ಭೇದಂಗಳುಮಕ್ಕುಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೩೨); ರಭಸದಿಂದ್ವದುವ ಸುಪರ್ಣನಂ ಹಿಂದಣ ವ್ಯವಧನ ಮುಖಮಿಚ್ಚಾಸ್ವನಿಶ್ವಾಸಮಾರುತಂ ತಡದತ್ತ ರಿತ್ತಲೆಳೆಯೆ (ಚಿದ್ರ. ೧೪-೨೨); ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿಶ್ವಾಸ, ಪ್ರಶ್ವಾಸ . . . ನಿದ್ರೆ, ಜಾಗರಣೆಗಳ ಸರದಿ ಒಂದು ಇದೆ (ನಿಬಂಧ. 1, ೯೪). ೨. ನಿಟ್ಟುಸಿರು : ತಾಯಿ-ಮಗಳು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ನೋಡುತ್ತ ನಿಶ್ವಾಸ ಬಿಟ್ಟರು (ಮೂರುದಾ. ೧೩೦). ೩. ಶ್ವಾಸಕ್ಕೂ ಉಚ್ಚಾಸ್ವಕ್ಕೂ ನಡುವಿನ ವಿರಾಮ ಕಾಲ : ಶ್ವಾಸದಲ್ಲಿ ಶ್ವಾಸ, ಉಚ್ಚಾಸ್ವ, ನಿಶ್ವಾಸಗಳೆಂದು ಮೂರು ವಿಧ ಗಳುಂಟು. ಶ್ವಾಸವೆಂದರೆ ಮೂಗಿನಿಂದ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಹೊರಗೆ ಬಿಡುವುದು. ಉಚ್ಚಾಸ್ವವೆಂದರೆ—ಗಾಳಿಯನ್ನು ಒಳಗೆ ಶಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ನಿಶ್ವಾಸವೆಂದರೆ—ಮಧ್ಯಮವಾದ ವಿರಾಮಕಾಲ (ಪರಾ. ೧-೪ ಬೀಕ). ೪. [ವೀಶೈ] ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಶೈವಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನಿಶ್ವಾಸ, ಉತ್ತರನಿಶ್ವಾಸ, ನಿಶ್ವಾಸಮುಖೋದಯ, ನಿಶ್ವಾಸನಯನ, ನಿಶ್ವಾಸ ಕಾರಕ, ಭೋರಸಂಹಿತ, ಸುಸಾಂಖ್ಯಾಗುಹ್ಯಂಗಳೆಂದು ನಿಶ್ವಾಸಾಗಮ ದೆಂಟು ಭೇದಗಳು (ವಿನೇಶ. ೩೦); ಕಾಮಿಕ, ಯೋಗಜ . . . ನಿಶ್ವಾಸ,

ಕಿರಣ, ವಾತುಲಗಳೆಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಶಿವಾಗಮಗಳು (ಭಾರತ. ೩೨). 'ದೀಪ್ತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಶ್ವಾಸಾಗಮ (ನಾ).—ನಿಶ್ವಾಸ ೪ : ನಿಶ್ವಾಸ, ಉತ್ತರನಿಶ್ವಾಸ, ನಿಶ್ವಾಸಮುಖೋದಯ, ನಿಶ್ವಾಸನಯನ, ನಿಶ್ವಾಸಕಾರಕ, ಭೋರ ಸಂಹಿತ, ಸುಸಾಂಖ್ಯಾಗುಹ್ಯಂಗಳೆಂದು ನಿಶ್ವಾಸಾಗಮದೆಂಟು ಭೇದಗಳು (ವಿನೇಶ. ೩೦). [ನಿಶ್ವಾಸ-೪-ಆಗಮ]

ನಿಶ್ಚಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಶಂಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿರ್ಭಯ; ನಿರ್ಭೀತಿ : ಹೇಳಿ ಕೇಳಿ ಬಂದಿರುವ ಹಾಡು, ನೆರಳಲ್ಲಿ, ನಿಶ್ಚಂಕವಾಗಿ, ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಕುಳಿತಿರುವ ಹಕ್ಕಿಯ ಕಂಠದಿಂದ . . . ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತದೆ (ಕರ್ಣಾಸಂ. ೩೧). ೨. ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದಿರುವವನು ; ಶಂಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವವನು ; ಭೀತಿಯಿಲ್ಲದವನು : ಒಕ್ಕಂಕನು ನಿಶ್ಚಹಾಯನುಮಾಗಿ ನುಡಿದಮೋಘಜಿಹ್ವನ ಸ್ಥಿರತ್ವಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ (ಶಾಂತಿ. ೬-೨೫); ಉದಿಯುತ್ತಂ ನಂದನಂಗಳಂ ನೀರ್ನೆ ಲನಂ ಕಿದಿಸುತ್ತಂ ಲಂಕೆಗವರ್ ಪಡೆದರ್ ನಿಶ್ಚಂಕರವಿಗಭಾದರ್ಪವಲಂ (ಸಂರಾಮ. ೧೪-೪೯); ಪ್ರಾಣಭಾವನಳಿಂ ಶಂಕೆ ತಲೆದೋಡಿದೆ ನಿಶ್ಚಂಕ ನಾಗಿ ನಿಜೈಕ್ಕನಾಗಿಪ್ಪನು ನೋಡಾ ಬಸವಣ್ಣ ನು (ಅವಶಂ. ೧೯೪-೪೮); ಶಿವಲಿಂಕ ಮಂಚೆಯ್ಯಂ ಕುಸನಯಗಜಾಂಕುಶಂ ನಿಶ್ಚಂಕಸಹಿತ ಭಯಂಕರಂ (ಬಸವ. ೫೩-೫೫).

ನಿಶ್ಚಂಕಪ್ರತಾಪ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ಚಲದಂಕರಾಮ ನಿಶ್ಚಂಕ ಪ್ರತಾಪಭುಜಬಳ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಹೊಯ್ಸಳ ವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವರು (ನಿಶ. III(R), ಗುಂಡ್ಲು. ೩-೫ ; 1196). ನಿಶ್ಚಂಕಪ್ರತಾಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ಚಲದಂಕರಾಮನೇಕಾಂಗವೀರ ನಿಶ್ಚಂಕಪ್ರತಾಪಚಕ್ರವರ್ತಿ ಹೊಯ್ಸಳ ವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವರು (ನಿಶ. III (R), ಹೆಗ್ಗಡ. ೩೪-೩ ; 1211); ಪಾಂಡ್ಯಕುಲಸಮುದ್ರರಣ ನಿಶ್ಚಂಕ ಪ್ರತಾಪಚಕ್ರವರ್ತಿ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ನರಪತಿ ಹೊಯ್ಸಳ ಶ್ರೀ ವೀರನಾರಸಿಂಹ ದೇವರ್ (ನಿಶ. III (R), ನಂಜನ. ೩೨೧-೯ ; 1222). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಂಕತೆ (ನಾ). ನಿಸ್ಸಂಶಯ ಸ್ಥಿತಿ ; ನಿರ್ಭಯತೆ : ಭೋಂಕೆನಲು ತೆನೆತೆನೆಗೆ ತಪ್ಪದವುಂಕಿ ಪಲವಾಗಿಪ್ಪವುಲು ನಿಶ್ಚಂಕತೆ[ಸಾಹಾಂ.ನಿಶಂಕತೆ] ಯೋಳೊಬ್ಬನೆ ಬಳಸುತಾಳ್ವಯ ಮೇರಿರ್ದು (೩೨೫. ೧೩-೧೪).

[ಸಂ. ನಿಶ್ಚಂಕತಾ]

ನಿಶ್ಚಂಕತೆನಲು (ಕ್ರಿ). ನಿಸ್ಸಂಶಯವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಶಂಕೆಯಿಂದ ದೂರವಾಗು ; ನಿರ್ಭೀತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಜಯೋದ್ಯಮಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಂಕತೆ[ಸಾಹಾಂ. ನಿಶಂಕತೆ]ವತ್ತು ನಿರ್ಭರದ ಗರ್ಜಿಸು ಮುಂಬರಿದತ್ತಿ ಚಾಪದಿಂದ ಕಲಿಸಾರ್ಥನಪ್ಪಳಿಸಿದಂ ಪಳಿಪೊದದ ಚಂದ್ರಮೌಳಿಯಂ (ಶಬಂ. ೪-೫೪). [ನಿಶ್ಚಂಕತೆ+ನಲು]

ನಿಶ್ಚಂಕಮಲ್ಲ (ನಾ). ೧. ಶಂಕೆಯಿಲ್ಲದ ಭಟ ; ನಿರ್ಭೀತನಾದ ಸೈನಿಕ ; ಕೇಚ್ಚಿದೆಯ ಕಲಿ : ಉಲಿವ ದಿರುದಿನ ಕವಳಗಳ ಕಳಕಳಿಕೆ ಮಿಗೆ ನಿಶ್ಚಂಕಮಲ್ಲರು ಕಳನೊಳಗೆ ತಲೆದೋಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೪೦); ಅಂಥ ಸಂಕಟ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತುರುಕೊಡನೆ ಹೋರಾಡಿ, ಅವರನ್ನು ಗಡಿಯಾಚೆ ಹೊಡೆದಟ್ಟಿದ ನಿಶ್ಚಂಕಮಲ್ಲ (ಸಂಜುಂಡ. ೩೨). ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು : ಕವನಪ್ರಚಣ್ಣ ನಸಹಾಯಶೂರನೇಕಾಂಗವೀರ ನಿಶ್ಚಂಕ ಮಲ್ಲ ಶ್ರೀಮತ್ ಪ್ರತಾಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಶ್ರೀ ವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವರು (ನಿಶ. IV (R), ಎಳಂದೂ. ೪೬-೩ ; 1193). [ನಿಶ್ಚಂಕ+ಮಲ್ಲ]

ನಿಶ್ಚಂಕಿ (ನಾ). ಶಂಕೆಯಿಲ್ಲದವಳು ; ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದವಳು : ಕೇಶ್ವಿಯೇನಾ ದೇವಿ ಸಾರಣನೆಂದ ರಣವರದಿಯಂ ? ನಿಶ್ಚಂಕಿಯಾಗಿನ್ನಾ ದೊಡಂ (ಪ್ರೇರಾಮ. ೩೫೯-೩೬೨). [ಸಂ. ನಿಶ್ಚಂಕೀ]

ನಿಶ್ಯಂಕಿತ (ನಾ). ೧. ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಶಂಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಸಂಶಯಗ್ರಸ್ತನಲ್ಲದವನು; ನಿರ್ಭಯನಾದವನು; ನಿರ್ಭೀತ: ಹುತ್ತದ ಮೇಲಣ ರಜ್ಜು ಮುಟ್ಟಿದೆಯೋ ಸಾವನು ಶಂಕಿತ ರಾದವರು ಸರ್ಪದಷ್ಟು ನಾದದೆಯೋ ಸಾಯನು ನಿಶ್ಯಂಕಿತರಾದವರು (೭.೧೧. ೭೭೧). ೩. [ಜೈನ] ಜಿನಮತದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯ ಪಡದಿರುವಿಕೆ; ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದ ಎಂಟು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು: ಮೊದಲ ದರ್ಶನವಿದ್ದು ಯೆಂಬುದು ನಿಶ್ಯಂಕಿತ ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷಿತ ನಿರ್ವಿಚಿಕಿತ್ಸಾ . . . ವಾತ್ಸಲ್ಯ ಪ್ರಭಾವನಾ ಎಂಬೆಂಬಿವಿಚಾರಹದುವದಿವ್ಯಮುಪ್ಪ ಮಾರ್ಗಮನಿದಕ್ಕುಮಾಗದೆಂಬ ಸಂಶಯಮಂ ಪತ್ತುವಿದುವುದು ನಿಶ್ಯಂಕಿ (ಚಾಪುಂಫ. ೨೪೧). 'ನಿಶ್ಯಂಕಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯಂಕಿತ್ವ (ನಾ). = ನಿಶ್ಯಂಕಿತ ೩: ನೀನಿಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿದುಪಜನಾದು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವುಪ್ಪ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಂ ಕೈಕೊಳಿಸಲು ಬಂದ ಮೆಂದು ನಿಶ್ಯಂಕಿತ್ವಾದಿಯುಕ್ತವುಪ್ಪ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಂ ಕೈಕೊಳಿಸಿ (ಚಾಪುಂಫ. ೭೮). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯಂಕಿ (ನಾ). ೧. ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಶಂಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ನಿಶ್ಯಂಕಿಯಂ ನೃಪನ ಪೇಟೆ (ಕಮದ. ೧೩೪ ಪ್ರಯೋ); ಗೋಪರಾ ನಿಶ್ಯಂಕಿಯಲಿ ಹೊಪಪಡುವುದಂಜದ ಗುಹಾಂತರವ (ಸಿಂಧು. ೧೦-೨೩-೮); ರಾಮನಂ ಕಳುಹು ನಿಶ್ಯಂಕಿಯಂ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೩೦-೭೧). ೨. [ಜೈನ] ಜಿನಮತದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವನ್ನು ಪಡದಿರುವಿಕೆ; ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದ ಎಂಟು ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು; ೧೦ ಅವಯವಗಳ ವಿವರಣೆ ಈ ರೀತಿ ಇದೆ: "ಅವಯವ-೮: ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದ: ನಿಶ್ಯಂಕಿ, ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷೆ, ನಿರ್ವಿಚಿಕಿತ್ಸೆ, ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿತ್ವ, ಉಪಗೂಹನ, ಸ್ಥಿತಿಕರಣ, ವಾತ್ಸಲ್ಯ, ಪ್ರಭಾವನೆ; ಎಂದರೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಜಿನಮತದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯಪಡದಿರುವುದು, ಭೋಗ ಗಳನ್ನು ಬಯಸದಿರುವುದು, ದೇಹವನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸದೆ ದ್ವೇಷಿಸದೆ ಸಮಭಾವದಿಂದಿರುವುದು, ಮೂರು ಮೂಢತೆಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದು, ಪೂರ್ಣಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದವರ ದೋಷಗಳನ್ನು ತಿದ್ದುವುದು, ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಜೀವಿಗಳನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವುದು, ಸಾಧುಗಳಲ್ಲಿ ವಾತ್ಸಲ್ಯವಿಡುವುದು, ಜೈನಧರ್ಮದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಬೆಳೆಗುವುದು (ಆದಿವು. ೫-೫೫-೫೮)" (ಪ್ರೀತಮಾ. ೪೦): ಮೊದಲ ದರ್ಶನ ವಿಶುದ್ಧಿಯೆಂಬುದು ನಿಶ್ಯಂಕಿತ ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷಿತ . . . ಪ್ರಭಾವನಾ ಎಂಬೆಂಬಿವಿಚಾರಹದುವದಿವ್ಯಮುಪ್ಪ ಮಾರ್ಗಮನಿದಕ್ಕುಮಾಗದೆಂಬ ಸಂಶಯಮಂ ಪತ್ತುವಿದುವುದು ನಿಶ್ಯಂಕಿ (ಚಾಪುಂಫ. ೨೪೧); ಈ ದರ್ಶನಸಾಕ್ಷ್ಯಕ್ಕುಪ್ಪಾಂಗಮುಂ ಶರೀರಕ್ಕುನಯವಮುಂ ಮರಕ್ಕೆ ಶಾಖೆಯುಮಂತಂತೆ ನಿಶ್ಯಂಕಿಯುಂ ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷೆಯುಂ ನಿರ್ವಿಚಿಕಿತ್ಸೆಯುಂ ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿತ್ವಮುಂ ಉಪಗೂಹನಮುಂ ಸ್ಥಿತಿಕರಣಮುಂ ವಾತ್ಸಲ್ಯಮುಂ ಧರ್ಮಪ್ರಭಾವನೆಯುಮೆಂಬು ಎಸೆವಂಗಮೆಂಬಿಜಾಂ (ಧರ್ಮಾ. ೧-೭೮); ಇದು ದ್ವೈವಮಿಂತುಬಾಗಮುದು ತಪವೆಂದ ಟುದು ನಂಬಿ ತಳರದೆ ಮನಮಂ ಪದಿನಾಜಿಡೆಗಿಸಪುತ್ತಿರದೆ ನಿಲ್ಲುದು ನಿರಾಕುಳಂ ನಿಶ್ಯಂಕಿ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೪೧-೭). [ಸಂ. ನಿಶ್ಯಂಕಾ]

ನಿಶ್ಯಕ್ತ (ನಾ). ಶಕ್ತಿಹೀನವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಬಳಲಿದ ಹೆಂಗಸು, ನಿಶ್ಯಕ್ತಳಾದ ಹೆಂಗಸು, ದೆಚ್ಚು ಮಾತಾಡುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂಬ ಅರಿವು ಶೀನಪ್ಪನಿಗೆ ಬಹು ಬೇಗ ಮೂಡಿತು (ಅನಾಪ. ೧೪). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯಕ್ತಿ (ನಾ). ಶಕ್ತಿಹೀನತೆ; ದುರ್ಬಲತೆ: ತಂದೆಯ ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕೆಟ್ಟಿತು ನಿಶ್ಯಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಿತು ಮುಂದೆ (ಇಂಜನ. ೧೮-೭೭); ಈಗ ಅವರಿಗೆ ಮೈ ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲ. ಯಾವಾಗಲೂ ನಿಶ್ಯಕ್ತಿ (ಬಸವಂ. ೨೩೨);

ಆ ನಾಲ್ವರ ಕೃಪಾಶಕ್ತಿ ಚೇತರಿಸಿತೆನೆ ತನ್ನ ಚೇತನದಿ, ಜಾನಕಿಗೆ ಮಣ್ಣುತ್ತು ನೀರಶನಪ್ರತಜನ್ಯ ನಿಶ್ಯಕ್ತಿ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೪೮೭-೨೦).

[ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯತ್ತು (ನಾ). ಶತ್ರುವಿಲ್ಲದವನು; ಹಗೆಯಿಲ್ಲದವನು: ವನಜ ದ್ವಿಟ್ಟುತಮೊಂದಿದಂಪದಯದೊಳ್ ಪ್ರಾಕ್ಷಂ . . . ರಿಪುಪೊಳ್ ನಿಶ್ಯತ್ತು (ಜಾತಕ. ೧೮-೧೦). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯಬ್ಧ (ನಾ). ೧. ಶಬ್ದವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನೀರವತೆ; ಮೌನ: ಶಬ್ದವೇದಿಗಳೆಂದು ಸುದಿದು ನಡೆವರು ನೋಡಾ ನಿಶ್ಯಬ್ಧ ವೇದಿಸದಿದ್ದರೆ ಗುಹೇಶ್ವರ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ನಗುತ್ತಿಪ್ಪ ನೋಡಾ (ಅಮಚಂ. ೧೦೬-೪೮೩); ನಿಶ್ಯಬ್ಧ ಮಿದುರ್ದಾ ಮಂದಿರಂ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೫೭೨-೫೫೨); ನಿಶ್ಯಬ್ಧ ನಿಶ್ಯಬ್ಧ ಶಬ್ದದಾಚೆಯ ಶಬ್ದ ನಿಶ್ಯಬ್ಧವಿದ್ದರೂ ಮೌನವಲ್ಲ (ಸಸಲ್ಲ. ೧೩-೧). ೨. ಪರಮಾತ್ಮ. [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯಬ್ಧತೆ (ನಾ). ನಿಶ್ಯಬ್ಧ ವಾಗಿರುವಿಕೆ; ನೀರವತೆ; ಮಂದ್ರಗಂಧೀರ ದಂಪದಭಿಧ್ವನಿ ಸಭಾನಿಶ್ಯಬ್ಧತೆಯ ಮುಖಿಸಿ ಪೊಣ್ಣೆ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೩-೫೫೨); ಕೆಲವು ಸಮೀಪಗಳು ನಿಶ್ಯಬ್ಧತೆಯಲ್ಲಿ ಕಳೆದವು (ಹೇಮಂತ. ೧೯). [ಸಂ. ನಿಶ್ಯಬ್ಧತಾ]

ನಿಶ್ಯಬ್ಧವೇದಿ (ನಾ). ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ: ಲಿಂಗಜಂಗಮದ ಮಾಟ ಸಮರ್ಪಿತ ವಾಯಿತ್ತಲ್ಲ ಬಸವಣ್ಣ ನಿಶ್ಯಬ್ಧವೇದಿಯಾದೆಯಲ್ಲ ಬಸವಣ್ಣ (ಸುತಮಾ. ೫೫-೭೮). [ಸಂ. ನಿಶ್ಯಬ್ಧವೇದಿನಾ]

ನಿಶ್ಯಬ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಶಬ್ದದಿಂದ ತಿಳಿಯದುದು; ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅತಿತ ವಾದುದು: ನಿಶ್ಯಬ್ಧಿಯು ಈಶ್ವರಕೃಪಾದ್ಧಿ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೩೯೦-೭೭೩). ೨. ಮಾತನಾಡದಿರುವವನು; ಮೌನಿ: ಶಬ್ದಿಯಾದಾತ ತರುಗಳ ಹೋತ ನಿಶ್ಯಬ್ಧಿಯಾದಾತ ಸಾಪಾಣನ ಹೋತ . . . ಅಜ್ಜನ ಕುಣಿದ ನಳಿದುಳಿದು ಗುಹೇಶ್ವರನೆಂಬ ಲಿಂಗವ ಹೋತವರನಾರನೂ ಕಾಣೆ (ಅಮಚಂ. ೧೦೮-೪೯೧). [ಸಂ. ನಿಶ್ಯಬ್ಧಿನಾ]

ನಿಶ್ಯರಣಯುದ್ಧ (ನಾ). ಶರಣಾಗದ ಯುದ್ಧ: ಈ ನಿಷ್ಕುರ ನಿಶ್ಯರಣಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಹಾಯ್ಯಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಆಯನು ಕೂಲಿತೆಗಳ ಸತ್ತ್ವಶಕ್ತಿಗಳ ಐಶ್ವರ್ಯ ನನಗೆ ಉಳ್ಳಷ್ಟು ಪ್ರೌಢಿಯರಾಗಿ ದ್ದರೂ ಈ ಭೂತಗಳಿಗೆ ದಿಟವಾಗಿ ಇಟ್ಟ (ಜಟ್ಟ. ೨೫-೪). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯಲಾಕ, ನಿಶ್ಯಳಾಕ (ನಾ). ರಹಸ್ಯಸ್ಥಳ; ಏಕಾಂತ: "ವಿವಿಕ್ತ, ವಿಜನ, ಭೃಷಿ, ನಿಶ್ಯಲಾಕ, ರಹ, ರಹಸ, ಉಪಾಂತು-೭ ಏಕಾಂತಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ವಿಜನವಾದ ರಹಸ್ಯಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೪೨). ನಿಶ್ಯಳಾಕ: "ರಹ, ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಂ, ಏಕಾಂತಂ, ನಿಶ್ಯಳಾಕಂ . . . ಗುಹ್ಯಂ-ಈ ಏಕಾಂತಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭-೨೩). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯಲ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬಾಣದಿಂದ ದೂರವಾದುದು; ಕಣೆಯಿಂದ ಬೇರಾದುದು. ೨. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೊರಗಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೩. [ಜೈನ] ಮಾಯಾ (ಕಪಟ), ಮಿಥ್ಯಾ (ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಅಭಾವ), ನಿದಾನ (ಭೋಗಾಕಾಂಕ್ಷೆ)ಗಳೆಂಬ ಶಲ್ಯಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ೧೦ ಶಲ್ಯವೆಂದರೆ ವ್ರತಗಳನ್ನಾಚರಿಸುವವರಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ದೋಷ ಅಥವಾ ವಿಘ್ನಗಳು. ವ್ರತಗಳನ್ನಾಚರಿಸುವವರು ಮಾಯೆ, ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ, ನಿದಾನ ಎಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಶಲ್ಯಗಳಿಲ್ಲದವ ರಾಗಿರಬೇಕು. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೊಂದು ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲೊಂದು ಈ ತರದ ಸ್ಥಿತಿಯು ಮಾಯಾಶಲ್ಯ. ತತ್ತ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲ ದಿರುವುದು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಶಲ್ಯ. ಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ವಿಷಯೋಪಭೋಗಗಳು ದೊರೆಯಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುವುದು

ನಿದಾನಶಲ್ಯ : ಪೋದ ಭವಾಚುತ್ತುಂ ವಿರೋಧಂ ಮನದೋಗಿ ನಿಶ್ಯಲ್ಯಮಿನ್ನೆಂದು ನಾಕಪ್ರಭವೋದ್ಯನ್ತಾಲಯಂ ಭೂಪತಿಯನೆಸೋಜಿ ಲ್ಲರ್ಚುರ್ದಂ ಸುರೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೯೩). ೪. ಮಾಯಾ, ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಮತ್ತು ನಿದಾನವೆಂಬ ಶಲ್ಯಗಳಲ್ಲದಿರುವವನು : ದಶಾನನಂ . . . ಇಂದ್ರನಂ ಬರಿಸಿ ನಿಷ್ಯಾಪಾಯಂ ನಿನ್ನ ರಾಜ್ಯದೊಳ್ ಸುಖಮಿರೆಂದು ಕಲುಪುವುದುಂ ರಾನಣಂಗೆ ನಿಶ್ಯಲ್ಯನಾಗಿ ತನ್ನ ಪೊಬಲ್ಗೆ ವಂದು . . . ದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡು ವೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೋದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೧೨ ಪ); ಪ್ರತೀಂದ್ರಂ ನಿಶ್ಯಲ್ಯಂ ಸಯಮಿತನುನೋವೃತ್ತಿಸುಭಗಂ ಮಿತತ್ಯಾಗೋದ್ಯೋಗಂ ದೃಢತರ ಮಹಾಸಂಯಮಸುಖಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧-೩೩). 'ಅಶಲ್ಯ', 'ಶಲ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯಲ್ಯಂಗಯ್ (ಕ್ರಿ). [ಜೈನ] ಮಾಯಾ, ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಮತ್ತು ನಿದಾನವೆಂಬ ಶಲ್ಯಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸು; ಶಲ್ಯಗಳಲ್ಲದಿರುವಂತೆ ಮಾಡು : ಎಲ್ಲರನುಂ ಪ್ಲಮೆಗೊಳಿಸಿ ನಿಶ್ಯಲ್ಯಂಗಯ್ಯ ವಿದ್ಯುದಂಗೆ ನೆಂಬ ಪಿರಿಯ ಮುಂಗಗೆ ರಾಜ್ಯಪಟ್ಟಿಂಗೆಟ್ಟ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕಂಗಯ್ಯ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೩೩-೧೪); ಅನುಮೆನ್ನ ಜನ್ಮಾಂತರಮನಜಾದನೆಂಬುದುಮದಂ ಕೇಳು ನೀವುಂ ಕೊಲೆ ಸತ್ತವರೆ ನಾಮಂದಜಾಪಿ ನಿಶ್ಯಲ್ಯಂಗಯ್ಯ ಬಂದಿಸಿ ಪೋದರೆಂದು ಸುಲೋಚನೆ ಜಯಕುಮಾರಂಗೆ ಭೇಜು (ಚಾಪಂಪು. ೩೧); ರಾಮಂ . . . ಲಕ್ಷ್ಮಣಾದಿಗಳೆರಸು ನಿಶ್ಯಲ್ಯಂಗಯ್ಯ ದಿವ್ಯಮುನಿಯ ಸಭಾಮಂಡಲಮಂ ಪೊಟಮಟ್ಟು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೪೧ ಪ).

[ನಿಶ್ಯಲ್ಯ + ಕಯ್,]

ನಿಶ್ಯಸ್ತ್ರ (ಗು). ಆಯುಧಗಳಲ್ಲದಿರುವ; ನಿರಾಯುಧವಾದ : ಹೊಟ್ಟೆಯ ಹಸರಿನಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಯಸ್ತ್ರ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರ ಮೇಲೆ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸು ವುದೇನು ? (ಪಾಳಿ. ೧೯೩). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯಸ್ತ್ರೀಕರಣ (ನಾ). ಆಯುಧವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವಿಕೆ; ಶಸ್ತ್ರ ತ್ಯಾಗ : ನಿಶ್ಯದಲ್ಲೆ ಈಗೀಗ ನಿಶ್ಯಸ್ತ್ರೀಕರಣದ ಬಗ್ಗೆ ಇರುವ ಆಗತ್ಯವು ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ (ಜಾಧಿ). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯಳಾಕ 'ನಿಶ್ಯಲಾಕ' ನೋ.

ನಿಶ್ಯಾತ್ಯ (ನಾ). ಕಪಟವಿಲ್ಲದುದು; ವಂಚನೆಯಿಲ್ಲದುದು : ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದುದು; ದಿಟ : "ಅನಪಸ್ಕರಂ ನಿಶ್ಯಾತ್ಯಮೇ ಆತಿ ದಿಟಮದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೩೧). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯಿಖರ (ನಾ). ಶಿಖರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಶಿಖರದ ತುಟ್ಟತುದಿ : ಅನಂತತೆಯನಾಕ್ರಮಿಸಿ ನಿಶ್ಯಿಖರಮೆಸಲೇಡ್ ಗಿರಿಯ ಸಾಹಸಗರ್ವ ಗೋಪುರ ಶಿಲ್ಪಕೃತಿಯಂತೆ ನಿಖರಿ ! ರೋಮಾಂಚಿಸಿತು ಸೃಷ್ಟಿ (ಪ್ರೀತಾಪೂ. ೪೦೫-೩೩). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯಿಥಿಲ (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು; ವ್ಯಕ್ತವಾದುದು; ನಿರ್ಧಾರ ವಾದುದು; ನಿಶ್ಚಯವಾದುದು : ಪಥವನಂಬುಧಿ ತೋಜದಿರೆ ಸುರಮಥನ ಸೀತೆಯನೀಯದಿರೆ ನಿಶ್ಯಿಥಿಲವಲ್ಲಾ ಮೇಲೆ ನೆಗಳುವ ದಾಯ ದೇವರಿಗೆ (ಕೊರಾ. ೩-೪-೧೯). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯೂನ್ಯ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಸೂಕ್ಷ್ಮತಮ ಶೂನ್ಯ; ಮಹಾಶೂನ್ಯ; ಪರಮಾತ್ಮ; ಶೂನ್ಯಾತೀತ : ಅನುಪಮದ ನಿಶ್ಯೂನ್ಯವೇ ನಿಶ್ಯಾಮ ಸೂಕ್ತಾರನ ಗಮನ ನಿರಂತರ ಪಾತಾಳ ಲೂಢ್ಯಪವನ ತ್ರಿಭುವನಗಿ ಯೆಂಬ ಪರ್ಮತವನೇಜಿ . . . ಸುಳಿದಾಡುವ ಮಹಾಮಹಿಮಂಗೆ ಇಹಲೋಕವೇನು ಪರಲೋಕವೇನು (ಅಪಜಂ. ೪೪-೩೩೪); ಸಿಮ್ಮಂತ ರಂಗವೆಂಬ ಚಿದಂಬರದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಯೂನ್ಯವಾಗಿರಿಸೆನ್ನ (ಅಪಜಂ. ೧೩-೩೩); ಇಂತೀ ತ್ರಿವಿಧಪ್ರಸಾದ ಕುಕಾರ್ಥವಾಗಿ ಮಹಾಭನ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಪ್ರಸಾದ ವಳವಟ್ಟಿ ಶರಣನು ಜ್ಞಾನಿ ಅಲ್ಲ ಅಜ್ಞಾನಿ ಮುನ್ನವೇ ಅಲ್ಲ ಶೂನ್ಯನಲ್ಲ

ನಿಶ್ಯೂನ್ಯನಲ್ಲ (ಮಹಾದೇ. ೩. ೧೦೪-೨೩೫). 'ನಿರ್ವಯಲು' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯೇಷ (ಗು). ೧. (ಉಳಿದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ) ಮುಳುಗಿಸುವ; ಅಡ ಗಿಸುವ : ನಿಶ್ಯಾಕಧ್ವನಿಗಳ್ ಧಳಧಳವೆನೆ ನಿಶ್ಯೇಷ[ಪಾಪಂ. ಸ್ತೇ]ಷ ಧ್ವನಿ ಭರದಿಂ ಭೋರನೆ (ಪಿರುನಾ. ಪೇ. ೨೨೨-೨). (ನಾ). ೨. ಉಳಿಯ ದುದು; ಶೇಷವಿಲ್ಲದುದು : ಸಂಪೂರ್ಣ ಮುಗಿದುದು : "ನಿಶ್ಯೇಷಂ, ನ್ಯಕ್ಷಂ - ಈ ೨ ಉಚ್ಚಾಯದುದು" (ಪಲಾಯು. ೧೨೩-೪೫), ಲಬ್ಧಕಪಾಯವೈರಿಜಯಸಂ ವಿಜ್ಞಾತನಿಶ್ಯೇಷವಾಜ್ಞಾಯನಂ ಸ್ವೀಕೃತ ಸತ್ತಪ! ಪ್ರಚಯನಂ . . . ವಂದಿಸೆನ್ನಾಯಿಂದೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೨೧); ತತ್ಯಾನನಾಂತರದೊಳ್ ಪೆರ್ಬುರಿಯಿರ್ದುರ್ದೇಣಕುಲಮಂ ನಿಶ್ಯೇಷಮಂ ಮಾಡುತಂ (ಪಳಪಂ. ೩೩); ಕುವರನನ್ನು ಯುವರಾಜಪದವಿಗೆ ತಂದು ಕೊಳ್ಳೋಣವೆಂದು ನೀವು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ನನ್ನ ಸಂಕಟ ನಿಶ್ಯೇಷ ವಾಯಿತು (ಪಾಂಶಲಾ. ೩೯೧). ೩. ಸಂಪೂರ್ಣನಾಶ, - ಅಳಿವು : ನಿಯತವಿದು ನಿಶ್ಯೇಷ ಸಮ್ಯನ್ವಯಕ ನಿರ್ವಾಹವನು ಗಾಂಧಾರಿಯಲಿ ನಿಮ್ಮಯ್ಯನಲಿ ಬೆಸೆಗೊಳ್ಳೆಂದನಾ ಶಕುನಿ (ಕುಮಾರ. ೧೩-೩). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯೇಷಂ (ಅ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಎಲ್ಲಾ ಉಳಿದದಂತೆ : ಭವದೇಕ ಶೇಷಮಾದುದು ಯುವರಾಜಾದಿಗಳ ಸಾಯೆ ನೀಂ ಕಾದದೆ ಕೌರವ ನಾಯಕ ನಿಶ್ಯೇಷಂ ಭುವನಮಶೇಷಂ ಬಬುಕ್ಕೆ ಶೇಷಂಗೆ ಭರಂ (ಗದಾಯು. ೩-೪೩). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯೇಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಉಳಿಯದಂತೆ ಮಾಡು; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಮಾಡು; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಳಿಸು : ಶತ್ರು ವಿಷ ಮಣಿ ರೋಗ ವಹಿಗಳೆತ್ತಲಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪವುಳಿದರು ಮತ್ತೆ ಬೇ ದಾನವನುಪುವು ಯವ ಕಿತ್ತು ನಿಶ್ಯೇಷಿಸುವುದುತ್ತಮ (ನೀಸಾರಾ. ೨೪೧).

[ನಿಶ್ಯೇಷ + ಇಸು.]

ನಿಶ್ಯೇಷೀಕರಣ (ನಾ). ೧. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಮಾಡುವಿಕೆ. ೨. ಪಂಚಶಕ್ತಿಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಜ್ಯಂಭಕ ಪ್ರಸ್ಥಾಪನ ಅಪ್ರತಿಹತ ನಿಶ್ಯೇಷೀಕರಣ ಜೀವಗ್ರಾಹಕಳೆಂಬ ಪಂಚಶಕ್ತಿಮಂತ್ರಂ ಗಳಂ . . . ಬೇಟೆ ಬೇಟೆ ಉಪದೇಶ ಅನುಷ್ಠಾನ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳೆಂ ವಿನೇಕಿಸಿ ತಿಳಿದಿರಲಕ್ಕುಂ (ವಿನೇಕ. ೪೩). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯೋದ್ಯ (ನಾ). ಕಲ್ಮಷವಿಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ಶುದ್ಧಮಾಡಿದುದು : "ನಿರ್ಗತ್ತಂ, ಶೋಧಿತಂ, ಮೃಷ್ಟಂ, ನಿಶ್ಯೋಧ್ಯಂ, ಅನಪಸ್ಕರಂ - ೫ ಕಲ್ಮಷವಿಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೩೪).

[ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯೋಣಿಕ (ನಾ). - ನಿಶ್ಯೇಣಿ : ಜೀವಹಂಸಾವಿರಿತ . . . ಬಹ್ವಾ ರಂಭಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದಿಂತಿವು ಜಿನಗದಿತಾಜುಬ್ರಹ್ಮಂಗಳ ದಿನೇಯಾಧಾರಂ ಗಳ ಭಾಗಧೇಯಪ್ರಕೃತಿಗಳಮೃತಾವಾಸ ನಿಶ್ಯೋಣಿಕಂಗಳ (ಸಂಕುರಾ. ೩-೯). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯೋಯಸ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತ ಸುಖ; ಮೋಕ್ಷ; ಮುಕ್ತಿ : ಗುರು ಪಪ್ಪಾಪ್ಪಮ ಕಂಟಕಂಗಳಿಪೂಜಾಂ ಗೇಹದೊಳ್ ಸ್ವೋಚ್ಚ ದಲ್ಲಿದೆ . . . ನಿಶ್ಯೋಯಸಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಳ್ ನೆರೆದು [ತಾಂ] ಸತ್ಸಂಪನ್ನಕ್ಕುಂ ನರಂ (ಚಾತಕಿ. ೨೩-೨೪); ನಿಶ್ಯೇಷವಾಗಿ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಾಗುವುದು ನಿಶ್ಯೋಯಸವು ಅಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವು (ಅರ್ಜುಧ. ೧೩). [ಸಂ.]

ನಿಷಂಗ (ನಾ). ೧. ಸಂಗ; ಸಂಪರ್ಕ; ಸಂಬಂಧ. ೨. ಬತ್ತಳಿಕೆ; ತೂಣೀರ : "ತೂಣೀರಮುಪಾಸಂಗಂ ಬಾಣಧಿ ಬಾಣಾಶ್ರಯಂ ನಿಷಂಗಂ ದೊಣೆಗಳ" (ಪದ್ಮಕೋ. ೮೫-೧೯); ನಿಜಾಗ್ರಸ್ತಂಧದೊಳ್ ಕೇದಗೆ ಯೆನೆವರಲೆಂಬ ಕೋರಂಬು ತೀವರ್ದ ನಿಷಂಗಂ ಕಣ್ಣೊಳೊಲ್ಲೆಯ

ನನೆಗನೆಯಂ ತೂಗುತುಂ ಕಂತುವೀ ಬಂದನೆನುತ್ತುಂ ಗರ್ಜಪಂತಾದುದು
ವಿರಹಿಗಳಂ ಕೇಕಿಭೇಕಪ್ರಕಾಶಂ (ಜಗದಿ. ೪-೨೧); ಆಗ್ನಿಯಿತ್ತನು ಹರ
ಧನಂಜಯರಿಗೆ ರಥಂಗಳ . . . ವರತನುತ್ತು ಸಿತಾಶ್ವವಕ್ಷಯ ಶರ
ನಿಷಂಗಾದಿಗಳ (ಕುವ್ಯ. ೪. ೨೦-೨೦); ಆ ವನಂ . . . ನೀರಜದಂತೆ ನಿಷಂಗ
ದಂತೆ ನಿರಿದಿಶೀಮುಖಮುಂ . . . ಎನಿಸಿದುದು (ರಾಜಕೀ. ೨-೭೮ ಪ);
ಸರಂದೆಗಿಯದಿಪ್ಪು ಕೋಗಿಲೆಗಳ ನಿಷಂಗದಿಂದರೆಯುಗಿದಂಬನಂಜುತುಪ
ಸಂಹರಪಂ ಸ್ವರಂ (ಶಾಕುಂತ. ೮೧-೧೩೫). ೩. ಖಿಡ್ಡೆ. [ಸಂ.]

ನಿಷಂಗಿ (ನಾ). ಬತ್ತಳಿಕೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಬಿಲ್ಲುಗಾರ :
“ಧನೀ, ಧನುಷ್ಮಾನ್, ಧಾನುಷ್ಯಃ, ನಿಷಂಗೀ, ಅಸ್ತ್ರೀ, ಧನುರ್ಧರಃ -
೩ ಬಿಲ್ಲುಗಾರನ ಹೆಸರು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೫೭). [ಸಂ. ನಿಷಂಗಿನ್]

ನಿಷಣ್ಣ (ಗು). ೧. ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿರುವ; ಆಸನಸ್ಥ; ಆ ಕುಮಾ
ರೋತ್ತಮಂ ನಿರವಧಿ ಚತುರ್ದಶಧಿನನಿಷಣ್ಣ ಕಿನ್ನರೀಜನಸಂಗೀಯ
ಮಾನ ಮಾನನೀಯ ವಿಶದತರನಿಜಯಶಸ್ತೋಮದಿಂ ಧವಳೇಕೈತನಿಳ
ದಿಕ್ಪಾಲಕನೀಯವಪ್ಪುಮಂ (ಜಾಪು. ೯-೮೮ ಪ). (ನಾ). ೨. ಕುಳಿ
ತಿರುವವನು; ಕುಳಿತುಕೊಂಡವನು; ಅಂತಿರ್ದನಂ ತ್ರಿಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂ
ಗಿಯು ವಿವಿಧಪೂಜಾಪುರಸ್ಕರಂ ಗುರುಭಕ್ತಿಯಿಂದ ವಂದಿಸಿ ತದಾಶೀರ್ವ
ಚನಾಮೃತಭರಿತಕರ್ಣಕುಹರನುಂ ಪಾದಪ್ರದೇಶನಿಷಣ್ಣ ನುಮಾಗಿ(ಚಂದ್ರಪ.
೩-೨ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಷದ್ಯಾಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ
ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತನೆಯದು; ೧೨ ಶಿಶುವನ್ನು ಉತ್ತಮ
ವಾದ ಆಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿರಿಸಿ ಸಿದ್ಧಾರ್ಚನೆ ಮಾಡಲಾದ
ವಿಧಿಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದು; ಮಂಗಳಾಳಂಕೃತಮಪ್ಪು ವಿಸ್ತೀ
ರ್ಣತ ತ್ವದೋರ್ ಸಿದ್ಧಾರ್ಚನಾವಿಧಿಪೂರ್ವಕಂ ದಿವ್ಯಾಸನಾರ್ಹತ್ವಮುಂ
ಮುತ್ತುರೋತ್ತರಮುಮಕ್ತೆಂದು ಬಾಲಕನನಿಜಾಸುವುದು ನಿಷದ್ಯಾಕ್ರಿಯೆ
(ಜಾಪು. ೨೧೪). ‘ದೀಕ್ಷೆ’ ಪರಾ. [ಸಂ. ನಿಷದ್ಯಾಕ್ರಿಯಾ]

ನಿಷದ್ಯಾಪರೀಷಹ (ನಾ). [ಜೈನ] ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಪರೀಷಹಗಳಲ್ಲಿ
ಹತ್ತನೆಯದು; ೧೨ ಜೈನಮುನಿಗಳು ನಿಯಮಿತಕಾಲದ ವ್ರತ
ವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ನಿರ್ಜನವಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದು, ಆ
ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಘ್ರಾದಿಗಳ ಗರ್ಜನೆ ಮಾಡಲಾದುವುಗಳಿಂದ
ಅವರಿಗೆ ಅಗುವ ಉಪಸರ್ಗ; ಅನನುಭೂತಪೂರ್ವಪರೀತನೋ
ದ್ಯಾನತೂನ್ಯಾಯತನಗಿರಿಗುಹಾಗಪ್ಪರಾದಿ ನಿವಾಸಿಯುಂ ಸದಸ್ಯಕಿರಣ
ಸ್ವೇಂದ್ರಿಯಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶಪರೀಕ್ಷಿತಪ್ರದೇಶದೋರ್ ನಿಯಮಕ್ರಿಯೆಯಂ
ಮಾಡಿ ಕಾಲನಿಯಮದಿಂ ಕುಳಿದನುಂ ಸಿಂಹ ವ್ಯಾಘ್ರಾದಿ ವಿವಿಧಭೀಷಣ
ಧ್ವಜಶ್ರವಣನಿವೃತ್ತಭಯನುಂ ಚತುರ್ವಿಧೋಪಸರ್ಗಸಹಿಷ್ಣುತ್ವದಿಂ
ಅಪ್ರಚ್ಯುತನೋಕ್ಷಮರ್ಗನುಂ ವೀರಾಸನೋತ್ಕುಟಿಕಾಸನಾದಿಗಳಂ
ಅಚಲಿತವಿಗ್ರಹನುಮಪ್ಪ ಯಮಿಗೆ ತತ್ಕುಟಾಧಾಸಹನಂ ನಿಷದ್ಯಾಪರೀ
ಷಹಜಯಮೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಪಡುಗುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨.೩೫). [ಸಂ.]

ನಿಷದ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಹಾಸುಗೆ; ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆ; ಮೆತ್ತೆ. ೨. ವ್ಯಾಪಾ
ರದ ಸ್ಥಳ; ಮಾರುಕಟ್ಟೆ; ಅಂಗಡಿಬೀದಿ: “ಅಶುಣಃ, ನಿಷದ್ಯಾಯಾಂ
. . . ದೊಡ್ಡ ಅಂಗಡಿಗಳಿರುವ ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೮).

೩. = ನಿಷದ್ಯಾಕ್ರಿಯೆ : ಅಧಾನ ಪ್ರೀತಿ ಸುಪ್ರೀತಿ ಧೃತಿ
ನೋದ ಪ್ರಿಯೋದ್ವಪ ಸಾಮಕರ್ಮ ಬಹಿಯರ್ಗನ ನಿಷದ್ಯಾನ್ವ
ಸ್ಮಾರಸ . . . ತ್ಯಾಗ ಒಪ್ಪತಿಯಂಬಯ್ಯತ್ತುಮೂಪು ಗರ್ಭಾದಿ
ನಿರ್ವಾಣ ಪರ್ಯಂತಂಗಳಪ್ಪ ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳುಂ (ಅದಿಪ.
೧೫-೧೫ ಪ). ‘ದೀಕ್ಷೆ’ ಪರಾ. ೪. = ನಿಷದ್ಯಾಪರೀಷಹ :
ನಿಷದ್ಯಾ-ಕುಳಿ ಪೂದುಂ, ಶಯ್ಯಾ-ಒಲಗುವುದುಂ . . . ಅದರ್ಶನಾ

ಕ್ನಾಯಿಕದರ್ಶನಮಂ ಪಡೆಯುದುಮೆಂದು ಪರೀಷಹಂ ವ್ಯಾವಿಂಶತಿ
ವಿಧಮುಕ್ತುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩.೩೩). [ಸಂ. ನಿಷದ್ಯಾ]

ನಿಷದ್ವರ (ನಾ). ಹೆಸರು; ಪಂಕ: “ಪಂಕಃ, ಸಾದಃ, ನಿಷದ್ವರಃ,
ಜಂಬಾಳಃ, ಕರ್ದಮಃ, ಅವಕಿಲಃ - ಈ ೬ ಕೆಸಲು” (ಕಲಾಯು.
೧೧೨-೫೩); “ಕರ್ದಮಮೆನಲ್ ಪರಿದಂ ನಿಷದ್ವರಂ ಜಂಬಾಲಮವಕಿಲಂ
ಪಂಕಮೆನೆ ಕೆಸಲಿನಿಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೫). [ಸಂ.]

ನಿಷಧ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಪರ್ವತದ ಹೆಸರು; ೧೨ ಮೇರು
ಪರ್ವತದ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಪರ್ವತಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಹರಿಕ್ಷೇತ್ರ
ಮತ್ತು ವಿದೇಹಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಮೇರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಈ ಪರ್ವತವು
ನಾನೂರು ಯೋಜನ ಎತ್ತರವಾಗಿದೆಯೆಂದೂ ಇದರ ಬಣ್ಣವು
ಕಾಸಿದ ಬಂಗಾರದಂತೆ ಇದೆಯೆಂದೂ ನಂಬಲಾಗಿದೆ: “ಹಿಮ
ವಾನ್, ನಿಷಧಃ, ವಿಂಧ್ಯಃ, ಮಾಲ್ಯವಾನ್, ಪಾರಿಯಾತ್ರಕಃ, ಗಂಧ
ಮಾದನಂ . . . ಮುಂತಾದವುಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗಳಾದ ಆಯಾ ಬೆಟ್ಟಗಳ
ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೩); ಆಗಳಿವರುಂ ನೀಲ ನಿಷಧ
ಗಿರಿಗೊಂದೊಂದೊಳಗೊಳಗೊಂದು ಪೂರ್ಣಪಂಕೆ ನಂದೋರ್ವರೋರ್ವರಮೆ
ಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡುವಲ್ಲಿ (ಅದಿಪ. ೧೪-೧೦೪ ಪ); ತ್ರಿಕೂಟ ಕುರುವಿಂದ
ಪತಂಗ ರುಚಕ ನಿಷಧವೆಂಬೆಂದು ಗಿರಿಗಳೇ ಟೆಂಕಣ ಗಂಧಮಾದನ ಶೈಲದ
ಪಡುವಲ ವಿಶುಲಾದ್ರಿಯ ಮಧ್ಯಭಾಗದೊಳಗಿರುವ (ವಿನೀಕ. ೨೨೯).

೨. ನಳಮಹಾರಾಜನು ಆಳಿದ ಒಂದು ರಾಜ್ಯದ ಹೆಸರು :
ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಚತುರ್ವಿಧ ನಾಯಕನಾಯಿಕಾಮನಃಪ್ರೇಮದಿ
ನೊಪ್ಪುಗುಂ ನಿಷಧಮೆಂಬ ಮಹಾವಿಷಯಂ ಧರತ್ರಿಯೋರ್ (ನಳಚಂ. ೯);
ಕುರು ನೇಪಾಳ ನಿಷಧ ವಿದರ್ಭ ಧರಣೀಪಾಲತತಿ ಸಂದಣಿಸಿದುದು ಸಾಕೇತ
ನಗರಿಯಲಿ (ತೋರಾ. ೧-೭-೧೪); ನಿಷಧನುಧಾಪರಿವೃಥಗರ್ವನಿರ್ವಾ
ಪಣ ಪರಾಕುಂ (ಯಾದಚಂ. ೩-೧ ಪ). ೩. ನಿಷಧರಾಜ್ಯವನ್ನು
ಆಳಿದವನು; ನಳಮಹಾರಾಜ : ಸೃಜಿಸಿದನು ಸುದ್ದಿಯನು ನೃಪ
ಭೂಭುಜರ ನಗರಂಗಳಲಿ ನಿಷಧನ ನಿಜವನಿಗೆ ಪುನಃ ಸ್ವಯಂವರವೆಂದು
(ತೋರಾ. ೩-೨-೧೭). ೪. [ನಾಟ್ಯ] ಸಂಯುತಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು : ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಂಯುತಹಸ್ತಗಳು ಯಾವು
ವೆಂದರೆ-೧. ಅಂಜಲಿ . . . ೩. ಉತ್ಕಂಠ, ೭. ನಿಷಧ (ಅಭಾನ್ಯ. ೪೮).
೫. = ನಿಷಾದ ೪. ೬. ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : “ಮೇಳ
ಕರ್ತರಾಗಗಳು - ೭೨ . . . (ಆ) ಅಸಂಪೂರ್ಣಪದ್ಧತಿಯು :
ಕನಕಾಂಬರಿ, ಭೇನಮೃತಿ . . . ಧಾಮವತಿ, ನಿಷಧ, ಕುಂತಳ,
ರತಿಪ್ರಿಯ . . . ಕುಸುಮಾಕರ, ರಸಮಂಜರಿ (ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತ
ತರಂಗಿಣಿ. II, -೯)” (ಪ್ರೀತಪ್ರ. ೩೫೪). [ಸಂ.]

ನಿಷಧಿ ‘ನಿಸಿದಿ’ ನೋ.

ನಿಷಾ ‘ನಶಿ’ ನೋ.

ನಿಷಾಖೋರ ‘ನಿಶಾಖೋರ’ ನೋ.

ನಿಷಾದ (ನಾ). ೧. ಬೇಟೆಯಾಡುವವನು; ಕಿರಾತ; ಬೇಡ :
ವಿಕಲವ್ಯಾಧ್ಯಯ ನಿಷಾದಾನೀಕಶತಿಯ ಸಹಾಯವನು ಮತ್ತಾ ಕುಮತಿ
ಗಾಚರಿಮತ್ತೆಂಭತ್ತೆಂಟುಸಾವಿರದ ಭೀಕರಾಕಾರದ ನಿಷಾದಾನೀಕದಲಿ
ನಡೆತಂದನಿರುಳು ನಿರಾಕುಳನು ದಿಸೆಗೆಸೆದ ಕೈದಿಗಿಯ ಬೆಳಕಿನಲಿ
(ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೬೪-೬); ಮಾರ್ಗ, ನಿಷಾದನೆ, ಮಾರ್ಗ ! ಕೊಲೆ
ಸಾಲುಮಯ್ಯೊ ಮಾರ್ಗ ! (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೨-೩೬); ಕ್ರೌಂಚಮಿಥುನದಲಿ
ಒಂದರ ಕೊಲಿಗೆ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಶಿಸಿದ ನಿಷಾದ ರಾವಣನಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲಿ
ಹುಟ್ಟಿ, ಕಾದಿದನು ಸೀತೆಯನು (ದೀಪಮ. ೪೦-೧೨). ೨. ಬೆಸ್ತ.
‘ನಿಷಾದಪತಿ’ ಪರಾ. ೩. ಹೊಲೆಯ : “ಅಂತಾವಸಾಯಾ,

ಚಂಡಾಳಿ, ನಿಷಾದಿ, ಜನಂಗಮಃ — ಈ ೪ [ಪೂರೆಯಂ]" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೪೪); ಪಂದಿ . . . ಅನಿವಿದು ದುಃಖದೊಳ್ ನಮದು ನಾರುಗಿದು ಪೊಗಿದು ಸತ್ತಲ್ಲಿ ನಿಷಾದನ ಮನೆಯೊಳ್ಳಿಣ್ಣಾ ಯಾಯ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೫-೧೯). ೪. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಕಡೆಯದು : "ಪದ್ಮವಾ ಯುಷಭಮಾ ಗಾಂಧಾರಮಾ ಮಧ್ಯಮಂ ವೀರಾಪ್ತ ಪಂಚಮಂ ಧೈವತಂ ಸುನಿಷಾದನೋರಂತೆ ಸಪ್ತಸ್ವರಂಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗಂ. ೨೩-೩); ಪದ್ಮ ವ್ಯುಪಭ ಗಾಂಧಾರ ಮಧ್ಯಮ ಪಂಚಮ ಧೈವತ ನಿಷಾದಂಗಳೆಂಬ ಸಪ್ತಸ್ವರಮುಮಂ . . . ದಶರೂಪಲಕ್ಷಣಮುಮಂ ಪಾತ್ರಸಂಕ್ರಮಣದೊಳ್ ನಟಿಯೆ ತೋಟಾ (ಅಜಿತ. ೫-೩೦ ವ); ಸಪ್ತಸ್ವರಂಗಳುತ್ತಿಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪರಿವನ ಈಶ್ವರ, ಸದ್ಯೋಜಾತ . . . ನಿರಂಗವೆಂಬೆಳು ಮುಖಂಗಳ ಕ್ರಮವಿದಿದು ಪದ್ಮ ಯುಷಭ ಗಾಂಧಾರ ಮಧ್ಯಮ ಪಂಚಮ ಧೈವತ ನಿಷಾದವೆಂಬ ಸಪ್ತಸ್ವರಂಗಳುದಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೪೬); ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪದ್ಮ, ಯುಷಭ, ಗಾಂಧಾರ, ಮಧ್ಯಮ, ಪಂಚಮ, ಧೈವತ ಮತ್ತು ನಿಷಾದ ಎಂದು ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳ ಹೆಸರುಗಳು (ಸಂಗೀತಂ. ೧೫). ೧೨. ೪ : ಆ ಮಹಾವನಂ . . . ಸ್ವರ ಸಮುದಯದಂತೆ ನಿಷಾದನಿಷೇವ್ಯಮುಂ ಆರಾಧಕನಂತಕ್ಷಮಾಲಾಗಣಿತ ಜಪೋಪೇತಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೨ ಪ). ೫. ಮುಣ್ಣು ; ಅರಲು : ನಾದದಿಂದುಗಳದ್ದವಲಿಗೆಗಳಾದಿತ್ತಿಯೆ ತಿಗುರಿ . . . ವೇದಿಸಲು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಖಾಂಡ ನಿಷಾದ ಛಾಂಡಾವಳಿಗಳಂ ಸಮೋದದಿಂದಂ ವಿರಚಿಸುವ ಕುಂಬಾಟನುಂ ತಾನೆ (ಬಸವ. ೨೧-೨೬). [ಸಂ.]

ನಿಷಾದಕರ್ಮ (ನಾ). ಚಂಡಾಲರ ಕೆಲಸ; ಕ್ರೂರಕಾರ್ಯ : ಭೃಗುಶಾಪೋಪಗತರಾಗಿ ವೇದನಾಪಶ್ಚಿಗಳೊಳಿಪ್ಪ ನಿಷಾದಕರ್ಮಶ್ಚಪಚ ರೋಡನೆಯನಾದರಿದಿ ಪಶುಕಂ ಕೋಲುವ ಪಶುಕರ್ಮಗಳ ಕೂಡ . . . ನಿಂದು ನುಡಿದೆ ದೋಷವೊಂದುವುದು (ಬಸವ. ೫೬-೬೭).

[ನಿಷಾದ + ಕರ್ಮ]

ನಿಷಾದಪಡೆ (ನಾ). ಬೇಡರ ಸೈನ್ಯ : ನಿಷಾದಪಡೆ ಮುಸುಕಿತ್ತು ಹಲಧರನ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೪-೬೯). [ನಿಷಾದ + ಪಡೆ]

ನಿಷಾದಪತಿ (ನಾ). ಬೆತ್ತರ ಒಡೆಯ, — ಮುಖಂಡ : ನಾನೆಯಿಂದಿಳಿದು ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಗುಹನಂ ನಿಷಾದಪತಿಯಂ . . . ತಾಂ ಮುಂತೆ ನಡೆಗೊಂಡಂ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೧೨೬-೫೧). [ನಿಷಾದ + ಪತಿ]

ನಿಷಾದಿ (ಗು). ೧. ಕುಳಿತುಕೊಂಡ; ಆಸೀನವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವಿಕೆ. ೩. ಆನೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ಮಾವಟೆಗೆ; ಮಾವುತ : "ನಿಷಾದೀ, ಗಣಾ ರೋಡ : — ಈ ೨ ಆನೆಯನೇಜುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೫-೨೩೬); ದಿರೋಧಿಸಾಧನಭುಟಾಳಿಯನೋಡಿಸಲಾಗಳಾದುಬಿಟ್ಟು ಕ್ರಿದರುಗ್ರಸಿಂಧುರ ಭುಟಾವಳಿಯಂ ಮುಳಿಸಿಂ ನಿಷಾದಿಗಳ" (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೨); ಅಯಸಮುಣಮಲ್ಲ ಪರರದನಿಯುಳಿಕ್ಕುವುದಂತುಮಾನೆಯೊಳ್ ಕಾದೆ ನಿಷಾದಿಯನುರುಳಿಚ್ಚು ಗಜಪ್ರಿಯತೆಯನಹಿತರ್ ಪೊಗಟೆ ಸೀರಹಸ್ತಂ ಮೆಚೆದಂ (ಪಂಪಕೃ. ೪-೧೯); ಮೊಗವಡಮಂ ನಿಷಾದಿ [ಪಾಂ. ಬಿಸುಟ್ಟು] ಕಳೆದಂಕಂಶದಿಂದಡಿದಾರ್ದು ನೂಂಕೆ ಗಾಳಿಗೆ ಗಣಿ ಮೂಡಿದಂತೆ ಪರಿದಾನೆಗಳಾನೆಗಳೊಳ್ ಕಡಂಗಿ . . . ಪೋರ್ದುವು (ಪಂಪಾನಾ. ೧೩-೬೪). [ಸಂ. ನಿಷಾದಿನಾ]

ನಿಷಾದಿನಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಧೈವತ ನಿಷಾದಿನಿ ಪದ್ಮ ಕೇಸರಿ ಪದ್ಮ ದಿವ್ಯನತಿ ಪದ್ಮ ಮಾಧ್ಯಮವೆಂಬೆದು ರಾಗಂಗಳು ಪದ್ಮ ಗ್ರಾಮದಿಂ ಪುಟ್ಟುವು (ವಿವೇಕ. ೨೪೯).

[ಸಂ. ನಿಷಾದಿನಿ]

ನಿಷಾದಿವ್ರಜ (ನಾ). ಮಾವಟೆಗರ ಸಮೂಹ; ಮಾವುತರ ಗುಂಪು : ವಿಸಟಿಂಬರ್ಪನೆಯಂ . . . ಕೂರಂಕುಸದಿಂದಂಗುಷ್ಪದಿಂ ಪಾಕ್ಷಿಯನಳವಡಿಸುತ್ತಂ ನಿಷಾದಿವ್ರಜಂ ಬೆಕ್ಕಸಮುತ್ತಿರ್ಪಂತು ಬಂಬ ಲ್ಲರಿಯಿಸಿ ದೆಸೆಗೊಂ ಬುಕ್ಕುಯ್ಯಂ ನೀರೂಡಿಸಿದಂ ಕಂಭಕ್ಕೆ ತಂದಂ ಮಗುಬೆ ಗಣಕಳಾಖಂಡಲಂ ಪದ್ಮನಾಭಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೯೫).

[ನಿಷಾದಿ + ವ್ರಜ]

ನಿಷಾನಿ 'ನಿಶಾನಿ' ನೋ.

ನಿಷಾನಿಖಲು (ನಾ). ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಕಾಲದ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ : ಇದಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಇತರ ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯಗಳು ವಿಶೇಷ ವಾಗಿದ್ದವು. ಯಾವವೆಂದರೆ :— ೧. ಗಬರು . . . ೧. ನಿಷಾನಿಖಲು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೦೪). [?]

ನಿಷಾವಸ್ತು (ನಾ). ಮತ್ತನ್ನು ಬರಿಸುವ ವಸ್ತು; ಮಾದಕ ಪದಾರ್ಥ : ಸಾರಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ರೇಕ ಬರುವಂತಹ ನಿಷಾವಸ್ತು ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಪಂಚಭೂತಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಜೈತನ್ಯ ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವುದು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೫೯). [ನಿಷಾ (<ನತಿ) + ವಸ್ತು]

ನಿಷಿಕ್ತ (ಗು). ೧. ಎರಚಿದ; ಸಿಂಪಡಿಸಿದ; ಚಿಮ್ಮುಕಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಸಿಂಪಡಿಕೆ ಹೊಂದಿದವನು; ಸಿಂಚನವನ್ನು ಪಡೆದ ವನು : ಗುರುಪದಾಂಬುಜ ಸರಳಭಕ್ತಾ ಗುರುದಯಾಮೃತರಸನಿಷಿ [ಪಾಂ. ಯು]ಕ್ತಾ (೭ನಪು. ೩೮-೩೮). [ಸಂ.]

ನಿಷಿದಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಷಿದಿಗೆ 'ನಿಸಿದಿಗೆ' ನೋ.

ನಿಷಿದ್ಧಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಷಿದ್ಧ (ಗು). ೧. ನಿಷೇಧಿಸಿದ; ಬಹಿಷ್ಕೃತವಾದ; ಮಾಡ ಬಾರದ : ಮಾನವನ ಕಾಯಿಕ, ವಾಚಿಕ, ಮಾನಸಿಕ, ನಿತ್ಯ, ನೈಮಿ ತ್ತಿಕ, ಕಾಮ್ಯ, ನಿಷಿದ್ಧ, ವಿಹಿತ, ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ 'ಕರ್ಮ' ಪದದಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಕವಾಗುತ್ತವೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೦). 'ನಿಷಿದ್ಧ ಕರ್ಮ', 'ನಿಷಿದ್ಧ ಫಲ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿದುದು; ಮಾಡಬಾರ ದುದು : ಅನಭ್ಯಸ್ತಶಸ್ತ್ರನೊಳ್ ಯುದ್ಧವತಿನಿಷಿದ್ಧಮುಂ (ಜಗವಿ. ೫-೬೧ ಪ); ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕವ ಕಳೆದಾ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಿಕೆ ಮಾಡಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ವನು ಜಪತಪದಿ ಕಾಮ್ಯನಿಷಿದ್ಧಗಳ ಬಿಟ್ಟು . . . ಮೋಕ್ಷವನರ್ಥ ಸುತ್ತಿವ ಸಾಧುಗಳೆ ತತ್ತ್ವಾಧಿಕಾರಿಗಳು (ಅಮೃತ. ೧-೨೧); ನಾಟಕ ಅಡುವುದಾಗಲಿ, ನೋಡುವುದಾಗಲಿ ನಿಷಿದ್ಧವೆಂದು ಆನೇಕರು ಭಾವಿಸಿ ದ್ದರು (ಪ್ರವ. ೫೪). [ಸಂ.]

ನಿಷಿದ್ಧಕರ್ಮ (ನಾ). ಧರ್ಮಬಾಹಿರವಾದ ಕರ್ಮ; ಧರ್ಮ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಕಾರ್ಯ; ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ : ವೇದೋಕ್ತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ, ನಿಷಿದ್ಧಕರ್ಮ, ನಿತ್ಯಕರ್ಮ ಎಂದು ಮೂರು ತೆರನಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ . . . ನಿಷಿದ್ಧಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡ ದಿರಬೇಕು (ಭಾರದ. ೧೨೯). [ನಿಷಿದ್ಧ + ಕರ್ಮ]

ನಿಷಿದ್ಧಕಾಲ (ನಾ). ನಿಷೇಧಿತವಾದ ಕಾಲ; ಸೂಕ್ತವಲ್ಲದ ಸಮಯ : ನಿಷಿದ್ಧಕಾಲ ಮೃಗುನಾದಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ದೋಷನೇ ಬೈಚಿಕದೋಷ (ಭಾರದ. ೫೫). [ನಿಷಿದ್ಧ + ಕಾಲ]

ನಿಷಿದ್ಧಗುರು (ನಾ). ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಗುರು; ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಕೆಟ್ಟ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು ದುಃಖಕ್ಕೆ ಈಡು ಮಾಡುವ ಗುರು : ವಶ್ಯಾಕರ್ಷಣಾದಿಗಳಂ ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸುಖವಂ ಪರಲೋಕ ದಲ್ಲಿ ದುಃಖಂಗಳನೀನಾತನೇ ನಿಷಿದ್ಧಗುರು (ವಿವೇಕ. ೧೮).

[ನಿಷಿದ್ಧ + ಗುರು]

ನಿಷಿದ್ಧಗೊಳ (ಕ್ರಿ). ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹೊಂದು ; ತೀರಸ್ಥಿತವಾಗು ;
'ನಿಷಿದ್ಧಗೊಳಿಸು' ಪಠಾ. [ನಿಷಿದ್ಧ + ಕೊಳ.]

ನಿಷಿದ್ಧಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಹಿಷ್ಕರಿಸು ; (ಕಾನ್ಯಾಸಿಗೆ) ವಿರುದ್ಧ
ವೆಂದು ಸಾರು ; ಅಸ್ವಸ್ಥತೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಲಾಗಿದೆ ಮತ್ತು
ಯಾವ ರೂಪದಲ್ಲೂ ಅದರ ಅಚರಣೆಯನ್ನು ನಿಷಿದ್ಧಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ
(ಭಾಷಾ. ೯). [ನಿಷಿದ್ಧಗೊಳ + ಇಸ್ಯ.]

ನಿಷಿದ್ಧಪ್ರೇಮ (ನಾ). ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನೀತಿವಿರುದ್ಧವಾದ
ಪ್ರೇಮ ; ನಿಯಮಬಾಹಿರವಾದ ಪ್ರೇಮ ; ಈ ನಿಷಿದ್ಧಪ್ರೇಮದ ಸಹ
ವಾಸದಿಂದ ದೂರಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ, ನಾನು ಕೆಲವು ದಿವಸಗಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ
ದೂರದ ಪ್ರವಾಸ ಕೈಕೊಳ್ಳಲು ಸಿದ್ಧನಾದುದು (ದೇವಂ. ೨೯೯).
[ನಿಷಿದ್ಧ + ಪ್ರೇಮ]

ನಿಷಿದ್ಧಫಲ (ನಾ). ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿದ ಫಲ ; ಸೇವಿಸಬಾರದೆಂದು
ವಿಧಿಸಿದ ಫಲ ; IP ಆದಮನೆಂಬ ಅದಿಮಾನವನು ತಿನ್ನಬಾರ
ದೆಂದು ನಿಷೇಧಿತವಾಗಿದ್ದ ಹಣ್ಣನ್ನು ತಿಂದುದರಿಂದಲೇ ಹ್ರುತ್ತಿ
ವಾಸಾ ಮರಣಗಳಿಗೆ ಪಕ್ಕಾದನೆಂಬ ಸಂಗತಿಯು ಬೈಬಲ್
ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಾಗಿದೆ : ಅದಮನು ಬೇಡವೆಂದರೂ ತಿಂದು ಸ್ವರ್ಗ
ದಿಂದ ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟು, ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬಂದ ನಿಷಿದ್ಧಫಲ(Forbidden fruit)ವೇ
ಇದಾಗಿರಬಹುದಲ್ಲವೆ ? (ಪರ. ೩೩೫). [ನಿಷಿದ್ಧ + ಫಲ]

ನಿಷಿದ್ಧವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಇಂತಿಂತಹುದನ್ನು ಮಾಡಕೂಡದೆಂದು
ವಿಧಿಸುವ ಮಾತು ; ಬೇಡವೆಂದು ಹೇಳುವ ನಿಯಮ ; IP 'ಇಂಥ
ದನ್ನು ಮಾಡು' ಎಂದು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯ ವಿಧಿವಾಕ್ಯ. 'ಹೀಗೆ
ಮಾಡಬೇಡ' ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ವಾಕ್ಯ ನಿಷಿದ್ಧವಾಕ್ಯ. ಹೀಗೆ
ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಗೆಯ ವಾಕ್ಯಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.
ವೇದವಾಕ್ಯವಿಚಾರವೆಂತೆನಲಾದಿಯಲಿ ವಿಧಿವಾಕ್ಯವಾ ಬಳಕಾದುದೈಸೆ
ನಿಷಿದ್ಧವಾಕ್ಯವು (ಗಗತಾ. ೨೨-೫). [ನಿಷಿದ್ಧ + ವಾಕ್ಯ]

ನಿಷಿದ್ಧ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಷಿದ್ಧಿ ಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಮಾಧಿಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡ
ಬೇಕಾದ ಕರ್ಮ : ಚಂದ್ರಗುಪ್ತಮುನಿಗಳು ವಿಶಾಮಾಚಾರ್ಯ
ಗೌದೀರವರ ವಂದಿಸೆ ಇವರು ಕಂದಮೂಲಫಲಾಹಾರಿಗಳು ಕ್ಷಾರದೊಳು
ಚಾರಿತ್ರಂಗೈಟ್ಟುಪ್ಪರೆಂದು ಪ್ರತಿನಂದನೆಗೊಂಡು ನಿಷಿದ್ಧಿ ಕ್ರಿಯೆಯಂ
ಮಾಡಿ(ಕಗವಿ. ೯೮ ರಾಜಾವಳಿಕಥೆ). [ನಿಷಿದ್ಧಿ (<ನಿಸಿದಿ) + ಕ್ರಿಯೆ]

ನಿಷಿದ್ಧಿ ಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಮಾಧಿಯಾದ ಸ್ಥಳ ; ಸಮಾಧಿ ;
ನಿಸಿದಿಗೆ : ಭಾಸ್ಕರನೆಂಬರಸಂ ಗುರುನಂದನಾರ್ಥ ಬಲಸಹಿತಂ ಬಂದು
ಭದ್ರಬಾಹುಸ್ವಾಮಿಗಳ ನಿಷಿದ್ಧಿ ಸ್ಥಾನಮಂ ಪೂಜಿಸಿ (ಕಗವಿ. ೯೯ ರಾಜಾವ.)
[ನಿಷಿದ್ಧಿ (<ನಿಸಿದಿ) + ಸ್ಥಾನ]

ನಿಷಿದ್ಧಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಷಿದ್ಧಿಗೆ 'ನಿಸಿದಿಗೆ' ನೋ.

ನಿಷೇಧಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಷೂದನ (ನಾ). ೧. ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ ; ಕೊಲೆ : "ಪ್ರಮಾಪಣಂ,
ನಿಬರ್ಹಣಂ . . . ನಿಷೂದನಂ, ನಿಹಿಂಸನಂ, ನಿರ್ವಾಪಣಂ . . .
ಉನ್ಮೂಢಃ, ವಧಃ—ಈ ೩೦ ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು, ಸಂಹಾರ
ಮಾಡುವಿಕೆ . . . ಸಾಯಗೊಳಿಸುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೩೩೨); ದುರ್ವಿನೀತ
ದುಷ್ಟ ಮಧುಕರಗಳು ಹಿಂದುಗಟ್ಟಿ ಅಂಡಲವ ಈ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ . . .
ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಹೊರಬಿದ್ದಾಗ ಸಟ್ಟದನಿಷೂದನ ಮಾಡುವ ದುಷ್ಟಂತ
ಎಂತಹ ನಳಕೂಬರನೋ ಯಾರು ಬಲ್ಲರು ? (ಗಾಂ. ೨೧೧).
೨. ಕೊಲ್ಲುವವನು ; ನಾಶಮಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ನಿಷೇಕ (ನಾ). ೧. ಸುರಿಯುವಿಕೆ. ೨. ಸಿಂಪಡಿಸುವಿಕೆ ; ಚಮು
ಕಿಸುವಿಕೆ : ಮತ್ತಮಲ್ಲಿ . . . ಪನದೇವತಾನಯನಾಂಕುಸ್ತೀರರಸ
ನಿಷೇಕದಿಂದ ಮುಕ್ಕುಳಿಸದ ವಕುಳಮಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪ. ೯-೨೧೮). ೩. ಫಲ
ಬೋಧನೆ ; ಪ್ರಸ್ತ ; ಗರ್ಭಾಧಾನ : ಪುಣ್ಯಕರವೂ ವೇದೋಕ್ತವೂ
ಅದ ನಿಷೇಕಾದಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಮಾನವನ ಇಹಪರ ಸುಖಸಾಧನೆಗೆ ಅತ್ಯಾ
ವಶ್ಯಕ (ಭಾರ. ೫೫) ; ಈಗ ಮದುಮೆಯಾದರೂ ಬೇನಿಯ ದಿ.ಎಸ್.ಸಿ.
ಅಗುವವರಿಗೆ ನಿಷೇಕಮಾಡುವುದು ಬೇಡವೆಂದು ಶ್ರೋತ್ರಿಯರೂ ಹೇಳಿ
ದರು (ಪಂಚ. ೪೮೫) ; ಆ ಸಲ ಗೌರಿಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ನಿಷೇಕ
ವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು (ಮೂರ. ೭೪). ೪. (ಆಲಂ) ಸಾವು ;
ಅಳುವು ; ಅಂತ್ಯ ; ನಾಶ : ವನಶಾಹೇತುವೆ ಕೇತುವಾಯ್ತು
ನಿಮಗಂ ಗಾಂಧರ್ವಾರಿಂದಿಂದು ನಿಮ್ಮ ನಿಷೇಕಂ ನೆಜೆದತ್ತು ಸತ್ತಿರೆನುತಂ
ಪೊಕ್ಕಾರ್ದು . . . ಪೊಯ್ದುನಿಸುಂ ಮಾಡದೆ ನೀಚಕೀಚಕನಿಕಾಯ
ಧ್ವಂಸನಂ ಮಾಡಿದಂ (ಪಂಪ. ೪-೮೦) ; "ತಕ್ಕ ಶಾಸ್ತ್ರಿಯು ಅಥವಾ
ಶಿಕ್ಷೆಯು" (ಪಂಪ. ೨೯೨) ; ಇತ್ತ ನಿಷೇಕಮಾಗಿ ಗುರುಗತ್ತಭವೇಕ
ವಿಭೂತಿಗೊಂದುಗುಂ ತತ್ತ ನಯಂಕೊಳ್ ಮು ತಕತೂರ್ಯಮೆ ಮಂಗಳ
ತೂರ್ಯಮುಕ್ಕುಮಾಸತ್ತವರೆತ್ತ ನೀರಿಯರೆತ್ತ ಜನಂ ನೆರದಿಂದೆಯಾಡಿ
ಪಾಡುತ್ತೆಸಿದಿಪರಂತು ಮುತರಾಜವಿಡಂಬವನೇಕೆ ಕಾಣ್ಬರೇ (ಅಜಿತ.
೨-೧೦೫) ; ತವೆ ಕೈಲಂ ದೀಪಂ ನಂದಂವಂತೆ ಗಲಾಯಿಸೆ ನಿಷೇಕಮುಟಾ
ವಮುಗನ್ನಂ ಪವನಪ್ರಹಾರದಿಂದ ಕೈಲವುಕ್ಕೊಡಂ ನಂದುವಂತೆ ಪೊಂದು
ವರೀಗಲ್ (ಪಂಪ. ೧-೮೨) ; "ಆಯುಸ್ಸು" (ಪಂಪ. ಕೋಶ) ;
ನೆಜೆದುದು ನಿನ್ನ ನಿಷೇಕಂ ನೆಜೆಗೊಳ್ಳದೆ ಮಾಡವೆನ್ನ ಬಾಣಾವಳಿಗಳ
ಗಟು ಸೋಂಕದೆ ಪೋಗಿಮುತಂ ಗಟು ಗಟಾಯಂ ಸೋಂಕೆ ಪರಿಯ
ಲಕ್ಷಣನೆಜ್ಜಂ (ಪಂಪ. ೧೪-೧೫೫). "ನಿಷೇಕ" ಪಠಾ. [ಸಂ.]

ನಿಷೇಕಪ್ರಸ್ತ (ನಾ). = ನಿಷೇಕ ೩ : ಒಂದು ಶುಭಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ
ನಿಷೇಕಪ್ರಸ್ತ ಮಾಡಿ ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟರು (ಬೆಂದೇ. ೪೨) ; ನಿಷೇಕಪ್ರಸ್ತ
ವಾದುದೂ ಇದೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ (ಬಾಳಿ. ೫೦). [ನಿಷೇಕ + ಪ್ರಸ್ತ]

ನಿಷೇಧ (ನಾ). ೧. ನಿರಾಕರಣೆ ; ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವಿಕೆ ; ಇಲ್ಲ
ವೆಂದು ಹೇಳುವಿಕೆ : ಗಗನಕುಸುಮಮನಶ್ಯಂತಾಭಾವಮಂ ನಿಷೇಧ
ಮಾತ್ರದಿಂದಮಂಟುಮಾಡಲಕ್ಕುಮೆ (ಶಾಂತಿ. ೮-೧೩೮ ಪ).
೨. ಕೂಡದು ಎಂಬ ನಿಯಮ ; ನಿಷಿದ್ಧವಾದುದು ; ಪುರುಷ
ತ್ರಯದೊಳ್ ದತ್ತ ನಿಷೇಧಂ (ಶಮ. ೨೪೫) ; ವಿಧಿ ನಿಷೇಧವು ನಿನ್ನವಂ
ಗಿಂತೊ ಹರಿಯೇ ವಿಧಿ ನಿನ್ನ ಸ್ಮರಣೆಯು ನಿಷೇಧವಿಸ್ತುತಿಯೆಂಬ ವಿಧಿ
ಯನೋದನೆ ಬಲ್ಲರಲ್ಲದೇ ಮತ್ತೊಂದು (ಪುರಂ. ೧-೧೪೦
ಸಲ್ಲದಿ) ; ಮುನ್ನಮೊಂದರ್ಥಮಂ ವೇಳೆ ಬಳಕ್ಕೆ ವಿಚಾರಿಸಿ ಅಂತಲ್ಲ
ದೊಡಂ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲೆಂದು ನಿಷೇಧಮಂ ಗೆಯ್ಯಿ ಅಕ್ಷೇಸಮನಿಪುದು
(ಸರ. ೧೩೩ ಪು. ೩) ; ನಿಷೇಧ (Taboo) ಗಳು ಅತುರವನ್ನು ಕೆರಳಿಸು
ತ್ತವೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೨೫೫). ೩. (ವೇದ, ಸ್ತೂತಿ ಮುಂತಾ
ದುವುಗಳಲ್ಲಿ) ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಿರುವ ಕರ್ಮ : ವಿಧಿ
ನಿಷೇಧಗಳೆರಡು ಮುರಿಯದೆ ಮಧುವಿರೋಧಿಯ ಪಾದಕರ್ಪಿಸು (ಹಸಾರ.
೧೪-೩೧) ; ನಿಷೇಧವೆಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಿರುವ
ಕರ್ಮಗಳು (ಹಸಾರ. ೧೪-೩೧ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ) ; ನಡೆನಗಳನ್ನು ವಿಧಿ ನಿಷೇಧ
ಅರ್ಥವಾದಗಳೆಂದೂ . . . ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡು ನಡೆಯಬೇಕು (ಅರ್ಯ. ೩೪)
; ವೈದಿಕಜ್ಞಾನವು ವಿಧಿ, ನಿಷೇಧ, ಮಂತ್ರ, ನಾಮಧೇಯ, ಅರ್ಥ
ವಾದವೆಂದು ವಿಭಜಿತವಾಗಿದೆ (ಭಾರ. ೧೨೯). ೪. [ವ್ಯಾಕ.] ಧಾತು
ವಿನ ಒಂದು ರೂಪ ; ಕ್ರಿಯೆ ನಡೆಯದೆ ಇರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿ
ಸುವ ರೂಪ : ವಿಧಿ, ನಿಷೇಧ, ಸಂಭಾಸನೆ—ಇವು ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆಯು

ನಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡುವಾತನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೭೩); ನಿಷೇಧವೆಂಬುದು ದ್ವೈವಿಧಭಾಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವೆಂದು . . . ತೀರ್ಮಾನಿಸಬಹುದು (ದ್ವೈವಿ. ೨೯೪). 'ನಿಷೇಧರೂಪ', 'ನಿಷೇಧಾರ್ಥ' ಪರಾ.

ನಿಷೇಧ ಮಾಡು = ನಿಷೇಧಿಸು : ಕನಿಯು 'ಸಮಾಗಮದ' ಎಂದರೆ ಕಲ್ಪಿತವಸ್ತುವಿನ ನಿಷೇಧ ಮಾಡುವುದನ್ನು 'ನಿಷೇಧಾಭಾಸ'ವೆಂದೇಕೆ ಭಾವಿಸಬಾರದು ? (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೩೧ ಅಡಿಬಿ). [ಸಂ.]

ನಿಷೇಧಕ (ಗು). ಪ್ರತಿರೋಧಿಸುವ; ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುವ; ತಡೆಯುವ; ಬಹಿಷ್ಕರಿಸುವ : "ನಿಷೇಧಕ, ಪ್ರತಿಬಂಧಕ" (Prohibitory. ಪಕ್ರಿಸಿ. ೩೫). 'ನಿಷೇಧಕಗುರು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಷೇಧಕಗುರು (ನಾ). = ನಿಷಿದ್ಧಗುರು : ಆಕರ್ಷಣ ವಶ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹಿತವಾದ ಮೇಲೆ ತೋಕವನ್ನಿಡಿಸುವವನ ನಿಷೇಧಕಗುರುವೆಂದು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೫೩-೧-೧). [ನಿಷೇಧಕ + ಗುರು]

ನಿಷೇಧಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ.] ಕ್ರಿಯೆ ನಡೆಯದುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಕ್ರಿಯಾರೂಪದ; ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕ ಕ್ರಿಯಾರೂಪದ : ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ನಿಷೇಧಾರ್ಥ ಸೂಚಕವಾದ ಪ್ರತ್ಯಯವಾವುದೋ ಸೇರದೆಯೇ ನಿಷೇಧಕ್ರಿಯೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೪೮); ಧಾತುವಿನ ಮೂಲರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಈ 'ನಿಷೇಧಕ್ರಿಯೆ'ಯನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಿಂತ, 'ವಿಧ್ಯಾರ್ಥ'ವನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಸುಲಭವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೭೯). [ನಿಷೇಧ + ಕ್ರಿಯೆ]

ನಿಷೇಧನ್ಯೂನ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ.] "ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆಯ ನಿಷೇಧವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ಅರ್ಥಪೂರ್ತಿಗಾಗಿ ಬೇರೊಂದು ಕ್ರಿಯೆಯ ಸಹಾಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಕ್ಕೆ ನಿಷೇಧನ್ಯೂನರೂಪವೆಂದು ಹೆಸರು . . . ಉದಾಹರಣೆ :— ನನಗೆ ತಿಳಿಸದೆ ನಳಮಹಾರಾಜನು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದನು?" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೦೩).

[ನಿಷೇಧ + ನ್ಯೂನ]

ನಿಷೇಧಮಾರ್ಗ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ.] ಪ್ರಪಂಚವು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮಾರ್ಗ : ಬ್ರಹ್ಮನ ಇರುವಿಕೆಯಿಂದಲೇ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಇರುವಿಕೆಯಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಪಂಚವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಷೇಧಮಾರ್ಗವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೫). [ನಿಷೇಧ + ಮಾರ್ಗ]

ನಿಷೇಧರೂಪ (ನಾ). ೧. ನಕಾರಾತ್ಮಕವಾದ ರೂಪ : ನಿಷೇಧವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ರೂಪ : "ಆಕ್ಷೇಪವೆಂಬ ಅಲಂಕಾರದಲ್ಲಿಯೂ . . . ವಿಶೇಷವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ನಿಷೇಧರೂಪವಾದ ಅಂಶವು ಶಬ್ದತಃ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೩೦). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ.] ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಇದಲ್ಲ, ಇದಲ್ಲ ಎಂಬ ನೇತಿ ಮಾರ್ಗದ ಮೂಲಕ ನಿರೂಪಿಸುವಿಕೆ : ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪ್ರತಿಗಳೂ ಗುರುಗಳೂ ಹೇಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುವರು ಎಂದರೆ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ಆತ್ಮನನ್ನೂ ಒಂದೆಂದು ಭ್ರಮಿಸುವವರಿಗೆ ದೇಹವೂ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವಲ್ಲ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವಲ್ಲ ಎಂದು ಪರಿಶುದ್ಧತ್ವ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿಷೇಧರೂಪದಿಂದ ತಿಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೧). ೩. = ನಿಷೇಧ : ಧಾತುಗಳ ಅದಿ ಇಕಾರ ಉಕಾರ ಏಕಾರಂ, ತಂ, ಬರ್ ಧಾತುಗಳ ನಿಷೇಧರೂಪವಿಹಾರಂ (ಶಮದ. ಮ. ೨೪೯ ವಿವರಣೆ); ಕ್ರಿಯಾನಿಷೇಧ ತೋರುವಾಗ ನಿಷೇಧರೂಪವಾಗುವುದು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೪೯). [ನಿಷೇಧ + ರೂಪ]

ನಿಷೇಧರೂಪಪರಿವರ್ತನೆ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ.] ವಿಧಿರೂಪವನ್ನು ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುವಿಕೆ : ವಿಧಿರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ರೂ

ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಿಕೆ : "(ತರ್ಕ) 'ಒಂದು ತೆರದ ಪರಿವರ್ತನೆ; ನಿಷೇಧರೂಪಪರಿವರ್ತನೆ' (Contraposition. ಇಂಕನಿ).

[ನಿಷೇಧರೂಪ + ಪರಿವರ್ತನೆ]

ನಿಷೇಧವಚನ (ನಾ). ಅಲ್ಲ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮಾತು : ಮತ್ತಮತ್ತಾನುಮುಳ್ಳು ದನಲ್ಲದಿಲ್ಲದಲ್ಲದ್ದು ಎಂಬ ನಿಷೇಧವಚನವು ಸಿದ್ಧವು ಜೀವನದ್ವಿಗಿಯೊಡನೆ (ಶಾಂತಿ. ೫-೧೩೪ ವ).

[ನಿಷೇಧ + ವಚನ]

ನಿಷೇಧವ್ಯಾತ (ನಾ). ಮಾಡಬಾರದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಸಮುದಾಯ : ಜನನೇಗರ್ಭಾಂಡದಿಂದ ಬರ್ಹತಿವಿಷಮತರ ಕ್ಷೇತಮಂ ಬಾಲ್ಯದೊಳೆ ಮಾಳ್ ನಿಷೇಧವ್ಯಾತಮಂ . . . ಸಾನ ನಿರೋಧ ಸ್ತೋಮಮಂ ಕಂಡಲಿಸಿದನದಿದಂ ಪೇಸಿದಂ (ರತ್ನಾ. ೪೨). [ನಿಷೇಧ + ವ್ಯಾತ]

ನಿಷೇಧಶ್ರುತಿ (ನಾ). [ಅದ್ವೈತ] ಜೀವ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮರಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ವೇದವಾಕ್ಯ ; ಜೀವಾತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮರಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿ; ಅಭೇದಶ್ರುತಿ : ನಿಷೇಧಶ್ರುತಿ ಪರಮಾರ್ಥವೆಂಬುದನ್ನು ಪದೇಶಿಸುವುದೆಂದು ನಿರ್ಣಯ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೨೩). [ನಿಷೇಧ + ಶ್ರುತಿ]

ನಿಷೇಧಾಜ್ಞೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿಬಂಧಕಾಜ್ಞೆ ; ಮಾಡಬಾರದೆಂಬ ಅಪ್ಪಣೆ ; ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ : "ನಿರೋಧ, ನಿಷೇಧ, ತಡೆ, ನಿಷೇಧಾಜ್ಞೆ : ಪ್ರತಿಬಂಧಕಾಜ್ಞೆ" (Prohibition. ಇಂಕನಿ); ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರ . . . ಭಾರತದ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ, ಬಿಗಿಯಾದ ಮತ್ತು ಭೀತಿ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ನಿಷೇಧಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹಾರಿ ಮಾಡಿತು (ಕವಿಕೋ. I, ೧೩೬).

[ನಿಷೇಧ + ಆಜ್ಞೆ]

ನಿಷೇಧಾತ್ಮಕ (ನಾ). ನಿಷೇಧದಿಂದ ಕೂಡಿದುದು ; ಅಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ; ನಕಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು : ಇಂತಹ ನಿಷೇಧಾತ್ಮಕವಾದ ಯುಕ್ತಿಯು ಯುಕ್ತಿಯಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೯೪).

[ಸಂ.]

ನಿಷೇಧಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ನಿಷೇಧಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ ; ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ ; ತಡೆ ಮಾಡುವ ಹಕ್ಕು : "ನಿಷೇಧ ; ನಿರೋಧ ; ವಿಟೋ (ಸಾರ) ನಿಷೇಧಾಧಿಕಾರ" (Veto. ಪಕ್ರಿಸಿ. ೮೩).

[ನಿಷೇಧ + ಅಧಿಕಾರ]

ನಿಷೇಧಾಭಾಸ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಆಕ್ಷೇಪಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ; ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ನಿಷೇಧಾತ್ಮಕವಾಗಿ ತೋರುವಿಕೆ ; ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡಿ ನೋಡಿದಾಗ ನಿಷೇಧವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಅವ ನಿಷೇಧಂ ತಾಂ ಅನಾಸ್ತವಮಾಗುವುದರಿಂದ ಪೆರತೊಂದರ್ಥ ದೊಳ್ಳಯವಸಾನಮಂ ಪಡೆದು, ಒಂದಾದರ್ಥವಿಶೇಷಮಂ ಆಕ್ಷೇಪ ಗತಿಯಂ ತೋರಿಸುವುದೋ ಆ ನಿಷೇಧಾಭಾಸಮೇ ಆಕ್ಷೇಪಮೆಂದು ಕೆಲಂಬರೆ ಮತಂ (ಸರಚ. ೧೩೫ ವೃತ್ತಿ); 'ವ್ಯಂಗ್ಯಾರ್ಥ'ವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಅದರ ಪ್ರಕಟನೆಗೆ ನಿಷೇಧಾಭಾಸರೂಪವಾದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು ಭಾಷುಹ ಸಮುತ್ಪಾದದ 'ಆಕ್ಷೇಪ' (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೩೧ ಅಡಿಬಿ). [ನಿಷೇಧ + ಅಭಾಸ]

ನಿಷೇಧಾರ್ಥ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ.] ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆ ನಡೆಯದುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅರ್ಥ : ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ನಿಷೇಧಾರ್ಥ ಸೂಚಕವಾದ ಪ್ರತ್ಯಯವಾವುದೋ ಸೇರದೆಯೇ ನಿಷೇಧಕ್ರಿಯೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೪೮); ಹೊರಡು, ಹೊರಡನು, ಹೊರಟಾನು ಎಂಬ ರೂಪಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿಧ್ಯಾರ್ಥನಿಷೇಧಾರ್ಥಸಂಭಾವನಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸೇರಿರುವುದು (ಮಧ್ಯಮ. ೭೩). [ನಿಷೇಧ + ಅರ್ಥ]

ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕ (ಗು). ೧. [ವ್ಯಾಕ.] ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆ ನಡೆಯದುದು
ದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ : ಅ ಎಂಬ ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಧಾತುವಿಗೆ
ಸೇರಿ ಅದರ ನುಂದೆ ಬರುವ ಪುರುಷವಾಚಕ ಅಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯದ ಸ್ವರ
ದೊಡನೆ ಬೆರಕುಹೋಗುವುದೆಂಬುದು ಇನ್ನೊಂದು ಮತ (ಕೃಷಿ. ೪೮).
(ನಾ). ೨. ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆ ನಡೆಯದುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು :
ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥಕ, ವಿಧ್ಯಾರ್ಥಕ, ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕ
ಎಂದು ಮೂರು ಪಂಗಡಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಬಹುದು (ಕೃಷಿ. ೪೩). [ಸಂ.]
ನಿಷೇಧಿತ (ನಾ). ಬಹಿಷ್ಕೃತವಾದುದು ; ತಿರಸ್ಕೃತವಾದುದು :
ಕದಲಿ . . . ವಿಜ್ಞಾನೇಶ್ವರನ (ಸು.ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೦೦) ಪ್ರಕಾರ ಈ ಧಾನ್ಯ
ಸ್ಯುತಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧಿತವಾಗಿದೆ (ಪಾಸಗ. ೨೧). [ಸಂ.]
ನಿಷೇಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಡೆ : ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು : ಬಹಿಷ್ಕರಿಸು :
ಅಚೇತನನ ಅಸಮಾಜ್ಯನೆಂಬುದು ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮದೊಂದು ನಿಷೇಧಿಸುವೆಂಬ
ತೆಂಟು ಭೇದವುಳ್ಳ ಸೂತ್ರಮುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೧೦೩-೧) ; ತಂತಮ್ಮ
ಬಂಧುಗಳಿಗೆಂತುಸಂಸ್ಕಾರವುಂ ಬಿಡಬಿಡಿಯಿ ಮೂಳ್ಳು ದಂ ನಿಷೇಧಿಸಿದ
ರಾಜಾಜ್ಞೆ (ಪ್ರೀತಾಪಾ. ೩೯೯-೪೫) ; ಅಭೇದಶ್ರುತಿಗಳು ಭೇದವನ್ನು
ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತವೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೨೩). [ನಿಷೇಧ + ಇಸ್ಯ.]
ನಿಷೇಧ್ಯ (ಗು). ೧. ನಿಷೇಧಿಸ ಬೇಕಾದ ; ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಬೇಕಾದ :
'ನಿಷೇಧ್ಯಾಂಶ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ನಿಷೇಧಿಸಬೇಕಾದುದು ;
ಪ್ರತಿರೋಧಿಸಬೇಕಾದುದು ; ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಬೇಕಾದುದು : ನಿಷೇಧ್ಯ
ವನ್ನು ತಿಳಿಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭೇದಶ್ರುತಿಗಳು ಮೈವಹಾರವಿಚಾರಪರವು
(ಹಿಂದಸಾ. ೨೨೩). [ಸಂ.]
ನಿಷೇಧ್ಯಾಂಶ (ನಾ). ನಿಷೇಧಿಸಬೇಕಾದ ಅಂಶ ; ಬಹಿಷ್ಕರಿಸ
ಬೇಕಾದ ವಿಚಾರ : ನಿಷೇಧಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಬೇಕು ಎಂದರೆ ನಿಷೇಧ್ಯಾಂಶವು
ತಿಳಿದಿರಬೇಕು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೨೩). [ನಿಷೇಧ್ಯ + ಅಂಶ]
ನಿಷೇವಕ (ನಾ). ಆರಾಧಿಸುವವನು ; ಆರಾಧಕ : ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಂ
ಸಕಲಗುಣಾವತ ವಿಶ್ವಾವಲೋಭ ಪರಮಾನಂದಂ ಪಾವನನಿಜಪದವದ್
ನಿಷೇವಕ ರಕ್ಷೈಕದಕ್ಷನಕ್ಷಯನರ್ಹಂ (ಉಪಾ. ೩೪೫) ; ಆ ವಿದುರನಾ
ದಂಪತಿಗಳನುಭಾವವನು ತದ್ಯೋಗನಿಷ್ಠೆಯ ಜೀವನವೋಕ್ಷವನು ಕಾಣುತ
ಹರುಷ ತೋಕವನು ಲಾವಣಿಗೊಂದಿರದೆ ತೀರ್ಥನಿಷೇವಕನು ತಾನಾಗಿ
ಹೋದವನು (ನಿಭಾಗ. ೧-೯-೪೩). [ಸಂ.]
ನಿಷೇವಣಿ (ನಾ). ೧. ಸೇವೆ ; ಪರಿಚರ್ಯೆ. ೨. ಪೂಜೆ ; ಅರ್ಚನೆ ;
ಆರಾಧನೆ. ೩. ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು ; ಸೇವಿಸುವುದು : ಮದೀಯರ
ಪಾದಾಬ್ಜ ಪರ್ಯೋನಿಷೇವಣದಿನಸ್ತುತ್ಯರ್ಥಸಂಗೀಯಲಾಂ ಪರವತ್ಯುತ್ಸ
ಮನೆಯ್ದಿದೆ (ಮಾಡಚಂ. ೧೨-೪೨) ; ಲಲಿತಚಿಂತಾಮಣಿಯ ಮಾತ್ರೆಯ
ಫಲವು ಪದ್ಮನಿಷೇವಣದೊಳುಜ್ವಲಿಸುವದಿರಲಮಸುಖಂ ದೊರಕುವುದು
ಅವರಂದ (ವಿವೇಚ. ೧೧-೩೦). [ಸಂ.]
ನಿಷೇವಣೀಯ (ನಾ). ಪೂಜೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವವನು ; ಆರಾಧನೆ
ಯನ್ನು ಪಡೆಯುವವನು : ತದ್ವೇಷಂ ದೇವನಿಷೇವಣೀಯನಣೆ
ಮಾದ್ಯೈಶ್ಚರ್ಯಯುಕ್ತ ಶ್ರಿಪದದ್ವೇಷೇಂದ್ರಂ ಮಣಿಚೂಳನೆಂಬ ಪೆಸರಿಂ
ಪೆತ್ತಂ ದಿವ್ಯೈಶ್ಚರ್ಯಮಂ (ಪಾಂಡಿ. ೩-೩೩). [ಸಂ.]
ನಿಷೇವಿತ (ಗು). ೧. ಆರಾಧಿಸಿದ ; ಪೂಜಿಸಿದ : ಹೋದರವ
ರಂತೊಂದುದಿನ ಜಗದಾದಿ ತತ್ತ್ವವನ್ನಿಷೇವಿತ ಪಾದಮೀಶನ ಯೋಗ
ಮಾಯಾಧೀಶ್ವರೇಶ್ವರನ . . . ನಿಷ್ಕುವಿನ ವೈಕುಂಠಪುರವರಕೆ (ನಿಭಾಗ.
೩-೪-೨೫) ; ಪರಮ ಹರಾಪವ ಮೂಡುತಿರ್ದನು ಶರಣಜನ ಸಂಸಾರಿಕನು
ಸುರವರನಿಷೇವಿತಮೂರ್ತಿ ನಿತ್ಯಾತುಮನು ನಿಜಜನಕೆ (ನಿಭಾಗ.
೧೦-೫೦-೪೩). (ನಾ). ೨. ಗೌರವ ಹೊಂದಿದುದು ; ಆರಾಧಿತ

ವಾದುದು : ಈ ರೂಪೆಂಬುದು ಭುವನಜನಾರಾಧ್ಯಂ ಚಕ್ರಿಜನ
ನಿಷೇವಿತವಾದಲೋಕ ಸಾರದಳವೆಂದು ಶೆಲ್ಕನೆ ಬಾರಿಸಿದುವು ದಿಡದೆ
ಜಡವು ವನದೇವತೆಗಳ (ಅದಿ. ೯-೯೩). ೩. ಸೇವ್ಯವಾದುದು ;
ಯೋಗ್ಯವಾದುದು : ವಿಸಿನಂ ಕ್ರೂರವ್ಯಾಧವ್ಯಕಸೂಕರಣಮೂರ
ಕಂಠೀರವನಿಷೇವಿತಂ (ರಾಜಾಶ್ವ. ೨೮-೧೩). ೪. ಸೇವೆ ಹೊಂದಿದ
ವನು ; ಪೂಜೆಗೊಂಡವನು : ಈರೈದು ದೆಸೆಗಳಲಾ ಗಿರಿಯ ಹೋಗಿ
ಹರು ಸುರಜನಯೋಗಿಸಿದ್ದ ನಿಷೇವಿತರು ತಾನಾಗಿ ನಿಭವದಲಿ (ಕುಂಜ. ೩-೪೦). [ಸಂ.]
ನಿಷೇವೆ (ನಾ). ಸೇವೆ ; ಪರಿಚರ್ಯೆ ; ಕೈಂಕರ್ಯ ; ಧರೆಯೆಂಬ
ತರುಣಿ ನರಪನ ವಿರಹದ ಸಂತಾಪವೇಷೆಯಂ ಮೆಟ್ಟಿಸಿದಳು ಸಿರಿದಾದ
ದಾನಧಾರಾಪಂಪೇಶನಿಷೇವೆಯಂ ಕುಮಾರಾಗ್ರಣಿಯಾ (ಪಾಪ. ೧೨-೧೩೯). [ಸಂ. ನಿಷೇವಾ]
ನಿಷೇವ್ಯ (ನಾ). ೧. ಯೋಗ್ಯವಾದುದು ; ಸೇವ್ಯವಾದುದು ;
ಉಪಯುಕ್ತವಾದುದು : ಅದು . . . ಕ್ಷಾಯೋಪಶಮಿಕ ಭಾವೋ
ಪೇತಾರ್ಥವ್ಯಂಜನಯೋಗಸಂಕ್ರಮಣಮುಂ ಚತುರ್ದಶವರ್ಷಾರ್ಧ
ಯಂತಿವ್ಯ ಸಭಿನಿಷೇವ್ಯಮುಂ ಅಪ್ಪದಿಬಾಂ . . . ಸ್ವರ್ಗಾಪರ್ಗ ನಿವಿತ್ತ
ಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವ. ೩೫೨) ; ವಾಯುಸನವರನಿರ್ವಿತತೀರ್ಥ ಹಂಸ
ನಿಷೇವ್ಯವಲ್ಲೆಂದೆ (ನಿಭಾಗ. ೧-೩-೨೩). ೨. ಕೂಡಿರುವುದು ;
ಹೊಂದಿರುವುದು. ೧, ೨ : ಮತ್ತಮೂ ಮಹಾವನಂ ಯೌವನದಂತೆ
ಮದನೋತ್ಕಳಿಕಾಕಮನೀಯಮುಂ . . . ಸ್ವರಸಮುದಯದಂತೆ ನಿಷಾದ
ನಿಷೇವ್ಯಮುಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೫೨೨). ೩. ಕೂಡಿರುವವನು ;
ಹೊಂದಿರುವವನು : ಕುಸುಮದಾಮದಿನದ್ದಾ ಮರ್ಕೀಯಂ ಭವ್ಯ
ಮಧುಕರ ನಿಷೇವಾಂಸೇವ್ಯನುಂ . . . ಎನಿಸಿ (ಅದಿ. ೩-೧೪೨). [ಸಂ.]
ನಿಷ್ಯ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ ; ಸುವರ್ಣ : "ಹೇಮ, ಸ್ವರ್ಣಂ, ಜಾತ
ರೂಪಂ . . . ಕಲ್ಯಾಣಂ, ನಿಷ್ಯಂ, ಅಪ್ಪಾಪದಂ . . . ಕರ್ಬುರಂ,
ತಪನೀಯಂ—ಈ ೨೫ ಹೊನ್ನಾ (ಪೂನಾ)" (ಪಲಾಯು. ೨೯-೧೯) ;
"ಗೌರಂ ಕರ್ಬುರಂ . . . ನಿಷ್ಯಮೇನೆ ಹೇಮಪಾ ಸ್ವರ್ಣಮೇನೆ
ಹೊನ್ನಂಗಿ ಸಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೦-೪). ೨. ಒಂದು
ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ ; ಗದ್ಯಾಣ ; ೧ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಥವಾ ಅರು
ವತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಗುಂಜಿ ತೂಕದ ನಾಣ್ಯ : ಹತ್ತು ನಿಷ್ಯಮಂ ನಿರು
ತಮೆ ಕೊಟ್ಟಂ (ಪಾಶ. XI-II, ೧೫೯-೪೧ ; 1111) ; ವಿದೋಧಿಸೇನೆಗಿದು
ಸೂಸುವ ಜೀವನಮೂಲ್ಯ ನಿಷ್ಯರಾಜಿಗಳನೆ ನಿಷ್ಕುಲಿಂಘುಲಿಂ
ಕೆದಜುತ್ತಿರೆ ಪಾಯುವೆಂಬುಗಳ (ಜಗದಿ. ೩-೩೮) ; ಬಳಿಕ ಯಮತನುಜನು
ಸದಸ್ಯಾವಳಿಗೆಯೊಬ್ಬ ಬ್ರಹ್ಮಿ ಮಿಗೆ ನೆಗ್ಗಳವೆನಿಸಪೂರ್ ಕೊಟ್ಟನಾಗ
ಸಹಸ್ರನಿಷ್ಯಗಳ (ಅದ್ವ. ೪-೨೩) ; ನಿನಗೆ ಅಚ್ಚ ಬಂಗಾರದ
ನೂರು ನಿಷ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಪಚ್ಚಾ. ೨೦೫). ೩. ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಚಿನ್ನದ ಆಭರಣ,—ಕಂಠಹಾರ : ಮಹಾಹಾರಮುಂ
ತೊಡಿಸಿದನು ಕಂಠಕೆ, ಸತೋಯೋನೀಲಾಂಬುಧಕೆ ಸುರಧನುಸಾ
ತೋಭೆಯಂ ನೀಳ್ವ ರವಿಕರದಂತೆ, ರತ್ನರಮಣೀಯ ವಜ್ರದ್ಯುತಿಯ
ನಿಷ್ಯಮಂ (ಪ್ರೀತಾಪಾ. ೩೩೩-೪೦೯). ೪. ಚಿನ್ನ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು
ತೂಗುವ ಒಂದು ತೂಕದ ಪ್ರಮಾಣ : ಅಳತೆ ವಿವರಾ || ಭತ್ತ
ನಾಲ್ಕು ವಂದಂ ಕಾಕಣ್ಯಮನಿಭುವದು ಮತ್ತೆ ಪಂಚಕೊಂದು ಪಣನು
ಕ್ಕುಮಾ ಪಣ ಮೂವತ್ತೆ ನಿಶಲದು ನಿಷ್ಯ (ಭಾಸ್ಕ. ೩೪-೩). [ಸಂ.]
ನಿಷ್ಯಂಟಕ (ನಾ). ೧. ಮುಳ್ಳುಗಳಿಲ್ಲದುದು. ೨. ಪೀಡೆಯಿಲ್ಲದಿರು
ವುದು ; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಶತ್ರುರಹಿತವಾಗಿರುವುದು :

ನಿಷ್ಕಂಟಕಂ ಮಾಡಿದನಖಿಲಮಹೀಶಕ್ರವಂ ವಜ್ರಜಂಘಂ (೨೭೫. ೫-೨೧); ಮದವದ್ವೈರಿಯಸಿಕ್ಕಿ ಭೂವಳಯಮಂ ನಿಷ್ಕಂಟಕಂ ಮಾಬ್ಬಂ (ಗದಾಬಾ. ೭-೭೮); ಎಂಟುದನೆಯ ತನುನನು ಕೆನಿಸುನದೆ ನಿಷ್ಕಂಟಕ ರವಿ ಮೂಡುವಂತೆ ತುಂಬಿ ಕಾವನಬಲಗಳನಿಜದೊಡೆ ತವದೊಂಬಿತೇರನು ನೂಂಕಿದನು (ವರ್ಧಾ. ೧೩-೬); ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನಿಷ್ಕಂಟಕ ಮಾಡಿ ಕುಡುವು ದಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಬಿಜಯ ಮಾಡಿದ್ವಾರೆ (ಬಿಜೃ. ೩೩-೩೬). ೧೨, ೨: ಪರಶ್ವಾಪರಸಿಕ್ಕಿ ಕೆಯ್ಯ ಬೆಸಗೊಳ್ಳಾರಂಭಗಂಜೋಲ್ ಪಯೋಧಿಪರೀ ತಾವನಿಯಂ ನಿಮಿರ್ಗ ನಿಗಾರಂ ನಿಷ್ಕಂಟಕಂ ಮಾಡುವೆಂ (ತಾಂಕಿಪು. ೭-೫೫). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಂಟಕಂಗೆಯ್ (ಕ್ರ). ೧. ಮುಕ್ಕು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು. ೨. ಪೀಡೆ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು; ಶತ್ರುರಹಿತವಾಗಿ ಮಾಡು: ದುಷ್ಟ ಮತಿ ಬಂದನಾ ಭರತಂ ದುರುದ್ದೇಶದಿಂ, ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಮಂ ನಿಷ್ಕಂಟಕಂ ಗೆಯ್ಯಲೋಸುಗಂ. (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೮-೧೬೮).

[ನಿಷ್ಕಂಟಕ + ಕೆಯ್]

ನಿಷ್ಕಂಟಕತ್ವ (ನಾ). ಪೀಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಶತ್ರುರಹಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ: ತಾಗಕ್ಕೆ ಬುಧರು ತಣವನಧಿ . . . ವಿಪುಲ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಸರ್ವ ಸುಖವನಧಿ ವೀರಕ್ಕೆ ಭೂಭಾಗದೊಳು ನಿಷ್ಕಂಟಕತ್ವವೇ ಅವಧಿ ತಾನಾಗಿ ಪಿರಿಯರಸುತನಮಂ ಮಾಡುತಿದನು ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಭೂನಾಥನು (ಪಜಾ. ೧-೪೭); ಹೋದುದೊಂದೇ ಕಣ್ಣ ಹರಳುಗಳೇ ದುರಾತ್ಮಕನಳಿನಲಿ ಸಂಪಾದಿಸಿತು ಸದ್ವಿಮರ್ಶನ ನಿಷ್ಕಂಟಕತ್ವದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೩-೪-೪೨).

[ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಂಟಕತ (ನಾ). ಪೀಡೆಯಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿದುದು; ಶತ್ರು ರಹಿತವಾಗಿ ಮಾಡಿದುದು: ರಾಜ್ಯಮಿದು ನಿಷ್ಕಂಟಕತವಾಗಲೋ ಸುಗಂ ಕೌಸಲ್ಯಯಾತನಂ ಕಳುಡು ವಿಮಿನಾಂತರಕೆ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೭೯-೪೨೧). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಂಟಕೀಕೃತ (ಗು). ಪೀಡೆಯಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿದ; ಶತ್ರುರಹಿತ ವಾಗಿ ಮಾಡಿದ: ನಿಷ್ಕಂಟಕೀಕೃತಾಶೇಷ ಜಗದಕಾಂಜೋತಿತ ಪ್ರಚಂಡವಿಪಕ್ಷೋತ್ಪಾತಪ್ರವನುಶಾಂತ್ಯಾದಕಥಾರಾಕಾರತತ್ತ್ವಜ್ಞರದ ಜಸ್ರದಾನಜಲಧಾರಾಧರಾಮಕರಟಿಫಟಾಚಕ್ರನುಂ (ಅವಿಷ್. ೧೪-೯೧).

[ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಂಪ (ನಾ). ೧. ಕಂಪನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿಶ್ಚಲತೆ; ಸ್ಥಿರತೆ: ಅರ್ಕಕರಂಗಳತ್ತಮಿತ್ತಂ ಪುದಿದುಷ್ಟರಕ್ಕಿ ಪುರುಷಾಕೃತಿಯಂತಿರೆ ನಿತ್ಯ ಯೋಗ ನಿಷ್ಕಂಪಮನಂಗೆ ಶಾಂತಮನು ತಾಪಮನಾಜಿಸಿ ತಂ [ದುಂದು]ದು ಬದೋ ಪರಿದಿರ್ವಪೋಲ್ ಮುನಿಗೆ ಕಲ್ಪರೆ ಬಲ್ಪಲೆಯಂ ನಿರಾಭದೋಲ್ (ತಾಂಕಿಪು. ೯-೧೦೮). ೨. ಕಂಪಿಸದೆ ಇರುವವನು; ನಿಶ್ಚಲನಾಗಿರು ವವನು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವವನು: ಪಂಪಂ ಧಾತ್ರೀನಳಯನಿಳಂಪಂ ಚತುರಂಗಬಳಭಯಂಕರಣಂ ನಿಷ್ಕಂಪಂ ಬಲಿತಾಲಂಕರಣಂ (ಪಂಪಾ. ೧೪-೪೯); ಕನಕಮಹಾದ್ರೀಂದ್ರದಂದದಿಂ ನಿಷ್ಕಂಪಂ ವನನಿಧಿಯಂತ ಕ್ಷೋಭಂ ಘನನೂರ್ಗದವೋಲ್ ಮುನೀಶ್ವರಂ ನಿಂದಿದಂ (ಅಜಿಪು. ೭-೫); ಜಲಧಿಯವೋಲ್ ಗಂಧೀರಂ ಬಲವೈರಿಯವೋಲ್ ಸಮಗ್ರವಿಭವ ಸಸಾಧಂ ಕುಲಗಿರಿವೋಲ್ ನಿಷ್ಕಂಪಂ ಬರಿಯಂತೆವೊಲಧಿಕದಾನಿ (ತಮದ. ೨೧೪ ಪ್ರಯೋ.). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಂಪಪಕ್ಷ (ನಾ). ಅಲುಗಾಡದ ರೆವೆ; ನಿಶ್ಚಲವಾದ ಎವೆ: ಗೊಡುನಾಯ್ಕದ್ವಯನೊತ್ತಿ ನಿಷ್ಕಂಪಪಕ್ಷಮಾಂತು ತರಕಾಪ್ತಿ ವಿಸ್ಮಯದೆ ಚಕ್ರಿಯಂ ನೋಡಿದಳ್ (ಅವಿಷ್. ೧೧-೨೦).

[ನಿಷ್ಕಂಪ + ಪಕ್ಷ]

ನಿಷ್ಕಂಪಿತ (ಗು). ೧. ಕಂಪಿಸದೆ ಇರುವ; ಅಲುಗದೆ ಇರುವ: ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವ: ಪುಷ್ಕಳಾವತಿ ಪುಂಡಂಕಣಿ ಪುರಮಾವಿಷ್ಣುತವಿಭವ ಸುಮಿತ್ರ ನಿಷ್ಕಂಪಿತಾಸೆಯ ಸುಮ್ರತೆ ಪುಷ್ಕಧನುಷ್ಯವ ರಾಣೀಸಮಾನ (ವರ್ಧಾ. ೯-೪೫). 'ನಿಷ್ಕಂಪಿತಾಂಗ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಅಚಲ ವಾದುದು; ಸ್ಥಿರವಾದುದು: ದೀಹಂ ಸುವರ್ಣಾದ್ರಿಯವೋಲ್ ನಿಷ್ಕಂಪಿತಂ ಕಣ್ಣೆಸೆಯ ಕುಸಿಯೆ ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಂ ಬಾಹ್ಯಸಾಮಗ್ರಿ ಯೊಳೆವೈಗ್ರ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪರನೇನಿಸಿದನೇಕಾಂತದೇಶಂ ಮುನೀಶಂ (ಮೂಪು. ೧೪-೫೭). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಂಪಿತಾಂಗ (ನಾ). ಕಂಪಿಸದೆ ಇರುವ ಅಂಗವುಳ್ಳದು: ಅಲುಗದೆ ಇರುವ ಶರೀರವುಳ್ಳದು: ಅಗಾಧಸ್ತವಂಕೀಹೃದಾಂತರ್ಜಲ ದೋಲ್ ನಿಷ್ಕಂಪಿತಾಂಗಂ ಮುಬುಗಿದುದು ಬಹಿಃಪ್ರವೃದಂ ಹಸ್ತಿಯೂಧಂ (ಪಂಪು. ೯-೧೮). [ನಿಷ್ಕಂಪಿತ + ಅಂಗ]

ನಿಷ್ಕಪಟಿ (ಗು). ೧. ಕಪಟವಿಲ್ಲದಿರುವ; ಮೋಸವಿಲ್ಲದ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ: ನಿಷ್ಕಪಟಿನಯವಿನಮಿತ್ರಜನಬಂಧುಮಣಿ (ಜನಾರ. ೧-೧); ಕಪಟದಲಿ ಭೀಮಾರ್ಜುನರು ಸಹಿತುಪಟಿತದ್ವಿಜನೇಷದಲಿ ನಿಷ್ಕಪಟಿ ಮಗಧನ ಮನೆಯನದ್ವಾರದಲಿ ಹೊಕ್ಕರಲಿ (ಕುನ್ಯಾಸ. ೧೦-೨೧). (ನಾ). ೨. ಕಪಟವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮೋಸವಿಲ್ಲದುದು: ಸರಳ ವಾದ ಉದಿಗೆ, ನಿಷ್ಕಪಟಿವಾದ ಮುಖ (ಮೂಪು. ೨೧). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಪಟಿತನ (ನಾ). ಕಪಟವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಮೋಸವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ: ನಿಷ್ಕಪಟಿತನಿಂದ ರೋಗಿಯನ್ನು ಅತ್ಯಪೂರ್ವಕ ವಾಗಿ ದೈವೀಸಂಭೂತವಾಗಿ ಉಪಚರಿಸಬೇಕು (ಕಬೋ. ೪೬).

[ನಿಷ್ಕಪಟಿ + ತನ]

ನಿಷ್ಕಪಟಿಸ್ಥ (ನಾ). ಕಪಟವಿಲ್ಲದವನು; ಮೋಸವಿಲ್ಲದವನು; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಪಟಿ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕಪಟಿಸ್ಥ: ಅವನು ಯಾವ ವಿಚಾರವೂ ತಿಳಿಯದ ನಿಷ್ಕಪಟಿ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಪಟಿನ್]

ನಿಷ್ಕರೈ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕರ್ಷ ೩: ಪುಷ್ಕರನೆ ಕೇಳೊ ನೀನೀಗ ಜೇಲ್ನ ನಿಷ್ಕರದ ಮಾತ ನಾನೀಗ (ದುನಳ. ೧೫೫). [<ಸಂ. ನಿಷ್ಕರ್ಷ]

ನಿಷ್ಕರೈ (ನಾ). ೧. ಹೊರತೆಗೆಯುವಿಕೆ; ಕಳಚುವಿಕೆ. ೨. ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸುವಿಕೆ; ತಯಾರಿಸುವಿಕೆ; ಪೂರೈಸುವಿಕೆ; ನಿರ್ವಹಣೆ. ೩. ಕಾರ್ಯ ಮಾಡದವನು; ಸೋಮಾರಿ; ಮೈಗೆಳ್ಳ: ಒಬ್ಬ ಮಾಸ್ತರರು ನಿಷ್ಕರರೆಂದು ಇಡೀ ಸಾಲೆಯನ್ನು ದೂಷಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ರಂಗರೋ. ೨೨). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕರಿಸು, (ಕ್ರ). ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡು; ನಿರ್ಣಯಿಸು: ತಪ್ಪುರೂಪ ದ್ರವಿಂ ಭೂಸುರರ ಕಳಕಳವ ನಿಷ್ಕರಿಸಿ ಕೇಳ್ವ ಜುಗನಂ ಪೋಗಿ ಧನುಸರಳಿ ಗೋಸ್ಕರಂ ರಾಯಂ ರಮಣಿಯರೊಂದೆಯೆಡೆಯೆದ್ದುದಂ ಕಂಡು ಭೂ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಗೈದನು (ಕುರಂಗ. ೧೫ ಸೂಚನ); ಬಾಣೀರಾಯನ ನೇತನ ವಾದರೋ "ಅವನ ಮತ್ತೆ ಅವನ ಕುಟುಂಬಕ್ಕಾಗಿ" ನಿಷ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಿತು (ರೂರಾಣಿ. ೩೦). [ನಿಷ್ಕರೈ + ಇಸು]

ನಿಷ್ಕರಿಸು (ಕ್ರ). ಕಾಂತಿಗುಂದು; ನಿಶ್ವೇಜವಾಗು (?): ನಿಷ್ಕಲಾಸ್ತನಾಗಿ ಕಳೆಗೊಂಬನಮೃತಾಂತು ಪುಷ್ಕರದೆ ಭಾಸ್ಕರಪ್ರಭಿ ಯೊಳ್ ದಿನದಿನಕೆ ನಿಷ್ಕರಿಸಿ ದೊರಸ್ಕನಾದಪಂ ಸತ್ಯಮೆಲ್ಲದ್ದಪುದು ಸಿರಿಯೊಡಗಲು (ಪರಬ. ೬-೨೩). [?]

ನಿಷ್ಕರುಣ (ಗು). ೧. ದಯೆಯಿಲ್ಲದ; ಕನಿಕರವಿಲ್ಲದ; ಕ್ರೂರ: ಕಂದಿದಳುಬಾಡೊಡೆ ಬೆಳ್ಳಿ ನೋಲೊಂದಿದಳೊಂದದೊಡೆ ಬಂದೊಡೆತಿರಾಗಕ್ಕಂ ಸಂದಳವಳ್ ಮೂವಣ್ಣಂ ಬಂದಳ್ ನಿಷ್ಕರುಣ ತರುಣಿ ನಿಷ್ಕಾರಣದಿಂ

(ಪಂಪ ಪಂ. ೨-೭೪) : ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯಾಕೆಯೊಳು ನೋಡಿ ಹುಡುಗನೊಬ್ಬನು
ನೀಡವೃತ್ತಿ ನಿರ್ವಾಹಿಣ್ಯ ನಿಷ್ಕರುಣತೆಗಳಲಿ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಹಿರಿಯ ವ್ಯಕ್ತತ್ವ
ನೆನ್ನಿ ನೂನವನ . . . ಕಳುಹಲು (ಪಂಪ. ೯-೧೫). (ನಾ).
೨. ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ನಿಷ್ಕರುಣೆ : ನಿರ್ದಯ : ಜೊರೆ
ಮಗಳು ಜರೆದು ನಿಷ್ಕರುಣದಲಿ ಮೂಕಿದಿಡಲು, ಅಡವಿಯೊಳಗಾ ನೀವ
ಚಿಕ್ಕಿಗನು ಹುಡ್ಡು ಹಿಡಿದನೆಂದಿದೆ ಹಗಲಿರುಳು ತೊಳಲಿದುದು
(ಪಂಪ. ೪೫-೧೨). ೩. ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ನಿರ್ದಯ
ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅಲತದಲಿ ಈ ಹುಡ್ಡು ನಿನಗೆ ಬಂದುದದಂತು ? ನಿಷ್ಕರುಣ !
ಹೇಳಿಕೆ ಬಹುದೂರದಾ ? (ಪಂಪ. ೨೨೬. ೩೨). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕರುಣತೆ (ನಾ). ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ದಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ :
ಕ್ರೌರ್ಯ : ಪಂಜಸಕೆ ದಯೆಯನು ಪರಸ್ಪರಿಯರಲಿ ಭೀತಿಯ ಹಗೆಗಳಲಿ
ನಿಷ್ಕರುಣತೆಯ . . . ಮಿಹರೆ ಸುನಿಗಳಲಿ ಮೂರ್ಖತೆಯ ನೀ
ವಿರಚನೆಯೊ ಬೀಸುವೆಯೊ (ಪಂಪ. ೧-೫೩). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕರುಣತಾ]

ನಿಷ್ಕರುಣೆ (ನಾ). ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದವನು : ನಿರ್ದಯ : ಕ್ರೂರಿ :
ಪಾಪಿ ನಿಷ್ಕರುಣೆ ನಿರ್ದಯ . . . ಅಳಲ ಬೇಗಿಯ, ಬಿಂಕಿಯೂ ನಿನ್ನ
ನಿಜಾಯದೇ ಹೇಳು ವಿಶ್ವಾಮೃತ್ಯುವಾದೆ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ (ಪಂಪ. ೯-೭) :
ಸಿಂಧುಭೂಪನರಾ. ಭುಜಗ್ರದ ಬಂಧನವ ದಿಡು ಭೀಮ ನಿವಸಿನ
ನೋಂದನೆ ನಿಷ್ಕರುಣೆಗಳು ನೀವೆಂದನವನೀಡ (ಪಂಪ. ೨೨-೩೩) ;
ತನ್ನ ನೀ ನಿಷ್ಕರುಣೆಯ್ಕೆ ನೆಲಲಿಂಗಿ ಕೊಂಡೊಯ್ದೆ ನನ್ನಳುಕುಂದ
(ತೂರ್ಕ. ೩-೧೧-೫೨) : ತಾನು ನಿಷ್ಕರುಣೆ ಎಂದು ಆ ಎಳೆಯರು
ಭಾವಿಸಿದ್ದಿಲ್ಲದೇಕು (ಪಂಪ. ೨೯೪). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕರುಣೆನಾ]

ನಿಷ್ಕರುಣೆ (ನಾ). ನಿಷ್ಕರುಣ ೨ : ನಿಷ್ಕರುಣೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸದ
ಯಾವ ಕೆಲಸವೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಪ). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕರುಣಾ]

ನಿಷ್ಕರ್ಮ (ಗು). ೧. ಕರ್ಮರಹಿತವಾದ : ನಿಷ್ಕ್ರಿಯವಾದ :
ಚಾರುಕುಲಗೋತ್ರಮುಖ್ಯ : ನಿಷ್ಕರ್ಮವಾದಾರಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾ ಗುರುಧಿಕ
ಪಟ್ಟಿರ್ಮಗಳ ನೀಡುಗೂಡಿ . . . ವಿಶಾರವಹಾನಿಗೆ ನೆಲೆನೆಯಾಗಿ ಬಾಳುವ
ವಿಕಾರಪೂರ್ವಕಳಿಲ್ಲಕೊಡೆಯರಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿಯದು ಭವವು ನಿಮಗೇ (ಪಂಪ. ೨೨-೩೩). (ನಾ). ೨. ಕರ್ಮರಹಿತತೆ : ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತೆ : ಕಾರ್ಯ
ಮಾಡದಿರುವುದು : ಅಕರ್ಮದ್ದಿ-ನಿಷ್ಕರ್ಮದ್ದಿ ಅಸಕ್ತಿ ಮೂಕಿದಿರು
(ಪಂಪ. ೧೩೫). ೩. ಪಾಪರಹಿತನಾದವನು : ಪಾಪವಿಲ್ಲದವನು.
೪. ಕರ್ಮರಹಿತನಾದವನು : ಯಾವ ಕರ್ಮಫಲಕ್ಕೂ ಒಳ
ಪಡದವನು : ಪರಮಾತ್ಮ : ನಿಷ್ಕರ್ಮ ನಿಷ್ಕರಣನ ನಿರುಪಲೇಖ
ನಿಜಜ್ಞಾತೃನೆಯನೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಾನೊಡ್ಡಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಪಂಪ. ೧೧೯).
[ಸಂ. ನಿಷ್ಕರ್ಮನಾ]

ನಿಷ್ಕರ್ಮಿ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಮರಹಿತನಾದವನು : ಯಾವ
ಕರ್ಮಕ್ಕೂ ಒಳಪಡದವನು : ಪರಮಾತ್ಮ : ನಿಷ್ಕ ಕರ್ಮಿ
ರುಪ ನಿಷ್ಕರ್ಮ ಕ್ರಮವನನೆಯದೆ ಸುನಿವಿರೋ (ಪಂಪ. ೫೪೫) ;
ನೀಲ್ಲದಾನೇನಾ ? ನಿರಂಜನಂ ನಿಷ್ಕರ್ಮಿ ! (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೩೩೯-೧೧).
೨. ಪಾಪರಹಿತನಾದವನು : ಪಾಪವಿಲ್ಲದವನು.
[ಸಂ. ನಿಷ್ಕರ್ಮಿ]

ನಿಷ್ಕರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಹೊರತೆಗೆಯುವುದು : ಹೊರಕ್ಕೆ ಎಳೆಯು
ವುದು. ೨. ವಸ್ತುವಿನ ಮೂಲಸತ್ತ್ವ, - ಸಾರ ; ಮುಖ್ಯತತ್ತ್ವ.
೩. ನಿರ್ದಯ : ನಿರ್ಣಯ : ನಿರ್ಧಾರ : ಗೊತ್ತುವಳಿ. ೪.
[ನಾಟ್ಯ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ದಂತವಿನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು :
೧ "ಕಟ್ಟಿರುವ ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸುವುದು" (ಪಂಪ. ೨೨೨
೨೨೩-೨೨೪). ಕಟ್ಟಿದ ಮಾದನ ಕನ್ನ . . . ನಿಷ್ಕರ್ಷ ಈ ಎಂಟು

ಹಲ್ಲಿನ ಭೇದಂಗಳ (ಪಂಪ. ೨-೨೪೨) : ಪಲ್ಲಂ ಗೆರೆ ದಿಡುನ ಸರಿಯ
ನೋಡಿದಂ ನೆಲೆಗೊರೆ ನಿಷ್ಕರ್ಷಯೆಂಬ ದಂತವಿನಿಕ್ಕುಂ (ಪಂಪ. ೨೨೨
೨-೨೧). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕರ್ಷಿ (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡು : ಗೊತ್ತು ಮಾಡು :
ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡು : ಭಾವನಾಪರಮನಾಗದೆ ಚೇತನಸ್ವಭಾವವನ್ನು
ಶಾಸ್ತ್ರವಿಮರ್ಶೆಯಿಂದ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪರಿ
ಪಾಕಗೊಳಿಸುವುದು ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಮರ್ಶಕನ ಅದ್ವೈತತ್ವ (ಭಾಷ. ೨೭೦) ;
ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು "ಲಘು", "ಗುರು" ಎಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿ, ಲಘುವಿನ
ಉಚ್ಚಾರಕ್ಕೆ ಒಂದು ಮಾತ್ರೆಯ ಕಾಲವೆಂದೂ ಗುರುವಿನ ಉಚ್ಚಾರಕ್ಕೆ
ಎರಡು ಮಾತ್ರೆಯ ಕಾಲವೆಂದೂ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಪಂಪ. ೧೨೩).
[ನಿಷ್ಕರ್ಷ - ಇತ್ಯಂ]

ನಿಷ್ಕರ್ಷಿ (ನಾ). ನಿಷ್ಕರ್ಷ ೩ : ಇನ್ನೂ ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯಾಗದಿರುವ
ಹಲವು ಅಧಾರಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದು ಪಂಥವೂ ಒಂದೊಂದು ರೀತಿ
ಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ (ಪಂಪ. ೪೧೦) ; ದಶಮಿಯ ದಿನವೇ
ಸುಮುಖಾರ್ಥವೆಂದು ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯಾಯಿತಲ್ಲವೆ ? (ಪಂಪ. ೪೯).

ನಿಷ್ಕರ್ಷಿ ಮಾಡು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿ : ಕಂಠೀರವನರಸರಾಜನಿರವರ
ಶೌರ್ಯವಂ ತಿಳಿದು, ಅವನು ಮಂಡನೆಹವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದ
ನಿಷ್ಕರ್ಷಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು (ಮಹಾಪಂ. ೧. ೩೨) ; ಹುಡುಗಿಯನ್ನು
ನೀನು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರು, ಬೇರೆ ಕಡೆ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿ ಮಾಡೋಣ
(ಮಹಾಪಂ. ೫೦) ; ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಅದನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿ ಮಾಡಬೇಕು
(೩೨೩. ೧೧೩). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕರ್ಷ]

ನಿಷ್ಕಲ, ನಿಷ್ಕಳ (ಗು). ೧. ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ : ನಿರ್ಗುಣವಾದ :
ಅಂತರಂಗ ಬಹಿರಂಗ ಪರಮಾಕಾಶವುಧ್ವಂಸ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪರಬ್ರಹ್ಮ
ಸ್ವರೂಪನು . . . ಕೇವಲ ನಿಷ್ಕಲ ಸ್ವರೂಪನು (ಪಂಪ. ೪೧೦-೨೪) ;
ನಿಷ್ಕಲವನ್ನು ತಾನೊಂದೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅನ್ಯವಾಗಿ ತೋಪುವ ತತ್ತ್ವಂಗಳೇನೂ
ಇಲ್ಲದೆ . . . ತನ್ನ ನಿಜಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿದ್ದ ನಿಷ್ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಮನು ನಿಷ್ಕಲ
ಲಿಂಗಸ್ಥಳನೆಂದು ಹೇಳಲಾಯಿತು (ಲಿಂಗಲೀ. ೩-೧) ; ಜೀವನಿಗೆ ಆಕಾರ
ದಿಂದ ಆಕಾರದ ಅರ್ಚನೆ ; ನಿರಾಕಾರ ಮನಸ್ಸುಂಟು ನಿಷ್ಕಲ ಪರಮಾತ್ಮನ
ಧ್ಯಾನ ಇವೆರಡೂ ಸಮನಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಿ. ೨೫). (ನಾ).
೨. ಪರವಸ್ತು : ತನು ಪೃಥ್ವಿಯಿಂದಲಾಯಿತು . . . ಕಟ್ಟು
ಕಾಡ ಸಲಿಲ ನಿಷ್ಕಲದಿಂದಲಾಯಿತು (ಅಪರಂ. ೧೮೯-೨೫೪).
೩. ಅಮಂಡ : ಪರಿಪೂರ್ಣ : ಪರಮಾತ್ಮ : ಅದಯೇ ಸಕಲ
ಆನಾದಿಯೇ ನಿಷ್ಕಲ (ಮಹಾಪಂ. ೨. ೧೦೧-೨೫೫) ; ಸಕಲ ನಿಷ್ಕಲ
[ಮಹಾಪಂ. ೪]ವೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿಪ್ಪೆಯಾಗಿ ಸಕಲ ನೀನೇ ದೇವಾ ನಿಷ್ಕಲ
ನೀನೇ (ಪಂಪ. ೫೩೨) ; ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿಷ್ಕಲನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಕಲವೂ
ಅಗಿದುವೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಿ. ೨೩). ೪.
ರಕ್ತಿಗುಂದಿದುದು : ದುರ್ಬಲವಾದುದು : ನಿರ್ವೀರ್ಯ
ವಾದುದು. ನಿಷ್ಕಳ : ೧. ಮುಗಿದಕ್ಕುಗೈದುವನು ಕೊಂಡೆತ್ತಿ ಸೆಳೆವ
ರಾಲ್ ಸುಮನಸ್ಕರಾಲಯಕೆ ನಿಷ್ಕಳನಾದಾಗೆ (ಮರದಲಿ. ೨೪-೩). ೩.
ಜಯ ನಿಷ್ಕಳ ನಿಷ್ಕಲ ನಿರ್ವಾಹದ ಸರ್ವಜ್ಞ (ಅಪರಂ. ೩-೧೫-೨೪).
ನಿಷ್ಕಳ ನಿಟ್ಟಕ್ಕೆ ಪ್ರಿವಿಧನೀಯ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೩೩೯) ;
ನಿಷ್ಕಳ ನಿರಾಕಾರ ನಿರಂಜನ ನಿರಪಂಕಾರ ನಿರ್ಮಲ ನಿರಾಳ ಪಂಪಾ ನಿರೂಪಾತ್ಮ
ರರಣ (ಪಂಪ. ೧-೪) ; ನಿರುಪಮಾನ ನಿರ್ದಿಕ್ತ ನಿರ್ಭಯ ನಿರತ ನಿಷ್ಕಳ
. . . ನಿಜನಿರ್ಮಲಯ ಚಿತ್ತೈಸಂ (ಪಂಪ. ೩೧-೪೪) ; ಸುಲಭವಂತ
ನಿಷ್ಕಳ ನಿಷ್ಕಳ ನಿರೂಪನಂತ ನಿಜನಿರ್ಮಲವನಿಜ ಪರಮಾತ್ಮ
ಜನುಮಯರೂಪ ತಾನೆಂದ (ಪಂಪ. ೨೨೨ : ೩-೩೩). ೫. [ಸಂಕೀರ್ತ]

ವೀಣೆ ನುಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ: ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ನಾದವನ್ನು ಹೊರಡಿಸುವುದು. 'ನೀಕಳ' ಪರಾ. ೩. ಪಡ್ಡದ ಎರಡನೆಯ ಶ್ರುತಿ. 'ನಿಷ್ಕಲಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಲಂಕ, ನಿಷ್ಕಳಂಕ (ಗು). ೧. ಕಲೆಗಳಿಲ್ಲದ: ಕಪ್ಪು ಗುರುತುಗಳಿಲ್ಲದ; ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದ. 'ನಿಷ್ಕಲಂಕೇಂದು' ಪರಾ. ೨. ದೋಷವಿಲ್ಲದ; ಪಾಪರಹಿತವಾದ: ಶುದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೩. ಕಳಂಕರಹಿತನಾದವನು: ಪಾಪರಹಿತನಾದವನು; ದೋಷಗಳಿಲ್ಲದವನು: ಸರ್ವಕಾರಣಕಾರಣನ ನಿಷ್ಕಲಂಕನಂ ಪರ್ವತಾಕಾರನಂ . . . ಸರ್ವಾಂಗವೊಂದಿ ವಂದಿಸುವನು (ವೀಶ್ವತ. ೬-೧-೭೫). **ನಿಷ್ಕಳಂಕ:** ೨. ಪ್ರಾಚೀನ ವಕ್ತೃಲ ನಿಷ್ಕಳಂಕ ಕೋಸಲ ಕಾಶಿಯಾದ ಭೂಮಿಾತಳ ದೊಳುದಿಶಜಾವಿಕಧನವನು ಪಂಕಜದ ಕೊಟ್ಟವನು (ದೇವಾಂ. ೨-೬-೧೪); ಪುಟ್ಟ ಯೋಗಿಯು ನಿರ್ಮಲ, ನಿಷ್ಕಳಂಕ, ಪವಿತ್ರ, ಸ್ವೀಕೃತನುಗಳು ಅವಳನ್ನು ಅರಿಯದ ನುತೊಂದೆಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದ ಹಗುರಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು (ಕಮಲ. ೧೧೫). ೩. ನಿಷ್ಕಳಂಕ ನಿರಂಕ ನಿಶ್ಚಿಂತ . . . ನಿಜ ನಿರ್ಮಾಯ ಚಿತ್ತೈಸು (ಒಪಪ. ೬೧-೪೪); ನಿಷ್ಕಲ ನಿಲಕಂಠ ನಿರ್ಜರನತ ನಿಷ್ಕಳಂಕ ಜಯ ಶಂಕರ ನಿರ್ಜಡ ಶಾಂಭವೀಧವಾ (ರಜ. ೫-೨೪); ಜಂಗಮವೆಂದೆಗೆ ನಿಷ್ಕಳಂಕನು ನೋಡಾ ಜಂಗಮ ವೆಂದೆಗೆ ನಿರಪೇಕ್ಷನು ನೋಡಾ (ಅಖಂಡ. ೧೨೪-೪೨). 'ಅಕಲಂಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಲಂಕೇಂದು, ನಿಷ್ಕಳಂಕೇಂದು (ನಾ). ಕಳಂಕರಹಿತನಾದ ಚಂದ್ರ: ಕಪ್ಪು ಕಲೆಗಳಿಲ್ಲದ ಚಂದ್ರ: ನಿಷ್ಕಲಂಕ[ಪಾಂ. ೪೦]ಕೇಂದು ಮಂಡಲಸದೃಶವದನದಂ . . . ಎಸೆವ ನಿನ್ನ ರೂಪದೊಳಿರೆ ಮುಖಂಟಿಕದ ಭೀತಿಯನಗದೇಕೆಲೆ ದೇವ (ಚೈತನ್ಯ. ೧೫-೬೬). **ನಿಷ್ಕಳಂಕೇಂದು:** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ನಿಷ್ಕಲಂಕ+ಇಂದು]

ನಿಷ್ಕಲಲಿಂಗ (ನಾ). ಚೈತನ್ಯ ರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ: ನಿರಾಕಾರ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿಷ್ಕಲಲಿಂಗವೆನಿಸಿದರೆ ಸಾಕಾರ ಪರಮಾತ್ಮನು ದಿವ್ಯ ಮಂಗಳವಿಗ್ರಹನಾಗಿ ಶಿವನಿಸಿ ಮಹಾಕೈಲಾಸದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವನು. ನಿಷ್ಕಲಲಿಂಗವೆಂದರೆ ಸರ್ವಾಧಾರವಾದ ಚೈತನ್ಯ . . . ಮಹಾಪ್ರಕಾಶ (ಚಕ್ರ. ೨೫); ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಹೋಗಲು ನಿಷ್ಕಲಲಿಂಗವು ತೋರುವದು. ಅದು ನಿರುಪಾಧಿಕ ಜ್ಯೋತಿಯು (ಶಿವಾಕಾ. ೩೮). [ನಿಷ್ಕಲ+ಲಿಂಗ]

ನಿಷ್ಕಲಾನ್ವಿತ (ನಾ). ಕಳೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ನಿಶ್ಶೇಷ ನಾದವನು: ನಿಷ್ಕಲಾನ್ವಿತನಾಗಿ ಕಳೆಗೊಂಬನದ್ದು ತಾಂಶು ಪುಷ್ಕರದ ಭಾಸ್ವರಪ್ರಭೆಯುಳ್ಳ ದಿನದಿನಕೆ ನಿಷ್ಕರಿಸಿ ದೂರಸ್ಥನಾದವಂ ಸತ್ಯಮಲ್ಲಿದ್ದ ಪುದು ಸಿರಿಯೊಡಗಲು (ಪರಶ. ೬-೨೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಲಾಪ (ನಾ). ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನಾದವನು: ಯಾವ ಕರ್ಮಕ್ಕೂ ಒಳಪಡದವನು: ಶರಣು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ ನಿಷ್ಕಲಾಪನೆ (ಗುಣ. ೧-೪೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಲಿತ, ನಿಷ್ಕಳತ (ಗು). ೧. ಅಖಂಡವಾದ: ಪರಿಪೂರ್ಣ ವಾದ: ರೂಳಿಸಿದುದೆರಡಂಕದಲಿ ನಿಷ್ಕಲಿತ ತೇಜಃಪುಂಜವಿಬ್ಬರ ಹಳ ಹಳೆ ಹದ್ದಿ ದುಂದು (ಕುಮಾರ. ೨೪-೫೩). ೨. ಬಿಟ್ಟ: ಕಳೆದ: ತ್ಯಜಿಸಿದ: ತ್ಯಕ್ತ: ಜನನಲಯನಿಷ್ಕಲಿತ ವಿನುಲಬ್ರಹ್ಮಜೋಡಾರತ್ಯ ನಡೆ ತಂದ (ತೋರ. ೬-೫೩-೧೦೨). **ನಿಷ್ಕಳಿತ:** ೨. ವಿನೀತನ ವಿನತವನಿತಾ ನತಮೂಖನ ನಿಷ್ಕಳಿತರೋಷಕನ . . . ವಿಶೇಷ ಕಳಾಪ್ರವೀಣನ ಜನಪ ಚಿತ್ತೈಸುವುದೆಲ್ಲಿ ತಾಂಬೂಲಧಾರಕನ (ಕುಮಾರ. ೬-೪೧). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಲಿ, ನಿಷ್ಕಳಿ (ನಾ). ೧. ಮುಟ್ಟು, ನಿಂತುಹೋದವಳು: ವಯಸ್ಸಾದವಳು. **ನಿಷ್ಕಳಿ:** ೧. "ಪ್ರಸ್ತುತೀನಾ, ನಿಷ್ಕಳಾ—ಈ ೨ ಮುಟ್ಟು ವ ಮೂಣ್ಣವಳು" (ಪಟಾಂ. ೪೦-೬೬೬); "ಹೊಲೆ ಕೆಡಲು ನಿಷ್ಕಳಿಯುಕ್ಕುಂ" (ಮಂ. ೪೯-೨). ೨. ನಿಷ್ಕಲ ೩: ಗಹ್ವರಿ ನಿಷ್ಕಳಿ ಗೂಡೆ ಸಕಲೆಯರೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಪದ್ಧಸ್ತರದಿಂ ಪುಟ್ಟದವು (ವಿನೀತ. ೨೩೨). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಲಾ]

ನಿಷ್ಕವಚ (ಗು). ಕವಚವಿಲ್ಲದ: ಒರೆಯಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹಿರಿದ; ಒರೆಗಳಿಡಿದ: ಉದ್ದೀಪಿತ ಮರುಮರೀಚಿಪ್ರಚಯಂಚಲೋದ್ವಾಮ ಬಲಬಹುಲನಿಷ್ಕವಚಸ್ತ್ರಸಮಾಣ ವಾರಾಕ್ಷಿಕಂ (ಅನಿಷ್ಕ. ೧೩-೪೫ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಶೃಂಖಲಿ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಸರಪಳಿ: ನಿಷ್ಕಶೃಂಖಲಾಚತುಷ್ಠ ಘಟಿತ ನಿಯೋಗಹದಂತಪರ್ಯಂಕಿಕಾಪಟ್ಟಿದೋಮಳವಟ್ಟು ಮದನ ಮಂಗಳಾಗಾರದ್ವಾರಮಕರತೋರಣದಂತಿರ್ದ ನವಿಲುಯ್ಯಲ ಕೆಲಕ್ಕೆ ವಂದು(ಚಂದ್ರ. ೪-೪೫ ಪ). [ನಿಷ್ಕ+ಶೃಂಖಲಿ]

ನಿಷ್ಕಷಾಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕ್ರೋಧ, ಮಾನ, ಮಾಯೆ, ಲೋಭ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ದೋಷಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದ ವನು; ಕಷಾಯರಹಿತನಾದವನು: ೧೨ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಭಾವನೆಗಳಿಗೆ 'ಕಷಾಯ'ವೆಂದು ಹೆಸರು. "ಕರ್ಮ ಪ್ರೇತ್ರಂ ಕಷಂತೀತಿ ಕಷಾಯಾಃ" ಎಂಬುದು (ಪಸಾರ. ೨೮೨) ರಲ್ಲಿಯ ವಾಕ್ಯ. ಕಷಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಉಪಭೇದಗಳಿವೆ: ನೆಗಟ್ಟಿ ವತ್ತೇ ಕಾದಶಸ್ಥಾನಂಗಳೂಕಾ ನಿರತಿಚಾರವ್ರತಶೀಲಸಂಪನ್ನನುಂ ನಿರಸ್ತಮಿಥ್ಯಾತ್ವನುಂ ನಿಷ್ಕಷಾಯನುಮಾಗಿ ಸಮಾಚರಿಸಿ ಚರಮಕಾಲ ದೊಳು (ಸುಕುಮಾರ. ೬-೩೬ ಪ); ಆ ಭೋಗಭೂಮಿಯೊಳ್ . . . ಮೃತಗತ ಸೇವಾರದುಂ ದ್ವಿಚತುಷ್ಟಿಪ್ರಹಸ್ತಚಾಪೋತ್ಕೇಧರಂ ನಿಷ್ಕಷಾಯರು ಮಾರ್ಯಾಭಿಧಾನರುಮಾಗಿ ದಂಪತಿಸ್ವರೂಪದಿಂ ಪುಟ್ಟ (ಚಂದ್ರ. ೩-೩೬ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಷಾಯಂ (ಅ). ಕಷಾಯಗಳಿಲ್ಲದವನಾಗಿ: ದಶಾನನಂ ಮಹಾ ಪ್ರಸಾದಮಂತೆಗೆಯ್ದನೆಂದಿದ್ದನಂ ಬರಿಸಿ ನಿಷ್ಕಷಾಯಂ ನಿನ್ನ ರಾಜ್ಯ ದೊಳು ಸುಖವಿರೆಂದು ಕಲುಪುವುದುಂ (ಪಂ. ೧೦-೨೧೩ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಷಾಯತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಷಾಯಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ರಾಗ ದ್ವೇಷಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ದೋಷರಹಿತತ್ವ: ಕಂಠ ಕರ್ಣಾದಿಗಳ ರಾಮುಲಕ್ಷಣರ ನಿಷ್ಕಷಾಯತ್ವಮುಮಂ ಸಂಸಾರ ಭೀರುತ್ವಮುಮಂ . . . ಮೆಚ್ಚಿ ಪೊಗಬ್ಬು (ಪಂ. ೧೪-೨೦೪ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಳಿ 'ನಿಷ್ಕಲ' ನೋ.

ನಿಷ್ಕಳಂಕ 'ನಿಷ್ಕಲಂಕ' ನೋ.

ನಿಷ್ಕಳಂಕಿನಿ (ನಾ). ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದವಳು; ಕಳಂಕರಹಿತಳಾದವಳು: ಅವಳು ನಿರಪರಾಧಿನಿ, ನಿಷ್ಕಳಂಕಿನಿಯೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸಂದೇಹವಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಲಂಕಿನಿ].

ನಿಷ್ಕಳಂಕೇಂದು 'ನಿಷ್ಕಲಂಕೇಂದು' ನೋ.

ನಿಷ್ಕಳಿತತ್ವ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮತತ್ವ: ಸಕಲವಿದ್ಯಗಳ ಸಾಕಾರ ತಪದಾಕಾರ ಮುಖದಿ ಮೂರ್ತಿಸುತೋ ನಿಷ್ಕಳಿತತ್ವ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಿಕ ವಾದುದೋ (ನಂಗಿರಾ. ೩-೩೩). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಲತತ್ವ]

ನಿಷ್ಕಳಿತ 'ನಿಷ್ಕಲಿತ' ನೋ.

ನಿಷ್ಕಳಿ 'ನಿಷ್ಕಲಿ' ನೋ.

ನಿಷ್ಕಳೋಪಾಸನೆ (ನಾ). ನಿರಾಕಾರವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪಾಸನೆ. ಅರಾಧನೆ : ಪರಶಿವನ ನಿಷ್ಕಳೋಪಾಸನೆಯು ಲಿಂಗದ ಮೂಲಕವೂ, ಸಕಳೋಪಾಸನೆಯು ಮೂರ್ತಿಪೂಜೆಯ ಮೂಲಕವೂ ವ್ಯಕ್ತವಾದಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಉಪಾಸನೆಯು . . . ಐದು ವಿಧವಾಗಿದ್ದು ಸಾಧಕನ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿದ್ದು ಆಚರಿಸಲು ಮಾರ್ಗವಾಯಿತು (ಬಾರದ. ೮೧). [ನಿಷ್ಕಳ (- ನಿಷ್ಕಲ) + ಉಪಾಸನೆ]

ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಬಯಸದ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ವ್ರತಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವವರು ಭೋಗಗಳನ್ನು ಬಯಸದೆ ಇರುವುದು ; ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದ ಎಂಟು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು : ಮೊದಲ ದರ್ಶನವಿದ್ದಿಯೆಂಬುದು ನಿತ್ಯಂಕಿತ ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷಿತ ನಿರ್ವಿಚಿಕಿತ್ಸಾ . . . ವಾತ್ಸಲ್ಯ ಪ್ರಭಾವನಾ ಎಂಬೆಂಬಿರೋಳಹದಾದವಿಷ್ಣುವು ಮಾರ್ಗಮುನಿದಕ್ಕುಮಾಗದೆಂಬ ಸಂಶಯಮಂ ಪತ್ತುವಿದುವುದು ನಿತ್ಯಂಕಿತ (ಜಾವಂಫ. ೨೪೧). 'ನಿತ್ಯಂಕಿತ', 'ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷಿತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಬಯಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದ ಎಂಟು ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು ; ವ್ರತಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವವರು ಭೋಗಾಕಾಂಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಬಯಸದೆ ಇರುವುದು : ಇಹಲೋಕ ಪರಲೋಕ ವಿಷಯೋಪಭೋಗಕಾಂಕ್ಷಿಯುಮಂ ಪರಶ್ರುತಿಕಾಂಕ್ಷಿಯುಮಂ ಪತ್ತುವಿದುವುದು ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷಿ (ಜಾವಂಫ. ೨೪೧); ಈ ದರ್ಶನ ಸೌಖ್ಯಕಷ್ಟಾಂಗಮುಂ ಶರೀರಕೃಮಯವನುಮಂ ಮರಕ್ಕೆ ಶಾಖೆಯುಮಂತಂತೆ ನಿತ್ಯಂಕಿಯುಂ ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷಿಯುಂ ನಿರ್ವಿಚಿಕಿತ್ಸೆಯುಂ ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿತ್ವಮುಂ ಉಪಗೂಹನಮುಂ ಸ್ಥಿತಿಕರಣಮುಂ ವಾತ್ಸಲ್ಯಮುಂ ಧರ್ಮಪ್ರಭಾವನೆಯುಮೆಂದು (ಧರ್ಮಸಾ. ೧-೭೮); ಸಂಸಾರಮುಮಂ ಬಯಸದೆಯುಂ . . . ಮೋಕ್ಷಮಂ ಬಯಸುವುದು ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷಿಯೆಂಬುದು (ಪಸಾರ. ೪೭೯). 'ನಿತ್ಯಂಕಿತ', 'ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷಿತ' ಪರಾ. [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷಾ]

ನಿಷ್ಕಾಪಟ್ಯ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕಪಟಿತನ : ಹಾಗೆ ಮಾತಾಡುವಾಗ ಅವನ ನಿಷ್ಕಾಪಟ್ಯ ಸೌಜನ್ಯಗಳು, ಪ್ರಶಾಂತವಾದ ಅವನ ನೀರಿಗಿಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ . . . ಸದಾ ಮಿನುಗುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ವಹಾಸದಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಪಾಳಿಯುತ್ತಿದ್ದವು (ಪುನರು. ೪೭೩). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾಮ (ಗು). ೧. ಪ್ರತಿಫಲದ ಆಸೆಯಿಲ್ಲದ ; ನಿರ್ಸ್ವಾರ್ಥವಾದ ; ನಿರಾಸಕ್ತವಾದ : ಸರ್ವರಂ ಸರ್ವಮಂ ನಿಷ್ಕಾಮದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ನೀಕ್ಷಿಸುತೆ ವಿಗ್ರಹಂದೋಲುನ್ನತಾನತಂ ನಿಂದಿದ್ ಮನದನ್ನನೆಡೆಗೆಯ್ದು (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೮೪೫-೪೮೮); ಹೋಗಿಯ ಗೋಪುರವೇಳುತ್ತಿದೆ ಬಂಡೆಗಳ ಮುಂದೆ, ತರಗಿರೆರಾಸಿಗಾಗುತ್ತಿದೆ ನಿಷ್ಕಾಮದಹನ (ತಿಲಾಬ. ೪೧-೧೪). 'ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮ' ಪರಾ. ೨. ಕಾಮವಾಸನೆಯಿಲ್ಲದ ; ಲೈಂಗಿಕಭಾವನೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಕಾಮವಿಲ್ಲದುದು ; ಆಸೆಯಿಲ್ಲದುದು ; ನಿರ್ಸ್ವಾರ್ಥವಾದುದು ; ಪರವಸ್ತು : ನಿಷ್ಕಾಮನ ಕಾನಿಸುವ ಮಹಾಕಾಮಿಯೇ ಶಿವಭಕ್ತನು (ಉಪ. ೧೯-೩೬). ೪. ಕಾಮವಿಲ್ಲದವನು ; ನಿರ್ಸ್ವಾರ್ಥ : ಶ್ರೀಮನ್ನಾಕಾಧಿನಾಥಾನತ ಮಕುಟಸುಣಿಹೋತಿಕಾಂಕ್ಷಿದ್ವಯಂ ನಿಷ್ಕಾಮಂ . . . ತ್ರೈಲೋಕ್ಯನಾಥಂ ಕುಡುಗೆಮಗಮೃತಾವಾಸಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೧); ಅವಗುಣನೆನಿಪ್ಪ ಕಾಮಂಗಳವಸಾನನೀಯ ರತಿಯುಮೊಡನೆಯು ಮುನಿಪ್ರವರಂ ನಿಷ್ಕಾಮಂ ಕರ್ಮಮೆಂಟುಮಂ ನೆಲೆಯು ಕಿಡಿಸಲುದ್ಭವನಾದಂ (ಮಲ್ಲಪ. ೧೪-೫೫); ಗುರುವೆ ನಿಮ್ಮ ಕೃಪಾವಲೋಕನದಿ ನಾನು ಸಲಿ ನಿಷ್ಕಾಮನಾದೆ (ದಗವಾ. ೨-೨೮). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮ (ನಾ). ಪ್ರತಿಫಲವೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮ : ನಿರ್ಸ್ವಾರ್ಥ ಕಾರ್ಯ : ಪೂರ್ಣ ಚಿತ್ತರುದ್ಧಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವೆನಬೇಕು (ನಿಗಮ. ೧-೪-೧); ನೀತಿಯಲ್ಲಿ . . . 'ಲೋಕಸಂಗ್ರಹ' ರೂಪವಾದ ಈಶ್ವರಸೇವೆಯನ್ನೂ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮದಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಆತ್ಮಪ್ರಶಾಂತಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಸಾಧಾರಣಮತಿಗೂ ಅರ್ಥವಾಗುವಂತೆ ವಿವರಿಸಿದೆ (ಸುಕ್ಯಾ. ೧೦೨, ೧೦೩); ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕರ್ತವ್ಯ-ಅಂತರಲ್ಲ ಹಾಗೆ, ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮ (ವೀರೋ. ೨೦).

[ನಿಷ್ಕಾಮ + ಕರ್ಮ]

ನಿಷ್ಕಾಮಭಾವನೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿಫಲವೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮನೋಭಾವ ; ಅನಾಸಕ್ತ ಮನಃಸ್ಥಿತಿ : ಕೈಗಳಿಂದ ಮಾಡಬೇಕಾದುದಲ್ಲವನ್ನೂ ಭಗವಂತನ ಸೇವೆಯೆಂದು ನಿಷ್ಕಾಮಭಾವನೆಯಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಾ ಭಗವದನುಗ್ರಹದಿಂದ ಸುಖಶಾಂತಿಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ (ಚಕ್ರವಿ. ೧೦೬). [ನಿಷ್ಕಾಮ + ಭಾವನೆ]

ನಿಷ್ಕಾಮಯೋಗ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮದಿಂದ ಸಾಧಿಸುವ ಯೋಗ : ಜನಕ ಮಹಾರಾಜನ ನಿಷ್ಕಾಮಯೋಗ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಿದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೫). [ನಿಷ್ಕಾಮ + ಯೋಗ]

ನಿಷ್ಕಾಮಿ (ನಾ). ಕಾಮವಿಲ್ಲದವ್ಯಕ್ತಿ ; ಕಾಮವನ್ನು ಜಯಿಸಿದವ್ಯಕ್ತಿ : ಜಿತೇಂದ್ರಿಯಂ ನಿಷ್ಕಾಮಿ ದೇಹಗುಣವಾವಂಸದಮುಲ ನಿರ್ಲೀಪನು . . . ಹಂಪೆಯ ಶಂಕರಪ್ರಭು ಮದೀಯ ಮತಿಗೀಗೆ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯನು (ಹಜಕಾ. ೧-೯); ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿಯಂತೆ ನಿಷ್ಕಾಮಿಯೆಂದೆನಿಸಯ್ಯ ಎನ್ನ (ಅಖಂಡ. ೭೩-೪೫). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಾಮಿನಾ]

ನಿಷ್ಕಾರಣ (ಗು). ೧. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ ; ನಿಮಿತ್ತವಿಲ್ಲದ : ಉದಾರವೀರಚರಿತನಿರತಕದನಕರ್ತವ್ಯಯಂಗಿ . . . ನಿಷ್ಕಾರಣಕಾಯಂ ಕಂಪನಮುಂ ನಿರಾಲಂಬನವಾಗಾಡಂಬರಮುಂ . ತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಅದಿಪ. ೧೪-೮೧ ಮ). (ನಾ). ೨. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದುದು ; ಅನಿಮಿತ್ತವಾದುದು : ದನನಕ ನೀನೆಂದೊಡಮವಕ್ಕವಾಂ ಮುಳುವಿಲ್ಲ . . . ಸಂಜೀವಕಂಗೆ ನಿಷ್ಕಾರಣದಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೯-೭); ಕೊಂದೆನೆಂದೋ ಎನ್ನ ಸಾರಿಯನಿಂದು ದುಗುಣವನಿಕ್ಕಿ ಗೆಲಿದವೆನೆಂದೊ ನಿಷ್ಕಾ [ಪಾಶಾಂ. ನಿಶಾ] ರಣದ ಪಾನ್ಯವದಾವುದು (ಬಸವ. ೪೩-೧೫); ಕುಳಿರಾದಿಂಗಳಾ ಮುನ್ನೆಳಗು . . . ಅಲರ ತುರುಗಲಿನ ಶೋಭೆಯಂ ಪರ್ಜನುತೆ, ನಿಷ್ಕಾರಣಮನಲ್ಕೆ ಮೈಥಿಲಿಯ ಮನಕೊಂದು ತಂದುದಿಂಪಂ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೪೮೭-೪೮೮). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾರಣಂ (ಅ). ವಿನಾಕಾರಣವಾಗಿ ; ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ; ನಿಮಿತ್ತವಿಲ್ಲದೆ : ಧೋಃಪರಿಫಂ ದುರ್ಧರಮೆಂದು ಸಾಧುಜನಮಂ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ಕೊಂದನೇ (ಸಂರಾಮಾ. ೯-೧೨); ಶಿವಂ ಕೌತುಕಂಬಟ್ಟು ನಿಷ್ಕಾ [ಪಾಶಾಂ. ನಿಶಾ] ರಣಂ ಮುನಿದ ಕಾರಣಮಂ ಪೇಳ್ವು ಬಳಿಕ್ಕ ಮುನಿಪುದನೆ (ಸಂಜೀ. ೧೨-೭೯); ನಾನೆನ್ನಿಚ್ಛೆಯಿಂ ದುರುಳತನದಿಂ ನಡೆದ ಸತ್ಯಮಂ ನುಡಿದು ಹೊಲೆಯರ ಸಂಗಮಂ ಮಾಡಿ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ಘೋರ ಸರಕಾಳಿಯೊಳು ಬಿದ್ದು ಹೊರಳುವವನಲ್ಲ (ಹಜಕಾ. ೮-೨೭). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾರುಣಿಕತೆ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕಾರುಣ್ಯ ೧ : ಕೊರಚಾಟಿವು, ಬಯ್ಯಳು, ನಿಷ್ಕಾರುಣಿಕತೆಯು, ಕಕ್ಕಸಮೂಹಲೆಯು . . . ಆ ನಿನ್ನ ಮೃದುಮಧುರಸ್ವರದಲ್ಲಿ . . . ಮೆಯ್ಯುಲಿತದಲ್ಲಿ, ಪರಮತಾತ್ವವದಿಂದ ನಿಜವಾಗಿ ಧನ್ಯವಾದುವು ! (ಬಟ್ಟ. ೧೩-೭). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಾರುಣಿಕತಾ]

ನಿಷ್ಕಾರುಣ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿರ್ದಯತೆ ; ಕ್ರೌರ್ಯ : ಇದಜಿಹಾಶಾಂತಿಗಿಲ್ಲ ಕರುಣಾಸ್ವದತೆ ನಿಷ್ಕಾರುಣ್ಯ ಭೂಯಂತ್ರದ ವಿನೋದಕ್ರೀಡೆ ಕೃಷ್ಣನದೆಂದನಾ ದೋಣ

(ಕುಷ್ಠಮೃತ್ಯು. ೪-೭೨). ೨. ಚಿನ್ನದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಕೆಂಪು ಹೊಳಪು. — ಕಾಂತ್ರಿ. ೧, ೨ : ವಂಶಜ್ಯದಂ ಮೇದರೋಹಾ ನಿಷ್ಕಾರುಣ್ಯಂ ಭೂಪಣಂಗಳೊಳ್ . . . ಪಂಕ್ತಿಭೇದಂ ಲಿಪಿಗಳೊಳ್ ಅಕ್ಕುಮಲ್ಲದೆ ಚನಪದದ ಚನಂಗಳೊಳ್ಳು (ಜಗದಿ. ೨-೧೪).

[ಸಂ. (ನಿಷ್ಕಾ + ಕಾರುಣ್ಯ ; ನಿಷ್ಕ + ಅರುಣ್ಯ)]

ನಿಷ್ಕಾಸ (ನಾ). ೧. ಹೊರಬರುವಿಕೆ ; ಪ್ರಕಟವಾಗುವಿಕೆ ; ಆವಿರ್ಭವಿಸುವಿಕೆ : ನೈಶಾಖಮಾಸದ ಸಿಹದಕಮಿಯೊಳು ನಿಷ್ಕಾಸದ ಹಸ್ತತಾರೆಯೊಳು ಆ ಶುಭ ಸಕಲವಿಮಲಬೋಧದಿಂದ ಚಿನೇಶನೊಪ್ಪಿದ ದೀಪ್ತಿಪುಂಜ (ಪರ್ವಣ. ೧೨-೬೧). ೨. ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಿಕೆ ; ಬಹಿರ್ಗಮನ : "(ಅವಿಯ ಎಂಜಿನಿನ ಅಥವಾ ಮೋಟಾರು ಎಂಜಿನಿನ) ನಾಳೆಯಲ್ಲಿ ನೀರಾದಿಯು ಅಥವಾ ಚಾಲಕಪ್ರವಹಿಯು ಕಾರ್ಯಮುಗಿದ ನಂತರ ಅದರ ಹೊರಡುವಿಕೆ : ಬಹಿರ್ಗಮನ ; ನಿಷ್ಕಾಸ" (Exhaust. ೨೦೪೫). ೩. ಮನೆಯ ಅಂಗಳ ; ಮನೆಯ ಮುಖಮಂಟಪ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾಸಿತ (ಗು). ೧. ದೂಷಿತವಾದ ; ನಿಂದಿತವಾದ ; ತಿರಸ್ಕೃತವಾದ. ೨. ಹೊರಹಾಕಿದ ; ದೂರೀಕರಿಸಿದ ; ಹೊರದೂಡಿದ. ೩. ಹೊರಬಿದ್ದ ; ಹೊರಹೊರಟ. ೪. ವಿಸ್ತರಿಸಿದ ; ಹರಡಿದ. ೫. ಇಟ್ಟ ; ಇರಿಸಿದ. ೬. ನೇಮಿಸಿದ ; ನಿಯೋಜಿಸಿದ. (ನಾ). ೭. ಕುಗ್ಗಿದುದು ; ಸಂಕೋಚ ಹೊಂದಿದುದು : "ಅವಕುಂಚಿತಂ ಮೇಣವರೂಪಿತಮವಲೇನಮವನೀತ ನಿಷ್ಕಾಸಿತಂ ಅವಕೃಷ್ಣಮೇನ ಹರಹುಗೆಟ್ಟುಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್" (ಮಂಗಳ. ೧೩೩-೨೯). ೮. ದೂರೀಕೃತನಾದವನು ; ಹೊರದೂಡಿಸಿಕೊಂಡವನು : "ಅವಕೃಷ್ಣಂ ನಿಷ್ಕಾಸಿತಂ" (ಮಹಾಕವಿ. ೧೦೬-೨೦) ; "ನಿಷ್ಕಾಸಿತಃ, ಅವಕೃಷ್ಣಃ — ಹೊರಗೆ ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೮೮). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾಳಜಿ (ನಾ). ಗಮನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ; ಅಸಡ್ಡೆ : 'ನಿಷ್ಕಾಳಜಿತನ' ಪರಾ.

ನಿಷ್ಕಾಳಜಿ ಮಾಡು ಉಪೇಕ್ಷಿಸು ; ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸು : ನಿಮ್ಮ ಎದುರಿಗೆ ವಿಶಾಲ ಕರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರ, ಜೀವನ, ಅಸೀಮ ಕರ್ತವ್ಯ ಉಂಟು — ನಿಷ್ಕಾಳಜಿ ಮಾಡಿ ಅವನ್ನು ಕಡಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಡಿರಿ (ಕೊಂಡಯಾ. ೪೫).

[←ಮರಾ. ನಿಷ್ಕಾಳಜಿ]

ನಿಷ್ಕಾಳಜಿತನ (ನಾ). ಅಲಕ್ಷ್ಯ ; ಎಚ್ಚರಗೇಡಿತನ ; ಅಜಾಗರೂಕತೆ : ಇಂಥ ಸಾಧನವು ನಿಷ್ಕಾಳಜಿತನದಿಂದಲೂ ಹುಡುಗಾಟಕಿಯಿಂದಲೂ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದು ಹರವಲ್ಲ (ಪ್ರಬಂಧ. ೨೪).

[ನಿಷ್ಕಾಳಜಿ + ತನ]

ನಿಷ್ಕಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಂತಿಗುಂದು ; ತೇಜೋಹೀನವಾಗು. ೨. (ಅಲಂ) ಬಡವಾಗು ; ಹೇಳು ನಿನ್ನಯ ಮನದ ಚಿಂತೆಗೆ ಮೂಲ ಕಾರಣವೇನು ತನು ನಿಷ್ಕಾಳಿಸಿತಲಾ ತಾಯೆ ಜೀವಿಸುವಂದವೆಂತೆನುತ (ನಿಭಾಗ. ೧-೧೧-೨೧). [ನಿಷ್ಕಾಳಿಸು + ಇಸು]

ನಿಷ್ಕಿಂಚನ (ನಾ). ಏನೂ ಇಲ್ಲದಿರುವನು ; ದರಿದ್ರ ; ಧನವಲಾಸರವಧಿಕ ನಿಷ್ಕಿಂಚನನಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧-೧೫-೧೦). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಿಂಚನತ್ವ (ನಾ). ೧. ಏನೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಬಡತನ ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ. ೨. [ಜೈನ] ಯಾರಿಂದಲೂ ಏನನ್ನೂ ದಾನವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿರುವಿಕೆ ; ಅಪರಿಗ್ರಹ : ಬಯಸುವ ಬಯಸದ ಸಂಚೇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಂಗಳನತಿಪ್ರಿಯಂ ಸಂತತಮುಪ್ಪಿಯಮೆಂದಿನ ನುಬಾದ ತಪೋನಿಯಮಂ ನಿಷ್ಕಿಂಚಿ[ಚ]ನತ್ವಮರ್ಹತ್ವದೊಳ್ (೦೭೦೩೫. ೬-೫೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕುಂಡಲಿ (ನಾ). ಕರ್ತಾಭರಣಗಳಲ್ಲದವಳು ; ಕುಂಡಲಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವಳು : ಸಾಸಣ ಕಳ್ಳರ ಕೈಗೆ ಸಿಲುಕಿ ನಿಷ್ಕುಂಡಲಿ ಯಾಗಿದ್ದೇನೆ ; ಅವರೆನ್ನ ಮೈಮೇಲಿದ್ದ ಕುಂಡಲಾದಿ ಅಭರಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು (ಕರ್ತಾಂ. ೪೧). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕುಂಡಲಾ]

ನಿಷ್ಕುಟಿ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಒಳೆಯಿರುವ ತೋಟ : "ಗೃಹವಾಟಿ ನಿಷ್ಕುಟಿಂ ರಮಣೀಯವದು" ಪುಷ್ಪವಾಟಿ ತಾಂ ಪೂದೋಟಿಂ" (ಮಹಾಕವಿ. ೩೨-೧೨) ; ನಿಷ್ಕುಟಾಂಭೋರುಹಸಲಯಜಲಾದ್ರ್ಯಂ ರತಿ ಶ್ರಾಂತೀಯೃಲ್ಲಳನಾನಿಶ್ಚಾಸಪುಷ್ಪಪ್ರಸರದಗುರುಸೌರಭ್ಯಸಂಜೋಹಭಾರಾ ಕಳತಂ ಬಂದೋಯ್ಯನೇನೂದಿದುದೊ ಪಣವಧಾಗೇಹದಿಂ ಗಂಧವಾಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೪೫). ೨. ಮರದ ಪೊಟೆರೆ. — ಪೊಕ್ಕು : "ನಿಷ್ಕುಟಿ, ಕೋಟಿರೆ — ಈ ೨ ಮರದ ಪೊಟೆರಾ" (ಪರಾಧಮ. ೩೦-೨೬). ೩. ಹೊಲ ; ಕ್ಷೇತ್ರ. ೪. ಬಾಗಿಲು ; ದ್ವಾರ. ೫. ಅರಸನ ಅಂತಃಪುರ : ಜನಾನಾ. ೬. — ನಿಷ್ಕುಟಕ್ಷೇತ್ರ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕುಟಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಲೋಕತಿಖರದಲ್ಲಿ ಕೋಣಾಭಾಗ : ಸಿದ್ಧತಿಲೆಗೆ ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕಾಕಾರದ ಇಳುಕಲು ಭಾಗ : ೧೨ ಪ್ರಾಣವು ಒಂದು ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇನ್ನೊಂದು ದೇಹವನ್ನು ಸೇರುವ ಮುನ್ನ ತ್ರಿವಿಗ್ರಹಗತಿಯ ಮೂಲಕ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಹಾದುಹೋಗಬೇಕು. ನಿಷ್ಕುಟಕ್ಷೇತ್ರ ಮೂರು ವಕ್ರಗತಿಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳುದು : ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಿಗ್ರಹಸಮಿತ್ತಂ ನಿಷ್ಕುಟಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ಪುಟ್ಟುವ ಜೀವಕ್ಕೆ . . . ನಿಷ್ಕುಟಕ್ಷೇತ್ರಪ್ರಾಪಣಸಮಿತ್ತಂ ತ್ರಿವಿಗ್ರಹ ಗತಿಯಕ್ಕುಮೆಂದಜಾವುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೧). [ನಿಷ್ಕುಟಿ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ನಿಷ್ಕುಟಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿ : "ಪೃಥ್ವೀ, ಚಂದ್ರಬಾಲಾ, ವಿಲಾ, ನಿಷ್ಕುಟಿ, ಬಹುಲಾ — ಈ ದೊಡ್ಡಯಲೆಕ್ಟ್ರಿ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೧). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕುಟಿಲ (ನಾ). ಅಪ್ಪಟವಾದುದು : ಶುದ್ಧವಾದುದು : ಪುಟಿ ಎಟ್ಟರಾಜೀಳು ಬಣ್ಣದ ಚಿನ್ನ ನಿಷ್ಕುಟಿಲದ ಮಿಸುಜಯವು ದಂತೆ ಘಟಕ ಕರ್ಮನ ಸುಟ್ಟಿಲ್ಲರು ಮುಕ್ತರು (ಧರಣ. ೬೮-೨೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕುಹ (ನಾ). ನಿಷ್ಕುಟಿ ೨ : "ನಿಷ್ಕುಹಃ, ಕೋಟಿರಂ — ೨ ಮರದ ತೊರ್ರೇ ಹೆಸರು. ಮರದ ದೊರೆ, ಗಿಡದ ತೊರಲು, ಮರದ ಪಟ್ಟಿ, ಮರದ ಬೊಕ್ಕು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೂಜಿತ (ನಾ). ೧. ಪಕ್ಷಿಗಳ ವಿಶೇಷವಾದ ಕೂಗು, — ಅತಿ ಯಾದ ಕಿರುಚಾಟ. ೨. ಪಕ್ಷಿಗಳ ಕೂಗಿಲ್ಲದುದು : ಪಕ್ಷಿ ನಿಷ್ಕೂಜಿತಂ ನೀರನಂ ಝಿಲ್ಲಕಾನಾದ ಘರ್ಘರಳೋರಕರ್ಕಶಂ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೧೮೦-೧೦೮). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೃತ (ಗು). ೧. ಬಿಟ್ಟ ; ತ್ಯಜಿಸಿದ. ೨. ಹೊಂದಿಸಿದ : ಅಳವಡಿಸಿದ : ಶ್ರೀಷೇಷಭೂತ . . . ಶ್ರೀಪ್ರಭವಮುನಿಪ್ರಭುವ ಪಾದಮೂಲದೊಳ್ ನಿಷ್ಕೃತದಿಗಂಬರಶ್ರೀಕನಾಗಿ ಸಖಿಲಕರ್ಮನಿರ್ನುಂಗ್ತಿಯಿಂ ಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರಸನ್ನಪರಮಸಾನ್ನನಾಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೨೪೮). (ನಾ). ೩. ತನ್ನ ಅಪರಾಧಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೃತಿ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಮಾಡದಿರುವುದು : ಕ್ರಿಯಾರಹಿತವಾಗಿರುವುದು. 'ನಿಷ್ಕೃತಿತನ' ಪರಾ. ೨. ಬಿಡುಗಡೆ ; ವಿಮೋಚನೆ : ರತ್ನಸನು ಲಲನಾಹತಿಗೊಂಡುಬಟ್ಟಿಬಗುವನಿಹ ಜೋವನ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಮತವಿಟ್ಟೊಂದೆಡೆವಿಡಿ ದೂಹತೆಯ ಹಸ್ತವ ಹಿಡಿದು ರಣನಿಷ್ಕೃತಿಗೆ ರಂಜವಾವುದನಿಹಜಿಗೊಳೆಂದರವರಂದಂ (ಕೋರಾ. ೬-೪೫-೩೨) ; ಆರಸ ನಿಷ್ಕೃತಿಯುಂಟು ವಿಪ್ರತ್ಯಾಗಿ ತಿಳಿಯ ಕೃತತ್ಯಾಗಿ

ತಾ ನರಕವಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ನಿಷ್ಕೃತಿಯಿಲ್ಲ ಕೇಳಿದ (ತಿದ್ದುಪಡಿ. ೪-೧೫೧) ;
ಎಂತಾದುದೋ ಈ ವಿವರವೇ ನಿಷ್ಕೃತಿಯೆಂದೇ ಶಿವನೇ ಬಲ್ಲಂ (ಚಿ.೩.೩.೩-೨೧) ; ಪರಸೇವನಾಪರಂಗಿಯೆಂದು ಗತಿ ನಿರಯದಿಂದ ನಿಷ್ಕೃತಿ
(ವೆಂಕಾಟ. ೫-೪-೩೯). ೩. ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ; ಪರಿಹಾರ ; ಅರಸಿ
ಯನು ಪತಿಪತಿ ಮಂಜದೊಳಿರು ಕಾಬುದು ಸಲ್ಲದದು . . . ಆರು
ಕಂಡರು ಆತನೊಬ್ಬನೆ ಧಾರುಣಿಯಲಿ ಸುತೀರ್ಥಯಾತ್ರ್ಯಾರದಲಿ ತಿರುಗು
ವುದು ಸುತ್ತಲು ವರುಷವೊಂದಲಿ ಜಾರು ನಿಷ್ಕೃತಿಯೆನಲು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೩೩) ; ಮಹಿಮನಲಿ ಕರ್ಣನನು ಕೊಂದವು ತಿಳಿದದೆಯೆನ್ನ ನ ವಧಿಸಿ
ದಳುತನಿ ನಿಷ್ಕೃತಿಯೆಂತುಟನೆಗೊಂದ (ತಿದ್ದುಪಡಿ. ೩-೧೪) ; ಪತಿವಚನಕೆ
ಮಾರ್ಗದಿವುದುಂಬಾದೊಡಾ ಸತಿಗೆ ನಿಷ್ಕೃತಿಯಿಲ್ಲ (ಮೋಹ. ೩-೪) ;
ಶ್ರುತಿ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಾಗಮಸ್ತೃತಿವಿಚಾರದಿಂ ಗತಿಗಿಟ್ಟು ಬ್ರಹ್ಮದತ್ತಾದಿ
ಪಾತಕಕೆ ನಿಷ್ಕೃತಿ ತನ ಸ್ವರೂಪತಾದೊಳಪ್ಪುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೧೪).
೪. (ಮುಣವನ್ನು) ತೀರಿಸುವುದು. ೫. ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರುವುದು ;
ಮೊದಲಿನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರುವುದು. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೃತಿತನ (ನಾ). ಯಾವ ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಮಾಡದಿರುವಿಕೆ ;
ಕ್ರಿಯಾರಾಹಿತ್ಯ ; ಕರ್ಮರಹಿತತೆ ; ರೂಪನಾಮಾತ್ರಯವೆನಿಸ
ಪರಮಾತ್ಮತ್ವವನು ತಾ ಪರಮನಾಗಜೊಂದು ನಿಷಯನಿರೂಪವನು ಬಿಟ್ಟುತುಳ
ಸುಖದಲಿ ಸ್ವಾಪವದವನಂತೆ ನಿಷ್ಕೃತಿತನದಲಿರುತಿಹುದು (ನಿರ್ಭಾ. ೧೧-೨೦-೪೨). [ನಿಷ್ಕೃತಿ+-ತನ]

ನಿಷ್ಕೃತೆ (ನಾ). ಕೃಪೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ನಿಷ್ಕರುಣ ; ಕ್ರೂರಿ ;
ಅಪಮೋಹನನೇಳಿಸಿ ಕೊಂದ ಪಾಪಿಯಂ ಪಲವು ತೆಜದ ಕೊಲೆಗಳಿಂ
ನಿಷ್ಕೃತನಂ ಕೊಲ್ಲೆನುತಂ ಬರ್ಹ ಪುರಜನಂಗಲ ರವಂಗಲಂ ಸತಿ ಕೇಲ್ದರ್
(ಸುಕುಮಾ. ೩-೫೩) ; ಈ ಪೊಲಿನಾಳ್ವ ನೃಪಂ ನಿಷ್ಕೃತಂ ನಿಷ್ಕಾರಾ
ಮನೇಕ ಮುಷಿಯರಂ ಘಾತಿಸಿದಂ (ಪರಾಂಮಾ. ೯-೧೧ ೮). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೃತೆ (ನಾ). ಕೃಪೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿರ್ದಯತೆ ; ಕ್ರೌರ್ಯ ;
ಕೃತನದ ಅಪದನೆಗೆ ಭಯಗೊಳ್ಳದಿರು ನಿಷ್ಕೃತೆಯಲಿರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧೯) ;
ಕೃಪನು ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನನುಂ ನಿಷ್ಕೃತೆಯನಾಂತು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೪೩-೪೨) ;
ಎತ್ತಣೆಂದೊಡುಂದಿದ್ರೆ, ಜಾಲೋಪಮಿತ ಮಿತ್ತು ಕೈಕಾವಡನ
ರೂಪಾಂತು ಕಾಲಕುಲವೆತ್ತದಂ ನೃಪ ಕೇಳಿ ಬನಕಪ್ಪಣೆಯನಿತ್ತು
ನಿಷ್ಕೃತೆಯೊಳಿವುತ್ತುಮಂ ಎತ್ತಲಾದುದು (ವೆಂಕಾಟ. ೨-೯-೯). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕೃತಾ]

ನಿಷ್ಕೃಷ್ಣ (ಗು). ೧. ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ; ನಿಖರವಾದ ; ಕರಾರು
ವಾಕ್ಯಾದ ; ಖಚಿತವಾದ : "ಸರಿಯಾದ ; ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆಯಿಲ್ಲದ ;
ಯಥಾರ್ಥವಾದ ; ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾದ" (Accurate. ಇಂಕನಿ). ೨. ಗೊತ್ತು
ಪಡಿಸಿದ ; ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯಾದ ; ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ ಅಥವಾ ನಿರ್ಧಾರಿತ ಕಾಲಮಾನ
(ಭೂವಿ. ೨೦). 'ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟಕಾಲಮಾನ' ಪರಾ. ೩. ಸೆಳೆದ ;
ಎಳೆದ. (ನಾ). ೪. ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದುದು ; ನಿಖರವಾದುದು ;
ಕರಾರುವಾಕ್ಯಾದುದು : ಒಂದು ಕೃತಿಯ ಕಾವ್ಯಗುಣವನ್ನು ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ
ವಾಗಿ ಅಳಿದು ವಿಂಗಡಿಸುವುದು ಸಮಕಾಲೀನಕೃತಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟ
(ಕಾವ್ಯಕು. ೧೩) ; ತಾತಾ ಅನರು . . . ಯಾವ ವಿಚಾರವನ್ನು ತೆಗೆದು
ಕೊಂಡರೂ ಅದನ್ನು ತೂಕ ಹಾಕಿ ಅದರ ಸಾಧಕ ಬಾಧಕಗಳನ್ನು ಪರಿ
ಗಣಿಸಿ ತಮ್ಮ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾಷ್ಯ. ೧೧೬) ;
ಪ್ರೌಢವಾದ ವಿಜ್ಞಾನವಿಷಯವನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಲಲಿತ
ವಾಗಿ ಸರಾಗವಾಗಿ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಲೀಲಾಜಾಲವಾಗಿ ಬರೆಯಬಹುದೆಂಬ
ದಕ್ಕೆ ಈ ಕೃತಿ ಅನೂಲೂ ನಿರ್ದೇಶನವಾಗಿದೆ (ಪ್ರಾವಿ. VII, ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟಕಾಲ (ನಾ). ಕರಾರುವಾಕ್ಯಾದ ಕಾಲ ; ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ
ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಕಾಲ : "ಒಂದು ಗಂಟೆಯ ೧ ೬೦ ಭಾಗ ; ನಿಮಿಷ ;
ಕ್ಷಣ (ಕಾಲ) ; ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟಕಾಲ" (Minute. ಇಂಕನಿ). [ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ+ಕಾಲ]
ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟಕಾಲಮಾನ (ನಾ). ನಿಖರವಾಗಿ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಕಾಲ
ಪ್ರಮಾಣ ; ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ಧಾರಿಸಿದ ಕಾಲದ ಗಣನೆ ;
ನಿಷ್ಕರ್ಷೆ ಮಾಡಿದ ಕಾಲಮಾನ : ಕಲ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕೆಲಸ
ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ . . . ಕಲ್ಪತ್ತಾ ಸ್ಥಳೀಯ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟಕಾಲಮಾನವನ್ನು
ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಭೂವಿ. ೨೧). [ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ+ಕಾಲಮಾನ]
ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟತೆ (ನಾ). ನಿರ್ದಿಷ್ಟತೆ ; ನಿಖರತೆ ; ಕರಾರುವಾಕ್ಯ ;
ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : "ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟತೆ, ಸೂಕ್ಷ್ಮತಾ
ದೃಷ್ಟಿ" (Accuracy. ಇಂಕನಿ) ; ಇದರ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ
ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟತೆಯು (accuracy) ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದುದು
(ಗಣಿತ. ೫). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟತಾ]

ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟಮಾಪನ (ನಾ). [ತರ್ಕಶಾ] "(ಒಂದು ಭಾವನೆಗೆ
ಅಥವಾ ಕಲ್ಪನೆಗೆ, ಅದರ ಮುಖ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು)
ವ್ಯಾಪ್ತಿ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡುವುದು, ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳುವುದು. ಮೊತ್ತ,
ಮೊ. ನ್ನು ಕರಾರುವಾಕ್ಯ ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ
ಮಾಪನ" (Determination. ಇಂಕನಿ). [ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ+ಮಾಪನ]

ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಯಥಾರ್ಥವಾದ ವಿಜ್ಞಾನ : ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ
ವಿಜ್ಞಾನಗಳ (Exact Sciences)ಲ್ಲಿ ಭೌತಶಾಸ್ತ್ರವು ಅಗ್ರಸ್ಥಾನವನ್ನು
ಪಡೆದಿದೆ (ಭಾಷ್ಯ. ೧೯). [ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ+ವಿಜ್ಞಾನ]

ನಿಷ್ಕೇವಲ, ನಿಷ್ಕೇವಳ (ಗು). ೧. ಶುದ್ಧವಾದ ; ಅಸ್ವಟವಾದ.
೨. ವಿಶೇಷವಾದ ; ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ. ನಿಷ್ಕೇವಳ : ೨.
ಅವುಗಳೇಪರೋಕವಿಷಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಖಳಾಗಮಾರ್ಥಮಂ ಭಾವಿಸೊಡಲ್ಪು
ಸತ್ವವಿಪರಂಪರೆಯಂ ಪರಿಗೀತಮಾಗಿ ನಿಷ್ಕೇವಳವಾದ ರೂಢವದಿಂ ಸಲೆ
ಸಲ್ಲದಿದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯಸಂಭಾವಿತವಪ್ಪ ಕಾವ್ಯಸಮಯಂ ಭುವನತ್ರಯ
ವಸ್ತು ಗೋಚರಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೪೪). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೇವಳ 'ನಿಷ್ಕೇವಲ' ನೋ.
ನಿಷ್ಕೈತವ (ನಾ). ಮೋಸವಿಲ್ಲದುದು ; ಕಪಟವಿಲ್ಲದುದು : ವಿವಂ
ಸುವನಿರೂಪಣೆಗೆ ನಿಷ್ಕೈತವವೆನಿಸ ನಿಜಧರ್ಮವನು ವಾಸ್ತವವೆನಿಸ
ವಸ್ತುವನು (ನಿರ್ಭಾ. ೧-೪-೪). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೈಮ (ನಾ). ೧. ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಿಕೆ ; ಬಹಿರ್ಗಮನ.
೨. ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ ; ಬುದ್ಧಿಮತ್ತೆ ; ಬುದ್ಧಿಸಾಮರ್ಥ್ಯ : "ನಿಷ್ಕೈಮಃ,
ಧೀಶಕ್ತಿಃ—ಗ್ರಹಣಧಾರಣಸ್ವರಣಾದಿ ಬುದ್ಧಿಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಹೆಸರು"
(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೩). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೈಮಣ (ನಾ). ೧. = ನಿಷ್ಕೈಮ ೧ : "ತೋಡು : = ನೆರವುಂ,
ನಿಷ್ಕೈಮಣವುಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೨೨೯). ೨. ಮೋಡಶಸಂಸ್ಕಾರಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು ; ಶಿಶುವು ಹುಟ್ಟಿದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಮೊದಲ
ಬಾರಿಗೆ ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಗಡೆ ಕರೆದು ತಂದು ಸೂರ್ಯದರ್ಶನ
ಮಾಡಿಸುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರ : ಸಾಲ್ವನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಶುವನ್ನು
ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಕರೆತಂದು ಸೂರ್ಯದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ . . .
ಈ ನಿಕ್ಷೇಪವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದು ನಿಷ್ಕೈಮಣವು
(ಅರ್ಯಭ. ೧೨೩). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೈಮಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೋಗು ; ತೆರಳು ;
ಹೊರಡು : ತೆರವಾಗಿ, ನಿಷ್ಕೈಮಿಸುವಳು (ಚಿಟ್ಟ. ೧೨-೧೯) ;
ಹೆಜ್ಜೆಯ ಮೇಲೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಡುತ್ತ ನಿಷ್ಕೈಮಿಸಿದರು (ದಾಸಕು. ೧೩).

೨. [ರಾಜನೀ] (ಪರದೇಶಗಳಿಗೆ) ಹೋಗಿ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ನೆಲಸು; ವಲಸೆಹೋಗು : ಈ ಮುಂದೆ ರಾಜ್ಯವು . . . ನಿಷ್ಕಮಿ ಸಿದವರ ಸ್ವತ್ತಿಂಟುಬಾಗಿ ವಿಧಿಯ ಮೂಲಕ ಸಾರಿರುವ ಸ್ವತ್ತಿನ ಸಂಬಂಧ ವಾಗಿ . . . ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳದಾಗಿರತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಭಾಷಾ. ೧೯).

[ನಿಷ್ಕಮಣ+ಇಸು]

ನಿಷ್ಕಯ (ನಾ). ೧. ಬೆಲೆ; ಕಿಮ್ಮತ್ತು; ಮೌಲ್ಯ. ೨. ಪಡೆದುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಕೊಡುವುದು; ಪ್ರತಿಫಲ; ಪರಿಣಾ ಪರಿಹಾರ : ಅಂತು ಕೃತವಿಲ್ಲದ ವಿಧೇಯತ್ವದ ತುಡಿಯನ್ನೆಂದು ಮಣಿಯೆಂಬ ಪರಮರ್ಥಯಂ . . . ತಂದುರ್ವರಾಶ್ಯತೀಕನಪ್ಪ ದೇವ ದೇವಂಗವಟಿಯು ತಪ್ಪರಮಪ್ರಸಾದ ನಿಷ್ಕಯಕ್ಕೆ ತಲೆಯೆಂದು ಪೂಜಾ ಭಾದರ್ (ಶಾಂತಿ. ೧೧-೫೫). ೩. ನಷ್ಟವನ್ನು ಸರಿದೂಗಿಸುವಿಕೆ; ಪರಿಹಾರವನ್ನು ನೀಡುವಿಕೆ : "ಕ್ಷತಿಪೂರ್ಣ ನಿಷ್ಕಯಂ" (Compensation. ಸಾಂ. ೧೮). ೪. ಇನಾಮು; ಬಕ್ಷೀಸು. ೫. ವಿನಿಮಯ. ೬. ವಿನಿಮಯದ್ರವ್ಯ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾಂತ (ಗು). ೧. ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುವ. (ನಾ). ೨. (ನಾಟಕದಲ್ಲಿ) ರಂಗಸ್ಥಳದಿಂದ ಹೊರಟಿರುವನು, — ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವನು. ೩. ಮೇಲಕ್ಕೇರಿದವನು; ಒಂದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವನು : ಅನಂತಗುಣಶಕ್ತಿತ್ವೇಕಪರಿಣಾಮಪೂರ್ವಕರಣಗುಣಸ್ಥಾನ ನಿಷ್ಕಾಂತಂ . . . ದರ್ಶನಾವರಣಚತುಷ್ಯ ಮುಮಂತರಾದಂತಂಚಕಮುಮಂ ನಿರ್ಮೂಲಮಪ್ಪಂತೋರ್ಮದಲೋಕ ಕಿಡಿಸಿದಾಗಳು (ಸುಕುಮಾರ. ೮-೬೨). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾಂತಿ (ನಾ). ೧. ಹೊರಗಡೆ ಹೋಗುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಏವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ನಲವತ್ತೆಂಟನೆ ಯದು; ಸಂಸಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಹೊರಡುವಿಕೆ; IP ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬಹುಕಾಲ ಪರಿಪಾಲಿಸಿದ ನಂತರ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಿಯುಂಟಾಗಿ, ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಪುತ್ರನಿಗೆ ರಾಜ್ಯ ಭಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿ, ಹೇಳಬೇಕಾದುದನ್ನು ಹೇಳಿ ಮನೆಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಹೊರಡುವುದು : ಅಧಾಂತಮುಂ . . . ನಿಷ್ಕಾಂತಿಯುಂ ಯೋಗಸನ್ನಾಹಮುಂ . . . ನಿರ್ವಾಣಪರ್ಯಂತಮಪ್ಪಯ್ಯತ್ತು ಮೂಟು ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಯೋಳು (ಚಾವುಂ. ೨೧೨). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾಮ (ಗು). ೧. ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರುವ, — ಹೊರಡುತ್ತಿರುವ. (ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಕಣ್ಣುಗಳ ಒಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ಅಭಿನಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; IP "ಹೊರಹೊರಡುವಂತೆ ಆಲಿಯನ್ನು ಕಣ್ಣಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೬೪ ಗಮ್ಯಸುಮಾದ): ಭ್ರಮಣ, ಸಲನ, ಪಾತ, ಚಲನ, ಪ್ರವೇಶ, ವಿವರ್ತ, ಸಮುದ್ವಯ, ನಿಷ್ಕಾಮ, ಪ್ರಾಕೃತ ಈ ಒಂಬತ್ತು [ಸ್ವನಿಷ್ಠ] ಆಲಿಯ ಭೇದಗಳ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೫೪); ಆಲಿ . . . ಪೂಜಮಡೆ ತೋಜಲು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಾಮಾಖ್ಯಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೫೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಿಯ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಕರ್ಮಕ್ಕೂ ಒಳಪಡದವನು; ನಿಷ್ಕರ್ಮ : ನಿಷ್ಕಿಯ ನಿರಪೇಕ್ಷ ನಿಷ್ಠ ಚರಣಂ ಪರಣಕ್ಕೆಮಗಿಂ ಚಿನೇಶ್ವರಾ (ಸುಕುಮಾರ. ೪-೪೮); ಶರಣು ನಿಷ್ಕಿಯ ನಿಷ್ಕಲಾಪನೆ (ಗತಾ. ೧-೪೬). ೨. ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಮಾಡದವನು : ಸುಮೃನೆ ಕೂರುವವನು; ಕ್ರಿಯಾಹೀನ : ಇಲ್ಲದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆ ಬಿದ್ದು ನಿಷ್ಕಿಯನಾಗಿ ಕೂಡದೆ ಕೇಶವನು ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕಾದರೂ ಕೈಹಾಕಿದ್ದ (ಸಮೀ. ೬೩೦); ಮಿಂಟೋ ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವದ ಕುರಿತು ಪೂರ್ಣ ನಿಷ್ಕಿಯ ನಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರಮಾಣ. ೪೬). ೧, ೨ : ಪರಿಯೆಂಬಂತೆಯೆ ಕೃಷ್ಣ

ಸದಾವನೊ ಚತುರಾತ್ಮನು ಸಲ ನಿಷ್ಕಿಯನು ಆ ಅರಿಮುಖನನ ಚಕ್ರವ ಪಿಡಿದನ ನಮಿಸಿ ಸರ್ವರು ಸಂಪದಕೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೯೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಿಯತೆ (ನಾ). ಕ್ರಿಯಾಶೂನ್ಯತೆ; ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಮಾಡದಿರುವಿಕೆ : ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯ ಬೇರೆ, ನಿಷ್ಕಿಯತೆ ಬೇರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಶಕ್ತಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗವು ಬಹುದೊಡ್ಡ ಅಶ್ರಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟಿತು. (ಕರ್ನಾ. ೩೮); ಮತ್ತೆಂಥದೇನೋ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿರುವ ಹೃದಯ, ಮಿತ್ಥ ಕೋಶಗಳ ಜೊತೆ ಎಗರಾಡದಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಸಫಲತೆ, ಮೈಪರಿವೆಯಿರದ ನಿಷ್ಕಿಯತೆ ಯಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವ ಸಫಲತೆ (ಪ್ರಶ್ನ. ೩೬). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಿಯತಾ]

ನಿಷ್ಕಿಯತ್ವ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಿಯತೆ : ಆ ಹಂಸನ ನಿಷ್ಕಿಯತ್ವ ವನ್ನು ಹೇಳುವ ಚಾತುರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದ (ಕರ್ನಾಸಂ. ೬೫). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಿಯವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಮಾಡದಿರುವ ಸ್ವಭಾವ; ಕ್ರಿಯಾಶೂನ್ಯ ಮನೋಭಾವ : ಅವನ ನಿಷ್ಕಿಯ ವೃತ್ತಿಯು . . . ದಿನಂಪ್ರತಿಯ ದುರ್ಬೋಧನೆಯ ಮಂತ್ರ ಊದಿ ಪ್ರೇರೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಜಯಂತ. ೨೦೪). [ನಿಷ್ಕಿಯ + ವೃತ್ತಿ]

ನಿಷ್ಕಿಯಾತ್ಮಕ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಿಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದುದು; ಕ್ರಿಯಾಶೂನ್ಯತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದುದು : ನಿಷ್ಕಿಯಾತ್ಮಕನಾದ ಧರ್ಮದಿಂದಾಗಲೀ ಧರ್ಮವಿರೋಧವಾದ ಕರ್ಮದಿಂದಾಗಲೀ ಕಲ್ಯಾಣ ವಿಲ್ಲ (ಭಾರವ. ೧೧೦). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಿಯಾವಾದಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲವೂ ದೈವೇಜೈಯಿಂದಲೇ ನಡೆಯುತ್ತದೆ, ಅದೃಷ್ಟವಿದ್ದರೆ ತಾನಾಗಿಯೇ ಆಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಾದಿಸುವವನು; ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಗೆ ಅದೃಷ್ಟವೇ ಕಾರಣ, ಪೌರುಷವಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವವನು : ನನ್ನ ಪಾಲಿನ ರಾಸಿ, ಗ್ರಹ, ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಹೀಗೆ ಒಳಸಂಜು ಮಾಡಿ ನನ್ನ ಭಾಗ್ಯಚಕ್ರ ವನ್ನು ನಡಿಸದತ್ತಿದೆ ಮೇಲೆ ಈ ನಿಷ್ಕಿಯಾವಾದಿಯು ಸಕ್ರಿಯಾವಾದಿಯಾಗುವ ಮಾತು ದೂರ ಉಳಿಯಿತು (ಜಯಂತ. ೪೦).

[ಸಂ. ನಿಷ್ಕಿಯಾವಾದಿನ್]

ನಿಷ್ಕಿಯ (ನಾ). ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಮಾಡದಿರುವಿಕೆ; ತೂಷ್ಟೀಂಭಾವ; IP ಬುದ್ಧನ ಸಮಕಾಲೀನನಾದ ಪೂರಣಕಸ್ಸಪ ನೆಂಬುವನು ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಕಿಯೆಯೇ ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ ವಾದಕ್ಕೆ 'ಅಕ್ರಿಯಾವಾದ' ವೆಂದು ಹೆಸರು : ಈಶ್ವರನ ಕೃತಿಯಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಿಯೆಗೆ ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲ (ಭಾರವ. ೧೧೫); ಯಾವುದನ್ನೂ ಮಾಡದ ನಿಷ್ಕಿಯೆಯೇ ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗ ಎಂಬುದು ಇವನ ತತ್ವ (ಕವಿಕೋ. ೧, ೧೫೯).

[ಸಂ. ನಿಷ್ಕಿಯಾ]

ನಿಷ್ಕೋಧಿ (ನಾ). ಕ್ರೋಧವಿಲ್ಲದವನು; ಶಾಂತಚಿತ್ತ : ನಿರವಧ ನಿಷ್ಕಾಮಿ ನಿಷ್ಕೋಧಿ ನಿರ್ಲೋಭಿ ನಿರಸೂಯ (ನಿಕೋಪ. ೬-೮೬).

[ಸಂ. ನಿಷ್ಕೋಧಿನ್]

ನಿಷ್ಕಲಿತ (ನಾ). ದೋಷವಿಲ್ಲದುದು; ಸ್ವಾಲಿತ್ಯವಿಲ್ಲದುದು; ನಿರ್ದೋಷವಾದುದು : ನೀಲಾಕಂಠನೊಡ್ಡುವನು ಬಾಲಕಿಯ ಉಳಿದ ಧನವೆಮ್ಮುವರಿಗೆ ನಿಷ್ಕಲಿತವಿದು ಹೊಡೆನಲು ಹರುಷದ ಲಳಯ ಚೌಪಟಮಲ್ಲ ಸಾರಯ ಸಾಲ ಜೋಡಿಸಿದ (ಕುಸ್ತು. ೧೪-೨೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಪ್ತ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಯಿಸಿದ; ತಪ್ಪವಾದ : ಸುತಪ್ತಾ ಯೋರಸಫಾಯನ ನಿಷ್ಕಪ್ತಾಯಸ್ತಂಭಾಶಿಂಗನ . . . ಯಂತ್ರ ನಿಷ್ಕೀಡನಾದಿಗಳಂ ನಾರಕರ್ಗ ಸಂಕ್ಲಿಷ್ಟಾಸುರರ್ ದುಃಖಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ದೋಡಂ (ಚಕ್ರಪ್ರ. ೧೭೭). ೨. ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ತುದ್ದಗೊಳಿಸಿದ;

ಪುಟಕ್ಕಿಟ್ಟು : ಸಮಚತುರಸ್ರ ಸಂಸ್ಥಾನನುಂ ನಿಷ್ಕಪ್ರಕನಕವರ್ಣನುಂ . . .
ಅಪ್ರತಿಹತಾಸನನುಮಾಗಿ (ಅವಿಷ್ಣು. ೧೫-೩ ನ); ನಿಷ್ಕಪ್ರಸುನವರ್ಣಕಾಂತಿ
ಕಮನೀಯಂ ನಾಲೈರಲ್ಪುಟ್ಟಿವರ್ಧು ಸಿಂಹಾಸನದೇಶಮಂ ಚರಮ
ದೇಹಂ ದೇವದೇವೇಶನಾ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೧೯); ಆ ದೇವಂ . . .
ನಿಷ್ಕಮಂದಿರಪುರೋಭಾಗದ ಚಂಚತ್ವಂಚರತ್ವಮಯಮಂಡಪಮುಧಾ
ಧಿಷ್ಠಿತ ನಿಷ್ಕಪ್ರಕಾಂಚನ ಪಂಚಾನನನಿಷ್ಕರದೋಳ ಎಸೆವ ಜನೇಂದ್ರ ಬಿಂಬ
ಮನಳುಂಬವಿದಂಬಿನಮುಟ್ಟಿಯಿಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೮ ನ).
೩. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೇಯಿಸಿದ, - ಕುಂದಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕರ 'ನಿಟ್ಟುರ' ನೋ.

ನಿಷ್ಕರಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ
ಪಾಲಿಸುವವನು, - ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದ ಅನುಸರಿಸುವವನು : ನಿನ್ನಂಕೆ
ನಿಷ್ಕರಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ನಾಪಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೩೯೯).
[ನಿಷ್ಕರ (< ನಿಟ್ಟುರ) + ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ]

ನಿಷ್ಕಾರ 'ನಿಟ್ಟುರ' ನೋ.

ನಿಷ್ಕ (ನಾ). ಬೇಡ, ಬೆಸ್ತ ಮುಂತಾದ ಕೀಳುಜಾತಿ ಮತ್ತು
ಆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವನು : "ಕರಾತಃ, ಶಬರಃ, ನಿಷ್ಕಃ . . .
ಮ್ನೇಚ್ಛಃ - ಈ ಆ ಬೇಡವರ್ಗದವರುಳ್ಳಂತ್ಯಜಾತಿಗಳ" (ಹಲಾಯು.
೯೮-೪೪೫); "ಈರ್ತುಕಾಜಂ ಕೀಲಿಗನನಿಕ್ಕುಮಾ ಜಾತಿಧರ್ಮದಿಂ
ಶ್ರೇಷ್ಠನತ ಕಬ್ಬಿಲಂ ನಿಷ್ಕನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕ (ಗು). ೧. ಇರಿಸಿದ; ಇಟ್ಟು; ಮಡಗಿದ; ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ :
ಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನನಂ ಕಂಡಜಾತತತ್ವ ತನ್ನೇಜಾದ ಸ್ವಟಿಕಶಿಲಾತಳದ
ಪಟ್ಟಿಕದಿಂದಿಬ್ಬಿದು ನಿಜಾನುಜಹಿತವಿದಿವದಂಧು ಧರಾತಳನಿಷ್ಕಲಬಾಟ
ಪಟ್ಟಿಂ ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆಜಗಿ ಪೊಡನಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫೯ ನ). ೨.
(ಧರ್ಮ ಮೊದಲಾದ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ) ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳ, - ಆಸಕ್ತಿ
ಯುಳ್ಳ. (ನಾ). ೩. (ಧರ್ಮ ಮೊದಲಾದ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ)
ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು; ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ದೃಢವಾದ ನಂಬಿಕೆ
ಯುಳ್ಳವನು : ಈತ ಜ್ಞಕ್ರಿಯಯೋಧರಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಸಕಲ ಅಸ್ತತ್ವ
ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಬಹುಕಾಲ ಸಾಧಿಸಿ ಸಿದ್ಧಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ನಿಷ್ಕ (ಶಾಂತರಾ.
೧೧೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕತೆ (ನಾ). ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ; ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ
ರುವಿಕೆ : ಪತಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿಕೆಯಲಿ ನಿಷ್ಕತೆಯಲಾ ಸಾವಿತ್ರಿಯಾಕೆಯ
ನುತಚರಿತ್ರದವೊಲು ನಿಮ್ಮ ದ್ವೈಪದಾದೇವಿ ಹಿತವನಾಚರಿಪವಳು
(ಕುಸ್ಮಾಂ. ೨೩-೨). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕತಾ]

ನಿಷ್ಕಾಗರಿಷ್ಕ (ನಾ). ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಶ್ರದ್ಧಾ
ಸಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮನಾದವನು; ಶ್ರದ್ಧಾಳು : ಪಂಡಿಭಕ್ತರವರು
ಕೆಲಕಾಲಪರಿಯಂತೆ ಶಿವಯೋಗ ನಿಷ್ಕಾಗರಿಷ್ಕರಾಗಿದ್ದು ತರುವಾಯ
ಪರಮಶಿವಸಾಯುಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದರು (ತುಂಜಿ. ೧೯೧). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾತ್ಮ (ನಾ). ನಿಷ್ಕೆಯುಳ್ಳವನು; ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು : ವನ
ವಸದೊಳಾಶ್ರಮದೊಳಗೆ ಕುಲನಿಶಿತಹಿತ . . . ತಪೋವ್ರತಾದಿಗಳನಿಷ್ಕಾ
ನಿಷ್ಕಾತ್ಮನಾದೊಡೆ ವಿನುತ ಪಾಸಪ್ರಸ್ಥನೆಂಬರು (ಕುಸ್ಮಾಂ. ೧೪-೪೬).
[ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೀಕ್ಷೆ : ಅದಿದೀಕ್ಷೆಯ
ವಿದ್ಯೆಯಂ ಕರ್ಮಮಂ ತೀರ್ಚಿ ಸಾದರದ ಮೋಕ್ಷವೀಪುದೆರಡನೆಯದೆ
ನಿಷ್ಕಾದೀಕ್ಷೆ ಸಂಪತಾಗಾಮಿಗಳ ಬಿಡಿಸಿ ತತ್ಪಾರ್ಥಮಂ ಭೋಗದಿಂ
ಪೋದುದೆನಿಸುತ ಮೋಕ್ಷವೀಪುದು (ವೀಶೈ. ೬-೬-೬೬).
[ಸಂ. ನಿಷ್ಕಾದೀಕ್ಷಾ]

ನಿಷ್ಕಾನ (ನಾ). ೧. ಉಟದೊಂದಿಗೆ ನಂಜಿಕೊಳ್ಳುವ ಗೊಜ್ಜು,
ಪಳೆದ್ದು ಮುಂತಾದ ವ್ಯಂಜನಪದಾರ್ಥ : "ವ್ಯಂಜನಮದು
ನಿಷ್ಕಾನಂ" (ಮಲ್ಲಕೋ. ೯೨-೪); "ತೇಮನಂ, ನಿಷ್ಕಾನಂ-೨ ತೇವನ
ವೆಂಬ ಮಜ್ಜೆಗೆಪಳೆದ್ದು, ಹಸೀಮಜ್ಜೆಗೆ, ಹಸೀಯಾಳೆ, ಮಸರುಜೆಟ್ಟು
(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೪೬). ೨. ಅಂಬಲಿ; ಗಂಜಿ : "ನಿಷ್ಕಾನಮೆಂಬಲಿಗೆ
ಬೆಸರೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೪-೨). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾಪರ (ನಾ). - ನಿಷ್ಕಾತ್ಮ : ನಿಷ್ಕಾಪರಂ ಪ್ರಭಾತಾನುಷ್ಠಾನ
ನಿಮಿತ್ತ ಮುಟ್ಟು ನಲ್ಲಿಂದಂ ತದ್ಗೋಷ್ಠಿಯನುಬಿಡು ಮುನೀಂದ್ರಗರಿಷ್ಠಂ
ಜಾಲಾಲಿನಾಮಧೇಯ ಮುನೀಂದ್ರಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೦೫); ಅಂತ
ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಮನಿಷ್ಕಾಪರನಾಗಿ ಮುಖಗುಣಂಗಳೆಂದೆ ಷಡಧರ್ಮಮು
ನೇಜಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಆ ಮುನೀಶ್ವರಂ ಮೇಳಿಸೆ ಕೀರ್ತಿ ಕೀರ್ತಿ
ಮುಖದಂತೆ ದಿಶಾರದನೀರದಂಗಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧-೫೬); ಶ್ರೇಷ್ಠನಘ
ಸಂಹಾರಿ ಭಕ್ತಶ್ರೇಷ್ಠನರಿಷಡ್ವರ್ಗದೊರಂ ನಿಷ್ಕಿತೇಂದ್ರಿಯ ಲಿಂಗಸುಖ
ನಿಷ್ಕಾಪರಂ (ಬಸವ. ೨೧-೪). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾಪರತ್ವ (ನಾ). ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದಿರುವಿಕೆ; ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ
ರುವಿಕೆ : ನಿಷ್ಕಾಪರತ್ವದಿಂ ಪರಮೇಷ್ವಸ್ತವನಮನನೂನಮಂ ಮಾಡಿ
ಗುಣದ್ವೇಷ ನೆನಿಸಿದ್ ಕವಿಪರಮೇಷ್ವ ಗುಣಸ್ತವನಮಮಗೆ ದಲ್ ಕರ
ಣೇಯಂ (ಪಾಶ್ವತ್. ೧-೧೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಆಚರಿಸು, - ಮಾಡು; ನೆರ
ವೇರಿಸು : ಶ್ರುತಪಂಚಮಿಯೊಳು ಸಿದ್ಧ ಶ್ರುತಭಕ್ತಿಯುಟ್ಟುರಿಸಿ
ಶ್ರುತಭಕ್ತಿ ಅಚಾರ್ಯಭಕ್ತಿಯಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಮಂ ನಿಷ್ಕಾಪಿಸಿ ಶಾಂತಿ
ಭಕ್ತಿಯಂ ಮಾಡು (ಶ್ವಾ. ೫೨-೭); ಅಸುಕ್ಷೇಪಾ
ದ್ವಿಯವತೇಷವಾಗುತ್ತಿರ ಲುತ್ತರ ಭವಾಯುಷ್ಯ ನಿಷ್ಕಾಪಿಸಲ್ಪಡುಗುಂ
(ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೩೦-೧); ನೆನವುತ್ರಂ ಮುನಿಯ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಬರೆ ಅವರು
ಅತ್ಯಧ್ಯಾನಮಂ ನಿಷ್ಕಾಪಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ತದನಂತರಂ ತಾವು ಮನಃಪರಿಯ
ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಅಪ್ಪುದಬಾಂ (ನೋಂಪಿಕ. ೨೫-೭).
[ನಿಷ್ಕಾಪಿಸು + ಇಷ್ಠಃ]

ನಿಷ್ಕಾಭಕ್ತಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶ್ರದ್ಧೆ, ನಿಷ್ಕೆ, ಅವಧಾನ, ಅನು
ಭವ, ಅನಂದ ಮತ್ತು ಸಮರಸ ಎಂಬ ಭಕ್ತಿಯ ಆರು ಮೆಟ್ಟಿಲು
ಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು; ಸ್ಥಿರವಾದ ನಂಬುಗೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ
ಭಕ್ತಿ; ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಭಕ್ತಿ : ಮೂಲಪಾದ ಭೇದವಸ್ತು
ವಿನ ವಿನಾ ಬೇರೆಡೆಗೆ ಮನವನ್ನು ಹೋಗಗೊಡಲೀಯದೆ, ಆ ವಸ್ತು
ವಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಅಧಾರವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದೇ ನಿಷ್ಕಾಭಕ್ತಿ (ಮಹಾಸಾ.
೫೨ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ); ಆ ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿಯೇ ನಿಷ್ಕಾಭಕ್ತಿಯಾಗಿ ಆ ಮಹೇಶ
ಸ್ಥಲದ ಕ್ರಿಯಾಚರಣೆಗೆ ಸಹಾಯವನ್ನು ನೀಡುವುದು (ಭಾರವ. ೨೫೪).
[ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾವಂತ (ಗು). ೧. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಸ್ಥಿರವಾದ
ನಂಬಿಕೆಯುಳ್ಳ : ಹೊಸದಾಗಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದ ನಿಷ್ಕಾವಂತ
ಜನರೂ ಸಹ ರಂಗನಾಥಮಿತ್ರಮಂಡಳಿಯವರ ಉಪಟಳವನ್ನು ತಡೆಯ
ಲಾರದೆ ನಿಷ್ಕಾಯಕರಾಗಿ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರು (ಪಂಪಸಂ. ೧೪೦). ೨.
(ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ) ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳ; ಆಚಾರನಿಷ್ಕನಾದಃ
ಗಂಗಾಧರಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಂಥ ನಿಷ್ಕಾವಂತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತಜ್ಞರಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಸಚ್ಚಿಷ್ಠ
ದೊರೆತಂತಾಗಿತ್ತು (ಹೊಸಪ್ಪಿ. ೬೬). (ನಾ). ೩. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ
ಕೂಡಿದವನು; ಸ್ಥಿರವಾದ ನಂಬಿಕೆಯುಳ್ಳವನು : ಆಗಾಗ್ಗೆ
ಅವಳು ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಾವಂತರಾದ ಭಕ್ತರನ್ನು ಸಭೆ ಸೇರಿಸುತ್ತಿ
ದ್ದಳು (ತುನರು. ೩೨೯); ಈ ಮನುಷ್ಯನು ಮಹಾನಿಷ್ಕಾವಂತನಾದ

ಹಾಗೂ ಉತ್ಪಾದಿಸಿದ ಕೆಲಸಗಾರನು (ಸೇವಕ, ೩೩). ೪. ಅಂತರ
ನಿಷ್ಕನಾದವನು : ಯಾವುದಾದರೂ ನಿಷ್ಕಾ ವಂತರ ಮನೆಯ ಹುಡುಗಿ
ಯನ್ನು ನೋಡಿ ಸನ್ನ ಅಪೂರ್ವನ ಮದುವೆ ಮಾಡಿ ಮಂಗಳಿಸು (ಛಾಂ. ೧೧).

[ಸಂ. ನಿಷ್ಕಾ ವಂತ]

ನಿಷ್ಕಾ ವಂತೆ (ನಾ). ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವಳು : ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿ
ನಿಷ್ಕಾ ವಂತೆ (ಪುನಃ, ೪೭೧). [ನಿಷ್ಕಾ ವಂತ + -ಎ]

ನಿಷ್ಕಿತ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವ ; ಚೆನ್ನಾಗಿ
ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ, ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವ. ೨. ಗೊತ್ತಾದ ;
ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ ; ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಿದ : 'ನಿಷ್ಕಿತಕಾರ್ಯ' ಪರಾ.
೩. ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ : ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳ. ೪. ಚೆನ್ನಾಗಿ
ತಿಳಿದಿರುವ ; ಪರಿಣತ. (ನಾ). ೫. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರು
ವುದು ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವುದು : ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ
ನಿಷ್ಕಿತಮಪ್ಪಲಂಕಾರದೊಳಗೆ ವ್ಯಾಸವಾಲ್ಮೀಕಿಕವ್ಯಪ್ರಪ್ತತಿವಿರಚಿತಂ
ಗಲಪ್ತ ಮಹಾಕಾವ್ಯಂಗಳೊಳಗೆ . . . ಅತಿಪ್ರವೀಣ[ನು]ಮಾರೂಢ
ಸರ್ವಜ್ಞ ಮಹೇಂದ್ರಜಾಣ (?) [ನು]ಮಾಗಿ (ಪಂಜಪಾ. ೨-೩೪ ದ);
ಇರವಧಿಸ್ಥಿತ ಲಿಂಗನಿಷ್ಕಿತ ಸುರುಚಿರೇಂದ್ರಿಯರಹುಳ ಚಿದಮಕಸರವರಂ
(೨೨೫. ೬ ೧೬) : ೪. ಸಂಸ್ಕಾರಕಾರ್ಯ . . . ಇತರರ ಅನುಭವ
ಗಳನ್ನು ಪಂಕ್ಷಿಸಿ ತನ್ನದೊಡನೆ ಹೋಲಿಸುವುದರಿಂದಲೋ ಅಥವಾ
ಕೃತಿಕೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಿತವಾಗಿರುವ ಅನೃದ ಅನುಭವದ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದಲೋ
ಆಗಬಹುದು (ಪಂಜಪಾ. ೫). ೬. ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವವನು ;
ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವವನು : ಆ ಮುನೇಂದ್ರಂ ತಪೋನುಷ್ಠಾನದೊಳ
ನಿಷ್ಕಿತನಾದನೀ ನರೇಂದ್ರಂ ರಾಜ್ಯಾನುಷ್ಠಾನದೊಳ ನಿಷ್ಕಿತನಾದಂ
(ಅ. ೨೪. ೬-೨೪ ದ). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಿತಕಾರ್ಯ (ನಾ). ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಕಾರ್ಯ ; ನಿಗದಿ
ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯ : ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ ನಿಷ್ಕಿತಕಾರ್ಯಮನುಷ್ಠಿಸಿ
ನಿಜಪರಿಣಮಬ್ಲಮನೀಯೊಂದು ವರೂಪಮುಂ ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಬಲ್ಲಂದ
ದೊಳೊನುಂದು ಧೈರ್ಯಸಮೇತಂ ಶೋಗಲ್ಲೇಬ್ಬು (ಪಂಜಪಾ. ೮-೫೦ ದ).

[ನಿಷ್ಕಿತ : ಕಾರ್ಯ]

ನಿಷ್ಕಿತಾತ್ಮ (ನಾ). ೧. ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ
ವನು ; ದೃಢಮನಸ್ಸಿನವನು : ಪರಮಾನಂತಚತುಷ್ಪಯೈಕಗಣಯುಕ್ತ
ಲೋಕೈಕಪೂಜ್ಯಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಮೂರ್ತರ್ ಸರವಾಯುರಕ್ಷರಣೀಯರ್
ನಿಷ್ಕಿತಾತ್ಮರ್ . . . ದಯೆಯುರಕ್ತಮಗನಂತೋದಾತ್ತ ಸಂಸಿದ್ಧಿಯಂ
(ಸುಕುಮಾ. ೧-೨) ; ಪರಮಾತ್ಮಂ ನಿಷ್ಕಿತಾತ್ಮಂ ಜನಪತಿ ಪರಮಸ್ವಾಮಿ
. . . ವ್ರತಿಸತಿ ಸುಕುಮಾರಂ ಕಥಾನಾಯಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೬೦).

[ಸಂ. ನಿಷ್ಕಿತಾತ್ಮನ]

ನಿಷ್ಕೀವ (ನಾ). ಉಗುಳುವಿಕೆ ; ತುಪ್ಪಿ ಕುಳುವಿಕೆ : ಭೂಕರಿಸು
ವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೀವನ (ನಾ). - ನಿಷ್ಕೀವ : 'ನಿಷ್ಕೀವನ. ನಿಷ್ಕೀವನ
ವನಂ, ನಿಷ್ಕೀವನಂ - ೪ ಕೇಕರಿಕೆ, ಉಗುಳುವಿಕೆ, ಭೂಕರಿಸುವಿಕೆ'
(ನಿವೃಂ. ೩೬೮) ; ದೇವ ಕಂದಿರೆ ಕುರುಪತಿಯ ಮಾರ್ಯವಿಡಂಬನ
ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ನಿಷ್ಕೀವನಾವಿಭೂತ ಸರಿಲಕ್ಷಂಭ ದಂಬರದ (ಕುಮಾರ.
೫-೫). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕುರ (ಗು). ೧. ಕಠಿಣವಾದ ; ಬಿರುಸಾದ ; ಒರಟಾದ ; ತನ್ನ
ನಿಷ್ಕುರಚರಣಸಂಘಟ್ಟದೊಳ ಪಡಲ್ಪಟ್ಟ ವೀರಭಟರ ಮಹುಟಗಳೊಳ
ತಲೆಗರೆದೊನೆ ಗೆತ್ತು ನೋಡಿಸಿ ನೋಡಿಯುಂ . . . ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ
ದೊಳೊಯುಂ ದುರ್ಯೋಧನನಜನಿ ಕಾಣದೆ ವಿಸ್ಮಯಂಬಟ್ಟು

(ಕುಮಾರ. ೬ ೨೪ ದ) : ಅಸ್ತ ಸಮ್ಪರ್ವ ಮರ್ಧರವಿವ್ಯಾಧರವೀರಂ
ಜವನ ಬಾಯೊಳ ತೊಂಕಿದಂ ತನ್ನ ನಿಷ್ಕುರ ಪಾದಾಹತಿಯಂ
ಪ್ರಭಂಜನಮುತಂ ಹಸ್ತಪ್ರಹಾರಂಗಳಂ (ಕುಮಾರ. ೧೧-೧೨೨). ತುರಗ
ಗರ್ಜನೆ ರಥದ ಚೀತ್ಕೃತಿ ಸರಥಸುಸ್ಥಂಕಾರ ಕಟಿಯಟ್ಟರಣೆ ಪಾರ್ಥನ
ಮೊಟ್ಟ ನಿಷ್ಕುರ ವೇಷದತ್ತರನ ಆರಲೆ ಮೊದಲೆವೃಷ್ಟಿ (ಕ. ೪೫೬.
೬ ೬೬) ; ಶಾಪದಿಸದಲ್ಲೆ ತಾಂ ಪರ್ವ ರತಮಾವಂಗಳಿಂದ ಜಡರೂಪದಿಂ
ನಿಷ್ಕುರಶಿಲಾತಪ್ಪಿಸಿಯಾಗಿ . . . ಒರಗಿರ್ವ ಸುಕ್ಷೇತ್ರಂ (ಕುಮಾರ.
೬೬ ೨೦೨). ೨. ಕ್ರೂರವಾದ ; ನಿರ್ದಯವಾದ : 'ನಿಷ್ಕುರ
ಚರಿತ್ರೆ' ಪರಾ. ೩. ಕಠೋರವಾದ ; ಕರ್ಕಶವಾದ ; (ರಂಯ್ಯನೆ
ಹೋಗಿ, ದೀಕ್ಷಿತನ ರಟ್ಟೆಯನ್ನು ತುಡುಕಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡುಕೊಯ್ದು . . .
ನಿಷ್ಕುರಕಣ್ಣಿಂದ) ಸನೆ ! ನೀನಾಳ್ವ ಅಭಿಮಾನಿಯ ಮುತ್ತಿನಿಂದ.
ಒತ್ತದುದವರಿಗೆ ಇತ್ತ ಸಂಭಯವೇಡ ! (ಪು. ೪. ೬೬-೬). (ನಾ). ೪.
ಕಠಿಣವಾದುದು ; ಬಿರುಸಾದುದು ; ಒರಟಾದುದು : 'ಕಠಿನಂ
ನಿಷ್ಕುರಂ ಕಠೋರಂ' (ಪ್ರಪಂಚ. ೧೦೫-೪೫) : 'ನಿಷ್ಕುರ ನಿಷ್ಕುರಂ'
(ಕವಿಕಂ. ೨೦೩) ; ತೆಗೆದತಿ ನಿಷ್ಕುರಂ ತಳಿಯಲಾ ಕಮಲಂ ವಿಷವಕ್ರನಾಗಿ
ಸಾಹಿಗಿಯರಡಾದ ವಾಸುಗಿ ಕರಂ ತಲೆವಾಗಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೪) ;
ಕೊಟ್ಟಿ ಧನಕರು ಬಂದು ನಿಷ್ಕುರದ ಮಾತಾಡಿ, ಕಟ್ಟಿ ಬೈ ಬೈಯುವರು
(ಕು. ೪. ೨೨-೧). ೫. ಕ್ರೂರವಾದುದು ; ನಿರ್ದಯವಾದುದು :
ಮಾತಂಗನಾರ್ಥಮೇಂ ನಿಷ್ಕುರಮಲ್ಲಾ ಕಾರಮಾತಂಗನಿಸಿ ಧನ
ವಾಸೋನ್ನಿತಂ ಮತ್ತಮೊರ್ವಂ ಬರುತಿರ್ವಂ. (ಕಾದಂಭ. ೬೬) ; ಇರು
ಲೊಳುಂ ಲೋರಾಂಧ ಮದ್ಯಮಂ ಪೀರ್ವ ಮೂರ್ಛಗೆ ಸಂದ ಮೌನ
ಮತಿನಿಷ್ಕುರಂ, ಕಠಿನಂ, ಭಯಾನಕಂ, ಹೃದಯಭಾರಂ, ಮಹಾ
ಕ್ರೂರಂ ! (ಪ್ರೀರಾಜಾ. ೮೯-೨೯೪) ; ರಂಗ ಶಾರದೆಯನ್ನು ನಿಷ್ಕುರ
ವಾಗಿ ನೋಡಿದ (ಪ್ರಶ್ನ. ೪೨). ೬. ಅಕ್ಷೇಪಣೆ : ಅಪವಾದ :
ದೊರು : ನಿಂದೆ : ನಾನು ನಾಮಕರಣಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತೇನೆ ; ಆದರೆ ತಾಯಿ
ಅಡ್ಡ ಬರುತ್ತಾಳೆ ಎನ್ನುವ ಹಾಗೆ ನಟನೆ ಮಾಡುತ್ತೀಯಲ್ಲ, ನನ್ನನ್ನು
ನಿಷ್ಕುರಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿದ್ದೀಯಲ್ಲ ! (ಮಹಾ. ೧೫೦) ; ನಿಜವಾದಿರೆ ನಿಷ್ಕುರ
(ಗಾದ). ೭. ಒರಟುತನ ; ಕಠಿಣತೆ : ಬಂದು ಗಣಮುಖಜಗಳಲವರು
ನಿಷ್ಕುರಗೂಡಿ ಬಂದ ವಾಕ್ಯಗಳತ್ತಿ ಲಿಂಗಪಲ್ಲಕ ಬಸವನಿಂದ ಮುದಿ ಸಿದ್ಧಿಸಿ
ನೋಡೆಂದು ತೋಡಲು (ಸಂಗೀತ. ೧೧-೧೪). ೮. ಕ್ರೌರ್ಯ ;
ದುಷ್ಕೃತನೆ : ಅಳುಕಿದನೆ ಸುಡಲವನ ಮೇಲಾದ ಗೆಳೆವನುಸ್ಥಿತ
ಕುಳವ ನಳತೋಳ್ಳಳಿ ಮುಚ್ಚಿದಳುಬಿ ಬಿಚ್ಚಿದಳವನ ನಿಷ್ಕುರಕೆ
(ಕುಮಾರ. ೧೪-೧೦೩). ೯. ಕಠಿಣನಾದವನು : ಇರೆ ಅಗ್ನಿಕ್ಕೆ
ಚತುರ್ಥದೊಳ ಹಿಮಕರಂ ಸತ್ತುತ್ತವಿತ್ತಾತ್ಮಂ . . . ಅರಾತಿಸ್ಥಾನ
ದೊಳ ಕೂಡೆ ನಿಷ್ಕುರನಾಲಸ್ಯಸಮಸ್ಥಿತಂ ಮೃದುಪುಃಕಾಜಾಗ್ನಿ
ನಾನಾಂ (ಜಾತಕ. ೧೮-೬). ೧೦. ನಿರ್ದಯ : ಕ್ರೂರಿ : ನಿಷ್ಕು
ರುಣೆ : ಕೃಷ್ಣಕಾಂತ್ಯು ತಾನೆಂತದ ನಿಷ್ಕುರ, ಪಕ್ಷಪಾತಿ ! ಎಂತದ
ಅಪರಾಧಿ !! ಎಂದುಕೊಂಡನು (ಕಮಲ. ೧೬೦) ; ತುಂಬುಗರ್ಭಣೆ
ಸೀತೆಯನ್ನು ನಿಷ್ಕುರನಾದ ರಾಮಚಂದ್ರ ಲೋಕೇಶನಾದಧೀಶಿಯಿಂದ
ಲಕ್ಷ್ಮಣನೊಡನೆ ಕಾಡಿಗೆಟ್ಟಿದ ಸಂದರ್ಭ (ಅನಾಥ. ೧೨) ; ಯಮುನೆ
(ಕಣ್ಣೀರು ಸುಂಸುತ್ತ) ನೀನು ಅವಳಿಗೆ ಇಷ್ಟು ನಿಷ್ಕುರನಾಗಬೇಡ
(ಕುಮಾರ. ೪-೧೯೬). ೧೧. [ಸಂಗೀತ] ಹದಿನೈದು ಸ್ವರದೋಷ
ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕಂಪಿತ ಚಿಂತಿತ ಅನುನಾಸಿಕ ತಿರೀಕ್ಷಿತ ಕಂಕಳಂಚನ
ವಿಕ್ಲಿಷ್ಟ ಸೀರಸ ನಿಷ್ಕುರ ದುರ್ರಾಜ್ಯ ಚಿತ್ತಾಂತ ಪರುಷ ಪುತಿಹೀನ
ಪ್ರಯಾಣ ಅಸಮಾನ ತಾಲಹೀನನೆಂಬ ಹದಿನೈದು ಸ್ವರದೋಷಗಳೆಂದ
ತೊಳೆದು ನಿಜದ್ವಯುತ್ಕೃತಿಯಂ . . . ಪಾದಿ (ಮೇಕ. ೨೦೨)

ನಿಷ್ಕರ ಮಾದಿಸು = ನಿಷ್ಕರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ನನ್ನನ್ನು ಏಕೆ ನಿಷ್ಕರ ಮಾಡಿಸುತ್ತೀಯೆ? ನನ್ನ ಜೀಗ್ರಿತಿ ಯ ಬಾಯಿಂದ ನನಗೇಕೆ ವಿವೇಕ ಹೇಳಿಸುತ್ತೀಯೆ? (ಮಹಾ. ೧೫೩). ನಿಷ್ಕರ ಮಾಡು = ಕಠೋರವಾಗಿ ವರ್ತಿಸು: ನಾಯಕನು ಆ ಮಾತಿಗೆ ತಾಳ್ಮೆಗೊಳ್ಳದೆ ಈಗಲೆ ತಂದುಕೊಡು, ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಇಟ್ಟಿರುವ ಸ್ಥಳವನ್ನಾದರೂ ತೋರಿಸೆಂದು ನಿಷ್ಕರ ಮಾಡಿದನು (ಕಥಾ. ೧೫೩). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕರಗಾಥೆ (ನಾ). ಬಿರುಸುಡಿ: ಕೆಟ್ಟಮಾತು: ನಿಷ್ಕರಗಾಥೆಯಾಗಿಹರಿಗೆ ಜೇಳಿದರಾದಿಗನಬೋಧೆಯಿಂದ (ಗಣಾ. ೩-೨).

[ನಿಷ್ಕರ + ಗಾಥೆ (<ಗಾಥೆ)]

ನಿಷ್ಕರಗುಣ (ನಾ). ಕಠಿಣಸ್ವಭಾವ; ಕೆಟ್ಟ ಮನೋಭಾವ: ದುಷ್ಟನಿಗೆ ಕಷ್ಟ ಬಂದರೂ ನಿಷ್ಕರಗುಣ ಬಿಡಲಾರ (ಗಾಥೆ).

[ನಿಷ್ಕರ + ಗುಣ]

ನಿಷ್ಕರಚರಿತ್ರ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ನಡೆವಳಿಕೆ: ನೀನಕ್ಕಂತ ಕರುಣೆ ನಾಂ ಮಾಡು ದತ್ತಿನಿಷ್ಕರಚರಿತ್ರಂ (ಕಂಬರ. ೩-೧೧).

[ನಿಷ್ಕರ + ಚರಿತ್ರ]

ನಿಷ್ಕರಜಿಹ್ವ (ನಾ). ೧. ಕಠೋರವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ನಿರ್ದಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು. ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಜ್ವಾಲೆಯುಳ್ಳದು. ೧, ೨: ಪರಿಕೃಷ್ಣಜಿಹ್ವಾಂ ಸಿತೇರಗತಿಯಾದಂ ಪ್ರಭಂಜನಸ್ಮಿಯನತಿನಿಷ್ಕರಜಿಹ್ವಸುಪರ್ಬುಧನಂತಿರೆ ದುರ್ಬುಧನಾರೋಳೊಂದಿ ಪಡೆಯಂ ನೋವಂ (ಚಂದ್ರ. ೧-೪೨). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕರತನ (ನಾ). ೧. ಒರಟುತನ; ಕಠೋರತೆ: ತಂದೆಯ ಮುಖ ಅವನೆದುರು ಸಂತರೂ ಕಮಲಕ್ಕನ ನಿಷ್ಕರತನ: ಅವನಿಗೆ ಅಸಹ್ಯವೆನಿಸಿತು (ಜೀವರಾ. ೪೧). ೨. ಕ್ರೂರತೆ; ನಿರ್ದಯತೆ: ಖಳನ ನಿಷ್ಕರತನದ ಸಂದಿಗ್ಧ ಸವರಸಾಲಂಕಾರಭರಿತಮಾಗಿರ್ಪ ಕಟ್ಟುವನೊಬ್ಬ ಕಥಿಸದುಳಿದ ಪುದು ನೀತಿಯ (ಚಂದ್ರ. ೧-೩೨). [ನಿಷ್ಕರ + ತನ]

ನಿಷ್ಕರತೆ (ನಾ). ೧. ಕಠೋರತೆ; ಉಗ್ರತೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ: ಸಿದ್ಧಾಥ ನಿಷ್ಕರತೆಯೊಳಂ ಮುಳಿಗಾಲದ ಪ್ರಳಯಜಲದೊಳಂ. . . ಗಿರಿರಾಜ ತನುಜೆಯೊಡ್ ನುರುಪಮಾನ ತಪಪ್ರಭಾವಂ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಕರಣಂ ಗಳೊಳೆ ಬೆರೆಸಿ ಬಳಿಯೆ (ಗಿರಿ. ೯-೨೩ ಪ); ನಿಷ್ಕರತೆಗಲ್ಲದೆ ಮನವ ನೀಯದು ಮಹಿಯ ಮೂಢಜನ (ಕುಮಾರ. ೯-೪೫); ಮೃಗಸೂಯ್ಯ ಜೈನಧರ್ಮದ ನಿಷ್ಕರತೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಬಿಡುಗಟ್ಟಿದನು (ವಾಸು. ೨೫). ೨. ಕ್ರೂರತೆ; ನಿರ್ದಯತೆ: ಹಿರಿದು ಮುಸುಗಿಲ್ಲವನೊಗೆ ನಿಷ್ಕರತೆ ಜನ್ಮದೊಳ್ಳಿ ಗರ್ವದ ಗರಗರಿಗೆ ಮುಸುಗಿಲ್ಲ (ತೀರತಾ. ೩ ೧೧-೧೨); ಹಾ ಜೀವನದುರಂತತೆಯೆ, ತಂದೆತಾಯಂದಿರಂ ನಲ್ಲರಂ ಮಕ್ಕಳಂ ಪೂಜ್ಯರಂ ಮೇನರ್ದೆಯೊಲಿದರಂ ಕಳೆಬರಂ ಮಾಡಿ ತೋರುವ ನನ್ನ ನಿಷ್ಕರತೆಯಂ ಸುಡಲಿ! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೮-೧೩೪).

[ಸಂ. ನಿಷ್ಕರತಾ]

ನಿಷ್ಕರತ್ನ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕರತೆ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕರನಿನಾದ (ನಾ). ಕಠೋರವಾದ ಶಬ್ದ; ಭೋರವಾದ ಧ್ವನಿ; ಕರ್ಕಶವಾದ ಧ್ವನಿ: ಮೊಜಿದು ಮಿಗೆ ತಲೆಯೊತ್ತಿ ತೆರೆ ಮೈಮುಂದಿರು ಘುಳುಘುಳುಘುಳಿತ ಭನನಿಷ್ಕರನಿನಾದದ ಗಜಜು ಗಾಢಿಸಿ ಬಹಳ ಲಹರಿಯಲಿ (ಕುಮಾರ. ೧-೧೯). [ನಿಷ್ಕರ + ನಿನಾದ]

ನಿಷ್ಕರನಚನ (ನಾ). ಕಠಿಣವಾದ ಮಾತು; ಬಿರುಸುಡಿ: ಅತಿಕಠೋರನಿಷ್ಕರನಚನಂಗಳಂ ಗಜಜು ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಂ ಸುತ್ತಿ ಮುತ್ತಿ ಪತ್ತಿದಾಗಳ ದಸೆಗೆ ಸುಂಗುವಂತಾಗಿ (ಸುಕ. ಮಾ. ೧೧-೪೨ ಪ).

[ನಿಷ್ಕರ + ನಚನ]

ನಿಷ್ಕರವಾದಿ (ನಾ). ಕಠಿಣವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು: ಈ ಗುಲಗಂಜಿ ಕಟ್ಟಿನ ಕೊರಡು—ಮರಾಠಿ ವಿಚಿತ್ರಹಿಂದಿ ಮಾತಾಡುವ ನಿಷ್ಕರವಾದಿಯಾದ ಸತ್ತಿಪ್ಪನು ಬಾಂಕಿನಲ್ಲಿ ಪರಿಚಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿರಬೇಕು (ಗಂಧಪು. ೨೩೦).

[ಸಂ. ನಿಷ್ಕರವಾದಿನ್]

ನಿಷ್ಕರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದು; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದುದು. ೨. ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಬಿಗುವಾಗಿರುವವನು; ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು. ೧, ೨: ಪರಿಕೃಷ್ಣಜಿಹ್ವಂ ನಿಷ್ಕರವೃತ್ತಿ ಸದಾನುಸರ್ತಿ ನೀತಿಯಂತಂ ಭಾಸುರತೇಜಂ ಕಂಚುಕಿಯಂತಿರೆ ನಿಶ್ಚಲ ಮಾಡಿತಾ ನೃಪತ್ರಿಪಥುವಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೨೩).

[ನಿಷ್ಕರ + ವೃತ್ತಿ]

ನಿಷ್ಕರಸ್ವಭಾವ (ನಾ). ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಿನ ಮನೋಭಾವ: ಮುಖದ ಮೇಲೆ ನಿಷ್ಕರಸ್ವಭಾವವು ಒಡೆದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ಜೀವರಾ. ೫).

[ನಿಷ್ಕರ + ಸ್ವಭಾವ]

ನಿಷ್ಕರಾಕ್ಷರ (ನಾ). ಕಠಿಣವಾದ ಅಕ್ಷರ; ಕರ್ಕಶವಾದ ಅಕ್ಷರ: ಅತಿರೂಢಾರ್ಥಮಗೂಢಂ ಪ್ರತೀಕಿಸುಭಗಂ ಪ್ರಸನ್ನಮನ ಪಡೆಗು ಮಹಾಕೃತನಿಷ್ಕರಾಕ್ಷರಂ ಲಾಲಿತಲಲಿತಪದಪ್ರಕಾರಮದು ಸುಕುಮಾರಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೫೧೨). [ನಿಷ್ಕರ + ಅಕ್ಷರ]

ನಿಷ್ಕರಾಲಾಪ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕರವಚನ: ದವನಕನ ನಿಷ್ಕರಾಲಾಪಂಗಳ್ಳೆ ಪಿಂಗಳಕಂ ಕರಂ ಮುಳಿದಂತೆಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೯-೨).

[ನಿಷ್ಕರ + ಅಲಾಪ]

ನಿಷ್ಕರಿ (ನಾ). ನಿಷ್ಕರತೆಯುಳ್ಳವನು; ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಇರುವವನು: 'ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಕರಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ನಿಷ್ಕರಿನ್]

ನಿಷ್ಕಾರ 'ನಿಟ್ಟುರೆ' ನೋ.

ನಿಷ್ಕಾರತನ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕರತನ ೨: ಜೋರನನು ಕಾಣುತ್ತ ಮರಳಿದು ಜೋರನೆಂದೊಡೆ ಪತಿತನನು ನಿಷ್ಕಾರತನದಿಂ ಪತಿತನೆಂದೊಡೆ ಸಾಮ್ಯದೋಷವದು ಸಾರುವುದು (ಕುಮಾರ. ೪-೯೧).

[ನಿಷ್ಕಾರ (<ನಿಟ್ಟುರೆ) + ತನ]

ನಿಷ್ಕಾರವಾದಿ (ನಾ). ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು: "ದುರ್ಮುಖಃ, ಮುಖಃ, ಅಬದ್ಧ ಮುಖಃ—೩ ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನ ಜನರು, ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ನಿಷ್ಕಾರವಾದಿ" (ಓದಾಂಕಿ. ೩೩೨).

[<ಸಂ. ನಿಷ್ಕಾರವಾದಿನ್]

ನಿಷ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ದೃಢತೆ; ಸ್ಥಿರತೆ: "ನಿಟ್ಟಿಯನೆ ನಿಷ್ಕೆಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೮). ೨. ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಬದ್ಧವಾಗಿರುವಿಕೆ, —ಒಳಪಟ್ಟಿರುವಿಕೆ: ಗ್ರಹದ ನಿಷ್ಕೆಯನೇಕೆ ನಿಷ್ಕೆ ಮಾಡುವೆ ರವಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೨೮-೨೩೮). ೩. ಶ್ರದ್ಧೆ; ದೃಢವಾದ ನಂಬಿಕೆ: ಗಂಡನ ಮೇಲೆ ಸ್ನೇಹವಿಲ್ಲದ ಹೆಂಡತಿ ಲಿಂಗದ ಮೇಲೆ ನಿಷ್ಕೆಯಿಲ್ಲದ ಭಕ್ತ ಇದ್ದರೇನೊ ನಿವಶಿವಾ ಘೋರರೇನೊ (ಬಸವ. ೧೦೯); ಮಗನೆ ನಿಷ್ಕೆಯ ಮನದ ನಿಷ್ಕೆಗೆ ಸೊಗಸಿದನು ಪಿರಿದಾಗಿ (ಕುಮಾರ. ೪-೪೬); ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಕಲೆಯನ್ನು ಇನ ಬಹುನಿಷ್ಕೆಯಿಂದ ಅಭ್ಯಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರತ. ೫೨೪); ಸೌಂದರ್ಯದ ಅನುಭವವು ಸತ್ಯದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಕೆಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ (ಕವಿ. ೨); ನಿಷ್ಕೆ ಇದ್ದವನಿಗೆ ನಷ್ಟವಿಲ್ಲ (ಗಾಥೆ). ೪. ಧಾರ್ಮಿಕ ಶ್ರದ್ಧೆ; ಮತೀಯವಾದ ಆಚಾರ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೃಢತೆ: ಅಂಧನೃಪನೃಪನ ಸಮಾಧಿ ನಿಬಂಧನದ ನಿಷ್ಕೆಯಲಿ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧-೯-೪೨). ೫. ಬುನಾದಿ; ತಳ

ಹದಿ; ಅಡಿಪಾಯ. ೬. ಇರುವಿಕೆ; ಸ್ಥಿತಿ; ಅವಸ್ಥೆ. ೭. ಕೌಶಲ್ಯ; ನೈಪುಣ್ಯ; ಪರಿಣತಿ. ೮. ವಿನಾಶ; ಮರಣ; ಸಾವು: "ನಿಧನಂ, ನಾಶಃ . . . ನಿಷ್ಠಾ, ಅಂತಃ, ನಿಮಿಷನಂ, ದೀರ್ಘನಿದ್ರಾ—ಈ ೧೨ ಸಾವು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೩-೬); "ನಿಷ್ಠಾ—೧ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ, ಕಾರ್ಯವಾಗುವಿಕೆ, ನಾಶಃ, ಕಾಣದೇ ಹೋಗುವಿಕೆ. ಅಂತಃ, ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೪೩) ೯. ಕ್ಷೇಶ; ಸಂಕಟ; ನೋವು. ೧೦. ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ನಿಶ್ಚಂದೇಹವಾದ ಅರಿವು; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಜ್ಞಾನ. ೧೧. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯ ಕೊನೆಯ ಸಂಧಿ,—ಮುಕ್ತಾಯಸಂಧಿ; ನಿರ್ವಹಣ ಸಂಧಿ: "ನಿಷ್ಠಾ, ನಿರ್ವಹಣಂ—೨ ನಾಟಕ ಕಥೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೧). ೧೨. [ವೀಶೈ] ಪದ್ಧಿಧಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶ್ರದ್ಧೆ, ನಿಷ್ಠೆ, ಅನುಭವ, ಅನುಭವ, ಅನಂದ, ಸಮರಸ (ಇವು ಆರು ಪದ್ಧಿಧಭಕ್ತಿಗಳು) (ವಿವಾಸ. ೨ ಅಡಿಬ.).

ನಿಷ್ಠೆ ಮಾಡು = ನಿಯಾಮಿಸು: ಗ್ರಹದ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನೇಕೆ ನಿಷ್ಠೆ ಮಾಡುವೆ ರವಿಗೆ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೩೨೮-೨೩೮). [ಸಂ. ನಿಷ್ಠಾ]

ನಿಷ್ಠೆಗೆಡು (ಕ್ರ). ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು: ದೇವರು ಅತ್ಯಂತ ಸಂದಿಗ್ಧ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗಲೂ ನಾವು ನಿಷ್ಠೆಗೆಡದಿದ್ದರೆ, ಅಂದು ಆತ ಮೆಚ್ಚಾನು! (ನಿಶಲ. ೧೪೪). [ನಿಷ್ಠೆ + ಕೆಡು.]

ನಿಷ್ಠೆ ವಿಡಿ (ಕ್ರ). ನಂಬಿಕೆಹೋಂದು; ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಡು: ಇಂದುಶೇಖರಂಗೆ ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು ನಿಷ್ಠೆ ವಿಡಿದು ತಂದೆ ತವರೆ ಬಂಧು ನೀನೆ ಎಂದು ನೇಹದಿಂದ ನುಡಿದು (ನಮರ. ದೇ. ೧೯೫-೧೫).

[ನಿಷ್ಠೆ + ವಿಡಿ.]

ನಿಷ್ಠೆ ವನ (ನಾ). ಉಗುಳುವಿಕೆ; ಘೂಕರಿಸುವಿಕೆ; ತುಪ್ಪಿ ಕೃಪಿಕೆ: "ನಿಷ್ಠೇವತಿ, ನಿಷ್ಠ್ಯಾತಿ, ನಿಷ್ಠಿ ವನಂ, ನಿಷ್ಠೇವನಂ—೪ ಕೇಕಂಕೆ, ಉಗುಳುವಿಕೆ, ಘೂಕರಿಸುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬೮). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಠೆ ವನ (ನಾ). = ನಿಷ್ಠೇವ: "ನಿಷ್ಠ್ಯಾತಿ ನಿಷ್ಠೇವನಮಾಸ್ತು ಪ್ಲೋಷಂ" (ಮೃತಕೋ. ೧೧೪-೨೨); "ನಿಷ್ಠೇವತಿ, ನಿಷ್ಠ್ಯಾತಿ, ನಿಷ್ಠಿ ವನಂ, ನಿಷ್ಠೇವನಂ—೪ ಕೇಕಂಕೆ, ಉಗುಳುವಿಕೆ, ಘೂಕರಿಸುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬೮). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಠ್ಯಕಭಕ್ತ (ನಾ). ಏಕನಿಷ್ಠೆಯುಳ್ಳ ಭಕ್ತ; ಅನನ್ಯಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಸಂಗನೋಳಿಗೆ ಸಂದಂ ಬಸವ ನಿಷ್ಠ್ಯಕಭಕ್ತರಿಗೆ ಪೇಳದೊಲಿಂ ಬಸವ (ಬಸವ. ೯-೧೫೩). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಠ್ಯಾತ (ನಾ). ೧. ಉಗುಳಿದುದು; ಘೂಕರಿಸಿದುದು; ತುಪ್ಪಿದುದು. ೨. ಎಸೆದುದು; ನೂಕಿದುದು; ತಳ್ಳಿದುದು: "ನುತ್ಪತಿ, ನುನ್ಯತಿ, ಅಸ್ತತಿ, ನಿಷ್ಠ್ಯಾತಃ, ವಿದ್ಧತಿ, ಪ್ರಪ್ತತಿ, ಈರಿತಃ—೭ ನೂಕಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು, ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೪೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಠ್ಯಾತಿ (ನಾ). = ನಿಷ್ಠೇವ: "ನಿಷ್ಠ್ಯಾತಿ ನಿಷ್ಠೇವನಮಾಸ್ತು ಪ್ಲೋಷಂ" (ಮೃತಕೋ. ೧೧೪-೨೨); "ನಿಷ್ಠೇವತಿ, ನಿಷ್ಠ್ಯಾತಿ, ನಿಷ್ಠಿ ವನಂ, ನಿಷ್ಠೇವನಂ—೪ ಕೇಕಂಕೆ, ಉಗುಳುವಿಕೆ, ಘೂಕರಿಸುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬೮). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಠಾತ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದ; ನುರಿತ. ೨. ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ. (ನಾ). ೩. ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು; ನಿಪುಣ; ಪರಿಣತ: "ಚತುರಃ, ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಃ . . . ನಿಷ್ಠಾತಃ, ಶಿಕ್ಷಿತಃ, ಪ್ರವೀಣಃ—ಈ ೧೧ ಬಲ್ಲವಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೫-೧೪೦); "ಚತುರಂ ಪ್ರವೀಣಂ ಕೌಶಲಸಭಿಜ್ಞಂ . . . ನಿಷ್ಠಾತನಾ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನಿಲಾ

ಬಲ್ಲವಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೬); ಅವುಗಳೆಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ನಿಷ್ಠಾತ ರಾಗುವುದು ಯಾರಿಂದಲೂ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ (ಕ್ರಿಯಾತಿ. ೧೯೪); ಪದಕ್ಷರ ಬಾಲ್ಯದಿಂದ ಜೀವನರಸಿಕನೂ ಕವಿತಾರಚನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠಾತನೂ ಆದನು (ಕಸಾಚ. ೩೪೯). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಠಾತತೆ (ನಾ). ಪ್ರಾವೀಣ್ಯ; ಪರಿಣತಿ; ನೈಪುಣ್ಯ: ಏಜ್ಜಿಯ ಚಂದ್ರನ ತೆಜದಿಂ ಕೃಷ್ಣನೆಯ್ಲಿ ನಿಷ್ಠಾತತೆಯಂ (ಮಹಾನೀ. ೬-೮).

[ಸಂ. ನಿಷ್ಠಾತತಾ]

ನಿಷ್ಠಂಕ (ನಾ). ಕೆಸರಿಲ್ಲದುದು; ರಾಡಿಯಿಲ್ಲದುದು: ಏಂಕ ಬೀತುಡು ಮಳೆಗಳಿಗೆ ನಿಷ್ಠಂಕವಾಯ್ತು ಕೆ ಗೋಪರಾ ನಿಶ್ಚಂಕೆಯಲಿ ಹೊಣವಡುವುದಂಜದೆ ಗುಹಾಂತರವ (ನಿಧಾಗ. ೧೦-೨೩-೮).

[ಸಂ.]

ನಿಷ್ಠಂದ (ಗು). ೧. ಸ್ಪಂದಿಸದ; ಅಲುಗದ: ನಿಶ್ಚಲವಾದ: ಕದನಕರ್ತೃಶಕ್ತಿಯಂಗೆ . . . ನಿಷ್ಠಯೋಜನಸ್ತೇವೇವೋದ್ಗಮಮುಂ ನಿಷ್ಠಂದ ನಾಸಾಸ್ಪೃಶತಮುಂ ನಿಷ್ಠಾರಣಕಾಯಂಕದನಮುಂ ನಿರಾಲಂಬನ ನಾಗಾಡಂಬರಮುಂ ತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಅವಿಷ್ಣ. ೧೪-೮೧೨); ಪಂದಿಯು ಪಂದಿಸಗ್ಗದ ಗಜಾಸುರನಿಂ ಮದವತ್ತರಕ್ಷು ಸಂಕ್ರಂದನವೈರಿಯಿಂ ಬಲ ದೊಳುಗ್ರತರಾಕ್ಯತಿಯೊಳ್ಳಿದ್ದಲ್ಲ ನಿಷ್ಠಂದ ಪರಾಕ್ರಮಸ್ಥಿತಿಯೊಳಿರ್ನುಡಿ ವೆಗ್ಗಳಮುಪ್ಪುದು (ಶಬರಂ. ೪-೨೦). (ನಾ). ೨. ಚಲಿಸದೆ ಇರುವುದು; ಅಲುಗದೆ ಇರುವುದು; ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿರುವುದು: ತಿರುಗುವಿ ಗದೆಯೇಕೆ ನಿಷ್ಠಂದವಾಗಿಹುದು? (ಕೋಗಿಲೆ. ೪೦-೧); ಆ ನಿಬಿಡ ಕೇಶರಾಶಿಧಾರಿಣಿಯಾದಾ ಅರಣ್ಯದೇವಿಯ ಮೂರ್ತಿ! ಮೊದಲಿನಂತೆ ನಿಶ್ಚಲ! ನಿಷ್ಠಂದ! (ಕಪಾಕುಂ. ೨೩). ೩. ಚಲಿಸದೆ ಇರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅಲುಗದೆ ಇರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಈ ಬಾಧೆಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಯನೊಡ್ಡಿಸೆ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಮಿಡುಕುಳ್ಳ ತಾಣಮಣಿಮಿಲ್ಲೆಂಬಂತು ನಿಷ್ಠಂದನಾಗಿ (ಅವಿಷ್ಣ. ೬-೩೪); ಕೆಲಪಳವುಂ ಭಂಗಿಯಿಸಿರ್ನು ಜಾನಕಿಯ ರೂಪಾಶ್ಚರ್ಯಮುಂ ನೋಡಿ ಕಣ್ಣುಲರಂ ಚಿತ್ರಮನಿತ್ತು ಚಿತ್ರಿಸಿದವೊಳ್ ನಿಷ್ಠಂದರಾಗಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೬೫); ಅದಾರವಂ ದೇವವಂದಿತ ಮೋಹನಾಕೃತಿಯ ರುಕ್ಮರಾಗಾತಪಸ್ನಾತ ಮಾನವಮೂರ್ತಿ? ಕಂಡು ನಿಷ್ಠಂದಳಾದಳು ಕನ್ಯೆ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೭-೧೬೯). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಠಂದಂ (ಅ). ಚಲಿಸದೆ; ಅಲುಗದೆ; ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ: ಮೇಣ್ ಜಡಂ, ಜೀವನನಾಕೆಪಂತೆ, ನಿಷ್ಠಂದಮಿದ್ವತ್ತು ಸಾರ್ವಭೌಮಿಕ ಮಹಾ ದಾಸೀನ್ಯಮಂ ಮೆರೆದು ಕ್ರೂರದರ್ಪದಲಿ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೪-೧೪೪).

[ಸಂ.]

ನಿಷ್ಠಂದಕಾರಿತ್ವ (ನಾ). ಚಲಿಸದೆ ಇರುವಿಕೆ; ಅಲುಗದೆ ಇರುವಿಕೆ; ನಿಶ್ಚಲತೆ: ಕಪೋಲನೃಪಹಸ್ತಪ್ರವರ್ತನೆ ಚಿತ್ರಾರ್ಪಕಾಂತೆಯಂತೆ ತಳಿದಳ್ ಸ್ವಾತೀವಚಂತಾಬೀತನೆಯಂ ನನ್ನ ವಿಯೋಗದುಃಖ ದಿನವಳ್ ನಿಷ್ಠಂದಕಾರಿತ್ವಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೮೫). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಠಂದದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಅಲುಗಾಡದ ಕಣ್ಣು; ನಟ್ಟ ಕಣ್ಣು: ನಿಷ್ಠಂದದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ಸುಖಬಾಷ್ಪಾಂಬು ತುಂಬುಂಕೆ ದಶನರಾಜ ಹರ್ಷಲತಾಪುಷ್ಪದವೊಲ್ ಪಸರಿಸಲೇಂ ಪುಷ್ಪೋದ್ಭವ ಸುಖಮೆ ಎಂದು ನರಪತಿ ಕೇಳ್ದಂ (ದಶಕು. ೪-೮). [ನಿಷ್ಠಂದ+ದೃಷ್ಟಿ]

ನಿಷ್ಠಂದಪ್ರಕಾಶ (ನಾ). ಕುಗ್ಗದೆ ಇರುವ ಪ್ರಕಾಶ; ಸ್ಥಿರವಾದ ಬೆಳಕು: ವಿಶಾಸಾಬ್ಧ ಕಾಸಾರದೊಳ್ ನಿರ್ವಳನಿಷ್ಠಂದಪ್ರಕಾಶಶ್ಚ ದೊಳಮುಳಲಿಂಗಾರ್ಜುನಾಸಕ್ತ ಚಿತ್ತೋಜ್ಜ್ವಲನಾಗಿರ್ಪಂತೆ ಪಂಪಾ ಪುರದರಸ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದನ್ನಂ (ರತ್ನಾಕ. ೬೬).

[ನಿಷ್ಠಂದ+ಪ್ರಕಾಶ]

ನಿಷ್ಕಂದಶರೀರ (ನಾ). ೧. ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದ ಶರೀರ; ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಿತವಾದ ದೇಹ: ಸಮಕುಮಾರನು ಅಂತಹ ಮರ್ಗಮಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದೇವಿಯ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ನೋಡಿ ನಿಷ್ಕಂದಶರೀರವುಳ್ಳವನಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡನು (ಕವಿಕುಂ. ೧೯). ೨. ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವವನು; ನಿಶ್ಚಲಶರೀರ: ಪೆಣ್ಣಿಯಾಗಿ . . . ಯೋಗನಿಯೋಗಧ್ಯಾನೋಪಯೋಗದಿಂದ ನಿರುದ್ದಕ್ಕರಣನಿಷ್ಕಂದಶರೀರನಾಗಿ ಮೆಲ್ಲನಡಕೆಂಬೆರಸು ಪಟ್ಟಿರ್ದ ಬುಷ್ಪಿರೂಪಕಮಂ ಕಂಡು ಶಬ್ದಮೆಂದೆ ಸಾಧು (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೨೪ ಪ). [ನಿಷ್ಕಂದ+ಶರೀರ]

ನಿಷ್ಕಂದಾವಯವ (ನಾ). ೧. ಚಲಿಸದೆ ಇರುವ ಅವಯವ; ಅಲುಗದೆ ಇರುವ ಶರೀರ. ೨. ಚಲಿಸದೆ ಇರುವವನು; ನಿಶ್ಚಲನಾಗಿರುವವನು: ಆಗಲಾ ಭೋಜರಾಜಂ . . . ಭಯನಿಷ್ಕಂದಾವಯವಂ ಪರ್ಯಾಕುಲಜೀವಂ ಪಾವಡರ್ಪ ಪಂದಿಯಂತೆಪೊಲಿದರ್ಪಂ (ಜಗದಿ. ೫-೫೬). [ನಿಷ್ಕಂದ ಅವಯವ]

ನಿಷ್ಕಂದಿತ (ನಾ). ಅಲುಗಾಡದವಳು; ಕಂಪನಕ್ಕೊಳಗಾಗದವಳು (?): ಕುಂದಲೆ ಪುಷ್ಪನುಂ ನಿಷ್ಕಂದಿತೆ ಸೊಗಯಿಸುಕೆ ಮಧುಪನಿಕರಕ್ಕೆ ಜರಪ್ಪಂವರಿ ಸೊಗಯಿಸುಗುಮೆ ವಿಟಸಂದೋಹಕ್ಕನಿತು ನಯಮನಳವದಿಸಿದೊಡಂ (ಶಾಂತಿ. ೭-೧೩೯). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಂದಿತಾ]

ನಿಷ್ಕಲ್ಪ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೇಯಿಸಿದುದು; ಪಕ್ವವಾದುದು: "ನಿಷ್ಕಲ್ಪಂ, ಕ್ಷುಧಿತಂ—೨ ಎಂಬಿನೇ ಭಾಗ ಉಳಿಯುವಂತೆ ಕಾಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು, ಅಷ್ಟಮಾಂಶಾನಿಷ್ಕಲ್ಪವಾದ ಕಷಾಯಾದಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೪೮). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಲ್ಪಪಾತ (ನಾ). ಯಾವ ಪಕ್ಷವನ್ನೂ ವಹಿಸದಿರುವಿಕೆ; ಸಮಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ; ಸಮದೃಷ್ಟಿ: ವಿಶ್ವಕರ್ತೃನಿಷ್ಕಲ್ಪ; ತರಗಲೆಯನೆಂತಂತು ಸುಗ್ಗಿಯ ಮುಗುಳ್ಳಕಂ, ಶವನಂತೆಂತೆ ಜೀವಿಪಹಸುಳಿಯಂ, ಬಹಿಸಿ ತೋರ್ಪುದು ನಿಷ್ಕಲ್ಪಪಾತಮಂ (ಚತ್ರಾಂಗ. ೩೮-೧೦೪೪); ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಮಕ್ಕಳು ನಿಷ್ಕಲ್ಪಪಾತದಿಂದ ಆಲೋಚಿಸಿ ತೀರ್ಮಾನಗಳಿಗೆ ಬರುವಂಥ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ತರಬೇಕು (ಚಕ್ರದ. ೨೧೬); ಅಧಿಕಾರಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದ ರಾಷ್ಟ್ರಕನು ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಜಡ್ಡಿಯಂತೆ ನಿಷ್ಕಲ್ಪಪಾತವಾಗಿ ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ ಮಾಡತಕ್ಕವನು (ರಾಜ್ಯಾಂಗ. ೧೩೯). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕತಿ (ನಾ). ೧. ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ; ಏಕತೆ: ಅಜೀವಿನ ಭಾವ ಪರತಂತ್ರವಿಲ್ಲದ ನಿಷ್ಕತಿ [ಪಾಶಾಂ. ೨೨] ಮುಜಹಿನ ಭಾವ ಪರತಂತ್ರವಿಲ್ಲದ ನಿಷ್ಕತಿ [ಪಾಶಾಂ. ೨೨] (ಅವಚಂ. ೨೯೧-೧೩೦೪); ಭಾವ ನಿರ್ಭಾವ ನಿಷ್ಕತಿಯಾದಲ್ಲಿ ಮಹಾದಾಸಿ ಸೊಡ್ಡಳಿಗೆ ಸರ್ವನಿರ್ವಾಣವಾಯಿತ್ತು (ಮಹಸಂ. ೫೧೯-೧೦೨); ಲಿಂಗವೆಂಬ ಎಲೆಯ ಮೇಲೆ . . . ನಿಷ್ಕತಿ [ಪಾಶಾಂ. ೨೨] ಯೆಂಬ ಹಣ್ಣಾಯಿತ್ತು ನಿಷ್ಕತಿ [ಪಾಶಾಂ. ೨೨] ಯೆಂಬ ಹಣ್ಣು ತೊಟ್ಟಿ ದಿಟ್ಟು ಕಳಚಿ ಬೀಳುವಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಸಂಗಮದೇವ ತನಗೆ ಬೇಕೆಂದು ಎತ್ತಿಕೊಂಡ (ಬಸವ. ೫೨೭). ೨. ತನ್ಮಯ; ಏಕೈಕ: ಜಪಸಮಾಧಿ ಹೋಮನೇಮದುಪಮೆಗಳಿಗತೀತನು ನಿಷ್ಕತಿ ನಿರಂಜನ ಸೂಕ್ಷ್ಮದಪರಿ ವಿತಸಕಲ್ಪಿತ (ಕವೀ. ೫೦-೨೬೭); ಕ್ರಿಯೆಯಿಲ್ಲದ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂದನು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ ವಿಾಜಾ ನಿಷ್ಕತಿಯಾದ (ಕವೀ. ೧೧೧-೫೪೫).

[<ಸಂ. ನಿಷ್ಕತ್ತಿ]

ನಿಷ್ಕತಿಕ (ನಾ). ತಾಗಿದುದು; ತಗುಲಿದುದು: ಸತಿ ಸತ್ಯಭಾಮೆ ವಿಳಸಿತಶತಪತ್ರಪರಾಗಮಾತ್ಮನಾಸಾಪುಟ ನಿಷ್ಕತಿಕಂ ಕೊಳೆ ಮದಿದರ್ಪ ಮಹಿಪತಿಯೊಳಮರಸಿಯೊಳಂ ಪೊದೊರೆ ಮೋಹಂ (ಶಾಂತಿ. ೬-೯೫).

[ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕತಿಪದ (ನಾ). ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯ ಪಟ್ಟಿ; ಏಕೈಕಪದವಿ: ಸಂಗವಾಯಿತ್ತು ನಿಷ್ಕತಿಪದವೆ ತಾನಾಗಿ ಸಂಗವಾಯಿತ್ತು ಚಿದ್ವನ ಬೆಳಗಿನ ಬೆಳಗಿನೊಳಗೆ (ಕವೀ. ೧೦೬-೫೨೪). [ನಿಷ್ಕತಿ+ಪದ]

ನಿಷ್ಕತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟು; ಉತ್ಪತ್ತಿ: ಶಾಳಿ ವ್ರೀಹಿಯವ ಗೋಧೂಮಾದಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯ ಸಸ್ಯಉತ್ಪತ್ತಿಯುಂ (ಚಾವುಂ. ೪೩); ಲೊಲ್ಲಟಿ ಶಂಕುಕರು ಅನಂದವರ್ಧನನಿಗಿಂತ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದವರು; ಇವರು ನಾಟ್ಯರಸದ ನಿಷ್ಕತ್ತಿಯನ್ನೇ ವಿಚಾರಮಾಡಿದರು (ಭಾರವಿ. ೩೬೫); ವಸ್ತು ಮೃತ್ತಿಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ನಿಷ್ಕತ್ತಿಯಾಗುವ ಸೌಂದರ್ಯಾನುಭವವೆಂಬ ಅನಂದ ವಿಶೇಷ (ಸಾಂದಸ. ೧೧). ೨. ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ; ಸಮಾಪ್ತಿ; ಮುಕ್ತಾಯ. ೩. ಪರಿಪಾಕ; ಸಿದ್ಧಿ: ಎನಗೊಂದು ನಿಜವಿಲ್ಲ ಎನಗೊಂದು ನಿಷ್ಕತ್ತಿಯಿಲ್ಲ ಲಿಂಗವ ತೋಜಾ ಉದರವ ಹೊರವ ಭಂಗಗಾತಿ ನಾನು (ಬಸವ. ೩೦೬). ೪. ಏಕೈಕವಾಗುವಿಕೆ; ಅದ್ವೈತ್ಯವಾಗುವಿಕೆ; ಇಲ್ಲವಾಗುವಿಕೆ: ಕೆಂದ ಕೆಟ್ಟಿಲ್ಲ ಹೊರೆ ನಿಂದಿತ್ತು ಅವಾಸಕ್ಕೆ ಸಂದಿಲ್ಲ ನಿಶ್ಚಲಕಂಕಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕತ್ತಿಯಾದ ಶರಣಿಗೆ (ಪೋಳಮಾ. ೧೦೪-೪೧೪); ಅಖಂಡೇಶ್ವರನೆಂಬ ಮಹಾಘನ ಪರಾತ್ಪರಪರಿಪೂರ್ಣಪ್ರಸಾದದೊಳಗೆ ಮನವಡಿಗೆ ನೆನಹು ನಿಷ್ಕತ್ತಿಯಾಗಿ ಏನೆಂದಜಾಯದಿದರ್ಪನೆಯ್ಯಾ (ಅಖಂಡೇ. ೧೦೬-೭೫); ಲೋಕಾದಿ ಲೋಕಂಗಲೇನೂ ಇಲ್ಲದಂದು ನೆನಹು ನಿಷ್ಕತ್ತಿಯಾಗಿತ್ತು ನೋಡಾ (ಮಹರ. ೧೦-೨೧). ೫. ತೀರ್ಮಾನ; ನಿರ್ಣಯ; ಸಿದ್ಧಾಂತ: ಶ್ರೀಪತಿಯು ದೀಪಾಲಿಯನ್ನು ಮದುವೆ ಆಗಲು ಆಗ್ರಹ ಹಿಡಿದು ಸಮಾಜವನ್ನೂ ತೊರೆದುಹೋಗಲು ಸಿದ್ಧ . . . ಈ ಬಗ್ಗೆ ತರ್ಕ ನಡೆದಿದೆ. ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಇದರ ನಿಷ್ಕತ್ತಿಯೇ ಆಗುತ್ತಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪ. ೪೪೪). ೬. [ವ್ಯಾಕ] ಶಬ್ದದ ಹುಟ್ಟು—ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ; ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಕೂಡುವಿಕೆಯಿಂದಾಗುವ ರೂಪಸಿದ್ಧಿ: ಒಂದು ಪದದ ಮೂಲವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿದು ಅದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ಪದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು: ಅನ್ಯಭಾಷೆಯ ಶಬ್ದಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಅವುಗಳ ನಿಷ್ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಬೇಕು? (ದ್ರಾವಿ. ೨೫೮). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕನ್ನ (ಗು). ೧. ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ; ಹುಟ್ಟಿದ: 'ನಿಷ್ಕನ್ನರೂಪ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಹೊರಬಂದುದು; ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಉಂಟಾದುದು: "ನಿಷ್ಕನ್ನಂ ಸಿದ್ಧಂ" (ಮುಕ್ತೋ. ೧೦೪-೪೦); ಇಂದ್ರನಿಂ ಮಾಡೆಪಟ್ಟುದು ಇಂದ್ರಿಯಂ ಮೇರ್ ಇಂದ್ರನೆಂಬುದು ನಾನುಕರ್ಮಂ ಅದಣಿಂ ನಿಷ್ಕನ್ನಮುಪ್ಪುದು ಇಂದ್ರಿಯಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೫); ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ಆಗಲೇ ನಿಷ್ಕನ್ನವಾಗಿರುವ ರಸವನ್ನು ಆ ಶಬ್ದಗಳು ಹೆಸರಿಸುತ್ತವೆಯೇ ಹೊರತು, ರಸಪ್ರತೀತಿಯೇ ಆ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿತೆನ್ನಲಾಗದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪). ೩. ನೆರವೇರಿದುದು; ಈಡೇರಿದುದು; ಪೂರೈಸಿದುದು: ನಿಷ್ಕನ್ನ ಸಯಲಿ ರಾಜಮುಖ ನಿಷ್ಕನ್ನವಾದರೆ ಬೊಪ್ಪನಿಂದ್ರನ ಮನ್ನಣೆಯ ಮೈಸೋಂಕಿನೋಲಗ ಸುಲಭವಹುದೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೧೯). ೪. ಸಿದ್ಧವಾದುದು; ನಿರ್ಣಯವಾದುದು; ತೀರ್ಮಾನವಾದುದು. ೫. ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದುದು. ೬. ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಉತ್ಪನ್ನನಾದವನು: ಅತಿಸೌಮ್ಯಾಕೃತಿಯು ಮನುಗ್ರತಪಸ್ತೇಜಮುಮನಾದಮೊಳಕೆಯ್ದಂತಾ ಪ್ರತಿಪತಿ ಶಶಿಸೂರ್ಯ ಸಮಾಹೃತಿಯಂ ನಿಷ್ಕನ್ನನಾದ ತೆಜದಿಂದಿದರ್ಪಂ (ಚಂದ್ರ. ೨-೪೩). ೭. ಪರಿಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನು: ಪುಪ್ಪವಾದಾ ಬಳಿಕ ಹೆಪ್ಪನಿಜಿದವರುಂಟೆ ನಿಷ್ಕನ್ನನಾದ ಗುರುನಿಸುಪದೇಶದಿಂದ ತಪ್ಪದದು ಮುಕ್ತಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೫). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪನ್ನತೆ (ನಾ). ಘನತೆ ; ಗೌರವ : ನನ್ನ ನಿಮ್ಮಯ ನುಡಿಯ ಕೈಕೊಂಡೆನ್ನ ಭೂಮಿಯನೀಯನಯ್ಯನ ಬನ್ನಣೆಯ ಮಾತನ್ನು ಕೊಳ್ಳದು ಸಾಕು ಸಂಧಿಯನು ನುನ್ನಿಸುತ ಮರುಳಾದನೀ ನಿಷ್ಪನ್ನತೆಯ ಬೀಳ್ಕೊಂಡ ಪಾಂಡನಗುನ್ನಿಗಳ ಗರುವಾಯ ಮೂಡುವಿರೆಂದು ಖಳ ನುಡಿದ (ಕುಡ್ಯಾವಿ. ೪-೧೪). [ಸಂ. ನಿಷ್ಪನ್ನತಾ]

ನಿಷ್ಪನ್ನಯೋಗ (ನಾ). [ಜೈನ]ಮೂರು ಪ್ರಕಾರವಾದ ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ೧ ಪ್ರಾರಬ್ಧಯೋಗ, ಧನಮಾನಯೋಗ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಪನ್ನಯೋಗ ಎಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಧ್ಯಾನಾಭ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಈ ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನವು ಪೂರ್ಣತೆಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ : ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಬ್ಧಯೋಗವೆಂದು, ಧನಮಾನಯೋಗವೆಂದು, ನಿಷ್ಪನ್ನಯೋಗವೆಂದು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರವೆಂದು (ಸಾಗರ. ೩೦-೭). [ನಿಷ್ಪನ್ನ + ಯೋಗ]

ನಿಷ್ಪನ್ನರೂಪ (ನಾ). ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ರೂಪ ; ಪಡೆದ ರೂಪ ; ಸಾಧಿತವಾದ (ಶಬ್ದ)ರೂಪ : ಕುಜ. ಗುರುತು ಮಾಡು ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಬೇರು . . . ಕುರಿತು ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಅವರ ಒಂದು ನಿಷ್ಪನ್ನರೂಪ ಉಳಿದು ಬಂದಿದೆ (ಸಮ್ಪ್ರ. ೯೨). [ನಿಷ್ಪನ್ನ + ರೂಪ]

ನಿಷ್ಪನ್ನಶಬ್ದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಮೂಲಶಬ್ದದಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಶಬ್ದ ; ಸಾಧಿತ ಶಬ್ದ ; (ಒಂದು ಮೂಲದಿಂದ) ಹೊಸದಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ತದ್ವಿತ್ತ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದ : ದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮೂಲಶಬ್ದಗಳು, ನಿಷ್ಪನ್ನ (Derivative) ಶಬ್ದಗಳು, ಸಮಾಸಶಬ್ದಗಳು ಎಂದು ಮೂರು ಪಂಗಡಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಬಹುದು . . . ಕಲ್ಯಾಣಿಗಂ, ಪೂವಣಿಗಂ ಮೊದಲಾದುವು ನಿಷ್ಪನ್ನಶಬ್ದಗಳು (ಕೃಷಿ. ೧೪). [ನಿಷ್ಪನ್ನ + ಶಬ್ದ]

ನಿಷ್ಪಾಕ್ಷಿಕೆ (ಗು). ಯಾವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸೇರದ ; ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳ ; ಸಮದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳ ; ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ನಿಷ್ಪಾಕ್ಷಿಕೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕನೇ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ರಕ್ಷಾಮಣಿ (ರಾಜ್ಯಾಂಗ. ೧೩೯). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಾಕ್ಷಿಕೆ (ನಾ). ಯಾವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸೇರದಿರುವಿಕೆ ; ಪಕ್ಷಪಾತವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಅವರ ನಿಷ್ಪಾಕ್ಷಿಕೆಯೇ ಅವರನ್ನು ಉನ್ನತಮಟ್ಟಕ್ಕೆರಿಸಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ನಿಷ್ಪಾಕ್ಷಿಕತಾ]

ನಿಷ್ಪಾದನ (ನಾ). ಉಂಟುಮಾಡುವಿಕೆ ; ಸೃಷ್ಟಿಸುವಿಕೆ : ಏಂ ಪಾಣನೊ ಧಾತ್ರಂ ರೂಪನಿಷ್ಪಾದನವಿಧಿಯೇ (ಆದಿಪ. ೩-೯೧) ; ವಿಸಯಸುಖಾಸ್ವಾದನಂ ದೋಷನಿಷ್ಪಾದನಮಲ್ಲಂ ಬಂತೆ ಚಿತ್ತಕ್ಕೊದವಿಸೆ ಪದವಂ ಛಾರತೀದಂಃ ವಕ್ತಾವ್ಯನಿಷ್ಪಾದನಾ ವಿಧಾನಂ ಸರ್ವಸಿ (ಕಂಠಮಾ. ೩-೧೬೧) ; ಅವಶ್ಯನಿಷ್ಪಾದನಕ್ಕುಜ್ಜವಣಿವಡೆದೋ ಪದ್ವಜಂಗಿ (ರೇಲಾವ. ೪-೨೯). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಾದಿತ (ಗು). ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡಿದ ; ಹುಟ್ಟಿಸಿದ ; ಉಂಟುಮಾಡಿದ : ಬಹುಶ್ರುತ ಮಂತ್ರಿ ಮಂತ್ರರೂಪನಿಷ್ಪಾದಿತ ಮಾಯಾ ಗಾಣತಿಯರನಮಿತಂಗೆ ತರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು (ಶಾಂತಿ. ೨-೮೧). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಾದ್ಯ (ಗು). ೧. ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ; ಸಿದ್ಧವಾಗುವ. ೨. ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗುವ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಾಪ (ಗು). ೧. ಪಾಪವಿಲ್ಲದ ; ಪಾಪರಹಿತ : ಇನಿತು ನೀನು ಯದೆ ದುರಾಗ್ರಹವನೆ ಬಲಿದು ಧರ್ಮಜಿಗೆ ಶಾಪವನನುವಿಸಲು ನಿಷ್ಪಾಪ ಧರ್ಮಜನಿಗೆ ಹೊದ್ದುವು (ಪ್ರಸುಪ್ತಿ. ೨-೬೯). (ನಾ). ೨. ಪಾಪವಿಲ್ಲದವನು ; ಶುದ್ಧನಾದವನು : ಫಲಗುಣಂ ಕೃಷ್ಣನ ನಿರೂಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ಹರ್ಷದಿಂದಾಗ ನಿಷ್ಪಾಪನಾಗಿದ ಚಂದ್ರಹಾಸನಂ ಬಂದು ಗಾಢಾಲಿಂಗಸಂಗೈಯಲು (ಚೈವ. ೩೨-೧೬) ; ನಾವು ನಿಷ್ಪಾಪರಾಗದೆ

ಭಗವಂತನ ದರ್ಶನವನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಯೆವು ; ಮತ್ತು ಭಗವಂತನ ದರ್ಶನವನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ನಿಷ್ಪಾಪರಾಗಲಿಯೆವು (ಪರಶ. ೧೭೩). ೩. ಏನೂ ತಿಳಿಯದವನು ; ಮುಗ್ಧ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಾಪತೆ (ನಾ). ಪಾಪವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಶುದ್ಧವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಪಾಪರಾಹಿತ ; ನಿಷ್ಪಾಪತೆ ಹಾಗೂ ಭಗವದ್ದರ್ಶನ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಸಂಬಂಧವು ಅದಂತೆಂದು ? (ಪರಶ. ೧೭೩). [ಸಂ. ನಿಷ್ಪಾಪತಾ]

ನಿಷ್ಪಾಪಿ (ನಾ). ಪಾಪವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಪುಣ್ಯಪಾಪವಿರಹಿತನಾಗಿ ನಿಷ್ಪಾಪಿಯಯ್ಯಾ ಭಕ್ತನು (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೩೫೮-೬೪) ; ನನ್ನ ಮಗನು ಆಯುಷ್ಯ ಹಾಳು ಮಾಡಬೇಡಿರೇ. ಅವಳು ನಿಷ್ಪಾಪಿ (ಮೂರುದ್ರ. ೨೫೩). [ಸಂ. ನಿಷ್ಪಾಪಿನಾ]

ನಿಷ್ಪಾರದರ್ಶಕ (ಗು). ೧. ಪಾರದರ್ಶಕವಲ್ಲದ ; "ಬೆಳಕನ್ನು ಪ್ರತಿಫಲಿಸದ ; ತನ್ನಲ್ಲಿ ಬೆಳಕನ್ನು ಹಾಯಿಸದ ; ನಿಷ್ಪಾರದರ್ಶಕ" (Opaque. ಇಂಕನ). (ನಾ). ೨. ತನ್ನ ಮೂಲಕ ಬೆಳಕನ್ನು ಹರಿಯಬಿಡದುದು ; ಅಪಾರದರ್ಶಕವಾದುದು : ದೀಪಿನಲ್ಲಿಯೇ ದೀಪಿಸುಣ್ಣು ಸೇರಿಸಿ ತಯಾರಾದ ಕಾಗದದಲ್ಲಿರುವುದಾದ ಶಂಭುಗಳು ಮುಚ್ಚುವಂತೆಯೂ ಬಣ್ಣವು ಸರಿಯಾಗುವಂತೆಯೂ ಕಾಗದವು ನಿಷ್ಪಾರದರ್ಶಕ (Opaque) ವಾಗುವಂತೆಯೂ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ (ಮುದ್ರಕ. ೪೦). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಾವ (ನಾ). ೧. (ಧಾನ್ಯ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ತೂರಿ ಶೋಧಿಸುವಿಕೆ : "ಲವಮುಧಿಲಾವಂ ಲವನಂ ಪವನಂ ನಿಷ್ಪಾವ ಮಂತೆ ಪವಂ" (ಮೃತಿಕಾ. ೧೧೪-೨೧) ; "ನಿಷ್ಪಾವೇ, ಪವನಂ, ಪವಃ - ೩ ಧಾನ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡುವಿಕೆ, ತೂರುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೬೪). ೨. = ನಿಷ್ಪಾವಕ : "ನಿಷ್ಪಾವ ವಲ್ಲ ಸಂಜ್ಞಿಕವದವರೆ" (ಮೃತಿಕಾ. ೯೪-೧೭) ; ಕುಲತ್ವ ಮುಗ್ಧ ಮಾಪ ರಾಜಮಾಪಾಡಕೇ ನಿಷ್ಪಾವ ಚಣಕ ಕುಸುಂಭ ಕಾರ್ಪಾಸ ಸರ್ಪಪ ದೇರಕ ಧಾನ್ಯಕಾದಿ ವಿವಿಧ ಧಾನ್ಯಭೇದಗಳುಂ (ಆದಿಪ. ೬-೭೨) ; ಬಾವುಣಿಯನ್ನೆಳೆಂ ನಿಷ್ಪಾವಮನಗನೆಯುನುನಿಕ್ಕಿದಂದೆರ್ಮಗೆ ಮೇಣಾವಿಂಗೆ ಬಸಿಜ ಕಲು ಸತ್ತಾವಡಿ (ದಿ)ಗೊಳಿಸುತ್ತಮಿರ್ಪೊಡವು ಪೊದಮಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಶ. ೯-೧೯೦). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಾವಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ ; ಅವರೆ : "ವಲ್ಲೇ, ನಿಷ್ಪಾವಕ - ಈ ೨ ಅವರೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೬-೪೩೦) ; "ನಿಷ್ಪಾವಕಮನೆ ವಲೆಯನಲ್ಲವರೆ" (ಸುಂಗರಾ. ೧೧೦-೫). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಕುಟ್ಟಿ ಪುಡಿಮಾಡಿದ ; ಅರೆದು ಹಿಟ್ಟು ಮಾಡಿದ. ೨. ಗಾಯಗೊಂಡ ; ಹಿಂಸೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ : ಗುರು ಪಾದಾಂಬುಕುಹಕ್ಕೆ ಮುಗ್ಗಿ ಪೊಡೆವಟ್ಟುಂಗುಂ ಭುಜಂಗೇಂದ್ರ ಭೀಕರ ಬಾಹಾಬ್ರಮಿತಾಭ್ರವಿಭ್ರಮಗದಾನಿರ್ಭಾತನಿಷ್ಪಿಷ್ಟಸಿಂಧುರಮೇ [ದೋಸ್ರರೆ] ಸಾದ್ರಮಾರಣಕ್ಕೋಣೇತಳಂ ಕೌರವೇಶ್ವರಚೂಡಾಮಣಿ ಚೂರ್ಣಕಲ್ಪಕುಲದಿಕ್ಕಕ್ರಂ ಹಿಡಿಂಬಾಂತಕಂ (ಗದಾಯು. ೪-೬೩) ; ನಷ್ಟವಾದುದು ಸತ್ತವಾತನಿಷ್ಪವೈರಿಯ ಕರಹತಿಗೆ ನಿಷ್ಪಿಷ್ಟಗಾತ್ರನು ಜಾಂಬವಂತನು ಬಳಲುತ್ತಿಂತೆಂದ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೬೬-೧೫). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪೀಡನ (ನಾ). ಹಿಂಡುವಿಕೆ ; ಹಿಸುಕುವಿಕೆ : ಯಂತ್ರ ನಿಷ್ಪೀಡನಾದಿಗಳೆಂ ನಾರಕರ್ಗೆ ಸಂಕ್ಲಿಷ್ಟಾಸುರರ್ ದುಃಖಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿದೊಡಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೨೩) ; ಕುಚೆಯುಗಳ ನಿಷ್ಪೀಡನದ . . . ದೃಢಾಲಿಂಗನದ ಮನುಮುಖಚರಿತೆಗಳ ಚಾತುರಿಯನಿಧಿ ರಮಿಸಿದನು ರಮಣಿಯರ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೨೬-೪) ; ಕಾವ್ಯಾತ್ಮಕ ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪೀಡನದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಚರ್ವಣೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಧ್ವನಿಶೋ. ೫೦ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪೇದನಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಡು : ಉದ್ವಾಳಕಂ ಎಂಬ ರುಷಿಯೊಂದು ದಿನಂ ಗಂಗಿಯೊಳ್ ಸ್ನಾನಂ ಮಾಡಿ ಕೌಶೀನವಂ ಪ್ರತ್ಯಾಳಿಸಿ ಕಮಲಕರ್ಪಕೆಯೊಳು ನಿಷ್ಪೇದನಂಗೈಯಲ್ (ಪ್ರಾಕ್ಯಾತ್ಯ. ೧೫೨ ಶಾಸ್ತ್ರಸಾರ).

[ನಿಷ್ಪೇದನ+ಗೈ (<ಕೆಯ್,)]

ನಿಷ್ಪೇದನೆ (ನಾ). = ನಿಷ್ಪೇದನ : ಅಶ್ರು, ಸಂತೋಷ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆಯ ನಿಷ್ಪೇದನೆಗೆ ಬಿದ್ದದೆ ಅತ್ಯೇಕು ಸೋರ್ವ ಅನವರತ ರಸಧಾರೆಯೋಲ್, ತೋರಿಯೊಳ್ಳುದು ಹನುಮನನ್ನಿಯ ಕೃತ್ವ ತಾಶತಪತ್ರದಿಂ (ಕ್ರೀರಾಜಾ. ೪೭೮-೧೦೦). [ಸಂ. ನಿಷ್ಪೇದನೆ]

ನಿಷ್ಪೇದಿತ (ಗು). ಪೀಡಿಸಿದ; ಹಿಸುಕಿದ; ಒತ್ತಿದ; ಸ್ವರ್ಗ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮೇಲಬ್ಬುಪ್ಪೋಕಂದದೇಂ ನಲಿದನೋ ಸಂಭೋಗಸಮುದ್ರ ನಿರ್ದಯನಿಷ್ಪೇದಿತ ದೇವನಾರನನಿತಾಂಬಾಧರಂ ಶ್ರೀಧರಂ (ಅದಿಪ. ೫-೭೧). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪುರುಷೆ (ನಾ). ನುಡುವೆಯಾಗದವಳು ; ವಿವಾಹವಿಲ್ಲದವಳು : ಅರಸ ಬಿಸ್ತೆಯಬಟ್ಟು ಸತಿ ನಿಷ್ಪುರುಷೆಯೆಂದನ್ಯಾಯವಾದಿದ ಪರಿಯ ತನ್ನಜಾಕೆಯನು ನೆನೆದವರಸನಿಂತೆಂದ (ಜೀವಂಚ. ೧೨-೩೬).

[ಸಂ. ನಿಷ್ಪುರುಷಾ]

ನಿಷ್ಪೇಷಣ (ನಾ) ೧. ಉಜ್ಜುವಿಕೆ. ೨. ಅರೆಯುವಿಕೆ. ೩. ಪುಡಿಮಾಡುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪೇಷಿತ (ನಾ). ಅಜಿಗಜಿಯಾದವನು ; ಪುಡಿಪುಡಿಯಾದವನು : ಪರ್ವತದ ಕಿಬ್ಬದಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸ ಮಾಡುವವರ ಮೇಲೆ ತಿಖರವು ಬಿದ್ದರೆ ಹೇಗೆ ನಿಷ್ಪೇಷಿತರಾಗುವರೋ . . . ನವಕುಮಾರನ ಹೃದಯವು ಹಾಗೆ ಜರ್ಜರಿತವಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ಕವಾಕುಂ. ೧೧). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಕಂಪ (ಗು). ಅಲುಗದೆ ಇರುವ ; ನಿಶ್ಚಲವಾದ ; ಸ್ಥಿರ ವಾದ : ಸೌಮನಸ್ಯನು ನಿಷ್ಪಕಂಪಸನಾಮನರ್ಜನದೇವನಿದರಲಿ ಭೂಮಿಯಲಿ ಬಿಲ್ಲಾಳದಾವನೆಂದನಾ ಶಕುನಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೪). 'ನಿಷ್ಪಕಂಪಸಲಿಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಕಂಪನ (ನಾ). ಚಲಿಸದೆ ಇರುವಿಕೆ ; ಅಲುಗದೆ ಇರುವಿಕೆ ; ನಿಶ್ಚಲತೆ : ಕುದಿಗಾಲುಗಳ ಹೊಜಾಗೆಯ ತಪದ ನಿಜಾಗೆಯ ನಿಷ್ಪಕಂಪನದ ಬಿಗಿದ ಬಿಲ್ಲಿನ ಬೆನ್ನ ಬತ್ತಕೆಗಳ . . . ಹೊಸ ತಪಸ ತೊಡಗಿ ದನು ಬಲುತಪದ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೪೩). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಕಂಪಸಲಿಲ (ನಾ). ೧. ಅಲ್ಲಾಡದೆ ಇರುವ ನೀರು. ೨. ನೀರು. ಚಲಿಸದಿರುವುದು ; ಶಾಂತವಾದ ನೀರುಳ್ಳುದು : ಹೇಮಾ ಚಲೇಂದ್ರಂ ಜಗಕ್ಕಿದು ಬೇಜೊಂದತಿನಿಷ್ಪಕಂಪಸಲಿಲಂ ಗಂಭೀರಕೂಸಾರ ಮೆಂಬುದನೆಂದರ್ಚನೆ ಪೇಚರಾಮರಗಣಂ ನಿಂದಂ . . . ಅದಿ ಭಟ್ಟಾರಕಂ (ಅದಿಪ. ೯-೧೨೩). [ನಿಷ್ಪಕಂಪ+ಸಲಿಲ]

ನಿಷ್ಪತಿ (ಗು). ಪ್ರತಿಯಿಲ್ಲದ ; ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ; ಅದ್ವಿತೀಯ : ನೀಲಗಿಣಿಯಿಕ್ಕೆಲಕೆ ಪಾರಿಧಿ ಮೇಲೆ ನಿಷ್ಪತಿತ್ವಂಗಳಿವು ಮೈನೀಳದಲಿ ಪೂರ್ವಾಪರದ ಜಲನಿಧಿಯ ಮುಟ್ಟಿಹವು (ಕುವ್ಯಾ. ೭-೪೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪತ್ಯಾಹ (ಗು). ೧. ಅಡ್ಡಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ; ತೊಡಕಿಲ್ಲದಿರುವ ; ನಿಷ್ಕಂಟಕವಾಗಿರುವ : ನಿಷ್ಪತ್ಯಾಹಮೋಹರಸಪರವಶತೆಯಿಂ ನೆರೆವ ನಗರದಂಪತೀಶತೋತ್ತಾರಣತಕುಹರಣಸೂತ್ರಮಂ ಕಲ್ಪು ಪರಿವಿಧಿಯು ಪಾರಾವತಶ್ವಕರಕ್ಕೆ ಮಕರಕೇತು ಶಾಸ್ತ್ರಾಭಾಸಪ್ರಾಸಾದಂಗಳಾದ ಮಣಮಯಕ್ಕೆ ತಳಗಿರಿಗಳುಂ . . . ಮನೋಹರಂಗಳೆನಿಸಿದುವು (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೦೩). (ನಾ). ೨. ಅಡ್ಡಿ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಅಡಚಣೆ ಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿಷ್ಕಂಟಕವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ನಿರಾತಂಕ ಸ್ಥಿತಿ :

ಭ್ರಮೆಯ ಮಾಡದಿರು (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೩೨) ; ಆಹ ಲೇಸಾಯ್ತು ಮನು ನಿಷ್ಪತ್ಯಾಹದಲಿ ನಾವ್ ಬಂದ ಕಾರ್ಯ ಮಹಾಹವನ ಜೈಸಿದವು (ತೊರರಾ. ೫-೮-೮೬) ; ತಾನಾಗಿ ನಿಷ್ಪತ್ಯಾಹದಲಿ ಜೀವಿಸುವುದು (ನಿಭಾಗ. ೪-೩-೫೭). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಪಂಚ (ನಾ). ೧. ಸಂಸಾರಬಂಧಕ್ಕೆ ಅತೀತವಾದುದು : ಮಾಯಾತೀತವಾದುದು : ಕಿನ್ನರಯ್ಯನನೊಡನೆ . . . ತೆಗೆದು ಬಿಗಿ ದಟ್ಟ ಜಡವಿರಹಿತಂ ನಿಷ್ಪ [ಸಾಕಾಂ. ನಿಃಪ್ರ]ಪರೇಶದ ಬೆಡಗಿನೊಳ್ಳಿನ ಮತಿಯ ಕೀಲಂ ಪಿಡಿಸಿ ಲಿಂಗಪ್ರಾಣಮಥನ ಸದನುಭವನಜುಹಿ (ಜನಪ. ೨೯-೩೩) ; ನಿಷ್ಪಪಂಚವೂ ನಿರ್ಗುಣವೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ವಾದಿಸು ವವರು ಅದ್ವೈತಿಗಳು (ಭಾರತ. ೧೩೧). 'ನಿಷ್ಪಪಂಚಬ್ರಹ್ಮವಾದಿ' ಪರಾ. ೨. ಸಂಸಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು ; ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ತೊರೆದವನು ; ಯೋಗಿ : ಪಂಚಗುರುಚರಣಸರಿಸುಹಂ ಚಿತ್ತದೊಳಮೇ ಮಳಹರಂ ನಾಲಗೆಯೊಳ್ ಪಂಚಪದಂ ನೆಲಸಿರೆಯಿರೆ ಪಂಚತೆಯಂ ನಿಷ್ಪಪಂಚನೆಯ್ದಿದನಮರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೩೮) ; ಪಂಚಪಂಚೇಕ್ಯತಿಯ ಪ್ರಪಂಚ ಪರಿಹರವಾಗಿ ನಿಷ್ಪಪಂಚ ನಿರ್ಲೇಪಕನಾದನು (ಸಿದ್ಧೀಪ. ೩೩-೪೫).

[ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಪಂಚಬ್ರಹ್ಮವಾದಿ (ನಾ). ನಿಷ್ಪಪಂಚಬ್ರಹ್ಮನು ಇರುವ ನೆಂದು ಪ್ರತೀವಾದಿಸುವವನು ಮತ್ತು ಆ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವನು ; IP ಬ್ರಹ್ಮವೊಂದೆ ಸತ್ಯ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಮಿಥ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪಪಂಚನೆಂದು ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು : ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಗಳಾದ ವೇದಾಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ನಿಷ್ಪಪಂಚಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಗಳು (ಭಾರತ. ೧೩೦).

[ಸಂ. ನಿಷ್ಪಪಂಚಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಾ]

ನಿಷ್ಪಭ (ನಾ). ೧. ಕಳೆಗುಂದಿರುವುದು ; ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗಿರು ವುದು ; ಮಂಕಾಗಿರುವುದು : "[ವಿಗತತ್ವಂ ನಿಷ್ಪಭಮದು]" (ಮ್ತು ಕೋ. ೧೦೩-೫೨) ; "ನಿಷ್ಪಭಃ ವಿರತಃ, ಅರೋಹಃ—೩ ಕಳೆ ಕುಂದಿ ಕಾಂತಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವುದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೫೦) ; ಸೋತು ಬೆಂಡಾಗಿ ನಿಷ್ಪಭವಾಗಿದ್ದರೂ ಜಗತ್ತಿನ ಕಾರುಣ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲ ಉಕ್ಕಿಸುಮಂಥ ಕೋಮಲ ಮುಖ (ಅನಾಥ. ೧೫). ೨. ಕಳೆಗುಂದಿದವನು ; ಕಾಂತಿಹೀನ : ತರಣೆ ನಿಷ್ಪಭನಾದ ನಭದಿಂದುರಿನ ಕೊಳ್ಳಿಗಳುಮರೆ ದಿವಸದೊಳಿರದೆ ತಾರೆಗಳುರೆಯೆ ಕವಿದುವು ಹದ್ದು ಕಾಗೆಗಳು (ಕಾಕಿರಾ. ೨೫-೩). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಭತನು (ನಾ). ಕಾಂತಿಹೀನವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು : ಉಜಾದರ್ ನೀಲ ಕಲ್ಪಲತಾಶ್ರಯಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಪಭತನುಪುಳ್ಳರಂ ದೊರೆಗೆವಾರದ ಪೋಲ್ ದೊರೆಯಾಗಲಾರ್ಕಮೇ (ಶಾಂತಪು. ೫-೨೮). [ನಿಷ್ಪಭ+ತನು]

ನಿಷ್ಪಯೋಜಕ (ನಾ). ೧. ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಾರದುದು ; ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾದುದು ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದುದು : ನನ್ನ ಹೊತೆಯೊಲ್ಲಿನ ಬಾಳ್ವೆ ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದದ್ದೆಲ್ಲ ಅಸಂಗತ, ನಿಷ್ಪಯೋಜಕ ಎಂಬ ಹೆಣ್ಣಿನ ತಿರಸ್ಕಾರದ ಭಾವ (ಪ್ರತ್ಯ. ೧೧೨) ; ಈ ಖಂಡಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ರಚಿತವಾದ ಯಾವುದೇ ವಿಧಿಯು ಹಾಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವ ಮುಟ್ಟಿಗೆ ನಿಷ್ಪಯೋಜಕವಾಗಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾನ. ೩). ೨. ಉಪ ಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು ; ಅಪ್ರಯೋಜಕ : ಅವನೊಬ್ಬ ನಿಷ್ಪಯೋಜಕ (ರೂಫ). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಯೋಜನ (ಗು). ೧. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ; ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಾರದ : ಕದನಕರ್ತೃತ್ವಯಂಗಿ . . . ನಿಷ್ಪಯೋಜನಸ್ತೇದಜಲೋದ್ಧ ಮನುಂ ನಿಷ್ಪಂದ ಸಾಸಾಸ್ಪೃಶತಮುಂ ನಿಷ್ಕಾರಣ ಕಾಯಕಂಪನಮುಂ ನಿರಾಲಂಬನವಾಗಾಡಂಬರಮುಂ ತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಅದಿಪ. ೧೪-೪೧ ೪). (ನಾ). ೨. ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಾರದುದು ; ನಿರಾಪಯುಕ್ತ

ವಾದುದು : ಈ ನಿಷ್ಕಯೋಜನವಾದ ದೇಹವನ್ನು, ಸಾಗರರಾಜನಿ, ನಿನ್ನ ಸಮರ್ಪಿಸುವೆನು (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೧೬೫). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಯೋಜನಂ (ಅ). ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದೆ ; ಸುಮ್ಮನೆ ; ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ : ಅ ಕೃತಫಲನಾ ನಿಷ್ಕಯೋಜನಮಿಂತು ನೆನೆಸೆದುದು, ಬೇಡಿಯಾನ್ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೪೯೨-೧೭೪). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕವರ (ನಾ). ಅಪಾರುಷೇಯನಾದವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ನೆನೆಯುತೆ ದೇವಿ ನಿಷ್ಕವರನಂ ವರನಂ ವರನಂ ಮಹೇಶನಂ (ಗಿರಿಕ. ೯-೧೨). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕವಾಣಿ (ನಾ). ಮಗ್ಗದಿಂದ ಆಗ ತಾನೇ ಹೊರಬಂದ ಬಟ್ಟೆ ; ಇನ್ನೂ ಚೆಲುವೆ ಮಾಡದ ಹೊಸಬಟ್ಟೆ : "ನವವಸ್ತ್ರಂ ಪೊಸತದಂ ನಿಷ್ಕವಾಣಿ ತಾಂತ್ರಿಕನಿಷ್ಕಂ" (ನಸ್ತು ಕೋ. ೬೭-೧೬) ; "ಅನಾಹತಂ, ನಿಷ್ಕವಾಣಿ, ತಂತ್ರಕಂ—೩ ನವಾಂಬರ, ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೦೨). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕವಾಳ (ಗು). ಚಿಗುರದೆ ಇರುವ ; ಕೊನರದೆ ಇರುವ : ಅತಶ ತಾಪದಿಂದಮಿದು ನಿಷ್ಕವಾಳ ನಿರ್ಜಳ ನಿಷ್ಕವಾಳವಲ್ಲಿತರುವಾದುದೀಯಿದೆ ಯೊಳನ್ನಿರವಾಗದು ಪೊಪ್ಪುವುತ್ತುಮಂ (ಜಗದಿ. ೩-೬೪). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕವಾಲ]

ನಿಷ್ಕವೀಚಾರ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಸಂಘೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ರತಿ ಕ್ರೇಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಒದವುವುದು ನಿಷ್ಕವೀಚಾರದಿನವರ್ಗ ಮನೋಜ ಪರಮಸುಖಮಿನ್ನ ವರಭೃಷದಯಮನದನ್ನೇ ವೇಬ್ಬದೊ ದೇವರ ದೇವ ರಪ್ಪ ಭವಸಂಭವದಿಂ (ತಾಂತ್ರಿಕ. ೯-೧೨೮). ಸಮಧಿಕತ ಮಾನಸಾ ಮೃತಾಹಾರರುಂ ಸಪ್ರವೀಚಾರಾನಂತಗುಣ ನಿಷ್ಕವೀಚಾರಸುಖರುಂ . . . ಆಗಿ ಸುಖಮಿರ್ಪನಂ (ಚಾವುಂ. ೩೧) ; ಮಜುಮಯ್ಯೊಳ ತೀಂದ್ರಿಯಸುಖದಿಹೆವೆಟ್ಟಾದಪ್ರಸೇಂಬರ್ಪಿದುವೆ ವಲಂ ಕುಜುಪೆಂಬ ತೆದಿನೆಸೆದುದು ನೆಹಿದಹದಿಂದ್ರಂಗೆ ನಿಷ್ಕವೀಚಾರ[ಚಾರ]ಸುಖಂ (ಚಂದ್ರತ. ೧೧-೩೬). ೨. ಸಂಘೋಗ ಮಾಡದವನು ; ಸುರತದಲ್ಲಿ ತೊಡಗದವನು ; ಮೈಥುನವಿಲ್ಲದವನು : ನೆನೆಸಂ ಮೂವತ್ತು ಮೂವತ್ತೊಂಬರಿಸದೊಳಾಹಾರಮಂ ನಿಷ್ಕವೀಚಾರನಪಾರಂ ತನ್ನೊಳಾದ ಭೃದಯಂ ಸಕಳಸೌಖ್ಯಂ ತ್ರಯಸ್ತಂಶದಂಭೋಧಿ ನಿಜಾಯುಸ್ಸಂಖ್ಯೆ ಪಕ್ಕಾಧಿಕಮೆನೆ ಪದಿನಾಟಾದ ಮಾಸಕ್ಕುನಿರ್ಪತ್ತೆನೆ ಮೋಸಂಗೊಳ್ ದೇನಂ ಪೊಗಟ್ಟ ಪೆನಹದಿಂದ್ರಂಗೆ ಕೈಸಾರ್ಧ ಸೈಪಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧೧-೬೪). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕವೀಚಾರ]

ನಿಷ್ಕವೀಚಾರತೆ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕವೀಚಾರ ೧ : ನಿಷ್ಕವೀಚಾರತೆಯಂ ನೆಹಿದ ಸುಖಾಂಭೋಧಿಯೊಳನಹಜುಬಾದವಗಾಹಮಿದ್ವನಂತಹ ಮಿಂದ್ರಂ (ಚಂದ್ರತ. ೧೧-೩೯). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕವೀಚಾರತಾ]

ನಿಷ್ಕಾಣ (ಗು). ೧. ನಿರ್ಜೀವವಾದ ; ಜೀವವಿಲ್ಲದ. ೨. ಬಲವಿಲ್ಲದ ; ನಿರ್ಬಲವಾದ. (ನಾ). ೩. ಪ್ರಾಣವಿಲ್ಲದುದು ; ನಿರ್ಜೀವವಾದುದು : ಬಲದೇವಾತ್ಮತೆಯಂ ಸರಾಗನನುರಂ ನಿಷ್ಕಾಣಮಂ ವಿಕ್ರಿಯಾಬಲದಿಂ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಕಂಡು ಲಕ್ಷ್ಯಣಂ . . . ದಿಬ್ಬಂ ಧರಾತಲದೊಳ್ (ಪರಾನಾ. ೧೬-೪೯). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೇಮ (ಗು). ೧. ಅಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ; ಅನಾಸಕ್ತವಾದ : ಕಾಮಿ ಭೋಗಿಸುವಗೆ ಕರ್ಮಬಂಧ ನಿಷ್ಕೇಮಭೋಗಿಗೆ ಬಂಧವುಂಟೆ (ಭರಣ. ೨-೩೨). (ನಾ). ೨. ಪ್ರೇಮವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿರಾಸಕ್ತಿ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಲ, ನಿಷ್ಕಳ (ಗು). ೧. ಫಲವನ್ನು ಕೊಡದಿರುವ ; ಹಣ್ಣು ಬಿಡದ. ೨. ವ್ಯರ್ಥವಾದ ; ನಿರರ್ಥಕವಾದ : ಸುಕ್ಕಳನೀಯದೆ ನೋಡೆ ನಾಡೆ ನೋಯಿಸಿದಪುದಿಷ್ಟುಪುಷ್ಪದಪೊಲೆನ್ನಯ ನಿಷ್ಕಲ ಪುಷ್ಪ

ದರ್ಶನಂ (ಸಂಪಘಾ. ೧-೧೧೬) ; ನಿಷ್ಕಲಪ್ರಾಣಯನಾದಂ ಕ್ರೂರಿಯಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಹನನ ಮಹಾಪಾಪಮಂ ಗೆಯ್ವ ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯನೆನ್ನಂ ಪಾಪೆಯಂ ನೀಂ ಬೆಸಗೊಳಿ ಫಲಮೇಂ (ಕಾದಂಪು. ೯೫೭). ೩. ನಪುಂಸಕವಾದ ; ಪುಂಸತ್ವವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. ನಿರರ್ಥಕವಾದುದು ; ವ್ಯರ್ಥವಾದುದು : ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದುದು ; ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾದುದು : "ವೃಥೆ ನಿಷ್ಕಲಂ ಮೋಘಮೆನಲದು ನಿರರ್ಥಕ್ಕೆ ನಾಡುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬-೪೦) ; ಅನ್ನವನಿಕ್ಕಿದರೇನು ಹೊನ್ನ ಕೊಟ್ಟರೇನು . . . ಸದಮಳ ಶಾಶ್ವತ ಮಹಾಘನಲಿಂಗವನಜಾಯದೆ ಇವೇನ ಮಾಡಿದರು ಕಡೆಗೆ ನಿಷ್ಕಲ (ವಚನಂ. ೩೬೭-೧) ; ಕೆಟ್ಟಾಸೆವಟ್ಟಿಯಂದು ಬೇಡಿ ನಿಷ್ಕಲವಾಗದಂತೆ . . . ನೀನೆಮಗೆ ವಲ್ಲಭನಾಗಿ ಬಿತ್ತದುಮ್ಮಳಕೆಯಂ ಕಳೆ (ವಚನಂ. ೭-೧೫) : ಶ್ರೀಗುರುಸ್ಥಿರಭಕ್ತಿಯದು ಹೊಜಾಗಿ ಕೋಟಿವಿಧಂಗಳಲಿ ಶ್ರುತಿಯೋಗ ದಲಿ ಹರಭಕ್ತಿಯಂ ಮಾಡಿದರೆ ನಿಷ್ಕಲವು (ಬಸವ. ೩೯-೨೪) ; ನಡೆವಣೀ ದರಿವನು ಸಾಲದೆನಿಸಿದ ದಕ್ಷಿಣೆಯ ಯಜ್ಞಾಳ ನಿಷ್ಕಲವು (ಕುವ್ಯಾ. ೨೩-೪೪) ; ತೋರಿಕೆಯ ಪೂಜೆಯಲ್ಲವೂ ನಿಷ್ಕಲವಾದವು (ತಮಸಾಂ. ೧೨೦). ೫. [ಜೈನ] ಉದಯಕರ್ಮದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಉದಯಪ ಕರ್ಮಮಂ ಸಫಲ ನಿಷ್ಕಲಯುಗ್ಗದ . . . ಚತುರುಕ್ತ ಭೇದದಿನೆಂದಜಾಯಂ ಪದಿನಾಲ್ಕು ಭೇದಮಂ (ಚಾವುಂ. ೩೯೪). ನಿಷ್ಕಳ : ೪. ಅಜಾಯುಗ್ತಂ ಕಲ್ಯಾಣ ನಾರಜನುವುಡುಂ . . . ಇವರೊಳಕ್ಕರಮಜನುವುಡುಂ ಭಾವಿಪಂದು ನಿಷ್ಕಳಮಲ್ಲೀ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೨೩). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಲದಾಯಕ (ನಾ). ಫಲವನ್ನು ಕೊಡದೆ ಇರುವವನು ; ಅನೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸದೆ ಇರುವವನು : ಹಂಗುಹಜಾಯಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ ನಿಷ್ಕಲದಾಯಕನಾಗಿ ಆನು ಮಾಡಿ ಶುದ್ಧ ನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೦೮). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಲವಿಧಾನ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಕ್ರಮ ; ನಿರುಪಯುಕ್ತ ರೀತಿ. ೨. ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರದವನು ; ವ್ಯರ್ಥ ಪ್ರಯತ್ನದವನು : ಖಳರು ಕೌರವರು . . . ದೌರ್ಜನ್ಯಮುಖದೀಕ್ಷಿತನು ಕಲಿಕರ್ಣ ಉಳಿದ ಭೀಷ್ಮ ದ್ರೋಣರೇ ನಿಷ್ಕಲವಿಧಾನರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೯೦). [ನಿಷ್ಕಲ+ವಿಧಾನ]

ನಿಷ್ಕಲಾಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಮಾಡುವ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಾಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ನಿರಪೇಕ್ಷ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿಷ್ಕಲಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮದ ರಹಸ್ಯ-ಧರ್ಮವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ಭಾರತ. ೧೧೮). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಲಾಕಾಂಕ್ಷಾ]

ನಿಷ್ಕಲಾರಂಭ (ನಾ). ಬೆಳೆಯನ್ನು ನೀಡದ ವ್ಯವಸಾಯ, — ಬೇಸಾಯ : ಕೇಳು ಶುಕಯೋಗೀಂದ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹಾಳುವಾದವಲಾ ವಿಚಾರಿಸಿ ಹೇಳಲೇನದು ಬಯಲ ಬಳಲಿಕೆ ನಿಷ್ಕಲಾರಂಭ (ಅನುಕ. ೨-೪). [ನಿಷ್ಕಲ+ಅರಂಭ]

ನಿಷ್ಕಲೆ (ನಾ). ಮುಟ್ಟು ನಿಂತವಳು ; ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹಡೆಯುವವಯಸ್ಸು ಮೀರಿದವಳು. [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಲಾ]

ನಿಷ್ಕಲೋತ್ಪನ್ನೆ (ನಾ). ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ನಿಷ್ಕಯೋಜಕವಾಗಿ ಜೀವಿಸುವವಳು : ನಿಷ್ಕಲೋತ್ಪನ್ನೆಯಂ ನಿರ್ದಯೆಯಂ . . . ಪಾಪೆಯಂ ನೀಂ ಬೆಸಗೊಳಿ ಫಲಮೇಂ (ಕಾದಂಪು. ೯೫೭). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಲೋತ್ಪನ್ನಾ]

ನಿಷ್ಕಲೋದ್ಯೋಗ (ನಾ). ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸ ; ವ್ಯರ್ಥ ಪ್ರಯತ್ನ : ಶಿಲೆಯೊಳ್ ಧಾನ್ಯಂಗರ್ಲಂ ದಿತ್ತಿಯುಮೊಣಗಿದ ಭೂಜಕ್ಕೆ

ನೀರ್ವೋಯ್ಯದಂ ಕೋಟಿಲೆವಟ್ಟೆ ನಿಷ್ಕಲೋದೋಗಮನೋದರಿಪುದೇಂ
(ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೫೫). [ನಿಷ್ಕಲ+ಉದೋಗ]

ನಿಷ್ಕಳ 'ನಿಷ್ಕಲ' ನೋ.

ನಿಷ್ಕಳಕುಜ (ನಾ). ಹಣ್ಣು ಬಿಡದಿರುವ ಮರ; ಫಲ ಬಿಡದಿರುವ ವೃಕ್ಷ: "ನಿಷ್ಕಳಕುಜಮವಕೇಶಿ" (ಮನ್ವ. ಕೋ. ೩೦-೨).

[ನಿಷ್ಕಳ (= ನಿಷ್ಕಲ) + ಕುಜ]

ನಿಷ್ಯಂದ (ನಾ). ೧. ಒಸರುವಿಕೆ; ಸೋರುವಿಕೆ; ಸ್ತವಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಪ್ರವಾಹ; ಧಾರೆ: ಪಂಚನಾನಸುರಾಸುರೋರಗವ್ಯಂದ ಮಣಿ ಮಕುಟ ಪ್ರಭಾನಿಷ್ಯಂದ ಭೂಯಸ್ತಿ ಮಿತಕಾಯನ ಕಂಡನುಬುಜಭವ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೬-೧೫). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಯಂದಿ (ಗು). ೧. ಸ್ತವಿಸುತ್ತಿರುವ; ಒಸರುತ್ತಿರುವ; ಜೆನುಗುತ್ತಿರುವ: ಸಪ್ತಧಾತುಮಯಮುಂ 'ಅಮೃತದವೋಲ' ಮೂತ್ರ ಪುಂಜಾದಿ ಮಲಭಾಜನಮುಂ ಅಲ್ಲಿ ಪೂತರಸನಿಷ್ಯಂದಿ ಶ್ರವಣಾದಿ ನವ ರಂಧ್ರಪರಿತಮುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಶರೀರಮುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೯). (ನಾ). ೨. ಸೂಸುವುದು; ಬೀರುವುದು; ಹೊರಬರುವುದು: ಆಂ ದಯೆಗೈದು ಕಾದನುಜೆಯಂ ವಸುದೇವಸಮೇತಮಂದು ಮನ್ಮಂದಿರ ಮಧ್ಯಕೇಳಿಗದೋಳ್ ಸೆಜಿಗೆಯ್ನು ತದೀಯ ಗರ್ಭನಿಷ್ಯಂದಿಗಳಪ್ಪ ಕೂಸುಗಳನಿಂ ಕೊಲರಿದೊಂ (ಜಗವಿ. ೨-೫೧); ಕುಂಜಸ್ತುರಿತಕುಟಿಜ ಕುಂದಾಮೋದನಿಷ್ಯಂದಿ ತೀಡುತ್ತಿರದೆ ಮುದಿತವಿಶ್ವಂ ನಾಭಸಂ ಮಾತ ರಿಶ್ವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೩೦); ರಸಕ್ಕೆ ನ್ನಹಂಸಸಂಸೇವಿತಂ, ಸಮನ ಆಮೋದನಿಷ್ಯಂದಿ, ಮೇಣಾವಿಪ್ಪ ಹೃಪ್ಪನಭಸಂಗಮಾರಾವಮಾ ಬಿಲ ಮುಖಂ (ಗಣೇಶ. ೩೩-೧೦). [ಸಂ. ನಿಷ್ಯಂದಿನಾ]

ನಿಷ್ಯಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಸರು; ಸೋರು; ಜೆನುಗು: ಮಾಂದಳರ ತೊಂಗಲ ಕರ್ಮಂಕೆಯಲ್ಲಿಂದ ನಿಷ್ಯಂದಿಸುವ ರಸಕೆ ಬಾಯ್ಬಿಡಿದು (ಪಾಂಡು. ೫-೯೦). [ನಿಷ್ಯಂದ+ಇಸು]

ನಿಷ್ಯೂತ (ಗು). ಸೇರಿಕೊಂಡ; ಹೆಣೆದುಕೊಂಡ; ಕೂಡಿಕೊಂಡ. 'ನಿಷ್ಯೂತಚೈತನ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಯೂತಚೈತನ್ಯ (ನಾ). ಕೂಡಿಕೊಂಡ ಚೇತನ; ಹೆಣೆದು ಕೊಂಡಿರುವ ಚೈತನ್ಯ: ಇಂದುಶೇಖರನಗ್ನಿಯಮನರವಿಂದಸಖ ಕಾಲಾಗ್ನಿಪೂರ್ಣಿಯರೊಂದುಮೂರುತಿ ವಿಶ್ವದೊಳು ನಿಷ್ಯೂತಚೈತನ್ಯ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೬೮). [ನಿಷ್ಯೂತ+ಚೈತನ್ಯ]

ನಿಸಂಗಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲ ಸಂಗಗಳನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟವನು; ಸಾಂಸಾರಿಕ ಜಂಜಾಟವನ್ನು ತೊರೆದವನು: ಎರಕ್ತ: ಪಾವನ ಪಾಳ ಕಲ್ಯಾಯಂ ನಿಸಂಗಿ ನಿರಾಳದೇವನು ಸಿಗುರೆ ಚಂದಯ್ಯಂ ಮುರುಘದೇವ (ಬಸವ. ೫೮-೬). [<ಸಂ. ನಿಸ್ಸಂಗಿನಾ]

ನಿಸಟು, ನಿಸುಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ನುಣುಚಿಕೊಳ್ಳು; ಜಾರಿಕೊಳ್ಳು; ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಈಗಲೇ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ನಿಸಟಬಾರದಂದು ಚಿಟ್ಟಿನೇ . . . ಸೂಚನೆ ಕೊಟ್ಟು ಜಾಗರಿಸಿದ (ದೀಪಕ. 11, ೨೬೪). ನಿಸುಟು: ೨. ಹೊರಹೊಮ್ಮು; ಹೊರಬೀಳು; ಸ್ಫುಳ ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಡು: ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಕವಿಗಳ ಅಡಂಬರ ಬಹಳ. ಅವರಿಗೆ ಬೇಕು—ಉಪವನ, ಚಂದ್ರ, ಮಲಯಾಸಿಲ, ಕೋಕಿಲ. ಅನಂತರ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಪಂಚರಗಳು ನಿಸುಟಬೇಕು (ಕುರಿಹಂ. ೧೧೫).

←ಮರಾ. ನಿಸಟಿಡ್ಲೆ

ನಿಸದ, ನಿಸದಿ (ನಾ). ದಿಟ: ನಿಶ್ಚಯ: ಸತ್ಯ: ನಿಜ: "ನನ್ನಿ, ನಿಕ್ಕುವಂ, ನಿಸದಂ, ಸಾಜಂ, ನನಸು, ದಿಟಂ—ಈ ೬ ಸತ್ಯಂ" (ಕವಸಾ. ೫೬-೨೫೪); ನಿಸದಮನಿಪ್ಪ ಪುಟ್ಟಿ ಸೆವ ಜನ್ಮನದಿಂದೆ. . . ನಲವಿಂದೆ

ದಂಪತಿಪ್ರಸರಮೆ ನಾಡೆ ಮೂಡಿ ಮುಲುಗಾಡುವುದೀಡಿತ ಭೋಗಭೂಮಿ ಯೋಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೩೬); ಎಸೆವ ಪ್ರಸಾದವಿದ್ವಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮವದು ನಿಸದದಿಂದಿಪ್ಪುದು (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೨೩-೪೮); ಅಶನ ದೊರಕದಯವಳ್ಳು ಪ ವಾಸಮೊದಗಿತ್ತು ನಿಸದದಿಂ ಬಿಲ್ಲುಪತ್ರೆಯನೆಯ್ನು ಲಿಂಗಕರ್ಪಿಸಿದ ಫಲ ವಾದುದೆಂದೊಯ್ಯರಾ ಕೈಲಾಸಗಿರಿಗೆ (ಪಾಸೋಪು. ೧೩-೫೩); ಇದುದೊ ಇಲ್ಲವೊ ತಿಳಿಯಗೊಡದೊಂದು ವಸ್ತು ನಿಜಮಹಿಮೆಯಿಂ ಜಗವಾಗಿ ಜೀವವೇಷದಲಿ ವಿಹರಿಪುದೊಳ್ಳಿ ತೆಂಬುದು ನಿಸದವಾದೊಡಾ ಗಹನತತ್ತ್ವಕೆ ಶರಣೊ (ಮಂಕುಳ. ೩). ನಿಸದು: ಅಚಾರಂ ನಿ[ಪಾಕಾಂ. ಬ]ಸದಾಗಿ ಸದ್ಯು ಜಗಣಂ ಮುಂತಾಗಿ ಮಂತ್ರಕ್ರಿಯಾಕೋಶಂ ನಿರ್ದ್ಯುಭಿಚಾರಮಾಗಿ ಜಿನರಾಜಪ್ರಾಜ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದೊಳ್ ಸಾಚವೋಚಿತ ಭಾಗ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ತಮ ಗೇಳಚ್ಚ ತ್ರಮಾಯ್ತೆಂದುಮೆಂಬಾಚಾರ್ಯರ್ ಸಮಗೀವರಕ್ಕೆ ನಯ ನಿಕ್ಷೇಪಪ್ರಮಾಣಂಗಳಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೪). [?]

ನಿಸದಂ (ಅ). ದಿಟವಾಗಿ; ನಿಜವಾಗಿ; ಮಂಡಿತವಾಗಿ: ಮೃಗದ ಮೈಯ್ಯೋಳ್ ನಿಸದಮಸವುದು ಬಲ್ಲಾಳ ಬಿಲ್ಲಲೈ (ಪಂಪಧಾ. ೫-೪೬); ನಿಸದಂ ಕಟಂಜಲಂ ಜೀವಿಸುತರೆ ನನ್ನಲ್ಲಿಗ್ನಿಯು ದಿರಂ (ಕಾದಂಪು. ೯೪೬); ವಸುಧೇಶ ಚರ್ಮರತ್ನದ ದೆಸೆಯಿಂದೀ ವರಪುರಾಂಶ ದೊಳ್ ಪದಹಿಂ ಜೀವಿಸಿದಪೆನದಜಿ ಕ್ಷೇಮಂ ನಿಸದಂ ನಿಮ್ನದಿಯದು (ದಶಕು. ೪-೧೫೦); ಅಜನಜಗರಗರದಿಂದೆಪ್ಪ ಜಿಖಿರವದಿಂದೆ ಪುಲಿಯ ಕಾಯ್ತುಂ ನಿಸದಂ ವೃಜಿನ ಘನಕುಜನಜನಮಂ ಸೃಜಿಸಿದನಲ್ಲದೊಡವಂಗೆ ಜಗಮಂಜುವುದೇ (ರಾಜಕೇ. ೧-೩೮); ಎಲೆ ಮುಟ್ಟಿದಿದಿ, ನಿಸದಮಿಂ ಜಲದೋದರನಾಣೆ! ಪೆಣ್ಣಳಂ ಸೃಷ್ಟಿಸದಿರ್ (ಸುಗುಗಂ. ೩೮-೧೬).

[<ನಿಸದ]

ನಿಸದಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಸದಿಗೆ 'ನಿಸಿದಿಗೆ' ನೋ.

ನಿಸದು 'ನಿಸದ' ನೋ.

ನಿಸರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಕೊಡುವಿಕೆ; ನೀಡುವಿಕೆ. ೨. ಕೊಟ್ಟು; ಕೊಡುಗೆ; ದಾನ: 'ಶ್ರೀನಿಸರ್ಗ' ಪರಾ. ೩. ತ್ಯಜಿಸುವುದು; ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವುದು. ೪. ಸೃಷ್ಟಿ; ಉತ್ಪತ್ತಿ. ೫. ಸಹಜ ವಾದುದು; ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದುದು: "ನರ್ಗ ಸ್ವಭಾವವಾಚಿ ನಿಸರ್ಗಂ" (ಮನ್ವ. ಕೋ. ೧೨೫-೪೨); ಸುಮತಿ . . . ಅಂತು ನಿಸರ್ಗ ದೊಳ್ ದೇವಗುರುಭಕ್ತಿಯುಂ ಮಾತಾಪಿತೃಕೃತಾನುರಕ್ತಿಯುಮಾಗಿ (ಪಾಂಡು. ೪-೮೬ ದ); ತನ್ನ ನಿಸರ್ಗವತ್ಪಲತ್ವದಿನೆನಗಾ ಪ್ರಸಾದಪದಮಂ ದಯೆಗೈಯ್ದು ಮಹಾನುಭಾವಗಾ ಸುದತಿಗೆ ಪೇಟ್ಟು ಬರ್ಪನು ಗೌರ ವನುಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಮಾಡಲಾಡದೆ ಖಳರೋಳಿಯೊಳ್ ದೊರೆಗೆನಂದನ ನೆನ್ನನದೇನನೆಂದಪೆಂ (ಕಾದಂಪು. ೪೦೦); ಕಿಷಾಯಾತಂ ನಿಸರ್ಗದಿಂ ವಕ್ರ ಗತಿ ಪರಿಣಾಮದಿಸುದ್ವೃತ್ತ ಚಿತ್ತದಿಸುನ್ನತನಾದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೬); ಕಟವಂಶಕ್ಕೆ ನಿಸರ್ಗಂ ಚಪಲಕೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೩೬). ೬. ಪ್ರಕೃತಿ: ತದ್ಭೂಮಿ ಗರ್ಭಿತದ ಶ್ರೀಕರಾಲಯವಿದು ನಿಸರ್ಗಪುರಾತ್ಯ ತಿಯಲಿರಲೆಂಬ ಸಮಯಕೆ ನಾಕಮಂನಿ ನಡೆತಂದು ಬಳಕಿಂತೆಂದು ನೇಮಿಸಿದ (ತೂರಾ. ೧-೧೩-೨೪); ಗಾಳಿಯು ಮಂಡಲ ಸ್ಥಳಿತವೋಲಿದೆ . . . ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ಮುಗಿಲಿನ ಪಟ ತೇಲಿದೆ ವೈಕುಂಠದಿ ನಿಸರ್ಗದಲಿ (ಪಕ್ಷಿಪಾ. ೨೧-೧೬); ಮೊದಲನೆಯ ಯುದ್ಧದ ಅನಂತರ ಪ್ರಕೃತಿ ಪಾತ ಬೋಧನವಿಷಯ ವಾಯಿತು . . . ಪರಿಚಿತ ಮರೆಗಿದಗಳು, ಪ್ರಾಣಗಳು, ನಿಸರ್ಗದ ಅಗು ಹೋಗುಗಳು ಇವು ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದು (ಶ್ವರ. ೬೩೮); ನಿಸರ್ಗ ದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಕಾರ್ಯವು ಎಂದಿನಂತೇ ಅವಿರತವಾಗಿ ಸಾಗಿದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೦). ೭. [ಜೈನ] ಪಂಚವಿಂಶತಿಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕೆಟ್ಟ

ಕೆಲಸವನ್ನು ಸರಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಮತ್ತು ಪಾಪಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲು ಅನುಮತಿ ನೀಡುವುದು : ೧. ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ (ದೇವಗುರು ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿ ಪೂಜೆ) . . . ೧೭. ನಿರ್ವಹಣೆ (ಪಾಪೋತ್ತರದ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ತಾನು ಸಾಧಿಸುವುದು ತಿಳಿದು ಪರರಿಗೆ ಮಾಡಲ್ಪಡಬೇಕಾದುದು) (ಜೈನಧ. ೭೭). 'ಪಂಚವಿಂಶತಿಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ಅ). ಸಹಜವಾಗಿ ; ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ; ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾಗಿ : ಪ್ರತಿಭೆ ನಿರ್ವಹಣೆಯುಂಟು ಕಿರುದೋಷಗಳೂಳ್ಳಬಹುದುಂಟು ಬಲಿ (ಗದಾಯು. ೧-೫೦). [**ನಿರ್ವಹಣೆ**]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಸಹಜಗುಣ ; ಹುಟ್ಟುಗುಣ ; ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾದ ಗುಣ : ಎಂತಹ ಬುದ್ಧಿವಂತನುಂ ಸಂಸರ್ಗವಶದಿಂದ ನಿರ್ವಹಣೆಯುಂ ಪತ್ತವಿರುವುದು ಕಡೆದಿಟ್ಟಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೧-೨೧).

[ನಿರ್ವಹಣೆ + ಗುಣ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಎಲ್ಲ ಲೌಕಿಕವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೆ ಮೂಲವೆನ್ನುವ ತತ್ವ : ನಿರ್ವಹಣೆ ದೃಷ್ಟಿ . . . ನಿರ್ವಹಣೆವಾದಿಗಳು ಲೌಕಿಕಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಥಾನ ಕೊಟ್ಟರು (ಶ್ವೇದ. ೨೯).

[ನಿರ್ವಹಣೆ + ತತ್ವ]

ನಿರ್ವಹಣೆವಾದಿ (ನಾ). ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪದೆ, ಲೌಕಿಕ ಪ್ರಯೋಜನದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡುವವನು ; ಲೌಕಿಕವಾದಿ ; ಪ್ರಯೋಜನವಾದಿ : ಭಾವಪ್ರಧಾನವಾದಿಗಳು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಜ್ಞಾನಾರ್ಜನೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಥಾನ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೆ, ನಿರ್ವಹಣೆವಾದಿಗಳು ಲೌಕಿಕಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಥಾನ ಕೊಟ್ಟರು (ಶ್ವೇದ. ೨೯).

[ಸಂ. ನಿರ್ವಹಣೆವಾದಿನಾ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಸಹಜವಾಗಿ ದೊರೆತುದು ; ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾದುದು : ಇರುವಷ್ಟನ್ನೇ ಆದಷ್ಟು ಉಪಯುಕ್ತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಘೋಷಿಸಿ, ಮೃತಸ್ಥಿಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡರೆ ನಿರ್ವಹಣೆವಾಗಿ ಬಂದದ್ದನ್ನು ಭಂಗಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಹಾಗಾಗುತ್ತದೆ (ಶ್ವೇದ. ೭೪೧). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ದತ್ತ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕೋಟಿ : ರಹಿತಿಯ ಧಾರಾಗೃಹದಂತೆ ಮೂಲಭೂತಿಯ ಜೊಂಪಂಗಳೊಳಂ ಮನ್ಮಥ ನಿರ್ವಹಣೆಗರ್ವದಂತೆ ಕೃತಕಗಿರಗೊಳಂ . . . ಸೋಯಿಕುಂ ತತ್ಪರೋದಾಹರಣಂ (ಮುಖ್ಯ. ೨-೭೭). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ದುರ್ಗ]

ನಿರ್ವಹಣೆಯು (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿನಿಯಮ ; ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಧಿ : ನಾವು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗೆ ಫಲ ಅನುಭವಿಸಲೇ ಬೇಕು. ಇದು ನಿರ್ವಹಣೆಯು (ಶ್ವೇದ. ೩೧೪). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ನಿಯಮ]

ನಿರ್ವಹಣೆಯು (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುವವನು ; ನಿರ್ವಹಣೆ ಪ್ರೇಮಿ : ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೊಳ್ಳೆಯೆಂಬ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಉಂಟು. ಹೀಗೆ ಹೊರಗೆ ಒರಗಿದ ನಿರ್ವಹಣೆಯರನ್ನೆ ಅವು ಹುಡುಕುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. (ಸಚಿವಾ. III, ೨೦೭೪). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ಪ್ರಿಯ]

ನಿರ್ವಹಣೆಯು (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಇರುವ ಒಲವು, ಪ್ರೀತಿ : ಕವಿಯ ನಿರ್ವಹಣೆಯು ಉತ್ಕರ್ಷತೆಯನ್ನು ಈ ಕವನ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ಪ್ರೇಮ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವ ಶಕ್ತಿ ; ಸಹಜವಾದ ಶಕ್ತಿ : ಪ್ರಬಲಮನಿಕುಂ ಗ್ರಹಂ ಸ್ಥಾನಬಲಂ ಚೇಷಾ ಬಲಂ ನಿರ್ವಹಣೆ . . . ದೃಷ್ಟಿಬಲಮನಿಷ್ಠಾಜು ಬಲಮುಮಂ ಪಡೆವಾಗಳ್ (ಜಾತಕ. ೨-೧೩). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ಬಲ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಸ್ವಭಾವತಃ ಪುಕ್ಕಲುಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು ; ಭೀರುವಾದವನು : ಸತ್ಪುರುಷನಾತ್ಮಿಕರಂ ನಿರ್ವಹಣೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂ

. . . ಮನಸ್ಸಿ ಮಾನಸಂ ರಕ್ಷಿಸುವವೋ (ಪಂಚತಂ. ೭೦-೫).

[ನಿರ್ವಹಣೆ + ಭೀರು]

ನಿರ್ವಹಣೆಯೋಹರ (ನಾ). ಸಹಜ ಸುಂದರವಾದುದು ; ನೈಜ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದುದು : ಸೋಯಿಕುಂ ಜನ್ಮನಂ ನೆಟಿದ ರೂಪು ನಿರ್ವಹಣೆಯೋಹರಂ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ಸವಿಳಾಸನೋದಮೊಡವುಟ್ಟುವು (ಶಾಂತಿ. ೯-೭೫). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ಮನೋಹರ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಸಹಜ ಮಿತ್ರ, - ಸ್ನೇಹಿತ : ದಿನಸಾಥಂಗೆ ಹಿಮಾಂಶು ಭೃಮುಗುರುಗಲ್ . . . ಭೃಗುಜಂಗೆ ಸೌಮ್ಯ ರವಿಜರ್ ಮಂವಂಗೆ ಶುಕ್ರೇಂದುನಂದನರಾರಯ್ಯ ನಿರ್ವಹಣೆ, ರೇನಿಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕ. ೨-೧೪). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ಮಿತ್ರ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ದಡ್ಡನಾಗಿರುವವನು ; ಹುಟ್ಟುದಡ್ಡ : ದಕ್ಷಣೆಂಬ ನಿರ್ವಹಣೆಯೊಡನೆ ವಿರೋಧಿಸಲಿರಿದಿನಗೆ (ಶಿವಾಗ. ೪-೩-೪೭). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ಮೂಢಾತ್ಮ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಅನುರಾಗವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ನಿರ್ವಹಣೆಗಳಪ್ಪ ಪೆಂಡಿರ ಪರಿಣಾಮಮೆಲ್ಲಿವರಂ ನಡೆದವು (ಕುರಾಪಾ. ೯-೧೪೪ ವ). [ಸಂ. ನಿರ್ವಹಣೆರಾಗಿನ್]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ನೈಸರ್ಗಿಕ ; ಸಹಜತೆ ; ಸ್ವಾಭಾವಿಕತೆ : ಭರತೇಶವ್ಯಭವ . . . ನಿರ್ವಹಣೆಯು ಮಹಾಕಾವ್ಯವಲ್ಲ, ಕಲಾ ವಂತಿಯ ಮಹಾಕಾವ್ಯ (ಸತ್ಯಕಾ. ೯೭). [**ನಿರ್ವಹಣೆ**]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಯಥಾರ್ಥ ವಾದ ; ಭೌತಪ್ರಪಂಚದೃಷ್ಟಿ : ಆರ್ಥಿಕ ಪ್ರಪಂಚದ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತ್ ನಿರ್ವಹಣೆಯನ್ನು (ನ್ಯಾಚುರಲಿಪಮ್) ನಂಬಿದವ (ಕವಿಕೋ. I, ೭೨೩). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ವಾದ್ಯ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಸಾಹಸ ; ಶೌರ್ಯ. ೨. = ನಿರ್ವಹಣೆ : ದುರ್ಗದ ಕಾವಲಿಗೆ ಮನೆಯರ ನಿರ್ವಹಣೆಯು ನಾಬಲವ ನುಗ್ಗಲೆ ಕೊಟ್ಟೆನೆನುತ ಬಗೆದನು (ಕುರಾಪಾ. ೪೩-೫೭).

[ನಿರ್ವಹಣೆ + ವಿಕ್ರಮ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಿಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮತ್ತು ಸಸ್ಯಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ; ೧ ಇದು Natural Science ಎಂಬುದರ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ ರೂಪ : ನಿರ್ವಹಣೆವಾದಿಗಳು ಲೌಕಿಕಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಥಾನ ಕೊಟ್ಟರು . . . ಅವರ ತತ್ವದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶಿಕ್ಷಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಹಾಗೂ ನಿರ್ವಹಣೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಪುರಸ್ಕಾರ ದೊರೆಯಿತು (ಶ್ವೇದ. ೨೯). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ಜಿಜ್ಞಾಸೆ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಜನ್ಮತಃ ಶೂರ ; ಮೈಗಲಿ ; ಸಹಜ ಪರಾಕ್ರಮಿ : ಧನುರ್ಧರನ ಶರವರ್ಷಂ ನೆನಪೋದಪ್ರಮೋದಬಿಂದು ವರ್ಷದಂತೆ ಕಳೆಯೆ ನಿರ್ವಹಣೆಯುಂ ಕೆಟ್ಟಾಯಕಾಪನುಂ ಅಪ್ಪ ದಹಿಂ ಪಾಪೇಭ ಕಂಠೀರವನಂತೆ ಮೂಣ್ಣು ಮುನ್ನೆರನವರ್ಗಿತ್ತು . . . ನೆಟಿದಂ ಕೋದಂದನ್ನೆ ಪುಣ್ಯಮಂ (ಶಾಂತಿ. ೪-೪ ವ). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ಶೂರ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರವಿಲ್ಲದೆಯೂ ಸುಂದರನಾಗಿರುವವನು ; ಸಹಜ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ; ಸ್ಫುರದ್ರೂಪಿ : ತೀರ್ಥಕರ ಕುಮಾರಂಗೆ . . . ಪ್ರಸಾಧನ ಪ್ರಾರಂಭಂಗೆಯ್ಯ . . . ಅಲಂಕೃತನಾಗಿಯುಂ ನಿರ್ವಹಣೆಯುಂ ದಹಿಂ ದಹಿಂ ದಹಿಂ ತಾನಲಂಕಾರಮೂಡೊಡಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೫೪ ವ). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ಸುಂದರ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಭಾವ ಸುಂದರವಾದುದು ; ಸಹಜ ರಮಣೀಯವಾದುದು ; ನೈಜ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದುದು : ಕಲಿಸಿದೊಡಂ ಬರ್ಕುಮೆ ಸಲ್ಲಲಿತಕವಿತ್ವಂ ನಿರ್ವಹಣೆಯುಂ ರಮಣೀವಿಲಸಿತ ರತಿರಸರಸಿಕತೆ ತಲೆದೋರ್ವುದು ತಾನೆ ಕಲಿಸಲೇಂ ಬಂದ

ಬಂದವುಗಳೇ (೧೦೫೬: ೧-೩೦). ೨. - ನಿಸರ್ಗಸುಂದರ : ದಿನ ದಿನಕ್ಕೆ ಜನಂಜನೆಯಂತೆ ಕಳೆವೆಡೆಗಾಗಿ ಬಳಿಯುತಿಪಾನ್ ನಿಸರ್ಗಸುಭಗರ್ ಪತ್ತೆಬ್ಬಿಗಂ. . . ಮತ್ತು ಮಲ್ಲಗಂ ಮುದ್ದು ಮುದ್ದು ದರ್ (೧೦೫೭: ೧೫೦-೨೪). [ನಿಸರ್ಗ + ಸುಭಗ]

ನಿಸರ್ಗಸ್ನೇಹಿತೆ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವಳು : ನಿಮ್ಮಡಿಗಂ ಕೈಯನೊಡ್ಡಿ ಪುರುಷಭೈರಿಯಂ ಬೇಡಿದೀಕೆ ಯುಮಂ ನಿಸರ್ಗಸ್ನೇಹಿತೆಯಾದ ಕಾರಣಮುನುನದನಜಿಯ ಬೆಸುವು ದನೆ ಮೇಘನಿನಾದದಿಂ ಮೇಘರಥಾವನನಾಥನಂತೆಂದು ಪೇಟ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೮೩ ಮ). [ನಿಸರ್ಗ + ಸ್ನೇಹಿತೆ]

ನಿಸರ್ಗಾಧಿಕರಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಜೀವಾಧಿಕರಣಾಸ್ತ್ರವಭೇದ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ೧೦ ಅಸ್ತ್ರವಕ್ಕೆ ಜೀವ ಮತ್ತು ಅಜೀವ-ಇವೆರಡೂ ಅಧಿಕರಣ (ಆಧಾರ, ಆಶ್ರಯ) ಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಅಜೀವಾಧಿಕರಣಾಸ್ತ್ರವದಲ್ಲಿ ೧೧ ಭೇದಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳ ವಿವರಣೆ ಹೀಗಿದೆ. ೧. ನಿಸರ್ತನಾಧಿಕರಣ : (ಅ). ಶರೀರದಿಂದ ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸಮಾಡುವುದು. (ಆ). ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಹಿಂಸೆ ಮಾಡುವುದು. ೨. ನಿಕ್ಷೇಪಾಧಿಕರಣ : (ಅ). ಭಯ, ಆತುರ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಪುಸ್ತಕ ಮೊದಲಾದ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ತಟ್ಟನೆ ಎಸೆಯುವುದು. (ಆ). ಅಂಥ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಎಸೆಯುವುದು. (ಇ). ದುಷ್ಕೃತನಿಂದ ಇಲ್ಲವೆ ಎಚ್ಚರಗೇಡಿತನದಿಂದ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಇಡುವುದು. (ಈ). ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಮೋಡದೆ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಇಡುವುದು. ೩. ಸಂಯೋಗಾಧಿಕರಣ : (ಅ). ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾಯ್ದು ನೆಲಿಗರಿಯಿಂದ ಒರೆಸುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ. (ಆ). ಅನ್ನಪಾನಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿಧದ ಅನ್ನಪಾನಗಳನ್ನು ಬೆರೆಸುವುದು. ೪. ನಿಸರ್ಗಾಧಿಕರಣ : (ಅ). ಪುನೋನಿಸರ್ಗಾಧಿಕರಣ (ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೊಡಗಿಸುವುದು). (ಆ). ವಾಡ್ಡುಸರ್ಗಾಧಿಕರಣ (ಕೆಟ್ಟ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು). (ಇ). ಕಾಯನಿಸರ್ಗಾಧಿಕರಣ (ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶರೀರದ ಅಂಗೋಪಾಂಗಗಳ ಚಲನವಲನ) : ನಿಸರ್ಗಾಧಿಕರಣ-ಇದರಲ್ಲಿ ಪುನೋನಿಸರ್ಗ(ದುಷ್ಕೃತಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೊಡಗಿಸುವುದು), ಪಾನ್ನಿಸರ್ಗ (ಅಭಿವ್ರವಚನ), ಕಾಯನಿಸರ್ಗ (ಅಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಶರೀರ ಚಲನವಲನ) ಎಂಬ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳು (ಜೈನಧ. ೩೫).

[ನಿಸರ್ಗ + ಅಧಿಕರಣ]

ನಿಸರ್ಗೋಪಾಸನೆ (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವಿಕೆ ; ಪ್ರಕೃತಿಯಾರಾಧನೆ ; ಪ್ರಕೃತಿಪೂಜೆ : ನಿಸರ್ಗೋಪಾಸನೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನೂ ತನಗಿಂತ ಹಿಂದೆ ಹಸನಾದ ಬದುಕು ನಡೆಸಿ, ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಆಲೋಚನಾಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದ ಕವಿ ತತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವುದರಿಂದೊದಗುವ ಪರಮಪ್ರಯೋಜನವನ್ನೂ ಹಿಂದೆ ಮನು ಮನಗಂಡಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೫೯). [ನಿಸರ್ಗ + ಉಪಾಸನೆ]

ನಿಸಳ ? (ನಾ). (?) : ಅಯ್ಯರ ದಳವಾಯ ಕೂಚರಸನು ಎತ್ತಿ ಬಂದು ಎಣಿಕಲನುಯಿಯಾದು ಸಿಜಿ ಸೂಟಗೊಣ್ಣು ಹೋದಲ್ಲಿ ಹದಪದ ಮಲಯ್ಯನು ಒದೆ ನಿಸಳ ಕುದುರೆ ಸಿಂಹ ಸಳುಗವ ಹಿಡಿದಲಿ ಕೆಂಬಾದ ಸೆಲೆಯ ಮಗ ಕಟ್ಟಿಯಪ್ಪನು ಆ ದಳಕೆ ಎದಿರಾಗಿ ಹೊದ್ದು ಹೋಗಿ ಕೊಂದು ಬಿದ್ದು ಸ್ವರ್ಗವ ಸೂಟಗೊಣ್ಣು ಕವಿಳಾಸಕೆ ಸನ್ನನು (ಎಕ. XII, ಸಾವುಗ. ೪೮-೨ ; ಸು. 1285 ?).

[IP ಇದು 'ನಿಸ್ಸಾಳ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದೆ ?]

ನಿಸಾದಿ (ನಾ). ಗಜಾರೋಹಿ ; ಮಾವುತ ; ಮಾವಟಗ : "ನಿಸಾದಿ ಗಳಿನಲ್ ಜೋಡರ್ಕಳೊಳ್ ಮಾವತರ್" (ಕರ್ತಾಪಿ. ೪೯).

[<ಸಂ. ನಿಸಾದಿನ್]

ನಿಸಾನಿ 'ನಿಶಾನಿ' ನೋ.

ನಿಸಿ 'ನಿಶಿ' ನೋ.

ನಿಸಿತ (ಗು). ಹರಿತವಾದ : ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ; ಕ್ರೂರವಾದ : ಲಸಿದಿವ್ಯೋನ್ನತಶರೀರಂ ನಿಸಿತಲೂಲತೂಕನಿಹತಿಗೆ ಕುಸಿಯದೆ (ಬಸಪು. ೩೯-೬೪). 'ನಿಸಿತವಿಷ', 'ನಿಸಿತಾಸ್ತ್ರ' ಪರಾ. [<ಸಂ. ನಿಸಿತ]

ನಿಸಿತಕಟಾಕ್ಷ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ನೋಟ, -ದೃಷ್ಟಿ : ನಿಸಿತ ಕಟಾಕ್ಷಮೆಂಬ ಶರಮಂ ನಖಮೆಂಬ ಕಠಾರಮಂ . . . ತಳದ ದೇವಿಯ ನಂಗಣಚಕ್ರವರ್ತಿ ಪೂಜಿಸುವಂ (ಪಾಪಪು. ೨-೬೧). [ನಿಸಿತ + ಕಟಾಕ್ಷ]

ನಿಸಿತವಿಷ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ವಿಷ ; ಕ್ರೂರವಾದ ನಂಜು : ಖಂಡಪರಕುಗೆ ನಿಸಿತವಿಷವನಖಂಡಸದ್ವೃತ್ತಿಯೊಳಲರ್ದು ಸಮರ್ಪಣಂ ಗೆಯ್ಯ (೭೨೨. ೫೮-೬೬). [ನಿಸಿತ + ವಿಷ]

ನಿಸಿತಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಅಸ್ತ್ರ ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಅಸ್ತ್ರ ; ಕ್ರೂರವಾದ ಆಯುಧ : ಧುರದೊಕ್ಕೊನುಗುಳ್ಳಾಪ ನಿಂನ ನಿಸಿತಾ ಸ್ತ್ರಾಘಾತದಿಂ ಸತ್ತ ಭೂಪರ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೩೪ ; 1042).

[ನಿಸಿತ + ಅಸ್ತ್ರ]

ನಿಸಿದಿ, ನಿಶಿದಿ, ನಿಶಿದ್ಡಿ, ನಿಶಿದ್ಡಿ, ನಿಶೀಧಿ, ನಿಶ್ಠಿ, ನಿಷಧಿ, ನಿಷಿದಿ, ನಿಷಿದ್ಡಿ, ನಿಷಿದ್ಡಿ, ನಿಷಿದ್ಡಿ, ನಿಷೀಧಿ, ನಿಷಿದಿ, ನಿಷಿದ್ಡಿ, ನಿಷಿದ್ಡಿ, ನಿಷಿದ್ಡಿ, ನಿಷೀಧಿ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] (ಸಂನ್ಯಸನವಿಧಿಯಿಂದ ಮರಣಹೊಂದಿದವರ) ಸಮಾಧಿ : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಗುಣಭೂಷಿತಮಾದಿ ಉಳಾದಗ್ಗೀರಿಸಿದಾ ನಿಸಿದಿಗೆ ಸದ್ವೃತ್ತಿಗುರು ಸಂತಾನಾನ್ ಸಂದ್ವಿಗಗಣ ತಾನಯಾನ್ ಗಿರಿತಲದಾ ಮೇಲತಿ×××ಸ್ಥಲಮಾನ್ ತೀರದಾಣಮಾ ಕೆಳಗೆ ನೆಲದಿ ಮಾನದಾ ಸದ್ವೃತ್ತಿದಾಗೇಲಾ ಸಸಾನದಿಪತಾನ್ (ಎಕ. II, ೨೯-೧ ; ಸು. 700) ; ಮಾವಣ್ಣ ನ ಸಿಕ್ಕುರುಂ ಸನ್ಯಸನಗಿಯ್ದು ಮುಂದಿಹಿದ ನಿಸಿದಿ (ಎಕ. IV, ಚಿಕ್ಕಮ. ೫೧-೮ ; 1117) ; ಇಂತು ಬಲವಂದು ಭಕ್ತಿಯಿಂ ನಿಂದು ನಿಸಿದಿಯೆಂದು ನಿವೇದಿತ ಚೈತ್ಯನಿವಾಸನುಮಾಗಿ ನಾನಾವಿಧಾರ್ಜನೆ ಗಳಿಂ ಪೂಜಿಸಿ ಪರಮಜಿನರಾಜನಂ ನುತಿಸಿ (ಶಾರತೀಶ್ವ. ೨-೩೬ ಮ).

೨. ಸಮಾಧಿ ; ಗದ್ದುಗೆ : ಪಣಮ್, ಅಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಯಾದತ್ತು ; ನಿಸಿದಿಯೊಳಗಿಲ್ಲ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೨-೨೩೫). ನಿಶಿದಿ : ೧. ಮಂಗಳ ಮಹಾಶ್ರೀಯವರಿಗೆ ನಿಶಿದಿಯ ಮಾಡಿದವರ ಕೋಟಿಯ ಮೇಘೇಂದ್ರ ದೇವರ ಶಿಷ್ಯರು (ಎಕ. III (R), ಸಂಪನ. ೧೬೧-೧೬ ; 1371) ; ರವುಡಿ ಸಂವತ್ಸರದ ಆಷಾಢ ಶುಕ್ಲಾ ಸಿನನಹ ಸೆಟೆಯರ ××× ನಿಶಿದಿ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೮-೩ ; ?) ; ಅಯಿರ ಮಾಚಣ . . . ಶ್ರೀಬಳರ ನಾಯ್ಕತ್ತಿಗೆ ××× ನಿಲಿಸಿ ನಿಶಿದಿ ಜಯಿತ್ತ ಬಹುಳ ೧೦ (ಎಕ. VII, ೩೬ನೊ. ೧೧೦-೮ ; ?). ನಿಶಿದ್ಡಿ : ೨. ಶ್ರೀ ಸಂಗಿರಾಯ ಮೊದೆಯ ತಂನೊಸ ಬಾಂಧವ[ಮ]ದ್ದಿ ದೇವರ[ಸರ್ಗನು] ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥನಾದಲ್ಲಿ ಬಟಕಳ ದೊಳಗೆ ಪಟ್ಟಣ ಸಮುದಾಯಮಂ ಮಾಡಿಸಿದ ನಿಶಿದ್ಡಿ ಶಾ[ಸ]ನಕ್ಕೆ ಮಂಗಳಮಹಾಶ್ರೀ (ಕಾ. I, ೩೮-೧೪ ; ೯೪೦8).

ನಿಶಿದ್ಡಿ : ೧. ಮಾಳವ್ವೆಯುಂ ಚೌಡಿಯಕ್ಕನುಮೆಂಬಿಬ್ಬರ ನಿಶಿದಿ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೫-೧೬ ; ಸು. 1200) ; ಮಾಳವ್ವೆಯ ಮಗ ಬಾವಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮದವಳಿಗೆ ಬೂಚೆವ್ವೆಯ ನಿಶಿದಿ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬-೨೨ ; ಸು. 1200) ; ಮಾರಿಗಾವುಣ್ಣ ಸರ್ವ ನಿವ್ರಿ(ವಿ)ಶ್ರಿಯಂ ಕೈಯೊಣ್ಣು ಸಮಾಧಿಯಿಂ ಮುಡಿಸಿ ಸ್ವರ್ಗ[್ರ]ಪ್ರಾಪ್ತನಾದ ನಿಶಿದಿಯ ಸ್ತಮ್ಭು (ಕಾ. XII, ೧೦೨-೮ ; 1267).

ನಿಶೀಧಿ : ೧. ಐಜಸೆಟ್ಟಿಯವರ

ಮಗ ಯರಮ್ಮರಗಿನಾಡ ಸೆಟ್ಟುಗುತ್ತ ರಾಮಸೆಟ್ಟಿಯವರ ನಿಶೀಧಿ (ಇಳ. VII, ೯೯-೨ ; 13ನೆಯ ಶತ). **ನಿಶಿಧಿ :** ೧. ಶ್ರೀಜಯಕೀರ್ತಿ ದೇವರ ಗುಡ್ಡ ಕೇತಯ ನಿಶಿಧಿ (ಎಳ. XI, ಚಿತ್ರ. ೧೮-೨ ; 7). **ನಿಷಧಿ :** ೨. ಕಾಮಗುಡದೊಳ ಹಯಲಲಿ ಪಲರನಿಜಾದು ತಾನುಂ ಸುರಲೋಕಗತನಾದಂ ಆತನ ತಮಂ ನಿಲಿಸಿದ ನಿಷಧಿಯ ಕಲ್ಪು (ಮೈ. ೧೯೨೮, ೩೦-೯ ; ಸು. 1450). **ನಿಷಿದಿ :** ೧. ಭಟ್ಟಾರರ ನಿಷಿದಿ [ಸಾಂ. ನಿಷಿದಿಗೆಯಂ ಬಂದಿಸಿ ಪೋಷಮೆಂದು ವಿಶಾಖಾಚಾರ್ಯರ್ . . . ಬಂದು ಭಟ್ಟಾರರ ನಿಷಿದಿ[ಸಾಂ. ನಿಷಿದಿಗೆಯನೆಯ್ದಿ ದಾಗಳ (ಮದ್ದಾರ. ೯೦-೧೬) ; ದೇವರಸರ ಹಿರಿಯ ಹೆಂಡತಿ ಸೋಮಾಯಿಯ ನಿಷಿದಿಯ ಕಲ್ಪು (ಎಳ. IV (R), ಚಾಮರಾ. ೩೮೯-೪ ; 1486). **ನಿಷಿದ್ಧಿ :** ೧. ಚಂದ್ರಗುಪ್ತಮುನಿಯಂ ಭಟ್ಟಾರರ ನಿಷಿದ್ಧಿ [ಸಾಂ. ನಿಷಿದಿಗೆಯಂ ಬಂದಿಸುತ್ತಮಾ ದೇವತೆ ಬೆಸಕೆಯ್ಯ ಚಂಗಿ ಮಾಡಿ . . . ಇರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಮದ್ದಾರ. ೯೦-೧೨). **ನಿಷಿದ್ಧಿ :** ೧. ಜನ ಭವನಮಂ ಶ್ರೀಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂಗಿಯೊ ನಿಷಿದ್ಧಿ [ಸಾಂ. ನಿಷಿದಿಗೆಯಂ ಭೋಕ್ತೃ . . . ಮುನಿವರರಂ ಬಂದಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿದುರ್ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೫-೬೮) ; ಶ್ರೀಮನ್ಮಯಕೀರ್ತಿಸಿದ್ಧಾಂತಕೃತ್ಪ್ರತಿಗಲ್ಲಿ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಾರ್ಥವಾಗಿ ಮುಡಿಪಮುಮಂ ನಿಷಿದ್ಧಿಯುಮಂ . . . ಮಾಡಿಸಿದ ತದನಂತರ ಎಳ. II (R), ೪೫೬-೪೭ ; 1195) ; ಭದ್ರಬಾಹುಸ್ವಾಮಿಗಳು . . . ಬೆಟ್ಟದ ಕಿರುಗುಹೆಯಂ ನಿಷಿದ್ಧಿಯಂ ಪುಗುವಾಗಲೊಂದು ವಚನಮಾ ದುದು ನಿಮಗಿಲ್ಲಿಯ ನಿಷಿದ್ಧಿಯಕ್ಕುಂ (ಕೃಷಿ. ೯೬ ರಾಜವೇಳೆ). **ನಿ. (?) :** ಸಂಗೀತವಾದ್ಯನೈತೃಹಿತಂ ಬಸದಿಯಂ ಬಲಗೊಂಡು ಪಾದಪ್ರಕ್ಷಾಲನಾಂತರಂ ನಿಷಿದ್ಧಿ [ಸಾಂ. ನಿಷಿದಿಗೆಯಂ ಬಾಧಪು. ೫-೪೭ ವ]. **ನಿಷಿದಿ :** ೧. ದೀಪಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಹೆಂಡತಿ ಚಂದನೆಯ ನಿಷಿದಿ (ಎಳ. XII, ಪಾಪುಗ. ೫೬-೪ ; ಸು. 1450 ?). **ನಿಷೀಧಿ :** ೧. ನಾಕಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗ ಪ×××ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ ಪಾಯ[ಕ] [ಇ]ನ ನಿಷೀಧಿ (ಇಳ. ೬೧-೫-೬ ; ಸು. 13ನೆಯ ಶತ). **ನಿಸದಿ :** ೧. “ನಿಸದಿ—ನಿಸಧಿ=ಜೈನಸಮಾಧಿ” (ಕದ್ಲ ಕೋ. ೨೨). **ನಿಸಿದ್ಧಿ :** ೧. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ‘ನಿಷೀಧಿಕಾ’. ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ‘ನಿಷೀಹಿಯಾ’ ಎಂಬ ರೂಪ ಗಳುಂಟು. (ಈಗಲೂ ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಿಷಿದ್ಧಿ ಎಂದು ಕರೆಯು ತ್ತಾರೆ) (ಇಳ. ೯೬). **ನಿಸಿದ್ಧಿ :** ೧. ವಾಸುಪೂಜ್ಯಭಟ್ಟಾರರ ನಿಷಿದ್ಧಿಗೆ [ಸಾಂ. ನಿಷಿದಿಗೆ, ನಿಷಿದಿಗೆ] ಸಂದ ತೀರ್ಥಸ್ಥಾನಮನಾದ ಮಾನುಂ ಶುದ್ಧಪರಿಣಾಮದಿಂದ ವಂದಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸೂರ್ಯಗುಪ್ತಾಚಾರ್ಯವರಾಧಿಪತ್ಯಂ ಪುಟ್ಟಿತ್ತು (ಮದ್ದಾರ. ೯-೧೨) ; ಶ್ರೀಕೊಪದ ಚಂದ್ರಸೇನದೇವರ ಗುಡ್ಡ ಗುರುಗಳ ಭಂಡ[ಪು]ನ ನಿಷಿದ್ಧಿ (ಇಳ. ೬೧-೨-೪ ; ಸು. 13ನೆಯ ಶತ) ; ಎಲವಟ್ಟಿಯ ವಾಸಿಯನಾಯಕನ ನಿಷಿದ್ಧಿ ಯಪ್ಪ ಭೂಮಿಯದು (ಎಳ. VII, ೩ನೆಯ. ೫೪-೫ ; 7). **ನಿಸಿದಿ :** ೧. ಶ್ರೀಮಲ್ಲಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗಳಾದ ರ×ಯಿಗಳ ನಿಷಿದಿ (ಎಳ. II (R), ೩೫೮-೨ ; 13ನೆಯ ಶತ) ; ಕುಳಚಂದ್ರದೇವರ ಪ್ರಿಯಾಗ್ರಹಿಸ್ವಾಮಿಪ್ರ ಪುಳಾಚಂದ್ರದೇವರ ನಿಷಿದಿ (ಎಳ. IX, ಕೊಡಗು. ೫೬-೪ ; 1044 ?). **ನಿಸೀಧಿ :** ೧. ಪಾಯಕಣ್ಣನ ನಿಷೀಧಿ (ಕೊಪ್ಪ. ೪-೬ ; 1300).

[<ನಿಸಿದಿಗೆ]

ನಿಸಿದಿಕಲ್ಪ ‘ನಿಸಿದಿಕಲ್ಪ’ ನೋ.

ನಿಸಿದಿಕಲ್ಪ, ನಿಸಿದಿಕಲ್ಪ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಮಾಧಿಯ ಬಳಿ ಸೆಟ್ಟಿ ಕಲ್ಪು,— ಸ್ವಾರಕಶಿಲೆ : ಸಲ್ಲಿಕೊನವಿಧಿಯಿಂದ ಮುಡಿಪವರ ಸ್ವಾರಕಗಳಿಗೆ ನಿಷಿದಿಕಲ್ಪಗಳನ್ನುವರು (ಸಾಂ. ೧೨) ; ಸನ್ಯಸನವಿಧಿ

ಯಿಂದ ಮುಡಿಪವರ ಸ್ವಾರಕವಾಗಿ . . . ಕೆಲವು ಸ್ವಾರಕಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸು ತ್ತಿದ್ದರು. ಇವುಗಳನ್ನು ‘ನಿಸಿದಿಕಲ್ಪ’ಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಇಳ. ೯೬). **ನಿಸಿದಿಕಲ್ಪ :** ಇದನ್ನು ‘ಪ್ರಶಸ್ತಿಶಾಸನ’ವೆಂದು ಕರೆಯ ಬಹುದಾದರೆ ಅನೇಕ ನಿಷಿದಿಕಲ್ಪಗಳನ್ನೂ ವೀರಗಲ್ಪು, ಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಪು ಗಳನ್ನೂ ಅವೇ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಇಳ. ೨೯).

[ನಿಸಿದಿ + ಕಲ್ಪು (<ಕಲ್ಪಾ)]

ನಿಸಿದಿಗೆ, ನಿಶಿದಿಗೆ, ನಿಶೀಧಿಕೆ, ನಿಶೀಧಿಗೆ, ನಿಷಿದಿಗೆ, ನಿಷಿದಿಗೆ, ನಿಷಧಿಗೆ, ನಿಷಧಿಗೆ, ನಿಷೀಧಿಕೆ, ನಿಷ್ಠಿಕೆ, ನಿಷ್ಠಿಗೆ (ನಾ). **೧. = ನಿಷಿದಿ ೧ :** ಚಂದ್ರಗುಪ್ತಮುನಿಯಂ ಭಟ್ಟಾರರ ನಿಷಿದಿಗೆ [ಸಾಂ. ನಿಷಿದಿಗೆಯಂ ಬಂದಿಸುತ್ತಂ (ಮದ್ದಾರ. ೯೦-೧೨) ; ಅವರ ಸಿಕ್ಕೂರ ಪಟ್ಟದೇವಾ×××ಸಿ ಭಟ್ಟಾರ ಕುಮಾ×××ಕ ಸಿಕ್ಕೂರ××× ಸಲೆ ಮುನಿರ್ವನೆ ಮಂಡಿ×××ಮುಮನ್ನು ನಿಷಿದಿಗೆ (ಎಳ. II, ೬೨-೬ ; ಸು. 900). **೨. = ನಿಷಿದಿಗೆಯು :** ಸಮಾಧಿಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಜೈನಸನ್ಯಾಸಿಗಳ, ಜೈನಗೃಹಸ್ಥರ ಸ್ವಾರಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಕಲ್ಪುಗಳೇ “ನಿಸಿದಿಗೆ”ಗಳು (ಸಂಶೋ. ೬೦ ಅಡಿ) ; ನಾಗದೇವನು ಕಮತಪಾರ್ಶ್ವಬಸದಿಯ ನೈತ್ಯಕಾಲ, ಜಗತಿ, ನಯಕೀರ್ತಿಯ ನಿಷಿದಿಗೆ (೧೧೬೬), ಸಾಗಸಮುದ್ರವೆಂಬ ಕೆರೆ (ಜಗಣಕಟ್ಟಿ) ಮಾಡಿಸಿದನು (ಹೊಯ್ಸ. ೨೧೪). **೩. = ನಿಷಿದಿ ೨ :** ಏಕೆನ್ನ ನಿಷಿದಿಗೆಯ ಬಳಿ ಬಾಗಿ ಬಾಡಿ ನಿಂದಿಪಳೇ ನನ್ನರಸಿ ? (ಪಾರ. ೨೬-೫೦೦). **ನಿಶಿದಿಗೆ :** ೨. ಕುಳಚಂದ್ರಸಿದ್ಧಾಂತದೇವಗ್ನಿ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಕ್ಕೆ ನಿಶಿದಿಗೆಯ ನಿಲಿಸಿ (ಎಳ. II (R), ೧೩೫-೧೩೯ ; 1123) ; ಹೆಗ್ಗಡಿಕಿ ಬಾಗಣಬ್ಬಿಯಂ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಂ ಕಾರಣಮಾಗಿ ನಿಶಿದಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿಸಿದರು (ಎಳ. II (R), ೮೧-೧೦೬ ; 12ನೆಯ ಶತ). **ನಿಶೀಧಿಕೆ :** ೨. ಶ್ರೀಮದ್ವಾದೀಭ ಸಿಂಹಸೃಜಿತಸೇನಮಹಾಮುನೀಃ ಅಗ್ರಶಿಷ್ಯೇಣ ಕೃತಾಸೇಯಂ ನಿಶೀಧಿಕಾ (ಎಳ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩-೨ ; ಸು. 1090 ?). **ನಿಶೀಧಿಗೆ :** ೧. ಬೋಧಿಸವೆ ಪೆಜ್ಜಿಪು ಜನಗೃಹಕೃಷ್ಣಮದಿಲ್ಲಿನಿವೃದಂ ಸನ್ಯಸನಾರಾಧನೆಯು. ಜವದಿ ಸನ್ನ ನಿಶೀಧಿಗೆಯದ್ದೇಗೆ ತಳಿಗೆ ಪಟ್ಟಿ ಮಿನಿತುಂ (ಸಾಂ. XI-೬, ೫೨-೬೯ ; 1007). **೨. ನಿಷಗುರುಗೆ ನಿಶೀಧಿ ಗೆಯಂ ಮಾಂಕಟ್ಟಿಗಂತಿಯಮ್ಮಾಡಿಸಿದರ್** (ಎಳ. II (R), ೪೮೪-೪೮ ; 1119). **ನಿಷಿದಿಗೆ :** ೧. ಗುರುಗಳ ನಿಷಿದಿಗೆಯ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಪೂಜೆಗೆ ಪುರುಷೋತ್ತಮದೇವನು ಕೊಟ್ಟಿದು (ಎಳ. III (R), ಸಂಜನ. ೧೩೬-೪೪ ; 1851). **ನಿಷಿದಿಗೆ :** ೧. ಕಟ್ಟಿಯವಟ್ಟಿ ಸೆಟ್ಟಿ[ಬ್ರ]ಯ ಮಗ ಚೆನ್ನಯನ ನಿಷಿದಿಗೆಯು-ಕಲು[ಬ್ಬು] (ಇಳ. XII, ೧೦೧-೪ ; 12 ನೆಯ ಶತ). **೨. ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಕ್ಕೆ ನಿಷಿದಿಗೆಯುಂ ಶ್ರೀಮದ್ವಿಜ್ಞಾನಾಯಕ ಗಂಗ ರಾಜಂ ನಿಲಿಸಿ . . . ಮಹಾಪೂಜೆಗಳಂ ಮಾಡಿದರು** (ಎಳ. II (R), ೧೫೬-೩೦ ; 1121). **ನಿಸದಿಗೆ :** ೨. ಕಲ್ಯಾಣಿಸಿದ ವೀರರಾದಿ ದಾಡುಂಬೊಲವು, ಮಾಸತಿಯ ನಿಷದಿಗೆಯ ಭೂಮಿ, ಪಾಳ, ಪಡು, ಬರಡು (ಉಯ್ಯಾಲಿ. ೬೫-೧೫). **ನಿಸಿದಿಗೆ :** ೧. ಶ್ರೀಪುಷ್ಪಣ್ಣನಿಷಿದಿಗೆ (ಎಳ. II, ೮೫ ; ಸು. 750) ; ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮಹಾವೀರ XX ಅಬ್ಬಾತಿ ತಮ್ಮಡಿಗಳ ಸನ್ಯಸನವಿಧಿ ಮಜ್ಜಯಾ ನಿಷಿದಿಗೆ (ಎಳ. II, ೧೫-೨ ; ಸು. 800) ; ಮಾಂಕಟ್ಟಿಗಂತಿಯ ಮಡಿಬದ ಬೀಳಗವುಡ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಂ ನಿಷಿದಿಗೆಯ ಕಲ್ಪು ನಿಷಾಸಿದಂ (ಮೈ. ೧೯೪೨ ; ೬೪-೯ ; 1013) ; ಅವರ ಶಿಷ್ಠಿಯರಪ್ಪ ಮಾದೇವಿಕಂತಿಯನ್ನನಿಷಿದಿಗೆಯ ಕಮ್ಮಮಂ ನಿಷಾಸಿದ ಮಜ್ಜಳಂ (ಎಳ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೧-೧೧ ; 7). **೨. ಅಷ್ಟೋಪ ವಾಸದ ಕಲ್ಪಿಲೆಯ ದೇವರ್ ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳೇಕಾಚಾರ್ಯಾದೇವಗ್ನಿ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯ ನಿಷಿದಿಗೆಯಂ ನಿಷಾಸಿದರ್** (ಎಳ. XIV, ಎಡತೊ.

೪೪-೨೨, ಸು. ೨೧೨); ಶ್ರೀಮನ್ನಾಥಾಪ್ರಧಾನದಂಡನಾಯಕ ಗಂಗರಾಜಂ
ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳ . . . ಶುಭಚಂದ್ರಸಿದ್ಧಾಂತದೇವಗ್ನಿ ಪರೋಕ್ಷವಿನ
ಯಕ್ಕೆ ನಿಸಿದ್ಧಿಯ ನಿಲಿಸಿ ಮಹಾಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ಮಹಾದಾನಮಂ
ಗಿಯರು (ಎಕ. II, ೧೧೭-೧೩೯; 1123). **ನಿಸೀಧಿಕೆ : ೧.**
ಶ್ರೀ ಅತಿಶಯ ಪುಷ್ಪಣ್ಣಿಮುನಿ ಮುಕ್ತಿಯನೆಯ್ದೊಡಾ ನಿಸೀಧಿಕಾ
ಪ್ರತಿಬದ್ಧವೆ ಪವಿತ್ರವಿದನಾನಗಲಿ[ಸ್ಥ]ವಮೆನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಎಕ.
IV (R), ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲ. ೯೨-೧; ?). **ನಿಸ್ತಿಗೆ : ೧.** ಕೇ[ಷ]ಪ್ಪನು
ಸ್ವರ್ಗಸ್ತನಾದ ನಿಸ್ತಿಕೆಯ ಕಲ್ಲ ನಿಲಿಸಿದರು (ಪೌಷ್ಕ. XV, ೭೭೬-೯;
1420). **ನಿಸ್ತಿಗೆ : ೧.** ಬಾಚಂಣಗಳ ನಿಸ್ತಿಗೆ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೯, ೨-೩;
1472); ಅಕಿಯ ಮಂಗಿಸಿಟ್ಟಿಯ ಮಗ ಗುಂಮಿಸೆಯರ ನಿಸ್ತಿಗೆ
(ಮೈಸೂ. ೧೯೩೯, ೧-೩; 1483).

[<ಪ್ರಾ. ನಿಸೀಹಿತ, ನಿಸೀಹಿತ = ಶ್ವಶಾನಭೂಮಿ]

ನಿಸಿದ್ಧಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಸಿದ್ಧಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಸಿದ್ಧಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಸಿದ್ಧಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಸಿನಗೆ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಶತ್ರು ; ಸೂರ್ಯ : "ತಾಪರೆಗಳಿಯಂ
. . . ಬಾನ್ವಣೆ, ನಿಸಿನಗೆ, ಬಿಸುಗದಿಂದ, ತಾಪರೆಗ್ಗಿಯಂ, ಗರಂಗಳಾಡುಂ
- ಈ ೧೧ ಸೂರ್ಯನ ಪೆಸರ್" (ಕಶಮಾ. ೪೮-೨೮).

[ನಿಸಿ (<ನಿಸಿ) + ಪಗ್ಗೆ]

ನಿಸಿನಗೆಯ 'ನಿಸಿನಗೆಯ' ನೋ.

ನಿಸೀಧಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಸೀಧಿಕೆ 'ನಿಸಿದಿಗೆ' ನೋ.

ನಿಸು (ನಾ). (?) : ಆ ವಿಶ್ವನಂದಿಮುನಿ ಸಂಭಾವಿತತ್ವಂ ತದೀಯ
ವಿರಸೋಕ್ತಿಗಳೆಂ ದೇವಂ ಪುದಿದಿರೆ ಮುನಿ ಸಂಭಾವಿಸಿ ಕಳೆದಂ ನಿಜಾಸುವಂ
ನಿಸುವಿಂದಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೨-೪೮); ಒಸೆಯಿಸಿದಾತನ ವಸುವಂ ವಸು
ಮತಿಯುಮನೊಂದುವೊದವಿಶಳು ಬೆಸೆಯಿಸಲಾ ವಸು ವಸುಮತಿಯುನುನಿಸು
ಗಳನಸಮಜನೆ ಕಾಳಿಕಾಂಬೆ ಕುಂದಿಸುತಿರ್ಪಳು (ಶಾಸನ. ೮೯, 1179).
[?]

ನಿಸುಟ್ಟು 'ನಿಸುಟ್ಟು' ನೋ.

ನಿಸೂದನ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ; ನಾಶಮಾಡುವಿಕೆ; ಸಂಹರಿಸುವಿಕೆ.
[ಸಂ.]

ನಿಸೂರು (ನಾ). ೧. ನಿಶ್ಚಿಂತೆ ; ನಿಯೋಜನೆ ; ಆರಾಮ :
ದೊಡ್ಡ ಬಾಬು ಬಂದಿದ್ದರಿಂದ ಭೂತನಾಥನಿಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಸೂರುನ್ನಿಸಿತು
(ಸಾಹೇಬ್. ೫೯೨); ಇದು ನನಗೆ ಕಿಸಿಯದ ಕೆಲಸ ತನ್ನ ಹೋಗಲಿ,
ಹತ್ತು ವರ್ಷ ಮುಂಚೆ ನಾಯಬೇಕಾದರೆ ಅದೇ 'ನಿಸೂರು' ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ
ಸುಮ್ಮನಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದೀನಿ (ಬಾಳಜಿ. ೫೦). ೨. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು
ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಸ್ವೈರವೃತ್ತಿ ; ಸ್ವಚ್ಛಂದ ವರ್ತನೆ : ಹೇಳದೆ
ಕೇಳದೆ ಯಾವ ನಿಸೂರಿನಿಂದ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯನ್ನು ಬಾಗಿನೆಲ್ಲಾ
ಇರಿಸಿದೆಯೆ ? (ದೂಮರಾ. ೮೨); ನೋಡಿದಿರಾ ಇವಳ ನಿಸೂರನ್ನೆ ?
(ಕಾಮಿಕಾಂ. ೩೦). [\leftarrow ಮರಾ. ನಿಸೂರ್]

ನಿಸೂರುಗಾರ (ನಾ). ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ಸ್ವಭಾವದವನು ; ಅಡ್ಡಿ
ಆತಂಕಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದವನು ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆ : 'ನಿಸೂರುಗಾರಿಕೆ'
ಪರಾ. [ನಿಸೂರು + ಗಾರ (<-ಕಾಯ)]

ನಿಸೂರುಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ; ಅಡೆತಡೆಗಳನ್ನು
ಲೆಕ್ಕಿಸದ ಸ್ವಭಾವ : ಮಗಳ ಸಂಕೋಚ ಕುಂದಿದ ಸುಕುಮಾರವಾದ

ಹೃದಯ ಅವನಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ ; ಅವನ ದರ್ಪದ ನಿಸೂರುಗಾರಿಕೆ
ಇವಳಿಗೂ ಸರಿಯೋರಲಿಲ್ಲ (ಸಮಾಚಾರ. ೯೦).

[ನಿಸೂರುಗಾರ + ಇಕೆ]

ನಿಸೂರುಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಸಲಿಸಾದ ಮಾರ್ಗ ; ಅಡ್ಡಿ ಆತಂಕ
ಗಳಿಲ್ಲದ ದಾರಿ : ನಂದೊಂದು ನಿಸೂರುಮಾರ್ಗ ಹೇಳೋನಿ, ಹಂಗೆ
ಮಾಡಿದರೆ ಒಬ್ಬರಿಗೂ ತಂತಿ ಇರೋದಿಲ್ಲ (ವೈವ್ಯ. ೩೦).

[ನಿಸೂರು + ಮಾರ್ಗ]

ನಿಸ್ಯತ (ಗು). ೧. ಸುರಿದ ; ನೃವಿಸಿದ ; ಪ್ರವಹಿಸಿದ : ಚಂದಿರಮಣ
ನಿಸ್ಯತಾಂಭಃಪ್ಪವಂ ಪರ್ಜನೋಲಾಡುವ ದಿವ್ಯಸ್ತ್ರೀಸಮೂಹಂ ಸಿರಿಯ
ಸೆರವಿಯಂ ಪೋರೆ ತಾನೊಂದು ದುಗ್ಧಾಣ್ಣವಮಂದೀ ಮಿಕ್ಕ ಮಾತಂ
ಕಿಜಂದಿನಿಸುವುದಾ ಸಿಂಧುಶುಭ್ರಾಂಬುತೋಳಂ (ರೀಲಾವ. ೮-೪೯).
(ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಹತ್ತುಬಗೆಯ ಜಂಘಾಭೇದಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು ; ೧೨ "ಜಂಘೆಯನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ನೀಡುವುದು"
(ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨೭೪ ಗದ್ಯಾನುಬಾದ) ; ಆವರ್ತತ, ನತ, ಉತ್ಕ್ಲಿಪ್ತ, ಉದ್ವಾ
ಹಿತ, ಪರಿವರ್ತತ, ನಿಸ್ಯತ, ಪರಾವೃತ್ತ, ತಿರಸ್ತೀನ, ಬಹಿರ್ಗತ, ಕಂಠಿತ—
ಈ ಹತ್ತು ಜಂಘಾಭೇದಂಗಲ್ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨-೧೪೪ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ಯಷ್ಟ (ನಾ). ೧. ಕೊಟ್ಟು ; ದಾನ ; ಕೊಡುಗೆ. ೨.
ಬಿಟ್ಟು ; ಹೊರಪಡಿಸಿದುದು : "ನಿಸ್ಯಷ್ಟ-ಬಿಟ್ಟು" (ಗಂಗಾಮ.
೧೮೭). ೩. ಇಟ್ಟು ; ನ್ಯಾಸ : "ನೃಪ್ತಂ, ನಿಸ್ಯಷ್ಟಂ-೨ ಇರಿಸ
ಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೪೬). ೪. ರಾಜದೂತ ; ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿ:
ಒಂದುದೇವಸಮೋಲಗದೊಳೊರ್ವನಪೂರ್ವಂ ನಿಸ್ಯಷ್ಟಂ . . . ಸತ್ತೋಪಾಯ
ಪರಿಗೋಚರಂ ಪೇಚರಂ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪ. ೨-೧೮ ಪ). ೫. ಈ
ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿರುವ ಈ ರೂಪ 'ನಿಸ್ಯಷ್ಟಾರ್ಥ'ದ
ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪ. [ಸಂ.]

ನಿಸ್ಯಷ್ಟಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ರಾಜನು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ರಾಜನ
ಬಳಿಗೆ ರಾಜಕಾರ್ಯನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಕಳುಹಿಸುವ ಪ್ರತಿನಿಧಿ ;
ರಾಜದೂತ ; ರಾಯಭಾರಿ ; ೧೨ ಈ ದೂತರಲ್ಲಿ ಮೂರು ಹಂತದ
ವರರುತ್ತಾರೆಂದು ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದ ನೊವಲನೆಯ
ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ೧. ನಿಸ್ಯಷ್ಟಾರ್ಥ : ಇವನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು
ಅಧಿಕಾರವೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಮಂತ್ರಿಗೆ ಸಮಾನ
ವಾದ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾನೆ (ಅಮಾತ್ಯ ಸಂಪ
ದೋಪೇತಃ ನಿಸ್ಯಷ್ಟಾರ್ಥಃ). ೨. ಪರಿಮಿತಾರ್ಥ : ಇವನ
ಅಧಿಕಾರ ಪರಿಮಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ರಾಜನು ವಹಿಸಿರುವಷ್ಟು
ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ನಿಸ್ಯಷ್ಟಾರ್ಥನಿಗಿಂತ ಕಾಲು
ಭಾಗದಷ್ಟು ಕಡಿಮೆ ಅಧಿಕಾರ ಇವನದು (ವಾದಿಗುಣಹೀನಃ
ಪರಿಮಿತಾರ್ಥಃ). ೩. ಶಾಸನಹರ : ಇವನ ಕೆಲಸವು ರಾಜ
ಸಂದೇಶವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ಮಾತ್ರ (ಅರ್ಥಗುಣಹೀನಃ ಶಾಸನ
ಹರಃ) : ನರಪತಿಗಿಳಿಗೆ ಏಳು ನಿಸ್ಯಷ್ಟಾರ್ಥನವಾಸದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರಿ
ಮನೆ (ಶಾಂತಿಪ. ೩-೭೪) ; ವಿಯಚ್ಛೇದ್ಯರಂ ಇಯವರ್ಮಾಣೀಶ್ವರನಲ್ಲಿ
ಗನ್ನಯಾಗತನುಂ ನಿಸ್ಯಷ್ಟಾರ್ಥನುಂ . . . ವಚನಚತುರನುಮುಪ್ಪದ್ಧವ
ನೆಂಬ ದೂತಮುಖ್ಯನನ್ನಿಟ್ಟದೊಡೆ (ಚಂದ್ರಪ. ೩-೧೮ ಪ). ೨. ಈಡೇ
ರಿಸುವಂತಹುದು ; ಕಾರ್ಯಸಾಧಕವಾದುದು : ಕಯ್ಯಂ ಪಿಡಿವಾಂ
ತಂದಿನಿಯನನೀ ಪಾಸೊಳ್ ತಂದೆದಳಿರಂದೆ ತೋರಣಗಟ್ಟಿಸುವಂ
ಎಂದು ಕಿವಿವುಗೆ ನುಡಿದೊಡಂಗೊಂದು ಪೋವುದುಂ ದಕ್ಷಿಣವಳ ದೊಡೀ
ಜಲ್ಮಂ ನಿ[ಪಾಂ. ೧] ನಿಸ್ಯಷ್ಟಾರ್ಥಮಾದುದೆಂದುಮಲ್ಲಿಂ ತಳದರ್ಪ
(ಚಂದ್ರಪ. ೮-೯೧ ಪ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಾಯಕ ಮತ್ತ

ನಾಯಿಕೆಯರಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಮಾಗಮವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯಸಾಧಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ; ಮುಖ್ಯದೂತರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ; ಪ್ರತ್ಯಂಗಾರ ಸಹಾಯಕರಾದ ದೂತ-ದೂತಿಯರಲ್ಲಿ ಮೂರು ಬಗೆಯವರಿದ್ದಾರೆ. ೧. ನಿಸ್ಸೃಷ್ಟಾರ್ಥ : ನಾಯಿಕಾ ನಾಯಕರ ಮನಸ್ಸಿನ ಇಂಗಿತವನ್ನು ಉಹಿಸಿ ತಿಳಿದು ತಾನೇ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ತಾನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಾಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ೨. ಮಿತಾರ್ಥಕ : ಇವನು ನಿಸ್ಸೃಷ್ಟಾರ್ಥನಂತೆ ಸಂಪೂರ್ಣಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ವಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಮಿತವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ೩. ಸಂದೇಶಹಾರಕ : ಇವನು ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸಿದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಭಯತ್ರರಿಗೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನೂ ವಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರ್ಯಸಾಧಕರು ಹೆಂಗಸರೂ ಆಗಬಹುದು. [ಸಂ.]

ನಿಸ್ಸೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಕೊಡುಗೆ; ದಾನ: 'ನಿಸ್ಸೃಷ್ಟಿಲೇಖ' ಪಠಾ. [ಸಂ.]

ನಿಸ್ಸೃಷ್ಟಿಲೇಖ (ನಾ). (ದಾನ, ದತ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತ) ಅಪ್ಪಣೆಯ ಬರಹ: ಪರವಾನಿಗೆ ಲೇಖ; ದಾನಶಾಸನ: ಪರೀಹಾರಲೇಖಗಳು, ನಿಸ್ಸೃಷ್ಟಿಲೇಖಗಳು (Writes of license), ಪ್ರಾಪ್ತಿಕ ಲೇಖಗಳು . . . ಇವು ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಶಾಸನ ಪ್ರಭೇದಗಳಾಗಿವೆ. (ಕಶಾ. ೪೫). [ನಿಸ್ಸೃಷ್ಟಿ + ಲೇಖ]

ನಿಸೆ 'ನಿತಿ' ನೋ.

ನಿಸೇಕ 'ನಿಸೇಕ' ನೋ.

ನಿಸೇಕ, ನಿಸೇಕ (ನಾ). ೧. ಚಮುಕಿಸುವಿಕೆ; ಸಿಂಪಡಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಫಲಶೋಭನ; ಪ್ರಸ್ತ; ಗರ್ಭಾಧಾನ: "ನಿಸೇಕ-ನಿಸೇಕ = ಗರ್ಭಾಧಾನ, ಸುರಿಯುವಿಕೆ" (ತದ್ಧ. ಕೋ. ೨೨). ೩. (ಆಲಿಂ)ಸಾವು; ಅಳಿವು; ನಾಶ; ಅಂತ್ಯ: ಸೀತೆ ಕಡಂಗಿ ಕಾಯ್ದು ಕಡೆಗಟ್ಟಿದಳೆ ಪೊದೆ ಧಾತ್ರನಿಂ ತೊದಲ್ವಾತಿನೋಲೇನೊ ಪಾಂಡವರ ಕೆಯ್ಯೋಲಿ ನಿನ್ನ ನಿಸೇಕಮಾಗದೇ (ಪಂಪಾ. ೯-೪೯); ಅದಟಿನಳುಕೆಯಂ ನಿಜಿಸಿ ನಿನ್ನ ನಿಸೇಕದ ಪೊಬ್ಬ ತಪ್ಪಲಿಯದೆ ಪೊಜವಟ್ಟು ಬಾ ಕಡೆಯದೀಗಲೆ (ಪಂಪಾ. ೧೩-೪೦). ೪. ಕೊಡುವಿಕೆ; ಸೇರುವಿಕೆ; ಹೊಂದುವಿಕೆ: ತನ್ನವಳ ಮಾನವನು ತಾನು ಕಾಸಿದಲೆಂದು ಮಚ್ಚೆ ಮೇಲಿತ್ತಿದನು; ಅರ್ಜುನನ ಮೈದುನಗೆ ರಕ್ತಾಭಿಷೇಕಮಾಯ್ತು—ಯಮ ನೊಡನೆ ನಿಸೇಕಮಾಯ್ತು (ಕಶಾ. ೯೨). **ನಿಸೇಕ: ೫.** ಉಳಿದಿರುವ ಜೀವಮಾನ, —ಆಯುಷ್ಯಾವಧಿ: ನಿಸೇ[ಪಾತಾಂ. ಸ]ಕಂಗಳ್ಳಿ ಏವನ್ನಮುತ್ತು ತದಿನಾಯು:ಪ್ರಾಣಮಂ ಬೆನ್ನ ನೇಜುಸಿಕೊಂಡೋಡುವ ಕಾಲಮಂಜಿರಲೆಯಂ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಜೀವ್ವಂದ ದೇಹಸಮೂಹಂಗಳೊಳಾಪ್ತಿದಂ ನೆನೆದು ಮೋಹಂಗೆಯ್ದು ನೇನೆಂದು ಛಾವಿಸಿದಂ ದೇಹಸತ್ಯಮುಪ್ಪ ನಿಲವಂ ಸಾಹಿತ್ಯವಿದ್ಯಾಧರಂ (ಮಲ್ಲಪ. ೯-೬೬). ೧೨ ಇದು ಛಂದಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ರೂಪ. [<ಸಂ. ನಿಸೇಕ]

ನಿಸೇವಣಿ (ನಾ). ಉಪಭೋಗ; ಸೇವಿಸುವಿಕೆ; ನೋಡ: ಭೂಮಿಬುಧರನು ಕೊಲುವ . . . ಕನಕವನು ಕಳುವ ನಿಸೇವಣಿ[ಡಿ] ಗುರು ಪ್ರಿಯರಲಿ ಕಾಮುಕನು ಸಂಗಿಸುವ ಭಾವಿಸದೆ ಪಾತಕಗಳಿವು ನಾಲ್ಕಾವ ಮರ್ತ್ಯರೊಳವರೊಡನೆ ಸಂಜೀವಿಸುವರವರೈವರಕಪಾತಕಿಗಳು (ನಿಭಾಗ. ೫-೧೧-೧೦). [<ಸಂ. ನಿಸೇವಣಿ]

ನಿಸೇವಿತ (ಗು). ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಕಾಲಕರ್ಮವಿದೂರ ದುಸ್ತರ ಕಾಲ ಶಕ್ತಿ ನಿಸೇವಿತಾಂಘ್ರಿಯ ಕಾಲರೂಪನೆ ದೇವ ಪರಣಾಗೆಂದುದಮರಗಣ (ನಿಭಾಗ. ೯-೩-೩೪). [<ಸಂ. ನಿಸೇವಿತ]

ನಿಸ್ವಲಿತ (ಗು). ಸ್ವಾಲಿತವಿಲ್ಲದ; ದೋಷವಿಲ್ಲದ; ಶುದ್ಧವಾದ: ನಾಯವ್ಯಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಸ್ವಲಿತ ಮೇಘಪ್ರಜನಚ್ಚನು ಪಾರ್ಥ ಮಹಿಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೦-೩೫); ಪವನಾಹಾರದಲಿ ನಿಸ್ವಲಿತ ಶಿವಪದಭಕ್ತಿ ಸುಧೆಯಲಿ . . . ಸತ್ಯೋಜ್ವಲಿತ ಚಿತ್ತದ ಸುಪ್ರಭಾವದ ಬಳವಿಯಲುತ್ಯೋಜ ನಾಯಿತು ತಪ ಧನಂಜಯನ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೪). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತಂತು (ಗು). ೧. ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದ; ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ತಂತುವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ತಂತಿರಹಿತವಾದುದು: (ನಿಸ್ತಂತು ವಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಬಹುದಾದ) ವಿದ್ಯುತ್ತರಂಗಗಳು (Hertzian waves, ೨೦೯೫); ಅಂಚೆ, ತಂತಿ, ಟೆಲಿಫೋನ್ ಮತ್ತು ನಿಸ್ತಂತು (Wireless) ಸಂಪರ್ಕಮಾರ್ಗಗಳು ಅಂಚೆ ಮತ್ತು ತಂತಿ ಇಬ್ಬರೆಯ ಅಧೀನದಲ್ಲಿವೆ (ವಿಜ್ಞ. ೫೦): ನಿಖ್ಯಾತರೂ ಮತ್ತು ಭೀಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರೂ ಆದ 'ಎ. ಎಸ್. ಫೋಫೋನ್' ಎಂಬವರು "ನಿಸ್ತಂತುವಿನ ತಾರಾಯಂತ್ರ" (Wireless Telegraphy)ವನ್ನು ಸಂತೋಧಿಸಲು ದುಡಿದಿದ್ದಾರೆ (ಸ್ಯಾ. ೧೧೧). ೩. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ. [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತಂದ್ರ (ಗು). ೧. ಜಡನಲ್ಲದ; ಸೋಮಾರಿಯಲ್ಲದ: ಕಾರ್ಯ ನಿರತನಾದ: ಸುರಗಿ ಚಿಡಯ್ಯಗಳು . . . ವರಲಿಂಗದೇವನು ಲೊಲ್ಲದಿರೆಯೊಂದುದಿನ ಸುರಗಿಯಿಂದಿಜಾದುಕೊಳಲೀಶ ನಿಜದೋಜುತ್ತ ಪರಮಕೈಲಾಸಪುರಕೊಯ್ದನೆಂದೊರೆದನಾ ನಿಸ್ತಂದ್ರ ದೀಶಿಕೇಂದ್ರಂ (ಗುರುಚಾ. ೩-೬೪). (ನಾ). ೨. ಜಡನಲ್ಲದವನು; ಪರಮಾತ್ಮ: ನಿಶ್ಯೂನ್ಯ ನಿರುತ ನಿತ್ಯಾನಂದ ನಿಸ್ತಂದ್ರ ನೀನೆನ್ನ ಪೊರೆ ಗುರು ಕುಲೋತ್ತಂಗ ಮುದವೆರೆಸಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೫೫). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತಂಭ (ಗು). ೧. ಕಂಭವಿಲ್ಲದ: ನೀಲದಲಿ ನಿಸ್ತಂಭ ತೋರಣ ತೇಲ್ವದೆನೆ ಚಲಿಸಿತು ವಿಹಂಗಸಂಘಂ (ಪಕ್ವಿ. ೭೭-೧೯). (ನಾ). ೨. ಕಂಭವಿಲ್ಲದುದು: ಅರಸುಗಳಾಳೋಚನಕಾಲದೋಳ್ ನಿಸ್ತಂಭ ಮುಂ ನಿರ್ಗವಾಕ್ಷಮುಂ ನಿಶ್ಚಿದ್ರಭಿತ್ತಿಯುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಮಂತ್ರ ಶಾಲೆಯೋ ಮಂತ್ರಿಗಳುಂ ತಾನುಂ ನಿಶ್ಚಿಂತಮದಾರ್ಕೋಚನವರ್ (ಪಂಪಾ. ೨೦೪-೧೨). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತಪೆ (ನಾ). ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡದವನು; ತಪೋರಹಿತ: ಮಾಯ್ತು ಮಾಯಾತಪದೋಳ್ ಮಿಥ್ಯಾಪ್ರಪಂಚಪ್ರಬಳನೆನಿಸಿ ಸಂದಿದ್ ನಾನಿನೆನೆಗಂ ನಿಸ್ತಪನೆಂದು ಮಾರ್ಗಮಂ ಪೊದಿದನೆನೆಗೆ ಶರಣ್ ಧರ್ಮ ದಿಂದತ್ತ ಮುತ್ತಿಲ್ಲ ಪುನರ್ನಿವೃತ್ತಸಾಧಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೩-೪೫). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತಬ್ಧ (ನಾ). ೧. ಚಲಿಸದೆ ಇರುವುದು; ಅಚಲವಾದುದು: ಆ ಅಭ್ಯಭೇದಿಯೂ ಉದಯರವಿರಶಿಸಮುಜ್ಜಲವಾದ ತುಷಾರಕಿರೀಟ ವನ್ನು ಧರಿಸಿಯೂ ಇರುವ ಶೈಲಚಕ್ರಮರ್ತಿಯೂ ನಾಲ್ಕುದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ನಿಸ್ತಬ್ಧವಾಗಿರುವ ಗಿರಿಪರಿವಾರಕ್ಕಿಂತ ಎಷ್ಟು ಮೇಲೆ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನಿಂತಿದೆ (ಬಂಕಿಮ. XXI, ಕವಿಕಾಣಕ). ೨. ಚಲಿಸದೆ ಇರುವವನು; ನಿಶ್ಚಲ; ಅಚಲ: ನಿಶ್ಯಂಕೆಯೊಳು ನೆರೆವ ಹಕ್ಕಿಗಳ ತೆರದಿ ನಿಸ್ತಬ್ಧ ನೆನ್ನೆಡೆಗೆ ಬಹ ಭೀರುಭಾವಗಳ ಕೆಳೆಯ ನೋನೋಡೆಂದು ಸರಸಕೌತುಕದಿ (ಮಲೆದೇ. ೫೩-೩). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತರಂಗ (ಗು). ೧. ತರಂಗಗಳಿಲ್ಲದ; ಅಲೆಗಳಿಲ್ಲದ; ಪ್ರಶಾಂತ ವಾದ: ಒಳಗೆ ತಳತಳಿಸಿ ರತ್ನಂಗಳನೊಪ್ಪುವ ನಿಸ್ತರಂಗವಿಾಂಗಡಲಿಂ ಬಗ್ಗ ಕಳೆಗಿಡೆಯಾಗಿ ತೊಳಗುವ ಪಳಕಿನ ಮಾಣಿಕ್ಯಕೋಶಮಂದಿರಮೆಸೆಗುಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೧೪೮); ಶೀತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಾನದಿಯ ನಿಸ್ತರಂಗ ನೀಲ ಕಾಂತ ಜಲಸ್ಮೃತ ಹಳದಿ ಹೊಳಸಿನ ಮರಳ ದಡದ ನಿಶ್ಚಬ್ಧ ನಿರ್ಜನತೆಯ ನಡುವೆ ಕಾಣದಾಗುತ್ತದೆ (ನಿಬಂಧ. 1, ೧೩೩).

(ನಾ). ೨. ತರಂಗಗಳಿಲ್ಲದುದು ; ಅಲೆಯಿಲ್ಲದುದು. ೩. (ಆಲಂ) ಶಾಂತವಾದುದು ; ನಿಶ್ಚಲವಾದುದು ; ಚಂದಯ್ಯಗಳು . . . ಇಷ್ಟ ರಿಂಗಮಂ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಚಿತ್ರ ಸ್ತರಂಗವನ್ನೆದಿ ಬಸವಜ್ಞ ಮೊದಲಾದ ಶರಣರ ಸಮುಜ್ಞಾನ ಎನಗಾಯಿತ್ತೆಂದು ಬಿನ್ನೈಸಿದ ಪ್ರಸ್ತಾವದ ವಚನ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೬೩-೪೯) ; ಚಿತ್ರವನ್ನು ಎಲ್ಲ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಿ ಅದನ್ನು ನಿಸ್ತರಂಗವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವದರಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅನರು ಮಾಡಿದ್ದರು (ಮಹಾಯೋ. ೨೦೧).
[ಸಂ.]

ನಿಸ್ತರಂಗಿತ (ಗು). ಅಲೆಯಿಲ್ಲದ ; ಪ್ರಶಾಂತವಾದ ; ಮುಖಂ ಸುರ್ಕಳಿದು, ನಿಸ್ತರಂಗಿತ ಸರೋವರದಂತೆ, ಶಾಂತವಾದುದು (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೩೭೮-೧೧೧). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತರಣ (ನಾ). ೧. ಹೊರಬರುವಿಕೆ. ೨. ದಾಟುವಿಕೆ. ೩. ಪಾರಾಗುವಿಕೆ. ೪. ಹಂಚಿಕೆ ; ಯೋಜನೆ ; ಉಪಾಯ. ೫. ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆಯುವಿಕೆ ; ಅವಧಿಯನ್ನು ಪೂರೈಸುವುದು, -ಕೊನೆ ಮುಟ್ಟಿಸುವುದು. ೬. ನೆರವೇರಿಸುವಿಕೆ ; ಸಿದ್ಧಿ.
[ಸಂ.]

ನಿಸ್ತರಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ದಾಟಿಸು : ಮುಂದೂತ್ತೆ ಗೋಡಾವರಿ ಭೂಪಂ ತೈಲಪಂ ನಿಸ್ತರಿಸು ಕಟಿಕಮಂ ಬೇಗವಿನ್ನ ಬ್ಬ ನೀನೆಂದೆರೆಯಲ್ಪರ್ವಜ್ಞನಂ ಪೊತ್ತಗಿಯದೆ ನದಿಯಂ ಪೊಕ್ಕಡಾ ಪಾರಿಪೂರಂ ಬಿರಿದತ್ತು (ಸಮಸ. ೧-೬೯). ೨. ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆ ; ಅವಧಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸು. ೩. ತಾಳಿಕೊಳ್ಳು ; ತಡೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಸಹಿಸು ; ಸೈರಿಸು : ಮಂಡೋದರಿ ಲಯಸಮಯದ ಜಂಡಿಕೆಯಂತೆ . . . ಕೈಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ಪೊಯ್ಯಲೆಬ್ಬಾ ಸಮಯಕ್ಕೆ ತೆಕ್ಕನೆಡೆಪೊಕ್ಕನಂಬಿಯನಂಜನಾಸುತಂ ಅದರ್ಕ್ ನಿಸ್ತರಿಸಾಂ. ತ್ರ]ರಸದಾಕೆ ಸಭೆಯನೆಬ್ಬ ರಾವಣನ ಕೆಲಕ್ಕೆ ಪೋದರ್ಕ್ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೦೭ ಬ) ; ಸರಸಿಜೋದ್ಭವನ ಪುಸಿಯಿಂ ಭೂಮಿ ಕರಗಿ ನಿಸ್ತರಿಸಲಾಜಿದ ಮಹಾಪ್ರಳಯಾಣವದೊಳು ಜಜ್ಜರಿದವಾಗುತ ಮಹಾತಳ ಕಿಳಯಲು (ಲಾಜಂ. ೫-೧) ; ಮಸ್ತಕ ಮೊದಲಾದ ದಿವ್ಯದೇಹದ ಹೊತ್ತು ನಿಸ್ತರಿಸಿದ ಪಾದಯುಗದ ಕುಸ್ತರಿಸುವರುಂಟಿ ಕುವರಿ (ಮೋಹತ. ೩೧-೪೧) ; ವಾರಣಗಳು . . . ಪಾಂಥಜನರನ್ನು ಹಿಂಸೆಗೈದ್ದ ರಿಂದಲು ಭವನೋಪದ್ರವಗೊಳಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಸಹ ಇಂತಪ್ಪ ಬಾಧೆಗಳಿಂದ ನಿಸ್ತರಿಸಲಾರವೆಂದು ಪ್ರಜೆಗಳು ಬಿನ್ನೈಸಲಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಕೊಡು. ೨೫-೧೦ ; 1824). ೪. ನಿಭಾಯಿಸು ; ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು : ದೈತ್ಯದಾನವರುರಸದೆಯ ಯದುನಾಯಕರು ನಿಸ್ತರಿಸಲಜಿಯರು ಕೃಷ್ಣನಿಲ್ಲದೆ ಧೀಶಿ ದ್ವಾರಕೆಗೆ (ಕುಮ್ಭಾಸ. ೧೧-೨೭) ; ನನ್ನ ಆಪ್ತರಿಸ್ವರು ಅಗ್ರಹ ಮಾಡಿ ಈ ಮೂತನಸಂಸಾರವನ್ನು ನನ್ನ ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದರು ! ವಾರ್ಧಕ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾನು ಇದನ್ನು ಹ್ಯಾಗೆ ನಿಸ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ? (ಮೋಹನೀ. ೧೪). 'ನಿಸ್ತರಿಸು' ಪರಾ. [ನಿಸ್ತರಣ + -ಇಸು.]

ನಿಸ್ತರಣನಿರ್ವದ್ಧಾಂಗ(ನಾ)ಪರಮಾತ್ಮ : ನಿರಭ ನಿರ್ಭವ ನಿರ್ನಿರಕ ನಿಸ್ತರು[ಪಾಂ.೦]ನಿ ನಿರ್ವದ್ಧಾಂಗ ನಿಜನಿರ್ಮಾಯ ಚಿತ್ತೈಸು (೭ನಪ. ೬೧-೪೪). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತರ್ದಣ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ ; ನಾಶಮಾಡುವಿಕೆ : "ಪ್ರಮಾಪಣಂ . . . ನಿಗ್ಗ್ರಂಥನಂ, ಅಪಾಸನಂ, ಸ್ತರ್ದಣಂ . . . ವಧೆ-ಈ ೩೦ ಕೊಲ್ಲುವದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು. ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೩.೨೬೨).
[ಸಂ.]

ನಿಸ್ತುಲ (ಗು). ೧. ಚಪ್ಪಟೆಯಿಲ್ಲದ ; ವರ್ತುಲವಾದ ; ಗೋಳಾ ಕಾರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಗೋಳಾಕಾರವಾದುದು ; ವರ್ತುಲಾ

ಕೃತಿ : "ನಿಸ್ತುಲಂ, ವರ್ತುಲಂ, ವೃತ್ತಂ-ಈ ೩ ಬಟ್ಟುತ್ತು" (ಕಲಾಯು. ೧೨೪-೭೪) ; "ವರ್ತುಲಂ ನಿಸ್ತುಲಂ ವೃತ್ತಮನೆ ಬಟ್ಟುತ್ತು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೫). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತಾರ (ನಾ). ೧. ದಾಟುವುದು. ೨. ಪಾರಾಗುವುದು : ವಿಮೋಚನೆ ; ಬಿಡಾವು : ಯಮದಜ್ಜದ ಗರ್ದದೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕು ಅವಿತಡಗಿದರೂ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಯ್ಯಳ ನಿಶ್ಚಿನಿಂದ ನಿಮಗೆ ನಿಸ್ತಾರವಿಲ್ಲ (ಬೆಟ್ಟು. ೫೩-೪) ; ಬರುವನಗೋ ಅತ್ತ ಮಹಾಧೀಶ ; ಬಂದು ಮರುಕ ವೆರವನಮದು ಸಹಗೈ ನಿಸ್ತಾರ (ಅಹಲ್ಯ. ೬೯-೧೬) ; ಅಕ್ಷರಬಾದಶಹನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವನ ಮಕ್ಕಳಾದರೂ, ಪರರ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ನಷ್ಟಮಾಡುವುದಾದರೆ ಅವರಿಗೆ ನಿಸ್ತಾರವಿಲ್ಲ (ಕನಾಕಂ. ೭೭). ೩. ಸಾಧನೋಪಾಯ : ಧಾತ್ರೀನಾಥಕಳ ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿಗಳನ್ನಿಬ್ಬಾ ಮಾತ್ರದಿಮ್ ಬಲ್ಲನೆನ್ನಾ ನಿಸ್ತಾರದ ಕುಂಜನವ್ವಿ ನೆಗಟ್ಟುಮ್ . . . ಮಲೆಯಾಳ ಶ್ರೀಕುಲೋಧಾರಕಮ್ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೨-೩೦ ; 1254) ; ಆ ಪೃಥೋಟಿಯಲ್ಲಿ ತೇರ್ಗಡೆಯಾದ ಹೊರತು ನಿಸ್ತಾರವಿಲ್ಲ (ಪಣಪ್ಪ. ೧೯೪). ೪. ಮೋಕ್ಷ ; ಮುಕ್ತಿ. ೫. ಉದ್ಧಾರ : "ಗೋತ್ರ ನಿಸ್ತಾರ" ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತಾರಕ (ನಾ). ೧. ದಾಟುವಿಕೆ : ಕರುಣಿಸ್ತ ಮುನಿನಾಥ ಕರುಣಾ ಕರನ ಕೀರ್ತಿವರಾಮೃತವ ಮಸ್ತರಭವಾಬ್ಧಿ ಸಮಗ್ರನಿಸ್ತಾರಕವನನಗೊ ಲಿದು (ನಿಭಾಗ. ೨-೨-೨). ೨. ದಾಟಿಸುವವನು ; ದಡೆ ಸೇರಿಸುವವನು. ೩. ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವವನು ; ಮುಕ್ತಿದಾಯಕ : ಭೂರಿಕಳಾವಿಬೋಧಿತ ಸುಧಾಕರರೂರ್ಜಿತಸಾಧುಸಂಘನಿಸ್ತಾರಕರ್ . . . ಚಂದ್ರಕೀರ್ತಿಭಟ್ಟಾರಕರೆಂದು ಬಣ್ಣ ಪುದು ವಾರಿಧಿಸ್ತಿತ ಭೂರಿಭೂತಳಂ (ಸಂಕುಮಾ. ೧-೨೨). ೪. ಉದ್ಧರಿಸುವವನು ; ಉದ್ಧಾರಕ : ಸ್ತಿಯಂ ನಯವಿಕ್ರಮದಿಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಸಿ ಪಡೆದು ಗೋತ್ರನಿಸ್ತಾರಕನಂ ಸುತನಂ ಬಯಕ್ಕಮೆಮ್ಮಾ ಸ್ತಿಯಂ ಪ್ರವ್ರಜಿತನಪ್ಪುದುಚಿತಂ ಮಗನೇ (ವರ್ಧಮಾ. ೨-೩೯) ; ಕೊಲಲೆಂದುಯ್ದು ನಿಶಾಚರಂ ಖಚರ ರಾಜಂಗುಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟಂ ಗಡಂ ಕುಲನಿ[ಪಾಂ.೦]ನಿಸ್ತಾರಕನನ್ನ ದಾರಕನಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೬-೪೫) ; ಎಲ್ಲವನು ತನಗೆ ವಿಧಿತವೆನೆ ನಿಸ್ತರಿಸಿ ಕಾರುಣ್ಯದಲಿ ಕರುಣಿಪುದಾರು ನೀವಲ್ಲದೆ ಮಹಾಬ್ಧಿ ನಿಮಗ್ನನಿಸ್ತಾರಕರ ದಾರಿಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧-೮). ೫. ಗೆಲ್ಲುವವನು ; ಜಯಿಸುವವನು : ಅನುಪಮರಣನಿಸ್ತಾರಕನನೂನಶಕ್ತ್ಯನ್ವಿತಂ ವಿಚಾರಕ್ಷಮನೆಂಬ ನೆಗಟ್ಟಿಯಿಂದ ಬಲ್ಲಾಳನಿಪಾಳಂ ಕಾತ್ರಿಕೇಯನಂತೊಪ್ಪಿಪ್ಪಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೩೮-೧೬ ; ಸು. 1200). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತಾರಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ದಾಟಿಸು ; ದಡೆ ಸೇರಿಸು. ೨. ರಕ್ಷಿಸು ; ಕಾಪಾಡು : ಬ್ರಹ್ಮಾಣರಂ ಕೊನ್ನ ಪತಕನಪ್ಪೊನ್ ಇದನುಪ್ಪೊನ್ ಇದನ್ನಾದವನ್ನೆ ಎನೆತುನುಗ್ನಿಸ್ತಾರಿಸಿದ ಪಲಮಕ್ಕು (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೨೭ ; ಸು. 850). [ನಿಸ್ತಾರಣ + -ಇಸು.]

ನಿಸ್ತಿಕೆ 'ನಿಸಿದಿಗೆ' ನೋ.

ನಿಸ್ತಿಗೆ 'ನಿಸಿದಿಗೆ' ನೋ.

ನಿಸ್ತೀರ್ಣ (ಗು). ದಾಟಿದ : ಈ ಮೇದಿನಿಯ ರಾಜ್ಯವಿದು ನಿಸ್ತೀರ್ಣೋದಕಾಹಿತಸೇತುವೆಂದನು ದಿವಿಕನಕವಳಿದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೭-೬). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತುಲ, ನಿಸ್ತುಳ (ಗು). ಸರಿಸಾಟಿಯಿಲ್ಲದ ; ಅದ್ವಿತೀಯ ವಾದ ; ಅಪ್ರತಿಮವಾದ : ಕರುಣಮೃತಾಲಗರ್ಭರುಚಿಸ್ತ ರಘೂದ್ವದ ದೇಹದೀಪ್ತಿ ಮಂಜರಿಯನುಪಾಶ್ರಯಂಬಡೆದು ನಿಸ್ತುಲಮುಕ್ತಿಕಹಾರ ಯಪ್ಪಿ ಸೇರುರದೊಳದೇಂ ವಿರಾಜಿಸಿದುದೋ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೨-೧೫) ;

ಜತಕ್ರಿಯೆರ ನಿಸ್ತುಲಮಹಾಮಹಿಮ ಭೂಮ ಸುರನಾಯಕ + ತನೂದ್ಭವ
ವರಪ್ರದಾತಾ (ಕೀರ್ತಿ. ೫-೧); ಗುಣದೊಳ್ಳುತ್ತಮ ನಿರ್ಮಲೋಜ್ವಲ
ಸುಖಜ್ಞಾನೈಕದಂ ನಿಸ್ತುಲಂ ಕಣೆಯೇಂ ರಾಗಮಯಂ ರಜಂ ನಜಿ
ಯಿಕುಂ ತತ್ಪರಮಭಂಧಂಗಳಂ (ಮೈಸೂರು. ೫-೧೬೧). **ನಿಸ್ತುಲ :**
ತನ್ನ ಕೇಸರಿಯ ಕೆಂಪಿನೊಳುಳ್ಳ ಬಿತ್ತರಿತ ನಿಸ್ತುಲನಿಜನುತಿ ಕಾ
ಭರಣ ದೀಧಿತಿಯಂ ತೆರೆಸುತ್ತಿದಂತೆ ಕಣ್ಣೊಳನೆ ಲತಾಂಗಿ ಪೋಲ್ವಳಸಮಾ
ಯುಧಮೋಹನಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೬-೯೬); ನಿರಂತ ನಿರ್ಭವ
ನಿರಾಮಯ ನಿರ್ಗುಣ ನಿಸ್ತುಲ ಪ್ರಭಾವರಣ (ಶಬರಂ. ೫-೨೪).

[ಸಂ.]

ನಿಸ್ತುಲಗಾಂಭೀರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅಸಮಾನವಾದ
ಗಾಂಭೀರ್ಯ; ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ ಗಂಭೀರತೆ. ೨. ಅನುಮಮ
ವಾದ ಅಳವುಳ್ಳದು. ೩. ಅಸಮಾನವಾದ ಗಾಂಭೀರ್ಯವುಳ್ಳ
ವನು. ೨, ೩ : ವಿದ್ಯುದುದ್ಯುಜ್ವಲದಂ ವ್ಯಾಘ್ರಾಚನಂ ರಾಜನೆ ಭೃತ
ಭುವನಂ ಭೂರಿಸತ್ತಾಶ್ರಯಂ ನಿಸ್ತುಲಗಾಂಭೀರ್ಯಂ ಕರಂ ಕಣ್ಣೊಳನೆ
ದನಭವಾಕಾರಮುದ್ರಂ ಸಮುದ್ರಂ (ಶಬರಂ. ೧-೩೦).

[ನಿಸ್ತುಲ + ಗಾಂಭೀರ್ಯ]

ನಿಸ್ತುಲ (ಗು). ೧. ಹೊಟ್ಟು ಕಳೆದ, -ತೆಗೆದ. (ನಾ). ೨.
ಹೊಟ್ಟು ಕಳೆದುದು; ತುಸರಹಿತವಾದುದು. ೩. (ಆಲಂ)
ನಿರ್ದೋಷತೆ; ಪರಿಶುದ್ಧ; ಎರವು ಸಯಮನಿಸರಾರ್ಕಮ ಪರ
ಮಾತ್ಮಂ ದಿಟದಿನಾಗಲಜಾಗುಮ ಮನದೊಳ್ ಪರಿಭಾವಿಸಿ ನಿನ್ನೊಳ್
ನೀಂ ಸ್ಥಿರನಾಗು ಬಿಡನ್ನವಸ್ತು ಪಂ ನಿಸ್ತುಲದಿಂ (ಉಸಾರ. ೩೨೯). ೪.
ಪರಿಶುದ್ಧನಾದವನು; ನಿಷ್ಕಳಂಕನಾದವನು : ವಿಷಧರ ಧರಾಧಿಪತಿ
ವಿಷಧರಕಿರಣಮುಖಿ ವಿಷಯವಿಶ್ವಲದೂರ ವಿಶದಾಮೃತವನು ನಿಸ್ತುಲ
ನಾಗಿ ಕರುಣಿಸುವುದು (ಸಿದ್ಧಂ. ೬-೪೦). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತುಲ 'ನಿಸ್ತುಲ' ನೋ.

ನಿಸ್ತುಲಕ (ನಾ). ೧. ತೂಕವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಹಗುರವಾದುದು :
ಮುಂ ಪಡ್ಡಳಮಪ್ಪದಳಗಳಂ ತೋರ್ಪುದೋರಂತದಂ ತಿಳಿ ಕಾಕಮತಿ
ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ನಿಸ್ತುಲಕವಿರೆ ನಾಶವು (ರತ್ನಂ. ೪-೩). ೨. ತೂಕವಿಲ್ಲದ
ವನು; ದುರ್ಬಲನಾದವನು; ಅಶಕ್ತ : ನಿಸ್ತುಲಕನಾದವನು ಪುಸ್ತಕ
ವನ್ನು ಎತ್ತಲಾರ (ಗಾದ). ೩. (ಆಲಂ) ಭಾರಿ ಮನುಷ್ಯ; ದೊಡ್ಡ
ವ್ಯಕ್ತಿ : ಆ ನಿಸ್ತುಲಕಮನುಷ್ಯನಿಂದ ಈ ಕೆಲಸ ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ
ಇದ್ದೀತೇ ? (ರತ್ನಂ). [←ಕುಳು. ನಿಸ್ತುಲ]

ನಿಸ್ತುಲಿ (ಗು). ೧. ಹುಲ್ಲಿಲ್ಲದ; ತೃಣವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಹುಲ್ಲು
ಇಲ್ಲದುದು : ಅತಪತಾಪದಿಂದವಿದು ನಿಸ್ತುಲಿ ನಿರ್ಜಲ ನಿಷ್ಪವಾಳ
ವಲ್ಲಿತರವಾದುದೀಯೆಡೆಯೊಳ್ಳಿರವಾಗದು ಪೋವುದುತ್ತಮಂ (ಜಗದಿ.
೩-೬೪). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತೀಜ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿಹೀನವಾದುದು; ಕಳೆಗುಂದಿದುದು ;
ಮಂಕಾದುದು : ಮಸುಳಿ ದಿನಕರನ ತೇಜಃಪ್ರಸರಂ ನಭಮೆಣ್ಣೆ ದೊಡೆದ
ಕನ್ನಡಿಯೊಳ್ ತಾಂ ಮನಮಸನಾಗಿದೊಡು ದೂಳಿಸಂಜೆಯೊಳ್ ದೈನ್ಯ
ಮೇನೊ ನಿಸ್ತೀಜದಪೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೭-೨೦); ಈಗ ಒಂದರದು ಶತ
ಮಾನಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಕಲೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದ ನೋಡಿದಲ್ಲಿ ಇಂದಿನ ಕಲೆಯು
ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಸ್ತೀಜವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾರವ. ೫೪೫). ೨. ಕಾಂತಿಹೀನ
ನಾದವನು; ನಿರುತ್ಸಾಹಿಯಾದವನು : ಕಾಲೆಳಂದಲೂ ಕಾಲೇಜು
ಗಳಂದಲೂ ಉನ್ನತೋನ್ನತ ದರ್ಜೆಯಲ್ಲಿ ತೇಗುಡೆಯಾಗಿ ಹೊರಬೀಳುತ್ತಿ
ರುವ ನಮ್ಮ ಯುವಕರನೇಕರು ನಿಸ್ತೀಜರಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ (ಶಬರ.
೩೯೨). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತೀಜಂಬೆಜು (ಕೈ). ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು; ಕಳೆಗುಂದು :
ಮಂಕಾಗು : ತೇಜಂ ಪುದುವಿಲ್ಲೆ ನಿಸ್ತೀಜಂ ಪರರಾಜಮಂಥಲಂ
ತನ್ನಂ ನಿಸ್ತೀಜಂಬೆತ್ತಿರೆ ಬೆಳಗಿದನೀ ಜಗಮಂ ಭಾನುವೆಂಬನಂ . ಭಾನು
ರಥಂ (ಪಂಜರವಾ. ೨-೬೬). [ನಿಸ್ತೀಜ + ಬೆಜು.]

ನಿಸ್ತೀಜಿತ (ನಾ). -ನಿಸ್ತೀಜ ೨ : ಹರಿದಾಸರು ಮಾತ್ರ ನಿಸ್ತೀಜಿತ
ರಾಗಿದ್ದರು (ಕಾಣೇಂ. ೧೩೨). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತೋಯ (ಗು). ನೀರಿಲ್ಲದ; ಒಣಗಿದ; ಶುಷ್ಕವಾದ :
ನಿಸ್ತೋಯಕಾಸಾರದೊಳ್ ರಿಕ್ತಮಾನಸಂ . . . ಕೋಸಲಭರಾನ್ವಲಭಂ
ಮಗನಪ್ರಲ್ಪಳನೆ ಮೇಲೆಳ್ಳು ಮಿರೆದೆ ಕುಸಿದನು ಧರೆಗೆ (ಪ್ರೀತಿದಾ.
೯೧-೩೫೨). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತುಪ (ಗು). ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತುಪಂ (ಅ). ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ; ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲದೆ; ನಿಷ್ಕಂಕೋಚ
ವಾಗಿ : ಕುದುಳೊಡೆ ನಿಸ್ತುಪಂ ಕುದುಳುದೇಜುಸಿದಂ ಬೆಸೆಕೋಲನೆಂದು
ಪೇಟರ್ ಕುದುಳುದ ಕನ್ನೆಯಂ ದ್ವಿಜಕುಲಂಗಿದು ವಿಶ್ವನರೇಂದ್ರವೃಂದ
ದೊಳ್ ತೊಡರ್ ಪರಾಭವಂ ದ್ರುಪದನಂ ತಪಾದೊಟ್ಟಿದೆ (ಪಂಪಭಾ.
೩-೬೬). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತುಪೆ (ನಾ). ನಾಚಿಕೆಗೆಟ್ಟವಳು; ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲದವಳು :
ನಿರ್ದಯೆಯಂ ನಿಸ್ತೀಜೆಯಂ ನಿಸ್ತುಪೆಯನಸುಖಿಯಂ . . . ಸಾಖೆಯಂ
ನೀಂ ಬೆಸಗೊಳಿ ಪಲಮೇಂ ಪೇಟರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೫೭).

[ಸಂ. ನಿಸ್ತುಪಾ]

ನಿಸ್ತಾಣ (ಗು). ತ್ರಾಣವಿಲ್ಲದ; ಬಲವಿಲ್ಲದ : 'ನಿಸ್ತಾಣ' ಪರಾ.
[ಸಂ.]

ನಿಸ್ತಾಣೆ (ನಾ). ತ್ರಾಣವಿಲ್ಲದವನು; ಬಲವಿಲ್ಲದವನು; ಅಶಕ್ತ.
[ಸಂ. ನಿಸ್ತಾಣನ್]

ನಿಸ್ತುಲಕ (ಗು). ೧. ನಿರ್ದಯವಾದ; ಕ್ರೂರಿಯಾದ. (ನಾ).
೨. ಮೂವತ್ತನ್ನು ಮೀರಿದ ಅಳತೆ; ಮೂವತ್ತು ಬೆರಳುಗಳ
ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಮೀರಿದ ಅಳತೆ. ೩. ನಿರ್ದಯನಾದವನು :
ಕ್ರೂರಿ; ನಿಷ್ಕರುಣೆ : "ಕ್ರೂರನನನಿಪನುಂ ನಿಸ್ತುಲಕನನುಗುಂ"
(ಮಸ್ತಕೋ. ೧೩೯-೧೩೫); ಉರಿದಂ ಬೆಂದೆನಿರೇನನುಂ ನೆಗಟ್ಟು
ನಿಸ್ತುಲಕ ಪುಷ್ಪಾಸ್ತ ನಿಸ್ತುಲ ಪೇಟರ್ ಪೊಲ್ಲದನೇನನಾಚರಿಸಿದಳ್
ನಿನ್ನೊಳ್ ಮಹಾಶ್ವೇತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೦); ಸಂಜೀವಕನಪೊಡೆ
ನೀಚನುಂ ನಿಸ್ತುಲಕನುಂಜಗಿದೊ (ಪಂಪತಂ. ೧೦೬-೩); ಸ್ತ್ರೀವಧಂಗೆಯ್ಯ
ಮಾಣಹಹಿನ್ನೆತ್ತದಿರೀ ನಿಜಾನುಜೆಗೆ ನೀಂ ನಿಸ್ತುಲಕ ನಿಸ್ತುಲಕನುಂ (ಜಗದಿ.
೨-೪೯). ೪. ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ : "ಅಸಿ ಖಡ್ಗಂ . . . ಕೃಪಾಣಾದ್ಯಂ
ಮತ್ತಸಿ ನಿಸ್ತುಲಕಂ ಕರವಾಲ ಸಾಯಕಂ ರಿಪ್ಪಮಂಡಲಾಗ್ರಂ ಖಡ್ಗಂ"
(ಮಸ್ತಕೋ. ೪೪-೧೬); ಪರಭೂಪಾಲನಮುದ್ರದೊಳ್ ನಿಜಕರ ಪೊತ್ಪಾತ
ನಿಸ್ತುಲಕ ಮಂದರಮಂ ಸಂಧಿಸಿ ವಿಕ್ರಮದ್ಭುಜಫಲೇಂದ್ರವೇಷ್ಠಿತ
ಪ್ರಾನ್ತಮಂ ಭರದಿಂದಂ ಕಡೆದುಗ್ರವಂತಿಕಳಕಂ ಸ್ತ್ರೀಕಾನ್ತಿಯಂ ತನ್ನ
ಪೇರುರದೊಳ್ ತಾಳ್ವೆ (ನಿಶ. VIII, ಸಗಂ. ೩೭-೩೨; 1147); ಸ್ತ್ರೀವಧಂ
ಗೆಯ್ಯ ಮಾಣಹಹಿನ್ನೆತ್ತದಿರೀ ನಿಜಾನುಜೆಗೆ ನೀಂ ನಿಸ್ತುಲಕ ನಿಸ್ತುಲಕನುಂ
(ಜಗದಿ. ೨-೪೯); ಧುರದೊಳ್ಳನ್ನ ಕರಾಗ್ರದೊಳ್ಳಿಸುಪ ನಿಸ್ತುಲಕಕ್ಕೆ
ಮೈಗೊಟ್ಟು ಬಿದ್ದರಿಭೂಪಾಲಕರ ಓರೀಕ್ಷಿಸಿ ಜಯಂತಂ ತಾಂ
ಪಿತಾನ್ವೇಷಣಾತುರನಾದಂ (ಬೀಳಮಂ. ೨-೨೩೩). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತುಲಕ (ನಾ). ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ : ಈ ನಿಕಿತ ನಿಸ್ತುಲಕವು ತಾನೇ
ನದಾರಿಗೆ ಹೋಗಲದಕೆಂದೇನು ನಮ್ಮಯ ಕೊಡುವ ಸಾಲವ ಕೊಟ್ಟು
ಹೋಗಿಂದ (ತೊರಣ. ೬-೨೪-೨೭). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತಂತ್ರಕರ್ಮ (ನಾ). ನಿರ್ದಯವಾದ ಕಾರ್ಯ; ಭೂತಕ ಕೃತ್ಯ : ಅರವಿಂದಂ ಕುರುವಿಂದನಂ ಕರೆದುಕುಳ್ಳನ್ನ ವಿಭಂಗಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೃಗಂಗಳರ್ಥದೊಂದು ಏಕರೂಪವರರುಣಜಲದೊಳನೆಗೆ ಲೀಲಾ ಸರೋವರಮಂ ನೀಡಿದ್ದದೆ ಮಾಡೆಂದು ಪೇಟೆಗೊಡವನಾ ನಿಸ್ತಂತ್ರಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕರಿಸಿ (ಅನಿಶ್ಚ. ೨-೧೪೫); ಅರುಣಜಲದೊಳನೆಗೆ ಕ್ರೀಡಾಸರೋವರಮಂ ಮಾಡೆಂದು ಪೇಟೆ ನಿಸ್ತಂತ್ರಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕರಿಸಿ (ಜಾನ್ಯಂಶ್ಚ. ೧೪). [ನಿಸ್ತಂತ್ರ+ಕರ್ಮ]

ನಿಸ್ತಂತ್ರತೆ (ನಾ). ಕ್ರೂರತನ; ನಿರ್ದಯತೆ : ಒಡವುಟ್ಟಿದರಂ ಕೊಂದ ವರದಗಂ ಕಿಂಪರ ನೆತ್ತರಂ ಬೆಲಗಸೆಯೊಳ್ ಕುದಿವೀ ನಿಸ್ತಂತ್ರತೆಯಂ ಹಿಂದಿದಿಯಂ ಪೊರ್ ಕಲ್ಪನಾಗನೆ ಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೩-೨೪).

[ಸಂ. ನಿಸ್ತಂತ್ರತಾ]

ನಿಸ್ತಂತ್ರಭಾವ (ನಾ). ೧. = ನಿಸ್ತಂತ್ರತೆ. ೨. ಕ್ರೂರಸ್ವಭಾವ ವುಳ್ಳವನು; ನಿರ್ದಯ; ಕ್ರೂರಿ. ೩. ಮೂವತ್ತು ಅಂಗುಲ ಕೈಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಉದ್ದವಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨, ೩ : ಆ ಬಾಲಕರ್ ಬಾಲ್ಯದಿಂದ ಕೊಟ್ಟು . . . ಸುರಶರಾಸನದಂತೆ ನಿರ್ಗುಣರುಂ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಕೌಶ್ಲೇಯದಂತೆ ನಿಸ್ತಂತ್ರಭಾವರುಂ . . . ಎನಿಸಿ (ಸುಕುಮಾರ. ೨-೫೫).

[ನಿಸ್ತಂತ್ರ+ಭಾವ]

ನಿಸ್ತಂಶಿ (ನಾ). ಕ್ರೂರತನವುಳ್ಳವಳು; ಕಠೋರಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವಳು; ನಿರ್ದಯ : ಕ್ರೂರಿಯಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಹನನಮಹಾಶಾಪಮಂಗೆಯ್ದ ನಿಸ್ತಂಶಿಯನ್ನೆಂ ಪಾಪೆಯಂ ನೀಂ ಬೆಸಗೊಳೆ ಫಲಮೇಂ (ಶಾಂಭು. ೯೫೬). [ಸಂ. ನಿಸ್ತಂಶಾ]

ನಿಸ್ತಿಗುಣ (ನಾ). ಸತ್ತ್ವ, ರಜಸ್ಸು, ತಮಸ್ಸು ಎಂಬ ಮೂರು ಗುಣಗಳೂ ಇಲ್ಲದವನು; ತ್ರಿಗುಣಾತೀತ; ನಿರ್ಗುಣ; ಪರ ಮಾತ್ಮ : ನಿರುಪಮಾನ ನಿರಧಿಕ ನಿರ್ಭಯನಿರತ ನಿಷ್ಕಳ ನಿಸ್ತಿಗುಣ ನಿರ್ಮಲ . . . ನಿಜನಿರ್ಮಲ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೪). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತೆ (ನಾ). ಸ್ತ್ರೀ; ಹೆಂಗಸು : ನಿಸ್ತೆ ತನ್ನಯ ಕೆಲಸ ಕೋಡೆಯೊಳತ್ತ ನೋಡುತ್ತಿರಲು ಬಸವನು ಇತ್ತ ಕರಹರಣಾದಿ ಬಿಡೆಯ ತೊಳೆದು ಒಳ ಪೊಕ್ಕು (ಶರಣೀ. ೨೦೮-೯); ಹೂವಿನ ನೆರಿಗೊಳೆ ಜಾಲಹೂವಿನ ಜಡೆಯೊಳೆ ಅಂತರಗಟ್ಟಿ ನಿಸ್ತೆ ನಮು ಮ್ಯಾಲೆ ದಯವಿರಲೆ (ನಾಪದ. ೧೩೯); ಹತ್ತು ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ನೀರ ಉಕ್ಕುಕ್ಕಿ ಕಾಯ್ದಿದರು ನಿಸ್ತೆ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿ ಜಳಕಕ್ಕೆ . . . ಅರ್ಜಿಡ್ ನಿಸ್ತೆರಗ್ಗನೆಯ ಎರಿದಾರೆ (ಜಗೀತೆ. ೧೦೦). [ಸಂ. ಸ್ತ್ರೀ ?]

ನಿಸ್ತೈಗುಣ್ಯ (ನಾ). ಸತ್ತ್ವ, ರಜ, ತಮಗಳೆಂಬ ತ್ರಿಗುಣಾತೀತ ವಾದುದು; ನಿರ್ಗುಣವಾದುದು. [ಸಂ.]

ನಿಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಸ್ಥಲವಿಲ್ಲದುದು; ಸ್ಥಲಗಳನ್ನು ಮೀರಿದುದು; ಸ್ಥಲಾತೀತವಾದುದು : ನಿಸ್ಥಲವಸ್ಥಲವಿಡಲು ನಿರ್ಮಲಾತ್ಮಂಗೆ ಇಹವಿಲ್ಲ ಪರವಿಲ್ಲ ಅದಿ ಮಧ್ಯಾಂತ ನಿರಾಳಗುಹೇಶ್ವರನ ಅನು ಭವಿಗೆ ಸರ್ವಾಂಗಲಿಂಗವು (ಅನಂಜಂ. ೧೩೧-೫೯೬). [ಸಂ. ನಿಸ್ಥಲ]

ನಿಸ್ಥಲೆ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಸ್ಥಲಗಳನ್ನು ಮೀರಿದವಳು; ಸ್ಥಲಾ ತೀತಳಾದವಳು : ಶರಣ ಸತಿ ಲಿಂಗ ಸತಿಯೆಂಬ ಭಾವನ ನಾನ ಜಾಯ . . . ಪಟಾಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ನಿಸ್ಥಲೆಯಾಗಿಪ್ಪೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೯೦-೨೦೧). [ಸಂ. ನಿಸ್ಥಲಾ]

ನಿಸ್ತಟಾಗೇಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಕಂಠ ಉಪ್ಪಿಗಿಡ, ನಿಸ್ತಟಾಗೇಗಿಡ, ಕಂಠರ (ಮೈಥಿ. ೧೩-೨೦೩). [ಸಂ. ಗಿಡ(ಗಿಡ)]

ನಿಸ್ತತ್ತಿ (ನಾ). ತೀರ್ಮಾನ : ಸಿದ್ಧಾಂತ; ನಿರ್ಣಯ : ಪೂರ ತಳವಾರ ಸೋಮನಾಯಕ ನಾಡ ತಳವಾರ ಜಾಬಿನಾಯಕನವರು ಆ

ಕಳತನವನು ಬೇದಿಸಿ ನಿಜ ನಿಸ್ತತ್ತಿಮಾಡಿ ಆ ಸತ್ಸಪನ ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸಿ (ಎಚ್. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೫-೯೬; 1665). [ಸಂ. ನಿಸ್ತತ್ತಿ]

ನಿಸ್ತೃಹ (ನಾ). ೧. ಆಸೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು; ವಿರಕ್ತ; ನಿರಾಗಿ : ಆಸುಗೆಯ ಸಾಗಕೇಸರದ ಬಲ್ಲುಗುಳಂ ದಿಂಯೊತ್ತಿ ತುಂದಿ ಚುಂದಿಸಿ ರಜದಿಂ ತೊವರ್ಚಿದ ಕೋರಳ್ ಸವಿಯಂ ತರೆ ಪಾಡಿ ಕೂಡಿಯಂಜಿಸುವುವು ಪೊಕ್ಕ ನಿಸ್ತೃಹನನೆಂಬ ಪೊಗಲ್ಪಿಗೆ ವಿಶ್ವನಂದಿ ಮಾಡಿಸಿದನದೊಂದು ನಂದನಮನಂಗಜಮಂಗಳಗೀಯತೋರ್ಭೆಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೫೩); ಜಗ ನ್ನಹನೀಯತ್ವಮನೆಯೊ ತಾಳ್ದಿದ ಮಹಾಪ್ರಖ್ಯಾತಿಯಂ ಕೇಳ್ವು ನಿಸ್ತೃಹರುಂ ಬಣ್ಣ ಪರಲೆ ನಿನ್ನ ಗುಣಮಂ (ಅಜಿತ. ೧೨-೧೨); ವಿಶ್ವನಾತ್ಮನ ಸಂತನಪಲನತೋಕನವ್ರಯನಮಲನಭವನ ರೋಕನಿಸ್ತೃಹನವಿತನಕ್ರಿಯ ಸಹತನಭ್ರಮನು (ಕುವ್ಯಾಥ. ೩-೫೯). ೨. ನಿರಾಪೇಕ್ಷ; ಪರ ಮಾತ್ಮ : ನಿಸ್ತೃಹ ನಿರ್ಮಮ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ ನಿರಪೇಕ್ಷ ನಿನ್ನ ಚರಣಂ ಶರಣಕ್ಕೆ ಮಗಿಂ ಜಿನೇಶ್ವರಾ (ಸುಕುಮಾರ. ೯-೪೪).

[ಸಂ. ನಿಸ್ತೃಹ]

ನಿಸ್ತೃಹಾತ್ಮಕ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಅನಾಸಕ್ತ : ನನೆ ಯದೆ ತಮ್ಮ ವತ್ಸಲತೆಯಂ ಪರಿಭಾವಿಸದೊಳ್ಳನ್ನಬ್ಬಿಂ ಮನದೊಳಣಂ ವಿಚಾರಿಸದೆ ನಿಸ್ತೃಹಾತ್ಮಕನೆಂಬಳಕಭಕ್ತನುಂ . . . ಸುಡಿಯೊಂದು ಮಾಟವೊಂದೆನಿಸಿದ ಮಾನವಂಗೆನೆಗೆ ಬೇವಿ ಹಸಾದಮನೇಕೆ ಮಾಡಿದಳಾ (ಕಾದಂಬ. ೨೬೧). [ಸಂ. ನಿಸ್ತೃಹಾತ್ಮಕ]

ನಿಸ್ತೃಹತೆ (ನಾ). ಆಸೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿರಾಸಕ್ತಿ; ವೈರಾಗ್ಯ : ಪರಮನಿಶ್ಚಲಭಕ್ತಿ ಸಕಳೇಶ್ವರನ ಕೃಪೆಯಿಂದಲ್ಲದಹುದೇ ದೊರಕುವುದೆ ನಿಸ್ತೃಹತೆ ಎನಗತಿವಿರಗಲೆಕಟಿ (ಬಸವ. ೨೦-೨೬); ಶಿಷ್ಯನ ಸ್ವಾನು ಭವ ನಿಸ್ತೃಹತೆಗೆಯು ಕ್ಷಚಿತ್ತಾನು ಶಿರದೊಗುತಲಿ (ಗಗನಾ. ೨-೨೯); ಬಡತನಕ್ಕೆ ಆಮಂತ್ರಣ ಕೊಟ್ಟು ಕುಟೀರವಾಸಿಯಾದ ಮಹಮ್ಮದನ ನಿಸ್ತೃಹತೆಯು ಎಷ್ಟು ಮಹತ್ವಮವಾದುದೆಂಬುದನ್ನು ಹತ್ತು ಬಾಯಿ ಗಳಿಂದ ಹೋಗಲದರೂ ಸಾಲದು (ಪ್ರಗಂಭ. ೧೨೩).

[ಸಂ. ನಿಸ್ತೃಹತಾ]

ನಿಸ್ತೃಹಸ್ವಾಂತ (ನಾ). ಆಸೆಯಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ನಿರಾಸಕ್ತ : ಭೂಭುಜಂ . . . ಅಂತು ನಿಸ್ತೃಹಸ್ವಾಂತನಾಗಿ ತಪೋವನ ಕೈಂದೇ ಪೋಗಲೆಂದೆ ಸ್ವಪ್ನೆಯಿಸಿ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧೦-೨೯).

[ನಿಸ್ತೃಹ+ಸ್ವಾಂತ]

ನಿಸ್ತೃಹೆ (ನಾ). ೧. = ನಿಸ್ತೃಹತೆ : ಎಹಗೆ ಸ್ವರೂಪಿ ನಿಂದರೋ ಪ್ರಜಮಹಿಳೆಯರು ಕೃಷ್ಣಾಂಭಿವಿರಹದ ದಹನದಾಪಸ್ತಂಭಕೌಪಧದಾನ ಶೌಂದರಿಗೆ ಅಹಹ ಕೊಡುವೆನು ನನ್ನ ನೆನುತುಮ್ಮಹದ ಮೊನೆ ಮುಲಾದವನಿ ಸತಿ ನಿಸ್ತೃಹೆಯಲಿದ್ದನು ರಾಜಕಾರ್ಯವಿಹಾರಲೀಲೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೩). ೨. ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವಳು; ವಿರಕ್ತಿ : ಆ ಕಮಲರೋಚನೆಯ ಚಿತ್ತದ ಜೋಕೆಯನು ಹಯೆಯಾದು ನಿಸ್ತೃಹೆ ಯಾಕೆ ಹದುಕಿಸಲಿಯಾಳೆನುತ (ಅಕ್ಕಾ. ೪-೪೧).

[ಸಂ. ನಿಸ್ತೃಹಾ]

ನಿಸ್ತೃಹತ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು; ಓತಪೋತವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವುದು : ಪ್ರಣವದೊಂದಾ ವರ್ಣ ಮೂಣಣ ಗುಣ ವಿದಿದು ತೋಜುವ ಚರಾಚರವೆನಿಸಬಾರದು ವಿಶ್ವದಲಿ ನಿಸ್ತೃಹತವಾಗಿ ಹುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೬). [ಸಂ. ನಿಸ್ತೃಹತ]

ನಿಸ್ತಾವ (ನಾ). ೧. ಹರಿಯುವಿಕೆ; ಪ್ರವಹಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಅನ್ನದ ಕೆನೆ, -ಗಂಜಿ : "ಮಾಸರೇ, ಆಚಾಮೇ, ನಿಸ್ತಾವೇ—೩ ಭಕ್ತಸಮು ದೈವೇ, ಮುಂಡೇಬೋನದ ಕೆನೆ ಗಂಜಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೪). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕ (ನಾ). ಬಡವ ; ದಂದ್ರ ; ನಿರ್ಧನ : ಇರಿ ಧಾತ್ರೀತನಯಂ
ದಿನೇಶಗೃಹದೋಳ್ ಸ್ವಲ್ಪಾಂಗನಾನೂನು ದುರ್ಗತಂ ಕ್ಲೇಶಸಹಿಷ್ಣು
ನಿಷ್ಕನೇಕುಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೨೦). [**<ಸಂ. ನಿಷ್ಕ**]

ನಿಷ್ಕತೆ (ನಾ). ಬಡತನ ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ : ರಾಜಗುಪ್ತನೆಂಬೊಂ . . .
ಕೆಲವು ದಿನದಿಂದ ತನ್ನ ನಿಷ್ಕತೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಸಮಾಧಿಗುಪ್ತ ಮುನೀಂದ್ರ
ಪಾದಪದ್ಮೋಪಕಂಠದೋಳ್ ಪರಮದೀಕ್ಷಾವಿಲಕ್ಷಿತಾಕ್ಷೂಣಪ್ರವೇದನಾಗಿ
(ಶಾಂತಿ. ೯-೪೩ ದ) ; ಸುತೆಯರಾ ಪುಟ್ಟು ಪರಂತಾತ್ರಿತರೋಳ್ ಬಲ್ಲದೊ
ಲೊಂದುಗುಂ ವೈರಂ ನಿಷ್ಕತೆ ಕೀರ್ತಿಹಾಸಿ ಬಹುನಿಷ್ಕತೆ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಂ
ನಿಶೇಶನವರೋಹಿಣಿಯೋಳ್ (ಜಾತಕ. ೯-೨೦). [**<ಸಂ. ನಿಷ್ಕಸ್ತತಾ**]

ನಿಷ್ಕನ (ನಾ). ಶಬ್ದ ; ಧ್ವನಿ ; ಸ್ವನ : ಖರಖರಟಿಂಕಪರಿಸ್ಪಲನಕಳತ
ವಿಷಮ ಸಮರಭೇರಿನಿಷ್ಕನ[ಪಾಠಂ. ಸ್ತುಳ, ಸ್ಥಳ]ಮುಂ (ಪಂಪಭಾ.
೧೩-೫೧ ದ) ; ದೇವೋಳ್ ಕೂದಿರೆ ಪಟುಪಟವನಿಷ್ಕನಂ ಶುಭದಿನದೋಳ್
ನಾಡಾದಿಗಳುಂಬಮನಲ್ ನಾಡಿದನಂತಾತ್ಮಜಂಗೆ ಮದುಮಯಂ(ನೇಮಿಪು.
೪-೩೯) ; ಜದಿವ ಖಡ್ಗದ . . . ರೌದ್ರರವಭಟಿಟಪನಿಷ್ಕನದ ಇದಿದ
ಧೂಳಿಯ ಧೂಮರಾಶಿಯ ಪಡಿ ವಿರಾಟನ ಮಗನ ಕಂಗಳಿಗೊಡನೊಡನೆ
ದಾವಾಗ್ನಿಯಂತಿರೆ ತೋಡುತಿದಿಂನಲಿ (ಕುಮಾರವಿ. ೭-೩) ; ಒರಾವತಂ
ದೇವೇಂದ್ರನಂ ಪೊತ್ತು ದಿಕ್ಕಾಲಪುರಗಳಿಗೆ . . . ಮತ್ತೆ ತೆರಳುತ್ತಲಿಂ
ಮರಳಿ ಬರ್ಪುದಮರಾವತಿಗೆ ಸುರವಾದ್ಯನಿಷ್ಕನಕೆ ಬಿಂಕದಂ ಬೀಗಿ
(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೮-೫೪೭). [**ಸಂ.**]

ನಿಷ್ಕಾನ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕನ : "ನಿಷ್ಕಾನ . . . ನಿಷ್ಕಾನ, ನಿಷ್ಕನ,
ಅರವ, ಅರಾವ, ಸಂರಾವ, ವಿರಾವ—೧೭ ಧ್ವನಿಯ ಹೆಸರುಗಳು"
(ವಿಷ್ಣುಂ. ೫೬). [**ಸಂ.**]

ನಿಷ್ಕಾರ್ಥ (ಗು). ೧. ಸ್ವಾರ್ಥವಿಲ್ಲದ ; ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಪೇಕ್ಷೆ
ಯಿಲ್ಲದ : ನಿನ್ನ ನಿಷ್ಕಾರ್ಥ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾದರೂ ಏನಿದೆ ?
(ಹೇಮಂತ. ೧೩೪). (ನಾ). ೨. ಸ್ವಾರ್ಥವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿಷ್ಕಾರ್ಥ
ಮತೆ : ತ್ಯಾಗಮೂಲವೂ ನಿಷ್ಕಾರ್ಥಪರವೂ ಅದ ಪ್ರೇಮಕ್ಕೆ ಸಳ
ಸಂಕೇತವಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಸಳಹ. ೨೮ ವೀರಕ). [**<ಸಂ. ನಿಷ್ಕಾರ್ಥ**]

ನಿಷ್ಕಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಸ್ವಾರ್ಥಿಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಪೇಕ್ಷೆ
ಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [**<ಸಂ. ನಿಷ್ಕಾರ್ಥಿನ್**]

ನಿಷ್ಕೇದ (ನಾ). ಬೆವರಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಬೆವರದಿರುವಿಕೆ : ಗೋಕ್ಷೇರ
ಕ್ಷುಣ್ಣತಮುಂ ನಿಷ್ಕೇದಮುಂ ಸಮಚತುರಶ್ಚಮಪ್ಪ ಸಂಸ್ಥಾನಸಂಹನ
ನಮುಂ . . . ತನಗನುಸಂಗತಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೯೪ ದ).
[**<ಸಂ. ನಿಷ್ಕೇದ**]

ನಿಷ್ಕೇದತ್ವ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕೇದ : ನಿಷ್ಕೇದತ್ವಮುಂ ನಿರ್ಮಳತ್ವಮುಂ
. . . ಪ್ರಯುಹಿತವಾದಿತ್ವಮುಂಬ ದಶನಿಧಿ ಸ್ವಭಾವತಶಯ
ಸಮುತ್ಪನ್ನಮುಂ (ಚಾಣೂಪ. ೩೫). [**<ಸಂ. ನಿಷ್ಕೇದತ್ವ**]

ನಿಷ್ಕಂಕ (ನಾ). ಶಂಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು :
ನಿಶ್ಕಂಕ—ನಿಷ್ಕಂಕ, ನಿಶಾದಿ—ನಿಶಾದಿ (ಶಮದ. ೨೫೩ ಪ್ರಯೋ).

ನಿಷ್ಕಂಕಪ್ರತಾಪ = ನಿಷ್ಕಂಕಮಲ್ಲ : ನಿಷ್ಕಂಕಪ್ರತಾಪ ವಿರಬಲಾಳ
ದೇವರು ದೋರಸಮುದ್ರದ ವೀಡಿನೊಳು ನಿಲಿ (ಎಳ. III (R), ನಂಜನ.
೧೫೬-೩ ; 1198) ; ಸ್ತುತಿಪ್ರೀ ಅಸಹಾಯಶೂರ ನಿಷ್ಕಂಕಪ್ರತಾಪ
ಪೂಯ್ಯಳ ಪ್ರೀ ವೀರ ಬಲಾಳದೇವರ್ (ಎಳ. IV, ಚಾಮರಾ.
೧೮೭-೧ ; 1207). ನಿಷ್ಕಂಕ ಪ್ರತಾಪಚಕ್ರವರ್ತಿ = ನಿರ್ಭೀತ ವೀರ
ನಾದ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ; ಒಂಥು ಬಿರುದು : ಹೊಯ್ಸಳ ಭೂಬಲ
ನಿಷ್ಕಂಕಪ್ರತಾಪಚಕ್ರವರ್ತಿ ವೀರಬಲ್ಲಾಳ ದೇವರಸರು × × × ಪ್ರೀಕ್ಷೀ
ರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಿರೆ (ಎಳ. III (R), ನಂಜನ. ೧೬೮-೧೪ ; 1332).

ನಿಷ್ಕಂಕಮಲ್ಲ = ಶಂಕೆಯಿಲ್ಲದ ವೀರ : ನಿರ್ಭೀತ ; ಒಂದು
ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಸುಂದರೇಶ್ವರಂ ಹಸಿವರ ಸೊಲಂ ಗಂಜರ
ದಾವಣೆ ನಿಗಂಕಮಲ್ಲ ಚಲದಂಕರಾಮ ನಿಷ್ಕಂಕಮಲ್ಲರುಮಪ್ಪ . . .
ಬೋವುದೇವರಸರುಂ (ಕಾ. IV, ೪೪-೩೪ ; 1247). ನಿಷ್ಕಂಕ
ಹೊಯಿಸಣ = ನಿಶ್ಕಂಕನಾದ ಹೊಯ್ಸಳವಂಶದವನು ; ಒಂದು
ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಮತು ವಿಷ್ಣು ನರ್ಧನ ಪ್ರತಾಪಚಕ್ರವರ್ತಿ ನಿಷ್ಕಂಕ
ಹೊಯಿಸಣ ಪ್ರೀ ವೀರನಾರಸಿಂಹದೇವರಸರು ದೋರಸಮುದ್ರದ ನೆಲವೀಡ
ನೊಳು ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂದ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಿರೆ (ಎಳ. 111.
ಚಕ್ರನಾ. ೫೮-೯ ; 1260). [**<ಸಂ. ನಿಷ್ಕಂಕ**]

ನಿಷ್ಕಂಕಲ್ಪ (ನಾ). ಯಾವ ಬಯಕೆಯೂ ಇಲ್ಲದವನು : ಆಶಾ
ರಹಿತನಾದವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಶರಣ ನಿಷ್ಕಂಕಲ್ಪ ನಿತ್ಯಾನಂದ
ನಿಗಮನುತ (ಗಣಪಾ. ೧-೪೩). [**ಸಂ.**]

ನಿಷ್ಕಂಕುಚಿತ (ಗು). ಚಿಕ್ಕದಾಗದ ; ಸಂಕೋಚಗೊಳ್ಳದ
ನಿರಹಂಕಾರಭಾವದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಂಕುಚಿತ ವಿಕಸಿತ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ಈ ಜೀವಿಯೇ
ಸಮಪ್ತಿರೂಪಿ (ಭಾರದ. ೧೧೩). [**ಸಂ.**]

ನಿಷ್ಕಂಕೆ (ನಾ). ೧. ನಿಶ್ಕಂಕೆ ; ಅಳುಕಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿರ್ಭೀತಿ.
೨. ಅವಜ್ಞೆ : "ನಿಷ್ಕಂಕೆ = ಅವಜ್ಞೆ" (ಶಮದ. ೫೭. ೨).
[**<ಸಂ. ನಿಷ್ಕಂಕಾ**]

ನಿಷ್ಕಂಕೋಚ (ನಾ). ಸಂಕೋಚವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಅಳುಕಿಲ್ಲದಿರು
ವಿಕೆ ; ಹಿಂಜರಿಯದಿರುವುದು : ಮಂಕಾಗಿದ್ದರೆ, ಅದನ್ನು ನಿಷ್ಕಂ
ಕೋಚದಿಂದ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು—ಅದೇ ನಿಜವಾದ ಮಂಕುತನದ
ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ರಾಮಾ. ೬೫) ; ಅಳಿ . . .
ನಿಷ್ಕಂಕೋಚವಾಗಿ ಒಳಗಿನ ಅಡುಗೆಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು
(ಮುಂಗಾಮು. ೭೬). [**ಸಂ.**]

ನಿಷ್ಕಂಖ್ಯ (ಗು). ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ; ಅಸಂಖ್ಯವಾದ : ನಿಷ್ಕಂಖ್ಯ ಶಂಖ
ಪ್ರಸುಟುಪಟವಸ್ವತ್ಯಾಹಳಾ ಭೂರಿಭೇರೇಧ್ವನಿಯುಂ ಭೋರೆಯು ತಾನೊ
ಮೊದಲೊಲಿ ಪಿರಿದುಂ ಘೋರ್ಸಲ್ . . . ತಳದನಲ್ಲಿಂದಮಾ ಧರ್ಮ
ನಾಥಂ (ಬಾಧಪ. ೧೨-೩೩). [**ಸಂ.**]

ನಿಷ್ಕಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಡನಾಟ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಬಂಧನಗಳನ್ನು
ಬಿಟ್ಟಿರುವಿಕೆ ; ನಿರ್ಲಿಪ್ತತೆ : ಕಾನುಸಂಗ ನಿಷ್ಕಂಗವಾಗಿ ಇನ್ನಾವ
ಸಂಗವನಜಾಯನೆಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೮೪) ; ಸಂಸಾರಿಯಿಲ್ಲದ ಸಂಗ ವೈರಾಗಿ
ಯಿಲ್ಲದ ನಿಷ್ಕಂಗ ಇಂತೀ ಉಭಯಸಂಗದಿಂದ ಮಹತ್ವನ್ನೆದಿಪ್ಪನಾಗಿ . . .
ನಿಮ್ಮ ಶರಣ ಕ್ಷೇಣನಲ್ಲ (ಚತ್ವ. ೪. ೬೧೨-೧೩೭೨) ; ಮೊದಲ ಭೂಮಿ
ಸುಖೇಚ್ಛೆಯೆರಡನೆಯದು ಸದಾತ್ಮವಿಚಾರ ಮೂಡಿಸಿಪುದು. ಕಣಾ
ನಿಷ್ಕಂಗ ನಾಲ್ಕದು ವಾಸನಾಕ್ಷಯವು (ಅಪ್ಪ. ೬-೬). ೨. ಎಲ್ಲ
ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು ; ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾದವನು ; ವಿರಾಗಿ :
ಅಂತು ನಿಷ್ಕಂಗನಂ ಸಂಗೀತಪ್ರಸಂಗದೊಳವರಪುಂಗವನೋಲಗಿ ಮುನ್ನ
ಮಾದಿದೇವಂಗೆ ಮಾಡಿದಂದದೋಳ್ ಮಂದರಾಚಲದೊಳಜತದೇವಂಗೆ
ಜನ್ಮಾಭಿಷೇಕಕಲ್ಯಾಣಮಂ ಮಾಡಿ (ಅಚ್ಯು. ೫-೨೨ ದ) ; ನಿಷ್ಕಂಗನಾದ
ಅದಿನಾಥನೇ ಆ ಸೊಗಸಿಗೆ ಮನ ಸೋತು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು
(ಕಪಾಟ. ೨೪). [**ಸಂ.**]

ನಿಷ್ಕಂಗತೆ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕಂಗತ್ವ : ಅದು ನಿಷ್ಕಂಗತೆಯಿಂದಲ್ಲದಾಗ
ದದು ಜಾತರೂಪದಿಂದಲ್ಲದೆ ತೀರದು (ಶಾಂತಿ. ೬-೧೦೫).
[**ಸಂ. ನಿಷ್ಕಂಗತಾ**]

ನಿಷ್ಕಂಗತ್ವ (ನಾ). ಯಾವ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿರ್ಲಿ
ಪ್ತತೆ : ಮಾಡಿ ಮೂಟವನಜಾಯದ ಭಕ್ತ ಕೂಡಿ ಕೂಟವನಜಾಯದ

ಭಕ್ತ ಮೂಟೆ ಕೂಟವೆಂಬ ಕೋಟಿಯೊಳಿಹು ನಿಸ್ಸಂಗತ್ವ ನಿರಾಭಾರಿ
[ಪಾಠಂ. ನಿಸ್ಸಂಗ ನಿರಾಭಾರಿ] ನಿಸ್ಸೇವು ನಿರ್ದೇಹಿ ನಿಜದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ
ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನಯ್ಯ ಭಕ್ತನು (ಸಿದ್ಧೇಶ್ವ. ೨೦೫-೨೩೫); ಈ ಬಗೆಯ
ನಿರ್ಮಲತ್ವ ಲಭಿಸುವುದು ನಿಸ್ಸಂಗತ್ವದಿಂದ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೧೧). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ಸಂಗತ್ವಾತ್ಮಭಾವನೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು
ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೦ಯೋಗ್ಯನಾದ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು
ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯಭಾರವನ್ನು ಆತನಿಗೆ ವಹಿಸಿ ತಾನು
ನಿಸ್ಸಂಗನಾಗಿ ತನ್ನ ಆತ್ಮವು ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಪರಿಗ್ರಹದಿಂದಲೂ
ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದೆ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು :
ದ್ವಾದಶಾಂಗದೊಳ್ ಪೇಟ್ಟಿ ಆಧಾನ ಪ್ರೀತಿ ಸುಪ್ರೀತಿ . . .
ನಿಸ್ಸಂಗತ್ವಾತ್ಮಭಾವನೆಯೋಗನಿರ್ವಾಣಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿ ಯೋಗನಿರ್ವಾಣ
ಸಾಧನ . . . ಅಗ್ರನಿರ್ವೃತ್ತಿಯೆಂಬಯ್ಯತ್ತುಮೂಟು ಗರ್ಭಾದಿ ನಿರ್ವಾಣ
ಪರ್ಯಂತಗಳಪ್ಪ ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳುಂ (ಅದಿತ್ಯ. ೧೫-೧೫೫).
'ದೀಕ್ಷೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ನಿಸ್ಸಂಗತ್ವಾತ್ಮಭಾವನಾ]

ನಿಸ್ಸಂಗಪರಿಭಾವಕತ್ವ (ನಾ). ನಿರ್ಲಿಪ್ತತೆಯಿಂದ ವಿಚಾರ
ಮಾಡುವಿಕೆ : ಉಳಿದವರಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಈ 'ನಿಸ್ಸಂಗಪರಿಭಾವಕತ್ವ'
ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕಲೆಗಾರ ಚಿಲುಪನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೬).

[ನಿಸ್ಸಂಗ + ಪರಿಭಾವಕತ್ವ]

ನಿಸ್ಸಂಗಪರಿಭಾವನೆ (ನಾ). = ನಿಸ್ಸಂಗಪರಿಭಾವಕತ್ವ : ಕಲಾ
ದೃಷ್ಟಿ ಎಂದರೆ ವಸ್ತುಗಳ ಚಿಲುಪನ್ನು . . . ಒಂದು ರೀತಿಯ ನಿಸ್ಸಂಗ
ಪರಿಭಾವನೆಯಿಂದ ಒಲಿಯುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೬).

[ನಿಸ್ಸಂಗ + ಪರಿಭಾವನೆ]

ನಿಸ್ಸಂಗಿ (ನಾ). ಯಾವ ಒಡನಾಟವೂ ಇಲ್ಲದವನು ; ನಿರ್ಲಿಪ್ತ
ನಾದವನು ; ನಿರೀಕ್ಷೆ : ಐವರ ಸಂಗದಿಂಥ ಬಂದೆ ನೋಡಯ್ಯ . . .
ಐವರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹೋದರು ನಾನೊಬ್ಬನೆ ನಿಸ್ಸಂಗಿ
ಯಾಗಿ ಉಳಿದೆನಲ್ಲಾ (ಅವಚಂ. ೮೯-೯೯೬); ಈಶ್ವರೇಶ್ವರನು ಜಂಗಮಾ
ಕೃತಿಯಂ ಭರಿಸಿ ನಿಸ್ಸಂಗಿಯಾಗಿಯ್ತಂದು ಭಕ್ತಗೃಹಾಂಗಣದೊಳಾಡುತ್ತ
(ಸುಪು. ೨೭-೪೨); ಮಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಸಂಗವ ಮಾಡಿ ನಿಸ್ಸಂಗಿಯಾದನು
(ಸಿದ್ಧೇಶ್ವ. ೧೩೩-೩೯೬); ನಿರಸಾಧಿ ನಿಸ್ಸಂಗಿ ನಿರ್ಮಲ ನಿರಾಭಾರಿ . . .
ಪ್ರಭುಜಂಗಮದ ಪಾದಮರ್ಕಿನ್ನ ಹೃದಯದೊಳಗೆ (ನೀತ್ಯು. ೧-೧-೫).

[ಸಂ. ನಿಸ್ಸಂಗಿನ್]

ನಿಸ್ಸಂಜ್ಞ (ಗು). ೧. ಪ್ರಜ್ಞೆ ಇಲ್ಲದಿರುವ ; ಪ್ರಜ್ಞಾಹೀನವಾದ :
ನಂದಗೋಪನುಂ ಯತೋದಯಂ . . . ಚಂಡಾಹಿತುಂಡಖಂಡಿತ
ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷವದನನಿಸ್ಸಂಜ್ಞತರಕತಾರನೇತ್ರರುಂ ನಿಸ್ಸಂಜ್ಞ ತ್ರಿಸಂಜ್ಞ ಗಾತ್ರ
ರುಮಾಗೆ (ಜಗದಿ. ೩-೯೫೫). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಜ್ಞೆ ಇಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ ;
ಪ್ರಜ್ಞಾ ಶೂನ್ಯ. [ಸಂ.]

ನಿಸ್ಸಂತತಿ (ನಾ). = ನಿಸ್ಸಂತಾನ : ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮಗಳು
ಮಗಳ ಮಕ್ಕಳು ದಾಯಾದ್ಯರುನಿಲ್ಲದೆ ನಿಸ್ಸಂತತಿಯಾದವ [ರೆಲ್ಲವನರಸು
ಕಾ[ನಕೆ] . . . ಕುಡುವುದು (ಕಚಾ. ೨೬-೩೯-೪೧; 1110). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ಸಂತಾನ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ವಂಶವೃದ್ಧಿಯಾಗ
ದಿರುವುದು : ಆ ನರಾಧಿಪ ದಿಜ್ಞ ಳನ ಸಂತಾನವೆಲ್ಲಂ ಕಡೆಗೆ ನಿಸ್ಸಂತಾನ
ವಾಯಿತು (ಒಸಪು. ೬೧-೬೮); ಅವರ ಸಂತಾನ ನಿಸ್ಸಂತಾನ ಆಗಲಿ
(ಜನಜೀ. ೧೫೧). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ಸಂತಾನಿ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನು ; ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದವನು :
ಸಾರಾಯಜಾಸ್ತಿಯು ನಿಸ್ಸಂತಾನಿಯೆಂದೂ . . . ಹೇಳಿದವರು
(ಅಂಬಿಕೆ. ೪೯). [ಸಂ. ನಿಸ್ಸಂತಾನಿನ್]

ನಿಸ್ಸಂದಿಗ್ಧ (ಗು). ೧. ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದ ; ಅನುಮಾನವಿಲ್ಲದ :
ನಿಶ್ಚಿತವಾದ : "ನಿಶ್ಚಯವಾದ, ನಿಶ್ಚಿತ, ದೃಢ, ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾದ,
ನಿಸ್ಸಂದಿಗ್ಧ . . . ಪಾತ್ರಿಯಾದ, ಗಟ್ಟಿಯಾದ, ತಪ್ಪದ" (Sure-೧೦೪೧).
(ನಾ). ೨. ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಖಚಿತತೆ : ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ
ಆ ಎರಡು ಕೃತಿಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧ ನಿಸ್ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿ . . . ದೃಕ್ತವಾಗು
ತ್ತದೆ (ಸಕಲ. ೨೯-೩೦೪). ೩. ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದವನು ; ಅನು
ಮಾನವಿಲ್ಲದವನು ; ನಿರ್ದಿಷ್ಟಭಾವನೆಯುಳ್ಳವನು : ತನಗೇನಾಗ
ಬೇಕೆಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ಅನಿಶ್ಚಿತನಾಗಿದ್ದರೂ ಪರರಿಗೆ ತಾನೇನು ಮಾಡ
ಬೇಕೆಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ಅವನು ನಿಸ್ಸಂದಿಗ್ಧನಾಗಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೨೯೮).
[ಸಂ.]

ನಿಸ್ಸಂದೇಹ (ನಾ). ೧. ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದುದು ; ಅನುಮಾನ
ವಿಲ್ಲದುದು ; ಖಚಿತವಾದುದು : ಇವರು ಪಾರ್ಥಿವರೋಳಿಗೆ ಕೇಳಿ
ಪಾಂಡವರು ನಿಸ್ಸಂದೇಹವು (ಕುಮಾರ. ೧೬-೨೫); ಕ್ರಿ.ಪೂ.ದ ಇತರ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ನೀರ್, ಮೀನ ಎಂಬ ಎರಡು ಪದಗಳೂ
ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಪ್ರಾವಿಡಪರಿವಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಪದಗಳೆಂದು ಪ್ರಾಜ್ಞರು
ತೀರಿಸಿದ್ದಾರೆ (ದ್ರಾವಿ. ೩೫). ೨. ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ :
ನಿಸ್ಸಂದೇಹಿ : ಭವಿಭವಿ ಎಂಬ ಸಂದೇಹ ಕೀಲ ಕಳೆದು ನಿಸ್ಸಂದೇಹ
ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗಿ ಇರಬಲ್ಲರೆ ಶೀಲಸಂಪನ್ನರೆಂಬ (ಸಿದ್ಧೇಶ್ವ. ೧೦೦-೩೦೯).

ನಿಸ್ಸಂದೇಹಂ ಮಾಡು = ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು ; ಅನು
ಮಾನವಿಲ್ಲದ ಹಾಗಿ ಮಾಡು ; ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸು : ವಸ್ತುವಂ
ನಿಸ್ಸಂದೇಹಂ ಮಾಡಿ ಬೆಸೆ ತೀರ್ಥಗ್ಗಣಮುಂ ತಂದಜಿಗುಂ ದಲೆನಲ್ ಗಣ
ಬೃಂದಂ ಪನ್ನೆಡಡುಮುಜುದುಡೊಂದಚ್ಚರಿಯೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೬).
ನಿಸ್ಸಂದೇಹಮಾಗು = ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದಾಗು : ಪದಾರ್ಥಂಗಳೊಳ್
ತಮಗೆ ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಬಂದು ತೀರ್ಥಕರಕುಮಾರನಂ ಕಾಣಲೊಡಂ
ನಿಸ್ಸಂದೇಹಮಾಗಿ (ಜಾವುಂ. ೩೮೬). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ಸಂದೇಹಿ (ನಾ). ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದವನು ; ಖಚಿತಭಾವನೆ
ಯುಳ್ಳವನು : ಒಳಗೊಂಡು ಅನಿಮಿಷಲಿಗವ ಕಂಡು ಎನ್ನ
ಮನೋಪುಷ್ಪದಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಯ ಮಾಡಿದೆ ನಾಚಿಕೆ ಮಾಡು ನಿಸ್ಸಂದೇಹಿ
ಯಾದನು ಗುಡೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೯೪-೪೧೬); ಸಂದೇಹಿ ತಜ್ಜೀವ ದೇವ
ನಿಸ್ಸಂದೇಹಿಯಾಗಿಹನಾವಗಂ ತಾನಿದು ನಿಮಿತ್ತಂ ಜೀವನುಂ ಶಿವನಲ್ಲ
ಕೇಳಿರೆ (ಬಸಪು. ೫೧-೨೯). [ಸಂ. ನಿಸ್ಸಂದೇಹಿನ್]

ನಿಸ್ಸಂಶಯ(ನಾ). ೧. = ನಿಸ್ಸಂದೇಹ ೧: ನಿಸ್ಸಂಶಯವಾಗಿ ಅದೊಂದು
ದಂಭಾಚಾರದ ಪ್ರದರ್ಶನ (ಜೀವಂತ. ೩೩೩); ನಿಸ್ಸಂಶಯವಾದ ಜ್ಞಾನ,
ಸ್ಥೈರ್ಯ, ಭಗವಂತನು ರಕ್ಷಿಸುವನೆಂಬ ಮಹಾವಿಶ್ವಾಸ - ಇವೇ
ಮೊದಲಾದ ಯೋಗ್ಯತೆಗಳು ಬೇಕು (ಭಾರದ. ೨೬೪). ೨. ಸಂದೇಹ
ವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ನಿಸ್ಸಂದೇಹಿ: ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯಂ ಬೆಸಗೊಂಡು
ನಿಸ್ಸಂಶಯನಾಗಿ ಸಮವಸರಣಮುಂಡಕದಿಂ ಪೊಜಿಮಟ್ಟು (ಜಾವುಂ. ೪೮).
[ಸಂ.]

ನಿಸ್ಸಂಶಯಂ (ಅ). ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದಂತೆ ; ಅನುಮಾನವಿಲ್ಲದ
ಹಾಗಿ : ಅಪ್ರತಿಪದಪರಿಣಾಜ್ಞಾರೂಢ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯತೀವರಂ ತನಗೆ
ನಿಸ್ಸಂಶಯಮಾಗಿಯುಂಪ[ಮು]ವನಪ್ರತಿಕೂಲ ಪ್ರಿಯಹಿತವಾದಿಯಪ್ಪ
ದಜಾನಂತೆಗೆಯ್ಯನೆಂಬುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೨೩ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ಸಂಸಾರ (ನಾ). ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳದಿರುವಿಕೆ ;
ವೈರಾಗ್ಯ : ದ್ವೈತವ ಹೇಳುವ ಹಿಂಯರೆಲ್ಲರು ದ್ವೈತಕ್ಕೊಳಗಾದರು
ನಿಸ್ಸಂಸಾರವ ಹೇಳುವ ಹಿಂಯರೆಲ್ಲರೂ ಸಂಸಾರದ ಸಾರವ ಚೆನ್ನಿರದು
ಕೆಟ್ಟರು (ಮೋಳಮಾ. ೧೪-೫೧). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೃತ್ಯ (ಗು). ೧. ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಹುರುಳಿಲ್ಲದ: ಮುಂಜಾವಿನಿಂದ ಸಂಜೆಯವರೆಗೆ ಯಾಂತ್ರಿಕಪುರುಷರಂತೆ ಕಾಗದಗಳನ್ನು ಗೀಚಿ ಹೋಗುವ ನಿಷ್ಕೃತ್ಯ ಜೀವಿಗಳೆಂದೆನಿಸಿದವರಲ್ಲಿ ಮಾನವತೆಯೂ ಇದೆ (ಹೇಮಂತ. ೧೮೦). (ನಾ). ೨. ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಶಕ್ತಿ; ದುರ್ಬಲತೆ: ದ್ವಾಕ್ಷಿಹಣ್ಣು, ಯಕ್ಷಿಮಧುಕ... ಕಷಾಯ, ಕಾಯಿಸಿ ಸಕ್ಕರೆ ಮತ್ತು ಪೇನುಕುಪ್ಪ ಬೆರೆಸಿ ಕೊಡಲು ವಾತಸಿತ್ತಜ್ವರ, ನಿಷ್ಕೃತ್ಯ, ವಾಂತಿ... ಕಾಮಾಲೆ ಇವಿವು ರೋಗಗಳೂ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುವು (ಸಕಮ್ಪ. ೯೪). ೩. ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದವನು; ನಿರ್ಬಲ: ನಿಷ್ಕಾಣಧ್ವನಿ ತಂಬಟಸ್ಪಟಿ ಧಧಂ ಧಂ ನಾಡ ಭೀತರ್ಪಣನಿಷ್ಕೃತ್ಯವಿನ್ ಸುಟೋಡಿ ನಾಡ ನಗರೇ ಭಂಡಾರಮಂ ಪೆಂಡಿರಂ (ಎಚ್. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫-೨೬; 1218); ನಾವು ವಾಸರದವಿಯಲಿ ಭಲಜೀವಿಗಳು ನಿಷ್ಕೃತ್ಯರಲ್ಲಿಯೂ ಲಾವ ಬಿಡಲಿಲ್ಲದ ಗಮನತ್ರಾಣಿಲ್ಲಿ ಮಗೆ (ಕುಸ್ಯಾ. ೧೦-೨೬). ೪. ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದುದು; ಸಾರವಿಲ್ಲದುದು; ಹುರುಳಿಲ್ಲದುದು. [ಸಂ.] ನಿಷ್ಕೃತ್ಯಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು; ನಿರ್ಬಲಗೊಳಿಸು: ಆಗಾಗ್ಗೆ ಹೀರುವ ಮೊದಲು ಕೊಳ್ಳಿಯನ್ನು ನಿಷ್ಕೃತ್ಯಗೊಳಿಸಿ (Paralyse) ಜೀರ್ಣಿಸುವ ದ್ರವವನ್ನು ಕೊಳ್ಳಿಯ ಶರೀರದೊಳಕ್ಕೆ ಪುಪ್ಪು ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಕೀಟಿ. ೪೩).

[ನಿಷ್ಕೃತ್ಯ + ಕೊಳ್ಳಿ + ಇಸ್ತು]

ನಿಷ್ಕೃಪತ್ಯ (ಗು). ೧. ಶತ್ಯವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಶತ್ಯಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ನಿರ್ಭಯದ ನಿಗುವಿನ ಹರುಷದ ನಿಷ್ಕೃಪತ್ಯದಿನಸುರಕುಲವಿದ್ದು ಸುನಿಧ್ರಾಭರದ ಭಾರದಲಿ (ತೊರಣ. ೬-೨೬-೧). ೩. ಶತ್ಯಗಳಿಲ್ಲದವನು; ಹಗೆಯಿಲ್ಲದವನು: ನಿಷ್ಕೃಪತ್ಯನಾಗಿ ಈ ಭೂಮಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ಗೆದ್ದು ಆಳುವಂತೆ... ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು (ಮಹಾಣ. ೯೨). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಮ (ಗು). ಅಪ್ರತಿಮವಾದ; ಅಸಮಾನವಾದ: ಇದಂ ಕೆಲದೋಳ್ ನಿಜಾನುಜರೀರ್ ಸದ್ವಾದ್ಯ ಸದ್ವೇಯದೊಂದೊಂದವಿಂ ನಿಷ್ಕಮವೈಭವಂ ಕುರುಕುಳಕ್ಕಾಪಾಳನೀತಂ (ನೇಮಿಪು. ೯-೯೩).

[ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕರಣಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸ್ವರವಿನ್ಯಾಸ (?): ಗಾಂಧರ್ವಸರ್ವಜ್ಞನೆಂಬ ದಿವಿಜನಾಯಕಗಾಯಕಂ... ಗಮಕಂ ಗಾರವಂಬದೆಯೆ ಗಹಗಹಿತಿ ಗೊಂಡಂ ಗೊಂಡಿ ಚಡಂ ಬಾಡಟಂ ಲಾಲಂಗಿ ತನ್ನೆವನೆ ನಿಷ್ಕರಣಿ ರಂಗರಕ್ತಿ ಬೇಗವಣಿತು ತರಹರಂ ಸುಖವಟ್ಟಿ ಬಾಳ ವಾಳಂ ಪದಿಪೊಣಿ ಕೊಂಕು ಕಮ್ಮಣಿ ಪೆಸರಂ ಭೆಡಂಗುವದೆಯೆ ಪಾಡು ತ್ರಿರೆಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩-೬೬ ನ). 'ಸರಳೆ' ಪರಾ. [?]

ನಿಷ್ಕರಣಿ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಗಮನ; ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವಿಕೆ. ೨. ತಲೆ ಬಾಗಿಲ ಮುಂಭಾಗ; ಅಂಗಳ: "ಪ್ರತೋಳೀಮುಖ ನಿಷ್ಕರಣಂ" (ನಸ್ತುಕೋ. ೪೬-೬); "ಮುಖಂ, ನಿಷ್ಕರಣಂ—೨ ಮನೇ ತಲಬಾಗಿಲ ಮುಂದೇ ಇರುವ ಬೈಲು, ಅಂಗಳ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೦೪). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಹ (ಗು). ೧. ಸಹಿಸಲಾರದ; ಅಸಹನೀಯವಾದ; ತಡೆಯಲಾಗದ: ಸಮರಭರನಿರ್ಭರಣಮಸೇನಭನಗದಾಪ್ರಹರಣನಿಷ್ಕಹಮದ ವದನೇಶಮತ್ತ ಮಾತಂಗಳದನಲುಖರ್ಪಿತೋರ್ವಿತಳಮುಂ (ಸಂಪಟಾ. ೧೩-೪೧ ನ). (ನಾ). ೨. ಸಹಿಸಲಾರದವನು; ಎದುರಿಸಲಾರದವನು. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಹಣಿ 'ನಿಷ್ಕಾಳ' ನೋ.

ನಿಷ್ಕಹಾಯ (ಗು). ೧. ನೆರವಿಲ್ಲದ; ಅಸಹಾಯಕವಾದ: ದಾರುಣ ಯಾತನೆಯ ಆ ನಿಷ್ಕಹಾಯ ಚೀತ್ಕಾರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಶೀನಪ್ಪನ ಹೃದಯ

ವನ್ನು ಹಿಂದಿದಂತಾಯಿತು (ಅನಾಥ. ೧೨). ೨. ಇತರರ ನೆರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದ, ನೆರವಿನ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದ: ಸಂಕ್ರಂದನ ನಂದನನ ನಿರರ್ಗಳ ನಿಷ್ಕಹಾಯ ಪರಾಕ್ರಮೋಕ್ತಿಗೇಳ್ದು ನೆರೆದ ಗಣಸಂದೋಹಮುಮಂದಾ ಶ್ವರ್ಯಮಂ ತಾಳ್ದು ನಲವೆಚ್ಚ ಪೊಗಳುತ್ತಿರೆ (ಶಬಶಂ. ೪-೬೫ ನ). (ನಾ). ೩. ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅಸಹಾಯಕ: ತಾಯಿ ಮಗಳು ಇಬ್ಬರೂ ನಿಷ್ಕಹಾಯಕರಾಗಿ ಮೌನ ತಳೆದರು (ಮೂರುದಾ. ೧೩೦). ೪. ನೆರವಿನ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಅಸಹಾಯಕೂರ; ಏಕಾಂಗವೀರ: ನಿಶ್ಯಂಕನುಂ ನಿಷ್ಕಹಾಯನುಮಾಗಿ ನುಡಿದಮೋಳೆ ಹಿಡ್ವನ ಸ್ಥಿರತ್ವಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೬-೨೫ ನ); ಅನಿಷ್ಕಹಾಯ ನೋಳನೆನಗಿನ್ನೇನೆಂದಂದು ನಂದನಾನಂದದಿಂ... ಕುಣುಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದೊಸದಿರ್ಪಂ (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೨೩). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಹಾಯಕ (ಗು). ೧. = ನಿಷ್ಕಹಾಯ ೧: ಜೀವನವೆಲ್ಲ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಅದೇ ಒಂಟಿತನದಲ್ಲಿ, ಅದೇ ನಿಷ್ಕಹಾಯಕ ನಿರಾಸಂದಸ್ಥಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯಬೇಕಾಗುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಿದೆ (ಕುಟುಂಸಾ. ೩). (ನಾ). ೨. = ನಿಷ್ಕಹಾಯ ೩: ಜೊಸದಾಗಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದ ನಿಷ್ಕಾವಂತಜನರೂ ಸಹ ರಂಗನಾಥಮುಕ್ತಮಂಡಳಿಯವರ ಉಪಟಳವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ನಿಷ್ಕಹಾಯಕರಾಗಿ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರು (ಸಂಜಸಂ. ೧೮೦). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಳ 'ನಿಷ್ಕಾಳ' ನೋ.

ನಿಷ್ಕಾಣ 'ನಿಷ್ಕಾಳ' ನೋ.

ನಿಷ್ಕಾಣಧ್ವನಿ 'ನಿಷ್ಕಾಳಧ್ವನಿ' ನೋ.

ನಿಷ್ಕಾರ (ಗು). ೧. ಸಾರವಿಲ್ಲದ; ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದ; ನೀರಸವಾದ: 'ನಿಷ್ಕಾರಹೃದಯ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಸಾರವಿಲ್ಲದುದು; ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದುದು; ನೀರಸವಾದುದು: ಮಗಳಲ್ಲಿಗಟ್ಟಿಡಳುಕೆಯ ನಿಷ್ಕಾರಮಪ್ಪ ವಸ್ತುವನಾಗಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೪-೬೧); ಆ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಶರಣೆಂದೆನೆಯ್ಯಾ ಅದು ಸಾರವೂ ಅಲ್ಲ ನಿಷ್ಕಾರವೂ ಅಲ್ಲಾ ಆ ಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ ನಾನೇ ತದ್ಗತನಾದೆ ಕಾಣಾ (ಬಸವ. ೯೪೩); ಸರಿಸಿರುಹವದನೆಯರಂಗ ಕಳೆಗಳು ತರಣರಿಗೆ ನಿಷ್ಕಾರವಲ್ಲದೆ ಸಾರತರವದುದೆ (ಬಸವ. ೪೦-೬೯). ೩. = ನಿಷ್ಕಾರರಸ: ಕಾರಣಾಂಶರ್ಯಾಮಿ ಸ್ಥೂಲವತಾರವ್ಯಾಪ್ತಾಶಾದಿ ರೂಪಕ ಸಾರಶುಭಪ್ರವಿವಿಕ್ತಾನಂದ ಸ್ಥೂಲ ನಿಷ್ಕಾರ ಆರು ರಸಗಳ ನರ್ವಿಸು (ಹಸಾರ. ೧೩-೨೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾರತೆ (ನಾ). ಸಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನೀರಸತೆ: ನಾವು... ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳು, ಬೇಡನ್ನಿನ ಜೀವನದ ನಿಷ್ಕಾರತೆ-ಇವನ್ನು ಕುರಿತು ಅಡುತ್ತಿದ್ದೆವು (ಕುಟುಂಸಾ. ೧೪೪). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಾರತಾ]

ನಿಷ್ಕಾರರಸ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] ದೈವಿಕವಾದ ಆರು ರಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೧. ಸಾರರಸ = ಸಾತ್ವಿಕ ಪದಾರ್ಥಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನು ತ್ರಿಗುಣರೂಪ ಕಾರಣವಾದ ಭಗವದ್ರೂಪಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ೨. ಶುಭರಸ = ಮಂಗಳಕರವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಭಗವದ್ರೂಪಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ೩. ಪ್ರವಿವಿಕ್ತರಸ = ಏಕಾಂತ ಸ್ಥಳ; ಪುಣ್ಯಕರವಾದ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ. ಇದನ್ನು ವಿರಾಡ್ರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ೪. ಆನಂದರಸ = ನಾವು ಮಾಡುವ ಉಟ, ನೀದ್ರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಆನಂದ. ಇದನ್ನು ರಾಮಕೃಷ್ಣಾ ದ್ವೈತಕಾರರೂಪನಾದ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಅರ್ಪಣೆಮಾಡಬೇಕು. ೫. ಸ್ಥೂಲರಸ = ನಮ್ಮ ಸ್ಥೂಲದೃಷ್ಟಿಗೆ ಯಾವುದು ಸಾರವೆಂದು ಕಾಣುವುದೋ ಆ ಜಲ. ಇದನ್ನು

ವ್ಯಾಪ್ತರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ೬. ನಿಸ್ಸಾರ ರಸ - ಹುಲ್ಲು, ಕಡ್ಡಿ ಮೊದಲಾದುವು. ಇದನ್ನು ಅಂಶ (ಪಶು, ಪಕ್ಷಿ, ಮೃಗಾದಿ)ರೂಪನಾದ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸ ಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಪದ್ಮಾಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಈ ಪದ್ಮಾಸ ಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಕೃತಾರ್ಥನಾಗಬೇಕೆಂದು 'ಹರಿಕಥಾಮೃತ ಸಾರ'ದ ಬೀಜೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ: ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ . . . ಆರು ವಿಧಗಳುಂಟು. ಇದರಂತೆ ರಸಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಾರರಸ, ಶುಭರಸ, ಪ್ರವಿಕ್ತ ರಸ, ಅನಂದರಸ, ಸ್ಥೂಲರಸ, ನಿಸ್ಸಾರರಸಗಳೆಂದು ಆರು ವಿಧಗಳುಂಟು (ಹಸಾರ. ೧೩-೨೭ ಬೀಜು). [ನಿಸ್ಸಾರ+ರಸ]

ನಿಸ್ಸಾರಹೃದಯ (ನಾ). ೧. ಸಾರವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು; ನೀರಸ ವಾದ ಅಂತರಂಗ. ೨. ಸಾರವಿಲ್ಲದ ಹೃದಯವುಳ್ಳವನು; ಭಾವಾನುಕಂಪಗಳಿಲ್ಲದವನು; ಕ್ರೂರಿ: ನಿಸ್ಸಾರಹೃದಯನು ಕಂಠ ನೀ ಮುಷ್ಕಾತ್ಮ ಹೋಗು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೯-೧೬); ಮಾರಿಮುಖದವ ಕಠಿನ ಮನ ನಿಸ್ಸಾರಹೃದಯನು ಛೇದನನೋಳು. ಹೋರಿದವರೇನಹರು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೩-೪೬). [ನಿಸ್ಸಾರ+ಹೃದಯ]

ನಿಸ್ಸಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ; ಸಾರಿ ಅಥವಾ ಮೆಟ್ಟಿಲು ಗಳು ಇಲ್ಲದ ವೀಣೆ: ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದವರೆಗೂ ವೀಣೆಗೆ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿದ್ದು ದು ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯ ಮೆಟ್ಟಿಲು (Fret) ಇಲ್ಲದ ವೀಣೆಗೆ 'ನಿಸ್ಸಾರಿ' ವೀಣೆಯೆಂದು ಹೆಸರು (ಸಂಗೀತಂ. ೩೧೧).

[?]

ನಿಸ್ಸಾಹಣ 'ನಿಸ್ಸಾಳ' ನೋ.

ನಿಸ್ಸಾಹಳ 'ನಿಸ್ಸಾಳ' ನೋ.

ನಿಸ್ಸಾಹಳಧ್ವನಿ 'ನಿಸ್ಸಾಳಧ್ವನಿ' ನೋ.

ನಿಸ್ಸಾಳ, ನಿಸ್ಸಹಣ, ನಿಸ್ಸಳ, ನಿಸ್ಸಾಣ, ನಿಸ್ಸಾಹಣ, ನಿಸ್ಸಾಹಳ, ನಿಸ್ಸಾಳಯ, ನಿಸ್ಸಾಳಿ (ನಾ). ತಾವ್ರದಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿ ತಳ ಭಾಗ ಕಿರಿದಾಗಿ, ಮುಖಭಾಗ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದ್ದು ಮಹಾಧ್ವನಿ ಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ, -ರಣ ವಾದ್ಯ: "ಯಶಃ, ಪಟಹ, ಧಕ್ಯಾ-ಈ ೩ ನಿಸ್ಸಾಳದ ಶಬ್ದರು" (ನಾಚರಾ. ೯೬); ಪೊಯ್ಯ ನಿಸ್ಸಾಳ ತಮ್ಮಟದ ಭೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಲಯ್ಯ ಬಿರುದಿನ ಕದಳೆ ತಿತ್ತಿರಿಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಇಹರ. ಬೇ. ೩೭-೨೧); ಮೊಳಗಿದವು ನಿಸ್ಸಾಳ ಕೋಳಾಹಳವು ಕಹಳೆಗಳು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೯-೨೭); ದೋಳು ನಿಸ್ಸಾಳಗಳೆಲ್ಲರ ತುಂಬಿತಾಕಾಶಮಂಡಲವ (ಕಂಠವಿ. ೧೪-೨); ಭೇರಿ ನಿಸ್ಸಾಳಗಳು ಭರದಿಂದ ಮೊಳಗಿದವು (ರಾಜಸೂ. ೨). ನಿಸ್ಸಹಣ: ಜಟಿಲತರ ನಿಸ್ಸಹಣ ಭೇರಿ ಪಟಹದಿಂದಿರುವುದೋಪ . . . ಅಳ್ಳಿಯಾಯಲು ಜಗತ್ತಯವ (ಉತ್ತರಾ. ೧೮-೩೧). ನಿಸ್ಸಳ: ಪಟಹ ನಿಸ್ಸಳ ಭೇರಿ ಪಟಹ ಬಿಡಿಸಿದಿನಂತಾಯ್ತು (ಕಾಶರಾ. ೧೯-೧೧); ಮೊಳಗಿದವು ಭೇರಿ ಗಳು ಪುನಃನಿಸ್ಸಳದೋಷಿ ಕೋಸಲಸ್ವಸಾಲನ ನಿಳಯದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೮-೫೩). ನಿಸ್ಸಾಣ: ಮಾಜಾಸ್ತ ಸಾಮಂತರಂ ತುರಗಂ ಬಿಕ್ಕೊ ಡೆಯಂಧಳಂ ಚಮರಜಂ ನಿಸ್ಸಾಣಮಂ ಪ್ರಾಣಮಂ . . . ಕೊಂದನಶ್ರಮದೆ ಕೇಳೆ ಶ್ರೀಮಲ್ಲ ಸಂಗ್ರಾಮದೋಳ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೫-೪೩; 1156), ನಾಚಪದ ಪೋದ್ಯಚ್ಚು ಟಿತ್ತಾರದಿನನುಗತನಿಸ್ಸಾಣಭಾಂಕಾರದಿಂ ವಿಶ್ವಪಮಂ ಶಬ್ದಾತ್ಮಕಂ ಮಾಡಿದುದುಭಯಮುಹೀಭೃಚ್ಚಮೂಚಕ್ರ ವಾಳಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧೦-೬೭); ಪಟಹ ನಿಸ್ಸಾಣ ತಮ್ಮಟ ಭೇರಿಗಳ ಸಮುತ್ಪಟನಾದಂ . . . ಪಟಹಪಟರ ಬೊಟ್ಟಿಯಾರ್ಥಟಿಗೊಂದಾಗಿ ಸಂಘಟಿತೇ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಘಟಿನಿಂದೊಡೆಯದಿದನೆ (ಚೈವಿಭಾ. ೪-೧೪). ನಿಸ್ಸಾಹಣ: ಮನ್ಯುಥಂ ಸೇನೆಗಂ ಕೈವೀಸೆ ದನಿಮಾಡಿದವು ತುಂಬಿ

ಯಂಬು ನಿಸ್ಸಾಹಣಂ ವಿಸುತ ಕೋಕಿಲರಾವನೆಂಬ ಹೆಗ್ಗಾಳಿಗಳು ಬಿರಿ ದೆತ್ತಿ ಕರೆದವಲ್ಲಿ (ವೀಕ್ಯಪ. ೨-೪-೧೭). ನಿಸ್ಸಾಹಳ: 'ನಿಸ್ಸಾಹಳ ಧ್ವನಿ' ಪರಾ. ನಿಸ್ಸಾಳಯ: ಸುಜಾಯಲಂಬರುಣಾಂಬುಗಳ ನದಿ ಹೊಜಮುಜಾಯ ಬೊರೆಗಿಕ್ಕಿದರು ಬೊಟ್ಟಿಜಾದಿಯವ ದನಿ ಪಟ್ಟಿಸಿತು ನಿಸ್ಸಾಳಯದ[ಪಾಶಂ. ಹತ್ತಿ] ದನಿಯ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೯-೧೨). ನಿಸ್ಸಾಳಿ: ಹೀಗಾಗಲು ಕಾರಣವನ್ನೂ ಅವನು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಕಾರಣ ಸುಲಭ ವಾಗಿಯೇ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ನಿಸ್ಸಾಳಿಯಂತೆ ಮೊಳಗುತ್ತಿತ್ತು (ಭೀಮಶಾ. ೧೭೦). [<ಪ್ರಾ. ನಿಸ್ಸಾಣ./ತಮಿ. ನಿಜಾಳ: ತೆಲು. ನಿಸ್ಸಾಣ, ನಿಸ್ಸಾನ, ನಿಸ್ಸಾಹಣ]

ನಿಸ್ಸಾಳ ಕೋಟಿ (ನಾ). ನಿಸ್ಸಾಳವಾದ್ಯಗಳ ಸಮೂಹ: ಸಿಡಿಲ ಕುಡುಡುಗಳಿಂದ ಕಮಲಜ ಹೊಡೆಯಲಬುಜಭವಾಂಧಭೀರಿಯ ಕಡುಡನಿ ಗಳೆನೊಡದಾದವು ನಿಸ್ಸಾಳಕೋಟಿಗಳು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೧-೪೭); ಸೂಳ ವಿಸಮವು ಲಗ್ನಿಯಲಿ ನಿಸ್ಸಾಳಕೋಟಿಗಳದರ ರಭಸಕೆ ಕೇಳಲಾರದೆ ಕಿವುಡು ಗೊಂಡವು ಲೋಕ ಹದಿನಾಲ್ಕು (ಸುಮಾಮ. ೩-೧). [ನಿಸ್ಸಾಳ+ಕೋಟಿ]

ನಿಸ್ಸಾಳತತಿ (ನಾ). = ನಿಸ್ಸಾಳಕೋಟಿ: ಮುಸಗಿದುಡು ಬಹು ವಾದ್ಯರಸ ನಿಪ್ಪಸರದಲಿ ನಿಸ್ಸಾಳತತಿ ಗರ್ಜಿಸಿದವಾಪರ್ಜಿಸುವೋಲ್ ಘನಯುಕ್ತಭೇದಿಗಳ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೪-೪); ಸೂಳವಿಸದವು ಲಗ್ನಿಯಲಿ ನಿಸ್ಸಾಳತತಿ ಸಿಡಿಲೆಣಗಿತೆನಲು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೪-೫೨). [ನಿಸ್ಸಾಳ+ತತಿ]

ನಿಸ್ಸಾಳಧ್ವನಿ, ನಿಸ್ಸಾಣಧ್ವನಿ, ನಿಸ್ಸಾಹಳ ಧ್ವನಿ (ನಾ). ನಿಸ್ಸಾಳ ಧದ ಶಬ್ದ: ನೀಗುರಿ ಜಾಮರಂ ರಾಗದಿಂ ಕುಣಿಯ ನಿಸ್ಸಾಳಧ್ವನಿ ದಿಕ್ಟ ಟಿಕ್ಟ ಧೀಂಕಿಡೆ ಭೇರೀರವಂ ಬೊಮ್ಮಾಂಡವನದರೆ (ನಂಬರ. ೧೮-೪೮).

ನಿಸ್ಸಾಣಧ್ವನಿ: ನಿಸ್ಸಾಣಧ್ವನಿ ತಂಬಟಿಸ್ಪಟ ಧಡಂ ಧಂ ನಾದ ಛೇತಸ್ತುರ್ಲರ್ಪಸ್ತತ್ಪರ್ವಿಸುಟೋಡಿ ನಾಡ ನಗರಂಭಂಡಾರಮಂ ಶೆಂಡಿರಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫-೨೭; 1218). ನಿಸ್ಸಾಹಳಧ್ವನಿ: ತುಂಬಿ ಗಳ ದನಿಯಂಬ ನಿಸ್ಸಾಹಳಧ್ವನಿಕದಂಬ ದಾಂಧಳ ಧಳಂಧಳವೆಂಬ ರವದಲ್ಲಿ ತುಂಬಲಾಹಾಹ ಕೇಲ್ವಲ್ಲಿ ನೆರೆದುಡು ಮದನಭೂಮಿಪನ ಸೇನೆಯಾಗ (ವೀಕ್ಯಪ. ೨-೪-೧೨). [ನಿಸ್ಸಾಳ+ಧ್ವನಿ]

ನಿಸ್ಸಾಳನಿಸ್ವನ (ನಾ). = ನಿಸ್ಸಾಳ ಧ್ವನಿ: ನಿಸ್ಸಾಳನಿಸ್ವನದ ಘುಳು ಘುಳುಪ ಬೊಗ್ಗುಗಳ ರಿಪುಗಳ ಮುಳಿಯಿಸುವ ಕಹಳೆಗಳ ತುರಗಾವಳಿಯ ಗಣಜಬ್ಬರಣೆ ಮಿಗೆ ಕೈಕೊಂಡರತಿಬಳರು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೪-೫೮).

[ನಿಸ್ಸಾಳ+ನಿಸ್ವನ]

ನಿಸ್ಸಾಳಬದಿಕ (ನಾ). ನಿಸ್ಸಾಳವನ್ನು ಬಡಿಯುವವನು, -ಬಾರಿ ಸುವವನು: ವಂದಿಗಳ ನಿಸ್ಸಾಳಬದಿಕರ ಮಂದಿ ಹಡಬಿಗ ಚಾಟಿ ಸೂತರ ಸಂದಣಿಗಳೊಪಧಿಕ ಹಯಗಜಸಂವಿಧಾಯಕರು ನಿಂದುಡು(ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೨-೨).

[ನಿಸ್ಸಾಳ+ಬದಿಕ]

ನಿಸ್ಸಾಳಯ 'ನಿಸ್ಸಾಳ' ನೋ.

ನಿಸ್ಸಾಳರವ (ನಾ). = ನಿಸ್ಸಾಳಧ್ವನಿ: ದಿಂದಿಮರವಂಗಳಾಸಕದ ರವಂ ಕರಣೆಗಳ ರವಂ ನಿಸ್ಸಾಳರವಂ ಭೇರಿರವಂ ಮ್ವದಂಗಳವಂಗಳ್ (ಗ೦ಕ. ೩-೬೦). [ನಿಸ್ಸಾಳ+ರವ]

ನಿಸ್ಸಾಳಾರವ (ನಾ). = ನಿಸ್ಸಾಳಧ್ವನಿ: ದಾರುಕನು ನಿಜರಫನನೆನಗ ಲುದಾರಸಾತ್ಯಕಿ . . . ನಿಸ್ಸಾಳಾರವದ ಘಟ್ಟಿಯಲಿದಿರಾದನು ರಿಪು ವ್ರಜಕೆ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೧-೪). [ನಿಸ್ಸಾಳ+ರವ]

ನಿಸ್ಸಾಳಿ 'ನಿಸ್ಸಾಳ' ನೋ.

ನಿಸ್ಸೀಮ (ಗು). ೧. ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಪರಿಮಿತವಾದ; ಅನಂತ ವಾದ: ಭೂಮಿಪತಿ ಭುಲ್ಲವಿಸಿದನು ನಿಸ್ಸೀಮಸಂತೋಷದಲಿ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೧-೧೦); ಶ್ರೀಮದಮಲಗುಣನಿಧಿಗೆ ನಿತ್ಯನಿಗೆ ನಿಸ್ಸೀಮ

ಕೃಪಾವಾರಿಧಿಗೆ ರಾಮಣೀಯಕರಾಶಿಗೆ ಪತ್ನಿ ಮರಂಗಧಾಮನಿಗಾನೆಜಗು
ವೆನು (ಪದ್ಯ. ೧-೧); ಪರಿವಾರದಾ ಸಂಸಾರಭಾರಬಂಧನವೆಂದು
ದಂಡಮ್ಯ, ನಿಸ್ಸೀಮ, ವಿಶ್ವಸಂಚರಶ್ಚಯುಕ್ತ, ಕವಿವೈನತೇಯನ
ಮಹಾಪಕ್ಷವಿಸ್ತಾಲನೆಗೆ ? (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೨೬-೨೫); ರೋಮರಂಧ್ರ
ಗಳರಳೆ ಶತಕೋಟಿಕಣ್ಣುಗಳು ಆ ಮಹಾರ್ಜುನ ಕಂಡಾ ಕಣೆಯನುಸಿರು
ವೆನು ಸಾಮಗಾನದ ಸರಿಯ ನಿಸ್ಸೀಮಭಂದದೊಳು (ಗಂ. ೧೧-೧೯).
'ನಿಸ್ಸೀಮಕಲೆ', 'ನಿಸ್ಸೀಮಜೆಲುನ' ಪರಾ. ೨. ಶೂರನಾದ ;
ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ : ಬಭ್ರುವಾಹನ ಸುವೇಗ ನಿಸ್ಸೀಮ ನೀಲಧ್ವಜ
ಮರಾಠಧ್ವಜಾದಿಗಳ್ಳೆನೆರಸಿ ನಡೆದರೊಡನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೭-೧).
(ನಾ). ೩. ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದುದು ; ಪರಿಮಿತಿಯಿಲ್ಲದುದು ;
ಅನಂತವಾದುದು : ಸಹಜನಿರಾಭಾರಿಗಳ ಮೇಳದಿಂದ ನಿಸ್ಸೀಮದ
ನಿಭ್ರಾಂತನ ಸಂಗದಲ್ಲಿ ನಿರಾಶಾವದನೆ ಅನುಕೂಲ ನಿತ್ಯಬ್ಧವೆ ಅನುಭಾವ
(ಅವಚಂ. ೪೪-೩೭೪) ; ನಿಸ್ಸೀಮ ನಿಸ್ಸೀಮ ಸೀಮದಲಿ ನಿಸ್ಸೀಮ
ನಿಸ್ಸೀಮವೆಂದರೂ ಕೊನ್ಯವಲ್ಲ (ನನ್ನ. ೧೩-೧). ೪. ಅತ್ಯಧಿಕ
ನಾದವನು ; ಸೀಮಾತೀತನಾದವನು : ತನುಮನಧನನ ಮಿಷಾ
ಮಾಕಾಡಬಲ್ಲರೆ ಆತ ನಿಸ್ಸೀಮನು ಆತ ನಿತ್ಯಕೃನು (ಬಸವ. ೨೧೬) ;
ನೆರೆದ ನೆರೆಯೆಲ್ಲಂ ಪರಿದು ಬಂದು ಸುತ್ತಿ ಮುತ್ತಿ ಬಂದಿಯೊಳಿದ
ನಿಸ್ಸೀಮನಂ ಕಂಡು . . . ಇದಾವ ಭಕ್ತಿಯ ಬೆಳೆಯೊ ಎಂದು
ಕೊಂಡಾಡುತೆರೆ (ಸಂಬರ. ೨-೩೧) ; ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಪ್ರೀತಿಯೊಳಿಹ
ಕಲಿಕಾಮದೇವನು . . . ಭಕ್ತಿಯಲಿ ನಿಸ್ಸೀಮನಂತೆಂದ (ಒಸಪು.
೨೬-೫೬) ; ಸೀಮೆಯ ಮಿಷಾ ನಿಸ್ಸೀಮನಾದನು (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೨೭-೩೮೦). ೫. ಅತಿಶೂರ ; ಪರಾಕ್ರಮಿ : ಸಾಮದಲಿ ಸೊಗ
ಸಿಲ್ಲ ನಿರ್ವಾ ನಿಸ್ಸೀಮರಾದೊಡೆ ಜೋಡಿಸುವುದುದ್ದಾಮಕುರುಭೂಮಿ
ಯಲಿ ಕುಳವಣವರ ಪತಿಕರಿಸಿ (ಕುಮ್ಯಾ. ೧೧-೫). ೬. ಅತ್ಯಂತ
ಸಮರ್ಥ ವ್ಯಕ್ತಿ : ವ್ಯಾಸನ ಸಾವಿತ್ರಿ, ದಮಯಂತಿ, ದ್ರೌಪದಿ . . .
ಇವರೆಲ್ಲ ಪತಿಗಾಗಿ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡುವ, ದುರ್ಭರದೀಕ್ಷೆ
ಯಲ್ಲಿ, ದಾರುಣವಾದ ಯಾತನೆಯನ್ನು ನುಂಗಿ ಜಯಿಸುವ ಧೀರಯಾತ್ರಿ
ಯಲ್ಲಿ ನಿಸ್ಸೀಮರು (ಧರ್ಮಸಾ. ೭೪) ; ಇಲ್ಲದ ಕಿರುಕುಳ ಕೊಡೋದ
ರಲ್ಲಿ ಪೈದಿಗಳು ನಿಸ್ಸೀಮರು (ವೀರಯೋ. ೩೫). ೭. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ
ಆಚೆಗೆ ಇರುವವನು ; ಸರ್ವಾತೀತನಾದವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ :
ಹೊಲಬುದೋಡಿದ ನಿಸ್ಸೀಮನ ಹೊಲಬನಜಾಡು ಕೂಡಿದಾತನೆ
ಮೃದನು (ದೇವಾಪ. ೧೦-೧೬) ; ನಿರತಿಶಯ ನಿಸ್ಸೀಮ ನಿಗಮೇತರ
ಗಿರೇಶ್ವರ ನಿಹಿತ ನಿರುತ್ತರ ನಿರಾಮಯ ನಿರ್ವಿಕಾರಾಕಾರ ಚಿತ್ತೈಸು
(ಬಸವ. ೬೧-೪೩) ; ನಿಸ್ಸೀಮಂಗೆ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಿತಂಗೆ ಕಲ್ಪಿತ ಉಂಟೇ
(ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೬೭-೫೦೦) ; ನಿರುಪಮ ನಿರಾಳನು ನೋಡಾ ಲಿಂಗೈಕ್ಯನು
ನಿಸ್ಸೀಮ ನಿರ್ಜಡನು ನೋಡಾ ಲಿಂಗೈಕ್ಯನು (ಅಖಂಡೇ. ೩೧೬-೫).

[ಸಂ.]

ನಿಸ್ಸೀಮಕಲೆ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಸಮರ್ಥವಾದ ಕಲೆ : ಜನಪದ
ಕಾವ್ಯಕಲೆ . . . ವಸ್ತುವಿನ ಸಮಗ್ರಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕಿಂತ, ವಿನಯ
ವಿವರವಾದ ಬಣ್ಣನೆಗಿಂತ ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆದ ಅಂಶಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು
ಬಣ್ಣಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಇದು ನಿಸ್ಸೀಮಕಲೆ (ಸೌಂದಸ. ೨೬೫).

[ನಿಸ್ಸೀಮ+ಕಲೆ]

ನಿಸ್ಸೀಮಜೆಲುನ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಜೆಲುನನ್ನುಳ್ಳವನು ;
ಅಪರಿಮಿತ ಸೌಂದರ್ಯವುಳ್ಳವನು : ಭವವಿಲ್ಲದ ಭಯವಿಲ್ಲದ
ಜೆಲುನಂಗಾನೊಲಿದೆ ಕುಲಸೀಮೆಯಿಲ್ಲದ ನಿಸ್ಸೀಮಜೆಲುನಂಗಾನೊಲಿದೆ
(ಮಹಾದೇ. ೩. ೧೨೨-೨೮೩). [ನಿಸ್ಸೀಮ+ಜೆಲುನ, (<ಜೆಲ್ಲು)]

ನಿಸ್ಸೀಮತನ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಎಲ್ಲ ಸೀಮೆಗಳನ್ನೂ
ಮೀರಿ ನಿಂತಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ರೋಮರೋಮದೊಳಖಿಲಭುವನ
ಸ್ತೋಮ ನಲಿದಾಡುವುದು ಗಡ ನಿಸ್ಸೀಮತನ ಗಡ ನಾವು ವೈರಿಗಳೆಂದು
ಕೋಪಿಸುವ ಈ ಮರುಳುತನವೆತ್ತಲೇ ರಣತಾಮಸಿಕೆ ತಾನೆತ್ತಣದು
(ಕುಮ್ಯಾ. ೬-೪೦) ; ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ವಿನುರ್ತಿಸಿ
ನೋಡುವ, ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಂಶವನ್ನು ಹುಡುಕುವ ನಿಸ್ಸೀಮತನವೂ
ಅವರಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷಣ. ೩೮೭). [ನಿಸ್ಸೀಮ+ತನ]

ನಿಸ್ಸೀಮನಿರ್ವೇಗ (ನಾ). ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಮೈರಾಗ್ಯ :
ಮಾನವರಮ್ಮಂದಿಗಾತ್ಮಜನ್ಮವದೇನೆಂದು ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆಯಿಂದ ಲೋಕ
ನೋತ್ಸವನುಂ ತಾಳ್ದದೆ ಬಾಳ್ವೆ ಪಡೆಗುಂ ನಿಸ್ಸೀಮನಿರ್ವೇಗಮಂ
(ಮಲ್ಲಪ. ೩-೧೦೬). [ನಿಸ್ಸೀಮ+ನಿರ್ವೇಗ]

ನಿಸ್ಸೀಮಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಭಕ್ತಿ ; ಅಪರಿಮಿತವಾದ
ಭಕ್ತಿ : ನನ್ನ ಅಂಶಲೋಕದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ನವೋದಿತತಾರುಣ್ಯದ ನವೋ
ನವಪ್ರೇಮ, ನಿಸ್ಸೀಮಭಕ್ತಿ, ಅಖಂಡವಿಶ್ವಾಸ ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಕುಳಿತ
ದ್ದೇನೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೧೧). [ನಿಸ್ಸೀಮ+ಭಕ್ತಿ]

ನಿಸ್ಸೀಮಲೋಕ (ನಾ). ೧. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಲೋಕ ; ವಿಸ
ರೀತವಾದ ದುಃಖ. ೨. ಅತಿಯಾದ ಲೋಕವುಳ್ಳವನು ;
ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖಿಯಾದವನು : ಬಲದೇವಾಕೃತಿಯಂ ಸರಾಗನಮರಂ
ನಿಷ್ಪಾಣಮಂ ವಿಕ್ರಿಯಾಬಲದಿಂದ ನಿರ್ವಿಗ್ನ ಕಂಡು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಂದಂ ನಿಸ್ಸೀಮ
ಲೋಕಂ ಭಯಾಕುಲಿತಂ . . . ಜೀವಂ ಪೋಗೆ ದಿಟ್ಟಂ ಧರಾತಲದೊಳ್
(ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೪೯). [ನಿಸ್ಸೀಮ+ಲೋಕ]

ನಿಸ್ಸೀಮೆ (ನಾ). ಮೇರೆ ಇಲ್ಲದುದು ; ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಮೀರಿ
ದುದು ; ಸೀಮಾತೀತವಾದುದು : ಭಾವದಲ್ಲಿ ಭ್ರಮಿತರಾದವರ
ಸೀಮೆಯೇನು ನಿಸ್ಸೀಮೆಯೇನು ವಚನದ ರಚನೆಯ ರಂಜನೆಯ
ಲೀಲೆಯನಾದುವರು ಗುಹೇಶ್ವರನಪ್ಪ ಗುಪ್ತವೆಂತೆಂದಜಾಯರು (ಅವಚಂ.
೧೦೯-೪೯೬) ; ಅಚಾರ ಅನಾಚಾರವಿಲ್ಲದಂದು ಸೀಮೆ ನಿಸ್ಸೀಮೆ ಇಲ್ಲ
ದಂದು ಗಮನ ನಿರ್ಗಮನ ಇಲ್ಲದಂದು . . . ಇದೆ ಪರ ಇಲ್ಲದಂದು
ಪರಾಪರವಸ್ತು ನಿರೊಬ್ಬನೇ ಇದ್ದೆಯೆಯ್ಯಾ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೭-೨೦).

[ಸಂ. ನಿಸ್ಸೀಮ]

ನಿಸ್ಸ್ಮೃತ (ನಾ). ಆಸೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು ; ವಿರಕ್ತ ; ಸ್ವಾರ್ಥ
ವಿಲ್ಲದವನು : ಯೋಗಸಿದ್ಧಿಯ ಬಯಸ ದಿವಿಜರ ಭೋಗವನು
ತಾನೊಲ್ಲ ಸಕಲವದಾಗಿ ಕೆಡುವದೊಂದು ನಿಸ್ಸ್ಮೃತನಾಗಿ ನಿಮಿಷದಲಿ . .
ಸುಖೇಚ್ಛೆಯ ಯೋಗಿಯನಿಮವನು (ಅಮೃತ. ೬-೯). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ವಾರ್ಥ (ಗು). ೧. ಸ್ವಾರ್ಥವಿಲ್ಲದ ; ಪ್ರತಿಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದ :
"ಸ್ವಾರ್ಥತೆಯ ಒಲವಿಲ್ಲದ ; ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತವಾದ ; ನಿಸ್ವಾರ್ಥ ; ಅಸ್ವಾರ್ಥ ;
ಅನಾಸಕ್ತ ; ನಿಷ್ಕಾಮ" (Disinterested. ಇಂಕನ). (ನಾ).
೨. ಸ್ವಾರ್ಥವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದಿರು
ವಿಕೆ ; ನಿಷ್ಕಾಮತೆ. [ಸಂ.]

ನಿಹಂಚಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದ ಒಂದು ಭಂಗಿ ; ೧ "ಭುಜ
ವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ತಲೆಯನ್ನಿರಿಸುವುದು.
ವಿಲಾಸ, ಲರಿತ, ಗರ್ವ, ಬಿಬ್ಬೋಕ, ಕೆಲಕೆಂಚಿತ, ಮೊಟ್ಟಾ
ಯಿತ, ಕುಟ್ಟುಮಿತ, ಮಾನ, ಸ್ತಂಭ, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ
ಪ್ರಣಯಚೇಷ್ಟೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೨೨
ಗದ್ಯಾನುಸಾರ) : ಕೆಲದೊಳೊಂದಿನಿಹು ಬಾಗಿಡ ತಲೆಯಂಚಿತವೆಂಬ
ನಾಮಮುಕ್ತಿದ ಭುಜದೊಳ್ ಸಲೆ ಕುಸಿದ ಕೊಲೆಯಮೊಪ್ಪುವ ತಲೆಯದು
ಪೆಸರಾಯ್ತು ಕೇಳ್ ನಿಹಂಚಿತವೆಂದುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೧-೪೩). [ಸಂ.]

ನಿಹಟದಂತು (ನಾ). ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಕಾಂತಿ : ನಿಹಟದಂತು
ಜಾಲಜಲಕ ವಿವಿಧರತ್ನರಾಶಿಯಂ ದಿಶಾಮುಖಪ್ರಕಾಶಿಯಂ ಗಗನಕಳ
ಮನೆಯ್ವ ನೆಗೆವ ಶಶಿಭಾಕಳಾಪಮಂ ನಿರುಪಮಧೂಮಾಲೇಪಮಂ
ಕಂಡನಂತರಂಗವಿವಿಧವನಜನದರಾಗದಿಂ (ಪರ್ವಮಾ. ೧೧-೫೪).

[ಸಂ.]

ನಿಹತಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. [ಕಾವ್ಯಮಾ]ಪದದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ;
“ನಿಹತಾರ್ಥ-ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ
ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು” (ಕೃಷ್ಣ. ೨೨೭). ೨. ಈ ದೋಷ
ದಿಂದಕೂಡಿದ ಪದ ; ೩ ಒಂದು ಪದದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು
ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಾಗಿದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಾಗಿದ್ದರೆ,
ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಾರದು. ಹಾಗೆ
ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರೆ ಆ ಪದವು ನಿಹತಾರ್ಥತಾದೋಷಗ್ರಸ್ತವಾಗು
ತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಪದಕ್ಕೆ ನಿಹತಾರ್ಥವೆಂದು ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ನಿಹನನ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವುದು ; ಕೊಲೆ ; ವಧೆ : “ಪ್ರಮಾಪಣಂ,
ನಿಬರ್ಹಣಂ . . . ನಿಶ್ಚರ್ಹಣಂ, ನಿಹನನಂ . . . ವಧಃ—ಈ ೩೦
ಕೊಲ್ಲುವದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೭೨). [ಸಂ.]

ನಿಹಾಕೆ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ
ಪ್ರಾಣಿ ; ನೀರುಡು : “ನಿಹಾಕಾ, ಗೋಧಿಕಾ—೨ ನೀರಲ್ಲಿರುವ
ಉಡುವಿನ ಹೆಸರು, ಅಂದರೆ . . . ನೀರುಡು” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪೩) ;
ಸಾರಂಗ ನಿಹಾಕೆ ರೋಹಿತ ತರವು . . . ಮೃಗೇಂದ್ರಮುಖ್ಯ ಮೃಗ
ಸಂಚಯದುಂಠಗಾದಿಯಂ ಕಂಗಿಸದತ್ತು ತುಂಗಬಹುತ್ವಂಗವಿರಾಜಿತ
ವಿಂಧ್ಯಭೂಧರಂ (ಉದ್ಯು. ೨-೪೩). [ಸಂ. ನಿಹಾಕಾ]

ನಿಹಾರೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಶಬ್ದ ; ಅಧಿಕವಾದ ಧ್ವನಿ : ಮುಜಾದ
ಚೂಡೆಯ ಭಟರು ತಂದರು ದಿಟುಸಿನರೆನೆಗೆದು ನಿಹಾರದೊಳಿಡಿದು ನೆಲೆ
ಸೊಪ್ಪಾಗಿ ಸಾರಿತು ಸರಿದು ಹಿನ್ನೆಲೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೧೨) ; ಮೇಲುದ್ದಿ
ಕರನ ನಿಹಾರದಲಿ ಭೊದ್ದಿಡಿದು ಹಾಡಿದನಾರೆ ಸುರನುಪಮಮಹಾ
ಕೈಲಾಸವರ್ಣತಕೆ (ತೊರಣ. ೬-೫-೨೪) ; ನಿಹಾರದಲಿ ಸಿದಿದು ಬೊದ್ದಿಡಿದು
ದುದ್ದಿ ಕಂಗಳ ಕಿರಿಯ ಕೋಪದಲಸುರನಯ ನೆಲಕಡಿಮಗುಚರಲಿಗಿದನು
ವಾಲಿಜನುಗ್ರಮುಖ್ಯಯಲಿ (ತೊರಣ. ೬-೩೦-೨೯).

[<ಸಂ. ನಿಹಾರದ]

ನಿಹಾರೆ (ನಾ). ೧. ಮಂಜು ; ಇಬ್ಬನಿ. ೨. ಮಬ್ಬು ;
ಮಸುಕು ; ಹಾಟುಡುದ್ದಿನ ಹೊತ್ತ ದುಗುಡದ ಮೋಹಗಳ
ಮೋನದ ನಿವಾಣಂ. ದು]ಹಾರದ ದೂಜುಗಂಗಳ ದೇವನಿರವ ಕಂಡು
(ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೫). ೩. ಅಜ್ಞಾನ ; ತಾಮಸಿಕೆ : ನಿಹಾರದ
[ಪಾಣಂ. ವಿಘಾತಿಯ] ದದಿಗದಾನನರೈದಿ ಕವಿದುದು ಕೆದಣಾ ಸುರ
ಬಲನ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೩೨). ೪. ಮಲಮೂತ್ರವಿಸರ್ಜನೆ : ಧರೆ
ಯೊಳಿಲ್ಲವ ಸುಟ್ಟಿರುಂಟಿಲ್ಲ ಭಸ್ಮ ಕರ್ಪುರವ ಸುಟ್ಟರೆ ಭಸ್ಮವುಂಟಿ ನರತತಿ
ಗಾಹಾರ ನಿಹಾರವುಂಟಿಮ್ನ ಭರತೇಶಗಿಲ್ಲ ನಿಹಾರ (ಭರತ. ೧-೨೪).
‘ನಿಹಾರ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಹಿಂಸನ (ನಾ). = ನಿಹನನ : “ಪ್ರಮಾಪಣಂ, ನಿಬರ್ಹಣಂ . . .
ನಿಹಿಂಸನಂ, ನಿರ್ವಾಪಣಂ . . . ವಧಃ—ಈ ೩೦ ಕೊಲ್ಲುವದಕ್ಕೆ
ಹೆಸರುಗಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೭೨). [ಸಂ.]

ನಿಹಿತ (ಗು). ೧. ಇರಿಸಿದ ; ಇಟ್ಟ ; ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯುಂ ಚಂದ್ರಾ
ಪೀಡಮುಖನಿಹಿತಶ್ಚಲಸ್ತ ಬೃಹದ್ದಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಮರಣಸಮಾಸಾದಿತೆಯಾ
ದಂತೆ ಮೂರ್ಧ್ವಗೆ ಸಂದಳು (ಕಾದಂ. ೫೭೪) ; ಮಾರುತಿಗಂ
ಪಾಂಚಾಲೀಕುಂಚಕೇಶಪಾಶಾಕೈಶ್ಚ ಪಾತಕಪ್ರಧಾನನಿಹಿತ ಹಿತನೆನಿಸಿದ

ಭರಣಾಚೇತನಗಂ ಧರ್ಮನಂದನಾದಿಗಳಿರ್ದು ಧರ್ಮಯುದ್ಧ ಮನೆ ಸಮ
ಕಟ್ಟಿದಾಗಳು (ಗದಾಯು. ೭-೬೨೪) ; ಭರತಾಗಮಭವನನಿಹಿತಮಹನೀಯ
ಮತಿಪ್ರದೀಪೆಯುಂ (ನಿಹ. V, ದೇವಲಯ. ೫೮-೩ ; 1177) : ಕುಂಭಿ
ಕುಂಭಸ್ಥಳನಿಹಿತನಿಶಾತಾಂಕುಶಂ ಭೂಭುಜಂ (ಚಂದ್ರ. ೬-೯೯). ೨.
ಸಂಗ್ರಹವಾದ ; ತುಂಬಿದ : ನಿಹಿತ[ಪಾಣಂ. ಯತ, ಪಿಳೆ]ಭಕ್ತಿ
ಮಹಾಮುಹಿಯಿಂದೊಪ್ಪುತ್ತಿಪ್ಪ ಭರಾನುಪುರನೇ ರಾಜಧಾನಿಯನಲ್ಲ
(ಬಸವ. ೧೯-೪). (ನಾ). ೩. ಇರಿಸಿದುದು ; ಇಟ್ಟುದು :
“ಆಹಿತಂ, ನಿಹಿತಂ, ನೃಪ್ತಂ, ಅರೋಪಿತಂ—ಈ ೪ ವಿಜ್ಞಾಪ್ಯವು”
(ಪರಾಯು. ೧೨೪-೬೨) ; ಈಚೆಯದಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಆಚೆಯದಿಯ ಮೆಟ್ಟಿದೆ
ನಿಹಿತದಿಯ ಮಡ ಮುಟ್ಟಿದೆ ಉಂಗುಸ್ಸು ಊಜದೆ ದಾಟಬೇಕು ಆತನಿಗೆ
(ಮೋಳಮಾ. ೧೫೦-೫೭೪). ೪. ಒಳಗಿರುವುದು ; ಗರ್ಭೀಕೃತ
ವಾದುದು : ಮಾತುಗಂಟಿತನಿಂದ ಪಸ್ತುಭಾವದ ನಿಹಿತವನೆಯಾದ
ವಾಗ್ನಾದಕ್ಕೆ ಗಿಲ್ಲಸೋಲಕ್ಕೆ ಹೋರುವಲ್ಲಿ ಇಹಪರ ಉಭಯದಲ್ಲಿ ದುಃಖ
(ಮೋಳಮಾ. ೧೩೪-೫೩೨). [ಸಂ.]

ನಿಹಿತಾಚಾರೆ (ನಾ). ಸರಿಯಾಗಿ ರೂಪಿಸಿದ ನಡವಳಿಕೆ ;
ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಿದ ಆಚಾರ : ಘಟದಲ್ಲಿ ವೈಭವ ಅತ್ಯುನ್ನತಿ ನಿರೋಧ
ಆಚಾರದಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಶ ಇಂತೀ ನಿಹಿತಾಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿ ಕಾಯದ
ಕರ್ಮ ಜೀವದ ಭಾವ ಜ್ಞಾನದ ಒಳಗನೆಯಬೇಕು (ಮೋಳಮಾ.
೧೦-೩೭). [ನಿಹಿತ+ಆಚಾರ]

ನಿಹೀನ (ಗು). ೧. ಕೀಳಾದ ; ತುಚ್ಛವಾದ ; ಅಲ್ಪವಾದ. ೨.
ಕೀಳುಕುಲದ. (ನಾ). ೩. ಅತ್ಯಂತ ಹುಲ್ಲಕವಾದುದು ; ಬಲು
ಕೀಳಾದುದು : ಇಂಥವರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದರೆ ತಮ್ಮ ಕೆಲಸವಾದೀತೆಂದು
ನಂಬಿ ಅಂಥವರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಅವರ ಬಳಿ ನಿಹೀನವಾದ ಸೇವಾವೃತ್ತಿ
ಯನ್ನು ಮಾಡುವರು (ರಾಜಾ. ೧೦೩). [ಸಂ.]

ನಿಹ್ನವ (ನಾ). ೧. (ಜ್ಞಾನವನ್ನು) ಮರೆಮಾಚುವುದು, —ಅಲ್ಲ
ಗಳೆಯುವುದು ; ಅಪಹ್ನುತಿ. ೨. ಗುಟ್ಟು ; ರಹಸ್ಯ. ೩.
ಅಪನಂಬಿಕೆ ; ಸಂಶಯ ; ಅನಿಶ್ಚಾಸ : “ಅನಿಶ್ಚಾಸ, ನಿಹ್ನವ”
(ನಾಚರಾ. ೪). ೪. ಮೋಸ ; ನಂಚನೆ. ೫. ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ. ೬.
ಅಸತ್ಯ ; ಅಪಲಾಪ ; ಮೋಸಗೊಳಿಸುವ ಮಾತು : “ಅಪಲಾಪ,
ನಿಹ್ನವ” (ನಾಚರಾ. ೪) ; “ಅಪಲಾಪ, ನಿಹ್ನವ—ಮೋಸಗೊಳಿಸುವ
ಮಾತಿನ ಹೆಸರುಗಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೫೬). ೭. [ಜ್ಞಾನ]ಪ್ರದೋಷ,
ನಿಹ್ನವ, ಮಾತ್ಸರ್ಯ, ಅಂತರಾಯ, ಆಸಾದನ, ಉಪಪಾತ
ಗಳೆಂಬ ಆರುಬಗೆಯ ಆಸ್ರವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಯಾವುದಾದ
ರೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದ ತನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲವೆಂದು ಜ್ಞಾನವನ್ನು
ಮರೆಮಾಚುವುದು : ನಿಹ್ನವ—ಮಜಸುಗೆಯುಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೫೯) ;
ನಿಹ್ನವ (ನಾಸನೆಯೆಂದು ತನ್ನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು
ವುದು) (ಜ್ಞಾನಪ. ೬೫). ೮. ಶಿಕ್ಷವಳಿಕೆಯನ್ನು ಗೋಪ್ಯವಾಗಿಡು
ವವನು ; ಅಜ್ಞಾನಿಯ ಸೋಗು ಹಾಕುವವನು : ಭಗವಾನ್
ಮಹಾವೀರನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಆದ ನಿಹ್ನವರ (ವಿಷಯ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ್ದು ಇಲ್ಲವೆಂದು
ಹೇಳುವವರು—ಜ್ಞಾನಿಗಳಾಗಿಯೂ ಅಜ್ಞಾನಿಯ ಸೋಗು ಹಾಕಿದವರು)
ವರ್ಣನವು ಸ್ಥಾನಾಂಗದಲ್ಲಿ (ಜ್ಞಾನಪ. ೧೭೧). [ಸಂ.]

ನಿಹ್ರಾದ (ನಾ). ಶಬ್ದ ; ಧ್ವನಿ. [ಸಂ.]

ನಿಲಯ ‘ನಿಲಯ’ ನೋ.

ನಿಲಯವೇದಿ (ನಾ). ಮನೆಯ ಜಗಲಿ : ಸಮರಕ್ರಮದ ನಿಖರತೆ
ನಿಲಯವೇದಿಯಲ್ಲ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಕೂಡೆ ಪರಿವಾರ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೩).
[ನಿಲಯ (= ನಿಲಯ) + ವೇದಿ]

ನಿಲಯೇಶ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಒಡೆಯ. ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ರಾಶಿಯ ಅಧಿಪತಿ : ನಿಲಯಂ ತನ್ನಿಲಯೇಶನಿಂದುವಿನಿತುಂ ವೀರ್ಯಾಢ್ಯ ಮಾದಂದು ತಪ್ಪಲಮೆಲ್ಲಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೧೬).

[ನಿಲಯ (= ನಿಲಯ) + ಈಶ]

ನಿಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಚರ (?) : ಮುನ್ನ ಶರಧಿ ಯೊಳೊಬ್ಬ ನಿಲವರನುನ್ನ ತದ ವಿಸ್ತಾರ ಹುದ್ದಿನ ತನ್ನ ಮಧ್ಯದ ಯೋಜನಂ ಗಳು ಮೇಲೆ ಮುನ್ನೂರು ಭಿನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ನಿಲಿಯ ನುಂಗುವ ತನ್ನ ಪುಟ್ಟದ ಮಧ್ಯಯೋಜನಮುನ್ನತಿಯು ತಾನಾದುದ್ದೆಯಜುನೂರು ಯೋಜನವು (ಸಂಭವ. ೪-೨೪). [?]

ನಿಲಿಂಪೆ 'ನಿಲಿಂಪೆ' ನೋ.

ನಿಲಿಂಪಕಾಂತೆ (ನಾ). ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ ; ದೇವಾಂಗನಿ : ತುಂಬಿಗಳುಂ ಸಭದಲ್ಲಿ ಮಂಡಳಿಕರಿಸಿ ನಿಲಿಂಪಕಾಂತೆಯರಿಗಿತ್ತದ ಹೀಲಿಯು ಚೆಲ್ಲುವೆತ್ತ ರ್ಘುಲಿಂಗನಿಂದಿನಂ ದಿದದೆ ಬಂದುವು ಲೀಲೆಯನಂದು ಮಾಡುತುಂ (ವಾಢ್ಯ. ೬-೨೩); ಪೊಂಬರಿಯಣಂಗಳೊಳಾರತಿಯಿತ್ತ ಪಾದಿದರ್ ವಿಳಸಿತ ಭಾರ್ಗವೀವಿಧಿವಧೂರತಿಯುಖ್ಯನಿಲಿಂಪಕಾಂತೆಯರ್ (ಶಬರಂ. ೩-೨೨).

[ನಿಲಿಂಪ (= ನಿಲಿಂಪ) + ಕಾಂತೆ]

ನಿಲಿಂಪಕುಜ (ನಾ). ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ಮರ ; ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ : ಬೇಡಿ ದಲ್ಲದಿಯದು ನಿಲಿಂಪಕುಜಂ (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೧೪-೧೫; 1154).

[ನಿಲಿಂಪ (= ನಿಲಿಂಪ) + ಕುಜ]

ನಿಲಿಂಪಗಣ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಸಮುದಾಯ : ತ್ರಿಗುಣಸಿ ಬಲ ವರ್ಷ ನಿಲಿಂಪಗಣಂ ಮಂದರಕುಭ್ಯನ್ನಿ ತಂಬಸ್ಥಲದೊಳ್ ಸೊಗಯಿಸಿತು ಕನಕರುಚಿಯಂ ತ್ರಿಗುಣಕನತ್ಯನಕಘಟಿತ ಕಟಿಸೂತ್ರದವೋಲ್ (ಅಜಿಪ. ೪-೩೧). [ನಿಲಿಂಪ (= ನಿಲಿಂಪ) + ಗಣ]

ನಿಲಿಂಪಚಕ್ರ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ; ಇಂದ್ರ : ಈಯದೊಡ ಪಾರಿಜಾತಮನೀಯದಮೋಘಂ ಸಿತಾತಪತ್ರಪ್ರಕರಚ್ಚಾಯೆಯನಸ್ತ ಪ್ರಕರಚ್ಚಾಯೆಯನೇಗುಂ ನಿಲಿಂಪಚಕ್ರಗೆ ಶಾಖ್ಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೩೦).

[ನಿಲಿಂಪ (= ನಿಲಿಂಪ) + ಚಕ್ರ]

ನಿಲಿಂಪದಂಪತಿ (ನಾ). ದೇವದಂಪತಿ : ಅನೋನ್ಯಪ್ರೇಮಸಂಜಾತ ಸಂಪತ್ತರಂಪರಾಪರಿಗತಮಾಗಿ ನಿಲಿಂಪದಂಪತಿಯನೆ ಪೊಲ್ವ ತದ್ವಂಪತಿ ಯಿಂದಂ. ಪವಿತ್ರೀಭೂತಮಾದ ಭೂತಲೋದ್ದೇಶದೊಳುತ್ತಮಾನ ಭಾವಿಕೀರ್ಣಕರಪುಣ್ಯದೂತಾಹೂತಂ ಪುರುಷೂತಂ ಬಂದು (ಅದಿಪ. ೬-೮೮ ವ); ಸಾರಸಹಂಸಲೋಕಿಕಕುಳಧ್ಯಾನೋತ್ಕರಂ ಚೆಲ್ಲನಾಯ್ತು ಕರಂ ಸ[ಕ್ರ] ನಿಲಿಂಪದಂಪತಿಗಳಿಂದಾ ನಂದನಂ ನಂದನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೦). [ನಿಲಿಂಪ (= ನಿಲಿಂಪ) + ದಂಪತಿ]

ನಿಲಿಂಪನಗ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಬೆಟ್ಟ ; ಮೇರುವರ್ವತ : ಮನ ದೊಳ್ . . . ಸದೆಯದೆ ನಿಲಿಂಪನಗಭಿಧ್ಯಯಂ ತನುವಿನ ಮೇಲಣ ದೋಹಂ ತನಗಿಲ್ಲದೆ ತಳದಿದರ್ವನುನ್ನತಚಿತ್ತಂ —(ಧರ್ಮಾನ್ಯ. ೧೨-೪೦).

[ನಿಲಿಂಪ (= ನಿಲಿಂಪ) + ನಗ]

ನಿಲಿಂಪನಾಥ (ನಾ). = ನಿಲಿಂಪನಾಯಕ : ಉಪಹುತಸನುಮಾರ ನಳಕೂಬರ ಮಕರಕೇತುಸೌಂದರ್ಯನುಂ ವಿನಿರ್ಜಿತ ನಿರನಶೇಷ ನಿಲಿಂಪನಾಥವಿಭವನುಂ (ಪಾಂಕಿಪ. ೧-೭೧ ವ).

[ನಿಲಿಂಪ (= ನಿಲಿಂಪ) + ನಾಥ]

ನಿಲಿಂಪನಾಯಕ (ನಾ) ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ ; ಇಂದ್ರ : ನಿಲಿಂಪ ನಾಯಕಗಾದುದಾಗಳಾಸನಕಂಪಂ (ಅಜಿಪ. ೩-೩); ವಶರಥಮಹೀ ನಾಯಕನುಚ್ಚಿತ್ತವದಿಗುಪಾಪ ನಿಲಿಂಪನಾಯಕನಂತೆ ವಾಹನದಿಗುಪಾಪ (ಸಂಯಮಾ. ೩-೮೯ ವ). [ನಿಲಿಂಪ (= ನಿಲಿಂಪ) + ನಾಯಕ]

ನಿಲಿಂಪನಿವಹ (ನಾ). = ನಿಲಿಂಪಗಣ : ನಿಲಿಂಪನಿವಹಸ್ತುತ ಜಯ ಜಯಧ್ವನಿಸ್ತನಿತಕಳದಿಗಂತರಾಳನುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೭೦ ವ).

[ನಿಲಿಂಪ (= ನಿಲಿಂಪ) + ನಿವಹ]

ನಿಲಿಂಪನಿಲಯ 'ನಿಲಿಂಪನಿಲಯ' ನೋ.

ನಿಲಿಂಪವಧು (ನಾ). = ನಿಲಿಂಪಕಾಂತೆ : ನಿಲಿಂಪವಧುವಕ್ರಸರೋಜ ಮಿತ್ರನೆನೆ ಚಿತ್ತೋದ್ಯಮವೀಚಾರಪರವಿನೋದಂಗಳನಂದದೇಂ ನಲಿದನೋ ಕಲ್ಪಾಮರಂ ಕಲ್ಪದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೩೫).

[ನಿಲಿಂಪ (= ನಿಲಿಂಪ) + ವಧು]

ನಿಲಿಂಪವ್ರಜ (ನಾ). = ನಿಲಿಂಪಗಣ : ನಾನಲಾ ದ್ರೌಪದಿಯು ಮದುವೆಯೊಳಾ ನರೇಂದ್ರರ ಗೆಲಿದವ ಬಳಿಕಾ ನಿಲಿಂಪವ್ರಜವ ಮುಜಾ ದುರುಪಿದನು ಪಾಂಡವನ (ಕುಮಾರ್ಯ. ೧೩-೩೬).

[ನಿಲಿಂಪ (= ನಿಲಿಂಪ) + ವ್ರಜ]

ನಿಲಿಂಪೆ (ನಾ). = ನಿಲಿಂಪಕಾಂತೆ : ಕಂಪಿನ ಜೊಂಪೆಯು ಹಿಡಿದ ನಿಲಿಂಪೆಯ ತೆರ ಬರುವೆಲರೆಸಳೆನಮಮ (ಹಂಸವ. ೧೬೯-೨).

[ನಿಲಿಂಪ (= ನಿಲಿಂಪ) + ಪೆ]

ನಿಲಿಕೆ (ನಾ). (?) : ಅವಾಕೆಯು ಬೆನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯಿರಲು ಹೊಕ್ಕಳ ಮೇಲೆ ಸುಳಿಯಿರಲು . . . ಆಕೆಯು ನಿಲಿಕೆಯೆಂದಿವುದು (ಸಾಮುಲ. ೨೩-೧೨).

[?]

ನಿಲಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ದೀದಿನಂದಾಜಾಗೊಂಡು ಸಿಕ್ಕಿದ ದೂಪಿನ ತಲೆಯೊಳ್ ನಿಲಿಲ್ ಸಿಕ್ಕೊಂದು ತರ್ಗಿ ನುಗ್ಗಿ ಕರ್ಚಿ ಕೊಡಹುವ ನಟ್ಟಿನ ಗೋವಂ ದನ್ನದೋಪಿ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ಖಣಲೆಂಬ ಖಟಲೆಂಬ ನಿಲಿಲೆಂಬ ನೆರ್ಕಂಬ . . . ಕೂರಸಿಗುರವನೆಯ ದನಿಯಡಸುತಂ ಪುಟ್ಟಿ (ಇಹರ. ದೇ. ೪೧-೨೧).

ನಿಲಿನಿಲಿಲು (ದ್ವಿರುಕ್ತೆ) : ನಿಲಿನಿಲಿಲು [ಪಾಠಂ. ನಿಲಿನಿಲಿಲು]

ಭುಗಿಲೆಂಬ . . . ಛಿಛಿಛಿಛಿಛಿಛಿಲಿಲು ಛಿಛಿಲೆಂಬ ಖಣಖಟಖಿಲಿಲು ಖಿಲಿಲೆಂಬುಗಳ ಪನಿ ತುಂದಿತಂಬರವ (ಕುಮಾರ್ಯ. ೧೪-೪).

ನಿಲಿನಿಲಿಲು = ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಹುಂಕೃತಿ ಮಸಗೆ ಹೂದಿದನಹಿಪನೆದೆ ನಿಲಿನಿಲಿಲೆ [ಪಾಠಂ. ನಿಲಿನಿಲಿಲೆ, ನಿಲಿನಿಲಿಲೆ]ನಲು ಧನುವ (ತೊರಂ. ೩-೬-೬). ನಿಲಿಲಿಲಿಲ್ = ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಬೆರಸಿ ಪದಾತಿ ನೆಕ್ಕು ನೆಲೆಂಬ ನಿಲಿಲಿಲಿ [ಪಾಠಂ. ನೆಲಿಲ್ ನೆಲಿಲೆಂಬ . . . ಸುಸ್ಕರರವಂ ಮಿಗೆ ತಳ್ಳಿದಾಡತ್ತು ಯುದ್ಧದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೬-೬೮).

ನಿಲಿವಳಿ (ನಾ). ಬೇಗ ಬೇಗ ಚಲಿಸುವಿಕೆ ; ಸಂಚಲತೆ ; ಚಂಚಲತೆ (?) : ಪನ್ನಗನ ಜಿಹ್ವೆಯು ನಿಲಿ[ಪಾಠಂ. ನಳಿ]ವಳಿಯಂತೆ ಚಮ ತ್ಯಾರದ ಅಸಿಯ ಗುಣಮೊನೆಯಂತೆ . . . ಅತ್ಯನ ಉಚಿತವನುತು ರಸ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಬೆರಿದಂತಾಗಬೇಕು (ದಾಸೋಸಂ. ೪. ೪೦೮-೯೫).

[?./ತುಳು. ನಳಿ = ನಡುಗು]

ನಿಳ್ಳು 'ನೀಳ್ಳು' ನೋ.

ನಿಳ್ಳಿ (?) (ನಾ). (?) : ನಿಳ್ಳಂಗಳಿಗೊಡದೆ ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಸ್ವಪನುಜ ರುಳ್ಳಂಗಳಿಂ ಸೂರಸೇನನುಂ ಪ್ರವರಸೇನಳ್ಳಂಕಳೊದಗಿ ನಿಂದದ್ವಜನ ಶಸ್ತ್ರಗಳ ಖಡಿದು ಮೂದಲಿಸಲಿಂತು (ಹನಮು. ೧೯-೩೨). [?]

ನಿಳ್ಳಲಿ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಧ್ವನಿ ; ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿ (?) : ಎಳೆ ಮಕ್ಕಳ ಕಣ್ ಹೊಳಪಲಿ ಮೊಗದರಳಲಿ, ಕೈಚಪ್ಪಳಿ ನಿಳ್ಳಲಿಯಲಿ (ನಿಮ್ಮದ್ವ. ೪). [<ನೀಳ್ + ಉಲಿ]

ನಿಜತೆ, ನಿರತೆ (ನಾ). ಸೊಬಗು ; ಮನೋಹರತೆ ; ಸುಭಗತೆ : "ದೇಸೆಯೆಂದುಂ, ಗಾಡಿಯೆಂದುಂ, ನಿಜತೆಯೆಂದುಂ ಸೊಬಗು"

(ಕಶಸಾ. ೬೬-೪೭೯); "ನಿಜತೆ ಗಾಡಿ ಸೊಬಗಿನಲ್ಲಿ ಸಿನ ಸುಭಗತೆಯಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕು. ೫೬). ನಿರತೆ: "ನಿರತೆಯನೆ ಸುಭಗತೆಯನಿಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೫೫); ಮೃದುಗೀತೆ ತಿಳಿನೀರ ನಿರತೆ ನೇಸರನ ಚಿಂಗದಿರ ಪೊಳಿಸಿನ ಚಿಲ್ವು! (ಚಿತ್ರಸ್ತ. ೪೬); ಏನೆನಲಿ ಮದುಮೆಯಾಗುವರಿಬ್ಬರದು ನಿರತೆ (ಕಾಲೂರ. ೭೪-೧೩೫); "ಯೋಗ್ಯ" (ಕಾಲೂರ. ಅಡಿಟ); ಕೊನೆ ಮುಳ್ಳಕಂತಾಗೆ ಹಿಂದುಮುಂದುಗಳೆಲ್ಲ ಕೊನೆದು ಬಾಡಿದ ನಿರತೆಯಂ ಮೂಲಿಸುವಳು (ಕಾಲೂರ. ೧೧೪-೨೩೫); "ಅನಂದ, ಸುಭಗತೆ" (ಕಾಲೂರ. ಅಡಿಟ). 'ನೀಜತೆ' ಪರಾ. [$\text{ನಿಜಾ}_2 + -ತೆ$]

ನಿಜಸು, 'ನಿಜಾಸು', ನೋ.

ನಿಜಸು, 'ನಿಜಾಸು', ನೋ.

ನಿಜಾ (ಕ್ರೈ). ೧. ಜೋಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು: ಎಜಗುವ ಮಕುಟಿಂಗಲ್ ಜೋಡ್ಯಮಂದತ್ತಮುತ್ತಂ ನಿಜಾವ ಕರೆಯುಗಂಗಳ್ ಪೊಯ್ವ ದೇವಾನಕಂಗಳ್ . . . ಬೆಡಂಗೆಂ ಮೊಲೆಯ ದಿವಿಜವ್ವಂವಂ ತಂದುದಂದೊಂದು ಚಿಲ್ವಂ (ಅಡಿಪ. ೭-೫೧). 'ಕೆಯ್ವಿಜಾ' ಪರಾ. ೨. ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗು; ಕೊಂಕುಕೊಂಕಾಗು: ನಿಜಾನಿಜಾದು ತೆಜಿಯುಯಾದು ಕಿಜುಮುಬಲ ದಿಕ್ಷಯೀಳ್ ಪರವ ಬರಿವೊನರಸೆದುವು (ಅನಂಪ. ೯-೧೬ ರಗಳೆ). ೩. ಮಡಿಕೆ ಬೀಳು; ನಿರಿಗಟ್ಟು: ಮಿಜ ಮಿಜನಾದ ಮೈ ಹೊಳೆಹಿಂದು ತೆರೆಗಟ್ಟಿ ನಿಜಾದೇಳ್ವ ಹೊಂಗಾಸೆಯಿಂದ . . . ಹೊಳೆವರು (ಭರಣ. ೧೩-೧೦೧). 'ನಿಜಾಗಾಸೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ನಜಾ]

ನಿಜಾ, ನಿರಿ, ನೆರಿ, ನೆರೆ, ನೆಜಾ (ನಾ). ೧. ಭೋತ್ರ, ಸೀರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಉಡುವಾಗ ಪಾದಗಳ ಬಳಿಗೆ ಇಳಿಯುವಂತೆ ಓರಣವಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಮಡಿಕೆ: ತಾಳದ ಲಯಮಂ ನಿಜಾ ನೀಳಾಳಕಹಾರದ ಪೊದವ್ವು ಮುತ್ತೆಂಬವು ಮುಮ್ಮೇಳಿಸಿ ಕೈ ಕೊಂಡುವು ಲುಳಿತಾಳಕೆ ಕೈ ಕೊಂಡೆಂಬುದೊಂದಚ್ಚರಿಯೇ (ಅಡಿಪ. ೯-೨೪); ಬಿಗಿದೊಗದಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪ ಕುಚಮಂಡಳಮಂ ರುಚಿರಾಂಚಳಂ ಗಳಂ ಬಿಗಿದಮರ್ವಂತಿಜುಂಕಿ ಲಜಿಯಂ . . . ಒಪ್ಪಿದರಂದು ಕಾಂತೆ ಯರ್ (ಕಾದಂಪ. ೭೧); ತುಜುವಂ ಕಳಸುವ ಕೃಷ್ಣೆಯ ನಿಜಿಯಂ ಪಿಡಿದುರ್ಚವೇಟ್ಟ ಕೊಳನಂ ಪಿಂದುಂ ಪೆಜಗಾಗಿ ಪುಗುವ ದುರ್ನಯ ಮುಜಾಪವೆ ಕಾರವನ ರಾಜ್ಯದಾಯದ [ಕುಂ]ವಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧೦); ನಿನ್ನೊಡನೆ ನಾಂ ಬಪ್ಪನೆಂದನುತ ನಿಜಿಯ ಸೆಳೆದಪ್ಪಿ ಬಾಯ್ವಿಡುವ ಸುತನ ಮುಂಡಾಡಿ (ಜಹಣ. ೧೦-೨೨); ನಿಜಿಯಂ ಬಲಗೈಯಂ ಪಿಡಿದು ವಾಮಕರದಿಂ ಪತಿಯ ಬಲಗೈಯ ಬೆರಳಂ ಪಿಡಿದು ನಡೆವ ಗಾಡಿ ರೂಢಿವಡೆಯ (ಧರ್ಮಪ. ೬-೬೪ ದ). ೨. ಮಡಿಕೆಯುಳ್ಳದು; ಮಡಿಕೆ ಹಾಕಿ ಉಡುವುದು; (ನಿರಿ ಹಿಡಿದು ಉಟ್ಟು) ಸೀರೆ: ನಿಜಾ ಸೋಂಕಲು ಮುನಿಯಿಲ್ಲ (೭೨೨. ೧೧೨); ನಿಜಾಯ ಸೆಜಿಂಗ ನೋಸರಿಸಿ . . . ನುಣ್ಣೆರಲಂ ಮೊಲೆಗಿತ್ತು ಪೀರ್ವ ಕಣ್ಣಿಜಿಯದ ಕಂದ ನೆಂದನೆಗೆ ಕಣ್ಣಿಜಿಯಪ್ಪನೊ ಮಂದಪಾಸಮಂ (ಅರ್ಥನೀ. ೧-೧೦೦); ನಿಜಾಯ ಸೆಜಿಂಗನೆತ್ತಿ ನಿಜನೀವಿಯೊಳಯ್ವು ತೊಡರ್ಪ . . . ನಿಜಿ ನೂಂಕಿಯುಂ ನೆಜಿ ಮಣಿಕಂಕಣದ್ವಿಳಯಮಂ ಕರಪಲ್ಲವದಿಂದೆ ಮಾಡಿದರ್ ಮೊಜಿವಿನಮೊಲ್ವು ಬಾಳವತಿಗಂದಭಿಷೇಕಮನಿಂತು ಕಾಂತೆಯರ್ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೭೪); ಉಟ್ಟಿ ನಿಜಾ ದಾಂಟಿದಡೆ ಕಚ್ಚುವದೆ (ಜಹಣ. ೪-೨೫); ಕೊಡಹಿ ಮೊಲೆಗಳ ಮೇಲುದಿನ ನಿಜಾಯ ಕೆಳರು ಹೂ ಗೊಂಚಲಿನ ತುಂಬಿಯ ಬಳಗವನು ಬೆಂಕೊಂಡರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೪); ಧರೆಯ ಹೊಯ್ದರೆ ನುಂಗುವುದೆ ದೇವರ ನಿಲುಕಿ ಹತ್ತುವುದೆ ಕರತಳ ನಿಜಾಯ ದಾಂಟಿಲು ಕಚ್ಚುವುದೆ (ಜೀವಂಚ. ೧೬-೫೭). ೩. ಮಡಿಕೆ;

ಮಡಿಸಿ ಹಾಕಿದ ಗಂಟು: ಮುಜಾಯ ಕುನಿಕಲನದೇ ಮೇಲಣ ನಿಜಾಯನೊಡನೊಡ ಸೀಳ್ವು . . . ಬಂದಿಯಂ ಕುನಿಕುಡು ಬರಲೀನ ದಿದು (ಜಸಪ. ೫೬-೨೯). ೪. ಕ್ರಮ; ಜೋಡಣೆ: (೪). ೫. ಸೊಬಗು; ಅಂದ; ಲಾವಣ್ಯ: ನಿಜಾನಿಜಾಗನ ನಿಜಾದೇರ ನಿಜಾಯನಜಾಯಂ ಪೊಗಬಲ್ (ಅಡಿಪ. ೬-೯೪). 'ನಿಜಾದಳರ್', 'ನಿಜಾಮುಗಿಲ್' ಪರಾ. ೬. ಸಂಪ್ರದಾಯ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ; ರೀತಿ: ನೇರೈಯನ್ ನೆನೆದು, ನಿಜಾಯಮನ್, ಅಜಮಮನ್ ಎತೆಯೊಕ್ಕೇಸ್ ಅಣ್ಣನನ್ ಮನ್ ಮಾಡಿ ಕಿಬರ್ ನೆಲದ ಕುಡರೋಳ್ ಪುಗಿಸಿ ಮುನ್ನಿಸಿದನೆಂಬರ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೨-೧೯); ಬಲ್ಲಿನವನ ಗಡಸು ಗಾಜತನಮನಂತೆ ನಿಜಾಯಮವನ ಕಯ್ಯ ಅಡಿಯ ಪಿಡಿಯೊಳರ್ಪದನ್ (ಬದಪ್ಪ. ೧೨-೨೨೯). ೭. ಅಲೆ; ತೆರೆ: 'ನಿಜಾಗೋಳ್' ಪರಾ. ೮. ಗುಂಗುರು; ಸುರುಳಿ: 'ನಿಜಾಗುರುಳ್' ಪರಾ. ನಿರಿ: ೧. "ನಿರಿ ಯುಗ್ಗು ನೀವಿಯಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೦೬); ಉತ್ತಮ ದುಕೂಲಮಂ ನಿರಯ ಪಸರಿಸುವಟ್ಟಿ ಚತ್ತಿಲ್ಲದ ರವಿಕೆ ಜಿಗಿದು (ಸಮೋ. ೧೦-೨೪); ಚಮುತ ನಿರಯನು ಬನದಲಿ ಬಂದಳು ಜಿಂಕದ ಸಿಂಗಾರಿ (ಇಂಗೀತ. ೪೯-೧). ೨. ಆರಸಿಗಿದು ಗುಣ್ಣೆ ದಲ್ ಅ ಅಕ್ಕು ಉಸಿರ ನಡೆ ಪೆಣ್ಣೆ ಮೇಣಾ ನುಣ್ಣು ಕಿರಿ ಗರೆಯೊಡೊಳ್ಳಿ (ಶೀರಮಾ. ೫೨೨-೫೯೬). ನೆರಿ: ೧. ವಿಮಲಾಂಗಿಯರು ಜೀವಾದ ಬೇನಾಂಬರಳಂ ನೆರಿಗಳಂ ಪಿಡಿಯುವರು (ಸಾಗಂಧಿ. ೨೯-೧೫); ಹಾಗೆಲ್ಲಾ ನೆರಿ ಚಮುಕಿಸಿಕೊಂಡು ಬೀದಿ ಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರಬಾರದು (ಅಪಾಭಾ. ೧೬). ೫. ನೆರೆಯು ಅಸ್ಥಿರ ಎಂಬುದರ ಬದಲು, ಕಡೆಯು ತಿಂಗಳಿನ ನೆರೆಯಂತೆ ಅಸ್ಥಿರ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ (ಕನ್ನನು. ೧, ೧೪೪). ನೆರೆ: ೧. ಕಡಬೆಡಗೆ ರುಡಿಯಂದ ನೆರೆಗಳನದರಿ ಮುಂಗುರುಳ್ಳಿದಿದು ಪುಟ್ಟಂಜ್ಜೆದೊಂತಾ ಪುಳಿನತಳದಿಂದ ಜಲಕಂತಾಯ್ತು (ಜಂಜಮಾ. ೧೧೧-೨೨); ಸೀರೆ ಉಡಿಸಿ ಅದರ ನೆರೆಯನ್ನು ಕಾಲ ಬಳಿ ಚೆಲ್ಲಿದರೆ, ಅವನೊಳ್ಳ ಕನ್ನ . . . ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಯಾರಿಗೂ ತೋರದು (ಮಲ್ಲ. ೧೦೦). ನೆಜಿ: ೧. ನೆಪಾಣಂ, ನಿಜಿಯನೊಯ್ಯಾರಿಸುತ . . . ಬಂದಳು ರಾಮನಿಡೆಗೆ (ತೊರಣ. ೬-೪-೪); ನೆಪಾಣಂ, ನಿಜಿಯಂ ಮಜಿದು ತಳುವದಂಗಳ ಕೆಯ್ವು ನಿಲುಕುಗಾಲ್ಪೊಂದು (ಸಮ್ಯಕ. ೬-೧೨); ಸಣ್ಣ ಸಾಲಿಯ ಸೀರೆಯ ನೆಜಿಯಾ ಬಾಲಕಿಯೊರ್ವಳು ಬದುಸಿಂಗಾರದ ಜಾಲವ ದೀಸಿದಳ್ಳಿಟಿಗೆ (ಕಂನವಿ. ೨-೯೫).

ನಿಜಾನಿಜಾ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ನಿಜಾನಿಜಾಯನಂತರಂತರಕ್ಕೆದು ಮೊನೆಯ ಮುಂಜಿಳಿಗಳೆಯ ಪುಲಿಯ ಚರ್ವನವಟ್ಟು . . . ಭಿಕ್ಷುನೇಪವ ತಾಳ್ದನಕ್ಕೆವಟ್ಟು (ಭಿಕ್ಷಾ. ೧-೧೨) ನಿಜಾನಿಜಾಗೋಳ್ = ೧. ಉಂಗುರುಂಗುರವಾಗು; ಗುಂಗುರಾಗಿರು: ನಿಜಾನಿಜಾಗೊಂಡ ಗುಣಾರ್ಪವನ ತಲೆನರ್ವಿಳ್ ಲಾವಣ್ಯರಮನಿಡಿದಿದು ತೀವಿದ ಕಮಲಾಸನನ ಬೆರಲಟ್ಟು ಗಳನ್ನ ವಾದುವು (ಸಂಪಥಾ. ೨-೨೯ ದ). ೨. ಒಪ್ಪ ವಾಗು; ಚೆಲುವಾಗು: ಬಸಂತರಾಜನ ಬರವಿಗೆ ಗುಡಿಗಟ್ಟಿದಂತೆ ಬಳ್ಳಳ ಬಳಿದ ಮಿಳಿರ್ವ ತೋಳೆಯ ತರ್ಗಳುಮಾತನ ಬರವಿಗೆ . . . ವನವನಿಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ನೆಜಿಯ ಕೆಯ್ಯಯ್ಯಂತೆ ನಿಜಾನಿಜಾಗೊಂಡು ಸೊಗ ಯಸುವ ನಿಜಾಗನ ನಿಜಾದಳರ ಗೊಂಚಲ್ಳ ಕುಂ (ಜಂಜಮಾ. ೨-೧೨ ದ); ನಿಜಾನಿಜಾಗೊಂಡ ಕೆಂದಳರ ಕೆಂದರ್ಗಳ್ ಪಜೀವನ ಮುರ್ದಿನಂ ಪೊಟ ಮಡುರ್ಪ ಕೋರಕದ ಕೋರಕದೇಳ್ ನನೆ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳನಂ ತುಜುಗಿ ಪೊದವ್ವು ಪೊಗೊನೆಯ ಬಂಬಲ ಬಲ್ಲೊಜಿಯಂದನೇಂ ಬಬ ಲೊಜಿಗಿದುಜೋ ಪುಕತ್ತು ಪಿನವ್ವುತೆತ್ತಪೊಲಾವ್ವುಳುರುಪಂ (ಲೀಲಾಪ. ೧೩-೬೪).

[<ನಿಜಾ. / ತಮಿ. ನೆಜಾ ; ತುಳು. ನೆರಿ ; ತೆಲು. ನೆಜಾ, ನೆರಿ. ಮರಾ. ನೇ]

ನಿಜಾಕೆ (ನಾ). ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ಜೋಡಣೆ (?) : ಕಟ್ಟು ವರ್ಣಮಾಲಿಕೆಯ ನೀವಿಯೊಳಗೆ ಕೈಗಟ್ಟು ವರ್ಣಮಾಲಿಕೆಯ ಕಟ್ಟು ವರ್ಣಮಾಲಿಕೆಯ ವಲಯ ಮುಂದಿಗಿಯನು ಕಟ್ಟು ಕುಟ್ಟುಂಬುದಲ್ಲಿಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೨-೨೩).

[ನಿಜಾ_೨ + ಕೆ]

ನಿಜಾಗೆ, ನಿರಗ್ಗೆ, ನಿರುಗ್ಗೆ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಮಾವು ; ಇನಿ ಮಾವು ; ಇನ್ನಾಮಾ : "ನಿಜಾಗಂ = ಒಂದು ಮಾವು" (ಕಮದ. ಪಂ.೨) ; "ನಿಜಾಗಮಂದಿಮ್ಮಾವು" (ಕಶವಾ. ೫೪-೧೭೩) ; ಬಸಂತರಾಜನ . . . ಬರವಿಗೆ ವಸಂತಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ನೆಜಾಯೆ ಕೆಯ್ಯೆಯ್ಯಂತೆ ನಿಜಾನಿಜಾ

ಗೊಂಡು ಸೊಗಯಿಸುವ ನಿಜಾಗನ ನಿಜಾದಳರ ಗೊಂಚೆಲ್ಲ ೪೨೦ (ಪಂಚಭಾ. ೨-೧೨೪) ; ಅರಸಂ ನಿಜಾಗನ ತಟ್ಟೆ ಬಲೊಳ್ ಕುಳಿತು . . . ರಂಜಿಸಿದಂ (ಬುದ್ಧಿ. ೨-೧೦೪) ; ನಿಜಾಗದ ಮರಂಗಲೊಂದು ಪೊದೆಯಿಂ ಪುದಿದ ಬನಗಲ್ಲೆಯೆ ಕಾರ ಕಮಂಗಲೊಡ್ಡಾಗಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೪-೧೧).

ನಿರಗ್ಗೆ : "ನಿರಗಿಯೆನೆ ನಿರುಗಿಯೆನೆ ಮಾಕಂದಮಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೫೫).

ನಿರುಗ್ಗೆ : ಮೇಲಿನ 'ನಿರಗ್ಗೆ' ಉಲ್ಲೇಖದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

[?]

ನಿಜಾಗಂದಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕಣ್ಣಪ್ಪ ಯ್ಯನ ಮಗ ಜಟಿಗರಹಪಕ ನಾಗಾಜ್ಞಾನಯ್ಯನು ನಿಜಾಗಣ್ಣಯ್ಯನು ಪೆರಯ್ಯಯನ್ ಆಳ್ವರವ (ಮೃ.೨೬. ೧೯೨೩, ೧೭-೧ ; ?).

[? + ಅಯ್ಯಾ]

ನಿಜಾಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅಲೆಯಲೆಯಾಗು ; ಗೆರೆಗೆರೆಯಾಗಿರು (?) : ತೆರೆಗೊನೆಯೊಳ್ ತೆರಕ್ಕು ನಿಜಾಗಟ್ಟಿದ ಕತ್ತರಿಯೊಳ್ಳೆ ಸರ್ಕಮಲ್ಲರಿ ಯೊಳುದಿಪ್ಪಾತಿರ್ಪ ಕುಸುಮದ್ರುತಿಯೊಳ್ಳೊನೆಯೊಳ್ ಕಳಲ್ಪ ಕಪ್ಪು ರವ ಪುಳಿಲ್ ಪಗಿಲ್ಲಲರ ಬಂದಿನ ಸಣ್ಣ ಮಣಲ್ ಮನಕ್ಕೆ ಬಂದಿರೆ ಕೃತಕ ಪ್ರವಾಹಿನಿಯ ತಣ್ಣಕಲಂ ಬಿಡದಿರ್ಪ ನಲ್ಲಂ (ಪರ್ವತ. ೪-೩೩).

[ನಿಜಾ_೨ + ಕಟ್ಟು]

ನಿಜಾಗಡ್ಡ (ನಾ). ಒಪ್ಪವಾದ ಗಡ್ಡ ; ಓರಣವಾದ ಗಡ್ಡ : ನೂಣಾಳು ಸದ ಪೊಳಗೆ ಬಂದು ಕಂಡರು ಅವನ ನಿಜುಜವ್ವನವನಿ ದಿರೆಳ್ ರೋಮದ ಹೊನ್ನು ಕೋಣದಾಡೆಯೊಳೆನಿವ ದುರಿಮಾಸೆಗಳ ನಾಥಿಯೊಳಗೆಲ್ಲ ನಿಜಾಗಡ್ಡದ ನಿಜತೆಯೊಳುಂ (ಪ್ರಭು. ೭-೭೯).

[ನಿಜಾ_೨ + ಗಡ್ಡ]

ನಿಜಾಗರುಳ್, ನಿಜಾಗರುಳು (ನಾ). ನಿರಿಗೆ ನಿರಿಯಾದ ಕರುಳು : ಸರಳ ಸೊಂಪಿನ ಸೋಹಿನಿ ನಿಜಾಗರುಳ ದಾವಣವಲೆಗಳಲಿ . . . ಅರಿ ಮೃಗವ್ರಾತವನು ಭೀಮ ಕಿರಾತ ಕೈಕೊಂಡ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೧೨-೩೧) ; ಕಂಡನು ದೂರದಲಿ ನಿಜಾಗರುಳ ಕಾಲೊಡಕುಗಳ . . . ಜಾಜುತ ದೀಳುತೇಳುವನ (ಕುಮಾರ. ೩-೮). **ನಿಜಾಗರುಳು :** ಹೊಟ್ಟೆಯ ನಿಜಾಗರುಳನೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಹೊಲಿಸುವ ಮದ್ದು ಗಳಿಸಿದ . . . ತುರಗದ ವೈದ್ಯಕೆಯೊಡ್ಡು ಬಾಯಿಯೆ ಸಂತೈಸಿದರು ವಾಣಿಗಳ ವೇದನೆಯ (ಕುಮಾರ. ೫-೩೯) ; ಸಿದ್ಧ ತೊಡಗಿಂದ ನಿಜಾಗರುಳುಗಳಿಂದ ಜಡಿದುದು ರಣಭೂಮಿ ಯಾಗ (ಕಂಸ. ೧೫-೭೨). [ನಿಜಾ_೨ + ಕರುಳ್]

ನಿಜಾಗರುಳು 'ನಿಜಾಗರುಳು' ನೋಡಿ.

ನಿಜಾಗಳಚು (ಕ್ರಿ). ನಿರಿಗೆ ಬಿಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು, —ಸಡಿಲವಾಗು : ನಿಜಾಗಳಚುವುದು ನಾಣಿಸರ್ವದ ರೋಮಾಳ ತುಪುಗಿರ್ಪದವಯವ ದೊಳಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೮-೭೧).

[ನಿಜಾ_೨ + ಕಳಚು (<ಕುಟ್ಟು)]

ನಿಜಾಗಳೆ (ಕ್ರಿ). —ನಿಜಾಗಳಚು : ನಟ್ಟನೆ ನಿಜಾಗಳೆದುರು ಚಂದ್ರ ಗಾವಿಯ ಬಟ್ಟೆಪಾವುಡೆ ಸಹವಾಗಿ (ಮೋಹತ. ೧೭-೭೮).

[ನಿಜಾ_೨ + ಕಳೆ]

ನಿಜಾಗಾಸೆ (ನಾ). ನಿರಿಗೆಯುಳ್ಳ ಕಚ್ಚೆ : ಕನಕಕಾಂತಿಯ ಪಸರಿಸುತಿದ ನಿಜಾಗಾಸೆ ಮಿನುಗುವ ಮಣಿಭೂಷಣದ ಪಣಿತೆಯರಥಿ ಸಂಪ್ರಮದ ಕೋಲಾಟವ ಜನಪನೋಲಗದೊಳಾದಿರು (ಕಂಸ. ೮-೩೧) ; ದುಗುಲ ದೊಳ್ಳಿದಿದ ನಿಜಾಗಾಸೆಯಿಂದ ಐದಂಬನ ಮದದಾನೆಗಳೆಂದದೊಳ್ಳಿದ ದರ್ಜಲಕೇಳಿಗಾಗ (ಕಂಸ. ೨೫-೧೧೮). 'ನಿಜಾಚೆಲ್ಲಣ' ಪರಾ.

[ನಿಜಾ_೨ + ಕಾಸೆ]

ನಿಜಾಗುರುಳ್, ನಿಜಾಗುರುಳು, ನಿಜಾಗುರುಳ್, ನೆರಿಗುರುಳು (ನಾ). ೧. ಒಪ್ಪವಾದ ಕುರುಳು ; ಓರಣವಾದ ಕೂದಲು : ನಿನ್ನ ನಿರಹದಿಂ ಪೊರಳುತರೆ ನಿಜಾಗುರುಳ್ಳ ಸಾಲು ಕೆದರ್ಪದು (ಚಿಬ್ಬ. ೧೦-೭೪) ; ನಿಜಾಗುರುಳ್ಳ ನೇವರಿಸುತ . . . ಸಿರಿ ನೊಸಲೊಳು ಕಸ್ತುರಿಯ ತಿಮ್ಮತ ಹೆಂಗಳರಿಯರೆಸೆದರರ್ಪಿಯಲಿ (ಕಂಸ. ೨೪-೪೩). ೨. ಗುಂಗುರುಕೂದಲು ; ಸುರುಳಿಕೂದಲು ; ಕೊಂಕಿದ ಕುರುಳು : ದೇವಿಯ ನಿಜಾಗುರುಳೊಳಿಗೆ ಮುತ್ತಿನೆಸವ ಮಂಜರಿಯಂ ಬಿತ್ತರಿಸುವ ತೆಜದಿಂದೊತ್ತಿದನರಸಂ ಜೀರ್ಣೋಪವೆಯಿಂದ ಚಂದನಜಲಮಂ (ಕುಸುಮ. ೪-೧೩೭) ; ಆ ಕುನರನ ಸುತ್ತಿ ನಿಜಾಗುರುಳಿಂದಮುಖಿಯರು ಒಪ್ಪಿದರು (ಪ್ರೀತಾಲ. ೬-೨೨) ; ಮಹಾದಂಪಿ ಕಮ್ಮೆಲರ್ದೊಳೆಯೊಳ್ ಬಿದ್ದದ್ದು ಗಟು ಬೆಳವಣ್ಣವಾದಂತೆ ತುಜು ಬೊಂದಾಕಾರವೆಳೆದು ಭಸ್ಕಾಂತಿಕ ನಿಜಾಗುರುಳ್ ಮೇಗವ ಮುಚ್ಚಿದುವು (ಮೋಹತ. ೮-೨೩). **ನಿಜಾಗುರುಳು :** ೨. ನಿಜಾಗುರುಳ ಬಾಲಿ ಯರ ಮುಂದೆ ತಿರುಗುತ್ತಿಪ್ಪ ಬಣ್ಣವಾಯ ಭುಂಜಕರುಗಳು ತಾವು ಅಜ್ಜಾಪುಳವರೆಂದು ಬೀಗಿ ಬೆಣೆಯುತ್ತಿಪ್ಪರು (ಮೋಹತ. ೧೮೮-೭೦೯) ; ತುಂಬಿಗೊ ನಿಜಾಗುರುಳುಗಳೊ ಮಣಿಗಣವೊ ಸದನವೊ (ಕುಮಾರ. ೧೩-೧೪) ; ನಿಜಾಗುರುಳಬಲಿ ನಿನ್ನಯ ದಿವ್ಯದೇಹವ ಬಣ್ಣನಿಲದೆಯೊಲ್ಲ ಹರಕಿ . . . ಹೊರಳ ಬೇಡ (ಮೋಹತ. ೩೩-೪೮) ; ಮಡಕಿಳಿದ ಕುರುಳ ನಿಜಾಗುರುಳ ಸುಕ್ಕುಂಗುರುಳ . . . ಕೋಮಲೆಯರೆಡೆವಿದೊಡಗಿ ಬರುತಿರ್ಪರು (ಚಿಬ್ಬ. ೩೭-೪೬).

ನಿಜಾಗುರುಳ್ : ೨. ನಿಜಾ[ನಾಕಾಂ. ಣ]ಗುರುಳ್ಳ ತುಂಬಿಗಳ ಪೊಳೆನ ಲೋಚನದ ಮಣಿಮಾನ . . . ಮಣಿವ ಮಧ್ಯದ ಮೃಣಾಲದ ಬಗೆಯ ಭೇದಮಂ ಕುಣುಪಿಡುವೊಡರಿದ ನಲ್ಲರಸಿಯೊತ್ತರಳೆಯರ ಜಲಕೇಳಿ ಕಡ್ಡನೆದುರು (ಚಿವಿಭಾ. ೩೦-೩೧). **ನೆರಿಗುರುಳು :** ೨. ಪದಮಂಗುಟದ ತುದಿಯಿಂದ ಬರೆವುತಿಯು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ ನೆರಿಗುರುಳನಂಗೆ ಪೊಡಿಸಿಕೊಳುತುತ್ತರಕೆ ಬದಲುತ್ತರವ ನೀಯದ ನಿಂದಳರೆಳಿಗೆ (ಅನಂ. ೨-೧-೩೬).

ನಿಜಾಗುರುಳು = ಗುಂಗುರು ಕೂದಲುಳ್ಳವಳು : ನಿಜಾಗುರುಳ ನಿಜಾಗುಳ ಕೆಂಬಾಯಿದೆಯೊಳೆ (ಪರ್ವತ. ೩-೧೮).

[ನಿಜಾ_೨ + ಕುರುಳ್]

ನಿಜಾಗುರುಳು 'ನಿಜಾಗುರುಳು' ನೋಡಿ.

ನಿಜಾಗೆ, ನಿರಗ್ಗೆ, ನಿರಿಗೆ, ನಿರುಗ್ಗೆ, ನಿಜಾಗೆ, ನೆರಿಗೆ, ನೆಜಾಗೆ (ನಾ). ೧. (ಸೀರೆ, ದೋತ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳ) ಮಡಿಕೆ : ನಿಜಾಗೆಗಳ ಪಸರಿಸುತ ಉರದೋಜಿ ಸೆಜಗ ಹೊಣುತಿಕಳು ಜಾದರದ ನೆರಳು ಕಾಣಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೩೮). ೨. ಪದರ ; ಮಡಿಕೆ : ಗಿರಿ ಪಾಣಿ ಭಾಗಮಿಕ್ಕಿದ ನಿಜಾಗೆಪೊಲಸುರೇಂದ್ರನೊ ಬೆಳ್ಳುಕಿರದಂಬರದ ನಿಜಾಮುಗಿಲ ತೆರೆಗಳ ಪೊರೆಯೊಳಗಣ ನಿಜವಿಮಾನದೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಶಾಂತಿ. ೮-೫೨). ೩. ವಿಸ್ತಾರ ; ರಚನೆ : ಹೊಗೆಯ

ಹೊದಟಾನ ನಿಜಿಗೆಯೆಂದು ವಜ್ರಿಗೆ ಸುಸ್ಥಿತ್ಯವೆಂಬವೊಲು ಮೇಲಗಿನ
ಶೋಕಕೃತಾನುವಿನ್ಮೇ ಮನದ ಹೊಗೆಯಿಂದ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೀ. ೬೦೩.
೪-೧೦ ಅಧಿಕಪದ್ಯ); ಅದು ವೇದಗಳನೆಯಾಚ್ಚೆಯನುಳ್ಳ ಸರ್ವತತ್ವದ
ಸಮೂಹವನುಳ್ಳ ಬಹುಭುವನವೆಂದೆಂಬ ಸದನಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ನಿಜಿಗೆಗಂ
ನಾಡೆ ಮೂಲಸ್ಥಂಭಯುಷ್ಠಿ (ವೀಶ್ಯಪು. ೫-೩-೯); ಏತಜ್ಞಾನವು ಪೊಚ್ಚಿದ
ಮಾತಿನೊಂದು ನಿಜಿಗೆಯೊ! (ರಾಮಾಪ್ತ. ೮೫-೨೬). ೪. ರೀತಿ;
ಕ್ರಮ; ಪದ್ಧತಿ: ಅಜುತವು ಮತ್ತೆ ತೊಂಬತ್ತಜುತೆಯದಯ್ಯತ್ತು
ಮತ್ತೆ ಸಾಲ್ಪತ್ಯಕ್ಕುಂ ನೆಟಿಯಂಭತ್ತಪ್ಪ(ತ್ತುಂ)ತ್ತನೆ ನಿಜಿಗೆಯ
ಮೂವತ್ತುಮಿ(ಮ)ನಜಿ ಭುಲಿಗೆಗಳಕ್ಕುಂ (ಬಮದ. ೩-೩೮);
ಅಜುವ ಪರಮಸ್ತುಪೊಂದೇ ರೂಪು ಸದ್ಭಕ್ತಿವೆಣಗಿನಿಂದರಾಗಿ ಸಹಜದ
ನಿರೀಕ್ಷನೆಯ ನಿಜಿಗೆಯಿಂದೊಂದಾದುದು (ಲಚಂ. ೫೪-೨೦); ಕಪಟದ
ನಿಜಿಗೆಯನು ಬಲ್ಲನೆ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು (ಕುಪ್ಯಾಪ. ೧೬-೧೦). ೫. ಇರು
ವಿಕೆ; ನಡವಳಿಕೆ; ವ್ಯವಹಾರ: ಭರಣಿಪನ ನಿಜಿಗೆಯಲಿ ಕಂದನ
ಮರಣವನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಪ್ರಳಯದ ಹರಣ ಕೋಪವ ಕೇಣಗೊಂಡನು ತನ್ನ
ಚಿತ್ತದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೀ. ೪-೧೪); ನೇರ ನಿಜಿಗೆ ದುರ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಳೆಯ
ಪಲರನಾ ಕಾಟಿಪ್ಪು ಬದುಕುಪುದು (ಅಂತಿಗೊ. ೩೧-೬೩೦). ೬. ಪರಿ
ಣಾಮ: ನಿತ್ಯಾನಂದಪದವಿಯ ನಿಜಿಗೆಯನು ನಿಯಮಿಸಿದನಾ
ಪ್ರಭುಲಿಂಗ ಭಕ್ತರಿಗೆ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೨೦-೫); ಮೋಕ್ಷ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥದ
ನಿಜಿಗೆಯನಾರ್ ಪೇಶ್ವರ್ (ಪಾಪ್ಯಾಪ. ೪೬). ೭. ಸೊಬಗು; ಬೆಡಗು;
ವಿಲಾಸ: ರೇಖೆಯ ನಿಜಿಗೆ ಬಣ್ಣದ ಜಾತಿ ಭಾವದ ನೆಜವಣಿಗೆಯಂ
ಬಲದ ನಿಪುಣತೆ ಕಣ್ಣೆ ಸೊಗಯಿಸಲು (ಕುಪ್ಯಾಪ. ೩-೫೧); ಕಂಕಣಗಳ
ರೂಪಾತ್ಮಕದಲಿ ಮಾಯಾಲಲನೆ ರಂಗಂಬೊಕ್ಕು ನಿಂದಳು ನಿಜದ ನಿಜಿಗೆ
ಯಲಿ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೪-೫೪). ೮. ಪ್ರದರ್ಶನ; ಆಡಂಬರ: (೪).
೯. "ಸಡಗರ; ಡೆಂಭ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ೧೦. ನಿಲವು; ಸ್ವರೂಪ:
ಅಜಾದಜಾವಿನ ಕುಟುಹಿನಲ್ಲಿ ನಿಜಿಗೆಯ ನಿಜದ ಕುಟುವ ಕಂಡ ಮತ್ತೆ
ಮಹಾದರಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂಚನೆ (ನೋಳಮಾ. ೧೭೫-೬೭೨); ಅಜಾವು ತಲೆಕೆಳ
ಗಾಯ್ದು ಧೈರ್ಯದ ನಿಜಿಗೆ ನಗೆಗೆಡೆಯಾಯ್ತು (ಕುಪ್ಯಾವಿ. ೨-೧೨);
ನೆಜೆ ನಿರಂತರ ನಿರ್ವಿಕಾರದ ನಿಜಿಗೆಯಮಲಜ್ಞಾನವನು ಕಣ್ಣಿಜನುವಾ
ಪ್ರಭುರಾಯನನು ಕಂಡಳು ಮಹಾದೇವಿ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೧೬-೪); ನಿಜದ ನಿಜಿ
[ಪಾಪಾಂ. ಉ]ಗೆಯ ಭಕ್ತಿಯಲಿ ಭೂಮಿಪೆಯ ಮೈದುನನಮಲಪದಪಂಕ
ಜಕೆ ವಿನಮಿತನಾಗಿ ತಂದನು ರವಿಜನರಮನೆಗೆ (ತಿರರಾ. ೪-೬-೨೧). ೧೧.
"ಕ್ರಮಪಡಿಸುವಿಕೆ; ತಿದ್ದುವಿಕೆ; ಸರಿಪಡಿಸುವಿಕೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
೧೨. ಸ್ಥಾಪನೆ; ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ: ಸದಭಿಮತ ದೇವತಾಭೀಷದ ನಿಜಿಗೆಗೆ
ನೆಗಟ್ಟು ಮಾರ್ಗತೀರಮುಂ ಮಾಳಂ ಮೊದಲಾದಜುಂದಿಂಗಳುಮಿಪ್ಪ
ದಾಯಕಂ (ಲೋಕೋಪ. ೨-೪೯). ನಿರಗೆ: ೧. ಕಟ್ಟೀಯ ನೆಳ್ಳೀಲಿ
ಬುಟ್ಟಿಯ ಹೆಣೆಯಾನ ದಿಕ್ಕಿನ ಧೂಳವದಿ ಮ್ಯಾಗ ಬಿದ್ದರ ನಿರಗಲಿ ಒರಿಸಿ
ಇರುವೇನ (ಲೋಕಗೀ. ೧೫೬); ಹಾಲಗೋಳಿಯ ಮ್ಯಾಲ ನಿರಗೋಳಿಯ
ತಂದ ನಿರರಾಗ ನಿರಗೆ ಒದೆಯುವ ಹೆಣ್ಣಿನ ಹ್ಯಾಂವಕ ತಂದ ಶಿವರಾಯ
(ಕನ್ನ. ೧೦೬); ಒಂದ ಪಾಟುಣಿಗಿದಾಳ ಒಂದ ನಿರಗೆ ಉಚ್ಚಾಕ್ಕ
(ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೩೬). ನಿರಿಗೆ: ೧. ಹೆಣನ ನಿರಿಗೆ ಗಂಡಿನ ತಲೆಗೆ (ನೌಇಂ. ೧೯೨೯, ಉದುಮಿ. ೪೪೬-೧೩; 1535); 'ನೀನುಟ್ಟು ನೀರೆಯ ನಿರಿಗೆ
ಕಳಚುವುದು... ಆಗ ನಾನು ಲಿಂಗೈಕ್ಯನಾದೆನೆಂದು ತಿಳಿ (ಶರಣ. ೩೫೫); ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ದುಂಡಗೆ ನಿಂತು, ಬಲಗೈಯಿಂದ ಉಟ್ಟು
ನೀರೆಯ ನಿರಿಗೆಗಳನ್ನು ಎತ್ತರಿಸಿ ಹಿಡಿದು... ಅಡುವರು (ಕನ್ನ. ೩೯);
ಉಟ್ಟಿದ್ದ ಕಚ್ಚಿಪಂಚೆಯ ನಿರಿಗೆಯನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಸುತ್ತ,
ಸೊಂಬದ ಸುತ್ತ ಕಟ್ಟಿರುತ್ತಿದ್ದ (ಸಾಹೇಬ್. ೧೬). ೧೩. ಸುಕ್ಕು:

ಗಂಡಕದ ಕಾಲುಗಳ ತೊಗಲಿಗೆ ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ನಿರಿಗೆಗಳಿರುತ್ತವೆ;
ಕೆಲವುಗಳಿಗೆ ಎಡರ್ಪ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ನಿರಿಗೆ ಇರುತ್ತದೆ
(ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೪೯). ನಿರುಗ್ಗೆ: ೪. ತರಹರಿಸಿದರು ಮುನ್ನಿನ
ಸ್ವರೂಪದ ನಿರುಗಿಯನು ಕೈಕೊಂಡು ಪೇಳಿ ತರುಣಿಯೆನೆ ಮನ
ನಲಿದು ಬಿನ್ನಹ ಮಾಡಿದಳು ತರಳಿ (ಉಪ್ಪಕ. ೩೪-೨೯). ೧೦. ಪರಮ
ಪೂರ್ಣಾಖಂಡತತ್ವದ ನಿರುಗಿ ನೀನಾಗ್ಯ (ಗಗಾ. ೨೨-೧೦೩). ೧೪. ಕ್ರಮ
ಬದ್ಧವಾದ ಜೋಡಣೆ, — ಜೋಡಿಕೆ: "ನದ್ಯ, ನೇದ್ಯ
ಕುತ್ಯಾ. ಸನ್ನಿಹರ್ಷಣಯೋಃ, ಹಳತದೋಳಂ, ನಿರುಗಿಯೊಳಂ"
(ಕಾಶ್ಯಾ. ೧೫೩). ೧೫. ಸೇರುವಿಕೆ; ಹೊಂದಾಣಿಕೆ; ಕೃಷ್ಣ
ಶುಕ್ಲವೆಂಬ ಪಕ್ಷದ್ವಯಗಳ ನಿರುಗಿಯ ತಾಣವಿವರಗಳನ್ನು ಮನ್ನಹ
ಕ್ರೀಡಾಸಮೇತನಾದ ಪುರುಷನು ತಿಳಿದವನುವುದು (ಸಕಪ್ಪ. ೬೦).
೧೬. ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ; ಇರುವು: ಸಾರವನು ರಕ್ಕಸಿಯ ಕೊಲುತಿಕ
ದೂರು ನಿರುಗಿಯಯನುತ (ಕಂಕ. ೧೧೫-೧೧). ನಿಜುಗೆ: ೩.
ಪ್ರಾಸದ ಭಂದದ ಅನ್ವಯದ ನಿಜುಗೆಯಂ ಶಬ್ದಂಗಳ್ ಮೃತ್ಯುಮಾಗಿ
ಪೂವು (ಕಮದ. ೫೬೩. ೬ ಪೃತ್ತಿ). ೪. ಪರೀಕ್ಷೆಕ್ಕತ್ತವ ಪರಮವೈದಿಕದ
ನಿಜುಗೆಯಲಿ ಮಾಡಿಸಿದನಗ್ನಿಯಲೊಣಗಿತ್ತೆನೂಪರಿಸಿಯರು (ತೊರರಾ.
೨-೬-೬). ೭. ಏನನೆಂಬೆನು... ಆ ನಿಂತಬಿನಿಯರೆ ಸುರೇಖಾ
ಸಾಂಕದ ನಿಜುಗೆಯ ಸುಧಾರದನೂನ ಸಮೋಹನದ ತೂಕದ ಭಾವ
ಭಂಗಿಗಳ (ಕುಪ್ಯಾಪ. ೭-೯೨). ೧೦. ನೆಲನಂ ನಿಜುಗೆಯಂ ನಡೆ
ಪೊಂದು ಪದಮುಮಂ... ಬಲ್ಲಿಗೆ ಬೆರಲಿತ್ತಿ ಪಕ್ಷಿಯಂ ನೆಲೆಗಳಂ
ಕಿಡಲೆಯದೆ ಸಿಲೆಯ ಮೇಲಾದೊಡಂ ಶಕುನಮಂ ನಿಜುಜಂತೆ ನಿಜುಸುವೆಂ
ಪಂದಿಯಂ ನೀ ಮೆಚ್ಚಲುಂ (ಕಂಪಭಾ. ೫-೪೬); ನಿವಿಧಪ್ರಭಾ
ಪೋಷ್ಪದ ನಿಜುಗೆಯ ತೋಪಾದನು (ಕುಪ್ಯಾಪ. ೬-೬೮); ನಿನ್ನ
ಮೂರ್ತಿಯ ನಿಜುಗೆಯದಿರಲಿ ಹರಣವಳವನು (ಕಾಶರಾ. ೮-೩೩);
ಅಜಾಪರಾಲೆ ದೇವ ನಿನ್ನೀ ನಿಜುಗೆಯನು ನಿಗಮಾಂತ್ಯವೇದ್ಯನನಜಿಸಿ
ಯೋಗಾಧೀಶರಜಾಯರು ಯೋಗನಿಷ್ಠೆಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೯-೭-೪೨).
೧೬. ನಿರೂಪಣೆ; ವಿವರಣೆ: ಸನ್ಯಾಸವಿಧಾಯಕಂಗಳಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳ
ನಿಜುಗೆಯಂ ಕೇಳಿ (ಭಾರತಾಂ. ೧೩೮-೧೯). ೧೮. ನಿಶ್ಚಯ; ದೃಢತೆ
(?): ನಿಜುಗೆಯಂ ಪಚ್ಚೆವಣ್ಣಂಜೆಯನಿಸುಗುಂ (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೪);
ಬೋಧಿಯ ನಿಜುಗೆಯಂಬಸಿಯಿಂದ ಕಡಿದಜ್ಞಾನವಾಶಗಳ ಪರಮನೇ
ನೀನಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರವ ತೊಪುವುದು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೯-೧೯). ೧೯. (?):
ನಿಜು[ಪಾಪಾಂ. ಉ]ಗುಣಗಂಟವೇಟವಮರ್ದಾಪ್ಪರೆ ನಲ್ಲನೊಳೊಂದಿದ
ಬ್ಬಜಾಂ[ದುಪ್ಪ] ಮಜಸಲ್ಪಿ ಪೋಗುತರೆ (ಬಂಹಂ. ೩-೫೩). ನೆರಿಗೆ:
೧. ಜಡೆಯು ಅಲ್ಲಾಡುತ್ತಿರಲು ಚಂದಕಾವೀ ನೀರೆಯ ನೆರಿಗೆಗಳು
ಜೋಲಾಡುತ್ತಿರಲು (ಕೃವಾವಿ. ೬೬); ಬಿತ್ತಾರಿ ನೆರಿಗೆ ಬಿದಿರಾಡೆ ಸ್ವಯ್ಯ
(ಹುಟ್ಟಹ. ೪೫). ೨. ಅವನ ಬಾಯಿಯ ಎರಡೂ ಕಡೆ ಎರಡು ಗೆರೆಗಳು
ಬಿದ್ದಿದ್ದವು, ನೆರಿಗೆಗಳಲ್ಲ. ಬಳಕೆಯಿಂದ ಬಿದ್ದ ಗೆರೆಗಳವು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೧೯).
ನೆಜಿಗೆ: ೧೦. ತಾನರದ ನೆಜಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಂದ ಮತ್ತೆ ಸಂದಣಿಗಾಜರ
ಬಂದದ ಮಾತೇತಕ್ಕೆ ಇದು ಪ್ರತಾಪಾರದ ನಿಂದ ನೆಜಿಗೆ(ವೀಶ್ಯ. ೧೬೮).
೧೪. ಅಜಾವಿನ ಅಜಾಕೆ ಕುಟುಹಿನ ಪೂಜೆ ನೆಜಿಗೆಯಾಗಬೇಕು
(ಕಲ್ಯಾಣಾಂ. ೧೫). ೨೦. ಸಂಬಂಧ; ವಾವೆ (?): ಮೊಟ್ಟ
ಧರ್ಮಕಂಜಿದೊಡರ್ಪನ ಪಾಂಚಾಲಿಗೆಜೆಯನಾಗಿದನೆ ಮೆಯ್ಯುಟೆದು
ನೆಜಿಗೆಯಲ್ಲಿವನೆನ್ನ ಬಿಟ್ಟನೆಂಬ ನುಡಿ ನೆಜಿ ಜಾಣ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡು
(ಕುರಾಪಾಂ. ೬-೧೦೬). [ನಿಜು + -ಗಿ./ತುಳು.ನೆರಿಗೆ]
ನಿಜಿಗೆಗಾಣು, ನಿಜುಗೆಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಿಳಿ; ಇರು
ವಿಕೆಯನ್ನು ಕಾಣು: ಅಜಾವಿನ ನಿಜುಗೆಗಾಣದ ಗಿರಿಯ ಕೋಡುಗಲ್ಲ

ಮೇಲೆ ತಲೆಯೂಟಾ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದಡಿಲ್ಲ (ಅನಂ. ೨೫೭-೧೧೭೧).
ನಿಜಗೇಗಾಣಂ : ಕುಟುಂಬದ ನಿಜಗೇಗಂಡು ಬೆವಗುನಡೆದು
 ಹೃದಯಾಕಾಶದ ಬಟ್ಟೆ ಬಯಲೋಳಿಗೆ ಭರತವಾಗಿರ್ಗ ಮಹಾಶರಣರ
 ತೋಟಾ ಬದುಕಿಸಾ (ಅದ. ೪೪-೧೭೪).

[ನಿಜಗೇ + ಕಾಣಂ (<ಕಾಣ್)]

ನಿಜಗೇಯ (ಕ್ರೈ). ೧. "ಮಡಿಕೆಮಾಡು, ಜೋಡಿಸು"
 (ಪ್ರಭಂ. ೨). ಕ್ರಮಪಡಿಸು; ವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡು : ನಿಜಗೇಯು
 ಸಂತಸಮಿರ್ಸನಂ (ಚಿವಿ. ೭-೨೭೨ ವ).

[ನಿಜಗೇ + ಕೇಯ]

ನಿಜಗೇದಳೆ (ಕ್ರೈ). ಸುರುಳಿಗೊಳ್ಳು; ಗುಂಗುರಾಗು : ಮುಲ್ಲುಡಿಯ
 ಮೋಹನಾತ್ಮಕಿ . . . ದ್ವಿರೇಫರುಚಿಶ್ಚೋಗದಳದ ಚಕುರದ ಚಿನ್ನ
 (ಸಂದಿಮಾ. ೭-೧೦). [ನಿಜಗೇ + ತಳೆ]

ನಿಜಗೇವಡೆ (ಕ್ರೈ). ೧. ಕ್ರಮವಾಗು; ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹೊಂದು; ನೇರ
 ವಾಗು : ಪರಮಪದಭಾವದಿಂ ನೂಲಿಗೆದಂತೆ ನಿಜಗೇವಡೆದ ಬಾಹ್ಯ
 ಸಾಮಗ್ರಿಯೊಳ್ ವ್ಯಗ್ರನಾಗಿ (ಅನಂ. ೯-೧೧೪ ವ). ೨. ಸೊಬಗನ್ನು
 ಹೊಂದು; ಅಂದವಡೆ; ಚೆಲುವಾಗು : ಚೈತ್ಯಂಗಳ ಪೊಣಗಣಂ
 ನಿಜಗೇವಡೆದ ಶಾಖಾಸಹಸ್ರಂಗಳೊಳ್ ಮಂಗಳೋತ್ಸವಮನಪ್ಪು ಕೆಯ್ದು
 (ಅನಂ. ೧೦-೨೩ ವ). [ನಿಜಗೇ + ವಡೆ]

ನಿಜಗೇಗಾಳ್ (ಕ್ರೈ). ೧. ಪದರ ಪದರವಾಗು : ಕರಮೆಸೆದುಡು
 ನಿಜಾಯಂಗಜಶಬರಂ ಪರಸವಿಟರ ನಿಡುಗಜ್ಜೇಂಗಳನುರು ಭರದಿಂ ದೀಪಿ
 ತೆಗೆದ ಬಲೆ ನಿಜಗೊಂಡಂಮನನುಕರಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೫-೫). ೨.
 ಸುಕ್ಕುಗಟ್ಟು; ನಿರಿಯಾಗು; ಮಡಿಕೆ ಬೀಳು : ಬಿಟ್ಟು ನಿಜ
 ಗೊಂಡ ಕುಚಂ ಸಜಗೊಂಡ ಪರ್ವಸಿಲ್ವಾ ಬಿಟ್ಟುಗುಟ್ಟಿ ತೋಳ್
 ತೊಡೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೩೪೪). ೩. ತೆರೆತೆರೆಯಾಗು; ಅಲೆಅಲೆ
 ಯಾಗು : ಮೇದಿನಿ ಬೆಂಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಮುಡಿಯಂತೆಸಿದಿಪ್ಪುದು ಪುಷ್ಟಿತಂ
 ಶಬ್ದವಾದಪವೀಧಿ ಪಂತಿಗುರುಳಂತರೆ ಸಂಜಳ ಮಿನಾಸಂಚಯಂ
 ಪೂಜುಜುಗಲ್ ತಡಂ ತೊಡರ್ಗ ತೋರ್ಪವೊಲೊಪ್ಪರೆ ಕೊಂಕುವತ್ತ
 ಸೀತೋದೆ ಸಡಿಲ್ಲ ನೀಳ್ ಶರದಿಂ ನಿಜಗೊಂಡು ಬಬಲ್ ಭಂಗಿಯಂ
 (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೭೧); ನಿಜಗೊಂಡ ಶರದ್ವನಾಳಿಯಂ ಪುದಿದನಿಶಾಧ್ವ
 ದೊಳ್ ಪೊಳೆಯುತಿರ್ದೊಡು ಚಂಡಮರೀಚಿಮಂಡಲಂ (ಜಗದಿ. ೪-೭೧).

೪. ಸುರುಳಿಗೊಳ್ಳು; ಗುಂಗುರಾಗು : ಪೊದಲು ಧರಮೊತ್ತದೆಯಂ
 ನಿಜಗೊಂಡ ಚುಂಡು ಸೋಮರ್ಗ . . . ಕರಮೆ ರಂಜನೆ ಬಂದರಿಳಿಶ
 ಕಾಂತೆಯರ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೯೭೪); ನಿಜಗೊಳ್ಳು ಸುನೀಲಕುಂತಳಂ ಗಾಡಿ
 ಯನೀವ ನಕ್ರಶಕಿ . . . ಬೆನ್ನೊಳಂದಾಡುವ ವೇಣೆ ತಾಂ ಸೊಗನೆ
 ಸೌಂದರಿ ರಂಜಿಸಿದಳ್ (ಉದ್ಯು. ೭-೫೪). ೫. ಚೆಲುವಾಗು; ಮನೋ
 ಹರತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಂದವಾಗು : ಕಿಜಾನಿಜಯೊಳೆ ಕಿಜಾ
 ದಲೆಗಳ ತುಜುಗಿದ ಚೆಲ್ವಳಿಸಿ ಬಳಸಿ ವನವನಿತೆಯ ಕಣ್ಣುಜಾಯನೆ ನಿಜ
 ಗೊಂಡರೆ ನಿಜಾನಿಜಗನ ನಿಜಾದಳರ ನಿಜಾಯನಜಾಯಂ ಪೊಗಬಲ್
 (ಅದಿ. ೭-೯೪); ನಿಜಗೊಂಡು ತಳಪದವಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪಿನೊಳ್ ಪಜಯಿಗೆ
 ಯಾಯ್ತು ಕಂತುಗಿನಲೇವುದೊ ಮಿಕ್ಕ ತಳವಿಯೇಗಿಯಂ ಕಳಕುಳ
 ಮಾಗಿ ಮಾಪ್ಪಿಡೆಗತೋಕೆಯ ಕೆಂದಳೊಂದೆ ಸಾಲದೇ (ಮಲ್ಲಿ. ೫-೨೦);
 ಪೆಜೆದೊರೆ ನೊಸಲೊಳ್ ಮಜುಗುವ ಕಜೆಗಿಜೆ ತಾನೆಂಬ
 ನಂಬಾಗಿಯನೆಸಗುವಿನಂ ನಿಜಗೊಂಡಲಸುವ ಪುರ್ವಂ ಜಜಾದು (ಚಿವಿ.
 ೭-೭೧). [ನಿಜಗೇ + ಕೇಯ]

ನಿಜಾಚೆಲ್ಲಣ (ನಾ). ನಿರಿಗೆಯುಳ್ಳ ಚೆಲ್ಲಣ : "ಚಂಡಾತಮನೆ ನಿಜಾ
 ಚೆಲ್ಲಣಂಗಳಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧-೨೯). [ನಿಜಗೇ + ಚೆಲ್ಲಣ]

ನಿಜದಪ್ಪು (ಕ್ರೈ). ಕ್ರಮತಪ್ಪು; ನೀತಿಯನ್ನು ಮೀರು :
 ನೀನಿರುಳ್ ನಿಜದಪ್ಪು ಪೋಗಯ್ : ಪೋರಕರ್ಮಮನ್ ಎಸಗೆ
 ಪೋಗಯ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೮-೧೭೪). [ನಿಜಗೇ + ತಪ್ಪು]

ನಿಜದಲೆ (ನಾ). ಗುಂಗುರುಕೂದಲುಳ್ಳ ತಲೆ; ಸುರುಳಿಗೂದಲುಳ್ಳ
 ತಲೆ : ಸಲೆ ಮಾಂಸಿ ನೆಲೆ ನೀಲೋತ್ಪಲಕಂಜಂ ಕೋಷ್ಠ ಮೊದಿವಂ
 ಕಬಾಯಿಂದಂ ತಲೆಯಂ ಪೂಸಲೊಡಂ ಪಜಾಬಲೆ ನಿಜದಲೆಯಕ್ಕುಂ
 (ಲೋಕೋ. ೯-೫೨); ಆ ಮಹಿಮಾಲನ ಲೋಲಲೋಚನಂಗಳಾಕೆಯು
 . . . ನಿಜದಲೆಯೊಳ್ಳು ನಿಜಾದಾಯಂ (ಮಲ್ಲಿ. ೭-೪೪);
 ಕಿಜಾನೆಲೆ ನಿಜದಲೆ ಬೆಳವಾಯ ತುಜುಗಿನೆಗರ್ (ಕಾ. ೧, ೨೫-೫೦;
 1186); ನಿಜದಲೆಯ ಚೊಲ್ವೆಯದ ತುಂದಿಯ ಮಜುಗುರುಳ್ . . .
 ಸಳತೋಳುಗಳ ನೀಜೆಯರೈದಿತೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೭೦).

[ನಿಜಗೇ + ತಲೆ]

ನಿಜದಳಿರ್ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಚಿಗುರು; ಮನೋಹರವಾದ
 ತಳಿರು : ನಿಜಾನಿಜಗನ ನಿಜದಳಿರ ನಿಜಾಯನಜಾಯಂ ಪೊಗಬಲ್
 (ಅದಿ. ೭-೯೪); ಬಸಂತರಾಜನ . . . ಬರವಿಗೆ ವನವನಿತೆ ಮೆಚ್ಚು
 ನೆಜೆಯ ಕೆಯ್ದೆಯಂತೆ ನಿಜಾನಿಜಗೊಂಡು ಸೊಗಯಿಸುವ ನಿಜಗನ
 ನಿಜದಳಿರ ಗೊಂಚೆಲ್ಲಳುಂ (ಪಂಪ. ೨-೧೨ ವ); ಆರಲೊಂಗಳ
 ನಿಜದಳಿರೊಳಗೆ ಜಿನುಂಗುವ ಪೆಜ್ಜಂದಿಗಳಮುಳುಂಬಂ ಬನದೊಳ್
 (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೫೦); ಪಸುರನಾಳ್ವಂಕುರದಿಂದೆಳದಳಿರಂ ನಿಜದಳಿರಂ ಸೆಳೆ
 ಗೊಂಬುಗಳೊಳಗೆ ತುಜುಗಿ ಬಂದುದು ಜೂತಂ (ಲೀಲಾವ. ೯-೯೦);
 ಪೂತ ಜೂತದ ಕಿಜುಗೊಂಬಿನೊಳ್ ನಿಜದಳಿರ್ ಮೆಜೆದತ್ತು ಬಸಂತ
 ಮಾಸದೊಳ್ (ಅನಂ. ೭-೪೨). [ನಿಜಗೇ + ತಳಿರ್]

ನಿಜದಳಿದೊಂಗಳಲ್ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಚಿಗುರುಗಳ
 ಗೊಂಚೆಲು; ಸುಂದರವಾದ ತಳಿರುಗಳ ಗುಚ್ಛ : ನಿಜದಳಿ
 ದೊಂಗಳಲಂ ತಳಿದಲೋಕೆ (ನಕ. ೫೭, ದಾಮಣ. ೩೫-೩೭; ಸು. 1160);
 ನಿಜದಳಿದೊಂಗಳಲಿಂದೆಸೆವತೋಕವನಂ . . . ಒಪ್ಪುಗುಂ (ಚಂದ್ರ. ೪.
 ೧೫-೪೪); ನಿಜದಳಿದೊಂಗಳಲಂ ತೆಗೆಯೆ ಬಾರುಳಿಯಂ ದನಿಯೊಡೆ
 ಯೋಳ್ . . . ಗಾಳುವಣ್ಣಳೆಂ ಮೆಜೆದರೊ ಕೇಳಿಶ್ಚಲತಿಮಿರಾವಳಿ
 ಯೋಳ್ ಶಬರೀವಿರಾಸಮಂ (ಅನಂ. ೭-೧೭).

[ನಿಜದಳಿರ್ + ತೊಂಗಳಲ್]

ನಿಜದುಂಬಿ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ತುಂಬಿ, ಭ್ರಮರ :
 ಬಿರಿಮುಗುಳ ಪರಿಮಳಮನೆಡೆಸೂಜಿಗೊಳ್ಳು ನಿಜದುಂಬಿಗಳ ಗಜಾಯ
 ಗಾಳಿಯನುಜೆ ಸೆಜೆವಿಡಿಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೭-೨೦ ವ).

[ನಿಜಗೇ + ತುಂಬಿ]

ನಿಜದುಪ್ಪುಚ್ಚ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ತುಪ್ಪುಳು : ಅಂಚೆ
 ವಿಂಡಿನ ನಿಜದುಪ್ಪುಚ್ಚೊಳ್ ಸುಸುಕ್ಕು . . . ತಣ್ಣನೆ ತಣ್ಣನೆ
 ಬಂದುದಂದು . . . ಮಾರುತಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೩೯೪ ಪ್ರಯೋ).

[ನಿಜಗೇ + ತುಪ್ಪುಚ್ಚ]

ನಿಜದುಜುಂಬು (ನಾ). ಒಪ್ಪವಾದ ತುರುಂಬು : ನೂಲ ತೊಂಗಳ
 ತಲಾರದ ಮೆಲ್ಲಲಿ ಪೆಚೆ ಮೆಲ್ಲ ಮತ್ತೊಳಗೆ ಕರಂಗಳಂ ನಿಜಾ
 ದುಜುಂಬೆದವಾದ್ಯೊಳೊಂದಿ ನಿಂದು ಮುಂದೆಜಿಗಿ ಲಯಂಗಳೊಳ್
 ತಗುಳ ನರ್ತಿಸಿದಾಳೆಯರೊಪ್ಪಿ ತೋಟಾದರ್ (ಕಾ. ೧೩-೧೪).

[ನಿಜಗೇ + ತುಜುಂಬು]

ನಿಜನಿಂಬೆ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣು : ಬಂದ
 ಮಹಾಸಾಹಸಿಗಂಗಳತ್ತಾನಂದದ ನಿಜನಿಂಬೆಯ ತನಿವಣ್ಣಂ ತಂದು
 ಕುಡುವೆಂ (ಜಯಕಾ. ೭-೨೯). [ನಿಜಗೇ + ನಿಂಬೆ]

ನಿಜಾನಿಜಾಗ (ನಾ). ಸೋಗಸಾದ ಇವ್ಯಾವು : ಕಿಜಾನಿಜಾಯಾಳಿ ಕಿಜಾದಲೆಗಳ ತುಜುಗಿದ ಚಿಲ್ವೆಳಸಿ ಬಳಸಿ ವನವನಿತೆಯ ಕಣ್ಣು ಜಾಯನೆ ನಿಜಾಗೊಂದಿರೆ ನಿಜಾನಿಜಾಗನ ನಿಜಾದಳಿರೆ ನಿಜಾಯನಜಾಯಂ ಪೊಗಬಲ್ (ಅದಿಪ್ಪ. ೬-೯೮). [ನಿಜಾ_೨ + ನಿಜಾಗ]

ನಿಜಾಮುಣಿ (ನಾ). ೧. ನೆರಿಗೆಯ ಮರೆ. ೨. ಸೀರೆಯ ಮರೆ ; ಸ್ತ್ರೀಯ ಆಶ್ರಯ (?) ಒಣಿಯುಗಿದ ಕೂರಸಿಯ ಮೊನೆಯಿಂದಜಿಸಿ ಯಂಬುದೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಗುಣ ನಿಜಾಮುಣಿಯಲಂಬುಣಿಸು ನಮಗಿದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ (ಸಾತ್ಯಭಾ. ೧೬-೧). [ನಿಜಾ_೨ + ಮುಣಿ_೨]

ನಿಜಾಮುಗಿಲ್, ನಿರಮುಗಿಲು, ನಿಜಾಮುಗಿಲು (ನಾ). ಪದರ ಪದರ ನಾಗಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡ ಮೋಡಗಳ ಗುಂಪು, - ಸಮೂಹ : ಅಂಬ ದದ ನಿಜಾಮುಗಿಲ ತೆರಿಗಳ ಪೊರೆಯೊಳಗಣ ನಿಜವಿಮಾನದೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೫೨); ಕಾರ ನಿಜಾಮುಗಿಲೊಡ್ಡಂ ನೆನೆಯಪುವವಳ ಬು ಲ್ತುಡಿ ನೆನೆಯಪುದಕ್ಕಂಯೆ ಸೋಗಿ ನವಿಲ ಬೆಡಂಗಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೮೪); ಕಡಲಂ ಸುರಾಸುರರ್ ಕಡೆವೆಡೆಯೊಳ್ ತೆರೆತೆರಿಗಳೊಳಗೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಚಿಲ್ವಂ ಗೆಡೆಗೊಂಡು ನಿಜಾಮುಗಿಲ್ಲಳ ನಡುವೆ ಕರಂ ಮಿಜುಗಿದತ್ತು ಹಿಮಕರ ಬಿಂಬಂ (ಜಗದಿ. ೪-೬೩); ಬಳಿದಿದ್ ಬಳ್ಳಿಮಾಡಂಗಳೆ ದಾಂಗುಡಿವಿಟ್ಟು ನೆನಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗುಡಿಗಳ್ ಮಿಳಿದೊಳೆದುವು ನೆಪದೊಳ್ ಗೊಂಡಳಿಸಿ ತೆಲಂಬೊಳೆವ ನಿಜಾಮುಗಿಲ್ಲಳ ಪುದುವಿಂ (ವರ್ಧಪು. ೫-೩೪). **ನಿರಮುಗಿಲು :** ಅಗಸದ ಮಧ್ಯದೊಳಗೆ ನಿ[ಸಾತ್ಯಾಂ.ಗಿ]ರಮುಗಿಲ ಬಳಗದಂತುರುನಿವಿಡಕರಮಾಗಿ ಬರುವ ರಕ್ಕಸರಂ . . . ಈಶ್ವರತ ಲಕ್ಷಣನೋಕಂತೆಂದಂ (ವೆಂಕಾ. ೧-೧೩-೧೪). **ನಿಜಾಮುಗಿಲು :** ಅಟ್ಟಿ ಹೊಯ್ದು ದು ನಿಜಾಮುಗಿಲನಜಿಯೆಟ್ಟಿ ಕೊಡಹಿತು ತಳಿತಮೇಳುವ ಭಟ್ಟು ಮುಜಾಮುದು ಬೀಸಿದವು ಬಿಜುಗಾಳಿ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೨೩-೩೫).

[ನಿಜಾ_೨ + ಮುಗಿಲ್]

ನಿಜಾಮುಗಿಲು 'ನಿಜಾಮುಗಿಲ್' ನೋ.

ನಿಜಾಯಿಂಗಲು (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಕಗ್ಗಿ ಮುವತ್ತಲ ಸೀಮೆ×ಲ್ಲಿನ್ನೆಂದೆಡೆ ಹೊಂನ್ನೆದಜಿ ಅಳಗನ ಹಳ್ಳ ಎತ್ತರುಳಿ ಸರಿಗನ ಗಟ್ಟಿ ಮುತ್ತರನಜಿ ನಿಜಾಯಿಂಗಲು ಎಣಿಯಮು×ದಿಗರ ಪಳ್ಳ ಪೆಂಪುಳಿಯ ಕೆಜಿ (ಎಕ. VI, ಪರೀ. ೬೭-೧೩ ; ೫೫). [?]

ನಿಜಾಯುಡಿಗೆ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಉಡುಗೆ : ಅಂದವೇಟಾದ ಗಡ್ಡ ದರ್ಭಿಗಳಿಂದ ನಿ[ಸಾತ್ಯಾಂ. ಪೆ]ಜಾಯುಡಿಗೆಗಳ ನಾಟಕದಿಂದ ಮುಟ್ಟಿಯ ಧಟ್ಟು ನೊಸಲಲಿ ಬೇರಿಪರಿ ಮೆಜಿಯೆ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೧೦-೨); ನಿಜಾಯುಡಿಗೆಯಲಿ ಮಲ್ಲಗಂಟಿನ ಸೆಜಗ ಮೋಹಿಸಿ ಬೆರಳ ದರ್ಭಿಯ ಹಜಾದು ಬಿಸುಟಿಸು (ಕುನ್ಯಾಕ. ೯-೧೫); ಪರಿಪರಿಯ ನಿಜಾಯುಡಿಗೆ ಗಳ ನೂಪುರದ ತೊಡರನ ದೇಸಿ ಮಿಗೆ ಬಳಸಿರಲು ತರಾಣು[ರಂದು] ಸತಿಯನು ಕಂಡುದಾ-ಹಂಸೆ (ನಳ. ೨-೩೧).

[ನಿಜಾ_೨ + ಉಡಿಗೆ, (<ಉಡುಗೆ)]

ನಿಜಾಯುಡಿದಾರ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಡಾಬು ; ಸೋಗಸಾದ ಒಡ್ಡಾಣ : ನಿಜಾಯುಡಿದಾರ ನೇಪುರ ವೀರಮುದ್ರಿಕೆ ಮೆಜಿಯೆ ನಡೆದಳೊಲವಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧-೩೬).

[ನಿಜಾ_೨ + ಉಡಿದಾರ, (<ಉಡಿದಾರ)]

ನಿಜಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ನಿಜಾನಿಜಾಲು ನಿಜಾಲನುತ ಹೆಮ್ಮರ ಮುಜಾಮುದು (ಕುನ್ಯಾಕ. ೧೧-೧೪ ೬೫).

ನಿರನಿಟಲು, ನಿಜಾನಿಟಲು, ನಿಜಾನಿಳಲು = ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ನಿರನಿಟಲು ನಿಟಲೆಂದು ಮುದಿಮೂಳೆ ಮುರಿಯುತಿದೆ (ಕೋಗಿಲ. ೪೧-೫); ಒರ್ನ ಕಾಲ ಮುಜಾದಿಟ್ಟಿ ನಿಟ್ಟಿಲುಗಳನು ನಿಜಾನಿಟಲೆಂಬಂತೆ

ಕಿತ್ತು ಮಸ್ತ ಕವನು ತಿಜಾಕಲ್ಲನಾದಿ ಬೊಬ್ಬಿಟಾದ (ಮೋಹತ. ೧೨-೩೭); ಘಮ್ಮು ಘಲಿಲೆನೆ ನಿಜಾನಿಟಲುಗರೆದೊಲಲಿದವು ಫಲುಗುಣನ ಪರಜಾಲ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೧೦-೧೯). **ನಿಜಾಲುನಿಟಲೆನ್ =** ಮುರಿಯುವಂತೆ ಸದ್ದು ಮಾಡು ; ಲಟಲಟನೆನ್ನು : ನುಂಡಿಯ ಪಡಿಯ ಪದಪದ್ಧತಿಗೆ ಘಟನ ಹೆಡೆ ನಿಜಾಲುನಿಟಲೆ[ಸಾತ್ಯಾಂ. ನಿಳಲುನಿಳಲೆಂ, ನಿಜಾಲುನಿಳಲೆಂ] ದುಡೇನದ್ದು ತವೊ ರಣರಘನ (ಕೊರಾ. ೪-೩-೮).

ನಿಜಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಹಿರಿಯ ಪಡುಸಕ್ಕರಗ ನಿಜಾಲು ಹಂದಗನಾನೆವೊಗನೆಂಬ ಪರಿಪರಿಯ ಮೀನುಳಂ ಗುದಿಗೆಯ್ದರು (ಹಜಾ. ೫-೪೫). [?]

ನಿಜಾವಸನ (ನಾ) = ನಿಜಾಯುಡಿಗೆ : ನಿಜುವ ನಿಜಾವಸನವ ಮೆಟ್ಟಿ ನಲಿದಾಡಿ . . . ಸೊಲ್ಲಿಸುವನು ತೊಡಳುಡಿಯ (ಮೋಹತ. ೧೬-೬೯). [ನಿಜಾ_೨ + ವಸನ]

ನಿಜಾವಿಡಿ, ನಿರವಿಡಿ, ನಿರಿಹಿಡಿ, ನೆರಿಹಿಡಿ, ನೆರಿಹಿಡಿ, ನೆಜಾವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿರಿಗೆ ಹಾಕು ; ನಿರಿಗೆ ಹೊಯ್ದು ; ಜಲದೇವತೆಗಳ್ ನಿಜಾವಿಡಿದುಡಲ್ ನಿಮಿಜ್ಜದ ಕುಟುವದಿಯ ತರಂಗದಂತೆ ಬಂಬಲಿರೆಗಳ್ . . . ಪಿಪ್ಪಿಗುಂ(ಪಂಪ. ೫-೫೭); ಬಹುವಿಧದಿಂದ ನಿಜಾವಿಡಿದಹಿಂಟು [ಡು]ಳ ಸದ್ಯತಮಂ ದುಕೂಲಮನೊರ್ವಳ್ ಮಹಿಳೆಗುಡಲೆಂದು ನೀಡುವ ಸಹಜರಿ ವಸನಾಂಗಳೂರುಹಕ್ಕಿಣಿಯಾದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೮); ಪೊಸದುಗುಲಮಂ ನಿಜಾವಿಡಿದುಡಿಯಂ (ಚಂದ್ರ. ೬-೬೩ ಪ); ಪರಿ ವಿಡಿಯ ನಿಜಾವಿಡಿದು ನಾಭಿಯ ಸರಿಸದಲಿ ಪಸರಿಸುತ . . . ವಿರಚಿಸಿ ದಳುಡಿಗೆಯನು ಮಾಯಾತರುಡೆ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೪-೨೧); ಕಟ್ಟಿದ ಪೊಂಬ ಟ್ಪಿಯ ವಿತಾನದ ಪರಸರದೊಳ್ ನಿಜಾವಿಡಿದಳಲಿಟ್ಟಿ ತಳಿವಟ್ಟಿಯ ಚಿತ್ರಾ ವಳಿಯ ಮೇಲ್ಮಟ್ಟಿನ ಲಂಬಣಂಗಳ . . . ಗಾಡಿವಡೆದ ಮಂಟಪದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ರಾಜಶೇ. ೮-೫ ಪ). ೨. ನಿರಿಗೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು : ತಾಯನಪ್ಪು ಕೈ ಮೊಲೆಗೆ ಲಟ್ಟಿಸಿ ನಿಜಾವಿಡಿದು ಮೊಗಮಂ ನೋಡುವ ತೂಗಾಡುವ ಮಗನ ಮುದ್ದುತನನಂ ಬಸವರಾಜಂ ಕಂಡು (ಬಸರ. ೧೦-೧೨೧); ನಾಣ್ಣಿ ಹೊಂಗುತೆ ಬಂದು ನಿಜಾವಿಡಿದು ಅಜ್ಜ ಅಜ್ಜ ಪ್ಪಪ್ಪ ಅಮ್ಮಮ್ಮಂಬುಜ್ಜುಗದ ಸುಕುಮಾರಕನ ಮಿಗೆ ಪಜ್ಜಳಪ ಮೊಗ ನೋಡಿ (ಸಾತ್ಯಭಾ. ೩-೧೪); ಕೈಗಳಿಂದಪ್ಪಿ ನಿಜಾವಿಡಿದು ಕುಣಿನಂ (ವಿಕೋಪ. ೨-೬೧). ೩. ತೆರೆತೆರೆಯಾಗು ; ಅಲೆಅಲೆಯಾಗು : ನಿಜಾವಿಡಿದು ನಿಮಿರ್ವ ಹೆಡೆರೆಗಳಿಂ ನೆಗೆವ ತುಂತುಟುಗಳಿಂದೇಳ್ವ ಬೆಳ್ಳೊರೆಗಳಂ . . . ಎನೆದುಡಬುದಿ (ನಂದಿಮಾ. ೨-೪). ೪. ಗುಂಗುರಾಗು ; ಕೊಂಕು : ಅಡಿಯನೂಡದೆ ಕೆಚ್ಚಿನದ ಕೇಸದಿಗಳೊಡ್ಡದೆ ನಿಜಾವಿಡಿದ ಕುರುಳು . . . ಪೊಡರ್ವ ಕಚ್ಚಳವೆಚ್ಚದುತ್ತತೆವಡೆದ ದಿಟ್ಟಿಗಳೊಪ್ಪೆ ಅನಿಮಿಷಮಡದಿಯರು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ಸಾತ್ಯಭಾ. ೩೨-೧೭). **ನಿರಿವಿಡಿ :** ೧. ನನಪಯ ದಿಸ್ಸದುಕೂಲಮಂ ನಿರಿವಿಡಿದುಪುಡಿಸಿ (ನವನೋ. ೧೩-೪೫); ಪೊಸ ಮಿಸುನಿ ವಟ್ಟಿಯ ನಿರಿವಿಡಿದುಡಿಯಂ (ದಮಸ್ಕ. ೪-೧೩ ಪ); ಮುಂಡೆರಗ ನಿರಿ ವಿಡಿದು ಪೆಗಲೆರಡ ಸುಕ್ತಿ . . . ದೊಡ್ಡ ನಿಳ್ಳುಳಿಯ ಮದುಮಗನಾದ ನಂದು (ಕಾಲೂರ. ೧೪೮-೩೨೪). **ನಿರಿಹಿಡಿ :** ೨. ನಿರಿಹಿಡಿದು, ನಡುವೆರಿ, ತೊಡಳು ಮಾತನು ಬೀರಿ, ಕೊರಗ ನಗಿಸಲು ಬಲ್ಲ ಮಗುವಿಲ್ಲವೆನೋ ? (ಇಂಗೀ. ೬೨-೨೩). **ನೆರಿಹಿಡಿ :** ೧. ಕೆಲರು ರಾಜಕುಮಾರರು ನೆರಿಹಿಡಿದ ರುಮಾಲುಗಳಿಂ ಸುಮಾನದಿಂದ ಹಿಡಿದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೧೩-೨೧). **ನೆರಿಹಿಡಿ :** ೧. ತನ್ನ ಹಳೆಯ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬದಲಾಯಿಸಿ ನೆರಿಹಿಡಿ ದಿದ್ದ ಒಂದು ಹೊಸ ಪಂಚೆಯನ್ನುಟ್ಟನು (ನಿಬಂಧ. II, ೧೦೮). **ನೆಜಾವಿಡಿ :** ೧. ನೆಜಾ[ಸಾತ್ಯಾಂ. ನಿಜಾ_೨]ವಿಡಿದು ದಿವ್ಯಾಂಬರವನ್ನುಟ್ಟು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೭೨-೨೮). [ನಿಜಾ_೨ + ವಿಡಿ]

ನಿಜಾವಿಣಿಲ್, ನಿಜಾವಿಣಿಲು (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಜಡೆ : ನಿಜಾವಿಣಿಲೆನುದವನ್ನು ತಮಧುರಾಧರೆಯಾ (ಲೀಲಾಪ. ೭-೭೬); ಬೆಳರ್ವಣ್ಣಂ ಬಡೆದ ತುಟಿದಳರ್ಪರದಳಕಂ ಮಿಳರ್ವ ನಿಜಾವಿಣಿಲುಮೆನೆದುಮು ತಳರ್ವಲೆನಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕುಳರ್ವ ಕೊಳದಿಂದಾಗಳ್ (ರಾಜಶಿ. ೧೦-೧೦೧). ನಿಜಾವಿಣಿಲು : ಆ ಪಣ್ಣ ಚೆಲುವತ್ತ ನಿಜಾವಿಣಿಲೊಳು ನೋಟಿಕರತ್ತಿ ಸಲಿದಾಡುತಿದುರ್ವು (ಸಾಗಳು. ೧೨-೩೮). [ನಿಜಾ_೨ + ವಿಣಿಲ್_೨]
ನಿಜಾವಿಣಿಲು 'ನಿಜಾವಿಣಿಲ್' ನೋ.

ನಿಜಾವೊಗರ್ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಕಾಂತಿ; ಹೆಚ್ಚಾದ ಹೊಳವು (?) : ನಿಜಾವೊಗರ ಕಬ್ಬೊಗಿಯ ಕಿಡಿಯಲಿ ನೆಜೆದ ವಂತ್ಯದ ಮೇಘನೆನೆ ಝಗಝಗಿಸತಮಕಾಸ್ತ್ರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೯-೧೬).
[ನಿಜಾ_೨ + ವೊಗರ್]

ನಿಜಾಶ್ರಾವಕಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಿಯಮಾಚರಣೆಯುಳ್ಳ ಗೃಹಿಣಿ,— ಶ್ರಾವಕಿ : ಮತ್ತಮೇನುಮಿಲ್ಲದ ನಿಜಾಶ್ರಾವಕಿ ಕಂಡು (ಇಂತೆಂದಳ್) (ಧರ್ಮಾಸ್ತು. ೪-೧೧೭). [ನಿಜಾ_೨ + ಶ್ರಾವಕಿ]

ನಿಜಾಸು, ನಿರಿಸು, ನಿಜಸು, ನೆಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಡು; ಇರಿಸು : ಮೊದಲೊಳ್ ಸಮಾಸಪದಮುಮನೊದವಿಸಿ ಪೇಬ್ಬದಜಿ ತುದಿಯೊಳ ಸಮಾಸಪದಾಸ್ತ್ರವನಾಗಿ ನಿಜಾಸೆ ಕಟ್ಟಿನ ತುದಿಯಂತಿರೆ ವಿರಸಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿಾ. ೨-೮೬); ಅತಿಬಳಬೇಚರೇಂದ್ರನಿವರನ್ನುನುಮಿತನೂರ್ಜಿ ತಾತ್ಪರ್ಯತೆಯೊಳನಾಕುಳಂ ನಿಜಾಸಿ (ಅದಿಪ. ೨-೨೧); ಅರಿಗಲನಾತ್ತೀಯ ಪದಸ್ಪುರಿತ ಸಖಚ್ಚಾಯೆಗಳೊಳ್ ನಿಜಾಸಿ ನಿಂದ ಗಂಡಂ ಪರಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧); ನವಶಿಕೆಳೆಗಳನಮ್ಮ ತದ್ರವಂಗಳೊಳ್ ತೀವಿ ತೀವಿ ನಿಜಾಸಿದರ್ (ಶಾಂತಿಪ. ೧-೩೨); ವನಧಿಯಂ ಕಡೆಯಲ್ಲಾ ಕನಕಾದ್ರಿಯನಾ ಜನಾರ್ದನಂ ನಿಜಾಸಿದಪೋಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೧-೫೮). ೨. ನೆಟ್ಟಿಗೆ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸ್ಥಾಪಿಸು : ಸಿಯಗಿಲ್ಲರ ಸೂಜ್ಜಿರ ಪೊಳ್ಳನಿಜಾಸಿ ಪೊವಾಡಲ್ಲಿ ಲೆಗ × ನಿಸ × × × ದೆಕೊ × × × (ಎಕ. XVI, ತುಮಕಾ. ೮೮-೧೨; ಸು. 775); ಈ ಕಲ್ಲ ಪುಟಿದಗಾವುಣ್ಣ ತಮ್ಮ ಗುಣಿಯಮ್ಮ ನಿಜಾಸಿದೊ (ಎಣ. XXI, ೩೫-೪; 883); ಪಟಯಿಗೆ ಬಿಲ್ಕೊಡೆ ದೀರದ ಪಟವಿಗಿಯಂ ನಿಜಾಸಲಿದೆ . . . ನರನ ಬಿಲ್ಲಗೊಣೆಯುಮನೆಚ್ಚಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೦೯); ಜೋಗಿಮಯ್ಯಂ ಶಿವಪದಪಂಕಜಪ್ರಮರನೀ ಸ್ವರದಾಸಿ ಸಾಸನವು ನಿಜಾಸಿದಂ (ಸೌಭ. XX, ೩೮-೩೮; 1058). 3. 'ಕಲ್ಲಿಜಾಸು' ಪರಾ. ೩. ಸ್ಥಿರಪಡಿಸು; ನೆಲೆಗೊಳಿಸು; ನಿಯಾಮಿಸು : ಆ ಎಜಮ್ಮನುಂ ಅಯ್ಯದಿಮ್ಮರುಂ ನಳರಮುಂ ಸೇಣೆಯುಂ ಬಬಸುವಿಟ್ಟು ಗಿಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮೂಲವ್ವೇದಿಯಕ್ಕೆ ಒರ್ವಳ್ಳ ನೆಯ್ದಿಜಾಸಿದಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೫-೬; ಸು. 750); ಕನ್ನಡ ದೊಳೊಲ್ಲ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರೊಳೊಳೊನಿ ನಿಜಾಸಿ ಖಂಡಪ್ರಾಸವನತಿ ಶಯಮಿದೆಂದು ಯತಿಯಂ ಮಿಕ್ಕರ್ (ಕವಿಾ. ೧-೬೪); ನಂದನ ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಪೆಜನೊರ್ವನಂ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನೆಂಬೊನಂ ನಿಜಾಸಿದೊಡೆ (ವಜ್ಜಾರಾ. ೩೫-೯); ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯಂ ನಿಜಾಸಿದಳ್ (ಎಕ. VII(5), ಕಿವಾರಿ. ೩೬೮-೨೨; 882); ಇಂತೀ ತೆಜದಿಂ ನೆಗಟ್ಟಿ ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯನೀ ವಿಖ್ಯಾತವ್ಯಪಭಾದ್ರಿಯೊಳ್ ಸುರಗೀತಿಯುಲಂ ನಿಜಾಸಿದಂ ನೆಲಂ ನಿಲ್ಲಿನೆಗಂ (ಅದಿಪ. ೧೩-೬೬); ಕಾಶ್ಯಪಂಗೆ ಮಗಧನಾಮುಮಿಟ್ಟು ಉಗ್ರಗಂಶ ಲಲಾಪುಂ ಮಾಡಿ . . . ಕಳ್ಳ ಮಹಾಳಚ್ಚ ಪ್ರಮುಖರಂ ಅಧಿರಾಜಪದವಿ ಯೊಳ್ ನಿಜಾಸಿ [ಸಾಶಾಂ. ನಿಲಿಸಿ] (ಚಾವುಂಪು. ೩೬); ಎನುಗಿರ್ಪದು ಸೂಟಿಲೆಂದು ಮಕ್ಕಳಂ ನಿಜಾಸಿ ನೆಲೆಗಳೊಳ್ (ಸುಳುಮಾ. ೮-೫೫). ೪. ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಿಲ್ಲಿಸು : ದಂತಿಯಂ ನಿಜಾಸಿ ಮರಲ್ಪು ನೋಡುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೬); ಅನೇಕಾಯುಧಶರಭರಿತಂಗಳಪ್ಪ

ರಥಂಗಳಂ ದೊಡ್ಡಾಚಾರ್ಯರ ಪಜಿಗೆ ನಿಜಾಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೦ ವ); ಸ್ಯಂದನಾಶ್ವಂಗಳನೊಂದೆ ದೊರೆಯೊಳ್ ಪರಿಯ ಪರಿಚೋದಿಸಿ ಬಾಣಪಾತ ಪ್ರಮಾಣದೊಳ್ ನಿಜಾಸುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೪-೧೦ ವ). ೫. ತಡೆ; ನಿರೋಧಿಸು : ತೊಪ್ಪಿಯೊಳ್ಳೊ ಗುತ್ತ ಮಿರ್ವಂ ತಡಿಯ ಗಿಡುವನಾಶ್ರಯ್ಯ ಕಾಯಲ್ಪದತ್ತಾ ನಜಾಯದು ಪೋಗಿನ್ನದಂತುಂ ನಿಜಾ [ಸಾಶಾಂ. ಲಿ] ಸುಗುಂ (ಸಮಪ. ೭-೩೯); ಈವಗಿಯೊಳ್ ಕರಣಂಗಳ ಗಾವಳಿಯಂ ಕಳೆದು ನಿಜಾಸಿ ನೆಗಟಿ ವಿನೇಕಂ ಭಾವದೊಳಾಜುಂ ಪಗೆಗಳ ತೀವದಪೋಲ್ ದೊಡ್ಡದೇವನೋವಿದನಳೆಯಂ (ಚಕವಿ. ೩-೧೩). ೬. ರಚಿಸು; ನಿರ್ಮಿಸು; ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು : ಮರುದೇವಿಯಂಬಳಬಡರನರಸುರ ಯುವತೀರಾಪರ್ವಸ್ತಮನಾದರದೆ ಬಿದಿ ನೆಜಿ ಲಲನಾಸ್ವರೂಪದಿಂ ನಿಜಾಸಿತೆನ್ನದಿನ್ನ ಪೋಗಲುಂ (ಅದಿಪ. ೩-೮೦); ವಿನುತಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಂಗಳು ಮನಿಸುವ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಭಾಸದಪನಂಗಳನಾಯ್ ನಿರ್ವಮಿಸುಪ್ರತ್ಯಯವನೆ ಪತ್ತಿ ನಿಜಾಸಿ ಬರ್ಕುಮಾ ಕೈದಿಗಂ (ತಮದ. ೭೪). ೭. ಕೊಂಕಿಸು; ವಕ್ರಗೊಳಿಸು; ಗಂಟುಡಾಕು : ಅಜಾಸಿದುಂ ರೌದ್ರರಸಮಂ ನಿಜಾಸಿದ [ಸಾಶಾಂ. ಕಿರಿಸಿದ, ತಿಜಾಸಿದ] ಕರುಪುರ್ವ ಕರ್ಜದೊಡರ್ಪದ ಬಾಳ್ . . . ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣಾರೋದಕರಾ (ಗದಾಯು. ೪-೨೭). ೮. ನೆಡು; ನಾಟು : ಪೊಜಾಸಿದ ಗಾಲಿಯೊಳಂ ನಿಜಾಸಿದ ಬಸಿಯೊಳಂ ಪೂಸಿದ ಡೆಂಕಣೆಯೊಳಂ . . . ಮೊನೆಯಂ ಪೂಸಿದ ಕೊಂಪದೊಳಂ ಕೈಗೆಯ್ದು (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೨ ವ). ೯. [ಜೈನ] ಚರಿಗೆಗಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸು,—ತಡೆ; ಅನ್ನದಾನಕ್ಕಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಅರಸಂ ಶಿವಗುಪ್ತಭಟ್ಟಾರಕಗಾರ್ ಪಾರಣೆಯಂ ಮಾಡುವೆಂ ಪೆಜರಾರುಂ ನಿಜಾಸಲ್ ಸಲ್ಲೆಂದು ಪೊಲಲೊಳಗಿಲ್ಲಂ ಗೋಸನೆಯಂ ತೊಬ್ಬಿದೊಡೆ (ವಜ್ಜಾರಾ. ೬೮-೪); ಮಹಾನಗರಕ್ಕೆ ಚರಿಗೆಪೋಗೆ ಕನಕವರ್ಣಪ್ಪ ಸೌಂದರನೆಂಬರಸಂ ನಿಜಾಸಿ [ಸಾಶಾಂ. ನಿಲಿಸಿ] ನಿಂದು (ಚಾವುಂಪು. ೧೪೬); ದೇವಕಿ ಸರಾಗದಿರಲು ಘವೇತಂಡ ಹರಿಶುಗಳಂ ಭೂಮಂಡಳವಂದ್ವರ ನೊಂದೊ ನಿಜಾಸಿದಳಾಗಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೩-೫). ೧೦. (?) ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣಾರ ಪನ್ನಿವ್ವರು ಮೂ × × × ಯ್ಕುನಲ ಮೊಜಮು ನಿಜಾಸಿದಾಕಾರೆ ಯರುಂ ಪೊರಳನ್ನಯರುಂ ಗುಣಸಾಗರ ತಮ್ಮಡಿಗಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿ ಮು × (ಎಕ. IV, ಗುಂಡುಕೀ. ೮೯-೧೪; ಸು. 750); ಕೇಯಿ ವಾಳಿಲೆಯಂ ನಿಜಾಸಿದ (ಎಣ. IX, ೨೦-೧೩; ಸು. 800). ನಿರಿಸು : ೨. ಮ[ತ್ರ]ರಾಟುಮುಂ ಕೊಟ್ಟು ನಿರಿಸದೇ ಶಾ[ಸ್ತ್ರ]ನಗಂಭ (ಕಣ. ೮೨-೧೫-೮೭; 1117). ೩. ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಂಡೋನಿಯಮದ್ದಿಯ ಯತಿ ಯನ್ನು ವಿಚಾರಿ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಖಂಡಪ್ರಾಸವನ್ನು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ನಿರಿಸಿದರೆಂತೆ (ಕಸಾಪ. ೫೯). ೧೧. ಗೊತ್ತುಪಡಿಸು; ಗೊತ್ತುಮಾಡು : ಮಹಾರಾಜಂಗೆ ರಾಜಯೋಗ್ಯವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಂಗಿಯಿ ಸಲ್ಕೆ ನಿರವದ್ವಪ್ರಜ್ಞಶಾಲಿಯಪ್ಪ ಮಾಲೀಸನ್ನೆಂಬಾಂಗ್ಗೆಯೋಪಾ ಧ್ಯಾಯನಂ ನಿರಿಸುವುದುಂ (ಮರಾಠಿ. ೫-೩೯ ವ). ನಿಜಸು : ೨. ಸಿಯವಲ್ಲವರಸ ಶ್ರೀಕಾಮ ನಿಜಸಿದನ್ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೨೧-೮; ಸು. 750). ನೆಜಿಸು : ೨. ಜೀಯ ಸನುತನ್ನ ಕಲ್ಲ ನೆಜಿಸಿದ (ಎಕ. VII, ಕಿವಾರಿ. ೧೯೫-೬; 1007).

ನಿಜಾಸೆತಡು = ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು; ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗು : ಅವನ್ ಅಯ್ಯನ ಪಟ್ಟದಲ್ ನಿಜಾಸೆಪಟ್ಟಿದೆ ತಡಂ . . . ಬೇಜಿನೇಜಾ ದಿವಿಜಗ್ ಪಲವಗಿಯ ಪದವಿಗಳನೀಯಲ್ಕೆ ತೊಡಗಿದನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೩-೨೭೦). [ನಿಜಾ_೨ + ಸು]

ನಿಜಾಸು, ನಿಜಸು (ನಾ). ೧. ನಿಲ್ಲುವ ಒಂದು ರೀತಿ,— ಭಂಗಿ : ಗತಿ ಭಾವಂ ಚಾರಿ ಸೂತ್ರಂ ನಿಜಾಸಳವಿ ಬಳಂ ಕಾಣ್ . . .

ಎನಿಸಿ ಭೃಗುಪ್ರಾಧಿಯ ಕೊಲ್ವನುಗ್ರಾಹಿತನ ಮಜಂಕನಂ
ಮಾಮ್ನಲದದೆ ಚಲದಿಂದಕ್ಕಲಕ್ಷೋಣಪಾಳಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ.
೧೪೦-೩೪; 1198; ಶಾಸನಂ. ೧೦೯೭ ನೋಡಿ); "ಪೊದ್ದುಗಿ"
(ಶಾಸನಂ. ೨೯೨ ಕೋಡಿ). ೨. ತೋರಕೆ; ಪ್ರದರ್ಶನ: ಮುಜುಕದಲಿ
ಮಾಯವಿಲಾಸದ ನಿಜಸುಗಗಳ ನೋಟದಲಿ . . . ಮಹಿಳಾಜನ
ವಿರಾಜಿಸಿತು (ತೋರಂ. ೧-೫-೨೯). ೩. ಸೊಗಸು: ಮುಜು
ದಿದಿರಲಿ ನಿಜಸುಗಗಳ ಮುಜುಕವನು ಮುಸುಕುವ ಮುಸಕದ ನಿಜಸಿನಲಿ
. . . ಭೇನಹಿಂದದ ಗುಜುಜಿನಲಿ ಗಾಡಿಸಿತು ಗೋದಾನರಿ ಕಕ್ಕುಜನ
(ತೋರಂ. ೩-೧-೪೭); ನಿರ್ಜರದ ನಿಜಸು ನಿಜುಜಂಕುಸಮಾರನ
ಬಿಜುಸು ಬೇಸಜನಿತ್ತು . . . ನವಮೇಳಕಾಲದಲಿ (ತೋರಂ.
೪-೬-೭). ನಿಜಸು: ೩. ಭಾನುಸುಭಾವನಿಭಾವನಂಗಳ ರಸಮನು
ದ್ವಾವಿಸಿ ನಿಂದ ನಿಜಸು ವಿಜೃತೋಭಾವನಮಾಗೆ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧೩-೩೬);
"ಸೊಬಗು" (ಮಲ್ಲಿಕ. ಕೋಡಿ). [**ನಿಜಸು**]

ನಿಜಸುಂಗಲ್ಲು (ನಾ). (ಮೇರಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ)
ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕಲ್ಲು; ಗಡಿಕಲ್ಲು; ಸೀಮೆಯ ಕಲ್ಲು: ಅದಕ್ಕೆ ಸೀಮೆ
ಮೂಡಲು ನಿಟ್ಟೂರ ಪಡುವಣ ಪೊಲದ ಮೇರೆಯ ನಿಜಸುಂಗಲ್ಲು
(ಸಾ.ಇ. XX, ೭೪-೩೪; 1111). [**ನಿಜಸು** + **ಕಲ್ಲು** (<ಕಲ್^೩)]

ನಿಜಸುಕೆಯ್ 'ನಿಜಸುಗೆಯ್' ನೋ.

ನಿಜಸುಗೆ (ನಾ). ಇರಿಸುವುದು; ಸ್ಥಾಪನೆ. 'ಕಂಭನಿಜಸುಗೆ'
ಪರಾ. [**ನಿಜಸು** + **ಗೆ**]

ನಿಜಸುಗೆಯ್, **ನಿಜಸುಕೆಯ್** (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು;
ತಯಾರಾಗು: ಕಳಂಬೊಕ್ಕು ನಿಜಸುಗೆ[ಪಾಶಂ. ಕೆ]ಯ್ . . .
ಎಣ್ಣೆತುನಾಲ್ಕು ದಿನ್ನಜುಡೊಳಂ ಪಲತೆಜದ ಪಾತಂಗಳೊಳಂ ನೆಟೆದು
(ಜಂಪ್ರ. ೫-೭೭೮). **ನಿಜಸುಕೆಯ್**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ
ಪಾಶಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [**ನಿಜಸು** + **ಕೆಯ್**]

ನಿಜುಂಗಲ್ಲು 'ನಿಜುಗಲ್' ನೋ.

ನಿಜುಕಲ್ಲು 'ನಿಜುಗಲ್' ನೋ.

ನಿಜುಗಲ್, **ನಿಜುಂಗಲ್ಲು**, **ನಿಜುಕಲ್ಲು**, **ನಿಜುವುಂಗಲ್** (ನಾ). =
ನಿಜಸುಂಗಲ್ಲು: ಪಡುವಣ ಮೇರೆ ಅಲದ ಮರೆ ಮೂಡಣ ಮೇರೆ
ನಿಜುಗಲ್ (ಕಾ. II, ೫-೫; 859); ಪಡುವಣ ನಿಜುಗಲ್ ಮೇರೆ
(ಎಕ. VIII, ೨೦೧-೧೨; 865); ಮೂಜು ನಿಜುಗಲ್ಲುನಿಜು ಕಲ್ಲೊ
ಜ್ಜಿಯನ್ನಾಗಿ ಕಿಕ್ಕುಕಾಡನೆತುಂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. XII, ನಂಜನ.
೨೩೯-೪೪; 904). **ನಿಜುಂಗಲ್ಲು**: ಪಾತ್ಕದ ಮೇಳೆಯಲ್ಲಿ ನಿಜುಂಗಲ್ಲು
(ಎಕ. XV, ೯೮-೨೨; 1074). **ನಿಜುಕಲ್ಲು**: ತೋಜೆಯು ಅಲರೆ
ಮೇರೆ ಮುವಟ್ಟಿಗೆ ನಿಜುಕಲ್ಲು ಕೊವಕ್ಕು ದಾ ಪೆಯು ಎಲವು ಅಲ್ಲಿಂ
ಕುಡಿತ್ತು (ಎಕ. II, ೩೫-೬; ಸು. 800). **ನಿಜುವುಂಗಲ್**: ಅದಕ್ಕೆ
ಮೂಡಲು ಹೊಲದ ಮೇರೆಯ ನಿಜುವುಂಗಲ್ಲೇ ಮೇರೆ (ಸಾ.ಇ.
XI-II, ೧೪೨-೫; 1098). [**ನಿಜಸು** + **ಕಲ್**]

ನಿಜುಗುರುಳ್ 'ನಿಜುಗುರುಳ್' ನೋ.

ನಿಜುಗೆ 'ನಿಜುಗೆ' ನೋ.

ನಿಜುಗೆಗಾಣ್ 'ನಿಜುಗೆಗಾಣು' ನೋ.

ನಿಜುವಗಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೊಜಿಯ ನಾಯಕ
ಜಿಡಕದರ ಬಂದು ನಿಜುವಗಲ ಮುತ್ತಿದಲಿ (ಎಕ. XVI, ಚಕ್ಕುನಾ.
೬೧-೩; ?). [?]

ನಿಜುವುಂಗಲ್ 'ನಿಜುಗಲ್' ನೋ.

ನೀ 'ನೀನ್' ನೋ.

ನೀಂ 'ನೀನ್' ನೋ.

ನೀಂಟಾಡು (ಕ್ರಿ). ಸೇವಕನಾಗು (?): ಬಂಟಿಪ್ಪದು ತುರು
ಗಾಯ್ದು ತೋಂಟಿನ ಮಾಡುವುದುಮಂತುಬಿಲ್ಲದ ಮತ್ತಾ ನೀಂಟಾಡಿ
ಹೋತುದಲ್ಲದೆ ನಂಟಿನ ಸಾರುವನನ್ನೆ (ನೀಂಟಾ. ೫೭೪).

[. ? / ತಮಿ. ನೀಂಟಾ = ಸೇವಕ]

ನೀಂಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಾಚು: ಮುಂದಕ್ಕೆ ನೀಡು: ಪುಲ್ಲೆಯ
ಹಿಂದೆನೊಂದು ಪುಲಿ ಗೆಂಟಿಪ್ಪೊಳೊಯ್ಯನೆ ಕಂಡು . . . ತಲ್ಲಣದಿಂ
ಕುಸುಂಗಿ ನೆಟ ನೀಂಟಿಸಿ ನೀಳ್ ಕೊರಲೆ ಪಾಯ್ತು ತಳ್ಳಲ್ಪದೆ ನೆತ್ತರಂ
ಪಡೆದು ಪೀರ್ಬೊದಿಕ್ಕಿದುದಿಕ್ಕೆ ದಾಣದೊಳ್ (ಪಕ್ಕ. ೨-೧೧೩); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ
ನಿಂದುವು ಗೋವ್ವಳು ಪುಚ್ಚನ ನೆಗಡಿ ನೀಂಟಿಸಿ ಅಚ್ಚುತನಾಕ್ಕತಿ
ನೋಡಲು (ಪುರಂದ. ೪-೧೬೩-೪). ೨. "ಕುಪ್ಪಳಿಸು" (ಪ್ರಭು).

'ನೀಂಟು' ಪರಾ. [**ನೀಂಟು** + **ಇಸು**]

ನೀಂಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎನೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡು: ಒಂದೇ ಸಮನೆ
ನೋಡು: ಲೀಲೆಯಂ ನೀಂಟಿಸುತ ಮತ್ತೆ ಸಂಭ್ರಮದಿ ಬಾಲೆಯರು
ತಾ ಬಂದು ಶಾಸಿಯನಿಡಲು (ಯನಕ. ೫೫); ನಗುವಂ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ
ನೀಂಟಿಸಿ ಪರಿಕಿಸುವಂ (ಸಂಪ. ೩೬-೫); (ದಿರುದಿಟ್ಟಿಯಿಂದ ನೀಂಟಿ
ಸುತ್ತ.) (ಚಿಟ್ಟ. ೬೧-೧೫). 'ನೀಂಟಿಸು' ಪರಾ. [**ನೀಂಟಿಸು**]

ನೀಂಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಸೆ; "ಬಿಸುಡು" (ಪಕ್ಕ. ೬. I, ೪೨): ಸುಗ್ಗಿಯಲರ
ಬೆಂಕಿಯಲಿ ಎದೆಗುದಿಯ ಕಂಬಳಿಯ ನೀಂಟಿಕೆಯಲಿ (ಗೀವಿಂ.
೧೧೭-೬). ೨. ನೀಗು; ಕಳೆ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ಉಂಟೆಂಬ
ನರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆನಲೇಕೆ ಇಲ್ಲವೆಂಬನರಲ್ಲಿ ಉಂಟೆಂದನಲೇಕೆ ಈ ಉಭಯದ
ಕಂಟಕವ ನೀಂಟಿಯಲ್ಲದೆ ನಿಜವಿಲ್ಲ (ಮೋಳಮಾ. ೪೮-೧೯೯); ರಾಧೇಯ
ನೆಂಬ ಸೂತಂ ಕಂಡನು ಅಸರನು ನೀಂಟಿ ತಿರುಮನ್ನೋಡಿ ಮಾನುಗಳ
ರಾಶಿಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಸಂತೋಷದಿಂ ಬಾಲಕನ ಪೋಷಿಸುವೆನವನ ತನ
ಗಿನ್ನು ಸುತನೆಂದು ಸಾಕಿದನು ಮನೆಗೆ ತಂದು (ತುರಂಗ. ೧೦-೧೩).

[ದೀ. II ತೆಲು. ನೆಟ್ಟು = ಸೂಕು, ದೂಡು]

ನೀಂಟು (ಕ್ರಿ). ಕುಡಿ; ಪಾನಮಾಡು (?): ಸರಿಯೊಳಗೆಲ್ಲ
ಕರಚರಣಂಗಳಂ ತೊಳೆದು . . . ಬಗಸಿಯಲ್ಲಿ ದ್ರೌಪದಿ ಸಹಿತ ನೀಂಟಿ
ದರು (ತುರಂಗ. ೯೪-೧೨). [**ನೀಂಟು**]

ನೀಂಟು (ನಾ). ಬಾಯಾರಿಕೆ; ಸೇದೆ: ಬಾಂಟಿಗಾರರಲ್ಲಾ ತಾಳೂ
ನೀಂಟಿನಿಂದಾ ಬಳಲಿ ಬಂದೂ (ಯನಕ. ೭೩). [**ನೀಂಟು**]

ನೀಕರ (ನಾ). ೧. ತೊಲಗಿಸುವಿಕೆ; ನಿವಾರಿಸುವಿಕೆ. ೨.
ತಿರಸ್ಕಾರ; ಉಪೇಕ್ಷೆ. 'ನೀಕರಿಸು' ಪರಾ. ೩. ತೊಲಗಿಸುವ
ವನು; ನಾಶಮಾಡುವವನು: ಆ ಕೊನುರಯ್ಯಂಗಳವನುಕಾಶ
ವಾತ್ಸ ಕೀರ್ತಿ ನಿಜಗುಣನುಣರತ್ತಾ ಕರನಜ್ಞಾನತಮೋನೀಕರನಧಿರಾನು
ದೇವರಾಯಂ ತನಯಂ (ಸಂಪ. ೧೪-೪೭). [**ನೀಕರ**]

ನೀಕರಿಸು, **ನೀಕರಿಸು**, **ನೀಕರಿಸು**, **ನೀಕರಿಸು** (ಕ್ರಿ). ೧.
ಕಡೆಗಣಿಸು; ಉಪೇಕ್ಷಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು: ಪಾಪಪುಣ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು
ನೀಕರಿಸಿ ನಡೆಯಬಹುದೆ ದಿವರಾತ್ರಿ ಉಕ್ಕನ್ನಕ್ಕ (ಪಟೊಪ್ಪ. ೨೩೫-೬೬);
ಕುಂಟಿನೆಯರ್ ಸೋಲ್ವ ಸವಿಗಂಡು ಬೇಟೆಕ್ಕೆ ಕಂಟಕರಾದೆವೆಂದು
ನೀ[ಪಾಶಂ. ನಿರಾ]ಕರಿಸೆಯುಂ (ಅರ್ಧನೀ. ೫-೨೮); ಸಿನಾಕಿಭವನನ
ನೊಟ್ಟು ಜೈನನು ಕೆರಡುಗಾಲ್ತರಿಸಿ ನೀಕರಿಸಿ ಹುಗಲೊಳಗೆ (ಬಸಪ್ಪ.
೪೯-೪); ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ನೀಕರಿಸಿದನು ತಂದೆಯೇ (ಲಾಚಿಂ. ೩೭-೬);
ಮೊನೆಗಾತಿ ಮುಗುಡೆ ಮುಸುಂದಿಯಾಗಲಿ ನೆರೆವನೆಗರಿಯ ನೀಕರಿಸಿದ
. . . ಅನುವಜಾತಾದರಿಸುವುದು (ಪದಿ. ೪-೩೭). ೨. ಬಿಡಿಸು;
ನಿವಾರಿಸು: ಎನ್ನ ಭವಬಂಧನನ ನೀ[ಪಾಶಂ. ನಿ. ನೀ]ಕರಿಸಿದೆಯಾಗಿ

ಶಿವನೆ ಗತಿಸುತಿಯೆಂದು ನಂಬಿದನುಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೪೧). ನೀಳ್ಕುರಿಸು : ೧. ಕಂದರ್ಪನಂದವ ನೀಳ್ಕುರಿಸುವ . . . ರಸಿಕರ ದೇವನಿರವಂ ನರ್ತನ ಲಸದ್ವಶಾತಿಯೆನುಗೊಡು (ಹಮ್ಮಿ. ೬-೧೯ ವ); ಚಂದ್ರನಂದ ವನು ನಿಂದಿಸುತ್ತಿರುವ ಪೊಂದಾವರೆಗಳ ಚಿಲ್ವನು ನೀಳ್ಕುರಿಸುವ . . . ಇಂದಿರಿಯ ಮೆಲ್ಲದಿಯ ಪೊಗಳಿದರು (ಕರ್ನಾ. ೨೩೦). ನೀಳ್ಕುರಿಸು : ೧. ಗಟ್ಟಿನ ಕೊಳೆ ಕಡುಗಂಟಿನೊಳ್ಳುಮೆಗೊಳಗಪ್ಪೆವೆಂದು ಮಧುಪಂ ಗಳ್ ತಮ್ಮಟ್ಟುಮೆಯ ಚೌತಮಾಗರೆ ನೀ[ಪಾಪಾಂ. ನಿ]ಲ್ಕುರಿಸಿ ದುವುಂಕು ಚಂಪಕಕ್ಕೆಹಗಮೇ (ಅದಿಪು. ೧೧-೧೧೫); ಮುಳುಯಲ್ವೇ ದೆನ್ನನೇ ನೀಳ್ಕುರ[ಪಾಪಾಂ. ಲಿ]ಸದೆ ತಿಳಿಯೆಂದೆನ್ನನೇ ಬಾರನೇ ಮೇಡ್ ತಿಳಿಸಲ್ ಬೋಲ್ವೆಸನೇ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೩೬೦; ಅನಃಪು. ೪-೧೨ ನೋ.); ೬. ಕುರ್ವದಿ ನೀಗೇ ಪಟಾಪಟ್ಟಿ ಕೆಳಯ ಪಟ್ಟಲೆಯ ಮುಳುಗೆ ದೇಸಿಗರಂ ದೇವರ್ಕ್ಕೊಡೆಯರ್ ಮಗ್ಗುಲೇ ನೀ[ಪಾಪಾಂ. ನಿ]ಲ್ಕುರಿಸದೆ ನಿಮ್ಮ ದೊರೆಗೆ ಬೋಲಿಯರೊಳರೇ (ತಮದ. ೨೪ ಪ್ರಯೋ.); ಇವರ ನೇಹಮಂ ನೀಳ್ಕುರಿಸಿಯವನನಿಗೊಡುಪಶರಿಸಿಯೆರಬಲ್ಲದೆ ಬೆರಸಿ ಬೇಲ್ವ ಕಜ್ಜಮಂ ಸಾಧಿಸಿಕೊಂಬುದೇ ಜಾಣ್ಣೆ (ಚಿಹನಂ. ೩೧-೧೦೮); ಬೇಡನಲ್ ಮಗುವೆ, ಆ ದೇವಶಯ್ಯಯನ್ ನೀಳ್ಕುರಿಸದಿರು ನೀನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೪-೭೪೧). ೩. ಬೆರೆತುಕೊಳ್ಳು; ಸೆಬೆ; ಬೇರಂ ಬಿಟ್ಟಿಯುಮಂ ತಿಂದು ವನದೊಳಗಿರೆ ನೀವುಂ ನೀಳ್ಕುರಿಸಿ ನಿಂದುಮಿಗಳ ಪೇಲ್ವಮೆಟ್ಟು ಸುವರೆ ಬಿರುದುಮಂ ಬೀರಮುಮಂ (ಗದಾಯು. ೭-೩೫). ನೇಕರಿಸು : ಸಾಕುಸಾಕಿಸಿದ ಕೆ ಬೇರೊಂದು ಸುಖಮುಂಟೇ ನೇಕರಿಸಬಾರ ದಾತ್ಮಾನುಭವತಿಯೇ (ಕೃಕವ. ೪-೧೦ ಪಲ್ಲವಿ).

[ನೀಕರ+-ಇಸು]

ನೀಕಾಶ (ಗು). ೧. ಹೋಲುವ; ಸಮಾನವಾದ. (ನಾ). ೨. ಹೋಲಿಕೆ; ಸಾದೃಶ್ಯ : ಎರಡುಂ ದೆಸೆಗಳೊಳಂ ಮನೋಜರಾಜದ್ರಾಜ ಧಾನೀನೀಕಾಶಮಪ್ಪುದ್ಯಾನಂಗಳೊಳ್ (ಶಾಂತಪು. ೧-೬೨ ವ).

[ಸಂ.]

ನೀಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೋಡು; ಈಕ್ಷಿಸು : ನನ್ನ ಕರವನಜದಿಂದ ಮ್ಯಾರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸದಾ ಹೇಮವರುಷಧಾರೆ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಸುರುವುತರೆ ನೀಕ್ಷಿಸಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೪೫-೧); ಚಿನ್ನುಮಯವಾಗಿಪ್ಪ ನಿಜಯವಿತ್ಯಲನ್ನು ಮನ ದಳಯ ನೀಕ್ಷಿಸುವಾಲೋಚನೆಯ ಮಾಡು ಬಿಡದೆ (ವಿಶಾಸು. ೨-೧); ಕೀಲಿಸಿದ ಪುಷ್ಪಕೆ ವಿಸ್ಮಯದಾಳಿ ಕೆಳಗೇಡುಬೋಯಂದು ವಿಶಾಲ ದೊಳು ನೀಕ್ಷಿಸುತದೊಂದೆ . . . ಬಾಲಕಿಯು ನಿಂದಿದ್ ತೆರನನು ಕಂಡ ಪದ್ಮರಥ (ಜಿನಭಾ. ೫೦-೨೦). [<ಈಕ್ಷಿಸು]

ನೀಗಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ಹೊಜಗಣ ಮಲತ್ರಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಣ ಅಜಾವ ನೀಗಾಡಲೇಕೆ (ನಚಸಂ. ೭೫-೮೪); ಕೊಟ್ಟ ಕುದುರೆಯನು ಮನಮುಟ್ಟಿ ನೋಡದೆ ನನ್ನೊಜಟ್ಟಿ ತನದಿಂದಮಾ ನಂಜಕನನೊಳಗೆ ತಂದಿಟ್ಟು ಕುದುರೆಯನು ನೀಗಾಡಿ (ಸಮ್ಮ. ೧೧-೬೯); ಹದಿನಾಡನ ಮೈಸೂರ ಭೂಪರೋಳ್ ಕಲಹವ ನಿತ್ತು ಗಂಟೆ ತಲೆಯ ನೀಗಾಡಿ ದೇಶವನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಚಲಗಟ್ಟಿದ ಕೇಳ್ವ ಜಾಯ (ಕಂಸವಿ. ೧೪-೧೩೧). ೨. ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು : ಸಮರದ ಜಯವನವರಿಗೆ ಮಾಡಿ ನಮ್ಮಭಿಮತ ನೀಗಾಡಿ ನಯನ ನೀವೊಡ್ಡುವರೆ ನಿಮ್ಮನು ನಿಯಮಿಸುವರಾಯೆಂಬು (ಕುಪ್ಯಾಭೀ. ೧-೨೪). ೩. ತೊರೆ; ಬಿಡು; ತ್ಯಜಿಸು : ಬಣಗಳಿಗೆ ಕವೆಗೋಲು ಗಳನು ಸಂದಾನಿಸಿ ಕೆಡೆ ನೂಕಲಾಗ ಗೋಣದಿಯಲಿ ಬಿಡ್ವು ತುರುಕರ ಮಾರ್ಬಲ ಪ್ರಾಣವ ನೀಗಾಡಿದುದು (ಕಂಸವಿ. ೧೪-೭೦), ಅಬಲೆಯಾ ದರೂ ಅಂಜದೆ . . . ತನ್ನ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ನೀಗಾಡಿ ಹಗೆಗಳಿಂದಲೂ

ವಿಧವಿಧವಾಗಿ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಂಡು ವೀರಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಸೇರಿದಳು (ಕವಿ. ೪೩). ೪. ವೋಲುಮಾಡು; ಅಪವ್ಯಯ ಮಾಡು : ಇದ್ದ ಅಸ್ತಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅವನು ನೀಗಾಡಿ ಈಗ ದಂದ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

ನೀಗಾಡಿಕೊಳ್ಳು = ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು : ರಾಮವನಂದೆ ದಶರಥನರಸಿ ಗುದಿಸಿ ತಾಂ ಭೂಮಿಸುತೆಯಂ ಮದುವೆಯಾಗಿ ವನವಾಸದೊಳ್ ಕಾಮಿ ನಿಯ ನೀಗಾಡಿಕೊಂಡು . . . ಮಹಾದುಃಖದಿಂದ ಶರಧಿಯೊಳ್ ಬಿದ್ದಳೆದ ಕಥೆಯ ನೀಂ ಕೇಳ್ವಜಾಯೆಲಾ (ಚಿಹಪು. ೫೨-೨೯).

[ನೀಗು+ಆಡು]

ನೀಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಾಶಮಾಡು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು : ತಾಗಿ ಕಡಿ ದೊಟ್ಟಿದನು ಕೊಡಲಿಯ ಬಾಗಿನಲಿ ಬಹುಚಾತುರಂಗನ ನೀಗಿಸಿತು ನೆಲೆ ಕೇತುವೀರ್ಯನ ಕೊಂದ ನಿಮಿಷದಲಿ (ಸಂಭವ. ೨೬-೭೪); ಮುಟ್ಟಿದ್ದೆಲ್ಲಾ 'ಬೂದಿ' ಮಾಡಿದಾ ಭಸ್ಮನೂರಾ ಅವನ ನೀಗಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತದ್ದಾ ಮೋಹಿನಿ ಅವತಾರಾ (ಅರಳು. ೨೬೭-೪). ೨. ಕಳೆ; ಬಿಡಿಸು : ಈ ಮಹಾಸ್ವಸ್ಥಿಯ ಸೊಬಗಿನಲ್ಲಿ ಅಪರ್ದಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ಅದರ ಮೇಲಣ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ನೀಗಿಸುವುದೋ (ಚ್ಯೋದೀ. ೩೯); ತೊರೆಯನು ದಾಟಿಹ ಹರುಗೋಲು ಗಡ್ಡೆಯನೇರಿಸಿ ಕಷ್ಟವ ನೀಗಿಸಿ ಕರೆಯನು ಕಾಣವ ಸಾಧನವು (ಕವಿಸೋ. ೫೯-೭). ೩. ಸಾಧ್ಯವಾಗು; ಶಕ್ಯವಾಗು. ೪. ನಿಭಾಯಿಸು; ಸಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು : ಅಷ್ಟೆಲ್ಲ ಜಾನುವಾರುಗಳನ್ನು ಅವನೊಬ್ಬನಿಂದ ನೀಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ದಂಜನ. ೧೮); ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ನೀಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದರೆ ಎಲ್ಲವೂ ಸರಿಯಾಗುವುದು (ಕಮನ. ೩೯). [ನೀಗು+-ಇಸು]

ನೀಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ನಿವಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಎನ್ನ ಸಹೋದರನಂತುಂ ಶ್ರಮಮಂ ನೀಗಿ ಸುಖದಿಂದ ತಡೆದೊನಕ್ಕುಂ (ಮದ್ದಾರ. ೫೫-೧೬); ಅವಧರಿಸದೆ ನಿನ್ನೊಳ್ ಪಿರಿದವನೆಯಮಂ ನೆಗಟ್ಟಿ ದೋಷಮಂ ತಪದೊಳ್ ನೀಗುವೆಂ (ಅದಿಪು. ೧೪-೧೩೧); ತಲೆವೇಸಜನೆಂತು ನೀಗುವೆಂ (ಸಂಪಥಾ. ೪-೯೮); ಬಸವಂ ಜನ್ಮದುರಾಶೆಯಂ ಕಳೆದು ಕರ್ಮಾರಂಭವಂ ನೀಗಿ ಸಂತಸದಿಂದ ಪೂಜ ಮುಟ್ಟು (೭೮೮. ೩-೧); ಮನದಲ್ಲಿ ಧೃವಿರಬೇಕು ಪಾಮಜನರ ಸಂಸರ್ಗವ ನೀಗಲು ಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೧-೧೩೪-೧). ೨. ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ನಾಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ನಷ್ಟಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ಪಾದರದೊಳ್ ಪಟ್ಟ ಕಳವಿನೊಳ್ ಸತ್ತ ಚಾರದರಸುತನಂ [ತನಮಂ] ಮೃಗಚಾರದೊಳ್ ನೀಗಿದೆ (ಅನಃಪು. ೧೧-೫೧ ವ); ಸ್ವಂಧವನೊಡಲು ನೀಗಿತು ತಲೆಯನು (ಕುಪ್ಯಾಭೀ. ೧೪-೪೭); ಭನಗಿಯಲ್ಲಿ ಸಂದರಸುಗೆಯ್ದು ನಮಂದೆರದಿಮ್ಮ ರಾಜನಾತನ ತನುಜಾತಂ . . . ಚಾಮರಾಜನೊಳದಿರಾಗಿ ತನ್ನ ಗಜವಾಜಿ ಬಲಂಗಳ ನೀಗಿ ಸಾಗಿದಂ (ಚಿಹವಿ. ೨-೨೦); ವಿಚಾರವನ್ನು ನೀಗಿಕೊಂಡ ಬರೀ ವಯಸ್ಸಿಗಾಗಲಿ ಅನುಭವಕ್ಕಾಗಲಿ ಬೆಲೆ ಏನು (ದೂಪ. ೧೬೮). ೩. ಬಿಡು; ತೊರೆ; ತ್ಯಜಿಸು : "ನೀಗು-ತ್ಯಜಿಸೇ" (ಕಮಧಾ); ಮದನಂ ದೇಹವ ನೀಗಿದಂ (ಸೋಮೇಶ. ೨೭); ಅಭಿಮಾನವಂ ನೀಗಿದೆ . . . ನಿನಗೆ ಅತಿವಿದ್ಯೋಹವಾಯಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೨೧-೪೭); ಕೌರವೇಂದ್ರನ ನೀಗಿದಳೆ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಕುಪ್ಯಾಭಿ. ೪-೨೧); ಎಳೆವಸಿಂ ತಾಳಿದ ಪೆಣ್ಣೆ ಕಾಯಜನುಪಹತಿಯಿಂದಮುವಂ ನೀಗುವುದು (ಜಯಕಾ. ೨-೩೪); ನೀಗಲ್ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗರದೋಗುಣಮುಮನಳುರ್ವ ತಮ ಮುಮಂ ದ್ವಿಜರಾಜಂ ಬೇಗದೆ ನಿರ್ಮಲವಿಷ್ಣು ಪದಾಗಮದಿಂದ ಪಡೆದ ಸತ್ತ ಮನುಷ್ಯ ಹೊನ್ನಂ (ಚಿಹವಿ. ೬-೨೧). ೪. ನಿವಾರಿಸು; ಪರಿ ಹರಿಸು; ಹೋಗಲಾಡಿಸು : ಪಾಪಂಗಳೊಟ್ಟೊಡಾತನುಮದಂ ನೀಗಲ್ವೇಡಿ ರಾಜಗೃಹಕ್ಕೆ ಮಂದು (ಮದ್ದಾರ. ೧೫೮-೬); ಪರಿಭವನುನಿದಂ ನೀಗು

ನೀಂ ಭೀಮಸೇನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೧); ಅನುಜನ ನೆತ್ತರನೀಂಟಿದವನ
ನೆತ್ತರ ಜೀವನಹಿತವಿಾಂಟಿದ ದುರ್ಯೋಧನನೆಂಬ ಪೆಸಗೊ ಮುಯ್ಯಾಂ
ಪನೆ ದುಶ್ಯಾಸನನ ಬನ್ನಮಂ ನೀಗುವೆನೇ (ಗದಾಯು. ೫-೮); ಕಿಚ್ಚುನಿಕ್ಕಿ
ಜಲಮಂ ಮೇಣಕ್ಕಿ ಪಾಯ್ತು ಸತ್ತೀ ದುಃಖಾಗ್ನಿಯನೋಪೊ ನೀಗಿ
ದಿರಲಿಂದೀ ಮಾಲ್ಕಿ ಮೇಣ್ವಿಟ್ಟುನೋ (ಭವಾಳಮ್ಯ. ೪-೮೨); ಬಸಿಜಾಳದೊ
ತದ್ವು; ಖಮಂ ನೀಗಿ ಜೀವಿಸಿದರನುರಾರಿಮುಖ್ಯಸುರರದಣನಜರಾಮರ
ರೆನಿಸಿದರ್ (ಪದ್ಯರಾ. ೧೦-೨೨೬); ಘನಸಾರಮ್ಯಗಮದಪಟೇರಸೀತಳ
ಮಾಂಕು ಮಿಸುಗಿದಂ ಮಂದಮಾರುತ ಮಾರುತಿಯ ತಾಪಮಂ ನೀಗಿ
ಸುಖಗೊಳಿಸಲು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫-೨೫). ೫. ಕೊಪ್ಪೆಗಾಣಾ ;
ನಿವಾರಣೆಯಾಗು ; ಪರಿಹಾರವಾಗು ; ನೀಗಿದುದಿಗಳೆಮ್ಮ ಪನವಾಸ
ಪರಿಶ್ರಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೦); ನೀಗದಾಲೋಚನೆ ರೋಗೋಪದ್ರವ
ಲೊಮ್ಮ ಕೃಷ್ಣ ಎನಬಾರದೆ (ಪುರಂದ. ೧-೬೦-೬); ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪನ್ನು
ನೇರ್ಪಡಿಸಲು ಹದಿನೈದು ವರ್ಷಗಳು ಬೇಕಾದುವು. ಅದರೂ ಅದ ನಪ್ಪ
ವಲ್ಲ ನೀಗಿಲ್ಲ (ಜಾಹುತ್. ೧೦೮); ಈ ನಿಗ್ಗರ ಒಂದು ನೀಗಿ ಹೋಗಲಿ
(ಸರ್ವ. ೧೬೫). ೬. ತೀರಿಸು ; ಹಿಂದಿರುಗಿಸು : ಎಮಗೆ ಸಕಳ
ರಾಜ್ಯಪ್ರೀತಿಯುಂ ನಿನ್ನ ಬಲದಿಂದೆ ಸಾರ್ಥಕುಂ ನಿನ್ನ ಸಕಾರಮನದೇತ
ಜೋಳ್ ನೀಗುವೆನೋ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೬೬); ಅಖಿಶಾಸ್ತ್ರಾಗಮಮಂ
ನಿಮ್ಮಿಂದಮಹಾದವದಜಾಂ ನಿಮ್ಮ ಸಕಾರಮನದೇತಜಾಂ ನೀಗುವೆನೋ
(ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೮); ಜಜ್ಜಾರ ಮಾಸಾಳುಗಳು ನಿಜದಾತಾರನವಸರ
ಕೊದಗಿ ಹಣವಿನ ಮಣನ ನೀಗಿದರು (ಕುಪ್ಯಾಲ್ಯ. ೧-೫೦). ೭.
ತೊಲಗು ; ನಾಶವಾಗು ; ಹಾಳಾಗು : ಅವಧಿ ತಪ್ಪುದುಜಾಜಿನೆ
ಸತ್ತು ತಿಂಗಳಾದುವು ಬರಲಾತನಾಜೊಡೆ ಸಾಯಲುಮಾಜಿನೆ ಸತ್ತು
ನೀಗಿನೇ ಎಂದು ಪಂಬಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರ್ (ಅದವು. ೧೨-೪೬); ಪಗೆ ನೀಗಿಯುಂ
ಮುಳಿಸುಪೋಗಿಯುಮಾಯತಿ ಪೆರ್ಚಿಯುಂ ಜಗಂ ಪೊಗಲೆಯುಮಾಂತ
ರಾತಿ ನೈಪರಂ ತವೆ ಕೊಲ್ಪುದುಹೀಂದ್ರಕೇತನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೮೮).
೮. ಕೊಲ್ಲು ; ಸಂಹರಿಸು : ಹೋಗು ಪಾಂಡವರಾಯರಿಂದ ವನಕಾಗಿ
ನೀನವರೈವರನು ನೆಟೆ ನೀಗಿ ನೀನಾಡುತಿಯಿಂದನುವಾಗಿ ಭಕ್ತಿಪುದು
(ಕುಪ್ಯಾಲ್ಯ. ೬೦೪. ೨೫-೧೬); ಎಚ್ಚಿನವರವೆಚ್ಚ ಬಾಣವ ಕೊಚ್ಚಿದನು
ಕೋಲಳವಿಗೊಡ್ಡಿದ ನಚ್ಚೆಟೆರ ನೀಗಿದನು (ಕುಪ್ಯಾಲ್ಯ. ೧೫-೨೨); ಬಾಗಿ
ಲೊಳು ತಪಗೈವ ಬ್ರಹ್ಮನ ನೀಗಲಿಂದೇ ಬಂದ ಖಳರನು ತಾಗಿ ಯುದ್ಧವ
ಮಾಡಿದನು ಭರದಿಂದ ಮುರವೈರಿ (ದೇವೀಮ. ೧-೬೫). ೯. ತೆಗೆ ;
ತೆಗೆದುಹಾಕು : ಸಾಗವಲ್ಲಿಯ ಹಿಂದುಮುಂದನು ನೀಗಿ ಕಳೆಯದೆ
ಜೋರ್ಪರ್ವತಾಗ್ನಿವಿಲ್ಲದೆ ದಂತಧಾವನಪರ್ವತನು ಸವಿದು ಭೋಗಿಸು
ಪೊಡಮರೇಂದ್ರನಾಗಲಿ . . . ಅವನನು ನೀಗಿ ಕಳೆವಳು ಭಾಗ್ಯವಧು
(ಕುಪ್ಯಾಲ್ಯ. ೬-೫೯). ೧೦. ಅಟ್ಟು ; ತೊಲಗಿಸು : ಲಲನೆ ತನ್ನೋಪ
ನಿಂದಾದ ಬೇಸಜಂ ನಿಜಸಖಿಗೆ ಬೇಳುತರ್ಪದಂತೆಂದೊಡೆ . . .
ಮೋದೊಡೆ ಪೋಗನಿರ್ವೋಡಿರನೀ ತನಿಯಂ ಸಖಿಯಂತು ನೀಗುವೆಂ
(೧೦೮. ೪-೧೫೬); ವಿಚಾರಿಸದೆ ನೀಗುವರೆ ಮಾನವನು (ಬಸಪ್ಪ. ೪೦-೪೮).
೧೧. ಮುಕ್ತನಾಗು ; ಸಾರಾಗು ; ಭವರೋಗವೈದ್ಯನಂ ಸಾರ್ಥಕ
ಬರ್ದುಳುವೆವೆಂದು ಭವಭೋಜರಶರಧಿಯಂ ದಾಂಟಿ ನೀಗುವೆವೆಂದು
ನೆನೆವುತಿರಲ್ (ಸಾಂಪ. ೪-೮೨). ೧೨. ಸಾಧ್ಯವಾಗು ; ಶಕ್ಯ
ವಾಗು : ಇವನಿಂದ ಈ ಕೆದನ ನೀಗೀತೋ ನೀಗದೋ ಎಂದು ಯೌವ
ನಾಶ್ಚ ತಾನೂ ಬಂದ (ಬಿದುರಿ. ೧೬); "ಶಾಂತಿನೀತನ" ನನಗೆ ನೀಗದ
ಸಾಹಸವನ್ನುವಿರೇನು ? ಮಾನವಯುಕ್ತಕ್ಕೆ ನೀಗದ್ದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ
(ಪೇಮುತ. ೨೦೪). ೧೩. ನಿಭಾಯಿಸು ; ಸಂಭಾಳಿಸು ; ಸಾಗಿಸು :
ನಮ್ಮ ಸಂಸಾರ ನಮಗೆ ನೀಗದಂತಾಗಿದೆ ! (ಪ್ರಣಸ. ೯); ನೀವುಗಳು

. . . ಯಾರಾದರೂ ರಾಜರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಸಂಸಾರ ನೀಗಿಕೊಳ್ಳಿಂ
(ಪ್ರೀತಾಯ. ೧೬೦). ೧೪. ಸಾಯು ; ಮರಣಹೊಂದು : ನೀಗು
ವವನಿಗೆ ಭಾಗ ಸಿಕ್ಕಿದರೂ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಬಾರದು (ಗಾಡ); ನೀಗಿದರೂ
ಬಡತನ ಬಡದು (ಗಾಡ). ೧೫. ನಾಶಗೊಳಿಸು ; ಧ್ವಂಸಮಾಡು ;
ಹಾಳುಮಾಡು : ಎಂದು ಕೊಟ್ಟೆನಿನ್ನು ಸಾಲವನೆಂದು ತಿದ್ದುವೆ
ವಕ್ಕುಟಕಟೇ ಸೌಂದರಿಯ ಭಂಡಾರವೆಲ್ಲವನಂತು ನೀಗಿದವು (ಬಸಪ್ಪ. ೪೨-೧೩);
ಮಹಾಗಿಡಳು ಕೈಕನೆಯು ಮಗನನು ಕರೆದು . . . ನಿನ್ನಯ ಮರುಳುತನ
ದಲಿ ಪಡೆಯ ನೀಗದಿರೆಂದು ಹೇಳಿದಳು (ಕಾಕಾ. ೨೩-೨೬); ಅವನು
ಇದ್ದ ಅಪ್ಪಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೀಗಿದ (ರೂಢಿ). ೧೬. ಬಿಚ್ಚು ; ಕಳಚು :
ಹಿತ್ತನೇಜಾತೊ ಮಂತ್ರಿವುಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ನೀಗಿ ಸುತ್ತ ನೋಡುತ ನಿಂದ
ನೆನಿಸಿ ಎತ್ತಿದ ಜಿನದಿಂಬ ಸಿದ್ಧದಿಂಬಕೆ ಹೊಸಮುತ್ತ ಬೆಲ್ಲದನು ಭಾವ
ದೊಳು (ಭರಣ. ೧೩-೧೬೧). ೧೭. (ಕಾಲಾವಧಿ ಮೊದಲಾದುದು
ವನ್ನು) ಕಳೆ, — ದಾಟು : ಅಜ್ಞಾತವಾಸಕ್ಕೆ ಚಿಂತಿಸಿದಿನ್ನನ್ನವು ತಾಣ
ಮಿಲ್ಲದಜಾನುಂತಾಗಪ್ಪೊಡಂ ಮಿಕ್ಕ ರೂಪಪರಾವಶಾದಿಂ ವಿರಾಟ
ಪುರಮಂ ಪೊಕ್ಕಿದ್ದಾದಂ ನೀಗಿಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೦); ನೀಗಿದರು ವನ
ವಾಸವನು (ಕುಪ್ಯಾಲ್ಯ. ೯-೨೮). ೧೮. ಮರೆಯಾಗು ; ಕಾಣ
ದಾಗು ; ಇಲ್ಲವಾಗು : ಅಗಲವನಧಿಕಾಕ್ಷಿ ಬಾಹುವು ನೀಗಿದೊಡನವನವೈ
ಕಂಡು . . . ಅಭಯವನು ಬೇಡಿದಳು (ಕುಪ್ಯಾಲ್ಯ. ೧೦-೩೫).

[ದೇ. ೫ ತಮಿ. ನೀಕ್ಕು, ನೀಚ್ಚು ; ಮೆಲ. ನೀಕ್ಕು, ನೀನ್ನು ;
ಕೊಡ. ನೀಂಗ್, ನೀಕ್ ; ತೆಲು. ನೀಗು, ಈಗು]

ನೀಗೋ (ನಾ). ಆಫ್ರಿಕಾಖಂಡದ ಒಂದು ಬುಡಕಟ್ಟು ಮತ್ತು
ಆ ಬುಡಕಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿದವನು : ನೀಗೋ ಅಥವಾ ಅಗ್ರಿಕದವರು
. . . ಆಫ್ರಿಕಾದಲ್ಲಿಯೂ, ಪೆಸಿಫಿಕ್ ಸಾಗರದ ಕೆಲವು ದ್ವೀಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ
ವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಭೂಗೋಳ. ೧೮) ; ಹೊಲೆಯರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು . . .
ನೀಗೋ ಜನಗಳಂತೆ ನರ್ತನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುಟ್ಟ ಪ. ೬೪).

[← ಇಂ. Negro]

ನೀಚೆ (ಗು). ೧. ಕೆಳಗಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ; ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ; ಕೆಳ
ಮಟ್ಟದ : ಅತಿಶೇಷವಲು, ಅತ್ಯುಷ್ಣವಲು, ಅತಿನೀಚ್ಛೂಮಿ,
ಅತಿ ಉನ್ನತಭೂಮಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಜೀವಿಯ ವಾಸವನ್ನು
ಕಾಣಬಹುದು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೦೦೫). ೨. ಕುಳ್ಳಗಿರುವ ; ಗಿಡ್ಡ
ನೆಯ. ೩. (ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ) ಮಂದ್ರವಾದ ಧ್ವನಿಯ ; ತಗ್ಗಾದ
ಧ್ವನಿಯ. ೪. ಕೀಳಾದ ; ತುಚ್ಛವಾದ : ನೀಚಮಾನವರಿಗೆ ಸಿರಿ
ಬಂದರೆನು ಈಚಲ ಮರ ದಟ್ಟ ನೆರಳಾದರೆನು (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೫-೧೩೬
ಪಲ್ಲವಿ). ೫. ದುಷ್ಕೃತನಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ಕೆಟ್ಟ. ೬. ಮುಖ್ಯ
ವಲ್ಲದ ; ಪ್ರಮುಖವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೭. ಕುಳ್ಳಾಗಿರುವುದು ;
ಗಿಡ್ಡಾಗಿರುವುದು : "ನೀಚಮವಾಗ್ರಂ ಖರ್ವಂ ಕುಬ್ಜಮಾನತಂ
ತಾನದಂಬುಧಕ್ಕುಂ ಪ್ರಸ್ತಂ" (ಮೃತಕೋ. ೧೦೪-೩೬) ; ಪವನಂ
ಪರ್ಚಿದ ಮಹಾವೃಕ್ಷಂಗಳಂ ಕೀಬ್ಬುದಲ್ಲದೆ ಸ್ವುದುವಪ್ಪ ಕೃಣಂಗಳಂ
ಕೀಬುದು ಅದಂತೆ ನೀಚಂಗಳಾಗಿ ತಲೆವಾಗಿರ್ಪ ಕಾರಣಂ (ಪಂಚತಂ.
೪೬-೧೦). ೮. ಕೀಳಾದುದು ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದುದು : ಅಚಾರದಿಹು
ದೆಂದು ಲೋಚನುಂದಿಗಿವಿದು ಭೂತರದಿ ಸತ್ತ ನವಿಲ ಗಣು ಸಿದಿಯು
ವುದು ನೀಚನಲ್ಲೇನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೧೯) ; ಆ ಸಮದರ್ಶಿ ತಾಂ ಜನ್ಮ
ಕುಲಧನಜಾತವರ್ವಪ್ರಭೇದಮಂ ಗಣಿಸದೆಯ . . . ನೀಚೋಚ್ಚ
ಭಿನ್ನಮಂ ಸ್ಪರ್ಧೆವೈರಂಗಳಂ ಕೊಡೆದು (ಪ್ರೀತಾಯ. ೬-೧೮೨). ೯. ಚಾಡಿ
ಕೋರ ; ನಿಂದಕೆ : "ನೀಚಂ ಕ್ಷುದ್ರಂ ಪಿತುನಂ ಸೂಚಕನಿಂದೆಂದು
ಕೊಳ್ಳಿ ಕರ್ಣೇ ಜಪನಂ" (ಮೃತಕೋ. ೧೦೦-೧೩) ; "ದುರ್ಜನ,

ಏಕುನಃ, ಕ್ಷುದ್ರಃ, ನೀಚಃ, ಕರ್ತವ್ಯಪೂರ್ವಕಃ, ಖಳಃ—ಈ ೩ ಸಮಾಂಶಂ” (ಹಲಾಯು. ೫೭-೧೯೧). ೧೦. ಕ್ಷುಲ್ಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕ್ಷುದ್ರ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅಧಮಃ: ಸತ್ಯಾಧಿಕರುಂ ತಮ್ಮ ಪರಾಕ್ರಮನುಸಂಧಿಕಬಲನೊಳ್ಳದೆ ನೀಚರಲ್ಲಿ ಮಾಡರ್ (ಪಂಚತಂ. ೪೭-೧೧). ೧೧. ದುರುಳ; ದುಷ್ಟ: ನೀಚನ ಕೃತ್ಯವ ದ್ರವ್ಯದ ಬಂದು ಸೂಚಿಸಲು ನೀ ಕೋಪದಿ ಸರ್ವ ಕೀಚಕ ಮಾಡಲವನನುಜರನೆಲ್ಲ ಹೀಚಿ ವಿಸಾದಿದ ಮಹಿಮನೆ (ಪುರಂದ. ೪-೩೪-೨); ನೀಚರ ಸಂಗ ಅಧಿಮಾನ ಭಂಗ (ಗಾದೆ). ೧೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ; ಕಚೋರ: “ಪಟು-ನೀಚ, ಖಚೋರ” (ಓಷಧಿ. ೯೨). ೧೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ನೀಚರಾಶಿ: ದಿನಸಾದಿಗಳುಳ್ಳ ಕೈಲಾಸಿಯ ಗೃಹಂ ನೀಚಮರ್ಗ (ಜಾತಕ. ೧-೪೨); ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ತುಲಾ ನೀಚಸ್ಥಾನ (ಭಾಸ್ಕರ. ೫೭-೩). ‘ಉಚ್ಚ’ ಪರಾ. [ಸಂ.] ನೀಚಕಿ (ನಾ). ೧. ತುದಿ; ಅಗ್ರಭಾಗ. ೨. (ಎತ್ತಿನ) ಹಣೆ: “ನೀಚಕೀ, ಶಿರೋದೇಶಃ—ಈ ೨ ಹಣೆ” (ಹಲಾಯು. ೪೪-೧೧೨).

[ಸಂ. ನೀಚಕಿನ್]

ನೀಚಕುಲ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಕುಲ; ಹೀನವಂಶ; ಕೆಟ್ಟ ಸಂತತಿ: ಮಗಳೆ, ಸೀತಾದೇವಿ . . . ಲೋಕಶಂಕರಿಯಾಗು; ಮೇಣ್ ಯಮಭಯಂಕರಿಯಾಗು ಲೋಕ ಮೂರಕೆ ಶೋಕವಾಗಿದ ನಿಶಾಚರರ ನಿಷ್ಕರ ನೀಚಕುಲಕೆ! (ಪ್ರೀತಾನೂ. ೧೯೩-೪೭೪). [ನೀಚ+ಕುಲ] ನೀಚಗುಣ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟತನ; ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿ: ಅಚಾರವಿಲ್ಲದ ನಾಲಗೆ 20 ನಿನ್ನ ನೀಚಗುಣವ [ಸಾಂ. ಬುದ್ಧಿಯ] ಬಿಡು ನಾಲಗೆ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೫-೭೩ ಪಲ್ಲವಿ); ಈ ಕೀಚಕನಲ್ಲಿ ನೀಚಗುಣಗಳು ಬಹಳವಾಗಿದ್ದವು (ನೀಚಚಂ. IX, ೬). [ನೀಚ+ಗುಣ]

ನೀಚಗೋತ್ರಕರ್ಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೀವನಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಗೋತ್ರಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಹೀನಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಕರ್ಮ: (೧೪೨) ಉಚ್ಚಗೋತ್ರ ಕರ್ಮ (೧೪೩) ನೀಚಗೋತ್ರಕರ್ಮ: ಇವೆರಡು ಗೋತ್ರಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳು. ಇವುಗಳ ಉದಯದಿಂದ ಉಚ್ಚ ಹಾಗೂ ನೀಚಕುಲಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವದ ಜನ್ಮವಾಗುವುದು (ಜೈನಸ. ೨೭೬). ‘ಉಚ್ಚಗೋತ್ರಕರ್ಮ’ ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ನೀಚಜಾತಿ (ನಾ). ೧. ಕೀಳುಜಾತಿ; ಹೀನಕುಲ. ೨. ಕೀಳು ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ನೀಚಜಾತಿಗಳುಂ ಬಡವರುಂ ಸದ್ವರ್ಮ ಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ನೆಗಬ್ಬರ್ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೮೭-೫). [ನೀಚ+ಜಾತಿ]

ನೀಚತನ (ನಾ). ೧. ಕೀಳುತನ; ಅಲ್ಪತನ: “ನೀಚತನ” (ಗಂಗಾನು. ೧೪೨); ಯಾವತ್ತೂ ಪ್ರಕಾರದ ಅಪರಾಧಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರ ರಾದ ಸರಜೀವಿಗಳು ನಾವು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಕ್ಷಮಿಸದೆ ಇರುವುದು ಕೀಸಲ ನೀಚತನವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೮೬). ೨. ಕೆಟ್ಟತನ; ದುಷ್ಟ ತನ: ಅವನು ಈಜೀಚಿಗೆ ವಿಪರೀತ ನೀಚತನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢ).

[ನೀಚ+ತನ]

ನೀಚತೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿರುವಿಕೆ; ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ. ೨. ಕೀಳುತನ; ಅಲ್ಪತೆ: ವಸ್ತು (plot)ವಿನ ಅಸಂಭವನೀಯತೆ ಯಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಪಾತ್ರದ ನೀಚತೆ (Depravity)ಯಾಗಲೀ ಅನಾಸಕ್ತಕೆ ವಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ಉಪಯೋಗವಾಗದೆಯೂ ಇದ್ದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಯಾವ ಬಗೆಯ ಸಮರ್ಥನೆಯೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ಆರಿತಾ. ೧೪೬). ೩. ಕೃಶತೆ; ತೆಳುವು: ತನ್ನ ಮದಾಳಿನೀಳುತನವೊಳ್ ಕುಟಿಲ ಸ್ವಭಾವವುಂ . . . ಪೂಗಣೆಯ ದೊಡ್ಡಗೆ ಮೆಯ್ಯೊಣೆಯನಿಪ ಕಿಡು ದೊಡ್ಡಯೊಳ್ ನೀಚತೆಯಂ ತಳೆದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೫೪). [ಸಂ. ನೀಚತಾ]

ನೀಚದೈವ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ದೈವ; ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಗಿಟ್ಟು ಕಿಟುಕುಳ ನೀಚದೈವಗಳ ಸಂಗ ಬೇಡಮ್ಮ ಎಲ್ಲ ದೇವರೊಡೆಯ ಲಿಂಗ ದೇವನೆ ನಿನ್ನ ಮನವೈವ ಕುಲದೈವವಮ್ಮ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೭೦-೩).

[ನೀಚ+ದೈವ]

ನೀಚಪಂಥಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವವನು; ದುಷ್ಟ: ಅಂತುಮಾ ನೀಚಪಂಥಿಗಳೆಲ್ಲರ್ ಒರ್ವರೊರ್ವರ ನೆರಂಬಡೆದು . . . ಬಿಡುಬಿಟ್ಟಿಹರಲ್ಲಿ (ಪ್ರೀತಾನೂ. ೫೫೫-೯೩). [ನೀಚ+ಪಂಥಿ]

ನೀಚಪಾತ್ರ (ನಾ). (ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯ) ಕೀಳುಪಾತ್ರ; IP ನಾಟಕವೇ ನೊದಲಾದ ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ದಾಸ, ದಾಸಿ, ಚೇಟಿ, ಚೇಟಿ, ದ್ವಾರಪಾಲಕ, ಉದ್ಯಾನಪಾಲಕ, ಬೆಸ್ತ ನೊದಲಾದ ಅಪ್ರಧಾನಪಾತ್ರಗಳಿಗೆ ನೀಚಪಾತ್ರವೆಂದು ಹೆಸರು: ಕಡೆಯ ದಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ನೀಚಪಾತ್ರವೆನಿಸುವ ಮಂಥರೆಯನ್ನು ನೋಡೋಣ (ಭಾರದ. ೯೨). [ನೀಚ+ಪಾತ್ರ]

ನೀಚಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಹೀನವರ್ತನೆ; ಕೆಟ್ಟನಡತೆ; ದುರಾ ಚಾರ: ಗೋವರ್ಧನನು ಮಲಗಿದ್ದಲ್ಲಿಯೇ ಕೇಳಿ, “ಎಲಾ! ಪುನಃ ವಿಧವೆಯ ವಿವಾಹವೆ? ಎಂತಹ ನೀಚಪ್ರವೃತ್ತಿ!” ಎಂದು ಪುನಃನೋಳಗೇ ಎಂದುಕೊಂಡ (ಎರಸ. ೩೦). [ನೀಚ+ಪ್ರವೃತ್ತಿ]

ನೀಚಬುದ್ಧಿ (ನಾ). = ನೀಚಗುಣ: ಅಚಾರವಿಲ್ಲದ ನಾಲಗೆ-ನಿನ್ನ ನೀಚಬುದ್ಧಿಯ [ಸಾಂ. ಗುಣವ] ಬಿಡು ನಾಲಗೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೩ ಪಲ್ಲವಿ). [ನೀಚ+ಬುದ್ಧಿ]

ನೀಚಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಮಾರ್ಗ; ಹೀನವಾದ ನಡವಳಿಕೆ; ಕೀಳುರೀತಿ: ಮಂದಮತಿಯ ನೀನನ್ನರಲಿ ಬಯಸುವ ನೀಚಮಾರ್ಗವ ಬಿಟ್ಟು ಕಂದರ್ಪಜನಕನ ಕಿಂಕರನೊಬ್ಬನ ಕಲಸೋಗರ ಕಟ್ಟಿ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೨-೯೬-೧). [ನೀಚ+ಮಾರ್ಗ]

ನೀಚರಾಶಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಸೂರ್ಯಾದಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿರುವ ಅವುಗಳ ಉಚ್ಚರಾಶಿಯಿಂದ ವಿಳನೆಯ ರಾಶಿ; ೨ ಗ್ರಹಗಳ ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಉಚ್ಚನೀಚರಾಶಿಗಳು ಕೆಳಗಿನಂತಿವೆ:

ಗ್ರಹ	ಉಚ್ಚರಾಶಿ	ನೀಚರಾಶಿ
೧. ರವಿ	ಮೇಷ	ತುಲಾ
೨. ಚಂದ್ರ	ವೃಷಭ	ವೃಶ್ಚಿಕ
೩. ಕುಜ	ಮಕರ	ಕರ್ಕಾಟಕ
೪. ಬುಧ	ಕನ್ಯಾ	ಮೀನ
೫. ಗುರು	ಕರ್ಕಾಟಕ	ಮಕರ
೬. ಶುಕ್ರ	ಮೀನ	ಕನ್ಯಾ
೭. ಶನಿ	ತುಲಾ	ಮೇಷ
೮. ರಾಹು	ವೃಷಭ	ವೃಶ್ಚಿಕ
೯. ಕೇತು	ವೃಶ್ಚಿಕ	ವೃಷಭ

ಉಚ್ಚರಾಶಿಯಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಹವು ಶುಭವನ್ನೂ ನೀಚರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ರುವ ಗ್ರಹವು ಅಶುಭವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಜ್ಯೋತಿಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ: ಇರೆ ನೀಚದೊಳರ್ಥಮನಪಹರಿಸು ಗುಮಾ ನೀಚರಾಶಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವಾಪರದೊಳನುಪಾತದಿಂ ಪರಿಹರಿಸುಗು ಮುಖಗ್ರಹ[ಯು] ಪಿಂಡಾಯುವಿನೊಳ್ (ಜಾತಕ. ೮-೧೨); ಸೂರ್ಯಾದಿ ಗ್ರಹಗಳ ಉಚ್ಚರಾಶಿಗೆ ವಿಳನೆಯದು ಆಯಾ ಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ನೀಚರಾಶಿ (ಜಾತಕ. ೧-೪೨ ಅಡಿಟು). [ನೀಚ+ರಾಶಿ]

ನೀಚವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಮಾತು; ಬಯ್ಯುಳು; ದೂಷಣೆ: ಕೂಗಿದನ್ ಪೆಸರಿಂ ಸುಮಂತ್ರನಂ ಪೇಳಿ ಬರಲಿಲ್ಲೆಂದು ತಪಿಸಿದನ್

ಸರ್ವಂ ನೀಚವಾಕ್ಯಂಗಳಿಂ ಬಾಯ್ ಬಂದಂತೆವೋಲ್ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೧೦೦-೧೬). [ನೀಚ+ವಾಕ್ಯ]

ನೀಚವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆ; ದುರಾಚಾರ: ಛೇದಿಣೀಣೀ ಕಂಡೆಯ ಮನವೆ ಇಂಥ ನೀಚವೃತ್ತಿಗಳನು ಬಿಡು ಕಂಡೆಯ ಮನವೆ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೫-೯೫ ಪಲ್ಲವಿ); ಯಾಚಿಸಲು ಕೈಯೊಡ್ಡುವಾಗಲೇ ನಾಚಿಕೆಯು ಮನುಷ್ಯನನು ಬರೆವುದು ಗೋಚರಿಸದದಗುವುವು ಗುಣಗಳು ನೀಚವೃತ್ತಿಗು ನೀಚತರದಿದು (ನೀಸಾರಾ. ೧೪೪). ೨. ದೈನ್ಯವೃತ್ತಿ; ದೀನಭಾವ: ಸಾಮಂತ ಮಹಾಸಾಮಂತಗರ್ ಸ್ವಾಮಿಯಪ್ಪೀ ಪೃಥ್ವೀ ಶ್ವರಂ ಬಂಧನು ಮನಚಗಿ ಬಂದಿಸಿ ನೀಚವೃತ್ತಿಯಂ ಕಿಂಕುರ್ವಾಣಂ ಗೆಯ್ಯಪ್ಪಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೭೯-೨೧). [ನೀಚ+ವೃತ್ತಿ]

ನೀಚವೃತ್ತಿಪಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ; ದುರ್ವ್ಯಾಪಾರ: ಆಸನದಲ್ಲ ಬರಿಯ ನೀಚವೃತ್ತಿಪಾರವೇ (ರೂಢಿ). ೨. ಹೀನಕೆಲಸ ವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಅಲ್ಪ: ರವಿ ಚಾಪಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ನಿಂದೊಡೆ ಧನಪತಿ... ಮಕರದೊಳಿರೆ ಮೂರ್ಖಂ ಖಳಂ ಲೋಧಿ ನೀಚವೃತ್ತಿಪಾರಂ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿತ್ತಂ ಪರವಿಭವಯುತಂ (ಚಾತಕಿ. ೧೭-೧೬).

[ನೀಚ+ವೃತ್ತಿಪಾರ]

ನೀಚವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). = ನೀಚಪ್ರವೃತ್ತಿ: ನೀಚವ್ಯಾಪಾರದಲಿ ಗುಹ್ಯಾಲಂಕಾರದಿಯಲಿ ಶೋಕ ಮೋಹಂಗಳಲಿ ಬಳಲಿ ವಿನೇಕರೂಪತೆ ಯಾದವನಿಗೆಯು ನಿಕನಾರ್ಥನ ಚಿಂತನತುರ್ಲಭವು ತಿಳಿ (ಗಗತಾ. ೧೪-೨೪). [ನೀಚ+ವ್ಯಾಪಾರ]

ನೀಚಾಟಿ (ನಾ). = ನೀಚಪ್ರವೃತ್ತಿ: ಪೇಚಾಟದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದರೆ ನೀಚಾ ಟಿವೇ ಸರಿ (ಗಾಡ). [ನೀಚ+ಆಟ]

ನೀಚಾತ್ಮ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ದುರಾತ್ಮ; ದುಷ್ಟ. [ನೀಚ+ಆತ್ಮ]

ನೀಚಾಭಿಲಾಷಿ (ನಾ). ೧. ಕೀಳಾದುದನ್ನು ಬಯಸುವವನು. ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ನೀಚಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸು ತ್ತಿರುವವನು; ಉಚ್ಚರಾಶಿಯಿಂದ ನಿಳನೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಮುಂದಾಗುತ್ತಿರುವವನು; ೩ ಗ್ರಹವು ತನ್ನ ನೀಚಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ರಾಶಿಯ ಕೊನೆಯ ನವಾಂಶ ದಲ್ಲಿದ್ದರೆ (ಅಂದರೆ ನೀಚರಾಶಿಯ ಹಿಂದಿನ ರಾಶಿಯ ಕೊನೆಯ ನವಾಂಶದಲ್ಲಿದ್ದರೆ) ಅದಕ್ಕೆ ನೀಚಾಭಿಲಾಷಿಯೆಂದು ಹೆಸರು: ಸ್ವಗೃಹಾತ್ಮ ನವಾಂಶಕ ಮಿತ್ರಗೃಹ ನೀಚೋಚ್ಚಂಗಳೊಳ್ ದಶಾಪತಿ ನಿಲಿ ಮೂಡುಗಿವೊಳ್ಳಂ ತದ್ವಿಪರೀತಗನು ನೀಚಾಭಿಲಾಷಿಯುಂ ಪೊಲ್ಲಮೆಯುಂ (ಚಾತಕಿ. ೯-೫). [ಸಂ. ನೀಚಾಭಿಲಾಷಿನ್]

ನೀಚಾಸನ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ಆಸನ. ೨. ಕೆಳಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿರು ವವನು; ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುವವನು: ಬಸವರಾಜಂ... ಪನ್ನಿಚ್ಚಾ ಸಿರಮಕುಟವರ್ಧನಮಾಹೇಶ್ವರರ ನಡುವೆ ನೀಚಾಸನ ನಾಗಿ ಭಯಭಕ್ತಿಯಿಂದಿಪ್ಪಲ್ಲಿ (೭ಸಕ. ೧೨-೨೯). [ನೀಚ+ಆಸನ]

ನೀಚೈರ್ಗತ (ಗು). ೧. ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಹೋದ, -ಚಲಿಸಿದ: ಅವ್ಯಯಸಮಾಸಕ್ಕೆ -ಅಂತರ್ಮುಖ, ಬಹಿರಂಗ, ಉಚ್ಚೈರ್ಧಾನ್, ನೀಚೈರ್ಗತ (ತಮದ. ೪೧ ಪ್ರಯೋ). (ನಾ). ೨. ಕುದುರೆಯ ನಡಗೆ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಆತಂ ಬೇಗಂ ಸುತಿಕ್ಷಿತಮಪ್ಪ ಕುದುರೆಯ ಬೆಂಗೆಸಾಯೊಡೆ ಅದು ಲಂಘನ ಪಲ್ಲನ ನೀಚೈರ್ಗತಾದಿಗಳೊಳ್ಳಪ್ಪ ಕ್ರಿಯೆ ಗಳೊಡಂಬಡೆ ಬಲ್ಲರಚ್ಚರವಡೆ ಪರಿದೊಡೆ (ಜೀವನಂ. ೫೭-೨೦ ಪ). [ಸಂ.]

ನೀಚೈರ್ಗೋತ್ರ (ನಾ). = ನೀಚಗೋತ್ರಕರ್ಮ: ಗಂಧದ್ವಿಕಂ ಸ್ವರ್ಣಪ್ಪಕಂ ಅಗುರುಲಘುತುಷ್ಕವಿಹಾಯೋಗತಿ ದ್ವಿಕಸ್ತು ರಾಸ್ತಿಕ

ಶುಭಾಶುಭಸ್ವರದುಸ್ವರಸಂಭಗದುಭಗ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಶರೀರಾಯಶ್ಚೀರ್ತ್ಯ ನಾದೇಯನಿರ್ಮಾಣಪರ್ಯಾಪ್ತ ನೀಚೈರ್ಗೋತ್ರಂಗಳೆಂಬ ದ್ವಿಸಪ್ತ ತ್ರಿಸಪ್ತ ಕಿ ಗಳಂ ನಿರವತೇಪಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೬-೪೯ ಪ); ಉಚ್ಚೈರ್ಗೋತ್ರ ನೀಚೈ ಗೋತ್ರ ಭೇದದಿಂ ದ್ವಿವಿಧಮಪ್ಪ ಗೋತ್ರಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೨೯ ಪ). 'ಉಚ್ಚೈರ್ಗೋತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನೀಚಕಬ್ಬರಸಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಪಾಭಕ್ತಿಯೊಳೊಂದಿ ಸಜ್ಜ ನಿಲಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದ ಮಾಂತನದ ಪೆಂಪು ಸಮಂತಳವಟ್ಟಿ ನೀಚಕಬ್ಬರಸಿಗೆ ಸಂದರನ್ನತಿ ಪೆಂಪೊರ್ಯೊಂದಡೆ ದೋಸವಲ್ಲದೇ (ಸೌಂದ. XX, ೧೪-೧೬; ೨೫೦). [? + ಅರಸಿ]

ನೀಟಿ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದ; ನೀಳ: "ನೀಳಮೆನಲ್ ನೀಟಂ" (ಭಾರಣಿ. ೪೦); ಇದು ಮಂತ್ರಿಯಟ್ಟಿದ ಕಾಣಿಕೆ... ಪದವನಧಂಸೆಂದು ಕೊಟ್ಟು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ನೀಟದೊಳದ್ದ ಬಿದ್ದದ್ದ ನವನು (ಭರಣಿ. ೫೭-೧೬); ತಿಳಿಯ ಮನುಷ್ಯನೊಳೊಂದಿದಾ ಜವನೂರ ಬಳಗೈದುವ ಪೆರ್ಬಟ್ಟಿ ಉಳಿಯದೆಂಬತ್ತಿಂಟುಸಾಸಿರಗಾವುದದಳತೆಯ ನೀಟವೆನಿಪುದು (ಪದ್ಮ. ೯-೧೯); ರತ್ನಸನದ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ಕಣ್ಣಾಯಮಾಗ ಲೊಡಂ ತಡೆಗೊಂಡ ನಡೆಮಾಡದೊಳ್ ಪಲ್ಲಳಿದೆಯೆಡೆಯ ಕಲ್ಲಳಾಗಿ... ಹೊಟ್ಟೆಯ ನೀಟದ ತಳರ್ನಾಳಿಗೆ ಕೀಳಲಾಗಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧-೨೯); ಕೊಟ್ಟಿನ ನೀಟ ಎರಡು ಮೂರಡಿ (ಹಸುಹೊ. ೩೩೪). ೨. ನೀಡಿರುವುದು; ಚಾಚಿರುವುದು: "ಅಂಭತಿ=ಕಾಲಂ ನೀಡಿ ಕೊಂಡಪಂ; ಅಂಭಾ=ನೀಟಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೨). ೩. ಎತ್ತರ: ಬೇಟಿ ಯಾಡುತ ಬೇಡರೀವರೈತಂದೊಂದು ನೀಟವತ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ತರುಣರತ್ನವು ಬಹಳ ಕೋಟಿಲೆಯೊಳುತಲಿತ ಪರಿಯನೆಲ್ಲವ ಕೇಳಿ (ಪ್ರಾಧರಾ. ೧೦-೩). (ಗು). ೪. ಉದ್ದವಾದ; ನೀಳವಾದ: ಈ ನೀಟ ಬಿದಿರುಗಳಿಗೆ ಬಿದಿರಿನ ಸಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಅಡ್ಡ ಹೊಡೆದಿರುವರು (ಬಾಳಗಿ. ೩೯). 'ನೀಳ,' ಪರಾ.

ನೀಟಾಗಿಸು=ಉದ್ದವಾಗಿ ಚಾಚು, -ನೀಡು: ಬಲಗಾಲನ್ನು ಮೂರಡಿ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಮಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಮಡಿಚಿ, ಎಡಗಾಲನ್ನು ಹಿಂದೆ ನೀಟಾಗಿಸಿ... ಹಾಗೂ ಬಲಗಾಲನ್ನು ಹಿಂದೆ ನೀಟಾಗಿಸಬೇಕು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೩೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನೀಟು; ಮಲ. ನೀಟು, ನೀಡು; ತುಳು. ನೀಟಿ, ನೀಟು]

ನೀಟಿ 'ನೀಟು' ನೋ.

ನೀಟಿತಂತಿ (ನಾ). ಚೊಕ್ಕಟವಾದ ತಂತಿ; ಸೊಗಸಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿದ ತಂತಿ: ನೋಟಿ ರಾಯನ ಮೇಲೆ ನೆನಪು ರಾಗದ ಮೇಲೆ ನೀಟಿತಂತಿಯ ಮೇಲೆ ಬೆರಳು (ಭರಣಿ. ೫-೫೪). [ನೀಟಿ(<ನೀಟು)+ತಂತಿ]

ನೀಟಿಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೇರಗೊಳಿಸು; ಸರಿಪಡಿಸು: ಹೊತ್ತಿನ ಕೊರತೆ, ಹಣದ ಕೊರತೆ... ಇವೆಲ್ಲವೂ ನೀಟಿಪಡಿಸಬಹುದಾದ ಡೊಂಕುಗಳು (ಹಸುಹೊ. ೧೧೯). [ನೀಟಿ(<ನೀಟು)+ಪಡಿಸು]

ನೀಟಿಸಾಲು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಸಾಲು, -ಪಂಕ್ತಿ: (೪). [ನೀಟಿ+ಸಾಲು(<ಸಾಲ್)]

ನೀಟಾಳು (ನಾ). ಸುಂದರವಾಗಿರುವವನು; ಚೆಲುವ: (ಜಾನಕೋ. ೧೧). [ನೀಟು+ಆಳು(<ಆಳ್)]

ನೀಟಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) : ಹಿಂಮುಗೊಂಡದಿಗಿಯಾ ವರಜನಾಚುತಿಗೆ ಮುಂದೊಂದಿ ಸುಳಿಯಲು ಬಿಡುವನಲ್ಲೆಂದು ಕಣೆಯ ಸಮ್ಮಂಥ ಮಹಹರಗೈದು ತಾಟಿಸಿದ ನೀಟಿಸಿದ ಬಾರೊಂದು ಹೀರಲೆಂದು (ಜನಮು. ೨೭-೩೪). [? + ಇಸು]

ನೀಟು, 'ನೀಡು' ನೋ.

ನೀಟು, ನೀಟು (ನಾ). ೧. ನೇರ; ಕೊಂಕಿಲ್ಲದಿರುವುದು :

ಕೋಟೆಯ ತೆನೆಯೆಡೆಗಂದಿರಲಿಕ್ಕೆ ತಲೆಯಿಟ್ಟು ನೀಟಲಿ ನೋಡುವರು
ಗಳ . . . ಜೀವನ ದಾಟಿಸಿದರು ಯಮಪುರಿಗೆ (ಕಂನಡಿ. ೧೮-೭೭);
ಊರಿಂದ ಊರಿಗೆ ಪೋಗುವದೆ ಲೀಲಿ ದಾರಿ ಒಕ್ಕರವಲ್ಲದೆ ನೀಟು ಉಂಟೆ
(ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೪-೪); ಅದಿನ ಕೋಡುಗಳು ಮೇಲುಗಡೆಗೆ ನೀಟಾಗಿರು
ತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೩); ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಸೆಳೆಯುವ ಅರ್ಪಣೆ
ನೆಗೆ! ನೀಟಾದ ಮೂಗು (ಅಲಪಾ. ೧೦). ೨. ಮುಜುಮಾರ್ಗ;
ಸರಳತೆ; ನಿಷ್ಕಾಪಟ್ಯ; ನೀಟಿಂಗಿಡದ ಜ್ಯೋತಿಕಾಟಕನಂ ಕಡಿದು
ದಿಸುಡೆ ಬಿಡದೇವೇಂದ್ರಂ (ಅಪ್ರ. ೩. ೬೧-೫೯); ಕೋಟಿಜನ್ಮವು ದೇವ
ದ್ವಿಜರನು ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕದಿ ಮಿಟಿನ ಪೂಜೆಯಲಿ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದಾಟಿಸಿಕರು
ಗಳಿಗೆ ಫಲಿಪ್ಪು ನೀಟಿನಲಿ ನಿಮ್ಮಂಫ್ರಿದರುಶನವು (ಕೋಗಯ. ೯-೬೯);
ನೀಟಾಗಿ ನಡೆದರೆ ಕಾಟಿ ಬಾರದು (ಗಾದ). ೩. ಚೆಲುವು; ಅಂದ;
ಸೋಗಸು: ನೀಟಾದ ಪಣ್ಣು ಸಿಂಗರಿಸಿಯುತ್ಕಂಶ ಕೈಮಾಟದ ಹೆಂಗಳ
ಕರೆಸಿ (ಮೋಹತ. ೬೧-೪); ಕುದಿತಿಗಂಗಳ ಗರುಮೆಯರ್ ನೆಲಕ್ಕಲಿನ
ನಿಡುಜಡೆಯ ನೀಟಿನ ನೀಟಿಯರ್ . . . ನಡೆತಂದರು (ಚಿಪ್ಪು.
೪೫-೩೩); ನೀಟಾದ ಹಣ್ಣು ತರಲೇಸು ಸುಜನರೊಡನಾಟಿನೇ ಲೇಸು
(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೨೦). ೪. ಚೆನ್ನು; ಉತ್ತಮ; ಕೋಟಿದ ಕಟ್ಟಿಂದ
ಹೋಟಿಯ ಜೀನಿಂದ ನೀಟಾಗಿ ಕಟ್ಟಿನ ಹಯನಿಂದ ಬಲ್ಲವಳ ಕೂಟಿನೇ
ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೦೦). ೫. ಚೊಕ್ಕತನ; ನಾಚುಕತನ;
ಹಾಟಿಕದ ಬೆತ್ತ ಕೋಟಿ ಸಾಟಿ ಇಲ್ಲದೆ ಪಿಡಿದು ನೀಟಾದ ಓಲಗದವರ
ಕೂಟಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ಪುರಂದ. ೧-೨೧೪-೨); ನೀಟಿನ ಮನೆ ತಂಗಿಲ್ವಾ
ಸೂಳು ಪಂಚನೆ ಕೂಟಿದ ಹೆಂಗಳೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂನಡಿ. ೬-೧೨೪);
ಕನ್ನಡಿಯೊಳ್ ಮೇರು ಕಾಣಬರುವಂತೆ ನಾಟಕರೂಪದಿಂ ನಾಲ್ಕರಂತೆ
ನೀಟಾಗಿ ರಚಿಸಿಪ್ಪುದೀ ಕೃತಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೫-೨). ೬. ರೇಕಾರ;
ರೇಫ: (೪). ೭. ಎಲಾಸಿ (?): ಪಾತಕಾಂಗದ ಬಯಾಯ ನೀಟು
ಗಳ್ ಜಾಟಿಗಳ್ ನೀಟಿಯಿಲ್ಲದ ಪರಮನೀಟುಗಳ್ ಕೋಡುಗಳ್
ಲೋಡುಗಳ್ ವಾಚಾಕರು . . . ಸತಿಯರು (ಪಟಲ. ೨-೫೯).
(ಗು). ೮. ನೇರವಾದ; ನೆಟ್ಟಿಗಿರುವ: ಬಲಶಾಲಿಗಳಾದ ಅನೆಗಳ
ಗುಂಪೊಂದು ಹೊರಟಿತು . . . ಉದ್ದನೆಯ ನೀಟು ತೂಗುದಿಮ್ಮಿಗಳೆರ
ಡನ್ನು ಅವು ಸೊಂಟಿಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ತಂದವು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೩೧).
ನೀಟಿ: ೧. ಒಬ್ಬ ಬದಿಗಿಂದ ಅಪ್ರದಾನೊಂದು ಗಳಿಯು
ಹಾಸಿಕೊಂಡೆಯದು ಹೋಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೂಡಿ ಹೂಡೆದರೆ ನೀಟಿ
ವಾಗಿ ನಡೆದರೆ ಹೂಡುವರು (ವಚನಂ. ೧೨೭-೧೦೭). ೨. ಅಟವಿಕರೊಡ
ಗಿದರು ಘನದ್ಯಂಗಾಟಿಕಾಪ್ಯಾಪ್ಯಾಹವನು ರವಿಕೋಟಿಯಲಿ ಕಾಲಾಣ
ಲುಡಯಾಚಲದ ಮಸ್ತಕವ ನೀಟದಲಿ ನೀಲಿ ರಥಗಜಾವಳಿ ಪೋಟಿಕವ್ವಜ
ಪತ್ರಿಗಳ ಕಾಲಾಟಿನೆಯಲು ಹಂಸದಿಬಿಕರು ರಚಿಸಿದರು ಬಲವ
(ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೫-೩೫). 'ನೀಟು' ಪರಾ.

ನೀಟಾಗು = ನೇರವಾಗು; ನೆಟ್ಟಿಗಾಗು: ಲೇಸಾಗಿ ನಾಯಿಬಾಲಕೆ
ನಾರಾಯಣತೈಲಾ ಏಸು ಬಾರಿ ತೀಡಿದರೆ ನೀಟಾಗುವದೆ (ಪಾದಿಕೆ.
೮೧-೨); ಹಾಸುಡಿಂಬನು ಸೆಮ್ಮ ನೀಟಾಗುತೆಲ್ಲರುಂ ಒರಗಿದರ್
(ಕಾಲಾಡ. ೬೪-೧೧೦).

[ದೇ. || ತುಳು. ನೀಟೊ; ತೆಲಿ. ನೀಟು. / ಮರಾ. ನೀಟಾ]

ನೀಟು, (ನಾ). ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಒಪ್ಪು; ಓರಣ: ಕುಳಿತುಕೋ
ಮತ್ತೆ, ಬೈತರೆ ತೆಗೆದು ನೀಟಾಗಿ ಜಡೆಹಾಕಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ನಿಶಿಲು. ೪);
ಅವರ ಮನೆ ತುಂಬ ನೀಟಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Neat]

ನೀಟುಗೆ (ನಾ). ಜಾಚುವವನು; ನೀಡುವವನು: "ಜವಕ,
ಜವಮಾನ, ಈ ನೀಟುಗೆಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೨೭).

[ನೀಟು, (< ನೀಡು) + -ಗು]

ನೀಟುಗಾತಿ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವೆ; ಸುಂದರಿ: ನೀಟುಗಾತಿಯು
ರೊಲುಮೆ ಬೂಟಿಕವೆಂದು ತಿಳಿಯರೊ (ಪುರಂದ. ೨-೧೬-೧); ಪೊಸ
ಕೊಂಡೆವಣ್ಣು ದುಟಿಯ ನೀಟುಗಾತಿ (ಪಂಪ್ರಸಾಂ. ೯-೫೯); ಮಿಟುತಹ
ಸಾರಂಗಿನಾದಕ ನೀಟುಗಾತಿಯೊಳು ನಾಟಿ ಮನವನು ನೀಟಿ ನೋಡುತಹ
ಕೂಟಿದಿಂದಿಹರು (ತರಲಿ. ೧೪೦-೭). ೨. ಚೊಕ್ಕಟವಾಗಿರು
ವವಳು; ಶುಭ್ರವಾಗಿರುವವಳು; (೪). [ನೀಟು + -ಗಾತಿ]

ನೀಟುಗಾರ 'ನೀಟುಗಾಟ' ನೋ.

ನೀಟುಗಾರಿಕೆ 'ನೀಟುಗಾಟಿಕೆ' ನೋ.

ನೀಟುಗಾಟ, ನೀಟುಗಾರ (ನಾ). ಚೆಲುವ; ಸುಂದರ: ನೀಟು
ಗಾಟನ ನೋಡುವ ನೋಟದ ರಚಿಯಾಟಿದಾನಂದವನೆದಿಗೆ ನಾಟಿಗೋಸು
ತದೆ (ಪಂಪ್ರಸಾಂ. ೯-೭೦). 'ನೀಟುಗಾಟಿಕೆ' ಪರಾ. ನೀಟುಗಾರ:
ವಾರಿನೋಟಿಗಳ ಯೇಟುಗಳು ನೀಟುಗಾರರ ಮನಸುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಟಿ
ವಂತೆ ಮಾಡಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯೧-೧); ನೀಟುಗಾರರನ್ನೆ ನಾಡೆ ನಾಟಿಸು
ವಂಥ ಮಾಡಿ ಮಾಡುವ ಕಣ್ಣು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೭೧-೯). 'ನೀಟುಗಾರಿಕೆ'
ಪರಾ. [ನೀಟು + -ಗಾಟ (< -ಗಾಟ)]

ನೀಟುಗಾಟಿಕೆ, ನೀಟುಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಚೆಲುವು; ಅಂದ;
ಸೋಗಸು: ಹಂಗಿಯು ನಿಶ್ಚಯದ ನೀಟುಗಾಟಿಕೆಯು ನಿಶ್ಚಟದ . . . ಕನಕ
ಮಣಿ ಖಚಿತವೇಟಿಕದುಬ್ಬಟಿಯಬ್ಬರದ ಹಂಗಿಕಾಟರ ಮೊತ್ತ ದೊತ್ತಿ ಸುಭಯ
ಪಾರ್ಶ್ವದೊಳಿಂಬುಗೊಂಡು (ಹಮ್ನಾ. ೩-೩೩ ಪ). ನೀಟುಗಾರಿಕೆ:
ಅಂದಡಂದದ ನೀಟುಗಾರಿಕೆಯ ಕಾವ್ಯವು ನಮಗಷ್ಟು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ
(ಸಾಹಿ. ೨೧). [ನೀಟುಗಾಟ + -ಗಾಟಿಕೆ]

ನೀಟುತನ (ನಾ). ಚೆಲುವು; ಸೋಗಸು; ಅಂದ: ತಮ್ಮ
ನೋವು-ದೋಖ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮರೆತು . . . ನೀಟುತನ ಎಲ್ಲರವ
ದೆಂಬುದನ್ನು ಮೊದಲ ಬಾರಿ ಅರಿತುಕೊಂಡರು (ಮೋಹತ. ೩೪).

[ನೀಟು + -ತನ]

ನೀಟುದಾರಿ (ನಾ). ನೇರವಾದ ದಾರಿ, -ಮಾರ್ಗ: ಆ ಊರಿಗೆ
ನೀಟುದಾರಿಯಿದೆ (ರೂಢಿ). [ನೀಟು + ದಾರಿ]

ನೀಟುದೋರು (ಕ್ರಿ). ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಹೊಮ್ಮಿಸು; ಚೆಲು
ವನ್ನು ಸೂಸು: ನೀಟುದೋರುತ ಮಿಶಾಯಿರೊಲಿಸುತ ಜಾಟಿ
ಮಾತುಗಳಾದಿ ನಗುತ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೩-೧೧೦).

[ನೀಟು + ತೋರು (< ತೋರು)]

ನೀಡ (ನಾ). ೧. ಹಕ್ಕಿಯ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಗೂಡು: "ಗೂಡು
ನೀಡಂ ಕುಲಾಯಂ" (ಮುಕ್ತಿಕೋ. ೪೧-೧೧); ನಯನಾನಂದಂಗಳಪ್ಪ
ಜಂದನಂಗಳೊಳಂ ಕುಳಿಸಿಕರಾವ್ಯ ತಂಗಳಪ್ಪ ಫಲಭಂಶ ದಾದಿಮಾನೀಡಂಗೆ
ಸೊಳಂ (ಕಾದಂಪಾ. ೬೫೫); ವಿಶ್ವಾಸಪಾಶಂ ವನದ್ವಯ ನೀಡದೊಳ್
. . . ಅಕ್ಕಮುಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗಳೊಲ್ಲ (ಜಗದಿ. ೨-೧ ಪ);
ದಿರುದಿನ ಸಾಲ್ವನ ನೀಡನನುಣಿ ಗಿಳಿವಟುಗಳು ತುಡುಕುವಂದದಲಿ
ದುರಗಲಿ ಕಂಠೀರವೇಂದ್ರನ ದುರ್ಗವನರದೆ ಮುತ್ತಿ ತುರಿವುತಿತ (ಕಂನಡಿ.
೧೪-೪೫); ಕಟ್ಟಿದೊಳೊಂದು ಚಟಿಕ ನೀಡದೊಳಿದುರ್ ಕಿಟಿಮಟಾಯಂ
. . . ಲಲ್ಲಿಗೆಯ್ದು ದಂ ನಟ್ಟಾಲಿಯೊಳಿಡ್ಡಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೮-೧); ನೀಡ
ದೊಳ್ ಬಳಿದು, ಕಾದಿನಲಿ ಹಾರಾದಿದಾ ಗರುಡತು ಗರಿ ಬಲಿತ ಮೇಲಲ್ಪ
ದೇಶಂಗಳಂ ಜರಿಸಿ ತಣವುಡೆ? (ಪ್ರೀತಾಪಾ. ೪-೯೧). ೨. ಆಶ್ರಯ
ಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ; ಬೀಡು: ಗಂಧಿವಿಷಯದ ನಡುವೆ ತನ್ನಹೀವಿಕಾಸಿಸಿ

ಮೇಲ್ಕೊಂಡ ಮಕಾಲಮುಮಂ ಅರ್ಹಪ್ಪರಮೇಶ್ವರನ ವಿಶದಯಶಃ
ಪುಂಜಮುಮನನುಕರಿಸಿ ವಿವಿಧವಿಧಗ್ನವಿದ್ಯಾಧರ ಜನಕ್ರೇಚಾನೀಡಂ
ಗಳಾಗಿ (ಅದಿಪು. ೧-೬೨ ಪ); ಸುರತಸುಖದ ಬಳ್ಳವಳ್ಳಿಯೆನಿಸಿ ಬಳ್ಳ
ಮಾಡದಿಂ ಮಹಾವಿನೋದನೀಡದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೮ ರಗಳೆ); ಸಿಂ
ದೊಂದೊತ್ತುಕ್ಕದಿಂದಾಗಳಾ ವಿದಲತ ಪಂಕಜನೇತ್ರ ಮಾಡಿಸಿದಳ್ . . .
ಚಿತ್ರಭಿತ್ತಿ ಪರಿಶೋಭಾನೀಡಮಂ ಮಾಡಮಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೦-೪೩).

[ಸಂ.]

ನೀಡಜ (ನಾ). ಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಪಕ್ಷಿ: "ಪತಕ" . . .
ನೀಡಜ, ಪಾಣೀ, ದ್ವಿಜಃ—ಈ. ೨೩ ಹಕ್ಕಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೦-೪೫);
"ಶಕುನಿ ವಿಹಗಂ . . . ನೀಡ[ಪಾಣಂ. ೪]ಜಮಂಡಜಂ ಶಕುನಂ ಶಕುಂತಂ
ಶಕುಂತಿಯನೆ ಪಕ್ಷಿ" (ಪುಂಗರಾ. ೫೦-೧). [ಸಂ.]

ನೀಡದಿ (ನಾ). ೧. ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚಿದ ಕಾಲು; ಮುಂಚಾಚಿದ
ಹೆಜ್ಜೆ: ಪಸರಂಚಿತ್ತಿಯಾದ ನೀಡದಿ ಪೊದಳಾ ಕರ್ಣಮಾಕುಂಚಿತಾಸ್ತ
ಸಮೇತೋಚ್ಚಕರಾಗ್ರಂ . . . ತಾನಿಸಲೊಂದೊಂದು ಕುರಂಗಮಂ
ಶಬರಂಕಿದರ್ಗಂ ಮಹಾರಣ್ಯಯೋ (ಗಂಕ. ೧-೪೯). ೨. ದಾಪುಗಾಲು;
ದೊಡ್ಡ ಹೆಜ್ಜೆ: ತಿರುಕಾಳತ್ತಿಮಲೆಯ ತಪ್ಪಲೊಳ್ಳಿ ನೆರೆನೆರಿದು ನೋಳ್ಳ
ಕಾರಣಕಮ್ಮಗಮುಮನೈಲ್ಲ ಕಂಡು ನೀಡದಿಯಿಟ್ಟು ಕುನಿದು (ಕಣ್ಣರ.
ದೇ. ೧೦೩-೨೩); ನೀಡದಿಯಿಟ್ಟು ತಳ್ಳಿ ಬಿಡದಿತ್ತಿ ಭುಜಾಗ್ರಮನೈದೆ
ಲಕ್ಷ್ಮಮಂ ನೋಡಿ . . . ಶರಣೆಯಂ ಕಟಿದರಾರವದೊಳ್ ಕಡುಬಿಲ್ಲ
ಬಿತ್ತಿಗರ್ (ಬುದ್ಧಿ. ೪-೩೪). [ನೀಡು+ಅದಿ.]

ನೀಡದಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲನ್ನು ಮುಂಚಾಚು: ನೀಡದಿಗೊಂಡು
ನಿಂದು ಡೊಣೆಯಂ ಕಡೆಯಂ ತೆಗೆದಾರ್ದುಂ ಬಿಲ್ಲದಂ ಪೂಡಿ . . .
ಮೃಗವೃಂದಮನಿಕ್ಕಿದರಲ್ಲಿ ಭಿಲ್ಲಿಯರ್ (ಶಬಲಂ. ೩-೫೨).

[ನೀಡದಿ+ಕೊಳ್.]

ನೀಡಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಾಚು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು: ಮಲ್ಲರೆಲ್ಲರು
ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣು ಒಂದಾಗಿ ಕಡದುಮ್ನಾನದಿಂದ ಕೂಡಲು ಕೆದರಿ
ತೋಳ್ಳಳಂ ನೀಡಾಡಿ (ನೈಶಾಖ. ೭೯-೪೦೫). ೨. ಬಗೆ; ಬಿಸಾಡು;
ಈಡಾಡು: ಹೆಮ್ಮೆಯಾಡಲು ಬೇಡಿ ಹೆಮ್ಮೆ ನೀಡಾಡುವುದು ಹೆಮ್ಮೆ
ಯಿಂದಲಿ ನೀವು ಕೆಡಬೇಡಿರಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೧ ಪಲ್ಲವಿ); ಕಾರೆ
ಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದ ಬೀರಿದ ಮಾರ್ಗವ ತೋರಿಸಿ ಕಡೆಸಾರಿ ನೀಡಾಡುವರು
(ಸಾನಂ. ೧೩); ಒಮ್ಮರ್ ಗಾಡಿಯ ಸಿಂಗಾಡಿಯ ಪುಣ್ಣವ ಗರುವೆ
ಮೊಲೆಯ ಚೀಲೆಯನುಂ ನೀಡಾಡಿ . . . ಕೊಳನಂ ಪುಗುತಂದಳ್
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೩-೧೪). 'ಈಡಾಡು' ಪರಾ. [ನೀಡು+ಅಡು.]

ನೀಡಿಕೆ (ನಾ). ಪೂರೈಕೆ; ಒದಗಿಸುವಿಕೆ: ಇಂದಿಯದ ಅಮದು
ದಾರರು ಕೊಡುವ ರೂಪಾಯಿ ಮತ್ತು ಅಮೆರಿಕದ ಅಮದುದಾರರು
ಕೊಡುವ ಡಾಲರು ಇವು ವಿನಿಮಯ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯ ವಿನಿಧ ಹಣಗಳ
'ನೀಡಿಕೆ' (Supply)ಗೆ ಸೇರುತ್ತದೆ . . . ಹೀಗೆ ವಿನಿಧ ಹಣಗಳ
'ನೀಡಿಕೆ' — ಬೇಡಿಕೆಗಳನುಸಾರವಾಗಿ ವಿನಿಮಯದರವು ನಿರ್ಣಯ
ವಾಗುವುದು (ಅಂತರಂ. ೫೪). [ನೀಡು+ಇಕೆ]

ನೀಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೊಡಿಸು: ಕಿರೀಟ
ತನ್ನ ಸಹಪುತ್ರ ತಮಿಾದ್ವಮದ್ವಿಗಾತನಂ ನೀಡಿದುದಯ್ಯ ನೀಡಿ
[ಪಾಣಂ. ತೋಜು]ಸಿದನಾಶ[ನ]ನಲ್ಲಿಯ ಕೈದುಬಿಲ್ಲಮಂ (ಪಂಪಭಾ.
೪-೧೦೦); ಕಿರೀಟಿಯ ಕೈ[ಲಿ] ಸ್ವಂಧವನ ಶಿರನ ಕೆಡಹಿಸಿ ಅವನ
ತಂದೆಯ ಕರೆತಲೆ ನೀಡಿಸಿದೆ (ಹುಸಾ. ೩೪). ೨. ಬಡಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡು; ಉಗಟಕ್ಕೆ ಹಾಕಿಸು: ನಾನು ಸಕಲಪದಾರ್ಥನ [ಸ್ವೀಕರಿ
ಸುವುದಕ್ಕೆ] ಮುನ್ನವೇ ಜಂಗಳಕ್ಕೆ ಮಿಷ್ಯಾನ್ನದ ನೀಡಿಸು [ಪಾಣಂ.

ನೀಡು]ವೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೮೯-೨೧೫); ಹಸಿದನ್ನೆ ನೀಡಾದದಂ ವಂಚನ
ದಡಿಸಿ ನೀಡಿಸಿದದಾರೋಗಿಸುವೆಂ (ಬಸಪು. ೫೭-೩೫); ಪರಿಮಳಪ
ರಾಜಾನ್ನ . . . ಮಗ್ನ ಮುಂತಾದ ಭೋಜ್ಯಪರಿಕರವನುಜ ನೀಡಿಸಿದನಾ
ಮಹಾಚರಣೊಲ್ಲ ಚೆನ್ನಬಸವೇಶನಂದು (ಚಟಪು. ೫-೩೦).

ನೀಡಿಸಿಕೊಳ್ — ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳು; ಈಸಿಕೊಳ್ಳು: ನೀಡಿಸಿಕೊಳ್ಳ
ಕೈಗಳುಮನಿತ್ತೆ ಸುರಾಳಿಗೆ ಕುಂಭಕೋಟಿಯಂ ನೀಡುತುಮಿಷ್ ಕೆಯ್ಯ
ಳುಮನಿತ್ತೆ ಜನಂಗಭವೇಕಲೋಭಿಯಂ ಮಾಡುವ ತನ್ನ ಕೆಯ್ಯಳುಮನಿತ್ತೆ
ನಮಸ್ಕೃತಿಗಗ್ರಭಾಗದೊಳ್ ಕೂಡುತುಮಿಷ್ ಕೆಯ್ಯಳುಮನಿತ್ತೆ
ವಿಜ್ರಮೊ ಶಕ್ತಿ ಶಕ್ತನಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೩೩). [ನೀಡು+ಇಸು]
ನೀಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಹೊಗು,—
ಒಳಗನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸು: ಪವನನಿನ್ನನಪರ್ಣರಪ ಪ್ರಸ್ತಮಣಧಾರಾಧ್ಯಾನವಿಗ
ಮೃಗನಿಪಹ ನಾಡೊಳು ನೀಡಿಸಿದು ಹುಡುಕಿದರು ಜಾನಕಿಯ [ಪಾಣಂ.
ನಿನದಲಹಿಸಿ ನೋಡಿದರವರು ಜಾನಕಿಯ] (ತೊರರಾ. ೩-೧೧-೩೨).
'ಈಡಿಸು' ಪರಾ. [ನೀಡು+ಇಸು.]

ನೀಡು, ನಿಟ್ಟು, ನೀಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಾಚು; ಒಡ್ಡು: "ನೀಡು—
ಪ್ರಸಾರಣೆ" (ಶಮಧಾ); ಕೈಯುಂ ಕಾಲುಳುಮನುಡುಗದ ನೀಡದಿ
ಬಾಬ್ಬನ್ನೆಗಂ ಪಟ್ಟಿಮ್ ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರಮಂ ಮನದೊಳೊಡುತ್ತಿಂ
ಮೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೮೩-೧); ಕುಂಭಸಂಭವಂ . . . ದ್ರುಪ
ದನಂ ತನ್ನ ಮಂಚದ ಕಾಲೊಳ್ ಕಟ್ಟಿವೇಬ್ಬು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕಾಲನ
ವಸ್ತ್ರಂಭದಿ ನೀಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೨ ಪ); ತಾಳಮರಕ್ಕೆ ಕೈಯ ನೀಡಿ
ಮೇಲೆ ನೋಡಿ ಗೋಣು ನೊಂದುದಯ್ಯ (ಬಸಪ. ೨೩); ಕೈಯ ಬಟ್ಟಿಲ
ಹಾಲಿಗಂ ತಾಂ ಕೈಯ ನೀಡುತ್ತಿಂ ಬಾಲಕಿ ಅಯ್ಯನಂ ಬಿಟ್ಟೊಡಲು
(ಬಸಪು. ೧೪-೩೨); ನೀಡಿ ಬರಿಕೈಗಳಲಿ ಸೆಳೆದೀಡಾದಿವತ್ತು ಬಂದಿಗಳನು . . .
ಹಿಂದಣೊಡ್ಡನು ರ್ನಾಡಿಸಿದವೀ ಕ್ಷೇಮಧೂರ್ತಿಸ್ವಪಾಲನಾನೆಗಳು
(ಕುಮಾರ. ೨-೧೨); ಪದಾಬ್ಬಂಗಳಿಗೆ ತಲೆಯ ನೀಡಿದವನೇ ಸುಕೃತಿ
ಸಮ್ಮುಖದೊಳೊಮ್ಮೆ ಮಾತಾಡಿದವನೇ ಶೈವಮಾರ್ಗ (ಚಟಪು. ೧-೨೨).
೨. ಕೊಡು; ಈಯು: ಮಡಲು ಪೂಕಲತೆಗಳ ಕಯ್ಯೆಯ್ಯ
[ಪೂ] ನೀಡಲ್ಪಳ್ಳುಮನೀನಂತೆಪೊಲಾದುದ್ದಿ, ಹರಂಗಿಷ್ಕಾರ್ಥ
ಸಂಸಿದ್ಧಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೭); ಕೊಡಬಿಲ್ಲಂಗೆ ದಂದ್ರಮಂ . . .
ಸುಕೃತಿಗಲ್ಪಾಯುಷ್ಯಮಂ ನೀಡುವಂ ಸುಡು ಪಾಸಿಪ್ಪನ ಬೊಮ್ಮನಂ
(ನೋಮೇಶ. ೩೩); ಹೊನ್ನ ಬಟ್ಟಿಲು ತೀನಿ ಪಾಲಂ ಕಟಿದು ಮತ್ತೆಯು
ಜೀವಿಸಿನುತಂ ನೀಡಿ ಶಿವ ಶಿವನಲ್ಲಿಗೆಯ್ದಿದಳು (ಬಸಪು. ೫೦-೪);
ಗುರುಸುತಾದಿ ಮಹಾಪ್ರಧಾನರು ದರುಶನವ ನೀಡಿದರು (ಕುಮಾರ. ೨-೨೯).
ಸಲ್ಲರ ಶಿಖೆಗಾಗ ಪೂಮಾಲೆಗಳ ಸುತ್ತಿ . . . ಮದಿವರ್ಗವ ನೀಡಿ
ಚಿಲ್ಲವಾಡುತಲೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂಕನಿ. ೨೫-೧೩೫); ಲೋಕಮಾನ್ಯ ಬಿಳಕರು
'ಗೀತಾರಹಸ್ಯ'ನೆಂಬ ಅದ್ಭುತಗ್ರಂಥವನ್ನು ವಿಶ್ವಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ
(ಧರ್ಮಪಾ. ೧೨೮). ೩. (ಕಾಣಿಕೆ, ಉಡುಗೊರೆ ಮುಂತಾದು
ವನ್ನು) ಸಲ್ಲಿಸು; ಅರ್ಪಿಸು; ಸಮರ್ಪಿಸು: ದಿವ್ಯಸನ್ಮಾಭರಣ
ಕುಸುಮಗಂಧಂಗಳಂ ಚಕ್ರಿಗಾಗಳ್ ನೀಡುತ್ತಂತರಾಗೋತಿ ತರತಳದಿಂ
ತದ್ವಸ್ತ್ರೀಸಮೂಹಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೯೦); ಮಾರುತಸಖಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾ
ಕಾರವಾಂತು ತದೀಯಾಧ್ವರಕುಂಡದೊಳ್ ನೆಗೆದು ನೀಡುತ್ತಿರ್ಪ
ಸರ್ಪರೂಪಯಾದುತಿಯಂ ಕೈಕೊಳುತರ್ದನೀಕ್ಷಿಸ ಸ್ವಪಂಗಾಶ್ಚರ್ಯ
ಮಪ್ಪಂದದಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೧೩೩); ನೃಪಪರಿವಾರನೈಲ್ಲವು ಬಂದು
ಕಂಡುದು ಕಾಣಿಕೆಯ ನೀಡಿ (ಕುಮಾರ. ೧-೩೨); ಸಾಬಿಗಾಣದ ಲಕ್ಷ್ಮಿ
ಉರಸ್ಸಳವಾಗಿರೆ ಲೋಕಕಾಸು ಎಂತು ಕಾಣಿಕೆ ನೀಡಲೊ (ಪುರಂದ.
೨-೭೭-೩). ೪. ದಾನಮಾಡು: ಪೊನ್ನ ಸಿಟ್ಟುಗಮಂ ತೀನಿ

ಬೈಕ್ಷಮಂ ಪಿಡಿಯೆಂದು ನೀಡಿದ ಕೈಯನಿತನೆ ಕಂಡು (ಸದ್ವಾರಾ. ೮೯-೮);
ಮಾಡಿ ಮಾಡಿ ಕಟ್ಟಿರು ಮನವಿಲ್ಲದೆ ನೀಡಿ ನೀಡಿ ಕಟ್ಟಿರು ನಿಜವಿಲ್ಲದೆ (ಬಸವ.
೨೩೩); ಬೇಡಿದವರಿಗೆ ಧರ್ಮಕ್ಕಿಲ್ಲ ಇದ್ದು ನೀಡದಿರಲು ನರಕಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತರಲ್ಲಿ
(ಪುರಾಣ. ೨-೩೯-೩); ಅಶ್ವಯುಜ್ಜಂಗಳ ಸಹಸ್ರ ಕೋಟಿ ಮಾಡಿದ ಫಲವು
ಒಬ್ಬ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ತಾತ್ಕ ಭಕ್ಷವ ನೀಡಿದ ಫಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಿಲ್ಲ ನೋಡಿರೋ
(ಅಮಂಡೇ. ೫೯-೯); ಮಿಡುಕುವ ಮನಕ್ಕಿಂತ ನುಡಿಯುವ ತುಟ್ಟಿಗಿಂತ
ನೀಡುವ ಕೈ ಮೇಲು (ಇಂಚಾಪ. ೧೫೫-೩೧); ನೀಡದವನಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ
ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವವ ಮೂಢನು (ಗಾಡ). ೫. ದಯಪಾಲಿಸು; ಅನು
ಗ್ರಹಿಸು : ನೀಡಿದ ಕಯ್ಯ ನೀಡಿದರೆ ಬೇಡಿದ ಭೋಗಮನೇನಾ
ಮಾಡಂ ನೀಡುವ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಕರಂಗಳ ಭೋಗದಲಂಪನಾವಂ ಮಾಡೆ
(ಅದಿಪ್ತ. ೫-೪೧); ವೃಷಭರಾಜಂ ಮುಖಮಂಡಲಮಂ ಬಸವನ ಮಸ್ತಕ
ಮೋಟಿಟ್ಟು . . . ನೇಡದಿಂ ನೋಡಿ ಕಾರುಣ್ಯಮಂ ನೀಡಿ (ಬಸವ.
೪-೯೪); ಸುರಂಗಭಯವ ನೀಡ ಕಲಿತರು ಬೆಲವುಡುರ ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರು
(ಕಾಕಾ. ೧-೭೭); ತಂದೆಯ ಕೋಪಕ್ಕೆ ಬಿಲಿಯಾಗುವ ಅನುಗ್ರಹ
ವನ್ನು ನೀಡಿದೆ (ಹಾಹುತ. ೯೪). ೬. ಆಹಾರವನ್ನು ಬಡಿಸು ;
ಅನ್ನವಿಕ್ಕು : ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ನೀಡಿ ಜಂಗಮ ಪ್ರಸಾದವ ಕೊಂಡರೆ
ನಿರ್ಗುಣ ಕಾಣಾ (ಬಸವ. ೭೭೭); ಮನೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಬೋಸವ ತೋಡಿ
ತನ್ನಯನಲ್ಲ ಪುನರೂ ನೀಡತೊಡಗಿದರೆಂಟು ದಿನೆಯಲಿ ಬಸವ ನೇಮಿಸಲು
(ಪ್ರಕುಲ. ೨೩-೧೩); ಸದ್ವೃತ್ತ ಪಳಿದವನಸರುಗಳ ಮಿತಿಯಿಲ್ಲದಿಗಿ
ಗಾರ್ತಿಯರು ನೀಡಲೈಯಚ್ಚುತ ಹೆಂಗಳೊಡನೆ ಭುಂಜಿಸಿದ (ಮೋಹಕ.
೧೪-೧೧); ಮೆಚಿವ ಸಣ್ಣಕ್ಕಿಯ ಪಾಯಸ . . . ಪಿರಿದು ಗೌಲಿಯ
ಪಾಯಸಗಳ ತಂದಾಗ ಸರಿಸಿಜಾಕ್ಷಿಯರು ನೀಡಿದರು (ಕಂನವಿ. ೮-೯೦).
೭. ಹೆಬ್ಬು ; ಹರಡು : ಕಾಡುಗಿಡ್ಡಿದ್ದು . . . ಕಿಡಿ ಹೊಗಿ ಮಸಗಿ
ನೀಡುವ ದಳ್ಳುರಿಗಳ ದಾವದಿಂ ವನ ಕೊಡೆ ಭೀಕರವ ಪುಟ್ಟಿಸಿತು
(ಕಂನವಿ. ೧೮-೪೬). ೮. ಹೆಬ್ಬುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹರಡುವಂತೆ
ಮಾಡು ; ಹೆಬ್ಬಿಸು : ತುಜಿಂದಿದ ತೋರೆ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮುಗುಳ
ಕಂಪುಮಂ ತಳಿದ ಪುಡಿಗತ್ತರಿಯ ಸೊಪಡುಮಂ ಚಾಮರದ ಗಾಳಿ
ದಿಸೆದಸಿಗೆ ನೀಡೆಯುಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೮-೩). ೯. ವಿಸ್ತಾರವಾಗು ;
ದೊಡ್ಡದಾಗು : ಲಾಯ ನೀಡಿತು ಮುಂದೆ ರಾವುತ ಪಾಯಕರಿಗಡ
ವಂಕ ಮಂತ್ರಿ ಪಸಾಯತರು ಕರ್ಣಾದಿಗಳಿಗೆಡೆಯಾಯ್ತು ಬಲವಂಕ
(ಕುಸ್ಮಾಂ. ೧೮-೨); ಈಡುದಾಸುರಬಾಣ ಘನಕಸ್ತೋದಧಿಯ ನೀಡಿತು
[ಪಾಶಾಂ. ನೀಡಿದುದು, ನೆಂದನೆ] ಜಗತ್ತಯ ಕೈದುಗಳ ಕಾರಾಟದಲಿ
ಕವಿವಿಡುವ ರಕ್ತಸರ ಬೀದಿವಂಗಳಲಡಗಡೆದುದಿದ್ರಾದಿ ದೇವಕದಂಬ
ಕವಿಬಲ ಸಾಧಿಸಿತು ಕೈವಲ್ಯವನು ಕನುಲಾಕ್ಷನಿದಿನಲಿ (ತೊರಾಂ.
೬-೪೦-೩೮). ೧೦. ತೋರಿಸು ; ಪ್ರದರ್ಶಿಸು : ರೂಪು ರೇಖೆ
ರಸಂಬಡೆನ ನೃತ್ಯನಾಯಕಿಯರಿಂ ನವೀನಗತಿಯಂ ನೀಡುವ ಸರ್ವಕರಿಂ
(ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ಪ). ೧೧. ಚೆಚ್ಚು ; ಬಡಿ ; ತೀಡು : ನೀಡಿದು
ಪ್ರರವೊಯ್ದು ಪೊಡವಿಗೆ ಬೀಬ್ಬರೆ ತಲೆ ಸೊರ್ಕಡಗದೆ ಕೆಲವಿಡು ಬೀರ
ಸಿರಿಯೊಳ್ ನೆರೆದರ್ (ಕಲ್ಪಕಾ. ೨೭೩). ನಿಟ್ಟು : ೧. ಯಾವನೊ ಒಬ್ಬ
ರಾಜಾಧಿರಾಜನು ಅವನಂ ನೋಡಬೇಕೆಂದು ನೂರುಮದಿಯಾದ
ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ನಿಂತಿರುವರ ಮೇಲೆಯಿಲ್ಲ ಹಿಂದೆ
ನಿಂತಿರುವವರು ಮುನಿಸುಗೊಳುತ ಅಟ್ಟನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಿಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ನಿಟ್ಟು
ನಿಟ್ಟು ಮೊಗಂಗಳಂ ಯತ್ತಿ ನೋಡುವರು (ಸಾಗಂಧಿ. ೨೦೩-೪).
ನೀಟು : ೧. ಫಲಿಫಲಕು ಫಲಕೆಂಬ ಭುಜ ನೀಟ [ಪಾಶಾಂ. ಸಾಟ,
ಸಾರ] ನಟಿಸಿ ಮೇಗೆತ್ತಿ ಕುಕ್ಕುಟಾಸಿ ನೆಲನಂ ಬೊಣೆದು . . . ಮೈದೆ
ಗಿದ್ದು ನಿಂದ ನಿಚ್ಚಟಕಲಿಗಳ (ಸೋಮಜ. ೫-೧೬) ; ನಾನು ಅದರ

ಒಂದು ತುದಿಯನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಇನ್ನೊಂದು ತುದಿ
ಯನ್ನು ಮೇಲೇರಿ ಬರುವವರಿಗೆ ನೀಟುವುದೆಂದೂ . . . ಯೋಚಿಸಿ
ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡಿದೆ (ಮುಖೊ. ೧೭೬).

ನೀಡಿಕೊಳ್ಳು = ಚಾಚಿಕೊಳ್ಳು : ಅತ್ತೆಯು ಕಾಲು ನೀಡಿಕೊಂಡು
ಗಂಡನ ತಲೆಯ ಬಿಳಿಯ ಕೂದಲನ್ನು ತೆಗೆದುಡ್ಡಾತುತ್ತಿದ್ದಳು
(ದೇವೀಚಾ. ೬).

[ದೇ. ೫ ತಮಿ. ಮಲ. ನೀಟು, ನೀಟ್ಟು ; ತುಳು. ನೀಡು, ನೀಟು ;
ಕೊಡ. ನೀಟ]

ನೀಡು (ನಾ). ೧. ಉದ್ದ ; ನೀಳ : ನೀಡಗಲದ ಜವನಿಕೆ ತೊಲಗಿತು
ಮತ್ತೆ ಹೋಡಶಪಾತ್ರದೊಡಲಾದುವು (ಭರಣ. ೧೩-೪೬). ೨. ದೀರ್ಘ
ಕಾಲ ; ಬಹುಕಾಲ : ಮಧು ಮದ್ಯ ಮಾಂಸಂಗಳಂ ಭಕ್ಷಿಸಿ ನರಕ ತಿರಿಕ
ಮನುಷ್ಯಭವಂಗಳೊಳಪ್ಪ ದುಃಖಂಗಳನಂತನಂತಕಾಲಮನುಭವಿಸಿ ನೀಡ
ದಾಂದತ್ತಾನುಮಟ್ಟದೆ ಮನುಷ್ಯಭವಮಂ ಪೆಜಿದು ಪೆತ್ತೊಡಮೆಂತಾಗಿ
ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಸದ್ವಾರಾ. ೧೦-೧೭) ; ಅಂತು ಮೂರ್ಛಿತನಾಗಿ ನೀಡಲಾ
ನೆಟ್ಟುತ್ತು ರಣಕ್ರೀಡಾಸಕ್ತಂ ಸರಕ್ರಲೋಚನನಿವಂ ನಾಡಾದಿಯ ಕೈದು
ಗಳಿಂ ಕೂಡದ ಗೆಲದೆಂದು ಚಕ್ರಿ ಚಕ್ರಮನಿಟ್ಟುಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೫);
ಮರದಿಂ ಪರ್ಣ ಪಟಾದಂದದು ಧರೆಯಂ ಮುಟ್ಟುವುದೆನ್ನಿತು ನೀಡಬದ
ದಜಂತರದನಿಕೆ ಪುಟ್ಟು ಮರಣಂ ದೂರಕೊಳ್ಳೊಡೆ (ಜೀವನಂ. ೧೦-೧೪) ;
ಈಗಲಿದ್ದೊಡಿ ಹೋಗುವೆನುತ್ತೀರ್ವರುಂ ಪೊಜಮುಟ್ಟು ನೀಡಿಲ್ಲದೆ
ಯ್ತಂದರ್ (ವೀಶ್ವತ. ೪-೯-೨೧). ೩. ಸಮಯ ; ಹೊತ್ತು ;
ಕಾಲ ; ವೇಳೆ : ಮೃಗಧರಂಗೆ ನಿಶಾಂತೀ ವರಮಾಲೆ ಸೂಡುವ ನೀಡ
ಜೊಳ್ [ಪಾಶಾಂ. ನೀಳದೊಳ್] ದಿಗಧಿಪಾಳಿ ಘನಾವಳಿನವಪಾಟಿ
ಕರ್ಮವಿತಾಸಮಂ ನೆಗಸಿದಂತೆ (ಅನಂಪ. ೭-೭೪). ೪. ತಡ ; ಸಾವ
ಕಾಲ : 'ನೀಡುಂಮಾಡು' ಪರಾ. ೫. ದೂರವಾದುದು ;
ದೂರ : ಆ ನಾಡು ದಿನಕ್ಕೆ ತೋಡು ಕುಸುಮೇಷುಗೆ ಬೀಡು . . .
ಸುಖಾಮೃತಕ್ಕೆ ನೀಗೋಡು ತಮಕ್ಕೆ ನೀಡು (ವೃಷಪ. ೯-೧೮).
೬. ಅಧಿಕ ; ಹೆಚ್ಚಳ : 'ನೀಡೆನಲ್ ಪರ್ಜೆ' (ಕಶರ. ೫೫).
೭. ವಿಸ್ತಾರ ; ವ್ಯಾಪ್ತಿ : (೫). ೮. ದಾನ ; ಉಂಬಳಿ (?) :
ಕನ್ನಳ್ಳಿಯ ರಾಜಗದೊಳ್ x x ಚ್ಚನ್ ಕವಿತ್ತೊರನ್ ಪಸುವಳಿ ಧನವೆಟ್ಟು
ಕೊನ್ನ ಬಿಲ್ವಾರ್ ಅವರ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದು ತಿಜಣಿಯೂರ ನೀಡು ಇದ
ನಬುಪೊ x x (ಎಕ. XI (S), ಹೊಳಲ್ಕ. ೧೩೯-೪ ; ಸು. ೫೦೦). (ಗು).
೯. ಉದ್ದವಾದ ; ದೀರ್ಘವಾದ : 'ನೀಡುಂದೋಳ', 'ನೀಡುಂ
ವೊಟ್ಟು' ಪರಾ.

ನೀಡಾಗು = ತಡವಾಗು ; ವಿಳಂಬವಾಗು : ನೀಡಾಗದೆ ಮದನ
ಶರಂ ನಾಡೆಯುವಿರದೆಯ್ತು ಹರನ ಹತ್ತಿರೆ ಬೀಳುತ್ತೋಡಿ ಬರೆ ಕಂಡು
ಕಾಮಂ ಹೂಡಿದನುಣ್ಣುನುತ್ತು ಮೋದನಶರಮಂ (ಗಿರಿಕ. ೪-೨೯) ;
ಶಿವಾರ್ಚನೆಗರ್ಭಾಜಲಂಗಳೀವ ನೀಡಾಗದೆ ಸಾಧನಂಗುಡುವ . . . ತಾಪ
ಸೇಂದ್ರರ ಕುನಾರಿಯರೊಪ್ಪುಗುಂ (ಶಬರಂ. ೨-೬೪). ನೀಡಿರದೆ =
ತಡ ಮಾಡದೆ ; ವಿಳಂಬ ಮಾಡದೆ : ನೀಡಿರದೀವುದೀ ನಿಜಕನೂಜಿ
ಯನೀ ಪಧುಗಾಡ ಪುತ್ರರೊಳ್ ಕೊಡುಗೆ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಪಂಪಭಾ.
೧-೭೩) ; ಆಹಾರಾಚ್ಛಾದನಂಗಳಂ ನಿಮ್ಮ ಮೆಟ್ಟಿದೆಯೊಳ್ ಎಡೆಮಾಡಿ
ಕೊಂಡು ನೀಡಿರದೊಡಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೫ ಪ) ; ನಾಡವರೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದುಂ
ನೀಡಿರದಬ್ಬರ್ತು ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕದಿಂ ಕೊಂಡಾಡೆ ಗುರುವೆಂದು (ಧರ್ಮಾಸ್ತು.
೪-೧೯೨) ; ಬಿಲ್ವಾ, ನೀಡಿರದೆ ತುಡಿಸು ಸಂಕಲೆಗಳನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ.
೩-೬೦). ನೀಡಿಲ್ಲದೆ = ನೀಡಿರದೆ ; ವಜ್ರಕಾಂಡಮೆಂಬ ನಿಜವಿಡಯ
ಕಾರ್ಮೂರ್ತಕ್ಕೆ ಸುರಕರಿಕರಾನುಕಾರಿಯಪ್ಪ ನಿಜಭಾಜಾದಂಚಮಂ ನೀಡಿ

ನೀಡುಬೇಡು ನೀವಿ ಬೇಡುಬೇಡುಗಳ್ (ಅದಿಪ. ೧೨-೪೭ ನ); ಮುನಿ ಜನಕ್ಕಿನ್ನಿವಿವುಂಗಳಂ ದಾರುಣದೈತ್ಯರ್ ಮಾಡೆ ನೀಡಿಲ್ಲದೆ ಸಲೆ ಚಲದಾ ಬಂದು ಕೊಂದಿಕ್ಕದೊಳಂ ಗುಣಮುಂಬೆಂಬುದು ಪಟ್ಟಿ ಪುನನನಮೆ ನಿರುದ್ಯೋಗಿಯಂ ಭೂಪನೇಂಬರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೧).

[ದೇ.|| ತಮಿ. ನೀಟ್ಟು, ನೀಟ್ಟು; ಮಲ. ನೀಟ್ಟು; ತುಳು. ನೀಟ್ಟು, ನೀಟ್ಟು]

ನೀಡು, 'ನೀಡುಂ' ನೋ.

ನೀಡುಂ, ನೀಡು (ಅ). ೧. ಅಧಿಕವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ: "ನಾಡೆಯೆಡೆಯಾವಗಂ ನೆಜೆ ನೀಡುಂ ಕರಮಾದಮೆಯ್ ನೂಳದು ಪಿರಿದುಂ ನೀಡು . . . ಇನವ್ಯಯದೊಳಧಿಕಾರ್ಥಂ" (ಶಮದ. ೩೦೪); ವಿಘಟಸಮಸ್ತರಪುಳನನಿಮಿಷಲೋಚನದೆ ನೋಡಿ ನೀಡುಂ ಪ್ರಿಯೆಯಂ ವಿಘಮಿಳತಲೋಚನೆಯಂ ಜನಪತಿ ನಿಜಬಾಹುಯಾಗದಿ ನಾಶ್ಚೇ ಸಿಸಿದಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೪); ರಾಕ್ಷಸವಾದಿಕಾರಿತ ಮೂಯಸುರಾಣಲ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಪಿಯಂ ಸಮೆಯಿಸಿದೊಡದಂ ಕಂಡು ರಾಗಿಸಿ ಪೊಕ್ಕು ನೀಡು ಮೋಲಾಡಿ (ಅದಿಪ. ೨-೧೪ ನ); ಸದ್ವೃತ್ತರ ಲಕ್ಷಣಂಗಳ್ ನಿಗೆ ನೀಡು ಮೊಳವು (ಪಂಪತಂ. ೪೩-೧); ನಡು ನೀಡುಂ ಪೊಂಗೆ ಮೇನೆಗೆಸಿದುದು ಗರ್ಭಂ (ಗಿ೦೪. ೨-೩೪); ತನ್ನರುಣಜಲದಿಂ ವಿಶುದ್ಧಾನ್ಮುತದೆ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೀಡುಮುಖಪವಂಗೆಯ್ವು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೩೧); ಪರೋಪಕಾರಾರ್ಥಂ ಫಲಂಗಳಂ ಪೊತ್ತು ಫಲಭಾರದಿಂ ಬಾಗಿ ಕೈಕೊಳ್ಳುದೆಂದೆಮಗೀಯಲ್ ನೀಡುಂ ನೀಡಿ ನಿಲ್ಲುಂಕಿರ್ಪುವು ಮರಂಗಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮-೧೩). ೨. ಬಹಳಕಾಲದ ವರೆಗೆ; ದೀರ್ಘಕಾಲದ ತನಕ: ಈತನಂ ನೀಡು ಮದಿಸಿ ಕಾಣದೆ ದೆಸೆಗೆಟ್ಟು ಬೇಸತ್ತು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨೯-೩); ಏಗಿಯ್ದುಂ ನೆನೆಯಳು ನೋಡಳು ನುಡಿಗೇಗೊಳ್ಳು ಜಾನಕಿ ತನ್ನೆದೆಯಂ ತಾಗು ತ್ತಿರೆ ನೀಡುಂ ನೆನೆದಳು ರಾವನನು (ಕುಮಾರ. ೪-೨೯); ಕಟ್ಟೊಲೈ ಯೊಳೆಯಲುಗದೆ ನೀಡುಂ ನಿಟ್ಟುಪ ನೀಡಿನ ಬಗೆ ಬಾಸೆಯ್ ಪುಲ್ಲಟ್ಟಿ ವಿಡಿದು ನಡೆಯುತ್ತಿರೆ (ಜಯಕಾ. ೪-೧೦). ೩. ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಸರಿಯಾಗಿ: ಮುನ್ನಂ ವಿಚಿತ್ರಚಿತ್ರವಿದ್ಯಾಕೌಶಲಮನಕಿತುತೊಡಲೋತ್ತಾರಿತಲೋಚನನಾಗಿ ನೀಡುಂ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ (ಅದಿಪ. ೪-೪ ನ); ಪಟಿಳ ನಿಹಿತಪರಾಭ್ಯುರತ್ನಾಭರಣಮಂ . . . ಕೊಳ್ಳುದೆಂದು ನಿಜಕರಪಲ್ಲವದಿಂ ದೂತನ ಹಸ್ತಕಿಸಲಯಕ್ಕೆ ನೀಡುವುದುಮಾತನದಂ ಕೆಯ್ಯೊಂಡು ನೀಡುಂ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ (ಶಾಂತಿ. ೩-೬೧ ನ); ಕೊಳ್ಳು ನಿನ್ನ ನಟ್ಟು ನಪಾಂಡವರ ತಲೆಗಳನೆಯೆಂದು ದುರ್ಯೋಧನನ ಮುಂದಿಕ್ಕಿದೊಡಾ ಮಹಾನು ಭಾವನಾ ತಲೆಗಳಂ ನೀಡುಂ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ (ಗದಾಯು. ೯-೩೨ ನ); ಅಕ್ಷುಣಲಕ್ಷಣಲಕ್ಷಣಂಗಳಪ್ಪ ಪುತ್ರನಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗಂಗಳಂ ನೀಡುಂ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ (ಶಂಭು. ೩-೧೦೨ ನ); ಸರ್ವಮಂಗಳಾದೇವಿ ತನ್ನೆಂದನದೊಳ್ ನಡೆತಂದು ಕಾಸಾರತೀರದ ನುಣ್ಣುಸಲೆಯನಲಂಕರಿಸಿ ನಿಂದಿ ನೀಡುಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಾಗಳ್ (ರಾಜಕೀ. ೧೦-೩೧ ನ). ೪. ದೂರದವರೆಗೆ; ಲಲನಾ ಮಂಜೀರನಾದಕ್ಕೆಳಸುವ ಕಳಹಂಸಗಳ್ ಕಂಡು ಬೆಂಬೆನ್ನೊಳೆ ನೀಡುಂ ಪೋಪ ಕಾಂತಾಭವನದರೀಶಾಬಂಗಳೆಂದು ಚಂದ್ರೋಪಲಕ್ಷಿತಪ್ರಾಂತ ದೊಳ್ ನೂರ್ಪೊಳೆಯಲ್ (ಕಾಂಡಪೂ. ೩೫೮). ನೀಡು: ೨. ಮಲ ರೊಳ್ ಸಾರ್ವಜನ ಮೇಲದಿಯ ಸೇರ್ದವರ್ ನೆಲದೊಳ್ ನೀಡು ಬಾಲ್ಯರ್ (ಕುಟರ್. ೧-೧-೩). [**ನೀಡು**]

ನೀಡುಂಗೆಯ್ 'ನೀಡುಂಗೆಯ್' ನೋ.

ನೀಡುಂಗೆಯ್, ನೀಡುಂಗೆಯ್, ನೀಡುಂಗೆಯ್ (ನಾ). ೧. ಚಾಚಿದ ಕೈ; ನೀಡಿದ ಕೈ: ಜೊಯ್ಯಳದೇವ ವಿಷ್ಣು ವರ್ಧನನು ನಡೆದಾಗ . . . ಜನ ನೀಡುಂಗೆಯ್ ಕಂಡ ವಂದಿಸಿತು (ಸಸತಿ. ೨). ನೀಡುಂಗೆಯ್:

೧. ಅಕೆಗೆ ಬಾಗಿ ಮುಗಿದ ನೀಡುಂಗೆಯ್ಯ ಕಂಡ ವಸ್ತುಸುಪರು (ಚಿಟಿ ೨. ೧೨-೧೦). ನೀಡುಂಗೆಯ್: ೨. ಈಯುವ ಕೈ; ಕೊಡುಂಗೆಯ್: ಗಂಡನ ಬಿಡಾರ್ಯದ ನೀಡುಂಗೆಯ್, ಹೇಗೆ ಸಾಲಪ ಕೊಳ್ಳುಕೈಯಾಯಿತು ನಿಂಬುದನ್ನು ಅಕೆ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ನೆನೆದಳು (ಮುಗಿಣು. ೨೯೩).

[ನೀಡುಂಗೆಯ್ (<ಕೆಯ್ಯಂ)]

ನೀಡುಂಜೋಳ್ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ತೋಳು; ದೀರ್ಘಬಾಹು: ಮುಕ್ಕುಡುವಲ್ ಮುದಮೊಗ ನೀಡುಂಜೋಳಕ್ಕಲವಂ ಪೊದಮೆಯೊಳೆನ ಪಲರಕ್ಕಸುರ ತಂಡಂ ನಡೆತಂದುದು (ಜಯಕಾ. ೩-೨೬).

[ನೀಡುಂ + ತೋಳ್]

ನೀಡುಂಪೊಟ್ಟು (ನಾ). ಬಹಳ ಗೊತ್ತು; ದೀರ್ಘಕಾಲ: ಪುಷ್ಪಾಯುಧನ ಕೊಂಡ ಕೊಳ್ಳೊಳ ಪೊಟ್ಟು ಪೊಗೊಳದೊಳ್ ಸೌಜನ್ಯ ಕಂದಾಂಕರನುನುಪ್ಪ ನಜ್ಜಾಯುಧಂ ಪ್ರಮತ್ತನುಮೇಕರಸನುಮಾಗಿ ನೀಡುಂಪೊಟ್ಟು ಜಳಕ್ರೀಡಾವಿನೋದದೊಳೆರೆ (ಶಾಂತಿ. ೧೭ ನ).

[ನೀಡುಂ + ಪೊಟ್ಟು]

ನೀಡುಂಮಾಡು, ನೀಡುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಡಮಾಡು; ನಿಧಾನಿಸು: (೪). ನೀಡುಮಾಡು: ೨. ನೀಳವಾಗಿಸು; ಎತ್ತರಿಸು: ಪೊಂದೇರನಳವದಿಸಿ ತುರಗಂಗಳಂ ಪೂಡಿ ಸಿಂಧಮಂ ನೀಡು [ಸಾಣಂ. ನಿಡಿದು]ಮಾಡಿ . . . ಬಂದಡರ್ಪಂ ಜಯರವದೊಳಾ ಸುಧನ್ಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೪). [ನೀಡುಂ + ಮಾಡು]

ನೀಡುಂಗೆಯ್ 'ನೀಡುಂಗೆಯ್' ನೋ.

ನೀಡುನಾಲಗೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ನಾಲಗೆ; ಚಾಚಿದ ನಾಲಗೆ: ಕೂದಿವು ಪುರ ಮೂಡು ನಿಮಿಷದೊಳೆಡೆಜುದುರ . . . ಹೊಗೆಯ ಜೋಡಿಯ ನೀಡುನಾಲಗೆ ಪುರದ ಸುತ್ತಲು ಕೂಡೆ ವೇಧೆಯಾಯ್ತು (ಕುಮಾರ. ೩-೪೦). [ನೀಡುಂ + ನಾಲಗೆ]

ನೀಡುಮಾಡು 'ನೀಡುಂಮಾಡು' ನೋ.

ನೀಡುಮೊನೆ (ನಾ). ೧. ಚಾಚಿದ ತುದಿ, — ಅಗ್ರಭಾಗ: ಜಾಡಿ ಸುವ ಮಣಿಮಯದ ಗಡೆಯಲಿ ತೋಡುಪೊಯ್ಲಿನ ತುಡುಕುಗಾಯದ ನೀಡುಮೊನೆಗಳ ವಿಗಡನಿಕ್ಕಿದನವಿರಕ್ಕಸರೆ (ಕುಮಾರ. ೧೦-೨೨). ೨. ಉದ್ದವಾದ ಅಲಗು, — ಧಾರೆ: ಜೋಡನೊಡೆದವಯವದ ರಕುತವ ತೋಡಿದವು ಕೊರಂಬು ಸಬಳದ ನೀಡುಮೊನೆ ನಿಜಗರುಳನೆಜರಿಸಿವು ಪಟುಭಟಿರ (ಕುಮಾರ. ೧೦-೧೦). [ನೀಡುಂ + ಮೊನೆ]

ನೀಡೋದ್ದವ(ನಾ). — ನೀಡು: "ಏಗು, ವಿಹಂಗಂ . . . ನೀಡೋದ್ದವ, ಗರುತ್ತಾನ್, ವಿತ್ತನ್, ನಭಸಂಗಮ: — ೨೭ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಾನಾ ಬಗೆ ಪಟ್ಟಿಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೩೩). [ನೀಡುಂ + ಉದ್ದವ]

ನೀತ (ಗು). ೧. ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡಿದ; ಮುನ್ನಡೆಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ತಂದೆ; ತರಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೩. ಸರಿಯಾದುದು; ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ವಿಹಿತವಾದುದು: ಈ ಸತಿಸುತರಿಗೆ ಹೊನ್ನೆಪ್ಪು ಪೇಳನೆ ಮಾತನಾಡಿದನು ಭೂಪಾಲ ದಾತ ನೀ ಪಾಲಿಸು ನಿನ್ನ ಚಿತ್ತ ದೊಳ್ಳು ನೀತವಾಗಿಹ ಜೊಸ ಜೊನ್ನ (ಪಂಪಾಂ. ೩-೧೧೨); ಅನುಚಿತ ಕಾರ್ಯಮನವನೊಡರಿಸೆ ಕಂಡು ನಿನ್ನಿದು ನೀತವಲ್ಲೆಂದು . . . ಬಿನ್ನ ವಿಪುದು (ಪದಿ. ೩-೨೯); ಉತ್ತಮಾಂಗವನೆತ್ತಿ ಮೊಗ ನೋಡುತ್ತ ಸರಸೋಕ್ತಿಗಳ ನುಡಿಯದೆ ಜೊತ್ತು ಗಲಿವುದು ನೀತವೇ ಪೇಳು (ಅನಂ. ೨-೧-೩೫). ೪. — ನೀತವಿಭೂತಿ: ಶ್ರೀಶರಣವಲ್ಲಭನ ಪರಮ ನಿಭೂತರೂಪನ ಕಂಡಕಂಡಲ್ಲೇ ತೆರದಿ ಚಿಂತಿಸುತ ಮನದಲಿ ನೋಡು ಸಂಭ್ರಮದಿ ನೀತ ಸಾಧಾರಣ ವಿಶೇಷ ಸಹಾತಿ . . . ಬಗೆಗಳನಂತು ಬುಧರಿಂದ (ಪದಾರ. ೫-೧). [ಸಂ.]

ನೀತದೇಶ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಹೊಂದಿದ ನಾಡು ; ಚೆನ್ನಾದ ಆಡಳಿತ ಹೊಂದಿರುವ ನಾಡು : ನೀತದೇಶದ ಮಧ್ಯೆ ನೀತಿಯ ಮನೆಯಿಹುದು ಪಾತಕರಿಗಿಹುದು ಸಜ್ಜೆಮನೆಯು ಅರಮನೆ ಪುನೀತರಿಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೬೬). [ನೀತ+ದೇಶ]

ನೀತವಿಭೂತಿ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] ಹತ್ತುಬಗೆಯ ವಿಭೂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಭಗವಂತನಿಗೆ ಹೇಳಿರುವ ಈಶ್ವರತ್ವ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ದೇವರ ವಿಶೇಷಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ೧೧ ಗಂಡಕೇ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಮುದ್ಯುತವಾದ ಹಾಗೂ ಭಗವದ್ರೂಪವೇ ಎಂದು ಭಾವಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮಶಿಲೆಗೆ ಈ ಹೆಸರಿದೆ : ಈ ವಿಭೂತಿಗಳಲ್ಲಿ ೧೦ ವಿಭಗಳುಂಟು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೂ ಸ್ವಯಂಸ್ಕೃತವಾಗಿ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮಗಳು ನೀತವಿಭೂತಿಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು (ಹಸಾರ. ೫-೧ ತಾತ್ಪರ್ಯ).

[ಸಂ.]

ನೀತಿ (ನಾ). ೧. ಒಯ್ಯುವಿಕೆ. ೨. ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ; ಮುನ್ನಡೆಸುವಿಕೆ. ೩. ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ ; ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರ್ಯ ; ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ : ಅದರೂ ನೀತಿಯ ಸಾಧನ ಸಕಲಲೋಕಕ್ಕಾಗಬೇಕೆಂದು ಪೇಟಾದ ಸೋಮಂ ಸುಜನಕಳೇ ಶತಕದೊಳ್ ತಪ್ಪಿದೊಡಂ ತಿದ್ದಿ ತೋರ್ಪುದು (ಸೋಮೇಶ. ೨) ; ನೀತಿಯನ್ನೊಳ್ಳು ವಿಜಾತಿಯ ಮಾತನೆ ಮನ್ನಿಸ ವಸಂತಸ್ಥಪನಂ ಕಿಡುಗುಂ ಜಾತಿಯ ಸಿರಿಯುಬಾದಿದ್ದು ಕುಜಾತ ಕುಲದ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಬಲವುಬೇಂ ವಿಸ್ಮಯಮೇ (ಪಾಶ್ವಾ. ೯-೬೦) ; ನೀತಿಯ ರೂಪುಗೊಂಡ ತೆಜದಿಂ ನೆಲಸಿರ್ಪ ಮಹಾಪ್ರಧಾನರಿಂ . . . ಪ್ರಭೂತಮಾಂಧಾತನ ರಾಜ್ಯದಂತೆಗೆ ದಕ್ಷಿಣಚಕ್ರಿಯ ರಾಜ್ಯಮೊಪ್ಪುಗುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೫-೨೧) ; ನೀತಿಯುಳ್ಳವನ ಮನದೀಪದಲ್ಲಿ ಜಾತಿಭೇದವೇನು? (ಗಾಡ). ೪. ಧರ್ಮ ; ನ್ಯಾಯ : ನೀತಿಯ ತಾಯಿ ಪೃಥ್ವಿ ಕಮಾ ದೊಡಮಾಡಲಮೋಳುಮೆನ್ನೊಳೇ ಮಾತಂ (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೪೫) ; ನೀತಿ ಬಲಿದುಡೊ ಶಾಂತಿ ರೂಪಾಯ್ತೊ . . . ಎಂಬ ಚಾತುರ್ಯದಿಂದಿದ್ದ ಮುನಿನಾಥನಂ ಕಂಡು (ಪುಷ್ಪಕ. ೫-೬೬) ; ಗೋಪವಾಹನ ಭಕ್ತಹಿಂಸೆ ಯನೀ ಪರಿಯೊಳಲೊ ಕೇಳುತಿದರ್ಫಂ ಪಾಪವನ್ನದೆ ಸುಮ್ಮನಿಹುದಿದ್ದು ನೀತಿಯೇ ನೀಗೆ (ಬಸವ. ೬೧-೧೮) ; ನೀತಿಯಲಿ ನೀವಿನ್ನು ಪಾಲಿಸಿ ಭೂತಳವನುಜಿ ಕಳೆದ ಬಂಧುವ್ರಾತಕದಕವನೀವುದು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೧-೬೯) ; ಒರೆಗಲ್ಲಿನಂತೆ ವಿಧಿಯರಲು ನೀತಿಯ ಇರವು ಬೇಜಿಂ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೬೬) ; ಸತತ ಬದವಮೇ ಸಮ್ಮಯ ನೀತಿ (ಅಹಲ್ಯ. ೬-೬). ೫. ಒಳ್ಳೆಯ ಉಪದೇಶ ; ಹಿತೋಕ್ತಿ : ಇನಿತು ನೀತಿಯ ಕೇಳಿ ಮನದಲಿ ನೆನೆಯನಕಬಾ ಪಾಪಿರಕ್ಕಸನೆನಿತು ಮೂರ್ಖನೊ. (ಶಾಂತ. ೧೪-೨೪). ೬. ರಾಜನೀತಿ ; ಅರ್ಥನೀತಿ ; ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತ ತಂತ್ರ ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ರಾಜನೀತಿಗೆ ತಾ ಮನೋಹರರೂಪು . . . ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಬಳಕೆ ನೀತಿ ವಿರಾಮವಾಗದೆ ಬಿಡದು (ಕುಪ್ಯಾ. ೯-೫). ೭. ವಿನೇಕ ; ಸಾರಾಸಾರವಿಚಾರ ; ವಿನೇಚನೆ : ನೀತಿಂತತ್ಯಾಕರರುಂ ಕೋಪಾತುರರುನಾಗಿ ನುಡಿವುದು ನೀತಿಯಲ್ಲ (ಸಂಚಿಕ. ೨೦೯-೧೬) ; ಬಳಿಯುವುದು ನೀತಿಯ ವಿರೋಧಿಯಂ ವ್ಯಾಧಿಯುಮಂ (ಜಗವಿ. ೬-೨೨). ೮. ತಂತ್ರ ; ಯುಕ್ತಿ. ೯. ಕಾರ್ಯನೀತಿ ; ಧೋರಣೆ : ಪತ್ರಿಕೆಯ ನೀತಿಯನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಣ ಮಾಡುವವ ಮುಖ್ಯಸಂಪಾದಕ (ಕವಿಕೋ. 1, ೧೮೬).

ನೀತಿನಿಧಾನ = ರಾಜನೀತಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ತತ್ತ್ವದಪದ್ಯೋಪಜೀವಿ ಸಮರ್ಥಗತಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದಂ ಮಹಾಸಾಮನ್ಯಾಧಿಪತಿ . . . ನೀತಿನಿಧಾನಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೬೦-೬ ;

1088). ನೀತಿಸಾರಾಯಣ = ರಾಜ್ಯನೀತಿವಿಚಾರದ ; ರಾಜನೀತಿಜ್ಞ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಸಮರ್ಥಗತಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದಂ ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿ ಮಹಾಪ್ರಜ್ಞೋದ್ವಿಗ್ಧನಾಯಕಂ . . . ನೀತಿಸಾರಾಯಣಂ ಸ ಯ್ಯನಾರಾಯಣಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೪೬-೩೩ ; 1072).

[ಸಂ.]

ನೀತಿಕಥೆ (ನಾ). ಬಾಳಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡುವ ಕಥೆ ; ನೀತಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಕಥೆ : ಈ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಧಿಸಿ ಅನೇಕ ನೀತಿಕಥಾಸಂಗ್ರಹಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವು (ನೀತಿ. II, ೨೦೪) ; ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನೀತಿಕಥೆಗಳನ್ನು ಓದಲು ಹೇಳಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ನೀತಿ + ಕಥೆ]

ನೀತಿಕಾಜಿ (ನಾ). ನೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು ; ಸಚ್ಚರಿತ್ರ : ನೀತಿಕಾಜನ ಮಾತದೇಕೆ ತಪ್ಪುಗುಂ (ಸಂಚಿಕ. ೧೩೬-೧೨) ; ಸಿರಿಯ ಮದವೆಂಬಧಿಕತಾಮನ ದೊರೆಕಿಡ್ಡಿಗೆ ನೀತಿಕಾಜರ ಪರಮಪಚನಾಂಜನದಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವುದು ನಯವೆಂದ (ಕುಪ್ಯಾ. ೯-೨).

[ನೀತಿ + -ಕಾಜ]

ನೀತಿಕೆ (ನಾ). [ಭಂದ] ಪ್ರತಿಸಾದದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಒಂದು ವರ್ಣವೃತ್ತ : ನೀತಿ-ಸರರಲಗಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೨೪ ಅಡಿಟ). 'ಮಾಣಿಕ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ. ನೀತಿಕಾ]

ನೀತಿಕೋವಿದ (ನಾ). ನೀತಿಯನ್ನು ಆಳವಾಗಿ ಅರಿತವನು ; ನೀತಿಜ್ಞ : ಆರು ಹಿತವರು ನೀತಿಕೋವಿದರಾರು ಸುಜನರು ಬಹುಪರಾಕ್ರಮರಾರವರ ಹೊಜಿಬೀಸಿ ಕಾಬುದು ನನ್ನ ಮತ (ಕುಪ್ಯಾ. ೬೦೬-೧-೬) ; ಲೋಕಮಾನ್ಯಟಿಳಕರ ಗೀತಾರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಐರೋಪ್ಯ ನೀತಿಕೋವಿದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ಬಂದಿವೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ಪರಿ. ೧೪೪).

[ನೀತಿ + ಕೋವಿದ]

ನೀತಿಕ್ಷತಿ (ನಾ). ನೀತಿಯ ನಾಶ ; ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಒದಗುವ ಹಾನಿ, - ಕೇಡು : ವಿತತಾಧಿಮಾನ ನೀತಿಕ್ಷತಿಗಂ ಶಿವಭಕ್ತಧರ್ಮ ನಿರ್ಮಳಕೀರ್ತಿ ಚ್ಯುತಿಗಧಟನಪ್ಪೊಡಂ ಭೂಪತಿಯುಳ್ಳಲ್ವೇಳುಂ (ರಾಜಕೀ. ೧೩-೨೨).

[ನೀತಿ + ಕ್ಷತಿ]

ನೀತಿಗಲೆ (ಕ್ರಿ). ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೆಡಿಸು ; ನ್ಯಾಯಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಿಡು : ರಾಜ್ಯಪದವಿಯಲ್ಲಿ ಸೋತ ಮನದವನಲ್ಲ ಭುವನಖ್ಯಾತನೆನಿ ಪೊಂದಾತಿಯನು ದಿಬ ನೀತಿಗಲೆರೆ ಬಳಕೆ ನಿಮ್ಮಯ ಮೊಮ್ಮನಲ್ಲೆಂದ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೦-೩೨). [ನೀತಿ + ಗಲೆ]

ನೀತಿಗಾಮಿ (ನಾ). ನೀತಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು : ಸ್ವಾಮಿ ಕಾರ್ಯವೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಮನುಜ ನೇಮಿಸಲು ನೂರರೊಳಗೋರ್ವನಾತನು ನೀತಿಗಾಮಿಯನ್ನಿಸಲನ ಜನಪದಂ ನಂಬುವದು (ಶೃಷ್ಣವಿ. ೪-೨೫). [ಸಂ. ನೀತಿಗಾಮಿನ್]

ನೀತಿಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಧರ್ಮಮಾರ್ಗವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸು. ೨. ನಡೆಗೆಡಿಸು ; ಸೋಲಿಸು : ಆತನು ಗೆಲಿದನು ಸುಸಾಧನ ನೀತಿಗೆಡಿಸಿ . . . ಮಹಾತಿಬಲನನೆನೊಡನೆ ಬಲುಹಾಯ್ತುರ್ಜನನ ಸಮರ (ಕುಪ್ಯಾ. ೬-೧೮). [ನೀತಿಗೆಡು + -ಇಸು]

ನೀತಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಧರ್ಮಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆ ; ಅಪಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿ ; ಶೀಲಗೆಡು : ದುರ್ಜನೋಪಗತೋದ್ವೇಶದೊಳಂ ಪಟ್ಟವರ್ಮನೀಧಿವ್ರಾತದೊಳ ಮಾಮಗಂ (?) ತಗುಣಾತ್ಮರ್ ವಿನಯ ಪ್ರಹೀಣರವಿನೀತರ್ ನೀತಿಗೆಟ್ಟಾಡುವರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬) ; ಸಲಿ ಮಯಾನೋದವಾಚ್ಯಾದಿಸೆ . . . ನೆಲೆಗೆಟ್ಟಂ ನೀತಿಗೆಟ್ಟಂ (ರತ್ನಾ. ೫೩) ; ಅಂಧಕಾಸುರನು ನೀತಿಗೆಡೆ ಬಳಕವರ ರಾಜ್ಯದ ಭೂತಳದ ಸಮ್ರಾಂತ್ಯವನಾತನಾದ ಬಡೆಳದಿನ ವ್ಯಷಪರ್ವನೆಂಬಸುರ (ಸಂಭವ. ಪರಿ. ೨-೨) ;

ಗಗನಕೆದುರು ನಿಂತಿದೆ ತರು ಮನೆಯ ಚಿತ್ತಿನಂದದಿ ಹೃದಯವಶದ
ನೀತಿಗೆಟ್ಟು . . . ಅನಾಥಿಯಂದದಿ ! (ಅನಿಕೇ. ೧೪-೫).

[ನೀತಿ+ಕಡು]

ನೀತಿಚಾಣಕ್ಯ (ನಾ). ರಾಜ್ಯತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಾಣಕ್ಯನಂತಿರು
ವವನು ; ರಾಜ್ಯನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕುಶಲನಾದವನು : ಮಂತ್ರಿಮಾಣಕ್ಯ
ನೀತಿಚಾಣಕ್ಯ ನಿಯೋಗಯೋಗಂಧರಂ . . . ಅಗಣತಪುಂಜಗಾತ್ರನೆನಿ
ಸಿದ ಸೋವಿದೇವದತ್ತಾಧೀಶ್ವರ (ವಿಕ್. VIII, ಸೂರಬ. ೨೬೬-೨೯ ;
1070).

[ನೀತಿ+ಚಾಣಕ್ಯ]

ನೀತಿಜಡ (ನಾ). ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯದವನು : ಮಂದಬುದ್ಧಿಯ
ನೀತಿಜಡನಾದ ಮೃಕ್ಕಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮುಂದಿರುವ ಸ್ಥಾನವದು (ಪುನರು. ೩೯೨).

[ನೀತಿ+ಜಡ]

ನೀತಿಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ನಯನೀತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನು ; ವ್ಯವಹಾರ
ಕುಶಲ : ತನ್ನ ಕಾರಯಕಾರಣವನುಳಿದನ್ನಾಚಾರ್ಯನು ಮಾಡು
ವುದನ್ನುತೆಗೆ ತಾನಲ್ಲ ನೀತಿಜ್ಞರಿಗೆ ಭಾವಿಸಲು (ಕುಮ್ಯಾ. ೩-೬).
೨. ರಾಜ್ಯತಂತ್ರನಿಪುಣ ; ರಾಜ್ಯನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕುಶಲನಾದವನು :
ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮೊಂದು ಚೇತನದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ ಕಾರ್ಯದೀಪಮನವಂ
ನೀತಿಜ್ಞರಿಗೆ ಪೇಜುರೇ (ಶಾಂತಪು. ೨-೩೦) ; ಈ ಸಪ್ತಂಶಕರುಗಳ
ನಂದಿದ ನಾನು ನೀತಿಜ್ಞನೆ (ಕುಮ್ಯಾ. ೪-೩೬) ; ನೀತಿಜ್ಞಂ ನಿಜಸತ್ಯ
ತತ್ವನಿಪುಣಂ . . . ರಾಜೇಂದ್ರಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ (ಹಮ್ನಿ. ೧-೨೬) ;
ಬಾಹ್ಯವಾದ ಉಪಶ್ಲವ ಒದಗಿದಾಗ ಕೌಟಿಲ್ಯಾದಿ ನೀತಿಜ್ಞರು ರಾಜರಿಗೆ
ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಪುನರು. ೧೦೩ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ನೀತಿದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). = ನೀತಿಗೆಡು : ವಿಘಾತಿಸಿತು. ಸುಪ್ರೀತಗ್ರಾಹ
ಮಾತಿದಿಂದುವಿರದೆ ನುಡಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತಮಾಗಿದು ನೀತಿದಪ್ಪಿದ ಪಾತಕದಿ
ನೆರ್ದೇಶವದು ಸುಖಮಾತುರದೊಳು ನಡೆದೆ (ಭಂದೋಂಬು. ೮. ೮೩).

[ನೀತಿ+ತಪ್ಪು]

ನೀತಿದೂರ (ನಾ). = ನೀತಿಬಾಹಿರ ೨ : ಅರಿಗೆ ದೂರುಸೆನಾರೊಳು
ಹೋರುವ ಭೂರಮಣನೆ ನೀತಿದೂರನೆಂದನಿ (ಶಾಕುಂತ. ೭೩ ಅಡಿಟಿ).

[ನೀತಿ+ದೂರ]

ನೀತಿನಿಪುಣ (ನಾ). = ನೀತಿಜ್ಞ ೧ : ನೀತಿನಿಪುಣ ಸುಜಾಣ ವಿತರಣ
ವಾತ್ರ ಚೋಡಾರತ್ನ . . . ಭುವನಕೆ ದಾತಾರ ಮರೈ ಭಾಪು ಭಾಪಂದಾ
ತುರದಿ ಕೈಯೆತ್ತಿ ಪೊಗಳ್ಳರು ನೃಪರು ಪಾಠಕರು (ನಾಗಪ. ೩-೪೧) ;
ಇಂದಿಸಲಿ ಮಿಗೆ ನೀತಿನಿಪುಣರು ಬಂದು ನೆಲಸಿದ ಸಿರಿಯು ತೊಲಗಲಿ
ಇಂದೆ ಮರಣವು ಬರಲಿ ಸುಜನರದೆಂದಿಗೂ ಸತ್ಯವನು. ಮೀರರು
(ನೀಸಾರಾ. ೩೨).

[ನೀತಿ+ನಿಪುಣ]

ನೀತಿನಿಪುಣತೆ (ನಾ). ನಯನೀತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವಿಕೆ ; ವ್ಯವ
ಹಾರಕುಶಲ : ನೀತಿನಿಪುಣತೆಗಾದಿಗುರು ವಿಖ್ಯಾತಿ ವಿತರಣತೀಲ
(ನಾಗಪ. ೯-೪೬).

[ನೀತಿ+ನಿಪುಣತೆ]

ನೀತಿನಿಯಂತ್ರಣ (ನಾ). ಭೋರಣೆಯನ್ನು ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು
ಕೊಳ್ಳುವುದು ; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ನೀತಿಯನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸುವುದು :
ನೀತಿನಿಯಂತ್ರಣ ಅಂದರೆ ತನ್ನ ನಿಶ್ಚಿತನೀತಿಯನ್ನು ಆಚರಣೆಗೆ ತರುವ
ರೀತಿ ಪತ್ರಿಕೆಯು ಇದೆ ಜೀವನವನ್ನೆಲ್ಲ ಆವರಿಸುತ್ತದೆ (ಕವಿಕೋ. ೧,
೧೪೬).

[ನೀತಿ+ನಿಯಂತ್ರಣ]

ನೀತಿಪಥ (ನಾ). = ನೀತಿಮಾರ್ಗ ೧ : ಈತನಿಗೆ ಸಚನಂ ಸುಬುದ್ಧಿ
ಯೆಂಬನೊಬ್ಬಂ . . . ನೀತಿಪಥಮಂ ಬಿಡದೆ . . . ಪರಿಜನಕೆ
ಪದುಳಿಸಾಗಿ ಭೂಪನಂ ಪೋಷಿಸುವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೧೩).

[ನೀತಿ+ಪಥ]

ನೀತಿಪಾಠ (ನಾ). ನೀತಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು ; ವ್ಯವಹಾರ
ಕುಶಲತೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡುವುದು : ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಾಲೆ
ಗಳಲ್ಲಿ ನೀತಿಪಾಠವತ್ತು (ರೂಢಿ). [ನೀತಿ+ಪಾಠ]

ನೀತಿಪೌಷ್ಕಲ್ಯ (ನಾ). ಧರ್ಮದ ಅಧಿಕೃತ, — ಹೆಚ್ಚಳ : ವ್ಯಾಪ
ಕಾರಿವಾದ ನೀತಿಪೌಷ್ಕಲ್ಯಕ್ಕೂ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದ ತೃಪ್ತಿ—ಅನಂದಕ್ಕೂ
ಈ ಜ್ಞಾನವೇ ಸಾಧಕ (ಪುನರು. ೪ ಪೀಠಿಕೆ).

[ನೀತಿ+ಪೌಷ್ಕಲ್ಯ]

ನೀತಿಬಾಹಿರ (ನಾ). ೧. ನೀತಿಯಿಂದ ಹೊರತಾದುದು ; ಧರ್ಮ
ದಿಂದ ದೂರವಾದುದು : ಈ ಕಳ್ಳರ ಜ್ಞಾನಸಂಗ್ರಹದ ರೀತಿ
ನೀತಿಬಾಹಿರವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೩೫) ; ನಾಟಕಗೇಡಿನ ಮತ್ತು
ನೀತಿಬಾಹಿರವಾದ ಹುದ್ದೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮಾಸ್ತೆ ನಿಶೋನ್ ತಾನೊಬ್ಬ
ಪ್ರಮುಖವ್ಯಕ್ತಿಯೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರಬೇಕೆಂದೂ . . . ನೆಕ್ಕ
ದೋನ್ ಅಲೋಚಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೨೫೩). ೨. ಧರ್ಮಮಾರ್ಗ
ವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವವನು ; ನೀತಿಗೆಟ್ಟವನು : ಅರು
ಕುಹಳಗಳು . . . ನೀತಿಬಾಹಿರರಾರು ದುರ್ಬಲರವರು ನಿನ್ನರಮನೆಯ
ಮಂತ್ರಿಗಳು (ಕುಮ್ಯಾ. ೧-೬) ; ನಾನೇನಾದರೂ ನೀತಿಬಾಹಿರನಾದ
ರಾಕ್ಷಸನೆ ? (ಮಲನಾ. ೧೧).

[ನೀತಿ+ಬಾಹಿರ]

ನೀತಿಬಾಹಿರತೆ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಮಾರ್ಗದಿಂದ ದೂರವಾಗಿರುವಿಕೆ :
ಗೋವಿಂದರಾಯರ ಧರ್ಮಬಾಹಿರತೆ—ನೀತಿಬಾಹಿರತೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಗಳವರ
ನಿರ್ದೇಶಕ್ಕೆ ತರಬೇಕು (ಸಮಜೀ. ೩೭).

[ಸಂ. ನೀತಿಬಾಹಿರತಾ]

ನೀತಿಬಾಹ್ಯ (ನಾ). = ನೀತಿಬಾಹಿರ ೨ : ಆತಂ ನೀತಿಬಾಹ್ಯನಪ್ಪು
ದಟಾಂ ಪೂರ್ವಾಪರವಿಚಾರವಿಳನಾಗಿ . . . ಅನೇಕರ ವೃತ್ತಿಪ್ರಪತ್ತಿ
ಗಳಂ ಕಳೆದುಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೨೪-೧) ; ಪೂತ ಕುಂಭೀಪಾಕಕರ್ಹರು
ಆತಗಳು . . . ನೀತಿಬಾಹ್ಯರು ದಿವಿಜರಣುವತ್ತಾಜುಕೊಟಿಗಳು
(ಸಂಭವ. ೫-೨೦).

[ನೀತಿ+ಬಾಹ್ಯ]

ನೀತಿಬೋಧಕ (ಗು). ನೀತಿಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವ, — ಕಲಿಸುವ :
ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜನರು ಹೇಗೆ ಬಾಳಬೇಕೆಂಬ ವಿಷಯವಾಗಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ
ನೀತಿಬೋಧಕ ಪದ್ಯಗಳು ವೇಮನನ ಪದ್ಯಗಳು (ಭಾರದ. ೪೦೩).

[ನೀತಿ+ಬೋಧಕ]

ನೀತಿಬೋಧೆ (ನಾ). = ನೀತಿಪಾಠ : ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನೀತಿಬೋಧೆಯುಳ್ಳ
ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ನೀತಿ+ಬೋಧೆ]

ನೀತಿಭಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಯಾಚಿಸುವುದು, — ಬೇಡು
ವುದು : ಆಕಟಮ್ಮ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಮರಣದಂಡೆಗೆಯಿರೆ, ಪರರ
ಭಾಗಲಿಗೆ ನೀತಿಭಿಕ್ಷೆಗೆ ಬರುವವೇನಂತು ನಿಮ್ಮ ನೀತಿಯನೆಮ್ಮ ಧರ್ಮವಂ
ಕಾಯೆಂದಂ (ಗೋಲಾ. ೩-೧೩೩).

[ನೀತಿ+ಭಿಕ್ಷೆ]

ನೀತಿಭ್ರಷ್ಟ (ಗು). ೧. ನೀತಿಗೆಟ್ಟ ; ಧರ್ಮದೂರವಾದ : ನೀತಿ
ಭ್ರಷ್ಟ ಜೀವನದ ಮಂಜುದರೆಯಲ್ಲಿ ಆ ನೆನಪುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟು
ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಗುರಗೊಳಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಳು (ಪುನರು. ೧೯೩).
(ನಾ). ೨. = ನೀತಿಬಾಹಿರ ೨ : ಅವನೇ ಇಂದು ನೀತಿಭ್ರಷ್ಟನಾದ
ಸ್ವಾಧಿಮಾನಿಯಾಗಿ ಸ್ವಾರ್ಥಸುಖವೇ ಜೀವನದ ಉಚ್ಚಾದರ್ಶವೆಂದು
ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೫೯).

[ನೀತಿ+ಭ್ರಷ್ಟ]

ನೀತಿಭ್ರಷ್ಟತೆ (ನಾ). ೧. ದುರಾಚಾರ ; ಅನೀತಿ : ತಮ್ಮ ನೀತಿ
ಭ್ರಷ್ಟತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಮ್ಮೆಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ವೇಶ್ಯೆಯರು . . . ಆ
ಮಿತ್ರಮೇಳದ ಸದಸ್ಯರಾಗುವೆಂದರೆ ಯಾರಾಗಾದರೂ ವಿಸ್ಮಯವಾಗದಿರದು
(ಪುನರು. ೧೯೬). ೨. "ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ ; ಲಂಚಗುಳಿತನ ; ನೀತಿ
ಭ್ರಷ್ಟತೆ" (Corruption. ಪತ್ರಿಕೆ. ೨೩).

[ನೀತಿ+ಭ್ರಷ್ಟತೆ]

ನೀತಿಮತ್ತೆ (ನಾ). ನೀತಿಯುಕ್ತವಾದ ನಡವಳಿಕೆ; ಧರ್ಮ : ಇಂಥ ನಿಶ್ಚಲ ಬುದ್ಧಿಪ್ರಧಾನತೆಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಬುಡದಿಂದಲೇ ಅರಳಿ ಬಂದ ನೈಸರ್ಗಿಕನೀತಿಮತ್ತೆಯೆಂದು ಜಾರ್ಜಿಯ ನೈತಿಶಾಸ್ತ್ರ (ಗಂಧಾರ್ಯ. ೭೭). [ಸಂ. ನೀತಿಮತ್ತೆ]

ನೀತಿಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ; ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರ್ಯ : ಗೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿಕೆ . . . ಜ್ಯೋತಿಯಲ್ಲಿ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯೇ ನೀತಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸದವೇನೇ ನೀತಿ (ಕನಕ. ೧೪೦-೮). ೨. ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು; ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರ್ಯವಂತ : ಅನಂತಿಯ ನೀತಿಮಾರ್ಗನನೂನಕವಿಲಾಸನಂ ಭೂತಳದೊಳ ಮನುಗಂ ವ್ಯಾಸಂಗೆಂ ಮಿಗಿಲೆನಿಸಿದ ಕವಿತಾವಿಲಾಸನಂ ಪೊಗಬದರಾರ್ (ಪಂಚತಂ. ೬-೬). ೩. ಒಬ್ಬ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಾಜನ ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಮತಾ ನೀತಿಮಾರ್ಗ ಪರ್ಮನನಿಗಲ ಪಟ್ಟಿಂಗಟ್ಟಿದ ಪ್ರಥಮವರಿಷ (ಎಕ. IV (R). ಜಾಹನಂ. ೨೫೬-೪; ಸು. ೨ನೆಯ ಶತ); ನೀತಿಮಾರ್ಗ ಪರ್ಮನ್ $\times \times \times$ ದಿಗಳ ಕೊಬ್ಬುಣವರ್ಮ ಭರ್ಮರಾಜ ಶ್ರೀಮತಾ ಪರ್ಮನ್[ದಿ] ಗಲ[ಪಟ್ಟಿಂಗಟ್ಟಿ]ದ ೯ನೆಯ ಸಂವತ್ಸರವಾದ $\times \times \times$ ಸಂವತ್ಸರದಲು (ಎಕ. III(R), ನಂಜನ. ೨೧೦-೨; ೨ನೆಯ ಶತ); ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ನೀತಿಮಾರ್ಗ ಕೊಬ್ಬುಣವರ್ಮ ಭರ್ಮಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಕೊನಳಾಲಪುರವರೇಸ್ವರ . . . ದಣ್ಣನಾಯಕನಾಗಿ ನೀತಿಮಾರ್ಗನ ಸಿಸದೊಳ್ ಕಾದಿ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೫೭-೧; ಸು. ೨೦೦).

[ನೀತಿ - ಮಾರ್ಗ]

ನೀತಿಯುತ (ಗು). ೧. ನೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಧರ್ಮದಿಂದ ಕೂಡಿದ : ನೀತಿಯುತ ಕಲ್ಪನವ ಕೇಳಿಸು (ಮದೇಪು. ೨೭-೨೬). (ನಾ). ೨. ಧರ್ಮದಿಂದ ಕೂಡಿದುದು : ನೀತಿಯುತಮಾಗಿಯುಂ ದಲ ನೀತಿಸಮನ್ವಿತಮುನಾಯ್ತು ಸುಖಭಾಷನಕಂ ಭೂತಿಯುತಮಾಗಿಯುಂ ತದಭೂತಿಸಮನ್ವಿತಮುನಾಯ್ತು ಧರ್ಮನ ರಾಜ್ಯಂ (ಬಾಹಪು. ೧೨-೧೭೨); ತಮ್ಮ ಸಂಸಿದ್ಧಿಗಳನ್ನು ನೀತಿಯುತವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳಿಲ್ಲವಾಗಿದೆ (ಬುಕ್ಕಾರ. ೪೨ ಪೀಠಿಕೆ). ೩. = ನೀತಿವಂತ : ಮಾತಳುವವರೊಳ್ ನೀತಿವಿದರಮಳಕವಿತಾ ನೀತಿಯುತಕೆಲರೆ ಪರಮಕವಿವೃಪಭರ್ತಾ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೭); ನೀತಿಯುತಂ ನಮ್ಮೊಳಪಿ ನೀತಿಯುತಂ (ಬಂಹರಿ. ೭-೨). [ನೀತಿ + ಯುತ]

ನೀತಿಯುತೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಡವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವಳು; ಸುಶೀಲೆ : ಭೂತಳಕಲ್ಲಿಂ ಸಂದುದಿದತ್ತಂ ನೀತಿಯುತೇ ಮಂದಾನಿಲವೃತ್ತಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೦೮). [ಸಂ. ನೀತಿಯುತಾ]

ನೀತಿವಂತ (ನಾ). ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು; ಸಜ್ಜನ : ನಿರಂತಸುಖವನು ಪುಣ್ಯವನು ತಾನೆರಡ ಗಳಿಸುವ ನೀತಿವಂತನು (ಕಾಕಿರಾ. ೬೮-೧೨); ನೀತಿವಂತರು ಕೇಳಿಲ್ಲ ನಮಗೀತನೆ ಗತಿಯಾನ ಪುರಂದರವಿಠಲ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೨-೭೯-೩); ನೀತಿವಂತನು ಸೋತು ನಡೆವನು (ನೀಸಾರಾ. ೧೨); ಮಾತು ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪುವವನು ನೀತಿವಂತನಲ್ಲ (ಗಾಡೆ). [ಸಂ. ನೀತಿವತಾ]

ನೀತಿವಂತೆ (ನಾ). ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವಳು; ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರ್ಯ ಪುಳ್ಳವಳು : ಆಕೆ ನೀತಿವಂತೆಯಾಗಿ ಬಾಳಿದಳು (ರೂಢಿ).

[ನೀತಿವಂತ + ಎ_೨]

ನೀತಿವಚನ (ನಾ). ಉಪದೇಶದ ಮಾತು; ವಿವೇಕದ ನುಡಿ : ಮಾತನಾಡೆಂದೆನಲು ದೇವಿಯು ಮಾತನಾಡಿದಳಾ ಬಿಡಾಲಗೆ ನೀತಿವಚನವ ಕೇಳು ಶಸ್ತ್ರಹುದೆಂದಳಾ ದೇವಿ (ದೇವೀಮ. ೬-೧೮); ಯಾರು ಹೇಳದ ನೀತಿವಚನವನಾಂಕುತ ರಚಿಸುವನು (ನೀಸಾರಾ. ೪). [ನೀತಿ + ವಚನ]

ನೀತಿವರ್ಧನ (ನಾ). ರಾಜನೀತಿಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವಿಕೆ, - ಪಾಲಿಸುವಿಕೆ : ಸುಮತಿಯ ವಚಕ್ಕೆ ಪದವಟ್ಟು ದಮಿತಾರಿ ನೀತಿವರ್ಧನನಿಮಿತ್ತಂ ಪ್ರೀತಿವರ್ಧನನೆಂಬ ದೂತಮುಖ್ಯನನಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭೩ ದ). [ನೀತಿ + ವರ್ಧನ]

ನೀತಿವಾಕ್ಯ (ನಾ). = ನೀತಿವಚನ : ರಾಮನಿಂ ಧೀರರುಮಾರುಮಿಲ್ಲ ಪ್ರೀತರಣದಿಂ ಪರಾಭವಮಾವುದುಮಿಲ್ಲ . . . ನಿಂಬ ನೀತಿವಾಕ್ಯ ಮುಂಟು (ಪಂಚತಂ. ೨೦೯-೨೩). [ನೀತಿ + ವಾಕ್ಯ]

ನೀತಿವಾದಿ (ನಾ). ನೀತಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವವನು : ಸೌಂದರ್ಯ . . . ಉದಾತ್ತ ಭಾವಗಳನ್ನು ಪ್ರಚೋದಿಸಬೇಕೆಂದು ನೀತಿವಾದಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೭೪). [ಸಂ. ನೀತಿವಾದಿನ್]

ನೀತಿವಿದಿ (ಕ್ರಿ). ರಾಜನೀತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸು : ನೀತಿವಿದರಸಂಗೆ ಬಡಳ ಪಾತ್ಯವದಂ ಜನರಾಗ ರಾಗವ್ರಾತದಿಂ ಧನ ಧನ ಪರಿಕರ ಪರಿಕರದಿ ಜಯವು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೪೮); ಒಡನೆ ಭೀಮನು ಧರ್ಮಜನ ವೈರಾಗ್ಯದ ನುಡಿಯನಾಲಿಸಿ ಕೋಪವೆರಿಸಿ ಸಿದ್ಧಿಮಿದಿಗೊಳುತಳಲುತೆ ನೋವುತೆ ನೀತಿ ವಿದಿದು ನಿಷ್ಕರವನಾದಿದನು (ಕರ್ಣಪ್ಪ. ೧೧-೧). [ನೀತಿ + ವಿದಿ]

ನೀತಿವಿದ (ನಾ). ೧. = ನೀತಿವಂತ : ನೀತಿವಿದರಮಳಕವಿತಾನೀತಿಯುತಕೆಲರೆ ಪರಮಕವಿವೃಪಭರ್ತಾ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೭); ಇಂತಿವನೋದಿ ಪೇಳ್ವ ಮನುಜಾಳಿಯು ದುಃಖಚಯಂಗಳಿಂಗೆ ಮೇಣ್ ಸಂತರುಮಾಗಿ ನೀತಿವಿದರಾಗಿ ನಿಗರ್ವಿಗಳಾಗಿ ಲೋಕದೊಳ್ ಸಂತತ ಪೂಜ್ಯರಾಗಿ ಸುಖ ದಿಂದಿರುತ್ತಿರಾರ್ (ಕವಿಕಂ. ೧೦೭). ೨. = ನೀತಿಜ್ಞ : ಚಂದ್ರ ಗುಪ್ತಂಗೆ ಸಮಸ್ತ ಧಾರಿಣಿಯುತ್ತು ನೆಗಟ್ಟಿಯನಾಂತ ನಿಷ್ಕುಗುಪ್ತಂ ಗೆನೆಯೊರೊ ನೀತಿವಿದರರ್ಥವನೇಪ್ಪಿತ ವಿಶ್ವಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೩-೧೨); ನೀತಿವಿದರ್ ನಿಮ್ಮಂದಿಗಿರೇ ಕೆಡದಿಂ ನುಡಿದುಪನೆಯಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೪೬); ನೀತಿವಿದ . . . ಭೂತಳವಲ್ಲಭಂ ನಳಸೃಪಂ ಸಲೆ ಮತ್ಸತಿಯಾತನೆಂದು ಸಂಪ್ರೀತಿಯನಾಪ್ರರೊಳ್ ಮಿಗೆ ವಿಚಾರಿಪಳ್ (ನಳಚಂ. ೪೦); ನೀತಿವಿದನಲ್ಲದ ಕುಮಂತ್ರಿ ವಿನೀತಪರನಲ್ಲದ ಪುರೋಹಿತ ನೇತಕವರಿದಾದ ಪುರುಷಾರ್ಥಂಗಳೆಯು ವುತ್ತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪-೭೩).

[ಸಂ. ನೀತಿವಿದಾ]

ನೀತಿವಿಭವ (ನಾ). ನೀತಿಯ ಅಧಿಕೃತದಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು ; ನೀತಿವಿಭವಂ . . . ಉತ್ತಂಗಳಲಾವ್ರಾತಂ ಮೂರ್ತಿಯನಾಂತವೊಲಾ ತಪನಾನ್ವಯಸುಧಾಬ್ಧಿ ಚಂದ್ರಮನೇನಿವಂ (ಉದ್ಯುಟ. ೧೨-೭೧).

[ನೀತಿ + ವಿಭವ]

ನೀತಿವಿರುದ್ಧ (ನಾ). ಧರ್ಮವಿರುದ್ಧವಾದುದು ; ನೀತಿಬಾಹಿರವಾದುದು : ಪೂರ್ವಪುರುಷರಿಂದಾದ ಮಹಾಬವಿಯಂ ಬಿಡಲಾಗದೆಂದು ನೀತಿವಿರುದ್ಧಂಗಳಪ್ಪ ಮಾತುಗಳಂ ನುಡಿದಯೊಡೊಡಿಯಂತೀಯವಸರಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದೊಂದು ಕಥೆಯುಂಟು (ಪಂಚತಂ. ೩೭-೧೭). [ನೀತಿ + ವಿರುದ್ಧ]

ನೀತಿವಿಷಯಕ (ಗು). ನೀತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ; ನಾವು ಸದ್ಗುಣಗಳ ನೀತಿವಿಷಯಕ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವೆವು (ಪರಶ. ೩೧).

[ನೀತಿ + ವಿಷಯಕ]

ನೀತಿವಿಹಾರಿ (ನಾ). ನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷಪಡುವವನು ; ನೀತಿವಂತ : ನೀತಿವಿಹಾರಿಗಳ್ ಸಕಲಧರ್ಮವಿಚಾರಿಗಳ್ . . . ಅರವಿಂದಪ ರೋಪಸುರೂಪರೊಪ್ಪಿದರ್ (ವಿದ್ಯಾಚ. ೧-೫೫).

[ಸಂ. ನೀತಿವಿಹಾರಿನ್]

ನೀತಿವಿಹೀನ (ನಾ). ನೀತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು ; ನೀತಿಬಾಹಿರ : ಶಿಷ್ಯಜನದೊಡನೆ ವಿಚಾರಭ್ರಷ್ಟನೇ ಗರ್ವಿತನೆ ಸುಜನಾರಿಷ್ಟನೇ ತಾಮಸನೆ ನೀತಿವಿಹೀನನೇ ಮಳನೆ (೭ನೆಯ. ೪೫-೨೧). [ನೀತಿ + ವಿಹೀನ]

ನೀತಿವಿಳಾಸ (ನಾ). - ನೀತಿವಿಹಾರಿ : ನೀತಿವಿಳಾಸ ಕೇಳ್ ಪೆಗ
ಲೊಳಾಂತ್ ಮದೀಶನ ಹಸ್ತಪಾಪಮಂ ಘಾತಕನಾರ್ಪಣಂ ಕಡಿದ ಪಾತಕ
ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಂ (ದಶಕು. ೧೨-೯೪). [ನೀತಿ+ವಿಳಾಸ (=ವಿಲಾಸ)]

ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಆಚಾರ, ನಡವಳಿಕೆ, ಲೋಕವ್ಯವಹಾರ,
ಧಾರ್ಮಿಕವೃತ್ತಿ ನೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ :
ಅತ್ಯಾತ್ಮಕಂ ಪೃಥಿವೀಂ ತ್ಯಜೇತ್-ತನ್ನ ನಿಮಿತ್ತಮಾಗಿ ಭೂಮಿಯಂ
ಬಿಡುವುದೆಂಬ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಮುಂಟು (ಪಂಚತಂ. ೩೯-೯); ದಿಸುಟು ಕಳೆ
ವುದು ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರವನುಸರದಾಚಾರಿಯನ ವೇದಪ್ರಸರವಿಲ್ಲದ ಮುಷಿಜನನ
ರಕ್ಷಿಸದ ಭೂಭುಜನ (ಕುಪ್ಯಾಲು. ೩-೪೩). ೨. ರಾಜ್ಯನೀತಿಯನ್ನು
ಕುರಿತ ಶಾಸ್ತ್ರ ; ಆಡಳಿತಶಾಸ್ತ್ರ : ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಂಗಲೊಡನನೇಕ ಶಾಸ್ತ್ರಂ
ಗಳುಂ (ಅದಿಪ. ೧೫-೩೮); ತತಾರ್ಯವೃತ್ತಕಮಪ್ಪ ನಾಟ್ಯವಿದ್ಯೆ
ಯುಮಂ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಾಧೀನಮಪ್ಪ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಮುಮಂ . . . ತ್ವಿರಶ
ವರ್ಗಾತ್ಮಪದೇಶಂಗಿಯುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೦-೯೦ ಪ); ರಾಜಶಾಸ್ತ್ರ
ವನ್ನು 'ಸ್ವಪಶಾಸ್ತ್ರ' ಮತ್ತು ದಂಡನೀತಿ ಎಂದೂ 'ದಮ' ದಂಡವೆಂದೂ,
ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದೂ ಕರಿದಿದ್ದಾರೆ (ಭಾರತ. ೩೭೦). [ನೀತಿ+ಶಾಸ್ತ್ರ]

ನೀತಿಸಂದೇಶ (ನಾ). ನೀತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಮಾತು; ಉಪದೇಶದ
ಮಾತು : ರಾಮಾಯಣದ ನೀತಿಸಂದೇಶ ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ
ಇಲ್ಲವ ಕಶ್ಚಿಯುಳ್ಳದ್ದು (ಮಹಾಕ. ೧೦೪ ಬೀಶಿ). [ನೀತಿ+ಸಂದೇಶ]

ನೀತಿಸಮ್ಮತ (ನಾ). ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾದುದು ; ನ್ಯಾಯ
ಬದ್ಧವಾದುದು : ದುರಿಯೋಧನನೀತಿಪಾಲನುಭೂಜುಬಲ ಭಾನು
ನಂದನನಳುಕದೀ ಮಾತುಗಳನಂದನು ನೀತಿಸಮ್ಮತವ (ಕುಪ್ಯಾದ್ಯ. ೨-೩೧);
ನೀತಿಸಮ್ಮತದಿಂ ವಿವೇಕಿನಂತೆನೆ ಕೇಳು ಶಾತಕುಂಭಾಲಂಕೃ
ತಾಸವನಿಳಿದು ಹರ್ಷಾತಿಶಯದಿಂದ ಮದನಂ ಚಂದ್ರಹಾಸನನಿವರ್ವಂದು
ಕಂಡು (ಚೈವಿಭಾ. ೩೦-೪೪). [ನೀತಿ+ಸಮ್ಮತ]

ನೀತಿಸೂತ್ರ (ನಾ). ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ನಡವಳಿಕೆಯ ನಿಯಮ :
ಅವನ ವೈಯಕ್ತಿಕ ವಿಷಯದಲ್ಲಾಗಲೀ, ಆಡಳಿತಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಾಗಲೀ
ಯಾವೊಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ನೀತಿಸೂತ್ರವನ್ನವಲಂಬಿಸಿರಲಿಲ್ಲ
(ಪುನರು. ೩೩೩). [ನೀತಿ+ಸೂತ್ರ]

ನೀತಿಹೀನ (ನಾ). - ನೀತಿವಿಹೀನ : ನೀತಿಹೀನನು ಜಾತಿಧರ್ಮಸಮೇತ
ದೈವದ್ರೋಹಿಯೆಂಬುದು ಭೂತಳದೊಳೇ ನರಕ ಚಿತ್ತೈಸು (ಕುಪ್ಯಾಲು. ೪-೪೧).
[ನೀತಿ+ಹೀನ]

ನೀಧ್ರ (ನಾ). ಸೂರಿನ ಅಂಚು ; ಭಾವಣೆಯ ಕೊನೆ, -ತುದಿ ;
ಸೂರು ಕಟ್ಟು. 'ನೀವ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನೀನ್, ನೀ, ನೀಂ, ನೀನು (ಸ). ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನ
ಸರ್ವನಾಮ ; ಒಟ್ಟು ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಆ
ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಮಾತು. ೧೯ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಏಳು
ವಿಭಕ್ತಿಗಳು : ನೀನ್, ನಿನ್ನಂ, ನಿನ್ನಿಂ, ನಿನಗೆ, ನಿನ್ನತ್ತಣೆಂ,
ನಿನ್ನ, ನಿನ್ನೊಳ್ ; (ಬಹುವ) ನೀಮ್, ನಿಮ್ಮಂ, ನಿಮ್ಮಿಂ,
ನಿಮಗೆ, ನಿಮ್ಮತ್ತಣೆಂ, ನಿಮ್ಮ, ನಿಮ್ಮೊಳ್ : ಕುಲಮುಖ್ಯ ನೀನೀ
ಕಯ್ಯ ಪೊಕ್ಕು. ಕಾದೆನ್ನು ಬೆಸನೆ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೩-೩ ;
ಸು. ೪೦೦) ; ಕುಣಾಳನುಮನೆಂದಂ ಮಗನೆ ಬೇಡು ನೀನೆಂದೊಡಾತನುಂ
ಕಾಕಿಣೀರತ್ನ ಮಂ ಬೇದಿದೊಡೆ (ನಡಾರಾ. ೩೫-೨೩) ; ನೀನಾಗ್ಗೆ ನಿನ್ನಂ
ಪಳಯಸುವನರಾಗ್ಗೆಕೆ ಕೋಕಿಪ್ಪ (ಅದಿಪ. ೩-೫೫) ; ನೀನುಳ್ಳೊ
ಡುಂಟು ರಾಜ್ಯಂ ನೀನುಳ್ಳೊಡೆ ಪಟ್ಟಮುಂಟು ಬೆಳ್ಳೊಡೆಯುಂಟು
. . . ನೀನಿಲ್ಲದಿಲ್ಲಮೊಳವೆ ಅಂಗಾಧಿಪತೀ (ಗದಾಯು. ೫-೨೦) ; ನೀನಿ
ಲ್ಲದಿಲ್ಲರುಂ ಲಂಕಾನಗರಿಗೆ ಪೋಗಿ (ಸಂರಾಮ. ೧೧-೪೨) ; ನೀನಿತ್ತ

ಜೀವಮಿದು ಧರಣೀನುತ ನೀನಿಲ್ಲದಂದು ಸಾವದು ಪುನಿಯೇ (ಧರ್ಮಾನ್ಯು. ೧೨-೧೪೦) ; ಬದುಕು ಜಟಿಕಾಬಂಡಿ ವಿಧಿಯದರೆ ಸಾಹೇಬ ಕುದುರೆ
ನೀನ್, ಅವನು ಪೇಳ್ವಂತೆ ಪಯಣಗರು (ಮಂಕುಕ. ೩೦೦). ನೀ :
ಭಕ್ತಿದಾಯಕ ನೀ ಕರುಣಿಸು ಲಿಂಗತಂದೇ (ಬಸವ. ೪೪೩) ; ಪೈರಿಯ
ಕೈದುನನು ನೀ ಗೆಲಿದೆಯಿನ್ನುಣಿ ಕಾದುವನರಾವಲ್ಲ ಸಾರಥಿಕನನೆ
ಸಾಕೆದುಗಿ (ಕುಪ್ಯಾದ್ಯ. ೩-೩೪) ; ನೀ ತಂದೆ ನಾ ಬಂದೆ ನೀ ಎನ್ನ
ತಂದೆ (ಪುರಂದ. ೩-೨೦ ಪಲ್ಲವಿ) ; ನೀ ನಿಟ್ಟಿಸೆ ನಿನ್ನ ಸ್ಮರವೀರನುರವಣಿ
ಸುತ ಬಾಧಿಸುವನು (ಕಂಸವಿ. ೯-೪೪) ; ನೀ ಕಪಟಿಯಾದರೆ ನಿನಗಿಲ್ಲರೂ
ಕಪಟಿಗಳೇ ! (ಗಾದೆ). ನೀಂ : ಅಂನ ಪಬಲಮಂ ಗೆಲ್ಲುರು ಪರಾಕ್ರಮ
ಕ್ರಮದ ಶೌರ್ಯಮಂ ಪ್ರಕಟಿಸು ನೀಂ (ಕವಿಾ. ೧-೪೨) ; ಕಾಪ್ಪ ಕೂಟಂ
ತನ್ನ ಪೆಂಡತಿ ಜಯಘಂಟಿಯೆಂಬೊಳಕಂಠೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿದನೀಂಗೆ ನೀಂ
ಬಸಿಜ್ಜ್ ತೀವೆ ಬದ್ಧಿಸದಿರ್ (ನಡಾರಾ. ೩೭-೫) ; ತಳೀರೀಳ್ ನೀನೆ
ಬೆಡಂಗನ್ನೆ ನನೆಗಲೊಳ್ ನೀಂ ನೀಜನ್ನೆ ಪುಪ್ಪಸಂಕುಕಮೊಳ್ ನೀನೆ
ವಿಳಾಸಿಯ್ಯ ಮಿಡಿಗೆಲೊಳ್ ನೀಂ ಬಿಲ್ವನ್ನೆ ಪಡ್ತ ಪಣ್ಣಿನೋವೋ ಪೆಜ
ತೇನೊ ನೀನೆ ಭುವನಕ್ಕಾರಾಧ್ಯನ್ನೆ (ಅದಿಪ. ೧೧-೯೩) ; ನೀಂ ಬಾ
ಪೋಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೭೦) ; ನೀಂ ಮುಟ್ಟಿಮಿರೆಂದಾ ಭಟ್ಟನಂ
ಮುಟ್ಟುಗಿಡೆ ನುಡಿದುಂ ಮಾಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೪-೪) ; ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ
ಪೇಸೊಳ್ಳನರ್ಚಸು ನೀಂ ದರ್ಶನಪುದ್ದನಾಗು (ಅರ್ಥಸೇ. ೧-೫).
ನೀನು : ಅಂದಿಂಗೆಳೆಯ ನೀನು ಹಳೆಯ ನಾನು (ಬಸವ. ೨) ; ನೀನು
ನೆರೆಹದ ಸುಕೃತಫಲವದನೇನ ಹೇಳುವೆನು (ಕುಪ್ಯಾದ್ಯ. ೪-೧) ;
ಹಸುಮಗನೇ ನೀನು ಮೋಸದಿ ಬಂದು ನುಸುಳದೆ ತೆರಳು (ಪುರಂದ. ೩-೨೦೩-೧) ; ಅಂತಾಡದಿರು ನೀನು ಬೇಜಿ ನಾ ಬೇಜಿಯೇನು (ಭರಣ. ೫೨-೧೪) ; ಮುದಿವಿಟಿನಬಲೆಯ ಸಂದಿಸಿಯೊತ್ತೆಗೊಳ್ಳೆನಲು ತಂದೆ
ನೀನೆನಗೆನೆ ನಿನಗೀಗೆ ಹಣಗಳ ತಂದೆಯೆಂದುಣಿ ನೆಗಿಸಿದನು (ಕಂಸವಿ. ೨-೧೦೨) ; ನೀನು ನಾನು ಎಂಬ ಭೇದ ಜ್ಞಾನಿಗುಂಟೆ ? (ಗಾದೆ).

ನೀಂ, ನೀಂಗಳ್, ನೀಮ್, ನೀವ್, ನೀವು, ನೀವುಗಳು
(ಬಹುವ) : ತಿಳಿ ತಾಂ ನೀನಾನೆಂಬರ್ಥಳಂ ಬಿಗಳ್ ಪ್ರಥಮ ಮಧ್ಯ
ಮೋತ್ತಮ ಪುರುಷಂಗಳನೇಕವಚನಮೊರ್ವನ ಬಳಕೆಗೆ ಬಹುವಚನ
ಮೆಲ್ಲರಂ ಪೇಜ್ಜಿಡೆಯೊಳ್ (ಶಮದ. ೨೨೪) ; ನೀಂ ಎಂಬುದರ್ಕೆ . . .
ನೀಂ ಪೇಟ್ಟಾರ್, ನೀಂ ಬಂದಿರ್ . . . ದೇವಾಸುರಮಂ ಕೇಳೆ ನೀಂ
ದೇವಾ (ಶಮದ. ೨೨೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಆ ಸಿದ್ಧ ಪಧು ಕಲಿಗಳೆ ನೀಂಗಳಾರು
. . . ಪೇಳಿರೀ ಯಾಗದಯಮಾವ ಭೂಪನದೆಂದು ಬೆಸಗೊಳ್ಳುದುಂ
(ಶೇಷರಾ. ೧೫-೫೧) ; ನೀಮುಂ ಜಾತಿಜರಾಮುರಂಗಳೆನೆಮ್ಮ
ಕುತ್ತುಮಂ ಕಿಡಿಸಲಾರ್ಪೊಡೆ (ನಡಾರಾ. ೩೯-೨೯) ; ಅಜಾಯರೆ ನೀಮು
ಮಾಮುಮೊಡನೊದಿದವೆಂಬುದನಣ್ಣ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೪) ; ನೀಂ ಬಾ
ಪೋಪವೆಂದಂಗೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ತತ್ಸನ್ನೆ ನಾಣ್ಣ ಬೇಡುಪೊಡೆ ನೀನೆಮ್ಮ
ಯ್ಯನಂ ಬೇಡಿರೇ ಎಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೦) ; ದಿನಕರಕಾಂತಿ
ಯುಮಂ ನೀನಿಂ ಪರಿಕಿಸಿ ನೋಡಿದುಂದು ಸೂರ್ಯನೊಡನೆ ಕಯ್ಯಾಯ್ಯ
ಮಧ್ಯಸ್ಥರಲ್ಲಿಗೆ ಬರ್ಪಂತೆ ಪೊಳವ ಪೊಂಗಾಲಿಗಳೆಂದೊಪ್ಪುವ ರಂಗಳೆಂ
(ಧರ್ಮಾನ್ಯು. ೪-೧೯೩) ; ಗುರುವೆಮಗೆ ನೀವ್ ನಿಮಗೆ ನಾವ್ ದಿಂಗಳಿರು
(ಕುಪ್ಯಾದ್ಯ. ೧೩-೯) ; ಪಡೆದಂ ಬ್ರಹ್ಮಂ ಜಗಮಂ ಪಡೆಯಲ್
ತಾನಾರ್ಪಣಿ ಪೆಂಪಂ ನಿಮ್ಮಂ ಪಡೆದಲ್ಲೆ ಪಡೆದನಿನ್ನಿದ ಕಡುಪೆಂಪಿನ
ಪೊಜಿಗೆ ನೀವು ನೊದಲಿಗರಾದಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೨) ; ಪರಮಾಣ್ಣಳಕ
ಕ್ರ್ಮಕ ನಮ್ಮ ನೀವು ಈ ಯೋಳಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ಪನ್ನಲಿಗಳಂ ಬರಲೀಯದೆ
(ಎಕ. ೧೧, ೫೯-೪೪ ; ೧೭೪) ; ಬೆಲಿಮಿಲಿ ಎಂದೋಡುವ ಗಿಳಿಗಳಿರಾ ನೀವು
ಕಾಣೆರೇ ನೀವು ಕಾಣೆರೇ . . . ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂ

ಬುಧಂ ಬಲ್ಲಡೆ ನೀವು ಹೇಳಿರೇ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೩-೩೩); ನಾವು ಭಂಡರು ಗರುವರಾಯರು ನೀವಲೇ ಭುವನದಲಿ ಜಾಹಿರಾವು ನೀವತಿ ಚದುರರಾದಿರಲಾ ಮಹಾದೇವ (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೯-೧೩); ನೀವು ದಯವಿಟ್ಟು ನನ್ನನ್ನು ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡಿಸಬಾರದು (ರಾಗಣ. ೧೩೩); ನೀವು ಗಳು ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳಿರಿ (ಪ್ರೀರಾಯ. ೧೩೦). **ನಿನಗೆ ಮಾಡು** = ಸ್ವಂತದ್ದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಹೊಂದು; ಪಡೆ: ಮುರಾಯ ತಂಗಿಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ತು ಚಿಚ್ಚರನೊಳ ಪೊಯ್ದು ನೀಂ ನಿನಗೆ ಮಾಡುವುದು (ಸಂಪಭಾ. ೪-೩೪). **ನಿಮ್ಮಡಿ** = ೧. ನಿಮ್ಮ ಪಾದ, — ಅಡಿ: ದೇವಾ ನಿಮ್ಮಡಿಗಳಿಗಿದ ಮಡಿವಾಳ ಮಾಡಯ್ಯ ನಿಮ್ಮಡಿಯಾದ (ಬಸವ. ೩೦೩); ನಿಮ್ಮಡಿಗಳ ಕೆಪಂ ಪಿದದ ವನ ಚರಣವಾರ ಮುಕುಟದೊಳು ಬೀಳದು (ಬಸವ. ೫-೧೦೩). ೨. ಗೌರವಾರ್ಹರಾದವರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು; 'ತಾವು' ಎಂಬರ್ಥ: ಅಮುಂ ಪೋಗಲೊಲ್ಲವು ನಿಮ್ಮಡಿ ಗಳೆ ವಿನಯಂಗಿಯುತ್ಪಮಿದ್ಭೇಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೮೮-೨೫); ನಾಮೆಲ್ಲ ನೊಂದೆ ಗರುಡಿಯೊಳೊದಿದ ಮಾನಸರೆವೆಮ್ಮಂ ನಿಮ್ಮಡಿ ಕೆಮ್ಮನೆ ಬಬಲಿ ಸಲ್ವೇಡ (ಸಂಪಭಾ. ೯-೪೮); ನಿಮ್ಮಡಿಯ ಪ್ರಸಾದದಿಂದನೆಗೆ ಮಜಾ ಪಾತಕಂ ಪಿಂಗಿ ಪೋದುದು (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೨-೨೧೧); ಮಂಗಳಾತ್ಮಕ ಕೇಳು ನಿನ್ನಯ ಹಂಗನೊಲ್ಲೆನು ಮುಕುತಿಪಥದೊಳಭಂಗವೆಂದೆ ಯದಾಳಲ್ವೆ ನಿಮ್ಮಡಿಯ ಸಿರಿನಾಮ (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೩-೪೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಬ್ರಹ್ಮಕೂ. ನೀ : ಕೋತ. ತೊಡ. ನಿ; ತುಳು. ಈ; ತೆಲು. ನೀವು, ಈವು; ಕೊಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ನೀವ್; ಪರ್ಜಿ. ಗಡಬ. ಈನ್; ಗೊಂಡಿ. ಈಮಾ, ನಿಮಾ, ನಿಮೆ; ಕುಡ. ಈನು; ಕುನಿ. ನೀನು; ಕುರುಖ್. ಮಲ್ತೊ. ಕೊಂಡ. ನೀನ್]

ನೀನು 'ನೀನ್' ನೋ.

ನೀಪೆ (ಗು). ೧. ಆಳವಾದ; ತಗ್ಗಾದ; ಕೆಳಗಿನ. (ನಾ). ೨. ಬೆಟ್ಟದ ಕೆಳಪ್ರದೇಶ; ತಪ್ಪಲು; ಸಾನ್ನು. ೩. ಕೇಸರಿಬಣ್ಣದ ಸುವಾಸನೆಯ ಹೂವುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಕಡಹ: "ಕದಂಬಪ್ರಮಮದು ನೀಪಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೪-೯); ನೀಪಾರ್ಜುನಾವಳಿಗಳ ಪೂಗಲನೊಪ್ಪಿ ತೋಟಿ ಜಗಮಂ ಪರ್ವತ್ತು ಮೇಘಾಗಮಂ (ನರ್ಧನಾ. ೯-೩೯); ಪಸುರ್ಗವಿಲನಾದ ನೀಪದ ಕುಸುಮಮುಮಂ ದೆನೆಗೆ ಕಂಪನೆತ್ತವ ಲೋಧ್ರಪ್ರಸವಮುಮಂ... ಮುಸುಜು ಮುತ್ತಿದುವಳಿಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೪೧). ೪. ಒಂದು ರಾಜ ವಂಶದ ಹೆಸರು: 'ನೀಪಕುಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನೀಪಕುಲ (ನಾ). ಒಂದು ರಾಜವಂಶ ಮತ್ತು ಆ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನ ಹೆಸರು: ನೀಪಕುಲನಾಗಿ ಸ್ವಪಾಲಕೋಪಮನೀತನ ಸಾರ್ಥ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೨೩). [ನೀಪ + ಕುಲ]

ನೀಪಪ್ರಸವ (ನಾ). ಕದಂಬಪುಷ್ಪ; ಕಡಹದ ಹೂವು: ಇವು ಕಂಕಲಿದಳತ್ವಸೂನವಿವು ಮಲ್ಲಿಸೋರಪುಷ್ಪಂ ಪೊದಬ್ಬವು ನೀಪಪ್ರಸವಂ (ಪಂಧ್ರಪು. ೨-೩೩). [ನೀಪ + ಪ್ರಸವ]

ನೀಪವೃಜ (ನಾ). ಕದಂಬವೃಕ್ಷಗಳ ಗುಂಪು, — ಸಮೂಹ: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕರಂ ಖರ್ಜೂರವೃಂದಂ ಕ್ರಮುಕಸಮಿತಿ ನೀಪವೃಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೫). [ನೀಪ + ವೃಜ]

ನೀಮಾಚಾಮ (ನಾ). ಅರ್ಧ ತೋಳಿನ ಅಂಗಿ: ತಲೆಗೆ ವಿಜಾತೀಯ ವಾಗಿ ಸುತ್ತಿದ ಹಸರುಪೇಟಾ, ಮೈಗೆ ತೊಟ್ಟ ಅಚ್ಚ ಬಿಳುಪಿನ ನೀಮಾ ಚಾಮ... ಇವುಗಳೆಲ್ಲಾ ಸಭೆಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಣೆ ಮಾಡಿತು (ಮುಸುಗ. ೧೧). [←ಮರಾ. ನೀಮಾಚಾಮಾ]

ನೀಮುಖಾ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ನೀಮುಖಾ, ಪರೇರಾ ಬೇರು, ಪದ್ವಲಿ, ಪಾತ, ಕಾಡುಬಳ್ಳಿ (ಮೈದಿಗ. ೨೧-೩೯).

[?]

ನೀಮ್ತಾನ್ (ನಾ). ಬೆಳೆಯ ಅಂದಾಜು; ಪಹಣಿ: (ಕೈಸಗ. II, ೫೫೩); (ಮೈಗಡ. IV, ೩೮೧).

[←ಪಾರ. ನೀಮ್ತಾನ್, ನಿಮತಾನ್; ಮರಾ. ನಿಮತಾನ್, ನೀಮ್ತಾನದಾರ (ನಾ). ಮೋಜಣಿದಾರನ ಮೇಲಿನ ಅಧಿಕಾರ.

[←ನೀಮ್ತಾನ್ + ದಾರ್]

ನೀಯತ್ತು 'ನಿಯತ್ತು' ನೋ.

ನೀರ್, ನೀರು, (ನಾ). ೧. ಜಲ; ಉದಕ: "ಅಪ(ಪ್). ತೋಯಂ... ಜೀವನಂ, ಜೀವನಯಂ—ಈ ೨೩ ನೀರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦೩-೨೩); ಪರಪಕ್ಷಮುಳ್ಳನಂ ತನಗಿರವುಪ್ಪಸಮದಜಾನಜಾವುದನೇ ಗೆಯ್ಯಂ ಪರದಂ ಪುಡಿಯಿಲ್ಲಮಂ ನೀರ್ನೆರದಂ ಕೆಸರ್ಮಾಡದನ್ನೆಗಂ ನೆಲ ಸುಗುಮೇ (ಕವಿತಾ. ೩-೧೫೧); ಮೀನಂಬುಟುವುನಂ ನೀರಿಲ್ಲದ ಕೆಜೆಯ ನಡುವುಮಂ... ಕಂಡೆಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೮೫-೨೩); ಒಂದ ರಣೆಯ ನೀರ ಬಯಗಿದ ವರಸ ಪತ್ನೊನ್ನ ಎರಡನೆಯ ವರಸಮೆಳವಿ... ಎಲ್ಲಿಲ್ಲು ಬಲು ಸಕ್ಕಂ (ಎಕ. III, ಪ್ರೀರಂಗ. ೧೪೪-೧೫; ೨೦೪); ಮಾಜಾಂತ ಮಾಪ್ಪಡೆಯಿಲ್ಲಮಂ ಜವನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ತನ್ನೊಳ್ ಪೋಗದೆ ಪೆಣೆದ ಬಾಹ್ಯಕ ಸೋಮದತ್ತ ಭೂರಿಶ್ವರನಾನೆ ಮೆಟ್ಟಿದ ಕುಳುಂಪೆಯ ನೀರಂತೆ ದೆಸೆದೆನೆಗೆ ಸೂಸುವನ್ನೆಗಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೩); ನೀರುಂ ಪುಳಿಯು ಕಿಚ್ಚು ಮದಾರಯ್ಯಂದಡುವ ಲಲನೆಯೊಂ ಮಡಕೆಯು ವಿಸ್ತಾರದೊಳೊಲೆಯುಮಿವೆಲ್ಲಮದೋರಂತೊಡಗೂಡೆ ಕೊಲ ನಡುವಂತೆ ವಲಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೫-೮೩); ಶಿವಪದಾಂಬುಪನುತ್ತಮಾಂಗ ದಲಿ ತಳದು ಭವಿಗಳ ಕಾಲ ನೀರಂ ತಳದುಕೊಳುವರೆ (ಬಸವ. ೩೦-೮); ನೀರಿನಾಯದ ಗಂಟೆಲೊಳ್ ಕಡುಬಂ ಪುಟುಕಿದಂತಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩-೪). ೨. ಕಡಲು; ಸಮುದ್ರ: 'ನೀರಣುಗ' ಪರಾ. ೩. ಬೆವರು; ಸ್ವೇದ: 'ನೀರಾಡು' ಪರಾ. ೪. ಸ್ನಾನ; ಮೀಹ: 'ನಾಲ್ಕೀರ್' ಪರಾ. ೫. ಶುಕ್ಲ; ವೀರ್ಯ; ರೇತಸ್ಸು: 'ನೀರ್ನೀಲ್' ಪರಾ. ೬. (ವಜ್ರ, ಮುತ್ತು, ರತ್ನ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿರುವ) ಕಾಂತಿ, — ಹೊಳಪು: ಆ ಪುಣ್ಯನದಿಯನೆಯ್ತೆವಂದು ತನ್ನ ಬಾಳ ನೀರಂತೆ ಕಟಂಗಿ ಕರ್ಗಿದ ನೀರಂ ನೋಡಿ (ಸಂಪಭಾ. ೫-೫೩); ಉಪ್ಪಿನ ನೀರಿಂಗಿ ಪುನರ್ಗಾಮ ಬಪ್ಪದಲ್ಲದ ಮುತ್ತಿನ ನೀರಿಂಗಿ ಪುನರ್ಗಾಮವುಂಟಿ (ಜಮೊಮ್ಮ. ೨೩೪-೩೧). 'ನೀರೋಟಿ' ಪರಾ. **ನೀರು,** ೧. ಎನಿಸು ಕಾಲ ಕೆಲ್ಲು ನೀರೊಳ ಗಿದಾರೇನು ನೆನೆದು ಮೃದುಪಾಗಬಲ್ಲದೇ (ಬಸವ. ೯೯); ಎನ್ನ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳೂ ಕೆಲ್ಲುನ ಉಂಡ ನೀರಿನಂತೆ [ಪಾಪಂ. ಉರಿಯಂತೆ] ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬೆರಸುಗೆ (ಮಹಾದೇ. ೩... ೩೧-೩೩); ನರನ ಪಾತಿಗೆ ದ್ರೌಪದಿಯ ತೊತ್ತಿರುಗಳುಪಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ... ಭಾಜನವಾದೆನ್ನೆ ಹರಹರ ಮಹಾದೇವ ಎನುತ ತುದಿವರಳಲಾಲೆಯ ನೀರ ಮಿಡಿದಳಲಿದನು ಕಲಿ ಭೀಮ (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೧೨-೯); ಬರಬರಲು ತತ್ಕೋಸಲದ ರುಂಡರಿ ವಿರಾಜಿಸಿತಮನು ಹರಹಿನ ಹರಿವ ಹೊಳೆಗಾಲುಮೆಯ ಕೆಜೆದುಂಬುಗಳ ನೀರುಗಳ ತೆರಳೆಯ (ತೊರಾ. ೧೯-೫); ರಾಮಚಂದ್ರ ಒಂದು ತೊಟ್ಟು ನೀರು ಕುಡಿಸಿದನು (ಕಳಹು. ೮೩); ನೀರು ಇದ್ದರೆ ಊರು, ನಾರಿ ಇದ್ದರೆ ಮನೆ (ಗಾಡ). ೩. ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಬಂದುದರಿಂದ ಅವನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ನೀರಿಳೆಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೪. ಮಗುವಿಗೆ ಎಣ್ಣೆಯ ನೀರು ಹಾಕು (ರೂಢಿ). ೬. ಅವಳ ಓಲೆಯ ವಜ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಚೆನ್ನಾಗಿ (ರೂಢಿ).

೭. ಶಕ್ತಿ; ಕಸುವು; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಬಸವಂತಿಗೆ ಯಾಕೆಂದು ಕೇಳು
ವುದು ತಮ್ಮ ನೀರಲ್ಲವೆಂದು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಬಿಟ್ಟರು (ದೀಪಕ. 11, ೧೪೮),
ಒಮ್ಮೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಏಟು ತನ್ನ ದವರೆಗೆ ನನ್ನ ನೀರು ನೀನೆಗೆ ಗೊತ್ತಾಗದು
(ಚೀನಬಾ. ೨೪೧); 'ಆ ಹುಡುಗಿ ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಸಿಟ್ಟು ಮಾಡುವ
ನೀರು ಒಬ್ಬರಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲ (ಮೂರುಬಾ. ೧೫೫). ೮. ತೆಳ್ಳನೆಂದು;
ತುಂಬ ತಿಳಿಯಾದುದು: ತುಂಬಿನ ಸಾರು ತುಂಬಾ ನೀರು (ರೂಢಿ).
೯. ಒದ್ದೆ; ಹಸಿ; ತೇವ: "ನೀರು, ತುಂಬ, ಇರ್ಪು, ರಸ, ಹಸಿ"
(ಕಂಠು. ೪೭).

— ನೀರ ಕಂಡಿ — ಕೋಟಿಯೊಳಗೆ ಇರುವವರು ಹೊರಗಿನಿಂದ
ನೀರುತರಲು: ಹೋಗಲು ಕಚಿತವಾದ ಚಿಕ್ಕಬಾಗಿಲು ನೀರದಿದ್ದಿ:
ಪುಗುವ ಪೊಜವಡುವ ನೀರ ಕಂಡಿಯ ಕುದುರೆಗಂಡಿಯ ತೆಜಪು
ಗಳುಮಂ ವಸುಷೇಣಂ ಬಳಸಿ ನೋಡುತ್ತಂ ಬರ್ಪನ್ನಂ (ಅನಂಪು.
೧೧-೪೨೪). ನೀರ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗು = (ಮಲವಿವರ್ಜನೆಗಾಗಿ) ನೀರಿ
ರುವ ಜಾಗಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಬಹಿರ್ದೇಶಿಗೆ ಹೋಗು: ಆ ಊರಿನಲ್ಲಿ
ನೀರ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಲು ಬಹಳ ದೂರ ನಡೆಯಬೇಕು (ರೂಢಿ). ನೀರ
ಕಾಳು = ನೀರಿನ ಹನ್ನಿ, — ಕಣ: ನನಗೆ ಅವರ ಮಾರಿ ನೋಡದ
ನೀರ ಕಾಳು ಗಂಟಲದಾಗ ಇರದ್ದಾಗ ಆಗೇದ (ಗ್ರಾಮಯ. ೪೩೭).
ನೀರ ಕೊಂಬು = ಭೇದಿ; ವಿರೇಚನೆ: ನೀರ ಕೊಂಬಿಗೆ: — ನರಗುಂಟಿ
ಸೊಪ್ಪು ತಂದಾ ನೀರ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ತುಳಿದು ಸೊಲ್ಲಗೆ ರಸವ ತೆಗೆದು
ಅದನ್ನು ಹಸುವಿನ ಮಜ್ಜೆಗೆ ಬೆರೆಸಿ ಕೊಳ್ಳಿ ನೀರ ಕೊಂಬಿನ ವ್ಯಾಧಿ
ಮಾಣ್ಣಂ (ವಿವೃ. ೭೧): ಮಲವಿಲ್ಲದ ನೋರಸಹಿತವಾಗಿ ಬರೆಯ ನೀರೇ
ಪ್ರವಾಹಿತವಾಗಿ ಸುರವುದ ನೀರ ಕೊಂಬೆನಿಸಿಕೊಂಬ ರೋಗವೆಂದಿರುವುದು
(ಸತ್ಯ. ೩೫೯). ನೀರ ಗಂಟೆ = ನೀರ್ಗಂಟೆ: ತೋಟ ತಳವಾರ ನೀರ
ಗಂಟೆ . . . ಆ ಮುದ್ರೆ ಕೋಲನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಮುದ್ರೆ
ಹಾಕುವಂತೆ ಏಣಂಧನೆ ಮಾಡಿದರು (ಚಾಮರಂ. ೧೧೯); ತಳವಾರ
ತಾಳಂಪಣ್ಣ ಒಳ್ಳೆ ಸ್ವಾಮಿನಿಷ್ಠ ಸೇವಕನಾಗಿದ್ದಂತೆ, ದಕ್ಷನಾದ ನೀರ
ಗಂಟೆಯೂ ಆಗಿದ್ದನು (ಊರುಕ. ೭೭). ನೀರ ಗಂಟು = ಪ್ಲೀಹರೋಗ;
ಗಡ್ಡೆ ರೋಗ: ಪ್ಲೀಹ (ನೀರ ಗಂಟು) (ಮುಂಬಯ. ೭-೩೦೯).
ನೀರಗಿಣ್ಣು = ನೀರ್ಗಿಣ್ಣು: ಕಾಡುಗಿಣ್ಣು ಎದ್ದರೆ ಅದವಿಯ ಗುರಿ
ಯಯ್ಯ ಕಡು ನೀರಗಿಣ್ಣಿಗೆ ಸಾಗರವೆ ಗುರಿಯಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧಪು.
೨೨-೪೭). ನೀರಗಿಣ್ಣು ಅನ್ನ = ಗಿಂಜಲಾದ ಅನ್ನ; ನೀರನೀರಾದ
ಅನ್ನ: ನಾನು 'ನೀರಗಿಣ್ಣು ಅನ್ನ' ಈ ಶಬ್ದ ಕೇಳಿದ್ದೆ. ಅದರ
'ಗಂಜಿಯನ್ನ' ಎಂದರೇನೆಂಬುದು ನನಗೆ ತಿಳಿಯದಾಯಿತು (ಸ್ತುತಿ. ೫೩).
ನೀರ ಘಟ್ಟ = ನೀರು ತುಂಬಿದ ಕೊಡ (?) : ಆ [ಪ್ರ]ದ
ದೊಳು ನೀರ ಘಟ್ಟಿಯಂ ತಳದೊಳು ತಪ್ಪಾ ಪತಿಹಿತೆಯಸ್ತುತಿಯಾರ್
(ಕೊಲ್ಲಾ. ೧೭-೧೧; 1196). ನೀರ ಜಲ್ಲಿ = ನೀರು ಜಿನುಗುವಿಕೆ,
ಸುರಿಯುವಿಕೆ: "ಸ್ವಾ: . . . ಸ್ತ್ರೀತನ್ಯಂ, ಸ್ವಪಣೆಯಂ, ಈ
ಆ ನೀರ ಜಲ್ಲಿ" (ಕಾಶ್ಯ. ೭೫). ನೀರ ಜೀಬಿ = ಕೋಟಿಯೊಳಕ್ಕೆ
ನೀರನ್ನು ತರುವ ಹಾದಿ; ದಿಡ್ಡಿಬಾಗಿಲು: ಕಾಡುಲ್ಲಾಸನ
ಪೊಜವರಸು ಸುಬೇದಾರ ಲಿಂಗಪ್ಪನಂ ಮಯಾವಿಗಳ ಸೀಮೆಯ
ಮೇಲೆ ದಾಳವರಸಲಾತಂ ಪಟ್ಟಣದ ಕೋಟಿಯ ಸಮೀಪಮಂ ಸಾರ್ಧ
ನೀರ ಜಿಜೀದಿಯಂ ಕಟ್ಟಲವರ್ಗಾ ಭಯಸ್ಥರಾಗಿ (ಕಳಸ್ಯ. ೧೦-೭೧).
ನೀರ ತಾವರೆ = ನೀರಿನಲ್ಲಿರುವ ಕಮಲ: ಲೋಕವಿದಿಸು ಲೋಕದ
ಸಂಗದಿಂದಿಪ್ಪನು . . . ಹತ್ತಿರೊಳಗೆ ಹನ್ನೊಂದಾಗಿ ನೀರ ತಾವರೆ
ಯಂತಿಪ್ಪನು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೯೯-೨೩೦). ನೀರ ತೇರ್ = ನೀರ್ದೇರ್:
"ಮುಗಿಲೆಂದು ನೀರ ತೇರೆಂದು ಘನಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೩); ಭೋಕನೆ

ನೂಂಕಿ ಬರ್ಪ ಮಡಮಯನಾದ ತೇರ್ಗಂಧ್ರಚಾಪಂಚಿತ್ತ ನೀರ
ತೇರ್ಗಂಧ್ರಿಗಿಳಿದು ತಳವಂತೆಯುಂ (ರಾಜಕೀ. ೧೩-೭೭೪). ನೀರ ಥಳಿ =
ನೀರಿನ ಚಳಿಯು, — ಸೇಚನೆ: ಅಂಟಿಕೊಂಡ ಎಲ್ಲ ನೀರನ್ನು
ಗಾಳಿಯ ಚಪಲದಿಂದ ಬೀಳಿಸುವ ಗಿಡಗಳ ನೀರ ಥಳಿ (ಬಾಬಲ. ೧೧೪).
ನೀರ ದಿಡ್ಡಿ = ನೀರ ಕಂಡಿ: ನೀರ ದಿಡ್ಡಿಯ ಚೋರಕಂಡಿಯ ತೆಜಪು
ಧೀರ ಕಾಣುತ ವಸುಷೇಣ (ಅನಂಪು. ೧೮-೩೭). ನೀರ ದೆವ್ವ = ನೀರಿ
ನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ದೆವ್ವ: ತೂರುಗಾಳಿಗೆ ಕಡಲು ಕುದಿಯಿತು, ನೀರ
ದೆವ್ವಗಳರಚಿಕೊಂಡುವು (ಇಂಗೀ. ೩೭-೨). ನೀರ ದೆಸೆ = ನೀರಿರುವ
ದಿಕ್ಕು: ಧರ್ಮಪುತ್ರಂ ನೀರಡಸಿ ಸಹದೇವನನ್ನೆಯಾದೊಡಂ ನೀರಂ
ಕೊಂಡು ಬೇಗಂ ಬಾಯೊಂದು ಪೇಚ್ಚುದುಂ . . . ತೀಡುವ ಮಂದಾ
ನಳನಂ ನೀರ ದೆಸೆಯನಜುಂದು ಪೋಗಿಪೋಗಿ (ಪಂಪ. ೮-೩೭೪).
ನೀರ ದೇವತೆ = ನೀರಿನ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆ; ಜಲದೇವತೆ: ಎಲ್ಲರ
ಮೈಗೆ ಕೋಣವೀವೆ; ಬಸದೇವತೆಗೆ, ನೀರ ದೇವತೆಗೆ ಕಲ್ಪರವೆ (ಹಬ್ಬಿರ.
೩-೪೨). ನೀರ ದೋಣಿ = ನೀರು ತುಂಬುವ ತೊಟ್ಟಿ: "ಅವಗಾಹಾ,
ಜಲದೋಣಿ—ಈ ೨ ನೀರ ದೋಣಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೬೯).
ನೀರ ನಡು = ನೀರಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವುದು; ನಡುಗಡ್ಡೆ: "ನೀರ
ನಡು ಕುಟುವನುನಿಸ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೩). ನೀರ ಏಲಯ =
ನೀರಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ಇರುವವನು; ವರುಣ: ಮಾರಜನಕಂ
ಎಶ್ವರಸಾರಸಭವಂ ದಿವಿಜವಾರವರನುಂದದನನಾ ರವಿತನಾಜಂ ಧೀರದಿಜಂ
ವಿನುತನೀರ ಏಲಯಂ . . . ಸೇರಿ ನೆರೆದೊಪ್ಪಿರೆ (ರಾಜಕೀ. ೧೪-೪೪). ನೀರ
ನೆಟಿ = ೧. ನೀರನ್ನು ಸುರಿ, — ಹೊಯ್ಯು: ಮರಕ್ಕೆ ಬಾಯಿ
ಬೇರೆಂದು ತಳಕ್ಕೆ ನೀರನೆಟಿದರೆ ಮೇಲೆ ಪಲ್ಲವಿಸಿತ್ತು ನೋಡಾ
(ಬಸವ. ೪೨೦); ಗಿಡವ್ಯಕ್ತಂಗಳಿಗಾರು ನೀರನೆಟಿಮರ್ ನಾತ್ಯಂ ಮಹಾರಣ್ಯ
ದೋಳ್ (ಸೋಮೇಶ. ೩೪). ೨. ಹಾಳುಮಾಡು; ನಾಶಗೊಳಿಸು:
ಪೈಶಾನ್ಯೋಕ್ತಿಯಿಂದ ದ್ರೋಹಮಂ ಎಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲರ ಬಾಚ್ಚಿ ನೀರನೆಟಿ
ದಾರುಂ ಕಾಣದೇ ಭಕ್ತಿಪಾ ಗಣಕಂ ಹೆಗ್ಗಣಕಂ ಸಮಂ (ಸೋಮೇಶ.
೩೩). ನೀರ ಪಂಚೆ = ನೀರ್ಪಂಚೆ: ಹಗ್ಗದ ಮೇಲೆ ಅವರ ಉತ್ತರೆಯಂ,
ನೀರ ಪಂಚೆ ಜೋತಾಡುತ್ತ ಇರುತ್ತಿದ್ದವು (ಇಶ್ವ. ೩೦೮).
ನೀರ ಪಡೆ = ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಸಂಚರಿಸುವ ಸೈನ್ಯ; ನೌಕಾಪಡೆ:
ನೆಲದ ಪಡೆ, ನೀರ ಪಡೆ, ಗಾಳಿಪಡೆಗಳ್—ಕೋಟಿಕೋಟಿಗಳ್—ಸಿದ್ಧ
ವಾಗಿಹವಿಂದು ಯುದ್ಧ ಲೀಲಾವಿಲಯಕಲೆಗೆ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೫೩೭-೧೫೨).
ನೀರ ಪೊಟ್ಟಣ = ಮೋಡ; ಮೇಘ: "ಕಾರ ಮುಗಿಲ್" (ಚತು. ೪.
1, ೪೭). ನೀರ ಪೊಟಿ, ನೀರ ಹೊಳೆ = ನೀರಿಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿ,
ಮಾರ್ಗ: ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಂ ಬೆಸಕೆಯ್ ತೊಟ್ಟು ನೀರಂ ತರಲ್
ಪೋದ್ದಲ್ಲಿ ನೀರ ಪೊಟಿಯೊಳಾಯ ಕಳದಿ ನಾಗಜೈಯೆಂಬೊಳಾಕೆಯಂ
ಕಂಡಿಂತೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡಳ್ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೪೪-೩); ನಾಗಲಾಂಬಿಕೆ. . .
ಗರ್ಭಮಂ ತಳದಲ್ಲಡೆಂ ಚತ್ರಮೆಂದು ಮನಮನೆ ನೀರ ಹೊಳೆ ಬೀದಿಬೀದಿ
ಯೊಳಗೀ ವಾರ್ತೆ ಪುರಜನದ ಕರ್ಣಂಗಳೊಳಗಿದುದು (ಚಿ.ಪು. ೪-೧೩).
ನೀರ ಬಟ್ಟಿ = ೧. ಕೆರೆ, ಕಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ನೀರು ಹರಿದು
ಹೋಗಲು ಮಾಡಿರುವ ದಾರಿ; ಕೋಡಿ: "ಕೋಡಿಯನಲ್ ನೀರ
ಬಟ್ಟಿ" (ಭಾರನಿ. ೫). ೨. ನೀರಿನ ದಾರಿ; ಸಮುದ್ರಮಾರ್ಗ:
ಆ ಮಗಧನ ಸಾಧಿಸಿ ನೀರ ಬಟ್ಟಿಯೊಳಾ ಮಹೀಪತಿ ತೇರ ನಡೆಸಿ
(ಪ್ರೀರಾ. ೧೩-೧೩೧). ನೀರ ಬಾಗಿಲು = ನೀರ ಕಂಡಿ (?): ಅಂಗದ್ದಲ್ಲಿ
ಲಿಂಗ ವೇಧಿಸಿ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವ ಮಾಡಬೇಕೆಂದಲ್ಲಿ ಅಂಗಕ್ಕೂ
ಪ್ರಾಣಕ್ಕೂ ಲಿಂಗ ವೇಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹಾದಿಯ ಹೊಲಬು ಆದಾನ ತಾವಿ
ನಲ್ಲಿ ವೇಧಿಸುವುದು ಹೇಳಯ್ಯಾ ಆ ಅಂಗ ನೀರ ಬಾಗಿಲ ನೆಲನೆ ಮೆಳೆಯು

ಸಪರಿಸ್ತಾಪಯಾ (ಮದೇವ. ೨೬೯-೩). ನೀರ ಬಿರಾಡ = ನೀರಿನ
ವೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ : ಗ್ರಾಮಗಳ ನೀರ ಬಿರಾಡ ಅನುಪುಹಾರಕಾ
ಯಾ ಮೊದಲಾದಯೇನುಂಬಾದನು ಸರ್ವಮಾನುಷಾಃ ಸಂಮು ತಂದೆ
ನರಸಹನಾಯಕವೊಡೆಯರಿಗೂ ನಂಮು ತಾಯಿ ನಾಗಾಜಿಅಂಮನವರಿಗೂ
. . . ಸಮರ್ಪಿಸಿದಳು (ಸೌಖ್ಯ. IV, ೨೫೩-೭ ; 1513). ನೀರ ಬೆರೆ =
ವ್ಯರ್ಥವಾಗು ; ಹಾಳಾಗು : ಹರುಷದಿಂದಿರ್ಪನ್ನಯ ಮನೋಬಯಕೆ
ಯಲ್ಲಿದ್ದದ್ದು ನೀರ ಬೆರೆದುದೋಯೆಂದು ಪುತ್ರತೋಷಗ್ನಿ ಸಿ ರೋದಿಸುತ್ತಿರೆ
(ಸಮೋ. ೧೧-೪೯). ನೀರ ಬೇಂಟೆ = ನೀರ್ವೇಂಟೆ : ರಾಜಪುತ್ರನಿಷಯಂ
. . . ವನಾಂತದೊಳ ತೆರೆಯ ತೋಪಿನ ಸೋಪಿನ ನೀರ ಬೇಂಟೆ
ಯುರ್ವರೆಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಬರೆ (ಅನಂಪ. ೧೧-೪೦). ನೀರ ಬೊಟ್ಟುಳಿಕೆ =
ನೀರುಗುಳ್ಳೆ ; ಬುದ್ಧಿ : ನೀರ ಬೊಟ್ಟುಳಿಕೆಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಕಟ್ಟು
ಕೊಟ್ಟು ಸುರಕ್ಷಿತವ ಮಾಡುವ ಭರವ ನೋಡಾ (ಬಸವ. ೧೬೩).
ನೀರ ಮನೆ = ನೀರುಮನೆ ; ಸ್ನಾನ ಗೃಹ : ಅದಿಗಿಯ ಮನೆಯೆಂದಲೂ
ಇತ್ತ ನೀರ ಮನೆಯೆಂದಲೂ ಹಿಂಬದಿಗೆ ಹೋಗಲು ಬಾಗಿಲುಗಳಿದ್ದು
(ರಂಗ. ೧೩೨). ನೀರ ಮುರುಡು = ನೀರಿನ ಸುಳಿ, - ಚಕ್ರ : "ಚಕ್ರಾದಿ
ಯೆನೆ ನೀರ ಮುರುಡಕ್ಕು" (ಸುಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೩). ನೀರ ಮುಳುಗು
= ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವಿಕೆ : "ಮುಂಡನಂ, ಮುಂಡನೀಯಂ,
ಮುಂಡಿ, ಮುಂಡು, ಮುಂಡು, ಈ ೫ ನೀರ ಮುಳುಗು" (ಕಾಶ್ಯ.
೧೦೦). ನೀರಲಿ ನೆರಹು = ನೀರಲ್ಲಿ ಹಾಕು : ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರವನಾ
ವೇದಪ್ರಕರ ಧರ್ಮವಿಚಾರ ಪೌರಾಣಿಕಕಥಾಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿವಿಧ ಸಾರ
ಸಂಗತಿಯ ಅಕಟ ನೀರಲಿ ನೆರಹಿ ಪಕುಪಾಲಕನ ಪೂಜಾಸಾಧನಾರ್ಥ
ಪ್ರಕಟನಾದ್ಯ ಭೀಷ್ಮ ಮೂರ್ಖಧರ್ಮನು ನೀನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮-೧೯).
ನೀರ ಲಿಪಿ = ನೀರಕ್ಕರೆ ೧ : ಅತಿಶಾಂತಸ್ವರೂಪರಿಗೇಯಾವರಿಸಿದ
ಕೋಪ ನೀರಲಿಯಿಂದ್ರಚಾಪಾದಂತ ತೋರಡಗುವವು (ಸಮೋ.
೯-೪೭). ನೀರಲ್ಲಿ ಹಾಕು = ಹಾಳು ಮಾಡು ; ವ್ಯರ್ಥಗೊಳಿಸು :
ಅನನು ಅಸ್ತು ದುಡ್ಡನ್ನೂ ನೀರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ). ನೀರವರ್ಣ
= "ನದಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ನೀರ ಸರದಿ = ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕಾಗಿ ನೀರನ್ನು
ಹಾಯಿಸುವ ಸರತಿ, - ಪಾಳಿ : ಹದಿನೈಯದು ಕೊಳಗ ದೇವದಾಯ
ಮಾನ್ಯದ ಗದ್ದೆಯನೂ ಯಾ ಅರಭ್ಯನಾಗಿ ಪ್ರತಿವರುಷ ಪ್ರತಿಫಲದಲ್ಲೂ
ನೀರ ಸರದಿಯಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಬಡಲು (ಎಕ. XII, ಚಕ್ರ. ೨೨-೧೨೦ ;
1579). ನೀರ ಹಾದಿ = ಹಳ್ಳ ; ಕಾಲುವೆ (?) : ಕೇವಲದೇವರಿಗೆ
ಅಮೃತವದಿಗೆ ಸಲುವ ಗದ್ದೆ ಅದ್ದ ನೀರ ಹಾದಿಯ ಹಳುಗು ಜಕ್ಕ
ಗಲುಡನವರ ನಡುವಣ ಕೊಡಗಿಗೆ ಪಡುವಣ ದನೆಯಲಿ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕ.
೧೨೩-೧೪ ; 1587). ನೀರಾಗು = ೧. ಕರಗು ; ದ್ರವರೂಪವಾಗು :
ಮಳೆಗೆ ಬಿಲ್ಲ ತುಂಬ ನೀರಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಮರುಕ
ಗೊಳ್ಳು ; ಕನಿಕರಪಡು : ಮಗಳ ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ ತಂದೆಯೂ
ನೀರಾಗುತ್ತಿದ್ದ (ಒಡ್ಡು. ೧೦೪). ೩. ಮುಟ್ಟುವವಳು ನಾಲ್ಕನೆಯ
ದಿನ ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡು : ಆಕೆಗೆ ಅವತ್ತು ನೀರಾಯಿತು
(ರೂಢಿ). ನೀರಿನ ಗಡಿಯಾರ = ನೀರ್ಗಡಿಯಾರ : (Clepsydra.
ಸಾಂ. ೧೬). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹೋಮ ಮಾಡು = ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕು ;
ವ್ಯರ್ಥಮಾಡು : ನಾವು ಇದುವರೆಗೆ ಮಾಡಿದ್ದೆಲ್ಲಾ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹೋಮ
ಮಾಡಿದಂತಾಗಿದೆ (ಪಂಜಪಂ. ೧೭೩). ನೀರಿನವ = ನೀರನ್ನು ಹೊತ್ತು
ತರುವವನು ; ನೀರು ತರುವ ಆಳು : (೧). ನೀರಿನವಳು = ನೀರನ್ನು
ಹೊತ್ತು ತರುವವಳು : (೨). ನೀರು ನಿಡಿ = ನೀರು ಮತ್ತ
ಗಂಜಿ : ಅವರು . . . ಒಂದು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದರು ; ಅಲ್ಲಿ ಗಡ್ಡೆ ಗಿಣಿಸು
ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲು ನೀರು ನಿಡಿ ಏನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ವಚಾ. ೩೫). 'ನಿಡಿ'

ವರಾ. ನೀರು ನೀರಾಗು = ಕಸುವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಸ್ವಲ್ಪ
ಹೀನವಾಗು : ಈಚೆಗೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ನೀರುನೀರಾಗಿದೆ
(ರೂಢಿ). ನೀರು ಪಾಲಾಗು, ನೀರ ಪಾಲಾಗು = ಹಾಳಾಗು ; ನಾಶ
ವಾಗು : ಅವನು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯವೆಲ್ಲ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ನೀರುಪಾಲಾಯಿತು
(ರೂಢಿ). ಅವನ ಅಪಿನೇಕದಿಂದ ಮನೆಯ ಮಯ್ಯಾದೆಯೆಲ್ಲ ನೀರ
ಪಾಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ನೀರುಪಾಲು ಮಾಡು, ನೀರ ಪಾಲು ಮಾಡು =
ಹಾಳುಮಾಡು ; ನಾಶ ಪಡಿಸು : ನನ್ನ ಮಾನ ನೀರುಪಾಲು ಮಾಡಿದೆ
ಹಂಪ (ಹೊಸಪ್ಪ. ೯೮) ; ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಶತಮಾನಗಳ ಕಾಲ ಯೂರೋಪಿ
ನಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಅರಿಸ್ಟಾಟಲನ ರಾಸಾಯನಿಕ ಊಹೆಗಳನ್ನು ನೀರ
ಪಾಲು ಮಾಡಿದ ಮಹನೀಯ ಈತ (ಒಲ್ಲಾ. ೧೨೪). ನೀರು ಸೋಕದ
ವಸ್ತು = ಟಾರು ಬಳಿದು ನೀರಿಳೆಯದಂತೆ ಮಾಡಿರುವ ಬಟ್ಟೆ ;
ಟಾರ್ಪಾಲಿನಾ : ಲಾರಿಯ ಸಾಮಾನು ಹಾಕುವ ಭಾಗವನ್ನು ಕೆರವು
ಮಾಡಿ . . . ಪುನಃ ನೀರು ಸೋಕದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದರು
(ರಕ್ತಾ. ೫೯). ನೀರು ಹಾಕು = ೧. (ಗಿಡ ಮುಂತಾದುವು
ಗಳಿಗೆ) ನೀರನ್ನು ಹಾಕು ; ನೀರೆರೆ : ಬೇಸಗೆಯಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ನೀರು
ಹಾಕದಿದ್ದರೆ ಗಿಡಗಳು ಒಣಗಿ ಹೋಗುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ಎಣ್ಣೆ ದು)
ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸು ; ಎರೆ : ಮಗುವಿಗೆ ನೀರು ಹಾಕಬೇಕು (ರೂಢಿ).
ನೀರೊಳದ್ದು, ನೀರಲದ್ದು = ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗು : ದ್ವಾರಾಪತಿ
ನೀರೊಳದ್ದು ಸುರಪುರ ಸೇರಿತು ಖಳರುಪಳಿಕೆ (ಕಂಪ. ೧೮-೫೭).
೨. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಸು : ತಂದೆ ನೀನು ತಾಯಿ ನೀನು . . .
ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ ಹಾಲದ್ದು ನೀರಲದ್ದು (ಬಸವ. ೪೭೯). ೩.
ಹಾಳು ಮಾಡು ; ನಾಶಗೊಳಿಸು : ನಿಮ್ಮ ನಂಬಿ ಭಂಡಾರಮಂ
ಕೊಟ್ಟಿಡನ್ನಿಂತು ಕಡಿಸುವರೆ ಶಿವಭಕ್ತಗಿತ್ತು ರಾಜ್ಯಮಂ ನೀರೊಳದ್ದು
ವರೆ (ಬಸವ. ೮-೧೧೬). ನೀರೊಳಿಟ್ಟಕ್ಕರೆ = ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದ
ಅಕ್ಷರ ; ಜಲಲಿಪಿ. ೨. ಕ್ಷಣಿಕವಾದುದು ; ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲದುದು :
ಕುಮರಲಕ್ಷ್ಮಿಯನಾದಿದ ಮಾತು ಕಲ್ಲೊಳಿಟ್ಟಕ್ಕರೆದಂತೆ. . . ಪೆಜರ ಮಾತು
ವಿಚಾರಿಸಿ ನೋಡೆ ನೀರೊಳಿಟ್ಟಕ್ಕರೆದಂತೆ (ಎಕ. V, ಬೀಲಾಳು. ೧೧೩-೬೬.
ಸು. 1220 ?). ನೀರೊಳು ಕಲಕು = ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕು.
೨. ಹಾಳುಮಾಡು ; ನಾಶಗೊಳಿಸು ; ವ್ಯರ್ಥಗೊಳಿಸು : ಎರೆ
ಸಮೀರಕುಮಾರ ಸಂಪ್ರತಿಗೆಳನ್ನೆ ಕಲಿತನವ ನೀರೊಳು ಕಲಕಿದ್ವೆ
(ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೯). ನೀರ್ಗಡಿಯ ನೇಮ = ನೀರಾದ ಆಹಾರ
ವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ವ್ರತ, - 'ನಿಯಮ : ವ್ರತ
ನೇಮ ಸಪ್ತ ಒಪಿತೆ ಮುಂತಾದ ನೀರ್ಗ[ರ್ಗ]ದಿಯ ನೇಮವಂ
ತಾಳಿ ಅಂಗನೆಯರ ಸಂಗಸುಖವ ಮುಚ್ಚಿ ಲಿಂಗವ ಕೊಂಡಾಡುವ
ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೆಂಗಳ ಅಧರದಂ ಚುಂಬಿಸಿ ಲಿಂಗಜಂಗಮದ ಪ್ರಸಾದ
ಹೋಯಿತ್ತು (ಸರ್ವಪ. ೧೮೩-೪೭೬). ನೀರ್ಮಾಡು, ನೀರ ಮಾಡು =
೧. ನೀರನ್ನು ತೆಗೆ : ಮೇರುವಂ ಭರದಿಂದಂ ಪಿಡಿದಿತ್ತು ವರ್ ಮಳ
ಲೊಳಂ ನೀರ್ಮಾಡುವರ್ ಹೋಡೆಯರ್ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೩-೧೩೪). ೨.
ದ್ರವವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು : (೧). ೩. ನಿಷ್ಪತ್ತಿಗೊಳಿಸು : ಅಂಥ
ಕಾರವೆಂಬ ಗದ್ದರದೊಳಗೆ ನಿಧ್ರೆಯೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ ವೀರರ ಉಗ್ರಹಿಸಿ ನೀರ
ಮಾಡಿ . . . ನಿಜ್ಜನಿಜ್ಜಿ ಜೀವನಾಶ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಬಸವ. ೨೮-೬೬).
೧೧ ಇದರೊಂದಿಗೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ಶಬ್ದಗಳು ಸೇರಿ ದಿನನಿತ್ಯದ
ಬಳಕೆಯ ಅನೇಕ ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ.
[ದೇ. 11 ತದಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಪರ್ಜಿ. ಗಡಬ. ನೀರ್ ; ಕೊಡ.
ನೀರಿ ; ತೆಲು. ಕುಣ. ನೀರು ; ಕೊಲಾ. ನಾಯ್ಕ. ಈರ್ ;
ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ದೀರ್. / ಸಂ. ನೀರ]

ನೀರ, 'ನೀ' ನೋ.

ನೀರ (ನಾ). ೧. ನೀರು; ಜಲ: "ಅಪಃ(ಪ್)", ತೋಯಂ . . . ನೀರಂ, ಭುವನಂ, ಅಮೃತಂ, ಜೀವನಂ, ಜೀವನೀಯಂ-ಈ ೩೩ ನೀರ್" (ಪಠ್ಯಾಯ. ೧೦೩-೨೬); ರಂಗತ್ವಂಗೆತರಂಗಭಂಗುರಲಸದ್ಗಂಗಾಜಲಂ . . . ಸಾರಯಮುನಾನೀಲೋದೀನೀರಂ ಭುಜೋತ್ಪಂಗಳೀಗರಿಗಂಗೆ ಮಂಗಳಮಹಾಶ್ರೀಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೧); ಸ್ಥಾನದಿಗಿಜೆಯ ನೀರತಟಪೋಛ್ಛಾ(ಬ್ಬ)ಗಗದಿಂ (ಕಳ. XVIII, ೩೧೩-೨೦; ಸು. ೧೧ನೆಯ ಶತ); ಉಗ್ರಕೇಸರಿಗಳತರಿಸರ್ಗತಾರುಣ ನೀರ[ಪಾಶಾಂ. ನಿಶರ]ದರಿ ನೆನೆದು ಬಳಸಿ ಸೂಸುವ ನಮ್ರಮುಕ್ತಾವಳಿಯಲಿ (ಉತ್ತರಾ. ೧೧-೧೪). 'ನೀರ್' ಪರಾ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ, ಮದ್ಯ, - ಸಾರಾಯಿ: ಬಗೆಯ ಕಾಂಡವನ್ನು . . . ಕಡಿದಾಗ ಹೊಮ್ಮುವ ದ್ರವವೇ ನೀರ. ನೀರದಿಂದ ಸಕ್ಕರೆ, ಕಾಕಂಬಿ, ಇಲ್ಲವೆ ಹೆಂಡ (ಪಪ.ಪೂ. ೨೬೯). 'ನೀರಾ' ಪರಾ [ಸಂ.]

ನೀರ, (ನಾ). ನಿರ್ಣಯ: 'ಇತ್ಯರ್ಥ': ನನ್ನ ಸಾರದಲ್ಲದೆ ಸಂಸಾರದ ಛೇದಿಸ್ತಾಸಾರವೆಂಬುದು ನೀರವಾಗದು ಕಾನೂ (ನೋಪ್ಪದೀ. ೨೧-೫). [←ಮರಾ. ನೀರ]

ನೀರಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಸರ್ಪಕತ್ತಿ, ಸಂಕೇಶ್ವರಿ, ವಾತನಾರಾಯಣ, ಕೆಂಪುಕೆಂಪು, ನೀರಂಗಿ (ಮೈಸೂ. ೨೯-೫೩); ಸರ್ಪಕತ್ತಿ, ಸಂಕೇಶ್ವರಿ, ವಾತನಾರಾಯಣ, ನೀರಂಗಿ, ಕೆಂಪುಕೆಂಪು (ಸಸ್ಯಜ. ೪೭). [ಸಂ. ನೀರಂಗಿ = ಅರಿಸನ]

ನೀರಂಜು (ನಾ). ದಡ; ತೀರ: ಯಾ ದಿಟ್ಟ ಕುಳಸ್ಥಳಗಳ ನೀರಂಜು ನೆಲನುಳು ನಟ್ಟ, ಕಲ್ಲು ತೆಗೆದಗಳು ಗಡಿಯಿಂದೊಳಗಾದ ಚತುಸ್ಪೀನಿಗೆ ಬಂದ ಮಕ್ಕಿ ಹಕ್ಕಿಲು (ಎಕ. VIII, ಸಂಪದ. ೧೩೪-೪೬; 1481). [ನೀರ್ + ಅಂಜು]

ನೀರಂಜನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಸೂ. ೩೯-೬೭೪); (ಸಸ್ಯಜ. ೬೪). [?]

ನೀರಂಜಿ 'ನೀರುವಂಜಿ' ನೋ.

ನೀರಂಜಿಸು (ಕ್ರ). ಹೊಳಸನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಒಪ್ಪ ಕೊಡು: ಹಾರಾದ್ಯಾಭರಣಂಗಳನಾ ರೂಪಾಶ್ಚರ್ಯಮಾಗೆ ಮಾಣಿಕವಟ್ಟಿಂ ನೀರಂ ಜಿಸಿ[ಪಾಶಾಂ. ವಿರಂಜಿಸಿ] ದಳವಿದಿದ ಮಹಾರತ್ನದ ದೊರೆಗೆಮಂದುದಾ ಸ್ತೀರತ್ನಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೪-೪೩); ಆ ರಮಣಿಯ ತನುಲತೆಯಂ ವಾರಿಕಣ ಪ್ರಚಯಮಂ ದುಕೂಲಾಂಜಲದಿಂ ವಾರಾಂಗನೆಯರ್ ತೊಡೆದರ್ ನೀರಂಜಿಸುವಂತೆ ಮಣಿಕಲಾಕೆಯನಾಗಳ್ (ಪಂಪಮಾ. ೫-೪೧); ಬಗೆ ವುಗೆ ತೊಡೆದರ್ ಕುಡಿಯಂಜುಗಳಂ ನೀರಂಜಿಸಂತೆ ನೀರಂಜಮುಖಿಯರ್ ನಿಗೆ ಕುಂಕುಮದಟ್ಟಂ ಸಂಪಗೆವಣ್ಣಂ ಮುಗುಳ್ಳ ಮೆಯ್ಯಳೇಳ್ ಮಳಯಜಮಂ (ಶೀಲಾಪ. ೯-೮೧). [ಸಂ. ನೀರಂಜನು + ಇಸು]

ನೀರಂಡೆ (ನಾ). ಜೀರ್ಣೋಳವೆ; ಪಿಚೆಕಾರಿ: ವಾರಿಜಮುಖಿ ಜಿಲ್ಲುವೆ ನೆಂಡೆತ್ತಿದ ನೀರಂಡೆಯ ನೀಲದ ರುಚಿಯುಂ ಲಲಿತಾರಣಕರಪಲ್ಲವದ ಸುರಂಗಂ ಸೂಸಲ್ (ಜಮುಕಾ. ೧೧-೪೯). [ನೀರ್ + ಅಂಡೆ]

ನೀರಂಧ್ರ (ಗು). ೧. ರಂಧ್ರವಿಲ್ಲದ; ಎಡೆಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಒತ್ತಾದ; ದಟ್ಟವಾದ: ಅಂಧ್ರನೀರಂಧ್ರಬಂಧುರಸ್ತನಕಾರನುದಾರಂ ಸರಸ್ವತೀ ಮಣಹಾರಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೧-೩೨); ಪಡುವಣ ಕಡಲಿಂದೊಗೆದುದು ಬದ ಬಾಗ್ಗಿಯ ಪೊಗೆ ಪೊದಬ್ಬು ತಿಡಿವರಸನಲೀಂ ಕುಡಿಯಂಜುವೆರಸು ಗಗನ ಮನದರ್ಮದೊ ನೀರಂಧ್ರನೀಲನೀರದನಿವಹಂ (ಪಂಪಮಾ. ೬-೧೪೩); ನೀರಂ ನೀರಂಧ್ರಮೇಳಂ ಸುರಿಯ . . . ಕೆರಳಿದತ್ತೋವಿ ಕಾರಂ ವಿಚಾರಂ (ಅರ್ಧನೀ. ೮-೨). ೩. ಒರಟಾದ; ನಾಜೂಕಲ್ಲದ.

(ನಾ). ೪. ದಟ್ಟವಾದುದು: ಗಾಢವಾದುದು: ಅಂಧ್ರಕನಾ ಕಾಶಂ ನೀರಂಧ್ರಮನಲ್ ಸುರದು ಸರಲ ಸರಿಯಂ ಜವನೀತಂ ಧ್ರುವಮೆಂಬಿನಮುರಪುರಂಧ್ರಿಯರಂ ನಿಜಯಿ ನಿಜಯಿಸಿಂಹಂಗಿತ್ವಂ (ಪಂಪಮಾ. ೧೦-೧೩೬). [ಸಂ.]

ನೀರಂಬಲಿ, ನೀರಂಬಿಲ (ನಾ). ತಿಳಿಯಾಗಿರುವ ಗಂಜಿ; ನೀರಾ ಗಿರುವ ಗಂಜಿ; ತಿಳಿಗಂಜಿ: ಒಂದು ಮೂನ ಜೋಳದ ಪಿಟ್ಟಿಂ ನೀರಂಬಲಿಯಂ ಪ್ರತಿದಿನಂ ಕುಡುವುದು (ಕಗವಿ. ೯೧ ಪಾಶಾದಳೇಕಥೆ). ನೀರಂಬಿಲ: ದಿವ್ಯಲಕ್ಷ್ಯಂ ತೊಳೆದು ನೀರಂಬಿಲದಯೆಸರನೊಡೆದುಪೊರೆ ಗೆತ್ತಿಯಕ್ಕಿಯ ಹಾಕಿ . . . ಪಲವು ಪರಮಳಗಳನಿಡುವುದು (ಸೂಪಾ. ೩-೩೬). [ನೀರ್ + ಅಂಬಲಿ]

ನೀರಂಬಿಲ 'ನೀರಂಬಲಿ' ನೋ.

ನೀರಕಿಚ್ಚು 'ನೀರಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ನೀರಕೆಸವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಅಲೂಪಂ-ನೀರಕೆಸವು" (ಪಪ.ಪೂ. ೧೦). [←ನೀರ್ + ಕೆಸವು]

ನೀರಕ್ಕರ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಬರೆದ ಅಕ್ಷರ; ಜಲಲಿಪಿ. ೨. (ಅಲಂ) ಸ್ಥಿರವಲ್ಲದುದು; ಅಶಾಶ್ವತವಾದುದು: ಕನಕಂ ನೀರಕ್ಕರಂ ಪೆಂಡಿತಿ ಕನಸು . . . ಗೃಹವಚರವೆನಿಪ್ಪಿಂತೆಮಂ ಬಿಟ್ಟು ನಿಮ್ಮಂ ನೆನೆಯುತ್ತಿ ಪಂತೆ ಪಂಪಾಪುರದರಸ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ರತ್ನವು ದೆನ್ನಂ (ರಕ್ತಾಶ. ೩೧). [ನೀರ್ + ಅಕ್ಕರ]

ನೀರಕ್ಕಿ 'ನೀರ್ವಕ್ಕಿ' ನೋ.

ನೀರಕ್ಕಿ ಅನ್ನ (ನಾ). (ಕರಾ) ಊಟ ಮಾಡಿ ಮಿಗುವ ಅನ್ನವನ್ನು ಕೆಡದಂತೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ್ದು, ಬಡಿಸುವಾಗ ನೀರನ್ನು ಹಿಂಡಿ ತೆಗೆಯುವ ಅನ್ನ: ಈ ದ್ರವ್ಯ ಮಳೆಗಾಳಿ ದೀಪಿಸುವಾಗ ನೀರಕ್ಕಿ ಅನ್ನ ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕಿದರೆ, ಕರುಳು ಕತ್ತರಿಸಿ ಬಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಸೆಕೆ ದಿನವಾದರೆ ನೀರಕ್ಕಿ ಅನ್ನ ತಂಪು ನಿಜ (ಮರಮ. ೨೮). [ನೀರ್ + ಅಕ್ಕಿ + ಅನ್ನ]

ನೀರಕ್ಷೀರ (ನಾ). ೧. ನೀರು ಮತ್ತು ಹಾಲು: ನೀರಕ್ಷೀರದಂತೆ ಕೂಡಿದ ಭೇದವನಾಗಿ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ (ಅಪಭಂ. ೨೨೭-೧೦೨೯); ನೀರಕ್ಷೀರಂಗಳನೊಂದೇ ರೀತಿಯೊಳಪಾದರಾಗಿ ಬೇರ್ಕೆಯ್ದ ಬಜ್ಜಿಳಾ ನೀರಸಮನುಬುದು ಸಾರಮನಾರ್ಥದಿಜೆ ರಾಜಹಂಸನೊರ್ವನೆ ಸವಿಗುಂ (ಚಳವಿ. ೧-೪೬). ೨. (ನೀರು, ಹಾಲುಗಳಂತೆ) ಬೆರೆತುಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ; ಸಾಮರಸ್ಯ: ನೀರಕ್ಷೀರದಂತೆ ನೀರಿನಿಜೆಯಾಗಿ ಆವುದು ಮುಂದು ಆವುದು ಹಿಂದು ಎಂದಜ್ಜಿಯನು (ಮಹಾದೇ. ೩. ೧೩-೧೧). [ನೀರ + ಕ್ಷೀರ]

ನೀರಕ್ಷೀರನ್ಯಾಯ (ನಾ). ನೀರು ಮತ್ತು ಹಾಲುಗಳಂತೆ ಬೆರೆತು ಕೊಂಡಿರುವ ರೀತಿ; ಬೇರೆಬೇರೆ ಗುರುತು ಹಿಡಿಯಲಾಗದಂತೆ ಒಂದಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲೌಕಿಕ ನ್ಯಾಯ: 'ಕ್ಷೀರನೀರನ್ಯಾಯ' ಪರಾ. [ನೀರಕ್ಷೀರ + ನ್ಯಾಯ] ನೀರಕ್ಷೀರಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಬೆರೆತಿರುವ ನೀರು ಮತ್ತು ಹಾಲನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವಿಕೆ: ನೀರಕ್ಷೀರಪರೀಕ್ಷಾಧೀರಕೆ ಗಾನಲ್ಲದಿಜೆನುತೆ ಮುಡಿಗಿಕ್ಕಿತ್ತಾ ರಾಜಹಂಸನೆನಿ ಖಗವಾರದ ಗಣಾಗೆದಜೆ ಜಜಾಬ ಗಜಾ ನೆಜೆ ಮೆಜೆಗುಂ (ರಾಜದೇ. ೨-೬೬). [ನೀರಕ್ಷೀರ + ಪರೀಕ್ಷೆ]

ನೀರಗಸೆಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಹೊರಗಿನಿಂದ ಕೊಟೆಯ ಒಳಭಾಗಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ತರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಬಾಗಿಲು; ನೀರು ಬಾಗಿಲು: ಅಗಸೆ-ನೀರಗಸೆಬಾಗಿಲುಗಳೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ

ಹೋಗಿದ್ದು, ಈಗ ಅವುಗಳ ಗುರುತು ಕೂಡ ಉಳಿದಿಲ್ಲ (ಕರ್ನಾಟಕ. ೩ ಮುರ್ದಾಕು). 'ನೀರ್ಗಂಡಿ' ಪರಾ.

[ನೀರ್ + ಅಗಸಿಬಾಗಿಲು (< ಅಗಸಿಬಾಗಿಲ್)]

ನೀರಗಳು (ನಾ). ಕೋಟಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಕಂದಕ, -
ಅಗಳು : ನಡೆದಾಗ್ಗಿಗಗಿದು ಕನಕಶೈಲವ ಶರಣ್ಣಡಿದುದು ಶರಣಿಧಿ
ಯಿನಲೂ ಕಡುರಯ್ಯಮಾದುದಾ ಪೊಳಲ ಪೊಂಗೋಟಿಯನಡೆದು
ಮುಚ್ಚಿವ ನೀರಗಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೫೬); ಸಲೆ ತೀವಿ ತುಳುಕುವ ಜಲವ
ಸಲೆ ಸೂತ್ರದಿಂ ಬಿಜುಕೆಯ್ದು ಹೇಣ ತೀವಿ ಸೆಲಸಮ ಮಾಡಿ ನೀರಗಳ
(ನಾಗಳು. ೧೬-೩೪). [ನೀರ್ + ಅಗುಳ್ಳು (< ಅಗುಳ್ಳು)]

ನೀರಗಿಚ್ಚು, ನೀರಕಿಚ್ಚು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಬ್ರಹ್ಮ
ಸೋಮಾ—ಚಿಕ್ಕಕಲ್ಲುರಿ, ನೀರಗಿಚ್ಚು" (ಓಷಧಿ. ೧೦೬). **ನೀರಕಿಚ್ಚು** :
"ಕೇವುಕಿ ? — ಅಂತೋಲೆ, ನೀರಕಿಚ್ಚು, ಬದ(ನೆ)ಕಿ ?" (ಓಷಧಿ. ೪೦).

[?]

ನೀರಗೋಣಿ 'ನೀರುಗೋಳ' ನೋ.

ನೀರಜ, (ಗು). ೧. ಧೂಳಿಲ್ಲದ; ಹುಡಿಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಕಳಂಕ
ರಹಿತವಾದ; ದೋಷರಹಿತವಾದ. ೩. ಮುಟ್ಟಾಗದಿರುವ.
(ನಾ). ೪. ಧೂಳಿಲ್ಲದುದು : ನೀರಜಮಾದುದು ಮೇದಿನಿ
(ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೧೦); ನೀರಜಮಾಯ್ದು ಕೂಡ ಕೊಳನಂತಿರುಪಪ್ಪವ
ದೇಳೆಯಾಯ್ದು ಮುಖ್ಯೋರಗನಂದದಿಂ . . . ಕಂಜಾರಿಯ ಮುಳ್ಳೆಯಿಂ
ಕುಮುವನಧನಮಾಯ್ದುರು ಮೇಳಕಾಲದೊಳ್ (ಪ್ರವೃ. ೮-೪೩).
೫. ದೋಷವಿಲ್ಲದುದು ; ಕಳಂಕರಹಿತವಾದುದು : ನೀರಜ
ಮಾದುದು ಮೇದಿನಿ ನೀರಜಮಾತ್ರ[ಸಾಪಾಂ. ಮಿತ್ರ]ನ ಚರಿತ್ರಮೆಂದಜುಪುವ
ಪೋಲ್ ನೀರಜ್ಜು ಮಾಡುದೀ ವಸುಧಾರಮಣಿ ಸ್ವಚ್ಛ ಹೃದಯನೆಂದಜು
ಪುವಪೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೧೦). ೬. ರಜೋಗುಣವಿಲ್ಲದುದು.
೪, ೬ : ಪರಮಪವಿತ್ರನಂತೆ ಧರ ನೀರಜಮಾದುದು (ಅನಂಪ. ೫-೩);
ನೀರಜಮಾಯ್ದು ಭೂಮಿ ಸುಖನೋತ್ಪರದಂತೆ ಸರೋವರಂಗಳುಂ ಸಾರತೆ
ವೆತ್ತು ಕೂಡೆ ತಿರುದುರ್ವು ಲಾಲಿತಸನ್ನನಂಗಳಂತೆ (ವಾಘಪ. ೬-೩೦).
೭. ರಜೋಗುಣವಿಲ್ಲದವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ನೀರಜನ ಚಿನ್ಮ
ಯನ ಜಿನಪನ ಬಾರುಕಳೆ ಸತ್ಯಧಿ . . . ಜಾರಜೋರುಬಾದಿ ಕಳೆಗಲು
ಸಾರಕಳೆಗಲೆ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧-೩೬). [ಸಂ. ನೀರಜಸಾ]

ನೀರಜ್ಜು (ಗು). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಮರ; ಚಂಗಲಕೋಷ್ಠ ; "ಪುಷ್ಕರಮೂಲ" (ಪಂಡಿತ.
೨೪೪); "ನೀರಜಮನಲು ಕೋಷ್ಠಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೧).
೩. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು ; ತಾವರೆ ; ಕಮಲ : ನಾನಾನೀರಜ
ರಜಃಪಿಂಜರಿತ ಜಲಜಲಾಶಯಂಗಳೊಳಂ ನೆಜೆದು (ಅನಂಪ. ೩-೧೧೧ ದ);
ನೀತಾಧುನಿ ರಂಜಕುಂ ನಿಭೃತನೀರಜಕೈರವ ಮಿನಾಸಜಾರವಂ (ಚಂದ್ರಪು.
೧-೪೨). ೪. ಮುತ್ತ ; ಮೌಕ್ತಿಕ. [ಸಂ.]

ನೀರಜಜಾತ (ನಾ). (ವಿಷ್ಣು ವಿನ ನಾಭಿ)ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ
ವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ : ನೀರಜಜಾತ ವಿಸ್ತರಿಸಿದಂಧಮುಮಂ ಮಣಿಮಾಲೆ
ಯಾಗಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಹಸ್ತದಿಂದ ಹಿಡಿದು ತನ್ನ ಸರಣ್ಣುಗುವಗೊ ಲೇಸುಮಂ
ಪ್ರೇರಿಸಲೋಸುಗಂ ಜಹಿಸುತಿಪ್ಪಳಿರುಳ್ ಪಗಲಾಪಳೋರ್ವಳಾ ಭಾರತಿ
ನಮ್ಮ ಚಿಹ್ನದಲನಾವಿಳಿದಿರಿದುರ್ತಿ ಸಂತತಂ (ಎಕ. XI, ವಾಸಣ.
೫೯-೯ ; 1280). [ನೀರಜ + ಜಾತ]

ನೀರಜನೇತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವನು ;
ವಿಷ್ಣು : ಸಕಲಸಾರಸನ್ಮಾಸ್ಯನೈವಜ್ಞ ನೀರಜನೇತ್ರನ ಲೀಲಾನುಷ್ಠಿತ
ಬಾಲಕೇಳಿ ಬಣ್ಣ ಪರಳವೇ (ಜವಿ. ೩-೫೪). [ನೀರಜ + ನೇತ್ರ]

ನೀರಜನೇತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವನು ; ಚೆಲುವೆ :
ನೀರಜನೇತ್ರಗೆ ಪುಳಕಂ ಗಾಂಗೆ ತಳ್ಳಿಯೊ ಕೇಳು ತನ್ನಯ ಭವಮಂ
(ಪುಣ್ಯಾ. ೧೨-೧೦). [ಸಂ. ನೀರಜನೇತ್ರ (ನೀರಜ + ನೇತ್ರ + -)]

ನೀರಜಬಂಧು (ನಾ). ಕಮಲದ ಸ್ನೇಹಿತ, — ಅಪ್ಪ ; ಸೂರ್ಯ :
ನೀರಜಬಂಧು ಗುಟುಮ್ಮನೆ ರಸೆಗಜಾಂಡದಿಂದಿಬಾದನಾರಸಬಾಯದೊ
ರಾಗಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೪-೩೧). [ನೀರಜ + ಬಂಧು]

ನೀರಜಭವ (ನಾ). — ನೀರಜಜಾತ : ತಾರಕಜಿನ್ನಾಗೇಶ್ವರ ನೀರಜ
ಭವದಶಕರಜಾದು ನುತಿಸಲಶಕ್ತಂ (ಪವಿತ್ರ. ೧-೨೪); ನೀರಜಭವನ
ಮಾನಸಪುತ್ರ ನೀನಲ್ಲದಾರಾದೊಡೀ ಮಾತುಗಳ ಭಾರಾಂಕನಾಗಿಯೊನ್ನೊ
ಡನೆ ಬೇಳ್ತೊಡೆ ನೀಳಿ ತೋರಣಗಟ್ಟಿವೆನು (ನೋಹತ. ೧೨-೩೧). [ಸಂ.]

ನೀರಜವನ (ನಾ). ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ, — ಗುಂಪು : ಮಾರಿ
ಮಲಯಾನಿಲಂ ನವನೀರಜವನಮೆಂಬ ಕೆಂಡದೊಳ್ ದಂಡನಮಸ್ತಾರಂ
ಬಂದಪಂ (ಮಿಶ್ರೋ. ೧-೩೪). [ನೀರಜ + ವನ]

ನೀರಜಶರ (ನಾ). ತಾವರೆಯನ್ನೇ ಬಾಣವಾಗುಳ್ಳವನು ; ಕಾಮ ;
ಮನ್ಮಥ : "ನೀರಜಶರಾಹವ" ಪರಾ. [ನೀರಜ + ಶರ]

ನೀರಜಶರಾಹವ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಕಾಳಗ ; ರತಿಕ್ರೇಡೆ : ನೀರಜ
ಶರಾಹವದೊಳೊದಗು ಪೊಡೆ ಕಡುಚದುರೆ ನೀರಜದೊಳಾಶ್ಚ ನವನೆನ್ನೊಡನೆ
ತೋಜಾದೊಡೆ ನೀರಜವೆನಿಸದೆ ಪೇಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೧೦).

[ನೀರಜಶರ + ಅಹವ]

ನೀರಜಸಖ (ನಾ). — ನೀರಜಬಂಧು. [ನೀರಜ + ಸಖ]

ನೀರಜಸಮುದ್ಭವ (ನಾ). — ನೀರಜಜಾತ : ಸತ್ಪರಜಸ್ತ ಮೋಗುಣಾ
ಧಾರತೆಯಿಂದ ಜಗಿಸ್ತಿ ಸಮುದ್ಭವಸಂಹೃತಿಹೇತುವದ ನೀರೇರುಹನಾಭ
ನೀರಜಸಮುದ್ಭವ ಶಂಕರೋಗಭೀಷ್ಮಮಂ (ಕವಿ. ೧-೨-೪ ; 1058).

[ನೀರಜ + ಸಮುದ್ಭವ]

ನೀರಜಾಕ್ಷ (ನಾ). — ನೀರಜನೇತ್ರ : ನಿಂದೆಯಲಿ ನೊಂದೆನ್ನೆ ನೀರ
ಜಾಕ್ಷ (ಪುರಂದ. ೧-೯೩-೧). [ಸಂ. (ನೀರಜ + ಅಕ್ಷ + -)]

ನೀರಜಾಕ್ಷಿ (ನಾ). — ನೀರಜನೇತ್ರ : ಅವನ ಕಾಣುತ ಹರ್ಷದಿಂದ
ಬ್ರಹ್ಮರಾಕ್ಷಸನು ಬಾಯ್ಕೊಡು ನುಂಗುವನಿಕೆ ನೀರಜಾಕ್ಷಿ ತಾಂ ಪತಿ
ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ದೇಹ ಎಂದೊಡಹಿ (ಪ್ರಾಢರಾ. ೮-೪೪). [ಸಂ. ನೀರಜಾಕ್ಷಿ]

ನೀರಜಾತ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು ; ಕಮಲ : ನೀರಿ
ನೊಂದು ನೀರಜಾತ ಬೆಳಕಿಗಾಗಿ ಕಿರಳುತು ಈ ಕಿರಣಕಿರಳುತು (ಗಂಗಾತ.
೧೫-೧೩). [ನೀರ + ಜಾತ]

ನೀರಜಾಲಯ (ನಾ). ೧. ಕಮಲವೇ ಮನೆಯಾಗಿರುವವಳು ;
ಲಕ್ಷ್ಮಿ : ನೀರಜಾಲಯ ತಾನದಿಗಳನೊತ್ತಲು ಉದಾರದೇವರ ದೇವ
ನೊಲುಮೆಯಿಂದ ಕಾರುಣ್ಯಸುಧೆಯನು ಸುರಿಯೆ ಭಕ್ತರ ಮೇಲೆ
(ಪುರಂದ. ಧಾ. ೩-೧೩೫-೧). ೨. ಸರಸ್ವತಿ : ನೀರಜಾಲಯ
ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಿ ವಾರಿಜಾಸನೆಯನ್ನೆ ಬಿಡೆಯ ಸಾರಿ ಸಲೆ ಉದ್ಧರಿಸು
ಕಾವ್ಯವ (ಚಿಟ್ಟು. ೧-೧೧).

[ಸಂ. ನೀರಜಾಲಯ (ನೀರಜ + ಅಲಯ + -)]

ನೀರಜಾಸನ (ನಾ). ಕಮಲಾಸನ ; ಬ್ರಹ್ಮ : ಅರನುಜ್ಜಿಯ ಶಿರದಿ
ಧರಿಸಿಯ ನೀರಜಾಸನ ಜಗವ ಸೃಷ್ಟಿಪನಾರನುಜ್ಜಿಯನನುಹಿದುದು ಹರಿ
ಜಗದ ಪಾಲಿಸುವ (ಗಗತಾ. ೯-೧). [ನೀರಜ + ಅಸನ]

ನೀರಟ್ಟು (ನಾ). "ನೀರೋಟ ; ಪ್ರವಾಹ" (ಪ್ರಭಾ). : ಬಿಟ್ಟು
ನೀರಟ್ಟುನವೋಲಟ್ಟುಳಿಗಳ್ ಬಿಟ್ಟುತಾದೊಡಂ ಮುನ್ನೆಲೆಯೊಳ್ ನೆಟ್ಟು
ನಡುಗದೆ ಕಡದದೆ ಕಟ್ಟಿದಟಿಂ ದೊಡ್ಡ ದೇವನೆಸದಂ (ಚಿವಿ. ೩-೧೪).

[ನೀರ್ + ಅಟ್ಟು]

ನೀರಡಕ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಹೊತ್ತು ತರುವವನು ; ನೀರು ತುಂಬುವವನು : 'ನೀರಡಕ' ಪರಾ.

[ನೀರ್+ಅಡಕು (<ಅಡುಕು)+ -ಅೃ]

ನೀರಡಕಿ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಹೊತ್ತು ತರುವವಳು ; ನೀರು ತುಂಬುವ ದಾಸಿ : "ನೀರಡಕಿ[ಡ]ಕಿ[ಪಾಣಂ. ಕೆ] ಪೋಟಿಯನಿಸಿಕ್ಕು"

(ಮಂಗಳಾ. ೯೦-೪). [ನೀರಡಕ+ -ಇೃ]

ನೀರಡಕು 'ನೀರಡುಕು' ನೋ.

ನೀರಡಕಿ 'ನೀರಬಕ್ಕಿ' ನೋ.

ನೀರಡಸು, ನೀರಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಬಯಸು ; ಬಾಯಾರು ;

ತೃಪ್ತಿಯಾಗು : ಧರ್ಮಪುತ್ರಂ ನೀರಡಸಿ ಸಹದೇವನನ್ನೊಲೊಡಂ ನೀರಂ ಕೊಂಡು ಬೇಗಂ ಬಾಯೊಂದು ಪೇಬ್ಬುದಂ (ಪಂಪಾ. ೮-೩೬ ಪ) ; ಅಂಗೈಯೊಳಗಣ ಹಂಸೆ ಹಾಲನೊಲ್ಲದೆ ನೀರ ಕುಡಿಯಿತ್ತು ನೀರು ಬಾಯಾಣು ನೀರಡಸಿ ಅಲಕೆಗೊಂಡಿತ್ತು (ಅದವ. ೩೯-೧೦೪) ; ನೀರಡಸಿದ್ ಹೊತ್ತಾಡ್ಕ ದೊರಕೆ ಫಲವೇನು (ಪಂಪಾ. ೬-೮) ; ತುರಗ ನೀರಡಸಿದರೆ ರಣದಲಿ ಸರಸಿಯನು ತೋಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೦-೪೩) ; ಸುರನದಿಯ ತೋಯುವಿರೆ ನೀರಡಸಿ ಹಿಮಜಲಕೆ ಪರಿವಂತೆ ನಿನ್ನ ದರ್ಶನಮಿದುಮಿರಾ ಮಹಾಧ್ವರಕಳಸುವನಲ್ಲ (ಚಿದ್ರಿಮಿಭಾ. ೨೬-೬೬) ; ನೀರಡಸಿ ಬಂದ ಸೋದರಗೆ ನೀರನು ಕೊಡಲು ಮನು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವನಗೊರೆಯಬೇಕೇನು ? (ಕೋಗಿರಿ. ೨೪-೫). **ನೀರಡಿಸು** : ಹಿರಿದೊಂದು ಕಾಚಿನ ಬಟ್ಟಲೊಳ್ ಕಮ್ಮಿತಪ್ಪ ನೀರಂ ತೀವಿ ಚಂದ್ರ ಬಿಂಬಮಂ ನೀರೊಳ್ ಕಾಣ್ಪಂತಿರೆ ಮಾಡಿಯೆರಸಿಯಂ ತೃಷ್ಣಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಯಪ್ಪಾಹಾರಮನೂಡಿ ನೀರಡಿಸಿದೊಡೆ ಚಾಣಾಕೃನಂತೆಂದಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೨೬-೧೭) ; ಹಸಿದು ಎಕ್ಕೆಯ ಕಾಯ ಮೆಲಬಹುದೆ ನೀರಡಿಸಿ ವಿಷವ ನೀಂಟಬಹುದೆ (ಬಸವ. ೧೨೦) ; ಆಸಗೆ ನೀರಡಿಸಿ ಸತ್ತಂತಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಮಾ. ೬೨-೨೮೫) ; ಉದಕದ ಬಾಣವಕ್ಕುಡಿಸಿ ಒಲಿತೆಯಾಡುತು ಪರುಣರರ ಬಾಯುಡಿತು ನೀರಡಿಸಿದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೯-೪೮) ; ಕವಿದು ಕಾಡಾನೆಗಳು ಮಡುವಿಗೆ ತವಕದಿಂ ನೀರಡಿಸಿ ಬಂದುದು ಗಿರಿ ಗಳಂದದಲಿ (ನಳಕ. ೫-೪೪) ; ನೀರಡಿಸಿ ಬಂದಿದ್ದ ಬಿಸಿಲಿನ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಇಷ್ಟ ಮಜ್ಜಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿ (ಅಪೋಲೀ. ೩೬).

[ನೀರ್+ಅಡಸು/ತೆಲು. ಡಪ್ಪಿ, ದಪ್ಪಿ = ಬಾಯಾರಿಕೆ ; ಕೊಲಾ. ಅಡ್ಡಾ = ಬಾಯಾರು ; ನಾಯ್ಕಿ. ಅಡ್ = ಬಾಯಾರಿಕೆ ; ಪರ್ಜಿ. ಅಂಡ್ = ಹಸಿವಾಗು ಅಥವಾ ಬಾಯಾರು ; ಕೋತ ನೀರ್ ಅರ್ಪ್ = ಬಾಯಾರಿಕೆ ; ತೊದ. ಅಪ್ಪಾ = ಬಾಯಾರು]

ನೀರಡಿಕೆ 'ನೀರಬಕ್ಕಿ' ನೋ.

ನೀರಡಿಸು 'ನೀರಡಸು' ನೋ.

ನೀರಡುಕು, ನೀರಡಕು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ತಂದು ತುಂಬು :

ಸಂಗತ ಜಿನಧರ್ಮಮುಕ್ತಿಗೆ ನಾಂಗಳ್ ನಿಗಗಣಾಯೆ ತೇಜಿಯೆ ಬಣ್ಣ ಸೆ ಮಾಡುತ್ತಂಗೆ ಸೊಡರೆತ್ತುವಿ ಗಾಂಟಿಂಗಾಗರಮಾಗಿ ತೊಟಗೆ ನೀರಡುಕುವ ಪೋಲ್ (ಅಜಫ. ೬-೭೯). **ನೀರಡಕು** : ನೀನೆಂದಂತು ತೊಟಗೆ ನೀರಡಕಲುವಾದಿತ್ತಂಗೆ ಸೊಡರಡಲುಮಿಂದ್ರಂಗೆ ದೇವಲೋಕಮಂ ಬಣ್ಣ ಸುವಂತೆಯುಂ ನಿನಗೇನೆಂದು ಕಣ್ಣಂ ಬೇಬ್ಬುದು (ಪಂಪಾ. ೯-೧೮ ಪ) ; ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯೆಂಬಂಗೆ . . . ತಾಂ ನೀರಡಕುವ ಲಿಂಗವಂತರ ಮನೆಯ ಪೊಕ್ಕು (ಭಾಮಿನಿ. ೮-೧೬) ; ಅಮಳ ಗಂಗಾಧರನೆ ಅಸನು ಭಕ್ತಂಗೆ ನೀರಡಕು (ನನನೋ. ೧೫-೨). [ನೀರ್+ಅಡುಕು]

ನೀರಣುಗೆ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಚಂದ್ರ :

"ಚಳಗದಿರ . . . ತಾರಗಿಯಾಣ್ ನೀರಣುಗನು . . . ಬಿಡುವೆನಲ್"

ಚಂದ್ರನಾಮು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೬) ; "ನೀರಣುಗನನೆ ಚಂದ್ರನಭಿಧಾನ ಮಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೫೬). 'ಕಡಲಣುಗೆ' ಪರಾ.

[ನೀರ್+ಅಣುಗೆ (<ಅಣುಂಗೆ)]

ನೀರತ್ಯಣ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜೊಂಡು ಹುಲ್ಲು ; ಆಪು : "ಆಪ1= ನೀರತ್ಯಣಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೪೨).

[ನೀರ್+ತ್ಯಣ]

ನೀರತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅತ್ತಿಮರ : ನೀರುಪಾಟಿ, ನೀರತ್ತಿ (ಮೈದಿಗ. ೩೬-೬೧). 'ಕಲ್ಲತ್ತಿ', 'ಕಾಡತ್ತಿ' ಪರಾ.

[ನೀರು (<ನೀರ್)+ಅತ್ತಿ]

ನೀರದ (ನಾ). ೧. ಮೋಡ ; ಮೇಳ ; ಮುಗಿಲು : ಶಾರದನೀರದ

ನಿಕಾಶ ವಿಶಾಲಧವಳದುಕೊಲಾಂಬರವಿರಾಜಮಾನನುಂ (ಅದಿಪ. ೧೧-೧೦ ಪ) ; ತೇರೊಡ್ಡ ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ನೀರದದೊಡ್ಡಿನವೊಲಾಗಿ (ಪಂಪಾ. ೧೩-೬೩) ; ನೀರದಸ್ತೂಪದೊಳ್ದ ಬೆಳ್ಳುಗಿಲ ಮಕ್ಕಳ ಪೋಲ್ ನಿಜಪಾಂಡುರ್ದೇಹ ಸಂತಾನಕಪಪ್ಪದೊಳ್ ಮಿಡುಗೆ ಬಂದಜಿಗಿತ್ತು . . . ಮರಾಳಮಂಡಳಂ (ಜಗವಿ. ೪-೬೪) ; ತೀರದ ನೀರದಂ ನೆಗೆದು ಗರ್ಜಿಪುದೆಂದು ಪಯೋಧಿಕೇಳಿಯಂ ಸಾರಮರಾಳನೇನುಳಿದೇ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೯). ೨. ಹಲ್ಲಿಲ್ಲದುದು ; ಬೋಡುಬಾಯಿ ಯುಳ್ಳುದು. ೧, ೨ : ಎನ್ನ ಸಹಾಯದಿಂ ನೆರೆದು ತಾಳ್ಳು ಘನತ್ವ ಮನಸ್ಸುದೀಯ ಮಿತ್ರೋನ್ನತತೇಜಮಂ ತವಿಸೆಂದನಿಲಂ ಮುಗಿಲಂ ಕನಲ್ಲ ಪೊಯ್ದನ್ನೆಗಳಲ್ ಘನಧ್ವನಿ ಕಳಲ್ಲದಿದ್ಡತ್ತು ಘನೋಪಕಾ ಚ್ಚಿದಂ. ತನ್ನಿಜಮಲ್ಲದಿದೊಡಳಿಯಲ್ಲಿದು ನೀರದ ನಾಮಮಾಂಪುದೇ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೦೬). [ಸಂ.]

ನೀರದಜಾಲ (ನಾ). ಮೋಡಗಳ ಗುಂಪು, -ಸಮೂಹ : ಮೇಲನ ಜಾಯದ ನೈಪನ ಬಾಳಕೆ ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊಡರು ನೀರದಜಾಲದೊಡ್ಡಣಿ

(ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೫೧). [ನೀರದ+ಜಾಲ]

ನೀರದಪಥ (ನಾ). ಮೋಡಗಳ ಮಾರ್ಗ ; ಆಕಾಶ : ತ್ರಿದಶಾನಕ ಲಯದಿಂ ನೀರದಪಥದೊಳ್ ನಾರದಂಗೆ ತಾಂಡವದ ತಗುಳ್ಳೊಡವಿದುದು

(ಶಾಂತಿಪ. ೪-೫೭) ; ನೀರದಪಥದೊಳ್ . . . ನಾರದನೀಶ್ವರನ ಮುಂದೆ ನರ್ತಿಸುತಿದರ್ಪಂ (ಪ್ರಪಂ. ೨೪-೩೮೭). [ನೀರದ+ಪಥ]

ನೀರದಮಾರ್ಗ (ನಾ). = ನೀರದಪಥ : ಬೆಳಗುಗಳೆಲ್ಲಮೊಂದುರುಳಿ ಯಾಗಿ ನಭಸ್ಥಳದಿಂದಮಾ ಮಹೀತಳಕುಟಾತರ್ಪದಂದು ಮನುಜಾಕೃತಿ

ಯೆಂದು . . . ನೋಟಕರೆ ತಳವಳಗಾಗಿ ಸಾರವರೆ ನೀರದಮಾರ್ಗದಿಂದದು ನಾರದಂ (ಪಂಪಾ. ೬-೬) ; ದಶರಥಕ್ಷೋಣೇಶನಾಸ್ತಾನಭೂಮಿಯನಾ ನೀರದಮಾರ್ಗದಿಂದಿಡು ಸನ್ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ನೆಯ್ದಾರದಂ ನಯಮಂ ಸಾರದನಾವ ಕಾಳಿದೊಳಂ ಕಣ್ಣಾಡದಂ ನಾರದಂ (ಪಂಪಾ. ೩-೧೮).

[ನೀರದ+ಮಾರ್ಗ]

ನೀರದಮಾಲಿಕೆ (ನಾ). = ನೀರದಜಾಲ : ನೀರದಮಾಲಿಕೆಯಿಂ ತೊಲಗಿದ ಶಶಿ ಕಾಲಿಕೆಯಿಂ ಬೇರ್ಪಟ್ಟ ಕನಕಮಿರ್ಪಂತಿದರ್ಪಂ (ಪಂಪಾ. ೧೬-೮೧).

[ನೀರದ+ಮಾಲಿಕೆ]

ನೀರದರಥ (ನಾ). ಮೋಡವನ್ನೇ ವಾಹನವಾಗುಳ್ಳವನು ; ಇಂದ್ರ : "ಪುರುಷಾತಂ ಮುಘನಂ . . . ಶತಮನ್ಯು ನೀರದರಥಂ ಶಕ್ರಂ ವೃಷಂ ವಾಸವಂ" (ಮೃತ್ಯು. ೬-೩೩).

[ನೀರದ+ರಥ]

ನೀರದರವ (ನಾ). ೧. ಮೋಡಗಳ ಶಬ್ದ ; ಮೇಳಾನಿನದ ; ಗುಡುಗು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು ; ಚಿಲಕವರೆ :

"ನೀರದರವಂ ತಂಡುಲೀಯಕಂ ಮುದಿಪ್ಪಮೆನೆ ಕಿಣುಕುಸಾಲೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಳಾ. ೪೨-೪೦). [ನೀರದ+ರವ]

ನೀರದರುಚಿ (ನಾ). ಮೋಡದ ಬಣ್ಣ ; ಶ್ಯಾಮಲ ವರ್ಣ : ನೀರದ
ರುಚಿಯು ಪೋಲ್ವ ಶರೀರದ ವಸತಿ ತಮಾಕಲತೆವನೆಯೊಳ್ಳಿಕ್ಕು
(ಪ್ರೀತಿ ೨೬-೩೯). [ನೀರದ+ರುಚಿ]

ನೀರದಸಂಕುಳ (ನಾ). = ನೀರದಜಾಲ : ನೀರದಸಂಕುಳಂ ನೆರೆದು
ಬಂದು ಘನಾಕರದಿಂದ ಪ್ರತೀಚಿಕಾ ನೀರಧಿನೀರನೀಂಟುವೆಡೆಯೊಳ್ ಬಡ
ಬಾಗಿಯನೀಂಟಿ ಪೋಗಿ ತನ್ನೀರದಮಾರ್ಗದೊಳ್ ಪಸರಿಸಿದುದು
(ಬಾಧಪ. ೨೬-೩೯). [ನೀರದ+ಸಂಕುಳ (= ಸಂಕುಳ)]

ನೀರದಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ಮೋಡಗಳ ಇರುವಿಕೆ, - ನೆಲಸುವಿಕೆ.
೨. ಹಲ್ಲಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ, - ಇರುವು. ೧, ೨ : ಗತಬಲನಾಗಿ ವಜ್ರ
ಧರನಲ್ಲ ವಯೋಧಿಕನಾಗಿ ತಾರ್ಕ್ಷ್ಯನಲ್ಲ . . . ನೀರದಸ್ಥಿತಗತಕಾಶ
ನಾಗಿ ಗಿಂಯಲೆ ನೆನ್ನದ್ದನೀಂಟಿ ಮಿರುದ್ದನೋ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೩೫).

[ನೀರದ+ಸ್ಥಿತಿ]

ನೀರದಾಧ್ಯ (ನಾ). = ನೀರದಪಥ : ಬಣತೆಯ ವಿಧಾನಂತ ಮಾನಂತ
ಸಾವಂತಗಣದಿನೊಪ್ಪುವ ಸಭೆಗೆ ನಾರದಂ ನೀರದಾಧ್ಯದಿನಿಳಿದು ನಡೆತಂದನು
(ಚಿಬಪ. ೪೬-೧೫). [ನೀರದ+ಅಧ್ಯ]

ನೀರದಾವಳಿ (ನಾ). = ನೀರದಜಾಲ : ಮುಸುಕಿದ ನೀರದಾವಳಿಗಳಂ
ಕಿರಣಂಗಳೊಳ್ಳಿತ್ತಿ ತೇಜಮರ್ವಿಸುವಿನಮಾಗಳೊರ್ವೊದರೆ ಮೂಡುವ
ಬಾಳದಿನೀರದಂ ಬಡೊಂದೆತದಿನಾ ದ್ವಿಜನ್ಮ ಸಭೆಯಂ ಪೊಜಮುಟ್ಟಿದ
ಮಾಸಿದಂದಮುಂ ಪಸದನಂತೆ . . . ಕಣ್ಣಿನೆದು ತೋಟಾದುದಾ ಕದನ
ಪ್ರೀತಿನಾ (ಪಂಪ. ೩-೬೧). [ನೀರದ+ಅವಳಿ (= ಅವಳಿ)]

ನೀರದೋತ್ಪಲವರ್ಣ (ನಾ). ಮೋಡದಂತೆ ಹಾಗು ಕನ್ನೆದಿಲೆ
ಯಂತೆ ನೀಲವರ್ಣವಾದವನು : ನೀರದೋ[ಪಾಂಚಂ. ಬೋ]ತ್ಪಲ
ವರ್ಣನಾದಿದನಾದಂ . . . ಸಂಸಾರನಾಟಕಸೂತ್ರಧಾರಿ ಮುರಾರಿ
ಕೃಪಣಿಗಾದಿದಂ (ಜಗದ. ೩-೫೩). [ನೀರದ+ಉತ್ಪಲ+ವರ್ಣ]

ನೀರದೋಪಳಿ (ನಾ). ಅಲಿಕಲ್ಲು; ಘನೋಪಳಿ : ನೀರದೋಪಳಮಂ
ಪೂವಲಿ ತಳ್ಳ ಕಾರ್ಮುಗಿಲನುದ್ದವೊ ಪಧೂಮಂ ನಿರಾಕುಳದಿಂ ಪೋಲ್ವು
. . . ಕೇಕಿಸಂಕುಳಮಾಡುತ್ತ ನಟೀಕದಂಬದೊಡವಂದಭ್ರಾಗಮು
ಭ್ರಾಂತಿಯಂ (ಪುಷ್ಪ. ೪-೩೬). [ನೀರದ+ಉಪಳಿ (= ಉಪಳಿ)]

ನೀರದೊಳು (ನಾ). = ನೀರದಜಾಲ : ಎತ್ತತ್ತಲುಂ ಕಾಬ್ಬರಮಾದಂ
ಕೊರ್ವ ಬಿಡ್ವಂ ಕಟಿದುದು ಬಡಕಾಸಾರಮುಂ ನೀರದೊಳುಂ (ಚಂದ್ರ. ೪-೪೧).
[ನೀರದ+ಒಳು]

ನೀರಧರ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ; ಮೋಡ : ಉತ್ಕಂಠ
ವಿಯೋಗಿಗೀ ಬಸತ್ವ ಪಾತುಷ್ಠಾಂಗಸಂಸಂಗದಾಟಾದುವಾದಂ ನವನೀಲ
ನೀರಧರಮುಕ್ತವ್ಯಕ್ತವಾರ್ತಿದುಗಳ (ಚಂದ್ರ. ೪-೪೦) ; ತಾರಕಾ
ಸೀತನೀರಧರ ಕಸ್ತೂರಿಕಾಂಜನಸೂತನಯಾ . . . ಘೋರಗರಳಾಹಾರ
ಬಸವಕುಮಾರ ಶರಣಾಗು (ಬಸಪ. ೬೧-೪೫). [ಸಂ.]

ನೀರಧಿ (ನಾ). ಕಡಲು ; ಸಮುದ್ರ ; ಜಲಧಿ : ನೀರಧಿಯ ನೀರ್ಗ
ಪೋನಾ ಕಾರಮುಗಿಲ್ ಮರಳವೆಂದು ಶರದಭೃಂಗಳ್ ಸಾರಿದ್ ಗಗನ
ಗಂಗೆಯ ನೀರನೆ ಕಟವಂತಿರಿಜಗಿದವು ಬೆಳ್ಳಂಗಳ (ಜಗದ. ೪-೬೯) ;
ಆ ನೀರಧಿಪರಿಸ್ತುತಘೂಮುಧ್ಯದೊಳೆನೆಸದತ್ತೊ ಸುವರ್ಣಸಗೇಂದ್ರಂ
(ಉದ್ಯೋ. ೨-೯). [ಸಂ.]

ನೀರಪಾನದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕಲಿರಂ-ನೀರಪಾನದಿ"
(ಒಪ. ೨೦). [**ನೀರ್**+ಪಾನದಿ ?]

ನೀರಬಳ್ಳಿ, 'ನೀರುಬಳ್ಳಿ' ನೋ.

ನೀರಬೊಮ್ಮಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನೀರಬೊಮ್ಮಿ
ನೊಪ್ಪು, ನೀರಗೋಣನೊಪ್ಪು, ಇವು ಎರಡು ಬಗೆಯನ್ನು ಒಟ್ಟಿಕ್ಕಿ

. . . ಆ ರಸದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕದಡಿ ಕುಡಿಯಲು ಎರಡು. ನೇಳಿ ಮೂಜು
ನೇಳಿ ವಿರೇಕಮಕ್ಕುಂ (ವೈ.ವಿ. ೧೧೩). [**ನೀರ್**+ಬೊಮ್ಮಿ]

ನೀರರಣಿ (ನಾ). ನೀರೊಡ್ಡು ; ಎರಿ ; ಕಟ್ಟಿ (?) : ಧಾರಾ
ಪೂರ್ವಕಂ ಶ್ರೀಮದಗ್ರಹಾರಂ ಮುಗಳಿಯಲಿ ಬಿಟ್ಟ ಸ್ವತ್ತಿಯ ಸೀಮಾ
ಸಂಬಂಧಿ ಹಿರಿಯ ಕಟಿಯ ಕಳಗೆ ಗದ್ದೆ ಮಹ $\times \times \times$ ಭೂಮಿಯ
ಕೆಲದ ಹಡುವಣ ನೀರರಣಿ (ಎಕ. V, ಪಾಸನ. ೧೩೦-೪೫ ; 1147 ?).

[ನೀರ್+ ?]

ನೀರರುಹ (ನಾ). ನೀರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು ; ಜಲರುಹ ; ತಾವರೆ ;
ಕಮಲ : ಕಾಮುಂಗ ಮಜ್ಜನಕಂದಿತ್ತಿ ಚಂದ್ರಕಾಂತಭಟಿದೊಳ್
ತಂದಬ್ಬಿಯಂ ಪುಷ್ಪವಾಸನೆಂದಿಕ್ಕಿದ ನೀರನೀರರುಹಮಂ ಪೋಲ್ವು ಸ್ತು
ಕಟ್ಟುಂಮವಾ (ಪಂಪ. ೪-೫೧) ; ನೀರರುಹಂಗಳನೊಬ್ಬದೆ ಚಂಚರೀಕ
ತತಿ ಗಂಧಹಸ್ತಿಯೊಳ್ ನೆಲಸುವಪೋಲ್ (ಪಾಂಚ. ೫-೯೬) ; ನೀರ
ರುಹಂ ಮುಲಯರುಹಂ ಹಾರಂ ಕಲ್ಪಾರಮುಲವಾಃಪೂರಂ ಕರ್ಪೂರಂ
ಕಾಪಮನುಡುಗಿಪೊಡಾರಾಧಿಸುಗವನ ತೋಳ ತಳ್ಳಿನ ತಣ್ಣಂ (ಚಂದ್ರ. ೪-೮೯).
[ಸಂ.]

ನೀರಲ 'ನೇಟಾಲ್' ನೋ.

ನೀರಲಿ 'ನೀರಿಲ್ಲಿ' ನೋ.

ನೀರವ (ಗು). ೧. ನಿಶ್ಯಬ್ದವಾದ ; ಮೌನದಿಂದ ಕೂಡಿದ : ಸಗಂ
ಶತಗುಹಾಧ್ಯನಿಗಳಂ ಪ್ರತಿಭರ್ತಪೋಲಂತೆ, ನೀರವಮಹಾರಣ್ಯಮನುರಣಿ
ತಮುಪ್ಪಂತೆ . . . ಘರ್ಜಿಸಿದುದಾ ಅದ್ವೈತಿ ತಾಂ ದ್ವೈತಿಯುಪ್ಪಂತೆ
(ಪ್ರೀತಿನಾ. ೧೪೩-೪೪) ; ನಿಧಿವೀರವಕಾಸನಾಂತರಂ ನಡುವಗಲ
ಮಾರ್ತಾಂಡನುರವನೆಯನಡಗಿಸುತೆ . . . ಮೆರೆದತ್ತು ಚಿತ್ರಗತವಾದಂತೆ
ಪೋಲ್ ನೀಶಲಂ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೩-೫೫). (ನಾ). ೨. = ನೀರವತೆ :
ದಂಪತಿಗಳಿಬ್ಬರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ನೀರವವಾಗಿ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರು
(ತುರಾಯ. ೬೨) ; ನೀರವದ ಇರುಳಿನಲ್ಲಿ, ಅಗೊಮ್ಮೆ ಈಗೊಮ್ಮೆ
ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಕೂಗು . . . ಹೋಪಿಯಾರ್ (ಅಶ್ವಾರ. ೧). [ಸಂ.]

ನೀರವಂಜಿ 'ನೀರುವಂಜಿ' ನೋ.

ನೀರವತೆ (ನಾ). ನಿಶ್ಯಬ್ದವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಮೌನ : ನೀರವತೆಯ
ಸಂಗೀತಂ ಬೊಬ್ಬಿರಿಯುವ ಮಂದಗಿಂ (ಅನೇಕ. ೧೪-೧೬).

[ಸಂ. ನೀರವತಾ]

ನೀರವತ್ತಿಗೆ 'ನೀರ್ವತ್ತಿಗೆ' ನೋ.

ನೀರವಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಸಿದವಲಕ್ಕಿ ; ಸರಸೋತಿಯು
. . . ಆಕೆ ತಂದುಕೊಟ್ಟು ನೀರವಲಕ್ಕಿಗೆ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿರಸವನ್ನು
ಸೇರಿಸಿ, ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ ತಿಂದಳು (ಮರಮ. ೬೨).

[ನೀರು (< ನೀರ್)+ಅವಲಕ್ಕಿ]

ನೀರವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ; ಜಾಪಾಳದ ಗಿಡ : ಮರ
ಗಳು : ಹೆಸವ . . . ಚಡಲೆ, ನಾರವಳ್ಳಿ, ನೀರವಳಿ (ಸಮ್ಮ. ೨೩೬).

[←ತಮಿ. ನೀರ್ವಳಿ]

ನೀರವಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ತೋಯಲಕ್ಕಿ-ನೀರ
ವಾಳಿ" (ಒಪ. ೩೩). [?]

ನೀರಸ (ಗು). ೧. ರಸವಿಲ್ಲದ ; ಒಣಗಿದ ; ನಿರ್ದ್ರವವಾದ. ೨.
ಸ್ವಾರಸ್ಯವಿಲ್ಲದ ; ನಿರ್ವಾರವಾದ ; ಸತ್ತ್ವರಹಿತವಾದ : ನೀರಸ
ವಸ್ತುವೆಳ್ಳಲ್ ಸಾರಾಮೃತಮಯಮುನಪ್ಪ ರಸಂದ್ವಿಯನಾ ಸೂರವರಂ
ತಳೆದಂ ಕೈಸಾರದು ನೋಲ್ವರ್ಗ ಮತ್ತೆ ಪಸಿವುಂ ತೃಣೆಯುಂ (ಬಾಧಪ. ೧೩-೧೧೪). ೩. ದುರ್ಬಲವಾದ ; ಶಕ್ತಿಹೀನವಾದ. ೪. ರುಚಿ
ಯಿಲ್ಲದ ; ಸವಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರದ. (ನಾ). ೫. ಒಣಗಿದುದು ;

ನೀರಸವಾಗಿ ಬಳ್ಳಿ ಗಿಡು ಬೆರಗುಗಳ . . . ಕರಯಂತ್ರನಾಳದಿಂದ ಭೂರಸ ಮೆಲ್ಲಮಂ ತೆಗೆಯಿ ಭಾನು . . . ಬಂದುದು ಬೇಸಗೆಗಾಲಂ (ಪಂರಮಾ. ೭-೮೫); ನೀರಸಮಾದಲೆಯಂ ಸಲೆ ಸೈರಿಸದಿವೆ ನೂಂಕಿ ಕಳೆದುವೆನೆ ಕಳೆಗಳಂ ಕೋರಕದ ತುಲುಗಲುಂ ಸಹಕಾರದ ಕೊಂಬುಗಳೊಳೊಡದದೇಂ ಮೂಡಿದುಮೋ (ಲೀಲಾಸ. ೯-೮೯); ರಾಹುನೆತ್ತಲು ಲಲಿತತಾರಾವೊಡನೆತ್ತಲು ದಳಿಸುವ ದವದಾಪವತ್ತಲು ನೀರಸದ ತ್ಯೂರಾತಿ ತಾನೆತ್ತ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರಿ. ೧೭-೨೪). ೩. ಸ್ವಾರಸ್ಯವಿಲ್ಲದುದು; ನಿಸ್ವಾರವಾದುದು: ಪುದಿದ ತಣಿಗಿಲೆಗಳಂ ಕಂಡುದಲುಂದಂ ಧಾನ್ಯಸಮಿತಿ ನೀರಸಮಕ್ಕುಂ ತುದಿಯೊಳ್ ಮನುಜಪ್ರತತಿಗಮದೆ ದಲ್ ಭೋಗೋಪ ಭೋಗ ಕಾರಣಮಕ್ಕುಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೫-೪೩); ಪೋದೊಲವೆಯ್ತು ಮತ್ತೆ ಪೊತತಾದುವು ನೀರಸವಾಗಿ ಗಡ್ಡೆಯಂಬೊದ ಮನಂ ಕೊನರ್ತುಪು (ಚಂದ್ರಪ. ೭-೬೬); ಕಡುಚದುರೆ ನೀ ರಣದೊಳಾಲ್ತನವನೆನ್ನೊಡನೆ ತೋಜಾದೊಡೆ ನೀರಸವೆನಿಸದೆ ಪೇಳು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೬-೧೦); ನೀರಸವಾದ ಸತ್ಯಹೀನವಾದ ಆಹಾರದಿಂದ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಒಂದು ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ಆಗುವ ಹಾನಿ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟಲ್ಲ (ಗೃಹವಿ. ೪೯); ಮೃತ್ರಿಗಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಲಾಭಿರುಚಿಯಿಲ್ಲದ್ದರೆ ಜೀವನ ನೀರಸವಾಗುತ್ತದೆ (ಚಿಕ್ಷದ. ೩೮೮). ೭. ರಸವನ್ನರಿಯದವನು; ಅರಸಿಕನಾದವನು: ನೀರಸನಪ್ಪ ತಾಪಸನ ತೋಟಿಯೊಳೊಪನದ್ವೈಮಾಗೆ ಸಂಸಾರಮಸಾರಮಾದುದು (ಮಲ್ಲಪ. ೧೪-೫೦); ರಸಮಂ ಧಾವಿಸದರ್ಥಮಂ ಬಗೆಯದಜ್ಜರ್ ಭಾವದೊಳ್ ರೂಢಿಸತ್ತೆಸೆವಂ ತಾಲ್ದಿದ ಶಾಸ್ತ್ರದೊಳ್ ವಿಕಳರುದ್ಯತ್ಯಾನ್ಯದೊಳ್ ನೀರಸರ್ ಬೆಸದಿರ್ಪರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೬೪). ೮. [ಕಾವ್ಯಮಿತ್ರ] ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ರಸವ್ಯಂಜಕ ಗುಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ರಸಾಭಾವ: ಅಸದರ್ಥಂ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನೆ ಯಭವ್ಯಂ ದುಷ್ಕರಂ ಗ್ರಾಮ್ಯ ನೀರಸಮಪ್ರಥಿತಯಪ್ರತೀವಚನಂ . . . ಎಂಬಿವಿಧತುಂ ದೋಷಂಗಳಪ್ಪಾದಂ (ಭಂಡೋಬು. ೧-೪೬ ಅಡಿಟ), ಅಸಮರ್ಥಮಪ್ರತೀತಂ ವಿಸಂಧಿ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನಂ ಕಷ್ಟಂ ನೀರಸ ಮೆಂದು ದೋಷವಿತ್ತು ಸಮನಿಸುಗುಂ ಪದದೊಳ್ ಪದಾಗಮಜ್ಜರ ಮತದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೩೫); ವೈರಪದವಶಬ್ದವು . . . ನೀರಸಂ ಶೈಥಿಲ್ಯವರ್ಣಂ ಕಾರಕವಿರಹಿತಂ ಕ್ರಿಯಾಳಂಕಾರಹೀನವೆನಿಸಪ್ಪ ಪೊಕ್ಕಂ ತೂಜು ಕಳೆದು (೬೨೪. ೧-೧೮); ಹೀಗೆ ನಾವು ಒಪ್ಪುವುದೇ ಅದರೆ ರಸಕ್ಕೆ ಅಗರವಾಗಿರುವ ಮಹಾಕಾವ್ಯರಾಶಿಯನ್ನೇ ನೀರಸವೆಂದು ಕರೆದಂತಾಗುತ್ತದೆ (ಪ್ರಸ್ತಾವನಾ. ೬೬); ಮೃಥ ಅಡಂಬರದ, ಶುಷ್ಕ ನೀರಸದ ಶೈಲಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬೇಸರ ಹಿಡಿಸಿದಿರುತ್ತದೆ (ಚಿಕ್ಷದ. ೨೬೯). ೯. [ಸಂಗೀತ] ಗಾಯನದ ಹದಿನೈದು ಸ್ವರದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ರಸಪ್ರಸರಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಕಂಸಿತ . . . ನೀರಸ . . . ಕಾಕಸ್ವರ ತಾಳವಿಹೀನವೆಂಬ ಪದಿನೈದು ಸ್ವರದೋಷಣಂ ಪೊರ್ವದೆ (ವಿನೀತ. ೧೯೦). [ಸಂ.]

ನೀರಸಂಗಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಹೀನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ಕಳೆಗುಂದಿಸು: ಸುಲಿಪಲ್ ವಜ್ರಮಂ ಕದಪು ಕೈದಿಯನೆಲೆ ನೀರಸಂಗಯ್ಯೆ ನಾಸಿಕಂ ಚಂಪಕಮನಾಶ್ರಿತಧ್ವಂಸಿಯನಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೨೯).

[ನೀರಸ+ಕಯ್.]

ನೀರಸತ್ವ (ನಾ). ರಸವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ರಸಹೀನತೆ: ಕವಿಗೆ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಾಗಲೂ ಅರ್ಥದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಚಿತ್ರಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ರಸಾದಿ ಪ್ರತೀತಿ ಬರಬಹುದು. ಅದರೆ ಅದು ಅತ್ಯಂತ ಸಣ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಅದಕ್ಕೆ ನೀರಸತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತೇವೆ (ಪ್ರಸ್ತಾವನಾ. ೨೨೭). [ಸಂ.]

ನೀರಸಧ್ವನಿ (ನಾ). ಶುಷ್ಕವಾದ ಧ್ವನಿ; ಭಾವಹೀನವಾದ ಧ್ವನಿ: "ನಾನು ಕ್ಷಮೆಯಾಚನೆಗಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ" ಎಂದವನು ಗಿಳಿಪಾಳವೊಪ್ಪಿಸು ವಂತೆ ನೀರಸಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನುಡಿದನು (ಪುನರು. ೧೯೧).

[ನೀರಸ+ಧ್ವನಿ]

ನೀರಸನ್ನಿ, ನೀರಸನ್ನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ತಿಗಡೆ: "ಕುಟಿನ್ನ ಟಿಮೆನಲ್ ನೀ [ಪಾಶಾಂ. ನೀ]ರಸನ್ನಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೪೦); ನೀರಸನಿಯನ್ನೊಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಕಲಾಯಿಂದಿಂಟಲ್ ಭೋರನೆ ತೂರ್ಯಾಪನ ವಿಷದ ನಿವಾರಣಮಕ್ಕುಂ (ಅಮಫ. ೧೦-೬೬). **ನೀರಸನ್ನಿ:** "ಕಾರ್ಪ ಟಿಕಾ-ನೀರಸನ್ನಿ" (೬೩೪. ೩೧). [?]

ನೀರಸನ್ನಿ 'ನೀರಸನ್ನಿ' ನೋ.

ನೀರಸಿಂಬಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಾಕಲೋಡೇ-ನೀರ ಸಿಂಬಿಯ ಭೇದ" (೬೩೪. ೩೦). [**ನೀರ್+ಸಿಂಬಿ**]

ನೀರಸೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಸಾರವಿಲ್ಲದ ಮಾತು; ನಿಸ್ಸತ್ಯವಾದ ಮಾತು; ಒಣಮಾತು: ಪೊಸಮುತ್ತಿನ ಸಿಪ್ಪುಗಳಂತೆ ಸಿದ್ಧವೆಂಬವರ ನೀರಸೋಕ್ತಿಯ ಪುರುಳಿಂ ವಸುಧೆಗಿಬುದಿದುಕಳೆಗಳ ಪೊಸ ಬೆಳಸಿಪುಪು ಪೊದಟ್ಟ ಬೆಳ್ಳದಿಡಲೆಗಳ (ಪುಷ್ಪಪ. ೨-೮೧). [ನೀರಸ+ಉಕ್ತಿ]

ನೀರಹಬ್ಬಿ 'ನೀರುಹಬ್ಬಿ' ನೋ.

ನೀರಹಿಪ್ಪಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಬೇರು: "ಶಾರದಿ-ನೀರಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಗಂಗಾಸು. ೩೦೫); ಗೋಮೂತ್ರ, ಸೊಜ್ಜಿಗೆ, ದಂತಿ, ನೀರಹಿಪ್ಪಲಿಯ ಬೇರು, ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಇವನ್ನರೆದು ಗುದಕ್ಕೆ ಪೂಸಲು ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ ತೀವವು (ವೈದಿ. ೮೨); ಗೋಮೂತ್ರ, ಸಜ್ಜಿಗೆ, ದಂತಿ, ನೀರಹಿಪ್ಪಲಿ ಬೇರು, ಚಿತ್ರಮೂಲ ಇವನ್ನರೆದು ಗುದಕ್ಕೆ ಪೂಸಲು ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ ಹರ (ಸಸ್ಯ. ೨೯೩). [**ನೀರ್+ಹಿಪ್ಪಲಿ**]

ನೀರಳಗೆ (ನಾ). ನೀರು ತುಂಬಿರುವ ಪಾತ್ರೆ, -ಗುಡಾಣ, -ದೊಡ್ಡ ಮಡಕೆ: ತಣುಪಿನೆಮ್ಮೆಯ ಹಾಲನಾಲ್ಕೊಂದನಿಸಿ ಕಾಸಿ ಕಿಟಿಯ ಸೊಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನುಪ್ಪಿಕ್ಕಿಯದಜ್ಜೋಳು ಕಲಸಿಯಜುನೆಯಂ ಕಾಯ್ದ ನೀರಳಗೆಯೊಳು ಕಟ್ಟಿ (ಸೂತಪಾ. ೧-೧೭). [ನೀರ್+ಅಳಗೆ]

ನೀರಲಕ್ಕಿ 'ನೀರಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ನೀರಲಕೆ (ನಾ). = ನೀರಲಕ್ಕಿ: ಅರೆಸಸುರಾಯ್ತು ಹುಲ್ಲೆಸೆಯೆ ಏಂದುವು ಕಾಯ್ ಪೊಡೆ ಕೊಯ್ಯಲಾಯ್ತು ಬಂಧುರಕರ ಶಾಳಿ ನೀರಲಕೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಮಾಡ್ದುದು ಚಂದನಕ್ಕೆ ಮೆಯ್ಯುರಿಸಿದುದಂಗಳರೇಖೆ ಹೊಜುಹಕ್ಕಿಗ ಲೋವರಿವಕ್ಕವಾವಗಂ ಶರದದ ಮಾತು ಹಿಂಗಿದುದು ಪೊಕ್ಕುದು ಮಾಗಿ ಮಹೀವಿಭಾಗದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೨೩೭); ಮೊಜೆಯ ಕೇಳುತ್ತ ಲೈತಂದು ನೀರೇಶ್ವರಂ ಮುಜಾದು ದೇವಾಸುರ ಮುನೀಶರಂ ನುಂಗಿ ನೀರಲಕೆಯೊಳು ನಾರಿಧಿಯ ಕುದಿದು ಕೊಬ್ಬಿ ನಿದ್ದೆಯೊಳಿಪ್ಪ ದನುಜ ಕುಲದ ಎಜೆಯನಂ ನೋಡಿ (ವೀಶೈ. ೩-೮-೨೬); ತಳುವದ ನೀರಲಕೆ ಯನಿಸಗುತ ಬಂದು ತಲೆದೋಣಂತಂದು ಬೇಸಗೆಯು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೦-೩). 'ನೀರಲಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [ನೀರ್+ಅಲಕ್ಕಿ]

ನೀರಲಕ್ಕಿ, ನೀರಡಕೆ, ನೀರಡಿಕ್ಕಿ, ನೀರಕ್ಕಿ (ನಾ). ಬಾಯಾರಿಕೆ; ದಾಹ; ತೃಷೆ: "ಉದನಾ, ತರ್ಪಾ, ತೃಟ್, ತೃಷ್ಣಾ, ಪಿಪಾಸಾ -ಈ ೫ ನೀರಲಕ್ಕಿ" (ಪಲಾಯು. ೩೦-೨೦೮); ಭದ್ರಬಾವುಭಟ್ಟಾರ್ . . . ಪಲವು ದಿವಸದಿಂದಂ ಪಸಿವುಂ ನೀರಲಕ್ಕಿಯುಂ ಸೈರಿಸಿ(ಪದ್ಮರಾ. ೯೦-೯); ಆ ದಿವ್ಯವಚನಮನುಬ್ಬಂಭಿಸಿ ನೀರಲಕ್ಕಿ ಪೋಸಿನಂ ನೀರಂ ಕುದಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೩೯೮); ನಟ್ಟಿದವಿಯ ಸಡುವೆ ಪಸಿವುಂ ನೀರ ಲಕ್ಕಿಯುಂ ತಿಣ್ಣ ಮಾಗೆ (ಭರ್ಮಾಪ್ಪ. ೨-೧೯೧); ಬಿಸಿಲಿಂ ಬೆಂಡಾವರಾ ತತ್ತಪ್ಪಗೆ ಪರಿದು ನೀರಲಕ್ಕಿಯುಂ ನೀರ್ಗೆ ಕೈಮಟ್ಟುಸಿರಂ ನುಂಗಿದ್

ನಾಸಾವುಟಿಮರಳಿ . . . ಪಾಂಥರ್ ಕುಳಿನ್ ಸಲಿಲವಂ ಪೀರ್ಮ ತೇಗುತ್ತಿ ಪೋಪರ್ (ದಶಕು. ೬-೭); ದಿನಲಕ್ಷ್ಮಿ ನಡೆಯೊಂದು ಸೇದೆಯಿಂ ಬುಲಬುಲ ಪಯಣಂಬರ್ಪ ತನ್ನಿನಯನ ನೀರಬ್ಬಿಗಿಂದೇಜಿತ್ತಿ ನೀದಿದ ತಣ್ಣೀರ ಪೊಸ ಪೊಂಗಳಸಮಿದನೆ . . . ತೋರ್ಪ ತೆಂಗಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೬-೯). ನೀರಡಕೆ : ನೀರಡಕೆ ಪಿರಿದಾಗಿ ಬೈಯೊಪಿಸಿ ನಿಡುಸುಯ್ಯಿ ಹಯಂ ಕರಂ ಜ್ವರಾರ್ತನಿನಿಕ್ಕುತಿ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೩೪); ಹಸಿವು ನೀರಡ [ಪಾಶಾಂ. ದಿ]ಕೆ ನಿದ್ರಾಲಸ್ಯವಾಗಿ ಸಂದಿಸಿ ಹೋಗಿ . . . ಹುಸಿಗೆ ಹೂಂ ಕೊಳಸುವೆಂ (ಹಜಕಾ. ೯-೧೮); ಹಸಿವು ನೀರಡಕೆ ಸಂತಾಪವ ನೆಜಿ ವಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಲಗೂಡಿ ತೆರಕ್ಕು (ನೋಹತ. ೧೯-೬೦). ನೀರಡಿಕ್ಕೆ : "ನೀರಡಿಕ್ಕೆ ತರ್ಪಂ ಪಿಪಾಸಮನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೦-೧೪); ಬಿಜು ವಿಸಿಲುಂ ಸುಡುತಿರೆ ನೀರಡಿಕ್ಕೆ ತಿಣ್ಣ ಮಾದತ್ತಾಗಳ್ (ಕಾಡಂಪೂ. ೧೯೬); ಮಾರ್ತಂಡಮರೀಚ ಸುತ್ತಿ ಮುತ್ತಿ . . . ಬೆನ್ನೊಣಗಿ ಚರ್ಮಂ ಹೊಪ್ಪಳಿಸಿ ಸೀಳು ಬಿಡೆ ನಾಡೆ ನೋಯಿಸಿ ನೀರಡಿಕ್ಕೆ ನೆರಮೊಳಗುಡೋಜಿ (ಗಿಂಕ. ೯-೨೩೪); ನೀರಡಿಕ್ಕೆ ಮರೀಚೆಯಿಂದ ತಣವಹುದೇ (ಕಾಶಾ. ೬೪-೧೧); ಅದಿಗಡಿಗಿ ಹಸಿವೊಳುವುದು ನೀರಡಿಕ್ಕೆ ನಿರ್ಬಂಧಿಸು . . . ಅಪನಿಪನ (ತೊರರಾ. ೬-೪-೬೧); ನೀರಡಿಕ್ಕೆಗೆಂದನುತೆ ಚಂತೆಗೀಳುತ ಅಂಬುಧಿಯು ಪೊರಗೈದಲೆಂದು ರವಿ ವೇಗದಿಂ ಸಂಭ್ರಮದೊಳ್ಳಿದ ಪಕ್ಷಿ ಮು ಗಿರಿಯಂ ಸಾರುವನು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨-೧೬); ಹರಿಕುಲಿರನು . . . ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲುಗಳನ್ನು ತಿಂದು ಹಸಿವು ನೀರಡಿಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಮಹಿಮ. ೭೪). ನೀರಳ್ಳಿ : ಹಸಿವಿಲ್ಲದವಗೊಟಿವೇಕೆ ನೀರಳ್ಳಿಯ ಗನಣೆಯಿಲ್ಲದರೆ[ಗೀ]ಕೆ ಪಾನ (ಭೃಷ. ೬೬-೧೧೭). 'ನೀರಡಿಕ್ಕೆ' ಪರಾ. [ನೀರಡಸು]

ನೀರಬ್ಬಿಗೊಳ (ಕ್ರಿ). ಬಾಯಾರು; ನೀರಡಸು : ಒಳಗಿರ್ಧಾ ಭೂರಿ ಗಳನಿಬರುಂ ಕಡುವಿಸಿಲೊಳ್ ಪರಿತಂದು ಪಸಿದಿರ್ದುಡಜಾಂ ನೀರಬ್ಬಿ ಗೊಂಡು ಬಾವಿಯನಜಿಸಿ . . . ಪೋದರ್ (ಚಕವಂ. ೪೭-೧೧).

[ನೀರಬ್ಬಿ + ಕೊಳ್]

ನೀರಾ (ನಾ). ತಾಳೆ ಅಥವಾ ಈಚಲು ಮರದಿಂದ ತೆಗೆದು ಇನ್ನೂ ಹುಳಿ ಹಿಡಿಯದಿರುವ ರಸ : ಸೇಂದಿ ಕಂಟ್ರಾಕ್ಟು ಮಾಡುವಾಗ ಗೊಡ್ಡರು ನಿಂಗನಿಗೆ ನೀರಾ ತರಿಸಿ ಹತ್ತುದಿವಸ ಕುಡಿಸಿದರು (ಸನ್ನಾರು. ೨೯೬); ತಾಳೆಮರದ . . . ಎಳೆಯ ಹೂಗೊಂಚಲನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದಾಗ ಧಾರೆಧಾರೆಯಾಗಿ ಸುರಿಯುತ್ತದೆ 'ನೀರಾ'; 'ನೀರಾ'ವಿನ ರಸಫಟ್ಟಿಯೇ 'ತಾಟಿಬಿಲ್ಲ'; ಹುಳಿಹಿಂದಿ 'ನೀರಾ' ವೇ ಕಳ್ಳು. 'ನೀರಾ' ಮೈಗಿ ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯದಂತೆ (ಹಸುಹೂ. ೩೩೭). [ಸಂ. ನೀರ]

ನೀರಾಂಜನ, ನೀಲಾಂಜನ, (ನಾ). ೧. ದೀಪ; ನೀರಾಜನ : ವರ್ಧಮಾನದಿಂ ಸ್ವಸ್ತಿಕದಂತಾರಾಧಿಸಿ ವಿರಟಿಸಿದನಾರಾತಿ ನಿರಂಜನಂಗೆ ನೀರಾಂಜನಮಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೨-೨೭); ಬೆಳೆಯ ನೀರಾಂಜನದ ಹಲಗೆ ೯ ಹಿರಿಯ ಅರತಿ ೮ . . . ಯಾ ಅರತಿ ನೀರಾಂಜನಕುಂ ದೀಪಾರಾಧನೆಗೂ ಸಮರ್ಪಿಸ್ತು ಹಸುವು ೨೦೦ (ಸೌಹೃ. IV, ೨೭೩-೪೦; 1513); ವಿಶ್ವೇಶ್ವರನೆದುರು ಗೋಪುರಾರತಿ ನಡೆದಾಗ ನೀರಾಂಜನಗಳ ಸಾಕ್ಷಿ ಯಾಗಿ ತನ್ನ ಯಾಚನೆಯನ್ನು ದೇವರೆದುರು ಇಟ್ಟು ಅಂಗಲಾಚಿ ದಳು (ಗಂನಾಯ. ೨). ೨. ದೀಪವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಡುವ ಸಾಧನ : ಹವೆ ತುಂದಿದ ಕುಟ್ಟಿಯ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ನೀರು ಇಟ್ಟು ಆ ನೀರೊಳಗೆ ಒಂದು ನೀರಾಂಜನವಿಟ್ಟು (ಮುಂಬಯ. ೬-೧೧). ನೀಲಾಂಜನ : ೧. ಒಡ್ಡಿ ಬತ್ತಿಗಳ ನೀಲಾಂಜನವ ಸರ್ಪನೇಣೆಯರು ಸರಸೋಕ್ತಿಯಿಂ ಪಿಡಿದು ನಿಂದಿರ್ದರುಮದೇಪೇಳ್ಳಿನು (ನವನೋ. ೧೯-೨೮); ಅಚ್ಚುತ . . . ಚಾವದಿಗೆ ಬಂದರೆ, ಅಲ್ಲಿ ನರಸಿಂಹಯ್ಯ ಮಲಗಿದ ಚತ್ರವಿಲ್ಲ.

ಬದಲೊಂದು ನೀಲಾಂಜನ ಉರಿಯುತ್ತಿತ್ತು (ಮುಗಿಯು. ೩೩೧); ಕಣ್ಣು ನೀಲಾಂಜನ, ಕರಗಿಸಿದ ನಕ್ಷತ್ರ (ನಿಲಮು. ೫-೪). ೨. ಎಳ್ಳೆಣ್ಣೆ ಮೊದಲಾದ ಎಣ್ಣೆಗಳಿಂದ, ಹಣ್ಣು ಕೆಂಪಿನ ನೀಲಾಂಜನಗಳಲ್ಲಿ ದೀಪ ಉರಿಸುವ ರೂಢಿಯಿತ್ತು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೩೫೦); ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಪೊಟ್ಟಣ ದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ ಜೊರುಗಳು, ಕರ್ಪೂರ, ಒಂದು ಸಣ್ಣ ನೀಲಾಂಜನ— ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು (ಇಬದ. ೧). [< ಸಂ. ನೀರಾಂಜನ] ನೀರಾಕರ (ನಾ). ನೀರಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದು; ಕಡಲು; ಸಮುದ್ರ : ಗಗನಮಂ ಮಾರ್ಪೊಯ್ಯ ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪುದಿತ್ತುತ್ತೇಂ ಖದಸಂಖ್ಯತಂಖಧವಳಂ ಗಂಧೀರನೀರಾಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೪); ಅಂತಂ ಗಂಧೀರನೀರಾಕರಮಿರ್ಪಂಡಿರ್ ಕಮಲಾಕರಮಂ ನೋಬ್ಬಲ್ಲಿ (ಗದಾಯು. ೬-೧೧೪); ವಾರಿಯೊಳಿರೆ ಪದ್ಮರಾಗಮಬ್ಬಾ ಕರಮಾ ನೀರಾಕರ ಮನೆ ಕಣ್ಣೇಂ ರಾರಾಜಿಸಿದುದೊ ಸಿತ್ತಾಬ್ಬ ಮುಕ್ತಾಳಿಗಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೨೪). [ನೀರೈ + ಅಕರೈ]

ನೀರಾಗ (ಗು). ೧. ಶಾಂತವಾದ; ವಿರಕ್ತಿ ಭಾವದಿಂದ ಕೂಡಿದ : ಅಪಗತಕಾಲಾಷ್ಟನೀರಾಗಲೋಚನಂ ಭಕ್ತಿ ಭರಾಸರೋಲಗಿಸುತ್ತಿ ಪ್ಪ ನೈಗಂ (ಶಾಂತಪ್ರ. ೬-೪೨ ಪ). (ನಾ). ೨. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ವಿರಕ್ತಿ : ಕಾಳ್ವಾರಾಯಂ ತನ್ನನಗೊಡ್ಡಂ ನೆರೆದೊಡಂ ನೀರಾಗಮಂ ರಾಗಮಂ (ಪಂಪಮಾ. ೭-೫). ೩. ವೈರಾಗ್ಯ ದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ವಿರಕ್ತ : ಆ ತಪಸ್ವಿಗಳ್ ನೀರಾಗರಾಗಿಯುಂ ಕಥಾರಸವಿಸ್ಮೃತಗುರೂಚತಪ್ರತಪ್ತಿಗಳುಂ . . . ಪರವಶಮನಿಸಿ ಕಿಟಾದು ಬೇಗಮಿರ್ದಲ್ಲಿಂದಮೆಲ್ಲು (ಕಾಡಂಉ. ೭೦೬); ನೀರಾಗರೆನಿಸಿ ದಮಗುಕಾರಣದಿಂದೊಲವು ನಿನ್ನ ಕಾಡತ್ತು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೧೧) [ಸಂ.] ನೀರಾಗಿ (ನಾ). ರಾಗದಿಂದ ದೂರನಾದವನು; ವಿರಾಗಿ; ವಿರಕ್ತ : ನೀವು ಸುಹೃದಯರಿಂದು ದುರ್ಜನರಾವು ನೀವ್ ನೀರಾಗಿಗಳು ರಾಗಾನ ಲಂಬರು [ಪಾಶಾಂ. ನೀವ್ ರಾಗಿಗಳು ಮೇಣ್ ರಾಗಾನಲಂಬರು] ನಾನಲೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೩೬). [ಸಂ. ನೀರಾಗಿನ್]

ನೀರಾಜ (ನಾ). ಆರತಿ : ವಿತಕಗೋಸ್ತರ್ಪದಸ್ತಂ . . . ಉನ್ನತ ಸುಜನನೀರಾಜ [ಪಾಶಾಂ. ಸತಿನಿರಂಜನಾ] ಕಾಂತಿಮಯಕಾಯನಂದಪ್ಪ ವದಿಸಿದನರಸನು (ಹಜಕಾ. ೪-೫೪). [ಸಂ.]

ನೀರಾಜನ (ನಾ). ೧. (ದೇವರ ಮುಂದೆ) ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಎತ್ತುವುದು; ಮಂಗಳಾರತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು : ಆ ಮಂಗಳ ಸವನಸಮಯಾನಂತರಂ ಜಾನಕಿ ನೀರಾಜನವಿರಾಜಮಾನೆ ಧಾರಾಣಿಯ ಜಲಯಂತ್ರಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಂತೆ . . . ಮೆಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲುದುಂ (ಪಂಪಮಾ. ೫-೪೦ ಪ); ಸ್ವರದ್ವರ್ಣಪೂರ್ಣಕನನ್ಮೂರ್ತಿಗೆ ವರ್ಣಪೂರವಿಳಸನ್ನೀ ರಾಜನಂ ಮಾಯುಮೇ (ಚಪ್ರಪ್ರ. ೧೧-೪೬); ಬಳಿಕ್ಕಾ ರಸವಧಿಕವಾಗಿ ವೆಗ್ಗೊಳವ ನೀರಾಜನಪ್ರಭೆ ಕುಗ್ಗಿ ಮುಸುಳಿಸಿಕೋ ಮುಟ್ಟಿದು ನೀ ಮುಗ್ಗಿ ಸಿದೊ ವಿಶಾರತಿಯನಯ್ಯಂಗೆ ಕೊಡುವಾಗ (೭೪ಪ್ರ. ೪೭-೧೬); ಬಹಳ ವರ್ತಿಗಳ ಕರ್ಪೂರನೀರಾಜನದ ಕಂಪಿನ . . . ಅಮಲತಾಂಬೂಲದ ಪರಿಕ್ರಮದ ಸೊಗಸಿನ ಕೃತೋಪಚಾರಂಗಳಿಂದಮಂಚಿಸಿದಳವನಂ ಕಾತ್ಯಾಯನಿ. (ಚೈವಿಭಾ. ೧೫-೨೪). ೨. ಆರತಿಯನ್ನು ಬೆಳಗು ವಾಗ ತಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿಡುವ ದೀಪಾರತಿ; ನೀಲಾಂಜನ : ಪರಿಪಯ ಕರ್ಪೂರಸೋಡರ್ಗಳಂ ಭೂಪದಿಂ ಗುರುತರದ ನೀರಾಜನಂಗಳಂ . . . ತಾಂಬೂಲದಿಂ ಭೂಮಿಪಂ ಗಿರಿಜಾಧವನರ್ಚಪನಿಪಟೊಳಗೆ (ಚಿಬಪ್ರ. ೫೧-೨೨); "ಆರತಿ" (ಚಿಬಪ್ರ. ಕೋಶ); ನೀರಾಜನಂಗಳಂ ತಂದೋರಂತೆ ಸುವಾಸಿನೀಜನಂಗಳ್ ಜಪದಿಂ ಚಾರುತರಮನಿಸಿ ಬೆಳಗಿ ನಿವಾರಿಸಿದರ್ ನೂತ್ನ ವಸ್ತ್ರಮುಮನೆಡಬಲಕಂ (ಪಾಲಾಸ್ಕ. ೧-೧೫-೫೧). [ಸಂ.]

ನೀರಾಜನಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ಆರತಿಯನ್ನು ಎತ್ತು ; ಮಂಗಳಾರತಿ
ಯನ್ನು ಮಾಡು : ಆ ತ್ರಿಲೋಕತೀರ್ಥನ ಜನ್ಮೋತ್ಸವದೋಳ್ . . .
ಕರ್ಮಭೂತಲೋಪವಿಧ್ಯಂಸನನಿವಿತ್ತ ಮಾಗಿ ನೀರಾಜನಂಗಿಯಂತೆ,
ತದ್ಧರಾಸಲಂ ದಕ್ಷಿಣಾರ್ಪಣಮಾಗಿ ಪಚ್ಚುಳನೆ (ಅದಿಪು. ೭-೩೬ ಪ).

[ನೀರಾಜನ + ಕೆಯ್.]

ನೀರಾಜನವಿಧಿ (ನಾ). ಆರತಿಯನ್ನೆತ್ತುವ ಕ್ರಿಯೆ ; ಆರತಿ
ಬೆಳಗುವಿಕೆ : ಮೇರುಸ್ತಂಭಕ್ಕೆ ಸಭಾಶ್ರೀ ನೀರಾಜನವಿಧಿಯನ್ನೊಸೆದು
ಮಾಲ್ಪಂತೆಸದತ್ತು . . . ತಾರಾಚಕ್ರಂ (ಅದಿಪು. ೨-೫) ; ನೀರಾಜನ
ವಿಧಿಯಂ ವಿಶ್ವಾರದೆ ಮಾಡುವುದರಾತಿಸಂಕುಲಮಂ ಸಂಹಾರಿಸಲುಂ
ವಿಜಯವನವಧಾರಿಸಲುಂ ಸ್ತಂಭಕ್ಕೆ ಬಗೆವೊಡುದಿಶೋದಿತಮಂ (ಅಶ್ವತಾ.
೮-೧).

[ನೀರಾಜನ + ವಿಧಿ]

ನೀರಾಜಿ, 'ನೀರಾಜಿ' ನೋ.

ನೀರಾಜಿ (ನಾ). ನೀರೆ ; ಚೆಲುವೆ (?) : ಹಾವಾಣಿ ಮೆಟ್ಟಾಲ್ತಾ
ಹಾಕರ್ಯೋ ನೀರಾಜಿ ನನ್ನ ಗಂಡಾಣ ತಲೆಯಾ ಕದಿದನ್ನೇ (ಹುಟ್ಟು. ಪ.
೯೨) ; ಮೂಳೆಗೆ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿರ್ಪೊ ನೀರಾಜಿ ನಾಡ್ತಿ ಬಂದನ್ನೆ ಮುಖ
ತೋರೆ (ಹಳ್ಳಿ. ಪ. ೧೧೩).

[?]

ನೀರಾಜಿತ (ಗು). ಆರತಿ ಎತ್ತಿದ, - ಬೆಳಗಿದ : ಅರ್ಚಿತಮಸ್ತ
ಶಸ್ತ್ರರ್ ನೀರಾಜಿತತುರಗರೊಪ್ಪಿದರ್ (ಸಂಪಭಾ. ೧೦-೩೭) ; ಆ ಪುರಮಂ
ತರುಣೇಕೇಕರಮರೀಚಿನೀರಾಜಿತಾಕ್ಷತಾಂಗಂ ಪೊಕ್ಕುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೪೨).

[ಸಂ.]

ನೀರಾಜಿಶೀರೆ 'ನೀರಾಜಿಸೀರೆ' ನೋ.

ನೀರಾಜಿಸೀರೆ 'ನೀರಾಜಿಸೀರೆ' ನೋ.

ನೀರಾಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆರತಿಯನ್ನು ಬೆಳಗು, - ಎತ್ತು : "ನೀರಾಜಿಸು-
ಆರಾತ್ರಿಕ್ರಿಯಾಯೋಂ" (ಶಮಧಾ) ; ರಾಜಿಪ ಮುಖಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನೀರಾ
ಜಿಪ ಮಣಿಪಾತ್ರಯುಗಳಮೆನೆ ಸೋಗಿಯುಸುಗುಂ . . . ಅವತಂಸ
ಕರ್ಣಯುಗಂಗಳ್ (ಜಗದಿ. ೧೦-೩೯) ; ಪೂಜಿಸುವುದು ನಿಶ್ಚಂ ನೀರಾ
ಜಿಸುವುದು ಪರ್ವದಂದು (ಅಶ್ವತಾ. ೭-೭೨) ; ಉರು ಮಣಿಯು
ಖಚಿತಾವತಂಸಂಗಳೆಂ ತರಣಿಯ ಕರ್ಣಯುಗಂಗಳು ವರಮುಖಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ
ನೀರಾಜಿಪ ಪಾತ್ರೆಯರವನೆ ಕಣ್ಣೆ ರಾಜಿಸುವವು (ಪ್ರಭು. ೩೨-೫೮) ;
ಭಾನುಮತಿಯೆಂಬವಳ್ ಸಾರ ನೀರಾಜಮನೆತ್ತಿ ನೀರಾಜಿಸಿಯುಂ
(ಪ್ರವೃ. ೯-೨೧ ಪ).

[ನೀರಾಜನ + ಇಸು.]

ನೀರಾಟ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಆಡುವ ಆಟ ; ಜಲಕೇಳಿ : "ನೀರಾಟ
ಮೆಂದು ಜಲಕ್ರೀಡೆ" (ಕಶಮಾ. ೩೯-೫೬) ; ಅಂತು ಜಗುನೆಯ ಮಾಡುಂ
ತಮ್ಮರಿಸಿಯರ ನಿಳವಿನತಬಂಜುಂಗಳ ಭಟ್ಟಜೆಯೋ . . .
ತಕ್ಕಂಗಳಟ್ಟು ನೀರಾಟಮಾಡುವಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೨ ಪ) ; ವನಿತೆ
ಯರ್ ನೀರಾಟದಿಂದಾದ ಕಣ್ಣುಲಗೊಂಪಿಂದಧರೋಸ್ಕ ಪಲ್ಲವದ ಬಿಳ್ವಿಂ
ನಾಡೆ ಕಣ್ಣುಪ್ಪಿದರ್ (ಜಗದಿ. ೧೪-೧೧೨) ; ಮರನಂ ಗಾಳಿಯು
ಧೂಳಿಯಂ ರಜನಿಯಂ ನೀರಾಟಮಂ [ವಾಣಂ. ಭೋರಾಜಿಯಂ] . . .
ಕೊಂಡಾಡಿ ಬೆಂಡಾಗದೀ ಧರೆಯೋಳ್ (ಮನುಜ. ೧-೩೩) ; ತೊಯ್ದರು
ನೀರಾಟವನಾಡಿ ಸೊಬಗಾಂತು ಐದೆಯರುಗಳು ಸಂತಸದಿ (ಮೋಹತ.
೪-೫೯) ; ನೀರಾಟಕೆಳು ತೀರದೇಶದೋಳ್ ನಿಂದ. ವಾರನಾರಿಯರ
ನಿಡುಜಡೆಯ ಪಡಿನೆಳಲನ್ನೊಳಕೊಂಡು . . . ಪೊರನಿಂತಬಿನಿಯರ್ ಕರ
ಭಟಿತಭಟಿಪಟಿಳಮಂ ಕಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೨-೪ ಪ) ; ಅನೆ ನೀರಾಟದಲಿ
ವಿಾನ ಕಂಡಂಜುವುದೆ ಹೀನ ಮಾನವರ ಬಿಜುನುಡಿಗಿ ತತ್ಪದ ಜ್ಞಾನಿ
ಯಂಜುನೆನೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೩೩) ; ನೀರಾಟಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಹೇರಾಟ ಕಳ
ಕೊಂಡ (ಗಾಜೆ).

[ನೀರ್ + ಆಟ]

ನೀರಾಟಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನೀರಾಟವಾಡು : ಜಂಭಾಂ ಕನ್ನಿರಾನಕ
ನೀರಾಟಗೊಂಬುದ ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಪೊಂಬಕ್ಕಿಗಂಬಿಯ ಬಲಿದಂತೆ
ಸುರಜಾಪ ಸಂಭ್ರಮವಾಯ್ತು ಕಣ್ಣನಕೆ (ಮೋಹತ. ೪-೩೫).

[ನೀರಾಟ + ಕೊಳ್.]

ನೀರಾಟವಾಡು (ಕ್ರಿ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಆಟವಾಡು ; ಜಲಕೇಳಿ
ಯಾಡು : ಕರಿಣೀಗಣಾಸ್ಥಿತಂ ವನಕಂಪತಿ ನೀರಾಟವಾಡಲೊಯ್ಯನೆ
ಬರ್ಪಂತರಿ ಗಜಗಮನದ ಸತಿಯರ್ ಬರೆ ಬಂದಂ ಜಲಧಿಗಲಸಗತಿಯಂ
ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗದಿ. ೧೪-೮೯) ; ನೀರಾಟವಾಡಿ ಪೊಜಮಡುನ್ನೆರಾನಕದಂತೆ
ದಿವಿಜದೀರ್ಘಕೆಯಂ ಕಾಸಾರದಿನೀಂ ಪೊಜಮಟ್ಟುನೊ ವಾರವಧೂಸಹಿತ
ಮಂಪನಿತದಿಗ್ನಾಗಂ (ಅನಂಪು. ೭-೫೦) ; ವಾರಿಗೆ ಹೆಂಗಳರು ನಾವು
ನೀರಾಟವಾಡಲಿಕೆ ಪೋಗಿ . . . ಸರೋವರ ಧುಮುಕಿದೇನೆ (ಕನಕ.
೧೨೩-೪) ; ನೀರಾಟವಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಹತ್ತು ಹುಡುಗರ ಹೆಗಲನ್ನು
ಹಿಡಿದು ನೀರೋಳಗೆ ಅಮುಕಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಅಸ್ಥಾನವಸ್ಥೆ ಪಡಿಸಿದುವನು
(ವಚಭಾ. ೧೬).

[ನೀರಾಟ + ಆಡು.]

ನೀರಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರಾಟವಾಡು : ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಯಾದವ
ವಿಟಿವಿಟಿಜನಕ್ಕಂ ನೀರಾಡುವೊಡೆ ಸರೋವರಂ ನೆಜಿಯವು (ಜಗದಿ.
೧೪-೮೮ ಪ) ; ಅಸಾಡುತಿಪರಸುಮಕ್ಕಳ ಮೈಗುಂಕುಮದಿಂದ ಬೆರೆಸಿ
ಹೊಂಬಣ್ಣ ದಿನೆಸಿದುಹುದಾ ನದಿ ಸ್ಮರಗೆ ನೀರಾಡ ಸಮದಪೊಲು (ಸೊಬಸೇ.
೧-೩೪) ; ನೆಟ್ಟನೆ ನೀರಾಡುವ ಸ್ವಪಸುತರಳವಟ್ಟು ರಂಜಿಸುತಿರ್ದರಲ್ಲಿ
(ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೧೩೪) ; ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಬಂದು ನೀರಾಡುತಿದ ಸಿರಿವಂತ
ಕೋಮಲಾಂಗಿಯರ ಕುಚೆಯುಗದ ಕುಂಕುಮಸಾರ ಧೀಮರಧಿಯೊಳು
ಕೂಡಿ (ಗುಣಪ. ೧-೨೨) ; ಬಂಡೆ ಬಂಡೆಯ ನಡುವಣವನವರತ ಜಲಗದ್ದದ
ಶ್ರುತಿಗೆ ಉಪನಿಪತ್ತಿನ ಶ್ರುತಿಯ ಮಂತ್ರಭೋಷಂ ಬೆರೆಸಿ ನೀರಾಡಿದನ್
(ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೦-೨೩೬). ೨. ನೀರು ಬರು ; ನೀರೂರು : ಪತಿಯ
ಅ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದ ಚಂದ್ರಿಯ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ನೀರಾಡಿತು (ನಿಶು. ೧೫೬).
೩. ಬೆವರು ಬರು ; ಬೆವರಿಡು : ನೀರಾಡುವ ಮೊಗ ನಿಡುಮಯ್ಯ
ನಾಸಿಕ ತೇರಿಸುವ ತಳ್ಳಂಕ . . . ಒಪ್ಪಿತವಗಾ ನೀರಜಮುಖಿಯನು
ಕಾಣುವನೆ (ಪ್ರೀನಾಲ. ೪-೯೫). ೪. (ಕಾಂತಿಯು) ಹಬ್ಬು ;
ಹರಡು ; ಹೊಮ್ಮು : ಲಾವಣ್ಯವೆಂದರೆ ಅಂಗಾಂಗದಲ್ಲೆ ನೀರಾಡುವ
ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆಳಕು (ಪಾಂಜಸ. ೧೨೯).

[ನೀರ್ + ಆಡು.]

ನೀರಾಣವರಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ತೆರಿಗೆ ; ಕಟ್ಟಿಗೆವರ್ಚನ್ನೆ ಕರಣಿಕೆ ಜೋಡಿ ನೀರಾಣವಂ ನಾಟ್ಟು
ಕಣಕ್ಕು[ವರಿ ಅಂಗಸಾಲೇವರಿ (ಎಂ. XVIII, ೧೪೩-೫೬ ; 1434).
'ನೀರುಣಿಸುಂಕ', 'ನೀರುವರಿ', 'ನೀರೋಣಿ' ಪರಾ.

[ನೀರಾಣಂ + ವರಿ.]

ನೀರಾನ್ (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು : ಅಬುಜಾತ್ಯರು
ಕಳಧೌತಫುಟಿಡೊಳು ನೀರಾಂತು ಪೋಪರು ಪೊಳಲಧಿದೇವಿಯರಂತೆ
(ಕಂಪದಿ. ೨-೫೬).

[ನೀರ್ + ಆನ್.]

ನೀರಾನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿ : ದಸದಸಗೀಡಾದಿದ
ಕಂ ದಸೆಯಾನೆಗಳಧಿ ಯೊಳಗೆ ನೀರಾನೆಗಳಾಗಸಮೋಳಮಪ್ಪಗಜಮೆನೆ
ಪೊಸತಾಗಿರೆ ಭಿನ್ನಸ್ಥಿತಿವಡೆದನೊ ಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೩-೧೪) ;
ನೀರಾನೆಯಂ ಕೆಂಬುವಿಂ ವರತನ್ನಪ್ರಜದಿಂ ಪ್ರವಾಳಲತೆಯೆಂದೊಪ್ಪಿತ್ತು
ನೀರಾಕರಂ (ಗಿಂಕ. ೧-೪೭) ; ಸೊಂಡಿಲ ನೆಗುಡಿ ಭೋರ್ಗರೆವ ನೀರಾ
ನೆಯ ತಂಡ (ಮೋಹತ. ೬-೩೬) ; ತಾನರೆ ಮೊಗ ಮಿಾನ್ ಕಣ್ಣು ನೀರಾನೆ
ಗಲ್ತಿದಿದ ನಡೆ ಸುಳಿನಾಥ . . . ಎನೆ ಭಾನಕೆ ಮೆಜಿವರ್ತಿಯಲಿ
(ಕಂಪದಿ. ೫-೪೭).

[ನೀರ್ + ಆನೆ]

ನೀರಾಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಚರಪ್ರಾಣಿ; ಅನೆ; ಕೂರ್ಮ: (ಕ). [ನೀರು (< ನೀರ್) + ಅಮೆ]

ನೀರಾಮೆಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಸಸ್ಯ: "ವಾರ್ಷಿಕಂ, ತ್ರಾಯಮಾಸಾ, ತ್ರಾಯಂಶೀ, ಬಲಭದ್ರಿಕಾ—೪ ನೀರಾಮೆಬಳ್ಳಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೪೬). [ನೀರಾಮೆ? + ಬಳ್ಳಿ]

ನೀರಾರಂಬ (ನಾ). ನೀರಾವರಿಯ ಬೇಸಾಯ; ತರಿ ವ್ಯವಸಾಯ: ಕಾಡಾರಂಬ ನೀರಾರಂಬ ಸಕಲ (ಷ್ಯಲ) ಸುವರ್ಣಾದಾಯಂಟಾದ ಅಷ್ಟಭೋಗತೇಜಸ್ವ್ಯಾಮ್ಯವನು ಸಮಷ್ಟಿಸಿದವು (ಎಕ. IX, ಬಿಂಗಳೂ. ೩೦-೧೯; 1544); ಆ ಗ್ರಾಮಿಕೆ ಸಲುವ ಚತುಸೀಮೈವೋಗಾದ ಕಾಡಾರಂಬ ನೀರಾರಂಬಿಕೆ ಸಲುವ ಕೆಚಿ ಕುಂಟಿ ಕೋಣನು (ಎಕ. X (S), ಕೋಶಾದ. ೩೦೪-೧೪; ಸು. 17ನೆಯ ಶತ). [ನೀರ್+ಅರಂಬ]

ನೀರಾರಂಭ, ನೀರುಅರಂಭ (ನಾ). = ನೀರಾರಂಬ: ಆ ದಂಷ್ಟಾಯಕಪುರಕೆ ಸಲುವ ಚತುಸೀಮೈವೋಗಾದ ತೊಟ ತುಡಿಕೆ ಗಡ್ಡೆ ಬೆದ್ದಲು ಏತ ನಿರಕಲು ನೀರಾರಂಭ ಕಾಡಾರಂಭ (ಎಕ. VII, ೨ನೆಯ. ೩೧-೨೬; 1431); ಆ ಚತುಸೀಮೈವೋಗಣ . . . ಕಾಡಾರಂಭ ನೀರಾರಂಭ ಕಾಡಿಕೆ ಬೇಡಿಯೇನುಂಟಾದ ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯವನು ಆಗು ಮಾಡಿ(ಮೃ. ೧೯೪೬, ೨೯-೧೧; 1530); ಈ ಗ್ರಾಮಿಕೆ ಸಲುವ ಗೃಹಾ ರಾಮಕ್ಷೇತ್ರ ಗಡ್ಡೆ ಬೆದ್ದಲು ಕಾಡಾರಂಭ ನೀರಾರಂಭ (ಮೃ. ೧೯೪೦, ೪೬-೧೬; 1669); ಯಾ ಗ್ರಾಮಿಕೆ ಕಾಡಾರಂಭ ನೀರಾರಂಭ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩೧-೧೯; 1714?). **ನೀರುಅರಂಭ:** ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಕಾಡು ಅರಂಭ ನೀರುಅರಂಭ (ಎಕ. III (R), ಗುಂಡುತೇ. ೧೬೦-೧೦; 1607). [ನೀರ್ + ಅರಂಭ]

ನೀರಾವರಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಸೌಲಭ್ಯ,—ಅನುಕೂಲ,—ಪೂರೈಕೆ: (ಮೃ. ಗಣಿ. IV, ೭೪೧). (ಗು). ೨. ತರಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಾದ: ನೀರು ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿರುವ: "ನೀರಾವರಿ ಪ್ರದೇಶ" ಪರಾ. [< ನೀರ್ + ರಿ]

ನೀರಾವರಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ನೀರಾವರಿ ೧: (ಕ). ೨. ನೀರು ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ; ತರಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಾದ ಭೂಮಿ: (ಕ). [ನೀರಾವರಿ + ಇಕೆ]

ನೀರಾವರಿಪ್ರದೇಶ (ನಾ). = ನೀರಾವರಿಕೆ ೨: ಸಮೃದ್ಧವಾದ ನೀರಾವರಿಪ್ರದೇಶಗಳು ಅಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗಣನೀಯ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆಯಬೇಕಾಗಿದೆ(ಮೃ. ೨೫). [ನೀರಾವರಿ + ಪ್ರದೇಶ]

ನೀರಾವರಿಬೆಳೆ (ನಾ). ತರಿ ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬೆಳೆ: ಭತ್ತ, ಕಬ್ಬು ಮುಂತಾದುವು ನೀರಾವರಿ ಬೆಳೆಗಳು (ರೂಢಿ).

[ನೀರಾವರಿ + ಬೆಳೆ]

ನೀರಾವರಿಭೂಮಿ (ನಾ). = ನೀರಾವರಿಕೆ ೨: "ಪ್ರೈಹೇಯಂ, ಶಾಲೇಯಂ—ಈ ಅನ್ನು ಪ್ರೀಹಿತಾಲ್ಯುಪ್ಪವೋಚಿತಂ, ಭತ್ತ, ಕಳಸೆ ಮುಂತಾದವು ಬೆಳೆಯುವದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಗಡ್ಡೆ ಮೊದಲಾದ ನೀರಾವರಿ ಭೂಮಿಗೆ ಬೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೨೭೫). [ನೀರಾವರಿ + ಭೂಮಿ]

ನೀರಾವಳಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಮೊತ್ತ; ಜಲರಾಶಿ: ರಂಭಾಳಿಗಳ ತಮ್ಮ ನೀರಾವಳಿಯಂ ಪುಂಶ್ರೇಕ್ಷುವಾಟಾವಳಿಗೆ ಸುರಿಯ . . . ಚಿಲ್ವಾ ದುಂದು ಪುರಬಹಿರುದ್ಯಾನಕೇದಾರಜಾಳಂ (ರಸರ. ಪಂ. I, ೧೦೯).

[ನೀರ್ + ಅನಳಿ (= ಅನಲಿ)]

ನೀರಾಹಾರ (ನಾ). ದ್ರವರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಆಹಾರ: ನೀರಾಹಾರ (Fluid diet) ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಜೀವಸತ್ತ್ವವಿರುವ ಮೆದುವಾದ ಆಹಾರ: ಕೊಡಬೆಳೆ (ಕಲರೂ. ೨೫). [ನೀರು (< ನೀರ್) + ಆಹಾರ]

ನೀರಾಹಿ (ನಾ). ನೀರುಹಾವು; ವಿಷವಿಲ್ಲದ ಹಾವು; ಒಳ್ಳೆ: ಮಚ್ಚು ಮಕರಿಯ ಭೇಷ ಕರ್ತೃಕ ನೀರಾಹಿ ಕಚ್ಚು ಪಂ ಮುಖ್ಯ ಜಲ ಚರಕೆಯಾಸ್ತವಮಾಗಿ (ಸಮನೋ. ೨-೬). [ನೀರ್ + ಅಹಿ]

ನೀರಾಳಿ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ತರುವವಳು; ದಾಸಿ: ಅರಸಿಯರಿಗಾಳಿಯರು ಭೂಸುರರಿರವಿಗತ್ತವರಲ್ಲಿ ನೀರನು ಹೊರಲು ಬೇಕನ್ನಾಜಿ ನೀರಾಳಿಯರಿಗಾಳಿಯರೇ ಇರುವರಲ್ಲರಳಿಗೆ ನಿನೊಳು ತೆರಳುವನು ನೋಡು (ಜನಭಾ. ೨೦-೬೬).

[ನೀರು (< ನೀರ್) + ಅಳಿ (= ಅಲಿ)]

ನೀರಿ 'ನಿಜ್ಞಾ' ನೋ.

ನೀರಿಡು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಎರೆ,—ಹೊಯ್ಯು: ಚಮರಾಜಿರಣಂ ಗಳಂ ಕಳೆಗುಮುದ್ದುಂಶಿ ನೀರಿಟ್ಟು ಸಂಭ್ರಮದಿಂ ಸಾರಣಿಗೆಯ್ಪುದಲ್ಲಿ (ಶಬಂ. ೨-೬೨). [ನೀರ್ + ಇಡು]

ನೀರಿಪ್ಪೆ, ನೀರುಹಿಪ್ಪೆ (ನಾ). ಇಪ್ಪೆಯ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; "ಮಧೂಲಿಕ" (ಸಾಚರ. ಕ): "ಮಧೂಲಿಕಾ—ಹೆಗ್ಗುರುಟಿಗೆ, ನೀರಿಪ್ಪೆ, ಮದ್ಯ, ಸಬ್ಬಸಿಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೨೦). **ನೀರುಹಿಪ್ಪೆ:** "ಮಧೂಲಿಕ, ಜಲಜೀತತ್ರ, ನೀರುಹಿಪ್ಪೆಮರ, ಹಿಲುತಿ, ಗುಡಪಲ, ಸ್ರಂಸೀ, ಗೋನು ಮರ, ಗೋಗಿನಾರು ಪ್ರಸಿದ್ಧ, ಗೋಣೀಮರವೆಂಜು ಕೆಲವರನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೧೮). [ನೀರು (< ನೀರ್) + ಇಪ್ಪೆ (< ಇಪ್ಪೆ)]

ನೀರಿಲಿ 'ನೀರಿಲ್ಲಿ' ನೋ.

ನೀರಿಲ್ಲಿ, ನೀರಲಿ, ನೀರಿಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನೀರಿಲ್ಲಿಯಾ ಸಿನ್ನೆಣಗಾಮಿಗರುಂ ಮುಖವಾಗಿ ಎರಡುಂ ನಾಟಕ್ಕಿ ರಾಜ ಶ್ರಾವಿತಮಾಗಿ ಪ್ರಸಾದಂಕೆಯ್ಯಾರ್ (ಇಲ. XIX, ೧೪೫-೧೦; ಸು. 680). **ನೀರಲಿ:** ನೀರಲಿಯ ಮಹಾಜನಂಗಳುಂ . . . ಅನೆಬಾಳ ಪ್ರಜೆ ಹಿ(ಹಿ?)ಟ್ಟುಕಾರರುಂ ಇನ್ನಿನರ ಸಮಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನೆಬಾಳ (ಅಸೆ ಪೊಳಲಿ?) ಗೌಡಿಕೆಯ ವೃತ್ತಿಯ ಅಷ್ಟಭೋಗಕೆ ತೇಜಸಾಮ್ಯಸಹಿತವಾಗಿ ಬೊಮ್ಮಗೊಂಡನು ಪಡೆದನು (ಕಳು. ೧೬-೧೧; 1050). **ನೀರಿಲಿ:** ಶ್ರೀಮದಗ್ರಹಾರಂ ನೀರಿಲಿಯ ಮಹಾಜನಂ ಮೂನೂರ್ವರಿಗೆ ಬಳಿಯ ನಟ್ಟಿ ಬರಿಸ . . . ಬಿಟ್ಟರ್ (ಎಣ. XVI, ೬೬-೧೨; 1053). [?]

ನೀರಿಸ್ ಹುಳು (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು: ನೀರಿಸ್ ಹುಳುವು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಜೀವಿಸುವ ವಲಯವಂಶ ಪ್ರಾಣಿ (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೨೦೯).

[ನೀರಿಸ್ (P←ಇಂ. Nereis) + ಹುಳು (< ಪುಲು)]

ನೀರಿಳಿ 'ನೀರಿಯಾ' ನೋ.

ನೀರಿಳಿಸು 'ನೀರಿಯಾಸು' ನೋ.

ನೀರಿಣಗ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ವಡಗಣ್ಣಾ ಸೀಮೆ ಪರಮುಟಿ ಪಡುವಣ್ಣಾ ಸೀಮೆ ತಣ್ಣಳಿಗಾರ ಪಾಟಾ ತೆಣ್ಣಣ್ಣಾ ಸೀಮೆ ನೆಯ್ದಿಲ್ಲೇಯಾ ನಾಟಾ ಮೂಡಣ್ಣಾ ಸೀಮೆ ಇಡೆವಟ್ಟಿದಾ ವಡೆಗಣ್ಣಾ ನೀರಿಣಗ (ಎಣ. XXI, ೨೯-೧೯; ಸು. 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ನೀರಿಯಾ, ನೀರಿಳಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ನಾನ ಮಾಡು; ಮಿಾಯು. ೨. ಸೂತಕಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡು; ಸತ್ತವರಿಗಾಗಿ ಅಪರ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಮಿಾಯು: ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಮಪ್ಪ ರೂಪಂ ಕೈಕೊಂಡು ತಮ್ಮಣ್ಣನಂ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ನೀರಿಯಾದು (ಸದ್ಭಾರಾ. ೬೦-೧೬); ಸುತಕೋಶದ ಪೊಂಪುಯೋಗ್ ಮೆಯ್ಯುಟಾಯದೆ ನೀರಿಯಾಂಕೆಪೊಲಿಯಾ ದನಪರಜಳಧಿಗೆ ದಿನಪಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧೨-೨೨೦); ಮುನ್ನಂ ಪರಶುರಾಮನೇ ನೆಲದೊಳುಳ್ಳ ರಸುವಕ್ಕಿಳ್ಳಿರುಮುನಿಪ್ಪತ್ತೊಂದುಸೂಯ್ದರಿಗಂ ಒಳ್ಳೆ ಪೆಸರಿಲ್ಲದಂತು

ಕೊಂಡವಂದಿರ ನೋರೆನ್ನೆತ್ತ ರೋಗ ತೀವಿ ತನ್ನ ತಾಯ್ಗೆ ನೀರಿಯಾಯಲುಂ
ತಂದೆಗೆ ನೀರ್ಗುಡಲುಮೆಂದು ಮಾಡಿದ . . . ಪರ್ಮಡುಗಲೋಗಿ ಮೂಡಿ
ಮುಟ್ಟುಗೂಡಿ (ಗದಾಯು. ೬-೨೪ ನ); ಸತ್ತಿದ್ದ ಮಗನ ಪೆಣನಂ ಕಂಡು
ಮಹಾದುಃಖಿತನಾಗಿ . . . ಮುಜುದಿವಸಂ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ನೀರಿಯಾದು ಲೌಕಿಕ
ಕ್ರಿಯೆಯೆಲ್ಲವುಂ ನೆಜೆಯಿ ತೀರ್ಚಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೧೯೨);
ತುಟುಲಾಳ್ತದ್ಲೋತ್ತಭವಂ ಕಟಾದಂ ಕಲಿಸಿಂಜಜೊಡನೆಂದವಯವ
ದೊಂದಬಲಿಂದೆ ಕೆಂಪು ಮಿಗೆ ನೀರಿಯಾವಂತಿರೆ ಸೂರ್ಯನಪರಜಲನಿಧಿ
ಗಿಟಾದಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೭೯). ತದ್ವ್ಯಕ್ತಾಂತಮಂ ಬಿನ್ನ ಬಿಸುವುದುಂ
ಗಾಂಗೇಯಾದಿಗರ್ ಪಿರಿದುಂ ದುಃಖಮನೆಯ್ತಿ ನೀರಿಯಾದರ್ (ಮಹಾಣೀ.
೯-೫೭ ನ). ನೀರಿಳಿ : ೧. ಭಿಕ್ಷುಗಳನೊಡಗೂಡಿ ಬುದ್ಧಂ ಕರುತ್ತಾ
ನದಿಯನಯ್ದ ನೀರಿಳಿದು (ವೈಶಾಖ. ೬೩-೨೬೭). ೨. ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯ
ರಿಬ್ಬರೂ ನೀರಿಳಿದರಲ್ಲಾ ವಾಯುದೇವನ ವಿಮಾನವ ಹೊತ್ತ ವಾಸುದೇವ
ತಲೆಗೊಳ್ಳಿಯನೊಡ (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೬೪); ಉರುತರೋಪಾಯವು
ಫಲಿಸಿತಂದಿರೆ ಮನವಲುಬ್ಬಿದನು ನೀರಿಳಿದರು ಬಳಕ್ಕವರು (ಸಾಲ್ವಧಾ.
೩೫-೧೨).

ನೀರಿಳಿಯದ ಬಟ್ಟಿ = ಎಣ್ಣೆ, ಮೇಣ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ
ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ ಒದ್ದೆ ಯಾಗದಂತೆ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟಿ; ಮೇಣಗಪ್ಪಡೆ :
ನೀರಿಳಿಯದ ಬಟ್ಟಿ ತೊಟ್ಟು. ತಲೆಗೆ ಅಂಚಿಲ್ಲದ ಟೋಪಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ
ಅಗ್ರಧೇನಾ ಪತ್ರೋನ್ನಾಳ ಕಡೆಗೆ ತೋರಾಬೆರಳು ನೀಡಿದಳು (ಪುನರು.
೪೫). ನೀರಿಯಾದವನು = ಸೂತಕದ ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ
ದವನು : "ಅಪಸ್ನಾತ, ಮೃತಸ್ನಾತ = ನೀರಿಯಾದವನು" (ನಾಚರಾ. ೪).

[ನೀರ್ + ಇಟಾ]

ನೀರಿಯಾಪು (ಕ್ರಿ). ಸೂತಕಸ್ನಾನಮಾಡಿಸು; ಮೈಲಿಗೆ ಕಳೆಯಲು
ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸು : ಮುನ್ನೆ ಪರಶುರಾಮನು ನೀ ಲೋಕದೊಳುಳ್ಳರನು
ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲರುಮನಿಷ್ಠತೊಂದುಸೂಟ್ಟುರಂ ಪೇಲಿ ಪೆಸರಿಲ್ಲದಂತೆ ಕೊಂಡು
. . . ಅವರ ನೆತ್ತರ ಧಾರೆಯೋಗ ತೀವಿ ತನ್ನ ತಾಯಂ ನೀರಿಯಾಪಲುಂ
ತಾನುಂ ಮಿಂದು ತನ್ನ ತಂದೆಗೆ ನೀರ್ಗುಡಲುಮೆಂದು ಮಾಡಿದ
ಶಮಂತಪಂಚಕಂಗಳಂಬಯ್ಯ ಪರ್ಮಡುಗಲ ಕೆಲದೊಳೆಡೆಯಜಾದು
ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಪಂಪಜಾ. ೯-೧೦೪ ನ).

[ನೀರ್ + ಇಟಾಪು]

ನೀರಿಯಾಯಿಸು, ನೀರಿಳಿಸು (ಕ್ರಿ). = ನೀರಿಯಾಪು : ಅಜ್ಜನನ್ನ
ತರಲೆ ಮೆಯ್ಯಲಾಯಿಂ ಪಿಡಿದೊಯ್ಯನೆತ್ತಿ ಮುಲ್ಲನೆ ತಡಿಗಾಗಿಯಾತಂದಿ
ಕೊಳದೊಳ್ ನೀರಿಯಾಯಿಸೆ ನೀರಿಯಾದಂ (ಕಾಂಡಪು. ೯೫೦).
ನೀರಿಳಿಸು : ಬಾಯಿಬಿಡಿಕನಲಾ ವೃಥಾ ರಾಘವನು ಮದನೇಕಿನ್ನು
ನಿನಗಿಹಿಯಾಕದ ಸಾವಿನಲಿ ನೀರಿಳಿಸುವೆನು ನೆತ್ತರಲಿ(ಕುನ್ಯಾಕ. ೨೬-೭).

[ನೀರಿಯಾ + ಇಟಾಪು]

ನೀರಿಯಾಪು (ನಾ). ಜಲಪಾತ; ನೀರ್ಬೀಳು : ಅನ್ನ ಬನ್ನು
ಮೂಡಾಯನ್ನಿಟ್ಟು ನೀರಿಯಾವೆ (ಮೃತು. ೧೯೩೬, ೫೩-೨೮;
ಸು. 550); ಕೊಳ್ತಲೆಯುಳ್ಳ ಕುಡಿತ್ತು ಎರಟ್ಟಿ ಪುಣಿಸೆ ಎ ಮೂಡಾ
ಯ್ಲೋಡಿ ನೀರಿಯಾವೆ ತಾಣಿ ಎ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೫೨; 733).

[ನೀರ್ + ಇಟಾಪು]

ನೀರಿಯಾಹ (ನಾ). ಸತ್ತವರಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ; ಸೂತಕ
ಸ್ನಾನ : "ಅಪಸ್ನಾನಂ, ಮೃತಸ್ನಾನಂ — ಈ ೨ ನೀರಿಯಾಹ"
(ಹಲಾಯು. ೧೦೫-೧೭). [ನೀರ್ + ಇಟಾಹ]

ನೀರಿಯಾಟು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಕುಡಿ, — ಪಾನಮಾಡು : ಕರಗಳ
ನೀಡಿ ನೀರಿಯಾಟು ಪಥಿಕರು (ಅಬ್ಬಲಾ. ೩-೬೩). [ನೀರ್ + ಈಟು]

ನೀರೀಸು, (ಕ್ರಿ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚಲಿಸು ; ಈಜು : "ಬಿಸ್ತಯತಿ =
ನೀರೀಸಿದವಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೨೬೦). [ನೀರ್ + ಈಸು]

ನೀರೀಸು, (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವಿಕೆ ; ಈಜುವಿಕೆ : "ಬಿಸ್ತ—
ಜಲೋತ್ತರಣೇ, ನೀರೀಸಿನೋಹ" (ಕಾಶ್ಯ. ೨೬೦). [ನೀರ್ + ಈಸು]

ನೀರು, 'ನೀರ್' ನೋ.

ನೀರು, 'ನೀರು' ನೋ.

ನೀರು ಅರಂಭ 'ನೀರಾರಂಭ' ನೋ.

ನೀರುಂಬಳಿ (ನಾ). ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೆರೆ, ಬಾವಿ,
ಕಾಲುವೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದವರಿಗೆ ಸರ್ಕಾರವು
ಕೊಟ್ಟ ಉಂಬಳಿ, — ಕೊಡುಗೆ : (೪). [ನೀರ್ + ಉಂಬಳಿ]

ನೀರುಕಂದಾಯ 'ನೀರುಗಂದಾಯ' ನೋ.

ನೀರುಕಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನೀರುಜಬ್ಬೆ, ನೀರುಕಕ್ಕೆ
(ಮೃದಿಗ. ೨೯-೫೫೬). [ನೀರು (< ನೀರ್) + ಕಕ್ಕೆ]

ನೀರುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರು ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೀರನ್ನು
ನಿಲ್ಲಿಸು : ಬೌತಮಾಳಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರ ಉಕ್ಕೇರಿ
ದಾಗ ನೀರುಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೯೪); ಭೂಮಿಗೆ ನೀರು
ಕಟ್ಟುವದರಲ್ಲಿ ಬಹು ಚಮತ್ಕಾರವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಭೂಗೋ. ೬೯).
೨. ನೀರೂರು; ನೀರು ಬರು : ಮನಶ್ಶಾಸ್ತ್ರವೇತ್ತರೂ ಚಕಿತ್ಸಕರೂ
ಅದ ಅವರ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರುಕಟ್ಟುತ್ತ (ಹೊಸಪ್ಪಿ. ೧). ೩. ಸಸ್ಯದ
ಮಡಿಗಳಿಗೆ ನೀರನ್ನು ಬಿಡು, — ಹಾಯಿಸು : (೪).

[ನೀರು (< ನೀರ್) + ಕಟ್ಟು]

ನೀರುಕಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕರ್ಕೋಟಿ : —
ಮಡುವಾಗಲು, ನೀರುಕಟ್ಟಿ" (ಒಷಧಿ. ೨೨).

[ನೀರು (< ನೀರ್) + ಕಟ್ಟಿ?]

ನೀರುಕಣೆಗಳು 'ನೀರುಗಣೆಗಳು' ನೋ.

ನೀರುಕಣಿಗಿಲೆ 'ನೀರುಗಣಿಗಲು' ನೋ.

ನೀರುಕಾಗೆ 'ನೀರ್ಗಾಗೆ' ನೋ.

ನೀರುಕಾರು (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಇಕ್ಕುಳ : (೪). [← ತೆಲು. ನೀರುಕಾಲು]

ನೀರುಕಾಲುನೆ 'ನೀರ್ಗಾಲುನೆ' ನೋ.

ನೀರುಕುಟಿಗೆ 'ನೀರ್ಗುಟಿಗೆ' ನೋ.

ನೀರುಕುಡಿ 'ನೀರ್ಗುಡಿ' ನೋ.

ನೀರುಕುಡಿಸು 'ನೀರ್ಗುಡಿಸು' ನೋ.

ನೀರುಕುದುರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಚರಪ್ರಾಣಿ : ನೀರು
ಕುದುರೆ, ನೀರಾನೆ, ನೀರುನಂಟಿ . . . ನೀರುಯಮ್ಮ ಮುಂತಾದ
ಅನೇಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳುಂಟು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪೩).

[ನೀರು (< ನೀರ್) + ಕುದುರೆ]

ನೀರುಕೂಲಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಕುತ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ತೆರಿಗೆ : ಯಾ ದೇವರಿಗೆ ನೀರುಕೂಲಿ ನೀಡು ಬಿಡುಗೆ . . .
ಸರ್ವಮಾನವನಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ. (ಎಕ. IV (R), ಚಾಮರಾ. ೩-೧೪,
1279). [ನೀರು (< ನೀರ್) + ಕೂಲಿ]

ನೀರುಕೊಳ್ಳರೆ (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಕತ್ತುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಜಲಪಕ್ಷಿ; ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿ : ಕ್ರೌಚ್, ಕ್ರೌಂಡೆ— ೨ ಕೀಚಕ್ಕಿ,
ನೀರುಕೊಳ್ಳಗೂ ಹೆಸರಾಗುವದು, ನೀರುಕೊಳ್ಳರೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೫೯).

[ನೀರು (< ನೀರ್) + ಕೊಳ್ಳರೆ]

ನೀರುಕೊಡು 'ನೀರ್ಗೊಡು' ನೋ.

ನೀರುಕೋಟಿಲೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಡುಬುರೋಗ : ಮಗುವಿನ ಮೈ ತುಂಬಾ ನೀರುಕೋಟಿಲೆ ಎದ್ದಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಕೋಟಿಲೆ]

ನೀರುಕೋಳಿ 'ನೀರುಗೋಲಾ' ನೋ.

ನೀರುಗಂಗಾಳಿ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ತುಂಬಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅಗಲವಾದ ದುಂಡನೆಯ ಲೋಹದ ಪಾತ್ರೆ : (ಕ).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಗಂಗಾಳಿ]

ನೀರುಗಂಟಿ 'ನೀರ್ಗಂಟಿ' ನೋ.

ನೀರುಗಂಟಿಗ (ನಾ). = ನೀರ್ಗಂಟಿ : (ಕ).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಗಂಟಿಗ]

ನೀರುಗಂಡಿ 'ನೀರ್ಗಂಡಿ' ನೋ.

ನೀರುಗಂದಾಯ, ನೀರುಕಂದಾಯ (ನಾ), ನೀರಿಗಾಗಿ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ತೆರುವ ನೀರದಿಯಾದ ಹಣ : (ರೈಸ್. 11, ೫೫೬).

ನೀರುಕಂದಾಯ : (ಮೈಗ. 14, ೬೮೧).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಕಂದಾಯ]

ನೀರುಗಣಿಗಲು, ನೀರುಕಣಿಗಲು, ನೀರುಕಣಿಗಲೆ, ನೀರುಗಣಿಗಲ್, ನೀರುಗಣಿಗಲು, ನೀರ್ಗಣಿಗಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಹೊಳೆ, ಕೆನವುರ, ಧಾತ್ರೀಳಲ, ನೀರುಗಣಿಗಲು (ಮೈಗ. ೧೨-೨೦೦). ನೀರುಕಣಿಗಲು : ನೀರುಕಣಿಗಲು, ತಕ್ತರೋಹಿತ, ನೀರುಕಣಿಗಲು (ಮೈಗ. ೬೩-೧೦೯೧). ನೀರುಕಣಿಗಲೆ : ಅಹೋಯ ಮರಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ನೀರುಕಣಿಗಲೆ ಗಿಡಗಳು ಬೆಳೆದಿದ್ದವು (ಕಂಕಳ. ೩೩). ನೀರುಗಣಿಗಲ್ : (ಕ). ನೀರುಗಣಿಗಲು : (ಕ).

ನೀರ್ಗಣಿಗಲು : ಹೊಳೆನಗಿ, ನೀರ್ಗಣಿಗಲು (ಮೈಗ. ೪೪-೮೭೨).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಗಣಿಗಲು, (<ಕಣಿಗಲೆ)]

ನೀರುಗಣಿಗಲ್ 'ನೀರುಗಣಿಗಲು' ನೋ.

ನೀರುಗಣಿಗಲು 'ನೀರುಗಣಿಗಲು' ನೋ.

ನೀರುಗಣ್ಣಿ 'ನೀರ್ಗಣ್ಣಿ' ನೋ.

ನೀರುಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ನೀರು ತುಂಬಿರುವ ಕಣ್ಣು ; ನೀರು ದಿರುವ ಕಣ್ಣು : ಅರಿಗು ಜನಪದಿಯೊಳು ತೋಕ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾರಣ ತಾಳ್ದನಾ ಸ್ವಪತಿ ನೀರುಗಣ್ಣುಳು ಮೂರ್ಛೋಗನೆ ತಾಯನುಧಾರಣೆಯೊಳು ದೀಕ್ಷೆಗೊಳಲು (ಭರತ. ೫೯-೫೦). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೇತ್ರ ರೋಗ : ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ನೀರು ಸೋರುವುದು : ಕಾವುಗಣ್ಣು, ಉಪ್ಪುಗಣ್ಣು, ನೀರುಗಣ್ಣು, ಜಾರುಗಣ್ಣು, ಸಂಜೆಗಣ್ಣು (ಕುಕ. ೬೨೮). ೩. ನೀರು ಜಿನುಗುವ ಸ್ಥಳ : ಒರತೆ : (ಕ).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಕಣ್ಣು (<ಕಣ್)]

ನೀರುಗರಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗರುಗ : (ಕ).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಗರಗ (<ಗರುಗ)]

ನೀರುಗಾಗೆ 'ನೀರ್ಗಾಗೆ' ನೋ.

ನೀರುಗಾಯಿ 'ನೀರ್ಗಾಯಿ' ನೋ.

ನೀರುಗಾರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?) : ಕಾನತ್ತಂ ಒಂದ ಗ ೧ || ೦ ನೀರುಗಾರಕದಿಂದ ಗ ೧ ಅಂತ್ಯ . . . ವಿಸರ ಮಹಾ ಜನಗಳಿಗೆ . . . ಉತ್ತಿ (ಎಕ. ೪111, ಕೀರ್ತ. ೨೨೪-೫೬ ; 17೧೨).

[?]

ನೀರುಗಾಳಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಮೇಲಿಂದ ಬೀಸಿ ಒರುವ (ತಂಪಾದ)

ಗಾಳಿ : (ಕ). [ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಗಾಳಿ]

ನೀರುಗಿಣ್ಣು 'ನೀರ್ಗಿಣ್ಣು' ನೋ.

ನೀರುಗಿಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಪಕ್ಷಿ : ಜಲಸಸ್ಯಗಳಿಂದಾವೃತ ವಾದ ಕೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀರುಗಿಳಿಗಳು ವಾಸಿಸುತ್ತವೆ (ಪಕ್ಷಿ. ೧೪೫).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಗಿಳಿ]

ನೀರುಗು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಹೊರಚೆಲ್ಲು, -ಸ್ತವಿಸು ; ನೀರುಗುವ ಜಲಕಲಶಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಕೊಂಡು ಒಯ್ಯುತ್ತಿರುವಂತೆ ಇವರನ್ನು ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಕಂಡರಿಸಲಾಗಿದೆ (ಬದ್ಧ ಪ್ರ. VIII, ೫೬೪).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಉಗು]

ನೀರುಗುಂದ 'ನೀರ್ಗುಂದ' ನೋ.

ನೀರುಗುಡಿ 'ನೀರ್ಗುಡಿ' ನೋ.

ನೀರುಗುಳ್ಳಿ 'ನೀರ್ಗುಳ್ಳಿ' ನೋ.

ನೀರುಗುಳ್ಳಿಗಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ನೀರುಗುಳ್ಳಿಗಡ, ಸೀತಾಶ್ರುದೀಪ (ಮೈಗ. ೬೩-೧೫೬೬).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಗುಳ್ಳಿ ? + ಗಡ (<ಗಿಡ)]

ನೀರುಗೇಡಿ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರದವನು ; ನೀರು ದೊರೆಯದವನು : ಮೊಗಲರನ್ನು ದಿಕ್ಕುಪಾಲಾಗಿ ಚೆದರಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಕೊಳು ಗೇಡಿ ನೀರುಗೇಡಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದನು (ಹಿಂದು. ೫೫).

[ನೀರುಗೇಡು + -ಇ]

ನೀರುಗೇಡು (ನಾ). ನೀರು ದೊರೆಯದೆ ಹೋಗುವಿಕೆ ; ನೀರಿನ ಅಭಾವ : 'ನೀರುಗೇಡಿ' ಪರಾ. [ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಕೇಡು]

ನೀರುಗೈ (ನಾ). ನೀರಿನಿಂದ ಒದ್ದೆಯಾದ ಕೈ ; ತೇವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೈ : ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ನೀರುಗೈಯಿಂದ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಮೈಯಲ್ಲಿನನ್ನೂ ತಡವಿದನು (ನಟಭಾ. ೩೬೯).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಕೈ (<ಕೈಯ)]

ನೀರುಗೋಡಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿ ; ಮೊಸಳೆ : "ಶಿಶುಮಾರ ಎಂದು ಮೊಸಳೆ ; ನೀರುಗೋಡಗ ಎಂದೂ ಎಂಬರು" (ನಾಟಕ. ೪). [ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಕೋಡಗ]

ನೀರುಗೋಣಿ 'ನೀರುಗೋಳಿ' ನೋ.

ನೀರುಗೋಳಿ, ನೀರುಗೋಣಿ, ನೀರುಗೋಣಿ(ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಸಸ್ಯ ; "ಚಿವಿಲ್ಲಕಾ" (ಪಂಡಿತ. ೨೬೨) : (ಕ). ನೀರುಗೋಣಿ : ನೀರಬೊಮ್ಮಿಸೊಪ್ಪು, ನೀರುಗೋಣಿಸೊಪ್ಪು, ಇವು ಎರಡು ಬಗೆಯನ್ನು ಎಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಆ ರಸದಲ್ಲಿ ಜೀರಿಗೆ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಕಟುಕರೋಹಿತ, ಈ ಮೂವನ್ನು ಅಜುಮಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಇಳುಕಿ ಅದಂ ಆ ರಸದಲ್ಲಿ ಆರೆದು ಕದಡಿ ಕುನಿಯಲು ಎರಡು ಮೇಳಿ ಮೂಳು ಮೇಳಿ ವಿರೇಕಮಕ್ಕುಂ (ವಿದ್ಯಾ. ೧೧೩). ನೀರುಗೋಣಿ : (ಮೈಗ. ೪೫-೯೯೨).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಗೋಳಿ]

ನೀರುಗೋಲಾ, ನೀರುಕೋಳಿ, ನೀರ್ಕೋಳಿ, ನೀರ್ಗೋಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರುಹಕ್ಕಿ ; ಮುಂಡುಮುಳುಕ : "ಪ್ಲವ ಎಂದು ಮುಂಡುಮುಳುಕ ; ನೀರುಗೋಲಾ ಎಂದೂ ಎಂಬರು" (ನಾಟಕ. ೪).

ನೀರುಕೋಳಿ : ಈ ಅರ್ಕಪುಷ್ಪರೀಯಲ್ಲಿ ನೀರುಕೋಳಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಇವನಿಗೆ ಪೂರ್ವಜನಿಗೆ ಸ್ವರಸಿಯಿರುವುದು (ಅರ್ಕಮಾ. ೪೯) ; ನೀರುಕೋಳಿ ಸಂಗಡ ಅದಿ ಹಾರುಕೋಳಿ ಕಟ್ಟಿ ತುಂಗದ. ನೀರ್ಕೋಳಿ : ಇಲ್ಲಿ ಕುಂದುಂಬಳು, ಕೌಜಲಾ, ನೀರ್ಕೋಳಿ . . . ಜೇಗೆ, ಸುತ್ತೊಂದು ಎಂದು ಸಾವಿರಜಾತಿಗಳಿವೆ (ಸ್ವಪ್ರಕಾ. ೧೨). ನೀರ್ಗೋಳಿ : "ಧಲಾ = ನೀರ್ಗೋಳಿ" (ಕಾಕಳ. ೫೦).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಕೋಲಾ]

ನೀರುಚಂಚಲಿ 'ನೀರುಚೆಂಚಲಿ' ನೋ.

ನೀರುಚೆಂಚಲಿ, ನೀರುಚೆಂಚಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲ ಸಸ್ಯ : "ವಿಶುನ್ಯಂ, ಸುನಿಪಣ್ಣಕಂ—೨ ನೀರುಚೆಂಚಲಿ, ಸುಲಿವಲ್ಲ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೬). ನೀರುಚೆಂಚಲಿ : (೨).

[ನೀರು₁(\leq ನೀರ್) + ಚೆಂಚಲಿ. ತಲು. ನೀರುಚೆಂಚಲಿ]

ನೀರುಜ (ಗು). ರೋಗವಿಲ್ಲದ ; ಆರೋಗ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ನೀರುಜನ್ನಿ ಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು : ಆ ಜ್ವರವು ಪ್ರಕೋಪಿಸಿದರೆ ನೀರುಜನ್ನಿ ಸೊಪ್ಪು ತಂದು ಆ ರಸಮಂ ಹಿಂದಿ . . . ಒಂದಿಷ್ಟು ಕುದಿಯಲು ಕೊಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕದ್ದನ್ನು ಮೈಕ್ಕೆಗೆ ಒತ್ತುವುದು (ವಿದ್ಯ. ೧೭). [ನೀರು₁(\leq ನೀರ್) + ಜನ್ನಿ? + ಸೊಪ್ಪು₂]

ನೀರುಜಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನೀರುಜಪ್ಪೆ, ನೀರುಕಕ್ಕೆ (ಮೈ. ೩೯-೫೫). [ನೀರು₁(\leq ನೀರ್) + ಜಪ್ಪೆ?]

ನೀರುಡ 'ನೀರುಡು' ನೋ.

ನೀರುಡು, ನೀರುಡ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಹಲ್ಲಿಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ : "ನಿಹಾಕೆ, ಗೋಧಿಕೆ" (ನಾಚರಾ. ೨) ; ನೀ[ಪಾಶಂ. ನೀ]ರುಡುವಿನ ಕರಡಿಯ ಮಾರ್ಜಾರದ ವಾಯಸದ ದನಿಗ ಮತಿಕಪ್ಪಂಗಳ . . . ಕರ್ಣಶೂಲಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸುಗಂ (ವರ್ಧ. ೧೧-೪೦) ; ಮೊಸಳೆ ನೀರಾನೆ ನೀರ್ವಾವು ನೀರುಡುಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ . . . ಕಡಲ್ ಕಣ್ಣೆ ಸೆದುದು (ಚಿಬ್ಬ. ೨-೩). ನೀರುಡ : "ನಿಹಾಕಾ, ಗೋಧಿಕಾ—ನೀರಲ್ಲಿರುವ ಉಡುವಿನ ಪೆಸರು . . . ಬೈಲು ಉಡದ ಹಾಗೆಯೇ ನೀರುಡ ಎಂಬುವ ಜಂತು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೪).

[ನೀರ್ + ಉಡು₂]

ನೀರುಣ್ (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಕುಡಿ, —ಪಾನಮಾಡು : ಏಣಶಾಬತತಿ ನೀರುಣ್ ಕಣ್ಣೊಳಿಪಾಳವಾಳಮಂಡಳದಿನೊಂದು ಮುಂದೆಸೆದು ಕೋಜಿ ದುಡಾಗಳತೋಳಭೂರುಹಂ (ಕಾದಂಪು. ೨೨೭) ; ಏರಿ ನೀರುಣ್ಣಡೆ . . . ತಾಯ ಮೊಲೆವಾಲು ನಂಜಾಗಿ ಕೊಲುವಡೆ ಇನ್ನಾರಿಗೆ ದೂಜು ವೆನು (ಒಸಹ. ೨೬) ; ಏರಿಯನೀಡಿಜಾಪೋಳಿಯ ನೀರುಣ್ಣ ಕನಲ್ಲ ಪೋರ್ವ . . . ಗೋರಾಜಿಯ ಲೀಲೆ ಕಣ್ಣೆ ಪಡೆದುದು ಬೆಲ್ತಂ (ಜಂದ್ರಪ. ೨-೨೭) ; ನೀರುಣಲೆಂದು ಪೊಜಮಟ್ಟು . . . ಗಿಜ್ಜನೆಯ್ಕುವ ಸೋರ್ಕಾನೆ ಗಳ ಕಾಲ ಸಂಕಲಿಯ ಗೋಸಮೊಳಂ ಇಂದಿನ ಪೊಜಲ ಸಿರಿಯ ಸಡ ಗರಮಂ ವಿದಿಯಂತಿರ್ಪುದು (ಕಪ್ಪಿ. ೪೪) ; ನಳಿನಂ ಶುಕ್ತಿ ಕೆ ತಲ್ತ ನೀರ್ವನಿಗಳೇ ಸೊಣ್ಣುತ್ತ ನೀರುಣ್ಣ ನಿಶ್ಚಳಮಾತಂಗಮೆ ತೀರನೀರದ ಮಹೀಂದ್ರಂ (ತಲಕಂ. ೨-೫೫). [ನೀರ್ + ಉಣ್]

ನೀರುಣೆಸು (ಕ್ರಿ). ನೀರು ಕುಡಿಸು ; ನೀರುಡು : ನೀರನ್ನು ಒದಗಿಸು : ಈ ಐದು ಪ್ರವಾಹಗಳು ಇನ್ನೂ ಹರಿಯುತ್ತಿವೆ. ಸಾಗ ರಾಂತ ಪೃಥ್ವಿಯನ್ನು ನೀರುಣಿಸಿ ಭಲವತ್ತಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ (ವಿಶ್ವಾಸಂ. ೪೦) ; ಬಿಸಿಲ್ಲ ಮರಗಳಿಗೆ ನೀರುಣಿಸುತ್ತಿದ್ದಿರಿ ; ಕುತ್ಥ-ಗಿತ್ಥ ತಲೆಗೇರಲ್ಲ ತಾನೆ ? (ಮೂರುದಾ. ೭೭). [ನೀರು₁(\leq ನೀರ್) + ಉಣೆಸು₁]

ನೀರುಣೆಸು (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಹಾಕುವಿಕೆ ; ನೀರಿರೆಯುವಿಕೆ ; ಪರಿಸ್ಥಳಗಳಿಂದ ಬಾಳಿವಾನ್ನೆಗೆದು ಬಂಧುರಪೂಗಮಂ ಮುಟ್ಟಿ ಲಲ್ಲಿರ್ವ ಪೊಂಬಾಳೆ ಬಿಡು ಮಕರಂದರಸಮಂ ಸೂಸಲದು ಪೊನಲ್ವರದು ನೀರುಣಿಸಾಗಲು (ಸಾಂಪ್ರ. ೫-೯೭). [ನೀರ್ + ಉಣೆಸು₂]

ನೀರುಣೆಸುಂಕ (ನಾ). ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ಇನ್ನೇ ಧರ್ಮಮಂ ಗೆಯ್ಯೋಂ ನೀರುಣೆಸುಂಕಂ ಬಿಟ್ಟಿ ಕೊಡಲಾ[ಗಿ] ಎಲ್ಲಮಂ ಬಿಟ್ಟೋಮಾ (ಸಾಂಪ್ರ. ೫೧-೫೨ ; ೫೭). 'ನೀರಾಣೆವರೆ', 'ನೀರೋಣೆ' ಪರಾ.

[ನೀರುಣೆ ? + ಸುಂಕ]

ನೀರುತರ್ಕಾರಿ (ನಾ). ವಿನಾಶ : ಕರಿಯನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ವಿನಾಶ ಮಾಡುವ ಸೇರಿದುದೇ ಅಲ್ಲ. ಅದು ಯಾರು ಬೇಕಾದರೂ ಉಪಯೋಗಿಸ ಬಹುದಾದ ನೀರುತರ್ಕಾರಿ (ದತ್ತ. ೮).

[ನೀರು₁(\leq ನೀರ್) + ತರ್ಕಾರಿ₂(\leq ತರಕಾರಿ)]

ನೀರುತಾಪ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತ ? : ಯೃಷ್ಣಿಮಧುಕ, ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಹಣ್ಣು, ಬೆಲ್ಲವತ್ತದ ಹಣ್ಣು ಈ ಮೂಜನ್ನು ಕಷಾಯವ ಕಾಸಿ ಕೊಟ್ಟರೆ ನೀರುತಾಪ ಬಿಡುವುದು (ವಿದ್ಯ. ೧೭೨).

[ನೀರು₁(\leq ನೀರ್) + ತಾಪ₂]

ನೀರುತಿದಿ 'ನೀರ್ದಿತ್ತಿ' ನೋ.

ನೀರುತುಂಬು 'ನೀರ್ದುಂಬು' ನೋ.

ನೀರುತುಳಸಿಗಿಡ (ನಾ). ತುಳಸಿಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (೨).

[ನೀರು₁(\leq ನೀರ್) + ತುಳಸಿ (=ತುಲಸಿ) + ಗಿಡ(\leq ಗಿಡು)]

ನೀರುತೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ತುಂಬಿಡುವ ಬಾಣಿ : ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀರುತೊಟ್ಟಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತುಂಬ ತೊಂದರೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ನೀರು₁(\leq ನೀರ್) + ತೊಟ್ಟಿ₂]

ನೀರುದಂಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನೀರುಹಾವುಗಿಡ, ನೀರುದಂಟು (ಮೈ. ೪೪-೫೫). [ನೀರು₁(\leq ನೀರ್) + ದಂಟು]

ನೀರುದಗೆ (ನಾ). ಬಾಯಾರಿಕೆ ; ದಾಹ : (೨).

[ನೀರು₁(\leq ನೀರ್) + ದಗೆ]

ನೀರುದಲೆಯ (ನಾ). ತಲೆಯಿಂದ ನೀರು ಒಸರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಳಿಯ ಇರುವೆ ; ಗೆದ್ದಲು ; ಗೊರಲೆ : ನೀರುದಲೆಯನ ಮನೆಯಲಿರುವನಯೇರಿವನ ಸತಿಯನುಜೆಯಪ್ಪನ ಸಾರಿ ಬದುಕಿದನ (ಮಡಿಕ್ಕಾ. V. ೧೧೭೭ ; ಬಸವೇಶ್ವರ ಪಂಚಸ್ತೋತ್ರ).

[ನೀರು₁(\leq ನೀರ್) + ತಲೆ₁ + -ಲೆ₂]

ನೀರುದಾರಿ 'ನೀರ್ದಾರಿ' ನೋ.

ನೀರುದಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕೀಟಿಪ್ಪು—ಗಂಧಕ, ನೀರುದಾಳಿ, ವಿಳಂಗ" (ಒಪ್ಪ. ೩೪). [ನೀರು₁(\leq ನೀರ್) + ದಾಳಿ?]

ನೀರುದುರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಉಡೀ, ಬೆಳುದುರೆ, ನೀರುದುರೆ (ಮೈ. ೩೭-೩೮). [ನೀರು₁(\leq ನೀರ್) + ಉದುರೆ₂]

ನೀರುದಗೆ 'ನೀರ್ದಗೆ' ನೋ.

ನೀರುದೋಣೆ 'ನೀರ್ದೋಣೆ' ನೋ.

ನೀರುದೋಷ (ನಾ). ನೀರಿನ ಕಲ್ಮಷದಿಂದಂಟಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ (?) : ನೆಲಾವರೆಯ ಸಮೂಲ . . . ಬೇಸಿಪ್ಪು, ಆ ಬೇರು, ಇವಂ ಚರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ ಊಟನಾದ ಮೇಲೆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಂಬುದು. . . ಮಲಕುದ್ಧಿಯಹುದು. ನೀರುದೋಷ ಕೆಡುಗುಂ (ವಿದ್ಯ. ೧೪೬). [ನೀರು₁(\leq ನೀರ್) + ದೋಷ]

ನೀರುನವಿಲು (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ : ನೀರುನವಿಲುಗಳು ನೋಡಲು ನೀರುಕಾಣೆಗಳಂತಿದ್ದರೂ ಅವು ಕ್ಷುಣ್ಣೀಕ ಪಕ್ಷಿಕುಟುಂಬ (ಪಕ್ಷಿ. ೧೦೧).

[ನೀರು₁(\leq ನೀರ್) + ನವಿಲು(\leq ನವಿಲ್)]

ನೀರುನಾಯಿ (ನಾ). ನಾಯಿಯಂತೆ ಇರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿ : ಆ ಸದ್ದಿಗೋ ಬಿಸೋ, ಎರಡು ನೀರುನಾಯಿಗಳು ಅವಸರದಿಂದ ಈಜಿ, ಹತ್ತಿರದ ಮುಂಡಕನ ಹಳುವನ್ನು ಹೊಕ್ಕುವು (ಸ್ತೋತ್ರ. ೨೬). [ನೀರು₁(\leq ನೀರ್) + ನಾಯಿ(\leq ನಾಯಿ)]

ನೀರುನಿಲ್ಲು 'ನೀರ್ನಿಲ್' ನೋ.

ನೀರುನೆತ್ತಿ (ನಾ). ಬಿದ್ದ ಮಳೆಯ ಫೀರನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ನದಿ, ಸಮುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಪಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಹರಿಯುವಂತೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸುವ ನೆಲದ ಉಬ್ಬುಪ್ರದೇಶ; ಜಲವಿಭಾಜಕ ಸ್ಥಳ; ಇಳಿಮೇಡು : (ಸಂಸ್ಕೃತ. ೧೩೧). [ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ನೆತ್ತಿ]

ನೀರುನೇರಳೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೇರಳೆ ಗಿಡ: ಸೀತಾರಾಮ ನೀರುನೇರಳೆಗಿಡದ ಕಡ್ಡಿಯೊಂದನ್ನು ಮುರಿದು ಹಲ್ಲಿಂದ ಕಚ್ಚಿ . . . ಹಲ್ಲುಜ್ಜುವ ವಿಧಾನ ಗೆಳೆಯನಿಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟ (ಚಗುಕ. ೭೦).

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ನೇರಳೆ($<$ ನೇರಾಲ) + ಗಿಡ($<$ ಗಿಡು)]

ನೀರುಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಹಕ್ಕಿ; ಜಲಪಕ್ಷಿ: ನೀರು ಪಕ್ಷಿಗಳು ಜಲವಾಸ ಗೊಡು ಕಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ (ಪಕ್ಷಿ. ೪೮).

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಪಕ್ಷಿ]

ನೀರುಹಲಸು, ನೀರುಹಲಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಲಸಿನ ಮರ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾಯಿ: ಹಳೆಯಕ್ಕಿಗಟ್ಟಿನೊಳಗೆ ನೀರುಹಲಸಿನ ಕಾಯಿ ಕಳೆಯ ಬೇಯಿಸಿ ಬಿಸಿದು ಕದುಕಿದುದು . . . ತುಪ್ಪವನೆಣಿಸಿದು ಬೇಯಿಸಲು ಭಕ್ತ ಫಲನೀರವನವಾದಾದುದು (ಸೂಪರ್. ೫-೫೮).

ನೀರುಹಲಸು: "ನಿಜಳು, ಅಂಬುಜ, ಇಷ್ಟು ಬೀಜಗಳನ್ನೇರಳೆಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು. ಇದನ್ನು ನೀರುಹಲಸಿನ ಗಿಡವನ್ನು ಮರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೫); ನೀರುಹಲಸಿನ ತೊಳೆ, ಹಲಸು . . . ಇವುಗಳನ್ನು ನೆರೆಹೊರೆಯವರಿಗೂ ಹಂಚಿ ಅದರ ಉಪಯೋಗಕ್ರಮವನ್ನೂ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದರು (ಮಲಮಂ. ೯೫). [ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಹಲಸು]

ನೀರುಪಾರಿವಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರುಹಕ್ಕಿ: "ಜಲಕಪೋತ:—ನೀರುಪಾರಿವಪಕ್ಷಿ" (ಓಷಧಿ. ೩೧).

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಪಾರಿವ, + ಪಕ್ಷಿ]

ನೀರುಪುಚ್ಚಿಕಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ (?): ಬಲಗಡೆಗೆ ನಾಲ್ಕೈದು ನೀರುಪುಚ್ಚಿಕಾಯಿ ಗಿಡಗಳು (ವಯ್ಯಮ. ೧೨).

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಪುಚ್ಚಿ? + ಕಾಯಿ($<$ ಕಾಯ್)]

ನೀರುಪುಕ್ಕಂಪುರಚಿವಲೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಚಕ್ಕೇತಾ ಸೊಪ್ಪು, ನೀರುಪುಕ್ಕಂಪುರಚಿವಲೆಗಿಡ (ಮೈದಿಗ. ೧೧-೧೯೭)

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಪುಕ್ಕಂಪುರಚಿ($<$ ಪುಕ್ಕಂಪುರಚಿ) + ಎಲೆ, + ಗಿಡ($<$ ಗಿಡು)]

ನೀರುಪ್ಪಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುಳ್ಳುಗಿಡ; ಇಕ್ಷುರ; ಗೊಳಗೊಳಕೆ: ನೀರುಪ್ಪಿಗಿಡ, ಮುಳ್ಳುಅಂಕೋಲೆ, ಗೋರಿವಿಡಿ, ಕೋರವಳಕೆ (ಮೈದಿಗ. ೧೧-೧೯೭).

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಉಪ್ಪಿ + ಗಿಡ($<$ ಗಿಡು)]

ನೀರುಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಉಪ್ಪು; ಕಡಲುಪ್ಪು; ಅಡಿಗೆ ಉಪ್ಪು: ನಾರು ಬಲಿಯದ ಹೀರೆ ಎಳೆಗಾಯ್ಲೆ ಕಂಡು . . . ಕತ್ತರಿಸಿ ತುಪ್ಪ ನೀರುಪ್ಪು ನೀರುಳ್ಳು ಕುಂಠಿಗಳನ್ನಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪರ್. ೫-೬). ೨. ಉಪ್ಪು ಕಡಡಿದ ನೀರು; ಉಪ್ಪುನೀರು: ನೀರುಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಕಲಸಿದು ಲವಣೋದಕಿಯನ್ನಿಕ್ಕು (ಮಂಗಳ. ೩೪-೩). ೩. "ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯಿ" (ನೀತಿಮಂ. ೬೫೫): ಬಡತನದಿಂದ . . . ಬಾಲ್ಯದಿಂದ ಪರಗೃಹದಡುಗೊಡು ನೀರುಪ್ಪುಗಳಲ್ಲಿ ಲಯಮಂ ಮಾಡ್ತುಂ (ನೀತಿಮಂ. ೨-೩೬೦). 'ಕಲ್ಲುಪ್ಪು' ಪರಾ. [ನೀರ್ + ಉಪ್ಪು.]

ನೀರುಬಿಲ್ಲೆ, ನೀರುಬಿಲ್ಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ (?): ಇದ ಮೇಹಗಡಣ, ಜಲಗರ, ನೀರುಬಿಲ್ಲೆಯವರಿಗೆ ಮೂಳು ಹುಣಿಸೇಬೀಜದಷ್ಟು ಕೊಟ್ಟು ಮಧುರ ಅಹಾರವಿಕ್ಕಲು ಬಿಲ್ಲೆ ಮಲದೊಳಗೆ ಬೀಳುವುದು (ವಿವೃ. ೧೭೨). ನೀರುಬಿಲ್ಲೆ: ನಂಗಳೇಶದಲ್ಲಿ ನೀರುಬಿಲ್ಲೆ,

ಸಂಧಿವಾತ ಮತ್ತು ಕನ್ಯೆ ಇವಕ್ಕಾಗಿ ಸಹಸಾ ಹುಡುಕಬೇಕಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲ (ಪ್ರಸ್ತ. ೪೨೯). [ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಬಿಲ್ಲೆ:]

ನೀರುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಗುಲ್ಮಿನೀ-ಹರೇಣುಕ, ನೀರುಬಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೪೯). [ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಬಳ್ಳಿ]

ನೀರುಬಳ್ಳಿ, ನೀರುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಕುಲೈಕರ:—ನೀರುಬಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೨೭). ನೀರುಬಳ್ಳಿ: "ಕಾಕನಾಳ:—ನೀರುಬಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೩೦). [ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಬಳ್ಳಿ]

ನೀರುಬಿಡು 'ನೀರ್ಬಿಡು' ನೋ.

ನೀರುಬಿಲ್ಲೆ 'ನೀರುಬಿಲ್ಲೆ' ನೋ.

ನೀರುಬಿಳಿಗಡ್ಡೆಹಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ನೀರುಬಿಳಿಗಡ್ಡೆ ಹಂಬು, ಬಿಳಿಹಂಬು (ಮೈದಿಗ. ೪೩-೯೧೪).

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) - ಬಿಳಿಗಡ್ಡೆ + ಹಂಬು($<$ ಪರಪ್ಪು)]

ನೀರುಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಣಿ: "ಉಪ್ಪು—ನೀರುಬೆಕ್ಕು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೪).

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಬೆಕ್ಕು]

ನೀರುಬೆಟ್ಟ ಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: (ಮೈದಿಗ. ೭೦-೧೪೩೮). [ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಬೆಟ್ಟ? + ಬಳ್ಳಿ]

ನೀರುಬೆರಸು 'ನೀರ್ಬೆರಸು' ನೋ.

ನೀರುಬೇಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಕಾಂಚನ:—ನೀರುಬೇಳ" (ಓಷಧಿ. ೨೯). [ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಬೇಳ]

ನೀರುಬೊಕ್ಕೆ (ನಾ). ನೀರು ತುಂಬಿರುವ ಬಿಲ್ಲು,—ಡೊಗರು: ಕುಳೇರ, ಕರ್ಕಟ:—೨ ವಿಧೀ ಪೆಸರುಗಳು. ಅಂದರೆ ನೀರುಬೊಕ್ಕೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿಧೀಕಾಯಿ, ಸ್ಥಳಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೩).

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಬೊಕ್ಕೆ]

ನೀರುಬೋಗದಬಂಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ನೀರು ಬೋಗದ ಬಂಟಿ, ನೀರ್ಬೋಗದಲ್ಲಿ (ಮೈದಿಗ. ೪೦-೭೦೫).

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ?]

ನೀರುಬ್ಬರ (ನಾ). ನೀರಿನ ಚಿಲುಮೆ,—ಬುಗ್ಗೆ; ಒರತೆ: "ಉಪ್ಪು, ಪ್ರಸ್ತವಣಂ—೨ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ನೀರುಬ್ಬರ, ಬೆಟ್ಟಚಿಲಮೆ, ಬೆಟ್ಟಜಾಗು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೭). [ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಉಬ್ಬರ($<$ ಉರ್ಬರ)]

ನೀರುಬ್ಬು (ನಾ). ನೀರಿನ ಏರಿಕೆ,—ಉಕ್ಕು: ಮೆಣಸಿದುದಿರಲಿ ನಿಖರನದಿಗಳ ಮುಂಜುಕವನು ಮಸುಕವನ ಮಸಕದ ನಿಜಾಸಿನಲಿ ನೀರುಬ್ಬುಗಳ ನಿರ್ಭೋಷದಬ್ಬರದ ಬಿಜುಬುತೆಗಳ . . . ಭೇನುಂಡದ ಗುಮಾದಿನಲಿ ಗಾಡಿಸಿತು ಗೋದಾವರಿ ಕಕುತ್ಸುಜನ (ತೊರಂ. ೩-೧-೪೭). [ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಉಬ್ಬು($<$ ಉರ್ಬು)]

ನೀರುಬ್ರಹ್ಮ (ನಾ). ಕೆರೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ದಡದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (೪).

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಬ್ರಹ್ಮ]

ನೀರುಬ್ರಾಹ್ಮಿ (ನಾ). = ನೀರುಬ್ರಹ್ಮ: (ಮೈದಿಗ. ೧೧-೧೮೯).

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಬ್ರಾಹ್ಮಿ]

ನೀರುಮಂಜಿ 'ನೀರುಮಂಜಿ' ನೋ.

ನೀರುಮಂಜಿಗೆ 'ನೀರ್ಮಂಜಿಗೆ' ನೋ.

ನೀರುಮಂಜು 'ನೀರ್ಮಂಜು' ನೋ.

ನೀರುಮತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮತ್ತಿಮರ: "ಕಾಳಂದಿನೀ—ನೀರುಮತ್ತಿ" (ಓಷಧಿ. ೨೮).

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಮತ್ತಿ($<$ ಮುತ್ತಿ)]

ನೀರುಮನೆ 'ನೀರ್ವನೆ' ನೋ.

ನೀರುಮನೆ 'ನೀರ್ವನೆ' ನೋ.

ನೀರುಮನಿನ ಕಾಯಿ (ನಾ). ಮಾನವನ ಕಾಯಿಯಿಂದ ತಯಾರಿ
ಮವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯಿ : ನೀರುಮನಿನ ಕಾಯಿ
(ಮಿಡಿಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯಿ), ನೀರುಹಲಸಿನ ತೋಳಿ . . . ಹಬ್ಬಳಗಳು,
ಇವುಗಳನ್ನು ನೆರೆಹೊರೆಯವರಿಗೂ ಹಂಚಿ ಅದರ ಉಪಯೋಗಕ್ಕನು
ಪನ್ನೂ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದರು (ಮಲಮಂ. ೯೫).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಮಾನವನ ಕಾಯಿ]

ನೀರುಮಿ 'ನೀರ್ವಿ' ನೋ.

ನೀರುಮುಟ್ಟು 'ನೀರ್ವುಟ್ಟು' ನೋ.

ನೀರುಮೋಗೆ 'ನೀರ್ವೋಗೆ' ನೋ.

ನೀರುಕುಳಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಗುಳ್ಳೆ; ಬುದ್ಬುದ್ಬ: ತೆರೆಯುವ ನೀರ್ವಾವಿವು
ಸರಲದ ಮದಕರಿಯವು ಜಲಗೋಳು ಮುಗಿಲಿವು ನೋರಿಯವು
ತಂಕಿವು ಮುತ್ತಿವು ಸಿದ್ಧ ನೀರುಕುಳಿಯಿಂದ ಮುಗಿಲಿವು (ಸೋಬಸೋ.
೧೫-೩೧). [ನೀರ್ + ಉಕುಳಿ]

ನೀರುಲಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಶಬ್ದ, —ಮೊರೆತ: ಶಂಕರ ಜಟಾಜೂಟ
ವಿಗಲಿತಯ, ನೀರುಲಿಯ ನೋರೆನಿಯ ಜಡೆಮೊಸಲ ತೆರೆನಿಯ . . .
ಜಹ್ನುಜಾತಿಯಂ ದರ್ಶಿಸಿದೊಡನೆ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೯೭-೫೧೯).

[ನೀರ್ + ಉಲಿ]

ನೀರುಮಂಜಿ, ನೀರಂಜಿ, ನೀರವಂಜಿ, ನೀರುಮಂಜಿ (ನಾ). ೧.
ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೆಣಬಿನ ಗಿಡ: "ಅಂಬುಪ್ರಿಯ—ನೀರುಮಂಜಿ"
(ಆಕಾಶ. ೧-೧೬). ನೀರಂಜಿ: ೧. ನೀರವಂಜಿ, ನೀರಂಜಿ, ಹೋಳಿ
ಬೋಳಿ (ಮೈಸೂ. ೬೭-೧೩೭೬); ನೀತೆ, ಭಾವಿಯ ಬಳಿಯ ನೀರಂಜಿ
ಪೊದೆಯ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಳು (ಅನಂತ. ೧೬೬). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ:
ಅಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಾತ್ಮಕವೂ ಜನಪ್ರಿಯವೂ ಆದುದೆಂದರೆ ಕೋಲಾಟವೇ
ಆಗಿದೆ . . . ಕೋಲಾಟವನ್ನು ನೀರಂಜಿ ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿರು
ತ್ತಾರೆ (ಕವಿಕೋ. ೧, ೭೧೬). ನೀರವಂಜಿ: ೧. ನೀರವಂಜಿ, ನೀರಂಜಿ,
ಹೋಳಿಬೋಳಿ (ಮೈಸೂ. ೬೭-೧೩೭೬); ನೀರವಂಜಿ, ಸೋಂಟಿ, ಅರಸಿನ
(ನಮ್ಮನು. ೨೩೮). ನೀರುಮಂಜಿ: ೧. "ನಾದೇಯಂ—ಸೈಂಧವ,
ನೀಲಾಂಜನ, ನೀರುಮಂಜಿ" (ಒಪ್ಪ. ೮೫).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಮಂಜಿ]

ನೀರುಮಂಜಿನಾರು (ನಾ). ನೀರುಮಂಜಿ ಗಿಡದ ನಾರು, —ಹುರಿ:
ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ . . . ಕರ್ಕಾಟಕಶೃಂಗಿ, ನೀರುಮಂಜಿನಾರು, ಅಮೃತ
ಬಳ್ಳಿ ಇವನ್ನು ಬಿಸಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಸಕವ್ಯ. ಪಂ. ೪೪೬).

[ನೀರುಮಂಜಿ + ನಾರು (<ನಾರ್)]

ನೀರುವಕ್ಕಿ 'ನೀರ್ವಕ್ಕಿ' ನೋ.

ನೀರುವಕ್ಕಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ; ಜಲಾಶಯ (?):
ಆ ಹೋಸಗೆಜಿಯ ಬಡಗಣ ಕೋಡಿಯಿಂದ ಮೂಡ ಹೋದ ನೀರುವಕ್ಕಿ
ಯಿಂದ ಅಯ್ಯನಕಟ್ಟಿದ ತಾಯ್ವಕ್ಕದಿಂದ ತೆಂಕಲಾದುದೆಲ್ಲವಿನಿತುಂ
ಪರಮಂಗಿ ಸೀಮೆಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಶ. ೧೧, ೭೩-೪೬; ೧೧೮).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ವಕ್ಕಿ (<ಪಟ್ಟಿ)]

ನೀರುವಡೆ (ನಾ). ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ತೆರಿಗೆ (?): ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಪಳೆಯ ಶಾಸನನ ನೆಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟವಾಗಿ
ನೀರುವಡೆ ಕಾಲುವೆ ಸ್ಥಾನಮಾನ್ಯ ಪೂರ್ವಮರಿಯಾದೆಯೆಂದು
ಕೊಟ್ಟ ಶಿಲಾಶಾಸನ (ಎಶ. XIV, ಗುಂಡು ಶಿಲೆ. ೧೩೨-೧೪; ೧೫೦).
'ಕಾಲುವೆ' ಪರಾ. [?]

ನೀರುವರಿ 'ನೀರ್ವರಿ' ನೋ.

ನೀರುವರಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ, —ಸುಂಕ. 'ನೀರಾಣಿ
ವರಿ' ಪರಾ. [ನೀರು, (<ನೀರ್) + ವರಿ]

ನೀರುವಲೆ 'ನೀರ್ವಲೆ' ನೋ.

ನೀರುವಳಿ (ನಾ). ನೀರಾವರಿ ಇರುವ ಪ್ರದೇಶ (?): ಹಲ್ಲುಣೆಯ
ಬೂರ ಮುಂದಣ ಬ್ರಹ್ಮನೇವನ ಕೆಜಿಯುಂ ಅಲ್ಲಿ ಬಡಗಣ ಹಳ್ಳದ
ಕಾಲ್ಪಿಯುಂ ಅಂತರಜ ನೀರುವಳಿಯುಂ ಬೆಳೆವ ಭೂಮಿ ಎನಿತುಂಟಿ
ನಿತುಮಂ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಪಾಶಾ. 1X-1,
೭೫೦-೫೫; ೧೧೪೫); ಹಾಸನದ ಸೀಮೆಯೊಳಗಣ ಸೆಟ್ಟಿ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಸಲುಪಂಥಾ
ಜತುಸ್ಸೀಮೆಯೊಳಗಾದ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ಕಟ್ಟಿ ಕಾಲುವೆ ಅಣೆ ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟಿ
ಹೊಲ ಮೇರೆ ನೀರುವಳಿ ಇವೆಲ್ಲಂ ಒಳಗಾಗಿ (ಎಶ. V, ಹಾಸನ. ೨-೧೭;
೧೫೩). [ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಬಳ್ಳಿ (<ಬಟ್ಟು)]

ನೀರುವಜಿಗೋಲಾ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ದಾಟುವ ಸಾಧನ;
ದೋಣೆ; ಹರಿಗೋಲು: "ಅರಿತ್ರಯನೆ ನೀರುವಜಿಗೋಲಕ್ಕು
[ಪಾಶಾ. ನೀರೆ 'ಹಜಿಗೋಲಕ್ಕು, ನೀರುವಜಿಗೋಲಕ್ಕು]' (ಮಂಗರಾ.
೧೨೩-೧೩). [ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಪಜಿಗೋಲಾ (<ಪಜಿಗೋಲಾ)]

ನೀರುವಾಟಿ (ನಾ). ಬಿದಿರಿನ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಗಿಡ: ಚತ್ಯಾಣೆ,
ನೀರುವಾಟಿ (ಮೈಸೂ. ೫-೧೩೦). [ನೀರು, (<ನೀರ್) + ವಾಟಿ]

ನೀರುವಾವು 'ನೀರ್ವಾವು' ನೋ.

ನೀರುವ್ಯಾಧಿ (ನಾ). ನೀರಿನಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ವ್ಯಾಧಿ (?): ಕಾಡುನುಗ್ಗಿ ಅರಳಿಸಿ . . . ನೀರೆರಸ, ಇವ ಮರ್ದಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳಿ ನೀರುವ್ಯಾಧಿ ಮಾಣ್ಣುಂ (ವಿವಿ. ೧೭೭).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ವ್ಯಾಧಿ]

ನೀರುಸಂಬರೇಣುವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಎಲೆ: ನೀರುಸಂಬ
ರೇಣುವಲೆಯನ್ನು ಬಿಸಿ ಮಾಡಿ ತೆಗೆದ ರಸ ೩ ಬುಡ್ಡು ತೂಕ, ಹರಳೆಣ್ಣೆ
೨ ಬುಡ್ಡು ತೂಕ . . . ಇವನ್ನೆರೆದು ಕುದಿಯಲು ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಚು
ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೫೧೫).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಸಂಬರೇಣು + ಎಲೆ]

ನೀರುಸಣ್ಣೆ ಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಸೂ.
೫-೭೬).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಸಣ್ಣೆ (<ಸಣ್ಣೆ) + ಹುಲ್ಲು (<ಪುಲ್)]

ನೀರುಸಣ್ಣೆ ಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: ನೀರು
ಕಣಗಳು, ತಕ್ರೆರೋಟ, ನೀರುಸಣ್ಣೆ ಸೊಪ್ಪು (ಮೈಸೂ. ೬೩-೧೫೧೧).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಸಣ್ಣೆ + ಸೊಪ್ಪು]

ನೀರುಸಬ್ಬ ಸಿಗಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ನೀರು
ಸಬ್ಬ ಸಿಗಿಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುಸಬ್ಬ ಸಿಗಿಹುಲ್ಲು (ಮೈಸೂ. ೬೭-೭೩೩).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಸಬ್ಬ ಸಿಗಿ + ಹುಲ್ಲು (<ಪುಲ್)]

ನೀರುಸಲ್ಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಬಾನಾವರ, ನೀರು
ಸಲ್ಲೆ, ಹನಕೆ (ಮೈಸೂ. ೩೯-೭೭೫). [ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಸಲ್ಲೆ ?]

ನೀರುಸಿರಿ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಉಸಿರಾಡುವ ಜೀವಿ; ಜಲಚರ:
ಬೀಸುತೆ ಪುರಿನೇರ್ ಜೆಣಿದಾ ಬಲೆಯನ್ . . . ಪಿಡಿವನ್ ಬಯಲಾ
ಕೂರುಸಿರಿಗಳನ್, ಮೇರ್ ಕಡಲಾಬದ ನೀರುಸಿರಿಗಳನ್ (ಅಂ. ೫೧೧.
೧೩-೩೨೪); ಕಡಲ ನೀರ್ಕೂರುಸಿರಿಗಳ್ಳಿಯಾಗಿ ಎಸೆದು ಬಿಡು ಎನ್ನನ್
(ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೦-೬೫೬). [ನೀರ್ + ಉಸಿರಿ]

ನೀರುನೀನಿನ ಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; "ಭಾಜೀ"
(ಪಂಡಿತ. ೨೪೨): (?). [ನೀರು, (<ನೀರ್) + ? + ಗಿಡ (<ಗಿಡು)]

ನೀರುಸುಳಿ 'ನೀರ್ಸುಳಿ' ನೋ.

ನೀರುಹಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರುಪ್ರಾಣಿ: "ಶಂಕುಃ—ನೀರುಹಂದಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೩).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಹಂದಿ (<ಹಂದಿ)]

ನೀರುಹಂಬು (ನಾ). = ನೀರುಹಬ್ಬಿ : ನಾಡೇಯಾ, ನೀರುಹಬ್ಬಿ, ನೀರುಹಂಬು, ಪರವಾಳ (ಸಸ್ಯ. ೨೬).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಹಂಬು (<ಪರವಾಳ)]

ನೀರುಹಕ್ಕಿ 'ನೀರ್ವಕ್ಕಿ' ನೋ.

ನೀರುಹಬ್ಬಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿದಿರು : ವಿದುಲಂ=ನೀರು ಹಬ್ಬಿ (ವಿದ್ಯ. ೫೯). 'ನೀರುಹಬ್ಬಿ' ಪರಾ.

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಹಬ್ಬಿ]

ನೀರುಹನಿ 'ನೀರ್ವನಿ' ನೋ.

ನೀರುಹಬ್ಬಿ, ನೀರಹಬ್ಬಿ (ನಾ). ಬಿದಿರಿನ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಪರವಾಳ, ವಿದುಲಂ, ನಾಡೇಯಾ, ಅಂಬುನೇತಸಃ—೪ ನೀರು ಹಬ್ಬಿಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೪); 'ನೀರುಹಬ್ಬಿಯನ್ನು ಹಾಲಿ ನೋಡನೆ ಆರೆದು ಕುದಿಯಲು ಕೆಲ್ಲು ಬೀಳುವುದು' (ಸಚ್ಚ. ಪರಿ. ೪೯೬); ಹಬ್ಬಿ, ನೀರುಹಬ್ಬಿ, ನುಗ್ಗಿ ಮೊದಲಾದ ಪುಷ್ಪಭೂತವಾದ ವೃಕ್ಷಗಳು (ಕೃಷಾ. ೨೨೮). ನೀರಹಬ್ಬಿ : "ನಾರಂಗ—ನೀರ ಹಬ್ಬಿ, ಕೊಳವಳೆ, ನೀರುಮಂಜಿ" (ಒಷಧಿ. ೮೫); ಎರೈ ಮಿತ್ರನೆ, ನೀರಹಬ್ಬಿಗಿಡ ಬಾಗಿರುವುದು ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೋ ಅಥವಾ ನದೀ ನೇಗದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೋ ? (ಶಾಕುಂ. ೨೦-೨೪). 'ನೀರ್ಬಿತ್ತ' ಪರಾ. [ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಹಬ್ಬಿ]

ನೀರುಹಲಸು 'ನೀರುಪಲಸು' ನೋ.

ನೀರುಹಾದಿ (ನಾ). ೧. "ತೊರೆ; ನೀರುಹಾದಿ; ನಾಲೆ; ಕೊರಕಲು" (Nalliah. ೨೦೯೫). ೨. (ಹಡಗು ಮುಂತಾದುವು ಗಳು) ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವ ಮಾರ್ಗ; ಜಲ ಮಾರ್ಗ; ನೀರುಹಾದಿಯ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ವಾಯುಮಾರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ ಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಹಾದಿ (<ಪಾದಿ)]

ನೀರುಹಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೀರು ಬಿಡು; ನೀರನ್ನು ಹರಿಸು : ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ನೀರುಹಾಯಿಸುವ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡ ಬೇಕಾದದ್ದು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ (ವ್ಯಮ. ೬೩); ಬುದ್ಧಿವಂತ ಮನುಷ್ಯ ಕಾಲುವೆ ತೋಡಿ, ಗಡ್ಡೆ ತೋಟಗಳಿಗೆ ನೀರುಹಾಯಿಸಿ ಗಿಡಮರಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಬಂದ (ಸಸ್ಯ. ೪).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಹಾಯಿಸು (<ಪಾಯಿಸು)]

ನೀರುಹಾವು 'ನೀರ್ವಾವು' ನೋ.

ನೀರುಹಾವುಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನೀರುಹಾವುಗಿಡ, ನೀರುಹಂಬು (ಮೈಥಿ. ೪೮-೯೫೦).

[ನೀರುಹಾವು + ಗಿಡ (<ಗಿಡು)]

ನೀರುಹಿಪ್ಪೆ 'ನೀರಿಪ್ಪೆ' ನೋ.

ನೀರುಹೊಗೆ (ನಾ). ನೀರಿನಿಂದ ಮೇಲೇಳುವ ಉಗಿ, —ಹಬಿ : (೪).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಹೊಗೆ, (<ಪೊಗೆ)]

ನೀರುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತರಕಾರಿಗೆಡ್ಡೆ; ಈರುಳ್ಳಿ : "ಲತಾಕಾ, ದುದ್ರಮಃ — ಅದು ನೀರುಳ್ಳಿ" (ನಾಚರಾ. ೧೧೨); ಬೆಲ್ಲದ ನೀರಿನಿಂದಲೇನು ಬೇವು ಸಿಹಿಯುಳ್ಳದೆ ಕತ್ತರಿಯ ಲೇಪನಿತ್ತದೇನು ನೀರುಳ್ಳಿ[ಳ್ಳಿ]ಯ ದುರ್ಗಂಧ ದೂರವು (ಜಸ್ಯ. ೪. ೫೪-೧೧೬); ನೀರುಳ್ಳಿಯ ಗಡ್ಡೆಯು ಮನದೊಳುತ್ತಾಯೊಳವಗಮೊಂದು ತಲೈಯಂ

ಚೆಲ್ಲು ಜಾಡಿಯಂ ಕಲಸಿ ಮೆಲ್ಲದ ಮಾನವನೇನ ಬಲ್ಲವಂ (ಸೂಕ್ತ. ೧೧-೯೩); ಅಂಬೆಹಳದಿ ಕಾರ್ಗಿಣನು ನೀರುಳ್ಳಿ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಕರಿಬೇವು ಸಹಿತ ಸಿಂಹ ಕೊಗಲಿ ಪಿಪ್ಪಲಗಾಯ ಕೊಯ್ದರು (ಮೋಹತ. ೪-೬೦); ತುಳಸಿ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೀರುಳ್ಳಿಯನು ಹಾಕಿ ಹೊಲಸು ಹೋಗ್ತದೆ ಹಲವು ಕಾಲಿದ್ದರೆ (ವಿವಾ. ೧೨-೩); ನೀರುಳ್ಳಿಯವನ ಸಂಗಡ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಮೋರೆಯಲ್ಲ ನಾರದೆ ? (ಗಾಡ). 'ಈರುಳ್ಳಿ' ಪರಾ.

[ನೀರ್ + ಉಳ್ಳಿ, -/ಕಮಿ. ತುಳು. ನೀರುಳ್ಳಿ; ತೆಲು. ನೀರುಳ್ಳಿ] ನೀರುಳ್ಳಿಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). = ನೀರುಳ್ಳಿ : ನೀರುಳ್ಳಿಗೆಡ್ಡೆ ಒಣರೊಟ್ಟಿ ತಕ್ಕೊಂಡು ಹಳದಿ ಬಾಯ ಬಿಡುತಾನೆ (ನಾಪದ. ೧೩೬).

[ನೀರುಳ್ಳಿ + ಗೆಡ್ಡೆ (<ಗಡ್ಡೆ)]

ನೀರೂಟ (ನಾ). ನೀರೂಟೆಸ್ಕ : ಉಪಾಯ ಬಾಯ್ಗೆ ಪೊರಸಿ ಕಾಸಿ ನೀರೂಟೆಮಂ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಾದೊಡಂ ಮಜ್ಜೆಗಿಯಲ್ಲಾದೊಡಂ ಕುಡಲ್ ಆ ಉಳಿ ವಜ್ರದಂತೆ ಬಲ್ಲಾಗಿರ್ಪುದು (ರೋಕೋಪ. ೫-೪೦ ಬೇಕ); ಪಜಾದುಗುವ ರಸಾಸಾರಮೆ ಕೊಳಗೊಂಡೆಂದು ನೀರೂಟೆಳ್ಳುಳಸ ವಲ್ಲಿ ಕರ್ಪಿಸ ಕೆಯ್ಯಳ್ (ಚಂದ್ರ. ೧-೯೩); ತಮೋಳ್ ಪಳಂಚಲಿ ಪೊಕ್ಕೊಂಚಲ ಕಾಯೊಳುಕರ್ವೇನೀರಿಂದಂ ಬಸಂಗಳ್ ಗುಂದಲಿ ನೀರೂಟ ಮಿದೇಕೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ತೊಬಲ್ಪುತಿರ್ಪರಿಂತೆಮ್ಮನೆಂದಲಿನಂತಿರ್ಪು ಪುಟಾಣಂ ಗಳ್ (ದರ್ಭ. ೧-೪೩); ಅಲ್ಲಿಂದೊಪರ್ ರಸದ ಸಾರಪ್ರವಾಹಂ ಗಳಿಂದಂ ಬೆಳಗುಂ ನೀರೂಟೆಮಂ ಪಾರದೆ ಕೆಲವೆಗಳ ಕ್ಷೇತ್ರಮೆಲ್ಲಂ (ಪಾಠ. ೧-೭೯).

[ನೀರ್ + ಉಟ]

ನೀರೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಸು, —ಉಡಿಸು: ಲೀಲೆಗಾಲಯ ಮಾಡ ಪುರದ ಪೊಳಗೆ ಬೀಡಂ ಬಿಟ್ಟರ್ದ ನೀಲಗಿರಿಯಂ ನೀರೂ ಡಿಸಲ್ ವ್ಯಾಳನೇಯಾ ಪೋಗಲ್ (ಪುಷ್ಪಾ. ೭-೬೦ ಪ); ಜವುಗನೆಲ ಗಳಿಗೆ ನೀರೂಡಿಸಿದ ಅಸಂಖ್ಯನದೀಪ್ರತೀಕಗಳು (ಬದ್ಧಪ್ರ. viii ೩೬೦೪).

[ನೀರೂಡು + -ಇಸು]

ನೀರೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರು ಉಡಿಸು : ಆ ವಾಹಿನೀಪ್ರವಾಹ ಮೊಂದೊಂದೆಯೊಳಂದಂದಿಗೆ ಬಂದುಬಂದು ನೀರೂಡುವ ದೇವರಮಣೀ ವನಚರಣೇಂದ್ರಕಟಿಪಕಟಿನಿರ್ಯುತಮಾಲಪಲ್ಲವರಸಾನುಕಾರಿ ದಾನ ಧಾರಾಪೂರದಂ . . . ಎನೆವುದು (ಚಂದ್ರ. ೧-೪೪ ಪ); ಬಸಮಂ ನೀರೂಡಿ ನಿಶ್ಚಂ ಬಳೆಯಿಸುವ ಬೆಸಂಚಿತ್ತ ಪೋ ಧಾರೆಯಿಂ ತಾಮನಲಾ ನೀರ್ಗಾಯ್ನಳಂ ಭೋರ್ಗಜಿದುಗುವೇನೀರಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೮೭); ನೀರೂಡಿ ನೆಹಿ ಸಲಹಿದರೆ ತಾಲ್ಮಲಿನ್ನಕ್ಕೆ ಬೀಜುವುದುಂಟೆ ಸತ್ಪಲಸ (ಮೋಹತ. ೪೧-೭೪). ೨. ನೀರನ್ನು ಹೀರಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೀರು ಕುಡಿಸು : ರವಿದುಗ್ಧಂ ಪಾರಿವದಚ್ಚವುಂದುರದ ವಿಸ್ತೃ ತಗರ ಕೋಡಿನ ಮುಷಿಯೆಂಬಿನನೊರಸಿ ಕಾಸಿ ನೀರೂಡುವುದುಳಿಯಂ ತೈಲತಕ್ರ ದೊಳ್ ಪಮಿಯಕ್ಕುಂ (ರೋಕೋಪ. ೫-೪೦); ನೀರೂಡುವಂತೆ ಮದನನ ಕೂರಿಯಂ ಚುಯ್ಯನುತ್ತು ಪೊಗೆ ಪಾಯ್ವನೆಗಂ ನೀರೇಜವನ ದೊಳರ್ದವನೋರಂತಿರೆ ವಿರಹದಹನದಗ್ಧಿಯರನಳಂ (ರೀಲಾಸ. ೯-೧೩೨). ೩. ನೀರನ್ನು ಹೀರಿಕೊಳ್ಳು; ನೀರುಣ್ಣು : ಕಾಸಿದ ಲೋಹ ಕಾವು ಹತ್ತಿ ಕನಲಿ ಕೆಂಗಲಿಸಿ . . . ಎರಹದಲ್ಲಿ ಹರಿದು ನೀರೂಡಿ ಭೋ ಭೂತವಾಗಿ ಪ್ರತಿಯಾಗುವಂತೆ, ಹರಿಹರನ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದ ಹರಿದು ಬಂದಿದೆ ಈ ಕಾವ್ಯ (ಭಾಷೀ. ೧೪೫).

[ನೀರ್ + ಉಡು]

ನೀರೂಪ (ಗು). ೧. ಆಕಾರವಿಲ್ಲದ; ನಿರಾಕಾರವಾದ. ೨. ವಿದ್ಯಾಪಗೊಂಡ; ವಿಕಾರವಾದ. (ನಾ). ೩. ಆಕಾರವಿಲ್ಲ ದುದು; ನಿರಾಕಾರವಾದುದು : ಆ ಮೋಡಗಳು ಪಾರವಿಲ್ಲದವಕ್ಕೆ

ಪಾರವೀಯುತ್ತನೆ. ನೀರೂಪವನ್ನು ಸರೂಪವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತನೆ
(ರಾಮಾಣಿ. ೧೦೬). [ಸಂ.]

ನೀರೂರು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರು ಸುರಿ, - ಜಿನುಗು : ಅವಳು ಸ್ವಲ್ಪ
ದೂರಕ್ಕೆ ಸರಿದಿದ್ದಳು. . . ಕಣ್ಣು ಕುಣಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀರೂರುತ್ತು (ಪ್ರಾಸ. ೩).
೨. ತೇವವಾಗು ; ಒದ್ದೆಯಾಗು : ಚರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ
ಹೊರಪದರ-ಎಪಿಕ್ಯೂಟಿಕಲ್. ೧-೨ ಮೈಕ್ರಾನ್ ದಪ್ಪ, ನೀರೂರು
ವುದಿಲ್ಲ (ಕೀಟಜ. ೮). [ನೀರು, (<ನೀರ್)+ಊರು (<ಊರು)]
ನೀರೂಳಿಗೆ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಹೊತ್ತು ತರುವ ಕೆಲಸ : (ಕ).
[ನೀರ್+ಊಳಿಗೆ (<ಊಳುಗ)]

ನೀರೆ 'ನೀರಿ' ನೋ.

ನೀರೇಡೆ (ನಾ). ನೀರಾದ ಸ್ಥಳ, - ಜಾಗ : ಜಲಾಶಯ : ಧಾರ
ಮೊಳೆ ಸಿಲ್ವ ಬಂದ ನಿಜವಲ್ಲದಂ ಬಸದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತಂ . . . ಮಿಗೆ
ನೀರೇಡೆಯಂ ಬಲುಕಟ್ಟುಗಟ್ಟು ವರ್ (ಪುಲ್ಲಕಾ. ೫-೯೦). [ನೀರ್+ಎಡೆ]
ನೀರೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ನೀರು ಹಾಯಿಸು, - ಬಿಡು : ಮುಚ್ಚಿಯಿಲ್ಲದೆ
ತೀವಿದ ಕೆಲಸಿಯಂತೆ ನೀರೆತ್ತದೆ ಫಲಮಾದ ತೋಟದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೮-೫೧).
[ನೀರ್+ಎತ್ತು]

ನೀರೇಡೆ (ನಾ). ನೀರಾದ ಹೃದಯ ; ಕರಗಿದ ಮನಸ್ಸು : ಚಿತ್ತ
ಉಪರಮೆ ಹೊಂದುವಾಗಲೆ ಪಾಪ, ನೀರೇಡೆ ನೊಂದಿತು (ಪಾಪಪಾ. ೫೭-೪೮). [ನೀರು, (<ನೀರ್)+ಎಡೆ (<ಎಡೆ)]

ನೀರೇಕಲು 'ನೀರೇಕಲು' ನೋ.

ನೀರೇಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರನ್ನು ಚೆಮುಕಿಸು, - ಸಿಂಪಡಿಸು :
ಲಕೋಟೆಯನ್ನು ಹರಿದ, ಹಿಂದೆಯೇ ಮೂರ್ಛಿಹೋದ ಅನಂದೋದ್ರೇಕ
ದಿಂದ . . . ಹೊತ್ತು ತಂದು ಹಾಸಿಗೆಗೆ ಚೆಲ್ಲಿ ಮುಖಕ್ಕೆ ನೀರೇಚಿದರು
(ಪುಚ್ಚು ಪು. ೧೭). ೨. (ಆಲಂ) ಕುಗ್ಗಿಸು ; ಕಡಮೆ ಮಾಡು :
ಸಿಟ್ಟು ಮೂಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಈ ಎಲ್ಲ ಅವಸರದ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ
ಆ ಘಟನೆಯ ನೆನಪಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಹಿಗುಪ್ಪೆ ಸಿಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ನೀರೇಚಿತು
(ಮೂರುದಾ. ೨೨೪). [ನೀರು, (<ನೀರ್)+ಎರಚು (<ಎರಚು)]

ನೀರೇ 'ನೀರೇ' ನೋ.

ನೀರೇಸರು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೊಣಸಿನ ಸಾರು ; ಬೇಳೆ
ಯನ್ನು ಬಳಸದೆ ಮಾಡುವ ಸಾರು ; ಗೊಡ್ಡುಸಾರು : (ಕ).
೨. ಅಡುಗೆಗಾಗಿ ಕುದಿಯಲು ಇಟ್ಟ ನೀರು ; ಕುದಿನೀರು :
"ನೀರೇಸರು-ಅಡಿಗೆಗೆ ಕುದಿ ಇಟ್ಟ ನೀರು" (ಜಾನಕೀ. ೧೨).
[ನೀರು, (<ನೀರ್)+ಎಸರು (<ಎಸರ್)]

ನೀರೇ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸೆಳೆ ; ನೀರು ಸೇಡು.
೨. (ಆಲಂ) ಹಾಳುಮಾಡು ; ನಾಶಗೊಳಿಸು : ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ
ರೂಪಕ್ಕೆ ನೀರೇಳಿಸುವಳೆ (ಅನ್ಯುತ. ೨-೫೨).
[ನೀರು, (<ನೀರ್)+ಎಳೆ, (<ಎಳೆ)]

ನೀರೇಳ್ವು (ನಾ). ಎಳ್ಳು ಸಹಿತವಾದ ನೀರು ; ಕಿಲೋದಕ :
ನೀನನ್ನೆನಗೆ ಸತಿಯಲ್ಲ. ನನಗಾಂ ಪತಿಯಮಲ್ಲ, ತರ್ಪಣಂ ಕೊಟ್ಟನೊ
ನೀರೇಳ್ವು ಕೊಳ್ ! (ಪ್ರೀತಾಪಾ. ೯೪-೪೪೦).
[ನೀರು, (<ನೀರ್)+ಎಳ್ಳು, (<ಎಳ್ಳು)]

ನೀರೇಕಲು, ನೀರೇಕಲು, ನೀರೇಕಲು (ನಾ). ನೀರಿನ ಸುರಿತ ;
ನೀರುಬೀಳು ; ಜಲಪಾತ : ಮೂಡಲು ನೆಯದಲೆಯ ಹುಲಿಯ
ಮಾಣಿಯ ಮಧ್ಯದ ನೀರೇಕಲು ಹೊಂನೆಯ ಮರನ ಒತ್ತಿನಲು ನಟ್ಟ
ಪಾಮನಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. VIII, ಕೀರ್ತ. ೧೩೩-೧೭ ; 1404) ;
ತೆಂಕಲು ನೀರೇಕಲು ಪೊಳಗಾಗಿ . . . ಪಡುವಲು ನೀರೇಕಲು

ಪೊಳಗಾಗಿ (ಬೊಂಕಾ. ೧೯೪೦, ಕುಮಟ. ೧೧೩-೨೦ ; 1475). ನೀರೇ
ಕಲು : ಪಡುವಲು ಕಂಬವಾರು ಬಂದ ಹಾಗೆ ನೆಲನಂಜು ನೀರೇಕಲಿ
ನೆಟಿ ಲಿಂಗಮುದ್ರೆ, ಕಲುಗಡಿ (ಎಕ. VIII, ಕೀರ್ತ. ೫೧-೩೩ ; 1630).
△ ನೀರೇಕಲು : ನೀರೇಕಲು ಜಲಪಾತಾಣ ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪ ಸಹ
ವಾಗಿ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸುಖಂಬಾಳ್ವರು (ಮೈ. ೧೯೩೧, ೬೪-೧೭ ;
1398). [ನೀರ್+ಎಕಲು]

ನೀರೇಕಿ, ನೀರೇ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರು ಸುರಿ ; ನೀರುಹಾಕು ; ನೀರು
ಹನಿಸು : ಪುಣ್ಯಮೆಂದು ನಿಜವಲ್ಲಗೆ ನೀರೇಕಿವೆಗ್ಗನಂತೆ ಕೆಮ್ಮಿಗೆ ಸುಖ
ಮಂದಸದ್ವಿಷಯಸೌಖ್ಯದೊಳಿಂತಿಹಲ್ಲಿ ತಕ್ಕುದೇ (ಕಾಂಡಾ. ೮೪೭) ;
ಪೂಗಿದುನೆಂಬ ಪೆಸರಿಗೆ ಕೊಳವಳ್ಳಿಯ ಗಿಡುಗಳಂ ನಟ್ಟು ನೀರೇಕಿದು
ನಡೆಪೆ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಪೂವಿನಂತಾಗಲಿಯದು (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೭-೭೯) ;
ನೀರೇಕಿವಳ ವದನಂ ಕೈನೀರೇಳುಪೊಳೆಯಲಿಂದು ಸಿಕ್ಕಿದನುತುಂ
(ಉದ್ಯ. ೩-೩೧) ; ತೋಳ ನೆಗು ನೀರೇಕಿಯೆ ಗಳತ್ಯಕ್ಕೆ ಪರಿದೊಡ
ವಿಾಂಬಿನ ನೆವದಿಂ ಹಂಗಳ ಮುದ್ದುಮೊಗನ ನೋಡುವರು (ನೋಡತ. ೨-೩೦) ;
ಬೆಣ್ಣೆಗಳ್ಳನ ಕೊಬ್ಬಿದುದರದೊಳ್ಳೊಚ್ಚ ಪೊಸ ಸುಣ್ಣ ಮಂ
ಪೊಯ್ದು ನೀರೇಕಿದಂತೆ ಮಾಡಿ (ಚೈಮಿಭಾ. ೭-೨೯) ; ದಾರಿದಾರಿಯೊಳು
ವಟ್ಟಿಗೆಗಳೊಳಗೆ ನೀರೇಕಿವಲಾಪನದಾ ತೋರವೊಲಿಗಳಿಗೆಜಗಿದ ಪಾಂಥರ
ದಿಟ್ಟು ತೋಡುವುದನಿಮಿಷತೆಯನು (ಕಂನಿ. ೨-೫೪). ೨. ಅಭ್ಯಂಜನ
ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸು : ಎಣ್ಣೆಯನೂಡಿ ನೀರೇಕಿದು ತೂಪಿದು . . .
ಪಾಲೇಕಿದೋವಿ ಚಿಣ್ಣ ನ ಪಕ್ಕೈದಿದಳು (ನೋಡತ. ೪-೭೫) ; ತರಳರಿಗೆ
ನೀರೇಕಿದು ಕಾಂಚನವರದುಕೂಲವನಿತ್ತು (ನಳ. ೮-೪೮). ನೀರೇಕಿ :
೨. ಅಕೆ ತನ್ನ ಎಳೆಯ ಮಗುವಿಗೆ ನೀರೇಕಿಯುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ).

[ನೀರ್+ಎಕಿ]

ನೀರೇಜ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು ; ತಾವರೆ ; ಕಮಲ :
ನೀರೇಜಮಿಮ್ಮಾವು ಮಲ್ಲಿಗೆಯಿಂದಿಂಪನಲ್ಲೊಂದಮದಿನೋ ತಾನ
ಬ್ಬಿಯುಂ ತೊಯ್ದು ಮುಲ್ಲಗೆ ಸಂದಂಗಳನೆಂಬಜಂ ಪಡೆದಂತಾ
ಕಾಂತಿಯಂ ಕಾಂತಿಯಂ (ಸಂಸಭಾ. ೪-೭೫) ; ಜರಿಯಿಂದಂ ಕೂಡಿ
ಬೆಳ್ಳಂ ತಳೆಯೆ ತಲೆ ದಳದ್ರಕ್ತ ನೀರೇಜಮಂ ಪೋಲಿರೆ ಕರ್ಣ (ಕಾಂಡಾ. ೩೩) ;
ರತ ಮನ್ನುಹರ ಮಾತೆಯಂತೆ ಬಳಿದಳು ಕುವರಿ ಪಾರ್ಥಿವಕುಮಾರ
ಕಂದರ್ಪರಾ ಕಣ್ಣಿನೊಳಂ ಸೆಲೆಯುವ ಸರೋವರದ ಚಾರುನೀರೇಜ
ದೋಲ್ (ಪ್ರೀತಾಪಾ. ೪೧-೩೭೦). [ಸಂ.]

ನೀರೇಜಕುಟ್ಟಿಳ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಮೊಗ್ಗು, - ಮುಗುಳು :
"ಕೋಶಂ ನೀರೇಜಕುಟ್ಟಿಳಾಪ್ಪಿಯು ಮಕ್ಕುಂ" (ಪಪ್ಪುಕೋ. ೧೩೪-೧೦೦). [ನೀರೇಜ+ಕುಟ್ಟಿಳ (=ಕುಟ್ಟಿಲ)]

ನೀರೇಜಗರ್ಭ (ನಾ). ತಾವರೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ :
ಅನಲಂ ರೂಪಿನ ಪಕ್ಷಪಾತದೊಳೆ ತಾನೇಬ್ಬಂದು ನೀರೇಜಗರ್ಭನ ಗಿಯುಂ
ಗಡಮಪ್ರಮಾಣಮನುತಂ (ಕಾಂಡಾ. ೪೬). [ನೀರೇಜ+ಗರ್ಭ]

ನೀರೇಜಚ್ಚದ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಎಲೆ ; ಕಮಲಪತ್ರ : ಸುಡುಗುಂ
ಕಾಮಾಗ್ನಿ ತಾನೆಂದು ತನ್ನೀರೇಜಚ್ಚದಜೀವನಂ ಭಯದಿನಾಗಳ್ ಕಂಪನಂ
ಚಿತ್ತ ಪೋಲ್ (ರಾಜಕೀ. ೭-೮೪). [ಸಂ.]

ನೀರೇಜಜ (ನಾ). ನೀರೇಜಗರ್ಭ : 'ನೀರೇಜಜಾಂಡ' ಪಠಾ.
[ಸಂ.]

ನೀರೇಜಜಾಂಡ (ನಾ). ವಿಶ್ವ ; ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ : ಮಗನ ಮಾತನು
ಸಲಿಸಬೇಕೆಂದೊಗುಮಿಗೆಯ ಹರುಷದಲಿ ಮಕ್ಕಿಯ ನೆಗಹಿದನು ನೀರೇಜ
ಜಾಂಡ ಕಟಾಹಪರಿಯಂತೆ (ತೀರಂ. ೫-೮-೫೯).

[ನೀರೇಜ + ಅಂಡ]

ನೀರೇಜಪರ್ಣ (ನಾ). = ನೀರೇಜಚ್ಛದ : ನಸೆಮುಳಿಸಿ ಕಾಡಲೆಂದಾಳೆ ಪೊಕ್ಕಿದುದೊಡ್ಡ ನೀರೇಜಪರ್ಣೇತ್ಯರಮನುತೆ ಮೊದಲೊಂದು ದಂಭೋಜನದೊಂದುತದೊಳುದ್ದಕ್ಕುಂಕುಚೇತಂ ತೊಟಲವಿರತಂ ಚಕ್ರವಾಕಂ ವರಾಕಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೧೦). [ನೀರೇಜ+ಪರ್ಣ]

ನೀರೇಜಭವ (ನಾ). = ನೀರೇಜಗರ್ಭ : ಕ್ರಮಿಸಿ ಮಗಳಂ ಹಂಚಿ ರೂಪದಿ ರಮಿಸುವಾ ನೀರೇಜಭವನಂ ನಿಮಿಷದಲಿ ಹರಿಸಿದನತಿಮೃಗ ವ್ಯಾಧರುದ್ರನಲಾ (೩೨೨. ೫೪-೪೮). [ಸಂ.]

ನೀರೇಜವದನೆ (ನಾ). ತಾವರೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು : ನೀರೇಜವದನೆ ಅಜಾದಳ ತೋರಿದ ಮಲ್ಲಿಯ ಮುಗುಳನಾಗಳ (ರೀಲಾಪ. ೧೩-೩೩). [ಸಂ. ನೀರೇಜವದನಾ (ನೀರೇಜ+ವದನೆ+)]

ನೀರೇಜವನ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಕೊಳ; ಕಮಲಸರೋವರ : ನೀರೊಡುವಂತೆ ಮದನನ ಕೂರಿಸಿಯಂ ಚುಯ್ಯುತ್ತು ಪೊಗೆ ಪಾಯ್ಕನೆಗಂ ನೀರೇಜವನದೊಳದರ್ಪವನೋರಂಕಿರಿ ವಿರಹದಹನದಗ್ಧಿಯರವಳಂ (ರೀಲಾಪ. ೯-೧೩೨). [ನೀರೇಜ+ವನ]

ನೀರೇಜಾಂಬಕ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು ; ವಿಷ್ಣು ; ಕೃಷ್ಣ : ನೀರೇಜಾಂಬಕನೊಲ್ಲ ರಾಜಧರನಿಂದಂ ಸೂನುವಂ ಪೂರ್ವದೊಳ . . . ಪಡೆದಂ (ಹವ್ಯಾಕ. ೨-೬).

[ನೀರೇಜ+ಅಂಬಕ]

ನೀರೇಜಾತ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು ; ತಾವರೆ ; ಕಮಲ. ೨. ನೈದಿರೆ : ಅತನುಶ್ರೀಕಾಮಿನೀದರ್ಪಣಮನಿಸುವ ತದ್ವಕ್ರತೀತಾಂಶು ನೇತ್ರಾಸಿತ ನೀರೇಜಾತಯುಗ್ಮಕ್ಕವ್ಯುತಸಲಿಲ ಸಂಸೇಕಮಂ ಮಾಡೆ (ಅದಿಪ. ೮-೨೩). [ಸಂ.]

ನೀರೇಜಾನನೆ (ನಾ). = ನೀರೇಜವದನೆ : ನೀರೇಜಾನನೆ ವಜ್ರಕುಮಾರ ಮುನೀಶ್ವರನ ಸಾರೆ ಖಚರೇಶ್ವರನಂ ಸಾರಮಿದನಿಸುತೆ ಸೂರ್ಯಕಾರ ಜನಸೂಪೆಯಂ ಸವಿಸ್ತರದಿಂದಂ ಬೇಡುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೮-೨೩೩).

[ಸಂ. ನೀರೇಜಾನನಾ (ನೀರೇಜ+ಆನನ+)]

ನೀರೇಜಾಸನ (ನಾ). (ವಿಷ್ಣು ವಿಠ ನಾಭಿಯ) ಕಮಲವೇ ಆಸನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು ; ಬ್ರಹ್ಮ : ನೀರೇಜಾಸನನೊನು ವಕ್ಷನುಣ ಸದಾ ಕ್ಷಾಯಣೇದೇವಿಯಂ . . . ಪಡೆದಂ (ಹವ್ಯಾಕ. ೨-೬).

[ನೀರೇಜ+ಆಸನ]

ನೀರೇಜಿನಿ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯ ಬಳ್ಳಿ. ೨. ತಾವರೆ ; ಕಮಲ : ನೀರೇಜ[ಪಾಠಂ. ಜ]ನಿಯನಿತಲರ್ಧಂ ಸಾರದೆ ಪೋದಂ ದಿನೇಶಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೨೩). [ಸಂ. ನೀರೇಜಿನೀ]

ನೀರೇಜಿನೀಪಂಡ (ನಾ). ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ : ಸಿಂಹ ಹಿಂಸೋತ್ಕರ ಲೀಲಾರಮ್ಯದೊಳ ಸಂದಮೃತನಿಲಯ ನೀರೇಜಿನೀಪಂಡದೊಳ ಸೌಂದರಕೇಲೀದಂಸನಾದಂ ಸುಕವಿಜನನುನೋಮಾನಸೋತ್ತಂಸಹಂಸಂ (ಅದಿಪ. ೧೩-೩೫). [ಸಂ.]

ನೀರೇಭ (ನಾ). = ನೀರಾನೆ : ಅದು ನೀರೇಭಕಥಾಭಿಪ್ರಾತ ವಿಚಲದ್ವಾರಾಶಿಯೊಳ ಪೋಗಿ ಕೂಡಿದೊಡಾ ವಾರ್ಧಿಯ ಪೆಂಪುಮಾ ತೊಟ್ಟ ಯೋಳಾಯ್ತು (ಅದಿಪ. ೧-೫೫) ; ನೀರೇಭ[ಪಾಠಂ. ನೀರಾನೆ]ನೆಗಳು ಪಾಶಿನ ಕಮಲ ಶಿಂಕುಮಾರ ಕರ್ಕಟ ಭಲ್ಲೂಕ ಭೋರಾಹಿ ಮೊದಲಾದ ದುಷ್ಟಜಂತುಗಳಿಂದ ವಾರಾಶಿ ಕಣ್ಣಿ ರಂಜಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೨-೫).

[ನೀರೇ+ಭ]

ನೀರೇರು 'ನೀರೇಜು' ನೋ.

ನೀರೇರುಹ (ನಾ). = ನೀರೇಜ : ಆ ವಿನೀಳನೀರೇರುಹನೇತ್ರೆ ತತ್ಪನಕ ಮಾತ್ರದ ದಿವ್ಯನದೀಕೆ ಸೈರಿಸಳ (ಪಂಜಾಮಾ. ೩-೧೦೫). [ಸಂ.]

ನೀರೇರುಹಗರ್ಭ (ನಾ). = ನೀರೇಜಗರ್ಭ : ಸಂದ ನೀರೇರುಹ ಗರ್ಭಂಗೆಂ ಮಿಗಿಲಾ ದಾನದಿನವಿಳನಪ್ರೀತಿಗಾ ಕೃಷ್ಣಧಾತ್ರೀರುಹದಿಂದ ಮೇಲಾ (ಪಾಠಾ. XX. ೧೧೨-೧೩ ; 1144 ?).

[ನೀರೇರುಹ+ಗರ್ಭ]

ನೀರೇರುಹದಳ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಎಸಳು ; ಪಕ್ಕಳ : ಶ್ರೀರಮಣೇ ಪ್ರಿಯನ ವಿಶಾಲೋರಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿಂದು . . . ನೀರೇರುಹದಳನುನೆ ಸಾಡೆ ಕಣ್ಣಿ ಸಿದ್ಧರಳ (ಕಾದಂಭಾ. ೪೨).

[ನೀರೇರುಹ+ದಳ (= ದಲ)]

ನೀರೇರುಹನಾಭ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳ್ಳಲ್ಲಿ ಕಮಲವುಳ್ಳವಳು ; ವಿಷ್ಣು : ನೀರೇರುಹನಾಭ ನೀರಜಸಮುದ್ರವ ಶಂಕರರೇಗರ್ಭೇಶ್ವರನುಂ (ಕಾಳ. ೧-೨-೩ ; 1058) ; ಅರಿಗಾರಿಲ್ಲ ಯಮನಾರಾಭಟಿಕೆ ಅಸುರಾರಿ ಮೈಮುಜೆ ದಾಗ ನೀರೇರುಹನಾಭ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೨-೮೩-೨).

[ಸಂ. (ನೀರೇರುಹ+ನಾಭ+)]

ನೀರೇಶ (ನಾ). ನೀರಿನ ಒಡೆಯ ; ವರುಣ : 'ನೀರೇಶದಿಕ್ಕು' ವರಾ. [ನೀರೇ+ಶ]

ನೀರೇಶದಿಕ್ಕು (ನಾ). ವರುಣನ ದಿಕ್ಕು ; ಪಶ್ಚಿಮ : ವಿನಾಶಲಿ ಅನಾಮಿಕ ಕನಿಷ್ಠಾಂಗುಟದಿಂದ ನೀರೇಶದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸರೋ (ವಿವಾಕ. ೫೨-೩). [ನೀರೇಶ+ದಿಕ್ಕು]

ನೀರೇಜುಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡಿಸು ; ಸುಖವನ್ನಂಟುಮಾಡು ; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳಿಸು : ಏಟಾ[ಯ] ನಂದಿ[ಯನಾ] ಪಟಗೇಟಾದ ಗಿರಿ ಸುತೆಯ ಮೊಲೆಗಳಳ್ಳೇಟಾಂ ನೀರೇಜುಸುತಿರೆ ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರೇಟಾಂ ನೋಡಲ್ಪಿ ಭೂತನಾಥಂ ಬಂದಂ (ಪಂಜಾಮಾ. ೧೨-೧೩೯) ; ತನಯನೆನ ಗೆಂದು ಮನ್ನಿಸಿ ತನಗುರುಗಟ್ಟ [ಮನೆ] ಪಾಕಶಾಸನನರ್ಥಾಸನಮೇಟಾಸಿ ನೀರೇಜುಸಿ ಮನುಜಂಗಂ ಮಾನ್ಯಪದವಿಯಂ ಮಾಡಿದನೇ (ಗದಾಯು. ೩-೪೦).

[ನೀರೇಜು+ಇಸು]

ನೀರೇಜು, ನೀರೇರು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರು ತುಂಬು ; ನೀರಿನಿಂದ ಆವೃತವಾಗು ; ಜಲಮಯವಾಗು : ನಡುವೆನೊಡೆದಿರ್ಬಗಿಯಾಗಿ ಪೋಬ್ಬು ನೀರೇಜುಹ ನಾಳವುಣ್ಣುಡೆದು ಸೌಳನೆ ಸೀಳ್ಳುದು ದೋಣಿ ಪೋಪಿನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೧೬) ; ಕರಣಂಗಳ ಕಳೆಯೇಟಿ ಲೋಡನ ಯಂಗಂ ನೀರೇಜು . . . ತಲೆಗೇಟಾದುಕ್ಕುವದೆ ನಿಮ್ಮಂ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾ ನುಮಾದರದಿಂದೀಕ್ಷಿಸುತಾಡುತಿರ್ಪುದನಿನ್ನೆಂದೋ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನೇ (ಪಂಜಾಪ. ೧೪) ; ಅಲಿ ನೀರೇಜುಹವು ತಮ್ಮನ ಮೇಲೆ ತಳಿತುಮು ಮೋಡ (ಕುವ್ಯಾಧಿ. ೨-೪೪) ; ಕದದಿದುದು ಧರೆ ಮೇಲೆಮೇಲೇಳುದಧಿ ನೂಕಿತು ನಾಳ ನೀರೇಜುದುದು (ನಿಭಾಗ. ೮-೨೩-೩೫). ೨. ಹೊಳೆ ; ಕಾಂತಿ ಬೀರು ; ಪ್ರಕಾಶಿಸು : ಏಟಾಸದಿವ್ಯಲರಾಸನನೇಟಾಸಿದವುದೀ ಗಳಂಗಳವನಿಂದನೆ ನೀರೇಜುಹ ಮಂಗಳವಸದನಮೇಟಾ ಮನಂಗೊಳಿಸ ಲಾರ್ತುದಾ ಕೋಮಳಯಾ (ಪುಷ್ಪ. ೮-೫೯). ೩. ಚಿಗುರು ; ಕೊನರು ; ಕುಡಿಯೊಡೆ : ವನಜಂಗಳ ದಳವೇಟಿ ಚೂತಲತೆಗಳ ನೀರೇಜು . . . ಬಂದುದು ವಸಂತಂ ಸಂತೋತ್ಸಾಹದಿಂದ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೧೩-೧೦). ೪. ಅರಳು ; ವಿಕಸಿಸು : ಪದವಿಟ್ಟ ನೆಯ್ದಲಿಂ ತಾವರೆಗೆ ಸಿರಿಲತಾಕೋರಕಗ್ರಂಥಿ ನೀರೇಜುಹವು (ಮಲ್ಲಿಪ. ೫-೩) ; ಇನನುದಯಂಗೆಯ್ಯಲೊಡಂ ವನಜಂ ನೀರೇಜುಹಂತೆ ತತ್ಪ್ರೀತುಳಿಯಾನನ ಕಮಳವರಳಲಾ (ದಶಕಂ. ೪-೧೨೫). ೫. ಸಂತೋಷಿಸು ; ಆನಂದ ಪಡೆ : ನೀರೇಜುಹವು ತನ್ನ ಸಭರಂಗಳ ಭಾರಮವುಂಕಿ ನೋಂಕೆ ನೀರೇ ಜುಹದೇಟಾಹರ್ ಪೆಜವು ಪೀತಮಂ . . . ನೀರೇಜುಹ ಸಿಂಹವಿಷ್ಣುರಮು ನೇಟಾದಿ ನೀನೆ ನಲಂ ಜಿನೇಶ್ವರಾ (ಪಂಜಾಮಾ. ೫-೬) ; ಏಟಾಸಿಕೊಂಡು

ಹಸ್ತಿ ನಿಜಮಸ್ತಕಮಂ ಬರೆ ಕಂಡು ಗುಂಡು ನೀರೇಣಿ . . . ಗಡೇಂದ್ರ
ಮೆಯ್ಯ ಪುಗುತಂದುದು ರಾಜಗೃಹಾಂತರಾಳಮಂ (ನೇಮಿಪು. ೨-೯೪);
ಜನಮನಿತುಮುದ್ಯಸಿಂಹಾಸನಮಂ ತಚ್ಚಕ್ರಿಯೇಜಿ ನೀರೇಣಿಮದು
(ಜಂಪು. ೭-೨); ಬದಿದೊಡೆ ನೀರೇಣುವನೊಡದೊಡೆ ಸಲಿವಂ
ಪೊಯ್ಯೊಡೊಂದುರೂಪಪ್ಪಂ ನಾಣ್ಣೆ ನುಡಿಯ ರಾಗಿಯಕ್ಕುಂ ಕಡು
ಬಿಡೊಡಗನಬ್ಬಿ ಗಂಡರೊಳ್ ಕವಿಕಾಮಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೩-೧೬). ನೀರೇರು:
೧. ಮರಿಸೌತೆ ಮಸರಾಯ್ತು ಹೀರೆ ನೀರೇರುಮದು ಹುರುಳಿ
ಹೊಲಸಾದುದು (ಕಲಾಂಜ. ೨೩). [ನೀರ್ + ಏಜು (& ಏಜು).]

ನೀರೋಗು (ಕ್ರ). ನೀರು ಮರಿ, — ಒಸರು: ಸರಿತ ಮಂಡೆಯು
ನೀರೋಗುವ ಕಂಗಳು . . . ಪತ್ತಿದ ಗಲ್ಲದ ನೆಹಿ ವೃದ್ಧನಡಿಯಟ್ಟು
ನೊಲಿದು (ಜೀವಂಶ. ೧೬-೩೦); ದುಕ್ಕವಿನ್ನಂತುಟೊ ನೋರ್ವರ ಕಣ್ಣು
ನೀರೊಕ್ಕು ದದೇನ ಪೇಳುವೆನು (ಮೋಹತ. ೪-೨೪). [ನೀರ್ + ಒಗು.]

ನೀರೊಟ್ಟಿಲ್, ನೀರೊಟ್ಟಿಲು (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಸಮೂಹ, —
ರಾಶಿ. ೨. ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು: "ಮುನ್ನೀರ್, ನೀರೊಟ್ಟಿಲ್,
ತೊಣ್ಣಿಗಳಾಣ್ಣು, (ಕಡಲ್) — ಈ ೪ ಸಮುದ್ರಂ" (ಕಶಸಾ. ೫೩-೧೪೧).
ನೀರೊಟ್ಟಿಲು: ೨. "ಮುನ್ನೀರ್ ನೀರೊಟ್ಟಿಲುಮಂದನ್ನುತ್ತಂ
ತೊಣ್ಣಿಗಳಾಣ್ಣು ಕಡಲೆನೆಯುಂ . . . ಸಾಗರಮನಿಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೯);
ಅವನನ ಮನೆಯ ನೀರೊಟ್ಟಿಲಾವನನುಗನೇ ವಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಲ್ಲಾಳೆನಿಸಿ
ಕೊಂಡನ್ನಾವನನ ಸತಿ ಲೋಕದೈತ್ಯರ್ಯರೊಬ್ಬ (ವೀಶ್ಯ. ೪-೧೫-೧);
ಸೂರ್ಯ ವಾರುನರಥಗೂಡಿ ಪಡುವಟ್ಟಿ ಶಿಖರದ ನೀರೊಟ್ಟಿಲೊಳು ಬಿದ್ದ
ಮುದದಿ (ಮೋಹತ. ೧೪-೩); ಕಾರೊಡಲಿನ ರಂಗ ನಿನ್ನ ಕಂಡಲರಿಚೆ
ನೀರೊಟ್ಟಿಲೊಂದುಪಟಿಳವ ದೂಜಲ್ಕಿ (ಕಶಸಾ. ೧೩-೭೫); ಕೇಳಿರೈ
ಕವಿವರರೈ ಮದ್ದಿಕ್ರಮವನೇಳುನೀರೊಟ್ಟಿಲಂ ನಿಮಿಷಾಂತರದಿ ದಾಂಟಿ
ಕೋಳುಗೊಂಡಪೆ (ನಂಕಾರಾ. ೫-೧-೧೪). [ನೀರ್ + ಒಟ್ಟಿಲ್]

ನೀರೊಟ್ಟಿಲಾಣ್ಣು (ನಾ). ಸಮುದ್ರರಾಜ; ವರುಣ: 25
"ನೆಗಬ್ಬೀರಂ, ಪಚ್ಚಮದೆಸೆಗೊಡೆಯಂ, ನೀರೊಟ್ಟಿಲಾಣ್ಣು — ಈ ೩
ವರುಣಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೪೯-೩೭); "ನೀರೊಟ್ಟಿಲಾಣ್ಣುನೆನೆ ವರುಣ
ನಕ್ಕುಂ" (ಕಶಸಾ. ೫೫). [ನೀರೊಟ್ಟಿಲ್ + ಆಣ್ಣು (& ಆಳ್ಕು)]

ನೀರೊಟ್ಟಿಲು 'ನೀರೊಟ್ಟಿಲ್' ನೋ.

ನೀರೊಡಲ (ನಾ). ೧. ಒಡಲಲ್ಲಿ ನೀರುಳ್ಳುದು: ಮುಗಿಲಂತೆ
ನೀರೊಡಲನುಮನಿತ ತೇಂಗಾಯಿಂ . . . ಚಿಲ್ವಾದ ಕೇರಿಯಂಗಡಿಯಿಂ
. . . ಪುರಂ ಕಣ್ಣೆಂಬಾದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩-೧೬). ೨. ಮೋಡ.
೩. ವರುಣ.

ನೀರೊಡಲ ನಿಡುಗೋಲ್ = ದೊಡ್ಡ ವರುಣಾಸ್ತ್ರ: ಫಲಕಪ್ಪ
ಕರ್ಪುಂಗೋಲಂ ಚಿಕ್ಕರದೊಳೆ ತನ್ನೊಂದು ಚಿಕ್ಕ ಪೊಚ್ಚಪೊಸ
ನೀರೊಡಲ ನಿಡುಗೋಲಿಂ ಕಾರೊಳೆಯಿಸಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೬).

[ನೀರ್ + ಒಡಲ್ + ಅ.]

ನೀರೊಡೆ (ಕ್ರ). ನೀರು ಒಸರು; ನೀರೂರು: ಎಷ್ಟೋ ದಿವಸದ
ಮೇಲೆ ನನಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಭಕ್ತು ಸಿಕ್ಕಿತು; ನಾಲಗೆ ನೀರೊಡೆಯುತ್ತಿದೆ
(ಮಜಾ. ೩೬); ಅವನ ಬಾಯಿಗೆ ನೀರೊಡೆಯಿತು (ಅಂಬಿಕ. ೧೦೦).

[ನೀರು (& ನೀರ್) + ಒಡೆ.]

ನೀರೊಡೆತ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿರುವ ಘಟಕಗಳು ಬೇರೆಯಾಗುವಿಕೆ:
ಅವುಗಳ ನೀರೊಡೆತ (ಹೈಡ್ರೊಲಿಸಿಸ್) ಇಲ್ಲವೆ ಅವು ಜನಕಗೊಡಿಕೆ
ಯಿಂದ ಬರುವ ಉತ್ಪನ್ನಗಳೊಂದಿಗೆ ಬಣ್ಣದ ವಸ್ತುವಾಗಿಸುವ ಪತ್ತಿಕಾರಕ
ಗಳಿಂದ . . . ಇರುವೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವಿಕೆ (ಕವಿಕೋ. ೧, ೫೪).

[ನೀರು (& ನೀರ್) + ಒಡೆತ]

ನೀರೊಡಿಗೆ 'ನೀರ್ವತ್ತಿಗೆ' ನೋ.

ನೀರೊತ್ತಡ (ನಾ). ನೀರಿನ ರಭಸ, — ವೇಗ: ನೀರೊತ್ತಡದ
ನೀರೊತ್ತಿಗೆ ಯಂತ್ರ (Ram. ಇಂಕನ). [ನೀರು (& ನೀರ್) + ಒತ್ತಡ]
ನೀರೊತ್ತು (ಕ್ರ). ನೀರು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳು, — ಆವರಿಸು:
ಹೊತ್ತಿ ಹೊಗೆವನುತಾಪದಲಿ ನೀರೊತ್ತಿದಂಬಕದಿಂದ ದಿಡದಜಸ್ತು
ಬಂದನು ಕರವತಿಗೆ ಜಲಸಹಿತ ತಾಂಡವನ (ಕೊರಾ. ೨-೫-೨೦).

[ನೀರ್ + ಒತ್ತು.]

ನೀರೊತ್ತು (ನಾ). ೧. (ತೆರೆಯ) ಉಬ್ಬರ; ಭರತ: "ನೇಳಾ
ಯೆಂಬುದು ನೀರೊತ್ತು" (ಕಲಾಯ. ೧೦೪-೩೨). ೨. ಕೀರೆ; ದಡ;
ಕರೆ: ಬಡಗಳು ಕಾನಿ ಮೂಡಲು ಸೇತುವಿಗೆ ಹೊಂಡದಾರಿ ತೆಂಕಲು
ತುಡಿಕೆಯ ಮುನ್ನಣ ಬಟ್ಟಿ ನೀರೊತ್ತಿಗೆ ದೇವಣಬಟ್ಟಿರು ಕೊಟ್ಟಿ
ಬಿದ್ದಲಿ (ಎಕ. V, ಪಾಸನ. ೧೧೬-೪೯; 1128); ಮೂಡಲಾ ಕೆಜೆಯ
ನೀರೊತ್ತು ಗಡಿ ತೆಳ್ಳಲು ಮತ್ತವಾ ಕೆಜೆಯ ಕೋಡಗಡಿ ಹಡುವಲು
ಹಿನ್ನಣ ಕೆಜೆಯ ನೀರೊತ್ತು ಗಡಿ (ಎಕ. XII, ಚಕ್ಕನಾ. ೨೧-೬೫;
1160); ನೀರೊತ್ತಿಲ್ಲಳಗಾದ ಚಹುಸ್ಸೀಮೆ (ಎಕ. II, ೩೩೪-೨೪;
1282). [ನೀರ್ + ಒತ್ತು.]

ನೀರೊರತೆ 'ನೀರೊಣತೆ' ನೋ.

ನೀರೊಲೆ (ನಾ). (ಸ್ನಾನಕ್ಕಾಗಿ) ನೀರು ಕಾಯಿಸಲು ಹೂಡಿದ
ಒಲೆ: ನೀರೊಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕಾಯ್ದ ನೀರೂ, ಇದ್ದಲಿಯಾಲೆಯ
ಮೇಲೆ ಒಂದು ಚಹದ ಪಾತೇಲಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಅಪನಾ. ೨೬);
ನೀರೊಲೆಗಿಡುವರು ಗಂಧದ ಮರನನೆ ಜನರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೦೨-೧೦೦).

[ನೀರು (& ನೀರ್) + ಒಲೆ.]

ನೀರೊಳ್ಳೆ (ನಾ). ವಿಷವಿಲ್ಲದೆ ಒಂದು 'ಬಗೆಯ ಹಾವು; ನೀರು
ಹಾವು: ಗರುಡನು ನೀರೊಳ್ಳೆ . . . ಕೊಳೆದ ಪರಿಯೊಳ್ಳೆನ್ನನು ಹರದ
ನಣುಗನಿವ ಕೆರಳಿದಂ (ಜೀವಂಶ. ೧೧-೩); ವಾಸುಗಿಯ ನೀರೊಳ್ಳೆ
ತನ್ನ ನಿವಾಸದಲಿ ಜಡುವುದು (ಕೊರಾ. ೫-೩-೫೬); ಕಂದಿರೆ . . .
ನೀರೊಳ್ಳೆ ಪುತ್ತಿನ ಪಾನಂ ನುಂಗಲಾಟಪೊಂದೆಂದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ.
೧೫೬-೭). [ನೀರ್ + ಒಳ್ಳೆ.]

ನೀರೊಣತೆ, ನೀರೊರತೆ (ನಾ). ನೀರು ಜನುಗುವ ತಗ್ಗು, —
ಕುಳಿ: ನೀರೊಣತೆಗಳ ನೆಲ ನವಫನೋದಕದುಬ್ಬು ನಿರ್ಜರದ ನಿಜಾಸು
ನಿಡುಜಂರ್ದುಸವಿರನ ಬಿಜುಸು ಬೇಸಜನಿತ್ತವು . . . ನವಮೇಘಕಾಲ
ದಲಿ (ಕೊರಾ. ೪-೬-೭). ನೀರೊರತೆ: ನೀರೊರತೆಯಿಂದ ಗಿಡ
ಗಳಿಗೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ನೀರ್ + ಒಣತೆ (& ಒರತೆ)]

ನೀರೊಣಿ (ಕ್ರ). ನೀರು ಸ್ರವಿಸು, — ಜನುಗು, — ಹೊರಸೂಸು:
ತೋಳ ಹಿಂಗೆಟ್ಟುಗಳ ಮೋಣಿಯ ಕಾಳಿಕೆಯ ದಿಡುದಲೆಯ ನೀರೊಣಿ
ಪಾಲಿಗಳ ಕುರುಭೂಪನಿದ್ದನು ತಮ್ಮದಿರು ಸಹಿತ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೧-೧);
ನೀರನುಗುಳುತೆಸಿದವು ಮುತ್ತುವಸರಗಳ ನೀರೊಣಿಯಲು ಬಾಯಿ
ಜನದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೭೬). [ನೀರ್ + ಒಣಿ.]

ನೀರೋಗ (ನಾ). ೧. ರೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಆರೋಗ್ಯ:
"ನೀರೋಗ ಫಲ್ಲವಾತ್ಮಮುಮಕ್ಕುಂ" (ಮೃತಕೋ. ೧೨೭-೫೫);
ನಿಮ್ಮ ಮೆಯ್ಯ ಕುತ್ತುಂಗಳೆಲ್ಲಮನೇಬುದಿಸದೊಡಳಿಗೆ ಕಡಿಸ ನೀರೋಗ
ಮುಪ್ಪಂಕಿರ ಮಾಡುವೆವು (ಪದ್ಮಾರಾ. ೬೯-೨೪). ೨. ರೋಗವಿಲ್ಲದಿರು
ವವನು; ಆರೋಗ್ಯವಾಗಿರುವವನು; ನಿರೋಗಿ: ಅಗಳ್ಳ
ಸ್ವಾಹಾಂಗನಾನಾಥಂ . . . ನೀರೋಗನಾಗಿ ಮಹಾನುರಾಗಂಬೆರಸು
ಪರಿಸಿ ಪೋದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೪ ನ). [ಸಂ.]

ನೀರೋಗತೆ (ನಾ). - ನೀರೋಗಿ ೧ : ರಾಗದ್ವೇಷಮು ನಿಶ್ಚಯ ರೋಗಂ ರೋಗಪ್ರದಾಫತರುಬೀಜಂ ನೀರೋಗತೆಯನೊಲ್ಲದವ ತನ ಗಾಗದಪೊಲ್ ಸೆಗಳ್ಳದವನೆ ಸದ್ಯೋವೈದ್ಯಂ (ಉಸಾರ. ೨೭೮).

[ಸಂ. ನೀರೋಗತಾ]

ನೀರೋಗಪತ್ರ (ನಾ). ರೋಗವಾಗಲಿ, ರೋಗಸಂಪರ್ಕವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸುವ ಪತ್ರ : ಬಂದರಿಗೆ ಬಂದ ಒಂದು ಹಡಗನ್ನು ಅಂಟುರೋಗದ ಭಯದಿಂದ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದಂತೆ ದೂರದಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದು ಆ ಗಡು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆಯೂ ಅಥವಾ ಅಂಥ ಹಡಗು ನೀರೋಗಪತ್ರ ತೋರಿಸಿದ ಮೇಲೆಯೂ ಬಂದಿರಬೇಕೆಂದು ಸಂಪರ್ಕ ಮಾಡಲು ಹಡಗಿಗೆ ಕೊಡುವ ಅನುಮತಿಪತ್ರ, ಪರವಾನಿ : ಸಂಸರ್ಗಾನುಮತಿಪತ್ರ (Pratique. ಇಂಕನ). [ನೀರೋಗ+ಪತ್ರ]

ನೀರೋಗರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅನ್ನ : ಸರಿನೀರು ಸರಿಮೊಸರು ಶುಂಠಿ ನೀರುಳ್ಳಿಗಳ ತುಂಬುವಲೇಲಕ್ಕೆ ತಡುಕಿನ ಚಗುರ ಕಿಟುಗಟ್ಟು ವೆರಸಿ ನೀರೋಗರವ ಹಾಕಲದ್ದು ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಪೂಜ್ಯ ತಕ್ರೋದನ (ಸೂಪತಾ.) ೩-೨೬. "ನೀರೋಗಗಿದ್ದ ಓಗರ" (ಸೂಪತಾ. ೩೬೪).

[ನೀರ್+ಓಗರ]

ನೀರೋಗಿ (ನಾ). ರೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವವನು; ಆರೋಗ್ಯವಂತ ; "ಸಹ್ಯ, ಅರುಜ" (ನಾನಾರ. ೪. ೧೦೧). [ಸಂ. ನೀರೋಗಿನಾ]

ನೀರೋಟಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ನಡೆ, - ಹರಿವು : ನೀರೋಟಿದಿಂದ ಸತೆಯುವ ಪುರಾತನಕಾಲದ ಒಂದು ಗಡಿಯಾರ (Clepsydra. ಇಂಕನ). ೨. (ವಜ್ರ ಮುಂತಾದ) ರತ್ನಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕಾಂತಿ, - ಪ್ರಕಾಶ : ಚೆನ್ನಾದ ನೀರೋಟಿದಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಎಂಟುಮುಖದ ವೈಡೂರ್ಯ ಮಣಿಯಿದೆ (ಮದ್ರ. ೧೯೬); ಈ ಅಂಶವನ್ನು ವಜ್ರರತ್ನಾದಿಗಳಲ್ಲೂ ಪರೀಕ್ಷಕರು ತಿಳಿಯುವರು. ಲೌಕಿಕರು ಸಹ ಇದನ್ನು ನೀರೋಟಿನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೧); ತುಂಬ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವ ವಜ್ರದೊಳಗೆ ಬಳುಕುತ್ತ ಬಳುಕುತ್ತ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಸೆರೆಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ತೋರುವ ನೀರೋಟಿದಂತಿರುವ ಕಣ್ಣಿನ ಕಾಂತಿ . . . ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಆ ಬಾಲಕನನ್ನೇ ಸುಳಿವಿಲ್ಲದಿದ್ದು ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕುರಾಂ. ೨೯).

[ನೀರು, (<ನೀರ್)+ಟಿ. /ತಮಿ. ನೀರೋಟಿಮ್]

ನೀರೋಟಿ (ನಾ). ಬಿದಿರಿನ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಸಸ್ಯ : ಸ್ಲೇಟನ್ನು ಒರೆಸಲು ನೀರೋಟಿ ಬೇರು . . . ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಗಜ ಒದಗಿಸುತ್ತಿದ್ದವರು ರಾಗಜ್ಜ (ಪ್ರಶ್ನ. ೮೬).

[ನೀರು, (<ನೀರ್)+ಟಿ.]

ನೀರೋಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಂಗಿ ಹೋಗು; ಒಡಗು; ಪಸೆ ಯಾರು; ನಿರ್ದ್ರವವಾಗು : ಜಾರುತರನಿಮಳವೃತ್ತಿಕಡಾರಾದಿ ಸಮಸ್ತ ರತ್ನರಾಶಿಗಳಿಂದ ನೀರೋಡಿದ ರತ್ನಾಕರಜೋರನ್ನಮದಾಯ್ತ ರನ್ನವಸರಂ ಪುರದೊಳ್ (ಗಿರಿ. ೨-೯೩); ಬಾಡಿದ ಬಹುಮೂಲಂ ನೀರೋಡಿದ ಬಾಯ್ ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಕೃತಿಯಾದೊಡೆ ತುರಗಂ . . . ಓಡು ವುದಾ ಜವನ ಭವನಮಂ ಮುಟ್ಟುವಿನಂ (ಅಶ್ವ. ೬-೪೨). ೨. ಬೆವರು ಹರಿ : ಓಡುಸಯ್ ನೀರೋಡುವ ವದನಂ ನಸುನಡುಗುವ ಮೆಯ್ (ಇಯತಾ. ೩-೧೪). ೩. ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಹೊಳಪನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಕಳೆಗುಂದು; ಬಣ್ಣ ಗುಂದು; ತಾರಕಾಳಿ ನೀರೋಡಿ ಕಬ್ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಕಲುಷಣಗೊಳಗಾಗಿರ ತಜ್ಜನಪ್ಪಲರ್ ೨೬ಡೆ ತಪೋವನಂಜೊಲಿತಪಾನವನಯ್ತ ನಭಂ ಪ್ರಭಾತದೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧೦-೧೫); ರವಿಕಿರಣಂ ನೀರೋಡುತ್ತಿವೆ ತಜ್ಜಂ ಬೀಜಂತಿ . . . ಮೇಘಂ ಹಿಂದಿ ಹರಹಿಂತಿನೆ ನಭದೊಳ್ (ಗಿರಿ. ೯-೬೨);

ಕೊಜತೆ ನಿನಗಿಲ್ಲದೇಕೆಂದಜಾಯಂ ನೀರೋಡಿ ನಿನ್ನ ತನುವಿನ ಬಣ್ಣಂ ಬಜು ಗೊಳದವೊಲಾಯ್ತ (ಯಶೋ. ೩-೬); ಬಾಡಿದುದೇಕೆ ನಿನ್ನ ತನುವಲ್ಲರಿಯೆಂದುಮುಖೇಂದು ನಾಡೆ ನೀರೋಡಿದುದೇಕೆ . . . ಪೇಟ ನೀನೆನೆಗೆ ನೀಳಸರೋಜವಿಲೋಲಲೋಚನೇ (ಪುಣ್ಯಾ. ೧-೬೩); ಒಂದು ಲಕ್ಷ ಮೇಲೊಡ್ಡ ಅಡನೆ ಶಿವಯನುತಾಡಿ ಗೆಲಲು ನೀರೋಡಿತು ಶಿವನ ಮುಖಾಬ್ಬ (ಭೃರವೇ. ೧-೩೫೩); ಕೆಲವು ನಿಮಿಷಗಳೊಳಗಾಗಿ ಅವನ ಮುಖ ನೀರೋಡಿತು (ಮಹಾ. ೩೨೮). ೪. ಉತ್ಸಾಹಗುಂದು; ಉದಾಸೀನವಾಗು : ಜೀದಿಗೊಳವೆ ಹೆದವದೆ ನಿಜವುನೆ ನೀರೋಡದೆ ತಪವ ಮಾಡುವರು (ರಾಮಾ. ೨೦-೧೨೮). [ನೀರ್+ಓಡು]

ನೀರೋಣಿ (ನಾ). ನೀರಾವರಿಯ ಮೇಲೆ ವಿಧಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?) : ಈ ತೋಂಟಿಕೆ ಬಡಗಮಂ ಕಂಯೋಣಿ ತೆಂಕಮಂ ಕರಿಯೋಣಿ ನೀರೋಣಿ ಭೈಸಾಸರ ಕೇಶವದೇವನ ನೂಜಿ ಮೂವತ್ತು ಮರಕ್ಕೆ ದೇವರ ತೋಂಟಿದ ಬಾಡಿಯಲು ನೀರನೆತ್ತಿಯೂ ಡುವರು (ಸಾಂ. IX-1, ೨೬೬-೬೫; 1160); ಸುಂಕ ಸುಪರ್ಣಾದಾಯ ಕೆಲ ಕೊತಾರ ಕಾಲೋಣಿ ನೀರೋಣಿಯೇನುಂಟಾದ ಸಳಲಾಯ ಸ್ವಾಮ್ಯ ವನು . . . ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು (ಎಕ. III, ೩೮೫. ೬೨-೧೬೬; 1622); ಈ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಸಲುವ ಕಾಲೋಣಿ ನೀರೋಣಿ ಅಕ್ಷಣೆ ಆಗಾಮಿ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲಪಾಷಾಣ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯಗಳನ್ನು ನೀವು . . . ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬಹಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಭೂದಾನ ಭರ್ಮ ಶಾಸನ (ಎಕ. XIV, ಮೈಸೂರು. ೧೧೪-೬೩; 1665). 'ನೀರಾಣಿವರಿ', 'ನೀರುಣಿಸುಂಕ' ಪರಾ. [ನೀರ್+ ?]

ನೀರ್ಕಟ್ಟಿ (ನಾ). ನೀರಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಒಡ್ಡು; ಅಣೆ ಕಟ್ಟು : ಸೇತುವೆ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಬದಲು ನೀರ್ಕಟ್ಟಿ (Dam) ಎಂದರೂ ಸಲ್ಲುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. 1, ೧೭೨); ಒಂದು ನೀರ್ಕಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲ, ಕಾಲುವೆಯಿಲ್ಲ (ಚಗು. ೨೬). [ನೀರ್+ಕಟ್ಟಿ]

ನೀರ್ಕಲ್ 'ನೀರ್ಗಲ್' ನೋ.

ನೀರ್ಕಾಗೆ 'ನೀರ್ಗಾಗೆ' ನೋ.

ನೀರ್ಕಾಲ್ (ನಾ). ಕೆರೆ, ನದಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಗಡ್ಡೆಗಳಿಗೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸಲು ಮಾಡಿದ ನಾಲೆ; ಕಾಲುವೆ : ಹಳ್ಳದ ನೀರ್ಕಾಲಂ ಕೆಳಗೆ ಸರ್ವನಮಸ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ತೋಂಟಿ ಕಾಲ ಮತ್ತ ರೊಂದು ಪ್ರಭುವಿಷ್ಣು ದೇವ ಅ ನೀರ್ಕಾಲಂ ಬಡಗಲು ಸರ್ವನಮಸ್ಯ ವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕರಿಯ ಕೆಯಿ ಘಳೆಯ ಮತ್ತರೊಂದು (ಸಾಂದೇ. ೩೧-೨೨; 1154). [ನೀರ್+ಕಾಲ್]

ನೀರ್ಕುಟಿಕೆ (ನಾ). ನಾವೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ಅಂಬಿಗ : "ನೀರ್ಕುಟಿಕನೆಂದು ಅಂಬಿಗಂ" (ಕಶಪಾ. ೩೧-೩೫); "ಅಂಬಿಗ ತಾಂ ನೀರ್ಕುಟಿಕಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೫). [ನೀರ್+ಕುಟಿಕೆ]

ನೀರ್ಕುಟಿಕೆ 'ನೀರ್ಗುಟಿಕ' ನೋ.

ನೀರ್ಕುಟಿಗೆ 'ನೀರ್ಗುಟಿಗೆ' ನೋ.

ನೀರ್ಕುಡಿ 'ನೀರ್ಗುಡಿ' ನೋ.

ನೀರ್ಕುಡಿದ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವಿಕೆ; ಜಲಪಾನ : ಕಣ್ಣು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೋಜುವ, ನೀರಂ ಕುಡಿವಾಗಳ್ ಮುಸುಡ ಅಟ್ಟ ನೀರ್ಕುಡಿದ . . . ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಕುದಿರೆ ಸಂಪೂರ್ಣಮಹ್ವ ಯುಷ್ಯಮನುಳ್ಳುದು (ಲೋಕೋ. ೧೧-೬೫ ಟೀಕೆ).

[ನೀರ್ಕುಡಿ (<ನೀರ್ಗುಡಿ) + ಹಿ (<-ಪ್ರ)]

ನೀರ್ಕುಳಿಗೊಳ್ 'ನೀಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ನೀರ್ಕೋಳಿ 'ನೀರುಗೋಳು' ನೋ.

ನೀರ್ಗಂಜಿ (ನಾ). ತಿಳಿಯಾದ ಗಂಜಿ, — ಅಂಬಲಿ : ಬರುತಿತ್ತು ಸಂಪತ್ತು. ದಿನ ಸಂಜೆಗೆ ಈಗಿಲ್ಲಿ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ನೀರ್ಗಂಜಿಗೆ (ಗಂಗಾತ. ೫೬-೨).
[ನೀರ್ + ಗಂಜಿ]

ನೀರ್ಗಂಟಿ, ನೀರುಗಂಟಿ (ನಾ). ಕೆರೆ, ಕಾಲುವೆ, ಜಲಾಶಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಗಡ್ಡೆಗಳಿಗೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸಲು ಸರ್ಕಾರ ದಿಂದ ನೇಮಕನಾದವನು : “ಮಿಷ್ಣು - ನೀರ್ಗಂಟಿ” (ಕಾಶ್ಯ. ೫೪); ಅಂಧ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನೀರ್ಗಂಟಿಯೊಬ್ಬನಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ . . . ಗೂಳುಕುರುವಂತಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ತಪ. ೬೧೬); ನೀರ್ಗಂಟಿ ಹೇಳಿದನು : “ಕೊಡುವೆನನ್ನು ವ ವೇಳೆ ಮಿಂಚಿ ಹೋಯಿತು . . . ತನ್ನ ತನ್ನಂ ಬೇಗೆ” (ಸಮಾ. 1V, ೨೪-೧೬). **ನೀರುಗಂಟಿ :** ಈ ಕಟ್ಟಡ ಕಾಲುವೆ ನೀರನ್ನು ಸರಾಗವಾಗಿ ತಂದು ಪೈರನ್ನು ಕೂಡಿಸುವಂತಕ್ಕೆ ಕಾಲುವೆ ಮೇಲೆಗಾರಿ, ಶಾಸುಭೋಗಿ, ಕಾಲವೂಳಿ, ನೀರುಗಂಟಿ . . . ಮುಂತಾದ ಜನಗಳನ್ನು ನೇಮಕ ಮಾಡಿಸಿದರು (ಜಾಮುನ. ೧೧೬); ನೀರುಗಂಟಿ—ಕೆರೆ ಮತ್ತು ನಾಲಾಗಳಿಂದ ನೀರನ್ನು ಬಿಡುವವನು. ಇವನಿಗೆ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಚಕ್ರನೆಂದು ಹೆಸರುಂಟು (ಗ್ರಾಮಾ. ೧).
[ನೀರ್ + ಗಂಟಿ]

ನೀರ್ಗಂಡಿ, ನೀರುಗಂಡಿ (ನಾ). ೧. ಕೆರೆ, ಕಟ್ಟಿ ಮುಂತಾದುವು ಗಳಿಂದ ನೀರು ಹರಿದು ಹೋಗಲು ಮಾಡಿರುವ ಕಂಡಿ ; ತೂಬು : ನೀರ್ಗಂಡಿ, ಕೂರ್ಗಲಿ (ತಪ್ಪಾ. ೯೨ ಪ್ರಯೋ). **ನೀರುಗಂಡಿ : ೧.** (ಹದಗಿನ ಅಟ್ಟದಿಂದ ನೀರನ್ನು ಹೊರ ಸಾಗಿಸಲು ಸಕ್ಕದ್ದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ) ಹದಗಿನ ನೀರುಗಂಡಿ, ತೂಬುಗಂಡಿ (Scupper. ಇಂಕನ). ೨. = ನೀರ್ಗಡ್ಡಿ : ಈ ‘ನೀರುಗಂಡಿ’ ಯನ್ನು ‘ದಿಡ್ಡಿ’ಯೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ ಕರೆಯುವರು. ಕೋಟಿಯೊಳಗಿನವರು ನೀರನ್ನು ತರಲಿಕ್ಕಿಂದು ರಚಿತ ವಾದ ತೀರ ಚಿಕ್ಕ ಬಾಗಿಲುಗಳಿವು (ಕರ್ಣಾ. ೫೫).
[ನೀರ್ + ಗಂಡಿ]

ನೀರ್ಗಂತುಕ (ನಾ). ಜಲಕೇಳಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚಂಡು : “ಆಯಂತ್ರದಿಂದ ಕೋಮಕಿಯೆಂಬ ಮತ್ತೊರ್ವ ನಳನಾಶಿ ಪೊನ್ನಂಡೆ ಯಿಂದ” ಕುಳಿವೊಡಕದಿನ್ನೆ ಹೊಳದಿಟ್ಟ ನವಳ ಭೂತಳಪತಿ ನೀ [ಪಾಪಂ. ೧] ಗರ್ಗಂತುಕದೊಳು (ಧರ್ಮ. 1, ೨೮೦). [ನೀರ್ + ಗಂತುಕ]

ನೀರ್ಗಂಪು (ನಾ). ನೀರಿನ ಕಂಪು, — ವಾಸನೆ : ಮುಡಿದಲಗಂಪು ಮೃಗಂಪು ನೀರ್ಗಂಪು ಮೇಲ್ಮಡಿನ ಮಂಜರಿ ಮುಡಿವಾಳ ನಡುಕ್ಕುಲ್ಲಿ ಗಂಪಿನ ಮಂಟಪದೊಳಗೊರ್ವ ಕಡುಚೆಲ್ವ ನೀರಿನ ನೀರೆಜೆದು (ಅಬ್ಬಲ. ೩-೬೪). [ನೀರ್ + ಗಂಪು]

ನೀರ್ಗಡವ ‘ನೀರ್ಗಡವು’ ನೋ.

ನೀರ್ಗಡವು, ನೀರ್ಗಡವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕದಂಬವೃಕ್ಷ : ನೀರ್ಗಡರಿ(ವಿ)ನ ಪೊದವು ಪುತ್ತಿನ ಮೇಗೊಂಡುತ್ರದೊಳು ಬಗೆದು ಮೂಗಿಯೊ ಮೂಡುಗುಬ್ಬ ಬಾವಿಯಂ ಮೂಜೂಳ ಮುಟ್ಟಿದೊಳು ನೀರ ಧಾರೆಗಳಕ್ಕುತಿ (ಜಟ್ಟ. ಮ. ೧೧-೫೫). **ನೀರ್ಗಡವ :** ಕೊಬ್ಬಿದಿರ್ವ ಚರ್ಮನುಂ ಪರ್ವದ ಪುಣ್ಯಂ ತೊಳೆದು ಕೇ(ಕೊ)ಯ್ದ ಬಬುಕ್ಕೆ ಜಲಾಶಯಂಗೊಳು ಪಟ್ಟನೆಯಪ್ಪ ನೀರ್ಗಡ(ಹು)ವಮಂ ಕರಿಮಾಡಿದೆ ತದ್ವಿಷಾವಹಂ (ಮನು. ೧೦-೫೬).
[ನೀರ್ + ಕಡವು (< ಕಡಂಬ)]

ನೀರ್ಗಡಿಯಾರ (ನಾ). ನೀರು ಒಂದು ಪಾತ್ರೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಪಾತ್ರೆಗೆ ಧಾರಿಯಾಗಿ ಹರಿಯುವುದರ ಮೂಲಕ ಕಾಲಮಾಪನ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಾಧನ : “ನೀರೋಟದಿಂದ ನಡೆಯುವ ಪುರಾತನ ಕಾಲದ ಒಂದು ಗಡಿಯಾರ ; ನೀರ್ಗಡಿಯಾರ” (Clepsydra. ಇಂಕನ) ;

ಈ ವೇಳಾಚಕ್ರಗಳಲ್ಲದೆ, ನೀರ್ಗಡಿಯಾರಗಳನ್ನೂ ಇಂದಿಯಾದ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ವಿಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾ. 1, ೨೯೦).

[ನೀರ್ + ಗಡಿಯಾರ (< ಪಳೆಯಾರ)]

ನೀರ್ಗಡೆ (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಕಡೆ, — ಮುಳಿಸು : ಎಣ್ಣೆಯಕ್ಕುಮೆಂದು ಮಣಲಂ ಪಿಟಾಪೊಡಂ . . . ಬೆಣ್ಣೆಯಕ್ಕುಮೆಂದು ನೀರ್ಗಡೆಪೊಡಮು ವಾಗದಂತೆಪೊಲು (ಪಸಾರ. ೪೬೦). [ನೀರ್ + ಕಡೆ]

ನೀರ್ಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದ ನೀರು ; ಮಂಜುಗಡ್ಡೆ : ನೀತಲ ಪಾಯ್ತನ್ನದೆ ನೀರ್ಗಡ್ಡೆಯಂತೆ (ಕಗ್ಗ. ೧೪೦). [ನೀರ್ + ಗಡ್ಡೆ]

ನೀರ್ಗಣವೆ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ತಗ್ಗು, — ಕಂದರ : ಹರಿಶ್ಚರಂ ತಾನೆತ್ತ ಚಲಿಸಿದೊಡತ್ತಲಕ್ಕೆ ಸಡೆತಂದು ಕಡಲ್ ನೀರ್ಗಣವೆ ಯಪ್ಪಪೋಲ್ (ಪ್ರವಾ. ೪೦೯-೧೬೯).
[ನೀರ್ + ಗಣವೆ (< ಕಣವೆ)]

ನೀರ್ಗಣ್ಣೆ, ನೀರುಗಣ್ಣೆ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಣ್ಣು ಕ್ಕೆ ವಳು : “ಹೇಳಿದನಲ್ಲ” ಎನ್ನುತ್ತ ನೀರ್ಗಣ್ಣೆಯಾದಳು (ಜಳು. ೪೨). **ನೀರುಗಣ್ಣೆ : ೨.** ಯಾವಾಗಲೂ ಅಳುವವಳು ; ಅಳುಬುರುಕಿ : ನೀರುಗಣ್ಣೆ ಮುಂಡೆ ಊರು ಪಾಳು ಮಾಡಿದಳು (ಗಾಡ).

[ನೀರ್ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ) + ಇ]

ನೀರ್ಗನಿಗಲು ‘ನೀರುಗಣಿಗಲು’ ನೋ.

ನೀರ್ಗರುಳ (ನಾ). ಮೃದುಸ್ವಭಾವದವನು ; ಕೋಮಲ ಸ್ವಭಾವದವನು : “ನೀ[ಪಾಪಂ. ೧] ಗರ್ಗರುಳಂ ಕೋಮಲನು” (ಭಾರನಿ. ೧೫). [ನೀರ್ + ಕರುಳು + ಅ]

ನೀರ್ಗರೆ (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಸುರಿ, — ವರ್ಷಿಸು : ಪಾರಿಜಾತ್ನನು ಸಕಲ ನಾರಿಯರ ಮ್ಯಾಲೆ ಕರವಾರಿಹಂಗಳಲಿ ನಿರ್ಭರದಿ ಚೆಲ್ಲಿಡೊಡೆಯಾ ನೀರೆಯರು ಕೆರೆವೊಬ್ಬಳಿಯಾಗಿ ನೀರ್ಗರೆದರಾ ಹರಿಗೆ ವಿವಹದಲ್ಲಿ (ಸಮೋ. ೧೦-೪೯). [ನೀರ್ + ಕರೆ (< ಕರ್ಷ)]

ನೀರ್ಗಲ್, ನೀರ್ಕಲ್, ನೀರ್ಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಘನೀಭೂತವಾದ ನೀರು ; ಮಂಜುಗಡ್ಡೆ : ನೀರಧಿ ಬ್ರಹ್ಮ, ನೀರ್ಗಲ್ ಜೀವವೆನು ತೊಂದು . . . ಮತವಿವರ (ಮಂಕು. ೬೬೧). ೨. ಅಂತಃಕಾಂತಿ ಯುಳ್ಳ, ಕಲ್ಲು ; ರತ್ನ : ಬಲ್ಲೊಡದನ್ನ ನೀ ಮೊಲೆಯ ಬಿಡ್ವೊದವಲ್ ಸುಕುಮಾರಿಯರ್ಗ ನೀರ್ಗಲ್ಲಳ ಪಾರದೊಂದು ಪೊಜೆಯೇಕೆನುತುಂ ಜಲದೊ ಕೊಟ್ಟಿಪೊಲ್ ಕಲ್ಲಳನಾವಗಂ ಬಲಿದು ಬಿಟ್ಟಿದುವಾಗದ ಬಿಂದು ಮುಕ್ತಿ ಕಂ ವಲ್ಲ ದುರೋಜಮಂಡಲದೊಳೇಂ ತುಣುಗಿದುರ್ವೊ ಕಾಂತ ಯರ್ಕಳಾ (ರೀಲಾ. ೧೪-೧೫); “ಮುತ್ತು ?” (ಪ್ರಧಾ. ೩). ನೀರು ಪ್ರವಿಸುವ ಕಲ್ಲು ; ಚಂದ್ರಕಾಂತತೆಲೆ : ಪಾಲ್ಗಡಲೊಳಪೊಕ್ಕ ಶಶಿ ಯಂತೆ ಪೊಕ್ಕಾ ನೀರ್ಗಲ್ಲಳ ರುಚಿ ಸರಸಿಯನು ಸರೆಯಸುರೆಯ್ವೊ ಮಿಂದಯ್ಯದನು ಕೊಟಿ ಸಾಲ್ಗಳ ಜಿನನ ಮಂದಿರದ (ವರ್ಧ. ೯-೯೪). **ನೀರ್ಕಲ್ :** ೪. ನೀರಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಲು ; ಅಣು ಅಣು ವಾಘಟಕತ್ವ ಧೀಕರದೊಳಂಬುಜ ಕೈರವಂಗಳ್ ಶರದೊಳಾಳಲ್ಯ ನೀರ್ಕಲ್ದಿದನು ವ್ರತತೆಗಳ ನೆರವಿ ನೆಜೆ ಮೆಜೆ ದುಜುಗಲಿಂ ಪರಿಪರದದೊ ಪುಪ್ಪಿದಿಯಲ್ (ಮದೇ. ೨-೨೯). **ನೀರ್ಗಲ್ಲು : ೧.** ಹಿಮವಿಲ್ಲದಾ ಯತುವಿನಲ್ಲಿ ಹಿಮ ಬಿದ್ದು, ಅಳದಗಲದ ಹೊಳೆಯ ನೀರೆಲ್ಲ ನೀರೆಲ್ಲ ಗಡ್ಡೆಗಟ್ಟಿ (ಪಾರ. ೧೪-೪೭೧); ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಲು . . . ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿ ಯನ್ನು ದಾಟಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಈ ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿ ನೀರ್ಗಲ್ಲಿನಿಂದ ಆವೃತ ವಾಗಿತ್ತು (ಪ್ರವಾ. 1, ೧೯೧).

ನೀರ್ಗಲ್ಲು ಹಾವುಗೆ — “ಹಿಮದಮೇಲೆ ನಡೆಯುವಾಗ ಕಾಲು ಹೂತು ಹೋಗದಂತೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ, ಟೆನಿಸ್ ದಾಂಡಿನಾಕಾರದ

ಅಥವಾ ಜಾರುಮರದ ಜೋಡು ; ಮಂಜು . ಜೋಡು ; ನೀರ್ಗಲ್ಲ ಹಾವುಗೆ" (Snow-shoes. ಇಂಕನ). [ನೀರ್ + ಕಲ್ಗ] ನೀರ್ಗಲ್ಲು 'ನೀರ್ಗಲ್' ನೋ.

ನೀರ್ಗಾಗೆ ನೀರುಕಾಗೆ, ನೀರುಗಾಗೆ, ನೀರ್ಕಾಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರುಹಕ್ಕಿ ; ಜಲಕಾಕ : "ಮದ್ದು ಜಲಕಾಕಮನೆ ನೀರ್ಗಾಗೆ" (ಮಂಗಳ. ೫೧-೫) ; ಇವರುಮಾ ಗೊರವರ್ ಕೇಲ್ಯಂ ತಾಗಿ ನುಡಿದು ಅಲ್ಲಿಂ ತಳದರ್ ಪೋಗಿ ಕೊಕ್ಕುಂ (ಕುರ್ಕುಂ) ನೀರ್ಗಾಗೆ ಯುಮಾಗಿ ಬಂದವರ ಸಮಾಪದ ನೀರ ತಡಿಯೋದರ್ ಕೊಕ್ಕುಂ (ಕುರ್ಕುಂ) ನೀರ್ಗಾಗೆಯಂ ಬೆಸಗೊಕ್ಕುಂ (ಜೀಮಂ. ೧೩೩-೩೦ ವ). ನೀರುಕಾಗೆ : "ಮದ್ದು ಎಂದರೆ ನೀರುಕಾಗೆ" (ನಾಚಿಂ. ೧೧೫) ; ತಿಳಿದ ತಿಳಿಗೊಳದ ತಳ ತಾವರೆಯರಳ ತಂದಲದ ರುಚಿಯ ಕಳಹಂಸಿ ಬಲ್ಲುದಲ್ಲದೆ ಒಡನರ್ ನೀರುಕಾ [ಸಾಂ. ೧೦]ಗೆ ತಾನೆತ್ತ ಬಲ್ಲದೋ (ಅದಪ. ೮೨-೧೩೫) ; ಸಿಹಿ ವೆಗ್ಗಳವಾಗಿ ಅಹಾರವ ಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ನಾಡಿಯ ಸರ ತೋರವಾಗಿ ಕಪ್ಪೆಯ ನಡೆಯ ಹಾಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿಹುದು ಹಳಿ ವೆಗ್ಗಳವಾಗಿ ಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಎಣ್ಣೆ ಪೂಸಿದ ಹಾಗೆಯೂ ನೀರು ಕಾಗೆಯ ಹಾಗೆಯೂ ನೇಗ ಕೊಡಿ ನಡೆವದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೧, ೬). ನೀರುಗಾಗೆ : "ಜಲವಾಯಸ-ನೀರುಗಾಗೆ" (ಜಪಫ. ೬೧). ನೀರ್ಕಾಗೆ : "ರಕ್ಕಸನೊಳು . . . ನೀರ್ಕಾಗೆಯೊಳು ಶಕ್ತಿಯೊಳು ಮುಸಲಿಯೊಳು ಬಲವೆನಕ್ಕು" (ಮಂಗಳ. ೧೪೩-೩೯).

[ನೀರ್ + ಕಾಗೆ]

ನೀರ್ಗಾದಿಗೆ, ನೀರ್ಗಾರಿಗೆ (ನಾ). (ಕೋಟಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ) ನೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಕಂದಕ ; ಅಗಳು : ಜರಾಸಂಧಂಗಳ್ಳು ಮಧುರಾಪುರಮಂ ಬಿಸುಟ್ಟು ಪೋಗಿ ದ್ವಾರಾವತಿಯಂ ಸಮುದ್ರಮೆ ನೀರ್ಗಾದಿಗಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೬ ವ) ; ಆ ಸಮಸ್ತ ಜನತಾ ಹ್ಲಾದಿಯಾದ ನೀರ್ಗಾದಿಯಂ ಮಸಕ್ಕವಪ್ಪೆರಡನೆಯ ಮೇದಿನೀರ್ಭಾಗ ದಿಂದತ್ತ . . . ಜಾಂಬುನದವೇದಿಕಾಪರಿವೃತ್ತಿ ಯಿಂದಮೊಳಗೆ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೩-೪೧ ವ) ; ಬಡಬಾನಲಂಗೆ ಸೆಡೆದಿಂಗಳಲೆ ಸರಣ್ಣು ಕೃದಮರತ್ಯಲಮು ನೆಂದಿ ಪಡೆಮಾತಂ ನೀರ್ಗಾದಿಗೆ ಪಡೆಯುತ್ತುಂ ಪೊನ್ನ ಕೋಟಿಯಂ ಬಳಸಿರ್ಕುಂ (ಪಂಪಮಾ. ೧-೧೧೩) ; ನೀರ್ಗಾದಿಗೆ ಕೋಟಿಯಿಂದಮೊಗೆ ದಿಡ್ಡತ್ಯುತ್ಸವಂ ಮೇಘದೊಳ್ ತೊರೆಯಂಬಂತಿರೆ ಸನ್ನತಂ ಕೃತಿ ಸುಧಾ ಕರ್ಮಂಗಳೆಂದುನ್ನತಂ (ಬಂಪಂ. ೧-೨೨) ; ಪೊಂಗೊಟೆಯ ಪರಿವೃತ ಮಾಗಿ ನೀರ್ಗಾದಿಗೆ ಪೆಂಟಿಂಗಾಗರಮಾಗಿ ಕಣ್ಣೆ ರಾಜಸುಪ್ತದು (ತ್ರಿಭುತಿ. ೨-೨೩). ನೀರ್ಗಾರಿಗೆ : ಆ ದೇವಿಯ ಪುರದಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಕೋಣಲಿದ್ದೊಳಿಡೆ ಕುಳಿಯ ತೆಂಕಣ ನೀರ್ಗಾರಿಗೆಯ ಮೇರೆ (ಎಕ. VIT, ೩೨೦. ೩೨೩-೨೯ ; 1046) ; ಸಮುದ್ರಮೇ ನೀರ್ಗಾರಿಗೆಯಾಗಿ ವರುಣನೇ ಕರಗ[ಬಳ]ನಾಗಿ (ಪಾಂ. IX-1, ೧೩೯-೨೩ ; 1074).

[ನೀರ್ + ಕಾದಿಗೆ]

ನೀರ್ಗಾಯ್, ನೀರುಗಾಯಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ; ನೀರು ತುಂಬಿರುವ ತೆಂಗು ; ಸೀಯಾಳ ; ಎಳನೀರು : ಜನದೇವತೆ ಯರಮೃತಸಾರವಾರಿಯಂ ಪಚ್ಚಿವರಲ ಕರಗಂಗಳೊಳ್ ತೀವಿ ತೆಂಬಿಲರ ಪೊಯ್ಯಿಂ ತಣ್ಣವಡೆಯಲೆಂದು ನೆಹಿಸಿದೊಡ್ಡ ನೀರ್ಗಾಯ ತುಣುಗ ಲಿಂದೆಳಗಿದ ಸಾಕೇರಭೂರುತಂಗಳಂ (ಚಂದ್ರ. ೧-೧೦೫ ವ) ; ಬಸಮಂ ಸರೂದಿ ನಿಟ್ಟಂ ಬಳೆಯಿಸುವ ಬೆಸಂಬೆತ್ತು ಪೋ ಧಾರಿಯಂ ತಾಮಸಲಾ ನೀರ್ಗಾಯ್ಳಂ ಭೋಗೀಜುಜುಗುವೆಳನೀರಂ ನವಾಮ್ರಾಳಿ ನಾನಾವನಿಜಾತತ್ವೇಣಗೋರಂತೆವಿಡದಕುಳಾವಾಳಖಾತಂಗಳಂ ತೀವಿ ನಿತಾಂತಂ ಸುತ್ತಿ ಪೂರಂಬರಿಪುದವಸಿಲೋಕೇ ನಾರಿಕೇಳಾಂಭ್ರಪಂಗಳ್ಳು

(ಕುಮರಾ. ೧-೮೩). ನೀರುಗಾಯಿ : ಫಾಲ್ಗುಣ ಚೈತ್ರಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ನೀರುಗಾಯಿ ಮೊಬ್ಬರಿ ಅಂಕ ಕಟ್ಟುಮಾಲು ಬರುತ್ತರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ್ಯ. ೨೪೫). [ನೀರ್ + ಕಾಯ್]

ನೀರ್ಗಾರಿಗೆ 'ನೀರ್ಗಾದಿಗೆ' ನೋ.

ನೀರ್ಗಾಲ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲ ; ವರ್ಷಾಕಾಲ : ನೀರ್ಗಾಲಮಂ ಪೂರೈಸಿ ಮಾಸ ಕಾರ್ತಿಕ ಪೂರಮುಡಿಸುಂದು ಬೀರಗ್ಗೆ ನಾನೆ ತಡೆಗಟ್ಟಿಡೆನ್ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೩೪೪-೧೨೧). [ನೀರ್ + ಕಾಲ]

ನೀರ್ಗಾಲಿ (ನಾ). "ನೀರಿನ ಒತ್ತಡದಿಂದ ತಾನು ತಿರುಗಿ ಯಂತ್ರವನ್ನು ನಡೆಸುವ ಗಾಲಿ : ಜಲಚಕ್ರ, ನೀರ್ಗಾಲಿ" (Water-wheel. ಇಂಕನ) : ಜೊಂಬುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗಾಲಿಯ ಪರಿಧಿಯಲ್ಲಿ (circumference) ಬಟ್ಟಲುಗಳಿರುವ ನೀರ್ಗಾಲಿಗಳನ್ನು ಎಣ್ಣು ಕತಮಾನಗಳ ಹಿಂದೆ ಈಚೆಪ್ಪು ಮತ್ತು ಅಸ್ಥಿರಿಯ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯ ಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಶಲ್ಯನಾ. ೧೯೫). [ನೀರ್ + ಗಾಲಿ]

ನೀರ್ಗಾಲುನೆ, ನೀರುಕಾಲುನೆ (ನಾ). ೧. ನೀರು ಹರಿದು ಹೋಗಲು ಮಾಡಿರುವ ತೋಡು ; ಹರಿ : ಈಚೆಗೆ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯು ಹೆಚ್ಚಿದ ಹಾಗೂ ತಗ್ಗಿನ ಗದ್ದೆಗಳು ಸಾಗುವಳಿಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ನೀರ್ಗಾಲುನೆಗಳ (Drains) ನಿರ್ಮಾಣ ಒಂದು ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ಶಲ್ಯನಾ. ೩೩೧). ನೀರುಕಾಲುನೆ : ೨. ಪರ್ವತದ ಮೇಲಿ ನಿಂದ ಹರಿಯುವ ಝರಿ ; ನಿರಝರ : "ನಿರಝರ, ಝರ : ೨ ವಾರಿಪ್ರವಾಹ-ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಜಲಪ್ರವಾಹವು, ಕಲ್ಲುಗುಡ್ಡ ಗಳಲ್ಲಿ ನೀರೂರು ಉಕ್ಕಿ ಮೇಲ್ಮಡಿಯಿಂದ ಜಾರಿಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ನೀರು ಕಾಲುನೆಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೦೭). [ನೀರ್ + ಕಾಲುನೆ (< ಕಾಲ್ಪಾಯ್)]

ನೀರ್ಗಿಚ್ಚು, ನೀರುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಒಳಗೆ ಇರುವ ದೊಡ್ಡ ನೆಂಬಲಾದ ಚೀಂಕೆ ; ಬಡಬಾಗ್ನಿ : ಎಚ್ಚೆ ನಾರಾಚಿಭಟರನವರ ಸುಗಳನಚ್ಚರವೆಣ್ಣಿಳಿಗೊಲಿದು ನೆಚ್ಚಿವಿಕ್ಕಿದನಾ ಬಲಜಲಧಿಯ ನೀರ್ಗಿಚ್ಚು ನಂಕುಣಿ ತವಿಸಿದನು (ಕುಂಪಾಂ. ೪೩-೫) ; ಆ ಪ್ರಚೇತಸನಿಪ್ತು ದೊಂದಾನೊಂದು ನೇಳೆಬೀಸುತ್ತ ವೃಕ್ಕಾತಿಯ ನಾಶವನೆಯ್ತಿ ಸುತ್ತಿಹು ದದಗ್ನಿವಿಕ್ರಿತವಾಗಿ ಗೃಹಂಗಳಂ ಸುಡುವುದು ವಾರಿಧಿಗತನಪ್ಪ ವಾಡಬ ನೊಳೊಂದಿ ನೀರ್ಗಿಚ್ಚುಮಂ ಕೆಡಲೀಯದೊಳ್ಳುಪ್ಪುಮ (ವೀಶ್ಯ. ೪-೧೪-೨೯). ನೀರುಗಿಚ್ಚು : ಕಾಡಗಿಚ್ಚಿದ್ದರೆ ಅಡವಿಯ ಗುಡಾ ನೀರುಗಿಚ್ಚಿದ್ದರೆ ಸಮುದ್ರವೆ ಗುಡಾ ಒಡಲಗಿಚ್ಚಿದ್ದರೆ ಆ ತನುವೇ ಗುಡಾ . . . ನಿಮ್ಮ ಮಾಯೆಯ ಹೊಡಗಿಚ್ಚಿಗೆ ನಾನು ಗುಡಾಯಿಲ್ಲ ಕೇಳಾ (ಅಪಚಂ. ೨೧೪-೯೩೬). [ನೀರ್ + ಕಿಚ್ಚು]

ನೀರ್ಗಿಚ್ಚುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಡಬಾನಲದ ಬಾಧೆಗೆ ಒಳಗಾಗು ; ಔರ್ವಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಸುಡು : ಮದನಮಹಾದಾಹದಿಂದ ದೇಹಂ ಕರಂ ಕೊರಗಿ ಕಡುಬಡವಾಗಿ ನೀರ್ಗಿಚ್ಚುಗೊಂಡ ಕಮಲಿನಿಯಂತಿರ್ವ ಕಾಮಿನಿಯಂ ಕಂಡು ಮನಂಗಾಣಲಾಜದೇಕಾಂತಕೆ ಕರೆದು ತಮಾಳಕೆ ಕಳಾವತಿಗಿಂತೆಂದಳ್ (ಲೀಲಾಪ. ೩-೪೩ ವ). [ನೀರ್ಗಿಚ್ಚು + ಕೊಳ್] ನೀರ್ಗಿಜು (ಕ್ರಿ). ನೀರಿಂದು ಭಾವಿಸು ; ಜಲವೆಂದು ಎಣಿಸು : ಏಕಾಕಿ ಸಾಮಾನ್ಯನೆಂದನಿತುಂ ರಾಜಸಮಾಜಮಾಜಿಗುಣದಯ್ಯಂದತ್ತು ನೀರ್ಗಿತ್ತು ಬೆಕ್ಕನದಿಂ ಕತ್ತರಿನಾಣೆಯಂ ಇಡಜನಂ ಕೈಗುತ್ತಲೇಬ್ಬಪ್ಪ ಪೋಲ್ (ಪಂಪಮಾ. ೩-೪೪). [ನೀರ್ + ಗಿಜು]

ನೀರ್ಗುಂಕುಮ (ನಾ). ನೀರಾಗಿರುವ ಕುಂಕುಮ : ತಡೆದು ಬಗೆ ನಲ್ಲನೀಕ್ಷಿತ ಮಡದಿಯ ಕಬ್ಬಲಿಪ ಮೊಗಮುಮುಣೀಕ್ಷಮುಂ ತೊಡೆದಂ ಇನಮುಂ ಮುಜೆಡಳವಡೆ ನೀರ್ಗುಂಕುಮುನೆಟ್ಟುಕೊಂಡಪೊಲಿಸೆಗುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೧೧೦). [ನೀರ್ + ಕುಂಕುಮ]

ನೀರ್ಗುಂಡಿ 'ನೀರ್ಗುಂಡಿ' ನೋ.

ನೀರ್ಗುಂಡ, ನೀರ್ಗುಂಡ, ನೀರುಗುಂಡ (ನಾ). ಓಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಪ್ರಿಥಿವೀ ನೀರ್ಗುಂಡ ರಾಜಸ್ಥಾನ ವಿಜ್ಞಾನನಾಯಾ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜಪರಮೇಶ್ವರ ಶ್ರೀಜಸಹಿತದೇವೇನ ನೀರ್ಗುಂಡವಿಷಯಾನ್ವೃತ್ತಿ (ಎಚ್. IV, ಸಾಗಮಂ. ೮೫-೫೯; 776); ಶ್ರೀಮತ್ X X [ಮಾ]ರ ಮಾಳಿ ನೀರ್ಗುಂಡದ ಸ X ಗೆ ರಣಂಕ X X ರದಿ [ಲಿ]ಕಾರಣ X (ಎಚ್. IV, (R), ಪುಣಸಾ. ೩-೨; 4ನೆಯ ಶತ). ನೀರ್ಗುಂಡ: ಶ್ರೀಪ್ರಥಿವೀ ನಲ್ಲಭಪರಮೇಶ್ವರ ಪಲ್ಲವದಿಯರನ್ನೊಬಂಟಿ ಸಾಸಿರಮುನ್ನಿಗುಂಡ ನಾಡುಮೂನೂಯುನಾಳಿ (ಎಚ್. XI, ಚಳ್ಳಕ. ೩೩-೩೪; ಸು. 815); ನೇತ್ರ ಶಿವಾಭಾರ್ತಾಭಿಧಾನಾಯ ನೀರ್ಗುಂಡವಿಷಯಾ ಸರ್ವಭಾಷಾ ಪರಿಯಾಯವ್ (ಮೈಸೂ. ೧೯೧೯, ೧೦-೬೫; 900); ಶ್ರೀಮತ್ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ದೀರಜಮ್ಮನದಿಯ ಗೊಟ್ಟಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಬೆಳ್ಳಿಯ ನೀರ್ಗುಂಡ ಜಗ್ಗಿಯರಸಗ್ಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರ್ (ಎಚ್. V, ಅರಕ. ೬೧-೫; 920). ನೀರುಗುಂಡ: ನೀರುಗುಂಡನಾಡ ಹಾ X X ದ ಚಿಟ್ಟ ಮುಣ್ಣಿಯ ತೀರ್ತದ ಶ್ರೀಮಹಾದೇವಗ್ಗಿ ಚಕ್ರಸಾಸ್ತ್ರದೇವಿಯಗ್ಗಿ ಪರೋಕ್ಷ ವಿನಯಮಾಗಿ ಎಲಗುಂಡದಲು ಬಿಟ್ಟಿ ಪ್ರಿತ್ತಿ ಮೂಜು (ಎಚ್. V, ಹಾಸನ. ೯೦-೨೨; 1135); ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಗ್ರಹಾರ ನೀರುಗುಂಡದ ಶ್ರೀಪ್ರಯಂಭು ಭೀಮೇಶ್ವರದೇವರ ನಂದಿವೀವಿಗಂ . . . ಬಿಟ್ಟಿ ಹಾಗವೊಂದು (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೨೯೩-೨೪; 1162). [ನೀರ್+ಕುಂಡ]

ನೀರ್ಗುಟಕ, ನೀರ್ಕುಟಕ (ನಾ). ನೀರ್ಗುಟೆ: "ನೀರ್ಗುಟಕನೆ ನೀರಣಿವನಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೩೬); ಶೋಧಿಸಿ ಜಲವಂ ಪರಂ ಚೋದಿತನಲ್ಲದೆ ನೈಪಾಲಸಮಯಗಳಂ ತಾ ಸಾಧಿಸಿ ನಿರ್ಮಲನಾಗಿಹ ಸಾಧುವು ನೀರ್ಗುಟಕನಿಸುವಂ ಮಹಾಲಿಂಗಾ (ಪಂಚರ. ೧೨-೯೪).

ನೀರ್ಕುಟಕ: (ಕ). [ನೀರ್+ಕುಟಕ]

ನೀರ್ಗುಟಗ, ನೀರುಕುಟಗ, ನೀರ್ಕುಟಗ (ನಾ). ನೀರ್ಗುಟೆ: "ನೀರ್ಗುಟಗನೆ ನೀರನೆಯುವನು" (ಕಚರ. ೫೫). ನೀರುಕುಟಗ: ನೆಳ್ಳರು ನೀರುಕುಟಗರೆಂಬುದಕ್ಕಂತೆ, ಸಮಾಜವಿಕಾಸಕ್ರಮದ ಐತಿಹ್ಯದಂತೆ 'ಎಳ್ಳದಿನ' (Butter) ವ್ಯವಹಾರಗಳೆಂದು ಗ್ರಹಿಸುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು ತರ್ಕಬುದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು (ಕರ್ಣಾಟ. ೫೮). ನೀರ್ಕುಟಗ: ಕುಟಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ-ಕಲ್ಯಾಣಗಂ, ನೀರ್ಕುಟಗಂ, ಮರಕುಟಗಂ (ಕಮದ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). [ನೀರ್+ಕುಟಗ]

ನೀರ್ಗುಟ್ಟು (ನಾ). ಅಜೀರ್ಣ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಕರುಳಿ ನಲ್ಲಾಗುವ ನೋವು (?): ಮಿರುಗಿಟ್ಟು ಕೆರೆದು ಮತ್ತಾ ಹುಡೀ ಮರಗೊಳು ಪೊರಳಿ ನೀರ್ಗುಟ್ಟು ಕಿಡಲೊಡನೆ ಹರುಪದಿಂದಾ ನೀರ್ಗುಂಡಿನಾ ಜಾತ್ಯಗಳಿರವಾ ತೋಟಿಯೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೧೨೯).

[ನೀರ್+ಕುಟ್ಟು]

ನೀರ್ಗುಡಿ, ನೀರುಕುಡಿ, ನೀರುಗುಡಿ, ನೀರ್ಕುಡಿ (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಕುಡಿ, -ಕುಂಟು: ವಿಂಧ್ಯಕನಿಂಬಂ ಬಂದು ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನಿಲ್ಲಿಯುಮುಟಿಸಿ ಕಾಣದೆ ವೈಶಂಪಾಯನಸರೋವರಕ್ಕೆ ನೀರ್ಗುಡಿಯ ಲೆಂದು ಪೋಗಿ (ಪಂಚರಾ. ೧೩-೬೬ ನ); ಮರುಳಕ್ಕೆ ಕನಸಿನ ತೋಟಿಯೊಳ್ ನೀರ್ಗುಡಿದೂ ತಣವನಟಿಸದೊಳರೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೯೪); ಅಗಹನದೊಳು ಬಿಜುಬಿಸಿಲ ಗಾಳಿಯಿಂ ಹಸಿದು ಮಹಾದುಃಖ ನೇ ನೀರ್ಗುಡಿಯನೇ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧೩); ನಿಾವು ಹಿಡಿತಂದದು ಮೊದಲು ನೀರ್ಗುಡಿಯ ಲೊಲ್ಲವು ಮೇಯಲೊಲ್ಲವಿವು (ಬಸವ. ೬೦-೨೪); ಮೃಗವೇಂಟಿಕಾಜರು ಮಾಂಸಭಾರದಲಿ ಬರುತ ನೀರಡಿಸಿದರು ಕೆಂಡರು ಸರಸಿಯನು ನೀರ್ಗುಡಿಯಲೈತಂದು (ಕುಷ್ಮಾ. ೪-೪೨); ಶುದ್ಧಾಚಮನವಿಲ್ಲದೆ ಮಹಾದು

ನೀರ್ಗುಡಿಯ . . . ಕಲಿಪುರುಷರಾಯನ ಸಂಧಿಸಿದ (ಸಳಚ. ೪-೨೧); ಎಳೆಹುಲ್ಲ ಸವಿದು ನೀರ್ಗುಡಿನ ತಾಪಸನಂದಲರಂದಿಗೆ ಗುಡುಮಾಡಿ (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೪೬). ನೀರುಕುಡಿ: ಎತ್ತುಗಳಿಗೆ ನೀರುಕುಡಿಯುವ ಆಸೆಯಾಗಿದೆ (ದೇವಹಂ. ೬೪); ಅಪ್ಪಿತ್ತು ಹಳು ನುಗ್ಗಿ ಆಕರ ಅದಾಗ ನೀರು ಕುಡಿದಿದ್ದು (ಮಲಮ. ೨೫೪). ನೀರುಗುಡಿ: ಸರಸಿಯ ತೀರದಲಿ ಕೀಲಿಸಿದ ಮಗ್ಗುಲಲಿ ಯಮಳರೊಪಗಿರೆ ಕಂಡು ಮನದಲಿ ತಮವ ಹಿಡಿದನು ನೀರುಗುಡಿದೀ ಮನುತೆ ಮಿಗಲಾರೈ ವನನುತೀಡನು ಸರೋವರವ (ಕುಷ್ಮಾ. ೨೩-೨೩). ನೀರ್ಕುಡಿ: ಕುಡಿಯ ಭಗವಂತ ಎನಲು ಬುದ್ಧಂ ಪಾತ್ರವಿಸಕೊಂಡು ನೀರ್ಕುಡಿದು (ವೈಶಾ. ೬೯-೧೩೦). [ನೀರ್+ಕುಡಿ] ನೀರ್ಗುಡಿಸು, ನೀರುಕುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಸು: ನಡೆದು ಪರಬಲನುಡ್ಯದಲಿ ನೀರ್ಗುಡಿಸಿ ಹರಿಯನು ಸಕಲಸುಭಟರ ಮಡುಹಿ ಫಲುಗುಣ ಗೆಲಿದ ನಗ್ಗದ ಕೌರವೇಶ್ವರನ (ಕುಷ್ಮಾ. ೬೬. ೧೦ ಸೂಚನೆ); ನೀರಡಿಸಿದ ಕುಡುರೆಗೆ ನೀರ್ಗುಡಿಸಲು ಸೂರಿಯನುಬುಧಿಗಳಿದ (ನೋಪತ. ೨೮-೪೦). ನೀರುಕುಡಿಸು: ೧. ಸಾಳೋ ನರಸಿಂಗರಾಯನು, ಕೂಕುಕೊಳ್ಳು ತಿದ್ದಿ ಪಾಸಾಅನೆಯನ್ನು ದುರ್ಗದ ತಪ್ಪಲಲ್ಲಿರುವ ತಿಮ್ಮಾ ನಾಯಕನ ಕೆರೆಗೆ ನೀರುಕುಡಿಸಲು ಹಿಡಿತಂದರು (ಚಕ್ರವಾ. ೧೧). ೨. (ಆಲಂ) ತೊಂದರೆಪಡಿಸು; ಕಷ್ಟಕ್ಕೊಳಗು ಮಾಡು: ರೂಪಚಂದನು ನ್ಯಾಯಾಧೀಶನಿಗೂ ನೀರುಕುಡಿಸ ಬಲ್ಲ (ಜಮಾನ್ತಾ. ೧೫).

[ನೀರ್+ಕುಡಿಸು, (<ಕುಡಿಯು)]

ನೀರ್ಗುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪಿತೃತರ್ಪಣವನ್ನು ಕೊಡಿಸು; ತಿಲಾಂಜಲಿಯನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ದನುತಾರಿಯ ಭುಜಬಲವಿಕ್ರಮ ದಳವಿಗೆ ಮಚ್ಚಿ ಮಚ್ಚುಗುಡಿಸುವೊಲನುಕ್ರಮದಿಂ ನೀರ್ಗುಡಿಸಿ ಯಥಾಕ್ರಮದಿಂ ಪದವಡಿಸಿ ಪಾರಲೌಕಿಕವಿಧಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೪).

[ನೀರ್+ಕುಡಿಸು, (<ಕುಡಿಸು)]

ನೀರ್ಗುಡು 'ನೀರ್ಗೊಡು' ನೋ.

ನೀರ್ಗುತ್ತು (ನಾ). ೧. ಜಲಸಂಬಂಧವಾದ ರೋಗ; ಜಲೋದರ: ನೀಂ ಪಂಡಿತಂ ದಿಟಮಾಡೋಡೆ ನೀರ್ಗುತ್ತುಕ್ಕೆ ಮರ್ದನುಸಿರ್ (ರಾಮಾತ್ಮ. ೨-೪). ೨. ವಾಂತಿ: ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯವೈದ್ಯದಲ್ಲ ಪಾಂತಿ ರೋಗ (ನೀರ್ಗುತ್ತು)ಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಸರಿಯಾದ ಮದ್ದು ತಯಾರಾಗಿಲ್ಲ ವೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಕನ್ನಡ. ೧೦೪). [ನೀರ್+ಕುತ್ತು] ನೀರ್ಗುಳ್ಳಿ, ನೀರುಗುಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಮೇಲಿನ ಗುಳ್ಳಿ; ಬುದ್ಬುದ: ನೀರ್ಗುಳ್ಳಿ ಗಾಳಿಸೊಡರ್ ಪಂಪುತಿರ್ಪ ಮರೀಚಿಕಾ ಜಲ ಜಲಾಪರ್ತಾಕ್ಷರಂ ತೋಜುವೈಸಿರಿ ಪುಲ್ಲಗ್ರದ ತುಂತುಟ್ಟಿ (ಸೋಮೇಶ. ೯೦); ನೆನೆಯಲನಿತ್ಯ ನೀರ್ಗುಳ್ಳಿಯಂತಿರುತ್ತಿ ತನು ಮಲಭಾಂಡವಿದೇನು ಸುಖ (ಪುರಂದ. ೧-೮೩-೨). ೨. ನೀರು ತುಂಬಿ ಕೊಂಡಿರುವ ಗುಳ್ಳಿ, -ಬೊಕ್ಕೆ: ಕೆಲವು ವೇಳೆ ನೀರ್ಗುಳ್ಳಿಯ ಒಳಗಡೆ ರಕ್ತ ಸೋರುವುದುಂಟು (ಕಲರೋ. ೫೪); ಕೆಂಪುಚುಕ್ಕೆಗಳು ಮೈಮೇಲೆ ಕಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ . . . ಕೆಲವೇ ಗಂಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವು ನೀರ್ಗುಳ್ಳಿಯಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡುತ್ತವೆ (ಕಲರೋ. ೬೬). ನೀರುಗುಳ್ಳಿ: ೧. ನೀರುಗುಳ್ಳಿಯಂತೆ ತೋಟ ಅಡಗುವ ಅನಿತ್ಯಶರೀರದ ಭೋಗವು ನಿತ್ಯವೆಂದು ನಚ್ಚು . . . ಸತ್ತುಹೋಗದಿರಣ್ಣಾ (ಅಮಂಡ. ೬೨-೧೪).

[ನೀರ್+ಗುಳ್ಳಿ, (<ಗುಳ್ಳಿ)]

ನೀರ್ಗುಂಪು (ನಾ). ತಿಳಿಗೆಂಪು ಬಣ್ಣ; ತಿಳಿಯಾದ ಕೆಂಬಣ್ಣ; ನಸುಗೆಂಪು: ನೀರ್ಗುಂಪುತುಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಪ್ತ-ಸಗೆ ಹರವುತಿದ ಬತ್ತಿ ತೀರದ ಹಣತಿ ಹೊತ್ತಿದಂತೆ (ಗಂಗಾತ. ೬೧-೧೩). [ನೀರ್+ಗುಂಪು]

ನೀರ್ಗಡಹು (ಕ್ರಿ). (ವೈ ತೊಳೆಯಲು) ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳಿಸು, — ಉರುಳಿಸು : ಮಿತ್ರಮಾಪುತ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ನೀರ್ಗಡಹಿದ ಮತ್ತಗಜೇಂದ್ರ ಸೂತಿಯಲಿ ಎತ್ತಲೆಂದಜಾಯದೆ ಪರಿವಾಡುವಂತೆ ಕರ್ಗತ್ತಲೆ ತೀವಿಮರ್ವಿಯಲಿ (ಮೋಹತ, ೧೪-೪). [ನೀರ್+ಕಡಹು (<ಕೆಡಪು)]

ನೀರ್ಗಡರ್ (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಕಲಕು, — ಕೆಡಕು : ಮದಗಜಗಳು ಹೊಕ್ಕು ನೀರ್ಗಡರ್ ಕೆರೆ ಕೋಣಗಳು ಪೊರಳ್ಳ ಮಡು . . . ನೋಡರೆ ನುತೆ (ನವನೋ, ೧೬-೨೦).

[ನೀರ್+ಕೆಡರ್ (<ಕೆಡಪು)]

ನೀರ್ಗರೆ (ನಾ). ನೀರಿನಿಂದಂಟಾದ ಗೆರೆ, — ರೇಖೆ, — ಜಾಡು : ಅರಯೆ ಸೂಚಕುಂ ಗಿಳಿಗಳರ್ಪಗಕೋಟರದಿಂ ಜಗುಳ್ಳ ನೀವಾರಮಂ . . . ನಾರುಡೆಯಂಟನಿಂಧಿಡ ನೀರ್ಗರೆಯಾಂತ ತಟಾಕಮಾರ್ಗಮಂ (ಶಾಕುಂತ, ೬-೧೪). [ನೀರ್+ಗರೆ (<ಗಜೆ)]

ನೀರ್ಗಜಿ (ನಾ). ನೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಕೆರೆ ; ತಟಾಕ : ನೀಲಾಬ್ಜ ತಾನರೆ ನೆರೆದ ನೀರ್ಗಜಿ ಗಂಧಪಾಲಿ ಜೋತೊಲಿದ ಗದ್ದೆಗಳು . . . ವಿರಾಜಿಪುದು (ಭದ್ರತ, ೭೫-೪೫). [ನೀರ್+ಕೆಜಿ]

ನೀರ್ಗೊಡ (ನಾ). ನೀರು ತುಂಬಿರುವ ಕೊಡ, — ಘಟಿ : ಮಲೆಯಂ ಬೆಸಗೊಳ್ಳಾಗಳ್ ಮಲೆಯಾಕೃತಿ ಬೇಜಿ ತೋಪೊಡಂ ನೀರ್ಗೊಡನಂ ಘ(ಗ)ಳಿಘ(ಗ)ಳಿಸಿ ಸುಂಪೊಡಂ . . . ಮಲೆಯಕ್ಕುಂ (ಬಿಟ್ಟಮ, ೧-೪೨) ; ಕಿತ್ತಡಿ ನೀರ್ಗೊಡಮಂ ಸೈವತ್ತಿದನವರೇಳಿ ಗೊಳಿಪ ಕಾರಣ ದಿಂದಂ ಮತ್ತಮಂ ನೆಗೆದಂ ಜಾನ್ಯು ತ್ತಮರರಗುವರರಂ ಕರುತ್ತಿಂತೆಂದಂ (ಸಾಸಂದ, ೧-೨೮). [ನೀರ್+ಕೊಡ]

ನೀರ್ಗೊಡು, ನೀರುಕೊಡು, ನೀರ್ಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಡಿದ ವರಿಗಾಗಿ ನೀರನ್ನು ತರ್ಪಣ ಮಾಡು, — ಕೊಡು : ತನಗೆ ತಾನೆ ನೀರ್ಗೊಟ್ಟು ಪನೆಂಬಂತೆ ಸುರಿವ ನಿರಂತರಾಶ್ರುಪೂರಮುಂ (ಕಾದಂಬ, ೫೬೭). **ನೀರುಕೊಡು :** ೨. (ಕೈ, ಕಾಲು ತೊಳೆಯಲು ಅಥವಾ ಕುಡಿಯಲು) ನೀರನ್ನು ಕೊಡು : ಮೊದಲು ರತ್ನಪುಂ ಭಾವನನ್ನು ಕರೆದು ನೀರುಕೊಟ್ಟರು (ಚಂಗಾಳ್, ೧೦೫) ; ತಾನೇ ನೀರು ಕೊಟ್ಟು ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಈಗೇಕೊ ನಾಚಿಕೆ (ಬಿಳುಮ, ೭೦). ೩. (ಕರಾ) ಸಮೂಲನಾಶ ಮಾಡು : ಅವನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೀರುಕೊಟ್ಟ (ರೂಢ). **ನೀರ್ಗುಡು :** ೧. “ನಿವಾತು, ಪಿತ್ತತರ್ಪಣಂ—ಈ ೨ ನೀರ್ಗುಡು ವುದು” (ಹಲಾಯು, ೧೦೫-೧೬) ; ಮುನ್ನ ಪರಶುರಾಮನೀ ಲೋಕ ದೊಳುಕ್ಕುರಸುಮಕ್ಕುಳ್ಳಿಲ್ಲರುಮರ್ಪತೊಂದುಸೂಟ್ಟರಂ ಪೇಜಿ ಪೆಸರಿಲ್ಲದಂತೆ ಕೊಂಡು . . . ಅವರ ನೆತ್ತರ ಧಾರೆಯೊಳ್ ತೀವಿ ತನ್ನ ತಾಯಂ ನೀರಿಯಾಪಲುಂ ತಾನುಂ ಮಿಂದು ತನ್ನ ತಂದೆಗೆ ನೀರ್ಗುಡಲುಮೆಂದು ಮಾಡಿದ ಶಮಂತಪಂಚಕಂಗಳೆಂಬಯ್ಯ ಪೆರ್ವಡುಗಳ ಕೆಲದೊಳೆಯೆ ಜಾಡು ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಪಂಚಭಾ, ೯-೧೬೪ ೮) ; ತನ್ನ ತಾಯ್ ನೀರಿಯಾ ಯಲುಂ ತಂದೆಗೆ ನೀರ್ಗುಡಲುಮೆಂದು ಮಾಡಿ (ಗವಾಯು, ೬-೨೮ ೮).

[ನೀರ್+ಕೊಡು]

ನೀರ್ಗೊತ್ತು (ನಾ). ನೀರಿರುವ ಸ್ಥಳ ; ನೀರಿನ ನೆಲೆ : ಮುಜು ವುದಾ ಶಿವಪುರದ ನಂದನತಟಾಕಾದಿ ನೀರ್ಗೊತ್ತುಗಳು (ಮದೇಪ, ೨೮-೬). [ನೀರ್+ಗೊತ್ತು]

ನೀರ್ಗೊರೆಮಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಉದಿಚಿದನೆ ಕೆಜಿಯನ್ನೀರ್ಗೊರೆಮಟ್ಟಿ ಈಶಾನದನೆ ಅರನಜಾ ಒಡಂ (ನಕ. X (5), ಮುಳುಗ, ೩೨೮-೫೨ ; ಸು. 850). [?]

ನೀರ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು ; ನೀರು ಕುಡಿ : ತದಿಯೊಳ್ ನೀರ್ಗೊಂಬ ಕಾಡಾನೆಗಳಂ . . . ಮೇಲ್ವಾಯ್

ಮತ್ಸ್ಯಂಗಳಂ ಪೆಂಪಿದೊಟ್ಟಿತ್ತಲ್ಲಿ ಫೇನುತೆಯನಿಸುವ ಪೊಚ್ಚಂ ಪೊದ ಕೊಪ್ಪದಿಂದಂ (ರಾಜಕ, ೬-೨೩). ೨. ನೀರಿನಿಂದ ಕೊಡಿದು, — ತುಂಬಿರು : ಕಂಡೆಯೋ ನೀನೆಲೆ ಸವಿಲೆ ನೀರ್ಗೊಂಡ ಮುಗಿಲಿಂದದ ಮುಕುಂದನಖಂಡಸುಖಮಯಮೂರ್ತಿಯನು (ನಿಭಾಗ, ೧೦-೧೨೨-೨೩).

[ನೀರ್+ಕೊಳ್]

ನೀರ್ಗೋಡು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ನೀರು ಹರಿದು ಹೋಗುವ ಭಾಗ ; ಕೋಡಿ : ಕೂಡೆ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತು ಶತಸಾರಸಮೃದ್ಧಿಯನೊಪ್ಪು ತಿಪ್ಪದಾ ನಾಡು ದಿನಕ್ಕೆ ತೋಡು ಕುಸುಮೇಷುಗೆ ಬೀಡು ವೈಪದ್ವಿಪಕ್ಕೆ ತಾಯ್ನಾಡು ನಯಕ್ಕೆ ಪಾಡು ವಿಭವಕ್ಕುಮದೂಡು ಸುಖಾಮೃತಕ್ಕೆ ನೀರ್ಗೋಡು ತಮಕ್ಕೆ ನೀಡು ನಯಸಕ್ಕುಳದಿಂಗಳ ಕಾಡಿದಂಬಿನಂ (ಪುಷ್ಪ, ೯-೧೪). [ನೀರ್+ಕೋಡು]

ನೀರ್ಗೋಳಿ ‘ನೀರುಗೋಲು’ ನೋ.

ನೀರ್ಚೆಂಡು (ನಾ) — ನೀರ್ಚೆಂಡುಕ : ನೀರ್ಚೆಂಡಂ ಕಯ್ಯೊಂಡುಜಿ ಸಾರ್ಚೆ ಕಡಂ ನೊಂದು ಮೂರ್ಚೆಯಿಂದಿರೆಯೋರ್ವಳ್ (ಪಮ್ಮಾರ, ೪-೨೯). [ನೀರ್+ಚೆಂಡು (<ನೆಂಡು)]

ನೀರ್ಚೆಲ್ಲಾಟ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಿನೋದವಾಡುವುದು ; ನೀರಾಟ ; ಜಲಕೇಳಿ : ನೀರ್ಚೆಲ್ಲಾಟಕ್ಕಿಗಿದುವಿದರ್ಪ ಕಾಂತಾಳಿ ಕಡೆಗೆ ಸಾರ್ವದು ಬೇಗಂ (ಪಮ್ಮಾರ, ೪-೨೯).

[ನೀರ್+ಚೆಲ್ಲಾಟ (<ಚೆಲ್ಲಾಟ)]

ನೀರ್ಜಾಡಿಸು ‘ನಿರ್ಧಾಟಿಸು’ ನೋ.

ನೀರ್ಜೊಂಪೆ (ನಾ). ಕಾರಂಜಿಮನೆ ; ಜಲಗೃಹ ; ಧಾರಾಗೃಹ : ಅದು ನಿರಾಘಕ್ಕೆ ಪರಿಭವಸ್ಥಾನಮುಂ ಶೀತಕಾಲಕ್ಕುಕ್ಕುಧಾಣಮುಂ ಹಿಮು ಕೈಲಕ್ಕೆ ಸಹೋದರಮುಮೆನಿಸಿದ ನೀರ್ಜೊಂಪಮುಂ ಪೊಕ್ಕು ಶಿಶಿರ ಶಿಲಾ ತಲದೊಳ್ಳೆಯ್ಯಕ್ಕು (ಕಾದಂಬ, ೮೬೦). [ನೀರ್+ಜೊಂಪ]

ನೀರ್ಜೊಳ್ಳು (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ ; ಜಲೋದರ : ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ನೀರ್ಜೊಳ್ಳು (ಅಸ್ಥಿಪಿಷ್) ಆಗಲೂಬಹುದು (ಕವಿಕೋ, 1, ೮೨೭). [ನೀರ್+ಜೊಳ್ಳು (<ಬೊಳ್ಳು)]

ನೀರ್ತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಹೊತ್ತು ತರುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನೀರು ಹೊರುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸು : ಸಿವುಡೆಯರೆನಿಸಿದ ನೀರರ ಮೂಗಿಗೆ ಕನಡೆಯ ಕಟ್ಟಿ ನೀರ್ತರಿಸಿ ದವುಡೆ ಜೇಗಟಿ ಮಲಹರಿಯ ಜಾಡಿಸಿ ಕೊಂಬ ಪ್ರವುಡೆಯರಿದರ್ಕ್ಕುಲದಿ (ಮೋಹತ, ೨೦-೩೯).

[ನೀರ್+ತರಿಸು]

ನೀರ್ತೆಗೆ ‘ನೀರ್ದೆಗೆ’ ನೋ.

ನೀರ್ತೋರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಎತ್ತು ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೆ) ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಸು : ದನಕ್ಕೆ ನೀರ್ತೋರಿಸಬೇಕು (ರೂಢ).

[ನೀರ್+ತೋರಿಸು (<ತೋರಿಸು)]

ನೀರ್ದಂದಲ್ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹನಿ ; ತುಂತುರು ; ಶೀಕರ : ಅವಗಾಹಂಗೈದು ಪೋದದ್ರಿಜಕರಿಗಳ ಕೈದುಂತುಜಾಂ ಕಾಯದಿಂದಂ ಕವಿತ್ತಂ ಪೊಕ್ಕು ನೀರೊಳ್ ಬೆರಸಿ ಬಸಿದ ನೀರ್ದಂದಲಿಂ ಗಲ್ಲವುಣ್ಣಳ್ ಕವಿವನ್ನಂ ತಿಂಬ ಪೆರ್ವೊಂದಿಗಳನೊಸುತುಂ ಕೊಲ್ಲದೀಡಾದಿಡುಕ್ಕುರವ ಕಂಜಸ್ತ್ರಾಯಪುಷ್ಪಪ್ರಕರದ ಪುದುವಿಂ ಮಲ್ಲಿಕಾದತ್ತು ಮಾರ್ಗಂ (ಲೀಲಾವ, ೬-೬೦). [ನೀರ್+ತಂದಲ್]

ನೀರ್ದಡಿ (ನಾ). (ನದಿಯ) ದಡ ; ತೀರ : ನಡುಬಾನಂ ರವಿ ಪತ್ತೆ ಭೂಸುರನರಂ ಕಂಡೆಯೊನ್ನಲ್ಲದ ನೀರ್ದಡಿಯಂ ಸಾರ್ವ ಕಡೆಗೆ ನಿತ್ಯ ನಿಧಿಯಂ ಮಾಡಲ್ಕೆ (ಪ್ರಮಹ, ೧೦-೫೯). [ನೀರ್+ತಡಿ]

ನೀರ್ದಳಿ (ಕ್ರೈ). ನೀರನ್ನು ಚೆಮುಕಿಸು, — ಸಿಂಪಡಿಸು : ಮಗ ಮಗಿಸುತ್ತಮಿರ್ಪ ಮೃಗನಾಥಿಯ ನೀರ್ದಳಿನಲ್ಲಿ ಕಂಪನಾಳುಗುಬ್ಬು ಲರುತ್ತಮಿರ್ಪ ಪದದೊಳ್ ಪದವಟ್ಟು ಪೊದಬ್ಬು ತೋರಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತುಂಬು . . . ಒಬ್ಬರಲ್ (ಪಂಪಾ. ೭-೪೮); ಆರಸಿಯರ ತನು ಶ್ಯಾಮಕಾಗ್ರಂಗಳೊಳ್ ಸ್ನೇಹದಶಾಸಂಗಾಗ್ನಿಯಂ ನೀರ್ದಳಿದು ನದಿಪು 5 ವಂತಾದನಂಭೋದಲೀಲಂ (ಶಾಂತಿ. ೮-೩೧); ಕೋಡಗದ ಕೆಯ್ಯ ಮಾಲಿಗೆ ಬಾದರ್ದಪುದಂದು ಬಣ್ಣದೆ ನೀರ್ದಳವಂದಂ (ಅನಂಪ. ೯-೨೨); ನಿಂದ ತಾವಿಗೆ ನೀರ್ದಳವರಯ್ಯ ಕುಳಿತ ತಾವಿಗೆ ಹೋಮವನಕ್ಕುಮ ವರಯ್ಯ (ಭಸವ. ೯-೨೨); ಬಳಕಳಲಿತದಳಂ ನೀರ್ದಳಿಬಿಟ್ಟಲೆಯಾಗೆ ನಳಿ ಕೆಲವಟ್ಟಿಗಳಿಟ್ಟಿ ಕೆನೆ ವಿಶಬಾಬ್ಬಂಗಳೊಳನೆಸೆದುದು ರಾಜಹಂಸ 10 ನೌತದಡೆವೋಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೨೨). [ನೀರ್ + ತಳಿ]

ನೀರ್ದಳಿಪೆ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಚೆಮುಕಿಸುವಿಕೆ, — ಸಿಂಪಡಿಸುವಿಕೆ; ನೀರಿನ ಚಳಿಯು : ಭಸವರಮಾದ ಕತ್ತರಿಯ ನೀರ್ದಳಿಪಂ . . . ಮಾಲೆ ಗೊಂಡ ಮನೆದೋರಣಮುಂವು ಬೀದಿಬೀದಿಯೊಳ್ ಮನೆಮನೆಯೊಳ್ ವಿರಾಜಿಸಿ ವಿರಾಜಿಸುತಿರ್ದುದು ತತ್ತರಾಂತರಂ (ಜಗದಿ. ೯-೯೬); ತೊಳಪ 15 ಪೊಸ ಕತ್ತರಿಯ ನೀರ್ದಳಿಪಂ ಕಡೆಯಿಲ್ಲದನೆವ ಮುತ್ತಿನ ಕಡೆ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೯೬); ಗುಡಿಯಂ ತೋರಣದಿಂದ ನೀರ್ದಳಿಪದಿಂ ನೋಲ್ಕಟ್ಟಿನಂ . . . ಬೆಲ್ವಾಯ್ತು ರಾಜಾಲಯಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ್ರ. ೩-೪೬). [ನೀರ್ + ತಳಿಪ]

ನೀರ್ದಾಣ (ನಾ). ನೀರರಿವ ಸ್ಥಳ; ಕೆರೆ, ಕೊಳ, ಜಲಾಶಯ ಮುಂತಾದುವು : ಬೀಡು ಬಿಡುವಿಂಬು ಕದಳಿ ತೆಂಗಿನ ತಾಣಂ ಜಾಣಂ ನೀರ್ದಾಣಮೆಂದೆಡೆಯುಂವು ಮಾಡಲ್ ಮಾಡಿಸಲ್ ಪಡೆಮೆಚ್ಚಿ ನೀಂ ಬಲ್ಲಿ (ಪಂಪಾ. ೫-೪೧); ವನಚರೆಯ್ಯಂದು ನಿಂದು ನೀರ್ದಾಣ ದೊಳೊಗ್ಗಿನ ಮರದ ಮಜೆಯೊಳೆರೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಂದತ್ತೊಂದು ಸೊರ್ಕಿ 20 ದಕ್ಕಲನಾಗಳ್ (ಗಿಂಕ. ೧-೯೯); ಹಂಸೆಗಳಾದವು ನೀರ್ದಾಣದೊಳು (ಸಾಲ್ವ. ೪-೨೬); ಅಂಬಂ ಬಿಡು ನೀರ್ದಾಣಂಗಳೊಳ್ ನಿಲ್ . . . ಎಂಬಬ್ಬರಂ ಪರ್ದಿತೆಂ (ಶಬಕಂ. ೩-೪೯); ಒಮ್ಮೆ ಅವನು ವಿನಯವತಿ ಗಾಗಿ ನೀರ್ದಾಣವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತ ಹೋಗಿ ಅವಳಿಂದ ಅಗಲಿ ವನವನ್ನು ಸೇರಿ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದನು (ತವನಿ. ೫೫). [ನೀರ್ + ತಾಣ]

ನೀರ್ದಾರಿ, ನೀರುದಾರಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಹರಿವು, — ಪ್ರವಾಹ : ಮಿಂಚಿನ ಬೆಳಕಿಗೆ ಮಿಂಚುತ ಹರಿದಾ ಕರ್ಪೂನಲಿನ ನೀರ್ದಾರಿಯನು ನೋಡಿದನೆನೆಯಕ್ಕದೆ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೭೩-೭೨). **ನೀರುದಾರಿ :** ೨. ನೀರು ಹರಿಯಲು ಮಾಡಿರುವ ಮಾರ್ಗ, — ದಾರಿ : “ಭ್ರಮಾ, ಜಲನಿರ್ಗಮಾ-೨ ನೀರು ಹರಿಯುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಹಾಗೆ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ 30 ತುಂಬು, ಬಳ್ಳಲು, ಮೊದರಿ, ನಾಲೆ, ಕೋಡಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಹೆಸರುಗಳು . . . ಅಂದರೆ ನೀರು ಹರಿಯುವ ಹಾದಿ, ನೀರುದಾರಿ” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೬೯). ೩. ಹಡಗು ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವ ಮಾರ್ಗ; ಜಲ ಮಾರ್ಗ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ನೀರುದಾರಿ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಸಾ[ಪ್ತಾ]ಣ ಅಕ್ಷೀಣ ಅಗಾಮಿ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯ ಸಹಿತವಾಗಿ . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮುಲವ ಎಜದು ಕೊಟ್ಟರೂ (ಕಾ. 1, ೫೩-೨೦; 1433); ಚತುಸ್ತೀಮಿಗೆ ಬಂದ ಮಕ್ಕಿ ಹಕ್ಕಲು ಕಾನು ಕಾದಾರಂಭ ನೀರುದಾರಿ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಅಕ್ಷೀಣ ಅಗಾಮಿ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯ ಮುಂತಾದ ತೇಜಮಾನ್ಯಗಳನುಳ ಈ ಕುಳಸ್ಥಳಂಗಳ . . . ನಾಲು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮಕಾಸನದ ಪಟ್ಟಿ ಇಂತವು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ, ೧೬೪-೪೪; 1491). [ನೀರ್ + ದಾರಿ]

ನೀರ್ದಾರೆ (ನಾ). ನೀರಿನ ಸುರಿತ; ಜಲಧಾರೆ : ನುಗ್ಗಿ ಬಂದು, 45 ನೀರ್ದಾರೆಗಳ ಓಲೆಗೊಡೆಯನ್ನು ಕತ್ತಗಂಬಕ್ಕಳಿಹಿ ಬಿಟ್ಟು

ಉತ್ತರಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕಾಲೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವನು (ಮಂತ್ರ. ೩೦-೧೯). [ನೀರ್ + ದಾರೆ]

ನೀರ್ದಿಗುರಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಚಕ್ರ; ಸುಳ; ಜಲಾವರ್ತ : ಸುಬಾ ಗಲ್ ನೀರ್ದಿಗುರಿಯವೋಲ್ ಸುಬಾದುವು (ಪಂಪಾ. ೧೨-೯೦); ಉಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲನಾಗಿರುವ ನದುಗಡಲಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟದತ್ತರದ ಬಳವ 5 ತ್ತರಂಗೆ ಸಂಘಕ್ಕೆ ಸಿಲ್ವಿ, ಬಿರುಗಾಳಿಗೆ ನೀರ್ದಿಗುರಿಯಂತೆ ಭೀರನೆ ತಿರುತಿರು ಗುತ್ತ (ಬಿಟ್ಟ. ೨೧೫-೨೬); ಘೋರ್ಗಮವ ನೀರ್ದಿಗುರಿಗೊಳಗಾದ ಬಣಗು ತ್ಯಣಕಣದಂತೆ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೫೨-೧೪೨೩).

[ನೀರ್ + ಗುರಿ]

ನೀರ್ದಿಡ್ಡಿ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಹೊರಗಿನಿಂದ ತರಲು ಜನರು ಹೋಗಿ ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ ಸಣ್ಣ ಬಾಗಿಲು : ಕೋಟೆಯ ಹೊರಗೆ ನೀರ್ದಿಡ್ಡಿಯ ಬಡಗಕ್ಕೆ ಹಿರಿಯಾಲದ ಮರದ ತೂರ 15 ಲೊಂದಿನ ಇರುಂದಿನೊಳಗೆ ಚುಂಚನ ಶವಪು ಗೋಣಿಂದ ನೇಲುತ್ತಿದೆ (ಬಿಟ್ಟ. ೧೬೨-೧೦). [ನೀರ್ + ದಿಡ್ಡಿ]

ನೀರ್ದಿತ್ತಿ, ನೀರುತಿದಿ (ನಾ). ೧. ನೀರನ್ನು ತುಂಬುವ ಬೀಲ : ಪದವಿಂ ಕಟ್ಟಿದುದೊವಲೊದವಿದ ನೀರ್ದಿತ್ತಿ ಕಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿದ ಪುಲಿವಾಲದ ತಲೆಸುತ್ತಗಳೆಸೆಯಲ್ಕುಧಟಂದಂ ನೆರೆದು ಉಬ್ಬಕರ್ ಬರುತಿರ್ದರ್ 15 (ಕ್ರಿಷ್ಣ. ೨೩-೪೪). **ನೀರುತಿದಿ :** ೨. “ಕವಾಟವುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆ ಯನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಇಟ್ಟು, ಅದನ್ನು ಎರಳಿಸು ವುದರಿಂದ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಒಳಸೇರುವಂತೆಯೂ ಹೊರದೂಡು ವಂತೆಯೂ ಮಾಡಲಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿದಿ : ನೀರುತಿದಿ” (Water-bellows. ಇಂಕನ). [ನೀರ್ + ತಿತ್ತಿ (< ತಿದಿ)]

ನೀರ್ದುಂಬು, ನೀರುತುಂಬು (ಕ್ರೈ). ೧. ನೀರನ್ನು ತುಂಬು, — ಭರ್ತಿಮಾಡು : ಬೆಂಬೊನ್ನೆಂದೆಯೊಳಂ ನೀರ್ದುಂಬಿದೆಯರಸಂಗೆ ಸತಿ 25 ಯರರಸಂ ನೀರಂ ತುಂಬಿ ಜಳಯಂತ್ರದಿಂದಿದೆಯಂಬುಜಲೋಚನೆಯರಂಜಿ ಪೋದರ್ ಕಡೆಗಂ (ಪದ್ಮಾರ. ೪-೨೬). ೨. ರಸದಿಂದ ಕೂಡಿರು; ರಸಭರಿತವಾಗು : ಮಿಗೆ ಪಸುರಿದವ ಕಳೆ ತುಂಬಿ ಕಾವನ ಕೂರ್ಗಣ ಗಳ ಮೂಡಿಗೆಗಳಂತೆ ದಿದ ಪೊಂಬಾಳೆ ನೆಗು ಸೇರುವೆಯ್ತು ಬಾಳ್ಳ ಕೇಳಿಯ ಬೀಜ್ ನೀರ್ದುಂಬಿಯುಳ್ಳರಲ್ಲ . . . ಕೌಂಗೆಸೆದುದು (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೩೪). **ನೀರುತುಂಬು :** ೧. ಮರುದಿನನ ಅಭ್ಯಂಗ ಸ್ನಾನಕ್ಕಾಗಿ ನೀರುತುಂಬುವುದು . . . ಗೃಹಾಲಂಕಾರ ಇವೇ ಈ ದಿನದ ಕಾರ್ಯಗಳು (ಭಾಷ್ಯ. ೧೪೫). ೩. ನೀರು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳು, — ಭರ್ತಿಯಾಗು : ದುಃಖದಿಂದ ಗೋವಿಂದರಾಯರ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿತು (ಬಾಳಿ. ೫೯).

ನೀರುತುಂಬುವ ಹಬ್ಬ = (ಮನೆಯವರೆಲ್ಲರು ಅಭ್ಯಂಜನ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಲು) ನರಕಚತುರ್ದಶಿಯ ಹಿಂದಿನ ದಿನ ಹಂಚೆಗಳನ್ನು ಶುಭ್ರಗೊಳಿಸಿ, ಅಲಂಕರಿಸಿ, ನೀರನ್ನು ತುಂಬಿ ಆಚರಿಸುವ ಹಬ್ಬ : ನೀರು ತುಂಬುವ ಹಬ್ಬದ ದಿನನ ಆಳಿಯ ಮಗಳು ಬಂದರು (ರಾಧಿ). [ನೀರ್ + ತುಂಬು]

ನೀರ್ದುಮುಕು (ನಾ). ಜಲಪಾತ; ತಡಸಲು : ನಡೆಯಂತಿರ 30 ಲಕ್ಕಟಾ ಕರಡಿ ಪುಲಿಗಳ ಕೂಗುಮೆಲರಣೆಯ ಭಸೆಯ ಸುಯ್ ಕೇಳಿ ತ್ತು ನೀರ್ದುಮುಕುದನಿವರಿಸಿ (ಪ್ರೀತಾ. ೩೪೦-೪೯೨). “ನೀರ್ದಿಳ್ಳ” ಪರಾ. [ನೀರ್ + ದುಮುಕು (< ದುಮ್ನಿಕ್ಕು)]

ನೀರ್ದಳುಕು (ಕ್ರೈ). ೧. (ಜಲಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ) ನೀರನ್ನು ಎರಚು, — ಸಿಂಪಡಿಸು : ತಮ್ಮಳ್ ಸರಸಕವಟ್ಟು ಸಖಿಯರಂ ಸರಸಮಾಗೆನುತೆ 45 ನೀರ್ದಳುಕಿದರ್ ಪೊಳಕಿದರ್ ಮುಳುಕಿದರ್ ಕಲಕಿದರ್ ಕೊಳದೊಳ್

(ಚಿ.ಪು. ೪೫-೫೪). ೨. ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡು : ಸಬಳಿ ಸಂಜೆ ವಾರಿಸಿದವನೊಂದು ನಿಬಂಧನೆ ಕರ್ತ ಕಾಲ್ಪಕಂ. ದಿನಸಕರಂಗಿ ನೀರ್ವೇಗಿ [ಕು]ಕಿ (ಸಮಪ. ೧೪-೨೪). [ನೀರ್ + ತುಳುಕು (<ತುಳುಕು)] ನೀರ್ವೇಗಿ, ನೀರುದೇಗಿ, ನೀರ್ವೇಗಿ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಜೇರುಕೊಳವಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ) ನೀರನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ತೆಗೆ, —ಸೆಳೆ : ಕೊಳಗುವ ಪೊನ್ನ ಜೀರ್ಣಬಯಿಗ್ರಮನೊಂದಿಗತಬ್ಬಿ ಭಗಿ ಸಂಗಳಿಸಿ ಮೇಲೆ ನೀರ್ವೇಗಿ ಕೊಳುಕು . . . ರತಿಯೆಂಬ ಡಂಬರಂ ಬಳವಿನ ಮೊಟ್ಟದಳ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೩೪). ೨. ನೀರಿಲ್ಲದಂತಾಗು ; ಬತ್ತು ; ಒಣಗು ; ಆರು : ಅವಳೇನೆ ಕಾಯ್ದು ನೀರ್ವೇಗಿ ಸರೋವರಂಗಳವು (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೩೩) ; ನೀರ್ವೇಗಿ ಬೆಂಜಿಗಳೊಳಗೆ ಕೆಸಜಾಜಿ (ಕಬ್ಬಿ. ೫೩) ; ಉಬ್ಬರಿಸಿದುದು ಡಗಿ ಗೋನಾಳಿ ನೀರ್ವೇಗಿಯೆ ನುಡಿಯಲಾಜಿ ನು ಮಕ್ಕಳರ ನೀರಡಸಿದನು (ಕಾಮ್ಯಾ. ೧೦-೨೪) ; ಇಳಿ ಕಾಯ್ದಿಣ್ಣಾದುದು ದಳ್ಳಿ ನೀರ್ವೇಗಿದು . . . ಅರಣ್ಯಂ ಬೆಂದುದಾ ಗ್ರೀಷ್ಮದೊಳ (ರಾಜಕೀ. ೫-೩೬). ನೀರುದೇಗಿ : ೨. ಭೂರಿಭಯತಾಪದಲಿ ತಾಳಿಗೆ ನೀರುದೇಗಿದು ತುಟಿಯೊಳಗೆ ಸುಳುಮಾರ ಕಣ್ಣೆನೆ ಸೀಯೆ ಕರದಲಿ ಮುಚ್ಚಿದನು ಮುಖವ (ಕಾಮ್ಯಾ. ೬-೪). ನೀರ್ವೇಗಿ : ೨. ಪರಿಯೆ ಮುಗಿಲ್ ಜಲಕ್ಕನಿರಲಿಡ್ಡೆನೆ ನೀರ್ವೇಗಿಯಲೈ ಬೆಳ್ಳಲೆರಗಲನಪ್ಪು ಕೆಯ್ಯೆ ತೊಜೆ . . . ಬಂದುದಕಿನಮುಳನೀರದವಪ್ಪ ಶಾರದಂ (ಕಾಮ್ಯಾ. ೬೩೨).

[ನೀರ್ + ತೆಗ್ಗಿ]

ನೀರ್ವೇರಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಅಲೆ, —ತರಂಗ : ಮಯ್ಯಿರಿ ಕರೆಗಣ್ಣು ಪಾಯ್ತಿ ಕಿಳಿ ನೀರ್ವೇರಿಯಂತಿರಿ ಶಾಣ್ಣು ಭೃತ್ಯುಧಾಸರಸಿಯೊಳಬ್ಬು ತೇಲ್ದು ತಣಿದಾಂ ಕಳೆನೆಂ ಭವದಾಪತಾಪಮಂ (ಚಳವಿ. ೧-೪) ; ಆ ಬಳನು ಪೊಂದು ವಿಸಿಖನು ತೊಟ್ಟು ಯೆಸೆಯೆ . . . ನೀರ್ವೇರಿಯನೆಚ್ಚಂತೆ ತರ ನುಸುಳಿ ಪೋಗಿ (ಸಮಪ. ೧೨-೭೪). [ನೀರ್ + ತೆರೈ]

ನೀರ್ವೇರಲ್, ನೀರ್ವೇರು (ನಾ). ಮೋಡ ; ಮುಗಿಲು : ನೀರ್ವೇರಲ್ [ಪಾಠಾಂ ನೀರ ತೇರಲ್], ಮುಗಿಲ್ — ತಿ. ೨ ಮೇಘಂ (ಕಶನಾ. ೪-೪೨) ; ನೀರ್ವೇರಲ್ ಗಾಳಿ ಮಳೆ ಸೋನೆ ಕಳವಲರ್ . . . ಪರ್ವತಂ ಮುದುವಿದಾಗೆಲ್ಲಮಾವಾವನನ್ನೆಗಳ್ಳಂತೆಂತು ಪಕ್ಕಾಗಿ (ಸಂಸಪ. ೨೯-೧೩೪). ನೀರ್ವೇರು : “ನೀರ್ವೇರನಲ್ ಮೇಘ” (ಕಶನ. ೫೬). [ನೀರ್ + ತೇರೈ]

ನೀರ್ವೇರು ‘ನೀರ್ವೇರ’ ನೋ.

ನೀರ್ವೋಣಿ, ನೀರುದೋಣಿ (ನಾ). ೧. ನೀರು ನಿಂತಿರುವ ಸ್ಥಳ. ೨. ನೀರಿನ ದೋಣಿ, —ಬಾನಿ : ಸುರಗಿಯೆ ಮಜ್ಜನದ ಪೀತವು ಸುರಪ ಮಜ್ಜನವಳ್ಳುನಮ್ಮ ತಾಂಬುಧಿಯ ನೀರ್ವೋಣಿಯ (ಸಾಕ್ಷಿ. ೩೩-೬೬). ೧೦ ‘ನೀರ್ವೋಣಿ’ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರ ಬಹುದು. ನೀರುದೋಣಿ : ೧. ಸಮುದ್ರದ ಇಳಿತ ಎಷ್ಟೆ ಕಡಿಮೆ ಯಾಗಿದ್ದರೂ ಹವಳದ ಕೊರಕಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಂದ ಮೊಳಕಾಲಾಳದ ನೀರುದೋಣಿಗಳು ನಿಂತಿರುತ್ತವೆ (ಹಮಜಿ. ೩೪೨). [ನೀರ್ + ದೋಣಿ]

ನೀರ್ವೋಳಿ (ಕ್ರಿ). ನೀರಿನಿಂದ ತೊಳೆ, —ಶುದ್ಧವಾದು : ನೀರಿಂ ತೊಳೆದಂ, ನೀರ್ವೋಳೆದಂ (ತಜ್ಜಾ. ೨೯೨ ಪ್ರಯೋ). [ನೀರ್ + ತೊಳೆ]

ನೀರ್ವೋಣಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹ : ಅಂತು ನಿಯಚ್ಚರರಾಜನಾ ದಂದಿನ ನಿಧ್ಯಾಜಿವತೆಗಳ್ ಬಯ್ಯಿಟ್ಟಿಂಗೆ ಪುಟ್ಟಿ ಕೊಳಪ ನಿಧಿಗಳಂತೀ ಭವದೊಳ ಎನಗೆ ಬೆಸಕ್ಕೆ ನೀರ್ವೋಣಿಗಳಾಗಿ ಬಂದು ನಿಂದುವು (ರಾಂಕಿ. ೨೬೩೫ ವ) ; ಪುಳಕದ ನೆನದಿಂದ ಪೊಣ್ಣುವ ಹರ್ವದ ಬೆಳಗಿಗೆ ನೀರ್ವೋಣಿವಂತೆ ತುಳುಕುವ ಸೊಗದಾಲಿ ನೀರ್ವೋಣಿಯನು ತಂದಿಳುಪುತನನ ಟ್ಟಿಪಳು (ಹದಿಬ. ೬-೪೪). [ನೀರ್ + ತೋಣಿ]

ನೀರ್ವೋಣಿ (ನಾ). ನೀರು ತುಂಬುವ ಅಗಲವಾದ ತೊಟ್ಟಿ, — ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ : ಮಜ್ಜನಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಮಜ್ಜನೋಪಕರಣ ಸಂಪಾದನವ್ವಗ್ರ ಪರಿಜನಂದರಸು ಬಂದು ನೀರ್ವೋಣಿಯೊಳೊಲಾಡಿ ಮಜ್ಜನಸೀತ ಮನಲಂಕರಿಸಿದಾಗಳ್ (ಕಾಮ್ಯಾ. ೭೦). [ನೀರ್ + ದೋಣಿ]

ನೀರ್ವೋಣು (ಕ್ರಿ). ತೊಳೆ ; ಪ್ರಕ್ಷಾಲಿಸು : ಮುಡಿಯಂ ಕಟ್ಟಿಳು ಮುಡುಗಿಯ್ದು ಮೊಗಮಂ ನೀರ್ವೋಣು . . . ಕಾಮನಂಟಿಗೆ ಸಂದದಿಯಾದಳ್ ಲಲಿತಾಂಗಿ (ಮಜ್ಜ. ೧೫-೪೬). [ನೀರ್ + ತೋಣು] ನೀರ್ವೆಡೆ (ನಾ). ನೀರಿನ ಓಟ, —ಪ್ರವಾಹ : ಕಡಲ ನೀರ್ವೆಡೆಗೆ ನಿಲ್ಲದಿ ಯಾಗಿ, ಮಾರುತಿಯು ನಿಶ್ಚೇಯಕೊಂದು ಮುನ್ನುಡಿಯಾಗಿ ಕುಳ್ಳುದಲೆ ವನವಕ್ಕಿ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೪೪೨-೨೧೨). [ನೀರ್ + ನೆಡೆ]

ನೀರ್ವಳ (ನಾ). ನಲ್ಲಿ ; ಕೊಳಾಯಿ : ಒಂದು ಕಿಟಕಿಯ ಬುಡದಲ್ಲಿಯೇ ನೀರ್ವಳದ ಕಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದರು (ಕಾಮ್ಯಾ. ೩೩). [ನೀರ್ + ನಳ]

ನೀರ್ವಿಲ್, ನೀರುನಿಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಹಳ್ಳ, ಕೊಳ್ಳ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ) ನೀರು ನಿಂತಿರು. ೨. ಗರ್ಭ ನಿಲ್ಲು ; ಗರ್ಭಧಾರಣೆ ಯಾಗು ; ಬಸಿರಾಗು : ನೀತೆಗೆ ನೀರ್ವಿಂದು ದಿನಕ್ರಮದಿಂ ಬಸಿಜ್ಜಾ ಬಳಿಯ . . . ಮನಕೆ ಪುದುಮಯಕೆ ಪುದುಂಗೊಳೆ, ನೀತೆ ಬಸಿಜ್ಜಾ ಯಾದಳ್ (ರಾಮಾ. ೨೧-೬) ; ಅಂತು ಭಟ್ಟಿನ ಕೆಲದಿನಂಗಳ್ ಪೆಣ್ಣ ನೀರ್ವಿಲ್ಲು, ಬಸಿಬಳಿದು . . . ಸುಪ್ತಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಅದ್ವೈತ. ೫-೪). ನೀರುನಿಲ್ಲು : ೧. ತ್ಯಾಜ್ಯದ ಹಳ್ಳದಾಗಿ ನೋಡಲ್ಪಡು ನೀನು ನೀರು ನಿಂತಿರೋದನ್ನೆ ? (ಮಲಮ. ೪೭೦). ೨. ಅವಳಿಗೆ ನೀರು ನಿಂತದೆ ಕಣೋ, ಬೆಪ್ಪು ಹುಡುಗಾ ! (ಮಲಮ. ೪೭೦). [ನೀರ್ + ನಿಲ್]

ನೀರ್ವೆರಳು (ನಾ). ಅಪರಕರ್ಮದ ಒಂದು ಭಾಗ ; ಹೆಣದ ಮೇಲೆ ನೀರು ಸುರಿಯುವುದು : ಅಮ್ಮತಕೀರ್ತಿಯ ತಿರುಳು ಮೋಡ ಗಳ ನೀರ್ವೆರಳು ಮೃತನಿಗದು ಇದ್ದವರು ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು (ಗು. ೮೫-೨೦). [←ತುಳು. ನೀರ್ವೆರಲ್]

ನೀರ್ವೆಲ (ನಾ). ನೀರಾವರಿಭೂಮಿ ; ತರಿಜಮಾನು ; ಗದ್ದೆ : ದೇವರ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ದಶವಂಧದ ಗಟ್ಟಿಯೊಳಗೆ ನೀರ್ವೆಲಂ ಗಟ್ಟಿ ಮತ್ತರು ೨ (ಕಳಲ. ೩-೪-೨೩೪ ; 1052) ; ಉಡಿಯುತ್ತಂ ನಂದನಂ ಗಳಂ ನೀರ್ವೆಲನಂ ಕಿಡಿಸುತ್ತಂ ಲಂಕೆಗವರ್ ಪಡೆದರ್ ಕಿಶ್ಕಂಕರಕವಿ ಗೆಬುಡರ್ವಬಲಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧೪-೪೯). [ನೀರ್ + ನೆಲ]

ನೀರ್ವೆಲಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಆಶ್ರಯ, —ಜಲಾಶಯ : ವನತೆಯ ಮೇಗಾಲ್ಪಕ ಪಾಸಟಿಯಂ ನಾಮಯ್ಯನೆವೆಂದು ಮನದೊಳ್ ಭಾನಿ ನೀರ್ವೆಲಿಯೊಳಗಾ ದಿನದಿ ತನಗೆಯ್ಯುವು ಕೊರ್ಮಂ ಮೇದಿನಿಯೊಳದಣು ನುತ್ತು ಮರ ಪದಂ ಬಯಸದ ಟೀವಿಗಳುಂಟಿ (ಜಯಕಾ. ೩-೨೪) ; ಉಟ್ಟಿದು ತೊಟ್ಟಿದಿಲ್ಲವನಾ ತದಿಯೊಳಗಿಟ್ಟು ನೀರ್ವೆಲಿಯನು ಹೊಕ್ಕು ನೆಟ್ಟನೆ ನೀರಾದವ ಸ್ವಪಸುತರು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೧೩೦) ; ನೀರ್ವೆಲೆಗಳಂ ಸೂಟ ಸುತೆ ತೀದಿದುದು ತಂಪುಗಾಳಿ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೪೧೪-೪೨೬). [ನೀರ್ + ನೆಲಿ]

ನೀರ್ವೆಲೆದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗು : “ಅಗುಟ್ಟಂ = ನೀರ್ವೆಲೆ ದಪ್ಪಿದಂ (ಮುಬುಗಿದಂ)” (ಹಮಜಿ. ೫೦. ೧). [ನೀರ್ + ನೆಲೆದಪ್ಪು]

ನೀರ್ವೋಣ (ನಾ). ನೀರಿರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೋಣ : ರಣಹೇದಿಗಳಾದವರ ಕಣ್ಣಿನ ನೀರ್ವೋಣ ಗರು ತ್ಯಂತನಂತಿಹುದು (ನೋಪ. ೧೨-೪೪). [ನೀರ್ + ನೋಣ (<ನೋಣ)]

ನೀರ್ವಂಚಿ (ನಾ). ಸ್ನಾನಮಾಡುವಾಗ ಅಥವಾ ಮದಿಯಲ್ಲಿರು ವಾಗ ಉಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ, ಜಾಳುಜಾಳಾಗಿರುವ ವಸ್ತ್ರ ; ವಾಣಿ ಪಂಚಿ ; ಮದಿಸಂಚಿ : ಊಟಮಾಡುವಾಗ ಉಡುವ ನೀರ್ವಂಚಿಯನ್ನು ಉಟ್ಟಿ ತನ್ನ ಅಘೇಸಿಗೆ ಹೋಗಬಹುದು (ಕಥಕ. ೯೫). [ನೀರ್ + ಪಂಚಿ]

ನೀರ್ವಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೀರನಲ್ಲಿ ನೆನೆಹಾಕು, — ತೋರಿಸು : ಬಂದಾಕೆ ನುಡಿಸೆ ಬಾಯ್ಬಿರಿಸಂದದಿ ನೀರ್ವಹಿಸಿದಕ್ರಿ ತೀವಿರೆ ನುಡಿಯುಂ ಕುಂದಿರೆ (ಪ್ರಾಕೃತ್ಯ. ೧೭೪೫). [ನೀರ್ + ಪಡು + ಇಸು]

ನೀರ್ವನಿ 'ನೀರ್ವನಿ' ನೋ.

ನೀರ್ವೀರೆ (ನಾ). ಹೀರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಮಾಂಗಾಯ್, ನೀರ್ವೀರೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೬ ದೃಷ್ಟಿ). [ನೀರ್ + ವೀರೆ]

ನೀರ್ವೂವು 'ನೀರ್ವೂ' ನೋ.

ನೀರ್ವೂಯ್ 'ನೀರ್ವೂಯ್' ನೋ.

ನೀರ್ವಟ್ಟಿ 'ನೀರ್ವಟ್ಟಿ' ನೋ.

ನೀರ್ವಾವಿ (ನಾ). ನೀರಿರುವ ಬಾವಿ : ಹಾರುವನೊ ನೀರ್ವಾವಿ ಯೊಳಗೆ ? ಹೀರುವನೊ ಕೆಹಿವನನು ? (ಕವಿಪ್ರ. ೧೯-೭೬).

[ನೀರ್ + ಬಾವಿ]

ನೀರ್ವಿಡು, ನೀರುಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರು ಒಸರು, — ಜೆನುಗು : ತಾರಾಪತಿಹ್ಯುತಿಗೆ ನೀರ್ವಿಡುಂದೆಂದರತ್ನ ಹಾರಂಬೊಲೊಪ್ಪುವ ಭುಜಂಗಳ ಕಂಕಾಳಿಯೆ ತೋರಲ್ಪ ಬತ್ತವೆ ಬೆಸುರ್ತವೆ ಭೀತಿಯಿಂದ (ಉಪಾಂ. ೨೫-೧೯). ನೀರುಬಿಡು : ೧. ಕಿರಾಣಿ ಮಾಲಿನ ಪೈಕಿ ಜವಳ ಹಿಡಿಯುವ ಅಂದರೆ ನೀರುಬಿಡುವ ಮಾಲು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ . . . ಕೆಡು ತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೨೬ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ); ಈ ಎಲ್ಲ ಭಿನ್ನರುಚಿಗಳಿಗೆ ನಾಲ ಗಿಯು ನೀರುಬಿಡು(ಕಡೆಯು)ವುದರಲ್ಲಿಯೇ ರಸರಹಸ್ಯವು ಅಡಗಿ ಕೊಂಡಿದೆ (ಸಾಹಿತಿ. ೯). ೨. (ಕಾಲುವೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ) ನೀರು ಹಾಯಿಸು : ಅವಕ್ಕೆ ಒಂದು ಗಂಟೆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅಷ್ಟು ನೀರು ಬಿಡಿ. ಇಂಬೆಗಿಡವೂ ಅಪೂ ಬದುಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಬಾಳಹೂ. ೨೪೧). ೩. ಧಾರೆಯೆರೆ; ನೀರು ಸುರಿ : ದಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ನೀರು ಬಿಡೋಣ (ಗಂಗಾಮ. ೧೪೯). ೪. (ಆಲಂ) ತರ್ಪಣವನ್ನು ಕೊಡು; ತಿಲಾಂಜಲಿಯನ್ನು ನೀಡು : (ಕ).

ನೀರು ಬಿಡುವ ಕಲ್ಲು = ಬೆಳುದಿಂಗಳಿಗೆ ನೀರು ಒಸರುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಲು; ಚಂದ್ರಕಾಂತ : ಬಿಡುಗಲ್ಲು — ಬೆಳುದಿಂಗಳಿಗೆ ನೀರು ಬಿಡುವ ಕಲ್ಲು (ಗಂಗಾಮ. ೨೩೪).

[ನೀರ್ + ಬಿಡು]

ನೀರ್ವೀಳ್, ನೀರ್ವೀಳ (ನಾ). ಜಲಪಾತ; ಅಬ್ಬಿ; ತಡಸಲು : ಮಲ್ಲಮಲ್ಲನೆ ತೇರಿ, ಅಳದಲಿ ಮಲೆಯಡೆಯೊಳಲುಗದೆಯೆ ಅಲುಗಿ, ಕಡಿದು ಬಂಡೆಗೆ ಬಂದು, ನೆಗೆದು ಬೆಳ್ಳಂಗೆಡೆವ ನೀರಾವೀಳ ಬೆಳ್ಳು ! (ಕನ್ನಡಾ. ೧೭೫-೫). ನೀರ್ವೀಳ : ಮುತ್ತುಗಳ ರಾಸಿ ಸುರಿವಂತೆ ನೀರ್ವೀಳಗಳ ಬೆಳ್ಳಿಯೋಲ್ ಬೆಳ್ಳಂಗೆಡೆದು ಪರಿದವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೪೮೧-೨೦೧). [ನೀರ್ + ವೀಳ್ (< ವೀಲ್_೨)]

ನೀರ್ವೀಳ 'ನೀರ್ವೀಳ' ನೋ.

ನೀರ್ವೀಂಕೆ (ನಾ). ದ್ರವರೂಪವಾದ ಬೆಂಕಿ; ಲಾವಾರಸ : ಪೋಷ್ಣಲಿಸಿದುದು ಕೋಪನಜ್ವಾಲೆ ಭೂಮಿಸಿಗೆ. ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿ ಪರ್ವತ ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿಯ ಮುಖಂ ನೀರ್ವೀಂಕೆಯಂ ಪೊನಲ್ಲರಿಯತೋಕಂ ಪಂತೆ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೬೨-೪೮೮). [ನೀರ್ + ಬೆಂಕಿ]

ನೀರ್ವೀತ್ತ (ನಾ). — ನೀರುಹಬ್ಬಿ : ಕೈಯ ಚಾಚಿ ತಡೆವಂತೆ ನಾಟ ನೀರ್ವೀತ್ತ ಬಾಗಿ ಎಳೆದು ಹಿಡಿದರೇನವಳ ಮುಗಿಲ ಬಣ್ಣ ದಾ ಮಂಜುಸೀರೆ ನೆಳೆದು ಒಯ್ಯೊ ನಿನ್ನ ಜೊತೆಗಿರಲಿ, ಮೇಘವೇ ಸಯಣ ಬೆಳೆಸುವಾಗ (ಮೇಘವಿ. ೧೧-೪೧). 'ಅಂಬುವೇತವ' ಪರಾ.

[ನೀರ್ + ಬೆತ್ತ]

ನೀರ್ಮಳೆ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿ.

ನೀರ್ಮಳೆಗಳ ಗಂಡ = ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಗಂಡ; ಸಾರಾಯಣ; ವಿಷ್ಣು : ನೀರ್ಮಳೆಗಳ ಗಂಡನಂ ಪಂಡತಿಯೊಳ್ಳಾ ಪನ್ನತಿಕೆಯಂ ಪಂಜುವೆತ್ತ ದಿಸುಗೊರಲ ರಕ್ತಿಸು ಪೂಗುವರತೆಯಂ (ವಿಕೋಪ. ೩-೩).

[ನೀರ್ + ಮಳೆ]

ನೀರ್ಮಜ್ಜಿಗೆ, ನೀರುಮಜ್ಜಿಗೆ (ನಾ). ನೀರು ಹೆಚ್ಚಾದ ಮಜ್ಜಿಗೆ : ರಸರಸಾಯನವ ಚಪ್ಪರಿದು ನೀರ್ಮಜ್ಜಿಗೆ ಹಸಗೆಯ್ದಿರಲಿಂಟಿದರು (ಮೋಹತ. ೩-೫೭); ಅತ್ತಿರನೆ ಹುಗ್ಗಿಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ ಉಂಡ ಪಾಸಕ ನೀರ್ಮಜ್ಜಿಗೆಗಳ ಸವಿದು ಬೇಗ (ವಾದಿಕ. ೪೦-೩); ಬಾಲ್ಯೋದರ್, ನೀರ್ಮಜ್ಜಿಗೆ (ಶಬ್ದಕು. ೯೨ ಪ್ರಯೋ). ನೀರುಮಜ್ಜಿಗೆ : ಕ್ಷೀರ ಸಾಗರವ ಪೊಂದಿದವ ಮಥಿಸಿದ ನೀರುಮಜ್ಜಿಗೆ ಕಾಣನೆ (ಪೂರಂ. ೧-೫೫-೧); ಒಂದು ಲೋಟ ನೀರುಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನೋ ಇಂಬೆಹಣ್ಣಿನ ಪಾನಕವನ್ನೋ ಮಾಡಿಕೊಡು (ಸಂಕರು. ೩೫); ಬೇಸಿಗೆಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಾನಕ, ನೀರುಮಜ್ಜಿಗೆ, ರಸಾಯನಗಳನ್ನು ನಾವು ನಮ್ಮ ಇಷ್ಟಮಿತ್ರರೊಡನೆ ಕಲಿತು ತಿಂದು ಕುಡಿಯಬೇಕೆಂಬ ಮತುಧರ್ಮಗಳು . . . ಹಿತವಾದ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು (ಸತ್ಯಕ್ತ. ೨); ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ ಊರಿಗೆ ಹೋಗಿ ನೀರುಮಜ್ಜಿಗೆ ಬಯಸಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾಂ. [ನೀರ್ + ಮಜ್ಜಿಗೆ]) ನೀರ್ಮಜ್ಜಿದಾಣಿ (ನಾ). (ನದಿ, ಹೊಳೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ) ಆಳವಾದ ನೀರಿರುವ ಪ್ರದೇಶ; "ಹ್ರದ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ನೀರ್ಮಜ್ಜಿದಾಣಂ, ಕಾಳ್ಗಿಡುವೇಲಿ (ಶಬ್ದಕು. ೪೭ ಮೃತ್ಯು).

[ನೀರ್ + ಮಜ್ಜು + ತಾಣ]

ನೀರ್ಮಣ್, ನೀರುಮಣ್ಣು (ನಾ). ನೀರಾವರಿಯುಳ್ಳ ಭೂಮಿ; ತರಿಜಮೀನು : ಅರೆಕೆಲೆಯ ಮೂಡಣ ಕಡೆಗೋಡಿನ ನೀರ್ಮಣ್ಣು ಮಣ್ಣಂಗಳಯ್ಯುಳಂ (ಎಳ. V, ಅರಕ. ೨೪-೧೧; ಸು. 900); ಪನ್ನಿಮ್ಣು ತ್ತರ ಹೆಸುಮಾವಾದಿಯ ಕೆಜಿಯ ಕಾಲು ಪದಿಮ್ಣುತ್ತ್ರ್ನಿಮ್ಣು(F)ಣ್ಣು ಮಂಫತ್ತರ್ (ಸೌಭಾ. IX-i, ೬೧-೩೨; 931); ಪನ್ನೆರಡುಂ ಗಲಟ್ಟಿ ನೀರ್ಮಣ್ಣು ಮಂ ಪದಿಂಬರ್ ದೇವಡಿತಿಂಗಳ್ಗಂ ತಮಗಂ ಮನೆಗಂ . . . ಧಾರೆಯನೆಡೆದು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿರ್ (ಎಳ. IV(R), ಜಾಮರಾ. ೧೧೪-೧೩; ಸು. 10ನೆಯ ಶತ); ಅಣಿಯಕೆಜಿಯ ಕೆಳಗಣ ನೀರ್ಮಣ್ಣುಳ್ಳು ಕುಂಪಾಣಿಗೆಜೆಯ ಕೆಳಗಣ ನೀರ್ಮಣ್ಣುಳ್ಳುನಿತು ಗದ್ದೆಯುಮಂ . . . ಕೊಟ್ಟಿರು (ಸೌಭಾ. IX-i, ೨೪೫-೨೨; 1146). ನೀರುಮಣ್ಣು : ಆ ಕೆಜಿಯ ಕೆಳಗಣ ಬಿದ್ದಲೆ ನೀರುಮಣ್ಣು ಸಹಿತವಾಗಿ ಜಗತೇಶ್ವರದೇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿ ದತ್ತಿ (ಎಳ. XI, ದಾನಣ. ೪-೨೨; 1149). [ನೀರ್ + ಮಣ್ಣು] ನೀರ್ಮನುಜ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಮಾನವ : ಕೊಡೆ ಮೇಣಗಪ್ಪಡೆ ಗೊಂಗಡಿ ಬಹುರಮ್ಯವಡೆದಿದ್ದ ಸಳಲಾತಿದಳೆ . . . ನೀರ್ಮನುಜರಂತೆಯೊಡುತಿದ್ವರೊರುಗರು (ಮೋಹತ. ೪-೪೧).

[ನೀರ್ + ಮನುಜ]

ನೀರ್ಮನುಷ್ಯ (ನಾ). — ನೀರ್ಮನುಜ : ಜಲದೇವೀಜನಮಂಜಿನಂ ಸಕಳತದ್ದೇವೀಜನಂ ಮುಟ್ಟು ದತ್ತೊಲವಿಂದಂ ನೆಜಿ ನೀರ್ಮನುಷ್ಯರನ್ನೊಲಾ ದೇವರ್ಕಳುಂ ತೇಂಕಿದರ್ (ಬಾಧಪ. ೮-೧೩೭). [ನೀರ್ + ಮನುಷ್ಯ] ನೀರ್ಮನೈಯ (ನಾ). — ನೀರ್ನೈಲ : ಬೆಂ(ಂ)ಡ್ಡಿಯೊಪ್ಪಂನೇರಡಣಿ ಹಂದರನೆ ಮುಖ್ಯವಾ ಭೂಮಿಗಧೀಶ್ವರರೊಲವಿಂಪಂ ಲೋಕಾಭರಣ ಮುನೀಂದ್ರಂಗೆ ತೇಜಸಾಮ್ಯಮುನಿತ್ತರು ಅಂತು ನೀರ್ಮನೈಯಮುಂ ಸರೈನನುಶ್ಯಮುಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರ್ (ಸೌಭಾ. IX-i, ೩೨೦-೯; 1194).

[ನೀರ್ + ಮನೈಯ]

ನೀರ್ಮಯ್ 'ನೀರ್ಮಯ್' ನೋ.

ನೀರ್ಮಳಿ 'ನೀರ್ಮಳಿ' ನೋ.

ನೀರ್ಮಳಿಗಣಿ (ಕ್ರಿ). ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಮಳೆ ಸುರಿ, —ವರ್ಷಿಸು : ಬಹುಕಾಲವುನಗಿ ನೀರ್ಮಳಿಗಣಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಕಹತ ಮೃದ್ವಿಂದುಗಳ ನೀಗ ಸುರಿದವನೆಂದು ಮಹಿ ನಭಸ್ಥಳಕೂರ್ಧಮುಖನಾಗಿ ಸೂಸುವ ರಜದ ಸೋನೆಯನೆ ದೂಳಿ . . . ವಿಂಧ್ಯಾದ್ರಿಯಂ ಫಲಗುಣನ ಸೇನೆ ತುಳಿದಸಿಯರೆಡುದು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೦-೮).

[ನೀರ್ಮಳಿ (< ನೀರ್ಮಳಿ) + ಕಣಿ]

ನೀರ್ಮಳಿ, ನೀರುಮಳೆ, ನೀರ್ಮಳಿ (ನಾ). ಗದ್ದೆ, ಕೆರೆ, ಕಟ್ಟಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ನೀರೊದಗುವಂತೆ ಸುರಿಯುವ ಮಳೆ : ನೀರ್ಮಳಿ ಕೊಳ್ಳ ಪರ್ವಗಿಳಿಗಾಯಂ ಶ್ರೀಯುನಾರೋಗ್ಯ ಮುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೬೬). ನೀರುಮಳೆ : ನೀರುಮಳೆ ಬಂದು ಕೆರೆ ತುಂಬಿತು (ರೂಢಿ). ನೀರ್ಮಳಿ : 'ನೀರ್ಮಳಿಗಣಿ' ಪರಾ.

[ನೀರ್ + ಮಳಿ]

ನೀರ್ಮಳನಸ 'ನೀರ್ಮಳನಸ' ನೋ.

ನೀರ್ಮಳನಿ 'ನೀರ್ಮಳನಸ' ನೋ.

ನೀರ್ಮಳವು? (ನಾ). ೧. ಹೊಳೆಯುವ ಹಸಿರು ಬಣ್ಣ ದ ಮಾವು. ೨. ಹಸಿರುಕಾಂತಿಯ ಮಾವಿನ ಬಣ್ಣ ದ ಸೀರೆ. ೧, ೨ : ಅಮರಿಸಿ ಬಳಸಿಯುಂ ಸಿರಿ ಭಾವನೆಯಂ ಬಿಗಿದು ತಲೆ ನೀರ್ಮಳವಂ ನೀರ್ಮಳವಂ ನಿಜವಿದಿದಾ ನಗರೀನತಿ ವಿಶಾಸದಿಂದಮುಟ್ಟಂತಿಕ್ಕುಂ (ಪರ್ವದಾ. ೧-೬೨). [ನೀರ್ + ಮಾವು]

ನೀರ್ಮಿ, ನೀರುಮಿ (ಕ್ರಿ). ಸ್ನಾನಮಾಡು ; ಮಿಾಯು : ಬಾಡಬಂ ತಾನ್ಲಿ . . . ಮಾದರ ದೂಡಿಗನು ನೀರ್ಮಿದೆಡೆಯೊಳೆಡೆ ಯಾದಿ ದಿದ್ದನು ಎದ್ದ ನದೆ ಕೆಸಲಂ ತೊಳೆದುಕೊಂಡ (ಬಸವ. ೫೬-೫೪); ಎಳಲತೆಯಳಸಿ ಮಳೆಗೆ ಮೈಯೊಡ್ಡುವವೋಲಾ ನಾಲ್ವಗಲಿನ ನೀರ್ಮಿದು (ಜಯಕಾ. ೨-೪೯). ನೀರುಮಿ : ಅವಳು ತುಂಬುಬಸುರಿಯಾಗಿದ್ದು ಸಂಗಡಲೇ ನೀರುಮಿದು . . . ಗಂಡನ ಸಂಗಡ ಹೊರಟಳು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೪೬). [ನೀರ್ + ಮಿ]

ನೀರ್ಮುಟ್ಟು, ನೀರುಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರನ್ನು ತಾಕು, — ಸ್ಪರ್ಶಿಸು : ಆ ಜ್ವಾಲೆ ಬಳಕಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಧಾರ್ಮಿಕವರೂಳುಂಟಿ ತನ್ನ ನೆಂತಾದೊಡಂ ನೀರ್ಮುಟ್ಟಿದಂತೆಯ್ಯನಾ ತಡೆಗೆ ದಾಂಟಿಸುವ ಕೂರ್ಮಯುಳ್ಳವರೊಡೊಡ್ಡ ನಾವಿಕರ್ಗಳ್ಳ ವಲ್ಲಿಂತೆಂದರು (ಚೈಮಿಭಾ. ೯-೨೫). ನೀರುಮುಟ್ಟು : ೨. ಮಲಮೂತ್ರಗಳನ್ನು ವಿಸರ್ಜಿಸಿದ ನಂತರ ನೀರಿನಿಂದ ಶುದ್ಧಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : (೪). ೩. ಮಲಮೂತ್ರಗಳನ್ನು ವಿಸರ್ಜಿಸು : ಜೋಗಿಪುರದ ಹತ್ತಿರ ಹಂ ಯುವ ಕೆರೆಯ ಕೋಡಿಶಾಲುವೆ ಬಳಿ ಸರಸನೆ ನೀರುಮುಟ್ಟಿ, ಕಾಲೆ ಕೆಡುಕೊಂಡು ಜೋಗಿ, ಜೋಗಿಪುರ ದಿದ್ದ (ಸಸ್ಯ. ೨೦೧).

[ನೀರ್ + ಮುಟ್ಟು]

ನೀರ್ಮಳುಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರುಹಕ್ಕಿ : ಕೋಗಿಲೆ ಕಾಮುರುಳಿ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿಯಲಗೋ ಹುಲ್ಲುಬಂದಿಗಿ ನಿಬ್ಬ ನೀರ್ಮಳುಗೆ . . . ಕೆಂಡವಕ್ಕಿಗಳನುಳಿವೊಪ್ಪಿದವು (ಸಾತ್ಯಭಾ. ೫-೨೨).

[ನೀರ್ಮಳುಗು + ಅ]

ನೀರ್ಮಳುಗು (ಕ್ರಿ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗು ಹಾಕು, — ಸ್ನಾನ ಮಾಡು : ಗೃಹಸರೋವರಚಕ್ರಂಗಳ್ಳ ಪಾಸೆಯೆಂಬಾಸೆಗೊಡುವ ಬಾಸೆದಳೆದು ನೀರ್ಮಳುಗುವ ನಿತಂಬಿನಿಯರುಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೬೬ ನ); ನಿತ್ಯ ನೀರ್ಮಳುಗುವನು ಹತ್ತಿದಡೆ ಸ್ವರ್ಗವನು ಎತ್ತಿ ಹಸ್ತವನು ಜಲ ದೊಳಿಪ್ಪಾ ಕಪ್ಪೆ ಹತ್ತದೇಕೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೨೨).

[ನೀರ್ + ಮುಳುಗು (< ಮುಲುಂಗು)]

ನೀರ್ಮುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕೊಳಸಂಕೆ, ನೀರ್ಮುಳ್ಳಿ, ನೀರುಗೊಬ್ಬಿಗಿಡ (ಮೃದ್ವಿ. ೧೦-೧೬೦).

[< ತಮಿ. ನೀರ್ಮುಳ್ಳಿ]

ನೀರ್ಮಯ್, ನೀರ್ಮಯ್ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಮೇಲುಭಾಗ : ಗಿರಣಿಕುಂಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಿರುಗುತ್ತಿದ್ದ ನೀರ್ಮಯ್ಯ ಮೇಲೆ ಶಬ್ದ ಹರಡಿತು (ಪುನರು. ೨೬೪). ನೀರ್ಮಯ್ : ೨. ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾದ ಶರೀರ : ಅಳಿಕುಂಠಳದಂಟಿನೆಡೆ ತಾಪರೆಮೊಗ್ಗ ಮೊಲೆಯ ನೀರ್ಮಯ್ಯ ಮಿಂಗಳಣ್ಣ ಲಲಿತೋತ್ಪಲಗಂಧಿಯರು ನೀರ ಹೊಕ್ಕರು ಕೊಳಕೆ ಪೂಗೊಳ ಬಂದಂತೆ (ಪ್ರಸಾಬ. ೫-೫೨). ೩. ಪೊಳ್ಳುಮೈ ; ಮೊಜ್ಜು ದೇಹ. [ನೀರ್ + ಮಯ್]

ನೀರ್ಮೊಗ್ಗ, ನೀರುಮೊಗ್ಗ (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ತೋಡು, — ತೆಗೆದು ಸುರಿ : ಫಗಪತಿ ತಾನೆ ಜೈನಸವನೋತ್ಸವದೊಳಾ ಪಿರಿದಬ್ಬಯಿಂದ ನೀರ್ಮೊಗ್ಗಿಯಲೊಡರ್ಪ ಪಂಚಮಪಯೋಧಿಗೆ ನೀರಿದನಕ್ಕುಮಯ್ಯ ದೋಯುರ್ಗವನುನಿರ್ಕುಳ್ಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೨೦); ಒರ್ಪಳೊಡನೆ ನೀರ್ಮೊಗ್ಗಿದವಳುನಿಟ್ಟವರ ಸಂಜಯಮಸುಡಿಗಿಸಿದಳೆಂ ಜಾಣೆಯೋ (ಸದ್ವರಾ. ೪-೪೫); ಸಗ್ಗದಾಣ್ಣನ ವಜ್ರಹತಿಯಿಂದ ಸಾಗರಕೆ ಮುಗ್ಗುವ ಕುಲಾದ್ರಿಗಳ ಮಜುಗಳ ಸಮೂಹಮೆನಲೊಗ್ಗಿನಂ ಪೆಗರದಲ ನೀರ್ಮೊಗ್ಗಿಯಲಿಳಿದ ಕಾಮುಗಿಲಿ ಬಳಗಂಗಳೆನಲು (ಚೈಮಿಭಾ. ೩-೬೮). ನೀರುಮೊಗ್ಗ : ಇತ್ತ ನೀರುಮೊಗ್ಗಿಯಲು ಹೋದ ಅತ್ತಿಗೆ ನಾದಿಸಿ ಯರು ಮರಳಿ ಬರುವಾಗ ಒಂದೂವರೆ ಜಾವವೇ ಸರಿದಿತ್ತು (ಮರಮ. ೬೫); ನೀರುಮೊಗ್ಗಿಯುವುದು, ನೆಟ್ಟ . . . ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸ ಗಳಲ್ಲೂ ಅವಳು ಪ್ರಾಯದವರೂ ನಾಚುವಂತೆ ಗೇಯುತ್ತಾಳೆ (ಅನಾಥ. ೨೧).

[ನೀರ್ + ಮೊಗ್ಗ]

ನೀರ್ಮೊರೆ (ನಾ). ನೀರಿನ ಅಬ್ಬರ, — ಅರ್ಭಟ : ಗುತ್ತಿ ಕತ್ತಲೆ ಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ, ಮಳೆಯ ಮುತ್ತು ತೊರೆಯ ನೀರ್ಮೊರೆಯನ್ನೂ ಮರಗಳಲ್ಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಗರ್ಜನೆಯನ್ನೂ ಆಲಿಸುತ್ತಾ . . . ನಿಂತನು (ಮರಮ. ೫). [ನೀರ್ + ಮೊರೆ (< ಮೊರೆ)]

ನೀರ್ಮಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲಕ್ಕಿಗಿಡ : ನೀರ್ಮೊಂಡಿ, ನೋಚ್ಚಿ, ನೀರ್ಮಕ್ಕಿ (ಮೃದ್ವಿ. ೬೮-೧೬೦). [ನೀರ್ + ಲಕ್ಕಿ (< ಲೋಕ್ಕಿ)]

ನೀರ್ಮಕ್ಕಿ, ನೀರಕ್ಕಿ, ನೀರುಮಕ್ಕಿ, ನೀರುಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಕೊಕ್ಕರೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಪಕ್ಷಿ : ಜಲಚರಪಕ್ಷಿ : ದಿಸು ಸುಯ್ಯುತ್ತಗಲ್ಲಿದ್ದ ನೀರ್ಮಕ್ಕಿಗಳಾಗಲಾ ಕೂಡಿ ತೋಡಾದುವು (ಅದಿಪ. ೧೨-೯); ಪೂಗೊಳನಂ ತಿಳಿಯಿಟ್ಟು ನೀರ್ಮಕ್ಕಿಗಳಂ ನೆರೆವರ್ಚಿಸುತ್ತಂ (ಗಿಂಕ. ೬-೪೨ ವ); ನೀರ್ಮಕ್ಕಿಗಳಿಂಚರಕ್ಕೆ ಶಫರಪ್ರಕರಂ ನಯನಕ್ಕೆ . . . ತಕ್ಕಳಿನಾದೆಯರ್ ವಿಮಳಲೋಚನೆಯರ್ ಜಲಕೇಳಿಗೆಯ್ದಿದರ್ (ಪಶು. ೧೧-೬೯); ದಿಡದೆ ಬೆಂಡೆದ್ದೇಳ್ಳ ತಲೆಗಳ ಗಡಣನೀರ್ಮಕ್ಕಿಗಳ ಸರಿಸಿದು ನಡುವೆ ನಲಿನಲಿದಾಡುತಿದರ್ಬದು ಭೀಮನನದಂಕಿ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೨-೨೬); ಎಸೆವ ನೀರ್ಮಕ್ಕಿಗಳ ಸಂಗದಿಂ ಭೃಂಗದಿಂದಾ ಕೊಳಂ ಕಣ್ಣೆನೆದುದು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೫-೯); ನೀರ್ಮಕ್ಕಿಗಳ ಜಳಕೇಳಿಗೆ ಮೊಗಸಿದವು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೧-೨೪); ದಿವನ ನೀರ್ಮೊಗ್ಗೊಳಾ ಬಂಡುಣುವ ಪರಮಮೊರೆ ನೀರ್ಮಕ್ಕಿ ಗಳ ಬೇಟದಿಂಚರದೊಡನೆ ಹೊಂಟ ಸನ್ನನೇಳುವಲ್ಲೆ ? (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೨೮೬-೪೬). ನೀರಕ್ಕಿ : ನೀರಕ್ಕಿಯೆಂದು ಚಾದಗಿವಕ್ಕಿ ನಾಲ್ಕಿರದು ವಾರಿಕಣಮಂ ಬಯಸಿ ಮೇಳಕ್ಕೆ ಬಾಯ್ತೆಡಲು (ಪಂಪ. ೧೧-೬೨). ನೀರುಮಕ್ಕಿ : "ಕವಿ — ನೀರುಮಕ್ಕಿ, ಗುದ್ದಿ" (ಒಪ್ಪ. ೧೯). ನೀರುಹಕ್ಕಿ : "ಪುಸ್ತಕಾಹ್ವೇ, ಸಾರಸಂ—೨ ಸಾರಸಹಕ್ಕಿ ಹೆಸರು. ನೀರುಹಕ್ಕಿ, ಜಲಪಕ್ಷಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೬೦). [ನೀರ್ + ಹಕ್ಕಿ]

ನೀರ್ವಚ್ಛಲ್ (ನಾ). ನೀರಿನ ಕಾಲುನೆ, —ತೋಡು : ಪಡುವಣೇರಿ ಮೇರೆ ಬಡಗಲು ಹಳ್ಳದಿಂದ ಪಡುವ ಮುಂದಾಗಿ ಪರದ ನೀರ್ವಚ್ಛಲ್ ಮೇರೆ (ಎಕ. VII, ೩೪೦, ೧೩೪-೫೦ ; 1194). [ನೀರ್ + ಬಚ್ಛಲ್] ನೀರ್ವಟಿಗೆ (ನಾ). ಅಂಬಿಗೆ; ನಾವಿಕ; ಬೆನ್ನ : ಕೊಲ್ಲುಟಿಗಂ, ಗಲೆವಟಿಗಂ, ದೀವಟಿಗಂ, ನೀರ್ವಟಿಗಂ (ತಬ್ಬಾ ಸು. ೪೪೧ ಪ್ರಯೋಗ).

[ನೀರ್ + < -ಅಟಿಗ]

ನೀರ್ವಟ್ಟಿ, ನೀರ್ಬಟ್ಟಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಮುಖಾಂತರ ಸಾಗುವ ದಾರಿ; ಜಲಮಾರ್ಗ : ನೀರ್ವಟ್ಟಿಯೊಳ್ ಸಡೆದು ಕಳಕಪ್ಪು . . . ಬಬ್ಬರಾದಿ ದ್ವೀಪ ದಶಪೂರ್ವಾಪರ ಸಮುದ್ರೋಪಕಂಠದ ಪಟ್ಟಣಗಳಂ ಪೊಕ್ಕು (ಬಂಕರಿ. ೪-೧೩ ನ); ಕೆಲವು ದಿವಸಕ್ಕೆ ಬಂಧುಪತ್ರಂ ನೀರ್ವಟ್ಟಿ ಯೊಳ್ಳುತ್ತಂ . . . ಮುಂ ಪೋದ ಪೊಳೆಗೆ ಬಂದು(ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೮-೧೦ ನ); ಮರುದಧೀನದ ಚಮತ್ಕರಿಸಿ ನೀರ್ವಟ್ಟಿಯೊಳಗಿರದೆ ಚರಿಸುವ ಪಡಂಗಳಗಳ ಗಡಣಮೊ . . . ಎನೆ ಚತುರ್ಬಲಮೆಯ್ದುತು (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೨೮); ಶ್ರೀಕಲ್ಯಾಣೇತೀರ್ಥದೊಳೊಂದು ಸುಚರಿತಂ ಸುರಸರತ್ಕೂರದೊಳೊಂದು ಪೊಜಮಟ್ಟಿ ನೀರ್ವಟ್ಟಿಯ ಬಾಯ್ದರೆಗಂ ಮುಟುಂಗಿ ನೆಗಟಿ ನೀಡುವ ನೀರಾನೆಯ ಬಜಾಕೆಯೊಳೆಸೆವ ಪೊಂದಂದಿಗೆಯ ತೀರ್ಥಮನೆ ಪರ್ವ ದೆಂದು (ಚಕವಂ. ೧೦೪-೧೧). ನೀರ್ಬಟ್ಟಿ : ಮುನ್ನೀರ್, ತೀರೆ, ಕರೆ, ಎಲ್ಲೆ—ಮುಂತಾದುವು ಅವರು ನೀರ್ಬಟ್ಟಿಯನ್ನು ತಿಳಿದವರಾಗಿದ್ದ ರೆಂದೂ . . . ಸಾರುತ್ತದೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೫೬); ಭೋಗಾರವ ಮೌನ, ನೀರ್ಬಟ್ಟಿಯ ಸಿಡಿಸುವ ಕಿಡಿ! (ಅಮತಂ. ೫೪-೮). [ನೀರ್ + ಬಟ್ಟಿ]

ನೀರ್ವಡೆ (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು : ನೀರ್ವಡೆಯದ ಗಿಡುವಿನಂತೆ ಮುಖಂ ಬಾಡಿ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೩-೩೫). [ನೀರ್ + ಪಡೆ] ನೀರ್ವತ್ತಿಗೆ, ನೀರವತ್ತಿಗೆ, ನೀರೊತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿ ಭಕ್ಷ್ಯ; ಆವಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಹೋಳಿಗೆ : ಬಟ್ಟಿಗಳೊಳಗೆ ನೀರ್ವೊಯ್ದು ಪಾನದೆಯುಮಂ ಕಟ್ಟಿವೊಲೆಗಿತ್ತಿ ಲತೆಯೊಡುವ ಹೊಸ ಹೋಳಿಗೆಯೊಟ್ಟು ಬೇಯಿಸಲು ನೀರ್ವತ್ತಿಗೆಯ ಪೆಸರನಾಂತು ಸುಖಕರ ವಾಗುಪ್ಪುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೧೧). ನೀರವತ್ತಿಗೆ : ನೀರವತ್ತಿಗೆ ತಣಗು ಕಡಬುಗಳೇರಗಳೊಟ್ಟಿ ದರೆ ಕಾಣುತ ಭೋರನೊಂದೇ ತುತ್ತಿನಲಿ ಕಬಳಿಸಿದ ಗುರುರಾಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೧೪). ನೀರೊತ್ತಿಗೆ : ಸಣ್ಣ ಕೈ ಯೋನ ಬೆಣ್ಣೆ ಕಾಸಿದ ತುಪ್ಪ ಸುಣ್ಣನೆ ಕಡಬು ನಿ [ನೀ] ರೊತ್ತಿಗೆ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ನಾನಾ ಅಡಿಗೆಯೊಡೆಗಳ ದಿನ್ನಣ (ದೇವಾಂಪ. ೫-೨೨೮).

[←ತೆಲು. ನೀರವತ್ತಿಗೆ]

ನೀರ್ವನಿ, ನೀರುಹನಿ, ನೀರ್ವನಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹನಿ; ಜಲಕಣ; ಸೀಕರ : “ಸಲಿಲವಿಂದುವೆ ನೀರ್ವನಿ” (ಕರ್ಣಾಣಿ. ೫೭); ನೀರ್ವನಿಯಂ ಸುರಂಬುಡಾಳಿ ಮಂಡಳಿಸಿದ ಮೇಘಕಾಲಮನೆ ಕಣ್ಣೆನೆದಂ ಸ್ವಪರೂಪ ಚಂದ್ರಮಂ (ಕಾವಂಪು. ೫೪); ಆದರಿ ಕಟಾಕ್ಷಚಂದ್ರಿಕೆ ಪಳಂಚಿ ಗವಾಕ್ಷದ ಚಂದ್ರಕಾಂತದಿಂದುದುಗದೆ ಸೋರ್ವ ನೀರ್ವನಿಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೭೦); ಮಿನುಗುವ ನಿಟ್ಟಿಸಲೋಳ್ ನೀರ್ವನಿಗಳನೊಳಕೊಂಡು ತೋರ್ಪ ಕೆಂದಾನರಿಯಂ ನೆನೆಯಿಸಿದುದು . . . ಮುಲ್ಲದಯಿ ವಳಾ (ಕಬ್ಬಿಶಾ. ೭೪); ಮಂಡೆಯೊಳಗಣ ಗಂಗೆ ಕೆದಟಾ ನೀರ್ವನಿಹಲಿಗೆ ಮಂಡಿಸಿದ ಮೌಕ್ತಿಕದ ಸೂಸಕಂ ಗಗನದೊಳು ಮಂಡಶಶಿಯೆಡೆಗೆ ನಕ್ಷತ್ರವಾ ಜಡೆಯೆಡೆಗೆ. ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ದಂಡೆ (ವಿಕ್ರಮ. ೫-೪-೧); ನಳಿನಂ ಶುಕ್ತಿ ತಳ್ಳ ನೀರ್ವನಿಗಳೇ ಸುಣ್ಣುತ್ತ . . . ಕಣ್ಣೊಳಪನ್ನಂ ಕಮಳಾ ಕರಂ ತಳೆದುದಾ ರತ್ನಾಕರಾಕಾರಮಂ (ತಬ್ಬಾ. ೨-೫೫). ನೀರುಹನಿ : ಬೆಳಗಿನ ದಿಲಿಗೆ ಹುದ್ದಿನ ಮೇಲಿನ ನೀರುಹನಿ ಗಾಣಿನ ಮಣಿಯಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಕೂ. ೩). ನೀರ್ವನಿ : ಭಗವದ ಶಿಷ್ಯಮಂ ಮುಟಿಯ

ನೀರ್ವ[ಪಾಶಾಂ. ಪ]ನಿಯಂ . . . ಪವಣ್ಣಳಂ ಪವಣಿಸಲ್ ಬಗೆದರ್ಪನೆ ಗಾಂಪನಾಗನೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೧). [ನೀರ್ + ಪನ್ನಿ]

ನೀರ್ವನೆ, ನೀರುಮನೆ (ನಾ). ೧. ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು : ಹೇಡಿ ದಾನವಶಿಶುವ ನೀರ್ವನೆಯೊಳಂ ಬಿಸುಟು ಕೇಡಿಲ್ಲ ತನಗೆಂದು ನಾರದನ ಪೊಲಿದು ಕೊಂಡಾಡುತಂ ತಪ್ಪುರಕೆ ಪೋದಂ(ನವಮೋ. ೧೧-೫೨). ನೀರು ಮನೆ : ೨. ಸ್ನಾನದ ಮನೆ; ಬಚ್ಚಲುಮನೆ : ಪ್ರಭಾತಕಿಯು ಎದ್ದು ನೀರುಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಒಂದು ತಪ್ಪಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಸಿ ನೀರು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ಮುಂದಿನ ಜಗುಲಿಯ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋದಳು (ಚಿಂಗಾಳ್ವ. ೭).

[ನೀರ್ + ಮನೆ]

ನೀರ್ವನೆಯ (ನಾ). (ಕ್ಷೀರ) ಸಮುದ್ರವೇ ನಿವಾಸವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ವನು; ನಿಷ್ಪು : “ನೀರ್ವನೆಯನೆನೆ ನಿಷ್ಪು” (ಕಕರ. ೫೩).

[ನೀರ್ವನೆ + ಅ]

ನೀರ್ವರಿ, ನೀರುವರಿ (ನಾ). ನೀರು ಹರಿಯಲು ಮಾಡಿರುವ ನಾಲೆ; ಕಾಲುನೆ; ತೋಡು : ಯೇಪಬಂ ನೀರ್ವರಿಯೊಳ್ಳಿಕವ ಮಣ್ಣುಳ್ಳನಿಹುತೊಳ ಮತ್ತಲೊಕ್ಕುಣ್ಣುಗಂ ಗೆಯ್ದು ಕೊಟ್ಟುಗು (ಎಕ. VII, ೩೪೦, ೨೪೪-೬ ; 902); ಜಲಧಿಯುಮಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದಯಿತಂ ನೀರ್ವರಿಯಿಂದಾದಮೆ ಕಿಜಾದೆಂದು ಬಗೆದು ನೋಡಿದಂ (ಅದಿಪ. ೧೨-೭೫); ನಾಯವ್ಯದ ದೆಸೆಯೊಳು ಗುರಿಯ ಪಳ್ಳಂ ಬಡಗಲಾ ಪಳ್ಳಮೆ ನೀರ್ವರಿ ಯಾಗಿ ಮೂಡಲೆರಡುಂ ಪಳ್ಳದ ಕೂಡಲೆ ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಸೌಖ್ಯ. XI-i, ೫೨-೫೭; ಸು. 1007); ಮೂಡಣ ಬಡಗಣ ಕೋಣೊಳ್ ಮೂಡಲ್ ಮೇರ್ ಪಡುವಲಾಗಿ ನೀರ್ವರಿ ಶುಭಮಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩-೧೭); ಒಕ್ಕಲೆಜಿ ಜಲರಾಸಿಯನೆ ಪರದ ನೀರ್ವರಿ ಭಾಸುರಮನೆ ಬೆಳಗು ಗಂಧಸಾಳವನಂಗಳ್ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೫-೨೪ ; 1136). ನೀರುವರಿ : ಪಡುವಣೋಮೆ ರಾಮೇಶ್ವರದೇವರ ತೆಂಕ ನೀರುವರಿಯ ತಳವೃತ್ತಿಯ ಮೂಡಣ ಕಡೆಯ ಮೇರೆ (ಎಕ. VII, ೩೪೦, ೩೨೩-೨೩ ; 1046); ಆ ಕೆಜಿಯ ಕೆಳಗಣ ಗಡ್ಡೆ ಬೆದ್ದಲೆ ನೀರುವರಿ ನೀರುಮಣ್ಣು ಸಹಿತವಾಗಿ ಜಗತೇಶ್ವರದೇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪-೨೨ ; 1143); ನಾಗರಸರು ಪೊಂದಿ ಪಡುವಲು ತೊಟಿಯ ಕೂಡಿದ ಹಳ್ಳ ನೀರುವರಿ ಎ ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಎಕ. XXI, ೨-೭೪ ; 1260); ನಯಿರುಕ್ಕ ದಲು ತಲೆವಿಡಗಿನ ಗುಡಿಯ ತುದಿಯ ನೀರುವರಿಯಲೂ ಸಟ್ಟಿ ವಾಮನ ಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೩೩-೧೪ ; 1404).

[ನೀರ್ + ಪರಿ]

ನೀರ್ವಲೆ, ನೀರುವಲೆ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹರಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬರೆ, —ಜಾಲ : ಪಾಸುವಲೆ ನೀರ್ವಲೆ ಪೇಲ್ವಲೆ ಸೊರ್ಕಪಾದುರ್ ಪೆರ್ವಲೆ ದಿಡುವಾರು ಸೋವಲೆಯೆಂದಿನಿಶಂ . . . ಒಡ್ಡಿದರೆಯ್ ಪುಳಂದ ನಾಯಕರ್ (ಮಲ್ಲಶಾ. ೩-೨೫೬); ಇಟ್ಟಿ ಗಡ ಪೆರ್ವಲೆ ನೀರ್ವಲೆ ದಿಲ್ಲ ಳಂಬು ಬೆಂಬತ್ತುವ ಸಾಳುವಂ ಗಿಡಗಲ್ (ಮಲ್ಲಶಾ. ೧೧-೭೭). ನೀರುವಲೆ : ಸುಲಭವ ನೀರುವಲೆ ಕಳಕವಲೆಯು (ದುಕ್ಕಾಂಗ. ೧೦-೧೧).

[ನೀರ್ + ಬಲೆ]

ನೀರ್ವಸೆ (ನಾ). (ಶೈತ್ಯೋಪಚಾರದ) ತಂಪಾದ ಹಾಸು; ಶೀತಲಯ್ಯ : ನಿನ್ನಂ ಕಂಡು ಕಣ್ಣೊಳ್ಳುತ್ತಾಯೆ ಮದನಾಸ್ತಗ್ಗಿ ಸಂತಾಪದಿಂ ಚಂದ್ರಿಕೆಯೊಳ್ × × × ನೀರ್ವಸೆಯೊಳೊಡಲನಳ್ಳಾಡುವ ಪೋಲ್ ಮಾಡಿದ್ದೆ (ದಶಕಂ. ೪-೨೬೯). [ನೀರ್ + ಸೆ]

ನೀರ್ವಾಡಮಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನೀರುಬೇಗದ ಬಂಟಿ, ನೀರ್ವಾಡಮಲ್ಲಿ (ಮೈ. ೪೦-೭೪೫).

[ನೀರ್ + ವಾಡಮಲ್ಲಿ (P ← ತಮಿ. ವಾಟಾಮಲ್ಲಿ)]

ನೀರ್ವಾಣಸ, ನೀರ್ವಾಣಸ, ನೀರ್ವಾಣಸ, ನೀರ್ವಾಣಸ (ನಾ).

೧. = ನೀರ್ವಾಣಸ : ಮನಸರಬ್ಬಂ ನೀರ್ವಾಣಸರಸಿಯುಂ (ಚಪ್ಪ. ೪-೬೬ ಪ); ನೀರ್ವಾಣಸಂ ಮೆಲ್ಲು ದಿಸಂದೆ ಪಸರಿಸುವ ತೆರೆ ಗೊನೆಯೊಳ್ ತೇಂಕಿ ಬರ್ಪ ಜಳವುಣಾಳನಾಳಮಂ ಜಳವ್ಯಾಳಮೆಂದು ಕೆಲದ ಬಿಲದಿಂ ಪಿಡಿಯಲೆಂದು ಥೀಂಕೆಡುವ ವಿಷಾಪಹಾರ ಶಾಲಾರಜಾಲಂ ಗಳೊಳಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೪೦ ಪ). ನೀರ್ವಾಣಸ : ೧. ನೀರ್ವಾಣಸ ರಂತೆ ನೀರೊಳ್ ನೆಲಸಿದುರ್ದಕವಾಸಿಗಳುಂ . . . ನೋಡುತಿದ್ ರಾಜ ಕುಮಾರನಂ ಅಲ್ಲಿದುರ್ದೊಂದು ರಾಜಕೀರಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೧೯-೧೨); ಅಮರ್ತ್ಯನ ಬಲು ನೀರ್ವಾಣಸರ ನೆಲವಿನಿಂದಂಭೋನಿಧಿ ಬಳಸಿತ್ತು ಕಾಪಿ ನಂದದಿನಳಿಯಂ (ಕಾ. IV, ೧-೯; 1204). ನೀರ್ವಾಣಸ : ೧. ನಯನೋತ್ಪಾಹಮನಿತ್ತು ದೇಹರುಚಿಯಿಂದೆಯ್ತಂದನಾಕಾಶಂಗೆಯ ನೀರ್ವಾಣಸನೊನಿನಂ . . . ನಾರದಂ (ಪಂಪಾ. ೩-೧೮); ಪೊಸ ಗಾಳಿ ತಂದಲೊಳ್ ರಮಿಸುಮಾಧಿಯೊಳೊಂದಿ ಮರದ ಮೊದಲೊಳ್ ಸ್ವೇದೋನ್ಮತ್ತನೊಡನೆ ಬಗ್ಗುವೆ ಸರ್ವಸಾಧುಗಳನಾ ನರೇಂದ್ರವಧುಮಣಿಸಿ ದಳ್ (ಮಧ್ಯ. ೪-೪೩). ೨. ಗಂಗಾದೇವಿಯ ಮಗ; ಭೀಷ್ಮ. ೩. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವವನು; ವಿಷ್ಣು. ೨, ೩ : ನೀರ್ವಾಣಸಂ ನದೀಜಂ ನೀರ್ವಾಣಸನದ್ಧಿ ಕಯನನದು ಕಾರಣದಿಂ . . . ಥೀಷ್ಮರ ಸಹ ಧರ್ಮದ ಕೆಳೊಂದು ಕೊನೆದುದೀ ಕೇಶವನಂ (ಜಗದಿ. ೧೩-೧೪). ನೀರ್ವಾಣಸ : ೧. ಮಾನಸಿಕಯ ದೊರೆಗಿಡೆ ನೀರ್ವಾಣಸ[ಪಾಪಂ]. ನೀಂ ಮಾನಸ[ನೆನೆ ನೀರೊಳಲವೊ ನೀನಂ ಮೀನಂಬೀ ನಂದಿದ್ (ಪಂಪಾ. ೧೩-೩೯); ಅವರಂ ತವಿಸಲ್ ಬಯಸಂದು ನಿಂದು ಮಂಡಾ ನ್ಯಪೂನುವಿಕ್ರಮಕ್ಕ ಶಾನುಪದಬ್ಬದೊಡ್ಡಿ ಬೀಜೆ ನೀರ್ವಾಣಸ ರಾರೊ ಬದವಾನಕನಂಬುದೇನೋ ತೋರಾರೇ (ಪುಸ್ತ. ೫-೫೩)

[ನೀರ್ + ಮಾನಸ]

ನೀರ್ವಾಣಸ, ನೀರ್ವಾಣಸ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವಳು;

ಪರ್ವತಿಯೊ ಕಡುಹಿವದ ಕೋಡಿಂಗೆಗಿದು ಭಾಸ್ಕರಂ ತನ್ನ ನಟ್ಟನೆ ಕಮಲಿನಿ ಯಂ ನೀರ್ವಾಣಸೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಕೈಗೆಟ್ಟು ದೆಸೆಗೆಟ್ಟು ತುರಿಪದನೋಡಿ (ರಾಮಾ. ೧೧೫-೯). ೨. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ : ನೀನುಧಿಯೊಳೊರ್ವಳ್ ನೀರ್ವಾಣಸೆಯಂ ಪಡೆದ ಗರ್ವದಿಂದಾನುಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಲಯನೆನೆಂದಿದುಪೆಂ (ಗದಾಯ. ೩-೫೪); ನೀರ್ವಾಣಸೆಯಂತೆ ವಿಜಯ ವಧು ನೆಲಸಿರ್ಪಳ್ (ಚಂದ್ರ. ೩-೨೦). ೩. ನೀರಿನ ನಿವಾಸಿಯೆಂದು ನಂಬಲಾದ ಮನುಷ್ಯವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಹೆಂಗಸು; ಜಲಕನ್ಯೆ. ನೀರ್ವಾಣಸ : ೧. ನೀರ್ಗಿಟ್ಟು, ಉರ್ವೇಲಿ, ನೀರ್ವಾಣಸ, ಕಾರ್ಗಲ್ (ಶಮದ. ೩. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ). [ನೀರ್ವಾಣಸ + -ನಿ]

ನೀರ್ವಾಣಸ 'ನೀರ್ವಾಣಸ' ನೋ.

ನೀರ್ವಾಣಸ 'ನೀರ್ವಾಣಸ' ನೋ.

ನೀರ್ವಾಣಸ (ಕ್ರೈ). ನೀರು ಹರಿ, —ಪ್ರವಹಿಸು : ಮೆಟ್ಟಲ್ ಬಲ್ಲೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲೆಂಬಂತೆ ಪಂಕಂ ಮಸಗೆ ನೆನೆದು ನೀರ್ವಾಣಸುಂ ನಾಡೆಯುಂ ಬೇರ್ಗಡೆದತ್ತಂ ಬಿಟ್ಟುಗಳ್ ಕುಕ್ಕುಟಾಸೆ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೩೫). [ನೀರ್ + ಪಾಣಸ]

ನೀರ್ವಾಣಸ, ನೀರುವಾವು, ನೀರುಹಾವು (ನಾ). = ನೀರೊಳ್ಳಿ : "ಅಲಗರ್ಪ, ಜಳವ್ಯಾಳ:—ಈ ೨ ನೀರ್ವಾಣಸ" (ಹಲಾಯ. ೧೦೩-೨೧); ನೆನೆ ನಿನ್ನ. ಮಹಿಮೆಯಂ ನೀನಿಶಿತನಿದಂ ಕೊಂಡುಕೊನೆದೆ ನೀರ್ವಾಣ ಸಿದರ್ಶನಿತೇ ಮಾನುಷತ್ವಮನಿಸುಂ ನಟಿಯಿಸುವ ಕೃಷ್ಣ (ಜಗದಿ. ೩-೯೯); ತೆರೆಯುವ ನೀರ್ವಾಣಸು ಸಲಿಲದ ಮದಕರಿಯುವು (ಸೊಬಸೋ. ೧೫-೩೧); ಮೊಸಳೆ ನೀರಾನೆ ನೀರ್ವಾಣಸ ನೀರುಡುಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದೆ

. . . ಕಡಲ್ ಕಡ್ಗಸೆದುದು (ಚಪ್ಪ. ೨-೩). ನೀರುವಾವು : "ತೋಯಸರ್ಪ—ನೀರುವಾವು" (ಚಪ್ಪ. ೩೩). ನೀರುಹಾವು : ನೀರುಹಾವಿನಿಂದ ವಿಷವೇರುವುದಿಲ್ಲ (ಮಾ. ೩). [ನೀರ್ + ಪಾಣಸ]

ನೀರ್ವಿಜ್ಜನೆಗೆ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿದ ಬೀಸಣಿಗೆ : ತೆರಿಗಕ್ಕೆಲ್ಲಿಂದ ನೀರ್ವಿಜ್ಜನೆಗೆಯ ತೆಪದಿಂ ಬೀಸೆ ಹಂಸದ್ವಯಂಗಳ್ ತರದಿಂ ಕಣ್ಣೆಯೊ (ಕಾದಂಬ. ೧೪೮). [ನೀರ್ + ವಿಜ್ಜನೆಗೆ]

ನೀರ್ವಿಡಿ (ಕ್ರೈ). ನೀರನ್ನು ಹಿಡಿ, —ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು : ಬಗಸೆಗೈಗಳಲಿ ನೀರ್ವಿಡಿದು ಪ್ರೀರಂಗೇಶ ಸೊಗಸುಗಾಯಿರ ಮೇಲಿಡಲು (ಕಂಪದಿ. ೨೫-೧೨೩); ಲಾಮಂಚದಮಳ ಚಪ್ಪರದಿ ಹೇಮಾಂಬುರಂಹನೊಗ್ಗೆ ಮೇಲೆಯರು ನೀರ್ವಿಡಿದಾ ಮಹಾಸ್ಥಲಗೊಟ್ಟಿ ದುವು (ಸದಸೋ. ೨-೧೮). [ನೀರ್ + ವಿಡಿ]

ನೀರ್ವುಗಲು (ನಾ). (ಕೊಲ್ಲಿಯಿಂದ) ನೀರು ಹೋಗುವ ಬಾಗಿಲು, —ದ್ವಾರ : ಶೆಣ್ಣಿಲ್ಲಿಯ ನೀರ್ವುಗಲು ಬದಗಣ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಅಂತೆ ಬರ ಪೇರೊಟ್ಟಿ (ಮೃ. ೪೦. ೧೯೨೧, ೧೦-೧೪೪; ೨೬೭).

[ನೀರ್ + ಪುಗಲು (< ಪುಗಲ್)]

ನೀರ್ವುಗಿಸು 'ನೀರ್ವುಗಿಸು' ನೋ.

ನೀರ್ವುಗು 'ನೀರ್ವುಗು' ನೋ.

ನೀರ್ವುಟ್ಟು (ನಾ). ದೋಣಿಯನ್ನು ನಡೆಸುವ ಸಾಧನ; ಹುಟ್ಟು : ನೀಲಾಬ್ಬಂ ನೀರ್ವುಟ್ಟನೆ ನೀಲಾಬ್ಬಮನದರ್ಪ ತಳವ್ ಬಿಡ್ತೊಡೆಂ ಕಣ್ಣೊಲಮನಮರ್ಪದಳಾ ಪಜುಗೋರೊಳ್ ಪೊಪಂತೆ ಗಗನಮೆಂಬಂ ಬುಧಿಯೊಳ್ (ಶಬಕಂ. ೧-೪೩). [ನೀರ್ + ಪುಟ್ಟು]

ನೀರ್ವೂ, ನೀರ್ವೂವು, ನೀರ್ವೂವು (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅರಳುವ ಹೂವು; ತಾನರೆ, ನೈದಿಲೆ ಇತ್ಯಾದಿ : "ಕೆಸಮ್ಬಲ್ಲಿಗೆ, ಸಿರಿಯ ಕರುಮಾಡಂ, ತಾನುರೆ, ನೀರ್ವೂ—ಈ ೪ ಕಮಲಕ್ಕೆ ಪೆಸರ" (ಕಕಸಾ. ೮-೧೩೫); ಸೊಸಿ ಪಾಸಿಲಾದು ಬಣ್ಣವರಂ ತೀವಿದಂತೆ ಬೆಡಂಗುವೆಡೆ ಬಣ್ಣವಟ್ಟಿಯ ನೀರ್ವೂಗಳ ರಜಂಗಳುಮನೊಳದೊಂದಿನ ಪಾಲ್ನಳುಮಂ ಪೀರ್ವೊಗೊರಲ್ನಳಾದ ನೀರ್ವುಗಳ್ ಸುಸಿಲಮಸಕದಿಂದರಂಗಳುಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೨೬); ತರುಣ ದಿಸವನಮಬ್ಬಾಕರ ಕರಿ ಮೇಗೊಟ್ಟ ಕೊಂಡುದದು ನೀರ್ವೂವಂ ಸರಸಿರುಹಪತ್ರರ್ಣಂ ತರಂತರಮುತ್ಯ ಮಾನ ನೀಕರನಿಕರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೧೦೪); ಬೆಡೆಗೊಳೆರೆನಿಂದ ನೀರ್ವೂ ಗಳ ಕಂಪಿಂಗೆ ಮಾಣದೆ ಮುಸುಣ ಮೊಟ್ಟೆವ ಪೆಣ್ಣೊಂದಿಗಳ ಚೆಲ್ವನೊಳ ಕೊಂಡಿಪ್ಪುದು (ಕಪ್ಪ. ೧೪); ನೀರ್ವೂವಿದಿದು ರೈಯನೆ ಮುಟ್ಟೆವ ನಾಲ್ಕೆಸೆಯೊಳರ್ಪರಗಿಟ್ಟೆಯ ಸೊಬಗಿಂದ (ಸಾತ್ಯ. ೪-೨೯); ಸಾವರ್ಗಿ ನೋವವರ ಜಾಳಿಗೆಪೊನ್ನಂ ಕವರ್ವೊಂದು ಬಗಿಯೊಳಾರಯ್ತು ನೆಂಟಿರ್ಗಿ ಜೊರೆನಂದ ಬಂಡುಣಿಗಳ್ ನೀರ್ವೂಗಳಂ ಸೇವಿಸುತಿದುರ್ವು (ರಾಮಾ. ೮೩-೧೦). ನೀರ್ವೂವು : "ಸಿರಿಯ ಕರುಮಾಡ ನೀರ್ವೂ[ಪಾಪಂ. ಪೂ]ವು ತಾನರೆ. ಪೊಗಟೆ ಕೆಸಮ್ಬಲ್ಲಿಗೆಯನಲ್ಪಾನರಿಗೆ ಚಾರುತರಮಪ್ಪ ನಾನು ಮಕ್ಕುಂ" (ಕಪ್ಪ. ೧೨). ನೀರ್ವೂವು : "ಸಿರಿಯ ಕರುಮಾಡಮಂ ತಾನರೆ ನೀರ್ವೂವೆನ್ನುತರದೆ ಕೆಸಮ್ಬಲ್ಲಿಗೆಯೆಂದುಹಿ ಪೇಟಲದು ಸರೋಜಂ" (ಕವಿಕಾ. ೯೪); ನೀರ್ವೂವುಗಳ ಸೌಸವದ ಕಯ್ಯಾಣ್ಣಿಯಂ ಸಲ್ಲಿಲೆಯಂ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೪೨). [ನೀರ್ + ಪೂ]

ನೀರ್ವೂವು 'ನೀರ್ವೂ' ನೋ.

ನೀರ್ವೂವೊಕ್ಕುಲು (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳ್ಳ ಕಮಲವನ್ನು ಕೈವನು ; ಪದ್ಮನಾಭ ; ವಿಷ್ಣು : "ರಕ್ಕಸವಗೆಯಂ . . . ನೀರ್ವೂ [ಪಾಪಂ. ತಾನರೆ] ವೊಕ್ಕುಲನಲರ್ಗಣ್ಣಂ ಹರಿಯಕ್ಕುಂ" (ಚಪ್ಪ. ೬).

[ನೀರ್ವೂ + ಪೊಕ್ಕುಲು + -ಅ]

ನೀರ್ವಹ, ನೀರ್ವಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಹೆಣ್ಣು ; ಜಲಕನ್ಯೆ : ತೆಂಗಿನೆಳನೀರ ಕೂಡೆ ಕರೆಗಣ್ಣುವ ಕೊಳಂಗ ಕೊಳವೊಕ್ಕು ತಾವರೆಯ ಪಚ್ಚೆಲೆಯಂ ಮೆಯ್ಯೊಳಾಂತು ಮಣ್ಣೆ ತಪ್ಪಳ ವಿದರ ಬಣ್ಣ ಮಂ ತಳದ ನೀರ್ವಣ್ಣಂತರ್ಪಳ (ಕವ್ಯಾ. ೩೧೫). ೨. "ಗಂಗಾದೇವಿ" (ಪ್ರಭಾ). ನೀರ್ವಣ್ಣ : ೧. ಮುಗಿಲುಕಡಲಿನಲ್ಲಿ ನೀರ್ವಣ್ಣ ಗಳೊಡನೆ ಚಲ್ಲಾಟವಾಡುತ್ತ ಅವನೂ ಹೊರಟ . . . ಪದುವಲ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಮುಖನಾಗಿ (ಸುಪಸಂ. ೨೬). [ನೀರ್ + ಪಣ]

ನೀರ್ವಣ್ಣ 'ನೀರ್ವಣ್ಣ' ನೋ.

ನೀರ್ವರಸು, ನೀರು ಬೆರಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರು ಸೇರು ; ನೀರು ಕೂಡು : ಪಾಲಿಗೆ ಪಾಲ್ಪನೆಗಟ್ಟಿ ವೋ ನೀರ್ವರಸವೊ ಅರೋಗಿಸುವ ಬುದ್ಧಿ ಹುಟ್ಟಿದೋ (ಬಸವ. ೧೪-೯). ನೀರುಬೆರಸು : ೨. ನೀರನ್ನು ಸೇರಿಸು, -ಮಿಶ್ರಮಾಡು : ಸ್ವಲ್ಪ ಭಕ್ಷವನ್ನು ತಂದು ಅದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುಟ್ಟಿ ನೀರು ಬೆರಸಿ . . . ತಂದು ಅವಳ ಬಾಯಿಗೆ ಹಿಡಿದ (ಅನಾಥ. ೧೩). [ನೀರ್ + ಬೆರಸು (< ಬೆರೆಯಿಸು)]

ನೀರ್ವಳಸು (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದುದು : ನೀರ್ವಳವು, ನೀರ್ವಳಸು (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೧ ಉದಾ). [ನೀರ್ + ಬೆಳಸು]

ನೀರ್ವೇಂಟಿ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಆಡುವ ಬೇಟೆ : ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವುದು : 'ನೀರ್ವೇಂಟಿಗಾಟ' ಪರಾ. [ನೀರ್ + ಬೇಂಟಿ]

ನೀರ್ವೇಂಟಿಗಾಟ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೇಟೆಯಾಡುವವನು ; ಮೀನು ಗಾರ : ನೀರ್ವೇಂಟಿಗಾಟರ್ ಮೀನೇಡಿಯಾನುಗರ್ ಮೊದಲಾದ ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂ . . . ತಂದು ಮುಂದಿರುಳುದುಂ (ಚಳವಂ. ೩-೨೧). [ನೀರ್ವೇಂಟಿ + -ಗಾಟ]

ನೀರ್ವೇಲಿ (ನಾ). ನೀರಿನಿಂದ ಆದ ಬೇಲಿ, -ಅವರಣ : ಅಂಬುಧಿ ನೀರ್ವೇಲಿಯೆನಲು ಜಂಬೂದ್ವೀಪವನೊಪ್ಪುಗುಂ (ಕಾ. IV, ೧-೧೧ ; 1204). [ನೀರ್ + ಬೇಲಿ]

ನೀರ್ವೇಲು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಹೇರಿಕೊಳ್ಳು, -ಹೊತ್ತು ಕೊಳ್ಳು : ಅಗಲದ ಪರೋಪಕಾರದ ಬಗರಗೆ ನೀರ್ವೇಲು ಕೀಟ ಸವಜಲದಂಗಳ್ ಗಗನಪಥಕ್ಕಡರ್ಪಗ್ನಿಯ ಪೊಗೆಗಳ್ ನೆಗೆವಂತೆ ನೆಗೆದುಮಂಬುಧಿಯಿಂದಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨-೨೯). [ನೀರ್ + ವೇಲು]

ನೀರ್ವೊಗಿಸು, ನೀರ್ವೊಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಹೊಗುವಂತೆ ಮಾಡು, -ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಲಲಿತಕರಲಮೊಂದಿ ಮುಜೆವ ಸಳೋಳರುಣಜಲವಾಂತೆಸವ ಬಸವಲ್ಲಿಯಂ ನೀರ್ವೊಗಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೨೯). ನೀರ್ವೊಗಿಸು : ನಗೆಗಟ್ಟಿದಿಲ್ಲದ ನೀರ್ವೊಗಿಸ . . . ವೇಣೀಭರಂ ಕಾಳಪನ್ನಗನಂ ಪುತ್ರಧರ್ವಂತೆ ಮಾಡೆ ಮುಜಾದಳ ಶರ್ವಾಣಿ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೪೩). [ನೀರ್ವೊಗು + -ಗಿಸು]

ನೀರ್ವೊಗು, ನೀರ್ವೊಗು (ಕ್ರಿ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸು, -ಹೊಗು : ತುಳ್ಳುವ ನಲ್ಲಳ್ ನೀರ್ವೊಗಲಕ್ಕುದವೋಲಾ [ಪಾಪಂ. ನೀರ್ವೊಯ್ ತೆಳುಕಿದವೋಲಾ] ಮುಖಿಗೆ ಮುನ್ನ ಕಣ್ಣೀಟದವಳ್ ತುಳ್ಳುದಡೆಗೆಯ್ದ ಜುಂಬಿಸಿ ತುಳ್ಳಾದಿ ಮರುಳ್ಳು ಮೂಡಿದಂ ಶಶನೊರ್ವಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೨-೩೩ ; ಅನಂಪ. ೩-೩೮ ನೋ) ; ಇತ್ತರಂ ಬಿದಿದೊತ್ತರಿಸಿ ಬೆಳೆದ ಮರದುಜುಗಲ್ಲರದನಿಗಿ ಮುಜಾವ ಕರಿಕರಕ್ಕಂಜಿ ನೀರ್ವೊಕ್ಕು ನಡುಗು ನಂತೆ ತೆರವೊಯ್ದಂ ಕಂಟಪದಜ ಪದನಿಳಲ್ ಪರಂಜಿಸೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೨೪ ನ). ನೀರ್ವೊಗು : 'ನೀರ್ವೊಗಿಸು' ಪರಾ. [ನೀರ್ + ವೊಗು]

ನೀರ್ವೊಟ್ಟಣ (ನಾ). ನೀರನ್ನುಳ್ಳುದು ; ಮೋಡ : ನೆರದ ನೀರ್ವೊಟ್ಟಣದೊಳ್ ಬೆಚ್ಚುಂತೆ ಮೈವರ್ಚಿ ನಿಗುಡಾದೊಂದು ನೀಲಪರ್ವತಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೨-೧೪). [ನೀರ್ + ವೊಟ್ಟಣ (< ವೊಟ್ಟಳ)]

ನೀರ್ವೊನಲು, ನೀರ್ವೊನಲು (ನಾ). ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹ : ನೀರೋಟಿ : ಬರೆದ ವಿಜೃಂಭಪ್ರಸನ್ನಚಯಂ ನಿಜಲೋಚನಚಂದ್ರಿಕಾ ಪರಂಪರೆ ನಡೆನೆಟ್ಟು ಸೋರ್ವ ಶಶಿಕಾಂತದ ಶೇರ್ಗುಳ ನೀರ್ವೊನಲ್ಲ ಕಿಂ ಪರೆಯ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೧೬) ; ಭರದಿಂದ ಪರವ ನೀರ್ವೊನಲೆಳೆದು ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತಿರಲು . . . ಕರುಣದಿಂ ಪೋಗಿ ಕೈದುಡುಕಿ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೩-೩೩) ; ಭರೆಯೊಳ್ ನೀರ್ವೊನಲೆಟ್ಟುಮಂ ಕಡಲ್ . . . ತಾಮೋಳೊಂಡು ಸಲ್ಪ ತೊದಿಂ (ಚಳವ. ೨-೩). ನೀರ್ವೊನಲು : ಸೋನೆವಳೆ ಸುರಿವಂದು ನೀರ್ವೊನಲು ಹರವಂದು ಬಿಸಿಲುಮಳೆಯಂದ ವನು ಕಾಣಬೇಕು (ಭಾವಜೀ. ೨೧-೪೦೩). [ನೀರ್ + ವೊನಲ್]

ನೀರ್ವೊನಲು 'ನೀರ್ವೊನಲ್' ನೋ.

ನೀರ್ವೊಯ್, ನೀರ್ವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರು ಸುರಿ, -ಹೊಯ್ಯು, -ಎರೆ : ಇದಿಂ ಬಂದು ನಿಜಾಸಿ ಬಲಗೊಂಡು ಬಂದು ಭಿರಾರ ಕಾಲಂ ಮಹಾದೇವಿ ನೀರ್ವೊಯ್ಯೆ ಅರಸಂ ತಾನೆ ಪ್ರಕ್ರಾಳಿಸಿ (ನಡ್ತಾ. ೩೮-೯) ; ಮುಟಿಗಾಲಮುಂಟೆಂದು ತಟ್ಟಿದ ಜೋಯಿಸಂ ಬಾವಿಯ ನೀರನರಿಕಿ ನೀರ್ವೊಯ್ಯೆನೆಂಬ ಕಳೆಯಂತೆ (ಪಂಪಪಂ. ೧೨೩-೩) ; ಒಣಗಿದ ಭೂಜಳ್ಳ ನೀರ್ವೊಯ್ಯುದುಂ ಕೋಟಿಲೆನಟ್ಟಿ ಸಪ್ತಲೋ ದೋಗಮನೋದರಿಪುದೇನೆಂಬುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೫೫) ; ಶೈತ್ಯವಸ್ತು ಗಳಿಂದ ಪಣ್ಣದುಪಚಾರಮಂ ಹೃದಯದೊಳ್ ನೀರ್ವೊಯ್ಯೆ ಸುಣ್ಣ ಮರಳಂತಾದುದೆಂದು ಕಾತಂಕುವಳುಲೆ ಕಾಮತಾಪದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೩೫). ೨. (ಅಲೆ ಹೊಡೆದು) ನೀರು ನುಗ್ಗು : ಪಾರ್ಥಿಯೊಳ್ ತಪ್ಪಹಿತ್ತನೀರ್ವೊಯ್ಯೆ ಮುಖಂಗಳರಾಂ ಬರ್ವಕೆದೊ (ಪಶಕ. ೪-೪೬). ನೀರ್ವೊಯ್ : ೧. ತಾತ ನಂದನದೊಳಾಂ ನೀರ್ವೊ[ಪಾಪಂ. ವೊ]ಯ್ಯ ಬೆಳೆಯಿಸಿದ ಜೊತಲೆ ಪೂತುಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೩೧). [ನೀರ್ + ವೊಯ್]

ನೀರ್ವೊಯ್ಯ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹೊಡೆತ, -ಪೆಟ್ಟು : ಬಗಸೆಗೈಗಳಲಿ ನೀರ್ವೊಡು ಶ್ರೀರಂಗೇಶ ಸೊಗಸುಗಾತಿಯರ ಮೇಲಿಡಲು ಒಗುವ ನೀರ್ವೊಯ್ಯ ಸೈರಸದ ಶ್ರೀಹರಯನು ಬಿಗಿಬಿಗಿಡ್ಪಿದರಾಗ (ಕಂಸಮ. ೨೫-೧೨೩). [ನೀರ್ + ವೊಯ್ಯ (< ವೊಯಲ್)]

ನೀರ್ವೊರೆ 'ನೀರ್ವೊರೆ' ನೋ.

ನೀರ್ವೊರೆಗೆಳಿ (ಕ್ರಿ). ನೀರಿನ ಭಾರವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು : ಹಂಪಿ ಗೊಂಡು ಗಗನನೀಲಮೆಯ ಸುಣ್ಣಗಲಿಯೊಳ್ ನೀರ್ವೊರೆಗೆಳೆದ ಬೆಳ್ಳಿಯುಳ್ಳಯಾ ಮುಗಿಲ ಹಗುರಂ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೨೨೮-೧೪). [ನೀರ್ವೊರೆ (< ನೀರ್ವೊರೆ) + ಕಳಿ]

ನೀರ್ವೊಳಿ (ನಾ). ನೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಹೊಳೆ, -ನದಿ : ನಡೆವ ಸುರ್ವಾಪುತ್ರಿಯೆಂದೆನೆ ನೀರ್ವೊಳೆಗೊರ್ವಕ್ಕಿ ಯಿಂದದಿಯೆಡುವನ್ನೆಗಂ ಪಥದೊನೆಯ್ಯನೆ ಹಬ್ಬಿದೊಂದು ದಂಡಮಂ ಪಿಡಿದಿರ್ವರ್ವನಂ ಪದೆದು ನಿಟ್ಟಿಸಿ ಮೆಯ್ಯರವಟ್ಟಿಳ್ (ರಸರ. ಪರ. ೧-೧೦೯). [ನೀರ್ + ವೊಳಿ (< ವೊಳಿ)]

ನೀರ್ವೊಣಿ, ನೀರ್ವೊರೆ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹೊರೆ, -ಭಾರ : ಎಡ ಗಯ್ಯಂ ನಸುಸೋಂಕಿ ನೀರ್ವೊಣಿಯ ಬಿಟ್ಟಂ ಬಿಟ್ಟ ಧಮ್ಮಿಟ್ಟುಮಂ ಪಿಡಿದು . . . ನಿಂದಬಲೆಯರ್ ಕಣ್ಣೊಟ್ಟಿದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೩-೯೩).

ನೀರ್ವೊರೆ : 'ನೀರ್ವೊರೆಗೆಳಿ' ಪರಾ. [ನೀರ್ + ವೊಣಿ]

ನೀರ್ವೋಕುಳಿ (ನಾ). ಉತ್ಸವಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು ಎರಚಾಡುವ ಬಣ್ಣದ ನೀರು : ವಿಜಯಲಗಣ್ಣು ಬೆಳ್ಳಂ ಲಲನಾಜನದಧರಮಣಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದಜ ಪುದುಂಗೊಳಿಸಿದ ಕೆಂಪಂ ನೀರ್ವೋಕುಳಿಯೊಳ್ ಮಾಜಾದಿಕೊಂಡ ತೊದಿಂ ತೋಕುರ್ವಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೩೧೪). [ನೀರ್ + ಕುಳಿ]

ನೀರ್ಸುಳಿ, ನೀರುಸುಳಿ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿರುವ ಸುಳಿ; ಜಲಾ ವರ್ತ : ಕಡಲಿನ ಪಡಗುಪಡೆ ನೀರ್ಸುಳಿಗೆ ಸಿಲ್ವಿ ತಿರನೆ ತಿರುಗು ತಿದ್ದೊಡಂ . . . ಸುಳಿಯೊಡನೆ ಮಲಿತು ಹೋರಾಟಮಂ ತೊಡಗು ಪೋಲಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೧೨-೨೩೮). **ನೀರುಸುಳಿ :** ಸಣ್ಣ ನೀರು ಸುಳಿ; ಜಲಾವರ್ತ (Eddy. ಇಂಕನ).

[ನೀರ್ + ಸುಳಿ (< ಸುಬ್ಬಾ)]

ನೀರ್ಸೆಳವು (ನಾ). ನೀರಿನ ಸೆಳವು, — ಎಳೆತ : ಎರಡು ಭೂಖಂಡಂ ಗಳನೆ ಕೂಡಿಸುವ ನೀರ್ಸೆಳವು (ಬದ್ವಪ್ಪ. ೪೨-೯೦೬). [ನೀರ್ + ಸೆಳವು]

ನೀರ್ಸೆಳಿ (ನಾ). ನೀರು ನಿಂತಿರುವ ಜಾಗ; ಹಳ್ಳ, ಕೊಳ್ಳ ಮುಂತಾದುವು : ಅದಲ್ಲದೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಜೊಂದು ನೀರ್ಸೆಳಿಗೆಯ್ದಿದ್ದು ದರ್ ಬುಲಿಯಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೮ ಪ). [ನೀರ್ + ಸೆಳಿ]

ನೀಲ, ನೀಳ (ಗು). ೧. ಕಡುನೀಲಿ ಅಥವಾ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ದಿಂದ ಕೂಡಿದ : ನೀಲನಮೇಘಮಂಡಲದಾಲೋಲತಟಲತಾವಿಕಾನದ ಸೊಬಗಂ ಸಾಲಿಸುತಿದುರ ಸತಂ ಬಾಲೆಯ ಸೂಸಕದ ಜೂಳಿಯದ ರುಚಿಪಾಳಂ (ಸಳಚಂ. ೩೨೫); ನೀಲವಿಸ್ತರವಿರಲು ನಕ್ಷತ್ರದಿಂದೂ ಸೊಗ (ಮಂಕುಳ. ೫೧); ದೃಷ್ಟಿತ್ವಜೆಗಮೃತಮಂ ಕರೆಯುತ್ವ ಕಂಗೊಳಿಸಿ ಬಂದುದು . . . ನೀಲಮಂಗಳಮನೋಹರ ಧೇವವಿಗ್ರಹಂ ! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩೪-೨೫೩). (ನಾ). ೨. ಕಡುನೀಲಿ ಅಥವಾ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ; ಶ್ಯಾಮಲ ವರ್ಣ : “ಕೃಷ್ಣ, ನೀಲ . . . ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಹೆಸರು ಗಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೮); ನೀಲದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಗಾಡಿಯುಮಾ ಲಲಿತಾಂಗಿ ಯರ ಕಣ್ಣ ಪೋಲ್ತುಂ [ನಾಂ] ಕಣ್ಣೇಡಮಾಗಿರೆವೆಂಬೆಳವಾಳಿಗಳೋಡಿ ದುವು ಬಾಲೆಯರ್ ಪುಗುವಾಗಳ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೧). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ತಯಾರಿಸುವ ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ಪುಡಿ; ನೀಲಿ : “ಕಾಕಡಾ—ಬೆಲ್ಲಗಣಕೆ, ಬೇಲ್ಕೆ[ತ] ? ನೀಲ” (ಓಷಧಿ. ೩೦). ೪. ನವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ರತ್ನ; ಇಂದ್ರನೀಲ : “ಹರಿಕಾಂತಮುಸಿತಾಶ್ವವೆನೆ ನೀಲಮಕ್ಕು” (ಮಂಗಳಾ. ೩೧-೩); ನೀಲದ ಪೊಳೆವ ಪರಲ್ಗಳ ಕೀಲಣಿಯಂ ಜಲಕನಾದ ಜಲದೇವಿಯ ಪೊನ್ನೋಲೆಯೆನಿಸಿದುದು ಪತ್ರಕಪೋಲಗತಂ ಕನಕನೇನ ಮೊಂದಳನಳನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೧೦೬); ನೀಲದ ಪಚ್ಚೆಯ ಪವಳದ ಶಾಲೆ ಗಳ ಮರೀಚಿಯಂ ಪುರಂದರಧನುಗಿತಾಶೋಕಿಸಿ ನವನರ್ತನಲೀಲೆಯ ನೊಳಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಪುರದ ಸವಿಲ್ಗಳ (ಗಿ೦ಕ. ೨-೯೬); ನೀಲದ ಕಿರೀಟಿ ನಿನಗಿಡುವೆ (ಪುರಂದ. ೧-೪೨-೩); ನೀಲವೆಂಬ ರತ್ನದ ಕ್ರಯವೂ ಕಾಂತಿಯೂ ನಜ್ರಮಾಣಿಕಗಳಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೬೦); ನೀಲ ಮಾರಿ ಹಿಲೆ ಮಾಡಿದರೂ ಸಾಲದ ಉಪದ್ರ ನಲ್ಲರಿಲ್ಲ (ಗಾಡ). ‘ನವರತ್ನ’ ಪರಾ. ೫. ಕುಬೇರನ ನವನಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕುಬೇರಂಗೆ . . . ಮಹಾಪದ್ಮ ಪದ್ಮ ಶಂಖ ಮುಕರ ಕಚ್ಚಪ ಮುಕುಂದ ಕುಂದ ನೀಲ ಪರವೆಂಬ ನವನಿಧಿಗಳಿಗಧಿಕಾರಮುಂಟಾಗಿ (ನನೇಕ. ೨೨೧). ‘ನವನಿಧಿ’ ಪರಾ. ೬. ರಾಮಾಯಣದ ಒಬ್ಬ ಕಪಿನಾಯಕನ ಹೆಸರು; ಸುಗ್ರೀವನ ಸೇನಾಪತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ : ಅಂತು ದಶಗ್ರೀವಂ . . . ನೀಲನ ನೀಲಲೋಹಿತದಿಂ ಭೂತ ಗಣಮಂ ತಣೆಪಲುಮುತ್ಯಂತನಾಗಿ ನಿಜವರೂಢಮಂ ರಿಪುಪರೂಢಿಗಿ ಪರಿಯಿಸಲೊಡರಿಸುವುದಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೩-೧೩೩ ಪ); ಮೈಂದನ ಸದದ ನೀಲನ ಕುಳಿದ (ಕಾಕಿಂ. ೨೫-೨೨); ತೋಳ ನೆಗಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹೊಯ್ಯುದು ನೀಲನನು ನೀಲಾದ್ರಿಯನು ದಂಭೋಳಿ ಪಟ್ಟಿಸಿದಂತೆ (ತೊರರಾ. ೬-೩೨-೩೬); ತೊಲಗಿತ್ತಾಪತ್ತು . . . ನಳ ನೀಲ

ಜಾಂಬವ ಹನುಮರಾದಿಯಾದಲ್ಲ ಮಿತ್ರಗ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯೨-೨೦೬).

೨. ನೀಲಿ ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ : ‘ನೀಲಕ್ಕಿ’ ಪರಾ. ೮. ಆಕಾಶ; ಗಗನ : ಅಲೆ ಕೆದರೆ ತರು ಬೆದರೆ ನೀಲದಿಂ ಧುಮುಕ್ಕಿ ಕೋಡಿಗೆರುತ ಗಾಳಿ ಮೊರೆನ ಸಲವು (ಮಲೆದೇ. ೧೮-೫). ‘ನೀಲ ಚುಂಬಿ’ ಪರಾ. ೯. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುದುರೆ : “ತುರಗವರ್ಣಾ ದಿಳಿಯದಾಗೆ ಕರ್ಕನೆನಿಕ್ಕು . . . ಕಿಟಾವಿಳುವುದೋಜಿ ನೀಲಂ” (ಮಂಗಳಾ. ೮೧-೧೪); ಜನ್ಮನಂ ನೀಲನಳಗನಂ ತನ್ನ . . . ಘಾಹಕರಿರಾ ನೀವು (ಬಸವ. ೫೯-೪೦); ಕಾರೇಳ್ಳನಕ್ಕಿಯಂ ಸಮಸಾರಿಕೆಯಿಂ ಬೆರೆಸಿದಂತೆ ಕರ್ಪುಂ ಬೆಳ್ಳುಂ ನೇರಿತ್ತಾಗಿರೆ ಬೆರಸಿ ತನೂರುಹವೊರನೆತ್ತ ನೀಲನೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೨೩); ನೀಲ ಜನ್ಮ . . . ಸಾರುಗವೆಂದೆನಿಪಗ್ಗಳೆಯು ಹಯಮಂ ತುರಂಗಿಗಳ್ ಕೈಗೆಯ್ದುರ್ (ಶ್ರೀಪದಿ. ೨೪-೨೯೪). ೧೦. ಪಾಂಡವರ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮನು ನೀಲನು . . . ವಿಂಧ್ಯಗಿರಿಯ ಸುಹೋತ್ರ ರನ್ವಯದವರು ಪಾಂಡವೀವಿತ್ರರೊಡಗಿತು ಕೇಳು. (ಕುವ್ಯಾಳು. ೧೧-೨೬).

೧೧. [ಜೈನ] ಕುಲಸರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೨ ವಿಧೇಹ ಮತ್ತು ರವ್ಯಕ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಮೇರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಈ ಸರ್ವತವು ನಾಲ್ಕು ನೂರು ಯೋಜನ ಎತ್ತರವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಬಣ್ಣವು ವೈಷ್ಣವ ದಂತೆ ಇದೆ: ಹಿಮವನ್ನಹಾಹಿಮವನ್ನಪಧ ನೀಲ[ಪಾಣಂ. ೪] ರುಗ್ಗಿ ಶಿಖರ ಗಳೆಂಬ ವರ್ಷಧರಮಹೀಧರಂಗಳಿಂದಮಿನ್ನೂಜು ಕನಕಗಿಂಗಳಿಂದಂ (ಅದಿಪು. ೧-೪೮ ಪ); ಹಿಮವಂತ, ಮಹಾಹಿಮವಂತ, ನಿಪಧ, ನೀಲ, ರುಕ್ಕಿ ಇವಕ್ಕೆ ಕುಲಸರ್ವತಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಜೈನಧ. ೩೮). ೧೩. = ನೀಲಲೇಶೈ : ಕೃಷ್ಣ ನೀಲ ಕಪೋತಲೇಶ್ವಾನುಬಂಧ ರೌದ್ರಪರಿಣಾಮ ಪರಿಣತರುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಮಹಾಪಾಪಿಣೀವಂಗಳ್ ಕಾಲುಮೇಲಾಗಿ ನೆಲಸಿದಂತಮುರ್ಹೂರ್ತಮಾತ್ರದೊಳಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧ ಪ); ಈ ನಿರೂಪಿತ ಲೇಶ್ವಾಸಟ್ಟದಲ್ಲಿ . . . ಕೃಷ್ಣ ನೀಲ ಕಪೋತಾಭಧಾನಾಶುಭ ಲೇಶ್ವಾತ್ರಯಮುಂ ನಿರೂಪಿಸೆ ಪಟ್ಟಿದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೨೦); ಲೇಶೈ ಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣ, ನೀಲ . . . ಶುಕ್ಲಗಳೆಂದು ಆರು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ (ಜೈನಧ. ೨೯೮). ನೀಳೈ : ೪. ನೀಳದ ಕಂಠಿಕೆಯಂ ಶುಂಡಾಳ ಶಿರೋಮಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಂತೆರೆ ಬೆಲ್ತುಂ ಪಾಳಿಸುತಿದುರದು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೧೨೧). ನೀಳದ ಕೋಕಿಳಾಂಗನಿಗೆ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಣ್ಣೆಣಿದಿಂದುಕಾಂತದಾ ಲಾಲಿತಮಾರಳಾವಳಿಗೆ ಸೋಲಿರದೆಯ್ಯುವುದೆಲೆ ಲೀಲೆಯಿಂ ಮೇಳಸ ಲೆಂದು ದೀವದ ಪಿಕ್ಕಾಳಿ ಶುಕಾಳಿ ಮರಾಳಮಂಡಲಂ (ಪಾಂತೀಪ್ಪ. ೧೩-೧೬೦). ೬. ಕಪಿಕುಲಸಮುದ್ಭೂತಂ ಸುಗ್ರೀವನಾಶನ ತಮ್ಮಂದಿ ನಳನುಂ ನೀಳನುಂ . . . ರಾಮುಂಗೆ ಬೈತ್ಯರಾಗೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್. ೧೧-೨೪ ಪ). ೯. ದೀಪಪ್ಪ ಬಣ್ಣದಾ ಹರಿಯೊಳೆ ಕರ್ಗದ ಬಾಲವಸಿ(ಶಿ)ತವಕ್ಷಂ ತುರಗಕ್ಕೊಳವಪ್ಪೊಡ ನೀಳ(ಳ)ನೆಂದಳವದುಗುಂ ಪೆಸರದರ್ಕ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೮). ೧೧. ಅಧಸ್ತ ಲೋಪರಿಮತಳಸಮಾನಿಸ್ತಾರಂಗಳಮಾಪ್ಪ ಹಿಮವನ್ನಹಾಹಿಮವನ್ನಪಧ ನೀಳ[ಪಾಣಂ. ೮] ರುಗ್ಗಿ ಶಿಖರಗಳೆಂಬ ವರ್ಷಧರ ಮಹೀಧರಂಗಳಿಂದಂ . . . ಎಸೆದು (ಅದಿಪು. ೧-೪೮ ಪ); ನೀಳದ ಕೋಡುಂಗಳ್ಳು ಲೋಳಮುತಿ ಮುಸುಜಿ ಮುಸುಳಿ ಮೇಗಣೆನಿಂ ತಾರಾಳಯ ಹಾರಿಯ ಬಟ್ಟಿಗೆ ಕೈಳಂ ಬರತೊಲಗಿದಂತೆ ಕೆಲದೊಳಾ ತೋರ್ಕುಂ (ರೀಲಾವ. ೯-೩೪).

ನೀಲದ ಮಣೆ = ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ರತ್ನ; ಇಂದ್ರನೀಲ : ನೀಲದ ಮಣೆಯೊಂದು ಮಾಣಿಕವ ನುಂಗಿದಡೆ ವಜ್ರ ಬಂದು ಅದು ಬೇಡವೆಂದುಗುಳಿಸಿತ್ತು (ಬಸವ. ೪, ೧೩೬೮); ನೀಲದ ಮಣ ಪನಣಿಸಿದ ನೂಲಾದರೆ ನೀಲದ ಕ್ರಯ ಬಾಳತೇ ? (ಗಾಡ). ನೀಲಮುತ್ತಿ ನೋಲೆ = ನಡುವೆ ನೀಲಮಣೆಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದ

೬. ನೀಲಿ ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ : ‘ನೀಲಕ್ಕಿ’ ಪರಾ.

೮. ಆಕಾಶ; ಗಗನ : ಅಲೆ ಕೆದರೆ ತರು ಬೆದರೆ ನೀಲದಿಂ ಧುಮುಕ್ಕಿ

ಕೋಡಿಗೆರುತ ಗಾಳಿ ಮೊರೆನ ಸಲವು (ಮಲೆದೇ. ೧೮-೫). ‘ನೀಲ

ಚುಂಬಿ’ ಪರಾ. ೯. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುದುರೆ : “ತುರಗವರ್ಣಾ

ದಿಳಿಯದಾಗೆ ಕರ್ಕನೆನಿಕ್ಕು . . . ಕಿಟಾವಿಳುವುದೋಜಿ ನೀಲಂ”

(ಮಂಗಳಾ. ೮೧-೧೪); ಜನ್ಮನಂ ನೀಲನಳಗನಂ ತನ್ನ . . . ಘಾಹಕರಿರಾ

ನೀವು (ಬಸವ. ೫೯-೪೦); ಕಾರೇಳ್ಳನಕ್ಕಿಯಂ ಸಮಸಾರಿಕೆಯಿಂ

ಬೆರೆಸಿದಂತೆ ಕರ್ಪುಂ ಬೆಳ್ಳುಂ ನೇರಿತ್ತಾಗಿರೆ ಬೆರಸಿ ತನೂರುಹವೊರನೆತ್ತ

ನೀಲನೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೨೩); ನೀಲ ಜನ್ಮ . . .

ಸಾರುಗವೆಂದೆನಿಪಗ್ಗಳೆಯು ಹಯಮಂ ತುರಂಗಿಗಳ್ ಕೈಗೆಯ್ದುರ್

(ಶ್ರೀಪದಿ. ೨೪-೨೯೪). ೧೦. ಪಾಂಡವರ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನ

ಹೆಸರು : ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮನು ನೀಲನು . . . ವಿಂಧ್ಯಗಿರಿಯ ಸುಹೋತ್ರ

ರನ್ವಯದವರು ಪಾಂಡವೀವಿತ್ರರೊಡಗಿತು ಕೇಳು. (ಕುವ್ಯಾಳು. ೧೧-೨೬).

೧೧. [ಜೈನ] ಕುಲಸರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೨ ವಿಧೇಹ ಮತ್ತು

ರವ್ಯಕ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಮೇರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಈ ಸರ್ವತವು ನಾಲ್ಕು

ನೂರು ಯೋಜನ ಎತ್ತರವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಬಣ್ಣವು ವೈಷ್ಣವ

ದಂತೆ ಇದೆ: ಹಿಮವನ್ನಹಾಹಿಮವನ್ನಪಧ ನೀಲ[ಪಾಣಂ. ೪] ರುಗ್ಗಿ ಶಿಖರ

ಗಳೆಂಬ ವರ್ಷಧರಮಹೀಧರಂಗಳಿಂದಮಿನ್ನೂಜು ಕನಕಗಿಂಗಳಿಂದಂ

(ಅದಿಪು. ೧-೪೮ ಪ); ಹಿಮವಂತ, ಮಹಾಹಿಮವಂತ, ನಿಪಧ, ನೀಲ,

ರುಕ್ಕಿ ಇವಕ್ಕೆ ಕುಲಸರ್ವತಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಜೈನಧ. ೩೮). ೧೩. =

ನೀಲಲೇಶೈ : ಕೃಷ್ಣ ನೀಲ ಕಪೋತಲೇಶ್ವಾನುಬಂಧ ರೌದ್ರಪರಿಣಾಮ

ಪರಿಣತರುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಮಹಾಪಾಪಿಣೀವಂಗಳ್ ಕಾಲುಮೇಲಾಗಿ

ನೆಲಸಿದಂತಮುರ್ಹೂರ್ತಮಾತ್ರದೊಳಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧ ಪ); ಈ

ನಿರೂಪಿತ ಲೇಶ್ವಾಸಟ್ಟದಲ್ಲಿ . . . ಕೃಷ್ಣ ನೀಲ ಕಪೋತಾಭಧಾನಾಶುಭ

ಲೇಶ್ವಾತ್ರಯಮುಂ ನಿರೂಪಿಸೆ ಪಟ್ಟಿದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೨೦); ಲೇಶೈ

ಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣ, ನೀಲ . . . ಶುಕ್ಲಗಳೆಂದು ಆರು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ

(ಜೈನಧ. ೨೯೮). ನೀಳೈ : ೪. ನೀಳದ ಕಂಠಿಕೆಯಂ ಶುಂಡಾಳ

ಶಿರೋಮಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಂತೆರೆ ಬೆಲ್ತುಂ ಪಾಳಿಸುತಿದುರದು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು.

೪-೧೨೧). ನೀಳದ ಕೋಕಿಳಾಂಗನಿಗೆ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಣ್ಣೆಣಿದಿಂದುಕಾಂತದಾ

ಲಾಲಿತಮಾರಳಾವಳಿಗೆ ಸೋಲಿರದೆಯ್ಯುವುದೆಲೆ ಲೀಲೆಯಿಂ ಮೇಳಸ

ಲೆಂದು ದೀವದ ಪಿಕ್ಕಾಳಿ ಶುಕಾಳಿ ಮರಾಳಮಂಡಲಂ (ಪಾಂತೀಪ್ಪ.

೧೩-೧೬೦). ೬. ಕಪಿಕುಲಸಮುದ್ಭೂತಂ ಸುಗ್ರೀವನಾಶನ ತಮ್ಮಂದಿ

ನಳನುಂ ನೀಳನುಂ . . . ರಾಮುಂಗೆ ಬೈತ್ಯರಾಗೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್. ೧೧-೨೪ ಪ).

೯. ದೀಪಪ್ಪ ಬಣ್ಣದಾ ಹರಿಯೊಳೆ ಕರ್ಗದ ಬಾಲವಸಿ(ಶಿ)ತವಕ್ಷಂ

ತುರಗಕ್ಕೊಳವಪ್ಪೊಡ ನೀಳ(ಳ)ನೆಂದಳವದುಗುಂ ಪೆಸರದರ್ಕ (ಅಶ್ವಶಾ.

೨-೮). ೧೧. ಅಧಸ್ತ ಲೋಪರಿಮತಳಸಮಾನಿಸ್ತಾರಂಗಳಮಾಪ್ಪ

ಹಿಮವನ್ನಹಾಹಿಮವನ್ನಪಧ ನೀಳ[ಪಾಣಂ. ೮] ರುಗ್ಗಿ ಶಿಖರಗಳೆಂಬ

ವರ್ಷಧರ ಮಹೀಧರಂಗಳಿಂದಂ . . . ಎಸೆದು (ಅದಿಪು. ೧-೪೮ ಪ);

ನೀಳದ ಕೋಡುಂಗಳ್ಳು ಲೋಳಮುತಿ ಮುಸುಜಿ ಮುಸುಳಿ ಮೇಗಣೆನಿಂ

ತಾರಾಳಯ ಹಾರಿಯ ಬಟ್ಟಿಗೆ ಕೈಳಂ ಬರತೊಲಗಿದಂತೆ ಕೆಲದೊಳಾ

ತೋರ್ಕುಂ (ರೀಲಾವ. ೯-೩೪).

ನೀಲದ ಮಣೆ = ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ರತ್ನ; ಇಂದ್ರನೀಲ :

ನೀಲದ ಮಣೆಯೊಂದು ಮಾಣಿಕವ ನುಂಗಿದಡೆ ವಜ್ರ ಬಂದು

ಅದು ಬೇಡವೆಂದುಗುಳಿಸಿತ್ತು (ಬಸವ. ೪, ೧೩೬೮); ನೀಲದ ಮಣ

ಪನಣಿಸಿದ ನೂಲಾದರೆ ನೀಲದ ಕ್ರಯ ಬಾಳತೇ ? (ಗಾಡ). ನೀಲಮುತ್ತಿ ನೋಲೆ = ನಡುವೆ ನೀಲಮಣೆಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದ

ಮುತ್ತಿನ ಓಲೆ : ಮೃಗಧರಬಿಂಬಗಳವರದಗಲದೆ ಕೊಂಡೆಯುಂಟಿದ್
ಪುತ್ತು ಸರಸಿಜದೊಂದಗಣಿತ ಕರ್ಕಶಮನೆನಲ್ ನಗಪುತ್ರಿಗೆ ನೀಲ ಮುತ್ತಿ
ನೋಲೆಯನಿತ್ತಲ್ (ಗಿ೦೩. ೧೦-೪೦). [ಸಂ.]

ನೀಲಂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾವಿನ ಮರ ಮತ್ತು ಅದರ
ಹಣ್ಣು : ಮತ್ತೆ ಬೇಕಿದ್ದರೆ ಒಂದು ವಾರ ಬಿಟ್ಟು ನೀಲಂ ಜಾತಿಯ
ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳು (ದೇವತೆ. ೧೪೬); ಇದು
ನೀಲಂ . . . ಇದು ಗಿಳಿಮೊಗು. ಇದು ಬಹಳ ರುಚಿ (ಬಾಳಗಿ. ೧೮೦);
ಬಂಗನ್ ಪಲ್ಲಿ, ನೀಲಮ್, ಸಿಂಧೂರ್ ಜಾತಿಗಳು ಉದ್ಯವವಾದದ್ದು
ಈ ನವಾಬರ ಆಶ್ರಯದಿಂದ (ಹಮಜೊ. ೩೦೯).

[←ತಮಿ. ನೀಲನ್]

ನೀಲಂಗು (ನಾ). ೧. ಹುಳು; ಕೀಟ : "ಕೃಮಿ, ಕೀಟ,
ನೀಲಂಗು, ಪುಟ್ಟಕೀಟ—ಈ ೪ ಪು(ಹು)ಯು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫-೧೪).
೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೋಣ. ೩. ದೊಡ್ಡದಾದ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ
ದುಂಬಿ. ೪. ಹೂವು. ೫. ನರಿ; ಸೈಗಾಲ. ೬. ಕಂಬಳಿ
ಯಂಥ ರೋಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು;
ಕೋರಿಹುಳು : (೩). ೭. (ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ)
ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ರಿಮಿ : (೩). [ಸಂ.]

ನೀಲಕಂಠ (ನಾ). ೧. ಕಡುನೀಲಿ ಅಥವಾ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಕೊರಳು.
೨. ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು; ನವಿಲು; ಮಯೂರ :
ನೀಲಕಂಠನೆ ಬಲಕೆ ಬಂದುದು (ಕುಮಾರ. ೪-೩೪); ಅನಿಮಿಸಾರಣ್ಯಾಂತ್
ರಾಳದೊಳ್ . . . ಕಾಡೆ ಸೋಗಿಯ ಕುಳಂ ಸಾರ್ದು ನೀಲಕಂಠ
ನಾಮಮಂ ಪಡೆದೊಡವದನೆ ಕಡುಸೊಗಸಿದಿದವು (ಹವ್ಯಾ. ೨-೪೫
೨); ನೀಲಕಂಠಾರೂಢನಾಗಿ ಸುರಗಣ ಸಹಿತೆ ಪಟ್ಟುಬಿಂ ನಡೆ
ಗೊಂಡನು (ಜಿ.ಪು. ೩೮-೨೨); ಬಲುಕರದ ಬಿಸಿಲಿನಿಂದ ಪೆಡೆಗಾಯ್ದು
ರನ್ನದುಪಟಳಿತೆ ತಲೆಯಂ ಕೊಡಪುತ್ತಡಿದನೆ ನೀಲಕಂಠನ ಗರೆಯ ಮರೆ
ಗೊಂಡು ಮಿಡುಕುತಿದ ಕುಂಭಿನಸಂಗಣಿಯೊಟಮೇಂ ಚಿತ್ರತರಂ
(ವೆಂಕಾಡ. ೩-೩-೧೨). ೩. ಗುಬ್ಬಿ; ಚೆಟಕ : "ಕಲವಿಂಕೆ, ಚೆಟಕೆ,
ಗೃಹಬಳಿಭುಕ್, ನೀಲಕಂಠ—ಈ ೪ ಗುಬ್ಬಿ(ಲು)" (ಹಲಾಯು. ೪೧-೯೦).
೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ; ಲಾವುಗೆ. ೫. ಹೂವು; ಸರ್ಪ.
೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾರುವ ಹುಳು; ಮಿಡಿತೆ; ಶಿವನ
ಕುದುರೆ. ೭. ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು; ಶಿವ;
ಈಶ್ವರ; ೮ ಸಮುದ್ರಮಂಥನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ವಿಷ
ವನ್ನು ಶಿವನು ನುಂಗಿ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಕಪ್ಪು
ಬಣ್ಣದ ಕೊರಳನ್ನು ಹೊಂದಿದನು : "ಭವನೀಶಂ ಶಂಭು . . .
ನೀಲಕಂಠಂ ಶಿವನೀಶಾನಂ ತ್ರಿಲೋತ್ರಂ . . . ನಾಮದೇವಂ ವೃಷಾಂಕಂ"

(ಸಪ್ತಕೋ. ೩-೧೩); ಕಾಲಕೂಟನನು ಪಾನ ಮಾಡಿದ ನೀಲಕಂಠನು
ನೀನೆ (ಪುರಂದ. ೧೧-೧೪೩-೨); ನಿಷ್ಕಲ ನೀಲಕಂಠ . . . ಜಯಶಂಕರ
ನಿರ್ಜಡ ಶಾಂಭವೀಧವಾ (ಶಬರಂ. ೫-೨೪). ೧, ೩ : ಮದಜಳ
ನೀಲ[ಪಾಣಂ. ೪]ಕಂಠಕಳಿತಂ ವಿಷಮಾನಳಮಲೋಚನಂ ಪದನತ
ದಾನವಾರಿ ಗಿರಿಶಂ ಗಿರಿಜಾತಪಿನೂತಕೇಳಿ ಕಣ್ಣೊದವಿದ ಶೋಭಿಯಂ
ಕುಡುತಮಿಪುರ್ದು ನಾಗತಿರೋವಿಧೂಷಣಂ ವಿವಿಧಗಜಾಸುರೇಂದ್ರನೆನೆ
ಮರ್ದಿಸಲುಗ್ರನಿಭೇಂದ್ರನಾದನೋಲ್ (ಪಾಶ್ವ. ೪-೧೩೨).

೨, ೩ : ಕಾತ್ಯಾಯನೀಕಾಯದಂತೆ ವಿಚಳಿತುಡ್ಗಭಯಂಕರಮಾಂ
ಪರುಣಚಂದನಪಲ್ಲವಾಂಕೃತಮಾಂ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದಂತೆ
ನೃತ್ಯನೀಲಕಂಠಮಾಂ ಪಲ್ಲವಾರುಣಿತಮಾಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೦೦);
ಅದು ಸಮುಚಿತನೀಲಕಂಠವಿಭಾಸಮಾಗಿಯುಂ ವಿಲಕೇತಕಮಲ್ಲು

(ಚಂದ್ರ. ೪-೪೨ ನ); ಮತ್ತೆ ಮಾ ಘನಸಮಯಂ . . . ಪ್ರದೋಷಕಾಲ
ದಂತೆ ನೀಲಕಂಠತಾಂಡವಾಡಂಬರಮಾಂ (ರಾಜಲೀ. ೮-೧೧೮ ನ).

೪. [ಭಂದ] ರುದ್ರಗಿಣದ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು :
-೮--ಹೀಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು : ರುದ್ರಗಣ
ಮಂತೆಂದೊಡೆ :—೧. ಗಂಗಾಧೀಶಂ ೨. ಗಿರಿಜಾಕಾಂಕಂ ೩. ನೀಲ
ಕಂಠಂ . . . ೧೬. ಮಂದನಿಪು(ಭಂದೋಜಂ. ೫-೨೪೦ ನ). "ರುದ್ರ
ನೊಳು ಗುಬ್ಬಿಯೊಳು ಕೇಕಿಯೊಳು ಗ್ರೀವದೊಳು ಕಾದ್ರವೇಯಂ
ಗಳೊಳು ನೀಲಕಂಠಮನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೯-೪೮). [ನೀಲ+ಕಂಠ]

ನೀಲಕಂಠಿ (ನಾ). ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ರೂಪಾಯಿ ನಾಣ್ಯ
ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ೯ ಪನಾಳಿ, ೧೦ ನೀಲಕಂಠಿ, ೧೧ ಭೂತಪದಿ . . .
ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪನಾಳಿ, ನೀಲಕಂಠಿ. ಇವೆರಡು ಬಹಳ ಕಡಿಮೇ ಬೆಲೆ ಬಾಳು
ವಂಥವು (ಕಥಾಗ. ೨೮೧). 'ಕಂಠೀರಾಯಿ' ಪರಾ. [?]

ನೀಲಕಂಠರ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಕೊರಳು. ೨. ಕಪ್ಪು
ಬಣ್ಣದ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು; ನೀಲಕಂಠ; ಶಿವ : ಗರಗ್ರೀವ
ನಹೀಂದ್ರನಿಂದುಮೈಗಲಕ್ಷ್ಮಂ ಶಂಕರಂ ನೀಲಕಂಠರನೆಂದೇಳಿಸೆ ತನ್ನ
ನಿರ್ನುಳಯಶಂ (ಪಂಪಾ. ೯-೨೦೧); ನೀಲಕಂಠರನಂ . . . ಗಿರಿಜಾ
ವಲ್ಲಭನಂ ಮನೋಜಹರನಂ ಕಂದೆಂ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನಂ (ಪಂಪಾ. ೩೪);
ಕರುಣಾನಿಧಿಯ ನೀಲಕಂಠರನೆ ಪ್ರಮಾಣಪತ್ರವ ಸಲಹು ಕರುಣದಿಂದ
(ಪಾಂಪ. ೧೨-೪೩). ೩. ನವಿಲು; ಮಯೂರ : ನೀಲಕಂಠರನ
ನೆಗ್ಗಿಸಿದಂತೆ ನೀನೆನ್ನ ಮೇಲಾರವಣಿಸೆಂದು ಬವನ ಶೂಲದಂತೆಸೆನೆ ಕೊಂಬು
ಗಳಿಂದೆ ಶಿವಿದುಂದು ಬಾಲಾಹಿಸೂದನನೆಂದೊ (ಮೋಹತ. ೩೮-೩೧).

[ನೀಲ+ಕಂಠರ]

ನೀಲಕಣಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : "ನೀಲೀ—ಕರಿಯ
ತಿಗಡೆ, ವಜ್ರ, ಕಾಚಲವಣ, ಬಣ್ಣದ ಗೋರಟೆ, ನೀಲಕಣಿಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೮೮).

[ನೀಲ+ಕಣಿಕೆ, (<ಕಜುಂಕೆ)]

ನೀಲಕಾಂಡಪಟೆ (ನಾ). ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ತೆರೆ, —ಪರದೆ : ಇದುತ್ಪಲ
ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಂಡನಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿದ ನವನೀಲಕಾಂಡಪಟೆ (ಚಂದ್ರ. ೪-೧೯).
[ನೀಲ+ಕಾಂಡಪಟೆ]

ನೀಲಕಾಂಠಿ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ಹೊಳಪು; ನೀಲ
ವರ್ಣದ ಪ್ರಕಾಶ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ
ಹೂವು : ನೀಲಕಾಂಠಿಯಂಥ, ಅಂಗಿಗುಂಡಿಗಾತ್ರದ ಹೂವಿನ ಜಾತಿಯೇ
ಒಂದು ಕಡೆ ಹಾಸಿತ್ತು (ಅಭಾಷ. ೩೬). [ನೀಲ+ಕಾಂಠಿ]

ನೀಲಕಾಯ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು : ಅನರು
ಯಮದೂತರಂತೆ, ನೀಲಕಾಯರೂ ನೀಲಕಾಯರೂ ಆಗಿದ್ದರು
(ನಾಗಕಾ. ೪). [ನೀಲ+ಕಾಯ]

ನೀಲಕುಂತಲ, ನೀಲಕುಂತಳ, ನೀಲಕುಂತಳ (ನಾ). ಕಪ್ಪು
ಬಣ್ಣದ ತಲೆಗೂದಲು : ನೀಲ ನೀಲಕುಂತಲವನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ
ಹೆಣೆದು . . . ಅಲಂಕರಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೪೧). ನೀಲಕುಂತಳ :
ನೀಲಕುಂತಳದ ನವಭೂಷಾರುಣಪ್ರಭೆಯ . . . ಮೌಕ್ತಿಕಚ್ಚವಿಯಿಸೆವ
ಕಾಲುಗುಣದಿವೆಣ್ಣುಳೊಪ್ಪಿದರು ನೆನರತ್ನ ಮಾಲೆಗಳ ಪಾಂಗಿನಿಂದ
(ಭಾವಚಂ. ೫-೨೯); ನೀಲಕುಂತಳ ನಿಬಿಡಸ್ತನಗಳ . . . ಸದ್ಗುಣ
ಶೀಲೆಯರು ಪರಲ್ಪಚಿತದಾರತಿ ಪಿಡಿದು ನಡೆತರು (ನಾಗಪ. ೭-೩೨)
ನೀಲಕುಂತಳ : ಅಂತು ಕುಟಿಲೇಳಕುಂತಳಕಳಾಪಯೆರ ಚತುರ
ಭಾವಕ್ಕೆ ತಾಮುಂ ಸೋಲ್ಪು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩೦ ನ); ಅಕೆ ತನ್ನ
ಮದಾಳಿನೀಲಕುಂತಳದೊಳ್ ಕುಟಿಲಸ್ತುಭಾವಮುಂ . . . ತಳೆದು
(ಮುದ್ರ. ೩-೫೪). [ನೀಲ+ಕುಂತಲ]

ನೀಲಕುಂತಲೆ, ನೀಲಕುಂತಳೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಕೂದಲುಳ್ಳವಳು : ನೀಲಕುಂತಲೆ ಕೇಳು (ಮೋಹನ, ೩೩-೪). **ನೀಲಕುಂತಳೆ:** ನೀಲವರ್ಣ ನೀನಾದರೆ ಆಳೆ ನೀಲಕುಂತಳೆ ತಾನಾದಳಯ್ಯ (ಕನಕ, ೧೫-೪); ಎಲೆಗೆ ರಾಮಾಭಿರಾಮ; ಸುಗ್ರೀವ; ನೀಲಕುಂತಳೆ (ರಾಮಾಶ್ವ, ೧೪೪-೧). [ಸಂ. ನೀಲಕುಂತಲಾ]

ನೀಲಕುಂತಳೆ 'ನೀಲಕುಂತಲೆ' ನೋ.

ನೀಲಕುಂತಳೆ 'ನೀಲಕುಂತಲೆ' ನೋ.

ನೀಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ : ಹಾಲಕ್ಕಿ, ನೀಲಕ್ಕಿ ನೀಲವರ್ಣದಕ್ಕಿ ಬೇಲೂರ ಗದ್ದೆ ಗೊನೆಬತ್ತದ ನೆಲ್ಲಕ್ಕಿ ಸೇರಾವೆ ನಮ್ಮ ಅರಸುನೆಗೆ (ನಾಪದ, ೧೧೫). [ನೀಲ+ಹಕ್ಕಿ (< ಪಕ್ಕಿ)]

ನೀಲಗಂಧಿ (ನಾ). ೧. ಕಡುನೀಲಿಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು: ಮಲ್ಲಿಗೆಯೊಳ್ ಬೆಳ್ಳು, ನೀಲಗಂಧಿಯೊಳ್ ಕಪ್ಪು; ಇಂತೋರೊಂದು ಪೂಗೊಳೋರೊಂದು ಬಗೆಯ ಬಣ್ಣಮಂ ನೇರ್ಪಡಿಸಿದ ಗಾಂಪನಾವಂ? (ರಾಮಾಶ್ವ, ೮-೨೯). ೨. ಪದ್ಮರಾಗದ ಒಂದು ಭೇದ; ಸೌಗಂಧಿಕ ವೆಂಬ ರತ್ನ : ವಿದಿತ ಗದಾಂಗಂ ಮುತ್ತದು ಸದಮಲತರ ನೀಲಗಂಧಿ ಯಂದಿರ್ತೆಜಿದಿ ಪದುಳದಿನಿರೆ (ಪಾಲಾಶ್ಯ, ೨-೧-೬೧). [ಸಂ. ನೀಲಗಂಧಿನಾ]

ನೀಲಗಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೇತ್ರರೋಗ : ಕುರುಟಿಗೆಯ ಬೇರಂ . . . ಹಸುವಿನ ತುಪ್ಪದಿಂದ ಹಜ್ಜಲು ಕಾಚು, ನೀಲಗಣ್ಣು ಮಾಡ್ಕುಂ (ವಿವೃತಿ, ೧೩೫). 'ತಿಮಿರರೋಗ' ಪರಾ. [ನೀಲ+ಕಣ್ಣು (< ಕಣ)]

ನೀಲಗಲ, ನೀಲಗಲ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಕೊರಳು : ತೋಟಾದಂ ಶಿವಂ ನಿಜಸ್ವರೂಪಕಳೆಯನ್ನಲ್ಲಿ ನೀಲಗಲದ ಹತ್ತುಭುಜದ ಪಂಚ ಮುಖದಸುಖವನ್ನಲ್ಲಿ (ಸಮರ, ದೇ. ೨೦೦-೧೦). ೨. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಕೊರಳನ್ನುಳ್ಳವನು ; ನೀಲಕಂಠ; ಶಿವ : ನಾಲಗೆಯಂ ಕೊಯ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲೀಲೆಗಳಂ ಮತ್ತೆ ಕೊನೊಪಂ ಗಡ ಪಲಗಂ ನಾಲಗೆಯನಡಸಿ ಕೊಯ್ದಡೆ ನೀಲಗಲಂ ಕುದಿದೆ ತಾನೆ ಬಕ್ಕುಮಿದೇನೋ (ಸಮರ, ೯-೪೬); ವೇದಾಂತಾವಗಮ್ಯ ಮನೋರಥಪ್ರದ ನೀಲಗಲ ಬಿನ್ನಸವನವಧೂಸು (ಬಸವ, ೧-೬೬); ನೀಲಗಲ ಪೂಜಪರೂಪವಿತ್ತು ಪ್ರಮಥಗಣವೆರಸಿ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟನಾಗ (ಪ್ರಥಮ, ೨-೩). **ನೀಲಗಲೆ:** ೩. ನವಿಲು ; ಮಯೂರ : ದೆಸೆ ಪಸುರೇಡು ಪಚ್ಚಿಯೊಳೆ ಮುಟ್ಟಿ ಮುಸುಂಕಿದ ಮಾಬ್ಬಿಯಾದುದಾಗಸಮಳಿನೀಲ ನೀಲಗಲಕಂಠತಮಾಳವಿನೀಲ ನೀರದ ಪ್ರಸರವಿಭಾಸಿಯಾದುದು (ಪಂಪಭಾ, ೬-೨೨). [ನೀಲ+ಗಲ (< ಗಲ)]

ನೀಲಗಾರ್, 'ನೀಲಿಗಾಡ' ನೋ.

ನೀಲಗಾರ್ (ನಾ). ಧಾರ್ಮಿಕ ವೃತ್ತಿಗಾಯಕರ ಒಂದು ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : ತಮ್ಮ ಆರಾಧ್ಯದೈವವಾದ ಮಂಟಿಸ್ವಾಮಿಯ ಪವಾಡಗಳನ್ನು ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸುವ ಲೀಲೆಗಾರರಾದ ಇವರಿಗೆ ನೀಲ ಗಾರರೆಂದು ರೂಢಿಯ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ (ಕಜಕ, ೧೦೨). [< ಲೀಲೆ :- ಗಾರ (< ಕಾಡ)]

ನೀಲಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ನೀಲಿಯ ಗಿಡ : (೪). [ನೀಲ+ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ನೀಲಗಿರಿ, ನೀಲಗಿರಿ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಪರ್ವತ; ಕಪ್ಪುನೆಯ ಬೆಟ್ಟ : ಆಯ್ದುನುಂ ನೀಲಗಿರಿಗೊಡಗೊಂಡು ಪೋಗುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ, ೧೩-೯೪ ಪ); ಭೂಮಿಯಾಕಾಶವ ಮೆಟ್ಟಿ ಕಾಮಗಣಂಗಳ ಕೂಡೆ ಕಾದಿ ಗೆಲಲಜಾಯದೆ ನೀಲಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂದು ಉಲಿವೆ ಉಯ್ಯಲೆಯನಾಡುತ್ತಿಪ್ಪಯ್ಯ (ಅಪಹಂ, ೧೦೬-೪೪೫); ನೀಲಗಿರಿಗಳ

ನೆಮ್ಮಿ ಭಸಮೇಘಾಳೆ ಸುರಿದವು ಮಳೆಯನು (ಕುವ್ಯಾಕ, ೧೦-೧೬); ನೀಲಗಿರಿಯಂದಿಳವವೊಲು ಭೂಪಾಲ ಮದಕರಿಯೊಳದು (ನಾಗಪ, ೫-೧೦೪). ೨. ಕರ್ನಾಟಕದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕಿರುವ ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು : ಬೇಂಟಿಕಾಜ ನೀಲಗಿರಿ x x x ಕರ ಕಾಮ ಯಂಮಡಿ x x x ಶ್ರೀಮನುಮಹಾಪ್ರಧಾನಂ. ಪರನೂಳದೇವದಂಕಾಯಕಂ (ಎಕ, 111 (R), ಗುಂಡು ಪೇ. ೩೪-೬; 1283); ನೀಲಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕಡಿಮೆ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಈ ತೋಪವರು ಆದುವ ಭಾಷೆಯೇ ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷಾಪರಿವಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ತೊಪ ಭಾಷೆ (ಪ್ರವಿ. ೧೫೫); ನೀಲಗಿರಿಯ ತೋಡರು ಹೊರಗಿನ ಜನರೊಡನೆ ಈಗಿನ ಜಿರಿಯತೋಡಗಿರುವರು (ಪಾಲಾಶ್ಯ, 1, ೪೯೯). ೩. [ಜೈನ] ಕುಲಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ನೀಲಾಚಲ : ನೀಲಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ವೃಡಾಯುಗಳ ತುಂಬಿನೆ . . . ಶಿಖರಿ ಪರ್ವತವು ಚಿನ್ನದಿಂದ ಆಗಿದೆ (ಜೈನಪ, ೩೪). **ನೀಲಗಿರಿ :** ೧. ನೀಲ [ಪಾಪಂ. ಲ]ಗಿರಿಗಳ ಮಜುಗಳಂ ಪೋಳ್ವು ಬಿಸುಟಂತೆ (ಇಹರ, ದೇ. ೪೨-೧೩). ೪. ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಬೆಟ್ಟ ; ಅಸ್ತಾಚಲ : ದಿನಪಂ ಪರ ಧರ್ಮರಾಜಜನಕಂ ಕರಕುಳಮಂ ತೆಗೆದು ನೀಲಗಿರಿಯಂ ಸಾರ್ಪಂ (ಪದ್ಮಾಶ್ವ, ೩-೧೩).

ನೀಲಗಿರಿ ಉಧಾರಣ = ನೀಲಗಿರಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಮೂವರ ರಾಯರ ಗಂಡ ನೀಲಗಿರಿ ಉಧಾರಣ (ಎಕ, 111, (R), ನಂಜನ. ೧೫೯-೪; 1504). **ನೀಲಗಿರಿ ಎಣ್ಣೆ** = ನೀಲಗಿರಿಯ ತಪ್ಪಲುಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ 'ಯೂಕಲಿಪ್ಟಸ್' ಎಂಬ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರದ ಎಲೆಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ತೈಲ : ಅವನು ಬರುತ್ತಲೂ ಅವನನ್ನು ಅಂಗದಿಗೋಡಿಸಿ ನೀಲಗಿರಿ ಎಣ್ಣೆಯ ಸೀಸೆಯೊಂದನ್ನು ತರಿಸಿದೆ (ನಾಪೋಲೀ, ೧೬೧); ಕೈಕಾಲಿಗೆ ನೀಲಗಿರಿ ಎಣ್ಣೆ ತಿಕ್ಕಿ . . . ಮಾತಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತರು (ಜಾಗನ, ೯೪). **ನೀಲಗಿರಿ ಗಿಡ** = ನೀಲಗಿರಿಯ ತಪ್ಪಲುಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ, 'ಯೂಕಲಿಪ್ಟಸ್' ಎಂಬ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಚಹಾ, ಕಾಫಿ, ನೀಲಗಿರಿ ಗಿಡಗಳನ್ನು ನೆಟ್ಟು ಆ ಬೆಳೆಯಿಂದ ವರುವರುಷ ಹಣ ತೇಲಿಸಿ ಸಿರಿವಂತರಾಗುವನೆಗೆ ಮಲೆನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲ (ಸುತುಮು, ೩೬). **ನೀಲಗಿರಿತೈಲ** = ನೀಲಗಿರಿ ಎಣ್ಣೆ : ನೀಲಗಿರಿತೈಲ (ಸೋಂಕು ನಿವಾರಕ) (Eucalyptus Oil, ಇಂಕನ); ಮೈಕ್ಕೆ ನೋವಿಗೆ ನೀಲಗಿರಿತೈಲವನ್ನು ಉಜ್ಜಿದರೆ ನೋವು ಹೋಗುತ್ತದೆ (೮೩೬). **ನೀಲಗಿರಿ ಸಾಧಕ** = ನೀಲಗಿರಿಯನ್ನು ಗೆದ್ದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಕೊಂಕವಾರ ಕೊಂಗದಿಶಾಪಟ್ಟಿ ನೀಲಗಿರಿಸಾಧಕ ಗಿರಿದುರ್ಗಮಲ್ಲ ಜಲದುರ್ಗಮಂಡಳಿಕ ಹೃದಯಶಲ್ಯ (ಎಕ, 111, ಗುಂಡು ಪೇ. ೪೦-೧೧; 1520).

[ನೀಲ+ಗಿರಿ]
ನೀಲಗುರುಳ್ (ನಾ). = ನೀಲಕುಂತಲ : ಸುಕ್ಕುಂಗುರುಳ ನಿಡುಗುರುಳ ಪೊಸ ನೀಲಗುರುಳ ಪೆಜಿನೊಸಲೊಳೆವಿವಿದಲೆವ ಕುರುಳ ನುಣ್ಣುರುಳ ಕೋಮಲೆಯರೆಡೆವಿದದೊಡಗಿ ಬರುತಿರ್ಪರು (ಚಿಪ್ಪ, ೩೬-೪೬).

[ನೀಲ+ಗುರುಳ್]
ನೀಲಗೋರಟೆ (ನಾ). ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ಹೂವುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಗೋರಟೆ ಗಿಡ ; ನೀಲಿಪುಟಕ : "ದಾಸೀ - ನೀಲಗೋರಟೆ, ದೊಡ್ಡ ಬಣ್ಣದ ಗೋರಟೆ" (ಒಪ್ಪ, ೩೫). [ನೀಲ+ಗೋರಟೆ (< ಗೋರಟೆ)]
ನೀಲಗ್ರೀವ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಕೊರಳು : ಅನಂತಕೋಟಿ ದರ್ಪಣಲಾವಣ್ಯದಿಂದ ತ್ರಿಜೇತ್ರದಿಂದ ನೀಲಗ್ರೀವದಿಂದ . . . ಮಹೇಶ್ವರ ನೊಪ್ಪುತ್ತಿರಲಾಗಿ (ಭೈರವ, 1, ೧೬). ೨. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು ; ನೀಲಕಂಠ ; ಶಿವ : "ಈಶಾನಾ, ಶಶಿಶೇಖರಾ . . .

ನೀಲಗ್ರೀವ, ಮಹಿರೇತಾ: . . . ನೀಲಲೋಹಿತ: —ಈ ೪೫ ಮಹಾ ದೇವರ ಪೆಸರ್ (ಹಲಾಯು. ೩-೧೨); ನೀಲಗ್ರೀವ ಕಾಲಾಂತಕ . . . ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ರಕ್ಷಿಪುಷ್ಪಂ (ರತ್ನಾ. ೭. ೪೭); ಶಂಬರಾಂತಕಮದಾದಂಬರಾಚಲ ನಿಶ್ಚಿತ ಶಂಬ ನೀಲಗ್ರೀವ ಜಯಯನುತ್ಪ್ರಗದಂ ಸಂದಿ ಭಯಭಕ್ತಿ ಯಿಂದ (ಸಾಂಪು. ೧೨-೪೨). [ನೀಲ + ಗ್ರೀವ]

ನೀಲಚುಂಬಿ (ಗು). ಆಕಾಶವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ; ಗಗನಚುಂಬಿ ಯಾದ: ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಕೆಟ್ಟರಲ್ ಕಟ್ಟಿ ಕಾಣಾ ನೀಲಚುಂಬಿ ಮಹೇಂದ್ರ ಕುತ್ಸೀಲಮಸ್ತ ಕದ ಕಶನಿಲೇಗೇರ್ದಾ ಸಂದಾ ವಿರಾಡ್ಕೂಪದಾ ಭವ್ಯಚಿತ್ರ ವನಾಂಜನೇಯನಾ! (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೪೦೪-೪೬). [ಸಂ. ನೀಲಚುಂಬಿನ್]

ನೀಲಚೂಳಿಕೆ (ನಾ). ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣ ದ ಶಿಖರ, —ಬೆಟ್ಟದತುದಿ : ಬಲವರುತಿರ್ಪ ಭಾನುಗೆ ತಮ: ಪಟಳಂ ಸುಗಿದಭ್ರಮೇಖಲಾವಳಯಮನಾಸೆ ಪಟ್ಟು ನೆಲಸಿದುರ್ದೋ ಪೇಟೆನೆ ಮಂದರಾಗ್ರದೋಳ್ ನೆಲಸಿದ ನೀಲ ಚೂಳಿಕೆ ಜಿನಾಗಮನಕ್ಕಿದೆ ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಪೂವಲಿಗಿದಜುತ್ತು ಮಿರ್ದಪುದು ಮೆಯ್ಯಳಗಿಂಬತನೀಲತಾಂತಮಂ (ಮುಲ್ಲು. ೧೨-೯೧).

[ನೀಲ + ಚೂಳಿಕೆ (= ಚೂಲಿಕೆ)]

ನೀಲಚೇಲ, ನೀಲಚೇಳ (ನಾ). = ನೀಲಪಟ ೧ : ದಿನನಾಥಂ ಪಟಿಂಗಿ . . . ಮೃಗಾಂಕನೋ ನೆರೆಯಲಿಂದಾಶಾವಧೂದ್ವಿತ್ಯನರ್ತನ ದಿಂದಂ ಗಗನಸ್ಥಳೇಕುಲಟಿ ಕೊಂಡಳ್ ನೀಲಚೇಲಾವಗುಂಕನಮಂ ತಾನೆನೆ ದಟ್ಟಿಮಾಗಿರೆ ತಮಂ ತಕ್ಕತ್ತು ದಿಶ್ವಾಂತಮಂ (ಅನಂಪು. ೭-೭೩). **ನೀಲಚೇಳ:** ಅಭಿಮತ ರತೋತ್ಪುಕ ಸ್ವೈರೀಣಿಸಂತತಿಗತಂಕುಮಯ ನೀಲಚೇಳಮುಮಕಲ್ಪಮಯ ಕಸ್ತೂರಿಕಾಪಂಕಮುನುಗ್ರಾವಮಯ ಮಹಾನೀಲಮಣಿಭೂಷಣಮುಮೇನಿಸಿ . . . ತಮಮಶೇಷಭುವನೋದರ ಮನಾವಗಂ ತೀವೆ (ಪರ್ವಪು. ೬-೨೯ ವ). [ನೀಲ + ಚೇಲ]

ನೀಲತಂತ್ರ (ನಾ). ಕಿರಣಾಗಮದ ಒಂಬತ್ತು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಗರುಡಾಗಮ ನೈರುತಾಗಮ ನೀಲತಂತ್ರ . . . ಕಾಲತಂತ್ರ ವೆಂದು ಕಿರಣಾಗಮದ ನವಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೧). [ಸಂ.]

ನೀಲತುತ್ತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಖನಿಜಲವಣ: ಮೈಲು ತುತ್ತ: ಜೋಳವನ್ನು ಕಾದಿಗಿರೋದಿಂದ ಉಳಿಸಿಕೇಳಾದರೆ ಅದರ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಕಾಪರ್‌ಸಲ್ಫೇಟ್ (ನೀಲತುತ್ತೆ) ದ್ರಾವಣದಿಂದ ತೊಳೆಯಬೇಕು (ನಿರಣ. ೧೭). [ನೀಲ + ತುತ್ತೆ (< ತುತ್ತ)]

ನೀಲತುರಂಗ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ದ ಕುದುರೆ: ನೀಲತುರಂಗ ಮಾದೊಡಂ ಶೈತಾಶ್ವಮಾದೊಡನಾ ವಾಜಿಯ ಕುಕ್ಷಿಯೊಳಾದೊಡಂ ವಕ್ಷದೊಳಾದೊಡಂ ಧವಳವಣವಿರಲಾ ತೇಜಿ ವೈಜಯಕಮೆನಿಪುದು (ಪಾಲಾಸ್ಕ. ೪-೧೧-೧೦೩ ವ). [ನೀಲ + ತುರಂಗ]

ನೀಲತುರಗೆ (ನಾ). = ನೀಲತುರಂಗ: ನೀಲತುರಗವಿರಾಜಮಾನಳಿ ನೀಲಪಸನೆಯ (ದೀಪಿಮ. ೩-೧೪). [ನೀಲ + ತುರಗೆ]

ನೀಲತೆ (ನಾ). ನೀಲಿ ಅಥವಾ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ದಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ. ನೀಲತಾ]

ನೀಲಧಮ್ನಿಲ್ಲ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ದ ತುರುಬು, —ಮುಡಿ: ತ್ರೀಗಿಂ ಸುತಾನೀಲಧಮ್ನಿಲ್ಲ ಮುದ್ರಿಸಾನಾಗಂಪಕಕೌಸುಮಾರಚಮಾಲಿಕಾ ಪೂಗಧೂಳಿಮ ಧೂಳಿಪಂಕಿಲವಾನುಂಕಶಿಖರಶೋಭಾಧುರೀಣಂ (ಮುದ್ರ. ೧೭-೧). [ನೀಲ + ಧಮ್ನಿಲ್ಲ]

ನೀಲಧಿ (ನಾ). ೧. ನೀಲವರ್ಣಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದುದು; ಆಕಾಶ: ನೀಲಧಿಯಲಿ ಶಶಿಯ ಜೋಣಿ ಈಸುತಿತ್ತು ಮಂದಾನಿಲಂ ಮಂದ ಮಂದಂ ಬೀಸುತಿತ್ತು (ಅನಿಕೇ. ೪೩-೧). ೨. ನೀರಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ವಾದುದು; ಸಮುದ್ರ (?). [ಸಂ.]

ನೀಲನಕ್ಷೆ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೂ ಕಟ್ಟಡ, ಯಂತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ ಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ಮೊದಲು ತಯಾರಿಸುವ ಮೊದಲ ನಕ್ಷೆ: ನೀಲಪ್ರತಿ, ನೀಲನಕ್ಷೆ (Blue Print. ಪಪ್ಪಿ. ೧೦).

[ನೀಲ + ನಕ್ಷೆ]

ನೀಲನಾಗಿನಿ (ನಾ). ನೀಲಿಬಣ್ಣ ದ ಹೆಣ್ಣು ನಾಗರ ಜಾವು: ಕಾರ್ಡ ವಿಸಮಂ ತಾನೆ ಮರಳಿ ಪೀರಲ್ಪಳಿಸಿ ಬಳಿ ಸಾರ್ಡ ನೀಲನಾಗಿನಿಯಂತೆ ತನ್ನೆಡೆಗೆ ತಪಿಸುತ್ತೆತರುತಿರ್ಪ ಭರತಜನನಿಯನಿರದೆ ನೂಂಕಿದನ್ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೭೦-೪೪೬). [ನೀಲ + ನಾಗಿನಿ (< ನಾಗಿನಿ)]

ನೀಲನೀರಜ (ನಾ). ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣ ದ ತಾವರೆ; ಕನ್ನೈದಿಲೆ: ಬಾಯಬಾಡಬ್ಬ ಮುಬ್ಬದುವ ಚಂದಿಪೆ ರೆಂಡೆತನ್ನೆ ಪೂಣ್ಣಭುಪ್ರಾಯಮ ಸಿಂಹನಂದೆಗಮನಿದಿತೆಗಂ ಮೃಗಕಂಠಮಾದ ತತ್ಪಾಯಕಮುರ್ಚಿ ಪೋಗದೆ ಮೃಗೀಯಂಗಳಂ ಮದಿದಂತೆ ಸತ್ತರಾಘ್ರಾಯಿಸಿ ನೀಲ ನೀರಜಮಂ (ಪಾಂಪು. ೬-೯೪); ಪಾಲ್ಗಡಲಂ ಪೋಲ್ತರೆ ತತ್ಪರಂ . . . ಮೇಲೆದಗೊಂಡೊಪ್ಪುವ ನೀಲನೀರಜನಂ ಸ್ವರ್ಣಾಂಬುಜೋದ್ಯದ್ರಜಂ . . . ಒಪ್ಪುಗುಂ (ಪಾಂಪು. ೧೦-೬೬). [ನೀಲ + ನೀರಜ]

ನೀಲನೀರದ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ದ ಮೋಡ; ನೀಲಮೇಘ: ನೀಲನೀರದ ತನುಚ್ಚಿನಿ ಭಸ್ಕರಜೋವಿಲಿಪ್ತಮಂಜನಗಿರಿಯಂ ಕರಜ್ಜಳ ಧೆರಂ ಕವಿದಂತಿರೆ ಚೆಲ್ವನಾಳ್ವಂ (ಸಂಪದಾ. ೭-೫೯); ಈ ಸ್ವಯಂಪ್ರಭೆಗೆ ಲುಲತ್ತಟಿತ್ತಭೆಗೆ ಬಂಧುರಸಿಂಧುರನೀಲನೀರದಪ್ರಭನಭಯಂ ತ್ರಿಪ್ರಪ್ತನು ಬಾದರ್ ನೀಲೆ . . . ದೊರೆಯಾಗಲಾರ್ಕಮೇ (ಪಾಂಪು. ೫-೨೪); ತಾಂ ಮುಂತೆ ನಡೆಗೊಂಡನವಿಕೆಳ್ಳಟ್ಟಿಯೊಳೆಳಾತ್ಮಜಾವಲ್ಲಭಂ, ನೀಲನೀರದವಿಪುಲವಪುನಾಗಿ, ಭೀಷಣ ಧನುಷ್ಠಾಣೆಯಾಗಿ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೧೨೩-೫೪). [ನೀಲ + ನೀರದ]

ನೀಲಪಟ, ನೀಲಪಟಿ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ದ ಬಟ್ಟೆ; ನೀಲಿ ಬಣ್ಣ ದ ವಸ್ತ್ರ: ರಸದ ಮಳಯಜದ ಘೃಷ್ಣಜದ ಕುಸುಮದ ಕಪ್ಪುರದ ಕನಿವ ಸೊವಡಿಂಗಳಿಗಳ ಮುಸುಜಿ ನವನೀಲಪಟಮಂ ಮುಸುಕಿದ ಪೋಲಸತಿಯೊರ್ವಳದಿದುಡುತಿರ್ಪ (ಲೀಲಾಮ. ೩-೧೨); ಪೊದದ ನವೀನ ನೀಲಪಟವಿಕ್ಕಿದ ಕತ್ತರಿಯಣ್ಣು ತೊಟ್ಟ ನೀಲದ ತೊಡವೊಪ್ಪೆ . . . ಪರ್ವದ ತಮದುರ್ವಿನೋಳ್ ಸುಬಾದದಸ್ಸು ಬಿಡಾರೆಯರೆಂದು ಜಾರೆಯರ್ (ಜಗ. ೧೬-೧೦೨); ನೀಲಪಟಾಂಚಿತ ಕಂಚುಕಬಾಲಾಬಾಹಾಲತಾಗ್ರ ದೊಳ್ಳಿಜಿದುದು ಪೂಮಾಲೆ ವಿದುಂಕುದಮುಖದಿಂ ಸಾಲಿಟ್ಟಿವಿದು ವಸ್ತುತಳೆಮುಂಜರಿವೋಲ್ (ಪಾಂಪು. ೨-೧೦೬). ೨. ಮನ್ಮಥನನ್ನು ಆರಾಧ್ಯದೇವತೆಯಾಗುಳ್ಳ ಒಂದು ತಾಂತ್ರಿಕ ಸಂಘದ ಹೆಸರು ಮತ್ತು ಆ ಸಂಘಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ; IP ಇವರನ್ನು ಕಾಶ್ಮೀರ ದಲ್ಲಿ 'ನೀಲಾಂಬರ'ರೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ: ಅರ್ಹನ್ ಬುದ್ಧ ಬಾರ್ವಾಕ ವಿನಾಮಾಸಕ ನೀಲಪಟರೆಂಬವರು ಕಾಯದರುಶನಗಳಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷಿತರಾಗಿ . . . ನರಕಕ್ಕೊಂದು ಅಧಮರಾಗಿ ಹೋಗಿ ಎಂದು ಹೇಳಿ ತ್ರೆಯಾ: ನೇದ (ಉಚ. ಕ. ೧೩೨-೨೦೧); ಯೋಗಿ ಜೋಗಿ . . . ನೀಲಪಟರು ಸುಳವರು ಪ್ತುಧೆ ಕಾರಣ (ಸಮಾ. ೬-೨೨); ಸ್ಮರಕಳಾ ತಾಸಂಘ ನೀಲಪಟನೆಂಬವಂ ಪರಿದು ಬಂದು. . . ಬಳಿಕೆಂತೆಂದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೫೯); ನೀಲಪಟನುದ್ವನ್ನಿರಶ್ವರಾನೇಕಶ್ವರಾಲೋಲಪಿರಾಣಕ ಪ್ರಾತ್ಯಭಿಷ್ಠಾದ್ಯತೇಷಸಮಯಗಳ ಗಡಣಂ ಲೀಲೆಯಿಂದೆನ್ನೊಳ್ ಸೇನಿಸಿ ನಿಗ್ರಹಂಜೊತ್ತು ಸೋಲಮಂ ಪದದೋಲಗಿಸುತಿರ್ಪರ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೧೬). **ನೀಲಪಟಿ:** ೧. ಚೌಕಮಂ ಕೀಜುತುಂ. ತೆಗೆದಾಚ್ಚಾದಿಸೆ ಕೇಳ ನೀಲಪಟನುಕ್ಕುಂ ಬಟ್ಟತಂ ಮಾಡಿ ಸುತ್ತಿಗೆತ್ತಲ್ಪುಸಿತಾತಪತ್ರ ಮೆನಲಕ್ಕುಂ (ಗಿಂಕ. ೪-೭೭). [ನೀಲ + ಪಟ]

ನೀಲಪಟಿಕೇತು (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಬಾವುಟ, -ಧ್ವಜ : ನೀಲಪಟಿಕೇತುವಂ ಗಗನಾಲಂಬಿಯನಂಬುಜಾಪ್ತನಿದು ರಾಹುಪನಂತಾ ಲೋಕಿಸಿ ಭಯಮುತ್ತು ವಿಶಾಲಾಭ್ಯದ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಾಯಣನಾದಂ (ನೃಪವಿ. ೪-೬೬). [ನೀಲಪಟಿಕೇತು]

ನೀಲಪಟಿಚ್ಛದೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹೊದೆದು ಕೊಂಡಿರುವವಳು : ನೀಲಪಟಿಚ್ಛದೆ ನಿಶಿಯೋ ಲೋಕೇಕ್ಷಣ ಗಗನ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ರಾವಣನಿರ್ದಾಲಯಮಂ . . . ಬಂದೊಳವೊಕ್ಕಳ್ (ಪಂರಾನು. ೧೦-೧೪೯). [ಸಂ. ನೀಲಪಟಿಚ್ಛದಾ]

ನೀಲಪಟಾಸ್ತರಣ (ನಾ). ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆಯ ಹೊದಿಕೆ : ನೀಲಪಟಾಸ್ತರಣದ ಮೇಲಾ ಲಲಿತಾಭರಣವೊಪ್ಪಿ ತೋರಾಡುವು ಶರ ತ್ಯಾಲದ ಗಗನ ತಾರಾಮಾಲೆಯನನುಕರಿಸಿ ದೇವದೇವನ ಸಭೆಯೋಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೧೬೬). [ನೀಲಪಟಿಕೇತು]

ನೀಲಪಿಟಿ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಘಟನೆಗಳು ಹಾಗೂ ರಾಜ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ದಾಖಲೆ ; ಬಟ್ಟೆ ; ದೇಶದ ಅಗುಹೋಗುಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವ ಪ್ರತಿಪ್ರಾಂಶದಲ್ಲಿಯೂ ಒದ್ದಿಬ್ಬ ರನ್ನು ನೇಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ದಾಖಲೆಗಳನ್ನು ನೀಲಪಿಟಿ ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರಜಾ. 1, ೨೦೦). [ಸಂ.]

ನೀಲಪುಷ್ಪ (ನಾ). ೧. ನೀಲವರ್ಣದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಅಜಲಿ(ಲ?)ಕಾ-ನೀಲಪುಷ್ಪ" (ಓಷಧಿ. ೬). ೨. ಎಷ್ಟು ಕ್ರಾಂತಿ ಗಿಡ : "ನೀಲಪುಷ್ಪ-ಕಂಯ ಗೋರಟಿ, ವಿಷ್ಣು ಕ್ರಾಂತಿ" (ಓಷಧಿ. ೮೪). ೩. ಮಾಟಿಪತ್ರೆ. [ಸಂ.]

ನೀಲಪ್ರತಿ (ನಾ). ನೀಲನಕ್ಷೆ : ನೀಲಪ್ರತಿ, ನೀಲನಕ್ಷೆ (Blue Print. ಪ್ರ.ಸಿ. ೧೦). [ನೀಲ+ಪ್ರತಿ]

ನೀಲಪ್ರಸ್ತರ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಶಿಲೆ ; ಕರಿಯ ಬಂಡೆಗಳಿಲ್ಲ : ವಿಸ್ತೀರ್ಣಮನುಷ ನೀಲಪ್ರಸ್ತರದೊಳ್ ಮುನಿಪನಿರ್ದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೨). [ನೀಲ+ಪ್ರಸ್ತರ]

ನೀಲಬಿ 'ನೀಲಬಿ' ನೋ.

ನೀಲಬೇರ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆ : ನೀಲಾಂಬುರಾದ ತನು ಚೈವಿಯಾಗಲ್ ನೆಜಿ ಪರದರೆ ನೀಲಬೋಜಿರನಾ ಹಯಧೀರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೧೪). 10 "ಕುದುರೆಯ ನಾಮ ವಿಶೇಷಗಳು- ೨೯ : ಕರ್ಕ, ಕುಕ್ಕುಟ, ನೀಳ, ಶ್ಯಾಮನರ್ಣ, ಬೇರ, ಇಂದ್ರಾಹ್ವ, ಬೊಲ್ಲ, ಕುಂಕುಮಬೇರ, ಉಜ್ಜಲಬೇರ, ಮಂಗಳ ಬೇರ, ನೀಲಬೇರ, ಕೈರ, ಕಾರಳಗ, ಕೇಸಳಗ, ಸಂಪಳಗ, ಬೋರಳಗ, ಮಂಗಳ, ಕೊಂಕಾಹ್ವ, ಶೋಭೆಯಟ್ಟ, ಅನಟ, ಕಪೋತ, ಕಾಮಾಂಕಿ, ನೀಲ, ಗಂಗವಾಣಿ, ಚಕ್ರವಾಕ, ಸಿಂಹಪೋತ, ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ, ಉತ್ತಮ, ಪುನ್ನಾಹ ಇ., (ಅಶ್ವಶಾ)" (ಪ್ರೀತಪ್ಪ. ೧೨೨). [ನೀಲ+ಬೇರ]

ನೀಲಬೈ, ನೀಲಬಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಜಿನ್ಯಾದಿಯ ಮನೆನಗತಿ ನೀಲಬೈಯ ಮಗಂ ರಾಜಮ್ಯನ ಧರ್ಮ (ಎಕ. III, ಸಂಜನ. ೧೫೪-೨ ; ೧70). ನೀಲಬಿ : ಜಿನ್ಯಾದಿಯು ನೀಲಬಿಳುಂ ಸರಸಿ ಡ್ಯಯ್ಯನುಂ . . . ಇನ್ನಿವೆಯು ಕೊಟ್ಟೋರ್ (ಎಕ. VI, ಚಕ್ರಮ. ೩-೯ ; ೧೧9 ?). [ನೀಲ+ಅಬೈ]

ನೀಲಭದ್ರ (ನಾ). ಹದಿನೇಳು ಕುಲಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಶಂಬ ಕೂಟ . . . ಹೇಮಕೂಟ ನೀಲಭದ್ರ ಕೋಟಿಶೃಂಗ . . . ಎಂಬ ಹದಿನೇಳು ಕುಲಗೋತ್ರಂಗಳೇ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಸುಸಾತ್ಮನಂಬ ಕೀಲಕ ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಬಜಗಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಹವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೧). [ನೀಲ+ಭದ್ರ]

ನೀಲಭದ್ರತಂತ್ರ (ನಾ). ಚಂದ್ರಜ್ಞಾನಾಗಮದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸ್ಥಿರಸಂಹಿತ ಸ್ಥಾಣಸಂಹಿತ ನೀಲಭದ್ರ ತಂತ್ರ ಶಿವಭದ್ರಾಗಮ . . . ದೇವೀಮತನಂದು ಚಂದ್ರಜ್ಞಾನಾಗಮದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳ (ವಿವೇಕ. ೬೧). [ಸಂ.]

ನೀಲಮಣಿ, ನೀಳಮಣಿ (ನಾ). ನವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನೀಲ ವರ್ಣದ ರತ್ನ ; ಇಂದ್ರನೀಲ : ನೀಲಮಣಿರುಚರನಂ ವನಮಾಲೆಯಂ . . . ಕಂಡಳ್ (ಜಗದಿ. ೧೧-೩೦) ; ನೀಲಮಣಿಮುಕ್ತಾ ಮಾಲ ನಿಮ್ಮ ನೇನಂದು ಕರೆಯಲಿ ಸುಗ್ರೀವಪಾಲ (ಪುರಂದ. ೪-೧೬೦-೪) ; ನೀಲಮಣಿ ರುಚಂಕಳಿನವ ವಿಶಾಲಸಾದರಿ ಪಟ್ಟಿ ಸಾಲೆ (ನಾಗಪ. ೩೦-೫೨). **ನೀಳಮಣಿ :** ಸುಳಲಿತ ಕವಿತ್ಯತಿಗಮುಳಿನನಳಸುವ ಮೋಲ್ ಮಲಿನನಳಸನತಿವಿಶದ ಹಿಮೋಪಳಮೊಸರ್ವಮೊಲಿಂದುಕರಾವಳಿಗೆ ತ್ಯುಗ್ರಾಹಿ ನೀಳಮಣಿಯೊಸ ದ್ವಪುದೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೬೯) ; ನೀಳಮಣಿಸ್ಥಲಿಯೋಳ್ ನೀಳಾಳಮುಂ ನೆಲಿಲೊಳಿಸು ಕಾಣದೆ ತಲೆಯಂ ಬಾಲಕಿಯರಂಟುತುಂ ನೃಪ ಬಾಳನನಾ ನಗದ ರತ್ನಗುಹೆಯೋಳ್ ನಗಿಶರ್ (ಪರ್ವಪು. ೨-೨೧). [ನೀಲ+ಮಣಿ]

ನೀಲಮಲ್ಲಿ (ನಾ). ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಶಿವಮಲ್ಲಿ, ನೀಲಮಲ್ಲಿ, ಕೊಗ್ಗಿ (ಮೈಸೂ. ೪೫-೪೯೬). [ನೀಲ+ಮಲ್ಲಿ]

ನೀಲಮಹೀಧರ (ನಾ). ನೀಲವರ್ಣದ ಪರ್ವತ, -ಗಿರಿ : ನೀಲ ಮಹೀಧರಮಹಿ"ಕೈಕಾಲಂ ಮೇಣೋ[ತ್ರ]ಳಿಸು ಸುಬಾಹುದೋಯೆನೆ ದೀರ್ಘಸ್ಥೂಲಸ್ವರೂಪದಿಂದಂ ಕಾಲನಿಧಿಂ ಬಂದಂ (ಉದ್ಯು. ೪-೬೫). [ನೀಲ+ಮಹೀಧರ]

ನೀಲಮೇಘ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಮೇಠ ; ಕಾಳಮೇಘ : ನೀಲಮೇಘದ ಮಿಂಚುಗಳ ಕೋಟಿಪ್ರಭೆಯಿಂದ (ದೀಪ್ತಾಬೋ. ೩. ೩-೬೨೬) ; ಆ ಮಹಾಪ್ರಚಂಡೋಗ್ರಹೂಂಕಾರದಿಂದ ವಿಡದವಿಳ ದಿಕ್ಕು ಬದಿರತೆಯ ನೆಯ್ದಿ ಸುತಿಮ್ ಬೆಡಗಿನಂ ನೀಲಮೇಘಾಂಜನಾಕಾರದಿಂದಂ . . . ನೀರ ಭದ್ರೇಶನಜಗಿಯಾರ್ಥದಿಸಿ ದಿನ್ನವಿಸುತಿರ್ದಂ (ವೀಶ್ವತ. ೩-೫-೧೬) ; ನೀಲಮೇಘಂಗಳ ನಡುವೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಬಾಲಭಾಸ್ಕರನ ಕೀರ್ತಿಸಿ ಮಾಲಾನುಧ್ಯದ ಕೌಸ್ತುಭನೇನ ವಿಶಾಲವಕ್ಷದ ನಿಟ್ಟಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೯-೪೨). [ನೀಲ+ಮೇಘ]

ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮ, ನೀಳಮೇಘಶ್ಯಾಮ (ನಾ). ೧. ಕಾಳ ಮೇಘದಂತೆ ಕಪ್ಪಾಗಿರುವವನು ; ಕೃಷ್ಣ : ಪೇಳಲಳನ . . . ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮ ನಿನ್ನ ಬಾಲಲಿಲೆಯಾಟನ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೪-೫೧ ಅನುಪಲ್ಲವ). ೨. ರಾಮ : ನೀಲಜ್ವಳಾದನೆಗೆ ಕಣಸಾದುದು ದರ್ಶನದಿ ಮೈದೋರ್ಧುದೀ ಸರ್ವಲೋಕರಮಣೀಯತಾ ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮ ಮೂರ್ತಿ (ಪ್ರೀರಾದಾ. ೪೪-೪೫೬). **ನೀಳಮೇಘಶ್ಯಾಮ :** ಸುರಪತಿ ಕನಲಿ ಖತಿಗೊಂಡು . . . ನೀಳಮೇಘಶ್ಯಾಮನಿಗೆ ಸಮಪಾಳೆಯನಿಸುವ ನಳನೃಪಗೆ ಯೆರಡೇನುವುದೆ ಎಂದ (ಸಳಜ. ೪-೧೧). [ನೀಲಮೇಘ+ಶ್ಯಾಮ]

ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮಲಿ (ನಾ). - ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮಲಿ : ಕಣ್ಣಾರ ಕಂಡನಚ್ಯುತನ . . . ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮಲಿನ (ಪುರಂದ. ೧-೮೩-೩) ; ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮಲಿನ ಲೀಲೆ ಪೊಸತೆಂದು ಸುರರಲಿಯ ಸ್ವಸ್ಥಾಲಕನ ರಥಾಗ್ರಕೆ ಸುಪರ್ಣಸ್ಥಂಧದಿಂದ ಮುರಹರನಿಳಿದನು (ಚೈವಿಭಾ. ೧೩-೨೩). [ನೀಲಮೇಘ+ಶ್ಯಾಮಲಿ]

ನೀಲರತ್ನ, ನೀಳರತ್ನ (ನಾ). - ನೀಲಮಣಿ : "ನೀಲೋಪಲ- ನೀಲರತ್ನ" (ಓಷಧಿ. ೪೪). ನೀಳರತ್ನ : ನೀಳರತ್ನದ ಘಟದಿಂದ ಮುಂದೇಳಿ

ಮಂದಿಯ ಬಂಬಲನು ಮಿಗೆ ಕೋಳುಗೊಂಡುಜ್ಜಳ ಪ ಕೊನೆ ಧೂಪ
ಧೂಮಂಗಳಂ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೩-೨೯). [ನೀಲ+ರತ್ನ]

ನೀಲಲೀಲೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕೃಷ್ಣ, ನೀಲ, ಕಪೋತ, ಪೀತ,
ಸದ್ಭವ ಮತ್ತು ಶುಕ್ಲಗಳೆಂಬ ಆರು ಲೇಶ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧
“ಆಲಸ್ಯ, ಬುದ್ಧಿಹೀನತೆ, ಅನಿವೇಶ, ವಿಷಯಲಂಘಿತೆ,
ಅಭಿಮಾನ, ಕಪಟ, ಅತಿನಿದ್ರೆ, ಧನಧಾನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೀವ್ರಅಭಿ
ಲಾಷೆ—ಇವು ನೀಲಲೀಲೆಯ ಪರಿಣಾಮಗಳು” (ಆದಿ. ಕೋಶ);
ಅತಿರೋದ್ರಿಭ್ಯುಕ್ತತೆ, ತೋತ್ತಿ ಸ್ಥಾನಂಗಳೋಳ್ ಕೃಷ್ಣ ನೀಲಕಪೋತ
ಲೇಶ್ಯಾ ಬಹ್ವಾರಂಭಪರಿಗ್ರಹತ್ವಾದ್ಯುಪಪನ್ನಾನ್ಯಾನ್ಯಂಗಳಂ ಜೀವಂ
ನೇಶಿ (ಆದಿ. ೫-೮೩೮); ನೀಲಲೇಶ್ಯಾಪರಿಣಾಮದ ಮಧ್ಯಮಾಂಶದಿಂ
ಜೀವಂ ಪಂಕಪ್ರಭೆಯೆಂಬ ಸಾಲ್ವನೆಯ ಸರಳದೊಳು ಪುಟ್ಟುಗುಂ
(ಸರ್ಗ. ೪೧೮); ಇದೇ ರೀತಿ ಮೂರು, ಸಾಲ್ವ, ಐದನೆಯ ಸರಳಗಳಲ್ಲಿ
ನೀಲಲೀಲೆಯು ಆಗುವುದು (ಜೈನಸ. ೪೪೮). [ನೀಲ+ಲೀಲೆ]

ನೀಲಲೋಹಿತ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಕೆಂಪುಬಣ್ಣಗಳ ಮಿಶ್ರ
ವರ್ಣ; ಕೆನ್ನೇಲಿ: ನೀಲಲೋಹಿತರೂಪದಿಂ ನಿನ್ನಂ ಬಯಸಲ್ಪೆಂ
(ಅದ್ಭುತ. ೫೪-೧೪). ೨. ಕಪ್ಪಾದ ರಕ್ತ; ಕನ್ನೆತ್ತರು: ನಳನ
ಕೋಪಾನಲನಂ ಮಿಡ್ಧಧಾರಾಜಲದಿಂ ನಂದಿಸಲುಂ ನೀಲನ ನೀಲಲೋಹಿ
ತದಿಂ ಭೂತಗಣಮಂ ತಣಿಸಲುಮುತ್ಕಂಠನಾಗಿ (ಪಂರಾಮ. ೧೩-೧೩೩೮).
೩. ಕಂಠದಲ್ಲಿ ನೀಲವರ್ಣವನ್ನೂ ಕೂದಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಂಬಣ್ಣ
ವನ್ನೂ ಹೊಂದಿರುವವನು; ಶಿವ; ಈಶ್ವರ: “ಈಶಾನೇ,
ಶಶಿಶೇಖರ: . . . ನೀಲಲೋಹಿತ:—ಈ ೪೫ ಮಹಾದೇವರ ವೇಸರ”
(ಹಲಾಯು. ೪-೧೩); ನಿಮ್ಮರಸಂ ಕಂಸದೇವಂ . . . ಈ ಪರಶುವಿಂ
ಗಿರಿಶಂಭುವನೇ ಶೂಲದಿಂ ನೀಲಲೋಹಿತನಂ ಗೆಲ್ಲನೆಂದು ಬೀಜವೇಜಿ
ವೇಸರ್ವರೋಳ್ ತೋಜುತ್ತಂ (ಜಗದಿ. ೬-೨೪೮); ಮೊದಲಂಬುಜ
ಭವನನಾ ಮಧ್ಯದಲಿ ಮಧುಸೂದನನಾ ಬಲದುದಿಯಲಾಹ್ವಾನಿಸಿದ
ನಗ್ಗದ ನೀಲಲೋಹಿತನ (ಕುವಾ. ೧೫-೨೬); ನೀಲಲೋಹಿತನಿವಾಸ
ಮುನಿಪ್ಪಾ ಚೋರದೇಶದೊಳಗೂರ್ಜಿತ ಸದ್ಭಕ್ತಾಳಿ ತನ್ನೊಳೊಲವಿಂದೆಸಿ
ಯಲ್ ಸಲ್ಲೇಲಿಯೆಂಬ ಪುರಂದರಪುಷ್ಪೋತ್ಪಂ (ಪ್ರಪಂ. ೪೪-೨).

[ನೀಲ+ಲೋಹಿತ]

ನೀಲಲೋಹಿತತಂತ್ರ (ನಾ). ಅಂಶುಮಹಾಗಮದ ಹನ್ನೆರಡು
ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನಿವ್ಯಾಪುರಾಣ ಭಾಸ್ಕರಾಗಮ ನೀಲಲೋಹಿತ
ತಂತ್ರ . . . ಈಶಾನೋತ್ತರವೆಂದು ಅಂಶುಮಹಾಗಮದ ದ್ವಾದಶ
ಭೇದಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೦). [ನೀಲಲೋಹಿತ+ತಂತ್ರ]

ನೀಲವಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣ. ೨. ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ
ದೇಹವುಳ್ಳವನು; ಕೃಷ್ಣ: ಅಲಿ ಮೀನುಗಳು ಪೊಳೆಯ ಕಾಂತಿಜಲ
ಪೂರ್ಣಲೀಲೆಯ ವದನಸರದೊಳು ತೇಲಿ ತಡಿಗೆ ಬಂದ ಶೀವಾಲವನೆ
ಪುರ್ಣ ನೀಲವಣ್ಣಗೆ ಸೊಗಸಾಯ್ತು (ವರ್ಧ. ೪-೬).

[ನೀಲ+ಬಣ್ಣ]

ನೀಲವರ್ಣ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣ: ನೀಲವರ್ಣದ ಬಾಲಕೃಷ್ಣನೆ
ತೋಳನ್ನಾಡ್ದು (ಪುರಂದ. ೩-೧೪೯ ಪಲ್ಲವಿ); ನೀಲವರ್ಣದ ಲೋಲ
ಕಾಲನವರಿಗೆ ತೂಲ (ಕನಕ. ೪೩-೩); ಹಾಲಕ್ಕಿ ನೀಲಕ್ಕಿ ನೀಲವರ್ಣದಕ್ಕಿ
(ನಾಸದ. ೧೧೫); ನೀಲವರ್ಣದ ಕಾವೇರಿ 'ಜೀವನಪೂ ಒಂದು ಕಲಿ'
ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ದೀರುತ್ತ ಮುನ್ನಡೆದಿದ್ದಳು (ಕಲಾಪ್ರಾ. ೨೨೨).
೨. = ನೀಲವಣ್ಣ ೨: ಕಾಲಿಗೆ ಗಿಡ್ಡ ಕಟ್ಟಿ ನೀಲವರ್ಣನ ಗುಣ
ಆಲಾಪಿಸುತ್ತ (ಪುರಂದ. ೨-೪-೧); ನೀಲವರ್ಣ ನೀನಾದರೆ ಆಕೆ
ನೀಲಕುಂತಕೆ ತಾನಾದಳಯ್ಯ (ಕನಕ. ೧೫-೪). [ನೀಲ+ವರ್ಣ]

ನೀಲವಸನ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ವಸ್ತ್ರ. ೨. ನೀಲಿಯ
ಬಣ್ಣದ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಬಲರಾಮ: ಹಲಮುಸಲ
ಪಾಣಿ ಮಧುಪಾಟಲನೇತ್ರಂ . . . ನೀಲವಸನನಾ ಧನಶಾಂಗಂ . . .
ತಾಳಲಕ್ಷಂ ಬಂದಂ (ಗದಾಯು. ೭-೫೬). ೩. ಶನಿ. 'ನೀಲಾಂಬರ'
ಪರಾ. [ನೀಲ+ವಸನ]

ನೀಲವಿಲಾಸರಸ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಟೀಷಧಿ: ನೀಲವಿಲಾಸ
ರಸ: — ಜಾಯಿಕಾಯಿ, ಜಾಯಿಪತ್ರಿ, ಮುದ್ದು ಇವಂ ಭಂಗಿ
ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಮರ್ದಿಸಿ ಕಡಲಿ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಗುಳಿಗೆ. ಇದು
ನೀಲವಿಲಾಸರಸ (ವಿಷ್ಣು. ೩೬). [?]

ನೀಲವೃಕ್ಷ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: “ನರಮ, ನಬಾಲ? — ಈ
ಯೆರಡುಂ ನೀಲವೃಕ್ಷ” (ಪ್ರಪಂ. ೮೩). [ಸಂ.]

ನೀಲವೇಣಿ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಕೂದಲು: ಈ ಬಾಣ್ಣ
ಭೈರವನ ಶೂನ್ಯಶಕ್ತಿಯ ನೀಲವೇಣಿ (ವೀರಮ. ೧೨-೬). ೨. ಕಪ್ಪು
ಕುರುಳುಳ್ಳವಳು: ನೀಲವೇಣಿ ಎನ್ನ ಕೂಡೆ ನಿಲ್ಲಬಾಡೆಯೆ
(ಪುರಂದ. ೪-೬೪-೪೨). [ನೀಲ+ವೇಣಿ]

ನೀಲಶತಪತ್ರ (ನಾ). ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ತಾವರೆ; ಕನ್ನೆದಿಲೆ:
ನೀಲೋತ್ಪಲ: ಗೋತ್ರಪ್ರೀತೇತ್ರ ನೀಲಶತಪತ್ರಾಪ್ರೀತ
(ಉದ್ಭ. ೩-೩೬). [ನೀಲ+ಶತಪತ್ರ]

ನೀಲಶೈಲ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಪರ್ವತ; ನೀಲಾಚಲ: ನೀಲ
ಶೈಲಾನಳಿ ಕೈಕೊಂಡಭೈರಂ ತಲ್ಲದರ್ಪಪೊಲದರ್ಪಶೈಲಂ ಬಳ್ಳಿ
ಮಿಂಚಂ ತಳೆದಾಶಾಮಂಡಲಂ (ಜಗದಿ. ೪-೧೪); ನೀಲಶೈಲದ ಮೇಲೆ
ಮಾರ್ಪೊಳೆದೊಪ್ಪು ಪರ್ವತಪೋಲ್ಕುಹೊಲಕಾಗ್ರಣೆ ರನ್ನವಚ್ಚಮನಾಂಶು
. . . ತರಲ್ಲಂ (ಉದ್ಭ. ೪-೫೨). [ನೀಲ+ಶೈಲ]

ನೀಲಸರ (ನಾ). ಇಂದ್ರನೀಲದ ಹಾರ, — ಸರ: ಮುಷ್ಕಗ್ರಹಗಳ
ಬಾಧೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಚಮತ್ಕಾರವಾಗಿರುವುದೇ ನೀಲಸರದ
ಗುಣಗಳು (ಸಕನ್ಯ. ೩೮). [ನೀಲ+ಸರ]

ನೀಲಸರೋಜ, ನೀಲಸರೋಜ (ನಾ). = ನೀಲಶತಪತ್ರ.:
ನಯನಂ ನೀಲಸರೋಜಮಂ ಸೇಷಮುಗುಂ . . . ಮುಖಂ ಕಮಲಮಂ
ಕೀಟ್ಯಾಡುಗುಂ (ಪಂರಾಮ. ೧-೯೫). ನೀಲಸರೋಜ: ನೀಲ
ಸರೋಜವನಂಗಳಾಗಳುಳ್ಳನಿಳುಮರಲ್ಲಪೋಲ್ ಪೊಳೆನ ಕಣ್ಣುಳುಮುಟ್ಟುಜ
ನೀಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬); ಬಾದಿದುದೇಕೆ ನಿನ್ನ ತನುನಲ್ಲಂ . . .
ಪೇಟ ನೀನನೆಗೆ ನೀಲಸರೋಜವಿಲೋಲಲೋಚನೇ (ಪುಷ್ಪಾ. ೧-೬೩).
[ನೀಲ+ಸರೋಜ]

ನೀಲಸರೋರುಹ (ನಾ). = ನೀಲಶತಪತ್ರ: ನೀಲಸರೋರುಹಾರುಣ
ಸರೋರುಹಪಾಂಡು ಸರೋರುಹಪ್ರಭಾಮಾಲೆಯನೀಟ್ಟು ಕೊಂಡದನೆ
ದೀಟಾದುದೀತನಪಾಂಗವೆಂದಿನಂ . . . ಲೋಲಪಾಂಗಮಾಲೆಯನನಂಗಳ
ಲತಾಂಗಿಯ ಮೇಲೆ ಸೂಸಿದಂ (ಜಗದಿ. ೧೦-೭೪). [ನೀಲ+ಸರೋರುಹ]

ನೀಲಸರೋರುಹಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ನೀಲೋತ್ಪಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ
ವಳು: ನೀಲಸರೋರುಹಾಕ್ಷಿ ಬರದಿಲ್ಲಿಗೆ ಕಾರಣಮಾವುದು (ಉದ್ಭ. ೬-೨೩).
[ಸಂ. ನೀಲಸರೋರುಹಾಕ್ಷಿ]

ನೀಲಸಿಂದ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬಾಬಾದಿತ್ಯರಾಳು
ಶ್ರೀಮುಷ್ಣನೆನ್ನೊನ್ನೀಲಸಿನ್ನ ಮನುಷ್ಯರಾಜನಾದು ಸಿದ್ಧಿ ತಾನೊನ್ನ
ದಾನ್ (ಮೈ. ೧೯೪೧, ೨-೨; ಸು. ೩೩೪: ೨೩). [?]

ನೀಲಾಂಗ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು; ಕೃಷ್ಣ:
ಪಾಂಡವರಯ್ಯರುಮನೋಗೊಂಡು ಸಕಲವನಶರಣಚರಣಚಕ್ರಮುಂ
ದೇಂದೀವರಮಾಳಾನಿಳಯಮಪ್ಪ ನೀಲಾಚಲಕ್ಕೆ ನೀಲಾಂಗಂ ಪೋದಂ

(ಗದಾಯು. ೯-೧೨); ನೀಲಾಂಗ ನಿನ್ನ ಮುತ್ತಿನರಳೆಲೆ ಕೀಲು ಮಾಗಾಯು
ಹುಲಿಯುಗುರು ಕಂಡು ಸೋಲ್ವರೋ ನೀನೆ ಸೋಬಗಿಯರು
(ತುರಂದ. ೨-೧೦೦-೨) ೨. ರಾಮು : ಆ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾದಿಗಳ್ . . .
ಅಲಿಂಗಿಸಿದ ಜಾಡ್ಯದಿಂದ ಜಡವನಯವದ ನೀಲಾಂಗನಂ ಕಂಡು ಕಾಲ್ಪೆ ಜಗಿ
ನುಡಿಸಲಮ್ಮದೆ ಸುಮ್ಮನಿರುತ್ತಿದ್ವರು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೮-೪೮). ೩. ಒಂದು
ಬಗೆಯ ನೀರುಹಕ್ಕೆ ; ಸಾರಸ. [ನೀಲ+ಅಂಗ]

ನೀಲಾಂಜಲ (ನಾ). ಕರಿಯ ಸೆರಗು ; ಕಪ್ಪಾದ ಸೆರಗು : ಸಖಿ
ಕಾದಂದಿನಿ, ಹಠಾತ್ ನೀನು ಅದೆಲ್ಲಂದ ಬಂದು ನಿನ್ನ ನೀಲಾಂಜಲದ
ಮುಸುಕಿಟ್ಟು ಚಂದ್ರನನ್ನು ಕದ್ದು ಕೊಂಡು ಓಡಿಹೋಗುತ್ತಿರುವಿ
(ಇಪ್ಪಳ. ೨೫೧). [ನೀಲ+ಅಂಜಲ]

ನೀಲಾಂಜನ, 'ನೀಲಾಂಜನ' ನೋಡಿ.

ನೀಲಾಂಜನ (ನಾ). ಒಂದು ಧಾತು ವಿಶೇಷ ; ಸೌವೀರಾಂಜನ :
"ಕರ್ತವೇಶಂ—ನೀಲಾಂಜನ" (ಒಷಧಿ. ೨೫) ; ನೇತ್ರರೋಗಕ್ಕೆ :—
ಶಂಖ . . . ನೀಲಾಂಜನ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಕುಂಠಿ, ಮೇಣಸು, ತಾಮ್ರ,
ಇವೆಲ್ಲವಂ ಎರಡುತೂಕದ ಲಬ್ಧಿ ದಲ್ಲೂ ಮೂಡುದಿನ ಮದನೆಯ ಮಾಡಿ
ಕೆಂಪಿನ ಅಗಸೆಯ ರಸವನು ಕೂಡಿ ಕೊಂಬುದು (ವಿವೃ. ೨೦೧) ; ಅರಗಿನ
ಚೂರ್ಣ, ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು . . . ನೀಲಾಂಜನ ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಸಮಾಂಶವಾಗಿ
ಕೂಡಿ ಕಷಾಯವ ಮಾಡಿ ಸಕ್ಕರೆವರೆಗೆ ಕುದಿಯಲು ಅಸ್ಥಿ ಸ್ತ್ರಾವ ಪರಿಹರ
(ಸಚ್ಚ. ೨೦೪). [ಸಂ.]

ನೀಲಾಂಜನವಲಗೆ (ನಾ). ನೀಲಾಂಜನವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಸಿಟ್ಟಿರುವ
ಹಲಗೆ : ಹೊತ್ತಿದೇಕಾರತಿ ಪಂಚಾರತಿ ಕಡ್ಡಿ ಬತ್ತಿ ನೀಲಾಂಜನವಲಗೆ
ಮತ್ತೆ ಸಾಸಾವಾದ್ಯರಘಪದಂ ಮೊಳಗಲುಯಿತ್ತಿದ ಮಹದಾರತಿಯ
(ಮೋಹತ. ೨೨-೪೩). [ನೀಲಾಂಜನ (< ನೀಲಾಂಜನ) + ವಲಗೆ]

ನೀಲಾಂಬರ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ : ಕಂಬು
ಲತಾಕಾಂತೆಗೆ ನೀಲಾಂಬರಕಂಚುಕೊಂಡೆಂದು ಮಿಂದಿಂದುಲಸದ್ದಿಂಬಕ್ಕೆ
ಲಕ್ಷ್ಮಲಕ್ಷ್ಮಿ ದಲೆಂಬುವನೆನಿಸಿದುವಧೀಶೇಶಾವಳಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು.
೧೧-೧೦೩). ೨. ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧರಿಸುವವನು ;
ಬಲರಾಮ : "ಬಲದೇವ, ಬಲಭದ್ರ, ಮುಸಲೀ, ನೀಲಾಂಬರ :
. . . ಹಲಾಯುಧ :—ಈ ೧೪ ಬಲದೇವನ ಶೆಸರ್" (ಹಲಾಯು.
೩-೨೯) ; ಗುರುಸುತನವೋಲಾಯು ನೀಲಾಂಬರನವೊಲು ಬಲ . . .
ಮಾರುತಿಯವೊಲು ಗತಿ ಸಂವರಿಸುವುದು ಶಿವನೊಲಿದವರುಗಳಿಗಲ್ಲದಿಲ್ಲ
(ಕುಮ್ಭಾ. ೪-೧೧೨) ; ನೀಲಾಂಬರಗೆ ಸತ್ಪಾತಿತಸುತೆಗೆ ಪೂಗೋಲ ವಂದನೆ
ಗೆಯ್ದು ತನ್ನ ಲೋಲಾಕ್ಷಿಯೊಡನೆ ನಿಂದಿರಲಾಗಿ ಪರಮಾನುಕೂಲ
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೋಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೩-೫೧). ೩. ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ
ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು ; ನೀಲಿಶ್ಯುಟಿಕ. ೪. ನೀಲಿಬಣ್ಣನ ಆಕಾಶ ;
ನೀಲಾಕಾಶ : ಜಲಪುಂಜದಿಂದ ಮಿಂಚಿನಂ ಸಾರಮೊಳಗಿಂದ ನೀಲಾಂಬರದ
ವರ್ಷಮಯಧಾರೆಯಿಂದಿದ್ದ ಗೋಪಗಳಂ ಫಲನೋಪಲಗಳಂ ದೆ
ಮುಂಗಾರ್ ಬಂದುದು (ಭಾಷಣ. ೩-೨) ; ಆ ಉನ್ನತ ಪ್ರಕಾಶಮಯ
ನೀಲಾಂಬರದ ತಲದಲ್ಲ . . . ಸಾಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾದರೂ ಸಾಕು
(ಇಪ್ಪಳ. ೩೫೩). ೫. [ಜೈನ] ರಾಮ : ಜಾನಕಿಯಂ ನೀಲಾಂಬರ
ನೀಕ್ಷಿಸಿ ವಿಷಯಸ್ತಂಭೀರಮದಿಂದ ಸಮುತ್ಪುಕಂ ಧರಗಿಬಾದಂ (ಸಂರಾಮಾ.
೧೫-೪). [ನೀಲ+ಅಂಬರ]

ನೀಲಾಂಬರಿ (ನಾ). ೧. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು :
ಕಾಂಭೋಜೀ, ಕನ್ನಡ . . . ನೀಲಾಂಬರೀ ಎಂಬ ಈ ರಾಗಗಳು ಭಾಷಾಂಗ
ಲಕ್ಷಣವನ್ನುಳ್ಳವುಗಳು (ಚಮಪ್ರ. ೧೩೦) ; ನೀಲಾಂಬರಿ : ೨೯ನೇ
ಮೇಳಕರ್ತ, ಧೀರಶಂಕರಾಭರಣದಲ್ಲ ಇನ್ಯ . . . ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ

ಹಾಡಬೇಕಾದ ರಾಗ (ಸಂಗೀತಂ. ೧೩೧). ೨. (ಆಲಂ) ಬೇಸ
ರದ ಧ್ವನಿ : ಹಿಂದಿದ್ದ ಗೀತೆಯೂ ಹಳೆಯ ಹಾಡೇ . . . ದಿನದ
ನೀಲಾಂಬರಿಯ ಆಲಾಪ ಬೇರೆ (ಗಂ. ೩೯-೩).

ನೀಲಾಂಬರಿ ಹಾಡು = ಬೇಸರ ಬರುವಂತೆ ದುಃಖದ
ಮಾತಾಡು. [ಸಂ. ನೀಲಾಂಬರೀ]

ನೀಲಾಂಬುಜ (ನಾ). ಕನ್ನೈದಿಲೆ ; ನೀಲೋತ್ಪಲ : ನಿನ್ನಂ ಬಲ
ವರ್ತವಿನ್ನದಜ ಮೇಲೆ ಭಯಾಕುಳ ಲೋಲನೇತ್ರ ನೀಲಾಂಬುಜ
ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಕೆದಕಿ ನಗುವು ಕಾಣಿಗೆ ಮಾಯ್ಯ ತುಂದಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು.
೮-೮೩). [ನೀಲ+ಅಂಬುಜ]

ನೀಲಾಂಬುಜನಾಳ (ನಾ). ಕನ್ನೈದಿಲೆಯ ದಂಟು, - ದೇಟು :
ಕಿವಿಯ ಪಾಲೆ ನೀಲಾಂಬುಜನಾಳಮನವೆಯ್ನುಗುಂ (ಸುಕುಮಾ.
೫-೫೧ ರಗಳೆ). [ನೀಲಾಂಬುಜ + ನಾಳ (= ನಾಟ)]

ನೀಲಾಂಬುಜನ್ಮ (ನಾ). = ನೀಲಾಂಬುಜ : "ನೀಲಾಂಬುಜನ್ಮ,
ಇಂದೀವರಂ—೨ ಕನ್ನೈದಿಲೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೯).
[ನೀಲ+ಅಂಬುಜನ್ಮ]

ನೀಲಾಂಬುಜ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮೋಡ ; ಕಾಮರ್ಗಲು :
ನೀಲಾಂಬುಜಲೇಖಗಳೆನೆ ಶೈಲದ ಸಾನುನಿನೋಸೆದರತಿಪಲತೆಟಿನ್ಮಾಲಾ
ಮಂಜರಿಯಂತೆ ವಿಲೋಲಾಕ್ಷಿಗಳೆರೆ ಭೋಳಿನಂ ವನಚರಿಯರ್ (ರೀಲಾಪ.
೮-೨೯) ; ಸಂದಣಿಸುವ ಜಡೆ ಬೆನ್ನಂ ಮಂದೆಯೊಸಿ ಮುಸುಂಕುತಿಯೊ
ನೀಲಾಂಬುಜಮಂ ಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ಮುಂದೆ ಬೆಳಗುತೆ ನಿಂದೆಳಮಿಂಚಿನವೊಲಗಜೆ
ನೀಡೆ ಮೆಲೆದಿದರ್ (ಗಿರ. ೯-೩). [ನೀಲ+ಅಂಬುಜ]

ನೀಲಾಂಬುರುಹ (ನಾ). = ನೀಲಾಂಬುಜ : ತುರಗತನುಜೈವಿ
ನೀಲಾಂಬುರುಹಮನನುಕರಿಸಿ ಕೋಟಿ ನೀಲಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೧೪).
[ನೀಲ+ಅಂಬುರುಹ]

ನೀಲಾಂಭೋಧರ (ನಾ). = ನೀಲಾಂಬುಜ : "ನೀಲಾಂಭೋಧರ
ವರ್ಣ" ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನೀಲಾಂಭೋಧರವರ್ಣ (ನಾ). ನೀಲಮೇಘದಂತೆ ಮೈಬಣ್ಣವುಳ್ಳ
ವನು ; ಕೃಷ್ಣ : ಹೇಲಾನಿರ್ವ್ಯತಭೂಮಿಭಾರಮಖಿಲಂ ಕಾಲಂ ಸದು
ಜ್ಞೇವನಂ ನೀಲಾಂಭೋಧರವರ್ಣನೀತನ ಕರಾಂಭೋಜಂ ಮಹಾ
ಲಂಬನಂ (ವಸ್ತ್ರವಂ. ೨-೧೧). [ನೀಲಾಂಭೋಧರ+ವರ್ಣ]

ನೀಲಾಂಜಲ, ನೀಲಾಂಜಲ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಬೆಟ್ಟ ;
ನೀಲಗಿರಿ : "ಕರ್ವೆಟ್ಟೆಂದು ನೀಲಾಂಜಲಂ" (ಕಶಮಾ. ೪-೪೩) ; ಅಂತು
ಕುಲಿಶಾಧಿಪಾತದಿಂದ ನೀಲಾಂಜಲಮೆ ಕೆಡೆವಂತೆ ಕೆಡೆದು (ಗದಾಯು.
೮-೨೩೨) ; ನೀಲಾಂಜಲೇಂದ್ರ ಮಣಿಮಯಚೂಳಿಯೊಳ್ನೋರ್ವ
ಮೇಘದಂಬರಮೆಂದಿ ಲೀಲೆಯನೇಂ ಮೆಲೆದುಡೊ ಭೂಪಾಲಂಗೆತ್ತಿದ್
ಮೇಘದಂಬರಮಾಗಳ್ (ಮಲ್ಲಪು. ೫-೩೮) ; ಮಗ್ನಲಿಕ್ಕಿದುರ್ದು
ಮುನ್ನೀರು ನೀಲಾಂಜಲದಿಂದ ಸಾರಂಗೆಟ್ಟ ದವೊಲಿರೆ ಬಬಿಲು ಲುಲಾಯಂ
(ಯಶೋಚ. ೩-೩೩) ; ನೀಲಾಂಜಲನೀಕಾಯದ ಸೌಂದರಾಂಗದ ಕೌಸ್ತುಭ
ಪ್ರಭೆಯಿಂದ ಕಾಂಚನರಥವನೀಡನು ದಾನವಾರಾತಿ (ಕುಮ್ಭಾ. ೪-೫೩) ;
ನೀಲಾಂಜಲನೀಡೆಯಂ ಸಲೆ ಸಾಲಿಟ್ಟಿದುದು ಕದನಕೆಂದಂಥತಮೋ
ಜಾಲಮನಾಲೋಕಿತ ಸುರಪಾಲನ ಮುಕುಟಂ ಬೊಲೆಸೆದುದಾ ರವಿವಿಂಬಂ
(ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೩೩). ನೀಲಾಂಜಲ : ೧. ಎಳವಿಸಿಲೆಳಸಿದ ನೀಲಾಂಜಲ
ಶಿಖರದೊಳಗಿಳಿಸುವೇಳುವಳಿಸಿದ ಮಹಿಮಾಂಜಲಶಿಖರದೊಳಗೆಯೆನೆ ಹರಿಬಳ
ರೆಸೆದರ್ ಪೀತನೀಲಪಟಪರಧಾಸರ್ (ಜಗದ. ೩-೯). ೨. [ಜೈನ]
ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ವರ್ಣದ ಹೆಸರು ; IP ಇದು ರಮ್ಯಕ
ವರ್ಣದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಲವಣಸಮುದ್ರದ ಈಚೆ ಇದೆ : ಬಡಗಣ

ತದಿಂತೋಪಮೇತನೆಯೆಂಬುದು ನೀಲಾಚಲ[ಪಾಶಾಂ. ನೀಲಾಚಲ]ಕ್ಕೆ ತೆಂಕಣದ ಬೆಡಂಗೊಡಂಪ ವಕ್ಕಾರಾದ್ರಿಗೆ ಪಡುವಣದದು ಸುಜನ ನೀಯಮತಗತವಿಕೆಯಂ (ಅದ್ವೈ. ೧-೫೬); 'ಸಕಲವನಚರಣಲಚರಣಂ ಕುಮುದೇಂದೀವರಮಾಳಾನೀಯಮಪ್ಪ ನೀಲಾಚಲಕ್ಕೆ ನೀಲಾಂಗಂ ಪೋದಂ (ಗದಾಯು. ೯-೧ ನ). [ನೀಲ+ಅಚಲ]

ನೀಲಾದ್ರಿ, ನೀಲಾದ್ರಿ (ನಾ). ೧. = ನೀಲಾಚಲ ೧ : ಕಾಲಿಂದಿ ಯನಮರಾಪಗೆ ನೀಲಾದ್ರಿಯನಾ ಹರಾದ್ರಿ . . . ಪೋಲಿರೆ ಕಾಲವ ಮರ್ವರ್ವ ಪರ್ವತುರ್ವೀತಳಮಂ (ತಪ್ಪ. ೪-೧೦೦); ನೀಲಾದ್ರಿಯ ಮಹಿಯರಂ . . . ಬಿಟ್ಟುಲು ಮಹಿಪನ ಕಾಳಿಗಳು ಸೊಗಸು ತಿರ್ಪುವಾ ಬೀದಿಗೊಳ್ (ಮುಕ್ತಾ. ೪-೭೦೬). **ನೀಲಾದ್ರಿ :** ೨. ಕರ್ನಾಟಕದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕಿರುವ ಒಂದು ಬೆಟ್ಟ; ನೀಲಗಿರಿ : ನೀಲಾದ್ರಿ ಪದಿಯ ಪುಟ್ಟಂ ಏಳಂ ಮಲೆ ಕಂಚಿ ತುಳ್ಳ ರಾಜೇಂದ್ರಪುರಂ ಕೋಳಾಲ ಬಯಲುನಾಡನಾಳಾಪದಿ ಕೊಂಡ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ್ದೇವಂ (ಎಚ್. XVI, ಚಕ್ರನಾ. ೭೨-೧೦; 1242). [ನೀಲ+ಅದ್ರಿ]

ನೀಲಾಬ್ಜ, ನೀಲಾಬ್ಜ (ನಾ). = ನೀಲಾಂಬುಜ : ಕಯ್ಯಣ್ಣ ಪಿಂಡಿರ್ ನೀಲಾಬ್ಜ ಪೊಪ್ಪುತಿರೆ (ಮಹಿರ. ದೇ. ೭೨-೨೪); ನೀಲಾಬ್ಜ ತಾವರೆ ನೆರೆದ ನೀರ್ಗೊಪ್ಪಿ . . . ವಿರಾಜಿಪುದು (ಭರಣಿ. ೭೫-೪೫); ನೀಲಾಬ್ಜಂ ನೀರ್ವಟ್ಟನೆ ನೀಲಾಬ್ಜ ಮನದರ್ವ ತಳವ್ ಬಿಟ್ಟೋದರಿ ಕಣ್ಣೋಲಮನ ಮರ್ಚದರ್ ಪಡಾಗೋಲೋ ಪೋಪಂತೆ ಗಗನಮೆಂಬುಬುಧಿಯೋ (ಶಬರಂ. ೧-೪೭). **ನೀಲಾಬ್ಜ :** 'ನೀಲಾಬ್ಜ ವನ' ಪರಾ.

[ನೀಲ+ಅಬ್ಜ]

ನೀಲಾಬ್ಜ (ನಾ). = ನೀಲಮೇಘ : ನೀಲಾಬ್ಜಂ ನೀರ್ವಟ್ಟನೆ ನೀಲಾಬ್ಜ ಮನದರ್ವ ತಳವ್ ಬಿಟ್ಟೋದರಿ ಕಣ್ಣೋಲಮನಮರ್ಚದರ್ ಪಡಾಗೋಲೋ ಪೋಪಂತೆ ಗಗನಮೆಂಬುಬುಧಿಯೋ (ಶಬರಂ. ೧-೪೭).

[ನೀಲ+ಅಬ್ಜ]

ನೀಲಾಭ್ರ, ನೀಲಾಭ್ರ (ನಾ). = ನೀಲಮೇಘ : ನೀಲಾಭ್ರಾಗ್ರದ ಚಂದ್ರಸಂಭವಮಯೂಖಾನೀಕಮತುಳ್ಳಪಟ್ಟಿಲಾವಣ್ಯಮನೀಯುತಂ ಪರವಪೊಲ್ಲಂತಾಮರೂಢಭೂಪಾಲಂಗಳಿಕ್ಕುವ ಜಾಮರದ್ವಿಷಯಂ . . . ಲೋಲಪ್ಪಂಬದಿದರ್ದವು (ಉದ್ಯ. ೨-೬೧). **ನೀಲಾಭ್ರ :** ನೀಲಾಭ್ರ ಮನಂಭಃಕಣಜಾಳವೆ ಬಾಸಣಿಸುನಂತೆ ಶಶಿಮುಖಿಯರ್ ಸ್ವರ್ಗಿಯೊಳಚಳತನೊಜೆಗೆ ಬಾಳೆಗೆ ಸೂಸಕಮನಿಕ್ಕಿದರ್ ಮುದದಿಂದಂ (ಗಿಂಕ. ೧೦-೪೩). [ನೀಲ+ಅಭ್ರ]

ನೀಲಾಮ್ಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ನೀಲಿ ಹೂ ಬಿಡುವ ಗೋರಂಟಿ : "ನೀಲಪಿಟಾಂಡಿ ? — ನೀಲಾಮ್ಲ, ತಿಲಕೇಸಿಕ" (ಓಷಧಿ. ೪೯). [ಸಂ. ನೀಲಾಮ್ಲ]

ನೀಲಾಲಕ, ನೀಲಾಲಕ, ನೀಲಾಲಕ (ನಾ). = ನೀಲಕುಂತಲ : ನೀಲಾಲಕಪ್ರಚಯಂ ಸೂಸಿಲತಾಂಗಲೇಖೆ ಬೆಮರಂ ತಾಳ್ವಿದರ್ವ ಚೀನಾಂ ಚಲಂ ಕುಚದೊತ್ತಂ ನಸು ಜೋಲಲ್ಲ ಕಣ್ಣೆಸೆಯೆ ಬಂದರ್ . . . ಕಾಂತೆ ಯರ್ (ಜಗದಿ. ೧೪-೪೫). 'ನೀಲಾಲಕಿ' ಪರಾ. **ನೀಲಾಲಕ :** ನೊಪಲೋ ನೀಳ್ವಿದ್ ನೀಲಾಲಕಂ ಪಿಸುಹಾದಿತ್ತಸಮಾಪ್ತಸ್ತದ್ವಹಿಯಂ ತತ್ಕಾಮಿನೀರೂಪಕಂ (ಲೀಲಾಪ. ೪-೧೪೬); ಭೃಂಗಕುಲನೀಲಾಲಕಂಗಳ ನಭಂಗಳ ಬೆಳಂಗಿಸುವ ಮಧುರವಣನಂಗಳರುಣಪ್ರವಾಳಂಗಳ ನೊಂಗಳ ಲತಾಂಗಿಯರೆನಿಪ್ಪ ಪಕ್ಕಾಂಗನಾಜನವೆನೆಂದು (ಹಚಕಾ. ೪-೪೦); ನೀಲಾಲಕಬದ್ಧ ಧವಿಲ್ಲುಕೋಧಿತಿ ನೀಲೋತ್ಪಲದಳನೆತ್ತಿ . . . ನೀಲಾಂ ಜಲಿಯನಿಕ್ಕಿದಳು (ನೋಪಕ. ೨೧-೧೬). **ನೀಲಾಲಕ :** ಮೊಗಮಂ ತಾವರೆಗಿತ್ತು ಕಣ್ಣುಲಗಳಂ ನೀಲೋತ್ಪಲಂಗೆತ್ತು . . . ತನ್ಮೃಗ

ಶಾಬಾಕ್ಷಿಯಂತು ಮನ್ಮಥವನಶ್ರೀಗಿತ್ತು ಭೃಂಗಂಗಳೊಲಗಿಸುತಿದರ್ಪು ವೆಂದಿನಂ ಸೊಗಯಿಕುಂ ನೀಲಾಲಕಂ ಕಾಂತೆಯಾ (ಸುಕುಮ. ೯-೯೦); ಕಾಳಮ ಜಲಕಣಂಗಳಂತೆ ನೊಪಲೋಳು ಕುಣವ ನೀಲಾಲಕಂಗಳು (ಬಸರ. ೨-೨೨). [ನೀಲ+ಅಲಕ]

ನೀಲಾಲಕಿ, ನೀಲಾಲಕಿ, ನೀಲಾಲಕಿ (ನಾ). = ನೀಲಕುಂತಲೆ : ಮತ್ತೇಭವಿತ್ತೀಡಿತಂ ಪೆಸರಾಯ್ತುಂತಿದು ನಾಗವರ್ವ ಕವಿಯಂ ವ್ಯಾಲೋಲ ನೀಲಾಲಕಿ [ಪಾಶಾಂ. ನೀಲಾಲಕಿ] (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೭೫). **ನೀಲಾಲಕಿ :** ಬಾಳದೊಳೆಸೆವ ಮುತ್ತಿನ ಬೊಟ್ಟಿ ತಳದಿದ ನೀಲಾಲಕಿಯರೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂಠದಿ. ೬-೧೦೬). **ನೀಲಾಲಕಿ :** ನೀಲಾಲಕಿಯ ಬಂಧುಗಳನೇ ಬರಹೇಳು (ತಮ್ಮಸ್ತೀ. ೨-೧). [ಸಂ. ನೀಲಾಲಕಿ]

ನೀಲಾಲಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಕಣ್ಣು : ಅವಳ ಹಾಲುಗಲ್ಲ ಕರಿಯ ಮುಂಗುರುಳು . . . ಚೈತನ್ಯ ತುಂದಿದ ಆ ನೀಲಾಲಿಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಆನಳ ಸೌಂದರ್ಯಸುಧೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದ್ದವು (ಹಾಡುಹು. ೫). [ನೀಲ+ಅಲಿ]

ನೀಲಾಲು (ನಾ). ಗೆಡ್ಡೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : "ಕೃಷ್ಣಾಲು—ನೀಲಾಲು" (ಓಷಧಿ. ೩೮). [ಸಂ.]

ನೀಲಾವಳಿ (ನಾ). ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರ : ನೀಲಾವಳಿಯು ಸುಟ್ಟುಮಿಂದ್ರನೀಲಪತ್ರಂಗಳಂ ತೊಟ್ಟು . . . ವಸುದೇವಂ ಬರುತಿರೆ (ಬಂಕರಿ. ೧-೪೨ ನ). [ನೀಲ+ಅವಳಿ]

ನೀಲಾಶ್ವ, ನೀಲಾಶ್ವ (ನಾ). = ನೀಲಮಣಿಗಿರಿಕೆ. ೧-೬೭ ನೀಲಾಶ್ವ : ವಾನೇಚರ ಸ್ತೋತ್ರಮುನತುಳನೀಲಾಶ್ವಪಾಂಚಾಳಕಾದರ್ಶನದೊಳ ತಾಳುತ್ತ ಮತ್ತಂ ಸುಬಾವು ಮಹಿಭದ್ವೇಹದೇಶನಮೂಹಂ (ಚಂದ್ರ. ೧-೧೭೬).

[ನೀಲ+ಅಶ್ವ]

ನೀಲಾಲಕ 'ನೀಲಾಲಕ' ನೋ.

ನೀಲಾಲಕಿ 'ನೀಲಾಲಕಿ' ನೋ.

ನೀಲಾಲಕೆ, ನೀಲಾಲಕೆ (ನಾ). = ನೀಲಕುಂತಲೆ : ನೀಲಾಲಕೆಯರಾಗ ನಡೆತಂದು ಕೈಮುಗಿದು ಪ್ರವೀಣಿಯಂಬರಸಾಗಿಹ ಸ್ತೀತೀ ಮಣೆಗೆ ಸಂಭ್ರಮದೊಳಂತೆಂದರು (ಚೈವಿಭಾ. ೧೬-೧). **ನೀಲಾಲಕೆ :** ಆ ಸರಸಿಂಹಮಹೀಶಮನೋನಯನಪ್ರಿಯ ವಿಶೇಷ ನೀಲಾಲಕೆ ಚಂದ್ರಾನೆನೆ ಹಾಕವ್ವೆ ದಲಾ ಹಾನೆಗೆಗ್ಗಲನು ಕುಲದೊಳಂ ಶೀಲದೊಳಂ (ಪಂಪ. ೧-೬೯). [ಸಂ. ನೀಲಾಲಕಾ]

ನೀಲಿ, ನೀಲಿ (ನಾ). ೧. (ನೀಲಿಬಣ್ಣವನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸಲು ಸಹಾಯಕವಾದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ನೀಲಿ, ಕಾಲಾ . . . ದೋಲಾ, ನೀಲಿನೀ-ಈ ೧೧ ನೀಲಿಯ ಗಿಡ" (ನಾಚರಾ. ೧೦೯); ಆಳೆಯೋಳ ಕುದಿಯಿಸು ನೀಲಿಯ ದಳವಂ . . . ಕಾಮಗೆ ದಿವಸತ್ರಯ ದಿನಗ್ಗಲಂ ನಿಂದಪುದೇ (ಅೋಕೋಪ. ೯-೧೨); ಸರಲೆಯಂ ಹಾಲೆಯಂ ಹೀಲೆಯಂ ನೀಲಿಯಂ ತೋರಲೆಯಂ ಹೋಂಗೆಯಂ . . . ಕಾಡೆನೆಂದು (ನಂದಿನಾ. ೧೩-೧೨); ಹಿಂದುಸ್ಥಾನವು ಜಗತ್ತಿನ ನೀಲಿ (Indigo) ಯನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಬಾಲಕೃ. III, ೧೨೫೮). ೨. ಈ ಸಸ್ಯದ ಎಲೆಯಿಂದ ತಯಾರಿಸುವ ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ಪುಡಿ : ನೀರಿಗೆ ಗಂಜಿ ಮತ್ತು ನೀಲಿಯನ್ನು ಬೀಕಾದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬೆರೆಸಿ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಅದ್ದಿ ಹಿಂಡಬೇಕು (ಗೃಹದಿ. ೯೨). ೩. ಶ್ಯಾಮಲಿ ವರ್ಣ : ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ : ನೀಲಿಯ ರಸದೊಳ ಕರದಿಯ ತೋಲಂ ತೊಯ್ದು ಬಿಟ್ಟು ಮಸೋಳದಜೋಳ ಪುದಿದವು (ಕಾಮ್ಯಾಸ. ೭೩೫); 'ನಿನ್ನದತ್ತಂಧಾನ್ಯನಂ ನಿಗ್ಗವನೆಯ ಪಡೆ ಪೂರ್ವಾಚಲಂ ತುಂಗರಂಗಂ ತನಗಾದತ್ತೆಂದಿನಂ ನೀಲಿಯ ಜವನಿಕೆಪೋಲ್ ನಿಂಗಿ ಸಂಧ್ಯಾತಮಂ (ಚಂದ್ರ. ೪-೩೦). ೪. ನೀಲಿವರ್ಣ : ಮೇಲೆ ಸುತ್ತಲಿತ್ತಲುಂ ಕಣ್ ಸೊಗಸಿದುದು

ಅಶಂಕಲಮಂಜರದ ನೀಲಿ, ಕೆಳಗೆ ದೂರದ ನೀರಧಿಯ ಚಿಂಚಲಾಂಜಲ ಮೃದುಲ ನೀಲಿ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೪೦೮-೧೫೩); ಇಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು; ಅಲ್ಲಿ ಹಳದಿ; ಹಸುರು, ಪಚ್ಚೆ, ನೀಲಿ; ಹೊಸತೆ ಬಂತೊ ತಾಯ ಹರಕೆ ಹೂವ ರೂಪ ತಾಳಿ (ಅನಿಕೇ. ೨೦-೧೧). ೫. ಆಕಾಶ; ಗಗನ: ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬೀ ಮೈಯ ಹಕ್ಕಿ . . . ನೀಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿತು ಚಿಕ್ಕ (ಶಿಲಾ. ೬೦-೫). ೬. ನೀಲವರ್ಣದ ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೋರಬೆ ಗಿಡ; ನೀಲಿಸ್ಪಟಿಕ: "ನೀಲಿ, ಝಂಟೀ, ಬಾಣ:—ಈ ೩ ಕರಿಯ ಗೋರಂಬೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೪-೫೩); "ಝಂಟೀ—ನೀಲೀ" (ಒಷಧಿ. ೬೪). ೭. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕರಿಯ ನೋಣ. ೮. ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ. ನೀಲಿ: ೪. ನೀಲಯಾಗಸವರ್ಣದಲ್ಲಿ ರನ್ನ ಗನ್ನದಿಯಂತೆ ತೊಟ್ಟ ನನದೇವತಾಹೃದಯಲೋಚನಮನಲ ಮರೇನ ವಿಸ್ತಾರದಾ ಸ್ಪಟಿಕಸಮಲಸರೋವರಸುಭಗತೀರದಲಿ ತೋರಿಸಿದುದಾ ಮುನಿನೀಲೇಶನಂ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೩೪-೧೪೦).

ನೀಲವ್ವ = ದುರ್ಗಿ; ಕಾಳಿ: (೩). ನೀಲಿ ಕೆಟ್ಟ ಮಾತು = ಅಸಂಭಾವ್ಯವಾದ ಮಾತು; ನಂಬಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಮಾತು: ಬೇರೊಬ್ಬನನ್ನು ಲಗ್ನವಾಗಿ ಹತ್ತಿಂಟು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹಡೆದವಳು, ತನ್ನ ಚೊಚ್ಚಲ ಮಗನನ್ನು ಈ ಮನೆತನದ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ನೀಲಿ ಕೆಟ್ಟ ಮಾತು ಎಂದು ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೦೧). ನೀಲಿ ಕೆಟ್ಟ ಸುದ್ದಿ = ನೀಲಿ ಕೆಟ್ಟ ಮಾತು: ಇಂದು ಅವಳಲ್ಲಾದ ಪರಿವರ್ತನೆ ಕಂಡು ಅದ್ಭುತ ಪವಾದವನ್ನಿಸಿತು. 'ನೀಲಿ ಕೆಟ್ಟ ಸುದ್ದಿ' ಎನ್ನಿಸಿತು (ಬಸವ. ೪೯); ನೀಲಿ ಕೆಟ್ಟ ಸುದ್ದಿಯಂತೆ ಇದೊಂದೇನೋ ಚಮತ್ಕಾರವಾಗಿ ನನಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಪವನೀ. ೧೨೬). ನೀಲಿಮೆಯ್ಯವಂ = ನೀಲವರ್ಣದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು; ರಾಮ: ಬೀಮೆಯ್ಯನೆಳ್ಳತ್ತು ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿರೆ, ನೀಲಿಮೆಯ್ಯವಂ ಕನವರಿಸಿದನಾ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೨೬೩-೨೬೫). ನೀಲಿಹಾಕು = ೧. (ಬಟ್ಟೆಗೆ ಹೊಳವು ಬರಲು) ನೀಲಿಯ ಗಿಡದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಪುಡಿಯನ್ನು ಹಾಕು: ಉಬ್ಬಿಗೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಪಾತ್ರೆ . . . ನೀಲಿಹಾಕುವ ಸಣ್ಣ ಚೀಲಗಳು (ಗೃಹವಿ. ೮೫). ೨. ಮೋಸಮಾಡು; ವಂಚಿಸು: ನಿಮ್ಮ ಮುತ್ತಾತನ ತಲೆಗೆ 'ನೀಲಿಹಾಕಿ' ಶಾಂತಪ್ಪ ನಾಯಕನ ಮುತ್ತಜ್ಜ ಹೊಲ ಮನೆಗಳನ್ನೂ ಹಿಂಚೆಯನ್ನೂ ತನ್ನ ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡನಂತೆ (ಬೆಳುಮ. ೧೧೫). [ಸಂ.]

ನೀಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಗಿಡ. ೨. ಕರಿಯ ಗೋರಬೆಗಿಡ; ನೀಲಿ ಸ್ಪಟಿಕ: "ನೀಲಿಕಂ ಗೋರಬೆಯನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೬-೨೧).

[ಸಂ. ನೀಲಿಕಾ]

ನೀಲಿಕೆ, ನೀಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿ ಗಿಡ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕರಿಯ ಲಕ್ಕಿ ಗಿಡ: "ತೇಫಾಲಿಕಾ, ಸುವಹಾ, ನೀಲಿಕಾ, ನೀರ್ಗಂದೀ—ಕರೀ ಹುಪ್ಪುಗಳಳ್ಳ ಲಕ್ಕಿಲಿ, ಕರೀಲಕ್ಕಿಲಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೨೪). ೩. ಕಣ್ಣಿನ ಒಂದು ರೋಗ. ನೀಲಿಕೆ: ೪. ಶ್ಯಾಮಲ ವರ್ಣ: ರಾಜಹಂಸಗಮನಂ ವಿನಾಸಾಂಬಕಂ ನೀಲಿಕಾವಿಸರತ್ಯಂತಕ ಮೊಪ್ಪೆ ಕಂನೇಜಿಯಂ ಚೆಟ್ಟಿಂ ಧನಂಗೊಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಚೆಟ್ಟಿತ್ತರ ಸದ್ವರಂಗಿ ಫಳಸಲ ಹಸ್ತೋದಕಂ ಮಾಡಿದಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೯೩-೧೦೬; ೨೧೬). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಸಸ್ಯ; ಹಾವಸೆ: "ಶೈವಾಳಂ, ಶೈವಳಂ, ಜಳಶೂಳಂ, ನೀಲಿಕಾ—ಈ ೪ ಪಾಸಸ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩-೬೧). [ಸಂ. ನೀಲಿಕಾ]

ನೀಲಿಗಂಧ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ: "ದಸರಿಗಬ್ಬಳ ನೀಲಿ ಗಂಧ[ಪಾಪಂ. ಗಂಧನೀಲಿ]ಸಂಧ್ಯಾರಾಗ ಕುಸುಮಿಯಾಂಜೆ ದೋರಿಯ

ನಾಗವಟ್ಟಿ ಇಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣಪಟಾ ಮದವಿ ಮಂಜಕ್ಕೆ ದೇವಾಂಗಮೊಂದು ಪಟಿಭೇದಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧-೨೮). [?]

ನೀಲಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. (ದೇಹದ ಮೇಲೆ) ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ನೀಲಿಯ ಕಲೆಯುಂಟಾಗು: ಮೈಗೆ ಪೆಟ್ಟು ಸ್ವಲ್ಪ ತಗುಲಿದರೆ ಮೈಯ ಒಳ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ರಕ್ತಸ್ರಾವವಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನೀಲಿಗಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೪೯). ೨. ಶ್ಯಾಮಲ ವರ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದು: ನೇರಳೆ ಚಗುರನು ಕಿವಿಗಿಟ್ಟು ಬೇಸಾಯದೊಡೆಯನ ಮಗಳಲವಂದು ಓರೆಗೊಟ್ಟು ಕು ನೋಡು ತಿರುವ ಆ ಶ್ಯಾಮಯ ಮುಖಕಾಂತಿ ನೀಲಿಗಟ್ಟುವುದು (ಗಾಥಾಸ. ೪೫-೮೦). [ನೀಲಿ+ಕಟ್ಟು]

ನೀಲಿಗಣ್, ನೀಲಿಗಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ಗುದ್ದೆ ಇರುವ ಕಣ್ಣು: (೩). ೨. = ನೀಲಗಣ್ಣು: ಅಲಿ ನೊಂದುದೋ ಕಣ್ಣು ಬೇನೆಯೋ . . . ನೀಲಿಗಣ್ಣು ಮಾಜವೆಯೋ ಕಣ್ಣುಬಿಲವ್ವೆ ಅರಿಯೋ (ಬಸವ. ೧೮-೬೬). ನೀಲಿಗಣ್ಣು: ೧. ಚಿಂಗೊದಲ, ಮಿರುಮಿರು ಗುವ ನೀಲಿಗಣ್ಣುಗಳ ಸುಂದರ ಪ್ರದಿಯೊಬ್ಬಳು ಅವನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡು ತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೧೮೯). ೨. ಅಳಿಗಣ್ಣು ಪರಿಗಣ್ಣು ಪೊಸ ನೀಲಿ ಗಣ್ಣು ಮೈಲಿಗಣ್ಣು ಸುರವ ನೀಲೊಂದಿದರಿಗಣ್ಣು (ಕುಮಾರ. ೪-೨೪೨). [ನೀಲಿ+ಕಣ್]

ನೀಲಿಗಣ್ಣು 'ನೀಲಿಗಣ್' ನೋ.

ನೀಲಿಗಪ್ಪಡ (ನಾ). ಕಡುನೀಲಿಬಣ್ಣದ ವಸ್ತ್ರ, —ಬಟ್ಟೆ: (೩).

[ನೀಲಿ+ಕಪ್ಪಡ]

ನೀಲಿಗವಾರ್ತೆ (ನಾ). ನೀಲಿ ಕೆಟ್ಟ ಮಾತು; ಸುಳ್ಳು ಸುದ್ದಿ: ನೀಲಿಬೀಲವೆಂಬ ನೀ(?)ರಿಗೆ [ಪಾಪಂ. ನೀಲಗಾಡರ, ನೀಲಗ, ನೀಲಿಗೆ, ನೀವೀಗ]ವಾರ್ತೆಯ ಬೇಳುವೆ ಬಾಲರಾಳಿಯಂತೆ ಅಳಿಗೊಂಡಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೬೪-೩೨೬), "ನೀಲಿಗವಾರ್ತೆ: (= ನೀಲಿ ಕವರ್ತೆ) ಮೋಸ ಮತ್ತು ಸುಲಿಗೆ" (ಅವಚಂ. ಕೋಶ). [?]

ನೀಲಿಗಾಣ, ನೀಲಿಗಾರ್, (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಬಣ್ಣವನ್ನು ತಯಾರಿ ಸುವವನು: (೩). ೨. ನೀಲಿಬಣ್ಣವನ್ನು ಹಾಕುವವನು; ಬಣ್ಣಗಾರ: ಕರಸಣ್ಣಗಳ ನಿಯ್ತು ಜೇಡರಂ ಲಾಡರಂ ಪರಿಮಳದ ಪೂವಿನಾ ಮಾಲಿಗಾಜರ ನೀಲಿಗಾಜರಾ ಪರಮಸಿಗಂ (ಗುರುಚಾ. ೧-೩೪).

ನೀಲಿಗಾರ್: ೨. ನೀಲಿಗಾರರು—ಇವರು ಲಿಂಗವಂತರಾದ್ದರಿಂದ ಇವರ ಆಹಾರ, ಆಚಾರ, ವ್ಯವಹಾರಗಳೆಲ್ಲ ಲಿಂಗವಂತರವೇ ಇರುತ್ತವೆ. ನೂಲಿಗೆ ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣ ಕೊಡುವದೇ ಇವರ ಮುಖ್ಯ ದೋರೆಯು (ಕಥಾಗ. ೧೫೫); ಯಗಕ್ಕೆ ನೀ ಯಗಸ ಹಾಕೋಲ್ಲ ಅಂದರೆ ಮಾಡ ಅಂದ, ನಾ ನೀಲಿಗಾರ (ಚಿಲುಪ್ಪ. ೩೬). [ನೀಲಿ+ಕಾಣ]

ನೀಲಿಗಡ 'ನೀಲಿಯ ಗಿಡು' ನೋ.

ನೀಲಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ನೀಲಿಯ ಗಿಡ: "ನೀಲೀ, ಕಾಲಾ . . . ದೋಲಾ, ನೀಲಿನೀ—೧೧ ನೀಲಿನಿ ಗಿಡ" (ನಾಚರಾ. ೧೦೯).

[ಸಂ. ನೀಲಿನೀ]

ನೀಲಿಬಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಣ್ಣ; ನೀಲವರ್ಣ: ಬಿಳಿಯ ಹಾಗಿದ್ದ ಬೀಜ ಮಾತ್ರ ನೀಲಿಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗುತ್ತದೆ (ಪವನೀ. ೩೦೩); ಈ ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ನೀರನ್ನಲ್ಲಿ ಜಾಲಾಡಿ ಹಿಂಡಿದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಅದ್ದಿ ಮತ್ತೆ ಹಿಂಡಿ ಒಣಗಿಹಾಕಿದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಬಣ್ಣ ಬರುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೪೬). ೨. ನೀಲಿಯ ರಂಗಿನ ಪುಡಿ: ಮೊದಲು ರಾತ್ರಿಗೆ ೧೩ ರೂಪಾಯಿ ಯಷ್ಟು ವಿಕ್ರಯ ಬೆರೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ನೀಲಿಬಣ್ಣವು ಈಗ ಬರೇ ಎಂಟಾಣಿಗೆ ವಿಕ್ರಯವಾಗುತ್ತದೆ (ಬಾಲಸ್ತ. III, ೧೨೫೩).

[ನೀಲಿ+ಬಣ್ಣ]

ನೀಲಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ತಾರೆಮರ ನೀಲಿಮರ ಕಂಚುವಾಳದ ಮರ ಯಾ ಮರಗಳು ಭಯಂಕರಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಉದ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕಬಾರದು (ಸಾಗಂಧಿ. ೪೨೭-೧೧) ; ಗೊಬ್ಬನೇರಳೆ, ನೀಲಿಮರ (ಮೈತ್ರಿ. ೧೩-೨೨೪). [ನೀಲಿ+ಮರ]

ನೀಲಿಮಾತು (ನಾ). (ಆಲಂ) ಸುಳ್ಳು ಮಾತು ; ಜುಸಿನುಡಿ : ನೀಲಿ ಮಾತು ನಿಜವಲ್ಲ (ಗಾದ). [ನೀಲಿ+ಮಾತು]

ನೀಲಿಮೆ (ನಾ). ನೀಲಿಬಣ್ಣ ; ನೀಲವರ್ಣ : ನೆಲವ ಕವಿವೇ ಬಾಹ ನೀಲಿಮೆಯ ತಲದಿ ಸ್ವಪ್ನಿಯಲ್ಲವ ತುಂಬಿ ಹಸಿರಸುವ ನೀಲಿಮೆ ಸದ್ಭಾವ ಕೇಂದ್ರದೊಳು ವಿಶ್ರಾಂತನೆಂತೆ (ಮಲವೇ. ೫೨-೪) ; ನಡುರಾತ್ರಿ ತಾರಾ ಖಚಿತ ನೀಲಿಮೆಯನುಟ್ಟು ನಿಂದತ್ತು. ನೀರವಂ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೦೩-೪೩). [ಸಂ. ನೀಲಿಮೆನ್]

ನೀಲಿಯ ಗಿಡು, ನೀಲಿಗಿಡ (ನಾ). ೧. (ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸಲು ಸಹಾಯಕವಾದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಅಶ್ವಕರ್ಣಾ-ಕರತಾಟಿ, ಮುತ್ತಿ, ಕುದುರೆ, ನೀಲಿಯ ಗಿಡು" (ಒಷಧಿ. ೫). **ನೀಲಿಗಿಡ :** ೧. "ನೀಲಿ . . . ನೀಲಿನೀ-೧೧ ನೀಲಿಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೩) ; ೧೮೯೭ರಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಿಲಿಯ ಎಕ್ರೆ ಜಮೀನುಗಳಲ್ಲಿ ನೀಲಿ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಜಾಲಪ್ರ. III, ೧೨೫೩). [ನೀಲಿ+ಗಿಡು]

ನೀಲಿವಾತೆ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಸುಳ್ಳು ಸುದ್ದಿ, -ವದಂತಿ : (೬). [ನೀಲಿ + ವಾತೆ]

ನೀಲಿಸಮಾಚಾರ (ನಾ). = ನೀಲಿವಾತೆ : ಈ ಹಯಾತ, ಬಸಪ್ಪ, ಇವರ ಗುಂಪಿನವರೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ . . . ಒಂದು ನೀಲಿಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದರು (ಮುಸುಗ. ೯೩). [ನೀಲಿ + ಸಮಾಚಾರ]

ನೀಲಿಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ನೀಲಿಗಿಡದ ಸೊಪ್ಪು, -ಎಲೆ : ಬೆಲ್ಲಗಣಿಕೆಯ ಸೊಪ್ಪು, ನೀಲಿಸೊಪ್ಪು . . . ಯಕ್ಷಿನುಧುಕ, ಇವಿಷ್ಟನು ಸಮಾಂಶ ವಾಗಿ ಕೂಡಿಸಿ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಾಸಿ ಆ ತುಪ್ಪವ ತೊಡೆಯಲು ಬೆಂದ ಹುಣ್ಣು ಮಾಡುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೬೦). [ನೀಲಿ+ಸೊಪ್ಪು]

ನೀಲಿಸ್ಪಟಿಕ (ನಾ). ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ಹೊವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ನೀಲಾಂಬರ. [ನೀಲಿ + ಸ್ಪಟಿಕ]

ನೀಲೀಪಟಿ (ನಾ). = ನೀಲಪಟಿ ೧ : ನೀಲೀಪಟಿಮಂ ದಸನೋಲೈಸೆ ನಿಜಾಂಗಳಾಂತಿ ಕಾಸ್ತುಭುಟಿ ತಳ್ತಾಲಿಂಗಿಸೆ ಮುನಿಯಂ ವಸನೂರಿ ಕಸಪ್ಪೀತವಸನೋಸಿದಿದಿರೈಂ (ಜಗದಿ. ೧೦-೧೧). [ಸಂ.]

ನೀಲೀರಾಗ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಬಣ್ಣ : 'ನೀಲೀರಾಗತೆ' ಪರಾ. ೨. ಸ್ಥಿರವಾದ ಪ್ರೀತಿ ; ಗಾಢವಾದ ಅನುರಾಗ ; ೧೧ ವಿಶ್ವಲಂಭ ಶೃಂಗಾರದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವರಾಗ, ಮಾನ, ಪ್ರವಾಸ, ಕರುಣ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಗಳಿವೆ. ಪೂರ್ವರಾಗವೆಂದರೆ ಕೇಳಿಯೋ ನೋಡಿಯೋ ಪರಸ್ಪರ ಅನುರಕ್ತರಾದ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರು ಸಮಾ ಗಮಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಅನುಭವಿಸುವ ದಶಾವಿಶೇಷ ; ವರಹಾವಸ್ಥೆ. ಪೂರ್ವರಾಗದಲ್ಲಿ ನೀಲೀರಾಗ, ಕುಸುಂಭರಾಗ, ಮಂಜಿಷ್ಠಾ ರಾಗವೆಂದು ಮೂರು ವಿಧಗಳಿವೆ. ನೀಲೀರಾಗ : ಪ್ರೇಮವು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವುದೂ ಇಲ್ಲ, ಅಳಿಸಿ ಹೋಗು ವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಸೀತಾರಾಮರ ಪ್ರಣಯದಂತೆ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರ ವಾಗಿ ನೆಲಸಿರುತ್ತದೆ. ಕುಸುಂಭರಾಗ : ಮೊದಲು ಪ್ರೇಮವು ಅತಿ ಯಾಗಿದ್ದು ಕ್ರಮೇಣ ಅಳಿಸಿ ಹೋಗಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಮಂಜಿಷ್ಠಾ ರಾಗ : ಪ್ರೀತಿಯು ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಅತಿಶಯ ವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ : ಕದದ ಸಲಿಲಂ ತೀವಂದದೆ ತನ್ನಿಂ ತಾನೆ

ತೀವ ದಶವದನಂಗಾದುದು ವೈರಾಗ್ಯಂ ಸೀತೆಯೊಳುದಾತ್ತ ನೋಳು ಪುಟ್ಟ ದಲ್ಲಿ ನೀಲೀರಾಗಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೧೨). ೩. ಅಚಲವಾದ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು : "ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಸ್ನೇಹ ಮಾಡುವನಂ ನೀಲೀರಾಗ ನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೧-೨೧೯). [ಸಂ.]

ನೀಲೀರಾಗತೆ (ನಾ). ನೀಲಿಬಣ್ಣವಾಗುವಿಕೆ : ನೀಲೀರಾಗತೆಯಂ ಹರಿನೀಲಚ್ಚವಿ ಪಡೆಯೆ ಹರಿಗಮೈರಾವತಕುಂಡಾಳಕ್ಕಂ ಬಳಸಿದ ವಿಬುಧಾಳಿ ಗಮಿಂದ್ರಾಣೆಗಂ ಜಿನಾರ್ಥಕನಿಸಿದಂ (ಸಾರ್ವಭ. ೧೪-೩೩). [ಸಂ. ನೀಲೀರಾಗತಾ]

ನೀಲಿ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ನೋಣ. ೨. ನೀಲಿಗಿಡ. ೩. ಕೃಷ್ಣನ ಅಷ್ಟಮಹಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು : ಸತ್ಯಭಾಮೆಯು ನೀಲಿ(ವಾತಾಂ. ನೀಲಾ) ಭದ್ರ ಕಾಳಿಂದಿಯು ಮಿತ್ರವಿಂದಿಯು (ಪರಂವ. ೪-೩೩-೪). [ಸಂ. ನೀಲಾ]

ನೀಲೋತ್ಪಲ, ನೀಲೋತ್ಪಲ (ನಾ). ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ತಾವರೆ ; ಕನ್ನೈದಿಲೆ : "ಕನ್ನೈದಿಲೆನಿಕ್ಕು ಕಪ್ಪೇಣಾರ್ದ ನೈದಿಲೆಗೆ ನೀಲೋತ್ಪಲಂ ಕುಮುದಮೆಂಬಾಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೬) ; ನೀಲೋತ್ಪಲಾಬ್ಜಕರಾಳಿ ಮನೆಂಗೊಳ್ಳುದು (ಅದಿಪ. ೫-೨೯) ; ಮೊಗಮಂ ತಾವರೆಗೆತ್ತು ಕಣ್ಣುಲರ್ಗಳಂ ನೀಲೋತ್ಪಲಂಗೆತ್ತು . . . ಭೃಂಗಂಗಳೋಲಾಗಿ ಸುತ್ತಿ ದ್ವಪುನೆಂದಿನಂ ಸೊಗಯೆಕುಂ ನೀಲಾಳಂ ಕಾಂತೆಯಾ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೯೦) ; ಪದಂ ಚಾರುಕಾಂಚನವರ್ಣಂ ಸ್ವಟಿಕಾಶ್ವವರ್ಣಮುದರಂ ಮಾಣಿಕ್ಯವರ್ಣಂ ಕೊರಲ್ ಪುನೀಲೋತ್ಪಲವರ್ಣವಾಸ್ಯಮೆಸೆದತ್ತು (ಜಗದಿ. ೧-೫೧) ; ಮೈತುಂಬಿ ಬೆಂದಳಿರ ಕೋಮಳತೆವತ್ತೆ ಸದಿದರ್ ನೀಲೋತ್ಪಲನಿಭಾಂಗನಂ ಕುಲದೀಪಹಂದ್ರನಂ . . . ಆಲಿಂಗಿಸುತೆ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೭-೪೪೮). **ನೀಲೋತ್ಪಲ :** "ನೀಲೋತ್ಪಲಂ, ಕುವಳಯಂ-ಈ ೨ ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೧೨-೫೯) ; ಅಂತಃಪುರಕಾಂತೆಯರ ನಗೆಮೊಗದ ನಗೆಗಣ್ಣಳ ಬೆಡಗನೆ ಕಿಜುನೆಗೆ ನಗುವಂತೆ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲ ನುಳ್ಳಲರ್ನ್ ಮಹೋತ್ಪಲ ನೀಲೋತ್ಪಲಂಗಳುಂ (ಅದಿಪ. ೧೧-೫ ಪ). [ನೀಲ+ಉತ್ಪಲ]

ನೀಲೋತ್ಪಲದಳ, ನೀಲೋತ್ಪಲದಳ (ನಾ). ಕನ್ನೈದಿಲೆಯ ದಳ, - ಎಸಳು : ನಂದಗೋಪಂ ನಂದನಮುಖಾರವಿಂದಾವಲೋಕ ನೋತ್ತುಳಂ ಗೋಳುಲಕೆ ಪೋಗಿ ನೀಲೋತ್ಪಲದಳಶ್ಯಾಮನಪ್ಪ ತಾಮರಸ ನೇತ್ರನಂ ನೋಡಿ (ಜಗದಿ. ೩-೨೩ ಪ) ; ನೀಲೋತ್ಪಲದಳನೇತ್ರ . . . ನೀಲಾಂಜಲಿಯನಿಕ್ಕಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೧-೧೬). **ನೀಲೋತ್ಪಲದಳ :** ಅಳಿಕುಳರುಚಿಯಂ ನೀಲೋತ್ಪಲದಳಮಂ ಬೆಂದ್ರದಿಂಬಮಂ ಪೊಂಗಳಸಂ ಗಳ ಚೆಲ್ಲನಿಭಗತಿಯನೀಳ್ಳುಳಿಗೊಣ್ಣುದು ರೂಪು ರೂಪವಿದ್ಯಾಧರಿಯ (ಸಾಹಿ. XX, ೪೯-೩೨ ; ಸು. 1076 ?).

[ನೀಲೋತ್ಪಲ + ದಳ (= ದಲ)]
ನೀಲೋತ್ಪಲಸಖ (ನಾ). ಕನ್ನೈದಿಲೆಯ ಸ್ನೇಹಿತ ; ಚಂದ್ರ : ಪುಳಕತತಿ ತಾಗುವದೊ ನೀಲೋತ್ಪಲ [ಸಾಹಾಂ. ಬಾಲೋತ್ಪಲ] ಸಖಾಂಕ ಕಪರ್ದಿನಿಸುತ ವಿಚಲಿತಮಪ್ಪ ನಿಜಾತ್ಮದಿಂದಾಲಿಂಗಿಸುವ ಪರಿಯೊ (ಬಸಪ. ೩೫-೨೪). [ನೀಲೋತ್ಪಲ + ಸಖ]

ನೀವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಸಿರಿತಾಳೆಯಂಗಳದ ನೆಲ್ಲಿಯ ನೀವ[ಸಾಹಾಂ. ನೀವ]ದ ಸೋಲೆಯಾಲದಿಂ . . . ಕಾರಿರುಳೋಳಿ ಕೊಂಬುಗೊಂಡುದನೆ ಕಜಂಗಿ ಕಬ್ಬಲಿಸುತಾರ್ಪದು ಕಾನನವತ್ತ ನೋಬಿಟ್ಟೊಡಂ (ಶೀಲಾಪ. ೩-೨೬). [ಸಂ.]

ನೀವರಣ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ ; ೧೧ ಇದು ಐದು ಬಗೆ : "ಅಭಿದೈ, ವ್ಯಾಪಾದಪ್ರದೋಷ, ಸ್ತ್ರಾನಮಿದ್ಧಗಳು, ಔದ್ಯುತ್ಯಕೌಕೃತ್ಯ,

ವಿಚಿಕಿತ್ಸೆ (ಮೂಪಾಸೂ. ೨೮).” (ಪ್ರೀತೃ. ೨೪೨) : ಕಾಮು
ಚ್ಯಂದ, ವ್ಯಾಪಾದ, ಸ್ವಾಭಾವದ್ವೈ, ಬೆದ್ದುತ್ಯಕ್ತೃತ್ವ, ವಿಚಿಕಿತ್ಸೆ
ಎಂಬ ಐದು ನೀವರಣಗಳಿಗೆ ‘ಜರದಿ’ಯೆಂಬುದು ಸಂಜ್ಞೆ (ಬುದ್ಧ. ೭೩).

[←ಪಾಲಿ. ನೀವರಣ./ಸಂ. ನಿವಾರಣ]

ನೀವಳಿ ‘ನಿವಾಳಿ’ ನೋ.

ನೀವಳಿಗರೆ (ಕ್ರಿ). ದೃಷ್ಟಿದೋಷಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇಳಿತೆಗೆದ ವಸ್ತು
ವಸ್ತು ಎರಚು,—ಚೆಲ್ಲು : ಹೊರೆಹೊರೆಯು ದಿವ್ಯಾಂಬರವ ವಿಸ್ತರ
ದೋಳಾಂತಾ ವಾರಣಾಸಿಯ ಪುರಕೆ ನಡೆದರದೇನು ವೈಸಿರಿ ಅರಸರೊಂದಾಗಿ
ವರಯುಧಿಸ್ವರನಂಟ್ರಿಗಳ ಕಾತುರದಿನೀಕ್ಷಿಸಲೆಂದೂ ನೀವಳಿಗರೆದು ಚೆಲ್ಲಿ
ದರೈದಿಯಿರೊಳಗಮಲವಸ್ತ್ರಗಳ (ಜನಭಾ. ೧೩-೧೪).

[ನೀವಳಿ (<ನಿವಾಳಿ) + ಕರೆ (<ಕಚ್ಚಿ)]

ನೀವಳಿವಟ್ಟು ‘ನಿವಳಿವಟ್ಟು’ ನೋ.

ನೀವಳಿವಟ್ಟುಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ಸಂಪೂರ್ಣನಾಶಮಾಡು; ನಿರ್ನಾಮ
ಗೊಳಿಸು : ದೇವ ಅನೇಕದೇಶಗಳಂ ನೀವಳಿವಟ್ಟುಂಗಿಯುತ್ತಂ ನೀಳ
ಗಿರವಸರ ವ್ಯಾಳಗಜಂ ಬಂದು ನಮ್ಮ ಪೊಜವೊಲ ಪರಸರದ ಸರೋಜ
ಪಂಡದೊಳ್ ನೀರಾಟಮನಾಡುತ್ತಿರ್ದುದು (ಪುಣ್ಯಸ್ತ. ೭-೫೦ ದ).

[ನೀವಳಿವಟ್ಟು (<ನಿವಳಿವಟ್ಟು) + ಕೆಯಂ]

ನೀವಾಕ (ನಾ). ೧. ಬರಗಾಲದಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಅಧಿಕ
ವಾದ ಬೇಡಿಕೆ; ಧಾನ್ಯದ ಕೊರತೆಯ ನಿಮಿತ್ತ ಕೊಳ್ಳುವವರ
ಪೈಪೋಟಿ : “ನೀವಾಕ-ಧಾನ್ಯಾದಿಗಳ ಅರ್ಥಮಂ ಪಾರ್ವದ; ಮೇಣ
ಧಾನ್ಯವ ಪೊಯುವುದು ಹೆಸರು” (ನಾಚರಾ. ೩). ೨. ಬರ; ಧ್ವಾಮ;
ದುರ್ಭಿಕ್ಷ. [ಸಂ.]

ನೀವಾರ (ನಾ). ತನ್ನಿಂದ ತಾನೆ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಕಾಡುನೆಲ್ಲು; ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬತ್ತ; ಕಾಡುನವಣೆ :
ಏಂತು ಕೊಂಡ ಪದಮಬೀಜೊಳ್ ಕಳಮಪಟ್ಟಕಾವ್ರೀಹಿಯವಯಾವ
ನಾಳಗೋಳೂಮಕಂಗುಸ್ಥಾಮಾಕೋದ್ರವನೀವಾರ . . . ಜೀರಕ
ಧಾನ್ಯಕಾದಿ ವಿವಿಧಧಾನ್ಯಭೇದಗಳುಂ (ಆವಿಷ್ಠ. ೬-೭೨ ದ); ನೀವಾರ
ಪಾಕದಿ ವಿಮುತ ವಾನಸ್ಪತ್ಯರಿಗೆ ಸಚ್ಚರಿತವಹುದು (ತಮ್ಮಶಾಂ. ೨-೩೦); ನೀವಾರದ ಹಿಟ್ಟಿನ ಲಿಂಗವು ಸರ್ವಾರಿಷ್ಟವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸು
ವುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೯೩-೪); ಒಂದು ನವಿಲು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರೆ ಅದಕ್ಕೆ
ನೀವಾರಧಾನ್ಯವನ್ನು ಹಾಕುವವರು ಅಲ್ಲಿಲ್ಲ (ಕೊನಪ್ಪ. ೪೮). [ಸಂ.]

ನೀವಾರಬಲಿ (ನಾ). ಕಾಡುಬತ್ತದ ಅನ್ನದಿಂದ ರಚಿಸಿದ ಬಲಿ :
ದ್ವಾರದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲೆ ನೀನಿರಿಸಿದ ನೀವಾರಬಲಿಯಂ ವಿಲೋಕಿಸಿ
ಮೀರುವ ಮನದಳಲೆಂತು ತಡವೆಂ (ಶಾಕುಂತ. ೫೮ ೯೯).

[ನೀವಾರ + ಬಲಿ]

ನೀವಾಳಿ ‘ನಿವಾಳಿ’ ನೋ.

ನೀವಾಳಿತಿಗೆ ‘ನಿವಾಳಿತಿಗೆ’ ನೋ.

ನೀವಾಳಿಯೆತ್ತು ‘ನಿವಾಳಿಯೆತ್ತು’ ನೋ.

ನೀವಾಳಿಸು ‘ನಿವಾಳಿಸು’ ನೋ.

ನೀವಿ (ನಾ). ೧. ಸೀರೆಯನ್ನು ಉಡುವಾಗ ನಿರಿಗೆಗಳನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸಲು
ಹಾಕುವ ಗಂಟು; ಬಾಳಿಕಾಯಿ; ಕಣಯ : “ನೀವೀ,
ಉಚ್ಚಯು:—ಈ ೨ ಕಣಯುಂ” (ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ. ೯೦-೯೯); ನೀವಿಯನೆಡ
ಗಯ್ಯಿಂದಮೆ ಸಾನಗಿಸುತ್ತಿತ್ತುಳಸಾಧ್ಯಸಂ ಬೆರಸಲ್ವಾ ದೇವಿಯನೇಬದಿ
ರೆನುತುಂ ಭೂವರನೆಲ್ಲಂದೂ ಪೊರ್ದಿ ತಾಂ ಕುಳ್ಳಿದರ್ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೫೯); ಬಿದದೊಯ್ಯನೆ ನೀವಿಯಂ ತೆಜಂದಿರಪುತುಮುಳ್ಳಿ ತೀಡುವುದು
ಕಾಮುಕನಂದದೆ ಪೌರಮಾರುತಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೧೩೨); ಕಟ್ಟುವರ್

ನಿಜಾಳಿಯ ನೀವಿಯೊಳಗೆ ಕೈಗಟ್ಟುವರ್ ಕಂಕಣಗಳನು (ಮೋಹತ. ೨-೨೩);
ನೀವಿಯನೊತ್ತುವ ಪುಷ್ಪಪುತ್ರಕಾವಿರಚನೆಗೆಯ್ಯ ನೀವಿಯರದೇನೆಸದಿ
ದೊಡೊ ಮಂಟಪಾಗ್ರದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೮-೭); ಸೀರೆಯ ನೀವಿಯ ಬಿಚ್ಚಿ
ಲಿಂದಿನಿಯನು ಕಡವರಿಸುವುದನು ಕಂಡೆ (ಗಾಥಾಸ. ೮೮-೫೧). ೨.
ಮೂಲಧನ; ಬಂಡವಾಳ : “ನೀವೀ, ಪರಿಪಣಂ, ಮೂಲಧನಂ—
ಈ ೩ ಬಂಡವಾಳದ ವದಿಸೆ” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೯೭). ೩. ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ
ಒಡ್ಡುವ ವಸ್ತು; ಪಣ : “ನೀವೀ . . . ಪಂದ್ಯಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ವದಿಸೆ”
(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪೨೨). ೪. ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ : ಸಾಧಾ
ರಣವಾಗಿ ಅಧೀನಾಸ ಮತ್ತು ನೀವಿಗಳೆಂಬ ಎರಡು ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೇ
ಸೊಂಟಕ್ಕೊಂದನ್ನೂ ಹೆಗಲಿಗೊಂದನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು
(ಪಾಶಪ. ೪೪). [ಸಂ. ನೀವೀ]

ನೀವಿಬಂಧ (ನಾ). ಕಣಯದ ಗಂಟು : ಉರ್ವೀತಳಮಂ ಜೂದಾದಿ
ಗಿಲ್ಲಂದಿನ ನಿಜಕಬರೀನೀವಿಬಂಧಗಳಂ ದೋರ್ವದಿಂದಂ ತಮ್ಮನಿಂದಂ
ತೆಗೆಯಿಸಿ ನಡೆದಾ ನೀಚನಾ ದ್ರೋಹನ . . . ಆ ಪಾತಕಪರವನದಂ
ನೋಡು ಪಂಕೇಜವಕ್ತ್ರೀ (ಗಮಯು. ೯-೪೫). [ನೀವಿ + ಬಂಧ]

ನೀವೀಬಂಧ (ನಾ). = ನೀವಿಬಂಧ : ಶಿಥಿಲನೀವೀಬಂಧಮಂ
ಕಾಂಚಿಯೊಳ್ ತೆಗೆಯುತ್ತಂ . . . ಬಾಲಿ ಮೆಚ್ಚಿದಳ ಲೀಲಾಪದ
ನ್ಯಾಸಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೪೨). [ಸಂ.]

ನೀವೀಬಂಧನ (ನಾ). = ನೀವಿಬಂಧ : ಅಲಕೋತ್ಸಾರಿಕೇಶ
ಸಂಯಮನನೀವೀಬಂಧನಾವಿಷ್ಣುತಸ್ತಲಿತಂ . . . ಸ್ವಕೀಯಭವನ
ವ್ಯಾಪಾರಚಿಂತಾಂತರಂಗವನೆಲ್ಲಂ ಮುಜಿಯೊ ಕೂಡೆ ನೆರೆದತ್ತಿತ್ತಂ
ಪುರಸ್ಕೇಜನಂ (ಆವಿಷ್ಠ. ೪-೬೦). [ಸಂ.]

ನೀವೀಭರ (ನಾ). = ನೀವಿಬಂಧ : ಜೋಲ್ವಿದ್ ಬಂಬಲ್ಯಾದಿ
ಶಿಥಿಲತೆತ್ತಿದ್ ನೀವೀಭರಂ ಕಣ್ಣೊಳಪನ್ನಂ ಲೀಲೆಯಿಂದುಪ್ಪವದಿಸಿದಳ
ಹೃದ್ಯಾಂಗಿ (ಜಗದಿ. ೨-೭೮); ರತಿರಾಗಂಜಿತ್ತು ಕಾಂತಂ ತೆಗೆದು ಬಿಗಿದು
ತಳ್ಳಿಸೆ ನೀವೀಭರಂ ಜಾಜಿ (ರಾಜಶೇ. ೮-೪೪). [ಸಂ.]

ನೀವು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಮೃದುವಾಗಿ) ಸವರು,—ತೀಡು,—ನೇವರಿಸು :
ಅಗ್ಗ ಪರಸ್ಪನ್ನೈರವಂ . . . ಮಹಾಪ್ರಚಂಡಗಾಂಡೀವಮಂ ಕೊಂಡೇ
ಜಾಸಿ ನೀವಿ ಜೇವೊಡೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೪ ದ); ಪಾವು ಕೊಳೆ ಕರ್ಣ
ಮಲಮಂ ತೀವುಗೆ ಮೇಣ್ ಕೊಯ್ಲು ಕಳೆಗೆ ಹಿಂಡುಗೆ ರಕ್ತಸ್ರಾವಂ
ಮಾಡುಗೆ ಚುರ್ಚುಗೆ ನೀವುಗೆ ವಿಷದರಣಮಲ್ಲೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕದೊಳ್
(ಲೋಕೋಶ. ೧೦-೧೩); ಕರ್ಪವಿಲ್ಲನೆಡಗೆಯ್ಯೊ ಮಂಡಿತಮೆನೆ ಹಿಡಿ
ದಾಹಾ ರತಿಪತಿ ನಾರಿಯನೇವಿ ನೀವಿ ಜೇವೊಡೆವಾಗಳ್ (ಗಿರಕ. ೮-೨೨);
ಮನಸಿಜಾರಾತಿ ಒಯ್ಯನೆ ಬಂದವನಿಯೊಳು ನಿಜತಪ್ಪಸವಪಾತವಾಸನ
ನಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿದಾರ್ತು ಬಿಡೆ ನಿಡುಸುಯಿಲುಗಳು ತಾ ಬೀತೆಡೆಯ ನೀವುತ್ಪ
ನಂಬಿಯ ಮೊಗವನೀಶ್ವರತ (ಬಸವ. ೨೬-೪೨); ನಿಡುಬಿಲ್ಲ ರಥದ
ಮೇಲೂಜು . . . ಹೆದೆಯ ಎಡಗೈಯೊಳೊಜು ನೀವಿ ಜೇವಡೆದನು
ಸಿಡಿಲ ವೀಣೆಯ ಮುಟ್ಟಿದಂತೆ (ಭರಣ. ೨೪-೩೨); ಅವಳ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ
ಕೈಯಿಟ್ಟು ಮೆದುವಾಗಿ ನೀವಿ (ಮಾರ್ಗದ. ೯೧). ೨. ಬರಸು;
ತೆಗೆದು ರಾಕು : ಹಣಯ ಮೇಲಿನ ಬೆವರುಹನಗಳನ್ನು ನೀವಿ
ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಆದಿನಾಥನೆಂದ (ಆಶ್ರಮ. ೯). ೩. ನಾಟು; ನೆಡು :
ಒದೆದು ರಥವನು ಸೂತರಿಡೋಡಿದರು ಚಾಪವನುಳುಂ ಸಮರಭರಿದೆಯ
ನೀವಿತು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೧೩). [ದೇ.|| ತಮಿ. ನೀವು; ಕೊತ. ನಿವ]

ನೀವು (ನಾ). ೧. ಭಾವನೆಯ ಮುಂಚಾಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಭಾಗ;
ಮುಂಜೂರು : “ನೀವುಂ, ಪಳೇಕಂ (ಪಟಲಾಂಕಂ)—ಈ ೨ ಸೂ(ಜು)
ರು” (ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ. ೫೧-೧೪೪). ೨. ಭಾವನೆ; ಸೂರು : (ಕ). [ಸಂ.]

ನೀತಾರ (ನಾ). ೧. ಹೊದಿಕೆ ; ಹಚ್ಚಡ ; ದುಪ್ಪಟೆ. ೨. ಸೊಳ್ಳೆ ಸರದೆ. ೩. ದೇರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬಟ್ಟೆಯ ಗೋಡೆ ; ಕನಾತು. [ಸಂ.] ನೀಸರ (ನಾ). ಕೋಟಿಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು ; ಹುಲಿಮುಖ : "ನೀಸರ [ಪಾಶಾಂ.ನಿಸ್ಸುರ]ವನಲು ಹುಲಿಮುಖಂ" (ಮಂಗಳಾ. ೫೭-೪).

[<ಸಂ. ನೀಸರ]

ನೀಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಚಲಿಸು ; ಈಜು ; ಈಸು : ಈ ಸಂಸಾರದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ನಾನಾವಿಕಾರಕ್ರಮದ ಗುಣದಲ್ಲಿ ನೀರಿನೊಳಗಿದ್ದು ನೀಸುವಂತೆ ಬಂಧಮೋಕ್ಷಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಂದಿತನಲ್ಲದೆ ನಿಂದ ನಿಜೈಕ್ಯಂಗೆ ಹಿಂದು ಮುಂದೆಂಬ ಬಂಧವಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ. ೫೭-೨೯೪) ; ವರ್ತಮಾನದ ಬಡನಡು ತೊಲೆಯನೆ ಕುಚಿಜಫಲಭಾರಮಂ ಕರತಲದೊಳ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಲತಾಂಗಿಗೆ ನೀಸಲ್ ಕಲಿಸಿ ವಿಟಂ ತೂಗುವಂಗಳಂಗೆಯೊಡಂ (ಅನಂಘ. ೭-೭೯) ; ಆ ತುಂಬುವೊಳಗೆ ಇದಿರಾಗಿ ನೀ[ಪಾಶಾಂ. ಈ] ಸುವರುಂಟಿ (ಸಮ್ಯಕ್, ೨-೭೦) ; ಮಹಾಯಾನೆಗಳು ನೀರಿನಾಟಿಕೆ ನಡೆವಂತೆ ತೊಪ್ಪಿಗೆಯ್ದು ತಿಳಿಸಿದ ಹೊಕ್ಕು ನೆಜೆ ನೀಸಿ ತೇಲಿ . . . ದುಡುಮ್ನಿಜಾದಾದಿ ಲಿಲೆ ಮಾಡಿದರು (ಭರಣ. ೬೩-೭೨). ೨. ನಿರ್ವಹಿಸು ; ನಿಭಾಯಿಸು : ದಾಸೋಹವೆಂಬ ಸೇನೆಯ ಬಿಟ್ಟು ನೀಸಲಾಜದ ಕೈಲಾಸವೆಂಬ ಆಸೆ ದೇಡ (ವಚಸಂ. ೧೩೫-೧೩೯) ; ಗಬ್ಬವಂದೆಗಳಲ್ಲಿಗಳ ಹೊಟ್ಟಾಗೆಯ ಹೊತ್ತು ನೀಸುವರೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೩-೧೩) ; ಈ ಸಕಲ ಜಗದ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ ಪ್ರಳಯಂಗಳೈಸು ನನ್ನಾಧೀನವೀ ಭಾರಮಂ ಪೊತ್ತು ನೀಸುವನಾನಲ್ಲದಾರುಂಟು (ಚಿಬ್ಬ. ೧೪-೩) ; ಇಂತು ಮಹಾರಾಜಂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಸುಖಾನುಭವದೊಳಿರೆ ಯುವರಾಜನುಂ ದಿಗ್ವಿಜಯಪ್ರಜಾ ಪಾಲನ ಪ್ಯಾಪಾರಂಗಳನನಾಯಾಸದಿಂ ಪೊತ್ತು ನೀಸುತ್ತೆ (ಚಳವಿ. ೫-೯೭) ; ಬೆಳೆಯುವ ನಾಲ್ಕು ಕಾಳು ರಾಗಿಯಲ್ಲಿ ರೈತರು ಹೇಗೋ ಸಂಸಾರ ನೀಸಿ ಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ (ಬ್ರಹ್ಮಸರ್. ೧೭). ೩. ಅನುಭವಿಸು ; ಅನುಭವಿಸು : ಬಂದುದ ನೀಸದಿದಡೆ ಪೂರ್ವಕರ್ಮವು ತಿಂದಲ್ಲದೆ ಬಿಡದು (ಪುನಾಂ. ೪೦-೧೦೦) ; ಬಾಳನ್ನು ಕಷ್ಟವೋ ನಿಪ್ಪುರವೋ—ನೀಸುವುದು ತಪ್ಪುತ್ತದೆಯೇ ? (ರಾಮಾನ. ೭೪) ; ಹಿಂದು ಬಂಗಾ ನೀಸ್ತಿಲ್ಲ, ಹಿಂದು ಬಡ್ಡು ನಾ ನೀಸ್ತಿಲ್ಲ (ಪುಟ. ೧೬೧). ೪. ತೃಪ್ತಿಸು ; ತಣಿಸು : (೪). 'ಈಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. ೧೧ ಕವಿ. ಮಲ. ನೀಸು ; ತುಳು. ನೀಂದು ; ಕೋತ್. ನೀಂಜ್]

ನೀಹಾರ (ನಾ). ೧. ಮಂಜು ; ಹಿಮ : "ಪ್ರಾಳೇಯಾಃ, ಅವಶ್ಯಾಯಃ . . . ಮಿಹಿಕಾ, ನೀಹಾರಃ—ಈ ಆ ಮಂಜು" (ಹಲಾಯ. ೧೦೭-೨೪) ; ನೀಹಾರಪ್ರಸ್ಥರ್ಥ ಚಂಡಚ್ಚಮರಜಕಲಹಂಸಾಪ್ರದಂ ಚಿಲ್ಲಸ್ತತ್ರೋರಂತಂಭೋದಮಾಗಾದ ತಿಳಿದ ಕೊಳದವೋಲ್ಲೇವ ಸಂದೋಹದಿಂದಂ (ಅದಿಪ. ೧೦-೧೯) ; ತರಳತರತರಂಗಾವರ್ತಗರ್ತನೀಹಾರ ಶೀತರದ ನೀರಂ . . . ತಿವಿತಿಮಿಂಗಳಿತ್ತೊತ್ತರಜಳೂಕವ್ಯಾಳಕೋಳಾ ಹಳಧ್ವಾನವೆರೆ ಜಲನಿಧಿ ಮೆಚಿದುದು (ಹಳಕಾ. ೧-೩೩) ; ಮಂದಾಕಿನೀ ಕ್ಷೀರವಾರಾಕರಪಟೇರಶಾರದನೀರದಹಾರನೀಹಾರ . . . ಗೌರ ಧಿಕ್ಕಾರ ಕೀರ್ತಿಪ್ರಭಾಪೂರ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೫) ; ಸಗುಣಮಯನೀಹಾರದಲಿ ಮುಳುಗಿ ಮಿಂಚುವೆಳಗಿನ ಬಳಕೆಯಲಿ ಮನಮುಂಚಿ ಮೈಗೊಂಡಳು ವಾತುಮಂಚಕರು ನೀವ್ ಪಶುಗಳೆಂದರೆ ಪೇದವೇಕೆ (ಕುಮಾರ. ೬-೨೭) ; ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರಿಯಂ ನೋಡಿದನು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಅಭಾವವನೆ ಚಿಕ್ಕಿದ ವೋಲ್ ನೀಹಾರರಚನಾ ಹೇಮಂತಮಂಜುಕಲೆಯಂ ! (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೯೪-೧೨೪). ೨. ಮಲಮೂತ್ರಗಳ ವಿಸರ್ಜನೆ : ಚತುರ್ದಿನಕಾಲೈಕ ವಾರ ಬದರೇಫಲಮಾತ್ರಾಹಾರರುಂ ವಿಗತನೀಹಾರರುಂ . . . ಅಪ್ಪರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೪೦) ; ಆ ಭೋಗಭೋಮಿಯೊಳ್ ಪಾತ್ರತೃತಿಯದಾನೆ

ಫಲಂಗಳೆಂದೇಕದ್ವಿತ್ರಿಪಲೋಪಮಾಯುಸ್ಕರುಮೇಕ ದ್ವಿತ್ರಿವಿವಾಂತಂ ತಾಮಳಕಾಪ್ತಬದರಮಾತ್ರಾಹಾರರುಂ ವ್ಯಸಗತನೀಹಾರರುಂ . . . ದಂಪತಸ್ವರೂಪದೊ ಪುಟ್ಟ (ಚಂದ್ರ. ೩-೩೩ ವ). [ಸಂ.]

ನೀಹಾರಕ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ಕಾಂತಿಮಯವಾದ ಪ್ರದೇಶ ; ಜ್ಯೋತಿಃಪಟಲ : ಅಂಡ್ರೋಮಿಡದ ೩೬ ನೇಲೆ ಸಣ್ಣದೊಂದು ನಕ್ಷತ್ರದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳದಾಗಿ ಬೆಳ್ಳೆರೆ ಮಂಕಾಗಿರುವ ಬಾಲವೊಂದು ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಜ್ಯೋತಿಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಅಂಡ್ರೋಮಿಡದ ದೀರ್ಘಚಕ್ರವೊಂದಾದ ನೀಹಾರಕ (Nebula) (ಜ್ಯೋತಿರ್. ೩೧) ; ನೀಹಾರಕದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ನೊಡನೆ ನಕ್ಷತ್ರಗಳೂ ಚಲಿಸುವಾಗ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವ ಅನಿಲ - ದೂಳಿನ ಅಗಾಧಮೇಘಗಳ ಮೂಲಕ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಹಾಯುತ್ತವೆ (ಭೂಕುಟ್ಟು. ೫೩). [ಸಂ.]

ನೀಹಾರಕರ (ನಾ). (ಮಂಜಿನಂತೆ) ತಂಪಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು ; ಚಂದ್ರ : ನೀಹಾರಕರನೊಬ್ಬ ಪಶ್ಚಿಮ ಸಾರಲೊಡಂ ಮಗುಟಿ ಮರ್ಬರಪದ್ಧತ್ತಾಗಲ್ (ಲೀಲಾ. ೩-೯) ; ಕಾರುಣ ತರಳತಾರಗೆ ಗೋರಗೆಯೆನೆ ಕುರುಳೊಳಿಸೆಯೆ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮಿಗೆ ನೀಹಾರಕರವನೆ ಮದನಾ ಕಾರಮನೋರಮನುಂಕದೊಳ್. ಕುಳಿದಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೩) ; ರಾಯ ತೊರೆದೊಡನೆ ಶಶಿಯಂ ರೋಹಿಣಿ ಬಳವೊಂದಿದಂತೆ . . . ನೀಹಾರಕರಾಸ್ಯ ಸೇರ್ದೆಯೆನ್ನಯ ಬಳಯಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೯-೧೪೫).

[ನೀಹಾರ + ಕರ]

ನೀಹಾರಕಾಲ (ನಾ). ಹಿಮಗಾಲ ; ಚಳಿಗಾಲ : ಅನುದಿನ ಫಲಾ ಹಾರನೇಮದಿಂ ತನುನ ದಂಡನೆಗೈವ ಸುಕುಮಾರ ನೀಹಾರಕಾಲದೊಳ ಗಿಂತರ್ಪನೊ (ವೆಂಕಾ. ೩-೪-೧೩). [ನೀಹಾರ + ಕಾಲ]

ನೀಹಾರಾಗ (ನಾ). ಹಿಮದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಪರ್ವತ ; ಹಿಮಾಲಯ : ಭಾರವಂ ನೆಲಕಂ ಪಿಂಗಿ ಕೀರ್ತಿಯಿಂದಿಬಿಸಿ ನೀಹಾರಾಗಮಂ ರಾಗಮಂ ಸಲೆ ಮಾಯ್ಯಂ ನಮಗಚ್ಚುತಂ (ಜಗದಿ. ೧೫-೧೬).

[ನೀಹಾರ + ಅಗ]

ನೀಹಾರಿ (ನಾ). (?) : ನೀಹಾರಿಯಾಗಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯದಿಂ ನಯನಾಗಿ ಬೇಡುನುಡಿಯುಳ್ಳತನೇ ಗುಣಜ್ಞಂ ಕಣಾ (ವೀಶ್ವ. ೪-೨೩-೨೩). "ಕಾಂತಿಮಂತ" (ವೀಶ್ವ. ೪೬೪). [?]

ನೀಹಾರಿಕೆ (ನಾ). = ನೀಹಾರಕ ; ಚಂದ್ರ ನಕ್ಷತ್ರ ನೀಹಾರಿಕಾರಜೋ ಮೇಘದನ್ನಿ ಮಂಡಲವೊ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೩೯೯-೧೦೦೩) ; ಅಣುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಅಗಾಧವಾದ ಶಕ್ತಿಯ ಸಂಶೋಧನೆಯಾಗಲೀ ಗ್ರಹ ನಕ್ಷತ್ರ ನೀಹಾರಿಕೆಗಳ ದೂರ, ಗಾತ್ರಗಳ ಆಳತೆ ತೂಕಗಳ ನಿರ್ಣಯಕ ಚರ್ಚೆಗಳಾಗಲೀ ಸಾಹಿತಿ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಮೂರಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಸುಪರ್ಣ. ೨೦೨) ; ಈಚೆಗೆ ರೇಡಿಯೋವಿನಂತೆ ಟೆಲಿವಿಷನ್ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವೂ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದೆ . . . ಗ್ರಹ ತಾರೆ ನೀಹಾರಿಕೆಗಳ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನೂ ಈ ಮೂಲಕ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನ ಅರಂಭವಾಗಿದೆ (ಶ್ವದ. ೫೯) ; ಬದುಗಣೆಗೆ ಕಾಣದೆ ಯಂತ್ರವೃಷ್ಟಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗೋಚರವಾಗಿರುವ ತಾರೆ ನೀಹಾರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಯಂಕರ ಅನಲ ವಿಪ್ರವಗವಾಗುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ಕಾಸೂರು. ೧೩೬). [ಸಂ. ನೀಹಾರಿಕಾ]

ನೀಳ, ನೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉದ್ದವಾಗು ; ನಿಡಿದಾಗು ; ನೀಳವಾಗು : "ನೀಳ — ಪ್ರಸಾರಣ (ಉದ್ದವಾಗು)" (ಶಮಧಾ) ; ವದನಕ್ಕೆನ್ನು ತಳಕ್ಕೆ ನೀಳ್ವ ನೆಗೆಗಣ್ಣಂ ತಾಂ ಗಡಂ ತನ್ನ ನೀಳ್ವ ದಳಂ ಗಳ್ ಗಡ ಪೋಲ್ವೆಯೆಂಬ ಸೇನುಂ ಮಿಕ್ಕೇವದಿಂದಿಕ್ಕ ಮೆಟ್ಟಿದರೇ ಕಾಂತೆಯರೀ ಸರೋರುಹದಲವಾತ್ರಂಗಳಂತಪ್ಪದೆಂಬನೆಂಬನ್ನೆಗಮೇಂ

ಬೆಡಂಗೆಸಿದುದೋ ದೇವಾಂಗನಾನರ್ತನಂ (ಆದಿಪು. ೭-೫೫); ನೀಳ್ವರ್ದ
ಸೆಲಂಗು ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಹಂಸಾನೀಕದಿಂ ಚೆಲ್ವನಾಳ್ವರೆ (ಕಾದಂಪು. ೨೮);
ದಾಂಗುಡಿಯಿಟ್ಟು ಬಾಸೆ ನೀಳ್ವೆಸಿದುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೪-೧೧);
ಭೃಂಗಾವಳಿ ಸುಯ್ಯ ಸಾರ್ವ ತೆಲದಿಂ ಸುಕುಂಗುರುಳ್ಳಾಳೆ ನೀಳ್ವು
(ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೪೮); ನನೆಯಂದಿನ ಪೊದೆಯಂ ಪೂವಿನ ಗೊಂಚಲ್ ನೀಳ್ವ
ಕರ್ಪುವಿಲ್ಲಂ ಸೆಳೆಗೊಂಬನುಕರೆಸಿ ಬಾಲಚೂತಂ ನೆನೆಯಿಸಿದುದು ಚಿತ್ರಭವನ
ಕೀಬಾಳವನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೪೪); ಬೆಳೆದು ಕವಲಿಜಾದು ನೀಳ್ವ
ಪ್ರವಾಳಜಾಕದಂತೆ ಬೆಂಬಳವಿದಿದಳೆ ಕೆಂಡೆಗೆಳಂ . . . ಒಟ್ಟು (ಬಸವ.
೪-೧೦). ೨. ಚಾಚು; ನೀಡು: ತಳೆಗರ್ತ ತೊಂಗರೆಂದಮಲರೋಳಿ
ಗಳ್ಳುಗುಂಪಂತೆ ಕೆಂದಳಂಗಳನುದಿವಕ್ಕಿಗಳ್ ನಿಮಿಡ್ ದಾಂಗುಡಿ
ಯಂತರೆ ನೀಳ್ವ ತೋಳ್ಳುಳುಚ್ಚಲದಲಿ ಗಾನದಂತೆ ಮಣಕಂಕಣನಾದ
ಮೊಜಲ್ವೆ ಸೇಸೆಯಂ ತಳೆದರನಂಗಮಲತಾಂಗಿಯೆಂದು ರಾಗದಿಂ
(ಆದಿಪು. ೪-೫೪); ಬಿತ್ತರದಿಂದನ್ನರ ಸಂಪತ್ತಿನ ವಸ್ತೆಯೆರೆ ನೀಳ್ವ ನಿಡಿ
ದೋಳ್ ಕಿಜಾಯಂದತ್ತಿ ದ ತೋಳೆಂದಿಪ್ಪಂ (ಭರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೮೪);
ಕುಸುಮರಜದ ಕೆಂಪಂ ತಾಳ್ವ ನೀಳ್ವೆಜಾಯಂ ಲಂಘಿಸುವ ತೆರೆಯ
ಜಿಹ್ವಾಡಂಬರಂ ಪೊಣ್ಣ . . . ರಾಕ್ಷಸಿಯ ತೆಜೆದ ಬಾಯಂತಿರ್ದದಾ
ಸದ್ವಸದ್ವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೪೧); ನಿಮಿಡ್‌ಗಂಗೆ ನೀಳ್ವ ಮುಂಗಾಲು
ಡುಗಿ ನಡೆವ ಪಿಂಗಾಲ್ (ಗೀತ. ೧-೪೫); ನೀಳ್ವ ಕುಸುಮಂಜರಿ
ದಂತವಳವಟ್ಟದರ್ಕಜಗುವಳಿಮಾಲೆ ಬರಿಕಯ್ಯವಣಿ ಝಂಕೃತಿಯೆ
ಬೃಂಹಿತಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೩೦). ೩. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹೆಚ್ಚು: ಮುಚೆಗೆ
ವಂದರಂ ಕಾಯದೆ ನೀಳ್ವೊದವಿದ ಜಸಮನುಸಾರ್ಜಿಸದಭಮನದೇತರ್ಕ
ಬಾರ್ತೆ ಜೀವನ್ಮುತಕಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೪೭); ನೀಳ್ವ ಪೊಣ್ಣೆತ್ತುದಯೆ
ಸಮಯದೋಳ್ ತೋಣಸೂರ್ಯಂತುಜಾಲಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೪೨);
ಉದಧಿಯನೆಂದ್ವಿ ದಿಗ್ಗಜಮನೆಯ್ವಿ ಕುಲಾದ್ರಿಯನೆಂದ್ವಿ ನೀಳ್ವು
ನಿಲ್ಲುದು ಜಸಮಿತ್ತರ್ಗಿತ್ತ ಭಸಮೇನಮ ನಿಲ್ಲುದೆ (ಗದಾಯು. ೧-೩೫);
ನಿತಿತಾಸ್ತ್ರಾಘಾತದಿಂ ಸತ್ತ ಭೂಪರ ಪೆಂಡಿರ್ ಬಿಸುಸುಯ್ಯ ನೀಳ್ವ ಶಿಖಿ
ತಂನಂ ಮುಟ್ಟಿ (ಎಳ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೪-೩೫; 1042); ತಾರಕಾಪಥಂ
ಸ್ತುಟಿಯಿಸಿದತ್ತೋ ಪೇಜಿನಿಸಿ ಮಾರ್ಪನಿ ನೀಳ್ವುದು ದಿಕ್ಟಿಂಗ
ಳೋಳ್ (ಪರ್ವಪು. ೩-೪೩); ಕೋಪಂ ನಾಡೆಯುಮೊತ್ತರಿನಿ ನೀಳ್ವು
ನಿಬಿಲೇಕ್ಷಣದೋಳ್ ಕೂಡೆ ಬಳೆಬಳೆದು . . . ಕುದಿದಾಗಳ್ (ಗೀತ.
೮-೪೩). ೪. ದೀರ್ಘವಾಗು: ಕಾರಕಮಂ ಕ್ರಿಯೆಯುಮನಜಾ
ದೋರಂತರೆ ಮುಂ ತಗುಳ್ಳು ಮುಕ್ತಕಪದದೋಳ್ ಸಾರಂ ಪಮಾಸಪದ
ದುಚ್ಚಾರಣೆಯಂ ನೀಳ್ವು ನಿಲೆ ತಗುಳ್ಳುಗೆ ಕೃತಿಯೋಳ್ (ಕವಿರಾ. ೨-೪೭).
೫. ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆ; ಘನತೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ನೀಳ್ವ ಗೂಢಾರ್ಥ
ಪೊಂದುಂಟು ಆಳ್ವನ ಕೂಡೆ ಯೋಜಿಸ ಬಂದಂ (ಭವಚ. ೧೦-೪೩).
೬. ಉದ್ದಮಾಡು; ಎಳೆ: ಅದಟಿನಂ ನೀಳ್ವನಾ ತೇವನಂ ತಾಂ
ಹೆಡೆಯಂ ಬಾಳಂಬರಂ (ಎಳ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೩೮-೩೧; ಸು. 1145).
೭. ಮುನ್ನುಗ್ಗು; ಮುಂಬರಿ: ನೀಳ್ವೊದವಿದುಸ್ತತಮೂರ್ತಿಗ
ಳೊದವಿ ಗದಾಯುದ್ಧದ ಭೀಮ ಭುಜಗಧ್ವಜರುಂ (ಗದಾಯು. ೮-೩);
ಗಾಂಪಿನೀಳನ್ನಪುಪ್ಪದೊಳು ಮೇಳಿಸಿ ನೀಳ್ವದಿದೇಕೆ ಕಂಪಿನೋಳ್
ಪೊಂಪುಬಾಪೋಗತಿರ್ದಮಳವತ್ತಸರೋಜಮೆ ಸಾಲ್ಪಂ (ಭರ್ಮಾಮೃ.
೭-೨೦೧). ೮. ಬಹಳವಾಗು; ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಸುಂದರನಂದನಕ್ಕುಳರೆ
ಮುಂ ತನ್ನರ್ಜಿಗಳ್ ಬಂದು ಮೊಳ್ಳುಳಮೆತ್ತಂ ಸುರಿಯುತ್ತು ಮಿರ್ಪ
ರಸಮಂ ಮುಂ ಪೀರ್ಪಳೊಂಡಂ ಮನಂಗೊಳೆ ಸಪ್ತಾರ್ಜ ಪೊದಬ್ಬು
ನೀಳ್ವೊಸಗಿಯೆಂದಾಪೋಶನಂಗೊಳ್ಳುಪೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩); ಅಕ್ಷಿ
ಪುಟಾಂತರದಿಂದಮೇಕೆ ಪೇಬ್ ಪಸರಿನ ನೀಳ್ವ ಪೊಣ್ಣೆವು ಕಲ್ಪನಿಗಳ್

(ಕಾದಂಪು. ೩೩೧); ನೀಳ್ವರಿಯೆ ಮೇಡ್ ಗೃಹತೋರಣ ಕೇತು
ದೇವತಾವಸಥಮದಗ್ನಿಯಿಲ್ಲದುಯುಕ್ತರೆ . . . ಮುಂಪಜುದಿಂಗಳಿಗ
ಕ್ಕುಮಾವನಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೪೫); ಕೂಡುವ ನಲ್ಲರ ನೀಳ್ವ
ಸೇದೆಯಂ ಸೆಳೆದಲರಲ್ಲಿ ತೀಡುವುದು ಮುಲ್ಲನೆ (ಕಬ್ಬಿ. ೩೩).
೯. ನೀಡು; ಕೊಡು: "ನೀಳ್ವನೆನಲಿತ್ತವಂ" (ಪಂಪಭಾ. ೩೫);
ನೀಳ್ವಂ ಮೂವತ್ತುಕಾಲಂ ಪವನಿಸಿದುಲಿಯಾ ಗೆಜ್ಜೆಯಂ ಕಾಲ್ವೆ
ನಿನ್ನ ಜೇಯನ್ನೀ ಕಾಣ್ವದಾಳೆಯೆ! (ಗೀತ. VII, ಸಮರ್ಪಣ).
೧೦. ಮೇಲಾಗು; ಬೆನ್ನತ್ತವನ್ನು ಪಡೆ: ಎನಗಾಳ್ವಂ ತಾನೆ ನೀಳ್ವಂ
ಕರಿಪತಿತನುಪಂ ನೀಳ್ವನಿಂತೊಪ್ಪೆ ಬಾಳ್ವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮೦); ಸೆಗೆದಯ್
ಲೋಕದ ನೀಳ್ವ ತುತ್ತತುದಿಯಂ ನೀಂ (ಕಮದ. ೬. ೨೨೪). ನೀಳ್ವು:
೩. ದಿಗ್ಗಜವರ್ತಿ x x x ಕಟ್ಟಲು ಕೆತ್ತದುತ್ತುಂಗದಸ್ತ
ವನಾಂತನ್ನಬರಕ್ಕದೋರ್ಪ ನೆವದಿಂ ಕೋದಣ್ಣದತ್ತಣ್ಣ ನೀಳ್ವನ ನೀನ
ಟಾಯೆ ಗಗನಾತ್ಮಕರ x ಸಂಗ್ರಾಮರಂಗಾಗ್ರದೊಳು (ಎಳ. VII,
೩೨ನೂ. ೫೭-೫೧; 1115).

ನೀಳ್ವೆಸಳ್ = ಉದ್ದವಾದ ದಳ, -ಪಳೆ: ನೂಗಂಪಡಂದ
ನೀಳ್ವೆಸಳ್ಳೆನೊಪ್ಪುವ ಸಂಪಗೆಯೆಂದುದ್ವಿಟನರ್ಚಿಸದಂ (ಉದ್ವಡೇ.
೭-೧೪). ನೀಳ್ವೊಡಲ್ = ನಿಡಿದಾದ ದೇಹ, -ಶರೀರ: ನಡೆವಿದುಳದ
ಚಮರದ ನೀಳ್ವೊಡಲೆತ್ತಿದ ಕಿವಿಯ ತಮ್ಮ ಪದರಜಮುಂ ಪಾಯೊಡೆ
ಸಿಲ್ವದತ್ತಗಳ್ ಧೀಂಕಿಡುವುತ್ತು ತನ್ನಗಜವಾಸಹಿಷ್ಟಗಲೆಂಬೋಲ್
(ಕಾಕುಂ. ೪-೮). ನೀಳ್ವೊರಗು = ಮೈಚಾಚಿ ಮಲಗು: ಸುಖಾಸನದ
ಮೂಡಾವೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಂಗಾರಮೃದು ನೀಳ್ವೊರಗಿರುವಳು (ಚಿಟ್ಟ. ೮.
೧೦-೧).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನೀಳ್, ನೀಳ; ಮಲ. ನೀಳು; ತೊದ. ನೀಳ್;

ತೆಲು. ನೀಲಗು]

ನೀಳ್ವೆ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾಗಿರುವಿಕೆ; ನಿಡಿದು; ದೀರ್ಘತೆ:
"ದೀರ್ಘಮಾಯತಂ ನೀಳ್ವೆ ಪೆಸರೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾ. ೧೩೨-೨೪);
ತೋಳ ನೀಳದ ಕೆಂದಳಿರಿಂದಂ ಸಂದಳಿಸರ್ ಮದಾಳಿಯಿಂದೋಳದಿಂ
ಮಳಯಾನಿಳಲಿಲಾಂದೋಳದಿನೊಪ್ಪೆ ಮನೋಭವಂ (ಆದಿಪು. ೩-೩೦);
ಲವಣಜಧಿ ಬಳಸಿದಂತೆ ಬಳಸಿದಗಲಿ ನೀಳದಿಂದದಗ್ರಕನಕಶಾಕದಿಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೪ ರಗಳೆ); ನಾಲ್ಕತ್ತೆಜ್ಜಾವುದದ ನೀಳದ ಮೂವ
ತ್ತಾಜು ಗಾವುದದಗಲದ ದೀಡಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಜಾಣಂಪು. ೪೧); ತದ್ವೈತ್ಯಾಧಮಂ
ನೀಳದಿಂ ಬಿರಿದಂ ಭೂತಗಣಕ್ಕಮಂಡಜಗಣಕ್ಕಂ ಪಚ್ಚುಕೊಟ್ಟಂದದಿಂ
(ಜಗದಿ. ೫-೪೩); ಅಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ನೀಳದ ಬೊಟ್ಟು ಸ್ಪಲ್ಲಲಿ ಅಂದು
ಮೊದಲಾಗಿ ವೈಪ್ಲವರೆಂಬಿಲ್ಲಲಿ (ಕೂಟ. ಪೇ. ೧೧೦-೨೩); ರಸನೆ
ನೀಳ್ವೆ ಸೀಳ್ವುದು ಸುಡಿದಡಿಕಡ ಪಾಪೆಯಂ (ಬಸವ. ೩೫-೪೪).
೨. ವಿಸ್ತಾರ; ಹರವು: ಮೂವತ್ತು ಕಂಠ ನೀಳದ ನಿವೇಶನಂ (ಕೃಷ್ಣ.
೭-೩೪; 1056). ೩. ಎತ್ತರ; ಬೆನ್ನತ್ತ: ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟಿದುಪಜ
ನೀಳಮಂ ಮುಕ್ಕಲೈತ್ತಳ ಮದುಮೆಯಂ . . . ಬೆಸಗೊಂಬವನ ಬೆಳ್ಳನದಂತೆ
(ಭರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೩೩). ೪. ನೇರ (?): ಹಗಜಂಗಳನಿಕ್ಕಿ ಬಿಗಿದಡೆ
ನಾಯ ಬಾಲವದು ಬಳಕ ನೀಳಕೆ ಸಸಿನವುದೆ (ಬಸವ. ೩೦-೪೮).
೫. (?): ಹತ್ತು ನೀಳ ಹದಿನೆಯ್ವು ಕೆಯಿ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೪೩೪,
ಹಾಸಗಲ್. ೧೧೪-೫೩; 7).

ನೀಳಮು = ಉದ್ದವಾದುದು; ನಿಡಿದಾದುದು: ನೀಳದರ ನೆರಳು
ಬೋಳಿಯ ಮಾತೂ ಗಾಳಿಯ ಹಾಗೆ (ಗಾಡ); ನೀಳದರ ಮೇಲೆ ನಿಂತರೆ
ಗಾಳಿಗೆನು? (ಗಾಡ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ನೀಳ]

ನೀಳೆ 'ನೀಲ' ನೋ.

ನೀಳಂಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿಡಿದಾಗಿಸು; ಬೆಳೆಸು; ದೀರ್ಘಗೊಳಿಸು : ಬಿಟ್ಟು ನೆ ಬಿಟ್ಟು ಕಣ್ಣು ನೆರಡುಂ ನೀಳಂಚಿಸುತ್ತೊಡಂಬರದೊಳ್ ನಿಂದು ಗಜಪ್ರಿಯಾಂಬರಚರದ್ ಜೀಯಯ್ಯ ಭಾಷ್ಯೆಂದು ಜೀಂಕರಿಪನ್ನಂ ವನ ದಂತಿ ಪೋವುದು (ಶಾಂತಿ. ೨-೧೧೦). [\leq ನೀಳ + -ಕಸು]

ನೀಳಕಾಯ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಜೇಡ; ಮಹಾಕಾಯ. ೨. ದೊಡ್ಡ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು; ಮಹಾದೇಹವುಳ್ಳವನು; ಅವರು ಯಮದೂತರೆಂತೆ, ನೀಳಕಾಯರೂ, ನೀಳಕಾಯರೂ ಆಗಿದ್ದರು (ಸಾಗರ. ೪). [ನೀಳ + ಕಾಯ]

ನೀಳಕುಂತಳ 'ನೀಲಕುಂತಲ' ನೋ.

ನೀಳಕುರ್ಚಿ (ನಾ). ಒರಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ಉದ್ದ ಕುರ್ಚಿ; ಆರಾಮಕುರ್ಚಿ : ನನ್ನ ಆ ಎರಡು ನೀಳಕುರ್ಚಿ ಮತ್ತು ಬೋಂಡ ಇವುಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ಒಂದೊಂದು ಸಲ ಜ್ಞಾಪಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ (ನಿಬಂಧ. 11, ೧೩೩). [ನೀಳ + ಕುರ್ಚಿ]

ನೀಳಕೆಯ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕೈ : ತೂಲಿ ಇದ ಕೋ ನಿಮತ ಹಾಯ್ಲು ಮೇಲೆ ಬೀಳದ ಹಾಂಗೆ ಲಿಂಗವು ನೀಳಕೆಯ [ಪಾಠಂ. ಕೈ] ಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ಕಲ್ಲು ತೊಲಗಿಸುತ (ಬಸವ. ೫೦-೬೫). [ನೀಳ + ಕೆಯ]

ನೀಳಗಳ 'ನೀಲಗಳ' ನೋ.

ನೀಳಗಿರಿ 'ನೀಲಗಿರಿ' ನೋ.

ನೀಳಘನಾಘನ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಮೋಡ; ನೀಲಮೇಘ : ಪ್ರಭವಂ ನೀಳಘನಾಘನಂ ಸಮವಸ್ತ್ರತುರ್ವೀತಳಂ ಮಿಂಡೆ ಸಪ್ತಭರ್ಮೋರಣ ಮೂರಿಕಲ್ ಸುರಿಪ ಮಂದಾರಪ್ರಸೂನಂಗಳಾಗಭಿರಾಜನ್ನವಮೇಘ ಕಾಲಮನೆ ಬಂದಂ ದೇವದೇವಂ . . . ಕಪಟಿಯುತುಂ ಧರ್ಮಾಮೃತಾ ಸಾರಮಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೫); ನೀಳಘನಾಘನಪ್ರತಿಯಂ ನೆಜೆ ಪೊತ್ತಿರೆ ಮೆಯ್ಯ ಕಪ್ಪು . . . ಕಾರ್ಗಲದ ಮೂಟೆಯಿಂದೆ ತುರಂ ನಡೆತಂದಿದಿ ರಾಗಿ ತಾಗಿದಂ (ಫಣ್ಣಾಸ್ತ. ೫-೪೨). [ನೀಳ (= ನೀಲ) + ಘನಾಘನ]

ನೀಳಚೇಳ 'ನೀಲಚೇಲ' ನೋ.

ನೀಳತೋಳ್, ನೀಳತೋಳು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ತೋಳು; ದೀರ್ಘ ಬಾಹು : ತಂದೆಯನ್ನದೆ ಕಡುಮುಳಿದು ತನ್ನ ನೀಳ ತೋಳಲ [ಪಾಠಂ. ಕೋಳ]ಮದೂಫ ನಿಮಿಡ್ ಕರಾಕಪರಬುವನ್ನೆತ್ತಿ ಲಿಂಗವನಾಳಿಗೊಂಡವನಿಗಳಂ ಕಡಿಮಂಡವಂ ಮಾಡಿ (ಬಸವ. ೫೮-೨೫). ನೀಳತೋಳು : ಅವನು . . . ಸಿಕ್ಕಲ್ಲಿ ನೀಳತೋಳು ಚಾಚುತ್ತಾನೆ (ದೀಪಕ. 11, ೨೨೨). [ನೀಳ + ತೋಳ್]

ನೀಳತೋಳು 'ನೀಳತೋಳ' ನೋ.

ನೀಳನಗ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಬೆಟ್ಟ : ಶರದಭೃಂಗಗಳ ಬಾವ್ರವರಿಸಿ ದುಫವು ನೀಳನಗಮನೆನೆ ಮದಜಳನಿರ್ಬುರವಾರಣದಿಂ ನೋದವುಪರ ಮನೆಯಂ ಬಳಸಿದಾನೆಸಾಲೆಗಳೆಸಗುಂ (ಮಲ್ಲಪ. ೨-೬೫); ನೀಳನಗಮನಿಸಿ ಕಾಂಚನಶೃಂಗ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಜಿನತನುಪ್ರಭೆಯಿಂದಂ ಕೈಳಾಸಮನಿಸಿತೊದ ವಿದ ಪಾಲಿಂ ಜಿನಜನನವನಮೇನಚ್ಚರಿಯೋ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೪-೪೩). [ನೀಳ (= ನೀಲ) + ನಗ]

ನೀಳನಾಲಗೆ, ನೀಳನಾಲಿಗೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ನಾಲಿಗೆ; ಚಾಚಿದ ನಾಲಿಗೆ : ನೀಳನಾಲ [ಪಾಠಂ. ಲಿ]ಗೆಯಿಂದ ಮೂರಿಯು ಮೇಲೆ ತರುಹುತ್ತೊರೆದೊರೆದು ಶಿವನಾಳು ನೋಡುವನು (ಬಸವ. ೧೮-೬೦). ನೀಳನಾಲಿಗೆ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರ ವನ್ನು ನೋಡಿ. [ನೀಳ + ನಾಲಗೆ]

ನೀಳನಾಲಿಗೆ 'ನೀಳನಾಲಗೆ' ನೋ.

ನೀಳನೀರೇಜ (ನಾ). ನೀರೋತ್ಪಲ; ಕನ್ನೈದಿಲೆ : ರಾಜಸುಖದುಫ ವಂದರುಣಪಂಕಜಪಾಂಡುಪಯೋಜನೀಳನೀರೇಜಕದಂಬಕಂಗಳ ಪೊದಯ್ಯಲಿ ವಂಚೆಯ ಮತ್ತಸಟ್ಟಿದೀರಾಣಿಯ ವರ್ಣಸಂಕರತೆಯಿಂದೆ ಕೊಳಂಗಳ ಸಂಗರಾಜನೀ ರಾಜನ ಲೀಲೆಗೆಂದು ರತಿ ತೀವಿದ ಬಣ್ಣವುರಂಗಳಂದದಿಂ (ಜಗದಿ. ೪-೭೫). [ನೀಳ (= ನೀಲ) + ನೀರೇಜ]

ನೀಳಪಟ 'ನೀಲಪಟ' ನೋ.

ನೀಳಪಯಣ (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಪ್ರಯಾಣ : ಅಚ್ಚಯ್ಯ ಬಟ್ಟಿಟ್ಟು ಹುಡುಕ ಹಟ್ಟಿದೆ ಬಾಳ ನೀಳಪಯಣದ ಹಾದಿ (ನಿಲಮು. ೬೬-೧೦). [ನೀಳ + ಪಯಣ]

ನೀಳಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ನಾಮ; ಉರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರ : ದ್ವಿಜರೊಮ್ಮ ಮಹಿದು ನೀಳಬೊಟ್ಟುನಿಟ್ಟರಾದದೆ ಅದಜ ಪಯಲೇ ಅಸಿಯ ಗರಗಸವ ಮಾಡಿ ಸೀಳುವರೆಂದುದು ನೋಡಾ (ಸರ್ವ. ೨೧೦-೯೪೬); ಕೇಳಿಯೊಳು ದ್ವಿಜನೊಮ್ಮ ನೀಳಬೊಟ್ಟು ಮಹಿದು ತಾಳೊಡೆ ಮುಂದೆ ಯಮದೂತರಲ್ಲಿ ಹೋಳಿ ಕಳೆವರ್ತನುವ (ಸಾಸಂಚ. ೨-೧೫೧). [ನೀಳ + ಬೊಟ್ಟು]

ನೀಳಮಣ 'ನೀಲಮಣ' ನೋ.

ನೀಳಮಾರು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಮಾರಿನ ಅಳತೆ : ತೆಂಕಣ ನಿಟ್ಟು ೧ ಕೈ ೩೦೭ ನೀಳಮಾರು ೪೬೨ ತೆನೆಗೂ $\times \times \times$ ಈ ಮೇರೆಗೆ ಅಳತೆಮಾಡಿ ತ್ರಿನಯನೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಮ ಗಾರಿ ಆಗುವಪ್ಪರಲ್ಲಿಯೇ ಚಾಮರಾಜ ಒಡೆಯರವರಿಗೆ ಪಟ್ಟವಾಯಿತು (ಜಾಮಮಂ. ೮೨). [ನೀಳ + ಮಾರು (< ಮಾರ್)]

ನೀಳಮೇಘಶ್ಯಾಮ 'ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮ' ನೋ.

ನೀಳರತ್ನ 'ನೀಲರತ್ನ' ನೋ.

ನೀಳಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು (?) : ನೀಳಲ ಕಂಪ ನೊಟ್ಟು ಸಳನಗಳನ್ನಕ್ಕಿಸಿ ಬಿಕ್ಕುಲಿಕ್ಕುಳಂ ತೂಕಮನೆತ್ತಿ ಮಂಟಪಿದು . . . ತೀಡಿದುದು ಮೂಡಣ ಗಾಳಿ ಹಿಮಪ್ರದೇಶದೊಳ್ (ಲೀಲಾಘ. ೯-೨). [?]

ನೀಳಲಿ (ನಾ). ನೇರವಾಗಿ ಹೋಗುವ (ಶಬ್ದದ) ತರಂಗ, —ಅಲೆ : ಅಲೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಸ್ಪಂದನವು ಯಾವ ದಿಕ್ಕಿನ ಕಡೆಗೆ ಆಗುವುದೋ ಅಲೆಯ ಪ್ರಸಾರವೂ ಅದೇ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಅದೇ ಅಂತಜ ಅಲೆಗಳನ್ನು ನೀಳಲಿ (Longitudinal wave)ಗಳೆಂದೂ . . . ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಭಾತನಿ. ೧೩೩). [ನೀಳ + ಅಲೆ]

ನೀಳಸರೋಜ 'ನೀಲಸರೋಜ' ನೋ.

ನೀಳಸರೋಜಮಾಳೆ (ನಾ). ಕನ್ನೈದಿಲೆಗಳ ಹಾರ; ನೀರೋತ್ಪಲ ಗಳ ಮಾಲೆ : ಜರ್ವಿದ ಕಡೆಗಣ್ಣು ಜರ್ವಗಳೊ ಮೋದಿದ ನೀಳ [ಪಾಠಂ. ಲ]ಸರೋಜಮಾಳೆ [ಪಾಠಂ. ಲೆ]ಯೆಂದುದಿದರ್ ಮದಂಗದೊಳ್ ತೊಡದುಫ ತೋರ್ಪ ದಳಂಗಳೊ ಪೇಬಾಮಾವುದೆಂಬುವನೆನೆ ಕಾದಿ ಮೋದಿದ ವಿನ್ನಾಣಮದಿಲ್ಲಿ ದರಿಲ್ಲ ನಲ್ಲಳಾ (ಅದಿಪ. ೪-೧೦). [ನೀಳಸರೋಜ (= ನೀಲಸರೋಜ) + ಮಾಳೆ (= ಮಾಲೆ)]

ನೀಳಾಗ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಬೆಟ್ಟ : 'ನೀಳಾಗಾಗ್ರ' ಪರಾ. [ನೀಳ (= ನೀಲ) + ಅಗ]

ನೀಳಾಗಾಗ್ರ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿ : ಬರ್ಹ ತಾಂ ನೀಳಾಗಾಗ್ರದ ನರ್ತಪಂತರಿ (ಪ್ರಸ್ತವಂ. ೩-೨೦). [ನೀಳಾಗ + ಅಗ್ರ]

ನೀಳಾಚಳ 'ನೀಲಾಚಲ' ನೋ.

ನೀಳಾಚಳಚೂಳಿಕೆ (ನಾ). — ನೀಳಾಗಾಗ್ರ : ಇದು ಮೇಲ್ಕೊಂಡ ದುಕೂಲಚೇಲಮನೆ ತದ್ವ್ಯಮಧ್ಯಮಾಂತೊತ್ತು ತರ್ಪದು ನೀಳಾಚಳ

ಚೋಕಾಪರಸರಸಂಜಾತಿಯಂ ಕಂಜಕಾಮುದಸೌಗಂಧ್ಯ ಸಮೇತಿಯಂ
ನೀತಿಯಂ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೬).

[ನೀಳಾಚಳ (= ನೀಲಾಚಲ) + ಚೋಕ (= ಚೋಕಿ)]

ನೀಳಾದ್ರಿ 'ನೀಲಾದ್ರಿ' ನೋ.

ನೀಳಾಬ್ಬ 'ನೀಲಾಬ್ಬ' ನೋ.

ನೀಳಾಬ್ಬ ವನ (ನಾ). ಕನ್ನೆ ದಿಲೆಗಳ ಗುಂಪು; ನೀಲೋತ್ಪಲಗಳ
ಸಮೂಹ: ಮುಕುಳಭಾವದೊಳಿಸಂ ಪೊರೆದುದು ನೀಳಾಬ್ಬ ವನಂ
ನೆರೆದುದು ಚಕ್ರಾಪ್ತಯದ್ವಯಂ ದಿನಮುಖದೊಳ (ಚಂದ್ರ. ೮-೧೦೦).

[ನೀಳಾಬ್ಬ (= ನೀಲಾಬ್ಬ) + ವನ]

ನೀಳಾಭ್ರ 'ನೀಲಾಭ್ರ' ನೋ.

ನೀಳಾಭ್ರಜಾಳ (ನಾ). ನೀಲಮೇಘಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು :
ನೀಲಾಚಲಂಗಳ್ಳುಲಸಂಭವನುಂ ಪಿಂಗಿಸಲ್ಪಾಕಲೋಕಾಧಿಪನೊಳ್ಳೀಲೆತ್ತಿ
ಕಾಡಲ್ಪೆರೆದುಮೊ ವದನಾಧೀತಿಯಂ ಮೇಣ್ಣರಣ್ಣೊಕ್ಕುಪುದೋ ನೀರಾ
ಕರಂ ಪೋಮು(ಮು)ನೆನೆ ನೆಗೆದತ್ತಂದು ನೀಳಾಭ್ರಜಾಳಂ (ಮಲ್ಲಪ್ಪ.
೮-೮೨); ನೀಳಾಭ್ರಜಾಳವೊರ್ಮೆಯ ಮೇಳಿಸಿ ಕಜೆಯೆಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೧೩).
[ನೀಳಾಭ್ರ (= ನೀಲಾಭ್ರ) + ಜಾಳ (= ಜಾಲ)]

ನೀಳಾತ್ಮ 'ನೀಲಾತ್ಮ' ನೋ.

ನೀಳಾಳಕ 'ನೀಲಾಲಕ' ನೋ.

ನೀಳಾಳಕಿ 'ನೀಲಾಲಕಿ' ನೋ.

ನೀಳಾಳಕೆ 'ನೀಲಾಳಕೆ' ನೋ.

ನೀಳಿ 'ನೀಲಿ' ನೋ.

ನೀಳಿಕೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾಗಿರುವಿಕೆ; ದೀರ್ಘತೆ: ಶೇಷಕಾಯದ
ನಿಧಿದ ನಿ[ನೀಳಿಕೆಯ ದೀರ್ಘತರಬಾಸವಾಲಂ ಮಿಕ್ಕರೆ . . .
ಮೇಗಣ್ಣ ಜಗಿದು ಪಕ್ಷಂಗಳಿಂದಪ್ಪಳಿಸಿದಂ (ರಾಘ. ೧೪-೧೦).

[ನೀಳ + - ಇಕೆ]

ನೀಳಿಕೆ 'ನೀಲಿಕೆ' ನೋ.

ನೀಳಿತು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದುದು; ದೀರ್ಘವಾದುದು: "ದೀರ್ಘಂ,
ಅಯತಂ—ಈ ೨ ನೀಳಿತು(ಪಾಠಂ. ನೀಳಿತು (ನಿಧಿಮು ?))" (ರಾಘ. ೧೪-೬೬).
[< ನೀಳ]

ನೀಳು 'ನೀಳು' ನೋ.

ನೀಳೇಕ್ಷು (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಕಬ್ಬು; ಕರಿಯ ಕಬ್ಬು: ನನೆ
ಯಂಬಂ ನನೆಮಾಡಿ ಚಾಪಲತೆಯಂ ನೀಳೇಕ್ಷುಗಳ್ಳಿತ್ತು ಕೇತನಮಂ
ಪಾತಿಯೊಳಕ್ಕೆ ತೋಂಬಿಗವನಂಗೈಯ್ದಂಗಳಂ (ಆನಂದ. ೧೦-೨೨).

[ನೀಳು (= ನೀಲ) + ಇಕ್ಷು]

ನೀಳೋತ್ಪಲ 'ನೀಲೋತ್ಪಲ' ನೋ.

ನೀಳೋತ್ಪಲದಳ 'ನೀಲೋತ್ಪಲದಳ' ನೋ.

ನೀಳೋರ್ಮಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಆಲೆ: ಗೋದಾವರೀ
ಸಂಗತ್ಯೋರ್ಜಿತ ವಾರಿಸಾರಯಮುನಾಫೀಳೋರ್ಮಿ ನೀರಂ ಭುಜೋ
ತ್ತಂಗಂಗೀಗರಿಗಂಗೆ ಮಂಗಳ ಮಹಾಶ್ರೀಯಂ ಜಯಶ್ರೀ ಯುಮಂ
(ಪಂಪ. ೧೪-೩೧). [ನೀಳು (= ನೀಲ) + ಊರ್ಮಿ]

ನೀಳುರಿಸು, 'ನೀಲುರಿಸು' ನೋ.

ನೀಳುರಿಸು, 'ನೀಲರಿಸು' ನೋ.

ನೀಳು, ನಿಲಕು, ನಿಲಿಕು, ನಿಲುಕು, ನಿಲುಕು, ನಿಳುಕು (ಕ್ರ).
೧. ಕೈ ಚಾಚಿ ಹಿಡಿ; ಎಟುಕಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ನಡುದೋಳ ನೀಳುಪು
ನೀಳುಲದ್ಧತ ಸಿತಚ್ಚತ್ರಂಗಳಂ (ಮಲ್ಲಪ್ಪ. ೪-೧೩೯): ನನೆಗೊಂಬಂ
ನೀಳು ಚಂದ್ರಾತಪಮ ಪುದಿದಂಬನ್ನೆಗಂ ನೋಡಿ ಚಂದ್ರಾಸನೆ

ಪೂವಂ ಲೀಲೆಯಿಂದಂ ತಿಜಾಯಿ (ಮಲ್ಲಪ್ಪ. ೬-೬೬); ಸ್ವರ್ಗಭಲಮಂ
ಸ್ವಕೀಯ ಭುಜಾಗ್ರದಿ ನೀಳು ತಲೆದುಕೊಂಡಪನೇತಂ ಸಗ್ರಹದಿಂದನೆ
ಗಹನಾಂಶಗತನೆಸದಿರ್ಪನೊಧ್ಯಬಾಹುಮೊಳೊವಂ (ಮಲ್ಲಪ್ಪ. ೬-೯೪).
೨. ದೊರಕು; ಸಿಗು; ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಬರು; ಸಾಧ್ಯವಾಗು :
ಕೋಣೆಯೊಳ್ಳಟ್ಟಿ ನೆಲ್ಲ ನೆಲವಿನೊಳ್ಳೊಸಗಂದಲಂ ಕಂಡು ಕಡೆಗೋಲಂ
ನೆಗು ಕುಟುಕುವಿನಂ ನೀಳುದಿರೆ (ಚಕವಂ. ೬೯-೧೧). ನಿಲಕು : ೨.
ನಾಲಿಗೆಗೆ ನಿಲಕದ ಜಾಗಿದ್ದರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೩೧). ೩. (ಆಲಂ)ನೆನಪಿನ
ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಗು; ಸ್ಮರಣೆಯಾಗು; ಗೊತ್ತಾಗು; ಆರಿವಾಗು :
ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದೆ ಲಪನಚತುಪ್ಪಯ ನುತಿ ಮಾಡಲಜಾಯ ಮಜ್ಜ ಪ
ಕೀರ್ತನೆ ನಿಲಕುವುದೆ (ಮೋಹ. ೪೧-೬೦). ನಿಲಿಕು : ೩. ಕಾಯ
ದಿಂದ ಕಂಡಹೆನೆಂದದೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಹಂಗು . . . ಕಾಬ ಕಾಬಲ್ಲಿ ಕಂಡಹೆ
ನೆಂದದೆ ನಾಡೊರೆ ಹಂಗು ಇವನೆಲ್ಲವನಲ್ಲ ಎಂಬ ನಿಲಿಕಿ ನೋಡಿ ಕಂಡ
(ಆಂಬವ. ೯. ೩೮೧-೧). ೪. ಸೇರು; ತಲಪು: ಜಲಸಂಧಿಯಂ ಪಾಯೊರ್ಪನೆ
ನಿಲಿಕಿ(ಪಾಠಂ. ೩) ದಶಾನನನ ಪೊಬಲನಾ ಲಂಕೆಯನಾಕುಲಮಿಲ್ಲದಿಟ್ಟಾದ
(ದು) ನಿಂದಂ (ಕವಿ. ೩-೧೯೦). ನಿಲುಕು : ೧. ಅಲಿದಂಬುಜವೆಂದು
ವದನಕೆ ನಿಲುಕಿ ತುಂಬಿಗಳೆಂದು ಕುರುಳಿಗಳಿಗೆ ಕೈಗಳ ತೆಪ್ಪಿದರತಿ
ಮುಗಿದೆಯರು ಖಚಿಯರು (ಕುವೆಂಪು. ೧೧-೨೪); ನಿಲುಕಿ ಪೂಗೊಯ್ಯ
ಲರಿತಾಗಿಯರೆ ಬಟ್ಟ ಬಲೊಲೆಗಳಂ ಪೊಜಲಾಜದಸಿಯ ಸೆಳೆನಡುವಿದು
(ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೧೯). ೨. ಕುಂಜರನು ಕೈಯಕ್ಕೆ ನಿಲುಕದೆ ಕಂಜವನವು
(ಕುವೆಂಪು. ೨. ೨೨-೨೩); ತಾಯ್ತಂದೆಗಳ . . . ಕಾಶಿಯೊಳಿರುವದೆ
ಸಂಕಲ್ಪವದು ತಾ ನಿಲುಕದಾದುದು (ತೊರಣ. ೨-೫-೧೬); ನನ್ನ ಅನು
ಭವಕ್ಕೂ ಅರಿವಿಗೂ ನಿಲುಕದೆ ಒಂದೆರಡನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಮಗೆ ತಿಳಿಸಬಹುದು
(ದೇವಸ್ತ. ೨೯); ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದ ದೋಷಗಳಿಗೂ ನಿಲುಕದಂಥ ಪರಮೇ
ಶ್ವರನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೮೯). ೩. ಅಪ್ಪತನುವಿನೊಳಗೆ ಹುದುಗಿರ್ಪ
ಲಿಂಗವ ನಿಲುಕಿ ನೋಡಿಯೆ ಕಂಡನಂದಿಗೆ ಚೌಡಯ್ಯ (ವಚನಂ. ೪-೬);
ಸಿದ್ಧರ ಬಗೆಯೊಳು ನಿಲುಕದವನೆ ಜಯ (ಜಯರ. ೮-೨೧) ನೆನಹು
ನಿಲುಕದ ಸುಖದ ಸುಗ್ಗಿಯಂ ಸವಿದನೀಶನ ಕುಮಾರಂ (ಸಿದ್ಧರ. ೨-೧೬);
ಜನನ ಜರಾಮರಣಂಗಳೆಂಬ ಪೆಸರಿಂದ ಘನತರವಹ ಮೂವು ಪುರವು . . .
ನೆನಹಿಗೆ ನಿಲುಕದಂತಿಹುದು (ಪ್ರಪಂಚಂ. ೩೬); ಒಡಹುಟ್ಟಿದನ ವೇದನೆಯ
ನಿಲುಕಿ ಕಂಡನು ಶಲ್ಯನನುಜನು ಹಿಳುಕುಹಿಳುಕಿನ ಮೇಲೆ ಸಂಧಿಸಿ
ಮುಳಿದನುತ ತಾಗಿದನು ಖತಿಯಲಿ ಪಾರ್ಥನಂದನನ (ಕುವೆಂಪು. ೫-೩೬). ೪. ಕಳೆವರಿದು ಹಿಮಗಿರಿಯ ಮೂಲೆಗೆ ನಿಲುಕಿ ಸಕಲ ಮೈಚ್ಚ
ಭೂಪಾಸಳೆಯ ಭಂಗಿಸಿ ಹೇಣಿಸಿದನೊಂಬಿಗಳಲಾ ಧನವ (ಕುವೆಂಪು. ೬-೬).
೫. ಮುಟ್ಟು; ತಗುಲು; ತಾಗು; ಘರ್ಷಿಸು; ಹಾವಿನಂತೆ
ನಿಲುಕಿದರು ಸೂಕಳನಪೊಲು ಕೋಡೆತ್ತಿ ಹಾಯ್ದಿದರು . . . ಕಡಿತಲೆ
ಗಾಜರುಭಯದಲಿ (ಕುವೆಂಪು. ೪-೬೫); ತರದನಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಮುಸುಪದ
ನಳಿನಕಾನತನಾಗಿ ಸೇನಾಜಲಸಂಧಿಯ ನಿರ್ಘೋಷ ನಿಲುಕಲಜಾಂಡ
ಮಂಡಲವ (ತೊರಣ. ೨-೬-೧೬); ಸುಳಿಸುಳಿದು ಸುಮನೋರಜಂಗಳು
ನಿಲುಕಿ ಗಗನಾಂಗಣಕೆ ಪರಮಂಡಲಿಸಿ ಪವನಾವೇಶದಲಿ ಭೃಂಗಾನುಗತವಾಗಿ
ತೊಳಲುತ್ತಿರಲು (ನಿಭಾ. ೧೦-೬೦-೨೨); ಗಹನವಾದ ಸಮಸ್ಥಿಗಳು
ಸಾಧಾರಣವಾದ ಬುದ್ಧಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸುಳುಕುವುದಿಲ್ಲ (ಯೋಧಪ. ೪೨). ೬.
ಚಾಚು; ನೀಡು: ಬಲಿದ ಪೊನಕೆ ಸಿಲುಕಿ ಮುಂದಕೆ ನಿಲುಕಿ ಮೇಲಣ
ಮುಖದ ಸಾವಿರದಳದ ತಾವರೆ ತಾನಧೋಮುಖವಾಗಿ ಮಿಂಚುತ್ತಿರೆ
(ಬಸಪ್ಪ. ೬-೧೦); ಮುಂದಕೆ ನಿಲುಕಿ ಹೊಯ್ದನು ಗಗನ ಭುವಿಂಡೆ
ಕಲಿ ವಿಧಿಪಣನ (ತೊರಣ. ೬-೧೪-೨೫). ೭. ಮೈಚಾಚಿ ನಿಲ್ಲು;
ಮುಟ್ಟುಂಗಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲು; ತುದಿಗಾಲೂರಿ ನಿಲ್ಲು: ಮೃದಭಕ್ತರೈ

ವರು ತುಳುಕದೇರಿಯ ಮೇಲೆ ನಡೆತರಲು ದೂರದಿಂದ ಕಂಡು ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನಲು
[ಪಾಕಾಂ. ೦೩] ಕೆ ನೋಡಿದಂ ಕಣ್ಣುಚ್ಚಿದ್ (ಸೋಮ. ೨-೪೫); ಬಿಟ್ಟು ನೆ
ಬಿಜಿವುತಂ ತಲೆವಾಗಿಮತ ನಲುಕುತ್ತ ಭರನೆ ತೇಗುತೊಲೆವುತ್ . . .
ಮುಂದುಗಾಜನು ದಸರದೇವನ ಬಳಿವಿದಿದು ಸಾರ್ಥ (೨೫೨. ೩೪-೧೬).
೪. ಎದುರು ನೋಡು ; ಕಾಯಂ ; ನಿರೀಕ್ಷಿಸು : ಇಂದಿಗಿಂದಣೆ
ಗಿಯು ತವಕಿಗಂಗೆಲ್ಲ ಮೇಣ್ ಸಾಕೆಯಂ ನಲುಕಿ ನಿಟ್ಟುಪಂಗೆಲ್ಲ ಕೂಗುತಿದೆ
ಕತ್ತಲೆಯ ಕಾವಲಿನ ಕೋಳಿ (೧೪೫. ೧೧೯-೧೬). ೫. ದೊರೆಕಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳು ; ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ನೀ ನಲುಕಲಳವೇ ಕರ್ಣ ಜಯವತಿ
ಸುಲಭವೇ ಸನ್ನಂದವರಗೆ ಸಾರ್ಥ ಹೇಳು (ಕುಮಾರ. ೧೬-೧೯).
೧೦. ತೊಡಗು ; ಉಪಕ್ರಮಿಸು : ಅಲಭುಬಲ ನೀನೆಂದು ಬಗಿದಿಡೆ
ನನ್ನ ಚತ್ತದಲಿ ತಳವಡದಾದಾದುದು ನಿಯುದ್ದೆ ಕೆ ನಲುಕುವುದು ಬೀಗಲ್ಲವೇ
(ತೊಡಗಾ. ೬-೬-೫೩). ೧೧. "ಕಾಣಿಸು ; ಗೋಚರವಾಗು"
(ಪ್ರಭಾ. ೧). ನಿಲ್ಕು : ೨. ಸಾತ್ವಿಕ ಶಿವಭಕ್ತಿಗಲ್ಲದಭವಂ ಸಮಂತು
ಸಿಲ್ಕುಂ ನಿಲ್ಕುಂ (೧೦೪. ೫-೪೯); ಇದೆ ಹರ್ಯಜೇಂದ್ರಾದಿಗಳ್ಳಿ ನಿಲ್ಕುದ
ವ್ಯಸ್ತು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨-೪೪). ೩. ವ್ಯುದುತಳಕಾಂತಿಯಿಂದ ಮಿತಿರ್ಪ
ಪೂಗುಡಿ ಕೆಂದಳಿದೊಂಗಳಂತೆ ತೋಜಾದೊಡದನೊಲ್ಲದೊಳ್ಳಿಗಳಿಗೇ ನಿಲ್ಕಿ
[ಪಾಕಾಂ. ೪೫] ದೊಡಂತಲಗೊಂಚಲಂತೆ ತೋಜಾದೊಡೆ ನಖಾಂತು
ವಿಂದದುಮನೊಲ್ಲದೆ ಮಾಮರನಲ್ಲದೊಂದು ಮಾಯದ ಮರನೆಂದು
ಸಾರ್ಥಕತಮುಗ್ಧ ಕುಪಾಂತರಮಂ ವನಾಂತದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೦೭). ನಿಳ್ಕು : ೧. "ನಿಳ್ಕು—ಉಪರಿಸ್ತರ್ಪನೆ (ನಿಲುಕಿಸಿಕೊಳ್ಳು)"
(ತಮಭಾ. ೧); ನಿಜಪದಾಂಗುಷ್ಠಾಗ್ರದಿಂದ ನಿಂದು ಕಣ್ಣಿಳ್ ಪೊಳೆಯ ಮಿತಿರ್ಪ
ಕೊಂಬಂ ನಿಳ್ಕು ಪೊಗೊಯ್ದು ಲೋರ್ವಳ್ (ಕಾಪ್ಯಾ. ೬೧೧); ನಡು ಬರ್ವಳ
ಬಳ್ಳಿ ನಿಳ್ಕುಲಾಜಿದ ತಳಿಂ ತುಡುಕುವ ಕಳದಿಯ ಕಳೆಮಂ ಪಿಡಿದಿತ್ತಿದ
ಲೋರ್ವಳಬಲೆ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದಂ (ಲೀಲಾಪ. ೧೩-೭೪); ಮುನಿದು ವಜ್ರನೀರಂ
ಘನೀವದಿನೆಬ್ಬ ವಜ್ರನಿರ್ಭೋಷದವೋಲನಯಪರಂ ಪೊಳೆವನಿಮಿಂಚ
ನಳಿಸಿ ಪೊಯ್ಯಲ್ಕೆ ನಿ[ಪಾಕಾಂ. ೧೬]ಳ್ಕೆದಂ ನೈಪರಸಂ(ಪಾಶ್ವಾ. ೨-೪೧).
೨. ನಿಳ್ಕುಪರಲೊಳ್ಳಿವಜ್ರಕೊಳ್ಳುಪ್ಪುಡೆನಿಪ್ಪ ಮರಲ್ಲ ಪೂಮರಂಗಳೆಲ್ಲ
ವಿದೋಡಂ ಕೆಲದೊಳೊಲ್ಲದೆ ನಲ್ಲಕನುಚ್ಚಿಶಾಖೆಗಾಗಳ್ಳರದಯ್ಯ ನೋರ್ಪಂ
(ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೦೧). ೩. ನೆನೆಪೊಡೆ ನಿಳ್ಕುದೀಕ್ಷಿಪೊಡೆ ಸಿಲ್ಕು . . .
ದಿವ್ಯಲಿಂಗಮಂ ಘನತರಭಕ್ತಿಯಂ ನೆನೆದಭೀಕ್ಷಿಸಿ (ದ್ವಪದ. ೨೩-೨೬);
೩೦ ಎತ್ತಿದ ಭುಜದಿಂದ ನಿಮಿರ್ಪ ದೇಹದಿಂದ ನಿ[ಪಾಕಾಂ. ೧೬]ಳ್ಕದ ಚತಾಪದಮಂ
ಮುಟ್ಟುನೆನೆದೋವದೆ ನಿಮಿದೋರಂತೆ ನಿಂದ ಮಾಳ್ಕೆಯೊಳೆಸೆದಂ
(ತುಳು. ೨-೪೦); ಹೆತ್ತಮ್ಮಯ್ಯನವರಿಗೆ ಓಲೆಯ ಸಂಚು ನಿಳ್ಕದಂತೆ
ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದೂ, ನೀನು ಎಚ್ಚರಿಸಲಿಲ್ಲವೆ? (ಬಿಟ್ಟು. ೧೫-೧೬). ೩. ತೊಳಗುವ ಮೂಳದೀಮುಖಸರೋರುಹಕಾಂತಿಗೆ
ಸೋಲ್ಲ ಚಂದ್ರಮಂಡಳದ ಕಳಂಕಮಂ ಕಳೆದಪಳ್ಳಿಗರೀಲಿಲಿತಾಂಗಿ ನಿಳ್ಕಿ
ತೋಳ್ಳಿಳಿನೆನೆ ಕೂಡೆ ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿ ತೋರ್ಪುವು . . . ಕೇತನಾಳಿಗಲ್
(ಕಾದಂಪು. ೩೦೩); ಮಾಕಾಳಿಯಂತರ್ಪ ನಿಳ್ಕುವಳು ನಾಲಗಿಯಂ
(ಎಕ. 1V, ಹುಣಸೂ. ೧೩೭-೧೮; 1162); ಈ ಭಾನುದಿಂಬಮಂ
ಲೀಲಾಭಸ್ತಿ ಕೆಯೆಂದು ಪೊಯ್ಯಪೊಲ್ ನಿಳ್ಕುವ ಹಸ್ತಾಭೋಗದಿನೆನಿತ್ತ
ಚಲಾಭಂ ತಾನೆನಿಪ ಕುನಲಯುಗೋದೇಭಂ (ಜಗದಿ. ೬-೪೯); ತದಿಯೊ
ಳ್ಳೆಂದು ನಿಳ್ಕಿ ನೀಡಿದ ಮದಗಜದ ಕರದ ಮಾರ್ಪೊಳಪ್ಪು ನಿಜಸ್ತಚ್ಚ ತೆಯಂ
... ಕವನೀಯವಾಗಿಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೨೪ ಪ). ೩. ತನ್ನ ನೆ
ನಿಳ್ಕಿ ನೋಬ್ಬರ ಕಣ್ಣ ಕಣ್ಣೊಳೆಪ್ಪು ತನ್ನಯ ಮೆಯ್ಯ ಬೆಳ್ಳಿನೊಳ್ಳು
ನಿಂದೊಡೆ ವಾಳೆಮಾನ್ ಪೊಳೆಯ ಭಾಕ್ತಿಗೆ ವರ್ಪ ಗಂಗೆನೊಲೊಪ್ಪಿದಂ
ಮುನಿಪುಂಗಳಂ (ಸಂಪಭಾ. ೬-೭). ೧೨. ನೀಳವಾಗು ; ಉದ್ದ

ವಾಗು ; ಚಾಚಿಕೊಳ್ಳು : ಎನಸುಂ ಮುಂದೆ ನಖಾಂತು ನಿಳ್ಕಿ ನೈಪ
ಹಸ್ತಾನ್ವೇಷಣಂಗೆಯ್ಯಪೊಲ್ (ಕಾದಂಪು. ೫೯). ೧೩. ಮಾರು ;
ಅತಿಕ್ರಮಿಸು : ಅರ್ಕಾಶ್ಚಂಗಳಂ ನಿ[ಪಾಕಾಂ. ೧೬]ಳ್ಕಿ ತೊಪ್ಪರದಿಂದ
ಪಾಯ್ವಳವಿದೆ ಕೇಶಿ ಪಂಚಂದಂ ಕಂಸನಾದೇಶದಿಂದ (ಜಗದಿ. ೫-೪೪)
೧೪. (ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ) ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು : ಎಡದಡಿಯ
ಪುಗಿಸುವ ಬಲದಡಿಯಂ ಪೊಜಗಿಡುವ ದಂಡೆಯಂ ನಿ[ಳ್ಕು]ವ ಕೈನಡುಗದೆ
ಗಡೆಯಂ ಬೀಸುವ ಬೆಡಂಗು ರಂಜಿಸು ಭೀಮದಯೋಧನರಾ
(ಗದಾಯು. ೪-೪). [ನೀಳ್ಕು]
ನೀಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್, ನಿರ್ಕುಳಿಗೊಳ್, ನೀರ್ಕುಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ).
೧. ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ನೀರಬಲ್ಲಾಳನರಾತಮಂಡಳಮಂ ನೀಳ್ಕುಳಿ
ಗೊಳ್ಳುದು (ಸೌಖ್ಯ. ೧೯೨೯, ಸವಲಗುಂದ. ೧೯೩-೩೦; 1707).
೨. ಸೆಳೆಯಲ್ಪಡು ; ಆಕರ್ಷಿತವಾಗು : ದೇವಿಯಂ ಬಲವಂದು
ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ನಮಿಸಿ ಬಳಕ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ನಡೆಯಲ್ಕೆ ಹಿಂದುಹಿಂದೆ ಮನಂ
ನೀಳ್ಕು [ಪಾಕಾಂ. ೪೫]ಳಿಗೊಳ್ಳೆಂದುಮಗಲವಣ್ಣ ನ ಕಡೆಗೆ ದೂಳಾಯ್ತು
ದೊಳ್ಳುತ್ತಿ ಪೊರಲ್ಕೆ ಸೀತೆಯ ಕಡೆಗೆ ತೂಗಯ್ಯಲೆಪೊಲಾದನು
(ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೨೯). ನಿರ್ಕುಳಿಗೊಳ್ : ೧. ಸುರಲೋಕ
ಸಂಪದವ ನೆಜೆ ನಿಮಿರ್ಪ ನಿರ್ಕುಳಿಗೊಂಡುದು (ಕೂಟ್ಯಾ. ೬. ೭-೨೫);
ಪೆಂಡವಾಸದ ಮಾತು ನಿರ್ಕುಳಿಗೊಂಡುದಾತನ ಮನವ (ಶಂಕರಾ. ೨-೧೪).
ನೀರ್ಕುಳಿಗೊಳ್ : ೧. ಕುಂದು ಕಳಂಕ ಪೂರ್ವದ ಪೂರ್ವಾಚಂದ್ರ
ನೆಯ್ಯಂದು ನಿಂದಂತೆ ರಾಜಿಸುವ ಕಂದರ್ಪರೂಪನ ಗಾಡಿ ನೀರ್ಕುಳಿ
ಗೊಂಡುದಂದು ಸೌಗಂಧಿಸುತೆಯರ (ನಾಗಕು. ೬-೫೧).
[ನೀಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್]
ನೀಳ್ಕೆಯ್ಯ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉದ್ದಮಾಡು ; ನೀಳವಾಗಿಸು : (೩).
೨. ತಡಮಾಡು : ಅಳ್ಕಿ ಪುಳಂದಂ ಕಾಣುತೆ ತಳ್ಕಿಸಿಯೆಕೊಂಡು
ಕುನಕನೇರಡುಂ ಕಡಿಯಂ ಕಾಳ್ಕಿರ್ಪ ತಗುಲ್ಕ ತೆಪದಿಂದ ನೀಳ್ಕೆಯ್ಯ
[ಪಾಕಾಂ. ೧೬]ಳ್ಕೆನ, ನಿಳ್ಕೆನ, ನಿಳ್ಕೆನ, ನಿಳ್ಕೆನದೆ ನೊಂದು ಬೆಂದು ಬಳಲು
ತ್ತೆಂದಂ (೧೦೪. ೧-೧೦೬). [ನೀಳ್ಕು + ಕೆಯ್ಯ]
ನೀಳ್ಕೊಂಬು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕೊಂಬೆ; ನಿಡಿದಾದ ಟೊಂಗೆ :
ತಾಳೆದೂ ಗೆರುವಲಿಯ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಚುಚ್ಚುವುದು ನೀಳ್ಕೊಂಬಿನಂ ಮಾವು
ಹೂ ಮುಡಿಯುತಿದುದು (ಕಾಲೂರ. ೧೧೩-೨೩೪). [ನೀಳ್ಕು + ಕೊಂಬು]
ನೀಳ್ಕೊಳಿ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಕ್ಷೋಭೆ : ಬಂದೊಬ್ಬನುಸುರಿದಂ ನೀಳ್ಕೊ
ಳಿಯ ಪೊಸನುಡಿಯ ಕಾಳು ಕೊರಗರ್ಗಿ (ಕಾಲೂರ. ೧೦೭-೨೧೪).
[ನೀಳ್ಕು]
ನೀಳ್ಕೆ (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಕಥೆ ; ನೀಳವಾದ ಕತೆ : ಒಂದು
ಪಾರಾಣಿಕ ದೃಶ್ಯವನ್ನು, ನಿತಿಹಾಸಿಕ ನೀಳ್ಕೆತೆಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿ . . .
ವಾಚಕರನ್ನು 'ಬಿತ್ತು'ಗೊಳಿಸಿದೆ . . . ಸಾಹಸವು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನನ್ನ
ವಾಗಿದೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೪). [ನೀಳ್ಕು + ಕತೆ]
ನೀಳ್ಕೆ ಬ್ಬ (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಕಾವ್ಯ ; ನೀಳವಾದ ಕವಿತೆ : ಈ
ನೀಳ್ಕೆಬ್ಬದ ರಸ ತಾನೆಂಥದೊ ರಸಕಜನಕೆ ತುಷ್ಟಿಯ ತರುವಂಥದೊ ?
(ಅಹಲ್ಯೆ. 111, ಅರ್ಪಣೆ). [ನೀಳ್ಕು + ಕಬ್ಬ]
ನೀಳ್ಕೆ ವನ (ನಾ). = ನೀಳ್ಕೆ ಬ್ಬ : ಶ್ರೀಯವರರಿಸಿದ ಚನ್ನದ ಪದಕವು
ನನ್ನ ನೀಳ್ಕೆವನಕೆ ಬಂತು (ಇಂಜನ. ೨೯-೩೨); Waste Land ಎಂಬ
ನೀಳ್ಕೆವನದ ಪ್ರಕಾಶನವು ಅಂಗ್ಲಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಿರಿಯ ಕ್ರಾಂತಿ
ಯನ್ನೇ ಹೂಡಿತು (ಸಪ್ತಕ. ೨೭). [ನೀಳ್ಕು + ಕವನ]
ನೀಳ್ಕೆ ವಿತೆ (ನಾ). = ನೀಳ್ಕೆ ಬ್ಬ : ಈ ನೀಳ್ಕೆವಿತೆಯಲ್ಲಿ ಮಲೆನಾಡಿನ
ಹಳ್ಳಿಯ ಕುಟುಂಬದ ಎರಡು ತಲೆಮಾರಿನ ಜೀವನಚಿತ್ರವೊಂದು ಅಡಕ

ವಾಗಿದೆ (ಕಾಲೂರ. ಮುನ್ನುಡಿ); ಭಾವಗೀತೆ, ಅಪ್ಪಪಟ್ಟಿ, ನೀಳ್ಕೆವಿತ್
... ಎಲ್ಲವೂ ಇಂದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿವೆ (ಸದ್ಯಕಾ. ೨೪).

[ನೀಳ್ + ಕವಿತೆ]

ನೀಳ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ಕೈ. ೨. ದೊಡ್ಡ ಭಾರಗಳನ್ನು
ಎತ್ತಿ, ಬೇಕಾದ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸುವ ದೊಡ್ಡ ಯಂತ್ರ; ಎತ್ತು
ಯಂತ್ರ; ೩ ಉಂಟ ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲಿನ ಅನೇಕ ಗುಡ್ಡಗಳ ತುದಿ
ಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾದ ಕೊತ್ತಳಗಳು, ನೀಳ್ಕೆ (Crane) ಮೊದಲಾದವನ್ನು
ಕಂಡು ಅವು ಕಟ್ಟಿದಲ್ಲಿನ ಗಣಕರಬೇಕೆಂಬ ನೆನಪೂ ಆಯಿತು (ಅಪ್ಪಪಟ್ಟಿ.
೧೦೬); ಇವನ್ನು ಸದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಿ, ಮೇಲಿಂದ ನೀಳ್ಕೆಗಳ (Cranes)
ಬಲದಿಂದ, ಬಲವಾದ ಕೊಡತೆಯನ್ನು ಇಳಿಸಿ, ಸ್ತಂಭವನ್ನು ಹೊಡೆಯಲು
ಮರು (ಬಾಲಪ್ಪ. ೧, ೧೭೫). [ನೀಳ್ + ಕೈ (< ಕೈಯ್)]

ನೀಳ್ಕೆಟೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಹುರಿ: ನೀಳ್ಕೆಟೆಯು ನೀಳ್ಕೆಗಡ್ಡೆ ಹುರಿ
ಹುದ್ದೆ ಗೊರವ (ತುಂಗಭ. ೪೧). [ನೀಳ್ + ಹುರಿ]

ನೀಳ್ಕೆನಿ (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಸ್ವರ, -ಧ್ವನಿ: ಹಾಡಿನ ನುಣ್ಣು
ಯತ್ನ, ಗೋಳಿನ ನೀಳ್ಕೆನಿಯತ್ನ (ಪಾಂಚಜ. ೬೭-೧೪); ಕಿವಿಗೆ ಬಂದುದು
ಗೋಳು ನೀಳ್ಕೆನಿ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೦೩-೧೦೪). [ನೀಳ್ + ಹುರಿ]

ನೀಳ್ಕೋಳು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ತೋಳು: ಅವಳ ಬೆಳ್ಳನೆಯ
ನೀಳ್ಕೋಳುಗಳು ... ಸಾಂಕಟವಾದ ಕುಟುಂಬ ಮೂಗುಗಳು-ಪ್ರತಿ
ಯೋನೂ ಸುಂದರವಾಗಿದ್ದವು (ಪುನರು. ೨೬೮).

[ನೀಳ್ + ತೋಳು (< ತೋಳ್)]

ನೀಳ್ಕು (ನಾ). ೧. ಉದ್ದ; ದೀರ್ಘತೆ: ನೀಳ್ಕೆ: ನೀಳ್ಕುಂ ಬೆಳ್ಳುಮಂ
ತಾಳ್ಕು ... ಶೌಚಾಂಜನೆಯನ ಕಣ್ಣಳೆಂಬರಲಂಬುಗಳ ಗಣಕಾಜನಂ
ಗಳೆರ್ದೆಯಂ ನಟ್ಟು ಕೆಂಕಮಾದಂತಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೯೮):
ಅದ್ವಿತೀಯ ತಲೆಯೊಳ್ಳಿ ವಾರಾಸಿಯ ಕೆಯ್ಯನೆ ರಯ್ಯಮಾದುದಾ ನದಿ
ನೀಳ್ಕು (ಅರ್ಧಸೇ. ೨-೬೪); ಕೆಂದರ ಪಕ್ಕರಕ್ಕಿಗಳೆಂಬದೊಡೆನ
ಪಲ್ಲಣಂಗಳ ಸೊಂಪುಂ ಸಂದಿಸೆ ನೀಳ್ಕುಂ ನಡೆದುದು ಸಂದರಗಿಳಿಯೆಂಬ
ಕುದುರೆಗಳ ಹುರಿವೆತ್ತಂ (ಕವ್ಯಕಾ. ೨೧೨); ಇದು ಚಿತ್ರಂ ಮೃದುಪಾದ
ಪಲ್ಲವದ ಮೆಲ್ಲುಂ ನೋಡುತೊಡೀ ಕೇಶವಾಶದ ನೀಳ್ಕುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು.
೮-೨೮೭). ೨. ಟಿನ್ನೆತೈ; ಎತ್ತರ: ನೀಳ್ಕುಂದಮೆತ್ತಂ ಮುಗಿಲಂ
ಪೊತ್ತಿರ್ಪ ಕೂಟಪ್ರಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೮೨); ಅಗಸಮನಣೆ ಕೋಡುಂ
ಗಲ್ಲಿಂ ನೀಳ್ಕುಂ ತಳೆದಾ ಬಿಟ್ಟದ ತಾಲ್ಪುದಿದ ಬಸಂಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಡಂ ಬಿಟ್ಟಂ
(ಕವ್ಯಕಾ. ೨೩೬). ೩. ವಿಸ್ತಾರ: ಹರವು: ಎಡೆಬಿಡದೆ ದುಃಖಂ
ಳೊತ್ತುತರೆ ಬಾಬಿ ನೀಳ್ಕುನ್ ಬಯಸಿ ತಾಳ್ಕುನ್ ಅಂಜುಕುಳಿ
(ಅಶ್ವತಾ. ೬-೨). [ನೀಳ್ + ತೈ]

ನೀಳ್ಕುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಉದ್ದವಾಗು; ನೀಳವಾಗು; ದೀರ್ಘವಾಗು:
ಬೆಳ್ಳಿಬಿಡ ಬಣ್ಣಂಗಳೊಳೊಕ್ಕಳವಟ್ಟಿರೆಯಪಾನದಿಂ ಸ್ತುನ(ಸ್ತುನೆ)ವರೆಗಂ
ನೀಳ್ಕುವಡೆನದು ತೋಜಿಯುಮೊಕ್ಕುಂ ಶುಭಪ್ರೋಫುಟಾತಮನೆ
ಪಸರ್ವದಗುಂ (ಅಶ್ವತಾ. ೬-೨). [ನೀಳ್ಕು + ವಡೆ]

ನೀಳ್ಕುವೆಜು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉದ್ದವಾಗು; ದೀರ್ಘವಾಗು: ನಿಜುಬಿಡಿ
ನೀಳ್ಕುವೆತ್ತ ನಗೆಗಣ್ ಬೆಳಗೊಂಪಿನ ಸೊಂಪನಾಳ್ಕು ಬಾಯ್ಕಿಜ್ಜಿ (ರಮದ.
೬೫ ಪ್ರವೀಣ). ೨. ಎತ್ತರವಾಗು: ಉನ್ನತವಾಗು: ನೀಳ್ಕುವೆತ್ತ
ಪೂವಿನ ಪೂಸ ಬಿಳ್ಳೆಯಂ ಮಿಳಿರೆ ... ನಡೆತಂದುನಂದು ಪೂಸಮಾನ
ಪುಗ್ಗಡದಗ್ಗದಾನೆಗಳ (ಕವ್ಯಕಾ. ೨೧೧). [ನೀಳ್ಕು + ವೆಜು]

ನೀಳ್ಕೊಕ್ಕು (ನಾ). ಬಹಳ ಹೊತ್ತು: ದೀರ್ಘಕಾಲ: 'ನಂಬಿದರ'
ನೀಳ್ಕೊಕ್ಕು ಮಿದುಕದಿರೆ ಸತ್ತುದಂ (ಕಾಲೂರ. ೮೭-೧೬೬).

[ನೀಳ್ + ಕೊಕ್ಕು (< ಕೊಕ್ಕು)]

ನೀಳ್ಕುತ್ತು (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಮುತ್ತು: ಬಹುಕಾಲ
ಮುಪ್ಪಾಗಿರುವಿಕೆ: ಇದ ಕೇಳಿ ಬಹುಕದವೇ! ನೀಳ್ಕುತ್ತುನೆಯ್ಯ
ದವೇ! ಅಳಿ, ಪಾರಸಿಕರೆ, ಅಳಿ! ಕಣ್ಣೀರ ಸುರಿಸಿ! (ಪಾರಸಿ. ೧೨-೨೬೬).

[ನೀಳ್ + ಮುತ್ತು]

ನೀಜಾ (ಕ್ರಿ). ತಿನ್ನು; ಮೆಲ್ಲು: ಸಿಂಹದ ಮೂಲೆಯಿಂದೆನ ದಾಡಿಸು
ಬೀಜಸಮಾಜವೆಂದು ಸೌಂದರ ದಿಶಕಾಂಡವೆಂದು ಸಲವಿಂದಳಿಯುಂ
ಗಿಳಿಯುಂ ಮರಾಳಮುಂ ಪಜಾಮುಜಾಯಾದಿ ವಾಸದ ಪೀರದೆ ನೀಜದೆ
ಮಾಣ್ಣ ಪಟ್ಟಿಯೊಳ್ಳರಲ ತೊಳಪ್ಪ ಮಾರಣದ ಮುಕ್ತಿನ ಲಂಬಣಮಿಲ್ಲ
ದಿವ್ಯಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೮).

[IP ಇದು 'ತೀಜು' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದೆ?]

ನೀಜ, ನೀರೆ (ನಾ). ೧. ಸುಂದರ; ಚೆಲುವ; ಸೊಬಗ: "ನೀಜ
ರೋಳು ಗಾಡಿಕಾಣಾರ" (ಕರ್ಣಾಟ. ೪೦); ತರೋಳು ನೀನೆ ಬೆಡಗನ್ನೆ
ನೆನೆಗಳೊಳ್ ನೀಂ ನೀಜ [ಪಾಣಂ. ಬೆಲ್ಲ]ನೈ ಪುಪ್ಪಸಂಕುಳದೊಳ್
ನೀನೆ ವಿಲಾಸಿಯು (ಅರಿಶ. ೧೧-೯೬); ಮೂಲಪೂವಂ ನೆಗಿ
ಸೊಗಡುಕುಂ ನೀಜರೋಳು ಪುಪ್ಪಚಾಪಂ ಗುಡಿಯೇಸಂ ತೋಜಲಂಬಂ
ಪೊದೆಗೆಡೆಜುದವೋಳು ಪುಪ್ಪರಾವೀಕದಂಬಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೦);
ನೀಜರ್ ಪಲರಲಪುಂಭುಜರ್ ಭೂಪಪುತ್ರ್ಕಳೊಂ ಸನ್ಮೂರ್ತ ಕೊಡೆ
ಬಂದೊಂದಿರೆ (ನೀಮಿಪು. ೫-೨); ಕಾರಕಕ್ಕುನಿ ಬರುತ ನೀಜ[ಪಾಣಂ.
ಧೀರ]ನಂ ಸುಕುಮಾರನಂ ಪುಪ್ಪನಂ ... ಸಿದ್ಧರಾಮಯ್ಯನಂ ಜೊಡದಿಂ
ಕಂಡಳು (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೬-೧); ಚತುರಂ ನೀಜನುದಾರನುಜ್ಜುಲಯುತಂ
ಸೌಭಾಗ್ಯಸಂಪನ್ನನೂರ್ಜಿತಪುಣ್ಯೋದಯನೀ ಜನಾರ್ದನಂ (ಅನಂಪು.
೧-೫೧). ೨. ಹಿತಕರವಾದವನು; ಪ್ರಿಯ: ಇನಿಯ: ಕಣ್ಣಪ್ಪಗೆ
ನೀಜನೆ ಕರುಣಪುದು ಹಂಸೆಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಾ (ಕರ್ಣಾ. ೨೭. ೧೫೧-೮);
ಅಳುಪಿ ನಭೋವಧು ಸಿಟ್ಟಿನಿ ಪುಳಿನ ತತ್ಕಾಲಮೆಂಬ ನೀಜನನಲರ್ಗಣ್ಣ
ಕಾಂತಿ ಸೂಸಿತಂದನಲಳವಟ್ಟು ಮುಗಿಲೊಳಮುರ್ ಮಿಂಚಿನ
ಗೊಂಚಲ್ (ಬುದ್ಧಪ. ೯-೧೬೬); ನೀಜನ ಚೆಲ್ಲೊರೆದ ಸವಿದುಟಿಯ
ನೊಲವಿಂ ಬರೆ ಪೀಡುವು ನೋಡುವಿಟ್ಟಿಗಾರ್ತಿಯ ಕಣ್ಣಳ್ (ಕವ್ಯಕಾ.
೬೨೯); ನೀಜನ ಕಲೆಯ ಬಿನ್ನಾಣ್ ತಡೆಯದೆ ನೀಜ್ ಮೈಗೊಡುವ
ಲೀಲೆಯೊಳು ನಿಜಾದ ಗಜ ತೊಡೆಸನ್ನೆಯಿಂದಾ ರಾಯ ತೋಜಾ
ದತ್ತೊದಗಿ ಸಾಗಿದ್ದು (ಪಂಪ. ೬೬-೭೧). ೩. ವೀರ; ಧೀರ: 'ನೀಜಿ
ತನೆ' ಪರಾ. ನೀರೆ: ೧. ತುಂಬಿಯೆನೆ ತಾವು ನೀರುವುವು ಹೂವು,
ಅ ನೀರೆ ನೀರನಾಗಿ ಕನಸಾಗಿ ನಿದ್ದೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನು ತನ್ನನ್ನೆ ಮೀರದಾಗಿ
(ಮರಾಠಿ. ೧೮). ೨. ನೀರರು ಪರಸ್ಪರ ತಿರುಳು ನೆರಳು (ಸೂರ್ಯಕಾ.
೨೫-೨). 'ನಿಜ್ಜಿ' ಪರಾ.

[ದೀ. II ತಮಿ. ನೀರ್ಜ್ಯ = ಸೌಂದರ್ಯ]

ನೀಜತನ (ನಾ). ೧. "ಸೌಂದರ್ಯ; ಸೌಭಾಗ್ಯ; ಚೆಲುವಿಕೆ"
(ಪ್ರಭಣ್ಣ). ೨. ಶೌರ್ಯ; ಪರಾಕ್ರಮ: ಹಾಜರಾದಿದನಹಿತ
ರಾಯನ ನೀಜತನವನು (ಕುನ್ಯಾಕ. ೧೪-೧); ಮಿಜದೆ ಸಕ್ರಿಯೆಯನಿ
ತುಂಬಿನತುಂ ನೀಜತನದ ಸಮೆದುರುತರೆ ಸುಕೃತನ ಸೂಜಿಗೊಳುತ್ತೆ
ಯಶಸ್ವತದಿತ್ತಿಟ್ಟನುದ್ದಿಟನೆಸೆವಂ (ಬುದ್ಧಪ. ೧೫-೨೯).

[ನೀಜ + -ತನ]

ನೀಜತೆ (ನಾ). ಸೌಂದರ್ಯ; ಚೆಲುವು; "ಸೊಬಗು" (ಪಂಪ. ೬.
೧, ೭೬): ಮೂಜಾಳು ಸಹ ಪೊಳೆಗೆ ಬಂದು ಕಂಡರು ಅವನ ನಿಜು
ಜವ್ವನವಂ ... ನಾಭಿಯೊಳಗೆಳ್ಳ ನಿಜಾಗಡ್ಡ ನೀಜತೆಯೊಳುಂ
ಭೂಜದೊಳೊಲೆವ ತುಜುಬಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೬-೭೯).

[ನೀಜ + -ತೆ]

ನೀತಿಗಳು 'ನೀತಿಗಳು' ನೋ.

ನೀತಿ, ನೀರು (ನಾ). ೧. ಪುಡಿ; ಧೂಳು : (೧). ೨. ವಿಭೂತಿ; ಭಸ್ಮ : 'ತಿರುನೀರು' ಪರಾ. ೩. (?) : ಎರಡು ಮೂಲದಿಂದ xx ಸರಿಯಾದ ಅಲ್ಲಿಂದ ಪಡೆದ ನೀತಿಗಳು (ನೀತಿ. VII, ೨೨೨. ೬೪-೧೦೨ : 11127) ನೀರು : 'ತಿರುನೀರು' ಪರಾ.

[ದೇ. ೩ ತಮಿ. ಮಲ. ನೀತಿ; ತೆಲು. ನೀತಿ, ನೀರು, ನೀರು, ನೀರು, ನೀರು, ನೀರು, ನೀರು; ಪರ್ಷಿ. ನೀತಿ; ಗೊಂಡಿ. ನೀತಿ]

ನೀತಿ, ನೀರೆ (ನಾ). ೧. ಮಂದರಿ; ಚೆಲುವೆ: ನೆಲಮಾಡಗಳ ನೇರಾದ ನೀತಿಯರಲಿಕ್ಕೆ ಕರಾಗರಂಜಿತವದಪಲ್ಲವಂಗಳಿನವನಿತಮೆಲ್ಲಂ ಪಲ್ಲವಿಸಿದಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಭ. ೪೭೪); ನಿಜ ಮನವನದ ಸಿವಿಯ ನೀತಿಸಿ ಕುಡುವಿಲ್ಲನೊಡನೆ ಬರೆ ಕಂದಪಂ ನೀತಿ ಮುಗಿಲ್ಲಾರಿ ಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಯೊಡುವ ಶತಕಳೆಯ ಗಾಡಿಯಂ ಗೆಲೆವಂದಳ್ (ಪರಾ. ೩-೪೦); ನೀತಿಯರ ನೀಯ ಕಡೆಗಣ್ಣೆ ಜಾಂದೆದ್ ದಿವಿಯ (ಲೀಲಾ. ೪-೪೬); ನಗಿಗಣ್ಣೆ ನಲ್ಲಗೆ ನಾಸಿಕದ ನೀತಿಗೆ ಬೆಳವಾಯ ಭಾಗ್ಯ ನಿಧಿ . . . ರುದ್ರಾಣಿಗೆ ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ತಂದೆ ನಿಯಾಮಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ದಂದಿಯ ಭವಭಕ್ತದ ಅಂಗರಕ್ಷಕರ . . . ಸೋದರಸಹಸ್ರ ವಿವಾಹನಿಯ ಮರಸು ನಡೆತಂದು (೧೦೪. ೩-೪೧); ಕುಂಚಿತಾಳದ ಚೆಂಚಲಾಕ್ಷಿ ನೀರು ಜಡೆಯ ನೀತಿ (ಉದ್ಭ. ೫-೫೩); ೨. ಪ್ರಿಯತಮೆ; ನೆಲೆ; ಪ್ರೇಯಸಿ: ಬೇಟೂರ್ಗೆ ಪೋದ ನಲ್ಲರ ನೆನೆದು ದೂಟಾಸುವ ನೀತಿ ಯರ ಗಡದಿಂದ (ಕಲ್ಪಕ. ೫೪). ೩. ಹೆಂಡತಿ; ಪತ್ನಿ: ನಲ್ಲಳಂ ವಂಚಿಸಿ ಪೋಪ ಬಗೆಯಂ ನೆನೆದು ನೀತಿಗೆ ಕೂರ್ಪನುತೆ ನುಡಿದಾ ಮಚರಂ ವಿಮಾನಮನೇಜು ಪುರಮಂ ಪೊಟಮಟ್ಟು (ಧರ್ಮ. ೩-೩೪); ಆ ನೀತಿಗೂಡಿ ನಡೆತಂದೊಳಪೊಕ್ಕಲಂಪಿಂ ತಾನೊಲ್ಲ ಪೂಜಿಸಿ ದನಾ ಪರನಂ ನೈವಾಲಂ (ಉದ್ಭ. ೧೨-೧೦೫); ಮೂಟುಲೋಕದ ಗಂಡನೀತನ ಮೂಟುಲದೇ ದೇವ ದಿವಿಜರ ನೀತಿಯರು ಬಯಸುವರು (ತೊರಣ. ೫-೩-೩೬), ತೋಟದನು ತದ್ವನದ ಸಿರಿಯನು ನೀತಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೭೦-೨೧). ನೀರೆ: ೧. ಸಂತಸಗೊಂಡು ಸುಖವನನುಭವಿಸು ನೀರೆ (ವೆಂಕಾ. ೫-೪-೬); ಒಂದು ದಿನ ನೀರೆ ನುಡಿದಳು (ತುರಂಗ. ೩-೩೪); ತಾರೆ, ಕೊಡಗಿನುಡುಗಿಯ ನೀರೆ ಸಿಂಗರಿಸಿದಾ ನೀರೆ . . . ಬೆಸಗೊಂಡೊರ್ವಸದಾಗುಪೋಗಂ (ಪ್ರೀತಾ. ೩೦೪-೧೪೪); ಗಲ್ಲಕೆ ಕೈ ಬೆರಲೊಂದನು ನೀತನರಗೊಟ್ಟೇ ನಿಂತೆಯ ನೀರೆ (ಇಂಜಾ. ೪೫-೧೫). [ನೀತಿ + - ಎ]

ನೀತಿತನ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಿನ ಸ್ವಭಾವ, ಸ್ಥಿತಿ : ಮಿಟುಯಾಕೆಯ ನೀತಿತನದ ನಿಜಾರಿಸದೆ ಪತಿಕಂಪೆಯಾದೊಡೆ ನೀತಿಯನು ನೀತಿ ಕಾಲಕೆ ಕರೆದು ಪಿಂಡನನು ಹಾಣಿಸುವುದು (ಸಂಭ. ೩-೬). [ನೀತಿ + - ತನ]

ನೀತಿಪಳಲು 'ನೀರೆಪಳಲು' ನೋ.

ನೀತಿರಿಸು, ನೀತಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಡಮಾಡು; ನಿಧಾನಿಸು: ಪದಪ್ರವನಮಾಡುವಂಚಿಗಿರಿದೊಳ್ಳು ಕಂ ಪಕ್ರಮಂ ತೊಡಕ್ಕು ದಿದು . . . ಈ ಮರ್ಯಾದೆ ಪೊಡುಕ್ಕೊಡಮನರ್ ನೀತಿರಿಸು (ಪಾ. ೧೦೦. ೧೪೦); ದುರ್ಕಿ ಬಂದಂ ಸ್ವರಂ (ಮಲ್ಲಿ. ೧೪-೩೪); ಕಾಟುಚ್ಚು ತಗುಳೆ ತಮ್ಮೊಳ್ ಕೊಟ್ಟುಟ್ಟ ವನದ್ವಿಪೇಂದ್ರಚಯನುಭಯದಿಂದ ನೀತಿರಿಸು [ಪಾ. ೧೦೦. ಕಿಲ್ಕುಲಿ] ನಿಲ್ಲದನುಂ ನಾಟಕಪೋಷಣೆ ಪೋಪುದೀ ನಗಟದಿಂದ (ಕಾದಂಭ. ೨೪೪); ಸಮುಚಿತಧನನು ನೀತಿರಿಸದಿತ್ತು ಚರನಂ ಬೀಟುಕ್ಕೊಡೆ (ಅನಂಭ. ೧೩-೫೨). ೨. ಉದ್ದಮಾಡು; ನೀತಿ ವಾಗಿಸು : 'ನೀಡುಕರಿಸಿದಾಕೆ ನೀತಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಲಗಿಯು ದಜಿ ನಾಮಂ' (ಸಂಜೀವ. ೨೨); ನಿತಿತೋದಗ್ರಧಾರಾಗ್ರ ಶಬ್ದಚ್ಚಲಜಿಹ್ವಾ

ಯುಗ್ಮಮಂ ನೀತಿರಿಸಿದನಿತೆ ನೀಡುತ್ತು ಮಿಂಚಿರ್ಪದಾಜ್ಞಾ ಬಲವದ್ವಿಶ್ವಂಭ ರೋರ್ವೀಶ್ವರಕರಕಲಿತೋಗ್ರಾಸಿ ಕಾಲೋರಗೇಂದ್ರಂ (ಕುಸುಮ. ೩-೧೬); ಚಕಾರಕ್ಕಾಡೇಶಮಾದ ಜುಕ್ಕು ಪ್ರಯೋಗಂ-ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು = ಕಾಟುಚ್ಚು . . . ನೀಡುಕರಿಸಿದಂ = ನೀತಿರಿಸಿದಂ (ಕಾದಂಭ. ೧೪ ಪ್ರಯೋ). ೩. ನೀಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹರಿಯ ಬಿಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ಆಗಳಾಗಳ್ ಮೊಬಗುವ ಭೇರಿಯೊಂದು ಬಿಡುಸರಂ ಕಾರ ಗುಡುಗಂ ಪುಟ್ಟನೆ ತುಂಬುಗೊಳನೊಳಂಬುಗೊಂಡ ಮುದ್ದಂಚೆಗಳ್ಳಿ ಜಲಕ್ರೀಡೆಗೆ ಮನಮಂ ನೀತಿರಿಸುವ ದೇಗುಲಂಗಳಂ . . . ಊರು ಚೆಲ್ವಾಗೆ (ರಾಮಾ. ೧೦೨-೧೬). ೪. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹಬ್ಬು; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು : ಇನ್ನೆಬರಂ ಕೊನೆವರದು ನೀತಿರಿಸಿದ ಬಯಲು ಬಯಲಾಗಳ್ ತನ್ನೊಳ್ ತಡೆದುಬೆಂಬೊಂದು ಬಾಗುಳ ಬೆಲಿಸನಗಬಟ್ಟು ಗಳುಮಾ ಕಡೆದೊಳೆ ಬಗೆಗೆಟ್ಟ ಪ ರಾಯನೋಲಗೊರ್ವೊ ಜಾಬಾಲಮುನಿಪಂ ವಿಜಯಂಗೈದಂ (ರಾಮಾ. ೧೦೪-೧೪). ನೀತಿರಿಸು : ೧. ನೀತಿರಿಸದೆ ಜಾಣಿಸಿ ಪೂಜಿಸುತೆ ಮಾಳ್ವೆಯ ನಾದಂ ನಡುವಗಲಂಬರಮೆಂದೆಯುಂ ಕೈದಳೆಯ (ಉದ್ಭ. ೩-೫೫). ೨. ಚಾಚು; ನೀಡು : ಧರೆಯ ಮೇಲುಂಗುಟಾಗ್ರವನೂಟ ನೀತಿ ರಿಸಿ ಕರೆಯಾಗುವ ಶಂಕರನ ದೈವಯೋಗು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಪರಮಕಾಷ್ಠೆಯ ನೆಯ್ದು ತಪವನಾಚುತುರಲ್ (ರಾ. ೧೧-೨೧). ೩. ಸಡಿಲಗೊಳಿಸು; ಶಿಥಿಲಗೊಳಿಸು : ಪದವೊಂದಂಪುಷ್ಪದ್ರಗಂ ನೆಲಿಸಿ ನೆಲದೊಳೊಂದಂಪ್ರಿಯಂ ಕೊಂಕಿಸುತ್ತಿ ದುರಾಶಾಪಾಶನುಂ ನೀತಿರಿಸಿ ನಿಜಭುಜದ್ದಂಧ್ಯಮಂ ನೀಡಿ . . . ಯೋಗಾನ್ವಿತರ್ ಕಣ್ಣೆವಂದರ್ (ಶಬ್ದ. ೨-೭೧). ೪. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು : ವಿನಯಂ ತುಳ್ಳ ನೀತಿರಿಸ ಭಕ್ತಿಯಂ ನೋಡುತರೆ (ಕೊಟ್ಟು. ೧೬-೧೬). [< ನೀಡು + - ಇಸು]

ನೀತಿರಿಸು 'ನೀತಿರಿಸು' ನೋ.

ನೀತಿರಿಸು (?) (ನೀತಿರಿಸು) : ಗಮನಮಂ ನೋಟುಂಗೆ ವಿಲ್ವೊಟ್ಟು x x x ನೀತಿರಿಸುನಂದೀಯಾ (ಸಾ. ೫೫. XI-೬, ೧೦-೨೧; ೨೬೪). [?] ನೀತಿರಿಸು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕೂದಲು; ನೀತಿವಾದ ಮುಡಿ: ಇರದೊಳೆವಾಲಿನೀರ್ವೇನಲಿನೊಲ್ಲ ಪರಗಲಿಸಾಸುತೋಪಮಂ ಜರಿದು ಪೊದ್ದು ನೀತಿರಿಸಿಯ ಬೆರ್ಮುಸುಕಂ ಬಿಲಾರ್ಪನಾಚುಪರ್ (ಅಪ್ರ. ೬೪-೭೩). [< ನೀಡು + ಮುಡಿ]

ನುಂಗಣೆ (ನಾ). ನುಂಗುವಿಕೆ; ಕಬಳಿಸುವುದು: ದೇನರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ನುಂಗಣೆ ಮನುಷ್ಯರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಹಂಗಣೆ (ಗಾಡೆ).

[ನುಂಗು + - ಅಣೆ]

ನುಂಗಿ (ನಾ). ೧. ನುಂಗುವವನು; ಕಬಳಿಸುವವನು : ಉಚ್ಚಿಯ ಬಟ್ಟಲ ಕೊಟ್ಟೆಯ ತಾವು ಪೂಜಿಸುವ ನಿಶ್ಚಯರಿಗೆ ಮಹಿ ಮಾಡುವ ಮಚ್ಚು ನುಂಗಿಗೇಕೆ ನಿಶ್ಚಯದ ಅಟಾವು (ಸಗಜೊ. ೪. ೬೨೪-೭). ೨. ನುಂಗುವಂಥದು; ಕಬಳಿಸುವಂಥದು : ರಣವೀರೋತ್ತಮನಿಗೆ ಗಳೊ ಭರ್ಗನ ನೆಣಿ ಪಣಿಗಣ್ಣೆ ನುರಿಯ ಸಂಗಿಗೊ ಸೆಣಿಸುವಧಬರ ನುಂಗಿಗಳೆನ್ನಲೆಸೆದುವು ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದ ಪಿರಂಗಿಗಳು (ಕಂಪ. ೬-೧೬).

[ನುಂಗು + - ಇ]

ನುಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ನುಂಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಬಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಿನ್ನಂ ಕೊಂದನ ಬುಟಾಂ ನಿನ್ನಂ ತೆಗೆಯದೆಯುಮವನ ಕರುಳಂ ಪರ್ವಿಂ ಮುನ್ನುಂಗಿಸಿ ನೋಡದೆಯುಂ ಮುನ್ನಮೆ ಯುವರಾಜ ನಿನ್ನನಾಂ ನೋಡಿದನೇ (ಸಂಭ. ೧೩-೫೬); ಶಿಂಗಿನಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಮಾಡು ಗಳನ್ನು ನುಂಗಿಸಿ ಅಪನು ಬದದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿಯುವಂತೆ ಬಿಟ್ಟು (ಕುಸುಮ. ೨೦). [ನುಂಗು + - ಇಸು]

ನುಂಗು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಹಾರ, ಪಾನೀಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಗಂಟಲೊಳಗೆ ಇಳಿಸು; ಕಬಳಿಸು: "ನುಂಗು—ಗಲನೆ" (ಪ್ರವಾ. ೧೨೫). ಆತನ ಮಹಾದೇವಿ ಮಂದೆಯೆಂಬೊಳಾಳಿಗೆ ಗರ್ಭವಾಗಿ ಚಂದ್ರನಂ ನುಂಗುವ ಬಯಕೆಯಾಗಿ ಬಡವಾದೊಡೆ (ಪದ್ಮಾ. ೧೮೬-೯); ತೋರ ಮಲ್ಲಿಗೆಯು ತುಂಬುಂಬು ರಾಹು ತವೆ ನುಂಗಿದ ಚಂದ್ರನನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯ ನಂದುಗುಟ್ಟುವೊಲೊಪ್ಪಿರಲಿ ಬಲದೊಳುರ್ವಸಿ ದೇಸಿಗೆ ದೇಸಿಯಾದಿದಳಾ (ಸಂಪದಾ. ೭-೮೭); ನೆಜಗೀ ಬಯಕೆಗಳಂ ತಾನುಪಿದೊಡಂ ತೀರ ದೆಂದು ಕಾಮಿನಿ ಮನದೊಳ್ ಮುಡಿಗಿ ಬಿಸಿದಪ್ಪ ತುಪ್ಪ ಮನುಷ್ಯಯದೆ ತಿರು ನುಂಗಿದಂತೆ ಬಂತಿ ಮನದೊಳ್ (ಭವ್ಯಾ. ೪-೧೦); ಅಕಾಶ ದಲಾಡುವ ಹದ್ದನೊಂದು ಸರ್ಪ ನುಂಗಿತ್ತ ಕಂಡೆ (ಆದಪ. ೩೫-೧೦೦); ನಂದಿ ನಂಬಿ ಕೆಂದ ನೊಸಳೆ ನುಂಗಿತೆ (ನಂಬರ. ೧೭-೧೫೭); ಕೊಂದ ಹೊನಂ ಕಾಣವಾತಂ ತಿಂದನೋ ವಿಧಿ ನುಂಗಿದುದೊ ಅದಪಂದವಾ ಯೆವು (ಬಸವ. ೨೧-೧೭); ಆರ ದೀಪನ ಜೋಳಬಲದಲಿ ವೀರರಾದ್ರನು ಜಗವ ನುಂಗುವನೋರೆಗೆಡೆಯದಿರಬ ಸುರಿ ಸುರಿ (ಕುಮಾರ. ೧೦-೫೨); ಬಾಳೆಗಳಂ ತಿಮಿ ನುಂಗಿ ನುಂಗಿದಾಗಲೆ ತಿಮಿಯಂ ತಿಮಿಂಗಳ ನಡಂಗುವಿನಂ ತವೆ ನುಂಗಿ ತತ್ತಿಮಿಂಗಳನುಮನಾ ತಿಮಿಂಗಳಿಗಳಂಗಳೆ ನುಂಗಿದುವು (ಪ್ರವಾ. ೭೬). ೨. ಒಳಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಅಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ನೆಗಟಿ ಮರೂಢಮಂ ವಸುಧೆ ನುಂಗಿದುದಂ ಸಮಪಾದದಾಸನಂ ಬಗೆಗೊಳೆ ತನ್ನ ಮುಂ ತೆಗೆದ ದಕ್ಷಿಣಮುಖ್ಯಯ ಕರ್ಣಮೂಲದೊಳ್ ಸೋಗಿಯನೆ ಪಾಟಿಯಂ ನೆಲವದಾಕ್ಷನ ಕಜ್ಜ ಮ ನೊಕ್ಕು ಸತ್ತರಂ ನುಗುವವೊಲಿದನಂಗಪತಿ ನೆಮ್ಮಿ ನಿಜೋನ್ನತಕೇತು ದಂಡಮಂ (ಗದಾಯ. ೫-೧೦); ನಿಂದ ನೆಲ ನುಂಗುವಡೆ . . . ಬದುಕ ಬದುಡೆ (ತೀರರಾ. ೨-೭-೬). ೩. ತಿನ್ನು; ಸೇವಿಸು: ಧರೆ ವೀಜಂಗಳ ನುಂಗಿ . . . ಹರ ಕೊಲ್ಲಲ್ ಹರ ಕಾಯ್ದನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೯); ಲಿಂಗವಿರಹವಾಗಿ ಏನುವನು ನುಂಗಬರದು (ಸಾಹಿಜ. ೧೦೬). ೪. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಪಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು; ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು: ಈ ಜಗತ್ತಯಮನೋರ್ಮಯ ನುಂಗುವ ಕಾಲರೂಪನುಂ ತೋಜಾಡಂ (ಪಂಪಾ. ೯-೬೦); ನೆಲನಂ ನುಂಗಲುಮಂಬುಧಿಜಲಮಂ ತವೆ ತುಳ್ಳಲುಂ ಕುಲಾಚಲಕುಲಮಂ ನೆಲೆಯಂ ಕಿಬಲುಂ ತಾರಾವಲೆಯ ನುದಿರ್ಚಲುಮೊಡರ್ಚದಂ ಚಕ್ರಧರಂ (ಕಾಪ್ಯಾ. ೧೦೮); ಹರಿಯ ನುಂಗಿತ್ತು ಮಾಯೆ ಅಜನ ನುಂಗಿತ್ತು ಮಾಯೆ . . . ಎನ್ನ ಮಾಯವ ಮಾಣಸಾ ಕರುಣೆ (ಮಹಾದೇ. ೪. ೫-೬). ೫. ಕೊಲ್ಲು; ಸಾಯಿಸು; ಸೆಂಹರಿಸು: ಕರಿಯಂ ನುಂಗಿ ಕಳಂಗನಂ ನೊಣೆದ ವರ್ಷಕ್ಕೊಂದು ಗೊಳ್ ಮತ್ತೊಡರದರಂ ಕೋಪದೆ ತಿಂದುಕೇರಡುಗೊಳ್ . . . ಎಂದು ಮಚ್ಚರಿದಿಂದೊವದೆ ಪೊಯ್ದನೆತ್ತಿ ಗದೆಯಂ ದುರ್ಯೋಧನಂ ಭೀಮನಂ (ಗದಾಯ. ೮-೧೮); ಮಾಜಾಂತವರ ನುಂಗದೆ ಮಾಣ್ಣಿ ನಾದರೆ ದಿವಿಜಪತಿತನುಂಗೆ ತಾ ಜನಿಸಿದವನಲ್ಲ (ಕುಮಾರ. ೪-೩೯); ನುಂಗದೆ ಉಗುಳದ ಮೃತ್ಯು, ಬಸವಂತಿಯನ್ನು ಶ್ಯಾಮರಾಯನಿಗೆ ಮಿಸಲು ಬಿಟ್ಟು (ವೀರಪ. ೧೧, ೧೪೫). ೬. ಮುಸುಕು; ಮುಚ್ಚು; ಕಾಣದಂತೆ ಮಾಡು: ರಾಯರಿಬ್ಬರ ಮನದ ತಿವಿರದ ತಾಯಿಮನೆಯಂಬೊಲು ತಾ ಪೂರಾಯದಲಿ ನುಂಗಿದುದು ಕತ್ತಲೆ ನಿಮಿಷದಲಿ ಜಗವ (ಕುಮಾರ. ೪-೩೯). ೭. (ದುಃಖ, ಕೋಪ ಮುಂತಾದ ಭಾವಗಳನ್ನು) ಅದುಮಿಡು; ಹತ್ತಿಕ್ಕು; ತಡೆದು ಕೊಳ್ಳು: ನಿಮ್ಮ ಸ್ವಭಾವವು ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟಿನದಿದ್ದರೆ, ಕೈಲಾದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಆ ಸಿಟ್ಟು ನುಂಗುವುದಕ್ಕೆ ಯತ್ನ ಮಾಡಿರಿ (ಮುಂಬಯ. ೪-೧೬); ಪಾಂಡೂ ಅದನ್ನು ರಾಜಪ್ಪನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಉಸಿರಿದ್ದ. ರಾಜಪ್ಪ ಅದನ್ನು

ನುಂಗಿದ್ದ (ವೀರಪ. ೧೧, ೧೪೦). ೮. (ಆಲಂ) (ಪರರ ಸ್ವತ್ತು, ಹಣ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು) ಎತ್ತಿ ಹಾಕು; ಲಪಟಾಯಿಸು; ತಿಂದು ಹಾಕು: ಅತನಿಗೆ ನಂಬಿಕೆ ಮೇಲೆ ಮಡ್ಡು ಕೊಟ್ಟರೆ ಪೂರ್ವ ಹಣವನ್ನು ನುಂಗಿಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ).

ನುಂಗಲಾರದ ಗುಳಿಗೆ = ಸಹಿಸಲಾಗದುದು: ಯಾವ ಸಮಾಜ ವನ್ನು ತಾನು ಗೌರವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೂ ಅಂಥ ಸಮಾಜದ ಜನರಂದ ಸಹಾಯ ಯಾಚನೆ ಮಾಡುವುದೆಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ನುಂಗಲಾರದ ಗುಳಿಗೆಯಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೩೩). ನುಂಗಲಾರದ ತುತ್ತ = ೧. ನಿಭಾಯಿಸಲು ಆಗದ ಮಾತು ಅಥವಾ ಕಾರ್ಯ: ಭಾಗೀರಥಿಗೆ ಕಮಲವೃಕ್ಷನ ಮಾತು ಗಳು ನುಂಗಲಾರದ ತುತ್ತಾದವು (ಭಾರಥ. ೧೭). ೨. ಅರ್ಥಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಕಷ್ಟವಾದುದು: ಕುಮುದಾ, ಅವನಿಗೆ ನುಂಗಲಾರದ ತುತ್ತಾದಳು (ರೂಪ. ೧೪೪). ನುಂಗಿಕೊಳ್ಳು, ನುಂಗಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಎತ್ತಿಹಾಕು; ಲಪಟಾಯಿಸು: ಎಮ್ಮ ಭಕ್ತರು ಕೊಟ್ಟ ಪಾತ್ರೆಯಂ ಪಿಡಿತಂದು ತಮ್ಮ ವಶದೊಳು ಕೊಟ್ಟು . . . ಇಂಸಲ್ಪದಂ ಕೊಂಡು ಮೌನದಿಂದಿರ್ಚಿಸರು ಹಿರಿಯರಿ ಪಾತ್ರೆಯಂ ನುಂಗಿಕೊಂಡಿರ್ಚಿಸರು (ತಿರು. ದೇ. ೧೬-೬); ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲವ ನುಂಗಿಕೊಳಲೆನಿಸರು (ಪುರಂದ. ೧-೨೪-೨). ೨. ಕಬಳಿಸು; ನುಂಗು: ಏನೇ! ನುಂಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಗೆ ದುರುಗುಟ್ಟುತ್ತಿರುವೆ! (ಮಂತ್ರ. ೫೫-೧೬). ೩. ಹತ್ತಿಕ್ಕು; ಅದುಮಿಡು: ತಂದೆಯ ಸಾವಿನ ಪೋರಸಂಕಟವನು ನುಂಗಿ ಕೊಂಡೆನು ಹೇಗೊ ಒತ್ತಿ (ಇಂಜಾಪ. ೨೩-೩); ನುಂಗಿಕೊಂಡ ಸಂಕಟ ಬೆಂಕಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು (ವಚನಾ. ೧೨೧); ಇಬ್ಬರೂ ರೋಷವನ್ನು ನುಂಗಿ ಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರು (ಒಡಕ. ೨೨). ನುಂಗಿ ನೀರ ಹಿಡಿ = ನಾಶ ಮಾಡು; ಹಾಳುಗಡೆವು: ನನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಒಂದು ಜೀವಾ ಹೊಡದದ್ದ ಸಾಕು. ಇನ್ನೊಂದು ಜೀವಾ ದಾದಾನದು; ಅದನ್ನೂ ಒಂದು ನುಂಗಿ ನೀರ ಹಿಡಿದರೆ ದೇವರ ಮುಂದೆ ಏನ ಜವಾಬ ಕೊಡುವ್ಯತಿ? (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೩೧). ನುಂಗಿ ನೀರ್ಗುಡಿ, ನುಂಗಿ ನೀರು ಕುಡಿ = ೧. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನುಂಗಿಬಿಡು: ಬಿಸು ಗದಿರನ ನುಂಗಿ ನೀರ್ಗುಡಿದವಿರಾಕ್ಷಸಿಯ ಮಸ್ತಕದ ಬೈತಲೆಯ ಅಸಿಯ ಚಂದ್ರಾಂಕಿತವೆಂಬಂತೆ ಸಂಜೆಗೆಂಪೆಸದುದು (ಮೋಹ. ೨೭-೨೨). ೨. ಸಂಪೂರ್ಣ ಹಾಳುಮಾಡು: ಕೆಂಗಿಡಿಗಜೆಯುಕ್ಕೆ ಪರಿತಂದು ಮದನನ ನುಂಗಿ ನೀರ್ಗುಡಿದುದು (ಮೋಹ. ೩೮-೨೦); ಮೊಗಲ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅವರು ಎಂದೋ ಕಬಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರಲ್ಲದೆ ಪೇಶ್ವೆಯರ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ನುಂಗಿ ನೀರು ಕುಡಿದಿದ್ದರು (ಪ್ರಬಂಧ. ೫೪). ನುಂಗಿ ನೋಣೆ = ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹಾಳುಮಾಡು: ನಾಳೆಯೊ ನಾಡಿದೊ ಕಾಲನ ಧಾಟಾಯವಂ ನುಂಗಿ ನೋಣೆಗುಗುಂ ಶರಣಾರಿಂದಾರೋಚಂ ಗೆಯ್ಯದೆ ದಿಟಬಾಟೆಂದುಹಿ ಬಿಜಿತು ಬೀಗುವರ್ಗೇಯ್ಯಂ (ಶಬ್ದಾ. ೪೬೪ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[ದೇ.|| ತಮಿ. ನುಬ್ಬು, ನೊಣ್ಣು; ತುಳು. ನುಂಗು; ಕೋತ. ನುಂಗ್; ತೊದ. ನುಗ್; ಮಲ್ಟೊ. ನುಂಗೆ]

ನುಂಗೊ, (ನಾ). ಅವರಣ; ಮುಸುಕು: ನೇರಗುಯಸರಸಿ ಕಂಡ ರದ ನೋಡುವನು ಇಲ್ಲದಿರೆ ಕಳ್ಳಲೆಯ ನುಂಗಿನೊಳಗಾಂ ಸೇರಿತುಳಿಸಿ ಪೋಗುವನು (ವೀರಗೀ. ೧೯-೨೦).

[<ನುಂಗು]

ನುಂಗು, (ನಾ). ೧. ತಾಳೆಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾಯಿ. ೨. ತಾಳೆ ಕಾಯಿಯೊಳಗಿರುವ ಎಳೆಯ ಕೊಬ್ಬರಿ: ಕಾಯಿ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆ ದುಂಡು . . . ಚಪ್ಪಿನೊಳಗಡೆ

ಎಳನೀರು, ಎಳಕೊಬರಿ; ಎಂದರೆ 'ನುಂಗು', 'ತಾಟನುಂಗು' (ಜಸುಹೊ. ೩೩೫). [ದೇ. || ತಮಿ. ನುಣ್ಣು; ಮಲ. ನೂಣ್ಣು; ತೆಲು. ನುಂಗು] ನುಂಗುಂಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕಬಳಿಸುವಂತೆ ನೋಡುವ ನೋಟ; ಬಿರುನೋಟ; ಏನೇ! ನುಂಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಗೆ ದುರುಗುಟ್ಟುತ್ತಿರುವಂತೆ. ನುಂಗುಂಗಣ್ಣು ಮೆಲ್ಲವೈ! (ಮಂತ್ರ. ೫೫-೧೭).

[ನುಂಗು + ಕಣ್ಣು (<ಕಣ)]

ನುಂಗುರುಳು 'ನುಣ್ಣುರುಳು' ನೋ.

ನುಂಗುಹ (ನಾ). ಕಬಳಿಸುವುದು; ನುಂಗುವಿಕೆ: "ಗೀರ್ಣಾ, ಗಿರೀ-೨ ನುಂಗುವಿಕೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೫೪); ಇದು ಬಾಯೊಳಗಣ ದುಣ್ಣು ಹೇವರಿಸಿದ ಮತ್ತೆ ಇನ್ನಾವ ತಾವಿನಲ್ಲಿ ನುಂಗುಹ (ಸಕಪ. ಬಾಬೂಮ್. ೫೫೯-೨೬) [ನುಂಗು + ಹ (=>-ಪ್ರ)]

ನುಂಗೋರಳ್ 'ನುಣ್ಣೋರಳ್' ನೋ.

ನುಂಗೋಲೆವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). (?): ತಿಳುವಿಪ್ಪಲಮಾಗರೆ ಗೋಜುಳದೊಳ್ ಭಾವಿಸಿದ ಪಾಕುಚೆಯ ಬೀಜಮುಮಿಪ್ಪಳಮಾಗರೆ ತಿಂದೊಡೆ ನುಂಗೋಲೆ ವಡಿ(ರಿ)ಸುವ ತುಜಾ ಕೆಲಂಕಿನೆಸಕಂ ಮಾಣ್ಣುಂ (ಗೋಕೋಪ. ೯-೧೧೨). [ನುಂಗೋಲೆ + ವಡಿಸು]

ನುಂಚೆರ 'ನುಣ್ಣೆರ' ನೋ.

ನುಂಪಡರ್ 'ನುಣ್ಣಡರ್' ನೋ.

ನುಂಪಿಡಿ 'ನುಣ್ಣಿಡಿ' ನೋ.

ನುಂಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸುಗೊಳಿಸು; ಮನೋಹರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಸಂಪಗಿಯೊಳು ಮುದಿವಾಳ ಬೆರೆದ ಕಂಪ[ಪು] ನುಂಪಿಸೆ ಮನಕುತ್ವದವ ಸೊಂಪಾದವಿಷಯಳಾಲಿಗನ ಸವಿಯಂತೆ ಇಂಪುದೋಜು ವುದು ಕೇಲ್ವರಿಗೆ (ಅಬ್ಬಲಾ. ೧-೧೪). [ನುಂಪು (<ನುಣ್ಣು) + -ಇಸು]

ನುಂಪು 'ನುಣ್ಣು' ನೋ.

ನುಂಪುದೊಡೆ (ನಾ). ನುಣ್ಣುಪಾದ ತೊಡೆ; ನಯವಾದ ತೊಡೆ: ನುಂಪುದೊಡೆ ಬಾಳೆಗಳ ಪೊಕ್ಕುಳೆ ಕೊಳಂಗಳ . . . ತೋರೆ ಸೋಮಂಜಿ ನವಿಲುಳಾಗಲಾ ಸತಿಯರೆಂದೆಂಬ ಚಿಲ್ವಿದಿದ ಜಂಗಮವನಂ ಸ್ಥಾನರವನಕ್ಕೈದುವಂತೆ ವನಮಂ ಪೊಕ್ಕರು (ಚಿಬ್ಬ. ೪೫-೩೪).

[ನುಂಪು (<ನುಣ್ಣು) + ತೊಡೆ]

ನುಂಪುವಣೆ (ನಾ). ನುಣ್ಣುಪಾದ ಹಣೆ; ಚಿಲುಪಾದ ನೊಸಲು: ಕೆಂಪೇಜಾದರಳ್ಳಣ್ಣ ಕಡೆಪರೆದ ಕುರುಳಾಂತ ನುಂಪುವಣೆ ಮಸುಳ್ಳ ತಲಕಂ . . . ಕೆದಜಾದ ಏಜಿಯ ಸುರತಾಂತೆಯರ್ ದೇವಕಾಂತೆಯರ್ ಬರುತಿರ್ದರು (ಚಿಬ್ಬ. ೧೯-೨೫). 'ನುಣ್ಣಿಣೆ' ಪರಾ.

[ನುಂಪು (<ನುಣ್ಣು) + ಪಣೆ]

ನುಂಚೆರಳ್ 'ನುಣ್ಣೆರಳ್' ನೋ.

ನುಂಚೆಳಗು 'ನುಣ್ಣೆಳಗು' ನೋ.

ನುಕಸಾನಿ 'ಲುಕ್ಕಾನು' ನೋ.

ನುಕಸಾನು 'ಲುಕ್ಕಾನು' ನೋ.

ನುಕ್ಕಾನು 'ಲುಕ್ಕಾನು' ನೋ.

ನುಗಿಸು 'ನೂಂಕಿಸು' ನೋ.

ನುಗುತೆ (ನಾ). ಹೊಗುವಿಕೆ; ಪ್ರವೇಶ: 'ನುಗುತೆಗಂಡಿ' ಪರಾ.

[<ನುಗು + ತೆ]

ನುಗುತೆಗಂಡಿ (ನಾ). ಹೊಗುವ ಕಂಡಿ; ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಕಂಡಿ: ಒಗುವ ನೆತ್ತರ ಸುಂಪ ಬಾಣದ ನುಗುತೆಗಂಡಿಯ ಮೆಯ್ಯ ಭೀಮನ ಬೆಗಡು ಮೊಳಿತುಡು ಗುರುಳನೂಭವನೆಚ್ಚ ಸಫಲಜನ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೨೪). 'ನುಗುಳುಗಂಡಿ' ಪರಾ. [ನುಗುತೆ + ಕಂಡಿ]

ನುಗುನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು; ೧೨ ಈಗಿನ ಮೈಸೂರುಜಿಲ್ಲೆಯ ಹೆಗ್ಗಡದೇವನಕೋಟೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ನುಗು ನದಿ ಹರಿಯುವ ಪ್ರದೇಶ: ಶ್ರೀಮದಜ್ಞಾನಪ್ರಸಾದ ನುಗುನಾಡು ನವಲೆನಾಡುಮಾನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಎಳ. IV, ಪು. ೧೦೩-೫; ಸು. ೨೧೦); ಕುದಿಯರಾಭರಣಂ ನುಗುನಾಡ ರಾಮನೆನ್ನಡೆ ಕಲಿಕಾಲ ಕರ್ಣ (ಎಳ. IV, ಪು. ೧೪-೬; ೧೦೫). [? + ನಾಡು]

ನುಗುಳ್, ನುಗುಳು, ನುಗುಬ್ಬ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರವೇಶಿಸು; ಹೊಗು: "ನುಗುಳ್ - ದ್ವಾರಪ್ರವೇಶೇ" (ಕಮಧಾ); ಅಂತು ಸೊಗಯಿಸುವ ವನವೇದಿಯ ನಾನಾವುಣೆಮಯ್ಯೂಟಮಾಲಾವಿರಾಜಿ ತೋತ್ತುಂಗತೋರಣದ್ವಾರದಿಂದಂ ನುಗುಳ್ಳು ವನವೀಧಿವಿದಿದು ಬಂದು (ಅಜಿಪು. ೧೩-೧೧ ವ); ಮಕರತೋರಣಮಂ ನುಗುಳ್ಳು ಪೋಗಿ . . . ಕರುಮಾಡದ ಬಾಗಿಲನೆಯ್ದಿವೆಂದು (ಚಾಂಕಿಪು. ೩-೧೯ ವ); ಸೊಗಯಿಪ ತಳದೋರಣಮಂ ನುಗುಳುತ್ತಂ ಪಲರ ಪರಕೆಯಂ ಕೈಕೊಳುತುಂ . . . ಎಯ್ದಿದಂ ನನೆಗಡೆಯಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೧೯೪). ೨. ಇಕ್ಕುಟ್ಟುದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನುಸುಳು, -ತೂರು: ಸಂತಸದೆ ಮೈಮುಜೆಡು ಕೂಡೆ ಕುಣವಜ್ಜರಿಂ ಅಂಜವರ ಕಾಲೆಡೆಗೊಳ್ ನುಗುಳ್ಳು ಗುಜ್ಜರಿಂ . . . ಕರಮ ಕಣ್ಣೆಸೆದುದು ನರೇಂದ್ರಭವನಾಂಗಣಂ (ಅಜಿಪು. ೪-೧೭ ರಗ). ೩. ನುಣುಚಿಕೊಳ್ಳು; ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಘನಸ್ವೂಪ ನೊಳಬಗಿಯ ಉದ್ದಿಸಮನಂತುಂ ತಪ್ಪಿಸುತೆ ನುಗುಳಲ್ ದಾರಿಯೆನಗಾವು ದಿಸ್ ? (ಬದ್ಧಪು. ೪೭-೧೦೪೦). ನುಗುಳು: ೧. ಮಣಮಾಡ ಕುರುಜು ಪತಾಕೆ ವಿಚಿತ್ರತೋರಣಗಳ ನುಗುಳುತೆಯ್ದುಂದು (ಭರಣ. ೩೯-೨೬). ೨. ನುಗುಬ್ಬ: ೧. ಆರೊನ್ನರಿದಕ್ಕೈ ವಕ್ರಂ ಬನ್ನಳಿದು ನಡೆಯಿಸೆಮೆನ್ನಡೆ ಸಿರಿವಾಗಿಲರಿಸಿಟ್ಟು ನುಗುಬ್ಬು ಪೋದವನತಮನಳಿದ ಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕುಂ (ಸಾಕಾ. XI-೧, ೭೫-೨೫; ೧೦೪೨). 'ನುಸುಳ್' ಪರಾ. [ದೇ. || ತಮಿ. ನುಬುವು, ನುಬ್ಬಿ; ಮಲ. ನುಬಯು, ನೂಳು; ತುಳು. ನೂರು]

ನುಗುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೂರಿಸು; ನುಸುಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಿನ್ನ ಸೊಮ್ಮಿನ ಬೀಳಾ ಬಿಪ್ಪಣಗಳನ್ನು ನುಗುಳಿಸಿ ಭಾರಮಾಡಿ ಕ್ಲಿಷ್ಟತೆಗೆ ಕೆಡದದೆ, ತಕ್ಕ ತೆರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದು ಅರಿವಾಯ್ತೆ ? (ಬಿಬ್ಬ. ೭೭-೧೯). [ನುಗುಳ್ + -ಇಸು]

ನುಗುಳು 'ನುಗುಳ್' ನೋ.

ನುಗುಳುಗಂಡಿ (ನಾ). = ನುಗುತೆಗಂಡಿ: ಹೊಗಿಸಬೇಡಾರುವನು ಕಣ್ಣಾದಿಗಳು ಮೊದಲಾಗೆಂದು ದಡ್ಡಿಯ ನುಗುಳುಗಂಡಿಯ ಕಾಹ ಕೊಟ್ಟನು ತನ್ನ ಬೇಹವರ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೧-೧೭); ತೆಗಸಬೇಹುದು ತರಣದಿಂಬವ ತಗುಳ್ಳು ತಿವಿರವ ಏಮ್ಮ ಹಂಗಿನ ನುಗುಳು[ಸಾಕಾಂ. ೪] ಗಂಡಿಯ ನುಸುಳುದಲೆಗನೆ ಮರಳಿ ನೀವು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೧೭).

[ನುಗುಳು (<ನುಗುಳ್) + ಕಂಡಿ]

ನುಗುಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). = ನುಗುಳ್ ೨: "ನುಗುಳ್ಳು - ಸೂಕ್ಷ್ಮದ್ವಾರ ಪ್ರವೇಶೇ" (ಕಮಧಾ). [ನುಗುಳ್ + -ಟ್ಟು]

ನುಗುಬ್ಬ 'ನುಗುಳ್' ನೋ.

ನುಗ್ಗಡಿ (ನಾ). ಚೂರು; ಭಿದ್ರ; ತುಂಡು: 'ನುಚ್ಚುನುಗ್ಗಡಿ' ಪರಾ. [ನುಗ್ಗು (<ನುಜುಗು) + ಕಡಿ]

ನುಗ್ಗರಿ (ಕ್ರಿ). ಚೂರುಚೂರಾಗಿ ಮಾಡು; ನಾಶಮಾಡು; ಪುಡಿಮಾಡು: ಭರದಿ ರಥದ ಚಕ್ರಗೊಂಡು ತಿರುಡುತಿಸಜಗರಗಿ ಬೊಬ್ಬಿರಿದು ರಥ ತುರಂಗ ನುಗ್ಗರಿದ ನಿಮುಪದೀ (ಅಭಿ. ೧೫).

[ನುಗ್ಗು (<ನುಜುಗು) + ಅರಿ]

ನುಗ್ಗರೆ (ಕ್ರಿ). ನಾಶಗೊಳಿಸು ; ಛಿದ್ರಮಾಡು ; ಹಾಳುಮಾಡು : ಇವು ತೊಂದರೆ 'ಅಜಾಕೋಳಿ'ಗಳಲ್ಲಿ ವಿರೋಧಿರಾಜವಂಶಗಳನ್ನು ನುಗ್ಗರೆದವನೆಂದರೆ ಪರಶುರಾಮನು (ನಾಡೋಜ. ೧೫೯).

[ನುಗ್ಗು (<ನುಜುಗ್ಗು) + ಅರೆ.]

ನುಗ್ಗಾಟಿ (ನಾ). ಗುಂಪಿನ ಗೊಂದಲದಲ್ಲಿ ನೂಕುತ್ತಾ ಮುಂದೆ ಸರಿಯುವಿಕೆ ; ನೂಕುನುಗ್ಗಲು : ಗುಂಪಿನ ನುಗ್ಗಾಟಿದಿಂದ ಅವರ ಕರ್ಣಪಲ್ಲವಗಳು ಹಾರುತ್ತಿದ್ದವು (ಪಾಣಿ. ೧೨).

[ನುಗ್ಗು (<ನುಗುಗ್ಗು) + ಅಟ]

ನುಗ್ಗಿ 'ನುಗ್ಗಿ' ನೋ.

ನುಗ್ಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಲವಂತದಿಂದ ಒಳಹೋಗಿಸು ; ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ನುಗ್ಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲೂರುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕಂಡಕ್ಕರು ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಜನರನ್ನೂ ಬಸ್ಸಿನೊಳಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿಸಿದ (ರೂಢಿ). [ನುಗ್ಗು (<ನುಗುಗ್ಗು) + ಇಸ್ತು]

ನುಗ್ಗಿಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಪೂಗ ತ್ಯಾಗ ಹೇರಳ ಹೊಂಗೆ ನುಗ್ಗಿಳಂ ಗನ್ನೇರಳೆ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೬-೧೬).

[೧೨ ಇದು 'ನುಗ್ಗಿಳ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದೆ ?]

ನುಗ್ಗು, 'ನುಗುಗ್ಗು' ನೋ.

ನುಗ್ಗು, 'ನುಜುಕು' ನೋ.

ನುಗ್ಗು, (ನಾ). ನೂಕಾಟ ; ನೂಕುನುಗ್ಗಲು : ನುಗ್ಗಿನಲೆಡೆಗುಡದೆ ನಿಂದು ಮೊನೆಗೊಡಿದನುಮಿ ಹಿಗ್ಗಿ ಪೆಟಸಾರದಿಂ (ಹವ್ಯಾ. ೬-೩೯).

[<ನುಗುಗ್ಗು]

ನುಗ್ಗು, 'ನುಜುಗ್ಗು' ನೋ.

ನುಗ್ಗು ಗಲ್ (ನಾ). ಚೂರುಚೂರಾದ ಕಲ್ಲು : ಗುಗ್ಗುರಿಗಲ್ಲುಂಜು ಗಲ್ಲು ಮೊರೆಡಿ ಬೆಟ್ಟ ನುಗ್ಗುಗಲ್ಲು ದುರೆಗಲ್ಲುಗಳ ಮೊಗ್ಗರದೊಳ್ಳಾಡ ಬಾರದು ಬಲು ದುರ್ಗವದಿಗಳಸುರೇಂದ್ರ (ಕುರಾಣಂ. ೨೦-೯೬).

[ನುಗ್ಗು (<ನುಜುಗ್ಗು) + ಕಲ್]

ನುಗ್ಗು ಗುಟ್ಟು 'ನುಗುಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ನುಗ್ಗುಗೆಯ್, ನುಗ್ಗುಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪುಡಿಮಾಡು ; ಚೂರು ಮಾಡು : ದಿಂಯ ಸೊಜ್ಜಿಗೊಳಂಗಳರವಳಿಯಂ ಮಾಡಿ ಬಳಕ ಬೇಯಿಸಿ ನುಗ್ಗುಗೆಯ್ ಕರ್ಪೂರವುಡಿಯ ತಳಿದು ದೀಪದ್ರಾಕ್ಷಿ ಪಿರ್ಜೂರ ಪಣ್ಣು ಕೆನೆಮುಪ್ಪು ಸಕ್ಕರೆಯನ್ನಿಟ್ಟು ಪುಳಿದು ರೊಟ್ಟಿಯ ಮಾಡಿ (ಸೂತಕಾ. ೧-೧೫). ನುಗ್ಗುಗೈ : ೨. ಧ್ವಂಸಮಾಡು ; ನಾಶಗೊಳಿಸು : ಸಗರಸುತರಲ್ಲರಂ ಬಗಿದೀ ಮಹೀತಳವ ಮೊಗವ ಕಂಡವರುಗಳ ನುಗ್ಗುಗೈದಪರ್ (ಪಂಕಾಂ. ೧-೧೪-೫೮).

[ನುಗ್ಗು (<ನುಜುಗ್ಗು) + ಕೈಯ]

ನುಗ್ಗುಗೈ 'ನುಗ್ಗುಗೆಯ್' ನೋ.

ನುಗ್ಗುನುರಿ 'ನುಗುನುರಿ' ನೋ.

ನುಗ್ಗುನುಸಿ (ನಾ). ಜರಫುರಿತವಾದುದು ; ಜೀರ್ಣವಾದುದು ; ಚೂರುಚೂರು ; ಪುಡಿಪುಡಿ : ನೊಸಲು ಸೀಸಕ ನುಗ್ಗುನುಸಿ ಬಂಧಿಸಿದ ಸರಪಳಿ ಹಿಳದವೆಂಬಲದಸಕ ನಿಂದುದು ಪಾರ್ಥನೆಚ್ಚನು ಪೈರಿಮೋಹರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರಿ. ೧೦-೩).

ನುಗ್ಗುನುಸಿ ಮಾಡು = ಜರಫುರಿತಗೊಳಿಸು : ಧ್ವಂಸ ಮಾಡು ; ನಾಶಗೊಳಿಸು : ಮುಗ್ಗಿ ಪೀಳುವ ಪಾಯದಳವನು ನುಗ್ಗುನುಸಿ ಮಾಡಿದನು ರಕುತದ ಸುಗ್ಗಿಯಾದುದು ಶಾಕಿಭೂಯಾಗಿ ಕಳವ ಕೌಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರಿ. ೪-೪೬) ; ಹೊದಜ ಹೊರಳಿಸಿ ನುಗ್ಗುನುಸಿ ಮಾಡಿದ ಸರ್ವೋಕಾಪನದ ಭನಸಂಪದದ ಸೋಗಿನ ವಿವಿಧ ಗುಲ್ಮಲತಾವಿಕಾನಕವ

(ತೊರಣ. ೫-೪-೪). ನುಗ್ಗುನುಸಿಯಾಗು = ಅಜಿಗಿಜಿಯಾಗು ; ನಾಶವಾಗು ; ಹಾಳಾಗು : ಮುರಿದು ಮಂದರಗಿರಿ ಪಯೋಧಿಯ ತೆರೆಗಳನು ತುಳುವಂತೆ ರಿಪುಮೋಹರವನರೆದುದು ನುಗ್ಗುನುಸಿಯಾಯ್ತು ಪಿಳ ತಳತಂತ್ರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರಿ. ೩-೧೪) ; ಬಸವಳಿವೈ ಪೊಯ್ತೆ ದಯಾಣಿ ಮೈ ನುಗ್ಗುನುಸಿಯಾಗಿ ಜಡರು ಕೊಡುವರು (ಭರಣ. ೧೦-೧೩೬) ; ನಿಗ್ಗವ ದೋಳೇಡಿಜಾಯ ಕುಲಸರ್ಪತಂಗಳಂ ನುಗ್ಗುನುಸಿಯಾಯ್ತು (ಚಿಟಪ. ೨೪-೧೦). [ನುಗ್ಗು (<ನುಜುಗ್ಗು) + ನುಸಿ]

ನುಗ್ಗುನುಜಿ 'ನುಗುನುಜಿ' ನೋ.

ನುಗ್ಗುನೆರೆ (ನಾ). ನುಗ್ಗಿ ಬರುವ ಮಹಾಪೂರ ; ಹುಚ್ಚು ಪ್ರವಾಹ : ಅವುಡಾ ಪಡೆ ಸೇನಿ ಕೆಡದೆ ಅಣೆಟ್ಟು ನೊಡ್ತುವುದು ತಂದು ? ಆ ನುಗ್ಗುನೆರೆಗಿದಿರ್ ನಿಂದು (ಪಾರಸ. ೬-೧೨೬).

[ನುಗ್ಗು (<ನುಗುಗ್ಗು) + ನೆರೆ (<ನೆಜಿ)]

ನುಗ್ಗುಮೊನೆ (ನಾ). ಯುದ್ಧ ಅಥವಾ ಆಕ್ರಮಣದಲ್ಲಿ ಮುಂದಾಗಿ ನುಗ್ಗಲು ನೇಮಕವಾದ ಸೈನ್ಯ ; ಮುಂಚೂಣಿಯ ದಳ : "ಆಕ್ರಮಣದ ಮುಮ್ಮೊನೆ, ನುಗ್ಗುಮೊನೆ" (Spearhead. ಇಂಕ೯).

[ನುಗ್ಗು (<ನುಗುಗ್ಗು) + ಮೊನೆ]

ನುಗ್ಗು ಪೊಯ್ (ಕ್ರಿ) ಪುಡಿಯಾಗುವಂತೆ ಬಡಿ ; ಹುಡಿಗುಟ್ಟು ; ಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸು : ದ್ವೀಪಾಂತರಕೆಯಲ್ಲಿ ಪೋಗಿಯಾ ರಥನೂಪುರಚಕ್ರ ವಾಳವನು ವ್ಯಾಪಿಸಿದಾ ವಜ್ರಖರ್ಚರವನು ಕೋಪಾಟೋಪದಿಂದ ನುಗ್ಗು ಪೊಯ್ತು (ಸೇವಿಸಂ. ೨೬-೪೬). [ನುಗ್ಗು (<ನುಜುಗ್ಗು) + ಪೊಯ್]

ನುಗ್ಗಿ, ನುಗ್ಗು, ನುಗ್ಗಿ (ನಾ). ಬೊಳ್ಳಾದ ಕಾಂಡವನ್ನುಳ್ಳ, ಸಣ್ಣಗೆ ಉದ್ದವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ; ೧೨ ಇದರ ಸೊಪ್ಪು ಮತ್ತು ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ತರಕಾರಿಯಾಗಿ ಬಳಸು ತ್ತಾರೆ : ಸಮನಿಸಿ ವಕುಳದ ಬೇರಿಂದವರ್ಕೆ ಮೇಣ್ ಗುಂಜಿ ನುಗ್ಗಿ ಯಜ್ಜುಗೆಯೆಂಬಂತಿನವಾಂವವರ್ಕೆ ಬೇವಿನ ತೊವಣಂ ತೆಗೆದೊಡೆ ಕೈವೆಗೆಟ್ಟು ನಿಡಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಜ. ೪-೨೫) ; ಎಲವಂ ಪಾದರಿ ಹಾಲೆ ನುಗ್ಗಿ ನಿರಸಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೩) ; ಪ್ರಳಯಗಾಳಿಯ ತೊಡಿ ತೆಂಗನು . . . ಎಳೆಯ ಸೇಜಾಳಿ ನುಗ್ಗಿ ಮಾವನು ಕೋಪದಿಂದದಿದ (ಕಾಂಕಾ. ೧೧-೧೪) ; ಸೋರೆ ಬಸಲೆ ನುಗ್ಗಿ [ಪಾಂ. ೧೧] ಕುಯಿಕೇರೆ ನಜುವಲು ಹಜುಬೆ ನೊದಲಾದ ಹಸುರು ಸೊಪ್ಪು . . . ಉಕ್ಕರಿಸಿ (ಸೂತಕಾ. ೪-೩೩) ; ಮಂದರಗಿಯನೆತ್ತುವಡೆ ನುಗ್ಗಿಯ ದೊಣ್ಣೆಯಿಂದ ಮೀಂಟಿದೇಳುವುದೆ (ದೋಹತ. ೨೯-೩೪). ನುಗ್ಗಿ :

"ನುಗ್ಗಿಯೆನೆ ತಿಗ್ಗುವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಕಾಂ. ೩೬-೧೬) ; ಸವನಾಗಿ ನುಗ್ಗಿ ಬಡೆ ಸಾಸಿನೆ ಮೂಲಗೆ ಕರಿಯ ಬನ್ನಿ ಎಂಬಿವಿನಹಣಿ ಬೀಜವನಾವ ತಕ್ರ ದಿಂದರೆದು ವಿಲೇಪಂಗೆಯ್ ಕಳೆಗುಮವು ಗಂಟುಗಳಂ (ಲೋಕೋಜ. ೯-೧೨೬) ; ನುಗ್ಗಿಯುಳ್ಳಿಯೆಂಬವನೆಂತುಂ ಮೆಲಲಾಗದೆಂದು ಪೇಟಾ ಮಳನಾತ್ತರ ಮಾತುಗೇಳಲಾಗದು ಚಿದುರಂ (ಸಪ್ತ. ೧೪-೧೪೪) ; ನುಗ್ಗಿಯ ಬಸಕ್ಕೆ ಗುಟ್ಟು ಕೋಗಿಲೆಯೆಂಬಂತೆ (ಭರಣ. ೬-೨೨೯) ; ಇರೆ ಮುಳ್ಳುಸೌತೆ ನುಗ್ಗಿಯ ವರ ಬೀಜಂ ಸ್ವಂಧವಾನ್ವಿತಂ ಮೇಣ್ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ತಕ್ರಂ ಕುಡೆ ಗೋಧಿಯ ಗರಕಕ್ಕುಪವಿಷಮಿದಲ್ದೆ (ಮುದ. ೨-೧೬೧) ; ತುಲಸಿಯ ನುಗ್ಗಿಯ ತಗ್ಗಿಯ ಬೆಳೆದಾವುದಲವಗೆಯ . . .

ಸೇಕಂಗೆಯ್ ಪತ್ರಸೇಕಂ ದಿವ್ಯಂ (ಅಶ್ವ. ೧೦-೨೧). Δ ನುಗ್ಗಿ : "ಮೋಹತಃ = ನುಗ್ಗಿಯಂ, ಬಿಟ್ಟುಂ" (ಶಾಕಲ್ಯ. ೨೧೩).

ನುಗ್ಗಿಕಾಯಿ, ನುಗ್ಗಿಕಾಯಿ = ನುಗ್ಗಿಯ ಗಿಡದ ಕಾಯಿ : ಮಗ್ಗಿ ಬಾರದವನಿಗೆ ನುಗ್ಗಿಕಾಯಿ ಮದ್ದೆ ? (ಗಾಡ) ; ಸಮ್ಮ ಮನ್ಯಾಗ ನುಗ್ಗಿಕಾಯಿ ಕಾರಬೇಳಿ ಮಾಡೇನಿ (ಜಿನ್ಸು. ೬೦. ೬೨). ನುಗ್ಗಿಗಿಡ, ನುಗ್ಗಿ

ನುಗ್ಗಿಗಿಡ, ನುಗ್ಗಿ

ನುಗ್ಗಿಗಿಡ, ನುಗ್ಗಿ

ಗಿಡ = ನುಗ್ಗೇಯ ಗಿಡ : "ನುಧುತಿಗ್ರಾಃ, ಅಸೌರತ್ವಃ - ಕೆಂಪುಹುಪ್ಪು ಗಳುಳ್ಳ ನುಗ್ಗೇಗಿಡದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೯); "ನುಧುತಿಗ್ರಾ - ನುಗ್ಗೇಗಿಡ" (ಗಂಗಾಧ. ೨೪೯). ನುಗ್ಗೇಮರ = ನುಗ್ಗೇಗಿಡ : "ತೋಘಾಂಜನಃ, ತಿಗ್ರಾಃ, ತೀಕ್ಷ್ಣಗಂಧಕಃ, ಅಕ್ಷೇಬಃ, ಮೋಚಕಃ - ನುಗ್ಗೇಮರದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೯); ನುಗ್ಗೇಮರ, ಮೋಚಕಮರ (ಮೃಶ್ವಿಗ. ೫೫-೧೦೯೮). ನುಗ್ಗೇಸೊಪ್ಪು, ನುಗ್ಗೇ ಸೊಪ್ಪು - ನುಗ್ಗೇಯ ಎಲೆ : ನುಗ್ಗೇಸೊಪ್ಪಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಮೆಣಸು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಣ್ಣನಾಗಿ ಅರೆದು ಮಂಡಗೆ ಲೇಪಿಸಲು ಮಂಡಗೇನೇವು ಶಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೪೦); ಮೇಲೆ ಕಸಕಸಿಯಾಗಿ ನುಗ್ಗೇಸೊಪ್ಪುಗಳನ್ನು . . . ಬಿಟ್ಟು ನಾ ಗುರುವರಂ (ನುಜಾಪಿ. ೧೧-೩೫).

[ದೇ. II ತುಳು. ನುಗ್ಗೇ, ನುಗ್ಗೇ]

ನುಗ್ಗೇಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೂರಾಗು; ಪುಡಿಯಾಗು; ಹಾಳಾಗು : ಬಿದ್ದು ಬೀಳು ಕುಂಭಾಂಜನವರೂಢ ನುಗ್ಗೇದ್ದು ಪ್ರತಿರೂಪವೂ ಕದ್ದೊಯ್ದ ಬಿಳರಾಯ ಕ್ರಿಶ್ನಾಲದ ಹೆದ್ದೈವವ ಹೇಳುವನು (ಮೋಹತ. ೪೦-೬೫). ೨. (ಆಲಂ) ಸೋಲು; ಪರಾಭವಗೊಳ್ಳು : ತಡೆಯದೆ ತಳಕಂತ್ರ ನುಗ್ಗೇದ್ದೂಡೆ ಕಟ್ಟಿಕಡೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆ ಸಿಕ್ಕಬೇಕು (ಮೋಹತ. ೯-೨೬). [ನುಗ್ಗು (<ನುಜುಗ್ಗು) + ಏಳು (<ಬಿಳು)]

ನುಗ್ಗೊತ್ತು 'ನುಗ್ಗೊತ್ತು' ನೋ.

ನುಚ್ಚಕ್ಕಿ(ನಾ). ತುಂಡಾದ ಅಕ್ಕಿ; ಕಡಿಯಕ್ಕಿ; ಅಕ್ಕಿಯ ನುಚ್ಚು : ನುಚ್ಚಕ್ಕಿ ಮೊಳೆಯ ಬಿಲ್ಲು ಸತ್ತ ಮರ ಎಳೆಕಬಿಲ್ಲು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೬-೪೦೩); ಅಚ್ಚಕ್ಕಿ ಇದ್ದಾಗ ನುಚ್ಚಕ್ಕಿ ಹಂಗೇನು? (ಹಳ್ಳಿಯ. ೯೬).

[ನುಚ್ಚು + ಅಕ್ಕಿ]

ನುಚ್ಚಕ್ಕಿವಲ್ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯ ನುಚ್ಚಿನಂತಿರುವ ಚಿಕ್ಕಹಲ್ಲು : 'ನುಚ್ಚಕ್ಕಿವಲ್ಲ' ಪರಾ. [ನುಚ್ಚಕ್ಕಿ + ಪರಾ]

ನುಚ್ಚಕ್ಕಿವಲ್ಲ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯ ನುಚ್ಚಿನಂತಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಹಲ್ಲುಳ್ಳವನು : ಕುಸಿಗೊರಲಂ, ನುಚ್ಚಕ್ಕಿವಲ್ಲಂ, ಕೆಂದಲಿಯಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೧೧ ಉದಾ). [ನುಚ್ಚಕ್ಕಿವಲ್ + -ಅ]

ನುಚ್ಚು, ನುಚ್ಚು (ನಾ). ೧. ಪುಡಿ; ಚೂರು; ಕಡಿ : ಮುಗುಳು ವಾಳೆಯ ಹೊಡೆಯ ನುಚ್ಚು[ಸಾಕಂ. ನೂಚಾ]ಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಪೊಗರು ಹೋದಂತೆ ಸಣ್ಣದ ನೀರಿನಂ ಕುದಿಸಿ ತೆಗೆದು ನೀರಂ ಹಿಂಡಿ (ಸೂಪತ. ೪-೬೦). ೨. ಅಕ್ಕಿ, ಜೋಳ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಗಳ ಕಡಿ, - ಒಡಕಲು : "ಕಣಃ, ಪುಷ್ಪಕಂಡುಃ - ಈ ೨ ನುಚ್ಚು" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೪); ಸಕ್ಕಿಗಳಲ್ಲಿ ತಿಂದುಕಡೆ ನೆಲ್ಲಳ ನುಚ್ಚುಗಳಂ ಫಲಂಗಳಂ ಪಕ್ಕದೊಳಿಡ್ ಗೂಡುಗಳಿನಾಯ್ತೆ ನಗಿಕ್ಕುವನು ಬಿಟ್ಟು ತಾಂ (ಕಾದಂಪಾ. ೧೩೬); ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಗಮ ಪುರಾಣಂಗಳೆಂಬುವ ಕೊಟ್ಟಣವ ಕುಟ್ಟುತ್ತ ನುಚ್ಚು ತಾಡು ಕಾಣೋ (ನುಜಾದೇ. ಬ. ೪೬-೧೦೬); ಇಚ್ಛೆಯನು ಅಜಾದಿತ್ತ ನುಚ್ಚೊಂದು ಮಾಣಕವು ಇಚ್ಛೆಯದು ತೀರ್ಡು ಬಳಕಿತ್ತ ಮಾಣಕವು ಸುಟ್ಟಗೂ ಕಷ್ಟ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೩೯); ಕಿಚ್ಚು ನುಂಗುವವ ನುಚ್ಚು ಬಿಟ್ಟುನೇ? (ಗಾಡ). ೩. ಜೋಳ, ಗೋಧಿ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಗಳ ತರಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಗಟ್ಟಿ ಅಂಬಲಿ; ದೊಗ್ಗ : "ನುಚ್ಚು - ಹುಳ್ಳಂಬಲಿ, ಚೂರು" (ಜಾನಕೋ. ೧೨); ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಮಂದಿ ನುಚ್ಚು ತಿಂದು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ (ದೂಧಿ). △ ನುಚ್ಚು : ೧. ಒಡೆಯುವುದಿನ ಸುತ್ತಮಾಂಗಮಂ ನುಚ್ಚುಪಂತೆ (ದಶಕು. ೯-೨೬). ೩. ಸುಖಂ ಸಲೆ ಮೊಗ್ಗಾದುದೆ ಭಾವಿಪೊಡೆಲೆಗಳ ನುಚ್ಚುಗೆ ಕೊಳ್ಳು ತುಂಬೆಯ ಬಾಡೆ (ಭರ್ಮಾಪ್ಯ. ೬-೧೬೧).

೪. ಅಲ್ಪನಾದವನು; ತುಚ್ಛವ್ಯಕ್ತಿ : ಸಿಕ್ಕಿದಳಲಾ ಬಹಳಕಾಲಕಿಂದಿ

ದಿನಂ ರಕ್ಕಸರ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕವಿವ ನುಚ್ಚುಗಳ ಪೊಯ್ ಮಿಕ್ಕು ಕವಿಕವಿ ಯೆನುತೆ ಸುರಬಿಲದ ನಾಯಕರ್ ತಾವಾಗ ಕೂಡೆ ಮನಗಿ (ಚಿಬ್ಬ. ೪೪-೪೨).

[ದೇ. II ಮಲ. ನುಚ್ಚು, ನೂಚ್ಚು; ತುಳು. ನೂಚ್ಚು; ಕೊಡ. ನುಚ್ಚು; ಕೋಕ ನುಚ್ಚು; ತೊಡ. ನೂಚ್ಚು; ತೆಲು. ನೂಚ್ಚು]

ನುಚ್ಚುಗೆ (ನಾ). ಅಲ್ಪ; ನಾಡಾಡಿ : ನುಚ್ಚುಗರ ಸವಿಬಿಡದ ಗವ (ದೇವೀಮ. ೩-೨೬). [ನುಚ್ಚು + -ಗ]

ನುಚ್ಚುಗಳ್ಳ (ನಾ). ಅಲ್ಪನಾದ ಕಳ್ಳ; ಹುದ್ರನಾದ ಕಳ್ಳ : "ನುಚ್ಚುಗಳ್ಳ - ಕಿರುಕಳ್ಳ, ತುಡುಗ" (ಜಾನಕೋ. ೧೨).

[ನುಚ್ಚು + ಕಳ್ಳ]

ನುಚ್ಚುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹುಡುಗುಟ್ಟು; ನುಗ್ಗುಮಾಡು; ನಾಶ ಗೊಳಿಸು : ನುಡಮಂ ಮುಜಾದು ಮುಚ್ಚರಮಂ ನುಚ್ಚುಗುಟ್ಟು ತಾಪತ್ರಯಕ್ಕೆ ತೆಜುಗೊಡದೆ ಹೃದಯಕಮಳಮನೆಮಾಡಿ (ಮಳರ. ೧೨೨-೨೨); ಮುಚ್ಚರಿಸಿ ಬಂದವರ ಗಂಟಿಲ ನುಚ್ಚುಗುಟ್ಟುತ ಮಳರ ನೆಲ್ಲರ ಕೊಚ್ಚಿಯೊಂದೆ ಸಿಕ್ಕಿ ತಳವಲಿ ಬಿಡದು ಜೀವಿಗಳ ನುಚ್ಚಿನಂದದ ಲಾಯ್ತು ತುಳಿಯಲು (ಸಂಭಸ. ೮-೧೧೨); ಮಹಾಮೋಹಾಸುರನ ಮುಸುಡಾ ನುಚ್ಚುಗುಟ್ಟಿದೆ (ಸಾಕ್ಷಿಭಾ. ೩-೫). [ನುಚ್ಚು + ಕುಟ್ಟು]

ನುಚ್ಚುಗೊಳು 'ನುಚ್ಚುಗೊಳು' ನೋ.

ನುಚ್ಚುಗೊಳು, ನುಚ್ಚುಗೊಳು (ನಾ). ಜೋಳ, ಗೋಧಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ತರಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಅಂಬಲಿ; ದೊಗ್ಗ : ಕಟನೆಯ ಕೊಟುಮಂ ತಿಳುವುಮುಮಂ ಬಿಸುಟ್ಟು ನುಚ್ಚುಗೊಳುಮನೆಣ್ಣೆಯುಮನುಣ್ಣುನುಮಂ ಬಾಟೆಯ ಪಣ್ಣುಮಂ ಖಂಡಶರ್ಕರೆಯುಮಂ ಬಿಸುಟ್ಟು ಎಣ್ಣೆಯ ಮಣ್ಣಂ ಮೆಲ್ಲನುಂ . . . ಮರುಳರಲ್ಲದೆ ಜತುರರಲ್ಲರ (ಭರ್ಮಾಪ್ಯ. ೧೧-೧೦೦). ನುಚ್ಚುಗೊಳು : ನುಚ್ಚುಗೊಳುಣ ಹೊಲ್ಲು ಹುಚ್ಚುಕರ ನೆರೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸೂಪತ. ೧೯೦೨).

[ನುಚ್ಚು + ಕೊಳು]

ನುಚ್ಚುಗೋಣಿ 'ನುಚ್ಚುಗೋಳಿ' ನೋ.

ನುಚ್ಚುಗೋಳಿ, ನುಚ್ಚುಗೋಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೋಣಿ ಸೊಪ್ಪು : (ಕ). ನುಚ್ಚುಗೋಣಿ : (ಕ).

[ನುಚ್ಚು + ಗೋಳಿ]

ನುಚ್ಚುದುಜು (ಕ್ರಿ). ಚೂರು ಚೂರಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು, - ತುಂಡರಿಸು : ತನುನಂ ತುಟ್ಟುಬಾದತ್ತಿ ಕುಟ್ಟಿ ಕಡಿಖಂಡಂಗೆಯ್ತು ಪೊಯ್ತುಚ್ಚ ತೊಟ್ಟನೆ ನಟ್ಟಿಲ್ಲಳನೊಟ್ಟ ನುಚ್ಚುದುಜುಪುತ್ತುಂ ಚೆಂದದಿಂ ದಂಡಿಶರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೯-೯೦). [ನುಚ್ಚು + ದುಜು]

ನುಚ್ಚುನುಗ್ಗಡಿ (ನಾ). ಚೂರುಚೂರು; ಪುಡಿಪುಡಿ : ಮುಚ್ಚು ಮರೆಯೇಕಿನ್ನು ಪ್ರಾಣವು ಕೊಟ್ಟುಬಿಡುವನುಯ್ಯಕ್ಕ ರಾಮನು ನುಚ್ಚು ನುಗ್ಗಡಿ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟನು ಅಚ್ಚುತನ ಕರುಣದಲಿ (ಬಾಣಾಕ. ೨೨).

[ನುಚ್ಚು + ನುಗ್ಗಡಿ]

ನುಚ್ಚುನುರಿ 'ನುಚ್ಚುನುಜು' ನೋ.

ನುಚ್ಚುನುಜು, ನುಚ್ಚುನುರಿ, ನುಚ್ಚುನುರಿ, ನುಚ್ಚುನುಜು (ನಾ). ೧. ಚೂರುಚೂರು; ತುಂಡುತುಂಡು; ಪುಡಿಪುಡಿ : ಅತ್ತೀಯ ವಿಧ್ಯಾಗರ್ವಪರ್ವತಮವರ ಪಚೋವಪ್ರನಿರ್ಭಾತದಿಂ ನುಚ್ಚು ನುಜುಯಾಗಿ ಪೋಡೊಡೆ (ಚಿಬ್ಬ. ೩-೬೫); ಅಚ್ಚು ಮುಜಾದ ಭಂಡಿ ಯಂತೆ ನುಚ್ಚುನುಜುಯಾಗೆ ಬಿಡುಪದಂ ಮೂಂಸಾಹಾರಿಗಳ್ಳ ಕಂಡು (ಕಂಚತಂ. ೧೫೫-೬); ಬಿಲ್ಲದರಂ ಕಲ್ಲಂ ತಾಗಿಡ ಪುಳ್ಳಿಯಂತೆ ನುಚ್ಚು ನುಜು ಮಾಡಿ (ಭರ್ಮಾಪ್ಯ. ೬-೯೫); ತೇರ್ಗಲ ಗೊಂದಣಂ ಮುಜಾದು

ಮೆಟ್ಟಿದ ಕೊಂಬುದಿದಂತೆ ಬೇಗದಿಂ ನೆಗೆನೆ ಬಿಟ್ಟು ನುಚ್ಚುನುಜಿಯಾಗಿ (ಕದ್ರಿ. ೨೭೯); ಬಲುಮೆ ಮಿಗೆ ಜಿನಬಸದಿಗಳ ಮೇಲಳವದಿನ ಶಿಖರಂ ಗಳಂ . . . ನುಚ್ಚುನುಜಿ ಮಾಡಿ (ಬಸವ. ೫೧-೭೨); ಕೊಚ್ಚಿದರು ನುಗ್ಗಿದರು ಕೊಯ್ದರು ನುಚ್ಚುನುಜಿ ಮಾಡಿದರು ಹರಿಬಕ ಹೆಚ್ಚಿ ಹೊಗುವನನೀಶನನುಜರ ಮನ್ನಣೆಯ ಭಟರ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೪೬). ೨. ಅಲ್ಪವಾದುದು; ಕ್ಷುದ್ರವಾದುದು; ತುಚ್ಛವಾದುದು : ಬೀಳಹೊಯ್ ಹೊಯ್ ನಾಯ್ಕಳಂ ನುಚ್ಚುನುಜಿಗಳ ಜಾಳಿಸಿದ ಹಂಕಾರಮೇ ಸುರರ ಗಂಟಲಂ ಸೀಳಿಸುತೆ ತಾರಕಾಕ್ಷಂ ತನ್ನ ಸೇನೆಯಂ ಕೈವೀಸಿ ಮುಂಬರಿಯಲು (ಚಿಬ್ಬ. ೪೪-೬೧). **ನುಚ್ಚುನುರಿ :** ೧. ರಾಯ್ಕಳ್ಳುಪ್ರೇ ಹೋಗಿ ಹೂವ್ವಿಂ ತೋಟವಾ ನುಗ್ಗಿ ಹೂವೆಲ್ಲಾ ನುಚ್ಚುನುರಿಯಾದೋ (ಮಟ್ಟ. ೧೭೮); ಇವನೊಬ್ಬ ಧನಂತ : ಕಳ್ಳನವ ಬಲವಂತ ಕೊಳುವನೆಲ್ಲವ ನುಚ್ಚುನುರಿಯರಿಸಿ ತನುವ (ಪಯಾ. ೬೦-೭೧); ಆ ಗಂಗೀ ಕೈಯಾಗ ನಾ ಸಿಕ್ಕಿ ಅಂದರ ನನ್ನ ನುಚ್ಚುನುರಿ ಮಾಡತಾಳ (ಗಂಜಾಯ. ೨೦೫). **ನುಚ್ಚುನುರಿ :** ೧. ಭೂಕಂಪ ಕಾಲದೊಳ್ ಶಿವರದಿನ್ಮತ್ತದಿಂ ಕಣವೆ ಕಿಬ್ಬಿಗುರುಳ್ಳು ಬೀಳ್ವ ಪರ್ಬಂದೆ ತಾಂ ತಳ್ಳಲ್ಪಿದು ಮರದಗಳಂ ನುಚ್ಚುನುರಿಗೆಯ್ದು ನುಗ್ಗಿ ಬರ್ಬಂತೆ ಪೋಲ್ ಬಂದಲ್ . . . ತಾಟಕೆ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೩೪-೧೬೨). **ನುಚ್ಚುನುಜಿ :** ೧. ತಪ್ಪಣರಾಜಕೇತನನ ವಿಳಟಲರಾಟಿಲಾಪಟ್ಟಿಮಂ ತನ್ನ ಗದಾದಂಡದಿಂ ನುಚ್ಚುನುಜಿ ಮಾಡಲುಂ (ಗದಾಯ. ೩-೧೬-೪).

[ನುಚ್ಚು + ನುಜಿ]

ನುಚ್ಚುನೂರು 'ನುಚ್ಚುನೂರು' ನೋ.

ನುಚ್ಚುನೂರ್ಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ಚೂರುಚೂರಾಗಿಸು; ಪುಡಿಪುಡಿ ಮಾಡು : ನುಚ್ಚುನೂರ್ಗಿಯು ರಶ್ಮಿಧ್ವಜವನೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಪಚ್ಚುನೂರ್ ಗಾಯಾಗಾಯಕೆ ರಣಾವೇಶದಿಂ ಏಚ್ಚಿಟವ ಕಲಿಗಳೆಚ್ಚಾಡಿದರ್ ಹರಿ ಜಲಂಧರ ರಂದು ನಂಗರದೊಳು (ಚಿಬ್ಬ. ೨೫-೧೯). [ನುಚ್ಚುನೂರು + ಕಿಯ]

ನುಚ್ಚುನೂಜು, ನುಚ್ಚುನೂರು, ನುಚ್ಚುನೂರು (ನಾ). ಚೂರು ಚೂರು; ಪುಡಿಪುಡಿ : ಗದಾಘಾತದಿಂದೂರುಯುಗ್ಗುಂ ಮುಜಾದತ್ತಂ ನುಚ್ಚುನೂಜಾಗಿರೆ ಕೆಡೆದನಿಳಾಭಾಗದೊಳ್ ಧಾರ್ವಾಪ್ಪಂ (ಪಂಪ. ೧೩-೯೬); ಮದನಾಗ್ನಿಚ್ಚಾಲೆಯಿಂ ಮಗ್ಗಿಮದೊ . . . ಏಶ್ವಾಸಂಗಳಿಂ ಪಾಟಾದೊಡೊ ಕುಸುಮಬಾಣಂಗಳಿಂ ನುಚ್ಚುನೂಜಾದೊಡೊ . . . ಪೇಟಾ ಮೆಂಬಂದದ ಲಕ್ಷ್ಮ ಮಗ್ಗಿಗೇನುಂ ನುಡಿ ಪೊಟಮಡದಾಯ್ತ (ಕಾದಂಬ. ೨೯೧); ಸಂಸ್ಕೃತನಮಂ ಕೈಕೊಂಡ ಮಹಾಪುರುಷನ ಕರ್ಮಂ . . . ವಜ್ರಂ ತಾಗಿದ ಗಿರಿಯಂತೆ ನುಚ್ಚುನೂಜಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾ. ೧೪-೧೦೨); ಅಚ್ಚುಡಿದು ಕೀಲ್ಕುಡಿದು . . . ನುಚ್ಚು [ಪಾಟಾಂ. ನುಚ್ಚು, ನುಚ್ಚು] ನೂಜಂ ಮಾಡೆ (ಇಹರ. ೭೬. ೪೩-೨); ತದ್ವಚೋವಪ್ರಭಾತದಿಂ ಸ್ವಾತ್ತೀಯವಿದ್ಯಾವರದಮಹೀಧರಂ ನುಚ್ಚುನೂಜಾಗಿ ಭಂಗಿತರಾಗಿ (ಮಹಾನೀ. ೮-೪); ಬಚ್ಚಿವೋಗದ ದಾಮಬಾಣಂಗಳಂ ನಡುವೆ ನುಚ್ಚುನೂಜಾಗೆ ಕತ್ತರಿಸಿ (ಚೈಮಿ. ೨೧-೩೪). **ನುಚ್ಚುನೂರು :** ಸಂಸಂದಳ ಭವಿಷ್ಯ ನುಚ್ಚುನೂರಾಗಿತ್ತು (ದೊಬ್ಬ. ೫೯); ಕೆಳಗುರುಳಿ ಪ್ರಪಾತದಲ್ಲಿ ನುಚ್ಚುನೂರಾಗಬೇಕಿತ್ತು ಅಮರ (ಸಿಬಿ. ೪೬). **ನುಚ್ಚುನೂಜು :** ಬಲಿಯ ಪೇಟನಾನೆ ಮೆಟ್ಟಿದಂತೆ ನುಚ್ಚುನೂಜು ನಮವುಂಕಿ ಪಿಡಿದಡಸಿ [ಯ]ಗುವುರ್ ಪರ್ವ ಬೀಸಿ ಗುಣನೆಯ ಕಂಠಂಗಳೊಳಂ ಕೇರ್ಗೊಳವಮೊನ್ನೊಟಿಸಿ ತಾಟಸಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪ. ೪-೭೬-೪); ಕಪಟಿ ನಟಿಂ [ಪಟಿ] ಮನೋಗರ್ವಪರ್ವತಂ ನುಗ್ಗಿ ನುಚ್ಚುನೂಜಾದುದು . . . ನೆರೆದ ವಿದ್ಯದಾಸ್ಥಾಯಿ ಕೆಯೋಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೪-೧೪೪); ಪರ ಪಂಚಾಚಾರ ಚಂಚತ್ಕುಳಿಸದೆ ಮದನೋದ್ವಿಕ್ತತಾ

ಪೋಚ್ಚಿ ಧಾತ್ರೀಧರಮಂ ಮುಂ ನುಚ್ಚು(ನೂ)ಜಪ್ಪಿ ನಮೋಡೆದು (ವರ್ಧ. ೧-೩).

ನುಚ್ಚುನೂಜಾಗು - ತುಂಡು ತುಂಡಾಗು; ಚೂರು ಚೂರಾಗು : ಪಿಡಿದು ಹಿಂಗಾಲಂ ಪಿಡಿದ ಹಲಗೆ ನುಚ್ಚುಂ ನೂಜಾಗಲ್ಲದೊಂದಪ್ಪಳು . . . ಹಿಣಿಲಗರುಳನುಚ್ಚಾದನು (ಕುಮಾರ. ೮-೫೧).

[ನುಚ್ಚು + ನೂಜು]

ನುಚ್ಚುಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ನುಚ್ಚುಗುಟ್ಟು : ದಂಡದಿಂದೆಸೆವ ಪಲ್ಲಕ ನುಚ್ಚು ಬದಿಬದಿ ಮಿಂಚಿಸುತ ಸರಸ ತೆಗೆಯಲ್ಪೊಡಂ ಸ್ತುತಿಪೂಜೆ ಮಾಡುಂ ಮಚ್ಚು (ಗುರುತಾ. ೨-೧೫). [ನುಚ್ಚು + ಬಡಿ]

ನುಚ್ಚುಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಹೂವು : ನುಚ್ಚುಮಲ್ಲಿಗೆ ಮಿಶಾಯಿಹೂ ಮೊದಲಾದ ಹೂವು ಗಳ ಅಳವಾದ ಬಟ್ಟಲಿಗೆ ಕೈಹಾಕಲು ಏಳವಾದ ಸೊಂಡಿಲುಳ್ಳ ಹುಳು ಗಳೇ ಬೇಕಾಗುವುವು (ಜಾಲಪ್ಪ. ೧, ೪೨೪).

[ನುಚ್ಚು + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ನುಚ್ಚುನಣಲ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮರಳು : ಬಿಸಿಲಂ ಬೆನ್ನೊಳಕ್ಕೆ ನೀರ್ನೆಯಲನವಿಸಿ ಗುಗ್ಗರಿಗಲ್ಲವರವಲ ತಪಾಪೊಡವಿನ ನುಚ್ಚುನಣಲ ನೀರಜಾದು ಪರಿದು ದಿಂಟಿಯ ದರಿಯ ಕುಟಾಯ ಕುತ್ತುಪ ಕುಟಾಪಳ್ಳುಮಂ ಕಂಡದಜ ಬಟಾವಿದಿದು . . . ನೆರೆವಾಗಳ್ (ಶೇಖ. ೩-೪೨-೪). [ನುಚ್ಚು + ನುಣಲ್]

ನುಜುಗು (ಗು). ಅಲ್ಪವಾದ; ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಾದ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ : ಗೊಜಗುಟ್ಟು ತ್ತೆದ್ದು ಬಿದ್ದಿಳೆಗೆ ಪೊರೆಯಪ್ಪ ಕಡೆನುಜುಗುಮನೆದಜ್ಜಾ ಜನರೆಲ್ಲ ಪಿರಿಯರೆ (ಮದೇ. ೩೦-೨೦); ನುಜುಗು ನುಸಿಗಳನಾರು ಬಲ್ಲರು (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೭ ಪೀಠಿಕಾಪಂಚ). [?]

ನುಜ್ಜು 'ನಜ್ಜು' ನೋ.

ನುಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾತನಾಡು; ಹೇಳು; ಉಚ್ಚರಿಸು : "ನುಡಿ—ವಚನೇ" (ಪಂಪ. ೨೨); ಪಿತೃಕಳತ್ರಮಿತ್ರಜನಮಂ ಕಾಯ್ತಾನಾ ತಾಲ್ಪಪ್ಪೋದಿ ನುಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟುಮೇ (ಎಳ. III, ಪುಟ. ೩-೧೦; ಸು. 750); ಪದನಜಾದು ನುಡಿಯಲುಂ ನುಡಿದುದನಜಾದಾರಯಲುಮಾ ಪರಾ ನಾಡವರ್ಗಳ್ ಚದುರರ್ ನಿಜದಿಂ (ಕವೀ. ೧-೩೪); ವಿದುರ ನೆಂದಿ ಕೊಟ್ಟುಟ್ಟಿಯ ಮನೆಯ ಕೂಟ ನುಡಿಯನೆ ನುಡಿದ್ವಿ (ಪಂಪ. ೯-೫೪); ಶುಕ ಶಾರಿಕಾದಿ ವಿಹಗಪ್ರಕರಂ ಮುಂ ಕೇಳ್ವ ನಚನಮುಂ ನುಡಿದುದು ಕೌತುಕಮಲ್ಲದಿಗಳುಂ ಕೌತುಕಮಿಂತಿಂತೇಕೆ ದೇವ ನೀನಜಾ ಯದುದೇ (ಕಾದಂ. ೬೪); ಆ ಸಮ್ಯಗ್ ಕೌನಮಿಲ್ಲದೆ ನಿರಂತರಸ್ಥಾಯಿ ಯಪ್ಪ ಮುಕ್ತಿತ್ರಿಯಂ ಪಡೆನೆಂಬಾತಂ . . . ನಾಲಗೆಯಿಲ್ಲದೆ ನುಡಿನೆ ನೆಂಬ ಪಜುಗೋಲಿಲ್ಲದೆ ತೊಜೆಯಂ ಪಾಯ್ತನೆಂಬ ಪಚ್ಚ ಪಸಿಯಗ್ಗನಂ ಪೊಲ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾ. ೧-೩೭); ನುಡಿದರೆ ಮುಕ್ತಿನ ಹಾರದಂತಿರ ಬೇಕು ನುಡಿದರೆ ಮಾಣಕ್ಕದ ದೀಪ್ತಿಯಂತಿರಬೇಕು (೩೪೪. ೪೦೨); ಕುರುಪತಿ ಕಾಳಗದೊಳಪ್ಪಮಿಸಿದನೆ ನುಡಿಯಂಜಬೇಡೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧೧). ೨. ಜಪಮಾಡು; ಧ್ಯಾನಿಸು : ಪತಪಾಪನ ನಮ್ಮ ರತಿಪತಿಜನನ ಸತತವು ನುಡಿ ಕಂಡ್ವ ಸಾಲಿಗೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೩-೧). ೩. ಶಕನ ಹೇಳು; ಭವಿಷ್ಯ ನುಡಿ : ಜಯವದೆ ಜಯವದೆ ಈ ಮನೆತನಕೆ ಬಹಳ ಜಯವದೆ ಹಕ್ಕಿ ನುಡಿಯಿತ್ತಾ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೧-೧); ಶುಭ ನುಡಿಯ ಶಕನದ ಹಕ್ಕಿ (ನಾಡ. ೩-೨). ೪. (ವಾದ್ಯ ಗಳು) ಧ್ವನಿ ಹೊರಡಿಸು, —ನಾದ ಹೊಮ್ಮಿಸು, —ದನಿಮಾಡು : ವೀಣೆ . . . ಕೈಲಾಸವೀಣೆ ಮೊದಲಾದ ತಂತಿ ಕಟ್ಟಿ ನುಡಿನ ವಾದ್ಯವನು ವುದು ಪ್ರಸಾದಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯ ಗುರುಲಿಂಗ (ಅದ. ೬-೧೩); ಸುರರು

ಹೂಮಳೆಗಿಡೆದರಾಗಳು ನೆರೆದು ನುಡಿದವು ದೇವದುಂಬುಧಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೨೫); ಕೋಣ ಬಿಲ್ಲುದೆ ವೀಣೆ ನುಡಿಯುವ ಸುನಾದವನು (ಪುರಂದ. ೨-೪೪-೧). ೫. ಹೀಯಾಳಸು; ಅವಹೇಳನ ಮಾಡು; ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಮಾತನಾಡು; ತೆಗಳು: ಖೇನ್ನುಡಿದು. ಬರ್ದುಕಿದ್ಯ ಪೆಜಿರಿನ್ನಿ ರೋಳ್ ನುಡಿದು ಕರ್ಣನಂ ಬರ್ದುಕುವರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೨೬). ೬. ವರ್ಣಿಸು; ಬಣ್ಣಿಸು; ಬಣ್ಣನೆ ಮಾಡು: ಕಿಚ್ಚಂ ಪೊಳ್ಳುವನೇ ಜಗಮಚ್ಚಂಪಟ್ಟದನೆ ನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದು ನಿಚ್ಚ[ಂ](ಇಚ. XX, ೬೦-೧೯೪; ಸು. ೨ನೆಯ ಶತ): ಜಡರೇಂ ನುಡಿವರೊ ಗುಣಭದ್ರದೇವರುಂ ದೇವರುಂ (ಚಾವುಂಡ. ೨): ಕಡಲುನರೆರುಣಾಂಬುಜಲಧಿಗೆ ಬಿಡಿಸಿದವು ಬಿಂಕನನು ತಿವತಿಸ ನುಡಿದ ಕವಿ ಯಾರಿನ್ನು ಪಾರ್ಥಕುಮಾರನಾಹವನ (ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ. ೬-೬). ೭. ಭಾಷೆ ನೀಡು: ಮಾತು ಕೊಡು; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡು: ನರಸವನು ಮಗದಿರುಗಾಣದೆ ಹಿಂದನೇಜಾಸಿ ನುಡಿ ದನಿದ ಪತಿಕರಿಸಬೇಡು ಏನ್ನ ಕರುಣನೆ ಹರಣವನಿಗೆ (ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ. ೯-೩೧). ೮. ಅಪ್ಪೇಪಿಸು; ಗದರಿಸು: ಜಜಾಪರಯ್ಯಾ ನುಡಿವರಯ್ಯಾ ಕೊಡಲಸಂಗನ ಶರಣರೋಡಿಯರಾಗಿ (ಬಸವ. ೩೩೫); ನಡೆವರಯ್ಯಾ ಒಡೆಯರು ತನುಮನಧನದ ಮೇಲೆ ನುಡಿದರಯ್ಯಾ ಒಂದು ನಿಮಿಷ ಬಾರದಿ ದೋಡೆ ಜಜಾಪರಯ್ಯಾ ಒಡೆಯರು ಮನ ಬಂದ ಪರಿಯಲಿ (ಬಸವ. ೩೩೯).

ನುಡಿದಂತೆ ಗಂಡ-ಕೊಟ್ಟ ಮಾತನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸಿನ್ನ ಕುಳಕಮಳಮಾರ್ತಾಣ್ಡಂ ನುಡಿದನ್ನೆ ಗಣ್ಡಂ (ಪೌರಾಣ. XI-1, ೯೭-೧೪; 1062); ನುಡಿವಳಿಯನ್ನೆ ನಡೆವಳಿಯನ್ನಿಸಿದಂ ನುಡಿದನ್ನೆ ಗಣ್ಡಂ ಗುಣಗಳ್ಳ (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೧೨೯-೩೯; 1071). ನುಡಿದು ಕಪ್ಪು = ಕೊಟ್ಟ ಮಾತನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರು; ವಚನ ಭಂಗಮಾಡು: ಪದ್ಮನಾಭಂಕಾರಂ. . . ನುಡಿದು ತಪ್ಪದಂ ಶ್ರೀಮತ್[ಕೇ]×[ಕ]ಜ್ಜಂ (ಪೌರಾಣ. XI-1, ೨೨-೬; 897); ಅ ಬ್ರಹ್ಮರಾಕ್ಷಸನಿವಳ ಮಾತಂ ನಂದಿ ನಂಬುಗಿಯಂ ಕೊಂಡು ಬೆಂಬುಯನೆ ತಗುಳ್ಳು ಪೋಪೆಂ ನುಡಿದು ತಪ್ಪಿದೊಡೆ ಪಿಡಿದು ನುಂಗಲಾಯಿದೊನಲ್ಲೆನೆಂದು ರೂಪುಗರೆದು ಪೆಜಿಪೆಜಿಗೆ ಬರುತಿರ್ದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೧೬ ಮ); ನುಡಿದು ತಪ್ಪದ ಭಾಷೆ ಬಸವನ ನುಡಿ ಶಿಲಾಶಾಸನವು (ಒಪ್ಪ. ೩೬-೨೫).

[ದೇ.|| ತಮಿ. ಮಲ. ನೊಟಿ; ತುಳು. ನುಡಿ; ತೆಲು. ನುಡುಗು, ನೊಡುಗು]

ನುಡಿ, (ನಾ). ೧. ಮಾತು; ಸೊಲ್ಲು: ನುಡಿಯಂ ಭಂದಜೊಂದಿರೆ ತೊಡರ್ಚಲಿಪಾತನಾತನಂದಂ ಜಾಣಂ (ಕವಿಾ. ೧-೧೬); ನುಡಿಯಂ ಕಿತ್ತಯ್ಯಂಗಳ್ ಕೇಳ್ಳು (ಪದ್ಮಾರಾ. ೭೯-೨೦); ಅಳ್ಳಿದ್ ನೊಂದು ಕುಂದುಗುಂ ನುಡಿ ತಡವಕ್ಕುಂ (ಅವಿಪು. ೧೨-೪೧); ನುಡಿ ಸುರಾಚಳದಿಂನ್ನ ಚಳಂ ಪರಾಕ್ರಮಂ ಮರಕರತೇಜದಿಂ ಬಿಸಿದು (ಎಕ. II, ೧೩೩-೨೬; 982); ನಡೆ ಚೆನ್ನ ನುಡಿ ಚೆನ್ನ ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಡೆ ಚೆನ್ನ (ಬಸವ. ೭೯೪); ನುಡಿ ಕಿಜಾದು ನಡೆ ಪಿರಿದು ನೋಡೆನ್ನ ಭಕ್ತಂಗೆ (ಅಂ. ದೇ. ೧೬೬-೧೬); ನಿಜಮನೋವೃತ್ತಿಗಳೊಳಗೆ ನುಡಿ ಮುಳುಗಿ ತೇನಿದು ಚಿತ್ರವಾಯ್ತು (ಕುಮಾರ. ೪-೫೦); ಮಾಯೆ ತನ್ನಂತೆ ನಡೆಯ ಕಲಿಸಿದಳಂತೆಂದಿಗೆ ನುಡಿಯ ಕಲಿಸಿದಳರಗಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೩೨); ಪೊಡೆಯಂಬ ನುಡಿ ಶಾಲೆಯ ಬೆಳೆಯೊಳು ಕೊಂಕು ಬಡಕೆಂಬ ನುಡಿಯಾ ನಾಡ ಮಡದಿಯರದಯವಗಳೊಳ್ಳದೆ ಬಿಜುನುಡಿಯಿಲ್ಲವೇನ ಬಣ್ಣ ಸುವೆ (ಕಂಸದಿ. ೨-೧೪); ಮಲೆಯ ನಾಡಿನಡೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿಯೊರ್ವನೆ ನಡೆಯುವಲ್ಲಿ ನುಡಿಯ ಸೆರೆಮನೆ (ಅನೇ. ೪೨-೪). ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾದ ಮಾತು; ದೇಳಿಕೆ: ಕಾನ್ಯಂ ಕಲ್ಪಾಂತರಸ್ಥಾಯಿಯೊಪ ನುಡಿ ಸತ್ಯಂ

ಕವೀಶಾಧಿಪತ್ಯಂ (ಗುಕ. ೧-೧೬). ೩. ಗಾಡೆ; ನಾಣು ಡಿ: ಮನಕತ ದಿಂದೊಂದೊರ್ವರನಿಸನಗಲ್ದಿರ್ದಿರ್ಸೆ ನಿಮಗಂ ತಮಗಂ ಮುನಿಸುಂಟೆ ಕಾಯ್ ಬೆನ್ನೀರ್ ಮನೆ ಸುಡದಂಜೊಂದು ನುಡಿಯ ಪೋಲ್ ಕುರು ರಾಜಾ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೬); ಮುಧೆಯೊಳು ಪೊಡಮಡಲು ದೇಗುಲಂ ಬಿದ್ ನುಡಿ ಪಸರಿಸುವ ನಾಡ ಗಾಡೆಯ ತೆಜದಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೨೬). ೪. ಭಾಷೆ; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ: ಎನ್ನ ನುಡಿ ಟಾತಡಾಡಣಮೆನ್ನಂ ಬೆಸಸು ವುದು ರಾಜಸೂಯಂ ಬೇಳಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೬); ಇವನ ಕೊಂದರೆ ತಂದೆ ಮಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುವನೊ ಮುನಿವನೊ ತನ್ನ ನುಡಿ ಸಂಭವಿಸದೆಂಬನೊ ಭೀಮಸೇನನ ಭಾಣಿಗಂಜುವನು (ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ. ೫-೪೯); ಸಿಂಧುಜಂ ಶೌಚದೊಳ್ ಕರ್ಣಂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲೆಂದೆನು ನುಡಿಯೊಳ್ . . . ಎಸೆದಂ ಭೂನಿಕಂದರ್ಪನೆಂದುಂ (ಭಂದೋಜು. ೧-೨೪). ೫. ತಟ್ಟು; ಪದ: 'ನುಡಿಗಟ್ಟು' ಪರಾ. ೬. ಮಾತಿನ ಜಾಣ್ಮೆ; ವಾಕ್ಯಟುತ್ತು: ನುಡಿಯಂಳ್ಳವರೆಲ್ಲಂ ಮಂತ್ರಿಗಳೆ ಬಂಟರಾದವರೆಲ್ಲಂ ನಾಯಕರೇ ಕಾದುವರೆಲ್ಲಂ ವೀರರೇ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೫-೨೩೯); ನಾಲಿಗೆಯ ವೀರರು ನೀವು ಮೂಢರು ನಾವು ನುಡಿಗಳಿ (ಕುಮಾರ. ೧೦-೪೫). ೭. ನಿದೆ; ದೂಷಣೆ; ಚುಚ್ಚುಮಾತು: ಶೋಕವಿ ಮ್ಮಡಿಸತ್ತು ಚಿತ್ರವ್ಯಾಕುಳತೆಯಾ ಸತಿಯ ನುಡಿಗಳನೇಕ ಸಾಣೆಯ ಸರಳು ಮುಜಾದವು ನೈಸನ ಹೃದಯದಲಿ (ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ. ೬-೧೪). ೮. ಅಜ್ಜೆ; ಅಪ್ಪಣೆ: ಕೋಪಶಿಖಿಮಿರಾಕ್ಷನಾ ಜಮದಗ್ನಿ ಮುನಿಪನ ನುಡಿಯನನುಕರಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಿದ ರೇಣುಕೆಯನು (ಕುಮಾರ. ೧೪-೧೧೪). ೯. ಭವಿಷ್ಯವಚನ: 'ನುಡಿಯಾಡು' ಪರಾ. ೧೦. [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡಿನ ಒಂದು ಭಾಗ, -ಘಟಿಕ: ಈ ನುಡಿಯಲ್ಲಿ . . . ದ್ರೌಪದಿಯ ವಸ್ತ್ರಾಪಹರಣದ ಪ್ರಸಂಗದ ವಿವರಣೆ ಇದೆ (ಪುರಂದ. ಭಾ. ೩-೩೨೧ ಪಂ); ಮೊದಲ "ನುಡಿ"ಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ . . . ಪದ್ಮಗಣವೆಂದೇ ಅದನ್ನು ಗಣಿಸಬೇಕು (ಸಮಾಲೋ. ೨೧೬).

ನುಡಿಕೊಳ್ = ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಲೋಕದವರೆಲ್ಲರಂ ಕರ್ಣನುಂ ಸೂತಪುತ್ರನೆಂದುಂ ರಾಧಾಕುಮಾರನೆಂದುಂ ನುಡಿಕೊಳ್ಳು ತಿರ್ಪರು (ಭಾರತಾಂ. ೧-೪).

[<ನುಡಿ./ತಮಿ. ನೊಟಿ; ತುಳು. ನುಡಿ; ತೆಲು. ನುಡಿ, ನೊಡಿ] ನುಡಿಕಂಪು (ನಾ). ಮಾತಿನ ಮಾಧುರ್ಯ; ನುಡಿಯ ಸವಿ: ಒಡನೆಯ ಒಡಲೆಲ್ಲ ಸವಿರೂಪು ನುಡಿಕಂಪು ಮುಟ್ಟುತಟ್ಟಿ ನೊಳಿದ ಭೂಭುವನ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೨-೧೩). [ನುಡಿ + ಕಂಪು]

ನುಡಿಕಟ್ಟು 'ನುಡಿಗಟ್ಟು' ನೋ.

ನುಡಿಕಾರ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಗೇಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು; ಗೇಯವಸ್ತುವನ್ನು ಕಂಠದಿಂದ ಹೊರಸೂಸುವ ಕೌಶಲ, -ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಪಲುಕು: ಕರ್ನಾಟಕಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿನ ಸ್ಥೂಲ ವಾದ ನುಡಿಕಾರಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಇಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹಿಡಿಯಲಾರವು (ಗಾಣಕ. ೫೪). [ತೆಲು. ನುಡಿಕಾರ = ಮಾತು, ಮಾತಿನ ಚಮತ್ಕಾರ]

ನುಡಿಕಾರ್ತಿ (ನಾ). ಮಾತುಗಾತಿ; ವಾಕ್ಯತುರೆ: ನಗಿಕಾರ್ತಿ, ನುಡಿ ಕಾರ್ತಿ, ಬಗಿಕಾರ್ತಿ (ಶಬ್ದಾ. ಸು. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ).

[ನುಡಿಕಾಂ (<ನುಡಿಗಾಂ) + -ತಿ (<-ಇತಿ)]

ನುಡಿಕಾಣ 'ನುಡಿಗಾಣ' ನೋ.

ನುಡಿಕೆ (ನಾ). = ನುಡಿಕಾರ: ಅಪರೂಪ ಶೈಲಿ, ದ್ರುತಕಾಲದ ವಿಷಯಕರ ಮಿಂಚಿನ ವೇಗದ ನುಡಿಕೆಗಳು (ಚಿರ್ತಾ) ಇವೆಲ್ಲ, ಅಚಾರ್ಯರ ಗಾಯನ ಕೇಳಿದವರಿಗೇ ಅನುಭವವೇ ಹೊರತು ವರ್ಣನೆಗೆ ಎಟುಕುವುದಿಲ್ಲ (ಸಂಗೀತಂ. ೨೬೪). [ನುಡಿ + -ಕೆ]

ನುಡಿಕೊಡು 'ನುಡಿಗೊಡು' ನೋ.

ನುಡಿಗ (ನಾ). ೧. ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ; ಜೋಯಿಸ: ನಡೆವಣಿಗೋಳಾಯ್ತು ಸೂಳಾಯ್ತು ದಪವಳ ಬಳಿಗಾಣ ಕಮ್ಮಣ ನುಡಿಗ ಕುಂಬಣ ಕಂಡುಗಾಣರ ಕೇರಿ ಮೆಜಿಡಿದವು (ಪಾಶ್ಚಾ. ೨-೮). ೨. ವಾಗ್ಮಿ; ವಾಕ್ಯಪಿ. [ನುಡಿ_೨+ಗ_೨]

ನುಡಿಗಟ್ಟು, ನುಡಿಕ್ಕಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಶಾಬ್ದಿಕ ಘಟಕಗಳಿಂದ ಹೊರಡುವ ಅರ್ಥಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನುಳ್ಳ ಹಾಗೂ ಜನರಾಧಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವುಳ್ಳ ಪದರಚನೆ,--ಪದವುಂಡ: ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ನೀನೈಹಿಕಾಮುಖ್ಯಕದ ನಡು ಪರುತವಿಸಿದೊಪ್ಪಾಡಿಕೆಯ ಸೇತುವೊಲಿದರ ನುಡಿಗಟ್ಟಿನ ಸಗಾಧಿಕೆಯ (ಗೀತೆ. ೯೬-೮); ಹಿರಿಯ ಹುಡುಗ ಜನಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ನುಡಿಗಟ್ಟನ್ನು ಬಳಸಿದನು (ಪುನಃ. ೨೮೧); ನುಡಿಗಟ್ಟು ಭಾಷೆಯನ್ನು ಸೋಕಿದ ಎಲ್ಲ ಕಲ್ಪನೆಯ ಹರಹಿನ ಪದರೂಪದ ಚಿತ್ರ (ನಮ್ಮ. ೪೮). ನುಡಿಕ್ಕಟ್ಟು: ೧. ತನಗೆ ಪರಿಚಿತವಾದ ಕೆಲವೇ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಹಲವು ನುಡಿಕ್ಕಟ್ಟು (Idioms) ಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ (ಬಾಲಕ. 111, ೧೩೧೪). ೨. ವಾದ್ಯದಲ್ಲಿಯ ತಾಳಕ್ಕನುಸಾರವಾದ ನುಡಿತ,--ವಾದನ: ಯಕ್ಷಗಾನದವರು ವಾದ್ಯದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಕೃಷಿಮಾಡಿದವರು. ಅವರು ಬಳಸುವ ಮದ್ದಲೆಯ ನುಡಿಕ್ಕಟ್ಟುಗಳು (ಬದ್ದಿಗೆ) ತುಂಬ ವಿಸ್ತಾರವಾದುವು (ಯಕ್ಷ. ೯೧).

ನುಡಿಗಟ್ಟುನಾಟ=ಅಕ್ಷರದ ಗುರುತುಳ್ಳ ಚೀಟಿಗಳನ್ನಾಯ್ದು ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಅಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ನುಡಿಗಟ್ಟು ನಾಟದಕ್ಕರಚೀಟಿಯೊಟ್ಟಿನಲಿ ತಡಕ ನಾಪಾಯ್ತಾಯ್ತು ನುಡಿ ಜೋಡಿ ಪಂತೆ ಬಿಡಿಜೀವ ಸಂಗಾತಿಜೀವಗಳನರಿಸಿ ತಾಂ ಪಡೆದಂಪು ಪೂರ್ಣವದು (ಮಂಕು. ೧೮೭). [ನುಡಿ_೨+ಕಟ್ಟು_೨]

ನುಡಿಗಡಣ, ನುಡಿಗಡಣೆ (ನಾ). ಮಾತುಗಳ ಸಮೂಹ; ಉಕ್ತಿಗಳ ಸಂಚಯ: ಕಡುವರ್ಪವೇಜಾದ ಒಡಲೆಂಬ ಬಂದಿಗೆ ಮೃದತರಣರ ನುಡಿ ಗಡಣವೇ ಕಡೆಗೀಲು ಕಾಣಾ (ದೇವಾ. ೧-೨); ಕೆಲಹಿಲ್ಲ ಕೆಲಹಿಲ್ಲನಯ್ಯಾ ನುಡಿಗಡಣಕ್ಕೆ (ಅಖಂಡ. ೩೩೯-೫೦); ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ನಡೆಯಿಲ್ಲ ದಿದ್ದರೆ ಕಡಮುಟ್ಟಿದು ಕಿವನೊಲಿವುದು ಸಟಿಯ ನುಡಿಗಡಣವೇಕೆ (ಸಿದ್ಧ. ೨೩-೭೬). ನುಡಿಗಡಣೆ: ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರ ನುಡಿಗಡಣೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಅಧಿಕ (ಬಸವ. ೬೫೨); ನುಡಿಗಡಣೆ ತತ್ತ್ವವಿಚಾರ ಭಾಷೆ ಗಳುಲಿವು ತೂರ್ಯತ್ವಯದ ಪೋಷಣವು (ಬಸವ. ೪-೫೪).

[ನುಡಿ_೨+ಗಡಣ_೨]

ನುಡಿಗಡಣೆ 'ನುಡಿಗಡಣ' ನೋ.

ನುಡಿಗಣ್ಣು (ನಾ): ಹೇಳಬೇಕಾದುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಕಣ್ಣು: ಕಪ್ಪಾಗಿ, ಅಳದಲಿ ಹೊಳಪಿಡುವ ನಿನ್ನ ನುಡಿಗಣ್ಣು, ನಾ ಕಂಡ ಮಿಕ್ಕಾವ ಕಣ್ಣು ನೂ ಮರೆಮಾಡಿ, ಮುಂದೆ ನಿಲುವುವು ಬಂಡು, ನಡುವಿರುಳ ಹೊತ್ತು (ಇಂಗೀತ. ೫೬-೧೪). [ನುಡಿ_೨+ಕಣ್ಣು (<ಕಣ)]

ನುಡಿಗಬ್ಬ (ನಾ). ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ; ವಚನಕಾವ್ಯ; ಪುನಃಪುನಃ ಪುನಃಪುನಃ. ಈವಗೆಯ ನುಡಿಗಬ್ಬ ಮುಂತಿಲ್ಲ ಪಿಂತಿಲ್ಲಮಂದಾಯ್ತು (ರಾಮಾ. ೧೬೪-೨೪). 'ಓದುಗಬ್ಬ' ಪರಾ.

[ನುಡಿ_೨+ಕಬ್ಬ_೨]

ನುಡಿಗಲ್, ನುಡಿಗಲಿ (ಕ್ರಿ). ಮಾತನ್ನು ಕಲಿ,--ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡು: ಬಿಡು ಮಿಕ್ಕಾತ್ಮಮಂಜಜದೆ ಹಿಡಿ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮನುಮಾರ ಚಿತ್ತದಿನಂದಿ ನುಡಿಯನೆ ನುಡಿಮ ಮನಂಬಿಡಿ ನುಡಿಗಲ್ತು ಸುಕವಿನಕರ

ಸಿಕಮಾಕಂಡಂ (ಧರ್ಮಾ. ೭-೧೪); ಗೀತೆಯೊಡನೋದಿಯೋದಿ ನುಡಿ ಗಲ್ತು ಮದಾಲಸರಾಜದಂಸಮಂಡಳಿಯೊಡನಾದಿಯಾದಿ ನಡೆಗಲ್ತು . . . ಬಾಲಭಾವದೊಳ ಬಾಲಕಿಯರ್ ಬಳವರ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೯೦); ಮೃದ ದೂಷಕರ ಬಾಯ್ತು ಕಂ ಮುದ್ರಿಸುವ ಚಿಲ್ವ ನುಡಿಯೊಡನೆ ನುಡಿಗಲ್ತು (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೭೩). ನುಡಿಗಲಿ: ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ನುಡಿಗಲಿತ ಮಗನಲ್ಲದೇನು ವನಜಾಯಲಾ ನೀನಿಲ್ಲಿ ಒಟಿತೆಯನಗಿದೊಡಲ್ಲದೆ ಮುನಿಸು ತಿಳಿಯಲ್ವ ಒಲ್ಲನಯ್ಯನು (ಒಸಪ. ೪೭-೨೧); ಒಯ್ಯನೆ ನುಡಿಗಲಿಯಲೆಂದು ಬಂದು ಪುರುಳಿಗಳನಾಳಿಯರಿಂದ ತೊಲಗಿಸುತ್ತೆ (ಚಿಪ್ಪ. ೭-೧೪).

[ನುಡಿ_೨+ಕಲ್]

ನುಡಿಗಲಿ 'ನುಡಿಗಲ್' ನೋ.

ನುಡಿಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಾತನ್ನು ಕಲಿಸು; ಮಾತನಾಡಲು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸು: ಕಿಜುಗುನುಗಳಂ ನುಡಿಗಲಿಸಿದಂ ತೊಡಲ್ಪು ಪಡೆವಿನೆಗಂ ವಿತ್ಯಯಂಗೆ ಕರ್ಣಾಮೃತಮಂ (ಪಂರಾಜಾ. ೧-೭೯); ನುಡಿಗಲಿಸಿ ಮಾಣುದೇ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿಯನಿಸಲನಂಗನಂ ಕಲಿಸಿದುದೆಂದೊಡೆ ಬಿರಿಯಿಗೆ ಮುನ್ನಿನ ಭವದಿಡುವಿಗೆ ಚೂತಾಂಕುರಂ ವಿಪಾಂಕುರಮೆ ವಲಂ (ಮಲ್ಲ. ೬-೨೮). [ನುಡಿಗಲ್+ಇಸು]

ನುಡಿಗಾಣ, ನುಡಿಗಾಣಿ (ನಾ). ಮಾತುಗಾರ; ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಜಾಣ; ವಾಕ್ಯಪಿ: ಗರವಟಿಗರ ಕೊಲ್ಲಾಯ್ತರ ನುಡಿಗಾಣರ ಮಾಸ್ತಾರರ ಸಂದಣಿ ಸಲಿ ಸೊಗಯಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೧೨-೧೯); ಕಟ್ಟಿಣಕದ ನುಡಿಗಾಣ! ಅಡಿಗಡಿಗೇಂ ಜಜುಚುವಯ್ (ರಾಮಾ. ೯-೨೮). ನುಡಿಗಾಣಿ: ಜಿವನ ಪಡಿಯಲರ ಸೊಗಯಿಸ ನುಡಿಗಾಣರ ಮೇಳದರನು ಗಳ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕೈಗುಡುವ ಸೊಬಗೆಯರ ನೆರವಿಗೊಡನೊಂ (ಕಬ್ಬ. ೯೦); ನುಡಿಗಾಣಂ, ಅಟಿಕಾಣಂ ಮೋಸಕಾಣಂ, ಮುಂಡಕಾಣಂ (ತಬ್ಬಾ. ೪೨೩ ಪ್ರಯೋ). [ನುಡಿ_೨+ಗಾಣ]

ನುಡಿಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಮಾತುಗಾರಿಕೆ; ವಾಕ್ಯಾತ್ಮರ್ಯ: ನರನ ನುಡಿಗಾಣಿಕೆಗೆ ವರ್ಮವ ಧರಿಸಿ ತನ್ನರಸಿಯಳ ನೋಡುತ ಹನನು ಸಂತಸ ವಡಗಿ ಸತಿಯೇ ಕೇಳಿದೈಯೆನಲು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೨೫-೨೮).

[ನುಡಿಗಾಣ+ಇಕೆ]

ನುಡಿಗುಂಡು (ಕ್ರಿ). ಮಾತು ಅಡಗು; ಮೌನವಾಗು: ಬಿಡು ನಿಜಮುನ್ನುಬಾಪ್ಪ ಭರಮಂ ನುಡಿಗುಂಡುತಮಿಂತು ದುಃಖಮಾಂತೊಡೆ ಕಡೆಗೋಡಿಪೋಗದೆ ಪೊನಲ್ ಪುಗುತರ್ ತುಲಕದಂದದೊಡೆದಪುದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಸುಮಕೋಮಲಮುಪ್ಪೆರ್ ತಂದೆಯ ತಾಯಿ ಬಾಲ್ಯೆಯಿಂ (ಕಾಪಂ. ೫೮೫). [ನುಡಿ_೨+ಕುಂಡು]

ನುಡಿಗುಡು 'ನುಡಿಗೊಡು' ನೋ.

ನುಡಿಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪು: ಅಂಚಗಾಣನಂತೆ ನುಡಿಗಿಡಿಸದೆ ನಿಳಚಿತ್ತದಿಂ ಕೇಳಿರಪೊಡೆ ಪೇಟ್ಟಿಪೆಂ (ಧರ್ಮಾ. ೧-೪೩).

[ನುಡಿಗಿಡು+ಇಸು]

ನುಡಿಗೇಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾತು ಬಾರದಂತಾಗು; ಮಾತಾಡಲು ಅಸಮರ್ಥವಾಗು: ಧಗೆವಡೆದೊಡಲೊಳು ಸ್ತೋಟಿಕವೆಮ್ಮ ನಾಲಗೆ ನುಡಿಗಿಟ್ಟುವೆ ಚೀಯ (ಮೋಹ. ೯-೧೪). ೨. ಮಾತಿಗೆ ಅತಿಶಯವಾಗು; ನುಡಿಗೇ ಮಿಾರು: ತಾ ನಡೆನಡೆ ನಡೆಗಿಟ್ಟ ನಡೆಯ ನಡೆಯ ಬೇಕು, ತಾ ನುಡಿವಡೆ ನುಡಿಗಿಟ್ಟ ನುಡಿಯ ನುಡಿಯಬೇಕು (ಅಪಹಂ. ೯೯-೪೪೪). [ನುಡಿ_೨+ಕೇಡು]

ನುಡಿಗೇಡು (ನಾ). ೧. ಪರಿಣಾಮವಾಗದಿರುವ ಮಾತು; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಮಾತು: (೨). ೨. ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪುವಿಕೆ; ವಚನ ಭ್ರಷ್ಟತೆ: 'ನುಡಿಗೇಡುಗ' ಪರಾ. [ನುಡಿ_೨+ಕೇಡು]

ನುಡಿಗೇಡುಗ (ನಾ). ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪುವವನು ; ವಚನಭ್ರಷ್ಟ :
ನುಡಿದ ನುಡಿಗೇಡುಗನ ವಿಪ್ರರ ಮಡುಹಿದಾತನನಮಳಗುರುವಿನ ಮಡದಿ
ಯರಿಗುಳುಪದನ . . . ವಿಪ್ರರ ಜಡಿಮ ನುಡಿದನ ಗತಿಗಳಾಗಲಿ ರಣ
ಮೋಲೋದಿದರೆ (ಕುಪ್ಯಾದ್ಯೋ. ೨-೪). [ನುಡಿಗೇಡುಗ-೧]

ನುಡಿಗೇಳು, ನುಡಿಗೇಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾತನ್ನು ಕೇಳು, —
೪೮೫೭ : ಇನೆಯನ ಚೆಲ್ವನೀಕ್ಷಿಸ ಸೋಕಂ ನುಡಿಗೇಳುಕೊಂಡು ನಿಮಿರ್ತದ
(ಚಂದ್ರಪು. ೪-೪೨). **ನುಡಿಗೇಳು :** ೨. ಧ್ವನಿ ಕೇಳು :
ಅನಗಮೋದನಾದಿಯುಂ ನುಡಿಗೇಳಿಯುಂ ಬಿಡುಮುಗಿಯುಂ ಬೇಬ್ಬ
ದನ್ನಿತ್ತುಂ ಮನ್ನಿಪರುನ್ನಾಗಿ ಮಿತಿ ಯಾವುದು (ಚಕ್ರಪಂ. ೭೪-೧೩).
ನೋಂದನಾ ನುಡಿಗೇಳುತವ ಪೂರ್ಣೇಂದುಮುಖಿ ಕೇಳ ತಾಂದವನ ತಾಯ್
ತಂದೆಗಳ ದನದೋಜಿದಿಳುಹಿದನಿಳಿಗೆ ಮರದಿಂದ (ತೋರಾ. ೨-೫-೨೨).

[ನುಡಿ + ಕೇಳು]

ನುಡಿಗೇಳು 'ನುಡಿಗೇಳು' ನೋ.

ನುಡಿಗೊಡು, ನುಡಿಗೊಡು, ನುಡಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾತಿನ
ರೂಪಕೊಡು ; ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸು ; ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಪಡಿಸು.
೨. ಮಾತುಕೊಡು ; ಭಾಷೆ ನೀಡು ; ವಚನ ಕೊಡು : (೪).
ನುಡಿಗೊಡು : ೧. ಸುನ್ಮನಲ್ಲಿ ಮೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಚಿಂತೆಗೆ ನುಡಿ
ಕೊಡಲಾರದೆ ದಾಸರು ಏನೋ ಮೂಕಸಂಕಟಪಡುವವರೆಂತೆ ಸುಮ್ಮನೆ
ನಿಂತುಕೊಂಡರು (ರೂಪಸ. ೧೪). **ನುಡಿಗುಡು :** ೨. ನುಡಿಗುಡದನಿಕಂ
ಸುಮ್ಮನೆ ಕೊಡುವ ಮಹಾದಾನಿಯಂತಿರಲರೇಬದೆ ಸೊಂಪಿದಿನಿನ್ನಳ
ನೆಲ್ಲಗೊಡವಿದೀವುತ್ತಮೊಪ್ಪುಗುಂ ಪನಸಕುಜಂ (ಉದ್ಯು. ೯-೨೦).

[ನುಡಿ + ಕೊಡು]

ನುಡಿಜಾಣ (ನಾ). ಮಾತನಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ ; ವಾಕ್ಯಟು :
"ನುಡಿಜಾಣಂ ಸುಮುಖನೊಬ್ಬ" (ಹರಾಯು. ೬೧-೨೧೯) ;
ಸೊಬಗಿಯ ಗಾಂಪಿನಂತೆ ನುಡಿಜಾಣನ ಮೋನದಂತೆ ಬಲ್ಲಿದನ ನೋಟದಂತೆ
(ಧರ್ಮಪು. ೮-೯೪) ; ನುಡಿಜಾಣ ನಡೆಜಾಣ ನೆಜೆಜಾಣ . . .
ಎನ್ನಂತರಂಗದೊಳಿರು ಜಾಣರೊಡೆಯ ಚಿದಂಬರಪುರುಷಾ (ಭರಣ. ೭-೭೬) ;
ಈ ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತ ಸಕಲವನಜಾಯದೆ ಬಜಾದೆ ಪ್ರಸಾದಿಗಳೆಂದು ನುಡಿದ ನುಡಿ
ಜಾಣರ ಕಂಡು ನಾಚಿದನಯ್ಯಾ (ಅಮಂಡೇ. ೧೭೩-೪೭).

[ನುಡಿ + ಜಾಣ]

ನುಡಿಜಾಣಿ (ನಾ). ಮಾತನಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ : ಅಡುವ ಮುಗ್ಧ
ಬಾಳಿಕೆಯರುಂ ನುಡಿಜಾಣಿಯರಾದರೇಗಳೆಂಬೋಡದ ನಿನ್ನ ಮಾತುಗಳ
ನಾಡಿಯ ಕೇಳಿಸಲೆ (ವರ್ಧಪು. ೪-೩೭). [ನುಡಿ + ಜಾಣಿ]

ನುಡಿಜಾಣ್ಣಿ (ನಾ). ಮಾತಿನ ಚಾತುರ್ಯ, — ಜಾಣತನ :
ವಾಕ್ಯಾತುರ್ಯ : ನುಡಿಜಾಣ್ಣಿಯಲ್ಲ ನೂತನಪುರುಷನ ಕಂಡು ಕಡುಗುವು
ದಲ್ಲ ನಿನ್ನಾಣೆ ಕಡುಗಾಡಿಕಾಣನವನ ಚೆಲ್ವು ಕೈಸೆಣಿವಿದಿದುದನ್ನಂತರಂಗ
ವನು (ಕುಂಪಾಂ. ೨೩-೨೧) ; ನುಡಿಜಾಣ್ಣಿ ನಡೆಜಾಣ್ಣಿ ನನಗೊ
ದೇವರಿಗೊ ಸಂಗಡದ ಭೂಪರು ಪೇಳಲಿ (ಭರಣ. ೩೯-೧೦೬) ; ನುಡಿಜಾಣ್ಣಿ
ಯಿಂದ ಜಯಮಂ ಪಡೆವವಂತರ್ಕ ದೃಷ್ಟಮಂ ತೋರ್ಪಾಧಟುಳ್ಳೊಡೆ
ತೋಣು ಗೆಲ್ಲುದು (ವೃಷಭ. ೩೬-೬೧). [ನುಡಿ + ಜಾಣ್ಣಿ]

ನುಡಿತ (ನಾ). ೧. ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ; ಹೇಳುವಿಕೆ ; ನುಡಿಯುವಿಕೆ :
ಹೊರಗೊಳಗಣ ನುಡಿತದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚೊ ಇದೆ (ಚಕ್ರಪು. ೧ ಮುನ್ನುಡಿ).
೨. (ವಾದ್ಯಗಳ) ಧ್ವನಿ ; ವಾದನಧ್ವನಿ : ಎರಡು ಕೋಲುಗಳಿಂದ
ಬದಿದು ಬಾರಿಸುವ ಚಂಡಿಯು ಇನ್ನಷ್ಟು ಏರಿಸ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಅದರ
ನುಡಿತ ಗಾಢದ ಮೂರಕ್ಕೆ ಕೇಳಿಸಬಲ್ಲುದು (ಯಕ್ಷಬ. ೯೧).

[ನುಡಿ + ತ]

ನುಡಿತಟ್ಟಿ (ನಾ). ಸಂಗೀತ, ಭಾಷಣ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಧ್ವನಿ
ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿರುವ ತಟ್ಟಿ ; ಗ್ರಾಮಫೋನ್ ರೆಕಾರ್ಡ್ : ನಾಟಕ
ವಾರಂಭವಾಗುವ ಮೊದಲು ಹಲವು ಚಿತ್ರಗೀತೆಗಳ ನುಡಿತಟ್ಟಿಗಳನ್ನು
ಹಾಕಿದ್ದರು (ಅಲಹೂ. ೧೦೯). [ನುಡಿ + ತಟ್ಟಿ]

ನುಡಿತೆ (ನಾ). ಮಾತು ; ಸೊಲ್ಲು : ಹಿಡಿತ ಬಿಡಿತೆಯ ಹೆಚ್ಚು ಕುಂದಿನ
ನಡತೆ ನುಡಿತೆಯ ಸ್ಥೂಲ ಸ್ಥೂಲ್ಕದ . . . ಸುಖದಡರುಯೆಂದಿನಲೇಕತೆ
ಯಲೆಡೆಗೊಡುವ ಸಹಜಸಮಪ್ತಿ ಕೆಯನುಸುರು ವೆನು (ಗಗತಾ. ೧೭-೬).

[ನುಡಿ + ತೆ]

ನುಡಿದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪು ; ವಚನಭಂಗಮಾಡು :
ಅಡಿ ನುಡಿದಪ್ಪುವ ರಾಯರ ಗಂಡನಾಡವೋಡ್ವಂದರ ಗಂಡನೆಂಬ ಬಲವುಂ
ಬಿರುದಂ ಚಕದೇವರಾಯನೊಳ್ ಮಂಡಿತಮಲ್ಲೆ (ಅಪ್ರಕ. ೮-೧೪).

[ನುಡಿ + ತಪ್ಪು]

ನುಡಿದಪ್ಪು (ನಾ). ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪುವುದು ; ವಚನಭಂಗ : ನುಡಿ
ದಪ್ಪಿಗೆ ತಂದೆ ತಾನೇ ಕೊರಲ್ಪೊಯಿಸಿದವನೆಂದು ನೀಂ ನೊಂದೊಡೆ
(ಭಾಷಣ. ೯-೧೫). [ನುಡಿ + ತಪ್ಪು]

ನುಡಿದೊಸಲು (ನಾ). ತೆಗಳಿಕೆಯ ಮಾತು ; ತಿರಸ್ಕಾರದ ನುಡಿ ;
ನಿಂದೆ : ಪೊಡೆಯರಲನಂಗನೆಯ ಮನೆಯ ಸತಿಯೆನಲಾಳ್ವ ನುಡಿದೊ
ಸಲಾಂಗಲ್ವದಾ ರಮಾಕಾಂತೆಯೊಡನೆಡವಿದದೆ ಪಗಲೆ ಪಳೆಯೊಳಿರ್ಪನು
(ಭಾಷಣ. ೩-೪೭). [ನುಡಿ + ದೊಸಲು]

ನುಡಿದೊಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡು ; ಭಾಷೆತೊಡು : ಅರಿಗನು
ಪುತ್ರಮರಣಕಾರಣನಾದ ಜಯದ್ರಥನನ್ನು ಮುಡುಕುವನೆಂದು ನುಡಿ
ದೊಡುವುದು (ನಾಡೋಜ. ೨೦೫). [ನುಡಿ + ತೊಡು]

ನುಡಿಸಲ್ಮೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತು ; ನಲ್ಲುಡಿ : ಇದು ನುಡಿ
ನಲ್ಮೆಯೆಂಬುದುತ್ಪರವಾಕ್ಯಂ ಪೆಜರ ಮನಕ್ಕೆ ನೋವಂ ಪುಟ್ಟಿಸದ
ನುಡಿಹಂ ನಲ್ಮೆಯೆಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯಂ (ನೀತಿಮಾ. ೨೬-೫೬).

[ನುಡಿ + ಸಲ್ಮೆ]

ನುಡಿನಿಜಿಗೆ (ನಾ). ಮಾತಿನ ಕ್ರಮ ; ಮಾತಿನ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ :
ನುಡಿನಿಜಿಗೆಯಂ ಬೆದಂಕಿ ಪಾಠದಂತುಂ, ಇರ್ದಂತೆ ಬಡ್ವ ಪೊಂದು ಜಾಣ್ಣಿ
ಮೊರೆಕೊಳ್ಳಂತುಂ . . . ಬಣ್ಣಪೆಂ (ರಾಮಾಕ್ಷ. ೮೪-೧).

[ನುಡಿ + ನಿಜಿಗೆ]

ನುಡಿದಿನ್ನಣ (ನಾ). ಮಾತಿನ ಜಾಣ್ಣಿ, — ಚಾತುರ್ಯ : ಎಲೈ
ರಾಘವ, ನುಡಿದಿನ್ನಣಂ ಸಾಲ್ಕುಂ ಪಿಡಿ ಎನ್ನೀ ಕೋಯೆಂದಮಂ
(ಅದ್ಭುತ. ೩೨-೨೪). [ನುಡಿ + ದಿನ್ನಣ (< ದಿನ್ನಾಣ)]

ನುಡಿಮೇಳ (ನಾ). (ಹಾಡಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ) ನುಡಿಸುವ
ಕೊಳಲು, ನಾಗಸ್ವರ ಮುಂತಾದ ವಾದ್ಯ : ಊದಿ ಬಾಜಿಸುವ
ನುಡಿಮೇಳ ಮೊದಲಾದುದೇ ಸುಹಿರವೆನಿಸುವದು (ದೀಪ. ೨೫೨).

[ನುಡಿ + ಮೇಳ (= ಮೇಲ)]

ನುಡಿಯಾಟಿ (ನಾ). ಮಾತನಾಡುವಿಕೆ : "ಒಣರನಾ", "ಒಣ
ರೊನ್ನಾ" ಪಿಡಿದು ನುಡಿಯಾಟಿವಿರೆ : ಗೆಯ್ಯೆಯನ್ ಗೆಯ್ಯೊರನ್ ತೋಣ
ಮೊಡೆ, ಕೇಡನ್ ಅಬಿಲಾಭಮೆಸಗಿದಪುದುಬದನ್ ನುಡಿನೆ (ಅಂತಿಗೊ.
೧೫-೩೦೧). [ನುಡಿ + ಆಟ]

ನುಡಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಭವಿಷ್ಯ ಹೇಳು : ಪಲರ್ಮೆ ಸಂದೆಯದೆ ಪಿಥಿಯಸನ
ಡಲ್ಲಿಗಿಂ, ಡೊಡೊನದ ನುಡಿಯಾಡುಪೋಕಮರಕ್ಕುಂ, ಅಟ್ಟಿದನ್
ಮೂತರನ್ (ಬದ್ಧಪು. ೩೫-೭೪೯). [ನುಡಿ + ಆಡು]

ನುಡಿಯಿಸು, ನುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾತನಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು ;
ಹೇಳಿಸು : ವಿದುರನೆಂದೀ ತೊಟ್ಟುಟ್ಟಿಯ ಮನೆಯ ಕೂಟಿ ನುಡಿಯಿಸೆ

ನುಡಿದ್ವೈ (ಪಂಚಭಾ. ೯-೫೪); ಲೋಕವಾಲಗಿರೂಳ ತೂಂಕಡಿಸುವಾಗಳ್
ವಕುಳ ಮಾಲೆಯಂಬ ಗೊಜ್ಜಿ ಯಿಂದ ನುಡಿಯಿಸಿ (ಪಾಶಾಂ. ನುಡಿಸಿ) ದೊಡ
ರಸನದಂ ಸ್ವಪ್ನ ಮೆಂದೇ ಬಗಿದು (ಜಾವಂಫ. ೬೦); ಆ ಮನೋಹರಾ
ಲಾಪೆಯ ಪ್ರಿಯಾಲಾಪಮೆ ನುಡಿಯಿಸಿದವು ದು (ಕಾಪಂಘ. ೪೦೪);
ಮದಿದೀ ದುಶ್ಯಾಸನನೇಂ ನುಡಿಯಸುವನೊ ಕುರುನರೇಂದ್ರದುರ್ಮ
ಪುಣನೇಂ ನುಡಿಯಿಸುವನೊ (ಗದಾಯು. ೩-೮೧). ೨. ಮಾತಾದಿಸು:
ನುಡಿಯಿಸಿದೊಡೆ ಮತ್ತಿ ನಿಯಳ್ಳು ದಿಯದೆ ಮಯಮಾತನು ವಿವಿ
ವಿಲೋಕಂ ಜಡತರತಮು ದದಳಮನೆ ಕಡೆಗಣ್ಣಂ ನೋಡಿದಲ್ ವಯಸ್ಕ
ಯ ಮುಖಮುಂ (ಅನಂಫ. ೧೨-೬೧). ೩. ವಾದ್ಯವನ್ನು ಬಾರಿಸು;
ನಾದ ಹೊರಡಿಸು: ಗಡ ಬೀಸುವಂತಲು ಭೀಮ, ಬಿಲ್ವಿಸನ್ ನುಡಿ
ಯಿಸಲ್ ಬಲ್ಲಂಗಿ ಬಿಲ್ವೊಂದು, ಮೇಣ್ ದೀಣೆಯೊಂದು (ಅಶ್ವತ್ಥ. ೮೩೫).
ನುಡಿಸು: ೨. ನುಡಿಸಿದನೆನ್ನಂ ನಲ್ಲಂ ಬಿಡಿಸಿದನೆನ್ನಂ ತರಂಗ
ದನುತಾಪಮುಂ (ಕವಿಾ. ೩-೨೩೫); ಮನುಷ್ಯಂ ಮೊದಲಾಗಿ ನುಡಿದವು
ರಿದೆಂದೊಡೆ ಮರನಂ ನುಡಿಸುವುದು ಪರಮಗತನಂ (ಪಂಚತಂ.
೧೬೨-೧೩); ಗರ ಹೊಡೆದವರ ನುಡಿಸಬಹುದು ಸಿರಿಗರ ಹೊಡೆದವರ ನುಡಿ
ಸಲು ಬಾರದು ನೋಡೆಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೩೨); ಜಡನಂ . . . ಅನಿಷ್ಟಂ
ಮಾಪ್ಪನಂ ನೋಡಿಯಂ ನುಡಿಸಲ್ ಸುಜನರೊಲ್ಲರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೯);
ಮುಟ್ಟಿ ಬಾರದು ನೋಡಬಾರದು ನುಡಿಸಲರಿದು ಹಿಡಿದು ಬಿಟ್ಟಿಡೆ
ತುಪ್ಪದ ಕೊಡನ ಮೇಲಲ್ಲದೆ ಬೀಳಂ (ಸುಬರ. ೬-೫೦); ನುಡಿಸೆ ತಲೆ
ವಾಗಿಡನು ಬಿಟ್ಟೆಯ ರ್ಬುಡಿತೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೫೧). ೩. ದುರಪದವ
ನೊಕ್ಕುನೆ ಮಿಡಿಸು ಲಿಂಗಾದೇವಿ ಕೊಳಲಂ ನುಡಿಸು ಚಂಗಳೆ ತಾಳಧರಿ
ನೀನಾಗು ಗೋಗಾಯಿ (ಬಸವ. ೧೨-೪೨); ನುಡಿಸು ನಿಷ್ಕಾಳವನು ಕರೆ
ಹೊಂಗೆೊಡನ ಹಿಡಿದೈತರಲಿ ನಾರಿಯರೆಡಬಲನು ತೇಜಹಗಲಿಕ್ಕಲಿ ಸಿಂಹ
ವಿಷ್ಣುರವ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೩೬); ಮಣಿಖಚಿತ ಕಾನಕದ ಪಂದಿಗಿಯ
ನುಡಿಸುತ್ತ ಪೊಸತಾನಮಾನ ಗಂಧರ್ವಕಿನ್ನರಸತೀಸಂಕುಳದ ಗಾನವಂ
ಕೀಳ್ವಡಿಸಲು (ಸಾಂಪಫ. ೮-೪); ನಾಲಗೆ ಕುಡುಹು ಪರೀರನೆ ವಾದ್ಯ
ನಿರಾಳಾತ್ಮನೇ ವಾದ್ಯಕಾಲ ತಾಲಿ ನುಡಿಸುತಿದುರ್ ಬಿಟ್ಟಿ ಹೋದರೆ ದೇಹ
ದೋಳಿನಂದೊಳು ಬಿದ್ದಿ ಹುದು (ಭರಣ. ೧-೧೧೩); ವೀಣೆಯಂ ಗಾನವಂ
ನುಡಿಸುವಂದೊಳೆನ್ನ ವಾಣಿಯಂ ಕವಿತೆಯಂ ಪೇಳಿದಂ (ಜೈಮಿ. ೧-೮);
ವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ತಾನ ನುಡಿಸಲು ಸುಮ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದರು . . .
ದೊಡ್ಡ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ನವರು (ಸಂಗೀತಂ. ೯೦). ೪. ಬಿಲ್ಲಿನ ತಿರುವನ್ನು
ಮಿಟಿ ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಬೀಂಕಾರಮಾಡು: ಸಾಯಲಂಜುವದಿಳುಹು
ಧನವನು ನೋಡಿಸೆನು ನುಡಿಸಿದೆ ಕೌರವರಾಯನಾಣಿ ನೃಪಾಲ ಕೇಳಿ
ನುತೆಚ್ಚನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೪೬). [ನುಡಿ_೨ + ಇಸು_೨]
ನುಡಿಯುಡುಗು (ಕ್ರ). ಮಾತು ಬಾರದಂತಾಗು; ಸೊಲ್ಲು
ಉಡುಗು: ಹರಿಮುಖಸುರಾ ಭೀತಿಯಂ ನುಡಿಯುಡುಗಿ ಧೂಮಕರ
ನೀಕ್ಷಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೨೧). [ನುಡಿ_೨ + ಉಡುಗು_೧]
ನುಡಿಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಮಾತನಾಡುವ ದೇವರು;
ಜಂಗಮ: ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ದಿವಸಜನುಸರೆ ಜಂಗಮವ ನೆಣೆ ಸಂಬುವುದು
ನಡಲಿಂಗ ನುಡಿಲಿಂಗ ಮುಖಲಿಂಗವೆಂದೇ ನಂಬೋ (ಬಸವ. ೪೨೬).
[ನುಡಿ_೧ + ಲಿಂಗ]
ನುಡಿವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಮಾತನಾಡುವ ಪಕ್ಷಿ; ಗಿಳಿ: ನುಡಿವಕ್ಕಿ ರನ್ನ
ನೀ ಬಾರಿದವ ಮೈದವಿ ದಾಡಿಮ ತನಿವಣ್ಣ ಕುಡುಕಿತ್ತು ಮುಂಗೈ
ಯ್ಕಲಿ ಕುಳ್ಳಿ ರಿಸಿಕೊಂಡೊಡನುಸುರಿದನಂತೆಂದು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೨-೫೫);
ನಡೆವಕ್ಕಿಯ ನೆಲೆಯ ಪೂರ್ವಕ್ಕಿಯ ನುಡಿವಕ್ಕಿಯ ಬೆಳುದಿಂಗಳ
ಹಕ್ಕಿಯ ನಿಡುಗಣ್ಣು ವಕ್ಕಿಯ ಬಳಗಂ ಬಳಸಿದುದಾ ನೃಪಸತಿಯ

(ಜಯಕಾ. ೨-೧೮); ನಡೆವಕ್ಕಿ ನುಡಿವಕ್ಕಿ ಕೊಳವಕ್ಕಿ ಪೂರ್ವಕ್ಕಿ ಪಡಿ
ಯಜವಕ್ಕಿ ಕೇಳಿಸುವ ಗೆಡೆವಕ್ಕಿ . . . ಬಸದೊಳಿರುತಿಹವು (ಕುರಾಸಾಂ.
೨-೩೧); ಮೈವಾಗಿ ಕೆಲಕೊಲೆದ ಕೂವಣ್ಣಂ ಕೊಕ್ಕು ಕುರ್ಕಿ ಸೀಯನೆ
ಸವಿವ ನುಡಿವಕ್ಕಿಗೊಂದಣದಿಂ . . . ಬಸಂ ಮನಂಗೊಂಡುದು
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೪-೮). [ನುಡಿ_೧ + ಪಕ್ಕಿ_೧]
ನುಡಿವಡೆ (ಕ್ರ). ೧. ಸ್ವರ ಹೊರಡಿಸು; ಶಬ್ದಮಾಡಲು ಶಕ್ತಿ
ಹೊಂದು: ಕಾಕಾಲಯದೊಳಗೊಡಲಂ ಪೊರೆದುಂ ಮೆಯ್ಯಿಸಿವಣ್ಣ ಮ
ನಾಂಪನವರತಂ ನುಡಿವಡೆಯದೆ ಪಿಳವಿದುರ್ವು ಧರೆಯೊಳು (ಜಯಕಾ.
೩-೫೪). ೨. ಮಾತಿನ ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆ: ತೊಳೆದ ಬಗೆಯಿಂದೆದ್ದು
ನುಡಿವಡೆದು ಬರೆಹದಿಂ (ಕಾಲಾಶ. ೧೯೨-೪೩೮). [ನುಡಿ_೧ + ಪಡೆ]
ನುಡಿವಲೈ (ನಾ). ಮಾತಿನ ಶಕ್ತಿ, -ಪ್ರೌಢಿಮೆ; ವಾಕ್ಯಾತ್ಮಯ: ಜಡಜನಮು
ಮೆಲ್ಲವೊಡಂ ತಡೆಯದೆ ಕಲ್ಲುಂ ಗುರೂಪದೇಶ ಕ್ರಮದಿಂ ನುಡಿವಲೈಯಲ್ಲ
ದೇಂ ಕಲ್ಪಿಡನೋಡುವುದಲೈ ಗಿಳಿಗಳುಂ ಪುರುಳಿಗಳುಂ (ಕವಿಾ. ೧-೧೦).
[ನುಡಿ_೧ + ಬಲೈ]
ನುಡಿವಳಿ (ನಾ). ೧. ಹೇಳುವಿಕೆ; ಮಾತನಾಡುವಿಕೆ; ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ
ಗೊಳಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಮಾತನಾಡುವ ಕ್ರಮ; ಮಾತಿನ ರೀತಿ, -
ಧಾಟಿ: ಗಿಳಿಯಂ ನೋವೇಳೆಯಳ ನುಡಿವಳಿಯಿಂದ ವಿಶಾಸಮಾದ
ಟಾಯ್ಲಿಗಂಡಂದಳಸುತ್ತಿ ಪುರ್ವ ದಾಡಿಮುಳಬೀಜಂಗೆತ್ತು ದಂತ
ಕುಳಮುಂ ಗಿಳಿಗಳ್ (ಗಿಳ. ೨-೧೬); ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಎಳ್ಳುಪ್ಪಾ ಇಂಬು
ಹೊರೆಯದಂತೆ ತಮ್ಮ ನುಡಿವಳಿ, ನಡೆವಳಿಯನ್ನಿಡುವುದು ಅವರ ಕರ್ತವ್ಯ
ವಾಗಿವೆ (ದುಕ್ಕಪ್ಪ. ೭೫); ಹಳೆಯ ನುಡಿವಳಿ-ಹೊಸ ನಡೆವಳಿಗಳನ್ನು
ಬೆಸೆದು ಹೊಸಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಲುವನ್ನು ಕಂಡು ನೊಂಪನ್ನು ಉಂಡು
ಕಾಲೂರ ಬೆಲುವೆಯನ್ನು ಬರೆದನು (ಕಾಲಾಶ. ೪ ಬರೆದವನ ನಾಲ್ಕು
ಮಾತು). ೩. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ; ಭಾಷೆ; ವಾಗ್ದಾನ; ಕೊಟ್ಟ ಮಾತು:
ಗಾಂಗೇಯಂ . . . ತನ್ನ ನುಡಿವ ನುಡಿವಳಿಯೊಬ್ಬ ಪ್ರಾಸಾದಕ್ಕಿ ದಿಷ್ಟಾ ನಂ
ಗಟ್ಟುವಂತೆ ಚಿತ್ರಾಂಗದಂಗೆ ಪಟ್ಟಿಮಂ ಕಟ್ಟಿ (ಪಂಚಭಾ. ೧-೬೨೪);
ಮುನ್ನ ಮನುಷ್ಯಗತಿಯೊಳ್ಳುಟ್ಟಿದರಂ ಮತ್ತಿ ನವರ್ ಪ್ರತಿಯೊಳಿಸುವು
ದೆಂದು ಕೃತಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿದನೊಂದು ನುಡಿವಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂದೊಳೊ
ನೆಗಟ್ಟಿದು (ಜಾವಂಫ. ೨೦೧); ನೀಂ ನಿನ್ನ ನುಡಿವ ನುಡಿವಳಿಯಂ
ನೆಟವೆ ನಿನ್ನ ನನ್ನಿ ನನ್ನಯ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಸನ್ನಿವಮಾಡುದು ಪೋಗು
(ಸುಕುಮಾ. ೭-೨೬); ನುಡಿಮಾ ತಪ್ಪದ ಮಾತಂ ಬಿಡಲಾವ್ X ಏನುಮಂ
ನುಡಿವಳಿಯನ್ನೆ ನಡೆವಳಿಯೆನಿಸಿದಂ ನುಡಿವನ್ನೆ ಗಣ್ಣಂ ಗುಣಗಳ್ (ಎಳ.
VII, ೩೪೦. ೧೨೯-೩೯; 1071); ನುಡಿವ ನುಡಿವಳಿ ಸಂದುದೇ ನಿಮ್ಮಡಿ
ಗಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೬೨); ನಾಮಾರ್ವರೊಳಗೆ ಮುನ್ನ ಮಾನವ
ಗತಿಗೆ ಬಂದನರ್ಗೆ ಈ ನಾಕೊಳಗಿದವರು ಬೋಧಿಸುವುದೆಂಬ ನುಡಿ
ವಳಿಯುಂಟಿತ್ತುದು (ಶಾಂತೀಶ. ೩-೮೪); ಕರ್ಣನು ತಾನು ಕುಂತಿಗೆ
ನುಡಿವ ನುಡಿವಳಿಯನ್ನು ನೆನೆದು ಪುರಿಗಣೆಯ ದೊಣಗೆ ಕೈಯಿಡದೆ
ರೌದ್ರರವ ದೊಣಗೆ ಕೈನೀಡಿದನು (ಪಾಮಣಿ. ೩೨). 'ನಡೆವಳಿ' ಪರಾ.
[ನುಡಿ_೧ + ವಳಿ]
ನುಡಿವಳಿಕಾಣ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತುಗಾರ; ವಾಕ್ಯಟು:
ಕಾಣಕ್ಕೆ-ನಡೆವಳಿಕಾಣಂ, ನುಡಿವಳಿಕಾಣಂ . . . ಬಗೆಕಾಣಂ (ಕಮದ.
೧೯೯ ಪ್ರಯೋ). [ನುಡಿವಳಿ + ಕಾಣ]
ನುಡಿವಳಿಕೆ (ನಾ). ಮಾತಿನ ರೀತಿ, -ಕ್ರಮ: ಕೃತಿಯು ಏನಾ
ದರೂ ನುಡಿವಳಿಕೆ; ಬಾರಿತ್ವವು ನಡೆವಳಿಕೆ. ನುಡಿವಳಿಕೆಯು ಅತ್ಯುಚ್ಚ
ವಾಗಿ ನಡೆವಳಿಕೆಯು ಅದರ ಕನ್ನಡಿಯಂತಿದ್ದರೆ, ಆ ಮನುಷ್ಯನು ಸಾಧು
ವೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು (ಸಾಹಸಂ. ೨). [ನುಡಿವಳಿ + ಕೆ]

ನುಡಿವಳ್ಳ 'ನುಡಿವಾಳ' ನೋ.

ನುಡಿವಳು ? (ನಾ). (?): ಸಂಭವದನೋವದಿ ಧ್ವನಿ ಕಳ್ಳ ಕಳ್ಳ ರೋಳಾ
ನುಡಿ[ವಾಳಂ. ಕುಡಿ, ಗುಡಿ]ವಳಾಯಾದನೆಂದು ಸವನಾರಕರಂ ಪಂದೆಯೆ
ನಾರಕರ್ (ಅಜ್ಞ. ೧೧-೧೦). [?]

ನುಡಿವಾಳ, ನುಡಿವಳ್ಳ (ನಾ). ವಾಚಾಳ; ಮಾತುಗಾರ : "ಸಕ್ಕಾ
... ವಾದೀ, ವಾವದೂಳ-ಈ ೬ ನುಡಿವಾಳಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೯೧).

ನುಡಿವಳ್ಳ : "ರಪ್ಪಾ = ನುಡಿವಳ್ಳಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೨೮).

[ನುಡಿ + -ವಾಳ್ (< -ವಳ್)]

ನುಡಿವಣ್, ನುಡಿವಣ್ಣು (ನಾ). ಮಾತಿನ ಅಧಿದೇವತೆ; ಶಬ್ದದ
ಒಡತೆ; ಸರಸ್ವತಿ : "ನುಡಿವಣ್, ಬಾಸವಣ್, ಸೊಲ್ವಣ್, ಮಾತು
ಯಳ್, ಸಾರದಿ, ಸರಸ್ವತಿ-ಈ ೬ ಸರಸ್ವತಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ.
೪೮-೧೬); ಆ ನುಡಿವಣ್ಣುನಾಂತ ನಾಲ್ಕೊಗಮಿರದಚ್ಚವಾರೆಯು
ಬೆಂದಮನಂದೊಳೆಯ್ಯೆ ಬಂದು ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಬಲವಕ್ಕೊಡೊಳೆ ನೆಲಸಿ ಕಣ್ಣೆ ಸೆದಂ
ದಿದಿ ನಿಂದು ನೋಟ್ಟುರಾ (ಕಪ್ಪಿ. ೧೬೪); ಮೃದನಂ ಮೊರದಿಯಣಿಗೆ
ನಾಲ್ಕೊಗನಂ ನುಡಿವಣ್ಣುಂಬುರುಹೋದರನಂ ಸವಿಗಡಲ ಕುವರಿ . . .
ಕಯ್ಯದಿಂದದಿ ನೃಪತಿಯ ತೋಳ್ಪಾಳಂ ಪಿದಿದು (ಜಯಕಾ. ೨-೧೦);
ನುಡಿವಣ್ಣಂ ವಿಧಿ ಬೊಮ್ಮನಂ ಸರಸಿಜಂ ತತ್ತ್ವಂಜಮಂ ವಿಷ್ಣು ತಾನೊಡ
ಲೊಳ್ಳಪ್ಪ ವನಬ್ಬಿ ತಾಳು ನುಡಿಯಂ ತಾಂ ಶ್ರೀಶ್ವ ವಂದಾಡೆ (ವಿದ್ಯಾರ.
೫-೪೯); ಕನ್ನಡದ ನುಡಿವಣ್ಣೆ ಭಕ್ತೃಮಂದಿರಮಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಜ. ೫೩-೯೭).
ನುಡಿವಣ್ಣು : "ನುಡಿವಣ್ಣು ಸರಸತಿಯು ಸಾರದೆಯೆಂದಿವರವಿಂದಭವ
ಸರಸಿಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯); ನುಡಿವಣ್ಣು ಮೆಯ್ಯೊಡುವಂತಿದ ಕಾಮ್ಯಜ್ಞ
ನುಡಿ ನಿನ್ನ ಚತುರ ನಲ್ಲುಡಿಯ (ವರ್ಧಚ. ೮-೨); ಇದು ರತಿಯ
ನೂಪುರದ ನುಣ್ಣರ ಇದುವೆ ನುಡಿವಣ್ಣಂ ಬೆಯಿಂದರ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮-೩೫).

ನುಡಿವಣ್ಣುನಿಯ = ನುಡಿವೆಣ್ಣಾಳ್ಳ : "ಅಂಚೆದೇರಂ, ನುಡಿ
ವಣ್ಣುನಿಯಂ . . . ತಾವರೆನೆಯಂ-ಈ ೮ ಬ್ರಹ್ಮಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ.
೪೮-೧೫). [ನುಡಿ + ಪಣ್]

ನುಡಿವಣ(ನಾ). ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಹೇಳದಂತಿರುವವನು ;
ಬಾಳ್ವೆಣ; ಜೀವಜ್ಞವ : ನಡೆವಣ ನುಡಿವಣನ ಸಂಸಾರವೇನವನ
(ಬಸವ. ೧೫೬); ಪತಿತರು, ಪಾಪಾತ್ಮರೆಂಬ ನಂದಿಕೆಯಿಂದ ನಿರ್ವಿಣ್ಣ
ರಾಗಿ, 'ನಡೆವಣ ನುಡಿವಣ'ಗಳಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದ ಜನತೆಗೆ . . . ಶರಣರ
ಅಭಯವಾಣ . . . ದಿವ್ಯಧ್ವನಿಯಾಗಿ ಕೇಳಿಸಿತು (ಶರಣ. II, ಮುಮ್ಮತು).

[ನುಡಿ + ಪಣ]

ನುಡಿವಣ್ಣಾಣ್ಣು 'ನುಡಿವೆಣ್ಣಾಳ್ಳ' ನೋ.

ನುಡಿವೆಣ್ಣಾಳ್ಳ, ನುಡಿವೆಣ್ಣಾಣ್ಣು (ನಾ). ಸರಸ್ವತಿಯ ಗಂಡ ;
ಬ್ರಹ್ಮ : "ಪೊಂಬಸಿಜಂ ನುಡಿವೆಣ್ಣಾಳ್ಳಂ[ವಾಂ. ೧೬೦]ಬೊಮ್ಮಂ
... ದಿದಿ ನಾಲ್ಕೊಗನೆನಲಜಂ" (ಚತುನಿ. ೫). ನುಡಿವೆಣ್ಣಾಣ್ಣು :
ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ನುಡಿವಣ್ + ಆಳ್ಳ]

ನುಡಿವೆಣ್ಣು 'ನುಡಿವೆಣ್' ನೋ.

ನುಡಿವೆಣ್ಣೆಹಿಯ (ನಾ). = ನುಡಿವೆಣ್ಣಾಳ್ಳ : "ಅರಲಿಜ ನಾಲ್ಕೊಗ
ನುಡಿವೆಣ್ಣೆಹಿಯಂ ಪೊಂಬಸಿಜನಂಚೆದೇರಂ . . . ಬೇದದಿಜ್ಜಿಗನುಮನೆ
ಧಾತ್ರಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೯); ಬಣ್ಣ ಪೊಡಸದಳವಾ ನುಡಿವೆಣ್ಣೆಹಿಯಂಗೆನಪ
ಲಂಪಿನೇಬ್ಬಿಯನಾಂತಪ್ಪಣ್ಣ ಪ್ರಭಸನಂ ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ
ನಾಲಯಂ ರಂಜಿಸುಗುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೪-೬). [ನುಡಿವೆಣ್ + ಹಿಯ]

ನುಡಿವೇಟಿ (ನಾ). ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾ
ಗುವ ಮೋಹ : ರಾಮನನು ಆ ಯುವತಿ . . . ಕಿವಿವೇಟಿ ಕಣ್ಣೇಟಿ
24

ನುಡಿವೇಟಿ ಮೂಜು ಸವಿ ತಲೆಗೇಟಿ ನೋಡಿದಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨-೪೨).

'ಚಕ್ಷೂರಾಗ' ಹೋ. [ನುಡಿ + ಬೇಟಿ (< ಬೇಂಟಿ)]

ನುಡಿಸಲ್ಗೆ (ನಾ). ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಸದರ, -ಸಲುಗೆ : ಬಗೆ
ಪುಗುವ ನೇರನುಡಿಗಳಲಿ, ಕಳೆಯ ಕಳೆಯರೋಳಾ ನುಡಿಸಲ್ಗೆ ಸಲ್ಲಂತೆ
ನುಡಿದಪನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೨-೬೮೯). [ನುಡಿ + ಸಲ್ಗೆ]

ನುಡಿಸು 'ನುಡಿಯಿಸು' ನೋ.

ನುಡಿಸುಹ (ನಾ). ಮಾತನಾಡುವಿಕೆ; ಹೇಳುವಿಕೆ : "ಅಭಾಷಣಂ,
ಅಲಾಪಃ-ನುಡಿಸುಹ" (ನಾಚರಾ. ೪).

[ನುಡಿಸು (< ನುಡಿಯಿಸು) + -ಹ (< -ಹೆ)]

ನುಡಿಹ (ನಾ). ೧. ಮಾತನಾಡಿಸುವಿಕೆ. ೨. ನುಡಿಯುವಿಕೆ :
"ಮಿಥ್ಯಾಭಿಶಂಸನಂ, ಅಭಿಶಾಪಃ-ಇಲ್ಲದ ಹೊಲ್ಲಹಂ ಮೇಲಿಕ್ಕಿ
ನುಡಿಹ" (ನಾಚರಾ. ೪); ಪೆಪರ ಮನಕ್ಕೆ ನೋವಂ ಪುಟ್ಟಿಸದ ನುಡಿಹಂ
ನಲ್ಗೆ ಎಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯಂ (ನೀತಿಪ. ೨೬-೫೬).

[ನುಡಿ + -ಹ (< -ಹೆ)]

ನುಡಿಹೀನ (ನಾ). ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡಲು ತಿಳಿಯದಿರುವ
ವನು ; ಮಾತಿನ ಕೊರತೆಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಉಡೆಹೀನ ಮೂಡಲು
ನುಡಿಹೀನ ಬಡಗಲು ಕಡುಕೋಪದವರು ಪಡುಸರೊಳು ತೆಂಕಲರಿ
ಸಡಗರದಲಿಹರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೧೫). [ನುಡಿ + ಹೀನ]

ನುಣ್-(ಸಪೂರೂ) 'ನುಣ್ಣು' ಎಂಬ ಗುಣವಾಚಕಕ್ಕೆ ಸಮಾಸ
ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅದೇಶರೂಪ. [< ನುಣ್ಣು]

ನುಣಾಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಮದ್ದೀಹಂಬು,
ಪೊಪ್ಪಳಮರ, ನುಣಾಮರ (ಮೈದಿ. ೫೫-೧೦೯೭).

[ನುಣಾ (P<- ತಮಿ. ನುಣಾ) + ಮರ]

ನುಣಚೆಚು 'ನುಣ್ಣು' ನೋ.

ನುಣುಚು, 'ನುಣ್ಣು' ನೋ.

ನುಣುಚು (ನಾ). ಜಾರಿಕೆ; ತೇಲಿಕೆ; ಹಾರಿಕೆ : ನಿಪಾದರೂ
ಬೇಕಾಗಿತ್ತೇ . . . ಎಂದು ಅವನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ, ಅವಳು ಸಿಗ್ಗಾಳಿ
ಯಾಗಿ ನುಣುಚುನುಣುಚಾಗಿ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಳು (ಪುನರು. ೪೯೬).

[< ನುಣುಚು]

ನುಣುಪು 'ನುಣ್ಣು' ನೋ.

ನುಣುಪುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಗೊಳಿಸು ; ಹೊಳೆಯುವಂತೆ
ಮಾಡು : ಅಮೃತಸಾಗರಸದೃಶವಾದ ತಪಸ್ತೇಜದಿಂದ ಕಾಡುಗಳನ್ನೇ
ದಂತನುಯವಾಗಿ ಧವಳಿಸುವ, ತಾರಾಚಳವನ್ನೇ ನುಣುಪುಗೊಳಿಸುವ ಈ
ಅತ್ಯುತ್ತಮ ದಿವ್ಯಾಕಾರಿ (ಸೌಂದಸ. ೨೧೯).

[ನುಣುಪು (< ನುಣ್ಣು) + ಕೊಳ್ಳ + -ಇಸು]

ನುಣ್ಣುದಪು 'ನುಣ್ಣು ದಪು' ನೋ.

ನುಣ್ಣಂಟು (ನಾ). ಸೊಬಗಿನ ಸಿರಿತನ ; ಸೌಂದರ್ಯದ
ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆ : ಕಡುಸೋವದಿಯಾದಪೆ ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ಯ ನುಣ್ಣಂಟೊಡ
ಪುಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಮಿರೆ ಮಿಾಜುವರಾರೊ ಮನೋಜನಾಜ್ಞೆಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪ.
೬-೬೪). [ನುಣ್ (< ನುಣ್ಣು) + ಗಂಟು]

ನುಣ್ಣು ಟಕಿ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ವ್ಯಂಗ್ಯ, - ಕಟಕಿ : ಪಲವುಂ
ರೋಧಂಗಳಂ ದೂಡೆ ನಿಂದು ಸತಿಯರ್ ನೊಂದು ನುಣ್ಣು ಟಕಿಗಳನಾಡೆ
(ಸಂಪರ. ೧೫-೯೦); ದಿಟ ಶುದ್ಧನಂತೇ ನುಣ್ಣು ಟಕಿಗಮ್ಮದೆಯೊಮ್ಮೆ
ತುಟಿ ಮಿಡುಕದಿರಲದನಜುಡು (ಭೃಗವೇ. ೨-೧೧೦); ಅರಸಂ ಪೋಗದಿ
ರೆಂದು ನುಣ್ಣು ಟಕಿಯಾಡುತ್ತಿರ್ಪಂ (ವೃಷಪಿ. ೩೬-೧೩).

[ನುಣ್ (< ನುಣ್ಣು) + ಕಟಕಿ]

ನುಣ್ಣು ದಪ್ಪ, ನುಣ್ಣು ದಪ್ಪ (ನಾ). ಕಾಂತಿಮಯವಾದ ತಪೋಲ ;
 ಧಳಧಳಸುವ ಕೆನ್ನೆ ; ಚಟುಲ ಲೋಚನದ ನುಣ್ಣು ದಪ್ಪಗಳ ಧಳಧಳನ ಛಟುಲ
 ತಟದಂಗೆನೆಯರೇಳ್ದಂದರು (ಸಾಂವಪು. ೧೩-೫೧) ; ಅಪರಂಜಿದಗದಂಗಳ
 ದೋರೆಯಾದುವು ನುಣ್ಣು ದಪ್ಪಗಳಾ ಶ್ಯಾಮೇಗೆಯುಭಿನವರನುಗೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೪೩) ; ತೋರಪ ನಾಸಿಕದ ನುಣ್ಣು ದಪ್ಪಗಳ ಪೊಳೆವ ಕಂಗಳ . . .
 ಮೋಹನದ ಚಿಲ್ಪಿನೋಬ್ಬಳೆಯೊನವ ರಾಘವನ ಸಿರಿಮೋಗವನೆಂತು
 ನೋಡದೆ ಮಾನ್ಯನಕಟಿ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೯-೨೧) ; ನುಣ್ಣು ದಪ್ಪ ಪಳಂಚೆ
 ಲೆಯ ಕುಂಡಳಮಂಡಳಮಾನನಾಂಬುಜಂ ತಣ್ಣದಿರಂಗಿ ಸೋಲಮು
 ನೋಡರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೬೧) ; ಎಳೆಯ ತಳರು ಹೊಳೆವ ತಳರು ನುಣ್ಣು
 ದಪ್ಪನು ಚುಂಬಿಸಿ (ಕವಿಸೋ. ೨೩-೧೦). ನುಣ್ಣು ದಪ್ಪ : ಮರೆವ ನಗು
 ಮೋಗದ ಬಗೆ, ಪೊಳೆವ ಕಣ್, ನುಣ್ಣು ದಪ್ಪ, ಚಿಲ್ಪ ಪಣ, ಇವೆಲ್ಲಮಂ
 ನೋಡಿ . . . ಹಿಗ್ಗಿ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೬-೨೧).

[ನುಣ್ (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಕದಪು (< ಕದಪು)]

ನುಣ್ಣು ದಿರ್ (ನಾ). ೧. ಉಜ್ಜುಲವಾದ ಕಿರಣ : ಒಯ್ಯನೆ ಚಾನು
 ರಾಂಗನೆಯ ಕಯ್ಯೋಳ್ಳೊಟ್ಟು ನಾತೋತ್ತರಾಯದು ಕೂಲಾಂಚಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮ
 ಸೂತ್ರವಿವರವ್ರಾತಂಗಳಂ ಕೊಡೆ ನುಣ್ಣು ದಿರ್ಗಳ್ ಸೂಸುವ ಶೇಷ
 ಮೆಂಬಮಳತಾರೋದಾರಮಂ ಹಾರಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೯೪) ;
 ೨. ಮನೋಹರವಾದ ಹೊಳಪು ; ಆಪ್ಯಾಯಮಾನವಾದ
 ಕಾಂತಿ : ಮುತ್ತುಂ ಪಕ್ಷಿವರಲ್ಲಳುಂ ಕುಳಿಸಮಂ ಮುಂತಾಗಿ ಕುಂದಿಲ್ಲ
 ದೊಂಬತ್ತರನ್ನದ ನುಣ್ಣು ದಿರ್ ನೆಗೆದು ನೀಳ್ತೊಂದೊಂದೊಳ್ಳೊ ಕೂಡಿ
 (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೬) ; ಕಾರವುಂಚಂ ನವಾರಸುವ ನುಣ್ಣು ದಿರೆ ತುಜುಗೆವೆಗಣ್ಣ
 ಹಂಸಗತಿಯಳವ ನಡೆಯ ಕನ್ನೆಯರು . . . ಬಂದರು (ಸಾಂವಪು. ೭-೪೯) ; ಅಂಭೋಜಕುಟ್ಟಳವಕ್ಷೋರುಹದಗ್ರಮಾಳ್ತು ದಳೆಗರ್ಪಂ ನುಣ್ಣು
 ದಿರ್ದೇಹದೊಳ್ಳೆಳೆಗೊಂಡತ್ತು ತನೂದರಂ ಬಳಿದುದಾ ತನ್ವಂಗಿಗಾ ಗರ್ಭ
 ದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೪-೩೧). [ನುಣ್ (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಕದಿರ್_೨]

ನುಣ್ಣು ಲ್ (ನಾ). ೧. ನಯವಾದ ಕಲ್ಲು. ೨. ಹೊಳಪುಳ್ಳ ಕಲ್ಲು.
 'ನುಣ್ಣು ಲ್ನಟ್ಟು' ಪರಾ. [ನುಣ್ (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಕಲ್_೨]

ನುಣ್ಣು ಲೆ (ನಾ). ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನಂಟು ಮಾಡುವಂಥ ಕಲೆ ;
 ಅಂದವಾದ ಗುರುತು, — ಚಿಹ್ನೆ : ಸಲೆ ನೀಲಿ ವೇಳೆಯನ್ನು ಭಯದಿಂದ
 ಕದಿದಂಗಳ ಕಿ ಮೆಲ್ಲ ಬಾಯ ತಂಬುಲವೇಕೋಣ್ಣು ಮಣ್ಣು ಮಡಗಣ್ಣು
 ದಂಕುಸವಾಗಿ ಕೊಯ್ದು ನುಣ್ಣು ಲೆಯವು ಕಾಗು (ನಿಶ. XI, ದಾಸನಾ. ೪೨-೬೦ ; ಸಾ. 1162). 'ಲೂನವಕ್ಷ' ಹೋಲ.

[ನುಣ್ (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಕಲ್_೨]

ನುಣ್ಣು ಲ್ನಟ್ಟು (ನಾ). ನುಣ್ಣುವಾದ ಕಲ್ಲಿನ ರಚನೆ : ಗಗನದೊಳ್
 ಪಚ್ಚಿಯ ನುಣ್ಣು ಲ್ನಟ್ಟು ನ ಜಗಲಿಪೊರೆ ಕಾಲ್ನಟ್ಟು ಮಡಿಗಳಿಸೆದು
 ಪೋರೊಂದೆದೊಳ್ (ಮದ್ದಪ. ೨-೧೬). [ನುಣ್ಣು ಲ್ + ಕಟ್ಟು_೨]

ನುಣ್ಣು ಲ್ಲ (ನಾ). ನುಣ್ಣುವಾದ ಕೆನ್ನೆ, — ಕಪೋಲ : ಕುಟಿಲಾಳಕಿ
 ಯರ ನುಣ್ಣು ಲ್ಲ ತೊಂದೆನಣ್ಣು ಟಿಯ ಕರ್ಮಕಿ ಮಯ್ಯನಿರ
 ಸುಟಿಯಿಂದ ಗುಡಿಗಟ್ಟಿಸುವ ಮಾಗಿಯ ಹಿಮು ವಿಟಿನಂತೆ ಕಣ್ಣ ರಂಜಿ
 ಸಿತು (ಮೋಹತ. ೪-೪೫) ; ತಲ್ಲಣಿಸಿ ತಿಂಗಳರಗಿಳಿ ಪೊಸರಲ್ಪಟ್ಟು ವಿಲ್ಲಾ ಪಡಿ
 ಗಳೊಳ್ ಕರ್ಣಕೊಂದಣಿಸಿ ನುಣ್ಣು ಲ್ಲದೊಳ್ಳೆಯಿಟ್ಟು ಬೆಜಗಾಗಿ ಚಂತಿಸುವ
 ತೆಜದೊಳವಳಿರ್ದೊರ್ಕಳು (ಚೈಮಿಭಾ. ೩-೩೭).

[ನುಣ್ (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಗಟ್ಟಿ_೨]

ನುಣ್ಣು ಳಿ (ನಾ). ೧. ಮೃದುವಾದ ರೆಕ್ಕೆ ; ನುಣ್ಣುವಾದ ರೆಕ್ಕೆ :
 ನುಣ್ಣು ಳಿ [ಪಾತಾಂ. ಕೊಲ್ಲಿ]ಗಳ್ ಮಿಗುಗಲ್ವಿ ವಿದ್ವಮಾಂಕುರದವೊ
 ಲೊಪ್ಪಿ ಚಂಚುಪುಟಮೊಯ್ಯನೆ ಬಂದುದು (ಕಾದಂಬ. ೬೦) ;

ಜಳಜದಳುತದೊಳ್ ಸಲ್ಲಳ ನುಣ್ಣು ಳಿ ಸೋಂಕೆ ಸೋಂಕೆ ಕುಳ್ಳಿದೊಳಿ
 ಕಳಗಿತ್ತರವಮನಾಲಿಪ ವಿಳಾಸಮಂ ನೆನೆದೊನಲ್ಲದ್ದೊಂದು ರಥಾಂಗಂ
 (ಚಂದ್ರಪ. ೮-೯) ; ಪಕ್ಕಿಗಳ ನುಣ್ಣು ಳಿ ಸೀದುದರಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಸಂಗಡಿಸಿದ
 ದುಷ್ಟರೋಮಂತಿ ಬೆಂದುದು ಬೇಸಗೆಮುಗ್ಗಮಂತುಬೋ (ರಾಜಶೇ. ೫-೪೬). ೨. ಕೋಮಲವಾದ ಪುಕ್ಕ ; ಎಳೆಯ ಗರಿ : ಎಜಗಿದ
 ಮಜುಗಿಳಗಳ ನುಣ್ಣು ಳಿದುಜುಗಲ ಪೊಳಸಿನಂ ಮೃಗಾವಳೆಗನಸುಂ ಮಿಜು
 ಗುವ ಪೊಸಪಸುಪ್ಪಾಳ್ವೆಂಬೆಜಕಮನೋದವಿಸುವುದೆ ಕುಟಿಯ ಕೆಯ್ಯಳ್
 (ಕುಸುಮಾ. ೨-೪೦). [ನುಣ್ (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಗಳಿ]

ನುಣ್ಣು ಳಿ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಗುರುತು, — ಚಿಹ್ನೆ ; ಮನೋಹರ
 ವಾದ ಕಲೆ : ಬಾಲೆಯ . . . ಲಲಾಟದೊಳ್ ಮೃಗಮದಬಿಂದುವಂ
 ಪೊಗೆ ನುಣ್ಣು ಳಿಯಂ ಪಡೆವಂತೆ ತಿರ್ದಿದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೪೩) ;
 ತೆಗೆಯೆ ಚಳೋರಿ ಕರ್ಚಿ ಶಶಿಮಂಡಲದಿಂದನು ಕಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ರಕ್ತಿಗಿಡೆ
 ಯಂತೆ ತೋಟಾದುದು ನುಣ್ಣು ಳಿಯಾ ಕೆಡೆದು ನ್ಯಯೋಘನಾಲೆಗಳನೆ
 ಚಂದ್ರಮಂಗೆ ಕುಡಲೆತ್ತಿ ದಪ್ಪೋಲೆಸಿದಿದರ್ . . . ಮಾಲೆಗಾರ್ತಿಯರ್
 (ಲೀಲಾವ. ೨-೨೬) ; ಮಿಜುಗುವ ವಿದ್ವಮಾಧರದ ಮಧ್ಯದೊಳಾಯತ
 ವೃತ್ತಮಾದ ನುಣ್ಣು ಳಿಯದು ಮನಸ್ಸನ್ನೆ ಪಡೆದಪ್ಪುದು . . .
 ಪೋಲ್ವೆಯಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೮-೫೬) ; ನುಣ್ಣು ಳಿಯಿಲ್ಲದ ವಿಧುವಿಂ ತಣ್ಣದಿ
 ರೊಗೆನಂತೆ ವಿಮಳಮುಖಮಂಡಲದೊಳ್ ಕಣ್ಣೊಳೆ ದಂತಕಾಂತಿ (ಕಾಂತೀಶ. ೨-೫೬). [ನುಣ್ (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಕಳಿ_೨]

ನುಣ್ಣು ಡಿ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಸೌಂದರ್ಯ, — ಚಿಲುಪು :
 ಬಿಣ್ಣು ಚಿಕ್ಕಿ ಕೊಡವಾಲ್ವಿಟಿಯದಾವಿಲ್ಲ ನುಣ್ಣು ಡಿ [ಪಾತಾಂ. ಣ್ಣು ಡು]
 ವೆತ್ತಿರದ ಪಶುಪಕ್ಷಿಮೃಗಮಿಲ್ಲ ಕಣ್ಣೊಳೆ ಪರಾಮರಾಜ್ಯದೊಳ್ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೮-೧೩). [ನುಣ್ (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಗಾಡಿ_೨]

ನುಣ್ಣು ರೆ (ನಾ). ನಯಗೊಳಿಸಿದ ಗಾರೆ ; ನಯಗಾರೆ : ಹಂಪೆಯ
 ಕಮಲಮಹಲನ್ನು ನುಣ್ಣು ರೆಯಿಂದ ನಯಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ನುಣ್ (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಗಾರೆ_೨]

ನುಣ್ಣು ರುಳು, ನುಂಗುರುಳು, ನುಣ್ಣು ರುಳು (ನಾ). ೧. ಮೃದು
 ವಾದ ಮುಂಗುರುಳು ; ಕೋಮಲವಾದ ಸುರುಳಿಗೂದಲು :
 ನಡೆಗೊಳಂಚೆ. ನುಣ್ಣು ರುಳೊಳಾಜಿ ತೋಳ್ಳೊಳೊಳ್ಳೊಗೊಂಬು
 ಸೋಮಾರಿಗೊಳ್ಳೊಡೆ ಸೋಗಿ . . . ದೊರೆಕೊಂಡುನಂತೆ ಕಾಯ್ದು
 ದಾಟಿದುಪೊಲಾ ಬನಕ್ಕೆ ನಡೆತಂದುದು ಬೆಂದಿರ ತಂದಮೇಟಿಯಿಂ
 (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೨) ; ನುಣ್ಣು ರುಳ ನೀರಿಗೆ ಬೆಡಗಮರ್ದಿಸೆವ ತಂಬುದಣ್ಣ
 ದಿರನಂದದ ಮೊಗದ ಚಿಲ್ಪಿಗೆ . . . ಗರ್ಭಚಿಹ್ನೆ ವಂಕುರಿಸಿದುದು (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೩೪) ; ಅಂಬುಜಂ ತುಂದಿಗಳ ಬಂಬಲಂ ಮೃದಪುಪಂತೆ ನುಣ್ಣು ರು
 ಳ್ಳಳಂ ನೆಳಲು ವ ಕರಾಬ್ಬಂ ಕಂಗೊಳಿಸಿ ತೋರ್ಪ ಗಂಧವಸುಂದರೆಯರಿಂ
 (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೩೫ ಪ). ೨. ಕಾಂತಿಯುತವಾದ ಕೂದಲು ; ಹೊಳಸಿ
 ನಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಕೂದಲು : ನುಣ್ಣು ರುಳ ಪೊಳೆವ ಕಪ್ಪು ಕಣ್ಣು ಗ್ಗಳ
 ಮಾದ ಮಯ್ಯ ಬೆಳಗಿಸಿನೆಗಂ ಪೊಂದು ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕಣ್ಣ
 ದೊರೆಯಾಗಿ ಸಮನೆ ಬಳೆವಿನಂ (ದುಶೋಚ. ೪-೪೧). ನುಂಗುರುಳು :
 ೧. ತನ್ನ ಕಂಠದ ಮಾಲೆಯಂ ಪಡೆದು ನುಂಗುರುಳ ಗನ್ನದಿಂ ಕೆಡಣ
 ಚಿಳ್ಳುಗುರುಗಳಂ ಸ್ಥೂಲಕುಚಕುನ್ನತದ ಹರಿಗಳಂ ಮಾಡುತ್ತ (ಚತುಪ. ೨-೭-೮೨). ನುಣ್ಣು ರುಳು : ೧. ತರುಣವಂ ತಮಾಲದಳದೊರೆಂತೆ
 ನೀಳ್ವ ನುಣ್ಣು ರುಳು ಸಿಂಗರಕದೇ ಸೀಮೆಯಂದಿನಪ ಪೇರುರಪೊಪ್ಪೆ
 ಸ್ವಾರ್ಮದಳವರೆಯ ಸೌಂದರಗೆ (ಸಾಂವಪು. ೧೪-೫) ; ನುಣ್ಣು ರುಳ ತಳತ
 ನೀಲದ ಕುರುಕನದಾ ಕುನರಿಯ ಬಳಿದಿದ್ದಿದಿರೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೪-೧೧). [ನುಣ್ (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಕುರುಳ್_೨]

ನುಣ್ಣು ರುಳು 'ನುಣ್ಣು ರುಳು' ನೋ.

ನುಣ್ಣು ದಲು (ನಾ). ಮೃದು ವಾದ ಕೂದಲು ; ಕೋಮಲವಾದ ನವಿರು : ಜಟ್ಟಿವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಕತ್ತರಿಸಿದ್ದ ನುಣ್ಣು ದಲು ಸಂಸ್ಕಾರವಿಹೀನ ವಾಗಿ ನೇತಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೪೩).

[ನುಣ್ಣು (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಕೂದಲು (<ಕೂಂದಲು)]

ನುಣ್ಣೆಂಪು (ನಾ). ಹೊಳಪುಳ್ಳ ಕೆಂಪು ; ಕಾಂತಿಯುತವಾದ ರಕ್ತ ವರ್ಣ : ಮುಲುಗಡು ಗಡಿನು ಮೆನುತಂ ಮುಳಿಸಿ ಕಾಮಿನಿಯೇತ್ಸು ತ್ರಿರೆ ನುಣ್ಣೆಂಪೆಳಿಸಿದನೆ ದಿಂಬಂ ಕೆಂಪೆಳಿಸಿದುದು ಚಕ್ರವಾಕ ಚಕ್ರೇ ಶ್ವರನಾ (ಕಾದಂಬ. ೧೩೮). [ನುಣ್ಣು (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಕೆಂಪು.]

ನುಣ್ಣೊದಳ್ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳ) ಇಂಪಾದ ತೊದಲು ಮಾತು ; ಮಧುರವಾದ ತೊದಲ್ಲುಡಿ : ತುಟ್ಟಿ ಮಕ್ಕಳ ಮುದ್ದುಗೆಯ್ದು ದೊಳ್ಳಂ ಬಿಡದಟ್ಟಿ ಕೋಮಲಕರಾಂಗಮನಾಲಿಸಿ ನುಣ್ಣೊ[ಪಾಠಾಂ. ಹೊ]ದಳ್ ಪೊದಟ್ಟುಂ ಬಿಡಿವಾತನಟ್ಟು ಜೊಳೆ ವಾಸಿಸಿ ನೆತ್ತಿಯಂ... ತನೆಯು ವರೇಂ ಕೃತಾರ್ಥರೋ (ಚಂದ್ರಪ. ೩-೪೪).

[ನುಣ್ಣು (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಕೊದಲ್ (<ಕೊದಲು)]

ನುಣ್ಣೊನರ್ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಚಿಗುರು ; ಮೃದು ವಾದ ಕುಡಿ : ತೀವಿದ ನುಣ್ಣೊನರ್ ಕಿಟಗೊನರ್ ನಸುಬಲ್ಲೊ ನರೇಂದಿವೇಟ್ಟಿ ವೆತ್ತು (ಜಗದಿ. ೧೪-೨೩). [ನುಣ್ಣು (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಕೊನರ್.]

ನುಣ್ಣೊನೆ (ನಾ). ಮೃದು ವಾದ ತುದಿ ; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಕೊನೆ ; ನವುರಾದ ಅಗ್ರಭಾಗ : ಕೇಸರದ ನುಣ್ಣೊ[ಪಾಠಾಂ. ಹೊ]ನೆ ಸೂಸೆ ಮರಲ್ದ ಚಿಲ್ವಿನೋ ಗಡಣಿಸಿತ್ತು ಮುಂಬಗಲೊಳಂಬುರುಹಂ ಸರಸೀ ಸಮೂಹದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೧೦೩).

[ನುಣ್ಣು (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಕೊನೆ.]

ನುಣ್ಣೊರಲ್, ನುಂಗೊರಳ್, ನುಣ್ಣೊರಲು. ನುಣ್ಣೊರಳ್, ನುಣ್ಣೊರಳು (ನಾ). ೧. ಸುಂದರವಾದ ಕೊರಳು ; ಅಂದವಾದ ಕುತ್ತಿಗೆ : ಮೆಲ್ಲಲಿ ನುಣ್ಣೊರಲೊಳುಣ್ಣೊಂಚರಂಗಿಯುತಿಹಲರ್ವಕ್ಕಿ ನಳಗದಿಂ . . . ಕೊಳಂಗಳ್ ಮೆಜೆದುವು (ಪದ್ಮಂ. ೪-೩೯) ; ಸುಲಲಿ ತಾಂಗಿಯರ ನುಣ್ಣೊರಲ ಕಂಠಿಯಂತೆ . . . ಒಪ್ಪಿದನು ಸದ್ವಿಪ್ರಕುಲ ರತ್ನದೇಶಂ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೫-೧೨೩) ; ಭಳಭಳ ನುಣ್ಣೊರಲ ನಳ ತೋಳ್ಳ . . . ಸುಳಿಗುರುಳ್ಳ ಪೊಳ್ಳದರಂದರಿಸೊಡ್ಡೊಲಗದೊಳು (ಚಿಹು. ೬-೧೨) ; ನುಂಗಿ ನುಣ್ಣೊರಲಂ ಜಿಹ್ವೆಯುಮಾ ವಿಷ್ಣುಯಿಂ ಬಿಡೆನಾದುದೋ ಕುಪ್ಪೊಳ್ಳದಿಂದ ಪೊಕ್ಕು ಮಡಲ್ಪಿನಿತ್ತೆ ಸಗಿತೋ ಸಂತಾಪನುಂ ದೇವನಾ (ವ್ಯವಿ. ೪-೨೫) ೨. ಮಧುರವಾದ ಕಂಠ ; ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿ, ಶಾರೀರ : ಕಡುಸೊಕ್ಕಿ ನುಣ್ಣೊರಲಿನಂಚರಂ ಪೊಪ್ಪೊಣ್ಣು ಸುಳವ ಮಜಾದುಂಬಿಯ ವಿಲಾಸದಂತೆ . . . ರಸಿಕರ್ಗ ನಲಿವುವುದಿ ದಿವ್ಯಕಾವ್ಯಂ (ಸಂಪದ. ೧-೧೩) ; ಪರಿವ ಪಸುಳಿಗಳ ನುಣ್ಣೊರಲಿಂ ಪಟಗುಟ್ಟುವ ಪರಪುಟ್ಟಿದ ಪಾಡುವ ಪಟಮನಜಾಯ (ಜಯಕಾಂ. ೧-೪೩). ನುಂಗೊರಳ್ : ೧. ನುಂಗೊ[ಪಾಠಾಂ. ಹೊ]ರಳ್ ಕೌಸ್ತುಭದ ರುಚಿರಾಪಾಂಗಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸುಸ್ವಿತಾಧರಮಂಗಳಾನನ ಕಮಲವನು ನೆನೆವುದು ಮನೋಮಯನ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೩-೩೧) ; ತಾಂಬೂಲರಸವಾ ನುಂಗುವಾಗಿದಿರಿಗೆ ತೋಟುವುದರಸನ ನುಂಗೊರಳೇನ ಬಡ್ವೆನು (ಭರಣ. ೬-೫೫). ನುಣ್ಣೊರಲು : ೨. ಹೊರೆಯ ಮಧುರದ ಪಡ್ಡ ಪಂಚಮದರಡು ತಂತಿಯನಾರಯಿದು ನುಣ್ಣೊರಲು ಬೆರಲೊಂದಾ ದುದನೆ ಬಾಜಿಸಿದಳಾ ಚಿದುರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪-೬). ನುಣ್ಣೊರಳ್ : ೧. ಲಲಿತ ಸ್ತ್ರೀರವದನದ ನುಣ್ಣೊರಳ್ ಪೀವರಪಯೋಧರದ . . . ಭೂರಿ

ಭೂಷಣದಮರಿಯರು ಮೆಜೆದಿದುದೊಂದೆಸೆಯ (ತೊರಂ. ೫-೨-೬೧).

೨. ಸಿರಿದುಂ ನುಣ್ಣೊರಳಿಂದಮೊಂದಜೊಳನೇಕಚ್ಚೆಂದಮಂ ತೋಟಾ ಬಂಭುರಾಂಗಗಳನುತ್ಪ್ರಮದಿಂದಾಳಾಪನಂಗಿಯು ನಿರ್ಜರ ಸೀಮಂತಿನಿ ಯೊರ್ವಳ್ . . . ನೆಟಿ ಪಾದಿ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದಳಾ ಭೂಪಾಳನರ್ಥಾಂಗಿಯಂ (ಬಾಧಪ. ೬-೪೬). ನುಣ್ಣೊರಳು : ೧. ಭಳಭಳನು ಶಂಬದಂತೆ ನಳಿನಾಕ್ಷಿಯ ನುಣ್ಣೊರಳು ನೋಳ್ವರ ಕಣ್ಣೆ ಸುಲಲಿತೋತ್ಸವನಿತ್ತುದು (ಕಂಸವಿ. ೯-೩೧). [ನುಣ್ಣು (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಕೊರಳ್ (<ಕೊರಲ್)] ನುಣ್ಣೊರಲಿ (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು : ಮಂಡಳಿ ಸುವ ಕಂಠಸರದ ನುಣ್ಣೊರಲನ ಕಂಡಾಕ್ಷಣ ಸೋತರೊಲಿದು (ಪೋಪತ. ೧೫-೬೩). [ನುಣ್ಣೊರಲ್ + - ಅ.]

ನುಣ್ಣೊರಲು 'ನುಣ್ಣೊರಲ್' ನೋ.

ನುಣ್ಣೊರಳ್ 'ನುಣ್ಣೊರಲ್' ನೋ.

ನುಣ್ಣೊರಳು 'ನುಣ್ಣೊರಲ್' ನೋ.

ನುಣ್ಣುರ, ನುಂಚರ, ನುಣ್ಣುರ (ನಾ). ೧. ಮೆಲ್ಲಲಿ ; ಇನಿ ದನಿ ; ಇಂಚರ : ಎಡೆಯಾಡುವೆನಂದಿರ ನೂಪುರದ ನುಣ್ಣುರ ಕೈಳಿಸಿ ಪರಿವ ವಲ್ಲಭದಂಸನಂ ಮೃಣಾಲಕೆಯ ಸಂಕೊಲೆಯೊಳಿಕ್ಕು (ಕಾದಂಬ. ೨೫) ; ನೆರಪೆ ತುಂಬಿಗಳನಾತ್ಮಮುಖೋದ್ವೃತಮಂಕಂ ಕಮಳಬಂಧುರಂಧಂ ಪರಪೆ ಕೇಕಿಗಳ ತಾಂಡವಮಂ ನುಣ್ಣುರದ ತಿಣ್ಣು ಪುನಘೋಷಗಂಧರಂ (ಕಾವ್ಯಾಂ. ೬೪) ; ನುಣ್ಣುರದೆ ಮಿಂಚಂ ಸೀಳ್ವಪೋಲ್ಪೊಣ್ಣು ಕಾಳಿಘೋಷುಡಿದ ಸೀಯನಪ್ಪ ರಸಗೆಯಂ ಚತ್ತಮಂ ತಾಗೆ (ಲೀಲಾಂ. ೩-೬೧) ; ತುಂಬಿಗಳ ನುಣ್ಣು[ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಣ]ರದಿಂ ಕರೆವಂತಿಹ ಪೊದೊಂಬಿಂಗಳಿಂ (ನಂಜರ. ೧೨-೨೯) ; ಕಿವಿಗಿನಿ ದಪ್ಪಂತರೆ ಕರೆವ ಕೋಗಿಲೆಯ ನುಣ್ಣುರದಿಂಪಂ ಬಿಡಿಯಿಗಲ್ಲೆ ಮಾಡುವು ದಬಲಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧) ; ಅಬಲೆ . . . ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಯಂ ನಿಬಿಡ ಕರಾಗ್ರದಿಂ ಪಿಡಿವರಲ್ ಮಜಾದುಂಬಿಯ ಬಂಬಲುಜ್ಜುಲವ ಬಳಸಿಪ್ಪೆ ಬಂದಜಿಗಿ ಝೀಂಕರಿಸಲ್ ಮೆಜೆದವು ನುಣ್ಣುರಂ (ನಳಚಂ. ೩೬೪). ನುಂಚರ : ೨. ಕಾಲಂದುಗೆಯ ಧ್ವನಿ : "ನುಂಚರಮೆಂದು ನೂಪುರದಂ" (ಕರ್ಣಾಣಿ ೩೧). ನುಣ್ಣುರ : ೧. ನುಣ್ಣುರಂ, ನುಣ್ಣುರಂ (ಕವ್ಯಾಂ. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). [ನುಣ್ಣು (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಸರ.]

ನುಣ್ಣು, ನುಣ್ಣುಚು, ನುಣ್ಣುಚು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಜಾಯ ; ಜಗುಳು ; ಕಳಚಿಕೊಳ್ಳು : "ನುಣ್ಣು—ಅಪರಂಜಿ" (ತಮಧಾ) ; "ನುಣ್ಣುಂಮಂ, ಜಗುಟೆಂಮಂ ಜಾಟುವುದು" (ಕಶಸಾ. ೩೯-೫೬೦) ; ಕಾಲಿಂ ನವಮಣ ಮಯಮುಜೀರಕಂ ನುಣ್ಣುತಂ ತೀವಿ ನಿಜಪ್ರದ್ಯೋತದಂ ಪಟ್ಟಿಮತಿಮಿ ರಿರೋಭಾಗದೊಳ್ಳೆಬ್ಬದೆಂಬಂತಿನದಿಂಬಂ ರಂಜಿಸಿತ್ತ ಸ್ವಮಮಸಮಯ ದೊಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೫೦೬) ; ಅತನುಬಾಣದ ಪೊಗರಂ ನುಣ್ಣುಗರೊಳಿ ಬಾಸಿ ನೋಡಿದ ಕಣ್ನುನುಣ್ಣುಗುಮನಿಪ ನುಣ್ಣಿನಿಂದೆಂ ಸೋಯಿಸುವುವೊ ಬಾಡುನುಣಲಮಾ ಕಾಮಿನಿಯಾ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೩-೬೪). ೨. ತಟ್ಟಿಸಿ ಕೊಳ್ಳು ; ನುಸುಳಿಕೊಳ್ಳು : ಪೊಸಿದು ಪೊಳ್ಳ ಸಾಹಸಿಕೆ ಬೆರಸಿದ ಮಲ್ಲನನೊರಿಸಿದಿಡುವ ಲವಣಿಸಾರದೊಳ್ ನುಣ್ಣುವ ಮಲ್ಲನನೊಂಕಿ ವಿದಿದು (ಗಿಂಕ. ೨-೧೦೫೫) ; ಅಯ್ಯ ಪಾಪಿಯೇ, ಪರಮನೀಚರನ್ ನುಣ್ಣು ಪೋಗದಿಟ್ಟಿ ಕಟಿ ! (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೫-೩೧೩). ನುಣ್ಣುಚು : (ಕಿ). ನುಣ್ಣುಚು : (ಕಿ).

ನುಣ್ಣುಚಿಕೊಳ್ಳು, ನುಣ್ಣುಚಿಕೊಳ್ಳು = ತಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ನುಸುಳಿ ಕೊಳ್ಳು : ನೀವು ಅಪರಿಂದ ನುಣ್ಣುಚಿಕೊಳ್ಳಲಾಗರಿಲ್ಲ, ಅಲ್ಲವೆ ? (ಪುನರು. ೨೪) ; ಸೋದರರ ಮೇಲೆ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಹೊರಿಸಿ, ತಾನು ನುಣ್ಣುಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಉಪಾಯವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾನೆ (ಮನೋನಂ. ೨೪೩).

ನುಣ್ಣುಗಲಿ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ವೇದಿಕೆ, - ಕಟ್ಟೆ; ನಯವಾದ ಜಗಲಿ : ಪಗಲನುಮಕುಮಿದುಗುಟ್ಟು ದೀವಿಗೆ ತೆಳ್ಳಳಿಕೆಂದಮಾದ ನುಣ್ಣುಗಲಿಯೊಳಾಯ್ತು ಮೆಲ್ಲೆನಪ ಪಾಸಲಮ್ಬಯ್ಯಯ ತಾಣಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೧). [ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಜಗಲಿ]

ನುಣ್ಣುಗೆ (ಅ). ೧. ನಯವಾಗಿ; ಕೋಮಲವಾಗಿ; ಮೃದುವಾಗಿ : ನುಣ್ಣುಗೆ ಬಣ್ಣುಗೆ ನುಡುವ ಅಣ್ಣುಗಳೆಲ್ಲರು ಕಣ್ಣುಕಾಣದೆ ಕಾಡ ಬಿದ್ದರು ನಿಜಗುರುಸ್ತುತಂತ್ರವಿದ್ದ ಲಿಂಗೇಶ್ವರಾ ನಿಮ್ಮನಜುಮದ ಅಂಥಕ ರೆಲ್ಲರು (ವಚರ. ೫೯-೨೪೬). ೨. ಅಂದವಾಗಿ; ಚೆನ್ನಾಗಿ : ದೂರದ ಬೆಟ್ಟ ನುಣ್ಣುಗೆ (ಗಾದ). ೩. ಜನುಗಾಗಿ; ಸೆಣಾ ಗಿ : ರಾಗಿ ನುಣ್ಣುಗೆ ಬೀಸು (ರೂಢಿ). ೪. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ; ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗಿ : ಬಗೆದೀಡಾಡೆ ದುರಂತದ ಮಿತುಗಳ್ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ದುರ್ಮೋಹ ಮತ್ಸ್ಯಗಣಂಗಳ್ ಕದಿದಿಕ್ಕೆ ಲೋಭಮಕರಾಣೀಕಂಗಳಾಟಂದು ನುಣ್ಣುಗೆ ನುಂಗುತ್ತಿರೆ ಮಾರರಾಗತಿತುಮಾರಂಗಳ್ ಮಹೋಗ್ರಂಗಳನ್ನೆ ಗಮೋರಂತೆ ತೊಬ್ಬಲಿಂ ತಿರಿಯಲಾಟಂ (ಅದಿಪು. ೯-೬೦); ಇದ್ದ ಅಸ್ತಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅವನು ನುಣ್ಣುಗೆ ಮುಗಿಸಿದ (ರೂಢಿ).

ನುಣ್ಣುಗೆ ಮಾಡು - ೧. ನುಣುಪಾಗಿ; ನಯಗೊಳಿಸು : ನೆಲಕ್ಕೆ ಹಾಕಿದ ಗಾರೆಯನ್ನು ನುಣ್ಣುಗೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಹೊಳಪುಂಟಾಗುವುದು (ರೂಢಿ). ೨. ನಾಶ ಮಾಡು; ಹಾಳು ಮಾಡು : ಅಪ್ಪ ಕೂದಿಟ್ಟು ಹಣವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಗ ನುಣ್ಣುಗೆ ಮಾಡಿದ (ರೂಢಿ).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಅಗ್ನಿ]

ನುಣ್ಣುಡಲೆ (ನಾ). ನುಣ್ಣುಗಾದ ತಲೆ; ಬೋಳಿಸಿದ ತಲೆ : ಮೃಥವಿ ನುಣ್ಣುಡಲೆಗಳ ಮಾಡಿ ಲೋಕವ ಚರಿಸಲೇಕಿನ್ನು (ಸುಜ್ಞಾ ಚಂ. ೧-೨೯). [<ನುಣ್ಣು ತು + ತಲೆ]

ನುಣ್ಣುನೆ (ಅ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಅಂದವಾಗಿ; ಸುಂದರವಾಗಿ : ತಮಾಲತರಂಗುಮಂ ಪೊಸವಿಸಿಲ ಪೊಳಸಿಂ ನುಣ್ಣು ನುಜ್ಜಳಿತ ರನ್ನದಳ ವಳಗಿನ ಬಳಗದಿಂ ಬಣ್ಣಿಸಿ (ಕಾದಂಬ. ೫೨೬); ಸಣ್ಣ ನಡು ಬಳೆಯೆ ತ್ರಿವಳಗಳದಗೆ ತೆನ್ನಾನೆ ನುಣ್ಣನೆ ಪೊಗರ್ವಡೆಯೆ (ಜೈಮಿಳಾ. ೧೪-೩೪). ೨. ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗಿ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ : ಕೆಲರಂ ನುಣ್ಣನೆ ನೋಡೆದಂ ಕೆಲರಂ ಪಿಡಿದಡಸಿ ನುಂಗಿದಂ (ಗದಾಯು. ೩-೯); ನುಣ್ಣನೆ ನೋಡೆವುದು ಮಾಂಸಮನುಣ್ಣದವಂ ದಿವಮನೆಯ್ ನೆಯ್ ನೆನುತ್ತಂ ಪಣ್ಣಂ ಕಲಮವರನಂ ಬಣ್ಣಿಸಿ ತಾಂ ಪೇಬ್ಬಡೆಲ್ಲಿಯುಂ ಸ್ತೃತಿಪಾಪರ್ (ಸಮಪ. ೧೪-೧೪೧); ಉಗ್ರಪಣೆ ಮುಳಿಸಿದಂ ಮಡಿಸಿದೊಡ್ಡಿದನಂ ಕೂಗಿದೆ ನುಣ್ಣನೆ ನೋಡೆದೊಡಾವ ಧರ್ಮಂ ಮುನಿಪಾ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೧೨-೧೧೦); ಜಗಜಟ್ಟಿ ಹಾಯ್ದೊಡು ನುಣ್ಣನೆ ಚಿಟ್ಟುಮುಜುಡುಟ ದಲಿ ಸದದನು ಮತ್ತೆ ಕೊರವನ (ಸಂಭವ. ೧೬-೫೯); ಸುಣ್ಣು ವಿಲ್ಲ ಭಾಗ ವತರೆ ನುಣ್ಣನೆ ಗೋಡೆಯ ನಿನ್ನೆ ತೊಡೆದು ಬಿಟ್ಟಿ (ಪುರಂದ. ೨-೮೪ ಸ್ತಂಭ). ೩. ಸಭ್ಯವಾಗಿ; ಸಾಧುವಾಗಿ : ಮಹಾ ಮಾಯಾವಿಯ ತುಡುಗುಗೊಂಡ ತೊಟ್ಟಿನಂತೆ . . . ನಿಮ್ಮ ಮುಖವೊಕ್ಕು ನುಣ್ಣು ನಿರ್ದಪಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೬-೧೧೫).

ನುಣ್ಣುನಾಗು - ೧. ನಯವಾಗು; ನುಣುಪಾಗು : ಲಲಿತಪದಂ ಪ್ರಸನ್ನ ಕವಿತಾಗುಣಮಿಲ್ಲದೆ ಪೂಣ್ಣು ಪೇಟ್ಟು ಬೆಳ್ಳಳ ಕೃತಿಬಂಧಮುಂ ಬರೆ[ಪ್ರ]ಕಾಪರ ಕೈಗಳ ಕೇಡು ನುಣ್ಣುನಪ್ಪಳಕದ ಕೇಡು ಪೇಟುಸಿದೊಡ ಥದ ಕೇಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨). ೨. ಇಂಪಾಗಿರು; ಮಧುರವಾಗಿರು : ನೆಗೆದ ಮುಗಿಲ್ಲಳುಂ ಸುರಿವ ಪೆರ್ನುಟೆಯುಂ ಮಿಗೆ ನುಣ್ಣುನಪ್ಪ ಕೇಕಿಗಳ ಸರಂಗಳುಂ ಪೊಳವ ಮಿಂಚುಗಳುಂ . . . ಪು ಕಾಂಗನಾಜನಮನಂಜಿಸುವಂತಿರೆ (ಕವಿಾ. ೧-೧೨೪). ೩. ಸೂಕ್ಷ್ಮ

ವಾಗಿರು : ಊಜೆ ಮಿಕ್ಕ ಯುಕ್ತಿಯಿನ್ ನುಣ್ಣುನಪ್ಪ ಪಾಣ್ಣಿಯಿನ್ ಕೆಡಕಿಗೊರೆ ನಡೆದಪನ್ ನೆಲಗೊರೆ ನಡೆದಪನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೬-೩೫೦).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಅನೈ]

ನುಣ್ಣುನೆಯ (ಗು). ೧. ನಯವಾದ; ಜನುಗಾದ : ಅ ನುಣ್ಣುನೆಯ ಹಿಟ್ಟಿನಂಗಳಮ್ ಸರಿದಟ್ಟಿದೊಳು ತಣ್ಣೆಜಾಡು ಮಡಗಿಯೆಮ್ಮೆಯ ಬೆಣ್ಣೆಯಂ ಕಾಸಿ ಬೇಯಿಸೆ ಸಮುದ್ರಫೇನೆ (ಸೂಸಣ. ೧-೨೩). ೨. ನುಣುಪಾದ : ನುಣ್ಣುನೆಯ ಶಿಲೆಯೊಳಗೆ ಬಣ್ಣ ಸುತ ಬರೆದ ಪಟದೊಳಗೆ ಇರುವಾತ ತನ್ನೊಳಗೆ ಇರನೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೩೪). ೩. ಮಧುರವಾದ; ಇನಿದಾದ; ಹಿತವಾದ : ಕೊಡುವುದಂ ಕೊಂಬುದಂ ಸಿರಿವಂತ ಭಕ್ತರೊಳು ನುಡಿವುದಂ ನುಣ್ಣುನೆಯ ಮಾತನಾ ಭಕ್ತರೊಳು (ಅನೀರ. ದೇ. ೯೨-೬); ನುಣ್ಣುನೆಯ ಸಣ್ಣ ದನಿ ಗೀತಮಂ ಹಾಡಿತ್ತು (ಕವಿಸೋ. ೨೦-೨೩). [ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಅನೆಯ]

ನುಣ್ಣುಮಾತು (ನಾ). ನಯವಾದ ಮಾತು; ಮೃದುವಾದ ಮಾತು : ಸೂಕ್ಷ್ಮ ನೀ, ದಿನಬಳಕೆ ನುಣ್ಣು ಮಾತಿದು ತೋರೆ ಅರಿದಿಡಕೆ ನಲುಗಿಸದ ನಿನ್ನ ಹಿಡಿಯೆ (ಮಲದೇ. ೪೩-೩). [<ನುಣ್ಣು ತು + ಮಾತು]. **ನುಣ್ಣುನಿರ್ (ನಾ).** ಮೃದುವಾದ ತುಪ್ಪುಳು; ಅನುಕಂಪೋತಂಗಳಂ ವಿಶ್ವಸುತೇಜಗಳಂ ಮೆಲ್ಲನುರ್ಚುತ್ತು ನಿಂದೊಯ್ಯನೆ ಸಾದ್ರಕ್ರೋಷಿಯಿಂದಂ ತೊಡೆದು ಗಟಗಳಂ ನುಣ್ಣುನಿರ್ [ಪಾಪಾಂ.ನುಣ್ಣು]ದಿರ್ಬ ಮೆಯ್ಯಂ ತೊನೆದು . . . ಕುಕ್ಕುಟಂ ಕೂಗಿತಾಗಳ್ (ಪದ್ಯಸಾ. II, ೬೯೫; ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧-೯೬ ನೋಡಿ).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ನಿರ್]

ನುಣ್ಣೆತ್ತು, ನುಣ್ಣೆತ್ತು (ನಾ). ೧. ಮೃದುವಾದುದು; ಕೋಮಲವಾದುದು : ನತಮುಂ ಮಾಂಸಳಮುಂ ನುಣ್ಣೆತ್ತುಮಾಗಿರೆ ತೋರ್ಪ ಮಗ್ಗುಲದು ಶುಭದಂ ಬೆನ್ನತಿಪುಜುವಾಗೆ ಶುಭಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೯); ಕೊಳಂಗಳೊಳವೊಕ್ಕು ತಾವರೆಯ ಪಟ್ಟಿಲೆಯಂ ಮೆಯ್ಯೊಳಾಂತು ನುಣ್ಣೆ ತಪ್ಪ [ಪಾಪಾಂ.ನುಣ್ಣುನಪ್ಪ]ಳವಿದಿರೆ ಬಣ್ಣ ಮಂ ತಳೆದ ನೀರ್ವಣ್ಣಂ ತಿರ್ಪಳ್ (ಕಪ್ಪಕಾ. ೩೧೫). (ಗು). ೨. ಕಾಂತಿಯುತವಾದ; ಹೊಳಪಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ : 'ನುಣ್ಣದಪು' 'ನುಣ್ಣೆಂಪು' ಪರಾ. ೩. ಕೋಮಲವಾದ; ಮೃದುವಾದ : 'ನುಣ್ಣದಪು' ಪರಾ. ೪. ಅಂದವಾದ; ಚೆಲ್ಲವಾದ : 'ನುಣ್ಣದಿರ್' ಪರಾ. ೫. ನಯವಾದ; ನುಣುಪಾದ : 'ನುಣ್ಣಲ್ಲ' ಪರಾ. ೬. ಇಂಪಾದ; ಮಧುರವಾದ : 'ನುಣ್ಣೊ ದಳ' ಪರಾ. ೭. ಹಿತವಾದ; ಪ್ರಿಯವಾದ : 'ನುಣ್ಣೆಸ' ಪರಾ. ೮. ಅಧಿಕವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ : 'ನುಣ್ಣೆಂಚು' ಪರಾ. ೯. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ; ಚೆರುಕಾದ : 'ನುಣ್ಣೆಟಕಿ' ಪರಾ. **ನುಣ್ಣೆತ್ತು : ೧.** ಚಿಟ್ಟು, ಚಿಟ್ಟು . . . ನುಣ್ಣೆತ್ತು ; ತಣ್ಣೆತ್ತು ; ದಿಣ್ಣೆತ್ತು (ಕಮದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋಗ).

ನುಣ್ಣೆತಂ ಮಾಡು - ೧. ಮೃದುವಾಗಿ; ನಯಗೊಳಿಸು : ಹಪ್ಪಳದಂತೆ ಲತೆಯಿಡಿದು ಬೆಣ್ಣೆಯಂ ಬೆರೆಸಿ ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟಿನದ ಜೊರೆದು ಮೆಯ್ಯೊಳಗೆ ತಡಕೊಂಡು ನುಣ್ಣೆತಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಸಣ. ೧-೪೫). **ನುಣ್ಣೆತಂವೇಟು - ೧.** ನಯವಾಗಿ (ವಂಚಕತನದ) ಮಾತನಾಡು; ಸೋಗಿನ ಮಾತು ಹೇಳು : ಪೆರ್ನೋಡೆಯಂತೆ ನುಣ್ಣೆತಂವೇಟು : ಪಣುಗಾಂತೆ ದಾಯಂಬಡೆದುಂ ಮೇಳದಂಕದಂತೆ ಸುಜಾಯಿಡುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೨ ಪ).

[ದೇ. II ತಮಿ. ನುಣ್ಣ್ ; ಮಲ. ನುಣ್ಣು ; ತುಳು. ನೊಣ್ಣು ; ತೆಲು. ನುನ್]

ನುಣ್ಣೆತ್ತು 'ನುಣ್ಣೆತ್ತು' ನೋಡಿ.

ನುಣ್ಣೆರ್ (ಕ್ರಿ). ನಯವಾಗಿರು; ನುಣುಪಿಸಿದ ಕೂಡಿರು :
ನುಣ್ಣೆಡ ಕದಪುಗಳೊಳು ನೊಸಲೊಳು ಕಪ್ಪು ಬಿನ್ನಣಮನಲೊಂದಿಸಿದರು
(ಅಂಜ. ೪-೪೨). [ನುಣ್(< ನುಣ್ಣೆ ತು) + ಇರ್.]

ನುಣ್ಣೆಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಯಗೊಳಿಸು; ನುಣುಪುಮಾಡು : ನೆರೆದು
ಕುತಕಾದಿಂದರದು ಸಣ್ಣ ಸಿ ನುಣ್ಣೆಯಂತದಿಂದ ಪೋದರೆ ಕೃತಿಯೊಳ್ಳ
ತನ್ನಕ್ಕಿ ಪೊಲ್ಲದಿದ್ದೆಗೆ ಬೆಣ್ಣೆ ಸಣ್ಣ ವೆಂಬರ ನುಡಿ ಬೇಡ (ಗಂಕ. ೧-೧೯).
೨. ಅಂದಗೊಳಿಸು; ಸುಂದರಗೊಳಿಸು; ಸೊಗಸುಂಟುಮಾಡು :
ಸಮದಿಶಾಧಿನಾಥರನುಂ ದಿಕ್ಕಾಮಿನೀವತ್ತ ಮಂಡಳಮಂ ನುಣ್ಣೆ ಸುವರ್
(ಅನಂಪ. ೧೪-೩೫); ಖಡಗಮುಖದಲಿ ಕಾಬುದಲ್ಲದೆ ನುಡಿಯ ನುಣ್ಣೆ ಸ
ಲೇನು ಕಾರಣ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೯-೩೩). ೩. ಕಾಂತಿಗೊಳಿಸು; ಹೊಳ
ಪುಂಟು ಮಾಡು : ದೇಹಾಂತುಗಳ ಬಳಗಧಿಂ ತಾರಾಚಮನಸದಳಂ
ನುಣ್ಣೆ ಪಂಚೋರ್ವತುತ್ತು ಮ ದಿವ್ಯಾಕಾರಿ ಕುಳ್ಳಿದ್ವನುಹರನಾರಾಧಿ
ಸುತ್ತಿದ್ವಳ್ (ಕಾದಂಪ. ೩೫); ಬಿಸಿಲಂ ಲಾವಣ್ಯದಿಂದ ನುಣ್ಣುಡೆ ಬೆಳ
ಗುತುಂ ನೀಳ್ವಪಾಂಗಂಗಳೆಂ ನುಣ್ಣೆ ಸುತುಂ ದಿಕ್ಕಾಮಿನೀಸಂಕುಳಮನ
ಮಳಹಾಸಪ್ರಭಾಪೂರದಿಂದ ಪುಟ್ಟ ಸುತುಂ ತಳ್ಳು ನೆಳ್ಳಂಗಳನಯುವ
ಶೃಂಗಾರವಾರಾಶಿಯೊಳ್ ತೇಂಕಿಸುತುಂ ವಕ್ರೇಂದಂವಂ ಬಂದುದು ನೆರೆ
ದಿದಿರಂ ವಾರನಾರೀಕದಂಬಂ (ಲೀಲಾಸ. ೧೨-೯); ಮಿಸುನಿಯ ಕಾಂತಿಯಂ
ಬಳಿದು ನುಣ್ಣೆ ಸಿದದದ ಸಣ್ಣ ತುತ್ತು ಬಾಂತಿಯು ಕೊರಲ್ ಚಳ್ಳುಂಗಳ
ಕರ್ಣಯುಗಂ (ಕಾಂತೀಶ್ವ. ೫-೧೫೨); ಸಿಂಗರಕ್ಕೆ ಮನಮೆಳಸಿ ನುಣ್ಣೆ ಸು
ವಂತೆ ಲಸಮುಖ ಮೊಗಮಂ ಬೀತ ಕಾಮಮಂ ಹಸಗೆಯ್ಯೆನೆಂಬ
ಮನದುಜ್ಜುಗದ ಲೋಲೆಯರ್ ಮೆಹೆದರ್ (ಚಿಬಪ. ೧೦-೩೫); ನಿನ್ನ
ಭಾಂಡವ ಮುಂದೆ, ಬಗಿಬಗೆಯ ಬಣ್ಣ ಗಳ ನುಣ್ಣೆ ಸಿದ ಬಣ್ಣೆ ಸಿದ ಕನಸುಗಳ
ಚಿಲ್ಲಿತ್ತ (ನಲ್ಕೆ. ೫೩-೨೪). ೪. ಲೇಪಿಸು; ಹಚ್ಚು; ಬಳಿ :
ಕಣ್ಣಿಕ್ಕೊಡನೆ ಕಮ್ಮಣ್ಣೆಯಳಕದಿಂದ ನುಣ್ಣೆ ಸು ಲಲಿತಕಣ್ಣಳವಾ ಬಣ್ಣೆ ಸಿ
ಸವಿಧಿನುಣ್ಣೆ ನೋಡೆನ್ನಾಣೆ ಹೆಣ್ಣೆಯೆಂದಳು ವಿರಹದಲಿ (ಭೃರವೇ. ೨-೧೧೭). ೫. ಸೋಕಿಸು; ತಗುಲಿಸು : ನುಣ್ಣೆ ಸೆ ಪರುಷವ
ಲೋಡಕೆ ಬಿನ್ನವು (ಪಂಜ. ೩೪-೯೫). ೬. ಮಸೆ; ಹರಿತಗೊಳಿಸು :
ಉಣ್ಣು ದರೋಡೀಳಗಣ ದೇವಿಯರು ನುಣ್ಣೆ ಸಿದಸಿಧಾರಾಪೂರ್ವಕದಿಂದ ತಿಣ್ಣೆ ನೆ
ಕ್ಕೊಡಿಸಿ ಭೂತಮುಮಂ ಬಿದರ್ವೊಲೆಯ್ದು ಸುವಂ (ಜಯಕಾ. ೩-೯).
೭. ಹದಗೊಳಿಸು; ಪಕ್ಕಗೊಳಿಸು : ಸಹಜವಾಗಿ ಜಂಗಮಸ್ತೀಕಾರ
ವುಂಟಾಗುವಂತೆ ಅಡಿಗಡಿಗೂ ಮಸಸ್ಸನ್ನು ಅರೆದು ನುಣ್ಣೆ ಸಿದರು
(ಭಕ್ತಬ. ೩೪). ೮. ಅರೆ; ಸಣ್ಣೆ ಸು; ಸುರಿಸು : ಕಾರ ಸಂಯಾಗಿ
ನುಣ್ಣೆ ಸು (ರೂಡಿ). [ನುಣ್(< ನುಣ್ಣೆ ತು) + ಇಸು.]

ನುಣ್ಣುಡಿ (ನಾ). ನಯವಾದ ಮಾತು; ಸವಿಯಾದ ಮಾತು :
ನಸೆಯನೆಸಗುವ ಪಲವುಂ ನುಣ್ಣುಡಿ ಪಸರಿಸೆ ಮನದಿಂದ ಜಾಣ್ಣೆಡೆಗೊಳಿ
ತೊಡದೊರಿಯುಕೊಟಿದೊಳಿಯರ್ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೩೯); ರಾಗಮನೀವ
ನುಣ್ಣುಡಿಗಳಂ ವನಪಾಲಕನಕ್ಷಕಂ ವಸಂತಾಗಮಮಂ ಸಮಂತಜಾಯೆ
ಬಿನ್ನವಿಸುತ್ತಿರೆ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೪೩); ಒಳ್ಳೆದರವರಂತಿರಲಿ ನುಣ್ಣುಡಿಗಳ
ಕಳ್ಳರಿಗಾನೆಜಗುವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೪-೫೨); ಅರಗಿಳವಿಂಡು ತೊಂಡು
ಗಡೆವಂತೆ ನುಣ್ಣುಡಿ ಸೋಗೆ ಸಾಗಿ ಸೈವನವೊಲೊಪ್ಪೆ ಸೋಮರ್ಪಡಿ
... ಬಂದಳದೊಂದು ಬಿಂಕದಿಂದ (ರಾಜಕೀ. ೩-೧೩).

[ನುಣ್(< ನುಣ್ಣೆ ತು) + ನುಡಿ.]

ನುಣ್ಣೆಸಲ್ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ದಳ; ಮೃದುವಾದ ರೇಳು,
—ಪಕಳೆ; ಕೇತಕಿಯ ಸಣ್ಣ ನಪ್ಪೆ ನುಣ್ಣೆ ಸಳ ಕರ್ಣಪತ್ರಮುನಿಕ್ಕಿ (ಗಂಕ.
೫-೩೩ ಪ); ಈ ಹೊಸಕುಸುಮವೊಂದಿನುತ್ತರಸಂ ... ಒಳಗಣ
ಪರಿಮಳದ ತೆನೆಯ ಮಗ್ಗುಲೊಳೊಗ್ಗಿ ಬೆಳದ ಸಣ್ಣ ಮು[ನ]ಪ್ಪ ನುಣ್ಣೆ ಸಳ

ನೊಂದಂ ತೆಗೆದು ಬಸವರಾಜನ ಕೈಯೊಳು ಕೂಡೆ (ಬಸವ. ೩-೩೦);
ಡೆಡೆಯೆಡೆಯಾಂತ ಕೇತಕಿಯ ನುಣ್ಣೆ ಸಳಗೆ ಶಶಾಂಕರೇಖೆ (ವೃಷಪ.
೧೪-೨೯). [ನುಣ್(< ನುಣ್ಣೆ ತು) + ಎಸಲ್(< ಎಸಲ್ಪಾ)]

ನುಣ್ಣೊಸಲ್, ನುಣ್ಣೊಸಲು(ನಾ). —ನುಂಪುವಣೆ : ಸುಲಿಪಲ್ಯೆಂಬ
ವಳಂಬೊಲೊಪ್ಪುವಧರಂ ಭೃಂಗಾಳಕಂ ನುಣ್ಣೊಸಲ್ಕಿಲಪುಷ್ಪೋಪಮ
ನಾಸಿಕಂ ... ಪದಾಬ್ಜಂ ಮಂಜುಳಂ ಕಾಂತೆಯಾ (ರಾಜಕೀ. ೩-೧೩).
ನುಣ್ಣೊಸಲು : ಭಲರೆ ಭಾಪುರೆ ಕಲಿಗಳ ನುಣ್ಣೊಸಲಿನ ತಿಲಕ
ಸಾಹಸವಿಕ್ರಮಾರ್ಕ (ಕಂನವಿ. ೧೯-೩೩).

[ನುಣ್(< ನುಣ್ಣೆ ತು) + ನೊಸಲ್]

ನುಣ್ಣೊಸಲು 'ನುಣ್ಣೊಸಲ್' ನೋ.

ನುಣ್ಣಿನಿ(ನಾ). —ನುಣ್ಣಿರ ೧: ಪೂಗಣೆ ಕರ್ಪುವಿಲ್ ಮಿಳಿರ್ಪ ಮಿಂಗಳುಡಿ
ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮಾವು ತೆಂಬೆರಲ್ ಕೋಗಿಲೆ ಜೊನ್ನಮಿಂದೊಳದ ನುಣ್ಣಿನಿ
ಸುಗ್ಗಿಯೆನಿಪ್ಪ ವೆಲ್ಲೊಂದಾಗಿಯೆ ದರ್ಪಕಂಗೆ ಸಮನಿಪ್ಪ ಜಗಜ್ಜಯ
ದರ್ಪಮಂ ಸಮಂತಾಗಿಸಲೊಂದೆ ಸಾಲುಮನಿಸಿತ್ತು ಕುಮಾರಕ್ಕ
ಪ್ರಸಾಧನಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೩-೩೩); ಇಂಚರಂ ಕರಂ ಬಗಿಗೊಳಿಸಿದ್
ಕೋಗಿಲೆಯು ನುಣ್ಣಿನಿಯಾಗಿ ಜಗಜ್ಜಯಕ್ಕೆ ತಾಂ ಮಿಗೆ ನೆರೆಮೆಂಬನಾ
ಸತಿಯ ಜವ್ವನಮೆಂಬ ವಸಂತಮಂ ಸ್ವರಂ (ಪರ್ವಪ. ೧-೪೩); ನೇವುರದ
ನುಣ್ಣಿನಿಯ ಕಾಂಟಿಯ ಕೇವಣದ ಕಿಂಕಿಯ ರಥಪದ ... ದೊಳ್ಳಾಸ
ಕಾಂತಿಯಾ ವಿಬುಧಪತಿಯೋಲಗನ ಹೊಕ್ಕರು ನವಾಯಿಯಲಿ (ಕುಮಾರ.
೩-೯೦); ಹಾಡಿನ ನುಣ್ಣಿನಿಯತ್ತ, ಗೋಳಿನ ನೀಳ್ವನಿಯತ್ತ (ಪಾಂಜ. ೩-೧೩).
[ನುಣ್(< ನುಣ್ಣೆ ತು) + ದಿನಿ.]

ನುಣ್ಣಿನಿವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಮಧುರವಾದ ಸ್ವರವನ್ನು ಹೊರಸೂಸು; —
ಹೊಮ್ಮಿಸು : ಕಾಂಟಿ ನುಣ್ಣಿನಿವಿಡೆ ನೂಪುರಂ ಪೊಡರೆ ನೀವಿ ಜಗುತ್ತರೆ
ನೀಡ್ವ ಕಣ್ಣುಲರ್ ತನಿವೊಗಂ ಕಡಲ್ವರಿನೆ ... ತಳದ್ವತ್ತು ವಿಲಾಸಿನೀ
ಜನಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೯೯). [ನುಣ್ಣಿನಿ + ದಿಡು.]

ನುಣ್ಣಿಳಿರ್ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ತಳರು; ಎಳೆಯ ಚಿಗುರು ;
ಮೃದುವಾದ ತಳರು : ಕನಗೊಸರೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಳಿರ್ಪಾದುವ ನುಣ್ಣಿಳಿ
ರೆಯಲ್ಲಿ ... ಪಣ್ಣೊನೆಗಳವೆಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿಯೆ ಸೋಲಿಸುಗುಂ ಬಿಡ
ದಾವನಂ ಬನಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೨). [ನುಣ್(< ನುಣ್ಣೆ ತು) + ತಳಿರ್.]

ನುಣ್ಣುಟಿ(ನಾ). ಮೃದುವಾದ ತುಟಿ; ಕೋಮಲವಾದ ಅಧರ :
ನೆಗೆಮೊಗದೊಳ್ ತೆಜಂಬೊಳಿದು ನುಣ್ಣುಟಿಯೊಳ್ ಮೊಗಮಿಕ್ಕಿ ಗಲ್ಲ
ದೊಳ್ ಜಗುಯ್ದು ... ಮಾಪೊಳಿದುವಾಕೆಯು ಡಾಳಮನಾಂತ ದಿಟ್ಟ
ಗಳ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೩೦). [ನುಣ್(< ನುಣ್ಣೆ ತು) + ತುಟಿ]

ನುಣ್ಣುಜುಬು (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಮುಡಿ; ಸುಂದರವಾದ
ತುರುಬು : ಆ ಕೋಮಲೆಗಂದಮಾಡುದು ನುಣ್ಣುಜುಬು (ಪ್ರೀತಾಲ.
೧೦-೪೧); ನುಣ್ಣುಜುಬು ಪೊನೆನೊಸಲ್ ನಿಡುಗಣ್ಣೇಸೆಯ ನೋಟಮೆಸೆಯ
... ಪಣ್ಣೇವತೆಯಂತೆ ಬಂದಳರಮನೆಯಿಂದಂ (ಚಕವಿ. ೪-೩೪).

[ನುಣ್(< ನುಣ್ಣೆ ತು) + ತುಜುಬು(< ತುಜುಂಬು)]

ನುಣ್ಣೊಡೆ (ನಾ). ೧. ನಯವಾದ ತೊಡೆ; ನುಣುಪಾದ ತೊಡೆ:
ನುಣ್ಣೊಡೆಯ ಚಿಲ್ವಂ ನೋಡಲೆಂದು ಸಿಡಿಮಿಡಿಸರ್ಪ ಕಾತರವಿಬರ ಕಣ್ಣ
ಪಾರಣೆಯಂ ಮೊಡಿಸಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೪ ಪ); ಮಿಸುಗುವ ತಮ್ಮ
ನುಣ್ಣೊಡೆಗಳುಜ್ಜಲಮಜ್ಜ ನಮೀಕಮಾಗಿ ರಾಜಿಸೆ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೩೯);
ಕರ್ವಾಳಿಯನೇಳಪ ನುಣ್ಣೊಡೆಯ ಇರುಳ ತಿರುಳ ಬಣ್ಣದ ತನುವಿನ
ಕತ್ತುರಿಗಂಪಿನ ಕಾಳ್ವೆಡೆತಿ ನಡೆತಂದು (ಜಯಕಾ. ೨-೨೧); ನುಣ್ಣೊಡೆ
ಕದಕ್ಕದಿಸುತ್ತಿರೆ ಬಂದು ನಂದು ಪೆಣ್ಣೊಡಮದಲ್ಲ ಪಾಪಾಪುಡು ಕೈರವ
ದಿಂದಿಡತಂ ಶುಕಾಳಿಯಂ (ವೃಷಪ. ೪-೧೯). ೨. ಅಂದವಾದ-ತೊಡೆ:

ಸೋಬಗುರನ್ನೆಯ ತನ್ನ ನುಣ್ಣೊಡೆಯೊಳಗಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಕಂದರ್ಪಸುತ
ತೆರಳಿದ (ಮೋಹತ. ೪೧-೩೫). [ನುಣ್ಣು (<ನುಣ್ಣು ತು) + ತೋಡ್ತಿ]
ನುಣ್ಣೊದಳ (ನಾ). = ನುಣ್ಣೊದಳ : ಈ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮಕ್ಕಳ ಮುದ್ದು
ಗಿಯ್ದೊಳಗೆ ಬಿಡದಷ್ಟು ಕೋಮಲತರಾಂಗಮನಾಲಿಸಿ ನುಣ್ಣೊ [ಪಾಕಾಂ.
ಕೊ]ದಳ ಪೊದಟ್ಟುಂ ಬಿಡಿವಾತನುಟ್ಟು ಜೋಳಾ ವಾಸಿಸಿ ನೆತ್ತಿಯಂ
(ಚಂದ್ರಪು. ೩-೪೪); ಬಿಲಿಗಿಗುಟ್ಟು ನುಣ್ಣೊದಳೆಂ ಕಿವಿಗಿಂಪ
ನೋಡರ್ ಗೆಡ್ಡೆಗಳ ಘಲಿಶನಪಂತಿರಿಯಿ (ದಶಕು. ೧-೫೭).

[ನುಣ್ಣು (<ನುಣ್ಣು ತು) + ತೋದಳ]

ನುಣ್ಣೋಳ, ನುಣ್ಣೋಳು (ನಾ). ಮೃದುವಾದ ತೋಳು;
ಕೋಮಲವಾದ ಬಾಹು: ನುಣ್ಣೋಳ ಕಾಂತಿ ಕರತಳದ ಕಾಂತಿ
ತಾಂ ತೋಳುರಸ್ತಲದ ಕಾಂತಿ . . . ಉಗುರ್ವರಲ ಕಾಂತಿಗಳ
ತಿಂತಿಣಿಸಿ ಘನಕಾಂತಿಯವಾಗಿ ಕಣ್ಣೆಂ ಬಿಡಂಗಾದನೋ (ಸದ್ವರಾ.
೩-೩); ಕುಲದೀಪಕಂದ್ರನಂ . . . ಮುದ್ದಿಸುತೆ . . . ಬಿಣ್ಣೆ ನುಣ್ಣು
ದೋಳುಳಂ ತನ್ನ ನಳದೋಳುಳಂ ಮುಟ್ಟಿ ಸೋಂಕಿಗೆ ಸೊಗಸುವಳು
ತಾಯಿ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೧೭-೪೫೨). **ನುಣ್ಣೋಳು :** ಸೂದಿದ
ನುಣ್ಣೋಳ ಮಣಿಗಂಡ ಮಾತ್ರದಿ ಕೋಡಿದುನೆಯ ಪೂಸರಳು
(ಮೋಹತ. ೨೮-೧೧). [ನುಣ್ಣು (<ನುಣ್ಣು ತು) + ತೋಳ]

ನುಣ್ಣೋಳು 'ನುಣ್ಣೋಳ' ನೋ.

ನುಣ್ಣುಡರ್, ನುಂಪಡರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ನುಣುಪಾಗು; ಕೋಮಲತೆ
ಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಬರೆ ತೆಗೆದೀಂಟಿ ನುಣ್ಣುಡರೆ ಪೊನ್ನದ ಬಾಯ್
ಕದಪಂ ಕದಂಪಿನಿಂದೊರಸೆ (ವರ್ಧಾ. ೩-೫೦). ೨. ಸುಂದರವಾಗಿರು;
ಅಂದವಾಗಿರು: ಕಿವಿಯಂ ಒಕ್ಕುಲಿಪಂತೆ ನುಣ್ಣುಡರ್ ಶಬ್ದಂ ಶಬ್ದ
ಸಂಭವದೋ ಸವಿಯಂ ಮುಂದಿಡುವರ್ಥಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೫೧).
ನುಂಪಡರ್ : ೧. ನುಂಪಡರ್ ಮಾಂಪಳರಿಯ ನವಕನಕಕಳಕವಂ
ಪೋಲ್ವ ಬಟ್ಟಿಬಲ್ಕಿಯ ಪವಳದ ಬಳ್ಳಿಯಂ ಪಳವ ಸಿರಿಯ ಬೆಂದುಟಿಯ
. . . ಹೆಂಪಿನೋಳರ್ವ ಕೆಂಪಿ ನಡೆತರುತಿರ್ತಳು (ಛಂಪು. ೩-೨೪).

[ನುಣ್ಣು + ಆಡರ್]

ನುಣ್ಣುಡಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಳಪಿನಿಂದ ಕೂಡಿರು; ಕಾಂತಿಯುಕ್ತ
ವಾಗಿರು: ಮಡ ಚೆಲ್ವ ಮೃದುವಾಹಾಂಗುಳಿ ಜಾನು ಜಂಘೆ ನುಣ್ಣುಡಸಿದ
ಕೆಂಕುಂಭಜಘನ ಬಡನಡು . . . ಉಡುರಾಜಮುಖವು ಪದ್ಮಿನಿ
(ಮೋಹತ. ೧೪-೩೪). ೨. ಅಂದವಾಗಿರು. [ನುಣ್ಣು + ಆಡಸು]

ನುಣ್ಣೆಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ನಯಗೊಳಿಸು; ಸುಂದರವಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆ
ಮಾಡು: ಎಳಮುತ್ತಿನ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ನುಣ್ಣೆಕ್ಕಿದವೊರೆ (ಕವಿಜ. 11,
೧೩ ಚಂದ್ರಪ್ರಭಸ್ತುತಿ). [ನುಣ್ಣು + ಇಕ್ಕು]

ನುಣ್ಣೆಡಿ, ನುಂಪಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ನುಣುಪಾಗು; ಸ್ನಿಗ್ಧವಾಗು:
ಅರೆಯ ಸೂಚಕಂ . . . ಇಂಗುದೀಫಲವಿಭೇದದ ನುಣ್ಣೆಡಿದರ್ವ ಕಲ್ಲುಳುಂ
ತೇರಿನ ಶಬ್ದ ಮಂ ಸಹಿಸಿ ನಂಬುಗೆಯಿಂ ಸುಳಿವೇಣಬೃಂದಮುಂ (ಪಾಕುಂ. ೩-೧೪). **ನುಂಪಿಡಿ :** ೨. ಕಾಂತಿಮಯವಾಗು: ತನು ಸೊಂಪ
ಡರ್ವ ನುಂಪಿಡಿದು ಕಂಪೋಯಿ . . . ಜೌವನವೇಳ್ಳಿ ಯಿಂದಸೆವ ವಿಷಯ
ನಿಜತಾತನ ಸವಿಸಾಕೃತರುತಿರ್ತಳು (ಜೈಮಿ. ೨೯-೨೮). [ನುಣ್ಣು + ಇಡಿ]

ನುಣ್ಣೆಡು, ನುಂಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು:
ಹೊಳಪುಗೊಡು: ತನ್ನ ದಿಟ್ಟವಳಿಗಿಂ ನುಣ್ಣೆಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿ ಘನ
ಸ್ತನಭಾರಾವನತಾಂಗಿ ವಿಸ್ಮಯಪದವ್ಯಾಹಾರಮಂ ಹಾರಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು.
೪-೧೧೪). **ನುಂಪಿಡು :** ೨. ನಯವಾಗಿ ಹೊಂದಿಸು: ದಿಟ್ಟಿಯರ
ಬೆಂತೊ ನವಕಂಕಂಮವನಿಗೆ ನುಂಪಿಟ್ಟಿ ರ್ಲದ ಪೋದ ಮಧ್ಯದೊಳದಂತು
ನಿಲಿಸಿದೊ ದಿವ್ಯಾಂಬರವನು (ಜೈಮಿ. ೩೧-೬). [ನುಣ್ಣು + ಇಡು]

ನುಣ್ಣು, ನುಂಪು, ನುಣುಪು (ನಾ). ೧. ನಯವಾದುದು;
ಒರಟಿಲ್ಲದುದು: ಅರ ನೆಗಬ್ಬೆಯುಂ ಬಲಮುಂ . . . ಹೂರ
ದೊಳಿಮ್ ನೋಡೆ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದು ಬೆಟ್ಟದ ನುಣ್ಣಿನಂತೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ.
೪೩೫). ೨. ಮೃದುತ್ವ; ಕೋಮಲತೆ; ಮೌರ್ವ: ಬೇಟ
ದೊಂದು ಕಡುಗಾಡಿಯ ಸನ್ನಿಧಿ ಬೇಟದೊಂದು ನುಣ್ಣಿನ ಕಣೆ ಬೇಟ
ದೊಂದು ಪೊಸಗಂಪಿನ ಪೊಪ್ಪುಲು (ಶಾಂತಿ. ೮-೭೯); ನುಣ್ಣು ನಯ
ಗಳಂ ಕಂಡೆಯವನೊಳಗು ಹೊರಗುಗಳ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೫೩೨-೨೬೭).
೩. ಕಾಂತಿ; ಹೊಳಪು: ಗಲ್ಲಂ ನುಣ್ಣು ಕೈಮಿಕ್ಕು ಕನ್ನಡಿಯಂ
ಪೋಲ್ತರೆ (ಕಬ್ಬಿ. ೯೩). ೪. ಅಂದ; ಬೆಂದ; ಚೆಲುವು:
ಅಸುಕೆಯ ಕೆಂಪು ಪಾದಯ ಕೆಂಪು ಪಯೋಜಲಪನ್ನರೋವರಪ್ರಸರದ
ತಣ್ಣು ಸಂಪಗೆಯ ನುಣ್ಣು . . . ಸುತ್ತಲುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೪೪);
ನೆಳಲ ತಣ್ಣಂದಂಕುರದ ಸೊಂಪಿಂ ಪಲ್ಲವದ ನುಣ್ಣಂ (ಗಿರಿ. ೨-೭೧೪);
ಲತಾಂಗಿಯ ಜಳರವದು ದಿನದಿನಕೆ ನುಣ್ಣುಂ ಪೊಪ್ಪುಮಿಂಪುಂ ಕೊನಮ್
(ಬಸವ. ೩-೪). ೫. ಜಾರಿಕೆ; ಜಾರುವ ಗುಣ: ಮಿಕ್ಕುಕ್ಷಿಗೊಳಿ
ಶನಗಣಿಯ ವೇದಕಾಂತಿಯ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲಾ ತನುನುಣ್ಣಿನೋಳ ನಿಲದೆ
ಜಗುಳ್ಳು ಪದಕಮಲಂಗಳೋಳ ನಿಂದುಪೊ . . . ಎನಲ್ ಗಿರಿಸುತೆಯ
ಪದನಖದ ಚೆಲ್ವನೆದುದು (ಚಿಬ್ಬ. ೩೭-೧೨). ೬. ಸವಿ;
ಮಾಧುರ್ಯ: ಮಕ್ಕಳ ತೊಡಲುನುಡಿಯ ನುಣ್ಣಿನಂತೆ ಮನಕ್ಕೆ
ಬಂದಿದೆ ನುಡಿ ನಿನ್ನ (ಕುರಾಸಕಂ. ೧-೫೪); ಪುಗೆ ಮಾಂದ್ಯದೊಳೊ
ಳೊಡೆ ನುಡಿ ಕಡುನುಣ್ಣಿನಾನೆ ರಾಗದೊಳ ಮನಂ ಕಡೆಗೊಡ್ದರೆ
ಜವ್ವನಮದಿಯಿಟ್ಟುದು (ರಾಜಶೇ. ೪-೪೦). ೭. ಹೊಳಪುಂಟು
ಮಾಡುವ ಲೇಪನ ವಸ್ತು; ಅಣ್ಣು: ನರೆಗೂದಲಿಕ್ಕಿ ನುಣ್ಣುಂ
ಮುಡಿಯನಳವಡಲಿಕ್ಕಿ ಬತ್ತಿದ ವಕ್ರಾಂಬುರುಹಂ ಮಿಂಚಾಗಲಿರ್ಪಂ
ತೊಡೆದು (ದಶಕು. ೮-೧೯೧). **ನುಂಪು :** ೧. ಹೊಳಪಿಟ್ಟಂ ಹೊಸದು
ಖಂಡವಂ ಬಿಡಿಸಿ ಕೆಂಪುಳ್ಳ ನುಂಪುಳ್ಳ ಸೊಂಪುಳ್ಳ ಖಂಡಮಂ ಕಾಸುತಂ
(ಕಣ್ಣ. ೧೩೧-೭); ಪಾಪುಮೆಕ್ಕೆಯ ಹಣ್ಣು ನುಂಪು[ಪಾಕಾಂ.ಣ್ಣು]
ಅಗಿದ್ದರೇನು ಕಹಿ ಬೆರೆದ ಕಾರಣ ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಯಾದುದಿಲ್ಲ
(ಸಿದ್ಧೇಶ. ೧೦೪-೩೨೫); ಎಳಲತೆಯನುಂಪು [ಪಾಕಾಂ.ಣ್ಣು]ಗಳ ನವಪರಿ
ಮಳದ ಪವನನ ಸೊಂಪುಗಳ ವೆಗ್ಗಳೆ ರ್ಕುಳಿಸಿ ಹೊಯ್ದು ಸೆಳೆದು
ಜನದ ಕಣ್ಣಿನವ (ಕುಪ್ಯಾ. ೫-೪). ೪. ಕವ್ವಿನ ಬಿಟ್ಟು ಜೇಪೊಡೆದಂತೆ
ಪಾಡಿದೊಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಂಪು ನುಂಪಿನೋಳು (ಛಂಪು. ೧೩-೨೯); ಎಳವಳಿ
ಕೆಂಪು ಪೂಗಳ ಕೆಂಪು ಕೋಕಿಲಂಗಳ ಸರದ ನುಂಪು . . . ಸಂಗಳಿಸಿ
ಲೈಲಿಯುಂ (ಚಿಬ್ಬ. ೪೫-೧೫). ೭. ಕಸ್ತೂರಿಕಾಸುಳಂಕುಮವಾದಿ
ಯಾಗಿಡ ಸಮಸ್ತಪರಿಮಳದ ನುಂಪಾಕಾಂ.ನೂಪಿಟ್ಟು ಮುಖಕಮಲ
ವಿನ್ಯಸ್ತ ಕರ್ಪೂರತಾಂಬೂಲತೋಫಿತರಾಗಿ (ಚಿಬ್ಬ. ೨೫-೨೯).
ನುಣುಪು : ೧. ನಾಲಿಗೆಗೆ ನುಣುಪಿಲ್ಲ ಪಾಲಿಗಿಂ ಬಿಳುಪಿಲ್ಲ ಕಾಲ
ನಿಂದಧಿಕ ಆರಿಯಿಲ್ಲ ದೈವವದು ತೊಲಿಯಿಂದಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೩೬).
೨. ಸಂಸ್ಕೃತ, ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳ ನಯ ನುಣುಪುಗಳನ್ನು ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ
ಬಹುದು (ದ್ರಾವಿ. ೧೫ ಹನ್ನೆರ). ೩. (ಅಲಂ) ಮೋಸ; ವಂಚನೆ.
'ನುಣ್ಣುಮಾಡು' ಪರಾ.

ನುಣುಪಾಗು, ನುಂಪಾಗು = ನಯವಾಗು ; ಒರಟಾಗಿಲ್ಲದಿರು:
ಈ ಭಾಗದ ಮೇಲೆ ದಪ್ಪವಾದ, ದುಂಡಾದ, ನುಣುಪಾದ . . .
ಬೋದಿಕೆಯಿರುತ್ತದೆ (ನೋಟಂ. ೧೧೫); ಆ ದ್ವಾರರಕ್ಷಣೆಯ ಕಿವಿಯ
ದಂತಪತ್ರಗಳು ಅವಳ ನುಣುಪಾದ ಕೆನ್ನೆಗೆ ಮೆರುಗುಗೊಟ್ಟಿದ್ದವು
(ಬಾಣ. ೩೫); ಅಮೃತದೊಳಗಿಡ್ ಸರ್ಪನ ತನುವಿನಂತೆ ಇಡ್ನೆಯ್ಯಾ
ಹೊಜಿಗೆ ನುಂಪಾ[ಪಾಕಾಂ.ಣ್ಣು]ಗಿ (೩೫೪. ೩೮೦). **ನುಣ್ಣು ಮಾಡು,**

ನುಣ್ಣು ಮಡು, ನುಣ್ಣು ಮಡು = ೧. ನಯಗೊಳಿಸು ; ನುಣ್ಣು ಗಾಗಿಸು : ಎಣ್ಣೆ ನುಣ್ಣುಂ ಮಾಡುವಂತೆ ಕಳ್ಳ ಮಾಡುಗುಮೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೧-೧೮೮); ನೆಲಕ್ಕೆ ಹಾಕಿದ ಗಾರೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನುಣ್ಣು ಮಾಡಬೇಕು (೨೧೧); ಕಲ್ಲು ನುಣ್ಣು ಮಾಡದೆ ಚಿತ್ರಂ ಬರೆವ ಪೊನ್ನನಾಭರಣಂ ಮಾಡದೆ ತುಡುವ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೨-೨೪). ೨. ಮೋಸಗೊಳಿಸು ; ವಂಚಿಸು : ಅವನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಹಣವನ್ನು ಕೊಡದೆ ನುಣ್ಣು ಮಾಡಿದಿಟ್ಟು (೨೧೧). ನುಣ್ಣುಮೆಗಿಣು? = (?): ಶ್ರೀಮತಿಯುಂ . . . ಅತ್ತೀಯಾಘನಜಘನದ ನುಣ್ಣುನೊಳ್ ನುಣ್ಣುಮೆ [ಪಾಣಂ, ನುಣ್ಣುನೊಳ್ ನುಣ್ಣುಗುಮೆ, ನುಣ್ಣುನೊಳ್ ಗುಣ್ಣುಮೆ, ಮಣ್ಣುನೊಣ್ ನುಣ್ಣುಗುಮೆ]ಗೆತ್ತು ರ್ಭಾಣರರ್ಭಾಣಾಯಮಾನ ಮಣಿಕಂಕಣೇ ವಿರಾಜಿತ ಕನಕಕಾಂಚೀ ಕಳಾಪಮನವಂಗರಾಗರಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿ ಗಟ್ಟಿವಂತೆ ಕಟ್ಟಿ (ಅದಿಪು. ೪-೪೧೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನುಣ್ಣು ; ಮಲ. ನುಣ್ಣು ; ತುಳು. ನೋಣ್ಣು ; ತೆಲು. ನುಂಪು, ನುನುಪು, ನುನುಪು]

ನುಣ್ಣುವಡು (ಕ್ರ). ನಯವಾಗು ; ನುಣ್ಣುಪಾಗು : ಮಣ್ಣು ವಟ್ಟು ತೋಡು ಬಿಗಿದುಟ್ಟು ಪುಲಿದೊವಲೊಳಂ ತಕ್ಕಿನಿಂ ಮಿಕ್ಕು ಪೋರ್ವಾನೆರಕ್ಕಸನ ಸಮ್ಮದ ಮೇಲ್ಪೊದಿಕೆಯೊಳಂ ಚೆಲ್ಲನಾಂತು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೬೬). [ನುಣ್ಣು + ಪಡು]

ನುಣ್ಣುವಡೆ (ಕ್ರ). ನುಣ್ಣುಪನ್ನು ಹೊಂದು ; ನಯವಾಗಿರು : ನುಣ್ಣುವಡೆದೂರುದ್ದಯದೆ ಮೈದುತಳದ ಮಂದಗಮನದ ಮುದ್ದು ನುಡಿಯ ಕೋಮಲಾಂಗದ ವಿದ್ಯಾಧರವಾರನಾರೀ ಕದಂಬಂ ಕಾಮು ದೇವನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ನಾವು ಮೊದಲಿಗಿಂಬಂತೆ . . . ಎಸೆದು (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೮-೧೯೬). [ನುಣ್ಣು + ಪಡೆ]

ನುಣ್ಣುವೆಣು (ಕ್ರ). ೧. ನಯವಾಗಿರು ; ನುಣ್ಣುಪಾಗಿರು : ಪೊಸ ಮುತ್ತಿನ ಮುತ್ತಿನ ಭರ್ಮಸೂತ್ರಮುಂ ನುಣ್ಣುವೆತ್ತ ಮಳೆಯುಜ ದಣ್ಣುಂ . . . ಒಪ್ಪರೆ (ಸುಸುಮಾ. ೧೦-೯೮). ೨. ಮನೋಹರ ವಾಗಿರು ; ಸೊಗಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿರು : ನುಣ್ಣುವೆತ್ತು ಸೋಲಿಪ ಚೆಲ್ವಿಂ ಬಾರಿಸಿ ಸೊಬಗಿಗೆತ್ತಿದ ತೋರಣಗಂಬಂಪೊಲಿದುರ್ವಾಕೆಯ ತೊಡೆಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭೫); ದೊರೆವೆಣ್ಣು ಹೊಂಬಾಳಿದೊಡೆ ಸೊಂಪು ನುಣ್ಣುವೆತ್ತರೆ (ಮೋಹತ. ೨೪-೪೦). ೩. ಇಂಪಾಗಿರು ; ಮಧುರ ವಾಗಿರು : ಅಲ್ಲಿ ಗೇಯದ ದನಿ ನುಣ್ಣುವೆತ್ತೆ ಸೆಯುತಿರ್ದಪುದೀಗರೆ ಪೋಗಿ ನೋಬುಕ್ಕನಾಂ (ಪಾದಂಪು. ೬೫೬). [ನುಣ್ಣು + ಪೆಣು]

ನುಣ್ಣೆಸೆ (ಕ್ರ). ಮನೋಹರವಾಗಿರು ; ಶೋಭಿಸು ; ಕಂಗೊಳಿಸು : [ಇದಂ]ಗೆಲ್ಲಗೆವ ತುಂಬಿಗಳ ಧ್ವನಿಯಂ ಕುಕ್ಕಿಲ್ಲ ಕೋಗಿಲೆ ನನೆದೋಜು ನುಣ್ಣೆಸೆವ ಮಾಮರಂ . . . ಪುಗಿಲೊಳೇನೆಸೆದತ್ತೊ ಬಸಂತಮಾಸ ದೊಳ್ (ಸಂಪು. ೨-೧೨); ಮಹಾಲಂಕೃತವೆತ್ತು ನುಣ್ಣೆಸೆವ ಕುಂಭ ಗಳಂದವೊ ನಟ್ಟದಂಡವೋ ಶಂಕೆಗಳುಂಬಮಾಯ್ತು ರಥನಭ್ಯುದಯಾ ವಸಥಂ ಮನೋರಥಂ (ನಳಚಂ. ೬೬೮). [ನುಣ್ಣು + ಎಸೆ]

ನುಣ್ಣೆಳು (ಕ್ರ). ನುಣ್ಣುಪಾಗು ; ನುಣ್ಣು ಗಾಗು : ಕಾಳು ಮೂಲನ ಮಂಡೆಯಂ ನುಣ್ಣೆಳೆ ಬೋಳಿಸಿ ಮೂಡುರಿಗಳಲಿ ನೋಳ ವಿಸಿದುದಿದಾರವಂ ಬಂಧಿಸಿ (ಬಸಪು. ೬೮-೧೪).

[ನುಣ್ಣು + ಏಳು (< ಏಳು)]

ನುಣ್ಣೆಣು (ಕ್ರ). ನುಣ್ಣುಪು ಅಧಿಕವಾಗು : ಪಿಡಿನಡು ಕೋರ ವಾಯಿತು ಕೊಡೆ ನುಣ್ಣೆಣು ಅಡಿಯಿಟ್ಟು ನಡೆವುತ ಸುಯ್ಯು ಮಡದಿಗೆ ನವಮಾಸ ತುಂಬಿತು (ಅಬ್ಬಲೂ. ೨-೬೬).

[ನುಣ್ಣು + ಏಣು (< ಏಣು)]

ನುಣ್ಣುಣೆ (ನಾ). = ಸುಂಪುವಣೆ : ನುಣ್ಣುಣೆಯೊಳೆಸವ ಸಿರಿವಣ್ಣೆಗಳೂ ಗಳಿದೆ ಪೂತು ಪೊದಟ್ಟು ಬೆಳ್ಳಾವರೆಗಳಂ . . . ಬಗೆಗೊಳಿಸಿದರ್ (ಚಿಕವಂ. ೧೦೬-೬); ನುಣ್ಣುಣೆ ಮೆಲ್ಲದಪು ಮರಲ್ಲಣ್ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೧೫).

[ನುಣ್ಣು (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಪಣ್ಣು]

ನುಣ್ಣುದ (ನಾ). ಸುರತ ದ್ರವ : ಉಗುರ್ಗೊಳನೊಳದೊಡೆಯೊಳು ನಾಂಟಿ ಪುಗೆ ನುಣ್ಣುದನೊಯ್ಯಗೆ ನಾಣ್ಣಾಣದೊಳಗನಲೆವುದು ಕೇತನದಿಂದಂ (ಜನನ. ೮-೨೨). [ನುಣ್ಣು (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಪದ]

ನುಣ್ಣುನಿ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಹನಿ ; ಅಂದವಾದ (ನೀರಿನ) ಬಿಂದು : ಕಪ್ಪೆದುವು ಕಾಳಿಮಮಂ . . . ಬುಯಕಂ ಕಪ್ಪೆದುವು ನುಣ್ಣುನಿ ಯನೊಗೆದ ಮುಗಿಲೆಗಳಾರೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೮).

[ನುಣ್ಣು (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಪನಿ]

ನುಣ್ಣುನಿಂದಲ್ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಹನಿಗಳ ಸೋನೆ: ಕುಚಾಗ್ರಂ ಗಳಂ ನುಣ್ಣುನಿಂದಲ್ ಸೋರೆ. ನಿಂದಿದರ್ವದು ಹಿಮವೃತಕಾಯಂ ವರಪ್ರೀತಿಕಾಯಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೧೫೮). [ನುಣ್ಣುನಿ + ತಂದಲ್]

ನುಣ್ಣುರಲ್ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಹರಳು, - ರತ್ನ : ಪೊಸತಪ್ಪು ಮಾಣಕದ ನುಣ್ಣುರಲಂ [ಪಾಣಂ, ನುಣ್ಣುರಲಂ, ನುಣ್ಣುಲರಂ, ಮಣ್ಣು ರಲಂ] ಮಧು ಮನ್ಮಥಂಗೆ ಬಟ್ಟಿಸಿ ಸಮೆದಂತೆ ತೋಜುವುದು ಪೂಗ ಕೊಳೇಂ ಸುರದೊನ್ನೆ ಚೆನ್ನನೋ (ಅದಿಪು. ೧೧-೧೧೨); ಬಾಂದೊಜಿ, ನುಣ್ಣುರಲ್, ತಣ್ಣುಲಿಲ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೮ ಉದಾ).

[ನುಣ್ಣು (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಪರಲ್]

ನುಣ್ಣುವರಿ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲಿನ ಸುಂದರವಾದ ಕೂದಲು ; ಅಂದವಾದ ಪನ್ನೆ : ಕಪ್ಪಿನ ರೇಖೆಯ ತೆಗೆದಂತೆ ತೋಜುವ ತುಪ್ಪಳು ಮೀಸೆ ನುಣ್ಣುವರಿ ಉಪ್ಪರಜವನೆಯರು ಕಂಡು ಸೋಲ್ತು ಬಂದಪ್ಪು ಪೊಲೆಸೆದನಾ ಮದನ (ಭರಣ. ೪೭-೬೭).

[ನುಣ್ಣು (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಬವರಿ]

ನುಣ್ಣುಸಲೆ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು ; ಅಂದ ವಾದ ಹುಲ್ಲು ಮೈದಾನ : ಬಳಸಿಯ ನೋಡುತಿರ್ದ ಹರಿಣಂಗಳ ಕಂಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದೆ ಕಣ್ಣೊಳೆಬೆಳೆವುಲ್ಲ ನುಣ್ಣುಸಲೆಯಂ ಪುಗುವದದೆ . . . ಪೊಕ್ಕಪುದಿಂತಿದೆ ಪಾವು ಪೀಲಿಗಣ್ಣುಳ ಪರಭಾಗದಿಂದೆಸೆದು ತೋಜುವ ಸೋಗೆಯ ತಕ್ಕ ಸೋಗೆಯಂ (ಪಾದಂಪು. ೨೫೮); ಅದೊಂದು ವಟವಿಟಪಿತ್ತಾ ಯಾಚ್ಚಾದಿಕಮಪ್ಪ ತಣ್ಣುಲಿಲ ನುಣ್ಣುಸಲೆ ಯೊಳ್ಳಪ್ಪಮಿಸಿ ಪಥತ್ರಮಮನಾಜಿಸುತ್ತುಂ (ಪಂಪಾಪು. ೬-೬೧೮); ಪಸರಿಸಿದ ಬಯಲ್ಮದು ಪಾವನೆಗೊಂಡಿರೆ ಗಡಣದಾಡುವೇವಂದಿರ್ ನುಣ್ಣು ಸಲೆಯಗೆತ್ತೆಯ್ದರೆ (ರೇಲಾಪ. ೫-೪೬); ನಸೆಮಸಪೊಂದೆ ನುಣ್ಣುಸಲೆ ಯೊಳ್ಳುಸಿಲಾಂತೆಸೆವೇಣನಂ ವಿಲಂಬಿಸದಿಸಲೆಂದು ಬಂದನ ಪುಳಂದನ ವಕ್ಷ ಮನುಧ್ಯಮಾಸ್ತ್ರದಿಂದಿರೆ (ರಾಜಕೀ. ೫-೧೦೫); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನೆರೆ ಕಣ್ಣೊಳಪ್ಪ ನುಣ್ಣುಸಲೆಯೊಳ್ಳುಲಿಗರ್ಪ ಹರಿಣಂಗಳಿಂದೆ ಸಾತ್ವಿಕರಪ್ಪ ಮುನಿಗಳಂ ದಾತ್ರಮನದೇನೊಪ್ಪಿ ತೋ (ರೇಪಂ. ೮-೬).

[ನುಣ್ಣು (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಪಸಲೆ]

ನುಣ್ಣುಸೆ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಹಸೆಮಣೆ ; ಮನೋಹರವಾದ ಪೀಠ : ತೆರೆಯ ಸೆಳೆಮಂಚದೊಳ್ ಬಿತ್ತರಿಸಿದ ಗಳತಾಬ್ಬದಳದ ನುಣ್ಣುಸೆ ಯೊಳ್ ಬೆಳ್ಳೊರೆಯ ತೆರೆಸುತ್ತಿ ನೊಳ್ ಪ್ರಿಯಗಿರದೊಳ್ಳನೆ ಬಯಸಿ ಕೋಕ ನಾಯ್ತು ಸತೋಕಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪).

[ನುಣ್ಣು (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಪಸೆ]

ನುಣ್ಣುಸೆ (ನಾ). ಮೃದುವಾದ ಮಡ್ಡೆ : ಪುಸಿಯಂದಾಡನದಿರ್ಪ ತಪ್ಪಿಸಿ ಸರಲ್ಮಕ್ಕೊಂದು ತಾಂ ಪೋಗೆ ಸುಣ್ಣುಸೆಯಂ ಮುಟ್ಟಿದೆ ಮತ್ತ

ಮೊಂದು ಕಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲು ತಾಗಿದಂತಾಗಿ ಕೊಂಡುಯಂಬೊಂದನೆ ದಡ್ಡು ವಿರ್ಹ
ಹೃದಯಂ ಜಾಳಾಂದರಂಬೊಪಿನಂ ಬೆಸೆದೊಂ ಕಡುದೇಸೆಂದಿರಿದೇಂ
ಕಾಮಂ ಭಲಗ್ಗಾಪೋಯೇ (ಅರ್ಥನೇ. ೪-೧೪೬).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಬಸ್ಯೆ]

ನುಣ್ಣು ಕುಕು (ನಾ). ನಯವಾದ ಸ್ವಟಿಕ ; ನುಣ್ಣುಪಾದ ಸ್ವಟಿಕ :
ರೂಪದಿಯ ಕೇಳಿಟ್ಟು ನುಣ್ಣುಕುಕಿನ ಬಟ್ಟವಂಜರದ ಕೋಗಿಲೆಯಂ
ಗೆಲೆವಂದು . . . ಅಮರೇಂದ್ರ ವರ್ಧನ ಮುಖಪ್ರವಿಭ್ರಮಂ
(ಶೀಲಾಪ. ೨-೧೧); ಇಂತೊಪ್ಪುವ ಮಂಡಪದೊಳಗೆಸೆವ ಭವಂತಿಯ
ನುಣ್ಣುಕುಕಿನ ವೇದಿಕೆಯೊಳು ಕಾಂತಕನಕಸಿಂಹಾಸನದಪರಮದೊಳಗೆ
. . . ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದಂ (ಜಯಕಾ. ೪-೫೨).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಪಳುಕು (<ಪಟಿಕ)]

ನುಣ್ಣುಳಿ (ನಾ). ನುಣ್ಣುಪಾದ ಕೈಬಳಿ : ಗಲಕೆನೆ ಕೈಯ ನುಣ್ಣುಳಿ
ಪುಳಿದಿಯೆಂದದ್ದೆ ನಿಂದು ನೂವಿಯುಜ್ಜಲರವೊಪ್ಪಿರಲ್ ಚಳಿಸಿದರ
ದಿದಿಕ್ಕೆಯನ್ನರಿ ರಾಗದಿಂ (ರಾಜಕೇ. ೫-೧೧೦).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಬಳ್ಳಿ]

ನುಣ್ಣೆತ್ತು (ನಾ). ನಯವಾದ ಬೀಜ : ಅಂಬುಜಾಕ್ಷಿಯರ ಪಂಕ
ಜ್ಯವಿ ನಮ್ಮಯ ನುಣ್ಣೆತ್ತಿ ನೋಳಿದೆಯೆನುತ ಇಂದಿಲ್ಲ ಪಲ್ಲಿ ಬಾಡುಸಿರುವ
ಪೋಲ್ವಲಿಸಿ ದಾಳಿಂಬದ ಮರಗಲೊಪ್ಪಿ ಹುವು (ಕಂನವಿ. ೫-೪೧).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಬಿಟ್ಟು (<ಬಿಟ್ಟು)]

ನುಣ್ಣುರುಳ್ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಅರ್ಧ, - ಸತ್ತ್ವ :
ಇದು ರಾಯನ ನಾಲ್ಕು ಕೊಳೆ ಕೊಳ್ಳುಮುಂ ದೇಸೆಯ ಗೊತ್ತು
ಜಾಣ್ಣು ದಿಯ ತಾಯ್ನೆ ನುಣ್ಣುರುಳ್ ಬಿಟ್ಟು ಯೆಂದಿನಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೪೪).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಪುರುಳ್]

ನುಣ್ಣುಳಿಲ್ (ನಾ). ನಯವಾದ ಮರಳು ; ಜಿನ್ನುಗಾದ ಉಸುಕು :
ನುಣ್ಣುಳಿಮದೊಟ್ಟಲಲ್ಲೆಡು ಮೆಲ್ಲನೆ ಪಾಯ್ವುದು ಮಂದಮಾರುತಂ
(ಪೃಷವಿ. ೪-೫೩).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಪುಳಲ್ (<ಪುಲಲ್)]

ನುಣ್ಣುಬಾಲ್ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಉಪವನ, - ತೋಟ : ನುಣ್ಣು
ಬಾಲ್ಕಳದಿಮುಕ್ತ ಪವಣ್ಣು ಕಲ್ಲಲಿಸಿ ಬೆಳೆದು ಬಳಸಿದೊಡದಂ
ತಣ್ಣೆಳಗನೀಯ ಬೆಳಕಿಗೆಗಟ್ಟಿ ಕೊಳಪೊಳ್ಳು ಚಳಿ ಕಳಿಕೆಯನಾಯ್ವಳ್
(ಚಂದ್ರಪ. ೬-೧೦೫). [ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಪುಲಲ್]

ನುಣ್ಣೆರಲ್, ನುಂಬೆರಲ್, ನುಣ್ಣೆರಳ್ (ನಾ). ಮೃದುವಾದ
ಬೆರಳು ; ಕೋಮಲವಾದ ಬೆರಳು : ಪಾಲ್ಕೊಟ್ಟ ನುಣ್ಣೆರಲಂ
ಮೊಲೆಗಿತ್ತು ಪೀರ್ದ ಕಣ್ಣೆಟ್ಟೆಯದ ಕಂದನೆಂದನೆಗೆ ಕಣ್ಣೆಟ್ಟೆಯಪ್ಪನೊ
ಮಂದಹಾಸಮಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೧-೧೦೦); ಪಂಚಶರವಂ ಪಳವ ನುಣ್ಣೆರಲ
ವಿಸ್ತರಂ ಪಂಚಮುಖಪರಿಚಾರಕರ ತೆವದೊಳರೆ (ಕಾಂರ. ದೇ. ೨೪೯-೧೬).

ನುಂಬೆರಲ್ : ಪಾದದ್ವಂದ್ಯಂ ತರ್ಲಾ ನುಂಬೆರಲ್ ಕೊನರ್ಗಲ್
(ಪಾಪ್ರಾಕ. ೧). ನುಣ್ಣೆರಳ್ : ಉಂಗುರನೇ . . . ನೀರೆಯ
ನುಣ್ಣೆರಳೆಡೆಯನು ಸೇರಿ ಪುಣ್ಣಿ ಜಾರುತೆಂತು ಮುಳುಗಿದೆ ನೀಂ
ನೀರೊಳಕ್ಕುಬಾ (ಕಾಕುತಂ. ೪೬ ಅಡಿಟಿ).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಬೆರಲ್]

ನುಣ್ಣೆರಳ್ 'ನುಣ್ಣೆರಲ್' ನೋ.

ನುಣ್ಣೆಸ (ನಾ). ನಯಗೆಲಸ ; ಕುಸುರಿಗೆಲಸ : ಮೊಕ್ಕಳಮನೆ
ಬಸಿಪೋಡಾಂದೊಕ್ಕ ಕರುಳ್ ತೊಡೆಯೊಳಾವಗಂ ತೊಡದನಸುಂ
ಮಿಕ್ಕುವು ದಿರುದರ ದಿರುದಿಂಗೆಕ್ಕಿದ ನುಣ್ಣೆಸದ ಮಿಸುಪ ತೊಡೆ
ಸಂಕರೆಯಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧೦-೬೪). [ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಬೆಸೆ]

ನುಣ್ಣೆಳಂತಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಂತಿಯುತವಾದ ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣ ; ಅಚ್ಚ
ಬಿಳುಪು : ಎಸೆವ ನುಣ್ಣೆಳಂತಿಗೆ ಮಬಲ ತಣ್ಣುಬಾಲೊಳ್ ಮದವಣೆಗೆ
ತನದ ದೇಸೆಯಂ ವಿಲಾಸಂಬಡೆದ ಬಾಲಸದಕಾರನಂದನಂ ವನಪಾಲಂ
. . . ತೋಟಾ (ಅನಂಪ. ೬-೬ ವ).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಬೆಳಂತಿಗೆ (<ಬೆಳಂತಿಗೆ)]

ನುಣ್ಣೆಳಗು, ನುಂಬೆಳಗು (ನಾ). ೧. ನಯವಾದ ಬೆಳಕು ;
ಸೌಮ್ಯವಾದ ಕಾಂತಿ : ಒಸರ್ಪುದಿದಲ್ಲೆ ಚಂದನರಸಮನೆ ಮಿಂಚುಗುರ
ಮಿಸುಪ ನುಣ್ಣೆಳಗೆನಸುಂ ಪಸರಿಸೆ (ಕಾದಂಪಾ. ೯೧೬); ನುಣ್ಣೆಳಗಂ
ಕಣಿವ ಪೊಂಬಾಳೆಯ ಪತ್ರಂಗಳನಿಂದಿನಿಂ ಪಾಸುತ್ತುಂ (ಗಿಂಕ. ೫-೬೬ವ);
ಬೆಳ್ಳಸದನದ ನುಣ್ಣೆಳಗಿಂದಿಟ್ಟ ದುಕ್ಕೊಲಬೇಲದ ಧಾವಲ್ಯಂ ಚತುರ್ಗುಣ
ಮಾಗಂತು ಬೆಳ್ಳುವೆತ್ತು (ಬಾಧಪ. ೬-೧೧೦ ವ). ೨. ಉಜ್ಜ್ವಲವಾದ
ಬೆಳಕು : ಎಣ್ಣೆ ಬತ್ತಿಯನೇಜಾ ನುಣ್ಣೆಳಗನೇವಂತೆ ಸಣ್ಣಾಗಿ ಸುಟ್ಟು
ಬೆಳಗೇವ ತಿವಯೋಗಿ ಸಣ್ಣ ತನೇನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೫೫). ನುಂಬೆಳಗು :
೧. ರತ್ನಾವಳಿಯ ನುಂಬೆ[ಪಾಶಾಂ. ನುಣ್ಣೆಳಗಿನಲಿ ಹಂಸೆಯ ಕುಳಿಯ
ಮೇಲ್ಪಾಸಿನಲಿ ಪವದಿಸುವೀಳೆ . . . ಈ ಕಲುನೆಲದೊಳೊಪ್ಪಿದಳು
(ಕುವೆಂಪ. ೯-೩೦).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಬೆಳಗು]

ನುಣ್ಣೊಗರ್ (ನಾ). ೧. = ನುಣ್ಣೆಳಗು : ೧. ಪೊಗಮಟ್ಟಿ ನತನುಬಾಣದ
ಪೊಗರಂ ನುಣ್ಣೊಗರೊಳಿಟಾ ನೋಡಿದ ಕಣ್ಣುಗುಮೆನಿಪ ನುಣ್ಣೆ
ನಿಂದೇಂ ಸೊಗಯಿಸುವುಪೊ ಬಾಡುಮೂಲಮಾ ಕಾಮಿನಿಯಾ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೬-೬೮);
ಕಲಪಮನೆತ್ತಿ ನೀರೇಜಿನ ಕಾಂತೆಯ ತೋಳ ತೆರಳಿ ಮೇಲುಬದಂ
ತೊಲಗಿಸೆ ನೋಡಿ ನುಣ್ಣೊಗರನೀಂಬ ಕುಡೆದ್ವಯಮೂಲಮಂ ಸಮು
ಜ್ಜ್ವಲಭುಜಮೂಲಮಂ ನೆಹಿಯೆ ಕಂಡು (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೯೪);
ತೆಳ್ಳದಪಿನ ನುಣ್ಣೊಗರುಗುವ ಚಾರು ಚುಬುಕದ ಮಗಳಂ ನಡೆನೋಡಿ
ನಲಿದನಾ ಭೀಮನೃಪಂ (ದಮಸ್ಕ. ೧-೨೯). ೨. ಉಜ್ಜ್ವಲವಾದ
ಹೊಳಪು : ಕೂವಾಳ ತೊಳಪ್ಪ ನುಣ್ಣೊಗರದತ್ತಂ ಪರ್ವ ಕಾಮಿಂಟ
ನಂತರಿ ಬಿಲ್ಲಾಳ್ಳಳ ಬಲ್ಲರಂ ದೆಸೆಗಲಂ ತೆಳ್ಳೆಯ್ಯ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೫೨);
ನುಣ್ಣೊಗರನೇ ಮಿಂಚೆಂದು ಸೊಗಯಿಸುವ ಪೂಗಳಿಂದೆ ಉಗುವ
ಮಕರಂದವಿಂದುಗಳನೇ ಮಳೆಗಳೆಂದೊಗದ ಸಂತಸದೊಳಾವಗಮೈದೆ
ಕುಣವ ಸೋಗೆಗಳ ಬಳಗಂಗಳಂ ಮಗನೆ ಕಂಡೈ (ಚೈಮಿಥಾ. ೩-೨೫).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಪೊಗರ್]

ನುಣ್ಣೊಗರಿ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಬುಗುರಿಯಾಕಾರದ ಶಿಲ್ಪ
ರಚನೆ : ನಸುಬಾಗಿ ಕೊಂದಿನೊಳ್ ಪೊಳೆವೆಳಗಾಯ ನುಣ್ಣೊಗರಿಯಂ
ಸುಟಾತಪಾಲರಿಂದೆ ಬಿಟ್ಟ ಪೂಗಳ ಪುಡಿಯಂ ಕರಂ ಸೊಗಯಿಪೋಲಗ
ಪಾಲೆಯೊಳಿರ್ದೊಪ್ಪದಿಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೨೬); ಕರ್ಣಕಾರದ ಪಲಗೆಗಟ್ಟಿ
ನೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳವಟ್ಟ ಎಸಳ್ಳಕ್ಕಂ ನೆಗು ಕೀಲಿಸಿದ ಪೊಂದಾವರೆಯ
ಮೊಗ್ಗಗಳ ನುಣ್ಣೊಗರಿಗಳಂ . . . ರಂಜಿಸಿ (ರಾಜಕೇ. ೧೦-೩೧ ವ).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಬೊಗರಿ]

ನುಣ್ಣೊದೆ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲು ವಾಗು; ಅಂದವಾಗು : ಪದದು ತೊಂಗಲ್
ತೊಂದೆ . . . ನುಣ್ಣೊ[ಪಾಶಾಂ. ಣ್ಣೊ]ದದ ಜೊಂಪಂ ತೊಂಗೆ
ಗುಚ್ಚಮೆಂದಿದೊಪ್ಪಿ ಪದದ ನಾಮಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೯).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಪೊದೆ]

ನುಣ್ಣುಡ (ನಾ). ನುಣ್ಣುಪಾದ ಹಿಮ್ಮಡಿ, - ಪಾದದ ಹಿಂಭಾಗ :
ಕಂಪಪ್ಪ ನುಣ್ಣುಡಮಂ ವಾಮಪದಪ್ರಗುಲ್ಬದೆಯೊಳ್ ಸೈತಿಟ್ಟು . . .
ನಿಧ್ರಾಂಗಿ ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿದಳ್ (ದಶಕು. ೮-೨೯೩); ಅಡಗಿದ ಪರಡು ನುಣ್ಣುಡ
ಸಣ್ಣ ಬೆರಳೊಪ್ಪವಡೆದ ಪಾವುಗೆನಡ್ಡೆ ನೃಪಗೆ ಕಡುಮಿಸುಗುರ್ಗು ಪದತಳ

ಗಣಿಗಳು ತೊಟ್ಟಿಡುವಂತೆ ಕೆಂಪು ರಂಜಿಸಿತು (ಭರಣ. ೬-೬೯); ದುರಂಶ ಕಾಮನ ಕನಕಕಂಠುಕಾಯುಗಳಮಂ ನೆರೆ ಪೋಲ್ವ ನುಣ್ಯಡಂ ವಪ್ಪು ತಿರಲು (ಸವನೋ. ೨೬-೧೯). [ನುಣ್ (<ನುಣ್ಣ ತು) + ಮಡ್]

ನುಣ್ಯಣಲ್, ನುಣ್ಯರಲ್, ನುಣ್ಯಳಲ್ (ನಾ). - ನುಣ್ಯಳಲ್ : ವೈತರಣಿಯ ಪಿಯ ದಂಯಂ ಮೆಟ್ಟಿ ನುಣ್ಯಣಲಂ ಮಣ್ಣಿಂಟೆಗೆತ್ತ ದಣ ಪರಿತಪ್ಪಲೋಹರಜ್ಜುಕತಿಳತಳದೊಳ್ ನೆಯ್ಯನೀಡಾದುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯೧ ವ); ತಿಳಿಗೊಳದ ತಡಿಯ ತಣ್ಣುಟುಲ ನುಣ್ಯಣಲೊಳ ತನುಗುರು ರತಿಯನೋದಿಸುವ ತುದ್ಧಾಕ್ಷರಂಗಳಿಸಿಪ ಶುಕ ಪಿಳ ಚೋರರ . . . ಕುರವಕಸಂಕುಳಚರಣಸಂಚರಣದಿಂ ಪಳಚ್ಚನೆನೆ ಪಜ್ಜೆಗಳುಮಳುಂಬ ವೊನಿಸುಗುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೬೯ ವ); ಸಲೆ ನೆಲಸಿದ್ಧ ನುಣ್ಯಣಲ ಲಿಂಗ ದೊಳಂ ಶಬರಾಂಗದೊಳ್ ಸಮುಚ್ಚುಲಸರವಕ್ರಸಂಭವಮನಾ ಸ್ತವಮಂ ಪಳಿಯಂ ಕಪದಿ . . . ಕೇಳು (ಶಬಕು. ೪-೧೦೬). **ನುಣ್ಯರಲ್ :** ನುಣ್ಯರ[ಪಾಠಂ. ಣ]ಲಿಂದೆ ಮಾಡಿ ತಿವಲಿಂಗಮನುಟಿಸಿ ಧೇನುವೃಂದಮಂ ಜಾಣ್ಣಿಗೆ ತಂದು ಪಾಲ್ಪುಟಿಯ ಕಂಡೊದೆಯುತ್ತಿರೆ (ರಂಜಣೀ. ೬-೧೦೨). **ನುಣ್ಯಳಲ್ :** ತುಂಗಪ್ಪಂಗದುತ್ಸಂಗದ ತಿಂತಿಣಿಯಾಗಿ ಬೆಣೆದ ಲತೆ ಗಾವಣಗಳ ನುಣ್ಯಳಲ ಜಗತಿಯಿರಡುಂ ಕೆಲದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೬೮); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಮುತ್ತಿನ ಪುದಿಯ ನುಣ್ಯಳಲ ಕಾಲವಾಲಂಗಳಿಂ ಕೂಡಿಡೊವಿಡದೆ ಸುರಿವ ತೋರವನಿಗಳಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೧೬); ಬರುಂಟಿದೊಡೆ ದಿಸಿಯ ನುಗುಟ್ಟು ಕಪ್ಪುರದ ನುಣ್ಯಳಲ ಜಗಲಿಯುಂ (ವರ್ಧಪು. ೫-೬೩ ವ); ತನುವಿನಲ್ಲಿ ಪುಳಕಂ ಸಾಲೊಂಡುಣ್ಣುತ್ತಿರೆ ಗಿರಿಪತಿಸುತೆ ನುಣ್ಯಳಲಿಂ ದಿವ್ಯಲಿಂಗಮಂ ವಿರಚಿಸುವಳ್ (ಗುಕ. ೩-೯೩); ತಿಳಿದುಪ್ಪವೆಚ್ಚಿದಾಗ ಚನ್ನದ ರಸದೊಂದು ಹೊಳೆ ಹರಿವಂತೆ ಶೋಧಿಸಿತು ಬಲುಹೆಚ್ಚಿದುಪ್ಪ ಬಹಾಗ ಪಾಲ್ಪುಡಲ ನುಣ್ಯಳಲಿವಂತೆ ರಂಜಿಸಿತು (ಭರಣ. ೧೬-೮೦).

[ನುಣ್ (<ನುಣ್ಣ ತು) + ಮಣಲ್]

ನುಣ್ಯಣೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಳಪುಳ್ಳ ಮಣೆ; ಸರದಲ್ಲಿ ಪೋಣಿಸುವ ಗುಂಡಾದ ಗಾಜು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಮಣೆ : ಏಗಿದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ನುಣ್ಯಣೆಯಂತೆ ಪೊಲ್ಪುಗಣಮೊತ್ತಿರೆ ಕಾಲವನೇಚರಂ ಜಗದ ಲೋಚನ ವಿನಾಕೆ ದೀಪಿದ ನೆಗಳ್ಳ ಕರ್ಪಲೆಪೋಲ್ವ ಮಮೊಪ್ಪುಗುಂ (ರಂಜಣೀ. ೧೧-೨೩). ೨. ಉಜ್ಜುಲವಾದ ರತ್ನ : ಸಾಂಧ್ಯರುಚಿವಲ್ಲುಭಾಸುರ ಸಭಜಾನಕೇಶತಿ ತಳದಿರ್ಪ ಬೈತಲೆಯ ನುಣ್ಯಣೆಯಂತೆನೆದತ್ತು ಚಂದ್ರಮಂ (ಚಿವನಿ. ೬-೧೯). [ನುಣ್ (<ನುಣ್ಣ ತು) + ಮಣ್ಣಿ]

ನುಣ್ಯಯ್ 'ನುಣ್ಯಯ್' ನೋ.

ನುಣ್ಯರಲ್ 'ನುಣ್ಯಣಲ್' ನೋ.

ನುಣ್ಯಸೆ (ನಾ). ಹೊಳೆಯುವ ಚೂಪು, -ಹರಿತ, -ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ : ಬಸವಮಂಗಳದಿಂ ಬಸಿವ ಭರ್ಮಜಲಂಗಳಿನಾಟಿ ಪಲ್ಲ ನುಣ್ಯಸೆ ಮಿಗೆ ಪತ್ತೆ ಜರ್ಜರಿತಮಾಗಿ ಬೆಳರ್ತಧರೋಷದಿಂ ರತಿಮೃಸನಮಹಾಹಿ ಸುಂಗಿ ಯುಗುಟ್ಟಂತೆಪೊದಿರ್ಪ ನಿಮಾಲಿತಾಕ್ಷಿಯಂ . . . ಕಂಡು (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೩೬). [ನುಣ್ (<ನುಣ್ಣ ತು) + ಮಣ್ಣಿ]

ನುಣ್ಯಳಲ್ 'ನುಣ್ಯಣಲ್' ನೋ.

ನುಣ್ಯಾತು (ನಾ). - ನುಣ್ಯಾಡಿ : ಮಣುಗಿಯಂ ಮಣಸುವ ನುಣ್ಯಾತಿನ ಕಿಟುವಳರಂ ಗೆಲ್ಲುಧರದ . . . ನೈಪತನುಜೆಯ ತರುಣಮ ಮೊಪ್ಪಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೩-೨೨); ನಲ್ಲೆಗಾರ್ತಿಯ ನುಣ್ಯಾತಂ ಕೇಳುತ್ತ ಹರ್ಷಂದಾಳು (ರಂಜಣೀ. ೧೧-೧೫೬ ವ). 'ನುಣ್ಯ ಮಾತು' ಪರಾ.

[ನುಣ್ (<ನುಣ್ಣ ತು) + ಮಾತು]

ನುಣ್ಯಾಲಿ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಹಾರ : ಇದು ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಮಾಲೆಯೋ ರುಚಿರ ಮುಕ್ತಾ ಮಾಲೆಯೋ ನೀಲರತ್ನದ ನುಣ್ಯಾಲಿಯೋ

ಬೇಟೆನಲ್ಲೆ . . . ಮಣಪ್ಪದೋತಿ ತೇರೈಸಿ ಪರ್ವದ ಸೌಗಂಧಿಕ ಮಾಲೆಯಂ ಧರಿಸಿದಳ್ ತನ್ನಂಗಿ ಹಸ್ತಾಗ್ರದೊಳ್ (ಸಳಚಂ. ೩೬೨).

[ನುಣ್ (<ನುಣ್ಣ ತು) + ಮಾಲೆ]

ನುಣ್ಯಂಚು (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಕಾಂತಿ; ಅಂದವಾದ ದೊಳಪು : ಕರ್ಪಿರಲಿ, ಕೂರ್ಪಿರಲಿ ನಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳನು ಹೇಳು-ಕೂರಸಿಯ ಮಿಂಚು, ಕಾರಮಿಂಚು, ಪೆಣ್ಣುಣೆಗಳಾ ಕಣ್ಣ ನುಣ್ಯಂಚು, ಅರಿವರಾ ಕೂರ್ನೋಟ ಮಿಂಚು (ಹೂಂಗಳು. ೧೬-೩).

[ನುಣ್ (<ನುಣ್ಣ ತು) + ಮಿಂಚು]

ನುಣ್ಯೇಸೆ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಮಿಸೆ; ಅಂದವಾದ ಮಿಸೆ : ಸಸು ದೋಜುತ್ತಿರ್ಪ ನುಣ್ಯೇಸೆಗಳುಮತಿಮೃದುಸ್ಸಿಗ್ಗ ಕೇಶಂಗಳಂ ಕಣ್ಣೆಸೆ ಯಲ್ . . . ಬಂದನೊವಂ ಕುಮಾರಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೪೬).

[ನುಣ್ (<ನುಣ್ಣ ತು) + ಮಿಸೆ]

ನುಣ್ಯಾಡಿ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಕೇಶಪಾಶ, -ಧಮ್ನಿಲ್ಲ : ನುಣ್ಯಾಡಿ ಬಿಣ್ಣಾದುದು ಮೆಲ್ಲೆರ್ಪಯೊಳ್ ನಾಣ್ಯಾತೆತುದು ಮೂಡಿದುವುರದೊಳ್ ಮೊಲೆ ಪೆಣ್ಣಾಟಿಕೆ ಮನೋಹರವಡೆದೇಬುಂಪಾವನದೊಳಗೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೨೫). [ನುಣ್ (<ನುಣ್ಣ ತು) + ಮುಡಿ]

ನುಣ್ಯಾತ್ತು (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ಮುತ್ತ; ಸೊಗಸಾದ ಮುತ್ತ : ತರದಿಂದುಣ್ಣುವ ಕಣ್ಣ ನೀವನಿಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡು ನುಣ್ಯಾತ್ತಿ ನೊರ್ಚರವಂ ಪೆರ್ವೊಲೆ ಬಿನ್ನವಾಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೬೯); ತರಳಂಗೊಪ್ಪಿ ದುರ್ದೋಷ್ಯಾಣಿಕದರಳಲೆ ನೀಲಂಗಳಂ ತಳ್ಳ ಕರ್ಣಾಭರಣಂ ನುಣ್ಯಾತ್ತಿ ನೇಕಾ ವಳಿ ಮಿಸುಪ ಹರಿದ್ರತ್ನಮೊಂದಿರ್ಪ ಮುಂಗೈಸರಂ (ರಂಜಣೀ. ೪-೬೧).

[ನುಣ್ (<ನುಣ್ಣ ತು) + ಮುತ್ತ]

ನುಣ್ಯಯ್, ನುಣ್ಯಯ್ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ದೇಹ ; ಸುಕು ಮಾರ ಶರೀರ : ನೀರ ಚಿಮ್ಮುಯಿ ಸುತ್ತಿದ ಸಿರಿಮುಡಿಗೆ ಮಂದಾರ ಮಾಲೆಯ ಸುತ್ತಿ ಹಣೆಗೆ ರಾರಾಜಿತ ತಿಲಕವನಿಟ್ಟು ಗಂಧವ ಪೂರಿಯಿಸಿ ದನು ನುಣ್ಯಯ್ (ಮೋಹತ. ೧೨-೪೬). **ನುಣ್ಯಯ್ :** ನಿಡುಬೊತ್ತಿನ ದಿಸಿಲೊಳು ನುಣ್ಯಯ್ಯನು ನಡಸಿ ಪತ್ತಿದ ಜಡತೆಯನು ಕಡೆವಗಲಿನ ತಂಪು ವರ ಮೆಯ್ಯೊಪ್ಪಿದಿಡಗಿದನು ಭೂಪಾಲ (ತ್ರೀಸಾಲ. ೪-೬೧); ನುಣ್ಯಯ್ಯನಮರ್ದಪ್ಪಿ ಕೂಡಲಿರ್ದಿಯ ಪೊಪ್ಪೊಣ್ಣತೆಂಬುದವಾ ವಚುದುರು (ಭರಣ. ೧೦-೧೧೦).

[ನುಣ್ (<ನುಣ್ಣ ತು) + ಮಯ್ಯ]

ನುಣ್ಯಾಗ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಮುಖ; ಸುಂದರವಾದ ಮುಖ : ನುಣ್ಯಾಗಮರದಚ್ಚದಾವರೆಯ ಮೆಯ್ಯಿರಿಯಂ ಪಿಡಿದತ್ತೆ ನೀಳ್ಳ ಸೆಳ್ಳುಗುಗಳ ಬೆಳ್ಳು ಕೇದಗೆಯ ಕುತ್ತೆ ಸಪೋಳಿಯನೆತ್ತೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೦); ಜನನುತೆ ನುಣ್ಯಾಗದೊಳೆದು . . . ಎದ್ದಳಾಗ (ತ್ರೀಸಾಲ. ೨-೨೨); ಕಣ್ಣುಲರ್ಕಾತರಿಸೆ ಮುಡಿ ಪೂಗಳಂ ಸೂಸೆ ನುಣ್ಯಾಗಂ ಬೇಟೊಂದು ಪರಿಯಾಗಿ ನುಡಿ ದೈಸುಮುಣ್ಣಿ ಹೀನಸ್ವರದೊಳೆಸೆಯೆ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೧-೧೯); ಗಗನಸರೋಜಮಿಲ್ಲಿ ನಿಪ ವಾಕ್ಯಮನಿಲ್ಲಿನಿಪಂತೆ ನುಣ್ಯಾಗಂ ಬಗೆಗೊಳೆ (ರಂಜಣೀ. ೧೧-೧೪೯).

[ನುಣ್ (<ನುಣ್ಣ ತು) + ಮಾಗ]

ನುಣ್ಯಾಲಿ (ನಾ). ನುಣುವಾದ ಸ್ತನ : ಪವನವೇಗದ ಕೇಳದಿಸಿ ದೂವಾಳಿಪ ಜವಗಾತಿಯ ಬೆಣ್ಣೊಳಿರ್ಪ ಕುಪರ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದ ಪೆನೊಂದು ತಳ್ಳೆಗೊಂಡವಳ ನುಣ್ಯಾಲಿಯ ಬಲ್ಲಿದಿ (ಮೋಹತ. ೩೧-೨೬); ನುಣ್ಯಾಲಿಯ ನೆಲಮೊಲೆಯ ಬಲ್ಲೊಲೆಯ ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ಕಣ್ಣುಲರ ಸನ್ನೆಗಳ . . . ವೈಸಿಕವೊಳುಣುವ ಗುಣಂಗಳ ಮಹಾಪ್ರೌಢವನಿತೆಯರ್ ಕಣ್ಣೆಸೆ ದರ್ (ಚಿವಪು. ೧೦-೨೧); ಜದಿಪುತ್ತಿರೆ ನುಣ್ಯಾಲಿಯುಂ ಮುಡಿಯುಂ

ಪೊಡರುತ್ತಿರೆ ಪೂರ್ಣಭಸಂ ಜಘನಂ ಪೊಡೆದಳ್ ಪಿಡಿ
ದಳ್ ಪುಟಿಚೆಂದನವಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೮೫).

[ನುಣ್ (<ನುಣ್ ತು) + ನೋಲೆ]

ಸುಸ್ತೋಲವಜು (ಕ್ರಿ). ನುಣುವಾದ ಮೊಲೆಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರು, —
ಹೊಂದಿರು : ತೋರ ಸುಸ್ತೋಲವತ್ತೆ ಹೊಂದಿರು ರತ್ನಭಂಡಾರ ನಾನಾ
ವಸ್ತು ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಸಾರಲೊಪ್ಪು ಪುದು ಯಾವನ ಕೂಡೆ ಲೋಕೋಪಕಾರವೆ
ಕೈವಲ್ಯವಹುದು (ನೋಪಕ. ೫-೫೬). [ನುಸ್ತೋಲೆ + ವಜು]

ಸುಸ್ತೋರ 'ಸುಸ್ತೋರ' ನೋ.

ಸುತ (ಗು). ೧. ಕೊಂಡಾಡಿದ ; ಹೊಗಳಿದ : ಸುತ ಸಮ್ಯಕ್ತೃಗುಣ
ವ್ರತಸ್ಥಿತಿ ಸಮುಕ್ತೀಭಾಸನಂ ಪ್ರೋಪಧವ್ರತಮೆಂದುಂ ಪಸಿಯೊಂದುಮಂ
ಪಟಾಯನೆಂದಿ ಪೂಜ್ಯ ಮಾಡೆಂ (ಚಿಪು. ೬-೧೦) ; ಸುತ ಭವ್ಯಾಸೇಕ
ನೀಳಾಂಬುರುಹಮಲರ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸೂರ್ಯಸಂಶು ಕುಂದಲ (ಧರ್ಮಾಪ್ಯ. ೧-೪). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ : ಸುತ ಶಬ್ದಾಂಬಕಾರ
ದೊಳಕಿರುವಿರಾ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಸತತಂ ಪ್ರಾಸಂ ಕೃತಕೃತ್ಯಮಲ್ಲಭವಂತದಿಂ
(ಕವಿರಾ. ೨-೨೦) ; ಸುತ ಜಂಬೂದ್ವೀಪದಿಂದಂ ವಿಭುಗಳೆ ನಭದಿಂ ಬಂದು
ಪೊಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಧೈರ್ಯಚ್ಯುತಿಯಿಂ ಕೊಂಡೋಡಿ ಪೋದರ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೧೦೬). (ನಾ). ೩. ಕೊಂಡಾಟ ; ಹೊಗಳಿಕೆ ; ಸ್ತುತಿ.

[ಸಂ.]

ಸುತಗುಣ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ವಭಾವ, —ಗುಣ : ಸುತ
ಗುಣಸಾಗರರ್ ದಯದಮಾಕರಪ್ರತಿಮೆ ಪ್ರಬುದ್ಧರನ್ನಿತಪುಭವಾಪ
ಶುದ್ಧರ್ . . . ಎಂದು ಧರೆ ಭೋಗರಿದೆಯ್ನೆ ಸಮಂತು ಬಣ್ಣಕುಂ
. . . ಮಲಧಾರಿದೇವರಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೧೨). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ
ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನು : ಸುತಗುಣನ ಬಿರುದಾವಳಿಯ ಸಂಗತಿ
ಯನಧಿವರ್ಣಿಸುವ ಸಮಯೋಚಿತವ ಮನ್ನಣೆವಡೆದು ಮೆಚ್ಚಿದುದು ಭಟ್ಟ
ಸಂಮೋಹ (ಕುಪ್ಯಾಲು. ೮-೨೯) ; ಸತಿಯಾದ ಶಕುಂತಲೆಯುಂ ಸುತಗುಣ
ನೆಂದನಿವ ಪುತ್ರನುಂ ನೀನುಂ ಭೂಪತಿ ಪುಣ್ಯದೆ ಕೂಡಿದುದನ್ನತಮಾ
ದಂತಾಯ್ತು ಭಕ್ತಿವಿತ್ತಂ ವಿಧಿಯುಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೧೩-೧೧೪).

[ನುತ + ಗುಣ]

ಸುತಿ (ನಾ). ೧. ಕೊಂಡಾಟ ; ಸ್ತುತಿ ; ಸ್ತೋತ್ರ ; ಹೊಗಳಿಕೆ :
“ಅರ್ಥವಾದಿ, ಪ್ರಶಂಸಾ, ಸ್ತೋತ್ರಂ, ಈಡಾ, ಸ್ತುತಿ, ಸುತಿ,
ವಿಕೃತನಂ, ಸ್ತವಿ, ಶ್ಲಾಘಾ, ವರ್ಣನಂ(ನಾ)—ಈ ೧೦ ಸ್ತುತಿಯು
ನಾಮಂ” (ಹಲಾಯು. ೨೪-೧೪೪) ; ಸುತಿಯುಂ ನತಿಯುಂ ಪೂಜಾತೆಯುಂ
ಭಜಿಯುಂ (ಅನಂಪು. ೧೦-೯೨) ; ಅಗೊ ಮರಳಿ ಬಂತು ಮಳೆ, ನಮ್ಮ
ಸುತಿಗು ಮಿತಿಗೂ ತಾನು ಹೊರತೆಂಬ ಪರಿಗೆ ಹನಿಯೆರಟ (ಹಂಸಪ. ೧೬೬).
೨. ಪೂಜೆ. ೩. ಮನ್ನಣೆ ; ಗೌರವ. ೪. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ; ಕೀರ್ತಿ :
‘ಸುತಿವಡೆ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಸುತಿಗೆಯ್, ಸುತಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಡಾಡು ; ಸ್ತುತಿಸು ;
ಹೊಗಳು ; ಸ್ತೋತ್ರಂ ಮಾಡು : ಪರಸಿದಂದಿಗೊಂಡಲಂಕರಿಸಿದ
ರಾದರಿಸಿದರ್ ಕರಂ ಸುತಿಗೆಯ್ತು (ಗಿರ. ೪-೬೨) ; ಚರಣದೊಳ್ಳಿಲ್ಲ
ಸುತಿಗೆಯ್ತು ತನ್ನನಿವಂಗೆ ಸರಸಿಜಾಕ್ಷಂ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿರಲ್ ಕ್ಷೀರಾಬ್ದಿಯಂ
ಪಡೆದದೇಂ ಬರ್ಬರನೇ (ಪದ್ಯಂ. ೧೧-೬೨) ; ಉರಿವ ಭಾಸ್ಕರಕೋಟಿ
ತೇಜದ ಪೊಜಸುತಿ ಪರಿವ ಚಕ್ರದ ಸುತಿಗೆಯ್ತು (ನೋಪಕ. ೩೧-೧೫) ;
ಬೀಳನಲಸೂಕ್ತಂಗಳಿಂದ ಸುತಿಗೆಯ್ತು [ಪಾಶಾಂ. ಗೈದು] ಭೂತಕಳೊಂದಿ
ಸಾಪ್ತಾಂಗದಿಂದಿಹಿಗಿ ೩೦ದು (ಚೈವಿಭಾ. ೮-೪೨). **ಸುತಿಗೈ :** ಈ
ಪರಿಯ ಸುತಿಗೈದು ಧ್ಯಾನಾರಾಪದಿಂ ಹೃದ್ಯದಲಿ ಚಿದ್ವೀಪಮೂರ್ತಿಯ
ಸೆರಿವಿದು (ಗಿರ. ೧೬-೬೫) ; ಅಖಂಡಾನಂದವಿಗ್ರಹನ ನಿಟ್ಟಿಸುತ

ಸುತಿಗೈದು ಸಂತಸದೊಳು (ವೆಂಕಾಂ. ೫-೩-೧೮) ; ಸ್ಮರಣಸಕನು
ಸುತಿಗೈದ ಚಿಲುಮರಾಯ ಬರಬೇಕೆಮ್ಮಡೆಗೆ ನೀ (ಕರ್ನಾಕ. ೨೨೬).

[ನುತಿ + ಕೈಯ್]

ಸುತಿಗೈ 'ಸುತಿಗೆಯ್' ನೋ.

ಸುತಿಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಡಾಡು ; ಸ್ತುತಿಸು ; ಹೊಗಳು :
ತನ್ನ ಮಂದಿರಕೀಗ ಚೆನ್ನಿಗನು ಬರುತಿಹನು ! ನನ್ನ ಇದು, ಬಾ ನೀರ,
ಸುತಿಗೊಡುವ ಬಾ (ಮಾಂದಳ. ೬೧-೩). [ನುತಿ + ಕೊಡು]

ಸುತಿಯಿಸು 'ಸುತಿಸು' ನೋ.

ಸುತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗು ; ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಹೊಂದು : ಸುತಿ
ವಡೆದೀ ಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಾ ಶಿಕಂಕಾರ್ಪಿತಸುಧೂಪ ಪರಗಂಧಪ್ರಾಣಶರೈದ
ವೈಕರಣಿಯ ತತದುರ್ಗಂಧನೇ ವಾಸಿಸರ್ ಜನನಾಥಾ (ಉಪ್ಪುಟ. ೩-೬೧) ; ಸುತಿವಡೆದ ಪದಿನೆಂಬವರ್ಣನೆಗಂ ಸಮಾಕ್ರಿಸವರಸಾದ್ಯ
ಲಂಕಾರಂಗಳಂ ವಿಬುಧತತಿ ಬಣ್ಣ ಸಂತುಸಿದ್ವೀಪ ಕಾವ್ಯಸುತಿಸೇವ್ಯಮಾ
ದುದೆಂಬೊಲ್ ಸುಜನರು (ಚಿಪು. ೧-೩೬). [ನುತಿ + ವಡೆ]

ಸುತಿವಾದ (ನಾ). ಸ್ತುತಿಯ ಮಾತು ; ಸ್ತೋತ್ರ ; ಸುತಿವಾದ
ಪರಿವಾದದಲಿ . . . ದ್ವಾದಶಾತ್ಮನ ಭಜಿಸಿದರೆ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿ ಬಹುನಿಧದನ್ನ
ಸಿದ್ಧಿ ಪುದು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೬). [ನುತಿ + ವಾದ]

ಸುತಿವಜು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಡು ; ಹೊಗಳಿಕೆ ಹೊಂದು ;
ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಪಡೆ : ಮಾಚಯ್ಯ ಪ್ರೇಮನೆಯಲು ಬಸವನರ
ಸನ್ನಾಮಿ ಕಿನ್ನರಶರಣನಂ ಸುಕ್ಷೇಮದಿಂ ಜೀವಂತರಂ ಮಾಡಿದನು ಸುತಿ
ವತ್ತು (ಬಸಪು. ೩೬-೪೪). ೨. ಹೆಸರಾಗು ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗು :
ಕ್ಷಿಪವಧು ತಾಳಲಂಕೃತಿಯಿಂದೆನಿಸಿರ್ಪುದು . . . ದತ್ತ ನಿರ್ಜರಸ್ಥಿತಿ
ಸುತಿವತ್ತ ಧರ್ಮವತಿಯೆಂಬ ಪುರಂ ವಿತಶ್ಚ ಭಾವದಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೩೨).

[ನುತಿ + ವಜು]

ಸುತಿಸು, ಸುತಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಗಳು ; ಕೊಂಡಾಡು ;
ಕೀರ್ತಿಸು ; ಸ್ತುತಿಸು : ಅಗಮಪುರಾಣಾರ್ಥವಿವಿಧವಿಭಾಗಸೂಕ್ತಿಗಳಿಂದ
ಮಂಜುಕರಗರಸಪೊಸದೊಲನುರಾಗಿ ಸುತಿಸುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೪-೫೬) ; ಆ ಮುನಿಕುಲಂ ಭೀತಿಯಂ ಸುತಿಸೆ ನಿಜರೂಪಮಂ ತೋಜಿ
ಪರಿಪೂತ ಸುಜ್ಞಾನಮಂ ಕೊಟ್ಟವರ ಪೊರೆದನು (ಪದ್ಯಂ. ೧೧-೨೨) ;
ಕರಮುಖನ ಪಣ್ಣುಖನ ಚರಣಕ್ಕಿಹಿಗಿ ಸುತಿಸುತಿರಲು ಪಾರ್ಥಸ ಪರಮ
ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ತೆಗೆದವು ಪರಂ ಕರುಣದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೬-೧೦೬) ; ಶಿವ
ಗೃಹಕೆ ತಾ ಬರಲು ಬಲ್ಲಿಂ ಕದವು ಸೇರಿಸಿರೆ ನಂದಿ ಪೊಣಗಿದೊಳನಂ
ಸುತಿಸಿದ (ಪಾಂಪು. ೧೪-೧೫) ; ರಥಕುರುಜುಗಳೊಳಗಿಸಿವ ಪಟಗಳು. . .
ಸುತಿಸಲೋಲಗಿಸಿ ಕೈನೀಡಿ ನಿರ್ಜರತೆಯ ಕರೆವೊಲೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಸಪ. ೨೦-೨೦). **ಸುತಿಯಿಸು :** ಸುತಿಯಿಪ ವದ್ದಾಚಾರ್ಯಬ್ರೂತಿಯ
ನೇಮಿದೇವರಿಂದಮೆ ಪೂಜ್ಯ (ನಕ. VII, ೩೮ನೋ. ೬೪-೮೦ ; 1112 ?) ;
ಅವರುಗಳನ್ನು ಸುತಿಯಿಸೆ ಕುಂದುಹೆಚ್ಚು ನೀವು ಕಾಣುದು ಮಂದ
ರೋದಧರ (ಸಂಭಸ. ೬-೧೦) ; ಉಚ್ಚರಮುಕ್ತಿಯೇ ಮೂರ್ತಿನೆತ್ತು
ಸಾರ್ವತ್ವನ್ನು ಪಲವುಜನುಂ ಸಫಲಮಾದುದೆಂದಮರೇಂದ್ರನಭವನಂ
ಸುತಿಯಿಸಿದನು (ಚಿಪು. ೨೦-೬). [ನುತಿ + ಇಯ್]

ಸುತ್ತ (ಗು). ೧. ಹೊರದೂಡಿದ ; ತಳ್ಳಿದ. (ನಾ). ೨. ಹೊರ
ದೂಡಿದುದು ; ತಳ್ಳಿದುದು : “ಸುತ್ತಂ ಸುನ್ನಂ” (ಮಸ್ತಕೋ. ೧೦೪-೪೦) ; “ಸುತ್ತ, ಸುನ್ನ, ಅಸ್ತ, ನಿಷ್ಯಾತ, ವಿದ್ಯ, ಕ್ಷಿಪ್ತ, ಅರಿತ—೬ ನೂಕಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು, ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು” (ಪದ್ಯಾಂ. ೩. ೩೪೬). [ಸಂ.]

ಸುಸುಸ್ತಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈದಿ. ೪೮-೯೬೧).
[ಸುಸುಸ್ತಿ + ಗಿಡ (<ಗಿಡು)]

ಸುನ್ನ (ಸಾ). ೧. ಸುತ್ತ್ ೨ : "ಸುನ್ನಂ, ಕ್ಷಿಪ್ತಂ—ಈ ೨ ನೂಕ
ಲ್ಪಟ್ಟುಂ (ಹಲಾಯು. ೧೨೬-೮೨). ೨. [ಗಣಿತ] ಕಳೆಯುವುದು;
ವ್ಯವಕಲನ : "ರಜತಂ, ರಜತಂ, ಉವಿತಂ, ತೃಜಂ, ಸುನ್ನಂ, ವಿವರಣಂ,
ವಿಕೋಧಂ, ಕೋಧಂ, ತೃಜಮು, ಕಳೆ ಇಂತಿನತುಂ ಕಳವುದಕ್ಕೆ ಸೇರು"
(ವ್ಯವಹಾ. ೧೧-೨೧). [ಸಂ.]

ಸುನ್ನಿತ (ಗು). ಕಳೆದುಹೋದ : ಮೋಹನೆ ಗೌರಿ ಕನ್ಯಾಮಯಸ್ಸು
ಸುಳಿದು ಸುನ್ನಿತ ವದೋತರುಣಕಾಲವಾಕೆಯ ರೂಪಿಗಿನ್ನಾಗಲೀ ಕರಿದಿದ
ಳಿದು (ಜಿನಮು. ೪೨-೬). [ಸಂ. ಸುನ್ನ ?]

ಸುರಿ, 'ಸುಜ್ಞ' ನೋ.

ಸುರಿ, 'ಸುಜ್ಞ' ನೋ.

ಸುರಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : "ಧನ್ಯಪತ್ರಾ-ಸುರಿಗನ
ಕಾಯಿ" (ಒಪದ. ೫೯). [?]

ಸುರಿನುಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಚೂರುಚೂರಾಗು ; ಭಿದ್ರಭಿದ್ರವಾಗು ;
ನುಚ್ಚುನೂರಾಗು : ಸುರಿನುಳ್ಳು ಜರ್ಜರಿತಮಾರ್ಗದ ಮುನಿವರ
ನಶಾಕರನ ಪುಣ್ಯಾಶ್ರಮಂ ! ಪೂರಗಿ ಪೋಗಿದವಂ ಬದುಕಿದಂ ಮುನಿ
(ಪ್ರೀತಮಾ. ೩೮೮-೬೧೫).

[ಸುರಿ (< ಸುಜ್ಞ) + ಸುಜ್ಞ (< ಸುಜ್ಞ)]

ಸುರಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಚೂರುಚೂರಾಗು ; ಕಣಕಣವಾಗು ; ತುಂತು
ರಾಗು : ಗಿರಿಶಿಖರವಾದ ಹಣೆಯಲ್ಲೊಸರುವ ಜವರ ಬಿಂಡುಗಳೊಳಗೆ
ಕೆಲವು ಹಾಗೆ ಕೆನ್ನೆಗಲತ್ತ ಜಾರಿದರೆ, ಕೆಲವು ಹೀಗೆ ಮೂಗಿನ ಇಕ್ಕಡೆ
ಗಲಲ್ಲಿಳಿದು ಬಿಡುಸುಯ್ಯುವ ಸೂಂಕಾರದಿಂದ ಸುರಿವಡೆದು ಹಾಲುತಿ ದ್ದವು
(ವೀರಬಂ. ೬೬). [ಸುರಿ (< ಸುಜ್ಞ) + ಪಡೆ]

ಸುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೂರುಮಾಡು ; ಹುಡುಗಿಟ್ಟು ; ಪುಡಿ
ಮಾಡು : (೪). ೨. ಪಳಗಿಸು : ಅಂಡೆ, ಬಾಸುಲಿ, ತಂತಿ
ಇಡಿ ಪ್ರಪಂಚದ ಹಂತಿನುರಿಸಿ ಹೊಂದಿಸಿ—ಕೊಳಲಿ ನವಹೀನನ
(ಸಲಮು. ೨೧-೮). ೩. ಮನನ ಮಾಡು : ಹರಿ ಸಂದಿದನರನು
ರಕ್ಷಿಸುವನೆಂಬ ವಾಕ್ಯವನು ಮನದಿ ಸುರಿಸುತ. ಅರ್ಚಕರು ಮುಂದೆ ಹೆಜ್ಜೆ
ಇಡೆ (ಸವರಾ. V, ೬೪-೪). ೪. ಅಗಿ ; ಜಗಿ : ಕುದುರೆಗಳು
ಮೊದಲು ಪವಡೆಗೊಂದ ಸುರಿಸಿ, ಅನೇಲೆ ಸುಂಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ.
೩-೩೬) ; ಅಹಾರದ ಎಷ್ಟೋ ಭಾಗವು ಸುರಿಸುವಾಗಲೇ ಅರಗಿಹೋಗು
ವುದು (ಗೋಗ್ರಾ. ೪೧) ; ಸರಹರಿಗೆ ಅವರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಬೇಸರ
ಬುದಿತು . . . ಎದ್ದು ಹೋಗುವ ಜಾಗರಲಿಲ್ಲ. ಮುನ್ನೋಡಿ ಎಲೆ
ಯಲ್ಲಿದ್ದವನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ಸಮಜೀ. ೧೬೦).

ಸುರಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಮೆಲಕು ಹಾಕು ; ಮನನ ಮಾಡು : ಮನವಿಗಿ
ಅಡಿ ತೋರಿಸಬೇಕಾದ ದಿರುಸುಡಿಗಳನ್ನು ಮನಮನದೊಳಗೆ ಸುರಿಸಿಕೊಂಡು
ಅವನ್ನು ಗಟ್ಟಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು (ಇಪ್ಪ. ೪, ೨೬೫).

[ಸುರಿ (< ಸುಜ್ಞ) + ಇಸು]

ಸುರುಕು 'ಸುಜ್ಞ' ನೋ.

ಸುರುಗು 'ಸುಜ್ಞ' ನೋ.

ಸುರುಜು, ಸುರುಜು (ನಾ). ಸುಣುಪಾದ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಕಲ್ಲಿನ
ಚೂರು : 'ಸುರುಜುಗಲ್ಲು' ಪರಾ. **ಸುರುಜು :** ಮುಳ್ಳು
ಮಣ್ಣು ನೋಡಿನ ಸದುವೆ ಇಕೊ ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸ ಹೊನ್ನತ್ತ
(ಜಿಲ್ಲಾ. ೫-೬). [ದೇ. || ತೆಲು. ಸುಜು = ಸಣ್ಣದು]

ಸುರುಜುಕಲ್ಲು 'ಸುರುಜುಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಸುರುಜುಗಲ್ಲು, ಸುರುಜುಕಲ್ಲು, ಸುರುಜುಗಲ್ಲು (ನಾ). =
ಸುರುಜು : ಎತ್ತಿನ ಬಂದಿಯ ಸಾಲು ಕೀಗುಟ್ಟುತ್ತ, ರಸ್ತೆಯ ಸುರುಜು

ಗಲ್ಲನ್ನು 'ಕರಕರ' ಎಂದೂ ತಿಕ್ಕಿ ಪುಡಿಮಾಡುತ್ತ . . . ಹೋಯಿತು
(ರಂಗನಾ. ೪) ; ಸುರುಜುಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೂ ಜೋಡಿನೊಳಗೆ
ಸುರುಜುಗಲ್ಲು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೂ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸ
ವಿರುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆ (ಸಿಬಂಧ. II, ೧೮೫). **ಸುರುಜುಕಲ್ಲು :** ಅ

ಬಳಿಕ ಕೆಂಪುಸುರುಜುಕಲ್ಲುಗಳು ಯರುವವು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೬೧-೨೧).
ಸುರುಜುಗಲ್ಲು : ಈ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದಲ್ಲಿ ಕಾಯ್ದು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಸುಡುವ
ಮರಳಿನ ಮೇಲೆ ಕಠಿಣವಾದ ಸುರುಜುಗಲ್ಲು ಮರಳುಗಳನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದ
ತುಳಿಯುತ್ತ ಬಂದರೆ ಕಾಲು ಗಾಯವಾಗಿ ನೋಯುವುದು (ಬುದ್ಧ. ಪ.
ಮಿಲಿಂದ. ೩೫) ; ಸುರುಜುಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಸೂರಕ್ಕೆ ಮೂವತ್ತಾರು ಸ್ಪರ್ಶ ರಂಧ್ರ
ಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಕವಿಕೋ. I, ೬೬). [ಸುರುಜು + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯ)]

ಸುರುಟುವಲ್ (ನಾ). ವಿಚಾರವಾದ ಹಲ್ಲು ; ಮುರುಟಿಕೊಂಡಿ
ರುವ ಹಲ್ಲು : ಸುರುಜುಗಲ್ಲಿನ ನಳದ ಮೂಗಿನೆಳುವ ತುಟಿಯ
ಸು[ಪಾತಂ. ಕು]ರುಟುಳಲ್ಲಿನ . . . ಸಾಜುವ ಬಾಯಿ ನೋರೆ ಸೂಸು
ತಿಡ್ಡಾ (ಹಜಕಾ. ೪-೨೪ ; ಸೋಮಜ. ೨-೫೪ ನೋ).

[ಸುರುಟು (೪-ತುಟು. ಸುರುಟು) + ಪಲ್]

ಸುರುಹು (ಕ್ರಿ). ಪುಡಿಮಾಡು ; ನರುಕು ; ನುಣುಗೆ ಮಾಡು :
ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಒಂದೊಂದು ಗುಳಿಗೆಯನ್ನು ಸುರುಹಿ ಹಸುವಿನ ಬೆಳ್ಳೆ
ಮತ್ತು ಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರಮಾಡಿಕೊಂಡು ದಾಹಜ್ವರ ಗುಣವಾಗುವುದು
(ಸಕಪ್ಪೆ. ೮೬). [ಸುರಿ + ಹು (< ಪು)]

ಸುರ್ಗಡು (ಕ್ರಿ). ಭಿದ್ರಗೊಳಿಸು ; ಚೂರುಮಾಡು : ಒನ್
ನೂರುಗಳನ್ನೆನ್ನ ಗದಾಶನಿಧಾತದಿಂದ ಸುರ್ಗಡುವೆನೆಂದು ಲೋಕ
ಮಜಾಯುತ್ತಿರೆ ಪೂಣ್ಣನಂತೆ ಸಂತಸಂ ಮಾಡದೆ (ಸಂಪಭಾ. ೯-೨೪).

[ಸುರ್ಗು (< ಸುಜುಗು) + ಅಡು]

ಸುರ್ಗಿಸು 'ಸುಜುಕಿಸು' ನೋ.

ಸುರ್ಗು, ಸುಗ್ಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಒತ್ತರದಿಂದ ಮುಂದೆ
ಸರಿ ; ಒತ್ತರಿಸು ; ನೂಕಿ ನಡೆ : "ಇಟ್ಟಿಯ ಗಮನಗಳೊಳ್
ಸುರ್ಗು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೫) ; ತನಗಾಂತಧಿಕೋಗ್ರವಿರೋಧಿಸಾಧನಂ
ವಳಿಕೆ ಬಳಿ ಸುರ್ಗು ಸಲರಂ ತನೆ ಕೊಂದು (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ.
೧೪೪-೪ ; 1033 ?) ; ನೆರವಿಯನುರನನಿಸಿ ಪಾಯ್ದು ಬೀದಿವರಿದಾಡು
ಗೊಂಡು ಸಿಕ್ಕಿದ ರೂಪಿನ ತಲೆಯೊಳ್ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕ್ಕಿದು ತರ್ಗ ಸುರ್ಗಿ
[ಪಾತಂ. ಕುರ್ಗ] ಕಟ್ಟಿ ಕೊಡಹುವ . . . ಸುಕಳಾಶ್ರಮಂ ಬೇಗದಿಂ
ಬೆಂಗೆವಾಯ್ದು ರಾಘವಿಯೊಳಿ ಕಿ ವಾಘವಿಯೊಳಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ (ಗಿರಿಕ.
೨-೧೦೬ ಪ) ; ಎಲ್ಲರ ಭೈರ್ಯಮಂ ಮೂಲೆಯ ಬಿಟ್ಟಂ ಸುರ್ಗಿ ಸೂಂಕಲ್ಕಿ
ಧೀಂಕಡುವಂತಾದಿದಳುಯ್ಯಲಂ ತರುಣ ತಂದೆ ಕಾಮನಂ ಹುಯ್ಯಲಂ
(ಅನಂಥ. ೮-೬). **ಸುಗ್ಗು :** ೧. ಸಾಲ್ಪುಕೋಟಿ ಭೂವಾಚರಬವು
ನೂಕಿ ಸುಗ್ಗುವ ಪಾಯಿದಳ ಹದಿಸಾಕುಕೋಟಿಗಳು (ಸಂಭಸ. ೧೩-೨೨) ;
ನೋಡಲಗ್ನಿಯೊಳದಗಿ ಸುಗ್ಗಿದುದು ಸುತ್ತಲುಂ ಮಾಡಿದುದು
ಕರ್ಕಶವನಮರ ಸುಭಿಷಾಳಿ (ಜಿಬಪ. ೪೨-೩೧) ; ನಡೆ ಮುಂದೆ ನಡೆ ಮುಂದೆ,
ಸುಗ್ಗಿ ನಡೆ, ಮುಂದೆ ! (ಪಾಂಚಜ. ೫-೨) ; ಕಾಲವಾಹಿನಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ
. . . ಮೇಲ್ಮೇಲೆ ವಿಪವೀಟಮಾಲೆಗಳು ಸುಗ್ಗುತ್ತ ಬರುತ್ತಿವೆ ಕೊಚ್ಚು
ತಿಹವು (ಕವಿಕೋ. ೩೬-೩). ೨. ಹೋಗು ; ಪ್ರವೇಶಮಾಡು :
"ಸುಗ್ಗು-ಒಳಜೊಗು, ಪ್ರವೇಶಿಸು" (ಪಾಂಚಜ. ೧೨) ; ಅವರ ಮನೆಯ
ಬಾಗಿಲನ್ನು ಸುಗ್ಗುವಾಗಲೇ . . . ಅವರ ಮಗಳು ಸರಸ್ವತಿಯು
ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಳು (ಮರಮ. ೫೬೫) ; ಮಹಾಪುರುಷನು ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ
ಸುಗ್ಗಿದನು (ಪ್ರಮಹ. ೪೯). [ದೇ. || ತಮಿ. ಸುಜು, ಸುಜ್ಞ ; ಮಲ.

ನೂಜು, ನೂಳು, ನೋಕು ; ಕೊಡ. ಸುಗ್ಗು]

ಸುಗುರ್ 'ನುಜುಕು' ನೋ.

ಸುಗುರ್, 'ನುಜುಗು' ನೋ.

ಸುಗುರ್ಗುಟ್ಟು, ನುಗ್ಗು ಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹುಡಿಗುಟ್ಟು; ಪುಡಿ
ಮಾಡು; ಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸು : ಜಲಧಿಯೊಳದೊಡಂಬಿ ಕುಲತೈಲದೊಳ
ದೊಡೆ ಸುಗುರ್[ಪಾಕಾಂ. ಗು]ಗುಟ್ಟು . . . ವಿರೋಧಿಯುಳ್ಳ
ರುಧಿರಾಂಬುವಿನಂ ಸುತೆ ನಿನ್ನ ಕೇಶಮಂ ತೊಳೆಯದೊಡೆನ್ನ ಚಕ್ರವಿದು
ಚಕ್ರಮೆ ಕೋವರಚಕ್ರಮಲ್ಲದೇ (ಮಹಾನೀ. ೩-೯೯). ಸುಗ್ಗು
ಗುಟ್ಟು : ಅದಟ ಪಡಿಯನು ಸಂದ ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾ ದಂಡಾಧಿಪ
ನಂದಿಟ್ಟು ನುಗ್ಗುಗುಟ್ಟಿದನು (ಪ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೧೬೧); ವಿಕ್ರಮಯಾಕ
ಸೇನಾಧಿನಾಯಕನಾ . . . ಮೈಚ್ಚನ್ನಪರ ಪರಾಕ್ರಮವನು ನುಗ್ಗು
ಗುಟ್ಟು (ಪ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೧೬೩). [ಸುಗುರ್ (< ನುಜುಗು) + ಕುಟ್ಟು]
ಸುಗುರ್ನುಜು, ನುಗ್ಗು ನುರಿ, ನುಗ್ಗು ನುಜು (ನಾ). ಜೂರು
ಜೂರು; ನುಚ್ಚುನೂರು; ನಜ್ಜು ಗುಜ್ಜು; ಪುಡಿಪುಡಿ; ಕುರು
ಕುಲಮಹಿಪಾಲ ಬೃಹದೂರುತೈಲದ್ವಂದ್ಯಂಗಳಂ ತನ್ನ ಗದಾಂದಂಜಪ್ರ
ದಂಡದಿಂ ನುಗುರ್[ಪಾಕಾಂ. ಜು]ನುಜು ಮಾಡಲುಂ (ಗದಾಯು. ೩-೧೩ ಪ); ತೇರ ತೆಕ್ಕಗಳ್ಳ ಗಾಣದ ಕಣಿಯ ಬಾಯ್ಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಕಳಿಕೆಯ
ಚೆಂಡಿನಂತೆ ನುಗುರ್ನುಜುಯಾಗಿದುವು (ಅನಂಪು. ೧೪-೩ ಪ);
ಕಾದಲೆಯಂ ಬರೆಸೆಳೆದೊಳಅಟ್ಟ ನುಗುರ್ನುಜುಯೆಪ್ಪಿನಂ . . . ತನ್ನೆ
ರಡುಂ ನಿಡುಬೋಳ್ಳನೆನುಮ್ದು ಬಿಗಿದು ತಳ್ಳೆ ಸಿಯುಂ (ರಾಮಶ್ಲ. ೩೦-೨೨). ಸುಗ್ಗು ನುರಿ : ಪವಮಾನ . . . ದನುಜನ ಮಹೋರ
ಸ್ಥಲನ ಗುದ್ದಿದನು ನುಗ್ಗು ನುರಿಯಾಗಿ ಬಿದ್ದನುರನು ನೆಲಕೆ (ಅನಂಪು. ೩-೯-೩೧). ಸುಗ್ಗು ನುಜು : ದಬ್ಬಳಮಂ ಬೆರಲ್ಲ ಕೊಳದಂಗುವಿನಂ
ನೆಡೆಪೊಯ್ತು ಮೂಳೆಯಂ ದಬ್ಬುಕದಿಂದೆ ನುಗ್ಗುನುಜುಮುಪ್ಪಿನೆಗೆಂ
ಬಿಡೆ ಬೀಸಿ ಪೊಯ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೭-೬); ಅಪ್ಪಿ ಬರೆ ಅಸ್ತಿಗಳು ನುಗ್ಗು
ನುಜು[ಪಾಕಾಂ. ಸಿ]ಯಾಗಬೇಕು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೪೭-೩೩೩); ಹಲಾ
ಯುಧ ಮನ್ನಾಧಿಗಳು ಬಗ್ಗಿ ಕವಿವ ಕಕೋರದೈತ್ಯರ ನುಗ್ಗುನುಜು
ಮಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೨೪); ಕಗ್ಗಲ್ಲ ಮೊರದಿಯನಾ ಕೊಂದಿನಂ
ನುಗ್ಗುನುಜುಮಾಡುತರಿದೆಯೆ ತಾ ಭದ್ರಹಸ್ತಿ (ನೀಮಿಸಂ. ೯-೪).

[ಸುಗುರ್ (< ನುಜುಗು) + ನುಜು]

ಸುಗುರ್ನೂಂಕು (ನಾ). ನುಚ್ಚುನೂರು; ನಾಶ : ಮಾರ್ಗಣಗಳಂ
ಕಡಿದುಂ ಕಟ್ಟಿಳವಿಯ ಹರಿಬಂ ಸುಗುರ್ನೂಂಕಪ್ಪಿನೆಗೆಂ ತನಗಂ ತೇರ್ಗಂ
ಕಾಪಿಟ್ಟು (ರಾಮಶ್ಲ. ೧೧೨-೪). [ಸುಗುರ್ + ನೂಂಕು]

△ ಸುಗುರ್ 'ನುಗ್ಗು' ನೋ.

ಸುಗುರ್ಗುತ್ತು, ನುಗ್ಗುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಲವಾಗಿ ಅದುಮು;
ನುಗ್ಗು ಗುವಂತೆ ಹಿಡುಕು, — ಒತ್ತು : ಕುರುರಾಜಾನುಜರಂ
ಪ್ರಭಂಜನಸುತಂ ಕೊಂದಿಕ್ಕುಗುಂ ಕೌರವೇಶ್ವರನೂರುದ್ವಯಮಂ ಗದಾ
ಪರಿಫದಿಂ ಸುಗುರ್ಗುತ್ತುಗುಂ (ಗದಾಯು. ೫-೫೪); ಸರಸಂ ಗೆಲುವಂದು
ವನೇಚರನಾದಂ ರಜತಗಿರಿಯನೆತ್ತಿದ ಲಂಕೇಶ್ವರನಂ ಸುಗುರ್ಗುತ್ತಿದನೆಂದು
ರಾಗದಿಂ ಪೊಗಬಲಾಗದಾಪ್ತನನೂವರಾ (ಸಮಪ. ೪-೫೧);
ಸಿಡಿಲಂ ಸುಗುರ್ಗುತ್ತುವಂ ಭೈರವನ ಮಸಕಮಂ ಬಗ್ಗಿಪಂ . . . ವೀರ
ಸಾಮಂತ ಸಿಂದನಾ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೪೦-೩೪; ಸು. 1224);
ಕಡಲೊಳ ನೇಸಜನಲ್ಲಲಂ ಪೊಡವಿಯಂ ಸುಗುರ್ಗುತ್ತುಲಂ ಕೊಂಕಿ
ಫೀಟಾಡೆ ತಟ್ಟುಂ ದಸೆಯಾನೆಯಂ ಮುಜಿಯಲುಂ . . . ಬಗೆದನಾಗಳ
ದಪ್ಪದಿಂ ದಪ್ಪಗಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೧೫೩); ಘನಮಹತ್ವವೊಪ್ಪ ಗದೆಯಿಂದ
ನತ ಪರವಾದಿಗಳೆನಿಪ ಗರ್ಜನೆಯ ಮೃಗಸಂದೋಹಮಂ ಬೆಂಬತ್ತಿ
ಸುಗುರ್ಗುತ್ತು (ಬಸಪು. ೩೪-೩೫). ೨. ನಿಗ್ರಹಿಸು; ದಮನ ಮಾಡು:

ದುರ್ವ್ಯಸನಮಂ ಸುಗುರ್ಗುತ್ತು ರಾಗಾದಿಯಂ ಸದೆದು . . . ಚಿತ್ತದಮಂ
ಸಾರ್ಥಗುಮುಲೈ ನಿನ್ನ ವಚನಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಧಾಳೇಕ್ಷಣಾ (ವ್ಯಪತಿ. ೨೭-೧೩).
ಸುಗುರ್ಗುತ್ತು : ೧. ಕುರುಗವನು ಸಿಂಧವನು ಮಾರ್ಗಣವೆರಡಲಿ
ನುಗ್ಗುತ್ತು ರಥದಿಂ ಧರಣಿಗಿಳಿದನು ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೩೬);
ಗಾಢಭುಜದಲಿ ತಳಹತಿಯಲಂಭಿಯಲಿ ಸುಗುರ್ಗುತ್ತಿದನು ನಂದವನ
(ಕೊರರಾ. ೫-೪-೩); ಹತ್ತಸರನ ಜಹಾದಳು ನೂಪುರನ ಸುಗುರ್ಗುತ್ತು
ದಳದೊಡವುಗಳ ಅತ್ತಿತ್ತ ಕೆದಕಾದಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೩೩-೪೫).
೩. ಬಲವಾದ ಒತ್ತುಡಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು : ಬತ್ತಿದುಡು ಸಾಗರವ್ಯಾತ
ಮಹಿಪನ ಕೊರಲಾ ಕುತ್ತಿದುಡು ಕೂರ್ಮ ಖರ್ಪರಮಿದದೆ ಬೇಗ
ಸುಗುರ್ಗುತ್ತುದುಡು(ಚಿಬಪು. ೨೩-೩೦). [ಸುಗುರ್ (< ನುಜುಗು) + ಕುತ್ತು]

△ ಸುಚುರ್ 'ನುಚ್ಚು' ನೋ.

ಸುಚುರ್ನುರಿ 'ನುಚ್ಚುನುಜು' ನೋ.

ಸುಚುರ್ನುಜು 'ನುಚ್ಚುನುಜು' ನೋ.

ಸುಚುರ್ನೂಂಕು 'ನುಚ್ಚುನೂಂಕು' ನೋ.

ನುಲಿ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಹುರಿ, ಹಗ್ಗ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು)
ಹೊಸೆ : ಆತ ಹಗ್ಗ ನುಲಿಯುತ್ತಾ ಇದ್ದ (ರೂಢಿ). ೨. ತಿರಿಚು;
ನುಲಿಚು; ತಿರುಗಿಸು : ಅರಸಂ ಕಂಡು ಕಡುಮುಳಿದವಣ
ಗೊಂಕೆಯಂ ನುಲಿದು ಕೊಂದನಾ [ಪಾಕಾಂ. ಗೋಣಂ ಮುಜು
ದೊಡಾ] ಗಿಳಿಯುಂ ಸತ್ತಾ ಪೊಲಲ ಬಹಿರುದ್ವಾನವನದೊಳಾ ಪ್ಯಂತರ
ದೇವನಾಗಿ ಪುಟ್ಟು (ಸದ್ವಾರಾ. ೧೦೯-೧); ಕುಲಜಂ ಪಶುವಿನ ಗೋಣಂ
ನುಲಿದುಂ ತಿಂದಮರಪಥಕೆ ತಾಂ ಗಡ ಸಲ್ವಂ (ಸಮಪ. ೧೧-೧೦೩);
ದೆನ್ನನೊಯ್ಯನೆ ನುಲಿದುಕೊಳುತಾತಂ ನಿಗುರೆ ಕೈವೆರಳುಗಳು ತಲೆಯಿಂ
ನಿಲಿಸಿಯೆಳ್ಳಗಳದಿರೆ (ಬಸಪು. ೪೩-೫೪); ನಾಚಿಕೊಂಡಿ ಮೆಯ್ಯುರಿವುದ
ಜಾಂದ ಮನ್ನಥನು ಪರೀರವನು ನುಲಿದು ಹಿಂಡುವಂತೆ . . . ಜಂದ್ರಾ
ಪೀಡನಿಗಧಿಮುಖವಾಗಿ ದೃಷ್ಟಿಗಳೆಂದೆಳೆಯಿಸಿಕೊಂಡಂತೆ ಎದ್ದು ನಿಂತಳು
(ವಚನ. ೪೫). ೩. ತಿರಿಚಿಕೊಳ್ಳು : ಮಲಹರನ . . . ಹೊಳೆವ
ಮೋಹಿಯುಂ ಬೆಜತು ಕೊಳಳುಂ ನುಲಿದು ಬಿಗಿಯಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೧೩-೨);
ಬಲದ ಪದಘಟ್ಟಿಗೆ ಹೆಮ್ಮರ ನುಲಿದು ಬಿದ್ದುವು ಸಾಲ ಪೂಗಾವಳಿ
ಕೆಸಿತ್ತು . . . ಜಂದೀರಾದಿಗಳು ಸುಗ್ಗಾಯ್ತು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೩೬); ಸದಾ ಮಂಜಿನ ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ಕಷ್ಟದಿಂದ
ನುಲಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ನೀರಿಯ ಹೂವುಗಳು ಹತ್ತುಹತ್ತಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿ
ಕೊಂಡವು (ಯೋಧಪು. ೪೪). ೪. (ಮಲಭವ್ರಪ್ರಸಕ್ತಾಗಿ ಹೆರಿಗೆಯ
ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಗುವನ್ನು) ತಿರುಗಿಸು : ಸೂಲಿಸುವ ಬಗ್ಗುಸುವ
ನೋಯಿಸುವ ಸುಲಿವ . . . ಬಾಲೆಯರ ಹಂಗಿಲ್ಲ (ಸದ್ವಾರಾ. ೧-೫೫).
೫. (ಕರುಳು) ಹಿಂಡಿದಂತಾಗು; ಬಹುವಾಗಿ ನೋಯು :
ಕರುಳು ನುಲಿದರೆ ದುಃಖ ಆಗುತ್ತದೆಯಪ್ಪ ! (ಮಹಾಗ. ೩೨). 'ಹೊಟ್ಟೆ
ನುಲಿ' ಪರಾ. ೬. (ದೇಹವನ್ನು) ಕೊಂಕಿಸು; ಒಯ್ಯಾರ
ತೋರು : ಈಗ ನೋಡಳು, ನಾಟ ನುಲಿವಳು, ನಾನು ನೋಡಲು
ಮುನ್ನಿವಳು (ಇಂಗೀತ. ೪೩-೬). 'ನೂಲಿ' ಪರಾ.

ನುಲಿನುಲಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಬಾಲವಂ ನುಲಿನುಲಿದುಕೊಳುತಾಡೀ
ಭೂತೈ ಪೊಣ್ಣೆ ಮೂವೈವುತೇಳಂತ ವಿಜೃಂಭಿಸುವ ತತಾ ಘಟಿಸರ್ಪನಂ
ನೋಡಿ (ಬಸಪು. ೫೨-೫೯).

[ದೇ. ೧ ತುಳು. ಸುಪ್ಪು; ತೆಲು. ನುಲಿಂಚು, ನುಲಿಯು, ನುಲುಚು,
ನುಲುಪು, ನುಲಮು, ನುಲ್ಲು, ನುಲ್ಲು]

ನುಲಿ (ನಾ). ೧. (ಹೊಸೆದು ಮಾಡಿದ) ಹುರಿ; ಹುರಿ
ಹಾಕಿದ ನೂಲು; ದಾರ : ಅಗಿರೀಂದ್ರಕಂದರದೊಳ ತಪಂಗೆಯ್ಯು

ತಪೋಧನರೆ ತಪಂಗಲ್ಲಮಾತನ ತಪೋಮಯಶಿವಿಗಳಿಂ ಬೆಂದು
ಬೆಂದ ನುಲಿಯಂತೇತರ್ಕಂ ಮುಟ್ಟಿಲ್ಲದ ಮುಟ್ಟುಗಿಡೆ (ಸಂಸಭಾ.
೭-೮೦ ವ); ಬಜುಗೊಡನೆನ್ನ ಪುತ್ತು ನುಲಿ ನೇರ್ ಬಡಿಕೋಲ್ . . .
ವಿಮುಕ್ತ ಕೇಶಿಯದಿರೋಲ್ ಬರೆ ಕಾಣಲುಮಾಗದು . . . ಆಗದು
ಪೋಗಲೆತ್ತಲುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೧೦); ಕೆಂಡದ ಶವದಂತೆ . . .
ಬೆಂದ ನುಲಿಯಂತೆ ಮತ್ತೆ ಹಿಂದಣ ಹಂಗುಂಟೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೭೭-೧೪೨);
ಬೇಗದಿಂದ ಉರಿದಾಕ್ಷಣಮೋಲ್ ಬೆಂದ ನುಲಿಯಂತೆ ಮದನಂ ನಿಂದಿರೆ
ಕಂಡಭವನೆಯ್ವು ಮುಳಿದಂ ತುಳಿದಂ (ಗುಕ. ೪-೫೨); ಹಲವಲುನಿಕ್ಕಿ
ಗಳ ದಿಗಿಡು ಜೀವಂ ನೆಯ್ವು ನುಲಿಯ ಹಂದೂಗಲ ಹಾಸಿನೊಳು ಮಂಚಂ
ಜಡಿಯ (ಪದಕಾ. ೧೧-೩೧); ಎತ್ತು = ಗೋಟ . . . ಊಕೆಯ
ನುಲಿ (ತಮದ. ಪಂ. ೧); ಬಿಂದುವನು ಬಲಿದಾತ ವಂದ್ಯನಹ ಜಗಲ್ಲ
ಬೆಂದ ನುಲಿಯಂತೆ ಆದಾತ ಜಗದೊಳಗೆ ಇಂದುಧರನಕ್ಕು (ಸರ್ವಾಜ್ಞ.
೪೧೨). ೨. (ಕರುಳನ್ನಲ್ಲಿ) ಉಂಟಾಗುವ ಹಿಂದುವಂತಹ ನೋವು, —
ಯಾತನೆ: 'ಹೊಟ್ಟೆನುಲಿ' ಪರಾ. ೩. ಒಂದೊಂದು ಹಿಡಿಗೆ
ಸರಿಯಾಗುವಂತೆ ಕಂತೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಬತ್ತದ ಪೈರು;
"ನಾಟಿ ಹಾಕಿದ ಬತ್ತದ ಪೈರಿನ ಮೊರಡು" (ಪುರಾಣ. ಕೋಶ):
ಪೂವಯ್ಯ ನುಲಿಗಳನ್ನು ಕೊಯ್ಯಲೆಂದು ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟ ಕುಡು
ಗೋಲನ್ನು ಚಾಚಿದ (ಪುರಾಣ. ೧೪೮). [ನುಲಿ_1 / ತೆಲು. ನುಲಿ]
ನುಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ನುಲಿ ೧: "ನುಲಿಕೆ = ಹುರಿ" (ಚಮ. ಕ. 1, ೭೭);
ಇಷ್ಟು ಸಂಭ್ರಮಗಳ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನಾಗಯ್ಯ ಕಟ್ಟಿ ಗೆಯನಲಿಹ ತೆಜದಿ
ಸುಟ್ಟ ನುಲಿಕೆಯಂತೆ ಬಿಟ್ಟ ಮರೀಚಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ತೆರೆಯಂದದಲಿ
(ಕರಜಾ. ೩-೨೫); ಗಾಳಿಪಟಿ ಏರಿದಾಗ . . . ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೇ
ನೋಡುತ್ತ ಕುಳಿತ ತಂದೆ ಈ ರಂಜಕದೃಶ್ಯ ನೋಡಲಾಗದೆ, ತನ್ನ
ಮುಸುಗಿನ ಗಾಂಧೀಯ ಬದಿಗಿರಿಸಿ ಕಣ್ಣೊಳೆದು ಪಟಿ ಏರಿಸುವ ನುಲಿಕೆ
ಬಿಡುವ. ಅದು ಗಗನಕ್ಕೇರಿದಾಗ ಮಗುರಾಜನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ
(ಸುತ್ತಮು. ೬೮). ೨. ತಿರುಚಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ: ಎರಳೆಯ
ಕೊಂದಿನ ನುಲಿಕೆಯ ಬಳಸಿನಲ್ಲಿ ಅಜುಹಿರಿಯರೆಲ್ಲರು ಬಳಸಿ ಆಡುತ್ತ
ಧಾರೆ (ಅಜಾಮಾ. ಕ. ೧೪೦-೧೩೩); ಕೆಲವು ಎಳೆಗಳಿಗೆ ಎಡಭಾಗದ
ನುಲಿಕೆಗಳು, ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಎಳೆಗಳಿಗೆ ಬಲಭಾಗದ ನುಲಿಕೆಗಳು ಇರುತ್ತವೆ
(ಗೃಹವಿ. ೭೨). [ನುಲಿ_2 + -ಕೆ / ತೆಲು. ನುಲಿಕೆ, ನುಲ್ಕಿ]
ನುಲಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಸಸ್ಯ: "ರಜತವಲ್ಲಿ-ನುಲಿಗನ
ಕಾಯ" (ಒಷಧಿ. ೧೩೬); ಎಳೆಯ ಮಕ್ಕಳ ಒಗ್ಗಿದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಹಿಂದಿ
ದರೆ ಅವುಗಳು ಮೈಕ್ಕೆ ನುಲಿಯುವುದರಿಂದ, ಹಾಗೆ ನುಲಿಯದೆ ಇರಲಿ
ಎಂದು ನುಲಿಗನ ಕಾಯನ್ನು ತೊಟ್ಟಲಿಗೆ ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [?]]
ನುಲಿಗಡಗ (ನಾ). (ಹುರಿ ಹಾಕಿದ) ನುಲಿಯಂತೆ ಆಕಾರವುಳ್ಳ
ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಡಗ: ಫಳಫಳಿಸುವ ರತ್ನದೈರಗಡಗ ದಿವ್ಯ ನುಲಿಗಡಗ
ಗಳಾಮಲಕದ ತೊಳಪ ಕಡಗ ಹಲಸಿನಕಾಯಿಗಡಗಗಳೆನ್ನೊಳಿಸಿದರ್ಪಿ
ಯಲಿ (ಕಂನಡಿ. ೨೪-೩೮). [ನುಲಿ_2 + ಕಡಗ]
ನುಲಿಗಪ್ಪ (ನಾ). = ನುಲಿಗಕಪ್ಪ: ನುಲಿಗಪ್ಪಗಳ ಅನುಕರಣೆ
ಇಂದಿನ ನವೀನವಾದರೆಯ ಆಧರಣಗಳಲ್ಲೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).
[ನುಲಿ + ಕಪ್ಪ]
ನುಲಿಗೆ (ನಾ). = ನುಲಿಕೆ ೨: 'ನುಲಿಗೆಕಪ್ಪ' ಪರಾ.
ನುಲಿಗೆ ಮಾಡು = ತಿರುಚು; ನುಲಿ: ರೈತರು ಸಂಜೆ ದಿಡುವಾದಾಗ
ಹುರಿ ನುಲಿಗೆ ಮಾಡಿ ಹಗ್ಗ ತಯಾರಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ನುಲಿ_2 + -ಗಿ]
ನುಲಿಗೆಕಪ್ಪ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಚಿನ್ನದ
ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಎಳೆಗಳನ್ನು ನುಲಿದು ಮಾಡಿದ ಕಪ್ಪ, —

ಹಸ್ತಕಡಗ: ಆ ಊರ ಪಟೀಲ ನುಲಿಗೆಕಪ್ಪ ಹಾಕಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).
[ನುಲಿಗೆ + ಕಪ್ಪ]
ನುಲಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ತಿರುಚಿಕೊಳ್ಳು; ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳು: ಮಲ್ಲಿಗೆಯ
ಜಡೆಕುಚ್ಚುಗಳು ಅಲ್ಲಾಡುವಂತೆ ಹಾರಂಗಳು ನುಲಿಗೊಳ್ಳುವಂತೆ
(ಸೌಗಂಧಿ. ೨೨೪-೪). [ನುಲಿ_1 + ಕೊಳ್ಳು ($<$ ಕೊಳ್ಳು)]
ನುಲಿಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಿರುಚು; ಹಿಂಡು: ನಾತ್ಯಲ್ಪದ ವಾರಿಧಾರಿಯ
ಕೊರತೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಂದಮ್ಮ ನೀರಿಲ್ಲದ ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ ಬಾಡಬಹುದು
. . . ಕರುಳನ್ನು ನುಲಿಚದಷ್ಟು ಸಂಕಟವಾಗುತ್ತಿದೆ (ಸದವಾ. II, ೯೬೧).
೨. (ಆಲಂ) ಹಿಂಸೆಗೊಳಗು ಮಾಡು: ಅವರು ನಮ್ಮನ್ನು
ನಿಕ್ಕಾಬಿಟ್ಟ ನುಲಿಚಿದುತ್ತಾರೆ (ಪುನರು. ೩೦೨).
[ನುಲಿ + ಚು]
ನುಲಿತ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಡುವಿಕೆ; ತಿರುಚುವಿಕೆ: ಹೊಟ್ಟೆಯ
ನುಲಿತ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಣಿಸ್ತಾ ಇದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಜೋಡಿಸುವಿಕೆ;
ಹೆಣೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ (?): ಎದೆಯ ಏರಿಳಿತಕ್ಕೆ ಕೈಬಳೆಗಳುಲಿತಕ್ಕೆ
ಬೆರಳುಗಳ ನುಲಿತಕ್ಕೆ ನಗು ನನ್ನ ನಲ್ಲಿ (ಸದಬಂ. ೨೯-೨೦).
[ನುಲಿ + ತ]
ನುಲಿಪಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕ್ರೀಮದಿಟಾ ನೊಬಮ್ಮಾಧಿ
ರಾಜನ್ ನುಲಿಪಯ್ಯನ ಬೆಸದೊಳ್ (ಎಕ. X, ಪಾರಿಂಗ್. ೪-೧;
ಸು. ೨೨೦). [?] + ಅಯ್ಯ]
ನುಲಿಮಂಚ (ನಾ). ಹುರಿಗಳಿಂದ ಹೆಣೆದ ಮಂಚ; ಹೊರಮ: (ಕ).
[ನುಲಿ + ಮಂಚ]
ನುಲಿವು (ನಾ). ೧. (ನಾಟ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೈಯನ್ನು) ಬಳುಕಿಸುವಿಕೆ:
ಆ ಹೆಣ್ಣಿನ ಕುಣಿತ ಅಮೋಘವಾದದ್ದು. ಮೈಯ ನುಲಿವು . . .
ಮುಖದ ಮಾಟ-ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದೊಂದು ಕವನದಂತೆ ಸ್ಫುಟವಾಗಿ
ಅರ್ಥವಾಗಿ ಜನ ಕುಣಿತದ ಸಾರ್ಥಕವನ್ನು ಕಂಡರು (ಸವತಿ. ೫).
೨. (ಆಲಂ) ಸಂಕಟ; ಯಾತನೆ: ಎದಗೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೀಲು ಜಡಿಯು
ವಾಗ ಅವನ ಮೊಗದಲ್ಲಿ ನೋವಿನ ನುಲಿವು ಮೂಡಿಯೇ ಇರಬೇಕು
ಎನಿಸುತ್ತದೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. XXXIX, ನಾಟಕದ ಸಮಸ್ಯೆ). [ನುಲಿ_1 + ವು]
ನುಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿರುಚಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳು
ವಂತೆ ಮಾಡು: (ಕ). [ನುಲಿ_1 + ಇಸ್ಸು]
ನುಲುವಾಲೆ 'ನೂಲುವಾಲೆ' ನೋ.
ನುಲುವು (ನಾ). ತಿರುಚಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ: ಎರಳೆ ಸತ್ತು ಕೋಡಳದು
ಕೊಂದಿನ ನುಲುವು ನೇರಿತವಾಗಿ (ಅಜಾಮಾ. ೧೪೦-೧೩೩).
[$<$ ನುಲಿ + ಹು ($<$ -ವು)]
ನುತಿ 'ನುಸಿ' ನೋ.
ನುಸಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ನುಣುಚು; ನುಸುಳು; ತೂರು: ಮಿಸುಕಿ
ದೊಡಣು ಪರಮಾಣು ಮಾತ್ರವ ತುಂಡಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಗಳೇಡ್ ನುಸಿದು
ಪೋಪೋಡೆ ಕಕ್ಕವಲ್ಲೆಂದು ತನ್ನೊಳು ದಿಸುಸುಯ್ಯಳಾ ಚಿತ್ರಲೇಬಿ
(ನೋಪಕ. ೨೯-೨೯); ಕಾಡಿನಲಿ ನುಸಿಯುತ್ತ, ಕಲ್ಲಿನಲಿ ನೂರಿಯುತ್ತ,
ಮರಳಿನಲಿ ಸುಳಿಸುಳಿದು ಸರಿಯು ದುಮುಕಿ . . . ಕಣ್ಣುಗಳ ಬೆರಗಾಗಿ
ಹರಿವ ಹೊನಲು (ಪೊಂಗಳು. ೫-೧೧); ಅವರು ಒಳಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ನೀನು
ನುಸಿದುಕೊಂಡು ಹೊರಕ್ಕೆ ಓಡಿ ಗ್ರಾಮಸ್ಥರನ್ನು ಎದ್ದಿಸು (ಸದವಾ.
II, ೮೬೦); ಇರುವ ನುಸಿಯಲು ಪಹಾ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲ (ನಾಡಿಗೇ. ೨೧೦);
ಒಬ್ಬ ಚಾಚೆ ಕೆಳಗೆ ನುಸಿದರೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ರಂಗೋಲಿ ಕೆಳಗೆ ನುಸಿದ (ಗಾದ).
೨. ತಿರುಚು; ಹಿಂಸಿಸು; ಹಿಂಸುಕು: ಜೀವದ ಹಸುವ ಹದಿನೆಂಟು
ಜಾತಿಯ ಮಂಚದಡಿಯಲ್ಲಿ ನುಸಿದು ಗೋದಾನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕೊಂಡು

ಹೋದರನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮಾಡಿದರು (ಉಂಜಿ. ೧೭೭-೨೪೦).
'ನುಸುಳು' ಪರಾ.

ನುಸಿ, ನುತಿ (ನಾ). ೧. ಅಜಗಿಜೆಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ನುಗ್ಗಾಗಿರುವಿಕೆ; ಜಡ್ಡು ಹೋಗಿರುವಿಕೆ : (೪). ೨. ಹುಡಿ; ಪುಡಿ : ಶಿವಭಕ್ತನಾಗಿ ತನ್ನ ಹಿಡಿದಹೆನೆಂದು ಹೋದನೆ ನುಗ್ಗು ಮಾಡುವ ನುಸಿಯ ಮಾಡುವ (ಬಸವ. ೬೪೫). ೩. ಬಟ್ಟೆ, ಕಾಗದ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣ ಹುಳು : ಉಬ್ಬನಾ ಬಟ್ಟೆಗಳು ಬೇಗ ಮುದುರುವುದಿಲ್ಲ. ಇವಕ್ಕೆ ನುಸಿಯೂ ಬೇಗ ಹಿಡಿಯುವುದಿಲ್ಲ (ಗೃಹವಿ. ೬೯). ೪. ಕಾಳು-ಕಡಿಗೆಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು; ಓಟಿ ಹುಳು : ಮೂಲಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಳಲಹುದು ಹುಳು-ಸೊಳ್ಳೆ-ನೂರಣು-ನುಸಿಯು (ಅರಳು. ೩೪೩-೬). ೫. ದೀಪದ ಹುಳು; ಪತಂಗ : ನುಸಿಗುರಿಜಾಳಿಗೆಯೊಡನೆ ರೋಂಪಿಸುವುದುಚಿತವೆ ಕರ್ಣ ಪಾರ್ಥನ ಭಸನೆಯೇಕ್ಕೆ ನಿನಗೆ (ಕುಪ್ಯಾಳ. ೯-೬). ೬. ಸೊಳ್ಳೆ : ಬ್ಯಾಗ ಬ್ಯಾಗ ಸದೀರಿ. ಈ ನುಸಿ ಕಾಟಿ ಬ್ಯಾರಿ (ಮಲಮ. ೭೩); ಅಲ್ಲಿ ತಗಡೆಗಳೂ ನುಸಿಗಳೂ ಕುಂದಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದವು (ಮಹಾಶ್ವಾ. ೩೪); ಹೊಲಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಹುಲಿಯ ಕಾಟಿ, ಮನೆಗೆ ಬಂದರೆ ನುಸಿಯ ಕಾಟಿ (ಗಾಜಿ). 'ನುಸಿಬಲಿ' ಪರಾ. ೭. ಹಾರಾಡುತ್ತಾ ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಮುತ್ತುವ ಸಾಸಿವೆ ಆಕಾರದ ಕೀಟ; ಗುಂಗುರು : ನುಸಿಗಾಳೆ ಕಸಕಸೆ ಪಾಯಸೆ? (ಗಾಜಿ). ೮. (ಆಲಂ) ಅಲ್ಪ; ಕ್ಷುದ್ರ; ಕ್ಷುಲ್ಲಕ : ನುಸಿಗಳನ್ನೆವು ನೀವು ಜಗಸಾಹಸಿಕರೈ ಕಾಲಾಳು ಜೋಧ ಪ್ರಸರದಸುಗಿಗೆ ಹೆದರುವೆವು (ಕುಪ್ಯಾಳ. ೧೯-೧೦); ಶಶಿವದನೇಗಧನುಸಿ ದಿವಿಜಪ್ರಸರದಲಿ ಮರಣೆಂಬರನ್ನನು ನುಸಿಗಳನ್ನಾರೆನ್ನಮರಣೆಂಬವರು ಪಾಮರು (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೫-೨೫); ಬಸವಳಿದು ರಥದೊಳಗೆ ಕೆಡೆದನು ದಿಸರುಹಾಕ್ಷನ ಕೂಡೆ ಕೊಂಬುದೆ ನುಸಿಗಳಿಗೆ ರಣವೆಂದು ಗುಹಿಲಿಕ್ಕಿತು ಸುರಸ್ತೋಮ (ಕೋಗಯ. ೨೨-೫೬); ಎಲ್ಲ ಆಟ ಅವನನು ಹಸಿಯ ನುಸಿಯ ನನ್ನ ಬದುಕು. ಶುದ್ಧ ಸ್ವಯಂಭವನನು (ಅರಳು. ೧೯೨-೬). ನುತಿ : ೭. ಪ್ರತಿಕೀಟಿಕ್ಕೂ ಒಂದು ಜೊತೆ ಕುಡಿಮಾತಿ, ತಲೆಯ ಎರಡನೆ ಭಾಗದ (Segment) ಅನುಬಂಧ. ಅದಿಲ್ಲದ ಜೇಡ, ನುತಿ, ಉತ್ಕ, ಚೀಳು ಮತ್ತು ಎರಡು ಜೊತೆ ಕುಡಿಮಾತಿಗಳುಳ್ಳ ಶೀಗಡಿ, ಏಡಿಗಳಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಬಹುದು (ಕೀಟಜಿ. ೧೪); ಈ ಒಂದೇ ಕಾಗದ ದಿಂದ ಶ್ಯಾಮರಾಯನನ್ನು ನುತಿಯಂತೆ ಒರೆಸಿ ಒಗೆಯಬಲ್ಲೆನೆಂಬ ಹಮಹಮಿಕೆ ಬಂದಿತು (ದೀಪಕ. II, ೩೦೦).

ನುಸಿ ಹಿಡಿ-(ಬಟ್ಟೆಗೆ) ನುಸಿ ಹತ್ತು : ಸೈರಾನ್ ಬಟ್ಟೆಗಳು . . . ಜಿರಲೆ ಮತ್ತು ಹುಳುಗಳು ಇವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ನುಸಿ ಹಿಡಿಯುವುದೂ ಇಲ್ಲ (ಗೃಹವಿ. ೭೨); ಜೀನಿ, ನಿನ್ನ ಬದುಕು ನುಸಿ ಹಿಡಿಯಿತು (ರೂಢಿ).

[<ನುಸಿ./ತೆಲು. ನುಸಿ, ನುಸುಮ]

ನುಸಿಗುಳಿಗೆ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯು ಹಾಳಾಗದಂತೆ, ಜಿರಲೆ ನೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧದ ಗುಳಿಗೆ-ಉಂಡೆ : ದೀರಾವಿನಲ್ಲಿ ನುಸಿಗುಳಿಗೆಗಳನ್ನು ಹಾಕದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಜಿರಲೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ).

[ನುಸಿ+ಗುಳಿಗೆ]

ನುಸಿಗಲಿಸ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸ (?) : ದಿಸಿಗಲಿಸದಲ್ಲಯ್ಯ ಕಳ್ಳಯ್ಯ ಬಂಕಯ್ಯ ನುಸಿಗಲಿಸದಮಲಯ್ಯ ಧಾರಯ್ಯ ಭೋಗಯ್ಯ (ಲಿಂಗಪ. ೨೪-೩೨). [ನುಸಿ+ಕೆಲಸ]

ನುಸಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೇಳೆಂದು ಭಾವಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು : ಎಸೆವ ಶಿವನಿಳಯಮಂ ಮಾಡುವಡೆ ನೆಲನ ಶೋಧಿಸ ಬೇಹುದೀಯೆಡೆಯನಗೆಯೆನಲು ಮನದೊಳಗೆ ನುಸಿಗೊಳುತುಮಾನಿನದಿಂ ಗುದ್ದಲಿಯನೆತ್ತಿ ಮಿಂಟುತೆ ಪೊಡೆಯ ಮುಂಡೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೪೨).

ನುಸಿನುಸಿಗೊಳ್, ನುಸುನುಸುಗೊಳ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಶಿವಂಗೆ ಜನನಿ ಜನಕರುಂಬಾದೊಡೆ ಪೇಳಿರೆಯೆಂದು ಕೇಳಿ ನುಡಿಯಲಾ ಗತಿಯಂ ಕಾಣದೆ ನುಸಿನುಸಿಗೊಂಬ ಸಮಯದೊಳ್ (ಪದ್ಮಾರ. ೩-೨೬ ಪ); ಗೌರಿ ನುಸಿನುಸಿಗೊಳುತಯಂತಾ ಪೋರತನ ನಾನಬಾಯಿ ಬೇಕೆಂದಾರಪನಂ ತಡವಿ ಬಿನ್ನಿಗೆ ತಂಸುವುದು ಗುಣನೆ (ದೇವತ. ೮-೧೨೫); ಧನವಿಲ್ಲ ಶಿವ ಗೇಹವನು ಮಾಳ್ವಡೆಂದು ತನ್ನನದೊಳು ನುಸುನು[ಪಾಪಾಂ. ನ]ನು ಗೊಂಡು ಜಿನುಗುವ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ ನನುಮರಿದಿತ್ತನು ಕನಕರಾಶಿಯ ಸಿದ್ಧ ರಾಮಾ (ಶೈರವೇ. ೨-೧೯೩). [ನುಸಿ+ಕೊಳ್]

ನುಸಿಬಲಿ (ನಾ). ಸೊಳ್ಳೆಪರದೆ : ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಾಲುಗಳ ಅಂದವಾದ ಮಂಚ ನುಸಿಬಲಿಯೊಂದಿಗೆ (ಪ್ರಕಾಶ. ೧೯).

[ನುಸಿ+ಬಲಿ]

ನುಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಗಿಸು; ನುಸುಳಿಸು; ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಅನೇಕಕ್ಷೋಣ ಹೂಸಲವನಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ಯಸಕಮಪದರಿಸು ಮಂತೆಸದವನ ದೆಸೆಗಿಡಿಸಿ ನುಸಿಸಿದರ್ ನಿಜವೀಡನಾ ರಾತ್ರಿ (ಜನಮು. ೩೪-೨೩). [ನುಸಿ+ಇಸು]

ನುಸುಕು 'ನುಸುಗು' ನೋ.

ನುಸುಕುವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಸುಂಕ ಕೊಡದೆ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಆಮದು, ರಫ್ತು ಮಾಡುವ ವ್ಯಾಪಾರ; (ಸುಂಕದವರ) ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸಿ ಮಾಡುವ ವ್ಯಾಪಾರ; ಕಳ್ಳ ಸಾಗಾಣಿಕೆ : "ನಿಸಿದ್ಧವ್ಯಾಪಾರ; (ನಿಸಿದ್ಧಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು) ಕಳ್ಳತನದಿಂದ (ಸುಂಕ ಕೊಡದೆ) ನುಗ್ಗಿಸುವುದು; ಕಳ್ಳತನದಿಂದ (ಸುಂಕ ಕೊಡದೆ) ಆಮದು ರಫ್ತುಮಾಡಿದ ಸಾಮಾನು : ನುಸುಕು ವ್ಯಾಪಾರ; ಕಳ್ಳವ್ಯಾಪಾರ" (Contraband. ಇಂಕನಿ).

[ನುಸುಕು(<ನುಸುಗು)+ವ್ಯಾಪಾರ]

ನುಸುಕುವ್ಯಾಪಾರಿ (ನಾ). (ಸುಂಕದವರ ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸಿ) ಕಳ್ಳ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವವನು; ಸುಂಕಕಳ್ಳ; ಕಳ್ಳಸಾಗಣೆದಾರ : "ಕಳ್ಳತನದಿಂದ (ಸುಂಕ ಕೊಡದೆ) ಸಾಮಾನು ನುಗ್ಗಿಸುವವನು: ನುಸುಕು ವ್ಯಾಪಾರಿ" (Contrabandist. ಇಂಕನಿ).

[ನುಸುಕು(<ನುಸುಗು)+ವ್ಯಾಪಾರಿ]

ನುಸುಗು, ನುಸುಕು (ಕ್ರಿ). -ನುಸಿ, ೧ : ರಕ್ಷಪ್ರಾಯರಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಪರಿವಾರದಿ ಎಳಸಿ ಬರಲು ಅವಾರದಿ ಬಳಸಿ ಏಲಲು ಬಳ್ಳಿವೆಳಗಿನಂತೆ ಕೋಟಿ ಯೊಳಗಿನಿಂದ ನುಸುಗುವೆ ಅವರ ಬಳ್ಳಿಯೊಳಗೆ ನಿಂತು ಮಿನುಗುನಗೆಯು ನೆಸಗುವೆ (ಪಯಣ. ೯-೧೩). 'ನುಸುಳು' ಪರಾ. ನುಸುಕು : 'ನುಸುಕುವ್ಯಾಪಾರ' ಪರಾ. [ದೇ. II ತೆಲು. ನುಸುಗು]

ನುಸುಲುಮಣ್ಣು (ನಾ). (ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ) ಜಾರಿ ಕೊಂಡು ಬಂದ ನುಣುಪಾದ ಮಣ್ಣು : ಮೂಲಂಗಿ . . . ಚಿನ್ನಾಗಿ ಗೊಬ್ಬರ ಹಾಕಿದ ನುಸುಲುಮಣ್ಣು ಇದಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯದು (ಅಡುಪ. ೧೨೭). [<ನುಸುಳು+ಮಣ್ಣು(<ಮಡ)]

ನುಸುಳು, ನುಸುಳು (ಕ್ರಿ). ತೂರಿಬರು; ಕಂಡಿ ನೊದಲಾದುವು ಗಳಲ್ಲಿ ಮೆತ್ತಗೆ ಒಳಸೇರು; ನುಸಿ; ನುಣುಚು : "ನುಸುಳು-ದ್ವಾರಪ್ರವೇಶೀ"(ಪ್ರಮಥಾ); ಸಮುದ್ರದ ತಡಿಯೊಳುದಕಮಂತ್ರದ ಬಲದಿಂ ನುಸುಳೊಡೆ ಜಳನಿಧಿಯಂ ಕರುಣಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರ್ ಧನಮನಂಜಿ ಕೊಟ್ಟರೆ

ದಿವಿಜರ್ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೪-೬೮); ನಸುಜಿಹಿಯುತ್ಪತ್ತಿಮಿದ್ ಪೂಸಮುಕ್ತಿನ ಸಿಂಹಿನ ಸಂಪುಟಿಗಳಂ ನುಸುಳು ಸುಪಾಣಿಯಾಗಿ ಪೂಜಪೂಜ್ಯವ ಮುಕ್ತಿನ ಮಾಲೆಯಂದಿದಂ ಮಿಸುಗಿ ಧರಣನಂಗೇನಪತ್ತಿಪುಟಾಂತರದಿಂದಂ (ಕಾಂಡಾ. ೩೩೧); ಇನಲರಿಶ್ಚಿಯಂ ನುಸುಳಲಿಯದ ನಾಗಲತಾವಿತಾನ ನಂದನಕಮನಂ ಘನಾಗಮಮಿದಂದಿರುಳೆಂದು ಕನಲ್ಪ ಹಂಸೆ ನರ್ತನ ಮನೋದರ್ಶಕರ್ಪ ನವಿಲ್ (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೨೬೬-೨೪೬ 1160); ಅಂತು ಗಾಳಗಂ ನುಸುಳಲ್ಪಾರದಂದದಂ ಸಂದನಿಸಿ ಮುಕ್ತಿ ಕೋಟಿಯಂ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೧೨೬ ನ); ಅಸಮಲೋಚನ ಈಗಕಾರೋಗಿಸಿದಲ್ಲದೆ ಧಮದಿಗಳಂ ನುಸುಳಲಿಯೆನು (ಬಸವ. ೨೪-೬೫). **ನುಸುಳು** : ಸ್ಥೂಲಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಕ್ಕೆ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಆ ಕಲ್ಪಿಯ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ನುಸುಳುತ್ತ ಕಲ್ಪಿಗೆ ಹೊಜಗಾಗುತ್ತ . . . ಭಾವವಿರಹಿತನಾದ ಯಲ್ಲಾ (ಸರ್ವ. ೫೯-೩೧೨); ತಾಗಿದವು ನಾಲ್ಕುಂಟು ದೇಹದ ಬೇಗಡೆ ಯಲೆಂಟುಂಟು ನುಸುಳದವಾಗ ಹದಿನಾಳುಂಟು ಹರಿದವು ಮತ್ತೆ ಬಳಸಲಿಸಿ (ಕುಮಾರ. ೪-೧೫); ಎಸೆನಾಳು ಕುದುರೆ ಗಜಗಳ ಮೋಹರದಳ್ಳಿ ನುಸುಳಲಾಡದೆ ಪವನಾನ ಹಸಗೆಟ್ಟು ಮಂದಗತಿಯನ್ನೈದಿದನು (ಕಂಸವಿ. ೧೬-೨೯); ಇತ್ತ ಇಲಿಯೂ ತನ್ನ ಹೋರಿನೊಳಗೆ ನುಸುಳತು (ಮುಂಬಯ. ೪-೮೬). 'ನುಗುಳು' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತೆಲು. ನುಸಲು, ನುಸುಲು; ಕುರುಖ್. ನುನಾ, ನುಲುಗ್ಗಾ] **ನುಸುಳಿ**, **ನುಸುಳು**, **ನೂಳಿ**, **ನೂಳು** (ನಾ). ೧. ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಸಂದಿನಲ್ಲಿ ತೂರುವಿಕೆ; ಇರುಳುಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವಿಕೆ; ನುಣುಚಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : ಪುಷ್ಕರಣದೊಳ ಕೆಂದಳಂ ಕೆಂದಳಿ ರಂತೆ ತೊಳಗೆ ದೀರ್ಘಾಂಗುಳಿಯಿಂ ಪಿಡಿದು ಗರುಡನೊಪ್ಪ ಮಂ ಗಾಳಿಯ ನುಸುಳುಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ಕೊಂಡಾಡಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೧೧೩ ನ). ೨. ಕಪಟ; ವಂಚನೆ; ಸುಳ್ಳು; ಮೋಸ; ಕೃತ್ರಿಮ; ಪುಸಿ ನುಸುಳು ಗನ್ನಗತಕಂ ಕಳವು ಕೊಲೆ ಕೇಡು ಕಿಸುರುಂ ಕೃತಕೃ ಭಾವಂ ಧಂದೆ ಮಾಯೆ ದುರ್ವ್ಯಾಸನಂ . . . ಇವು ಪೆರ್ಚಿ (ಚಟಪ. ೩-೧೧); ಪುಸಿ ನುಸುಳೊಡ್ಡೆ . . . ಸಂದಣಿ ಪಳಿಗಗಳಂಗಳಕ್ಕೆ ನುಡಿ ಗಣಿಕೆಯರಾ. (ಪ್ರಸವಿ. ೨೪-೬೩). ೩. ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು; ಜಾರಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು : ನುಸುಳು ನೆಲೆ ದಿಕ್ಕಾಯ್ತು ಪೈಸರೆ ಬೆಸುಗೆ ದಿಗುಹುಳು ಕೊತ್ತು ಕಲೆಗಳ ರಸದ ಪಸರನನಾಯವಾರದು ವಿಗಡ ವಿಟರುಗಳ (ಕುಮಾರ. ೧೫-೨೫). ೪. ಕತ್ತಿಕಾಳಗದೆ ಒಂದು ವರಸೆ : ಪಗೆ ಕೆಯ್ಯಗೆ ಕೆಯ್ಯಸುರಿ ನುಸುಳೆಂಬ ಕೇಣದ ಕುಸುರಿಯನೂದಿಡಿದು ಮೆಚಿದು ನೆಹಿದುಹದರಿಬರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೧). ೫. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಹೇಳಿಕೆಯಲ್ಲಿಯ ಏಳು ಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಉದ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥವು ನೇರವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗದಂತೆ ಅಡಗಿಸಿ ಹೇಳುವುದು : ಭಾವೆಯಂ ನುಸುಳುಮಸ್ತ ಪ್ಪಾರ್ತಮುನಾವಣವ್ಯತ್ಯಯಮಂ ಬಿಂದು ಚ್ಯುತಿಯಂ ಭಾವಿಸಿದೊರ್ನಾಡಿಯಂ ವರ್ಣಚ್ಯುತಮಂ ಕೇವಳಮವಜ ಭೇದಮಂ ಸುಸಮಸ್ತಕಮಂ (ಕವಿ. ೨-೧೪೨); ನುಸುಳೊರ್ನಾಡಿ ಭಾಮೆ ಪುನಕ್ಕೆ ಸೆನಸ್ತ ಪ್ಪಾರ್ತಮುನಾಪು ನಾಮಾಂತರಿತಂ ಕುಸುರಿಯ ನುಡಿಯೆಂಬವು ಭಾವಿಸೆ ಪೇಳಿಕೆಗಳೊಳೆ ಪೇಟ್ಟು ಭೇದಮವಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯ. ೫೯). **ನುಸುಳು** : ೨. "ನುಸುಳಿನಲು ಪುಸಿಯು" (ಕಶರ. ೫೬); ವಿಸುಣನ ಪರನಂದೆ ಗರ್ವತೆ ನುಸುಳು ಹಿಂಸೆ ದಿಪಾದ ಮದ ಕಳಕನಚೆನ ಮಿವು ಮಗನೆ ದೋಷಾಕರಗಳನಯಲಿ(ಜೀವಂಚ. ೫-೪೮). ೩. ತಿರುವುದ ದೊಂದು ಚಕ್ರದೊಳೆ ನಿಂದು ದಿವಾಕರನೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಳವೊಡಂತದನಾ ವಡೆಯಂದರಮೆಯಾಗಿ ನೆಲಸಿ ಕೆಲಕಾಲದಿಂ ಪೊರದಿದರಬಾಡ ಬಲುಕ ತಾ ನೆಲದೊಳ್ — (ನುಸುಳು) (ಕವಿ. ೨-೧೪೪). **ನೂಳಿ** :

೨. "ಕಟುಕಂ ತೊಡಳು ನೂ[ಪಾಣಂ. ನುಸು]ಳೆಂದು ನೆಹಿ ಪುಸಿಯೆ ನಲ್ಲುನ್ಯತಮಕ್ಕು" (ಕಟ್ಟ. ೫೯); ನೆಹಿ ತನ್ನ ದೇಹವನಿಹಿದೊಡೋ ಮೆಯ್ಯಂ ಕೆಡದೆ ಮೆಹಿನ ಸೈರಣೆ ನೂಳದಿಲ್ಲದಿಹ ಮಾತು ನಲೆ ಕೆಹಿ ಪೊರ್ದಿದರ್ ಸತ್ವೀರ್ತಿ ತಾನೆಡೆಗೊಂದೊಡಾತನೇ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಂ (ಸಿದ್ಧ. ಪು. ೨೨-೧೬೯). **ನೂಳು** : ೨. "ನೂಳು-ಸುಳ್ಳು" (ಜಾನಕೀ. ೧೨).

[<ನುಸುಳು]

ನುಸುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರಿಸು; ನುಗ್ಗಿಸು; ಜಾರಿಸು; ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಸಂಭಾಷಣೆಯಲ್ಲಿ ರಾವಣ ವಿಷಯವನ್ನು ನುಸುಳಿಸಿ, ರಾವಣನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಮರಿಮಗನೆಂದು ಕೇಳಿ ಬ್ರಹ್ಮಭಾಷನಾದಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ರಾಮನು ಮೂರ್ಛಹೊಂದಿದನೆಂದು ಬಣ್ಣಿಸಿದೆ (ತಪನ. ೧೮೫). ೨. ದಾಟು; ಪಾರಾಗು; ನುಣುಚು : ಮಾಯೆಯ ಬಲೆಯ ನುಸುಳಿಸಿದಲ್ಲದೆ ನಿಮ್ಮ ನೆಲೆಯ ಕಾಣಬಾರದು ಬಸವ್ರಿಯ ಕೊಡಲ ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣಾ (ವಚನಂ. ೫೬-೧೨).

[ನುಸುಳು (<ನುಸುಳು) + -ಇಸು]

ನುಸುಳು, 'ನುಸುಳು' ನೋ. **ನುಸುಳು**, 'ನುಸುಳು' ನೋ. **ನುಸುಳುಗಂಡಿ** 'ನುಸುಳುಗಂಡಿ' ನೋ. **ನುಸುಳುದಲೆಗ** (ನಾ). ತಲೆಮರೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು ; ತಲೆತಪ್ಪಿಸಿ ಓಡುವವನು : ತೆಗಸಬೇಡು ತರಣವಿಂಬವ ತಗುಳ್ಳ ತಿಮಿರನ ನಿಮ್ಮ ಪಂಗಿನ ನುಗುಳಗಂಡಿಯ ನುಸುಳುದಲೆಗನೆ ಮರಳಿ ನೀವೆಂದ (ಕುಮಾರ. ೧೯-೧೬).

[ನುಸುಳು (<ನುಸುಳು) + ತಲೆ + -ಗು]

ನುಸುಳುಗಂಡಿ, **ನುಸುಳುಗಂಡಿ** (ನಾ). ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ದಾರಿ; ಜಾರುಗಂಡಿ; ಕಳ್ಳಗಂಡಿ : ರಕ್ಕಸರ ಭಯಂಕರ ಬಾಲದ ಲಿಕ್ಕಿರಲು ಕೋಟಿಯನು ಮರುತಟ ದಿಕ್ಕನೊಡೆದುಚ್ಚಳಿಸಿ ಬೆಳೆದರೆ ವಜ್ರ ರೋಮಗಳು ಚಿಕ್ಕ ನುಸುಳುಗಂಡಿಯನು ಮಾಡಿಯ ರಕ್ಕಸರಗಸದಳದ ಕಾವಲಿಕ್ಕಿ ವಾನರಭಟರ ಕಾಯ್ದಿರುತ್ತಿದ್ದ ಹನುಮಂತ (ಕೌಶಿ. ೩೯-೩೦). **ನುಸುಳುಗಂಡಿ** : ತಲ್ಲಣಿಸಿದರು ನಾಯಕರು ಮುಸುಡ ತಿರುಹುತ ಮುಕುಟವರ್ಧನರಸುರಲಮ್ಮದೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಭೂಪನ ನುಸುಳು ಗಂಡಿಯ ನೋಡುತಿದ್ದರು ಕೊಡೆ ತಮತಮಗೆ (ಕುಮಾರ. ೬-೮೬); ತಳೆಯ ಮೆಹಿಯೊಳಿರ್ದು ನುಸುಳುಗಂಡಿಯೊಳಾಗ ಮುಳಿದು ಕೆಗ್ಗೊಲೆ ಗೈದುವರ ತಲೆಯನರಿದು (ಕಂಸವಿ. ೧೪-೬೬); ಹೆಸರ ಬೆಸಗೊಂಡಂಟಿ ನಮ್ಮನು ಮುಸಿಗರನ ಮಾಡುವರೆ ಮಾತಿನ ನುಸುಳುಗಂಡಿಗೆ ನುಸುಳುವರೆ ನಾವರೆಯೆಂದವರು (ಕೊಲ್ಲಾ. ೧೫೦).

[ನುಸುಳು (<ನುಸುಳು) + ಕಂಡಿ]

ನುಸುಳುವಣಿಗೆ (ನಾ). (?) : ಎಸಳ + ವಳಿ, ಎಸಳ್ಳಳಿ, ಎಸಳ್ಳಳಿ. ಏವಂ ನುಸುಳುವಣಿಲ್, ನುಸುಳುವಣಿಲ್ . . . ನುಸುಳುವಣಿಗೆ (ಶಬ್ದಾ. ೨೨ ಪ್ರಯೋ).

[ನುಸುಳು + ಮಾವಣಿಗೆ ?]

ನುಸುಳುವಣಿಲ್ (ನಾ). ನುಸುಳಿ ಹೋಗಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬಾಗಿಲು; ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಬಾಗಿಲು : ಎಸಳ + ವಳಿ, ಎಸಳ್ಳಳಿ, ಎಸಳ್ಳಳಿ. ಏವಂ ನುಸುಳುವಣಿಲ್, ನುಸುಳುವಣಿಲ್ . . . ನುಸುಳುವಣಿಗೆ (ಶಬ್ದಾ. ೨೨ ಪ್ರಯೋ).

[ನುಸುಳು + ಬಾಗಿಲ್]

ನುಳಿ (ನಾ). ಕಂಡಿ; ಸರದು; ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಹಾದಿ (?) : ಧರಿಯುಮಂ ಕುಮ್ಮರಿಯುಮಂ ಮೊಡರುಮಂ ಕೊಡರುಮಂ ನುಳಿಯುಮಂ

ಕುಳಿಯುಮಂ ಮಳೆಯುಮಂ ನಾನಲುಮಂ ಬಾನಲುಮಂ . . .
ಕಳೆದು ಪೋಗಿ (ರೇಖಾಪ. ೬-೧೬ ವ). [←ತಮಿ. ನುಳ್ಳು]
ನುಳ್ಳು 'ನುಜುಕು' ನೋ.

ನುಜು, ನುರಿ, (ಕ್ರಿ). ೧. ಪುಡಿಪುಡಿಯಾಗು; ಚೂರಾಗು;
ನುಗ್ಗಾಗು; ಛಿದ್ರಛಿದ್ರವಾಗು: "ನುಜು—ಸಂಚೂರ್ಣ" (ಶಮಧಾ); ರಾಗವತ್ತು ವರೂಮ್ ಶಬರಿಯರ್ಬೀಗ ಕೂಸೂಜಿಗೆ ನುಜಾಯ
ಲಕ್ಕಿ (ಸೂಬನೋ, ೧೪-೬೫). ೨. ಪುಡಿನಾಡು; ನುಗ್ಗಾಗಿಸು:
ಇಜಾಯಲ್ಪೆನ್ನನ್ ನುಜಾಯಲ್ಪೆನ್ನನ್ . . . ಸಗ್ಗದ ಪೊಸದೊರೆ ಪುಡು
ಕಿರ್ಪನ್ ತಾನ್ (ಬದ್ಧಪ್ಪ, ೬-೧೨೧). ನುರಿ, ೧. ನನ್ನ ಹಲ್ಲಿಗೆ ಗೋಟಿಡಿಕೆ
ನುರಿಯೋದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. "ಕಡಿ, ಕಚ್ಚು, ನುರಿ, ದರಿ, ಹೋಳು,
ಜುಜು, ಜುಜು, ಕುಟ್ಟು" (ಕಂಠು, ೮೦); ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಯಾರನ್ನೋ ಕತ್ತು
ನುಲಿಯುವಂತೆ ಕಡುಬು ನುರಿಯತೊಡಗಿದನು (ಮಲಮ. ೨೦). ೩. ಪಳಗು;
ಅನುಭವ ಪಡೆ: ಸಾಹಿತ್ಯದ ಎಲ್ಲ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇವರ ಕೈ ನುರಿತಿದೆ
(ಮಧುಸ. ೧); ಲೋಕದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ನೀ ಮುಣ್ಣುನೆರೆಡುವೆ ಪೊಲ್ಲಮಯೊಳು
ನುರಿತಿದುವೆ (ಇಂಜಾಪ. ೮೪-೧೦); ಅರಿತು ನುರಿತ ಪಂಡಿತರು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ
ತಂದೆಗಳಿಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನೂ, ಗಣಿತವನ್ನೂ ಕಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ವರ್ಧಾ. ೪೨).
೪. ನುಜುವಾಗು; ಹೊಳಪಾಗು; ನಯವಾಗು: ಒಂದಿಷ್ಟು
ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಒಬ್ಬಣ್ಣ ನುಜುಬಂದ ಒಬ್ಬಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿ ನುರಿಯುವು . . .
ಎದ್ದು ನುಜು ಮಡದಿಯ (ಸಾಪದ. ೮೯). ೫. ಉಜ್ಜು; ಹೊಸಕು;
ಕೆವುಚು: ಅವನು ಬೀದಿಯನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೆ ನುರಿದು ಅರಿಸಿದ
(ಪ್ರಶ್ನ. ೧೧೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನುಜು, ನುಜು, ನೆರಿ; ಮಲ. ನುಜುಣ್ಣು,
ನೆಯು; ತುಳು. ನುರಿ; ತೆಲು. ನುಜುಮು, ನೂಜು, ನೆರುಮು]
ನುಜು, ನುರಿ (ನಾ). ಚೂರು; ಪುಡಿ: ಆ ಸಗ್ಗಮನ್ನೇ ಸಜಾ
ದಲೆಯಂ ಪೊತ್ತಂಬುಜನಾಂಡದ ಪೊಜಗಡೆಗಾಗಿ ನುಜಾಯಪ್ಪಂದದಿ
ಹಾಕದೊಡೆನಗೇತೂ ದೊಡ್ಡಿತ್ತೆನುತುಂ ಬೆಳೆವಂದದಿನುಜು ಮುಟ್ಟಿದುದಾ
ನರ್ಜರಲೋಕಮನಾ ಮಿಸುನಿಯ ಬೆಟ್ಟು (ಜಯಕಾ. ೧-೩೩). ನುರಿ:
'ನುರಿನುಳ್ಳು', 'ನುರಿವಡೆ' ಪರಾ. [←ನುಜು]

ನುಜುಕಿಸು, ನುಗ್ಗಿಸು, ನುಜುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಣ್ಣ ಗಾಗುವಂತೆ
ಪುಡಿನಾಡು: ವಡೆಯ ಬೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನುಜುಕಿ
[ಸಾಕಾಂ. ೧] ಸಿದ ಪುಡಿಯುಮಂ ತುಪ್ಪದೊಳು ಹುರಿದು ಹಾಲೊಡಕು
ನಂದೊಡವೆರಿಸಿ ನೀರುಳ್ಳಿ ತುಂತಿಯಂ ಹಾಕಿ ಹೆಣ್ಣಿದುಪ್ಪದೊಳು ಕಲಸಿ
ಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೬೬). ನುಗ್ಗಿಸು: ೨. ಪುಡಿನಾಡಿಸು;
ಚೂರುಗೊಳಿಸು: ಅಕ್ಕಿನಸುವರ್ಧಪತಿಯ ನಿಜಾಲಯಮಂ ತದ್ಗಜೇಂದ್ರನಿಂ
ನುಗ್ಗಿಸಿ ಸಲ್ಲೇಲೆಯನ್ನಲ್ಲಿಂ ತಳದರ್ ವಿಶಾಲಮೆನಪ್ಪೊಂದು ಚೆಲ್ವ
ಕುಜವಂ ಕಂಡೆ (ವಕಲು. ೮-೧೩೨). ನುಜುಗಿಸು: ೧. ಹಪ್ಪಕವ
ನೂತ್ತಿ ನುಜು [ಪಾಕಾಂ. ನುಜು]ಗಿಸಿ ಹಾಕಿಯೊಂದಕ್ಕೆ ಹುರಿಯಕ್ಕೆ
ಹುರಿಗಡಲೆಗಳ ಹುರಿಯನು ಪೊತ್ತರಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೧೬).

[ನುಜುಕು + ಇಸು]

ನುಜುಕು, ನುಗ್ಗು, ನುರುಕು, ನುರುಗು, ನುಗ್ಗು, ನುಳ್ಳು,
ನುಜುಗು, ನುಜು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪುಡಿನಾಡು; ಚೂರು
ಮಾಡು; ಹುಡುಗುಟ್ಟು: ಕಡಿದ ಕೊಚ್ಚುವ ಕೊಣ್ಣಿನ ನು[ಪಾಕಾಂ.
ಕು]ಜುಕುವ ಸುಡುವ ತಾಳಿಸಿ ತಿಂಬ ತೇಗುವ ಕುಡಿದ ಹಾಡುವ ಹಾರುವ
ಸುವಸುರಿಯರ . . . ಕಂಡು ಹೇಸುತ ಹನುಮ ಹೊಣವಂಟಿ
(ತೊರಾ. ೫-೨-೩೩). ೨. ಕ್ಷೇಣವಾಗು; (ಬೆಳವಡೆಗೆ)
ಕಡಿಮೆಯಾಗು: "ನುಜುಕು—ವೃದ್ಧಿಹೀನೀ (ಬೆಳವಡೆಗೆ ಕಡಿಮೆ

ಯಾಗು)" (ಶಮಧಾ). ನುಗ್ಗು: ೩. ಪುಡಿಯಾಗು; ಚೂರಾಗು;
ಅಚಗಿಜಿಯಾಗು: ಹೆಗಲೆಲುಪುಗಳೆಲ್ಲಂ ನುಗ್ಗಿ [ಪಾಕಾಂ. ನೆರಿ ತಗ್ಗಿ]
ಕೆಲವು ಪಾಸಂ ಪತ್ತಿ ಕೆಲವು ಪಾರಣೆಯಾಗಿ ಬಲವಳಿದು ದೆಂಡೆನಿಸಿ ಹೆಜ್ಜೆ
ಹುಣ್ಣಂತಾಗಿ (ಓಹಿರ. ಹ. ೨೧೪-೨೦); ಒದೆದಡದು ಹಜುಹಂಚೆನಲು
ನುಗ್ಗಿದುದು ರಥವುಂ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೧-೪೪). ನುರುಕು: ೧. "ನುರುಕು
= ಸಣ್ಣ ಮಾಡು" (ಜಾನಕೋ. ೧೨); ಕಂಠಾಣದಾದ ಅಂಥ ಅವಸ್ಥೆಯ
ಕನವರಿಕೆ ಚುರುಕನ್ನೆಲ್ಲ ನುರುಕಾಗಿಸುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಈಗಲೂ ಕಾಣ
ಬಹುದು (ನಾಡೋಪ. ೩೭೪). ನುರುಗು: ೪. ಪಳಗು; ಅನು
ಭವಗೊಳ್ಳು: ಕನ್ನಡದ ಸೇಮೆಯಲಿ ನುರುಗಿ ಹಣ್ಣಾದವರೆ, ಹಿರಿಯ
ಕನ್ನಡ ಧೀರರೆ (ಕನ್ನಡಾ. ೯೮-೪); ನಾನು ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ನುರುಗಿದವಳು,
ಅರಿಯದ ಹುಡುಗಿಯಲ್ಲ (ವರ್ಧಾ. ೩೫೫). ನುಗ್ಗು: ೧. ಅದಿರದೆ
ವೀರವೈರಿಭಟರಂ ಘಟಿಕೋಟಿಗೆ ಪಾಟಿಗಂಡು ನುಗ್ಗಿದ ಪಿರಿದಪ್ಪ
ಕಲ್ಲ ಕಡುಗಂಬವುನೊಂದೆ ಕರಾಗ್ರದಿಂದಮುತ್ತಿದ ಕಪಿಶತ್ರುಮಂ ಘನಕಪಿಶತ್ರು
ಮನಾ ಬನದೊಳ್ ಕಡಂಗಿ ಕಿಟ್ಟ ದಟಿದು ಪೋದುದೇ (ವರ್ಧಾ. ೩-೧೫);
ಸಿಡಿಲಂ ನುಗ್ಗುವ ಶೇಷನಂ ಪೊಸೆವ ದಿಶ್ವಾಗಂಗಳಂ ಪೊಯ್ವು
ಫೀಳಿದವೇಳುಂ ಕಡಲಂ ತುಳುಕುವ . . . ಗಣಗಳ ಬಂದರಾಂನದಿಂದ
(ಗಿಂಕ. ೧೦-೬೪). ೩. ತನ್ನೆಚ್ಚ, ಶರಣಗಳ ವಿಲಯಕಾಲೋಲ್ಕುಂ
ಗಳಂ ತಾಗಿದಾಗಡೆ ತಕ್ಕೂತರಥಾಶ್ವಕೇತನಶರವ್ರಾತಂಗಳಂ ನುಗ್ಗಿ ಕನ್ನಡೆ
ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದನಂತು ನಮ್ಮ ಹರಿಗಂ ಗಂಡಂ ಪೆಜರ್ ಗಂಡರೇ (ಪಂಪಾ.
೧೧-೧೩); ಕರಿ ಪೊಣದೊಳ್ಕುಲಂ ಮಲೆಕು ಪೆರ್ಬುಲಿ ಪಾಯ್ವುಗಿ
ಯಲ್ವೆ ಜೋಣವಿದುರದ ಪಿಸುಟ್ಟ ಪೆರ್ಬೊಡೆಯ ನುಗ್ಗಿದ ದಂಡೆಯ
ಭಂಗಿ ರೌದ್ರಮಾಗೆರೆ (ಜಗವಿ. ೧೬-೨೧); ಆವನುಗ್ರಕ್ರಮವಿವಿನಂ
ನಿಜೆ ನುಗ್ಗಿದುದು (ವರ್ಧಾ. ೧೦-೩೬); ಮನನನ್ನಂ ದುರ್ವಿಕಾರಕ್ಕೆಳೆ
ದಪುದು ಮನಂ ಮಾನಮಂ ನುಗ್ಗಿದತ್ತು (ರತ್ನಾ. ೧೨).
೫. ಅದುವು; ಒತ್ತು; ಘರ್ಷಿಸು: ಮದಗಜವೆರಡು ಬಾಲದ
ಮೊದಲಂ ಪಿಡಿದಿತ್ತಿ ಯೊತ್ತಿ ನುಗ್ಗುತ್ತಿ ಯೊತ್ತಿದನುಗುವ ರಕ್ತಮುರಿಯನೆ
ತಿಡಿಯೊತ್ತುವ ಕಮುಜಂಬೊಲಿದೊಂ ಧೀಮಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೬ ಉದಾ).
೬. ನುಗ್ಗುಹಿಸು; ದಮನ ಮಾಡು: ಕೇಳುತ್ತ ಜಟಾಳ ನುಗ್ಗಿದ
ಬಹಿಷ್ಕಾರಯ್ಯ ಸಿ ಸೂತ್ತ ಮೂರ್ತಿ ನೇರ್ಪನಿದರೆ . . . ತನ್ನಾಗಿ ವಂದಿ
ಸಿದಂ ಮಗಧಕ್ಷಿತಿಶ್ವರಂ (ವಕಲು. ೨-೬೩). ನುಳ್ಳು: ೩. ನುಳ್ಳಿದ
ಪಲ್ಲಳಂದೊಡೆದ ಮಂಡೆಗಳೆಂ . . . ತೋರ್ಪ ಬಾಸುಳ್ಳ ಕನೆಯ್ ಬಂದೆನಿಗಿ
ಕೀರ್ತಿಸುತ್ತಿರ್ದುದು ದೇವಸಂಕುಳಂ (ವೀರವಿ. ೧೨-೧೧೦); ದುರ್ಜನರ
ಕೊರ್ಪಂ ನುಳ್ಳಿ ಸಂತೋಷದಾಯಕಿಯೊಂ (ವಿಷ್ಣು. ೫-೨-೪೨).
ನುಜುಗು: ೨. ಮುಗ್ಗದ ಮುಗಿಯದ ಬಾಡದ ನುಜುಗದ
ಸುರುಂಬಿದ ಪೂನೆ ಪೂಬನದೊಳಕುಂಬಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೩-೨೫).
೩. ನಯವಾಗು; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು; ಹದವಾಗು: ನಿಜೆ ಸಣ್ಣ
ಗೋಡುವೆಯ ಹಿಟ್ಟು ಸಿಹವಾಲೊಳಗೆ ನುಜುಗುವಂದದಿ ಕಲಸಿ ಹೆಚ್ಚಿಟ್ಟು
ತೋರದೊಳು ಕೊಣ್ಣಿದ ಕರಟಿಕೆ ತುಂದಿವೊಡೆಯದೊಲು ತುಪ್ಪದೊಳ
ಗಡಲು ಚಿಲುಮುರಿಯಾದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೩೩); ತೆಲುಪಿನೆಮ್ಮೆಯ
ಹಾಲ ನಾಲ್ಕೊಂದೆನಿಸಿ ಕಾಸಿ ನಿಜೆ ಸಣ್ಣ ನಾಡಕ್ಕಿ ಹಿಟ್ಟು ನಿಗಸಂ ಹೊಯ್ಯು
ನುಜುಗು [ಪಾಕಾಂ. ನುರುಗು ಮರುಬು]ವಪ್ಪಂತೆ ಹಿಟ್ಟು ತೊಳಸಿ
ಯುಂದಲೆಗಿನದನಾಗಲಿಳುಹಿಕೊಂಡು ಕಿಜುಬಟ್ಟು ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೫೪).
೪. ನುಜು: ೩. "ನುಜು (ನುಳ್ಳು)—ಸಂಚೂರ್ಣ" (ಶಮಧಾ);
ಇಳೆ ಮೊಳಗಿತ್ತಾ ಭಾನುರಥಮುರ್ವಿಗೆ ದಿಟ್ಟು ದೊ ಶೇಷಕಂಕಳಂದಳ
ಕಣಿನಾಸ್ತಿ ನುಜುದುದೊ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೩೫). 'ನುಜುಕು',
'ನೊರಕು' ಪರಾ.

ನುಳ್ಳು ನುಸಿಯಾಗು = ಚೂರುಚೂರಾಗು : ಧರಣಿ ತಳ್ಳದೇ ತೇವಂ
ಸುರುಳ್ಳನೇ. ಕಮತನಂ ನುಳ್ಳು ನುಸಿಯಾಗದುಳುವನೆ ಶಿವಮಹಾತ್ಮೆ
ಬಣ್ಣ ಸಲಾರ ವಕಂ (ಚಟಪ್ಪ. ೨೯-೩೩).

[ಬೇ. || ತಮಿ. ನುಜುಕ್ಕು, ನುಜುಕ್ಕು, ನುಳ್ಳು; ಮೆಲ. ನುಜುಕ್ಕು;
ತುಳು. ನುರಿಯು, ನುಳ್ಳು. ನುರಿಪ್ಪ, ನುಪ್ಪು, ನುರ್ಕು, ನುಲಿ; ತೆಲು.
ನುರಿಯು, ನುಜುಮು]

ನುಜುಗಿಸು 'ನುಜುಕ್ಕು' ನೋ.

ನುಜುಗು 'ನುಜುಕ್ಕು' ನೋ.

ನುಜುಗು, ನುಗ್ಗು, ನುಗು, (ನಾ). ೧. ನುಜು; ಪುಡಿ :
ನೀಡುಕಡೆರು ಗಂಜಿಯಂಬರಿ ತೆಡು ನುಜುಗವಲಕ್ಕಿಗಜ್ಜುನು (ಪ್ರಭು. ೨೩-೩೯). ನುಗ್ಗು : ೧. 'ನುಗ್ಗು ಗೆಯ್ಯ', 'ನುಗ್ಗು ವೊಯ್ಯ'
ಪರಾ. ೨. ಬಡವು; ತ್ರಾಣವಿಲ್ಲದುದು : ಗಂಡ ಹೆಂಡಿರ ನಡುವೆ
ಕೂಸು ನುಗ್ಗು (ಸಾಹಿ. ೯೫). ೩. ಅಲ್ಪ; ಕ್ಷುದ್ರ; ಪಾದೋದಕ
ವೆಂಬುದ ಬಲ್ಲನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಿಖಿಯೊಳಗೆ ಸಿಲುಕ ವಿಷ್ಣು ವಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ
ವೊಡೆಯ ರುದ್ರನ ಕೂಲಿದಲ್ಲಿ ಭಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳ, ಇಂತೀ ಅಗ್ನಿ ಕೆಯ್ಯಗೆ ಜಗದ
ನುಗ್ಗುಗಳು ಸರಿಯೆಂದರೆ ಸಿಗ್ಗಾಗದಿಪ್ಪರೆ (ವೇದವಾ. ೧೩೫-೬೧೬);
ಅಗ್ನಿ ಸಿಡೊಡೆ ದಿಟನೆಂದೆಗ್ಗ ಜಾಯದನಗ್ಗದ ಹೆಗ್ಗರು ನುಗ್ಗುಗಳಂ ಬಗ್ಗಿಸಿ
(ವೇ. ೨-೨೬); ದೇವದಾನವಭಟರು ನುಗ್ಗಿಂದಾವು ಬಗಿದಿಹವುಳಿದ
ಮರ್ಕ್ಕರು ನೀವು ತಾವೇಸು ಸಮರ್ಕ್ಕರು ಕರ್ಣ ಗಳಹದಿರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೨೩). ೪. (ಉಕ) ಬೆರಣೆ. ನುಗು : ೧. 'ನುಗು ಗುಟ್ಟು',
'ನುಗು ನುಜು' ಪರಾ. ೫. ಪುಡಿಯಾದುದು; ಚೂರಾ
ದುದು : ಕಾಮಕರಂ ಕರಮಡಂಗಿ ನುಗುಪ್ಪಿನೆಗಂ ಕಾಮದನಡಂಗಿ
ವೊಯ್ದಂ (ಶಮದ. ೨೪೩ ಪ್ರಯೋ).

ನುಗುಗು = ೧. ಚೂರುಚೂರಾಗು; ಪುಡಿಯಾಗು : ತನ್ನ
ಬಲಮೆಲ್ಲಂ ಕಲ್ಲ ಮೇಲೆ ದಿವ್ವ ಕಾಣಿನ ಪೇಟಾನಂತೆ ನುಗ್ಗುಳ್ಳುದುಂ
ಮುನಿದು ಸಮುದ್ರಬಾಣಮಂ ಬಿಡುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾ. ೪-೧೨೪);
ಹಡಗು ಜಲಧಿಯೊಳೊಡೆ ಗಿರಿಗಳನೆಡಹಿ ನುಗ್ಗಾದಂತೆ ಸುಭಟರ ಗಡಣ
ಗಜನನು ತಾಗಿ ತಾಗಿ ವಿಘಾತಿಯಲಿ ನೊಂದು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೨೪);
ನರಸಿಂಹನ ಕಾಲ್ಪುಳಿಯೆಸಕಡೊಳಗೆ ಹಿರಣ್ಯಕನ ಅಸಮಮಾರ್ಬಲ
ನುಗ್ಗಾದಂತೆ ತುರುಕರು ದಿಶೆಗಿಟ್ಟುರುಳಿದರಾಗ (ಕಂನಿ. ೧೫-೫೬).
೨. ಕಂದು; ಕುಂದು; ನಿರ್ವಿಣ್ಣ ವಾಗು; ನಿತ್ಯಾಣವಾಗು :
ನೊಂದೆನ್ನ ನುಗ್ಗಾದೆನ್ನ ಗೋವಿಂದ ಕೃಪೆ ಮಾಡಕಟಿಸುತ ಪೂರ್ಣೇಂದು
ಮುಖಿ ಹಲುಬಿದಳು ಬಲುತೆಜದಿಂದಲಚ್ಚುತನ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೧೨೯);
ಮುಂದೆ ಸಮಗಿನ್ನೇನು. ಗತಿ ಸಾವಾ ನೊಂದೆವೈ ನುಗ್ಗಾದೆವೈ (ತೊರಂ. ೪-೫-೧೫); ಪ್ರಜೆಗಳು ಅಸಹ್ಯವಾದ ಕರಗಳ ಭಾರದಿಂದ ನುಗ್ಗಾಗಿದ್ದರು
(ಇಂಗ್ಲಂ. ೨೪); ಇಗ್ಗಿಲನ ಮಾಡಿ ನುಗ್ಗಾದೆ ಮಗಲೆ (ಗಾಡ). ನುಗ್ಗು
ನುಜು ಮಾಡು = ಹುಡಿಗುಟ್ಟು; ಭಿನ್ನವಿಚ್ಛಿನ್ನ ಗೊಳಿಸು : ಉಗ್ರ
ಬಾಹುವು ಬಾರವಾಡಿಯಾದ ಶಲ್ಯವಂ ಚಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿ
ಸಲು ಅದಂ ಮತ್ತೊಂದು ಗದಯಿಂದ ನುಗ್ಗುನುಜು ಮಾಡಿ (ಸಾಗಂ. ೨೫೬-೪). ನುಗ್ಗು ಮಾಡು = ನಿರ್ವಿಣ್ಣ ಗೊಳಿಸು; ನಿಶ್ಚಿತ್ತ ಗೊಳಿಸು :
ಶಿವಭಕ್ತನಾಗಿ ತನ್ನ ಹಿಡಿದಹೆನೆಂದು ಹೋದರೆ ನುಗ್ಗು ಮಾಡುವ ನುಸಿಯ
ಮಾಡುವ . . . ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವರ ನೆಲೆ ನಂದಿನನಾದರೆ ಕಡೆಗೆ
ತನ್ನಂತೆ ಮಾಡುವ (ಬಸವ. ೬೪೫); ಅಗ್ನಿ ಕೆಯ್ಯಕನದಿ ನಿಜದ ಹಗ್ಗದಿಂದ
ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿ ನೆಗ್ಗಿ ನೆಗ್ಗಿ ಮುಟವೆ ಜಡವೆ ನುಗ್ಗು ಮಾಡಿ ಓಡಿಸುವೆನು
(ತಿರುಗೀ. ೧೫೬-೬೬೪); ಮೈಚ್ಛಿರಾಕ್ಷಸಕೋಟಿಯೈವತ್ತು ಜನಿಸಿದುದು
. . . ಗಾಧಿಯ ತನುಜನ್ಮವ ನುಗ್ಗು ಮಾಡಿದವರು ಕ್ಷಣದೊಳಗೆ
25

(ಸಂಭ. ೨೪-೬೧); ಮೈಕುಂಕಪತಿಯೆಂಬ ವಜ್ರವನು ತಕ್ಕೊಂಡು
ನೂಕುವ ಯಮುಭಟರ ನುಗ್ಗು ಮಾಡಲುಬಹುದು (ಪುರಂದ. ೩-೧೦೪-೨).
ನುಗ್ಗು ಹಾಕು = ಬೆರಣೆಯನ್ನು ಒಟ್ಟು; ಅಂತ್ಯಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ
ನುಗ್ಗು ಹಾಕಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[< ನುಜುಕ್ಕು. / ತಮಿ. ನುಳ್ಳು, ನೂಕು, ನೂಗು; ತೆಲು. ನುಗ್ಗು,
ನುಗು, ನುಜುಗು]

△ ನುಜು 'ನುಜುಕ್ಕು' ನೋ.

ನೂಂಕಿಸು, ನುಗಿಸು, ನೂಕಿಸು, ನೂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಳ್ಳಿಸು;
ದಬ್ಬಿಸು; ತಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ಓದಿದೊತ್ತಿ ಜೀವಮಲ್ಲಾಡೆ
ತೊಡಂಕಿ ನೂಂಕಿಸನೆ ಮೇರುನಗತ್ಯವದಯ್ಯ ಮೇಗಣಂ ಕೂಡಿ
ಸಮಂಕುರುಳ್ಳಿಸನೆ ಪನ್ನಗಸಂಕುಳದಂ ಭಯಂಕರಂ ಮಾಡಿ ತಗುಳ್ಳಿ
ಬಿರ್ಚಿಸನೆ ಲೋಕಮಗುವಿಸಲೆನ್ನ ವಿದ್ಯೆಯಂ (ಧರ್ಮಾ. ೯-೧೪೦);
ಜಿನಬಸದಿಗಳ ಮೇಲಕವದಿಪ ಶಿಖರಂಗಳಂ ಭೂತಕಳೆಯ ನೂಂಕಿಸುತ
ವಲ್ಲಂ ನುಜು ನುಜುಮಾಡಿ (ಬಸಪ್ಪ. ೫೧-೬೨); ಸಾರದ ಪಚೆ ತಪ್ಪಲಣಾ
ಯದು ಕನ್ಯಾಚೋರ ಸಿಕ್ಕಿದನೆಂದೆನುತೆ ದ್ವಾರಕವಾಟವ ನೂಂಕಿಸಲ್ಪರಿ
ಸಿದ ಹೇರಾನೆಗಳ ವಂಗಡವ (ಮೋಹ. ೩೪-೫). ನುಗಿಸು : ೨. ರಭಸ
ವಾಗಿ ತಳ್ಳು, — ನೂಕು : ಬಾಗಿಲನ್ನು ನುಗಿಸಿದಳು (ಅಪರಾ. ೨೪).
ನೂಕಿಸು : ೧. 'ಐತನ ಸಾರಿಯರ ರುಸಾರಾಯ ತಳಿಗೆಗಳ
ನೂಕಿಸುತ ಸಾರಿ ಕೈಗೊಡುವದಿರನು ಕಣ್ಣೋರೆಯಲಿ ಕೋಪಿಸುತ
ತನ್ನಯ ತೇರನಿಳಿದನು ಪಾರ್ಥನು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೨); ಮಂಚದ
ಮೇಲಿಂದ ನನ್ನ ನೂಕಿಸುತ್ತಾ (ಮುಂಬಯ. ೫-೪೯); ನೂಕಿಸಿಕೊಂಡು
ಹೋಗೋದಕ್ಕಿಂತ ಮೇಕೆ ಕಾಯೋದು ಲೇಸು (ಗಾಡ). ನೂಗಿಸು :
೨. ಆ ಮುನ್ನರು ಒಂದು ದೋಣಿಯನ್ನು ನೀರೋಳಗೆ ನೂಗಿಸಿ
(ಮುಂಬಯ. ೫-೧೫೬).

ನುಗಿಸಿ ಕೊಡು = ರಭಸವಾಗಿ ತಳ್ಳು, — ದಬ್ಬು : ಅಕೆ ಕೆರಂ
ಅವನನ್ನು ನುಗಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಳು. ಅನಂತನ ತಲೆ ಗೋಡೆಗೆ ಬದಿಯಿತು
(ನಿರ್ಗ. ೨೫). ನೂಕಿಸಿ ಬಿಡು, ನುಗಿಸಿ ಬಿಡು = ನುಗಿಸಿ ಕೊಡು :
(ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ನಿಯೋಗಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು) ಈಯವರ್ಗಳನ್ನು
ಕೋಟಿಯ ಹೊರಗಣ್ಣೆ ನೂಕಿಸಿ ಬಿಡಿ (ಸುಗುಂ. ೫೪-೧೨); ಟಿಕರು
ಆ ಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ನುಗಿಸಿ ಬಿಟ್ಟರು (ಸ್ವಾತಿ. ೬೯).

[ನೂಂಕು + ಇಸು]

ನೂಂಕು, ನೂಕು, ನೂಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಬ್ಬು; ತಳ್ಳು;
ದೂಡು : "ನೂಂಕು — ಪ್ರೇರಣೆ" (ಶಮದಾ); ಚಾಡಾಕ್ಕನೆಂಬ
ಭಟ್ಟನಂ ನಂದಂ ಪರಿಭವಿಸಿ ನೂಂಕಿಯಟ್ಟ ಕಳೆಯಿಸಿದೊಡೆ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೩೫-೬); ದ್ವುಪದಂ . . . ನಿಂ ದ್ವೋಣನೆಂಬನೇಂ ಪಾರ್ವನೆ ಪೇಟಾಂ
ತೆನೆಗೆ ಕಳೆಯನೇ ನೂಂಕಂತಪ್ಪ ನನಜಾಯನೆಂದು ಸಭೆಯೊಳ್ ಸುಡಿದಂ
(ಪಂಪ. ೨-೪೬); ಜಡಿದು ಕರಿದಂ ಪೋಪೋ ಪೋಗೆಂದು ನೂಂಕುವ
ಬೇಡರಿಂ (ಧರ್ಮಾ. ೨-೨೩೦); ಕಡೆಗಡೆ ನೂಂಕು ಬಿಡು ಲಟ್ಟಿ ಗೆಟ್ಟಿ
ಚೈಯಂ ಎನುತೆ ಸಖಿಯರು ನೆರೆದು ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳುಮನೊಡೆದು (ಸಂಪ. ೧೫-೬೬); ಹರನ ಮುನ್ನಿನ ಪೂಜೆಯಂ ಬಲುಗೆರೆಹುಗಾಲಲಿ ನೂಂಕಿ
ವದನಾಂಬುರುಹದೊಳು ತುಂದಿದೊಡದದಿಂ ಮುಜ್ಜನಕ್ಕೊಡೆದು
(ಬಸಪ್ಪ. ೧೪-೩೨); ಕುತ್ತಡಸು ಬಯ್ಯ ಪೊಯ್ಯ ನೂಂಕುತೊಂಕು ಸೀಳ್
ತಡೆಯನುತ್ತ ಕಡಿದಾದಿದರ್ (ಚಟಪ್ಪ. ೨೪-೬). ೨. (ಸಮಯ
ವನ್ನು) ಕಳೆ; ವ್ಯಯಿಸು : ಓವದೆ ಪೊಡವಿಯೆಜೆಯನಣಗಿನ ಸುಳು
ಮಾರಂ ಸಡಗರದಿಂ ಸಲೆ ಸಂಪದದೊಳ್ ದಿನಮಂ ನೂಂಕುತ್ತಿಹನು
(ಜಯಕಾ. ೨-೬೬); ಬಂದಪ್ಪರಾಣ್ಯನಾದೇಶಮಂ ತಂದಪ್ಪರೆಂದು

ಪಗಲಿರುಳುಗಳನ್ನೆಲ್ಲರೊಳೆ ನೂಂಕುತಿರ್ಮಕ್ಕಂತೆ ಮೆಲ್ಲನೊಳೆಪೊಕ್ಕತಿ
 ಕಿರಣಪ್ರಭವದೊಳನಂ ಕಾಣುತ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೮೨೬-೪೬); ಅಳಲಿಂ
 ರಾತ್ರಿಯ ನೂಂಕುನಂ ಪೊರಳುತುಂ ಶಯ್ಯಾಂತದೊಳೆಚ್ಚರಂ . . .
 ನೃಪಂ (ಶಾಕುಂತ. ೮೧-೧೬೬). ೩. ನುಗ್ಗಿಸು; ರಭಸದಿಂದ
 ಮುಂದೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಟ್ಟಿದೊಳೆ ನೂಂಕಿದಾನೆಗಳ
 ಕೋಡುಗಳಂ ಬೆರವೋಗೆ ಪೊಯ್ದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪೧); ತಂತಮ್ಮೋಡಾ
 ದಾನೆಗಳಂ ನೂಂಕಿ ಚಕ್ರಾಚಕ್ರಿಯುಂ ಮಿಟ್ಟು ಮಿಟ್ಟಿಯುಮಾಗೆಯುಂ
 ಬೆಡೆದಿಟಾಪ ಪದದೊಳ (ಶಾಂತಿ. ೬-೮೨೨); ನಿಜರಥವ ಅ ಪರಬಲ
 ಕಾಗಿ ನೂಂಕಿ ನಂದನು ದಿವಿಜಾತಪಾರಶನದಿಂದ (ಅಂಜನ. ೬-೧೨೧).
 ೪. ಅಕ್ರಮಣ ಮಾಡು; ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ನುಗ್ಗು: 10
 ಒಡ್ಡು ಪುಣ್ಯದುವಿನಬಿಟ್ಟು ಸನ್ನು ಸವಕಟ್ಟಿಬಾಡ್ದಿಗೆ ನೂಂಕಿ
 ಬೀರಮಜ್ಜಬಾವಿನಮಾಡು ತಲ್ಲಿದಾದು ಗೆಲ್ಲವರಾತಿಯನ್ನೆತ್ತು
 ಪೊಟ್ಟು ಸುದಿನಬಾಗ್ಗರಂ ನಗುವುದೊಟ್ಟಿಲೆ ಮಾವನ ಗನ್ನ
 ಹಸ್ತಿಯಂ (ಎಕ. 11, ೧೩೪-೫೧; ಸು. 982); ಎಡೆವಿದೆದ ನೂಂಕಿ
 ಗಜಭಟೆ ನಡೆಯಲೋಲೆಸದುಪಾಂತ ಬೆಕ್ಕೊಡೆಗಳ (ಕಾದಂಪು. ೬೦೦); 15
 ನಿಲಲುಂ ನೂಂಕಲುಮರಿಯಂ ಗೆಲಲುಂ ಪೆಜರೊಳರೆ ಕರ್ಣಸ್ಥಳ ಕರ್ಣಂ
 ತಲೆನಾಯಕನಾರುಮಂವಂ ನಿಲೆ ನಿಲ್ಲುನೂಂಕೆ ನೂಂಕುನಗಿರೆ ಗೆಲ್ಲರ್
 (ಗದಾಯ. ೩-೬೪); ಕರ್ಮವೆಂಬ ಅಂಶದೊಡನೆ ತೊಡೆದಿ ದಿನ್ನಪವನ
 ವಧಾರು ನಿಮ್ಮೊಳೆನ ಭಾಷೆಯ ಕಡೆಗಳಕ್ಕೆ ನೂಂಕುವೆ ಕಡೆಹುವೆನಂತವ
 (ಬಸವ. ೬೯೯); ಮಾಗಧಪ್ರಮುಖ ನಿಖಿಲ ನರಪಾಲಕರ್ ನೂಂಕೆ 20
 ಸಂಕರ್ಷಣಂಗೆ ಸಮರವತಿಥರವಾದುದಂ ಕಂಡು (ಜಗವಿ. ೭-೭೦೨).
 ೫. ತ್ಯಜಿಸು; ಕೊಡು: ಮಿಡಿದನಿತು ಬೇಗದಿಂದಬಾವೊಡಲನಿಂದ
 ಪೋಗೆ ನೂಂಕಿ ಚೆಲ್ಲಪೊಡಲಂ ಪಡೆದಪೆಯಾಗಳೆ ಬಲ್ವಿದಿದಿದು ಶರ
 ಣುಗು ಜಿನೇಂದ್ರಪದಸರಿಸಿಜಮಂ (ಅವಿಶ. ೨-೫೪). ೬. ಗುಡಿಸು;
 ಉಡುಗು: ಹಂದಪ್ಪಂ ಬಂದಪಂ ವಾದಳಗೆನುತರಾಣಂ ಪೋಮ
 ವಿಸ್ತೀರ್ಣರಂಗಾಂತರವೀಧೀಚ್ಚನ್ನ ತಾರಾಸ್ಥಿತಿಶಲಮಂ ನೂಂಕುತಂ
 ಚಾರುಚಾಮೀಕರಯಂತ್ರವ್ಯಾಪದಂ ಕುಂಕುಮಪುನರಸಮಂ ಸಿಂಹಸುತಿದ
 ನಂಬಂತಿರೆ (ಕಾದಂಪು. ೧೪೧). ೭. (ಶ್ರಮ, ಆಯಾಸ ಮುಂತಾದು
 ವನ್ನು) ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ನೀಗಿಕೊಳ್ಳು; ಶಮನಮಾಡಿ
 ಕೊಳ್ಳು: ಪಸಿವಂ ದಿಟ್ಟು ದರ್ಶಾಯಂ ತೊಟ್ಟಿದು ದೇಹಾಯಾಸಮಂ 30
 ನೂಂಕಿ ಬಲ್ವಿಸಿಲಂ ನೋಡದೆ ಪನ್ನದಂತಿಮಹಿಷವ್ಯಾಘ್ರಾದಿ ಸಾಸಾ
 ಮ್ಯಗಪ್ರಸರಕ್ಕಳದೆ . . . ಎನೆವನೇಶಂಗೋಹಿಲಂ (ಉದ್ವ. ೧೧-೯೨);
 ಗಗನೇಶರಯರ್ ಶ್ರಮಮಂ ಮಿಗೆ ನೂಂಕರ್ ನಿಲ್ಲುದರ್ಶವೆಮ್ಮ
 ಮ್ಮಯ ತಾವುಗಳೆಂದು ಕುಣುಪುಗೊಂಡಾ ಬಗೆಗಿಟ್ಟಂತೆನವುದಿಟ
 ಕೋಂಟಿಯ ತೆನೆಗಳ (ವಚನ. ೧-೬೪). ೮. ಸರಿಸು; ಓರೆ
 ಮಾಡು; ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಳ್ಳು: ಪಟೆನೊಸರೊಳ ಕಟೆಯ ಪಾಂಗಿ
 ನಂದಲೆನ ಮುಂಗುರುಳಂ ನೂಂಕೊತ್ತು ಪೊಂದು ನೆವದಿಂ ತೋಳ ಮೊದಲಂ
 ತೋಪಾದಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೯-೧೨). ೯. ಅಂಗಸಾಧನೆಯ
 ಸಾಮ್ಯ, ದಂಡೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಮಾಡು: ಬಾಲಾಭ್ಯಾಸ
 ದಂಡೆಯ ನೂಂಕುವಂತಂಟಿಗಾಲಿಕ್ಕು ತೊಡಗಿದನೊಲಿದು (ಮೋಹತ. 44-೬೧). 10
 ೧೦. ಮಿಡಿ; ಮಿಟು; ಬಾಜಿಸು: ತಾಂ ಮೆಲ್ಲನೆ
 ವಾಮದೋರ್ಲತೆಯನೆತ್ತಿ ಬೆರಲ್ಲಳನ್ನಿಟ್ಟು ತಂತಿಯಂ ನಿಲ್ಲದೆ ನೂಂಕು
 ತೊಂದಿಗು ಗೋಣನೊಣಂಗಿಸಿ ನೋಡುತೋಪನಂ ಪಲ್ಲಕಿಯೊಪ್ಪ ಮಿಂಚರ
 ಮನ್ನೆದ ನೆಗಬ್ಬುದಳೂವೊಲಿಯೆಯಂ (ಉದ್ವ. ೧೦-೪೬). ೧೧.
 (ಭಾವನೆಗಳನ್ನು) ಒತ್ತು; ಅಡುವು; ನಿಗ್ರಹಿಸು: ಉದ್ವ ತಾ 45
 ನಂದಮಂ ನೂಂಕಿ ನೆನೆದುಬ್ಬುವಂ ಶಿವಪೂಜೆಯೊಳಗೆ (ಒಸರ. ೩-೧೫೦).

೧೨. ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು: ಮಡದಲಿ ನೂಂಕಿ ವಾಜಿ ಗರುಡಂಗಮದಿ
 ಮೌದಿ ವಾಯುವಿಂಗೆ ಮೂರ್ತಿಯೊಳಿಟ್ಟೊಂದು ತನ್ನ ಜವದಿಂ ಪರಿ
 ಯಲ್ವೆ ಮುಹೂರ್ತಮಾತ್ರದೊಳಗಡೆ ಪದಿನ್ನೆದು ಯೋಜನಮನೋರ್ಪನೆ
 ಸಂಧಿಸಿ ಪೋದನಂದು (ಕಾದಂಪು. ೬೨೧೪); ಕರವಾಳ್ಳಳಂ ಜಡಿದು
 ನೂಂಕುವರ್ ತಾಂಕುವರ್ (ಚಿಬಪ. ೫೦-೨೫). ೧೩. ಮುಂದುವರಿ;
 ಸಾಗು; ನಡೆ: ಗೋತ್ರನಾಮವ ಬೆಸಗೊಂಡರೆ ಮೂಳು ನೂಂಕಿಪಾಣಂ.
 ನೂಕದೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದಿರ್ದೇನುಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೬೪೪). ೧೪. [ಗಣಿತ]
 ಗುಣಿಸು; ಗುಣಾಕಾರ ಮಾಡು: ತಿವಿ, ಪೊಯ್, ಬೆರ್ಸು,
 ನೂಂಕು . . . ಬೆಳೆಸೆಂದು ಇಂತಿಪುತಂ ಗುಣಿಸೋದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು
 (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧-೪). ನೂಂಕು: ೧. ಹಗದದಲ್ಲಿ ದಿದ್ದವರ ಮೇಲೆ
 ಒರಳ ನೂಂಕಾಣಂ. ನೂಂಕುವರೆ (ಬಸವ. ೩೧೬); ಲೋಕದ ಹಂಗನೆ
 ಹಟಾದು ಬೇಕು ಬೇಡೆಂಬುದನೆ ನೂಂಕಿ ತಾ ಸುವಿನೇಕೆಯಾದಲ್ಲದೆ
 ಜ್ಯೋತಿಯ ಬೆಳಗ ಕಾಣಬಾರದು (ವಚನ. ೪೧೨-೭೭); ಮನದ ಕತ್ತಲೆ
 ಗುರುವರನ ವಾಕ್ಯನಲಿ ತೊಬಗುವಪೋಲು ತುಂಬಿಯ, ತನತನಗೆ
 ನೂಂಕಿವಪ್ಪ ವಿಕಸಿತ ಕೈರವಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೬-೧೬);
 ದಿದುರ್ಮದ ಹಸುಳೆ ವನವೆತ್ತ ತಪವೆತ್ತ ಬೈದು ಮಲತಾಯಿಯಡವಿಗೆ
 ನೂಕಲು (ಪರಂದ. ೨-೬೦-೧); ಮಿಟುಮಿಟುಗಳ ಕುಂತಳ ತಮವೆಂದು
 ನಿಡುಜಡೆವಿದಿದು ಶ್ರೀಕಾಂತ ನೀರೊಳಗೆ ನೂಂಕಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೪-೫೬);
 ಪಾತಕದ ನೂಕುವೆಡೆ ನೂಕಳ ಕಳೆಯುವಡೆ ಭೂತೇಶನೊಲುವು ಪಡೆಯು
 ವಡೆ ಹಸಿದರಿಗೆ ಕಾತರಿಸಿದಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೪೯). ೨. ಭಾಸುಮತಿ ಬರೆ
 ಮೂರಿದ ಮುಸುಕಿನ ಮೌನಿ ನೂಂಕಿದನುಳನ್ನದಯದನೂನಮಂಗಳ
 ಪಟದ ಶಂಖಧ್ವನಿಯ ಮಾಣಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೩); ತನುವ ತುಂಬಿತು
 ತಾಪ ತಾಪದ ಪುನತೆಯಲಿ ಗರುವಾಯಿಗೆಟ್ಟು ನು ನೆನೆದು ನಯನಜಲಂ
 ಗಲಿ ನೂಂಕಿದನು ಯಾಮಿನಿಯ (ತೊರಣ. ೨-೨-೪); ಅಕೆಯತ್ತಿಯ
 ಸಲಿಸಿ ಶಿವತೆಯ ನೂಕಿ ಸಿತಪಕ್ಷದೊಳು ಬೆಳೆನ ಸುಧಾಕರನವೊಲು ಕಳೆ
 ಗಳೊಡವೆಯೆಲು ಬೆಳೆನವಾತಾ (ಪಾಶ್ವಾ. ೪-೩). ೪. ಇತ್ತ ರತ್ನಗ್ರೀ
 ವಾದ್ಯ ವತಿಪ್ಪ, ಮಿಚರರೊಡನಣವನಿನದಿನಾರ್ಮ ನೆರೆದು ನೂಂಕಿದರಾಗಳ
 (ಶಾಂತಿ. ೪-೨೬); ಮನಸಿಜನ ದಳ ನೂಂಕಿಶೇಳೇಳನುತ ಚೆಲ್ಲು ಮುನಿ
 ನಿಕರ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೧೫); ಅಗಣತದ ಪಟ್ಟಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳುಗಳ
 ಸಂದಣಿ ನೂಂಕಿದುದು (ತೊರಣ. ೧-೧೬-೧೦); ಎಲೆಲೆ ಕವಿಕವಿ
 ಯೆನುತವನ ಬಲಂ ಕಂಡು ಸಂಕಲೆಗಡಿದ ಮುಗಿಲಂತಿವನ ಮೇಲೆ ಕೈದು
 ಗಳ ಮಳೆಗಜೆಯುತಿಟ್ಟಿಡೆನಿ ನೂಕಲನುಸಾಲ್ವಂ ಕನಲ್ವು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೨-೪೦). ೫. ಎಲ್ಲಿ ನೂಂಕುವೋ ತನುವ . . . ತಮಗಿಲ್ಲಿ ಕಡೆಯಾಯ್ದಡವಿ
 ಯೊಳಗೆಂದನುತ ಹಲುವಿದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೫. ೨೬-೩೫).
 ೧೬. ನೂಂಕೊಂದೇ ವಾಘೆಯಲಿ ರಥ ಸಾಕುಸಾವಿರ ಬಲುಗುದಾರೆ
 ಹದಿನಾಕುಸಾವಿರ ನೂಡುಕರಿಭಟೆ ಲಕ್ಕ ಪಾಯಿದಳ ಜೋಳೆ ಜವಗೆಡೆ
 ಮುಜುವಡೆದು ಬಲದೊಳೆವಾಳರು ಸರಿಯ ನೋಲದ ನೂಕು
 ನೂಕಾಯಿತ್ತು ಕಾರನರಾಯಣೇನೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೯);
 ಸತ್ತಗುಂದಿದ ಸಮರ ನೂಕದು (ಕಾಂಠ. ೨೬-೪೨). ೧೭. ಮುಂದು
 ವರಿಸು; ನುಗ್ಗಿಸು; ಸಾಗಿಸು: ಕಿರಣ ತೋಮರ ದಕ್ಷಿಣೋರು
 ಸ್ಪುರಣ ತಿವಿರ ಮೃಗೀಕದಂಬಕ ತರಣ ನೂಂಕಿದನುದಯ್ಯಲಿಲಕೆ
 ರತುನದುಯರಥನ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೫); ಅಗ ಭೀಮನು ತನ್ನ
 ರಥವನ್ನು ನೂಂಕಿ ಕರ್ಣನನ್ನು ನೋಡಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೬). ೧೮. ಲಭಿಸು;
 ಸಂಭವಿಸು; ಉಂಟಾಗು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು: ಚಾಪವೀತನ
 ಕೈಯಲಿರಲಿನ್ನಾ ವಿನಾಕಿಗೆ ಗೆಲವು ನೂಕದು [ಪಾಣಂ. ಭಟಿಸದು]
 (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೬-೨೯); ನೂಕಲರಿಯದು ಜಯವು ಸಮಗೆ ಹಂ

ಶಂಖರವ ಲೋಕಪಾಲಕರೆದೆಯ ಸೀಳುವಿದೆ (ತುಂಗ. ೫೫-೨೪). ೧೭. ತುಂಬು ; ಆಗು : ಪರ್ಯಾಯವಂದಿನ ಅಕಾಲಕೊದವಿದ ಮೂಜು ತಿಂಗಳ ಗರ್ಭ ನೂಕಿತ್ತು (ಭಾವಚಂ. ೮-೩೬). ೧೮. ಸಾಧ್ಯವಾಗು ; ಸಮರ್ಥವಾಗು ; ಶಕ್ಯವಾಗು : ಸಾಕ್ಷಿಕೊಳ್ಳು ಕೃಷ್ಣ ನೋಡಲು ನೂಕದನ್ನೆವ ಸೀವುತವೆ ಕರುಣಾಕರನೆ ಕೈಗಾವುದೈ ಕೃಪಮಾಡಬೇಕೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭ. ೩-೬೫); ಈ ಕುದುರೆಯನವನೇಜದಿವರ್ಧನೆ ಮತ್ತೆ ನೂಕದ ವನ ಕೈಯೊಳಗೆ ಈ ಕದನವ ಜಯಿಸುವುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೮-೬೯); ಸಾಕಲೆ ಕಿರಾತ ನಿನ್ನಯ ಬಲೆಯೊಮ್ಮೊಡನೆ ನೂಕುವದೆ (ಚಿಬ್ಬ. ೫೩-೪೧); ಆ ಕುದುರೆ . . . ಲೋಕಮಂ ದಳಸುತ್ಕೃತರಲಖಿಳ ದನೆ ಯೊಳವನಾಕವಾರ್ತದೆಯ ದಿದಿವಬೇಕನಿಬರಿಂ ನೂಕದೊಡೆ ಕರ್ಕು ತಾನಾ ದೊಡಂ ಪೋಗಿ ನಡೆಸುವುದು ಬಳಿಕಾ ಹಯವನು (ಚ್ರಮಿಭಾ. ೨-೨೯). ೧೯. ಚಿಮ್ಮು ; ಹೊರಹೊಮ್ಮು ; ಹೊರಸೂಸು : ಹಜ್ಜಾದು ದಿಮ್ಮುಹೋಡು ನೆತ್ತರಿನೊಳಕೆ ನೂಕಿತು ಭದ್ರಪೀತದ ಹೊಜ್ಜು ನನೆ ದುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೨೪-೬). ೨೦. ಕೆಡೆಹು ; ಬೀಳಿಸು : ನೂತನ ತಲೆಯನೆರಡಜರಿ ನೂಕಿ ಧನುವನು ಮೂಜು ಬಾಣದಲೊಕಿ ಖಂಡಿಸಿ ಹೋಗು ಹೋಗಿನ್ನಾ ಕೆವಾಕರನುಹಿ ತಾ ಎನ್ನುತ್ತೆದಿದನು ದ್ವೈಜ (ಕುವ್ಯಾದ್ವೈ. ೨-೪೨). ೨೧. ನೆಗವು ; ಎತ್ತು : ಅನಿರಲು ಹೆಕ್ಕವನೇಕೆ ಹೋಹೋಯಿಸುತ ಹೊತ್ತನು ನೂಕಿ ಹೆಗಲೆರಡಜರಿ ಕುಂತಿಯ ಧರ್ಮನಂದನನ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೩). ೨೨. ದೂರವಾಡು ; ಕಡೆ ಗಣಿಸು ; ಉವೇಕ್ಷೆವಾಡು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ಒಡಮ ಕಳೆ ಭವನ ಸದ್ಗುರುಚರಣ ಕೈಬಿಂಬದ ಏಕೆ ಮಹಿಮಾತುಗಳು ಸಾಕಿನ್ನು ಸದ್ಗುರುವೆ ನೂಕಬೇಡಿದ್ದೆನ್ನ ಸ್ವೀಕರಿಸು ಮದ್ದುರುವೆ (ದೀಕ್ಷಾ ಲೋ. ೧೮-೩೧೮) ; ಏಕೆ ದುರಾತ್ಮರ ಮಾತಂ ನೂಕುವೆ ನಾಂ ಕಂಡ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಕಾಣ್ಕೆಂ ನಿರ್ವಾಕುಲನಿಂದಿರುಳೆಂದಾ ಕಾಂತೆಯಮಾತ್ಮವಚನಮಂ ಮುನ್ನಿಸಿದರ್ (ದಶಕು. ೨-೩೫). **ನೂಗು : ೧. 'ನೂಗಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಮುಂಜಾವ ತೊಟ್ಟು ಇರು ಹಂಗು ಬಿಟ್ಟು ಬರಿ ಹಾಂಗಳೂಗತದೋ ತಲಿಕಾವಿನೇಳಗೆ ಇವ್ಯಾವಿನೇಳಗೆ ದಿಸಿಗಾಲ ನೂಗತದೋ (ಗಂಗಾ. ೮೮-೧೪). ೪. ಉಧ್ವಗತಿಯಲೇ ಮನೋರಥವು ಸಹ ಅಪಾರ್ಥವೆ ನಿಸದೆ ನೂಗಲಿ (ಅರಳು. ೩೦೧-೧). ೨೩. ಸೆಹಿಸು ; ತಾಳು : ನೂಗು ತೊಂದೇ ದುಃಖ ತೂಗುತೊಂದೇ ಸುಖವೆ . . . ಸಾಗೋಣ ಕೂಡಿ ಕೂಡಿ (ಉದ್ಯಾ. ೩೮-೧೪). 'ನೂಗಿಸು' ಪರಾ.**
ನೂಕುನೂಕು, ನೂನೂಗು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಕುಣವ ತೊಂದಂನ ಪೆಂದೆಯದ ಡೊಂಕನೆಯ ಬಿರುದರ ನೂಕುನೂಕನೆಹಿಣಲ ಬಾವುಲಿಗಾಣರಾ ವೆಡೆ . . . ನೂಕುವದೆಂದು ಸಾರಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭ. ೪-೩೯); ಜಡಜಡವನೇಳ ದಾದಿ ಮನಮನವ ತಾಗಿಸುತ ಕರ್ಮದೊಡ್ಡಿ ನೂಕಿಹವ ನೂನೂಗುತಿರುವ ಜೀಯ ನಿಮ್ಮ ಹಸಾದರೆಂಬರುರವಟೆಯೊಳಗೆ (ಮಲೆದೇ. ೪೩-೨). **ನೂಕಲಾಟ=ನೂಕು ; ನುಗ್ಗಾಟ ; ನುಗ್ಗಲು :** ಭಾಸ್ಕರರಾಯ ಗಾದಿಯ ನೂಕಲಾಟದಲ್ಲಿಯೂ ನುಗ್ಗಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಾನವೊಂದನ್ನಾಕ್ರಮಿಸಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ (ಕಮನ. ೪೧). **ನೂಕುತಾಕು=ನೂಕಲಾಟ ; ನೂಕಾಟ :** ಆಕಾಶವ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ನೂಕುತಾಕೆ (ಎಲೆಕ್ಟ. ೪೦) ; ಈ ಕಥೆಗಾವುದು ಮೊದಲನೆ ತೆರೆಗಳ ನೂಕುತಾಕಿಂವ ರತ್ನಗಳ ಆಕರದಿಂದ ನಾನಾ ಜಲಚರಗಳಿಂದಾ ಕಡಲಿರದೊಪ್ಪು ತಿಹುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೧) ; ಲೋಕದ ಮುಂದಣ್ಣ ನೋಲುವೆಂದನು ನೂಕುತಾಕಾಯ್ತು ಚಕ್ರಕನ್ನಿಂದ (ಭವಚ. ೫೧-೧೪೪) ; ಮೆಯೊಳ್ಳುವಿರುಮಾಗಿ ಪೊಜಮಡುವವರಮೋ ರೋವರ್ಧಿರ್ಧವ ನೂಕುತಾಕಂ ನಿರವಿಸಿ ಕಿಜಾಮಂ ಪೊಟ್ಟು ನಿಂದು (ಚಕಂ. ೧೨೧-೨೧). **ನೂಕುತಾಕುಗೊಳು=ಗೊಂದಲಗೊಳ್ಳು ;**

ಗಡಿಬಿಡಿದೊಂದು : ಮೂತನ ಪಸರದ ವ್ಯವಹಾರದೊಳಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ನೂಕು ತಾಕುಗೊಳುತಿಪ್ಪವಂಗೆ ನೋಹದ ಮಾತೇಕೆ (ವಚನಂ. ೩೫-೯೮). **ನೂಕುನುಗ್ಗಲು = ೧. ನೂಕುತಾಕು :** ಆ ನೂಕುನುಗ್ಗಲರಿ ಹುಯಿಲಿನಲಿ ಮೊದಲಾರು ಸತ್ತನ್ ಅವನದೇ ಪುಣ್ಯಂ (ಪಾಶು. ೧೯-೪೩೭) ; ನೂಕುನುಗ್ಗಲೇಕೆ? ನಿಧಾನವಾಗಿ ಒಬ್ಬರ ಹಿಂದೊ ಬ್ಬರು ಹತ್ತಿದರೆ ಅಗಡೆ? (ಖಿಲು. ೧೯). ೨. ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ: ನೂಕುನುಗ್ಗಲು ಹಿಂದಿನಿಂದ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ ಏರಿಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಅಲಹ. ೧೪). **ನೂಕುನುಗ್ಗು=ನೂಕುನುಗ್ಗಲು ೧ : ನೂಕು ನುಗ್ಗಿ ನಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಬಾರದು, ನಾಚಿಸುವವರ ಮನೇಬಾಗಲು ಕುಳಿಯ ಬಾರದು (ಗಾಡೆ).**

[ದೇ. || ತಮಿ. ನೂಕ್ಕು, ನೂಕ್ಕಿ ; ತುಳು. ತೆಲು.

ನೂಕು ; ಕೊಡ. ಕೋಲಾ ನೂಕ, ನೂಕಿ]

ನೂಂಕು, ನೂಕು (ನಾ). ೧. ನೂಕುವಿಕೆ ; ತಳ್ಳುವಿಕೆ : 'ನೂಂಕು ದು' ಪರಾ. ೨. ಗೊಂದಲ ; ಗಜಬಿಜಿ. ನೂಕು ; ೧. ಗೆದ್ದಲು ತಿಂದ ಮರದೀಳುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ನೂಕನಂತೆ ಗಂಡನ ಸಾವು ಒದಗಿ ಅವರನ್ನೂ ಕೊಂಚಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ಸಿ ಕರೆದೊಯ್ದು ತು (ಪಾಶು. ೧೯೧). ೩. ಮುಂಜಾಚಿದ ಕಟ್ಟಡದ ರಚನೆ ; ಚಿಜ್ಜು (?) : ಆ ಭತ್ತವು ಹನ್ನೆರಡು ಕಂಭದ ತೊಟ್ಟಿಯಾಗಿದ್ದಿತು, ಸಾಲು ಕಡೆಯೂ ನೂಕು (ಚಂಗಾಲ್. ೩೧೪).

ನೂಕುನೂಕಾಗು=ಗೊಂದಲವಾಗು : ನಾಕು ಕಡೆಯಲಿ ಕವಿದು ದಳವಿಗೆ ನೂಕುನೂಕಾಯಿತ್ತು ನರನವ್ಯಾಕುಳಿಯಲಿ ಸವಜತೊಡಗಿದನ ಹಿತಬಲವನವ (ಕುವ್ಯಾದ್ವೈ. ೧೦-೨). [**ನೂಂಕು,**]

ನೂಂಕುದಳಿ 'ನೂಂಕುದು' ನೋ.

ನೂಂಕುದಚಿ, ನೂಂಕುದಳಿ (ನಾ). (ಕೋಟಿಕಾಳೆಗದಲ್ಲಿ ಬಳಸು ತ್ತಿದ್ದ) ತಳ್ಳುವ ಮರದ ದಿಮ್ಮಿ,—ತೋಲೆ : ಕಡಸಿರಗಿಯು ನೂಂಕು ದುಯಿಕ್ಕುವ ಬಲ್ಲಸಿ ಭೀತಿಯಂ ಮನಕ್ಕೊಡರಿಸಿ ಲಗ್ನೆಯೊಟ್ಟಿಳ ದೊಟ್ಟಿಳವಾದುದು ಕೋಟಿಕಾಳೆಗಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೧೦೫). **ನೂಂಕು ದಳಿ : ಕೋಟಿಯನ್ನೇರಿ ಬರುತ್ತಿರುವ ಶತ್ರುಸ್ಥಾನಿಕರನ್ನು ಈ 'ನೂಂಕು ದಳಿ' ಗಳಿಂದ ನೂಕುತ್ತಿದ್ದರು (ಕರ್ನಾಟ. ೫೮).**

[**ನೂಂಕು + ತು**]

ನೂಂಕುಹ (ನಾ). ನೂಕುವಿಕೆ ; ತಳ್ಳುವಿಕೆ : ಏಸಂಕಂ . . . ನೂಂಕುಹಂ ಕೈಪೆಹೀನಂ ಅಧಿಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ನಾನಾರ. ೧೫೨).

[**ನೂಂಕು + ಹ್ಯು**]

ನೂಕಡ್ಡೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒತ್ತು ಸೇವಿಗೆ : "ಒಂದ ನಂಟಿಗೆ ನೂಕ ಡ್ಡೆಯೇ" ಎಂದಳು. ನೂಕಡ್ಡೆ ಎಂಬುದು ತುಳುವಿನಲ್ಲಿ ಸೇವಿಗೆಗೆ ಹೆಸರು (ಮುಗಿಯು. ೧೫೬). [ನೂಂಕು,**]**

ನೂಕರಿಗು (ಕ್ರಿ). ನೂಕು ; ತಳ್ಳು ; ದಬ್ಬು : ಕಾಬಲಗಳಂ ನೂಕರಿಸಿ ತುಳಿತುಕೊಡು ಕೊಂಡುದೈ ಚತುರಂಗ ಬಲಗಳಂ ಸುಪ್ರತೀಕ (ತುಂಗ. ೪೯-೩೮). [**ನೂಂಕು + ಇಸು,**]

ನೂಕಾಟಿ (ನಾ). ನೂಕುನುಗ್ಗು : ಅವರ ನೂಕಾಟದಲ್ಲಿ ನೆನಗಿ ಉಸಿರು ಸಿಕ್ಕಿದಂತಾಯಿತು (ಅಲಹ. ೧೩). [**ನೂಕಾಡು**]

ನೂಕಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೂಕು ನುಗ್ಗಿನಲ್ಲಿ ತೊಳಲು. ೨. ನುಗ್ಗಾಡು : ಬೇಕಾದ ಬಗೆಯ ದಂಡು ನೂಕಾಡಿ ನುಗ್ಗಿಬಂದು ಬೇಕಾದುದಾದರೇನು ಸಾಕಾಗದಾಗ ತಾನು (ಗಂಗಾ. ೧೪-೬) ; ಇನ ತಂತಿಬಲೆಯ ಎರಡು ಕಡೆಯೂ ನೂಕಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುನಂ. ೧೪೮). ೩. ತಳ್ಳಿ ಹಿಂಸೆಪಡಿಸು.

ನೂಕುನೂಕಾಡು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ನೂಕುನೂಕಾಡುವ ವಿಪತ್ತಿನ
ವೈಕೃತಿಗೆ ನಾನೊಬ್ಬನೇ ದಿಟವಾಕವಾಳನೆ ಶಿವಶಿವಾಯಂದರಸ ಜಿಸು
ಸುಯ್ಯ (ಕುಸ್ಕೃತ. ೨೨-೪೭). [ನೂಕು, (<ನೂಂಕು,)+ಅಡು.]
ನೂಕಿಸು 'ನೂಂಕಿಸು' ನೋ.
ನೂಕು, 'ನೂಂಕು,' ನೋ.
ನೂಕು, 'ನೂಂಕು,' ನೋ.
ನೂಕುತೆರೆ 'ನೂಕುದೆರೆ' ನೋ.
ನೂಕುದೆರೆ, ನೂಕುತೆರೆ (ನಾ). ದಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಬರುವ ತೆರೆ ;
ತಳ್ಳುವ ಆಲೆ ; ವಿರಿಬರುವ ತರಂಗ : ಜೀವರು ಬಿಜುಗಾಳಿಯಾಗಿ
ಮಹಾಸಮುದ್ರದ ನೂಕುದೆ[ಪಾಂ. ೩]ರೆಯಲಿ ಬೀಸಜುಸಿದರು ಹರಿದರ
ವನಿಯಲಗ್ನಿರೂಪಾಗಿ (ಕುಸ್ಕೃತ. ೧೨-೪೯). ನೂಕುತೆರೆ : ಪ್ರಳಯ
ಜಲಧಿಯ ನೂಕುತೆರೆಗಳ ಲಹರಿಯೋ ಏಲುಪಾತನಾರಿದಳೆ (ಕುಸ್ಕೃತ. ೧೦-೨). [ನೂಕು, (<ನೂಂಕು,)+ತೆರೆ.]
ನೂಕುಧಾರೆ (ನಾ). ನುಗ್ಗಿಬರುವ ಪ್ರವಾಹ ; ವಿರಿ ಬರುವ
ಪ್ರವಾಹ : ಗಾಳಿಯತ್ತಲು ಘಾಡಿಸುವ ಮೇಘಾಳಿಯತ್ತಲು ವೈರಿ
ಸೇನೆಯ ನಾಳೆಗಡಿತದ ನೊರೆಯ ರಕುತದ ನೂಕುಧಾರೆಗಳ ವಿಳಿಗೆಯಲಾ
ಭಕ್ತಜನುರೀಪಾಳ ನೆನೆದವು (ಕುಸ್ಕೃತ. ೧೦-೨೩).
[ನೂಕು, (<ನೂಂಕು,)+ಧಾರೆ]
ನೂಕುಬಂಡಿ (ನಾ). ತಳ್ಳು ಗಾಡಿ ; ರಿಕ್ಷಾಗಾಡಿ : ನೂಕುಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ
ಒಬ್ಬ ಅಂಗ್ಲರನು, ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕೆಲವು ಅಂಗ್ಲ ಪುರುಷರೂ,
ವಾಯುಸೇನನೆಂದು ಹೊರಹೊರಟಿದ್ದಾರೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೧೯೭).
[ನೂಕು, (<ನೂಂಕು,)+ಬಂಡಿ.]
ನೂಗಿಸು 'ನೂಂಕಿಸು' ನೋ.
ನೂಗು 'ನೂಂಕು,' ನೋ.
ನೂಡನುಳೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನೂಡನುಳೂ
ರೋಳ್ ಕಾದಿದನ್ನು ಅಯ್ಯಾವ್ವರಿಗಾಗಿ ರಾಜಪೂರ್ವಣಮ್ ಕಾದಿ ಸತ್ತು
ಸಗದೋಳ್ ಇಬ್ಬಮ್ (ಮೈಸ. ೧೯೨೩, ೩೩-೩ ; ೧). [?+ಊರ್]
ನೂತ, 'ನೂಲ್,' ಪರಾ.
ನೂತ್ (ಗು). ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಂಡ ; ಕೀರ್ತಿಸಿಕೊಂಡ ; ಸ್ತುತಿಸಿ
ಕೊಂಡ : ಅವನೇನೂತಯಕಂ ಯತೋಧನಳಿತಾಶಾಮಂಡಳಂ
ಮಂಡಳಾಗ್ರವಿಲಾಸಾರಬಲಂ . . . ಶ್ರೀಮಚ್ಚಮೂವಲ್ಲಭಂ (ಎಳ. VI,
ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೬೧-೬೬ ; 1137) ; ತಾಳಸ್ಯೂಳಕರಂ . . . ದಾನಾದ್ರ್ಯ
ಗಂಡಸ್ಥಳಂ ಲೀಲಾಯಾನನುದಗ್ರ ಪಲ್ಲವನದೇಂ ತಾನಾಯ್ತ ನೂತಕ್ಷಮಾ
ಶೀಲಂ ಕೇಸರಿಗಂ ಧೀರಕ್ಷಣಸುಖ ಶ್ರೀಪಂಜರಂಕುಂಜರಂ (ಅರ್ಧನೇ.
೫-೯೦). 'ವಿನೂತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]
ನೂತನ (ಗು). ೧. ಹೊಸ ; ಅಭಿನವ ; ನವೀನ : ನೂತನಮಣ
ಭೂಷಣ ಬಾಲಾತಪಸಿತಮಣಿಮುರೇಚಿ ಚಂದ್ರಾತಪಸಿಷ್ಣಾತಪರಾಗಸಿಂಹರಿ
ತಾತಪಮಯಮಾದುದಾ ಧರಾಧಿಪಭವನಂ (ಅಮೃತ. ೬-೧೧೫) ; ಬುಧ
ರಿದುರ್ ನೋಬ್ಬುದು ಪುರಾತನನೂತನ ಕಾವ್ಯರೇಖೆಯಂ (ಗದಾಯು.
೧-೪೬) ; ಹೆಜ್ಜೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಗೂ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರರಲ್ಲಿ ನೂತನ ಉತ್ಪಾಹ, ಆಶಾ
ಭಾವನೆ ಬೆಳೆಯಲಾರಂಭಿಸಿತು (ಆತ್ಮಾರ್ಥ. ೧೪೩). ೨. ಎಳೆಯ.
೩. ತಾಜಾ. (ನಾ). ೪. ಹೊಸದು ; ನವೀನವಾದುದು : "ನವ್ಯಂ,
ನವಂ, ನವೀನಂ, ನೂತನಂ, ಅಭಿನವಂ, ನೂತ್ನಂ—ಈ ೬ ಪೊ(ಹೊ)
ಸತು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೮-೩೬) ; ನೂತನವಾದುದಕ್ಕೆ ನೋತವನು ನಾತದ
ವಸ್ತುವಿಗೆ ಸೋತಾನೇ ? (ಗಾಡ). ೫. ಅಪೂರ್ವವಾದುದು ;
ಸುಂದರವಾದುದು : ಇದು ಪೊಸಂತಿ . . . ಲೇಸಿದು ರಸಸಿತಿ

ನೂತ್ನಮಿದಲ್ಲಿ ನೂತನಂ ಪದರಚನಾವಿಲಾಸಮಿದು ಕಟ್ಟಮಪೂರ್ವಮಿ
ದೆಂದು . . . ಕೀರ್ತಿಸೆ ಸಮಿರ್ತುಪೇನ ಸುಭಗಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಕುಕಂ.
೧-೨೬). ೬. ಈಚಿನವನು ; ನವೀನ : ನೂತನರುಂ ಪುರಾತನರು
ಮಪ್ಪ ಮಹಾಕವಿಗಳ್ಳವಿತ್ವ ವಿಖ್ಯಾತಿಗೆ . . . ಕೈ ಮಿಗೆ ಪೇಟ್ಟಪೇನ
ಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಮಲ್ಲಪ. ೧-೫೧). ೭. ನೂತನ ಕಾಲದ ಶರಣ :
ವರ ಪುರಾತನ ಪುಣ್ಯಚರಿತೆಯಂ ನೆನೆದು ವಿಸ್ತರಿಸುವೆಂ. ಧರೆಯ ನೂತನರ
ಚಾರಿತ್ರಮಂ (ಲಕಿಚಂ. ೩೪ ಸೂಚನೆ). [ಸಂ.]
ನೂತನಂಬಡೆ, ನೂತನವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಸತನವನ್ನು ಹೊಂದು ;
ನವೀನತೆಯನ್ನು ಪಡೆ. ೨. ಸೊಗಸಾಗು ; ಚೆಲುವಾಗು ; ಅಂದ
ವಾಗು : ಓಡಿದ ಲೀಲಾಬ್ಬಂ ನೂತನಂಬಡೆಯ (ಗಿಂಕ. ೨-೧೦೫ ವ).
ನೂತನವಡೆ : ೨. ಆನೆಯ ಶಾಲೆ ಹಯಾಸಳಗಳ ಲಾಯ ಜೀನಶಾಲೆ
ಗಳಲ್ಲೊಬ್ಬನೆಂಬೆ ನೂತನವಡೆದಿಹುವುಜೆ ನೋವು ಮಾನಿಸರುಗಳ ಕಣ್ವನಕೆ
(ಕಂಸಮಿ. ೨-೬೮). [ನೂತನ+ಪಡೆ.]
ನೂತನಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಹೊಸ ರೀತಿ, —ದಾರಿ : ಈ ತೆಜದಿಂದರ್ಥ
ಲಂಕೃತಿಯೋತಾ ವಿಭೇದಮನಾದಮಲ್ಲಮಂ ನೂತನಮಾರ್ಗಮೆನೆಯೆ
ಪೇಟ್ಟಂ ಪ್ರಾತಯಕಂ ಕವಿತಾಗುಣೋದಯಂ (ಕಾನ್ಯಾ. ೬೭೮).
[ನೂತನ+ಮಾರ್ಗ]
ನೂತನವಡೆ 'ನೂತನಂಬಡೆ' ನೋ.
ನೂತನಶಕ್ತಿ (ನಾ). ನವೀನ ಶಕ್ತಿ, —ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಯಾವುದೋ
ಅಪೂರ್ವ ನೂತನಶಕ್ತಿಯೊಂದು ಅವನನ್ನು ಅವಳೆಗೆ ಸೆಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು
(ಪುನರು. ೧೯೫). [ನೂತನ+ಶಕ್ತಿ]
ನೂತನೆ (ನಾ). ಹರೆಯದವಳು ; ಯೌವನ ; ಜನ್ಮನೆ : ಎಸೆವುದಿಯ
ಪೊಸಚೆಲ್ಲಿಗೆ ನುಣ್ಣೊಡೆಯ ನೂತನಿಗೆ . . . ನೇವಳದ ನಾಯಕಿಗೆ
(ಗಿಂಕ. ೩-೯೧ ವ). [ಸಂ. ನೂತನಾ]
ನೂತಿ (ನಾ). ನೂಲಿನ ಅಳತೆಯ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ : ಸಣ್ಣ ಸಿ
ನೂತು ಬಣ್ಣ ಸಿ ಹುಯ್ಯು ಒತ್ತೆಂದರುವೆಗೆ ಅಸ್ತಿಗೆ ಹಚ್ಚು ಇಪ್ಪತ್ತು
ಮಳಕೆರದು ನೂತಿನೇ ನೂತು ಮಳಕೊಂದು ದುಡ್ಡು ಕಟ್ಟುಗಳನೇ
ತರಿಸಿ ನಾಲಕು ಮಂದಿ ಜಾಡರನೇ ಕರಿಸಿ (ನಾಸದ. ೧೪೧).
[<ನೂಲ್.]
ನೂತಿ, 'ಲೂತಿ' ನೋ.
ನೂತಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ನೂತಿಹುಣ್ಣು ಇರುವ ಕಣ್ಣು : (ಕ).
'ಕಣ್ಣು ನೂತಿ' ಪರಾ.
[ನೂತಿ (<ಲೂತಿ) + ಕಣ್ಣು (<ಕಣ್)]
ನೂತಿವ್ರಣ (ನಾ). ನೂತಿಯ ಹುಣ್ಣು : ಗೋರೋಟವನ್ನು ಧರಿಸಿ
ದಲ್ಲಿ . . . ಕಿಂಚಿತ್ ಭೇದಿಕರವಾಗಿ ನೂತಿವ್ರಣ ಸಕಲವನ್ನೂ ಹೋಗ
ಲಾಡಿಸುವುದು (ಸಕಪ್ಪ. ೪೨). [ನೂತಿ (<ಲೂತಿ)+ವ್ರಣ]
ನೂತಿಹುಣ್ಣು (ನಾ). = ನೂತಿವ್ರಣ : ನೂತಿಹುಣ್ಣಿಗೆ : —ಬಾಳೆ
ಹೂವು, ಹುರುಕಿ, ಗೇರಹರಳು ಇವೆಲ್ಲಟ್ಟು ಇಳುಹಿ, ಗೇರಹರಳು
ಮೆಲಲು ನೂತಿ ಮಾಣ್ಣುಂ (ವಿವಿ. ೬೬).
[ನೂತಿ (<ಲೂತಿ) + ಹುಣ್ಣು (<ಪುಣ್)]
ನೂತು 'ನೂಲ್,' ಪರಾ.
ನೂತೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಗಳಿಕೆಗೆ ಪಾತ್ರಳಾದವಳು ; ಸ್ತುತ್ಯ
ಳಾದವಳು. ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಳಾದವಳು : ಆತನ ವಧು ತಾಂ ಶ್ರೀಮತಿ
ನೂತೆ[ಪಾಂ. ೧. ನೂತ] ಯತೋನ್ವೇತಯಾಕೆಗಾ ದಿವಿಜತನೂದ್ವ್ಯತೆಯನಿ
ಸರ್ವಳೇ ವಧು ಮಾತೇಂ ಮಾದೇವಿಯಾಗಿ ಪದ್ಮಾವತಿಯುಂ (ನೇಮಿಪು.
೧೪-೩೫). [ನೂತೆ + -ಎ.]

ನೂತ್ನ (ಗು). ಗಂ. = ನೂತನ ಗಿ: ನಿಯತಂ ಚತುರನುಯೋಗ ಪ್ರಯೋಗ
ಪೂರ್ವಾನುಯೋಗ ಸಾಗರವೀಚೀಚಯದಿಂ, ಪೂಜಪೂಜ್ಯದುದುತಯ
ಸುಕಥಾನೂತ್ನರತ್ನರತ್ನಕಳಾಪಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೬೩); ನೂತ್ನರತ್ನಾ
ಭರಣಂಗಳಂ ಶೃಂಗಾರಂಗೆಯ್ಯ ಪರವೇಷಿಸಿದ್ವಂಗನಾಜನಂಗಳಂ . . .
ನೆಗಬುತ್ತು ಮಿರೆಯಿರೆ (ಜಗಮ. ೨-೩೯೫); ನೂತ್ನ ಶತಿಕಾಂಶನಿರ್ಮಳರತ್ನ
ಚ್ಚ ವಿಸಹವನನಭೂಷಣಮಾಳಂ . . . ಮಹಿಮನೆನೆದನಂದಹಮಿಂದ್ರಂ
(ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ. ೧೨-೯೨); ನರನ ಪ್ರಾಕ್ತನಕ ನೂತನಸತ್ತ್ವ ಬೆರೆತು ಪರವುದೀ
ವಿಶ್ವಜೀವನಲಹಯನವರತ ಚರಪ್ರತ್ಯನೂತ್ನ ಜಗ (ಮಂಕುತ. ೧೨೯).
೨. ಸುಂದರವಾದ; ಸೊಗಸಾದ; ಚೆಲುವಾದ : ಅ
ರಮಣೀಯ ದೇವಾಯತನನೂತ್ನ ಸ್ತಂಭವಂ ನೆಮ್ಮಿ ನಿಂದಿರ್ಮ ತದಂಗನಾ
ಗೀತಾನಸಾನಸಮಯಮಂ ಪಾರುತ್ನ ಮಿರ್ಪುದುಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೪೬).
(ನಾ). ೩. ಹೊಸದು; ನೂತನವಾದುದು : "ನವ್ಯಂ, ನವಂ,
ನವೀನಂ, ನೂತನಂ, ಅಧಿನವಂ, ನೂತ್ನಂ—ಈ ೬ ಪೊ(ದೊ)ಸತು"
(ಹಲಾಯು. ೧೧೪-೨೬). ೪. ಸುಂದರವಾದ ವಸ್ತು; ಮನೋ
ಹರವಾದ ವಸ್ತು : ಶ್ರೀಜಾನಕೀಶ್ವರೋರತ್ನಮಂ ಸಂಪತ್ಯನೂಜಗಳ
ಕೈಗೈನ ಯತ್ನಮಂ ಶುಭನಿಭನರಾಣಿಗಳನೊಲಿದೀವ ನೂತ್ನಮಂ ತಂದಿತ್ತ
ಮಾರುತಿಯ ನೋಡಿ (ವಂಶಾರಾ. ೫-೧-೧). [ಸಂ.]

ನೂತ್ನಾಗಾರ (ನಾ). ಹೊಸ ಮನೆ : ಕಂಪಿನ ಪೂಜನೆಣ್ಣಿ ದಲೆ ನೂತ್ನಾ
ಗಾರಮಂ ದೈತ್ಯರಂ ಕನಸೊಳ್ ಕಾಣಲು ಬಾರದೈ (ನೋಮೇಕ. ೭೦).
[ನೂತ್ನ + ಅಗಾರ]

ನೂನೆ, ನೂನು (ನಾ). ಗ. ಕೊರತೆ; ಅಭಾವ; ನ್ಯೂನತೆ :
ಪಟಿಯ ಸೀರೆಯಂತೆ ಗುಣದೊಳ್ ನೂನಮಾಗದೆ ಕಾಗೆಯಂತೆ ಪೆಜಿಗ್
ಪೀಡೆಯಂ ಮಾಡದೆ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೫-೯೯); ಯತ್ನಲೋಪಕ್ಕೆ—
ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ—ಅಮಾಸೆ, ಅವಸೆ . . . ನೂನ-ನೂನ (ಶಮದ. ೨೮೧
ಪ್ರಯೋ); ಅ ನದಿಗೆ ಬಲವಂದು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಮುನಿಕೋಟಿಗಳು ನಿತ್ಯ
ಸ್ನಾನ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾನುಷ್ಠಾನವಿಧಿಗಳನೂ ನೂನವಿಲ್ಲದೆ ರಚಿಸಿ . . .
ಜುಸುತಲೆಹರು (ಅಸಂರಾ. ೧-೩-೧೬). ೨. ತುಚ್ಛವಾದುದು ;
ಹೀನವಾದುದು : ಕಾಯವೆಂಬ ಕದಳಿಯನೆ ಹೊಕ್ಕು ನೂನ ಕದಳಿಯ
ದಾಂಟಿ ಜೀವ ಪರಮರ ನೆಲೆಯನಜಾದು ಜನನ ಮರಣವ ಗೆದ್ದು ಭವವ
ದಾಂಟಿಲ್ಲದೆ ಭವನ ಕಾಣಬಾರದೆಂದರು (ಲಿಂಗನ. ೬೨-೫೦). ೩.
ಭಂಗ ; ಭಗ್ನತೆ : 'ನೂನಿಸು' ಪರಾ. ನೂನು : ೪. ವಿಕಲತೆ;
ವಿಕಾರ : ಅವಯವಂಗಳು ನೂನು ಕೂನಿಲ್ಲದೆ ಬರೆಗಳ ಹಾಕದೆ ಇರು
ವಂತಹ ಗೋವ ತಂದು (ಜನ್ನವ. ೪. ೬೨-೧೬೩). [<ಸಂ. ನೂನ]

ನೂನ (ನಾ). ದಿಟ ; ಸತ್ಯ ; ನಿಜ : ನೂನವಿದು ಪ್ರಾಣಾದಿ ಪಂಚಕ
ಮಾನನಿಧಿ ಪನಮಾನತತ್ತ್ವದ ಸಾರದಿಂದಾಯ್ತು (ಅಮೃತ. ೪-೨೦);
ನಾನು ನಾನೇ ನಾನೆನುಕ್ಕೆ ಕಿಂಕೊಡದೆ ನೀರ್ ಗಾನಗೆಯ್ದುದು
ಹೆಮ್ಮೆಯಂ ಕಡಲ ಮರೆತು ನೂನದಿಂದಿಲ್ಲವೆನುವದಿ ಯೊಳಗದನಿರೆನೆ
ಮೌನವದು ಮೊಕ್ಕರಗಿ (ಮಂಕುತ. ೯೦೧). [<ಸಂ. ನೂನಂ]

ನೂನಂ (ಅ). ಗ. ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ; ನಿಜವಾಗಿ ; ಖಂಡಿತವಾಗಿ :
ಅನುಂ ಪೂಜಮಡಲಾಟಂ ನೂನಂ ಮನಮಿಕ್ಕಿ ಪಸಿದು ಸಾಯದೆ
ನೀಮತ್ತಾನುಂ ಪಡೆವೊಡೆ . . . ಅಜಗಿ ತಿನ್ನಮೆನಗಂ ತನ್ನಂ (ಚಂಚತಂ.
೧೪೧-೯); ನೂನಂ ಹಸಿವು ನೀಗಿತೇನುಂಟು ಸಂದೇಹಮಾನಂದ
ಮಾಯ್ತೆಂದು ನಲಿದನಾ ಯತಿವರನುಂ(ದುರಪ. ೧೯-೧೫). ೨. ಬಹುಶಃ;
ಪ್ರಾಯಶಃ. [ಸಂ.]

ನೂನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುರಿ ; ಭಗ್ನವಾಗು : ಆ ಸರೇಂದ್ರಾಟೋಪವಾದಿ
ಹುಂಬನದಿ ಪಲ್ಲೂನಿಸಲ್ ಭೋಗವಾರಾತಾರು ಕೊಲುವರೆಂಬಾ ನುಡಿ

ಭಯಂಕರಕೆ ಬಿಡೆವುಯೆನುತೊತ್ತಿ ಬಹರಿಂಗಸ್ತು ಬಾನಿಸಿದರು (ಜನನಮ.
೧೫-೨೧). [ನೂನೆ + ಇಸು]

ನೂನು 'ನೂನೆ' ನೋ.

ನೂಪುರ (ನಾ). ಗ. (ಗೆಣ್ಣಿಗಳುಳ್ಳ) ಕಾಲಿನ ಅಭರಣ ;
ಕಾಲ್ಗಡಗ ; ಕಾಲಂದುಗೆ : "ತುಲಾಕೋಟಿ, ನೂಪುರ—ಈ ೨
'ಗೆಣ್ಣಿ' (ಹಲಾಯು. ೯೨-೪೦೬); ಪರಹಂಸಕವಂಬಕಮದು ಪರದಂಬುದ
ಮಲ್ಲು ಮೂವರ ನೂಪುರಸಂವಾದಿರವಂ ನೆಗಬ್ಬಿಪ್ಪುದು (ಕವಿಾ.
೩-೧೦೬); ಸುರಾಸುರೇಂದ್ರವೃಂದವಂದಿತಪಾದಂಗೆ ಮೃದುಪದಂಗಳೊಳ್
ಕಲರವರಣಿತ ಮಣಿನೂಪುರಂಗಳಂ ತುಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೬-೧೦೬೫); ಅನಲಂ
ರೂಪಿನ ಪಕ್ಷಪಾತದೊಳೆ ತಾನೇಬ್ಬಂದು ನೀರೇಜಗರ್ಭನ ಗೆಯ್ಯಂ ಗಡಮ
ಪ್ರಮಾಣಮೆನುತಂ ತಜ್ಞಾತಿ ಸಂಶೋಧನಕ್ಕನುರಾಗಂ ಬೆರಸಾದಮುಪ್ಪಿದನೊ
ಪೇಜೀಗಳೆಂತೆಂಬಂದದಿಂದನಸುಂ ನೂಪುರರತ್ನಕಾಂತಿ ತನುವಂ ಪರ್ವಿತ್ತು
ತನ್ನಂಗಿಯಾ (ಕಾದಂಪು. ೪೬); ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯಿಂ ಸರೋವರದಿಂ ಕೌತುಕಮನ
ವರ್ತಂಡಕೌತುಕ ಮಂಗಳಪುರಮನುರೂಪನೂಪುರಮಂ (ಪಂರಾಮಾ.
೩-೩೪); ಸೀತೆಯ ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳಿಸಿತ್ತೊಂದು ಕಿಂಕಣ ಕನಕನೂಪುರದ !
(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩೫-೧೦೮). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ;
"ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಸ್ವಸ್ತಿಕದಂತೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಪಾದಗಳನ್ನು ಮುಂಗಾಲು
ಮತ್ತು ಹಿಮ್ಮಡಿಗಳಲ್ಲಿ ರೇಚಿತ ಮಾಡುವುದು" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩೨೧
ಗದ್ಯಾನುವಾದ) : ಪದಮೊಂದಂ ಕುಂಚಮಂ ಪುದಿದುಂ ಪಿತಣ್ಣಿ ನಿಮಿರ್ದು
ಹಿಮ್ಮಡದಿಂದಂ ಒದವಿ ತಾಗಲ್ಪಿ ಕ್ರಿಕಮುಮನದನಗ್ರದ ತಲದೆ ತಟ್ಟಿ
ನೂಪುರಮನಿಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೬-೪೬). [ಸಂ.]

ನೂಪುರಕ್ಕಣಿತ (ನಾ). ಕಾಲುಕಡಗದ ಶಬ್ದ ; ಅಂದುಗೆಯ
ನಾದ : ಅಲ್ಲಿ ಕೆಲರ್ ನಿಜಚರಣಮಣಿನೂಪುರಕ್ಕಣಿತಮಂ ಪೆಣ್ಣಂಚೆ
ಯಾಂಚರಮೆ ಗೆತ್ತಳಸುವ ರಾಜಹಂಸನಂ ಕಂದು ಕನಲ್ಪು (ಮಲ್ಲಿಪು.
೩-೩೪). [ನೂಪುರ + ಕ್ಕಣಿತ]

ನೂಪುರರೋಂಕೈತ (ನಾ). = ನೂಪುರಕ್ಕಣಿತ : ನೂಪುರರೋಂಕೈತ
ಮೆಸೆಯಲ್ ಬಾಪಕರಲೋಚನಾಂಶು ನಿಮಿರುತ್ತಿರಲ್ (ಕ್ರಿಪವಿ.
೧೧-೧೯). [ನೂಪುರ + ರೋಂಕೈತ]

ನೂಪುರರಣಿತ (ನಾ). = ನೂಪುರಕ್ಕಣಿತ : ಪಳಂಜುವ ರತ್ನಮಾಲೆ
ಗಳೊಳಮದಿಯಿಡುವ ರಮಣಿಯರ ನೂಪುರರಣಿತಕ್ಕೈಳಿಸಿ ಬರ್ಪ ಅಂಜೆವಿಂದಿ
ನಂಚರೋಳಮುಲ್ಲಿತಮಾದ ಕಾಂಚೀಕ್ರೀಂಕಾರಕ್ಕೈತ್ಯಂತೆಂಗಳಾದ
ಸಾರಸಂಗಳ ಕೂಜಿತಂಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೬).
[ನೂಪುರ + ರಣಿತ]

ನೂಪುರರವ (ನಾ). = ನೂಪುರಕ್ಕಣಿತ : ಸೀತಾರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ್
ವೃದ್ಧನಂ ಪರ್ಯಂಕಕ್ಕಿತ್ತಿ ಸಂತ್ಯಸುತೆರೆ, ವರ್ಧಿಸಿತೊ ನೂಪುರರವಂಜೆರೆಸಿ
ಸ್ತೀಜನಾಕ್ರಂದನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೧-೩೫೮).
[ನೂಪುರ + ರವ]

ನೂಪುರಾರವ (ನಾ). = ನೂಪುರಕ್ಕಣಿತ : ಅವತಂಸೋತ್ಪಲತಾಡನಂ
ಕನಕಕಾಂಚೀಬಂಧನಂ ನೂಪುರಾರವರೂಂಕಾರಿತ ಬಾರುವಾಮುಹರಣಾ
ಭಾತಂ . . . ಚಕ್ರಿಗಿತ್ತುವಲಂಪಂ ಪ್ರಣಯಪ್ರಕೋಪಸುರತಪ್ರಾರಂಭ
ದೊಳ್ ಕಾಂತೆಯಾ (ಆದಿಪು. ೧೨-೪೬). [ನೂಪುರ + ರವ]

ನೂಪುರೋಲ್ಲಪನ (ನಾ). = ನೂಪುರಕ್ಕಣಿತ : ನೃಪಲೀಲಾಪರಪನ್ನ
ಕೇತನಪುರೋಭಾಗಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಕಂದಳ್ . . . ನೂಪುರೋಲ್ಲಪನವ್ಯಾಜದಿ
ನಾಗಳೇಸುವೆವನಂ ಕಾಮಂಗೆ ಪೇಬ್ಬಂದಿದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೧೪).
[ಸಂ.]

ನೂರಡಿ (ನಾ). ಗ. ನೂರು ಅಡಿ. ೨. ಶತಪಥ.

ನೂರಡಿ ಮಾಡು = ಶತಪಥ ಹಾಕು : ವಸಮಾಲಿಯು ಬಹಳ ರಾತ್ರಿಯ ಪರಗೆ ಹೊರಬಂಕದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೋ ಬಾರಿ ನೂರಡಿ ಮಾಡಿದನು ತನ್ನ ಕೋಣೆಯ ಮನೆ ಹೊಕ್ಕನು (ಇಪ್ಪಳ. ೪೧೦).

[ನೂರು (<ನೂರು) + ಅಡಿ]

ನೂರು 'ನೂರು' ನೋ.

ನೂರುಕಾಲ 'ನೂರಕಾಲ' ನೋ.

ನೂರುಮಡಿ 'ನೂರ್ಮಡಿ' ನೋ.

ನೂರ್ದೆ (ನಾ). ೧. ನೂರು ಎದೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಅತಿಶಯವಾದ ಧೈರ್ಯ, - ಕೆಚ್ಚು : ಅಂದಿನ ಆ ಸುಳ್ಳಾಯೋಲಿಗೆ ಮಹಾಸ್ವಾಧಾನದ ಶ್ರೀಹಸ್ತದ ಮುದ್ರೆಯನ್ನೇ ಕಯ್ಯರೆದಂಕಿಸುವಂತೆ ನಡೆಯಿಸಿದ ನೂರ್ದೆಯ ವಂಚನೆಯ ದ್ವೇಷದ ಸಿದ್ಧಿಯು (ಚಿಟ್ಟ. ೧೬೧-೧೬).

[ನೂರು (<ನೂರು) + ಎದೆ]

ನೂರಲೆ 'ನೂರಲೆ' ನೋ.

ನೂರಲೆಗಣಿಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಣಿಸು : ಕೂನಗಣಿಸು, ಮುಂದಿಗಣಿಸು, ನೂರಲೆಗಣಿಸು, ಕುಣಗಣಿಸು, ದಂಡಾಲು (ಮೈ. ೩೧-೫೨). [ನೂರು (<ನೂರು) + ಎಲೆ + ಗಣಿಸು (<ಗಣಿಸು)]

ನೂರ್ದೆ (ನಾ). ನೂರು ತುಂಡು ; ನೂರು ಚೂರು ; ಅನೇಕಾ ನೇಕ ಚೂರು : ಚತೇಂದ್ರಿಯರ ಯದ್ವೇಗಿ ಲಗ್ನಿಯಂ ತಾಗಿ ನೂರ್ದೆ ಗಳನ್ನೂ ಮಾಳ್ವಾ ದುರುಳ ಕಾಮನ ಕನಕ ಕಂಠಕಾಯಗಳಮಂ ನೆರೆ ಪೋಲ್ವು ನುಣ್ಣುಂ ಪಶ್ಚಿತ್ತಿಲು (ಸಮೋ. ೨೩-೧೪).

[<ನೂರು + ಕಡೆ]

ನೂರ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ನೂರ್ದೆ (ಚಾರ). - ಮಧ್ಯಮಅಕಾರದ ವೃಕ್ಷ. ಕಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಗಿನ ಗಂಡು ಗಟ್ಟಿ ಇರುತ್ತದೆ . . . ಫಲವು ಕೆರೆ ಛಾಯೆಯ ಅಂಜೀರೇ ಬಣ್ಣದ್ದಾಗಿ ರುಚಿಯುಳ್ಳದ್ದಿರುತ್ತದೆ (ಕಥಾ. ೪೨). [?]

ನೂರ್ದೆ, ನೂರುಕಾಲ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾಲ ; ಅನೇಕ ವರುಷ : ಹೊಸರತ್ತವರು ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಘೋಷಿಸಿದರು - ಬಾಳು ಶಾಂತವು ನೂರ್ದೆ ಉಳೇ ! ಉಳೇ ! (ಸಮ. ೫). ನೂರುಕಾಲ : ನೂರುಕಾಲ ಬಾಳು ಮಗು (ರೂ. ೨).

[<ನೂರು + ಕಾಲ]

ನೂರ್ದೆ 'ನೂರ್ದೆ' ನೋ.

ನೂರ್ದೆ, ನೂರ್ದೆ (ನಾ). ನೂರು ಸಾವಿರ ; ಒಂದು ಲಕ್ಷ : ನೂರು ನೂರ್ದೆಮಂ ವಿಗರ್ವಿಸಿ ವಿನಾಸದ ಯಾನದ ವಾದನಗಳಗ್ರೇಸರದ್ದಿಮಾನಮಂನಚ್ಚನೆಯೋ ದೊರೆಯೊಂದೆ ಚೆಲ್ಲುಮಂ ಅವಗಯಿಸಿ (ಶಾಂತ. ೧೦-೨) ; ಅಂತ್ಯಲೋಪಕ್ಕೆ - ನೂರ್ದೆ, ನೂರ್ದೆ, ನೂರ್ದೆ, ಸಾಸಿರ್ದೆ, ಸಾಸಿರ್ದೆ (ಶಮ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ). ನೂರ್ದೆ : ತನಗಡೆವಿಡದತಿಚ್ಚಲಂ ಮನಮದುನೋಡೊಂದೆನೂರು ನೂರ್ದೆಮಾಯ್ನೆ ವಿದದ ಪಿಡಿದು ನೃಪಂ ಕನರ್ದಿ ತನ್ನ ಚೈ ಗಿಯ್ಯವೊಂದೆಚ್ಚರಿಯೇ (ಕಾದಂ. ೫೫) ; ಸಂಪಿಗೆ - ಇಚ್ಚಾಸಿರಂ, ಎಚ್ಚಾಸಿರಂ, ನೂರ್ದೆಸಿರಂ, ಹದಿನೆಚ್ಚಾಸಿರಂ (ಶಮ. ೧೪ ಪ್ರಯೋ). [<ನೂರು + ಸಾಸಿರ]

ನೂರ್ದೆ, ನೂರುಮಡಿ, ನೂರುಮಡಿ (ನಾ). ನೂರರಷ್ಟು ; ನೂರು ಪಟ್ಟು : ಗಂಡಗಾಡಿ ನೂರ್ದೆ ಮಿಗಿಲಾದುದಾ ರಥಮನೇಣಿ ಲೊಡಂ ಪಡೆಮೆಚ್ಚಿ ಗಂಡನಾ (ಸಂಪಾ. ೪-೧೦೧) ; ಸಿರಿ ಪರಂಶ ಕಲ್ಪಿತರು ಸುರಧೇನುಗಳು ಬಂದ ಹರುಷದಿಂ ನೂರ್ದೆಯೊನ್ನಿಪ್ಪ ಸಂತಸದಿಂದ . . . ನಲಿದು ಬೆಸಸುವುದು (ತಿರು. ೬೬. ೧೧-೪) ; ಮದಗಣಗಮನೆ

ಯರಿದಿಯಿಟ್ಟು ನೂರ್ದೆ ಮದನನ ನೋಡಿದರೊಡೆದು (ಭರ. ೨೧-೬೫) ; ನಡುಕೋಳ ಬಲ ನೂರ್ದೆಯುಳ್ಳುದು ನುಡಿ ತಾಯಿ, ನಿನ್ನಯ ನುಡಿಬಲದಿ (ವಿಜೇ. ೫೧-೫). ನೂರುಮಡಿ : ಅವನಿಯೊಳು ದಶಕಂಠ ಮೊದಲಾದವರುಗಳ ವಿಕ್ರಮಕ್ಕೆ ನೂರುಮಡಿಯಹನು ಕೇಳಿ ಶುಂಭದಾನವನೆಂದನಾ ಮುನಿಪ (ದೀವೀ. ೫-೨೦) ; ನೂರ್ದೆ ಪೊಳ್ಳು ತೊರೆದ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ನೂರುಮಡಿ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಿಯು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಹುದನಗೆ (ಪ್ರೀ. ೪೧-೫೫). ನೂರುಮಡಿ : ಸೀತೆಗೆ ಜಾಹ್ನವಿಗೆ ರವಿಸತಿಗೆ ನೂರುಮಡಿ . . . ಗಂಗಾಯಿ (ಬಸಪ. ೪-೩೦) ; ತೋಟದನು ತಾ ಬಳಸನಗೆ ಹದಿನಾಣು ಬಣ್ಣದ ಪುಟ್ಟದ ಚನ್ನಕ್ಕೆ ನೂರುಮಡಿಯನೆ ಹೊಳೆ ಹೊಳೆದ ಹೊಮ್ಮುಟಾಯ ರೂಪಕವ (ತೊರ. ೩-೪-೧೪) ; ಮುಂದೊಂವ್ವ ವೀರಶೈವಾಚಾರ್ಯನೇ ಧರಗೆ ಬಂದಿದಕ್ಕೆ ನೂರುಮಡಿಯಾಗಿ ಬೆಳಗಂ, ತೋರ್ಪನೆಂದು ಸೂಚಿಸುವಂದದಿಂದಮುಶೈಲಾಗ್ರದೊಳ್ ದಿನಪನು ದಯಿಸಿದನು (ಚಿಟ್ಟ. ೪-೬).

ನೂರ್ದೆ ಅಯ್ಯ ಹರಸಂ = ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ಏನ್ನವುರಂ ಗಾಣಿಕೆಗಳಣ ಕುಳುವನೂರುಂ ಗಟ್ಟಾರಮೆಯಂತೆರಡೂವನೆ ಪಿಚಾ ಯಲೆ ಕುಡುವ ನೂರ್ದೆ ಅಯ್ಯ ಹರಸಂ ಬಮ್ಮಿಟ್ಟಿಗೆಗೊಟ್ಟಿ ಶಾಸ ನದ ಪೊಲದ ಸೀಮೆ (ಎಚ್. XI, ದಾ. ೧೧-೧೨ ; 1043). ನೂರ್ದೆ ತೈಲ - ರನ್ನನ ಪೋಷಕನಾಗಿದ್ದ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯವಂಶದ ಸ್ಥಾಪಕನಾದ ತೈಲಪಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಒಂದು ಬಿರುದು ; ೧೧ ತೈಲಪನ ಪರಾಕ್ರಮದ ನೂರರಷ್ಟು ಶೌರ್ಯವುಳ್ಳವನು ಎಂಬರ್ಥದ ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ನೂರ್ದೆ ತೈಲನ ಪಡೆವಳ ತೈಲಪನ ಜನನಿಗೆ ಪೊರೊಳರೇ (ಅಚ್ಚ. ೧-೫೧) ; ಆ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ಕುಳಬೊಳಿಳಸುವಂತಿರಂ ಪ್ರತಾಪಿ ನೂರ್ದೆತೈಲಂ ವಾಸದ ವಿಭವಂ . . . ಸಕಳಧಾತ್ರಿಯನಾಡ್ಲಂ (ಇಚ್. V, ೧೫-೧೧ ; 1019).

[<ನೂರು + ಮಡಿ]

ನೂರ್ದೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೂರು ಪಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗು : ರುಕ್ಕಿಣಿಗ ದೊರ್ವಳ್ ಕಟ್ಟಿದಳ್ ರತ್ನನೂರುಮಂ ತತ್ವದಕಾಂತಿ ನೂರ್ದೆಮಂ ಮಂಜೀರಕಾಕಾಂತಿಯಂ (ಜಗ. ೧೦-೧೧೦) ; ಪನ್ನೀರು . . . ದೀಪ ಳಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಸನ್ನಾಹದೊಳು ಸತಿಪುರುಷರದ್ದರು ಮೈಗೆ ಮುನ್ನಿನ ಕಾಂತಿ ನೂರ್ದೆಮೆ (ಭರ. ೧೦-೧೩೨) ; ಸಸ್ಯ ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಂತಸದಿ ಪರ್ಚಿದುಪ್ಪು ; ಇವರೊಡೆ ಮೂರ್ದೆಮೆ ನೂರ್ದೆಮೆಮೆ ಪುರುಷಕ್ಕೆ (ಚಂದ್ರ. ೫-೨೩). ೨. ನೂರುಪಾಲು ಹೆಚ್ಚಿಸು ; ನೂರರಷ್ಟು ಅಧಿಕಗೊಳಿಸು ; ನೂರುಪಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡು : ಆ ಭುವನ ನಾಥಿಯೊನಿಡ ನಾಥಿಮಹಿಭುಜಭುಜಾಂತರಾಳಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀವ್ಯಾಭಾಸಿ ಮತ್ತ ಮತಿಶಯತೋಭಯನಾ ಕಾಂತಿಯರವಿನೊಳ್ ನೂರ್ದೆಮಂ (ಅಚ್ಚ. ೬-೪೬) ; ನೇತ್ರ ನೀರೋತ್ತಲದ ನೆಬಿಲ ಬಂಬುಳಿಂ ನೆಬ್ಬಲಂ ನೂರ್ದೆಮತ್ತುಂ . . . ಪೊಕ್ಕುಬಣ್ಣ ಕರಮನೊಲಿನಂ ಕಾಂತ ಕಾಂತಾಕದಂಬಂ (ಲೀಲಾ. ೧೩-೧೧೬) ; ವೈಶ್ರವಣಂ ನಿರ್ಮಿಪ ರೈವ್ಯಕ್ಕಿ ಯೊಳಾದ ಪರ್ಮೆಯಂ ನೂರ್ದೆಮಂತಾ ವರ ದಿವಿಸ್ತೀರತಾ ವಳ ದಿನದಿಂದಮಿಲಾದುದಿಳೆಗೊಜ್ಜಲಿತಂ (ಪರ್ವ. ೧೩-೫೧).

[ನೂರ್ದೆ + ಇಸು]

ನೂರ್ದೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚುಮಾತು ; ಬಹಳ ಮಾತು : ಅಂತ್ಯ ಲೋಪಕ್ಕೆ - ನೂರ್ದೆ, ನೂರ್ದೆ, ನೂರ್ದೆ (ಶಮ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ). [<ನೂರು + ಮಾತು]

ನೂರ್ದೆ (ನಾ). ನೂರು ಸಲ ; ನೂರು ಬಾರಿ : "ನೂರ್ದೆಯೆನಲ್ ಶತವಾರ ನಾಮದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾ. ೪೫) ; ಈ ಮುನಿಪುಂಗವರೊಂದು

ಮೂರ್ಗಮಂ ಕರಮತಿಭಕ್ತಿಯಂ ಉದಯುಂಜು ಪು ನೂರ್ಮಯುಮಂತೆ
ಸಾವೂಡಂ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪೆನೇಬ್ಬುವಳಿಬಲ್ಲದೆ ನೋಡೆ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುವಂ
(ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೪-೯೨); ನೂರ್ಮ ಪಶು ಕುಳಿವುದಂ ತಾನೂರ್ಮಯೆ
ಕುಳಿವೆರ್ಮಯಲ್ಲದಬಾಯೆರ್ಮಗಲೇಯೆರ್ಮಗಲೇಗಲಿಲ್ಲ ನಿರ್ದರ್ಮಯೆ
ಪಿಂಡುಗಳನೊಪ್ಪುಗುಂ ಕೆಲವೆಡೆಯೊಳ್ (ಕಾಮ್ಯವ. ೩೫೦); ನಿನ್ನ
ಹೆಸರಂ ಕೊಂಡು ನಿಂದೆನಿದೊ ಸಿದಿಗುಂಡು ನೂರ್ಮ ಮಾವೊರನೆ
ಕಾರ್ಮೊಳಗನುಮರೆಯೆಂ (ಗೀವಂ. ೭೦-೩). [\leq ನೂರು + -ಮ್]

ನೂಲ್, ನೂಲು, (ಕ್ರಿ). ನೂತ, (ಭೂತಕ್ರ); ನೂತು
(ಭೂತನ್ಯಾ); ಎಳೆತೆಗೆ; ದಾರತೆಗೆ: "ನೂಲ್-ತಂತುಕರಣೇ
(ನೂಲು) ತಂತುಮಾತ್ರೇ ಚ" (ತಮಧಾ); ನೂತ ನೂಲಿಬೆಯಲ್ಲಿ
ಉಚಯಂಗಳಲ್ಲಿ ತಂತುವದು (ಮಂಗರಾ. ೧೫೪-೩೩). ನೂಲು,
ಎಣಿಕೊಂಡೇಳ್ವಂಚಯ ನೂತರೆ ನುಣಯದ ಸಾಲವು ತೀರೇತೇ (ಪುರಂದ.
೧-೧೫೩-೩); ನೂತಳದಾಪ ಸುಜಾಣೆಯೊಳ್ಳಿದೆ ಪುರಾತನದಾಪ ಕೋವಿ
ದನೊ ಶ್ವೇತವಸ್ತ್ರವ ತೊಳೆದಸಗನದಾರೊಂದು ಭೂತೇಶ ಬಲ್ಲ ನಾನಜಾಯೆ
(ನೋಪಕ. ೨೩-೩೦); ನೂತುದೆಲ್ಲಾ ಹಂಜಿಯಾಯ್ತೆ? ಅಳೆಬಾ ಕಂದ
ಸೋತೆ ನಿನ್ನಲಿ (ಜೆಪ್ಪಿರ. ೫-೩೯); ಅಜ್ಜಿ ನೂತದ್ದೆಲ್ಲಾ ಅಜ್ಜನ ಉದಿ
ದಾರಕ್ಕೇ ಸರಿ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನೂಲ್, ; ಮಲ. ನೂಲ್‌ಕ್;

ತುಳು. ನೂಪು, ಸುಪ್ಪು; ಕುಯಿ. ನೋಲ್ಪ]

ನೂಲ್, ನೂಲು, (ನಾ). ನಿ. ಎಳೆ; ಸೂತ್ರ; ತಂತು; ದಾರ :
"ನೂಲ್-ತಂತುಕರಣೇ (ನೂಲು) ತಂತುಮಾತ್ರೇ ಚ" (ತಮಧಾ);
ಬಿಳಿಯ ತಾನರೆಯೆಳಗಾವಿನನಿಯ ನೂಲೊಳ್ ಕೋಡ ತೋರನುಲ್ಲಿಗೆಯ
ಬಿರಮುಗುಳ ಸರಿಗೆಯುಮಂ ಕಪ್ಪು ರವಳುಕಿನ ಲಂಬಣಮುಮಂ ತೊಟ್ಟು
(ಪಂಪಧಾ. ೫-೩೫); ವಜ್ರಾಯುಧನ ದಿಕ್ಕರಿಕರಾಕಾರಬಾಹುಪರಿಭ
ಯುಗಳಮಂ ತಾನುರೆಯ ನೂಲೊಳಾನೆಗಟ್ಟುವಂತೆ ಕಟ್ಟಿ (ಕಾಂಕಿಪ.
೮-೪೯೫); ಸಾಲ್ ಕೆಚ್ಚಲೊಳ್ ತಣಪು ಉಟಿದೊಳ್ ನೀರೆ ನೂಲೊಳ್
... ಪುಟ್ಟುವಂತೆ ... ಮಹಾವ್ರತಂಗಳುಂ ಜಿನಮತದೊಳ್ ಪುಟ್ಟು
ಗುಮಲ್ಲದೆ ಪೆಜವು ಕುಮತಂಗಳೊಳ್ ಪುಟ್ಟುವು (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೮-೮೩); ಆ
ಮನೆಯವರು ಪೂಗಟ್ಟುವಂದಮಂ ನೋಡಿ ತಾನುಮೊಂದು ನೂಲಂ
ಕೊಂಡು ನಾನಾವಿಧ ಚಿತ್ರಬಂಧದ ಮಾಲೆಯಂ ಸಮನ ಹಸ್ತ ಕೌಶಲ್ಯಮಂ
ಕಂಡು (ಜೀವಂ. ೨೦೪-೪೩೫). ೨. ಒಡ್ಡಾಣ; ಡಾಬು; ಉಡೆ
ನೂಲು; ಕಟ್ಟಿಸೂತ್ರ; ಉಡೆ ಜೋಲಲ್ ನೂಲ್ ಸದಿಲಲ್ ಮುಡಿ
ಪಜಿಯಲ್ ಹಾರಲತೆಯನಕ್ಕಾವಯಂ ಪಿದಿನಂತೆ ಪಿದಿದು ಪುರಿಪದ
ನಡೆತಂದಳ್ ಕಾಮಯೋಗಿನಿಬಿಜ್ಜಮದಿಂ (ಕಾದಂಪು. ೪೪೦); ಸ[ರಿ]ಗೆಗೆ
ಸೇತಮಾಲಿಗೆ ಬೆದಂಗಿನ ಕನ್ನವುರಕ್ಕೆ ನೂಲಿ ನೂಪುರನಕರಕ್ಕೆ ತೋಲ್ಪ
ಲಿಗೆ ಮಲ್ಲಿಗಿಂತವು ತಕ್ಕವೆಂದು ಸೌಂದರ್ಯ[ರ] ... ಆಯ್ದು
ಹಂಕುರ[ಕು]ಮುದಪ್ರಸೂನಫಲಪಲ್ಲವಸಂತಿಯಂ ವನಾಂತದೊಳ್
(ಪರ್ವದಾ. ೮-೩೯). ೩. ಬಡೆಗಿಗಳು ಮರವನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವಾಗ
ಬಣ್ಣ ಬಳಿದ ದಾರದಿಂದ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಗುರುತು; ಕರಗಿಸಿ
ರೊಂದು ಭಾಗಂಬರಂ ಸೀಬ್ಬು ನೂಲ ತಲೆಯೊಳ್ ಕೀಲಂ ಬಿಟ್ಟದ್
ಮರನಂ ಕಂಡವು ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿದು (ಪಂಪಕಂ. ೩೦-೫). ನೂಲು,
ನಿ. ತೆರನೆಯ ಹುಳು ತನ್ನ ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಮನೆಯ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ನೂಲು
ತನ್ನನೇ ಸುತ್ತಿ ಸುತ್ತಿ ಸಾವ ತೆಜನಂತೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೫-೧೩);
ಪರಿದಿಗಳಿಂ ತನ್ನ ನೂಲಿಂ ತೆರೆಯವೊಲು ಮೇಲ್ಕಟ್ಟಿನಂದದಿ ಪರವ್ವ ತೋ
ನ್ನತವ್ವಕ್ಷಗಲ್ಲುತಾತ್ಯಂಗಳಲಿ ಹುರಿಗೊಳಿಸಿ (ಬಸವ. ೧೮-೩೯);
ರಸರೂಪಂಧ ... ನೂಲಿನೊಳು ಸಾಧುಜನದೊಳು ಸಲಿಲದೊಳೆಸೆವ

ಬಿಲ್ಲಿರುವಿನೊಳು-ಮುಖ್ಯದೊಳು ಶೌರ್ಯದೊಳು ಪರಮನೊಳು ಗುಣ
ಮುನಿಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩-೩೩); ಕೆಲಹವಿಲ್ಲದೆ ನೂಲಿನೆಯಲಿ ತಲೆ
ಯನರವ ವಿರೋಧಿರಾಯರನಳುಕಿಸುವ ... ಮುತ್ತಿಗಳು ಮುಜಿ
ದರು ಪಾಮುಭಾಗದಲಿ (ಕುನ್ಯಾಳ. ೮-೩೫); ಹಾಸಾದ ಮಿಂಚಿನಂದ
ಬೀಸಿದ್ದ ಸೆರೆಗಿನಿಂದ ಸೆಳೆದಂತೆ ಎರಡು ನೂಲು ಉಳಿದಾವ ಸಾಕು
ಸಾಲಂ (ಗಂಗಾತ. ೨೧-೩); ತಾಯಿಯಂತೆ ಮಗಳು, ನೂಲಿನಂತೆ ಸೀರೆ
(ಗಾದೆ). ೪. ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಪ್ರಮಾಣ; ಇದರ ಎತ್ತರವನ್ನು
ಒಂದು ನೂಲು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡು (ದೂತ). ೫. ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ; ನಾಣ
ಮುಜಿಯ ನೂಲು ಸದಿಲಿ ನಾಣುವರು ನೋಡಾ ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣೆಂಬ ಜಾತಿ
(ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೪-೧೮೪); ನಾಣ ಮುಜಿಯ ನಾಣಿಕೆ ಒಂದು ನೂಲ
ಮುಜಿಯಲಡಗಿತ್ತು (ಅವತಂ. ೩೪-೩೩೦). ೬. ನೂಲಿನ ಮೇಲೆ
ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಮಗ್ಗುತೆಜಿ ಹೊಗೆದಜಿ ಲವಣ
ಪಣ್ಣಾಕಾರುಕಳು ಕೈಬಣ್ಣ ನೂಲು ಕಬ್ಬುನ ದಳವಿಡಿ ಹೆನೆಯಕುಳ
ಮುಖ್ಯವಾದ ಸರ್ವ್ವ ಆಯವನೂ ಆ ಜೊಡನಾಥದೇವರಿಗೆ ಸರ್ವ್ವಮಾನ್ಯಂ
ಮಾಡಿ ದಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಧಾರೆಯನೊಡೆವು (ಎಳ. IX,
ಚನ್ನ. ೩೩-೧೪; 1288).

ನೂಲ ಕಂಕಣ-ನೂಲಿನ ಎಳೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಂಕಣ;
"ಕಂಕಣಂ, ಹಸ್ತಸೂತ್ರಂ, ಪ್ರತಿಸರಂ-ಈ ೩ ನೂಲ ಕಂಕಣಂ"
(ಹಲಾಯು. ೯೨-೪೦೪). ನೂಲ ಕುಕ್ಕಡಿ-ರಾಟೆಯಲ್ಲಿ ನೂತು ಕದಿರಿಗೆ
ಸುತ್ತಿದ ನೂಲಿನೆಳೆಯ ಉಂಡೆ: "ಕಂಡಿಕಾ-ನೂಲ ಕುಕ್ಕಡಿ"
(ಕಾಶ್ಯ. ೧೦೧). ನೂಲ ತೊಂಗಲ್-ಗಿಡ್ಡೆಗಳಳ್ಳ ನಡುಕಟ್ಟು;
ಕಟ್ಟಿಸೂತ್ರ: "ನೂಲ ತೊಂಗಲೆಂದು ಕಟ್ಟಿಸೂತ್ರಂ" (ಕಶಾ. ೨೦-೪೧೪);
ಒದವಿದ ನೂಲ ತೊಂಗಲೆಯಿಲ್ಲದೆ ಪೀನ ನಿತಂಬಮಾರಮಿಲ್ಲದೆ ಕುಡ
ಮಂಡಳಂ ಪಲವುಮಂದದ ಚಂದದ ಬನ್ನ ಪೂಗಳಿಲ್ಲದೆ ಲುಳಿತಾಳಂ ಕ್ಷಣಿಕ
ನೂಪುರಮಿಲ್ಲದೆ ಪಾದಪದ್ಮವೊಪ್ಪಿದವುದು. ನೋಡ ರೂಪಿತು ಬೇಸ
ಜೊಳಂ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದೀಕೆಯಾ (ಅದಿಪ. ೩-೪೮). ನೂಲ ತೊಡವು=
ನೂಲಿನ ಅಭರಣ; ರತ್ನದ ತೊಡವಿನ ನೂಲ ತೊಡವಿನ ಸೊಡರಿನ
ಕಾಬ್ಬಿಚ್ಚಿನ ರತ್ನಯಂತರದುಮೇಳಿದಮುಮಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ.
೧೧-೧೪೪). ನೂಲ ತೋಡಾಗು-ದಾರದೆಳೆಗಳು ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿ
ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು; ಮುನ್ನ ನೂಲ ತೋಡಾಗದೆ
ಕಟ್ಟು ಪೂದವರನಿಂ ಮಗುಬ್ಬುಂ ನಿಜುಸಂತು ಬೆಳ್ಳನೇ (ಪಂಪಧಾ.
೯-೪೩); "ನೂಲ ತೋಡಾಗದೆ-ಹರಿದ ನೂಲಿನಂತೆ ತಿರುಗಿ ಸೇರದೆ"
(ಪಂಪದೇ. ೩೧೪). ನೂಲ ನೆಯ್-ನೂಲನ್ನು ನೇಯುವಿಕೆ;
ಊತ ಸ್ತೂತ ಇವು ನೂಲ ನೆಯ್ತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೊಲಿಗೆಯಲ್ಲಿಯೂ
ವರ್ತುಗುಂ (ನಾಚರಾ. ೪); ಉಯಾ - ತಂತುಸಂತಾನೇ,
ನೂಲ ನೆಯ್ತೆಯೊಳ್" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೦೦). ನೂಲ ಪರ್ಬ, ನೂಲ
ಹಬ್ಬ - ಶ್ರಾವಣಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ಉತ್ಸವ;
೧೫"ಪುಟಗಾರರು ರೇಷ್ಮೆನೂಲಿನಲ್ಲಿ ಎಳು, ಒಂಬತ್ತರಂತೆ ಮೆಣಸಿನ
ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಹೋಮ ಹವನಾದಿಗಳ
ಬಳಿಕ ಅದನ್ನು ಜನಿವಾರದ ಹಾಗೆ ದೇವಿಗೆ ಎರಿಸಬೇಕು. ನೂಲ
ಹಬ್ಬವನ್ನು 'ಕಕ್ಕೆ ಹುಡ್ಡೆ ಮೆ' ಎಂದೂ ಕರೆಯುವುದುಂಟು"
(ಗ್ರಾಮ್ಯಾಪ್ಪ. ೧೫); ಆಯನ ಮಗಂ ರುದ್ರಿಮಯ್ಯಂ ದೇವರ
ನೂಲ ಪರ್ಬಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಗಡ್ಡಾಣ ನಿ (ಕಾ. II, ೯-೨೧; 1075);
ಅಪಾಧಮಾಸದ ನೂಲ, ಪರ್ಬದ ವುಪ್ಪಾರ ಗಡುಗೆಯ ದಕ್ಷಿಣಗೂಡಿ
(ಎಳ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೫೩; 1291); ಮೂಗುಳ ಭತ್ತ ನೂಲ ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ
ಮನೆಯಲೊಂದು ಕಳೆದು (ಎಳ. V, ಹಾಸನ. ೩೩-೪೩; ಸು. 1170 ?);

ಮಾಡಲಿ ಮಗಲು ಕರ್ತಾವತಂಸವನೊತ್ತೆ ಯಿಟ್ಟು ನೂಲ ಹಬ್ಬವನು (ಬಹು. ೪೨-೧೧). ನೂಲ ಪರ್ವ = ನೂಲ ಪರ್ವ : ಅಪಾರ ಕುದ್ಧ ಏಕಾದಶಿ ಬುಧವಾರದ ನೂಲ ಪರ್ವದಲು (ಮೃ. ೧೯೩೪, ೧-೪೪; 1174). ನೂಲ ರಕ್ತವಣಿ = ನೂಲಿನ ರಕ್ತವಣಿ : ರೋಚನದಿಂದ ರಂಜಿತ ನೂಲ ರಕ್ತವಣಿಗಳ ಚೆಲ್ಲಾಕ್ಕೆ . . . ಮಜಲೆ ಸೆವ ತೂಗುಂದೊಟ್ಟಿಲೊಳ್ ಪಟ್ಟ ಪುತ್ತನ ವಕ್ರೀಂದುವನಂಜನಾಂಕಿತಮನಾ ನಿನ್ನೆಂದು ಪೇಜ್ ಕಾಣ್ತನೋ (ಕಾದಂಬ. ೩೫೫). ನೂಲ ವರ್ತಿ = ಅರಳೆಯ ನೂಲನ್ನು ಹೊಸೆದು ಮಾಡಿದ ಬತ್ತಿ; ದಾರದ ಬತ್ತಿ : ಬಳ್ಳಿಯ ಮಾಟವುಳ್ಳ ಸಮರಾಕಾಂಶ ಪರ್ವಲನುಪ್ಪಯೋಗ್ಯ ವುಳ್ಳ ವದಾವು ದಂತದೊಂದುಂಟಲಾ ಸಾತ್ವದವಲ್ಲಿಯಕ್ಕಂತವನೆ ನೂಲ ವರ್ತಿಯೊಳು ಸಾಗಿಸಿ ಪಟ್ಟಿದೊಡು ಪರಿಯದಾಗಿ (ವೀಶ್ಯ. ೫-೨೦-೨೬). ನೂಲ ಸೀರೆ = ನೂಲಿನ ಸೀರೆ; ಹತ್ತಿ ಸೀರೆ : "ಕಾರ್ಪಾಸ, ಬಾದರಂ-೪.೨ ನೂಲ ಸೀರೆ" (ನಾಚರಾ. ೧೨೩). ನೂಲ ಸುತ್ತು = ನೂಲನ್ನು ವರ್ತುಲಾ ಕಾರವಾಗಿ ಸೀರಿಸು : ರಕ್ಷಣೆ ಪಂಚವರ್ಷದ ನೂಲ ಸುತ್ತು ವ ಮಂತ್ರಮಂ . . . ಬೇಜೆಬೇಜೆ ವಿವರಿಸಿ ದೇವೇಂದ್ರಮುನೀಂದ್ರರು ಪೇಲ್ವ ಪರು (ಬಾಲಕ. ೧೨೪-೧೦). ನೂಲ ಸೆಜೆ = ಹತ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಾಸಿಗೆ : ಎಡೆಗೊಟ್ಟು ದೇವಸಮಿತಿಗೆ ಬಿಡದನು ತ್ರಿಯಂತ್ರಿಯಿಂದ ತ್ರಿಜಗಂ ಕಡೆದೊಳಿರ್ದ ಗಗನದ ನಡುವಿರ್ಪುಡು ನೂಲ ಸೆಜೆಯಂ ನೇಜಾದವೋಲ್ (ಸಾರ್ವ. ೧-೪೪). ನೂಲ ಹದಿಕೆ = ನೂಲಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ : ವಣಮಾಣನು ನೂಲ ಹದಿಕೆ ಅಡಕೆಯ ಸುಂಕ (ಎಚ. VI, ಕೇ. ೨೦-೨೪; 1185). ನೂಲ ಹರಿಗೆ = ಹುರಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗುರಾಣಿ : ನೂಲ ಹರಿಗೆಯ ಹೆಗಲ ಬಾರಿಯ ತೋಳ ತೋರಿಯ ಲೋದಿಗಳ . . . ಭಲದಂಕರಾಪುತರೊತ್ತಿ ನೂಲಿದರು (ಕುಮಾರ. ೪-೫೬); ಭರದಿನಾಲಗಳ ತಿಟ್ಟಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂದು ಬದ್ಧರದ ಮಜೆಯೊಳ್ಳುಲ ಹರಿಗೆಯಂ ಹಿಡಿದು (ಸಮ್ಯ. ೪-೩೧); ಪೇಡೆಯ ನೂಲ ಹರಿಗೆ ತರಕಸ ಸಿಂಗಾಡಿಗಳನು ಹಾಯ್ದು ಬೇಗ ಪಾಡೊದಿಯ ದಿದ್ದರು ಕಾಲವರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೯-೨೫). ನೂಲ ಹುಣ್ಣುಮೆ = ಶ್ರಾವಣಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹುಣ್ಣೆ ಮೆಯ ಹಬ್ಬ; ನೂಲ ಹಬ್ಬ : ನಿನಗೆ ಇನ್ನು ನಾಳಿನ ನೂಲ ಹುಣ್ಣೆ ಮಿಗೆ ೧೩ ತುಂಬುವೆ (ಸಂಪಿಗೆ. ೧೪). [<ನೂಲ್, / ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋತ. ಕೋಲಾ. ಗೊಂಡಿ. ಪರ್ಜಿ. ನೂಲ್; ತುಳು. ತೆಲು. ನೂಲು; ಕುಳಿ. ನೂಡು; ಕುದಿ. ಲೂಲೂ, ಲೋಲು]

ನೂಲಿಗೆ (ನಾ). ೧. ವಿಷವಿಲ್ಲದ, ನೂಲಿನಂತಿರುವ ಹಸಿರು ಬಣ್ಣದ ಹಾವು; "ಹಸರುಹಾವು" (ಜಾಸಕೋ. ೧೨). 'ಹಸರು ನೂಲಿಗೆ' ಪರಾ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷಸಸ್ಯ : (೪).

[<ನೂಲ್_೨]

ನೂಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೂಲುವಂತೆ ಮಾಡು : ಸತಿಯ ಕೈಯಿಂದ ನೂಲಿಸಿ ನೂತ ನೂಲಂ ಮಾಡು ಸತಿ ಬೀಯನುಂ ತರಲು ಪೋತು ಲಿಂಗಾರ್ಪಣವ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಿಲು (ಗುರುಜಾ. ೧೪-೨). [ನೂಲ್_೧ + -ಇಸು]

ನೂಲು, 'ನೂಲ್' ನೋ.

ನೂಲು, 'ನೂಲ್' ನೋ.

ನೂಲುಂಡೆ (ನಾ). ದಾರದ ಉಂಡೆ; ನೂಲಿನ ಉಂಡೆ : ತಲೆಯ ನಮಿ[ವಿ]ರುಚ್ಚು ತಿರೆ ಮೇಣ್ಣಲೆ ನೂಲುಂಡೆಯನೆ ಸುತ್ತುವಂತಿ ಕೈಗಳ್ ಕೆಲಕೆಲ್ಲಂ ಪೊದವಡುತಿರೆ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೨-೧); ಕಿಟುನಾಯ್ಕಳ ಬಾಯ್ನು ಣದೆ ನೂಲುಂಡೆಯನಿಟ್ಟು ಪೋಲ್ ಮಿಡುಕುತುಂ ಪರಿವಾದಿದುದೊಂದು ಪೆರ್ನೊಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೨೧); ಬೆಣ್ಣೆಯ ಬೆರೆಸಿದ ಹಿಟ್ಟು ಮಂ

ತೊಡೆದು ನೂಲುಂಡೆಯಂದದಿ ಸುತ್ತಿ ಸೆಟ್ಟಿಯೊಳಗೊತ್ತಿ ಪೇಣೆಯ ಮಾಡಿ (ಸೂಪರ್. ೧-೫೦). [ನೂಲ್_೨ + ಉಂಡೆ]

ನೂಲುಕಂಡಿಕೆ (ನಾ). ಲಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವ ದಾರದ ಉಂಡೆ : ವೇನಾ, ವಾಯದಂಡೆ - ೨ ನೂಲುಕಂಡಿಕೆಯನಿರಿಸಿ ನೇಯುವ ಕೊಳ ವಿಯ ಪೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೧೪).

[ನೂಲು_೨ (<ನೂಲ್_೨) + ಕಂಡಿಕೆ_೧]

ನೂಲುಗಟ್ಟು 'ನೂಲ್ಗಟ್ಟು' ನೋ.

ನೂಲುಗುಂಡು (ನಾ). ದಾರದ ತುದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ತೂಗುಬಿಟ್ಟ ಕಲ್ಲು, -ಗುಂಡು; ನೂಲುಮಟ್ಟು : ಅವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ನೂಲುಗುಂಡು (Plumblin) ಎಂಬೊಂದು ಸಾಧನವಿದೆ (ಬಾಲಕ. III, ೧೩೬೪).

[ನೂಲು_೨ (<ನೂಲ್_೨) + ಗುಂಡು]

ನೂಲುಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ನೂಲಿನಲ್ಲಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಬಟ್ಟೆ : ಹತ್ತಿಬಟ್ಟೆ : "ಫಾಲಂ, ಕಾರ್ಪಾಸಂ, ಬಾದರಂ - ೩ ನೂಲು ಬಟ್ಟೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೦೨). [ನೂಲು_೨ (<ನೂಲ್_೨) + ಬಟ್ಟೆ_೧]

ನೂಲುಮಟ್ಟು (ನಾ). = ನೂಲುಗುಂಡು : ನನ್ನ ಆಕೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು . . . ಮೋಕಾಲೂರಿ ನಾನು ಕೂತೆ. ನನ್ನ ಕುತ್ತಿಗೆಯ ವರೆಗೆ ಏಣಿಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು. ಆ ಏಣಿಯನ್ನು ಒಬ್ಬ ಹತ್ತಿದ. ನನ್ನ ಕೊಡಳಿನಿಂದ ನೂಲುಮಟ್ಟು ವನ್ನು ಇಳಿದಿಟ್ಟು ಗುಂಡು ನೆಲ ತಾಕುವವರೆಗೆ. ಆ ನೂಲಿನ ಉದ್ದ ಸರಿಯಾಗಿ ನನ್ನ ಅಂಗಿಯ ಉದ್ದ (ಗಲಿಪ್ಪ. ೩೫).

[ನೂಲು_೨ (<ನೂಲ್_೨) + ಮಟ್ಟು_೧]

ನೂಲುಮದುವೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮುಂಜಿ; ಉಪನಯನ : ಮಂಗಳರಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ ನೂಲುಮದುವೆಗೆ ಸಮಾಪಿಸಿದೆ (ಕಂನಾಸಾ. ೧). [ನೂಲು_೨ (<ನೂಲ್_೨) + ಮದುವೆ]

ನೂಲಾಯಂತ್ರ (ನಾ). ದಾರ ನೂಲುವ ಒಂದು ಉಪಕರಣ : "ದಾರ ಮಾಡುವ ಅಥವಾ ದಾರ ನೂಲುವ ಯಂತ್ರ : ನೂಲಾಯಂತ್ರ" (Filatory. ಇಂಕನ). [ನೂಲು_೨ (<ನೂಲ್_೨) + ಯಂತ್ರ]

ನೂಲುವಸ್ತು (ನಾ). ಹತ್ತಿಯ ಬಟ್ಟೆ; ನೂಲಿನ ಬಟ್ಟೆ : "ಕಾರ್ಪಾಸ ಮೆನಲು ನೂಲುವಸ್ತು" (ಮಂಕರಾ. ೧೦೧-೩೨).

[ನೂಲು_೨ (<ನೂಲ್_೨) + ವಸ್ತು]

ನೂಲುವಾಲೆ, ನೂಲುವಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಟೆಪಧಿ ಸಸ್ಯ : "ಶೃಂಗೀರಿ - ನೂಲುವಾಲೆ" (ಒಪ್ಪ. ೧೬೦). ನೂಲುವಾಲೆ : "ಮಧುಕರಾ - ನೂಲುವಾಲೆ, ತುಂದಿ, ಮಾವು, ಕರ್ಪೂರಬೆಂ" (ಒಪ್ಪ. ೧೨೦). [ನೂಲು_೨ + ವಾಲೆ_೧]

ನೂಲುವೋಯ್ 'ನೂಲ್ವೋಯ್' ನೋ.

ನೂಲೆಗೆಣಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಣಸು; ಕಾಡು ಗೆಣಸು (?) : ಭೂಮಿ ಹುಣ್ಣೆ ಮೆ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ನೂಲೆಗೆಣಸು, ಉಗನಿ ಕಾಯಿ, ಬೆರಕೆಸೊಪ್ಪು ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವಾಗಲೋ ಬಗನಿ ಕಟ್ಟಲು ಸರಿಯಾದ ಮರಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೋ . . . ಗುತ್ತಿಗೆ ಸಹ್ಯಾದ್ರಿಯ ಆ ಅರಣ್ಯಪ್ರದೇಶ ಸುಪರಿಚಿತವಾದದ್ದೆ ಆಗಿತ್ತು (ಮಲಮ. ೫೬೬). [ನೂಲ್_೧ + ಗೆಣಸು (<ಗೆಲಸು)]

ನೂಲೆಗೆ 'ನೂಲೆಗೆ' ನೋ.

ನೂಲೆಗೆಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪಕ್ಷಿಯ ಹೆಸರು : ಕೋಗಿಲೆ ಜಾತಿಗೆ ಪೋದಗೆ ಮೂಗಿಲೆ ಕಾಂಗಂಜಿ ಕೊಂಜಿ ನೂಲೆಗೆಗೆ [ಪಾಂ. ನೂಲೆ ಕಗ, ಮೂಲೆಗೆಗೆ] ಹಂಗಾಗೆ ಪೋದರ್ಕ್ಕಿ ಮಿಗುರಿ ಗೂಗಿ. ಮುಕುಂದ ಬಳಾಹಳ ಲಾವುಗೆ ಜೇನಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೪೪); (ಕಾವ್ಯ. ೧೦೪೪ ಕೂದ್ರಕ ನೋ). [?]

ನೂಲೆಬಿ, ನೂಲೆಕೆ (ನಾ). ೧. ದಾರದ ಎಳೆ ; ನೂಲಿನ ತಂತು :
 "ಎಬಿ = ನೂಲೆಬಿ" (ಶಮದ. ಪಂ. ೧) ; "ನೂತ ನೂಲೆಬಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜಯಂ
 ಗಳಲ್ಲಿ ತಂತುವದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೪-೬೬). ನೂಲೆಕೆ : ೨.
 ವ್ರತದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ದಾರ : ಸಾಸಿರ ನೋಂಪಿಯ ನೋಂಪು
 ನೂಲೆಕೆಯ ಹಜಾದಂತಾಯಿತ್ತು ಭಾನದಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲಿಕೆ ಇಲ್ಲ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ
 ಶುದ್ಧವಿಲ್ಲ (ನೋಂಪ. ೫೫-೨೨೯). [ನೂಲ್_೨ + ಎಕೆ_೨ (< ಎಬಿ_೨)]
 ನೂಲೇಣಿ (ನಾ). ನೂಲಿನ ಎಣಿ ; ಹಗ್ಗದಿಂದ ಹೆಣೆದ ನಿಚ್ಚಣಿಕೆ :
 ಬೇಟೆಗನುಕೂಲನಾದ . . . ನೆಲಗೂಡು ಮದ್ದುಗುಂಡು ನೂಲೇಣಿ
 ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳ (ಸಾಗಂಧ. ೫೦-೧೪) ; ಉಗ್ರಾಣಗಳಲ್ಲಿ
 ನೂಲೇಣಿ . . . ಬಾಣ ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳ ಎಲ್ಲ ವಿವರವನ್ನು ದಿಡಿದಿಯಾಗಿ
 ನೋಡುವನು (ಸಮ. ೪೪) ; ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಕೋಟಿಯಿಂದ ನೂಲೇಣಿಯು
 ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಹೊರಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಿಕೊಟ್ಟರು (ಭಾರವಿ. ೩೫).

[ನೂಲ್_೨ + ಎಣಿ]

ನೂಲ್ಗಟ್ಟು, ನೂಲುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೂಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟು ;
 ಹಗ್ಗದಿಂದ ಬಿಗಿ : ನೂಲ್ಗಟ್ಟು ಪೊಯ್ದು ಪೊಸಗುಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ನೆನಪು ಗಟ
 ಗಳಿಂದದೋಳ್ಳಾ ಕಾಲ್ಗಟ್ಟು ಮೇವೆ ಕಟ್ಟಿಯ ಸಾಲ್ಗಲರಲ್ಲಿಡೆನೆ
 ದುಡು ಕೊಲ್ಲುಬಿಜನರಾ (ಉದ್ಬ. ೫-೧೦೧). ನೂಲುಗಟ್ಟು : ೨.
 (ಅಲಂ) ಹರಡು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಸನ್ನ ಅ ಮಾತು ಒಬ್ಬನ ಕಿವಿಗೆ
 ಬಿತ್ತು. ಕಿವಿಯಿಂದ ಕಿವಿಗದು ನೂಲುಗಟ್ಟು (ಸಮದ. ೩, ೪೪೦).

[ನೂಲ್_೨ + ಕಟ್ಟು]

ನೂಲ್ಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು ; ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು ; ನೆಯ್ದು
 ಕೊಳ್ಳು : ಉಪರನು 'ತೊಟ್ಟಲಿಗ'ನಾಗಿ 'ಇಂದ್ರೇಂದ್ರನ ತೋಳಿ
 ತೊಟ್ಟಲಾಗಿರೆ ಬಳಿದು'ದು ಎಂಬ ಹೇಳಿಕೆಗಳಿಲ್ಲವೂ ನೂಲ್ಗೊಳ್ಳುತ್ತಿವೆ
 (ನಾಡೋಜ. ೪೮). [ನೂಲ್_೨ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳಾ_೧)]

ನೂಲ್ಗೊಂಗಲ್ (ನಾ). (ಗಿಜ್ಜೆ ಗಳುಳ್ಳ) ನಡುಕಟ್ಟು ; ಕಟಿ
 ಸೂತ್ರ : "ನೂಲ್ಗೊಂಗಲ್ ಕಟಿಸೂತ್ರ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೯).

[ನೂಲ್_೨ + ತೊಂಗಲ್]

ನೂಲ್ಗಿಗೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರಳೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಎಳೆಯನ್ನು
 ತೆಗೆ, -ದಾರವನ್ನು ತೆಗೆ. ೨. (ಗಿರೆಯೆಳೆದಂತೆ) ಸಾಲಾಗು ;
 ಸಾಲುಗಟ್ಟು : ದೇವರ ಪಂಥಧಾರರೆರಡುಂ ಪಕ್ಷಂಗಳೊಳ್ ಸಾರೆ
 ನೂಲ್ಗಿಗೆದಂತಿದ್ದುಗೀಂದ್ರಮೆಯ್ಯವಿನೆಗಂ ಪೋಯ್ತುಗಳಂದ್ರದ್ವಿಪಂ
 (ಶಾಂತಿಪ. ೧೦-೨೪) ; ತರದೆ ಪಾಜಾದುವು ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ ನೂಲ್ಗಿಗೆದಂತೆ
 (ಅನಂಪ. ೯-೧೩ ೮೧೪). ೩. ಗಿರೆಯೆಳೆ ; ಬರೆ ; ರೇಖಿಸು ;
 ರೂಪುಕೊಡು : ಪಾಶ್ಚಾಂಗಳಂ ನೂಲ್ಗಿಗೆದತ್ತೆಂಬಂತೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯದ
 ಸಮದಿಸಿತೆಂಬಂತಿದ್ದು ವದಿಂ ಪುರ್ವಗಿವತ್ತಂತಂಗಳಾಂತಿಪ್ರಕರದೆ ಪಸರಿ
 ಪಂತೆ . . . ಅತಿವನದಿರೊಳ್ಳಂದುದಿಂದ್ರಾಯುಧಾಶ್ವಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೪೫). ೪. ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗು ; ಅಖಂಡವಾಗು (?) : ಅಂತಸ್ತೀಣಿ
 ಯೋಗಲಕ್ಷ್ಮಿಸುಪ್ಪ ಸಮರುಜುಸಂಸ್ಥಾಸಕ್ಕೆ ಪರಮಪದಭಾವದಿಂ
 ನೂಲ್ಗಿಗೆದಂತೆ ನಿಜಗಿನದದ ಬಾಹ್ಯಸಾಮಗ್ರಿಯೊಳ್ ಮೃಗ್ಯನಾಗಿ
 (ಅನಂಪ. ೯-೧೧೪ ಪ). [ನೂಲ್_೨ + ತೆಗೆ]

ನೂಲ್ವಾಸ (ನಾ). ನೂಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಟ್ಟು, -ಬಂಧನ :
 ತಳದಿಂದವುಂಕಿ ತೊಡೆದುದ್ದಳಿಯ ನೂಲ್ವಾಸಮಸೆಯ ಝೀಂಕಾರ
 ಮಂತ್ರಳವಡೆ ಬಾಣಕೆ ಶಶಿಮಂಡಳಮುಗುಬ್ಬಮರ್ಜನಿಸಿದಪ್ಪು ಧಕ್ಕಾ
 ನಿನದಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೮-೨೯). [ನೂಲ್_೨ + ವಾಸ]

ನೂಲ್ವಾಯ್, ನೂಲುಪೊಯ್ (ಕ್ರಿ). = ನೂಲ್ಗಿಗೆ ೩ : ಒಡ್ಡಿನ
 ಮುಂತು ಪಿಂತು ಕೆಲಸಂ ತಿದುಗತ್ತೆ ತಮ್ಮಿರ್ಬರಂ ಮುರಜಂ ಬಾಯ್ದರೆ

ದೇವಸೇನೆ ನಡೆದತ್ತೊರಂತೆ ನೂಲ್ವಾಯ್ ಪೊಲ್ (ಅನಂಪ. ೫-೪೪).
 ನೂಲುಪೊಯ್ : ಚರಂತನ ಚಿತ್ರಕರನಪ್ಪ ಚರಫಟ್ಟಿ ಶಂಖವಿಟ್ಟು
 ಬಟ್ಟಿಗಿನಲಗಿಯಂ . . . ನಿಶಾಲಪಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ನೂಲುಪೊಯ್ತು ತಿಟ್ಟು
 ವಿಟ್ಟಿಗಿಯು ರುಜಾಸ್ಥಾನಕದ ಸಮವರಿಜಿನ ನಂದಕ್ಕೆ ಪಡಿಚಂದನಾಗಿ
 (ಪುಷ್ಪ. ೧೪-೨೯ ಪ). [ನೂಲ್_೨ + ಪೊಯ್_೨]

ನೂಲ್ವೋನೆ (ನಾ). ದಾರದ ಎಳೆಯಂತೆ ಬೀಳುವ ಮಳೆಯ ಹನಿ,
 ಸೋನೆ : ಕುಳ್ಳಿರ್ ಮಳೆಗಾಲಮೆದ್ದು ನಿಂತು ಮುಂದುಯಿ ಕಾಲಿಸಲಿ
 ನೂಲ್ವೋನೆಯಾ ತೆರೆನುಯಿತ್ತೆಲ್ಯೆ (ಪ್ರೀರಾಮ. ೩೪೫-೧೩೯).

[ನೂಲ್_೨ + ಸೋನೆ]

ನೂಸು (ನಾ). (?) : ಅಂತು ಪುಣ್ಯಭಾಜನಂಗೆ ನೂಸ[ಪಾಶಾಂ.ಕೆ]
 ಪಾಸೆಂಬಂತೆ . . . ಅಜಿತಂಜಯಭೂಪಾಲಂಗೆಮೂತನರಸಿ ವಸುಮತಿಗಂ
 ಯುಗಂಧರನೆಂಬ ಪೂರ್ವಪುಣ್ಯನಾಮಮಂ ತಾಳ್ವಿ (ಅದಿಪ. ೩-೬೯ ಪ) ;
 ಮನೆಯಿಂದಂ ಮನೆಗೆಂದು ಪೋಪ ತೆಜದಿಂ ಮೇಣ್ ನೂಸಿ ಪಾಸೆಂಬ
 ಮಾತಿನ ಪಾಂಗಿಂದನಿತುಂ ಯುಗಂ ತಳದುರ್ (ಅದಿಪ. ೫-೬೦) ; ಉಪಚ್ಚ
 ದಾಚ್ಚಾ ದ್ಯುತಮೇಳನವದ್ಯದೊಳ್ಳು ಮಿತನಿರೆ ಪಾಸಿನೊಳ್ ನೂಸಿ ಪಾಸು
 ಕೃತಿಗೆಂದು ದಿವಿಜರುಲಿದರ್ ತಮ್ಮೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪ. ೬-೧೩).

[?]

ನೂಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹುಡುಮಾಡು ; ಪುಡಿಮಾಡು : ನಿಜಾಧಿನಾಥನೇಳ್ವ
 ರುತ್ತಿರಲಿತ್ತರೊರ್ವ ಮಾಸಾಳ್ವಗಲ್ಪಿದೀವಿಗಿಯೊಳುಸಿ ನೆಲಸಂ ನೂಳ್ವು
 ತೂಡು ಕೇಜು ಕಾದುವ ಭಟರಂ ಕಾಣೆನೆನುತ್ರೆ (ಪ್ರೀಪ. ೨೩-೧೦ ಪ).

[?]

ನೂಳ್ 'ನುಸುಳ್' ನೋ.

ನೂಳ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳುಗಾರ ; ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವವನು ; ಹುಸಿ
 ಗಾರ : "ನೂಳ = ಹುಸಿಗ" (ಶಮದ. ಕ. ೧, ೫೮) ; ಸಿಂದಿದರ್
 ಬಗಿಯಳಿರ ನೂಳರಂ ಜರೆದು (ಕಾಲಾರ. ೧೧೪-೨೩೬). ೨. ಸುಳ್ಳು ;
 ಹುಸಿ : ಗುರುಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹ ಸದ್ಗುಣಸಮೂಹಬಂಧುರವಪ್ಪ
 ಗನ್ನದ್ವಪ್ಪಪ್ರತ್ಯಯಂ ನೂಳಮಾದುದೀ ಜಗವಜಾಯಲು (ಅರಾಜ. ೨-೪-೪೬). [ನೂಳ್_೨ (< ನುಸುಳ್_೨) + ಅ]

ನೂಳದ್ವು (ನಾ). ಅಧಿಕೃ ; ಅತಿಶಯವಾದುದು : "ನೂಳದು =
 ಪಿರಿದು" (ಶಮದ. ಪಂ. ೨) ; "ಉಬ್ಬರಂ, ಉಬ್ಬಟಿ . . . ನೂಳದ್ವು,
 ಮಿಂಟು, ಒಟ್ಟಿ, ಪೆಚ್ಚೆಗೆ - ಈ ಗಳ ಅತಿಶಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೫೬-೨೩೪) ; ನೂಳದೊಂದು ದಂದುಗಕ್ಕೆ ಕೆಯ್ನ ಮರ್ವ ಚಿಂತಾಮಣಿ
 ಯನೂತ್ತಿಯಿಟ್ಟು ಬಾಲ್ವ ಕೈನೆಯ ಕೈಮೆಗೊಳಗಾದನಕ್ಕಟಿ !
 (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೮-೪).

ನೂಳದ್ವು, ನೂಟಿದುಂ (ಅ). ಅಧಿಕವಾಗಿ ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ :
 ಅದ್ವಿಯೊಳ್ವ ಮರಸಪ್ಪಿಯಂಗೆ ಮುಳುಗಿಪ್ಪದೆ ನೂಳದ್ವು ಲೇಸನಕ್ಕುಂ
 (ಮರಾಠ. ೧೦೫-೨೯). ೨ ನೂಟಿದುಂ : ಕರ್ಮರದ ಮಾವಿನರನೇಜಾಲ
 ಕಂಚೇಳೆಯ ಪಲಸಿನ ಮರದಿಂ ನೂಟಿದುಮೆಸೆದಿರ್ಕಮದಜ ಬಿಹರು
 ದ್ಯಾನಂ (ಕಾಮಾಶ್ವ. ೨೩೦). [< ನೂಳದ್ವು]

ನೂಳು 'ನುಸುಳ್' ನೋ.

ನೂಳೆಯೆ (?). (?) : ಅಳಗೆ ಮನೆಯೊಳ್ ದೇ(ದಿ)ವಸಮ(ನೋ)
 ನೂಳೆಯೆ ನಿಂದಿರಿ ಕಡೆಯನೆಣಸುತೆ ಬಾಸಾಲೇಲೆಯೊಳೆ ನೀದನೊಳ್ಳೊಡೆ
 ಗಾಲಯ ಮೇಲಿ(ಲ)ನಿತಿ ಸಮಯದೊಳ್ ಮುಟಿಯಕ್ಕುಂ ? (ಜಟ್ಟಿ ಮ. ೩-೫).

[?]

ನೂಜು (ಕ್ರಿ). (?) : ಪುಲಂ ಪೋಗಂ ಬಾರಿಯಂ ಸನ್ನೆಯಂ ನೂಜು
 ವಮರ್ಜನ ನಿಟ್ಟಿದೆಯಂ ಬಗೆಯಂ ತೆಗೆಯನಲ್ಪಾಟಿಮಂ ಕಾಟಿಮಂ

ನೋವು ದಂ ಸಾವು ದನೆಲ್ಲಂದದಿಂ ಬಗೆದಾಗಳರಸರೊಳ್ಳೆಲ್ಲ ಕೇಳೆ ನೀಂ ಬಲ್ಲೆ ಬೇಂಟೆಕಾಪರೊಳ್ಳೆವಾನೆ ಬಲ್ಲೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩). [?]
ನೋಟು, ನೂರು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾ ವಾಚಕ ; ಹತ್ತನ್ನು ಹತ್ತರಿಂದ ಗುಣಿಸಿದರೆ ಬರುವ ಲಬ್ಧ ; ಶತಕ : ಕುದಿಕುದಿದತ್ತಣಂ ಕುದುರೆ ನೂಜುಗೊಳಾ ಬಲದಾನೆ ಪತ್ತು ತಾಗಿದುವನೆ ದೋಷಮಾ ಪಿಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳೇಕೆ ಬಹುತ್ವ ಸಂಗದಿಂ (ಕವಿಂ. ೧-೧೨೦) ; ಯಮುನಾನದಿಯ ತೆಂಕಣ ದೆಸೆಯೊಳ್ ನೂಜು ಯೋಜನದಗಲದೊಳಮುನಿತೆ ನೀಳದೊಳಂ ನೆಜೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೯ ದ) ; ತುಡೆ ನೂಜುನೆ ಸಾಸಿರಮಾ ಪಡೆಯಂ ಕೊಳೆ ಲಕ್ಕಿಲೆಕ್ಕ ಮಾಗುರ್ಚಿದುವು . . . ತಡುಪಿಂದಿಗೆ ವಿಬುಧನನಭವನಕಳಹಂಸಂ(ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೭) ; ತನಗೆದವಿದತಚಿಪಲಂ ಮನಮದು ನೋಡೊಂದೆ ನೂಜು ನೂಜುಗೊಳಿಸಿರಮಾಯೆನೆ ಬಿಡದೆ ಪಿಡಿದು ನೃಪರಂ ಕನಲ್ವಿ ತನ್ನಿಚ್ಛೆ ಗೊಯ್ಯುದೊಂದಚ್ಚರಿಯೇ (ಕಾಪಂಪು. ೫೫) ; ಮರ್ಜನಗೆ ನೂಜು ಲೇಸಂ ಮಾಡಿದೊಡಂ ಕಿಡುವುದು ಅಜಾಯವವನ ಮುಂದೆ ನೂಜು ಸುಭಾಷಿತವನೋದಿದೊಡಂ ಕೆಡುವುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೩೭-೧) ; ಸಾಸಿರಂ ಪರದೊಳೆರೆ ಪತ್ತರ್ಕ ಪಯನ್ನೆಂದು ಆದೇಶಂ ; ನೂಜುಕಂ ಮತ್ತಂ ಸಾಸಿರಕ್ಕಂ ಕಿಡಿದೆದೊಳೊಳ್ ಅಂತ್ಯಲೋಪಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೯೧ ಸ್ತುತಿ) ; ನೂಜು ರಥದಲಿ ಸರಳ ಹೊದೆ ಮೂನೂಜು ಪರಿಚಾರರು ಸಹಿತ ಮೈದೋಜು ನಿಂದನು ಭೀಮನೊಬ್ಬನೆ ತಜುವಿ ಕುರುಬಲನ (ಕುಮಾರ. ೧೫-೩). ೨. ಅನೇಕ ; ಬಹಳ : ನೂಜುನೋದಿ ಪಿವೆನಯ್ಯ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವರೆ ಮನಮುಟ್ಟಿ ನೆನೆಯದನ್ನಕ್ಕ (೭ನವ. ೪೭೫) ; ಆಚ್ಚುಡಿದು ಕೀಲುಟ್ಟಿದು ಬಿಚ್ಚಿ ಬೇಜಾಗಿರಲು ನುಚ್ಚ ನೂಜು ಮಾಡಿ ಶೂಲಿ ಮೆಚ್ಚುತ್ತಿರಲು (ಇತರ. ದೇ. ೪೩-೨). **ನೂರು** : ೧. ನಾಲಯ್ಯ ರಬ್ಬಿ ನೂರೊಳುವರೊಮ್ಮಿಗೆ ಕೆರಳೆ ಕೊಡಬಾಡಲ್ (ಹಬ್ಬರ. ೧೪-೧೦೧) ; ನೂರು ಬಂದಾಗ ಹತ್ತುವರೆಯೇಕೆ ಕೊಡಬಾರದು ? (ಅನ್ನಾ. ೪೫) ; ಸಾವಿರ ಹಾರಿ ಹೋಯಿತು, ನೂರು ಬೆರಗು ಬಂತು (ಗೌಡ).

ನೂರಾಗು = ಅನೇಕವಾಗು ; ಬಹಳವಾಗು : ನೀರೋತನ ತಮ್ಮನಿಣುಕೆ ನೋಡುವನು, ಸಾರೆ, ಏನು ಎಂದು ತನ್ನೆಡೆಗೆ ಕರೆಯುವನು ಸಾರಿದರೆ-ನೂರಾಗಿ ಹರಿದೋಡುತಿಹನು ಸೇರಿದರೆ-ಸೆರವಿದಿದು ಮರಳಿ ಪೋಗೊಡನು (ಕವಿಪು. ೧೧-೬). **ನೂರಾಡು** = ನೂರು ಹೇಳು : ನೂರಾಡಿ ಏನು ಫಲವು ತಾರಾಡುವಾಗ ಒಲವು ಕಿವಿಗೊಡು ಬರಲು ಹಾಡು ಸವಿಗಾಗ ಯಾವುದೀಡು (ಗಂಗಾತ. ೨೦-೧). **ನೂರು ಹೇಳು** = ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಹೇಳು ; ಬಹಳವಾಗಿ ಹೇಳು : ಅವರು ನೂರು ಹೇಳಿದರೂ ಹತ್ತ ತಂದೆ-ತಾಯಿ (ಸುಬ್ಬಣ್ಣ. ೩೪). ನೂರೊಂದು ಸ್ಥಳ = ವೀರಶೈವ ಪಟ್ಟಲಗಳಲ್ಲಿಯ ಒಟ್ಟು ಉಪಭಾಗಗಳು ; ವಿಕೋತ್ತರಶತಸ್ಥಲ ; ೧೧ ವೀರಶೈವ ಪಟ್ಟಲಗಳಲ್ಲಿ (ಅಂಗಸ್ಥಲ ಮತ್ತು ಲಿಂಗಸ್ಥಲ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಪಟ್ಟಲಗಳುಂಟು) ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ಥಲ ದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಭಾಗಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಗಸ್ಥಲಗಳು ೪೪ ಮತ್ತು ಲಿಂಗಸ್ಥಲಗಳು ೫೭. ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ನೂರೊಂದು ಸ್ಥಲಗಳಿವೆ. ೧. ಅಂಗಸ್ಥಲಗಳು - ೪೪. (೧). ಭಕ್ತಸ್ಥಲ-೧೫ : ಪಿಂಡಸ್ಥಲ, ಪಿಂಡಜ್ಞಾನಸ್ಥಲ, ಸಂಸಾರ ಹೇಯಸ್ಥಲ, ದೀಕ್ಷಾಲಕ್ಷಣ ಗುರುಕಾರುಣ್ಯಸ್ಥಲ, ಲಿಂಗಧಾರಣ ಸ್ಥಲ, ವಿಭೂತಿಸ್ಥಲ, ರುದ್ರಾಕ್ಷಧಾರಣಸ್ಥಲ, ಪಂಚಾಕ್ಷರೀ ಜಪಸ್ಥಲ, ಭಕ್ತಮಾರ್ಗಸ್ಥಲ, ಗುರುಲಿಂಗಾರ್ಚನ ಸರೂಪೋಭಯ ಸ್ಥಲ, ಜಂಗಮಾರ್ಚನಲಕ್ಷಣ ತ್ರಿವಿಧ ಸಂಪತ್ತಿ ಸ್ಥಲ, ಚತುರ್ವಿಧಸಾರಾಯಸ್ಥಲ, ಉಪಾಧಿಮಾಟಸ್ಥಲ,

ನಿರುಪಾಧಿಮಾಟಸ್ಥಲ, ಸಹಜಮಾಟಸ್ಥಲ. (೨). ಮಾಹೇಶ್ವರ ಸ್ಥಲ-೯ : ಮಾಹೇಶ್ವರ ಪ್ರಶಂಸಾಸ್ಥಲ, ಲಿಂಗನಿಷ್ಠಾಸ್ಥಲ, ಪೂರ್ವಾಶ್ರಯನಿರಸನಸ್ಥಲ, ಅದ್ವೈತನಿರಸನಸ್ಥಲ, ಆಹ್ವಾನ ನಿರಸನಸ್ಥಲ, ಅಷ್ಟಮೂರ್ತಿ ನಿರಸನಸ್ಥಲ, ಸರ್ವಗತ್ಯ ನಿರಸನ ಸ್ಥಲ, ಶಿವಜಗನ್ಮಯಸ್ಥಲ, ಭಕ್ತದೇಹಿಕಲಿಂಗಸ್ಥಲ. (೩). ಪ್ರಸಾದಿಸ್ಥಲ-೭ : ಪ್ರಸಾದಿಸ್ಥಲ, ಗುರುಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಸ್ಥಲ, ಲಿಂಗಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಸ್ಥಲ, ಜಂಗಮಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಸ್ಥಲ, ಭಕ್ತ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಸ್ಥಲ, ಶರಣಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಸ್ಥಲ, ಪ್ರಸಾದ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಸ್ಥಲ. (೪). ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿಸ್ಥಲ-೫ : ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿ ಸ್ಥಲ, ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಾರ್ಚನಸ್ಥಲ, ಶಿವಯೋಗಸಮಾಧಿಸ್ಥಲ, ಲಿಂಗನಿಜಸ್ಥಲ, ಅಂಗಲಿಂಗಸ್ಥಲ. (೫). ಶರಣಸ್ಥಲ-೪ : ಶರಣ ಸ್ಥಲ, ತಾಮಸನಿರಸನಸ್ಥಲ, ನಿರ್ದೇಶಸ್ಥಲ, ಶಿಲಸಂಪಾದನ ಸ್ಥಲ. (೬). ಐಕ್ಯಸ್ಥಲ-೪ : ಐಕ್ಯಸ್ಥಲ, ಆಚಾರಸಂಪತ್ತಿ ಸ್ಥಲ, ಏಕಭಾಷನಸ್ಥಲ, ಸಹಭೋಜನಸ್ಥಲ. ೨. ಲಿಂಗಸ್ಥಲಗಳು - ೫೭. (೧). ಭಕ್ತಸ್ಥಲ-೯ : ದೀಕ್ಷಾಗುರುಸ್ಥಲ, ಶಿಕ್ಷಾಗುರು ಸ್ಥಲ, ಜ್ಞಾನಗುರುಸ್ಥಲ, ಕ್ರಿಯಾಲಿಂಗಸ್ಥಲ, ಭಾವಲಿಂಗಸ್ಥಲ, ಜ್ಞಾನಲಿಂಗಸ್ಥಲ, ಸ್ವಯಸ್ಥಲ, ಚರಸ್ಥಲ, ಪರಸ್ಥಲ. (೨). ಮಾಹೇಶ್ವರಸ್ಥಲ-೯ : ಕ್ರಿಯಾಗಮಸ್ಥಲ, ಭಾವಾಗಮಸ್ಥಲ, ಜ್ಞಾನಾಗಮಸ್ಥಲ, ಸಕಾಯಸ್ಥಲ, ಅಕಾಯಸ್ಥಲ, ಪರಕಾಯ ಸ್ಥಲ, ಧರ್ಮಾಚಾರಸ್ಥಲ, ಭಾವಾಚಾರಸ್ಥಲ, ಜ್ಞಾನಾಚಾರ ಸ್ಥಲ. (೩). ಪ್ರಸಾದಿಸ್ಥಲ-೯ : ಕಾಯಾನುಗ್ರಹಸ್ಥಲ, ಇಂದ್ರಿಯಾನುಗ್ರಹಸ್ಥಲ, ಪ್ರಾಣಾನುಗ್ರಹಸ್ಥಲ, ಕಾರ್ಯಾರ್ಪಿತ ಸ್ಥಲ, ಕರಣಾರ್ಪಿತಸ್ಥಲ, ಭಾವಾರ್ಪಿತಸ್ಥಲ, ಶಿಷ್ಯಸ್ಥಲ, ಶುಶ್ರೂಷುಸ್ಥಲ, ಸೇವ್ಯಸ್ಥಲ. (೪). ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿಸ್ಥಲ-೯ : ಆತ್ಮಸ್ಥಲ, ಅಂತರಾತ್ಮಸ್ಥಲ, ಪರಮಾತ್ಮಸ್ಥಲ, ನಿರ್ದೇಹಾಗಮ ಸ್ಥಲ, ನಿರ್ಭಾವಾಗಮಸ್ಥಲ, ನಷ್ಟಾಗಮಸ್ಥಲ, ಆದಿ ಪ್ರಸಾದಸ್ಥಲ, ಅಂತ್ಯಪ್ರಸಾದಸ್ಥಲ, ಸೇವ್ಯಪ್ರಸಾದಸ್ಥಲ. (೫). ಶರಣಸ್ಥಲ-೧೨ : ದೀಕ್ಷಾಪಾದೋದಕಸ್ಥಲ, ಶಿಕ್ಷಾ ಪಾದೋದಕಸ್ಥಲ, ಜ್ಞಾನಪಾದೋದಕಸ್ಥಲ, ಕ್ರಿಯಾನಿಷ್ಠತ್ವ ಸ್ಥಲ, ಭಾವನಿಷ್ಠತ್ವಸ್ಥಲ, ಜ್ಞಾನನಿಷ್ಠತ್ವಸ್ಥಲ, ಪಿಂಡಾಕಾಶ ಸ್ಥಲ, ಬಿಂದ್ರಾಕಾಶಸ್ಥಲ, ಮಹಾಕಾಶಸ್ಥಲ, ಕ್ರಿಯಾಪ್ರಕಾಶನ ಸ್ಥಲ, ಭಾವಪ್ರಕಾಶನಸ್ಥಲ, ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶನಸ್ಥಲ. (೬). ಐಕ್ಯಸ್ಥಲ-೯ : ಸ್ವೀಕೃತ ಪ್ರಸಾದೈಕ್ಯಸ್ಥಲ, ಶಿಷ್ಯೋದನಸ್ಥಲ, ಚರಾಚರಲಯಸ್ಥಲ, ಭಾಂಡಸ್ಥಲ, ಭಾಜನಸ್ಥಲ, ಲಿಂಗಲೇಪ ಸ್ಥಲ, ಸ್ವಪರಾಜ್ಞಾಸ್ಥಲ, ಭಾವಾಭಾವಲಯಸ್ಥಲ, ಜ್ಞಾನ ಶೂನ್ಯಸ್ಥಲ : ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವೀರಶೈವಧರ್ಮಾಪ್ತ ನಾದ, ಮುಮುಕ್ಷು ವಾದ ಭಕ್ತನೇ ಅಧಿಕಾರ . . . ೧೦೧ ಸ್ಥಳಗಳ ಜ್ಞಾನವೇ ವಿಷಯ (ಭಾತತ್ವ. ೬೭೦). **ನೂರ್ವರ್**, **ನೂರ್ಬರ್** = ನೂರು ಮಂದಿ ; ನೂರುಬನ : ಇಬ್ಬೂವೊ(ರ್ವ)ರುಂ ಮಹಾಜನದ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟು (ಎತ. XII, ೨೧೯-೨೦; ೫೧೪) ; ಒದವುಗೆ ನಿನ್ನ ಸಂತತಿಗೆ ನೂರ್ವರುದ ಗ್ರಸುತರ್ಕಳೊಂದೆ ಗರ್ಭದೊಳೆನೆ ಕೆಮ್ಮಿನಂತು ಪೊಸದಿಕ್ಕಿದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೧) ; ಕವಿಸೂನುಗೆ ನೂರ್ಬರು ಬ್ಯಾಸಂಗೇ ನೂರ್ಬರು ಮನು ವಿಂಗಿಣೆ ನಾಲ್ಕು ನೂರ್ಬರಾದಂಗಳಮೆ ನಾಗವಾವಿಯವರು (ಕವಿ. ೧೧-೪-೩೪ ; ಸು. 1093) ; ಶಿವಯಗೇರಿಯ ನೂರ್ಬರಿಗೆ (ಎತ. XVIII, ೧೭೨-೩೭ ; 1184). **ನೂಜಾಟು**, **ನೂರಾರು** = ಬಹಳ ; ಅನೇಕ ; ಹಲವಾರು : ಬಾಲಕರು ನೂಜಾಟು ಮೆಚಿದರು (ಕುಮಾರ. ೬-೧) ;

ಗುಣಾಯ ತಾಗದ ಕೋಲ ನೂಲುಮಡಿ ಸದೇನು ಬಣ್ಣದಿಗೆ ಭಕ್ತಿ ಭಜಿಸಿದೊಡೆ
ಅದು ತಾನು ಇರಲಿಲ್ಲಾಯದಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೫೬); ಭಜಿಸುಪದಗಳು
ನೂಲಾರು ತೆರನವು ದುಡಿಮೆಯ ಬಡವನೊಪ್ಪವು (ಇಂಚಾಪ. ೧೯೨-೪೬).
ನೂಲುಕಾಲ ಮಂಟಪ = ನೂರುಕಂಬಗಳುಳ್ಳ ಮಂಟಪ: ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ರಾಯ ಮಹಾರಾಯ)ರೂ ಶ್ರೀದೀಪ್ತಿವಿಶಲದೇವರಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಸ್ತ ನೂಲು
ಕಾಲಮಂಟಪ (ಸೌ. ೧೫. ೧೫-೧೬, ೫೦೨-೯; ೧೫೬). ನೂಲು ಯಜನದ
ಜಾಣ = ನೂರು ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವನು; ಶತಕ್ರತು;
ಇಂದ್ರ: ತೋಜಾದುದು ಜರಿ ನಮಗೆ ನಾವಿನ್ನೇಜಲುಳ್ಳವರಮರನಗದ
ನೂಲುಯಜನದ [ಸಾಕಾಂ. ನೂಲುಯಜ್ಞದ, ನೂಲುಜನ್ಮದ, ದೂಲು
ಗಾಣನ] ಜಾಣನೋಲಗದಮಳವಿಪ್ಪರವ (ತೊರಂ. ೨-೧-೬). ನೂಲಿಂಟು,
ನೂಲಿಂಟು = ೧. ನೂರರ ಮೇಲೆ ಎಂಟು; ನೂರು ಮತ್ತು ಎಂಟರ
ಮೊತ್ತ: ಸಾಲಾಮ್ಯಾಲ ತಪೋಗ್ರದಿನ್ನು ನಡದೊಂ ನೂಲಿಂಟು
ಸಂವತ್ಸರಂ (ಎಳ. ೧೧, ೨೨-೨; ಸು. ೭೦೦); ಭರತಾಗಮದೊಳ
ಮೂವತ್ತೆರಡನೆ ನೆಗಟ್ಟಂಗಹಾರಮಂ ನೂಲಿಂಟುಂ ಕರಣಮುನನವಳ
ಜವಳೆಯ ಪರಿಚಾರಕೆಯಜಾಗುಮಾಳೆಗವು ತೊಡವೆಡೆಯ (ಎದಿವು.

೨೯). ೨. ಅನೇಕ; ಬಹಳ: ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ
ದು ಚಿಂತೆ, ಇದ್ದರೆ ಹೀಗೆ ನೂಲಿಂಟು ಚಿಂತೆ (ಕೊಪ್ಪ. ೧೮).

[ದೇ. ೧೧ ತಮಿ. ಮಲ. ನೂಲು; ತುಳು. ನೂದು;

ತೆಲು. ನೂಲು, ನೂರು]

ನೂಲುಮಡಿ 'ನೂಮಡಿ' ನೋ.

ನೂಲಿಲೆ, ನೂಲಿಲೆ (ನಾ). ೧. ನೂರು (ವೀಳೆಯದ) ಎಲೆ:
ಅರವಾನೆಜ್ಜೆ ಹೇಜಾಂಗಿ ನೂಲಿಲೆ ಜೊಜಿಯ $\times \times$ ತು ಹಸುವಿಗೆ
ಅಡಿಕೆ ೨ ಭತ್ತಕೆ ಸೋಡಿಗೆ ಭತ ಯಂತೀ ಧರ್ಮಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸಿದವರಿಗೆ
(ಎಳ. VII, ಹೊನ್ನಾಳ. ೧೦೮-೫೬; ೧೨೦). ೨. ನೂರು ದಳಗಳು
ಳ್ಳುದು; ಶತಪತ್ರ; ತಾವರೆ: 'ನೂಲಿಲೆಗಣ್ಣ', 'ನೂಲಿಲೆ
ಗೆಳೆಯ' ಪರಾ. ನೂಲಿಲೆ: ೨. "ನೂಲಿಲೆ-ಕಮಲ" (ಗಂಗಾನು.
೧೯೦). [ನೂಲು + ಎಲೆ.]

ನೂಲಿಲೆಗಣ್ಣ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಕೃಷ್ಣ:
ಮಾಣಿಬಾರದು ಪ್ರಾಪ್ತವಶವೆಂದಳಿಗೆ ಮಾಣಿಪ್ರದಗೊಟ್ಟು ನಗುತ
ನೂಲಿಲೆಗಣ್ಣ ರುಕ್ಕಿಣಿಗೊಡರ್ಚಿದ ಹೊಗರೇಜುವ ಗರ್ಭೀತ್ಯವನ
(ಮೋಹತ. ೪-೬೬). [ನೂಲಿಲೆ + ಕಣ್ + ಅ.]

ನೂಲಿಲೆಗೆಳೆಯ (ನಾ). ಕಮಲದ ಮಿತ್ರ; ಸೂರ್ಯ: ನೂಲಿಲೆ
ಗೆಳೆಯನುಗ್ರೋಪದಿಂದಿರುವನುಗುಳದ ಮಾಣನೆಂಬಂತೆ (ಚೈಮಿಭಾ.
೬-೪೧). [ನೂಲಿಲೆ + ಗೆಳೆಯ (<ಕೆಳೆಯ)]

ನೂಲಿಲೆವಗೆಯ (ನಾ). ಕಮಲದ ಶತ್ರು; ಚಂದ್ರ: (೪).
'ನೂಲಿಲೆಗೆಳೆಯ' ಪರಾ. [ನೂಲಿಲೆ + ವಗೆಯ]

△ ನೂಲಿದುಂ 'ನೂಳದ್ದು' ನೋ.

ಸೃಷ್ಟೇತ್ರ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರು ವಾಸಿಸುವ ಸ್ಥಳ: ಪುಷ್ಕಲಸಂಪ್ರ
ಭೇದವಲು ಸರ್ವಾಪದಿಜ್ಞಾನಾಂತಿಮುಖಾಗಮನೆ ಕೈಕೊಂಡು ಸೃಷ್ಟೇತ್ರ
ವಿಷಯದಿಂದ ಪರಮಸ್ಮಿತಾರ್ಥಗ್ರಹಣಧಾರಣಸಮರ್ಥ ಮನ:ಪರಿದಿಷ್ಟಾ
ಮಂತ್ರಮಹಿಮೆಗೂಡಿದ ನೆಹಿದು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪ ಪ). [ಸಂ.]

ಸೃಗತಿ (ನಾ). [ಚೈನ] ಚತುರ್ಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಮನುಷ್ಯಗತಿ;
ಮನುಷ್ಯಾವಸ್ಥೆ: ಮಳಲೊಂದನಲ್ಲಿ ಕುಣಿಸಂ ಮಾಡಿಟ್ಟು ಚೈರಂತನ
ಕ್ರಮದಿಂದಾ ಮಣಲೆಲ್ಲಮಂ ಮಗುಟಿ ಪಾರಾಪಾರದೊಳ ಪೊಯ್ದು
ಮತ್ತಮದಂ ಸೋಡಿಸಿ ಕಾಣ್ಪೊಲ ಸೃಗತಿ ನೋಡಲಿ ನಾಡೆಯಂ
ದುರ್ಲಭಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೬೬). [ಸಂ.]

ಸೃಜಿತ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಗೆದ್ದವನು: ವಿಶ್ವಜಿತನು ಧನುಜತನು
ಸರ್ವಜಿತನು ಸುತ್ರಾಮಜಿತನು ಸೃಜಿತನು . . . ಕೂಡಲಸಂಗಯ್ಯನು
(ಬಸವ. ೯೫೪). [ಸಂ. ಸೃಜಿತ]

ಸೃತ (ನಾ). ಸತ್ಯ; ನಿಜ: ಸೃತವಾಕ್ಯಾಂಬುಧಿ ಶೌರ್ಯ ಸದ್ಗುಣ . . .
ಸುಮನೋಜಾತನೆಂದೊಲ ವಿದಂದರೆ ಬಂದು ದೇಶ ಶರದೋಪಶ್ಚಂದ್ರನಂ
ಚಂದ್ರನಂ (ಮದಕಿ. ೧-೪೫); ಪರಹಿತವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ಸಿದಿ ಪರಾತ್ಪ
ದೊಳಾ ರವಿಸಂದನಂ ಸೃತಾದರತೆಗೆ ಧರ್ಮನಂದನನೆ (ಎಳ. VII,
೨೫೦. ೧೧೯-೨೨; ೧೧೧).

ಸೃತ ಮಾಡು = ನಿಜವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ಸತ್ಯವನ್ನಾಗಿ
ಮಾಡು: ಪತಿತಪಾವನರಂಗ ವಿಷಯವಿಶ್ವಲೇಯ ಸೃತ ಮಾಡು ವೇಗ
ಈ ಕೃತಿಯ ಸಿದ್ಧನೆನಿಸಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬-೫).

[೧ 'ಅನೃತ' ಎಂಬುದು ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕವೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ
ಭಾವಿಸಿ, ಅದರಿಂದ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಪದ]

ಸೃತ್ಯ (ನಾ). ೧. [ನಾಟ್ಯ] ತಾಳಲಯಾಶ್ರಿತವಾಗಿ ಅಂಗ, ಪ್ರತ್ಯಂಗ
ಗಳ ವಿಕ್ಷೇಪಮಾತ್ರದಿಂದ ಸೌಂದರ್ಯಭಾವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತ
ಪಡಿಸುವ ಕುಣಿತ; ೧ ಇದರಲ್ಲಿ ವಾಗರ್ಥವಾಗಲಿ, ಶೋಕ
ವೀರಾದಿ ನವರಸಗಳ ಪ್ರತೀತಿಯಾಗಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂದಿನ
ಭರತನಾಟ್ಯದ ಅಲಿರಿವು, ಜತಿಸ್ವರಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ:
ವಾರನಾರೀರಮಣೀಯಸೃತ್ಯಮಮರುತ್ತಿರೆ ಸಂದ ವಿರಾಟನಂದು
ಕಯ್ಯಾರೊಡೀಯೆ ಗೆಯ್ದರಭಿಮುಗುಮುತ್ತರೆಗಂ ವಿವಾಹಮಂ
(ಸಂಪಭಾ. ೯-೯); ಎಲ್ಲಿತ್ತೊ ಗೀತವಾದ್ಯಂ ಸಲ್ಲಲಿತ ವಧೂಜನ
ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಸೃತ್ಯಂ (ಗದಾಯು. ೫-೪೬); ಎಸೆವ ಜಿನೇಂದ್ರಬಿಂಬ
ಮನಳುಬಿಂಬಿದೊಂಬಿನಮುಟ್ಟುಯಿಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ ನೆಹಿದೊಂಬುಜನಗಳೆಂ
ರಸವೃತ್ತಿಯ ಸೃತ್ಯಮಂ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿ ಮಗುಡ್ಡಾ ಪ್ರಕಾರದಿನನುಷ್ಠಿಸಿದಂ
ವಿಸಾಪ್ತಕಂಬರಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೬೯); ತಾಂಡವ ನಾಟ್ಯ ಸೃತ್ಯ
ಲಾಸ್ಯ ಗುಂಡಿಲ ಪಕ್ಕಣ ಲಚ್ಚಲ ಅಪರಾತ್ರ ಸುಪಾತ್ರ . . .
ಸರ್ವತೋಭದ್ರವೆಂಬ ದಶವಿಧಪಾತ್ರಂಗಳಂ ಬೀಜಾ (ವಿವೇಕ. ೨೬೯);
ಅಭಿನಯಮಿಲ್ಲದೆಯಾಗಿವಿಭವದೆ ಕೈಕಾಲನೆಯ್ದಿ ನೀಡಲಿ ಸೃತ್ಯಂ
(ಲಾಸ್ಯರಂ. ೧-೬೬); "ಭಾವಾಭಿನಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೈಕಾಲಗಳನ್ನು ಆಡಿಸು
ವುದೇ ಸೃತ್ಯ" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೧೯ ಗದ್ಯಾನುವಾದ); ಇದಲ್ಲದೆ ಭಾವಾಪ್ರಯ
ವಾದ 'ಸೃತ್ಯ'ಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗನೆಂದೂ ತಾಲಲಯಾತ್ರಯವಾದ 'ಸೃತ್ಯ'ಕ್ಕೆ
ದೇಶಿ (ದೇಶಿ)ಯೆಂದೂ ಹೆಸರುಂಟೆ ದಶರೂಪದಿಂದ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ
(ಕೃಷಿ. ೨೨೬). ೨. ನಾಟ್ಯ ಮಾಡುವವಳು; ನರ್ತಕಿ: ಅಮೀಶ
ಚಂದ್ರದಾಸರು ತಮ್ಮ . . . ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ, "ನಾಟ್ಯಗಾತಿ ಸೃತ್ಯ ಎಂಬ
ಹೆಸರಿತ್ತು, ಈ ಹೆಸರು ಬಹುಶಃ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದವರಿಗೆ
ಅನ್ವಯಿಸಿಬಹುದು" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ (ಭಾರತ. ೫೫೦). [ಸಂ.]

ಸೃತ್ಯಹಸ್ತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಸೃತ್ಯದ ಅಂಗಿಕಾಭಿನಯದಲ್ಲಿ
ಕೈಗಳ ವಿನಾಸ; ಚತುರಸ್ರ, ಲಲಿತ ಮೊದಲಾದ ಮೂವತ್ತು
ಭೇದಗಳುಳ್ಳ ಅಂಗ: ಚತುರಸ್ರ, ಉಪ್ಪುತ್ಯ, ತಲಮುಖ . . .
ವರಿತ, ಲಲಿತ-ಈ ಮೂವತ್ತು ಸೃತ್ಯಹಸ್ತಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೪೪ ಪ);
ಸೃತ್ಯಹಸ್ತವೂ ಒಂದು ಚಲನೆಯೂ ಕೂಡಿದರೆ 'ಕರಣ'ವಾಗುತ್ತದೆ
(ಅಭಾಸ್ಯ. ೬೦). [ಸೃತ್ಯ + ಹಸ್ತ]

ಸೃತ್ಯ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಅಂಗ ಪ್ರತ್ಯಂಗ ವಿಕ್ಷೇಪ ಸಹಿತವಾಗಿ,
ವಾಗರ್ಥದ ಮೂಲಕ ಶೋಕ ವೀರಾದಿ ನವರಸಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾ
ದಿಸುವುದು; ೧ ಸೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೌಂದರ್ಯಭಾವವು ಕುದ್ದ,
ಪ್ರಧಾನ. ಸೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರೋಕ್ಷ, ಗೌಣ: ಸೃತ್ಯಂ, ತಾಂಡವಂ,

ಲಾಸ್ಯಂ-ಈ ೩ ನಾಟ್ಯಮೆಂಬುದು" (ಪಲಾಂಯು. ೧೩-೯೩); ತ್ರಿದಶಗಣಾಧಿ
ನಾಯಕನ ಪರ್ವದ ತೋಳ್ಬು ಜುಗಲ್ ಕೋಳ್ ಪಳಂಚೆದ ಗಗನಂಬರಂ ನೆಗೆದು
ಸೂಸದೆ ಬಾಹುಪರಿಭ್ರಮಂಗಳೋಳ್ ಬೆದಟದೆ ಶಕ್ತನೃತ್ಯದೊಳೊಡಂಬಡೆ
ನರ್ತಿಸುವಲ್ಲಿ ಜತ್ತ ನಟ್ಟಿದ ಮನೆಯಂತದೇಂ ಪದುಳಮಾಡುದೊ ದಿವ್ಯ
ವಧೂಕದಂಬಕಂ (ಅದಿಪು. ೭-೧೨೫); ನೃತ್ಯದ ಗೀತದ ವಾದ್ಯದ ವಿತ್ತರಮಂ
ಮೊದಲೆ ಮನದೊಳವಗಾಹಿಸುತುಂ . . . ಕೇಳಿಸಿದೊಲೆನಂ ತಾಳ
ಧರಂ (ವಿರೂಪಾ. ೭೭); ಜಜಾಯಾಂಗಿಕದಧನಯದಿಂ ನಟಭಾವಂಗೆ
ಳನೆತೋರ್ಪುದೇ. ನೃತ್ಯಾಖ್ಯಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೧-೭೨); ಕರುಣದಿಂದ
ನರ್ತಿಸುವಾಗ ನಟನತಾಂಡವ, ನೃತ್ಯದುತ್ಕಟ . . . ಗುಂಡಾಳವ ನಟಿಸಿ
ಪಾತ್ರವಾದಿದನು (ಭೈರವ. ೨೫೭). [ಸಂ.]

ನೃತ್ಯಕಲೆ (ನಾ). ನರ್ತನಕಲೆ; ನಾಟ್ಯ: ಚಂದ್ರನು ಬುಧನ
(ವಿರುಧಂ ಕನ್ಯಾ)ನವಾಂಶಗಳಲ್ಲಿರುವಾಗ ಸೂರ್ಯ ನೋಡಿದರೆ ಜಾತಕನು
ನೃತ್ಯಕಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನು . . . ಶನಿ ನೋಡಿದರೆ ಶಿಲ್ಪನಿಪುಣನು
ಆಗುತ್ತಾನೆ (ಜಾತಕ. ೨೦-೧೯ ಅಡಿ); ಮದನ್‌ಲಾಲ್ ಜೋಶಿಯು ನೃತ್ಯ
ಕಲೆಯ ಮೇಲಿನ ತನ್ನ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಮಾತುಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ
(ಮೊಪಮ. ೧೭೭); ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನೃತ್ಯಕಲೆಯು ಅತ್ಯುನ್ನತವಾದ . . .
೦೬ ಸುಂದರವಾದ ಕಲೆ (ಅಭಾಸ್ಯ. ೧).

[ನೃತ್ಯ + ಕಲೆ]

ನೃತ್ಯಗಾತಿ (ನಾ). ನಾಟ್ಯ ಮಾಡುವವಳು; ನರ್ತಕಿ: ಮೂರನೆಯ
ವಿಧದ ಕಂಠಗಳಲ್ಲಿ . . . ನೃತ್ಯಗಾರರ, ನೃತ್ಯಗಾತಿಯರ, ವಾದ್ಯಗಾರರ
ಚಿತ್ರಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ ಕೆತ್ತನೆ ಇರುತ್ತವೆ (ನಿಘಂ. ೧೧೫).

[ನೃತ್ಯಗಾರ + ತಿ (< ಇತಿ)]

ನೃತ್ಯಗಾರ (ನಾ). ನಾಟ್ಯ ಮಾಡುವವನು; ನರ್ತಕ: ಉತ್ತಮ
ಮತ್ತು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ನೃತ್ಯಗಾರರು ಕಲೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡ
ಬಲ್ಲರು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯು ತೀರಾ ತಪ್ಪು (ಅಭಾಸ್ಯ. ೮).

[ನೃತ್ಯ + ಗಾರ (< -ಕಾರ)]

ನೃತ್ಯಗೀತೆ (ನಾ). ನರ್ತಿಸುವಾಗ ಹೇಳುವ ಹಾಡು: ನೃತ್ಯಗೀತೆ
ಗಳನ್ನೂ ಅಭಿನಯಗೀತೆಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿಸಿ ಸಣ್ಣ ಸಂವಾದದ ನಾಟಕ
ಗಳನ್ನು ಅಡಿಸಬೇಕು (ಚಿತ್ರ. ೧೦೮). [ನೃತ್ಯ + ಗೀತೆ]

ನೃತ್ಯಗೃಹ (ನಾ). ನಾಟ್ಯಮಾಡುವ ಮನೆ; ನೃತ್ಯಶಾಲೆ:
ನಾಟ್ಯವಿದ್ವಾಂ ತಾಂಗೆಯುಮೇಜಾ ನೃತ್ಯಗೃಹಮಂ ಚಕ್ರೇಶ್ವರೋದ್ವಾಪು
ರೂಪವಿಲೋಕಾಮೃತಪ್ರಲೋಚನಮನಸ್ಸಂಕಲ್ಪ ಸಂಭೋಗ ಸಂಭವ
ಘರ್ವಾಂಬುಗಳಿಂದಮಿಮ್ವದಿಸಿದಳ್ ನೃತ್ಯಶ್ರಮಸ್ತೇದಮಂ (ಅದಿಪು.
೧೧-೧೯); ಮಧುಲಕ್ಷ್ಮೀ ನೃತ್ಯಗೃಹಂ ಮಧುಪ್ರತ್ಯಸ್ತೇನಿಕಾಯಮಾಧ್ಯಾಹ
ಗೃಹಂ ಮಧುಮಿತ್ರ ಜಗಜ್ಜೈತ್ರಾಯಂಧಗೃಹಮೇನೆ ವಿಳಚಿವಿಳಕಿಂ
ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಚಂದ್ರ. ೭-೫೦); ನೃತ್ಯಗೃಹಂಗಳ್ ಕುಳನಗ
ಮಹುನ್ನತಿವಡೆಯಲೆಂದು ಯವನೋನ್ನತನಂ ಸ್ತುತ್ಯನನೋಸದೋಲಗಿಪ
ವೊಲತಾಯತವಡೆದು ಸುತ್ತಿ ಸೊಗಯಿಸುತಿರ್ಕುಂ (ಪಾಶ್ವಾ. ೧೭-೫೮).

[ನೃತ್ಯ + ಗೃಹ]

ನೃತ್ಯಜ್ಞ (ನಾ). ನಾಟ್ಯವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: ಮತಿಕಂತಂ ಪರಚಿತ್ತಶಾಂಕ್ಷಿ
ಬ[ಲಮೆಲ್ಲಂ] ಗೀತ ನೃತ್ಯಜ್ಞನುನ್ನತನಾಸಂ . . . ನೃಯುಗೋದ್ಯಮಂ
(ಜಾತಕ. ೧೭-೩). [ಸಂ.]

ನೃತ್ಯತಂಡ (ನಾ). ನರ್ತಕರ ಸಮೂಹ; ನಾಟ್ಯದವರ ಗುಂಪು:
ಅವನನ್ನು ನೋಡಲೋಸುಗೆ ಕೊಂಕಣ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕದಿಂದ
ಹೊಂಗೆಸರೂ ಗಂಡಸರೂ ಇರುವ ನೃತ್ಯತಂಡದವರು ಬಂದರಂತೆ (ದ್ರಾವಿ.
೭೨).

[ನೃತ್ಯ + ತಂಡ]

ನೃತ್ಯನಾಟಕ (ನಾ). ಮಾತಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ನರ್ತನದ ಮೂಲಕವೇ
ಅಭಿನಯಿಸುವ ನಾಟಕ; ೧ ಮಾತಿಲ್ಲದೆ ಮೂಲಕಾಭಿನಯದಿಂದ
ನಾಟ್ಯದ ಮೂಲಕ ವೇಷಭೂಷಣಗಳೊಂದಿಗೆ ಅಭಿನಯಿಸುವ
ನಾಟಕ. ಇದು ಯೂರೋಪಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ 'ಬ್ಯಾಲೆ'
ನೃತ್ಯವನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ: ಒಮ್ಮೆ ಸೂಲಮಂಗಲದಲ್ಲಿ ಅವರು
"ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಚರಿತ್ರೆ" ನೃತ್ಯನಾಟಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದರು (ಸಂಗೀತ. ೯೧);
ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ನೃತ್ಯನಾಟಕಗಳನ್ನು ನಾಟ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ವಿರಚಿಸಿದ್ದಲ್ಲಿ
ಭರತನಾಟ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೊಸದೊಂದು ಟ್ಟಂಕಾಗುವುದು (ಅಭಾಸ್ಯ. ೩೧).

[ನೃತ್ಯ + ನಾಟಕ]

ನೃತ್ಯಭಂಗಿ (ನಾ). ನಾಟ್ಯದ ರೀತಿ; ಕುಣಿತದ ನಿಲುವು: ಈ
ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನೃತ್ಯಭಂಗಿ, ಸಂಗೀತವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ
ವಿಮರ್ಶಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ (ಪೂಜ್ಯ. ೨೮); ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ನೃತ್ಯಭಂಗಿಗಳನ್ನು
ಕೆತ್ತಿದ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೆಂದು
ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ (ಅಭಾಸ್ಯ. ೨೧). [ನೃತ್ಯ + ಭಂಗಿ]

ನೃತ್ಯಮಂಡಲಿ (ನಾ). ನರ್ತನ ಮಾಡುವವರ ಗುಂಪು; ನರ್ತಕರ
ತಂಡ: ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡಮಿಯು ನೃತ್ಯಮಂಡಲಿಯೊಂದನ್ನು ಹೊರ
ದೇಶಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿತು (ರೂಢಿ). [ನೃತ್ಯ + ಮಂಡಲಿ]

ನೃತ್ಯಮಂದಿರ (ನಾ). = ನೃತ್ಯಗೃಹ: ನಿಮ್ಮ ನೃತ್ಯಮಂದಿರದ ದಾಸಿ
ಯಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ (ಮೊಪಮ. ೩೦೨); ಸಂಜೆ ಭೋಜನಾ
ನಂತರ ಹೊರದೇಶದಿಂದ ಬಂದಿದ್ದ ಕೀನ್‌ವೆಬ್ಬೆರಾನ್ ಉಪದೇಶ' ಕೇಳುವ
ಸಲುವಾಗಿ ವಿಶಾಲ ನೃತ್ಯಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಜನ ಬಂದು ನೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು
(ಪುನರು. ೩೪೫).

[ನೃತ್ಯ + ಮಂದಿರ]

ನೃತ್ಯರಸ (ನಾ). ನರ್ತನದಿಂದಂಟಾಗುವ ಆನಂದ: ಗೀತವಾದ್ಯಂ
ನೃತ್ಯರಸದೊಳೋಲಾಡುತುಂ ನೂತನೋದ್ದತ ನರ್ತನಕ್ಕೆ ಮುಯ್ಯಾನುತುಂ
ಕೊಡೆ ಹೀಲಿದಳೆಯುಣುಕುಗಳ ನಡುವೆ ಮೆಚ್ಚಿವುತುಂ (ನಂದರ. ೩-೩೧).

[ನೃತ್ಯ + ರಸ]

ನೃತ್ಯಲೀಲೆ (ನಾ). ನರ್ತನದ ವಿಲಾಸ: ಅಂತು ಗಗನರಂಗದೊಳ್ ನೃತ್ಯ
ಲೀಲೆಯಂ ಮೆಚ್ಚಿದು ವಾಸವನವಾಸಕ್ಕಭಿಮುಖಿಯಾಗಿ ಪೋದಳ್
(ಜಗದಿ. ೩-೧೩೪). [ನೃತ್ಯ + ಲೀಲೆ]

ನೃತ್ಯವಿದ್ಯೆ (ನಾ). = ನೃತ್ಯಕಲೆ: ಚರಣಕುಂಬಗ್ರೀವಾಕರಶಾಖಾಜನಿತ
ರೇಚಂ ನಯನಮನೋಹರಮಾಗೆ ನೃತ್ಯವಿದ್ಯೆಯ ಪರಿಜಂ ಕೈಕೊಂಡು
ದಂದಿನಂ ಸೊಗಯಿಸಿದಳ್ (ಮಲ್ಲಪು. ೮-೩೭). [ನೃತ್ಯ + ವಿದ್ಯೆ]

ನೃತ್ಯಾಂಗ (ನಾ). ನಾಟ್ಯದ ಭಾಗ; ನರ್ತನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು:
ಅಂಗನಾಕುಸುಮಸುಕುಮಾರಾಂಗಸಮುಚಿತಮುಮುಪ್ಪ ಲಾಸ್ಯಮನಚ್ಚ
ರಸೆಯರಾದಿ ಸಂಧ್ಯಂಗತ ನೃತ್ಯಾಂಗರಸಭಾವಾಭಿನಯಂಗಳನಿಂದ್ರಂ ಶ್ರೀ
ದೇವಂಗೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳೆಂಬಂತೆ ಪರಿಸ್ಪುಟಂ ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩೨೪).

[ನೃತ್ಯ + ಅಂಗ]

ನೃಪ (ನಾ). ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವನು; ಜನರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು
ವವನು; ಅರಸ; ದೊರೆ; ರಾಜ: "ರಾಜಾ, ರಾಜನ್ಯಾ, ರಾಟಾ,
ಪ್ರಜಾಪತಿ, ಕ್ಷತ್ರಿಯಾ, ನೃಪಾ, ಕ್ಷತ್ರಂ . . . ಲೋಕಪಾಲಾ - ಈ ೧೩
ಅರಸು" (ಪಲಾಂಯು. ೩೯-೩೭೭); ನರಪತಿ ಬಂದನಾ ನೃಪನಲುಪ್ತಿಯ
ಕಾಣ್ಪುದು (ಕವಿ. ೧-೧೧೫); ಅ ನೃಪರೋಕಾರಾ ಪಾಂಡುರಾಜಂ
ಬರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೦); ನೃಪರಂ ಚಕ್ರಿಪದಾಂಬುಜಕ್ಕಜನೇಬ್ಬೀ
ರತ್ನವಿಖಾ ಹೇಮವಿಖಾ ದ್ವಿಪವಿಖಾ ತುಂಗತುರಂಗವಂಗಳವರಿತ್ತರ್ಥಂ
ಗಕೇಂದೆಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೪೪); ನೃಪಂ ಸನ್ನಂ ಪಿದಿದಯ್ಯಿ ಭಾನು
ಮತಿಯಂ ಸಂಕೈಸಿ ಚಿತ್ರಾಂಗದಂಗುಪಯೋಗಾಸ್ತಮನೆಚ್ಚು ಕೊಡೆ ನಭದಿಂ

ಗಾಂಧೀವಿ ತರ್ಕಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೨-೩೪); ಕಾಳಗದ ಮುಖವಾವು ದೆಂದಜಾಯದ ಹಂದೆನ್ನವಂಗೆ (ಒಸವ. ೭೦೫); ನೃಪನೆನ್ನಂ ಬಗೆದಿರ್ಕೊಮೋ ಕರುಣದಿಂ ಕೈಸಾರ್ಗಮೋ ಪೇಟುಮೆಂದುಪತಾಪಂ ಮಿಗೆ ಸುಯ್ಯಿ . . . ಶಂಕಪಳಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಾರ್ದ ಸಾರ್ದ ಸಖಿಯರ್ ಪೊಂಬಾಟಿಯಂ ದೀಸುವರ್ (ಸಳಚಂ. ೧೪೯). [ಸಂ.]

ನೃಪಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ರಾಜನ ಹೆಂಡತಿ; ರಾಣಿ; ಅರಸಿ: ನೃಪ ಕಾಂಕ್ಷೆಯ ಕೆಲದೊಳ್ ತೋರ್ಪು ಸಂತನಂ ರೂಪವಿಚಿತಮಲಾಸಂತನಂ ಈಕ್ಷಿಸುತಿದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೯೧). [ನೃಪ+ಕಾಂಕ್ಷೆ]

ನೃಪಕುಮಾರ (ನಾ). ರಾಜಕುಮಾರ; ರಾಜಪುತ್ರ: ನೋಡಿದಂ ನೃಪಕುಮಾರನುತ್ಪದಿಂದ ಬಾಹುಕಂ (ಸಳಚಂ. ೭೧೬); ಎಲೆ ಯುಧಿ ೧೦ ನೃಪಕುಮಾರ ಪ್ರಯದಾಪತ್ತಯ್ಯ ಭೀಮನ ನಲವಿಗೊಳೆಯ ವಾಯ್ . . . ದ್ರೌಪದಿ ಸುಭದ್ರಾಬಲನೆಯರಿಗನುಚಿತವು ಭಟಿಸಿತೆ ಎಂದನಾ ಮುನಿಪ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೨೨). [ನೃಪ+ಕುಮಾರ]

ನೃಪಕುಲ, ನೃಪಕುಳ (ನಾ). ಅರಸುಕುಲ; ರಾಜಕುಲ: ಬನಣಿಯೇಕೆ ಹಿಮಾಂಶುಕುಲಸಂಭವನು ಸುಜನಾಧಾರ ನೃಪಕುಲನಿವಹದೊಳು ವಿಪ್ರಾತ . . . ಇನ್ನಾ ಭುವನಪತಿಗೆಣೆ ಯಾರು ಲೋಕದೊಳಿಂದ ನಮರೇಂದ್ರ (ಸಳಚ. ೪-೧೨). **ನೃಪಕುಳ:** ಅಳವಡೆ ಭುಜದೊಳ್ ಮೃಗಮಂಡಿಳಕದಪೋಲ್ ಸಕಲಧರಣೆ ಯೆ೦ವನ ಭೂಷಾವಳಿಯನೆ ತರ್ದವನಾ ನೃಪಕುಳಶೇಖರನಮ್ಮತಮತಿಯ ಮುಖದರ್ಪಣದೊಳ್ (ಯಶೋಚ. ೨-೧೬). [ನೃಪ+ಕುಲ]

ನೃಪಕುಳ 'ನೃಪಕುಲ' ನೋ.

ನೃಪಗೃಹ (ನಾ). ಅರಮನೆ; ರಾಜನ ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಇದು ಬನ ಮಿದು ನೃಪಗೃಹಮೆಂಬುದನೋಳಂ (ಜಗವಿ. ೨-೩೬). [ನೃಪ+ಗೃಹ]

ನೃಪಗೇಹ (ನಾ). = ನೃಪಗೃಹ: ಒರಾಕುಳ ಕವಿರಾಜಹಂಸಸುಭಗಂ ನಭಮಂ ನೃಪಗೇಹನುಂ ಸಮಂ ತಿಳಿಪುಗುಮಲ್ಲಿ ಮಂದಪವನೋಚ್ಚಳ ತೀಳರಮಂಜುಜಾಕರಂ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೫೨). [ನೃಪ+ಗೇಹ]

ನೃಪತಿ (ನಾ). = ನೃಪ: "ನೃಪತಿ ರಾಟಾ ರಾಜಂ ಸರಾಮರಂ ಪಾರ್ಥಿವಂ ಕುಪತಿ ಮೂರ್ಧಾಭಿಷಿಕ್ತಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯಂ ಪ್ರಜಾಧಿಪನೆನಲ್ಪರಸಕ್ತು" (ಮಂಗರಾ. ೭೮-೧); ನೃಪತೀ ಪರೋಪಕಾರಿ . . . ರಿಪುವರ್ಗ ಮನಲಿದು ಗೆಲೈಯಾಗಾಹದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೪); ನೃಪತಿ ಪತ್ನಿಕೆ ಬಂದಿರ್ಪಕರಮನೆಯೆನೆ ಬಾಗಿಲೊಳ್ (ದಶಕು. ೧೨-೯೬); ನೃಪತಿಗೆ ಸಹಾಯವನ್ನಿ ಮಾಡುವನು (ಕುಸುಮಾ. ೫-೧೬); ನೃಪತಿಯಾ ಭಾವ ಮಹಿಮಾಜ್ಯೋತಿ ಸಂಚರಿಸಿದುದು ಮಿಂಚಿ ಪಟ್ಟಿಮಹಿಯುರ್ದೆ ಗಳೊಳ್ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨-೩೧೨). [ಸಂ.]

ನೃಪತಿನಿಕೇತ (ನಾ). = ನೃಪಗೃಹ: "ನೃಪತಿನಿಕೇತಸ್ಥಾನಕಮುಪ ಕಾರ್ಯಮುಮಂತದಕ್ಕುಂ" (ಮಸ್ತಕೋ. ೪೮-೧೬). [ನೃಪತಿ+ನಿಕೇತ]

ನೃಪತಿಲಕ, ನೃಪತಿಳಕ (ನಾ). ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠ: ಬಲದ ಗದ್ದುಗೆಗಳಲಿ ಭಟಿರಗ್ಗಳೆಯ ರವಿಸುತ ನದಿಯ ಮಗ ನೃಪತಿಲಕ ದುಶ್ಶಾಸನ ಕೃಪ ದ್ರೋಣಾದಿ ನಾಯಕರು . . . ಗಣಗಲಿಸಿದರು ಮಾಣಕ್ಕುಮಯಭೂಷಣ ವಿಳಾಸದಲಿ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೩೦). **ನೃಪತಿಳಕ:** ಅಂಬರತಟಕ್ಕೆ ಮಗ ಕುಲವಂಬರನಂ ಕೊಂಡು ಪಾಣಲಿಕ್ಷಿಸುತಿದಂ ಕಂಬುಗ್ರೀವಂ ನೋಯಲ್ಕಂಬು ಗ್ರೀಷ್ಮಕ್ಕೆ ಸುಗಿವಪೋಲ್ ನೃಪತಿಳಕಂ (ಸಳಚಂ. ೫೨೮). [ನೃಪ+ತಿಲಕ]

ನೃಪತಿಸನಾಭಿ (ನಾ). ರಾಜನಿಗೆ ಸಮಿಪಪದ ಸಂಬಂಧಿ: ದಾಯಾದಿ: ನೃಪನ ಸರಪಾಲತನಯನ ನೃಪನಧುವರ್ನರೆದು ಸುಮಿದುರೆ

ಕೈಕೊಂಡತ್ತ ಪರಿಮಿತರಾಗಮೆರ್ದೆಯಂ ನೃಪತಿಸನಾಭಿಗಳ ಬಂಧುಜನದಾ ಕೆಯಾ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೨). [ನೃಪತಿ+ಸನಾಭಿ]

ನೃಪತಿಳಕ 'ನೃಪತಿಲಕ' ನೋ.

ನೃಪತುಂಗ (ನಾ). ೧. = ನೃಪತಿಲಕ: (೨). ೨. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಅಮೋಘವರ್ಷನೆಂಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ತಕ್ಕುರದೊಳ್ ಕೌಸ್ತುಭಜಾತದ್ಭುತಿ ಬಳಸಿ ಕಾಂಡಪಟದಂತೆ ಸಂಪ್ರೀತಿಯನಾಪನನ ಗಲಳ್ ನೀತಿನಿರಂತರನುದಾರನಾ ನೃಪತುಂಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧). [ನೃಪ+ತುಂಗ]

ನೃಪಧರ್ಮ (ನಾ). ಅರಸನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಧರ್ಮ; ರಾಜ ಧರ್ಮ: ಕಪಟದ್ಭೂತವಿದು ನೃಪಧರ್ಮವೇ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೧೨); ಶಪಥನ ಗೈದವನಪಲಾಪಿಸುವುದಿದು ನೃಪಧರ್ಮವೇನೋ ಸರೇಂದ್ರಾ ಕೃಪಾಕರ ಗುಣಸಾರದ್ರ (ಶಾಕುಂ. ೬೮ ಅಡಿಪದ್ಯ). [ನೃಪ+ಧರ್ಮ]

ನೃಪನಂದನ (ನಾ). = ನೃಪಕುಮಾರ: ನೃಪನಾ ನೃಪನಂದನನಾ ನೃಪನಧುವರ್ ನೆರೆದು ಸುಖದೊಳೆ ಕೈಕೊಂಡತ್ತ ಪರಿಮಿತರಾಗ ಮೆರ್ದೆಯಂ ನೃಪಬಾಂಧವರಾ ಸುಮಿತ್ರರಾ ಪರಿಜನ(ದಾ) (ಕವಿರಾ. ೨-೨೧). [ನೃಪ+ನಂದನ]

ನೃಪನಂದನೆ (ನಾ). ಅರಸನ ಮಗಳು; ರಾಜಪುತ್ರಿ: ನೃಪನಂದನೆ ತನಗುದಯಿಸಿದ ಪುತ್ರನಂ ರುದ್ರಭೂಮಿಯೊಳ್ ಬಿಸುಟು ಬರಲ್ (ದಶಕು. ೯-೪೩). [ನೃಪ+ನಂದನೆ]

ನೃಪನೀತಿ (ನಾ). = ನೃಪಧರ್ಮ: ನುಡಿದರಡನಾಡದರು ಕಾರ್ಯವ ದಿಡದರು . . . ಅನುಜಾತೃಜರೋಗೊಗ್ಗೊಡೆಯಿದರು ನೃಪನೀತಿಯದು ಭೂಪಾಲ ಕೇಳೆಂದ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೪೬); ಅಡಸಿದಾಪತ್ತಿ ನಲಿ ಜಗಿಯನು ಕಡೆಹುವುದೆ ನೃಪನೀತಿ (ಕಾಕರಾ. ೩೬-೬೮); ನೃಪನೀತಿ ತಪ್ಪದಂತೆ ವಿಪುಲವಚ್ಛೇದಿ ಪೊದಳ್ಳು ಸಾರ್ಧಂತರಿ ನಿನ್ನುಪಮೆಯೊಳುಸುರುವುದೆನ ಲಪನವಂಗೆ (ಪ್ರಿಪು. ೨೪-೨೪೧); ಅರಿಭಯಂಕರತತ್ತ್ವಗಳ ಸಂಹರಿಸುವುದು ನೃಪನೀತಿ ನಿನಗಿದು ತರವೆ ದಿದು ಪರಹಿಂಸೆ ದೋಷವಿದೆಂದುದಾ ಶಕ್ತಿ (ಸಳಚ. ೨-೧೮). [ನೃಪ+ನೀತಿ]

ನೃಪನೀತಿವಿದ (ನಾ). ರಾಜಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತ; ರಾಜನೀತಿ ಚತುರ: ಅತನನಾರಾಧಿಸಿ ನೃಪನೀತಿವಿದರ್ ಪೇಚರಾಪನೀತರರಾತ್ಮ ಖ್ಯಾತಿಶ್ರೇಯಂ ಕಾದಭಿಜಾತ ನೃಪಾನ್ವಯರನೆನಿಬರಂ ಪೆನೆರ್ಗಿಳ್ಳೆಂ (ಶಾಂಕು. ೩-೮೬). [ಸಂ. ನೃಪನೀತಿವಿದ]

ನೃಪನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ರಾಜಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ; ರಾಜ ನೀತಿ: ನೃಪನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ನೀನಪೂರ್ವಮಂ ನುಡಿಯೆ ನುಡಿಯೆ ಮತ್ತದನನುನರ್ಚನ ನುಡಿಗಲ್ . . . ನಿನ್ನ ನುಡಿಗಿ ಸಮನಾದಪುದೇ (ಶಾಂಕು. ೨-೩೬). [ನೃಪನೀತಿ+ಶಾಸ್ತ್ರ]

ನೃಪಪತಿ (ನಾ). ರಾಜರುಗಳ ಒಡೆಯ; ಚಕ್ರವರ್ತಿ; ಸಾರ್ವ ಭೌಮ: ನೃಪಪತಿಯುಕ್ತಮಿದಂ ನೀಂ [ಪಾಶಾಂ. ಉಪಪತ್ತಿಯುಕ್ತ ಮಿದನಂ] ನೃಪ ಕೆಯೊಳ್ಳಿನ್ನ ತಂದೆಯೆಂದುದಂ (ಗದಾಯು. ೪-೮). [ನೃಪ+ಪತಿ]

ನೃಪಪದ (ನಾ). ೧. ಅರಸನ ಪಾದ; ರಾಜನ ಚರಣ: ಸಮಗಿ ಭಾಯು ಭಾಗ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಮತೆಯಾಯ್ತೆನ್ನೇನು ನೃಪಪದಕಮಲದಲಿ ಬೀಳುವೆವು ನಡೆನಡೆ ಧನ್ಯರಹೆವೆಂದ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೧೪). ೨. ರಾಜ ಪದವಿ. [ನೃಪ+ಪದ]

ನೃಪವೀಳ (ನಾ). ರಾಜನ ಅಸನ; ಸಿಂಹಾಸನ: ಉದಯದಲಿ ನಾವಿಬರಾತನ ಸದನದಲಿ ನೃಪವೀಳವನು ಗರ್ವದಲಿ ನೆಮ್ಮದಿವಾತ ನಮ್ಮಲಿ ಖೋಡಿಯನು ಹಿಡಿಯೆ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೪೧). [ನೃಪ+ವೀಳ]

ನೃಪಪುತ್ರಿ (ನಾ). - ನೃಪನಂದನ : ನೃಪಪುತ್ರಿ ಶೂರಸೇನಾಧಿಪ
ನಿರೋಹ ರಥನಿ ನಿಲ್ಲುಮೊಡೆ ಚತುರಕಳಾಲಪನೆ ನೃಪೇಶ್ವರವರ್ಣನನಿಪುಣ
ಪತಂವರೆಯ ಮುಂದೆ ನಿಂದಂತೆಂದಳು (ಕಾಂಕಿಪು. ೫-೧೨೬).

[ನೃಪ+ಪುತ್ರಿ]

ನೃಪಪ್ರತಿಮಗುಣ (ನಾ). ರಾಜನಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಗುಣವುಳ್ಳ
ವನು : ತಾರೀತಂ ನಿಲಿ ಮೇಷದೊಳಾರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಪದ್ಧತಂ ನೋಡೆ
ನೃಪಂ ಸೂರಿ ನೃಪಪ್ರತಿಮಗುಣಂ ಚೋರಂ ನಿರ್ಧನನಿಕ್ಕುವನಂತಂ
ಕ್ರಮದಿಂ (ಜಾತಕ. ೨೦-೧). [ನೃಪ+ಪ್ರತಿಮ+ಗುಣ]

ನೃಪಬಾಧೆ (ನಾ). ಅರಸನ ಹಿಂಸೆ ; ರಾಜನ ಉಪದ್ರವ : ನೃಪ
ಬಾಧೆ ಕಳ್ಳರಿಂದಾದ ಪುಯ್ಯಲ್ ಅಗ್ನಿ ಪ್ರಕೋಪಮುಟ್ಟಿದಿಂವತ್ತು ಪರ್ವ
ಮುನಿ ವಾರ್ತಾಪ್ರಪಂಚನಾದಲ್ಲಿ ಕೇಳದೇಡೋಸಹಾಯಂ (ಲೋಕೋ. ೮.
೧೨-೫೨). [ನೃಪ+ಬಾಧೆ]

ನೃಪಭವನ (ನಾ). - ನೃಪಗೃಹ : ಜನತೋತ್ಸವಯುಗಲಮೃಗನಾಕ
ನರಲೋಕಸಕಲಜನಕಳಕಳದಿಂದೆನಿತಾನುಂ ನಿಭವದಿಂತು ನಾಡೆಯುಂ
ರಯ್ಯನಾದುದಾ ನೃಪಭವನಂ (ಅದಿಪು. ೯-೬೨); ಅರಿಭಯಂಕರ
ಭೀಮಸೇನನ ನಿರುಪಮಾಲಯವೆಂದ ಕಡೆಯಲಿ ಸರಿಸದಲಿ ಸೂಕ್ತಿಸಿತು
ಸಹದೇವಂಗೆ ನೃಪಭವನ (ಕುವ್ಯಾ. ೮. ೧೧-೪೫) [ನೃಪ+ಭವನ]

ನೃಪಭಾಗ (ನಾ). ಅರಸನಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಹುಟ್ಟುವಳಿಯು
ಭಾಗ ; ಭೂಕಂದಾಯ ; ನೆಲೆಬೆರಿಗೆ : ಶಿರಣಂಗಳೊಳು ನೃಪಭಾಗ
ದೊಳು ಜಲದೊಳಂಬುಜದೊಳನಿಲದೊಳು ಕೈಗಳೊಳು ಕರಮನಿಕ್ಕುಂ
(ಮಂಗರಾ. ೧೪೮-೪೩). [ನೃಪ+ಭಾಗ]

ನೃಪಮಂಡಲ, ನೃಪಮಂಡಳ (ನಾ). [ರಾಜ್ಯಶಾ] (ನೆರೆ
ಹೊರೆಯ)ರಾಜರ ಸಮೂಹ : ಪಡೆಯುಪಾಯಲಾದೊಡ[ರ]ಯಂ ಕಿಡಿ
ಸುಗುಮಂತಕಳಂಕ ನೃಪಮಂಡಲ [ಜಾತಕ. ೪]ಮಂ ತಡೆಯದೆ ತಮ
ಸ್ವಭಾವಂ ಕಿಡಿಸುವವೊಲಜಾದು ರಾಜು ಶಶಿಮಂಡಲಮಂ (ಕವಿಾ.
೩-೧೪೭). **ನೃಪಮಂಡಳ :** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂ
ತರವನ್ನು ನೋಡಿ. ೧೨ ವಿಜಗೀಷು, ಅರಿ, ಮಧ್ಯಮ ಮತ್ತು
ಉದಾಸೀನ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ರಾಜರಿದ್ದು, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ
ರಿಗೂ ಮಿತ್ರ ಹಾಗೂ ಮಿತ್ರಮಿತ್ರ ಎಂಬ ಅರಸರಿರುವುದರಿಂದ
ಈ ಮಂಡಲಗಳು ಹನ್ನೆರಡಾಗುತ್ತವೆ. [ನೃಪ+ಮಂಡಲ]

ನೃಪಮಂಡಳ 'ನೃಪಮಂಡಲ' ನೋ.

ನೃಪಮಂದಿರ (ನಾ). - ನೃಪಗೃಹ : ಬಂದು ವೇದವ್ಯಾಸನುನಿ ನೃಪ
ಮಂದಿರವ ಹೊಗಳಿದ್ದು ಪದವಲಿ ಸಂದನನಿ ಚಾಚಿದನು ಮಕುಟವನವನಿ
ಪಾಲಕನು (ಕುವ್ಯಾ. ೬. ೩-೨೧). [ನೃಪ+ಮಂದಿರ]

ನೃಪಮುಕುರ (ನಾ). - ನೃಪತಲಕ : ಅಕಟ ಕಪಟದ್ಯೂತದಲಿ
ನೃಪಮುಕುರನುನೃಪಿ ಮುಜಾದುದೇ ಕೌಳಿಕದಲೀ ಕೌರವರು ಕೊಂಡರೆ
ಧರ್ಮಜನ ನೆಲನೆ ಅಕುಟಲಿಂಗೇಕೆದು ನಿರಾಬಾಧಕರಿಗೇಕೆದು 'ಸಕಲ
ಸುಜನಪ್ರಕರವಂದ್ಯರಿಗೇಕೆನುತ್ತಸುರಾರಿ ಚಿಂತಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೮. ೨-೩).
[ನೃಪ+ಮುಕುರ]

ನೃಪಯೂಥ (ನಾ). ರಾಜರ ಗುಂಪು ; ಅರಸರ ಸಮೂಹ :
ಚೆಲ್ಲಿಕೇ ನೃಪಯೂಥ ಜಾಜರಿ ಜಳ್ಳುಗಳು ಜಲಜಾಕ್ಷನ ಪ್ರತಿಮಲ್ಲ ತಾನೇ
ಸಾಲದೇ ಹಾರುವನೆ ಕೆಲಬಲನ . . . ಎಂದನಾ ಚೈದ್ಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೮.
೧೦-೬೬). [ನೃಪ+ಯೂಥ]

ನೃಪಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ರಾಜನ ಚಿಹ್ನೆಯಾದ ಶ್ವೇತಭತ್ತ : "ನೃಪ
ಲಕ್ಷ್ಮಿ-೧. ರಾಜರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಲ್ಲ ತಕ್ಕ ಚಿಹ್ನೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೪೫).

[ನೃಪ+ಲಕ್ಷ್ಮಿ]

ನೃಪಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುವ ಪದವಿ, - ಅಧಿಕಾರ,
- ಐಶ್ವರ್ಯ : "ಅರಸು ನೃಪಲಕ್ಷ್ಮಿ ತಾನಾಧಿರಾಜ್ಯಮನಿಕ್ಕುಂ"
(ಮಸ್ತು. ೬೨-೬೧). [ನೃಪ+ಲಕ್ಷ್ಮಿ]

ನೃಪವಂದ್ಯ (ನಾ). ಅರಸನಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡ
ವನು ; ರಾಜಪೂಜಿತ : ನೃಪವಂದ್ಯಂ ವಾಗ್ವ್ಯಧೂವಲ್ಲಭನಮುಕುಲಂ
ನಿರ್ಮಲಂ ಕಿಲಿತ್ವೈಕದ್ವಿಪಪಂಚಾಸ್ಯಂ . . . ಒಸೆದಂ ಖ್ಯಾತತ್ವೈವಿದ್ಯ
ಚಕ್ರಾಧಿಪಪಾದಾಂಭೋಜಭೃಂಗಂ ಸುಕುನಿಜನಮನಃಪದ್ಮಿನೀರಾಜಹಂಸಂ
(ಧರ್ಮಾ. ೫-೨೫೯). [ನೃಪ+ವಂದ್ಯ]

ನೃಪವಧು (ನಾ). - ನೃಪಕಾಂತೆ : ನೃಪನ ನರಪಾಲಕನೆಯನ ನೃಪ
ವಧುವರಾ ನೆರೆದು ಸುಖದೊಳರೆ (ಕವಿಾ. ೨-೨೨). [ನೃಪ+ವಧು]

ನೃಪವರ (ನಾ). ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠ : ಮೃದುಪದಪಾತದಿಂದಮಕೆಯಂ
ತಳವೇಜುಸಿ ಕೇಕರಾಂಶುಪಾತದಿಲಗೊಂಚಲಂ ತಿಳಕಮಂ ತಳವಂತಿರೆ
ಮಾಡಿ ಪರ್ದಿ ಕೊರ್ದಿದ ಕುಚೆದೊಟ್ಟಿನಿ ಕುರವಕ್ಕ ನವಾಂಕುರವಂ
ನಿಮಿರ್ಚಿ ಬೀಜಾದುದಬಳಾಜನಂ ನೃಪವರಂಗೆ ಮನೋಜಮತೇಂದ್ರ
ಜಾಳಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೫೩); ನೃಪವರನುದೈಟೋರ್ವಿಪನ ಧಾಳಿಗೆ
ಕೆಟ್ಟಹಿತಾಂಗನಾಜನಂ ವಿವಿನಮನಂದು ಪೊಕ್ಕು (ಉದ್ಯು. ೧-೯೩);
ಶತಾನೀಕರು ಶತಾಯುಧರಿನಿಪ ನೃಪವರರು ತುರಗ ಗಜರಥ ಪಾಯ
ದಳಸಾಗರದ ಸೌರಂಭದಲಿ ನಿಜ ಸಂವರಣೆಯನು ತೋರಾದರು
ತಮ್ಮ ಕೋಟೀದಳವ (ಕುವ್ಯಾ. ೮. ೧೧-೨೩). [ನೃಪ+ವರ]

ನೃಪವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಅನ್ನೀಕ್ಷಕೆ, ತ್ರಯಿಾ, ವಾರ್ತಾ ಮತ್ತು ದಂಡ
ನೀತಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ರಾಜವಿದ್ಯೆಗಳು : ನಾಲ್ಕುಂ ನೃಪವಿದ್ಯೆ
ಯೊಂದು ಬಲದಿಂ ಪಂಚಾಂಗವಂತ್ರಂ ಮನಂಬುಗೆ ಬೇಟೊಂದೆಡೆಗಾಣ
ದುಡ್ಡ ಶರಪುತ್ರೀಕಾಂತೆ ತನ್ನಂ ಶರಣ್ಣಿಗೆ ಪೊಕ್ಕಂ (ಕಾಂಕಿಪು. ೨-೨೮);
ನ್ಯಾಯಾಗಮ ನೃಪವಿದ್ಯಾಮ್ನಾಯಕಲಾಕಾಮತಂತ್ರ, ವಿಷಯವಿರೋಧ
ಪ್ರಾಯಂ ಶಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧಂ ಶ್ರೇಯಮದಂತೆಲ್ಲಿಯಾನುಮುಕ್ತಿಕ್ರಮದಿಂ
(ಕಾವ್ಯಾ. ೪೭೬). [ನೃಪ+ವಿದ್ಯೆ]

ನೃಪವೃಷಭ (ನಾ). ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠ : ಅಪರಾಗಂ ಮುನಪತಿವೋಲಪ
ಗತಗುಣನಾಗಿಯುಂ ನಿಜಾಯತದೋಷಂ ವಿಪುಲಯೋಧನಲೋಭಂ ನೃಪ
ವೃಷಭನರಾತಿನಿಕರತರುದನದನಂ (ಕವಿಾ. ೩-೧೫೮). [ನೃಪ+ವೃಷಭ]

ನೃಪಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). - ನೃಪನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರ : ರಾಜಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು 'ನೃಪಶಾಸ್ತ್ರ'
ಮತ್ತು ದಂಡನೀತಿ ಎಂದೂ 'ಪಮ' ದಂಡನೆಂದೂ, ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದೂ
ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ (ಭಾರತ. ೩೭೦). [ನೃಪ+ಶಾಸ್ತ್ರ]

ನೃಪಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞತೆ (ನಾ). ರಾಜನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವಿಕೆ :
ನೃಪಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞತೆಗಿಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪನೊಳ್ಳೇಭಾಗಮಕ್ಕಿಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪನೊಳ್
ಶೂರತೆಗಿಲ್ಲಿ . . . ಮಲ್ಲಪನೊಳ್ ನೋಯ್ತೊಡೆ ಕಾಜಲಾಗದು ಸಮಾನಂ
ಮಾನವಾನೀಕಮಂ (ಅಜಿತ. ೧-೨೭). [ಸಂ. ನೃಪಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞತಾ]

ನೃಪಸಂಪದ (ನಾ). ಅರಸನ ಸಂಪತ್ತು ; ರಾಜನ ಐಶ್ವರ್ಯ :
ಶವದ ಸಿಂಗಾರದಂದದೊಳಿನಗೆ, ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ದೊರೆಗೆ, ನೃಪಸಂಪದಂ
(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯-೨೨೮). [ನೃಪ+ಸಂಪದ]

ನೃಪಸತಿ (ನಾ). - ನೃಪಕಾಂತೆ : "ಭಟ್ಟನಿಯರ್ ನೃಪಸತಿಯರ್"
(ಮಸ್ತು. ೬೨-೪೯); ನೃಪಸತಿಯ ಕೆಲವೆ ಹನುರರುಹನಾಣಪಲ್ಲವೆ
ಲತಾಂಗಿ ಗೆಲೆವಂದಳು ದುಗ್ಧ ಪಯೋಧಿಮಂಥನದೊಳ್ ಭೇನಪಟಿಕಮಂ
ವಿದಿದು ನೆಗೆವ ಲಕ್ಷ್ಮೀವಧುವಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧-೯೦); ನೃಪಸತಿಯರ್ಗದ
ಯಿಸಿದರ್ ತನನಪ್ರತಿಮಪ್ರತಾಪರಂಭನಪಾಣಿನಪತಾಕರಿಂದ್ರಸೇನನು
ಮುಪೇಂದ್ರಸೇನನುಮನಿಪ್ಪ ಪೆಸರೆಸಿದನರ್ (ಕಾಂಕಿಪು. ೩-೨೮).

[ನೃಪ+ಸತಿ]

ನೃಪಸದನ (ನಾ). = ನೃಪಗೃಹ : ಇದು ಬಹುಮುಖ ನೃಪಗೃಹ ಮೆಂಬುಡನೋಫಂ ನೃಪನಾನುಮಿತಮುಪ್ಪು ದುಪ್ಪು ದಶಕುಕುಕಾಳಗಿ ನೃಪಸದನಂ ಸೋಗಯಿಪುದು ಚಕ್ರಮಂಡಲಬಲತೆಯಿಂ (ಜಗದಿ. ೨-೩೬).

[ನೃಪ + ಸದನ]

ನೃಪಸಭೆ (ನಾ). ಅನೇಕ ರಾಜರುಗಳ ಕೂಟ, — ಸಭೆ : ದಾಸೀ ಸಭಂ ನೃಪಸಭಂ ರಕ್ಷಸ್ಸಭಮಿಮಾದಿಶಃ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೫೩). [ಸಂ.]

ನೃಪಸಭೆ (ನಾ). ೧. ರಾಜನ ಬಡ್ವೀಲಗ; ರಾಜಾಸ್ಥಾನ : ಚತುರಚತುರಾಸನರು ತರ್ಕಶ್ರುತಿಮುಸ್ತಕಳಾಸ್ತುತಂತ್ರರು ನುತಗುಣರು ನೃಪಸಭೆಯೊಳಿಸಿದರು (ಕುನ್ಯಾ. ೮-೩೧). ೨. — ನೃಪಸಭೆ : ಬಂದವಾ ದಮಯಂತಿ ನೃಪಸಭೆಗಂದು ಹೊಕ್ಕಳು ಕೆಳದಿಯರು ಮುದದಿಂದ ತೋಡಿದರಲ್ಲಿಯಿವರಿವರೊಂದು ವಿವರಿಸುತ (ಸಳಹ. ೩-೫೮).

[ನೃಪ + ಸಭೆ]

ನೃಪಸಿಂಹ (ನಾ). ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠ : ಮದಮಾಣಮಿಲ್ಲ ದಾನಗುಣದಿಂ ನೆಗಬ್ಬುಂ ನೃಪಸಿಂಹನಾಗಿಯೂ ವಿವಿಧ ವಿಶುದ್ಧ ಭದ್ರಗುಣಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೦). [ನೃಪ + ಸಿಂಹ]

ನೃಪಸುತ (ನಾ). = ನೃಪಕುಮಾರ : ತೋಳಗುವ ರತ್ನಾಭರಣಂಗಳ ರುಚಿ ಉಜ್ವಲಮಾಕಾಂತಿಯೊಳ್ ತಳ್ಳು ತೊಂಬೊಳೆಯಲ್ಲಿಂದ್ರಾಯುಧಮೇಂ ಪೊಳೆದುದೊ ನೃಪಸುತನ ಮುಂದೆ ತೆಗೆದು ಬರುತ್ತಂ (ಕಾದಂಭ. ೫೯೮); ನೃಪಸುತನಂ ನೋಡಲೆಯ್ದುಂ ದೊರ್ವರ್ (ಪ್ರಪ್ಪ. ೫-೨೮).

[ನೃಪ + ಸುತ]

ನೃಪಸೂನು (ನಾ). = ನೃಪಕುಮಾರ : ಅಂದೆ ಭೀಷ್ಮನ ಜೈದು ಕಂಬಗುಂದಿ ಹೋದಳು ತಪಕೆ ಬಳಕೆಯೆಂಬಿಕೆಯನಂಬಾಲೆಯನು ರಮಿಸಿದನು ನೃಪಸೂನು (ಕುನ್ಯಾ. ೨-೩೮). [ನೃಪ + ಸೂನು]

ನೃಪಸೇನೆ (ನಾ). ಅರಸನ ಸೈನ್ಯ ; ರಾಜನ ದಂಡು : “ನೃಪಸೇನೆಯೊಳಂ ದಂಡಂ” (ಮೃತ್ಯು. ೧೩೮-೧೨೦). [ನೃಪ + ಸೇನೆ]

ನೃಪಸೇನೆ (ನಾ). ಅರಸನ ಸೇನೆ ; ರಾಜನ ಕೈಂಕರ್ಯ : ನೃಪಾಕಾಂ. ತ ಪಸೇನಾಯಾತಪ್ಪು ಪತಿಪುತನು ತನುಯಪ್ರಸಾದಂ ಪಯಃಪಾನಪರವ್ಯಾಯಾತಗಂಧದ್ವಿಪಗಣಭಿನಯಪ್ರಾಪ್ತಫೋಷಂ . . . ಕರಂ ರಂಜಿಸಿ ಬಗೆಗೊಳುಂ ತಪ್ಪು ರೀರಾಜಮಾರ್ಗಂ (ರಾಜಶೀ. ೨-೧೧೨).

[ನೃಪ + ಸೇನೆ]

ನೃಪಾಲ, ನೃಪಾಳ (ನಾ). = ನೃಪ : ಅದು ಪಿಯು ಸಿರಿಯ ಬಾಲ್ಯಾದಲದು ಜಾಗದ ಭೋಗದಾಗರಂ ಸಕಲಸುಖಕ್ಕದ್ದು ಜನ್ಮಭೂಮಿ ಯೊಳಿಸಿದುದನಾಳ್ವಂ ಮಾರಿದತ್ತನೆಂಬ ನೃಪಾಲಂ (ಯಶೋ. ೧-೩೩); ತಜ್ಜನಪಂ . . . ಅನಘ ಬಸವನ ಮುಖವನೀಕ್ಷಿಸಿ ಮನದೊಳನುರಾಗಿಸುತ ಸಲಿದೊಯ್ಯನೆ ನಗುತ ಭಂಜಾರಿಯಂತೆಂದಂ ನೃಪಾಲಂಗೆ (ಬಸವ. ೨೧-೪೬); ಈ ಸಮಸ್ತ ನೃಪಾಲಜನವಾರಾಸಿ ಮೇರಿಯನೊಡವುತಿದೆ ಉಮ ಗೇಸು ಭಾರವಿದೆಂದು ಬಿನ್ನವಿಸಿದನು ಭೀಷ್ಮಂಗೆ (ಕುನ್ಯಾ. ೧೦-೬); ಹರಕೆಗಳ ಕೈಕೊಳುತ ಸತಿ ಬಂದರಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕಳು ನೃಪಾಲನ ಚರಣಕಮಲಕೆ ನಮಿಸಿ ಪಡೆದಳು ಪತಿಯ ಚಿತ್ತವನು (ಸಳಹ. ೯-೬೩). ನೃಪಾಳ : ಹಸ್ತಶ್ಚರಭವದಾತಿಸಮಸ್ತಯುತಂ ನಡೆದು ನಳನೃಪಾಳಂ ರಭುವಂ ಶಾಸ್ತ್ರಿಯನ್ನೊದಿಸಿ ದಿಗ್ವಿಜಯಸ್ತಂಭಮನೆಂಬುದಿಕ್ಕಿ ನೊಳ್ ಉಜ್ಜಿಸಿಟ್ಟಂ (ಸಳಹ. ೨೨). [ಸಂ.]

ನೃಪಾಲಕೆ, ನೃಪಾಳಕೆ (ನಾ). = ನೃಪ : ಗರ್ವಿತನೃಪಾಲಕಾಧಮ ದುರ್ವಿಳಸನಜನಿತ ಭೂರಿಭಾರದೊಳನಸುಂ ನಿರ್ವಿಣ್ಣೆಯಾಗಿ ಭೂವಧು ಗೀರ್ವಾಣಾವೃತ ವಿರಂಚಿಸಭೆಯಂ ಪೊಕ್ಕಳು (ಜಗದಿ. ೧-೨೬); ನೃಪಾಲಕಂ ಕಾಮಿನಿಗೊಡಿ ನಾಡೆ ತೋರ್ಪವಾರರಾಗಾವಿಲನಾಗಿರಲ್ಪಮಂ

ತುಪೇಂದ್ರನಂ ಪೊರ್ವು ತಾಕ್ಷ್ಯಸಂತೆ ರಂಜಿಸಾ ಶುಕಂ ಪೊರ್ವಿದುಪ್ಪು ವಿ ಪಾಲನಂ (ಬುದ್ಧ. ೩-೧೧೫); ಮೇಘನೃಪಾಲಕನ ದಂಗೆರವೊ ಮೊಳಗುವ ಸಿದ್ಧಿಲಿಪ್ಪರವೊ . . . ಬೀಳ್ವ ತಾರಾನಾಲೆಗಳೊ ಜೀಮೂತಲಕೆ ಲಂಬಿಸಿದುದಂಬರನ (ಕುನ್ಯಾ. ೧೯-೧೯). ನೃಪಾಳಕೆ : ಹರಡೆ ಹೋದಗೆ ಜಾಡಗೆ ಹಂಗುಟ್ಟಿ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿಗಳಂ ಮನಂಗೊಳಪರಣ್ಣವನೆ ಯ್ದಿದನಾ ನೃಪಾಳಕಂ (ಸಳಹ. ೫೨೧). [ಸಂ.]

ನೃಪಾಲಯ (ನಾ). = ನೃಪಗೃಹ : ನೃಪಾಲಯಾಂತರ್ಗತ ಕಕ್ಷ ಕೋಷ್ಠಂ (ಮೃತ್ಯು. ೪೬-೧೪). [ನೃಪ + ಅಲಯ]

ನೃಪಾವಸಥೆ (ನಾ). = ನೃಪಗೃಹ : ವಾಣಿಯಂ ಧಾರಾಪಂಚಕ ದೊಳ್ ವಿಚಿತ್ರಲಯದಿಂದ ತಾನೋಣ ಬರ್ವಿ ಮಹಾಧೀರಂ ಕಾಲ್ಪಡೆ ಯೊಳ್ ನೃಪಾವಸಥದಿಂದ ಬರ್ವಂದಮಾವಂದಮೋ (ಪಂರಾಮ. ೩-೧೪೦).

[ನೃಪ + ಅವಸಥ]

ನೃಪಾಸನ (ನಾ). = ನೃಪಕೀಠ : “ನೃಪಾಸನಂ, ಭದ್ರಾಸನಂ—೨ ರಾಜರು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಅಸನದ ಹೆಸರು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೫).

[ನೃಪ + ಅಸನ]

ನೃಪಾಳ ‘ನೃಪಾಲ’ ನೋ.

ನೃಪಾಳಕೆ ‘ನೃಪಾಲಕೆ’ ನೋ.

ನೃಪೇಂದ್ರ (ನಾ). = ನೃಪತಿಲಕ : ಬಂದು ಮಣಿಮಕುಟನವನದಿಂದಂ ಚಕ್ರಿಯ ಪೊದಟ್ಟು ತೇಜಕ್ಕೆ ಮಸುಳ್ಳಂದಳಾಗಿ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲುದುಮೊಂದ ಮಯವದಿಂದೆ ಸಾರಿ ಕರೆದು ನೃಪೇಂದ್ರಂ (ಅದಿಪ. ೧೩-೧೪); ಪರಸಿರೆ ಪರಸಿರೆ ನೃಪೇಂದ್ರನಂ ನೀವು (ಯಶೋ. ೧-೫೯). [ಸಂ.]

ನೃಯುಗ್ಗ (ನಾ). ೧. ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರ ಜೋಡಿ ; ಮಾನವ ಜೋಡಿ. ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ನಿುಧುನರಾತಿ : ಕವಚಧರಂ ಶೂರಂ . . . ವಿಹಂಗಪಾಸ್ಯಂ ನೃಯುಗ್ಗಮಧ್ಯಾತ್ಮಂಶಂ (ಜಾತಕ. ೧೯-೮). [ಸಂ.]

ನೃವಾಹನ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರನ್ನೇ ವಾಹನವಾಗಿಸಿಕೊಂಡವನು ; ನರವಾಹನ ; ಕುಬೇರ : “ಯಜ್ಞಂ ಮನುಷ್ಯಧರ್ಮಂ ನೃವಾಹನ ಧನಾಧ್ಯಕ್ಷನುತ್ಪರದಿಗ್ವರಂ . . . ರಾಕ್ಷಸ ದ್ವಿಪನೆನೆ ಕುಬೇರನೆನಿಸಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೬-೧೫). [ಸಂ.]

ನೃಶಂಸ (ನಾ). ಕೆಡುಕ ; ಕೇಡಿಗ ; ನೀಚ ; ಕ್ರೂರಿ : “ನೃಶಂಸಃ, ಕ್ರೂರಕರ್ಮಾತ್ಮಕ—೨ ಹೊಲ್ಲ ಹಗೆಯ್ಯುವಂ” (ಪದಾಯು. ೬೧-೨೧೬); ಜೀವರಾಶಿಗಳನೋವದೆ ಘಾತಿಸಿದ್ದ ನೃ[ಶಂಸ] ಬಾರ್ಬಲೆ ಬದಿಗಳ ಮಂಟು . . . ಪಿರಿದೆಂದು ಮೂದಲಿಸಿ ಬಂದಿಜವರ್ ಕುಜುಪಿಂದೆ ನಾರಕರ್ (ಪರ್ವಮಾ. ೫-೨೯); ಇರದೆ ಉಜಲನಾಶನವ ಸಂಗರದ ಕಲಿ ತನಗಳನು ಕೇಳಾಯಿರುಳು ಕಂಸಂಗಾಯ್ತು ಜಾಗರವಾ ನೃಶಂಸಂಗೆ (ಸಿಘ್ರ. ೧೦-೩೮-೧). [ಸಂ.]

ನೃಶಂಸತೆ (ನಾ). ಕ್ರೌರ್ಯ ; ನೀಚತನ : ಹಿಂಸೆಗೊಡಬಡೆ ನಾನು ಏನೆಗೆ ನೃಶಂಸತೆಯಲಘುವಪ್ಪು ದಂದಳಪಾಂಸುಲೋತ್ತ ಮ ಜನನ ಬಾಧಿಪ ದುಪ್ಪ ಸರ್ಪವನು ಧ್ವಂಸಿಸುವೆನೆಂಬಾ ಪುಳಿಂದೋತ್ತಂಸಂಗೊಂದಳು (ತಿಮ್ಮ. ೧-೧೦). [ಸಂ., ನೃಶಂಸತಾ]

ನೃಸಿಂಹ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯ ಮತ್ತು ಸಿಂಹದ ಆಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವಿಷ್ಣು ವಿನ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅವತಾರದ ಸ್ವರೂಪ ; ನರಸಿಂಹ : ವಾಸುದೇವಾಯ ನಮೋ ವಾಸುಕಿತಯನಾಯ . . . ಭೂಸುರಪ್ರಿಯ ಭಜಕಪೋಷಕನೆ ರಕ್ಷಪುದು ಕೇಶನ ನೃಸಿಂಹರೊಲಿದು (ಕನಕ. ೯೦ ಪಲ್ಲವಿ); ದೈತ್ಯ ಹಿರಣ್ಯಕಶ್ಯಪನೊಡಲು ಬಗಿಬಗಿದು . . . ಆತನ ಕರುಳ ಮಾಲೆಯ ಯಡದ ಕೈಯಲಿ ಪಿಡಿದು ಕಂಕಕೆ ತೊಡರು ಮಾಡ್ಡು ನೃಸಿಂಹ ನಾಲ್ಕನೆ ಅವತರಣವಂದ (ಗಗತಾ. ೧೯-೨೮). [ಸಂ.]

ನೈಸೇನ (ನಾ). ಕಾಲಾಳಿನ ಸೈನ್ಯ; ಪದಾತಿವಳ: ಪಶ್ಯಂತವು
ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿವುಳ್ಳ ಸೇನಾ ಛಾಯಾ ಶಾಲಾ ಸುರಾ ಶಬ್ದಗಳು ಸ್ವ, ಸ್ವು:
ಆಗೋದು, ನೈಸೇನಮಿತ್ರಾದಿಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೫೮). [ಸಂ.ನೈಸೇನಾ]
ನೈಸೇನ (ನಾ). = ನೈಸಿಂಹ: ಅ ಮತ್ಯನಾ ಕೂರ್ಮನಾ ವರಾಹಂ
ನೈಸೇನ ವಾಮನಂ . . . ಕೃಷ್ಣನಂದಾತನವತಾರ ಹತ್ತಿ ನೈಸೇನಂ
(ಮಂಗಳಾ. ೬-೧೯). [ಸಂ.]

ನೈಸೇನ 'ನೈಸೈ ಕಾಲು' ನೋ.

ನೈಸೇನಾರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕಿಷುವಳ್ಳಿ ಬಾಳ
ಪುರು ಇತ್ಯೇತೇಶಾಂ ಗ್ರಾಮನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ನೈಸೇನಾರ್ನವಳ್ಳಿ
ಸಹಿಸ್ಪುಳ್ಳಿಯುರ್ನಾಮ ಗ್ರಾಮೋದತ್ತ: (ಎಚ. X, ಕೋಲಾರ. ೬೩-೬೪; 754). [ನೈಸೈ + ಉರ್]

ನೈಸೇನ 'ನಂಜು' ನೋ.

ನೈಸೇನ 'ನಂಜು' ನೋ.

ನೈಸೇನ 'ನಂಟ' ನೋ.

ನೈಸೇನ 'ನಂಟನ' ನೋ.

ನೈಸೇನ 'ನಂಟಸ್ತ' ನೋ.

ನೈಸೇನ 'ನಂಟಸ್ತನ' ನೋ.

ನೈಸೇನ 'ನಂಟಸ್ತಿಕೆ' ನೋ.

ನೈಸೇನ (ನಾ). ನಂಟ; ಬಂಧು: 'ನಂಟಸ್ತಿಕೆ' ಪರಾ.

[<ನಂಟು + -ಸ್ತ]

ನೈಸೇನಿಕೆ (ನಾ). ನಂಟನ; ಬಂಧುತ್ವ: ಈ ಹೊಸ ನಂಟಸ್ತಿಕೆ
ಯಿಂದ ಎರಡು ಮನೆತನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ಯೋನ್ಯತೆ ಬೆಳೆಯಿತು
(ಗಂಗಾಳ. ೨). [ನಂಟಸ್ತು + ಇಕೆ]

ನೈಸೇನಿಕೆ 'ನಂಟಿಕೆ' ನೋ.

ನೈಸೇನಿಕೆ 'ನಂಟಿಕೆ' ನೋ.

ನೈಸೇನಿಕೆ 'ನಂಟು' ನೋ.

ನೈಸೇನಿಕೆ 'ನಂಟುತನ' ನೋ.

ನೈಸೇನಿಕೆ 'ನೈಸೇನಿಕೆ' ನೋ.

ನೈಸೇನಿಕೆ 'ನೈಸೇನಿಕೆ' ನೋ.

ನೈಸೇನಿಕೆ, ನೈಸೇನಿಕೆ, ನೈಸೇನಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು:

ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ನೈಸೇನಿಕಾ ವಾಚುಪೇಯಾಚಿಯಾ ಮಗನ್ ಜನ್ಮನೈಸೇನಿಕೆ
ಸಲೆ ಅಚಸ್ತ್ವಾರಕಂ (ಎಚ. VII, ಕಾರಿ. ೪೫೮-೫೯; ಸು. 880 ?).

ನೈಸೇನಿಕೆ: ರಾಮಯರಸಮ್ ನೈಸೇನಿಕೆ ಅಕೆ (ಮೈಸೂರಿ. ೧೯೧೬,
೧೨-೬; 7ನೆಯ ಶತ). ನೈಸೇನಿಕೆ: ಅದಿವಾರದಂದು ನೈಸೇನಿಕೆಯ
ಶ್ರೀರಾಮೇಶ್ವರದೇವರ್ಗ . . . ಬಿಟ್ಟರು (ತಲಂಜಾ. ೩೬-೨೪; 1134 ?).

[?]

ನೈಸೇನಿಕೆ 'ನೈಸೇನಿಕೆ' ನೋ.

ನೈಸೇನಿಕೆ 'ನೈಸೇನಿಕೆ' ನೋ.

ನೈಸೇನಿಕೆ (ಅ). ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ; ಧಟ್ಟನೆ; ಕೂಡಲೆ: ಮುನಿದರ
ದಂಜಿನೋ ರಥಮುನುಂ ಪದವಿಲ್ಲುಮನೆಯೊ ಪಾದರ್ಗ ನೈಸೇನಿಕೆ ಕಡಮ
(ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೯); ಬೆಕ್ಕನೆ ಸಾವುದುಮಂ ಸಿರಿ ನೈಸೇನಿಕೆ ಕಡಮುನ
ಜಾಡು ಕಂಡುಂ ಕೇಳುಂ ನೊಕ್ಕುಪರುಕ್ಕುಪರಂಜದೆ ಯದ್ರಕ್ಕುಂದಲೆ
ವಾಯ್ವರನ್ನರನಗಿದು ದೋಡ್ಡಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೬-೧೬೬); ಧುವನ್ನೆಕ
ಮಲ್ಲಂ ಮೋಹಮಲ್ಲನೈಸೇನಿಕೆ ಕಡದಿಕ್ಕುಳಿಸದೆ ದೊಕ್ಕುಂಗೊಂಡು ನೈಸೇನಿಕೆ
[ಪಾಂ. ೬೬]ನೆ ಮುಜಾದಿಕ್ಕು (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೬-೧೦ ವ).

[ನೈಸೇನಿಕೆ + ಅನೈ]

ನೈಸೇನಿಕೆ, ನೈಸೇನಿಕೆ, ನೈಸೇನಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುರುಚಲು
ಗಿಡ: ಪಿಲ (ಹಲಸು) . . . ಪೇರಳ, ಗೋಳ, ನೆಲ್ಲಿ, ನೈಸೇನಿಕೆ, ತಾಂ
(ತುಳುನಾ. ೧೫೬). 'ದೋಡ್ಡ ನೈಸೇನಿಕೆ' ಪರಾ. ನೈಸೇನಿಕೆ: ಲಲಿತ
ಲತಾಂಗಿಯ ಪರಜಂಘಾಯುಗಲಂಗಳ ಭಂಗಿಯನಜಾಯೆಂ ಪೋಜಲ್
ನೈಸೇನಿಕೆವಟ್ಟಿದು ತೇಜೇನಲ್ಲದೆ ಬಣ್ಣ ಪ ಬಟ್ಟಿಯನಂಭೋಜಾನನೆಯೊರು
ಯುಗಂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೧ ರಗಳ). ನೈಸೇನಿಕೆ: ಮನಸಿಜನೊಲ್ಲು
ತನ್ನ ಬಿನದಕ್ಕೆಡೆಯಾಡುವ ಪೂಗೋಳಂಗಳೊತ್ತಿನೊಳೊಗಿದಿದ್ ನೈಸೇನಿಕೆಯ
ನುಕ್ಕೊಡೆಯಂಜಿನವೇಬ್ಬಿವೆತ್ತು ಕಣ್ಣು ನುಸೆಯವಾಗಿ ನೆಪ್ಪುವಡೆಮಜ್ಜುಲ
ಕಾಂತಿಯೊಳ್ಳುವೆತ್ತು ತದ್ವಿನಿತೆಯ ಜಂಗೆಗಳ್ ವಿಟರ ಚಪ್ಪದ ಶಂಕು
ಗಳಲ್ಲಿ ಸಂತತಂ (ನಳಚಂ. ೩೩೬).

[ದೇ. || ತುಳು. ನೈಸೇನಿಕೆ, ನೈಸೇನಿಕೆ; ತೆಲು. ನೈಸೇನಿಕೆ]

ನೈಸೇನಿಕೆ 'ಲೊಕ್ಕು' ನೋ.

ನೈಸೇನಿಕೆ 'ನೈಸೇನಿಕೆ' ನೋ.

ನೈಸೇನಿಕೆ 'ನೈಸೇನಿಕೆ' ನೋ.

ನೈಸೇನಿಕೆ 'ನೈಸೇನಿಕೆ' ನೋ.

ನೈಸೇನಿಕೆ 'ನೈಸೇನಿಕೆ' ನೋ.

ನೈಸೇನಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಅಂಬುಗಳಿಗಿ ರೋಮ
ರೋಮಕ್ಕೆ ನೆಲೆ ನೈಸೇನಿಕೆ ಚಕ್ಕು ಬೋಗಲ್ ಬೊಕ್ಕನೆ ನಾಂಟಿ
ದುನರಾತಿಭಟರನಯವಮಂ (ಜಗದಿ. ೬-೪೧); ಬೆಕ್ಕನೆಂದು ಘುಡುಘುಡಿ
ಸುತೂರಂ ಪೊಕ್ಕು ನೈಸೇನಿಕೆ ನೆರನಿಟು ಮಣಿಖಿಲಿನಲು ಹೊಡೆದು
(ವೀಶ್ಯ. ೩-೪-೨೩).

ನೈಸೇನಿಕೆ ನೆರಲೆ = ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ನೈಸೇನಿಕೆ ನೆರಲೆಂಬ
ನಿಳಿಬಿಲೆಂಬ . . . ಗರಿಗರಿಲೆಂಬ ನಿಷ್ಕರವಂ ಮಿಗೆ ತಳ್ಳಿಬಿಡುತ್ತ
ಯುದ್ಧ ಬೋಗಲ್ (ಗರಿಕ. ೬-೬೪). ನೈಸೇನಿಕೆ ನೆರಲೆ = ಒಂದು ಅನುಕರಣ
ಶಬ್ದ: ಖಂಡೆಯದ ದನಿಯೊಡನೆ ನೈಸೇನಿಕೆ ನೆರಲೆನೆ ವಾದ್ಯರಭಸದಿಂದುಜಿಬಿ
ದರ್ ಮಕ್ಕಳಾಟೆಯಾಯ್ತು ಮಿಳಭಟರ ಕಾಳಿಗಂ (ಜಿಬಿ. ೪೪-೪೨).

ನೈಸೇನಿಕೆ (ನಾ). ತಿವಿತ; ನೂಕುವಿಕೆ: 'ಕಿಟುನೈಸೇನಿಕೆ' ಪರಾ. [?]

ನೈಸೇನಿಕೆ, ನೈಸೇನಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕುನ್ನಯ್ಯಂ
ನೈಸೇನಿಕೆ ನಾಡಾಕೆ (ಎಚ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೬-೩೭; ಸು. 885 ?); ಶ್ರೀ
ಮಹಾವಲಿವಾಣರಸರ್ ಪ್ರವೀರಾಚ್ಯಂಗೆಯೆ ಬಾಣರಸರುಮ್ ಮಹಾ
ಜ[ನ]ರುಮ್ ಕಾದುತ್ತಿರೆ ನೈಸೇನಿಕೆ ನಾಡನಿಜಾಯಮೆನ್ನು ಅಟ್ಟಿ
(ಎಚ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೦೦-೬; ಸು. 908 ?); ಕಾಯ್ದರನಾಡ ನೈಸೇನಿಕೆ
ನಾಡ ಉರಾಳಿಯ ದೇವ ಭೋಗ × × × ಎಲ್ಲ ಸಲ್ಪುಮ (ಎಚ. IX,
ಹೊಸಕೋ. ೩೬-೧೬; ಸು. 950). ನೈಸೇನಿಕೆ: ನಂನು ಕಾಕತ್ತಿಯ
ಸೀಮೆಯ ಸ್ವಕ ನೈಸೇನಿಕೆಯ ಚಕ್ಕುನೈಸೇನಿಕೆಯ ಗಡ್ಡೆ (ಎಚ. X, ಚಿಂತಾಮ.
೪೦-೩; 1428). [? + ಕುಂದಿ (<ಕುಂದ್)]

ನೈಸೇನಿಕೆ 'ನೈಸೇನಿಕೆ' ನೋ.

ನೈಸೇನಿಕೆ 'ನೈಸೇನಿಕೆ' ನೋ.

ನೈಸೇನಿಕೆ 'ನೈಸೇನಿಕೆ' ನೋ.

ನೈಸೇನಿಕೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಜಿಗಿಸು: ನೈಸೇನಿಕೆ
ಹೋದುದು ಮಗಟ ಬಂದಿತೇ ? (ಗಾಡ). ೨. "ಜಾಡಿಸು; ಸರಿ
ಪಡಿಸು" (ಜಾಣಕೋ. ೧೨). [ನೈಸೇನಿಕೆ + ಚು]

ನೈಸೇನಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಶೀತಬಾಧೆಯಿಂದ ಮೂಗಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ
ಉಪದ್ರವ; ಪೀನಸ: "ಕಫಃ, ಶ್ಲೇಷ್ಮಾ, ಪ್ರತಿಶ್ಯಾಯಃ, ಪೀನಸಃ—
ಈ ೪ ನೈಸೇನಿಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೯-೪೫೧); ಸರಸತಿಗಾದತ್ತ ನೈಸೇನಿಕೆ ಹರಣ
ಧರಂಗಾದುದಾಗಲೇ ಕ್ಷಯರೋಗಂ (ವೀರವಿ. ೮-೧೫); ಮೂಗಿರುವ

ತನಕ ನೆಗಡಿ ತಪ್ಪುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ ! (ಸಂಪದ. ೪೦); ಅವನಿಗಾಗಲಿ ಅಳಿ
ಗಾಗಲಿ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ ಮುಗಿದವರೆಗೆ ನೆಗಡಿ ಹಾಯಲಿಲ್ಲವೆಂದರೆ
ನಾನು ನಂಬಲಾರೆ (ದೇಶಸ್ಥಿ. ೧೯); ನೆಗಡಿಯಂಥ ಜಡ್ಡು ಇಲ್ಲ, ಬುಗುಡಿ
ಯಂಥ ಒಡವೆ ಇಲ್ಲ (ಗಾಥೆ). ೨. ಸಿಂಬಳ; ಗೊಣ್ಣೆ : ವಿಪರೀತ ನೆಗಡಿ
ಯಾದಾಗ ಮಗುವನ್ನು ಜೋರಲಾಗಿ ಮಲಗಿಸಿದರೆ ಮೂಗಿನಿಂದ ನೆಗಡಿ
ಸುರಿದು ನೆಗಡಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಶಮನವಾಗಬಹುದು (ಗೃಹವಿ. ೧೪೭).

[ದೀ. || ತುಳು. ನೆಗಡೆ, ನೆಗಡಿ, ನಿಗಡಿ, ನಿಗಡೆ]

ನೆಗೆಪು, ನೆಗೆಂಪು, ನೆಗೆಪ್ಪು, ನೆಗೆವು, ನೆಗೆಹು, (ಕ್ರಿ).

೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು; ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿ : "ಉದಂಚತಮದೂರ್ಧ್ವಮುತ್ಪಾ
ಸ್ತಪ್ತಮನೆ ನೆಗೆಹಿದುಮು" (ಮಂಗಳ. ೧೩೨-೨೭); ನೆಗೆಹಿ ಪರೂಢಮಂ
ವಸುಧೆ ಸುಂಗಿದುದಂ ಸಮಪಾದಕೋಭೆಯುಂ . . . ಸೋಯಸೆ
ಪಾಟಾಯಂ ನೆಜಪದಾಶ್ವನ ಕಳ್ಳ ಮನೊಕ್ಕು ಸತ್ತರಂ ನೆಗುವನೊಲಿ
ರ್ದನಂಗಪತಿ ನೆಮ್ಮಿ ನಿಜೋನ್ನತಕೇತುಂದೆಮಂ (ಗದಾಯ. ೫-೧೦);
ಅಜ್ಜಿಯಂ ನೆಗೆಹಿದನೊಂದೆ ಹಸ್ತದೊಳೆ ಕೋಟಿಕನಾಮದ ಶೈಲಮಂ
(ವರ್ಧಪ. ೬-೪೬); ವೃದ್ಧಮಾಹೇಶ್ವರನಂ . . . ಮೆಲ್ಲನೆ ನೆಗೆಹಿ
ನಿಂದಿಸಲ್ (ಸಂಪದ. ೬-೪೪); ಧರಣಿಯೊಳು ತಲೆಯೊಡು ಮೇಲಕ್ಕೆ
ಡರಣಿಯಾಗಮಂ ನೆಗೆಹಿ (ಬಸಪ. ೨-೧೩); ಕಾಲ್ಪಿದಿದಿದ್ದ ದೇವಿಯನ್ನು
ಕೈಗಳಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆಹಿ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೭೧). ೨. ನೀಡು;
ಜಾಡು : ಮೊಗಸಿದಪುತ್ರಲುಂ ಬಿಗಿದೊಗೆದ ಕುಚಾಭೋಗವೆಂದು
ಡುಬುಕಮನಾದಂ ನೆಗೆಹಿದಪುತೆಂಬಿನಂ ತಳ್ಳಿದಿಡುವು ಪುನಕುಚಿಯ
ರುಚರಹಾರಕರಂಗಳ (ಕಾದಂಬ. ೧೨); ಕಯ್ಯ ಹುಲ್ಲಂ ನೆಗೆಹಿ[ಪಾಪಂ.
ಹಿಡಿದು] ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಸಿವದಿಡುತೆ (ಪುರ. ದೇ. ೧೪-೧೩); ಮಂಗಳ
ತೂರ್ಯಕೋಟಿ ಮೊಗುಗುತ್ತಿರೆ . . . ಪೊಂಗಲಸಂಗಲಂ ನೆಗೆಹಿ ಸಪ್ತಾ
ಪೋಶ್ವರಣಾನನಾಂಬುಜರ್ ಬೇರ್ಪಂ ಪುಣ್ಯವಿಟಿಪಿಗೆ ನೀರ್ಪೆಯ್ಯಂತ್
ನಫಣಿನನ ಮಸ್ತಕದೊಳ್ ಪೊಯ್ದಾರ್ . . . ಪಯೋಧಾರಿಗಳಂ
(ಪುಷ್ಪ. ೧೧-೩); ಪೊಡೆಯುತ್ತಂ ಗಿರಿಶ್ಯಂಗಮಂ ನೆಗೆ[ಪಾಪಂ. ಗೆ]
ಪುತಂ ಪೊಮಕ್ಕು . . . ತೀಡಿದುದೊಂದು ಘೋರಪನಂ ಚತ್ರಾ
ವಹಂ ನಾಡೆಯುಂ (ವಶಕ. ೫-೭೧). ೩. ಜಾಚಿಕೊಳ್ಳು; ಮೇಲಕ್ಕೆ
ಎರು : ಬರಿದ ಪೊಂಡಾಳೆ ನೆಗೆಹಿ ಸೇರುವೆಗೆಯ್ದ ಬಾಳ್ಗಳೆಲ್ಲಿಯ
ಬೀಜೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೩೪); ಅದೆ ಶಕ್ರಹಸ್ತವಜ್ರಾಯುಧಂ ನೆಗೆಹಿ
ಕಿಡಿದಿಡುತಿದೆ ಪಟ್ಟಿ ಪಿಡಿದುಗ್ಗು ಬಿಡ್ಡಂ ಕರದೊಳೊಡಲುತಿದೆ . . .
ಸಲಹು ಸಲಹೆಂದು ಮೊಣೆಯಿಟ್ಟಿರಾ ದೈತ್ಯರುಂ (ಚಿಬಪ. ೨೧-೨೫).
೪. ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳು; ಹಿಡಿ; ಗ್ರಹಿಸು : ಮಾಣಿಕಮೆಂದು ಕೆಂಡಮಂ
ನೆಗೆಪುವ ಪುಣ್ಯಮೆಂದು ವಿಪವಲ್ಲಿಗೆ ನೀರಣೆವೆಗ್ಗನಂತೆ ಕೆಮ್ಮಿಗೆ ಸುಖ
ಮಂದಸದ್ವಿಪಯಸೌಖ್ಯದೊಳಂತೆಜಗಲ್ಪೆ ತಕ್ಕುದೇ (ಕಾದಂಪು. ೪೪೭);
ಖಳನಪ್ಪಂಗಾರವೇಗಂ ಬೃಹದ್ವನಂತಾ ವಸುದೇವನಂ ನೆಗೆಹಿ
ಕೊಂಡೊಯ್ಯಂ ನೆಭೋಭಾಗದಿಂ (ನೀಮಿಪ. ೪-೬); ಆ ಶುಭ ಮಾಯಾ
ನಿಧಿಯನಾ ಕಳಧರವದನೆಗಿತ್ತು ಬಲಗಿಲದೊಳ್ ಮಾಯಾಶಿಶುವೊಸಿ
ಪಾಣಿಕೋಪಯುಗದಿಂದೆ ನೆಗೆಹಿದಳ್ ಜಿನಶಿಶುವಂ (ವರ್ಧಪ. ೧೩-೪೫).
೫. ಚಿಮ್ಮಿಸು; ಕೊಮ್ಮಿಸು; ಸೊಸು : ಅಮರ್ದಪ್ಪ ಕೊಂಡು
ತತ್ತನುಜೆಯಗಲ್ಪಿಯೊಳ್ ನೆಗೆಹಿದರ್ ಬಸಮಲ್ಲದ ಬಾಪ್ಪವಾರಿಯಂ
(ಅದಿಪ. ೪-೫೬); ವಿಹ್ವಲಿಯರಗಲ್ಪಿಯೊಳ್ ನೆಗೆಹಿದರ್ ವಸಮಲ್ಲದ
ಬಾಪ್ಪವಾರಿಯಂ (ಅದಿಪ. ೬-೧೧೧); ಮಹಾಸತಿಯರ ರಥದಿಂದಿಬಿಸಿ
ಮುನ್ನುಗ್ಗದ್ದವಕಂಠನಾಗಿ ಕಣ್ಣೀರ್ಗಳಂ ನೆಗೆಪುವುದಂ (ಪಂರಾಮಾ,
೧೫-೭೫ ಪ); ತತ್ಕುಮಾರಕಂ ನೆಗೆಹಿದನು, ಬಿಂದುಗಳನೊಂದಿದ
ಮೌಕ್ತಿಕಜಾಳಮೆಂಬಿನಂ (ನೀಮಿಪ. ೧-೯೨). ೬. ಉಂಟು ಮಾಡು;

ಹುಟ್ಟಿಸು : ನೆಗೆಪುತ್ತಂ ಬೆಮರಂ ವಿಯೋಗಿಜನದೊಳ್ ಕಾಂತಾ
ಮುಖಾಂಭೋಜಮಂ ನೆಗಿಸುತ್ತಂ . . . ಇರುಳೊಳೆಂ ಪರ್ವಿತ್ತೊ
ಚಂದ್ರಾತಪಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೪). ೭. ಎಬ್ಬಿಸು; ಹಾರಿಸು; ಬಿಟ್ಟು
ಗಾಳಿ ಬೀಸಿತ್ತು ವನದ ತಲೆಗಲೆ ಹೊಕ್ಕು ಧೂಳಿಯಂ ನೆಗೆಹಿತ್ತು (ಅರ. ದೇ.
೧೭೬-೪). ೮. (ಆಲಂ) ಬಹಿರಂಗ ಪಡಿಸು; ಪ್ರಕಟಿಸು;
ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸು : ನವಮಂಜರಿಯಂ ಪತ್ತೀ ನವಮಾಳಕಾಲೆ ಲತಾ
ಕೋಮಳೆಯ ಕುಮಾರಿಯಂ ಪಡೆದ ಬಗೆಯ ಬಯಕೆಯನ್ನಿಲ್ಲಗಂ ನೆಗೆಹಿ
ತೋಟಾದುದು (ಲೀಲಾವ. ೭-೩೪ ಪ); ಶ್ರೀಮದ್ವೈಷ್ಣವಪದಮದ್ವಾ
ಮತೆಯಂ ನೆಗೆಪುತ್ತಮ್ತಕಲೆಯಂ ವಿಬುಧಸ್ತೋಮಕ್ಕುವಿಯುತುಂ
ಶ್ರೀರಾಮಾನುಜನೆನೆ ವಿರಾಡಕುಂ ದ್ವಿಜರಾಜಂ (ಚಿವವಿ. ೧-೭೨).
೯. ಕಾಪಾಡು; ರಕ್ಷಿಸು : ಭೂಸತಿಯಂ ಶ್ರೀಧರನೆತ್ತಿ . . . ಸಂತಪಿಸಿ
ದಂತಾರ್ತಾವನೋದ್ಯುಕ್ತನೀ ಪ್ತಪಾಲಂ ಕವಿಕನ್ಯೆಯಂ ನೆಗೆಪುತ್ತಂ
ಸೌಕರ್ಯಮಂ ತಾಲ್ಪಿದಂ (ಚಿವವಿ. ೧-೪೬). ೧೦. ಎತ್ತಿ ಹಾಕು;
ಕದೊಡೆಯ್ಯು; ಅಪಹರಿಸು : ರಾಗದಿಂದಮಾ ರತ್ನ ಸುನೀಗಲ್ ನೆಗೆಹಿ
ದಿನಪ್ಪೊಡೆ ಪೋಗಲ್ಪಾರದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೫೪). ೧೧. ಪ್ರಚೋ
ದನೆ ಮಾಡು; ಪ್ರಚೋದಿಸು : ರಕ್ಕಸನೊಳಿಡುವ ಕಾಯ್ದು ನ
ತಕ್ಕಂ ನೆಗೆಪಲ್ಪಿ ದೇವ ಕಂಡೆಂ ನಿಮ್ಮಂ (ಅನಂಪ. ೧೩-೬೯). ನೆಗೆಂಪು:
೧. ಮಾತಾಂಡ ಚಂಡರೋಚಯನಜಸಲೆತ್ತಿ ಪೊತ್ತಿಸಿದ ದೀವಿಗಳೆನಿಸಿ
ವಿಸುಪ ಮದ್ಯೋತಜಾತಮಂ ನೆಗೆಹಿ[ಪಾಪಂ. ನೆಗೆಹಿ]ಯುಂ (ವರ್ಧಪ.
೬-೩೨ ಪ). ನೆಗೆಪ್ಪು : ೨. ಎತ್ತಿದ ಗುಡಿ ಪೊತ್ತ ಕನ್ನಡಿ ನೆಗೆಹಿದ
ಪೊಂಗಲಸಂಗಲೊಪ್ಪೆ ಬಂದುದು ಸುರಸೊಂದರೀನವಹಂ (ಅನಂಪ.
೧೪-೬೦). ೪. ಮಾಡದ ಕಂಠಮಂ ಮಲಗಿನೊಳ್ಳರಿಪಾಯ್ಯು ನೆಲಕ್ಕೆ
ಬಾಳನಲ್ಲಾಡೆ ನೆಗೆಹಿ ಕೊಂಡು ತೊಡೆಗಾ ನರಸಿಂಹನವುಂಕಿ (ಅರ್ಧನೀ.
೪-೧೧೭). ನೆಗೆವು : ೧. ಯಾರಂತ ಎತ್ತಲಿ ಯಾರಂತ ಹೊರಿಸಲಿ
ಯಾರಂತ ಕೊಡವ ನೆಗೆವಲಿ (ಗರಕ. ೭೦); ಅಂಬಿಗರ ಸಿಂಗಣ್ಣ ನು ಒಂದು
ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲನ್ನು ನೆಗೆವಿಕೊಂಡು ದಿಗ್ಗನೆ ಎದ್ದನು (ರಂಗರೋ. ೧೨);
ವಿಗಡೆ ಹನುಮಂತ ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಕಿತ್ತು ನೆಗೆಹಿ
ತಂದು ಅರ್ಧಕನ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟ (ಬದುರ. ೨೧೪). ೧೦. ಈ ಶ್ಯಾನ
ಭೋಗ ಐವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ನೆಗೆಹಿ ಕುಂತಾ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೨೮೫);
ಯಾವದೋ ಬ್ಯಾಂಕಿನಾಗಿಂದ ಆ ರೊಕ್ಕಾ ನೆಗೆಹಿ ಸುಂಗಿ ಹಾಕಿದಿಟ್ಟ
(ಗಂಮಾಯ. ೧೭). ನೆಗೆಹು : ೧. ಎಲ್ಲರು ಮೈ ಸಾಗಿಸಲು ಪಾದವ
ಹಿಡಿಯ ತಲೆಗಳ ಹಿಡಿದು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ನೆಗೆಹುತ್ತಿರಲು (ಚನ್ನವ. ೪.
೫೪೫-೧೩೦೬); ತ್ಯಗವ ಕುಡುಕಿ ನೆಗೆಹಿದ ಕಯ್ಯ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ನೈವತಿ
ಹೊಡೆದನು (ಹಡಕಾ. ೭-೨೬); ಶಿಲೆಯೊಳದರ್ಪು ಪೊಯ್ಯ ಶಿಲೆಯಿಂ
ನೆಗೆಹಲ್ಪತಿಪತ್ರಮಾದುದಾ ಶಿಲೆಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನೇಲ್ಪ ಪುರಿಯಿತ್ತಿದ ಸಿಂದ
ಮೆನಲ್ಪಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧-೫; 1910 ?); ಇಂದುಧರನಿಂತೆಂದ
ನಂಟ್ರಿಗೆ ದಿದ್ದವನ ನೆಗೆಹಿ (ನಿಭಾಗ. ೯-೪-೧೩); ನೆಗೆಜಾವರಶತ್ತು ಗರುಡಿ
ಯೊಳ್ ಬಾಹುಮೂಲಗಳ ಸತ್ಯಾಣಲಿನಂತೆ ನೆಗೆಹುವ ಜೊಸ ಹೊನ್ನ
ವಜ್ರಮುಕ್ಕಿಗಳಂತೆ ಜಘನದ ತಳೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೩-೧೬).
೨. ಎತ್ತಿ ನೆಗೆಹಿದ ತೊಳಪ ಮುತ್ತಿನ ಸತ್ತಿಗೆಯ ಸಡಗರದ ಸರಸದೆ . . .
ಸಗಾಸದ ಕೈತ್ತಿಗರೆ ಸಂಭ್ರಮದಲಂದಣವೇಜಾದಳು ಮಾಯೆ (ಪ್ರಭುಲೀ.
೪-೨೫); ನಸುನೆಗೆ ನಜುನಾಣು ನೆಲೆಮೊಲೆ ನಳಿಕೋಳು ಮಿಸುವ ಕಣ್ಣಿಗ
[ಪಾಪಂ. ಸ]ಹಿದ ಕಳಸ ಪೊಸ ದೇಸಿವಡೆಯ ನೀರಣೆವ ನೀಣೆಯರು
ಕಣ್ಣೆ ಸಿದಿಹರಲ್ಲಿ ಪಥಿಕರ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೪೨). ೪. ಕಡೆವ ಮಡಕೆಯ
ನೆತ್ತು ಬಸವಾ ಎನಲು ಹರನಿಯುನತ್ತ ಕಯ್ಯಂ ನೀಡಿ ಬೀರದ ಮುನ್ನ
ನೆಗೆಹಿದನು (ಬಸಪ. ೧೦-೬); ಕಪಾಲಪಾತ್ರೆಯನೆರೆ ನೆಗೆಹಿ ಕೊಂಕಿನಲಿ

ಕುಡಿಸರು ಮುಕ್ತ ಕೇಶಿಯರು (ಕುನ್ಯಾಭ. ೫-೩೨) ; ತಿರುವನು ನೆಗಹಿ ಬೆರಳಿನಲೇಟುಸಿದನು ದಂಡಕಾರಮುಕವ . . . ರಘುಪತಿ (ತೋರಣ. ೬-೯-೧೫) ; ಕರುಣೆ ಕಾಣುತ ನೆಗಹಿಕೊಂಡನು ಸಾವ ತಿಪುಮೃಗವ (ನಿಭಾಗ. ೫-೮-೩೦). ೧೨. ಮೇಲೇರು ; ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲು ; ಏಳು : ಹೊಳೆವ ಹೇಮದ ರಘು ಹೊಡಿದ ತಿಲಕಗುಡುರೆಯ ನೆಗಹಿ ನಿಗುರುವ ಕಳಶಸಿಂಧದ ದ್ರೋಣಿ ಹೊಕ್ಕನು ಕಾಳಿಗದ ಕಳಸ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೨೦). ೧೩. ಎದ್ದು ಕಾಣು, —ತೋರು : ನೆಗಹಿದವು ಕೈದೀನಿ ಗಿಯ ಸಾಲಗಳು ಹೊಂದಂದಿಗಿಯ ಮೂವಾರಿಗಳು ವೆಂಟೆಸಿದರು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೫೫) ; ಉಪ್ಪರದ ಗುಡಿ ನೆಗಹಿದವು ನಗರಾಂತರದಲಿ (ತೋರಣ. ೧-೭-೫೬) ; ಅಗಡೆತ ಕನಕದಂಡದ ಪಲ್ಲವಭತ್ತ ನೆಗಹರೆ (ನೋಡತ. ೧೫-೩೦). ೧೪. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು ; ಎಬ್ಬಿಸು ; ಎತ್ತಿ ನಿಲ್ಲಿಸು : ಅನೆ ಕೆಸಜೋಳಗದ್ದಿ ದಿದ್ದೊಡೆ ತಾನೆ ತನ್ನಯ ಭುಜಬಲದ ಸುಯದಾಸದಿಂದೊಡನೆಳ್ಳುದಲ್ಲದೆ ಯಾರು ನೆಗಹುವರು (ಪ್ರಭುಲಿ. ೧೩-೬೬). ೧೫. ಮೇಲಕ್ಕೆಳು ವಂತೆ ಮಿಟು ; (ಮಿಟು) ಎಬ್ಬಿಸು : ಕುತ್ತಿ ಹಿಂಗುವ ಭಟರ ದಾಡೆಯೊಳೊತ್ತಿ ನೆಗಹಿದೊಡಗುವ ರಕುತಕೆ ಮುತ್ತಿ ಬಾಯ್ಕನೊಡ್ಡಿ ಕುಡಿದದು ಶಾಕಿನೀನಿವಹ (ಕುನ್ಯಾಭ. ೪-೭೯).

ನೆಗವಿ ಹಾಕು = ಎತ್ತಿಹಾಕು ; ಮೋಸಮಾಡು : ಅದರೆ ನನೆಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಒಂದು ಪೈಯನ್ನಾದರೂ ಯಾರರ ನೆಗವಿ ಹಾಕಿ ಯಾರೇನು ! (ಕುಂಹಂ. ೧೬೬) ; ಉದ್ದರಿಯಾಗಿ ಹಾಲು — ಮೊಸರು ಕೊಟ್ಟಿ ಗವಳಿಗನು, ಉಪಾಯಾಂತರದಿಂದ ಬಳೆಹೋಡನ್ನು ನೆಗವಿ ಹಾಕಿದನು (ಗುರುಪ್ರ. ೪) ; ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಅವನೇ ನೆಗವಿ ಹಾಕಿ ದ್ದಾನೆ (ಕಾಕರಾ. ೩೬).

[ನೆಗಿ + - ಪು. / ತಮಿ. ನಿವಪು = ಎತ್ತರ, ದಿನ್ಯತ್ಯ ; ತುಳು. ನಿಗಪು, ನೆಗಪು, ನೆಗಿಪು ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ನೆಗಪ್]

ನೆಗಪು, ನೆಗಹು (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತುವುದು ; ಎತ್ತುವಿಕೆ : ಶಬ್ದಮಿತವೇಗದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವ ರೆಕ್ಕೆಯಲ್ಲುಂಟಾಗುವ ನೆಗಪು (ಲಿಫ್ಫಾ) ರೆಕ್ಕೆಯ ಮೈಮೇಲೆ ಗಾಳಿಯ ಪರಿಚಲನೆಯ ದೆಸೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗು ತ್ತದೆ (ಕವಿಕೋ. 1, ೨೫೩). ನೆಗಹು : ೧. ಧರಣಿಯುಳಿತೆಯ ಹರಿಯ ನೆಗಹಿನ ಚರಣದ್ರೋಣಿನ ಭಸನಿರುರ್ಗರದವೊಲು ಮದಧಾರೆ ಮೊಣೆ ದುದು ಕಂಕಪೋಲದಲಿ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೮) ; ತೋಳ ನೆಗಹಿನಲಟ್ಟಿ ಹೊಯ್ದುದು 'ನೀಲನನು' ನೀಲಾದ್ರಿಯನು ದಂಭೋಳಿ ದಟ್ಟಿಸಿದಂತೆ ನೊಂದನು ಹೊಯ್ದಲಿಭಪತಿಯ (ತೋರಣ. ೬-೩೨-೩೫). '೨. ಉಬ್ಬು ; ಉತ್ಸಾಹ ; ಸಡಗರ ; ಹಿಗ್ಗು ; ಸಟ್ಟಿ ನೋಟದ ನೆಗ್ಗಿದುತ್ಯವದ ಹೂಳೊಡೆಯ ಹಿಳಿದ ನೆಗಹಿನ ಹೇಳಲಂದನೆ ಹುದಿದ ಭಾವದಲಾಲಿಸಿ ದನಸುರಾರಿ ದೂತವ್ರಜದ ದಿನ್ನಪವ (ಕುನ್ಯಾಭ. ೨-೨). ೩. ಎತ್ತರ : ನಗವದಿಪ್ಪತ್ತೈದು ಗಾವುದುದ್ದವಾ ನಗದ ಕಿಬ್ಬುಸಿಹುನ ಕದದ ನೆಗ ಹೆಂಟುಗಾವುದ ಪನ್ನೆರಳ್ಳಾಡುದದಗಲವಾಗಿರೆ ನಿಟ್ಟಿಸಿದನು (ಭರಣ. ೨೯-೫೬). ೪. ಘನತೆ ; ಹಿರಿಮೆ ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ : ಉರ್ವಿಗತಿಯ ಸುಲಭ ಸುಗುಣನ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ನೆಗಹು ತಿಳುಹೆ ಸುಪರ್ವಸತಿಯರು ವಹಿಸಿಕೊಂಡರು ನರ ವಿಘೇಷಣನ (ಉತ್ತರ. ೮-೪೬). ೫. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ ; (ದೇಹಕ್ಕೆ ಅಪಾಯವಾಗದಂತೆ) ಚಿಮ್ಮುವಿಕೆ : ಜಗದೊಳಾವಭಾಸಿಯೋ ತಾಳಿಗಿಯ ತಲ್ಲಣದೊಳಗೆ ನೆಗಹಿನ ಸುಗಮ ಸಾಹಸನರೆ ಮುರ್ದು ಭಾಜೆಂದುದುಭಯ ಬಲ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೧೪).

[<ನೆಗಪು]

ನೆಗಪು 'ನೆಗಪು' ನೋ.

ನೆಗರ್ತಿ 'ನೆಗಬ್ಬಿ' ನೋ.

ನೆಗರ್ತಿ 'ನೆಗಬ್ಬಿ' ನೋ.

ನೆಗರ್ತಿವಡೆ 'ನೆಗಬ್ಬಿವಡೆ' ನೋ.

ನೆಗರ್ತಿವೆಟು 'ನೆಗಬ್ಬಿವೆಟು' ನೋ.

ನೆಗರ್ತಿ 'ನೆಗಬ್ಬಿ' ಪರಾ.

ನೆಗರ್ತಿ 'ನೆಗಬ್ಬಿ' ನೋ.

ನೆಗಲ (ನಾ). (?) : ಮೃಗದ ಕೇಳಿಗೆ ಹೋದ ಶಾವಿಗೆ ನಗಿಸುವ ತಾ ನೊಗಿಸುವಂತೆ ಪಗಲೆಯಿರುಳೇ ಹೋಗಿ ಬಾಹ ಗೋವಾಗಿಯಿರುತಿಪ್ಪ ಬಗಿಯಲವರಿಗೆ ಅಂಗಸಂಗವು ಪುಗದೆ ಮೋಹವು ನೆಗಲವಾದುದು ಜಗ ದೊಳಗಿಯ ಅಭಾಸಿಕೊಂಬರು ರಾಯ ಕೇಳಿದಾ (ಕಳಕ್ಕೇಳ. ೮-೬).

[?]

ನೆಗಪು 'ನೆಗಪು' ನೋ.

ನೆಗಹು 'ನೆಗಪು' ನೋ.

ನೆಗಹು 'ನೆಗಪು' ನೋ.

ನೆಗಹುಗೈ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದ ಕೈ ; ಎತ್ತಿದ ಹಸ್ತ : ಖಳರು ನೆರೆದುದು ಜಡವ ಖಡ್ಗದ ನೆಗಹುಗೈಗಳಲಿ (ಅಂಬಾ. ೧೯-೩೩).

[ನೆಗಹು (<ನೆಗಪು) + ಕೈ (<ಕೆಯ್)]

ನೆಗಹುಧಾಣೆ (ನಾ). ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದ ಗಡೆ ; ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿರುವ ಧಾಣೆ : ದೃತ್ಯರ ನೆರವಿಯಾದಿಸಿತು ಕೋಟಿಸಂಖ್ಯೆಯಂ ನೆಗಹುಧಾಣೆ ಯಲಿ (ಅಂಬಾ. ೪೨-೩೬).

[ನೆಗಹು (<ನೆಗಪು) + ಧಾಣೆ]

ನೆಗಹುಹತ್ತ (ನಾ). = ನೆಗಹುಗೈ : ಮದದಬ್ಬುಗೊದ್ದಿನ ಶೂಲ ಸಬಳದ ನೆಗಹುಹತ್ತ ಕರಾಳರಕ್ಕೇರವಮು ನಡೆದುದು ನಡುಗಲಬುಜಭವ (ಅಂಬಾ. ೮-೫೩). [ನೆಗಹು (<ನೆಗಪು) + ಹತ್ತ]

ನೆಗಳ್ 'ನೆಗಬ್ಬಿ' ನೋ.

ನೆಗಳ್ 'ನೆಗಬ್ಬಿ' ನೋ.

ನೆಗಳಿಕೆ 'ನೆಗಬ್ಬಿ' ನೋ.

ನೆಗಳಿತು 'ನೆಗಬ್ಬಿ' ನೋ.

ನೆಗಳಿಸು 'ನೆಗಬ್ಬಿಸು' ನೋ.

ನೆಗಳ್ಳು 'ನೆಗಬ್ಬಿ' ನೋ.

ನೆಗಳ್ಳು 'ನೆಗಬ್ಬಿ' ನೋ.

ನೆಗಳ್ಳಿ 'ನೆಗಬ್ಬಿ' ನೋ.

ನೆಗಳ್ಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾಡಿಸು ; ಆಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಎನ್ನಜ್ಞತ ಯಿನಸಗಿದಲ್ಲವಂ ಕ್ಷಮಿಸಿ ಮೇಣ್ನತ್ತಲೆನ್ನಯ ಮನವನಹಂಕಾರ ಯುತಮಂ ನೆಗಳ್ಳಿಸದೆ . . . ಭೃತ್ಯನೆಂದು ಪೋರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೭೮) ; ಚದುರ ದಕ್ಷಿಣನಾಯಕಂ ಪೋರೆಯೊಳಿಡ ಸಮಯಧರವಂ ಚಂದಿಸುತೆ ಸೀತ್ಯಂತಗೇಳದಂದದೊಳನಳ ವಲಯರವಮಂ ನೆಗಳ್ಳಿಸಿದನೆತ್ತಿದ ಚಂದ್ರ ಶಾಲೆಯೊಳಗೆ (ಚಿಬು. ೧೦-೩೬). ೨. ಕಟ್ಟಿಸು ; ನಿರ್ಮಿಸು : ನೀನೊಂದು ಕೆಜೆಯಂ ನೆಗಳ್ಳಿಸುವುದು (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೩೯).

[ನೆಗಳ್ಳು (<ನೆಗಬ್ಬು) + -ಗಿಸು]

ನೆಗಳ್ಳು 'ನೆಗಬ್ಬು' ನೋ.

ನೆಗಳ್ಳಿ 'ನೆಗಬ್ಬಿ' ನೋ.

ನೆಗಳ್ಳಿವಡೆ 'ನೆಗಬ್ಬಿವಡೆ' ನೋ.

ನೆಗಳ್ಳಿವೆಟು 'ನೆಗಬ್ಬಿವೆಟು' ನೋ.

ನೆಗಳ್ಳೀರ 'ನೆಗಬ್ಬೀರ' ನೋ.

ನೆಗಳ್ಳಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಮೊಸಳೆಯ ಬಾಯಿ. ೨. ಮೊಸಳೆಯ ಬಾಯಿಯಂತಹ ಅಲಂಕರಣ ; ಮಕರತೋರಣ : ಚಾಮಾಕರ

ಲಾಂಛನಲಾಂಛಿತಮಾದ ನೆಗಲ್ಯಾಯಿಗಳೆಂ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರ್ಪ ಪೊಸಪಟ್ಟು
ಯಿಕ್ಕಿ ನಿಜನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿ (ಕಳಸು. ೧-೯೪).

[ನೆಗಲ್ಯಾ (<ನೆಗಲ್ಯಾ) + ಬಾಯಿ (<ಬಾಯ್)]

ನೆಗಲ್ಯಾ, ನೆಗಲ್ಯಾ, ನೆಗಲ್ಯಾ (ಕ್ರಿ). ನೆಗಲ್ಯಾ (ಭೂತಕ್ರೈ).
೧. ಇರು ; ನೆಲಸು : ಪಾಟಾಯ ಬಟ್ಟದಪ್ಪಿ ಮುಂ ನೆಗಲ್ಯಾಡೆಯಲ್ಲ
ಪೋಗು ಜಯಮುಕ್ಕೆ ಕುಳಂ ನಿಮಗಕ್ಕೆ ಮಂಗಳಂ (ಸಂಪದಾ. ೩-೨೧);
ಘನಪಥದೊಳಿಲ್ಲ ದೆಸೆಯೊಳವೆನಿತಾನುಂ ತೆಜದ ರೂಪಮಂ ತಳೆದುಲ್ಪಾ
ಶನಿದಿಡುತ್ತಾ ರಾವಿಪ್ಪು ನಾನುದಿಂದುಲ್ಪು ಮಯ್ಯು ತೆಜದೊಳ್ ನೆಗಲ್ಯುಂ
(ಲೋಕೋಪ. ೪-೧೪). ೨. ತೊಡಗು ; ಕೈಗೊಳ್ಳು : ಸಂದ ಚಕ್ರಿ
ಗಣಿಕಂ ದೇವ ನಿಗನಿಕಮದಜೊಳ ದೇವರ್ ನೆಗಲ್ಯವೇಲ್ಯುಂ
(ಅದಿಪ. ೧೨-೩೩); ಶ್ರೀವರ್ತುಂ ಯುಗಂಧರತೀರ್ಥಂಕರರ ಪಕ್ಕದೆ : . .
ಜಿನರೂಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ಸರ್ವತೋಭದ್ರಸಿಂಹವಿಕ್ರೇದಿತಮೆಂಬ ತಪ
ದೊಳ್ ನೆಗಲ್ಯು (ಚಾಪು. ೨೦); ಕರಗುವ ಮುಗಿಲಂ ಕೆನ್ನೆಯ
ನರೆಯಂ ಕಂಡನಿತಜಾಂ ಕೆಲರ್ ಪರಮತಪೋಭರದೊಳ್ ಭರದೊಳ್
ನೆಗಲ್ಯಾ[ಪಾಶಂ. ಬ್ರೂರ್]ಗುರುಬಂಧುಪ್ರಿಯವಿಯೋಗಮಂ ಕಂಡು
ಕೆಲರ್ (ಅಜಿಪ. ೨-೪೪); ಪನ್ನಿರ್ತೆಜದ ತಪದೊಳುತ್ತರೋತ್ತರಂ
ನೆಗಲ್ಯು . . . ತ್ರಿರೋಕಶಿಖರೇಖರನಾದಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೨-೨೩೪);
ಅಗಾನ್ ನೆಲಮುಗಿಲ ಮುಕ್ಕಳಾ ದೈತ್ಯರನ್ ಸಲ್ಮನುದಿಮ ನಡಪಲ್ಕಿ
ನೆಗಲ್ಯಿನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೨-೨೪೪). ೩. ಮಾಡು ; ಆಚರಿಸು :
“ನೆಗಲ್ಯಾ-ಉದ್ಯೋಗ, ಪ್ಯಾತಯೋಗ, ನಕ್ರೇಚ (ಮೊಸಳೆ)” (ತಮಧಾ);
ಅವರಾ ರೂಪನೋಳದಂ ನೆಗಲ್ಯಲಂಜಿ ವಲ್ಕಲವಸನರುಂ . . . ಪರಿವ್ರಾಜ
ಕರುಮಾಗಿ ತಮಗೆ ತಾವೇ ವಸಪ್ರವೇಶಮಂ ಮಾಡಿ (ಅದಿಪ. ೯-೯೩ ಪ);
ಅವ ಕಾರ್ಯಮುಮಂ ವಿಚಾರಪೂರ್ವಕಮಲ್ಲದೆ ನೆಗಲ್ಯಲಾಗದೆಂಬುದನಮಿ
ವುಡುದು ಪರೀಕ್ಷೆಯೆಂಬುದು (ಸಂಚತಂ. ೨೧-೧); ಮಿತ್ರವರ್ಗಮೇನೆಂದೊ
ಡಮೆಂದುದಂ ನೆಗಲ್ಯದ್ದು ತಿಯಂದಮನಂದಿರುರ್ಕ ದಕ್ಕುಂದಲೆವಾಯ್ವರ್
(ಸುಕುಮಾ. ೨-೪); ಪಿರಿಯರ್ ಮುಂ ನೆಗಲ್ಯಂದದಿಂ ನೆಗಲ್ಯವೇಲ್ಯುಂ
ತತ್ತರಂಗಂಬರಲ್ಲರುಂ (ಸಮಪ. ೧೦-೧೩೦); ಅಮ್ಮಜಿದೂರ್ಮಯುಂ
ನಿಗನಿಯಪ್ಪಿಯಮಂ ನೆಗಲ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೩-೩೨). ೪. ನಡೆದುಕೊಳ್ಳು;
ವ್ಯವಹರಿಸು ; ವರ್ತಿಸು : ಮಿಗೆ ಪಟುವರೆನ್ನನೆನ್ನದೆ ಪೊಗಲ್ಯರ್
ನೆರೆದಲ್ಲರೆನ್ನನೆನ್ನದೆ ತನ್ನೊಳ್ ಬಗೆದುಭಯಲೋಕಹಿತದೊಳ್ ನೆಗಲ್ಯಿ
ಜನಂ ಪಟಾಗಿ ಪೊಗಲ್ಯಿ ತನಗೇನದಜೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೩೯);
ಜನಕೆಯನ್ನೆ ಪತಿಗೆ ನೆಗಲ್ಯು ಶೀಲದಿಂ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೩೧-೩;
ಸು. ೨೦೦); ನಿನ್ನಳವಿಗಳವನಜಾಯದೆ ನೆಗಲ್ಯಿ (ಸಂಪದಾ. ೩-೫೨);
ಅರಸನಾಂ ಕಂಡಜಾಯಂ ಪರಿಚಯಮಿಲ್ಲೆನ್ನೊಳೆಂದು ಮಿಗೆ ತಾಂ
ನಾಣ್ಣು ತ್ರಿದಿಂವೆನ್ನೊಳೆಂತಂತೆರಿ ನೀಂ ನೆಗಲ್ಯುದು ನಿರಂತರಂ ಕಮಲ
ಮುಖಿ (ಕಾಡಂ. ೪೨); ತನ್ನೊಂದು ದುರ್ನಯದಿಂದಂ ನೆಗಲ್ಯಿಯ್ತು
[ಪಾಶಂ. ಬ್ರೂರ್] ಕೆಟ್ಟನಧಿಕಂ ದುರ್ಬುದ್ಧಿ ದುರ್ಯೋಧನಂ (ಸಂಚತಂ.
೧೩-೨); ಪೊಲೆಯರ ತೆಜದಿಂ ನೆಗಲ್ಯುಂ ಕುಲನಾಶನಕ್ಕೆ ತನುಜನಾದೆ
ಸಾಲ್ಯುಂ (ಸಮಪ. ೫-೧೦೧). ೫. ಉಂಟಾಗು ; ಮೈದಳೆ;
ಸಂಭವಿಸು ; ಮೂಡು : ಪರಮಾಲಂಕಾರೋಚಿತ ವಿರಳನೆಗಲ್ಯ
ನೆಗಲ್ಯು ಮಾರ ಪದನೋದರದೊಳ್ ನೆರಮಕ್ಕಾ ಪರಮಕವೀಶ್ವರರೆನುಗೀ
ಕ್ರಿಯೊಳಕ್ಕತಕಾಚಾರಪರಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪); ನೆಗಲ್ಯಿ ನಿಜಪ್ರತಿಬಿಂಬಂ
ನೆಗಲ್ಯ ರಸುಗಳರದೊಳೆಸೆವ ಹಾರಮಡದೊಳಿಗಲೊಳವರೆದೊಳನಲ್ಲಂ
ವುಗುವುದನುಕರಿಸಿ ರಂಗದೊಳ್ ನೋಗಯಿಸಿದಳ್ (ಅದಿಪ. ೯-೨೨);
ಶಂಖರದಂ ನಿನ್ನೆಂದಂತೆ ನಿರುತಮೆಂಬೊಂದಂದಿನೊಡನೆನೊಡನೆ ನೆಗಲ್ಯಿ
ಪೊಗಲ್ಯಿ ಜಂಗಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪ. ೩-೧೧೧); ಜಾಡ್ಡು ವ್ಯವಹಾರಂ

ಹಿಂಗಿ ತಮ್ಮಿಂ ನೆಗಲ್ಯಿ ಸುಖಮಯಂ ಸ್ವಪ್ನ (ಮಲ್ಲಪ. ೧-೨೩); ನೆಗಲ್ಯಿ
ಪೊಲ್ಲಮಗೆ ಹದಿಯಾಂಬುಜಪದಮಂ ತನ್ನ ಶಿರೋಂಬುಜದಿಂದರ್ಚಿಸಲ್
ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿದಂ (ಯಶೋ. ೪-೫೩); ಯುಗಲಾರ್ಥದ ಬಹುವಚನ
ಕ್ಯಾಗತಂದಾವಿಪ್ಪಲಿಂಗದೇಗೇತತ್ವಂ ನೆಗಲ್ಯುಂ (ತಮಧ. ೧೪೪). ೬.
ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರು ; ಚಾಲ್ತಿಗೆ ಬರು ; ಮೃಗಪಶುಕುನಿಗಣಂಗಳೊಳಗಡೆ
ನಿಜಜಾತಿಜನಕಭಾಷೆಗಳೆಂದುಂ ನೆಗಲ್ಯಂತಿರೆ ನರರೊಳಮಪ್ರಗಲ್ಪ
ವಚನಪ್ರವೃತ್ತಿ ನೆಗಲ್ಯುಂ ಸಹಜಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೩). ೭. ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು ;
ಲಭಿಸು : ನೆಗಲ್ಯೊಂದು ಕುತ್ರಿನುಡಿಸಿನೊಳಗುಬಿಡೊಂದಪ್ಪಿ ನೆಗವಿಬಿಪಿ
ತತ್ತ್ವಮುದಿಂದಾವಗವೇಜಾಪೆರಡನೆಯ ತಪಮೊಗಿದುಡು (ಶಾಂತಿಪ. ೧೩-೯೫). ೮. ತಯಾರುಮಾಡು ; ಸಿದ್ಧಮಾಡು : (೪).
೯. ಲೋಕೋತ್ತರವಾಗು : ನೆಗಲ್ಯಿ ರಾಸತದಂತಿಗಾದುದು ಮೊಗಂ
ಮೂವತ್ತೆರ್ದು (ಅದಿಪ. ೩-೫೩). ೧೦. ಹೆಸರು ವಾಸಿಯಾಗು ;
ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆ ; ಕೀರ್ತಿಯೊಂದು ; ವಿಖ್ಯಾತವಾಗು : “ನೆಗಲ್ಯಾ
—ಉದ್ಯೋಗ, ಪ್ಯಾತಯೋಗ, ನಕ್ರೇಚ (ಮೊಸಳೆ)” (ತಮಧಾ);
ಮಾಸರ ಜಕ್ಕಯ್ಯನೀಶ್ವರಗಿಬತ್ತ × × × ನೋಳಗೆ ನೆಗಲ್ಯಿ ದೇಗುಲ
(ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೨-೫; ಸು. ೨೦೦); ನೆಗಲ್ಯುರ್ ಕನ್ನಡಂಗಳೊಳ
ಗಣೆಗುಣವಿದಿತ ಸಂಸ್ಕೃತೋಕ್ತಕ್ರಮಮಂ ಬಗೆದು (ಕವಿರಾ. ೧-೫೩); ನಿನ್ನ
ಕಲ್ಪವಿದ್ಯೆಯಂ ಪಂಡಿತಿಕ್ರಿಯಮನಾ ಪೊಲಲೊಳ್ ನೆಗಲ್ಯು ನೆಗಲ್ಯು
ಪಂಡಿತಗಳೊಡನೆ ವಾದಂಗೆಯ್ದು ನರಂ ಗೆಲ್ಯು . . . ಬಂದೊಡೆ (ಪದ್ಮರಾ.
೩೪-೧೪); ನೆಗಲ್ಯರಿಗನ ಸಾಹಸಮೋರ್ವಗೊರ್ಮ ಕೆಲದವರ ಮೂತಿ
ನೋಳ್ ತನ್ನ ಮನಂಬುಗೆ . . . ತಲೆಗರೆದಿರ್ಪಂ (ಸಂಪದಾ. ೩-೪೩);
ನೆಗಲ್ಯುದು ರಾಮಾಯಣಮುಂ ನೆಗಲ್ಯುದು ಭಾರತಮುಮಾ ಮಹಾಕವಿ
ಗಳೆನಾ [ನೆಗಲ್ಯರ್ ವ್ಯಾಸರ್ ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳೆನೆ ನೆಗಲ್ಯು ಭಯಕವಿಗಳೆ
ಮಗಧಿನಂದ್ಯರ್ (ಗದಾಯು. ೧-೪); ವಿಷ್ಣುಗುಪ್ತಸಾಯಿನೆ ನೆಗಲ್ಯರ್
(ಎಕ. VII, ತಮನೊ. ೩೪-೧೪; 11127); ನೆಗಲ್ಯಾದಿತ್ಯನಾಯಕಂ
ನುದಾತ್ತರತ್ನನಾಯಕನೆನೆದಂ (ಕಜಿ. ೩೫-೧೨-೩೪; 1170). ನೆಗಲ್ಯಿ;
೩. ಒಂದೊಂದಕ್ಕೋಪನಾಸದಿಂ ಕಾಯೋತ್ಪನ್ನಂ ದಲೆನೆ ನೆಗಲ್ಯು
(ಎಕ. II, ೩೯-೧೩; 1100); ಸೊಂಪಗಲಿಸೆ ಸಮುದ್ರದಡೆ
ಪರಿಯಯಂ ನೆಗಲ್ಯು ಸಮಾಪ್ತಿಯಂ ಮಾಡಿ (ಅದಿಪ. ೩೨-೩೯); ಶಿವ
ಪೂಜೆಯಂ ನೆಗಲ್ಯ . . . ತಾಪಸರ್ ಮಹಿದರ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೩೨);
ಕಾರವರು ಬಹಳಾವಮಾನವನೆಮಗೆ ನೆಗಲೆದರು (ಕುಮಾರ. ೨-೨೪);
ಅಕಟಾ ನೆಗಲೆದುದೇ ಪುರುಷಸಂಗವನೆಂದಳಾ ಜನನಿ(ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೫೩);
ಬೆಸಿದ ಕಟ್ಟು ಮಂ ನೆಗಲೆದುತ್ತರಮಿತ್ತವನೆಂದು ನಿನ್ನ ಮಾಸಸದೊಳಧೀಶ
ನೀಂ ಬಗೆಯದಿರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೪); ಭನಮಹಿಮನನಲ್ಲಂದಲೇಳಿಸಿ
ಲೊಂದನುಪ ನೆಗಲ್ಯರೇವೇಳ್ಳಿ (ಕಂನವಿ. ೫-೧೪). ೧೧. ಮುಖ್ಯದಿನ
ಸಮಯೋದಿತ ದಿಂಡಿಮಧ್ಯಾಹ್ನಂ ನೆಗಲೆ ಪೇರೋಲಗಮಂ ಪರಿಯವೇಳ್ಳಿ
ಲ್ಲರೆಂ ಕಳುಹಿ . . . ತನ್ನ ಮಹಮನೆಗೆ ಬಪ್ಪದ್ವಿ (ಬಸರ. ೩-೩೩);
ಭೂರ್ ಭುಗಿಲಂದಿನಂ ನೆಗಲ್ಯ ನೇತ್ರಜಾಲಿಯಂ ತೊಟ್ಟ
ನೋವದೆ ಸುಟ್ಟು ಮದನಾರಿ (ಸಂಪದಾ. ೪೦); ಪರಮಶಿವನಿಷ್ಠಂ
ವಸಿಷ್ಠ ಸತಿರೂಪದಿಂದರೆ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಭೂಪನಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿವರನೆನಲ್
ನೆಗಲ್ಯದಿಲ್ಲಾ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೫೧); ಈ ನೆಗಲೆದುತ್ಪಾತಾಂತಿಧಾನ
ವೇನೆನೆ ಕೃಷ್ಣಚೇಷ್ಟೆಯ ಹಾಸಿವೃದ್ಧಿ ವಿಸಾತನಭುಜುಯ ಪ್ರಪಂಚದೆಲಿ
(ಕುಮಾರ. ೧೦-೩೪); ಅನಿಲಂ ಮುಗಿಲಂ ಕನಲ್ಪು ಪೊಯ್ದಿ ನೆಗಲೆ
ಭನಧ್ವನಿ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೧೩); ಆ ಮರುತ್ತಂಗೆ ಸಂತೋಷಂ ನೆಗಲ್ಯುದು
(ಶ್ರುತಿಪಾ. ೫-೪೫). ೧೨. ಮಿಗೆ ಗುರೋರಧಿಗತಂ ಜ್ಞಾನಂಯನುತಿದೆ
ತೊಟ್ಟಿಗೆ ವಾಯುತಂತ್ರಂ ಸ ವಿವ ಸರ್ವಯನುತೆ ನೆಗಲ್ಯು ಕಾರಣ

ಮನುಷ್ಯನ ಸೂತಗೀತಿ ಪಲವೇಂ ಗುರುವೆ ಸೇವ್ಯನೆಂತುಂ (ಪದ್ಯಾ. ೧೧-೧೦೬). ೧೦. ತಂಸಾಜ್ಞೆ ತನ ತೇಜಂ ತರನುಂತೆ ನೆಗೆಳೆ . . . ಜೆನ್ಮಾಸ್ತಿಯಾನೆಸೆದಂ ಜಗದೊಳ್ (ಸಾಂ. ೧೧-೧೧, ೧೧೯-೮; ೨೪೮); ನೆಗೆಳಾಹವಮಲ್ಲಾ ಪನಿಪನ ಭುಜಯುಗಳಮೊನಿಸಿದರ್ . . . ನಾಗವನ್ಮ್ಯಾಸಂ ಮಾಧವನುಂ (ಸಾಂ. ೧೧-೧೧, ೧೦೪೭); ವಿಷ್ಣು ವರ್ಧನಭೂಪಂ ನೆಗೆಳ್ಳಂ ಧರಾವಳೆಯದೊಳ್ (ಎ. ೧೧, ೧೪೬-೧೬; ೧೧೩); ತಿವಸೊಪ್ಪಂ ನಂಬಿಯಣ್ಣಂ ತಿರುವನೆ ನೆಗೆಳ್ಳಂ ಶ್ರೀವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಕಂಡಂ (ಸಂಬರ. ೨ ಸೂಚನೆ); ನೆಗೆಳ್ಳ ದೇಶೀಗಣವಿಜಯಕೀರ್ತಿಗಳ ತನುಜರೆ ಜಾತರೂಪರ . . . ಪದಯುಗಳೆ ಭಕ್ತಿಯೊಳಿಪವನು (ಸಾಂ. ೧೧-೧೦); ದುರ್ಧರ ಗ್ರೀಷ್ಮರಾಜನ ನೆಗೆಳ್ಳ ಚತುರಂಗಮೆನಲು ರವಿಯ ಕಡುಗಾಯ್ತುಗಳ್ಳೇರೈಸಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೪). ೧೧. ರಚಿಸು; ಕಟ್ಟು; ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡು: ಸಾರತರ ಬಸವರಾಜೇಯನುಂ ನೆಗೆಳ್ಳ ಪಾಲ್ಕುಟಾಕಿ ಸೋಮೇಶ್ವರಂಗೆ ವಂದಿಸಿದವಂ (ಪದ್ಯಾ. ೧-೧೩); ರಗಳೆಯ ಕವಿಯೆಂದು ತೆಗೆಳೆ ವಾದಿಗಳೆಲ್ಲ ಸೊಗಸೊಗುವಂತೆ ವಸ್ತುವನ ನೆಗೆಳದ ಹಂಬೆಯ ಹರಿಯಣ್ಣನ ಪದಯುಗಳೆಳಿಗುವೆನಲ್ಪಿಯೊಳು (ಕುಂ. ೧-೨೪); ಪಳೆಯಲ್ ಬಲ್ಲಂ ನೆಗೆಳಲ್ ಖಳನೇಂ ಬಲ್ಲನೆ ನವೀನಕಾವ್ಯಮನಿಳೆಯೊಳ್ (ರಾಜಶ. ೧-೪೮). ೧೨. ಉಂಟುಮಾಡು; ಒದಗಿಸು: ಚತುಸ್ಸನುದ್ರಾಂತಮಾಗೆಗೆ ಕೀರ್ತಿಪ್ರಕಾಶಂಗಳಂ ನೆಗೆಳುತಿ ಭಸವರಾಜಂ ಅಂತಮ್ಮನುಂಟುಮಾಡೆಂದು . . . ದಂಡೇಶ ಪಟ್ಟಮಂ ಕಟ್ಟಿ (ಪದ್ಯಾ. ೪-೧೦). ೧೩. ತೋರಿಸು; ನಿರ್ದೇಶಿಸು: ಮತ್ತೆ ಪಾದದೊಳ್ಳೆಗಳ್ಳು ದಂ ತರೆಯಲ್ಲಿ ಪೊತ್ತು ಮಾಳ್ವಾ ವಿಫಲ ಸದ್ವೃತ್ತಂ (ಪದ್ಯಾ. ೧೧-೬೬). **ನೆಗೆಳು:** ೩. ನಿಮಗೆ ಗಂಗಾಸುತನ ಬಲವಾಹ ವನೀಶನ ನೇಮದಲಿ ನೆಗೆಳುವುದು ನೀತಿಯದು (ಕುಂ. ೧-೧೪); ಪಗಲಾಣ್ಣ ನಡನಡುಗಿದ ಹುತಾಶನ ಬೇಟೆ ನೆಗೆಳದಪ್ರತಿಭತ . . . ಹಿಮದುಪಟಳೆ (ಮೋಹತ. ೪-೪೬); ಖಗದ ಮುಟುಗಳು ಮಾತೆಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿಯ ನೆಗೆಳುವ ಭಾವವ ಕಂಡು (ಕಂ. ೪-೪೮); ರೋಗಂ ಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ನೆಗೆಳೊಡನಾರೋಗ್ಯಕರಮಾಗಿರ್ಪುದು (ಸಪ್ತ. ೬). ೪. ಶ್ರೀವಿವಾಹದ ಸರ್ವಸಂಭ್ರಮಂ ನೆಗೆಳುತಿರೆ ದೇವನಣುಗಂ ನಂದಿ ಯಣ್ಣ ನಂದೊಪ್ಪುತ್ತಿರೆ (ಸಂಬರ. ೫-೧); ಅಭ್ರದಿ ಧೂಮಕೇತುಗಳು ನೆಗೆಳದುವು (ಕುಂ. ೧೧-೪೧); ಕಾಂತೆ ನೋಡಿಸ್ತು ಮುಂದೆ ನೆಗೆಳುವ ನಾಟಕವ (ಸಾಂ. ೪-೬೮). ೧೦. ಕುಲಸತಿಯರೆ ಧರ್ಮ ಕೊನ ರದೆ ನೇಹವ ನೆಲೆಗಾಣಿಸಿ ನೆಗೆಳುವುದು (ಪದ್ಯಾ. ೨-೧೦). ೧೪. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಗೊಳಿಸು; ವಿಖ್ಯಾತವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಬಗೆವೊಡೆ ಪರಿ ಭಕ್ತಿ . . . ಪೊಸತನುತೆ ಜಗದೊಳಗೆ ನೆಗೆಳ ನಿರ್ವಂಚನೆಯ ಭಕ್ತಿಯ ಮೊಗದು ಗಣತೀರ್ತಿಗಳಿರ್ದರು . . . ನಿರ್ಮಲಭಾವರುದ್ರಿಯಲಿ(ಪ್ರಭು. ೯-೨೦). ೧೫. ಎತ್ತು; ನೀಡು: ಕರವ ನೆಟ್ಟನೇ ಉರ್ಧ್ವಕ್ಕೆ ನೆಗೆಳ ಸಮುಖದಿ ನಿಂದು ಭಟ್ಟ ನಾಯಕರು ಶತ್ರುಗಳೆದೆಯು ದಿಚ್ಚು ಪೋಲ್ ಪೊಗಕುತಿರ್ದರು ವಲದಿನಂ (ಸಪ್ತ. ೩೬-೪೬). ೧೬. ಕಳೆ (?): ಸೋಂಕುಸೋಂಕಿನಲಿ, ಮುತ್ತು ಮುತ್ತುನಲಿ ನೆಗೆಳದ ದಿವಗಳನು, ಇಲ್ಲಿ ನೋಡು ಎದೆಯಲ್ಲಿ (ಭಾರಂಗ. ೪೬-೨).

ನೆಗೆಟಿ ನುಡಿ = ಪ್ರಕಟವಾಗಿ ನುಡಿ; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡು; ಶಪಥ ಮಾಡು: ಕಾದುವನೆಂದು ನೆಗೆಟಿ ನುಡಿದ ನುಡಿಯುಮಂ ಪಿಡಿದ ಚಲಮುಮಂ ಬಗೆದು (ಪಂ. ೧೦-೨೬೨). **ನೆಗೆಟಿ ಪಡು** = ಆಚರಿಸಲ್ಪಡು; ಮಾಡಲ್ಪಡು: ಚರಮದೇಹಧಾರಿಗಳಿಂದ ನೆಗೆಟಿ ಪಟ್ಟಿದನೊಳ್ಳಿತ್ತಪ್ಪ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಮಂ ಪೊದಿಯುಂ (ಪದ್ಯಾ. ೮೬-೧೩). [ದೇ. ೧೧ ತಮಿ. ನಿಳಲ್, ನಿಳಲ್; ತೆಲು. ನೆಗೆಡು, ನೆವಡು]

ನೆಗೆಬಾ (ನಾ). ಕೀರ್ತಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ: "ನೆಗೆಬಾ = ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಚರಿತ್ರಂ; ಜಲಗ್ರಾಹಂ" (ತಮಿ. ಪಂ. ೧).

[<ನೆಗೆಬಾ>]

ನೆಗೆಬಾ, **ನೆಗೆಳ**, **ನೆಗೆಳು**, **ನೆಗೆಳೆ** (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲ ಚರ; ಮೊಸಳೆ; ನಕ್ಷತ್ರ: ಗಂಗೆಯಂ ವಿಯಾಲೊಗಿ ಮಿವಲ್ಲಿ ನೆಗೆಬಾ ಪಿಡಿದೊಡೆ (ಪದ್ಯಾ. ೧೧-೨೧); ನೀರೊಳಗೆ ತನ್ನ ನಡೆಸಿದ ನೆಗೆಬಂ ಬಾಯಲುಪಿನಮಿಸಿಯುಂ (ಪಂ. ೨-೬೦); ಅವರದರ್ಕಂ ನೇಹ ಮಾಗೆಯಾ ನೆಗೆಬಾ ತನ್ನ ಮನೆಯಂ ಮಜಿದಲ್ಲಿಯೆ ಸಂತಸಮಿರುತ್ತಿರೆ (ಪಂ. ೨೬೬-೨೭); ಗಂಗೆಯಂ ಮಿವಾ[ಗಿ]ಳ ನೆಗೆಬಾ ಬಂದು ಕಾಲಂ ಪಿಡಿದೊಡೆ (ಸು. ೨-೧೬ ಪ); ಬೆಟ್ಟದದಿಯಲ್ಲಿರ್ದ ನಿಧಿಯಂತೆ ನೆಗೆಬುಳ್ಳ ಮಡುವಿನೊಳಿರ್ದ ನಿಕ್ಷೇಪದಂತೆ (ಧರ್ಮಾ. ೧೩-೧೫); ನೀರ್ಗೊಡಿನೆಯೊಳ್ ಪೊಳೆವ ತಮ್ಮ ನೆಲಲಂ ನೂರ್ಪಡೆಯ ಗೆತ್ತು ಎಡೆಮಡಗದೆ ಕಡುಪಿನಂ ಪಾಯ್ಲು ಬಾಯ್ಲು ಪಿಡೆಲ್ಲ ನೆಗೆಬ ಮೊಗದೊಳಿರ್ದಂಗೆವ ಶಾರ್ಙ್ಗಪದೋಹಂಗಳೊಳಂ (ಪಂ. ೨೭೫-೨೮). **ನೆಗೆಳ**: ಜಲನಿಧಿಯ ಮಡೆಗಳ ನೆಗೆಳ ಭಯಕಂಡಿ ತಳೆಯದಿಹರೆ (ಜೇ. ೧-೨೪); ನೆಗೆಳ ಕೊರಳೋ ಹಸಿದ ಹುಲಿಗಳ ಮೊಗವೊ (ಕಾ. ೧-೨೧); ನೆಗೆಳಾನೆ ಮಿಗನ್ನ ಕನೊಳೊಂಡು ಬಂದು ಪೇರಗಳಾದುದ್ದಿ ದ್ವಾರಕೆಗೆ (ಮೋಹತ. ೩-೫); ಪಡುನಣುಬುಧಿಯೊಳ್ ಮುಳುಂಗಿದಿನನಂ ನೆಗೆಳವಿದಿದು ನುಂಗುಗೆ (ಚ. ೯-೧೧); ಗಂಧರ್ವನಂದು ಬಲು ಗರ್ವನೆ ನೆಗೆಳಾಗೆಂದು ಸುರಪತಿ ಮೂಳಿದು ಶಾಪವ ನಿತ್ತನವಗೆ (ಕಂ. ೨೩-೧೦). **ನೆಗೆಳು**: "ತಿಂಪುನಾರು-ನೆಗೆಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೮೨); ತೊಡೆಯೊಳಗಣ ನೆಗೆಳು ಹಜುಗೋಲ ನುಂಗಿದದೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೮೦-೩೬೦); ಪಾತ್ರೆಯಂ ನಿನ್ನ ಪಟ್ಟಿಗೆ ತಿಂದಿತೇ ನೆಗೆಳು ನುಂಗಿತೇ (ತಿರು. ೧೩-೪); ರಾಜಮರಾಳಮುಠನನಡೆ ಯಡುವ ರಾಜಾಂಗಣ ನೆಗೆಳುಗಳು ರಾಜಪ ತಾಣವೆಂದನಿಸುವ ಸರಸಿಯ ರಾಜತನುಜ ನೋಡಿ ಕಂಡಂ (ಅವಚಂ. ೬-೧೩೬); ಬಳಿಯಲಬುಧಿಯ ನೆಗೆಳುಗಳು ಮಿಗನುಗಳು ನೀರಾನೆಗಳು ಮೊಸಳೆಗಳು ಬೆಗಡುಗೊಂಡೊಡಿದವು (ತಿರು. ೪-೧೨-೩೫); ನೆಗೆಳು ಮಿಗನ ಕಮಲ ತಂಡತಂಡದೆ ಜಲಚರ ತುಂಬಿ ಕಣ್ಣೆ ಶ್ರೀಮಂಡವಾಗಿದಳು ಗಂಗೆ (ಮೋಹತ. ೩-೩೬). **ನೆಗೆಳೆ**: ನೀನು ಪರುಣೀರ್ಥವಾಗಿರಲು ನೆಗೆಳೆ (ಮೋಹತ) ನಿನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವುದು ನ್ಯಾಯವಿತ್ತು; ಈ ಯಮನಾಹನರೇಕೆ ಮೊದಲು ಬಂದರು? (ಮೃ. ೬); ಅವರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಹಲವಾರು ನೀಗೋ ಗುಲಾಮರು ನೆಗೆಳೆಗಳ ಬೇಟೆಯ ಸಿದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿದ್ದರು (ಮೋಹತ. ೫೫); ಅನೆಗಳಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ನೆಗೆಳೆಗಳನ್ನು ಯಾರಾದರೂ ನೋಡಿರಬಹುದೋ? (ಮುಂಬಯ. ೬-೨೫೯); ನೆಗೆಳೆ ಹಾರಿದರೆ ಮುಗಿಲು ಮುಟ್ಟಿತೇ? (ಗಾ. ೬).

ನೆಗೆಳ ವಾಹನ = ಮೊಸಳೆಯನ್ನು ವಾಹನವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ವರುಣ: ನೆಗೆಳ ವಾಹನವಿತ್ತ ಮಂತ್ರೋಪದೇಶವದು (ಕುಂ. ೫೪-೫೧). **ನೆಗೆಳ ಸುಂಡಿಲು**, **ನೆಗೆಳ ಸೊಂಡಿಲು** = ಮೊಸಳೆಯ ಬಾಯಿಯ ಆಕಾರದ ರೀತಿಯ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಲಂಕಾರ; ಮಕರ ತೋರಣ: ಪೊಗಳಲದಾರ ಚಿಹ್ನೆಗೆ ಸಾಧ್ಯ ಮಣಿಕರ್ಮಯುಗಳಪಕ್ಷದ ಮುಂದಿನಲಿ ನೆಗೆಳ ಸುಂಡಿಲ ತೋರಣ ಗುಡಿ ಬಲು ಕುರುಜುಗಳ ಹೊಂಗಿಲಸದ್ವೃತ್ತಿಯ (ಮೋಹತ. ೪೨-೨೫); ನೆಗೆಳ ಸೊಂಡಿಲ ಚನ್ನದಣಿಸಿನ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ . . . ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳನಿತ್ತನು ಕೃಷ್ಣ ಮಗಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೫-೨೦).

[ದೇ. ೧೧ ತುಳು. ನೆಗೆಳ, ನೆಗೆರ್, ನೀಗಲ್; ತೆಲು. ನೆಗೆಡು]

ನೆಗಟುಸು, ನೆಗಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾಡಿಸು ; ಆಗಿಸು : ಮುಜ್ಜನ ಭೋಜನಭೋಜನಗಳೆಂಬವುಂ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗಿಯು ದೇವ ನಿಜ್ಜಮು ಮನುವಿಸಿ ನೆಗಟುಪುದು ಪರಿಜನಂ ಮಾನಿನಿಯಾ (ಕಾದಂಫು. ೩೪೩) ; ಅನಲಂ ಕಾನನಮಂ ಕಟುತದಿಗಿಡರ್ ಸುಟ್ಟುಂ ಬಟುಳ್ಳಲ್ಲಿ ನೂತನ ಬೀಜಾಂಕುರವೃದ್ಧಿಯಂ ನೆಗಟುಪಂ (ಪ್ರಪ್ತ. ೫-೫೨). ೨. ಆಚರಣೆಗೆ ತೊಡಗಿಸು ; ಆಚರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಅಲಸರಪ್ಪವರ್ ತಮ್ಮ ನುಯ್ಯ ಸುಖಕ್ಕೆ ಪಾಪಹೇತುಗಳಪ್ಪ ಕುಧರ್ಮಮಂ ಪೇಟ್ಟು ಪೊರಂ ಮರುಳ್ಳಾಡಿ ಧರ್ಮಮಂದು ನೆಗಟುಸುವರ್ (ಧರ್ಮಪ್ಪ. ೪-೩೪). ೩. ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು ; ತೋರಿಸು : ಇವಳೊಳ್ ನಿನ್ನ ವಿಜೃಂಭಣವೃತ್ತಿಗಳನ್ನೆಗಲುಸಿ ಬೆದರಿಸುವುದಿದತ್ತಣ ಬಿನದಂ (ಚಳವಿ. ೬-೨೩೬). ೪. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಪಡಿಸು ; ಹೊಗಳಿಸು ; ಕೀರ್ತಿಸು : ಬಿಜ್ಜೆಯ ಬಳದಿಂ ಕವಿಗಳ್ಳೆಟ್ಟನೆ ನೆಗಟುಸೆಯವನೆ ಗಡಾ ದೇವನೆನಿಸಿ ಜಸಮಂ ಪಡೆಗುಂ (ಚಳವಿ. ೧-೨೨). ೫. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಮಾಡು ; ಏಳಿಗೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ನೆಗಟುಸಿಮ್ಮ ದೊರೆತನದಿರವಂ (ಚಳವಿ. ೪-೧೬೬). ನೆಗಳಿಸು : ೪. ನಿರ್ಮಲಸತಿಯರ ಧರ್ಮಪ ಕೃತಿಯಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ ನೆಗಳಿಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೇಳಿಪೆ]ನಂದಂ (ಪದಿ. ೧-೪). ೫. ಪೊಗಳಿಸಲು ನೆಗಳಿಸಲು ರೂಢಿಸಲು ನಿಜಕೀರ್ತಿಯಂ . . . ಇಳಿಗೆ ಬಂದ ಮಹಾಮುಹುನು (ಬಸಪ್ಪ. ೩೩-೪೨). ೬. ವರ್ತಿಸು ; ನಡೆದು ಕೊಳ್ಳು : ಅವರು ರಕ್ತಸರಾಗಿ ಜನಿಸಿದರವನೊಳು ನೆಗಳಿಸಿ ನಡೆದು ದಿವಿಜದಲ್ಲಣಾಗಿ (ಉತ್ತ. ೫-೬). [ನೆಗಟು + ಇಸು]

ನೆಗಟು, ನೆಗಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ನಡೆದುದು ; ವಿದ್ಯಮಾನ ; ಸಂಗತಿ : ನಿನ್ನನ್ ನೆಗಟುಯನಾ ಪೊಜಗಿಟ್ಟು ಸುತ್ತು ಗಾಪಿಡುವಯಾ (ಅಂಕಿಗೊ. ೧೧-೨೨೩). ೨. ನಡೆವಳಿಕೆ ; ಇರಸರಕೆ ; ವರ್ತನೆ : ಇಂತಾಗಿ ನಲ್ಲು ಪರಿಯ ನೆಗಟುಯಂ ಕರಮೊಲ್ಲು ಬಂದಾ ಮುನಿಯಂ ಪೊಗಟ್ಟು ಪಾದಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೦-೬). ನೆಗಳಿಕೆ : ೩. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ; ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ : ಪರಿ ದನುಜದಲ್ಲಣನೆನಪ್ಪ ನೆಗಳಿಕೆಯನಾಂತಂ (ಲಾಚಂ. ೧೪-೩೨) ; ಅರೆ ಜಂಗಮಗಿರಿಯೊ ಜವನುಬ್ಬರದ ಜಾತ್ರೆಯೊ ವಿಲಯವಹಿಯ ನೆರವಿಯೋ ನೆಗಳಿಕೆಯ ಬಲಪೋ ಕಾಲಭೈರವನ (ತೊರರಾ. ೪-೬-೮). ೪. ಹಿರಿಮೆ ; ಹಿರಿತನ : ಪೊಗಳಲಾರಿಸು ನಿನ್ನ ಚರಿತೆಯ ನೆಗಳಿಕೆಯನಗಂತು ಗೋಚರಿಸಿದೆ ಮಹಾದೇವ (ಕೃಕಣಾ. ೧-೨೯). ೫. ಕೈಚಳಕ ; ಮಾಟ : ಗಗನಕುಸುಮದಂತೆ ಶುಕ್ರರಜತ ದಂತೆ ಮಿಗಿಯಾತ್ಮನಂತಂದ್ರಜಾಲದ ನೆಗಳಿಕೆಯಂತೆಂದು (ಪರಜೋ. ೪-೯-೮). [ನೆಗಟು + ಕೆ]

ನೆಗಟು, ನೆಗಳಿಚು, ನೆಗಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಡಗು ; ಕೈಗೊಳ್ಳು ; ನಡೆಸು : ಒಲವಿಂ ನೆಟ್ಟನುಪವಲ್ಲಭನೊಳಕವಟ್ಟುಂಗಜಕೇಳಿಯಂ ನೆಗಟು ದಳೋರ್ವಳ್ (ಉದ್ವ. ೧೦-೧೧೧). ೨. ಮಾಡು ; ನೆರವೇರಿಸು : ಮಹಾದಾನಮಂ ನೆಗಟುಯುಂ ಅನೇಕರತ್ನಪ್ರತಿಮಗಳಂ ಮಾಡಿ ಸಿಯುಂ (ಅಜಿಪ್ಪ. ೯-೩) ; ಸೌಂದರಮಾಗಿ ಶಿಶಿರೋಪಚಾರಮನಗಲದೆ ನೆಗಟುತುಂ (ಉದ್ವ. ೬-೬೪ ವ). ೩. ಮಾಡಿಸು : ಉತ್ಸವಮಂ ನೆಗಟುತುಂ (ಕಾದಂಫು. ೪೨೯). ೪. ನಡೆದುಕೊಳ್ಳು ; ವರ್ತಿಸು ; ವ್ಯವಹರಿಸು : ಅಂತು ಪಾಂಡುರಾಜನಧಿಕತೇಜನುಮನವತವೈರಿ ಭೂಭೃತ್ಸಮಾಜನುಮಾಗಿ ನೆಗಟುತಿ[ಪಾಠಾಂ. ಬುತಿ]ದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೧ ವ) ; ಮತ್ತೊರ್ವಳ್ ತಾನೊಲ್ಲು ಮೊಲ್ಲದಂತವನೊಳ್ ನೆಗಟು ವ ಮಗಳಣಕಕ್ಕೆ ತಲೆ ಕಣಕಣಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪ್ಪ. ೮-೬೨ ವ). ೫. ಉಂಟು ಮಾಡು ; ಒದಗಿಸು : ಅನಂದರವಂ ವಿರೋಧಿಗಳಮಂ ಗಳ ಮಂಗಳಮಂ ನೆಗಟುತುಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೩೩) ; ಕುದುರೆಯ ತಟ್ಟುಗಳ್

ನೆರೆದ ಬಲ್ಲೆರೆಯಂ . . . ಪೊಸತೇರ್ ಪಡಗಂ ನೆಗಟು ಪರ್ಜಿದ ಕಡಲೆಂಬಿನಂ ಮಸಗಿ ಬಂದುದು ಪರ್ಜಿಡೆ ಕರ್ಬುವಿಲ್ಲನಾ (ಕಬ್ಬ. ೪೦. ೨೦೬) ; ಭೂನಾಥ ನೀನುನೊಲವಿಂದಾ ನೆರವಿಯೊಳಜಾಯದಂತು ಬಂದಿರ್ಪುದು ಮತ್ತಾ ನಾಗಳೇನನೆಸಗುವೆನೇನತಿಯುಮಂ ನೆಗಟುತುಂ ನೀ ಕಾಣ್ಪೆ (ದಶಕು. ೬-೧೨೬) ; ಪುರುಡಿಂ ಮೆಯ್ಯಿಜ್ಜಂ ಕೀಬ್ಬಗೆಯಂ ತಪೋವಿಘ್ನಮಂ ನೆಗಟುಲೆಂದು ತಪಾಸಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೫-೨೦). ೬. ಹೊರ ಹೊಮ್ಮಿಸು : ಪಸರಿಸಿದಾ ಬಗೆ ಮನದೊಳ್ ಪೊಸತಾಗಿ ನೆಗಟುಲಾ ಯನಾ ರಚನೆಯೊಳೇಂ ಬಸನಂ (ಕವಿಾ. ೧-೧೨) ; ಭೀಮಂ ಭೀಮ ನಾದಮಂ ನೆಗಟು (ಗದಾಯು. ೬-೩೪ ವ) ; ನೆಗಟು ಕಂಠಮುಲುಪಂ ಕೀರಾಳಿಯೇ (ಉದ್ವ. ೬-೬೩) ; ಮಹೋತ್ಸವದ ಕೋಗಿಲೆವೊಳ್ ಗಟಪಂ ನೆಗಟು ವಂತನುವಿಪ ಸೊರ್ಕಿನಂ ಸಿಕ್ಕನಿನ್ನಾದೆ ಪೆಣಳ್ ಗಟಪಂ ನೆಗಟುದಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೪). ೭. ಹೊಡೆಯಿಸು ; ಹೊಯ್ಯಿಸು : ಇತ್ತ ಧರ್ಮಪುತ್ರನುಂ . . . ಸೌಭದ್ರಪ್ರಮುಖನಾಯಕವರಸು ರಣ ಪಟಹಂಗಳಂ ನೆಗಟು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೩ ವ). ೮. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗು ವಂತೆ ಮಾಡು ; ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಗೊಳಿಸು ; ವಿಖ್ಯಾತಿಪಡಿಸು ; ಪ್ರಕಟಿಸು : “ನೆಗಟು—ವಿಖ್ಯಾತ, ಉದ್ಯೋಗೇ ಚ” (ಪಂಪಭಾ) ; ನಿನ್ನ ಕಲ್ಪ ವಿದ್ಯೆಯಂ ಪಂಡಿತಕ್ಕಿಯುಮನಾ ಪೊಬಲೊಳ್ ನೆಗಟು ನೆಗಟು ಪಂಡಿತರ್ಗಳೊಡನೆ ಪಾಠಂಗಿಯು ವರಂ ಗೆಲ್ಲು . . . ಬಂದೊಡೆ (ವಡ್ವಾರಾ. ೬೪-೧೪) ; ಧರಾಮರದೀ ಪ್ರಾಹ್ಮಣರೆಂದುಕೊಂಡು ಕೊನೆದಾ ಪಟ್ಟಿಂಡಭೂಮಂಡಲೇಶ್ವರನೊರಂತೆ ನೆಗಟು ಕೂಡೆ ನೆಗಟು ತ್ತುಂ ದ್ವಿಜಸ್ಥಾನ್ಯಯಂ (ಅಜಿಪ್ಪ. ೧೫-೨೦) ; ನೆಗಟು ದುರ್ವತ್ಸಮದ್ವಿನ ಮಾರ್ಗರುಚಿಯಿಂ ಚಾರಿತ್ರ್ಯಸಂಸ್ಥಿಯೊಳ್ ನೆಗಟು ಶಿಕ್ಷಾರುಮಂ ನೆಗಟು ವರದರ್ಶನಾರ್ಯರೆಂದೀ ಪೆರ್ವ್ ಜಗತೀವ್ಯಾಪಕಮಾಗಿ (ಅಜಿಪ್ಪ. ೧-೩) ; ತನಗಿಲ್ಲದಂತುಟೆ ತಾನೆ ನೆಗಟು ವ ಪರಗುಣಂಗಳಂ ಮುಚ್ಚು ವ . . . ನೀಚನೊಳ್ ನೀಚಗೋತ್ರದಾಸ್ತ್ರವಮಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೨೩). ನೆಗಳಿಚು : ೫. ಮದಕರಿಯುಪದ್ರವ ನೆಗಳಿಚುತಟ್ಟುಪದೆ ಮರಿ ಹುಳ್ಳೆ (ಕೋಗಯ. ೮-೧೫). ನೆಗಳ್ಳು : ೨. ಕನಸಿದೊಳ್ಳುತಲ್ಲೆಂದ ದಕೆ ಶಾಂತಿಯಂ ಮುನಿವರ ವಸಿಹಂ ನೆಗಳ್ಳಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೪೧) ; ತೊಡರ್ಪದ ಕುಸುಮಮಾಲಿಕೆಗಳ ನೆಗಳ್ಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ನೆಗಳಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ]ದ ಚಿತ್ರಪುತ್ರಿಕೆಗಳ (ರಾಜಕೀ. ೮-೫ ವ) ; “ಕೆಟ್ಟು ; ರಚಿಸು ; ರಚನೆ ಮಾಡು” (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ೩. ಕೆಂದಳಿರದು ಮಾಂದಳಿರೆನೆ ಸಂದಣಿಸಿದ ಪಣ್ಣ ಲಳಿಗಳನೆ ತಾನುಂ ಮಾಕಂದವುನಿಸಲೆಗಳ್ಳಿದ ಚಂದಮನಾಂತಂಕೆ ನೇಪಾಲಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿರ್ಪಂ (ರಾಜಕೀ. ೨-೪೬). ೪. ಪೂರೈಸು ; ಈಡೇರಿಸು : ವಸುಧೆಯೊಳಿಷ್ಟಾರ್ಥವಂ ತವೆ ನೆಗಳ್ಳು ವನೆ ಬಹುವಿಧದ ಧರ್ಮಂಗಳಂ ರಚಿಸುವನೆ ಮನೆಯೊಳಿಂದಿರಿ ದಿಡದೆ ನೆಲಸಿರ್ಪಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೬).

[ನೆಗಟು + ಚು]

ನೆಗಟು, ನೆಗರ್ತಿ, ನೆಗರ್ತೆ, ನೆಗಲ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಇರವು ; ಸ್ಥಿತಿ ; ರೀತಿ : ಅರಸಿಯ ನೆಗಟು ನೋಡಲ್ಪರಿದುಂ ವಿಸ್ಮಯಮನಾಗಿಪುದು (ಕಾದಂಫು. ೩೪೨) ; ಬಾರದ ಭವಂ ಬಂದ ಜೀವನ ನೆಗಟುಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಗಿ ನುಡಿದುದರ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕರಿಸಿ (ಅಜಿಪ್ಪ. ೨-೧೧೩ ವ) ; ಕರತಲ ಕಾಂತಿಯಿಂ ವದನಚಂದ್ರಮನೊಳ್ ಸವಸಾಂಧ್ಯರಾಗಮಂ . . . ಸರಳ ತರೋಷ್ಣ ನಿಶ್ಚುತಮಾರುತನಿಂದೆ ನಿಜೋತ್ತರೀಯದೊಳ್ ತರಳತೆಯಂ ನಿಯೋಜಿತ ನೆಗಟುಗೆ ಕಾರಣಮೇನೋ (ಚಂದ್ರಪ್ಪ. ೩-೫೪) ; ಪಣ್ಣ ಲ್ಲದ ಮರನ ಬಾಲ್ಯ ತಣ್ಣೀರೊಸರ್ ಕುಂದಿದ ಕೊಳನ ನೆಗಟು . . . ಸಂದ ಜಗದ ತೊಡಹಕ್ಕಿಡೆಗುಡದೇಂ ಪೋಕುಂ ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೪-೨೫). ೨. ಕ್ರಿಯೆ ; ಕಾರ್ಯ ; ಕೃತ್ಯ : “ಆಚಾರಾಧಿಕಮಾ,

ಕ್ರಿಯಾ—ಈ ೨ ನೆಗಟ್ಟಿ” (ಜಲಾಯ. ೧೨೯-೯೪); ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ
ಮಲಯಸುಂದರನಪ್ಪ ಭವದ ನೆಗಟ್ಟಿಗಳೆಲ್ಲಮಂ . . . ನೋಡುತ್ತಂ
ಪಾಡುತ್ತಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೩೯-೧೪); ಅಜಾವು ನೆಗಟ್ಟಿಯೆಂಬುಭಯ
ಕಾಂಡಮೆ ಮುಕ್ತಿಪಥಕ್ಕೆ ಹೇತುವೆಂದಪುಪರನೈರಾ” (ಅಜಪ. ೧-೯);
ಪೊತ್ತುಂಗಲಸಂಗೊಳ್ಳ ನೆಗಟ್ಟಿಗಳಂ ನೆಗಟ್ಟಲೆಂತುಮಾಡುರಾ ಜೈನರಾ
(ಸಮಪ. ೫-೧೦); ದೆಸೆಯಂತುವರಂ ನಿಜಕೀರ್ತಿಯಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದನೆನೆ
ವಜ್ರಬಾಹುವ ನೆಗಟ್ಟಿ ಪೊಗಟ್ಟಿಗಳುಂಬಮಾಗದೇ(ಪಂರಾಮಾ. ೨-೨೬);
ಇಂದ್ರಂ ಸೈರಿಸದೆ ನಿಮ್ಮಮ್ಮ ನೆಗಟ್ಟಿಯ ಫಲಮನವಧಾರಿಸಿ
ಮಂದೇಳಿಸಿ ನುಡಿಯೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೨-೨೧೭). ೩. ನಡತೆ;
ಚಾರಿತ್ರ: “ನೆಗಟ್ಟಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯುಂ ಚರಿತ್ರಮುಮಕ್ಕುಂ”
(ಕಮದ. ಸ. ೩೩ ಪ್ರಯೋ); “ನೆಗಟ್ಟಿಯೆನಲಾ ಚರಿತ್ರದೊಳಾ”
(ಕರ್ಣಾಪ. ೩೪); ಕಿಟ್ಟಿ ಕರವಾಳ್ ಮೆನೆಗಂ ಮಿಟ್ಟುವಿನಂತಿದ ಮಾರಿಗಂ
ಬೆಡದಿನಿ ನುಡುತ್ತಿಯನೆ ನುಡಿವರಿವರ ನೆಗಟ್ಟಿ ಕರಂ ಪಿರದು ಧೀರರಕಟಿ
ಕುಮಾರರಾ (ಯಜೋಜ. ೧-೬೧). ೪. ಪೂರೈಕೆ; ನೆರವೇರಿಸು
ವುದು: (೪). ೫. ಅಭ್ಯಾಸ; ರೂಢಿ: (೪). ೬. ಕಾಂತಿ;
ಪ್ರಕಾಶ; ಶೋಭೆ: “ನೆಗಟ್ಟಿವಡೆ”, “ನೆಗಟ್ಟಿವೆಜು” ಪರಾ.
೭. ಕೀರ್ತಿ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ: “ನೆಗಟ್ಟಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯುಂ
ಚರಿತ್ರಮುಮಕ್ಕುಂ” (ಕಮದ. ಸ. ೩೩ ಪ್ರಯೋ); ನುಡಿಗಲ್ಲಂ ಸಲ್ಲದ
ಕನ್ನಡದೊಳಾ ಚಿತ್ತಾಣಮುಂ ಬೆಂದೆಡೆಯುಮಂದೀಗಡಿನ ನೆಗಟ್ಟಿಯ
ಕಟ್ಟಿದೊಳೊಡಂಬ(ಡಂ ಮಾ)ದಿದರಾ ಪುರಾತನಕವಿಗಳ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೩);
ನೀರಲ್ಲದ ಕೆಲೆಯ ನಡುವಂ ಕಂಡುವಜುಂ ತೀರ್ಥಂಕರಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ
ಪುಟ್ಟ ಪ ಮಧ್ಯದೇಶದೊಳಾ ಧರ್ಮದ ನೆಗಟ್ಟಿಯಾಗದು (ವಡ್ತಾರಾ.
೪೬-೨೦); ಶ್ರೀಗೆ ನೆಗಟ್ಟಿಗೆ ವೀರಶ್ರೀಗಾಗರಮಪ್ಪನೆಂಬ ಕಳಕಳ
ವಿಜಯೋದ್ಯೋಗದೊಳೆ ನೆಗಟ್ಟಿನೆಂಬುದ್ಯೋಗಿಗೆ ಮಲೆವನ್ನೆ ಪತಿ
ಮಂಡಳಮೊಳನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧); ಇಂತು ನೆಗಟ್ಟಿಗಂ ಪೊಗಟ್ಟಿ
ಗಮಕುಂಬಮಾದ ಸುವ್ರತಾವಹಾದೇವಿ (ಬಾಧಪ. ೨-೩೭ ಪ).
ನೆಗರ್ತಿ: ೭. ಅದ ನೆಗರ್ತಿಯೊಳ್ಳಗಳಮಾದುದು ಸಂಪತ್ತಿ ಸತ್ಯಮಾದುದು
ನುಡಿ (ಕವ. V, ೧೪-೨೧; 1099). ನೆಗರ್ತಿ: ೭. ನೆಗಟ್ಟಿಯುಗುಂಸೆದಿವೆ
ವಡೆಸಿ ದಲಾ (ಎಕ. II, ೧೧೧-೧; ಸು. 700); ಪೊಗಟ್ಟಿಗಂ ನೆಗರ್ತಿಗಂ
ನೆಲೆಯಾಗಿ ಕಾದಿ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೪೪೫-೪; 975 ?); ಚನ್ನಣ್ಣ
ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮುನೀಶ್ವರಗುರುಗಳೆಂಬ ನೆಗರ್ತಿಯ ದಾವಣ್ಣ ಸಿದ್ಧಾಂತ
ಮುನೀಶ್ವರರಾ (ಸೌಜಾ. XI-1, ೧೧೧-೨೦; 1071); ಅಂತು ನೆಗ
ರ್ತಿಗಂ ಪೊಗರ್ತಿಗಂ ನೆಲೆಯಾದ . . . ಮಹಾಪ್ರಜ್ಞ ದಣ್ಣ ನಾಯಕಂ
(ಮೈಲಿ. ೧೯೨೯, ೬೫-೪೯; 1081); ಪುಣ್ಯೋದಯದೊಳಾ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ
ಕುಮಾರಂಗೆ ಸಕಳವಿದ್ಯಾಸಂಯೋಗಮುಂ ಜನಾನುರಾಗಮುಮಾಗಿ
ರೂಪಿಸಿ ಪೊಗರ್ತಿಯುಂ ಸಹಜದ ನೆಗರ್ತಿಯುಮಂ ಕೇಳು (ಬಂಜಂ.
೪-೫೨ ಪ). ನೆಗಲ್ತಿ: ೭. “ನೆಗಲ್ತಿಯೆನಲುಂ ಪಾತಿಯಕ್ಕುಂ” (ಕಕರ.
೧೨೬); ಮನುಚರಿತಂ ಪೊಗಲ್ತಿಯ ನೆಗಲ್ತಿಯ ರೂಢಿಯ ಮಲ್ಲಿದೇವ
ಭೂಪನೆ ತನಗಾಳ್ಳ ನೀಶ್ವರನೆ ನಂಬಿದ ದಯ್ಯವೆನಪ್ಪ ನಾವನೋ ಪರಮಂತ್ರಿ
ಬಮ್ಮಣನಾಮಣನಾ (ಸೌಜಾ. IX-1, ೨೭೦-೩೫; 1169); ಇನ್ನು
ಪೊಗಲ್ತಿಗಂ ನೆಗಲ್ತಿಗಂ ನೆಲೆಯಾದ ಸಾಮನ್ಯ ಕಾಮಯ್ಯನಾಯಕರಾ
(ಎಕ. XI, ಚತ್ರದು. ೩೬-೩೫; 1199); ಶರಧಿ ಪರರಚನೆವಡೆದುದು
ನೆಗಲ್ತಿಯುಂ ಭುವನದುರ್ಗಾವೃತದಗಳುನೆನಲು (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೯); ಕುಲದ
ನೆಗಲ್ತಿಯುಮಂ ನೀಂ ಕಲುಷಿತಮಂ ಮಾಡಲೆನ್ನುಮಂ ಕೆಡಪಲ್ಕೇಕಳುವೆ
ಕೂಲಂಕವ ಕೈವಲಿಯುಪೋಲಾ ತಿಳಿದ ಜಲಮುಮಂ ತಟಜಮುಮಂ
(ಶಾಕುಂ. ೬೪-೧೨೧). [ನೆಗಟ್ಟಿ + ತೆ₁ + ತೆ₂]

ನೆಗಟ್ಟಿಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಕುಂದಿಸು; ಹೀನ
ಗೊಳಿಸು: ಅ ಕಳದ ಕೆಲದೊಳಾ ಸಾರಿಯಂ ಕೋಲೊಡ್ಡಿ ಗೆಲ್ವ
ನಿಗಲನ ನೆಗಟ್ಟಿಗಿಡಿಸ ಭೃಗುವಂ ನಗುವ ಬೇತಾಳನಂ ಬೇಡಿನಿವ ತಕ್ಕು
ಮಿಕ್ಕುವರೆ ಕಲ್ವ ವಿನೈಕಿರಿದು (ಪಪ್ಪ. ೨-೬೦ ಪ).

[ನೆಗಟ್ಟಿ + ಕಿಡಿಸು (< ಕಿಡಿಸು₁)]

ನೆಗಟ್ಟಿಗಿಯಾ (ಕ್ರಿ). ಉಂಟುಮಾಡು; ರಚಿಸು: ನಸುನೀಳ್ಳು
ನಿಸುಪ ನಾಸಾಪಂಶಂ ನಯನಾಮ್ನ ತಜಲಧಿಗಳೆಡೆಮೊಡವೆಯೆಂದಂತೆಡೆ
ಯೊಳಿಟ್ಟ ಪೊಗಟ್ಟಿಯ ನೆಲೆಯಂ ನೆಗಟ್ಟಿಗಿಯುಟ್ಟಿದೆ (ಚಕನಂ.
೪೨-೧೯). [ನೆಗಟ್ಟಿ + ಕಿಯಾ]

ನೆಗಟ್ಟಿವಡೆ, ನೆಗರ್ತಿವಡೆ, ನೆಗಲ್ತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಕಟವಾಗು;
ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗು: ಕುಡವೇಟ್ಟನ ಕುಡುವನ ಕುಡೆ ಪಡೆವನ ಪೆಂಜೇಂ
ನೆಗಟ್ಟಿವಡೆಗುಮೊ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೯); ಇನ್ನು ನೆಗಟ್ಟಿವಡೆ ಶೌಚರಸ
ರಾಳ್ಳೆಯಲು (ಸೌಜಾ. XI-1, ೧೧೧-೨೩; 1068); ಅಗಣತಮನಿ
ಸುವ ಗುಣಂ ನೆಗಟ್ಟಿವಡೆದಿದ ಶಾಸ್ತ್ರತರ್ಕಾಗಮದಿಂ ಜಗತೀವಳಯಂ
ಬಡ್ತಿಸೆ ನೆಗಟ್ಟಿರಾ ತೈವಿದ್ಯಮೇಳಚಂದ್ರಮುನೀಂದ್ರರಾ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ.
೧-೩೪). ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗು; ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ತಳೆ; ವಿಖ್ಯಾತಿ
ಯನ್ನು ಹೊಂದು: ತನ್ನ ಜಸದನಕದಿಂ ನೆಗಟ್ಟಿವಡೆದ ಸಾರ್ವಭೌಮ
ರಾಘವನಂ ಕೈವಿದ್ಯ ಪಟ್ಟಿದರಸಿಯಾಗಿಯುಂ . . . ಬಾಲ್ಯದಿನಗೀಗ
ಕಿಂತೊಂದು ವಿಧಿ ಬಗೆದುದೇ! (ರಾಮಾಪ್ಪ. ೩೯-೨೩). ೩. ಕಾಂತಿ
ಯಿಂದಿರು; ಅಲಂಕಾರವಾಗಿರು; ಶೋಭಾಯಮಾನವಾಗಿರು:
ದಿಂಕದಿಂ ಬಲಗಲದೊಳಾ ನೆಗಟ್ಟಿವಡೆದರ್ಪರಂಜೆಯ ಪಿಂಡು . . .
ಒಪ್ಪೆ ಬಗೆಗೊಲಗಮೊಪ್ಪಿದುದಂದು ಕಾವನಾ (ಕಟ್ಟಕಾ. ೧೨೪).
ನೆಗರ್ತಿವಡೆ: ೨. ಚಿತ್ರಕವಿತಾವಿಜ್ಞಾನಪ್ರಬಂಧಗಳನ್ನಿರಿಸುವುದೊಳ್ಳ
ತಿಯಂ ನೆಗರ್ತಿವಡೆದ ತೈವಿದ್ಯಗೋವರ್ಧನರಾ (ಸೌಜಾ. XI-1,
೬೪-೨೯; 1045); ಇನ್ನು ನೆಗರ್ತಿವಡೆದಂ ಶ್ರೀಮದ್ವಿಜ್ಞಾನಾಯಕ ವಾಸು
ದೇವಯ್ಯಂ ಗಳ (ಸೌಜಾ. XI-1, ೧೧೧-೧೯; 1068); ನ್ಯಾ(ಜ್ಞಾ)ನ
ಶಕ್ತಿಬ್ರ(ವ್ರ)ತೀಂದ್ರಂ ತಾನೆಯ್ತಿ ನೆಗರ್ತಿವಡೆದವಜುಂ ಜಗದೊಳಾ
(ಇಕ. XIII, ೯೩-೨೫; 1084). ೩. ಇನ್ನು ನಿಜಗೋತ್ರತಿಪಾಮಣಿ
ಯಾ ದ್ವಿಜವಂಶಭೂಷಣ[ರುಮೆ]ನಿಸಿ ನೆಗರ್ತಿವಡೆದು (ಸೌಜಾ. XX,
೭೪-೧೩; 1112). ನೆಗಲ್ತಿವಡೆ: ೨. ಜಗಜಂಪಿನ ಸತ್ತಿಗುಂ ಪಲ
ದಿರುದುಗಳೆಗಳೆವಡೆಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ಪ). [ನೆಗಟ್ಟಿ + ಪಡೆ;]

ನೆಗಟ್ಟಿವೆಜು, ನೆಗರ್ತಿವೆಜು, ನೆಗಲ್ತಿವೆಜು (ಕ್ರಿ). ೧. -ನೆಗಟ್ಟಿ
ವಡೆ ೨: ಈತನ ವಂಶದೊಳೆ ಪೊಲಲೊಳಾ ನೆಗಟ್ಟಿವೆತ್ತಂ ದಂಡಿತಾ
ರಾತಿಮಂಡಕಂ ದಂಡಕನೆಂಬಂ(ಅಜಪ. ೨-೧೪ ಪ); ಅಪ್ಪರಸಿಯೊಳುದಿಸಿದ
ಗೌರಿಗಂ ಗಂಧರ್ವರೋಕಾಧಿಪತಿಯಪ್ಪ ದಂಸಂಗಂ ಮಗಳಾಗಿ ಮಹಾ
ಶ್ವೀತೆಯೆಂಬ ಪೆಸರಿಂ ನೆಗಟ್ಟಿವೆತ್ತಾ (ಕಾದಂಪಾ. ೭೯೪); ಉನ್ನತಗಂ
ಮಂಡಲೇಶ್ವರಮಕುಟಾರ್ಚಿತಂ ಭುವನದಿಂ ತಮಗೆಂಬ ನೆಗಟ್ಟಿವೆತ್ತ
ಲಂಕರಿಸಿ (ಅಜಪ. ೧-೬). ೨. ಕಾಂತಿಯುತವಾಗಿರು; ಶೋಭಿಸು;
ಸೊಗಸಾಗಿರು: ಪೊಗಟ್ಟಿ ಜನಂ ಝಂಝಾನೇಗೆಗೆ ತಾನಂತೊಂದು
ಕೋಟಿ ದೀಪಾರಮನಾ ಮೃಗಸುಂಸೆ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂಡಳಾ ನೆಗಟ್ಟಿ
ವೆತ್ತಿದ ರತ್ನಮಯಕಂಬಳಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೧೪); ಪ್ರತದಗ್ಗಲಕ್ಕೆ
ತಪದನ್ನತಿಕ್ಕೆ ತನ್ನೊಳೆ ನೆಗಟ್ಟಿವೆತ್ತಿರೆ ಭೂನಿಪುತನೆ . . . ಗೆಲೆಂದಂ
(ಪಂರಾಮಾ. ೨-೫೧). ನೆಗರ್ತಿವೆಜು: ೧. ನೆಗರ್ತಿವತ್ತೀ
ಜಂಬುದ್ವೀಪದ ನಟ್ಟಿನಡುವೆ . . . ನಿಂದುದು ಸೌಂದರ
ಮಂದರಾಚಳಂ (ಧರ್ಮಮಾ. ೧-೩೭ ಪ); ಗಂಗಳಾದಿ ಸಾಡೊಳಗೆ
ನೆಗರ್ತಿವೆತ್ತಿಸೆವ ಮಣ್ಣಲಿ (ಎಕ. VII, ೨೭೭-೪೩; 1119);

ಶ್ರೀರೂಪು ಸೌಜನ್ಯದೊಳ್ಳಲರುಂ ಮೆಚ್ಚಿ ನೆಗೆರ್ತೆವತ್ತು ಪಿರಿಯಂ ತಾನಾದನಾ (ಸೌಜನ್ಯ. IX-1, ೨೦೦-೧೨ ; 1121). **ನೆಗೆಳ್ಳಿವೆಲು :** ೧. ನೆಗೆಳ್ಳಿವೆತ್ತು ನಿಜವಾಮಕರಕಲಿತಪ್ರಚಂಡಕೋದಂಡ ಕೋಟಿ ಯೋಳಾ ಮಂಜುಸಿಂಹನಿಯನಮರ್ಚಿ (ಶಬ್ದಂ. ೪-೧೭ ವ).

[ನೆಗೆಬ್ಬಿ + ಪೆಟ್ಟು]

ನೆಗೆಬ್ಬೀರ, ನೆಗೆಳ್ಳೀರ (ನಾ). ಮೊಸಳೆಯನ್ನು ವಾಹನವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ವರುಣ: "ನೆಗೆಬ್ಬೀರಂ, ಪಟ್ಟಮದನೆಗೊಡೆಯಂ, ನೀರೊಟ್ಟಿಲಾಣ್ಣಂ-ಈ ೩ ವರುಣಿಗೆ ಪಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೪೯-೩೭); "ಪಟ್ಟಮದ ದೆಶೆಗೊಡೆಯ ಮುನ್ನೀರೆಹಿಯ ನೀರೊಟ್ಟಿಲಾಣ್ಣಂ ನೆಗೆಬ್ಬೀರನೆನೆ ವರುಣನು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೧೪). **ನೆಗೆಳ್ಳೀರ :** "ನೆಗೆಳ್ಳೀರ ನೆಂದನೆ ವರುಣನಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೫೬). [ನೆಗೆಬ್ಬಿ + ತೇರ್ + -ಅ]

ನೆಗೆಬ್ಬು, ನೆಗೆರ್ಪು (ನಾ). ೧. ನಡವಳಿಕೆ; ವರ್ತನೆ: ಅಂತೆ ಕಿಟು ಕುಳ ವ್ಯಂತರಂಗಳ ಪೊಲ್ಲಗ್ರಹಂಗಳ ಶೈವಾದಿಗಳ ನೆಗೆಬ್ಬು ಪ್ರಮಾಣ ಮಲ್ಲದು (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೯-೧೦೧). **ನೆಗೆರ್ಪು :** ೨. ಕೀರ್ತಿ; ಖ್ಯಾತಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ: ಶ್ರೀ ಬಿಟ್ಟುಗಂ ಮೌಳಿಕೋಸಿಗರಾಜ್ಞ ನೆಗೆರ್ಪು ನಣುವಂ ಚಿಡ್ಡೊರಾಳ್ಳಿ (ಮೃಳಿ. ೧೯೨೯, ೭೮-೬ ; ೨೬೪).

[ನೆಗೆಬ್ಬಿ + -ಪು]

ನೆಗೆಲು 'ನೆಗೆಲ್' ನೋ.

ನೆಗೆ (ಕ್ರೈ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೇಳು; ಮೇಲಕ್ಕೇ ಬರು: ಕೋಟಿಯು ಚೆಲ್ಲು ಪೊಗಲಿಲರಿದನಿರೆ ನೆಗೆದುದು ನಭಮನೆಯ್ ಮಿರ್ವಳ ಪತಾಕಾ ವಳಿ (ಪಂಪ. ೪-೧೦); ಸುರರೆಲ್ಲಂ ಬಡಗಲು ನೆರೆದಿರೆಯಾ ದನೆ ಕುಸಿದು ತೆಂಕ ನೆಗೆದೊಡಗತ್ತಂ ಪರಿದತ್ತಲ್ ನೀರಿ ವಿಶ್ವಂಭರಿ ಸಮತಳಮಾದು ದೆಂಬರಿ ಕುಸಿದಪುದೆ (ಸಮಪ. ೧೦-೧೧೪); ಹರಿ ನೆಗೆಹಿದನೆ ನೆಗೆದ ಮಂದರದಾ ಬಲುಹೆನಿತು (ಬಸಪ. ೧೯-೨೬); ರಕುತದ ಕಡಲೊಳಗೆ ಬೆಂಡೆದ್ದು ನೆಗೆದುದು ಕೋಟಿ ಪಾಯದಳ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೬-೪೮); ೨. ಅರಬ್ಬಿ ನೀರದಂ ನೆಗೆದು ಗರ್ಜಪುದೆಂದು ಪಯೋಧಿಕೇಳಿಯಂ ಸಾರ ಮರಾಳನೆನುಳಿದುದೇ (ರಾಜಶೇ. ೧೬-೧೯). ೩. ಹಾರು; ಜಿಗಿ; ಎಗರು: "ನೆಗೆ-ಉತ್ಪ್ಲವನೆ" (ಕಮಧಾ); ಪೇಚರನುಂ... ಸಿಂಹಲಂಘನದಿಂ ಮೇಗೆ ನೆಗೆದು ವಜ್ರಸಮಾನಮಪ್ಪ ಕೈಯಿಂದಂ ಕುಮಾರನಾತನ ತೆಗೆಲೆಯಂ ತಿವಿದೊಡೆ (ವಜ್ರಾರಾ. ೫೯-೨೮); ಅಂಬರಂಬರಂ ನೆಗೆದ ಧೂಳಿಯೋಳಾ ದಸೆಯುಜಾಯದೆಯುಂ... ಚಾತುರ್ವಲಂಗಳ್ ಮೊದಲ ಸಮಕಟ್ಟುಗೆಟ್ಟು (ಪಂಪ. ೧೦-೭೦ ವ); ಕುರುರಾಜಂ ವಿದ್ಯಾಧರಕರಣದ ನೆಗೆದಂಬರಕ್ಕೆ ಗದೆಯಂ ಕ್ರಮದಿಂ ತಿರುತಿ ಧರಾಚಕ್ರಂ ಕೋವರಚಕ್ರಂ ತಿರಿವ ತೆಜಿದ ತಿರಿದತ್ತಿನಸುಂ (ಗದಾಯು. ೮-೨೪); ಕೊರಳುದ್ದಕ್ಕೆ ಹೂಳಿಸಿಕೊಂಡು ಮುಗಿಲ್ಲದ್ದಕ್ಕೆ ನೆಗೆದಹೆ ನೆಂಬವನ ಹಾಂಗೆ ಶಿವನ ಜೋಕೆಯನುಜಾಯದೆ ಮೂತನಾಡುವ ಮಾತೆಲ್ಲವು ಮಾತಿನ ಮಾಲೆಯಲ್ಲದೆ ಅಲ್ಲಿ ನಿಜವಿಲ್ಲ (ವಜ್ರಸಂ. ೩೫೦-೯೪); ನೋಡಿದ ಮೃಗಂಜಿರೆ ನೆಗೆದನಾಕಾಶಕ್ಕೆ (ಚಂದೇರ. ದೇ. ೨೫೧-೨೪); ಪಕ್ಕಿಗಳು ಗಗನಕ್ಕೆ ನೆಗೆದವು (ಬಸಪ. ೧೨-೪೮); ಮೇಲೆ ನೆಗೆದೊತ್ತರಿಸಿ ನಡೆವ ಮುತ್ತಿನ ಸತ್ತಿಗಳೆಂ ಚಂದ್ರಭುವನವನುತರಿಸಿದಂತೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೬-೬೭ ವ). ೩. ವೇಗವಾಗಿ ಮುನ್ನುಗ್ಗು: ಬಟ್ಟೆ ಬರೆ ಹಾಕಿ ಕೊಂಡರೆ ಕಾಲವಿಳಂಬವಾದೀತೆಂದು ಥಟ್ಟನೆ ನಗ್ನತೆಯಲ್ಲೇ ಕಳ್ಳರಹಿಂದೆ ನೆಗೆದನು (ಕಾನ್ಯಾ. ೬). ೪. ಸೆಟೆದು ನಿಲ್ಲು; ನಿಮಿರು; ನಿಗುರು: ಆ ದ್ವಿಜಕುಮಾರನೆಡೆವಿದೆ ನಟ್ಟುಡಿದ ನನೆಯಂದಿನ ಮೊನೆಗಂತೆ ನೆಗೆದ ಕಂಟಕನಿಕಾಯಮುಂ (ಕಾಪಂ. ೫೬೫); [ಪೆಗಲೆಲ್ಲಂ ಬೆಂದು] ತೋಳ ಮೊದಲಂ ಕಿರ್ಚಳುವಾಗಳ್ ನರವುಗಳ್ ತೆಗೆದು ತೋಳ

ತನಗೆ ತಾನೆ ನೆಗೆವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೧೨-೪೧ ವ); ಅನುವಿಸುವ ಕಂಪನದ ಭರದಿನವಿಳಾವಯವಮೋರ್ವದಲಿ ಚೆಟ್ಟರಮೆಲ್ಲಜುವ ತೆಜಿದೆ ಮೆಯ್ಯವಿರ್ಗಾಳಾವಗಂ ನೆಗೆಯೆಯುಂ (ವರ್ಧಪ. ೬-೨ ವ); ಪಸರಿಸಿ ಪರ್ವದ ನೀಡಡಿ ಕುಸಿದಂಗೆ ನೀಳ್ವ ದಂಡೆ ನೆಗೆದ ಭುಜಾಗ್ರಂ ಕುಸುಮಶರಾಕುಂಚಿತಕರಮೆಸೆದಿದುಳ್ವ ದೃಷ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ಶರಸಂಧಾನಂ (ನಿರಂ. ೮-೨೪); ಕೆಂಗಣ್ಣು ಗಳ ಮುತ್ತುರಿಗೊಂಡ ಹುಬ್ಬುಗಳ ನೆಗೆದ ರೋಮಾಪಳಯ... ರಕ್ತಸರನೀಕ್ಷಿಸಿ ನುಡಿದನಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರಾ. ೬-೧೬-೬). ೫. ಎತ್ತರವಾಗು; ಉನ್ನತವಾಗು: ಅಂಟುಜಳಧಿಯನಿಪಗಲು ನೀಳ್ವನಿಂ ನೆಗೆದು ಸೋಯಿಸುವ ಕೋಟಿಯೊಳ್ಳಿನಂ (ಪಂಪ. ೩-೨೨); ಅಂದಿಜಾದರ್ ಪಣಬಣಬೆಗಳ್ ನೆಗೆವಿನೆಗಂ (ಪಂಪ. ೧೦-೮೨); ಶಿವನಾಗಮವೆ ನೆಗೆದ ಬಿರುದಿನಟ್ಟಿಣಿಯದಕೆ (ತಿರು. ದೇ. ೨-೨೬); ಪುಣ್ಯಪುಂಜದ ಸಿರಿಗಲಿನೊಪ್ಪುವು ನೆಗೆದ ಜಿನಭವನಂ ಗಳ್ (ಅನಂಪ. ೧-೧೦೬). ೬. ಮೇಲಕ್ಕೇತ್ತು; ಎತ್ತಿಹಿಡಿ; ಎತ್ತರಿಸು: ಕುಸಿದ ತಲೆಯನು ನೆಗೆದು ನಲ್ಲಲಿ ಹೇಳು ಹೇಳಂದ (ಸಾಳಭಾ. ೧೯-೪೪). ೭. ಮೂಡು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ತಲೆದೋರು; ಉಂಟಾಗು; ಹುಟ್ಟು: ನೆಗೆದ ಮುಗಿಲ್ಲಳಂ ಸುರಿವ ಪರ್ವತಿಯುಂ ಮಿಗೆ ನುಣ್ಣನಪ್ಪ ಕೇಳಿಗಳ ಸರಂಗಳುಂ... ತೋಟ ಸುತ್ತಲುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨೪); ಸುಭದ್ರೆಯಂಬ ಕನ್ನೆ ಕೆಮ್ಮುಗಿಲ ತೆರೆಯ ಪೊರೆಯೋಳಾ ನೆಗೆದು ಪೊಟಮಡುವ ವಿದ್ಯಾಧರಯಂತೆ... ಬಾಗಿಲೊಳಾ ನಿಂದು (ಪಂಪ. ೪-೩೯ ವ); ತರದಿಂ ರಂಗತ್ತರಂಗಂ ನೆಗೆಯಲೆಸೆವ ಗಂಗಾ ಪ್ರವಾಹಂಬೊಲಿದರ್ (ಕಾಪಂ. ೨೩೮); ಸರಿ ಸುರಿಯೆ ಮಿಂಚು ಮಿಳ್ಳಿನೆ ಸುರಜಾಪಂ ನೆಗೆಯೆ (ಸರಾಪಾ. ೧-೮೧); ಮೇಡೆ ಕಡು ನೋವಿಂ ಕಣ್ಣಾಡದೆ ಬಾಪ್ಪಾಂಬು ನೆಗೆಯೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೩-೨೪೫); ನುತ ರೋಮಾಂಚಂಗಳೇಳಲ್ ಬೆಮರ್ವನಿ ನೆಗೆಯಲ್ (ರತ್ನಾ. ೬೫); ನೆಗೆದವು ಪುಳಕಂ ಬಾಪ್ಪಾಂಬುಗಳೊಳಿದವು (ಸಾಳಭಾ. ೧೬-೯೫); ನೆಗೆದ ಬುಗುಟೆದೆ ಹಣೆಯಲಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೧೨-೩೦); ಮೃಗನೆಯನೆಗೊಂದು ದಿನ ಮೊಗದೊಳು ನೆಗೆದುಡೊಪ್ಪುವ ಮೊಡವಿ (ಸಾಳಭಾ. ೩-೩೬). ೮. ಆವರಿಸು; ಹುಟ್ಟು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಪಸರಿಸು: ಪೊಗೆ ಪರ್ಚ ನೆಗೆದ ಕಾಲ್ಕುರ್ಚಮಂ (ವಜ್ರಾರಾ. ೮೫-೨೭); ಮಯನೆಂಬ ದಾನವ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಂ ನೆಗೆದುರಿವುರಮಾಲೆಗಳಂ ಗದೆಯೋಳಾ ಬೀಸುತ್ತಂ ಪೊಟಮಡೆ (ಪಂಪ. ೫-೯೬ ವ); ಮುಂದೈಸಿ ನೆಗೆವಗರು ಧೂಪಧೂಮದೊಳಮೆಸೆವಾಸ್ಥಾನ ಮಂಟಪದೊಳಾ (ಕಾಪಂ. ೭೯); ದಿನಕ್ಕೆ ಪೋಪ ಬಟ್ಟೆಗೆ ಸೋಪಾನಂ ಗಟ್ಟಿದಂತೆ ತೆಜಿತೆಜಿದಿಂ ನೆಗೆದೊಳೆವ ಪೊಗೆಯುಂ ಕಂಡು (ಪಂಪ. ೧೧೬-೬); ಮನೆಮನೆದಪ್ಪದೆ ನೆಗೆದುದು ತನಿಗಿರ್ಚನೆ ದಡನವಿದ್ಯೆಯುಂ ಸುಟ್ಟುಂ ಪಾವನಿ ಲಂಕೆಯುಂ (ಸರಾಪಾ. ೧೧-೧೪೪); ನೆಗೆದ ಕಾಂಗಿನ ಸಾಲಸಂದಣೆಯೋಳಾ ನಿಜಗಟುಗಂಪನಾಡಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೫೪). ೯. ಬೀರು; ಚೆಲ್ಲು; ಸೂಸು: ಪೊತ್ತಲರ್ಗಂಪಂ ನೆಗೆದುಟಿ ತಣ್ಣಲರ ದಿನಸು ತೀಡಿತ್ತಾಗಳ್ (ಕಾಪಂ. ೧೬೪). 'ನೆಗೆ' ಪರಾ.

ನೆಗೆನೆಗೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಪರಿಪರಿಯ ದಿವ್ಯವಸ್ತ್ರಂಗಳುಂ ತೆಗೆದು ಪಿಡಿದು ಶರಣರ ಮೈಯೊಳು ಬುರಬುರನೆ ನೆಗೆನೆಗೆದೇಳ್ವ ಪುಳಕದ ಸಾಲ್ನೆ ದೃಷ್ಟಿಯಾದಪುದೆಂದು... ಪೊಡೆಯಿಸಿ (ಬಸಪ. ೮-೧೪); ಹೆಗಲನೆಜಿಸಿ ಕೊಂಡು ಮೆಲ್ಲನೆ ನೆಗೆನೆಗೆದು ನಡೆವುತ್ತು ನಿಮ್ಮೊಲಗಳೆ ಬಂದು (ಬಸಪ. ೪೭-೪೧). **ನೆಗೆಕೊಳ್ಳು, ನೆಗೆಗೊಳು = ೧.** ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳು: ಹದ್ದಿದ ಹಳುವದಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಮಂಗೆಯ ಕಂಡು ನೆಗೆಕೊಂಡು ತಳುವದಲ್ಲೆ ಮಂಗೆಯ ಬರುತಾ ಬಳಿಯಲಾ ಮುನಿಪರರ ಚರಣಂಗಳ ಕೆಲದಲಿಕವಿದನು ಮಂಗೆಯ ತವನನಾ ಭಟನು (ಸಾಳಭಾ. ೨೦-೪೦). ೨. ಹೊಂದಿ

ಕೊಳ್ಳು ; ಅಳವಡು (?) : ವಿಲಸಿತಮುಖ್ಯ ಲಂಕರಣಶಾಸ್ತ್ರದ ಪೋಲ್
ದಸೆಗಳ ಪ್ರಸ್ತಮಂ ತಳಿದು ಪೊದಯ್ದು ವಾ ರುಣಕಭೂಷಣಯೋಲ್
ನೆಗ್ಗಿಗೊಂಡು ಕಂಕದೊಳ್ ಪೊಳವ ಪಯಃಪ್ರವಾಹಮಯಮಾಯು ನದೀ
ತತಿ ಸತ್ಯವೀಂದ್ರನುಜ್ಜ್ವಲಕವಿತಾಕೋಲ್ ಮೃದುಪದಸ್ಯಸನೋಚಿತಮಾ
ಯುಳಾತಳಂ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೪೪). ನೆಗ್ಗಿದಾಟ = ಹಾರಾಟ : ಖಗರಾಜ
ಕಡುವೇಗದ ಪೋಗಿ ದೈತ್ಯರ ನೆಗ್ಗಿದಾಟವ ದಿಡಿಸೆನಲು ಗಗನದೊಳದರಿ
ಗಟ್ಟು ನೆಟಕೆಯಲಿ ದೀಳಲೊಗದನು ಧರಣಿಯ ತಲಕೆ (ಮೋಹತ. ೪೦-೬೪).
ನೆಗ್ಗಿದಾಡು = ಹಾರಾಡು ; ಕುಣಿದಾಡು : ನನೆಗಣೆಯನ ಮೆಯ್ಯಳ
ಗೊಂದಿಗೊಳದೊಳ್ ಮೊದಲೆ ಮಿಳಿಮು ನೆಗ್ಗಿದಾಡಿದುಮಂದನನಂ ಕಡು
ನೀಟಿಯ ಚಿಲ್ವನೆ ಕೊಳಗುವ ಕಣ್ಣಲೆಂಬ ಪೊಸಮಾಂಬೊಣರ್ಗಲ್
(ಕಬ್ಬಿ. ೩೩೧) ; ಶಿವ ನೀನಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಬಂದಾಹವದೊಳು
ಬೊಬ್ಬಿ ಕೈಬಡು . . . ಎಂದಚ್ಚು ಕವಲಂಬೊಳೆಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬಿ ಬಿಡ
ಹರಿ ನೀನಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಸಮರ ತಾಪ್ತರಿಯದಿ ನೆಗ್ಗಿದಾಡಬಡು
ತುರಿಯದೆ ಕೈದ ಕೊಳ್ಳೆನುತಲೀಶ್ವರ ಮುಂದುಮಂದಚ್ಚು ನಾಗ ಬಾಣದರಿ
(ಮೋಹತ. ೩೯-೨೬). ನೆಗ್ಗಿದು ಬಿದ್ದು ಹೋಗು = ನೆಗ್ಗಿದು ಬೀಳು :
ನನ್ನ ಮನೆ ಹಾಳಾಗ, ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ನೆಗ್ಗಿದು ಬಿದ್ದು ಹೋಗಿ ಎಂದು
ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದ ಹಾಗೆ ಆ ಮುದುಕಿ ಬಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದಳು (ರೂಢಿ). ನೆಗ್ಗಿದು
ಬೀಳು = ೧. ಸಾಯು ; ಮರಣಹೊಂದು : ನಿಜವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ
ಅನ್ನವನ್ನು ತಿಂದು ಇಲಿಗಳೆಲ್ಲಾ ನೆಗ್ಗಿದು ಬಿದ್ದವು (ರೂಢಿ). ೨. ಬಹಳ
ಪ್ರಯತ್ನಿಸು, - ಕಷ್ಟ ಪಡು : ನೀನು ಕಾಲೇಜನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದರಿದ್ರ
ಈ ಸ್ಥಾನ ನನ್ನದಾಯಿತು. ನಾನು ನೆಗ್ಗಿದು ಬಿದ್ದಿದ್ದರೂ ನನ್ನನ್ನು ಮಿಾರಿ
ಸಲು ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ನಿರಾಶ. ೬೭). ನೆಗ್ಗಿದು ಹೋಗು = ಜಿಗಿಯುತ್ತ
ಹೋಗು : ಅರಮನೆಯ ಹುಲ್ಲೆ ಕರುವು . . . ಯಾರೂ ಮಾತಾಡಿಸ
ಲಿಲ್ಲವೆಂದು ನೆಗ್ಗಿದು ಹೋಯಿತು (ಪುಟ್ಟ. ೧೨). ನೆಗ್ಗಿದೇಳು = ಪುಟಿದು
ಮೇಲೇಳು : ಒಡನೆಯ ಅವಳು ನೆಗ್ಗಿದದ್ದು . . . ಹೊರಟು ಹೋಗು
ವಂತೆ ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸಿದಳು (ಪುನರು. ೪೦). ನೆಗ್ಗಿದೋಡು = ನೆಗ್ಗಿ
ಯುತ್ತ ಓಡು ; ಚಿಮ್ಮು : ದೊಡ್ಡನಂ ಕಂಡೊಡನೆ ನೆಗ್ಗಿದೋಡಿ
ಮರೆಯಾಯ್ತು (ಕಾಲಾಸ. ೪೨-೧೫೫).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನಿವ; ಮಲ. ನಿಕ; ತುಳು. ನೆಗಿ ; ತೆಲು. ನೆಗಯು,
ನವಯು ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ತು. ನೆಗಯ್]

ನೆಗ್ಗಿ (ನಾ). ಹಾರುವುದು ; ಜಿಗಿತ ; ನೆಗ್ಗಿತ : ನನ್ನ ಬೆನ್ನಿನಯುಂ
ಬಣ್ಣ ಸಾಧ್ಯವು ಕಡಲ ನೆಗ್ಗಿ ? (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೫೨೨-೫೯೪).

[<ನೆಗ್ಗಿ]

ನೆಗ್ಗಿಣ್ಣೆ 'ನಗೇವಣ್' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿಣ್ಣು 'ನಗೇವಣ್' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿತ (ನಾ). ಜಿಗಿಯುವಿಕೆ ; ಹಾರುವಿಕೆ ; ಎಗರುವಿಕೆ : "ಶಕ್ತ,
ಶಕ್ತಿ, ಶಕ್ತಿ, ಶಕ್ತಿ, ಶಕ್ತಿ, ಶಕ್ತಿ, ಶಕ್ತಿ, ಶಕ್ತಿ, ಶಕ್ತಿ, ಶಕ್ತಿ" (ಕಾಶ್ಯ. ೬೪).

[ನೆಗ್ಗಿ + ತ್ತ]

ನೆಗ್ಗಿತರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾರಿ ಬರು ; ಹಾರು : ಅಗಲಬಹುದೆಂದು
ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಡುವ ಮಂದ ಬಂದಳೇ ತಗ್ಗಿದೇ ಚಿತ್ತದುತ್ತಲಿಕೆಯಿಂ
ನಭಿಕೆ ನೆಗ್ಗಿತಂದಳಾ (ಕಾದಂ. ೧೪೧) ; ಎಳು ನೆಗ್ಗಿತಂದು ಮಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ
ಸುತಮಿರ್ವಂತಿರಪ್ಪೆ ಮಧುರದನಂ ನೆಗ್ಗಿನೆ ಅವಲನಿಸುತುಂ
ಪಣ್ಣ ಕೊಳಕ್ಕು ದೊಂದು ರಾಜಶುಕನತಿಭರದಿಂ (ಗಿರಿ. ೨-೪೦) ;
ಹಾದಿಗಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ನೆಗ್ಗಿತರ್ [ಪಾಪಂ. ನಡೆತರ್] ಸುಣ್ಣದಿರೊ
(ಕಬ್ಬಿ. ೩೦೬) ; ಬಳಿದು ನೆಗ್ಗಿತಂದು ದಾಂಧಲೆ ಧಳಂಧಳಧನಯಳುರ್
ಗೊಳೆ ಶಬ್ದಗುಣಂ ತಿಳವೊಡಕಾಯ್ತು ಗಗನಸ್ಥಳಿಗಲ್ಲದೊಡಲಿ

ಶಬ್ದಮೇಂ ಸಮನಿಕುಮೇ (ರಾಜಕ. ೬-೪೪). ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತು :
ಆ ಖಡುಗವನು ನೆಗ್ಗಿತಂದು ಗಂಡನ ಕೊರಳ ಹೊಯ್ಯಲು (ಸಾತ್ಯಧಾ.
೨೦-೪೬). ೩. ಮೂಡು ; ಹುಟ್ಟು ; ಉಂಟಾಗು : ಬೆಳ್ಳು ನೆಗ್ಗಿ
ತಂದುದಯಾದ್ರಿಯ ಸೆಜ್ಜರಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಬರುತಿರ್ಪ ದೇವಗಣದಂ
ಮರೀಚಿಯ ಭಂಗಿನತ್ತಿರಲ್ ಬಗೆಗೊಳಿಸುತ್ತ ಚಂದನರಸದೊಡೆದಂದದೆ
ಪೂರ್ವ ದಿಟ್ಟುಮಿಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೧೦೩). [ನೆಗ್ಗಿ + ತರ್]

ನೆಗ್ಗಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿವಿರಿಸು ; ಮೂಡಿಸು : ಸೋಗಿಯಿಸ ಮುಗ್ಧಾ
ವಲೋಕನಪ್ರಭೆಯಂ ತಾಂ ನೆಗ್ಗಿಯಿಸುವಂ ಪುಳಕಶ್ರೀಣಗಲಂ ಪಿತ್ತ
ಮಾತ್ಯಗಾತ್ರದೊಳ್ ನೃಪಪುತ್ರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೧೪೪).

[ನೆಗ್ಗಿ + ಇಸು]

ನೆಗ್ಗಿಲು (ನಾ). (?) : ಅದೇವರುಗಳ ಅಮೃತಪದಿ ನೆಗ್ಗಿಲು ದಿ ೧
ಕಂಕೊ ೨ ಶಿವದಿ ೧ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೫೩ ; 1291). [?]

ನೆಗ್ಗಿವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಹಾರುವ ಹಕ್ಕಿ ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮುವ ಪಕ್ಷಿ :
ನೆಗ್ಗಿವಕ್ಕಿಯ ಬಾಣದಿ ಹಾರುವ ತಾಣದಿ ಕಾಲ ಬುಡಕೆ ನಾ ಕಳಗಿಸುವೆ
(ಹಬ್ಬಿ. ೧-೧೨). [ನೆಗ್ಗಿ + ವಕ್ಕಿ]

ನೆಗ್ಗಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಚಿಮ್ಮುತ್ತ ಹರಿ ; ಜಿಗಿಯುತ್ತ ಪ್ರವಹಿಸು : ಎಲ
ಗಣಲಿಯಿನ್ನೆ ತೆಂಕಲು ಜಲರುಹಸುತಲನೆ ವರದ ತೀರ್ಥಂ ನದಿ ತಾಂ
ಜಳಮುತ್ತು ತುಂಗಭದ್ರಯೋಲಿಬನೊಳಾ ಕೆಳದಿಯೊಳು ನೆಗಂ ನೆಗ್ಗಿವರಿ
ದಳ (ಮೃ. ೧೯೩೪, ೮೫-೮ ; 1085). [ನೆಗ್ಗಿ + ವರಿ]

ನೆಗ್ಗಿವಾವು (ನಾ). ಜಿಗಿಯುವ ಸರ್ಪ ; ಎಗರುವ ಹಾವು : ಶರಚ್ಚ
ಶಾಂಕರುಚಿಯೊಳ್ ಸಣಸಲೆಳು ನೆಗ್ಗಿವಾವೆನಿಸಿ ರಂಜಿತ ಧವಳಚಾಮರಮಂ
ದಿಂಕದಿಂ ಕೊಂಕಿ ಎಂದು ಸೂಳಜಾದು ಕೋಳ್ಳಲಂ ನೆಗ್ಗಿ ದಾಳಿಪಗಾಯ
ತ್ಯಾದಿ ಪರಮಶಕ್ತಿಯರಿಂ (ಶಬ್ದಂ. ೧-೬೯ ನೆ). [ನೆಗ್ಗಿ + ವಾವು]

ನೆಗ್ಗಿವಣ್ಣೆ 'ನಗೇವಣ್' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿಹ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತುವುದು : "ನೆಗ್ಗಿಹ- ಉನ್ನಾಯ, ಉನ್ನಯ"
(ನಾಚರಾ. ೪). [ನೆಗ್ಗಿ + ಹೆ (<-ಹೆ)]

ನೆಗ್ಗಿಹಣ್ಣು 'ನಗೇವಣ್' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿಹಣ್ಣು 'ನಗೇವಣ್' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿಳ್ಳು 'ನಗೇವಣ್' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿಲಿ 'ನೆಗ್ಗಿಲ್' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿಲಿಮುಳ್ಳು 'ನೆಗ್ಗಿಲುಮುಳ್ಳು' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿಲು 'ನೆಗ್ಗಿಲ್' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿಲುಮುಳ್ಳು 'ನೆಗ್ಗಿಲುಮುಳ್ಳು' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿಲಿ 'ನೆಗ್ಗಿಲ್' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿಲ್ 'ನೆಗ್ಗಿಲ್' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿಲು 'ನೆಗ್ಗಿಲ್' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿಲುಮುಳ್ಳು, ನೆಗ್ಗಿಲಿಮುಳ್ಳು, ನೆಗ್ಗಿಲುಮುಳ್ಳು (ನಾ). =
ನೆಗ್ಗಿಲ್ : ಕಾಲ ತುಂಬ ನೆಗ್ಗಿಲುಮುಳ್ಳು ನಟ್ಟಿವೆ (ರೂಢಿ).

ನೆಗ್ಗಿಲಿಮುಳ್ಳು : ನೆಗ್ಗಿಲಿಮುಳ್ಳು, (ಗೋಮುರು) (ಮುಂಬಯ್ಯ.
೧೨೫). ನೆಗ್ಗಿಲುಮುಳ್ಳು : ಇಬ್ಬಂದಿಕಾರ ಜವರಾಯ್ನ ಮಗ್ಗಲಿಗೆ
ನೆಗ್ಗಿಲುಮುಳ್ಳು ಸುರಿಯಾಲಿ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೨೩).

[ನೆಗ್ಗಿಲು (<ನೆಗ್ಗಿಲ್) + ಮುಳ್ಳು (<ಮುಳ್ಳು)]

ನೆಗ್ಗಿಲ್ಲಾಡು (ನಾ). ನೆಗ್ಗಿಲು ಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕಾಡು :
ಕಿಸುಗಾಡುಮಂ ನೆಗ್ಗಿಲ್ಲಾಡುಮಂ ನಿಡುವುಲ್ಲುಮಂ ಮಣಲುಮಂ . . .
ಬಳ್ಳಿಯುಮಂ ಕಳ್ಳಿಯುಮಂ ಕಳಿದು ಪೋಗಿ (ಲೀಲಾ. ೬-೧೬ ನೆ).

[ನೆಗ್ಗಿಲ್ (<ನೆಗ್ಗಿಲ್) + ಕಾಡು]

ನೆಗ್ಗಿ ಸು, ನಗ್ಗಿ ಸು (ಕ್ರ). ೧. ತಗ್ಗು ಬೀಳಿಸು ; ಹಳ್ಳ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ಮದಗು ಬೀಳಿಸು, ಬೀಳಿಸು ಪದವಿ ಪಡೆದ ನೆಗ್ಗಿ ಸು (ಮೋಹ. ೪೦-೫೦). ೨. ಬಗ್ಗಿ ಸು ; ಸೋಲಿಸು ; ನೀಲಕಂಠರನ ನೆಗ್ಗಿಸಿದಂತೆ ನೀಲವನ್ನೇ ಮೇಲರವನೊಂದು ಬಸವ ತೂಲದಂತೆನಿಸಿದ ಕೊಂಬುಗಳಿಂದ ತಿವಿದು ಬಾಲಾಹಿಸೂದನನದೆಯ (ಮೋಹ. ೩೪-೩೫). ೩. ನಾಶಮಾಡು ; ಇಲ್ಲವಾಗಿಸು : ಪ್ರಕಟವಾಗಿದ್ದ ಖಗನಾಚಯವ ಕುಮಾರಕ ಬೇಟೆಯೊಳಗೆ ನೆಗ್ಗಿಸಿದ (ಮೋಹ. ೧೯-೨೦). ೪. ಬೆರಳನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸಿ ಶಬ್ದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡು ; ನೆಟ್ಟಿಗೆ ತೆಗೆ : ಕೊರಲೊಳಗೆ ಗದ್ದದ ಸುರಿಸ ಕಣ್ಣಿನ ಕೆಡುಗೆ ಬೆರಳ ನೆಗ್ಗಿಸುವ ಸಂಪದಿಯ ಅರಳುಂಡ ಪೆಣ್ಣುಂದಿಯಿಂದದಿನಿಯ ಪೂಸರಲನ ತಂದು ತೋಡುವರು (ಮೋಹ. ೧೨-೨೩). ನೆಗ್ಗಿ ಸು : ೨. ಮುಂತೆಯಿಂದ ಉಳಿಯುಂಟು ಘಟಕನುಗುವ ದನುರವ ನೆಗ್ಗಿಸಿ ಕೊಡುವ (ಮಾಣಾ. ೨೨) ಸಾಹಸದ ಮೇಲೇಡುವ ಬಗೆ ಮಿಗೆ . . . ಕಂಠಕ್ಕೆ ನೆರೆದುವು ಬಲದೊಳಗೆ (ಮೋಹ. ೨-೨೪). [ನೆಗ್ಗಿ (<ನಣುಂಕು) + ಇಸು]

ನೆಗ್ಗಿ, 'ನಣುಂಕು' ನೋ. ನೆಗ್ಗಿ, ನಗ್ಗಿ (ನಾ). ಪೆಟ್ಟು ಬೀಳುವಿಕೆಯಿಂದ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ತಗ್ಗು : (೪). ನೆಗ್ಗಿ : 'ನೆಗ್ಗಿ ತಿರು' ಪರಾ. ನಗ್ಗು ಬೀಳು = ಜಜ್ಜಿ ಹೋಗು ; ತಗ್ಗು ; ತಗ್ಗು ಬೀಳು : (೪). [<ನಣುಂಕು]

ನೆಗ್ಗಿ, (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ನಿಜವಿಲ್ಲ ನೆಗ್ಗಿಂಬು ಧನಕ್ಕೆತ್ತು ಕಾವರಲ ಮಹಿಮೆ ಕಳವಳಿಸುತ್ತ ಬೆಚ್ಚುತ್ತ . . . ಹರಿತರಲು (ಕಾ. ೧೧-೨೧).

ನೆಗ್ಗಿ ತ್ತು 'ನೆಗ್ಗಿ' ನೋ. ನೆಚ್ಚು ಪು (ನಾ). ನಂಬಬಹುದಾದ ಸಾಹಸ ; ವಿಶ್ವಸನೀಯ ವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ (?) : ನಿನ್ನ ಕಲಿಗಳ ಕೂಪು, ಕೆಚ್ಚಿದೆಯ ಕೆಚ್ಚು ಕೂಪು, ನೆಚ್ಚು ಪು (ಹೂಂಗಳು. ೧೫-೨೦). [ನೆಚ್ಚು (<ನಚ್ಚು) + ಅಪು]

ನೆಚ್ಚಿ 'ನೆಚ್ಚಿ' ನೋ. ನೆಚ್ಚಿಗೆ 'ನೆಚ್ಚಿಗೆ' ನೋ. ನೆಚ್ಚಿ ಸು 'ನೆಚ್ಚಿ ಸು' ನೋ. ನೆಚ್ಚು, 'ನೆಚ್ಚು' ನೋ. ನೆಚ್ಚು, 'ನೆಚ್ಚು' ನೋ. ನೆಚ್ಚು ಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಂಚು, ಕಂಚು, ನೆಚ್ಚು ಕಡ್ಡಿ (ಮೃಗ. ೪೪-೪೫). [ನೆಚ್ಚು + ಕಡ್ಡಿ] ನೆಚ್ಚುಗೆ 'ನೆಚ್ಚುಗೆ' ನೋ. ನೆಚ್ಚುಗೆಡು 'ನೆಚ್ಚುಗೆಡು' ನೋ. ನೆಚ್ಚುಮೆಚ್ಚು 'ನೆಚ್ಚುಮೆಚ್ಚು' ನೋ. ನೆಚ್ಚು 'ನೆಚ್ಚು' ನೋ.

ನೆಚ್ಚು, ನೆಚ್ಚು (ಸಪೂರಾ). 'ನೆಚ್ಚು' ಎಂಬ ನಾಮನಾಚಕಕ್ಕೆ ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅದೇಶರೂಪ. 'ನೆಚ್ಚಿಗೆ', 'ನೆಚ್ಚಿನೆ', 'ನೆಚ್ಚಿಲು' ಪರಾ. ನೆಚ್ಚು : 'ನೆಚ್ಚುಗರುಳು' ಪರಾ. [<ನೆಚ್ಚು]

ನೆಚ್ಚಿಂ (ಕ್ರ). ಆಯಾಸ ಹೊಂದು ; ಬಳಲು : "ನೆಚ್ಚಿಂ ದಿವು ದೆಂದು ದೆಡೆದು (?)" (ಕಶ. ೩೦-೩೧) ; "ನೆಚ್ಚಿ ದೆಡೆದು ದೆಡೆದು ನೆಚ್ಚಿಂ ಪಾಣಂ. ನೆಚ್ಚಿಂ ದಿವು ದೆಡೆದು" (ಕಶ. ೩೪). [? + ದಿವು]

ನೆಚ್ಚಿ 'ನೆಚ್ಚಿ' ನೋ. ನೆಚ್ಚಿಗೆ ಮುರಿ 'ನೆಚ್ಚಿಗೆ ಮುರಿ' ನೋ. ನೆಚ್ಚಿಗೆ 'ನೆಚ್ಚಿಗೆ' ನೋ. ನೆಚ್ಚಿಗೆ ತೆಗೆ, ನೆಚ್ಚಿಗೆ ತೆಗೆ, ನೆಚ್ಚಿಗೆ ತೆಗೆ (ಕ್ರ). ೧. ನೆಚ್ಚಿಗೆಯನ್ನು ತೆಗೆ ; ನೆಚ್ಚಿಗೆ ಮುರಿ : ಕೈಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಮುರಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ನೆಚ್ಚಿಗೆ ತೆಗೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದರು (ಕುಮಾರಾ. ೧೪೨). ನೆಚ್ಚಿಗೆ ತೆಗೆ : ೨. ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತೆಗೆ : ಮಗುವಿಗೆ ನೆಚ್ಚಿಗೆ ತೆಗೆದರು (ರೂ. ೨). ನೆಚ್ಚಿಗೆ ತೆಗೆ : ೧. ಅವನು ಆಯಾಸದಿಂದ ನೆಚ್ಚಿಗೆ ತೆಗೆಯುತ್ತ ಎದ್ದು ನಿಂತ (ರೂ. ೨). [ನೆಚ್ಚಿಗೆ (<ನೆಚ್ಚು) + ತೆಗೆ]

ನೆಚ್ಚಿಗೆ 'ನೆಚ್ಚಿಗೆ' ನೋ. ನೆಚ್ಚಿಗೆ ಮುರಿ 'ನೆಚ್ಚಿಗೆ ಮುರಿ' ನೋ. ನೆಚ್ಚಿಗೆ 'ನೆಚ್ಚಿಗೆ' ನೋ. ನೆಚ್ಚಿಗೆ ತೆಗೆ 'ನೆಚ್ಚಿಗೆ ತೆಗೆ' ನೋ. ನೆಚ್ಚಿಗೆ ಮುರಿ 'ನೆಚ್ಚಿಗೆ ಮುರಿ' ನೋ. ನೆಚ್ಚು 'ನೆಚ್ಚು' ನೋ. ನೆಚ್ಚು 'ನೆಚ್ಚು' ನೋ. ನೆಚ್ಚು, 'ನೆಚ್ಚು' ಪರಾ. ನೆಚ್ಚು, 'ನೆಚ್ಚು' ನೋ. ನೆಚ್ಚು, (ಅ). ಉದ್ದವಾಗಿ ; ನೀಳವಾಗಿ : ಪಂಚಾಗ್ನಿ ಮಧ್ಯದೊಳಗೆ ನೆಚ್ಚು ನೆಗ್ಗಿ ಬಾಹುಗಳ ಪನಪರಂಜೋತಿಯಂ ಮನದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ತಾಳು (ಕುಮಾರ. ೧-೪೦). [<ನೆಚ್ಚು] ನೆಚ್ಚುಗರುಳು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕರುಳು : ಹಿಂದುಗಡೆಯ (ಬೆನ್ನ ಕಡೆಯ) ಕೊಳವೆ ನೆಚ್ಚುಗರುಳಾಗಿ (ರೆಕ್ಕಮ್), ಮೇಲ್ಮರದ ಇನ್ನೊಂದು ಕುಳಿಯನ್ನು (ಗುದ) ಕೊಡಿಕೊಂಡು ಕಾಕ್ಕಿಕ್ಕಾನ ಸದ್ಯ ಮುಂದುಗಡೆ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವುದು (ಕವಿಕಾ. ೩, ೧೪). [ನೆಚ್ಚು (<ನೆಚ್ಚು) + ಕರುಳು (<ಕರುಳು)]

ನೆಚ್ಚಿಗೆ (ಅ). ೧. ಉದ್ದವಾಗಿ ; ನೀಳವಾಗಿ : ಹೊಗೆಯೊಳಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾದರೆ ಬಾಗಿಲೊಂದು ಹೋಗಬೇಕು ; ಹಾಗೆ ನೆಚ್ಚಿಗೆ ಹೋಗಬಾರದು (ಮುಂಬಯ. ೪-೬೧). ೨. ಅಣಿಯಾಗಿ ; ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ : ಸಂತಿ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನಡೆಯುವ ಅಂಗಳವನ್ನು ನೆಚ್ಚಿಗೆ ಇಟ್ಟಿರಬೇಕು (ರೂ. ೨). ೩. ಚೆನ್ನಾಗಿ : ಕನಕಪ್ರಾಕಾರದ ಬಾಗಿಲ್ಲಾಡಂಗಲೊಳಂ . . . ಚತುರ್ವಿಂಶತ್ಪದಮಾ ವಿರಾಜಮಾನ ಹೇಮದಾಮವಿಳಂಬಿತ ಮಣಿಘಟಾಸಮನ್ವಿತವಂದನ ಮಾರಲೊಳಂ . . . ತನ್ನ ಮಕುಟವಿರವನವು ನೆಚ್ಚಿಗೆ ತಾಗುವಂತು ಮೂಗಿರೆ ಜಗದಧಿಪನುದಾತ್ತಭಕ್ತಿಯಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಅದಿ. ೧೬-೨೪) ; ನೆಚ್ಚಿಗೆ ಗುರುಪಾದಪ ಮುಟ್ಟಿ ಭವಗಟ್ಟು (ದೇವಾ. ೧೧-೧೪). ೪. ಸರಿಯಾಗಿ ; ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ : ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿ ಹೇಗಿದೆ . . . ನೆಚ್ಚಿಗಿದ್ದೇನೆ (ಕಾ. ೨) ; ಒಂದ ಸಾಮಾನು ನೆಚ್ಚಿಗೆ ನೋಡಿ ತರುವಂತಿಲ್ಲ ಬಿಡುವಂತಿಲ್ಲ (ಅಶೋ. ೧) ; ನೋಟ ನೆಚ್ಚಿಗಿದ್ದರೆ ಕಾಟ ಹಾಗೆ ಬಂದೀತು ? (ಗಾ. ೨). ೫. ಅಂದವಾಗಿ : ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಅಪರ ನೆಚ್ಚಿಗೆ ಬರೆದು. ಬಾ (ರೂ. ೨). ೬. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ; ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ : ತೊಡೆಕೆಲ್ಲದೆ : ನೆಗ್ಗು ನಪುಂಸಕೋತ್ತಿಗೆ ಕೆಲವು ವಿಷಯವನ್ನು ನೆಚ್ಚಿಗೆ ತಿಳಿಸುವಂತೆ ಕೋತ್ತಿಗೆ ತಾಂ ಸ್ತೀವಿಷಯವಾಗಲಂತಿಲ್ಲ ತಿಳಿಯಂ (ಕಮ. ೨೨೬). ೭. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ : ಮೃಗದೊಲವರಮುನುಸರನ ಬಗೆಯು ಮನದೊಲವರವರ ರೋಲಗಿಲಾ ನೆಚ್ಚಿಗೆ ಬಲ್ಲನುಳ್ಳೊಡವನಲ್ಲ ಗುಣಾರ್ಜವ ಬೇಟೆಕಾಣ

ನೋಲಗಕಾಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೨); ನರಂಗಿ ದುರ್ಗಮಂ ಸುಗಮಮಿ
ದೊಂದಿ ಪಂಚಶತಾಶಮಿತಂ ತನು ಪುಟ್ಟು ಕೋಟಿ ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಪರಮಾಯು
ಪುಟ್ಟಿದವಗೊಂಬ ಕಥಾಕಥನಂ ವಿದೇಹದೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೫).
೮. ತಕ್ಷಣ; ಕೂಡಲೆ: ನೆಟ್ಟಿಯ ಪೇಚ್ಚಿಯನೊಯ್ಯನೆ ನೆಟ್ಟಿಗೆ
ವೈದೂರ್ಯರತ್ನಮಂ ತರ್ಪನನೆಟ್ಟಿಟ್ಟ ಮಿಳನೆಂದು ಕಲ್ಪಂದಿಟ್ಟು ಕುಕ್ಕಿ
ಲ್ಪಾದು ಬಹಾದಿ ನೋಡ ತಳಾಜಂ ಕೊಂಡಂ ಮುನ್ನ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೨೫);
ಬಗೆಗೊಗದಲ್ಲಿಯಂ ಸಲಿಸವೇಳ್ವುದು ಬೇಡನವೇಡ ತಂದೆ
ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಮುಳಿದಪ್ಪನೆಂದೆಡೆಸಿದರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೨೬). ೯. ಸರಳ
ವಾಗಿ; ನೇರವಾಗಿ; ಮುಜುಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ: ಮುಜು; ಅಚಂಚು;
ಪ್ರಗುಣ: — ೩ ನೆಟ್ಟಿಗಿರುವುದರ ಪೆಸರು (ಸಿವಂತಿ. ೩೪೨).
೧೦. ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ; ಸಹಜವಾಗಿ: ಭುಜಪಡೆ ನಡೆದುದನ್ನು
ನಡೆದ ಹಾಗೆ ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಹೇಳು (ದೂಧಿ. ೧೧). ಸತ್ಯವಾಗಿ; ನಿಷ್ಠಂ
ದೇಹವಾಗಿ.

ನೆಟ್ಟುಗಾಗು = ೧. ನೀಳವಾಗು; ನೇರವಾಗು: ಒಂಟಿಯ ಕತ್ತು
ನೆಟ್ಟುಗಾಯತ್ತು (ಪುಷಪಂ. ೪೧೨-೬೯). ೨. ಸರಿಯಾಗು; ಒಳಿ
ತಾಗು; ಲೇಸಾಗು: ಹಾಗಾದರೆ ನೆಟ್ಟುಗಾಯಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೬೮);
ಇನ್ನು ಮಾತ್ರ ನನ್ನ ಗತಿಯು ನೆಟ್ಟುಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಮಂಜುಕ. ೩೧). ೩. (ರೋಗದಿಂದ) ಗುಣ ಹೊಂದು; ವಾಸಿಯಾಗು:
ಶ್ರೀಕಾಂತ್ ನೆಟ್ಟುಗಾಗುವ, ನೆಟ್ಟುಗಾಗಲೇಬೇಕು, ಎಂಬ ದೃಢವಿಶ್ವಾಸ
ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಇತ್ತು (ಮುಕ್ತಿ. ೯). ನೆಟ್ಟಿಗಿರು = ಸರಿಯಾಗಿರು: ನಿನಗೆ
ತಲೆ ನೆಟ್ಟಿಗಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ (ಪಂಪಪಂ. ೨೧೬). ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಮಾತಾಡು =
ಕ್ರಮವರಿತು ಮಾತನಾಡು: ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಮಾತಾಡಲೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.
ವಾಡಬೇರೆ ಮಾಡುತ್ತೀಯಾ? (ರೂಢಿ). [ನೆಟ್ಟಿ (<ನಿಡಿವು) + ಅಗ್ಗಿ]

ನೆಟ್ಟಿನೆ (ಅ). ೧. ನೇರವಾಗಿ: ನೀಂ ಮೊನ್ನಿನ ಶೂನ್ಯವಚನಮಂ
ನುಡಿಯದೆ ನೆಟ್ಟಿನೆ ಬರ್ತುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೨೮); ಹೃದಯಂಗಮಂ
ನೆಟ್ಟಿನೆ ಮನಂಬುಗುವ ನುಡಿಯಕ್ಕು (ಮಂಗಳ. ೨೬-೨); ನೀಡಿದಾ
ಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಂ ನೀಡಿದಂದದಿ ನೀಡು ನೆಟ್ಟಿನೆ (ಪುಷಪ. ೨೪-೮೨);
ನೆಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಂದಿದು ಬಂದನು ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ (ಸಂಭವ. ೧೦-೧೪); ಭಾವೆಯರು
... ನೆಟ್ಟಿನೆ ಸ್ವರೂಪ ನಂದನದೆಗೆ ಸಾಲಿಟ್ಟು ದನೇಕ ಸಂಪ್ರಮದಿ
(ಮೋಹತ. ೫-೨೯). ೨. ಸರಿಯಾಗಿ: ಮತ್ತುಬಾಯಲಾಗದು
ನೆಟ್ಟಿನೆ ಪೂಣ್ಣದಂ ಪುಸವರಾಗಿರದೆ ಮಾನಸರ್ (ಕವಿ. ೧-೧೩೫);
ಸುಳಿದದೆ ನೆಟ್ಟಿನೆ ಜಂಗಮವಾಗಿ ಸುಳಿಯಬೇಕು ನಿಂದರೆ ನೆಟ್ಟಿನೆ ಭಕ್ತ
ನಾಗಿ ನಿಲಬೇಕು (ಅದವಂ. ೬೬-೬೬೯). ೩. ಚೆನ್ನಾಗಿ: ನೆಟ್ಟಿನೆ ತಾಂ
ಸವಿಯೊಳೊಂದಿರೆ ಭೋಜನಮಾನಟ್ಟು ಬಡಿಸು (ಮದಿರಾ. ೨-೧೪೬);
ಪಸರಿಸಿದುದು [ಕೀರ್ತಿ] ನೆಟ್ಟಿನನುಪಮ ಕವಿಯ (ನಿ. ೫, ೧೫೧-೨೪;
೪೧); ಜಿನರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಂ ನೆಟ್ಟಿನೆ ಪೊನ್ನಂ ಮಾಡಿ ... ಪೂಜಿಸುತುಂ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೨೬); ಮಾಡಿಸಿದಂ ಜಿನರಾಜಗೇಹಮಂ ನೆಟ್ಟಿನೆ
ಪೊಯ್ಯಲೇಸನೆನೆ ಬಣ್ಣ ಪರಾರ್ (ನಿ. ೧೧, ೧೪೬-೧೨; ೧೩೩); ಮಹಾ
ಭುಲರ ಕಲಿತಟಿಂಗಲೊಳ್ ಕಟ್ಟಿ ನೆಟ್ಟಿನೆ ಮಿಜುಗುವೊಳಿಗಳಂ ಪೊಜ
ಗಣ್ಣೆ ತಾಮೆ ಬಿಗಿದು ಪಾಜು ಮಣಮಣತೃಪ್ತಿಯೆ ಮಳ್ಳಿಧೇನುಗಳ್
(ಪುಷಪ. ೪-೪೦೮). ೪. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ: ನೆಟ್ಟಿನೆ
ವಿಷಮೊಳ್ಳಿಗುಳ್ಳೊಡಮದೊಳ್ಳೆಯ ಕಾಳಿಯ ನಾಗನಾಗದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೧);
ನೆಟ್ಟಿನಾತನೆ ಮುಂ ತಾನುತೊಂದನಸ್ತೆ ಗೊಳಗಾಗಲ್
ಕಾಮನಂ ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ನಗಾರ್ ಬಂಧುಗಳ್ (ಕಾಪಂಪೂ. ೧೬೬);
ರಾಜಸಾಯನಮುಖಮಂ ತಡವಿಟ್ಟದೆ ಬೇಳ್ಳ ದೀರಮಂ ನೆಟ್ಟಿನೆ ನೀನೆ
ಕಂಡಿಬಾಸಲಕ್ಕುಮೆ ಗಾಂಡಿವಿಯಂ ಸುಯೋಧನಾ (ಗಮಯ. ೨-೬೬).

೫. ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಸಮಗ್ರವಾಗಿ: ಕಟ್ಟಿದ
ಪಟ್ಟಮೆ ಸರವಿಗೆ ನೆಟ್ಟಿನೆ ದೊರೆ ಸಿದಿದ ಬಿಲ್ಲೆ ದಂಟಿಂಗೆಣ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೬); ಈ ಸನ್ಮೂರ್ತಿಗಾನೆಟ್ಟಿನಾಕ್ತ ನದೊಳ್ ಸಿಲ್ಲದರ್ (ಕಾಪಂಪೂ. ೧೦);
ನೆಟ್ಟಿನೆ ಮನದೊಳ್ ಭಾವಿಪೊಡಸಾರಮಾ ಸಂಸಾರಂ (ಅಜಪು. ೨-೬೬);
ಇನಿತುಮನೋರಂಕಿರೆ ನೆಟ್ಟಿನೆ ತಾಳಿದ ನರನ ಸುಖಮನೇ
ವೊಗಬ್ಬುದೊ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೮೩); ನೆಟ್ಟಿನೆ ನಿಮ್ಮ ಮನ ಮುಟ್ಟಿ
ಪೂಜಿಸಿ ಭವಗೆಟ್ಟಿ ನಾನು ಚೆನ್ನ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಮಹಾಬೇ. ೮. ೧೦೮-೨೪೧);
ನೆಟ್ಟಿನೀಶಾಚಾರವಂ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಬೆಳೆಯುಪ ಭಾಷೆ (ಪುಷಪ. ೬-೬). ೬. ಕೂಡಲೆ; ತಕ್ಷಣ; ಒಮ್ಮೆಲೆ: ಮಗನೆ ನೀಂ
ಪಗೆಯಂ ತಲುದೊಟ್ಟು ನೆಟ್ಟಿನೆನ್ನದೆ ಬಗೆಗೆಟ್ಟು ತಾಯಿಗರುಳಂ
ಮಗುಬ್ಬುಂ ಪುದುವಾಬ್ಬುದೆಂದಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೫೦); ಅನುವರ
ಕಹಿತಂ ಬಂದಿರೆ ಪೆರ್ಗಡೆನಮುಟ್ಟುವನರಾತಿ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ನೆಟ್ಟಿನೋಡುವ
ನಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೯೩); ಇನಿತುತನಿರವಂ ಮಶ್ಯಾಸನನಿರವಂ
ಕಂಡುಮೆನ್ನಮುವಿದು ನೆಟ್ಟಿನೆ ಪೋಮದಿಲ್ಲ (ಗಮಯ. ೫-೨೮);
ನೆಟ್ಟಿನೆ ನೀನೆತ್ತಿಕೊಂಡ ಕಳ್ಳಂ ಬಾಯಂ ಸುಟ್ಟುಡಿದನೆಂಬಂತಿರೆ
ದುಷ್ಟಾ ನೀಂ ಮಿಜು ನೆಗಬ್ಬೆಯೆನ್ನಾಳೆಯುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೯೫). ೭. ನಿಜವಾಗಿ; ದಿಟವಾಗಿ; ನಿಷ್ಠಂದೇಹವಾಗಿ;
ನಿಷ್ಠಂಶಯವಾಗಿ: ಉಸಿರದ ನಿಲ್ಲ ಕಾರಣನುದಾವುದೋ ನೆಟ್ಟಿನೆ ನಾಳೆ
ಕಾಳಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩೨); ನೆಟ್ಟಿನೆ ಚಂದ್ರನೊಳ್ಳಿಸುತ್ತು ಪುಟ್ಟಿದ
ವೊಲ್ ನೈ ಪರೂಪಚಂದ್ರನೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದುಮಂತು (ಕಾಪಂಪೂ. ೪೬೯);
ಕತ್ತೆ ಬತ್ತಲೆ ಇದ್ದದೆ ನೆಟ್ಟಿನೆ ನಿರ್ವಾಳೆಯೆ (ಮೋಹಪೂ. ೨೩-೯೦);
ಬೆಟ್ಟಿದ ಮುನಿಯಂ ನೆನೆದೊಡೆ ಮುಟ್ಟಿವು ರಾಕ್ಷಸಕಾಚವಿಷಮಾಹಿಗಳುಂ
ನೆಟ್ಟಿನೆ (ನೇಮಿಪು. ೧-೧೬); ಕರ್ಣ ನಾವಿಂದಜುದೆತ್ತು ನೀ ನೆಟ್ಟಿನೋಲಿಯ
ಕಾಜನೆಂಬುದನು (ಕುಮಾರ. ೧೧-೨೩). ೮. ನಿಷ್ಠಂಧವಾಗಿ;
ಅಲಿಂಗಾಡದೆ: ಸ್ತಂಭವನು ಸ್ತಂಭವಶೀಯವೊಲಿರೆ ಶಲ್ಕ ಶಲ್ಕದ
ತೆಪ್ಪಿ ನೆಟ್ಟಿನಿರೆ (ಸಾಳಭಾ. ೩೦-೬೩). ೯. ಕಣ್ಣೆ ದುರಿಗೆ; ನೇರದಲ್ಲಿ:
ಹಣ ಬಂಗಾರ ವಸ್ತ್ರ ಕಪ್ಪಡ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿನೆ ಬಿದ್ದಿರಲು ಕಂಡು ಕಾತರಿಸಿ
ಎತ್ತದ ಭಾಷೆ (ಅದವ. ೨೧-೫೨). [ನೆಟ್ಟಿ (<ನಿಡಿವು) + ಅಗ್ಗಿ]

ನೆಟ್ಟಿಲಿಂಗಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಸಣ್ಣ ಹೆಸರೆ,
ನೆಟ್ಟಿಲಿಂಗಮರ (ಮೈಸೂ. ೬೩-೧೨೪೬). [? + ಮರ]

ನೆಟ್ಟು, ನೆಟ್ಟು, ನೆಟ್ಟು (ನಾ). (ಬೆರಳುಗಳ) ಕೀಲನ್ನು ಮಡಿಸಿ
ತೆಗೆಯುವ ಲುಟಿಕೆ: ಮುಂಗಿಲ ದಣಿಯಂ ಕೇಳ್ವ ಮುದಿಹಂಸೆಯಂತೆಯಾ
ಮಗನ ದಣಿಯಂ ಕೇಳಿ ಕೈಯ ನೆಟ್ಟು[ಪಾಪಂ. ನೆಟ್ಟಿ]ಯ ಮುಂದೆ
ಮಿಗೆ ಬೆದಜುತೇವನೆಂದೆನುತ ಪಾಣ್ಣನನೊಂದು ಗೊಂದಿಯೊಳಗಿರಿಸಿ
(ಸಮೃ. ೨-೬೪); ಕಟ್ಟಿವೆನುತ ಕೈಯ ನೆಟ್ಟಿಯ [ಪಾಪಂ. ನೆಟ್ಟಿ],
ನೆಟ್ಟಿಯ ನೆಗ್ಗಿ (ರಾಮವಿ. ೧೬-೮೮); ದೃಷ್ಟಿಯ ಮಂತ್ರಿಸುತ ಕಪ್ಪಿ
ದಂತ ನೆಟ್ಟಿಯ ಮುಂದೆ ತೂಪಿಡದೊಡನೆ ತೊಟ್ಟಿರೊಳಿಟ್ಟು ಶಿಶುವನು
ತೂಗುತಿಹರು (ಪ್ರಜ್ಞಾ. ೮-೬೮). ನೆಟ್ಟು: 'ನೆಟ್ಟುಮುರಿ'
ಪರಾ. ನೆಟ್ಟು: ನೆಟ್ಟುನಾ ಅಯ್ಯಗಳ ಕೈಯಂ ಮುಟ್ಟು ...
ನೆಟ್ಟಿಯಂ [ಪಾಪಂ. ನೆಟ್ಟಿನೇ] ತೆಗೆವುತ್ತು (ಪುಷಪ. ೩೮-೫೦); ತೊಟ್ಟಲ
ಮಕ್ಕಳ ಮೊಗವ ಸಿಟ್ಟಿಸದತ್ತ ಪರಿದಾದಿದರು ಕಯ್ಯ ನೆಟ್ಟಿಯೊತ್ತುತ
ಕಾಮುಕಿಯರು (ಕರಾಸಾಂ. ೪೫-೨೪); ಕಟ್ಟಿದ ಹರಸಿ ಕಾಣಿಕೆ
ಕುಲದೈವಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟಳು ಭಣಿಗೆ ಭಸಿತವ ಕೆಟ್ಟಿಬದೇನು ಕಾರಣವೆಂದು ಕರೆಗಳ
ನೆಟ್ಟಿಯ ಮುಂದೆ ಕೇಳಿದಳು (ಮಾಡೇಸಾಂ. ೨-೧೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನೆಟ್ಟು, ನೆಟ್ಟು, ನೋಟ; ಮಲ. ನೊಟ, ನೊಟ್ಟು;
ತುಳು. ನೆಟ್ಟು]

ನೆಟ್ಟು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತಿರುಳು ; ಸಾರ (?) : ದೀಪದ ನೆಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ರ]ಕರಗದರಕಟಿ ಬಳಕಡು ಹುಟ್ಟುಲಜಾವುದೆ (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೪೯) ; ನೆಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ರ]ಕರಗದ ದೀಪ . ಮಣ್ಣುಳಗಿಟ್ಟದಡು ಮುನ್ನಿನವೊಲಂಕರ ಹುಟ್ಟುಲಜಾವುದೆ (ನಿಭಾಗ. ೫-೪-೨೫).

[←ತಮಿ. ನೆಟ್ಟು ?]

ನೆಟ್ಟುಕೆ, ನಟಕು, ನಟಿಕೆ, ನಟಗಿ, ನಟುಕು, ನಟಿಕೆ, ನಟಿಗೆ, ನಟಿಕೆ, ನಟಿಗೆ, ನಟುಕು, ನೆಟ್ಟುಗೆ, ಲಟಿಕೆ, ಲಟಕು, ಲಟಕ್ಕು, ಲಟಿಕೆ, ಲಟಿಕೆ, ಲಟಿಗೆ, ಲೆಟಿಗೆ (ನಾ). ೧. -ನೆಟ್ಟು : ಇವನ ಮನೆ ಬಟ್ಟು ಬಯಲಾಗ ಈಗಲೆ ಹುಟ್ಟಿಬೀಕೆ ಈ ಚಂದ್ರನೊಂದು ನೆಟ್ಟುಕೆಗಳಂ ಮುರಿಯುತ (ಸಾಗಂಭ. ೧೮೭-೨). ನೆಟ್ಟುಕು : (೪). ನಟಿಕೆ : ೧. ಇನ್ನೆನಗೆ ಬನ್ನವತ್ತು ದೊಡ್ಡ ಕೈವರಲ ನಟಿಕೆಗಳಂ ಮುರಿದುಕೊಳುತುಂ (ನದ್ದೇಶ. ೧೫-೭೨) ; ಸಗ್ಗವೆಣ್ಣೆಂಬ ಮೂತಿಗೆ ಕಾಯ್ದು ನಟಿಕೆಯಂ ನೆಗ್ಗಿ (ಚಿಬು. ೧೯-೨೭). ನಟಿಗೆ : (೪). ನಟುಕು : (೪). ನೆಟ್ಟುಕೆ : ೧. 'ನೆಟ್ಟುಕೆ ಮುರಿ' ಪರಾ. ನೆಟ್ಟುಗೆ : ೧. 'ನೆಟ್ಟುಗೆ ತೆಗೆ' ಪರಾ. ನೆಟ್ಟುಕೆ : ೧. ಇಕ್ಕಿದಳು ನಟಿಕೆಯನು ಕಡು ಮುಳಿಸಿಂದ ದ್ರೌಪದಿಯು (ಜಿನಭಾ. ೫೦-೪೨) ; ಕಾಲ ಬೆರಳುಗಳು ನೆಟ್ಟುಕೆಗಾಗಿ ಹಾಕೊರೆಯುತ್ತಿವೆ (ಅನ್ನಭಾ. ೨೦) ; ತುಳಸಾಬಾಯಿ ನೆಟ್ಟುಕೆಗಳನ್ನು ಮುರಿಯುತ್ತ . . . ಹೇಳಿದಳು (ಪುಜಾಗ. ೨೪೮). ನೆಟ್ಟುಗೆ : ೧. ವಿಟಪುರುಷರನು ನೋಡಿ ನಟಕುಗಳ ತೋರುತಲಿ ನೆಟ್ಟುಗೆಯನು ಮುರಿಯುತಲಿ ಚೆಟುಲೆ ನೋಡುತ್ತಿರೆ (ಪಮಜ. ೨೪೫) ; ಕೈಗಳ ನೆಟ್ಟುಗೆಯನು ಮುರಿಯುತ ಕಾರಣ (ಕುಳ. ೪೮-೫). ನೆಟ್ಟುಕು : ೧. ಕಂಜಾಕ್ಷಿ ಕಳಸವಕ್ಷೆಯುರೇ ಸಾಮ ಶಶಿಗೆನು ತ್ವರಿತತಳವೆಂದು ಹಲವುತಂ ಚಲಿತ ನೆಟ್ಟುಕುಗಳಿಂದ ಹೊರಬೆರೇಕಾಂತನಗಲಿ (ಜಿನಮು. ೪೯-೨೩). ನೆಟ್ಟುಗೆ : ೧. ಕಡೆಯಂ ಕಾಣದೆ ಇರುವ ಕಾದಿನೊಳು ಕರುಣಮಿಲ್ಲದ ಕರಿನಟತ್ರನಾದ ಕಮಲಸಂಭವನೆ ನೀನು ಯಾ ಪರಿ ನಮ್ಮ ನಾಲ್ವರಂ ಪಾಡು ಪಡಿಸಬಹುದೇ ಯಂದು ಕೈಗಳಂ ಸಾಚಿಬಿಟ್ಟುಗಳಿಂದ ನೆಟ್ಟುಗೆಗಳಂ ನಿಟ್ಟುತ (ಸಾಗಂಭ. ೫೦೪-೧೭) ; ಸಂಟಿರಾದ ಮುದುಕಿಯರು ಬಂದು ಶಿಶುವಂ ತೊಪಿರಿದು ನೆಟ್ಟುಗೆಯಂ ಮುರಿದು ಹರಸಿ ಹೋಗಲು (ಕೃಷ್ಣ. ೧-೪೭). ಲಟಿಕೆ : ೧. 'ಲಟಿಕೆ ಮುರಿ' ಪರಾ. ಲಟಿಕು : ೧. 'ಲಟಿಕುಮುರಿ' ಪರಾ. ಲಟಕ್ಕು : ೧. 'ಲಟಕ್ಕು - ಬೆರಳು ಮುರಿಯುವ ಸಪ್ತಕ' (ಪಾಸಕೋ. ೪೨). ಲಟಿಕೆ : ೨. ಕೈಯ ಹೆಬ್ಬೆರಳು ಮತ್ತು ನಡುಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಿಡಿದು ಶಬ್ದ ಮಾಡುವಿಕೆ ; ಚಟಿಕೆ : 'ಲಟಿಕೆ ಹೊಡೆ' ಪರಾ. ಲಟಿಕೆ : ೧. 'ಲಟಿಕೆ ಮುರಿ' ಪರಾ. ಲಟಿಗೆ : ೨. 'ಲಟಿಗೆ ಹೊಡೆ' ಪರಾ. ಲೆಟಿಗೆ : ೧. ಸರಿಸರಿಯೆಂದು ಲೆಟಿಗೆಗಳು ಬಂದು (ತತ್ವಾ. ೧. ೮೩-೨).

[ದೇ.೫ ತುಳು. ನಟುಕು ; ತೆಲು. ನಟಿಕ, ನೆಟ್ಟುಕ]

ನೆಟ್ಟುಗೆ 'ನೆಟ್ಟುಕೆ' ನೋ.

ನೆಟ್ಟುಗೆ ಮುರಿ, ನಟಿಕೆ ಮುರಿ, ನೆಟ್ಟುಕೆ ಮುರಿ, ನೆಟ್ಟುಕೆ ಮುರಿ, ನೆಟ್ಟುಗೆ ಮುರಿ, ಲಟಿಕೆ ಮುರಿ, ಲಟಿಕು ಮುರಿ, ಲಟಿಕೆ ಮುರಿ, ಲಟಿಗೆ ಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. (ದೃಷ್ಟಿ ತೆಗೆಯಲು) ಕೈ ಬೆರಳುಗಳ ಕೀಲನ್ನು ತನ್ನ ತಲೆಯ ಎರಡೂ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಡಿಸಿ ಹತ್ತಿಕ್ಕಿ ಶಬ್ದ ಮಾಡು ; (ದೃಷ್ಟಿ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ) ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಮಡಿಸಿ ನೆಟ್ಟುಗೆ ಬರಿಸು : ಎಲ್ಲರೂ ಮಗುವನ್ನು ನೋಡಿ ದೃಷ್ಟಿ ತೆಗೆದು ನೆಟ್ಟುಗೆ ಮುರಿದು ಹೋದರು (ಮಹೋಪ. ೧೫೨) ; ಮಗನಿಗೆ ದೃಷ್ಟಿ ತಾಗದಿರಲೆಂದು ಕಿಟ್ಟಿಯ ತಾಯಿ ನೆಟ್ಟುಗೆ ಮುರಿದರು (ಏಳಜೀ. ೭೭). ನೆಟ್ಟುಕೆಮುರಿ : ೧. ಕಳಾವಿಳಾಸಿನವೊಳು . . . ಬಳಿ ಸಂದು ಕರದ ಬೆರಳುಳ ನೆಟ್ಟುಕೆಮುರಿ

ಕೊಳುತ (ಸಮೋ. ೭-೫೫) ; ಹಿರಣ್ಯಧನು ಕಣ್ಣೆರನ್ನು ತಡಕೊಂಡು ನೆಲದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟುಕೆ ಮುರಿದುಕೊಳ್ಳುವನು (ಪದ್ಯ. ೨೦-೭). ೨. ಶಾಪಹಾಕು ; ಕೆಡುಕನ್ನು ಬಯಸು ; 'ಚಟಿಕುಮುರಿ ; ಶಪಿಸು' (ಪಾಸಕೋ. ೭). ನೆಟ್ಟುಕೆ ಮುರಿ : ೧. ಸುಂದರಮ್ಮ . . . ಮಗಳ ಕೆನ್ನ ಸವರಿ ನೆಟ್ಟುಕೆ ಮುರಿದರು (ದೂದಿಟ್ಟ. ೨೪). ನೆಟ್ಟುಕೆಮುರಿ : ೧. ಕೆನ್ನ ಸವರಿ ತಲೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟುಕೆಮುರಿಯುವಳು (ಮುಳ್ಳ. ೧೧). ೨. ಹೆಣ್ಣಲ್ಲ ರಾಕ್ಷಸಿ ಅಂತ ನೆಟ್ಟುಕೆಮುರೀತಾರೆ ಹೆಂಗಸರು (ಸಪದಾ. II, ೧೦೫೭). ನೆಟ್ಟುಗೆಮುರಿ : ೨. ಬೆರಳುಗಳ ಕೀಲನ್ನು ಮಡಿಸು, -ಶಬ್ದ ಮಾಡು ; ಎಲ್ಲಬುಗಳನ್ನು ಬಾಗಿಸಿ ನೆಟ್ಟುಗೆ ತೆಗೆದು ಆಯಾಸ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು ; ಮಲಗಿದ 'ಅಡ್ಡ'ದ ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಿ ದಡಬಡನೆ ಎದ್ದು ನೀಳವಾಗಿ ಅಳಳಿಸಿ, ಕೈ-ಮೈಗಳ ನೆಟ್ಟುಗೆ ಮುರಿದರು (ಚಗು. ೮೩). ಲಟಿಕೆ ಮುರಿ : ೧. ಸ್ವಾಸಿಯಿಟ್ಟು, 'ತಮ್ಮನ' ದೃಷ್ಟಿ ಲಟಿಕೆ ಮುರೀತಾರೆ ಕೈನಾ ಮುರಿದಿಟ್ಟಿಲ್ಲೋ ಯಪ್ಪಾ ! (ಬಾಗಿನ. ೧೮). ಲಟಿಕು ಮುರಿ : ೧. ನನ್ನ ಗಲ್ಲ ಹಿಡಿದು ಮುದ್ದಾಡಿ ಕಲೆಗೆ ಲಟಿಕು ಮುರಿದಳು (ಮದಿಮ. ೪೧) ; ಅವಳನ್ನು ನೋಡಿದ ಭಾಗ್ಯಮ್ಮನವರು ಸಂಕೋಪಪತ್ರರಾಗಿ 'ನಿನ್ನ ಕೈ ಹಿಡಿಯುವವನು ಭಾಗ್ಯವಂತನೇ ಸರಿ' ಎಂದು ಲಟಿಕು ಮುರಿದು ಪ್ರೀತಿಯ ಹೊಲೆ ಹರಿಸಿದರು (ರಂಗರೋ. ೨೧೧) ; ಜಾನಕಿಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವಳು ಪ್ರೀತಿಯ ಲಟಿಕು ಮುರಿದು ಗದ್ದದಿಳ ಕಾಡಳು (ಮುತ್ತೈದೆ. ೮). ೨. ಮಲತಾಯಿ ಮುಂದೆ ಮರಿಗುವರಿ ನಿರಿದರೆ ಮನದಾಗ ಲಟಿಕೆ ಮುರಿದಾಳ (ಜನಗೀ. ೭೩) ; ತಾಯವ್ವನು ಅವಳಿಗೆ ಶಪಿಸುತ್ತ ಲಟಿಕು ಮುರಿದಳು (ಕನಕ. ೭೭). ಲಟಿಕೆ ಮುರಿ : ೧. ಸುಂದರಮ್ಮ . . . ಮಗುವಿನ ಮುರಿಗುರುಳನ್ನೂ ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ನೇವರಿಸಿ, ತನ್ನ ತಲೆಯ ಬದಿಗೊಯ್ದು ಲಟಿಕೆ ಮುರಿದು ಸರಕ್ಕನೆ ಅಡಿಗೆಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಹೋದಳು (ಜನಕಂ. ೧೦೧). ಲಟಿಗೆ ಮುರಿ : ೨. ಹಾರವನ ಹೆಸರು ಹೇಳಿದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಲಟಿಗೆ ಮುರಿಯುವರೇ (ನಾಡಗೀ. ೪). [ನೆಟ್ಟುಗೆ (<ನೆಟ್ಟುಕೆ) + ಮುರಿ]

ನೆಟ್ಟುದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಮೈ ಕೈ ನೋವಾದಾಗ ಕೀಲುಗಳನ್ನು ಎಣ್ಣೆಯಿಂದ ಬಿಟ್ಟು ನೋವು ಇಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಎಲ್ಲಬುಗಳನ್ನು ನೀವು : ಜಿಟ್ಟುಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರು ಸಾವೂಯೆನೇ ನೆಟ್ಟುದೆಗೆನೆಂದ ರೊಡನೆ (ಧರಪ. ೪೯-೯೭). [ನೆಟ್ಟು + ತೆಗೆ]

ನೆಟ್ಟು ಮುರಿ, ನೆಟ್ಟು ಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಟ್ಟುಗೆಯನ್ನು ಮುರಿ, -ತೆಗೆ ; ಶಪಿಸು : ಅಳುತ ಬಾಯ್ತಾಯಿ ದಿಡಿತ ನೆಟ್ಟು ಮುರಿವುತ ನೀಯನ ಪೊಕ್ಕಡಗಿದರು (ಜ್ಞಾನಪ. ೧೪-೭೨). ನೆಟ್ಟು ಮುರಿ : ೨. ದೃಷ್ಟಿ ತೆಗೆ : ಪೊರೆಯಲಿ ನಿನ್ನ ನೀಳ್ಕರಂ . . . ಇದೊ ನೆಟ್ಟು ಮುರಿದು ಕೊಳುವೆ (ಪದ್ಯ. ೨೦-೭). [ನೆಟ್ಟು + ಮುರಿ]

ನೆಟ್ಟು, 'ನಡು' ನೋ.

ನೆಟ್ಟು, 'ನಡು' ಪರಾ.

ನೆಟ್ಟು (ನಾ). (ಹುರಿ, ಹಗ್ಗ, ಕೂದಲು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ) ಬಲೆ ; ಜಾಲ : ಚೆಂಡು, ಬ್ಯಾಟು, ನೆಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಟಿಕ್ಕಿ ಹೊರಟನು (ರೂ. ೧). [←ಇಂ. Net]

ನೆಟ್ಟುರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ದೇವಯ್ಯನಾಯಕ ಎಜಾಗಾರ ಸತ್ತೊಡೆ ಅತನ ಮಗಂ ದೀಪಂಗೆಂ ಕಲ್ಪುಜನಾಡ ನೆಟ್ಟುರ ಕಲ್ಪುಟುಗೊಟ್ಟುರ (ಎಳ. V, ಚನ್ನೂ. ೨೭೨-೨೧ ; ೨71).

[ನೆಟ್ಟು ? + ಊರು (<ಊರ)]

ನೆಟ್ಟು, 'ನೆಟ್ಟು' ನೋ.

ನೆಟ್ಟು, 'ನಾಟ' ನೋ.

ನೆಟ್ಟರೆ (ಕ್ರಿ). ನೇರವಾಗಿದೇಡು ; ನಿಷ್ಕಂಕೋಚವಾಗಿ ಯಾಚಿಸು
(?) : ಸರಸಿಂಹಾಕಾರದಿಂದ ವಾನವಪತಿಯರಮಂ ಸೀಳ್ದನಣ್ಣುರುದ್ರಂ
ಬೆರಸಾ ಕೈಳಸಮಂ ತುಗಿದನಳವತಾರ್ತತ್ರಯಂ ಚಮ್ಪುಮಂ
ನೆಟ್ಟರೆದಿನ್ದಂಗಿತ್ತಂ (ಎಳ. VII, ೨೯೦. ೧೨೪-೮ ; 1077).

[ನೆಟ್ಟರೆ (<ನಿಡಿದು₁) + ಎರೆ₂]

ನೆಟ್ಟಲು 'ನೆಟ್ಟಲು' ನೋ.

ನೆಟ್ಟಲು, ನೆಟ್ಟಲು (ನಾ). ನೆಟ್ಟನೆಯ ಎಲುಬು ; ಬೆನ್ನು
ಮೂಳೆ ; ಬೆನ್ನೆಲುಬು : ಪಶ್ಚಿಮ ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ನೆಟ್ಟಲುಪ
ಮುಂದಿರು ಕುಟಿ ಮಿಡುಕದೆ ಅಪ್ಪಿಯಾದಿತ್ತಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೮೧೪) ; ಬರಿ
ಹರಣ ಕಾರಣಕವರಿಸಿ ಬೆಳೆದನ ನೆಟ್ಟಲುವಿನಂದದಿ ಬೆಳುಗುಡುಗೆಯಂ
ಬಲದ ಕರದರಿ ಪಿಡಿದು ತಿರುಪುತ್ತು (ಬಸವ. ೨೯-೪) ; ಈಡಾದಂವೆಂ
ಕುಲಗಿರಿವ್ರಜ . . . ನಿಂದಕರ ತುಡುಡುಟ್ಟ ನೆಟ್ಟಲುವ ಮುಣುವ
(ಲಾಚಂ. ೧೪-೨೨) ; ಆ ಮತ್ಸ್ಯಮಂ ಕೊಂದು ನೆಟ್ಟಲುವನುಣಿ ತಾ
ಪಿಡಿಯೆ (ಚಪು. ೫೨-೨೫). ನೆಟ್ಟಲು : ನೆಟ್ಟಲುಗಳಂ ಮುಣುವ
ಮೆಟ್ಟಿಯಿಕ್ಕದಿಯಾಗಿ ತಟ್ಟುಗಳ ಸೀಳ್ದು ಉಡುಹಿ ಕೊಲ್ಲುವಾಗ
ಲುಂಡುಟ್ಟಿ ಸತಿ ಸುಕರು ದಿಡಿಸುವರೊ (ಗುರುಬೋ. ೫೯-೬) ; ನಿಡುನರ
ಹಜಾಮ ಬೆನ್ನಿರ್ಗಲು ಹರಿದು ದಿಡಿದು ನೆಟ್ಟಲು ಮೈಮುಣಿವಾಗ
ರಿಪುಬಲ ಹೊರಳಿದುನೇನೆಂಬೆನದನು (ಕಂಸಮ. ೧೪-೮೬). 'ನೆಟ್ಟಲು',
'ನೆಟ್ಟಲು' ಪರಾ. [ನೆಟ್ಟ (<ನಿಡಿದು₁) + ಎಲುವು (<ಎಲ್ಲು₂)]

ನೆಡೆ (ನಾ). (?) : ಕಾಡಾರಂಬ ನಿರಾರಂಬಳೆ ಸಲುವ ಕೆಡೆ ಕುಂಟಿ
ಕೊಣನು ಅತಿ ಅಡುಕಟು ದರೆ ನೆಡೆ ಸಕಳಾ ಒತ್ತಾಯ ಸಕಳ ನಡಾಯ
ಪಾಬಕೂಪತುಕ (ಎಳ. X (S), ಕೋಲಾರ. ೨೦೪-೧೫ ; 17ನೆಯ ಶತ.). [?]

ನೆಡಿಸು 'ನೆಡಿಸು' ನೋ.

ನೆಡು 'ನೆಡು' ನೋ.

ನೆಡುಗಣ್ಣು 'ನೆಡುಗಣ್ಣು' ನೋ.

ನೆಡುಗುರಿ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಗುರಿ : ಕೋಲ ಕಡೆಗಣ್ಣು ಕೊನೆ ನೆಡು
ಗುರಿಯ ನೋಡುವು ಹುರುಪೆಡ್ಡು ಕುಣಿಯುವುದು (ನಡೆದಾ. I, ೪೪೧) ;
ಅದರ ಅನು ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದ, ಬೆಳೆದು ಬಾಯ್ದರೆದ ನಾಡಾವುಂಟುಬರ
ನೆಡುಗುರಿ ಇನ್ನೂ ಸಂಯಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸಲಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು
(ನಾಡೋಣ. ೧೫). [ನೆಡು (<ನೆಡು₁) + ಗುರಿ (<ಕುಣಿ₂)]

ನೆಡುಗೆ 'ನೆಡುಗೆ' ನೋ.

ನೆಡುತೋಪು (ನಾ). "ನೆಟ್ಟು, ಬೆಳೆಯುವ, ಮರಗಳ ದೊಡ್ಡ
ತೋಪು ; ನೆಡುತೋಪು, ಕಾನು" (Plantation, ಇಂಕನ).

[ನೆಡು (<ನೆಡು₁) + ತೋಪು]

ನೆಡುಬಗೆ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಮನಸ್ಸು ; ಚಂಚಲವಾಗದ ಚಿತ್ತ :
ಸೌಂದರ್ಯ ಶೃಂಗಾರರಸ ಸ್ತೀಮ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿರುವ ವಾಚ್ಯವಾದ
ಗಳನ್ನವಗಾಹಿಸುವಲ್ಲಿ ವಾಚಕರು ನೆಡುಬಗೆಯೊಂದಿರಬೇಕು (ನಾಡೋಣ.
೨೮೩). [ನೆಡು (<ನೆಡು₁) + ಬಗೆ₂]

ನೆಡುಬೊಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ನೆಡುಬೊಣಿಯ
ಪಾಸಪಥವಾರನ್ನೋನ್ನು ಮುಡಿಪಿವಾರ್ (ಎಳ. II, ೯-೧ ; ಸು. 700).

[?]

ನೆಡುಮೊಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗುಡ್ಡದ ಹೆಸರು : ಅನ್ನ ಮೊಡ
ನೋಡಿ ಪರಿದ ಪೇರೊಣಿ ನೆಡುಮೊಣಿಯಿಲ್ಲಾಗಿ ಮೊಣಿಯಿಂ
ಮೇಗಿಲ್ಲ ಪೇರಾರಿ ಈಶಾನಗೆ ಸೀಮೆ ನೆಡುಮೊಣಿಯಾ ಪುಣಾಸೆ
ಪುಗಯಾ ಎಡೆಯ ದೀಪ್ತನ್ನ ಪಕ್ಕಮೆ (ಎಳ. IX (S), ಬಿಂಗಳೂ.
೧೫೧-೪೬ ; 474). [ನೆಡು? + ಮೊಣಿ (<ಮೊಣಿ)]

ನೆಡೆ 'ನೆಡೆ' ನೋ.

ನೆಣ (ನಾ). ೧. ಎಲುಬಿನ ಮಧ್ಯದ ಮೊಳ್ಳು ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಜಿಗುಟು ಪದಾರ್ಥ ; ಕೊಬ್ಬು ; ಮೇದಸ್ಸು ; ಚರ್ಬಿ :
"ವಪಾ, ಮೇದ, ವಪಾ—ಈ ೩ ನೆಣಂ" (ಕಲಾಯು. ೧೦೪-೧೩) ;
ನೆಣದ ಪಕ್ಕಂಗಳಂ ಪಾಯ್ವಂ ನೆತ್ತರ ಕೊಣಿಗಳಂ ಬಂಜಿಯುಂ
(ಪಂಪ. ೧೩-೫೩ ಪ) ; ನೆತ್ತರ ಕೊಣಿಯುಂ ನೆಣದ ಪಕ್ಕಂಗಳಂ ಪಣದ
ಬಣಂಜಿಗಳಂ ಕೋಬ್ಬುದುಳ ಕೋಬ್ಬಿಸಣುಮಗುವುಪದೆಯೆ
(ಪಂಪ. ೧೩-೫೪ ಪ) ; ನೆಣದ ಕೊಳರತ್ತ ದ ಹುತ್ತು . . . ಶುಕ್ಲದ ಕೋಶ
ಎಲುಪಿನ ಬಲುಹಿಂದಿತ್ತುದೀ ಕಾಯ (ಅದಮ. ೧೫-೩೪) ; ತಣೆವನ್ನಂ
ರುಧಿರಾಂಬುವಂ ಪದಪಿನ್ನಿಂದಿಂಟುತ್ತು ಮಲ್ಕೊಳ್ಳ ಮಲ್ಕೊಣಂ ಗಟ್ಟಿನ
ನುಂಗಿ (ಕುಸುಮ. ೧೧-೯೩) ; ರಿಪುಭಟನೊಡಲ ಹೊಳ್ಳಿಸಿ ನೆಣನುಣ
ಲಿಕ್ಕುವೆನು ದೈತ್ಯರಿಗೆ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೩೩) ; ಕಡ್ಡಿ ಕೊರೆದು ಬದಿ
ಯಲ್ಲಿದ್ದ ನೆಣ ಬಳಿದ ದೀಪವನ್ನು ಹಚ್ಚುತ್ತಾನೆ (ಚೇನಬಾ. ೫).
೨. ಶಕ್ತಿ ; ಬಲ : ಎಷ್ಟು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೂ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಮೈ ಘಾಸಿ
ಯಾಗದಿದ್ದ ತಾರುಣ್ಯದ ನೆಣ ಈಗಿಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕು? (ರೂಢಿ. ೩. (ಆಲಂ)
ಜಂಬ ; ಸೊಕ್ಕು : ಅವನ ನೆಣವನ್ನು ಕರಗಿಸದಿದ್ದರೆ ನಾನ್ಯಾಕರಬೇಕು ?
(ರೂಢಿ. ೪. (?) ; ಅಣ್ಣವು ಪುಣ್ಯವು ಪುಣ್ಯದ ನೆಣಗಳು ಹೆಚ್ಚಾವು
(ಎಲಾ. ೧೩೫-೨೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ನಿಣ = ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದ ರಕ್ತ ; ಕೊಡ. ನಣ ;
ತುಳು. ನಿಣ]

ನೆಣಗೊಬ್ಬು (ನಾ). ೧. ದೇಹದಾರ್ಥ್ಯ ; ಅಂಗಸೌಷ್ಠವ : ಕೊಬ್ಬಿದ
ಭುಜಯಂಗಳದಿ ವೀರರಸದೊಂದಿದ್ದ ನೆಡುಮೋಳ್ಳೆಳೆಡೆಯ ಪರಿದ ಕಾಂತಿ
ತಾಣಗಳೆನೆ ನೆಣಗೊಬ್ಬಿ ಗರುವನೊಪ್ಪಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೩-೫೬).
೨. (ಆಲಂ) ಅತಿಯಾದ ಹೆಮ್ಮೆ, —ಕೊಬ್ಬು, —ಸೊಕ್ಕು :
ಅರೊಡನೆ ಕಾದುವೆನು . . . ಎಂದು ಕುಮಾರ ನೆಣಗೊಬ್ಬಿನಲಿ ನುಡಿ
ದನು ಹೆಂಗಳಿದಿನಲಿ (ಕುನ್ಯಾದ್ರಿ. ೫-೨೦) ; ಅಬ್ಬರಿಸಿದುದು ವೀರರಸ
ರಣದುಬ್ಬರದ ರೌದ್ರಾದ್ರ್ಯತನ ನೆಣಗೊಬ್ಬಿನಲಿ (ಕೊರರಾ. ೩-೪೫-೬೬).

[ನೆಣ + ಕೊಬ್ಬು (<ಕೊಪ್ಪು₂)]

ನೆಣವನೆ (ನಾ). ಮೇದಸ್ಸು ; ಕೊಬ್ಬು : ಕಾರೊಕ್ಕೊಡದ ಕೊರಳೆ
ಗಳ ಮೈನವಿರ್ ಸಾಲೊಕ್ಕೊರೆದ ನೆಣವನೆಗಳ ಮೇಲುಮೊಗದ ನೆತ್ತರ ದಾಡೆ
ಯೊಳು ಸಿಕ್ಕಿ ಹೋಲುವ ಕರುಳ್ಳೊಂಗರೆಸೆದವು (ಸೊಬಸೋ. ೧೨-೧೦) ;
ದುಣುಮುಣುಪ ತಲೆಮಿದುಳ ಪಂಚೆಯ ಹಣಗರುಳ ನೆಣವನೆಯ
ಮೂಳೆಯ ಮುಣುಕುಗಳ ಕಡಿಮಂಡಮಯವಾಯ್ತಖಿಳ ಚಕುರಂಗೆ
(ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೩೩) ; ನೆತ್ತರಿನ ನೆಣವನೆಯ ಮಾಂಸದ ಕುತ್ತುರನ
ಕ್ರಿಮಿ ಕೀವು ಕಿಸುಕುಳದೊತ್ತುಯಲು ಮಲ ಮೂತ್ರದುಮುಫನನ್ನ
ಭೂಮಿಯದು (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೪-೧೨) ; ಮಾಂಸ ಬಲಿವುದು ನೆಣವನೆಗಳು
ಬಲಿವುವು (ಅಶ್ವತೀ. ೪೩-೩). [ನೆಣ + ಬಗೆ₂]

ನೆಣವನೆಗಣ (ನಾ). ಕೊಬ್ಬಿನ ರಾಡಿ ; ಮೇದಸ್ಸಿನ ಕೆಸರು :
ಕದಿದಡೆದ ಹಕ್ಕರಿಗೆ ಹಿಂಚೆಯ ತಡಿಗಳಲಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ಪ ಮೊಣಕಾಳುಡಿಯ
ಗಾಢವ್ರಣದ ನೆಣವನೆಗಣ ಬಳಿಬಳಿದು . . . ಮುಂದೆ ಬೆಟ್ಟಿಯನಿಡುತ
ಪೈಸರಪೋಗಿ (ಕುನ್ಯಾಗ. ೩-೧೩).

[ನೆಣವನೆ + ಕೆಸರು (<ಕೆಸರು₂)]

ನೆಣವುಲಿ (ನಾ). (?) : ಕಿಜುನೆಡಿಯುತ್ತು ನೆಣವುಲಿ ಕೊಣಿನಾಯ್
ಸತ್ತೆಡೆಯ ಮಣ್ ಶುಕಾಸ್ಯಂ ಮದ್ಯಂ ಮುಣುಡೊಂದಿಯೆಂಬಿವಂ ಪೆಸರ
ಣಿಯದ ಬಾಹುಗಳೊಳೊರಸಿ ಪೊಣಿಸು(ಸು)ಗೆ ಪೋಕುಂ (ರೂಕೋಪ.
೯-೨೦೨).

[?]

ನೆತರುಗೊಡಗೆ 'ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ನೆತನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು(?): ತಪ್ಪಿದನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗ್ಗಂ ಪಕುಗಳ್ಗೆ ತಪ್ಪಿದ ಪಾತಕಮಕ್ಕುಂ ನೆತನೆ ಕಲ್ಪಾಟು (ಎಳ. VIII, ಸೂರಬ. ೪೭೭-೨೩; ೨೨೧). [?]

ನೆತ್ತ, ಲತ್ತ, ಲೆತ್ತ (ನಾ). ೧. ಪಗಡೆಯಾಟದ ಹಾಸಂಗಿ; ದಾಳ: ಅರಸ ಕೇಳಿ ವಿಶ್ವನಾಥಾಸುರಸುತೇಜದೊಳೆನ ನೆತ್ತವನರಡ ಕಾಣೆಗೆಗೊಟ್ಟು (ಸಳ. ೪-೨೬); ವಿರಾಟರಾಯನು . . . ಕೋಟಿ ಕೊಂಡು . . . ನೆತ್ತದಿಂದ ಅತನ ಬಲಹನೆಯ ಮೇಲೆ ಬದಿದು (ಕೃಷ್ಣ. ೧೧೬). ೨. ಪಗಡೆಕಾಯಿ: ನಾನು ಅಡುವ ನೆತ್ತದ ಸಾಲೆ ಅಕ್ಕಿಮಿಸಿ ಹೋದುದು. ನೆತ್ತ ಮನೆಯ ದಿಟ್ಟು ಈ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತು ಇದೆ (ಬ್ರಹ್ಮ. ೭೯). ೩. ಪಗಡೆಯಾಟ; ಅಕ್ಷಕ್ರೀಡೆ: ಸೆಜೆಯು ಮೇಜುಂ ನೆತ್ತಮಾಡುವದೊಳ್ (ಎಳ. XIII, ೩೩೨-೪೪; ೨೨೨); ನೆತ್ತಮನಾದಿ ಭಾನುಮತಿ ಸೋಲೊಡೆ ಸೋಲಮನೀವುದೆಂದು ಕಾಡು ತಿರೆ ಲಂಬಣಂ ಪೂಯೆ ಮುತ್ತಿನ ಕೇಡನೆ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಬಳ್ಳುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪ. ೯-೬೯); ಕನ್ನಕೆಯೊಡನೆ ನೆತ್ತದೊಳಂ ವೀಣಾವಾದ್ಯದೊಳಂ ಸ್ವರಸಂದೋಹವಿವಾದದೊಳಂ . . . ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತ ಮಿದುರ್ (ಕಾಂಠ. ೯೪); ಜೆದುರಂಗದ ನೆತ್ತದ ಗೌರವದ ಗೊಟ್ಟು ಗುಲಾಯಂ ಮುಟ್ಟುಂ ಮನೆಯೊಳ್ ಪದದಿರಿಸುಗೆ (ಮದಕ. ೧೦-೩೦); ನೆತ್ತದಲಿ ಭಕ್ತಂಗೆ ಹಿರಿದದ ವಿತ್ತಮಂ ಸೋಲುತ್ತ (ಬಸವ. ೪೪-೬೧); ನೀವು ಚಿತ್ರವಿಸಿದೊಡೆ ನೆತ್ತದೊಳಾವು ಸೋಲಿಸಿ ಕೊಡುವೆವರನು (ಕುಪ್ಯಾಸ. ೧೨-೬೦). ೪. ಪಗಡೆ ಮುಂತಾದ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ಗರ: ನೆತ್ತಗಳು ಸಳಗಿಗೆ ವಿದೋಧ ವಾಗಿಯೇ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ ದಮಯಂತಿಯು ಹೆದರಿ (ಪಂಪ. ೧೩೨). ಲತ್ತ: ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಲತ್ತ ಪಗಡೆಯು ಜೆರ್ಮ ಹಾಸಂಗಿಯ ಮಾಡಿ (ತುರಂಗ. ೧೨-೪೯). ೩. ಇಂದುಮುಖಿ ಸತ್ಯ ಭಾನುಯ ಕೂಡೆ ಲತ್ತಮಂ ಜೆಂದದಿದಾಡುತ್ತಿರೆ (ತುರಂಗ. ೨೪-೪೦). ೪. ನೆನದುದೆ ಲತ್ತ ಬೀಳಬೇಕೆಂದಿವರ ಬೇಡಿದನು ವರಗಳಂ (ತುರಂಗ. ೧೨-೫೦). ಲೆತ್ತ: ೧. ನೀನು ಲೆತ್ತಗಳನ್ನು ಒಗೆದು ಆಟವನ್ನು ಆರಂಭಿಸು (ಮಧಾರ. ೮೯); ನಾನು ಲೆತ್ತಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲುತ್ತೇನೆ (ಸಲದ. ೬೫); ಲೆತ್ತ ಹಾಕಲಿಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಬೋಕಿ ದಿವು (ಗಾದೆ). ೩. ಲೆತ್ತ ದೊಳ್ ಪಿರಿದಾಂ ಸೋಲೆನೊ (ಉದ್ಭ. ೧೧-೨೪); ಉಭಯರಾಯರು ಸೇರಿ ಮುದದಿ ಲೆತ್ತವನಾದಿ ಸಭೆಯೊಳು ಧರ್ಮಜ ಸತಿಯ ಸೋಲೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೨-೧); ಅಡುವ ಪಗಡೆ ಲೆತ್ತ ಜೆದುರಂಗಂಗಳಂ ದಿಸುಟ್ಟು (ಜಿಬಪ. ೧೯-೨೪); ದಾಯಗನ ಪುನರಸಿ ಲೆತ್ತದಲಿ ಗೆಲಿದೊಡನೆ ರಾಜ್ಯಂಗೆ ದನೊಲಿದನಲಿ (ಅಂಬಕಾ. ೪೮ ಸೂಚನೆ).

ನೆತ್ತದ ಜಾರಿ, ನೆತ್ತದ ಸಾರಿ = ನೆತ್ತಸಾರಿ: ಅಗಲೋರ್ವ್ ನೆತ್ತದ ಜಾರಿಯಂ ಕೊಂಡು ಬಂದು (ಬಂಪ. ೩-೬೦ ನ); ನೆತ್ತದ ಸಾರಿಯಂತೆ ಮೊಲೆ ಮೂಡಲೊಡಂ ಗುಣವೇಟಾ ಲಜ್ಜೆ ಸಾಡ್ ಪತ್ತುವು ಗಾಳು ಗಣ್ಣಿರಿದುವಾಸಿಯ ಪಾಸೆಯಂತೆ (ಅನಂಪ. ೮-೧೫). ನೆತ್ತದ ಹಲಗೆ, ಲೆತ್ತದ ಹಲಗೆ = ನೆತ್ತವಲಗೆ: ತರುಣಿಯ ಮಿಥ ಕೋಮಳ ನೀಲಕಂಠಭರವೊಟ್ಟು ಪಸರಿಸುಗು ಸಳನಮುಖಿಗಂಜನ ನೆತ್ತದ ಹಲಗೆಯಿಂದಂ ದಾಗುವೆತ್ತುದು ಜೆಲುಪು ಮಿಗೆ ಬಲದೇವಪುತ್ರಿಯ ಬೆನ್ನಿನುನ್ನತಿಗೆ (ಬಸವ. ೪-೨೯); ಹಿಟ್ಟು ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಡಿದು ಲೆತ್ತದ ಹಲಗೆಯ ಹಿಡಿದು ಹೆತ್ತವ್ವು ನಿನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವೆನು (ಕನ್ನ. ೩೨೪). ನೆತ್ತದ ಹಾಸಂಗಿ = ನೆತ್ತಸಾರಿ: "ದ್ಯೂತ ನೆ[ಪಾಂ. ಲೆತ್ತದ ಹಾಸಂಗಿ ಸಲಕೆ ತಾರಿ ವರವೈತೀಕಂಗಳಾಕರ್ಷಕಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೩೫); ನೆತ್ತದ ಹಾಸಂಗಿ ಎತ್ತ ಬಿದ್ದರು ದಾಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೦೬).

ನೆತ್ತದಾಟ = ಪಗಡೆಯ ಆಟ: ನೆತ್ತದಾಟವನುಡುಗಿ ನಿನ್ನಗಮಿತ್ತ ಹಾಸ್ಯವದೇಕೆ ಸಂಭವಿಸಿತ್ತು ಸಂಶಯವಾದುದೆನೆಗೆ ಮದೀಶ ಜಗದೀಶ (ಬಸವ. ೪೩-೧೨); ಅರಿನ್ಯ ಪರ ಪಡಲ್ಪಡಿಸುವ ಪರಿಯಕ್ಕುನೊ ನೆತ್ತದಾಟ ಮಕ್ಕುನೊ (ವ್ಯಸನ. ೨೯-೧೪೬); ದರ್ಯೋಧನನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರಲು ಶಕುನಿ ನೆತ್ತದಾಟಕ್ಕೆ ಧರ್ಮರಾಜನನ್ನು ಕರಸುವ ಸಲಹೆಯನ್ನು ಕೊಡುವನು (ಕವನ. ೬೪). ನೆತ್ತವಾಡು, ಲೆತ್ತವಾಡು = ಪಗಡೆಯಾಟ ವಾಡು: ಧರ್ಮರಾಯನನ್ನು ನೆತ್ತವಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕರೆಹಿಡಿದರೆ ಅವನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಅವನ ದೇಶಲೋಕಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಗೆದ್ದು ಕೊಡುವೆನೆಂದು . . . ಪೋತ್ಸಾಹಪಡಿಸಿದನು (ಭೀಷ್ಮ. ೧೧೩); ಉದ್ಭಟನಂಜು ಕರಂ ಲೆತ್ತ ವಾಡುತುಂ ರಂಜಿಸಿದಂ (ಉದ್ಭ. ೧೧-೧೧); ಕೊಲ್ಲೆಂಬ ನುಡಿ ಲೆತ್ತ ವಾಡುವೆದೆಯೊಳ್ . . . ಅಳಿಯನೆ ಎಣಿಸಲ್ಪೆ ಕುಸುಮಕರುಗಳೊಳ್ಲ್ಲ ದಿಲ್ಲವಾ ಜನಪದದೊಳು (ಜಿಬಪ. ೬-೪೩); ವರುಣನು ದೇವರಾಜನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ, ಲೆತ್ತವಾಡುವದರಲ್ಲಿ ಮಗು ನಾಗುತ್ತಿದ್ದನು (ದೇವಲ. ೧). ಲೆತ್ತದ ಪಾಸಿ = ಲೆತ್ತದ ಗರ: ಇಂದು ಲೆತ್ತದ ಪಾಸಿಯೇ ತಿರುವು ಮುರುನಾಗಿ ದಿಟ್ಟಿತು; ಪಂಜಾಮವನ್ನು ಸಂವರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಸಾಧ್ಯ ವಿಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೨೬೧). [ದೇ. ೫ ತೆಲು. ನೆತ್ತ]

ನೆತ್ತ (ನಾ). ಕಣ್ಣು; ನೇತ್ರ; ನಯನ: ನೇತ್ರ-ನೆತ್ತ; ನಿದ್ರಾ-ನಿಡ್ಡಿ (ಕವನ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ). [<ಸಂ. ನೇತ್ರ]

ನೆತ್ತಕೆ (ನಾ). ನೆತ್ತವಾಡುವವನು: ಕುಳ್ಳಿದರಂದೋಳಿಗಂ ದಂಡಾಧಿಪರ್ ಮೂಂಡಳರ್ . . . ನೆತ್ತರ್ ವಾಸಕಾಟರ್ ನೆಗಾಜರ್ (ಅನಂಪ. ೨-೨೩). [ನೆತ್ತಿ + ಕೆ]

ನೆತ್ತಕಾರ 'ನೆತ್ತಗಾಟ' ನೋ.

ನೆತ್ತಕಾಟ 'ನೆತ್ತಗಾಟ' ನೋ.

ನೆತ್ತಗಾರ 'ನೆತ್ತಗಾಟ' ನೋ.

ನೆತ್ತಗಾಟ, ನೆತ್ತಕಾರ, ನೆತ್ತಕಾಟ, ನೆತ್ತಗಾರ (ನಾ). ಲೆತ್ತವಾಡು ವವನು: ನೆತ್ತಗಾಟರ ಜೆದುರಂಗಕಾಟೊರಗಾಟರ ಬಾಜಿಪ ಬೀಜಿ ಗಾಟರಾಗರಮನೆ ಪೆಂಪು ಸೊಂಪನೊಳಕೊಂಡೆಸಿವಿಪುಪು ಸೂಳಿಗೇರಿಗಲ್ (ಕಟ್ಟಕಾ. ೪೨); ಸಾರಿಯಂ ಕೆದಟುವ ನೆತ್ತಗಾಟರ ವಿನೋದಮನೀಕ್ಷಿಸು ತರ್ದಂ (ಪಶಕು. ೮-೮೯). ನೆತ್ತಕಾರ: ಅಕ್ಷದ್ಯೂತದ ಸಾಧನೋಪ ಕರಣಗಳನ್ನು ಅಸ್ಥಾನದ ನೆತ್ತಕಾರರು ಸುವಿಧಾನದಿಂದ ಸಾಳಿಗೊಳಿಸು ತಿದ್ದು ಪರಿಸಾರುವರು (ಮಂತ್ರ. ೧೬೩-೫). ನೆತ್ತಕಾಟ: ಭಂಗ ವಿಲ್ಲದ ನೆತ್ತಕಾಟನೊಯ್ದು ತ್ತ ಹಾಸಂಗಿಯೊಳ್ಳಿರವ ಕಾಯಂತೆ ಅಂಗವರಿದು ತೆಗೆದಂತೆ ನಾಲೆನೆಗೆ ತುರಂಗ ಮೈಗೊಟ್ಟು ಹಾಟಾದುದು (ಧರ. ೩೦-೬೩). ನೆತ್ತಗಾರ: ತಂತಮ್ಮ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಅಗಲೇ ಸರಕರಾಗಿರುವ ನೆತ್ತಗಾರರೂ ಇತರ ದ್ಯೂತಾಚೀವರೂ ಐಹಿಕವನ್ನೇ ಮರೆತು ಕಳೆದಿರು ವರು (ಜಿಬಪ. ೮೨-೯). [ನೆತ್ತಿ + ಕಾಟ]

ನೆತ್ತಗೆ (ನಾ). = ನೆತ್ತಕೆ (?): ಅವರು ಸಮಯದ್ರೋಹರು ರಾಜ ದ್ರೋಹರು ಬಣಂಜಿಗೆ ಪಗೆಯರು ನೆತ್ತಗೆಯರು ಕೊಲೆ ಕವರ್ತಗೊಡೆಯರು (ಎಳ. II, ೩೩೩-೨೪; 1206 ?). [?]

ನೆತ್ತಗೊಡಗೆ 'ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ನೆತ್ತಪಡಿ 'ನೆತ್ತರ್ಪಡಿ' ನೋ.

ನೆತ್ತರ್, ನೆತ್ತರ, ನೆತ್ತರು (ನಾ). ಮನುಷ್ಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ನರನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ, ತ್ರಾಣವನ್ನು ಕೊಡುವ ಕೆಂಪು ದ್ರವ; ರಕ್ತ; ಕೆನ್ನೀರು: "ನೆತ್ತರಾಕ್ಷತಜಮಸ್ಯಕ್ ಲೋಹಿತಂ ರುಧಿರಸ್ರಮನೆ ರಕ್ತಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೩); ತನ್ನ ಕಾಲಂ ದರ್ಭಾಂಕುರಂ ನೆತ್ತರ್ ಕೊಂಡೊಡೆ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೮೪-೧);

ಭೋಂಕೆನೊಗೆತರ್ ಮಹೋರಗನೆಯ್ ಪಲ್ಲಳದೊಡೆ ಕಿಡಿವೀಡೆ
ನೆತ್ತರೊಡೆದುಡುಗೇ ಕೊಂಡುದು ತತ್ತ ಪಸ್ಸಿಯಂ (ಅದಿಪ್ಪ. ೨-೪೦) ;
ಪೆರ್ಬಂದಿಗಳ್ ನೆತ್ತರುಂ ಬಸಿವುತ್ತು ಪುಡು (ಕಾದಂಪು. ೧೫೬) ;
ಕುರುನಂದನರಂ ಕೊಂಡೆಂ ಕುರುಶಾಬಾನುಜನ ನೆತ್ತರಂ ಕುಡಿದಂ
(ಗದಾಯು. ೧-೬೯) ; ನೆತ್ತರನೆ ಕಾಣಾ ಕೆಡೆದರ್ ನೆಲದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೨-೨೦೩) ;
ನೆತ್ತರಿಂ ನೆಣದಿನೆಳ್ಳುಕುಳಂದಮೆ ಭೂತಕೋಟಿಯಂ ತಣಪ
ನೆಗಬ್ಬಿಯಂ ಪಡೆದ $\times \times \times$ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮-೨೧ ; 1631).
ನೆತ್ತರ : "ನೆತ್ತರದ್ಲಿಯುಂ, ನೀರ್ದಿಯುಂ, ಕೀಲಾಲಮೆಂಬುದು"
(ಕಲಾಯು. ೧೩೮-೪೧) ; ಹರೆಯದ ಗುಂಗಿನಲ್ಲಿ ಕಾದ ನೆತ್ತರದ ಪರಿದಾಟದಲ್ಲಿ
ಮೂಸವನು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೆ ಮರೆಯುವನು (ಕನ್ನ. ೯೧). ನೆತ್ತರು :
"ಜ್ವತಜಂ, ಲೋಹಿತಂ . . . ರಕ್ತಂ—ಈ ೩ ನೆತ್ತರುಂ" (ಕಲಾಯು.
೧೦೪-೧೦) ; ಅರಿದ ಪಾರುವನೊಬ್ಬನು ಅರಿದ ತಲೆಯ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು
ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿಕಾರದ ನೆತ್ತರ ಕುಡಿದನು ನೋಡಾ (ಅಪರಂ. ೯-೩೩) ;
ನೂಕಿ ಕೊಯ್ಲೂರಳುಗಳ ಮುಂಡದ ಮೂಕಿನಲಿ ನೆಗದೊಗುವ ನೆತ್ತರು
ಸಾಕವನು ನಾದಿದುದನಲು ಸಮಾಧವನು ಪರಬಲವ (ಕುಪ್ಯಾಪ್ಪ. ೬-೪೪) ;
ದೈತ್ಯಗೆ ಪಟ್ಟಿನಕ್ಕಿದ ಮೂಗಿನೊಳ್ ನೆತ್ತರು ಸುರಿಯ (ಮೋಹತ. ೪೦-೬೧) ;
ಎಲ್ಲರೂ ಜಿಗಣೆಗೆ ನನ್ನ ನೆತ್ತರಿಗೆ ! (ಕೋಗಿಲ. ೧೫-೪).

ನೆತ್ತರ ಕರಣೆ = ಉಂಡೆಯಾದ ರಕ್ತ ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ರಕ್ತ ;
ರಕ್ತದ ಗರಣೆ : ನೆತ್ತರ ಕರಣೆ ನೀರೊಳು ಬಿದ್ದುದನು ಕಂಡತ್ತರು
ದಿಗ್ವಿನಿತಿಯು (ಮೋಹತ. ೧೧-೨೯) : ನೆತ್ತರ ಕೊಡಿಗೆ = ನೆತ್ತರು
ಗೊಡಗೆ : ದಳವಾಯಿ ಸೊಂಟಯಗೊಡರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ನೆತ್ತರ ಕೊಡಿಗೆ
(ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೬೫-೪ ; 1630). ನೆತ್ತರ ಗೊಳು = ರಕ್ತದಲ್ಲಿ
ಕಲಸಿದ ಅನ್ನ, — ಈಹಾರ : ನೆತ್ತರಗೊಳನುಂಬವೊಲಖರಾಜ್ಯದ
ಮೇಲೆ ಸೊಗಸುವ ಸಿರಿಯನೊಲ್ಲೆ ಸು (ಕುಪ್ಯಾಪ್ಪ. ೬-೪೨). ನೆತ್ತರ ತೃಷೆ =
ರಕ್ತದ ದಾಹ : ಇವರ ನೆತ್ತರ ತೃಷೆಗೆ ನಿರ್ದೋಷಿ ಈತನನ್ನೀಯುವುದೆ
ನಿಶ್ಚಯಂ (ಗೊಲ್ಲೂರ್. ೪-೨೧೨). ನೆತ್ತರು ಮಾಡು = ರಕ್ತವನ್ನು
ಬೆಲ್ಲು ; ರಕ್ತಸಿಕ್ತಗೊಳಿಸು : ಮೂಡುವನು ರವಿ ಮೂಡುವನು
ಕತ್ತಲೊಡನೆ ಜಗಜಾಡುವನು ; ಮೂಡಣರಂಗಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೆತ್ತರು ಮಾಡು
ವನು ಕುಡೆದಾಡುವನು (ಕವಿಪು. ೫-೧).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನಯ್ಯಕ್ಕೋರ್ ; ತುಳು. ನೆತ್ತರ್ ; ಕೊಡ. ನೆತ್ತರು ;
ತೆಲು. ನೆತ್ತರು, ನೆತ್ತು ; ಕೋಲಾಂ. ನೆತ್ತರ್ ; ನಾಯ್ಕು. ನೆತ್ತರ್ ;
ಪರ್ಜಿ. ನೆತ್ತರ್ ; ನೆತ್ತೂ ; ಗಡಬ. ನೆತ್ತರ್ ; ಗೊಂಡಿ. ನೆತ್ತರ್ ;
ನೆತ್ತರ್, ನೆತ್ತರ್ ; ಕುಮಿ. ನೆತ್ತೂ ; ಕೋತ. ನೆತ್ತ.]

ನೆತ್ತರ 'ನೆತ್ತರ್' ನೋ.

ನೆತ್ತರು 'ನೆತ್ತರ್' ನೋ.

ನೆತ್ತರುಕಾರು 'ನೆತ್ತರುಕಾಡು' ನೋ.

ನೆತ್ತರುಕಾಡು, ನೆತ್ತರುಕಾರು (ಕ್ರಿ). ರಕ್ತವನ್ನು ಕಕ್ಕು, — ಕಾರು :
ಕರಳ ಕಪಿ ಮೇಲೆಹಗೆ ನೆತ್ತರು ಕಾಣು ಮಳ ಬಿದ್ದ (ಕಾಂ. ೨೬-೨೯).

ನೆತ್ತರುಕಾರು : ಬೀಳಲಿ ಮೈ ನೆತ್ತರು ಕಾರಿ (ಕೋಗಿಲ. ೩೩-೧).

[ನೆತ್ತರು (< ನೆತ್ತರ್) + ಕಾಡು (< ಕಾಡ್)]

ನೆತ್ತರುಕುರು (ನಾ). ಉದಿ ರಕ್ತ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವ ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಕುರು ; ರಕ್ತ ಕುರು : ನೆತ್ತರುಕುರುವಿನ ನೋವು ಸಲ್ಲ.
ಮಂತ್ರ ಮಾಡುವವರ ಸೋಗು ಸಲ್ಲ (ಗಾಡ).

[ನೆತ್ತರು (< ನೆತ್ತರ್) + ಕುರು.]

ನೆತ್ತರುಕೊಡಗೆ 'ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ನೆತ್ತರುಕೊಡಿಗೆ 'ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ನೆತ್ತರುಕೊಡಿಗೆ 'ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ನೆತ್ತರುಗಯ್ 'ನೆತ್ತರುಗಯ್' ನೋ.

ನೆತ್ತರುಗುಡಿಹಿ, ನೆತ್ತರುಗುಡುಹಿ (ನಾ). ರಕ್ತವನ್ನು ಕುಡಿಯು
ವವನು ; ನೆತ್ತರನ್ನು ಹೀರುವವನು ; ರಾಕ್ಷಸ : ಅಡಿಗಡಿಗೆ ಮಾನಸರ
ಸೊಗಡವಗಡಿಸುತಿದೆ ಬರಹೇಳು ನೆತ್ತರುಗುಡಿ[ಪಾಂ. ೬೦] ಹಿಗ್ಗಿನೆಯರ್ದಿ
ಶಾಕಿನಡಾಕಿನೀಕರ (ಕುಪ್ಯಾಪ್ಪ. ೧-೨೬). ನೆತ್ತರುಗುಡುಹಿ :
ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ನೆತ್ತರು (< ನೆತ್ತರ್) + ಕುಡಿಹಿ]

ನೆತ್ತರುಗುಡುಹಿ 'ನೆತ್ತರುಗುಡಿಹಿ' ನೋ.

ನೆತ್ತರುಗುಡುಹಿತಪ (ನಾ). ರಕ್ತವನ್ನು ಕುಡಿಯುವ ಸ್ವಭಾವ ;
ಕ್ರೌರ್ಯ : ಫಡ ವಿಕಾರವೆ ನೋಡು ನೆತ್ತರುಗುಡುಹಿತವೇ ನಮ್ಮೊಡನೆ
. . . ಕುಡಿದ ರಕ್ತತಪ ಜಿಗುಳಿ ನೀ ನಿನ್ನೊಡಲ ನಿಗುಡುವೆ (ಕುಪ್ಯಾಪ್ಪ.
೨೦-೪). [ನೆತ್ತರುಗುಡುಹಿ (< ನೆತ್ತರುಗುಡಿಹಿ) + -ತಪ]

ನೆತ್ತರುಗಿಣ 'ನೆತ್ತರುಗಿಯ್' ನೋ.

ನೆತ್ತರುಗಿಯ್, ನೆತ್ತರುಗಯ್, ನೆತ್ತರುಗಿಣ (ನಾ). = ನೆತ್ತರು
ಗೊಡಗೆ : ದಾಮನಾಯಕನ ದೀರಗಲ್ಲಿ $\times \times \times$ ನೆತ್ತರುಗಿಯ ಮಂಗಳ
ಮಹಾಶ್ರೀ (ಪೌಷ್ಪ. XX, ೨೨೨-೯ ; 1287). ನೆತ್ತರುಗಯ್ :
ನೆತ್ತರುಗಯ್ಯ ಬಣಜಗೊಟ್ಟದಕ್ಕೆ ಸ್ನಿಕೆಂಬದ ಮುಂದೆ ಹಸುಂಬೆಯ
ನಿಕ್ಕಿದಡಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೦೫-೪೫ ; 1218) ; ನೆತ್ತರುಗಿಣ :
ತೆಂಕಣ ಕೋಡಿಯ ಹಿಂದೆ ಗಣ್ಣ ನೆಗೆಯಲು ಕಂಬ ೧೫ನು ನೆತ್ತರುಗಿಣ
ಯಾಗಿ ಕಲ್ಲ ನಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟರು (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೫೫-೮ ; 1279).

[ನೆತ್ತರು (< ನೆತ್ತರ್) + ಕಿಯ್.]

ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ 'ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ, ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ, ನೆತ್ತರುಕೊಡಗೆ, ನೆತ್ತಗೊಡಗೆ,
ನೆತ್ತರುಕೊಡಗೆ, ನೆತ್ತರುಕೊಡಿಗೆ, ನೆತ್ತರುಕೊಡಿಗೆ, ನೆತ್ತರು
ಗೊಡಗೆ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕಾದಿ ಮಡಿದವನ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ
ದಾನವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಭೂಮಿ ; ರಕ್ತಕೊಡಿಗೆ : ಹಿರಿಯ ಹೊಲವಲಿ
ಸಮುದಿಕವಾಗಿ ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಮಣ್ಣು ೫೦೦ (ಎಕ. III(R),
ನಂಜನ. ೨೬೫-೧೮ ; 1180) ; ಮೂಳಬೋವನ ತಮ್ಮ ಮಲ್ಲಿಯನಾಯಕ
ಬಿದ್ದಲಿ ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ (ಎಕ. VII, ಕೊನ್ನಾಳ. ೧೧೧-೫ ; 1185).

ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ : ಮುಂದುದಿ ಬಳವಗೊಡೆಯನವರು ಕೋಗಗೊಡಗೆ
ಕೊಟ್ಟ ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ ಮಾನ್ಯದ ಹೊಲ (ಮೈ. ಅರಿ. ೧೯೨೯, ೯೯-೪ ;
1558 ?).

ನೆತ್ತರುಕೊಡಗೆ : ಬಯಲೆವಗುಡನು ತಿಂಮಣಿಗೆ
ಕೊಟ್ಟ ನೆತ್ತರುಕೊಡಗೆ (ಎಕ. X(S), ಕೋಲಾರ. ೩೦೮-೪ ; ಸು. 16ನೆಯ
ಶತ).

ನೆತ್ತಗೊಡಗೆ : ಅಶೇಷಮಹಾಜನಂ ಮೆಟ್ಟಿ ನೆತ್ತಗೊಡಗೆ
ಯೆಂದಾತನ ಮಗಂ . ಮಾಕೆಯನಾಯಕನ ಹಾದ ಕೆಯ್ಯಮಂ ಹತ್ತು
ಕೆಯ್ಯ ಮನೆಯಮಂ ಸರ್ವಾಭಾಧಾಪರಿಹಾರವಾಗಲಾಚಂದ್ರಾಕ್ಷ್ಯ
ತಾರಂಬರಂ ಸಲುವಂತಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೫೧-೧೬ ;
1177).

ನೆತ್ತರುಕೊಡಗೆ : ಅರಿವತ್ತಲು ಗದ್ದೆಯಂ ನೆತ್ತರುಕೊಡಗೆ
ಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಂ (ಮೈ. ಅರಿ. ೧೯೩೦, ೬೬-೨೧ ; 1194) ; ಅ ಉರ ನಾವಿದ
ಮಂಚೆ ಕಾದಿ ಬಿದ್ದಲ್ಲಿ ಒಳುಪ್ಪೆಹಳ್ಳಿ ನೆತ್ತರುಕೊಡಗೆ ಕಂಬ ೧೦೦
(ಎಕ. IV(R), ಚಾಮರಾ. ೨೫೨-೧೦ ; 1380).

ನೆತ್ತರುಕೊಡಿಗೆ : ಈ
ಕಾನನು ನೆತ್ತರುಕೊಡಿಗೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನು (ಮೈ. ಅರಿ. ೧೯೩೩, ೮೮-೪ ; 1).

ನೆತ್ತರುಕೊಡಿಗೆ : ಕೋಲ್ಕು ಮೈಯೆ ಬಯಲೊಳಗೆ ನೆತ್ತರುಕೊಡಿಗೆ
ಯಯಾತನ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೯೮-೧೦ ; 1196).

ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ : ಕರಡಿಕೆಯ ಪೆರುಮಗೊಡನ ಮಗ ನಾಗಿಯು

ನಾಯ್ಕಂಗೆ ಕೊಟ್ಟ ನೆತ್ತರುಗೊಡಗಿಯ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದಡೆ (ಎಕ. XI, ೬೦೦೦೦. ೧೬-೬; 1203).

[ನೆತ್ತರು (<ನೆತ್ತರ) + ಕೊಡಗಿ (<ಕೊಡಂಗೆಯ್ಯ)]

ನೆತ್ತರುಣೆಗೆ (ನಾ). = ನೆತ್ತರುಗೊಡಗಿ : ಕಾಮಗ ವಿಮಾಸಂ . . . ಸಮರತೂರರನಿವ ನೆತ್ತರುಣೆಗೆರ ವೀರಭಟರನದು ಪಲಬರಂ ಪೊತ್ತು ದಿದ ದತ್ತಿತ್ತಲುಂ ಗಗನಮಾರ್ಗದೊಳಿತ್ತು ದೂರಕ್ಕಾದೊಡಂ ಜನದೊಳೈದು ವುದು (ಶೇಷರಾ. ೧೪-೨೦). [ನೆತ್ತರ + ಉಣೆಗೆ]

ನೆತ್ತರುಸಂಜು (ನಾ). "(ಕೇವು ಕಟ್ಟಿ ರಕ್ತಕ್ಕೆ ಬೆರೆಯುವುದ ರಿಂದಾಗುವ) ನೆತ್ತರು ಸಂಜು" (Pyramia. ಇಂಕನ).

[ನೆತ್ತರು (<ನೆತ್ತರ) + ಸಂಜು]

ನೆತ್ತರುಮಾನ್ಯ (ನಾ). = ನೆತ್ತರುಗೊಡಗಿ : (೪).

[ನೆತ್ತರು (<ನೆತ್ತರ) + ಮಾನ್ಯ]

ನೆತ್ತರುವಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?) : ನೆತ್ತರುವಣುಯ ಪೊಲವದೊನ್ನಲವರನ್ನೊನ್ನೊಡೊನ್ನಂಜಮಜಾಪಾತಕನಕ್ಕಂ (ಎಕ. III (R), ಪೆಗ್ಗಡ. ೧೧೨-೮; ಸು. ೨ನೆಯ ಶತ).

[ನೆತ್ತರು (<ನೆತ್ತರ) + ವಣು (<ವರಿ)]

ನೆತ್ತರುರು (ಕ್ರಿ). ರಕ್ತ ಸುರಿ, -ಜಿನುಗು : ಅಹಹ ವಿಶ್ವಾಸ ಘಾತವು ! ಕಣ್ಣಿನಲಿ ನೆತ್ತರುರದೀ ನಿರ್ಜಯವು ! ಕುರಿಗೆ ತೋಳನ ಮುತ್ತೊ ! ಅಹಹ ಕೇವಗೆ ನಗಿಯೊ ! (ಹಬ್ಬರ. ೩೨-೧೩೮).

[ನೆತ್ತರು + ಉರು (<ಉರು)]

ನೆತ್ತರುಗೊಡೆ (ನಾ). = ನೆತ್ತರುಗೊಡಗಿ : [ಗೊಡ್ಡಕ್ಕೆ ಕಪ್ಪಡಮಾ [ನೆಲ್ಲಕ[ಬ್ಬ] × ನಮಸ್ಕ ನೆತ್ತರುಗೊಡೆ[ಬಾ]ಯಿ ಮಜುವಕ್ಕ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೦-೯; 864). [<ನೆತ್ತರ + ಕೊಡೆ]

ನೆತ್ತರುಡೆ (ಕ್ರಿ). ರಕ್ತ ಚಿಮ್ಮು : ನೆತ್ತರುಡೆದುಂದು ಹುರಿಯ ಕೂರುಗುರ್ಗೀರಿದುವು (ಕಾಲೂರ. ೯೩-೧೯೦).

[ನೆತ್ತರು (<ನೆತ್ತರ) + ಡೆ]

ನೆತ್ತರುಸರು (ಕ್ರಿ). ರಕ್ತ ಸೋರು : ನೋಡಿದಲ್ಲಿ ನೆತ್ತರುಸರುವ ಗಾಯ (ಚಂದ್ರಸ. ೨೯-೧೬).

[ನೆತ್ತರು (<ನೆತ್ತರ) + ಸರು (<ಸರ)]

ನೆತ್ತರ್ಗಾಯ (ನಾ). ರಕ್ತ ಸುರಿಯುವ ಗಾಯ ; ನೆತ್ತರನ್ನು ಹರಿಸುವ ಪೆಟ್ಟು : ನಮ್ಮ ಅಸಮಾಧಾನ ಕೋಪ ನಿರಾಶೆಗಳ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಸಂಕಟದಿಂದ ನಿರ್ಜಟ್ಟ ಹೃದಯಮುಣ್ಣುಲದ ನೆತ್ತರ್ಗಾಯಗಳನ್ನು ಮುಳುಕಿಸಿ ಗುಣಮಾಗಿಸಿಕೊಂಡು - ಸರಳಕ್ಕೆ ದುಡುಮ್ಮನೆ ಧುಮ್ನಕ್ಕೆ ದಿಡೋಣ (ಬೆಟ್ಟ. ೯೭-೧೮). [ನೆತ್ತರ + ಗಾಯ]

ನೆತ್ತರ್ಗೊತ್ತು (ನಾ). ರಕ್ತದಂಹತೆ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ ; ರಕ್ತವರ್ಣ : ದಿಗಂತದಲಿ ಚೈತ್ರದಿ ಮುಗಿಲ ನೆತ್ತರ್ಗೊಪಿನಲಿ ಮುಳುಗುವೋಲಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪-೩೯೯) ; ಕಾಳೆಗದ ದಿನದ ಸಂಜೆಗೀ ನೆತ್ತರ್ಗೊತ್ತು ಸಹಜ ಮಲ್ಲೆ ? (ಚಂದ್ರಸ. ೪೮-೧೨). [ನೆತ್ತರ + ಕೆಂಪು]

ನೆತ್ತರ್ಪಟ್ಟಿ (ನಾ). = ನೆತ್ತರುಗೊಡಗಿ : ಪಾವ್ವರೊಡೊಳ್ ಸತ್ತಾನ್ ಪರಾಣ್ಯೋವನ್ ಕಣ್ಣು ಕದಾವದೆ ಕಬಿಣ ನೆತ್ತರ್ಪಟ್ಟಿ (ಎಕ. X (S), ೨ನೆಯಾ. ೧೧೬-೬ ; ಸು. 700). [ನೆತ್ತರ + ಪಟ್ಟಿ]

ನೆತ್ತರ್ಪಡಿ, ನೆತ್ತಪಡಿ (ನಾ). = ನೆತ್ತರುಗೊಡಗಿ : ಅಗನಿಸಲ್ಪಟ್ಟದು ನೆತ್ತರ್ಪಡಿ (ಎಕ. X, ೨ನೆಯಾ. ೧೬-೬ ; ?). ನೆತ್ತಪಡಿ : ಮುಂದು ಪೂರಾ ತೊಜುಕೊಳ್ಳಲ್ಲಿ ವಿಲಿಕ್ಕೋರ್ ಪರಾಣ್ಯೋವನ್ ಆವಂಗೆ ಪಡಿ ತೂಪು ಕಬಿಣ ನೆತ್ತಪಡಿ (ಎಕ. X, ೨ನೆಯಾ. ೨೦-೮ ; ಸು. 750).

[ನೆತ್ತರ + ಪಡಿ]

ನೆತ್ತವಲಗೆ (ನಾ). ಪಗಡೆ ಅಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಲಗೆ, -

ಹಾಸು : ಅಕೆಯ ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರ್ ನೆತ್ತವಲಗೆಯಂ ತಂದು ಮುಂದಿಟ್ಟು (ನೇಮಿಪು. ೪-೫೨ ವ) ; ಪಾಸಂಗಿಗಳನಾ ದಿಸಬಲೋಚನೆ ನೆತ್ತವಲಗೆಯ ಮೇಲೆಯಂತರಿಸಿ (ಬಸಪು. ೪೩-೧೧) ; ತೊತ್ತಿ ಬಾ . . . ನೆತ್ತವಲಗೆಯ ವೈಸಿಕದ ಮುದ್ದುಗಳ ಭರಣಿಗಳ ಹೊತ್ತು ಕೊಳ್ಳಿಳು . . . ಎಂಬೊತ್ತು ಪಲ್ಲಿನ ಸಬುವವನಿದುಂದು ಸೂಳೆಗೇರಿಯಲಿ (ತೊರಂ. ೫-೮-೭೭) ; ಮಡದಿಯ ಮುತೆಯಾಳೆಯರು ಕಡುವೇಗದಿಂ ನೆತ್ತವಲಗೆಯನೀವಾರ ನಡುವೆ ತಂದು ಮಡಗಿದರು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೦-೭೩) ; ಅಯ್ಯಗೊಂಡ ಶಾಂಕೆಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ನೆತ್ತವಲಗೆಯ ಮೇಗಿರಿಸಿ (ಮಂತ್ರಕ. ೧೩೩-೧೯).

[ನೆತ್ತ + ಪಲಗೆ / ತಮಿ. ನೆತ್ತಪ್ಪಲಕ್ಕೆ]

ನೆತ್ತಸಾರಿ (ನಾ). ನೆತ್ತದಾಟದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಾಯಿ ; ಪಗಡೆಯಾಟದ ಕಾಯಿ ; ಲೆತ್ತದ ಕಾಯಿ : ಹಲವು ಮಾತಿನಲೇನು ಭೂಪತಿ ಕಲಕೆ ಸಿಲುಕಿದನವದಿರೊಡ್ಡ ಬಲಗೆ ಬಂದನು ನೆತ್ತಸಾರಿಯ ಗುಣಾಯ ಗದ್ದುಗೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೪೫). [ನೆತ್ತ + ಸಾರಿ]

ನೆತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ತಲೆಯ ಮಧ್ಯಭಾಗ ; ನಡುವಲೆ : ಕೀಟಾ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ಬಾಳಂ ನಿರ್ವರಮೂಟಾ ಚಲದಿನದಾಗಿಲೆರೆ ಭರಕಂಗೆಟಗುವುಕ ಮಂಜಮೆಯಲ್ಲೆ (ಅದಿಪು. ೧೪-೩೫) ; ನೆತ್ತಿಯೊಡೆದು ಸುರಿದ ದಿಸು ನೆತ್ತರ್ದಾರೆಯುಮಂ ಕಂಡದಿಂದೆಯುಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೭೨-೧೪) ; ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲಗ ತರುಡುವಂತಪ್ಪ ವೇದನೆಯೆಂದುದಿನಗೆ (ಬಸವ. ೩೦೩) ; ಮುತ್ತಿನ ತೋರಣಂ ಗಜದ ನೆತ್ತಿಯ ಮುತ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಪಲ್ಲ ಕೊಳ್ ಪತ್ತಿದ ಪೊಲ್ಲೆಯಂ ಪಡೆವ ಗೋಪುರ ಪಂಚಕಮಾಸ್ತಮಾಗೆ ಮೈನೆತ್ತಿರೆ (ಅರ್ಧನೀ. ೧-೩೭) ; ಈ ತಿರುವಂ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಪಟ್ಟಿರಿಸಲ್ ನಿಮ್ಮಾರ್ಗಂ ಪಟ್ಟ ಕೊಡುವೆನೆಂದುಂ ನಂಜನೊಲಿರೆ ಸುರಗಿಯಂ ಕಿತ್ತು ಕೂಸಿನ ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲಡ್ಡವಿಡುವುದುಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೩-೩೭ ವ) ; ಇದು ಎನ್ನ ಮಸ್ತಕದ ನೆತ್ತಿಯೊಡೊಡೆ ಕರ್ಕಶಂ ಮಾಡುತ್ತಿರುದೆ ಜಂಗಮದ ಕೈಗೆ (ಬಸಪು. ೩೮-೩೫) ; ನಿಲುಕಿ ನೆತ್ತಿಯೊಡೆದು ನಿಡುಪಟ್ಟಳೆ ಹಾಯ್ದು ವು ಬಾಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೩-೭೪) ; ನೆತ್ತಿಯ ಕೊಡೆದು ನಾಲಿಗೆಯ ಹಜುವಾಗ ಚಿತ್ತಜನಯ್ಯನ ನೆನೆಗೊಡದಲೆ ಮನ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೨-೩) ; ಗಾಣಗಿತ್ತಿ ಅಯ್ಯೋ ಅಂದರೆ ನೆತ್ತಿ ತಣ್ಣಿಗಾದೀತೇ ? (ಗಾಡ. ೨. ತಲೆ ; ಮಸ್ತಕ :

"ಉತ್ತಮಾಂಗಂ ತಿರಂ ಕಂ ಮೌಳಿ ಮಸ್ತಕಂ ನೆತ್ತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೯೩-೧) ; ಗಂಜರ ನೆತ್ತಿಯೊಳಿತ್ತಿ ಬಾಳನಿನ್ನೊಜುಗುಮೆಂಬೊಡೇಂ ಪಿರಿದೊ ಕೇಜದ ಬೆಕ್ಕುರಿ ಪಾಂಡುರಾಜನಾ (ಪಂಪಾ. ೧-೧೦೯) ; ನಿನ್ನಗಾಯಬ್ಬಿಯೊಡೆ ಯಳೆಂಬುದಂ ಬೇಬ್ಬುದುಮದಂ ಕೇಳು ತೊಟ್ಟನೆ ನೆತ್ತಿಯಂ ಸಿಡಿಲ್ಪೊಡೆ ದಂತಾಗೆ (ಕಾದಂಬ. ೭೪೧) ; ಎತ್ತಿ ಜಿನಶಿರುವನಾಗಳ್ ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲಿಟ್ಟು (ಅಜಿತ. ೪-೧೪) ; ವಿರಾಟ ಮದಾಡ್ಡೆಯಂ ಗಿರಿಯನೇಟಾದ ನಿನ್ನಯ ನೆತ್ತಿಗೀಗಂಕೇಟಾಸಿ ಜೀವಮಂ ಜವನ ಲೆಕ್ಕದೊಳೇಟಾಸಿ ಮತ್ತೆ ನಿನ್ನನಾನೇಟಾಜಿನೆನ್ನ ತೋಳ್ಗೆ ಬಬಾಯಂ ನೊಗೆ ಗೆಲ್ಲಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೭೪) ; ಕಣ್ಣೊಡೊಳಿಕ್ಕಿದ ಬೆಳ್ಳವಡಿ ಕಣ್ಣಂ ಮೆಳ್ಳಿಸಿ ನೆತ್ತಿಯ ಚೆಂಡಿಕೆ (ಭೃಂಗೀರ. ಹ. ೪೩೨-೨೨). ೩. ಹಣೆ ; ನೊಸಲು ; ಲಲಾಟ ; ಸುಭದ್ರೆಯಪ್ಪ ಮೃಂತರದೇವತೆ . . . ಪರಿಸ ರೂಪಂ ಕೈಕೊಂಡು ಬಂದು ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಗಿದುರ್ ಕಣ್ಣಂ ತೋಡಿ ತಿನೆ (ವಡಾರಾ. ೧೩೪-೫) ; ಈಗಲೇ ತಪಕ್ಕಮ್ಮ ಮನಂದರಲ್ ನಿಮಗೆ ಸಲ್ಲ ದೊಡಂಬದಿಮೆಂದು ಕಾಲ್ಕಳಂ ತಮ್ಮಯ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ನಿಜಾಸಿ ಮಾತೊಳೆ (ಅದಿಪು. ೪-೭೮) ; ವನರುಹವಿಷ್ಣುರಂ ರುಚರೇಚಕಪೂರಕಕಂಭಕ ಕ್ರಿಯಾಮಸಮಿರೆ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ಳ ರನಿಮಾಲಿತದ್ವಿಜಿನಿವ್ಯಮಾಗೆ (ಗದಾಯು. ೬-೧೫) ; ತಿಗುಳಗೆ ತುತ್ತಿಗೆ ತತ್ಪಾರವಾರೂ ನೆತ್ತಿ ತಂಬಾ ನಾನುಕ್ಕೆ

ಕವಿಮಾ ಇಲ್ಲ (ಗಾಡ). ೪. ಮೇಲುಭಾಗ; ಮೇಲ್ಭಾಗ: ನೆತ್ತಿಯೊಳಗೆ ಪಾಟುವ ಗಿಣಿದಂಡು ಪಟ್ಟಿಯ ಸತ್ತಿಗಿಯಂತೆ ಮಂಡಲಿಸಿ (ನೋಡತ. ೨-೪೫); ಪಗಲ್ ನೆತ್ತಿಯೊಳಿರ್ಪುದಿನ್ನುಂ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೬೪೮-೧೫೬); ಗಾಢ್ ಭೈರನ ನೆತ್ತಿಗೆ, ಮರದ ಹಲಗೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಸೌಂದರ್ಯವರ್ಧಕ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಸಾಲು (ಹೊಸಕ್ಕಿ. ೨೬೦). ೫. ತುದಿ; ಶಿಖರ: ನೆತ್ತಿಯಗ್ರದ ತೋರಗುಂಡುರುಳುತ್ತಲಿರ್ದವು ಜಲಧಿಯದಿಮುಳಲೆತ್ತಿ ತಿರ್ದುದು ಗುಮ್ಮಿಡಾದು ಗಂಡಿಯಾಡಾದು ಗುಳ್ಳೆಗಳು (ತೊರರಾ. ೪-೧೨-೨೪); ನೆಗೆಕುದುರೆಪೋಲ್ ಮಲೆಯ ನೆತ್ತಿಮೇಲ್ ಬಳಿದಳ (ಅಂತಿಗೊ. ೪೪-೯೦೯); ಸಾಲೆಯ ಗುಡ್ಡದ ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ . . . ೬ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಯ ಮರೆಗೆ ಕುಳಿತು (ಮೂರುದಾ. ೧೯೬).

ನೆತ್ತಿಕಣ್ಣು ಗು-ಸೂಕ್ಕಿಗೇಳು; ಗರ್ವ ಬರು: ಸತ್ಯದ ಬಿತ್ತು ಹುರಿದು ಹುಟ್ಟಿ ಗಟ್ಟಿ ದುಡಾ ಕೃತಕತೆಗೆ ನೆತ್ತಿಕಣ್ಣಾಯ್ತು ಧನುಕೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೧-೬೯). ನೆತ್ತಿಗೇಣು, ನೆತ್ತಿಗೇರು-೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳು, -ನೆಡು: ಕಿವಿಗಳ(ಬ)ಲ್ಲು ತೂಟುಪೊಡೆ ಮೆಯಾದಿಗದಪೊಡೆ ಬಿಟ್ಟು ನೆತ್ತಿಗೇಣುಪೊಡೆ . . . ಎಚ್ಚಿಗೆ ಪಟ್ಟಿಸೂ [ತೃಭಸ್ಸು]ವನೆರಿದು (ಲೋಕೋ. ೯-೨೦೯). ೨. ನೆತ್ತಿಯನ್ನು ತಿವಿದು ಹೊರಬರು: ಶಿವನ ಏಳಯದೊಳಗೆ ಮೂತ್ರ ಮಲವನೆಸಪ ಪಾಟಿಗಲ್ಲಿ . . . ಕೂರ್ಪವತ್ತ ಧಾರೆತೋರ ಹಾರಿಗಾಸಿ ಗುಡದೊಳಿಟ್ಟು ತನುಗಳಿಲುಗೊಡೆದು" ನೆತ್ತಿಗೇಣು ಮೂಡೆ ಕುಟ್ಟಿ ಹೆಟ್ಟು ಮಮ್ನದಲ್ಲಿ ಲೋಹಜಾದಿ ರಸವನೆಣೆದು ಸುಡುವೆಯ್ಯ (ಸಾಂಜೆ. ೬-೧೪ ದಳ). ೩. ತುತ್ತು, ಗುಟ್ಟುಕು ಮುಂತಾದುವು ನೆತ್ತಿಗೆ ಹೆತ್ತು: ತೊರೆದ ನುಣ್ಣೊಲೆಯನೀಂಟುತೆ ಪೆಸರ್ಗಾಯದ ಬೆರಲೊಳು ಮೊಲೆದೊಟ್ಟು ಪಿಡಿದು ಮರುಳ್ಳುಡೆ ನೆತ್ತಿಗೇಣು ಲಿಕ್ಕುಸಿರಿದುತೆ ತರಳಾಕ್ಷಿ ಬೆಚ್ಚುವಳು (ನೋಡತ. ೧೭-೬೬). ೪. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು; ಮಿತಿಮೀರು: ಇವನ ಗ್ರಹಂ ಸೋಂಕಿತೋ ಭೂತಬೇಷೆಯೋ ಯವನ ಶೈವನ ನೆತ್ತಿಗೇಣುತೆನೆ ತಿಳಿವ ನರ ಚರಣಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಶರಣು (ಲಜಂ. ೩೩-೧೧); ಇಡುವೆ ತಾನ್ ಬಂದ ವನ್ ಕಳಾ ನೆತ್ತಿಗೇಣುದೊನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೭-೧೧೯); ನೆತ್ತಿಗೇರಿದ ಮದ ಇಳಿಸುತ್ತೇನೆ (ಮೂರುದಾ. ೧೪೮); ನನಗಂತೂ ಪಿತ್ತ ನೆತ್ತಿಗೇರಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ (ಸುಮಂ. ೧೪). ನೆತ್ತಿ ಬೀಳು=(ಮಕ್ಕಳ) ನೆತ್ತಿಯ ಬಾಯಿ ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು: ನೆತ್ತಿ ಬಿಡು ಹಿಡಿದಿರುಳು ಹಗಲೆತ್ತಲಂಜುತ್ತರ ದೊಳುದರದೊಳೊತ್ತಿ ಕೊಂಬಳು (ಭಸಪ. ೧೫-೧೨). ನೆತ್ತಿಯ ಬತ್ತಿ-ದೇವರಿಗೆ ಬಲಿಕೊಟ್ಟ ಪ್ರಾಣಿಯ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಿ ಇಡುವ (ದೀಪದ)ಬತ್ತಿ: ಉದ್ದ ತರ ನೆತ್ತಿಯ ಬತ್ತಿಪೊಲಾಯ್ತು ತೀಬ್ಬರುಗೊಂಡ ಕಮಂ ದಿಟಂ ಮಿಗುವ ತೇಜದ ದಕ್ಕುರಿ (ಎಳ. V, ಅರಣ್ಯ. ೧೨೬-೨೫; 1185). ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣು=ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣು; ಮೆದುಳಲ್ಲಿ ಕಾಣು: ಅದನ್ನು ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬೇಕೆಂಬುದನ್ನಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿ ಅರುಹುವೆವು (ಪರಶ. ೨೧೦). ನೆತ್ತಿಯ ಹಿಡಿ-ನೆತ್ತಿಗೇಯ ೪: ಕಡು ಪರಾಕ್ರಮಪಿತ್ತ ನೆತ್ತಿಯ ಹಿಡಿಮ ನೀ ಗಳಹಿಡೆ ನಿನ್ನ . . . ಭಕ್ತಧಾರಿಗಳು ಒಡೆಯ ನೀನೆಂದಂಜಿ ನಿರುತನ ನುಡಿಯಲನ್ನುರು (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೧೧). ನೆತ್ತಿಯ ಹೆಣೆಯದ-ಚಂದ್ರನನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ನೀನು ನೆತ್ತಿಯ ಹೆಣೆಯವನೊ ಮೇಣ್ ಬೊಮ್ಮನೋ (ತೊರರಾ. ೬-೨೩-೬). ನೆತ್ತಿಯೊಳಾನ್-೧. ತಲೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳು: ಸಲಿವು ಹಿಂಗಿದ ತಾಯ ಕಂಗಳ ಜಲವ ಸೇಗಿನೊಳೊರಿಸಿದನು ಪದಪವನ ನೆತ್ತಿಯೊಳಾಂತು (ಕುವ್ಯಾ. ೬೬೬. ೬೦೮, ಪರಿ. ೨೬೮). ೨. ಗೌರವಿಸು; ಶಿರಸಾ ವಹಿಸು; ಪಾಲಿಸು: ತಾಮುನಾಮಾ ಮೊಡನಿಹಂ ಬರ್ಪುದೆಂದಿ ಶಾಸನಮಂ ನೆತ್ತಿಯೊಳಾಂತು ಬನ್ನಿಮೆಣಗಿಂ

ಚಕ್ರೇಶವಾದಾಬ್ಬದೊಳ (ಅರಣ್ಯ. ೧೪-೩೧). ನೆತ್ತಿಯೊಳೆ-ನೆತ್ತಿಯೊಳಾನ್ ೧: ಮುಳಿಸಿದಿತ್ತೆನೆ ಸಾರ್ವವೆಮ್ಮ ಧನಮುಂ ದೇಶಂ ಗಳುಂ ನಿನ್ನ ನಗ್ಗ ಕಮಿನ್ನೆ ಮ್ಮಯ ಜೀವಮಂದಸಿಲತೋದ್ಭವತ್ರಮಂ ನೆತ್ತಿಯೊಳಾತಳಿದಾವೈರಿಗಳಂಬುದಿಪ್ಪಮನೆ ಪೊಕ್ಕುಂದುದ್ಯಕೋಶೋಜ್ಜ್ವಲಧಾರಾಜಳದಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟುವುದು ನಿಚ್ಚಂ ತದ್ವ ರಾಧೀಶನಾ (ಸಾರ್ವ. ಪು. ೨-೬). ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ಳೊಡು, ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರು=ಶಿರಸಾವಹಿಸು; ಪಾಲಿಸು: ಗುರ್ವಾಣ್ಣಯಂ ಮಿಣವತಾಡರದಿಂದಂ ನೆತ್ತಿಯೊಳ ಪೊತ್ತು (ರತ್ನಾ. ೨-೬೫); ನಿಮ್ಮಯಾಣ್ಣಯಂ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ಳೊತ್ತಾ ಚರಿಸುವ ಭೃತ್ಯನನ್ನೆನ್ನ ಸಾರಯ್ಯತಿರಿಂ (ಪದ್ಯರಾ. ೩-೬೬); ಅವನು 'ಹಸಾದ' ವೆಂದು ರಾಜಾಣ್ಣಯನ್ನು ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡ (ಪಾಶು. ೪. ೪೫). [ದೇ. ೫ ತಮಿ. ನೆಣ್ಣು; ಮಲ. ನೆತ್ತಿ, ನೆಣು; ಕೋಡ. ನೆಣ್; ತುಳು. ಕೊಡ. ತಲು. ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ನೆತ್ತಿ; ಗೊಂಡಿ. ನೇಚ್; ಮಲ್ಟಿ. ನೆಚ್]

ನೆತ್ತಿಗ (ನಾ). ಜೂಜುಕೋರ: (೨).

ನೆತ್ತಿಗರ ಪಿಸ, ನೆತ್ತಿಗರ ಪಿಸ=ಜೂಜಿನ ಮನೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವಾತ: "ದ್ಯೂತಕಾರಕ" (ಸಾಚಾ. ೨). [ನತ್ತಿ+ಇಗ]

ನೆತ್ತಿಗಣ್ (ನಾ). ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕಣ್ಣು: 'ನೆತ್ತಿಗಣ್ಣು' ಪರಾ.

ನೆತ್ತಿಗಣ್ಣು ವ-ನೆತ್ತಿಗಣ್ಣು: 'ಮೂಜಗ ಕೇಡಂ ಮಾಡುವಾ ನೆತ್ತಿಗಣ್ಣು ಪನೊಳ್' ಕಾದುವ ಬಲ್ಲು ಮೊಗ್ಗಿಗರನಿಂದಾರಯ್ಯ ಮೇಲೆತ್ತುವೆಂ (ಕಲ್ಪಕಾ. ೧೫೮). [ನೆತ್ತಿ+ಕಣ್]

ನೆತ್ತಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಕೃವನು; ಶಿವ: "ಎಲುಗೈಯ ಬೂದಿಮಯ್ಯಂ ಬೆಳರ್ನಾಣ್ ನೆತ್ತಿಗಣ್ಣು ನೆನುತುಂ ಜತ್ತುಗದಲೆಯನೆನೆ ಸತ್ಯವೀಂದ್ರರ್ ಸಲೆ ಪೇಬ್ಬರ್ ಸ್ಮರದಂಗೆ ನಾಮವಿದನುತಂ" ಕವಿಕಂ. ೧೮). [ನೆತ್ತಿಗಣ್+ಅ]

ನೆತ್ತಿಗನ್ನಡಿ (ನಾ). "ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಕನ್ನಡಿ" (ಕಣ್ಣ. ಕೋ. ೨): ಮೊಗದೊಳೊಪ್ಪುವ ವಿಭೂತಿಯು ತುಂದಿ ನೊಸಲೆಸೆಯ ನೆಗಹಿ ಕಟ್ಟಿದ ನೆತ್ತಿಗನ್ನಡಿ ಕರಂ ಹೊಳೆಯ (ಕಣ್ಣ. ಕೋ. ೧೨೬-೧೪).

[ನೆತ್ತಿ+ಕನ್ನಡಿ]

ನೆತ್ತಿಗೊಡಲು (ನಾ). ಮುಂಗೊಡಲು: ನೀವೇನೊತ್ತಿ ನೊಳೆ ಬೇಡುವರೆ ಕುರುಳನು ಬಾಯ[ಚ್ಚ]ಕೊಳ್ಳೆಂಡು ನೆತ್ತಿಗೊಡಲನಂದನರ ಕೈಗಿತ್ತು ಕಳುಹಲು (ಸಾಳ್ವ. ೩೦-೪೯).

[ನೆತ್ತಿ+ಕೊಡಲು (<ಕೊಂದಲಾ)]

ನೆತ್ತಿಗೋಡು (ನಾ). ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಕೊಂಬು: ನೆತ್ತಿಗೋಡೆ ರದುಳ್ಳವರನೊಂದು ಕೋಡವರ ಕತ್ತೆ ಮೊಗ ಕುದುರೆಮೊಗದವರ ದೇಶಂಗಳಂ ಕಂಡನಾ ಕಲಿ ಪಾರ್ಥನು (ಜ್ಯಮಿ. ೧೬-೨೦). [ನೆತ್ತಿ+ಕೋಡು]

ನೆತ್ತಿಬಾಯಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮಗುವಿನ ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವ ಮೂಳೆ; ನೆತ್ತಿಮೂಳೆ: ಮಗುವಿನ ನೆತ್ತಿಬಾಯಿ ಕೊಡಿಲ್ಲ (ರೂ. ೧). [ನೆತ್ತಿ+ಬಾಯಿ (<ಬಾಯಿ)]

ನೆತ್ತಿಮುತ್ತು (ನಾ). (ಅನೆಯ) ಕುಂಭಸ್ಥಳದಲ್ಲಿರುವ ಮುತ್ತು: ನೆತ್ತಿಮುತ್ತುಡಗೊಡೆ ಸುಗಿದಗಿದು ಬಿಕ್ಕುಡಾ ಗಜಮಿಳಿಯೊಳ್ (ಶಬಂ. ೩-೫೮). [ನೆತ್ತಿ+ಮುತ್ತು]

ನೆತ್ತಿಮುಸುಕು (ನಾ). ತಲೆಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಮುಸುಕು: ನೆತ್ತಿಮುಸುಕಿನ ಕೈಯ ಗಲ್ಲದ ಕುತ್ತದಲೆ ನೆಟ್ಟುಲಿಗಳ ಚಲಚಲದ್ದು ದು ಸಕಲನಾಯಕವಾದಿ ದುಗುಡದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೬೬. ೪-೪).

[ನೆತ್ತಿ+ಮುಸುಕು (<ಮುಸುಕು)]

ನೆತ್ತಿಮೂಳೆ (ನಾ). (ಮಗುವಿನ) ಎಳೆಯ ನೆತ್ತಿ; ಅಕ್ಕಿತ್ತಿ : ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮೂರುವರ್ಷವಾದರೂ ನೆತ್ತಿಮೂಳೆ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ (ಗೃಹವಿ. ೩೦). [ನೆತ್ತಿ+ಮೂಳೆ]

ನೆತ್ತಿಮೋಡ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ಸುಧ್ಯದ ಮುಗಿಲು, —ಮೋಡ : ನೆತ್ತಿಮೋಡವನೆತ್ತಿ ನಿಮಿರಿದಡವಿಯ ಮಲೆಯ ತಾಯನಿತ್ತು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿ ಜೋಗುಳದ ತೊಟ್ಟಿಲನು ತೂಗಿದತ್ತು ! (ಅನಕ. ೫೩-೩). [ನೆತ್ತಿ+ಮೋಡ]

ನೆತ್ತಿಯೆಡೆ (ನಾ). ತಲೆಯ ಪ್ರದೇಶ; ಶಿರೋಭಾಗ : ಕೋಶ್ವಾ ರೋಳ್ ಸುರಿವಾರಿವರಲ್ಲ ಕಳೊಳ್ ನೆತ್ತಿಯೆಡೆಯ ಮುತ್ತುಗಳತ್ತಂ ಗಲ್ಲಲನೆ ಸುರಿಯೆ ಜೋದರ್ ಬಲ್ಲಣಿಯಂದೆಚ್ಚರದಟಿನಿಂದಾನೆಗಳಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೮೨). [ನೆತ್ತಿ+ಎಡೆ]

ನೆತ್ತಿಯೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ತಲೆಗೆ ಬಾಧೆಯಾಗು; ತಲೆನೋವುಂಟಾಗು : ಮೃತ್ತಿಕೆಯ ನೆಜ್ಜೆ ಪೊತ್ತ ಭಾರದಿ ನೆತ್ತಿಯೊ[ಪಾಪಂ. ಪೊ]ತ್ತಿದಳುಕಿ ನೀ ಬೇಸತ್ತೆಡೆಯೊಳ್ (ಬಸವ. ೧೪-೫೧). [ನೆತ್ತಿ+ಎತ್ತು]

ನೆತ್ತಿವಂದ (ನಾ). ಹಣೆಗೆ ಧರಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ, —ಭೂಷಣ; ಶಿರೋ ಬಂಧ; ಶಿರೋಭೂಷಣ : ಬಂದುಗಿಯಲನಂಪಂದೆತ್ತದಿಮುಕ್ತಿಯ ನೆತ್ತಿವಂದಂಗಳುಮಂ . . . ನಿಜನಿಜಾಂಗರುಚಿಗೊಡಂಬಡುವ ಪೂದೊಡವಂ ತಾನುಮಗುಜನುಮನೆಯ ಪಸಪನಂಗಿಯು (ಜಗವಿ. ೬-೧೩೪). [ನೆತ್ತಿ+ಬಂದ]

ನೆತ್ತಿವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಚಕ್ರದ ಸುತ್ತುಪಟ್ಟಿ, — ಅಂಚು, — ಧಾರೆ : “ಚಕ್ರಧಾರಾ, ಪ್ರಧೀನ, ಸೇವಿಕ—ಈ ೩ ನೆತ್ತಿವಟ್ಟಿಗೆ” (ಹಲಾಯು. ೭೩-೨೯೩). [ನೆತ್ತಿ+ಪಟ್ಟಿಗೆ]

ನೆತ್ತಿವಣಿ (ನಾ). (ಹಾವಿನ) ತಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮಣಿ, —ರತ್ನ : ಜಳಕೇಳಿಗೈವ ಪನ್ನಗಿವಾಸಿನೀಜನದ ನೆತ್ತಿವಣಿಗಳವತ್ತಂ ತೊಳಗಿರೆ (ವೃಷವಿ. ೪-೭೦). [ನೆತ್ತಿ+ಮಣಿ]

ನೆತ್ತಿವತ್ತು, ನೆತ್ತಿಹತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಲೆಗೇರು; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ತಸಮುಬ್ಬಿಗದುಬ್ಬಮೆ ನೆತ್ತಿವತ್ತು ಸೈತರದೆ ಮರುಳ್ಳನಂದಳಿದಿರಿದ ನೆನ್ನವೊಲಜ್ಜನಾವನೋ (ಶಬರಂ. ೪-೧೧೧). ನೆತ್ತಿಹತ್ತು : ೨. ತುತ್ತು, ಗುಟ್ಟುಕು ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಶ್ವಾಸನಾಳದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯುಂಟಾಗಿ, ಉಸಿರಾಟ ಕಷ್ಟವಾಗಿ ಕೆಮ್ಮು ಬರು : ಊಟ ಮಾಡುವಾಗ ತುಂಬಾ ನೆಕ್ಕಿದ್ದರಿಂದ ನೆತ್ತಿಹತ್ತು (ರೂಢಿ). [ನೆತ್ತಿ+ಪತ್ತು]

ನೆತ್ತಿವರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುರಾಣಿ : ನೆತ್ತಿವರಿಗೆಯಲರರು ವರು[ರ]ವರ ಮೇಲಿತ್ತುಗಲ್ಲ ಕಾಕಿ ತಲೆಗಳನೆತ್ತದಂದದಿ ಲೋಹರಸ ಗಳನೆರೆವರೆದಿದದೆ (ನಾಗಪ. ೧೭-೩೩). ‘ತಲೆವರಿಗೆ’ ಪರಾ. [ನೆತ್ತಿ+ವರಿಗೆ]

ನೆತ್ತಿಹತ್ತು ‘ನೆತ್ತಿವತ್ತು’ ನೋ. ನೆತ್ತಿಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ತಲೆಯನ್ನು ಹೊಡೆ : ಶತ್ರು ತಾ ಸುತ್ತ ಮುತ್ತ ಬರೆ ಕತ್ತಿಯಂ ನೆತ್ತಿಹೊಯ್ತಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೧೪). [ನೆತ್ತಿ+ಹೊಯ್ (<ಪೊಯ್)]

ನೆದರಿದು ‘ನದರಿದು’ ನೋ. ನೆದರು ‘ನಜರು’ ನೋ.

ನೆದರೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ದೃಷ್ಟಿಹಾಗು; ದೃಷ್ಟಿಯಾಗು; ಕಣ್ಣೆಂಬ ಲಾಗು : ಬಿತ್ತುಗೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಆ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ನೆದರೊಡೆಯುವಂತಹ ರೀತಿ ಬಂತು (ಕನ್ನ. ೨೦). [ನೆದರು (<ನಜರು)+ಎಡೆ]

ನೆನೆ (ನಾ). ಸತ್ಯ; ನೆನಪು : ನೆನಪೊಳಂ ಕನಪೊಳಂ ಮನಪುನೆ ನೀನ ಲ್ಲದಿಪು ತಿಳಿಸಿಕೆಯೊ ನನ್ನಯ ಗಾನಕೆ ? (ಗೀತೆ. ೮-೧೦೦). ‘ನೆನಪು’ ಪರಾ. [?]

ನೆನೆಕೆ, ನೆನಕೆ, ನೆನೆಕೆ (ನಾ). ೧. ನೆನಪು; ಜ್ಞಾಪಕ; ಸ್ಮರಣೆ : ಒಂದಾನೊಂದು ಚಿತ್ರವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಆ ನೆನೆಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಲ್ಪನೆಯ ಬಳ್ಳಿ ಹುಟ್ಟಿ ಹಬ್ಬುತ್ತ . . . ಕಾದಂಬರಿಯಾದಿತ್ತು (ಹೇಮಂತ. ೩ ಮುಷ್ಠಾಕು). ೨. ಯೋಚನೆ; ಚಿಂತನೆ : “ಇನ್ನೂ ಪ್ರಯತ್ನ ಸಫಲವಾಗಬೇಕು” ಎಂಬ ನೆನಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಸಮನಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಆಸ್ಪತ್ಕರವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಅಪರಾ. ೨೩೬). ೩. ಕೃತಜ್ಞತಾ ಪೂರ್ವಕವಾದ ಸ್ಮರಣೆ; ಗೌರವಸೂಚನೆ : ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನನ್ನ ಅಂತಃಕರಣಪೂರ್ವಕ ನೆನೆಕೆಗಳು (ದ್ರಾವಿ. ೫೧, ಮೊದಲ ಮುತ್ತು); ಅವರಿಗೆ ನಾನು ನೆನೆಕೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ (ಸಾಸಮಾ. ೪, ಅಂಕ). ನೆನಿಕೆ : ೩. ಬಾಳ ಭಾಂಡಾರದಲಿ ಮೂರು ರತ್ನಗಳುಂಟು. ‘ನೆನಿಕೆ, ನಯ, ನಂದಿಕೆ’ಗಳೆಂದು ಉಸಿರು (ಕಲ್ಯಾಣ. ೭-೪). ನೆನೆಕೆ : ೧. ಪ್ರವಹಿಸಲಿ ವಾತ್ಸಲ್ಯ ಮೃತ್ಯುಗಳ ನೆನೆಕೆಯಂ ನೆನೆದನ್ನ ಮನವಾ ಕರುಣೆ ತವರಿನೆದೆಗೆ (ಮಲೆದೇ. ೨೧-೭). [ನೆನೆ+ಕೆ]

ನೆನೆಗಡಲೆ ‘ನೆನೆಗಡಲೆ’ ನೋ.

ನೆನೆದಕ್ಕುರ್ದಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ; ದುಗ್ಗಿಕೆ : “ಕ್ಷೀರಾವೀ, ದುಗ್ಗಿಕಾ—೨ ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ ಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು . . . ನೆನೆದಕ್ಕುರ್ದಿಗಿಡ, ಹಾಲುಫೆಂಟಾಮಣಿಗಿಡವೆನ್ನುವರು” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೩೪). [?+ಗಿಡ (<ಗಿಡ)]

ನೆನೆಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ಜ್ಞಾಪಕದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು; ನೆನೆ; ಗಮನದಲ್ಲಿಡು : ಈಗ ತಾವು ಹೇಳಿದ್ದು ಬಳ್ಳಿ ನೆನೆಪಿಡ ತಕ್ಕ ಮಾತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೯೧). [ನೆನಪು+ಇಡು]

ನೆನೆಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೆನಪು ಮಾಡು; ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ ತರು; ಸ್ಮರಣೆಗೆ ತರು : ಬಾಧ್ಯೋಗಿ ಬಿಡುಗಡೆ . . . ನೆನೆಪಿಸುವನ್ನು ಅವರಲ್ಲಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ನಾಗಿ ವೇದಾಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಬೇಕಾದ ಮಾತನ್ನು ಅವರಿಗೆ ನೆನೆಪಿಸಿದರು (ಬೆಂಕಾ. ೧೦೮); ನೀವು ನೆನೆಪಿಸದೆ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ನಾನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ನೆನಪು+ಇಸು]

ನೆನಪು, ನೆನಪು, ನೆನಪು, ನೆನಪು (ನಾ). ೧. ನೆನೆಕೆ; ಜ್ಞಾಪಕ; ಸ್ಮರಣೆ : ನೆನಪದೊ[ಪಿನೊ]ಳಂ ಕನಪಿನೊಳಂ ಮನಪಿನೊಳವಾದಮೆ ಸನ್ನಿಧವಾದ ವಲ್ಲಭಾಗಮನದೊಳ್ ಬಳಿದ ರತಿಲಹನಿಭರಮನೆ ದಿಟಂ ಮಾಡಿ (ವರ್ಧ. ೪-೬೧ ಪ); ದೇವಿ ನಿನ್ನ ನೆನಪಂ ಕಾತ್ಯಾಯನೀದೇವಿ ಮಾಯ್ಯದನೇಂ ಮಾಣ್ಯಳೇ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೩೫); ನೆನೆದ ನೆನಪು ತವ ಕೊಡಿದಂತಾದುದು ವರದಯ್ಯದ್ದ ವೇಷಕೆ ತಕ್ಕನವಾಯ್ತು (೬ಸಪ. ೪೩-೭೨); ದಿವಿಜರೊಳಾರ ನೆನಪುಂಟವರ ನೆನೆ ಸಾಕು (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೨೮); ನೆನಪಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸ ಹಣಕೆದರೆ ಅದೇಕೆ ? (ಗಾಧ). ನೆನಪು : ೨. ಗುರುತು : ಕೆಂಪು ಮೂಗಿನ ಪಕ್ಷಿ ತಂಪಿನೊಳಿರುವುದು ನೆನಪು ಬಲ್ಲವರು ಪೇಳಿ (ಕನಕ. ೨೨೮ ಪಲ್ಲವ); ಕೆಂಪು ಮನಡಳಿತ ಮದನನ ಗುಂಪು ಮಂದಿರ ಗುಣದಿ ಮಧ್ಯಮೆ ನೆನಪು ತಿಳಿಯ್ತು ಸತಿಯು ಪೈಕಪ್ರಕೃತಿ ನೋಡೆಂದ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೭-೫೬). ನೆನಪು : ೧. ಮನಕ್ಕೆ ನೆನಪಾಗಿ ಕಾಡುತ್ತ ಮಾಯೆ ನೆನಪಿಗೆ ಅಜ್ಜನಾಗಿ ಕಾಡುತ್ತ ಮಾಯೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೭-೨೬); ಮೇನೆಯಂ ಗಿರಾಜನುಂ ಕಣ್ ತೀವಿ ನೋಡಿ ಮೆಯ್ಯಿವಿರುಪ್ಪ ಮನಂ ತೀವಿ ನೆನೆ [ಪಾಪಂ. ನೆನಪಿನೊಳಿಟ್ಟು ಶಶಿ ಕಲೆಯಂ ಸಲಹುವಂತೆ . . . ಪಾರ್ವತಿಯಂ ಸಲಹುತ್ತು ದಿವಿಯರೆ (ಗೀತೆ. ೩-೧೦೯ ಪ); ಮತ್ತೆಯುಂ ನೆನೆವ ತಾನು ತನ್ನಯ ನೆನಪು

ಚಿತ್ರದೊಳನ ನೆನೆಯಲು ತೋಜುವರ್ಥವು ತಾನದಲ್ಲೆಯೆ ಅದಗಿಳೊಂದಿರಲು
(ಬಸವ. ೩೫-೨೦); ಮನದ ಮದದಕ್ಕುಣನ ವಿಷಯದ ನೆನಪು ನೆಗ್ಗಿ ತು
(ತೊರಣ. ೩-೪-೨೪). ೩. ಧ್ಯಾನ; ಚಿಂತನೆ: ನಡನದಲ್ಲಿ
ನಾಮಾಮೃತ ತುಂಬಿ ಮನದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ನೆನಪು ತುಂಬಿ (ಬಸವ. ೪೯೧);
ನೆನಪು ನಿಲುಕದ ಸುಖದ ಸುಗ್ಗಿಯಂ ಸವಿದನೀತನ ಕುಮಾರಂ (ಸಿದ್ಧರಾ.
೨-೧೬); ಪಾವನಶಿವನ ನೆನಪನುಳ್ಳದಕ್ಕೆಂದು ಸದಾಭಾನದಿಂದೊಲ್ಲು
ಶಿವಸಂಕಲ್ಪ ನಾಮದಿಂದೋವೊ ರಂಜಿಸುವುಪನಿಷತ್ತು ಸಾಲುತಿದೆ ಸಾಂಬನೇ
ಸರ್ವಜನಕನೆಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧೦-೯೯); ನೆನಹಿಂ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಿಂದನುದಿಸವಂ
ಸಮರ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಧಿಕಂ (ಶತಕ. ೩೯); ಚಿತ್ರ ಸಂಚಲವಾಗಿ ನೆನಹಿನ
ನೇಮ ನೆಲೆಗಡಲು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೧೫); ಎನ್ನ ನೆನಹಿನೊಳು ಶಿವರೂಪು
ಹೊಳೆವುತಿದೆ (ಚಿಬ್ರ. ೪-೬). ೪. ಚಿತ್ರ; ಮನಸ್ಸು: ಅವಕೋ
ನೆನಹಿನಲಿ ಸುಳಿದಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೨೪); ರಾಜ್ಯದೊಳಿಡು ಯುಕ್ತಿ
ಸಂಧಾನದೊಳಗೆ ನಿನ್ನ ನೆನಪು (ಧರಣ. ೨-೪೨); ನೆನಹಿಂಗೆ ಮುಂಜಿವ
ಪದವ್ಯಾಸಮಂ ಕಲಿತು ನಡೆವ ಜಾರೆಯರ ಚದುರೆಸಿದಿದುರ್ವದು (ಚ್ಯವಿಭಾ.
೨೬-೧೦); ಲಿಂಗದೊಳು ನೆನಹಿನಿಂ ಸತ್ಯದಿ ನಿಲಲು ಲಿಂಗ ನೀನಪ್ಪೆ
(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೧). ೫. ವಿಚಾರ; ಆಲೋಚನೆ: ಮನಸಿಜನಂಬ ವನವು
ಬಳಸಿದುದಾ ದನುಜೇಶ್ವರನ ಪುರಗಲ ನೆನಹಿಗೆ ನಿಲುಕದ ಕರ್ಮಭೂರುಹವಾ
ವನದೊಳು ಬಳಸಿರುತ್ತಿವು [ಪಾಶಂ. ಹವಣಿಸಬಾರದನಂತಾನುಬಂಧಿ
ಯೆಂಬವು ವನದ ಕಮಲಪಂಚಗಳು] (ಕ್ರಿ.ಪ್ರಸಂ. ೪-೩೮); ಸರ್ವಾತ್ಮನು
ಮಹೇಶ್ವರನೊಪನೀತನ ನೆನಹಿನೀತನ ನಿಜವನಜಿವ ಮಹಾತ್ಮನಾರಿಂದ
(ಕುವ್ಯಾ. ೯-೩); ಲೋಕದಲಿ ಮಪ್ಪರ ನೆನಹದೊಂದಾಗಿಹುದವರ
ಮಾತಿನಲಿ ಬೇರೊಂದವರು ಮಾಡುವ ಕೃತ್ಯ ತಾನೊಂದು (ಜೀವಂಜಿ.
೪-೫೩); ಮನಕೆ ಬಂದುದು ತನ್ನ ಚಿತ್ತದ ನೆನಹಿನನುಬಂಧಕೆಗೆ ಮಾತದು
ಕೊನವೆರಳನುಪ್ಪರಿಸಿ ಕೊಂಡಾದಿದನು ವಾಲಿಜನ (ತೊರಣ. ೪-೧೨-೧೧).
೬. ಸ್ಮೃತಿ; ಎಚ್ಚರ; ಬಾಹ್ಯಜ್ಞಾನ: 'ನೆನಹಳಿ' ಪರಾ.
ನೆಪ್ಪು: ೧. ವಸ್ತುವಿಪ್ಪ ಭೇದವ ಬಲ್ಲೆ ನೊಂದರೆ ಸರ್ವದೊಳಗಿಪ್ಪ ಪಟ್ಟಿ
ಯಂತೆ . . . ಅದು ನೆಪ್ಪಿಗೆ ಬಾರದು (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೬-೧೦); ಒಪ್ಪಿಡಿ
ಯೆಂದು ಬಣ್ಣ ಪ ಕವಿಗಳ ಮೇಲೆ ತಪ್ಪ ಹೊಣಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ ನೆಪ್ಪಿನಂತಿಹ
ನಡುವಿನ ನೀಟಿಯರು ಮುಂದೊಪ್ಪಿದರಾ ನರಪತಿಯ (ಕುರಾಪಾಂ.
೨೫-೬೯); ಅಪ್ಪುವ ಸಳತೋಳಿ ಕಲ್ಲಿ . . . ಬೆಳ್ಳುವದದೆ ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗುಳ
ತೋಜಿಂದು ನೆಪ್ಪಿನೊಳಾ ಬದಕೆ ನೋಡಿದಳು (ಮೋಹತ. ೮-೧೪);
ನೆಪ್ಪಿಲಿ ನಿಮ್ಮಂಪ್ಪಿಗೆ ತಪ್ಪ ಕೂಡಿದವಂ (ಪರಶು. ೩೬-೨೮); ಬದು
ವುದೇನೆ ನೆಪ್ಪಿಗೆ ನಾವು ಬಿದ್ದು ಬಿಟ್ಟುಗೆ (ಗಂಗಾತ. ೨೫-೧); ನಮ್ಮ ನೆಪ್ಪ
ಹ್ಯಾಂಗ ಉಳಿದೀತ ತಂಗಿ (ಕರಪಾ. ೫). ೨. ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಬದಿಸಬಲ್ಲದೆ
ಬಾಯ ನೆಪ್ಪ ಕಾಣೆ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೩೫-೯೧೫); ಸರ್ವಾನಾ ದಾರೀಲಿ
ಸಂಜೇನು ನಾ ಬಳಸಿ ನೆಪ್ಪಿಲ್ಲ ಮಲೆಗೆ ಬರಬಹುದೆ ವಿಳುವಲೆ ನೆಪ್ಪು
ತೋರ್ಯಾವು ಹುಲಿ ಕರಡಿ (ಪ್ರಭಾ. ೧೬). ೩. ಲಕ್ಷ್ಯ; ಗಮನ:
ಒಪ್ಪಿರುವರು ಐದುಮಂದಿ ಪ್ರಧಾನಗಳು ನೆಪ್ಪಿನಿಂದ ನೋಡಲಾ
(ಗುರುಬ. ೫೨-೮).

ನೆನಪಾಗಿ=ಕ್ರಮ ತಪ್ಪದೆ; ಕ್ರಮವಾಗಿ: ಯಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿ
ಯಾದೇ ಕ್ರಮ ನೆನಪಾಗಿ ಸಲುಬುದು (ಮೈ. ೧೯೩೫, ೩೨-೩೨;
15ನೆಯ ಶತ). ನೆನಪಾಗು, ನೆನಪಾಗು, ನೆಪ್ಪಾಗು=ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ
ಬರು; ಸ್ಮರಣೆಯುಂಟಾಗು: ಇಲಿಯನ್ನು ಏಕೆ ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂಬುದಕ್ಕೆ
ಇನ್ನಷ್ಟು ಕಾರಣಗಳು ನೆನಪಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೇಳಿ ಬಿಡುತ್ತೇನೆ (ದೇವಕೃ.
೪೪); ಕಡಲೆಯನ್ನು ತನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದಾಕ್ಷಣವೇ ಅದನ್ನು ಹಿಡಿದು
ಕೊಂಡಿದ್ದು ಅವನಿಗೆ ನೆನಪಾಯಿತು (ಮುಂಜಿಯ. ೪-೮೦); ಯಾಕೆ

ಬಾಯಿಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಲಗನನ ಮನೇ ನೆನಪಾತು (ದಾಸಪ. ೪೬);
ಎನಗೆ ನಿಮ್ಮ ನೆನಪಾದಾಗಲೇ ಉದಯ (ಬಸವ. ೪೯೯); ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಂಗೆ
ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೆ ನೆನ [ಪಾಶಂ. ನೆ]ಪಾಯ್ತು ಧಿಕೋಕೋದ್ರೇಕ ಪಲ್ಲವಿಸೆ
(ಕುವ್ಯಾ. ೧-೫೪); ಅಟವಾಗಿರ ಪದಾ ನೆಪ್ಪಾದವೇನು ಆ ಮನ ಕೆ
ಕೇಳಿದರೆ? (ಅಮನ. ೪). ನೆನಪಿನ ಪತ್ರ=ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ ತರಲು
ಸಹಾಯಕವಾದ ಪತ್ರ; ಜ್ಞಾಪನಪತ್ರ: ಸರ್ವಾರದ ಇಲಾಖಾ
ಮುಖ್ಯರಿಂದ ಕಚೇರಿಗೆ ಬಂದ ನೆನಪಿನ ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಇರೂರಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ
ವನ್ನು ನೀಡಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು=ಜ್ಞಾಪಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳು; ಸ್ಮರಿಸು: ಅವರ ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನನ್ನ ಮನೆಯವಳು
ಬಿಕ್ಕಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಅಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಹುಚ್ಚು. ೯೩). ನೆನಪಿನೊಸಗೆ=ನೆನ
ಪೊಸಗೆ: ಆ ನೆನಪಿನೊಸಗೆಗಳ ನಿಧಿಗೊಳುತ್ತ, ಗುಡಿಯೆ, ನಿಂತೆ ನನ್ನ
ಮಾನಸ ನಿನ್ನ ಶ್ಯಾಮಸುಂದರರ್ಥದೊಳಗವನು ಕಡತಡಕೆ ತೀರದಂತೆ
(ಮಲೆಬೀ. ೧೦-೯). ನೆನಪುಗೊಡು=ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸು;
ತಿಳಿವಳಿಕೆ ನೀಡು: ಪಟ್ಟಣವನು ವಿಚಿತ್ರದಿ ರಚಿಸಿ ಕೊಡುವದೆ ವಿಶ್ವ
ಕರ್ಮನಿಗೆ ನೆನಪುಗೊಡಲಮರಾದ್ರಿಗುತ್ತರವೆನಿಸುವಲಕಾಪುರವ ಕಾವಿಸಿ
ಧನದನಿಗೆ ಪಾಲಿಸಲು ವೈಭವದಿಂದಲರುತ್ತಿರ್ (ಅನಂ. ೧-೩-೨೮).
ನೆಪ್ಪು ಹಾರು=ಜ್ಞಾಪಕವಿಲ್ಲದಾಗು; ಮರೆತು ಹೋಗು: ನೆನಗೂ
ನೆಪ್ಪು ಹಾರು ನೋಡ್ತಿ! (ತೊಸಂಸಾ. ೧೩೫).

[ನೆನಪು+ಪ್ರ. ತಮಿ. ನಿನ್ನೆಪ್ಪು; ತುಳು. ನೆನಪು; ತೊಡ. ನೆನ್ಪು]
ನೆನಪುಗೆ (ನಾ). ಜ್ಞಾಪಕ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಸ್ಮರಿಸುವವನು:
"ಜನ, ಜನಕ, ಜನ್- ಈ ೩ ನೆನಪುಗೆ" (ಕಾಶಕ್. ೧೪೧).

[ನೆನಪು+ಗೃ]
ನೆನವರಿಕೆ, ನನವರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ ಬರುವುದು;
ನೆನಪುಂಟಾಗುವುದು; ಸ್ಮರಣೆ: 'ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ್ದೆನೋ ನೆನವರಿಕೆ
ಯಿಲ್ಲ (ತೋಟನೂ. ೪೦); ಅದೇ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಉಚುಪಿಯ ಕೃಷ್ಣ
ರಾಯನ ನೆನವರಿಕೆಯೂ ಬರುತ್ತದೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೬೬). ನೆನವರಿಕೆ:
೨. ಉತ್ಪಟವಾದ ಧ್ಯಾನ, ಹೆಂಬಲು: ಹುಡುಗ-ಪ್ರಾಯದ
ಹುಚ್ಚು ಕನವರಿಕೆ ನೆನವರಿಕೆಗಳ ಕಂಡೆನು (ಸೋಗೀ. ೪೨-೮೫೪).
'ಕನವರಿಕೆ' ಪರಾ. [ನೆನವರಿಸು+ಕೆ]

ನೆನವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ನೆನೆ; ಸ್ಮರಿಸು: ಆತನು
ತನ್ನನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿದುದನ್ನೂ ನೆನವರಿಸಿ ಪಿಲಾಕನಿಗೆ ಎದೆ ಕುಸಿದು
(ಗೊಲ್ಲಾ. ೧೮೮, ಮುನ್ನಡಿ). [ನೆನಪು+ಬರಿಸು, (<ವರಿಸು)]

ನೆನವಿ (ನಾ). ನೆನಪು; ಜ್ಞಾಪಕ; ಸ್ಮರಣೆ: ಸಾವಿರವರ್ಷ
ಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಆಹಾರವೆ[ದ] ನೆನವಿಯಕ್ಕುಂ (ಪೂವ್ಯ. ೧೮೬); ಇಂದ್ರಿಯ
ವಿಷಯಗಳ ನೆನವಿಯಂ ತೋವುವುದಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೦); ಅಂತು
ಪಲಕಾಲಮೇನಾನುಮಂ ಮಾಡಿ ಮಜೆಬದಂಗೆ ನೆನವಿ ಪುಟ್ಟುವಂತೆ
ಪುಟ್ಟದ ಭವಪ್ರತ್ಯಯಜ್ಞಾನಪ್ರಭಾವದಿಂದಂ (ಚಂದ್ರ. ೪-೬೫ ಪ).

[ನೆನಪು+ವಿ]
ನೆನವೀ (ಕ್ರಿ). ಜ್ಞಾಪಿಸು; ನೆನಪಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು: ಎನಗ
ವಳಂ ನೀಂ ನೆನವೀತೀಂ ಮಗುಳ್ಳು, ಚಿತ್ರಗತಿಯಂ ಗೈದ್ದು (ಪಾಶಂ. ೯೧-೧೫೨). [ನೆನಪು+ಈ]
ನೆನಪು, ನೆನಪು (ನಾ). ೧. ನೆನಪು; ಜ್ಞಾಪಕ; ಸ್ಮರಣೆ:
ಲೀಲೆಯೋಯದು ಮೇಣು ಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲಕೇಯು ನೆನಪೋ [ಪಾಶಂ.
ನೆನಪು] ಬೊಮ್ಮದ ಕೌಳಕದ ಕಣಮಾಯೆಯೋ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೦-೬);
ರಂಗದ ಮೇಲೆ ಪ್ರದರ್ಶಿತನಾದ ನಾಯಕನನ್ನು ನಾವು ನೆನಪಿನಿಂದ ಗುರು
ತಿಸುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ವರ್ಗೀಕರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು

ತಾನೆ ಹೇಗೆ? (ತತ್ತ್ವ. ೫೫); ಒತ್ತಡವೆ ಅವನಿಗೆ ತನ್ನ ಹುಟ್ಟಿರು
ನೆನವಿಗೆ ಬಂತು (ಕವಿತೆ. ೨೬). ೨. ಧ್ಯಾನ; ಭಾವನೆ: ಎನಗೆ
ಸುಖ ಸುಖವನು ನೆನವಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗಿಯೂ ಪೋಗದೆ ಮತ್ತೊಂದಿನ ತೆಜದ
ನಯನಗೋಚರವೆನಿಸುತ್ತದೆ ಪೇಟೆ ಪುಣ್ಯತರವಾಸರಮಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೧೬). ನೆನೆವು: ೧. ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಾಯಿ ಇಲ್ಲ; ಅದರೆ ನೆನೆವು
ಮಾತಾಳಿ (ಸಾಹಿ. ೧೪೨); ಕವಿ ಕವಿ ಎಂದು ನನ್ನನ್ನು ಕರೆವುದೇಕೆ,
ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನೆನೆವು ಬೇಕೆ (ಚಕ್ರ. ೬).

[ನೆನೆ + ತಮಿ. ನಿನೈ; ಮಲ. ನಿನವು]

ನೆನವೊಸಗೆ (ನಾ). ನೆನಪಿನ ಆನಂದ, — ಉಲ್ಲಾಸ: ಒಂದು ನಗೆ
ಒಂದು ನುಡಿ ಒಂದು ಚಲನದ ಹೊಳೆದು ಆವುದೋ ನೆನವೊಸಗೆ ಮರಳು
ವುದು ಮರಗೆ (ಮರಣ. ೧೦-೮). [ನೆನವು + ಒಸಗೆ]

ನೆನಸು, 'ನೆನೆಯಿಸು' ನೋ.

ನೆನಸು, 'ನೆನಿಸು' ನೋ.

ನೆನಸು, 'ನನಸು' ನೋ.

ನೆನಹ (ನಾ). ೧. ಜ್ಞಾಪಕ; ನೆನಪು; ಸ್ಮರಣೆ: ನಮ್ಮ ನೆನಹವಿಲ್ಲದೆ
ನಿರ್ಭಾಗ್ಯನಾದೆ ಎನಗೆ ನೀ ಕರುಣಿಸಾ (ಬಸವ. ೨೫೬); ಭವನ ನೆನಹಲ್ಲ
ದೆಯು ಬೇಡ ನೆನಹವು [ಪಾಶಾಂ. ನೆನವು] ಮಿಲ್ಲ (ಮಹಾ. ೬೬-೧೦-೧೦).
೨. (ಸಂಸಾರದ) ಚಿಂತೆ; ಯೋಚನೆ: ನೆನಹವಿಲ್ಲವೆ ಬಿಟ್ಟು
ಕಣ್ಣು ಬಿಟ್ಟು ನೋಡುವಾಗ ಜಿನನಾಥ ತೋಡುವನೊಳಗೆ (ಭರಣ. ೨-೬೯).

[ನೆನೆ + ಹ೨ (<-ಪ೨)]

ನೆನಹಳಿ (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರ ಇಲ್ಲವಾಗು; ಮೈಮರೆ: ಒಡಲು ಹೊಂಟು
ಶಿರಂ ಭಾರ್ಯೆ ನೆನಹಳೆದು ನುಡಿದ ನುಡಿಗಳು ಮೆಲ್ಲನಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯ
ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮನದೊಳಗಲು (ಸೋಮಹ. ೧-೪೦).

[ನೆನಹ (< ನೆನಪು) + ಅಳಿ (< ಅಲಿಸಿ)]

ನೆನಹು 'ನೆನಪು' ನೋ.

ನೆನಹುಗಡು (ಕ್ರಿ). ಇಹದ ಅಥವಾ ಹೊರಗಿನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲ
ವಾಗು; ಪ್ರಾಣ ಲಿಂಗವಾಗಿ ನವನಾಳದ ಸುಳುಕನಾಯಿದು ಮನ
ಲಿಂಗವಾಗಿ ನೆನಹುಗಟ್ಟುತ್ತ (ಅವಚಂ. ೨೬೯-೧೦೮೫).

[ನೆನಹ (< ನೆನಪು) + ಕಡು]

ನೆನಹುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಜ್ಞಾಪಕಶಕ್ತಿ ಕುಂಠಿತವಾಗು; ಸ್ಮರಣೆ
ಇಲ್ಲದಾಗು: ಮನಂದಿರ್ದು ನೆನಹುಡು [ಪಾಶಾಂ. ದಿ]ಗಿ ನಡೆಗಟ್ಟು
ಕಂಟಿ ನಸುಬೆಮುಕು (ಸಂಜರ. ೧೨-೫೨).

[ನೆನಹ (< ನೆನಪು) + ಉಡುಗು]

ನೆನೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ನೆನೆದುಕೊಳ್ಳು; ಸ್ಮರಿಸು:
"ನೆನೆ-ಸ್ಮರಣೆ" (ಪದಧಾ); ಪೂಜ್ಞ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಂ ನೆನೆವೆಯೊ ನೆನೆಯೆಯೊ
ಎನೆ (ವಜ್ರಾ. ೧೨೫-೬); ನೆನೆಯದಿರ್ದು ಭಾರತದೊಳಿಂ ಪೊರಾರು
ಮನೊಂದೆ ಚಿತ್ತದಿಂ ನೆನೆವೊಡೆ ಕರ್ಣನಂ ನೆನೆಯ (ಸಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೬);
ಹಿಂದನಗಿ ಹಿಡಿದು ಕುಂಜರ ತನ್ನ ವಿಂಧವ ನೆನೆವಂತೆ ನೆನೆವನೆಯೊ
(ಮಹಾ. ೬. ೧೩೪-೬೧೬); ನೆನೆದರು ಮನೆಯ ರಾಣಿಯರ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೬೧). ೨. ಯೋಚನೆ ಮಾಡು; ವಿಚಾರಿಸು; ಆಲೋಚಿಸು;
ಚಿಂತಿಸು: ಅದಾನು ಪೋರೊ ಅಹಿವಲ್ಲ ಬುದೋರ್ × × ಮನದೆ
ನೆನೆವೊರು . . . ಸಪ್ತಮಹಾಪಾತಕ ಸಂಯುಕ್ತರಶ್ಮಿರ್ (ಎಕ. VI,
೪೩೨. ೬೪-೯; ಸು. ೮75 ?); ಪುನರುಕ್ತ ಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ ನೆನೆಯದೆ
ಪೂರ್ವದಿಹಾರ್ಥಪದಪದ್ಮ ತಿಗೊಂದಿಸುಂ ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲದೆ ಜನಯಿಸಿದ
ಪದಾರ್ಥಂ (ಕವಿತಾ. ೧-೪೪); ಚೇತಿಕಿಯರ್ನರಿದಿಹರಂದಿದಂ ನೆನೆ
(ಕಾದಂಬ. ೬೬); ನೆನೆದೊಡಾಶ್ಚರ್ಯಮಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತಿಚಕ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ.

೫-೧೯); ನೆನೆಯಂಬಂ ಬಗೆಯೊಳ್ ನೆನೆಯುತ್ತಿ ಪುನ್ನೆಗಂ (ಕವ್ಯಾ. ೮೬);
ಗಣನೆಗೇರಲಿಕೆಂತು ಜನ ತಮಿ ತೊಳಲುವುದು ನೆನೆಯದಾತ್ಮದ ಸುಖವ
(ಮಂಕು. ೯೫೬). ೩. ಧ್ಯಾನಮಾಡು; ಧ್ಯಾನಿಸು; ಚಿಂತನೆ
ಮಾಡು: ಉಟಾದುದಂ ದಿಸುಟ್ಟೊಂದನೆ ನೆನೆವುದು (ಅಚ್ಯು. ೮-೨೪ ದ);
ಚೇತೋರಂಗಿ ಚಂದ್ರಮನ ಬೆಳಗಿನ ಚಿಂತೆ . . . ಎನಗೆ ನಮ್ಮ
ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವರ ನೆನೆವುದೆ ಚಿಂತೆ (ಬಸವ. ೬೬೪); ಕರುಣೆ ಕರುಣಿಸಿ
ರಕ್ಷಿಸಲೆ ದೇವ . . . ನಿಮ್ಮುವಂ ನೆನೆಯಲಿಯದತಿ ಕಷ್ಟನಂ (ವಾಗೀಶ. ೬೬.
೨೬೨-೧೮); ಮಲಹಣನು . . . ಪರಶಿವನಂ ನೆನೆವ ಯೋಗೀಂದ್ರ
ನಂದದಿ ತನ್ನ ನಂಗನೆ ಮುನ್ನೊಲಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿ ಮುಯಂ ನೆನೆವ (ಬಸವ.
೪೨-೨೦); ಶಿವಮಂತ್ರವಂ ನೆನೆವುತವನ ನೆತ್ತಿಗೆ ಕರವನಿಡೆ (ಪದ್ಮಾ.
೨-೬೦); ಪಾಂಡವರು . . . ಲಕ್ಷ್ಮೀರೋಲನಂಭಿಯ ನೆನೆವುತಿವರು
ವೀರನಯನನ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೧-೬೧). ೪. ತಿಳಿ; ಗ್ರಹಿಸು;
ಅರಿತಕೊಳ್ಳು: ನೆನೆದು ವಿಚಾರಿಸಿ ನಿಶ್ಚಯಮನಕುಳೋಪಾಯಕೋವಿದಂ
ಸ್ಥಿತಿಕರ್ತಂ ವನಜಾಕ್ಷಂ . . . ಶಕ್ತನೊಡನಂತೆಂದಂ (ಗಿ೦ಕ. ೬-೪೦).
೫. ಉದ್ದೇಶಿಸು; ಸಂಕಲ್ಪಿಸು: "ಸಂಕಲ್ಪವೆಂದರೆ ನೆನೆವುತಕ್ಕುಂ"
(ಮಂಗಲಾ. ೧೬೪-೬೪); ವೈರವ ಬೆಳಸಿ ಬಂದರು ಧರೆಯ ಭಾಗವ ಬೇಡಿ
ಕದನವ ನೆನೆದರೆಮೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧೯); ಇಷ್ಟ ನೀ ಕೀರ್ತಿಪಲಾತನ
ಮೇಲೊಂದು ಕಷ್ಟವ ನೆನೆದು ಪೂಸರಳವೃಷ್ಟಿಯ ತೋಟುವೆ (ಸೋಹತ.
೬-೧೧). ೬. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳು; ಗಮನಿಸು;
ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡು: ನೀನ್ನಿನ್ನ ಸಾವನದನೆನಸುನ್ನೆನೆಯದೆ ನೆರೆವೆಂಬ
ಬಗೆಯೊಳ್ ಬಂದೈ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೧); ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಂದನಂ ಮುನ್ನ
ಗಿಯ್ದು ಧರ್ಮಮಂ ನೆನೆ[ಪಾಶಾಂ. ಬಗೆ]ಯದೆ ಕುಲಕ್ರಮಯುಕ್ತಮುಪ್ಪ
ನಿರ್ಮಲ ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮಮನೆ ಬಗೆದು ಧರ್ಮನಂದನಂತೆಂದಂ (ಗದಾಯು.
೬-೮ ಪ); ಎನಿತು ಜನರು ಬಂದರೆನು ಎನಿತು ಜನರು ಹೊಡೆದರೆನು
ನೆನೆದಿರ್ದು ಕುರುಡನರನ ಮನದ ರಂಗದಿ (ಕವಿಸೋ. ೪೦-೧೫).
೭. ಕಲ್ಪಿಸು; ಭಾವಿಸು; ಊಹಿಸು: ನೆಲನ ಸಮಿತು ನೇಸಣನ
ಕಂಗಳನು ಕದುಕಿತು ನೆನೆಯಬಾರದು ನಳನಭವ ಹರನಾದನೆನಲುಡ್ಡಳಿ
ಪದಧೂಳಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೪೪). ೮. ಬಯಸು; ಇಚ್ಛಿಸು: ಎನಿತುಂ
ಕಾಯ್ದುಂ ಬೆನ್ನೀರ್ ಮನೆ ಸುಡದೆಂಬಂತೆ ನಿನಗವರ್ ನೀ ಕಾಯ್ದುಂ
ಮನದೊಳ್ ಪೊಲ್ಲದನೆಂತುಂ ನೆನೆಯರ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೬೫); ನಾನೊಂದು
ನೆನೆದೊಡೆ ತಾನೊಂದು ನೆನೆವುದು ನಾಣ್ತಲೆಕೊಡೆ ತಾನತ್ತಲೆಕೊಡು
. . . ಮಾಯೆ (ಬಸವ. ೧೪); ನೆನೆದಂತೆ ಕಾರ್ಯಮದು ನೆಟ್ಟನೆ
ಸಂಗಳಿಸುವುದು ಪೂರ್ವಪುಣ್ಯದ ಪಾಂಗೊಂದುತಮೊಡನಿದನಾಗಳ್
ತನಯನ ಪರಿಣಯನಮಂ ತ್ರಿಪಿಪ್ಪಸ್ಯಪಾಳಂ (ಪಾಂಕೀಶ್ವ. ೫-೧೧).
೯. "ಮರುಗು, ಮಿಡುಕು, ನೆನೆ" (ಕಂಠು. ೮೯).

ನೆನೆನೆನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ನೆನೆನೆನೆದು ಪರರ ಮಾತುಗಳನೆ ನೆಗಟ್ಟರೆ
ಕೈಯೊಳಿಡುವವಂ ನಗದ ಗುಡಾರ್ಥ್ಯಯವೊಲನರ್ಥವಚನಂ ತನಗಾಗಿಸ
ಲಯಾನುಚಿತವಾಕ್ಯತುರತೆಯಂ (ಕವಿ. ೧-೧೪); ಗದ್ದದಕಂತೆ
ಯರ್ . . . ಪೋದ ನಿಜವಲ್ಲಭನರ್ ನೆನೆನೆನೆದು (ಅಚ್ಯು. ೬-೧೧೨ ಪ);
ಕಣ್ಣನರೆದೊಡುವುದು ನೆನೆನೆನೆದು ಕಾಂತೆಯಂ ಕಳಹಂಸಂ (ಗಿ೦ಕ.
೨-೫೪); ಆ ವನಜನಯನೆಯ ರತಿಕಳಾಭಾವಭವಸೌಖ್ಯಂಗಳಂ ತಾನಾ
ವಗಂ ನೆನೆನೆನೆದು ವಿರಹದೊಳಿರಲು (ಬಸವ. ೪೨-೨೬); ಅನಿಲಜನ
ಘಾತಕ್ಕುಪಾಯವ ನೆನೆನೆನೆದು ಮನಗುಂದಿ ಕಾರವಜನಕ ಕಂಡನು
ಮತ್ತೆ ವಿಷಗಳನಿಕ್ಕಬೇಕೆಂತುತ (ಸಂಭವ. ೧೬-೫೨); ನೆನೆನೆನೆದು ಗಡನ
ವನು . . . ಮುಣಿಮುಣಿದು ಕೈಮುಗಿಯೊ (ಮಂಕು. ೯೧೮).

[ದೇ. ೫ ತಮಿ. ನಿನೈ; ಮಲ. ನಿನ, ನಿನೆ; ಕೊಡ. ನೆನೆ]

ನೆನ್ನೆ 'ನೆನ್ನೆ' ನೋ.

ನೆನೆಕೆ 'ನೆನೆಕೆ' ನೋ.

ನೆನೆಗಟ್ಟು (ನಾ). ವಿಚಾರಸರಣಿ; ಆಲೋಚನೆ; ತರ್ಕ : ಈಗ ನಮ್ಮ ಜನ ಈ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಉಳಿದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹಾಗೆ ಇದ್ದೆಯೋ ನೆನೆಗಟ್ಟು ಬೇರೆಯಾಗಿ ನುಡಿಕಟ್ಟು ಬೇರೆಯಾಗಿದೆ (ಸಮಸ್ಯೆ. ೨೧೪). [ನೆನ್ನೆ + ಕಟ್ಟು]

ನೆನೆಗಡಲೆ, ನೆನೆಗಡಲೆ (ನಾ). ನೆನೆ ಹಾಕಿದ ಕಡಲೆ : ಪರಿಪರಿಯ ಫಲವಸ್ತು ತರಿಸುತ ಸುರಿದು ನೆನೆಗಡಲೆಗಳ ರಾಶಿಯು (ಸಂಭವ. ೨೦-೨೧).

ನೆನೆಗಡಲೆ : ನೆನೆಗಡಲೆ ಚಗುಳಿ ತಂದಿಟ್ಟು . . . ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳಂ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩-೧೯); ಚಗುಳಿ ತಂದಿಟ್ಟು ಕಟ್ಟು ನೆನೆಗಡಲೆ ಬಿಟ್ಟಿದಂ (ಲಿಂಗಪು. ೨೦-೧೬); ನೆನೆಗಡಲೆ ಒಲೆನೆಂದು ಮುಂದೆ ಹೊರಟನು (ಸಿದ್ಧಪು. ೫-೪೧); ಹೆದ್ದುಕೆಲ್ಲರೊಡನೆ ಕಟ್ಟು ಬೆನವಗೆ ಕಟ್ಟಿ ನೆನೆಗಡಲೆ ಸಲಿಸುವೆ (ಸಾಪದ. ೪). [ನೆನ್ನೆ + ಕಡಲೆ]

ನೆನೆಗುದಿ 'ನೆನೆಗುದಿ' ನೋ.

ನೆನೆಯಕ್ಕು 'ನೆನೆಯಕ್ಕು' ನೋ.

ನೆನೆಯಕ್ಕು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : ನೆನೆಯಕ್ಕು ಬೇರನೇದು, ಬಿಸಿರದಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಕುಡಿಯು ಕೊಡೆ ಸೂತಕವಿಲ್ಲದ ಸ್ತ್ರೀ ಸೂತಕವಾಗುವಳು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೪೩); ನೆನೆಯಕ್ಕು ಸಮೂಲಗಡವನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ ತೋಧಿಸಿ ಇದರಲ್ಲಿ ಗುಗ್ಗುಳು ಚೂರ್ಣ ಗೆ|| ತೂಕ ಸಕ್ಕರೆ ಹಾಕಿ ಸೇವಿಸಲು ರಕ್ತಮೂಲ ನಿಲ್ಲುವುದು (ಸಕವೈ. ಪರಿ. ೪೩೩). [?]

ನೆನೆಯಕ್ಕು 'ನೆನೆಯಕ್ಕು' ನೋ.

ನೆನೆಯಡು (ಕ್ರಿ). = ನೆನೆಹಾಕು : ಮುಲ್ಲಂಗಿಗಡ್ಡೆಯನ್ನು ಸಣ್ಣಗೆ ಪಡ್ಡಿದಿಯಂತೆ ಹೋಳು ಮಾಡಿ . . . ಆ ಪಾಕದಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಟ್ಟಿದ್ದು (ಸಕವೈ. ಪರಿ. ೪೯೩). [ನೆನ್ನೆ (<ನೆನ್ನೆ) + ಇಡು]

ನೆನೆಯಸು, ನೆನೆಯಸು, ನೆನೆಯಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ ತರು ; ಸ್ಮರಣೆ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಜ್ಞಾಪಿಸು : ಜನಸವನಾಂಬುವಿ ನೋ ಭೋಂಕೆನೆ ಚಂದ್ರಂ ತೇಂಕಿ ವೃದ್ಧ ಹಂಸನಿನಿಸಂ ನೆನೆಯಿಸಿ . . . ಸಿತವನರುಹುಪ್ಪಿಯುಮನಿನಿಸು ತನಗೊಳಕೊಂಡಂ (ಅದಿಪು. ೩-೯೯); ಕನಕಾಚಲಮೆಂಬ ಕನಕನಕಾಬ್ದ ಕರ್ಣಕಾಗ್ರದೊಳಾ ಪಾಯ್ವಳಿಯಂ ನೆನೆಯಿಸಿ ಕಡೊಪ್ಪು ವುದ್ದ್ರೆ ನೀಲಮಣಿರುಚಿಯನೆಸೆವ ಚೂಳಿಕೆ ಸಭದೊಳಾ (ಅದಿಪು. ೧೧-೨೩); ಮದನಕುಂಭಕುಂಭಸ್ಥಳಮಂ ನೆನೆಯಿಸು ವುದಸಿಯಳ ಲಭಿಸಿತಂಬಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೩೧); ಕೆಂದಾವರೆಯಂ ನೆನೆಯಿಸಿ ದುಡು . . . ನೀದಿಯ ಮುಲ್ಲದಿಯವಳಾ (ಕಪ್ಪಿ. ೩೪); ಸತಿಯತಿ ಕಾಳ್ಕೊಂದಳಿದೊಪ್ಪಿದಳು . . . ಸಿತಪಕ್ಷಂ ತೀರಿದ ನಿರ್ಮಲ ಶಶಿಬಿಂಬದ ಭಂಗಿಯುಮಂ ನೆನೆಯಿಸುತ (ಜಯಕಾ. ೪-೩೨). ೨. ತಿಳಿಸಿಕೊಡು ; ವಿವರಿಸು ; ವಿಶದಪಡಿಸು ; ಗಮನಕ್ಕೆ ತರು : ಅನುಚಿತಕಾರ್ಯ ಮನವನೊಡರಿಸೆ ಕಂಡು ನಿನಗಿದು ನೀತವಲ್ಲೆಂದು ನೆನೆಯಿಸೆಲ್ಲದೆ ನೇವಿಪುದಿಲ್ಲೆಂದು ವಿನಯನರಿಸಿ ವಿನವಿಪುದು (ಹವಿ. ೩-೨೯). 3. ನೆನೆಯಿಸು : ೧. ವಿಧಿಬದ್ಧ ಸರ್ಕಾರವಾದುದರಿಂದ ಗತವೈಭವವನ್ನು ನೆನೆಯಿಸು (ಭಾರತ. ೩೩೩). ೨. ನೆನೆಯಿಸು : ಜ್ಞಾಪಿಸು ಕೊಳ್ಳು ; ಸ್ಮರಣೆಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳು : ನೆನೆಯಿಸು ನೀಲಕಂಠನ ವಧೂಟಿಯು ಮಾತ (ಮೋಹತ. ೨೩-೫೫); ನಾವು ಅವರ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೪೦). ೪. ಧ್ಯಾನಿಸು ; ಚಿಂತನೆಮಾಡು : ಹರಿ ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಂಡ ಬಾರನೆ (ಜೈಮಿ. ೨-೩೫); ಒನ್ ಮುನಿಪುಂಗವನು ಮನದೊಳಪೂರ್ವಮಹಿಮನ ಚರಣಕಮಲವ

ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಂಡು (ಅರ್ಚಾವಿ. ೩೧-೨). ೫. ಉಪಿಸು ; ಕಲ್ಪಿಸು ; ಭಾವಿಸು : ಒಂದು ಮನೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು ಕಾಣದೆ ಇದ್ದಾಗ್ಯೂ ಅದು ಮನುಷ್ಯರು ಕಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ಎಂದಾದರೂ ನೆನೆಯಿಸುವನೋ ? (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫೯). ೬. ಬಯಸು ; ಇಚ್ಛಿಸು ; ಕೋರು : ನೀ ನೆನೆಯಿಸು (ಪಾಪಂ. ನೀನೆಯಿಸು) ದಿವ್ಯಾರ್ಥಫಲ ಸಿದ್ಧಿಸಿದು ದಿನ್ನೇನು (ಸಕವೈ. ೨-೪೫). 7. ನೆನೆಯಿಸು : ೩. ಅಮ್ಮ, ಅಪ್ಪ ನನ್ನ ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲವೆ ? (ರಂಗನಾ. ೩೩); ತನ್ನ ನೆನೆಯಿಸೇ ತಾನೆ ನೆನೆಯಿಸಿ ಒಳವೊಳಗೆ ನಿರ್ದಿಸಿರಲು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೪-೧೦).

ನೆನೆಯಿಸು, ನೆನೆಯಿಸು = ನೆನೆಯಿಸು ಮಾಡು ; ಜ್ಞಾಪಿಸು : ನೆನೆಯಿಸು ಕೊಡುವನು ಹಗೆಗೆ ಮಮಕವನನುಜನೀತನ ಕೊಡುವೆನೆಯಿಸುವೆ ತನಗೆ ಮಯನಿತ್ತುಗ್ರ ಕತ್ತಿಯ ಕೊಂಡು ತರುವಿಟ್ಟು (ಕಾಶೀ. ೨೨-೩೪); ನಿಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಡುವ ಸಲುವಾಗಿ ಈ ಪತ್ರ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಪುನರು. ೧೬); ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರಭೂಷಣನ ಮನೆ ಗೀಳಂತು ನೀ ಹೋಗಿ ಕೌಶಿಕನು ನೆಟ್ಟನೆ ನಿನ್ನ ನಂತಂತು ಕಡಿಸಿದಪ ನೀ ನಾವ ಪರಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ತಿರುದು ನೆನೆಯಿಸು ಹೋಗು (ಹವಿ. ೨-೨೯). ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಸ್ಮರಣೆಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳು : ಅದಿಲ್ಲ ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಂಡರೆ, ವಿನು ಪ್ರಯೋಜನ ? (ರಾಯಕ. ೩೫); ಬೋಳಿ ತುರುಬ ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಂಡ ಹಾಗೆ (ಗಾಡ); ಹಿಂದಿನದಿಲ್ಲ ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಹಿತ್ತಲಲ್ಲಿ ಆತರಂತೆ (ಗಾಡ). [ನೆನ್ನೆ + ಇಡು]

ನೆನೆಯಿಸು 'ನೆನೆಯಿಸು' ನೋ.

ನೆನೆಯಿಸು 'ನೆನೆಯಿಸು' ನೋ.

ನೆನೆಯಿಸು 'ನೆನೆಯಿಸು' ನೋ.

ನೆನೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). (ನೀರಿನಲ್ಲಿ) ನೆನೆಯಿಸು : ಕಂಚಿನ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ದಾಳಿಂಬೀಹಣ್ಣಿನ ರಸವಂ ಹಿಂಡಿ ವಿಳು ದಿನ ಆ ಕೆಂಪುರತ್ನವಂ ನೆನೆಯಿಸು ಹಾಕಲು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೩೩-೨೪); ಸಾಮಾನ್ಯ ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಹಾಕಿದ್ದು (ರೂಪಸಂ. ೧೩); ಭತ್ತವನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಸು, ಅನಂತರ ಬೇಯಿಸಿ ಒಣಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಅಡುಸಾ. ೩೪); ಆರಿಸಿ ನೆನೆಯಿಸಿದಂತೆ (ಗಾಡ).

[ನೆನ್ನೆ (<ನೆನ್ನೆ) + ಹಾಕು (<ಪಾಯ್ವಳಿ)]

ನೆನ್ನೆ 'ನೆನ್ನೆ' ನೋ.

ನೆನೆ 'ನೆನೆ' ನೋ.

ನೆನೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾರಣವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು ; ನೆನೆಯಿಸು : ಕುರಾಣನು ದೊಡ್ಡ ಶಾಖಾಮೃಗಗಳುಂ ವಿಪುಲಭೂಮಿಯ ಚದುರಿಸಿ ದುರುನೇಗ ಸಾಗರಮ[ವ] ನೆನೆಯಿಸುವಾಂ ದಾಂಬಿಬಂದು ನಗರಿಯ ಪೊಕ್ಕು ತೊಳು ಮುಖ್ಯಶ್ರಮಗಳು ವಿಫಲವಾದುವು (ನಂಕಾರ. ೫-೫೯). [ನೆನೆ (<ನೆನೆ) + ಕೆಯ್]

ನೆನೆಯಿಸು 'ನೆನೆಯಿಸು' ನೋ.

ನೆನೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೋರಿಕೆಯ ಕಾರಣವನ್ನು ಕೊಡು ; ನೆನೆಯಿಸು : ತಾನು ಕೊಡಲಿ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ನೆನೆಯಿಸಿದ್ದು, ಅವನು ಬೀಳ್ಕೊಳ್ಳಲನುವಾದನು (ಪುನರು. ೧೨೩). [ನೆನೆ (<ನೆನೆ) + ಕೊಡು]

ನೆನೆಯಿಸು 'ನೆನೆಯಿಸು' ನೋ.

ನೆನೆಯಿಸು (ನಾ). ಜ್ಞಾಪಕ ; ನೆನೆಯಿಸು ; ಸ್ಮರಣೆ : ಆ ಪದಗೋಳು ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಹಿಂಗೇ ಹಾರೋಗಲಾ ಅಂತದೇ ಜೀವ (ಕಾಲಿ. ೪). 'ನೆನೆಯಿಸು' ಪರಾ. [<ಸಂ. ಜ್ಞಾಪಿಸು]

ನೆನೆಯಿಸು 'ನೆನೆಯಿಸು' ನೋ.

ನೆನೆಯಿಸು (ನಾ). ಪ್ರದೇಶ ; ತಾಣ : ಕೊಪ್ಪು ಕೊಪ್ಪು ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು ತಪ್ಪು ಲಿಡುತಂ ಸೋಡುತಂ ಹರಿತಪ್ಪ ಕೆಲವಾಡುಗಳನಾ ಬೊಟ್ಟು ಲಿಯ

ಮರಣಪ್ಪ ನೆಪ್ಪಿಗಾತನು ಹೊಡೆದದ್ದು ಕಾಯ್ದೊಪ್ಪವಂ ತಪ್ಪಾವುತ
(ಬಸಪ್ಪ. ೨೦-೧೪); ಉಪ್ಪು ನೀರಂ ದಿನಂಪ್ರತಿ ಪಾಕತನಿಂದ ತಪ್ಪದೇ
ಹೀರಿದಾ ತಲೆಬಿಗುಡು ಗಗನದೊಳಗೊಪ್ಪದಿಂ ಪರಿನ ದೇವಾಪಗಿಯ ಮಧು
ರತರ ವಾರಿಯ ಹೀರಿ ಹೀರಿ ಹಪ್ಪರಿಸಿದಲ್ಲದೇ ಹೋಗದೆಂದನುತುಮಾ
ನೆಪ್ಪಿಗೆ ತಪ್ಪನಧಿಯಿಂದ ಪಡಬಾಗ್ಗಿಯೇ ಉಪ್ಪರಿಸಿ ನೆಗೆವಂತೆ ಉಪ್ಪ
ಕರಣಂ ಮೂಡಿ ನೆಗೆದುಬರತಕ್ಕ (ಸಸ್ಯಕೃ. ೧೨-೯).

[←ತೆಲು. ನೆಪ್ಪು]

ನೆಪ್ಪು, 'ನೆಪ್ಪು' ನೋ.

ನೆಪ್ಪು, 'ನೆಪ್ಪು' ನೋ.

ನೆಪ್ಪು (ನಾ). ಕೋಪ; ಸಿಟ್ಟು; 'ನೆಪ್ಪುಗೊಳ್' ಪರಾ.

[←ತಮಿ. ನೆಪ್ಪು]

ನೆಪ್ಪು (ನಾ). ನೀರಿನ ಅಡ್ಡೆ ಗಟ್ಟಿ (?) : ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ನೆಪ್ಪು ನೋಡುತ್ತ
ಹೋಗುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಮೂದವೊಂದು ಕಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿದುದ ಕಂಡೆ (ಮೂನ.
೨೧೫-೬); ಕುಲಚೆಯನೆಂಬ ಭಕ್ತನ ಕಂಗಳಲಿತಿರಲು ಪೊಳೆಯ ತೀರದಿ
ಲಿಂಗವಿರಿಸಿ ಗಂಟೆಂ ಬಲಿದು ನುಲಿಯ ಜಲದಡೆಗೆ ನೆಪ್ಪಂ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟ
ಯಗ್ಗನೆಯ ತಂದು ಮಜ್ಜ ನೆಪ್ಪಿಯೆಲು (ಗುರುಚಾ. ೫-೬೪). [?]

ನೆಪ್ಪುಗೆ (ನಾ). ಪ್ಲಾಪಕದಲ್ಲಿದ್ದು ಕೊಳ್ಳುವವನು : "ವನಾ,
ವನಕ, ವನನ್, ಈ ೩ ನೆಪ್ಪುಗಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೪೧).

[ನೆಪ್ಪು (<ನೆಪ್ಪು)+ಗಂ]

ನೆಪ್ಪುಗಾತಿ (ನಾ). ಅಂದಗಾತಿ; ಒನಪುಗಾತಿ; ಬೆಡಗುಗಾತಿ :
ಅಪ್ಪದರಪ್ಪ ಪಳುಗುರಿಟ್ಟುರುಗುರಿಕ್ಕು ಉಪ್ಪರಿಸುವೊಡಪುವಳು ನೆಪ್ಪು
ಗಾತಿಯು ನೇಮಗಾತನು ಹೊಕ್ಕರು ಮುಪ್ಪಿಡೆ ಸಾದನೆಗಂದು (ಭರಣ.
೧೧-೮೯). [ನೆಪ್ಪು (<ನೆಪ್ಪು)+ಗಾತಿ]

ನೆಪ್ಪುಗೊಳ್, 'ನೆಪ್ಪುಗೊಳ್' ನೋ.

ನೆಪ್ಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಿಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು; ಕೋಪಿಸು : ತಪ್ಪಗೆ ಕುಳ್ಳಿರೈ
ದೋಪವಿಲ್ಲೆಂದರೆ ಒಪ್ಪದೆ ನಿಂದಿರವರು ಅಪ್ಪಾಡಿಯಾಣೆ. ಕುಳ್ಳಿರಿ
ಯಿಂದ ಕುವರನ ನೆಪ್ಪುಗೊಂಡವರು ನೋಡಿದರು (ಭರಣ. ೨೬-೬೯).

[ನೆಪ್ಪು + ಕೊಳ್]

ನೆಪ್ಪುದೋಟು (ಕ್ರಿ). ಅಂದವನ್ನು ತೋರು; ಚೆಲುವಾಗಿ
ಕಾಣು : ತುಪ್ಪುಳುವಾಸೆ ರೇಬೆಗೆ ಬಂದುದಿಲ್ಲ ಮೈದಪ್ಪ ಸಂಪೂರ್ಣ
ವಾಯ್ದಿಲ್ಲ ನೆಪ್ಪುದೋಟುತು ಪ್ರಾಯ ನೆರೆವರನ್ನಿವರೆನುತಿಪ್ಪನಿಪಟೊ
ಳಂತುಬಾಯ್ತ (ಭರಣ. ೬೧-೨೬).

[ನೆಪ್ಪು (<ನೆಪ್ಪು)+ದೋಟು]

ನೆಪ್ಪುವಡೆ 'ನೆಪ್ಪುವಡೆ' ನೋ.

ನೆಪ್ಪು (ನಾ). (?) : ಉಪ್ಪುಸಗೈವರನ್ನುಬ್ಬಸರೊಳಗಿಂದ ತೆಗೆದು ಉರ್ಬ
ಯೊಳಗೆ ಇಟ್ಟು ಪಾಲಿಪನಂತೆ ನೆಪ್ಪುವು ತೆರದಂತೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಕಾಣೆ ನೀನು
ಗದ್ದಿನಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟು ಪೋಗಿದರು (ವಿವಾಸ. ೮೮-೧). [?]

ನೆಮರು 'ನೆಮಲು' ನೋ.

ನೆಮಲ (?) (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಪರಮೇಶ್ವ
ಮಗಂ ಮೊದಯಸ್ಸೇ ನೆಮಲದ ತೊರೆಗೊಳ್ಳುಳ್ಳಿಟಾದು (ವಿ. ಪ.
ಚಂತಾಮ. ೧೧೯-೨; ಸು. 1000). [?]

ನೆಮಬ್ (ಕ್ರಿ). (?) : ಮುಗುಬ್, ನೆಮಬ್, ತೆಮಬ್ (ಶಬ್ದಾನು.
೧೪೦ ಪ್ರಯೋ). [?]

ನೆಮ್ಮದಿ (ನಾ). ಸಮಾಧಾನ; ಶಾಂತಿ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆ : ಅಯಿಡೆ
ನೆಮ್ಮದಿಯೊಳುರುಳಾಡುವುದ ನೀನೆನ್ನೊಡನರುಡು (ಜಿನಭಾ. ೨೦-೫೦);
ನಾವು ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿ ನಿಡ್ಡೆ ಹೋಗಬಹುದು (ಜೋತಿರ್ವಿ. ೧೬೬);

ನೀವೆಲ್ಲರೂ ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಊರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬನ್ನಿ ! (ಪ್ರಶಾಸ. ೬೪);
ನೆಮ್ಮದಿ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಯಾವ ಹುಡುಗಿ ಗಂಡನ ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು
ಬರುತ್ತಾಳೆ ಹೇಳಿ ? (ಪದ್ಯಸ. ೨೨೨); ಕಣ್ಣಿಗೆ ನಿಡ್ಡೆಗೆ ಜಗಲವಾಗುವು
ದುಂಟೆ ಆದರೆ ನೆಮ್ಮದಿಯುಂಟೆ (ಇಂಜಾಪ. ೨೬೪-೫೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನಿಮ್ಮತಿ; ತೆಲು. ನೆಮ್ಮದಿ]

ನೆಮ್ಮದಿಗ (ನಾ). "ನೆಮ್ಮದಿವಂತ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ; ಬಲ್ಲಿದ"
(ಜಾನಕೋ. ೧೨). [ನೆಮ್ಮದಿ+ಗ]

ನೆಮ್ಮದಿಪರ (ನಾ). ಬದುಕಿಗೆ ಬವಣೆ ಪಡಬೇಕಾಗಿರದವನು;
ಹೊಟ್ಟೆಬಟ್ಟೆಗೆ ಸಾಕಾಗಿ ಹಣ ಮಿಗುವಂತಿರುವವನು;
ಸುಖ; ಸ್ಥಿತಿವಂತ; ಶ್ರೀಮಂತ : ಒಂದೂರಿಗೆ ಒಬ್ಬಬ್ಬರು
ನೆಮ್ಮದಿಪರರು, ಕದಿಮೆಯವರೆಲ್ಲರೂ ಬಡವರು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೬೧).

[ನೆಮ್ಮದಿ+ಪರ]

ನೆಮ್ಮದಿವಂತ (ನಾ). = ನೆಮ್ಮದಿಪರ : ತರುವಾಯ ಮುಖ್ಯಾಧಿ
ಕಾರಗಳನ್ನೂ ನೆಮ್ಮದಿವಂತರಾದ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನೂ ಕರೆಕಳುಹಿಸಿ ನಯಭಯ
ಗಳಿಂದ ಅವರಿಂದ ನಜರಾಣಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹಣವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ
ದನು (ಒಡಕ. ೬೨). [ನೆಮ್ಮದಿ+ವಂತ]

ನೆಮ್ಮದಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದು; ನಿರಾಳವಾಗು :
ನೆಂಬಿರಪ್ಪರ ಕಂಡು ನೆಮ್ಮದಿವಡೆದರು (ಇಂಜಾಪ. ೧೬-೬೦).

[ನೆಮ್ಮದಿ+ವಡೆ]

ನೆಮ್ಮದಿವರು (ಕ್ರಿ). = ನೆಮ್ಮದಿವಡೆ : ನೆಮ್ಮದಿವತ್ತು ವಿಶ್ವಮಂದಳಿಗೆ
ಮದೀಯ ಚಾಪದಿವುತ್ತುಂ ಶಿಥಿಲೀಕೃತರಜ್ಜು ಬಂಧನಂ (ಕಾಕುಂತ.
೨೬-೪೧). [ನೆಮ್ಮದಿ+ವರು (<ವೆಟ್ಟು)]

ನೆಮ್ಮಿ, ನೇಹಿ (ನಾ). ೧. ಚಕ್ರದ ಸುತ್ತ ಪಟ್ಟಿ, —ಅಂಚುಪಟ್ಟಿ :
"ನೆಮ್ಮಿ-ನೇಮಿ = ಹಳಿ" (ತದ್ವಕೋ. ೨೬). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಮರ; ಹುಲಿಗಿಲಮರ; ಹೊಂಗೆಮರ : "ನಿಶಿತ, ಸ್ಥೂಪನಾ,
ನೇಮಿ, ರಥದ್ರು, ಅತಿಮುಕ್ತಕ, ಪಂಜುಳ, ಚಕ್ರಕೃತ್-೭ ಹುಲಿಗೀ
ಮರದ ಪೆಸರುಗಳು. ಹುಲಿಗಲಿ ನೆಮ್ಮಿ, ಹೊಂಗೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೧೬).
ನೇಹಿ : ೩. "ನೇಹಿ (ನೆಮ್ಮಿ) — ನೇಮಿ = ಒಂದು ಮರ"
(ತದ್ವಕೋ. ೨೬); ಕಲ್ಮಮುತ್ತುಗ, ಕಲ್ಮಹೊನ್ನೆ, ಕಂಹೊನ್ನೆ, ನೇಹಿ
(ಮೈಟಿ. ೫೯-೧೧೬೫). [<ಸಂ. ನೇಮಿ]

ನೆಮ್ಮಿಗೆ 'ನೆಮ್ಮಿಗೆ' ನೋ.

ನೆಮ್ಮಿಸು 'ನೆಮ್ಮಿಸು' ನೋ.

ನೆಮ್ಮು, 'ನೆಮ್ಮು' ನೋ.

ನೆಮ್ಮು, 'ನೆಮ್ಮು' ನೋ.

ನೆಮ್ಮುಗೆ 'ನೆಮ್ಮುಗೆ' ನೋ.

ನೆಮ್ಮುಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಶಾಂತಿ ಹೊಂದು; ಸಮಾಧಾನವನ್ನು
ಪಡೆ; ನೆಮ್ಮದಿಗೊಳ್ಳು : ಮನಂ ನೆಮ್ಮುಗೆಗೊಂಡು ನೆರೆನಿರ್ದನಂ
ತೀರ್ಥಾಟನೆಯೋಗಲೆಣೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೫-೧೦).

[ನೆಮ್ಮುಗೆ (<ನೆಮ್ಮುಗೆ)+ಗೊಳ್]

ನೆಮ್ಮುಗೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ನಂಬಿಕೆಯಿಡು; ವಿಶ್ವಾಸವಿಡು; ನಂಬು;
ನೆಚ್ಚು : ಇದು ಕಾರಣ ನೆಮ್ಮುಗೆವಿಡಿದು ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಂಗೆ ಇದೆ
ಮಾಟವಯ್ಯ (ಅದವ. ೧೨-೨೨); ನೆಮ್ಮುಗೆವಿಡಿದು ನಿಮ್ಮದಿಸವಣ್ಣನ
ಪ್ರಸಾದವ ಕೊಂಡಿತ್ತು (ಮದಿಸಾ. ೬೫-೫೫).

[ನೆಮ್ಮುಗೆ (<ನೆಮ್ಮುಗೆ)+ವಿಡಿ]

ನೆಯ್ಯ, ನೆಯ್ಯಿ, ನೆಯ್ಯು, ನೇ, ನೇಯ್, ನೇಯು (ಕ್ರಿ).
ನೆಯ್ಯದ, ನೆಯ್ಯ, ನೇತ (ಭೂತಕೃ). ನೆಯ್ಯು, ನೇದ್ರು

(ಭೂತನ್ಯಾ). ೧. ನೂಲನ್ನು ಮಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿ
ಅಳವಡಿಸಿ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸು : "ನೆಯ್—ವಸ್ತ್ರಕ್ರಿಯಾ
ಯಾಂ, ಫೈತೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಎಳೆದನಿರ್ದ ಪಾವನೆಯ ತಣ್ಣ ಬೆಯಂದಮೆ
ನೆಯ್ ಸೀರೆ (ಕಾದಂಬ. ೪೫೯); ದೇವರ ಸಂದಾದೀವಿಗೆಗೆ ದಿಟ್ಟ ಗಾಣ
ವೆರಡು ಹಳವಿಗಿಯಂ ನೆಯ್ ಮನೆಯೊಂದು ಹೇಜುನಲು ಎಲೆ ೧೦೦
(ಎಳ. XI, ಚೃ. ೨೧-೩೭; 1987); ಈ ಸೀರೆಯ ನೆಯ್ವು
ನಾನೋ ನೀನೋ (ದೇವಾ. ೭೦-೧೪೭); ಇಂಗದಿರಂದೆ ನೆಯ್ವು ದೆಸಲಪ್ಪ
ದುಕೂಲದ ಕಮ್ಮನಪ್ಪ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ . . . ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಕಾಂತಿ
ಮುಸುಂಕೆ (ವರ್ಧಾ. ೬-೪೯); ಅಂಬರದ ನಡುವೆ ಬಹುತರದ
ನೆಯ್ವು ಬರದೊಳ್ ಕೆಯ್ದೊಳಿಸಿದ ಜೊಂಕಿತರತ್ನಂಗಳಂತೆ ತಾರಿಗೆ ಮೆಚುಗುಂ
(೧೦೯. ೪-೯೧); ಈರಾಜ್ ವತ್ಸರಂಗಳು ಜಾಣ್ಮೆಯಲಿ ನೆಯ್ವು ಮಡಗಿ
ದುತ್ತಮವಸ್ತ್ರಮಂ ಪ್ರಿಯವದರಿ ಬೀದಿದೊಡ್ಡು ತಪಸಿಗೆ ಕೊಡನೆ ಜೇಡರ
ದಾಸಂ (ಬಸವ. ೧೧-೩೬). ೨. ಹೆಣೆ; ಜೋಡಿಸು : ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರ
ವಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ನೆಯ್ದೊಲರಂತೋಜಿಯರ್ ತೊಡೆದಂಗಾಸು
ಲೇಪನದ ಸೌರಭ್ಯಮಂ ತೆರಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೩೯ ಪ). ೩. ರಚಿಸು ;
ನಿರ್ಮಿಸು : ಬೈದಂಪ್ರಸನ್ನಮಮೌಳಿಗೆ ನೆಯ್ವು ರಥ ಸುಗ್ಗಾಯ್ತು
ನಾಳವ ಕೊಯ್ದರೋ ಹುಗ್ಗಿರೆನುತೊಲಿದುದು ಸುರಸೋಮ
(ಕುಸುಮಾ. ೭-೨೫); ನಾನು ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ನೆಯ್ವು
ಅಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕು ಪಾರಾಗಲರಿಯದೆ ಒದ್ದಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದೇ ಸುಖ ಶಾಂತಿ
ಎಂದಿರುವ ಮನ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೨೨ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). ೪. ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು ;
ಹೆಣೆದುಕೊಳ್ಳು ; ದಟ್ಟವಾಗಿ ಬೆರೆ, — ಕೂಡು : ಕಿಟುದಿದಿರುಗಳ
ಕಂಟಿಕಿಗಳು ನೆಯ್ವು ಕೊಂಡಿಹುಡುಗೆ ದಾರಿಯ ಕೊಡದೆ . . . ಮುಸುಕಿ
ಹವು (ಕಂಸಮಿ. ೧೪-೪೫). ನೆಯ್ವು : ೧. ನಾರು ನೂಲು ಕ್ರಮಿಜ
ರೋಮಂಗಳಿಂದ ನೆಯಿದ[ಪಾಪಾಂ. ನೆಯ್ವು, ನೈದಾ] ಆ ಸೀರೆ ನಾಲ್ಕು
ತೆಜನಕ್ಕು (ಮಂಗಳಾ. ೧೦೦-೨೭). ನೆಯ್ವು : ೧. ನೆಯ್ವು ವವನಿಗೆ
ಲಾಳ ನಗಕ್ಕೆ ಗಾಳಿ (ಗಾಡ). ನೇ : ೧. ಒಂದೇ ಮಗ್ಗದಲಿ ನೇತ ಕವಿತೆ
ಶಬಲಾಂಶುಕವನುಡುತ ಕವಿತೆಸುಖವ ನೀಡು (ಗಿಳಿಮಂ. ೨೩-೬೯).
೪. ವೇದಪುರುಷನ ವಿಗ್ರಹದಲಿ ವಿಧೇವಿಲ್ಲದೆ ದಿವಜಸಂಭವನಾದಿಯಾದ
ಸಮಸ್ತ ದೇವರು ನೆರೆವನೆಗಳಾಗಿ ನೇಡುಕೊಂಡಿಹರು (ಕುಸುಮಾ. ೪-೬೪).
೫. ವ್ಯಾಪಿಸು ; ಹರಡು : ಮೆರೆವ ಹೊಂದಿಸಿಲ್ಪಿಕಿಲಿಂ ತೊಡವುಗಳ
ಸಮರೆ ತೆರೆದ ಹೊಲಮಂ ನೇಡು ಮನೆಯೊಸಗೆಯಂತೆ ನರುಗಂಪು ತುಂಬಿ
ತೆನೆ ಬಾಗಿ ಬಂದಂ ದೊಡ್ಡ ಮರಿಯಾನೆ ಬಿಳ್ಳಿಹೊರೆ ತರುವುದೆಂಬಂತೆ
(ಕಾಲೂರ. ೭೨-೧೩೦). ನೇಯ್ : ೧. ವಸತೇ = ನೇಯ್ವು ಪಂ
(ಕಾಶ್ಯಾ. ೧೩೦); ಸಂತೆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮೂರುಮೊಳ ನೇಯ್ವು ಹಾಗೆ (ಗಾಡ).
ನೇಯ್ವು : ೧. ಮುಂಬಯಿ . . . ಮೊದಲಾದ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು
ಶ್ರೀಮಂತರಾದ ವರ್ತಕರು ಇಂಗ್ಲೆಂಡದಿಂದ ನೂಲುವ, ನೇಯುವ
ಯಂತ್ರಗಳನ್ನು ತರಿಸಿ ಕಾರಖಾನೆಗಳನ್ನೂ ಹಾಕಿರುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ.
೪-೨೯); ಹಬ್ಬಿರುವ ಹಳೆಮಾಟ ಹೊಸ ಹೊಸೆಯ ನೇಯುವುದು
ಇಬ್ಬಿಳಿನಿಂ ತೊಳಗಿ ಪಡೆದುಡೆಯ ಗೆಲುವಂ (ಕಾಲೂರ. ೭೦-೧೨೫);
ಅವಸರಕ್ಕೆ ಮೂರು ಮೊಳ ನೇಯಬೇಡ (ಗಾಡ). ೩. ಒಡಲ ಸೂಲಿನಿಂದ
ನೇಯುವಂತೆ ಹೇಡ ಜಾಲಾ (ನಾಡಲೀ. ೪೪-೯೯); ಈ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು
ನೇಯುವಾಗ . . . ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಅವು ಕೂಡುವುವೋ
ಹಾಗೆಯೇ ಹೋಡಿಸುತ್ತಾನೆ (ಚಂಚಮ. ೩ ಮುನ್ನುಡಿ); ಪದಗಳನ್ನು
ಗೀತರೂಪವಾಗಿ ನೇಯುವುದು, ಅವುಗಳ ಒಟ್ಟವೇ ಸ್ವತ್ಯದ ಸಂಶೋಷ
ಗಳನ್ನು ನೀಡುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಇವು ಮುಖ್ಯ (ಭಾಷಗೀ. ೪೯);
ಇದೆಲ್ಲವನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಅವಲೋಕಿಸಿ, ತನಿಖಿಸಿ ನಾನು ನನ್ನ ಜಾಡನ್ನು

ನಿವಾಂತವಾಗಿ ನೆಯತೊಡಗಿದೆ (ದೀಪಕ. 11, ೨೮).
[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ನೆಯ್ ; ತುಳು. ನೆಯ್, ನೆಯ ;
ತೆಲು. ನೇಯು ; ಕುಮಿ. ನೆಹ್ಯಾಯ್]
ನೆಯ್, ನೆಯ್, ನೈ (ನಾ). ೧. ತುಪ್ಪ ; ಆಜ್ಞ : "ನೆಯ್—
ವಸ್ತ್ರಕ್ರಿಯಾಯಾಂ, ಫೈತೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ನೆಯ್ವೊದಾಚ್ಯಂ" (ಕಶಸಾ.
೭-೧೩೭); ನಾಯ್ ನೆಯ್ವುಕ್ಕುಗುಮೇ (ಸಮಪ. ೪-೩೯); ಗರಗರನಾಪುಡು
ಕೂರ್ಚ ನೆಯ್ ಸುರಯಿಯ ಕಂಪಾಯ್ತು ಸಟ್ಟಿಗಳ್ಳಂ ಮೊಸಗಂ
ಪಿರಿದುಂ ಪೋರ್ಕಳಿಯಾದುದು ಕರವಿನಿದಾಯ್ತು ಹೆ ಹೊಡಕನ್ನದೆ
ಹೊರಕಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೧-೯೦); ಪಿರಿದುರಿದ ಕಿಚ್ಚಿಂಗೆ ನೆಯ್ವುನೆಜಿ ವಂದದಿಂ
ಸರಸರಿಯ ನಿಷ್ಕರದ ಮಾತುಗಳ ನುಡಿದ (ಚ್ಚಾ ನಚಂ. ೧-೯೬); ಕಿಚ್ಚು
ನೀರಿಂದ ನಂದುವುದದು ನೆಯ್ವಿಂದ ಹೆಚ್ಚುವುದು (ಭರಣ. ೬೫-೪೦);
ಫಟ್ಟಿಗೊಂಡ ತಿಳಿನೆಯ್ವಂತೆ (ರಾಜಶೀ. ೩-೪೫). ೨. ಹೇಸುತುಪ್ಪ :
ಪುದಿದದನೆಯ ಕೆತ್ತರೆ ಸೂಲದೊಳಿಕ್ಕಿದೊಡಿಯಾದು ಸೋವ್ ತಿಂಗಳ
ಪೊದಂದದಿನಿರ್ದುಮರ್ವಿ ಕೆಲಗುರ್ಕದ ನೆಯ್ವಿಂದ ಜೇನ ಪುಟ್ಟಿ ಪೆರ್ಮರ
ಗಾಡೊಳ್ (ಲೀಲಾ. ೬-೨೬); ಹೇನ್ದಾಡುಟ್ಟಿಯನೊಯ್ಯನೆ ನೆಯ್ವೊನ
ರುವವೊಲ್ (ಉದ್ಯೋ. ೬-೯). ೩. ಎಣ್ಣೆ ; ತೈಲ : ಸೌಂದರಿಗೆ
ಸಮಂತು ನೆಯ್ವುನೊಸೆದೇಜುಸಿದರ್ ಕುಲಕಾಸಿನೀಜನಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ.
೪-೨೨೦); 'ನೆಯ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ತೈಲ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿತ್ತು
(ಸಂಶೋಧ. ೪೪). ನೆಯ್ವು : ೪. ಜೆಡ್ಡು : ನೆಯ್ವು ಹತ್ತದ ನಾಲಿಗೆಯಂತೆ
ಹುಡುಹತ್ತದ ಗಾಳಿಯಂತೆ . . . ಇದೊನೆಯ್ಯಾ (ವಚನಂ. ೪೭೪-೧೪೬).
ನೈ : ೧. ಕೈ ಮುಟ್ಟಿದ ಗತಿಯಂತೆ ನೈ[ಪಾಪಾಂ. ನೆಯ] ಮುಟ್ಟಿದ
ನಾಲಿಗೆಯಂತೆ ಪವನ ಮುಟ್ಟಿದ ಪರ್ಣದಂತೆ ಫಾವಲ್ಮಮೆಯೊಳಗಿದ್ದೂ
ಇಲ್ಲದ ಶರಣನ ಇರವು ಸದಾಶಿವಮೂರ್ತಿಯಿಂದ ಅಂಗವು ತಾನೆ
(ಅಜಿತಮಾ. ೪. ೧೫೯-೬೧೧; ಗಣಧಾ. ೧೦೧-೪ ನೋಡಿ).
ನೆಯ್ವುನಿಳುತು = ನೆಯ್ವುನಿಳುತು : ಮಂಗಳವಾಗು ನೀನಜನೇನಂಗೆನು
ತಂಗನೆಯರು ನೆಯ್ವುನಿಳುತು ಉಂಗುರುಡುಕೆಗಳ ಮಾದಿರಧಿನವಮಂಗಳ
ದೇವಿಗೆ ಮುದದಿ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೨-೧೪೦). ನೆಯ್ವುನೇಜುತು =
ನೆಯ್ವುನೇಜುತು : ಲಗ್ನಸುಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಲಲನೆಯರ್ ಗಿರಿಜೆಗತ್ತೆ
ಯಿಟ್ಟು ತೋಪಾನದುಲುಹಿನಿ ನೆಯ್ವುನೇಜುತು ಪರಶಿವಂ ಚಲಿಸಲನು
ವಾದನು (ಲಾಚಂ. ೧೫-೧೯); ಲಲನೆ ನಿನ್ನೆದೊವಾಗಿದಲರೆಂದಿನೆಂದಿಲ್ಲ
ಗಳಿಗೆಜಗಿಸಿ ಸಂತಗಿಯ್ದಂತೆ ಎಳೆಯಳದಿಗೆ ನೆಯ್ವುನೇಜುತು ಬೆಲ್ವ
ಕೆಳದಿಯರು . . . ಇನಿಯನ ಮನಕನುರಾಗವನೀವ ವನಿಯು
ದೋಮೂಲಗಳೆಂದು ಘನಕುಚಿಯರು ಸರದಿಂ ಮುಟ್ಟಿ ತೋರ್ಪಂತೆ
ವಿನಯದೆ ನೆಯ್ವುನೇಜುತು ಮುದದೆ ಮಸ್ತಕದೊಳು ನೆಯ್ವುನೇಜು
ಸಿದರಲ್ಲ ವದನೆಗೆ ಕೆಳದಿಯರು (ಪ್ರಭು. ೨೨-೩೧).
[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಕೊಲಾ. ನಾಯ್. ಪರ್ಜಿ. ನೆಯ್ ;
ತುಳು. ನೆಯ ; ತೆಲು. ನೆಯ, ನೆಯ್, ನೇಯ ; ಗಡಬ. ನೆಯ್,
ನೆಯ್ವು ; ಗೊಂಡಿ. ನೀ ; ಕುಂ. ನೀಜು ; ಕುಮಿ. ನೀಯು ;
ಕುರುಖ್. ನೇತ ; ಕೋತ. ನೆಯ್ ; ತೊಡ. ನೆಯ್]
ನೆಯ್ಕಾರ 'ನೆಯ್ಕಾರ' ನೋ.
ನೆಯಕಿ 'ನೆಯ್' ನೋ.
ನೆಯಿ, 'ನೆಯ್' ನೋ.
ನೆಯಿ, 'ನೆಯ್' ನೋ.
ನೆಯ್ಕಾರ 'ನೆಯ್ಕಾರ' ನೋ.
ನೆಯಿಗೆ 'ನೆಯ್' ನೋ.
ನೆಯಿದ 'ನೆಯ್' ಪರಾ.

ನೆಯಿದಲೆ 'ನೆಯ್ದಿಲ್' ನೋ.

ನೆಯಿದಿಲು 'ನೆಯ್ದಿಲ್' ನೋ.

ನೆಯಿದೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚು; ತೈಲವನ್ನು ಲೇಪಿಸು : ನೆರೆದು ಬಂದಾ ಗೋಪಿಯರು ತಾಂ ಸ್ವರನ ತಂದೆಯನೆತ್ತಿಕೊಳುವತಿಹರುಪದಲಿ ನೆಯಿದೊಡೆನ ಮೈದೊಳೆದ್ದದೆ ತೂಪಿಜುವ ಮುದ್ದಿಪ ಪಾಡಿ ತೂಗಿಪ ನಲಿವೊಂದಿದರು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೧-೨೬). [ನೆಯ್ದಿ (< ನೆಯ್) + ತೊಡೆ.]

ನೆಯ್ಯಾರ, ನೆಇಗಾರ, ನೆಯಕಾರ, ನೆಯಿಕಾರ, ನೇಕಾರ, ನೇಗಾರ (ನಾ). ನೇಯ್ಗೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ನೇಯುವವನು : 'ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆ' ಪರಾ. ನೆಇಗಾರ : ಸುಗುಟೊಡೆ x x x oಕ ನಾಡಿನ ಹವಳದ ನೆಇಗಾರ ಸಟಿಗಲಿಗೆ ಹಾಕಿಸ್ತ ಶಿಲಾಶಾಸನ (ಎಕ. x (S), ಶೋಲಾರ. ೨೬೮-೪; 1578).

ನೆಯಕಾರ : ಅವರ ಪರಿಚಯವನ್ನು ನೆಯಕಾರರಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು (ಇಂಗ್ಲಿಷ್. ೧೧). ನೆಯಿಕಾರ : "ಕುವಿಂದ-ಜೇಡ, ನೆಯಿಕಾರ" (ಗಂಗಾಡು. ೯೧). ನೇಕಾರ : "ಜಾಡ, ನೇಕಾರ, ದಟಗಾರ, ದೇವಾಂಗ" (ಕಂಠು. ೪೪); ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದ ನೇಕಾರರು . . . ಪರಿಶ್ರಮ ಪಡೆದಿದ್ದರು (ಕ್ರಿಯಾ. ೯೪); ಬಾಳುವ ನಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಕುಂಬಾರ, ಹಡಹಿಗ, ಮಡಿವಾಳ, ನೇಕಾರ ಮೊದಲಾದವರೂ ಬೇಕು (ಕನ್ನ. ೪೪). ನೇಗಾರ : ನೇಗಾರ, ಚಮ್ಮಾರ, ಬಡಗಿ, ನಾಯಿಂದ ಇವರುಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಸುಬು ಗಳಿಂದಲೇ ಜೀವನಾಧಾರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವಷ್ಟು ದವಸಧಾನ್ಯ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಳಮ. ೯೩).

[ನೆಯ್ + -ಕಾರ (<-ಕಾಣ)]

ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆ (ನಾ). ನೇಯುವ ಕೆಲಸ; ನೆಯ್ಗೆ : ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ಪೈಪಿಣಿ (ಕರ್ನಾಟಕ. ೭೫).

[ನೆಯ್ + -ಕಾರ (<-ಕಾಣ)]

ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆ (ನಾ). ನೇಯುವ ಕೆಲಸ; ನೆಯ್ಗೆ : ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ಪೈಪಿಣಿ (ಕರ್ನಾಟಕ. ೭೫).

[ನೆಯ್ + -ಕಾರ (<-ಕಾಣ)]

ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆ (ನಾ). ನೇಯುವ ಕೆಲಸ; ನೆಯ್ಗೆ : ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ಪೈಪಿಣಿ (ಕರ್ನಾಟಕ. ೭೫).

[ನೆಯ್ + -ಕಾರ (<-ಕಾಣ)]

ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆ (ನಾ). ನೇಯುವ ಕೆಲಸ; ನೆಯ್ಗೆ : ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ಪೈಪಿಣಿ (ಕರ್ನಾಟಕ. ೭೫).

[ನೆಯ್ + -ಕಾರ (<-ಕಾಣ)]

ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆ (ನಾ). ನೇಯುವ ಕೆಲಸ; ನೆಯ್ಗೆ : ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ಪೈಪಿಣಿ (ಕರ್ನಾಟಕ. ೭೫).

[ನೆಯ್ + -ಕಾರ (<-ಕಾಣ)]

ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆ (ನಾ). ನೇಯುವ ಕೆಲಸ; ನೆಯ್ಗೆ : ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ಪೈಪಿಣಿ (ಕರ್ನಾಟಕ. ೭೫).

[ನೆಯ್ + -ಕಾರ (<-ಕಾಣ)]

ನೆಯಿಗೆಯವ, ನೇಯಿಗೆಯವ = ನೇಯುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ನೇಕಾರ : ಇನ್ನೊಂದು ಸಣ್ಣ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಂದಲೂ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬ ನೆಯಿಗೆಯವರ ಮಗ್ಗ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿತ್ತು (ಸಾಹೇಬ್. ೫); "ತಂತುವಾಯಿ, ಕುವಿಂದ-ಜೇಡ-ನೇಯಿಗೆಯವನ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೧೦); ನೇಯಿಗೆಯವನಿಗೆ ಯಾಕೆ ಕೋತಿಮರಿ ? (ಗಾದೆ). ನೆಯಿಗೆ ಹುಳ = ಜೇಡರ ಹುಳು; ಊರ್ಣಾನಾಭ : "ಊತಾ, ತಂತುವಾಯಿ, ಊರ್ಣಾನಾಭ, ಮರ್ಕಟಿಕ, ಪಾಡಹುಳು, ಸಾಲೇಹುಳ . . . ನೆಯಿಗೆಹುಳ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೫೭). [ನೆಯ್ + -ಗಿ]

ನೆಯ್ಗೆ ಕಾಣ (ನಾ). = ನೆಯ್ಯಾರ : ತುಹಿನಕರಂ ಮಿಥುನದೊಳರೆ ಮಹಿಜಾದಿಗಳೇಕ್ಷಿಸದಂ ಲೋಹಾಜೇವ್ಯಂ ಮಹಿನಾಥಂ ವಿಬುಧಂ [ಭಯ]ರಹಿತವನಂ ನೆಯ್ಗೆ ಕಾಣನಧನನಿಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕ. ೨೦-೩).

[ನೆಯ್ + -ಕಾಣ]

ನೆಯ್ಗೆ ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹೆಣೆದುಕೊಳ್ಳು; ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸೇರಿ ಕೊಳ್ಳು : ಗುಲ್ಮಮೂಲಪಮಾ ವಿರುಧಂ ಸ್ತಂ ಬಮನೆ ನೆಯ್ಗೆ ಗೊಂದಿಡ್. ಹೊದಜಿಗಿಸಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೬). [ನೆಯ್ + ಕೊಳ್]

ನೆಯ್ಗೆ 'ನೆಯ್' ಪರಾ.

ನೆಯ್ದಿಲ್, ನೆಯಿದಲೆ, ನೆಯಿದಿಲು, ನೆಯ್ದಿಲು, ನೆಯ್ದಿಲೆ, ನೈದಿಲ್, ನೈದಿಲು, ನೈದಿಲೆ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು; ಕುಮುದ; ಉತ್ಪಲ : "ಇಂದೀವರಂ, ಉತ್ಪಲಂ. ಈ ೨ ನೆಯ್ದಿಲ್" (ಪಲಾಯ. ೧೧೨-೫೯); ನೆಯ್ದಿಲ ಕಾವಂ ತುದಿಗೆಯ್ಗೆ ಸೀಳ್ವ ತೆಲದಿಂ ಸೀಳ್ವಂ ಜರಾಸಂಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೭); ನೆಯ್ದಿಲೊಳ್ಳು ಗುಳಿನ ಮಾಲೆಯೊಂದಸಿಯನಪ್ಪುವ . . . ಎಗ್ಗನಂತೆ (ಕಾದಂಪು. ೪೪೬); ದಿಟ್ಟ ನೆಯ್ದಿಲ ಪೊಸವಾಸಿಗದೊಳೆಡೆಯನೆ (ಪಾಂಕಿಪು. ೫-೧೫೮); ತಿಳಿಗೊಳಂ ಪೆಣ್ಣಂ ಬೆಯಿಂ ಬೆಂಚೆ ನೆಯ್ದಿಲ ಪೂವಿಂ . . . ಒಪ್ಪೆ (ಮಲ್ಲಪು. ೨-೧೫); ಗಿರಿಜೆ ಶಶಿವದನೆ ಕೊಳನಂ ಭರದಿಂ ಪುಗೆ ನೆಯ್ದಿಲೆಯ್ದುದುವು ವಿಳಸನಮಂ (ಗಿರಿಕ. ೪-೨೧).

ನೆಯಿದಲೆ : 'ಪದಮ ಪಂಜಳ (ಪಜ್ಜಳ)ವರ್ಣ ನೆಯಿದಲೆ (ನೈದಿಲೆ)ಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ' (ಸರ್ವಪ. ೬೯-೩೭೪).

ನೆಯಿದಿಲು : ತೊಳಪ ಕಂಚೆಗಿನಿಂದ ನೆಯಿದಿಲ[ಸಾತಾಂ. ನೈದಿಲ] ಬಳಗ ವನು ಸಾಲಿತುತ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೩೨-೧೬). ನೆಯ್ದಿಲು : "ಇಂದೀವರಂ-ನೆಯ್ದಿಲು, ಕುಂತಿ, ಕರಿಯ ಕೋಪ್ಪ" (ಓಷಧಿ. ೧೪); "ಜಂದ್ರಿಕಾಂಬುಜಂ-ನೆಯ್ದಿಲು, ಕುಳಿಯ ನೆಯ್ದಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೫೫).

ನೆಯ್ದಿಲೆ : "ಉತ್ಪಲಂ ಇಂದೀವರಾಖ್ಯಮನೆ ನೆಯ್ದಿ[ಸಾತಾಂ. ನೈದಿಲೆ]ಗೆ ನಾನು ಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೬); ಪೋಗಲಾಜದೆ ನೆಯ್ದಿಲೆ ಮುಂದೆ ಮುಚ್ಚಿತು ಮುಗಾಗಾಯ್ತು ಜೊನ್ನೆ ವಕ್ಕಿಗಳು (ಮೋಹತ. ೧೮-೧೦೬); ತಳರದಿಗೆ . . . ನೆಯ್ದಿ[ಸಾತಾಂ. ನೈದಿಲೆ] ಕಣ್ಣೆ ಬಾಳೆ ಕೊಡೆಗೆ . . . ಗಿಳಿಗಳೆಂಡರೆ ಕೋಲ್ಮವಯವಂಗಳೊಳ್ಳಲಿಸಿದುವು (ಚೈಮಿಭಾ. ೩೦-೪); ನೆಯ್ದಿ[ಸಾತಾಂ. ನೈದಿಲೆ] ಪಗಲ್ಮುಗಿಯದು ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳೆಂದು ಛಾವಿಸಿ ಹಿಮಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೯-೯).

ನೈದಿಲ್ : "ಉತ್ಪಲಂ-ಕೋಪ್ಪ, ಲಾಮಂಚೆ, ನೈದಿಲ್, ಸುಗಂಧಿ, ಮಾಗಳೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೫); ಕಣ್ಣೆ ಕೋ ದೊರೆವತ್ತಿ ಪುನ ನೈದಿಲೋ (ಕಲ್ಪತಾ. ೩೩೯); ನೈದಿಲ ತಾನರಿಯು ಮಿತ್ರರಿಗೆ ಮಂಡೆಯೊಳಿಟ್ಟಿನಂಜುಳಯು (ಕುಮಾರ. ೧೫-೨೮); ಪದ್ಮಮಂ ನಿಗೆ ತೊಡೆದಲ್ಲಿ ಬತ್ತಿ ನಿಲಿ ನೈದಿಲೋ (ರಾಜಶೇ. ೯-೪).

ನೈದಿಲು : "ಜಾತ್ಯುತ್ಪಲಂ - ನೈದಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೬೨); ನಳಿನದಳದೊಳಗಡಗಿವು ನೈದಿಲುಗಳಲಿ ತನಿಮಾರಿನ ತುಂಬಿಯ ಕಳರವಕೆ ಬೆಚ್ಚುವು . . . ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳು (ಕುಮಾರ. ೧೬-೧೫); ಸೀದವಾ ಮಗ್ಗಲಿನ ಮೈಯಲಿ ನೈದಿಲಿನ ತಾನರಿಯ ಕದಳಯ ನಾಡಿಕೆಯ ನಾಳಂಗಳುನೊರೆಗುದಿಯ

ನೈದಿಲೆ : "ಉತ್ಪಲಂ-ಕೋಪ್ಪ, ಲಾಮಂಚೆ, ನೈದಿಲ್, ಸುಗಂಧಿ, ಮಾಗಳೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೫); ಕಣ್ಣೆ ಕೋ ದೊರೆವತ್ತಿ ಪುನ ನೈದಿಲೋ (ಕಲ್ಪತಾ. ೩೩೯); ನೈದಿಲ ತಾನರಿಯು ಮಿತ್ರರಿಗೆ ಮಂಡೆಯೊಳಿಟ್ಟಿನಂಜುಳಯು (ಕುಮಾರ. ೧೫-೨೮); ಪದ್ಮಮಂ ನಿಗೆ ತೊಡೆದಲ್ಲಿ ಬತ್ತಿ ನಿಲಿ ನೈದಿಲೋ (ರಾಜಶೇ. ೯-೪).

ನೈದಿಲು : "ಜಾತ್ಯುತ್ಪಲಂ - ನೈದಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೬೨); ನಳಿನದಳದೊಳಗಡಗಿವು ನೈದಿಲುಗಳಲಿ ತನಿಮಾರಿನ ತುಂಬಿಯ ಕಳರವಕೆ ಬೆಚ್ಚುವು . . . ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳು (ಕುಮಾರ. ೧೬-೧೫); ಸೀದವಾ ಮಗ್ಗಲಿನ ಮೈಯಲಿ ನೈದಿಲಿನ ತಾನರಿಯ ಕದಳಯ ನಾಡಿಕೆಯ ನಾಳಂಗಳುನೊರೆಗುದಿಯ

ನೈದಿಲೆ : "ಉತ್ಪಲಂ-ಕೋಪ್ಪ, ಲಾಮಂಚೆ, ನೈದಿಲ್, ಸುಗಂಧಿ, ಮಾಗಳೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೫); ಕಣ್ಣೆ ಕೋ ದೊರೆವತ್ತಿ ಪುನ ನೈದಿಲೋ (ಕಲ್ಪತಾ. ೩೩೯); ನೈದಿಲ ತಾನರಿಯು ಮಿತ್ರರಿಗೆ ಮಂಡೆಯೊಳಿಟ್ಟಿನಂಜುಳಯು (ಕುಮಾರ. ೧೫-೨೮); ಪದ್ಮಮಂ ನಿಗೆ ತೊಡೆದಲ್ಲಿ ಬತ್ತಿ ನಿಲಿ ನೈದಿಲೋ (ರಾಜಶೇ. ೯-೪).

ನೈದಿಲು : "ಜಾತ್ಯುತ್ಪಲಂ - ನೈದಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೬೨); ನಳಿನದಳದೊಳಗಡಗಿವು ನೈದಿಲುಗಳಲಿ ತನಿಮಾರಿನ ತುಂಬಿಯ ಕಳರವಕೆ ಬೆಚ್ಚುವು . . . ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳು (ಕುಮಾರ. ೧೬-೧೫); ಸೀದವಾ ಮಗ್ಗಲಿನ ಮೈಯಲಿ ನೈದಿಲಿನ ತಾನರಿಯ ಕದಳಯ ನಾಡಿಕೆಯ ನಾಳಂಗಳುನೊರೆಗುದಿಯ

ಸಬುದದಲಿ (ತೊರಣಾ. ೩-೧೧-೪೬); ಚಿಂಗಳಗಿಲು-ನೈದಿಲು ಹೊಂದಾ
ವರೆ ಪೊಂಗಿದ ಸರಸಿಗಳಿಂದ ಮಂಗಳವಯವೆನಿಪುದಾಸ ಕಣ್ಗೆ ಬೆಡಂಗಾಗಿ
ರಾಜಸುತಿಯು (ಕಂಸವ. ೨-೪೯). ನೈದಿಲೆ: ಬಲು ದಿಸಿಲೊಳುಣಿ
ನೊಂದ ನೈದಿಲೆಗಳಿಗೆ ಚಂದ್ರಿ. . . ಭವಗೋಟಿಲೆಯ ಚೀವಿಗೆ ಸುಪ್ಪ
ಬೋಧದ ಸುಳುವಿನಂತೆ ಪಾರ್ಥ ನೈದೋಪಾಪನು ನಿಜಬಲಕೆ
(ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ. ೩-೪೬).

ನೆಯ್ವಿಲ ಗಡ್ಡೆ, ನೈದಿಲ ಗಡ್ಡೆ = ನೈದಿಲೆ ಬೇರಿನಲ್ಲಿರುವ ಗಡ್ಡೆ :
“ಶಾಲೂಕ-ನೆಯ್ವಿಲ ಗಡ್ಡೆ” (ಪಾಟಕ. ೪); “ಸೋತ್ಪಲ-ನೈದಿಲ ಗಡ್ಡೆ”
(ಪಾಟಕ. ೨-೨-೬೦ ಪ). ನೆಯ್ವಿಲಗಣ್ಣಿಯ (೧) = ಕೃಷ್ಣ : ಉಣಿ
ಮಾಣಿವ ಪೆಣ್ಣುಕೆಗಳೆಡೆವನಿಪ್ಪ ನೆಯ್ವಿಲಗಣ್ಣಿಯು ರಾಮನೋಧವಗೆ
(ಮೋಹತ. ೧೫-೨೧). ನೆಯ್ವಿಲ ತಕ್ಕ = ನೈದಿಲೆ ಹೂವಿನ ಗೆಳೆಯ, —
ಪ್ರಿಯ; ಚಂದ್ರ: ನೆಯ್ವಿಲ ತಕ್ಕನು ದಯಗಿರಿಶಿಖರನು ನೇಣಲ್
ಹಿರದುಂ ಸೊಗಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೧೧-೫೯). ನೆಯ್ವಿಲ ನನಗಾಣಿ =
ನೆಯ್ವಿಲ ತಕ್ಕ: ತರಧಿಯ ಬೆಳಗಾಣಿ ನೆಯ್ವಿಲ ನನಗಾಣಿ ವಿರಹದಬ್ಬ
ಟಗಾಣಿ . . . ಚಂದಿರನುದಿಸಿದ (ವರ್ಧಕ. ೮-೬). ನೆಯ್ವಿಲ ನಲ್ಲ =
ನೆಯ್ವಿಲತಕ್ಕ: “ನೆಯ್ವಿಲ ನಲ್ಲ . . . ಇರುಳಿಣಿಯನಪ್ಪಂ”
(ಚತು. ೨೧೧). ‘ನೆಯ್ವಿಲ್ಲು’ ಪರಾ. ನೆಯ್ವಿಲ ಬಣ್ಣ = ನೈದಿಲೆ
ಹೂವಿನ ಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪು: “ಶ್ರೀನಿಯಂಬುದು ನೆಯ್ವಿಲ ಬಣ್ಣಂ
[ಪಾಕಾಂ. ನೈದಿಲ ವರ್ಣ]” (ಪಲಾಯ. ೧೨೨-೫೩). ನೆಯ್ವಿಲ
ಮಯ್ಯನ = ನೆಯ್ವಿಲ ತಕ್ಕ: (೪). ನೈದಿಲರಸ = ನೈದಿಲೆಯ
ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ: ಕರಯುಗಳತಳದಲಿ ಪಾದದಲಿ ಪದ್ಮಂಗಳೆಡದಲಿ
ಮುಕ್ತಿ ನೊಸಲಿನಲಿ ನೈದಿಲರಸನ ಚಪ್ಪವಿವು ತಾನೈದಿದವು (ತೊರಣಾ.
೫-೩-೯೦). ನೈದಿಲ ಸಖ = ನೆಯ್ವಿಲ ತಕ್ಕ: ವಿರಹಿಗಳಯ್ಯ ನೈದಿಲ
ಸಖನುಡುರಾಜ ಸರಸಿಜರವು ಮೃಗಧರಣಿ ಕರುಣೆ ರೋಹಿಣಿಯ ಚಂದ್ರನೆ
ನಲ್ಲ ಬಾ ಎಂದು ಕರೆದು ಚೋರನುಲಿದವು (ನಿಜಸಾಂ. ೩-೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ನೆಯ್ವಿಲ್; ತುಳು. ನೈದಿಲೆ]

ನೆಯ್ವಿಲು ‘ನೆಯ್ವಿಲ್’ ನೋ.

ನೆಯ್ವಿಲೆ ‘ನೆಯ್ವಿಲ್’ ನೋ.

ನೆಯ್ವಿಲೆಗೋಲ್, ನೈದಿಲೆಗೋಲ್ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಯ ಹೂವಿನ
ಬಾಣ; ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣ: ಗಂಡಲವಕ್ಕಿ ತಿರುಪಾಂಶ ಕುಸುಮ
ಕೋದಂಡವನೆಡೆಯ್ಯೊಳಾಂಕು ಚಂಡವಿಕ್ರಮ ನೆಯ್ವಿಲೆಗೋಲ ತಿರುಹುತ
ಕಂಡನು ಕುಳಿತಿದ ತಿವನ (ಮೋಹತ. ೬-೫೨). ನೈದಿಲೆಗೋಲ್ :
ಗೋಲೆಗೊಳಿಸಿದ ಪುಷ್ಪಚಾಪ ಸರೋಜ ನೈದಿಲೆಗೋಲ್ ಕುಸುಕುಳಿದು
(ಮೋಹತ. ೬-೨೩). [ನೆಯ್ವಿಲೆ (<ನೆಯ್ವಿಲ್) + ಕೋಲ್]

ನೆಯ್ವಿಲ್ಲಿಳಿಯ (ನಾ). ನೈದಿಲೆ ಹೂವಿನ ಗೆಳೆಯ; ಚಂದ್ರ :
“ಜೊನ್ನೊಡಲಂ, ಸವಿಗಡಲಣುಗಂ . . . ನೆಯ್ವಿಲ್ಲಿಳಿಯಂ . . .
ತಿಂಗಳ - ಈ ತಿಂ ಚಂದ್ರನ ಪೆಸರ” (ಕತಸಾ. ೪೪-೨೩); “ನೆಯ್ವಿಲ್ಲಿ
ಳಿಯಂ ವಿಧು ಬೆಳ್ಳದಿರಂ” (ಕರ್ಣಾ. ೩೯); “ಎರಳೆಗುಣುಪಂ ಚಂದ
ನೆಯ್ವಿ [ಪಾಕಾಂ. ನೈದಿ]ಲ್ಲಿಳಿಯಂ . . . ದಿವುನೆನಲ್ ಚಂದ್ರನಾಮವು”
(ಶಬ್ದಮಂ. ೧೬). [ನೆಯ್ವಿಲ್ + ಕೆಳಿಯ]

ನೆಯ್ವಿಲ್ಲಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ತೆಳ್ಳಣ್ಣಾ ನೀಮೆ
ನೆಯ್ವಿಲ್ಲಿಣಿಯಾ ನಿಜಾ (ಎಣ. XXXI, ೨೯-೧೩; ಸು. ೩ನೆಯ ಶತ).

[ನೆಯ್ವಿಲ್ + ಕೆಣಿ]

ನೆಯ್ವಿಲ್ಲಿಳ್ಳ, ನೈದಿಲ್ಲಿಳ್ಳ (ನಾ). ನೈದಿಲೆ ಹೂವುಗಳಿಂದ
ತುಂಬಿದ ಕೊಳ; ಕುಮುದಸರೋವರ: “ಕುಮುದ್ವತೀ,
ಕುಮುದಿನೀ, ಕೈರವಣೀ—ಈ ೩ ನೆಯ್ವಿ [ಪಾಕಾಂ. ಯ್ವಿ]ಲ್ಲಿಳ್ಳಂ”

(ಪಲಾಯ. ೧೧೩-೬೧); ನೆಯ್ವಿಲ್ಲಿಳ್ಳನಲವರ್ತನೆ ಕಣ್ಣ ಕ ಬಳಗಮಾ
ಗಳಿಂದ್ರಂ ಬಂದಂ (ಪಂಪಾ. ೧-೧೩೮); ವಿರಹವಿಹ್ವಲತೆಯಂ . . .
ನೆಯ್ವಿಲ್ಲಿಳ್ಳಂಗಳೊಳೊಲಾದಿಯಂ (ಕಾದಂಪಾ. ೮೯೪); ತೀತಾಂಕು
ತಿವಿದ ನೆಯ್ವಿಲ್ಲಿಳ್ಳನಲ್ಲದಿಲ್ಲೆನೆ ಬನಂ ಚಿತ್ತೋತ್ಸವಾಲಂಬನಂ (ಮಲ್ಲಪ.
೨-೬೬); ನೆಯ್ವಿಲ್ಲಿಳ್ಳಂಗಳೆಡೆಯೊಳ್ ಕಾಯೋವನೆ ಪೋರ್ ಪಲವು
ನೀರ್ವಕ್ಕಿಗಳೆಂದೆಯ್ವಿಲ್ಲವ ಸೀರ್ಪನೆಯೊಳ್ ತೋಯ್ದೆಯ್ಯನೆ ಗಾಳಿ
ಕೂಡೆ ತೀಡುತ್ತಿರ್ಕುಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೪). ನೈದಿಲ್ಲಿಳ್ಳ: “ಕೈರವಣಿ
ಕುಮುದಿನಿಯನಲ್ಲೆ ನೈದಿಲ್ಲಿಳ್ಳಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೬).

[ನೆಯ್ವಿಲ್ + ಕೊಳ್ಳ]

ನೆಯ್ವಿಲ್ಲು (ನಾ). “ಚಂದ್ರ” (ಚತು. ೪. ೧, ೧೦೬).

[ನೆಯ್ವಿಲ್ + ನಲ್ಲ]

ನೆಯ್ವಿಲ್ಲುಗೆಯ ‘ನೆಯ್ವಿಲ್ಲುಗೆಯ’ ನೋ.

ನೆಯ್ವಿಲ್ಲುಗೆಯ, ನೆಯ್ವಿಲ್ಲುಗೆಯ (ನಾ). ನೈದಿಲೆ ಹೂವಿನ
ಶತ್ರು; “ಸೂರ್ಯ, ರವಿ” (ಪ್ರಭು. ೧). ನೆಯ್ವಿಲ್ಲುಗೆಯ :
“ನೆಯ್ವಿಲ್ಲುಗೆಯಂ ರವಿ ಕೆಂಗದಿರಂ” (ಕರ್ಣಾ. ೩೯).

[ನೆಯ್ವಿಲ್ + ಪಗ್ಗಿ + -ಯ]

ನೆಯ್ವಿಲ್ಲು ‘ನೆಯ್ವಿಲ್ಲು’ ಪರಾ.

ನೆಯ್ವಿಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ಮದುವೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಲ್ಲ ಮುಗಿದ ನಂತರ
ಮುಕ್ತಿಯರು ಹಾಲು ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿದ ಅಂಬಿನ
ಕೋಲನ್ನು ಮದುವೆಗಳಿಗೆ ತಲೆಯಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಕಾಲಿನ
ವರೆಗೂ ಮುಟ್ಟಿಸುವ (ಸಂಪ್ರದಾಯದ) ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮಾಡು :
ಒಂದಿಬ್ಬರು ಮುಕ್ತಿಯರು ಬೇಗನೆ ಬಣ್ಣ. ನೆಯ್ವಿಲ್ಲುನೋ ಶಾಸ್ತ್ರ
ವನ್ನು ಮುಗಿಸೋಣ (ರೂಢ). ‘ನೆಯ್ವಿಲ್ಲುಸು’ ಪರಾ.

[ನೆಯ್ವಿಲ್ಲು + ಇಳಿಸು (< ಇಯಿಸು)]

ನೆಯ್ವಿಲ್ಲು ‘ನೆಯ್ವಿಲ್ಲು’ ನೋ.

ನೆಯ್ವಿಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ತುಪ್ಪವನ್ನು ಸುರಿ, — ಎರೆ; ಆಜ್ಞವನ್ನು
ಹೊಯ್ಯು : ಉರಿಗಿಟ್ಟಿಗೆ ನೆಯ್ವಿಲ್ಲು ಕೆದರ್ವಂತೆ ಕೋಪಂ ಕೆದವಾ
(ಅಮೃತ. ೧೫-೫). [ನೆಯ್ವಿಲ್ಲು + ಎಣಿ]

ನೆಯ್ವಿಲ್ಲುಸು, ನೈಯೇಲ್ಲುಸು (ಕ್ರಿ). ಮದುವೆಯ ಅಂಗವಾಗಿ
ಮುಕ್ತಿಯರು ಹಾಲು ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿದ ಅಂಬಿನ
ಕೋಲನ್ನು ಮದುವೆಗಳಿಗೆ ಕಾಲಿನಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ನೆತ್ತಿಯ
ವರೆಗೂ ಮುಟ್ಟಿಸುವ (ಸಂಪ್ರದಾಯದ) ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮಾಡು :
ಅಲರಂಬಿಂ ತಲೆಯೊಳ್ ಕೆಯ್ಯಡುಮಂತೆವೊಲರಂಬಿಂಬಲ್ಲ ಮುಖಿಗೆ
ನೆಯ್ವಿಲ್ಲುಸಿದರ್ (ಲೀಲಾ. ೧೨-೫೧); ಸುಮನೇಶರವಿವು ಕನ್ಯಾಭಿ
ಮಾನದಾಕ್ಷಿಗೆ ಪಳಂಚಲಣ್ಣದ ಸುತ್ತಂ ಭ್ರಮಿಯುಸಿದವುನೆನೆ ಸತಯರ್
ಕುಮಾರಿಗೊಳಿಸಿದ ಪರದ ನೆಯ್ವಿಲ್ಲುಸಿದರ್ (ವರ್ಧಪ. ೬-೫); ಚಂದನ
ರಸಂ ತೀವಿದ್ ನಳಿನಪತ್ರದ ಭಳಿಗಿವಟ್ಟಿಲ ಮುಂದಿರ್ಪ ವಸಂತನಂ
ನೋಡುತುಂ ನನೆಯಂಬಿಂ ನೆಯ್ವಿಲ್ಲು [ಪಾಕಾಂ. ನೆಯ್ವಿಲ್ಲು, ನೆಯ್ವಿಲ್ಲು, ನೇ]
ಲ್ಲುಸುವ ರತಿಗೆ ಮಯ್ಯಾನುತುಂ (ಪಂಪ. ೧೦-೬೯); ಕನ್ನಿಯಂ
ಪರ್ವಂದಿರ್ಬಂದಂ ನೆಯ್ವಿಲ್ಲುಸಿ ಸೇನೆಯಿಟ್ಟು ಮಿಸಿ ದುಕೂಲವನ್ನೊಡಿಸಿ
ಕಯ್ಯೆಯ್ಯಿದಾಗಳ್ (ಬಂಕಂ. ೧೧-೧೩ ಪ); ಪಾದ ಪರಮತ್ತ ನೆಯ್ವಿಲ್ಲುಸಿ
ಪಂಪ್ರತಾಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟುತ್ತ ಮದುವೆಗೆ ಪೆಸರಡುತಿದಲ್ಲೆ (ಸಂಗರಾ.
೬-೨೪). ನೈಯೇಲ್ಲುಸು : ಚೆನ್ನೆಯರೊಡನೆ ನೈಯೇಲ್ಲುಸಿದರು
ರಾಜಕನ್ನಿಗೆ ನನೆಯಂಬಿಂ (ಚಂದ್ರಸಾಂ. ೧೨-೬೬); ಸಡಗರದಿಂದಿಡಿ
ಕೊಡೆ ಮೊಲೆ ಮಂಗಳಯ್ ಮುಡುಡು ಮಡಗಳೆಡೆಗೊಳು ದಿದ ನೈಯೇ
ಲ್ಲುಸಿದರು ಕಬ್ಬು ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಒಡನಲರಂಬಿಲ್ಲುಪಂತೆ (ಚಂದ್ರಸಾಂ. ೧೨-೬೬).

‘ನೆಯ್ಯಾಯ್’ ಪರಾ. ೩ ಇಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮದುವೆಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾದರೆ, ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಂದರದ ಕಂಬಕ್ಕೂ, ಮದುವೆಗಳಿಗೂ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ : “ಕುಪ್ಪದ ಕೊಡಕ ಇಪ್ಪತು ಕೀಲಿ ಕರುಹಿ ಅಪ್ಪಯ್ಯ ಹಿಡಿದ ಸರಳಂಬ ತಕ್ಕೊಂಡು ಬಂಧು ಬಳಗಿಲ್ಲ ನಯ ನೇರಾನು ಬನ್ನಿರೆ, ಕಂಚಿನ ಬಟ್ಟಲದಾಗ ಮಿಂಚಿಣಿ ತಕ್ಕೊಂಡು ಕೆಂಚಿರೈವರು ಕೈವಿಡಿದು ಹಂದರದ ಹಾಲುಗಂಬಕೆ ನಯನೇರಾನು ಬನ್ನಿರೆ, ಬೆಳ್ಳಿ ಬಟ್ಟಲದಾಗ ಒಳ್ಳೆಣ್ಣೆ ತಕ್ಕೊಂಡು ನಲ್ಲೇರೈವರು ಕೈವಿಡಿದು ಮಂಟಪದ ಮದು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನಯನೇರಾನು ಬನ್ನಿರೆ” (ದೋಷಗೀ. ೪೨).

[ನೆಯ್ಯಾ₂ + ಏಜಾಸು]

ನೆಯ್ಯಾಯ್ (ಕ್ರಿ). = ನೆಯ್ಯಾಯ್ : ನೆಗೆದುರಿನ ತಲೆಯ ಕಿಚ್ಚು ನೋಡೋಗು ಮಿಗೆ ನೆಯ್ಯಾಯ್ ತೆಜದ ಪೊಣ್ಣದ ಮುನಿಸಿಂ ಭುಗಿಲನುರಿದಿಟ್ಟಂ (ಕವಿ. ೧೫೧). [ನೆಯ್ಯಾ₂ + ಪೊಯ್ಯಾ₂]

ನೆಯ್ಯು, ನೇಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೇಯುವಂತೆ ಮಾಡು : (೨). ನೇಯಿಸು : ಮನೆ ಮನೆಯಲ್ಲೂ ರಾಟಿಗಳಿಂದ ನೂಲು ತೆಗೆದು ಮಗ್ಗಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು ನೇಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು (ಕಳಮ. ೯೩).

[ನೆಯ್ಯಾ₁ + -ಸು₁]

ನರ, ‘ನಿಜ’ ನೋ.

ನರ, ನರವು, ನೆಜವು (ನಾ). ೧. ಸಹಾಯ; ಬೆಂಬಲ; ಒತ್ತಾಸೆ: ಸರಮಕ್ಕಾ ಸರಮು ಕವೀಶ್ವರರೆಮಗೀ ಕೃತಿಯೊಕ್ಕಕ್ಕತಕಾಚಾರಪರರ್ (ಕವಿ. ೧-೪); ವಿರಹಿಗಳಂ ತೆರಳ್ಳಿ ತುಟುವಲ್ಲಿಗೆ ನೀಂ ನರಮಯ್ಯೊಕ್ಕಕ್ಕೆ ನೀಂ ಬರೆ ಭುವನಂಗಳೊಳ್ ನೆಗಬ್ಬುದೀ ಮಧುಮಾಸಮಂ (ಅದಿ. ೧೧-೧೦೦ ಅದಿ. ೨೨೨); ಇಜಾವೊಡೆ ನರವೊಳಿಮಿನಿಬರುಮಿಜು (ಪಂಪ. ೧೩-೨೩); ಇಂತಾರುಮಂ ಬಗೆಯದೆ ನರಮಂ ಪಾರದೆ ಪೋಗಿ ಪರಮು ಪ್ರೀತಿಯಂ ಹರನಾಲಯದೊಳ್ ಗಿರಿಜಾತೆಯಿರ್ಪುದಂ (ಗಿರಿ. ೩-೯೧ ವ). ೨. ಆಸರೆ; ಆಧಾರ : ಅರಿಗನ ಬಟ್ಟನಂಬುಗಳ ಬಲ್ಲರಿ ಸೋಂಕುಗು ಮೇಲುಮೆನ್ನ ತೋಳ್ಳರಮೆನೆಗನ್ನ ದಿಲ್ಲ ನರಮೆಂದು ವರೂಪುಕರಂಗಮಂ ಗಳಂ ತುರಿಪದೆ ತಾನೆ ಬೋದಿಸತುಂ (ಪಂಪ. ೧೨-೨೦೩); ಜ್ಞಾನ ದೃಷ್ಟಿಯ ನರಮೊ ಪೊಜನೋಟನೇವುದೆಂದು ಮುರಿದು ನೋಟ್ಟನೆನೆ ತುಜುಗಿಮೆಯರೆಡೆದೊಡ ಕಣ್ಣೊಚ್ಚತಮಾಗೆ (ರಾಮಾ. ೪೦-೨೦). ೩. ಚೆವುತಾರ; ಜಾಣ್ಮೆ(?) : ಗದೆಯಿಂದಂ ಪೊಯ್ಯುಳಂ ಬಿಂದಿಪ ನರ[ಪಾಶಂ. ವ]ವೆಸೆಯಲ್ (ಜಗ. ೩-೯೩). ನರವು : ೧. ದೇವ ಬೆಂಬಲಂ ಮನಸುಜನೇಗಳಾಜು ಮುತುವುಂ ನರವೆಂದೊಡೆ ಸೋಲದಿರ್ಪ ರಾರ್ (ಪಂಪ. ೩-೪೧); ನರವಾರನಗಿರ್ಪರೆತ್ತ ವೋಪನೋಬರುಮೆನೆ ಗಾಸೆಯಿಲ್ಲ (ಕಾಪಂ. ೯೦೨); ನರವೆನಕ್ಕಮಾ ಸತಿಗೆ ಪುಟ್ಟದ ಬಾಳಕಂ (ಮಲ್ಲಿ. ೪-೪೯); ಶರಭಮಿದಿರ್ಪಿ ಸಾರ್ಪ ಗೆಲಲುಂ ಕೊಲಲುಂ ನರವಿಲ್ಲದೊಡಂ ಹರಿ . . . ಇರದಿದಿರಾಗಿ ಸತ್ತು ಜನಮಂ ಗೆಡೆ ಗೊಂಡುದು (ಪುಷ್ಪ. ೫-೭೪); ಬಂದು ಸಮಸಪ್ತಕರ ದೂತರು . . . ನಂದಗೋಪನ ಮಗನ ದಿಡು ನರವಿಗೆ ಕರೆ ಹರನ ಎಂದನಗಿಡು ಹಿಡಿದರು ಫಲಗುಣನ ಸಿರಿಗ (ಕುಮಾರ. ೪-೨೩); ಬೆಳೆಯಿಸಬಹುದು ನೀನೀ ನೀರ ನರವೊಳು ನಲುಮೆಯ ಗಿಡಬಳ್ಳಿಗಳನು (ಇಂಜಾ. ೪೪-೪೬). ೨. ನರವಿಲ್ಲದಿರೆ ಉತ ಕೂಡದೊಡಾಗ ನಡೆಯುತ್ತ ಮೆಲ್ಲನತಂ ಬರಲು (ಸುರ. ೨-೫೩); ಗುರುವೆಂದು ವಿನಯಗೊಡಿರ್ಪುದಿನಯನೊಳು ನರ ವೆಂದು ನೆಜ ನಂಬುವುದು (ಹದಿ. ೩-೪೦). ೪. ಹಾಲು

ಹೆಪ್ಪಾಗಲು ಸಹಾಯವಾಗುವ ವಸ್ತು. ‘ನರವು ಹಾಕು’ ಪರಾ. ೧ ನೆಜವು : ೧. ಧರೆಗೆಲ್ಲಂ ತನ್ನ ಬಾಹಾಬಳದ ನೆಜವು. . . ತನ್ನೊಚ್ಚಿರ್ಪಿ ಹ್ಯಾತಿಯೊಳ್ಳಿ ರಿಯಾಗುತ್ತಿರ್ಪನಂ ರಂಜಿಸಿ (ಎ. VII, ೩೧೦. ೧೨೪-೧೬; 1077).

ನರಮಾಗು, ನರವಾಗು = ಸಹಾಯವಾಗು ; ಬೆಂಬಲ ನೀಡು : ಭೂಭುಜನ ದೋರ್ಪಂಡಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯೋದಯಂ ನರಮಕ್ಕು (ಅದಿ. ೧೨-೧೨೫); ಅಂ ನರಮಪ್ಪನುಗ್ಗ ಕಿಸ್ಸರಸುರದನುಜೋರಗರ ಕದನಮೇಂ ನಿಜಗರಿದೇ (ಪಂಪ. ೫-೪೪); ಒಡನೆ ನಡೆಸಿದ ನಾಲ್ವರ್ ನರಮಾಗಿ ಪೋದರಂತಕ ಪುರಕ್ಕೆ (ಅದಿ. ೨-೧೦೪); ಎನಗೆ ನರಮಾದುದಿದಂದಾಗಳೆರ್ಪೊಂಡನಾ ಶರದಾಗಮಮಂ ಪ್ರಭುಗುಣಾಬ್ಜ ನೀ ಕಳಹಂಸಂ (ಪುಷ್ಪ. ೫-೧); ಅಳ್ ಕುದಿಗೆ ನರಮಾದೆ ನಾನ್ ; ನನಗೆ ನಾನ್ ನರಮಾಗಿದಾದೆನ್ (ಬದ್ಧ. ೧೬-೩೧೩); ಇನ್ನರೆನೆನ್ನು ಸಿಟ್ಟದನ್ನಿರೆ ಹರಿ ದೀರಲಿಟ್ಟಿ ನರವಾಗಿರೆ (ಎ. III, ಮಂಜು. ೪೧-೧೪; 950); ಬಲವಂತರ್ ನರವಾಗಲ್ . . . ತಾಂ ಬಲುಭಾಗ್ಯಂ ದೊರೆಗೆಪ್ಪುದೈ (ಸೋಮ. ೫೬); ತೊಡಗಿದನೀ ಮಹಾಕೃತಿಯನೆನೆಗೆ ನರವಾಗಿ ನಡೆಸುಗೆ (ಹದಿ. ೧-೧೪); ತನಗೆ ಭಗನು ಪಡಿಯನಿಕ್ಕುವ ಧನಕೆ ನರವಾಗು (ಬಸ. ೨೯-೩೦); ಕಾಡು ವರೆ ಸಮುತ್ತವಕೆ ನರವಾದವರು (ಕುಮಾರ. ೧೦-೭); ತೆರೆ ನಿಂತಾ ಮೇಲೇನೈ ಕಡಲಲಿ ನರವಾಗುವುದೇ ಮೀಯಲಿಕೆ ? (ಕವಿ. ೪೯).

ನರ, ‘ನರಂ’ ನೋ.

ನರಂ, ನರ, (ಅ). ೧. ಜೊತೆಗೆ ; (ನಂಜಿಕೊಳ್ಳಲು) ಸಹಾಯಕ ವಾಗಿ : ಎನ್ನು ಮಾವಂ ಬೈಕಂದಿದು ತಂದ ಕೊಟ್ಟಿ ನರ[ಪಾಶಂ. ನೀರ, ನರ]ಮೆಣ್ಣೆಯನಕ್ಕುಪ್ಪನಕ್ಕೆ ಕುಯನಕ್ಕಂದಪೊಡಮಿಕ್ಕಿಯು ಮೆಣ್ಣೆಯನಿಯುಮೆಣ್ಣೆಯಂ (ಪದ್ಮಾ. ೪-೧೪). ೨. ಜೆನ್ನಾಗಿ : ಪಡೆದುದಯಿಸಲೆಂದು ಕಾಲದೊಳ್ಳುದುದಾರತೇಜನರ್ಕಮುಲ್ಲಂ ಸದು ದಿಕ್ಕುಗುಣನದಿಂ ನಯವಿದನಪ್ಪಂ ಕಾಲಮಂ ನರಂ ತೋರ್ಪ ನೃಪಂ (ಕವಿ. ೩-೧೪೬). ನರ : ೨. ಅರಿಗೊಪ್ಪನ್ನವ್ವರು ಕೂಡಲೂರು ಇನೆತ್ತ ಮೂರ್ ನರ ಸಾಸನಮಾಗಿ ಕುದಿಯ್ತು (ಎ. IV, ಮಂಜು. ೩೬. ೮೪-೬; 750).

[< ನರ]

ನರಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯ ಮಾಡು; ಬೆಂಬಲ ನೀಡು : ಅಂಗದ ತನಿಸೊಬಗಿಗೆ ನರಂಗೆಯ ಪೊಸವಸದನಂಗಳಾವಗೊಳ್ಳಂ ನಿಂಗರವಡಿ ಪೊಣೆಯ ಪದಂಗೊಳಿಸೊಳ್ಳೊಂಡರ್ಪೆಯ ಪೊಸ ಪೊಸ ಸೊಗಸಿಂ (ಚಿ. ೬-೪೩); ನಿಂಗರಕಿಯನ ದಿಟ್ಟ ನರಂಗೆಯ ತಾಂ ಪೊಣ್ಣ ಪೊಣ್ಣು ಪೊಂಗಿತ್ತಾಗಳ್ (ಚಿ. ೬-೨೫೧). [ನರ + ಕೆಯ್ಯ]

ನರಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಹಾಯವಾಗಿ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಬೆಂಬಲ ವನ್ನು ಹೊಂದು : ನಿಮಿರ್ಪ ಕಾಡಿಗೆಗುಡಿಗಳ . . . ನಿಜಯಕಟಕ ಸಮದಗಜಸಾನುಜಂಗಳ ಕರ್ಪುಗಳೆಲ್ಲಮಂ ನರಂಬಡೆದು ಬಳಿದ ತಮೋ ಮದೇಭದ ಘಟಿಯೊಡ್ಡ (ಅದಿ. ೧೨-೪ ವ); ಆನುಂ ಬಂದಪ್ಪನೆಂದೊಡಾ ಪಾಪಂ ನರಂಬಡೆದನೆಂದು ಕರನೊಳ್ಳಿತ್ತೆಂದು ಬನ್ನಿಮೆಂದು (ಪಂಪ. ೨೨೪-೨೦); ಬಲ ನಾರಾಯಣರಂ ನರಂಬಡೆದು ನಿಮ್ಮೊಳ್ ಕಾಡು ವುದೊಳ್ಳಗದಿಂ ಪಲವುಂ ದ್ವೀಪದ ಪೇಚರರ್ ನರಿದು (ಪಂಪ. ೧೨-೪೯). ೨. ಅಂಗೀಕರಿಸು ; ಒಪ್ಪು ; ಸಮ್ಮತಿಸು : ಸೂರ್ಯಜನುಂ ಮುಕ್ಷಜನುಂ ನಿನ್ನಾಚ್ಚಿಯಂ ನರಂಬಡೆದು ಪಾತಾಳಲಂಕೆ ಯಿಂದಿತ್ತ ಪೋಗಿ (ಪಂಪ. ೧೦-೧೬೦ ವ).

[ನರ + ಪಡೆ]

ನರಂಬರ, ನರವರ, ನರವು ಬರು (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬರು ; ನರವು ನೀಡು : ಕಣ್ಣೊಲದೊಳ್ ಸುಜನ ಕಾಲಾಯಸ ಕಾಲಪುರುಷನಂ

ಕಾಳಿಗೆ, ಜನಂ ನಿರಂಬದಪ್ರಸಿದ್ಧಂ . . . ಉತ್ಪಾಕಗಳ
ನೇನುಮಂ ಬಗೆಯದೆ ಕೋಪಮನೆ ಬಗೆದು (ಪಂಪಾ. ೧೪-೧೨೮ ಪ);
ಇಂತವರೆಲ್ಲರೂ ನಿರಂಬರಿ ನಿರಂಗಂತು ನಿರ್ಞ ನಿರ್ಞ ತೋಜುವನೆನ್ನ ಭುಜ
ಪ್ರಕಾಶಮುಮಂ (ಜಗದಿ. ೭-೨೭); ಅಲಂಭುಲಜ್ಞ ಮುರ್ಯಾದಿಗೆ
ನಿರಂಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದೊರ್ಪ ಪದಿಯುಂ ಪೊಡವಟ್ಟು (ಪರ್ವ. ೪-೮೭೮).

ನಿರವರ್ : ಅಗರ್ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ತಾನವಿತಾನವಿದಂ ಕವಿಯೆ . . .
ಪಲವುಂ ಬಗೆಯ ರಾಗಗಳೊಳ್ ಬಾಣಿಪ ಬಾಣಿಯ ಬೀಣಿಯಂಚರಕೆ
ನಿರವರ್ಪೊಂದು ಭಂಗಿಯಂ ಬಾಲಕರಿಂ ರಾಮಾಯಣಮನೊಪ್ಪಿಸಿದಂ
(ರಾಮಾ. ೧೭೨-೨೦). ನಿರವು ಬರು : ಮನದಂಧತೆಗೆ ಕತ್ತಲೆ ನಿರವು
ಬರೆಯಾಲೋಡನೆಗೆ ಬೀಹವರ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಬರಿಸಿ ನೃಪನುಕೋಲಗಳ
ನಿತ್ತು (ನಿರ್ಭಾ. ೧೦-೨೪-೨). [ನಿರ್ಮ + ಬರ್ (< ವರ್)]

ನಿರಂಬಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯವನ್ನು ಬಯಸು ; ನಿರವನ್ನು ನಿರೀ
ಕ್ಷಿಸು : ಸಾರಥಿಯಪ್ಪೊಡಪ್ಪನೆನಗೀತನೆ ಪೋ ಪಜರೇವರಿಂ ನಿರಂಬಾರಿ
ನನುತೆ (ಪಂಪಾ. ೮-೯೮); ಭುಜಾದಂಧಂ ಗದಾದಂಧನುಂ ಬಿರಡುಂ
ಸಂಜಯ ಮಜ್ಜಯಕ್ಕೆ ನಿರವಿಂ ಮತ್ತಾ ನಿರಂಬಾರ್ಪಾನೇ (ಪಾಪಾಂ.
ಕೊಡವಿರಲ್ ಮತ್ತನ್ನರಂ ಪಾಮನೇ) (ಗದಾಯ. ೨-೪೭); ನಿಭವಾರ್ಥಂ
ಸೈನ್ಯಮಂ ಪಾಲಿಸುವುದು ಸಮರಕ್ಕೆಂ ನಿರಂಬಾರ್ಪಾದೇ ವೀರಭಟಿಂ
(ಜಗದಿ. ೧೭-೭೮). [ನಿರ್ಮ + ಪಾರ್]

ನಿರಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಿಸು ; ಆಧಾರವನ್ನಾಗಿ ಹಿಡಿ ; ಅವ
ಲಂಬಿಸು : ದೋಷಾದಿಗಳಂ ನಿರಂಬಿಡಿದವಂ ಮತ್ತೇಕೆ ಕೈವಾರ್ಪಪಂ
(ಪಂಪಾ. ೨-೭೭). [ನಿರ್ಮ + ಬಿಡಿ]

ನಿರಂಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆ ; ನಿರವನ್ನು ಹೊಂದು :
ಇನಂ ಪೋಲೆ ಸಮಸ್ತ ಜಾತಿಗಳ ರೂಪಂ ಚಿತ್ರಸಲ್ ಪಿಶ್ಚಕರ್ಮನ
ಮಾಂಡವ್ಯನ ಚರಭಟ್ಟಿಯಳವಲ್ಲೆಂದಬ್ಬಿಡುಂ ಚಿನ್ನ ಪೂವಿನ ಚಿಂಬೊನ್ನ
ಮಯೂಖಾಲೇಖಗಳಂತಾ ಚಿತ್ರನಿರ್ವಾಹರೇಖೆ ನಿರಂಬಿತ್ತಿರೆ ನೋಡಿ
ನೋಡಿ ತಲೆದೂಗುತ್ತಂ ನಾಸಂಕುಲಂ (ಜಗದಿ. ೧೭-೧೧೭).

[ನಿರ್ಮ + ಪಿಡು]

ನಿರಂಬೀಟ್ (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ನೇಮಿಸು ; ಬೆಂಬಲಿಸು
ವಂತೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡು : ರಥಮಂ ಸಮಕಟ್ಟಿ ನಾಲ್ಕುಲಕ್ಕುಬಲಮಂ
ನಿರಂಬೀಟ್ಟು ಕಳೆದನಾಗಳ್ (ಪಂಪಾ. ೨-೯೨ ಪ); ಪಾರಿಷೇಣನೊಬ್ಬ
ಮಗನಂ ಕುಮಾರಂಗೆ ನಿರಂಬೀಟ್ (ಪಾಪಾಂ. ಪೇ) ಬ್ಬಿಡತನಂ ಬಂಧುಗಳನೆಯ್ದ
ಸೆಂದು ಕಳೆಪೆ (ಬಾಪಂ. ೭೭); ನಡೆಗಟ್ಟುಗಳನಿರ್ಬಾರ್ಪಮೇಜಲ್
ಕೊಟ್ಟು ಪಿರಿದಾಳಂ ನಿರಂಬೀಟ್ಟು ಕಿಜದಂತರಂ ಕಳಿಪುತ್ತಂ ಬಂದು
(ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೯ ಪ). [ನಿರ್ಮ + ಪೀಟ್]

ನಿರಕು 'ನರಕು' ನೋ.

ನಿರಕೆ, ನಿರಕೆ, ನಿರಕೆ (ನಾ). ೧. (ತೆಂಗಿನ ಗರಿ, ಹೋಳದ
ದಂಟು, ಬಿದಿರುಕಡ್ಡಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಹೆಣೆದು
ಮಾಡಿದ) ಮರೆ; ತಟ್ಟೆ; ತಡಿಕೆ : ತೋಳದು ಕಂಡಿಹೆನೆಂದಡೆ ಅಂಜ
ವನಲ್ಲ ಹೊದಿಸಿ ಕಂಡಿಹೆನೆಂದಡೆ ಮಂಡೆಯವನಲ್ಲ ಮಾಡಿಸಿ ಕಂಡಿಹೆ
ನೆಂದಡೆ ಬಾಯವನಲ್ಲ ಇನರು ಮೂವರು ನಿರಕೆಯೊಳಗಾಗಿದ್ದಡೆ ನಿರಕೆಯು
ಹೊಜಗಿದ್ದು ಬಜಾಕಾಯನಾಗಿದ್ದೆಯಲ್ಲಾ (ಮೋಳಮಾ. ೧೭೧-೭೦೨);
ತಳಿರ ನಿರಕೆಗಳ ಮುಜುರೋಡುತಂ (ಪಂಪಾ. ೭೯-೧೯); ಲಾಮಾಡದ
ನಿರಕೆ ಗಜಾಪೂವುಗಳ ಹೊದಕೆ (ಪದ್ಮಾ. ೮-೮); ಬರಕೆ ಬುತ್ತಿಯು
ಹೊಲ್ಲ ನಿರಕೆಯ ಮನೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೫೫); ಅರಕಲಗೂಡು ಪೇಟೆ
ಯವಳೆ ನಿರಕೆಯ ಮನೆಯವಳೆ ಸರಕೆಂದರೆ ಕವವ ತೆರೆಯುವಳೆ (ಪ್ರಸರ್ವ.
೧೭೨). ೨. ತೆರೆ : ಪರದೆ : ಉಟ್ಟುಡಿಗೆ ಬಳಸಿದ ನಿರಕೆ ತೋಡೆಯೆ

ಕಂಬವಳವಟ್ಟು ಕಟ್ಟು ಸದಿಲ್ಲಿ ಮೆಚುವ ಮುಗಿ ಮೇಲ್ಪೊದಕೆ ಬಟ್ಟ
ಮೋಲೆ ಕಲಶಂಗಳಾ ಕಾಂತಿರಸವೆ ತಿಳಿರಾಗಲು . . . ಅತನುವಜವಟ್ಟುಗೆ
ಯೋಯೆಂಬವೊಲ್ ಪ್ರವಾಕಾಂತಾಜನಂ (ಪದ್ಮಾ. ೮-೧೧). ೩. ಬೀಡು;
ನಿವಾಸ : ನರಕ ಬೀಡುನ್ನೇಕೆ ತನುವೇ ನರಕವಿದಲಾ ಯೆಲುವು ತೊಗಲಿನ
ನಿರಕೆ (ನಿರ್ಭಾ. ೧೦-೮೭-೭೭); ಕಾಳಿಜದೇಳ್ ಪೊಲಸಿನ ತೇವ
ನರವಿನ ನಿರಕೆ . . . ಪುಳುಗಳ ಪುತ್ತು ದಿನದಿನ ನಾಶಮಪ್ಪ ಇಕಾರಕಾಯಂ
(ಕಂಪಾ. ೩-೩೭). ೪. "ತಟ್ಟೆಯ ಗುಡಿಸಲು" (ಪಾಪಾಂ. ೧೨) :
ಅ ತಂಟೆ ಮಾರಿ ಬಡ್ಡಿ ಮಗನ ಜಗ್ಗಿ ಮೇಲೆ ನಿರಕೆ ಯಾಕೆ ಕಟ್ಟೊಂಡಿದ್ದ
(ಹುಟ್ಟು. ೧೪೩); ೫. ಊರೆ ; ಆಸರೆ ; ಆಧಾರ ; ಆಶ್ರಯ :
ಬಡತನ ಹಸಿವೆಯ ಗಾಳಿ ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕಂಡಿವರಿಯುವ ಬಳ್ಳಿಗೆ ನಿರಕೆ
ಯಾಗಿದ್ದು (ಕಳೆಂದ. ೭೯). ನಿರಕೆ : ೧. ಹಂಕಿಯಿಲ್ಲದ ದಾಸ ನಿರಕೆ
ಯಿಲ್ಲದ ಮನೆಯು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೫). ೨. ತಟ್ಟೆ, ತೆರೆ, ನೆಂಕೆ; ಪರದೆ;
ಜವನಿಕೆ (Screen. ಇಂಕನ). ೪. ನೆಂಕೆಯ ಸೂರಿನೊಳಗಿಂದ ಬೀಳಗಿನ
ತಂಗಾಳಿ ಬಂದು ತಗುಲಿತು (ಅಶೋಕ. ೧೯೫). ೫. ಕರಿಕಾಲಚೋಳರಸ
ಹರಸ ಬಿತ್ತಿಗೆ ಮಾಡಿ ಎರಕೆ ಹೊಯ್ದಿದ್ದ ಶಿವಭಕ್ತ ನಾಡೊಳಗೆ ನಿರಕೆ
ತನಗೊಂದು ಚಿನ್ನಯ್ಯ (ಕನ್ನ. ೩೧೪). ನಿರಕೆ : ೧. ನಿರಕೆಯೆಂದದಿ
ಇಡಿದಿಡಿದು ಸುರಂಗಳ ಕೊರೆದರು ಸುತ್ತ ನೂರಾರ (ಬಜ್ಜಿ. ೧೨-೭೧).

[← ತಮಿ. ನಿರೈಚ್ಚಲ್]

ನಿರಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ (?) : ನೆಲೆದು ನಿರ್ವಾಯಂ
ನರುವಾಯಂ ಮುಮ್ಮೊನೆ ನಿರೈಪಾಪಾಂ. ರಿಕೆ ನಾರಾಚಂ ತಗಲೆಯಂ
ನಿಜನರ[ವ] ಕ[ಣ] ಗಲೆಯಂಬು ಕಕ್ಕಂಬು ಕೆಲ್ಲಂಬು ಮೊನೆಯಂಬು [ತೀವೆ
ಕಣ್ಣಂ] (ಪಂಪಾ. ೧೩-೩೯). [?]

ನಿರಕೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ತಡಿಕೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟು : ದನೆಯೊಳು ನೆರಕೆಗಟ್ಟು
ದಂತೆಪೊಲು ಮೇಲಾಗಸದೊಳು ಪಂದಲಿಟ್ಟಂತೆ ಮುಸುಕಲು ಶರವಲ್ಲಿ
ನೋಡುವರಿಗುಬ್ಬನವ ಮಾಡಿದುದಾ ಸಮರ (ನೇಮಿಪಂ. ೨೭-೪೦).

[ನಿರಕೆ + ಕಟ್ಟು]

ನಿರಡಿ 'ನರಡು' ನೋ.

ನಿರಡು (ನಾ). (?) : ಎರಡೆಂಬನ್ನಕ್ಕರ ನೆ(ನೆ?)ರಡಾಯಿತ್ತು ಕರಡಿ
ತೊಡರದೆ ನೋಡಾ ಎರಡನೊಂದೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ನಿರಡು ಮಾಯಿತ್ತು
ಕರಡಿ ಬಿಟ್ಟೊಡೆತ್ತು ನೋಡಾ (ನಿರ್ದೇಶ. ೧೦೭-೩೩೧). [?]

ನಿರತೆ 'ನಿಜತೆ' ನೋ.

ನಿರವು, ನಿರವು, ನಿರವು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಡಿಸು ; ಸೇರಿಸು :
ಎಂಟನೆಯ ದಿವಸದ[ನ್ನು] ಪ್ರಜಾಪರಿವಾರಮಂ ನಿರವು (ಪಾಪಾಂ. ೫೧-೬,
೬೪-೨೫; 1028); ಪರಿವಾರವಧೂಜನನಳಕಜಾಳದಿನಳಮಾಳೆಯಂ ನಿರವು
ವಂತೆ (ಪುಟ್ಟಪ. ೪-೭೨ ಪ); ಉದಾರತಾರಾಸಮೂಹಮಂ ಚಂದ್ರನೊಳ್
ನಿರವುವಂತೆ (ಪುಟ್ಟಪ. ೧೨-೧೦೭ ಪ); ಸರಸಮೃದ್ಧಮಧುರೋಪಮಂ
ಗಳಂಕುರಿಸೆ ವಸ್ತುಕ ಪರ್ವಗಳ ನಿರವು . . . ರಚಿಸುವೆಂ ಕೃತಿಯು
(೩೫೫. ೧-೧೧); ನೆಲೆಗಡಿಸುತ ನೆಲದುರ್ಗವ ನಿರವುತ ಜಲದೊಳು
ಜಲದುರ್ಗವನು ಸಲೆ ಗೋಳಿಸುತ ಗಿರಿದುರ್ಗಗಳನಾ ಲಲನೆ ನಡೆದಳು
ಬಲೆಯೊಳು (ಕುರಾಪಾಂ. ೪೧-೭೪). ೨. (ವಿವಾಹಸಂಬಂಧದಿಂದ)
ಕೂಡಿಸು ; ಹೊತೆಗೂಡಿಸು ; ಹೊತೆ ಸೇರಿಸು : ಈ ನಿಜ
ತನೊಡೆಯನುತ್ಸವಮಂಗಳಾನಕಧ್ವನಿ ದನೆಯಂ ಪಳಂಚಲಿನಂ ನಿರವು
ಗಳೆ ಪಜ್ಜಿಜಂಘನೊಳ್ (ಅದಿಪ್ಪ. ೪-೨೭); ಕುಮಾರನಂ ತಂದು ನಿನ್ನೊ
ಳ್ಳಿರವುನೆಂದು ಸಂತೈಸಿ (ಬಾಪಂ. ೭೫). ೩. ಸಂಗ್ರಹಿಸು ; ತೇವಿ
ರಿಸು ; ಕಲೆಹಾಕು : "ನಿರವು (ನಿರವು)—ಸಂಗ್ರಹೇ" (ಕುಮಾಂ);
ಧನಮಂ ನಿರವದೆ ವಿದ್ಯಾಧನಮಂ ಮಾಡದೆ ತಗುಳ್ಳು ನೆಗಲದೆ ತಪದೊಳ್

ಮನುಷ್ಯಮುಖಮಾಯು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೨); ಕಿತ್ತಯ್ಯಂಗಳ
ನಿಂದಮಗೆ ಕಾರುಣ್ಯಂಗೆಯ್ಯದಾಪು ನಿಜಾಸಿ ಪಾನಿಗಟ್ಟ ಪುಣ್ಯಮಂ ನರಹಿ
ಕೊಳ್ಳಮೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ತಾರಾ. ೭೯-೧೯); ಸೌಂದರಿಯರೆ ಗಾಡಿಗಳೊಳ
ಗೊಂದೊಂದನೆ ನರಹಿ[ಪಾಣಂ. ಪಡೆದು]ಮಾಡಿದಂ ಬಿದಿಯನೆ . . .
ಸೌಂದರಿ ಸೌಂದರಿಯೆ ಪಸರೊಳಂ ರೂಪಿನೊಳಂ (ಅದಿಪು. ೨-೩೬);
ಪಲವು ಭವಂಗಳೊಳ್ಳೆರಡೆನ್ನಯ ಪಾಪದೊ (ಕಾದಂಪು. ೯೨೧);
ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕಯೋಗ್ಯಂಗಳಪ್ಪ ನಾನಾಪ್ರಕಾರಮಂಗಳದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ
ನರಹಿ ಕೌಶಿಕನಿಹಂಗಳಮಕ್ಕ ಪಟ್ಟಿಂಗೆಟ್ಟಲಿರ್ದವಸರದೊಳ್ (ಪಂಚತಂ.
೨೨೪-೮); ಚಿಂತಾಸಮುತ್ಸೇಕದಿಂದಪ್ಪದೆ ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ ಮುನ್ನಂ
ನರಹಿದ ಸುಕೃತಂ ಪಕ್ಕಮಾದಲ್ಲದೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೦೧). ೪. ಗಳಿಸು ;
ಸಂಪಾದಿಸು : ಮಲ್ಲಪಯ್ಯನುದಾಪುಯಲೋನಿಧಿ ಪುನ್ನಮಯ್ಯನುಂ
ತಾಮುಪಕಾರಮಂ ನರಹಿದರಾಜಗದೊಳ್ ಚಿನಚಂದ್ರದೇವರಾ (ಪಾಂಚಪು.
೧-೫೧). ೫. ಹೊಂದಿಸು ; ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ಮಾಡು : ಸ್ಥೂಪ
ನಿಷ್ಕಳೈ ಎನ್ನಿಷ್ಕಮನ್ ನರಪುಪ್ಪದೆ ಎನಕೊ ಒಳ್ಳೆತ್ತಾಗಿ ನೇರ್ಪಾಗಿ
ಕಂಡತ್ತು (ಒದ್ದಪು. ೧೩-೨೬೦). ೬. ರಾಶಿ ಹಾಕು : ಕನಕವ ಸೇವಿಸಿ
ದವ ಮಣ್ಣು ಮಸಿಯನು ಕನಕವನುತ ನರಹಿದೊಡೆ . . . ಜನರದ
ಸ್ವೀಕರಿಸುವರೆ (ನಾಗಕು. ೧-೬೫). ೭. ಸಂದಣಿಸು ; ಗುಂಪುಗೂಡು ;
ನೇರಿ : ಗಜಾರೋಹಕರ್ ಪವನಂಬಡೆದೇಜಾ ಖಾಜಾ ನರಹಿದಾಗಳ್
(ರಾಜರೇ. ೧೩-೬೫ ಪ). ೮. ಉಂಟುಮಾಡು ; ಆಗಿಸು : ಅರುಣಾಂಶು
ಗಳಂ ಪಶ್ಚಿಮಗಿರಿಕೊಟಮನಕಪೂರ್ವಪಲ್ಲವಚೆಯದಿಂ ನರಹಿಪಡು
ನೇಸಲೆ ಸೆದುದು ಶರಧಿನಾಥಂಗೆ ಮಿದಿದ ಮಾಣಿಕಗೊಡೆಪೋಲ್
(ಜಗದಿ. ೪-೧೧೧); ಅಜನಂ ಪರ್ಚಿಸುವಜಾವಂ ನರಪುಪ . . . ನಿಮ್ಮಯ
ದರ್ಶನಕಟಾಂಜನ ಕಾರಣಮನೆನ್ನ ಪುಣ್ಯಮೆ ಪಜಿತೇಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೬೬);
ನರಿದುದು ವಿರಹಿಮನಸ್ತುಣ ಶರಣಮೊಳಂಗೋದ್ದವಾಗ್ನಿಯಂ ನರಪುತ್ತುಂ
ನರಿದಪ್ಪಂ ಕೊರ್ವಿದುದಪ್ಪಯ್ಯಂ ಬಾದಗೇಯ ಗರ್ಭಮಂ ಕೊರ್ವಿಸುತುಂ
(ಕುಸುಮಾ. ೬-೧೨); ಮಂದಹಾಸದ ಕಾಂತಿ ಮಜ್ಜರುಚಿಯಂ ನರಪೆ
(ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೫೮ ಪಳ). **ನರಹು :** ೧. ಊರ ಮಹಾಜನಮಲ್ಲ
ಮನೋರಂಕಿರೆ ನರಹಿ ತಂಗು (ಮೈಅಂ. ೧೯೨೬, ೩೪-೬; 11ನೆಯ ಕತ);
ಮಹಾಪ್ರಮಥಗಣಂಗಳಂ ತಂದು ನರಹಿದಾತ ನಮ್ಮ ಬಸವಯ್ಯನು
(ನೀಲವ. ೬-೯); ಮಜುದಿನವಾಳುಕುದುರೆಯ ನರಹಿ ಧರಣಿಪಾಲ
ಸುಮುಹೂರ್ತದಲಿ ಹೊಯ್ದದನಂದು ಹೊಜಗುಡಿಯ(ಕುಪ್ಪಾಭೀ. ೧-೪೩);
ವೇದವ್ಯಾಸನಖನಿರ್ಜರರು ಮನುಮುಗಗಳಂ ನರಹಿ (ಸೌಂದಪು.
೬-೩); ಅರಸನಂಪ್ರಸರೋಜಸೇನೆಗೆ ನರಹಿದನು ಶರಧಿಧರೀತ
ಸಮಸ್ತಕುಟುವ (ಕೋರಾ. ೪-೬-೨೬). ೨. ನೇಹನಂಬ ಕುಂಟೆ
ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ನರಹಿದೊಡೆ ನಾನೇನೆ ಸಖಿಯೆ (ಮಹಾಪೇ. ೬
೧೪೦-೬೧೪). ೩. ನಿಧನವಲ್ಲದೆ ಧನವ ನರಹುವ ಹದನ ನೀನೇ ಕಾಂಟೆ
(ಕುಪ್ಪಾಪ. ೨-೨೩); ಭೂತಳದ ಮೇಲಾ ವಿರಂಚಿಯ ತಾತ ಹುಟ್ಟಿದ
ಮಾಡಿ ನರಹಿದ ಪುಣ್ಯಫಲದಿಂದ (ಸಂಭವ. ೨೬-೮). ೪. ಹೊರೆಯ
ಲಜಾಯಿಸು . . . ಅದಜಿಗಳಗೊಟ್ಟನುದರೆ ನರಹಲಾಜನು ಕೂಳ
ನಿಂದಳು ಕುಂಟಿ ನಸುನಗುತ (ಕುಪ್ಪಾಪ. ೧೦-೧೫). ೬. ಕಂಚುಗಾಜಿನ
ಬಿಡಾರದಂದದಿ ಕಂಚು ಹಿತ್ತಾಳೆ ಪ್ರತಿಮೆಯ ನರಹಿ (ಪುರಂದ.
೨-೨೫-೨); ತರಹೇಳು ಹೆದಗೆ ಹೆದಗಿಯೊಳು ಹೊಸ ಹೊನ್ನ ಇರಲಯ್ಯ
ನನ್ನ ಮೇಲೆಂದು ನರಹಿ ಬೇಕಾದರೆ ತರಿಸಿಕೊಂಬೆವು ಎಂದು ಹರರೂಪ
ಪೂಜಮುಟ್ಟಿನಾಗ (ಹುಸಾಂ. ೧-೫೧). ೭. ಹರಸಿ ಮಾಡುವುದು
ಹರಕೆಯ ದಂಡ ನರಹಿ ಮಾಡುವುದು ದಂಧನ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೨೨೮);
“ಜನರನ್ನು ಕೊಡಿಸು” (ಬಸವ. ಕೀರ್ತ); ಶಿವಭಕ್ತ ವಿಧಿಗಳು ನಿಂದು

. . . ನರಹಿತ್ತು ತೊಹಿಲ್ಲೆನಿಸಿ ಪುರದೊಳಗೆ (ಅನೇರ. ವೇ. ೮೪-೮).
೯. ಕೂಡು ; ಮದುವೆಯಾಗು ; ವಿವಾಹವಾಗು : ಮಡದಿಯರ
ನರಹಿದರೆನು ಒಡವೆಯ ಗಳಿಸಿದರೆನು ಶಿವನೇ ನಿಮ್ಮನಜಾಯದ
ಮನುಜನ ಒಡಲೆಂಬುದು ಹೊಲೆಹೋಗಿಯ ಕೈಯ ಒಡೆದ ಸೋರೆಯಂತೆ
ಕಾಣಾ (ಪಂಚತಂ. ೩೧೮-೯೨). ೧೦. ಬೆರಸು : ಕಣ್ಣನ್ನಡಿ ನೋಡಿ
ಮಣ್ಣಿನಲಿ ನರಹಿ ಉಣ್ಣದೆ ಹೋಗದಿರಾ (ಬಸವ. ೨೦೧). ೧೧. ಪಡೆ ;
ಹೊಂದು (?) : ಕುರಪ ನೀನೇ ಕಳುಹದಿದೊಡೆ ಪರಮಮುನಿ
ದೂರ್ವಾಸರಲಿ ನೀ ನರಹಿದಂದವ ಮಾಡುವನು (ಸಂಭವ. ೨೦-೫೯).
ನರಪು : ೧. ಕಂಪಿಸ ಕಣ ತುಂಬಿಯಂ ನರಪುತರ್ದು ಮಲ್ಲಿಗೆ
ಚೈತ್ರಮಾಪದೊಳ್ (ಜಗದಿ. ೧೪-೩೬). ೨. ಅತಿಶೇಂದ್ರಿಯರನಂಗನೆ
ಯರೊಳ್ ನರಪುತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩೫-೧೬). ೩. “ನರಪು (ನರಪು)
ಸಂಗ್ರಹೇ” (ಕಪುಧಾ); ಮುನ್ನಿನ ಭವದೊಳ್ ಪುಣ್ಯಮನಾನ್ನರೆ
[ಪಾಣಂ. ರ]ಪಿಡನದಜ ಫಲಮನುಂದಪನದಜಾದಿನ್ನಪ್ಪ ಭವಕೆ ನರಪು
ವೆನೆನ್ನದ ನರಪತಿಗೆ ನರಕಪತನಂ ಪಿರಿದೇ (ಅದಿಪು. ೨-೧೦೬); ತರದ
ಬೊಮ್ಮಾಂಡವಂ ನರ[ಪಾಣಂ. ರ]ಪುಪ್ಪಯ್ಯ ಪುಣ್ಯ ಉರುಪುಪ್ಪಯ್ಯ
ಪಾಪವಲ್ಲಿ ತೋಟೈ (ಸಾಂಪಂ. ೨-೨೮). ೬. ವನವೇವೆಯರಮ್ಮತಾರ
ವಾರಿಯಂ ಪಚ್ಚಿವರಲ ಕರಗಂಗಳೊಳ್ ತಿವಿ ತೆಂಬೆಲರ ಪೊಯ್ಯನಿಂ
ತಣ್ಣು ಪಡೆಯಲೆಂದು ನರಹಿದಂತೆರ್ ನೀರ್ಗಾಯ ತುಜುಗಲಿಂದೆಜಗಿದ
ನಾಳಿಕೇರಭೂರುಹಂಗಳುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೦೫ ಪ). ೮. ದೇವಿ ನಿಜಪದ
ನವೇಂದುಕರಾವಳಿಯಿಂ ತಿವಿ ವನಸರೋವರಮಂ ರಾಜೇನಕ್ಕಿತ್ತು ವಿಕಾಸ
ಮನಾವಗಮಿಂ ನರಪು ಪಗೆಯನೇ ನಗೆಮೊಗದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೬೬).

[ನರೈ+ಪು]

ನರಮನೆ 'ನರವನೆ' ನೋ.

ನರವಂಬಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಅದಿರಾಜ, ಹೊಳೆ
ತುಂಬಿ, ನೆರ್ವಾಳ, ಮವಲಂಗಮರ, ಹೊಳೆನೆಕ್ಕು, ನರವಂಬಳಿ, ಪುಡೆ
ಮದಿರಂಗಿ, ಹೊಡ್ಡಲನಗೆ (ಮೈದಿ. ೨೫-೪೬೬). “ನರ್ವಾಳ” ಪರಾ.

[?]

ನರವಣಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ : ಸುಭಟರ ನರವಣಿಗೆ
ನಿಪ್ಪಸರದಲಿ ಮುಸುಕಿತು ಧನಂಜಯನ (ಕುಪ್ಪಾಪ. ೨-೫೫).
೨. ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ; ಸೇರುವೆ ; ಕೂಟ : ಹಿರಿಯ ನೀ ಧರ್ಮಜಗೆ
ನೀನಲಿ ನಿರುತ ಕಾರಣ ಪ್ರಕೃತಿ ಪುರುಷರ ನರವಣಿಗೆ ಹಂಸಿರಿಯಿಲ್ಲರನುಳಿದು
ಭೂಗಣಕೆ ಮರುತಪಾತ್ಯನಿನಿಗೆ ಸರಿಯಾ ಧರೆಯ ಜೀವರೊಳಾರು
(ಸಂಭವ. ೨೨-೨೯). ೩. ಗಳಿಕೆ ; ಸಂಪಾದನೆ : ಅಜಾದಯವರಿಗೆ
ಅತ್ಯವಿದ್ಯಯನಜುಪುಪದಜಾಂದಧಿಕಪುಣ್ಯದ ನರವಣಿಗೆ ಬೇಡಾವುದು
(ಸಿಪ್ಪಾಗ. ೭-೧-೨). [ನರೈ+ವಣಿಗೆ].

ನರವಣಿಗೆ 'ನೇವಣಿಗೆ' ನೋ.

ನರವಣಿಗೆ (ನಾ). ಸಹಾಯ ; ಬೆಂಬಲ : ನರಪು : ಉಷ್ಣಕ್ಕೆ ಕೃತಕ
ನರವಣಿಗೆಯಾದಂತೆ (ಸರ್ವಪ. ೨೦-೯೫). [ನರೈ+ವಣಿಗೆ]

ನರವಣಿಗೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸು ; ಮುಗಿಸು ; ಸ್ನಾನಾದಿ
ನಿತ್ಯಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ತಿರುವಾರಾಧನಂಗಳಂ ನರವಣಿಗೆಗೊಳಿಸಿ (ಚಪಂ.
೬೬-೪). [ನರವಣಿಗೆ (< ನೇವಣಿಗೆ) + ಕೊಳ್ಳು + -ಇಸು]

ನರವರ್ 'ನರಂಬರ್' ನೋ.

ನರವಲ್, ನರವಲ್, ನರವಲ್, ನರವಲು (ನಾ). [ಸಂಗೀತ]
“ರಾಗ ಭಾವ ಪೂರಿತವಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಗೀತ
ವಿಸ್ತರಣೆಯೇ ನಿಜವಾಗಿ ‘ವಿನ್ಯಾಸ’ ಅಥವಾ ‘ನರವಲ್’ ಎನಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ” (ಸಂಗೀತಂ. ೯೩) : ಕೆಲವು ಪಲ್ಲವಗಳಿಗೆ ಸಂಗತಿಗಳೂ

ಇರುವುದುಂಟು. ಅವನ್ನು ನಿರವಲಿಗೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಹಾಡಬೇಕು (ಸಂಗೀತಂ. ೯೩). **ನಿರವಲ್ :** ಈ ರೀತಿಯ ಸಮಯಸ್ಯುಕ್ತ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಏನು ಅಂಗಗಳಿವೆ. ಅಲಾಪನೆ, ತಾನ, ಪಲ್ಲವಿ, ನಿರವಲ್ ಮತ್ತು ಸ್ವರ (ಸಂಗೀತ. ೧). **ನಿರವಲ್ :** ಸತತ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಪಲಕು ಗಳು, ನಿರವಲಗಳು ರೀಲಾಪಾಲನಾಗಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದವು (ನಟಸಾ. ೫೯). **ನಿರವಲು :** ಅವರ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಕಚ್ಚೀರಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ 'ನಿರವಲು' ಮಾಡಿ, ನಾಲಕ್ಕಾವರ್ತಿ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಬಿಳಿಸಿ ಹಾಡಿ ಹಾಡಿಸಿ ನೋಡಬಾರದೆ ? (ಗಣಪ. ೧೦೮); ರಾಗಾಲಾಪನೆ, ನಿರವಲು, ಸ್ವರಕಲ್ಪನೆ ಮತ್ತು ತಾನ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ . . . ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು ಅಧುನಿಕ ಕರ್ನಾಟಕಸಂಗೀತವನ್ನು ಬಹುದು (ಕವಿಕೋ. 1, ೭೮೭). [?]

ನಿರವಲಿ, (ನಾ). ಸಹಾಯಕಸೈನ್ಯ, -ದಳ : ಪಾರದೆ ಕೈದುಪ ಬಲಮಂ ಪಾರದೆ ನಿರವಲಮನೊಂದೆ ತೋಳ್ವಲದಿಂ ಸಂಹಾರಿಸಿದಂ ಮಾರ್ಬಲಮಂ ಪಾರಿಸನಾಭಂಗೆ ಸಂಗರಕ್ಕಿದಿರುಂಬೀ (ಸಂರಾಜೂ. ೪-೭೫). [ನಿರವಲಿ+ಬಲ್ಯ]

ನಿರವಲಿ, 'ನಿರವಲ್' ನೋ.

ನಿರವಲು 'ನಿರವಲ್' ನೋ.

ನಿರವಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯವನ್ನು ನೀಡು : ಆತನಿಗೆ ನಿರವಾಂಕ ನಾಲ್ಕುಮುಪಾಯದಂತೆ ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥದಂತೆ ಮೈಗೊಂಡು ಪುಟ್ಟದ ನಾಲ್ಕು ಕುನರರೊಳು ಸಿರಿಯ ರಾನುಂಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡುತ್ತಾ (ರಾಮಾತ್ಮ. ೭-೧೨). [ನಿರವ್ವ (<ನಿರವ್) + ಅನ್] **ನಿರವಾನಿಸ (ನಾ).** "ಸಹಾಯಕ ಪುರುಷ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ನರಗಟ್ಟು, ನಿರವಾನಿಸಂ, ಬರವಟ್ಟು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೨ ಪ್ರಯೋ).

[ನಿರವ್ವ + ಮಾನಿಸ (<ಮಾನುಸ)]

ನಿರವಿ, ನಿರಹಿ, ನಿರವಿ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ; ಸಮುದಾಯ : "ಬಂಬಲ್, ತುಳುಗಲ್, ವಂಗಡಂ . . . ನಿರವಿ, ಬಳಗಂ . . . ಗೊಂದಣಿ (ಉಂದಲ್)" - ಈ ೪೦ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶಸಾ. ೫೬-೨೨೨); ಇತ್ತ ಇರುವನೋಲಗದೊಳ್ ನಿರವಿದ್ ನಿರವಿಯೊಳ್. (ಪದ್ಮಾರಾ. ೮೨-೪); ಭೀಮಸೇನನಾ ನಿರವಿ ನಿರವಿಗಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೦೪); ನಿರವಿ ನಿರವಿಯಿಲ್ಲಂ ತನ್ನೊಳಿಂತೆಂದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೨೪); ರಸಪೂರಮತಿಗಭೀರಂ ಕಾನ್ಯಂ ನೀರಸರಜುಪಂತೇನಿವ ತಾರೆಲೆಯೇ ದೀದಿವಾಡೆ ನಿರವಿಯ ತುಮುಕೇ (ಗಂ. ೧-೩೦); ದಿವಗದಿತಿಯ ನಿರವಿ ಗಳಲೊಪ್ಪುವ ಮಹಾಕಾನನವ ಪ್ರಭು ಕಂಡ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೦-೧೭); ಗರುಡರ ಸಮುದಾಯಮುಂ ಮಯೂರರ ನಿರವಿ . . . ರಾಗದಿಂದೀಶನೋಲಗಕೆ ಬರುತಿರ್ದುದು (ಚಿಬ್ಬ. ೨-೧೬); ನದಿಗಳೊಳ್ ಸುರಗಂಗೆ ತಾರೆಗಳೊಳಂ ರೋಹಿಣಿಯು ತೀರ್ಥನಿರವಿಯೊಳ್ ಮಣಕರ್ಣಕೆಯವೊಲಾ ಸತಿಯ ರೊಕ್ಕವಾರ್ತೆ ತೋಳಿಸಿದಳು (ಸಂದಿಮಾ. ೭-೯). ೨. ರಾಶಿ; ಮೊತ್ತ : ನಿರವಿನ ನಿರವಿಯೊಳ್ ಬಲ್ಲು ನೋಡಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೮ ವ); ಮುರಿಮುರಿದು ಕಡ್ಡಿಯು ಹೊಡೆಪ್ಪಿನ ಹೊರಳಿ ಹರಿದುದು ಸೂಸುಗಿಡಿ ಗಳ ನಿರವಿ ನಿಸಿದುದು (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೧೯-೫೦); ಪರುಷವಿಲ್ಲದ ಭೂಮಿ ಮುತ್ತಿನ ನಿರವಿಯಿಲ್ಲದ ಮಣಲು ಹೊಂದಾವರೆಗಳಿಲ್ಲದ ತಿಳಿಗೊಳಂಗಳವಿಲ್ಲ ಮತ್ತಲ್ಲಿ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧-೫೮); ಶರಧಿಪುಷ್ಪನೊಳ್ ನೋರೆಗಳ ನಿರವಿಯ ನಿರವಾಂತು ಪರವ ತೆರೆಗಳ ಸಿಂಹಂ ಭೂಮಿ ಪರಿದುದು ತುರಂಗೋತ್ಕರ ಮಾನಸಭೇನುಂಡಪಂದದಿನಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೬-೫೯); ಪೊಳೆಯಂತಿಹ ದಿದಿರುಗಳ ನಿರವಿಯೆಂಬ ಕೊಳಲಿಂದೆ ಮಾರುತನು . . . ತುತಿಸುತಿರಲು (ಕವಿಕಾ. ೧-೮). ೩. ದಟ್ಟಣೆ; ದಟ್ಟಿಸುವಿಕೆ; ಸುರನದೀ ತೀರದಲು

ರಾತ್ರಿಯ ನಿರವಿಯಲು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಪಾಂಡವರಸಗಜುಹಿದನಂದಂ ಕಥೆಯ ಸದಸ್ಯಬಾಹುವಿನ (ಸಂಭವ. ೨೫-೭೪). ೪. ಅಧಿಕೃತ; ಅತಿಶಯತೆ : ವಿನಯಸಂಪನ್ನತಾವಿನಯದ ನಿರವಿಯುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೫). ೫. ಬೀಗರೂಟೆ : ಬೀಗರು ಮಾಡಿದ ನಿರವಿ ಭರ್ಜರಿಯಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ). **ನಿರಹಿ :** ೧. ಸಂತೆಯ ನಿರಹಿಯಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನದ ಮಾತ ಮಾಟಬಹುದೆ (ಕೂಸ್ಯಸಂ. ೧೧೧-೭೯); ಅರಸ ಕೇಳಿ ಬೀಟಿಗಾಜರು ಕರೆಯ ಬಂದರು ಮೃಗನಿಕಾಯದ ನಿರಹಿ [ಪಾಶಂ. ೧] ಗಳ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಪಾಂಡುನ್ಯಪಾಲ ನೋಲಗಕೆ (ಕುಮಾರ. ೪-೧೧). **ನಿರವಿ :** ೧. ತರುಣ ಹರಿಹಾಸ್ತ ವಿಕಂಚಿತಸೋರ್ವಕ್ಕೋಡ ಗಳಿಗೆಗೋರದಿಯಂ ವಿಸ್ತರದಿಂದಿಡುತುಂಬಂದರ್ ನಿರವಿಯ ನೋಟಿಕರ ಮನಮನಲಾಡಿಸುತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೮೮). [ನಿರವಿ + -ವಿ]

ನಿರವಿಗಿ, (ನಾ). ಸಹಾಯ ಮಾಡುವವನು; ಸಹಾಯಕ : "ಸಹಾಯಕ; ನಿರವಿಗ; ಸಹಕಾರಿ" (Accessary. ಇಂಕನಿ); ಅರಸಂ ನೇಹಿಗನೋಲ್ವಿಗಂ ನಿರವಿಗಂ ಕಾವಂ ಹಿತಂ ತೆತ್ತಿಗಂ (ಅಪ್ರ. ೧೪-೮೩); ನಿರವಿಗನು ಮೇಣ್ ರಕ್ಷಕನು ನೀನೋರ್ವನೆಯ (ಮೂರುನಾ. ೧೦೮); ಅವರಿಗೆ ನಿರವಿಗನಾಗಿ ನಾಳು ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ (ಕಂನಾಸಾ. ೧೩೦); ತೋಳ್ವಿಗಿ ನಿರವಿಗರ ಕರೆಯುತಕ್ಕಂತಿತ್ತು (ಕಾಲೂರ. ೧೩೯-೩೦೧).

[ನಿರವ್ವ (<ನಿರವ್) + -ಇಗ]

ನಿರವಿಗಿ, (ನಾ). ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿರುವವನು; ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ದವನು : ಇಕ್ಕೆಲದ ನಿರವಿಗರು ಕೆಲಬಲಕೊಕ್ಕು ಸರಿದರು (ಕೊರಂ. ೨-೩-೧೦); ಏನಿಡೆಚ್ಚರಿಯೆಂದು ನಿರವಿಗರ್ವಕ ಸುಮ್ಮಾನದ ಮೇಗ ನಿಟ್ಟಿಸುತ ಮೂನಿಯಾಸ್ತೇಂದುಮಂಡಲವನು ಕಂಡಾನಂದವಿದಿದು ನುಡಿ ದರು (ಕಂನಿ. ೯-೮೯); ಆ ನಿರವಿಗರ ಸಂತೆಯನ್ನು ಬಿಡುರಿಸಲು ಸೈನ್ಯವು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದುದು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಲಿಲ್ಲ (ವಿಗಡ. ೪-೧೧).

[ನಿರವಿ + -ಗಿ]

ನಿರವಿದೊಳಸು (ನಾ). ತುಮುಲ; ಗೊಂದಲ; ಕ್ಲೋಭೆ : ತುರಗ ಗಣಭಟಿ ದೀದಿವರಿವು ನಿರವಿದೊಳಸಿನ ಮನ್ನೆಯರ ಸೇನಿದರು ಶೂಲದಲಿ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೭-೭).

[ನಿರವಿ + ತೊಳಸು (<ತೊಲಿಸು)]

ನಿರವಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸಮೂಹಕ್ಕೆಲ್ಲ ತಿಳಿ; ಸರ್ವಶ್ರುತವಾಗು; ಖ್ಯಾತಿಯೊಂದು; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗು : ಮೂಟುರೋಕಮುಂ ಕರ್ಣಾ ಜುಗನರ ಯುದ್ಧಮಂ ನೋಡಲ್ ನಿರವಿವಡೆವನ್ನ ಪ್ರತಿಕ್ಷೆಯಂ ನೆಟಪಲಿಂವನಸರಂಬಡೆದನೆಂದು . . . ಪವನತನಯಂ ಬದ್ಧವಪುಸಾಗಿ ದುರ್ಯೋಧನಾನುಜರಂ ಪೆಸರ್ವರೊಳ ಕರೆದು ಮೂವಲಿಸಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೪ ವ). [ನಿರವಿ + ವಡೆ]

ನಿರವೀ, ನಿರವೀಯು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಬಲ ನೀಡು; ಸಹಾಯಮಾಡು : ಪರಮನಾ ರೂಪದಲಿ ನಿರವೀಯಲಜಾಯದೆ ನರನಾಗಿ ಬಂದು ಪರವೀವ ಗುರುವಿಗೆ ಸರಿಯಾರ ಕಾಣೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೯); ಬೆಂಗೊಂಡು ಪಾಳ್ವ ಯೊಳ್ ಹೊರಲಾರದಿಹ ಹೊರಗೆ ತಂಗಿ ತಲೆಗೊಟ್ಟು ನೀ ನರವಿತ್ತೆಯನಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೭೮-೪೦೨); ಆ ಪರ ಉರೊಳು ತಂದೆಯ ಗೆಳೆಯರು . . . ಓದಿಗೆ ನಿರವಿತ್ತರವರು (ಇಂಪಾಸ. ೨೦-೮೮). **ನಿರವೀಯು :** ಬ್ಯಾಂಕಿಗೆ ಪೇಟೆಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ನಿರವೀಯುವ ಬುದ್ಧಿ ಇದೆ ಎಂಬುದು ಅರ್ಥ (ಹಣಪ್ರ. ೧೮೬). [ನಿರವ್ವ (<ನಿರವ್) + -ವಿ]

ನಿರವೀಯು 'ನಿರವಿ' ನೋ.

ನಿರವ್ವ, 'ನಿರವ್' ನೋ.

ನಿರವ್ವ, 'ನಿರವ್ವ' ನೋ.

ನೆರವುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯವೊಡಗು ; ಬೆಂಬಲವುಂಟಾಗು : ಪುಟ್ಟದನಾಕೆಗೆ ಮಗನೊಡವುಟ್ಟು, ಮಹಾಭಾಗಧೇಯಲಕ್ಷಣನಿಕರಂ ಪುಟ್ಟಿ ಧರಾಭಾರಕೆ ನೆರವುಟ್ಟು ಮದೆಮಗಿಂಬ ನಲವು ದಿಗ್ಗಂತಿಗೊಳೊಳ್ (ಕಂದ್ರಪು. ೩-೯೩). [ನೆರವು + ಪುಟ್ಟು.]

ನೆರವುತಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯ ತಪ್ಪಿಹೋಗು ; ಆಸರೆ ಇಲ್ಲವಾಗು : ಕೂಳ ಭಣಿಗೆ ನೆರವುತಪ್ಪಿದುಂಬ ನಾಣ್ಯದಿಯಾಯಿತು (ಬಸವ. ೫೩-೧೩). [ನೆರವು (<ನೆರವು) + ತಪ್ಪು.]

ನೆರವುನೀಡು (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯಮಾಡು ; ಬೆಂಬಲಕೊಡು : ಹೀಗೆ ಭಕ್ತರು ಲೋಕಸಂಗ್ರಹಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ನೆರವುನೀಡಿದ್ದಾರೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೫೧). [ನೆರವು (<ನೆರವು) + ನೀಡು.]

ನೆರವುಬರು 'ನೆರಂಬರ್' ನೋ.

ನೆರವುಸಂಬಳ (ನಾ). ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬರುವ ಬುತ್ತಿ, -ಪಾಠೇಯ, - ಊಟದ ಸಾಮಗ್ರಿ : ಹರಿಗುಣಶ್ರವಣಾನುಕೀರ್ತನ ಚರಣನೀವೆಗಳೆಂಬ ನಂದಿದ ನೆರವುಸಂಬಳದಿಂದ ಮುಸ್ತರಮಾರ್ಗವನು ಕಳೆದು (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೫-೯) ; ಹರಿಪರಾಯಣರೆಂದೊಡವರನು ನೆರವುಸಂಬಳ ಸಹಿತ ಮುನ್ನಿಸಿ ಪರಶರಾತ್ಮಾನಂದಪದವೆಂಬೊರೆ ಹೊಗಿಸುವಳು (ನಿಭಾಗ. ೫-೪-೨೫).

[ನೆರವು (<ನೆರವು) + ಸಂಬಳ (<ಸಂಬಳ)]

ನೆರವುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಹೆಣ್ಣುಹಾಕು : ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೆಣ್ಣೆ ಯಿರುವುದು ರಹಸ್ಯ. ಈ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಮೊತ್ತಮೊದಲು ತಿಳಿದುದು 'ಸಂತೋಷನ'. ಆ ಬೆಣ್ಣೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲು ಮಾಡಿದ ಕ್ರಿಯೆಗಳು (ನೆರವು ಹಾಕಿ ಮೊಸರು ಮಾಡಿ ಕಡೆಗೋಲಿನಿಂದ ಕಡೆದುದು) ಸಂತೋಷನ ಕಾರ್ಯ (ಸಂತೋಷ. ೧೪೫).

[ನೆರವು (<ನೆರವು) + ಹಾಕು (<ಪಾಯ್ಕು)]

ನೆರವೇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಈಡೇರಿಸು ; ಪೂರ್ಣಮಾಡು : ನೀನೂ ಭೂಷಣನ ಮದುವೆಗೊಟ್ಟ ಶುಭಕಾರ್ಯ ನೆರವೇರಿಸಬಾರದೇ ? (ಕಂಕಳ. ೪೧) ; ಹಿರಿಯ ರಾಜಕುಮಾರನಾದ ತಿರುಮಲದೇವರಿಗನ್ನೂ ಆರುವರ್ಷಗಳಾಗಿದ್ದಾಗಲೇ ರಾಯನು ಆತನಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಮಹೋತ್ಸವ ವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ ದಿಟ್ಟನು (ಕದ್ರೇವ. ೧೪). ೨. ವಾಲಿಸು ; ಶಿರಸಾ ವಹಿಸು : ರಾಜನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲು ಇಬ್ಬರು ಸಿಕ್ಕಿದರು (ಪ್ರವಾಹ. II, ೧೯೪). [ನೆರವೇರು + -ಇಸು.]

ನೆರವೇರು (ಕ್ರಿ). (ಕೆಲಸ, ಯೋಚನೆ ಮುಂತಾದುವು) ಈಡೇರು ; ಪೂರ್ಣವಾಗು : ಕೃತಿಯು ನೆರವೇರಲೋಸುಗ ಪ್ರತಿದಿನದಲ್ಲಿ ರಾಜನುತಿ ಗೈಯ್ಯ ನೆಂಕಟರಮಣತರ್ಮಂ (ಸಾಸಂ. ೧-೩) ; ಸದುದ್ದೇಶವು ನೆರ ವೇರಲು ಇದೊಂದೇ ಮಾರ್ಗ (ಪ್ರಮುಖ. ೧೪೪) ; ಇದು ನೆರವೇರದ ಯೋಚನೆ (ಪ್ರಾಸದಿ. ೧೪೩) ; ಎಲ್ಲರ ಅಸೆಗಳೂ ನೆರವೇರಲು ಅವಕಾಶ ವಾಗುತ್ತದೆ (ಹಣಪ್ರ. ೧೧).

[ನೆರವು (<ನೆರವು) + ಏರು (<ನಿಜು)]

ನೆರಸು 'ನೆರೆಯಿಸು' ನೋ.

ನೆರಿಹಿ 'ನೆರಿವಿ' ನೋ.

ನೆರಿಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪುಗೂಡಿಸು ; ಒಟ್ಟುಮಾಡು : ಹೊಳಲ ಪರಿವಾರಕೆ ಸಾಜಿಸು ಕೆಲಬಲದ ರಾಯರಿಗೆ ದೂತರ ಕಳುಹಿ ನೆರಿಹಿಸು ಕಾದಿಸೆಂದನು ಕಾರವರ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೧-೪).

[ನೆರಿಹು (<ನೆರಿಹು) + ಇಸು.]

ನೆರಿಹು 'ನೆರಿಪು' ನೋ.

ನೆರಿಹು (ನಾ). ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ ; ಸಮುದಾಯ : 'ನೆರಿಹು ಗೂಡು' ಪರಾ. [<ನೆರಿಹು]

ನೆರಿಹುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಸೇರು ; ಜನಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಬೆರೆ : ನೆರಿಹುಗೂಡು[ಪಾಪಂ. ಗು]ಡದೆ ಏಕಾಂತದೊಳಗಿರಬೇಕು ನೆರಿಹ ಬೇಕೆಂಬಗುಣ ಪರವಸ್ತುಗಳನು (ನಿವಗ. ೧೪೩-೩೩೧ ; ಮಹಾದೇ. ಬ. ೯೫-೨೨೨ ನೋ). [ನೆರಿಹು + ಗೂಡು.]

ನೆರಿಹು 'ನೆರಿಲ್' ನೋ.

ನೆರಿಹು 'ನೆರಿಲ್' ನೋ.

ನೆರಿಹು 'ನೆರಿಲ್' ನೋ.

ನೆರಿಹು 'ನೆರಿಲ್' ನೋ.

ನೆರಿಹು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಭರ್ಥಿಳ್ಳು - ನೆರಿಹು (ನೆರಿಹುಲ್ ?)" (ಒಷಧಿ. ೫೮). [?]

ನೆರಿಹುಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯ ಕೊಡು ; ಆಸರೆ ನೀಡು : ಸತ್ತಂಕ ದರೂ ಏನಾಕು, ನೆರಿಹು ಕೊಟ್ಟವರ ಮನಿ ನಡೆಸಾಕೆ ಬಾಡೆ? (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೪೪). [ನೆರಿಹು (<ನೆರಿಹು) + ಕೊಡು.]

ನೆರಿಹುನಾಟಕ (ನಾ). ಪರದೆಯ ಮೇಲೆ ನೆರಿಹುಗಳು ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ನಟರು ಪರದೆಯ ಹಿಂದೆ ನಡೆಸುವ ಆಟ ; ಭಾಯಾ ನಾಟಕ ; ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ : ಈ ಎರಡು ಮಹಾ ಕಾವ್ಯಗಳು ಅಲ್ಲಿಯ ನಾಟಕ, ಸ್ವತ್ವ, ನೆರಿಹುನಾಟಕ ಮತ್ತು ಬೊಂಬೆ ಯಾಟಗಳಿಗೆ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿವೆ (ಕಪಪ. ೩-೪೪).

[ನೆರಿಹು (<ನೆರಿಹು) + ನಾಟಕ]

ನೆರಿಹುನೀಡು (ಕ್ರಿ). ನೆರಿಹು ಕೊಡು ; ಆಶ್ರಯ ನೀಡು : ಕಾಲ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಬೆಳೆದು ಮಹಾವಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ನೆರಿಹು ನೀಡಿ ನಿಂತಿರುವ ಕಥೆ ಈ ಪುರಾಣಗಳಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ (ಭಾರತ. ೧೩೨). [ನೆರಿಹು (<ನೆರಿಹು) + ನೀಡು.]

ನೆರಿಹುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ನೆರಿಹು ಬೀಳಿಸು : ಉಲ್ಕಾಪಾತದ ಜ್ವಾಲೆಯಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅದರ ಹೊಳೆಗೆ ಮರಗಳೆಲ್ಲ ನೆರಿಹು ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದವಂತೆ (ಯೋಧಪ. ೫೫). [ನೆರಿಹು (<ನೆರಿಹು) + ಹಾಕು (<ಪಾಯ್ಕು)]

ನೆರಿ 'ನಿಜು' ನೋ.

ನೆರಿಕೆ 'ನೆರಿಕೆ' ನೋ.

ನೆರಿಕೆಮನೆ (ನಾ). ತಡಿಕೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮನೆ : ಅರಕ ಲೂದ್ದೇಟಿನಕೆ ನೆರಿಕೆಮನೆಯವೇ (ಹಕ್ಕಿಯ. ೫೩).

[ನೆರಿಕೆ (<ನೆರಿಕೆ) + ಮನೆ]

ನೆರಿಗಂಟು (ನಾ). ನಿರಿಗೆಯ ಗಂಟು : ಉಟ್ಟಿರುವ ನೀರೆಯ ನೆರಿಗಂಟು ಮಲಯಮಾರುತ ಶ್ರೇಣಿಯಿಂದ ಸಡಿಲ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ದೀಳಲು (ಕೃವಾಚ. ೧೫೬). [ನೆರಿ (<ನಿಜು) + ಗಂಟು]

ನೆರಿಗುರುಳು 'ನಿಜುಗುರುಳು' ನೋ.

ನೆರಿಗೆ 'ನಿಜುಗೆ' ನೋ.

ನೆರಿಗೆಗಟ್ಟು 'ನಿರಿಗೆಗಟ್ಟು' ನೋ.

ನೆರಿಗೆಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ನಿರಿಗೆಬೀಳು ; ನಿರಿಗೆಗಟ್ಟು : ನಿನ್ನ ಮುಖವೆಲ್ಲಾ ನೆರಿಗೆಬಿದ್ದು ಹೋಯಿತು (ಹಕ್ಕಿಹಾ. ೧೦೪) ; ಅವನ ಕೆಂಡುಬಣ್ಣದ ಮೋರೆ ಸುಕ್ಕುಗಟ್ಟಿತ್ತು, ಅದರ ನೆರಿಗೆಬಿದ್ದಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಹಾಕಾ. ೫).

[ನೆರಿಗೆ (<ನಿಜುಗೆ) + ಬೀಳು (<ಬೀಳು)]

ನೆರಿಹಿಡಿ 'ನಿಜುವಿಡಿ' ನೋ.

ನೆರಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಕಟಿವಾಯ್ನೆ ಕೈಯನಿಟ್ಟರ ದರಳ್ ನೀಳಾಗಿ ನಿಟಿ ನೆರಿಲ್ ನಿಟಿಲನಲ್ ನಿಟ್ಟಿಲುನನುಜಿ ಮುಜುದು (ಹಿಪಪ. ೨೧-೬).

ನೆರಿಹಿಡಿ 'ನಿಜುವಿಡಿ' ನೋ.

ನೆರೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನೆರೂರ್ನಾಮಾಗ್ರಾಮ ಸ್ತಂಭೋಗಸ್ತಂಭಾಧ(ಧಾ)ಪರಿಹಾರೋದತ್ತ : (ಇ. ೧೫, ೧೨೮-೨೪ ; 700). [? + ಉರ್]

ನೆರೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರು; ಜೊತೆಗೂಡು : "ನೆರೈ-ಸಂಯೋಗೇ (ಸೇರು), ಪಾರ್ಶ್ವೇ ಚ" (ಕಮಧಾ) ; ಅರಣ್ಯದೊಳ್ ತಿರಿತರುತಿರ್ದ ಕಣ್ಣಿಗಿರಿಂ ಮಗುಟ್ಟುಂ ದಿಟುತೋಡಿ ಬೇಡರೋಳ್ ನೆರೆದಿರಲಲ್ಲದೊಡ್ಡ ಯಿಸಿ ರಾಜ್ಯ ದೊಳೆಂ ನೆರೆಯಲ್ಪೆ ತೀರ್ಗುಮೋ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೮೫) ; ತ್ರಿಪುಪನ ತಿಲಕನ ಮನಮಂ ದಿವಿಡೆಯರೆ ನೆರೆದು ಗೆಂಟಾಗಿಸಿದರ್ (ಅಜ್ಞಾ. ೬-೧೦೨) ; ಸಕಲವಸ್ತುಗಳುಂ ತೆರಳ್ದು ನಿರ್ಭಾಗ್ಯರಂ ವಿಟ್ಟು ಪುಣ್ಯಾಧಿಕರೋಳ್ ನೆರೆಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೨೮) ; ಹರನೀವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಿರಿಯು ಬೆನ್ನಲ್ಲಿ ಬರ್ಕು . . . ನೆರೆಯದ ವಸ್ತು ನೆರೆವುದು ನೋಡೆಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೬೯) ; ಸದ್ಗುಣಸ್ತೋಮವೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದು ರೂಪಾದುದನಿಸುವ ಮಹಾಮಹಿಮ ಹಂಬೆಯ ಹರೇಶ್ವರನ ಮೂರ್ತಿ ನೆಲಸಿರ್ಕೆನ್ನ ಚಿತ್ತದೊಳಗೆ (ಹಜಳಾ. ೧-೧೨). ೨. ಕೂಡು ; ಸಂಭೋಗಿಸು : "ಪಾರ್ಶ್ವ ಸಮ್ಮೇಳನ ಸುರತಕಳೋಳ್-ನೆರೈ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೩) ; ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ಸುರಾಂಗನೆಯೊಳ್ಳೆರೆದೊ (ಎ. ೧೧, ೨೪೪, ೪-೫ ; ಸು. ೩೧೨) ; ಸ್ವಪನದನನಾ ನೃಪನಧುವನೇರೆದು ಸುಖದೊಳೆರೆ (ಕವಿ. ೨-೨೧) ; ಅವುಪಾಯ ದೊಳಾದೊಡಂ ನೆರೆದಲ್ಲದಿನ್ನಿರೀಕೆಯೋಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೬) ; ಋತು ಕಾಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಿದ್ ಸರ್ವದೈತೆಯೋಳ್ ನೆರೆದು (ಜಾನ್ಮಂ. ೮೦) ; ಚಂದ್ರಾಸಿಂಹನೊಳ್ಳೆರೆವ ಪುಣ್ಯಮೆನಗಿಲ್ಲ (ಕಾದಂಬ. ೪೪೪) ; ಕೂಸುಳ್ಳ ಸೊಳೆ ಧನದಾಸೆಗೆ ಒತ್ತೆಯ ಕೊಂಡರೆ ಕೂಸಿಂಗೆಲ್ಲ ಬೊಜಗಂ ಗೆಲ್ಲ ಕೂಸನೊಮ್ಮೆ ಸಂಕುಯ್ಯವಳು ಬೊಜಗನನೊಮ್ಮೆ ನೆರೆವಳು ಧನದಾಸೆ ಬಿಡದು (ಬಸವ. ೧೦೧) ; ಮೈಮಹಿಮ ಗುರುಸತಿಯನು ನೆರೆಯೊಡೆ (ಹಜಳಾ. ಪರಿ. ೨೧೧). ೩. ಗುಂಪು ಸೇರು ; ಒಟ್ಟು ಗೂಡು : ಮಹಾರಾಜರ ಸಮುತ್ತವಲಮುಂ ನೆರೆದುವನ್ನು (ಎ. ೧೧, ೫೦೦) ; ಚಿಂತಾ. ೧೬೯-೪ ; ಸು. ೩೦೦) ; ಮತ್ತಿತ್ತ ಇರುಳಿನೋಲಗದೊಳ್ ನೆರೆದಿದ್ದ ನೆರವಿಯೊಳರಸನುಂ ಮಹಾದೇವಿಯುಂ ಕಿತ್ತಯ್ಯಂಗಳ ತಪಮುಂ ಗುಣಮುಮಂ ಪೊಗಲುತ್ರೆ (ಪದ್ಮಾ. ೪೨-೪) ; ವರದತ್ತಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಧರಣೀಶರವರ್ಗಿಲ್ಲಂ ಸುರಲೋಕಂ ಸುವಿಧಿಯೊಡನಾದುದಂತುಟಿ ನೆರೆದ ರಣಿತ ಸುರಲೋಕಂ (ಅಜ್ಞಾ. ೬-೧೩) ; ನೆರೆದಿರ್ವರ್ಗಭದೋಳ್ ಕುತೂ ಹಲಯುತನೋಡಲ್ ಗದಾಯುದ್ಧ ಮಂ (ಗದಾಯು. ೬-೬೬) ; ಗೌರಿಯ ನೋಸುನ ಬನ್ನಿರೇ ಬಕ್ಕಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರೂ ನೆರೆದು (ಬಸವ. ೮೨) ; ನವಾಂಭೋಜದಿಹುಂಬಿನೋಳ್ ನೆರೆದುಮೋರಂತಾ ರಥಾಂಗವ್ರಜಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೬೪) ; ಸುರಪರಿವಾರ ನೆರೆದುದನೇಸಲವನೇ ಕೋಟಿಜಿಹ್ವೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧೧). ೪. ಗುಂಪುಗೂಡಿಸು ; ಒಟ್ಟು ಗೂಡಿಸು : ಕರೆದು ನೆರೆಯಯ್ ಬೆದರ್ಮ ಕೆದರ್ಮ ಪಡೆಯಾಳ್ಳಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೪೧-೩೧೧). ೫. ಸೇರಿಹೋಗು ; ಬೆರೆತು ಹೋಗು ; ಐಕ್ಯವಾಗು : ಬಲವೆಲ್ಲ ನೀರಲಿ ನೆರೆದುಡೋ ಮಾರ್ಬಲದ ನೀರರು ಹರೆದುಡೋ ಹವನೆಲ್ಲ ದಂಟಿಯ ಸಮರಸೌರಂಭ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೬) ; ಸಂಸಾರಕಾಳೆ ಬೆಟ್ಟ ವೈರಾಗ್ಯದಲಿ ನೆರೆದನು ಮೇಘರಥನ ಪತಿ (ಸಾತ್ಯಭಾ. ೨೦-೬೬). ೬. ಉಂಟಾಗು ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು : ನೆರೆಯದ ಸರಕಾ ಯುಷ್ಯಮಂ ನೆರವುನಂಬಂತೆ ಮಂಥದ ಭೂರ್ಗಮಾನಲೋಹಿತ ಲೋಚನಂ ದಶನನಿವಿಡಿಶ ದಶನವಸನನಿಧೇನುವಂ ಕಿಟ್ಟು (ಅಜ್ಞಾ. ೨-೧೪ ಪ) ; ನೆರೆವತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಯಿಂ ಹೃದಯಮಂ . . . ಕರಸರೋರುದ ದೊಳ್ ಕದಪಂ ಲಲಾಟದೊಳ್ ಪಜೆದ ಕುರುಳ್ಳಳಂ ವಿರಹವಿಡ್ವಲೆಯಾಗಿ ಲತಾಂಗಿ ತಾಳ್ಕುವಳು (ಕಾದಂಬ. ೩೩೩) ; ಹರಿದುದು ಚಂತೆ

ಸಂತಸವಾಯ್ತು ರೋಮಾಂಚ ನೆರೆದುದಾಗಲೆ ದೇಹ ತುಂಬಿ (ಭಂಜ. ೬-೫೬) ; ನುಡಿ ಬೇಸಂ ಬೆರೆಯ, ನಡೆಗಲಸು ನೆರೆಯ . . . ನೀತಿ ಬಸಿಟಾಯಾದಳ್ (ರಾಮಾ. ೨೧-೯). ೭. ಹರಡು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : ನಂಬಿರುವ ಸುಚರಿತರ ಕೊರೆಯೆಯಂಬಾ ಕೀರ್ತಿ ಎಂದಿನಂತೆಯೆ ನೆರೆದು ಪೂಜ್ಯವಾಗುವುದು (ವಿಜೇಗೀ. ೨೩-೧೨). ೮. ನಡೆದುಕೊಳ್ಳು ; ವರ್ತಿಸು : ಮಂತ್ರಿಯುಂ ನೃಪತಿಯುಂ ಬಗೆಗೊಂಡನುಕೂಲವೃತ್ತಿಯೋಳ್ ನೆರೆದರೆ ಕೂಡುಗುಂ ನಿಖರರಾಜ್ಯವಿಭೂತಿಗಳಾಪ ಕಾಲಮುಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೩-೨೨). ೯. (?) : ಪಾರ್ವತಿಯನೂನಮಾಗೆ ಕೊಟ್ಟ ನವರತ್ನವಿಚಿತದಿವ್ಯಾಭರಣಮಂ ನೆರೆವಂತೆ [ಪಾಶಾಂ. ಮೊಟೆಯ] ನಿಜಾ ವಿದಿವಟ್ಟ ದೇವಾಂಗವಸ್ತ್ರಾಪರಾಪಿಯಂ ತುಟುಂಬಿ ಮಿಟುಪ ಪರಮಳ ಮನುಗುಟ್ಟ ಮಂದಾರಕುಸುಮದಾಮಂಗಳೆಂ (ಧರ್ಮಪ. ೩-೬೪ ಪ).

ನೆರೆನೆರೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಪೂಡೆಯ ನೆರೆನೆರೆಯಂದು ನೆರೆದುದಾತನ ಕುಲಂ ಕಡೆತೋಕದಿಂ ಪುರಸ್ಕೃತರುಷಸಂಕುಳಂ (ಇಚಾರ. ೬೬. ೧೦೮-೧೦೯) ; ಜನಕದಂಬವಾ ಪೂಮಳಿಗೆ ಜನನಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಜೋಡ್ಯಂಬಟ್ಟಿ ರಲ್ಲಲ್ಲಿ ತನತನಗೆ ಹರಿಹರದು ನೆರೆನೆರೆದು ನುಡಿನುಡಿದರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೪) ; ಗಜಾರೋಹಣ ಧುರೀಣರಾದಾ ಭೋರಣರ್ನೇರೆನೆರೆದು ಪರಿಹರದು (ರಾಜಶೀ. ೬-೧೧ ಪ). ನೆರೆವೊಡೆ ಗಂಡ, ನೆರೆವೊಡೆ ಗಂಡ, ನೆರೆಯೊಡೆ ಗಂಡ = ಶತ್ರುಸ್ತೈನ್ಯವೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಬಂದಾಗ ಹೆದರದೆ ಹೋರಾಡುವ ಶೂರ, - ಪರಾಕ್ರಮಿ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ವಿಬುಧಜನವನಜವನಮಾತ್ಸರ್ಯ ನೆರೆವೊಡೆ ಗಣ್ಣ ನಮ್ಮದಾನದ್ಭುತಕಟಿರಾಜಹಂಸ (ಕೃ. ೧೪, ೬೬-೯ ; 1060) ; [ಸಂಗ್ರಾ]ಮರಾಮಂ ಭುಜಬಲಭೀಮಂ ನೆರೆವೊಡೆ [ಗಣ್ಣ]ವೈರಿ ಭೇರುಣ್ಣಂ ನಿಗಳಂಕಮಲ್ಲಂ (ನಾಂದೇಡ. ೮-೧೩ ; 1070) ; ಪರಬಳ ಸಾಧಕಂ ನೆರೆಯೊಡೆ ಗಂಡ ಇಮ್ಮು $\times \times \times$ ಕಟಿಕದ [ನೋ]ವಣ ದಣ್ಣ ನಾಯಕರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನೆಂದಡೆ (ಸೌ. ೧೩. 1X-1, ೩೧೬-೧೨ ; 1275). ನೆರೆವೊಡೆ ಬಂಟಿ = ನೆರೆವೊಡೆ ಗಂಡ : ಸಮಾಧಿಕತಪಶ್ಚಾಮಾಶಾಪ್ತ ಮಹಾಸಾಮಂತಂ . . . ನೆರೆವೊಡೆ ಬಣ್ಣಂ ಗಿರಿದುರ್ಗಮಲ್ಲ ಕೊಂಕಣ ಭಯಂಕರಂ ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತಪ್ರಸಸ್ತಿಸಹಿತಂ (ಸೌ. ೧೩. XI-1, ೪೬-೬ ; 995).

[ದೇ. ೧೧ ತಮಿ. ೩೩, ೩೪, ನೆರುಪ್ಪು ; ತುಳು. ನೆರೆ, ನೆರಿ] ನೆರೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುತ್ತ ; ತಿರುಗು ; ಚಲಿಸು : (೧). ೨. ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ. ಗೊಳ್ಳು ; ತಬ್ಬಿಬಾಳು ; (೨). ೩. ಆತುರ ಪಡು ; ಉತ್ಸಾಹ ವನ್ನು ಹೊಂದು ; (೩). [?]

ನೆರೈ 'ನೆಟೈ' ನೋ.

ನೆರೈ 'ನರೆ' ನೋ.

ನೆರೈ (ನಾ). ೧. ಪಕ್ಕ ; ಪಾರ್ಶ್ವ ; ಮಗ್ಗುಲು : "ನೆರೈ-ಸಂಯೋಗೇ (ಸೇರು) ಪಾರ್ಶ್ವೇ ಚ" (ಕಮಧಾ) ; ಅರಿಭಕ್ತರಾದವರ ನೆರೆ ಬೇಡ ಹೊರೆ ಬೇಡ (ಬಸವ. ೧೬೬) ; ನೆರೆಯ ಹೊರೆಯ ದುರ್ಗಂಗಳನಿಳಿಸಿ ತನ್ನಂ ಮುಟ್ಟುವುದು (ಎ. ೧೪, ೨೬೧-೨೦ ; 1175) ; ಕೇರಿಯೊಳಾ ದೊಡಂ ನೆರೆಯಂಬುದಂ . . . ಸೈರಿಸಂ (ಕವ್ಯಾ. ೧೪೮) ; ಪಾರಿಜಾತಂ ನೆರೆಯೊಳಿರುತಿರಿ ಭೂರುಹಂಗಳ ಸಕಲನರ್ಥಿ ಸಾರಿದನವೊಲು (ಬಸವ. ೬೦-೪೬) ; ಎಲೆ ಖಳ ಮಾರಮಥನನ ನೆರೆಯ ಹೊಕ್ಕರು ಬಿಡುವೆನೇ ನಿನ್ನ (ಕೌ. ೨೦. ೩೬-೬೧) ; ನೆರೆಯ ಕಬ್ಬಾಳೊಟ್ಟನೊಡ್ಡಿಯಿಂ ಬಳಿ ವಿದಿಯ (ಕಾಲಾ. ೮೫-೧೩೨). ೨. ಸಮೀಪ ; ಹತ್ತಿರ ; ಅಂಗಲಾಚುತ್ತವನ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳ ನೆರೆಯ ಸಂಗಡಿಗ ಬಂಧುಬಳಗಂ ಗಳಳುತರೆ (ಚಿ. ೬-೩೦) ; ಹುಡುಕುವ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ಕಣ್ಣಿನ ನೆರೆಗೆ ಮಿಣಲನೆಡ್ಡೊಲಾದುದು ಗೆಲವು ! (ಚಿ. ೨೦-೯೪).

೩. ನೆರೆಹೊರೆ; ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಮನೆಯವರು; ಮನ್ನೆಯಂಗಾಣದೆ
ತಳಾಣಿಗೆ ನೆರೆಗಾಣದೆ ಮಗಂಗೆ ಮುನಿವರೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ದಿಯಂತೆ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೧೯); ನೆರೆಯಲ್ಲದೂ ಪೊರೆಯಲ್ಲದೂ ಗೊರವನನೆರೆ
ಮಗವು ಪೊಲ್ಲದೆಂದೀ ನುಡಿಯಂತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೧).
೪. ಸಹವಾಸ; ಸಂಬಂಧ : ನೆರೆ ಹೊಲ್ಲ ಮರಾಚಾರಿಗಳ ನೆರೆ
ಹೊಲ್ಲ ಜಾರ ಚೋರಕರ (ಅಖಂಡ. ೧೨೪-೯೩); ಇಬ್ಬರಿಗೂ ನೆರೆ
ತಪ್ಪುವಂತಿತ್ತು (ತಪ್ಪು. ೨೧). ೫. ಜೊತೆಗಾರ; ಸಹಾಯಕ:
ಹೊರೆ ಭಾರವಾಗಿದೆಯೆ? ನೆರೆಯ ಕರೆದವನ ಕೈಗಡನು ನೀಡು (ಪಾಂಚಜ.
೪೨-೧೫). ೬. ಆಧಾರ; ಅವಲಂಬನೆ; ಸಹಾಯ : ಆತನನು
ನೀವಾನ ಪರಿಯಲಿ ನಿಮ್ಮ ಕುಲಗುರುವ ನೀತಿಯಲಿ ನೆರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಬು
ವುದು (ಸಂಭವ. ೨೬-೪); ತಾನೇ ರನ್ನ ಪಂಪರನ್ನು ಹಿಡಿದರೆ, ಅದಿಗದಿಗೆ
ಕಿಟ್ಟಲಿನ ನೆರೆ, ನೋಟಗಳಲ್ಲದೆ ದಾರಿಗಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಮುಗಿಯು. ೧೩೬).
೭. ಸುರುಳಿ; ಕಟ್ಟು; ಎರಡು ಮೂರು ಬಗೆಯ ಎಲೆಗಳನ್ನು
ಒಟ್ಟಿಗೆ ಮಡಿಸಿ, ನಾರಿನಿಂದ ನೂರಾರು ಸುರುಳಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ.
ಈ ಸುರುಳಿಗಳಿಗೆ ನೆರೆಗಳೆಂದು ಹೆಸರು . . . ಮನೆಯ ಕಂಬಗಳಿಗೆ,
ಬಾಗಿಲುಗಳಿಗೆ, ಕಣಿವೆಗಳಿಗೆ, ದನದ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಗೆ ತೆನೆಗಳನ್ನು ಜುಟ್ಟಿದ
ನೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ (ಕವಚ. ೪-೬೪).
ನೆರೆಕರೆ, ನೆರೆಕರೆ = ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಜನ; ನೆರೆಹೊರೆ : ನೆರೆಕರೆಯ
ಶಬ್ದರೂಪನೆಮಗೆ ಜಗಳಗಲ್ಲ (ಜಬ್ಬಿ. ೧೬-೨); ಈ ನೆರೆಕರೆಯವರ
ಹಾಡು ಕೇಳಿ ತಟ್ಟನೆದ್ದ (ಮುಂಗಾಮು. ೭೪); ದಯಾಮಿದನು ಯುದ್ಧ
ಮಾಡಿ ನೆರೆಕರೆಯ ದೇಶದ ಜನರನ್ನು ಗೋಳಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಂಜ. ೯೩);
ರಾಮಣ್ಣಯ್ಯ ಖುದ್ದು ಹಾಲು ತರಲು ನೆರೆಕರೆಗೆ ಓಡಿದ (ಸಂ. ೨೯).
ನೆರೆಕೊಟೆ = ರತಿಕ್ರೇಡೆ; ಸಂಭೋಗ : ಮೇಳವಿಲ್ಲದ ಊಟ ಬಾಲೆಯರ
ನೆರೆಕೊಟೆ ಕಾಳನ್ನು ಹಸುರ-ತೊಡೆದು ತಾ ಕೀಳಿನ ಕೂಳ ಮೆದ್ದಂತೆ
(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೦೨). ನೆರೆನೆಲೆ = ಪಕ್ಕದ ಲೂರಿನವನು; ನೆರೆ
ನಾಡಿನವನು : ನೆರೆನೆಲೆ, ಅರೇಸೋದೇವನಲ್ಲಿ ತಾನ್ ಕಂಡನಾ,
ನೀನೆಯುನ್ ಮಕ್ಕಳುರ್ದರ ಕಣ್ಣು ಕುರುಡನಾ (ಅಂತಿಗೊ. ೪೩-೪೯೬).
ನೆರೆಯರ್, ನೆರೆಯವರು (ಬಹುವ): ನೆರೆಯರ್ಗೆ ತೊಟ್ಟು ಪೊರ್
ಕೊರ್ ನಡೆಯಲ್ಪಿ ಸರಿಯಲ್ಪು (ಅಂತಿಗೊ. ೨೨-೪೬೦); ನಮಗಾಗಲಿ,
ಯಜಮಾನಾಗಲಿ, ನೆರೆಯವರಾಗಲಿ . . . ಕೆಲಸದ ಫಲವಾಗಿ
ಹಣ ಬಂದರೆ ಆಯಿತು (ಪಂಪ. ೧೧). ನೆರೆಯವ = ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರು
ವವನು : ಘನವತ ಸೀಮೆಯ ಖಳನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ನೆಮವಳಿದು
ನೆರೆಯವನತ್ತ ಕುಣಿಗಿ ಸೀಮೆಗೈದಿದನೇವೇಳ್ತೆ (ಕಂಪದ. ೧೧-೬೨);
ಮುಚ್ಚಿದಂ ನೆರೆಯವಂ ಗುರಿವೆತ್ತುದಂ (ಕಾಲಾ. ೪೬-೧೬೯).
ನೆರೆವೆಂದಿರ್ = ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಹೆಂಗಸರು; “ಇತರ ಸ್ತ್ರೀಯರು”
(ಪ್ರಭಾ. ೧೧); ನೆರೆವೆಂದಿರ ಸುಖಗೋಷ್ಠಿಗಳ್ ನಾರಿಯರೊಳ್
ಮೊದಲಿಕ್ಕುಗಂ (ಛಾಂಪಾ. ೧೬-೨೮). ನೆರೆ ಹೊರಡು = ನೆರೆಯವ
ರನ್ನೆಲ್ಲ ಕರೆದುಕೊಂಡು ವಧುವಿನ ಮನೆಗೆ ದಿಬ್ಬಣ ಹೊರಡು,-
ಮೆರವಣಿಗೆ ಹೊರಡು : ದೇವರ ಪೂಜೆಗೂ ಗಂಡಾ ನೆರೆ ಹೊರಬಾಗ
ಹಾಕುವುದಕ್ಕೂ ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡಿಗೆ ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಭಾರೆಯ ವೇಳೆ
ಸಮಾನಾಂತರ ಹಾಕುವುದಕ್ಕೂ ಇವೇ ಹೂವು ನನ್ನೊರನ್ನಲ್ಲಿ. ಆದರೆ
ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಪರಿಮಳವಿಲ್ಲ (ನನ್ನೂರು. ೧೨). [**ನೆರೆ**]

ನೆರೆ, ‘ನೆರೆ’ ನೋ.

ನೆರೆ, ‘ನೆರೆ’ ನೋ.

ನೆರೆ, ‘ನೆರೆ’ ನೋ.

ನೆರೆ, ‘ನೆರೆ’ ನೋ.

ನೆರೆಕಾಲುನೆ (ನಾ). ಉಕ್ಕಿ ಬರುವ ಪ್ರವಾಹದ ನೀರನ್ನು ಉಪ
ಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ನದಿಯ ದಡಗಳಲ್ಲಿ ತೋಡಿದ ಕಾಲುನೆ :
ನೆರೆಕಾಲುನೆಗಳು (Inundation Canals).—ಸಿಂಧುಪ್ರಾಂತ ಇತರ
ಕೆಲವು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ನದಿಯ ದಡಗಳಿಂದ ಕಾಲುನೆ ತೆಗೆಯುವುದುಂಟು.
ಪ್ರವಾಹಕಾಲದಲ್ಲಿ ನದಿಯ ನೀರು ಹೆಚ್ಚು ಈ ಕಾಲುನೆಗಳಿಗೆ ಉರುಳು
ತ್ತದೆ . . . ಈ ನೆರೆಕಾಲುನೆಗಳು ಅಷ್ಟು ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಗಳಲ್ಲ
(ಭೂವಿಜ್ಞ. ೨೪೪). [ನೆರೆ(<ನೆರೆ<)>+ಕಾಲುನೆ(<ಕಾಲ್ಪಾಯ್)>]
ನೆರೆಕೆ ‘ನೆರೆಕೆ’ ನೋ.

ನೆರೆಕೋಲು (ನಾ). “ಕಣದಲ್ಲಿ ಬತ್ತ ಮುಂತಾದ ಹುಲ್ಲನ್ನು
ಎತ್ತಿಹಾಕಲು ಅಥವಾ ರೇಕೆ ಮಾಡಲು ಅನುಕೂಲವಾದ,
ಕೊಕ್ಕೆಯುಕ್ಕು, ಒಂದಾಳುದ್ದದ ಬಿದಿರಿನ ಕೋಲು” (ನನ್ನೂರು.
ಕೋಶ) : ಕೂರಿಗೆ, ಹಲುಬೆ, ನೆರೆಕೋಲು, ಗುಣಿದೋಣ್ಣ . . .
ಕತ್ತಿ — ಇವುಗಳನ್ನು ತೊಳೆದು ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ಇಟ್ಟು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ
(ನನ್ನೂರು. ೩೬). ‘ನೆರೆಕೋಲು’ ಪರಾ.

[ನೆರೆ+ಕೋಲು(<ಕೋಲ್)>]

ನೆರೆಗೆಂಪು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ ; ಅಧಿಕವಾದ ಅರುಣ
ವರ್ಣ : ಹರಿಯ ಚಗುರದಗಿ ನೆತ್ತರದ ನೆರೆಗೆಂಪು ಹಳಸುತಿದ ಭರದಲ್ಲಿ
(ಉಷ್ಣಾ. ೧೨-೪). [ನೆರೆ(<ನೆರೆ<)>+ಕೆಂಪು]

ನೆರೆಗೆಯ್ (ನಾ). ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿರುವ ಹೊಲ ; ಪಕ್ಕದ ಗದ್ದೆ :
ನೆರೆಮನೆಯವರಂ ಪಾಪಂ ಪಿಡಿಯಮಂಟಂತೆ ನೆರೆಗೆಯ್ಯವರಂ ಬಿತ್ತಿಕೊಡಿ
ಮಂಟಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೯೬). [ನೆರೆ+ಗೆಯ್]

ನೆರೆಗೊಂಚಲ್ (ನಾ). ತುಂಬಿದ ಹೊಗೊಂಚಲು : ದಿವ್ಯಗಳು,
ಕಮ್ಮಲರ ನೆರೆಗೊಂಚಲ್ಗಳು, ಮನೋಹರಪುಷ್ಪಗಳ ಎಕ್ಕಸರ . . .
ಮೊದಲಾದ ಪೂಜೋಪಕರಣಗಳು (ಜಬ್ಬಿ. ೮೨-೧೦).

[ನೆರೆ(<ನೆರೆ<)>+ಗೊಂಚಲ್]

ನೆರೆಗೊಳು ‘ನೆರೆಗೊಳು’ ನೋ.

ನೆರೆತ (ನಾ). ತುಂಬಿರುವಿಕೆ; ಪೂರ್ಣತೆ : ಪರಿಪೂರ್ಣ ಸುಖಪ್ರಪ್ತಿ
ಸಾಗರದ ತೆರಿಗೆ . . . ತೆರೆಯು ನೆರೆತದ ಕುರುಹೊ (ಮಂಕು. ೨೧೯).

[ನೆರೆ(<ನೆರೆ<)>+ತ]

ನೆರೆತರ್ (ಕೆ). ಗುಂಪುಗೊಡು ; ಸಂದೇಶಿಸು : ಉನ್ನತಮಸ್ತುತ್ವಕ್ಕೆ
ಮೊಳಗಲುಗಳನ್ನು ದಿದಿರೋಡತ್ತಮಿತ್ತನೆರೆ ತಂದು ಬಲ್ಲದಿಗಂಬುಬಾ
ನೊಳ್ ಕಿಟಿ ನೊಂದಿನೆನ್ನದೆ(ಪಂಪ. ೧೧-೬); ಭಾವನಭೌಮ ಹೊಕ್ಕೊತಿವ
ನ್ನೆಮಾಣಿಕಾಮರನೊರೆತಂದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೬೪); ಪುರದಂಗನೆಯರ್
ನೆರೆತಂದು ಬಾಹುವಲ್ಲರಿ ಕುಡೆ ದೇಸೆಯಂ ಪ್ರಭುವನಪ್ರಭುಗಿಕ್ಕಿದರೊಲ್ಲ
ಸೇಸೆಯಂ (ಜಗದಿ. ೧೫-೬೯); ಝಳಕವನುಲೇಖನ ವಿಭೂಷಣ ವಿಳಸ
ದಮೃತಾಪಾರ ಮೊದಲಹ ಹಲವು ಸೇನೆಗೆ ಯೋಜಿಸಲು ನೆರೆತಂದುದೋ
ರಂತೆ (ಸಾಳ ಭಾ. ೩೨-೧೫). [ನೆರೆ+ತರ್]

ನೆರೆದಲಿ ‘ನೆರೆದಲಿ’ ನೋ.

ನೆರೆನಂಬು ‘ನೆರೆನಂಬು’ ನೋ.

ನೆರೆನಾಡು (ನಾ). ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಂತ : ಕ್ರೈಸ್ತಕ್ಕಿರಿಯಿಂದ
ರಲ್ಲಿ ಸಿರೋನಿನ ನೆರೆನಾಡುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಾ ‘ಮಲೆ’ ಎಂಬ
ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೆಸರಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಣಸು ಹೊರಗಡೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದು
ಹೇಳಿದೆ (ದ್ರಾವಿ. ೧೨೦). [ನೆರೆ+ನಾಡು]

ನೆರೆನೀರು (ನಾ). ಮಹಾಪೂರದ ನೀರು : ಮಮನೆಯ ಚಪ್ಪರ,
ನೆರೆನೀರು ತುಂಬಿದ ಗದ್ದೆಯಂತಾಯಿತು (ಮರಮ. ೨೬೬).

[ನೆರೆ(<ನೆರೆ<)>+ನೀರು(<ನೀರ್)>]

ನೆರೆಪಳ್ಳಿ, ನೆರೆಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಪಾಶ್ವರ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಾಮ; ಪಕ್ಕದ ಹಳ್ಳಿ : ಈ ಕೇರಿಯಂ ದಿಟ್ಟು ಸೂಳೆಯರೆಲ್ಲಂ ನೆರೆಪಳ್ಳಿವೋದರವೇ ಮಾಧುರ್ಯವಿನ್ನಂತುಟೋ (ಶೀಲಂ. ೨-೮೦). **ನೆರೆಹಳ್ಳಿ :** ನಮ್ಮೂರಿನ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ನೆರೆಹಳ್ಳಿ ಜನರೆಲ್ಲಾ ಬಂದಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[ನೆರೆ+ಪಳ್ಳಿ]

ನೆರೆಪು 'ನೆರಪು' ನೋ.

ನೆರೆಪೊನಲ್ 'ನೆರೆಪೊನಲ್' ನೋ.

ನೆರೆಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ : ಹಗಲೆಲ್ಲ ಏಡಿ ಮಿನುಗುಗಳನ್ನು ತನ್ನಲು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗುಂಪುಕುಳ್ಳಿರುತ್ತಿದ್ದ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ ಮತ್ತೆ ನೆರೆಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿಗಳಲ್ಲಿ . . . ಕೆಲವು ಮಾತ್ರವೆ ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದವು (ಮಲೆನು. ೭೫೨). [ನೆರೆ+ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ (<ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ)]

ನೆರೆಮನೆ 'ನೆರೆವನೆ' ನೋ.

ನೆರೆಮಾತು 'ನೆರೆವಾತು' ನೋ.

ನೆರೆಯಂಗಡಿ (ನಾ). ಪಕ್ಕದ ಅಂಗಡಿ; ಪಾಶ್ವರ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಗಡಿ : ಕಳಕಳವಿದೇನೆಂದು ನೆರೆಯಂಗಡಿಯ ಮುಂದಣಂಗಡಿಯ ಪರದರಂ ಕಂಡು ಬೆಸಗೊಳ್ಳು ಬಟ್ಟೆಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟುಗೊಡು (ಗದಾಯು. ೯-೭೪). [ನೆರೆ+ಅಂಗಡಿ (<ಅಂಗಡಿ)]

ನೆರೆಯಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಬಲವಾಗಿರು; ಆಧಾರವಾಗಿರು; ಸಹಾಯಕ ವಾಗಿರು : ಜೀಯ ! ಮೂಜಗಮಂ ಕಾವ ನೀಂ ನೆರೆಯಿರ್ದು ತಿರೆಯಂ ಪೊರೆವಂದು ಲೋಗಗ್ಗಿ ಸೊಗಕ್ಕೆ ಕುಂದೆ ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೩-೨೯).

[ನೆರೆ+ಇರ್]

ನೆರೆಯಿಸು, ನೆರಸು, ನೆರೆಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಂಪುಗೂಡಿಸು ; ಸೇರಿಸು ; ಒಟ್ಟಾಗಿರು : ಹೃತ್ಯಹರದೊಳಗಿವಿ ಸದ್ಭಾವಪುಂಜಗಳ ಜಾಗರದಿ ನೆರೆಯಿಸುವ ಸೂಕ್ತಿಯೊಸಗೆ (ಮಲೆನು. ೩೮-೪) ; ಬಳಿಕ ಕಂಪಿಲನು ಓಲಗವನ್ನು ನೆರೆಯಿಸಿ . . . ಅತನ ಊರಿಗೆ ದೀಳೊಟ್ಟನು (ಕುಮಾರಾಂ. ೪೩). ೨. ರತಿಕ್ರೇಡೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸು : ಇನಿಯರ ನೆಂದಂ ನೆರೆಯಪ ದಿನವಮ ತನ್ನಿಚ್ಚಿಯಾಗೆ (ಕಬ್ಬಿ. ೧೨೦). ೩. ಸಂಗ್ರಹಿಸು ; ಶೇಖರಿಸು : ನಾಲ್ಕಾವುದದಳತೆಯೊಳ್ ಯಾಗೆ ತಾಲಿಯಂ ನೇರ್ಪಡಿಸಿ ಕುಂಜಿಯಂ ಬಲಿಮ . . . ವೇದಿಯಂ ಸಮಕಟ್ಟಿ ತಗುವದೆಯೊಳ್ ಕೊಂಡನುಂ ಪನ್ನಿ ಯಾಗಂಗಳಂ ನೆರೆಯಿಸುತಿದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩-೬). ೪. ಉಂಟುಮಾಡು ; ಆಗಿಸು : ಮನಕ್ಕೆ ಕೋಪಮಂ ನೆರೆಯಸಬೇಡ ಪೋಗನುತವಳ್ ನಗೆಯಿಂ ಕೊಣಬಾಡಿ ಕಾದಿದಳ್ (ರಸರ. ೩-೧೪೯). **ನೆರಸು :** ೧. ನೋಡರವ ಮೇಲ್ಮೆ ಸಿದನು ನಿರ್ವಾಹವನು ನಿಶ್ಚಿಸಿದನು . . . ನೆರಿಸಿದನು ಬಹಳಾಶೋ ಹಿಣಬಿಲವ (ಕುಮಾರಾಂ. ೪-೨೬) ; ಹಿರಿವುದಂದಿ ಸಂತೆ ಬಲ್ಲರಾರು ನೆರಿಸಿದನಲ್ಲದೆ ? (ಗೀತೆ. ೫೪-೪). **ನೆರೆಸು :** ೨. ಅಬ್ಬಾ ನನೆಯರ್ ಕೇಳೊಲ್ಲದ ವಿಟರಂ ಕಡುಲೀಲೆಯನವರೊಡನೆ ನೆರೆಸುವಂ ದೂರ್ತಿಯಂ (ಧರ್ಮಪು. ೨-೪೦). [ನೆರೆ+ಇಸು]

ನೆರೆಯೂರ್, ನೆರೆಯೂರು (ನಾ). ಪಕ್ಕದ ಊರು ; ಪಾಶ್ವರ್ಯ ದಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಾಮ : ಅಂ ನೆರೆಯೂರ್ ಪೋಗಿ ಬಂದೆನೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೪-೬) ; ಆ ಶಿವದೇವನೊಂದುದಿನಂ ದೇವಕಾರ್ಯನಿಮಿತ್ತಂ ಗೃಹಿಣಿ ವರಸು ನೆರೆಯೂರ್ಗೆ ತೆರಳಲುಜ್ಜುಗಿಸಿ (ವೃಷಭ. ೯-೬೯) ; ಹುಡುಕಿ ನೆರೆಯೂರ್ಗಳಂ ದೊರೆಯದಾಯ್ತು ಪೊರೆಗೆ ಬಾಳ್, ಬಳಿಯೊಳ್ಳು (ಕಾಲೂರ. ೩೫-೩೬). **ನೆರೆಯೂರು :** ದೇವಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನೆರೆದು ನೆರೆಯೂರಿಂಗಿ ಪೋಪಂತೆ (ಬಸವ. ೪೪-೬೨) ; ಅರೊಡನೆ ಕಾದುವೆನು ಕೆಲಬರು ಹಾರು ವರು ಕೆಲರಂತಕನ ನೆರೆಯೂರವರು (ಕುಮಾರಾಂ. ೫-೨೦). [ನೆರೆ+ಊರ್]

ನೆರೆಯೂರು 'ನೆರೆಯೂರ್' ನೋ.

ನೆರೆರಾಜ (ನಾ). ಪಕ್ಕದ ದೇಶದ ಅರಸ, — ದೊರೆ : ಮಧ್ಯ ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕದಂಬರ ನೆರೆರಾಜರಾಗಿದ್ದ ಪಾಕಾಟಕರು ಬೌದ್ಧ ವಿಹಾರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರೆಂದು ಮಾದಲೇ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೫).

[ನೆರೆ+ರಾಜ]

ನೆರೆರಾಜ್ಯ (ನಾ). ಪಕ್ಕದ ರಾಜ್ಯ, — ದೇಶ : ಈತನು ಗಂಗರ ಮೇಲೆ ಲ್ಲದೆ, ತನ್ನ ನೆರೆರಾಜ್ಯದವರಾದ ಚೋಳರ ಮೇಲೆಯೂ ಸಹ ದಂಡಯಾತ್ರೆ ನಡೆಸಿದನು (ನೋಟಂ. ೫೧). [ನೆರೆ+ರಾಜ್ಯ]

ನೆರೆವನೆ, ನೆರೆಮನೆ, ನೆರೆಮನೆ (ನಾ). ಪಕ್ಕದ ಮನೆ ; ಮಗ್ಗುಲ ಮನೆ : ನೆರೆವನೆಯಾತನೆನ್ನೊಡನುದಾರಗುಣಕ್ಕೆ ಜಸಕ್ಕೆ ನಾಡೆ ಮಡ್ಚಂ ಸುತುಮಿರ್ಪಂ (ಧರ್ಮಪು. ೪-೧೧೨). **ನೆರೆಮನೆ :** ವೃಥಾ ನೆರೆಮನೆ ಗತ್ತು ಕಣ್ಣೆದುಮರೇಂ ಮರುಳ್ಳೊಂಡರೊ (ಪಂಪಾಶ. ೭೩) ; ಇರಲಿರಲು ಮಾಸಾಂತರದಲಾ ನೆರೆ[ಪಾಶಾಂ. ರೆ]ಮನೆಯು ತೋಕಾತಾರವದಬ್ಬರವ ಕೇಳದು . . . ಏನು ದುಃಖೋತ್ಕರಸವಾಳಿಸ್ತುಕವದಂದಳು ಕುಂಕಿ (ಕುಮಾರಾಂ. ೧೦-೮) ; ಗೃಹಕ್ಕೆ ಮುಂ ದಿಟ್ಟು ನೆರೆ[ಪಾಶಾಂ. ರೆ]ಮನೆ ತವಮನೆಯೊಳಿಹಳು (ಜೈಮಿಥಾ. ೫-೫೬) ; ನೆರೆಮನೆ ಹೋಳಿಗೆಗೆ ತುಪ್ಪ ಕಾಯಿಸಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದ). **ನೆರೆಮನೆ :** ಅದಭ್ಯುದಯ ಸುಖನಿಲಯಮದು ಮೋಕ್ಷದ ನೆರೆಮನೆ (ಅದಿಪ. ೬-೩೬) ; ನೆರೆಮನೆಯ ನಾವಿದನೆ ಪೆಂಡೆಯಿಪ್ಪ ದೊಡದು . . . ಪರಿತಂದು (ಪಂಚತಂ. ೭೫-೨) ; ನೆರೆಮನೆಯವರಂ ಪಾವಂ ಪಿಡಿಯಮೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಪು. ೯-೯೬) ; ನೆರೆಮನೆಯ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಅಳುವವರ ಮೆಚ್ಚ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೧೨೪) ; ವೃದ್ಧ ವೇಶ್ಯಾಂಗನೆ ತನ್ನ ನೆರೆಮನೆಯ ಬಾಲಮುಗ್ಧಿಯ ನೊಬಗಂ ಕಂಡು ಅಸೂಯೆಗೊಂಡು ತನ್ನೊಳಿಂತೆಂದಳ್ (ಗೀತೆ. ೪-೧೫೫) ; ನೆರೆಮನೆಗಳ ಭಾಗ್ಯವ ನೋಡಿ ತರಹರಿಸುತ ಅಸೂಯೆ ಯಿಂದ ಹರಿಯ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ವಿಮುಖನಾದೆ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೨-೨೫-೨).

[ನೆರೆ+ಮನೆ]

ನೆರೆವರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ನೆರೆವರಿ ವರಾಡ ಕಡ ಮಸವರಿ . . . ಹಸ್ತಾಂತರ ಸಂಜಾಯಿತು ನಿಲಗಳ ಪರಿವಿಡಿಯಂ ನಿಲಿಸಿ ಸೀಮೆಯಂ ರಕ್ಷಿಸಿದಂ (ಕಳಸ್ತ. ೬-೪೯). [ನೆರೆ+ವರಿ]

ನೆರೆವಾತು, ನೆರೆಮಾತು (ನಾ). ೧. ಶೃಂಗಾರದ ಮಾತು ; ಪ್ರಣ ಯದ ನುಡಿ (?) : ಗರತಿಯರೆಡವಾತು, ನೆರೆವಾತುಗಳ ಬೆರೆತು ಲಾವಣಿ ಯಲಂಕಾರದಲಿ ಹೊಂದಿದೆ (ಸೂರ್ಯ. ೪೫-೯೦). **ನೆರೆಮಾತು :** ೨. ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದವರ ಮಾತು ; ಚಾಡಿಮಾತು : ಕುರುಡನೆ ಕೋಲು ಕಳ ಹೊಲ್ಲ ದೊರೆಗಳಿಗೆ ನೆರೆಮಾತು ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೨೪).

[ನೆರೆ+ಮಾತು]

ನೆರೆವಾಲ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಳು, — ಬದುಕು : ಹಯಮಂ ದಿಟ್ಟು ಕಪ್ಪಮಂ ಕೊಟ್ಟು ನೆರೆವಾಲ್ಪುದು ಕರವೊಳ್ಳತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೨-೧೪). [ನೆರೆ+ವಾಲ್]

ನೆರೆವಿ 'ನೆರೆವಿ' ನೋ.

ನೆರೆವೀಡು (ನಾ). — ನೆರೆವನೆ : ಪದಿವೊಗದ ನೆರೆವೀಡು ಸಡುಜಪ್ಪನದ ಕೆಳದಿಯೊಳಗಂ ಸನ್ನಿಯಂ . . . ಎಂದಂ ನಿನ್ನ ತೋಳೆಡೆಯೊಳೊಪ್ಪು ವಂಗದಂ ತೋರ್ಕುಮಿಲ್ಲವಿಂದೇನೆನೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೦-೧೬).

[ನೆರೆ+ವೀಡು]

ನೆರೆವೀಡಿ (ನಾ). ಪಕ್ಕದ ರಸ್ತೆ ; ಮಗ್ಗುಲು ಬೀದಿ : ಕಬ್ಬಿಗರ ಬಲ್ಲಹಂ ಮುಂದ್ವಣನರಮನೆಯಂ ಪೊಪಮಟ್ಟು ನೆರೆವೀಡಿದಿದದು ಪೊರೆ ವೀಡಿಗೆ ತರ್ಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪-೬). [ನೆರೆ+ವೀಡಿ]

ನೆರೆನೆರೆ 'ನೆರೆನೆರೆ' ನೋ.

ನೆರೆಪೊನಲ್, ನೆರೆಪೊನಲ್ (ನಾ). ಪುನಾಹ ಬಂದ ಹೊಳೆ; ಮಹಾಪೂರದ ಹೊಳೆ : ನೆರೆಪೊನಲ್ಗಂಕೆಗೊಂಡವರ ಬೇಗಕೆ ಕುಸಿದು ಹಿಡಿದು ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದುನೆಯೆ ಹಿರದುಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿದ ಪುಸಿಯರೆಮಣ್ಣು ನೋರ್ವಳೆಯ ದಡದಂತೆ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೫೯೭-೬೪೯). ನೆರೆಪೊನಲ್ : ನೆರೆಪೊನಲ ಸೆಳೆತಕ್ಕೆ ತಲೆನಾಗಿ ಬಳ್ಳುವ ಮರಂಗಳ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೭೩-೬೬೦).

[ನೆರೆ(<ನೆರೆ₂) + ಪೊನಲ್]

ನೆರೆಸು 'ನೆರೆಯಿಸು' ನೋ.

ನೆರೆಹ (ನಾ). ಸೇರುವಿಕೆ; ಕೂಡುವಿಕೆ (?) : ಸಾಧಕನವನೊಬ್ಬ ನೇತ್ರವಟ್ಟಿಯನ್ನುಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಸೂತ್ರಧಾರಿಯನನುಸುತ್ತ ಬಂದನಯ್ಯಾ ಕರೆಯುರೈ ಕರೆದು ತೋರಿಸಿರೈ ತಪುಹಕ್ಕೆ ನೆರೆಹಕ್ಕೆ ಹೊಣಗಾದನು (ಸರ್ಪಪ. ೨೮-೧೩೩). [ನೆರೆ₁ + ಹೆ(<ಹೆ₂)]

ನೆರೆಹಳ್ಳಿ 'ನೆರೆಪಳ್ಳಿ' ನೋ.

ನೆರೆಹಾವಳಿ (ನಾ). ಮಹಾಪೂರದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಉಪದ್ರವ : ಇನ್ನು ನೆರೆಹಾವಳಿ . . . ಇದೆಯೆ ಆಸ್ತಮು ನೀರಲ್ಲಿ ಕೊಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು ಹೋದೀತೋ ಏನೋ ಎನ್ನುವ ಭಯದ ಸೂಚನೆ ಇತ್ತು (ತೇನೋಡ. ೭೧).

[ನೆರೆ(<ನೆರೆ₂) + ಹಾವಳಿ]

ನೆರೆಹೊರಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಜನ; ನೆರೆಹೊರೆ : ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆ ಹೊರಕೆ ಜನ್ಮಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಮನೆ ಮಾಡಲು ಇಷ್ಟವಾಗಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ನೆರೆಹೊರೆ + ಕೆ]

ನೆರೆಹೊರೆ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ; ಸಮೀಪ : ಗುರುಸ್ವಾಮಿ ನಿಮ್ಮ ನೆರೆಹೊರೆ ಸರಸಮಾಪ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರು (ವಚಸಂ. ೩೧೫-೭೯ ಅಂಟು); ನೆರೆಹೊ[ಪಾಕಾಂ. ಪೊ]ರೆಯ ಸಿರಿವಂತರ ಮನೆಗೆ ಪರಿಯಡಲ್ಪಡದದ್ದು ಮಿಡುಕುತಿರ್ಪ ಮಿಂಡರ ತಂಡಂಗಳುಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೯-೫೬ ವ); ನೆರೆಹೊ ನೆರೆಹೊರೆಯ ಕೆಲವ ಕೇರೆಯ ಸಕ್ಕಜದ ಮಕ್ಕಳೊಡನೊಕ್ಕಿಲಿಕ್ಕಿ ನಲಿ ನಲಿದು ನರ್ತಿಸುತ್ತಿರಲಾ (ನಂದಿ. ೨-೧೩); ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕರ ನೆರೆಹೊರೆಯ ಸಂಗದಲ್ಲದವಂಗೆ ಅನಂತಕಾಲ ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯವು ಕೆಟ್ಟು ಮುಂದೆ ಪಾಪವು ಬೆಂಬತ್ತಿ ಕಾಡುವುದಯ್ಯ (ಅಮಂಡೇ. ೧೨೮-೯೨). ೨. ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಜನ : ನೆರೆಹೊರೆ ನೋಡಿ ನಗುವರಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧-೧೮೨-೫); ನೆರೆಹೊರೆಯಾಯದಂತೆ ಪತಿಯಂ ಮಹಿಸಿ ಮನೆಯವರ ನೆಲ್ಲರಂ ಬೊಣೆದು ಮದನಕೇಳಿಗೆ ಸಂವು (ಜೈಮಿಳಾ. ೫-೫೯); ರಕ್ಕಪನ್ನ ಮನೆಯವರ ಕಂಡರೆ ಕಳಕನು ನೆರೆಹೊರಗೆ (ಅಮೃತ. ೨-೫೨); ಅವರವರ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ನೆರೆಹೊರೆಯು ಬದುಕಿದರೆ ನೀನೇಕೆ ಮೃತನಪಡುವೆ ? (ಬತ್ತೀಸ. ೧೨೪).

ನೆರೆಹೊರೆಯವರು - ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವರು : ಪಲ್ಲಾಕಿ ತನದಿಂ ಲಂಡಪುಂಡರೊಳ್ ಮುಂದೆ ನೋಡದೆಯಾದಿ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂಡವರು ನೆರೆಹೊರೆಯವರು ನಗುವ ತೆಣದಿ (ಸಮೃಳಾ. ೧೦-೩); ಪೂರ್ವಸಮುದ್ರದ ಹತ್ತಿರ ಪಿತಾಪುರದ ಮೇಲ್ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಕಳಿಂಗರೂ ಅವರ ಪತ್ನಿಮದಿಕ್ಕಿನ ನೆರೆಹೊರೆಯವರಾಗಿ ಕೋಸಲರೂ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಕರ್ಣಾ. ೪೪).

[ನೆರೆ₃ + ಹೊರೆ(<ಪೊರೆ₄)]

ನೆರೆಹೊಳೆ (ನಾ). - ನೆರೆಪೊನಲ್ : ಹಲವು ಕೆರೆಯಂತೆ, ತೊರೆಯಂತೆ ನೆರೆಹೊಳೆಯಂತೆ ಮಲಿನವನು ಲಲಿತವನು ತೋರಿ ಮೆರೆದು (ಕಪಪ. ೩೧-೪). [ನೆರೆ(<ನೆರೆ₂) + ಹೊಳೆ(<ಪೊಳೆ)]

ನೆರ್ಕನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ : ಪೂದಿ ಸರಿಸ ಪದ ಮೊಳ್ ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸತೆನಪಟ್ಟುಗಳ್ ನಿರ್ಗಮಿತ್ತಂ ನೆರ್ಕ[ರ್ಕ]. [ಪಾಕಾಂ. ನೆರ್ಕ] ನುಡಿಯ (ವರ್ಧಪ. ೮-೪೦ ವ).

ನೆರ್ಕನೆರ್ಕನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಬಹು ಕೆಂಬಲ್ಪುಕೆಯಂ ನೆರ್ಕನೆರ್ಕನೆ ಬೇರ್ಕೆಯು (ಎಕ. VI, ತಂಕೆ. ೪೫-೨೭; 1196).

[ನೆರ್ಕ + ಅನೆ₁]

ನೆರ್ಕಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ನೆರ್ಕಳ (ಭೇಡಸ) - ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ್ದು. ಸರುವುಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವದು. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಇಮಾರತಿಗೂ ಗಲೆಯ ಸಾಮಾನಿಗೂ ಬರುತ್ತದೆ (ಕರ್ಣಾ. ೪೨). [?]

ನೆರ್ಕು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಖಡಲೆಂಬ ಖಟಲೆಂಬ ನಿಳಲೆಂಬ ನೆರ್ಕಂಬ . . . ಕೊರಸಿಗಳುರವನೆಯ ದನಿಯಡಸುತಂ ಪುಟ್ಟ (ಇಹರ. ದೇ. ೪೧-೨೧).

ನೆರ್ಕೋರೆ 'ನೆಕ್ಕರೆ' ನೋ.

ನೆರ್ಗನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ : ತೇರ್ಗಳ ಗೊಂದಲಂ ಮುಜಾದು ಮುಟ್ಟಿದ ಕೊಂಬುದಿದಂತೆ ಬೇಗದಿಂ ನೆರ್ಗನೆ ಬಿಟ್ಟು ನುಡ್ಚು ನುಜಾಯಾಗಿ (ಕಟ್ಟಾ. ೨೭೮). [ನೆರ್ಗು + ಅನೆ₁]

ನೆರ್ಗಿಲ್, ನೆಕ್ಕಿಲು, ನೆಗಿಲು, ನೆಗ್ಗಲಿ, ನೆಗ್ಗಲು, ನೆಗ್ಗಲೆ, ನೆಗ್ಗಿಲ್, ನೆಗ್ಗಿಲು (ನಾ). (ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಹಬ್ಬುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುಳ್ಳಿನ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಮುಳ್ಳು : ಬದನಗುಪ್ಪೆಯ ಮುಟ್ಟಿಗಿಯ ಕೊಳೆಯನೂರ ಧಾಸನೂರ ತೃಸ್ಸಿಯ ನೆಗ್ಗಿಲ ಗುಂಬಿ ನಿಡುವಳುಣ್ಣಿ (ಎಕ. I, ೧-೨೮; 466). ನೆಕ್ಕಿಲು : ನೆಕ್ಕಿಲು, ತುಳಸಿ. ದೊಡ್ಡ ಪತ್ರಿ, ಪಚ್ಚೇತೆನೆ (ಸಮೃ. ೨೩೮). ನೆಗಿಲು : ಭೂತಾಣೆ, ನೆಗಿಲು, ಕೊಮರಕೆ(ಸಮೃ. ೨೩೮). ನೆಗ್ಗಲಿ : 'ನೆಗ್ಗಲಿಮುಳ್ಳು' ಪರಾ. ನೆಗ್ಗಲು : 'ಅನೆನೆಗ್ಗಲು', 'ನೆಗ್ಗಲುಮುಳ್ಳು' ಪರಾ. ನೆಗ್ಗಲಿ : ಮುಳ್ಳಿನ ಹಾಸಿಗೆ ಹಾಸಿದಂತೆ ನೆಗ್ಗಲೆ ಬಳ್ಳಿಗಳು ಹಬ್ಬಿದ್ದವು (ಮೇದಿ. ೧೧೮). ನೆಗ್ಗಿಲ್ : "ತ್ರಿಕಂಟಕಂ ಗೋಕ್ಷುರಕಂ ದಂಪ್ತಿಯೆನೆ ನೆಗ್ಗಿಲಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೨೮); ವಿಷ್ಣು ಕ್ರಾಂತಿಯೇಲೆಯಂ ಮೇಣ್ ನೆಗ್ಗಿಲ ಬೇರ ನೆರೆದು ಪಾಲೊಳ್ ಸಲೆ ಕುಡಿದಂ ಸಂಕ್ಷಯಕ್ಕೆ ಪಡೆಗುಂ ಕ್ಷಯಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೩೮); ತುಂಬೆಯ ನೆಗ್ಗಿಲ ಪೂಗಳ ತುಣುಪಟ್ಟಿಯ ಪೊಣಿಗೆ ತುಣುಗಿ ಕರನುಸದಿಕುಂ (ಲೀಲಾಸ. ೫-೯೯); ನೆಗ್ಗಿಲ್ ತಗಡಿ ನಿಡಿಗಿಲೆ ತಗ್ಗಿಯಪಾನೂರ್ಗೊಡನೆ ಬೆರೆಸಿದುದಂ ತಾಂ ಕೊಗ್ಗಿ ಕುಮಾರಿಗಳಂ ಕುಡಿಸೊಗ್ಗಿಸಿದಂದಿಲದೆ ಬೇಡುಗಟ್ಟು ವಿಷಭುಂ (ಅಮದ. ೧೬-೭೪); ನೆಗ್ಗಿಲ ಬೇರ ತಂದು ಕೆರಿದಿನ ಹಾಳಿನಲ್ಲಿ ಬೇಡುಗಿ . . . ೧೨ ದಿನಕ ಕುಡಿದರೆ ವೀರ್ಯವೃದ್ಧಿ (ಕಾಮಶಾ. ೧೦-೨೫೪). ನೆಗ್ಗಿಲು : "ಗೋಕ್ಷುರಕ, ಸ್ಥೂಲಗಾಟ, ಶ್ವದಂಪ್ಪಾ, ತ್ರಿಕಂಟಕ-ಈ ೪ ನೆಗ್ಗಿಲು" (ಕಲಾಯು. ೩೩-೪೮); ಕೊಡುಗಡೆಗುಡಿನೊಡನಾಸದಿ ನೆಗ್ಗಿಲು ಯಕ್ಷಿಮುಘುಕ ಪರ್ಪಟೆಗಳ್ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೫-೯); ಅಲ ವಂಬಟಿ ತಗ್ಗಿ ನೆಗ್ಗಿಲು [ಪಾಕಾಂ. ತಗ್ಗಿಲು, ತುಂಬುರ, ತೂಬರ, ತದಿ ಗಿಲು] ಬೇಲ ಬೊಬ್ಬಲಿ . . . ಇವ ನೋಡಬಲೆ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೨೮); ನೆಲಬೇವು . . . ನೆಗ್ಗಿಲು, ಮೂರೆರೆಹೊನ್ನೆ, ತುಂತಿ ಇವುಗಳ ಕಷಾಯನಿಕ್ಕಿ ಸೇವಿಸಿದರೆ ವಾತವ್ಯರಂ ಕೆಡುಗುಂ (ಸಚ್ಚ. ೩೫).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನೆರುಳ್ಳಾ, ನೆರುಳ್ಳಾಲ್; ಮಲ. ನೆರುಳ್ಳಾಲ್; ತುಳು. ನೇಗಿಲ್]

ನೆರ್ಗು 'ನಜುಂಕು' ನೋ.

ನೆರ್ಗೊತ್ತು, ನೆಗ್ಗೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪುಡಿಪುಡಿ ಮಾಡು; ಚೂರು ಮಾಡು; ಒಡೆ : ಆ ಕನ್ನೆ ಬಿಡಿದ ಕನ್ನಡಿಯಂ ನೆರ್ಗೊತ್ತಿ ದಳ ದನೇನೆಂಬಂ (ಅಮಶಾ. ೧೪-೭೦). ನೆಗ್ಗೊತ್ತು : ೧. ವಿಭೂತಿಯ ಗತಿಗಳೆಯನು ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ಸರ್ವಾಂಗದಲಿ ಧೂಳಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೭-೧೧); ಉಲವ ಬಳೆಗೊಳೆರೆದರಡ ತಾನುಳುಹಿ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ದಳು ಮಿಕ್ಕುವ

(ನಿರ್ವು. ೧೧-೧೬-೧೭). ೨. ಜಜ್ಜಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಒತ್ತು; - ಹಿಮುಕು; ಬಳಿಯ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ದನು ಕಾರವಬಲದ ಗಂಟಲ ಬಳಿಯ ಮುಜುವ ಪೋಲಾ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೪೯); ಮಿಳಕಂಶ ಬಂದು ಕೂಸನು ನೋಡಿ ಯಾಕೆಯ ತಂದವನ ದೇಯಂದ ಬಾಧೆಯು ಬಂದಪುದು ತನಗಿಂದಳಿ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ದನು ಮೂಗ (ಸಾಲ್ವಾ. ೨೧-೨೦); ಹೇರಾನೆಯ ತಲೆಯಡಗ ಭತ್ತಿಸುವ ಕಂಠೀರವನೊಡಲ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ಘೋರಾಕೃತಿವತ್ತು ಹಿರಿಕಿಂಬ ಶರಭ ಹೊಂಕಾರದಿಂದಿದಿವಂದುದಾಗ (ಮೋಹತ. ೧೯-೨೪); ಪಸುಗಳ ಜೀವಮಂ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ಮೂಗಂ ಕೊರೆದು (ಭಾರತ. ೨೫). ೩. ನೆಪ್ಪು ಗುಜ್ಜು ಗು; ಜಜ್ಜಿ ಹೋಗು; ಪೆಗ್ಗಡೆಯ ತೆಕ್ಕೊಂಡು ಹುತ್ತವ ಹೊಕ್ಕರೆ ಬಡನೆಂದು ತಲೆ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಲಪ್ಪಳಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಮೋಹತ. ೨೮-೩೧). ೪. ನಾಶ ಮಾಡು; ಇಲ್ಲವಾಗಿಸು; ಉರವಣಿಸು ಮಿದ್ರಿಯವ್ಯಾಘ್ರದೇನುಜನ ಮದವನಿರದ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿಯಜ್ಞಾನಾಂಧ ಕಾಸುವನ ಉರವ ತೊತ್ತಳದುಳಿದು ಗೆಲುವ ನವನಾಟ್ಯಾಭಿರಂಗ ನಿನ್ನಗಾನು ಸರಿಯ (ಲಾಚಂ. ೨೯-೩೪); ಸುಷೇಣ ಗೌತಮರೂರವನೆಯ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ಹಾಯ್ದು ಮತ್ತೆ ಸೈವರಿದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೨೭); ಕಾರವ ಬಳ ಹಿಡಿಂಬ ಕೀಡಕರೆಂಬ ಮರುಳಸಂತತಿ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ಘೋರಪಾಕಿ ದುಶ್ಯಾಸನನ ರಕುತನ ಹೀರಿ ಮುದದಿ ಮುರವೈಯ ಭಟಿಸಿದ ಗುರು (ಪುರಂದ. ೧-೨೦೭-೨); ಈತನ ಗರ್ವವ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ಭಸ್ಮೀಭೂತನ ಶಿವನೆಸಗಿದನು (ಮೋಹತ. ೨೯-೫೨).

[ನಿರ್ವು (<ನಜುಂಕು)+ಒತ್ತು]

ನಿರ್ವು (ನಾ). (?): ಇರ್ವುಂ ತೋರ್ವುಂ ಕೆರ್ವುಂ ನಿರ್ವುಂ . . . ಮಯ್ಯಿರ್ವುಂ ಮೊದಲಾಗಿ ರೇಫಸಂಯೋಗಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೩೯).

ನಿರ್ವುನಿರ್ವು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕಾಯಾನುರೂಪಮುಳವಿಯೊಳಾ ಯಕಮದು ತೆಳ್ಳಿತೆ ಬಹಿಮುಳಮುಚಿತಂ ಬಾಯೊಳಗೆ ನಿರ್ವುನಿರ್ವುಂ ತೋಯಜಸುರಭಗಂಧಮುಳ್ಳೊಡೆ ಪೂಜ್ಯಂ (ಆಶ್ವಾ. ೧-೧೯). [?] ನಿರ್ವು (ನಾ). ಆಸರೆ; ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ: ಧರ್ಮಮಮರೇಂದ್ರ ಗತಯುಧರ್ಮಮಧೋಗತಿಯನಿಸುವೆಸಕದೋಳಿಗುಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮ ಪ್ರಕ್ರಿಯಗಳೆ ನಿರ್ವುಂ ಜೀವಕ್ಕೆ ಮನುಜಗತಿಯೊಳ್ ಮಾಯ್ಯುಂ (ಆದಿಪ. ೫-೭೮); ಇನಿತುಂ ಪರ್ಮುಗೆ ನಿರ್ಮುವಾಗಿ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿದರ್ವ ಸೋಮದಂದಾಧಿನಾಥಂ (ಎಚ್. XIII, ೨೦೬-೬೪; 1125).

[<ನಿರ್ಮು]

ನಿರ್ಮಿಸು, ನಿರ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒರಗಿಸು; ಆನಿಸು: ಕುಂಕುಮದ ಲಿಂಕಂ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬೆಟ್ಟದ ತೋಳ ಮೊದಲೊಳ್ ನೆ[ಸಾಕಾಂ. ೧] ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕೆಮ್ಮುಗಿಲಿನ ಪರ್ಮಯಂ ಪಡೆಯ (ಅನಂಪ. ೨-೨೬ ವ). ನಿರ್ಮಿಸು: ೧. ದಸೆಗಟ್ಟಿದ್ದಾಪ್ಪದಿಂದ ತರಳೆ ಹಿಡಿದಂತಾನು ಬಾತ್ಯಾಂಗಮಂ ನಿರ್ಮಿಸಿ (ಕಾದಂಬ. ೫೪೨); ತನ್ನಂ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಿದರ್ವ ದಯಿತ ಸಾಮಂತನೊಳಿಂತೆಂದಂ (ಅನಂಪ. ೧೨-೬೩ ವ); ನಿನ್ನಯ ಸುದ್ದಿ ಹೊಟಿಗೆ ಹೊಮ್ಮಿದೊಡತರಾದಿಗಳೇಳಿಸರೆಂದು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಳಂಗಳಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೭-೫೭). ೨. ಸಿಲುಕಿಸು; ತೊಡಗಿಸು: ಏಕೆ ವಿಧಿ ತನ್ನನು ವಿಶರ್ಮವಿಪಾಕದಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದನು (ನಿರ್ವು. ೪-೫-೫೪). ೩. ಒಪ್ಪಿಸು; ವಹಿಸಿಕೊಡು: ನಮ್ಮ ಭರಭಾರವನು ಹಿಂದಾಣ್ ನಿರ್ಮಿಸಿದವೀತನಲಿ (ತೊರಂ. ೩-೧೨-೫). [ನಿರ್ಮು+ಇಪ್ಪು]

ನಿರ್ಮು, ನಿರ್ಮು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒರಗು; ಆಶುಕೊಳ್ಳು: ಕಣ್ಗೆ ಸಿ ದೊಟ್ಟಿದಳೀರ್ವಳೀಜನಂ ನಿರ್ಮಿದ ಬಾಳೆ ಕತ್ತರಿಯ ನಿರ್ದಳಿದುತ್ತಳ ಮಾಳೆಯಂದಮಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೮-೧೦೪); ಮೇಳದವಳಂ ಸತಿ ನಿರ್ವಾರ ಗರ್ಭಭಾರದಿಂ ನಿರ್ಮಿ ನಿಮಿರ್ತವಳ್ ಪುರುಳಿಯೊಳ್ವರಹಾಸವಚೋ

ವಿಶಾಸಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೪-೧೧೦); ತಾನಾದಿಕ್ಕುಂಜರೆ ನಿಡಿದ ದ್ರಿಢ ಸ್ವಂಧಮಂ ನಿರ್ಮಿ (ಎಚ್. IV, ಸಾಗಮಂ. ೨೯-೧೧; 1218); ಮನದನ್ನನೊ ಸಮ್ಮದಂ ಮಿಗೆ ನಿರ್ಮಿ ಕುಳ್ಳರ್ವ ಶಕೀಕಾಂತದೊಡ್ಡುಂಗಳೊಳ್ ತನ್ನ ಪಡಿನೆಳಲಂ ಕಂಡು (ಶಬಕಂ. ೩-೩೫ ವ). ೨. ಆಶ್ರಯಿಸು; ಅವಲಂಬಿಸು: ಶಬಿ ಪೂಜತೊತಮಂ ನಿರ್ಮಿದತೋಳವಲ್ಲರಿದು ಪಲ್ಲವನೊಂದನೆ ಕೊಯ್ಯು (ಸಂಪಭ. ೫-೮೨); ಕಲಿಕಾಲಧರ್ಮತನಯಂ . . . ಎಂದು ಪಲರಂ ನಿರ್ಮುಪರಾಯುಗನಿದೇರಿ ಕೃತಾರ್ಥನೋ ಜಗದೊಳ್ (ಸಾಕಾ. XI-1, ೬೫-೬೧; 1028); ಪರ್ಮರನನದರ್ವ ವನಲತೆ . . . ನಿಂಧಾಚಲಮಂ ನಿರ್ಮಿದ ನರ್ಮದೆಯನಿಸಿದಳೊರ್ಮಯ ವನಚರನನ್ನ ಪನಚರಿಯೊರ್ವಳ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೧೬); ಆ ಕುಟುಂಬ ಉಭಯವ ನಿಮ್ಮ ನಿಂದುದು ಭಕ್ತಿ ಸ್ಥಲ ಆ ಭಕ್ತಿ ಕ್ರಿಯಧನ ನಿಮ್ಮ ನಿಂದುದು ಮಾಹೇಶ್ವರಸ್ಥಲ (ಮೋಹನ. ೧೪೧-೫೪೦); ಬಿಡಾಲವ್ರತದ ಬಾಡುಬರ್ವಳ್ ದುರದ್ವೈತಮಂ ನಿರ್ಮಿ ಸರಿಸುಡುಸರಾ ಶಂಭುಗುಳದವರಕ್ಕಜ್ಜ ರೆಂಗುಮಾ ಸೂತಿಗೀತಿ (ಪದ್ಯಂ. ೧೧-೯). ೩. ನೆಟ್ಟು ನಿಲ್ಲು; ನಾಟರು; ನೆಟ್ಟರು: ನಯ ದಿಂದಂ ಬರೆದಂತೆಯುಂ ಕಡೆದು ತಂದಿಟ್ಟಂತೆಯುಂ . . . ಉತ್ಪಾದಿಸಿ ದಂತೆಯುಂ ನಿಟಿಸಿ ಕಾಲ್ಕೊಡಂತೆಯುಂ ನಿರ್ಮಿದಂತೆಯುಂವಿರುಕುಂ ಜನಬಾಲರೂಪಮರ್ವೊಳೊ ಮುಂ ಕಂಡಗಲ್ದಿದರಾ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೦-೮೫). ೪. ಆವರಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸು; ಕವಿ; ಮುಸುಕು: ಕರ್ಮಜಮೆಂದು ರೋಗಜಮುಮೆಂದೆರಡುಂ ತೊದಿಂ ಶರೀರಿಯಂ ನಿರ್ಮಿದ ಕುತ್ತಮೊತ್ತಿದೊಡೆ (ಪದ್ಯಸಾ. II, ೮೨೮). ನಿರ್ಮು: ೧. "ನಿರ್ಮು-ಪ್ರಪ್ತ ಸ್ಥಾನನೇ (ಒರಗು) (ಶಮಧಾ); ಪುಳನದ ಲೋಪಾ ಸನಂಗಳೊಳ್ ನಿರ್ಮಿದುಂ[ಸಾಕಾಂ. ಕುಳ್ಳರ್ವುಂ]ಚಳದಳೆಯರೆ ಬರದೇರಿ ಕಳೆದರೋ ಶರದಾತಪಪ್ರಭಾಶ್ರಮಮಂ (ಆದಿಪ. ೧೧-೭೮); ಚಾರುಚಾಮೀಕರಮ್ನಗೇಂದ್ರಾಸನದ ಕೆಲದ ಮತ್ತವಾರಣಮಂ ನಿರ್ಮಿ ನಿಶ್ಚೇತನಪರಾಜಿತಮಹಾಮಹೀಶನಿರಿ (ಶಾಂತಿಪ. ೨-೨೩ ವ); ಪೊಳೆಯುತ್ತಿರ್ವ ಮಹಾವರಾಹವದನೋದ್ಭವಂಪ್ರಮಂ ನಿರ್ಮಿ ನಿಂದಕೋ ಭೂಕಾಂತೆಯೆನಲೈ (ಕಾದಂಬ. ೧೦೧೩); ಪೊದವುಳ್ಳಂಗೆತ್ತನಂ . . . ಕಂಪಿಸುವ ತನು ರತಿಶ್ರಾಂತಿಯಂದಂ ಬೆಡಗಂ ಕುಡೆ ನಿರ್ಮಿದೋಪನಂ ಮೆಯ್ಯೆನುರ ನೆನದೊಳಂದಾಟುಸುತರ್ದೊಳೊರ್ವಳ್ (ಜಗದ. ೧೩-೧೨೪); ಅರ್ಪಿಂ ಭಕ್ತಿಗಳಂ ನಿರ್ಮಿರ್ವಳ್ ನಿಂದಗಣೆ ಬಾಲ್ಯಮಂ ನೆಲೆಯಿಸುತಂ (ನಿರಿಕ. ೩-೭೩). ೨. ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ತುಗಳು ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವಡೆದು . . . ನಿರ್ಮುಮರು ವಿಷ್ಣುವನು (ಬಸವ. ೩೮೩); ತಮ್ಮ ಸಂಕಟಿಕವರು. ವಿನಯವ ನಿಮ್ಮ ಬಿನ್ನಹ ಮಾಡುತಿದೊಡೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೦-೧೨); ಅನೀತಿಯಂ ಪರಮತವ ನಿಮ್ಮ ನರಕಕ್ಕೆಳವ ಪಾತಕನಲ್ಲದ್ದಿಯು ಕಾಣೆ ತಿವಭಕ್ತರುಗಳ ಪರಿಭಾವಿಸಿದೊಡೆ (ಪದ್ಯೇಪ. ೧-೫೧); ಭವತ್ವದಮಂ ನಿಮ್ಮದವೆಮ್ಮನೊಡನೆ ರಕ್ಷಿಸು ಪರದಾ (ಪ್ರಮಾ. ೭-೨೮); ನಿರ್ಮಾದದ ಸದ್ವಿವೇಕದ ದೀಪಕಿಂತ ನೀಂ ನಿಮ್ಮಲಿನ್ನೇನಿದುದೋ? (ಮಂಕು. ೫೫೫). ೩. ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಬಾಣವಹಿತನ ನೆ[ಸಾಕಾಂ. ಹೆಮ್ಮಿದವು . . . ನೆಲೆಗಿಡಿದವು ನಿಮಿಷದಲಿ ನಿರ್ವರರೆ (ತೊರಂ. ೩-೨೫-೧೦); ಕಾಮ್ಯ ಭಲಾಭಿಪಾಸರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಭಾಷಣದಲಿ ಮನ ನೆಮ್ಮದು (ಆಮೃತ. ೧-೪೪); ಸ್ತ್ರೀಯರೊಳು ಮನ ನಿಮ್ಮದು ಮುಖವಲ್ಲ ನುತ ಮನ ನಿಮ್ಮದಿ ಹೇಳಿದನು (ಸಾಲ್ವಾ. ೨೦-೫೯); ಚಿತ್ತವಂ ನಿಮ್ಮಿದಾತಂಕದಿಂ ಚರನೊರ್ವನಂ ಕರೆದು . . . ಬಸವನಂ ಕರೆದು ತಾರಿನಲು (ಚಟಪ. ೭-೨೫). ೪. ನಿವಿಂದುಗ್ಗಿ ಪಾತಿಪ್ರತಿಯರೊಳಗಣೆಳರು ನಿಮ್ಮನು ನೆಮ್ಮದಪಕೀರ್ತಿ (ತೊರಂ. ೨-೨-೪೪); ತಮ್ಮ ಬಾ ಶಪ್ಪು ನಮ್ಮನು. ನಿಮ್ಮತಧಿಕ ವಿಪತ್ತು . . . ಎಂದು ರೋಪಾನೇಶಮನಸಾಹ

(ಕೊರಂ. ೪-೯-೧೩). ೫. ಹಿಂಬಾಲಿಸು ; ಅನುಸರಿಸು ; ಫಲಗುಣಂ ಬರುವ ಗಡ ವಾಚಯನ್ನೆ ಮ್ಮಿ ದೇಶಂಗಳಂ ಚರಿಸಿ (ತುರಂಗ. ೪೨-೧೩). ೬. ಹಿಡಿದಿರು ; ಹೊತ್ತಿರು ; ಕಂಕುಳಲಿ ಕೊಡವೊಂದ ನೆಮ್ಮಿ . . . ಕುಡಿದ ನೀರನು ತರುವೆಂದು (ಸನ್ನ. ೧೯-೨). ೭. ಹೆರಡು ; ವ್ಯಾಪಿಸು ; ಭದ್ರಪಯಾಂತಂ ನೆಮ್ಮಿಪ್ಪಡು ತಾನದು ಮತ್ತವಾರಣಂ (ಮಸ್ತ. ೪೬-೧೫). ೮. ತಗುಲು ; ಮುಟ್ಟು ; ಸೋಕು ; ಕಮ್ಮಿಯನ ಚೀಳಿನ ಹೊಮ್ಮೆರಡು ಒಂದಯ್ಯ ನೆಮ್ಮಿದರೆ ಚೀಳು ಹೊಡೆದಿ ಹುದು ಕಮ್ಮಿ ತಾ ನೆಮ್ಮದೆ ಹೊಡೆದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೦೯). [**ನೆಮ್ಮಿ ?**]

ನೆಮ್ಮು_೨, ನೆಮ್ಮು_೨ (ನಾ). ೧. ಅವಲಂಬನ ; ಆಸರೆ ; ಆಧಾರ ; ಆಶ್ರಯ ; ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮಂದಿವು ಧರ್ಮಾರ್ಥಜನಕ್ಕೆ ನೆಲೆವಾದ ನೆಮ್ಮಂತವಲೊಳ್ ಧರ್ಮಂ ಪ್ರಧಾನಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೦-೫೦) ; ಕುಳ್ಳಿರ್ದೆ ಯೋಡನಿ ನೆಮ್ಮಾಗುತುಂ . . . ಅಂದವನೀಶಂಗಳಾಯಾದಂ ಪ್ರಿಯ ಸಚಿವಸುತಂ (ಲೀಲಾ. ೬-೪೨) ; ದಿಗಧೀಶರ್ ಪರಿವಾರವಾದನನಧೂನ ದ್ವಾಯುಧರ್ ವಂದು ಪೆರ್ಮಾಗಿ ನೆ [ಪಾಶಾಂ. ೧]ರ್ಮಾಗಿ (ಅನಂತ್. ೫-೧೨) ; ಎವಗಾವಾಪ ಭವಂಗಳೊಳ್ ದಿಡದ ನೆರ್ಮಾಗಿರ್ . . . ಜಿನ ಧರ್ಮಜನ್ಮ ಕಲ್ಪಾಂಪ್ರಪಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೯). ೨. (?) : ಧರ್ಮಾನು ರಾಗದೊಳ್ ಧರ್ಮಾನುತನಿಸಿದಂ ನೆಮ್ಮುಂ ಬುಧಂಗೆಮಕರನಂತಿ [ಲೇನಿಸಿದಂ ಗುರುನೀವೆಗಡದವದಾಸಮರಪತಿಯನಿಸಿದಂ (ಸೌತ. 1X-1, ೧೧೩-೩೦ ; ಸು. 1055)]. **ನೆಮ್ಮು_೨ : ೧.** ನೀರೊಳಗೊಂದು ನೆಳಲು ಸುಳಿಯುತ್ತಲ್ಲಾ ನೆಳಲೊಳಗೊಂದು ಹೊಳೆವ ಶಬ್ದವು ಅದು ನೆಮ್ಮಲ್ಲ ಸೊಮ್ಮಲ್ಲ ಅಮ್ಮದರಾಯತ್ತು ನೆಮ್ಮಿದರಳಿಯತ್ತು (ಸರ್ವ. ೨೬-೧೧೪) ; ಬಾಲಕರ ಮರಣವನು ಕೇಳುತ ಕ ಕುಡಿಯ ನೆಮ್ಮಿನಲಿ ಬಿಮ್ಮಿದನುಗುರಲ ಶ್ರುಗಳ [ಪಾಶಾಂ. ಮೇಲುಮಲಗಿನಲಶ್ರುಜಲವನು ಮಿಡಿದನುಗುರನಲಿ, ಕವುಳಿಯ ನೆಮ್ಮಿದನು ಮಿಡಿದನು ಬೆರಳಲಶ್ರುಗಳ, ಕೇಳುತಲ ನೆಮ್ಮಿನಲ್ಲಿ ಬಿಮ್ಮಿದನುಗುರಲಶ್ರುಗಳ] (ಕೊರಂ. ೬-೪೦-೩) ; ಎನಿತೊಂದು ನಾಡುಗಳನಾಳಿದುದು ಸೂಸ . . . ಆತನಾಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನೆಮ್ಮದಿಗೆ ನೆಮ್ಮಾಗಿ, ಬಾಳಿದವು ಮೃತ್ತಿಯಲಿ ಬೆಸೆದು ಹೆಮ್ಮಿಗಿಲಾಗಿ (ಪಾರು. ೩೩-೬೫೮). ೩. "ದಿಂಬು, ಒರಗು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [**ನೆಮ್ಮು_೧**]

ನೆಮ್ಮುಗಂಭ (ನಾ). ಒರಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಂಭ ; ಬರೆದು ನಿಜ ನಾಮನುಂ ನೈವರನಾ ಲಿಖಿತಪ್ರಯುಕ್ತಬಾಣದಿನಿ ಹೆಚ್ಚರಮಯ್ಯ ನಟ್ಟಿದನುಮಟ್ಟಿದನವ ಮಾಗಧನ ನೆಮ್ಮುಗಂಭಮನಾಗಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫-೧೧೫). [**ನೆಮ್ಮು_೧ + ಕಂಭ**]

ನೆಮ್ಮುಗೆ, ನೆಮ್ಮಿಗೆ, ನೆಮ್ಮಿಗೆ (ನಾ). ೧. ನಂಬಿಕೆ ; ನೆಚ್ಚು ; ಭರವಸೆ ; ಆ ಮಹಾಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಗೌರವವು ವಿಶ್ವಾಸವು ನೆಮ್ಮುಗೆಯೊಡರ್ಪು ಬಳೆದಂತೆಲ್ಲ (ಮಂತ್ರ. ೧೫೪-೧೨). **ನೆಮ್ಮಿಗೆ : ೨.** ಆಧಾರ ; ಆಶ್ರಯ ; ಆಸರೆ ; ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ನೆಮ್ಮಿಗೆಯದಾದನಂ ನೂತನಾ ಧಾರನಂ . . . ನಮಿಸುವಂ (ವೀಶ್ವ. ೬-೧-೩೨) ; ಕರ್ಮವಿರಹಿತನೆ ನಿಮ್ಮ ಶ್ರೀಪಾದನ ನೆಮ್ಮಿಗೆಯನು ನೆಲೆ ನಂದಿ ಉಮ್ಮಳದಲಿ ಕೃತಿ ವರ್ಣಪೆ (ಕೇಜಾ. ೫-೩). **ನೆಮ್ಮಿಗೆ : ೧.** "ನೆಮ್ಮಿಗೆ ನಂದಿಕೆ" (ಕರ. ೫೩) ; ಅಜಿನಲ್ಲಿಯ ನೆಮ್ಮಿಗೆ ಒಡಗೂಡಬೇಕು (ಅನಂ. ೨೬೯-೧೨೩೪) ; ಧರ್ಮಮಯವದ ಶ್ರೇಷ್ಠವೇನ ನೆಮ್ಮಿಗೆಯನುಳ್ಳ ವನ ನೆನೆದರೆ . . . ಅಹುದು ನೂರ್ಮುಡಿಯಂಬ ಘನಮಹಿಮೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೨-೧೪) ; ಸೊಮ್ಮುಗಳ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಸಂಪದ ನೆಮ್ಮುಗೊಳು ಮೈತ್ರವಣ ಶಿವನಿಗೆ ಸಮ್ಮತದ ಸಹನಿಸಿಪ ಸುತನದನನುತಲಜತಳವ (ಉತ್ತ. ೪-೧೦) ; ಬಾಳು ಬಲ್ಲೊಳಗಮ್ಮ ನೆಮ್ಮುಗೆಯ ನಾಡಿನೊಳಗೆ (ಇಂಗಿತ. ೮೯-೮) ; ಪ್ರಜಾವಳಿಯ ಮಹಾಸಮ್ಮತದ ನೆಮ್ಮುಗೆಯ ರಕ್ಷೆಗೆ ಸಲ್ಲಂತೆ . . .

ಈ ಮಹಾಸಭೆಯು ಆಚರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ (ಮಂತ್ರ. ೬೩-೮). ೨. "ಅಂಕಿಯುಮದರ್ಪೆಂದು ನೆಮ್ಮುಗೆಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿ. ೬೩) ; ಅಂಗದ ಕುಟುಹಿನ ನೆಮ್ಮುಗೆಯಪ್ಪ ಲಿಂಗವು . . . ಭವಮಾತವ ಗೆಲ್ಲುವುದು (ಮೋಳನಾ. ೫೬-೨೩೬) ; ಚರ್ಮದಂಡದ ನೆಮ್ಮುಗೆಯಲ್ಲದೆ ದನಿಮೋಟುವನುಮಾನಂ ಪೊದ್ದದೆ ಮಡಸನ್ನೆ ಮನಮೊಳಂಕುರಿಸುವಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಂ ಪರಿದು (ಗಿರಿ. ೬-೫೫೪) ; ಜಿನಧರ್ಮವಂ ನೆಮ್ಮುಗೆಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಸೌಂದ. ೧೩-೬) ; ಮೇಣಾವ ಶಶಿವಂಶಾನಳಿಯ ನೆಮ್ಮುಗೆಯ ನೆಗಳದೆ ತತ್ತ ಕಾಳೆಗೆ (ಕುಮ್ಭ. ೩-೩೪), ನೆಯ್ದಲಿಗೆ ನೇಸಳಿನ ನೆಮ್ಮುಗೆಯಾದ ತೆಜನಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೬೧) ; ಹರಿಯ ನೆಮ್ಮುಗೆ ಕಮಲಜನ [ಪಾಶಾಂ. ಹರಿ ಹಿರಿಯನೆನೆಗೆ ಕಮಲಜ] ಸಹಾಯಂ ದಿಶಾನರಲೊತ್ತು (ಚಿಬಪ್ಪ. ೩೦-೩೩) ; ಯುವತಿಯ ಸರಸಕೆಲಾಕ್ಷದ ನೆಮ್ಮುಗೆಗಳು ಇಲ್ಲ (ಬಿದುರೆ. ೮೮). ೧, ೨ : ನೇಮಿಯ ನೆಮ್ಮುಗೆಯಲ್ಲ ದೊಡೀ ಮತ್ತಿನ ಕವಿಮನೋರಥಂ ನಡೆವುದೇ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೩೯). ೩. ನೆಮ್ಮುದಿ ; ಸಮಾಧಾನ ; ಶಾಂತಿ ; "ನೆಮ್ಮುಗೆಗೊಳ್" ಪರಂ. ೪. ನಂಬಿಕೊಂಡಿರುವ ಆಧಾರ ; ತತ್ವಾಧಾರ (?) : ದಿಜ್ಜ ಕೋವೀಶೇಂದ್ರ ಕೇಳ್ ನಿಮ್ಮ ಬಂಟಿಂಗೊಡೊಡೇಳಬೆಡವ ಬಸವ ತಾನೇಳ ನೀವೇಳಲು ನೆಮ್ಮುಗೆಯದಾವ. ಬಲುಹಾಡಿಸಾಡೊಡೊ ತಾನೆಮ್ಮ ಪಾದಕ್ಕೆ ನಮಿಸಲಿ (ಲಾಚಂ. ೩೩-೧೨). [**ನೆಮ್ಮು_೧ + ಗೆ**]

ನೆರ್ವಾಳ 'ನೆರ್ವಾಲ್' ನೋ.

ನೆಲ್, ನೆಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ ; ಬತ್ತ : "ಸ್ತಂಬಕರಿ—ಈ ೨ ನೆಲ್" (ಪರಾಯ. ೯೫-೪೨೫) ; ಪನ್ನಿ, ನೆದೆ ನೆಲ್ಲುಡ್ಡುನೆನ್ನು ಪಾಟುನೆನ್ನು ಅತಿವುರ ಪಡೆದನು (೨೬-೧೩೬-೮ ; 454) ; ಇಲ್ಲಿಗಿದು ತಕ್ಕುದಿಲ್ಲಿಗೆ ಪೊಲ್ಲದಿಂದೆಡಾಡು ಸಮಜಾ ಬಲ್ಲಂತೆಲ್ಲ ನೆಲ್ಲುಂ ಮೊಸರುಂಗೆಡಿದಂತೆಲ್ಲದೆ ತಲ್ಲನೆಸದಲಸದಿದು ಮೃದು ಪದಮಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೪) ; ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ತಿಂದುಬಾಡ ನೆಲ್ಲ ಕ ನುಚ್ಚುಗಳಂ ಫಲಂಗಳಂ ಪಕ್ಕದೊಳಿದ ಗೊಡುಗಳನಾಯ್ದ ನೆಕ್ಕುವನಟ್ಟುಂಡೆ ತಾಂ (ಪಾದಂಧ. ೧೩೬) ; ಕೆಸಲೊಳ್ ನೆಲ್ ಬೆಳೆಗುಮಲ್ಲದೆ ಹೊಳೆಂ ಬೆಳೆಯ ಲರಿಯದು (ಧರ್ಮಮೃ. ೧೧-೧೯೦) ; ಅಲ್ಲಿ ದಿಳಪ್ಪ ನೆಲ್ ಬರಲುಮಾ ಧೀಶಂಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಬಂದೋಗರದ ನೆಲ್ಲೆಲ್ಲನೆಲೆಗೆ (ಅರ. ದೇ. ೧೬೨-೧೩) ; ನೆಲ್ಲುಂ ಕೌಂಗುಂ ಮಾವುಂ ಮಲ್ಲಿಗೆಯುಂ ಬೆಳೆವುನಲ್ಲಿ ಕರ್ವಿನ ರಸದಿಂ (ಸೂಕ್ತ. ೪-೫೧). ೨. ಎಂಟು ಎಳ್ಳಿನಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ : ಕರಿತಲದ ಕಾಟಾಗಂದು ನೆಲ್ (ವ್ಯವಹಾ. I, ೬-೩ ಅನುಬಂಧ) ; ಕರಿಸಾವ ಯಾಗರೊಂದು ನೆಲ್ಲಿನಿಸರ್ಕಂ (ವ್ಯವಹಾ. I, ೮-೧೨ ಅನುಬಂಧ). **ನೆಲ್ಲು :** ೧. "ತಾಲಿ ಪ್ರೀತಿ ಸ್ತಂಬಕರಿಯನಲು ನೆಲ್ಲು" (ಮಂಗಳ. ೧೧೦-೪) ; ಪುಣ ಸೂಪ್ಪೊಲ ನೆಲ್ಲು ಪಾಡ್ಡೆಯುವೆನೆದು (ಮೈಲಿ. ೧೯೩೦, ೩೬-೮ ; ಸು. 800) ; ದೇವರ್ಗ . . . ನೆಲ್ಲುವುತ್ತು ಯೆಳ್ಳ ಕಡಲಿ ತೊಗರಿಯಾದಿ ಯಾಗಿ ಸಲುಪುದು (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೩೨೮-೬೧ ; 1159) ; ತಿರು ನಾಳ್ ನೆಲ್ಲಿ ಪರವೆ ಮುನಿದಪಳಯ್ಯ (ಸಂಬರ. ೧೧-೪೫) ; ಮೇಲು ಪಾಯವದಿಲ್ಲದಿರೆ ಕುಡುಗೊಲನೊಂದುವನಳವದಿಸಿ ಕೈಕೂಲಿಯಂ ರಾಜನದ ನೆಲ್ಲಿಂಗೊಡೊಡಂಬಡಿಸಿ ಲೀಲೆಯಿಂ ಮಾಡುತ್ತ ಹಿಡಿದ ಸುಶೀಲವಂ ನಡೆಸಲ್ಪ (೩೨೫. ೨೬-೧೬) ; ನೆಲ್ಲು ಮೊಸರು ಕಲಸದ ಹಾಗೆ (ಗಾಂ). **ನೆಲ್ಲ ಕುಟು—(?) :** ಶ್ರೀಮತ್ಪರ್ಮನಡಗಲ್ಲಿ ಭುವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯು ತಿರೆ ತೊಮ್ಮತ್ತೇಲು ಸಪ್ಪದ್ವಿನವರಮೊಟ್ಟಕ್ಕೆ ನೆಲ್ಲ ಕುಟುಲಾಗಿ ದನ್ನು ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. XIV, ಮಕವ. ೬೮-೮ ; ಸು. 850). **ನೆಲ್ಲ ಗರ್ಡೆ, ನೆಲ್ಲ ಗಡೆ = ನೆಲ್ಲುಗಡೆ :** ಪಲವು ಪರಿಯಂ ನೆಲ್ಲ ಗರ್ಡೆಗಳೊಪ್ಪಿ ದುವು (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೧೨) ; ಪಸುರೇಣ ಪಾಲ್ಪಿಡಿದು ಎಸಕದಿಂ ತಲೆವಾಗಿ

ಬೆಳೆದದ್ದವಾ ನೆಲ್ಲ ಗಡೆಯಾ ಬೇಶದೊಳಗೆ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೨-೪); "ನೆಲ್ಲ
ಗಡೆ ನೈದಿಯವೆಂಬುದು" (ಕಲಾಯು. ೨೬-೬). ನೆಲ್ಲನಿತು =
ಬತ್ತದ ಕಾಳಿನಷ್ಟು; ತಿರುಮಲ ಕೋಲನಿಟ್ಟು ತೆಗೆಯಲ್ಪಡುವ ನೆಲ್ಲ
ನಿತೆಯ್ದ ಜಾಜಲಾ ಹಣನನೇಳ್ಪೊಡುರ್ಬ ನೆಲದೊಳಾ ಮೊನೆದೋರ್ಪುದು
ಬೋದ್ವು (ಮಲ್ಲಕಾ. ೩-೨೦೯). ನೆಲ್ಲ ಪುಲಾ, ನೆಲ್ಲ ಹುಲ್ಲು = ಬತ್ತದ
ಹುಲ್ಲು; ಸಾರತರಮಪ್ಪ ಪನಸೋರ್ವಿರುಹಮಂ ಕೂಡೆ ನೆಲ್ಲ ಪುಲ್ಲಿಂದ
ಮಲಂಕಾರಮನೆ ಮಾಡಿ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬೇರಿಂ ಕಾಯ್ದುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೩೧);
"ಬಿಳಿಯ ಹುಲ್ಲು" (ಲೋಕೋಪ. ೬-೩೧ ಅಡಿ); ಹಸಗಲು ನೆಲ್ಲ
ಹುಲ್ಲನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತಿನ್ನುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). ನೆಲ್ಲ ಮಡಿ = ನೆಲ್ಲಗಡೆಯ
ಒಂದು ಚೌಕವಾದ ಭಾಗ; ನೆಲ್ಲಪಾತಿ: ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ನೆಲ್ಲ ಮಡಿ
ಎರಡು ಕೆಜಿಗೆ ಮಡಿ ಎರಡು (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೬೦-೧೫; 831);
ಗೊಲ್ಲನೆಟ್ಟುಗಳು ಕಡುಗಾಡಿಯಿಂ ಬಂದು ನೋಡುತಿದರು ನೆಲ್ಲ
ಮಡಿಗಳಿಗಿವೆ ಗಿಳಿಗಳ (ಕುಂಸಾಂ. ೨-೩೬). ನೆಲ್ಲ ಮಣ್ಣು = ಬತ್ತ
ಬೆಳೆಯುವ ಜಮೀನು (?): ಆತನ ಬೆಳವಡಿ ಅಲ್ಲಿಗಂ ಕೀಟುಳ್ಳ
ಯಾಗಿ ಸೆ××ಪ್ಪನಾದ ಆತಗಂ ನಡಮಟ್ಟ ಪನ್ನಿಮ್ನುತ್ಪನ್ನೆಲ್ಲ ಮಟ್ಟ
ಖ××ವಳ ಸೂಳೆವಳ್ಳ××ಟು (ಎಳ. XI, ದಾಮಣ. ೧೧೯-೪; 830).
ನೆಲ್ಲ ಹೆದಿಗೆ = ೧. ಬತ್ತದ ಗೂಡೆ, —ಬುಟ್ಟು. ೨. (?): ತಲೆ
ಹುಟ್ಟಾ ನಾಯ ಸುಡು ಗಾವಿಲ ಬಟ್ಟೆಯ ಚಿಕ್ಕಚಕ್ಕೆ ಬೆಳ್ಳತ್ತೆಯ ನಾಣಲಿ
ನೆಲ್ಲ ಹೆದಿಗೆ ಸಡಿ ಫಡ ಚಿಲುಪಡಾಯದ ಕುಡದ ಕಾನುದೇವನದೇವಂ ?
(ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೪೨೩).

[ದೇ. ಕವಿ. ಮಲ. ಕೋತ. ನಲ; ಕೂಡ. ನೆಲ್ಲಿ; ತೊಡ. ನೆಲ್]

ನಲಿ (ನಾ). ೧. ಭೂಪ್ರದೇಶ; ಭೂಮಿ; ಭೂತಳ: "ಸ್ಥಿರ ಧಾಂಶ
ಧಾತ್ರಿ ಮೇದಿ . . . ಭೂಮಿ ಭೂ ಗೋತ್ರ ನೆಲಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ.
೨೬-೧); ನೆಲನುಂ ವೆಳೆಗೆ ಪಾವ್ವರಂ ಪ್ರಜೆಯುಂ ತಡೆಗೆ (ಇಳ. XIX,
೧೪೫-೧೮; 680); ಪಚ್ಚು ಪರಕಲಿಸಿ ಬೆನ್ನಂ ಮುಟ್ಟರೆ ಮುಡಿ
ಕಳ್ಳ ಬೆಳ್ಳಿವಟ್ಟಿಲ್ ಬಾಯೋಳ್ ಬೆಳ್ಳುಂತರೆ ಸತಿ ಶತಿಯಂ ಕಚ್ಚಿ ನೆಲಕ್ಕಿಡಿದ
ರಾಮನಂ ನೆಜೆ ಪೋಲ್ತಲ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೬ ಶೂದ್ರಕ); ತಿರುವದೊಂದು
ಚಕ್ರದೊಳೆ ನಿಂದು ದಿವಾಕರನೆ ಮತ್ತ[ರಿ]ದು ಕಳೆವೊಡಂತದನಾವೆಡೆಯಿಂ
ದರಮೆಯಾಗಿ ನೆಲಸಿ ಕೆಲಕಾಲದಿಂ ಪೊರೆದಿದನು ಬಲುಕ ತಾ ನೆಲದೊಳಾ
(ಕವಿ. ೨-೧೪೬); ಸಮದಗಜಘಟಾಟೋಪಂ ಬೆರಸು ನೆಲನದಿರವಂದು
ತಾಗಿದ ಕಳ್ಳಲನೆ ತಮ್ಮನಪ್ಪ ಬಪ್ಪನಂಕರಾಜನಂ (ಪಂಪ. ೯-೫೨ ಪ);
ನೆಲದ ಮುಟೆಯ ನಿಧಾನದಂತೆ . . . ಭಾವದ ಮುಟೆಯ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿಪ್ಪ
ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ನಿಲನಸಾರೂ ಆಜಾಯಬಾರದು (ಮಹಾದೇ. ಬ.
೯-೨); ಮರುದಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಆಂಗದಿಯಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿದಾಗ ನೆಲಕ್ಕೆ
ಕಾಲು ತಾಗಿಸುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ ಶಾನಭಾಗರು ! (ಮೂರುದಾ.
೧೦೨). ೨. ಮಣ್ಣು: ನೆಲದ ಬೊಂಬೆಯ ಮಾಡಿ ಜಲದ ಬಣ್ಣ
ನಮುಡಿಸಿ . . . ಅಡಿಸುವ ಯಂತ್ರವಾಹಕನಾರೋ (ಅಪರಂ. ೫-೧೬).
೩. ಕೃಷಿಯ ಭೂಮಿ; ಜಮೀನು: ಶಾಳಿಗಳಂ ಬೆಳೆವ ನೆಲನೆ
ಪೊಲನಾ ನೆಲದೊಳಾ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೧೪); ತನ್ನ ಪಾಲಿನ ನೆಲಂ
ವಿಸಿಲೋರಾರಲ್ ತೇದು ತನ್ನಡೆಯ ಬೆನ್ನೊಡಲ ತೊಳೆವವನ ಗೇದು
(ಶಾಲೂರ. ೨೯-೨೧). ೪. ಸ್ಥಳ; ಜಾಗ; ಪ್ರದೇಶ: ನೊಕ್ಕುಜ
ಒಡೆ ಆಗ್ನದೀಕಡೆ××× ಕೊಟ್ಟ ನೆಲ (ಎಳ. III, ಮೈಸೂರು. ೨೫-೨
ಹಂಭಾಗ; ಸು. 750); ಮಂದರಾಚಲದಫೋಭಾಗದ ಚತ್ತೆಯಂಬ
ನೆಲದಿಂ ಕೆಲಗೆ . . . ನಾಗಾದಿ ನವನಿಧ ಭವನವಾಸಿಕನಿವಾಸಮುರ್ದಮ
(ಅಜಿತ. ೧೧-೬ ಪ); ಧರೆಗೊಡೆಯ ಚಕ್ರೇಶಂ ತಿರುವನೆ ಬಲಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಡಿ
ಮೂಡಿದಿ ನೆಲನಂ (ಸುಮಪ. ೮-೧೪೪); ನಾಚುವರೆ ನೊಟೆಯಿಲ್ಲ

ತೊಲಗುವರೆ ನೆಲನಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೯೧೨); ಮಹಾರಥರಾಜಿ ಕದನದ ನೆಲನ ದಿಡೆ
ಖತಿಗೊಂಡು . . . ರಿಪುವನು ತಣುಬಿದನು ಕಣ್ (ಕುಮ್ಭೋದ್ರ.
೫-೨೬); ಬಳಿಕ ನೆಲ ಕೋಧಿಸಿತು ಸವನಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸುಮುದೂರ್ತದಲಿ
. . . ನಿಳಯಗಳು ನಿರ್ಮಿಸಿದವು (ತೊರೂ. ೧-೬-೧೧); ಮತ್ತೆ ನಾಲ್ಕು
ವರುಷಗಳಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ನೆಲವೂ ವಾಸಿಸುವ ಮನೆಯೂ ಸಾಧುಕಾರನ ಪಶ
ವಾದವು (ರಂಗರೂ. ೧೦೧); ೫. (ಕಟ್ಟಡಗಳ) ಸಮ ಮಾಡಿದ
ನೆಲ; ನೆಲಗಟ್ಟು: ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ನೆಲನ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಪದ[ಜ್ಞ]ಲಿಗಂ
ಒನ್ನು (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೩೫-೪; 835); ನೆಲ ಒರಸಲು ಬೇರೆಯೇ
ಬಟ್ಟೆಯನ್ನಿಟ್ಟಿರಬೇಕು (ಅಡುಸಾ. ೪೬). ೬. ನಾಡು; ರಾಜ್ಯ;
ದೇಶ: "ನೆಲನೆ ರಾಜ್ಯಂ" (ಚತು. ೬೬); ನೆಲನಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸಿ
ಧರ್ಮಸೂನು ಸುಖಮಿದಂ (ಪಂಪ. ೪-೧೦); ಕೇಯೂರನುಂ
ತಳೆವಂದದಿಂ ಪೃಥುಳಭುಜದಿಂ ಪೃಥ್ವೀಶಂ ತಾಳ್ದಂ ನೆಲನೆಲ್ಲಮಂ
(ಕಾವ್ಯಪೂ. ೧೬); ನೆಲಕಿಟುವನೆಂದು ಬಗೆದಿರೆ ಚಲಕಿಟುವಂ
ಪಾಂಡುಸುತರೋ ನೆಲನಿದು ಪಾಲ್ಕಿಲನೆನೆಗೆ (ಗದಾಯು. ೫-೪೬);
ದೇವಮಾತೃ ಕವಿಸರೆನ್ನದಾ ನೆಲದ ಕೆಯ್ಯಾಲನಂ ಪೊತೇನನೆಂಬುದೋ
(ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೧೬); ಪಾಳೆಯಕೆ ಮರಳೆಣು ರಥಪನ್ನೆಲ್ಲೊಂದು ನೆಲ ನೆಜೆ
ಕುದಿನ ಕುರುಡನ ಮಕ್ಕಳೇ ಕೊಳಲಿ (ಕುಮ್ಭ. ೧೪-೫); ಮಂಚಕರ
ಸಂಚಿನಿಂದ ಭರತಂಗೇ ನೆಲಂ ಪಳುವಾಯ್ತೆ ? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೧-೨೦೧).
೭. ಲೋಕದ ಜನ; ಪ್ರಪಂಚ: ದಿಟಿಂ ಮಾನಸರಣಾಯರೆ ಬಾಸುಗಿ
ತಾನಜಾಯನೆ ಮತ್ತಮಜಾಯದೇ ನೆಲನನಿತುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೪೬).
೮. "ಕುಂಬಾರರು ತಿಗರಿಯ ಮೇಲಿಂದ ಕೊಯ್ದಿಟ್ಟು ತಟ್ಟಿ
ಸಮ ಮಾಡದೆ ಇರುವ ಪಾತ್ರೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ೯. ಒಂದು
ಗೊತ್ತಾದ ಭೂಭಾಗ; ಸಣ್ಣ ಭೂಪ್ರದೇಶ; "ಅಲ್ಪ ವಸುಧೆ"
(ಧಾರಣ. ೪೮, ೬).

ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕು, ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕು = ೧. ನೆಲಕ್ಕೆ ಕೆಡಹು; ನೆಲಸಮ
ಮಾಡು; ಮಣ್ಣು ಗೊಡಿಸು: ಜಾಂಬವನಂ ಪಿಂಬಗಲಾದಿತ್ಯನಂತೆ
ತೇಜಂಗಿಡಿಸಿ ಹನುಮನನುಮಾನಂ ಮಾಡದೆ ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕು (ಧರ್ಮಾಮೃ.
೬-೯೫); ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕುಗುಮಾತಂ ದೋರ್ವಲದ್ವಪ್ಪನವೋಫಮುಟದ
ನಿಮ್ಮಯ್ಯನುಮಂ ಚಲದಿಂ ನಿನ್ನೆಜೆಯನುಮಂ (ನೇಮಿಪು. ೬-೮);
ತೊಟ್ಟಿಲಂತೆನಿದರ್ ಶಕಟನ ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕು ಮಟ್ಟದ ಪಾದವೆಟ್ಟುಜಾಕೆ
(ಮೋಹ. ೧೪-೨೦). ೨. ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಇಡು; ನೆಲಕ್ಕೆ ಇಳಿಸು:
ಬಾಹುಬಲಿ ಭರತನಂ ದೃಷ್ಟಿಯುದ್ಧ ಜಳಯುದ್ಧದೊಳು ಗೆಲ್ಲು . . .
ಭರತನಂ ಪಿಡಿದತ್ತಿ ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕುವುದುಂ ಭರತಂ ಸಿಗ್ಗಾಗಿ ಚಕ್ರರತ್ನಮಂ
ಬೆಸಸಿದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪ. ೪೯). ೩. ನಾಶಮಾಡು: ಮುನ್ನಾರಾರ
ಬಲ್ಲಂ ನೆಲಗಿಡಿಸವಿವಾರಾಜ ತಕ್ಕಂ ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕುವು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೩).
ನೆಲಕೆಡು = ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕು ೨: ಕರಿಯ ಭತ್ತಮನುಗುರಿಂ ಚವುಂಟ ನೆಲಕೆಡೆ
(ದಿವ್ಯಚ. ೩-೩೦ ಪ). ನೆಲಗಣ್ಣು = "ಜಗಚ್ಚುಮ್ನು; ರವಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
ನೆಲದ ಪಡೆ = ಭೂಸೈನ್ಯ: ನೆಲದ ಪಡೆ, ನೀರ ಪಡೆ, ಗಾಳಿಪಡೆಗಳಾ—
ಕೋಟಿ ಕೋಟಿಗಳಾ—ಸಿದ್ಧ ವಾಗಿಹವಂದು ಯುದ್ಧ ಲೀಲಾವಿಲಯಕಲೆಗೆ
(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೫೬-೧೫೧). ನೆಲದಮರ್ದುಗಣಿಸು = ನೆಲನಮರ್ದುಗಣಿ:
"ನೆಲದಮರ್ದುಗಣಿಸುಗಳೆಂದುಂ, ನೆಲನಮರ್ದುಗಣಿಗಳೆಂದುಂ ವಿಪ್ರಗ್ನ
ಪೆಸರ್" (ಕಶಪಾ. ೬೦-೩೩೩). ನೆಲದರಸ = ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ;
ಭೂಪತಿ; ಅರಸ; ದೊರೆ: ನೆಲದರಸಂವರ್ ಸಿರಿಗೊಂದುಗೂಡಿ
ದೊಡೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೧-೬೩೯); ಶಿವಶರಣರನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟು
ನಾಲ್ಕು ದಿನದ ನೆಲದರಸನ್ನು ಭಜಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿ ಹಾಡಿ
ಹೊಗಳಲೆ ? (ಕುಂಭ. ೬). ನೆಲದವ್ವು = ಭೂಮಿತಾಯಿ: ನಾವು

ನೆಲದವು ನುಕ್ಕಳು (ಪಾಪು. ೭೪). ನೆಲದ ಹಾದರಿ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾದರಿಗಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಹೂವು : "ಕುಂಭ-ದಂತ್ರಿ, ಕಂಯ ಸಿವನ್ನ, ಕಿಟಾಯ ಗುಳ್ಳ, ನೆಲದ ಹಾದರಿ . . . ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳ" (ಒಪ್ಪ. ೩೪). ನೆಲದಣಕೆ, ನೆಲದರಿಕೆ = ಲೋಕದಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಹರಡಿದ ಖ್ಯಾತಿ, ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಜಗದ್ವಿಖ್ಯಾತಿ : ನೆಲದಣಕೆಯ ದಿದಿಯಂ ಪೊಡೆಯಲರನನಂದಿರನದಬರಂ ತವಸಿಗಳಂ ನೆಲೆ ನಟ್ಟು ನೋಯಿಸಿದುನ್ನಲರಂದಿನ ಮೊನೆಗೆ ನಿಲ್ಲುನೇ ಬದಗೊರವಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೧೫೭); ಕೃಷ್ಣದೇವನ ಕುಲದ ನೆಲದರಿಕೆಯಾಳಿಕೆಯ. ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದಾಳು (ಹೊಂಗಳು. ೧೩-೭). ನೆಲದಾಣ್ಣ = ನೆಲದರಸ : ಬಜಾಜೆ ಕಾಳಗಕೆ ಬಲಸಹಿತ ಬಂದೆ ನೀನಿಗುಜುಬೆಗೆಜಗುವರೆ ನೆಲದಾಣ್ಣರಕಟೆ ನಿನಗೆ [ಪಾಪಂ. ಬಂದಮೊಡನೆ ಕೊನೆ ರಣದೊಳಗೆ ಕುದುರೆಯಂ ಬೇಡಲೇಕೆ] (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೭-೩೯); ನಿಮ್ಮ ವಂಶದ ನೆಲದಾಣ್ಣರು . . . ಬುಲ್ಲು ಯುತರಾಗಿ ರಂಜಿತರು (ಕಂನಡಿ. ೧೪-೧೨೫). ನೆಲದುಬ್ಬು = ಭೂಮಿಯ ಎತ್ತರದ ಭಾಗ; ಸರ್ವತ; ಬೆಟ್ಟ; ನೆಲದುಬ್ಬಿನ ಮಲೆಯ ತಲೆಯ ಗುಡಿಯೊಂದೆ - ನೆಲವ ಕವಿವೇ ಬಾನ ನೀಲಿಯು ತಲದಿ (ಮಲದೇ. ೫೨-೩). ನೆಲದಣಿಯ, ನೆಲದೇಯ = ನೆಲದರಸ : ಒಲ ವಿಂದೋಲಗಿಸುವನೇ ನೆಲದಣಿಯನೊಂದು ಬರ್ಪಪೋಲಾ ಬಗ್ಗಿ ಪ ಕೋಗಿರೆಯ ತೊಡಳ್ಳು ದಿರಿಯುನಲೆಯುತ್ತಿರೆ ದಿಡದೆ ಬಂದುದಂದು ವಸಂತಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೧೨೨); ನೆಲದ[ಪಾಪಂ. ನೆಲದಿಯನ ಮೆಯ್ಯುಂ ಯಂ . . . ಕೆಲಬರ್ ಮಂತ್ರಂಗಳಿಂದೆ ಮೂಣಬೆಂದರ್ (ಪ್ರವೃ. ೩೩-೩೫); ಹಯಮಂ ಬಿಟ್ಟು ನೆಲದಣಿಯ ಧರ್ಮಸುತನಂ ಕಂಡು ಬದುಕುವುದು ಲೇಸೆಂದು ನರನೆಚ್ಚೆನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೯); ನೆಲದೇಯ ವೃತ್ತಾಸಪಾದನಾತ್ಮಜ ಭರ್ಗೋಲಿದಿತ್ತ ಭೂಮಿಯದರಿಂದ ಭರತಾತ್ಮಾವಿಂಡ ಮೊಗಸುತ್ತಿಡುಂದು (ಸಮೋ. ೨-೧೪); ನೆಲದೇಯ ಜನಕರಾಜನ ಹೃದಯ ದಿಂಗಳೆ ಮನಮೊಪ್ಪಿ ಸಾಮಿತ್ರಿಯೂರ್ವಿಕೆಯನೊಪ್ಪಿದಂ (ಪ್ರೀರಾಮ. ೫೧-೯೨೪). ನೆಲದೊಡಲು = ಭೂಮಿಯ ಒಳಭಾಗ : ಬೇರು ನೆಲ ದೊಡಲಿಗೂ ಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ (ನೆಲಮು. VII, ನಾಲ್ಕು ಮಾತು). ನೆಲ ದೊಡೆಯ, ನೆಲನೊಡೆಯ = ೧. ಭೂದೇವಿಯ ಪತಿ; ವಿಷ್ಣು : "ನೆಲದೊಡೆಯನೆಂದನಲ್ ನಾರಾಯಣಂ" (ಕಶರ. ೫೬); ತೇರಣೆಗೆ ನೆಲ ದೊಡೆಯನಾಯ್ದು ದೂವನೆ ಬೆಳ್ಳಿ ಸಾರಿದರ್ ಪರ್ವೋಗರ ಕಡಲೊಡಲ ಪೊಡೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೭೮-೪೦೩); ಜಗದೊಡೆಯಂ ನೆಲನೊಡೆಯಂ (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). ೨. = ನೆಲದರಸ : ಒಡನೆ ಕಳುಹುತ ಬಂದನಾ ನೆಲದೊಡೆಯನನುಜರು ಸಹಿತ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೫೩); ನೆಲ ನೊಡೆಯನಾಪ್ತಿಗರು ಬಗೆದರು ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹಿಕೆಯ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೬). ನೆಲನಂ ಬರೆ, ನೆಲನ ಬರೆ = (ಭಯ, ನಾಚಿಕೆ, ಸೋಲು ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಂತೆ) ಕಾಲ ಬೆರಳಿನಿಂದ ನೆಲ ವನ್ನು ಗೀರು : ಅವರ್ಗಾ ತಲೆಯಂ ಬಾಗಿ ಮಜುಮಾತುಗುಡದೆ ಕಣ್ಣ ನೀರಂ ತೀವಿ ನೆಲನಂ ಬರೆಯುತ್ತಿರೆ (ಪಡ್ವಾರಾ. ೨-೨೨); ಕೆಳದಿಯ ನುಡಿಗೆ ಪಟಕೇನುಮನೆನಲಜಾಯದೆ ತಲೆಯಂ ಬಾಗಿ ನೆಲನಂ ಬರೆಯುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೪ ವ); ತಲೆಯಂ ಬಾಗಿ ನೆಲನಂ ಬರೆಯುತ್ತಿ ದ್ವ ದವನಳನ ಕೃತಕವೇಷಮಂ ಕಂಡು (ನಂಜನಂ. ೯೨-೨); ಗೋತ್ರನಾಮವ ಬೆಸ ಗೊಂಡರೆ . . . ತಲೆಯ ಕುತ್ತಿ ನೆಲನ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದಿರಿದೇನಯ್ಯಾ (ಒಪ್ಪ. ೭೪೪); ಮುಂದನಜಾಯದ ಮಂಕಿಟ್ಟ ಮರುಳುಮನವೇ ಕಾಲ ಕಾಮರ ಗೆಲುವ ಉಪಾಯವಾವುದೆಂದು ತಲೆಯೂಜು ನೆಲನ ಬರೆವುತಿಪ್ಪೆ (ಭನನ. ೧೫-೧೩). ನೆಲನ ಜೇನೊಡ = ಎರೆಭೂಮಿಯ ಬೀಡಿನೊಳಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಜೇನುಹುಟ್ಟು : ಹೆಗ್ಗರಡಿಗಳು ಕಿತ್ತೊದರದ ನೆಲನ ಜೇನೊಡನು

ನೋಡೆಂದುದು ಕಿರಾತಚಯ (ಅನಂಠಾ. ೩-೩-೧೩). ನೆಲನಡಿ = ಭೂಮಿಯ ಕೆಳಭಾಗ; ಪಾತಾಳ : ಅಬಕ್ಕೆ, ನೆಲನಡಿಯ ಅಬಕ್ಕೆ, ಬಿತ್ತರದ ಅನಿಲದ ಅಬಕ್ಕೆ ಎನ್ನನ್ . . . ತೊಳ್ಳು ಎಸಿದಿರೋಡೋಪೋ (ಒಪ್ಪ. ೧೦-೧೯೧). ನೆಲನನುಗ್ಗಡಿಸು, ನೆಲನುಗ್ಗಡಿಸು = ಗೌರವಸ್ಥ ರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಾಗ ದಾರಿ ಬಿಡಿಸಿ ಕೊಡು, ದಾರಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಹೋಗು, ಪಾದಾವಧಾನವನ್ನು ಹೇಳು : ದುಕ್ಕೂಲಂಗಳಂ ಸಿಡಿದು ನೆಲನನುಗ್ಗಡಿಸ ಕೇಯೂರಕನು ಮೊಡವರೆ (ಕಾಪಂ. ೧೦೫); ನೆಲನನುಗ್ಗಡಿಸ ಉಘೇ ಚಾಂಗುಭಲಾ ಎಂದು (ಒಪ್ಪ. ೫೯೫); ನೆಲನುಗ್ಗಡಿಸ ಪದಿಯುಜಿಯಂ ನಿವಾರಿಸಿ ದಪ್ಪಳಿಸಿಯುಂ (ಕಾಪಂ. ೩೬). ನೆಲನನೊಡಂಬಡು = ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬೀಳು : ಮೂರ್ಛೆ ಹೊಂದು : ಕಬ್ಬಿಳ್ಳಳಿಸ ಪಕ್ಕಸ ರೊಟ್ಟಿಜೆಗೆಟ್ಟಿಬಲೆ ಸಗ್ಗಿಗರ್ ನೆಲನನೊಡಂಬಟ್ಟಿರೆ ಕಾಳಗದೆಯೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿ. ೩೦೮). ನೆಲನ ಮಗಳ = ಭೂಮಿಯ ಮಗಳು; "ಅವನಿಜೆ, ಸೀತೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ನೆಲನಮರ್ದುಣಿ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣ; ಭೂಸುರ : "ನೆಲದಮರ್ದುಣಿಸುಗಳೆಂದು, ನೆಲನಮರ್ದುಣಿಗಳೆಂದು ವಿಪ್ರಗೊ ಪೆಸರ್" (ಕಶರ. ೩೦-೩೩೩); "ತಳದಿರ್ಪರಾ ದ್ವಿಜರ್ ನೆಲನಮರ್ದುಣಿ [ಪಾಪಂ. ನೆಲದಮರ್ದುಣಿ. ನೆಲನಮರ್ದುಣಿ]ವೆಸರಂ" (ಕಬ್ಬಿ. ೩೩). ನೆಲನಮರ್ದುಣಿಸಿ = ನೆಲನಮರ್ದುಣಿ : "ತಳದಿರ್ಪರಾ ದ್ವಿಜರ್ ನೆಲನಮರ್ದುಣಿಸಿ [ಪಾಪಂ. ನೆಲದಮರ್ದುಣಿ, ನೆಲನಮರ್ದುಣಿ]ವೆಸರಂ" (ಕಬ್ಬಿ. ೩೩); "ನೆಲನಮರ್ದುಣಿಸಿಗಳೆನ್ನಲ್ ಸಲೆ ವಿಪ್ರರ್" (ಕವಿ. ೧೫೦). ನೆಲನಾಳ್ = ನೆಲದರಸ : ವ್ಯಾಧನೊಂದು ಮೊಲನ ತಂದರೆ ಸಲುವ ಹಾಗಕ್ಕೆ ಬಿಲಿವರಯ್ಯಾ ನೆಲನಾಳ್ವನ ಹೊನಂದರೆ ಒಂದಡಕೆಗೆ ಕೊಂಬವರಿಲ್ಲ ನೋಡಯ್ಯಾ (ಒಪ್ಪ. ೧೫೪). ನೆಲನಂ ನೇಸಜುಂ ಕಾಣದಂತೆ = "ಅತಿರಹವೈವಾಗಿ, ಅತಿಮುಖವಾಗಿ ಉಪಹತಿಯಿಲ್ಲದೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ನೆಲನುಂ ನೇಸಜುಂ ಕಾ[ಪಾಪಂ. ಗಾ]ಣದಂತು ಮನೆಯೊಳಗೆ ಬಳಿಯುತ್ತ ಮಿಡಿಭೃಕೇತುಕುಮಾರಂ (ಅರ್ಧನೀ. ೩-೯೪ ವ). ನೆಲನುಗ್ಗಡಣಕಾಣಿ = ಪಾದಾವಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುವವನು : ಬಿಡದೆ ಕೈವಾರಿಸುವ ನೆಲನುಗ್ಗಡಣಕಾಣರ [ಪಾಪಂ. ಪಾದ್ಯದ ಭರಕೆ ನೆಲ ಫೀಳಿಡಲು ರಾಯರ] ಮೊತ್ತಗಳು ಮುಂಗುಡಿಯ ಲೊಪ್ಪಿರೆ ನಡೆದನಿದರನು ಬಸವದಂಡೇಶ (ಪ್ರಭುರೀ. ೨೨-೧೭). ನೆಲಮಕ್ಕಳ = ಒಕ್ಕಲ ಮಕ್ಕಳು; ರೈತರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಪಮ್ಮಡಿಯ ಬೆಸದೊಳ್ಳಹಾದೇವಿಯ ತಮಾನರ ಪರಿವಾರ ನೆಲಮಕ್ಕಳೆಲದ ಸನ್ದು × ತಲೆಯಸನ್ದುವ ಮೆಟ್ಟಿಲಗಡೆನ್ನ (ಎಕ. XVI, ಮಧ್ಯ. ೧. ೧೩೬-೭ ?). ನೆಲವ ಗೀರು = ನೆಲನಂ ಬರೆ : ಮೇಣಾರ್ಪಣಂ ತಲೆವಾಗಿ ನೆಲವ ಗೀರುತ ನರುತ್ತರನಾಡ (ಹಬ್ಬಿ. ೧೦-೭). ನೆಲವನ್ನು ಕರೆ = ನೆಲನಂ ಬರೆ : ದುರ್ಯೋಧನನು ಅನೆಯ ಸೊಂಡಲೊಡ್ಡ ತನ್ನ ತೊಡೆಯನ್ನು ತಟ್ಟಿ ಮುಗುಳುನಗುತ್ತ ತನ್ನ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧೫). ನೆಲಸಮಾನ ಮಾಡಿಸು = ಭೂಮಿಯ ಮೆಟ್ಟಿಕ್ಕೆ ಮಾಡು; ನಾಶಗೊಳಿಸು : ಪಟ್ಟದೊಳಗಿನ ಮನೆಗಳನ್ನಾ ಮೇಲುಪುರಿಗಳನ್ನೂ ಗುಡಿಗಳನ್ನೂ ಕೆಡವಿಸಿ, ನೆಲಸಮಾನ ಮಾಡಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯ. ೫-೪೫). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ನಿಲ ; ತುಳು. ಕೊಡ. ತಲು. ನೆಲ ; ಪರ್ಜಿ. ನಿಲ್ಲಲ್, ನೇದಿಲ್ ; ಕೋಶ. ನೆಲ್.] ನೆಲಅಣಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಯಿಕೊಡೆ : ಈಶ್ವರಿ ನೆಲ ಅಣಬೆ ಚಕ್ರಮೂಲ . . . ಇವ ಸಮಾನಂಗಳೊಡು (ಪಾತಾಳ. ೧೩-೧). [ನೆಲ + ಅಣಬೆ (< ಅಳಂಬೆ)]

ನಲಕಂಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : “ನಲಕಂಚಿ, ನಲಹೆಂಳಿ, ನಲನಾರಂಗಿ” (ಸಸ್ಯಶಾ. ೯೫). [ನಲ + ಕಂಚಿ, /ತುಳು. ನಲಕಂಚಿ]
ನಲಕಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ ; ನಲಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರು : ಹೊಳಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಆವನ ಹೆಣ ನಲ ಕಚ್ಚಿದ. ಮೇಲೆ ಬರಲು ಎರಡು ದಿನ ವಾದರೂ ಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ನಲ + ಕಚ್ಚು, (<ಕಚ್ಚು,)]

ನಲಕಟ್ಟು ‘ನಲಗಟ್ಟು’ ನೋ.

ನಲಕಡಲೆ ‘ನಲಗಡಲೆ’ ನೋ.

ನಲಕರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ ; ಭೂ ಕಂದಾಯ : ಆ ಊರುಗಳ ನಲಕರ ಮರವಳಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು ಹಾಗಿದ್ದರೆ, ಬೆಳಸನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಮಂದಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನೂ ತುಂಬಿಕೊಡ ಬೇಕಾಯಿತು (ಸಪ್ತ. ೩೩). [ನಲ + ಕರ]

ನಲಕಲ (ನಾ). ಜಿಪುಣ ; ಲೋಭಿ ; ಕೃಪಣ : “ನಲಕಲಂ ಲೋಭಿ” (ಕರ್ಣಾ. ೬೨) ; ನಲಕಲನೆಂದು ಲೋಭಿ (ಶಮದ. ೧೬ ಪ್ರಯೋ) ; ನಲದಾಳಗಳ ರಾಯಕುನರಗೊಲಿದು ನಲಕಲನೆನಿಸದೆ ನಲದೊಲವಿತ್ತು (ಕ್ರಿ.ಪ್ರ. ೧-೨೬-೧), ಶಿಲೆಯೊಳು ಮೃದುನಲಕಲನೊಳು ತ್ಯಾಗ . . . ಪರಮಾರ್ಥದಜ್ಞಾಪು ಗಾಂಪನೊಳುಂಟಿ (ಮೋಕ್ಷ. ೫-೧೨೨) ; ತಾನು ಮುಣದ ಪೆಜವರ್ಗವಾಯದ ನಲಕಲನ ಮಜೆಯ ಮುಚ್ಚಿನ ಭಂಡಾರ ದೊಳಗೊಂಡು ಪಾಟಿನ್ನಿಡಿಂ ಪುರುಳಿ ಕುಂದುವಂತಿರೆ (ರಾಮಾ. ೮೩-೫). [?]

ನಲಕುಳಿ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ರುಬ್ಬುವುದಕ್ಕೆ (ನಲ ದಲ್ಲಿ) ಮಾಡಿರುವ ಗುಳಿ ; ಒರಳು : ಮೂವರು ಮೂರು ಒನಕೆ ಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ನಲಕುಳಿಗೆ (ಒರಲಿಗೆ) ಗುರಿ ತಪ್ಪದೆ ಕುಟ್ಟಿ ವಾಗ (ಸಂಶೋಧ. ೧೪೬).

[ನಲ + ಕುಳಿ, (<ಕುಟ್ಟು,)/ತುಳು. ನಲಕುಳಿ, ನಲಕುರಿ]

ನಲಕೊಳವಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುಳ್ಳುಗಿಡ : ತಾನರೆ ಎಲೆ, ನಲಕೊಳವಳಿಕೆ, ಅಶ್ವಗಂಧಿಗಿಡ್ಡ . . . ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ ಕೊಡಲು ಭಳಿ ನಿಲ್ಲುವುದು (ಸಸ್ಯ. ೭೫). [ನಲ + ಕೊಳವಳಿಕೆ (<ಕೊಳಗುಳಿಕೆ)]

ನಲಕೋಟಿ ‘ನಲಗೋಟಿ’ ನೋ.

ನಲಗಂದಾಯ (ನಾ). = ನಲಕರ : ನಲಗಂದಾಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದ್ದಲ್ಲದೆ ಅನೇಕ ತೆರಿಗೆಗಳನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದರು (ಒಡಕ. ೪೩).

[ನಲ + ಕಂದಾಯ]

ನಲಗಂಪು (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನ ವಾಸನೆ : ಮಣ್ಣು ತೊಯ್ದು, ಕಮ್ಮನೆ ಸೊಗಸಿ ತೀಡಿದುದು ನಲಗಂಪು ನಲ್ (ಕ್ರಿ.ರಾಮಾ. ೩೪೧-೩೫).

[ನಲ + ಗಂಪು]

ನಲಗಚ್ಚು (ನಾ). = ನಲಗಟ್ಟು ೧ : ಕಾಚಿನ ಕಂಬ ನಲಗಚ್ಚು ಮನಿಯಾಗ . . . ಮುಗ್ಗುಣ (ಲೋಕಗೀ. ೧೭೬). [ನಲ + ಗಚ್ಚು]

ನಲಗಟ್ಟು ಸು (ಕ್ರಿ). ನಲಗಟ್ಟನ್ನು ಮಾಡು, —ರಚಿಸು : ಗಟ್ಟಿಸಿ ಸಿಂಧುರದೊಳು ನಲಗಟ್ಟಿಸಿ ಚಿಂಬೊನ್ನ ನೆಲೆಯ ಚೌಪಳಿಗೆಗಳೊಳು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಪಲಯಿಗೆಗಳನಳವಟ್ಟಿರೆ ದಿಯುಮಲ್ಲಿ ಮೊಬಗೆ ಪಲವುಂ ಪಜಿಗಳ್ (ಸಂಪಭಾ. ೨-೬೬) ; ನವರುಧಿರಜಳಚ್ಚ (ತೇಜನ)ದೊಳು ಘಟ್ಟಿಸಿ ಸಿಂಧುರದೊಳು ನಲಗಟ್ಟಿಸಿದಂತಿದ ರಂಗಭೂಮಿಯೊಳೆರಡುಂ ಪಡೆಯ ನಾಯಕರ್ ಬಿಲ್ಲಾಳೆಗಂಗಾದವಾಗಳ್ (ಸಂಪಭಾ. ೧೦-೭೦ ಪ) ; “ನಲಗಟ್ಟಿಸಿ ದಂತಿದ್ = ನಲಕ್ಕೆ ಹಾಸಿದಂತಿದ್” (ಸಂಪದೀ. ೩೬೪).

[ನಲಗಟ್ಟು + ಇಷ್ಟು]

ನಲಗಟ್ಟು, ನಲಕಟ್ಟು (ನಾ). ೧. (ಕಟ್ಟಡಗಳ) ಸಮ ಮಾಡಿದ ನೆಲ. ೨. ಪಚ್ಚೆ, ರತ್ನ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಕುಂದಣಿಸಿದ

ನೆಲ, —ಕುಟ್ಟುಮ : “ಕುಟ್ಟುಮಂ, ಬದ್ಧ ಭೂಮಿಕಂ—ಈ ೨ ನಲಗಟ್ಟು” (ಹಲಾಯ. ೪೯-೧೩೯) ; ಪಚ್ಚೆಯ ನೆಲಗಟ್ಟು ನೊಕಂ ರಾಜಾವರ್ತದ ಕಂಬದೊಳಂ (ಸಂಪಭಾ. ೩-೭೪ ಪ) ; ಪನ್ನಿಪುಲ ಪಚ್ಚೆಯ ನೆಲಗಟ್ಟಿನ ಮುತ್ತಿನ ರಂಗವಲಿಯ ತೊನಂ ಮಂದೊಳ್ ಜನಿಯನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧೨) ; ಪಚ್ಚೆಯ ನೆಲಗಟ್ಟು ಕನಕದ ತೋರಣ ವಜ್ರದ ಕಂಭ ಪವಳದ ಚಪ್ಪರವಿಕ್ಕಿ ಮದುವೆಯ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾದೇ. ೧. ೩೫-೭೬) ; ನೆಲಗಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಕನಕ ನವನವರತ್ನಮಯ ಶಿವಭವನಮಂ ರಚಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫೩-೨೯) ; ಧೂಳಿಪಟವಾಯಿತು ಹಿರಣ್ಯಪುರಾಯದ ನೆಲ[ಪಾಶಂ. ೮] ಗಟ್ಟು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೩-೪೮) ; ಅವನು ಸ್ವಭಿಕ್ಕಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ್ದ ನೆಲಗಟ್ಟನ್ನು ನೀರೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ ತಾನು ಉಟ್ಟಿದ್ದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಮುದುಂಕೊಂಡನು (ಪಚ್ಚಾ. ೮೯). ೨. ತಳಹದಿ ; ಅಸ್ತಿವಾರ ; ಬುನಾದಿ : ಶೌರ್ಯಗುಣಮಾತ್ರಂಧದೇವರ ದೇಗುಲದ ನೆಲಗಟ್ಟಿನ ನೈರುತ್ಯದ ಮೂಡಲ್ಪೊಳುಕೋಟಿವರಂ ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮-೪೨ ; 1631) ; ಕೋಪವೆಂಬುದು ತಾನು ಪಾಪದ ನೆಲ ಗಟ್ಟು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೭೯) ; ಮಾನವನ ದೇಹರಚನೆಯಲ್ಲೇ ಈ ವ್ಯಾಧಿಗೆ ಭದ್ರವಾದ ನೆಲಗಟ್ಟು ದೊರೆತಿದೆ (ಸಂಪದ. ೪೦) ; ಭೂಲೋಕದ ನೆಲಗಟ್ಟು ನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಸಕಲಲೋಕಗಳನ್ನಳಿಯುವ ವಾಮನಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ . . . ಪ್ರಾಚೀನಗ್ರೀಕರಿಗೆ ಅಪಾರ ಗೌರವವಿತ್ತು (ಸಂಪುಂ. ೧೩೬).

೩. ಭೂಮಿಯ ಗುಣ : ನಮ್ಮೂರ ತಪ್ಪಲೆಟ್ಟಿ ತೋಟದ್ದು ನೆಲಗಟ್ಟು ಯೆಂದು ಕಾಣುತ್ತೆ. ನಮ್ಮೂರಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕರು ಬದನೆ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ಇಷ್ಟು ರುಚಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ಚಿಂಟಾ. ೨೧) ; ಆ ಅನ್ನ ಊಟ ಮಾಡುವಾಗ್ಗೆ ಹಾಲಿನ ರುಚಿಯೂ ನೆಲಗಟ್ಟಿನ ಮೇಲದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಚರ್ಚೆ ಮಾಡಿದರು (ಚಿಂಟಾ. ೨೧). **ನೆಲಕಟ್ಟು :** ೧. ಮೇಲುಕಟ್ಟಿನ ರೈಯಲ್ಲಿಗಳು ನೆಲಕಟ್ಟಿನ ನೀಲರತ್ನದೊಳು ಮಾರ್ಪೊಳೆಯ (ಭರಣ. ೧೨-೧೬) ; ಕಿಟಿಕೆಯ ನೆಲಕಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಚಾಕುನಿನಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಿಟ್ಟಿದ್ದ ಕಾಗದದ ಹಾಳೆಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವಸಂತಮಾರುತ . . . ಇವೆಲ್ಲ ವಿಕಳಾಲದಲ್ಲಿ ನೆಕ್ಕದೋವಾಗಿಗೆ ನೆನಪಾದುವು (ಫನರು. ೨೭೪). [ನಲ + ಕಟ್ಟು]

ನೆಲಗಡಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : “ಅನಂತಾ :— ನರುವಲು, ಕಜುಕೆ, ಗೋರಟೆ, ನೆಲಗಡಜೆ . . . ಸುಗಂಧಿ” (ಒಷಧಿ. ೪).

[?]

ನೆಲಗಡಲೆ, ನೆಲಕಡಲೆ (ನಾ). ಕಡಲೆಕಾಯಿ ; ಶೇಂಗಾ : ಕೈಕರು ನೆಲಗಡಲೆ, ಗೆಣಸು, ತುರುಳ್ಳಿ, ಬೆಕ್ಕುಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದ ಕೀಳುಪೈರನ್ನು ಹಾಕಿ ಭರತನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು . . . ಎಂದರು (ಕುಟ್ಟು. ೧೬೨) ; ನೆಲಗಡಲೆ ಅಥವಾ ಕಡಲೆಕಾಯಿ—ಈಚೆಗೆ ಇದರ ವ್ಯವಸಾಯವು. ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿದೆ (ವ್ಯವಮ. ೪೨) ; ನಮ್ಮ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವಷ್ಟು ನೆಲಗಡಲೆಯು ಜಗತ್ತಿನ ಇನ್ನಾವ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೩೧). **ನೆಲಕಡಲೆ :** “ಕಲಾಯಿ, ಸತೀನಕ, ಹರೇಣು, ಖಂಡಿಕೆ—೪ ಬಟ್ಟೆ ಗಡಲೆಯ ಹೆಸರುಗಳು, ನೆಲಕಡಲೆ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೭೮).

ನೆಲಗಡಲೆಕಾಯಿ = ನೆಲಗಡಲೆ : ನೆಲಗಡಲೆಕಾಯಿ, ಕಡಲೆಕಾಯಿ (ಮೈತ್ರಿ. ೮-೧೩೨). [ನಲ + ಕಡಲೆ, /ತುಳು. ನೆಲಕಡಲೆ]

ನೆಲಗಡವ, ನೆಲಗಡವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : “ಭೃಂಗಪ್ರಿಯ :— ನೆಲಗಡವ” (ಒಷಧಿ. ೧೧೩). **ನೆಲಗಡವು :** ಕುಲಹಲ :— ಜೋಬತಣ . . . ನೆಲಗಡವು (ಒಷಧಿ. ೩೬).

[ನಲ + ಕಡವ, (<ಕಡಂಬ)]

ನೆಲಗಡವು ‘ನೆಲಗಡವ’ ನೋ.

ನಲಗತ (ನಾ). ೧. ಬಿದ್ದು ಹೋದುದು ; ಭೂಗತವಾದುದು : ಅಂಶನಾಥದೇವರ ದೇವಾಲಯ ನಲಗತವಾಗಿರುವುದಾಗಿ ಚಿಣ್ಣುಲುಪ್ಪಾರ ವಾಗಿ ಗುಬ್ಬಗುರು ಸುಖನಾಸಿ ರಂಗಮಂಟಪ ಸಿಖರ ಮೊದಲಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದುದು (ಎಚ್. IX(S), ಚನ್ನಪ. ೨೯೯-೩೨ : 1387).

೨. ನಾಶ ; ಹಾಳು ; ನೇಮ ನಲಗತವಾಯಿತು ಸೀಮೆ ನಿಷ್ಕೀಮೆ ಯಾಯಿತು ನೋಡಾ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೨೯೯) ; ನೆಗ್ಗಿ ನಲಗತವಾಯ್ತು ವನನಿಷಯ (ಕೊರಂ. ೪-೯-೯). 'ಭೂಗತ' ಪರಾ. [ನಲ+ಗತ]

ನಲಗನ್ನ (ನಾ). ನೆಲದಲ್ಲಿ ಕೊರೆದ ಕನ್ನ—ತೋಡಿದ ಚೋರರ ಗಂಡಿ ; ನಲಗನ್ನವಂ ಬಲುಗೋಡೆಗನ್ನವನು ತೋಡಿ ಘನೆಯೊಳ ಪೊಕ್ಕು (ಬಸವ. ೩೧-೫) ; ನಲಗನ್ನ ಗೋಡೆಗನ್ನ ಅಗುಳಗನ್ನ ವನಗಿದು ಮನೆಯ ಪೊಕ್ಕು ನೋಡುವಲ್ಲಿ (ಭೈರಸೂ. ೩೫೦) ; ನಲಗನ್ನಂ ಗೋಡೆಗನ್ನಂ ಮಿಸುಗುತ ಗುಳಗನ್ನಂ ದೃಢವಾರಬಂಧಸ್ಥಲದೊಳ್ಳನ್ನಂ ದಲಿಂತೆಂಬನಲಿಳದಕೆ ತಕ್ಕಂದದಂ ಕನ್ನಮಂ ತೋಡಿ (ವೃಷಭ. ೨೦-೨).

[ನಲ+ಕನ್ನ]

ನಲಗಪ್ಪು (ನಾ). ಮೃಗಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ನೆಲದಲ್ಲಿ ತೋಡಿ ಮುಟ್ಟಿಟ್ಟ ಹಳ್ಳ, —ಕುಳಿ ; ಬಲಿ ಕಾಲ್ಪಣ್ಣ . . . ನಲಗಪ್ಪುಗಳಿಂದ ಮೃಗಗಳ ಹರಣವ ತೋಗಿಸುವರು ಬೇಡರಲ್ಲಿ (ರಾಮ. ೧೫-೬೪).

[ನಲ+ಕಪ್ಪು]

ನಲಗರ್ನಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಟಾಕಿ : ಬಿರುಸು, ಗರ್ನಾಲು, ನಲಗರ್ನಾಲುಗಳಿಂದ ಸಮರಸೂಚನೆಯೇ ಆಯಿತು . . . ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಬಗೆಯ ಸುಡುಮದ್ದುಗಳಿವೆಯೋ ಅಷ್ಟೆಲ್ಲವೂ ಧ್ವಂಸ ವಾದುವು (ಸುರಮ. ೨೬೫). [ನಲ+ಗರ್ನಾಲು]

ನಲಗವಿ (ನಾ). ನೆಲದಲ್ಲಿ ಅಗೆದ ಗುಹೆ, —ಗವಿ : "ಗರ್ತಂ=ನಲಗವಿ" (ಕಾಶ್ಯ. ೨೧೬). [ನಲ+ಗವಿ]

ನಲಗಾಡು (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲಲ್ಲಿರುವ ಮೈದಾನಪ್ರದೇಶ : ಕುಲಶಿಖರಿಯ ತುತ್ತಕುದಿಯೊಳಂದಯಿಸಿ ನಲಗಾಡಂ ಪತ್ತಿ ಪರಿವ ರಕ್ಕೋದವನರ ನದಿಯಿಂದಮನನುಕರಿಸಿ (ಜಯಶಾ. ೭-೨೨) ; ಆ ತೆಲುಂಗರಾಯನು . . . ಬೀಡಿಕೆಯಿಂದ ಬಹು ದೂರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ನಿರ್ಜನ ವಾಗಿರುವ ನಲಗಾಡಿನಲ್ಲಿ, ಮಂತ್ರಗೋಳುವುದು ಬಳಕೆ (ಮಂತ್ರ. ೪೨-೨೬).

[ನಲ+ಗಾಡು]

ನಲಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ದಾರಿ ಕಾಣು ; ಮಾರ್ಗ ಕಂಡುಬರು (?) : ಕಂಗೆಟ್ಟ ದೊಡ್ಡ ನೆಲ್ಲಿಯೊ ಹೊಳಲ ಸುತ್ತಾಡಿ . . . ಬಂದಿರಲಾ ತಾಯ್ನಿಗ್ಗೆ ಮುಂಗಡೆಯ ಬಾಳೊರೆಗೆ ನಲಗಾಣುತಿಹುದು (ಕಾಲೂರ. ೧೪೭-೪೨೬). [ನಲ+ಗಾಣು (<ಕಾರ್ಣ)]

ನಲಗಾಳಿ (ನಾ). "ನೆಲದ ಕಡೆಯಿಂದ ಸಮುದ್ರದ ಕಡೆಗೆ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿ" (Land-breeze, ೯೦೪೬) ; ನೇಣುಗಳ ನಲಗಾಳಿ ಕುಲುಕಿತ್ತು, ಹಡಗು ತಲೆಕೆಳಕಾಯಿತು (ಇಂಗೀತ. ೨೪-೯).

[ನಲ+ಗಾಳಿ]

ನಲಗಿರುಬ (ನಾ) (ವಿಷವುಳ್ಳ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ ; ಪದ್ಧಿಂದು : ಪದ್ಧಿಂದು ಎಂಬ ಹುಳು ಕಟ್ಟಿದರೆ ಎಕ್ಕೆಯ ಹಾಲನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಗಾಯಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕಿಸುವುದು. ಪದ್ಧಿಂದು ಎಂಬರೆ ನಲಗಿರುಬ ಎಂಬರು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೨೧೬). [ನಲ+ಕಿರುಬ (<ಕಿಲುಬ)]

ನಲಗುಂಬಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಂಬಳ : "ನಿಧಾರಿ— ನಲಗುಂಬಳ, ಬಳ್ಳಿಸುಂಡೆ, ಮೂಜಿಲೆಹೊನ್ನೆ" (ಬಸವ. ೧೫೩) ; ನೆಗ್ಗಿಲು ನಲಗುಂಬಳ ಭದ್ರಮುನೈ (ಸಾಲ್ವಸಾಂ. ೧೧) ; ಗರಿಕೆಯ ರಸ, ನಲಗುಂಬಳದ ರಸ, ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲು, ಅಷಾಡಿಗಡ್ಡೆ ರಸ ಇವಿವು ಪ್ರತ್ಯೇಕ

ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ . . . ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶರೀರಬಲಾನುಗುಣ ವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಅಂಕು ಕೊಡಲು ರಕ್ತಪಿತ್ತಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೪೦) ; ನಲಗುಂಬಳವು ಪಾತಕಪುನಾಶಕ (ಅಷ್ಠಾಂಗ. ೧೩೬-೪೫). 'ಬೂದು ಗುಂಬಳ' ಪರಾ. [ನಲ+ಕುಂಬಳ/ಕುಳು. ನಲಕುಂಬುಡ]

ನಲಗುಡುಗು (ನಾ). ಭೂಮಿಯೊಳಗಿಂದ ಬಂದ ಮೊಳಗು ; ಗಂಡನ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿ, ಸಿಡುಕುಮೋರೆಯ ಮಾಡಿ, ನಲಗುಡುಗಿನಂತಾ ದಿದಳಾ (ಪ್ರೀರಾಮ. ೧೫೫-೯೯). [ನಲ+ಗುಡುಗು]

ನಲಗುಡ್ಡ ಗಣಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಡ್ಡೆ : ಭೂಮಿಹಳ್ಳ ಗಡ್ಡೆ, ಭುಜಗುಂಬಳ, ನಲಗುಡ್ಡ ಗಣಸು (ಮೈಡಗಿ. ೪೬-೯೧೨).

[ನಲ+ಗುಡ್ಡ ಗಣಸು]

ನಲಗುಣ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಗುಣ, —ಸತ್ತ್ವ : ಒಂದೇ ಶಿವಗಂಗಾ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಿ ನಲಗುಣದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪದೂರ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ (ಕುಂಗಭ. ೧೨೫). [ನಲ+ಗುಣ]

ನಲಗುಮ್ಮ (ನಾ). ೧. ನೆಲದೊಳಗೆ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ (ಕಾಲ್ಪನಿಕ) ಭೂತ : ನಲಗುಮ್ಮ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಒಂದು ಮೇಳದಲ್ಲಿ ಒದರಿದಂತೆ ಒಳಗಿಂದ ಅಪಸ್ವರಾಲಾಪ (ಕುಚ್ಚಾಟ. ೨೦). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ : (ಃ). [ನಲ+ಗುಮ್ಮ]

ನಲಗುಮ್ಮ, ನಲಗುಮ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ಕೋಟೆಯನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯಂತ್ರ : ನಲಕೆ ಬಾಗಿಸಿದ ಪಲವರಿಯ ಚಂಕಣ . . . ಕಾಸುವಂಬಲಿ ಸಾರಮಾರಿ ನಲ ಗುಮ್ಮ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೪-೨೮) ; ಅಗಲಾಳ್ವೇರಿ ಕೋಟಿಕೊತ್ತಳ ನೆಲದಿಡ್ಡಿ ಮುಗಿಲಿಟ್ಟರೆ ನಲಗುಮ್ಮ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೫೧) ; ನಡೆಪುರ ವೇಣ ಭದ್ರಿಕೆ ನಲಗುಮ್ಮ ಬೆಡಗಿನ ಮಕರಬಿದ್ದಿಗಳು (ನಾಗಕು. ೧೭-೨೧) ; ದಗ್ಗೆ ನಲಗುಮ್ಮಗಳ ತರಹೇಳು (ಪ್ರಹ್ಲಾಜ. ೫-೪೧). ೨. "ನೆಲವನ್ನು ತಟ್ಟುವ ಮನೆ ಮುಂಡಾದವು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ನಲಗುಮ್ಮೆ :** ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಟಾಕಿ : ನಲಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪಳಿಸಿ ಗರ್ಜಿಸುವ 'ನಲ ಗುಮ್ಮೆ' ಹೆಡೆ ಬಿಟ್ಟದ ಹಾವಿನ ಮರಿಯಂತಹ ತಾಳೆಮಡಲಿನ 'ಧಡ ಲ್ವಾಜಿ' (ಮೂರುದಾ. ೨೧೬). [ನಲ+ಗುಮ್ಮೆ]

ನಲಗುಮ್ಮೆ 'ನಲಗುಮ್ಮೆ' ನೋ.

ನಲಗುಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾಯಿ ; ಗುಳ್ಳದ ಬದನೆಕಾಯಿ : "ನಿಧಗಿ ಕಾ, ಕಂಟಕಾರಿಕಾ, ವ್ಯಾಘ್ರೇ— ಈ ೩ ನಲಗುಳ್ಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೧-೪೬೫) ; ನಲಗುಳ್ಳಂ ಬಿಳಿಯ ಗಣಂ . . . ಕುಂಠಿಗಳಾವಗಂ ಕ್ಷಯಕ್ಕಿವು ಪಥ್ಯಂ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೬-೩) ; ನೆಗ್ಗಿಲ ಬೇರು, ನಲಗುಳ್ಳದ ಬೇರು, ಭತ್ತದ ಅರಳು ಈ ಮೂಜನು . . . ಕಷಾಯವೆತ್ತಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೪೧). [ನಲ+ಗುಳ್ಳ]

ನಲಗೂಡು (ನಾ). ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೋನು : ಬ್ಯಾಟಿಗನುಕೂಲಮಾಡ ಹೆಬ್ಬಲೆ ಕಿರುಬಲೆ ಬಿರಸು ಬಾಣ ಬೋನು ತಿಡಿಭಂಡಿ ನಲಗೂಡು ಮದ್ದು ಗುಂಡು ನೂಲೇಣ . . . ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳ್ (ಸಾಗಂಧಿ. ೫೦-೧೪). [ನಲ+ಗೂಡು]

ನಲಗೂಲಿ (ನಾ). ಶವವನ್ನು ಸುಡುವ ಜಾಗಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ ; ಮಸಣದೆರೆ : ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು . . . ಇಲ್ಲಿ ಶವವನ್ನು ಸುಡು ವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಒಂದು ಹಣ ನಲಗೂಲಿಯನ್ನು ಕೊಡು ಎಂದು ಗರ್ಜಿಸಿ ದನು (ನೀತಿಚಂ. XI, ೨೯). 'ನೆಲದೆಜಿ' ಪರಾ. [ನಲ+ಕೂಲಿ]

ನಲಗಡು (ಕ್ರಿ). ಆಧಾರವಿಲ್ಲದಾಗು ; ನೆಲೆಗಡು : ವಿಶಾಖನಂದನುಂ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಮಂ ದಾಯಿಗರೊಡನೆ ಕೂಳಿ ನಲಗಟ್ಟು ಪೆಣರ ಬೆಸದೊಳೋಲಿ ಯನದುಕುತು ಮಾ ಪುರಕ್ಕೆ ಒಂದು (ಜಾವಂ. ೧೬೦). [ನಲ+ಕಡು]

ನೆಲಗೆದರು (ಕ್ರಿ). (ಉಗುರುಗಳಿಂದ) ನೆಲವನ್ನು ಕೆದಕು, —ಕೆರೆ: ಭಲ್ಲುಕಂಗಳು ಪೋಗಿ ನೆಲಗೆದರಿ ಕಂದಮೂಲಾದಿಗಳ ತಂದಪವು (ಸಮೋ. ೬-೧೧). [ನೆಲ+ಕೆದರು(<ಕೆದಲು)]

ನೆಲಗೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : ನೆಲಗೊಟ್ಟಿ[ಟ್ಟಿ] ಯೆನಿಪ್ಪುಪಂ ಮೊಲಗಿವಿಕ್ಕಾಸ್ತರಣ್ಯಕಂ ಚೀರಕಂ ವಿಲಸನ್ಮೂಲಮುನಿಂ ನಿಲ್ಲಮ ಸಮಂ ಕೂಡಿಟ್ಟು ತದ್ಯೋಗಮಂ (ಅಮುಷ. ೧೬-೫೯).

[ದೇ. ೧ ತಮಿ. ನಿಲಕ್ಕೊಟ್ಟಿ]

ನೆಲಗೋಂಟಿ, ನೆಲಕೋಟಿ, ನೆಲಗೋಟಿ (ನಾ). ಕೋಟಿಯ ತಳ, —ಕೆಳಭಾಗ : ಮಿಗೆ ಗಿರಿಮುಳದ ನೆಲಗೋಂಟಿಗೆ ಸವಯ ಬಳಕ್ಕೆ ಸುರಂಗಂಗಳನರಡಂ ಬಗೆದರಡಣ ಮಧ್ಯದೊಳೊಂದಗೊಳಪೊಕ್ಕಿಳಿದು ತಟಾಡು ಕೆಡಮಿದರಂದರ್ (ಹಮ್ಮಾರ. ೩-೨೬). ನೆಲಕೋಟಿ : ಬೆಳ ಗಾಂವಿ, ಧಾರವಾಡ, ಬೆಂಗಳೂರು, ತೊರಗಲ್ಲು, ವಿಜಯನಗರ ಇವೆಲ್ಲ ಪಳುಗೋಟಿಗಳೆ; ಅದರೆ ಇದ್ದ ಪಳುವೆಲ್ಲ ಹಾಳಾಗಿಹೋದುದರಿಂದ, ಅವು ಬಯಲುಗೋಟಿಗಳಾಗಿ ಬಯಲು 'ನೆಲಕೋಟಿ' ಎಂದು ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದವೆ(ಕರ್ನಾಟಕ. ೪). ನೆಲಗೋಟಿ: ಸಾಹಸಭೀಮ [ನೆಲ]ಗೋಟಿಮಲ್ಲಂ ಕೊಣ್ಣೆಯ ತಳಪ್ರಕಾರಿಯಾದುವರಾದಿತ್ಯ[೦] (ಸೌಹೃ. XI-೬, ೩೦-೧೨; 1024). [ನೆಲ+ಕೋಂಟಿ]

ನೆಲಗೋಟಿ 'ನೆಲಗೋಂಟಿ' ನೋ.

ನೆಲಗೋಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೋಣಿಸೊಪ್ಪು : ನೆಲಗೋಣಿ [ಸಾಹಂ. ಗೋಣಿ, ಗೋಳಿ] ಪು(ಹು)ಣಿಸಿ ಪಾಪಟಿ . . . ಎಂಬವಣ್ಣಲೆಯಂ ಕಲಾಯೊಳುಣಿ ಕಾಸಿ ಕಟ್ಟಲ್ ತೊಲಗುಗುಮೊದಲುಸುವ ಮುಳ್ಳ ವಿಪ ಮನಿತನಿತುಂ (ಅಮುಷ. ೨-೨೧೧). [ನೆಲ+ಗೋಣಿ(<ಗೋಳಿ)]

ನೆಲಗೋರಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸ್ಪಟಿಕದ ಗಿಡ : "ಭೂಮಿ ಕುರುವಕಂ—ನೆಲಗೋರಟಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೧೩).

[ನೆಲ+ಗೋರಟಿ(<ಗೋರಂಟಿ)]

ನೆಲಚಳುಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : ನೆಲ ಚಳುಸೊಪ್ಪು, ಸಣ್ಣ ಗುಂಡುಹುಲ್ಲು (ಮೈಥಿ. ೬-೧೧೨).

[ನೆಲ+ಚಳು+ಸೊಪ್ಪು]

ನೆಲತಗಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಗಚಿಗಿಡ : (ಮೈಥಿ. ೧೯-೩೩೬). [ನೆಲ+ತಗಸಿ(<ತಗಚಿ)]

ನೆಲತರ (ನಾ). ನಿರಂತರ (?) : ಅಸ್ವಾಹ್ನಿಕದ ಧರ್ಮ್ಯವನು ಶ್ರೀ ಸಿ ತಾಳಮಳಿಯ ಸಮಸ್ತರು ನೆಲತರವಾಗಿ ನಡೆಸಿ ಕೊಡಲುಳ್ಳವರು ಯೆಂದು ಬರಸಿ ಕೊಟ್ಟ ತಾಸನ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೧-೯; 1666).

[?]

ನೆಲತಾಟಿ 'ನೆಲದಾಟ' ನೋ.

ನೆಲತಾಯ್ 'ನೆಲದಾಯ್' ನೋ.

ನೆಲತಾಯಿ 'ನೆಲದಾಯ್' ನೋ.

ನೆಲತಾವರೆ 'ನೆಲದಾವರೆ' ನೋ.

ನೆಲತಾಳಿ 'ನೆಲದಾಳಿ' ನೋ.

ನೆಲತಾಳಿ 'ನೆಲದಾಟ' ನೋ.

ನೆಲತೆಂಗು 'ನೆಲದೆಂಗು' ನೋ.

ನೆಲತೆರ 'ನೆಲದೆಟಿ' ನೋ.

ನೆಲದಳ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಕೆಳಭಾಗ; ಭೂಮಿಯ ತಳ; ಪಾತಾಳ : ನೆಲದಳಕೆಳದಿರಾಣನ ತಲೆಪಣಿಯಂ . . . ಕಣ್ಣಿನನಾಗರ ಸುರಮಣಿಯಂ ಸರೆ ಪಳಕ್ಕಿದನೆಗುಮಲ್ಲಿ ಗುಣಮಣಿಸರಂ (ವ್ಯವ. ೪-೪೨).

ನೆಲದಳದರು = ಪಾತಾಳಲೋಕದಲ್ಲಿರುವವರು; ನಾಗರು : ದೆಸೆಯಾಣ್ಣರು ಸಗ್ಗದರು ನೆಲದಳದರು ಸಸಿನೇಸದಿರಸುಗಳ್ ಜತಿಗಳು ಮುಸುಕಿದುದಾಗಲೆನ್ನಯ ಮಣವಾಗಿಲ ಜಸಗಂಪ ಸಮಯಗಾಣದೆ ಕೇಳ (ಸೊಂ.ನೋ. ೧೨-೩೩). [ನೆಲ+ತಳ(=ತಲ)]

ನೆಲದಳಿ (ಕ್ರಿ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ತಳೆ, —ಧರಿಸು.

ನೆಲದಳಿದ = ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವಂಥದು; ಪರ್ವತ. ನೆಲದಳಿದನುಗಿಯಾಣ್ಣ = ಪರ್ವತರಾಜಪುತ್ರಿಯ. ಪತಿ; ಗಿರಿಜಾ ವಲ್ಲಭ; ಈಶ್ವರ : ನೆಲದಳಿದನುಗಿಯಾಣ್ಣಂ ಸಿದ್ಧ ನಂಜೇಶ ರಕ್ಷಿಸುಗೆ ಬಿಡದೆಮ್ಮನು (ರಾಘ. ೧-೪); ಶ್ರೀನೆಲದಳಿದನುಗಿಯಾಣ್ಣನು ನೋಡಿ ಸಂತಸದಿ ನೊಲಿದು ಮನ್ನಿಸಿ (ಸಮೋ. ೨೦-೨೩). ನೆಲದಳಿದವಿಲ್ಲ = (ಮೇರು) ಪರ್ವತವನ್ನು ಬಿಲ್ಲಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಈಶ್ವರ : ನೆಲದಳಿದವಿಲ್ಲ ಪುಷ್ಪಂಜನೋಡುರಿತ . . . ಪೊರೆಗೆಮ್ಮನು (ಸಮೋ. ೩೨-೧). [ನೆಲ+ತಳಿ]

ನೆಲದಾಯ್, ನೆಲತಾಯ್, ನೆಲತಾಯಿ, ನೆಲವಾಯಿ (ನಾ).

ಭೂಮಿತಾಯಿ; ಭೂವನಾತಿ : ತಾನೋರ್ವಾಡೊಡಂ ಪಲಪೆಸರ ನುಳ್ಳವಳ್ ಅದಜಾಂಜೆ ನೆಲದಾಯೆಂಬೊಡಂ ಎನ್ನಿಂ(ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೩-೨೫೫).

ನೆಲತಾಯ್ : ನೆಲತಾಯ ಹೂಡಣ್ಣ ತಳೆರೆ ತಟ್ಟಿಯಿದಲ್ಲೆ (ಕಾಲಾರ. ೩೪-೩೩). ನೆಲತಾಯಿ : ನನ್ನನ್ನು ಸಾಕಿ ಬೆಳೆಸಿದ ಕೋಟಿಪಾಳಿನ

ನೆಲತಾಯಿಯ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳಬೇಕು (ಬೆಳಮ. ೧೫೮); ಮೂಡು ಪಡುಕಡಲುಗಳ ದಡಗಳ ವರೆಗೆ ಈ ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿಯು ನೀಡಿದ್ದು, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ನೆಲತಾಯ ಅಲಂಕಾರವೋ ಎಂಬಂತೆ ಮನೋಹರವಾಗಿರುವುದು (ನಾಗಕಾ. ೩). ನೆಲದಾಯಿ : ಕುಂಪಿತು ತಾಯಿಯ ಒಲವು,

ನೆಲದಾಯಿಯ ಹಿರಿಚೆಲುವು (ಚಿಂತನ. ೨೫-೧೬); ತಾಯಿ ಇದ್ದ ಸ್ಥಳ ಅತ್ತಿಯಳು ನೆಲದಾಯಿ (ವಿಜಯಂ. ೯೩); ಅದೇ ನೆಲದಾಯಿಯ ಅಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಅವರು ಮಲಗುತ್ತಿದ್ದರು (ಸಮೋ. ೨೫೩).

[ನೆಲ+ತಾಯ್]

ನೆಲದಾಯಿ 'ನೆಲದಾಯ್' ನೋ.

ನೆಲದಾರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಚಾರುದಾಲು—ಅಲ, ನೆಲದಾರು" (ಒಷಧಿ. ೫೬). [ನೆಲ+ದಾರು]

ನೆಲದಾವಣಿ(ನಾ). (?) : ಮಣಿಮಕುಟದಿಗಳೊಯ್ಲು ನೆಲದಾವಣಿಯೊ ಗಗನಾರ್ಣವದ ವಾಡಬಗಣವೊ ಕೌತುಕವೆನಿಸಲೆಚ್ಚಾದಿದರು ಬಿಲ್ಲವರು (ಕುವಾಳಿ. ೪-೧೬). [ನೆಲ+ದಾವಣಿ]

ನೆಲದಾವರೆ, ನೆಲತಾವರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಸ್ಥಳ ಪದ್ಧಿ: "ನೆಲದಾವರೆ—ಅವ್ಯಥೆ; ಅತಿಚೆರೆ, ಪದ್ಮಪಾರಿಣೀ" (ನಾಚಿರಾ. ೨); "ಗಂಧಮೂಲಿ—ನೆಲದಾವರೆ, ಖಚೋರ, ಪಿರ್ಯಂಗು" (ಒಷಧಿ. ೪೬).

ನೆಲತಾವರೆ : (ಮೈಥಿ. ೪೨-೪೨೩).

[ನೆಲ+ತಾವರೆ (<ತಾಮರೆ). ತಮಿ. ನಿಲತಾಮರೆ;

ತಲು. ನೆಲತಾಮರ]

ನೆಲದಾಳ, ನೆಳದಾಳ (ನಾ). = ನೆಲದಾಟ : ನೆಲದಾಳಗೆಡ್ಡೆ ಗಿಣಿಮೂಗಿ . . . ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಜೋರ್ವಂ ಮಾಡಿ (ವಿವೃ. ೯೯); ಬಾಳೆನೆಲದಾಳ ಕದ್ದಾಳ ಪುಷ್ಪವು ಯೋಗ್ಯ ಶಿವಗೆ (ಗುರುಜಾ. ೬-೧೬); ಕೇದಿಗೆವೀಳಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ನೆಲದಾಳವನ್ನರೆದು ಕುದಿಯ ದಾಹಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು(ಸಕಪ್ಪ. ೭೬). ನೆಳದಾಳ : ನೆಳದಾಳ : ನೆಲದಾಳಕಲ್ಲು ಮಂ ಪೇಕ್ಷೆ (ವಿವೃ. ೫). [ನೆಲ+ತಾಳ(=ತಾಲ)]

ನೆಲದಾಳಿ, ನೆಲತಾಳಿ (ನಾ). = ನೆಲದಾಟ : "ಕಾಂತ-ಹರೇಣುಕ, ದೊಡ್ಡಯಾಲಕ್ಕಿ, ನೆಲದಾಳಿ . . . ಹತ್ತಿ" (ಒಷಧಿ. ೨೮); ನೆಲದಾಳ

ಯಾಪಾದಿಯುಜಮೋದ ನೆಗ್ಗಲು ನೆಲಗುಂಬಳ ಭದ್ರಮುಸ್ತಿ (ಸಾಲ್ಮಸಾಂ. ೧೧); ನೆಲದಾಳಿ ಕಿರುಗೊರಟಿಗೆ ಬೀಜಮುಷು ಇವನ್ನು ಸಮಾನಗೊಂಡು ಚೂರ್ಣಿಸಿ ಬೆಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ . . . ಲೇಪನಂಗೈಯ ಶುಕ್ಲಸ್ತಂಭ (ಕಾಶ್ಯಾಪ. ೧೬-೨೬೧). **ನೆಲತಾಳಿ** : "ನೆಲತಾಳಿ=ನೆಲದಾಳಿಗಡ್ಡೆ, ಮುಸಲಿ, ತಾಲಮೂರಿಕೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ನೆಲ+ತಾಳಿ_೨(=ತಾಳಿ_೨)]

ನೆಲದಾಳು 'ನೆಲದಾಳು' ನೋ.

ನೆಲದಾಳಿ 'ನೆಲದಾಳು' ನೋ.

ನೆಲದಾಳು, ನೆಲತಾಟ, ನೆಲತಾಳಿ, ನೆಲದಾಳು, ನೆಲದಾಳಿ (ನಾ). (ತಾಳಿಯ ವರ್ಗದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ; ತಾಲಮೂರಿಕೆ : "ನೆಲದಾಳು — ತಾಲಮೂರಿಕೆ, . ಮುಸಲಿ" (ನಾಚರಾ. ೬), ನೆಲದಾಳುಸರೆದು ಪಾರೋಕ್ ಕಲಸಿ . . . ಧಾನ್ಯದೊಳ್ ಕರ್ಣಲೇಪನಂಗೈಯ ಕರ್ಣವರ್ಧನಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೬೬). **ನೆಲತಾಟ** : "ಮುಸಲಿ, ತಾಲಮೂರಿಕಾ-೨ ನೆಲತಾಟ[ಸಾಂ. ಕಾಟ, ತಾಟ]ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೯). **ನೆಲತಾಳಿ** : "ಮುಸಲಿ, ತಾಲಮೂರಿಕಾ-೨ ನೆಲತಾಟ ಹೆಸರು. ನೆಲತಾಳಿಗಡ್ಡೆಯನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೯); ನೆಲತೆಂಗು, ನೆಲತಾಳಿ (ಮೈತ್ರಿ. ೨೬-೪೯೫). **ನೆಲದಾಳು** : "ಮುಸಲಿ, ತಾಳಮೂರಿಕಾ ಈ ೨ ನೆಲದಾಳು" (ನಾಚರಾ. ೧೧೦); "ಭೂತಾಳಿ-ನೆಲದಾಳು, ನೆಲಹಾದರಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೨); ನೆಲದಾಳುಗಡ್ಡೆಯನಾದರೂ ಕಟುಕರೋಹಿನಿಯನಾದರೂ ಚೂರ್ಣಿಸಿ ಜೇನುಕುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಕೊಡಿಸಲು ಸಕಲ ಸ್ಥಾವರ ವಿಷಗಳು ಪರಿಹರವಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೨೨೪). **ನೆಲದಾಳಿ** : "ಗೋದಾಪದೇ—ಹಂಸಪದಿ, ನೆಲದಾಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೫೧); ನೆಲದಾಳಿಗಡ್ಡೆಯಂ ನೀರಿಂದ ಅರೆದು ಪಾನ, ನಸ್ಯ, ಲೇಪನಗಳ ಮಾಡಿಸಲು ಹಂದಿಯ ವಿಷ ಪರಿಹರವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೨೧೬); ನೆಲದಾಳೆಯ ಗಡ್ಡೆಯನ್ನರೆದು ಜೇನುಕುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಕೊಡಲು ವಾತಜ್ವರಂ ಮಾಣ್ಣಂ (ಸಕವ್ಯ. ೬೪).

[ದೇ. II ತೆಲು. ನೆಲತಾಡಿ]

ನೆಲದಿಟ್ಟು (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಕಡೆ ತಿರುಗಿಸಿದ ದೃಷ್ಟಿ; ತಗ್ಗಿಸಿದ ನೋಟ : ಅಶ್ರುಮರಿನಾಸ್ಯನಾತನು ನೆಲದಿಟ್ಟಿಯಾಗಿ . . . ಎನಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧೪-೩೪೬). [ನೆಲ+ದಿಟ್ಟು]

ನೆಲದಿಡ್ಡಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ತೋಡಿರುವ (ರಹಸ್ಯವಾದ) ಸುರಂಗವಾರ್ಗ : ಮತ್ತಲ್ಲಿ ಕೊಪ್ಪಿದ ನೆಲದಿಡ್ಡಿಯಂ ತೆಗೆತೆಗೆಯುತ್ತ ಪೊಟಮಟ್ಟು (ಸಮ್ಯಕ್. ೮-೩೬); ಅಗರ್ವಾಕರಿ ಕೋಟಿ ಕೊತ್ತಳ ನೆಲದಿಡ್ಡಿ[ಸಾಂ. ವಿಡಿ] . . . ಪಲ ಪುರಿಮೊಗಗಳನನುಮಾಡಿಸಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬-೫೧). [ನೆಲ+ದಿಡ್ಡಿ]

ನೆಲದುರುವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಪಾಣಾ-ನೆಲದುರುವೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೬೩); ನೆಲದುರುವೆ ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಹುಳಿಮಜ್ಜೆಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳಲು ಉರಮೂತ್ರಂ ಮಾಣ್ಣಂ (ಸಕವ್ಯ. ೩೯೪).

[ನೆಲ+ದುರುವೆ(<ತುರುವೆ)]

ನೆಲದುರ್ಗ (ನಾ). ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕೋಟಿ : ನೆಲೆಗಡಿಸುತ ನೆಲದುರ್ಗವ ನೆರಪುತ ಜಲದೊಳು ಜಲದುರ್ಗವನು . . . ನಡೆದಳು ಬಲ್ಮೆಯೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೬೪); ನಗರವೇ ನೆಲದುರ್ಗ ಬಳಸಿಯು ಸೊಗಪ ನದಿ ಜಲದುರ್ಗಂ (ನಾಗಪ. ೨-೩೦).

[ನೆಲ+ದುರ್ಗ]

ನೆಲದೆಂಗು, ನೆಲತೆಂಗು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಸಿದ್ಧಿ ವಾರದ ದಿನ ನೆಲದೆಂಗ ತಂದು ಕತ್ತರಿಸಿ ನೆಳಲಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸಿ . . . ಸೇವಿಸಿ ಕ್ಷೇಷ್ಣಪುರ ನುಣವಾಗುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೪೧). **ನೆಲತೆಂಗು** : ಸಿದ್ಧಿ

ವಾರದ ದಿನಸ ನೆಲತೆಂಗ ತಂದು . . . ಸೇವಿಸಿ ಕ್ಷೇಷ್ಣಪುರೋಪಂ ಮಾಣ್ಣಂ (ಸಕವ್ಯ. ೧೫೦); ನೆಲತೆಂಗು, ನೆಲತಾಳಿ (ಮೈತ್ರಿ. ೨೬-೧೯೬).

[ನೆಲ+ತೆಂಗು]

ನೆಲದೊಡೆ, ನೆಲತರ (ನಾ). ೧. ಶವವನ್ನು ಸುಡುವ ಜಾಗಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ; ಶ್ಮಶಾನದ ಸುಂಕ : ಸುಡುಗಾಡಿನಧಿಕಾರ ಮುದ್ರೆ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಬಾವಡಿ ಹೆಣನ ತಲೆಯಕ್ಕೆ ನೆಲದೊಡೆಯ ಹಾಗೆ ಶವದೊಡಿಗೆ ಯೆಸಗಾಯ್ತು (ಹಚಕಾ. ೧೧-೩೮). **ನೆಲತರ** : ೨. ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ. ಹಾಕುವ ಸುಂಕ; ಭೂಕಂದಾಯ : ಕಮ್ಮಡಹಳ್ಳ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವರ್ಷ ೧೯೬೩ ನೆಲತರವನ್ನೂ ೪೦ ವರಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಳವನ್ನೂ . . . ತಂದುಕೊಡುವದಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ (ಮಹಾವಂ. I, ೫೮).

[ನೆಲ+ತೊಡೆ]

ನೆಲದೊಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ದಿವ್ಯತುಂಬೀ-ನೆಲದೊಂಡೆ" (ಓಷಧಿ. ೬೫). [ನೆಲ+ತೊಂಡೆ]

ನೆಲದೊಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : ನೆಲಮಾವುಂ ನೆಲದೊಟ್ಟು ತೊಟ್ಟು . . . ಇಂತಿವೆಲ್ಲಮ ಸಮಂ ತೊಡಟ್ಟು ತದ್ವ್ಯೋಗಮಂ (ಮುದ. ೧೬-೫೯). [ನೆಲ+ತೊಟ್ಟು]

ನೆಲಧಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ನೆಲಧಾರೆ (ಛಂಪುಸು)—ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವದು, ಬಹುತೋಟಿಯುಳ್ಳದ್ದು. ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಇಮಾರತಿಯ ಕಟ್ಟಿಗೆಯು (ಕಥಾಗ. ೪೩). [?]

ನೆಲಥೊರೆ (ನಾ). ಅರಸ; ಭೂಪತಿ : ಪ್ರೇಮದಿಂದ ನೆಲಥೊರೆಗಳಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಸುತ್ತಮುಂದಿಡೆಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನಿತ್ತಿಡಿ, ಸುಮ್ಮಾನದಿಂದಿರಲು (ತುರಂಗ. ೬೫-೨೮). [ನೆಲ+ಥೊರೆ(<ದೊರೆ)]

ನೆಲನಡುಗು (ನಾ). ನೆಲದ ಅದುರುವಿಕೆ; ಭೂಕಂಪ : ನೆಲನಡುಗೊ ? ಬಾನ್ಸಡುಗೊ ? ಕೇಳದೊ ಮಹಾಸ್ವನಂ ಮೊಳಗುತಿದೆ, ದೂರದ ಸಮುದ್ರಘೋಷಮನೆಲ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೬-೩೪).

[ನೆಲ+ನಡುಗು]

ನೆಲನಳ್ಳಿ (ನಾ). "ಕಡಲಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಜೀವಿಸುವ ನಳ್ಳಿ" (Land-crab. ಇಂಕನ). [ನೆಲ+ನಳ್ಳಿ]

ನೆಲನಾರಂಗಿ(ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಈಕೆ : ನೆಲಹಂಕಿ, ನೆಲನಾರಂಗಿ (ಮೈತ್ರಿ. ೫೬-೧೧೨೧). [ನೆಲ+ನಾರಂಗಿ]

ನೆಲನೆಕ್ಕರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈತ್ರಿ. ೫೬-೧೧೫೩).

[ನೆಲ+ನೆಕ್ಕರೆ/ತುಳು. ನೆಲನೆಕ್ಕರೆ]

ನೆಲನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ : (ಮೈತ್ರಿ. ೬೧-೧೨೩೮); "ಅಜ್ಜಟಿ=ನೆಲನೆಲ್ಲಿಯ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಪು. ೫).

[ನೆಲ+ನೆಲ್ಲಿ. / ತಮಿ. ನೆಲನೆಲ್ಲಿ; ತುಳು. ನೆಲನೆಲ್ಲಿ]

ನೆಲನೇರಳೆ 'ನೆಲನೇರಳೆ' ನೋ.

ನೆಲನೇರಳೆ, ನೆಲನೇರಳೆ, ನೆಲನೇರಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೇರಳೆ; ನಾಯಿನೇರಳೆ; ಭೂಮಿಜಂಬುಕೆ : "ಏಕಭಕ್ತ್ಯಾ—ನೆಲನೇರಳೆ" (ಓಷಧಿ. ೯೮). **ನೆಲನೇರಳೆ** : "ನಾದೇಯಾ, ಭೂಮಿ ಜಂಬುಕಾ-೨ ನೆಲನೇರಳೆ ಹೆಸರುಗಳು. ನಾಯಿನೇರಳೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೩). **ನೆಲನೇರಳೆ** : "ಕಾಪ್ಪ ಜಂಬು-ನೆಲನೇರಳೆ" (ಓಷಧಿ. ೬೦). [ನೆಲ+ನೇರಳೆ]

ನೆಲನೇರಳೆ 'ನೆಲನೇರಳೆ' ನೋ.

ನೆಲಪದು (ಕ್ರಿ). (ಸೋತು) ನೆಲ ಹಿಡಿ : ನೆಲಕ್ಕೆ ಮುಖ ಕೊಟ್ಟು ಮಲಗಿ, ನೆಲಪಟ್ಟಿನಂತೆ ಬಲವಾಗಿ ನೆಲವನ್ನು ಒತ್ತಿಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿಹಿಡಿದ (ಛಂಪುಸಾ. ೬೦); ಈ ಕಾಳಿನ ಹಿಟ್ಟಲೇ ಮಾಡಿದ ರೊಟ್ಟಿ ತುಣುಕು

ತಂದು ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲಾ ಹಿಂದಕ ಮುಂದಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನೆಲಪಟ್ಟಿ ಬಿದ್ದಾ
ಮೆ (ಗ್ರಾಮ್ಯಾ. ೧೪೮). [ನೆಲ+ಪಟ್ಟಿ]

ನೆಲಪತಿ (ನಾ). - ನೆಲಧೊರೆ : ನೆಲಪತಿ ಬಳಿಯೊಳು ನೀನಿರು ಜಲಫಲ
ಗಳ ತಂದು ಕೊಡುವೆ ನಿನಗೆರೆ ಪುತ್ರ (ಹಮಜ. ೭೦). [ನೆಲ+ಪತಿ]

ನೆಲಪು, ನೆಲಹು, ನೆಲಹು (ನಾ). ಪಾತ್ರೆ, ಆಯುಧ ಮುಂತಾ
ದುವುಗಳನ್ನಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಗ್ಗ, ತಂತಿ, ಬಿದಿರು ಮುಂತಾದುವು
ಗಳಿಂದ ಹೆಣೆದು, ನೇತುಬಿಡುವ ಸಾಧನ; ನೆಲು : ಅಲವ
ಕೊಂದಿನೋಳು ನೂಲೊಂದಂ ಕಾಲ ನೆಲಪಂ ಕಟ್ಟಿ ನೆಲಹಿನ ಕೆಲಗೆ ಸುರಗಿ
ಮೊದಲಾಗಿ ಮೂನತ್ತರದಾಯುಧಮಂ ಮಹೋತ್ಸವಂ ಬೆರಸಿನಕಂ
ನಿಲಿಪಿ (ಭರ್ಮಾ. ೨-೧೨೭); ಮನವಿಕ್ಕಿ ಹೆಪ್ಪನಿಟ್ಟು ನೆಲನೋಳು
[ಪಾಠಂ. ಪಪ್ಪನಿಟ್ಟು, ಹೆಪ್ಪನಿಟ್ಟು ನಿಲನೋಳು] ಬಯ್ಯಿಟ್ಟು (ಜೀವಸಂ.
೨೧೮-೧೧). ನೆಲಹು : "ಕಾಚಂ, ತಿಕ್ಕಂ-ಈ ೨ ನೆಲಹು" (ಹಲಾಯು.
೧೨೫-೭೩); ನೆಲಹಿನ ಮೊಸರಂತೆ ಬೆನ್ನೇಡ ಮಗುವಿನಂತೆ (ಭರ್ಮಾ. ೨-೧೨೭
ಅಧಿಪತ್ಯ); ಹಾಲ ಹರದಿಯ ಬಿಗಿದು ನೆಯ್ದಲಂ ಬಿಸಿಮಾಡು
ನೆಲಹಿನಲಿ ಸಂತವಿಸು (ಹಕಳಾ. ೪-೪೯); ಕೆರದಂತಕ್ಕಂತ್ರಮಂ ಮೇಳಿಸಿ
ನೆಲಹುಗಳಂ ಕಟ್ಟಿ ತಂದೊಡ್ಡಿ ಮಾಂಸೋತ್ಪರಮಂ ಪೊತ್ತು . . .
ನಡೆದರಾ ಕಾಡೋಳು ಬೇಡಂ [ಗರ್] (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೫೨); ಎಲೆ
ಗೋಪಿ ನಿನ್ನ ಮಗನ ದನೆಯಂದ . . . ನೆಲಹಿನ ಬೆಣ್ಣೆಯುಳಿಯದು
(ನೇಮಿಪಂ. ೧೫-೯೩). ನೆಲಹು : ಮನಕೆ ಬಂದಡೆ ತುಪ್ಪವದೆ ನೆಲು
[ಪಾಠಂ. ಲ] ಹಿನ ಗದಿಗೆಯಲಿ ಮಡಗಿ ಬೇಕಾದನಿತನಾದೆ ತಂದಪಂ
(ಬಸವ. ೧೪-೧೧); ನೆಲು [ಪಾಠಂ. ಲ] ಹುಗಳಲಿಂನಿದರೆ ಕೈಗಳು ನಿಲು
ಕದಿರ್ದರೆ . . . ಕೆಳೆಯರ ಹೆಗಲನೇಡು ದುರಂತವಿಕ್ರಮರು ಕಳೆದು
ಕೊಂಬರು ಹಾಲು ಬೆಣ್ಣೆಗಳ (ನಿರ್ಭಾ. ೧೦-೮-೨೩); ಬಿಸಿಯ ಹಾಲನು
ಬೆಣ್ಣೆ ಸಹವೀಂಟಿದನು ನೆಲು [ಪಾಠಂ. ಲ] ಹುಗಳ ಮೊಸರನುಂಡನು
(ಸಾಕ್ಷಾ. ೨೧-೪೯). 'ನೆಲುವು' ಪರಾ. [ನೆಲು+ಪು]

ನೆಲಬದರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಲಘುಬದರಿ-ನೆಲಬದರಿ"
(ಒಷಧಿ. ೧೪೨). [ನೆಲ+ಬದರಿ]

ನೆಲಬರೆ (ಕ್ರಿ). (ಭಯ, ನಾಚಿಕೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸು
ವಂತೆ) ಕಾಲ ಬೆರಳಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ಗೀರು : ನಿಹಿರ ತಲೆವಾಗಿ
ನೆಲಬರೆಯುತ್ತಾ ಜಹಾಂಗೀರನೆದುರು ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಸರಿದು ನಿಂತಳು
(ಸೂರಜ. ೨೫). [ನೆಲ+ಬರೆ]

ನೆಲಬಲ 'ನೆಲವಲ' ನೋ.

ನೆಲಬಲಿಕೆ (ನಾ). (ರಾಜ್ಯದ) ಹಿರಿಮೆ, - ಮೇಲ್ಮೆ : ಜಲಧಿ ಬಳಸಿ
ದಗಳಾಗಿ ತ್ರಿಕೂಟಾಚಲವ ಬಳಸಿ ವಜ್ರಪಂಚಿ ನೆಲಸಿರಲಾ ಪಟ್ಟಣದ
ನೆಲಬಲಿಕೆಯನೊಲಿದು ಪೇಳುವ ಕವಿ ಯಾರು (ರಾಮನ. ೧೧-೨೩).
[ನೆಲ+ಬಲಿಕೆ (<ಬಲ್ಕಿ)]

ನೆಲಬಾಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನೆಲಬಾಗೆಬೇರು, ಚಿತ್ರ
ಮೂಲ, ಕೋಳಿಕುಟುಮನ ಗಡ್ಡೆ ಇವಿಷ್ಟನ್ನೂ ನಿಂಬೇಹುಳಿಯ
ರಸದಿಂದ ಅರೆದು ಲೇಪಿಸಲು ತೃಗ್ಗನವಾದ ಕುಷ್ಠ, ವಿಸ್ಕೋಟಿಕಗಳು
ಪರಿಹರನಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. 11, ೩೯೩). [ನೆಲ+ಬಾಗೆ]

ನೆಲಬಾಡಾಮಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೃದಗ.
೨೮-೫೩೧). [ನೆಲ+ಬಾಡಾಮಿ+ಹುಲ್ಲು (<ಪುಲ್)]

ನೆಲಬಾವಿ (ನಾ). (ಕಟ್ಟಿ ಇಲ್ಲದ) ನೆಲಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿರುವ ಬಾವಿ;
ನೆಲದ ಮುಟ್ಟುಕ್ಕಿರುವ ಬಾವಿ : ಮಳೆಬಂದು ನೆಲವೆಲ್ಲ ಒದ್ದೆಯಿದ್ದುದ
ರಿಂದ ನೆಲಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಸೇವಲು ಕಷ್ಟವಾಯಿತು (ರೂಢಿ).
[ನೆಲ+ಬಾವಿ]

ನೆಲಬಾಳ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ಬದುಕು, - ಜೀವನ :
ತಲೆಯೊಂದೆ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿವೆ ಸಾವು ಬಿಡ್ಪಾರೆಯು ನೆಲಬಾಳನಟ್ಟಿರವ
ಕಟ್ಟಿತ್ತೆ ನೋಡೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೮೧-೪೦೯).
[ನೆಲ+ಬಾಳ (<ಬಾಲ್)]

ನೆಲಬಿದರಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೃದಗ.
೯-೧೫೮). [<ನೆಲಬಿದರ+ಹುಲ್ಲು (<ಪುಲ್)]

ನೆಲಬುರುಕಿ (ನಾ). ನೆಲದ ಮೇಲೆ ತೆವಳುವಂತಹುದು : ನೆಲ
ಬುರುಕಿ ಮಹಾಶಯನಿಗೆ ನಿಜ ಸಮಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದರೂ ಅನುಮುಂಚಿತ
ವಾಗಿ ಮಲಗುವುದರಿಂದ ಮುನ್ನನೆ ಎದ್ದು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ (ಗಾಳಪ. ೧೬೦).
[ನೆಲ+ಬುರುಕಿ]

ನೆಲಬೇವು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ ; ಚರಾಯತ :
"ಕಿರಾತಕೃತಃ, ಭೂನಿಂಬಾ, ಅನಾರ್ಯಕೃತಃ, ಈ ೩ ನೆಲಬೇವು"
(ನಾಚರಾ. ೧೧೧); "ಪನ್ನಂಗಿಯೆನೆ ನೆಲಬೇವು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೫);
ನೆಲಬೇವು : ಚಿತ್ರಕಂ ಪಿಪ್ಪಲಿ ನಾಗರಮಂಜಿನಿಶುಕಮಂ ಕುದಿಯಿಸು
ತಜ್ಜಲಮಂ ಬಿಸಿಬಿಸಿಯೆನೆ ಕುದಿಯಲೊಡಂ ಶ್ಲೇಷ್ಮರೋಗ ಕಮನ
ಮದಕ್ಕಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೯); ಬಳ್ಳಿಮುಜುಬೆ ನೆಲಬೇವು ಮುಸ್ತೆ
ಪರ್ವಾಟಕದಿಂ ಕುದಿದಿಳುಕಿ ಕಟುಕರೋಹಿಣಿಯದೊಳಗಿರೆ ಕೆಡಿಕು
ಮಲ್ಲಿ ಪಿತ್ತಜ್ವರಮಂ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೩-೩೨); ಜೀರಿಗೆ, ಕೊತ್ತುಂಬರಿ,
. . . ಬೇವು, ನೆಲಬೇವು, ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ-ಇವುಗಳನ್ನು ಬಿಸಿ ನೀರಿ
ನಿಂದರೆದು ಕೊಡಲು ವಾತಜ್ವರಂ ಮಾಣ್ಣಂ (ಸಕಪ್ತ. ೩೩). ೨. ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಹೊನ್ನೆಗನ್ನೆ : "ಸ್ತನಪಯೋಗಂಧಿಯೆನೆ ನೆಲಬೇವು"
(ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೩).
[ನೆಲ+ಬೇವು, / ತಮಿ. ನಿಲವೇಮ್ಪು ; ಮಲ. ನಿಲವೇಪ್ಪು ;
ತುಳು. ನೆಲಬೇವು ; ತೆಲು. ನೆಲವೇಮು]

ನೆಲಬೈರಿಗೆ (ನಾ). ನೆಲವನ್ನು ಕೊರೆಯುವ ಬೈರಿಗೆ : ಭೂಮಿ
ಯಲ್ಲಿ ಕಂಡಿ ಕೊರೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉದ್ದ ಬೆಳಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತ
ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಧನ : ನೆಲಬೈರಿಗೆ (Auger. ಇಂಗ್ಲಿಷ್).

[ನೆಲ+ಬೈರಿಗೆ]

ನೆಲಮಗಳ, ನೆಲಮಗಳು (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮಗಳು ; ಸೀತೆ :
ಮುನಿಯ ಸತಿ ನೆಲಮಗಳನುಪಹರಿಸಿದಳು (ತೀರಾಮಾ. ೧೩೩-೩೧೩).
ನೆಲಮಗಳು : ನೆಲಮಗಳ ರೂಪಿನ ಕಲಿ ಮನೋಭವ ಬಂದ (ಕಾಕಿಂ.
೨-೧೩). [ನೆಲ+ಮಗಳ]

ನೆಲಮಗಳು 'ನೆಲಮಗಳ' ನೋ.

ನೆಲಮನೆ 'ನೆಲವನೆ' ನೋ.

ನೆಲಮರೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುದು ; ನೆಲದಲ್ಲಿ ಅವಿ
ತಿಟ್ಟುದು : ಚನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಇದ್ದದ್ದನ್ನು ನೆಲಮರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇದ್ದಾರೆ
(ರಾಜೀಂದ್ರ. ೧೭೪). [ನೆಲ+ಮರೆ (<ಮರ್ಕಿ)]

ನೆಲಮಹಡಿ (ನಾ). ನೆಲಮಾಳಿಗೆ ; ನೆಲಮನೆ : ನಾನೀಗ ಮಲಗಿ
ರುವ ಹಾಸಿಗೆಯ ಕೆಳಗೊಂದು ಹಲಿಗೆಯಿದೆ . . . ಅದರ ಕೆಳಗೊಂದು
ನೆಲಮಹಡಿಯಿದೆ (ದೇವೀಶಾ. ೩೫). [ನೆಲ+ಮಹಡಿ]

ನೆಲಮಾಗಳಿ, ನೆಲಮಾಗುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ :
ವೀಳಯದ ಎಲೆ . . . ನೆಲಮಾಗಳೆಯ ಸೊಪ್ಪು . . . ಈ ಸೊಪ್ಪು
ಗಳ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ರಸಗಳನ್ನು ಜೀನುತುಪ್ಪ ಬೆರಸಿ ಕಣ್ಣಿಗೆಚ್ಚಲು ಹೊಸತಾದ
ಕಣ್ಣು ಬೇನೆ ತಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. 11, ೭೮); ನೆಲಮಾಗುಳಿ:
ನೆಲಮಾಗುಳಿ, ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು . . . ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ ಇವಿಷ್ಟನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಎರಡು
ವರದ ತೂಕ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ ನೀರಲ್ಲಿ ಕಷಾಯಪಿತ್ತಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. 1, ೩೩೩);

[ನೆಲ+ಮಾಗಳಿ]

ನೆಲಮಾಗಳಿ 'ನೆಲಮಾಗಳಿ' ನೋ.

ನೆಲಮನೆ 'ನೆಲವನೆ' ನೋ.

ನೆಲಮರೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುದು ; ನೆಲದಲ್ಲಿ ಅವಿ
ತಿಟ್ಟುದು : ಚನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಇದ್ದದ್ದನ್ನು ನೆಲಮರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇದ್ದಾರೆ
(ರಾಜೀಂದ್ರ. ೧೭೪). [ನೆಲ+ಮರೆ (<ಮರ್ಕಿ)]

ನೆಲಮಹಡಿ (ನಾ). ನೆಲಮಾಳಿಗೆ ; ನೆಲಮನೆ : ನಾನೀಗ ಮಲಗಿ
ರುವ ಹಾಸಿಗೆಯ ಕೆಳಗೊಂದು ಹಲಿಗೆಯಿದೆ . . . ಅದರ ಕೆಳಗೊಂದು
ನೆಲಮಹಡಿಯಿದೆ (ದೇವೀಶಾ. ೩೫). [ನೆಲ+ಮಹಡಿ]

ನೆಲಮಾಗಳಿ, ನೆಲಮಾಗುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ :
ವೀಳಯದ ಎಲೆ . . . ನೆಲಮಾಗಳೆಯ ಸೊಪ್ಪು . . . ಈ ಸೊಪ್ಪು
ಗಳ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ರಸಗಳನ್ನು ಜೀನುತುಪ್ಪ ಬೆರಸಿ ಕಣ್ಣಿಗೆಚ್ಚಲು ಹೊಸತಾದ
ಕಣ್ಣು ಬೇನೆ ತಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. 11, ೭೮); ನೆಲಮಾಗುಳಿ:
ನೆಲಮಾಗುಳಿ, ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು . . . ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ ಇವಿಷ್ಟನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಎರಡು
ವರದ ತೂಕ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ ನೀರಲ್ಲಿ ಕಷಾಯಪಿತ್ತಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. 1, ೩೩೩);

[ನೆಲ+ಮಾಗಳಿ]

ನೆಲಮಾಗಳಿ 'ನೆಲಮಾಗಳಿ' ನೋ.

ನೆಲಮನೆ 'ನೆಲವನೆ' ನೋ.

ನೆಲಮರೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುದು ; ನೆಲದಲ್ಲಿ ಅವಿ
ತಿಟ್ಟುದು : ಚನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಇದ್ದದ್ದನ್ನು ನೆಲಮರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇದ್ದಾರೆ
(ರಾಜೀಂದ್ರ. ೧೭೪). [ನೆಲ+ಮರೆ (<ಮರ್ಕಿ)]

ನೆಲಮಹಡಿ (ನಾ). ನೆಲಮಾಳಿಗೆ ; ನೆಲಮನೆ : ನಾನೀಗ ಮಲಗಿ
ರುವ ಹಾಸಿಗೆಯ ಕೆಳಗೊಂದು ಹಲಿಗೆಯಿದೆ . . . ಅದರ ಕೆಳಗೊಂದು
ನೆಲಮಹಡಿಯಿದೆ (ದೇವೀಶಾ. ೩೫). [ನೆಲ+ಮಹಡಿ]

ನೆಲಮಾಗಳಿ, ನೆಲಮಾಗುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ :
ವೀಳಯದ ಎಲೆ . . . ನೆಲಮಾಗಳೆಯ ಸೊಪ್ಪು . . . ಈ ಸೊಪ್ಪು
ಗಳ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ರಸಗಳನ್ನು ಜೀನುತುಪ್ಪ ಬೆರಸಿ ಕಣ್ಣಿಗೆಚ್ಚಲು ಹೊಸತಾದ
ಕಣ್ಣು ಬೇನೆ ತಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. 11, ೭೮); ನೆಲಮಾಗುಳಿ:
ನೆಲಮಾಗುಳಿ, ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು . . . ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ ಇವಿಷ್ಟನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಎರಡು
ವರದ ತೂಕ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ ನೀರಲ್ಲಿ ಕಷಾಯಪಿತ್ತಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. 1, ೩೩೩);

గుళ్ళు, నీలగుళ్ళు . . . నీలనాగళి, కబ్బు . . . కేంపిన నీగిలు
ఇచ్చు ప్రత్యేక ౩ తలవం తుళిదు (సకన్య. ౩౪౨).

[నీల+నాగళి]

నీలనాగళిజోలార (నా). ఒందు బగేయ సస్య : చిళి జూలి,
కూర, శణ్ణ జూలి, నీలనాగళిజోలార (మృ. ౩౬-౩౭).

[నీలనాగళి+జోలార ?]

నీలనాగళిజేరు (నా). = నీలనాగళి : నాగళిగణసు, నీల
నాగళిజేరు, అరిసన . . . ఇవిప్రసాద ప్రత్యేక నాల్క వరద
తూకవ నేరినలు (మృ. ౩౮. II, ౩౬).

[నీలనాగళి+జేరు (< జేరు)]

నీలనాగళి 'నీలనాగళి' నో.

నీలనాటి (నా). కలవు నిధిప్రవస్తు గళన్న నీలదల్లి జూలి
నూడువ నూటి, -మంత్ర : నీలవ కలవు పిరియరు ఇదు
నీలనాటివందర . . . ఇన్న కలవరు ఇదు పిరియరు బాధి
యందూ జేరకొడగిదరు (కాలగ. ౧౪ కథాసార). [నీల+నూటి]

నీలనాగ (నా). ౧. భూమియ నేలెరిన దారి ; రస్తే.
౨. భూమియోళిగే తోడిరువ రహస్య దారి ; సురంగ
నాగ : కీలెటియందూడనే ఇందిన బహు జనర కన్జ దురు బందు
నిల్లువుదందరే కీలెటియ సుత్తు గోడ . . . బహువాదరే నీలనాగ
(కళాగ. ౪). [నీల+నాగ]

నీలనావు (నా). ఒందు బగేయ టెవధి సస్య : నీలనావు నీల
దొట్టి తొట్టి . . . ఇంతిల్లను సమం తొడిట్టి (మి. ౧౬-౧౭).
[నీల+నావు]

నీలనాళిగే 'నీలనాళిగే' నో.

నీలమిండ (నా). (?) : ఎళమయోళిన్న మేయిరియనోళిగ
దోడెయినోలెనోలెటిదోళిగళిసెళల్లు బల్లు నీలమిండోళి
బుళికోన గండన తళిదు (జళ. ౬-౨౪౩). [?]

నీలమంగుతుల్లు (నా). ఒందు బగేయ సస్య : (మృ. ౩౯. ౪౬-౪౭).
[నీల+మంగు+తుల్లు (< పుల్లు)]

నీలముక్క, నీలముక్క (నా). ౧. ఒందు బగేయ హావు :
బరసిదిల బళగదంత . . . నీలముక్కన తేక్కయంతే నిుత్తువిన
మోత్తదంతిదసంఖ్యత ద్విత్తనాయకర మాయాప్రయోగమం
ప్రతివతం నూడి గెల్లుదు (జగ. ౧౫-౧౫౫); అల్లి నీలముక్కనో
సువ పావు నోడమ్మ (సానం. ౪-౧౩౪, ౧౪౪). 'మొట్టుక్క'
పరా. ౨. పిరిటి ; దేవు : గాళగరుం నీలముక్క జక్కయం
బమగసుమందు జీవవధిగోయోడి కుత్తద దుఃఖింది సానిమగడి
దుఃఖిమం పడేన నారళదుఃఖిసంనయిదీహరే (మృ. ౩౮. II,
౪౨౪ ; పాప్ర. ౨౪-౩ నో). నీలముక్క : ౩. అంతు
చేసన బేడికొందు బిలెట్కొందు నీలముక్కనంతే సభిగే నీగదు
(పం. ౯-౧౩౬౫); ఇరియర పావే కాలగళియం నీలముక్కని
పందదిం పిమం బరెరే బిళినిం తిరిననాగి నిమిదదదు (పుస్త. ౪,
౬-౪౪); చినుగొందు నీలముక్క కాడుతిరుదేనుతం (కాలగ. ౧౫౪-౩౩౯). 'నీలగుమ్మ' పరా. [నీల+ముక్క]

నీలముక్క 'నీలముక్క' నో.

నీలముచ్చ (నా). ఒందు బగేయ సస్య : నీలముచ్చ, 45
నారుంటిగేనో (మృ. ౪౧-౪౧౯). [నీల+ముచ్చ ?]

నీలముచ్చిలు (నా). ఒందు బగేయ టెవధి సస్య : నీల
ముచ్చిలు, తప్పిపాద, తక్కరిక, అనేకాలుగిడ, నాయనాలగే గిడ
(మృ. ౩౬-౩౭). [నీల+ముచ్చిలు/తుళు. నీలముచ్చిలు]
నీలముచ్చి (క్ర). భూమియన్న సోలెకు : నీలవన్న
స్వ ర్థిసు : కణ పంజరదోళి ఎళిగి భిషన్ విల్లుంతే నీల
ముచ్చిదే చిట్కొనాన్ (ఎ. VIII, ౩౩౪, ౧౦-౪; సు. ౩౦౦);
తింతియోగే నట్టి కణయోళి నీలముచ్చిదే మయోళిత్త మిత్తం
తేజదీర్ పుణ్ణి లేసేవక్కరదంతి నోడి కల్లిమంబంతేవోరిదోనట్టి
వన కీలెట్టి మేలేసేదిదో నిరేసిద్దాంతవ తావనం బరెద పోత్తగే
యంతమరాపగాత్తం (పం. ౧౧-౪౬); ద్వియనిధి కీలెడ
కుండాజాయర జరణంగళిలెదు నీలముచ్చిద తాత్ప్రయమన
దాదం (అధ. ౧-౧౪); కయోళియం తూగే నీలముచ్చి
కుంబిట్టి (కాలగ. ౧౩౦-౨౫౧); ఇబ్బరూ నీలముచ్చి అడ్డ
చిద్దరు (నడ. ౩, ౪౩౬). [నీల+ముచ్చి]

నీలముచ్చిగూర్ (నా). ఒందు లూరిన హేసరు : అగ్గియ
దేసే పుల్లాయుటి దక్షిణదేసే తళ అణ్ణయ స్మిత్తదేసే నీలముచ్చి
గూర్ (ఎ. X (S), ముళ. ౩౨౪-౫౧; సు. 650).

[నీల+ముచ్చిగ+గూర్]

నీలముచ్చిదణ్ణ (నా). "మేల్పాగదల్లి తళది బిళగళు
తుంబిరువ, కేంబణ్ణ ద ఒందు బగేయ తిరుళు తణ్ణ
(బిడువ, బల్లిగవలుగళుళ్ళ, బహు వర్ణ ఇరువ సస్య) :
నీలముచ్చి తణ్ణ" (Straw berry. ఇంకా).

[నీల+ముచ్చి+దణ్ణ (< పణ్ణ)]

నీలముచ్చిగూర్ (నా). ఒందు లూరిన హేసరు : నీల
ముచ్చిగూర్ ప్రత్యేక దేసే వేదాణ్ణయ (మృ. ౧౯౧౬,
౯-౫౧; ?). 'నీలముచ్చిగూర్' పరా.

[నీల+ముచ్చిగ+గూర్]

నీలమూగి (నా). ఒందు బగేయ సస్య : "విభాణ్ణ - టెవధి,
జీలవాది, నీలమూగి" (ప. ౧౫౫). [నీల+మూగి ?]

నీలమొట్టి (క్ర). భూమియన్న తుళి, -మొట్టి : తలవు
సమతలదే వసిశుతరే ప్రవాతదే ఇళిదు నీలమొట్టి ద్విరవన తేర
మోరెదు (క. ౩౧-౨). [నీల+మొట్టి]

నీలమొట్టి (నా). కుదురేగళ మేలే హాకువ తేరిగే (?) :
నీలమొట్టి భాయయ నాయకం దేవగార్ శ్లోవ నాల్కం
కుదురయ నీలమొట్టి చిట్టిం (ఎ. XV, ౩౨౩-౩౬; 1172);
బడగణం బంద కుదురేగే నీలమొట్టి దాగవోందు (ఎ. XIII,
౨౧-౫౧; 1204). [నీల+మొట్టి ?]

నీలయిప్పే (నా). ఒందు బగేయ పిప్పే : "భూపిలు : - నీల
యిప్పే" (ప. ౧౧౩). [నీల+యిప్పే (< ఇప్పే)]

నీలరుద్దాక్షిణ (నా). ఒందు బగేయ రుద్దాక్షి హావు :
కేంపుగొండ, నీలరుద్దాక్షిణ (మృ. ౪౦-౪౦౬).

[నీల+రుద్దాక్షి+హావు (< పుచ్చి)]

నీలవ (నా). ఒందు బగేయ సస్య : సమప్రసాదగిరిజ
లుమ్మత్తదే బిళ నీలవద తగిను . . . ఇవం సమానంగొందు
భంగియ నొప్పిన రేదంద లేసాగి మిద్గి (కా. ౧-౩౬౫).
'ఎలవ' పరా. [?]

ನೆಲವಕ್ಕೆ 'ನೆಲವಟ್ಟು' ನೋ.

ನೆಲವಟ್ಟು (ನಾ). ನೆಲದ ಮಟ್ಟು, -ಪಾತಳಿ: ಭುಜ್ಜಾ ವರದೊಳಗನೊಡೆದು ಕೆಚ್ಚನ ಹೊಡೆಯ ಕಡೆಗಾಣಿಸಿ ಮಕ್ಕಾದ ಹೊಡೆಗಣ ಹೊಡೆಯ ತಿಗುಡಂ ಕೆತ್ತಿ ಕಂಬದ ಶುದ್ಧಿಸಿ ನೆಲವಟ್ಟು ಕೆಡುರಸವನಂಬುಗೊಳಿಸಿ . . .

ಕಂಬ ಎರವಿಲ್ಲದೆ ನಿಂದ ಮತ್ತೆ (ಸರ್ವಜ. ೧೧೯-೬೧೬). [ನೆಲ+ಮಟ್ಟ]

ನೆಲವಣ್ಣ (ನಾ). ನೆಲಸಮ; ಸಾಶ: ಹತ್ತು ತಲೆಯ ರಾವಣನ ಒಂದೆ ಅಂದಿನಲಿ ಮಡುಹಿದ ಭಲದಿಂದ ಲಂಕಾದ್ವೀಪದ ನೆಲ [ಪಾಶಾಂ. ನೆಲೆವಣ್ಣ ಮಾಡಿದ (ಬಸವ. ೬೨೪); ಹೊಲೆಯ ಹೋಗಲೊ ನಿನ್ನ ಮನೆಗೇ ವಂತ ನೆಲವಣ್ಣ ನಾಗುವದು ಕಡೆಗೆ ನಿನ್ನ ತಲೆಯನೆಯದೆ ಮಡರು (ಪಾಂಡಶ. ೨೪-೩). [ನೆಲ+ಬಣ್ಣ]

ನೆಲವತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹತ್ತಿ: ನೆಲವತ್ತಿ ಕಡಲೆಯ ರಸ ದಿಂದ ಸೇವಿಸಿ ಬಹುಮೂತ್ರ ಕಿಡುಗುಂ (ಸಾಲ್ವಸಾಂ. ೨೧).

[ನೆಲ+ಪತ್ತಿ (<ಪಟ್ಟಿ)]

ನೆಲವತ್ತಿ 'ನೆಲ್ಲವತ್ತಿ' ನೋ.

ನೆಲವತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಸಾಗುವಳಿದಾರ: ಬಾಹುಬಲ ಮಿಲ್ಲದ ರಾಜಪುತ್ರನಂತೆ ತಕ್ಕುಗೆಟ್ಟು ನೆಲಬಲಮಿಲ್ಲದ ನೆಲವತ್ತಿಗೆನಂತೆ ಕಟ್ಟು ಕಬಲ್ಲು (ಪಾಂಡಶ. ೪-೩೦ ಪ). [ನೆಲ+ಪತ್ತಿಗೆ]

ನೆಲವನೆ, ನೆಲಮನೆ (ನಾ). ೧. ನೆಲದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಮನೆ; ನೆಲದ ಮಟ್ಟಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕೆಳಗಿರುವ ಮನೆಯ ಭಾಗ: ಆ ಗ್ರೀಯವರ ನೆಲವನೆಯಪ್ಪ ಸಿಸ್ತನೆಯ ಗಾರ್ಗಸಿಯ ಬಯಲ್ಗಳ್ ಸೇರ್ವಿಸಂ . . . ನಡೆದು ಪೋಗು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೨-೯೧೧). ನೆಲಮನೆ: ೧. ಅನಿಬರುಮಂ ನೆಲಮನೆಯೊಕ್ಕಿ ಮಲ್ಲಲ್ ಪುಗುವನು ಬಾಗಿಲಂ ಮಾಡಿ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೪೨-೯); ಶರೀರದ ನೆಲಮನೆಯಲ್ಲಿಯ್ದು ನೆರೆವಸ್ತು ವನೆಯವುದಕ್ಕೆ ಕುಣುವಾವುದು (ನೋಳಮಾ. ೫೩-೨೨೦); ನೆಲಮನೆಯೊಳೊಪಳೊಡನೆಯ್ದು ದವಸಂ ಸುಖದಿನರ್ಪಯಂಗಜ ತಪ ದಿಂದೊಲೆದೊರ್ವೆಯ ಬಯಲೆಗೆಳೊಳಿಸದೆ ನೀಂಬೇಟ್ಟು ವಾಸದೊಳ್ ಸೈರಿಸುವಾ (ಬಂಜಿ. ೧೪-೧೪); ಮುಕ್ತಾದೇವಿಯ ಕೈಹಿಡಿದು . . . ಅವಳನ್ನು ನೆಲಮನೆಯಲ್ಲಿಳಿಸಿದ ಕಾಶಾಲಿ (ಅಶ್ವಮ. ೫೩. ೨. "(ಮು. ಬಂಜೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆದು ಮಾಡಿದ, ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದ) ಸಮಾಧಿ ಗುಹೆ; ಗೋರಿ; ಹಣ ಹೂಳುವ ಗುಹೆ, ನೆಲಮನೆ" (Sepulchre. ಇಂಕನ). ೩. ನೆಲಮಾಳಿಗೆ ಯ ಬಂದಿಖಾನೆ: (೪). [ನೆಲ+ಮನೆ]

ನೆಲವರ, 'ನಿಲವರ' ನೋ.

ನೆಲವರ (ನಾ). ಮರಣ ಸ್ಥಳ; ಮರಣ ಭೂಮಿ: ಅಗಳಗುರ್ವು ಮದ್ಯು ತಮುಮಾಗಿ ನೆಲೆಯಂ ತಳರ್ದು ನೆಲವರದೇಗೆ ಕಾಲೊಯ್ಯು ಮೆಂಬ ಮಾತಂ ನನ್ನ ಮಾಟ್ಟಂತೆ ಸೌದನಪುರಕ್ಕಾಸನ್ನಮಾಗಿ ಬಂದು (ಪರ್ವಮಾ. ೪-೩ ಪ); ಉದಯನವಾಂಶಕ ಪತಿ ಯಾವುದೊಂದು ಮಂದಿರದೊಳೊರ್ವನಾ ಗ್ಯ ಹಸಂಬಂಧದ ಭೂಮಿಯೊಳಾತಂ ಸಾಯದಿರಂ ಮಿಗುವನ್ನರೊಳರೆ ನೆಲವರ ದೇಯಂ (ಪಾತಕ. ೨೩-೨೨); "ಗೊತ್ತಾದ ಭೂಮಿ; ಸಾಯುವ ನೆಲ" (ಪಾತಕ. ೪೬:೪). [?]

ನೆಲವರ್ತಿ 'ನೆಲ್ಲವತ್ತಿ' ನೋ.

ನೆಲವಲ, ನೆಲಬಲ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಸೈನ್ಯ; ಮಹಾಬಲ (?): ನೆಲವಲನೆನ್ನೆದ್ದದ್ದಿದು ಪರ್ವಲನೆಂದೆ ದೋಪ್ರತಾಪದಂ ಗಿರಿಗಿರಿಗಂಬ ಮಾಡಿಸುವನಾಡದೊಳ್ ಕಲಿ ಬಿಟ್ಟದೇವನ್ (ಎಳ. XII, ಭಕ್ತಗಾ. ೪೩-೧೩; 1171); ನೆಲವಲ; ಪರ್ವಲ; ಭುಜಬಲ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಸ್ತಯೋ). ನೆಲಬಲ: ೨. (?): ಪಾಹುಬಲಮಿಲ್ಲದ ರಾಜಪುತ್ರ,

ನಂತೆ ತಕ್ಕುಗೆಟ್ಟು ನೆಲಬಲಮಿಲ್ಲದ ನೆಲವತ್ತಿಗೆನಂತೆ ಕಟ್ಟು ಕಬಲ್ಲು (ಪಾಂಡಶ. ೪-೩೦ ಪ). [ನೆಲ+ಬಲ್ಲು]

ನೆಲವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ, -ಸುಂಕ; ಭೂಕಂದಾಯ: ಭೂಮಿಯ ಬತ್ತದ ಸುಂಕಲುಪ್ಪರ ನೆಲವಳಿ ಅನುಪು ಆಳು ಆರ [ಕಾ]ನೆಕೆ ಕಡಾಯಲು . . . ಇಂತಿಷ್ಟಲು . . . ಬರದು ಕೊಟಿಲು (ಸೌಜಾ. IX-11, ೪೩೪-೧೫; 1417). [ನೆಲ+ಬಳ್ಳಿ (=ಬಲ್ಲಿ)]

ನೆಲವಟ್ಟು, ನೆಲವಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಮಲಗುವುದು; ಭೂಶಯನ: ಪಂಚಶಯ್ಯೆಯೊಳಗೊಡಗುವಿಂಬದುವತ್ತ ಹಾ ಪರಲ ಮೊನೆಯೊತ್ತೆ ನೆಲವಟ್ಟು(ಕ್ಕಿ)ಯರವತ್ತ (ಜೀವಸಂ. ೧೨೦-೧೪). ನೆಲವಕ್ಕೆ: ೨. [ಜೈನ] ಮುನಿಗಳು ಆಚರಿಸಬೇಕಾದ ಇಪ್ಪ ತೈಂಟು ಮೂಲಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಮಲಗು ವುದು; 10 "ಗುಣ-೨೮: ಪಂಚಾಣುವ್ರತಗಳು, ಪಂಚಸಮಿತಿ, ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಸಂಯಮ, ಪಡಾವಶ್ಯಕಗಳು, ಸ್ನಾನಾಭಾವ, ಭೂಮಿಶಯನ, ನಗ್ನತ್ವ, ಕೇತೋತ್ಪಾಟನ, ವಿಶಾಶನ, ದಂತ ಧಾವನಾಭಾವ, ಸ್ಥಿತಾಶನ" (ಪ್ರೀವತ್ಯ. ೧೫೧): ಲೋಕುಂ ವುದದುದಂ ಮಿಯಾದುದಂ ನೆಲವಕ್ಕಿಯಂ ಹಲ್ಲಂ ಸುಲಿಯದುದಂ: . . ಎಂದಿಪ್ಪ ತೈಂಟು ಮೂಲಗುಣಂ (ಪಾಪುಟೀ. ೩೨-೧); ನೆಲವಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾದ ಮೂಲಗುಣಗಳು ವೆಗ್ಗೊಳಿಸುತ್ತರ ಗುಣಾಚಯ ಹಲವಿಪ್ಪ ಧ್ಯಾನಕೆ ಹೊಡಸದಕಾರಿಗಳೆ ಭವ್ಯರ ಕೇಳಿರಂದ (ಭರಣ. ೩೦-೮೬).

[ನೆಲ+ಪಟ್ಟಿ]

ನೆಲವಾಸು 'ನೆಲೆವಾಸು' ನೋ.

ನೆಲವಾಳ್ 'ನೆಲೆವಾಲ್' ನೋ.

ನೆಲವಾಳಿಗೆ, ನೆಲಮಾಳಿಗೆ (ನಾ). ೧. = ನೆಲಮನೆ: ಎಸಲು ಪಸೆ ಗಳೊಳಂ ಪಳುಕಿನ ನೆಲವಾಳಿಗೆಗಳೊಳಂ ಧಾರಾಗ್ಯ ಹಂಗಳೊಳಂ ಜಲ ಮಂಟಪಂಗಳೊಳಮೆಂತುಮಾ ಸಂತಾಪಮಂ ಸಂತಯಿಸಲಾಜದ(ಪಾಂಡು. ೩೩೩); ತನ್ನ ನೆಲವಾಳಿಗೆ [ಪಾಶಾಂ. ನೆಲಮನೆ]ಯೊಳೊರ್ವ ಪೊನ್ನೆತ್ತಂ ತೊಟುಮೊಡವರ್ ಬೆಕ್ಕಸಮಾಗಿದೊಂತೆಂದರ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೪೯-೩೧ ಮ); ರಾತ್ರಿಯೊಳಾಂ ಕನ್ನವನಿಕ್ಕಿ ಪೋಗುತಿರ್ಪಲ್ಲಿ ವಿಳಾಸದೆ ಕಂಡೆನೊಂದು ನೆಲವಾಳಿಗೆಯಂ (ದಶಕು. ೯-೧೧೯); ಈ ಅರಮನೆಗೇ ನೆಲವಾಳಿಗೆಗೆ ಏಂ ಬಂದಿರುವ ಮಧುಮದ್ಯಭಾಜಿಗಳೂ . . . ಉದ್ವಿ ವಿಜೃಂಭಿಸುತ್ತಿರು ವಾಗ (ಚಿಟ್ಟಿ. ೨೧-೧೦). ನೆಲಮಾಳಿಗೆ: ೧. ಎಬ್ಬಿಸ ರೂಪನಟಾ ಯಲಾಜಿದರ್ಕಮೆಂದು ಹಿರಿದಪ್ಪ ಪೊನ್ನೆತ್ತಂ ಮಾಡಿ ನೆಲಮಾಳಿಗೆಯೊಳ್ ಬಯ್ಯಿಟ್ಟು (ಜೀವಸಂ. ೧೪೪-೩೦ ಪ); ಕೊಲಿಸು ರಾಮನನೆಂದು ಬಲಿದು ಮಂತ್ರಿಗೆ ಪೇಳಲವನು ನೆಲಮಾಳಿಗೆಯೊಳಿಟ್ಟವನ ಕೊಲಿಸಿದನೆಂದು ನೆಲೆ ಮಾಡಲಾ ಸುದ್ದಿಯನು ಕೇಳಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೪೪); ಹಲರಜಿಯದ ನೆಲ ಮಾಳಿಗೆಯೊಳಗೊಟ್ಟ ಬೆಳಗಿದ ದೀವಿಗೆಯಂತೆ ಕಲಿಲಾಂ ಬಲ್ಲ ತಾ ಬಲ್ಲನನ್ನರು ಕಾಣೊಳಗಿದ್ದು ದಾತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶ (ಭರಣ. ೩೨-೪೧); ಮಂದಾರಮಾಲೆ ಯಿರುವ ಬಳಿಯು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ ಯಾವ ನೆಲಮಾಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟಿಟ್ಟು ಯಿರುವನೊ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೫೩-೧); ಹಣತೆಯ ಕುಡಿ ಬೆಳಗುವುದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಬೆಳಗದ ನೆಲಮಾಳಿಗೆಯನು (ಇಂಜಾಪ. ೧೩೪-೪೦). ೨. ಕಣಜ; ಹಗೆವು: "ಹಣ: . . . ನೆಲಮಾಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಹಗೆವಿನ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೧).

[ನೆಲ+ಮಾಳಿಗೆ, /ತಮಿ. ನಿಲಮಾಳಕ್ಕಿ]

ನೆಲವಾಳು 'ನೆಲೆವಾಲ್' ನೋ.

ನೆಲವಿಡಿ, ನೆಲಹಿಡಿ (ಕ್ರ). ೧. ಭೂಮಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರು, - ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರು: ನೆಲವಿಡಿದು ಹಮ್ಮದಂದೊದವನ ಕಡಲಳಿಯ

ನೊಲವಿಂದ ಕಾಯಲೆಂದಾರಯ್ ರೊಡಗಿ (ಕಾಲೂರ. ೯೯-೧೦೬); ತಲೆ ಹೆಗಲ ಕೈಗಳಂ ಕಿಕ್ಕಿ ಸುಯಿಲೆಳೆದು ನೆಲವಿದು ಕುಳಿತೊಡನೆ ನಾಡೆ ಬಂದಿತು ನೋಡೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೦೨-೨೦೬). **ನೆಲಹಿಡಿ :** ೨. ತಳ ಸೇರು; ನಾಶವಾಗು : ಮನುಷ್ಯನು ಆಶೆಯೆಂಬ ಪ್ರವಾಹದೊಳಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗದಾರದು. ಹಾಗೆ ಹೋದರೆ ಅವನು ಎಲ್ಲಿ ಹೊದರೂ ಸುಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಗುಟುಕುನೀರು ಕುಡಿದು ನೆಲಾ ಹಿಡಿಯುವುದೇ ಸರಿ (ನೀಗಟ್ಟು. ೧೧೬). ೩. ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿ : ಕ್ರಮವಾಗಿ ಜ್ವರವು ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು—ಕಡೆಗೆ ನೆಲ ಹಿಡಿದು ಮಲಗಿದಳು (ದೇವೀಚಾ. ೨೭); ತುಳಸಿ ಗಾಯ ಹೊಂದಿ ಆಶಕ್ತನಾಗಿ ನೆಲ ಹಿಡಿಯದಿದ್ದರೆ ಆತನು ಬಾರಿ ಯವರಿಗೆ ಏನಾದರೂ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ಆದರೆ ಅವನು ನೆಲ ಹಿಡಿದ (ಜಮೀನಾ. ೪೫). ೪. (ಆಲಂ) ಕುಗ್ಗು; ಕುಸಿ; ನಿರ್ವಿಣ್ಣ ವಾಗು : ಸಾಲದ ಹೊರೆಯಿಂದ ನೆಲ ಹಿಡಿದಿದ್ದರು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ವ. ೨೪೮); ಅಪೀಲು ಮಾಡಲು ಹಣವಿಲ್ಲ ಎಂದು ನೆಲಹಿಡಿದರೂ ತಾವೇ ವೆಚ್ಚ ಮಾಡಿ ಅಪೀಲು ಮಾಡಿದರು (ಮನಸೆ. ೯). [ನೆಲ+ಹಿಡಿ]

ನೆಲವೀಡು 'ನೆಲೆವೀಡು' ನೋ.

ನೆಲವು 'ನೆಲುವು' ನೋ.

ನೆಲವುಟ್ಟು (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಜನನವಾದುದು : ಇನ್ನೊರ್ವನನಾ ನೋಡಿದರ್ವನ . . . ಆ ದಿತ್ತರದ ಸೈಲೀಷಿಯದ ಗವಿಗಳಾ ನೆಲವುಟ್ಟು ನೆಲಸಿಗನನುಗ್ರನನ್, ಫೋರ ಶತಶಿರದ ಟೈಫೂನನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೦-೪೦೮). [ನೆಲ+ವುಟ್ಟು]

ನೆಲವುತ್ತು (ನಾ). ಭೂಮಿಯೊಳಗಿರುವ ಹುತ್ತ : ನೆಲವುತ್ತುನೊಳ್ ಪೊನಲು ಪುಗೆ ಪಾವು ಪೊಜಮುಟ್ಟು ಪೆಡೆಗಳಂ ಕೊಡೆಗಳಂತಿತ್ತುವು ಕಡೆಪಟ್ಟು (ಅನಂಪು. ೯-೧೬ ರಗಳೆ). [ನೆಲ+ವುತ್ತು]

ನೆಲವುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ನೆಲುವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದಿರು : ಅಡಕಿಲ ಮಡಕೆಗಳೆಂಟುಂ ಬೆಡಂಗು ನೀ ನೆಲವುವಿದಿದು ನಿಲ್ವಂತೆಂಟುಂ ಪೊಡವಿ ಗಳಂ ತಾಳ್ವಿದುಪೊಗಡಿಸದೆ ಮೂಜುಂ ಮಹಾನಿಲಂಗಳ್ ಕ್ರಮದಿಂ (ಕಾಂಕಿಪ್ಪ. ೧೨-೫೧). [ನೆಲವು (<ನೆಲುವು)+ವಿಡಿ]

ನೆಲವೆಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಬಿರಟು, ಪಾದರು, ನೆಲವೆಂಬು, ಗಂಟುಕಾಲು, ಕರೇಹಿಪ್ಪಲಿ (ಸಮ್ಯಸು. ೨೩೮). 'ನೆಲಬೇವು' ಪರಾ. [←ತಮಿ. ನಿಲವೆಂಬು]

ನೆಲವೆಣ್, ನೆಲವೆಣ್ಣು (ನಾ). ಭೂದೇವಿ; ಭೂಮಿ : ತಳೆದಳೂ ಪತಿಯಂ ನೆಲವೆಣ್ ಬಳೆದನುರಾಗದೊಳೆ ಹೃದಯದಿಂದಿಬಿನೆಗಂ ಭಳ ಭಳವ ರತ್ನಕುಟ್ಟಿಮತಳದೊಳ್ ಪೊಳೆದತ್ತು ರೊಪು ಭೂಪೋತ್ತಮನಾ (ಕಾದಂಪು. ೩೩); ಆಳಿಮಾಳೆ ಬಳಸಿದೀ ಪೊವರಿಯಲರ್ಗಳ್ಳು ರುಳ ಚಿನ್ನ ಪೂವಿನ ಟಿಲ್ವಂ ನೆಲವೆಣ್ ಪಡೆದಿದೇಂ ಕಣ್ಣುಲರನಲರ್ಚಿದುಪೊ ಮಣಿ ಮಯಾಂಗಣತಳದೊಳ್ (ವರ್ಧಪ. ೫-೫); ನೆಲವೆಣ್ಣಂ ಚಿತುರಂಬುರಾಶಿ ರಶನಾಳಂಕಾರೆಯಂ ವಿಕ್ರಮಾತುಲಸೌಂದರ್ಯದಿನಂತು ಕೊರಿಸಿ ನಿಜ ಚೈತ್ರಾ ಮಳಚ್ಚಾಯೆಯೊಳ್ ನಿಲಿಸಿಟ್ಟಂ ಸತತಂ ಸಮಗ್ರವಿಭವಂ ವಿಶ್ವಂ ಭರೋರ್ವೀಶ್ವರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೩); ನೆಲವೆಣ್ಣು ಗಿರಿನತಂಬುಲಮದು (ರಾಜಶೇ. ೬-೨೪). **ನೆಲವೆಣ್ಣು :** ರತ್ನಾಕರ ನೆಲವೆಣ್ಣು ನುಡೆಯ ಮೇಖಲೆಯಿಂದ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸಿದುದೇನೇಕಸಂಭ್ರಮವನೇನೆಂದೆ (ಮೋಹತ. ೨-೪); ನೆಲೆಯಂ ನೆಲವೆಣ್ಣು ನೀಡುವಳ್ ಕಣ್ಣುಚ್ಚಿ ನಿಲ್ಲದಾ ಕೈವುರುಳ್, ಹೊಳಲ ಬಾಯಲ್ಲಿ (ಕಾಲೂರ. ೨೭-೧೬). 'ನೆಲವೆಣ್ಣುಗಳ್' ಪರಾ. [ನೆಲ+ವೆಣ್]

ನೆಲವೆಣ್ಣು 'ನೆಲವೆಣ್' ನೋ.

ನೆಲವೆಣ್ಣುಮಗಳ್ 'ನೆಲವೆಣ್ಣುಗಳ್' ನೋ.

ನೆಲವೆಣ್ಣುಗಳ್, ನೆಲವೆಣ್ಣುಮಗಳ್ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮಗಳ್ಳು; ಅವನಿಡೆ; ಸೀತೆ : ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಗ್ರಜನವಂ ನೆಲವೆಣ್ಣುಗಳಿಗನುನಯ್ ! (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೨೭೨-೨೭೩). **ನೆಲವೆಣ್ಣುಮಗಳ್ :** ನೆಲವೆಣ್ಣು [ಸಾಕಾಂ. ಣ್ಣ]ಮಗಳಿರುತಿರ್ ರಾಜಮಂದಿರಕ್ಕೆದಿ ಕಣ್ಣು ಕೀವ್ತದೆ ತಲೆ ಪಾಗಿ ದೂರದೊಳೆ ನಂದಾ ಸೀತೆಗೆಂತೆಂದನು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೮-೬೦).

[ನೆಲವೆಣ್+ಮಗಳ್]

ನೆಲವೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಹೆಸರು : ಭೈರವಾಘೇಂದ್ರ ಪಶ್ಚಿಮೇ ತೀರೇ ನೆಲವೊಡಿಗೆ ಸಾಮಗ್ರಾಮಮ್ (ಮೈಸೂ. ೧೯೦೯, ೨-೧೪; 749). [ನೆಲ+ ?]

ನೆಲವೊರೆಗೆ (ನಾ). ಲೋಕವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು; ಭೂಮಿ ಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನು; ರಾಜ : ಸಲಗಣ್ಣಂ ಪಾಟುಂಬಳೆ ಗೈಯಂ ನೆಲವೊರೆಗೆಂ ಬೆಂತರಬಲ್ಲವನುಳ್ಳಿ ಸುನ ಜೋಯಿಸರಾಣ್ಯಂ ಮಿಗದರಸಂ ನೊಡಲಾಗಿ ಸಲೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಶತೇಂದ್ರರ್ . . . ಜಿನಪನ ಗಂಧಕುಟಿಯೊಳೆಡೆಗಿಡಿದಿಡಿದು (ಜಯಕಾ. ೧೬-೩೯).

[ನೆಲ+ವೊರೆ+ಗ]

ನೆಲವೊಜೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಹೊರೆ; ಭೂಭಾರ : ನೆಲವೊ [ಸಾಕಾಂ. ಜೊ]ಜೆಯಂ ತಾಂ ತಳೆದಮುಲಸೆಯುಂ ಕಳೆದು ಪೊಜೆಮದೀ ಗಿರಿಯಂದಾ ನೆಲವಳದ ಕಂಗಳೇಳ್ದಂದಲಸದೆ ಸೇವಿಸವೊಲದಜೊಳಾನೆ. ಗಳೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೬೪). [ನೆಲ+ವೊಜೆ]

ನೆಲಸಂಪಗೆ, ನೆಲಸಂಪಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಂಪಿಗೆ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಹೂವು : ನೆಲಸಂಪಗೆಪೂ ವಿಲಸಿತಮಾಯ್ತಮನು ಪುಷ್ಪವಾಟಿಯೊಳಾಗಳ್ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೪-೯೦). **ನೆಲಸಂಪಿಗೆ :** ಮರಸಂಪಿಗೆಯನು ನೋಡಿದ ಜನಗಳು ನೆಲಸಂಪಿಗೆಯನು ಕಂಡಿಹಿರೇ ? (ದುಂಬನಾ. ೮೪-೨); ಸುಗಂಧರಾಜ, ನೆಲಸಂಪಿಗೆ, ಸಂಧ್ಯಾರಾಗ (ಮೈಸೂ. ೬೩-೧೨೮೨).

[ನೆಲ+ಸಂಪಗೆ. / ತಮಿ. ನಿಲಚ್ಚಮ್ಪುಚ್ಚಾ; ತುಳು. ನೆಲಸಂಪಯಿ; ತೆಲು. ನೆಲಸಂಪೆಗ]

ನೆಲಸಂಪಿಗೆ 'ನೆಲಸಂಪಗೆ' ನೋ.

ನೆಲಸಕ್ರೆಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಡ್ಡೆ : (ಮೈಸೂ. ೫೨-೧೦೩೫). [ನೆಲ+ಸಕ್ರೆ (<ಸಕ್ರೇ)+ಗಡ್ಡೆ]

ನೆಲಸಣ (ನಾ). ಸ್ಥಳ; ನಿವೇಶನ : ಮಹಾಕೈ ಮರದಲೊಂದದಳೆ ಎಲೆಯ ಸುಂಕ ಮನೆಯ ನೆಲಸಣಂ ಮೂಡಣ ಪರ್ವಗಿಲಿಂ ಪೊಜು ಕೆಂಕ ಸೇತುವಿನ ಬಡಗಣ ಕೋಡಿಂ ಮೂಡ ದೇವಾಲಯಂ (ಎಳ. VII, ೩೪೦. ೨೦-೧೬; 1032); ಅಜುನೂಜಂ ಬಳ್ಳಿಯ ತೋಂಟಿ ಪನ್ನೆರದು ಮನೆಯ ನೆಲಸಣವತ್ತು ಗಾಣ ೧ ಕೈಗಾಣ ೧ (ಸಾಕಾಂ. IX-1, ೧೦೬-೧೫ 1050); ಮಾರಸಿಂಗಗಾವುಣ್ಣಂ ದೇವಗೈ ದಿಟ್ಟ ನೆಲಸಣ (ಸಾಕಾಂ. XI-11, ೧೪೯-೩೫; 1100); ಹಿರಿಯ ಕೆಜೆಯ ಕೆಳಗೆ ತೋಂಟಿ ಕಂಡು ೧೨ ಮನೆಯ ನೆಲಸಣಂ ೧೨ ಆ ನಲ್ಲಿಗನ ಗಾಣ ೧ (ಎಳ. VII, ೩೪೦. ೫೭-೬೯; 1115). [ನೆಲ+ ?]

ನೆಲಸಮ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮಟ್ಟ; ನೆಲದ ಸಮತಳ : ನೆಲಸಮ ಕೆಡವಿಸಬೇಕಂತೆ ! ಎಷ್ಟು ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದ ಮನೆ ! (ಯೋಧಪ್ಪ. ೨೭).

ನೆಲಸಮ ಮಾಡು = ಭೂಮಿಯ ಮಟ್ಟ ಮಾಡು ; ನಾಶ ಗೊಳಿಸು : ನೆಲಸಮ ಮಾಡಿ ಕತ್ತಲೆಗೊಡನು ಜಗಳನ ಬೆಳಸುವ ಭೇದದ ದೀಡನು (ಕವಿಸೋ. ೧೪-೧೩). ಈ ಬಾರಿ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ ವನ್ನು ನೆಲಸಮ ಮಾಡದೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ದಾಲಕಾ. ೩೬೩). [ನೆಲ+ಸಮ್ಯ]

ನೆಲಸರಿ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯ ಮಟ್ಟ. ೨. (ಆಲಂ) ನಾಶ; ನಿರ್ನಾಮ: ಬಲವಿಡೆ ಬಂದುದ್ದಿ, ಪುಡಿಯು ಸಮಗ್ನ ದರಣ್ಯಮುಲ್ಲಮುಂ ನೆಲಸರಿಯುಪ್ಪಿನಂ ಪುನತರಂಗಿಣಿ ಪಂಕಿಮಾಗುತಿರ್ಪಿನಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೩೪).

[ನೆಲ+ಸರಿ]

ನೆಲಸರಿಸ (ನಾ). = ನೆಲಸರಿ ೨ : ಬಸದಿಗಳ ನೆಲಸರಿಸವಪ್ಪಂತೆ ಕಿತ್ತು ಪಾಳ್ಯಾಡಿ (ಪಾಸೋಪು. ೪-೧೧೬). [ನೆಲ+ಸರಿಸ]

ನೆಲಸಿಂದು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ನೆಲ ಸಿಂಧ[ವ], ಸಿಹಿಹಾಲೆಯ ಬೇರು, ಕಿಣುಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ, ಬಿಟ್ಟು ಮುಟ್ಟು, ಇಷ್ಟನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹತ್ತುಹಲಗಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಣಗಿಸಿ, ಜಜ್ಜು ಗುಟ್ಟು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೧, ೪೧೫). [ನೆಲ+ಸಿಂದು]

ನೆಲಸಿಗೆ (ನಾ). ನೆಲಸಿದವನು; ನೆಲೆ ನಿಂತವನು: ಇನ್ನೊರ್ವನರ್ ನೋಡಿದವನು . . . ಆ ದತ್ತರದ ಸೈಲೀಸಿಯದ ಗವಿಗಳ ನೆಲವುಟ್ಟು ನೆಲಸಿಗನನುಗ್ರನನ್, ಘೋರ ಕಚಿರಿದ ಟ್ಟಿಪೊನನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೦-೪೦೮).

[ನೆಲಸು+ಇಗ]

ನೆಲಸಿವಚೆಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಭೂಡುಕ್ತ:— ನೆಲಸಿವಚೆಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೨). [ನೆಲ+ಸಿವಚೆಳ್ಳಿ]

ನೆಲಸು, ನೆಲೆಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಲೆ ನಿಲ್ಲು; ನೆಲೆಯೂರು; ನೆಲೆ ಗೊಳ್ಳು: ನೆಲಸಿದ ಕಾವ್ಯಂ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣಂ ಸತತಮುಂದೆ ಪು ಗನ್ನಡಮುಂ ಪೊಲಗಿಡಿಸಿ ನುಡಿವರಾಗಮಬಲಹೀನರ್ (ಕವಿಾ. ೧-೪೮); ತುಂಗಭದ್ರನೆಂಬೊಂ . . . ಧನಶ್ರೀಯೆಂಬ ಮಹಾದೇವಿಯ ಗರ್ಭ ದೊಳ್ ನೆಲಸಿದಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೫೬-೧೨); ಇನ್ನ ಲೀಲಾಲವಪ್ಪಿ ಪಾತಮರ್ದಿಯೊಳ್ ನೆಲಸಿದುಪ್ಪ (ಅದಿಪು. ೩-೨೩); ಪವನಂಗಿ ಪುಟ್ಟಿದಂ ರಾಘವನಣುಗಾಳ್ ಶ್ರೀಯುನಾಂಶಮನಿಪಣುವಂ ಪಾಂಡವಕೇತುಂದಂ ದೊಳ್ಳಿ ಲಸುವುದಾವಗ್ಗಿಳೆ ಕೆಲಗೆ ಚಲಿತೆ ಸಹಜಂ (ಗದಾಯು. ೩-೪೧); ಶ್ರೀ ನೆಲಸೆ ವಕ್ಷದೊಳ್ ವಾಕ್ಶ್ರೀ ನೆಲಸೆ ನಿಜಪ್ರಸನ್ನಮುಖದೊಳ್ ವಿಜಯಶ್ರೀ ನೆಲಸೆ ಭುಜದೊಳೊಪ್ಪಿದನಾ ನರಪಂ ಸರಸಚತುರಕವಿಲ ತಿಳಕಂ (ಬಾಧಪು. ೨-೧). ೨. (ಕಾಯಂ ಆಗಿ) ವಾಸಿಸು; ವಾಸ ಮಾಡು: ಪೆಸರೊಳ್ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಿನ್ನೆಗಂ ನೆಲಸಿ ತಾಂ ಮರ್ಯಾಧೆ ನೋರಪ್ಪಳಾವಸಥಂ ದ್ರೋಣನಿರೀಡ ಕರ್ಣಭುಜವೀರ್ಯಗದೇಷ್ಟಿತಂ ಮಾಡೆ ಸಂತಸದಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೦); ರ[ಟ್ಟಿತಿಳ]ಕಂ ಶ್ರೀಮಾನ್ಯ ಪೀಟಿದೊಳ್ಳಿ ಲಸಿದ್ದಂ (ಸೌಖ್ಯ. XI-೧, ೪೧-೬; ೧೬೯); ಮಲದ ಮೂತ್ರ ಕಾಲದ ನಡುವೆ ಕಲಿಸಿ ನೆಲಸಿ ತೊಲಗದಿದುರ್ ಕೆಲಬಲಂಗಳಟಾಯದಧಮ ಕೂಪದ್ದಿ ತಾಟಿಸಿದುರ್ (ಪಂಪ. ಪ. ೫೧೧-೨೩); ಈ ಕೋಲರು ಕೇವಲ ಭಾರತದ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನೆಲಸಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಪ್ರಾವಿ. ೩೧). ೩. ತಂಗು; ಬಿಡಾರ ಹೂಡು; ಬೀಡು ಬಿಡು; ಜಿನೇಂದ್ರ ದತ್ತ ಸೆಟ್ಟಿ . . . ಜಿನಕಥಾಕಾಪದೊಳಂ ನೇಸರ್ಪಟ್ಟು ನೇಸಮೂಡುವಿನ ಮಲ್ಲಿಯೆ ನೆಲಸಿರ್ಪಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೬-೧೯); ನೆಲಸಿದ್ ಪಕ್ಕವಿಂದು ಗಳುಲಿದಟ್ಟು ವಿಭಾತಸಮಯದೊಳ್ ಪೋಗಲೊಡಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೨-೨). ೪. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ದೃಢವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ಜಲದ ನೆಲಲುಂ ಪರಮಂ ವಿಲಾಸಮುಂ ಬೆಳಗುವುದಿವಮುಲ್ಲತೆಯುಂ ನೆಲಸವು ಚಲಂ ಗಳಾದಂ ವಿಲಾಸಿನೀನದ ನೆಲೆಯುಂ ಸಂಗಮಮುಂ (ಕವಿಾ. ೩-೯೬); ಅಹಿತರಂ ಗೆಲ್ಲು ಜಯಶ್ರೀಗೆ ಭುಜಶಿಖರಮಂ ನೆಲೆಯಾಗಿಸಿ ನೀಂ ನೆಲಸು ನೇಸಜಿಳ್ಳಿನಮಂಗಾ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧); ನಾಕಲೋಕಸುಖಮುಂ ಕೈಕೊಂಡಲೋ ದೈವವೀ ರಮಣೇರತ್ನದ ಮೇಲೆ ಮೇಣ್ ನೆಲಸಿತೋ . . . ಎನುತೆ ಪದವಿಂದಾನಾಕೆಯಂ ನೋಡಿದಂ (ಕಾದಂಪು. ೪೦೪). ೫. ಇರುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೆಲೆಗೊಳಿಸು: ಪಟ್ಟೀಯ ಸೀರೆ ನೆಲ

ಯೋಳೆ, ಗಂಟರಿಗೆ ಅಕ್ಷರವ ನೆಲಸವ್ವ, ನಾಲಿಗೆಗೆ ಅಕ್ಷರವ ನೆಲಸವ್ವ, ಗುಟ್ಟಿನಲಿ ಮತಿಯ ನೆಲಸವ್ವ (ಪಳ್ಳಿಬಾ. ೧೦). ೬. ಮೂಡು; ಕಂಡುಬರತಿ; ಕಾಣಿಸು: ಬಾಳದಿನೇಶಬಿಂಬದ ನೆಲಲ್ ಜಲದೊಳ್ ನೆಲಸಿತ್ತೊ ಮೇಣ್ ಪುಣೇಂದ್ರಾಳಯದಿಂದಮುರ್ಚಿದ ಪುಣಾಮಣಿ ಮಂಗಳ ರಕ್ಷಿಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೬). **ನೆಲೆಸು:** ೧. ಬಳಕಲಾ ಗ್ರಾಮ ದೊಳು ನೆಲೆ[ಪಾಪಾಂ.ಲ]ಸಿದ್ ಶಿವಲಿಂಗದೊಳಗೆ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮಾಡಿ (ಪಾಂಡಪು. ೫-೫೨); ಆಗೊಂದು ಈಗೊಂದು ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಎಲೆ ಚಕ್ಕಂದವಾದದ ಚಕ್ಕಳದ ಹಾಗೆ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ನೆಲೆಸುತ್ತಿತ್ತು (ಕೂಸಕ್ಕಿ. ೨೭೧); ರೋಗದ ಗತಿ, ರೋಗವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ ಘಟ್ಟ . . . ಇವು ಗಳ ಮೇಲೆ ರೋಗಿಯ ಭವಿಷ್ಯ ನೆಲೆಸಿರುತ್ತದೆ (ಕಲರೋ. ೨೩). ೩. ಹಯಮುಂ ಹಿಡಿದೊತ್ತಿ ತಂದು ಮುಳ್ಳುಂದದ ಬೀಡನೊ X X X ಮುತ್ಸವದಿಂ ನೆಲೆಸಿದ್ದು ಸೊಭನ (ಸೌಖ್ಯ. XI-೧, ೫೦-೯; 1005). ೬. ದಿನಕ್ಕನೊಂದಲಮುರ್ವಿಯೊಳ್ ನೆಲೆಸಿತೋ ಮೇಣ್ ವಸಂದೋಹವಿಾ ಮುನಿಯಂ ಪೊಂಗಳಿನೊಲ್ಲು ಪೂಜಿಸಿದರೋ . . . ಪೇಟೆಂಬತಿ ಭ್ರಾಂತಿಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ತೊಳತೊಳಗುವ ಬಾಲಾರ್ಕನಂತಪ್ಪ ಶಿಶುವಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೮-೧೦೪).

ನೆಲಸಿ ನಿಲ್ = ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು: ಕ್ಷತ್ರಂ ತೇಜೋಗುಣಮಾ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೊಳ್ ನೆಲಸಿ ನಿಂದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೧); ಪಲವು ಕಾಲದಿಂ ಮೇಲೆ ಸಂಸಾರಸುಖಕ್ಕಲಸಿ ತಪೋವನದೊಳ್ ನೆಲಸಿ ನಿಲುತ್ತುಂ (ಪಂಪ. ೩೦-೯); ಅಭಿನವಶ್ರೀಶೈಲವನೆ ಮಾಡಿ ಕೆಲವಿದ್ಧ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನೇ ನೆಲಸಿ ನಿಂದು (ಎಚ್. XXIII, ೩೦-೯; 1265).

[ನೆಲೆ+ಸು]

ನೆಲಸು, (ನಾ). ೧. ಬೀಡು; ಬಿಡಾರ: ಶಾಕವಾಹನ ಪ್ರಭುಗಳ ಕಡೆ ಗಾಲದ ವೇಳೆಗೆ ಭಾರತೀಯರ ಮೂರದ ನೆಲಸುಗಳು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಪೀತ ಸಮುದ್ರದವರೆಗೂ ವೃದ್ಧಿಗೊಂಡಿದ್ದವು (ಭಾಷಪ್ರ. ೧೯೩); ಜೇನು ಹುಳುಗಳು ತಮ್ಮ ನೆಲಸಿನ ಹುಳುಗಳನ್ನು ಗುರ್ತಿಸಲು ಮತ್ತು ಗೂಡನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಗುರ್ತಿನ ವಾಸನೆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸ್ರವಿಸುತ್ತವೆ (ಕೀಟ. ೪೩). ೨. ನೆಲೆ: ಹಣಕಾಸು . . . ಬ್ಯಾಂಕು ವ್ಯವಹಾರ ಮುಂತಾದವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಮಸ್ಯೆ ವಿಚಾರಗಳು ದಿನದೊಳಗೆ ದಿನದೊಳಗೆ ಏಳುತ್ತಿರುವ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಷಯದ ನೆಲಸು ಯಾವುದು? (ಪುಷ್ಪ. XII, ೪೦೪). [**ನೆಲಸು**]

ನೆಲಸುಗೆ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಸ್ಥಿತಿ: "ಸ್ಥಿತಿ—ನೆಲಸುಗೆಯುಂ" (ತಪೋಪು. ೯). [ನೆಲಸು+ಗೆ]

ನೆಲಸುವಾಡು (ನಾ). ವಲಸೆ ಹೊರಟವರು ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಂಡ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ನಾಡು, —ಬೀಡುದಾಣ: ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅಸ ರಾಧಿಗಳ ನೆಲಸುನಾಡಾದಾಗಲೇ ಇಲ್ಲಿ ಭೂವ್ಯವಸಾಯ ಪ್ರಾರಂಭ ವಾಯಿತು (ಕವಿಕೀ. ೧, ೬೬); ದ್ರಿಟನ್ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಅದರ ನೆಲಸು ನಾಡುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಜೆಗಳು ಎಂಥಾ . . . ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರೋ ಅಂಥಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ನನಗೆ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾ ದದ್ದು (ರಾಜ್ಯಾ. ೨೧). [ನೆಲಸು+ನಾಡು]

ನೆಲಸುಹಕ್ಕು (ನಾ). ವಾಸ ಮಾಡುವ ಸ್ವಾಮ್ಯ; ನೆಲಸುವ ಅಧಿಕಾರ: ಯುದ್ಧದ ಬಂದಿಗಳನ್ನೂ ನೆಲಸುಹಕ್ಕುಳ್ಳದ ವಿಧೇಶೀಯ ರನ್ನೂ ನಿರ್ಬಂಧದಲ್ಲಿಡುವ ಪಾಳೆಯ (Internment camp. ಇಂಕೆಸಿ). [ನೆಲಸು+ಹಕ್ಕು]

ನೆಲಸೆಣಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೆಣಬು: ಎಳ್ಳು, ನೆಲಸೆಣಬು ಬಿಳಿಗಾರ ಮಣಿಲಾ ಜಾಣಿಯಲೆ ರಸದಲ್ಲಿ ಕೋಷ್ಟ ಇವೆಲ್ಲವಂ ಅರೆದು

ಲಿಂಗಲೇಪನ ಏಳುದಿನ ಪರ್ಯಂತ ಮಾಡಲು ಲಿಂಗ ಉತ್ಥಾಪಿಸುವದು (ಕಾಮಶಾ. ೨೭೪). [ನಿಲ + ಸೇವು (< ಸೇವು)]

ನೆಲಹಲಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಲಸು : ಹಲಸು ಚಿಟ್ಟಲಸು ರುದ್ರಾಕ್ಷಹಲಸು ನೆಲಹಲಸು ಬಳ್ಳಿಹಲಸು ನೇರಿಕೆ . . . ಮೊದಲಾದ ರಸ್ಯಸುಖಾರ್ಥ ಸಾರ್ವತ್ಯಕಮಾದ ಫಲಂಗಳನ್ನು ತರುತ್ತಿರುವಂಗಳು (ವಿನೇಶ. ೨೨೬). [ನಿಲ + ಹಲಸು (< ಹಲಸು)]

ನೆಲಹಾಗ (ನಾ). ಶವಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ತೆರಬೇಕಾದ ಹಾಗೆ ; ಶ್ವಶಾನದ ಸಂಕ : ಇಟ್ಟಿನಿಂದ ಸಭೆಯೊಳಗೆ ಕೊಟ್ಟ ನೆನ್ನೋಡೆ ಯನು ವೀರಬಾಹುಕನೆಂದು ಹುಟ್ಟಿದ ನೆಲಹಾಗ ಸೆರಗ ಎಂದು ಕೂಗುತ (ಪರಸಾಂ. ೪-೧೪) ; ಚಂದ್ರಮತಿ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅಜ್ಜಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಹೇನು ಕಂಡು ಸುಡುವುದಕ್ಕೆ ತರಲು ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು ನೆಲ ಹಾಗವಂ [ಪಾಶಾಂ. ನೆಲನ ಹಾಗವ] ತಾರಿನಲು (ಭೈರಸೂ. ೭೧) ; ನೆಲ ಹಾಗ ಪನೆಯಕ್ಕಿಯಿಲ್ಲದಿರೆ ಸುಡಲೀನೆ (ತುರಂಗ. ೩೨-೩೧).

[ನಿಲ + ಹಾಗ (< ಸಾಗ)]

ನೆಲಹಾದರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾದರಿಗಿಡ : "ಭೂ ಪಾದರಿ— ನೆಲಹಾದರಿ" (ಒಪಧಿ. ೧೧೩) ; "ರಕ್ತ ಪುಷ್ಪ ಕಾ—ನೆಲಹಾದರಿ, ಶಂಖಪುಷ್ಪ" (ಒಪಧಿ. ೧೩೫). [ನಿಲ + ಹಾದರಿ (< ಪಾದರಿ)]

ನೆಲಹಾದಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ದಾರಿ ; ಭೂಮಾರ್ಗ : (ಮುಂಬಯಿ. ೬. ೪-೧೩೦). [ನಿಲ + ಹಾದಿ (< ಪಾದಿ)]

ನೆಲಹಾಸು (ನಾ). (ನೀರಿನ ಧಾರೆಯನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಲು ಮತ್ತು ತಳವು ಕೊಚ್ಚಿ ಹೋಗದಂತೆ ತಡೆಯಲು) ಕಲ್ಲು ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಹರಡಿ ರಚಿಸುವ ದಿಬ್ಬ, —ಜಗಲಿ : ಕೋಡಿಯ ಮೇಲೆ ಉರುಳಿದ ನೀರು ಕೋಡಿದಲ್ಲದೆ ತಳವನ್ನು ಕೊರೆಯದ ಹಾಗೆ ನೆಲ ಹಾಸುಗಳಿಂದ ಭದ್ರಪಡಿಸೇಳು. ಈ ನೆಲಹಾಸನ್ನು ಕಾಡುಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಟ್ಟವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಗಾರಾಗಿ ಕಟ್ಟಬಹುದು (ಉಪನಾ. ೩೭೪) ; ಮರಳಿನ ತಳಪಾಯದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ ಅಣೆಕಟ್ಟುಗಳು ಮೂರು ಬಗೆ ಯಾಗಿವೆ. ೧. ಅಣೆಕಟ್ಟಿನ ಮೇಲಿನಿಂದ ನೀರು ನೇರವಾಗಿ ಮಟ್ಟವಾದ ಕಲ್ಲುಗಾರೆಯ ನೆಲಹಾಸಿನ ಮೇಲೆ ದುಮುಕುವುದು . . . ೨. ನೆಲ ಹಾಸು (ಏಪ್ರಾನ್) ಇಲ್ಲಿಗಾರಾಗಿ ಕಟ್ಟುಗುಂಡುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವುದು (ಕವಿಕೋ. ೩, ೨೪೦). [ನಿಲ + ಹಾಸು (< ಪಾಸು)]

ನೆಲಹಿಡಿ 'ನೆಲವಿಡಿ' ನೋ.

ನೆಲಹಿಪ್ಪಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಿಪ್ಪಲಿ : ಕೆರಿಹಿಪ್ಪಲಿ, ಗಜ ಹಿಪ್ಪಲಿ, ನೆಲಹಿಪ್ಪಲಿ (ಸ್ತುತೆಗಿ. ೫೧-೧೦೧೬). [ನಿಲ + ಹಿಪ್ಪಲಿ]

ನೆಲಹು 'ನೆಲಪು' ನೋ.

ನೆಲಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೊನ್ನೆ ; ಉರಿಮೆವೇಳು, ಚಿತ್ರಮೂಲ . . . ನೆಲಹೊನ್ನೆ, ಶುಂಠಿ ಇವಂ ಕಷಾಯವಿಟ್ಟು ಕೊಡಲು ದೋಷಜ್ವರಂ ಗುಣಮುಕ್ತಂ (ಸಚಿ. ೧೦೬).

[ನಿಲ + ಹೊನ್ನೆ (< ಪೊನ್ನೆ)]

ನೆಲಾವರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆವರಿಕೆ ಗಿಡ : ಒಂದು ಮಾನ ನೀರು ಒಂದು ಮಾನ ಹಾಲು ಸಹ ಕೂಡಿಸಿ ನೆಲಾವರಿಕೆ ಎಲೆ ಯನ್ನು ಅರೆದು ಕದಡಿ . . . ಸೇವಿಸಿದರೆ ತೀತಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗು ವುದು (ಸಚಿ. ೬೮) ; ಆವರಿಕೆ (ತಂಗಡಿ) ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ ; ನೆಲಾವರಿಕೆ ; ಸೋನಾಮುಖಿ. (ವಿರೇಚಕವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಇದರ ಒಣಗಿದ ಎಲೆಗಳು (Senna. ಇಂಕನ). [ನಿಲ + ಆವರಿಕೆ]

ನೆಲಾವರಿ (ನಾ). = ನೆಲಾವರಿಕೆ : "ತಾಪಸಾಹಾರಃ—ನೀವಾರ, ನೆಲಾವರಿ" (ಒಪಧಿ. ೬೭) ; ತರ್ದುಗಳಾಗುಂ ಬಟ್ಟೆಯೊಳಂದಿ ನೆಲಾವರಿಯು

ದೇರನಾಮಕಮುಮಂ ಬರ್ದಿಲಿಮಿಂಚಿಯ ರಸಮೋರ್ . . . ಪೂನೆ (ಶಮದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಗರ್ದುಗು ನೆಲಾವರಿ ತುಂಬಿಯೊಳೊಡವಿದ ಪತ್ರಂಗಳಂ ಗಡಂ ದೊರಕಿದುದಂ ಪಡೆವಿಂ ನಸ್ಯದೊಳಂದಿವುದು ಮರಿಚಂಗೂಡಿ ನಿರ್ವಿಷಾಮೃತಮದಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೬-೮೭) ; ಮಕ್ಕಳ ಕೋವೆಗೆ . . . ನೆಲಾವರಿಬೇರಂ ಹಾಲಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುದಿಯ ಮೇಣ್ಣು (ವಿನೈ. ೧೦೮). [ನಿಲ + ಆವರಿ. / ತಮಿ. ನೆಲಾವರಿ]

ನೆಲಿಂಗಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಇಂಗುದಿ ಗಿಡ : ಈ ರೋಗಕ್ಕೆ . . . ನೆಲಿಂಗಳ, ಬಣ್ಣಿ, ಬಾಳದ ಬೇರು ಮೊದಲಾದ ಔಷಧಗಳೂ ಹಿತ ಕರವಾಗಿವೆ (ಗೃಹಸ್ಯ. ೫೦). [ನಿಲ + ಇಂಗಳ]

ನೆಲು (ನಾ). = ನೆಲಪು : ನೆಲು ಹಂದು ಚಿಕ್ಕನ ಮುಂದೆ ಬಿದ್ದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [< ನೇಲ್ ?]

ನೆಲುವು, ನಿಲುವು, ನೆಲವು (ನಾ). ೧. ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಇಡುವುದಕ್ಕೆ ತೋಲೆಯಿಂದ ಇಳಿಬಿಡುವ ಹಗ್ಗದ ಜಾಳಿಗೆ ; ನೆಲಹು : ಮೊಸರಕಡೆದು ಬೆಣ್ಣೆಯ ನೆಲುವಿನ ಮೇಲಿಕ್ಕಿ ಶಿಶುವಿಗೆ ನಾ ಮೊಲೆಯ ಕೊಡುತ್ತಿರಲು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೨೭-೨೮೬) ; ಮಾವಿನ ಮರದ ಕೊನೆ ಕೊಳದ ಮೇಲೆ ಬಂದಿರುವುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ನೆಲುವು ಕಟ್ಟಿ ಇರುವುದು (ಬತ್ತೀಸ. ೩೨) ; ತುಪ್ಪಕ್ಕೆ ನೆಲುವಿನ ಮಕ್ಕಳಾಡೋರೆ ಗಿರಿಕೀವ (ಕಂದಕೊ. ೨೦೦). ನಿಲುವು : ೧. ಶಾಮ . . . ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ನಿಲುವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದ (ವರಾ. ೭೩). ನೆಲವು : ೧. ನೆಲವಿಗೆ ನಿಲುಕಲಪಾಯದವ ಭಾನುವಿಂಬವನುಗಿವ ಗಡ (ತೊರರಾ. ೬-೧೪-೩೩) ; ನೆಲವಿನೊಳಹ ಬೆಣ್ಣೆಯನು ತುಡುಕುತ ತಮ್ಮ ಕೆಳೆಯಂಗಿತ್ತು (ಕೃಷ್ಣ. ಗೋ. ೧೨-೫) ; ನೆಲವಿನ ಹಾಲ ಹರವಿಯ ಬೊಗ್ಗಿಸಿದೆ (ಚದಾಪ. ೭೮-೧೪). ೨. "ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ತೂಗ ಕಟ್ಟಲು ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಉಂಗುರ, ಬಳೆ, ಮೊ. ; ತೂಗುಂಗುರ ; ತೂಗುಬಳೆ" (Hanger. ಇಂಕನ).

[ನಿಲು + -ವು]

ನೆಲಹು 'ನೆಲಪು' ನೋ.

ನೆಲೆ, ನಿಲೆ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯ ; ಆಧಾರ : "ಇಕ್ಕೆ, ಇಂಬು, ಗೊತ್ತು, ನೆಲೆ . . . ಆಗರಂ—ಈ ಗಣ ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಳಸಾ. ೫೯-೨೯೦) ; ಸುಖಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯುನಿಸಿರ್ (ಕಾದಂಬ. ೫೨೦) ; ನೆಲೆಯವನಲ್ಲವೆಗೆ ನೆಲೆ ಚಿತ್ತಭವಂಗೆ ಸ್ವಪನ ಕಣ್ಣಂ ಮನಕ್ಕಂ ನೆಲೆ ತಾರ ಹಾರತೋರ್ಥಿಗೆ ನೆಲೆಯನೆ ನೆಲೆಮೊಲೆಗಳೆನುಕುಮಬಲೆಯ . ಮೊಲೆಗರ್ (ಅಜಿತ. ೨-೩೨) ; ಪರಮಸುಖಕ್ಕೆ ತಾನೆ ನೆಲೆಯಂ ಬಿದದಾತ್ಮನಿಭೂತಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿರೆ (ಸಮಪ. ೩-೯೯) ; ತಳಿರ ತಾಣಂ ಕುಸುಮಕುಲದ ನೆಲೆ . . . ನವಿಲ ನಂದನವೆನಿಪ್ಪ ಕೇಳೇವನಕ್ಕೆಯ್ಯಂದನು (ಪಚಕಾ. ೩-೨೬) ; ಅಲದ ನೆಲೆಯೊಳಿದ್ದನ್ನರವಳಿದು ನೀಳುನಿಗಿತಲ್ಲಾ ಪ್ರಳಾಪಿಸದೆಂತು ಸೈರಿಸುವೆ (ಒಪಧಿ. ೫೭-೧೫) ; ಮುದದ ನೆಲೆ ಶುಭದಕ್ಕೆ ಸೊಗಸಿನ ಸದನ . . . ಮನೋರಥದುದಯಗಿರಿ ಹಿಂದೀಸುದಿನವನುರಾಮತೀನಗರ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೪). ೨. ವಾಸಸ್ಥಾನ ; ವಾಸಸ್ಥಳ ; ನಿವಾಸ ; ಆವಾಸ : ಕುಸುಮದಳಸುಕುನಾರಾರ್ ತಳದರ್ ನೆಲೆಯಿಂದವಾಗರ್ ಕೊಳದಿಂ ಪೊಟಮಟ್ಟ ಹಂಸಗಲ್ಲಿ ನೆಯಾದರ್ (ಕಂಪು. ೨-೯೭) ; ಶ್ರೀರಮನಿಗೆ ನೆಲೆ ತನ್ನಯ ಪೇರುರಮಂ ಮಾಲ್ಪ್ರಸೆಂಬ ಬಗೆ ಮಿಗೆ ಸಮರ ಪ್ರಾರಂಭದ ಪೊಣ್ಣೆದೊಂ ಕೌರವಕುಲವಿಲಯಕೇತು ಸಾಹಸಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೮-೧) ; ನೆಲೆಗೆ ಪೋಗಿ ಮಕ್ಕಳೊಳಂ ಪಂದಿರೊಳಮೊದಗೊಡಿ ಸುಖದಿಂ ಜೆಯಿಸುವೆಂ (ಭರ್ಮಾ. ೧-೧೩೧) ; ನೆಲೆಯೋರ್ ನೇರಲು ಪೋರುಗೈದು ಸತಿ ತಾಂ ಪೋಗಟ್ಟು ವಳ . . . ತೊಲಗಿರಲ್ ಲಕ್ಷ್ಮೀ

ಕಬಾಕ್ಷೇಕ್ಷಣಂ (ಸೋಮೇಶ. ೫೧); ಖಗವಿತಾಸಂ ಕೋಟಿರಂಗ ನೆಲೆಗೆ
ಸೇರಿದವು (ಬಸವ. ೧೧-೪೭). ೩. ಮನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ಒಳ
ಮನೆ; ಕಕ್ಷಾಂತರ: "ಕಕ್ಷಾಂತರಂ, ಪ್ರಕೋಪಂ-ಈ ೨ ನೆಲೆ"
(ಪರಾಂ. ೫೧-೧೪೯). ೪. ಉಪ್ಪರಿಗೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ;
ಅಂತಸ್ತು; ಮಹಡಿ: ಚಂದನೇಗಂ ಕರುಮಾಡದ ಮೇಗಣ ನೆಲೆ
ಯೊಳರ್ದು ನೋಂಬಿಕ್ಕೆ ಗೆಂಬಿಪೋಗೆ (ಪದ್ಯಾ. ೧೨೧-೭); ಸುಭದ್ರ
ಯೆಂಬ ಕನ್ನ . . . ತನ್ನ ಚೆಂಬೊನ್ನ ಕನ್ನಮಾಡದ ಮೇಗಣ ನೆಲೆಯ
ಬೆಳಕೆಯೊ ದಾಗಿಯೊಳ ನಂದು (ಪಂಪ. ೪-೭೯೪); ಏಳು
ನೆಲೆಯ ಕರುಮಾಡದುಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳಗೆ . . . ಮೇಲಿಪ್ಪ ಕಳಸನ ಕಂಡ
ವರಾರನು ಕಾಣೆ (ಅಪ. ೨೭-೬೬); ಅಡಕಿಲ್ಲೊಂದೊಪ್ಪು ಮೇಲುಂ
ನೆಲೆಗಳ ಮಣಿಮಾಡಂಗಳೆಂದಂ ವಿಜೃಂಭದಿದಿದು . . . ಕೌತುಕಕ್ಕೊಂದೆ
ಯಾಯ್ತೆಯ್ದು ದೃ ರಾಜಾಲಯಂ (ಬಾಧ. ೧-೧೫೪); ಹಲವು ನೆಲೆ
ಜೆಲುವಿಕೆಗೆ ಸಲೆ ಹೊಂಗಲಶ ಲೋಕಕ್ಕೆ ವಿಲಸ ಹೇಮದ ಕೆಲಸ ಗತಿಯಲಿ
ಜೆಲುವನಿಸಿದುಪ್ಪರಿಗೆ ನೋಳರಿಗೆ ಹೊಳಹಿನಲಿ ಭಳಭಳಿಸುತುಡು
(ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೨). ೫. ಜಾಗ; ಸ್ಥಳ; ಸ್ಥಾನ: "ನೆಲೆ ಕಾಣ"
(ಕವಿ. ೧೩೫); ಕಡುಗೋಟಿಯೊ ಮೆಯ್ ಪೊದಮಡೆ ಕಟಾ
ಯೊಳ ಕರ್ಕ ಕೆಯ ಕಾಕೆಯ ರಸಮಂ ತೊಡೆದೊಪ್ಪು
ಗಲ್ಲದೊಡಮಂತ್ರರಣೆಯ ರಸದಿಂದ ತನ್ನ ನೆಲೆಗದು ಪೋಳಂ
(ಲೋಕೋ. ೯-೧೯೪); ಹುಟ್ಟಿದ ನೆಲೆಯ ತೃಪ್ತಿ ದಿಡದವರಿಗೆ
ಲಿಂಗಾನುಭಾವದ ಮಾತೇಕೋ (ಅಪ. ೫೪-೨೩೦); ಅವುಮ ನೆಲೆ
ನನ್ನಯ ಪೆಸರಾವುದು ನೀಂ ಬಂದ ಕಜ್ಜವೇನೆಂದು ತಡುವೀವರಸಂ
ಬೆಸಗೊಳಲ್ (ಉದ್ವ. ೩-೫೧); ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದ ನಿಯುಕ್ತ ಲಕಾರದ
ನೆಲೆಗೆ ನಂದು ಸರಿಯಾಗಿ ಸಲ್ಲುವಂ ಪ್ಪನಂಬರ್ (ಶಮ. ೧೬); ವೀರ
ರಿದ್ದೇಗುವರು ದೈವದ ಕೊರುಮೆಯ ನೆಲೆ ಬೇಜಿ ನಮಗೊಲಿದಾರು
ಮಾಡುವುದೇನು (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೪). ೬. ಭೂಮಿ; ಲೋಕ: "ಕ್ಷೋಣಿ-ನೆಲೆ"
(ಕಾಶ್ಯ. ೩೫); ನೆಲೆಗೆ ಪಂಚಮಪ್ರಾಯನೊರೆ
ವನು ಕೃಷ್ಣ ಮೆಚ್ಚಲಿಕೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧೩). ೭. ಸಂಸಾರ: ನೆಲೆ
ಗಂಜಿ ತೊಪ್ಪಿದವರೊಳ್ಳೊ ಕೊಲೆಗಂಜಿ ಕೊಲ್ಲಮೆಯನ್ ನೆನೆವನ್ ತಲೆ
(ಕುವ್ಯಾ. ೧-೩೩-೫). ೮. ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ: ತಿಲ ತಿಲ ಎಂತೆಂಬಿ
ರಯ್ಯ ತಿಲದ ನೆಲೆಯ ಬಲ್ಲದೆ ಹೇಳೋ (ಮಹಾ. ೬. ೪೭-೧೧೦);
ಮಗನೆ ಕೇಳ್ ನನ್ನ ಮಾನಸದಳಲ್ಪಾಣಲಿಂಗದ ನೆಲೆಯನಟುವಲ್ಲದಳೆಯದು
(ಪದ್ಯಾ. ೧೨-೨೯); ಶುಕ್ರ, ಸಿರಿ ಸನ್ನಯ ಮನೆಯಲವರಿಗೆ ಕಲಿಸಿದನು
ಸಂಜೀವನೌಷಧ ನೆಲೆಯಂ (ಪಂಪ. ೫-೭೯); ಸಲಹಿದನು ಜನಕಪುತ್ರನು
ನೆಲದೊಳುದಿಸಿದ ಮಗಳನೆಂದೇ ಹಲಬರಾಡುವರದಜಾಣಂ ಏಕತನಯಳ
ಲ್ಲೆಂದು ಉಲುಕುವುದು ಚಿತ್ರದಲಿ ಜನನದ ನೆಲೆಯನಟುವಿದೊಪ್ಪು
ಗೊಂಬುದಕಲಿಸಿಕೆಯದೇನಿದ್ದು ದಂದನು ಮುನಿ ವಿದೇಹಂಗೆ (ತೊರಾ.
೧-೧೬-೨೬); ಆತುಮನ ಬಣ್ಣ ವನು ಮಾತನಾಗಾಧನನು ಜಾತಿಯ
ನೆಲೆಯನಟುವ ತಾ ಪರಮನಾದಾತನೇ ಯೋಗಿ (ಸರ್ವ. ೩೫೪).
೯. ಆಳ; ಮರ್ಯ: ಪಟಾಗೋಲ್ನಳನಿಕ್ಕಿ ಪಾಯಿಸಲ್ ನೆಲೆಯಂದು
ನೋಡಲೊಳಪೊಕ್ಕು ಧುಮವಿಟ್ಟಾದಾಡಲಿಸಲಗ್ಗಲಿಸದಲಂಕಿನಂ ಬಗೆದು
ದಂದು ಜನಂ ಘನಚಂದ್ರಿ ಕಾಂಬುವಂ (ಅಪ. ೬-೪೫); ಅನುಭಾವ ನೆಲೆ
ಗೊಂಡಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನ ಸುಜ್ಞಾನದ ನೆಲೆಯ ಕಾಣಬಾರದು (ಮಹ. ೪-೬);
ಕಳವಿನಲಿ ಕುದಿದಂಗೆ ದೈವದ ನೆಲೆಯನಟುವದವಂಗೆ ದಿಟವಿದು
ತಿಳಿಯಬಾರದು ನಿದ್ರೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೩); ಅವಳು ಕೊಟ್ಟ . . .
ಉಪಮೆಯಿಂದ ಅವಳ ನಿಲುವು, ಒಲವು, ನೆಲೆ ಹೊಳೆಯಲು ಅವಕಾಶ
ಹಿದಿಯಲ್ಲಿ (ದೀಪ. II, ೧೭೬); ಹೆಂಗಸಿನ ನೆಲೆ ತಿಳಿಯದು ಎನಿಸುವನಿಗೆ

(ಗಂಗಾ. ೧೦೩). ೧೦. ತಳ; ಬುಡ: ನೆಲೆಪಾಶಂ. ರೈಯಿಲ್ಲ
ಸಂಸಾರವಿಳಿದಂತೆ ಬಾವಿಯೊಳು ಸಿಲುಕಿ ಸಿಲುಕಿ ಭ್ರಮಿತನಾದೆ (ಪುರಂದ.
೧-೧೫೧-೧). 'ನೆಲೆಗಳೆ' ಪರಾ. ೧೧. ನಿಜ; ಸತ್ಯ; ದಿಟ:
ಜಲದೊಳಗಿದ್ದ ಕಿಚ್ಚು ಜಲವ ಸುಡದೆ ಜಲವು ತಾನಾಗಿದ್ದಿತ್ತು ನೋಡಾ
ನೆಲೆಯನಟುವು ನೋಡಿದನೆಂದರೆ ಅದು ಜಲವು ತಾನಲ್ಲ (ಅಪ. ೧-೩);
ನೆಲೆಯನಟುವದವ ಕೊಲಿಸು ರಾಮನನೆಂದು ಬಲಿದು ಮಂತ್ರಿಗೆ ಹೇಳಲು
(ಕುರಾ. ೧-೪೪); ಕುಲವರ್ಧನೆ ಹೇಳಿದ ಮಾತು ನೆಲೆಯೆ? (ಪಂಪ. ೬).
೧೨. ಅಚಲತೆ; ದೃಢತೆ; ಸ್ಥಿರತೆ: ನೆಲೆ ಸೋಮಸೂರ್ಯವೀಧಿ
ಗಲ್ಲವಾ ಪುರಕೆ (ಪುರ. ೬. ೩-೨); ಆಕೃಟಾಯಿದೇನಂ ನೆಗ್ಗನ್ನೋ
ಉಲಿಯಲೆರ್ದ ನಡುಗುತಿದೆಯಂಬರ್ ಕೆಲಂಬಿದೆ ನೆಲೆಗೆ ನಿಲ್ಲುವೆ ಎಂಬು
ವರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಪದ್ಯಾ. ೧೧-೧೭೦); ಉಯ್ಯಾಲೆಯ ಮನೆ ನೆಲೆಗೆ
ನಂದಂತೆ ಆದನಯ್ಯ (ಭಸ. ೫೩-೪೫); ಮುಂದೆ ಭೂಲೋಕದೊಳ
ವೀರತ್ವಂ ನೆಲೆಗೆ ನಂದವುಡು (ಜಿ. ೩-೨೬). ೧೩. ನಿಶ್ಚಯ;
ನಿರ್ಧಾರ; ನಿಸ್ಸಂಶಯ: ಪರದನಾಗೆನ್ನೊಡೆಗೆ ಸೋಮೇಶ್ವರನಪ್ಪಂ
ಬಪ್ಪದಮ ನೆಲೆ ಪರಿಕಿಸುವಡೆಂತೆನಲು ನಂದಿಸ ಬಂದನೇ (ಬಸವ.
೫೩-೧೯); ನೆಲೆ ಇಲ್ಲದವರ ಮಾತು ಹೊಲಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು (ಗಾ. ೬).
೧೪. ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ನಿಶ್ಚಯ: ಅನೇಕ ಮುಖದೊಳೊಡು
ನೆಲೆಯಲ್ಲದವ ಕಾಲವೆ ದೈವವೆಂಬನುಜ್ಜಲಕಾಲವಾದಿ (ಪದ್ಯಾ.
೧೧-೧೯೪); ನೆಲೆ ಇಲ್ಲದ ಕಾಯ ಎಲುನಿನ ಹಂದರ . . . ಹೊಲಸು
ತೊಗಲ ಮೆಚ್ಚಿ ಕೆಡಬೇಡಿರೊ (ಪುರಂದ. ೨-೧೦-೨); ಪರಶುರಾಷ್ಟ್ರ
ಕೆಳಸುವಂ ನೆಲದ ಮೇಲಣ ಬಾಳ್ವೆಯಂ ಏಕಶರೀರಮಂ ನೆಲೆಯೆಂದು
ನೋಡುವನೆ (ಜೈ. ೨೬-೪೧). ೧೫. ಎತ್ತರ; ಔನ್ನತ್ಯ:
ಪಂಚಧನುಶ್ಚ ತಂ ಪವರ್ ನೆಲೆ ಸರಗೊಡೊಡ್ವಿ ಮೀರೆ ಬಣ್ಣ ಸಲಾನಟಿಯೆಂ
ವಿದೇಹಮಂ (ಅಪ. ೧-೫೨); ಕರಮೆನೆದವುವಿದವ ನೆಲೆಯ ಚೈತ್ಯ
ಗೃಹಂಗಳ್ (ಅಪ. ೨-೩೨). ೧೬. ನಿಲ್ಲುವ ರೀತಿ; ವಿನ್ಯಾಸ:
ಕೊನೆ ಸೆಳುಗುರ್ಗಲ್ ಕುಡಿ ತೋಳ್ ನಯಂ ನಯಂ ನೆಲೆನೆಲೆ ಭಂಗಿ ಭಂಗಿ
ಪದವರ್ ಬೆಳವಾರ್ ಬೆಜತೆದೊಡೊ ಕೋಮಲಲತೆ ಪೇಟುಮನ್ನ
ನಯಳಂ ಮುಚ್ಚಿಗೊಂಡೊಡೊ (ಪಂಪ. ೫-೧೨). ೧೭. ಸ್ಥಿತಿ;
ಗತಿ: ನೆಲೆಯುಂ ಗಾಡಿಯುಮಕವದೆ ಲಲನೆ ಪೆಳಳ್ ದಿವ್ಯಮಾಲೆಯಂ
ಮುಡಿಯಿಸೆ (ಜಗ. ೧೦-೧೨೬); ಆ ಪರಾಪರಮಸ್ಥಿತಿ ಏಕರೂಪು
ನಾಮದ ಗಾಢತರ ಮಹಿಮಾಪಯೋಧಿಯ ನೆಲೆಯನಟುವವರಾರು
ಲೋಕದಲಿ (ತೊರಾ. ೧-೨-೪). ೧೮. ಮೆಟ್ಟಿ; ದರ್ಜೆ: ಪದ್ಮ
ನಿಧಿಯಂ ತಂದ ಸೂತ್ರದೊಳವರವರ ನೆಲೆಗಳನಟುವಂತೇಕಸೂತ್ರಮಾದಿಯಾ
ಗೀತಾದಶಸೂತ್ರಮಂತಮಪ್ಪ ಯಣ್ಣೋಪವೀತಮನವರ್ಗ ಮಾಡಿ
(ಪಾಂ. ೫೨); ಮಾತನಾಡುವಾಗ ತಂತಮ್ಮ ನೆಲೆ ನೋಡಿ
ಮಾತನಾಡಬೇಕು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧೯). ೧೯. ಭೋರಣೆ; ನಿಲುವು:
ಧರೆಯಲಧರ್ಮಶೀಲರ ತಲೆಯ ಚೆಂಡಾಡುವವು ಧರ್ಮವನೊಲಿದು
ಕೊಂಡಾಡುವವು ಶಿಕ್ಷಾರಕ್ಷಣವ್ಯಸನ ನೆಲೆ ನಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೭೩).
೨೦. ಅವಸ್ಥೆ; ಹಂತ: ಕಾಲ್ನಾಳು ಕಾಲ್ನಾಳಿನೊಳೊ ಹೋದರ್
ಹೋದರೊಳಾನೆಯಾನೆಯೊಳಗಂವಪ್ಪನ್ನೆಗಂ ಕಾದೆ ಕಣ್ಣಾದಂ ಚೆಲ್ವನೆ
ದತ್ತು ಮೂಟುನೆಲೆಯಂ ಮಾದ್ಯದಜೇಂದ್ರಾಹವಂ (ಪಂಪ. ೧೦-೯೩);
ಶಲ್ಯತ್ರಯವಿರಹಿತನರನೆಯ ನೆಲೆಯಂ ತಾಂ ವ್ರತಂ
(ಸುಕುಮ. ೩-೨೬); ಮೂಟುನೆಲೆಯಲಿ ನಂದು ನಾಲ್ಕನು ಬಳಸಿ
. . . ಮಾಯಾಗುಪ್ತನಾಗಿ ಮುಕುಂದ ತೋಟುವನು (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೨೧).
೨೧. ಕಾರಣ; ನಿಮಿತ್ತ: ಎಲೆ ತರಳೆ! ನನ್ನ ಬಿಂಕದ
ನೆಲೆಯೇ? (ರಾಮಾ. ೧೫೩-೧೬). ೨೨. ಗುರಿ; ಉದ್ದೇಶ:

ಹಲವು ಕಾಲ ಭಾವತಿಗೊಂಡು ಒಟ್ಟು ದ ಹಿಡಿಯು ಒಂದು ಮಿಡುಕುಬಲ್ಲಿ ಬೇವಂತೆ ಸಲೆ ನೆಲೆ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿರ್ಪ ಶರಣನ ಭಕ್ತಿ ಒಂದನಾಯಿತದಿಂದ ಕೆಡುವುದು (ಬಸವ. ೨೧೩); ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನೆಲೆಯ ಮಾಡಿದ ಹೂದಿವ್ಯ ದುರಿಯಶವನೆನೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೩೯). ೨೩. ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗ, — ಕ್ರಮ: ಕಳುಹು ಲಲನಾಜನವನಾ ಮುನಿಕುಲಲರಾಮನ ಬಳಿಗೆ ಸತಿಯರ ಬಲೆಗೆ ಸಿಲುಕದರಾರು ಕ್ರೈಮೂದಿತಿಗೊಳಗಾಗಿ ನೆಲೆಯದೀಗ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೨೫). ೨೪. ನಿಧಿ: ಜಾಲಗಾಜಿನ ದೋಣಿಯಂತೆ ಬಳಸುವ ಹುಟ್ಟಿನಂತೆ ಬೈಬಟ್ಟು ನೆಲೆಯಂತೆ ಇದ್ದದೇನು ಭೋಗಿಸಲಯವಾಗಿ (ನೋರಮಾ. ೩೦-೧೨೪). (ಗು). ೨೫. ಅಪ್ಪಟವಾದ. ೨೬. ಪೂರ್ಣವಾದ; ಅಧಿಕವಾದ: 'ನೆಲೆಜವ್ವನ' ಪರಾ. ನಿಲೆ: ೧೨. 'ಕಲ್ಲಿಲೆ' ಪರಾ. ೧೩. 'ಶಿವನಿಲೆ' ಪರಾ.

ನೆಲೆನೆಲೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಮರಕಳವ ನೆಲಗಟ್ಟುಗಳ ಹಿಮುಕಿರಣ ಕಾಂತದ ನೆಲೆನೆಲೆಯ ಬಂಧುರದ ಘನಸೋಪಾನಗಳ . . . ಕೃತಕಾದ್ರ್ಯಗಳೊಪ್ಪಿದುದಾ ಪುರೋದ್ವಾಸ (ತೊರರಾ. ೧-೯-೧೪); ನೆಲೆನೆಲೆಯೊಳು ಮಹಮಂಜದೊಡೊಪ್ಪುವ ನೆಲೆವಾಡದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೩-೩೩); ಕಲೆಗಧಿನಾಥಜಂದ್ರನ ನೋಡ ಪೋಪಂತೆ ನೆಲೆನೆಲೆಗಡರ್ಪಳಾ ಕುವರಿ (ನೋಪತ. ೨೩-೩೦); ವಿಯಚ್ಚರಾಂಗಣಕಡರ್ಪ ದಜ್ರವೈದೊರ್ಪ ಮಾಣಕ್ಕದೊಳಾ ನೆಲೆನೆಲೆಗಳ ಅಚ್ಚಮುತ್ತಿನ ಗುದಿಗಳೆಂ (ಚಿಬಪ. ೫-೩); ಅವಳೆಂಗಳೈವಿಯು ನೆಲೆನೆಲೆಗಳೊಳು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿ (ಸವನೋ. ೨೪-೨೪); ಬಯಲಾಟವು ನೆಲೆದಲ್ಲ-ನೆಲೆನೆಲೆ ಏರುವ ಜೊಳಲು (ಉಯ್ಯಾಲ. ೬೬-೧೨). ನೆಲೆ ಮಾಡು=ತಂಗುವ ಜಾಗವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಆಶ್ರಯಿಸು: ಆ ಮಹಿಪಾಲನ ಲೋಲಲೋಚನಂಗಳಾಕೆಯು . . . ನೆಲೆಮೋಲಿಯಂ ನೆಲೆ ಮಾಡಿಯಂ ಬಾಯ್ಬಿಜಿಗೆ ತೆಪ್ಪಿದೊಡುಂ . . . ಮನದೊಳುತ್ಸುಕತೆಯಂ ತನುಲತೆಯೊಳ್ಳುಳ ಕಾಂಕುರಮನೊದವಿಸುತ್ತು ಮಿರೆ (ಮುತ್ತಪ. ೩-೮೭ ಪ); ಮರಳ ಸಾಮ್ಯಕ ವನದ ದಳಮಂದಿರವನೇ ನೆಲೆಮಾಡಿದವು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೧೩). ೨. ಸ್ಥಿರ ಗೊಳಿಸು; ದೃಢಪಡಿಸು; ಗಟ್ಟಿಮಾಡು: ನೆಲಮಾಳಿಗೆಯೊಳಿಟ್ಟ ವನ ಕೊಲಿಸಿದನೆಂದು ನೆಲೆ ಮಾಡಲಾ ಸುದ್ದಿಯನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೮೪). ೩. ಅವಕಾಶ ಮಾಡು: ಆತನ ಪಡೆಗೆ ನಡೆಯಲೆಡೆಮಾಡಿದಂತೆ ಬಳ್ಳಳಾದ ದೆಸೆಗಳಮಾತನ ವಿಜಯಸ್ಥೈರ್ಯಕ್ಕೆ ತಡೆಯದೆ ಪಾಯಲೈವೆಯ್ಬು ಮೆಂಬಂತೆ ನೆಲೆ ಮಾಡಿದ[ಪಾಠಂ. ನೆಲೆಯಾದ] ಮಹಾನದೀನದಂಗಳುಂ (ಅದಿಪ. ೧೧-೫ ಪ). ನೆಲೆಯ ಮಾಡು=ಅಂತಸ್ತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಸೌಧ; ನೆಲೆಮಾಡ; ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆ: ಸಂದೊಂದು ಪೊಟಲುಂ ಭವಕಾರಂಗಳುಂ ನೆಲೆಯ ಮಾಡಂಗಳುಂ . . . ಮಾನಸರ ಬರುವುಮಂ ಪೋಗುಮಂ ಕಂಡು (ವಡಾರಾ. ೮೯-೨೦). ನೆಲೆಯ ಹೊಣ್ = (ಶಾಶ್ವತವಾದ) ಹಣದ ಕೊಡುಗೆ: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ವೀರಬಲ್ಲಾಳ ದೇವರಸರು ಕೊಟ್ಟ ನೆಲೆಯ ಹೊಣಂಗೆ ಅಚಳಪ್ರಕಾಶಸ್ವಾಮಿಗಳು ವರದನರಸಿಂಹದೇವಗ್ಗೆ ಹಿರಿಯೂರ ಹಳ್ಳಿ ಪ್ರಾಪ್ತ ಸಹಿತವಾಗಿ ಕೊಂಡು ಕೊಟ್ಟ ಯೆರಡು ವೃತ್ತಿಯ ಸ್ಥಳವನು (ಮೈ. ೧೯೪೦, ೩-೩೦; 1215). ನೆಲೆಯಾಗಿಸು=ಆಶ್ರಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ಆಧಾರವಾಗಿಸು: ಅಹಿತರಂ ಗಿಲ್ಲ ಜಯಶ್ರೀಗೆ ಭುಜಶಿಖರಮಂ ನೆಲೆಯಾಗಿಸಿ ನೀಂ ನೆಲಸು ನೇಸಜುಳಿಸವರಿಗಾ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧). ನೆಲೆಯಾಗು=೧. ಆಧಾರವಾಗು; ಆಶ್ರಯವಾಗು: ವೀರಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನೆಲೆಯಾಗು ಪೋಗಿಸೆ ನೃಪಂ ಪೊಡೆವಟ್ಟು ಮನೋಸುರಾಗದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೨); ತದ್ವಿರೋಧಿಗಳನವುಂಕಿ ಮೆಟ್ಟಿ ಸೆಜಿಯಿಟ್ಟವಲೇಪಮೊ ಪೇಟಾ ಮೆಂಬ ತಂಕೆಗೆ ನೆಲೆಯಾದುದಂಬರಚರೇಶ್ವರನರ್ಪ ಮೈಗೆಂದ್ರವಿಷ್ಣುರಂ

(ಪಾಂ. ೩೨. ೩-೪೧); ಜಸಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾದಂ ನಾಚಿದಡ್ತಾಧಿಪಂ(ಎಚ್. XXVIII, ೩೪-೨೬; 1082); ಎನ್ನಂತೆ ರತ್ನವಿತತಿಗೆ ತಾನ್ನೆಲೆಯಾಯ್ತು ಎಂಬ ಸಮಗುಣಪ್ರಣಯದಿನಾ ಮುನ್ನೀರ್ ಬಂದಪ್ಪಿದುದೆನೆ ತನ್ನಗರಮನಮಲ ಪರಿಬಿ ಬಳಸಿದುದತ್ತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೧೫). ೩. ವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗು; ನಿವಾಸವಾಗು: ಸಿರಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದ ಪೊಂದಾನರೆಯ ಮುಗುಳ್ಳೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನಲರ್ಪವು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೩೩). ೩. ನೆಲೆ ನಿಲ್ಲು; ನೆಲಸು: ಅರ್ಯಾಯರುಮಲ್ಲಿಗೆ ವರ್ಪುದಂ ಅಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯಾಗಿರ್ಪ ಕುಬೇರಕಾಂತನ ಭಾರ್ಯೆ ಪ್ರಿಯದತ್ತೆ ಬಂದು (ಚಾಪುತ. ೬೬); ಧರ್ಮಲಕ್ಷ್ಮಂಗಳೆಂ ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಂದಘಟೆಯಂ ಪರಿಗುಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨-೨೫); ಕಾಮೋದ್ರೇಕದಿಂ ವೀರ್ಯಸ್ಥಲನಮಾಗೆ ಮುಂದದು ತರಸ್ತಂಭದ್ವರಿ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಮುಂದದಿಂ ದಿರಲು (ತುರಂಗ. ೧೧-೧೧). ೪. ಶಾಶ್ವತವಾಗು; ಸ್ಥಿರವಾಗು: ಮುರಮುಘನ ದಿನ್ನಹವು ರೂ ತಾನಿರದೆ ಪಡುವಲು ಸಾದ್ ಸೈಂಧವನಿರವು ನೆಲೆಯಾಗಿದು ಮಹಾದೇವನುತ ರಥಸಿಳಿದು (ಕುವ್ಯಾ. ೩೩. ಪರಿ. ೨೯೫); ಪಲರಾಯಭಾರದಿರವಂ ಪಲವಗಲಿಂ ಕಂಡು ಕೇಳು ತಿರ್ಪಿ ಪೊದಟ್ಟು ಪಲರುಂ ನಿರ್ಗಯಮಿಟ್ಟು ನೆಲೆಯಾದೊಡಮಾನುಮೊಂದು ದಿನ್ನತಿಗೆಯ್ತುಂ (ಚಿಬಪ. ೫-೩೩); ಶ್ರೀಗೋಪಾಳದೇವರ ಅಮೃತಪದಿ ದೀಪೋತ್ಸವ ಜೈತ್ರಪವಿತ್ರ ಒಳಗಾದ ಪಂಚಪರ್ವತ ವರ್ಷಾಪ್ರತಿ ಎಂದೆಂದೂ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಕೊಡುವರು (ಎಚ್. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೬೧-೨೪; ?). ೫. ಒಪ್ಪಿಸಲ್ಪಡು; ವಹಿಸಲ್ಪಡು: ಋಯತ ದಧಿ ಭೃತ ಮಗ್ಗು ಗುಡ ಸಂಚೆಯಕೆ ಸಂಬಾರಾದಿ ರಸನಿರ್ಣಯಕೆ ಕಟ್ಟಿಧಿಕಾರ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಂಗೆ ನೆಲೆಯಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೧-೩-೨೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನಿಲೈ; ಮಲ. ನಿಲ; ತುಳು. ನೆಲೆ, ನಿಲೆ; ಕೊಡ. ನೆಲೆ] ನೆಲೆ (ಅ). ಚೆನ್ನಾಗಿ: ನೆಲೆ ಕಾಲೊಳ್ಳವಭಾತಿಸಂಕುಲರಥಾಂಗಂ ಪೋಯ್ತು ಮುಂ ಘಾತಿಗಲ್ಲಲೆ (ಅನಂಪ. ೧೪-೪೯). [**ನೆಲೆ**]

ನೆಲೆಕಟ್ಟು 'ನೆಲೆಗಟ್ಟು' ನೋ.

ನೆಲೆಕೊಳ್ 'ನೆಲೆಗೊಳ್' ನೋ.

ನೆಲೆಗಂಡು (ನಾ). ಬಹಳ ಪೌರುಷವುಳ್ಳವನು, —ಗಂಡಸುತನವುಳ್ಳವನು, —ಪುರುಷತ್ವವುಳ್ಳವನು: ಕಲಸಲೊಡಮೊಲ್ಲ ನಲವಿಂ ನೆಲೆ ನಲಿಯಿಸಿ ನಜ್ಜು ನಜ್ಜು ಗೆಯ್ಯಾ ಸೊಗದೊಳ್ ಬಲೆವೆಜ್ಜನಮನೆ ದಿಡಿಸುವ ನೆಲೆಗಂಡನೆ ನೆಗಬಿಡೊಡವನೆ ಗಡ ಕಂದರ್ಪಂ (ಚಿಬಪ. ೬-೧೩೨).

[ನೆಲೆ+ಗಂಡು]

ನೆಲೆಗಟ್ಟು, ನೆಲೆಕಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಸಮಮಾಡಿದ ನೆಲ; ಕುಟ್ಟುಮ: ತರಣಂಗೆ ಕಳಸದ ಮೇಲೆ ನೆಲೆಗಟ್ಟುಂಬಾದೇನೊ (ಅವತಂ. ೧೩೧-೫೯೪); ಪಳುಕಿಂದ ನುಯವಡೆದ ನೆಲೆಗಟ್ಟು ಶಶಿಕಾಂತದಳವಟ್ಟಿ ಭತ್ತಿ (ಚಿಬಪ. ೪-೬); ಮಹಮಯದ ನೆಲೆಗಟ್ಟುಗಳ ರಚನೆಗಳ . . . ಪನ್ನೀರ ಚಳಿಯದೊಳೆಸೆದುದಾ ಪುರವು (ಚೀನಂಚ. ೩-೨೨); ನೀಲರತ್ನಂಗಳೆಂ ನೆಲೆಗಟ್ಟು ಪಳಕುಗಳ ಸಾಲಿಸೆವ ಧತ್ತಿಗಳ್ ವಜ್ರದೊಳ್ಳಂಬಂಗಳ್ (ಚಿಬಪ. ೫-೪೪). ೨. ತಳಹದಿ; ಬುನಾದಿ; ಅಡಿಪಾಯ: ಕೋಪ ವೆಂಬುದು ಪಾಪದ ನೆಲೆ[ಪಾಠಂ. ಲ]ಗಟ್ಟು (ಪರ್ವಜ್ಜ. ೪೩೯); ಪರಸಿಹ ಪಂಚತತ್ವಂಗಳುಂ ನೆಲೆಗಟ್ಟು (ನಿಶೋ. ೨-೨೫); ಯಾವ ದೇಶ ಕಾಲ ಮತಗಳಿಗೂ ನೀತಿಯೇ ನೆಲೆಗಟ್ಟು (ಜಗದಾ. ೬೦); ಜಾತಿ ವರ್ಣ ನೆಲೆಗಟ್ಟನ್ನು ಸಡಿಲಿಸಿ, ಜಾತ್ಯಂತಿಕವಾದ ಮತಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದ್ದು ದಕ್ಷಿಣಭಾರತಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ (ಭಾರವ. ೩೯೪). ನೆಲೆಕಟ್ಟು: ೧. ಸಾಧನ ಸಾರಣಿಯ ನೆಲೆಕಟ್ಟುಗಳ ಕರ್ಪೂರಧೂಳಿಯು . . . ಪರಮಳ ಭಾರದಲಿ ಬಿಜುಗಾಳಿ ಕುಸಿದುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧೦); ಪಳಕಿನ ಪಟ್ಟಿಗೆ ನೀಲದ ನೆಲೆಕಟ್ಟುಪಾಠಂ. ೪151.

... ಕಡ್ಲೊಳಸಲಿಸಿದುದಾ ನಿಲೆಯು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೪೩); ಪಳುಕುಗಳ ನೆಲೆಕಟ್ಟು[ಸಾಕಾಂ ಉಗಟ್ಟು] ಮರಕತಂಗಳ ಜಗಲಿ ಪೊಳವ ನಿಲದ ಭತ್ತಿ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೩-೨೩); ನೆಲೆಕಟ್ಟುಗಳೊಳ್ ನಿಲಿಸಿದ ಪಟ್ಟಿಯ ಕಂಠಸಾಲು (ಸಾಗಂಧಿ. ೪-೪). [ನೆಲೆ + ಕಟ್ಟು] ನೆಲೆಗಣಿ (ಕ್ರ). ಬುಡಸಮೇತ ತೆಗೆದುಡಾಕು, —ನಿವಾರಿಸು; ನಿರ್ಮೂಲ ಮಾಡು; ಅನುಪಮರಿಗವೆ ನೆನಹಿಂಗೇಳೆ ಬಾರೆ ತನು ಮನ ಕುದ್ದ ವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅನುವಿನಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಯಾ ಎನ್ನ ಪಾತಕದ ಪುಂಜನ ನೆಲೆಗಣಿಯಯ್ಯಾ (ಮೋಳಮಾ. ೧೪-೫೨); ಅನುಪಮಲವನುತು ಮೂಲುಪ್ಪಲವ ಮುಟ್ಟು ... ನೂಲುಂದಜಲ್ಲಿ ಸಂಗವ ಮಾಡಿ ಬೇಡೆ ನೆಲೆ[ಸಾಕಾಂ. ನತಿ, ನೆತ್ತಿ, ನೇತಿ]ಗಳೆದು ನಿಂದಲ್ಲಿ ಕಾಯು ಜೀವದ ಬಂಧ ಅದೇತಜಾಂದ ನಿಂದಿತ್ತಿಂಜು ನಿನ್ನ ನೀನೆ (ಕೋಲಾಂ. ೧೧).

[ನೆಲೆ + ಕಣಿ]

ನೆಲೆಗಾಣ್, ನೆಲೆಗಾಣು (ಕ್ರ). ೧. ತಳವನ್ನು ಕಾಣು; ಬುಡ ವನ್ನು ಕಾಣು : ಅಗಾಧ—ನೆಲೆಗಾಣಾರದುದು (ಸಾಕರಾ. ೪). ೨. ಆಳವನ್ನು ತಿಳಿ; ಮರ್ಮವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು; ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳು; ನೆಲೆಗಾಂಬನ್ನ ಕೈಂ ತೋಟಿಯ ಅಂಚೆಯ್ಯುನೆ ನೆಲೆಗಂಡ ಬಳಕೆ ತೋಟಿ ಬುಡದೊಡೆಯಲ್ಲದೆ ಅಂಚೆಯಲ್ಲ (ಅವಳಂ. ೪. ೪೩೨-೧೨೫೧); ಪಿರಿಯ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಭಜನೆಯ ಮಾರ್ಪರು ಬಳುಕಿ ಯಿಂದಲಿ ಚತುರ್ಭುಜ ನಿನ್ನ ನೆಲೆಗಂಡುದಿಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೧೩-೩೦); ನೆಲೆ ಗಾಣದ ನಿನ್ನ ಮೈಮೆಯಂ ಬಣ್ಣಿ ಸರಾಸಂ ಸಾಲ್ಪನೆಂದು ಗುಣಸ್ತವನಂ ಗೆಯ್ಯಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೧-೫). ೩. ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು; ಮಾತಿದೊಡಂ ಮೂಕರಪ್ಪರು ಕಾಲಿದೊಡೆ ಕುಂಟರಪ್ಪರದೆ ಕಾಲಂ ಪೂರ್ವಪುಣ್ಯಂಗಳಿಂ ಸಿಂವಂತರ್ ನೆಲೆಗಾಣರೈ (ಸೋಮೇಶ. ೫೩). ೪. (?) : ಎನ್ನ ಮುನಿಸಿಂಗಾಂ ಕಾದುವೆಂ ಪೇಸಿದಂ ನೆಲೆಗಂಡಂತೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಗೆಲ್ಲೊಡ ಮದಂ ಚಿ ಮತ್ತಮಾನಾಳ್ಳಿನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೭); “ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ತಿಳಿ” (ಪಂಪದೀ. ೫೧೫); ಜ್ಞಲನಜಟಿ ಮುಕ್ತಿಲಲನಾಧಿಲಾಪದಿಂ ದೀಕ್ಷೆ ಗೊಂಡುದಂ ಕೇಳು ವಿನಿಶ್ಚಯವನನಂ ಪ್ರಜಾಪತಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ನೆಲೆಗಂಡ ನಂತೆ ದೀಸಿ ದಿಸುಟ್ಟಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೧೦೨). ನೆಲೆಗಾಣು : ೨. ಈ ವಿಶ್ವಾಸಭಾತ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಾತ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಮನೆಯಿಂದ ನೆಲೆಗಾಣದ ಕೂಸುದಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿದಂತೆ ತೋರಲತ್ತಿದೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೩೨). ‘ನೆಲೆಯುಣಿ’ ಪರಾ.

[ನೆಲೆ + ಕಾಣ್]

ನೆಲೆಗಾಣಿಸು(ಕ್ರ). ೧. ಇರುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು ತೋರಿಸು; ನೆಲೆಗಾಣಿಸದ ಶಂಬರದೈತ್ಯ ಕರ್ಗತ್ತಲೆಯಾಗಿ ಕುವರನ ತುಡುಕೆ ಸಲಿ ಭಾಸ್ಕರರೂಪ ತಾಳ್ಳಿ ಮನ್ನಥ ಮುಟ್ಟಿ ತಲೆಯ ಕಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೨-೪೨). ೨. ಅಂತರ್ಯಮನ್ನು ತೋರು; —ಕಾಣಿಸು; ದಿವ್ಯಗದ್ದಿಯ ನೆಲೆ ಗಾಣಪ ದೇವನ ದಿವ್ಯಧ್ವನಿಯ ಪಾದಿದರು (ಭರಣ. ೧-೪೭). ೩. ಸ್ಥಿರ ವಾಗಿಸು; ಕುಲಸತಿಯರ ಧರ್ಮ ಕೊನರದೆ ನೇಹವ ನೆಲೆಗಾಣಿಸಿ ನೆಗುಪ್ಪಡು (ಪದಿ. ೩-೧೦). [ನೆಲೆಗಾಣ್ + ಇಸು]

ನೆಲೆಗಾಣು ‘ನೆಲೆಗಾಣ್’ ನೋ.

ನೆಲೆಗಡಿಸು ‘ನೆಲೆಗಡಿಸು’ ನೋ.

ನೆಲೆಗಡು ‘ನೆಲೆಗಡು’ ನೋ.

ನೆಲೆಗುಂದು (ಕ್ರ). ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ಆಶ್ರಯಹೀನವಾಗು; ಪೋದುವಸೂಯೆ. . . ಸಲೆ ಕಟ್ಟಿ ದಪವುತ್ತು ಜ್ವಲಿಸಿದುದು ಭಯವಿತ್ತು ನೆಲೆಗುಂದಿದಳ್ ಮಾರ ತೊಲಗಿತಭುಚು (ಚಿಬಪ. ೪-೩೫).

[ನೆಲೆ + ಕುಂದು]

ನೆಲೆಗೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ಪರ್ಮಾನದಿಗಳ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ಬೂತರಸ ತೊಡೆ ಕಾರಟ್ಟಿಯ ಪದಿಯೆಯು ನೆಲೆಗೂರು ಮೊಗಪೆ ಅಳಿಯುನು ದಿಟ್ಟಿ (ಎಳ. IV, ಗುಂಡು ಪೀ. ೪೪-೫; ಸು. ೩೨೦). [? + ಊರ್]

ನೆಲೆಗಡಿಸು, ನೆಲೆಗಡಿಸು (ಕ್ರ). ಸ್ಥಿತಿ ಕೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೆಲೆ ಗೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ತಡುದ್ಯಾನಂ . . . ಉನ್ನಾದವಿಷಯಮಂ ವಿಮೋಹವಿಷಯಮುಮಾಗಿ ನಿಜಮಾನಸಾಂತರಾಳಮಂ ಭೋಂಕೆನೆ ಕಲಂಕಿ ನೆಲೆಗೆ[ಸಾಕಾಂ. ೧]ದಿಸೆ (ವರ್ಧಪ. ೩-೨೩ ಪ); ಇಂದ್ರನನ್ನು ನೆಲೆಗಡಿಸಿಯೈರಾವತನ ಭರೇಳುಹಿ ನೋನಿಸಿದಿದ್ನಾದೊಡೆ ಇಳಿಯ ವಲ್ಲಭ ಧರ್ಮರಾಯನ ಪಾದದಾಡೆ (ಸಂಧಪ. ೨೦-೪೭); ಹರಿಯ ನೆಲೆಗಡಿಸಿದನು ಪರಮೇಶ್ವರನ ಭಿಕ್ಷವನ್ನಿತ್ತಿ ಸದ ಸರಿಸಿರುಹಭವ ತಾ ಶಿರವ ಮೋಗಾದಿದನು ಪೂರ್ವದಲಿ (ಸಳ. ೪-೪); ರಿಪುಸೈನ್ಯಕಾನನವನು ನೆಗ್ಗಿ ದರ್ನಲೆಗಡಿಸಿ ಬಿಜುಗಾಳಿಯಂತೆ (ಚೈಮಿಭಾ. ೪-೩೨); ಬೀಗಿ ಸುಗ್ಗಿಯ ಬಿಸಿಲ್ ನೆಲೆಗಡಿಸೆ ನೆಳಲಂ (ಕಾಲಾಡ. ೧೩೩-೨೪೨). ನೆಲೆ ಗಡಿಸು : ಗೋಮೂತ್ರ ಮಂಡಲಮುಮಾಕಾಶಂ ಪೇಜವಿತಿಯೆಂಬ ವಿಧಿಗಳೊಳ್ ಬಂದು ನೆಲೆಗಡಿಸಲುಂ ಪೊಲಗಿದಿಸಲುಂ ಬಲ್ಲಂ (ಕಾಂಕಿಪ. ೩-೨೩ ಪ); ವಿದೋಧಿಪಂಶಾವಳಿಯಂ ನೆಲೆಗಡಿಸಿ ನಿನ್ನ ಕೇಡೋಜ್ಜುಲನಂ ತಳ್ಳಲ್ಪುಕೊಳ್ಳಿ ವಿಕ್ರಮತುಂಗಾ (ಕಾಪ್ಯಾಪ. ೩೩೫); ಇವು ಮುನ್ನಾ ರಾರ ಬಲ್ಲಂ ನೆಲೆಗಡಿಸವು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೦೩). [ನೆಲೆಗಡು + ಇಸು]

ನೆಲೆಗಡು, ನೆಲೆಗಡು (ಕ್ರ). ೧. ನೆಲೆತಪ್ಪು; ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದಾಗು; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದಾಗು; ನಿರಾಶ್ರಿತವಾಗು; ವಿಶಾಖನಂದನಂ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಮಂ ದಾಯಿಗರಬಿಡುಕೊಳಿ ನೆಲೆಗಟ್ಟು ಪೆಜರ ಬೆಸದೊಳೋಲಿಯ ನಡುಕುತ್ತುಮಾ ಪುರಕ್ಕೆ ಬಂದು (ಚಾವುಂ. ೧೪೧); ಗೋಮಹಿಸೀ ಕರೇಣುತುರಗೋಪ್ಪ ಕುಲಕ್ಕೆವಳಾಗಿ ಪೊಂದುಗುಂ ತಾಮಜಿದಿಂಗಳಿಗೆ ನೆಲೆಗಟ್ಟು ಬುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೩೭); ಸಕಲರಾಜ್ಯಮಂ ದೋಗಾದಿ ಕಡೆಗಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ ನೆಲೆಗಟ್ಟು . . . ಜಗತೆ ನೆಗೆಡೆಯಾದ ಪಾತಕ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನವನೇನೆಂದು ನೆನೆದಪೆ (ಪುಳ. ೧೨-೪೩); ಶಿವಶತ್ರುಮದು ಬೇರ್ವಯೆಲಜ್ಞಾನಕೂಪ ನೆಲೆಗಟ್ಟುದನೆ ಸಾಧಿ ನಿಮ್ಮವನುಕೊಡು (ಚಿಬಪ. ೪-೧೩). ೨. ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಅಸ್ಥಿರ ವಾಗು; ಚೆಂಬಲವಾಗು; ಪೊಲಬೂಸಂತೆ ಕಡೆ ನುಡಿಯದೆ ಪಾದರಸ ದಂತೆ ನೆಲೆಗಟ್ಟು ಪರಿಯದೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೧-೩೭). ೩. ನೆಲೆಯನ್ನು ಮೀರು; ಕಟ್ಟಳೆಯನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಅತೀತವಾಗು : ಕುಲದೊಳಗಿದ್ದು ಕುಲನ ಬೆರಸದೆ ನೆಲೆಗಟ್ಟು ನಿಂದುವನಾರು ಬಲ್ಲರು (ಅವಳಂ. ೧-೩). ೪. ಮೇರೆ ಮೀರು; ಹತೋಟಿ ಮೀರು : ಮಿಕ್ಕು ಮಾನುವ ಬೆಳಗು ಕೆಂಪದರ್ ಮುಗಿಲು . . . ತಲೆಯಕ್ಕುಮುಜಂ ನಗುವ ಕುಮುಡ ನೆಲೆಗಡುವಬುಧಿ ತೆಕ್ಕೆಯಿಂದಗಲ್ಪ ಚಕ್ರಂ (ಸೋಮೇಶ. ೨-೧೦). ನೆಲೆಗಡು : ೧. ಅತಂಗೆ ಸರಸೆಯೆಂಬಳ್ ಪಾತಕ ಕುಲವನಿತೆಯನಿಸಿ ಕಯನೆಂಬ ಮಹಾಪಾತಕನೊಳ್ ಪುದುವಾಲ್ಪಳ್ ಜಾತಿಯ ನೀತಿಯ ನೆಗಟ್ಟು ನೆಲೆಗಡುದಿನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೩); “ಅಸ್ಥಿರ ವಾಗು” (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ನೆಲೆ + ಕಡು]

ನೆಲೆಗೆಯ್ (ಕ್ರ). ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡು; ಖಚಿತಗೊಳಿಸು : ನಿಡು ವಯಣಂ ಇಳಿ ರಾಘವಂ ಪೇಟ್ಟಂ ಅಲ್ಲದೊಡೆ ತಾಂ ತಮಗೆ ನೆಲೆ ಗೆಯ್ಯರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೭-೩೦). [ನೆಲೆ + ಕೆಯ್]

ನೆಲೆಗೊಡು (ಕ್ರ). ಮರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿ ಕೊಡು; ತಿಳಿಯ ಶಬ್ದ ಸ್ವರ ರೂಪಂಗಳಿಗೆ ರಸ ಗಂಧಂಗಳಿಗೆ ತಾ ಬಳಕೆಯಿಲ್ಲದ ಕತದಿಂಧ್ರಿಯಸಮಾ ತೋಪ್ಪದಡೆ ನೆಲೆಗೊಡದು ಪರಶತ್ರು

ಸತ್ತೋಡ್ವಲವನಂತೆ ಸವೆದಿಂತಲಭುಮುಮೆಯನುಳ್ಳದಧಿಕ್ಕಪ್ಪಹವಜಾ
(ಅಮೃತಾಂ. ೬-೫). [ನೆಲೆ + ಕೊಡು.]

ನೆಲೆಗೊಳ್, ನೆಲೆಕೊಳ್, ನೆಲೆಗೊಳು, ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಲೆ
ನಿಲ್ಲು; ನೆಲಸು : ಲಲಾಟಾಗ್ರದೊಳ್ ನೆಲೆಗೊಂಡೊಪ್ಪುವ ವೀರಪಟ್ಟಂ
(ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೨೫ ಶೂದ್ರಕ); ಚರಂದೇವಿ ಸರಸ್ವತಿ ಹಂಸೀಭಾವದ ನೆಲೆಗೊಳ್
ಕೊರ್ತು ಮನ್ಮಾಸನದೊಳ್ (ಕವಿಾ. ೧-೩); ಅರಿಸರಪಾಲವೌಳಿಮನೆ
ಯೊಳ್ ನೆಲೆಗೊಂಡುದು ಶಂಬುಚಕ್ರಚಾಮರಹಳಚ್ಚಚ್ಚಿತ್ತ ಪದಾತ್ಮತಿ
(ಸಂಪಭಾ. ೬-೨೯); ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವೆ ಶಿವನಾದ ಕಾರಣ ಆ ಮಹಾ
ಪ್ರಕಾಶವೆ ನೇತ್ರಂಗಳೊಳಗೆ ನೆಲೆಗೊಂಡು ಸಕಲಪದಾರ್ಥಂಗಳ ಕಾಣಿಸಿ
ತೋರ್ಪ ದಸೆಯಂ ನೇತ್ರಕ್ಕೆ ಶಿವಲಿಂಗವಾಗಬೇಕಾಯಿತ್ತು (ಅವಧ.
೮-೧೩); ಶಿವಭಕ್ತಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು ಸಮಸುಖಸಹಾಯಮಂ ನೆನೆದು
ತನ್ನೊಳಗೊಳಗೆ ತಿಳಿದಂ ಶಿವಭಾಷಿ (ಬಸವ. ೫-೮). ೨. ಸ್ಥಾಪಿತ
ಗೊಳ್ಳು; ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗು : ಜಲನಿಧಿಯೊಳಪೊಕ್ಕು ನೆಲೆಗೊಂಡು
ದಲ್ಲಿ ರಥಮವಿಡಿದಂ ನೆಲದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವೊಲ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫-೧೧೪);
ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರನು ನೆಲೆಗೊಂದಿದ್ದನಲ್ಲಾ ಪೀತಮಧ್ಯದಲಿ (ಸಪ್ತ. ೫೪-೬೬);
ನೆಲೆಗೊಂಡನಲ್ಲಿ ಮಲಿನಾಪಹಾರಿ ನಿಶ್ಚಲ ಸತ್ಯಪಂ . . . ನಿಲಯಾಂತ
ರಾಳದೊಳ್ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೩-೨-೨೯). ೩. ತಳವೊರು; ಬೇರು ಬಿಡು :
ನಾಟುಮಂಟುಗಳು ನಾಲ್ಕೆಂಟು ದಿವಸದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಬುವವು
(ಗಾಥ). ೪. ಸ್ಥಿರವಾಗು; ದೃಢವಾಗು : ಭಾವಶುದ್ಧಿವಿಲ್ಲದವಂಗೆ
ಭಕ್ತಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳದು (ಬಸವ. ೩೫೮); ಅನುಭಾವ ನೆಲೆಗೊಂಡಲ್ಲದೆ ಅಂಗ
ಲಿಂಗದ ಹೊಲಬನಜಾಯಬಾರದು (ವಚಸಂ. ೪-೬); ನೆಲೆಗೊಳ್ಳದು
ಚಿತ್ತ ಮಗನೆ ನೀನಿಧಿವಂನು ತಲೆದೋರಿಸು (ಮೋಹತ. ೪-೮೧).
೫. ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ರೂಪುಗೊಳ್ಳು; ರೂಪುದಾಳು; ಮೈ
ದಾಳು : ಯುಗ ಜುಗ ಮಿಗಿಲಿಸಿದ ಹದಿನಾಲ್ಕುಭುವನ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳ
ದಂದು ನಿಜವನಜಾದಿನೆಂಬ ಕ್ರಿಚಗಾಧಿಪತಿಗಳಿಲ್ಲದಂದು ತೋರುವ
ದೀಪುಪ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಭರಿತ ಅಗಮ್ಯ ಗುಹೇಶ್ವರಲಿಂಗವು (ಅವಜಂ. ೨-೬);
ಜಾಂಬವನ ರೂಪಿಂದ ತೋರುವನುಜುಜಭವನು ಪುರಂದರನು ನೆಲೆಗೊಂಡ
ನಂಗದನಂಗತೋಭೆಯಲಿ (ತೊರಾ. ೧-೪-೬೬). ೬. ಉಂಟಾಗು ;
ಒದಗು ; ಸಂಭವಿಸು : ದಾಹಂ ನೆಲೆಗೊಂಡರೋಚಕಮುನಿರೆ ನಿಲ
ಲಾಜದೊಡಾಮಜನಿತಮಂದಾ ಜ್ವರಮಂ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೩-೧೪); ಇಂತು
ತಿಳಿದ ಗರ್ಭದಿಂದ ಭಾವಭರಿತ ಪರಮಹರ್ಷಂ ನೆಲೆಗೊಂಡು ನಿಂದು (ಗಿ೦ಕ.
೩-೩೯೪); ಅರಸುತನ ರಾಮಂಗೆ ನೆಲೆಗೊಳಲರಿಸಿ ಕೇಳೆ ನಿನ್ನ ಮಗನೇನ
ರಸನೋ ಮೇಣ್ವರಸನೋ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಸೌಂದರಿಗೆ (ತೊರಾ. ೨-೧-೨೬);
ಬೆರನೆಣ್ಣ ಬಲು ರಸಕರು ಭಾವಿಸರಾಕೆಗಳಿವನ ನೆಲೆಗೊಂಬುದಲಿ ಚಿತ್ತೈಸು
(ಕಂಠನಿ. ೯-೧೫೮). **ನೆಲೆಕೊಳ್ :** ೧. ಕ್ರಿಸ್ತಸ್ಥಿ ತನಗೆ ಮೃತ್ಯು
ವರವಾನಜಾದಿ ಪೆರ್ತ್ಯಾಣವೆಂದೊನ್ . . . ಸುರೇ××ಗೆ ಗತಿಯುಳ್ಳಲೆ
ಕೊಣ್ಣನ್ (ಎಕ. II, ೯೯-೪; ಸು. 700). **ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು :**
೨. ತನುವಿನ ಕೊಱತೆಗೆ ಸುಳಿಸುಳಿದು . . . ಗುಹೇಶ್ವರನೆಂಬ ಲಿಂಗ
ಮನದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳ[ಪಾಠಾಂ. ಕೃ]ದಾಗಿ (ಅವಜಂ. ೧೧೬-೫೩೬).
ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು : ೧. ಇದರಿಂದ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಶಾಂತಿ ತಲೆದೋರಿ ಅಧರ್ಮ
ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಪ್ರಶಾಂತ. ೯೧); ಆ ಬೋಧೆ . . . ಎದೆಯಲ್ಲಿ
ನೆಲೆಗೊಂದಿದ್ದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದಿಗಳೆಯನ್ನ ಲುಗಿಸಿತು (ಸಾತೋಜ. ೩೬೮).
೩. ಗೌತಮಮಹಾನುಭಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ . . . ಈಗ ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ
ಕತಮಾನದಲ್ಲಿ ಭಾರತಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂದಿರುವ ದ್ರಿಢಪರ ಪ್ರಭುತ್ವ
ದಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ನಕ್ಷತ್ರಗಳೇ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವವು (ಚೋಕಿರ್. ೩).
೪. ಮುಂದಣ ಹಜ್ಜಿ ಯಳಿಲ್ಲದೆ ಒಂದು ಪಾದ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳದು (ಅವಜಂ.

೧೦೫-೪೬೫). ೫. ನರಕದಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಕೂಡಲಸಂಗನ
ಶರಣವನುಭಾವ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳದು (ಬಸವ. ೮೫೮); ಕಪ್ಪ ಮುಖ ನೆಲೆ
ಗೊಂಡಿತ್ತೆಂದು ತನ್ನಿಷ್ಟಲಿಂಗಪೂಜೆಯನಗಲಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಯ ಮೂಡುಪು
ದೇನಯ್ಯ (ವಚಸಂ. ೩೧೪-೬೬); ಇಂತೀ ಕ್ರಿವಿಧ ಸಂಪತ್ತು ನೆಲೆಗೊಂಡ
ಸದಾಭಕ್ತಂಗೆ ನಮೋನಮಃ ಎಂದಿನಯ್ಯ (ಅಮಂಡೇ. ೮೬-೮೭).
೬. ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು; ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು; ಜೊತೆಯಾಗು : ತನ್ನ ವರೊಡನೆ
ನೆಲೆಗೊಂಡು ಮಹಮ್ಮದನನ್ನು ತೊಂದರೆಪಡಿಸತೊಡಗಿದನು(ಕೃಮುಜ. ೬೮).

[ನೆಲೆ + ಕೊಳ್ಳು.]

ನೆಲೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಲಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೆಲೆ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ
ಮಾಡು : ಅಂತಾ ಗರ್ಭೇಶ್ವರಿಯರಾ ಪುರುಪರಮೇಶ್ವರನ ಮನಸ್ಸರೋ
ವರದೊಳ್ ತಮ್ಮ ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳಂ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ಅವಿಘ.
೮-೨೪ ನ); ಅಚಾರವೇ ಲಿಂಗವೆಂದಜಹಿದನಯ್ಯ ಬಸವಣ್ಣನು ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ
ಅಜಾವ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ[ಪಾಠಾಂ. ಎನ್ನ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಅಜುಹ ತೋರಾದ
ನಯ್ಯ ಬಸವಣ್ಣನು](ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೧-೧೫೧); ಮದೀಡು ಪದ
ಪಂಕಜಹಮಂ ತನ್ನಾತ್ಮದೊಳ್ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಭಕ್ತಿಯಲಿ (ಬಸವ. ೨-೧೧);
ಮಾತು ಪಿತ್ತಗಳು ಶತ್ರುಭಾವನನಾಂತು ನಿಜಸಂತಾನದಲಿ ಸಂಪ್ರೀತಿಯನು
ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಸರ್ವಜ್ಞಾಧಿಕಾರದಲಿ ಪಾತಕರನು ಮಾಡದೆ . . . ಯೋಗ್ಯ
ರಹರೇ (ಕುಮ್ಯಾ. ೩-೨೦); ಸತಿ ಸುತರ ಪಿತ್ತ ಮಾತೃಗಳ ಸಂಗತರ
ಸದ್ವಂಶಾಭಿಮಾನವನತಿಗಳಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗಮಿಸಿ] ಮಕರಧ್ವಜವೆ ಮಾಯೆ
ಯಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ . . . ಚಳೆಯಲಿ ಮೋಹಿಸಿತು (ತೊರಾ. ೧-೫-೨೪).
೨. ಇರಿಸು; ನಿಲ್ಲಿಸು : ಕೊಳುಗುಳವನಾರೈದು ಬಾಯಿನೆ ನಿಲುವು
ದನುಚಿತವರ್ಜುನನ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಬಹೆನೆಂದಾಯುಧವ ಕೊಂಡಡರಿದನು
ರಥವ (ಕುಮ್ಯಾದ್ಯ. ೧೧-೩); ನಿಟಲಾಕ್ಷ ಭೀತಸ್ಥನಾಗಿ ಕುಟಿಲವರ್ತ
ನಿಡುಜಡೆಯೊಳಗಾಕಾಶತಟಿನಿಯ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೯-೪೬).
೩. ಅಳವಡಿಸು; ಹೊಂದಿಸು : ನೆಲೆನಾದದೊಳು ನೀನೆನ್ನ ನೆಲೆಮೊಲೆ
ಗಳಿಗೆ ಮಕರಿಕಾಪತ್ರವ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಂಗಡರೂಪ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೬೩);
ತಲೆವಳಿಸಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ತಲೆಮಾಲೆಯ ಪರಿಸರದೊಳೆಳೆವಿಟ್ಟ
ಕನಕದಳಿಲೆಮಾಲೆಯ . . . ವಿಳಾಸಮಳವದೆ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ಮ).

[ನೆಲೆಗೊಳ್ + ಇಸು.]

ನೆಲೆಗೊಳು 'ನೆಲೆಗೊಳ್' ನೋ.
ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು 'ನೆಲೆಗೊಳ್' ನೋ.
ನೆಲೆಗೊಳೆ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಕೋಟೆ, —ದುರ್ಗ : ಅರ್ಗ್ಗ ತಗ್ಗರ್ಗ
ನೆಲೆಗೊಳೆ ಧೂಳಿಪಟವಾಗದ ದುರ್ಗಕುಲಮ್ (ಎಇ. V, ೧೬-೧೧;
1142). [ನೆಲೆ + ಕೋಟೆ, (< ಕೋಟೆ)]
ನೆಲೆಜವ್ವನ (ನಾ). ತುಂಬುಜವ್ವನ; ಪೂರ್ಣಾಯವನ : ಎಲೆ
ಕಲಾಪತಿಗೇ ಪರಿ ನೆಲೆಜವ್ವನಮೊದವಿತಮು (ಚಳವಿ. ೩-೧೧೧).

[ನೆಲೆ + ಜವ್ವನ]

ನೆಲೆತಪ್ಪು 'ನೆಲೆದಪ್ಪು' ನೋ.
ನೆಲೆದಪ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದಂತಾಗಿಸು; ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲ
ದಂತೆ ಮಾಡು : ತನ್ನ ಅಳವೆ ಒಳನೋವಿನ ನೆರಿದುಗೂಡಿದ ಸುದಿಯ
ಬರೆಹಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹೀಗೆ ನೆಲೆದಪ್ಪಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅಮಲನು ಮನಮನ
ದೊಳಗೆ ಚಾರುಲತೆಯ ಮೇಲೆ ಸಿಡಿಮಿಡಿದುಗೊಂಡನು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೪೧).
೨. ಗುರಿ ತಪ್ಪಿಸು; ದಿಕ್ಕು ತೋಡದಂತೆ ಮಾಡು : ಇಂತಿಹ ಕಳಾ
ಸೋದರರಂ ಸೊಮ್ಮುಗಿಡಿಸಿದುದು, ಅಗಸ್ತ್ಯನಂ ನೆಲೆದಪ್ಪಿಸಿದುದು ;
ಸಾಜಮಲ್ಲೇ ಪತಿಪತ್ನಿಗಳೊಳ್ ವಿಡೊಳಗೆ ದುಃಖಂ ! (ರಾಮಾಶ್ವ.
೪೬-೧೯). [ನೆಲೆದಪ್ಪು + ಇಸು.]

ನೆಲೆದಪ್ಪು, ನೆಲೆತಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದಂತಾಗು ; ಸ್ಥಾನಭ್ರಷ್ಟವಾಗು ; ನಿರಾಧಾರವಾಗು : ನಿಪತ್ತು ಬಂದಡು ದಾಗಳಿ ತಗ್ಗಿಸವೇಯ್ಯುವೆಂದು ನೆಟ್ಟಿಗೆ ನೆಲೆದಪ್ಪುರಲ್ ಬಿಡದೆ ಮುತ್ತಿದ ತುಂಬಿಯ ಬಂಬಲೆಂದಿನಂ ಸೊಗಯಿಸುವಿಂಪುಗಂಪನಮದ್ವಪ್ಪು ಮನಂ ಗೊಳಪಟ್ಟು ಪೊಟ್ಟು ಸಂಪಗೆಯರಲಂ ತುಂಬಿದಿದೆ ತುಂಬುಂಬೆಸಿದಿದ್ವದು ತದ್ವಧೂಟಿಯಾ (ಉದ್ವ. ೯-೭೪); ಮೇಲುಜಗದೇಳೋಡಿದವು ಧ್ರುವ ನಾಲಯಕೆ. ನೆಲೆದಪ್ಪುದು ಗ್ರಹಮಾಲೆ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೯-೧೯). ೨. ಮೇರೆ ಮೀರು ; ಉಕ್ಕೇರು : ಹಗೆಗೆ ಕಾಲ್ಪೊಳೆಯಾದ ವೀರ ರಸಾಧಿ ನೆಲೆದಪ್ಪು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೨೫). ೩. ಸ್ಥಿತಿ ಕೆಡು : ತುಸು ಗಾಳಿ ತಾಕುತ್ತಲೇ ಅನನು ಸೀತು ಕೆಮ್ಮಿ ನೆಲೆದಪ್ಪುದಂತೆ ಮಾಡು ತ್ತಾನೆ (ಇಪ್ಪ. ೪೧೬). ೪. ಹಾಳಾಗು ; ದುರ್ದೈವಿಗೆ ಬರು : ನೆಲೆದಪ್ಪುದೆಗೆ ಮತಿ ಸಂಚರಿಸಿದ್ವಡೆಗನ್ನದೇಶಮಾದೆಗೆ ಮಿಳರ್ ಮುಳಿದೆಗೆ ಬುದ್ಧಿ ವೇಲರ್ ಕುಲಸಧುವೇ ಕಾರಣಂ (ದಶಕು. ೧೨-೧೬೧). **ನೆಲೆತಪ್ಪು :** ೧. ತಕುಂತಲೆ ತನ್ನಿಂದ ಧಿಕ್ಕಾರ ಹೊಂದಿ . . . ನೆಲೆತಪ್ಪು ನಿಂತಾಗ, ಅವಳು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಬೀರಿದ ಬಾಪ್ಪಾಕುಲವಾದ ದೃಷ್ಟಿ ಈಗ ನಿಪದ ಮುಳ್ಳಿನಂತೆ ಅವನನ್ನು ದಹಿಸಿಕೊಡಗಿತು (ಕಾವ್ಯ. ೫೦). [ನೆಲೆ + ತಪ್ಪು]

ನೆಲೆದಾಣ (ನಾ). ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ ; ಆಕರ : ಬೆಲೆವಳ್ಳಿ ಲಾಡುಂಬೊಲ ಬೆಸವಳ್ಳಿ ನೆಲೆದಾಣ ಬಿಡುವೆಣ್ಣುಗಳ ನಿಳಯವನಿಸಿ ಮುಜಿದಿಹುವಾ ದುರ್ಗದ ಕಲಕಲವ ರಾಜವೀಧಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೧೧೬); ಕಾಣುತೀತನ ಮೂರ್ತಿಯಂ ಮಹಾಸಾಯರ್ದರ್ದಾಣಮುಲಗಣಗೆ ನೆಲೆದಾಣಮಾದುವು (ಜಬಪ. ೨೦-೧೯). [ನೆಲೆ + ತಾಣ]

ನೆಲೆದೀಪ (ನಾ). (ಪೂಜೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವ) ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಉರಿಯುವಂತೆ ಇಟ್ಟಿರುವ ದೀಪ; ನಂದಾದೀಪ : (೪). [ನೆಲೆ + ದೀಪ]

ನೆಲೆದೀವಿಗೆ (ನಾ). = ನೆಲೆದೀಪ : (೪). [ನೆಲೆ + ದೀವಿಗೆ] **ನೆಲೆದೆಗೆ (ಕ್ರಿ).** ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಡು ; ಜಾಗ ಬಿಟ್ಟು ಕದಲು : ನೆಲೆದೆಗೆದು ನಮ್ಮವರ ಸ್ವಪರನೆಲೆಗೆ ಸೇರದೆ ಸರಿಯ ಕಂಡನು ಸಳನ ಮಿತ್ರನ ಮೊಮ್ಮ ತಡೆದನು ಛೇದುನುರವಣಿಯ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೯-೧೦೦). [ನೆಲೆ + ತೆಗೆ]

ನೆಲೆದೇಗುಲ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಆಲಯ : ಪಲರಂ ರಕ್ಷಿಸಿ ಮತ್ತಂ ಪಲವಂ ನಡೆದೇಗುಲಂಗಳಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ ನೆಲೆನಲ್ಲಮಜಾಯೆ ಚಟ್ಟಿಂ ನೆಲೆದೇಗುಲಮುಮನದೊಂದನೊಲೆತ್ತಿಸಿದಂ (ಎಳ. V, ಬೀಲೂರು. ೧೯೬-೯೪ : 1160). [ನೆಲೆ + ದೇಗುಲ]

ನೆಲೆದೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಧರಿಸುವ ಆಭರಣ : ಪುರಿ ದೊವಲುಡುಗಿಯ ಹಾವಿನ ನೆಲೆದೊಡಿಗೆಯ ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ಮುಟ್ಟಾಂಗದ ಪಂದಲಿಗಳ ಮಾಲೆಯ ಶೂಲದ ಕಲಿಗಂಜದೆ ಮನನನಂತು ಮಾಡಿದೆ ಮುಗ್ಧೆ (ಗಿರಕ. ೯-೧೧೪). [ನೆಲೆ + ತೊಡಿಗೆ (< ತೊಡುಗೆ)]

ನೆಲೆದೊಳ್ತು (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವ ಸೇವಕ; ಜೀತದಾಳು. **ನೆಲೆದೊಳ್ತರ್ (ಬಹುವು):** ಸರಿನಲಿದು ಬಂದು ಗಿರಿಸಿಯೊಲವಿಂಪಂ ಗಿರಿಸಿ ಸಹಿತವುಂ ಸಾವೆಲ್ಲವುಂ ನೆಲೆದೊಳ್ತರ್ ಬಳಿದೊಳ್ತರ್ ಸಲೆದೊಳ್ತರ್ ನಿಮಗೆನುತ್ತಿ ಧಾರೆಯನೊಲೆದಂ (ಗಿರಕ. ೧೦-೯೫). [ನೆಲೆ + ತೊಳ್ತು (< ತೊಟ್ಟು)]

ನೆಲೆದೋಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಥಳವನ್ನು ತೋರಿಸು : ಮುಕ್ತಗಿಡು ನೆಲೆದೋಣುವುದು ಹರಿಭಕ್ತರಂದನಾಲಿಪುದು (ಹುಸಾ. ೧೪). ೨. ಕಾಣಿಸಿ ಕೊಳ್ಳು ; ತಲೆದೋರು : ಇಂತು ನಿಟ್ಟಿಸಿದರಸಂಗಿ ಅಲುಗದ ತುಣುಗಿನ

ನಟ್ಟಿದೊಲುಗದ ಕಡುನೇಡ ದಿಟ್ಟ ಬಟ್ಟಾಡುವ ನೀರ್ ತಲೆಯೇಡುವ ಸಂತಸದಿಂ ನೆಲೆದೋಣುದುವೆಂದು ನಂದನಾಲೋಕನದೊಳ್ (ಚಳವಿ. ೪-೬೬). [ನೆಲೆ + ತೋಣು]

ನೆಲೆನಿಲ್, ನೆಲೆನಿಲ್ಲ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು ; ನೆಲಸು : ಬಲಿದಿನ ಯನ ನಲ್ಲಗೆಯ ನೆನಹಿನೊಳು ನೆಲೆನಿಂದು ನೇಮಗೊಳುವಳು (ಹದಿಬ. ೬-೪); ಮನಂ ನೆಮ್ಮುಗೆಗೊಂಡು ನೆಲೆನಿಲ್ವಿನಂ ತೀರ್ಥಾಟನೆಯೋಗ ರಣಸೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೫-೧೦). **ನೆಲೆನಿಲ್ಲು :** ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಿಕರಂದು ನೆಲೆನಿಂದಲ್ವೆತಂದು ಆ ದೇವರರ್ಚಕರಾಗಿ (ಇಂಜಾ. ೫-೧೨); ದಾಜಾಜಿಗೆ ಮದರಾಸು ಬೊಂಬಾಯಿ ಕಲಕತ್ತಗಳಂತಹ ವಿಶಾಲ ನಗರಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆನಿಲ್ಲುವ ಆತುರವಾಯಿತು (ರಾಜವ. ೬೬). [ನೆಲೆ + ನಿಲ್]

ನೆಲೆನಿಲ್ಲು 'ನೆಲೆನಿಲ್' ನೋ. **ನೆಲೆನೋಡು (ಕ್ರಿ).** ಸ್ಥಳವನ್ನು ನೋಡು : ಬಿಗಿ ಪುಗು ಬಿಟ್ಟು ಕೂಡು ಜಡಿ ಬಗ್ಗಿಸು ಪೊಯ್ಯಲೆನೋಡು ಸಾಯೆ ಸಾದುಗಿ ಕೊಳಿ ನೂಂಕು ಸಾಚು . . . ತೆಗೆ ತೊಂಗಲಿಂಪದೆನೆ ನೂಂಕು ಯುದ್ಧಮಂ (ಕಾವ್ಯ. ೪೦೬). [ನೆಲೆ + ನೋಡು]

ನೆಲೆಬಾಲ್ (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬದುಕು : ನೆಲೆಬಾಲ್ಗೆ, ನೆಲೆಬಾಲ್ಗಲ್, ನೆಲೆಬಾಲ್ದಂ, ನೆಲೆಬಾಲ್ದವಂ, ನೆಲೆಬಾಲ್ವಂ, ನೆಲೆಬಾಲ್ವುಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೪ ಪ್ರಯೋ). [ನೆಲೆ + ಬಾಲ್] **ನೆಲೆಬಾಲ್ (ನಾ).** ಸ್ಥಿರವಾದ ಜೀವನ, — ಬದುಕು : ನೆಲೆ ಬಾಲ್ಗೆ, ನೆಲೆಬಾಲ್ಗಲ್, ನೆಲೆಬಾಲ್ದಂ, ನೆಲೆಬಾಲ್ದವಂ, ನೆಲೆ ಬಾಲ್ವಂ, ನೆಲೆಬಾಲ್ವುಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೪ ಪ್ರಯೋ). [ನೆಲೆ + ಬಾಲ್]

ನೆಲೆಬಿಂಬ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಬಿಂಬ (?) : ಹೊಳೆಯ ಸುಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಹುಲ್ಲು ಬಳಸುವದಲ್ಲದೆ ಅಳವುಡಿಲ್ಲ ಮುಳುಗುವದಿಲ್ಲ ಭವಸಾಗರ ದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಚಿತ್ತು ತೆಲಿಪಿಂಗೊದಲಿಲ್ಲ ಜಲಪಾಷಾಣವಂತೆ ನೆಲೆಬಿಂಬವಂತೆ ಈ ಸುಲಲಿತ ಬಲುಗೈಯ್ಯೊಲ್ಲದ ಲಿಂಗೈತ್ವವು ನಿಃಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾ (ನೋನೂ. ೧೩೧-೫೦೬). [ನೆಲೆ + ಬಿಂಬ]

ನೆಲೆಬೀಡು 'ನೆಲೆವೀಡು' ನೋ. **ನೆಲೆಬೀಳು (ಕ್ರಿ).** ರಚ್ಚಿಹಿಡಿ ; ಚಂಡಿಹಿಡಿ : ಹುಡುಗ ಅತ್ತು — ಅತ್ತು — ಅತ್ತು ನೆಲೆ ಬಿದ್ದ. ಅತ್ತೆ ಅವನಿಗೆ ಅಂಗಾರ ಹಚ್ಚಿದಳು ; ಧೂಪ ಹಾಕಿದಳು. ಅದರೂ ಅವನ ಅಳು ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ (ಸ್ತುತಿ. ೧೦೬). [ನೆಲೆ + ಬೀಳು (< ಬೀಲ್)]

ನೆಲೆಬೆಲೆ 'ನೆಲೆವೆಲೆ' ನೋ. **ನೆಲೆಮನೆ 'ನೆಲೆವನೆ' ನೋ.** **ನೆಲೆಮಾಡ 'ನೆಲೆವಾಡ' ನೋ.**

ನೆಲೆಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯ ತಪ್ಪಿಹೋಗು ; ಆಧಾರವಿಲ್ಲವಾಗು : ಬಿಟ್ಟ ಬಿಟ್ಟಲು ಕೈಯಲ್ಲಿ ತಕ್ಕೊಂಡು ಮುಟ್ಟಲೇರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ, ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹವು ಬಂದು ನೆಲೆಮುರಿಯಿತು. ಛಾಗೀರಣಿ ಕೆರೆಗೆ ಅಹುತಿಯಾದಳು (ಕವಪ. ೬-೨೪). [ನೆಲೆ + ಮುರಿ (< ಮುಣ್ಣಿ)]

ನೆಲೆಮೂಡು (ಕ್ರಿ). ನೆಲಸು ; ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗು ; ಭದ್ರವಾಗು : ತಾಯಿಯ ಮನೋಭಾವ ಸಹೃದಯತೆ ಇವು ಮಗನಲ್ಲೆಯೂ ಮಗನ ಗುಣಗಳು ತಾಯಿಯಲ್ಲಿಯೂ ನೆಲೆಮೂಡಿ ಅವರ ಸಂಸಾರ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸಕ್ಕರೆ ಬೆರೆಸಿದಂತಿತ್ತು (ಕೊನಿಧಿ. ೨೦) [ನೆಲೆ + ಮೂಡು]

ನೆಲೆಮೊಲಿ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ಸ್ತುತೆ ; ಬಲ್ಲೊಲೆ : ಅಲಪು ನಿತಂಬದ ಪೊಯ್ಯಳ್ ನೆಲೆಮೊಲಿಮಿಶ್ರೇಣಾನೋಳ್ ಕರಂಗಳಳ್ ತೂಳ್ಳು ಲಜುಗುಮವಜ್ಜೀಣಾನೊಳಲಜುಗುಮದ್ ಕೆರೆಗಳಲೂ ತೂಳ್ಳುದು

ಹಿರಿದೇ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೧-೧೪೨); ಅಭೀಷೇಕಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವ ಪುಂಡರಾಜ ಸುಂದರಿಯರ ನೆಲೆಮೊಲೆಯು ಸಿರಿಕಂಡದನ್ನೆಂದು ಪೊರೆದು ಬೆಳರ್ಪನಾಂತ ತೆರೆಗೊಳಂ (ಪಾಂಡು. ೧೧೬); ನೆಲೆಮೊಲೆ ಹಾರನುಂ ಕೆಲಕೆ ನೂಂಕಿ ದುಡು (ಪ್ರಥಮ. ೯-೩೦); ವಕ್ಷಸ್ತ್ರೀ ನೆಲೆಮೊಲೆಗೆ ತಿಲಕವಿಟ್ಟು ಮುಖಂ ಲಾಸಣ್ಯದ ಬಿಟ್ಟು ಪೊಯ್ಯ . . . ಸುಮುಹೂರ್ತದೊಳು ಸುಪುತ್ರನುದ್ಯವಿಸಿ (ಬಸವ. ೧೦-೧೦೦). [ನೆಲೆ+ಮೊಲೆ]

ನೆಲೆಯರಿ 'ನೆಲೆಯಣ್' ನೋ.

ನೆಲೆಯಣ್, ನೆಲೆಯರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಳವನ್ನು ತಿಳಿ; ಮರ್ಮವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು; ಒಳಗನ್ನು ತಿಳಿ : ಬಲಮುಖಾಂತರವನ ಕಾಳಗ ಮುಂ ನೆಲೆಯಣ್ವಾಯದೆ ತೊಣೆಯಂ ಪಾಯ್ವನುಂ . . . ತುದಿ ಯೊಳ್ ಮಹಾದುಃಖಮನೆಯ್ವ ವರಲ್ಲದೆ ಸುಖಮನೆಯ್ವ ವರಲ್ಲರಿಂತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೪೨ ಅದಿಪ್ತ); ಭರತವನೋಡುತುಂ ಮುತ್ತುಳದ ಕಲಾಳಿ ಗಳ ನೆಲೆಯಣ್ವಾದುಸುರುತುಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೯-೩೪); ತತ್ತದ ನೆಲೆಯಣ್ವಾತಾ ಮಾರ್ಗದಿಂದತ್ತಲಿತ್ತಲ್ ಪೊಳೆದತ್ತಂ ಪೋಗದಂತಿರ್ಕೊಳಿಸುತೆ ಬುಧರಂ ತರ್ಕಿಕುಂ ಬಿಕ್ಕದೇವಂ (ಚಳವಿ. ೪-೧೦೦). ನೆಲೆಯರಿ : ೨. ಸ್ಥಳ ವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು; ಜಾಗವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳು; ಪೊದಪೊಕ್ಕು ಪುರಿಪುದಾಗಿ ಕುಳಿತು . . . ಕೆಂಡೆನ್ನಳಂ ಬಿಡುತ್ತಿರೆ ಶಬರರುಂ ನೆಲೆಯರಿದು ಮುತ್ತಿ ಬಾಲಂಗಳಿಂದೊತ್ತಲು (ನವಮೀ. ೧೬-೨೪).

[ನೆಲೆ+ಅಣ್]

ನೆಲೆಯಾಂದೆ (ನಾ). ಕದಲದೆ ನೆಲೆಯಾಗಿರುವ ಗೂಬೆ; ಸ್ಥಿರ ವಾಗಿ ಒಂದೇ ಎಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗೂಗೆ : ಎಲೆ ದೇಸರೆ ಪುತ್ತಂ ಬತ್ತಲೆಯುಂ ಬಜಾಡಿಲ್ಲರಿಂಬರದು ಕಾರಣದಿಂ ನೆಲೆಯಾಂದೆಯೆ ನಟ್ಟಿದ ಪೋಲೆಲಿ[ಪಾಣಾಂ. ನೆಲೆಯಾಂದೆಗನ್ನೆಯಪೋಲೆಲಿ, ನೆಲೆಯಾಂದೆಯಮ ನರ್ಚಿಸಿದಲಿ] ಮಿಡುಕದೆ ನೆನೆಯುತಿರ್ದೀರೇನಂ ಮನದೊಳ್ (ಯಶೋಚ. ೪-೧೫). [ನೆಲೆ+ಅಂದೆ]

ನೆಲೆಯಾಸೆ (ನಾ). ದೃಢವಾದ ಬಯಕೆ : ಮೋಡ ಮುತ್ತುವ ಜಡೆಗೆ ಜಾಡುವಿಯೆ ಜಾರಿ ಬರೆ ಪಕ್ಕಕೆಳವೆರೆ ಸೆಕ್ಕಿ ಕಣ್ ಸದಿಯ ಕೊಳುತ ಮುರೆಬರ ದರ್ಶನವೆ ದುಡುಕಿಸುವುದೆನ್ನೆದೆಯ ನಡೆಯ ಮನುಜಗಿದು ನೆಲೆಯಾಸೆಯೇ ಕಟ್ಟಿಕಡೆಯ ? (ಮಲದೇ. ೧೨-೧೦). [ನೆಲೆ+ಆಸೆ]

ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆ (ನಾ). ಅಂತಸ್ತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಮನೆ; ಮಹಡಿ ಮನೆ; ಕರುಮಾಡ : ಮೇಗಣ ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆಯ ಕಳಕಳರವನುಂ ಕೇಳ್ವು (ಬಾಧಪ. ೨-೩೪ ಪ); ದ್ರೋಣನಿರಾಗಿ ಧರಣಿಪನ ಸತ್ಕರಿಸಿ ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆಗೊಯ್ದನು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೂ. ೪-೫೬); ಇದಿಯ ಬಾಲವ ಬೀಸಿ ಬೀದಿಗಳೆಡಬಲದ ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆಗಳನದಮುಗುಚು ತೈತಂದನಲ್ಲಜನಂಜಲಿಕೆಜನ (ತೊರರಾ. ೫-೭-೧೪); ಮತಿಗಿಡವ ಬೆಲೆನ್ನೊ ಕೊಟ್ಟಿವ ರತುನಗಳ ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆ ತರತರದಿ ಮೊಣ್ಣದಿಡುಡು (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೨-೧೦). [ನೆಲೆ+ಉಪ್ಪರಿಗೆ]

ನೆಲೆಯೂರು, (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ನೆಲಿಸು : ಆಗ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ತಾವು ಅನುಸರಿಸಿದ ಮಾರ್ಗದೇ ಯೋಗ್ಯ . . . ಎಂದು ಕೂಗಾಡಿ ಹಳ್ಳಿಯ ಹಿರಿ-ಕಿರಿಯರಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯೂರಿ ಬಿಡು ತ್ತಿದ್ದರು (ಜಯಂಕ. ೧೧). [ನೆಲೆ+ಊರು, (<ಊಣ್)]

ನೆಲೆಯೂರು, (ನಾ). ನೆಲಿಸಿರುವ ಸ್ಥಳ; ವಾಸಸ್ಥಾನ : ತಮ ನೆಲೆಯೂರು ಸಿಂಧಂಗೆಯ ಬಸದಿಗೆ . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಹಡೆದು ಬಿಟ್ಟ ಸವಗೋನಹಳ್ಳಿಯ ಸೀಮಾಸಮ್ಪಂಧಂ ಎಂತೆಂದದೆ (ಎತ. VI, ೮೪೫. ೧೬೧-೧೬೧; 1137); ಆ ಸೋಮಯಾಜಿಯ ನೆಲೆಯೂರು 'ವೆಂಗಿಬಲು' (ನಾಡೋಜ. ೬೪). [ನೆಲೆ+ಊರು (<ಊರ)]

ನೆಲೆವಂತ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆಯುಳ್ಳವನು; ಆಧಾರವಿರುವವನು : "ಸೂದ್ವ=ನೆಲೆವಂತಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೨೭೫). ೨. ಆಧಾರ ನೀಡುವವನು; ಆಶ್ರಯದಾತ : ಎಲೆ ಕುವರಿ ನಿನ್ನ . . . ಚತುರತೆಗೆ ಬೇಟೆಕ್ಕೆ ಕೂಟಕ್ಕೆ ನೆಲೆವಂತ ಕಲೆವಂತನು . . . ಸುಳಿದನು ಸ್ವಪ್ನ ದೊಳು (ನವಮೀ. ೨೪-೯೩). [ನೆಲೆ+ವಂತ]

ನೆಲೆವಟ್ಟಣ (ನಾ). ಮೂಲಸ್ಥಾನ; ಸ್ವಂತ ಊರು : ಅಂದು ನೆಲೆ[ಪಾಣಾಂ. ರೆ, ಲ]ವಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಬರೆ ನಡುವಿರುಳು ನಡೆತಂದು ಊರ ಹೊಣಗಣ ಮಸಣವಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಲು (ಸಂಚರ. ೩-೫೪).

[ನೆಲೆ+ಪಟ್ಟಣ]

ನೆಲೆವಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯ; ಭೂತಕರ : ನೆಲದೊಳಗಾ ನೆಲ ಹೇಸುವಂದದಿನಾ ನೆಲೆವಟ್ಟಿಗರು ಬೊಟ್ಟಿಜಾಡು ತಲೆ ಮುಂಡ ಕರುಳು ನೆತ್ತರು ಜೋರೆಯೇಳ್ವಂತಲೆನೆದ ಕಾದಿ ಮಡಿವರು (ನೇಮಿಸಂ. ೩೧-೧೨).

[ನೆಲೆ+ಬಟ್ಟಿಗ]

ನೆಲೆವಡಲಿಗೆ, ನೆಲೆವಡಲಿಗೆ (ನಾ). (ಸಸ್ಯಗಳನ್ನಾ ಬೆಳೆಯುವ) ಅಗಲ ವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ಹರಿವಾಣ, - ಪಡಲಿಗೆ : ಜಾಗದ ನೆಲೆವಡಲಿಗೆಗಳ ಜಾಗಂಗಳ ಪಸುರ್ಗೊನೆಯ ರತ್ನದ ಕೀರ್ಗಲ್ ಜಾಗಂಬೊಯ್ಯಂತಿರೆ ಪರಧಾಗಂಬಡುವು ವಿವಾಹಗೀಜಾಂತರದೊಳ್ (ಅದಿಪ್ತ. ೪-೩೧); ನೆಲೆ ವಡಲಿ [ಪಾಣಾಂ. ಲಿ]ಗೆಗಳ ಜಾಗಂ ಪಲವಾಗಿರೆ ತನ್ನ ನೆಗೆವ ಪಸುರ್ಗ ದಿರಿಂದಂ ಪೊಲಗಿಡಿಸಿದುದುರರ ಕಣ್ವಲರಂ ಜಿನಸವನಭವನಹರಿತಸ್ತಂಭಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೧೨-೧೦೭). ನೆಲೆವಡಲಿಗೆ : ನೆಲೆವಡಲಿಗೆಗಳ ಜಾಗದ ಕೆಲದೊಳ್ ಮೊಸರಡ್ಡೆ ಪತ್ತಿ ಸಂಗಡಮೆನೆಗುಂ ಫಲಮುಕ್ತ ಕನಲಾಕ್ಷತ ಮಲರಚ್ಚಂಗಳೊಕೆ ಮಂಗಳದ್ರವ್ಯಂಗಳ್ (ಅಪ್ಪ. ೪-೪೦); ಆಗೆ ಮೂಡು ವಂದದಿಂ ತರ್ಕಗೊಂಡು ತಿಜುಮೊನೆಯ ಸೆಲೆಗಡಿಕ್ಕಿಟಾದಿರೆ ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಪಾಪದಗಿಯ ನೆಲೆವಡಲಿ[ಪಾಣಾಂ. ಲ]ಗೆಗಳನಿಸುವುವು ಸರಕವಿಲ ಪಟಲಂಗಳ್ (ವರ್ಧಪ. ೧೧-೩). [ನೆಲೆ+ಪಡಲಿಗೆ]

ನೆಲೆವಡಲಿಗೆ 'ನೆಲೆವಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ನೆಲೆವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಲೆನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರಿಸು : ಆ ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಗಳಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಾವ್ಯವೇ ಅತ್ಯನುತಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಹರಡಿಸಿ ನೆಲೆವಡಿಸು (ನಾಡೋಜ. ೨). ೨. ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡು : ಮಾಮರದ ತಣ್ಣೆಲೆಡೆಯೊಳು ಕಡುವಹಿಲದಿಂದ ಶೀತಾಳ ಚಪ್ಪರನ ನೆಲೆವಡಿಸಿ ಪುಡಿಗಪ್ಪುರದ ತೆಳುನುಕಲ ಹರಹಿ ಹಚ್ಚಡಿಸಿ ಸುಳಿ ವಾಳೆಯಲೆಗಳನವಜ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸಿ ಹಿಮಾಂಬುನ ತಳಿದರು (ಸೌಂದಪ. ೪-೨೨). [ನೆಲೆವಡೆ+-ಇಸ್ತು]

ನೆಲೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಧಾರ ಪಡೆ; ಆಶ್ರಯ ಹೊಂದು : ಪಂಡ ಮುಖದ ಪದಿ ಫಡೆ ಪರಲು ಪಾಶಾಂಕುಶಂ ಬಡ್ಡ ತೂಲವಭಯಾ ಹುಕವಹಂ ಫಂಟಿ ನೆಲೆವಡೆದ ದಶಭುಜದ ಸನ್ಮತಮೂರ್ತಿ ಸೆಲಕು ಗೆಮ್ಮನು (ಸೌಂದಪ. ೧-೨); ತನ್ನ ನುಜು ತೊಳಲ್ವ ಕಾಡಲನಂ ಕಾದಲ್ವೆಯಂ ಕಾಡಲೆಳಸಿ ಫಳಿಸಿ ಬೀಳಲ್ವಿಡಿದಡರ್ಪ ಇಡುಗೊಂದಿನೆಲೆ ದುಜುಗಲ ಪೊದಜ ಪೊರೆಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಯರೆದಿರ್ ಗಂಧರ್ವಸೌಂದರಿ ನೆಲೆವಡೆದಕ್ಷಿಣರೂಪಯುಕ್ತನೆಯಂತೆನೆಯ ಮಿಸುಪ ವಟಿವಟಿಯಂ(ಶಬಕಂ. ೩-೩೫ ಪ). ೨. ನೆಲಿಸು; ನೆಲೆನಿಲ್ಲು : ಗಂಗೆಯೇ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಬಂದು ನೆಲೆವಡೆದಿದ್ದಂತೆ ಕೆರೆ ಜಲಸಮೃದ್ಧವಾಗಿತ್ತು (ನಿಜಂಜ. ೪೪). ೩. ಬಳಕೆಗೆ ಬರು; ರೂಢವಾಗು : ಸಲೆಯಜುರಂಗದಿಂದಧನಯಂಗಳ ಸುನ್ನತ ಹುಣ್ಣುಕಾಯದಿಂ ನೆಲೆವಡೆದರ್ಪ ಶಬ್ದತೆಯಂ . . . ಕೂಡಿ ಮಿಗೆ ಪುಟ್ಟಿಸಿದಂ ಬಿದಿ ಸಾಟುವೇದಮಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೧-೪); ಹೊಸ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ರೀತಿ-ರಸಾದಿಗಳಿಂದ ಬೆರೆದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ

ಕಾವ್ಯವು, ಅದಿಹವಿ ಎನ್ನಿಸಿದ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯಿಂದ ತಲೆದೋರಿ ನೆಲೆವಡೆದುದು (ಸಾಧೋಜ. ೩೫೬); ಅಪ್ರಧಾನಕರ್ತೃಕವು ಸತಿಶಪ್ತವಿಯೆ ಮೊದಲಾದವು ಗಳ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ವಾಕ್ಯದೊಡನೆ ಸಂದುಗೂಡಿ ನೆಲೆವಡೆಯಬೇಕು (ಕನ್ನ. ೧. ೧೭೪). [ನೆಲೆ + ಪಡೆ]

ನೆಲೆವತ್ತು (ಕ್ರಿ). ನೆಲಸಮವಾಗು; ನೆಲಹತ್ತು: ಬತ್ತಿ ತೊಪ್ಪಿ ಬಿಟ್ಟುಗಳ ನೆಲೆವತ್ತು . . . ನಡೆದತ್ತಾಗಳ್ ಸಗರಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕಟಿಕಂ (ಅಜಿತ. ೯-೧೬). [ನೆಲೆ + ಪತ್ತು]

ನೆಲೆವನೆ, ನೆಲೆಮನೆ (ಸಾ). ೧. ಅನೇಕ ಅಂಶಸ್ತುಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಮನೆ; ಮಹದಿಮನೆ; ಕರುಮಾಡ: "ಕರುಮಾಡಂ ನೆಲೆವನೆಯುಪ್ಪರಿಗೆ ಯುಮನೆ ಸೌಧ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೪); ತೊಳಗುವ ಕರುಮಾಡಂ ನೋರಿ ಬಳಸಿದ ಪೊಂಗೊಂಟಿ ಮೇರೆ ನೆಲೆವನೆ ತೊಗಯಿಪ್ಪೊಳಗಣ ಬಿಟ್ಟುಗಳನೆ ಬಗೆಗೊಳಿಪುದು ಮುನ್ನೀರ ತೊಡಿಸಾ ಪೊಟಲೆಂದುಂ (ಕವ್ಯಾ. ೨೮); ನೆಲೆವನೆಯ ಮಾಡಲಿ . . . ಪವನಿಸುವಿಕೆಯಿಂದೀಗ ಹಳುವ ದಲಿ ಘೋರಾಂಧಕಾರದ ಹುಳಿಯೊಳೊಬ್ಬಳೆ ನಡೆದು ನೆನದೀ ಕಲು ನೆಲದೊಳೊಪಗಿದಳುತ ಮುಜುಗಿದನು ಧರಣೀಶ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೩೦); ಸೀತೆಯೊರ್ವ ಕನ್ನೆವಾಡದ ನೆಲೆವನೆಯ ಮೊಗಸಾಲೆಯೊಳ್ ತೊಗುಂ ಮಂಚಮನೇಣು ಚೆಲ್ಲದಿಂ ಕುಳ್ಳಿದುರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೭-೨೯). ೨. ಸ್ಥಿರ ವಾದ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆವೀಡು: ಅನುಭಾವವೇ ಭಕ್ತಿಗೆ ನೆಲೆವನೆ (ದೇವಾನ. ೨೩-೪೦); ನಿಷ್ಕಾಮಿ ನೀಂ ಕಾಮದ ನೆಲೆವನೆಯಾಂ ತಂದೆ ನೀಂ ಪುತ್ರ ನಾಂ (ರತ್ನಾಶ. ೪೬); ಸರ್ವತೀರ್ಥಂಗಳ ನಿವಾಸಂ ಸರ್ವ ದೇವರ್ಷಿಗಳ ನೆಲೆವನೆ . . . ಶ್ರೀಪರ್ವತೇಂದ್ರಂ (ಬಸವ. ೧೯-೨೫); ವೇದಪುರುಷನ ವಿಗ್ರಹದಲಿ ವಿಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ದಿವಸಂಭವನಾದಿಯಾದ ಸಮಸ್ತ ದೇವರು ನೆಲೆವನೆಗಳಾಗಿ ನೇದುಕೊಂಡಿಹರು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೬೪); ಸೌಗಂಧಮಂದಾನಿಲನ ನೆಲೆವನೆಯೊ ಕುಸುಮಬಾಣನ ಬೀಡೊ ಸುರವನ ವಸೆವ ಜನ್ನಿನಿವಾಸವೆನೆ ವನವೆನೆದುದು (ತೊರರಾ. ೫-೧೫). ನೆಲೆಮನೆ: ೧. "ಕರುಮಾಡಮೆಂದುಂ ನೆಲೆಮನೆಯೆಂದುಂ ಉಪ್ಪರಿಗೆ" (ಕಕಸಾ. ೫೯-೨೦೪); ಧೂಪಧೂಮದ ಪರಿಮಳಮಯಮಪ್ಪ ನೆಲೆಮನೆಯ ಮೇಗೇಳಾಗ್ಗಮನಪರಿಗ್ರಹಿಯಾಗಿ (ತಾಂತ್ರಿಕ. ೮-೮೯೪). ೨. ಅತುಳ ಭಕ್ತಿಗೆ . . . ಗಾಢವ್ರತಕೆ ನೆಲೆಮ[ಪ್ರಾಣಂ. ಪ]ನೆಯಾಗೆಸೆವ ಮೋಳಿಗೆಯ ಮೂರಂಗಿ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳೆಯಡ ಭಕ್ತರಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೩೦-೨೨); ಇನ್ನವರ ಬಾಳಿಕೆಗಳದೆಯೇ ನೆಲೆಮನೆಯೆಲ್ಲದೆ ಪಾಂಡುಪುತ್ರರಿಗೆ ಪೊಡವಿಯೊಡೆತನ ಸಲ್ಲದು (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೨೬); ಅಂತೂ ಇಂತೂ ಸಮಾಜದ ಮಹಾ ಜನವೇ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ನೆಲೆಮನೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ ಹಾಗಾಯಿತು (ರಾಜಾಂಗ. ೪೨). [ನೆಲೆ + ಮನೆ]

ನೆಲೆವರು (ಕ್ರಿ). ನೆಲೆಯಾಗು; ಆಧಾರವಾಗು: ನೂತನ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣವರಸು ಕೊಟ್ಟ ಸೋತ ನೃಪರ ಪಸ್ತುಗಳ ಪಾತಿಗೆ ನೆಲೆವಂದು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟ ನವರ ಸಂಗೀತಸುಧಾಬ್ಜಿ ಚಂದ್ರಮನು (ಸಾಗರ. ೯-೧೬೬). [ನೆಲೆ + ಬರು (< ವರ)]

ನೆಲೆವಲು (ಸಾ). ದಾರಿಯಲ್ಲಿರುವುದು; ಹಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದು: ಎಸೆವಲತೆಯಿಂದ ಪೊರೆದ ಮಲ್ಲದಿಯ ನಡೆಯ ಬೆಡಂಗಿನೊಂದು ಭಾವದಿಂ ನೆಲೆವಲಯ ಕಲ್ಲೆ ರಾಗಮನೋರ್ಮಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೯-೯). [ನೆಲೆ + ಬಲು]

ನೆಲೆವಾಗಿಲ್ (ಸಾ). ಅಗಸೆಬಾಗಿಲು; ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು: ಚಲವಿದು ಪಗೆಮೊಲ್ಲಳ ನೆಲೆವಾಗಿಲುನುಡಿಯದುಚಯನವೆಂಬಳುಂ ತೊಲಗಿ ಕದಂಗಳನಾ ಬಲ್ಲೊವದಿಂದೀ ಕುವರನೆರ್ದೆಯ ನೆಮ್ಮಿದುದು ದಿಟಂ (ಚಕವಿ. ೪-೧೫೯). [ನೆಲೆ + ಬಾಗಿಲ್]

ನೆಲೆವಾಡ, ನೆಲೆಮಾಡ (ಸಾ). ೧. - ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆ: "ನೆಲೆ ವಾಡಂ ಕರುಮಾಡಮುಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾ. ೯೪); ಎಳೆವೆಂಡಿ ನ್ನೇಲೆವಾಡದೊಳೆಳಸಿ ನಡೆ ನೋಡಿ (ಪಾಪಂ. ೩೦೪); ಪಾದರಿಯ ನೆಲೆವಾಡಂಗಳೊಳಂ ದವನದ ದಾವಣಂಗಳೊಳಂ . . . ಸೊಂಪುವೆದದ ಕಂಪಿನ ಪೊಟಲೆಂಬ ಬೀಡು ಬಗೆಗೊಳಿಸುತಿಪ್ಪೊಡು (ಕವ್ಯಾ. ೧೧೪); ಇಂದುಕಾಂತದ ಪುತ್ರಂಗಳಿಂದ ಸಮದ ಕಂಭಗಳಂ ಕುಂದಣದಿಂ ಧರಣೀ ಸುವ ಕಳಸಗಂಧಿಸದವು ನೆಲೆವಾಡ (ಜೀವಸಾಂ. ೧-೪೨); ನೋಡು ತಿರ್ವರು ಪುರಜನರು ನೆಲೆವಾ[ಪಾಪಂ. ಮಾ]ಡದುಪ್ಪರಿಗೆಯಲಿ (ಸಕಪ. ೯-೬೧). ೨. ವಾಸಸ್ಥಳ; ನಿವಾಸ: ಸಪ್ತಮುಳಕಳಶಂಗಳಂ ತಳದ ಗೋಪುರದ ಶಿಖರದಿಂದೊಪ್ಪುತಾ ವಸಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನೆಲೆವಾಡದಂತೆ ಕಣ್ಣೊಳ ಸುವಾ ದೇವತಾನಿಲಯಮಂ ಕಂಡು (ಶೇಷರಾ. ೭-೧೪). ೩. ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಖಾನೆಗಳಿರುವ ಕಪಾಟು; ಅಲಮಾರು: ಪುಸ್ತಕ ಗಳನ್ನು ನೆಲೆವಾಡ (ಕಪಾಟು)ದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಬೇಗಬೇಗನೆ ತಾಯಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋದಳು (ಸಂಚಿತ್ರ. ೪೬). ನೆಲೆಮಾಡ: ೧. ನೆಲೆಮಾಡಂಗಳೊಳೊಳೆವಟ್ಟು ಗುಡಿಗಳ ಗಂಧಾಂಬುನಿಂದಾದ ಪೂವಲಿಯಂ ಚೆಲ್ವೆನದಿಹ್ ದಿದಿಗಳ್ (ಅಜಿತ. ೭-೧೧೬); ನೆಲೆಮಾಡಂಗಳನೇಜಾದ ನೀಜಿಯ ರಲಕ್ತಕರಾಗರಂಚಿತಪದಪಲ್ಲವಂಗಳನವನಿತವನುಲ್ಲಂ ಪಲ್ಲವಿಸಂತೆಯುಂ (ಪಾಪಂ. ೪೩೪); ರಾಜಕೀರಮಿಲ್ಲದ ನೆಲೆಮಾಡಮಿಲ್ಲದ . . . ಸೂಳೆ ವನೆಯಿಲ್ಲದವಿಲ್ಲವು ಸೂಳೆಗೆಯೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೨-೫೭); ಇಟ್ಟೆವೆನಿದ ಲರ್ಗಳೆನೆದಿರೆ ಕಟ್ಟಿದ ಮನಾಂತು ಮಿಸುಪ ಕೊಸಗಿನ ಬೆಲ್ವೆಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ದುದೊ ಪೊಸಗಿರಿಗಿಬವಟ್ಟನೆ ಪೂಗಣಯನಿಹ್ ನೆಲೆಮಾಡದವೊಲ್ (ಕವ್ಯಾ. ೧೦೭); ನೆಲೆಮಾಡಂಗಳ ಚೊಳೆಕಾಗ್ಗಮನದರ್ಜೆಹೂಡ್ ಕಾಂತಾಸ್ತಮಂಡಳಮಂ ನೋಡಿ (ಪಾಪಂ. ೧-೧೫೯). ೨. ಕಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಪುಷ್ಪಕವ ಕಂಡ ನಮ್ಮ ಬಸವಯ್ಯನು ನಮ್ಮ ಬಸವಯ್ಯನ ನೆಲೆಮಾಡ ಕರುಮಾಡವಾಯತ್ತು (ನೀಲವ. ೧೯-೫೬); ವಿಚಕಿಲಕುರುವಕವಕುಳ ಪ್ರಚಯದ ಮಂಡವಿಗೆ ಚೆಂಪೆಯಂ ನೆಲೆಮಾಡಂ ರಚಯಿಸೆ ನೆಲಸದವರಾ ರುಚಿಕಾದ್ರಿಯ ಮೂಡಣೆಂಟು ಶಿಖರದ ವನದೊಳ್ (ಅನಂಪ. ೪-೭೫).

[ನೆಲೆ + ಮಾಡ]

ನೆಲೆವಾತು (ಸಾ). ನಿಶ್ಚಯವಾದ ಮಾತು; ಖಾತರಿಯಾದ ನುಡಿ; ದೃಢವಾದ ಮಾತು: ಬಳಕ ಬರಿಸ ಕುದುರೆಯ ಸಾದಗಾಜನ ಬೆರೆಯೇನೀ ವಾಣಿಗೆನಲು ಬಲುಮೆಯನುಳಿದ ಪುನಿಯನೀಳೆಯ್ದುತು ನೆಲೆವಾತ ನುಡಿದ ಸಚವಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೯-೧೦೭).

[ನೆಲೆ + ವಾತು]

ನೆಲೆವಾಸು, ನೆಲವಾಸು (ಸಾ). ಉನ್ನತವಾದ ಹಾಸು: ಪುದಿದು ಪಳಚ್ಚೆನಪ್ಪ ಬೆಳದಿಂಗಳೊಳಂಗಳದಲ್ಲ ತೀವಿ ಪಾಸಿದ ನೆಲೆವಾಸುನೊಳ್ ಮಲಗಿ (ಪಾಪಂ. ೨೩೪-೫ ಕಲಾವಿಲಾಸವರ್ಣನೆ). ನೆಲವಾಸು: ನೆಲವಾಸು ನೆಲದತ್ತ ಬೀಬ್ಬಳವಿಂ ಕೂಸಂಜುಗುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೦೧-೧೪); ನೆಲವಾಸು ತಂಬುಲಂ . . . ಸುಪ್ತಗೆ ಧವಳಾರಂ ಕೆಲದ ಸಿಗಳಿಗೆಯಿ ನಿಂದಿಂ ಸಲೆ ಸದಿಪೊಡೆ ಮಾಗಿ ಗೀಗಿಯೇಗೆಯ್ತು ಪುದೋ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೨೫೯); ಜಾಸಗದ ನೊಸಲಿನಲಿ ಮೆಣೆನ ಮಹೀಶರೈವರು ಮಂಟಪದ ನೆಲವಾಸಿನಲಿ ಕುಳ್ಳಿದರನುಪಮ ರಾಜತೇಜದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೨೯); ರುದ್ರದಿಯಲಿ ನೆಲವಾಸಿನಲಿ ಸೈಗೆಡೆದು ಸುಯ್ಯುತ ಶೂನ್ಯದರುಷದ ತೊಡಕಿನಲಿ ತಾಂಬೂಲವನು ತೊಪ್ಪಿದಿಹ್ ಕೈಕೆ (ತೊರರಾ. ೨-೧-೪೧); ಕುಳ್ಳಿಮೆಂದು ನೆಲವಾಸಿನೊಳೆಲ್ಲರುಂ ಮಂದಿಸುವುದುಂ (ಚಕವಿ. ೬-೧೪೬ ಪ). [ನೆಲೆ + ವಾಸು]

ನೆಲೆವಾಳ್ 'ನೆಲೆವಾಲ್' ನೋ.

ನೆಲೆವಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಸ್ಥಿರಾಸ್ಥಿಯುಳ್ಳವನು ; ಜಮೀನುದಾರ : ಎಲೆ ದೇವನೆ ನೀನು ಪೂರ್ವದ ಭವದಲ್ಲಿ ವಿಲಸಿತ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮದೊಳು ನೆಲೆವಾಳಿಗನಾಗಿ ತಿವಶರ್ಮವೆಸರಾಂತು ಬಲುನಿಪ್ಪನಾಗಿರುತ್ತಿರಲು (ಪ್ರಾಸ. ೩೩-೧೦). [ನೆಲೆವಾಳ್ (<ನೆಲೆವಾಲ್) + -ಇಗ]

ನೆಲೆವಾಳ್ತೆ 'ನೆಲೆವಾಲ್ತೆ' ನೋ.

ನೆಲೆವಾಲ್, ನೆಲೆವಾಳ್, ನೆಲವಾಳು, ನೆಲವಾಳ್ (ನಾ).

(ಜಮೀನು ಮುಂತಾದ) ಸ್ಥಿರಸ್ವತ್ತು ; ಸ್ಥಿರಾಸ್ಥಿ : ಮಗನಂ ಕೊಂಡು ಗಂಡುದೋಡುವ ನೆಲವಾಲುಂ ಮೂಡು ಸೂಳೆಗೆಯ್ದು . . .

ಕಟ್ಟುಗಂಕೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೩); ನೆಲೆವಾಲ್ತೆ. [ಸಾಕಾಂ. ನೆಲ ಪೊಳ್ಳೆ, ನೆಲೆವಾಳ್ತೆ] ಧನಂ ಸುಪರ್ಣಾಕರಂ ರತ್ನವ್ರಜಂ ಧಾನ್ಯ ಸಂಕುಲಂ . . . ಪಲವುಂ ಬಂಧಪರಿಗ್ರಹಾಗ್ರಹವಿನಿಮುಕ್ತಂಗೆ ಚಾರಿತ್ರ್ಯ

ದೋರ್ವಲಯುಕ್ತಂಗೆ ಮರಪ್ಪಕರ್ಮಂಪುಗಲ್ ತೂಳೊಡದೊಂ ನಿಲ್ಲುವೇ (ಜೀವಂ. ೧೩೩-೨೧). ನೆಲವಾಳ್ : ತಲೆಪೋಪದವೆತ್ತಾನುಂ ನೆಲ ವಾಲ್ತೊಪದವೆಪೋಪುನೀ ಧರ್ಮು × × × ಕೊಂ × × × ಯನೊಡದಡ

ಕೆಯಂ ಬೇಡಲಾಗದು (ಕೊಲ್ವಾ. ೩-೪೫ ; 1079 ; ಎಚ್. XV, ೨೯-೪೫ ; 1110 ನೋ). ನೆಲವಾಳು : ಊರನೆನ್ನದೆನ್ನು ಮೂಡುಪರವಜ್ಜೆಯು ಪೋಗ ತೊಡ್ವುಣತಮಿಪುರದಂ ಕೆಡ್ವು ನೆಲವಾಳು ಪಾಕಂಬೊಪಲ್ಲ

ಮೂಪರಲೋರ್ವರ್ ಸತ್ತಡಲ್ಲದೆ ಭೂಮಿ ನಿಲ್ಲದೆನ್ನು (ಸಾಕಾಂ. IX-1, ೧೨೩-೧೪ ; 1059). ನೆಲೆವಾಳ್ : 'ನೆಲೆವಾಳಿಗೆ' ಪರಾ.

ನೆಲವಾಣಿ ಸಾಮ್ಯ = ಸ್ಥಿರಾಸ್ಥಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಹಕ್ಕು, — ಅಧಿ ಕಾರ : ಲೋಕಾಯ್ತ ಪೊಟೊಳದ ನೆಲವಾಲು ಸಾಮ್ಯಮುವಮ್ . . .

ಸರ್ಪಬಾದಪರಿದಾರಮ್ ದೇವಭೋಗಮ್ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟುನ್ (ಎಚ್. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೨೩-೪೧ ; 968). [ನೆಲೆ + ಬಾಲ್ಯ]

ನೆಲೆವಾಲ್ತೆ, ನೆಲೆವಾಳ್ತೆ (ನಾ). ೧. = ನೆಲೆವಾಲ್ : ತನ್ನೊಳಿರ್ಪ

ನಿತ್ಯಮುಕ್ತರ ನೆಲೆವಾಲ್ತೆಯೊಳಲ್ತು ವಡುತ್ತುಂ . . . ರೂಪಬಾದಿರ್ಪ ಬದ್ಧಾತ್ಮವರ್ಗದ ಮರ್ಗತಿಯಂ ಕಳೆಯಲೆಂದು ಸರ್ಗಂಗೆಯ್ಯಲೆಳಸಿ

(ಚಳವಿ. ೧-೩೦). ೨. ಶಾಶ್ವತವಾದ ನಿವಾಸ, — ವಾಸಸ್ಥಾನ : ಈ ಜಗಮನಿತುಮನಿವರ್ ಪೊಟ್ಟುಗಲೆವ ಬಿನದದಾಟದ ಪುರುಳಿನಿಯುಂ ಪರಮಪದಮನಿವಳ ನೆಲೆವಾಲ್ತೆಯರಮನೆಯನಿಸಿಯುಂ (ಚಳವಂ. ೧೧೫-೧೦).

ನೆಲೆವಾಳ್ತೆ : ೨. ನಮಗಿಂದಾಯ್ತು ನಿರ್ಪಡಿಸಿ ಸಜ್ಜು ಗೊಳಿಸಿರುವ ನೆಲೆವಾಳ್ತೆಯ ಭವನವನ್ನು . . . ತಿದ್ದಿ ಬಟ್ಟಿ ಮುದ್ರಿಸಿ, ನಿಮ್ಮನ್ನು ಬಳೆಯಟ್ಟಿ, ಎಷ್ಟು ವಿನಾದಿಗಳಾಗಿರಬಹುದು, ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ

ಮಹಾಶಯ ? (ಮಂತ್ರ. ೧೩೩-೧೧). [ನೆಲೆವಾಲ್ + ತೆ.]

ನೆಲೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸು ; ಸ್ಥಿರೀಕರಿಸು ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ

ಹಿಡಿ : ಮನೋಭವಾಗ್ನಿ ವಿಧುವಿಂ ಮಧುವಿಂ ವಧುವಿಂಗೆ ಪರ್ಚಿ ತಣ್ಣಲೆವ ಕೊಳಕ್ಕೆ ವಂದಮಳಿನಂ ಪುಳಿನಂ ಸಳಿನಂ ನಿರ್ಜಾಯಂ ನೆಲೆವಿಡಿ [ಸಾಕಾಂ. ಗೆಲೆಪಡೆ]ಯಲ್ ಬುಣಕ್ಕುವಳಬಲ್ಲು ಬುಲ್ಲು ತೊಬಲ್ಲು

ಜಾನಿವಳ್ (ಜಗದಿ. ೧೧-೨೩) ; ಭಲವಿದೊಂದನೆಳಸಿ ಚಾರಿವರಿಯದೆ ನೆಲೆವಿಡಿದೊಂದಣ್ಣೊಳರೆದೆ ನೆಲಿನಂದ ನೀರ ತೆಪ್ಪದವೋಲು ತೆಗೆದಡೆಗೆಲೊಳ

ದನುಸರಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೩೩). ೨. ಆಶ್ರಯಿಸು ; ಆಲಂಬಿಸು (?) : ಪಲಬಳಿಯ ಯೋಗಂಗಳಲಿ ತಾಂ ನೆಲೆವಿಡಿದ ಮಾತಂಗೆತ್ತಲಿ

ದೊಳೊಲುಮೆಯಂ ಜನಿಸಿದಳು ವಾಕ್ಯಾಯಿಣಿ ಗಿರಂದ್ರನಿಗೆ (ಆಸಂ. ೧-೧೯-೩). [ನೆಲೆ + ವಿಡಿ]

ನೆಲೆವೀಡು, ನೆಲೆವೀಡು, ನೆಲೆಬೀಡು (ನಾ). ೧. ವಾಸಸ್ಥಳ ;

ನೆಲೆಮನೆ : ನೆಲೆವೀಡಂ ಬೀಡು ಮಾಡಲ್ ಪಲವು ದಿವಸಮುಂ ಬೇಟ್ಟು ದು (ಅದಿ. ೧೩-೨೦) ; ನೆಲೆವೀಡು ರತಿಗೆ . . . ದಿಯೋಗಿಗೆ ಸಂಕಲೀಡು

ವಸಂತದಂತಿಗುಪನಗರವನಂ (ಜಂಪ್ರ. ೧-೧೦೩) ; ಭಾರತಿಯ ನೆಲೆ ವೀಡು ಮಂಗಳಂಗಳ ನಿಜಾಗಾರ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ರಾಜಧಾನಿಯೆನಲೊಪ್ಪುವುದು

ಚಾರುತರ ಲಾಕದೇಶಂ (ಹಳಾ. ೧-೩೪) ; ದೋಗಿಗಳ ನೆಲೆವೀಡು ಬೊಮ್ಮದ ಸಾಗರವು . . . ಮೂಲೋಕದರ್ಶನವಾಗಿ ಮಗ್ನೋದಧಿ

ಯೊಳೆನದು ಶ್ರೀಗಧೀಶನ ಸಗರ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೫೨) ; ಸೊಬಗಿನ ಶೃಂಗಾರ ಸಾರದ ನೆಲೆವೀಡುಗಳು ಇವು (ಶಾಂತಾ. ೧೩೩). 'ನೆಲೆವೀಡು ಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. ೨. (ರಾಜನೆ) ಹಂಗಾಮಿಯಾದ ಬೀಡು, —

ಬಿಡಾರ ; ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾದ ರಾಜಧಾನಿ : ಚಾಲುಕ್ಯಾಧರಣ ಶ್ರೀಮಜ್ಜಗದೇಕಮಲ್ಲದೇವರ್ ಮೊಬಗನೂರ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳ್ ರಾಜ್ಯಂ

ಗೆಯುತ್ತಮಿಟ್ಟು (ಮೈ. ೧೯೨೯, ೩೫-೪ ; 1024 ?) ; ರಾಜಧಾನಿ ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳ್ . . . ಬಸದಿಗೆ ಪೂಜಾನಿಮಿತ್ತದಿಂ . . .

ಕೊಟ್ಟಿ ಗಟ್ಟಿ ಮತ್ತರಯ್ಯ (ಎಚ್. VII, ೩೫೦, ೧೨೦-೧೩ ; 1048) ; ಪ್ರಕಾಶಮಯ್ಯಳವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವರು . . . ದೋರಸಮುದ್ರದ

ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳು ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಮಿರೆ (ಮೈ. ೧೯೨೮, ೧೫-೬ ; 1200). ೩. ರಾಜ್ಯದ ಮುಖ್ಯಪಟ್ಟಣ ; ರಾಜಧಾನಿ : ಪೂಗನೆಯಂಗೆ ಸಾಪಮನಿತ್ತುದಂ ಬಸಂತನಿಂ ನೆಲೆವೀಡಿ

ನೋರ್ವಿಟ್ಟಿ ಗಾರ್ತಿ ಕೇಳು ಮುಚ್ಚಿ ಪೋಗಿ (ಕಬ್ಬಾ. ೩೧೩) ; ರಾಜಧಾನಿ ಯನ್ನು 'ನೆಲೆವೀಡು' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಬಾ. ೩೨೫).

ನೆಲೆವೀಡು : ೨. ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ ಶ್ರೀನಾರಸಿಂಭದೇವರು ಮಸ್ಕ ನಿಗ್ರಹ ಶಿಷ್ಯಪ್ರತಿಪಾಳನಂ ಮಾಡಿ ದೋರಸಮುದ್ರದ ನೆಲೆವೀಡಿ

ನೊಳು ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಮಿರೆ (ಎಚ್. XII, ತುಮಕೂ. ೯-೪ ; 1151) ; ಹೊಯ್ಸಳವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವರು . . .

ದೋರಸಮುದ್ರದ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳು ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂ ಗೆಯುತ್ತಮಿರೆ (ಎಚ್. XIV, ಗುಂಡ್ಲು. ೩೩-೩ ; 1196) ; ವೀರಬಲ್ಲಾಳ

ದೇವಂ . . . ಅಂತು ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂ ದೋರಸಮುದ್ರದ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳು ರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಮಿರೆ (ಎಚ್. VII, ೩೫೦. ೫-೧೧ ; 1218).

ನೆಲೆಬೀಡು : ೧. ಸ್ಥಳಿಕಸಂಸ್ಥಾನಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದ . . . ಪರಂಪರೆಗೆ ಪ್ರತಿರೋಧಿಗಳು, ನೆಲೆಬೀಡುಗಳಾಗಿ, ಉಳಿದು ಬೆಳೆಯಲು

ಹೆಚ್ಚಿನ ಅವಕಾಶಗಳು ಒದಗಿ ಬಂದವು (ನೊಳಂಬ. ೩೦).

ನೆಲೆಬೀಡಾಗು = ವಾಸಸ್ಥಳವಾಗು ; ನಿವಾಸವಾಗು : ಊರೂರ ಕಾಲ್ಕಳ್ಳಿಗಳ್ ನೆಲೆಮಾಡಂಗೆನೊಪ್ಪಿ ಬೇಜಿ ನೆಲೆವೀಡಾಯ್ತಂಗೆಣಂಗಾ

ನೆಲಂ (ಮಲ್ಲ. ೨-೧೫) ; ಅಲ್ಲಿಯ ಬಸಂ . . . ಸೊಂಪನೊಳೊಂಡ ತಾವರಗೊಳಂಗಳೊಳಂ ಬಸಂತಂಗೆ ನೆಲೆಬೀಡಾಗಿರ್ದುದು (ಕಬ್ಬಾ. ೩೦).

[ನೆಲೆ + ಬೀಡು]

ನೆಲೆವೀಡುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಾಸಸ್ಥಳವಾಗಿ ಮಾಡು : ಈ ಶೈಲಕೆರಡುಗಾವುದ ತೆಂಕಣರಮ್ಮದೇಶವ ನೆಲೆವೀಡುಗೊಳಿಸಿ ಈ ಶೂರರು

ನೆಲಸದರದಣ್ಣಂದ ಮಹೀಶೂರಪುರವನಿಸಿದುದು (ಹದಿಬ. ೧-೩).

[ನೆಲೆವೀಡು + ಕೊಳ್ಳ + -ಇಟ್ಟು]

ನೆಲೆನೆರ್ಚ (ನಾ). (?) : ನೆಲಕೆ ಬಿಡ್ವೊಂದು ಪುಸ್ತದ ಫಲಕೆಯನಿ ತಾಯ್ತು ಹಲವು ಪುಸ್ತವ ತಂದು ಪೋಡತುಪಚಾರದೊಡೊಡು ತಿವ

ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿದರೆಯೆನ್ನಂತೆ ಕೋಟಿರಂಭಿಯರು ನಿನಗೆ ನೆಲೆ[ಸಾಕಾಂ. ನೆಲ]ವಂದಿರಾಗರೇ (ಗುಭ. ೨-೧೩). [?]

ನೆಲೆನೆರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಕ್ಕೇರಿಸು ; ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸು : ಅಂತು ಕಾಮಧ್ಯಾಗರಸಾಗರಮಂ ನೆಲೆನೆರ್ಚಿಸುವ ಶರಶ್ಚರಿದ್ರಾತಪಮೊಳ್ . . .

ನಾಗರಕರಮ ಜರಮಣೇಜನಂಗಳ್ ಕೌಮುದಿವಹೋತ್ಸವೋತ್ಸುಕರಾಗಿ ನೆರೆದು (ಅದಿ. ೧೨-೧೧ ವ) ; ಕೆಲದೊಳೆ ಕಿಲ್ಲು ಸಾರ್ಪದ ಕೃಪಾಣದ

ಕರ್ತೃ ನಾಣ್ಯಾಂಗವಾಗದಿದ್ದರೆ ಬೇಕಾದ ಬಾಬಕನ ಕೋಮಲದೇಹದ ಕೆಂಪು ನಾಡೆಯುಂ ಸಲಸಲಾಳಿಯಾಗಿ ನೆಲೆನೆಚರ್ಫದತ್ತ ಗೃಹಾಧಿ ದೇವತಾವಿಲಸದಪಾಂಗದೊಳ್ ನೆರೆದು ಮೂಡಬಿಡುವು ವ ಬಣ್ಣದಂದದಿಂ (ಚಂದ್ರಶ. ೩-೧೦೨); ಅಂತರಿಕ ಕಾಮುಕನಿಶಾಂಕನುನಿರಲಸುಖವಾ ಗಾಹದೊಳ್ ನಾಡೆ ತೇಂಕಾಡಿ ತಡವಿನನುಸಂಗಜಳನಿಧಿಯಂ ನೆಲೆನೆಚರ್ಫ ನಿರಕಿರಯಳೊಂದುದೀಪುರಮಸದಳಂ ಬಳಿದು ಬೆಳಗುತಿರ್ಪಿನಂ (ವರ್ಧಾ. ೩-೫೨ ವ). ೨. ಸಂತೋಷಪಡಿಸು; ಉಬ್ಬಿಸು; ಪೂಗೊಳನಂ ತಿಳಿಯಿಟ್ಟು ನೀರ್ವಕ್ಕಿಗಳಂ ನೆಲೆನೆಚರ್ಫಸುತ್ತುಂ ರವಿಕಿರಣಂಗಳಂ ಪುಟಿವಿಟ್ಟು ರಥಾಂಗಮಂ ಸಲವೇಟಾಸುತ್ತುಂ (ಗಿರ. ೬-೪೨ ಪ).

[ನೆಲೆನೆಚರ್ಫ + -ಇಸ್ಯ]

ನೆಲೆನೆಚರ್ಫ (ಕ್ರ). ೧. ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗು; ವರ್ಧಿಸು; ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಪೆಚರ್ಫಗೆ ಭರತಳುಲಂ ನೆಲೆನೆಚರ್ಫಗೆ ನಿಮ್ಮರಡು ತಂದ ಮೂಡವಿಡ ನೆಣ್ಣೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೬); ಲಲನೆಯ ನುಡಿಯಂ ಹರ್ಷಂ ನೆಲೆನೆಚರ್ಫ ಸುಧಾಂಕುಲೇಪಿಯೆಳವೆಳಗಿಂದಂ ನೆಲೆನೆಚರ್ಫನ ಪಾಲ್ಗಡಲಂ ಗೆರೆನಂದು ನೈಪಗುಣಾಶ್ರಯಂ ವೈಶ್ರವಣಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೪-೪೪); ಸ್ತ್ರೀ ರತ್ನಾರ್ಥಂ ನೈಪಕನಿಭಾರತ್ಯಾಕರಮಾಣಾಂ ಕಲಂಕದನದಾಂ ವೈರಂ ನೆಲೆನೆಚರ್ಫಗುಮಂವೀರರೊಳಂ ಸ್ತ್ರೀಜನೈರಮೇಂ ಕೇವಲಮೇ (ಹಗ್ಗಿ. ೯-೨೧); ನವಾಂಬುಕೇಳಿಯಂ ವಿರಟಸುವಂತೆ ದೊಕ್ಕರಿಗಳಂ ಮೊಗೆ ದೂರ್ಬರೊಳೊಬ್ಬರಾಗಳೆಚ್ಚರಿ ನೆಲೆನೆಚರ್ಫ ಪೊಯ್ದೊಳೊಬ್ಬಂ ವಿಜಯಾ ವತಿಯುಂ ನರೇಂದ್ರನುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೧೩೫); ಗಲ್ಲದ ಸೊರ್ಕುನೀರ ಪೊನಲಿಂ ನೆಲೆನೆಚರ್ಫ ಕಡಲ್ ತುಳುಂಕೆ . . . ಬಂದುವು ದಿಂಕದಿನಂಕ ದಾನೆಗಲ್ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೦೩). ೨. ಉಬ್ಬು; ಉಕ್ಕು; ಉದಯಿಸೆ ಚಂದ್ರಂ ನೆಲೆನೆಚರ್ಫದರ್ಪಂ ಪೂರ್ಣಪಂತೆ ಭೋರಂದೋರಂದದ ಭುವನಮೈದಿ ಭೂರ್ಗೊಡುದದತ್ತಂ ರಾಜಪುತ್ರಜನನೋತ್ಪದದೊಳ್ (ಶಾಂಪೂ. ೪೧೧); ತೆರೆಗೈಯಿಂ ತುಡುಕುತ್ತುಮೊಳ್ಳೊಡೆಯಂ . . . ವಕ್ಷೋಜಮಂ ನಿಟ್ಟು ನೇವರಿತ್ತುಂ ನೆಲೆನೆಚರ್ಫ ಕಾಮುಕನವೊಲ್ ನೀರೇಜುತಿರ್ಪತ್ತು ತತ್ತರುಣೇಸಂಕುಳಮೆಲ್ಲಮಾಗಳೊಳಗಾಯ್ತಂಬಂತೆ ಪದ್ಮಾಕರಂ (ಚಂದ್ರಶ. ೬-೧೨೬); ಇಂದುರುಚಿ ಸೋಂಕಿದಿಂಗಡಲಂದದ ನೆಲೆನೆಚರ್ಫತ್ತು ಪರಜನನತುಳಾನಂದದಿನಿಲೇಶಮದನಂ ಬಂದಂ ತಾನೆಂಬ ವಾರ್ತೆಯಿಂದಾ ಪದದೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೯೯). ೩. ಉತ್ಸಾಹಿಸು; ಸಂತೋಷ ಪಡು; ನೆಲೆನೆಚರ್ಫನ ಪೆಣ್ಣಳ ಕರತಲದಿಂ ಕರತಲಕೆ ಬರ್ಪ ಬಾಲಕನಾಗೆರೆನಂದಂ ಕೆಂದಾನೆಯಲರಂದಲಗೊಮ್ಮೆ ತಳರ್ಪ ಹಂಸಾರ್ಥಕನಂ (ರಾಜಕೀ. ೪-೬೯). [ನೆಲೆ + ನೆಚರ್ಫ]

ನೆಲೆನೆಚರ್ಫ (ನಾ). ಅಧಿಕೃ; ಹೆಚ್ಚಳ; ಮೃದುಪದಬಂಧನುಂ ಬಗೆಯ ಭಾವದ ಮೆಯ್ದಿಯುಂ ರಸಪ್ರವಾಹದ ನೆಲೆನೆಚರ್ಫನುಂಜಾಡು ಭಾವಿಸಿ ಭಾವಿಸಿ ಮೆಚ್ಚು ಮೆಚ್ಚು ಪೊಣ್ಣದ ಪುಲಕಂಗಳಂ ಅನುರಾಗಮಂ ಪಡೆನ ಸಜ್ಜನಸಂಸ್ಥೆ ಪಮೊಂದೆ ಸಾಲದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೯); ಮದನ ವಿರೋಧಿ ಬಾರ ದುರಿತಾಂತಕ ಬಾರ . . . ಪುಣ್ಯದ ನೆಲೆನೆಚರ್ಫ ಬಾರ (ಪಂಪಾಶ. ೧೬). [<ನೆಲೆನೆಚರ್ಫ]

ನೆಲೆನೆಲೆ, ನೆಲೆನೆಲೆ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಬೆಲೆ; ಖಚಿತವಾದ ಮೌಲ್ಯ; ನೆಲೆನೆಲೆವೇಟಾ ಪೊಂಬರಣೆಗಳೆರಡೆಕಾಂ (ಚಳವಿ. ೬-೫೦). ನೆಲೆನೆಲೆ: ಅಂತೂ ಎಲ್ಲರು ಆನಂದದಾಯಕ ಶಕ್ತಿಯ ಉತ್ಕರ್ಷಾ ಪಕರ್ಷಕ ಗುಣಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಕಾವ್ಯದ ರಸದ ನೆಲೆನೆಲೆ ಗೊತ್ತು ಮಾಡು ವರು ಎಂದಂತಾಯಿತು (ಸಾಹಿ. ೧೨); ಕನ್ನಡಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಈ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡಿ ಇಂದು ಅದರ ನೆಲೆನೆಲೆಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ (ತನಿ. ೨೬). [ನೆಲೆ + ನೆಲೆ]

ನೆಲೆನೆಲೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರ). ಖಚಿತವಾದ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಸರಿಯಾದ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸು; ಮನೆಯಂ ಗಾಜುಮನೆಗೆ ಗೊಂಡೆಡುಗೆ ಕಾಲುರಿಚರದಜಾನೇನೂಣಯಮೇ ಗುಣಮಂ ದೋಷ ಮನಣಿತು ವಿಪಣಿಯೊಳದೇನೂರ್ವನರನೆ ನೆಲೆನೆಲೆಗೊಳಿಸು? (ಚಳವಿ. ೧-೪೫). [ನೆಲೆನೆಲೆ + ಕೊಳ್ಳು + -ಇಸ್ಯ]

ನೆಲೆನೆಟು (ಕ್ರ). ೧. ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗು; ನೆಲೆಯೂರು; ನೆಲೆನಿಲ್ಲು; ನೆಲಸು; ಆ ಮಾತುಗಳ್ ನೆಲೆನೆಟ್ಟಾ ಯತಿಪಂಗೆ ಚಿತ್ತದೊಳಿರಲ್ ಪುಟ್ಟಿತ್ತು ಕೋಪಾಸಳಂ (ನೇಮಿಪ. ೫-೧೦೪); ಎಲೆ ತಮ್ಮ ಗಿಳಿಯ ಚಪಳೆ ನೆಲೆನೆಟ್ಟು ದು ನಿನ್ನೊಳನ್ನೆಗಂ ನಿನ್ನಗಿಣುಂ ಕಲಿಸಿದ ಕೋವಿದ ನಾಪೊಂ ಜಲಕ್ಕನಣಾಪು (ವರ್ಧಾ. ೧೬-೧೧). ೨. ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ನೆಲೆನೆಟ್ಟ ಮುತ್ತುರಿಂ ಮಿಗೆ ನೆಲೆನೆಟ್ಟಂ ಜಾಮರಾಜನಿಳಗಬಲೆಯ ಪೋಲ್ (ಚಳವಿ. ೨-೬೬). ೩. ಎಡೆ ಬಿಡದಿರು; ಸತತವಾಗು; ನಿರಂತರವಾಗು; ಜಲಮಯಮಿಳೆಯೆಲ್ಲಂ ಪ್ರಜ್ವಲಿತ ತಟಿನ್ಮಾಲಿಕಾಮಯಂ ದೆಸೆಯೆಲ್ಲಂ ಜಲಮಯಮುಪ್ಪಮೆಲ್ಲಂ ನೆಲೆನೆಟ್ಟರೆ ದಿಡದೆ ಕಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿದುವು ಮಳೆಗಳ್ (ವೃಷ. ೧೪-೨೭).

[ನೆಲೆ + ನೆಟು]

ನೆಲೆವೊಗು (ಕ್ರ). ಮನೆಗೆ ಹೋಗು; ವಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸೇರು, —ತಲುಪು; ನೆಲೆವೊ[ಪಾಶಾಂ. ಯೊ]ಕ್ಕನಂತಾತನತ್ತಲಿತ್ತಂ ಸಿಡ್ಡತಿಲಕ ನುಡೆ . . . ಒಡನಾಡಿಗಳುಬೆರಸಿ ನಡೆಯಲು ಮುಂದೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧೫).

[ನೆಲೆ + ವೊಗು]

ನೆಲೆವೊಟ್ಟು (ನಾ). ಜೆಲುವಾದ ತಿಲಕ; ಪುರ್ವಂಬ ಕಟ್ಟಿನ ದಿಲ್ಲಿಂ ಬರ್ಪಂಕದ ಮದನನಲರಂದೆಂದಿನಮಿಂಬಾಗಿರ್ಪ ನೆಲೆವೊಟ್ಟು ನೆಲೆವೊಟ್ಟು ನೊಳೊಟ್ಟು ಪಳಂಚಲಿನ ಕುರುಳೋಳಿಯುಂ . . . ತೋರಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮುಜಿಯುಮೆಸೆಯೆ (ಅದಿಪ. ೪-೪೧ ವ); “ಎತ್ತರವಾದ ರಾಶಿ” (ಅದಿಪ. ಕೋಶ).

[ನೆಲೆ + ವೊಟ್ಟು]

ನೆಲೆಸಿಕೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿದ ಶಿಖೆ (?); ಬಲಗಡೆಗಾಗಿ ಬಾಗಿ ದಿಗವಟ್ಟುಳಿ ಬಟ್ಟೆತಂದಿನಂ ಮಲರ ಸರಂಗೊತ್ತರನೆ ಸುತ್ತರೆ ಪತ್ತಿದಂದದಿಂ ನೆಲೆ ಸಿಕೆಯೆಚ್ಚ ಪೊಂದುಗುಲದಿಂ ಪೊಗೇಜಾ ಮುತ್ತದೇಂ ಬೆಲೆನಡೆತೊ ಚಿತ್ತಭವನಂದದ ಬಂದಿಗಾಣನಾ (ಚಳವಿ. ೫-೬). [ನೆಲೆ + ಸಿಕೆ (<ಸಿಕ್ಕಿ)]

ನೆಲೆಸು ‘ನೆಲಸು’ ನೋ. ನೆಲೆಸೊಗ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಮುಖ; ಅತಿಶಯವಾದ ಆನಂದ; ತನ್ನಮುಖ: ನೆಲೆಸೊಗವಾಂಪರಿಂದು ಚಿಕ್ಕದೇವನ ವಿಣೆಯ ನುಣ್ಣರಂಗೆಂ (ಚಳವಿ. ೪-೧೧೯). [ನೆಲೆ + ಸೊಗ]

ನೆಲೆಸೊಡರ್ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ದೀಪ; ಇದಿಡದರೆ ಕೊಂಡ ಕುಸುಕಣ ಕಡುಗಟ್ಟರೆ ತಲೆಯನೆತ್ತದೊತ್ತರವಣಂ ಸೊಡರದೆಲೆ ಮಿಡುಕದರೆ ನೆಲೆಸೊಡರ್ಗಳನಾ ಜೋತರಂಗಳರು ಕುಡುಕಿರ್ಪಂ (ಶಾಂತಿ. ೬-೧೧೪). [ನೆಲೆ + ಸೊಡರ್]

ನೆಲೆಹತ್ತು (ಕ್ರ). ೧. ನೆಲಸಿದ ಸ್ಥಳ ಗೊತ್ತಾಗು, —ಪತ್ತಿಯಾಗು; ನೀನು ನಿನ್ನಾಡೆಯೋ ಎಂದು ಎಷ್ಟೆಲ್ಲ ಸಂಕಟ ಪಟ್ಟಿ, ಊರಲ್ಲಾ ಹುಡು ಕಿದ, ನೆಲೆಹತ್ತದೆ ಸುಮ್ಮನಾದೆ (ಹೊಸಪ. ೪೧). ೨. ಆಳ ಗೊತ್ತಾಗು; ಮರ್ಮ ತಿಳಿದು ಬರು; ತನ್ನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವೇದಮಂತ್ರದಂತೆ ಮನ್ನಿಸುತ್ತ ಬಂದ ಮಗನ ಈ ವೃತ್ತಿಯು ತಿಳಿಯದಾಯಿತು. ಎಷ್ಟು ವಿಚಾರಿಸಿದರೂ ನೆಲೆ ಹತ್ತುಲಿಲ್ಲ (ಇಯಂಶ. ೪).

[ನೆಲೆ + ಹತ್ತು (<ಹತ್ತು)]

ನೆಲೆಹೊಲ (ನಾ). ನೆಲಸಿರುವ ಸ್ಥಳ; ವಾಸಿಸುವ ಜಾಗ; ಹಲವು ಗಿರಗಳ ಕಪ್ಪಲಲ್ಲಿ ಮಲೆಯ ಮಂದಿರಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿ ಬಳಸಿ ಮೇದು ಮತ್ತೆ

೨೪೩-೨೪೪-೨೪೫.

೨೪೬-೨೪೭-೨೪೮. —೨೪೯-೨೫೦-೨೫೧. —೨೫೨-೨೫೩-೨೫೪.

೨೫೫-೨೫೬-೨೫೭. —೨೫೮-೨೫೯-೨೬೦. —೨೬೧-೨೬೨-೨೬೩.

೨೬೪-೨೬೫-೨೬೬. —೨೬೭-೨೬೮-೨೬೯. —೨೭೦-೨೭೧-೨೭೨.

೨೭೩-೨೭೪-೨೭೫. —೨೭೬-೨೭೭-೨೭೮. —೨೭೯-೨೮೦-೨೮೧.

೨೮೨-೨೮೩-೨೮೪. —೨೮೫-೨೮೬-೨೮೭. —೨೮೮-೨೮೯-೨೯೦.

೨೯೧-೨೯೨-೨೯೩. —೨೯೪-೨೯೫-೨೯೬. —೨೯೭-೨೯೮-೨೯೯.

೩೦೦-೩೦೧-೩೦೨. —೩೦೩-೩೦೪-೩೦೫. —೩೦೬-೩೦೭-೩೦೮.

೩೦೯-೩೧೦-೩೧೧. —೩೧೨-೩೧೩-೩೧೪. —೩೧೫-೩೧೬-೩೧೭.

೩೨೦-೩೨೧-೩೨೨. —೩೨೩-೩೨೪-೩೨೫. —೩೨೬-೩೨೭-೩೨೮.

೩೨೯-೩೩೦-೩೩೧. —೩೩೨-೩೩೩-೩೩೪. —೩೩೫-೩೩೬-೩೩೭.

೩೩೮-೩೩೯-೩೪೦. —೩೪೧-೩೪೨-೩೪೩. —೩೪೪-೩೪೫-೩೪೬.

೩೪೭-೩೪೮-೩೪೯. —೩೫೦-೩೫೧-೩೫೨. —೩೫೩-೩೫೪-೩೫೫.

೩೫೬-೩೫೭-೩೫೮. —೩೫೯-೩೬೦-೩೬೧. —೩೬೨-೩೬೩-೩೬೪.

೩೬೫-೩೬೬-೩೬೭. —೩೬೮-೩೬೯-೩೭೦. —೩೭೧-೩೭೨-೩೭೩.

೩೭೪-೩೭೫-೩೭೬. —೩೭೭-೩೭೮-೩೭೯. —೩೮೦-೩೮೧-೩೮೨.

೩೮೩-೩೮೪-೩೮೫. —೩೮೬-೩೮೭-೩೮೮. —೩೮೯-೩೯೦-೩೯೧.

೩೯೨-೩೯೩-೩೯೪. —೩೯೫-೩೯೬-೩೯೭. —೩೯೮-೪೦೦-೪೦೧.

೪೦೨-೪೦೩-೪೦೪. —೪೦೫-೪೦೬-೪೦೭. —೪೦೮-೪೦೯-೪೧೦.

೪೧೧-೪೧೨-೪೧೩. —೪೧೪-೪೧೫-೪೧೬. —೪೧೭-೪೧೮-೪೧೯.

೪೨೦-೪೨೧-೪೨೨. —೪೨೩-೪೨೪-೪೨೫. —೪೨೬-೪೨೭-೪೨೮.

೪೨೯-೪೩೦-೪೩೧. —೪೩೨-೪೩೩-೪೩೪. —೪೩೫-೪೩೬-೪೩೭.

೪೩೮-೪೩೯-೪೪೦. —೪೪೧-೪೪೨-೪೪೩. —೪೪೪-೪೪೫-೪೪೬.

೪೪೭-೪೪೮-೪೪೯. —೪೫೦-೪೫೧-೪೫೨. —೪೫೩-೪೫೪-೪೫೫.

೪೫೬-೪೫೭-೪೫೮. —೪೫೯-೪೬೦-೪೬೧. —೪೬೨-೪೬೩-೪೬೪.

೪೬೫-೪೬೬-೪೬೭. —೪೬೮-೪೬೯-೪೭೦. —೪೭೧-೪೭೨-೪೭೩.

೪೭೪-೪೭೫-೪೭೬. —೪೭೭-೪೭೮-೪೭೯. —೪೮೦-೪೮೧-೪೮೨.

೪೮೩-೪೮೪-೪೮೫. —೪೮೬-೪೮೭-೪೮೮. —೪೮೯-೪೯೦-೪೯೧.

೪೯೨-೪೯೩-೪೯೪. —೪೯೫-೪೯೬-೪೯೭. —೪೯೮-೪೯೯-೫೦೦.

೫೦೧-೫೦೨-೫೦೩. —೫೦೪-೫೦೫-೫೦೬. —೫೦೭-೫೦೮-೫೦೯.

೫೧೦-೫೧೧-೫೧೨. —೫೧೩-೫೧೪-೫೧೫. —೫೧೬-೫೧೭-೫೧೮.

೫೧೯-೫೨೦-೫೨೧. —೫೨೨-೫೨೩-೫೨೪. —೫೨೫-೫೨೬-೫೨೭.

೫೨೮-೫೨೯-೫೩೦. —೫೩೧-೫೩೨-೫೩೩. —೫೩೪-೫೩೫-೫೩೬.

೫೩೭-೫೩೮-೫೩೯. —೫೪೦-೫೪೧-೫೪೨. —೫೪೩-೫೪೪-೫೪೫.

೫೪೬-೫೪೭-೫೪೮. —೫೪೯-೫೫೦-೫೫೧. —೫೫೨-೫೫೩-೫೫೪.

೫೫೫-೫೫೬-೫೫೭. —೫೫೮-೫೫೯-೫೬೦. —೫೬೧-೫೬೨-೫೬೩.

೫೬೪-೫೬೫-೫೬೬. —೫೬೭-೫೬೮-೫೬೯. —೫೭೦-೫೭೧-೫೭೨.

೫೭೩-೫೭೪-೫೭೫. —೫೭೬-೫೭೭-೫೭೮. —೫೭೯-೫೮೦-೫೮೧.

೫೮೨-೫೮೩-೫೮೪. —೫೮೫-೫೮೬-೫೮೭. —೫೮೮-೫೮೯-೫೯೦.

೫೯೧-೫೯೨-೫೯೩. —೫೯೪-೫೯೫-೫೯೬. —೫೯೭-೫೯೮-೫೯೯.

೬೦೦-೬೦೧-೬೦೨. —೬೦೩-೬೦೪-೬೦೫. —೬೦೬-೬೦೭-೬೦೮.

೬೦೯-೬೧೦-೬೧೧. —೬೧೨-೬೧೩-೬೧೪. —೬೧೫-೬೧೬-೬೧೭.

೬೧೮-೬೧೯-೬೨೦. —೬೨೧-೬೨೨-೬೨೩. —೬೨೪-೬೨೫-೬೨೬.

೬೨೭-೬೨೮-೬೨೯. —೬೩೦-೬೩೧-೬೩೨. —೬೩೩-೬೩೪-೬೩೫.

೬೩೬-೬೩೭-೬೩೮. —೬೩೯-೬೪೦-೬೪೧. —೬೪೨-೬೪೩-೬೪೪.

೬೪೫-೬೪೬-೬೪೭. —೬೪೮-೬೪೯-೬೫೦. —೬೫೧-೬೫೨-೬೫೩.

ನೆಲ್ಲವವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ರವಿಚಂದ್ರಯ್ಯ ನೆಲ್ಲವವಳಿಯೊಳ್ಳವದಿಕ್ಕರ್ಕ್ಕಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗಿಯಮ್ಮ (ಎ. VIII, ೩೬೪೭. ೨೭-೯ ; ೨೨೨). [?+ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ]

ನೆಲ್ಲದಕು (ಕ್ರಿ). ಬತ್ತವನ್ನು ಪೇರಿಸು : ಪೊಂಗುಣಿ ತರುಣಾಳ್ಳಂ ನೆಲ್ಲದ[ಪಾಕಾಂ.ದು]ಕುವ ಹಿಂಗದೆ ಪೊನ್ನಾಂಬಲಕಂದೆಯ್ಯವ ಹರನಲ್ಲಿಗೆ ನೆಲೆ ದಿಟ್ಟಿಗಳಾದವು ತರುಣಾಳ್ಳಾಪೊವರ ತುಟ್ಟಿಗಳಾದವು (ತರುಣಾ. ೨೧೭-೨೧). [ನೆಲ್+ಅಡಕು (< ಅಡಕು)]

ನೆಲ್ಲರಕು (ನಾ). ಬತ್ತದ ಅರಕು ; ಲಾಡೆ : ಬಲಸಂದೆಯ ಗುಗ್ಗುರಿ ನೆಲ್ಲರಕು ಕಟ್ಟಿನ ರಸ ಹೇನುತುಪ್ಪ . . . ಅಪ್ಪವಿಧಾರ್ಜನವೆರಸು ಆ ಮನೆಗೆ ಮೂಡಲಾಗಿ ಮೂಡುಸಂಜೆ ಸಂಜೆಯೊಳು ತಾಂಬೂಲ ವಸ್ತ್ರ ಕಾಣಕೆಯಂ ಮಂತ್ರಸಮನ್ವಿತವಾಗಿ ಮೂಡುದಿನ ಬರಿಯಂ ಕೊಡಲು (ಬಾಲಜಿ. ೧೩೨-೨) ; ಅಸನ ವದನಂ ಭಯಂ ನಿವಾಸದ ನೆಲ್ಲರಕ ಬೆಲ್ಲವತ್ತದಿಷ್ಟ ಭಾಸದ ಮಧುದಿನ ಪಲಸಿನ ವಾಸದ ನಿಶ್ಚಾಸಮನೆ ಹಯಂಗಳಂ ತುಭದಂ (ಅಶ್ವತ್ಥ. ೩-೧೯) ; ಬಾಯಿ ತಿಳಗಲ್ಲ ದುತ್ತುದ ಮಣ್ಣಿನ ನೆಲ್ಲರಳಿನ ಬೆಲ್ಲವತ್ತದ ಹಣ್ಣಿನ ಹೇನುತುಪ್ಪದ ಹಲಸಿನ ಹಣ್ಣಿನ ಪರಮಗಳನುಳ್ಳ, ಕುದುರೆಯನಾಳೆ ಮಹಾವುತ್ತುಮ (ಅಶ್ವತ್ಥ. ೩-೧೯ ಬೀಳು). [ನೆಲ್+ಅರಕು (< ಅರಕು)]

ನೆಲ್ಲವತ್ತಿ, ನೆಲವತ್ತಿ, ನೆಲವರ್ತಿ, ನೆಲವತ್ತಿ, ನೆಲುವತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು ; ೨. ಈಗಿನ ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೊನ್ನಾಳಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ನ್ಯಾಮತಿ : ತನಗೆ ಪರಹಿತಮೆ ಹಿತಮೆಂದನು ಮಾನಸಿ ನೊಕ್ಕನೊಲ್ಲ ಮೂಡಿಸೆ ವಿಶ್ವಾಸನಿಯೊಳಗೆ ನೆಲ್ಲವತ್ತಿಯ ಜಿನ ಭವನಂ ರಿತುವಿನಾಸಮಂ ಪೋಲ್ಲಿಕುಂ (ಎ. VII, ೩೨೩. ೧೦-೪೨ ; 1085). ನೆಲವತ್ತಿ : ೧. ದಿವ್ಯಾಹಾರಮನಾಕಂಶಪ್ರಮಾಣಬಲೆಗಂ ತಣಿಯುಂಡು ಬಲುಕ್ಕೆ ಕರ್ಪೂರಸಮಿಶ್ರಮುಪ್ಪ ನೆಲವತ್ತಿಯಡಕೆಯ ಪೋಟ್ಟುಳುಮಂ ಕೈತೀವಿದಲೆಯುಮಂ ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯಂಗೆ ಕೊಟ್ಟು (ವಡಾರಾ. ೭೪-೨೩) ; ಶ್ರೀಮದಗ್ರಹಾರಂ ನೆಲವತ್ತಿಯ ತುಣುವಂ ಬೆಳಗವತ್ತಿಯ ದೇಸೆಯಂ ಕೊಂಡು ಪೋದಲ್ಲಿ (ಎ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೬೫-೨ ; 1123). ನೆಲವರ್ತಿ : ೨. ನೆಲ್ಲವತ್ತಿಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಆಡಕೆ (?) : ಊರೊಡೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಸಾಸಿವ್ವರ್ಮಾಹಾ ಜನಂಗಳ ವಿ(ವಿ)ಕಮತ್ಯವಾಗಿದ್ದು ನೆಲವರ್ತಿಗೆ ಸಾಸಿರಕ್ಕೆ ಪನ್ನಾಂದ ದಕೆಯ ನೊಟ್ಟು ಮುಮಂ . . . ದಿಟ್ಟಿರ್ (ಎ. XVIII, ೧೯೨-೩೩ ; 1224). ನೆಲುವತ್ತಿ : ೧. ಅಡಕಿನ ಸಾರಿಜಾತಕದ ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳಿಯ ನೆಲವತ್ತಿಯಾಯ್ದಕೆಯ ಭೀಮಸೇನಕದ ತಂಬುಲದಿಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೯೫). ನೆಲುವತ್ತಿ : ೧. ಕಾಮವಿಕಾರೋತ್ಪನ್ನಸಮಾಕರ್ಷಣ ನಿಮಿತ್ತಂ ಮಾಡಿದೌಪಧದ ಭಟಕಾಪೇಟಿಕಂಗಳೆಂಬಂತೆ ಕರ್ಪೂರ ಕೈಲದಿಂ ಭೋಳಿಸಿದ ಸೇ[ಪಾಕಾಂ. ಮೇ]ಲುನತ್ತಿಯಾದಕೆಯ ಭಾಗಂ ಗಳಂದಂ (ಬಾಧಪ. ೬-೧೧೪ ಪ).

[?/ತೆಲು. ನೆಲವತ್ತಿ, ನೆಲವತಿ = ಅಡಕೆಯ ಹೋಳು]

ನೆಲ್ಲವರೆ (ನಾ). ಅವರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಬದನೆ ಪದವಲ . . . ನೆಲ್ಲವರೆ . . . ಮೊದಲಾದ ವ್ಯವಸ (ಸಾಂಧಿ. ೩೭-೧೪) ; ನೆಲ್ಲವರೆ, ಗಿಣ್ಣು ನೆಲ್ಲವರೆ (ಸ್ವಾಮಿ. ೧೦-೧೭೪). [ನೆಲ್+ಅವರೆ]

ನೆಲ್ಲಾನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಸ್ವಾಮಿ. ೫೬-೧೧೨೪). [ನೆಲ್+ಅನೆ]

ನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ೧. ಹುಳಿಯಾದ ಕಾಯಿ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ಮತ್ತೆ ಅದರ ಕಾಯಿ ; ಆಮಲಕ : "ಫಾಕ್ರೀ, ಅಮಲಕೀ, ಬಿವಾ—ಈ ೩ ನೆಲ್ಲಿ" (ಪಲಾಯು. ೧೦೧-೪೬೪) ; ಕ್ರಿಯೆಯಂ ನೆಲ್ಲಿಯುಮಂ

ದಂತಿಯುಮಂ ರಣನಿಯುಮನರೆದು ಪೂಸಿದೊಡೆ . . . ಭಗಂಧರಂ ಪ್ರಶಮಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ, ೯-೧೫೯); ಅರನೇಜಾಲ್ ತಾಜ್ ತುಂಬುರ್ ತದುಕಳಿಲವಂ ನೆಲ್ಲಿ . . . ಬ್ರಹ್ಮವೃಕ್ಷಂ ಕಟಾಕೆ ತಟಾಯ ದಿಂದೊಪ್ಪುತಿರ್ದತ್ತರಣ್ಯಂ (ಗಿ೦ಕ. ೧-೩೨); ನಾರಿಕೇಳವೆ ಕೇಳು ನಾರಿಯ ಸಾರಬೋಧೆಯನಾದರಿಸದವಿಬಾರಿಯಾದೆನು ನೆಲ್ಲಿಯೇ ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ ಯದು ಬದುಕು (ಬಸವ. ೪೫-೩೯); ನೆಲ್ಲಿ ನೇಜಾಲು ನಗರೆ ಕಡಸಿಗೆ ಕಲ್ಲರಳೆ ಕಪೂರ ಕದಳಿಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡುವ ಭೂಮಿಸುತೆ ಭೂಪಾತಸಂತತಿಯ (ತೊರಣ. ೩-೧-೨೯). ೨. ಕೆಲವು ಅಂಕಿತನಾಮಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಬರುವ ಶಬ್ದ : ಆ ಗಣಪಂಗಳೂ ಆ ಪಾದಮೂಲಿ ವಿಷ್ಣು ನೆಲ್ಲಿ ನಾರಣನೆಲ್ಲಿ ಕೇಶವನೆಲ್ಲಿ ಯಿವರುಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಪರಿಚ್ಛೇದವಾಗಿ ಮೂಳೆಯ ಹಣ ಸಹಿತವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಮೂಲಪರಿಚ್ಛೇದವಾಗಿ ಧಾರಾ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಂಡ ಶ್ಲೋಕದ ವಿವರ (ಸಾಂ. IX-11, ೪೨೬-೧೧; 1402).

ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯ್, ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿ - ನೆಲ್ಲಿಕಾಯ್ : "ವೃತ್ತ ಫಲಾ-ಬದನೆ, ಮಿಾನಿಕೆ, ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯ್" (ಓಷಧಿ. ೧೫೬); ತೋರೆ ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿಂ ವಿರಿಯವಪ್ಪ ಮುತ್ತಿನ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಮನುಲಿಕ್ಕಿ (ಪಂಪ. ೧೨-೧೦೮ ನ); ನಾಲ್ಕು ತೊಂಬತ್ತು ದಿನಕ್ಕೆ ಯವ್ಯನಮನಪ್ಪ ಕೆಯ್ದು ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿ ಪ್ರಮಾಣದಿನಾಂತರಿತಾಹಾರಮಂ ಉಡುಮ ದೆಲ್ಲಂ ಪಿಂದಣ ಪರಿ (ಪುಷ್ಯಾ. ೧೦-೩ ನ); ಕಡು ಸಣ್ಣನಂ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡ ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿ . . . ತುಪ್ಪದೊಳು ಹುರಿದು (ಸೂಪಾ. ೬-೧೪); ಬೆಟ್ಟದ ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿ ಸಮುದ್ರದೊಳಗಣ ಉಪ್ಪು ಎತ್ತಣಿಂ ದತ್ತ ಸಂಬಂಧಮಯ್ಯ (ಅಪಹಂ. ೧೫-೫೯); ಆ ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೆ ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿಯೆಂದರೆ ಆಕೆ (ಕಸರ. ೨೯). ನೆಲ್ಲಿಯ ಮರ=ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿಯ ಮರ : "ತಿಪ್ಪುಫಲಾ, ಅಮಲಕೀ, ಅಮೃತಾ, ವಯಸ್ಕಾ-ಈ ೪ ನೆಲ್ಲಿಯ ಮರ" (ನಾಟಕ. ೧೦೮); ನೆಲ್ಲಿಯ ಮರಂಗಳೋಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಕರಂ ತೋರ್ಪ ತೋರಗಾಯ್ಲೆ ಮೊತ್ತಂ . . . ಕನ್ನೇವುತಿರ್ಪದಕಿಯುಸುಖಮಂ (ಬಾಧಪ. ೧೦-೪೫); ಅಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಲು ಹೊಳೆಯ ದಡದ ಮೇಲಣ ಅಸಿಯ ನೆಲ್ಲಿಯ ಮರನ ಒತ್ತಿನಲಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯೦-೩೨; 1407). ನೆಲ್ಲಿಯ ಸೆಟ್ಟು=ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು : ಅಣಿಯ ಕಾಯ್, ತಾಜ್ ಕಾಯ್, ನೆಲ್ಲಿಯ ಸೆಟ್ಟು ಈ ಮೂಳುಮನರೆದು ಕುಡುವುದು (ಲೋಕೋಪ, ೯-೧೬೬ ಬೀ). ನೆಲ್ಲಿಹಂಡಿ=ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಚೆಟ್ಟುಣಿ : (೨). [ದೇ. 11 ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ನೆಲ್ಲಿ; ಕೊಡ. ನೆಲ್ಲಿಕೆ; ಪರ್ಜ. ನೆಲ್ಲ; ಗೊಂಡಿ. ನೆಲ್ಲಿ, ನೆಲ್ಲೆ; ಕು. ನೆಡಿ; ಕು. ವಿ. ಲೆಲ್ಲಿ]

ನೆಲ್ಲಿಕಾಯ್, ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ (ನಾ). ನೆಲ್ಲಿ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಬಿಡುವ ಫಲ : ಗಟ್ಟಿದುಪ್ಪು ಬೆಟ್ಟದ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯ್ ಸುಪ್ರಯೋಗಿಸಿದಂತೆ ಸುಗು ಣಾರುದ್ದಗೆ ಕಪ್ಪುರಗಂಧಿ ಸೇರಿದಳು (ವೋಪ. ೪೧-೪೫). ನೆಲ್ಲಿ ಕಾಯಿ : "ಧಾತ್ರೀಫಲಂ-ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ" (ಓಷಧಿ. ೮೧); ಪಚ್ಚಿತುತ್ಥ, ತಾರಿಕಾಯ ದೀಪದ ತಿರುಳು, ನೆಲ್ಲಿಕಾಯ ದೀಪದ ತಿರುಳು, ಇವಿಷ್ಟನು . . . ಕಣ್ಣಿಗೆಟ್ಟು ಅತ್ಯಂತ ನೋವು ಸಹಿತವಾಗಿದ್ದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನೀರು ಸುರಿದುದು ಶಮನವಾದುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. 11, ೩೯); ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ 'ಸಿ' ಜೀವಾತು ಬಹಳ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತು (ಅಮೃತ. ೬೪).

ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ ತಾಟ - ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಒಣಗಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಚೆಟ್ಟು : ಕಹಿಪಡುವು, ಅಳಿಲೇಕಾಯಿ ತಾಟ, ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ ತಾಟ . . . ಇವುಗಳ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧ ಗುಗ್ಗುಳ ೧ ಚಪಲಿಯ ತೂಕ ಹಾಕಿ ಕುಡಿಸಬೇಕು (ಗೃಹವೈ. ೩೨). [ನೆಲ್ಲಿ+ಕಾಯ್.] ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ 'ನೆಲ್ಲಿಕಾಯ್' ನೋ.

ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿಸರ (ನಾ). (ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ) ಚೆನ್ನದ ಗುಂಡುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸರ : ಕಂಠಭೂಷಣಗಳು . . . ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ ಸರ, ಗೋದಿ ಸರ, ಜೋಳದ ಸರ, ಮಾವಿನಕಾಯಿ ಸರ, ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮೊಗ್ಗಿನ ಮಾಲೆ ಪದಕ ಇತ್ಯಾದಿ (ಕವಿಕೋ. 1, ೪೨೧).

[ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ(<ನೆಲ್ಲಿಕಾಯ್)+ಸರ.]

ನೆಲ್ಲಿಗುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಪ್ರಭಾವೀಶ್ವರ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪಲ್ಲವಾಧಿರಾಜಂ . . . ಗಂಗವೂರ ಮೂವತ್ತು ನೆಲ್ಲಿಗುಂಡು ಪನ್ನರಡುಮನಾಳುತ್ತು 'X'X (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕ. ೩೪-೧೪; ಸು.315).

[?]

ನೆಲ್ಲಿಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಮುಷ್ಣಂ ನೊಬಮ್ಮನ್ ಗಣ್ಣುಸುರಮು ಅಳಿ ನೆಲ್ಲಿಗೆಜ್ಜೆಯ ತುಣುಗೊಡ್ಡಲ್ಲಿ ತುಣುವಣ್ಣಿಸಿರೊಸಗಲಯನ್ ಪೊಸಮಣ್ಣ ಸಗಮೇಟುವನ್ (ಎಕ. IX (8), ಹೊಸಕೋ. ೯-೩; 873); ತಮ್ಮಣ್ಣ ನ ಕಲ್ಲ ನೆಲ್ಲಿಗೆಜ್ಜೆಯಲಿ ಕಲ ನಿರ್ಗುನ್ದನೆಟ್ಟು ನಿಟುಸಿದನ್ (ಎಕ. X, ಚಂತಾಮ. ೧೧೪-೧೨; 1010); ನೆಲ್ಲಿಗೆಜ್ಜೆಯ ಕೊಳಗಂ ಕೊಟ್ಟ ಪೊಂ ಅಯ್ಯತ್ತು ವಿಟು ಗದ್ಯಾಣಂ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೦-೧೦; 1023).

[ನೆಲ್ಲಿ+ಕೆಜ್ಜೆ]

ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು, ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು (ನಾ). ಬೀಜ ತೆಗೆದು ಒಣಗಿಸಿಟ್ಟು ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿ : ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು :- ಇದಂ ಮೊಸರಲ್ಲಿ ಅರಿದು ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳಿ ಹೊಟ್ಟೆ ಹರಿಯುವುದು ನಿಲ್ಲುವುದು (ವೈದ್ಯ. ೫); ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು, ತಾರೀಕಾಯಿ, ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ ಬೇರು . . . ಕಷಾಯವ ಕಾಸಿ ಕೊಡಿಸಲು ಸಕಲವಾದ ರುಗ್ಗಾದ ಸನ್ನಿಪಾತ ಶಮನವಾದುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. 1, ೩೦); ಕೊಪ್ಪುಂಬರಿ, ಕೊಡಸಿಗೆ ಬೇರು . . . ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು, ಜೀವಿನ ಕಡ್ಡಿ ಇವು ಗಳನ್ನು ಸಮದಿಂ ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ ಕೊಡಲು ವಾತಜ್ವರಂ ಮಾಣ್ಣಂ (ಸಕವೈ. ೩೫). ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು : ಜೀನುಕುಪ್ಪು, ಯಕ್ಷಿಮಧುಕ . . . ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು, ಕಪೂರಪರಿಸಿನ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಲೋಧ್ರ, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ, ಜೀರಿಗೆ ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಮಭಾಗವಾಗಿ ಜೊರ್ಜಿಸಿ (ಸಕವೈ. ೩೮).

[ನೆಲ್ಲಿ+ಚೆಟ್ಟು(=ಚೆಟ್ಟು₁)/ತಮಿ. ನೆಲ್ಲಿಚ್ಚಾನ್ನು; ತುಳು. ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು]

ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು 'ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು' ನೋ.

ನೆಲ್ಲಿಸರ (ನಾ).-ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿಸರ : ಹರಳು ಕೆಚ್ಚಿದ ಪಟ್ಟಿ ಸರಗಿ ಪುಕ್ಕಳಿ ನೆಲ್ಲಿಸರ ಚಿಂತಾಕ ಕಿರಿಹಿಲ್ಲಿ ಸುರಳಿ ಸಹಿತವಾಗಿ ಪರಿಪರಿ ವಸ್ತುವ ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿಹರು (ಜನಗೀ. ೪೪). [ನೆಲ್ಲಿ+ಸರ.]

ನೆಲ್ಲು 'ನೆಲ್' ನೋ.

ನೆಲ್ಲುಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಬತ್ತದ ಗಡ್ಡೆ; ನೆಲ್ಲು ಬೆಳೆಯುವ ಭೂಮಿ : "ವಪ್ರಂ, ಕೇವಾರ, ಕ್ಷೇತ್ರಂ-೩ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಹೆಸರು, ನೆಲ್ಲುಗಡ್ಡೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೬). [ನೆಲ್ಲು(<ನೆಲ್)+ಗಡ್ಡೆ(<ಗಟ್ಟು)]

ನೆಲ್ಲುಗೆಯ್ (ನಾ).-ನೆಲ್ಲುಗಡ್ಡೆ : ಶ್ರೀಮತ್(ದ್)ಬಾಪ್ಪು ವರಸ (ಸರ) . . . ಸ್ಥಳೀಸ(ಶ್ಚ)ರಮು(ಮೂ) ನೆಲ್ಲುಗೆಯುವಂ ಕೊಟ್ಟಿರು] (ಇಕ. X, ೧೦೪-೧೦; 834). [ನೆಲ್ಲು(<ನೆಲ್)+ಗೆಯ್.]

ನೆಲ್ಲುಮಡಿ (ನಾ). - ನೆಲ್ಲುಗಡ್ಡೆ : ಪಾವರಿಯರೂ . . . ನಡೆ ತಡಬಿಡುತ ನೆಲ್ಲು ಮಡಿಗಳಿಗೆ ಇಳಿದ ಗಿಳಿಗಳನ್ನು ಸೋವುವ ಗೊಲ್ಲವಣ್ಣು ಗಳೂ ಸಾಂಘರ ಬಗೆಯನ್ನು ತಲೆಕೆಳಗು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಸಂಜುಂಡ. ೧೨೫).

[ನೆಲ್ಲು(<ನೆಲ್)+ಮಡಿ.]

ನೆಲ್ಲುಸುಲಿ (ಕ್ರಿ). ನೆಲ್ಲನ್ನು ಒಡೆ; ಬತ್ತ ಒಡೆದು ಅಕ್ಕಿ ಮಾಡು : ನೆಲ್ಲು ಸುಲಿಯಲು . . . ದೀಸುವ ಕಲ್ಲು (ಸನ್ನೋ. ೩೯).

[ನೆಲ್ಲು(<ನೆಲ್)+ಸುಲಿ.]

ನೆಲ್ಲಾಹೊಟ್ಟು (ನಾ). ಬತ್ತದ ಹೊಟ್ಟು : ನೆಲ್ಲಾಹೊಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ
ಲಿಂಗವು ಮಾರಣಕರವು (ಸಾಗಂಧಿ. ೩೯೨-೩೨).

[ನೆಲ್ಲಾ (<ನೆಲ್) + ಹೊಟ್ಟು (<ಪೊಟ್ಟು)]

ನೆಲ್ಲಾರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನೆಲ್ಲಾರ ಮಲೆಯರ ಕೆಳ
ಯಮನ ಮಗ ಅಮ್ಮಣಗಾವುಣ್ಣನುಂ . . . ದೇಗುಲಮಂ ಮಾಡಿಸಿ
ಸಾಸನಮಂಸ್ಥಾಪಿಸಿದಂ (ಎಳ. VIII, ನೋರಬ. ೪೬೧-೯; 1012).

[ನೆಲ್ ? + ಊರು (<ಊರ್)]

ನೆಲ್ಲೆ 'ನೆಲ್ಲೆ' ನೋ.

ನೆಲ್ಲೋಗೆ (ಕ್ರಿ). ಬತ್ತ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗು, —ಹುಟ್ಟು : ದಿದಿರು
ಸದ್ವಂತವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಅರುಪತ್ತು ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಮಾತ್ರ ಬತ್ತ
ವಾಗುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಮಹಾಬುದಯವೂ ಕೂಡ ಸುನಂತದ ಪ್ರತಿಭಾ
ಪರಿಪಾಕದ ಪರಮಾವಧಿಯನ್ನಬಹುದು. ಅದರಿಂದಲೇ ನೆಲ್ಲೋಗೆದ
ಮೇಲೆ ಆ ದಿದಿರ ಕಟ್ಟಿಯೇ ಹೋಗುವಂತೆ, ಆ ಮಹಾಕವಿಗಳ ಅನಂತರ
ದಲ್ಲಿ ವಂತವು ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ಕನ್ನ. ೫. ೬೫). [ನೆಲ್ + ಒಗ್ಗ]

ನೆಲ್ಲೋಗರ (ನಾ). ಬತ್ತದ ಅಕ್ಕಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಅನ್ನ ;
ನೆಲ್ಲಕ್ಕಿ ಅನ್ನ : ನೆಲ್ಲೋಗರ ಕೆನೆಮೊಸಳುಗಳಿಲ್ಲವನ್ನಲ್ಲವೆ ಸವಿಸದಿದಾ
ನಂದಿಸು (ಮದೇಶ. ೨೬-೧೧); ಬೆಲ್ಲ ಗಿಣಿಸುಗಳುಂಟು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನೀರುಂಟು
ನೆಲ್ಲೋಗರುಂಟು ನೆಳಲುಂಟು ಕೆಚ್ಚಿಕುಂಟು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲು ಉಂಟು (ಸರ್ವಜ್ಞ.
೧೬೨೫). [ನೆಲ್ + ಒಗ್ಗ]

ನೆವ, ನೆವ (ನಾ). ೧. ಕಾರಣ ; ಹೇತು ; ನಿಮಿತ್ತ : ಪಡುಗೆ
ಮೇಣ್ ಪೊಗಬ್ಬಿ ಮೇಣ್ ನೆವಮಿಲ್ಲದೊಡಂತು ಕೈಗಟಿಯ ಬಗ್ಗಿಸುಗೆ
ಮೇಣವರೆಲ್ಲರುಮಂತುಮಾನುಬಾವೆನೆಲ್ಲೆ ನೆವತಾಡೊಡಮೆಂಬುದು ಹೆಲ್ಲ
ಪಾಂಗುಟಾಯ[ದ್ರ]ಂತಿದನಂತಿರೆ ಪೇಟೆ ವಿಕ್ಟಮಂ (ಕವಿಾ. ೧-೧೩೬);
ಅಕೆಯ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಪಾಪಕರ್ಮದೇವಂ ನೆಲಸಿದೊಡೇನುಂ ನೆವಮಿಲ್ಲದೆ
ಕೆವರಮೆಲ್ಲಂ ಕೆಟ್ಟತ್ತು (ಮದ್ವಾ. ೨೬-೧೦); ನೆಗಬ್ಬಿ ಮಾನೆ ನೆಟ್ಟೆ
ನೆವದಿಂದ ಪಾಂಡವರನೊಳವೊಕ್ಕೊಡೆ ನೀಮೆ ಪೇಸಿರೇ (ಪಂಪ. ೯-೬೮);
ಒಳಗಣುತಪಾಪೋಪವಮನಕೆ ಮಲಯರುಹ ಕರ್ಪುರದ ಕೀತಳ
ಸಲಿಲದಿಂ ನನೆದಿವನ ನೆವವಿರುಳಿಗು ಕಣ್ಣುಚ್ಚಿ (ಬಸಪ್ಪ. ೩-೧೮); ಆಸೆ
ಬುರುಕಿಗೊಂದು ಕೂಸಿನ ನೆವ (ಗಾದ). 'ಪಿಕ್ಕಿ ನೆವ' ಪರಾ.
೨. ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾದ ನೆಟನೆ, —ಸೋಗು ; ತೋರಿಕೆಯ
ಕಾರಣ—, ಸೆಬೊಟು : ಬೇಂಟೆಯ ನೆವದಿಂ ಬಂದು ದ್ವೈತವನದ
ಕೆಲದ ನಂದನನದೊಳ್ ಪಾಂಡವರ್ಗೆ ಸವಿಾಪಮಾಗೆ ದೀಡಂ ಬಿಟ್ಟು
(ಪಂಪ. ೬-೩೨ ದ); ಚೀ ಜಪಮಣಿಸುವ ನೆವ[ಪಾಪಾಂ. ಪದಿಂದಂ
ನೃಪ ತದ್ಗುಣಗುಣವುಗಳೆನಿಸುತ್ತಿ ಪೊಂ (ಕಾದಂಪು. ೯೫೬); ಅನುಜೆ
ಯನಿತ್ತು ನರಂಗೆ . . . ತಾನಾತನ ರಥನುನೆಸಗಿ ಧರ್ಮಜನನುಜನ ನೆವ
ದಿಂದಮರಸುಗಿಯ್ಯಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಗದಾಯು. ೩-೪೨); ಹೋಮದ ನೆವ
[ಪಾಪಾಂ. ನೇಮ]ದಲ್ಲಿ ಹೋತನ ತಿಂಬ ಅಸಾಮಿಕರೊಡನಾದಿ ಗೆಲುವು
ದೇನು (ಬಸಪ್ಪ. ೫೬೮); ರಾಯ ಕುರುಪತಿ . . . ವಿವಿವಕೆ ಪೋಷ
ಯಾತ್ರೆಯ ನೆವದಲ್ಯತಂದ (ಕುಪ್ಪಾ. ೧೬ ಸೂಚನೆ). ೩. ಕಪಟ ;
ಮೋಸ ; ವಂಚನೆ : "ಕೃತವಂ, ಕಪಟಂ . . . ವ್ಯವದೇಶ-ಈ ಗಂ ನೆವಂ"
(ಕವಿಯು. ೧೧೬-೨೪); ಹಿಂದೆ ಜಂಗಮವೇಷಮಂ ನೆವದಿಂದ ಧರಿಸಿದ್ದು
ದ ಸಜ್ಜೆದು ಸಿಗೊಂದಿ (ಬಸಪ್ಪ. ೩೯-೧೯); ನೆವದ ನೆಲೆವೀಡು ಕುಡಕದ
ಕೊಟಾರಂ ಪೊಸಬಗಿಯ ಚದುರೆ ಚಾಪದಿ . . . ಎನಿಪ ವೇಶ್ಯಾಶ್ರಯಂ
ಮನೋವಿಸ್ತಯಂ ಸ್ವರಸಿಯಂ ಚೆಲ್ಲಾದುದು (ಚಿಬ್ಬ. ೧೦-೯);
ಎನ್ನೊಳು ನೆವಮನಿಟ್ಟದೊಳಗೂದಿ ಮುನ್ನಿಸಿ ನುಡಿದಳಂತೆಂದು
(ಕವಿ. ೧-೨೮). ೪. ಉಪಾಯ ; ಯುಕ್ತಿ ; ಹಂಚಿಕೆ :

ಈ ನೆವದಿಂದ ನಮ್ಮಂ ತಾನಾರಯ್ಯಕ್ಕೆ ಬಗಿನಲ್ಲದೊಡೊಳಪೊಕ್ಕಾ
ನೈಪನ ಮಂತ್ರಿ ಮಂತ್ರ ವಿಧಾನದಿಯುಳ್ಳ ನಮ್ಮನೊಡರಪನಕ್ಕುಂ
(ಶಾಂತಿ. ೨-೩೪); ಎನಗಂ ಕೃತ್ಯವಿಲ್ಲದೊಡಂ . . . ನಿಗಾನುಮೊಂದು
ನೆವಂ ಮಾಡಿ ಮಹೋತ್ಸವಿತ್ತದೆ ದಿಟಂ ಬಂದಂ (ಕಾದಂಪು. ೮೬೨);
ಅಲ್ಲಿ ಪಲವು ಮತ್ಸ್ಯಂಗರ್ವುಮೊಂದು ಬಕಂ ಕಂಡು ತಾನೊಂದು
ನೆವದಿಂದಾ ವಿನಾನ್ ಕಂ ತಿಂದು ಕಾಲಮಂ ಕಳೆನೆನೆಂದು ತಪೋರೂಪಮಂ
ಕೈಕೊಂಡು (ಪಂಪ. ೫೩-೬); ತರಳನನದ್ವೈತಕಲೆಯಲಿ ಪರಿಣತನು
ತಾನಲ್ಲ ನೆವದಿಂ ನರನ ಬೋಧಿಸಬೇಕೆನುತ ನುಡಿಸಿದನು ಫಲುಗುಣನ
(ಕುಪ್ಪಾ. ೩-೩೨). ೫. ದೋಷಾರೋಪಣೆ ; (ಸುಳ್ಳಾಗಿ) ತಪ್ಪು
ಹೊರಿಸುವುದು : ಅಂತು ಲಬ್ಧೋಪಾಯಯಪ್ಪ ವರ್ಣಗೀತಾಯಿ
ಚಂದನೆಯನೇಸಾನುಮೊಂದು ಪೊಲ್ಲಮೆಯನಿಲ್ಲದುದನುದ್ದವಿಸಿ ನೆವದಿಂ
ಶೃಂಗಿಳಾಬಂಧನೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಮದ್ವಾ. ೧೫-೫೪ ದ). ೬. ಹೋಲಿಕೆ ;
ಸಾಮ್ಯ : ದರಪಾಸವಿಳಾಸಿತವಕ್ರತೋಭಿಯ ನೆವದಿಂದ ಚಂದ್ರವಳಯಂ
ತಳೆದತ್ತ ನಿಕಂ ದ್ವಿರೂಪಮಂ (ಚಂದ್ರ. ೨-೧೫). ೭. ವಿಧ ; ರೀತಿ ;
ಕ್ರಮ : ಅಸುಹೃತ್ಕರಿಯಂ ಹಲಿ ದಳಿಯಸುವಂದುಡ್ಡಳಿ ಪುದಿದ ನೆತ್ತರ
ಕೆಂಪಾಗಸದೊಳ್ ತೋಟುವುದಿನ್ನುಂ ಕಿಸುಕಂಜಿಯ ನೆವದೆ ದಿನದ
ರಾತ್ರಿಯ ಪುಗಿಲೊಳ್ (ಜಗದಿ. ೮-೪೪); ಸೆಟಗಿಂ ದಿಟಗಿಂದಾವನೊಳ
ಗಾದೊಡಂ ಅಟಮುಟದೊಳಾವ ನೆವದಿಂದಲಾರಾದೊಡಂ ಅವ ಪರಿಯಲಿ
ಭಜಿಸಲೀವನಮಳತ್ಯಮಂ (ದೀಪ್ತಾ ಬೋ. ೧೧-೨೪); ತಿರುಗಿ ಜಂಗಮವತ್ತ
ಹೋದನು ಮರಳಿ ಕಾಣೆವು ನಾವನರನೇ ಪರಿಯ ನೆವಂತಾಗಲಾಪುದಲಾ
ಅದಂತೆನಲು (ಬಸಪ್ಪ. ೩೫-೪೮); ನಾವೀಯವನಿಯೊಡೆತನವುಳಿದು ರಾಜ
ಮುಷಿತ್ತಮಂ ಪಹಿಸಿ ನೆವದಿ ಚರಿಸುವಿಲ್ಲಿ (ಅನಂರಾ. ೩-೩-೯).
೮. ವ್ಯಾಜ ; ರೂಪಾಂತರ ; ರೂಪವೈತ್ಯಾಸ : ನಗೆಯೆಂಬ ನೆವದೆ
ಬೆಳಗಿ ಮೊಗಮೆಂದಿ ನೆವದೆ ತಿಂಗಳೊಳಗಿಸಿದಾದಂ ಸೊಗಯಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ
ಲೋಡನಯುಗಮೆಂದಿ ನೆವದೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮನೆ ತದ್ವ್ಯಾಜಂ (ಕವಿಾ. ೩-೨೬);
ತೊಳಗುವ ಪಾರಿಜಾತದಲಿಗೊಂಚಲಿನೊಪ್ಪ ವರ್ಣಪೂರಮಂ ಕಳೆದೊಡ
ಮಲ್ಲಿ ಸಂಗವಿಸಿ ಪೋಗದ ಕಂಪನುಣ್ಣಿ ಕರ್ಣದತ್ತಿಳಿ ಜಿನುಂಗುತಿರ್ಪ
ನೆವದಿ ಸ್ವರಮಂತ್ರಮನೋದುವಂತೆ ಕಣ್ಣೊಳಿವಳಂಕುಳಂ ನೆನೆಯಿಸುತ್ತ
ಸಿತ್ತೋತ್ತಳರ್ಣಪೂರಮಂ (ಕಾದಂಪು. ೮೩೩); ಜಳದಾಧ್ಯಂ ಸ್ವಧ್ವಾನೀ
ಫೇನದ ನೆವದೆ ಪೆಜುತ್ತಿರ್ದುದೋ ತಾನದಭ್ರಾಮಳಶುಭ್ರದೊಳಿತಿಯಂ
(ಕುಸುಮಾ. ೪-೫೨); ಒಂದು ವಸ್ತುರೂಪಮನಪಲಿಸುವುದನೆ ವ್ಯಾಜ್ಯಂ
ನೆವಂ ಎಂಬಿವು ಮುಂತಾದ ಪದಗಳಿಂ ಪೇಟಿಯದು ಕೈತಪಾಪಕ್ಕುತಿ
ಯನಿವುದು (ಅಪ್ಪ. ೪೯-೩೪). ನೆವ : ೧. ನಿನ್ನ ನೆವದಿ ಮನದಲೊಂದು
ಕಿಚ್ಚು ಉರಿಯುತ್ತಿರುವುದು (ಕವಿಸೋ. ೨೯-೫). ೨. ಮೋದಕ ನೇವೆದ್ದು
ವನಗೈಯ ನೆವವೇನಂ ಪೇಳಲಿ ನಾನರಿಯ (ಗಣೇಶ. ೩-೫೬); ಅದೆಲ್ಲಾ
ಬರೀ ನೆವ. ಬೇರೆ ಯಾರಿಗೂ ಕೇಳದ ಹಾಗೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹೇಳಿ ಕೊಡಬೇಕು
(ಶಾಲಮ. ೧೯). ೩. ಸುದತಿಯರ ಮೃದುಪದಾಲಕ್ಷ ಕರಸವಿಸರಮಂ
ತಳೆರ ಬೆಳಗಿಂಬ ನೆವ[ಪಾಪಾಂ. ಪದಿಂದಂ] ಮಗುಬುಗುಟ್ಟಂತೆ ಕೆಂಕಮಾದ
ಕಂಕೆಲ್ಲೆವಲ್ಲಂಗಳುಂ (ಚಂದ್ರ. ೧-೧೦೫ ದ).

ನೆವನೆವ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಇದಿಡದರೆ ಕಾಯ್ತ ಚೂತಮನಡಸಿ ಸಿಡಿಲ್
ಪೊಯ್ದು ಬೆಗನೆ ನೆವನೆವದಿಂದೆನ್ನೊಡವುಟ್ಟಿದರುಂ ತಂದೆಯುಮಡಗಿದಾರ್
ಖಳಕ್ಕುತಾಂತದಂತಾರದೊಳ್ (ಅದಿಪ್ಪ. ೩-೩೪); ತವಿಸುತಿರೆ ತಪದೊ
ಳೊಡಲಂ ನೆವನೆವದಿಂ ಶಾಂತಿ ಮಾಡಿ ಬೇತಾಳಂ ಮೂಡುವ ತೆದಿದಿನಂ
ರಾಯಂ ಸಮನಿಸುಗುಂ ಪುಣ್ಯಹೀನಪನ್ನಂಗೆತುಂ (ಸಮಪ. ೪-೪೧)
ಧರ್ಮಮನೇಳಿಸಿ ಬಿಟ್ಟೊಡೆ ಕರ್ಮದಿ ನೆವನೆವದಿನಡಸುಗುಂ ಕಡದುಃಖಂ
(ಧರ್ಮಾ. ೩-೧೩೬). ನೆವ ಮಾತ್ರ = ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ; ನಿಮಿತ್ತ

ಮಾತ್ರ: ಏನೆಯನುಗದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ನೆಪಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಉಳಿದಿಯೆಂಬ
ವನ್ನು ನೀವರೆಯಿರಾ? (ಶ್ರೀರಾಯ. ೩೩). ನೆಪ ಮಾಡು, ನೆಪ
ಮಾಡು - ೧. ನಿಮಿತ್ತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; 'ಕಾರಣವನ್ನಾ-
'ದು: ಆ ಕೃಷ್ಣನು ಪಾಂಡವರನ್ನು ನೆಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು . . .
ಒಬ್ಬರಾದ ಸುಯೋಧನನಾದಿಗಳನ್ನು ಅಡಗಿಸುವನು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೧೪).
೨. ನೆಪ ತೆಗೆ; ನೆಪ ಹೂಡು: ಪ್ರಕಟ ಬಂಧಾಗಲೂ ನನ್ನನ್ನು
ತನ್ನ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬಾ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದೂ ಆ ಕರೆಯನ್ನು ಬಿಡುವ
ರೊಂದು ನೆಪ ಮಾಡಿ ನಾನು ತಪ್ಪಿಸುವುದೂ ಅಷ್ಟೇ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು
(ಚಂದಿಕಾ. ೧೧). ನೆಪ ಹೂಡು, ನೆಪ ಹೂಡು - ತೋರಿಕೆಯ
ನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಹೂಡು; ನೆಪವೊಡ್ಡು: ಈಗಂತೂ ಪ್ರಕೃತಿ
ಸ್ಪಷ್ಟವಿಲ್ಲವೆಂದು ನೆಪ ಹೂಡು. ಮುಂದೆ ಘೋಷದಿವಸಾಯಿತು. (ಕೃಷ್ಣಾ.
೪೪); ತನ್ನ ಕೋಡಿಗೆ ಅವನನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಯಾವುದೋ
ನೆಪ ಹೂಡಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೧೩೦); ಆ ಬಂಧನ ನಿವಾರಣೆಗೂ ಗಾಳಿಯ
ಹೊಡೆತದಿಂದ ಹಡಗು ತಪ್ಪುತ್ತಿಗೆ ಬಂದಿತೆಂಬ ನೆಪ ಹೂಡಿ ಹಡಗನ್ನು
ಕೊಳ್ಳೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಹ. II, ೧೪೪).

[ದೇ.|| ತಮಿ. ನೀವ, ನೀವು ; ತೆಲು. ನೀವ, ನೀವು./ಸಂ. ನಿಭ./ಗಾ. ನೀವು]

ನೆವಂಗೊಳ್ (ಕ್ರ). ೧. ಕಾರಣವಾಗು ; ನಿಮಿತ್ತವಾಗು : ಎಷ್ಟು
 ಬೇರೊಂದ ಪಗೆಯುಂ ಬನ್ನಂಬಟ್ಟಿನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಬನ್ನಮುಂ ಪಿರದೆ
 ನೆವಂಗೊಡಾಣಂದಿಲ್ಲಿ ಉಗದೆ ಮಾಚ್ಚುನೀ (ಪಂಪಾ. ೧೨-೧೪).
 ೨. ನೆಪವೊಡ್ಡು ; ನೆಪ ತೆಗೆ ; ಮನೋರವಣಾರ್ಥ ಮುಚ್ಚುವನಮಂ
 ಸಾವ್ವರಿ ನೆವಂಗೊಡು ಕೆಳದಿಯತೊಲಂಗಿ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೪ ಪ).

[ನೆವೆ + ಕೊಳ್ಳಾ]

ನೆವಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). = ನೆವಂಗೊಳ್ ೨ : ಮುಖದ ಕಾಮಕಾರ್ಯವು
ಮುಮಂ ದೃಷ್ಟಿಯ ದೃಷ್ಟ್ಯಮುಮನುಮು ಏನಾನುಮೊಂದು ನೆವಂಬಡೆ
ದೆದ್ದು[ಪಾಣಂ. ನೆವದಿಂಬೊಲಗದಿದೆದ್ದು, ನೆವದಿಂಬು ಓಲಗ
ದಿದೆದ್ದು] ಪುತ್ರವಿವಾಹಚಂಕಾಶಕ್ತನಾಗಿ . . . ಇಂತೆಂಬಂ (ಸಂಪರ.
೪-೧೩). [ನೆವ+ಪಡೆ.]

ಸೆವಣಿ 'ಸೇವಣಿ' ನೋಡಿ.

ನೇವಣೆ 'ನೇವಣೆ' ನೋ.

ನಿವತೆಗೆ, ನೆವತೆಗೆ (ಕ್ರ). ೧. ನೆವ ಹೇಳು; ಸಬೂಬು ಹೇಳು : ಸುಮ್ಮನೆ ನೆವತೆಗೆಯಬೇಡ (ರೂಢಿ). ನೆವತೆಗೆ : ೨. ಕಾರಣವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು ; ನೆವವೊಡ್ಡು : ಬೇಕೆಂದು ನೆವತೆಗೆದು ಜಗಳವಾಡಿ . . . ಗೋಳುಹುಯ್ಯು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಳಹು. ೧೦). [ನಿವ+ತೆಗೆ] ನೆವನ, ನೆವನು (ನಾ). ೧. ಕಾರಣ ; ಹೇತು ; ನಿಮಿತ್ತ : ಋಣದ ಮಿಗಿಲೊಂದಣಿ ತೋರಿ ಕಟ್ಟಿತು ಪುರಿಯೆಂದು ಹೆದರುಸಲಾಯ್ತು ೨೦೦ ಬರಲಾ ನೆವನದಿಂದ ಧರಣಿಗೆ ಬಿದ್ದು ಮಡಿದುಲೈ (ಪ್ರಾ.ಧರಾ. ೨೧-೨೨) ; ಏನಾನು ನೆವನದಿಂದ ತಾನೆ ಬಿತ್ತುದು ಸಿರಿಯು . . . ಏನಾನು ನೆವನದಲಿ ತಾನೆ ಪೋಪುದು ಸಿರಿಯು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೮೮) ; ೨. ಉದ್ದೇಶ ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ವೇದಾಂತಿಗಳು ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡುವ ನೆವನದಿಂದ ಅತ್ತ ನೋಡಿದರು (ಕನಕ. ೪೦). ೩. ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾದ ಕಾರಣ ; ಸಬೂಬು : ಕೆಲವರು 'ಕುಡಿತದಿಂದಾಗಿ . . . ಏನಾದರೂ ನೆವನ ಹಿಡಿದು ಜಗಳವಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ರತ್ನರೂ. ೩೪) ; ಏನೇನೋ ನೆವನಗಳನ್ನು ಹೇಳಬರಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಬರೆದಳು (ಗಾರಕ. ೧೦). ನೆವನು : ೧. "ವ್ಯವಧಾನವು ಸಮಾರಣಂ ತೋಽಧಾನಮೆನೆ ನೆವನಕ್ಕು" (ಪುಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೩) ; ಇದು ಮಹೀಮಾಂಡಲದ ಭಾರವನ್ನೊಡೆಯಲಾದ ವಿಶಾಖ

[illegible][illegible]

ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದವರು
(ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದವರು)

[illegible][illegible]

စီမံကိန်းနှင့် ဖွံ့ဖြိုးရေး ဝန်ကြီးဌာန

[illegible][illegible]

1. The first part of the paper is devoted to the study of the asymptotic behavior of the solutions of the system (1) as $\epsilon \rightarrow 0$. It is shown that the solutions of the system (1) converge to the solutions of the system (2) in the sense of the weak convergence in the space $L^2(\Omega; \mathbb{R}^n)$.

સાચું 'કાલકીર્તિ' નહીં.

ಸಿಬ್ಬಂದಿ ()

40

45

ಗೋಮುಖಿಯ ನೋಟಿಯನಿತ್ತು ನೆವವಿಟ್ಟು . . . ನಂದನನಾ ವಹಿಲ
ದಲಿ ಕರಸಿ ಬಂದೆಡಗಿದನು ಹರುಷದಲಿ (ಸಾಳ್ಯಭಾ. ೨೨-೩).
೩. ಸಂಚು ಹೂಡು ; ಉಪಾಯ ಮಾಡು ; ನಾನಾದೇಶಿಗಳುಮತ್ತು
ವ್ಯವಹಾರಿಗಳುಮಂ ನೆವವಿಟ್ಟು ಕವರ್ತುಕೊಂಡು ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತು
ವಾಹನಗಳಂ ತನ್ನೊಡನಾದಿಗಳಪ್ಪ ಭಂಡಮಂಡಲಿಗೆ ಸೊಜಿಗೊಟ್ಟು
(ಪಂಚತಂ. ೨೮-೧೩). **ನೆವಮಿಡು :** ೪. ಹೊಂಚು ಹಾಕು :
ಜಗದ ಮೃಗವೆಲ್ಲವಂ ಜವನೆ ನೆವಮಿಟ್ಟು ನುಂಗಲುಂ ನೋಡೆಯಲುಂ
ಪುಟ್ಟಿದಂತಪ್ಪ ಮಹಾದ್ವೈತಮನಭೂತಪೂರ್ವಮಂ ರುದ್ರನ ಭವ್ಯ
ವ್ಯವಸ್ಥಾನಿನಸುಕರಿಸುವುದುಮಂ ಕಂಡೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೪೬-೧೧).
೫. ದೋಷಾರೋಪಣೆ ಮಾಡು ; ಅಪವಾದ ಹೊರಿಸು : ಭದ್ರಂಗೆ
ಕುಡಲ್ಪೆದಿರ್ದ ಕೂಸನೆನೆಗೆ ಮದುವೆಯಾಗೆಂಬುದುಂ ಭದ್ರನುಂ ನಂದಂ
ಗೆಂದು ಬಳಿದ ಕೂಸನೆಗೆ ಮೊಜಿಯಲ್ಲಳಂದಿವರೂಮೋರೋವರ ಮೇಲೆ
ನೆವಮಿಟ್ಟು ಮಾಣ್ಣುದುಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೬-೩೨ ವ). [ನೆವ+ಇಡು]
ನೆವಹೇಳು, ನೆವಹೇಳು (ಕ್ರಿ). ತೋರಿಕೆಯ ಕಾರಣವನ್ನು
ಹೇಳು ; ಸಬೂಬು ಕೊಡು : ಇಂದಿನನು ನೆವಹೇಳಿ ಜೋಡೊಡಾ
ನುಳಿದಿರಿಸು ನೊಂದು ಬಳಲಿದನೆನಿತೊ ಸೈಸಿನನ್ನು (ವಿಜಯ. ೨೬-೧೯) ;
'ಮನೆಯಲ್ಲೆಯೇ ಬೇಕಾದ ಪುಸ್ತಕಗಳೂ ಪತ್ರಿಕೆಗಳೂ ಸಿಗುವವಲ್ಲ !'
ಎಂದು ನೆವಹೇಳುವನು (ವಾಸಕು. ೬೩). **ನೆವಹೇಳು :** ರಮೇಶ
ಅಲ್ಲಿಯೇ ಸುತ್ತಾದಿ ಬರುವೆನೆಂದು ನೆವಹೇಳಿ ಹೊರಟ (ನಡವಾ. ೧೧, ೯೬೬).
[ನೆವ+ಹೇಳು (<ಪೇಬ್)]

ನೆವೇಶಣ 'ನಿವೇಶಣ' ನೋ.

ನೆಶ್ಯ 'ನಶ್ಯ' ನೋ.

ನೆಸ ? (ನಾ). (?) : ಆಯಾಮಂ ಪದನಂಟು ಬಟ್ಟು ನೆಸವುಂ
ತಾಣಿಸ್ಸಂ ತೋರಮುಂ ಬೀಯಂದಟ್ಟಿದ ರೋಮವಿಲ್ಲದ ನರಂ ಕಾಣಲ್ಪಿ
ಏತ್ತಿಲ್ಲದಾ [ಸ್ತ್ರೀ]ಯಂ ಕೈವಿದವಂಗೆ ಮಾಲ್ಪೆದ್ವರಂ ಗೂಢಾಸ್ಥಿ
ಪರ್ವಂಗಳಾ ಗೇಯಂಗಳ್ ಸೇಯುಂ ನವಿರ್ ನೆಗೆಯದಾ ತೋಳ್ಳಳ್
ಸುಖಂಗಳ್ ವಲಂ (ಪಾಲಾಸ್ಕ. ೧-೧೩-೨೩) ; "ಕಾಂತಿ" (ಪಾಲಾಸ್ಕ.
ಕೋಶ). [?]

ನೆಸಣ 'ನಿವೇಶಣ' ನೋ.

ನೆಸರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಏಳುಮಂದ ನೆಸರೆ ಬಲುಕುಡಿಕೆ
ಪಾದರಿ ಹಾಲೆ ತೇಗುಗಳ ವಿಸರ ನಾನಾವ್ಯಕ್ತವಾತಿಯಿಂದೆನೆವ ಘೋರಾರಣ್ಯ
ಕಣ್ಣೆಸಿದುದು (ಸಂಗರಾ. ೩೦-೯). [?]

ನೆಸಲು (ನಾ). ಸಲಿಗೆ ; ಸದರ : ನೆಸಲು ಕೊಟ್ಟ ನಾಯಿ ನೊಸಲು
ನೆಕ್ಕಿದಂತೆ (ಗಾಡೆ). [ನೆಸೆ(<ನೆಸೆ)+ಅಲು (<ಅಲ್)]

ನೆಸೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಳು ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರು : ಇಜುಂಜೆ ಉಜಲು
ನೋಡುತಿದ್ದವ್ವ ಗಂಡೆ ನೆಸೆದುದೊ ನೊಂದು ಚುಳ್ಳ ನುರಿದುದೊ ತಂದೆ
ಬೆಂದೆ ಸಾಂ ಬೆಂದೆ ಸಾಣ್ಣೀಗಳೆಲೆ ತಂದೆ ವೆನುತೆ (ರುದ್ರ. ೬೬-೨೦೪-೩).
೨. ಎತ್ತು ; ಎತ್ತರಿಸು ; ಎಬ್ಬಿಸು : ಕಟ್ಟಿದರೊಳೊಂದು ಚಟಿಕೆ
ನೀಡದೊಳಿದುರ್ ಕಿಜುಮಜಾಯಂ . . . ಕೊಕ್ಕಿಂ ಮೆಲ್ಲುಪ್ಪುಲು
ನೊಸೆದು ನೆಸೆದುಂ ಲಲ್ಪೆಗೆಯ್ದುದಂ ನೆಟ್ಟಾಲಿಯೊಳಿಕ್ಕಿಸಿ
ಮಕ್ಕಳ ಬಯಕೆಯಂ ಜಾಣಕೆ ಸವಿಗಿಂತೆಂದಳ್ (ರಾಮಾತ್ಮ. ೧೪-೩).
೩. ನೀಡು ; ಚಾಚು : ಮಲಹರನ ನಡುವೊಂದೆನೆಗೆ ಒಲಿದೊಲಿದು
ಕೊಂಡಿದೆ ಕೈಗಳುಂ ಕೆಲಕೆಲಕೆ ನೆಸೆದುಜಗಿದವು . . . ಕೊರಳುಂ
ನುಲಿದು ಬಿಗಿಯತ್ತು (ಬಸವ. ೧೭-೨). ೪. ನಿಗುರು ; ನಿಮಿರು ;
ಸೆಟೆದು ನಿಲ್ಲು : ಕುದಿವಾಲಂ ನೆಸಿದರೆ . . . ಮೃಗತೆಯಂ ಬೆಂದಿದ
ದೊಗುತೆ ಪೊಯ್ದು ಕೆಡಸಿದವು ಜಾಯಿಲಗಳ್ (ಯಾದಚಂ. ೪-೫೪) ;

ಮೇಂಗೊರಲು ನವಿರೋಳಿ ನೆಸೆಯೆ . . . ಭೀಕರಂಗಳಾಗಿರ್ ಕಾಳೋಣಂ
ಗಳ ಗಡಣಂಗಳೊಳಂ (ಮರಾಠ. ೮-೨೪ ವ). ೫. ಜಿಗಿ ; ಹಾರು ;
ಚಿಮ್ಮು : (೧). ೬. ಉಬ್ಬು ; ಮೇರೆ (?) : ಮದದಿಂ ನೆಸೆದು
ನಾನಾ ಭವಭಯಂಗಳ ನುಸುಳಿ ಬರುತಿಪ್ಪ ವನು ತಾನೇ ಸ್ವಪ್ನಕಲ್ಪಿತನು
(ಸದ್ಗುರು. ೪-೧೦). ೭. ಕುಪ್ಪರಿಸು ; ಕೆಳಗೆ ಬೀಳು (?) :
ಉಸುರೆ ಹಿಡಿದುಬ್ಬ ರಿಸುತುದ್ವಿಸಿ ಕುಸಿದು ನೆಸೆಯಲ್ಪಿದ ದೇಯಂ ಮನು
ಳಿಸುವುದೇ ಮಾಯೆ (ಸದ್ಗುರು. ೧-೧೬) ; ಹಸಿಯದೆ ಹುಸಿಯದೆ ಕುಸಿ
ಯದೆ ನೆಸೆಯದೆ ಹಸೆಗಡವಿಳಿರೊಳಗೆ ಕಾರುಣ್ಯಂ ಮನುಳಿದುದ್ದೀಪಿಸದೆ
. . . ಮನಸ್ಸಂಸಾರದ ಬೆಸುಗೆಯೊಡು ಸುಳಿಯುತ್ತಿಹನೀಯೊಳು
(ಯೋಗಾಂವಿ. ೬-೨೦) .

ನೆಸೆನೆಸೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ತಟಕ್ಕನೆ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಮುಗ್ಧರಿಸಿದಂತೆ
ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ಹಳು ಮುರಿಯುವಂತೆ ನೆಸೆನೆಸೆದು ಬಂದು . . . ಅವನ
ಬಾಯನ್ನೆ ನೆಕ್ಕಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದು ! (ಮಲಮ. ೧೪೪). **ನೆಸುಟ** = (ತೋಪ
ದಿಂದ) ಹಾರಾಡುವುದು ; ಎಗರಾಡುವುದು : ನೆಸುಟಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ
ಮಸ್ತಾಟ ಹೆಚ್ಚಿತು(ಗಾಡೆ). **ನೆಸುಡು** = ಹಾರಾಡು ; ಎಗರಾಡು : (೧).
'ನೆಗಿ' ಪರಾ. [?]

ನೆಸೆ, 'ನಸೆ,' ನೋ.

ನೆಳದಾಳ 'ನೆಲದಾಳ' ನೋ.

ನೆಳಲ್ 'ನೆಲಲ್,' ನೋ.

ನೆಳಲಂಚೆ 'ನೆಲಲಂಚೆ' ನೋ.

ನೆಳಲಂಚೆಕಾಣ (ನಾ). (ಬಟ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ ಬೊಂಬೆಯ) ನೆರಳಿನ
ಅಟವನ್ನು ತೋರಿಸುವವನು : "ತೋ[ಶಾ]ಧಿಕ = ತೋಧಿಕ
ನೆಂಬೊಂ, ನೆಳಲಂಚೆಕಾಣಂ" (ತೋ[ಶಾ]ಧಿಕ : ಕ್ಷಪಾಯಾಂ ಕಾಂಡ
ಪಟಾವರಣೇನ ನಾನಾ ರೂಪದರ್ಶೀ) (ಶೀತಮಾ. ೧೩-೧೪).

[ನೆಳಲ್ (<ನೆಲಲ್) + ಅಂಚೆ + ಕಾಣ]

ನೆಳಲಪಾಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟು : ಚಿತ್ರಾವಳಿಯ . . .
ನೆಳಲಪಾಣೆಯ ಬಣ್ಣದ ಕಣದ ಬಣ್ಣವಡೆಗೆಯ ಇವಳಿಗಳನೆ ಮೊಗಂ
ನೋಡದೆ ಸೂಸಿದಾಗಳ್ (ಅದಿಪ. ೪-೩೪ ವ). [?]

ನೆಳಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೆರಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡು : ಕಡೆಯಂರಿಯದೆ ಹರಿಯುವ
ಗಗನತಲಂ ನಿನ್ನೊಡತನದ ಪತಾಕೆಯೊಲು ವಲಂ ನೆಳಲಿಸಿ ಹೊದಿಪುದು
ವಸುಮತಿಯುಗಲಂ ನಿನ್ನ ಪ್ರಭಾವವನು (ಗೀವಂ. ೨೫-೫).

[ನೆಳಲ್ (<ನೆಲಲ್) + ಅಸ್ತು]

ನೆಳಲು, 'ನೆಲಲ್,' ನೋ.

ನೆಳಲ್, 'ನೆಲಲ್,' ನೋ.

ನೆಳಲುಗತ್ತರಿ (ನಾ). (?) : ಘನ ನೆಳಲುಗತ್ತರಿಯ ಪಾಟಿಯ ಕೂಸಿನ
ಕುದಿದ ಕೂಪದ ಕಮ್ಮರಿಯ . . . ತಾಣಂಗಳಂ ತೋಡಿದಂ ಭೈರವಂ
ಸಿದ್ಧಪತಿಗೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೧) ; ಸುತ್ತಣ ದಿಲದ್ವಾರಮಂ ಪುಗುತ ಘನ
ನೆಳಲುಗತ್ತರಿಯನೆಡಪುತ್ತ ನಜ್ರರೇಪವನು ತುಡುಕುತ್ತ ನಡೆದಂ
(ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೪) ; ನೆಳಲುಗತ್ತರಿಯಂತೆ ಹೊಳಳಿ ಹೊಕ್ಕಾಡುತಿದ ಲಲನೆ
ಯರೆ ನಂಜಿ ಶಿವಸುಖವನೊಡೆಯದಿದ ಮಲದೇಹಿಗತ್ತಣದು ನಿತ್ಯ
(ಗುರುಜೋ. ೧-೧೨೦). 'ಕತ್ತರಿವಾಣಿ' ಪರಾ. [?]

ನೆಳಲುಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ನೆರಳನ್ನು ಕಾಣು ; ಛಾಯೆಯನ್ನು
ಕಾಣು : ನೆಳಲುಗಂಡವ್ವಳಿಸುವುದು ಸುಂದಿಲನು ತೋಡುವುದು . . .
ನೆಲಕೆ ಕಿವಿಯನು ಹೋಲುದಿಡುವುದು ಬಲುಕಳೆಯ ಹಿಡಿದಂಗೆ ಲಾಗಿಸು
ತಿದುರ್ದಾ ದಂತಿ (ಕುಸ್ತುಮೋ. ೩-೩೬).

[ನೆಳಲು (<ನೆಲಲ್) + ಕಾಣು (<ಕಾಣೆ)]

ನೆಳಲುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಭಾಯೆ ಇಲ್ಲವಾಗು ; ನೆರಳಿಲ್ಲವಾಗು : ಒಲವು ಮಿಗೆ ಲರಿತಾರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುವಂತೆ ನಾಯೆ ಕಾಲಂ ತೊಳೆದ ತೆದಿಂದ ಭಿನ್ನ ಕುಂಭದೊಳಿಡಿದುದಕದಂತೆ ನೆಳಲುಗೆಟ್ಟು ಮುಹೀಷದಂತು ಜ್ವಳಿಸ ಲಿಂಗಪರಾಜ್ಞಾಪುರನಾಗಳು ಭಜಿಸಿ ಭವಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾಗ ದಂತಹನು (ಏಕಪ. ೬೦-೫೧). [ನೆಳಲು, (<ನೆಲಲ್) + ಕೆಡು]

ನೆಳಲುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನೆರಳನ್ನು ಸೇರು : ತೆಗೆದುಡಗ್ಗದ ತಂಪು ನದಿ ಸರಸಿಗಳ ತದಿಯಲಿ ಹಜ್ಜಿಯಾದುದು ಹಗಲು ಹಂಸೆಯು ನೆಳಲು ಗೊಂಡುದು ಬಯಸಿ [ಪಾಶಾಂ. ಹಗಲು ಹಾವನೆ ಹರಿದು ಹೊಕ್ಕುರಿನುದು] ಹಿಮಜಲವ (ಕುನ್ಯಾ. ೫-೫). [ನೆಳಲು, (<ನೆಲಲ್) + ಕೊಳ್]

ನೆಳಲುಮರ 'ನೆಳಲುಮರ' ನೋ.

ನೆಳಲುಮರ, ನೆಳಲುಮರ (ನಾ). ನೆರಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಮರ : ತಳರುಗಳ ತೋರಣದ ಗುಡಿಗಳ ನೆಳಲುಪ[ಪಾಶಾಂ. ಮ]ರಗಳ ತಿಂಥಿನಯ ತೀತಳ ತರುಣ್ಯಾಯುಲಿ ಮೆಲುವಾ ಪುರವರನ ಕಂಡ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೩೩-೩೦). **ನೆಳಲುಮರ :** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಶಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ನೆಳಲು, (<ನೆಲಲ್) + ಮರ]

ನೆಳಲ್ಪವಿ (ಕ್ರಿ). ನೆರಳು ಪಸರಿಸು, -ಮುಸುಕು ; ಭಾಯೆ ಹರಡಿ ಕೊಳ್ಳು : ತಳರ್ದುಳುಗಿದವನಾವುಗಳ ನೆಳಲ್ಪವಿದ ನಿಮಗಲ ಪುಳಿನ ತಳದಿ . . . ನಳನೋತ್ಪಲಪ್ರಕರತೋಛಿತಸರೋವರಂಗಳ ರಮ್ಯ ನೋಪಾನದಿಂದ ತದ್ರಾಜಕೇಳೇವನಂ ಕಡ್ಡೆ ಸೆದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೪೫).

[ನೆಳಲ್ (<ನೆಲಲ್) + ಕವಿ]

ನೆಳವು (ನಾ). ೧. ಗುಟ್ಟು ; ರಹಸ್ಯ (?) : ನೆಳವಯದಜ್ಞಾನಮುಂ ನೆಳವಳ ಸಂಶಯಮುಂ ಸ್ವಭಾವನ ತಿಳಿಯದಿಹ ವಿಪರೀತ ಭಾವನ ಸಹಿತ ಮೂವಿಧವೂ ಬೆಳವಿಗೆಯ ವಿಘ್ನತ್ರಯಂಗಳನೊಳವರಿದು ಶ್ರುತವೃತ್ತದಿಂದವೆ ಕಳಚಿ ನಿಂದ ವಿವೇಕಿಗಳೆ ಸಚ್ಚಿತ್ವವರಿದಂದ (ಗಗತಾ. ೧೩-೧೪). ೨. ಪರಿಚಯ : ತಾನು ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮ ನಲ್ಲಿಂಬಾ ನೆಳವದಜ್ಞಾನಮೆನಿಪುದು ಮೇಣುದೊಡ ತಾನಲ್ಲವೊಯೆಂಬಳವೆ ಸಂಶಯವೂ ತಾನು ಬ್ರಹ್ಮಮದಹುದು ಮುನ್ನಿನ ಹೀನಗುಣ ಬಿಡಲಿಲ್ಲವೆಂಬನುನಾನವೇ ವಿಪರೀತಭಾವನಮೆನಿಸುತಿದಂದ (ಗಗತಾ. ೧೩-೧೫). ೩. ಇರುವ ಸ್ಥಳ ; ನಿಯತಸ್ಥಾನ ; ನೆಲೆ : ಜಲ್ಲೂ, ಕೂದಲೂ, ಉಗುರೂ, ಮನುಷ್ಯರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ನೆಳವುಗಳು ತಪ್ಪಿದರೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದೇ ಹೋಗುವರು. ಕಾಗಿ, ಕುಕ್ಕಿತ, ಪುರುಷ ಸಮೂಹ, ಮೃಗ ಮುಂತಾದವುಗಳು ತಮ್ಮ ನೆಳವುಗಳನ್ನು ಬಿಡಲಾರದೆ . . . ಅಲ್ಲಿ ತೀರಹೋಗುವವು (ಮುಂಬಯ. ೬-೩೩೬). [←ತೆಲು. ನೆಳವು]

ನೆಳಲ್ 'ನೆಲಲ್' ನೋ.

ನೆಳನೆ 'ನೆಟ್ಟನೆ' ನೋ.

ನೆಳ್ಳು 'ನೆಟ್ಟು' ನೋ.

ನೆಳ್ಳು 'ನೆಟ್ಟುಂಕು' ನೋ.

ನೆಳ್ಳಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) : ಅಗಣೆಯ ಮೋಟೆಯ ನೆಳ್ಳಿಸಿ ಶಕ್ತನ ಬಗೆಯಿಂದ ಮೈಯನಿರೋಡೆ ನಗೆವ ಮಾಲಿಯದ ಸಭವನೆ ತೋಟಾ ಪಗಲಜಸಿರ ದುದ್ದಾರಿಸುತ ಸಕಳ ಪ್ರಿಂಟಿಗಳ ಕಳಂಕವದೋಡುತ್ತ ವಿಳಕಶಕ್ತಿಯ ರೂಪದೋಡೆ (ದೇವಾಂಪ. ೩-೩೫). [7 + -ಇಸ್ಯ]

ನೆಜ, ನೆರೆ (ನಾ). ೧. ಮರ್ಮಸ್ಥಾನ ; ಮುಖ್ಯಸ್ಥಾನ ; ಆಯಕಟ್ಟು : "ಜೀವಸ್ಥಾನಂ, ಮರ್ಮ-ಈ ೨ ನೆಜಂ" (ಜಞಾಯ. ೪೬-೨೩೫) ; ಅಂಬುಜೋದರಂ . . . ತೊಡೆಯಂ ಪೊಯ್ಯಾರ್ಪದಂ ದುರ್ಯೋಧನನ ನೆಜನದಂದೆಜಾಡು ನೆಜನೀತಂಗೂರುಯುಗ್ಗಂ ನೆಜನನಜಾ ಯದಾನೆನ್ನೆಗಂ ಮಾಣ್ಣೆನಿಂ ಪೋ ತೊಪಂ ಪಾರ್ಥಿವೇನೊಯ್ಯನೆ

ಗವೆಯನಣಂ ಪಾಡುಗೆಯ್ದುರ್ದುರ್ದು ಭೋರೊಡೆಜಪುಗ್ಗಾರಾತಿಯೊರುದ್ವಯ ಮನಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೬) ; ತೊಡೆಯಂ ಪೊಯ್ಯಾರ್ಪ ನೆವದ ನೆಜ ನೀತಂಗೀಯೆಡೆಯೆಂದು ತೋಟಾ ಕುಡೆ (ಗದಾಯು. ೯-೩೫) ; ಅವಡೆಯಂ ನಟ್ಟು ಬಾಡಾವಳಿ ನಟ್ಟಿದೆಯೆ ತಮಗೆ ನೆಜನೆನೆ ಕೆಡೆದರ್ ಭಾವಳಯಕ್ಕೆ ವಿಯಚ್ಚರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೬). 'ಕಡುನೆಜ' ಪರಾ. ೨. ಗುಟ್ಟು ; ರಹಸ್ಯ : ಅಂತು ಪುಟ್ಟದ ವಿಭಂಗಳ್ಳಾನದಿಂದ ಪಗತನರಳ ಲೋಕವೃತ್ತಾಂತರಾದಿಂಬಯ ಮೋರೊವರ ನೆಜಂಗಳು ಮನನೋನ್ಯ ವೈರಕಾರಣಂಗಳುಮನುಗ್ಗದಿಸುತ್ತಂ (ಅದಿಪ. ೫-೪೫ ಪ) ; ಓರೊವರ ನೆಜಂಗಳುಮನನೋನ್ಯಬದ್ಧ ವೈರಕಾರಣಂಗಳುಮಂ ಮೂದಲಿ ಸುತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೨೨). ೩. ಅಂತರಾಳ ; ಮರ್ಮ : ಕಥಾ ಕಥನನಿನ್ನೋದದಿನಿರ್ವರ ಮನಮನಜಾಡು ನುಡಿಸ ನುಡಿಗಂ . . . ಇಂಬುಡು ಸೇವಿಸುವ ಸೇವೆಗಂ ನೆಜನಜಾಡು ಪಾಡುವ ಪಾಟಕ್ಕಂ ಪೊಟ್ಟುಡು ಸಾರ್ವ ಸಾರ್ಕೆಗಂ ಮನಂಬೆಟ್ಟು ಪತ್ತೆ ಪೊಯ್ದಂತಾಗಿರೆ (ಶಾಂತಿಪ. ೩-೫೯೨). ೪. ಮರ್ಮಾರ್ಪಿತದಿಂದ ಉಂಟಾದ ನೋವು ; ಮರ್ಮೋದ್ವಾಟನದಿಂದ ಉಂಟಾದ ವೇದನೆ : ಭೀಮಸೇನಂ ಕೌರವನಿರ್ದಿಗವಂದು . . . ನೆಜನನುಂಟುಮಾಡಿ ಮೂದಲಿಸಿ ನುಡಿಯೆ ದುರ್ಯೋಧನನತಿ ಕ್ರೋಧಾಸಲನಾಗಿ (ಗದಾಯು. ೩-೩೧೨). **ನೆರೆ :** ೧. ಎತ್ತ ತಿರುಗಲುಮಿಲ್ಲದಮೋರ್ ಬೀರು ಗಲ್ಲಳ್, ಬಿಲ್ಲ ತಿರುವಿಂದ ಜೀವಮನುಜಲ್ ಬರ್ದ ಕೋಲ್ಲಳ್, ನೆರ ನಿರಿಯೆ, ತೊಪ್ಪ ತೊಪ್ಪನೆ ಕುಪ್ಪೆಯೊಟ್ಟಿದರ್ (ಸಾರಸ. ೧೪-೪೦೨).

ನೆಜನೆತ್ತು = ಮರ್ಮೋದ್ವಾಟನ ಮಾಡು : ನೆಜನೆತ್ತಿ ದೈವ ಪುರುಡಿಪ ಜಯುಡುವ ಓರಿದಲನೆ ಕೂಡ ಲಟಲಟಿಸುವ ಮೇಲ್ಪರಿಯದೆ ಸೋಂಕುವ ಕೂರದೊಡಹಗುವ ವಿಟನೆಗ್ಗನಲ್ಲಿ (ಮದಕ. ೧೦-೪೪) ; ನೊಂದು ನುಡಿದ ತಾಯೆ ನುಡಿಯೆ ತಮ್ಮ ಪರಾಭವಮನಜಾಯೆ ತೊಟೆಯ ನೆಜನೆತ್ತಿ ಮೂದಲಿಸಿದಂತಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೬ ಪ) ; ಪಲತೆದಿ ನೆಜನೆತ್ತಿ ನುಡಿಯೆ ದತಮುಖಂ ಮುಳಿದು ಪಲವಂ ಗುಪ್ತಲೀಯದೀತನಂ . . . ಪೊಜಮಡಿಸಿ ಕಳೆಯಿಮನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೪೦೨).

[ದೇ.|| ತಮಿ. ನೆಜ ; ತುಳು. ನೆರವು ; ನರವು ; ತೆಲು. ನೆಜನು ; ಗೊಂಡಿ. ನರವಾ]

ನೆಜ್ಜಿ 'ನೆಜ್ಜಿ' ನೋ.

△ ನೆಜಂತೆ 'ನೆಜಂತೆ' ನೋ.

ನೆಜಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರ್ಮವನ್ನು ಭೇದಿಸು : ತಿತಾಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ದ್ವಿಜನ್ನನ ನೊಸಲಂ ನೆಜಗೊಳ್ಳನಮೆಟ್ಟೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೬೪). ೨. (ಮನಸ್ಸನ್ನು) ಸೂರೆಗೊಳ್ಳು ; ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಹೊಗು ; ಆಕರ್ಷಿಸು : ಗೀತಾರಾವದಿಂಟನ್ನಿಜಾಯೆ ನೆಜಗೊಳ್ಳಲ್ ರಶ್ಮಿಕಂಠೀಜನಂ ಬಂದಿರೆ ಪಂದಿವ್ರಾತಮುತ್ತಂ ಬಗೆಗೊಳಲರೆ ಬಿಲ್ವಾದುದಾಸ್ಥಾನರಂಗಂ (ಅದಿಪ. ೨-೩). . ೧, ೨ : ಸ್ಮರಶರಮುಂ ತದೀಯ ಮೃದುಗೀಯ ಮುಮುರ್ಷಿದ ಪುಣ್ಣ ನೊಕ್ಕ ನೆತ್ತರನಜಸಲ್ಲಿವೇಡ ನೆಜಗೊಂಡುದನುಣ್ಣುವ ಕಣ್ಣ ನೀರಿನಂಕುರಿಸಿದ ಮೆಯ್ಯ ರೋಮದೊಡವಂದುಪಲಕ್ಷನೆ ಬರ್ಪದಿಲ್ಲ ಬರ್ಪರೆಯ ಕಿರಾತೆಯೊಟ್ಟಜಿಗೆ ಕಿನ್ನರರೊಟ್ಟಜೆಯುಂ ತೆರಳುಯುಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೨-೨೨). [ನೆಜಿ + ಕೊಳ್]

ನೆಜತೆ, ನೆರೆತೆ, ನೆಜಂತೆ (ನಾ). ೧. ವಿಳಿಗೆ ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ : ಕೊಜತೆ ನೆಜತೆ ಕಂದು ಕಲೆ ಸಸಿಯೊಳು . . . ಅಲ್ಲದೆ ಅಜಸಲಾ ನೆಲದೆಯೆ ನೊಳ್ಳಿ (ಸೊಬಸೋ. ೧-೩೧). ೨. ಹೆಚ್ಚಳ ; ಆಧಿಕ್ಯ ; ಸಮೃದ್ಧಿ : ಕರುಣಸಾಗರ ಜನಮುನಿಗಳು ತೋಛಿಸಿ ನೆಜತೆ ಮಾಡಿದಿದ್ದಿ ಕೊಳ್ಳಿ (ದ್ವಾದಶಾ. ೧೨-೩೧) ; ಬಗೆಗೆ ಸಯಾದರೆಯು ತವಗೀ ಮಗನ ಹೆಸರಲಿ ಕೊಜತೆ

ನಿಜತೆಯದೇನು(ನಿಭಾಗ. ೯-೧೮-೨೨). ೩. ಪೂರ್ಣತೆ; ಸಮಗ್ರತೆ : ಭಕ್ತಗೌ ನಿಜತೆಯುಂ ಕರುಣಮಂ ಕಜಿದು ಮಿಟುಪ ಮುಟುವಾವುಗಳ ತುಟುಗಲಿಂದೊಪ್ಪುತ್ತಿಹ ಕರಿಗೊರಲ ಪಂಪಾವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಸಲಹೆಮ್ಮನು (ಜಿಜ್ಞಾ. ೨೪-೧). ೪. ಪೂರೈಸುವುದು ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗುವುದು ; ಪೂರೈಕೆ : ಕರ್ಣನ ವಿರಪಟ್ಟದಲಿ ನಿಜವಣಿಯುಂಟಾದಡೊಂದೇ ಕೊಜತೆಯಿದು ನಿಮ್ಮಿಂದ ಕಡೆಯಲಿ ನಿಜತೆಯಹುದನ್ನುತ್ತ ರೋತ್ತರಸಿದ್ದಿ ಬಳಿಕೆಂದ (ಕುಸ್ಯಾಕ. ೫-೧೬) ; ಇದಲ ಕೊಜತೆಯ ನಿಜತೆ ತನ್ನದು ವಿದಿತ ವೈದಿಕ ಲೌಕಿಕಕೆ ಜಗದದುಹದಂತಿರೆ ಚಿತ್ತಗೊಡಬೇಕೆಂದು ಕೈಮುಗಿದ (ಕೊರರಾ. ೬-೫೩-೨೬). **ನಿರತೆ :** ೩. "ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ; ಸಂಪೂರ್ಣತೆ; ಸಮಗ್ರತೆ; ಸಾಂಗತೆ; ಸಂಪೂರ್ಣ, ಸಮಗ್ರ, -ಮಾಡುವುದು; ಪೂರ್ಣ ವಿಶಸನ ; ನಿರ್ದುಷ್ಟತೆ ; ಅನ್ಯಾನತೆ;ನಿರತೆ; ತುಂಬಿಕೆ" (Perfection. ಇಂಕನ). **ನಿಜಂತೆ :** ೨. ಕೊಜಂತೆಯಲ್ಲದ ನಿಜಂತೆಯ ನಿಪಾಸಂ ನಾನಾ ಪಸ್ತುವಿನ ಕೋಶಂ . . . ಸಿಂಗರದ ಸಿರಿಯ ಪಿರಿಯರಮನೆಯೊಳ್ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಜೊಡಾಡುವನೆ ರಾಜಂ ಸಕಲೈಶ್ವರ್ಯಸಂಪದ್ಗೌರವಾಟೋಪ ಪ್ರತಾಪದಿಂದೊಪ್ಪುತ್ತಿದ್ವಂತರದೊಳ್ (ಪವ್ನಾರ. ೧-೬೬ ಪ).

[<ನಿಜಿ+>ತೆ]

ನಿಜತೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗು ; ಸಂಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಪಡೆ : ಸೌಂದರ್ಯರಾಜಾದಿ ಕೃತಿಯನವನಿಯೊ ಳಂದಜಂದಮಂ ಪಡೆಂತೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ರಚಿಸೆಂದು . . . ಬೆಸಸಲು ಪೊಂದೇಗುಲಕ್ಕನರ್ಪಣವ ರತ್ನಕಳಶಮಂ ತಂದು ಸೇರಿಸುವಂತೆ ನಿಜತೆವಡೆ ದೊಪ್ಪ ಪೇಳ್ವಂ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೯-೩೬) ; ಪುದಿದು ಕಂದಿನೊಳೊಂದಿ . . . ಮುನ್ನಾಡೆ ನಾಣ್ಣದೆ ನಿ[ಪಾತಾಂ. ಕೊ]ಜತೆವಡೆದಮದರ್ಗಯ್ಯುನಂ ಪೊಂದಾವರೆಯನಮಳಮಣಮುಕುರಮಂ ಪದಪಿನಿಂದೇಳಪ್ಪ ಬಾಳಪ್ಪ ಜಾಳಪೊಂದದಬಿನಿಂದೇಳಿಸಿತು ಸುದತಿಯೊ ಮಿಟುಮಿನುಪ ವದನ (ಬುದ್ಧದೇ. ೨-೫೫) [ನಿಜತೆ+ ಪಡೆ]

ನಿಜಪು, ನಿರಪು, ನಿರಪು, ನಿಜಪು, ನಿಜಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪೂರ್ತಿ ಗೊಳಿಸು ; ಪೂರ್ಣಮಾಡು ; ಪೂರೈಸು : ಅನರಿಯು ಬಯಕೆಯಂ ನಿಜಪುವೆ (ನಡ್ಕಾರಾ. ೧೫೬-೧೨) ; ಅಗಲ್ ವೈಕೋದರಂ ತನ್ನ ತಳೋ ದರಿಯ ಮುಖಮಂ ನೋಡಿ ನಿನ್ನೆನ್ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಂ ನಿಜಪುವಂ ಬಾಯೆಂದು ಕೆಲದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೫೨ ಪ) ; ನಿಜಪಲ್ ಪೂಜೆಯನ ಮರರೊಳೊಡುದದೇಗಣದಮಮರಹಿತನಚ್ಚುತ ನೀನಿಟುದುದನುಚಿತವದೆ ಕಾಳನಜಾಪುವೆನೊಂದಮರಹಿತನುನೆನ್ನಭಿಮತಮಂ (ಜಗದಿ. ೧೪-೨). ೨. ಕೊನೆಗೊಳಿಸು ; ಮುಗಿಸು : ಪಗೆ ಸಾಣುವುದಂ ಕೊಲ್ಲೆಂ ಪಗೆ ಸಾಣಾದ ನಿನ್ನನಾರ ಮುಟೆಯಂ ಪೊಕ್ಕುಂ ಪಗೆಯಂ ನಿಜಪನೆ ನಿಜಪುವ ಬಗೆಯೊಳಿ ಪೊಕ್ಕುಂ ಕಡಂಗಿ ಕರ್ಣನ ದೊಣೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೦). ೩. ತುಂಬಿಸು ; ಭರ್ತಿ ಮಾಡು : ಅಟವೀವ್ರಾತಮಂ ಚೋರ್ಣಸುತ್ತಂ ನಿಜಪುತ್ತಂ ನಿಮ್ಮಮಂ ನಿಮ್ಮಮು ತೆವರನೊಡರ್ಚುತ್ತಮಾತ್ಮಿಯು ಸೈನೋತ್ಕರದಿಂದ ರಾಜವರ್ಗಂ ಬೆರಸಿರೆ ಪೊಟುಮಟ್ಟಂ ಮುಹೀಭೃನ್ನ ಹೇಂದ್ರಂ (ಕಾಪಂಪೂ. ೬೧೨) ; ಕರ್ಣಂಗಳಗಮಂಗಲ್ಲದ್ದನಿಗಳಂ ನಿಜಪುವ ಬಲೆಯರ : . . ಆರಯುತ್ತ ಹೊಕ್ಕನಾ ಸುಡುಗಾಡನನೀಶನು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೧) ; ಅಟಾಯೆಯಾ ಸ್ವಾಸ್ತಾದೇವನೆಂತೊಯ್ಯಿ ಪೊಸಿನಾ ಪಾಪಮನ್ ಬಿಡದೆ, ಮೊಗೆಮೊಗೆದು ನಿಜಪದಪನನ್ನುಡಾದಿರ್ದ ನಮಿರ್ದರಾ ಬಾಬೊಳ್ ? (ಅಂಕಿಗಾ. ೧-೩). ೪. ತಿಳಿಸು ; ಹೇಳು : ಬಂದು ತುಂಬುರನಿದಂ ನೆಂಬಯಣ್ಣಂಗಳಜುಪೆ ಎಂದ ಮಾತಂ ಸೌಂದರನ ಕರ್ಣ ದೊಳ್ ನಿಜಪೆ (ಸಂಬರ. ೧೩-೩೨). ೫. ಈಡೇರಿಸು ; ನೆರವೇರಿಸು ; ಸಲ್ಲಿಸು : ಸಂಗರದೊಳ್ ಜೋಳದ ಪಾಟಾಯಂ ನಿಜಪದಂ ಗಂಡಂ ಪಜಿಂ

ಗಂಡನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪೩) ೬. ತೋರಿಸು ; ಪ್ರಕಟಪಡಿಸು : ಅಟುವೆಸದೊಳ್ಳಂಟನೆಡಜೊಳೊಳುರಬುವಿನೊಳಂ ತಟುಸಂದು ಗಂಡು ತನ ಮನೆ ನಿಜಪದವಂ ಗಂಡನಲ್ಲನೆಂತುಂ ಪಂಡಂ (ಗದಾಯ. ೨-೨೪) ; ವಿದ್ಯುತ್ಪಥಂ ತಾನವರ್ ನೆಜಿ ಪುಟ್ಟಿದ್ವಾದನುರ್ವಿಯೊಳ್ ನಿಜಪರೆಂದಾ ಕಾರವಿದ್ದಂಗಳಂ ಮಿಟುಗಲ್ ಚಿತ್ರಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಪನಭೂಷಣಂಧ ದೊಳ್ ಕಟ್ಟಿದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೦೯). ೭. (ಸೇಡನ್ನು) ತೀರಿಸು : ನಿನ್ನನೆ ನಟ್ಟ ನಿನ್ನರಲ ಬಾಣಮನಚ್ಚಪ ಪುಷ್ಪಬಾಣನಂ ತನ್ನ ವಿಲಾಸದಿಂ ಪರಿಭವಕ್ಕಿಡೆಮಾಡಿದನೆನ್ನ ನಲ್ಲನಾ ಬನ್ನಮನಾತನೊಳ್ಳಿ ಹಪಲಾಹದನಾಭಯೆಂದಬಲ್ಲು ನೀನೆನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಮಾಡುವುದೆ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ತೀವ್ರತಾಪಮಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೩-೩೬). **ನಿರಪು :** ೫. ಅರ ಸಂಜೆಯು ನುಡಿ ಕಿವಿಯೊಳ್ಳುರಿದಂತೆಪೊಲಾಗಲಮ್ನ ತನ್ನ ಸ್ತ್ರಿಯ ಬಗೆಯೊಳ್ ಹರುಸಂ ಮಿಗೆ ನುಡಿದನಿದಂ ನೆರಪಿದೊಡೆನಗಲ್ತೆ ನೀಂ ಪ್ರಿಯಂಕರನನುತಂ (ದಮಸ್ಕ. ೧-೧೩೧). **ನಿಜಪು :** ೩. ಕಿವಿಯೊಳಗೆ ನಿಜಪುವಂತಿರೆ ಕೈವಪಂಚಾಕ್ಷರಯನುಪದೇಶಿಸಿ ವಿನೂತನ ಹರುಷದಲಿ ಹರಿಸಿದನು ನಿರ್ಮಳ ಮತ್ತೆ ನಿಜಪುತೆಯ (ಪ್ರಭುದೇ. ೯-೪). ೪. ಅಂದು ಬಳಿಕಾ ಹದನ ನಾಗಳ್ ತಂದು ನಿಜಪಲು ಕೆಲರೆ ಭರವಸದಿಂದ ಮೋಹಿಸಿದವಿ ತನ್ನಯ ಮಗಳ ಮಂದಿರಕೆ ಬಂದು (ಪ್ರಭುದೇ. ೫-೫೫). **ನಿಜಪು :** ೫. ಸ್ವಸ್ತಿ ರಕ್ಕಸನೊಬ್ಬಂ ಪಲ್ಲವಾಭರಣಂ ಪ್ರೀಮತ್ ಪಾಳೆಗಣ್ ಪೂಣ್ಣು ನಿಜಪಿ ಸತ್ತಂ ವೇಳೆವದಿಯು ಅರಸಿಗನ ಮಯ್ಯುನ (ಮೃಗಂ. ೧೯೩೯, ೪೮-೨ ; 11ನೆಯ ಶತ). [ನಿಜಿ+>ಪು./ತೆಲು. ನಿಜಪು, ನಿರಪು]

ನಿಜಲಾ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಬಲಹೀನವಾಗಿ) ಜೋಲು ; ನೇಲು : "ನಿಜಲಾ—ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಾ ವಲಂಬನೇ (ದೊಣ್ಣೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಸ್ಥಿರವಾದ ಆಧಾರ)" (ಶಮಧಾ) ; "ನಿಜಲೆಂದುಂ, ಎಲಲೆಂದುಂ ನೇಲ್ವುದು" (ಕಳಸಾ. ೭೨-೬೩೯) ; ಎಣಂತೆ ನಿಜಲಿರೆ ಕಂಠನಾಳಮಂ ನೀಡಿ ವಿಯತ್ತ ಲಕ್ಕೊಗೆದು ಕಾರಮುಗಿಲ್ಪನಿಯಂ ಮನಂ ಕುಳಿಕೋಡುವಿನಂ ಕರ್ಮಂಕಿ ನಲಿವಾಟಾದುವಾಟಾದುವಂದು ಚಾತಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೪೬) ; ನಡೆಕೋಲ್ಪರಮಂದಂಬುರದಡೆಯಂ ಪೂಣ್ಣು ಕಾಳವಟ್ಟಿದ ಕೊಪ್ಪಂ ಪಿದಿದು ನಿಜಲ್ಪಕಸುತಂ ಗಿಡಿಗಂ ಪೊಯೆ ನೊಂದ ಭುಜಗನಿಸಂಕಿದರ್ಗಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೩೦೮). ೨. ಒರಗು ; ನೆಮ್ಮು : ಚಿತ್ರದೊಳ್ ಕೀಲಿಸೆ ಕಾನನಂಬವಲ ಬಿಟ್ಟನೊಳೊಯ್ಯನೆ ಜೋಲ್ಪವೋಲೆ ತಾಂಬೂಲಕರಂಕ ಪಾಹಿನಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಜಲಿರೆ ಬಾಲಲೀಲೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೩) ; ಅಂಗಜಲರಾಹತೆ ಪೊದ್ದದ ದೇಶಮುಳ್ಳೊಡಂತ್ಲೆಯಿ ಮುಟ್ಟು ಮಜ್ಜನ ನಮಂ ಬಿದಿಯೆಂದು ರಥಾಂಗಕಾಂತೆ ಹೃದ್ವಜ್ಜಭವಿಯುಕ್ತ ಬಗೆಗೆಟ್ಟು ನಿಜಲ್ಪದು ಪದ್ಮಪತ್ರದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ. ೮-೬) ; ಸಳಿನದಳಂಗಳೊಳ್ ನಿಜಲ್ಪು ಬಿರಿಯಿಸುವ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳಮದನಾಸಲಜ್ಜಾಲೆಗೆ ಜೌವನಮನೊಡರಿ ಸಿಯುಂ . . . ಸಾಯಂತನಸಮಯಸಮೀರಣಂ ತೀಡುತ್ತ ಮಿರ್ಪಾಗಲ್ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೨೯ ಪ) ; ಪುಳಿಂದಸೌಂದರಬರ ಗೀತನಾದಮುಮನಾಲಿಸಿ ಸೋಲ್ಪು ನಿಜಲ್ಪು ಅಲ್ಪು ಸುಂದರಗಿರಂಕದರೋಪರದೊಳೊಡದೊಂದು ಮದಾಂಥ ಸಿಂಧುರಂ (ಸೂಕ್ತಸು. ೩-೫೨). ೩. ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಿತವಾಗು ; ಸ್ತಂಭಿತವಾಗು : ಇದಿದರೆ ರೋಮಕೂಪದೊಳಗುರ್ಚಿದ[ಸಾಲ ಸರಲುಳ್ಳಂ ತೊಂಬಿದಿದರೆ ಬೆಟ್ಟವೋ]ಗುರಗಿಸಿದಂತೆ ನಿಜಲಿರೆ . . . ಬಿಲ್ಲದೇನೆನೆ ದನೋ ಶರಶಯ್ಯೆಯೊಳಂದು ಸಿಂಧುಜಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೨) ; ಸೆಲ ದೊಳ್ ಬಿಲ್ಲದಗಿಂಡೆಯಾಗಿ ನಿಜನಂ ನಟ್ಟುರ್ಚಿದುಗಾಯುಧಾವಲಿಯೆಂದುವಿಸುವಿದ್ರಜಾಲಿಗನವೋಲ್ ಜೋಲ್ಪುಂ ನಿಜಲ್ಪುಂ ಸಮಾ ಕುಲಿತರ್ ಮೋಹಿಸಿ ಮುಟ್ಟಿವೋಗೆ ಪರಿತಂಕುತ್ಪರೋಹದ್ರವಂ ಜಲಮಂದಲ್ಲಿಯು ನಾರಕರ್ ತಳವುದುಂ ತಾತ್ಕಾಲಿಕರ್ ನಾರಕರ್

(ಶಾಂತಿಪು. ೭-೮೯). ೪. ತದೇಕಚಿತ್ತದಿಂದಿರು; ತನ್ಮಯವಾಗಿರು : ಸಗ್ಗದ, ಪೂಸದೇಸಿಯೋಳಿಗಳನೊಮ್ಮೊಳೊಟ್ಟು ನೊಟ್ಟು ಪಾದಿವಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೯೦).

ನೊವಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರ : ನಾಗವಟ್ಟು ಮೂಡಕವಟ್ಟು . . . ನೊವಟ್ಟು . . . ಎಳೆಹೂವಂ ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ವಸ್ತ್ರಗಳಂ ಕುಡುವ ಪದ್ಧತಿಯುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಪೀ. ೧೯-೭).

[ನೊ ? + ಪಟ್ಟು. / ತೆಲು. ನೊವಟ್ಟು]

ನೊವಣೆಗೆ, ನೊವಣೆಗ್ಗೆ, ನೊವಳಿಗೆ, ನೊವೆವಣೆಗೆ, ನೊವೆವಳಿಗೆ (ನಾ).

೧. ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸಂಪೂರ್ಣತೆ; ಸಮಗ್ರತೆ : ಅಚಾರದ ಒದಿಸ ನೊವಣೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸಮಂಜುಮ (ಪರಾಂಯ. ೬೬-೨೪೩); ಸಮ್ಯಗ್ಗತಾನಜ್ಞಾನಚಾರಂತ್ರಂಗಳ ನೊವಣೆಗೆಯಂ ಪಡೆದ ನಂಕರ ಚತುಷ್ಟಯಸ್ವರೂಪದಂ ಪರಿಣಾಮಿಸಲ್ಯೆಯೋಗ್ಯರಪ್ಪ ಜೀವಂಗಳು ಭವ್ಯರು (ಶಾಸ್ತ್ರಪೀ. ೧೨೨-೩); ಅವನು ದಿನದಿನದೊಳಣುವಣುಮಾತ್ರವನು ಬೆಳೆದು ಧರಿಯ ತುಂಬಲು ತನ್ನ ಸತ್ವದ ನೊವಣೆಗೆಗೈದಿಸದೆ ನಾನಾ ತೊಡೊಳಾಯಸಗೊಳ್ಳನೇ (ಕುಮ್ಭಾ. ೮-೨೨); ಪರಮಮಂಗಳಕೆ

ಪಾರ್ವತಿ ಸೌಭಾಗ್ಯದ ನೊವಣೆಗೆಗೆ ಓಂದೇವಿ ಪರವಿದ್ಯಾಕಲಾಪ್ರಾಧಿಗೆ ಪಾರದೆ ಸರಿಮಿಗಿಲೆನಿಸಿ ರಾಜಿಪರು (ಕಂಸವಿ. ೨೪-೪). ೨. ಶಕ್ತಿ; ಬಲ; ತ್ರಾಣ : "ನೊವಣೆಗೆಯದಾಳ್ತನ" (ಚತುನಿ. ೧೭೨); ಹುಯ ದರ್ಜಾನಂದ ಭೀಮನ ನೊವಣೆಗೆ ನೋಯಿಸದು . . . ಇಜಿವಡಾ ಮಾಪ್ಪೇಶನನು ನೊವೆ ಮುಣುವಡೆಯುಂ ಏನೆಗೆಡುಮ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧-೩೧); ತೊಡನಣುಮ ನುಡಿಗೆ ನುಡಿಯುನೀವ ದಿನ್ನಣ ಬಿಟುದಿನವನೊಲಿಸು ಪೋಣಿ ಹಣುಯದುಡನೆ ಹಸನುಗೆಯ್ತು ನೊವಣೆಗೆಯವಳೆ ಮೈಗಾಕ್ಷಿ ಕೇಳ ಮಧ್ಯಮ (ಜನವ. ೫-೧೦); ಅದ್ಭುತದ ರಣ ನೊವಣೆಗೆಯುಳ್ಳ ವರೂ ರಾವಣ ರಾಘವಾನುಜರು (ತೊರರಾ. ೬-೪೪-೩೧). ೩. ತುಂಬುವಿಕೆ; ನಿರ್ಭರತೆ : ಸಣುಯುನಿಟ್ಟಳವಳೆ ರೇಖೆಯು ಏಣಿಗೆ ಬಣ್ಣದ ಪಾತಿ ಭಾನದ ನೊವಣೆಗೆಯಿಂ ಬಲದ ನಿಪುಣತೆ ಕಣ್ಗೆ ಸೊಗಯಿಸಲು (ಕುಮುರಾ. ೩-೫೧). ೪. ಪೂರ್ಣವಾದ ಸಿದ್ಧತೆ : ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ತಯಾರಿ : ನೊವಣೆಗೆಯೊಳು ಏಂದು ತೊಟ್ಟನು ನರ ಮಹಾಶರವ (ಕುಮ್ಭಾ. ೮-೫೯); ಮಹಾದನಾ ಹರಿ ಚರಣಾಂತೆಯ ತೊನ ತತ್ತ್ವಜಾನಿಧಾನದ ನೊವಣೆಗೆ ನೊವೆ ಬೀಳು ಕೊಂಡುಮ ಸ್ವತಃಗಾಕ್ಷಣಕೆ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೫-೫-೨೫). ೫. ಕೌಶಲ; ಚಾತುರ್ಯ : ಮೊವೆವಣೆ ರಘುನಾಥನಿರಲಿಣಿತಕಾಣನ ಚಾಪ ದಿದ್ಯೆಯ ನೊವಣೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೬-೪೭-೨೬). ೬. ಪೂರ್ತಿಯಾದುವು; ಮುಕ್ತಾಯ : ಸ್ನಾನಾದಿ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ತಿರುವಾ ರಾಧನಂಗಳಂ ನೊವಣೆಗೆಗೊಳಿಸಿ (ಚಿಲವಂ. ೭೩-೪). ೭. ಹೆಚ್ಚಳ; ಅಧಿಕೃತ : ಛಾಯದ ನೊವಣೆಗೆಯೊಳು ನೊವಣೆಗೆಯಲಿ ನೆಗ್ಗಿ ಮುಗ್ಗಿದ ಕುದುರೆ ಕಾಲಾಳ ಅಜಾಯನಧಿವರ್ಣಿಸಲು (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೫-೨೫); ತೊಣೆದು ನಿಜಪ್ರಮಾಪ್ಯಬಾಂಧವರಣಿಕೆಯನು ಸತಿಸುತರ ಹಿತವರ ನೊವಣೆಗೆಯೊಳೆಯನು ಮೇಣಿಹಪರದ ಸೌಖ್ಯವನು (ನಿರ್ಭಾಗ. ೬-೧೩-೧೧); ಪಡವಣ್ಣ . . . ಗೋಡೆ ನೊವಣೆಗೆ ಗೆದಿದು ಗೋಡೆನಲಂಬನುಮ್ತಿ (ದೊಂಕಿಲಾ. ೧೨೨೯, ಪಾದಾಮಿ. ೧೪೯-೧೯ ?).

ನೊವಣೆಗೆ : ೧. ಕಾಲೂರ ಕೇಡುಗಳ್ ಬಿಗಿದೊಂದನಿನ್ನೊಂದು ಮೇಲಾಟದಿಂದಹದುಮ ಹೊಳಲ ನೊವಣೆಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೦೧-೨೦೪). ೪. ಬಾಳ್ವೆಯಂ ದಿದ ದಳೆದು ಸರಿಯುಗುಂ ಮರೆತೊಗು ಪೋಳ್ಳ ಪಗಲಾಣ್ಣಿಗೆ ಅಣಿಯ ನೊವಣೆಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೬೬-೧೧೫). ೫. ಉಪಾಯ; ಸಂಚು; ಹಂಚಿಕೆ : ಕರದ ಚಕ್ರಕೆ ಗಯನನೊಪ್ಪಿಸಿ ಹರಣಮಂ ಬಳಿಕ್ಕುಕು

ಕೊಂದಿ ನೊವಣೆಗೆ ಲೇಸನುತ ನುಡಿದನು ಮುಳಿದು ಮುರವೈಂ (ಕೋಗಯ. ೨೬-೧೬).

ನೊವಳಿಗೆ : ೩. ಪ್ರವಿಧಿಪದಂಗಾ ಪ್ರಮಾದಮೋಷದ ಬಂದ ನೆವವನೇ ನೊವಳಿಗೆ ಮಾಡಿ ಮುಂಗೋಪದಿಂ ವಿವಿಧೋಪಸರ್ಗಮಂ ಮಾಡಿಸಿದ ದುಷ್ಕರ್ಮ ನಾನಲಾ (ಸಮ್ಯಾ. ೧೧-೭೯).

ನೊವೆವಣೆಗೆ : ೧. "ಅಭೋಗ, ಪರಿಪೂರ್ಣತಾ - ಈ ೨ ನೊವೆವಣೆಗೆ" (ಪರಾಂಯ. ೧೨೪-೭೦); ಸಂಸ್ಕೃತಮಂ ಮಹಿಗೊಳ್ಳದೆ ನೊವೆವಣೆಗೆಪಾಣಂ. ನೊವೆವಣೆಯಿಂದಚ್ಚಗನ್ನಡಮಂ ಪೇಬ್ಬರ್ಗಿಯಪಪ್ರಂಶಪದಮುಂ ಇಡುಣ ಸಮಾಸಮುಂ ತತ್ತ್ವಮದ ಸಮಾಸಮುಂ ಕಯ್ತೊಳ್ಳ ನಿಧಾನದೊಡನೆ ಕನ್ನಡದ ದೇಶೀಯ ಪದಮುಂ ಸಮಾಸಿಸಲಪ್ಪದು (ಕಮದ. ೨೯೯ ವೃತ್ತಿ). ೨. ಬಳಿಕನಾತನ ನೊವೆವಣೆಗೆ ಲೇಸನುತ ತುಳುಕಿದನಂದಿನಂಬುಧಿಯ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೦-೧೨). ೩. ಮಹಿಯಲಣುವೆನೆ ಏಮ್ಮ ನೇರದ ನೊವೆವಣೆಗೆಪಾಣಂ. ಐ) ವಣೆಗೆಯನು ಕೋಟಿ ಕಲ್ಪಾಂತರಕೆ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೪೪-೨೬); ಧೈರ್ಯದ ನೊವೆವಣೆಗೆಯಂ . . . ಚಾರುದತ್ತನು ನಡೆದನೊಲಿನಲಿ (ಶಾಸ್ತ್ರಭಾ. ೧೭-೩೯). ೪. ಕಪಟದ ನೊವೆವಣೆಗೆಗಳನಣುಯಂರಿಂದ ದ್ರೋಣ ಕಂಕರರು (ಕುಮ್ಭಾ. ೪೧-೧೨); **ನೊವೆವಳಿಗೆ** : ೯. ಬೆಚಿತ್ತ; ಸರಿಯಾದ ರೀತಿ : ಪುತ್ರೇಣ ಮೊಣೆಯಿಟ್ಟವರ ಕಾಯದ ತುಳಿಲಾಳ್ಳದು ನೊವೆವಳಿಯೆ ಲೋಕವಣುಯೆ (ಪ್ರೇಮಾಲ. ೮-೬೪).

[ನೊವೆವಣೆಗೆ - ವಣೆಗೆ. / ತೆಲು. ನೊವಣೆ, ನೊವಳಿ]

ನೊವಣೆಗೆಗುಂಡು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂಡು; ಬಲಹೀನವಾಗು : ನೊವಣೆಗೆಪಾಣಂ. ನೊವೆವಣೆಗೆಗುಂಡಿತ್ತು ಬಲ ಕೈಮುಣಿದರದಿರು ದಿರುದ ಭಟರಿಗೆ ಬಿಡುಗು ಬಲಿದುಮ (ಕುಮ್ಭಾ. ೬-೭).

[ನೊವಣೆಗೆ + ಗುಂಡು.]

ನೊವಳಿಗೆ 'ನೊವಣೆಗೆ' ನೋ.

ನೊವಿ (ನಾ). ೧. ಮುಕ್ತಾಯ; ಮುಗಿಯುವಿಕೆ : ಮುತ್ತಂ [ನೋಂಪಿಯ] ಪ್ರಾರಂಭದೊಳಂ ನೊವಿಯೊಳಂ ಮಂದರದಂತೆ ಧೈರ್ಯಂಚರಿಸು . . . ನೋಂಪುದೆಂದು ಪೇಬ್ಬುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮ್. ೧-೧೩೫); ಭವಪಯರ್ವಾಯಪಪ್ರಮುಣದಿಂ ಬಂದು ಪುಟ್ಟುತ್ತುಂ ಕಡೆಯೊಳ್ಳುತ್ಯಾಯುಷ್ಯಮನೆಯ್ತು ನೊವಿಯುನವ ನೊವಿ ಭವಪರವರ್ತನ ಮಂಜುಮ (ಸುತಮಾ. ೬-೬ ವ). ೨. ಸಮಗ್ರತೆ : ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಿ ನಾಮಂ ತಂತಮ್ಮ ಸರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳ ನೊವಿಯನಾಗಲಿಯದು (ಪಸಾರ. ೧೬).

[ನೊವೆ + ವಿ]

ನೊವು, ನೊವು (ನಾ). ೧. ಸಂಪೂರ್ಣತೆ; ಪೂರ್ಣತ್ವ; ಸಮಗ್ರತೆ : ಮುಣುಕದ ಮುಂಗುಡಿ ಸೊಬಗಿನ ನೊವು . . . ತರೆ ದೋಣಾದುದು ಜಗಮೊಣಗುವಿನಮವಳ್ಳಿ ಮದನನಾಳ್ಳೆಯ ಹರೆಯಂ (ಪದ್ಮಪು. ೯-೨೬); ಈ ನೆಪಾಣಂ. ತೆಲವಿನೊಳೆಯ್ತು ಕಂಡು ನಯಮಂಜಯಮಂಪ್ರಿಯವಂ ಪ್ರಧಾನರಾರಣಾಪುರಂಶಧೀಶಹಿತಮಂ ಮಿತಮಂ ಮತಮಂ ಮಹಾಮತೀ (ಜಗವಿ. ೧೫-೬೨); ಸೊಬಗಿನ ನೊವುಂ ರೂಪಿನ ಬಿಡಂಗುಮಾ ಸತಿಗಧಿಕಂ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೪೬-೧೪ : 1210). ೨. ಸನ್ನದ್ಧತೆ; ಸಜ್ಜು; ಸಿದ್ಧತೆ; ಅಣಿ : ವಿರವಿದ್ಯಾಧರನಾಯಕರಂ ಬರಿಸಿ ನಾಳೆ ಕಾಳೆಗಂ ಹಮರಚಂಪಾಪುಂಗೆ ಪೊಣಮಡುವ ನೊವಂ ನಿಮಿರ್ಚುಪುದೆಂದು ನೇಮಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨೦೪ ವ). ೩. ತಡೆವು; ತ್ಯಕ್ತಿ : ಅಜಾವುಂ ನೊವುಂ ತನ್ನೊಳ್ ನೊವೆದಂಪಣಾದವೊಳೆಸಪ್ಪದಲ್ಲದೆ ಬಲಾಯಂ ಗುಣಂ ನೊವೆದೆಯೊಳ್ ಮುಮ್ಮಲಮುಣುಗಿದೊಡಾ ನೊವುಮುಣುವುಮೇಂ ಕೊಡುಗುಮೇ (ಅದಿಪ. ೬-೬೬). **ನೊವು** : 'ನೊವೇರು' ಪರಾ.

[ನೊವೆ + ವು]

ನೊವು (ನಾ). ೧. ಮುಕ್ತಾಯ; ಮುಗಿಯುವಿಕೆ : ಮುತ್ತಂ [ನೋಂಪಿಯ] ಪ್ರಾರಂಭದೊಳಂ ನೊವಿಯೊಳಂ ಮಂದರದಂತೆ ಧೈರ್ಯಂಚರಿಸು . . . ನೋಂಪುದೆಂದು ಪೇಬ್ಬುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮ್. ೧-೧೩೫); ಭವಪಯರ್ವಾಯಪಪ್ರಮುಣದಿಂ ಬಂದು ಪುಟ್ಟುತ್ತುಂ ಕಡೆಯೊಳ್ಳುತ್ಯಾಯುಷ್ಯಮನೆಯ್ತು ನೊವಿಯುನವ ನೊವಿ ಭವಪರವರ್ತನ ಮಂಜುಮ (ಸುತಮಾ. ೬-೬ ವ). ೨. ಸಮಗ್ರತೆ : ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಿ ನಾಮಂ ತಂತಮ್ಮ ಸರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳ ನೊವಿಯನಾಗಲಿಯದು (ಪಸಾರ. ೧೬).

[ನೊವೆ + ವು]

ನೊವು (ನಾ). ೧. ಮುಕ್ತಾಯ; ಮುಗಿಯುವಿಕೆ : ಮುತ್ತಂ [ನೋಂಪಿಯ] ಪ್ರಾರಂಭದೊಳಂ ನೊವಿಯೊಳಂ ಮಂದರದಂತೆ ಧೈರ್ಯಂಚರಿಸು . . . ನೋಂಪುದೆಂದು ಪೇಬ್ಬುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮ್. ೧-೧೩೫); ಭವಪಯರ್ವಾಯಪಪ್ರಮುಣದಿಂ ಬಂದು ಪುಟ್ಟುತ್ತುಂ ಕಡೆಯೊಳ್ಳುತ್ಯಾಯುಷ್ಯಮನೆಯ್ತು ನೊವಿಯುನವ ನೊವಿ ಭವಪರವರ್ತನ ಮಂಜುಮ (ಸುತಮಾ. ೬-೬ ವ). ೨. ಸಮಗ್ರತೆ : ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಿ ನಾಮಂ ತಂತಮ್ಮ ಸರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳ ನೊವಿಯನಾಗಲಿಯದು (ಪಸಾರ. ೧೬).

[ನೊವೆ + ವು]

ನೊವು (ನಾ). ೧. ಮುಕ್ತಾಯ; ಮುಗಿಯುವಿಕೆ : ಮುತ್ತಂ [ನೋಂಪಿಯ] ಪ್ರಾರಂಭದೊಳಂ ನೊವಿಯೊಳಂ ಮಂದರದಂತೆ ಧೈರ್ಯಂಚರಿಸು . . . ನೋಂಪುದೆಂದು ಪೇಬ್ಬುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮ್. ೧-೧೩೫); ಭವಪಯರ್ವಾಯಪಪ್ರಮುಣದಿಂ ಬಂದು ಪುಟ್ಟುತ್ತುಂ ಕಡೆಯೊಳ್ಳುತ್ಯಾಯುಷ್ಯಮನೆಯ್ತು ನೊವಿಯುನವ ನೊವಿ ಭವಪರವರ್ತನ ಮಂಜುಮ (ಸುತಮಾ. ೬-೬ ವ). ೨. ಸಮಗ್ರತೆ : ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಿ ನಾಮಂ ತಂತಮ್ಮ ಸರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳ ನೊವಿಯನಾಗಲಿಯದು (ಪಸಾರ. ೧೬).

[ನೊವೆ + ವು]

ನೊವು (ನಾ). ೧. ಮುಕ್ತಾಯ; ಮುಗಿಯುವಿಕೆ : ಮುತ್ತಂ [ನೋಂಪಿಯ] ಪ್ರಾರಂಭದೊಳಂ ನೊವಿಯೊಳಂ ಮಂದರದಂತೆ ಧೈರ್ಯಂಚರಿಸು . . . ನೋಂಪುದೆಂದು ಪೇಬ್ಬುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮ್. ೧-೧೩೫); ಭವಪಯರ್ವಾಯಪಪ್ರಮುಣದಿಂ ಬಂದು ಪುಟ್ಟುತ್ತುಂ ಕಡೆಯೊಳ್ಳುತ್ಯಾಯುಷ್ಯಮನೆಯ್ತು ನೊವಿಯುನವ ನೊವಿ ಭವಪರವರ್ತನ ಮಂಜುಮ (ಸುತಮಾ. ೬-೬ ವ). ೨. ಸಮಗ್ರತೆ : ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಿ ನಾಮಂ ತಂತಮ್ಮ ಸರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳ ನೊವಿಯನಾಗಲಿಯದು (ಪಸಾರ. ೧೬).

[ನೊವೆ + ವು]

ನೊವು (ನಾ). ೧. ಮುಕ್ತಾಯ; ಮುಗಿಯುವಿಕೆ : ಮುತ್ತಂ [ನೋಂಪಿಯ] ಪ್ರಾರಂಭದೊಳಂ ನೊವಿಯೊಳಂ ಮಂದರದಂತೆ ಧೈರ್ಯಂಚರಿಸು . . . ನೋಂಪುದೆಂದು ಪೇಬ್ಬುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮ್. ೧-೧೩೫); ಭವಪಯರ್ವಾಯಪಪ್ರಮುಣದಿಂ ಬಂದು ಪುಟ್ಟುತ್ತುಂ ಕಡೆಯೊಳ್ಳುತ್ಯಾಯುಷ್ಯಮನೆಯ್ತು ನೊವಿಯುನವ ನೊವಿ ಭವಪರವರ್ತನ ಮಂಜುಮ (ಸುತಮಾ. ೬-೬ ವ). ೨. ಸಮಗ್ರತೆ : ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಿ ನಾಮಂ ತಂತಮ್ಮ ಸರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳ ನೊವಿಯನಾಗಲಿಯದು (ಪಸಾರ. ೧೬).

[ನೊವೆ + ವು]

ನೊವು (ನಾ). ೧. ಮುಕ್ತಾಯ; ಮುಗಿಯುವಿಕೆ : ಮುತ್ತಂ [ನೋಂಪಿಯ] ಪ್ರಾರಂಭದೊಳಂ ನೊವಿಯೊಳಂ ಮಂದರದಂತೆ ಧೈರ್ಯಂಚರಿಸು . . . ನೋಂಪುದೆಂದು ಪೇಬ್ಬುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮ್. ೧-೧೩೫); ಭವಪಯರ್ವಾಯಪಪ್ರಮುಣದಿಂ ಬಂದು ಪುಟ್ಟುತ್ತುಂ ಕಡೆಯೊಳ್ಳುತ್ಯಾಯುಷ್ಯಮನೆಯ್ತು ನೊವಿಯುನವ ನೊವಿ ಭವಪರವರ್ತನ ಮಂಜುಮ (ಸುತಮಾ. ೬-೬ ವ). ೨. ಸಮಗ್ರತೆ : ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಿ ನಾಮಂ ತಂತಮ್ಮ ಸರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳ ನೊವಿಯನಾಗಲಿಯದು (ಪಸಾರ. ೧೬).

[ನೊವೆ + ವು]

ನೊವು (ನಾ). ೧. ಮುಕ್ತಾಯ; ಮುಗಿಯುವಿಕೆ : ಮುತ್ತಂ [ನೋಂಪಿಯ] ಪ್ರಾರಂಭದೊಳಂ ನೊವಿಯೊಳಂ ಮಂದರದಂತೆ ಧೈರ್ಯಂಚರಿಸು . . . ನೋಂಪುದೆಂದು ಪೇಬ್ಬುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮ್. ೧-೧೩೫); ಭವಪಯರ್ವಾಯಪಪ್ರಮುಣದಿಂ ಬಂದು ಪುಟ್ಟುತ್ತುಂ ಕಡೆಯೊಳ್ಳುತ್ಯಾಯುಷ್ಯಮನೆಯ್ತು ನೊವಿಯುನವ ನೊವಿ ಭವಪರವರ್ತನ ಮಂಜುಮ (ಸುತಮಾ. ೬-೬ ವ). ೨. ಸಮಗ್ರತೆ : ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಿ ನಾಮಂ ತಂತಮ್ಮ ಸರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳ ನೊವಿಯನಾಗಲಿಯದು (ಪಸಾರ. ೧೬).

[ನೊವೆ + ವು]

[ನಿಜ, + - ಪು. / ತಮಿ. ನಿಜವು, ನಿಜ್ಯವು ; ಮಲ. ನಿಜವು ; ತೆಲು. ನಿಜವು, ನೆರವು]

ನಿಜವು 'ನೆರವು' ನೋ.

ನಿಜವು 'ನಿಜವು' ನೋ.

ನಿಜ, (ಕ್ರಿ). ನೇತು ಬಿಡು : ಶಕುಂತಲಾಳಿಕೆಯಾರ್ ಪೊಜಿಗೆ ವಾಸ
ಯಪ್ಪಿಗೊಳ್ ನೇ[ಪಾಂ. ನಿಜಾ]ಜಾದ ಪೊನ್ನ ಪಂಜರದ ಪುಗಿಲ್ಲ ಕಿಂ
ಜಾಳಿ ಪೊಕ್ಕು ದೀದದ ಚೋರಕೆಗಳಲ್ಲಾಂ ಮುಕ್ಕುಟಾಪ
ಮುಂಡಾಡುವ ಕರ್ಮಂಕು ಪೊದವ ಬೆಟ್ಟಲೆ ಮೈಸಾರ್ಚಿಯಾಂ (ಚಂದ್ರ. ೮-೪೩ ವ). 'ನಿಜಲ್' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ನಾಜು ; ಮಲ. ನೇಜು ; ಕೊಡ. ನೆರಾ]

ನಿಜ, 'ನಿಜ' ನೋ.

ನಿಜಿಗೆ 'ನಿಜಿಗೆ' ನೋ.

ನಿಜಾತ್ತೊಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು : ಪಶ್ಚಿಮಸಾನ್
ದಿ ನಿಜಾತ್ತೊಜಿ (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೪, ೮೦-೮೪ ; 789). [? + ತೊಜಿ]

ನಿಜಾಲ್ಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಲುವೆಯ ಹೆಸರು (?) :
ತನ್ನ ಸೀಮಾನರಂ ಪೂರ್ವಸಾನ್ದಿತಿ ತುಟ್ಟಲ್ಗಾಲೆ . . . ಅನ್ನ
ಬನ್ನ ನಿಜಾಲ್ಗಾಲೆ ಅನ್ನ ಬನ್ನ ಕೊಣ್ಣೆ ದ್ವಗಾಲೆ . . . ತೊಜಿಯಾಳ್
ಕೂಡಿತ್ತು (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೬, ೫೩-೫೫ ; ಸು. 550).

[ನಿಜಾಲ್ಗಾಲ್ + ಕಾಲ್ಗಾಲ್]

ನಿಜಾವಿಡಿ 'ನಿಜಾವಿಡಿ' ನೋ.

ನಿಜಿ, ನೆರಿ, (ಕ್ರಿ). ೧. ಪೂರ್ಣವಾಗು ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗು : "ನಿಜಿ
-ಸಮಗ್ರತ್ವೇ" (ಶಮಧಾ) ; ವನಿತಾಹೇತುವೆ ಕೇತುವಾಯ್ತು ನಿಮಗಂ
ಗಾಂಧರ್ವಂವಂದಿಂದು ನಿಮ್ಮ ನಿಷೇಕಂ ನೆಜಿದತ್ತು ಸತ್ತಿರೆನುತುಂ . . .
ನೀಡಕೇತನಿಕಾಯಂಧ್ವಂಸನಂ ಮಾಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೮೦) ; ನೂಜಿ
ನಾಲ್ಕು ದಿನವದಂ ನೆಜಿವ ಕರ್ಮಕ್ಷಪಣಮೆಂಬ ನೋಂಪಿಯಂ
ನೋಂತು (ಪಾಂಪ. ೨೦) ; ಮಹಿಯದೆ ಮನೆಯೊಳಗಿರ್ದುದೆಲ್ಲವ ಜಗ
ದೊಳೆಯನ ಪೊತ್ತಿಗೆ ಸಾರ್ಜಿ ನಿಜಿಯದೆ ಕಡಮೆಗೆ ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿನವ
ಕ್ಕೆ ಸೆಜಿಗೊಟ್ಟಿರ್ದವಿವೆಣ್ಣುಗಳು (ಮೋಹತ. ೧೯-೬೮). ೨. ವೃದ್ಧಿ
ಯಾಗು ; ವಿಕಾಸವೊಂದು ; ಅಂತು ಭುವನಭವನಕ್ಕೆಲ್ಲಮಾಯಮು
ಮಳವುಮುಖವುಮುಖ್ಯಂ ಪುಟ್ಟುನಂತೆ ಪುಟ್ಟಿ ನವಯೌವನಂ ನಿಜಿಯೆ
ನಿಜಿಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೭ ವ) ; ದಿವ್ಯವಸ್ತ್ರಭೂಷಣಮಣಿಮಾಲೆಗಳೆ
ಜೊಡು ತನ್ನೊಡಪುಟ್ಟಿರೆ ಬೇಗವೇಗಮಾಪ್ತವೊಳೆ ಜವ್ವನಂ ನಿಜಿಯೆ
ನೆಟ್ಟನೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಂದು ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೯-೧೮) ; ಆ ಕುಮಾರ
ರಂತೆ ಬಳಿದಲೇಪ ಕಳಾಕುತಲತೆಯಂ ನವಯೌವನದೊಳಂ ನಿಜಿದು
(ನೇಮಿಪು. ೩-೩೦ ವ). ಚಂದ್ರಂ ನೆಟ್ಟನೆ ನಿಜಿದು ಬಿಂಬದಿ ಪೂರ್ಣನಾಗಿ
ರಾಕಾಪ್ಪ ಪೂರ್ಣಮಾಸಿಯವಕ್ಕುಂ (ಪಶ್ಚಿಮೋ. ೧೬-೯).
೩. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆ ; ಪುಷ್ಕವಾಗು ; ಬರಿತುಕೊಳ್ಳು ;
ಆ ಪಾಪು ಪಾಲಂ ಕೂಡಿದು ಕೊಡಿ ನಿಜಿದಾಡುತ್ತಮಿದುರ್ದಮ
(ಪಂಪತಂ. ೧೨೮-೧೯) ; ನೃಪನಾ ವಡನಮುಮಂ ನಂದಿ ನಿಜಿದ
ಪೊಲೆಯರ ಪೊಂತಂ ತರಿಸಿ . . . ಇರಿಸಿದೊಡೆ (ಯಶೋಜ. ೨-೫೯) ; ಉರಿದ ಕಾಳ್ಗಿಟ್ಟನೊಳು ಸಿಕ್ಕಿದ ಗಣಿ ನಿಜಿಯದಂಚೆಯ
ವೊಲಾದರು ಮಜಾಗೆಡಿಸಿದಳಿವುಲ್ಲೆಯಂತಳಿಟಿಟ ದಿಸೆಗೆಟ್ಟು (ಸಾಸಂಜೆ. ೬-೪೨). ೪. ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬರು ; ಬೃತುವಂತಿಯಾಗು ; ವರ್ಯಾ,
ಪತಿವರಾ-ಈ ೨ ಕುಡಲ್ ನಿಜಿದ ಕೊಸು (ಪರಾಯ. ೬೯-೩೨೯) ;
ಪರಮಬ್ರಹ್ಮದ್ವಯಸರಸಿರುಹೋದರದೊಳಗೊಗಿದಾತನ ಸಿರನೊಗ
ದೊಳು ಗರುವಿಕದಾಳಿ ನಿಜಿದು ಕೈವಲ್ಯಸತಿಗೆ ಸಹಜಿಯಾಗಿ ಭರದಿಂ

ಭವ್ಯಭುಜಂಗರನವರೊಳ್ ನಿಜವು ಕೋವಿದೆ . . . ಮನ್ಮತಗೀವುಡು
ಮಾಂಗಲ್ಯವನು (ಜಯಕಾ. ೧-೬). ೫. ಪ್ರಾಪ್ತವಯಸ್ಸನಾಗು ;
ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬರು : ನಿನ್ನು ದಯಸಮಯದೊಳೆಮ್ಮ ಗುರುರೂಪ ವಿಶ್ವ
ಪತಿಯಂತಿವೇವದಿಂ ಬಂದು . . . ನೀಂ ನಿಜಿಯೆ ತನ್ನೆಗೆ ಬರ್ಪುದೆಂ
ದಂದು ನಿರವಿಸಿದಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೧೦) ; ಮಕ್ಕಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ
[ನಿಜಿ]ದರೆ ಕಕ್ಕಸವದಂದೆನುತ ರಕ್ಕಸರುಗಳು ಮೂಯದೊಳುದ್ದುರು
(ಮೋಹತ. ೪-೯೧) ; ಕಿಜಾಯಮ್ಮ ದೀಕ್ಷೆಯೊಡನೆನೆ ಭರತೇಶ
ನೊಗೊಲನಾತ್ಮಜರಿನ್ನು ನಿಜಿನನ್ನ ದೀಕ್ಷೆಗಳಸಲಾಗದೆಂದು ಕಾಲ್ಗೊಗಿ
ನಿಲ್ಲಿಸಿದನಾ ಚಕ್ರಿ (ಭರತ. ೫೩-೨). ೬. ಅಧಿಕವಾಗು ; ಹೇರಳ
ವಾಗು ; ಸಮೃದ್ಧವಾಗು ; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ನಿಜಿದಾದ ಪ್ರತೀಲ
ನೋನ್ರಿಗುಣದಿಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಸಮೃತ್ತಿನಿಮಾ ಕಣಿಗಲ್ಲ ಪ
ಧಮ್ಯದಾ ಸಸಿಮಂತ್ರಿಗೊಯ್ದಾರ್ . . . ಸ್ವರ್ಗಾಗ್ನಿಯಕ್ಕೇಜಾದಾರ್
(ಎಕ. II, ೭೬-೧ ; 700) ; ನಿಜಿದಾತನ ಪುಣ್ಯಮ ಕಣ್ಣೆದಂತಿರೆ
ತೊಡುವಾ ವಿವರನದ ಪದಿಗಳ (ಚಂದ್ರ. ೪-೬೨). ನಿಜಿಯೆ =
ಪರ್ವಾಗಿಯಾಗಿ (ಪಂಪ. ೩ ಬೀಳು). ೭. ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳು ; ಭರ್ತಿ
ಯಾಗು ; ತೀವು : ಉಜ್ಜಲಪಂಚರತ್ನಭಾಸ್ವದಸವನಗಳಂ ನಿಜಿ
ದುದಂ ಸಮದಂ ಪುರಮಂ ಪುರಂದರಂ (ಅದಿಪ. ೬-೮೯) ; ತೀವಿದ
ಪೊಕ್ಕರಣೆಗಳ ನಿಜಿದ ಕಣಿಗಳ ಸರೋವರಂಗಳ ಬೆಡಂಗುಂದಲೆಪುರದೊಳ್
(ಸುಕುಮಾರ. ೯-೫೧). ೮. (ಕಾಲ) ತೀರು ; ಮುಗಿ ; ಪೂರೈಸು :
ನಿಜಿದುವು ಪನ್ನೆರೈರಿಸಮುಗ್ರವಿರೋಧಿನಕ್ಕೆ ಮಿಚ್ಚುಗಳ್ ನಿಜಿವ
ವೊಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೯) ; ನವಮಾಸಂ ನಿಜಿವುದುಮೆನ್ನ ಪೆಂಡಿ
ಗಂಡುಮಗನಂ ಪೆಜಿಲೊಡಂ (ಪಂಪತಂ. ೧೮೭-೫) ; ನಿಜಿವುದಾರಾಯಂಪ್ಪ
ವಾರಿಂದಜಾತುಕೋ ಚಿತ್ತಭಯ ಮಾಯೆಯ ಮಹಿಯ ಜವನಿಕೆ
ಯೇಕೆ ನೀನಿದಕಳುಕದೇಡ (ತೊರಾ. ೨-೫೧೬). ೯. ಸಿದ್ಧವಾಗು ;
ತಯಾರಾಗು ; ಸನ್ನದ್ಧವಾಗು : ಕೊಂಕಿ ಪಜಾಯುತಿರವಿಂದೆ
ಕೊಲಲ್ ಮೊಕ್ಕಳಂ ನಿಜಿದುಜೊಂದೆ ಸಪ್ತಮುಖದಿದೆ . . .
ಪೊಲ್ಲುದು ಮಹಾನದಿ ರುದ್ರಪುಣೇಂದ್ರರಾಜನಂ (ಪಾಪ್ಯಸಾ. ೭೪೭
ಶೂದ್ರ. ೪) ; ಅಲಾವಗಿಯಂ ಪಜಾಪದಿಲ್ಯ ಹಲಾಯುಧ ನಿಜಿದಿದಾಪನೆ
ನಗೆ ತೋಜಿ ಬಿಡು ಕೌರವನಂ (ಗದಾಯು. ೭-೬೧) ; ಮರೆ ಮಲಿ . . .
ಎಯ್ಯಮ್ಮಗಂ ಕಡುಕೊಡಿ ಕಾಪನಾಂತರದ ಕುಟೀರವಂ ಬೆಳೆದ ಕಿರು
ಳನಂತಿರಲೀಯವಂತವಂ ನಿರಸನವೈದಿಸಲ್ ನಿಜಿವ ಬೇಂಟಿಗೆ ಕಾಲಮಿದು
(ಸಕಪಂ. ೬೫). ೧೦. ಕುಡೇರು ; ನೇರವೇರು ; ಸಿದ್ಧಿಸು :
ಚಂದ್ರನಂ ನುಂಗೆಂದು ತೋಜಿದೊಡಾಳೆಯುಂ ಕಂಡು ರಾಗಿಸಿಯಾ
ನೀರಂ ಕುಡಿದು ಬಯಕೆ ನಿಜಿದತ್ತು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೪೬-೨೧) ; ನಿಜಿದ
ತ್ತಿತ್ತಾನುಮಾ ಪಂಪತಿಯ ಬಯಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣಮಾಯುತ್ಪವಂ (ಅದಿಪ. ೪-೪೮). ೧೧. ಸಾಕಾಗು ; ಸಾಲು : ಇದನ್ನ ಭುಜಾಸಿಗೆ ಕೇಡು
ಪೂಸಲಂ ನಿಜಿಯದು (ಪಾಪ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಶೂದ್ರ. ೪) ; ಪರಮನ ನಿರತಿಶ
ಯಾಂಗಸ್ವರೂಪಮಂ ನಿಜಿಯ ನೋಡಲಾವೆಡೆಗಂ ತನ್ನೆರಡುಂ ಕಣ್ಣಳ್
ನಿಜಿಯದೆ ಸುರೇಂದ್ರನುಂ ಗಡ ಸಹಸ್ರಲೋಚನನಾದಂ (ಅದಿಪ. ೭-೧೦೬) ;
ಸಿವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಮುನ್ನ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ ನಿಜಿಯದೆನ್ನ ಮತ್ತ ಕಿಜಾದು
ಭೂಮಿಯ . . . ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡು ಕೇ. ೪೩-೮ ; ಸು.
೨೨೩ ?) ; ಎನ್ನೊರ್ವನೇದ್ ವಂದಿಗಂ ನಿಜಿಗುಂ ನಿಜಿಯದಿರ್ಕುಮದ
ನಿಜಿಯಲ್ಪಾರದು (ಪಂಪತಂ. ೨೮೧-೪). ೧೨. ತೃಪ್ತಿಪಡು ; ಸಂತೃಪ್ತಿ
ಪಡೆಂದು : ತನ್ನ ನಿಜೀವಿತಮುಮಂ ತನ್ನ ಮುಗಿದಿತ್ತು ತೊಟ್ಟು
ತನಮಂ ತಾಂ ಕೊಂಡುಂ ನಿಜಿಯಲ್ (ಪಾಪ್ಯಸಾ. ೧೧೪) ; ಭಜಿಸಿ
ನಿಜಿಯರು ನಾರದಾದ್ವರು ನಿಜವನೀತನೀತ ನಿಜಗಾತ್ಮಜನೆ ಹೋಗಿರೆ

ಮರುಳೆ ನೀನಾರೀತನಾರಿಂದ (ತೋರಾ. ೧-೮-೩೬). ೧೩. ತೃಪ್ತಿ
ಕೊಡು; ಸಂತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡು: ಅವಾಸ ನೆಹಿಯದು ಮಕ್ಕ
ಕಲ್ಲದ ಭೂಪದಶರಥಗೆ (ಕಾಶಾ. ೧-೨೮). ೧೪. ಸಾಧ್ಯವಾಗು;
ಶಕ್ತವಾಗು; ಸಮರ್ಥವಾಗು: ಕಿಷದಜೊಳೆ ಪಿರಿದುಮರ್ಥಮು
ನಹುಪಲ್ ನೆಹಿವಾತನಾತನಿಂದಂ ನಿಪುಣಂ (ಕವಿಾ. ೧-೧೫), ಮೃಗ
ಪ್ರಜದೊಡ್ಡಂ ಮೃಗರಾಜನಂ ನೆಹಿವುದೇ ತಾಂಗೆಲ್ವೆ (ಅವಿಪ. ೧೩-೫೬);
ಇಜುವ ಬೆಡಂಗನೊಳೆಯಲ್ ನೆಹಿಯೈ ನಿಗಾನೆ ಸಾಲ್ವಂ (ಗವಾಯು.
೬-೩); ವಿಶ್ವಾವನಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡು ತಾಳ್ವಲ್ ನೆಹಿವ ತನಯನಂ ಗರ್ಭ
ದೊಳ್ಳಾಳ್ವಿದೈ (ಮಲ್ಲಿತ. ೪-೯೨). ೧೫. ಯೋಗ್ಯವಾಗು; ಉಚಿತ
ವಾಗು; ಅರ್ಹವಾಗು: ಸೋಲ್ವ ಕಪ್ಪ ಮನಿತ್ತೊಡೆ ಕೈಕೊಳ್ಳುದುಂ,
ಕಾವಲರ್ಗ ನೆಹಿಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫-೧೬). ೧೬. ಕಾಡೆಸಿಕೊಳ್ಳು;
ಕಾಣು; ತೋರು: ಅಂದೊಮ್ಮೆ ವರಹಾನತಾರದಿ ನೆಹಿದ ಗೋವಿಂದ
ತನ್ನಯ ಪೀತಾಂಬರನ ಕುಂದದೆ ಭೂಮಿಗೆ ಪೊದಿದೊಲಿರುವುದು
ಗಂಧಶಾಲಿಯ ವನ ಕಳಿತು (ಮೋಹತ. ೨-೫೨). ನೆರೆ: ೪. ಕಾಡ
ಸಬ್ಬಸಿಗೆ ಸಮೂಲ ಹಿರಿದುದ್ದಿನ ಬೇರು ಸಹಾ ಒರಳಲ್ಲಿ ತಿರುಹಿ ರಸವ
ಹಿಂದಿಕೊಂಡು . . . ದಿನ ಮೀರಿ ನೆರೆಯದ ಕನ್ನೆಯರು ಸೇವಿಸಿ ಯತು
ವಹರು (ಸಕವೈ. ೧೨೫); ಮೈಸೂರುಕೀಮೆಯ ಜೈನರು ತಮ್ಮ ಹೆಣ್ಣು
ಮಕ್ಕಳು ನೆರದ ಬಳಿಕ ಅವರ ಲಗ್ನ ಮಾಡುವರು (ಕಭಾಗ. ೯೯). ೫.
ನೆರದ ಮಗ= ಹರೇಕ ಬಂದ ಮಗ (ಜಾನಕೋ. ೧೨). ೬. ದೇಯ
ಅಪ್ಪಣಿಗೆ ತನ್ನ ಅಭಿಲಾಷೆಯೂ ನೆರೆಯತು (ಕಾವ್ಯಸ. ೯೬). ೧೭.
ಪೂರ್ಣ ಮಾಡು; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿಸು: ಒಪ್ಪಿನಂ ಕುಣವ ಪರಿಜಂ
ನೆರದು ಜೋಲ್ವವಿರ ಕಪ್ಪು ಬೆಕ್ಕುಗಳ ಪೊಂಬೊಗರ ನೇವರಿಸಿ ಬಪ್ಪನೇಂ
ಬೋಳನೆನೆ ಹೆಣ್ಣುಲಿಯುವು ಬರುತಿಡುದು (ಕಾಲೂರ. ೯೪-೧೦೬);
ಮುಂದಪ್ಪುದಂ ನೆರೆಯಲದೆಯೆನಲ್ ನಂದಂ (ಕಾಲೂರ. ೧೩೬-೨೯೫).

ನೆರದ ಹಣ= (ಅಗಸರ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ) ಹುಡುಗಿ ಮೈನೆರೆದಾಗ
ನಡೆಯುವ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೆ ಆಕೆಯ ಗಂಡ ಅಥವಾ
ಮದುವೆಯಾಗಲಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಕೊಡುವ ಹಣ: (ಎಸಮ್ಮಿ. IV,
೧೦). ನೆಹದ ಪಣ, ನೆರದ ಪಣ, ನೆರದ ಹೆಣ್ಣು= ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ
ಬಂದ ಹೆಣ್ಣು; ಮತುಮತಿಯಾದವಳು: "ತುಣುಮುಂದಿಯನೆ
ನೆಹಿದ ಪಣ್ಣಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೪); ಪೆರನಾರೊ ಬಂದಿರಲ್ ಕಣ್ಣುರಿದು
ಗೆಳೆಯಂ ನೆರದ ಪಣ್ಣ-ನಿನಗೆಂದು ಚುಟ್ಟ ನುಡಿಯುವಳು (ಕಾಲೂರ.
೬೧-೧೦೨); ನೆರದ ಹೆಣ್ಣು= ಹರೇಕ ಬಂದ ಹೆಣ್ಣು (ಜಾನಕೋ. ೧೨).
[ದೇ. II ತಮಿ. ನಿಜ್ಜಿ; ಮಲ. ನಿಜಯು; ತುಳು. ನೆಯು, ನೆರವು;
ಕೊಡ. ನೆರೆ, ನೆರ; ತೆಲು. ನೆಜಯು, ನೆರಯು; ಕೋಲಾ. ನಂದಾ;
ನಾಯ್ಕ. ನಂದಾ, ನಿಪ್ಪ; ಗೊಂಡಿ. ನಂದಾನಾ; ಕುಇ. ನೆಂಜ,
ನೆಂಬ, ನೆಪ್ಪ, ನೆಪ್ಪ, ನೆಪ್ಪ, ಕುವಿ. ನೆಂಜಲಿ; ಕುರುಖಾ. ನೀಂದಾನಾ;
ಮಲೈ. ನಂದ]

ನೆಹಿ₂, ನೆರೆ₂, ನೆಹಿ₂ (ನಾ). ೧. ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ; ಸಮಗ್ರತೆ:
"ನೆಹಿ ಪೂರ್ಣಾರ್ಥವಯಂ" (ಕರ್ಣಾಭಿ. ೪೦); "ಸಮಗ್ರತೆ ಬಹಳ
ದೊಳ್ ನೆಹಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೬). ೨. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಳ;
ಅಧಿಕೃ: "ಉಬ್ಬರಂ, ಉಬ್ಬಟಿ . . . ನೆಹಿ, ನೂಳದು, ಮಿಂಟು,
ಒಟ್ಟಿಡೆ, ಪೆರ್ಚರ್ಗಿ-ಈ ೧೯ ಅತಿಶಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೫೬-೨೩೪). ೩.
ಸಮರ್ಥನಾದವನು: ಪಿಠ[ನಾ]ವಂ ಧರಾಚಕ್ರಕ್ಕೆಜಿಯಂ ಕಳೆಯ
ಪ್ಪವಂ ನೆಹಿ ಯಾರೇನೆಯಂಬನ್ನಂ ಕುಣಿತದ್ದಿಗೆ ಬನ್ನಮಂ (ಕವಿಾ.
೧೨-೬). ೪. ತುಂಬಿ ಹರಿಯುವ ನೀರು; ತುಂಬುಪ್ರವಾಹ;
ಮಹಾಪೂರ: ನೆಹಿಯ ಕಾಲದ ವೃಷ್ಟಿ ಸುರಿಯಲು . . . ಹೊಕ್ಕನು

ವೃತ್ಯನಂದನೆಯ ನಿರುತಮಂದಿರದೊಳಗೆ (ಸಂಭಸ. ಪರಿ. ೨-೬೦);
ಬಗೆಗಟ್ಟಿರಿಯನಿಸಿ ನೆಹಿ ಬಂದು ಮಿಗೆ ಭೋರ್ಗರೆಯುತಿರ್ದೊಡು ಮುಂದೆ
ಯಮುನಾನದಿಯು ಗುರುವಾಗಿ (ಸಾಲ್ವಾ. ೨೧-೧೬); ಇದು ನಾಡಿದು
ಕಾಡಿದು ನೆಹಿಯದು ಕೆಹಿಯದು ನೆಲನಿದು ಪೊಲನಿದು . . . ಎಂದು
ಬಗೆಯಲ್ಪಾರದಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೨-೨೬). ೫. ಸೇವೆ (?):
ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಮತ್ತಲ್ ಗಟ್ಟಿ ಇನ್ನೂರ ನಯಕ್ಕೊಣ್ಣು ದೇವರ್ಗ್ಗ
ನೆಹಿಗಂ ದಿಟ್ಟಿ ಕೆಹಿಗಾಲನೂ (ಎಶ. VII, ೩೪೦. ೧೯೪-೧೫; ೨೩೩).
(ಗು). ೬. ಪೂರ್ಣವಾದ; ಸಮಗ್ರವಾದ: "ನೆಹಿಗಲ್ಲ" ಪರಾ.
೭. ಅಧಿಕವಾದ: "ನೆಹಿಜಾಣ" ಪರಾ. ನೆರೆ: ೨. "ನೆರೆಯ
ನಲ್ ಪರ್ಚಿನಕ್ಕುಂ" (ಕಶಸ. ೫೬). ೪. ಕರೆ ಬಂದಣ್ಣ, ತೆರೆ ಬಂದಣ್ಣ
ನೆರೆ ಬಂದಣ್ಣ ಬಳಿಗೆ (ಪ್ರದಸ. ೧-೫); ಮೊರೆವ ಮಳೆ ಪಗಲಿರುಳ್
ಕಲ್ಪಣ್ಣ ಕೆಸರಾಗಿ ನೆರೆಯಿಂದ ಮುಗಿಯದಿದೆ ಕಡಲಿತ್ತ ಸಾಲಂ (ಕಾಲೂರ.
೪೫-೬೨); ನದಿಗೆ ನೆರೆ ಬಂದಾಗ ಪೋರಾಸಾನುಪ್ರಾಂತ ಇದೀ ನೀರಿನಲ್ಲಿ
ಮುಳುಗಿರುತ್ತಿತ್ತು (ದತ್ತಸ. ೪೧). ೮. (ಅಲಂ) ಉದ್ದೇಗ; ಉಬ್ಬರ:
ಮತ್ತೆ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೆರೆ ಬಂತು, ನಾನು ವಿಶೋಬಸ ಗುಡಿಗೆ ಹೋಗಿ
ತಾಸುಗಟ್ಟಲೆ ಅಳುತ್ತ ಕೂಡತೊಡಗಿದೆ (ಸ್ವಯಂ. ೨೦೬). ನೆಹಿ₂:
೯. ಮುಕ್ತಾಯ; ಕೊನೆ: ಪುಟ್ಟುತ್ತಂ ಸಾವುತ್ತು ಮರಡುಂ
ಕಾಲಮುಮನೀ ಮಾರ್ಗದಿಂ ಸಮಯೋತ್ತರವೃದ್ಧಿಯಿಂ ಪರಿಸಮಾಪ್ತ
ಮಾಗಿ ನೆಹಮಯ್ಯಸುವುದು ಕಾಲಪರಿವರ್ತನಮೆಂಬುದು (ಸುಕುಮಾ.
೬-೬ ಪ). ೧೦. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಇನ್ನೆ ಮಗೆ ನಿತ್ತರಿಸಲ್ ನೆಹಿವಿಲ್ಲ
[ಪಾಶಾಂ. ನಿಲ್ಲ]. . . ಕೂಬ ನೀರ ದೆಸೆಯಿಲ್ಲದೊಡಲಳ್ಳನೆಂತು ತಾಳ್ವಂ
(ಅವಿಪ. ೯-೮೯).

ನೆಹಿಯಾಗು= ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು: ಒಪ್ಪುವ ಭೃಂಗಸಂಗ
ಮಿಲ್ಲದ ನವಪದ್ಮಿನೀಮುಳುಕದಿಕ್ಕುಗಮನೆ ನೆಹಿಯಾಗಿ ಕೋಭವತ್ತು ದೊ
ಪರಿಕೋಭವೆತ್ತಿರೆ ವಿಲಾಸದ ವಿಭ್ರಮದೇಲ್ ಕನ್ನೆಯಾ (ಸುಕುಮಾ.
೫-೬೦); ಅಂತರಿತಮಹಂದಿರೋಕದಲಂತರವು ನೆಹಿಯಾಯ್ತು ಯೋಜನ
ವಂತು ನೂಜುಮೇಲದಿಪ್ಪತ್ತೆರಡುಕೋಟಿಗಳು (ಸಂಭಸ. ೧೧-೧೬).

[< ನೆಹಿ₁ / ತಮಿ. ನಿಜ್ಜಿ; ಮಲ. ನಿಜ; ತೆಲು. ನೆಜ, ನೆರೆ]
ನೆಹಿ₃, ನೆರೆ₃, ನೆಹಿಯೆ (ಅ). ೧. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಪೂರ್ತಿ
ಯಾಗಿ: ಪಟ್ಟು ಪರಿಕಲಿಸಿ ಬೆನ್ನಂ ಮುಟ್ಟರೆ ಮುದಿ ಕಳಬೆಳ್ಳವಟ್ಟಲ್
ಬಾಯೊಳ್ ಬೆಟ್ಟಂತಿರೆ ಸತಿ ಶಶಿಯಂ ಕಟ್ಟಿ ನೆಲಕ್ಕಿಟಾದ ರಾಮವಂ ನೆಹಿ
ಪೊಲ್ಲಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೬ ಶೂದ್ರಕ); ಭದ್ರಬಾಹು ತಪಂಬಟ್ಟು
. . . ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರ ಪಾರಾಸಾರಗನಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಪೊದುಗಳುಮಂ ನೆಹಿಯೋದಿ
ಕಟ್ಟು (ವಡ್ವಾರಾ. ೩೪-೨೪); ಕಾರ್ಯವಶದಿಂ ಕೂರ್ಪಂತೆಪೋಲ್
ನಿನ್ನ ನಾಂ ನೆಹಿ ಕೊಂದೆಂ ಮುಳುಂದಮಂಗನ್ನಪತಿ ಕಂತೇಯರೇಂ
ಕೊಂದರೇ (ಸಂಭಸಾ. ೧೩-೫); ಹೆಜೆಯದೆ ಮುಟ್ಟಿದ ಪದಿಗಳ್
ತೆಹಿದುವು ನೆಹಿ ಮೋಕ್ಷಗೃಹದ ಸೌಖ್ಯದ ಪದಿಗಳ್ ತೆಹಿದವೆನೆ
ದಿವದ ಪದಿಗಳ್ ತೆಹಿದುವದೇನಂದೆ ಜೈನಪದಸೇವನೆಯಿಂ (ಸುಕುಮಾ.
೯-೧೯); ಸಕ್ಕದಮಂ ಪೇಟೊಡೆ ನೆಹಿ ಸಕ್ಕದಮಂ ಪೇಟೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಯು.
೧-೪೨). ೨. ಬೆನ್ನಾಗಿ: ಕಸವರಮೆಂಬುದು ನೆಹಿ ಸೈರಿಸಲಾರ್ಪೊಡೆ
ಪರಿವಿಚಾರಮುಂ ಧರ್ಮಮುಮಂ ಕಸವೇಂ ಕಸವರಮೇನುಬ್ಬಸಮಂ
ಬಸಮಲ್ಲಿದರ್ದು ಮಾಡುವರೆಲ್ಲಂ (ಕವಿಾ. ೩-೧೬೬); ದಿವದೊಳ್
ಮೇಲಪ್ಪ ರತ್ನಂಗಳೆಂತನತಂ . . . ತಂತನುಮಿಗಳ್ ನೆಹಿ ತೊಟ್ಟು
ಬಂದಂ (ಅವಿಪ. ೨-೧೪); ಕೋಣನೊಂದು ಕುದುರೆಯ ನುಂಗಿತ್ತು
ಕಟ್ಟಿದ ಪಕ್ಷಿ ನೆಹಿ ಪಾಪಾತ್ತು (ಅವಿಪ. ೩೬-೧೦೨); ಎಲೆ ತಿಡುವ
ತೆಂಗಾಯಿ . . . ಕಾದಲನಂ ತಂದೊಡೆ ನಟುಸುಯ್ಯಲಿಂದಂ ನಿನ್ನ

ನಾಗಳುಂ ನಟಿ ಪೊರೆವೆಂ (ಕಬ್ಬಾ. ೭೧). ೩. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅಧಿಕವಾಗಿ; ಬಹಳವಾಗಿ: ಮದನಹತನಿಂದಂ ನಟಿ ಮುನ್ನುಡು ಪೊಡಕ್ಕಂ ತಾಂ ಪೇಟುಯಲೆ ಮುನ್ನಮೆ ಮದೀಯ ಭೈರ್ಯ ಚ್ಯುತಿಯಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೬); ನಟಿ ಸಂತೋಷದಿಂ ಕೈನೀರಣಿ ಯಲ್ಕಂದಿರ್ಪ ಪದಮೋತ್ಕಾಶ್ಚರ್ಯಂ ನಟಿದಿರೆ ಮದಾಳಿಯುಸಂ ಪಜಾ ಪಡೆ ಬರ್ಪಂದದಿಂದೆ ನಂದಂ ಬಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೨); ಸಂಪಗೆ ಮೊಲ್ಲೆ ಕೇದಗೆ ಸಂದ ಪಾದರಿಯ ಪೂಗಳನಾವಗಂ ನಟಿ ಸೂಟಿಗೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೨-೨೪); ಪೊಜಮಟ್ಟಿನಚ್ಚ ಕಿವಲಿಂಗಾಚ್ಚಕಂ ನೋಡೆ ನಟಿ ತೀವಿ ಪೂರದೊಳಗೆ ಭೂಪಧೂಮಂ ಕೂಡೆ (ತಿರುಕ. ದೇ. ೬-೬). ೪. ಅಪ್ಪಟವಾಗಿ; ಪಕ್ಕಾ: ಕೊಣಬಾಡೆಲ್ಲರ ಮುಂದೆ ರಚ್ಚಿಗುಟೆಯುತ್ತಂ ಕಿತ್ತು ಮೆಯ್ಯಿಲ್ಲವಂ ಹಜಾತಂದುಳ್ಳ ಸುವಸ್ತುವಂ ಕಡೆಯೊಳೊ ವಗೊತ್ತು ತಾಂ ಭಾಷೆಯಂ ಬಜಾಗಂಬಿಕ್ಕುವನೆಂದು ತಾಯ ಹೊಸಬಿಟ್ಟಿ ಬ್ರಟ್ಟಿ ಕೊಂಡಾಡುತಂತಿರುವಳ್ ತಾಂ ನಟಿ ಸೂಳೆಯ್ಯಿ (ಸೋಮೇಶ. ೭೬). ೧. ನೆರೆ: ೧. ನೆರೆ ತೆರೆಯಲುಂಟು ಸೌಂದರ್ಯ ಸತ್ಯ ಸಜ್ಜನಿಕೆ ಇರುವ ನೆಲೆಯುಂ, ಸಿರಿಮನದ ವೈಭವದಿ ಮುಗಿಯಲಿಲ್ಲ ಈಶ್ವರನ ಸೃಷ್ಟಿ ಕಲೆಯು (ಹೃದಯ. ೧೦-೭); ನರುಗಂಪಿದು ಹಾಳೆ, ನೀನೆ ನೆರೆ ತಾಳೆ (ಬಾಸಗ. ೪-೨೨). ನಟಿಯೆ: ೧. ದೋಷಮುಮನಂತೆ ಗುಣ ಮುಮಂ ಕಿಟಿದೊಳೊ ನಟಿಯೆ[ಪಾಪಂ. ಅಜಾಯ]ಪೇಟಿಂ (ಕವಿಾ. ೧-೧೩೬); ರೌದ್ರತರರೂಪಮನೋರ್ಮೆಯ ವಿಶ್ವರೂಪಮಂ ತೋಟಾದರ್ಪದಂ ನಟಿಯೆ ಮೋಹಿಸಿ ವೈಷ್ಣವದಿಂ ಮುರಾಂತಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೩೦); ತನ್ನ ಬಂದವೃತ್ತಾಂತಮನೆಲ್ಲಮಂ ನಟಿಯೆ ಪೇಟು ಮತ್ತಮಾ ದಿವ್ಯಕಾಂತೆಯನಿಂತೆಂದಂ (ಕಾದಂಪು. ೩೯೫); ಒಂದು ಬಕಂ . . . ತಪೋರೂಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ಕಿಟುವಿಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ನಟಿಯೆ ತಿಂದು (ಪಂಪತಂ. ೮೩-೪). ೨. ಪೊನ್ನ ಮಡಕೆಯೊಳ್ ಬೋಸಮನೊಡ್ಡಿ ನಟಿಯೆ ತೊಟ್ಟುಟ್ಟು ಮಂಗಳವಸದನಂಗೊಂಡು ದಿವ್ಯ ಸ್ತ್ರೀ ಬಂದು ನಿಜಸಿದೊಡೆ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೮೯-೧೩); ಇದಿಚ್ಚುವ ಗಣ್ಧರ ನಾಮೈವೆನ್ನ ಪೊಟ್ಟಿಳಿಸುವ ದೀರರಂ ನಟಿಯೆ ಕಾಣೆಮೆ (ಎಕ. III, ಮಂಜ್ಯ. ೪೧-೧೬; ೨೨೦); ನಟಿಯುಟುವ ನಟಿಯೆ ಕಾಣ್ತೇ ತಡದಿಂ ಸಮಸಂದಂ ಸಂದತೀಂದ್ರಿಯಸುಖದತ್ತೆ ಆಗಿದೆನಂ ವಿಷಯಸುಖಕ್ಕಿಳಗಂ ಪೂಕೆಯ್ತು ತೊಟ್ಟುನುಟುವಂತುಟುವೆಂ (ಅಜಪು. ೨-೮೨); ವಿಪುಲಾಚಲ ದೊಳ್ ವೀರಜನಪಾಶ್ಚದೊಳ್ ಗೌತಮಂ ಗಣಾಗ್ರಣೆ ಮಂಧಾಧಿ ಪನಟಾಯೆ ನಟಿಯೆ ಪೇಟು ದನಪೂರ್ವಮೆನೆ ರಾಮಕಥೆಯನಧೀರ್ವ ಸುವೆಂ (ಪಂಪಮಾ. ೧-೪೦). ೩. ನಟಿಯೆ ಬಸಮಟಾದು ಚಿಂತಿಸಿ ಮಜುಗಿ ಯತೋಭದ್ರ . . . ಕಡುಗಂದಿ ಕುಂದಿ ತೆರಮರದಿರ್ಪಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೯೭). [**ನಟಿ**]

ನಟಿಕೋಶ 'ನಟಿಗೊಳ' ನೋ.

ನಟಿಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು,—ತುಂಡುಮಾಡು: ಪಾರ್ಥಸನಬರ ವಿಶಿಖವನು ನಟಿಗಡಿದು ಕೆತ್ತುವನಬರೊಡಲುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೇ. ೮-೪೩). [**ನಟಿ** + **ಕಡಿ**]

ನಟಿಗಡಿತ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವುದು, —ಕಡಿಯುವುದು: ತೂಳೆ ತುಳಿದವು ನೂಜುಗಳ ಭೂಪಾಲಕನ ನಟಿಗಡಿತದವಿಗೆ ಬಾಳೆ ಹೆಮ್ಮರನಾಯ್ತು ಗಡ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೩೭). [**ನಟಿ** + **ಕಡಿ**]

ನಟಿಗಲಿ (ನಾ). ಮಹಾಶೂರ; ಕಡುಗಲಿ: ಲೋಕದೊಳುಳ್ಳ ನಟಿ ಗಲಿಗಳನೆಲ್ಲರನು ಮೊಹಿಯಿದಲೊಯ್ದು ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಗರ್ಭವ ಬಲು ಸಿಹಿ ಮನೆಯೊಳಗಿರಿಸುವನು (ಕ್ರಿತೀಕಂ. ೯೪); ಹುಡುಗುಟ್ಟಿ ಯಜ್ಞಮಂ

ಕಡುಹಿಂಸೆ ಜಯಸಿರಿಯ ಪಡೆದ ನಟಿಗಲಿ ವೀರಭದ್ರೇಶನೊಬ್ಬನೆಂದೆ ಕುಡುಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ದೇವತನೋ ಮಹಾತ್ಮಕಿ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೧-೭); ನಟಿಗಲಿ ಲೋದರುವೆರಸು ಉಟುದಿದನಾ ಗಜಪತಿ ರಾಮನಾಥನ ಮುಜಾದು ಮೋದುವ ತವಕದಲಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬-೪೬). [**ನಟಿ** + **ಕಲಿ**]

ನಟಿಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಗಾಣು; ಮುಕ್ತಾಯವನ್ನು ಕಾಣು: ನಟಿಗೊಂಡುದು ನಾರಾಚಂ ನಟಿಗಾಣಲ್ಕಾರ್ತುದಿಲ್ಲ ದೀರಕೆ ದೀಯ ಕೈಟುವ ಬೆಡಂಗನೊಳಾದೊರ್ ನಟಿ ತೋರ್ಕುಮೆ ಶತ್ರುಜನಕಮರ್ಘ ಜನಕ್ಕಂ (ಗವಾಯು. ೧-೧೮). [**ನಟಿ** + **ಕಾಣ್**]

ನಟಿಗಿವುಡ (ನಾ). ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕೆವಿ ಕೇಳಿದವನು: ಅಪ ಸ್ವಾರಗ್ರಹಗೃಹೀತರಂತೆ ವಕ್ರಗ್ರೀವರಾಗಿಯುಂ ನಟಿಗಿವುಡಂತೆ ಕಿವುಡುಗೇಕ್ಕುಂ (ಪಂಪತಂ. ೧೯-೧). [**ನಟಿ** + **ಕಿವುಡ** (< **ಕಿವುಡ**)]

ನಟಿಗಿಲ್ಲ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾದ ಜಯ; ಪೂರ್ತಿಯಾದ ಗೆಲುವು: ಮಿಟಾ ಮದಾಜ್ಜಿಯಂ ಗಿರಿಯನೇಟುವ ನನ್ನಯ ನೆತ್ತಿಗೀಗಂಕೇಟಾಸಿ ಜೀವಮಂ ಜನನ ಲೆಕ್ಕದೊಳೇಟಾಸಿ ಮತ್ತೆ ನನ್ನನಾಣೇಟಾಜೆನ್ನ ತೋಳ್ಳಿ ಬಟಾಯೇ ನಟಿಗಿಲ್ಲಮನ್ನಲ್ಲದಂದು ಬಲ್ಲೇಟದನುತ್ತಮಂ ತಿರಿ ಪಿದಂ ನಿಜನಪ್ಪ ರಕಾಪ್ಪ ದಂಡಮಂ (ಪಂಪತಂ. ೫-೭೪). [**ನಟಿ** + **ಗಿಲ್ಲ**]

ನಟಿಗೊಳ್, ನೆರೆಗೊಳು, ನಟಿಕೋಶ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಆಕರ್ಷಿಸು, —ಸೆಳೆ: ನಟಿಗೊಳೆ ಗಾಡಿ ನೋಟ್ಟಿ ಬಗೆ ಬರ್ಪುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೬). ೨. ತುಂಬಿ ಬರು; ಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಇದು ಲೀಲಾಂದೋಳವಿಂಮೋಳದ ದನ ನಟಿಗೊಳ್ಳನ್ನೆಗಂ ಪಾಡಲೆಂದೇ ಜಾಡಳಂ ತೂಗುತ್ತು ಮಿರ್ದನ್ನಯ ಪರಿಜು (ಅಜಪು. ೪-೯). ೩. ಪೂರ್ಣ ಗೊಳ್ಳು; ಪೂರ್ತಿಯಾಗು: ನಟಿಗೊಂಡುದು ನಾರಾಚಂ ನಟಿಗಾಣ ಲ್ಕಾರ್ತುದಿಲ್ಲ (ಗವಾಯು. ೧-೧೮); ನಟಿಗೊಂಡು ತಾನ್ ಮುಗಿದ ಮುನ್ನಮೇ ಬಾಬ್ ಕೊಯ್ತು ಬರ್ದೆನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೪೧-೪೪೪). ೪. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಡು, —ನಾಟು: ತೆಜಪುತ್ತು ಪಾಪೇಭಕಂಠೀರವ ನೆಚ್ಚೊಂದಪೂರ್ವಸಾಯಕಂ ಚಿತ್ರಾನೀಕನಂ ನಟಿಗೊಳ್ಳುದು (ಪಂಪತಂ. ೪-೨೩ ಎ); ಮುಂದಟಾಯದೆ ಸೀತೆಯಂ ಮದನನಾಕೆಯ ದೂಸಣನೆನ್ನ ನೆಚ್ಚುಂ ನಟಿಗೊಳೆ ಪೂವಿನಂಬಲಗಿನಂಬುಗಳೆಂದಿನಂ (ಪಂಪಮಾ. ೯-೧೬೦); ನಟಿಗೊಂಡು ತೊನೆವ ಸರಲಿಂ ನೆಟಲು ರಥದೊಳಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಚಕ್ರಧರಂ ಮೆಯ್ಯಿಟ್ಟು ಗುಹಾಂತರದೊಳ್ ಮಿಗೆ ಮುಟಸಂದಿದ ಪುಲಿಯ ನಾಗಳಿಸಂ ಪೊಲ್ಲಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೪೪); ನಟಿ[ಪಾಪಂ.ಜ]ಗೊಂಡಿರೆ ಪೂಗಣೆಯ್ಯಿದುಮೊರ್ವಳ್ . . . ಪಲಂದಿದಳ್ (ಪಂಪತಂ. ೮-೬೪). ನೆರೆಗೊಳು: ೫. ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳು; ಭರ್ತಿಯಾಗು; ತುಂಬು: ನೆಗೆ ದೊಡನೆ ನೆರೆಗೊಳುವ ನೇತ್ರಾಂಬುತೀರ್ಥಗಳ ಹೊಗೆಪೊಳಗನೇರೆ ಬಹ ದಿವ್ಯಭಾಗಗಳ (ಮಲದೇ. ೩೪-೫). ನಟಿಕೋಶ: ೧. "ನಟಿಕೋಶ —ಸರ್ವಸ್ವಹರಣೀ, ಮರ್ಮಭೇದೇ ಚ (ವರ್ಮಭೇದೇ ಚ)(ಚುಚ್ಚು)" (ಕುವ್ಯಾ); ಎನ್ನುವುದು ನಟಿಕೋಡೆಮ್ಮಯ ಬಾಬ್ಬಿಯೊಳ್ ನಿಜಾ ಸುವಂ ನೀಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೦). [**ನಟಿ** + **ಕೋಶ**]

ನಟಿಜವ್ವನ (ನಾ). ತುಂಬುಯೆವನ; ಪೂರ್ಣಯೆವನ: ನಟಿಜವ್ವನವೈಸೆ ನಿಂದ ಜವ್ವನವಲ್ಲ ಕುಜುಹಜಾಯಳು ರತಿಮುಖದ ಹೊಜುಗಿಗಾಣಿಸಿ ನೇಮವಲುಗುತಿದ್ದಳು ಮರುಂ ತಜಾಮಿಂದಿಯಾದಂ ನ್ನಂತೊ (ಭರಣ. ೯-೧೦೫); ಮಲ್ಲಿಗೆಗೆ ಮೊಳೆಜವ್ವನಂ ಸುರಯಿಗೆ ನಟಿ ಜವ್ವನಂ . . . ತಾನರೆಗೆ ನಿಜಂಜವ್ವನಮೊದಮಿತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೪-೧೯). [**ನಟಿ** + **ಜವ್ವನ**]

ನಟಿಜಾಣ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಜಾಣತನವುಳ್ಳವನು; ಬಹು ಜಾಣ: ಅಧಿಕ ಸುಜಾಣರ ಜ್ಞಾನಲೋಚನಕೆ ಕಾಣ ಬರ್ಪಂತೆ ಕನ್ನಡ

ನೆಜಿವೆಜಿಯರುಳ್ = ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನಿರುವ ರಾತ್ರಿ ; ಹುಣ್ಣಿ
ಮೆಯ ರಾತ್ರಿ : ಮನೋಜ್ಞನಾಗಿ ನೆಜಿವೆಜಿಯರುಳೊಳ್ ತಾಂ
ತಮಗಿಬಿಡುತಂದು ಬಿನದದಿಂ ನಿಹರಪಟ್ಟರಿಯರ ನೆಲೆಯ ಸಿಂಗರದ
ಮಾಟದ ಬೆಳ್ಳಿವೆಟ್ಟುಗಳ ತಬ್ಬಲಕೆಂಬಂತಿರೆ . . . ತೋಪ್ ಸೌಧಂಗಳಂ
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೨-೬). [ನೆಜಿ_೨ + ಜಿವೆ]

ನೆಜಿವೆಜಿವೊಗ (ನಾ). ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನಂತಿರುವ ಮುಖ ;
ಸುಂದರವಾದ ಮುಖ : ನೆಜಿವೆಜಿವೊಗದಬಳಿಯ ಸುಣ್ಣರಲತಿ
ರಂಜನೆವಡೆಯತ್ತು (ಜಯಕಾ. ೮-೫೧); ನೆಜಿವೆಜಿವೊಗದ ಬಾಲೆಯ
ಕೀರ್ತನೆಗಿಯ್ದು ಕುಳಿಗೊರಲನ ರಾಣಿ ಮೆಟ್ಟಿ ಮುಖಿಯದೆ ವಸ್ತ್ರಭೂಷಣ
ಪರಿಮಳಮಡುಗೊಜಿಯತ್ತು ಕುಸ್ತುರಿಸಿದಳು (ಜೋತಕ. ೨೫-೬೨).

[ನೆಜಿವೆಜಿ + ಜಿವೊಗ]

ನೆಜಿವೈರಿ (ನಾ). ಪ್ರಬಲ ಶತ್ರು ; ಕಡುವೈರಿ : ಕುರುಪತಿಯ
ನೆಜಿವೈರಿ ಭೀಮನ ಸೀಳಲೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೨೯).

[ನೆಜಿ_೨ + ವೈರಿ]

ನೆಜಿಸಿಂಹ (ನಾ). ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ ಸಿಂಹ ; ಪ್ರಾಯದ
ಸಿಂಹ : ಮುಜಾಸಿಂಹನೆಂಬರು ನೆಜಿಸಿಂಹನೆಂಬರು ಮುಜಾ ತಾನೆ ನೆಜಿ
ಸಿಂಹವಾಯ್ತು (ಭರತ. ೬೯-೪೬). [ನೆಜಿ_೨ + ಸಿಂಹ]

ನೆಜಿಸು 'ನಿಜಿಸು' ನೋ.

ನೆಜಿಲ್, ನೆರಳ್, ನೆರಳ್, ನೆಳಲ್, ನೆಳಲ್, (ನಾ). ೧.
(ಮನುಷ್ಯ, ಮರ, ಗಿಡ, ಕೊಡೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ) ಭಾಯೆ :
"ನೆಜಿಲ್ = ಆತಪತ್ರಾದಿ ಭಾಯೆ ; ಜಲದರ್ಪಣ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ; ಒಂದು
ಮರಂ" (ಕಮದ. ಪಂ. ೧) ; ಜಲದ ನೆಜಿಲುಂ ಪರಪುಂ ವಿಲಾಸಮುಂ
ಬೆಳಗುಪುದುಪದ್ವಿಲ್ಲತೆಯುಂ ನೆಲಸಪ್ಪು ಜಲಂಗಳಾದಂ ವಿಲಾಸಿನೀಜನದ
ನಲ್ಲಿಯುಂ ಸಂಗಮಮುಂ (ಕವಿಾ. ೬-೯೬) ; ಸುರಕುಜದ ನೆಜಿಲೊಳಂಗಣ
ದೊಳೇನುಮಲಪಿಲ್ಲದೆ ಕಟ್ಟಿರೆ ಕಾಮಧೇನು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦) ;
ಬಿಸಿಲೊಳ್ ನಿಂದೊಡೆ ನೆಜಿಲ್ ಸಾರಿಮೆಂದೆಂದುಮುಜಾವನಲ್ಲಂ ನಮ್ಮಂ
(ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೫) ; ಕಾಯಕ್ಕೆ ಶಮದನ್ನೊಳಾಗಿ ಜಗದೊಳ್
ಮುಖರ್ಪಿ ಮೈವೆರ್ಪದನ್ಯಾಯಂ ಕೈವಿಗಲೆನ್ನ ಕಾಂತನಲಂಕಿಂ
ಕೂಡಿದಳ್ ಪತ್ತಿಮಾಶಾಯೋಷಿತ್ತುಟಲಾತ್ಮೆಯೆಂದು ದಿನಸ್ತ್ರೀ ಬೈದು
ಬೆಂಬತ್ತಿಡಳ್ ಭಾಯಸಂಕುಳದಿವೆನಲೈ ಪಡುವಲ್ ಮುಂತಾದುನೆಲ್ಲಾ
ನೆಜಿಲ್ (ದಶಕಾ. ೪-೧೪). ೨. ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ; ಪ್ರತಿರೂಪ : ಬಾಳ
ದಿನೇಶದಿಂಬದ ನೆಜಿಲ್ ಜಲದೊಳ್ ನೆಲಿಸಿತ್ತೊ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೬) ;
ತೊಲಗಿಪಳೊ ರಹಸ್ಯಪ್ರಪಣಲಿಡ್ಡಿಯಿಂ ತನ್ನ ಪೊಳವ ನೆಜಿಲುಮನೆನೆ
ನಿರ್ಮಲಮಣಕುಟ್ಟಿಮಮಂ ಕೋಮಲೆ ಚರಣಾಂಗುಷ್ಠದಿಂದೆ ಬರೆಯು
ತ್ತಿದಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೨೮೯) ; ತಿಳಿದಿದ್ ಕೊಳದ ಜಲದೊಳ್ ಪಳಚ್ಚು
ನೆಸಿದಿದ್ ತನ್ನ ನೆಜಿಲುಂ ತನ್ನೊಪಳಿಗೆತ್ತು ಮುಟುಗಿ ಕಾಣದೆ ತಳವೆಳ
ಗಾಗಿದುಳವಿರುಳ ವಿರಹದಿಹಂಗಂ (ಅಜಿತ. ೬-೬೨) ; ನೀರೊಳಗಿದ್
ನಲ್ಲಳ ನೆಜಿಲುಂ ಕಂಡು ನಲ್ಲಳೆಂದು ಮುತಿಗೆಟ್ಟು ಪಾಯ್ತು ಸಾವ ಸಾಧು
ವಿಟಿನಂತೆ (ಭರತಮ್ಯ. ೧೦-೫೪). ನೆರಳ್ : ೧. ತರುಗಳ ನೆರಳ್ಳಂ
[ಪಾಶಾಂ. ನೆರಳ್ಳಂ] ಸೇರತೊಡಗಿತು ಜನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೨೬) ; ಕಾಡ
ಹೂವಿನ ನೆರಳ್ ನೆಲದ ಪುರುಳಿನ ಪುರುಳ್ ಪಡೆದ ಬೀಯದ ತರುಳ್
(ಕಾಲಾ. ೬೧-೧೦೬). ನೆರಳ್ : ೧. ನೆರಳ್ಳದೆ ನೀರಳ್ಳದೆ ಬೇರಳ್ಳದೆ
ಸಸಿ ಹುಟ್ಟಿ ಹೂವಿಲ್ಲದೆ ಕಾಯಿಲ್ಲದೆ ಫಲ ತಂದಿತು (ಪುರಂದ. ೧-೬೬-೧) ;
ಒಂದು ಶಾನಿನೋಳೇವ್ವಕ್ಷದ ನೆರಳೆ. [ಪಾಶಾಂ. ಕಲಿ]ನಲಿ ನವಕುಸುಮ
ದಿಕ್ಕೆಯಲಿ ಆ ಕಮಲಜನ ತುರಗ ನಿಧ್ರಾವ್ಯಾಕುಲದಿ ಮಲಗಿರಲು
(ಸಳಹ. ೨-೧೫) ; ತಪ್ಪ ಸಾಧಿತ ನೈವನೋಳಿಪ್ಪವನೆ ಕಡುಹೆಡ್ಡೆ ಸರ್ಪ

ಮುಜಿಹೆಡೆಯ ನೆರಳ್ಳಿ ಸೇರಿದ [ಪಾಶಾಂ. ನೆಳಲೆಂದು ಸಾರಿದ] ಕಪ್ಪ
ಯಂತಕ್ಕು (ಸರ್ಪಜ್ಞ. ೬೬೬) ; ಅಲಕ್ಕು ಹೂವಿಲ್ಲ ಸಾಲಕ್ಕು ಕೊನೆಯಿಲ್ಲ
ಜಾಲಿಯ ಮರವು ನೆರಳ್ಳ (ಜಗೀಶ. ೮೪). ೨. ಒಂದು ನಾಯಿ
ಮಾಂಸದ ಕರಣೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು, ಹಳ್ಳಾ ದಾಟುವಾಗ ನೀರೊಳಗೆ
ತನ್ನ ನೆರಳು ಕಂಡಿತು (ಮುಂಬಯ. ೨-೪) ; ನೆರಳು ನೋಡಿ ನಿಜಾ
ಮರೆತ (ಗಾಡ). ೩. (ಆಲಂ) ಆಶ್ರಯ ; ರಕ್ಷಣೆ ; ಆಸರೆ : ನೀರರು
ಪರಸ್ಪರ ತಿರುಳು ನೆರಳು, ಪಾಡುಪಟ್ಟು ಕರುಳು, ರಾಗರಂಜಿತ ಕೊರಳು,
ತಂತಿಯಲಿ ಮೂಡಿಸಿತು ಒಲಿದ ಬೆರಳು. (ಆರಳು. ೪೦೧-೨) ; ಅವನ
ಜೀವನವೇ ಅವರಿಂದ ನೆರಳು ಕಂಡಿತ್ತು (ಬಿಟ್ಟು. ೬೫). ೪. ಅನು
ಯಾಯಿ ; ಹಿಂಬಾಲಕ : ಸಾಸು ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಜೆ ; ನಿಮ್ಮ ನೆರಳು (ಹಾಪುತ್. ೧೧೦). ೫. ಬಳಿ ; ಸಮೀಪ ; ಹತ್ತಿರ : ಕಟ್ಟಿ ಹುಡುಗರ
ನೆರಳಿಗೆ ಸಹ ಹೋಗಬಾರದು (ಮುಂಬಯ. ೪-೧) ; ಚಂದ್ರಭಾಗಕ್ಕನ
ಕೈಹಿಡಿಯುವುದುಳಿಯಲಿ, ಅವಳ ನೆರಳಿಗೆ ಬರುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯಾದರೂ
ಇತ್ತೆ . . . ಇವನಿಗೆ ? (ಮೂರುಕಾ. ೬೪). ನೆಳಲ್ : ೧. ಮರದ
ನೆಳಲಿಡ್ಡು ತನ್ನ ನೆಳಲನಪಿಪಹುದೆ (ಬಸವ. ೬೬೬) ; ಮುಂಗಿಲ ನೆಳಲು
ವಿದ್ರಚಾಪವಚಿರವೆಂದು ಕೆಂಡುಡಿಲ್ಲ ನಿಶ್ಚವೆಂದು ನಿರುತವೆಂದು ಹತ್ತಿ
ಸಾರುತಿರ್ಪನಯ್ಯ (ಹಂಪಿ. ೫೧೧-೮) ; ಪಾರಿಜಾತಂ ನೆರೆಯೊಳುತರಿ
ಭೂರುಹಂಗಳ ನೆಳಲನರ್ಥಿಸಿ ಸಾರಿದನವೊಲು (ಬಸವ. ೬೦-೪೬) ; ಒಂದು
ವಟಕುಜದಿಯಲಿನಿಬರು ನಿಂದು ಮರುಪದಿ ಸಹಿತ ನೆಳಲೊಳಗಂದು
[ಪಾಶಾಂ. ಬಳಲಿಕೆಯಂದ] ಮಿಶ್ರಮಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೨). ೨.
ವಾರಿಧಿ ಬತ್ತುಗುಂ ಮಸುಧೆ ಪೊತ್ತುಗು ದಿಗ್ಗಜಮುಳ್ಳಿ ಬಳ್ಳುಗುಂ ಮೇರು
ನಗಾದ್ರಿ ನೀರ ನೆಳಲಂತಹಿಂಚಳಮಾಗಿ ತೋರ್ಪುಮೇ (ಎಳ. VIII,
ಸಾಗರ. ೧೦೬-೨೬ ; 1089) ; ತಿಲದೊಳಿತ ಕೈಲದವೊಲ್ . . . ಕನ್ನಡಿ
ಯೊಳಿತ ನೆಳಲವೊಲ್ (ಬಸವ. ೪೯-೬೨) ; ಹೊಳೆದ ಕನ್ನಡಿ ಕೈಯೊ
ಳಿದುರ್ ನೋಡದೆ ನೀರ ನೆಳಲಲ್ಲಿ ಮೊಗವ ನೋಳ್ವಂತೆ (ಭರತ. ೧-೧೦೬) ;
ಪೂದೊಡಂಬೆಯ ನೆಳಲ್ ತಾಗಿ ಕೊರೆಯೊಳ್, ತೀರಿ ಮೋಡುವಂತಿರೆ
ಕನ್ನಡಿಯ ಚಿಲ್ವು ಕಡ್ಡೆ (ಕಾಲಾ. ೧೧೯-೨೪೮). ೩. ಮನೆ ನೆಳಲಂ
ನೆನೆಯದೆ ಅರ್ಥಮಂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ . . . ಹರಭಕ್ತಿಯೊಳಾತುರದಿಂ ಬಾಗಿ
ವಾದಿಯುಂ ಪೊಣಮುಟ್ಟು (ಬಸವ. ೨-೪೪). ನೆಳಲು : ೧. ಕಾಯ
ನೆಂಬ ಕಂಠೆಯ ಭರಿಸಿ ನಿಂದಲ್ಲಿ ನೆಳಲಿಲ್ಲದೆ ಸುಳಿದರೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಲ್ಲದೆ ಸುಳವ
ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುರಾಯನ ಜಂಗಮಸ್ಥಲದ ನಿಲಕಡೆ ಎಂಕಿರ್ದುಗೊಡೊಡೆ
(ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೦-೧೨) ; ಕೀಸೆ ನೆಳಲು ಹೊರಿದಿಡುವುದೇ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೪) ;
ಗಳಹನನಿಲಜ ಗಾಢಗರ್ವದ ಹುಳುಕನರ್ಜುನನವರ ದೇಹದ
ನೆಳಲು ಮುದ್ರಿಸುತರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೧೬) ; ಕಳೆದರಧ್ವತ್ಯಮವನಾ
. . . ನಳನಳವ ಮಾನುರದ ನೆಳಲಿ ಮೂವರವರು (ತೊರಕಾ. ೨-೪-೨೨).
೨. ಬೇರಿಲ್ಲದ ಮರ ನೀರಿಲ್ಲದ ನೆಳಲೊಳಗೆ ತೋಟದ ಪ್ರತಿ
ಬಿಂಬವ ನಾನೇನೆಂದೆ (ಅವತಂ. ೬-೨೪) ; ನೆಳಲು ಜಲದಲಿ ನಡುಗಲಿನ
ಮಂಡಲಕೆ ಕಂಪವೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೧೪) ; ಮಾರುತನ ವೇಗಮಂ
ಮುಂಕೊಂಡು . . . ಮಾರುತಿಯು ಪೋಗುತರೆ ನೆಳಲು ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸಲಾ
ನೀರಧಿಯೊಳು (ನಿಂಕಾರಾ. ೫-೧-೫೪). ೩. ಕೃಷ್ಣನ ನೆಳಲು[ಪಾಶಾಂ.
ಒಲುಮೆ, ಬಲುಹು]ದಿಟಿಪುಂಬೊಡೊಡೊಳಗಾರು ವಿರೋಧಿಗಳು
(ಕುವ್ಯಾ. ೬೬೬. ೨-೬೨) ; ರಾಮಚಂದ್ರನ ನೆಳಲು ನಿರ್ಜರಕುಜದ
ನೆಳಲಾಯ್ತುಳಿಯ ಜನ ಪುರವರಜನಂಗಳಿಗೆ (ತೊರಕಾ. ೨-೧-೬) ;
ತಾಯಿಯ ನೆಳಲೂ ಹೊಂಗೆಯ ನೆಳಲೂ ಒಂದೇ ಅಂತೆ, ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ
ತಾಯಿಯ ನೆಳಲು ಬೆಂಕಿಯ ಉರಿಯ ನೆಳಲು (ಸುಮಂ. ೨೫).
೪. ಪೊಳಪೊಳವ ಪರಳಿತ್ತಯವನ ನೆಳಲಿನಿಪುತಿಹಳು (ಗಗನಾ. ೧೨-೬೯).

೬. ಸುಳಿವು; ಸೂಚನೆ: ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಷಯಾಸ್ಕ್ರಿಯ ನೆಳಲೂ ಇಲ್ಲ (ತತ್ಪ್ರಾ. ೩೪೦). ೭. ಕತ್ತಲೆ; ಅಂಧಕಾರ: ನೆಳಲು ಸುತ್ತುಲು ಸುಳಿದುದಿನಮಂಡಳೆ ಕಾಳಿಯಾಯ್ತು ಫಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦-೭೨). ೮. ಆಕಾರ; ಭಾಯಾಶರೀರ: ಹಿಂದೆ ರಾಯನ ಪಟ್ಟದರಿಯು ತಂದು ಭಾರಿಯು ಭಂಗಬಡಿಸಿದೆ. . . ಕದನದಲಿ ನೀನೊಂದು ನೆಳಲುಳಿಯಲು ಸಹೋದರವೊಂದ ತನುಜಾತ್ಯಾತಿಬಾಂಧವರಳದರದೊಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೨೬).

ನೆರಳ ದಾರಿ = (ಮರಗಿಡಗಳ) ಭಾಯೆಯಿಂದ ಅವೃತವಾದ ಮಾರ್ಗ: ನೆರಳ ದಾರಿಯಿಂದ ಹೋದರೆ, ಒಂದು ಕಡೆ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಗುಂಡಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ನೀರಿತ್ತು (ನಿಜಂಫ. II, ೧೪೬). ನೆಳಲನೂಡು = ನೆರಳನ್ನು ನೀಡು: ಎಲೆಗಳಾ ನಡುಹಗಲಿನಲಿ ಕಡುಬಳಲಿ ತೂಕದಿಸುತ್ತಿರೆ, ನೆಲದ ತಾಪವನಿರದೆ ತಡೆಸುವ ನೆಳಲನೂಡುಕ ಕಾಯುವೆ (ಕವಿ. ೨೯-೩). ನೆಬಲ ಗುಡಿಸು = ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶ ಮಾಡು; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡು: ಮರೂರು ಕುನ್ಯಾದಿಯು ನೆಬಲ ಗುಡಿಸಿದ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯವೀರಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು ಇಷ್ಟಾಣ್ಣುಗ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦-೯; ಸು. 820). ನೆಬಲಾಗು, ನೆರಳಾಗು, ನೆಳಲಾಗು = ೧. ಬಿಸಿಲು ಬೀಳದಂತೆ ತಡೆಯಾಗು; ಭಾಯೆಯಾಗು: ನೆಬಲಾಗು ಸರೋರುಹದಳಮಡು ಕಡುವಿಸಲ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಕೊರಗಿದೊಡಾಗಳೆ ತನ್ನೆಂಕೆಗೊಡೆಯಂ ಕಳವಳಿಸುವ ಸತಿಗೆ ಓದಿದು ದೊಂದು ರಥಾಂಗಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨-೨೬); (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪-೧೩೦ ನೋಡಿ.). ೨. ಅನುವರ್ತಿಯಾಗು; ಅನುಸರಿಸು: ತಾಯವ್ವ ಪತಿಯ ನೆರಳಾಗಿ ನಡೆವಳು (ಪದ್ಯ. ೧-೪೮); ನೀನು ನಗುತ ಕೈಪಿಡಿದವನ ನೆರಳಾಗಿ ಬವ್ವದಂ ಮೊಗಗು ನೋಡುವ ಬಯಕೆ ಕನಸಾದುದೇನು? (ಕಾಲಾಶ. ೧೭೬-೩೯೬); ಗಂಡಸಿನ ನೆಳಲಾಗಿ ಇರಲು ಮನಸು ಒಪ್ಪದು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೫೬). ೩. ನೆರಳು ಬೀಳು: ಅಳವಾಂತು ಗರುಡ ಕೃಷ್ಣನ ಕೊಂದು ತೆರಳಲ್ವೆ ವಳಯದೆ ಪುಣ್ಯಮೂರುತಿಯ ನೆಳಲಾದ ಸ್ವಸ್ಥಾನದೆ ಬಿದ್ದ ಮಾರ್ಗದ ಪೊಳಲವರ್ ಪುಣ್ಯವೆಯ್ದುದರು (ಮೋಹತ. ೪೨-೧೦). ನೆಬಲೋಳ್ = ಅಧೀನವಾಗು; ಅಶ್ರಯದಲ್ಲಿರು; ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಬರು; ಅಂಕೆಗೆ ಒಳಪಡು (?): ದಮಿತಾರಿಗೆ ಉಟ್ಟ ಸುಟ್ಟುಂಬಿಯು ನೆಬಲೋಳ್ಳಂದುಮುಗುಬಾನೋ ಪುಟ್ಟುಂ ಭ್ರೂಲತಾಪ್ರತಾನದೊಳ್ ಕಟ್ಟುಂ ಕಟ್ಟುಮಿರ್ಪುಜುಪತಮುಲ್ಲ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೪-೪೨ ವ).

[ದೇ. II ತಮಿ. ನೆಬಲ್, ನೀಬಲ್; ಮಲ. ನೆಬಲ್; ತುಳು. ನೆರಳ್, ನೆರಲ್; ಕೊಡ. ನಳ; ತೆಲು. ನೀಡ; ಕೋಲಾಂ. ನೀಡ; ನಾಯ್ಕಿ. ನೀಡ; ಪರ್ಜಿ. ನೀರ; ಗಡಬ. ನೀರ್; ಗೊಂಡಿ. ನೀರಾ]

ನೆಬಲ್ 'ನೆಬಲ್' ನೋ.

ನೆಬಲಂಚೆ, ನೆಳಲಂಚೆ (ನಾ). (ರಾತ್ರಿವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಬೊಂಬೆಯಾಟದಲ್ಲಿ) ತೆರೆಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಆಟ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬಟ್ಟೆ, -ತೆರೆ (?): ಅಂತು ಸೋಪಾನಪಪ್ಪಾಯನೇಜು ಪಂಚರತ್ನ ಛೋತಾಳದಿಂ ಪರಿವೇಷಂಗೊಂಡ . . . ಚಕ್ರವಾಳಭೂಮಿಯ ಚಿತ್ರದಂಚೆಯೊಡನೆ ನೆಬಲಂಚೆಯೊಡೆಯಂ (ಪದ್ಯ. ೧೪-೨೧೦). ನೆಳಲಂಚೆ: ಅಳವುಳ್ಳ ರಾವುತರೇಜಲು ಮನವುಳ್ಳ ಬಲಗುಡುಕೆಗಳ ಬೇಗದೊಳು ನೆಳಲಂ [ಪಾಶಾಂ. ಲನಂ] ಚಿಯ ಕುದುರೆಗಳಂತವು ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿದವಾ ಮೋಹರದೊಳು (ಕುರಾಪಾಂ. ೧೨-೯೧); ಇಕ್ಕದ ನೆಳಲಂಚಿಯ ತೆರೆಯೊಳಗೆ ಕಾಲಿಕ್ಕುವ ಚಿತ್ರಾಶ್ವಗಳ ಮಿಕ್ಕು ಹೊಳೆದವು ಪಕ್ಕರಿಕೆಯ ಮಜೆಯೊಳು ಮಿಕ್ಕು ಮನದ ಕುದುರೆಗಳು (ಕುರಾಪಾಂ. ೧೨-೯೨). [ನೆಬಲ್ + ಅಂಚೆ]

ನೆಬಲ್ಪಾಣ (ನಾ). ನೆರಳಿರುವ ಸ್ಥಳ, -ಪ್ರದೇಶ: ಮನಂಗೊಂಡೊ ಪ್ರಿದಂ ಮುತ್ತಿನ ಕೊಡೆಯ ನೆಬಲ್ಪಾಣದೊಳ್ ಕೃಷ್ಣ ನಾಗಳ್ (ಪರ್ವ. ೪-೪); ವರರಾಜ್ಯಪ್ರೀತಿಜಚ್ಚಿತ್ರದ ಕುಳಿರ್ವ ನೆಬಲ್ಪಾಣದೊಳ್ ಲೀಲೆಯಿಂದೊಪ್ಪಿರೆ ತಾನೆಂದು . . . ತದ್ವಾಕಾಂತನೋರಂತರಸುತನ ಮನಾ ರೂಢಿಯಿಂದ ಮಾಡುತಿರ್ಪಂ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೨೩).

[ನೆಬಲ್ + ತಾಣ]

ನೆಬಲ್ಪಚ್ಚೆ (ನಾ). ನೆಳಲುಬೊಂಬೆಯಾಟದ ತೆರೆ; ನೆರಳಿನ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಮೂಡಿಸುವ ತೆರೆ: ಬನದಿಂದ ಬನದಾಗೆಗಳ ಓದಿಗಳಂ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಪೋಪಂತೆ ಕಾಮಿನಿಯರ್ಕ್ಕರಸಾರ್ಯರಾತ್ಯತನುಗಳ ತತ್ಕಾಲದೊಳ್ ಮಾಯಮಾಗೆ ನೆಬಲ್ಪಚ್ಚೆ [ಪಾಶಾಂ. ಕಟ್ಟುಟ್ಟು]ಯ ರೂಪಿನಂತೆ ತಳರ್ದರ್ ಸೌಧಮುಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಭಾವನೆ ಜೈನೋಕ್ತಿಯೊಳಾಗಿ ದುರ್ಗತಿಗನಾ ಜೀವಕ್ಕುಮೇಂ ಸಮ್ಮದಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೬-೧೨).

[ನೆಬಲ್ + ಪಚ್ಚೆ (ಪ್ರ = ಪ್ರಾ. ಪಚ್ಚಯ = ಬಟ್ಟೆ)]

ನೆಬಲ್ಪಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ನೆರಳನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಹೇಮಸರೋಜ ದೊಕ್ಕಳೆಂದು ಮಾಣಕಮಂ ಶರದಭೃತುಭ್ರಮಂ ತಾಸುರಸಪ್ರಸನ್ನನಮ ನದಕ್ಕೆ ನೆಬಲ್ಪಿದೊರ್ವಳುತ್ಪಲಶ್ಯಾಮಳೆ ಮಂಗಳಾಭರಣಭೂಷಿತೆ ತಂದ ದ್ವೇಷದಂ ಲತಾಕೋದಳೆ ಕಂಡಳು (ಪದ್ಯ. ೪-೫೬). [ನೆಬಲ್ + ಪಿಡಿ]

ನೆಬಲ್ಪಿಜು (ಕ್ರಿ). ನೆರಳನ್ನು ಬೀರು; ಭಾಯೆಯನ್ನು ಪಸರಿಸು, -ಹರಡು: ರವಿಯರ್ಬೆಗೆ ನೆಬಲ್ಪಿಜುವ ಬಾಂಗಡದೊಳು ತರುಗಳಾ ತಪೋವನತರುಗಳ (ಜಾವಿ. ೧೬-೬೮). [ನೆಬಲ್ + ಬೀಜು]

ನೆಬಲ್, ನೆಳಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: "ನೆಬಲ್ಪಿನೆ (ನೆಬಲಿನೆ), ನೆಬ್ಬನೆಯ ಮುಜಾದುದು-ಇವು ಅನುಕರಣಂಗಳ್" (ಶಮದ. ಪಂ. ೧). ನೆಳಲ್: ತಕ್ಕೊಸಿ ಸುರಿನ ತೆಜದಿಂದುಕಂಬುಗಳೆಳಗಿ ರೋಮರೋಮಕ್ಕೆ ನೆಳಲ್ ನೆಕ್ಕು ಚಳಲ್ ಚಕ್ಕು ದೊಗಲ್ ದೊಕ್ಕುನೆ ನಾಂಟಿದು ವರಾತಿಭಟಿರಯವಮಂ (ಜಗವಿ. ೬-೮೧).

ನೆಳಲ್ಕೆಲಲ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕರನುಂ ತೂಂತಿ ತದಾಸ್ಕದೊಳ್ ಬಳಿಯಿಸಲ್ ತದ್ವರ್ಧನೋದ್ರೇಕದಿಂ ಸೆರೆಗಳ ಬೀಗಿ ನೆಳಲ್ ನೆಳಲ್ಕೆಲೆಯೆ ನೆತ್ತರ್ ಮೂಗಿನೊಳ್ ತೀವಿ ಪಾಯ್ತರೆ ಸಿಟ್ಟಿಲ್ಲ ಭಟಿಚ್ಚೆಟೆದೊಡೆಯ ತದ್ವೈತ್ಯಾಧಮಂ ನೀಳದಿಂ ಬಿರಿದಂ (ಜಗವಿ. ೫-೪೬); ಬೆರಸಿ ಪದಾತಿ ನೆಕ್ಕುನೆರಿಲೆಂಬ ನೆಳಲ್ಕೆಲೆಂಬ . . . ನಿಷ್ಕುರವಂ ಮಿಗೆ ತಳ್ಳುಡಾದತ್ತು ಯುದ್ಧದೊಳ್ (ಗಿಂಕ. ೬-೬೪).

ನೆಬಲ್ಪಾಳೆ (?). (?): ದೇವನ್ ಅಷ್ಟ ಸತ್ತ ಆತನಗಿವ $\times \times \times$ ರರ್ ಕೊಟ್ಟೊದು ನೆಬಲ್ಪಾಳೆ ಅಯ್ಯಳಂ ಕಟ್ಟಿ ಇದನಳಿವೋನ್ $\times \times \times$ ಪಳ್ಳು ಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕು (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೪೧-೩; ?). [?]

ನೆಬ್ಬನೆ, ನೆಳ್ಬನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಾಂವಯ: "ನೆಬಲ್ಪಿನೆ (ನೆಬಲಿನೆ), ನೆಬ್ಬನೆಯ ಮುಜಾದುದು-ಇವು ಅನುಕರಣಂಗಳ್" (ಶಮದ. ಪಂ. ೧). ನೆಳ್ಬನೆ: ಮುನ್ನಂ ಶರಯಂತ್ರಮನಶ್ಚುನ್ನತಿಯಂ ಶುರರೊಲ್ಲ ಕಪಿಲಾಸವದೊಳ್ ಚೆನ್ನೆ ಸೆಯ ಮೂದಿಲ್ ಯಂತ್ರಂ ನೆಳ್ಬನೆ ಪುರಿಯ ಗೋಣನಿಯಿತ್ತಾಗಳ್ (ದಶಕು. ೨-೧೩೫).

[ನೆಬ್ಬು + ಅನೆ]

ನೆಬ್ಬು, ನೆಳ್ಬು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಒಂದೆಡದ ಬರಿಯ ಪಲಗಿಯನಿಡಿಯಲ್ಲ ನೆಬ್ಬು ನೆಬಲಿನಲ್ ಕರಿ ತಟ್ಟುಂಗಿಡೆಯ ಭಗದ್ವನಿಟ್ಟುಂ ಕಡುಸಿಂ ಪಿಡಿರ್ದ ನಿತಿವಜ್ರಾಂಕುಶದಿಂ (ಮಹಾಸೇ. ೧೨-೧೩೯). ನೆಳ್ಬು: ಕಡೆವ ಕರಿ ನೆಳ್ಬು ನೆಳಲಿನಲೂದಿವಿ ವಿಪಾಣಂಗ ಕೊಂದವೊಯ್ಲಂ ಪಜಾದಿಕ್ಕದಿಯಾಗಿ ಪಂದಣಂಗೊಂಡೊಡಲಜಗರದಂದ ಮಾಡ ಶುಂದಾದಂದಂ (ಮಹಾಸೇ. ೧೨-೫೬).

ನೆಯ್ಯು ನೆಯ್ಯು (ದ್ವಿರುಕ್ತೆ) : ಕಡಲೇಯಂ ಕಡಲಾ ಕುಲಾದ್ರಿಕುಲ
ಮುಟ್ಟುಡಲ್ ಮಹೀಮಂಡಲಂ ನಡುಗಲ್ ತೀವ್ರಕರಾರದಾವಯವಮೆಲ್ಲಂ
ನೆಯ್ಯುನೆಯ್ಯುಂದನಲ್ . . . ಆ ಭೀಕರದಾಕರಂ ಭಸರವಂ ಪರ್ವತ್ತು
ಮೂಲೋಕಮಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೩-೬೫).

△ ನೆಯ್ಯು 'ನೆಯ್ಯು' ನೋ.

ನೇ 'ನೆಯ್ಯು' ನೋ.

ನೇಕನಿಯತ್ತು, ನೇಕನಿಯತ್ತು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಸಂಕಲ್ಪ ;
ಸದುದ್ದೇಶ : ಆ ಕಾಗದದಲ್ಲಿ ತಾಪ್ತ ನೇಕನಿಯತ್ತಿನಿಂದ ಬಹಳ ದಿವಸ
ದಾರಭ್ಯ ಹಮೇಷ ದೋಸ್ತಿ ಯಿಂದಾ ನಮ್ಮ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಖೈರುಕಾಯಿ
ಮಾಡಿರುವಂಥಾದ್ದು ನಾವು ದರಿಯಾಪ್ತು ಮಾಡಿ . . . ಬರದು ಇದ್ದೇನೆ
(ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೨೮). ನೇಕನಿಯತ್ತು : ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಬಹಾದ್ದರರ
ಜಯಪ್ರದವಾದ ಸರಕಾರದ ಯಾವತ್ತು ಜನರ ನೇಕನಿಯತ್ತಿನಿಂದಾ ಆಗಿ
ಇದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೪೫). [←ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ನೇಕಾನಿಯತ್]

ನೇಕರಿಸು 'ನೇಕರಿಸು' ನೋ.

ನೇಕಾರ 'ನೆಯ್ಯಾರ' ನೋ.

ನೇಕಾರಗೊತ್ತಳಿ (ನಾ). ನೇಯ್ಗೆ ಕಾರರ ಸಂಘ : ಅಲ್ಲಿನ ನೇಕಾರ
ಗೊತ್ತಳಿ, ಸಿಟ್ಟುಗಗೊತ್ತಳಿಗಳೂ ಕೂಡ ಸ್ವಲ್ಪ ನೆರವಾಗಿವೆ (ಸಪತಿ. ೨೧).

[ನೇಕಾರ(<ನೆಯ್ಯಾರ)+ ಕೊತ್ತಳಿ(<ಕೊತ್ತಳಿ)]

ನೇಕಾರಿತಿ (ನಾ). ನೇಯ್ಗೆಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವಳು ; ನೇಯುವ
ವಳು : ನನ್ನ ನಿನಯ ಮನದ ಹೊನ್ನ ಮಗ್ಗದ ಮೇಲೆ ನನ್ನ ಮತ್ತೆನ್ನೆ
ದೆಯ ಕಸಗೆ ಕಸೆಯನುಗೊಳಿಸಿ ನನ್ನ ನೇಕಾರಿತಿಯು ಮುಗಿಯದಿದ
ಬಟ್ಟೆಯನ್ನ ನವರತ ನೇಯುತಿಹಳು (ಗಂ. ೮-೧೨).

[ನೇಕಾರ(<ನೆಯ್ಯಾರ)+ಇತಿ(<ಇತಿ)]

ನೇಕನಿಯತ್ತು 'ನೇಕನಿಯತ್ತು' ನೋ.

ನೇಕ್ಕಾಲ್ (ಗು). ಸಭ್ಯರೀತಿಯ ; ಉತ್ತಮ ನಡವಳಿಕೆಯ ;
ಸದ್ವರ್ತನೆಯ : ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಯು ತನ್ನ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಯಾರಾ
ದರೂ ಅನುಮಾನಾಸ್ಪದವಾದ ನೇಕ್ಕಾಲ್ ಜನಗಳು ಬಂದು ಇಳಿದ
ಕೂಡಲೇ ಆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು . . . ಪೋಲಿಸಿಗೂ ತಿಳಿಸತಕ್ಕದ್ದು ಅವನ
ಕರ್ತವ್ಯ (ಗ್ರಾಮ. ೪೬). [←ಪಾರ. ಹಿಂ. ನೇಕ್ಕಾಲ್]

ನೇಗಲ್ 'ನೇಗಿಲ್' ನೋ.

ನೇಗಲಿ 'ನೇಗಿಲ್' ನೋ.

ನೇಗಲಿಹೊಡೆ 'ನೇಗಿಲುಹೊಡೆ' ನೋ.

ನೇಗಲು 'ನೇಗಿಲ್' ನೋ.

ನೇಗಲುಕನ್ನೆ ಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನೇಗಲುಕನ್ನೆ
ಸೊಪ್ಪು, ಗೊಲಗಂದಿ (ಮೈಸೂ. ೨೬-೫೦೫).

[ನೇಗಲು+ ಕನ್ನೆ ಸೊಪ್ಪು]

ನೇಗಾರ 'ನೆಯ್ಯಾರ' ನೋ.

ನೇಗಿಲ್, ನೇಗಲ್, ನೇಗಲಿ, ನೇಗಲು, ನೇಗಿಲು (ನಾ). ೧.
ಭೂಮಿಯನ್ನು ಉಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಸಾಧನ ; ರೆಂಟೆ ;
ಹಲ : "ಹಲಂ, ಲಾಂಗಲಂ, ಸೀರೇ—ಈ ೩ ನೇಗಿಲ್" (ಹಲಾಯು.
೯೪-೪೫) ; ನೇಗಿಲುಮೆಟ್ಟು ಸಂಧಿಸಿ ಪೋಗದೆ ನೀರಿ ನಟ್ಟಿ ಮನೆಯ
ಮುಟ್ಟುಗಳೊಳಗೆ ಮೇಣಾಗೆ ವಿಹಾರಂ ನರಿ ಮೇಣೋಗದಿಸದೆ ಕರೆಯ
ಕೆಯ್ದುವಿಂ ಭಯಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋದ. ೪-೬೦) ; ಮೂಗಿನೊಳುಟು
ವಾತಂಗೆ ನೇಗಿಲಂ ಕೊಟ್ಟಿರೆಂಬಂತೆ . . . ಲೋಕದೊಳೇತಂ ಮಾಯಾ
ವಿದ್ಯೆಯಪ್ಪಂಜನಳುಟಿಕೆಯಿಂದ ಜನರ ಸರ್ವಸ್ವಮಂ ಕಳ್ಳಂ (ಧರ್ಮಾನ್ಯು.
೨-೧೪೯) ; ನೇಗಿಲುಬಲೊಳ್ಳಿ ತದು ಹಿಡಿದಾಗಳುಮೊಕ್ಕಲಿಗನಂತೆ ಕಪ್ಪಡ

ಮುಟ್ಟುಳಾಗಿದ್ಗಮ್ಮರಸನ ಪೂಜವಾಗಿಲನೋಲಗಿಪುದೊಳ್ಳಿ ತವಜಾಂದಿ
ರಿಪೋ (ಬಂ. ೧೧-೬೨). ನೇಗಲ್ : ೧. "ನೇಗಿಲ್ (ಲ, ನೇಗಲ್)
—ಲಾಂಗಲ" (ತದ್ವ. ೨೩.೨೩). ನೇಗಲಿ : ೧. ಪೋತ್ರ . . . ನೇಗಲಿಯ
ತುದಿ (ಗಂಗಾಮ. ೨೧೪) ; ಭೂಮಿಯ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿ
ರುವ . . . ನೇಗಲಿ ಮಡಿಕೆ ರೆಂಟೆ ಕುಂಟೆ ಕೂರಿಗಿಯದಿಯ ಕುಂಟೆ
ಈಸು . ನೋಗಗಳು ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರ ಮದಂತೆ ಅನುವಾಗಿಯೂ ಬಲಾತ್ಕಾರ
ವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು (ಕೃಷ್ಣ. ೨೦) ; ನೇಗಿ ಹೂಡಿದ ಜೇಡ, ನೇಗ
ಲಿಯ ಒಕ್ಕಲಿಗ ಹಾಗಿನಲಿ ಹಾಡಿ ಹುಲುಸಾಗಿ ಭೂಲೋಕ ತೂಗಿ ತೊನೆ
ಯುವದು ಬೆಳೆ ತುಂದಿ (ಕನ್ನ. ೧೩೬). ನೇಗಲು : ೧. "ಲಾಂಗಲಂ,
ಹಲಂ, ಗೋದಾರಣಂ, ಸೀರೇ—ನೇಗಲ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೩೮) ;
ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಬಗಿ ಇದ್ದದ್ದು ನೇಗಲಾಯಿತು (ಮುಂಬಯ. ೫-೨೬೪) ;
ನೇಗಲು ಉತ್ತರ ಹೊಲ, ಹಾಲು ಇದ್ದರೆ ಗೋವು (ಗಾಡ). ೨.
ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಲಕರಣೆ ; ನೇಗಿಲಿನಾ
ಕಾರದ ಆಯುಧ : ಒಂದು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮಹಾರಥಿಕರು ನೋಗಿಯನ್ನು
ನೋಗಿಯಿಂದಲೂ ನೇಗಲನ್ನು ನೇಗಲಿಂದಲೂ . . . ತಾಕಿಸಿ . . .
ಹೋರುತ್ತಿದ್ದರು (ಕೃಷ್ಣಾಭಿ. ೬೪) ; ವಿವಿಧವಾದ ನೇಗಲುಗಳೂ . . .
ಹಲ್ಲಣಗಳೂ . . . ಇವೇ ಮೊದಲಾದವು ಯುದ್ಧ ರಂಗದಲ್ಲಿ ಭಯಂಕರವಾಗಿ
ದ್ದವು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೦೧). ನೇಗಿಲು : ೧. ಹೊನ್ನ ನೇಗಿಲುತ್ತು
ಎಕ್ಕೆಯ ದೀಪವ ಬಿತ್ತುವರೆ (ಬಸವ. ೫೯೫) ; ಪೊನ್ನ ನೇಗಿಲುತ್ತು
ಗುಳ್ಳದ ದೀಪವಂ ನೆಜಿ ಬಿತ್ತುವಂದದಿ (ಬಸವ. ೬೦-೫೦) ; ಕುಲಿತಪರಿಯಂ
ತೇಕೆ ನೇಗಿಲ ಬಳಿಯ ಹುಲುಪಟ್ಟಿ ಕೆವಿರೋಧಿಗಳಳಬಲಕೆ ಕಲಿಕರ್ಣ ನೀ
ಪರಿಯಂತೆ ಸಂಗರವೆ (ಕುಮ್ಭಾಭಿ. ೧-೮) ; ನೇಗಿಲ ಹಿಡಿದಾ ಹೊಲ
ದೊಳು ಹಾಡುತ ಉಳುವಾ ಯೋಗಿಯ ನೋಡಲ್ಲಿ (ಕೊಳಲು. ೨೮-೧).
೨. ದೀಪನೇಡನ ಸೆಳೆವ ನೇಗಿಲ ಸೂಸುಗಣಗಳ ಕಡಿದ ಕೊಡಲಿಯ
ಕೈಸುರಗಿ ಸೂಸುಗೆಯ ನಾನಾಯುಧದ ಗಡಣೆಗಳ . . . ವೈರಿಬಲವನು
ಘಾಸಿಮಾಡಿದರೊಗ್ಗಿನಲಿ ಹವಿರಾರ ರಾವುತರು (ಕುಮ್ಭಾಭಿ. ೪-೬೨) ;
ಗುಟ್ಟಿಳಿದು ವಜ್ರಮಯರಥ ನೇಗಿಲ ಪೆಟ್ಟು ಸಂಧಿಸಲು ನುಗ್ಗಾಯ್ತು
ಬಿಟ್ಟು ದು ಬಾಯ ರಕ್ಕಸರಾಯಸೈನ್ಯ ಕಂಗೆಟ್ಟು ದು (ಮೋಹತ. ೪೦-೫೯).
೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರಪುಂಜದ ಹೆಸರು : ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದ
ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರು ಇದೇ ಪುಂಜಕ್ಕೆ 'ಸಪ್ತರ್ಷಿ' . . . ಎಂಬುದಾಗಿ ನಾಮ
ಕರಣವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇದನ್ನು 'ನೇಗಿಲು'
ಎಂದು ಕರೆಯುವುದುಂಟು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೫).

[ದೇ. || ಕವಿ. ಇಾಇಾಲ್, ನಾಇಾಲ್, ಮಲ. ಇಾಇಾಇಾಲ್ ;
ತುಳು. ನಾಯಲ್ ; ತೆಲು. ನಾಂಗಲಿ, ನಾಂಗಿಲು, ನಾಂಗೀಲು ; ಗಡಬ.
ನಾಂಗಲ್ ; ಕುಇ. ನಾಂಗಿಲಿ./ಸಂ. ಲಾಂಗಲ]

ನೇಗಿಲು 'ನೇಗಿಲ್' ನೋ.

ನೇಗಿಲುಹೊಡೆ, ನೇಗಲಿಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ನೇಗಲಿಂದ ಉಳು,—
ಉಳುವೆ ಮಾಡು : ಉಳು = ಹರಗು, ನೇಗಿಲುಹೊಡೆ
(ಗಂಗಾಮ. ೪೬). ನೇಗಲಿ ಹೊಡೆ : ಸೀತೆ = ಹೊಲದೊಳಗೆ ನೇಗಲಿ
ಹೊಡೆದ ಗೆರೆ (ಗಂಗಾಮ. ೩೨೯).

[ನೇಗಿಲು(<ನೇಗಿಲ್)+ಹೊಡೆ(<ಪೊಡೆ)]

ನೇಗಿಲ್ಪಾಯ್ (ನಾ). ನೇಗಲಿನ ತುದಿಯ ಭಾಗ, —ಮುಂಭಾಗ :
ಕುಲಂ (ಗುಬಂ) = ನೇಗಿಲ್ಪಾಯ್ ಕರ್ಬುಸಂ (ತಮದ. ಪರಿ. ೧).

[ನೇಗಿಲ್ + ಬಾಯ್]

ನೇಗೆ 'ನೆಯ್ಯು' ನೋ.

ನೇಜ 'ನೇಜಯ' ನೋ.

ನೇಜಯ, ನೇಜ, ನೇಜೆ, ನೇಜೆಯ, ನೇಜ್ಜೆ, ನೇರಿಯ, ಲೇಜಯ (ನಾ).೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಈಟೆ; ಭರ್ಜಿ; ಭಲ್ಲೆ : ಕರದ ಖಂಡೆಯಿಂದ ರಿಪುಗಳ ಶಿರವನ್ನು ತಡೆದು ನೇಜಯ ದಿಂದಲಿಡಿದು ತುರಗಗಳನ್ನು ಬೀಳಗಡಹಿ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಹು ದುರಗಲಿ ಮೆಟ್ಟಿದ ಸಾಹಸವ (ಕಂಸವಿ. ೩-೮೦); ರಾಜದೀದಿಯೊಳಿಟ್ಟು ಮೂರು ತಿಹ ವಡೆಯನುಂ ನೇಜಯದ ಮೊನೆಯಿಂದಲಿಡಿದು ಕೊಳ್ಳಲಿ ಬಸವ ರಾಜನೆ ಪ್ರಸಾದಮುಮುನಿಸಲು (ರಾಘವ. ೧೨-೩೦); ನೇಜ[ಸಾಂ. ಜಿ, ಜಿ]ಯದಿಂದಲಿಡಿದು ನಿಜವುನೆ ಬಿಡಬರ್ಗ ತೋರ್ಪಂತ ಸುಹೃದ್ವಾಚಿಯನೆ ವಾಣಿವಾಹಕರಾಜಿ ಮಹಾಜಿಯೊಳಿ ತಳದುಡದದ್ದು ಮೊಳಿಯಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೬-೬೫). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧ್ವಜ, - ಪತಾಕೆ : ಗೋಳಗಳ ತಳ್ಳಿಯದ ವ್ಯಾಸನ ತೋಳ ಕೇತನಗಳ ಕಲಶಗಳ ಮೇಳವಿ ಮುಂಗಡೆಯ ಮಿಡುಗುವ ಕುಭ್ರ ನೇಜಯದ . . . ಗಡಣ ದೊಳು ತೆರಳಿದ ಹರಶರಭರಣ (ಕಂಸವಿ. ೬-೩೬). ನೇಜ : ೧. ಶಾವರಿಯಲೆಯ ಖೇಡೆಯ ಪೊನ್ನ ಕದಳಯ ಸುಳಿಯ ನೇಜ[ಸಾಂ. ಜಿ]ಗಳಾ ಲಿತಹಸ್ತದೊಳಾಂತು . . . ನೋಡಿದನಂತ ಸೈನಿಕವ (ಅನಂ. ೧-೧೯-೧೨); ವರಪಾಶುಶಾಹಸೈನ್ಯೋತ್ಕರವನರೈಯ್ಯಾ ಕಾಂತ ನೇಜಗಳಿಂ ಕೋಡಿದು ಕಾಲ್ದಿಗಿ ಮೆಳೆನರತತಿ ದೋನೇಜ ನೆಂಬ ಬಿರುದಂ ಮೆರೆದಂ (ಕಳಸ. ೫-೨೫); ವಾಚಿಯನು ಬಿರುತಲಿ ಕರದಲಿ ನೇಜವನು ಪಿಡಿಯುತಲಿ ಜಗದಲಿ ಸೋಜಿಗವ ತೋರುತಲಿ ಮೈಂಭರನ್ನೆಲ್ಲ ಮುಳಿಸುತಲಿ (ಸುಧಾಮ. ೩-೨೪). ೨. ಮೆಟ್ಟಿನ ನೇಜ ಗಳನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾಟು ದೊರೆಮಗನಿಗೆ ಕೈಯ ಮುಗಿದು (ಜ್ಞಾನ. ೪-೪೬). ನೇಜೆ : ೧. ರಾಘವಾಪುತರು ಅತಿ ತವಕದಿಂದ ನೇಜೆ ನೇಜಿಗಳಿಂದಲಿಡಿದಾದಿ ನೆತ್ತರವು ಹೊಡೆಯಿಂ ಬೀಳ್ವ ಕೆಂಪಲದಂತೆ ಸುರಿವುತ್ತು (ಪ್ರಥಮ. ೧೪-೩೫); ತುರಗವನದರಿ ನೇಜೆಯನಾಂತು ಕರದೊಳು ಹರಸಾಡುತ ಕುದುರೆಗಳ (ಜ್ಞಾನ. ೩೨-೩). ನೇಜೆಯು : ೧. ನೇಜೆಯದಿಡಿತಕ್ಕೆ ಬಿಗಿದು ಕುದುರೆಯಿಂದ ಮಾಜದ ಬೀಳ್ವ ರಾಘವರ ವಾಚಿಯ ಪಿಡಿದು ಮೂಗರಿದವರನು ಯಮರಾಜನಾಲಯ ಕಟ್ಟಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೩-೬೯); ಎರಕದಿಂ ನೇಜೆಯವನು ಕರದೊಳಗಾಂತು (ಜ್ಞಾನ. ೪-೬೬). ೨. ನೆಗಳ ನೇಜೆಯ ಬಗೆಬಗೆಯ ಪತಾಕೆಗಳ್ಳುಗಿಲ ನೆಲವುತ ಮುಂದೆಯ್ ಪೊಗಳಂತ ವಂದಿಗಳ್ಳುರೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೨೨); ಮುಗಿಲ ಮುಟ್ಟುವ ಪೈಜಯಂತಿಗಳಿಂ ನವದುಗುಲದ ನೇಜ[ಸಾಂ. ಜಿ, ರೈ]ಯದಿಂದ ಸೊಗಡುತ ಸುಂದಂಗಳಿಂದ ಸ್ವಯಂವರ ಮಿಗೆ ರಂಜಿಸಿದುದು (ರಾಮವಿ. ೬-೩೨). ನೇಜ್ಜೆ : ೧. ಅನೇಕವಾದ ದುಪ್ಪ ಮೃಗಗಳನ್ನು ಕೆಣಕಿ ಬೇಟೆಯಾಡುತ . . . ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ಓಡುತ್ತಿದ್ದ ಮೃಗಗಳನ್ನು ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯೊಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ನೇಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ತಿವಿಯುತ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೫೧). ನೇರಿಯು : ೧. ಸಿಂಗಾದಿ ತರಕಸ ಖೇಡೆಯ ನೇರಿಯ[ಸಾಂ. ಜಿ]ಯ ಕಂಗಳು ಬಲು ಜೋಡುಗಳನು ಅಂಗವ ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿದನು ಕಾಟಿಣ್ಣ ನಭಂಗಳಿಕ್ರಮರಾಮನಡೆಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೨-೪೨). ಲೇಜಯ : ೧. ನರಸತಿಯು ನಗುತಲಂಗದಿಯೊಳಿಹ ಗಾರಿಗೆಯ ಸರಿಸದಿಂ ಲೇಜಯದ ಬೊನೆಯೊಳಾಂತು ಬಸವ ಕೊಳ್ಳನಲು ಹುಳು ಬಿಸುಡೆನೆ (ಪ್ರಭು. ೬-೫೪).

[←ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ನೇಜಾ]

ನೇಜಯಂ ಬೊಟು (ಕ್ರಿ). ಈಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು : 'ನೆಗೆದಜರಿ ನೇಜಯಂ ಬೊಟ್ಟಣ್ಣ ತಿವಿದೊಡನೆ ಚಗದತ್ತಿ ಬಿಸುಡುತ್ತಿ ರಾವ್ತು ಗುದುರೆಗಳ ನುಗಿಬಗಮಾಡಿ ಕಾದುತ್ತಲಿದರ್ಬಾಲದ ಘೋಟಾರೂಢರಾಹವದೊಳು (ಚಿಹು. ೪೮-೫೧). [ನೇಜಯಂ+ಪೊಟು]

ನೇಜಿ (ನಾ). ೧. (ಕರಾ) ಬತ್ತ, ರಾಗಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಎಳೆಯ ಸಸಿ: ಸ್ವತಃ ತಮ್ಮ ಮನೆಯ ದನವೇ ಬೇಕಾದರೆ ಗದ್ದೆಗಳ ನೇಜಿ ತಿಂದರೆ "ನಿನ್ನನ್ನು ಹುಲಿಯೇ ತಿನ್ನಲಿ!" ಎಂದು ಶುಕಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕೃಷ್ಣಾಂ. ೪); ಮೌಕಪ್ಪಯ್ಯನವರ ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ನೇಜಿ ಇದ್ದರೂ ಕೋಣಗಳಿಂದ ತುಳಿಸಿ ಅವುಗಳ ಪೈರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹಾಳು ಮಾಡಿಸಿದರೆ ಅವರು 'ಸಲಾಂ' ಹೊಡೆದು ಗದ್ದೆ ಮಾರುತ್ತಾರೆ (ಕರಾವ. ೩೪); ನೇಜಿಗಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಒಂದು ಕೆಸರು — ಮಜಲಿನಲ್ಲಿ ಬತ್ತದ ಬೀಜ ಚೆಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನೊಡಗಿಸಿ ಬಿಟ್ಟರು (ಬಾಳಗ. ೧೦೩); ದೂಜಸೋಜರಿಗೆ ಸದ್ಯ ಗಿರಿಯಪ್ಪರ ನೇಜಿ ತೆಗೆಸಲು ಸಿದ್ಧತೆ ನಡೆಸುವ ಕೆಲಸ ಸಿಕ್ಕಿತ್ತು (ರಕ್ತರೂ. ೫೨). ೨. ಅಗೆ ಹಾಕಿ ಒಗ್ಗಾಗಿ ಬೆಳೆಸಿದ ಸಸಿಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ನೆಡುವಿಕೆ; ನಾಟಿ ಮಾಡುವಿಕೆ : ಅಂದು ಗಿರಿಯಪ್ಪರೇ ಸ್ವತಃ ನೇಜಿಯ ಕೆಲಸದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು (ರಕ್ತರೂ. ೫೨).

ನೇಜಿ ಹಾಕು = ಒಗ್ಗಾಗಿ ಬೆಳೆಸಿದ ಸಸಿಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಕ್ರಮವಾಗಿ ನೆಡು ; ನಾಟಿ ಹಾಕು : ಕರಕಾರಿ ಬೆಳೆಯುವ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ನೇಜಿ ಹಾಕಿದರೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುತ್ತದಾದ್ದರಿಂದ ಎಷ್ಟು ಸಾಧ್ಯವೋ ಅಷ್ಟು ನೆಟ್ಟು ಬೆಳೆಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾಂ.ಸು. ೩). [←ತುಳು. ನೇಜಿ] ನೇಜಿ ಕೀಳು (ಕ್ರಿ). ಒಗ್ಗಾಗಿ ಬೆಳೆಸಿದ ಸಸಿಗಳನ್ನು ನಾಟಿ ಹಾಕು ವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೀಳು, —ತೆಗೆ : ಗದ್ದೆಯ ಒಂದಂಚಿನಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಜನ ನೇಜಿ ಕೀಳುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು (ಚಿಹು. ೬).

[ನೇಜಿ+ಕೀಳು (<ಕೀಬ್,)]

ನೇಜಿ ನೆಡು, ನೇಜಿ ನೆಡು (ಕ್ರಿ). ನೇಜಿಹಾಕು ; ನಾಟಿ ಹಾಕು : ಹಲವರೊಟ್ಟು ಸೇರಿ . . . ಉಚ್ಚಸ್ವರದಿಂದ ಪಾಡ್ಡನ ಹಾಡುತ್ತಾ ಮಿಂಚಿನ ವೇಗದಿಂದ ನೇಜಿ ನಡುತ್ತಾ ಸಾಗುವುದನ್ನು ನೋಡುವಾಗ ನಾವೂ ಜೋಗಿ ಅವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಲಿತುಬಿಡುವ ಎಂದು ಮನಕೈನ್ನಿಸು ತ್ತಿತ್ತು (ಕುರುಕಾ. ೨೯). ನೇಜಿ ನೆಡು : ಬೈಲುಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನೇಜಿ ನೆಡುವರು (ಬಾಳಗ. ೧೦೨); ಒಂದು ದಿನ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ನೇಜಿ ನೆಡಲೆಂದು ಅವಳು ಜೋಡಳು (ಹಾಡುತ್ತ. ೩೫); ಮಳೆ ಬಂದೊಡನೆ ಎಳೆಯ ಬೆಳೆಯ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ನೇಜಿ ನೆಟ್ಟು ಪುನಃ ಗಟ್ಟಿ ಕೈ ಮರಳುವ (ರಕ್ತರೂ. ೧೧). [ನೇಜಿ+ನಡು]

ನೇಜಿ ನೆಡು 'ನೇಜಿನೆಡು' ನೋ.

ನೇಜಿಸೂಡಿ (ನಾ). (ನಾಟಿಗಾಗಿ ಕಿತ್ತು) ಸಸಿಗಳ ಸಣ್ಣ ಸಿವುಡು, - ಕಂತೆ : ನೇಜಿಸೂಡಿಗಳನ್ನು ತಂದು ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಹರಡುವರು. ಹಾರೆ ಹಿಡಿದು ಎತ್ತರ ತಗ್ಗುಗಳನ್ನು ಸರಿ ಪಡಿಸುವರು (ಕುರುಕಾ. ೨೯).

[ನೇಜಿ+ಸೂಡಿ (<ಸೂಡು)]

ನೇಜಿ 'ನೇಜಯ' ನೋ.

ನೇಜೆಯ 'ನೇಜಯ' ನೋ.

ನೇಜ್ಜೆ 'ನೇಜಯ' ನೋ.

ನೇರಿಯ 'ನೇಜಯ' ನೋ.

ನೇಟಾಲ್ ಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : (ಝಾಂಗ. ೬೬-೧೩೫೧). [ನೇಟಾಲ್ ? +ಹುಲ್ಲು (<ಪುಲ್)]

ನೇಟು (ನಾ). ೧. ನೇರ ; ನೆಟ್ಟಿಗಿರುವಿಕೆ ; ಜೊಂಕಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಆಕಳುಗಳ ಕೋಡುಗಳು ನೇಟಾಗಿ ಅಥವಾ ಬಾಗಿ ಇರುವವು(ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೪); ನೇರವಾದ, ನೇಟಾದ ಸಮಾಚಾರ(First hand information. ಇಂಕಳ). ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿರುವುದು ; ಸರಿಯಾಗಿರುವುದು : ಕಪಟ ನಾಟಕ ಶ್ರೀ ಲಕುಮಿಾಶ ಅಹ ನೇಟಾಗಿ ನಟಲಾಟ ಸರಿಯಂತ

ನೇಟುಬಿಂದಿ ಅಪಕೋಟಿ ಸಹಿತನಾಗಿ ಕಾಮಾದಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತಂದು (ವಿವಾ. ೫೩-೨೨); ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಖ್ಯಾಯಿಕೆ . . . ನೇಟಾದ ರಂಗ ನಗರಕ್ಕೆದ್ದಿ ನಿಜಸಹಿ ಕೋರಿಸಿದನದರ ಚಲುವಾ (ಅರ್ಚಾ. ೧-೧); ಅವನೂ ನೇಟ ಕುಳವಾಗಿದ್ದರೆ, ಮೇಳದ ಒಡತಿಯ ನಕಾರ ಬರಿದಿದ್ದರೆ . . . ಮೇಲ್ - ಖಲಾಸಾದ ಮೇಲೆ ಏಕಾಂತವಾಗಿ ಜಮಾಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ದೀಪಕ. ೧೧, ೩೯೧). ೩. ನಿಜ; ಸತ್ಯ: 'ನೇಟುಸುದ್ದಿ' ಪರಾ. ೪. ಶಕ್ತಿ; ಬಲ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ನೇಟ (ಶಕ್ತಿ), -ಹುಡುಗನ ಮೈಯಾಗಿ ನೇಟ ಇಲ್ಲ (ಹುಡುಗನ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ) (ಸುಮರ್. ೩೨೬). 'ನಿಡಿದು', 'ನೇಟು' ಪರಾ.

[ದೀ. ೧೧ ಕವಿ. ನಟ್ಟು, ನಟ್ಟು; ತೆಲು. ನೇಟು/ಮರಾ. ನೇಟ]

ನೇಟುಸುದ್ದಿ (ನಾ): ನಿಜವಾದ ಸಮಾಚಾರ, -ಸುದ್ದಿ: (೩).

[ನೇಟು+ಸುದ್ದಿ]

ನೇಣ್, ನೇಣು (ನಾ). ೧. ಹಗ್ಗ; ಹುರಿ: "ಕುಲ್ಪಾ, ರಜ್ಜು, ವಟಾರ, ವಟಿ, ತಂತ್ರೀಗುಣ:-ಈ ೫ ನೇಣ್" (ಹಲಾಯ. ೯೪-೪೪೩); ಕೆಯ್ಯಂ ನೇಣುಮನಳವಿಯೊಳ್ ಕೂಡಿ ನಡೆಯಲ್ವೆಟ್ಟು ಬೇಟೆವನವನಂ ಗೊಂಡು [ಕಂ]ದಿಯ ಬಾಗಿಲೊಳುದಾತ್ತನಾರಾಯಣನು ನಾರಾಯಣ ನುಮಿದು . . . ಬಿಲ್ಲ ಬಲೆಯಂ ಮುಡಿದು (ಸಂಪಭಾ. ೫-೪೬೫); ಕರ್ಮಮುಳ್ಳಿಗೆ ನೇಣಂ ಸಿದ್ಧಮೊಡಂ ಪಾವಾಗಿ ತಿಂಗುಂ (ಭರ್ಮಮು. ೧೩-೪೪). ನೇಣು: ೧. ಪಾತಾಳದ ಗ್ಗವನೆಯ ನೇಣಲ್ಲದೆ ತೆಗೆಯ ಬಹುದೇ ಸೋಪಾನದ ಬಲದಿಂದಲ್ಲದೆ (ಚನ್ನ. ೪. ೩೩೦-೬೮೭); ನಾಣ ನುಡಿಸುವ ವೀಣೆಯ ತಂತಿಯದು ದೊಡ್ಡ ನೇಣೆಂದು ನಗುವ ಬೆಲ್ವಿಕೆಯ ವೀಣೆಯ ನುಡಿಸುತ ಪಾಡಿದರಹನ ವೀಣಾಲಾಪೆಯರೊಲ್ಲ (ಭರ್ಮ. ೫-೬೧); ಕೋಪವೆಂಬುದು ಕೇಳಿ ಪಾಪದ ನೆಲೆಗಟ್ಟು ಕೊಪದೊಳು ನೇಣು ಹೊದಂತೆ ನರಕದೊಳು ಕೋಪಿ ತಾನಿಳವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೨೯).

೨. ಅಪರಾಧಿಗಳ ಕೊರಳನ್ನು ಬಿಗಿದು ಕೊಲ್ಲುವ ಕುಣಿಕೆ, - ಉರುಲು ಮತ್ತು ಹಾಗೆ ಕೊಲ್ಲುವ ಶಿಕ್ಷೆ: ನಿಮ್ಮನಜಾಯದ ಕಾರಣ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲು ನಿಮಗಿಳಿದ ಕಾರಣ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ನೇಣು (ಬಸವ. ೫೮೯); ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ನರಕದಿನಯ್ಯಾ ಆ ಭಯಂಕರ ರೋಗ ದಿಂದ . . . ಏನಾದರೂ ವಾಸಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೇನು ನೇಣೊಂದಿ ಉಳಿದಿತ್ತು (ಚಂದ್ರ. ೪೫-೨೪); ಅವನಿಗೆ ನೇಣಾಯ್ತು (ರೂಢಿ). ೩. ದಾರ; ನೂಲು; ಸೂತ್ರ: ನೇಣ ತುದಿಯ ಬೊಂಬೆಯಂತೆ ಅಡಿದನಯ್ಯ ನೀನಾಡಿಸಿದಂತೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೩-೨೦); ಮತ್ಸ್ಯಾವಳಿಯ ದಾರದಲಂಚಿಗನು ಪೋಣಿಸುತಲಿರುತಿರಲು ಮನದೊಳಗೆ ಆ ಪ್ರಾಪ್ತಕಾ ಲಜ್ಜನು ನಿಧಾನಿಸಿಕೊಂಡು . . . ನೇಣನು ತುಡುಕಿ ತಾ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡೊಂ ದಿನಕು ಚಲಿಸದೆ ನಿಂದುದಾಕ್ಷಣ (ತಿಮ್ಮಕಾ. ೩-೬೧). ೪. (ಅಲಂ) ಜನಿವಾರ: ಬಡ ಹಾರುವನೇನು ಭಕ್ತ ನಾದರೆಯೂ ನೇಣಿನ ಹಂಗ ದಿಡ ಮಾಲೆಗಾಣನೇನು ಭಕ್ತ ನಾದರೆಯೂ ಬಾವಿಯ ಬೊಮ್ಮನ ಹಂಗ ದಿಡ (ಬಸವ. ೪೫೦).

ನೇಣ ಜಂತ್ರ - "ಸೂತ್ರದ ಬೊಂಬೆ" (ವರ್ಧ. ಕೋಶ): ನೇಣ ಜಂತ್ರವೊಲಮುಕ್ಕಿಗಟ್ಟಬರೆ ಲಾಂಗಲಿ ಮೂರ್ಛಿಗೆ ಸಂದು (ವರ್ಧ. ೯-೫೮).

[ದೀ. ೧೧ ಕವಿ. ಪ್ಲಾನ್, ನಾಣ್, ನಾಣ; ಮಲ. ಪ್ಲಾನ್; ತುಳು. ನೇಣ, ನೇಣು, ನೇನು; ಗೊಂಡಿ. ನೋನೆ; ಕುಣ. ನೋಣು]

ನೇಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ನೇಣಿನಿವಾಕಂ, ನೇಣ ಯೆನಿಬೋನ ಗಾರೆ ಮಂಗಾರೆ ಮಗ್ಗಾರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೧೬).

[?]

ನೇಣಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನು ಧರಿಸು: ಮುಣಿಯವ ನೆಂದು ಕೊರಲೊಳು ನೇಣಕ್ಕದ ಕತದೆ ಪಾರ್ವನಾದಂ (ಸಮಪ. ೧ ಅನು. ೩೬೧-೪೦). [ನೇಣ್+ಇಕ್ಕು]

ನೇಣಿಗೆ (ನಾ). ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: ಪೂಜೆಯದಲ್ಲದೆ ಮುಣವೆಂದು ಗುರು ಕಿಂಕರಭೂದಿಭೂದಿಸಿ ರೌದ್ರಾತ್ಮತೆಯ ಕೋಪಲಾಕ್ಷಣಂ ಪಡಲಿಟ್ಟು ನೇಣಿಗರ ಪಡೆ ಕೆಟ್ಟವೆಂದು ದಡದದಿಸಿ ದೀಳುತ್ತೊಡುತೆ . . . ಮೊಣೆಯೆಡಲು (ಕೊಟ್ಟು. ೩-೧೩). [ನೇಣ್+ಇಗ]

ನೇಣು 'ನೇಣ್' ನೋ.

ನೇಣುಕಾಣ 'ನೇಣುಗಾಣ' ನೋ.

ನೇಣುಗ (ನಾ). ಹಗ್ಗವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಅಥವಾ ಮಾರು ವವನು: ಉಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ-ನಾರುಗಂ . . . ನೇಣುಗಂ, ಹೆಣ್ಣುಗಂ, ಮಣ್ಣುಗಂ (ಸಮಪ. ೨೦೪ ಪ್ರಯೋ). [ನೇಣ್+ಉಗ]

ನೇಣುಗಂಬ (ನಾ). ನೇಣು ಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕಂಬ; ಗಲ್ಲುಗಂಬ: ಇಂದು ಯಾರೂ ನೇಣುಗಂಬವನ್ನು ಏರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ತೃಪ್ತಿ ರಾಜಕೀಯ ಹೈದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಿತು (ಅತ್ಯಾಪ. ೧೩).

[ನೇಣು(<ನೇಣ್)+ಕಂಬ(<ಕಂಭ)]

ನೇಣುಗಾಣ, ನೇಣುಕಾಣ (ನಾ). ೧. -ನೇಣಿಗ: ಹೆಜ್ಜರ ಗೋಣ ಕೊಯ್ದನೆಂದು ಮಂತ್ರವನೊಡುವ ನೇಣುಗಾಣದ ಮೆಚ್ಚು ಕೊಡಲ ಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೫೮೦). ನೇಣುಕಾಣ: ೨. -ನೇಣುಗ: ನೇಣುಕಾಣರ್ ವೀಸಂ ಕಾಗಣಿಯಂ ಬಿಟ್ಟರ್ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೬೬-೭೪; 1162). [ನೇಣು(<ನೇಣ್)+ಕಾಣ]

ನೇಣುಗೊಲೆ (ನಾ). ನೇಣು ಹಾಕಿ ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ; ಗಲ್ಲಿಗೆರಿಸುವಿಕೆ: ಗಂಡ ಹೆಂಡಿರನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ಪರಸ್ಪರ ಪರಪುರುಷರೊಡನೆ ಬಲಾ ತ್ಯಾರವಾಗಿ ಸೇರಿಸುವ ಅತ್ಯಾಚಾರ, ಹೊತಗೆ ಗುಂಡುಗೊಲೆ ನೇಣುಗೊಲೆ ಗಳು-ಇಂಥ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳಿಗೆ ಸರ್ಕಾರವೇ ಹೊಣೆ (ಪುನರು. ೫೫೧). [ನೇಣು(<ನೇಣ್)+ಕೊಲೆ]

ನೇಣುರುಳು (ನಾ). - ನೇಣುಹಗ್ಗ: ಹೂಮೂಲೆ ಸೂಡುವವು ಕೊರಳಿಗೆ ಎಂದೆನುತೆ ನೇಣುರುಳಿನೆಳೆಯೊಳೆ ಕೊಲ್ಲಬೇಡಿ (ಕೋಗಲ. ೪೧-೨೦). [ನೇಣು(<ನೇಣ್)+ಉರುಳು(<ಉರಿಲ್)]

ನೇಣುಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಗಲ್ಲಿಗೆರಿಸುವ ದಂಡನೆ: ಅಪರಾಧಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ನ್ಯಾಯಾಲಯದವರು ನೇಣುಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಘೋಷಿಸಿದರು (ರೂಢಿ).

[ನೇಣು(<ನೇಣ್)+ಶಿಕ್ಷೆ]

ನೇಣುಹಗ್ಗ (ನಾ). ನೇಣು ಹಾಕಲು ಬಳಸುವ ಹಗ್ಗ; ಗಲ್ಲಿಗೆರಿಸುವ ಮಿಣಿ: ಆ ಜನರು ಬಂಡೂಕು, ಹೊರಿ, ಬಿಲ್ಲು-ಬಾಣ, ನೇಣು ಹಗ್ಗಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಾಂತಕ ಆಯುಧಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೆದರುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಬಂಗಾಹ. ೨, ಮುನ್ನುಡಿ); ರಾಜಕೀಯವೆಂಬುದು ಲಕ್ಷೋಪಲಕ್ಷ ಮಂದಿಯ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಠಗಳ, ಹಿತಾಹಿತಗಳ ಸಂಘಾತ. ಅದರಲ್ಲಿ...ಹಿಟ್ಟುನಿ ಗಾದ ಹೂಮೂಲೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ನೇಣುಹಗ್ಗ (ಪಾಹಿಶ. ೧೪).

[ನೇಣು(<ನೇಣ್)+ಹಗ್ಗ(<ಹಗ್ಗ)]

ನೇಣುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). (ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಕೊರಳಿಗೆ ಉರುಲು ಹಾಕು; ಗಲ್ಲಿಗೆರಿಸು: ನನ್ನನ್ನು ಕೊಂದರೆ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿಡುತ್ತಾರೆಯೆ? ನಿಮ್ಮನ್ನೂ ನೇಣು ಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ಹೊಸಪ್ಪ. ೧೧). ಕೊರಲನ್ನು ಹಿಡಿದು ನೇಣುಹಾಕುವಳು (ಕವಿತ. ೪೪).

ನೇಣು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು - ೧. (ಸಾಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಉರುಲು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು: ನೇಣು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವವನ ಹತ್ತಿರ ಕೋಣ

ಕೇಳಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾಡ); ಅಪ್ಪ ನೆಟ್ಟ ಅಲದ ಮರಕ್ಕೆ ನೇಣು ಹಾಕಿ ಕೊಂಡಂತೆ (ಗಾಡ). ೨. (ಅಲಂ) ಹಿಂಸೆ ಕೊಡು : ಸಾಲದ ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ದಿನಾ ಬಂದು ನೇಣುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).

[ನೇಣು (<ನೇಣ್) + ಹಾಕು (<ಪಾಯ್)]]

ನೇಷ್ಯಾರ್ತಿ (ನಾ). ಸಾವುಂಟುಮಾಡುವವಳು. ಮೃಗಮಂ ಪತಿಯೊಂದಂ ಗೋರಿಗೆ ಪತ್ತಿಸಿ ಕೊಲಿಸಿ ಶಬರಿ ಪಥಿಕರನೊಳ್ಳಾತುಗಳಂ ಸಿಲ್ಪಿಸಿ ಪತಿಯೊಂದುಗಿಯಿಪ ನೇಷ್ಯಾರ್ತಿ [ಸಾಂ. ಎಣೆಗಾರ್ತಿ]ಯೊಂದಮಂ ನೆನೆಯಿಸಿದಳಾ (ಪಾಶ್ವಾ. ೧೨-೬೬).

[ನೇಣ್ + ಕಾಣ + ತಿ (<ಇತಿ)]

ನೇಣ್ಣಯ್ಯ 'ನೇಣ್ಣಯ್ಯ' ನೋ.

ನೇಣ್ಣಯ್ಯ, ನೇಣ್ಣಯ್ಯ, ನೇಣ್ಣಯ್ಯ (ನಾ). ಪಾಶವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವವನು; ವರುಣ: "ನೇಣ್ಣ [ಸಾಂ. ಇ]ಯ್ಯ ಮುನ್ನೀರೇಣಿಯ ಕರಮೆಸೆವ ನೆಗಬ್ಬೀರ ಪಡುವದನೆಗೊಡೆಯನೆನೆ ವರುಣನಾಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೪). ನೇಣ್ಣಯ್ಯ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. ನೇಣ್ಣಯ್ಯ: ಕರ್ಮದನೆ ಇಂದಿರಂ ದೇವರ್ಕಳೊಡೆಯನಾದಂ . . . ತಗರ್ವೇರಂ ನೇಣ್ಣಯ್ಯಂ ಮುಂತಪ್ಪರಾ ದೆಸೆವರಾದರಾ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೦-೩).

ನೇಣ್ಣಯ್ಯವ = ನೇಣ್ಣಯ್ಯ: "ಸಲೆ ವರುಣನಕ್ಕು ನೇಣ್ಣಯ್ಯವಂ" (ಕಶರ. ೫೬). [ನೇಣ್ + ಕಯ್ + ಅ]

ನೇಣ್ಣಯ್ಯ 'ನೇಣ್ಣಯ್ಯ' ನೋ.

ನೇಣ್ಣೋಣ (ನಾ). ಕೊರಳಿಗೆ ನೇಣು ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡವನು: ಮುನ್ನಮೇ, ಮದಿಸಿ ನೀಮ್ ನಡಸಿದತ್ಯಾಚಾರಮಿದನೆಲ್ಲ ಜನಕೆ, ಬದುಕಿರ್ದೆ ನೇಣ್ಗೋಣರಾಗಿ, ನೀಮ್ ತೋಪ್ಪರಾ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೫-೨೦೬). [ನೇಣ್ + ಗೋಣ್ + ಅ]

ನೇಣ್ಣಲೆ 'ನೇಣ್ಣಲೆ' ನೋ.

ನೇಣ್ಣಲೆ, ನೇಣ್ಣಲೆ (ನಾ). (ಹಗ್ಗ ಅಥವಾ ಕಣ್ಣೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ; ಉರುಳು ಹಾಕುವ ಬಲೆ: ಕರಿಯ ಜವಿವಲೆ ಮುಸುಕುವಲೆ ಬಿತ್ತರದ ನೇಣ್ಣಲೆ ಮೊಕರವಲೆ ಬೇಡರ ಸಿರದೊಳೊಪ್ಪಿದುದು (ಸಾಲ್ವಾ. ೫-೧೯). ನೇಣ್ಣಲೆ: ಅಂತು ಇದ್ದೆಗೆಯ್ಯ ಕಿಜಾದು ಬೇಗಕ್ಕಂತಾನುಮಿಚ್ಚತ್ತು ನೇಣ್ಣಲೆಯೊಳ್ ಸಿಲುಕಿದ್ವನ್ನಂ ಕಂಡಿದತ್ತಣಂ ಬಂದುದಂದು ನೋಬ್ಬನ್ನೆಗಂ (ಕಾಡಂಉ. ೭೩೬); ಓರೋಮ್ ಧಾರಾಗ್ಯಹಾಂತರದೊಳಂತುಮಿಂತುಮುಣ್ಣುವ ಹಿಮಾಂಬುಧಾರೆಗಳ ಬಳನೆ ಬೆಗಡುಗೊಂಡು ನೇಣ್ಣಲೆಯ ತೊಡರೊಳ್ ತೊಡಂತಿ ನಡುಗುವ ಕುರಂಗಿಯೊಳ್ ದೊರೆಯಪ್ಪಳೆ (ರೂಢಿ. ೪-೫೮ ಪ).

[ನೇಣ್ + ಬಲೆ]

ನೇಣ್ಣಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಲ್ಲು: ಅಲ್ಲಿಯಾತನ ಕೂಡೆ ತಟ್ಟೆಯ ಬಿಲ್ಲುಗಳನಾ . . . ನೇಣ್ಣಲ್ಲುಗಳ ಪದವಿಲ್ಲುಗಳನೆಡೆಗೆಡೆಗೆ ನೀವಳಿಬಿಲ್ಲುಗಳ ಹಿಡಿದಾ ನಿಶಾಟರು ನೆರೆದುದವನೊಡನೆ (ಸಾಲ್ವಾ. ೫-೧೩). [ನೇಣ್ + ಬಿಲ್ಲು (<ಬಿಲ್)]

ನೇತ 'ನೆಯ್' ಪರಾ.

ನೇತಾಡು 'ನೇಲ್' ಪರಾ.

ನೇತಾರ (ನಾ). ಮುಖಂಡ; ಮುಂದಾಳು; ನಾಯಕ: ಆರಾ ದೇಶಕ್ಕೆ-ಸಂತಾರ, ಕರ್ತಾರ, ನೇತಾರ (ಕಮದ. ೮೪ ಪ್ರಯೋ); ಸುತ್ತಲು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹಾಹಾಕಾರ ದಿಕ್ಕನ್ನೇ ಭೇದಿಸುವಂತೆ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ಬೋಳ ನೀತಿಯ ನೇತಾರ ತಾನೆಂದು ತಿಳಿದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಅದಕ್ಕೆ ಕಿವುಡನಾಗಿ ದ್ದಾನೆ (ಅಶ್ವಮೇ. ೩೧); ನಿತ್ಯಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೇಳ ಹೆಸರಿಲ್ಲದಂಥ ಹತ್ತಾರು

ಮಂದಿ-ಖೀರ, ಧೀರ ನೇತಾರರಿಸಿದರು (ಗೊಂಡಾರ. ೪); ಹಿಂದೂ ಸಮಾಜದ ಅತೀ-ಅಕಾಂಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಹಿಂದೂಮಹಾಸಭೆಯ ಕೆಲವು ನೇತಾರರು ಜಗತ್ತಿನ ಎದುರು ಚೆನ್ನಾಗಿ, ತಕ್ಕಾಶುಭ ವಾಗಿ ಮಂಡಿಸಿದ್ದೇನೊ ನಿಜ(ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೪೫). [ಸಂ. ನೇತ್ರ]

ನೇತಿ (ನಾ). [ಅದ್ವೈತ] ಅಲ್ಲದುದು; ಇಲ್ಲದುದು; ಶೂನ್ಯ: ಹಕ್ಕು ನೈರಾಶ್ಯದ ತಳದಲಿ ಸ್ವರ ಮರೆಸಿದ ರೀತಿ ಸುಮ್ಮನಿರುವ ಗಿಳಿ ಗೊರ ಪಳ ನವಿಲು; ಮೌನ ಮುದ್ರಿಸಿತು ನೇತಿ (ಸುನೀತ. ೪೨-೧೦); ಅರಿಸ್ವಾಟಲಾನೆಂಬ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯತತ್ವಜ್ಞನು ತನ್ನ ನೈತಿಕಸಿದ್ಧಾಂತದ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ . . . ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದ್ಯವು ಅತಿ ಮತ್ತು ನೇತಿ ಇವುಗಳ ನಡುವಿನ ವಿಹಿಮಾರ್ಗವು, ಅದೇ ನಿಜವಾದ ಸದ್ಗುಣವು ಎಂದೆನ್ನುತ್ತಾನೆ (ಗೀತಾಸಂ. ೧೨೫). 'ನೇತಿಗಳೆ' ಪರಾ.

ನೇತಿ ಮಾಡು = ನೇತಿಗಳೆ ೧: ಶರಣನು ಸಾಕಾರವಾಗಿ ದೃಶ್ಯವಸ್ತು ಜೀವನಲ್ಲ ನಿರಾಕಾರನಾಗಿ ಸಾಕಾರದ ನೇತಿ ಮಾಡಿ ತೋರದಿಪ್ಪವನಲ್ಲ (ವಚಸಂ. ೫೩೫-೧೪ ಬೀಳು). [೧೨ ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದವಲ್ಲ, ನ ಮತ್ತು ಇತಿ]

ನೇತಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು; ನಿವಾರಿಸು; ತೆಗೆದು ಹಾಕು: ತ್ರಿವಿಧಮಲವ ನೇತಿಗಳೆದು ಮತ್ತಾ ಅಜ್ಞಾನ ಮಜ್ಜೆದು ಮಲತ್ರಯವನೊಡಗೂಡಿದಲ್ಲಿ ಬಂಧನವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂಚನೆ (ಮೋಳಮಾ. ೧೦೬-೪೨೧); ಬೇಹಾದ್ಯನಾತ್ಮವರ್ಗಮಂ ಯುಕ್ತಿಯಂ ನೇತಿಗಳೆವಳಿ ದಾತ್ವನ ನಿಜವನಜುಹಿವುದೇ ಆತದ್ವ್ಯಾಪ್ತವಿಲ್ಲವೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೨೨); ಇನಿತು ವಿಧವಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನಿತನಾತ್ಮಗಳೆಂದು ತಿಳಿದವ ಭಸವಿ ವೇಕದಿ ನೇತಿಗಳೆದದಲ್ಲ ಮಮತೆಯನು ನೆನೆಯದದಜ ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣ ವೆನಿಪ ನಿಜಚೈತನ್ಯವಸ್ತುವನನಭ ನಿನ್ನೊಳು ಕಂಡು ನೀನೆಂದದನು ಚಿಂತಿ ಪುದು(ಅಮೃತ. ೩-೪೫). ೨. ವೈರ್ಥವಾಗಿ ಕಳೆ; ನಿರರ್ಥಕಗೊಳಿಸು: ಭೂತಕಾಠಿಪನಂತು . . . ಮೃಗಸಂಪ್ರೀತಪರವಶನಾಗಿ ದಿನವನು ನೇತಿಗಳೆವುಕ್ತರ್ವನು (ನಿರ್ಭಾಗ. ೫-೫-೪೦). [ನೇತಿ + ಕಳೆ]

ನೇತು 'ನೇಲ್' ಪರಾ.

ನೇತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಮುಖಂಡ; ಮುಂದಾಳು; ನಾಯಕ: ಈ ಸಂಜೀವಕನನಾಪ್ರನೆಂದು ಮಂತ್ರಿಯಂ ಮಾಡಿ . . . ಅದು ಕಾರಣದಿಂ ನಿನ್ನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕಾತನೇ ನೇತ್ಯ [ಸಾಂ. ಭೂಮಕೇತು] ಪಾದನೆಂದು ಮಡಿದ ದವನಕನ ನಿಷ್ಕರಾಲಾಪಂಗಳ್ಳಿ ಪಿಂಗಳಕಂ ಕರಂ ಮುಳಿದಂತೆಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೯-೨); ಉಗ್ರಪಕ್ಷದ ನೇತ್ಯಗಳಾದ ಬಾಲ ಗಂಗಾಧರತಿಲಕರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಶ್ರೀ ಅರವಿಂದರು ಕೆಲಸ ಮಾಡ ತೊಡಗಿದರು (ಕಪಪ. ೬-೪೩); ಸಾವಿತ್ರೀದೇವಿಯವರು . . . ಈ ಆಯೋಗದ ನೇತ್ಯಗಳಾದ ರೋಹಿಣೀಕುಮಾರರವರಿಗೆ . . . ನಿರ್ಭಯ ವಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಹೇಮಂತ. ೩೫೫). ೨. ಒಡೆಯ; ಯಜಮಾನ; ಅಧಿಪತಿ: "ನೇತ್ಯವೆನೊಡೆಯಂಗೆ ನಾನುನುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೬). [ಸಂ.]

ನೇತ್ಯತ್ಯ (ನಾ). ಮುಖಂಡತನ; ನಾಯಕತ್ವ: ಪ್ರಧಾನ ಮಹಾ ಪ್ರಧಾನರ ನೇತ್ಯತ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಟರು ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಾಂತರಾ. ೧೦೨); ರಾಜೀನಾಡೇಬರ ಖಾಸ ನೇತ್ಯತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಾಂತ ಪೈಲವಾನರ ಕುಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಹಿಸಲಾಗಿತ್ತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೧). [ಸಂ.]

ನೇತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು; ನಯನ: "ದೃಕ್, ದೃಷ್ಟಿ, ನೇತ್ರಂ . . . ಅಕ್ಷಿ-ಈ ೯ ಕಣ್" (ಪಲಾಯು. ೮೬-೩೬೫); ಸುಮನೋಭೂಷಣದಿಂ ಜಂಗಮಲತೆಗಳೆನಿಪ್ಪ ಲಲನೆಯಾರ್ ನೃಪನೇತ್ರಪ್ರಮರಮನಾ ವಸಲತೆಯಂ

ತಮಗಣಮುಖಮಾಗಿ ಮಾಡಿದರ್ ತತ್ಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೪೪) ;
ನೇತ್ರ ನಾಸಿಕ ಪಾದ ಪಾಣಿ ತ್ರೋತ್ರವೆಂದಿವು ತಮ್ಮೊಳಿಂದೇ ಸೂತ್ರ
ದಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತವಾಗಿ ಸಮಾನಬುದ್ಧಿಯಲಿ ಗಾತ್ರವಿದಿದಿವೊಲು ವಿಶ್ವದ
ಮೃತ್ತಿಯಲಿ ಮನಸಂದು ಪಾತ್ರಾಪಾತ್ರವೆನ್ನದೆ ಬಿರಿಸಿ ಬದುಕುವುದಧಿಕ
ಗುಣವೆಂದ (ಕುಪ್ಯಾಲು. ೪-೬) ; ರಮಣೀಯ್ಯದೊಳಗಧಿಕ ರಮಣೀಯ್ಯ
ವಾಗಿರ್ಪ ರಮಣಿಯ ಮುಖಾಂಭೋಜದಲ್ಲಿ ಸುಳಿವುತಿ ಪ್ಪ ರಮಣನೆನಿಸುವ
ಶಿವನ ನೇತ್ರಭೃಂಗಗೊಪ್ಪಿದವು (ವೀಶ್ವಪು. ೩-೧೬-೩೪). ೨. ಕಡೆ
ಗೋಲಿನ ಹಗ್ಗ ; ಕಡೆಯುವ ಹಗ್ಗ. ೩. ಮರದ ಬೇರು,
-ಮೂಲ : "ಬೇರಲ್ಲಿಯೂ ನೇತ್ರಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೫-೨೩) ;
"ಬೇರಲ್ಲಿ ನೇತ್ರವೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೯-೪). ೪. ಮರದ
ಬೀಳಲ್ಪು. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ, - ವಸ್ತ್ರ : "ನೀರೆಯೊಳು
ಗುಣದೊಳಿಹೆಯೊಳು ನೇತ್ರವೊಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೦-೫೨) ; ಪಸಿಯ
ನೇತ್ರಾಕಾಂ. ನೇತ್ರಮಂ ಪಟ್ಟವನಿದಂತೆ ಪಸುಪ್ಪವಡೆದ ನೆಲದೊಳ್
ಪದ್ಮರಾಗದ ಪರಲ್ಪಳಂ ಬಲಿಗಿದಲೊಡಂತೆ ಉಪಾತ್ರಯಂಬಡೆದಳಂಕರಿಸು
ದಿಂದ್ರಗೋಪಂಗಳುಮಂ . . . ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೫ ಪ) ; ಜಗ
ಪೊಗಳೆ ಪುಲ್ಲಿಯ ಕಥಾಯಿ ಕಡೆಗಟ್ಟಿಂದ ಸೊಗಯಿಸಿದ ನೇತ್ರಸೂತ್ರಾವಳಿ
ಗಳಂ ವಿವಾಹಗೃಹವೆನೆಯಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೫೩) ; ಆ ಪುರದೊಳಗುಣ್ಣ
ಪೊಣ್ಣ ಕೃತಮಂಗಳತೂರ್ಯನಿನಾದವೆತ್ತಲುಂ ಸುರುಚಿರ ತೋರಣಂ
ತುಡುಗೆ ತಳ್ಳರೆ ನೇತ್ರವಿಚಿತ್ರಕೇತನಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೫೦). ೬. ಅಡಿಕೆಯು
ಮರ ; ಪೂಗ : "ಕುಭೃತ್ಪುಷ್ಪಾತ ಜಟಿಮೂಲಂ ಚೇಲ
ಪೂಗಾಂಬಕಂ ಖ್ಯಾತಂ ಸದ್ಗುಣ ನೇತ್ರಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೬೬).
೭. [ಗಣಿತ] ಎರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : "ಕರ ನೇತ್ರಮೆನ
ಲೆರಡು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೩-೪) ; ಯಮ ನಯನ ಕರ್ಣ ಕರ ಯಮಕಾಂಕ್ಷಿ
ದ್ವಿಯಕ್ಷಿ ಪಕ್ಷ ನೇತ್ರಂ ಸೂತ್ರಂ ಕ್ರಮ ಪರಣಂ . . . ಕಿವಿಗಳೆರಡು
ನಾಮಂ (ಪ್ರವರ್ತಾ. ೯-೨). [ಸಂ.]

ನೇತ್ರಗ್ರಾಹ್ಯ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ತಿಳಿಯುವಂಥದು ; ದೃಗ್ಗೋಚರ
ವಾದುದು : ಕೇಶಿರಾಜನು . . . ಅಕ್ಷರಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಕ್ರಮವನ್ನು
ನಿರೂಪಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತು 'ಧವಳವರ್ಣಮುಕ್ಷರರೂಪಂ'
(ಸೂತ್ರ ೩೪) ಎಂದಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಧವಳವರ್ಣವು ನೇತ್ರಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲ,
ಭಾವಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ರೂಪವನ್ನೆ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಹೇಳಿಹುದಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ.
(ಸಂಕ್ಷೋಧ. ೨). [ನೇತ್ರ + ಗ್ರಾಹ್ಯ]

ನೇತ್ರಚಿಕ್ಕಿತ್ಸಕ (ನಾ). - ನೇತ್ರವೈದ್ಯ : ಪೂರ್ಣಾದೃಷ್ಟಿನಾಶ, ಶಸ್ತ್ರ
ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಮೀರಿದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಫಲ : ಉಳಿದ ಜೀವನವನ್ನು ಕುರುಡಾಗಿ
ಕಳೆಯುವುದು . . . ನೇತ್ರಚಿಕ್ಕಿತ್ಸಕನನ್ನು ಹಳೆಯುವುದೆ ? ಇಲ್ಲವೆ
ಅವರ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಹಳೆಯುವುದೆ ? (ನಿಮ್ಮದ್ಯ. ೧೪೪).

[ನೇತ್ರ + ಚಿಕ್ಕಿತ್ಸಕ]

ನೇತ್ರಚ್ಛದ (ನಾ). ಕಣ್ಣೆವೆ ; ರೆಪ್ಪೆ. [ಸಂ.]

ನೇತ್ರಜ್ಞ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಣತನಾದವನು, -
ತಜ್ಞನಾದವನು : ಯಾವ ನೇತ್ರಜ್ಞನೂ ಅರೆಕ್ಷಣ ಎರಡುನು ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ
ಗಟ್ಟಿ ಕಣ್ಣಿನ ಎಳಸಿನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಣ್ಣಿರಿಯಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ಗೊತ್ತು
ಹಚ್ಚಲಾರ (ನಿಮ್ಮದ್ಯ. ೧೪೪). [ಸಂ.]

ನೇತ್ರತ್ರಯ (ನಾ). ಮೂರು ಕಣ್ಣು ಗಳುಳ್ಳವನು ; ಮುಕ್ಕಣ್ಣು ;
ಶಿವ. [ಸಂ.]

ನೇತ್ರಪಟ್ಟಿ (ನಾ). "ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ" (ಮಹಾಣೀ. ಕೋಶ) ;
ಚೀನದ ಚಿತ್ರಾಪಟಾಯ ದೇವಾಂಗದ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗದುದಯರಾಗದ ನೇತ್ರ
ಪಟ್ಟದ ಬಣ್ಣ ವಣ್ಣಿಗಿಯ ಜವಳಿಗಳಂ . . . ಪ್ರಮೋದದಿಂ ಕುಡುವುದುಂ

(ಮಹಾಣೀ. ೧೪-೧೫ ಪ). 'ನೇತ್ರವಟ್ಟಿ' ಪರಾ.

[ನೇತ್ರ + ಪಟ್ಟಿ, / ತೆಲು. ನೇತ್ರಪಟ್ಟು]

ನೇತ್ರಪಲ್ಲವ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಆರು ಮಂತ್ರಾಂಗ ಪಲ್ಲವಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು : ಮಂತ್ರಪಟ್ಟಪಲ್ಲವಂಗಳಲ್ಲಿ . . . ಮೋಹನ ಉದ್ದೀಪನ ಪುಷ್ಪ
ವಿಜಯ ಶ್ರೀಯಸ್ಸಂಪಾದನಗಳಿಗೆ ನೇತ್ರಪಲ್ಲವಮಂ . . . ಮಂತ್ರಾಂತ್ಯ
ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೪೨). [ನೇತ್ರ + ಪಲ್ಲವ ?]

ನೇತ್ರಪಲ್ಲವಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಸಂಜ್ಞೆ ; ಕಣ್ಣನ್ನೆ :
ನೇತ್ರಪಲ್ಲವಿಯಿಂದ ಸೂತ್ರಗೊಂಬಿ ಹಾಂಗೆ. ಪಾತ್ರ ಕುಣಿಸ್ಸಾಸ
(ಮೂರ್ತಿಕಾ. ೪೫-೧) ; ಬಾಸ ಬರಸಿದಿಲ್ಲ ಕೆಮ್ಮಿಂಚು ಹೊಮ್ಮಿಂಚು
ಅಬ್ಬ ! ವಜ್ರದ ಮಿಂಚು, ನೇತ್ರಪಲ್ಲವಿಯ ಈ ತಂತ್ರ ಬಲ್ಲವರಾರು ?
(ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೧೧-೨). [← ಮೂ. ನೇತ್ರಪಲ್ಲವೀ, ನೇತ್ರಪಾಲವೀ]

ನೇತ್ರಪಟಾ, ನೇತ್ರವಳಿ, ನೇತ್ರಾವಳಿ, ನೇತ್ರಾಪಟಾ (ನಾ).
ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೇಷ್ಮೆ ಬಟ್ಟೆ ; ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಮಂ ಮಣ
ಕುಟ್ಟಿ ಮುಳುವಿಯೊಳ್ ಪಾಸಿದ ನೇತ್ರ [ಸಾಕಾಂ. ನೇತ್ರದ] ಸುಣಿಯದೊಗೆ
ನಡೆದ ಮೃದು ಲರಿತಮುಪ್ಪ ಚರಣದ್ವಯದೊಳ್ ಮುನ್ನೆಂದವುಂ
ನೆಲನಂ ಕಟ್ಟಿಯುಜಾಯದೊಂ ಕನಿಪಭೂಮಿಯೊಳ್ ನಡೆದೊಡೆ (ಪದ್ಮಾರಾ.
೨೯-೪). ನೇತ್ರವಳಿ : ಸೂತ್ರವಳಿಯ ಚಿನ್ನಧಾರೆ ನೇತ್ರವಳಿಯು ಸುಲಿ
ಪಲ್ಲು ಗಂಗಾಪುರ . . . ಕಂದವಾರದ ಸೀರೆ ಕೈಬರದದ ಬಣ್ಣ ದಂದದ
ನೇನ ಬಣ್ಣ ಸುವೆ (ಆಮುಸಾಂ. ೪-೪). ನೇತ್ರಾವಳಿ : ಪಳೆಯು ಪಟ್ಟಾ
ವಳಿಯು ನೇತ್ರಾವಳಿಯು . . . ಇವು ಮೊದಲು ಥರಥರದೊಳಂದೆಮ್ಮ
ವರುಗಳು ಪಡೆದೊದವಿಸಿದ ಯಾ ವಿವಿಧ ಪಟ್ಟಾವಳಿಗಳುಂಟು (ಬಸಪು.
೧೧-೨೫) ; ಪೊಪ್ಪಳಿಯು . . . ಮಿರುಪ ನೇತ್ರಾವಳಿಯು ಮುಖ್ಯ
ನಾನಾವಿಧದ ಸೀರೆಗಳ ಚಿನ್ನದೊಳಗ್ಗೆ ಕಂಚುಕವ ಬೇರಣಿತ ತಗದು
(ಪವನೋ. ೧೭-೬೦). ನೇತ್ರಾಪಟಾ : ಎರಡು ತೊಡೆಯುಂ ತೋಪು
ತೆಮ್ಮಲ್ಲಿ ದಿಗಿಡುಟ್ಟು ನೇತ್ರಾಮಯ ಚೆಲ್ಲಣಮುಂ . . . ಸೂರ್ಕಾನಿಯ
ಕಯ್ಯ ಕರಿಯ ಪಿರಿಯ ಪಿಲ್ಲಣಿಯುಮಗುವುಮದ್ವು ತಮಾಗೆ (ಆರ್ಧನೀ.
೪-೬೬ ಪ). [ನೇತ್ರ + ಪಟಾ]

ನೇತ್ರಪಾಟವ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, - ಪಟುತ್ವ : ವ್ಯಾಧಿ
ಗ್ರಸ್ತನಾಗಿ, ಮರಣಾಸನ್ನನಾಗಿ, ನೇತ್ರಪಾಟವ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಇದ್ದ
ಅರಸ ಅವು ಕೃಷ್ಣನ ಕಣ್ಣಿನಿಂದೇ ನಂಬಿದ (ಆಳಾಕ. ೧೪) ; ಹೇಮಾದ್ರಿ
ಗಳಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಬೇಗ ನೇತ್ರಪಾಟವ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತೆ ! (ಕಾಂತರಾ. ೪೩).

[ನೇತ್ರ + ಪಾಟವ]

ನೇತ್ರಪುತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಗೊಂಬೆ, - ಗುಡ್ಡೆ : ಪುಟ್ಟದಳಾಸ್ಸಯಂ
ಪ್ರಭಿ ಮಗಳಾಕೆ ಪಾಶ್ಚಾಚರಭೂಚರಬೇಚರನೇತ್ರಪುತ್ರಿಕಾನಿಧಿ (ಪಂಕಿಪು.
೫-೧೬) ; ನೇತ್ರಪುತ್ರಿಕಾಪ್ರಸಾಧನಸದನಮುಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀರೇಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರ
ಮಾಂಗಲ್ಯರಂಗಮುಮನಿತ ಪುರ ಬಹಿಪುರದಿಂದೊಳಗೆ . . . ಪೊನ್ನ
ಕೋಂಬೆಯುಂ ಬಳಸಿಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೧೨ ಪ) ; ನಾಗರಖಂಡ
ಪತ್ರಪಂವೇಷ್ಠನದಿಂ ಜನನೇತ್ರಪುತ್ರಿಕಾರಾಗಮನಿತ್ತು ಮಾಣ್ಣುಡೆ
ಮನಸ್ಸುಖದಂ ಬಸವಾಸೆಮಂಡಲಂ (ಎಕ. VIII, ಪೂರಬ. ೨೬೬-೪ ;
1168).

[ನೇತ್ರ + ಪುತ್ರಿಕೆ]

ನೇತ್ರಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದು : "ನೇತ್ರಬಂಧಂ
ಕಣ್ಣು ಕಟ್ಟು" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೫). ೨. ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಾಲೆ ಅಟಿ.

[ನೇತ್ರ + ಬಂಧ]

ನೇತ್ರಮೂಲಿ (ನಾ). (ನೀರಿಬಣ್ಣದ ಹೂವು ಬಿಡುವ) ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ವಿಷ್ಣು ಕ್ರಾಂತಿ : "ನೇತ್ರಮೂಲಿ ಜಯಂತಿಯೇ
ವಿಷ್ಣು ಕ್ರಾಂತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೬). [?]

ನೇತ್ರರುಜೆ (ನಾ). - ನೇತ್ರರೋಗ : (೨). [ನೇತ್ರ + ರುಜೆ]
ನೇತ್ರರೋಗ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಬೇನೆ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವ್ಯಾಧಿ : ಕೆಂಪಿನ ಅಗಸೆ : - ಈ ಹೂವಿನ ರಸವನ್ನು ದಿನ ಬಿಟ್ಟು ದಿನ ಒತ್ತಿ ನೀರನಿಜೆದರೆ ಮೂರ್ಛಾವ್ಯಾಧಿ, ನೇತ್ರರೋಗ ಗುಣ (ವಿವೃ. ೪); ಶ್ವೇತಧಾರಾ (ನೋರಹಾಲು) ಗುಣ - ಇದನ್ನು ಸೇವಿಸಲು . . . ನೇತ್ರರೋಗ, ವಿಷರೋಗ ಸಹ ಗುಣಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವ್ಯ. ೨೮).

[ನೇತ್ರ + ರೋಗ]

ನೇತ್ರಲಾಂಛನ (ನಾ). (ಮೈತುಂಬು) ಕಣ್ಣುಗಳ ಚಿಹ್ನೆಗಳುಳ್ಳವನು; ಇಂದ್ರ : ಇಂಚೆರದಮಯರೊಡನಾಡುವ ನೇತ್ರಲಾಂಛನಗುಣ ಮೇಘವಣ್ಣು . ಸಂಚಲದ್ವಗುಸನ್ನೆಯವೂದಿದಂದದಿ ಮಿಂಚೆಡಂತು ಸಭಸ್ಥಲದಿ (ಮೋಹ. ೪-೩೩). [ನೇತ್ರ + ಲಾಂಛನ]

ನೇತ್ರವಟ್ಟಣಿಗೆ (ನಾ). - ನೇತ್ರಪಟು : ಚಿತ್ರಾಪಟುಯ ಪಟುವುಯ ಪಟ್ಟಿಸೂತ್ರದ ಚಿತ್ರಸೂತ್ರದ ನೇತ್ರವಟ್ಟಣಿಗೆಯ ಪುಟ್ಟಿಗಳ ನೊಟ್ಟಿ ಬಿಟ್ಟು ಗಿ ಪುಂಜಿಸಿ . . . ಮೆಚಿದಳಾ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೦-೯೧).

[ನೇತ್ರ + ಪಟ್ಟಣಿಗೆ (< ಪಟ್ಟಣಿಗೆ)]

ನೇತ್ರವಟ್ಟಿ (ನಾ). - ನೇತ್ರಪಟು : ವಿರಾಜಿಸುವ ಪೂಜಾಗೃಹದಿಂದಮಿಲ ಪೂಜಾರ್ಥಿಗಳನಿತ್ತ ಬನ್ನಿಮೆಂದು ಕೈಸನ್ನೆಗೊಯ್ದಂತೆ ವಿವಿರ್ವ ನೇತ್ರವಟ್ಟಿಯ ಜಾಗದ ಪಟುಯೆಗಿಯ ತುಟುಗಲಿಂ (ಪುಲಿಪ. ೨-೩೪); ಸಾಧಕನ ವನೊಬ್ಬ ನೇತ್ರವಟ್ಟಿಯನುಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸೂತ್ರಧಾರಿಯನೊಸುತ್ತು ಬಂದನದ್ಯಾ (ಸರ್ವಪ. ೨೮-೧೩೩); ಕಾರೋಹಣದ ಕಳ್ಳವಟುಯೆಗಿಯ ನೇತ್ರವಟ್ಟಿಟ್ಟಿಯ ಮದವಿಯ ಮಂಜಿಪ್ಪಿಯ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗದುದಯ ರಾಗದ ನೀಸಳ ಬಾಹರಿಕ್ಕೆ ಜೋಡು ಸವಗಮೊಚ್ಚೆಯಂಗಳ (ಮಹಾನೀ. ೧೨-೨೧); ಪಸುರ್ವಟ್ಟಿಯ ಕಂಚುಕ, ನೇತ್ರವಟ್ಟಿಯ ಪೊಸ ಜಲ್ಲಣ, ಮುತ್ತಿನ ದಂಡ ಉಟ್ಟು, ಕೊಟ್ಟು ಮೂರೆಡೆ ಬಳುಕಿದ ಕಾನುನ ದಿಲ್ಲಿನಂತೆ ತ್ರಿಭಂಗಿಯ ನಿಲುವಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತ ನರ್ತಕಿ, ಲೀಲಾವತಿ! (ಸಾಹಸಂ. ೨೮).

[ನೇತ್ರ + ಪಟ್ಟಿ]

ನೇತ್ರವಳಿ 'ನೇತ್ರಪಟು' ನೋ.

ನೇತ್ರವಾಯು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣಿನ ಬೇನೆ: ಹೊಸ ಗೊನ್ನೆಯ ರಸ, ಗರುಗದ ರಸ . . . ಕಸ್ತೂರಿ ಅರಸಿನ, ಇಂದಂ ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ ಹಾಕಿ ತೈಲ ಹದದಲ್ಲಿ ಕಾಸಿ ಈ ತೈಲ ಒತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲು ನೇತ್ರವಾಯು ಗುಣ (ವಿವೃ. ೧೩೫). [ನೇತ್ರ + ವಾಯು]

ನೇತ್ರವೈದ್ಯ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗಗಳಿಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ನಡೆಸುವ ವೈದ್ಯ : ಕಣ್ಣಿಗೆ ಏನಾದರೂ ತೊಂದರೆಯುಂಟಾದರೆ ಪಕ್ಷಣಿ ನೇತ್ರವೈದ್ಯಿಗೆ ತೋರಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ನೇತ್ರ + ವೈದ್ಯ]

ನೇತ್ರವ್ಯಾಧಿ (ನಾ). - ನೇತ್ರರೋಗ : ನಿಂಬೀಹಣ್ಣಿನ ಹುಳಿ . . . ಗರುಗದ ರಸ, ಎಣ್ಣೆಯ ಸಮಭಾಗ ಕೂಡಿಸಿ ಅಟ್ಟು, ತಲೆಗೆ ಒತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವುದು . . . ಏಳುದಿನಕ್ಕೆ ನೇತ್ರವ್ಯಾಧಿ ಗುಣ (ವಿವೃ. ೧೩೫).

[ನೇತ್ರ + ವ್ಯಾಧಿ]

ನೇತ್ರಶ್ರವಣ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಿವಿಯಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಹಾವು : ನೇತ್ರಶ್ರವಣನು ಕುಂಡಲಾಕೃತಿಯುಗೊಂಡಂತೆ ಪಳುಕಿನ ಸುಕೋಂಟಿಯೆಸೆಗು (ಸದೋ. ೨-೨೪). [ನೇತ್ರ + ಶ್ರವಣ]

ನೇತ್ರಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಸುಖಕರವಾದುದು; ನೋಡಲು ಸುಂದರವಾದುದು : ನೇತ್ರಸೌಖ್ಯಮನೊಂದುದಿನವಾ ಪಾತ್ರಚೂಡಾ ಮಣೆಯನಿಪ ನಿಜಪುತ್ರಿ ಮಗಧಸವುಂದಯ ಸೊಬಗಾದ ಸ್ವತ್ಯವನು . . . ತೋರಿಸಿಕೆ ಕಂಡನಿಭಕೇತು (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೬-೧೨).

[ನೇತ್ರ + ಸೌಖ್ಯ]

ನೇತ್ರಾಂಚಲಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ತುದಿ; ಕಡೆಗಣ್ಣು; ಕಟಾಕ್ಷ : ಅವಳ ಧವಳನೇತ್ರಾಂಚಲರೋಕಮಾತ್ರಂ ನೆರವಾದತ್ತಂಗಳಂಗೀ ತ್ರಿಬಗಮುಮಿದಿಲ್ಲಿ ಎಂದಿನಂ . . . ಲೀಲೆಯಂ ಬಾಲೆಯರ್ಪಳಾ (ಜಗದ. ೧೦-೧೬). [ಸಂ.]

ನೇತ್ರಾಂಬರ (ನಾ). - ನೇತ್ರಪಟು : ಸುರರಾಜಪುರಶ್ರೀಗಾ ಪುರಲಕ್ಷ್ಮೀ ಕಾಂತೆ ಸೊಸಿ ಕಿಸುಗಟ್ಟಿದ ಕೇಕರಕಾಂತಿಯಂತೆ ನೇತ್ರಾಂಬರಕೇತನಮಾಳ ತುಟುಗಿದುವು ಮನಮನೆಯೊಳಾ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೧೨-೯).

[ನೇತ್ರ + ಅಂಬರ]

ನೇತ್ರಾಂಬು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಬರುವ ನೀರು; ಕಣ್ಣೀರು : "ಅಪ್ಪು, ನೇತ್ರಾಂಬು, ರೋದನಂ, ಅಸ್ತಂ, ಅಸ್ತು - ಇ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಸುರಿಯುವ ನೀರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೯೬). [ನೇತ್ರ + ಅಂಬು]

ನೇತ್ರಾಂಶುಕ (ನಾ). - ನೇತ್ರಪಟು : ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನೇತ್ರಾಂಶುಕವನೆ ನೇತ್ರಕ್ಕೆ ಸೆಡು ಮಿಸುಗಿ ಪಸುರ್ವಡೆದುವು ನಂದನದ ಕೆಲಂಬಿದಿದಾರ್ಪಕವನ ಜೀರಕವನ ಹರಿದ್ರವನ ಸಂತತಿಗಳಾ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೪೬).

[ನೇತ್ರ + ಅಂಶುಕ]

ನೇತ್ರಾರ್ಕರ್ಪಣ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವುದು : ವಧೂಟೀ ಜನನೇತ್ರಾರ್ಕರ್ಪಣಾಲೀಪನಕಪಯಮಂ ಮಾನಿನೀಚಿತ್ರಸಂಮೋಹನ ರೂಪಕ್ಕೆ ಗುತ್ತುದಿಸುವುದು ನೃಪರೂಪಂ ಜನಾರ್ಥಯಾರೂಪಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೩-೩೧). [ನೇತ್ರ + ಅರ್ಕರ್ಪಣ]

ನೇತ್ರಾತುರ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಬೇನೆಯುಳ್ಳವನು; ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ರೋಗವುಳ್ಳವನು : ಉಜುವ ಪೂಗಣೆ ನಾಟಿ ರಾಘವ ಬರವ ಹಾರುತ್ತಿರಲು ಜಾನಕಿ ಬರಲು ಮನವೊಳಸರಿದುದು . . . ಕರುಣೆ ಕಡಲಾಟಾತ್ತು ನೇತ್ರಾತುರನು ದೀಪವ ಕಾಂಬ ಪರಿಯಲಿ ಕಂಡ ದೇವಿಯನು (ಕಾಶಾ. ೪೩-೧೬).

[ನೇತ್ರ + ಅತುರ]

ನೇತ್ರಾಧ್ಯ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಮಾರ್ಗ, - ದೃಷ್ಟಿ : ನಿಜ ನೇತ್ರಾಧ್ಯ ದೊಳಾಗಳಾಗಳದಟಿಂ . . . ದೊರೆಕೊಂಡಂ ದ್ರೋಹನಂದೇಡಿದಂ ತ್ರಿಬಗದ್ವ್ಯಾಪಣಂಕಿಯಂ ರಿಪುಜಮೂವಿದ್ರಾವಣಂ ರಾವಣಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೦೯).

[ನೇತ್ರ + ಅಧ್ಯ]

ನೇತ್ರಾನಂದ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಆನಂದ; ನೋಟದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ತೃಪ್ತಿ, - ಸಂತೋಷ : ನೇತ್ರಾನಂದಮನೀಯ ಸಾಂದ್ರಶಿವಿಂಬಾಡಂಬರಂ ಶ್ರೀಮುಖಂ . . . ಧಾತ್ರೀಧಾರ್ಮಿಕಸತ್ಯ ಸಂತತಿನಲ್ (ಮಹಾನೀ. ೧-೨೧); ನೀನೀ ವಿಗ್ರಹದಿಂದ ಜನಾವುದನ್ನು ಮಾಡಿಸಬಲ್ಲೆಯೋ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿಸು. ನೇತ್ರಾನಂದವಾಗುವಂತೆ ನೋಡಿ ಬಿಡುವೆನು (ಕವಿಕ. ೧೪). [ನೇತ್ರ + ಅನಂದ]

ನೇತ್ರಾಭ್ಯಂಗನ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : ಪಾದಾಭ್ಯಂಗನದಿಂದ ನೇತ್ರರೋಗವೂ ನೇತ್ರಾಭ್ಯಂಗನದಿಂದ ಶಿರೋರೋಗವೂ ಶಿರೋಭ್ಯಂಜನದಿಂದ ಸರ್ವರೋಗವೂ ಹರವಾಗುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೩೧). [ನೇತ್ರ + ಅಭ್ಯಂಗನ]

ನೇತ್ರಾವಳಿ 'ನೇತ್ರಪಟು' ನೋ.

ನೇತ್ರಾಪಟು 'ನೇತ್ರಪಟು' ನೋ.

ನೇತ್ರಾಳಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಗಳ ಸಮೂಹ : ತನ್ನೇತ್ರಾಳಿಗಳನಿಸೆದನೀಶ ನಮಲಪ್ರಕಾಶಂ (ವೀಶ್ಯ. ೩-೧೬-೩೪). [ನೇತ್ರ + ಅಳಿ (= ಅಲಿ)]

ನೇತ್ರ (ನಾ). ಹೊಳೆ; ನದಿ : "ನೇತ್ರ = ಹೊಳೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೯೧). [ಸಂ. ನೇತ್ರ]

ನೇತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಚವ್ಯ : "ಕೃಕವಾಕು ಮಸ್ತಕಂ ನೇತ್ರಯಿನಿ ಚವ್ಯವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೮). [?]

ನೇತ್ರೇಂದ್ರಿಯ(ನಾ). ಕಣ್ಣು ; ನಯನ : ಕೀಟಗಳ ಇಂದ್ರಿಯಾಂಗ
ಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು . . .
ಬೆಳಕು, ನೇತ್ರೇಂದ್ರಿಯಗಳು (Visual organs) (ಕೀಟಿ. ೫೦).

[ನೇತ್ರ + ಇಂದ್ರಿಯ]

ನೇತ್ರೋನ್ಮೀಲನ (ನಾ). ಕಣ್ಣನ್ನು ತೆರೆಯುವಿಕೆ : ಜಯಯ
ನೇತ್ರೋನ್ಮೀಲನಂಗಯ್ಯ ಸಚ್ಚರಿತರ ಸಾಧುಗಳೆಮ್ಮನುಧ್ಧಂಸುಗೀ
ಸಂಸಾರವಾರಾಶಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೫) ; ಮೂಲಬೇರದ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾದ
ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಣಪ್ರಿತ್ಯಾ ನೇತ್ರೋನ್ಮೀಲನಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿಧಿ
ಪತ್ರಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ ಕ್ಷೇತ್ರವು ಜಾಗೃತವಾಗುವುದು (ಹೊಯ್ಸನಾ.೧೯).

[ನೇತ್ರ + ಉನ್ಮೀಲನ]

ನೇದಿಪ್ಪ (ನಾ). ತೀರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವುದು : "ನೇದಿಪ್ಪಂ, ಅಂತಿ
ತಮಂ-೩೨ ಬಹಳ ಹತ್ತಿರವಾದದ್ದು, ಕೇವಲ ಸಮೀಪವಾದದ್ದು"
(ಸಿದ್ಧಾಂ. ೩. ೩೪೧) ; ಶಕ್ರಯೋಗಿನೇದಿಪ್ಪ : ಪದ್ಮರಾಗೋಚ್ಚಳಮುಕುರ
ಮಿದಂಬಂತುಮಿಂಬಾಗಿ ಚಿಲ್ಲಿಂದಾದಂ ಕಣ್ಣೊಡು ತೋಚಾತ್ತು ದಯ
ಗಿರಿಶೋಭಾಗದಿಂ ಚಂದ್ರವಿಂಬಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೮-೬೬೨). [ಸಂ.]

ನೇಡು 'ನೆಯ್ಯ' ಪರಾ.

ನೇಪತ್ತಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಿದಿರು ; ಕಳೆಲೆ : ನೇಪತ್ತಿ (ಕಳಲೆ)ಯು
ಹೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬುಮಾಡುವುದು (ಅಪ್ಪಾಂಗ. ೧೩೫-೮೦). [?]

ನೇಪಥ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅಭರಣ; ಅಲಂಕಾರ; ಹೊಡುಗೆ : "ಭೂಷಣಃ,
ಅಳಂಕಾರಃ, ನೇಪಥ್ಯಂ, ಅಭರಣಂ-ಈ ೪ ತುಡುಗೆ" (ಹಲಾಯು.
೮೯-೩೮೫) ; ಅನೇಕೋರ್ವಿಶರ ದಂತಿದಂತವಳಯಾಳಂಕಾರದಿಂ ವಿಶರವೈರಿ
ನೈಪಾಲದ್ವಿಪಮಾಕ್ರಿಶ್ಣಾನಳಿಗಳಿಂ ಕೆಯ್ನೆಯ್ಯುಗುಂ ನಿನ್ನ ನಂದನೆಯಂ
ಪೇಬ್ ಪೆದರಂತೆ ಮಿಕ್ಕ ಬಳೆಯಿಂದಂ ಮಿಕ್ಕ ಮುತ್ತಿಂಡವಂಗನೆಯರ್ಗಾ
ಹವ ಧೀರನಾ ನೈಪವರಂ ನೇಪಥ್ಯಮಂ ಮಾಬ್ಬನೇ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೪೪).
೨. ನಾಟ್ಯಗೃಹದಲ್ಲಿ ರಂಗಭೂಮಿಯ ಹಿಂಭಾಗ ; ಪಾತ್ರಗಳು
ವೇಷಭೂಷಣಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವ ರಂಗ
ಭೂಮಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆ : ಇದಕ್ಕೆ 'ರಂಗಶೀರ್ಷ' ವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದರ
ಅಕ್ಕಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ನೇಪಥ್ಯದೊಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಬಾಗಿಲುಗಳಿರುತ್ತವೆ
(ಸಂಸಾಟಿ. ೨೩). [ಸಂ.]

ನೇಪಥ್ಯಗೀತ (ನಾ). (ನಾಟಕ, ಚಲನಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದುವು
ಗಳಲ್ಲಿ) ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಗೀತೆ ; ತೆರೆಮರೆಯ ಗೀತೆ :
ನಾಟಕದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಮೆರೆಯಿಸಲು ಬೆಳಕಿನ ಯೋಜನೆ, ನೇಪಥ್ಯಗೀತ
(Back-ground Music), ತಿರುಗುವ ರಂಗಭೂಮಿ (Revolving Stage)
ಗಳಂಥ ಹಲವು ನವೀನ ಸಲಕರಣೆಗಳು ಕಾಲಿಸಿನೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೨೮೩).

[ನೇಪಥ್ಯ + ಗೀತ]

ನೇಪಥ್ಯಗೃಹ (ನಾ). (ನಟ, ನಟಿಯರ ಸಿದ್ಧತೆ ಮೊದಲಾದುವು
ಗಳಿಗಾಗಿ) ರಂಗಭೂಮಿಯ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಗೃಹ, -
ಕೋಣೆ : ನರ್ತನಾಲಂಕರಣದಿಂಸಲಂಕರಿಸಿ ನರ್ತಕಿ ನೇಪಥ್ಯಗೃಹದಿಂ
ವಿವಿಧರತ್ನರಚಿತಮಿಸಿದ ಜವನಿಕೆಗಳಂತೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೩೫) ; ಇದರಲ್ಲಿ
ಹಿಂದಿನಿಂದ ೧೩×೩೨ ಹಪ್ಪ, ನೇಪಥ್ಯಗೃಹ ; ಅಲ್ಲಿಯೆ ನಟರು ವೇಷ
ಭೂಷಣಾದಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಸಂಸಾಟಿ. ೨೩).

[ನೇಪಥ್ಯ + ಗೃಹ]

ನೇಪಾಲ್, ನೇರ್ವಾಳ, ನೇಪಾಳ, ರೇಪಾಳ, (ನಾ). ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ವಿರೇಚಕ ಗುಣವುಳ್ಳ ಅದರ ಕಾಯಿ:(೪).
ನೇರ್ವಾಳ : ಅದಿರಾಜ, ಹೊಳೆತುಂಬೆ, ನೇರ್ವಾಳ, ಮನಲಂಗಮುರ
. . . ಹೊಡ್ಡಲೆನೆಗೆ (ಮೈಲಿ. ೨೫-೪೬೬). ನೇಪಾಳ : "ನೇತ್ರ

ನಿರ್ಮಲಕಾಂಠ-ಖಪ್ಪಲಿ, ನೇಪಾಳ, ನೇರ್ವಾಳ, ತುಪ್ಪ, ತಾಮ್ರ,
ನೇಪಾಳ, ಕೆಂಪಾಣಿ" (ಒಷಧಿ. ೯೦) ; ತುದ್ದಿಮಾಡಿದ ನೇಪಾಳ
೧೦ ಪರಹ ತೂಕ . . . ನಿಂಬೆಹಣ್ಣಿನ ರಸದಿಂ ಮುದಿಸಿ ಕಡುಹಂ
ಮಾಡಿ ನೆಳಲಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸಿ ತಿಲಪ್ರಮಾಣವಂ ಕಣ್ಣಿಗೆಚ್ಚಲು ಸನ್ನಿಪಾತಂ
ಗುಣಮುಕ್ತುಂ (ಸಕಪ್ಪ. ೧೪೦). 'ಜಾಪಾಳ' ಪರಾ. ಲೇಪಾಳ :
"ಮಾಳೇ-ಲೇಪಾಳ ಬೀಜ" (ಒಷಧಿ. ೧೨೩).

[ದೇ. II ತಮಿ. ನೇಪಾಳ, ನೇರ್ವಾಳ; ಮಲ. ನೀರ್ವಾಳ; ತೆಲು. ನೇಪಾಳ]
ನೇಪಾಲ್, ನೇಪಾಳ್ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲೋಹ ;
ತಾಮ್ರ. ೨. ಭಾರತದ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು ;
೫ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ಐವತ್ತಾರುದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು.
ನೇಪಾಳ್ : ೨. ಅಂಗ ವಂಗ ಕಳಿಂಗ ಕೊಂಗ ಮಾಳವ ಚೋಳ ನೇಪಾಳ
. . . ಮರುಪ್ರಭೃತಿಭೂಪಾಲಕರಿಂ ಭಯಾನಕರಸಮುಂ . . . ಇಂತು ನನ
ರಸಂಗಲಂಧಾನವರಸಂಗಲಾಗಿ ನೆಗುತ್ತು ಮಿರೆಯಿರೆ (ಜಗದಿ. ೨-೩೯ ವ) ;
ನೇಪಾಳ ಕುಂತಳ ಕುಕುರ ಬರ್ಬರ . . . ಕೇರಳ ಮುಖಾಪಾರದೇಶಂ
ಕೊಳೆನೆನ ಜಂಗಮವು ಭಕ್ತಾಳಿ (ಬಸವ. ೩-೧೮) ; ಲಾಳ ಚೋಳ
ನರಾಳ . . . ಕುರು ನೇಪಾಳ ನಿಪಥ ವಿದರ್ಭ ಧರಣೀಪಾಲತತಿ ಸಂದಣಿ
ಸಿದುದು ಸಾಕೇತನಗಿಯಲಿ (ಕೊರರಾ. ೧-೬-೧೪) ; ನೇಪಾಳದೇಶದ
ಭೂಪಾಲನಾದರೆ ಗೋಪಾಲದವನಿಗೆ ಏನು ? (ಗಾಡ). ೩. ನೇಪಾಳ
ದೇಶದ ದೊರೆ : ಪಾಂಡ್ಯನ ಕಾಳಿಜಕ್ಕ ನೇಪಾಳನ ಬೆಂನ ಸೊಂಬಿಗೆಗೆ
ಚೋಳನ ಕಾರಡಗಿಂಗೆ . . . ಕಾಯು ಮಿಕ್ಕ ಮಾಕಾಳಿಯಡುತ್ತು
ನಿಕ್ಕುಮಳು ನಾಲಗೆಯಂ ನರಸಿಂಗಳೂಪನ (ಎಕ. IV (R), ಹುಣಸಾ.
೨೪-೧೩ ; 1182). [ಸಂ.]

ನೇಪಾಳ, 'ನೇಪಾಲ್,' ನೋ.

ನೇಪಾಳ್, 'ನೇಪಾಲ್,' ನೋ.

ನೇಪಾಳಕಂಬಳಿ (ನಾ). ನೇಪಾಳದೇಶದಲ್ಲಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಂಬಳಿ :
ನೇಪಾಳಕಂಬಳಿ ಗುಣ . . . ನಾಶಶ್ಚೇಷ್ಠಹರವಾಗಿಯೂ, ಐಶ್ವರ್ಯ
ಪ್ರದವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು (ಸಕಪ್ಪ. ೩೬).

[ನೇಪಾಳ್ (= ನೇಪಾಲ್) + ಕಂಬಳಿ]

ನೇಪಾಳಗುದುರೆ (ನಾ). ನೇಪಾಳದೇಶದ ಕುದುರೆ : ನೀಳ ಹರಹಿತು
ಕರಿಗಳನು ನೇಪಾಳಗುದುರೆಯ ಥಟ್ಟುಗಳ ಹಿಂಗಾಲಲಣೆಮದು . . .
ಸುಪ್ರತೀಕಗಜ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೩-೧೫).

[ನೇಪಾಳ್ (= ನೇಪಾಲ್) + ಕುದುರೆ]

ನೇಪಾಳಬೇವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೇವು : "ನಾಡೀಶ್ವರ : -
ನೇಪಾಳಬೇವು" (ಒಷಧಿ. ೮೫). [ನೇಪಾಳ್ + ಬೇವು]

ನೇಪಾಳಿ (ಗು). ನೇಪಾಳದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ : ಮಂಡಲಗಳ ರಚನೆ
ಯಲ್ಲಿ ನೇಪಾಳ ಕಲಾವಿದರು ತೋರಿಸುವ ಮಾದರಿಗಳ ಆರಿವು, ಪ್ರಮಾಣ
ಪರಿಚ್ಛಾನ ಪ್ರಕಂಠಸೂಚಿಯಾಗಿದೆ (ಭಾರತ. ೫೩೨). [ಸಂ. ನೇಪಾಳೀ]
ನೇಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಪಡಿಸು ; ಓರಣಗೊಳಿಸು ; ಜೋಡಿಸು(?) :
ನೇಪಿಸಿದ ಪತ್ತಿಗೆಯೊಳನುಪಮರೂಪ ಚೀನಾಂಬರಗಳನು ಸದ್ವ್ಯಾಸಿಸಿದ
ರಂಗದಿಯೊಳಲ್ಲಿ ಲ್ಲಾಲು ಸಾಲಗಳ (ಜಿರಾಮಾ. ೨೬-೪೧) ; ಅಪಾದ
ಸೋಂಕುತಹ ಕೇಶಗಳನೆಣೆಗಂಟಿ ನೇಪಿಸುವ ಸಮಯ (ಜಿನಮು.
೪೨-೩೯). [ನೇಪಾಳ್ + ಇಸು]

ನೇಮು (ನಾ). ೧. (ಮನಸ್ಸಿನ) ನಿಯಂತ್ರಣ ; ಸಂಯಮ ;
ಪ್ರತಿಬಂಧ : 'ನೇಮಿಸು' ಪರಾ. ೨. (ಹೀಗೆಯೇ
ಇರಬೇಕೆಂಬ) ಕಟ್ಟಳೆ ; ನಿಯಮ ; ವಿಧಿ : ನಾನಾಪ್ರಕರೇಮ
ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಅಜನತುನಾಲ್ಕು ಪ್ರತ ಐವತ್ತಾಟು ತಿಲ ಮೂವತ್ತೆರಡು

ನೇಮು ನಿತ್ಯಕೃತ್ಯ ರ್ಕೃತ್ಯವಧಿಯಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಪ. ೧೮೮-೮೯); ಮುಗುದು
ಯಂ: ಕೃತಿಗೇಳಿ ನಿಗಮದೊಳಗಿಂದ ನೇಮಂಗಳ ತಿಳಿದಿ ಜಗತಿ
ಪಾವನೆಯರಿಸಿದರು (ಪದ್ಯ. ೧-೫೭); ದಿನಾಲು ನೇಮದಿಂದ ಸಾಲಿಗೆ
ಬಂದು . . . ಕರಿಯಬೇಕು (ಮುಂಬಯ. ೪-೧); ಹೋಳಿಯ ಅಟ್ಟವು
ಇದೇ ತರದ್ದಿರಬೇಕೆಂಬ ನೇಮ ನಿತ್ಯವಿಲ್ಲ (ಕನ್ನಡಾ. ೧೭೨); ನಾಮ
ವಿಲ್ಲದ ಅರಸನಿಗೆ ನೇಮವಿಲ್ಲದ ಪ್ರಧಾನಿ (ಗಾದ). ೩. ಅಷ್ಟೇ ;
ಅಪ್ಪಣೆ ; ಅನುಜ್ಞೆ ; ವಿಜಯವಿಗ್ರಹವೀರನಾ ಧರ್ಮಜನ ನೇಮದ
ಲಂದು ವೈವ್ರಜನ ತೊತ್ತಕಮಳದ ಸಾತ್ಯಕಿ ಕಂಡನರ್ಜುನನ
(ಕುನ್ಯಾದ್ರಿ. ೧೧ ಸೂಚನೆ); ದಿಡದಿಂದಮೊದಲು ನಿಮ್ಮಂದಳದ
ಮುಂದಿನೊಳು ಗುಡಿಗಟ್ಟಿ ಕುಣವುತ್ತ ಬಪ್ಪಂತೆ ನೇಮವಂ ಕೊಡಿಯನಗೆ
(ಸೌಂದರ್ಯ. ೫-೫೧); ಮಡದಿಯರು ಮೂವಂಗೆ ಮುನಿಕುಲ ಮೃದ
ವೆನ್ನ ನೇಮದಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನು ನೃಪತಿ ಪರಮೋದನವನುಬಕ
ದಲಿ (ತೊರಣ. ೧-೭-೫೭). ೪. ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುವಿಕೆ ;
ನಿಯೋಜಿಸುವಿಕೆ : 'ನೇಮಿಸು' ಪರಾ. ೫. ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ
ಆಚರಣೆ ; ಅನುಷ್ಠಾನ : "ನೇಮು-ನಿಯಮ" (ತದ್ವಿ. ೨೩);
ಬಂದು ಕೈಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲರೆ ನೇಮ ಇದ್ದುದ ವಂಚನೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಅದು
ನೇಮ ನಡೆದು ತಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ನೇಮ ನುಡಿದು ಹುಸಿಯದಿದ್ದರೆ ನೇಮ
(ಬಸವ. ೨೩೧); ವ್ರತ ಉಪವಾಸಂ ನೇಮಗಳೆಂದಂ (ಪಾಶಾಂ. ನಿಯಮ
ವೆಂಬುವಂಗಳೆಂದಂ)ಗತವೆನಿಸುವವು ಪ್ರಸಾದಗಳವೆಂದಂ (ದೀಪ್ತಾ ಬೋ. ೯೩-೧).
೬. ದೇವರ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಉಪವಾಸ, ಧ್ಯಾನ ಮೊದ
ಲಾದ ಆಚರಣೆ ; ವ್ರತ ; ನೋಂಪಿ ; ಹಾಲ ನೇಮ ಹಾಲ
ಕೆಯು ನೇಮ ಕೆನೆ ತಪ್ಪಿದ ಬಳಿಕ ಕಿಚ್ಚಿದಿಯ ನೇಮ ಬೆಚ್ಚಿಯ ನೇಮ
ಬೆಚ್ಚಿದ ನೇಮ ಅಂಬರಿಯ ನೇಮದವರನಾರನೂ ಕಾಣೆ (ಬಸವ. ೨೩೨).
೭. ನಿಶ್ಚಿತವಾದುದು ; ನಿಯತವಾದುದು : 'ನೇಮಿಸೇಮೆ'
ಪರಾ. ೮. (ಕರಾ) ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ನಡೆಸುವ ದೇವ್ಯದ
ಪೂಜೆ : ಕೋಲನೇಮಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಹೂ ಕಿಸ್ಕಾರ ಮುತ್ತುಗದ ಹೂ
ಯಾವ ಮಣ್ಣಿಗೂ ಬೇಡದ್ದು (ಮುಗಿಯು. ೧೭). ೯. (ಉಳಿ)
ಚೊಚ್ಚಲು ಗೆಂಡುಮಗುವಿನ ತಾಯಿ, ಅವನ ಮದುವೆಯ
ವರೆಗೂ ಪಾಲಿಸುವ ನಿಯಮ, -ವ್ರತ ; ೧೦ ಹಸಿರು ಸೀರೆ,
ಹಸಿರು ಬಳೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದಿರುವುದು, ಕೆಲವು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ತರ
ಕಾರಿಗಳನ್ನು ತಿನ್ನದಿರುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ : 'ನೇಮ ಬಿಡಿಸು'
ಪರಾ. ೧೦. [ಕಾಮಕಾ] ರತಿಕಲಾಸ್ಥಾನ : ಜಾಯ್ಸ ಮರ್ದದೇ
ಯಧರಮಾಗಿ ನೇಮವೆ ತಮ್ಮ ಕಯ್ಸ ಮರ್ದದಾಗಿ ಮನಕಮರ್ದದೇ
ಮನೆಯಾಗಿ . . . ಅಜಾಕೆಗೊಡಿದ ಪರವಶಂ ಪಾರರೊಳ ಮೊಳೆದುದು
(ಚಿಬ್ಬ. ೯-೧೫). 'ನಿಯಮಸ್ಥಾನ' ಪರಾ. [<ಸಂ. ನಿಯಮು]
ನೇಮು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಭಾಗ ; ಅರ್ಧ : "ಖಂಡಾ, ಅರ್ಧಾ"
(ಧರ್ಮ). ನೇಮು ; ಕಳಂ, ಭಿನ್ನಂ, ಸಾಮಿ-ಈ ೩ ಅರ್ಧಂ"
(ಪಲಾಯು. ೧೧೪-೨೨); ಶ್ರೀಮಾನಿನೀರಮಣ ಪ್ರೇಮಾಮರಾನಕಾ
ಸಾಮಾಮಲಶ್ರುತಿಗ್ರಾಮಮಿಶಾಭವಶ್ಚಾನಾ ಮದೇಭೇಂದ್ರಹೋಮಾ
ಮಯಾಹಿತಕಲಾಮಾಲಿನೇಮವಾಹ . . . ಕಾಮಾಂತಕ (ಉದ್ಯೋ. ೩-೩೩). ೨. ಮೋಸ ; ವಂಚನೆ ; ಕಪಟ. ೩. [ಸಂಗೀತ]
(?) : ಅಚ್ಚು ವೈತಿಕ ನೇಮ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬೊಟ್ಟು ಮೋಹರ ಅರಿ
ದೊಂದಿವಂ ತದಿರಾ ಎಂಬ ಕೊಣು ತಪ್ಪದೆ ಶುದ್ಧಭಾರಿ ಕವನೆಯೆಂಬ
ಮದ್ದೆಗಳಂ ಪಾಟಿಸುವ ಮದ್ದೆಗಳಾಜರಂ . . . ಗೀತ ತಲ್ಲ ನೇಮ
ಉರುಪು ಪದ ಪಟ್ಟಿ ದರುಗಳಂ ತೋಟಿಸುವ . . . ಪಾತ್ರಂಗಳಂ
(ದಶಾವ. ೨-೧೦ ಪ). [<ಸಂ.]

ನೇಮುಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಅನುಮತಿಯನ್ನು
ಹೊಂದು : ತಾನುಂ ಸಹ ಪುರಮಂ ಪೊಟಿಮಟ್ಟು ರಕ್ಕಸರ
ಮಾಟೊಡ್ಡಂ ತಾಗುವುದುಂ ಅಮರೇಂದ್ರನಂ ದಶರಥಂ ನೇಮುಂಬಡೆದು
(ದಶಾವ. ೮-೨೮ ಪ). [ನೇಮು + ಪಡೆ]
ನೇಮುಂಬೆರಸು (ಕ್ರಿ). -ನೇಮುಂಬಡೆ : ಈಗಲವಂ ಗಿರನಂ ಗೆಲಲೆಳಸಿ
ನೇಮುಂಬೆರಸಿದ ಮನುಷ್ಯನಕ್ಕುಮಲ್ಲದೊಡೀ ಸೌಂದರ್ಯಮೆತ್ತಣದು
(ಚಿಕನಂ. ೮೧-೧೪). [ನೇಮು + ಬೆರಸು, (<ಬೆರಿಯುಸು)]
ನೇಮುಂಬೊಣು (ಕ್ರಿ). ನಿಯಮವನ್ನು ಹೊಂದು ; ವ್ರತವನ್ನು
ಹೊಂದು : ಸತ್ಯ ಕಟುವಿನ ಮೂಸವಂ ಮುದವೆತ್ತಿಯೋಗಿಸುವ
ನೇಮುಂಬೊಣು ಬಂದೆನು (ಬಸವ. ೫೭-೩೪). [ನೇಮು + ಪೊಣು]
ನೇಮುಕ (ನಾ). ೧. ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ನಿಯಂತ್ರಿಸು
ವುದು. ೨. ನಿಯಮ ; ನಿಬಂಧನೆ : (ಕ). ೩. ನಿಯಮಿಸುವಿಕೆ ;
ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುವಿಕೆ : 'ನೇಮುಕಗೊಳ್ಳು' ಪರಾ.
ನೇಮುಕ ಮಾಡು = ನಿಯೋಜಿಸು ; ಗೊತ್ತುಪಡಿಸು : ನಮ್ಮ
ಶಿರವ ಎಲ್ಲಾ ದೊಡ್ಡ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೂ ನೇನಾಧಿಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಾದವರು...
ಹೀಗೆಂದು ನಾವು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ನೇಮುಕ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ
(ಮಹಾ. ೨೭೯); ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ಕೋವಿದನಾಗಬಲ್ಲವನನ್ನು ಕಾರ್ತವೀರ್ಯ
ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ಕವಿತೆಗಳನ್ನು ಬರೆಯಬಲ್ಲವನನ್ನು ಕಲ್ಪಿದ್ವಲುಗಳೆಯ
ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ನೇಮುಕ ಮಾಡುವುದು ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ನಷ್ಟ (ಕ್ರಿಯಾ. ೯೫).
ನೇಮುಕವಾಗು = ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಡು ; ನಿಯೋಜಿತವಾಗು : ಭಾರತ
ಸರ್ಕಾರದ ವಾರ್ತಾಶಾಖೆಯ ಮಂತ್ರಿಯವರಾದ . . . ಅವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ
ಯಲ್ಲಿ ನೇಮುಕವಾಗಿದ್ದ ಸಮಿತಿಯವರು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಸಮ್ಮತಿಸಿದ ತರು
ವಾಯು ಈ ಪುಸ್ತಕವು ಮುದ್ರಿತವಾಗಿದೆ (ಭಾಧಾನ. ಪೀಠಿಕೆ); ಮರಳಿ
ನೇಮುಕವಾಗಿ ಗೆಂಗೋತ್ರಿಗೈದಿದ ಬಂದೆನು ತಿರುಗಿ ಈ ನೆಲೆಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೫೪-೫೬). [<ಸಂ. ನಿಯಮುಕ]
ನೇಮುಕಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಡು ; ನಿಯೋಜಿತವಾಗು ;
ಗೊತ್ತಾಗು : ವೃದ್ಧಶ್ರೀಮಂತನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಪಾಲಕನಾಗಿ ಅವನು
ನೇಮುಕಗೊಂಡಿದ್ದ ದಾಗಿಯೂ ನೆಪ್ಪದೊಳಿವಾ ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ಕೇಳಿದ್ದನು
(ಪುನರು. ೩೧೨); ಲಾಹೋರಿನ ಸರ್ಕಾರಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಸಸ್ಕಾಸ್ತದ
ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕನೆಂದೂ, ನಂತರ ಪಂಜಾಬ್ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಉಚ್ಚ
ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕನೆಂದೂ ನೇಮುಕಗೊಂಡನು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೧೫).
[ನೇಮುಕ + ಕೊಳ್ಳು, (<ಕೊಳ್ಳು)]
ನೇಮುಕಪತ್ರ (ನಾ). ನೌಕರಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ನಿಯೋಜಿತ
ವಾದ ಬಗ್ಗೆ ಕೆಲಸಗಾರನಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವ ಅಧಿಕೃತವಾದ ತಿಳಿ
ವಳಿಕೆಯ ಪತ್ರ : ಹೊಸಮನಿಯ ಪ್ರಯತ್ನವೆಲ್ಲ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ
ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ಕಂಡಿರಿಯಿಂದ ಅನಿಲನಿಗೆ ಒಂದು ದಿವಚಾರಿಕ 'ನೇಮುಕಪತ್ರ'
ಬಂದಿತು (ಅಜನಾ. ೨೪೦). [ನೇಮುಕ + ಪತ್ರ]
ನೇಮುಕಹೊಂದು (ಕ್ರಿ). ನೇಮುಕವಾಗು ; ನಿಯೋಜಿತವಾಗು :
ಅವರ ಪಾತೆಯಿಂದ ಮುನಿಸಿಪಾಲಿಯಲ್ಲಿ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ
ನೇಮುಕಹೊಂದಿದ್ದವರಿಗೆ ನಾನು ಹೋಗಿ ಭಿಕ್ಷುಯಾಗಲು ತಿಳಿಸಿ . . .
ದೇವ ಕಳುಹಿಸಿದರು (ಹೇಮಂತ. ೧೭೭).
[ನೇಮುಕ + ಹೊಂದು, (<ಪೊಡು)]
ನೇಮುಕಾತಿ (ನಾ). (ಕೆಲಸ, ಅಧಿಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ) ನಿಯೋಜಿ
ಸುವುದು, -ನೇಮುಕ ಮಾಡುವುದು : ಈ ನೌಕರಿಯ ನೇಮಕಾತಿಯ
ಜವಾಬ್ದಾರಿಯು ಮುಖ್ಯ ಸದಸ್ಯರ ಸಮಿತಿಯನ್ನವಲಂಬಿಸಿದೆ (ರೂಪಿ).
[<ನೇಮುಕ]

ನೇಮುಕ್ತ (ನಾ). ತನ್ನ ನಿರ್ದಿಷ್ಟನಿಯಮಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ
ಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆ : ತನ್ನ ಸುವಿಗಿ ಅನುವಾದನವಾದು ಸಮ್ಮಂದಿಸಿ
ಯುತ್ತುದು ನೇಮುಕ್ತ (ನಿರ್ದೇಶ. ೧). [ನೇಮು+ಕ್ತ]
ನೇಮುಗಲೆ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ನಿಯಮಸ್ಥಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ
ಕಲೆ ; ರತಿಕಲಾಸ್ಥಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಚಾತುರ್ಯ : ಬಳಿಕಾ
ಸುಧನ್ಯಂ ಮನದೊಳು ಭೀತಿಯಂ ತೊಲಿದು ಕಾಂತೆಯ ಕೂಡೆ ರಮಿ
ಸಿದಂ . . . ಲಲೆವಾತು ಗಳರವ ನೇಮುಗಲೆ ತಾಡನಪ್ರಾಧಿ ಬಂಧ
ಸಮೋದನದೊಳು (ಚಿದ್ರಿ. ೧೧-೨೧). [ನೇಮು+ಗಲೆ]
ನೇಮುಗಾಣು (ಕ್ರ). ನಿಯಮವನ್ನು ಅರಿ ; ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿ :
ಕಾಮನ ಸಖರು ದತ್ತಣಸಾಗರಾದಿಗಳಾ ಮಾತಿಗಿಲ್ಲರೊಗ್ಗಾಗಿ ನೇಮಂ
ಗಂಡಾಡಿದ ಪ್ರಣಯಚಂದ್ರಮುಮಂತ್ರ ಸ್ವಾಮಿ ಮೆಚ್ಚುವನೆಂದರಿದಕೆ
(ಭರತ. ೪೮-೬೩). [ನೇಮು+ಗಾಣು(<ಕಾಣ)]
ನೇಮುಗಾರ 'ನೇಮುಗಾಣ' ನೋ.
ನೇಮುಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ನಿಯಮಿಸುವಿಕೆ ; ಗೊತ್ತುಮಾಡುವಿಕೆ : ಈ
ಇಂದಿನ ಮಹಾರಾಜನು . . . ತನ್ನ ಆ ನೇಮುಗಾರಿಕೆಯ ನಪೋ
ನದೀನದೀರಗಳ ವಿಚಾರ ವಿಪರೀತಗಳನ್ನಿತ್ಯಾ ಮಹಾರಾಜಮುದ್ರೆಯ
ನೊತ್ತಿ ಕೊಂಡು . . . ಕುಣಿದಾಡುತ್ತಿರುವನು (ಮಂತ್ರ. ೩೩-೨೩).
[ನೇಮುಗಾರ(<ನೇಮುಗಾಣ)+ಇಕೆ]
ನೇಮುಗಾಣ, ನೇಮುಗಾರ (ನಾ). ೧. ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು ;
ಆಚಾರವಂತ : ಗಿಂಡೆ ಶಂಕರನಂ ಸಿರಿಯರಿಸಿ ನಾರಾಯಣನಂ
ಸಾರ್ಧಂತೆ ಸಾರ್ಧ ಅಮೃತಾಂಬೆಯಂಬರಿಸಿ . . . ಕ್ಷಮೆ ಜಿತಾತ್ಮನಂ
ದಯಾ ಧಾರ್ಮಿಕನಂ ನೀತಿ ನೇಮುಗಾಣನಂ ಬಲುಸಲ್ವಂತೆ ಬಲುಸಂದಿರ್ಪಳ್
(ಚರಣ. ೬೪-೧). ೨. ಶೃಂಗಾರಕಲೆಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು ; ರಸಿಕ :
ಅಪ್ಪಿದರಪ್ಪುವಳುಗುರಿಟ್ಟುರುಗುಂಕ್ರಿ ಉಪ್ಪರಿಸುವಳೊಡವುವಳು ನೆತ್ತು
ಗಾತಿಯು ನೇಮುಗಾಣನು ಹೊಕ್ಕರು ಮುಟ್ಟಿದೆ ಸಾಧನೆಗಂದು. (ಭರತ.
೧೧-೯೯). ನೇಮುಗಾರ : ೩. ನಿಯಮಿಸುವವನು ; ನೇಮಕ
ಮಾಡುವವನು : 'ನೇಮುಗಾರಿಕೆ' ಪರಾ. [ನೇಮು+ಗಾಣ]
ನೇಮುಗೊಳು (ಕ್ರ). ನಿಯಮವಾಗಿ ಹೊಂದು ; ಪ್ರತವಾಗಿ ಪಡೆ :
ಆತನ ಚಿತ್ತ ನೋಯದಂತೆ ಮತ್ತಾವ ಬಂಧನದ ಕಟ್ಟಿನಿಕ್ಕದೆ ಕೃತ್ಯವ
ನೇಮುಗೊಂಡು ಮಾಡೆಂದು ನೇಮವ ಲಕ್ಷಿಸದೆ ಆತ ತನ್ನ ತಾನಜಾತು
ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಅದು ತನಗೆ ಮುನ್ನಿನ ಸೋಂಕೆಂಬುದನಜಾತು ಮುಟ್ಟಿದೆ ಆ
ಪ್ರಸನ್ನವಪ್ಪ ವಸ್ತು ಮಿಹಾಮಹಿಮ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರಲಿಂಗವು ತಾನಾದ ಕರಣ
(ಮಚಂ. ೧೯೧-೩೪). [ನೇಮು+ಗೊಳು(<ಕೊಳ್)]
ನೇಮುಣುಕಿ 'ನೇಮುಣುಕು' ನೋ.
ನೇಮುಣೂಕಿ 'ನೇಮುಣುಕು' ನೋ.
ನೇಮುಣೂಕಿ 'ನೇಮುಣುಕು' ನೋ.
ನೇಮುಣೂಕು, ನೇಮುಣುಕಿ, ನೇಮುಣೂಕ, ನೇಮುಣೂಕಿ
(ನಾ). (ಉಕ) ೧. (ನೌಕರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ) ನೇಮಕ
ಮಾಡುವಿಕೆ, —ನಿಯಮಿಸುವಿಕೆ : ಪೋಲೀಸರ ನೇಮುಣೂಕು
ಅದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳ ಜೀವಿತಕ್ಕೂ ಅಸ್ತಿಗೂ ಭಯವಿಲ್ಲದ ಹಾಗಾಯಿತು
(ಕಥಾಗ. ೩೬೨) ; ಈ ದಿನ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಲಿಲಾವಿನ ಬಂದೋಬಸ್ತಿಯ
ಸಲುವಾಗಿ ನನ್ನ ನೇಮುಣೂಕಾಗಿದೆ (ಕಲ್ಯಾ. ೨೫). ೨. ಮೌಸಾಶನ,
ಜೀವನಾಂಶ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ವಿವರಣೆ : ಹೈದರನು . . .
ಜಾಮರಾಜನ ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರ ಕಸುಕೊಂಡು, ಅವನನ್ನು ಕೆಲವು
ನೇಮುಣೂಕು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿ ಕರೆಯೊಳಗಿಟ್ಟು ತಾನು ಹೈದರಾಬಾದಿನಿಂದ
ಹೆಸರಿಂದ ಆಳ ಹತ್ತಿದ್ದನು (ಕಥಾಗ. ೩೫೬). ೩. ಸಹಾಯಧನ ;

ಅನುದಾನ : ಈ ಜಾತ್ರೆಗಾಗಿ ಸರಕಾರದಿಂದ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ೩೦೦ ರೂಪಾಯಿ
ನೇಮುಣೂಕು ಬುನಾದಿಯಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತ ಬಂದದೆ (ಕಥಾಗ. ೫೩೫) ;
ಆ ನಾಡಿನ ಅರಸು . . . ಆ ದೇವರಿಗೆ ಒಂದು ನಂದಾದೀಪದ ನೇಮು
ಣೂಕು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟನು (ಮುಂಬಯ. ೫-೧೭೫) ; ಮಧುಕೇಶ್ವರನಿಗೆ
ಸರಕಾರದಿಂದ ೪೦೦೬ ರೂಪಾಯಿಯ ನೇಮುಣೂಕು ನಡೆಯುತ್ತದೆ
(ಕಾರಣ. ೬೩). ನೇಮುಣುಕಿ : ೧. ನೌಕರ ದಿಟ್ಟ ಜನರ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ
ಕಾಯಂ ನೇಮುಣುಕಿ ಅಗಿಲ್ಲ (ಕರವಿ. ೬೨). ನೇಮುಣೂಕ : (೨).
ನೇಮುಣೂಕಿ : ೧. ನನಗೆ ನೇಮುಣೂಕಿ ಅರ್ಜರ ಇನ್ನೂ ಬಂದು
ಮುಟ್ಟಿಲ್ಲವೆ ? (ಬಿನ್ನೂ. ೧೨) ; ಸಾಹೇಬರ ಸುಕುಮಾರಿ, ಕುಮಾರಿ
ಚರಂಜೀವ ತಳೂಗಿಗೆ ನಾವು ಪಾತ-ಪ್ರವಚನಕರಾಗಬೇಕೆಂಬ
ನೇಮುಣೂಕಿಯ ಭರ್ಮಾಣು ಹೊರಟಿತು (ದೀಪಕ. II, ೧೯). ೨. ಆತ
ಬಸಾರಸದೊಳಗಿನ ಹಿಂದೂಧರ್ಮಾಧ್ಯಕ್ಷರ ನೇಮುಣೂಕಿಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ
ದಿಟ್ಟ (ಹಂಸಾ. ೧೪೨). [←ಮರಾ. ನೇಮುಣೂಕ]
ನೇಮುದಟ್ಟು (ಕ್ರ). ಮರ್ಮವನ್ನು ಮುಟ್ಟು ; ಹೃದಯಸ್ಪರ್ಶಿ
ಯಾಗು : ವರ್ಣಕ ವಸ್ತುಕವೆಂಬ ಕವಿತ್ವದ ನಿರ್ಣಯದೊಳು ನೇಮುದಟ್ಟಿ
ಕರ್ಣರಸಾಪ್ತತವನೆ ಕಳೆವುತ ಕವಿತಾರ್ಣವನೆಸದರ್ಶಿಯೊಳು (ಭರತ.
೩೪-೬೧). [ನೇಮು+ತಟ್ಟು]
ನೇಮುದಳಿ (ಕ್ರ). ಅಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಡೆ :
ಬಿಟ್ಟದ ಚಾಮೇಂದ್ರ . . . ಫಲಿಸಿ ಕೋಟಿಯ ನೃಪನ ಸಂಧಿಸಿ ನೇಮು
ದಳೆದು ಶೀಘ್ರದಿ ತಿರುಗಿದನು (ಕಂಠಿ. ೩-೫೪). [ನೇಮು+ತಳಿ]
ನೇಮುದಾಣ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ರತಿಕಲಾಸ್ಥಾನ : ನೇಮುದಾಣವ
ಬಲ್ಲ ನೀತಿ ನೀತನ ಕೂಟ ಕಾಮನ ರಾಯಾಟದಂತೆ ಕಾಮಾತುರ
ಮಾತ್ರದವರಾಟ ಸೊಗಸಲ್ಲ ಪಾಮರಜನದಾಟದಂತೆ (ಭರತ. ೬-೧೬).
[ನೇಮು+ತಾಣ]
ನೇಮುಬಿಡಿಸು (ಕ್ರ). (ಉಕ) (ಜೊಚ್ಚಲುಮಗನ ಮದುನೆಯ
ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ತಾಯಿಯಾದವಳು ಮೊದಲಿನಿಂದ ಪಾಲಿಸು
ತ್ತಿದ್ದ) ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಕೊನೆಗೊಳಿಸು, —ತೊರೆಯಿಸು :
ಜೊಚ್ಚಲು ಮಗನ ತಾಯಿ ನೇಮಾ ಬಿಡಿಸಬೇಕು, ಚೌಕಲಾಣಿ ಹಾಕ
ಬೇಕು (ಅಮೃ. ೫೪). [ನೇಮು+ಬಿಡಿಸು]
ನೇಮುವಂತ (ನಾ). ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು ;
ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವವನು : ನೆಲ ಬಲವಂತನಿಗೆ,
ಕುಲ ನೇಮುವಂತನಿಗೆ (ಗಾಡ). [ನೇಮು+ವಂತ]
ನೇಮುವಳಿ (ಕ್ರ). ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ತಪ್ಪು-
ಬಿಡು : ಗೌಡ ರಾಮಗಿರಿಯ ದುರ್ಗ ಮೊದಲಾದ ಘನವಟಿ ಸೀಮೆಯ
ಖಳನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ನೇಮುವಳೆದು ನೆರೆಯವನು ಕುಣಿಗಿಲಿಸೀಮೆಗೈದಿದನು
(ಕಂಠಿ. ೧೧-೬೨). [ನೇಮು+ವಳಿ(<ಅಳಿ)]
ನೇಮುವೀ (ಕ್ರ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೊಡು ; ಅಜ್ಞೆಮಾಡು ; ಅಣತಿ
ನೀಡು : ಆ ಸತಿಯೊಳೊಂದಿ ನೀನೀ ಜಗತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಂ ಬೇಸಹದೆ
ಮಾಡೆಂದು ನೇಮುವಿತ್ತಂಭೋರುಜಾಸನನನ್ನಳುಕಾಂ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು ಶಕ್ತಿ
ಯಂಭರ್ತಾನದಿಂ ಪೋದಳು (ಚಿವು. ೧೩-೧೬). [ನೇಮು+ವೀ]
ನೇಮುವೇಳು (ಕ್ರ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೊಡು ; ಅನುಮತಿಯನ್ನು
ನೀಡು : ಭಾಸ್ಕರ ಕೆಡೆದ ಪಶ್ಚಿಮಸಮುದ್ರದೊಳು ತಡೆವಿಲ್ಲದೆ ಪಯಣಕೆ
ನೇಮುವೇಳೆನ ಮಡದಿ ಮುನ್ನಿಸಿದಳಾಕೆಯ (ನೋಪಕ. ೩೦-೪೧).
[ನೇಮು+ವೇಳು(<ಬೇಳು)]
ನೇಮುಸೀಮೆ (ನಾ). ನಿಯತವಾದ ಎಲ್ಲೆ ; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಗಡಿ :
ತಲ್ಲಿಂಗಾಭಿಷೇಕವಾರಿಯು . . . ಗೋಮತಿಯ ನದಿಯ ಕರೆಯಲುಪ್ಪುಥಯ

ದಡಸೂಸಿ ನೇಮಸೀಮೆಯ ಮಾರಿ . . . ಪರಿಮಾಡು (ನನಮೋ. ೨೧-೨೬).

[ನೇಮು, + ಸೀಮು]

ನೇಮಸುತ್ತು (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಸ್ತ್ರ, -ಪಂಚೆ : ಯಾಕಾಗಲೂ ತೆಳ್ಳಗಿನ 'ನೇಮಸುತ್ತು' ಉಟ್ಟು ಮೈಮೇಲೆ ಬಿಳ್ಳಗಿನ ಮಕಮುಲ್ಲು ಅಂಗಿ (ಹಹಸ. ೧೦). [←ತುಳು. ನೇಮಸುತ್ತು]

ನೇಮಸ್ತ (ನಾ). ವೃತಾಚರಣೆಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು; ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವವನು; ನೇಮವಂತ : ನೇಮಸ್ತ ಪಟುವು ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತ್ತು ಭಕ್ತನಟುವು ಸಮಾಧಾನದಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತ್ತು (ಅನಜಂ. ೭೧-೭೧೪); ಭವಿಷ್ಯದವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನೇಮಸ್ತರುಗಳು ಹೊಕ್ಕು ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯ ಮಾಡಿದರೆ ಅನ್ನ ಪಾಕಾದಿಗಳ ಕೊಂಡರೆ ನಾಯದಿಗನರಮಾಂಸವು ತಪ್ಪದಯ್ಯಾ (ಚನ್ನವ. ೨೩-೯). [ನೇಮು, + ಸ್ತ]

ನೇಮಸ್ತ (ನಾ). = ನೇಮಸ್ತ : ಗುರು ಅನಾಚಾರಿ ಲಿಂಗವು ನೇಮಸ್ತ ಜಂಗಮು ದುರಾಚಾರಿ ಇಂತಿ ಪ್ರವಿಧ ಭೇದ ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಾರಣ (ಮೋಳಮಾ. ೨೭೬-೨೮). [ನೇಮು, + ಸ್ತ]

ನೇಮಿ (ನಾ). ನಿಯಮವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು ; ನೇಮವಂತ : ನೇಮಿಯ ನೇಮ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯ ಕೆಡಿಸಿತ್ತಲ್ಲಾ (ಸಕವ. 11, ೬೧೬-೯೬ ಸಮಾನ). [ನೇಮು, + ಇ]

ನೇಮಿ (ನಾ). ೧. ಗಾಡಿಯ ಚಕ್ರದ ಅಂಚು, - ಪಟ್ಟಿ : "ಚಕ್ರ ಧಾರಾ, ಪ್ರಧೀ, ನೇಮಿ-ಈ ೩ ನೆತ್ತಿವಟ್ಟಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೩-೨೯೩); ಎರಡುಂ ತೆರೊಂದನೊಂದೆಯರೆ ನಡುಗೆ ನೆಲಂ ನೇಮಿ ಸಂಭಟ್ಟಿದಿಂದಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೦೨); ಸಾರಥಿ ನಡೆಯು ಪರೈಕರೇಣಾದ ಬಲ್ಲೀರಗಾಲಿಗಳ ನೇಮಿಗಳು (ಜಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೫-೮೫); ಓದಿನನು ಮಾರೀಚೆ ನಟ್ಟಿದನು ದಾಶರಥಿ ; ಮುಟ್ಟಿದರು ನೀರದಾಕ್ಕತಿವತ್ತ 'ಪ್ರಪ್ಪಕಜಮಂ ಧಾಯಾವಲಯ ನೇಮಿಯಂ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೭-೨೫೦). "ಚಕ್ರನೇಮಿ" ಪರಾ. ೨. ಬಾವಿಯಿಂದ ನೀರೆತ್ತುವ ರಾಟೆ : "ಅಂಥು, ಕೂಪು-ಈ ೨ ದಾವಿ. ಪ್ರಧೀ, ನೇಮಿ (ಅದಲು ಟುಟ್ಟು)" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩-೬೨); "ನೇಮಿ, ಪ್ರಿಳಾ, ೨-ಅಕ್ಕ ಈ ಭಾಮಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಭಂಡಿ, ತಿರಗಣಿ, ರಾಟೆ, ಕಸಿಲೆ, ಯಾತ ಮುಂತಾದ ನೀರೆತ್ತುವ ಯಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೮೫). ೩. ಅಂಚು ; ದಡ ; ಎಲ್ಲೆ : "ಸಾರಿಹ ದಡಂ ಪ್ರಧಿ ನೇಮಿಯಿನ್ನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೦೮); ಮುಮುಕುತಿದ ಆ ತಪೋವನದ ನೇಮಿಯೊಳೊಂದು ನಿರ್ಝರಣಿ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩೨-೨೦೪). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; ಹುಲಿಗಿಲ ಮರ : "ಕಿನ್ನಿಶ, ಸ್ಕಂದನ, ನೇಮಿ, ರಥಮ್ತು . . . ಅತಿ ಚಿತ್ರಕ್ಕು-೭ ಹುಲಿಗೆಮರದ ಪೆಸರುಗಳು. ಹುಲಿಗಿಲ, ನೆಮ್ಮಿ, ಹೊಂಗಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೧೬). ೫. [ಜೈನ] ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರನ ಹೆಸರು : ವೃಷಭ. ಅಚಿ . . . ನೇಮಿ ಪಾಶ್ಚ ವರ್ಧಮಾನ ರೆಂದಿಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕಾರ್ ತೀರ್ಥಂಕರರ (ಚಾವಂಪು. ೪೦೨); ನೇಮಿ ರೋಚ ಸ್ವಾಮಿ . . . ನಿಸ್ಸೀಮ ದೀಕ್ಷಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಳು ಮದವಳಿ ತಾನಾದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫೯ ಸದ). ೬. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಲೀಲಾವತಿ ಪ್ರಬಂಧ' ಮತ್ತು 'ನೇಮಿನಾಥಪುರಾಣ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಶತಮಾನದ ಒಬ್ಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕವಿಯ ಹೆಸರು ;

ನೇಮಿಚಂದ್ರ : ರಸಮೋ ರಸಾಯನಮೋ ಶ್ರುತಿಪಂಚಮೋ ಕಿವಿ ಗಳಮ್ತಮೋ ನೇಮಿಯ ವಾಕ್ಯಾಪ್ರಸರಮದಲಿಸಕದಿಂ ನಿಪ್ಪಿಸಿತಾಡುಡು ಜಗಲೆ ನೇಮಿಪುರಾಣಂ (ಅರ್ಥನೀ. ೧-೨೪); ಸರ್ವರ ಸಮ್ತತಮನ ಗಿದು ಗರ್ವದ ಮಾತಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಲಿಕಿಕಳೆಯೊಳ್ ಬೇರ್ವಂದ ನೇಮಿ ಜನ್ನಿ ಗಂವರ ಕರ್ಣಾಟಕಕ್ಕೆ ತಿಗೆ ಸೀಮಾಪುರುಷರ್ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧-೪೧). [ಸಂ.]

ನೇಮಿಕೆ (ನಾ). (ನೌಕರಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ) ನಿಯಮಿಸುವಿಕೆ, -ನಿಯೋಜಿಸುವಿಕೆ, -ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುವಿಕೆ : ಒಂದು ಪಾರದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ನನಗೆ ನೇಮಿಕೆಯ ಪತ್ರವು ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿತು (ಹೇಮಂಕ. ೧೦೧). [ನೇಮಿಸು + ಕೆ]

ನೇಮಿಕೆ (ಗು). ೧. ನಿಯಂತ್ರಿಸಿದ ; ಹತ್ತೋಟಿಗೆ ತಂದ ; ಸಂಯಮ ದಿಂದ ಕೂಡಿದ : (೪). (ನಾ). ೨. ಮಿತಿಯಲ್ಲಿರುವುದು ; ನಿಯಂತ್ರತವಾದುದು : ಅವರ ಸೇನೆಯು ನೇಮಿತವಾಗಿರಬೇಕೆಂದೂ ಒಂದು ವೇಳೆ ಅದನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದ್ದು ದಾದರೆ . . . ಅವರ ಸಂಸ್ಥಾನವನ್ನೇ ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದೆಂದು ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಯಿತು (ಪ್ರಬಂಧ. ೬೨). [←ಸಂ. ನಿಯಮಿಕೆ]

ನೇಮಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; ತಿನಿಶ : ಪಾದರಿ, ಹಾದರಿ, ನೇಮಿಮರ (ಮೈದಿ. ೫೪-೧೦೮೩). [ನೇಮಿ, + ಮರ]

ನೇಮಿವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಚಕ್ರದ ಹೊರವಲಯದ ಪಟ್ಟಿ : ಸೂರ್ಯನ ರಥಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಗಾಲಿ ವಂಭತ್ತು ಸಾವಿರದ ಯೋಜನಗಲಂ ನೇಮಿ[ಮಿ] ವಟ್ಟಿಗೆಯ ಸಾವಿರದ ಯೋಜನ ವಿಶಾಲಕದಕ್ಕೆದು ಮೊಳೆಯಾ ಗಾಲಿ ಸಾವಿರದ ಯೋಜನುದ್ದಂ (ಕುರಂಗ. ೨೯-೫೦). 'ನೆತ್ತಿವಟ್ಟಿಗೆ' ಪರಾ. [ನೇಮಿ, + ಪಟ್ಟಿಗೆ, (←ಪಟ್ಟಿಗೆ)]

ನೇಮಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸು, -ನಿರೋಧಿಸು ; ಸಂಯಮದಿಂದಿರು : (೪). ೨. ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡು ; ಅಣ್ಣೆ ಮಾಡು ; ವಿಧಿಸು : ಭೀಮಲಿಂಗವು ರಾಮಸೀತೆಗೆ ರಾಮಲಿಂಗವು ಭೀಮಸೀತೆಗೆ ನೇಮಿಸಿದವೋಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಪಲ್ಲಟಿಸಿ ನಿಲಲು (ಬಸವ. ೫೭-೫೪); ವೇದವ್ಯಾಸಮುನಿ ನಡೆತಂದು . . . ಆ ಸಮರವೃತ್ತಾಂತ ನನಗೆ ಸಮಾಸವಿಸ್ತಾರವಾಗಿರೆ ಭೂಮಿಪಾಲಕಂಜುಹುವುದು ನೀನೆಂದು ನೇಮಿಸಿದ (ಕುನ್ಯಾಭೇ. ೧-೫೫); ಎನಗೆ ನೇಮಿಸಿ ಕಳುಹಿ ನಿಮ್ಮಯ ಮನದ ಬಯಕೆಯ ಸಲಿಸುವನು (ಸಳಜ. ೪-೬); ನಮ್ಮ ಬಲ ಸರ್ವ ಸನ್ನಾಹವೃದ್ಧಿ ಬಂದಿರಲೆಂದಾಗ ಮೇದಿಗಿತ್ತರ ದಳಪತಿಗೆ ನೇಮಿಸುತನು ವಾದನಾಹವಕಾ ಕ್ಷಣದ(ಕಂನಿ. ೧೫-೧೧). ೩. (ಅಧಿಕಾರ, ಉದ್ಯೋಗ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೆ) ಗೊತ್ತುಪಡಿಸು, - ನಿಯಮಿಸು : ಅಂಕ ರಂಗದಲಿ ಆ ಮಹಾ ಶಿವಲಿಂಗಸಂಗಪ್ರೇಮಿಯಾಗಿ ಶಿವೈಕ್ಯಪದವನ್ನು ನೇಮಿಸಿದ ಮಹದೇವಿಯಕ್ಕಿಗೆ ಶರಣು ಶರಣಾರ್ಥಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧-೫); ಅವನನ್ನೇ ತನ್ನ ಪ್ರಧಾನನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನೇಮಿಸಿಕೊಂಡನು (ಮುಂಬಯ. ೪-೪೦); ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜರು . . . ತಮಗೆ ವಿಧೇಯರಾದಂಗಳಹ ದಳವಾಯಿಗಳನ್ನು ನೇಮಿಸಿಕೊಂಡರು (ಸಂಸಕ. ೧೧೪). [ನೇಮು, + ಇಸು]

ನೇಯ್ಯ 'ನೇಯ್ಯ' ನೋ.

ನೇಯ್ಯ 'ನಾಯ' ನೋ.

ನೇಯ್ಯ (ಗು). ೧. ಅನ್ವಯಿಸುವ ; ಊಹಿಸುವ ; ಅಧ್ಯಾಹಾರ ವಾದ : 'ನೇಯಾರ್ಥ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಅನ್ವಯಿಸುವಂಥದು ; ಅಳವಡುವಂಥದು : ಬಹುಸಂಖ್ಯೆಗಳಾರ್ಥಗೀಯಕರ ಕುಂದದ ಬೇಣಿ ಬೇಣಿ ಸಗಿ ನೇಯಮನಾ ಪ್ರಭುಗೆಯ್ಗೆ ಕೇಳಿಸಲ್ ಕುಂದದನಾ ಕವಿತ್ವ ದೊಳೆ ಕಾಣದೆ ಸಂಕುಳಪ್ಪ ನಾರ್ಥಮಂ (ಪಾಲಾಸ್ಕ. ೪-೪-೧೯); "ರೀತಿ ; ಕ್ರಮ" (ಪಾಲಾಸ್ಕ. ಕೋಶ); ಕಾಯ ನಿರ್ಣಯನದರೊಳು ಮನವನಿರ್ಣಯ ಸ್ವಾಯು ಸಂಖ್ಯೆಯು ಜೀವಳಸುಸಂಖ್ಯೆಯ ಮೇಯಾ ಪ್ರಮೇಯ ಮಿಶ್ರಣವಿಂತು ನರಜಂತು ನೇಯವಮ ವಿಶ್ವಕಂ (ಮಂಕುಕ. ೧೦೨). ೩. ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿರುವವನು ; ಸ್ವಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು : ತಾವು ಅಶ್ವತ್ಥ ಧಾನನಂತೆ, ನೇಯನಂತೆ,

ನೋಳುಂಟೆ ನೇರಗಳು (ನಾಗಳು. ೯-೧೨೦). ೨. ಸರಿಯಾದುದು ; ತಕ್ಕುದು ; ಉಚಿತವಾದುದು : ಹತ್ತಾರು ದಾರಿಯೊಳೆಯುವುದು ದೇತಕ ನೇರವಾದೊಂದರೊಳೊಡು (ಇಂಜಾಪ. ೯೨-೪೭) ; ಅವನು ಹೋಗುವ ದಾರಿ ಬಹಳ ನೇರವಾದುದು (ರೂಢಿ). ೩. ಸುತ್ತಬಳಸು ಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಸೀದಾತನ : ಅವನು ತುಂಬ ನೇರವಾಗಿ ಮಾತ ನಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). ೪. ಋಜುಮಾರ್ಗ ; ಸತ್ಪಥ : ನಾರಾಯಣನ ವಾಕ್ಯವ ಕೇಳಿ ತ್ರಿದಶೋಪಕಾರಕ್ಕೆ ಸ್ವರ ತನ್ನನೆತ್ತು ಬಾರದ ಬಟ್ಟೆಯ ಬಳಿದಿದನ ಬಿಟ್ಟು ನೇರದಿ ಬಾಳೆಂದು ನುಡಿದ (ಮೋಹತ. ೮-೩೪) ; ಕ್ಷೇಪಪ್ರಕೃತಿಯುಳ್ಳ ಪುರುಷನು . . . ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿ ನೇರ [ಪಾಠಂ. ನೆನಪು]ವುಳ್ಳವನಾಗಿ ವಿದ್ವಾಂಸನಾಗಿ ಚಂದವುಳ್ಳವನಾಗಿ . . . ಸ್ಥಿರವಾದ ಸ್ವೇತವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಇಹನು (ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ. ೮, ೧೪). ೫. ದಿಕ್ಕು ; ದಾರಿ ; ನಿಟ್ಟು : ಗಾಳಿ ತೀಡುವಾ ನೇರದೊಳ್, ದೂರದೊಳ್, ಮೇಡ ಕೋಡಿನ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದಮ್ (ಅಂಕಿಗೂ. ೧೯-೩೯೯) ; ಸೂರ್ಯನ ನೇರಕೆ ಹೋಗುವಿಯಾದರೆ ತಪ್ಪಿತು ಒಳಪಾದಿ ನಿನಗೆ (ಇಂಜಾಪ. ೨೧೧-೪೪). ೬. ಮನೋಹರತೆ ; ರಮಣೀಯತೆ ; ಸೊಗಸು : ಶಾರದೆ ವಿನಾಯಕಂ ನೇರದೆ ವಿಲಾಸಮಂ ತೀರದೆ ಕುಶಲ್ಯ ಮಂ ತಾರದೆ . . . ಅರದೆಯೊಲಿದು ಬಾಲಶಾರದೆಯೊನಪ್ಪ ಮಂಗಳನ ಕೃತಿಯೊನುಬಿಡು ರಿಸಿ ತಿರುಗಿಗೆ ಕೃತಿಯೊಳು (ಮಂಗರಾ. ೧-೨) ; ಶಾರದೆ ಜಡರತ್ತ ಸಾರದೆ ಪೇಜರ ಕೈಸಾರದೆ ಬಂದೆಮ್ಮುವನು ಸೇರಿದೆಯನ್ನು ನೀ ಜಾಲದೆ ಹೋರದೆ ನೇರದಿ ಮಾಡಿ ಕೃತಿಯ (ನಾಗಳು. ೧-೧೯) ; ತರುಣ ಪಲ್ಲವದ ವಿಸ್ತಾರದಿಂ ನೇರದಿಂ ಸರಗೈವರ ಕಲಮಿಕೋಚ್ಚಾರದಿಂ ಸಾರದಿಂ . . . ಕರಮಸೆಯು ತರ್ಪ ಸಹಕಾರದಿಂ ತೀರದಿಂಪೆಲ್ಲಿಯುಂ ನಂದನದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೨೪) ; ಬಿಸಲ್ ತಣೆಯ, ತಂಗಾಳಿ ಮೈದೋಜಿ, ವಿಹಗಂಗಳ್ ನೇರದಿಂ ಪಾಡೆ, ಮಾರ್ತಂಡಂ ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖನಾಗಿ, ಸೀತಾಲಕ್ಷ್ಮಣರುತ್ತ ರಾಧಿಮುಖರಾಗಿ ಪೊಪಮಟ್ಟಿರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೨-೩). ೭. ನಿಜ ; ಸತ್ಯ ; ದಿಟ : ನೇರವೋ ಈ ಬೇಂಟೆ ? . . . ನೇರಂ. ಆತನದೆ ಈ ಕೆಲಸಮ್ ; ಒಳಗಿರ್ದನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨-೨೨). ೮. [ನಿಟ್ಟು] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೈತ್ಯ (?) : ಗಿರಿಯೊಳಾಡುವನೊಮ್ಮೆ ಮುಗಿ ಲೊಳಾಡುವನೊಮ್ಮೆ ಸಂತೋಜುವನು ಜೊಂಕಹನು ಉರುಪ ನೇರಗಳ ಚಕ್ಕದಿ ಚಿಂತು ಮೊದಲಾದ ಪರಪರಿ ನಾಟ್ಯದೋಜುವನು (ಭರಣಿ. ೭೪-೯೧). 'ನೇರ' ಪರಾ. (ಗು). ೯. ನೆಟ್ಟುಗಿರುವ ; ಡೊಂಕಿಲ್ಲದ : 'ನೇರಬೊಟ್ಟು' ಪರಾ.

ನೇರಮಾಗು, ನೇರವಾಗು = ೧. ಸರಿಯಾಗು ; ಯೋಗ್ಯ ವಾಗು ; ಸಮಂಜಸವಾಗು : ನೆರೆಹೊರೆಯವರಜಾದೊಡೆ ನೇರಮಾ ಗದು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೩೨) ; ಕಡಿತಲೆಯ ಸುರಗಿಯ ಕೊಂತದ ಸೂಳದ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ ದಿಲ್ಲಣೆಯ ಮೂಡಿಗೆಯ ಭಟರ ದೆಪ್ಪಾಳಂ ನೇರವಾಗಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೦-೪) ; ಕರ್ಣಾಟಕವೆಂಬ ನಾರಿಯ ನೊಸಲೊಳು ಮೆಹಿವ ಚಾರುರನ್ನದ ಬೊಟ್ಟಿನಂತಿಹುದದ ಕೊಳೆ ನೇರವಹುದು ರಾಜಕಾರ್ಯ (ಕಂಠವಿ. ೧೧-೬೭) ; ಯೌವನದಲ್ಲೇ ಪಕ್ವವಾಗಿದ್ದ ಸ್ವಭಾವ ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ನೇರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೭೬). ೨. ನೆಟ್ಟುಗಾಗು ; ಡೊಂಕಿಲ್ಲ ದಾಗು : ನಾಯಿಬಾಲ ನೇರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. ತಕ್ಕ ಜ್ಞಾನಿ ; ಸಾಕಾಗು : ಎಷ್ಟು ಸಂಬಳ ತಂದರೂ ಎರಡು ಹೊತ್ತಿನ ಊಟಕ್ಕೇ ನೇರವಾಗೋಲ್ಲ (ಅನ್ನಾಪ. ೧೫). ನೇರ ಮಾಡು = ೧. ಕೊಂಕೆದುದನ್ನು ನೇರಗೊಳಿಸು ; ಡೊಂಕಾದುದನ್ನು ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡು : ಮಂತ್ರೀರ ಬಳಿಯಟ್ಟಿ ಬಂದರಾಗಳೆ ದಿವ್ಯಮಂತ್ರ ವಾದಿಗಳು ಲಗ್ನಿಯೊಳು ಮಂತ್ರಿಸಿ ನೇರ ಮಾಡುವವಿದ ನೋಡೆಮ್ಮ

ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಯನೆಂದರವರು (ಭರಣಿ. ೪೯-೯೫). ೨. ಸಾಕಷ್ಟಾಗು ವಂತೆ ಮಾಡು ; ಸಾಕಾಗುವಂತೆ ಹೊಂದಿಸು : ಇರುವ ತಿಂಡಿ ಯನ್ನು ಎಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ನೇರ ಮಾಡು (ರೂಢಿ). ನೇರವಾಗಿ = ೧. ನೆಟ್ಟಿಗೆ ; ಅಂಕುಡೊಂಕಿಲ್ಲದೆ : ತಾಳೆಗರಿ ಅಥವಾ ಒಲೆಗರಿಯ ಮೇಲೆ ಬರೆಯುವಾಗ ಅಕ್ಷರ ನೇರವಾಗೂ, ಚೌಕವಾಗೂ ಇದ್ದರೆ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೇಗ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ದ್ರಾವಿ. ೫೯). ೨. ಅಡೆತಡೆಗಳಿಲ್ಲದೆ ; ನೆಟ್ಟಿಗೆ ; ಸೀದಾ : ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಾನುರಿಯುಕೇಳಿ ಬಂದಿತು . . . ನಕುಲನು ಅದಾವುದನ್ನೂ ಕಿವಿಯದೆ ನೇರವಾಗಿ ನೀರು ಮೊಗೆಯುಹೋದನು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೨) ; ಬ್ರಿಟ್ಟ . . . ಜೀವಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನಾದರೂ, ಪ್ರಾಯೋ ಗಿಕ ವಿಧಾನಗಳಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನೇ ನೇರವಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ (ಸಸ್ಯಕ. ೮೩) ; ದೂತನನ್ನೇ ನೇರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಅವನಿಂದ ನಿನಗೆ ತತ್ತ್ವಬೋಧೆ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಪ್ರಮಹ. ೨೭). ನೇರ ವಾಗಿರು = ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು : ರಾಯನಿನಗೆ ನೇರ ವಾಗಿಹನಂಜದಿರೆಂದು ರಾಮನ ಭೀರುತೆಯನು ಬಿಡಿಸುವನು (ಕುಂಜಾಂ. ೨೬-೧೪೬). ನೇರಾಗಿರು = ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡು ; ನೇರಗೊಳಿಸು ; ಡೊಂಕಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು : ನೊಂದ ಚಿನ್ನನ್ನು ನೇರಗೊಳಿಸಿದು ನಿಂತ ಭಟನೊಬ್ಬನ ಕೈಯಿಂದ ಗುದ್ದಲಿಯನ್ನು ಕಸಿದು . . . ಮಣ್ಣು ಹೆಂಟಿಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ಕೊಳ್ಳಕ್ಕೆ ಎಸೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದರು (ಕುರಿಪಾ. ೩೬೯). [<ನೇರತು]

ನೇರ (ನಾ). ಕಾಲ ; ಸಮಯ ; ಹೊತ್ತು : ನೇರವು ಸಾಯಂಕಾಲ ವಾಗುತ್ತ ಬಂದಿತು ; ಉಪವನಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ರಾಜನಂದಿನಿಯು ಇನ್ನೂ ರಾಜಗೃಹಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬರಲಿಲ್ಲ (ಅಮಾನಂ. ೧೫).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ನೇರ]

ನೇರಂ (ಅ). ೧. ನೇರವಾಗಿ ; ನೆಟ್ಟಿಗೆ ; ಸುತ್ತಬಳಸಿಲ್ಲದೆ : ಉದ್ಯಾನದಿಂ ನೇರಮರಮನೆಗೆಯ್ದು, ಪುತ್ರಾಭಿವಾಂಛೆಯುತಚಿಂತೆಯಂ ಬರಿಸಿದನ್, ನುಡಿಸಿದನ್ ಗುರುಗಳಂ ವಾಮದೇವ ವಸಿಷ್ಠರಂ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೮-೨೦೭) ; ನೇರಮೊರೆವೊಡೆ ಎನ್ನ ಉಪಕ್ರತಿಗಳನ್ ಇಂತು ಮುಷ್ಕತಿ ಗಳಿನ್ ಮುಯ್ ಮಾಡಿದಲ್ಲ ದೇವರ್ಕಳುಂ ಎನಗೆ ಪಗೆಗಳೆಂದೇ ಎನಿಸಿ ದಪ್ಪೆನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೧-೧೫೩). ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿ ; ಸೊಗಸಾಗಿ ; ಅಂದವಾಗಿ : ನುಡಿ ಬೇಸಜಂ ಬೆರೆಯ, ನಡೆಗಲಸು ನೆರೆಯ, ನಿಜುಬಾಸೆ ನೇರಂ ಮೆಹಿಯೆ, ನೋಟದ ಗಾಡಿ ತಬ್ಬಿ, ಮನಕೆ ಪುದುಮಯಕೆ ಪುದುಂಗೊಳಿ, ಸೀತೆ ಬಸಿಯಾದಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೧-೯). [<ನೇರ]

ನೇರಂದ (ನಾ). ೧. ನೇರವಾದ ರೂಪ ; ನೆಟ್ಟುಗಿನ ಆಕೃತಿ : ಚಂದನವಿತ್ತ ಮೂಹೊಜಡೆಯ ತನುವ ನೇರಂದವ ಮಾಡಿ ತೋಟಾಸಿದ ವೃಂದಾವನತಾತ್ಪರ್ಯನ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ಮೇಲ್ನೆಯ ಮಿತ್ತರಿಸು (ಮೋಹತ. ೪೦-೧). ೨. ಉತ್ತಮವಾದ ರೂಪ ; ಅತಿಶಯ ವಾದ ಸೌಂದರ್ಯ : 'ನೇರಂದವಡೆ' ಪರಾ. ೩. ಪರಿಶುದ್ಧ ವಾದ ನಡತೆ ; ಸದಾಚರಣೆ : ನೇರಂದವಾಗಿದ್ ಮುನಿಪತ್ನಿಗೆ ಸತ್ಕುಮಾರನ ಕೊಟ್ಟ ಸಾತ್ವಿಕನು ಚೋರರ ಕೊಲಬಂದ ನೋಡೆಂದು ನೆಯ್ದಲೆ ನೀರೊಳು ನಸುನಕ್ಕುವಾಗ (ಮೋಹತ. ೧೪-೩೧).

[ನೇರ + ಅಂದ]

ನೇರಂದವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾದ ಚೆಲುವನ್ನು ಪಡೆ ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು : ಹೊಂದಗಡಿನ ಹೊದಕೆಯ ಮನೆ ಬಹಳ ನೇರಂದವಡೆದ ಪಟ್ಟಿಶಾಲೆ ಮುಂದೆಸೆಯಲಿ ತುಳಸಿಯ ಮಂಟಪದಿ ಗೋವಿಂದನ ಕೀರ್ತಿಸುತಿದರು (ಮೋಹತ. ೩-೩೪).

[ನೇರಂದ + ವಡೆ]

ನೇರಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಗೊಳಿಸು; ಯೋಗ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಉತ್ತಮಪಡಿಸು: ದಿನದಿನವೂ ಜನರ ಚಿತ್ತವನ್ನು ನಯ ಭಯಗಳಿಂದ ತಿದ್ದಿ ನೇರಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅಲ್ಲವೆ ಅವರಿಗೆ ಅಹಿಂಸೆ, ಸತ್ಯ, ಅಸ್ತೇಯ, ಮೊದಲಾದ ಉದಾತ್ತ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ನಂದಿಕೆ, ಅವುಗಳನ್ನು ಅಪರಣೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಉತ್ಸಾಹ ಇವು ಸಮಯದೆ. ಇರುವುವು ? (ಸಾಹಿಜೀ, ೭೮). [ನೇರ_೧ + ಕೊಳು (<ಕೊಳ್ಳು) + ಇಷ್ಯ]

ನೇರಣೆಗೆ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗೆ: ವೀರಭಟರ ವಿಧ್ವಾಂಸರಕ್ಕಂಗರ ನೇರಣೆಗರ ನಚ್ಚಣೆಗರ ಪಾರವನಿತೆಯರ ಮೈದ್ಯರ ಬಚ್ಚರ ಕೇರಿಯಿಂದಸೆಯಿತಾ ನಗರ (ನೇಮಿಸಂ. ೧-೭೯). 'ವಿರಣೆಗೆ' ಪರಾ. [<ನೇರಾಣೆ + ಗ_೨]

ನೇರನೀರು (ನಾ). ನೇರವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ನೀರು: ನೆಟ್ಟು ನೆ ಬಾಳ್ವೆಯಲಿ ನೆಟ್ಟು ನೆ ನಡಿ, ನೇರನೀರಲಿ ಜಗುಳಿಯಂತೆ ಕೊಂಕುವಯದಿರಣ್ಣ I (ಪ್ರಪ್ಪರ. ೪-೪೭). [ನೇರ_೧ + ನೀರು (<ನೀರು)]

ನೇರಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ಹಣೆಯ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬೈತಲೆಯ ಕೆಳಭಾಗಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಇಡುವ ಅಭರಣ, -ಬೈತಲೆಬೊಟ್ಟು: "ತಿಂಗಳಿಗೆ ಜೂಳಿಯಮೆನಲ್" ನೇರ[ಪಾಠಂ. ಮುಹುಪ]ಬೊಟ್ಟು" (ಶಬ್ದ ಸಂ. ೭೩); "ಜೂಳಿಯ ತಿಂಗಳಿಯೆನಲ್" ನೇರಬೊಟ್ಟಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೨೩). [ನೇರ_೧ + ಬೊಟ್ಟು]

ನೇರಲು 'ನೇಜುಲ್' ನೋ.

ನೇರಲುತಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಮಸ್ತಿ, ಕರುವಾಡಿ, ನೇರಲುತಾರೆ (ಮೈದಿ. ೫-೮೨). [?]

ನೇರಲೆ 'ನೇಜುಲ್' ನೋ.

ನೇರಶಿಷ್ಯ (ನಾ). ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಶಿಷ್ಯ; ಮುದ್ದು ಶಿಷ್ಯ; ಪಾಸಾ ಶಿಷ್ಯ: ಶ್ಯಾಗರಾಜರ - ನೇರಶಿಷ್ಯರಲ್ಲೊಬ್ಬರಾದ ಮನಂಬುಜಾಪದವಿಕಟಿ ಸುಬ್ಬಯ್ಯರ್ ಇವರಿಗೆ ಸಂಗೀತಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸಿದ ಗುರುಗಳು (ಸಂಗೀತ. ೨). [ನೇರ_೧ + ಶಿಷ್ಯ]

ನೇರಸಂಧಾನ (ನಾ). ೧. ಮಧ್ಯಸ್ಥರ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ನಡೆಸುವ ವ್ಯವಹಾರ. ೨. ಅಡೆತಡೆಗಳಿಲ್ಲದ ಸಂಪರ್ಕ: ಈ ರೀತಿ ಒಂದು ತಥ್ಯ ಬೇರೊಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮತರ ತಥ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಂಜಿಸುತ್ತಾ ಕಾವ್ಯದ ಅತ್ಯದೂಡನೆ ನೇರಸಂಧಾನವನ್ನು ನಡೆಸುವ ನೆಲೆಯನ್ನು ತಲುಪಲು ಸಹಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ (ಕ್ರೀಷ್ಣ ಪ್ರ. ೭೩). [ನೇರ_೧ + ಸಂಧಾನ]

ನೇರಲೆ 'ನೇಜುಲ್' ನೋ.

ನೇರಲೆಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಜೀವಗರಿಗೆ, ಹಿರೀ ಕಣೆಗಲು, ನೇರಲೆಮಾವು, ದೀವರಿಗೆ, ಚಿಕ್ಕ ಕಮರಾಳ್ ಮರ, ಕಾಡು ಜೀರಕ (ಮೈದಿ. ೩೮-೭೫). [ನೇರಲೆ (<ನೇಜುಲ್) + ಮಾವು]

ನೇರಾಣೆ, ನೇರಾಳಿ (ನಾ). ಶುದ್ಧ ಬಂಗಾರ; ಅಪ್ಪಟ ಚಿನ್ನ; ಅಪರಂಜಿ: ಪಾಲ್ಕಡಲ ನೀರ ಪರವ ಪೊನ್ನಳ್ ಸುರಗಿರಿಯ ಹಿರಿಯ ನೇರಾಣೆಯ ತಾಜಲ್ನಿಲ್ಲದಿ[ಬಾ](ದಂ)ದೇಜಲ್ನಿ ಜಗಿದುವಾ ಚಿನೇಂದ್ರ ಸವನೋತ್ಸವದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪ್ರ. ೧೦-೫೧); ಮೂಡದೆ ತಪದಿಂ ಮುನಿ ಗೀರ್ವಾಣನ ತನು ತಪ್ತ ಮಾಗಿಯುಂ ಕಂದದೆ ನೇರಾಣೆಯ ಪೊಳೆತಂ ತಳೆ ದುದು ಮೂಳತಮಂ ಬೆಳಗಿದಂತೆ ದದನಕ್ರಿಯೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೯-೧೦೮); ಚಿನ್ನದ ಬೊಂಬಿಕೆನೆ ನೇರಾಣೆಯ ಕನ್ನೆಯರೆನೆ . . . ಸನ್ನುತ ಸೌಭಾಗ್ಯಂಬಡೆದಬಲೆಯರೊಪ್ಪು ವದೆದರಾಗ (ಜಯಕಾ. ೧೪-೨೫); ತೋರ ಮೂಳಕ ಪಚ್ಚಿ ವಜ್ರ ವೈದೂರಿಯ ನೇರಾಣೆ ಮೌಕ್ತಿಕ ನೀಲ ರಾರಾಜಪ ರತ್ನ ಭೂಷಣಂಗೆಯ್ಯ ಸೊನ್ನಾರರಂಗದಿಗಳೊಪ್ಪಿ ದುವು (ಮೋಹತ. ೩-೨೫). 'ನೇರಾಣೆಗಲಿಸ' ಪರಾ. ನೇರಾಳಿ: 'ನೇರಾಳಿಗಲಿಸ' ಪರಾ.

ನೇರಾಣೆಯ ಪೊಣ, ನೇರಾಣೆಯ ಹೊಣ = ೧. ಶುದ್ಧವಾದ ಚಿನ್ನ; ಅಪ್ಪಟ ಬಂಗಾರ: ಜೈನಾಗಮಮಾಧ್ಯಂತಂ ನೇರಾಣೆಯ ಪೊನ್ನಂತುಟಿ ಮಧ್ಯಸ್ಥವೃತ್ತಿಯಂ ನೋಬ್ಬುಗಳ್ (ಸಮಪ. ೩-೨೫). ೨. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಮೂಳಕದನ್ನರಪ್ಪ ಪೊಸ ಚೆನ್ನರನೀಗಲೆ ತಪ್ಪನೆನ್ನ ನೇರಾಣೆಯ ಹೊಣೆ ಬೆಡವನ ನನ್ನೆದನಾಂ ಸೆಜಗೊಡ್ಡಿ ಬೇಡುವಂ (ಲೀಲಾಪ. ೨-೧೨೨). [<ಸಂ. ಹೈರಣ್ಯ ?]

ನೇರಾಣೆಗಲಿಸ, ನೇರಾಳಿಗಲಿಸ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಕೆಲಸ; ಹೊಂಗೆಲಿಸ: ದ್ವಾರಪಾಲಕರ ಸುಮತದಿಂದ ಜ್ಞಾನೇಂದು ನೇರಾಣೆಗಲಿಸದರಡನೆ ದ್ವಾರದಿಂದೊಳಪೊಕ್ಕು (ಜ್ಞಾನಪ. ೩-೨೯). ನೇರಾಳಿಗಲಿಸ: ಮೂಜನೆ ಕೋಂಟಿಯ ನಟ್ಟ ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ನೇರಾಳಿಗಲಿಸದಿ ಮುಹುಪ . . . ಮುಲಗುವ ಮನೆ (ಜ್ಞಾನಪ. ೧-೧೫೭). [ನೇರಾಣೆ + ಕೆಲಸ]

ನೇರಾಳಿ 'ನೇರಾಣೆ' ನೋ.

ನೇರಾಳಿಗಲಿಸ 'ನೇರಾಣೆಗಲಿಸ' ನೋ.

ನೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ಮತ್ತು ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿಗೆ ಬಳಸುವ ಅದರ ಕಾಯಿ: ಸಳಸಳಿಸುವ ಮೆಜಸಿನ ಕರೆ ಹುಳಿಯಲ್ಲಂ ದಿದರ ಕಲಬೆಯೇಲಕ್ಕಿಯ ಕಾಯ್ ಮೊಲಗಿನ ಕಾಯ್ ನೇರಿ [ಪಾಠಂ. ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯ್ ಕಲಬೆಯ ಕಾಯ್ ಬೇಜುಮೇಜು ಸವಿನೆದಿದರವೇ (ಸಳಸಳ. ೪೩೩; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೧-೮೮ ನೋ). [?]

ನೇರಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇಡು; ಸಾಲಾಗಿ ಇಡು: ಅಂಗಣಂ ತೋಳ ನೀಳದ ಪತ್ರಂ ಬರೆದೀಯೆ ಕೊಂಡು ಮಧುಚೌತಂ ಪೂಸಿ ನೇರಿಟ್ಟ ಮಾರ್ಗದೆ ಕಂಕೆಲ್ಲದ ಶೋಣಪಲ್ಲವಡಯಂ ಚಿಲ್ವಾದು ವುದ್ದಾನದೊಳ್ (ಪ್ರಪ್ಪ. ೪-೮೨). ೨. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒದಗು; ಒಂದಾದ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಉಂಟಾಗು: ಅಂತು ಬಂದಾ ಕನ್ನೆವಣ್ ತವನಿಯಂ ಎಮ್ಮ ಜಾತ್ರೆಮಯಣೆಗರ್ ನೇರಿಟ್ಟಾ ಧಿವ್ಯಾಧಿಗಳಂ ಪರಿಹಂಸಿ ಪೊರೆಯ್ಯ ಎಂಡು ಕಾಲ್ನಿಲಗಿದಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೮-೧೯); ಹಗಲಿನಾಚಿ ಯಿರುಳ ಕರೆ ನೇರಿಟ್ಟು ನೇಹಿಗರೆ ಅಸೆಯಂತೆ ಬಾಳಾಗಿ ತೋಪವೊಂದೆ ಮೇಲಾಗಿ ಬನ್ನಿ ಬನ್ನಿ (ಗೋಕುಣಿ. ೩-೧೮).

[ನೇರ_೧ (<ನೇರಿತ್ತು) + ಇಡು]

ನೇರಿತು, ನೇರಿತ್ತು_೧, ನೇರಿರು (ನಾ). ೧. ನೇರವಾದುದು; ನೆಟ್ಟಿಗಿರುವುದು; ವಕ್ರತೆ ಇಲ್ಲದುದು: ಪೇನಂತೆ ಪತ್ತುವಿಡಮ ಬಣಗಿನಂತೆ ನೇರಿತಲ್ಲದು (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೪-೧೩೫); ಗುಂಡು ತೀವಿದ ಡಂಗದಪೋಲ್ ನೇರಿತಲ್ಲದ ಹುಂಡಶರೀರಂಸ್ಥಾನಮುಮಂ ಯಥಾ ಕ್ರಮದಿಂ ಮಜ್ಜುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೯೩); ಭಾರವಿಳಿದುದು ಬಳಕ ವಸುಧಾನಾರಿಗೊಜಗಿದ ಗೋಣುಸಾಸಿರ ನೇರಿತಾದವು ಘಟಪತಿಯ . . . ದಶಶಿರನ ಮರಣದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೨-೨೨). ೨. ಸರಳ ವಾದುದು; ವಕ್ರತೆಯಿಲ್ಲದುದು; ಮುಜುವಾದುದು. ೩. ಸರಿಯಾದುದು; ಉಚಿತವಾದುದು; ತಕ್ಕುದು: ನೇರಿದರ್ಪಿಯ ನೇರಿತಪ್ಪೆಡೆಗಳೊಳ್ ನೇರಪಟ್ಟು ತೋಭಾವಹಕ್ಕಿಪಟ್ಟು ಜ್ವಲ ಮುಪ್ಪ ದೇವಕುಳದಿಂ . . . ಎತ್ತಮಾ ಕೆಲಕೆ ರಯ್ಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦೪-೧೩); ಸಂಚಿತ ಪೂರ್ವಕರ್ಮದಷ್ಟೇರನೆ ನೇರಿತಂ ನಡೆಯಲೀಗುಮೆ (ಪಂರಾಜಾ. ೧೧-೧೭೬); ನೇರಿತಂ ಪೇಳ್ವ ನುಡಿಯಂ ಬೇರೊಂದು ತೆರ ನೆಣ್ಣದಿರ್ ಒರಂಟಿಸುಮೊರಟನ್ನಂ ಒಳಂ ಮದಿಯ ಸಜ್ಜ ನಂ (ಪಾಸಂಪ. ೧೧-೧೫). ೪. ಅಂದವಾದುದು; ಚೆಲುವಾದುದು; ಸುಂದರ ವಾದುದು: ಚೆಲ್ಲಗಣ್ಣುಳೊಳುಕಿದಿಕೆ ತಿಣ್ಣ ಮಾಡುವಿನಳೇ ಪರಿಜೇಂ ಕಡುನೇರಿತಾದುದೋ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೭-೭೪); ಹೊರಸು ನೇರಿತಾಗಿಯುಂ ಹಾಸಲ್ಲದಂತೆ [ಪಾಠಂ. ಗುಡಿಸಲ್ ಚಿಲ್ವಾಗಿಯುಂ ಮೂಳಿಯಲ್ಲದಂತೆ]

... ದೂರಭವ್ಯಮುಪಪನ್ನಮುಂ ಶ್ವಾಪಕರಾಗಿಯುಂ ಪುನಃ
ರಾಗಿಯುಂ ಮೋಕ್ಷಗಾಮಿಗಳಲ್ಲರಾ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೧೧-೧೮೬); ನೇರಿತು
ನಿಪ್ಪ ಜನ್ಮವರದಿಂ ಕರೆಯುಗೊಡೊಳಂತ ದರ್ಶಿಯಿಂ ... ನಾಮನ
ರೂಪವೆತ್ತ ಗಂಭೀರನುದಾತ್ತನಾ ಬಲಿಯ ಬಿಟ್ಟು ದುಂ (ನೇಮಿಪು.
೫-೨೧). ೫. ನವುರು; ನಯ; ನುಣುಪು; ಕಡುಚಿಟ್ಟುಂ
ಬೊಯ್ದು ಬಣ್ಣಂಬಡೆದು ಮೊನೆಗಳುಂ ನೇರಿತಾಗಿರ್ದು ಮತ್ತಿಮ್ನುಡಿ
ಬೆಲ್ಲಂ ಬೀಳುತುಂ ರಂಜಿತ ಬಿಳಿಯಲೆಗಳ (ಬಾಧಪು. ೧-೧೨೮); ಮೃಗ
ಮದಕಾಂತಿಯಂ ಪರಮರತ್ನ ಮೃದುತ್ವಮನುಪ್ಪ ಕರ್ಣಕಾರಕಮನಿಪ್ಪ
ಸೌರಭಮುಮಂ ಪಂಚಂದಸದೊಂದು ನೇರಿತಂ ಮಿಗೆ ಬಿಡಿ ಕೊಂಡು
ನಿರ್ಮಿಸಿದನೀಕೆಯನಲ್ಲದೊಡೆತು ಬಂದುದೀ ಸೊಗಯಿತ ಕಾಂತಿಯುಂ
ಮೃದುತೆಯುಂ ಸುರಧಿತ್ವಮುಮಯ್ದು ನೇರಿತುಂ (ಬಾಧಪು. ೩-೩).
(ಗು). ೬. ನುಣುಪಾದ; ನಯವಾದ; ನವುರಾದ; ನೇರಿತಕ
ವಾಚಿಗಂಬುನೋರಂತಿ ನುಣುಪೆತ್ತು ಸೋಲಿತ ಬೆಲ್ದಿಂ ಬಾರಿಸಿ
ಸೊಬಗಿಂಗೆತ್ತಿದ ತೋರಣಗಂಬುದೊಲಿದುರ್ವಾಕೆಯ ತೊಡೆಗಳ
(ಅಪ್ಪಿಕಾ. ೭೫). ನೇರಿತ್ತು; ೧. "ಉಬ್ಬ ನಂ, ಉಬ್ಬ ನೀಯಂ,
ಈ ೨ ನೇರಿತ್ತು" (ಕಾಲಕೃ. ೨೧೬). ೨. ಸುಜನರ ಮನದಂತೆ ನೇರಿ
ತ್ತಾಗಿ ನಲಂಬಿತ್ತಿರ್ದಳಲತೆಗಳನುಂ ... ಮನೋವಲ್ಲಭಿಗೆ ತೋರುತ್ತುಂ
(ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೧೩-೨೬); ತುಕಾರಾಂತಕ್ಕೆ ವಿಳಲ್ಪದಿಂ ದ್ವಿತ್ವಮುಂಟು
... ತೋರಿತ್ತು, ನೇರಿತ್ತು, ಕೂರಿತ್ತು (ಕಮದ. ೭೭ ಪ್ರಯೋ).
೫. ದೂರದ ಬೆಟ್ಟದ ತೆಪದಿಂ ನೇರಿತ್ತಾಗಿತ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ನೇರಿದವಾಗಿರ್ತುಂ]
ಮಲ್ಲದೊಳಗಂ ನೋಡಲ್ ಸಾರತರಮಲ್ಲ ಪೊಕ್ಕು ವಿಚಾರಿಸುವದೆ
ಜ್ಞಾನಲ್ಲದವನ ಜೊತ್ತಂ (ಸಮಪ. ೬-೪೪). ನೇರಿದು; ೧. ನೇರಿದಪ್ಪ
ಬಾಸೆಯ ನುಣ್ಣುವಡೆದೂರುದ್ವಯದ ಮೃದುತಕದ ... ವಿವಾಧರ
ವಾರಸಾರೀಕದಂಬಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೪-೧೯೬). (ನಾ). ೭. ಧಾರ್ಮಿಕ
ವಾದ ನಿಷ್ಕೆ, -ಶ್ರದ್ಧೆ; "ಭಕ್ತಿ" (ಜಮನ. ೪. ೧, ೭೫).

ನೇರಿತವಾಗು, ನೇರಿದವಾಗು - ೧. ಒಳ್ಳೆಯತನದಿಂದ ಕೂಡಿರು;
ಒಳ್ಳೆಯದಾಗು; ಆ ಶರಣ ಕುಮನವಳಿದ ನೇರಿತವಾದ ಮನಸ್ಸೆಂಬು
ದೀಗ ಸರಂಗದ ಸುಮನದವೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆರ್ತು (ಅಜಾನು. ೧೬-೫೫).
೨. ಸುಂದರವಾಗು; ಅಂದವಾಗು; ಚೆಲುವಾಗು; ಸಾರಮೆನಲ್
ತರಂತರದೊಪ್ಪುವ ಪೊಂಗಳಸಂಗಳಂ ... ನೇರಿದವಾದ ಗರ್ಭಗೃಹದಿಂ
ಜಿನರಾಜ್ಯದಂಗಳೊಪ್ಪುಗುಂ (ಸುಕುಮ. ೯-೫೮). ನೇರಿತ್ತಂ ಮಾಡು
- ಸರಿಯಾದುದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ತಕ್ಕುದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು;
ತಿದ್ದು; ತರ್ದುಪ್ಪದು - ನೇರಿತ್ತಂ (ಸರ)ಮಾಡುವುದು (ಕಮದ. ೪
೮೪). ನೇರಿದಂ - ನಿರುದ್ವಿಗ್ನನಾದವನು; ಶಾಂತ ಸ್ವಭಾವದ
ವ್ಯಕ್ತಿ; ಒಪ್ಪಿಸಿ ಮನಮಂ ಮಾಡಿಸಿಗೊಪ್ಪಿಸಿ ಕನುಸಂ ತಪಕ್ಕೆ ಮುನಿ
ಮನಸಿಜನಂ ಸೊಪ್ಪಾಗಿರ್ದೊರ್ತದೊಂದು ಕುಪ್ಪಸಮಂ ಪೋಲ್ಪು ಪೊಟಗೆ
ನೇರಿದನಾದಂ (ಕುರಾಮ. ೪-೧೩); ಮನದೊಳ್ ಬೆದಲು ದಿಟಂ
ಬೆದಲದಂತೆ ಬೇಡರಪತಿ ನೇರಿದನಾಗಿ ಪೊಟಗೆ ತಾಂ ಬರಿಸಿದನಾ
ತಕದಿಂದುವೆಂಬ ನೈಮಿತ್ತಿಕನಂ (ಪಾಂಕೀಪು. ೩-೪೫). ನೇರಿದಲ್,
ನೇರಿದರು (ಬಹುವ) - ೧. ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರು
ವವರು; ಮುಚುಸ್ವಭಾವದವರು; ಪಂದಿಯು ಯುದ್ಧದಂತೆ ಸದ್ಧ
ಮುಳ್ಳಂಜಿದರವರಿನದ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದೊಳಂತಿವರರ್ವರಂತೆ ನೇರಿದೊಳರೀ
(ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೧೦-೮೯); ಆ ಪುರದವೀರ ಬಿಂಜಿಗರುಗ್ರಹೀತಮಂನೇರಿ
ದರಲ್ಲದುದ್ದ ತರನೀಗಲೆ ಸಿಕ್ಕಿವೆಂದು ನಿಂದಾ ರಥಸಪ್ತಭಾವಮನದೇವನ
ಗೊಂಡವೆಯೆನ್ನ (ಸಾಹಿ. ೧೫-೧, ೨೯೬-೨೧; ೧೧೭೭). ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು;
ದ್ವಿಜರು; "ವಿವಿಧರುಮೆನಲ್ ಸೈವರನೆ ಗನಹರನೆ ನೇರಿದಲ್ [ಪಾಠಾಂ.

ಕೆನಲ್ಪಿಂಗೆ] ಪಾಣಿ-ಬೆನೆ ಪಿರಿಯಾಸಿ ಬ್ರಹ್ಮನಂ (ಪಾಂ. ೧೫-೧೫);
ಶಿವನೊಬ್ಬ ಬೆತ್ತನೆ ಜನನಾಳ್ಳಲ್ ದೈತ್ಯವರಂ ನಿಮಾಂವಿಂದುಂ
ಯೋಗಾ-ಪಿ' ಪಿರಿಯಂದೇಶನ ಗೆಯ್ಯೊಯೊ! ನೇರಿವಗ್ಗನೀಂಟುಂ
ಯೊಯೊ! ... ನಿಂದು ಬಿನ್ನಯಿಸಿದಲ್ (ರಾಮಾಪ್ತ. ೨೦-೮);
ಗೇಸೊ ಭದ್ರೋದಲ್ ತಾನಿನಿತು ತಗ್ಗಿ ಬೆನೆ ತೊಡಗಿದಲ್ ಗಾದುವೊಂ
ಕಾಲೊಯ್ಯ ಬಗೆಗೆ ಒಡೆನೆದ್ದು ಕಾಳು ಬೋಡುಂ (ಕಮದ. ೧೦-೧೦);
ಪದೆಯೆ ನೆರಮಂ ಸೋದ ನೇರಿದರ ಮಂಜ (ಪಾಲಾರ. ೧೦-೧೦);
೨. ಸರಿಣತರಾದವರು; ನಿಪುಣರು; ಕುಶಲರು; ಸೂಕ್ತ; ೩.
ಸತ್ಯ ಗುರು ಕರ್ಣ ಶೃಂಗ ಪ್ರಮುಖರೊಳಂತು ನೇರಿದರೆ ...
ಮೂಲಪದಮಂಬರದೊಳ್ ಸುರರ್ಕೇರಂ ಪುದಿಬೊಡು ಬಾಂಬೊಡು
ಸ್ವಯಂಸಂಪದನಂ ಮುರೈಯಲರ(ಸಂಪಥಾ. ೧೩-೭೭). ೪. ಧಾರ್ಮಿಕನ
ನಿಷ್ಕೆಯುಳ್ಳವರು; ಧರ್ಮನಿರತರಾದವರು; ಸುಜನರಾಗಿಯುಂ
ನೇರಿದಲ್ಪರುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಧೀರನಿಪ್ಪರುಂ] ಯುಂ ...
ಜದರಂ ದುರಾತ್ಮರುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೪-೨೦೦). ನೇರಿತಲ್ - ನೇರಿತು
ಸ್ವಭಾವದವಳು; ಜನಲ್, ಇನಲ್ ... ನೇರಿದಲ್, ನಿರಿದಲ್.
ಕಿಲಾಯಲ್ (ಕಮದ. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ). ನೇರಿದುಪ್ಪು - ೧. ನೇರಿದ
ವಾಗಿರುವುವು; ನೆಟ್ಟಿಗಿರುವುವು; ಬೊಂಕೆಲ್ಲದಿರುವುವು; ನೇರಿದ
ದುವುಂ ಸ್ವಗ್ನ ಮುಮುಪ್ಪುರಿಯೊಳಗಿಗಿ ತೋಡುಪುದು ಮುಖ ಮಂಜ
ಸ್ವೀರನಿಪದನಮುಂ ನೆತ್ತರಾಳರಮುಂಬನಂಗಳಂ ಪಾಳುಗಿಯುಂ
(ಅಪ್ಪಿಕಾ. ೧-೨೦). ೨. ಉತ್ತಮವಾದುವು; ಕೂರಿದುವುಂ ನೇರಿದುವು
ಮುಪ್ಪಯ್ಯ ಮೋಕ್ಷಾಪ್ತಂಗಳಂ ಬಾಣಧಿಯಿಂದುಂಟೊಳೊಂಟುಂ ಪನ್ನೆ ಮನ
ಮೊಳೆ ಸಮರಟ್ಟಿ ಕೊಂಡಿಟ್ಟಾಗಲ್ (ಕಮದ. ೧೨-೮೫ ನ), ನೇರಿದುವೆನೆ
ಪರದಂ ಕವಿಕಾರನವಿಂ ಸವಣನೊರ್ವನೊಳ್ ನೆಲಸಿದುವಿನ್ನಾ ಪಾರ
ಕವಿತ್ವಮುಮವಿಚಾರಿತ ಕಮಣಿಯಮಲ್ಲಿ ಪುರುಳುನುವುಡೇ (ರಾಮಾಪ್ತ.
೧೨-೩೯); ಪೊಡ್ಪು ಪೊಸಪೆನಪಟ್ಟುಗಳ್ ನಿರ್ವಾಪ್ತಂ ನೆಳಸುರಿದುಂ
ಲಿಲೈ ಕಡೆದುರುಳ್ಳ ತೇರ ನೇರಿದುವಪ್ಪ ರಥಾಂಗಂಗಳ್ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ
ಪಲ್ಲವೊಲ್ಲುಪ ರಥಾಂಗವಿಘಟನಮಂ ನೂಟನೆಯುಂ (ಪರ್ವಾಪು. ೯-೪೦೦).
೩. ನಯವಾದುವು; ನುಣುಪಾದುವು; ನವುರಾದುವು;
ಚೀರಂ ತೊಟ್ಟು ತುದಿಗೊಂಬುವರನೋರಂತೆ ನೇರಿದವಾಗಿರ್ದಲೆಯುಂ
ಕುಯಗಿ ಫಲವಾದ ದನುಜ ಮರಂಗಳುಂ ... ಬೋಡ್ಪುಂಬಿಟ್ಟು
ನೋಡುತಿದ್ ರಾಜಕುಮಾರನಂ ಅಲ್ಲಿರ್ದೊಡೊಂದು ರಾಜೀರಂ ಕಂಟಿ
(ಕಂಜಿತಂ. ೧೧೬-೧೮). ೪. (?): ಪಾರಿಸದ ವಿವಾಸ ನಯನಾಳಾಂ
ಪೊಂಬಲಿ ಪೊಡುಟ್ಟು ನೀಳ್ವಿವೆವೆಗಳ್ ನೇರಿದುವಾಗಿರೆ ದನಗಳಕದಾ ?
ಮಧುಪಿಂಗಳೊಳೆನಂಗಳ್ ಶುಭದಂ (ಕೋಶೋಪ. ೧೧-೭೬)

[ದೀ. ೫ ಪದ್ಯ. ನೇರಿತ್, ನೇರಿದು; ಮುಖ. 'ನೇರಿದು']
ನೇರಿತ್ತು, 'ನೇರಿತು' ನೋ.
ನೇರಿತ್ತು (ಅ). ೧. ನೇರವಾಗಿ; ನೆಟ್ಟಿಗೆ; 'ನೇರ್ಗುತ್ತು' ಪರಾ.
೨. ಕ್ರಮವಾಗಿ; ಸಾಲಾಗಿ; 'ನೇರಿದು' ಪರಾ. ೩. ಚೆನ್ನಾಗಿ;
ಸೊಗಸಾಗಿ; ತಾರಾನಿಕರಾವೇಸ್ತಿ ತಾರಾಪತಿಯಂ ಸದಗ್ಧ ಸೂರ
ಲೋಕಮುಮಂ ನೇರಿತ್ತು ಬೆಳಗಿ ಪೋಪುದನಾ ರಾತ್ರಿಯೊಳಿಂಪೆನಂ
ನೀಯಾಂ ಕಂಡಂ (ಕಮಿಪು. ೧೬-೭೬); ಸಾರಂ ಮುಂಡುಭರಾಧಿರೊ
ದ್ವಾರಿಯೊಳಂತನ ಬಾಧೆ ಭೂಭುಜಂಟುಂ ನೇರಿತ್ತು ಬೆಳಗುದಿಂತು
ಧರಾಪದಂಕುಲಾಯಿ ಸೇಬ್ಬನೊಳ್ಳಿ ನೆಟ್ಟಿಂ (ಅಪ್ಪಿಕಾ. ೧೦-೨೨).
[<ನೇರಿತು]

ನೇರಿತಲ್ 'ನೇರಿತು' ನೋ.
ನೇರಿತುಂ 'ನೇರಿದು' ನೋ.

ನೇರಲಿ 'ನೇಚುಲ್' ನೋ.

ಸೇರಿತೆ 'ನೇಜುಲಾ' ನೋ.

ನೇರೂ, 'ನೇರಾ,' ನೋ.

ನೀರು, 'ನೀರಾ,' ನೋ.

ನೇರೈ, ನ್ಯಾರೈ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೃಣಧಾನ್ಯ (?) : ಗಂಗೆ ಬಯಲ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬೆಟ್ಟದ ಬಳಿ ವಸು ಬೆಳ್ಳಂಗಡೆಮೊಪ್ಪೆ ತಪ್ಪಲ ಫಾರಾದುಣದರ್ಧಾಪರಾಕಸಂಕುಳಂ ತಿಂಗರ ತೋಂಬಿದಂತೆ ಬಳಮೊಪ್ಪುವ ನೇರಿಯ ಕೆಯ್ಯಳಚ್ಚೆವೆತ್ತಿಂಗರ ಕೆಯ್ಯಳಂತೆ ನಡೆ ನೋಬ್ಬರ ಕಣ್ಣೆ ಕರಂ ಮನೋಹರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೭೦). ನ್ಯಾರೈ : 'ನ್ಯಾರೇಭತ್ತ' ಪರಾ.

[?]

ನೇರೈ, ನ್ಯಾರಿ, ನ್ಯಾರೈ, ನ್ಯಾಹರಿ, ನ್ಯಾಹರೆ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನ ಉಪಾಹಾರ; ತಿಂಡಿ; ನಾಷ್ಟ್ಯ: ಒಮ್ಮೆ ಕೃಷ್ಣನು ಬೆಳಗಿನ ನೇರೆಯನ್ನು (ಅಲ್ಪಾಹಾರ) ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿಯೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಶಾಸನಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ಕರಂಗಳನ್ನು ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅದವಿಗೆ ಹೊರಟು, ಉಳಿದವರು ಬೇಗನೆ ಬರಬೇಕೆಂದು ಕೊಳಲೂದಿದವನು (ಭಾಮೃತ. ೩೧೩); ಅವರ ಮಕ್ಕಳು ಮಂಗಳಗೆ ಬೆಳಗಿನ ನೇರಗೆ ರೊಟ್ಟಿಗಳು ಮೊರೆಯುವುವು (ಮುಂಬಯಿ, ೫-೧೭೭); ಬೆಳಗಿನ ನೇರಗೂ ಸಂಜೆಯ ಊಟಕ್ಕೂ ರೊಟ್ಟಿ, ಕಾರದ ಬೇಳೆ, ಉಕ್ಕೇಗಡ್ಡೆ, ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿಯ ಕಾರ ಇಷ್ಟಿದ್ದರೆ ಸಾಕು (ಕಥಾಗ. ೨೯೨). ನ್ಯಾರಿ : ವಿಷ್ಣು 'ನ್ಯಾರಿ'ಯ ವೇಳೆಯಾಗುವ ತನಕ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಹಡಗದ ಮೇಲೆ ಅತ್ತಿತ್ತ ತಿರುಗಾಡಿದ (ಸಮಜೀ. ೫೭೮); ಬಂದವನೆ ನಿತ್ಯದಂತೆ ನ್ಯಾರಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿದನು (ಮೊಪಾಸಾ. ೯೫); ಶಾಪ, ಹುಡುಗರ ನ್ಯಾರಿಯೇ ಅಗರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೯೭). ನ್ಯಾರೈ : ಓಚ್ಚು ತುಂಬಿದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮೊಟ್ಟು ಗೋರಿದ ದಾಯಿಯನ್ನೂ ತೊಳೆಯದೇ ಹಾಗೇ 'ನ್ಯಾರೈ' ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು ಹುಡುಗರು (ಶಾತರ. ೮೬). ನ್ಯಾಹರಿ : ಬೆಳಗಿದ್ದು ನ್ಯಾಹರಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮೊದಲು ಸಿಕ್ಕುವ 'ಮೋಟರಬಸ್'ನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದು (ಪ್ರೇರಂಗ. ೩೫). ನ್ಯಾಹರೆ : ಸಾಕು ಏಳವಾ ಹಸಿವಾಗಿಲ್ಲೇನು ? ನ್ಯಾಹರೆ ತರಿಸಿದ್ದೇನಿ ಏಳು (ಮಾಡಿಸು. ೧೮೧).

[←ಪಾರ. ನಹಾರ್, ನಹಾರೀ; ಹಿಂ. ನಹಾರೀ; ಮರಾ. ನ್ಯಾಹರೀ] ನೇರೇಳ್ (ಕ್ರಿ.). ನೇರವಾಗಿ ಏಳು; ನೆಟ್ಟಗೆ ಏಳು; ನೋಗಗಾಂವಾಗಿ ನೇರದ್ದು ನಿಂತು, ರಾಗಾಂಬಳಗಂದೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಮಲ್ಲನೆ ತಿಳಿವಟ್ಟು ನಮನಕ್ಕು, ಸುತ ವೀಕ್ಷಿಸಿ (ಸುಂ.ತ. ೮೯-೧೧).

$$[ನೇರಾ_3 (< ನೇರಾ_2) + ಎಚ್_1 (< ಎಚ್_1)]$$

ನೇರ್ಗಿಣಾಡು (ನಾ). (ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕಿಂತ) ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ
 ಚಿಕ್ಕದು, —ನಮನೇ ಕಿರಿಯದು : ಇಂತಹ ಪೆಂಪಿಂದಮೂರ್ವಿದ
 ಗುಳ್ಳೆಂದಮದ್ದಿ ಗಗ್ಗಲಮನಲ್ ಕುಂದೆಂದು ಕಣ್ಣಿತ್ತಿ ದಂತದಕಂ ನೇರ್ಗಿಣಾ
 ದೆಂದೊಡಾನ ತೊಣಿಯುಂ ಸೀತೋಡೆಯುಂ ಪೋಲ್ಲುಮೇ (ಅಜಿತ.
 ೧-೫೫); ಉಲಿಲಾಮರಕಲ್ಟಂಗಳ ಸುಮಮಹಮಿಂದ್ರರ ಸುಮಶ್ಚ ಸಮ
 ನಾಗದಣಂ ಸುಮಮಯಮುನಿಸುವ ಸಿದ್ಧರ ಸುಮಶ್ಚ ನೇರ್ಗಿಣಾದಿನಕ್ಕು
 ಮದಮಿಂದ್ರಸುಮಂ(ಅಜಿತ. ೧೧-೩೧); ಅದರದೆ ರಕ್ತಿಯಂ ಗಂಗೋದಿ
 ವರೆಗಮಗಲನಗೆದುಮಾಗಧಮಿಭು ಸೀತೋದಿಗೆ ನೇರ್ಗಿಣಾದಿನೆ ಸಂಪಾದಿಸಿದ
 ಪೋಲಿನೆದುದಾ ಸದೀಜಲಪೂರಂ (ಪಾಶ್ವ. ೧೦-೪೩).

నేగిణిబాయి = స్వల్ప మాత్ర జీత్యవనన ; నమవే శిరియ
వనన : మత్తమా కుమారనిం నేగిణిబాయినాగి . . . శవాగ్రా
గిద్దియోళా పుట్టదమింద్రం బంధు వ్యవభాసననీంద్రిం తనయ
నాదీం (అవిద్య. ౪-౪౪ వ) : విమలభక్తం బదుకీవల్లవంబి

ಪ್ರಪಂಚವಿಭಿನ್ನತೆ ನೇರ್ಗಿಟಾಯಂ ವಿಶ್ವಮನುಷ್ಯವ ಮಹಿಮೆಯಿಂ
ವರ್ಧಮಾನನಡೆನಪತಿಗೆ ವರ್ಧಮಾನಮುನೀಂದ್ರಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧-೧೫);
ಜೊರವೆ ರಾಮನೋಳ್ ತಲ್ಲಿಯಾಲಿವಂ ರಾನಣಿಗೆ ತೆಯೊಡೊಳಂ
ನೇರ್ಗಿಟಾಯನೆನೆ ಕುಂಭಕರ್ಣಂ ಮೆಚ್ಚಿದಂ ಕೋದಂ ಬಾಹುಂದಡದ
ನೆರದಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೪-೨೨); ಆ ಸಾಗರದ್ವಮಯ್ಯುಗಂ ನೇರ್ಗಿ
ಟಾಯಂ ಶ್ರೀ ರಮಣೇಶತಿ ಸುಗುಣೋದಾರಂ . . . ಮದ್ದಿಮಯ್ಯು
ನೆಗಳ್ಳಂ (ನಿಶ. V, ಪಾಪನ, ೬೧-೬೧; 1173 ?). ನೇರ್ಗಿಟಾಯಲ್ =
ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ಚಿಕ್ಕವರು; ನಸು ಕಿರಿಯರು: ದಿಗ್ವಿಜಯಂ
ಳ್ಳದೆ ದಶಭೂಷಣರಾದರಿಪ್ಪ ತತ್ವತಾಪದ್ರವಿಣಿಗ್ ನೇರ್ಗಿಟಾಯರಾಗಿ
ನೆಗಲ್ಟಿಗೆ ನೋಂತ ಕೊಂಡಿಯಂ ಮಾದ್ರಿಯುಮದ್ರಿರಾಜಸುತೆಗಂ
ಸತಿಗಂ ಸರವಂದರೇಟ್ಟಿಯೋಳ್ (ಆರ್ಧನೇ. ೪-೬೪). ನೇರ್ಗಿಟಾಯವು =
ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ಚಿಕ್ಕವು; ಅತ್ಯಲ್ಪ ಕಿರಿಯವು: ಬೇರ್ಗೊಂಡು
ಪಣ್ಣ ಪಲಸೆಳವರ್ಗಾಯಂ ತಲೆದೆ ತೆಂಗು ತನಿರೆನೆಮೊಸರ್ವಾ ನೇರ್ಗಿಟನೆ
ಯನಾಂತ ಮಾವಿವು ನೇರ್ಗಿಟಾಯವು ಕಲ್ಪತರೆಗೆ ಸಿರಿಯಂದೊಕುಂ
(ಚಂದ್ರಶ. ೧೫-೨೬); ಅದಹಿಂದಂ ನೇರ್ಗಿಟಾಯವೆ[ಸಾಕಾಂ. ಯೆ]
ನಿಸಿಮವೆರಡುಂ ದೆನೆಯೊಳಭವಸವನೋತ್ಸವಮಂ ತ್ರಿದಶಾಧಿಪರಿದೇಸಗುವ
ಸದಮಳಮಣವಿಪ್ಪ ರಂಗಳಿರೆನೆಸಿದಿಕುಂ (ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ. ೧೪-೬೫). ನೇರ್ಗಿ
ಟಾಯಲ್ = ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ಚಿಕ್ಕವಳು; ನಸುವೇ ಚಿಕ್ಕವಳು :
ಮುನ್ನಂ ವ್ಯವಭೇಶ್ವರಂ ವಜ್ರಜಂಭಿನಾದ ಭವದೊಳಾ ಮಹಾತ್ಮಂಗೆ
ತಂಗಿಯಾದ ಸುಂದರಿಯೆ ತತಿಪಯುಭವಪರಿಪ್ಪ ನುಣದಿಂ ಬಂದು ಬಾಹುಬಲಿ
ಕುಮಾರಂ ನೇರ್ಗಿಟಾಯಳಾಗಿ . . . ಸುನಂದೆಗಂದು ನಂದನೆಯಾದಳ್
(ಆದಿತಿ. ೮-೫೬ ವ); ಸುಭದ್ರಂಗೆಂ ನರ್ವಯತೆಗಂ ಪುಟ್ಟಿದ ಯಲೋ
ಭದ್ರಕುಮಾರಂ ನೇರ್ಗಿಟಾಯಲ್ . . . ಯಲೋಭದ್ರ ಮನಮನುಜಿ
ಸೆಟ್ಟಿವಿದಿವಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೯೫ ವ); ಬಳಿಕ ಸುಲೋಚನೆಯೆಂ ನೇರ್ಗಿ
ಟಾಯಲ್ ನಳಿನಯಲೋಚನೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮತಿಯಂ . . . ಕೈದಾರೆಯನೊಡೆದು
(ಜಯಕಾ. ೯-೧); ಮುಗಂಧವೆಡಲ ಮೂಳರಿಗೆ ಮೂಳರೆ ತಂದಂ ವರ್ಗಿಸಿ
ಸರಿಮಾಡಬಹುದು ನೇರ್ಗಿಟಾಯಲೆ ಮಲಮೂತ್ರವಳಿದ ದೇಹವರ್ಗಗಾರಿನೆ
ಯೆನಬಹುದು (ಭರಣ. ೯-೯೬). [ನೇರ್ಗಿಟಾಯ]

నేలగుండ్లు (శీ). నేలరాగాలు ఇంట్లో—తిమి; నేట్టిగి
 యోడి: నాదొడరాద వంశాధిపతియను నాదొడరిన నేలగుండ్లు
 తులన పరిగి కాక జంబుక పూతనయితి విడిగి, దిగి రెవరవను
 (తి.పు.తి. గృ. ౨౬). [నేలరా. (<నేలరం.) + తుం.]

ನೇಗೋಟುಪು (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ಕುರುಹು,—ಚಿಹ್ನೆ : ಬಹು
ಕಾರ್ಗಾಲದಾ ನೇಗೋಟುಪನಟುತರಲ್ಲೂ ಪೂದಿದುಪ ವನಂತದಾ, ಪನಾ
ದಿದುಪ ಗ್ರೀಷ್ಮದಾ, ಮುನ್ನಪಾಪು ಇದೂದಿಲ್ಲಂ (ಬದ್ಧ ಪು. ೨೪-೫೫).

[ನೇರಾ₂ + ಕುಟುಪು (< ಕುಟುಪು)]

ನೇಗೇ (ಕ್ರಿ). ಸಂಗೊಳಮ; ಸಂಪದಮ : ನೇಗೇಯ ರಾಜ್ಯ
ಮನು ನೆಮ್ಮದಿಯ ನೆಲೆ ನಿಲಿಸು (ಮೂರುನಾ. ೯೯-೧೭).

$$[n_1(\leq n_2) + n_2(\leq n_1)]$$

ನೇರ್ಗೊಳಿಸು (ಕ್ರ). - ನೇರ್ಗೊಳಿಸು: ಹಿಂದಿಲ್ಲ! ಮುಂದಿಲ್ಲ! ನಡೆದು
ಬಿಡು! ಹಾದಿ! ಸೊಗಡಾಸೆಯೊಂದೆ ನೇರ್ಗೊಳಿಸುವಂತುತ್ತು!
(ಕವಿರಾ. ೩೯-೧೮). [ನೇರ್ಗೊಳಿಸು + ಕೊಳಿಸು + ಇನು]

ನೇಗೋಲಲ್ (ನಾ). ನೇರವಾಗಿ ಬಂದ ಬಾಣ (?) : ಮಗ
 ಕುಮೋಗುಂದಿಸಿ ಸಾರಥಿ ಮಹಲ್ಯ ಕೈಗೊಳ್ಳಬಾ ದೀಕ್ಷಾಕುಮನಂಗಿಯೆ
 ಕುಮುರೇಗಲ್ ಗೋಲಲ್ ಪೋಗಲ್ ನೃಪನಂಗದೊಳ್ಳಾಣಿಸಿದುವು
 ಜಾಳಂದ, ದಂತೆ (ಬಿ. ಮ. ಬಾ. ೪-೩೫). [ನೇರ್ಮ + ಕೋಲ್₁]

ನೇಗೋಲ್ಪರಿ 'ನೇಗೋಲ್ಪರಿ' ನೋ.

ನೇಗೋಲ್ಪರಿ, ನೇಗೋಲ್ಪರಿ (ಕ್ರಿ). ಬಾಣ, ಕೋಲುಗಳಂತೆ ನೇರವಾಗಿ ಸಾಗು, —ನೆಟ್ಟಿಗೆ ನುಗ್ಗು : ಅವನ ನಡುವುದಿನ ನೇಗೋಲ್ಪರಿದುರ್ವಾಸ ನಟ್ಟು ತೊನೆವ ಕಣೆಗಳ್ಳಿ ಮೊಗಂದಿಯದಿದಿರಿ ದಿರನದಿರದ [ಸು]ರಿಗಿಜಾವಂತೆಚ್ಚು ರಂಬನಂಬಟ್ಟು ವಿನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೪).
ನೇಗೋಲ್ಪರಿ : ಜೀರ್ಗರೆಯ ತೆಗೆದು ಬಿಲ್ಲಂ ಭೋರ್ಗರಿದು ವರೂಢ ಯೂಢವಿಸಲನೋನ್ಯಂ ಕೋರ್ಗಣೆ ನಟ್ಟು ವು ನೇರವಾವು ನೇ[ಪಾಪಂ. ೧೭]ಗೋಲ್ಪರಿದುವು ಪಳಂಬವು ದಿಕ್ಕು ಬಿಡುಂ (ಜಗವಿ. ೭-೬೩).

[ನೇರ್ಪು (<ನೇರಪ್ಪು) + ಕೋಲ್ಪು + ಪರಿ]

ನೇಗೋಲ್ಪೋಗು (ಕ್ರಿ). —ನೇಗೋಲ್ಪರಿ : ಇದಿವಾಬ್ಬುರ್ವವ ನೇರವ ಸೀರ್ಪರಿದ ನೇಗೋಲ್ಪೋಗು ಪೋಲ್ಪೋಲ್ಪೋಗು ನಡುವುದುಂ ದಿರಿಂದಿನೋಳ್ ಕಡೆ . . . ತಮ್ಮುತಿರ್ವರುಮಗುರ್ವವೇಬ್ಬುನಂ ಕಾದಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೫).

[ನೇರ್ಪು (<ನೇರಪ್ಪು) + ಕೋಲ್ಪು + ಪೋಗು (<ಪೋ)]

ನೇರ್ಪಡೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ ; ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಡೆ ಯುವಿಕೆ : ನಡೆವಳಿಯಲ್ಲಿ ನೀನೆ ನೆಜ್ಜಿಜಾಣನಾದೊಡಂ, ನಿನ್ನ ನೇರ್ಪಡೆ ಗೆಂದು ನಿನ್ನಿಗಿಂತ ನಾನ್ ತೀಯವೇಬ್ಬುನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೪-೩೬೦).

[ನೇರ್ಪು + ಪಡೆ]

ನೇರ್ಪಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸರಿಯಾದುದನ್ನು ಹೇಳು ; ತಕ್ಕುದನ್ನು ಹೇಳು ; ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳು : ನಲ್ಲದಿದೆ ! ನೇರ್ಪಡಿದೆ ! (ಜಜ್ಜಿರ. ೧೪-೧೧೧) ; ನೇರ್ಪಡೆವೊಂದಿರೀ ಕಪ್ಪಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಕಲ್ಪಿಗೇನುಂ ಪಟುವು ಪೊರ್ಪಡೆಂಬೆನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩-೫೫). [ನೇರ್ಪು + ಪಡಿ]

ನೇರ್ಪರ್ಗು (ಕ್ರಿ). ನೇರವಾಗಿ ನುಗ್ಗು ; ಸೀದಾ ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡು : ಮೈರಿಗಳ ನಡುವೆ ನೇರ್ಪರ್ಗು, ಒರೆಯ್ಯ ಮೂವಲಿಸಿ, ಸುತ್ತಣನ್ ಬಂದು ನಡುವಂದಿನ್ ಬಿಟ್ಟಪನೆ ? (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೯-೩೯೪).

[ನೇರ್ಪು (<ನೇರಪ್ಪು) + ನುಗ್ಗು]

ನೇರ್ಪಡಿಸು 'ನೇರ್ಪಡಿಸು' ನೋ.

ನೇರ್ಪಡು 'ನೇರ್ಪಡು' ನೋ.

ನೇರ್ಪಡು (ನಾ). ೧. ಸಾಮರಸ್ಯ ; ಹೊಂದಿಕೆ : 'ನೇರ್ಪಡು ಗಿಡು' ಪರಾ. ೨. ಸರಿಯಾದ ಕ್ರಮ ; ಯೋಗ್ಯದಾರಿ ; ಬುಜುಮಾರ್ಗ : 'ನೇರ್ಪಡುಗಿಡು' ಪರಾ. [<ನೇರ್ಪಡು]

ನೇರ್ಪಡುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಳ್ಳು ; ಸಾಮರಸ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು : ಅಮ್ಮಗನೆನಾಗಿ ಧರ್ಮಜನೇಮ್ಮಗನಲ್ಲನೆ ಬಟಾಳ್ಳಿ ನೀಮುಂ ತಾಮುಂ ನಿಮ್ಮೋರ್ಪಡು ಗಿಡದೆ ಸುಖಮುನ್ನಿನ ತೊಡೆ ಬಾಬ್ಬುದಾಂ ಬೆಸಕೆಯ್ಯಂ (ನದಾಯ. ೪-೧೩). ೨. ಬುಜುಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೊರೆ ; ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗ ವನ್ನು ಬಿಡು : ನುಡಿ ಕತ್ತಡವನಿಪದ ನೇರ್ಪಡುಗಿಡದೆ ನರೇಂದ್ರನಾಚ್ಚು ಯಿಂದಿರ್ಪುದಿದಂ ಕಡೆಗಣೆ ಬಟಾಳ್ಳಿ ನ ತುಡುವ ತಿಲೀಮುಬಿಡೊಳುಂಟಿ ಮುಖದಾಶ್ಚಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೧) ; ಕೀರ್ತಿ ಬಾರ್ತೆಗಿಡೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮೊದಲ್ಗಿಡೆ ಮಾನಸಿಕ್ಯ ನೇರ್ಪಡುಗಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೪೫). ೩. ಹೆದ ವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಹೆದಗೆಡು ; ಅಂದಗೆಡು : ಲೋಕಾಧಿ ಪತಿ ಪತಾನನೇರಾಕೆಯ ಮೇಲೆ ನಡೆದನೆಂಬವನಾದ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪರ್ವ ನಿಜಬಾಹಾಕಾಕ್ಷೇಯಕದ ಕೂರ್ಪು ನೇರ್ಪಡುಗಿಡುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೧).

[ನೇರ್ಪಡು + ಕಿಡು (<ಕೆಡು)]

ನೇರ್ಪಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಸಾಮಂಜಸ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು : ಜಡಿಯಂದೊಪ್ಪುವ ಪುಟ್ಟಜಾಪಸುಭಸೋದ್ವೂಳಿತಾಣ್ಣಕ್ಕೆ

ನೇರ್ಪಡೆದಿದ್ದರ್ದಜ್ಜಿಜಮಿತ್ರ ಬಾರುತರ ಕಾಶಾ ಪ್ರಚ್ಛದಜ್ಜಾದಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಗೊಟ್ಟುಪ್ಪ ಕಶಾಂಕನೆಂಬ ನುಡಿಯಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಯ್ಯದಂ ಗಡ ತಾನೆಂದೊಡೆದೇವೊಗ್ಗ ಪುದೊ ಪೇಳ್ವವ್ವೇಶ ಯೋಗೀಂದ್ರನಾ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೨೭೫-೨೪ ; 1231) ; ಎಡಗಾಲ ತೊಡರ ಬಾವುಲಿ ನಡೆಗೆನೆವ ವಿಡಾಯಿ ಜಗಮನಂಗಿಯೋಳ್ ನೋಬ್ಬಿಡೆ ತೋರ್ಪನೆಂಬ ನುಡಿ ನೇರ್ಪಡೆದೊಪ್ಪಿರಲಿಂದ್ರಜಾಲಿಗಂ ಮಿಗೆ ಬಂದಂ (ದಶಕು. ೬-೧೧೧).

[ನೇರ್ಪು + ಪಡೆ]

ನೇರ್ಪು, ನೆಪ್ಪು (ನಾ). (ಕೊಲೆಯ) ಸೇಡು, —ಮುಯ್ಯಿ ; ವೈರಶುದ್ಧಿ : ಇನತನಯನೆ ನೇರ್ಪು[ಪಾಪಂ. ನಟ್ಟಂ]ದಜ್ಜಿವನಂ ಮುಂ ಕೊಲ್ಪನೆನ್ನ ತಮ್ಮನ ನೇರ್ಪು[ಪಾಪಂ. ನಟ್ಟಂ]ಗಿಲಜನಂ ಕೊಲ್ಪಂ ಕಮಲನಾಭ ನೇರ್ಪುಗೆ [ಪಾಪಂ. ನಟ್ಟಂ] ನೇರ್ಪುಗೊಳ್ಳದೆ ಮಾಣಂ (ಗದಾಯ. ೭-೪೭). 'ನೇರ್ಪುಗೊಳ್ಳ' ಪರಾ. ನೆಪ್ಪು : ನೆಪ್ಪುಗೆ ನೆಪ್ಪುಗೊಳ್ಳದೆ ಮಾಣನೆಂಬಂತೆ ಬಕಾಸುರನ ಮಗನಳಂಭೂಪ ನಜರ್ವನ ಮಗನಿವಾಂಶನಂತಕಲೋಕನುನೆಯ್ಯುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೪) ; ಎನ್ನವರೆಣ್ಣರ ತಪ್ಪಿಂಗಲಪೋ . . . ಅಪಕಾರಜುಗುಡು ಇನ್ನಿರ್ವರ ಸಂ ನೆಪ್ಪಿನ ನೆಪ್ಪಂ ನಿನ್ನ ಭವಿಷ್ಯಜ್ಞ ನ್ನಕ್ಕೆ ತೀರ್ಪನುತನ್ನ ತೀಯ ಮುನಿಸಿಂದೆಚ್ಚಂ ಜಯನ್ಯ ಪತಿಯನಿಂತೀರ್ತಿ (ಜಯಕಾ. ೭-೭).

[ನೇರ್ಪು + ಪು]

ನೇರ್ಪು, ನೆಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ನೇರವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಬುಜುತ್ತು ; ಒಳ್ಳೆಯತನ : 'ಸೈತನೆ ನೇರ್ಪು' (ಕವಿಂ. ೧೭೬) ; ಜಾಣನ ಬೆಡಂಗು ವಿಬುಧಪ್ರೀತಿನಳರಮೆನಿಸಿ ನೇರ್ಪು ನೇರ್ಪುಡೆ ಪೇಬ್ಬಂ ಪ್ರಾಣಿತಾರ್ಥದಿ ನಜಿತಪುರಾಣಮನಳವಟ್ಟ ಕನಿತೆಯಂ ಕವಿರತ್ನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೩೯). ೨. ಸರಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಯುಕ್ತತೆ ; ಟಿಚಿತ್ಯ : ಇಪ್ಪ ನೆಲೆಗೈವಸುರ ಶರಧಿಯಂ ವರುಣಮಪಸರ್ಪಣಂಗೆದ ಪವಮಾನ ಧನದಾದಿಗಳ್ ನೇರ್ಪಂದ[ಪಾಪಂ. ನೇರ್ಪದರ್] ಹಿಮ್ಮೆಲೆತಪ್ಪಲಂ ಸಾರಿದರ್ವಾ ಕಪರ್ದಿಯನು ಕೂಡಿ (ನಂಕಾಂ. ೩-೬೭) ; ಎನ್ನ ತಾಯನ್ ನೆರೆ ನೆಮ್ಮಿ ಸ್ತೂನಸನ್ನಕ್ಕೆ ಎನ್ನಿಪ್ಪಮನ್ ನೆರಪುವದ ಎಂತೊ ಒಳ್ಳೆತ್ತಾಗಿ ನೇರ್ಪಾಗಿ ಕಂಡತ್ತು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೩-೨೬೧). ೩. ನೇರವಾದ ಗುರಿ : ಬರ್ಪ ಸರಳ್ಳೆಯಂ ಬಿರುಘಾಳಿ ಮುರಿಬಟ್ಟುಮೊಲು ಪರ್ಪಕನ ಪುತ್ರನವ ನತ್ತಣಂದತ್ತಲೇ ನೇರ್ಪಿನೊಂದುತ್ತರಿಸಿ ಪುಟನೆಗಿವುತಿರಲು (ನನಮೋ. ೨೯-೧೨). ೪. ಸರಿಯಾದುದು ; ಯೋಗ್ಯವಾದುದು : ಮನುಜಂಗಿ ಸ್ನೇಹಮೆಂಬುದು ಪುನಿಯ ನಜ್ಜು-ಈಗಣೆಗಿಲ್ಲಮುಂ ನೇರ್ಪಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೭-೫೩೯). ೫. ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ; ಸಾಮರಸ್ಯ : ನಸುಮುಗಿದತ್ತಿ ನಾಸಿಕದೊಳೊಂದಿರೆ ನಿಶ್ಚಲ ಚಿತ್ತ ವೃತ್ತಿ ನೀಳ್ಳ ಸಿಪಟಲಾಳಿ ನುಗ್ಗಿದ ಬಹಿರ್ವಿಷಯಸ್ಥಿತಿ ಸೂತ್ಸಮೂರ್ತಿ ನೇರ್ಪಸಿದಿರೆ . . . ತಮ್ಮನಿಗೆ ವಂದಿಸಿದಂ ಮಗಧತ್ತೀಶ್ವರಂ (ದಶಕು. ೨-೬೩) ; ಸಿಂಧುವಂ ಪೊಕ್ಕನಿನನೋನ್ಯದಾ ನೇರ್ಪನೊಲ್ಪಿಯಿಂದ (ಭಾಷಣ. ೭-೧೩). ೬. ಅಂದ ; ಸೊಗಸು ; ಚೆಲುವು : ಮೊಗದಿಂದಂ ನೇರ್ಪನಾಳ್ವಂತುರದಿನಗಲಿತಾದಂತೆ . . . ಮುಂಗಾಲ್ನ ಕಿಂದಂ ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟು ಪುದೆಂಬಂತಿಪಮದಿರೊಳ್ ಬಂದುದಿದ್ರಾ ಯುಧಾಶ್ವಂ (ಕಾಂಪು. ೪೫೬) ; ತೊಳಗುವ ಪರ್ಪಣದ ನೇರ್ಪು ನೆಲಿಸ್ತದ ಜೋಳ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೩-೩೯) ; ಮಿದಿಯದೆ ಕೊಟ್ಟು ಮುಣ್ಣಂದಜಾಯ ದವರ್ ಚೆಚ್ಚರವನಜ್ಜಿಯಂ ನೋಡದೆ ಮಾದಿದ ರೂಪಿನಂತೆ ನೇರ್ಪಿಲ್ಲದ ವಿಕಟಾಕೃತಿಂಘು ದುಂಡೆ ಸಂಸ್ಥಾನಂಗಳ್ (ಪರ್ವಭ. ೧೧-೩೬) ; ನೀರ್ಪನೇರಜಾ ಕಳಿತ ತುಳಾಕಮಂಗಳದ ಕರ್ಪಿನ ನೇರ್ಪಮರ್ವಂಗಳಿಗೆ ಮಂಡಕಳರ ವರ್ಣಪೂರ ಪರಿಮುಂಡಳಮಾಯ್ತು ಸುರಮುಮಂಡಳಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೬).

೭. ಮಾರ್ಗ; ಕ್ರಮ; ರೀತಿ: (೪). ಲೆ. ನ್ಯಾಯ; ಸಮದೃಷ್ಟಿ: ಅರೋಪ್ಯ ತಪ್ಪುಗಳ ನೇರ್ಪಣೆ ನೋಲ್ಪನ್ನ ಪೊರೆಯ ಮೊರೆಯುವನೆಂದೊರೆದ ತನ್ನಿರವಂ (ಶಾಲೂರ. ೧೩೪-೨೮೮). ನೆಪ್ಪು: ೪. ತಪ್ಪು ನಡೆಯಲೊಂದು ಸಮಯದಿ ನೆಪ್ಪು ಗ್ರಹಿಸುವನಲ್ಲದಲಿ ದ್ವಿಜನಪ್ಪ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನ ಕೆಡುವನೆ (ಜಿಜ್ಞಾ. ೭೬-೪); ಅಥವಾ ೫. ಶೋಧನೆಗಳು ನಡೆದು ಹಿಂದಿನ ತಪ್ಪು ನೆಪ್ಪುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವ ಪರಿಗೆ ಇವನ ಗ್ರಂಥಗಳೇ ಪ್ರಮಾಣಗ್ರಂಥಗಳಾಗಿದ್ದವು (ಪ್ರವಾ. ೧, ೧೦೬). ೬. ಬಪ್ಪದು ಬಾರದೆ ಬಿಡದು ಬಂದದೆಯಲ್ಲಿ ತಪ್ಪುಗಾಯ್ದನ್ನು ನುಳುಹುವ ಒಪ್ಪ ರಂಗದೊಂದು ವೋಯ್ಯಾರಗಾತಿಯ ನೆಪ್ಪಿನಿಂದೆಂದು ನೆರೆನೆನೊ (ಕತಸಾಂ. ೩೬-೯೦); ಉಪ್ಪರಿಕೆಯೊಳು ಸಂಚರಿಸುವ ನಾರಿಯ ರೊಪ್ಪದಿ ಬರುವ ಚಂದಿರನ ನೆಪ್ಪಿನಂ ಪಿಡಿದು ಗುಂಡಾದ ಕನ್ನಡಿಯೆಂದು ತಪ್ಪದೆ ನೋಲ್ಪರು ಮುಖವ (ಸೌಗಂ. ೧-೧೦). ೭. ಲೆಪ್ಪದ ಪುತ್ರ ಲಿ ಪೊಲು ಕುಳಿತತ್ತಿಲೊಪ್ಪ ಬಿಡ ಕಂಪಿಸದೆ ನೆಪ್ಪುಬಾಹ್ಯನ ನೋಡಿ ಸಿದ್ಧಾಂತದೊಳಪ್ಪ ಮಂತ್ರವ ಜಹಿಸಿದರು (ಭರಣಿ. ೩-೧೦೨); ಒಪ್ಪಿಸಿ ದೇಹಮಂ ಕಪವ ತಾಪಕೆ ತನ್ನ ನಭಸ್ವರೂಪಮಂ ನೆಪ್ಪುಬಾಹ್ಯನೊಂದು ನಿಲಿ (ಅಪ. ೯೩); ಒಪ್ಪಾದ ನುಡಿಯೇಕೆ ಪುಪ್ಪವೇಷಸಲೇಕೆ ಅರ್ಪಿತದ ಗೊಡವ ತನಗೇಕೆ ಲಿಂಗದ ನೆಪ್ಪುನಜಾಯದಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೪).

ನೇರ್ಪು ಮಾಡು = ಅದಿಗೊಳಿಸು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ಕೊರತೆಯೇನೊ ಕಂದ ನಿನಗೆ? ಹುರಿಯನೇಕೆ ತುಯ್ಯುತ್ತಿರುವೆ? ಮರೆಯದುಣಲು ಮಲಗ ಲೆಲ್ಲ ನೇರ್ಪು ಮಾಡಿ ಇರುವೆಲ್ಲ! (ಇಂಗೀತ. ೮-೨೨). [ನೇರ್ಪು + ಪು]

ನೇರ್ಪುಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂದಗಡಿಸು; ಹಸಗಡಿಸು; ಹಾಳು ಮಾಡು: ಸೂಳೆದಿನ್ನೊಂದಿ ಸುಲಿವ ಬುದ್ಧಿಗಳ ನೀ ಪೇಳಿ ನೇಹವ ನೇರ್ಪುಗಡಿಸುವೆಚಿತವೆ (ಸಾಂದಪು. ೧೧-೪). [ನೇರ್ಪು + ಕಡಿಸು]

ನೇರ್ಪುಗೊಳ್ಳು, ನೆಪ್ಪುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). (ಕೊಲೆಯು) ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಪ್ರತಿಹಿಸೆ ಮಾಡು; ಪ್ರತೀಕಾರ ಮಾಡು: ಇನತನಯನ ನೇರ್ಪಿಂಗರ್ಜಾನನಂ ಮುಂ ಕೊಲ್ಪೆನೆನ್ನ ತಮ್ಮನ ನೇರ್ಪಿಂಗ ನಿಲಜನಂ ಕೊಲ್ಪೆಂ ಕಮಲಸಾಫ ನೇರ್ಪಿಂಗ ನೇರ್ಪುಗೊಳ್ಳದೆ [ಸಾತಾಂ. ಗೊಳಸದೆ] ಮಾಡುಂ (ಗದಾಯು. ೭-೪೭). ನೆಪ್ಪುಗೊಳ್ಳು: ನೆಪ್ಪಿಂಗ ನೆಪ್ಪುಗೊಳ್ಳದೆ ಮಾಡೆನೆಂಬಂತೆ ಬಕಾಸುರನ ಮಗನಳಂಭೂಪನರ್ಜಾನನ ಮಗನಿಗಾಪಂತನಂತಕಲೋಕನುನೆಯ್ದುವುದುಂ (ಪಂಪ. ೧೧-೭೮).

[ನೇರ್ಪು + ಕೊಳ್ಳು]

ನೇರ್ಪುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು; ಅಳವಡು: 'ನೇರ್ಪುಗೊಳ್ಳು' ಪರಾ. ೨. ತಿದ್ದುಪಡಿ ಹೊಂದು; ಸರಿ ಯಾಗು: ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಂಚದ್ರಾವಿಧಭಾಷೆಗಳ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ತಪ್ಪು ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳೂ ನೇರ್ಪುಗೊಂಡವು (ದ್ರಾವಿ. ೨೦ ಹನ್ನೆಲೆ).

[ನೇರ್ಪು + ಕೊಳ್ಳು]

ನೇರ್ಪುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ತಾವು ಆಯಾ ವಸ್ತುಗಳ ಅಭಿನಯರೂಪಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತಕ್ಕಂತೆ ಪಾತ್ರವನ್ನು ನೇರ್ಪು ಗೊಳಿಸಿರುವ ಕಾರಣ ತಮಗೇನೂ ಕೊರತೆಯುಂಟಾಗಲಾರದು (ಶಾಕುಂ. ೧-೧೫). [ನೇರ್ಪುಗೊಳ್ಳು + ಇಸು]

ನೇರ್ಪುವಡು (ಕ್ರಿ). ಅಂದವಾಗು; ಚೆಲುವಾಗು: ಎರಲಿಬಿಟ್ಟ ಗುಡಿಯಲೂ ಬಿಟ್ಟು ನಂದಿನೈವದಿ ನೇರ್ಪುವಟ್ಟಿ ನಿಡಿವಾಸಿಯುಳ್ಳದ್ದೆಗಳೆಯಾಸೆ ಕಟ್ಟನಿವಾತು ವಿಟರ್ಗ ಕೇತು (ಉದ್ವ. ೫-೧೪). [ನೇರ್ಪು + ಪಡು]

ನೇರ್ಪುವಡೆ, ನೆಪ್ಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ನೇರ್ಪುವಡು: ಅಗಳ ಮೇಘ ರಥ ಮುನಿನಾಥಂ ದೃಢರಥಯುತಿಸಮನ್ವಿತಂ . . . ನಭಸ್ತಿಳಕ ನಾಗ್ರಮನಾಗಳೇಜಾ ನೇರ್ಪುವಡೆದ ವಿಶಾಲಮಣಿಶಿಲಾಪಟ್ಟಿ ದರುಣಕಿರಣಂ

ನಿಜಚರಣಪಲ್ಲವಳ್ಳುಗಳೊಂದಿ ಪಲ್ಲವಿತಂ ಮಾಡಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩-೧೧೧೮). ನೆಪ್ಪುವಡೆ: ಕಣ್ಣುನುಮುವಾಗಿ ನೆಪ್ಪುಪಡೆದುಟ್ಟುಲಕಾಂತಿಯ ನೊಳ್ಳುವತ್ತ ತದ್ವಿನಿತೆಯ ಜಂಗೆಗಳ ವಿಟರ ಚಿತ್ತದ ಶಂಕುಗಳಲೆ ಸಂತತಂ (ಸಳಚಂ. ೩೩೭); ನೆಲೆವನೆಯೊಳ್ ನೆಪ್ಪುವಡೆದ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಸಡಗರದ ಶಕುನಿಯ ಮಂಚದಲ್ಲಿ ತೂಕ್ಕಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳೊಂದಿರು ಕೊಳ್ಳ ಸರಿದು ಕವರ್ತಗೊಂಬೆ ಬೊನ್ನವಕ್ಕಿಯಂತೆ (ವಿಮಲಾ. ೭೨).

[ನೇರ್ಪು + ಪಡೆ]

ನೇರ್ಪುವೆಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಚ್ಚಿದಿಂದ ಕೂಡಿರು; ಯೋಗ್ಯ ವಾಗಿರು; ತಕ್ಕುದಾಗಿರು: ರಸಂಬಡೆದು ಪಂಡಿತನುಂಡಲಿ ಮೆಚ್ಚಿ ನೇರ್ಪುವೆತ್ತಿ ರಲವಿರೋಧಮಾಗೆ ಕೃತಿವೇಚ್ಚಿಡೆ ಸತ್ಯವಿ ನಾಗಚಂದ್ರ ನಂತರಿ ಪೆಜರಾರ್ ಸರಸ್ವತಿ ಕುಡಲ್ ಪಡೆದಲ್ ಸರಮಂ ಕವೀಶ್ವರರ್ (ಪಂಪ. ೧೩-೯೭); ನೇರ್ಪುವೆತ್ತ ಕೈದೊಂಬೆಯನೊಪ್ಪಿ ಕುಟ್ಟುವ ಕರಂ ಪದನಾಗಿರೆ ಬಿಲ್ಲ ನಾರಿಯಂ ತಾಂಟಿಸಿ ನೋಟ್ಟು ಬೇವಸದೊಳ ದುರ್ದಮ ಪಳ್ಳಿಯ ಭಿಲ್ಲಸಂಕುಳಂ (ದಶಕು. ೨-೧೦೧). ೨. ಅಂದ ವಾಗು; ಚೆಲುವಾಗು: ಕನ್ನಡಿಪೋಲುನಚ್ಚೆಮಂದಾರಲತಾಂತಮಂ ತಳವ ಸೇಸೆಯನಿಕ್ಕುವ ನೇರ್ಪುವೆತ್ತ, ವೃಂದಾರಕವಾರನಾರಿಯರ ನೊಡುನೆ ವೀಕ್ಷಿಸಿದಂ ಸುರೋತ್ತಮಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩-೫೮).

[ನೇರ್ಪು + ಪೆಣು]

ನೇರ್ಪು (ನಾ). ೧. ನೇರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮೆಚ್ಚುತ್ತು; ನೇರ್ಪು: ಸೊಲ್ಕೊಂಕದಿಲ್ಲದುದು ನೇರ್ಪು ಒರ್ಪಲೆಯಾಗಿ ಮನ ಕೊಂಕಿ ನಿಲಿಯನ್ ಪಡೆಯ (ಕುಜಲ್. ೧-೧೨-೯). ೨. ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ಸರಿ ಯಾದುದು; ತಕ್ಕುದು: ನೇರಿಯನ್ ನೆನೆದು, ನಿಜಾಯಾಮನ್, ಆಜಮಾಮನ್ ಪಿಡಿದು ಎತೆಯೊಕ್ಕೇಸ್ . . . ಮನ್ನಿಸಿದನೆಂಬರ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೨-೧೯). [ನೇರ್ಪು + ಮೆ]

ನೇರ್ಪಡಿಸು, ನೇರ್ಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಂದಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ಗೀರ್ವಾಣ ಭನುರ್ಲೇಖಿಯ ನಿಜಾಮುಗಿಲೊಳು ನೇರ್ಪಡಿ ಸಿದ ಮಾಳ್ವೆಯೊಳು ಉರ್ವಿರೊಂದಿ ಬಳಸಿದ ನಿಜಾಂಗಿಕ್ಕಿದೊರ್ಪು ಮಣ ಮೇಖಲೆಯ (ನೇಮಿ. ೨೨-೪೩). ೨. ಅಂದಗೊಳಿಸು; ಚೆಲು ವಾಗಿಸು: ನೇರ್ಪಡಿಸಿ [ಪಾಪಂ. ನೀರ್ಪಡಿಸಿ, ನೀರ್ಪಡಿಸಿ] ಪಿಡಿದ ಕಿರಿಯೊ ನೀರ್ಪಾವಂ ಚೆಂಬಿಸುತ್ತಿ ನಾರಿಯ ನಾಣಂ ಸಾರ್ವ ನೊಗಂ ಕಟ್ಟಲೆಯಂ ಪೀರ್ಪನ್ನು ತಕರಂಜಿಲೊಡೆಪನಂ ನುಡಿಯಲೊಡಂ (ಅರ್ಧ. ೧-೧೧೫). ನೇರ್ಪಡಿಸು: ೧. ಅವುಲಯದಾಗಳುಂ ನಿನಗೆ ದಲ್ ಪದ್ವಾಸನಂ ತಾನೆ ನೇರ್ಪಡಿಸಲ್ ಕೊಡಿದನುಪ್ಪದಲ್ಲು ನಯಮಿನ್ನೀ ಪೊಟ್ಟಿ ಪೊಟ್ಟಿಗೆ ನೀನೊಡಗೊಂಡುಯ್ಯುದು ಕನ್ನೆಯಂ (ಪಂಪ. ೫-೨೦); ಬಲುಕ್ಕೆ ನೇರ್ಪಡಿಸಿದನಂಗದೊಳ್ ವಚನೊಳ್ ಮನದೊಳ್ ಪರಪೇಡೆ ಪೊರ್ಪದೊಳ್ಳದೊರ್ಪನೆಂ ತ್ರಿಗುಪ್ತಿಗಳುಮಂ ಜಿನ ಶಾಸನರತ್ನದೀಪಕಂ (ಅಸಂಪು. ೪-೧೨); ಒಪ್ಪಲ ನೂಲನೊರ್ಪೊಲನ ಕಪ್ಪದ ಮಂ ಜಿನಸಂಪ್ಪದಸ್ತದಿಂ ನೇರ್ಪಡಿಸಿದ್ ದಂದಿಗಿಯ ಮೇಲೆ ಪತಾಕೆಯ ನೆಯ್ದ ಕಟ್ಟಿ (ಜಿಜ್ಞಾ. ೪-೧); ಇಂತೋರೊಂದು ಪುಗಳೊಳೊರೊಂದು ಬಗಿಯ ಬಣ್ಣಮಂ ನೇರ್ಪಡಿಸಿದ ಗಾಂಪನಾವಂ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮-೩೦).

೩. ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು; ತಿದ್ದು; ತೀಡು: ಕುಟಲಾಳಕಾವಳಿಗಳಂ ಸ್ವತೊತ್ತಿ ಚೆಲ್ವಾಗೆ ನೇರ್ಪಡಿಸುತ್ತಂ . . . ತನ್ನಂಗೆ ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಶೃಂಗಾರ. ೨-೫೯); ಕುಂಚಿತ ಕುಂಕಾಳಿಗಳನೊಯ್ಯನೆ ನೇರ್ಪಡಿಸೊಂದು ಲಕ್ಷ್ಯದಿಂ . . . ಒಪ್ಪಿದರ್ಪಂಚರಂಗಳಂತೆ ನಮಯವನೆಯರ್ ಗಣಿಕಾ ನಿಕಾಯದೊಳ್ (ಉದ್ವ. ೧೦-೭೮); ಮದಾಳಿಮಾಲೆಯೆಂಬಕಳವು ನೊತ್ತಿ ನೇರ್ಪಡಿಸಿ ತಪ್ಪರನೀರಮೆಯಂಬುಜಾಸ್ಯಮಂಡಳಮನೊಪ್ಪಿಲ್ಲ

ಜುಂಜು ಭುಜಂಗನವೋಲ್ಕುಳಿಗುಂ ಸಮಾರಣಂ (ಶಬಕಂ. ೨-೬೦); ಅಧುನಕರೇತನಗುಣವಾಗಿ ಕಪ್ಪು ಕೂದಲನ್ನು ನಿಂಗಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂಗಿ ಕೂರುವಂತೆ ನೇರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೪೨೦). ೪. ಹೆಸನು ಮಾಡು; ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸು; ಪಸಿದಿ ನಿಲಬಾಡದೆ ಕೂಡೆ ನೋಡಿ ಕಂಡತೆಯಮಗಿ ನೇರ್ಪಡಿಸಿದಕ್ಕಿಯರಲ್ ನೆಚ್ಚಿ ಬಾಯಿ ಬೇಗ ರಾತ್ನಾ ಪಿರಿದಾಗಿ ತೀರಿಕೊಳಲ್ (ಧರ್ಮಪ. ೯-೨೫). ೫. ದುರಸ್ತು ಮಾಡು: "ನೇರ್ಪಡಿಸು; ದುರಸ್ತು ಮಾಡು; ರಿಪೇರಿಮಾಡು" (Repair. ಪತ್ರಿಕ. ೬೯). ೬. ತಿದ್ದು; ಸರಿಪಡಿಸು: ಹಿಂದೆ ಆಗಿಹೋದುದನ್ನು ಈಗ ನೇರ್ಪಡಿಸುವಂತಿಲ್ಲ (ಕುಂಜಾ. ೩೪೯); ಅರಸನು . . . ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪನ್ನು ನೇರ್ಪಡಿಸಲು ಹದಿನೈದು ವರ್ಷಗಳು ಬೇಕಾದುವು (ಹಾಹುತ್. ೧೦೬); ನಿನ್ನ ತಪ್ಪು ನಿನ್ನಿಗೆ ಮನವರಿಕೆಯಾಗಿದೆಯಲ್ಲ, ತಪ್ಪನ್ನು ನೇರ್ಪಡಿಸಿಕೊ (ಮಹಾ. ೮೬); ನಡೆನುಡಿಯ ತಪ್ಪುಗಳ ನೇರ್ಪಡಿಸಿ ಕಣ್ಣಿಗೆಯ ಕಡೆಗೊತ್ತೊ ಕಾಳು ಬಿಗಿದಳರಿಂದ ಬಂದಂ (ಕಾಲೂರ. ೧೦೯-೨೨೪). ೭. ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸು; ಸಾಂತನಗೊಳಿಸು: ಚಿಂದವ್ವೆ . . . ರೋದಿಸುತ್ತಲೇ ಹೋಗಿ ಮಹಾರಾಜೆಯರನ್ನು ನೇರ್ಪಡಿಸುತ್ತಿರುವರು (ಪಾಡ. ೨೬-೧೪). [ನೇರ್ವಡು + -ಇಸು]

ನೇರ್ವಡು, ನೇರ್ವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರು; ಅಳವಡು; ಹೊಂದಿ ಕೊಳ್ಳು: ನೆಟ್ಟನೆ ಸಜ್ಜಾದ್ರೆದೊಳವಟ್ಟಂ ಲೌಕಿಕದೊಳಿಸೆ ವೈದಿಕ ದೊಳ್ ನೇರ್ವಟ್ಟಂ ಶ್ರೀನೋಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯನಾತ್ಮವಂಶ ಪವಿತ್ರಂ (ಎಚ. XV, ೩೫೨-೩೧; 1098); ಬೇರ್ಪರಸು ಕಿಟ್ಟು ಪಲವುಂ ನೀರ್ವೊಗಲನೊಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಬರ್ಪ ಗಡೇಂದ್ರಂ ನೋರ್ವ ಮದಧಾರಿ ಕಟ್ಟಿದೊಳ್ ನೇರ್ವಟ್ಟರೆ ಸುರಕರೇಂದ್ರ ಮನಿಸಿದುದಾಗಲ್ (ಕಾನ್ಯಾ. ೬೧); ನೇರ್ವಟ್ಟಾ ನರನಾಥನ ಕೂವಾಳೊಳಕಂಕೆಗೊಂಡ ಧಾರಾಜಲದೊಳ್ ಬೇರ್ಪರಿದಿ ಮನದೊಳಂ ನೀರ್ವಾನಸೆಯಂತೆ ವಿಜಯವಧು ನೆಲಸರ್ಪಲ್ (ಚಂದ್ರ. ೩-೨೦). ೨. ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು; ಸಂಭವಿಸು: ಲೀಲಾಲಸಿಕೆ ಮನದೊಳಾದಂ ಪುಟ್ಟಿ ನೇರ್ವಟ್ಟ ಕೊರ್ವಿಂ ಬುಜಿಸೆಯ ಮೊಗಂ ಬೆಳ್ಳಿಪಿ . . . ಪೆರ್ಪತ್ತು ಗರ್ಭಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೮೫). ೩. ಚೆಲುವಾಗು; ಸುಂದರವಾಗು; ಶೋಭಿಸು: ಪೂರ್ವಪಶ್ಚಿಮ ಖಂಡದರಸರೊಳ್ಳಿಲಬರಪೂರ್ವವಸ್ತು ವ ತಂದರಲ್ಲಿ ನೇರ್ವಟ್ಟ ಪೆಂಗಳ ಕೆಲ ಬರು ತಂದಿರರುರ್ವರಾಧೀಶ ಕೇಳನ್ನಿಗೆ (ಭರಣ. ೩೬-೬). **ನೇರ್ವಡು:** ೧. "ನೇರ್ಪಡು (ನೇರ್ + ಪಡು)—ಸಂಶ್ಲೇಷಣೆ (ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು)" (ಶಬ್ದಾ); ವಿವಿಧ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೊಳ್ ಸಮತೆ . . . ಜೀವಿಶಾಂತವೆಡೆ ಯೊಳ್ ಸಂನ್ಯಾಸಮಂ ಮುಟ್ಟುದೆಂಬವು ನೇರ್ಪಟ್ಟ ಸೆವನ್ನೆಗಂ ನೆಗಟ್ಟು ವಂ ಶಿಶ್ನಾವ್ರತಂ ನಾಲ್ಕುಮಂ ತಾಳ್ವಿ (ಅದಿಪ. ೬-೯); ಕುಮಾರಲೋಪ್ಯ ಸಮರಪ್ರಾರಂಭದೊಳ್ ಬಲ್ವಿ ನೇರ್ಪಡೆ ಭೂವಲ್ಲಭನಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿದಂ ಶೌರ್ಯೋರ್ಜಿತಂ ಮಲ್ಲಪಂ (ಅಜಿತ. ೧-೩೦); ಬಯಲೊಳವುಂಕಿ ನೂಂಕಿ ದುಡು . . . ಸೆಲ್ಲದ ಮುಕ್ಕಿ ವಜ್ರಮುಕ್ಕಿಯೊಳೊಡಗೂಡಿದವಳಿಸಿದ ಕೂರಿಸಿ ನೇರ್ಪಡೆ ಸಾದಿಸಂಕುಳಂ (ವರ್ಧ. ೮-೪೬); ಭಳಭಳಿಸಿ ಪೊಳವ ಧವಳಬಾಸುರಂಗಳ ಜಳಾಜಳವಿಳಸನೊಂ ನೇರ್ಪಟ್ಟ ಲೀಲೆಯಂದೊಲಗಂ ಗೊಟ್ಟಿದುರ್ (ಪಾಥ. ೨-೬೬ ಪ). ೨. ಪದಿನಾಲ್ಕುಪಲಂಕ್ರಿಯಾರಣನೆ ಮೂವತ್ತಾಡು ನೇರ್ಪಟ್ಟು ಮೊಂದಿದ ಶೃಂಗಾರಮದಲ್ಲಮೊಂದೆ ರಸಂ ಒಂಬತ್ತು (ಗದಾಯ. ೧-೬); ಸಿತ್ತಾಬ್ಬಮಂ ಹಿಡಿದು ಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ ಮುದಿದುದ್ದು ಶೋಭಿ ನೇರ್ಪಟ್ಟರೆ ದೇವಿ ಭೂಷಣಗೃಹಾಂತರಮಂ ಪೊಟ ಮುಟ್ಟಿಳುತ್ತಾಯಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೧೨೫); ಕಾಬ್ಬಾಗಂಕೊಳೊಡಂ ಬಾಲ್ಕೊಂದಾ ಬವಣಿ ನೇರ್ಪಟ್ಟಿದೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೨-೧೦). ೩. ಬರ್ಪ ಬಸಂತನಲಂಕಿಂಗೊಳ್ಳಿಂ ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಲ್ಲು ಮುಕ್ತಿನ ಕಡೆಯಂ

ನೇರ್ಪಡಲಿಕ್ಕಿದವೋಲ್ ಸೊಗಸಿರ್ಪುದು ಕುಸುಮಿತ ಸುಮಲ್ಲಿಕಾಲತಿ ಕೌಳಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೧೦); ಅಲರಂಬಂ ಶಶಿಬಿಂಬದೊಳ್ ಮನೆದವೋಲ್ . . . ಪೊಸಮುತ್ತ ನಾಯ್ಡ ಮರ್ದಿನೊಳ್ಳೊಯ್ದಂತೆ ನೇರ್ಪ[ಪಾಕಂ. ವರ್]ಟ್ಟು ನಿರ್ಮಲದಂತಚ್ಚವಿ ಬೇದಿದರ್ಗೆ ವರವೀವಂತಿರ್ಪುವಾ ಕಾಂತೆಯಾ (ಅನಂ. ೨-೧೪). ೪. ಸರಿಯಾಗು; ಯೋಗ್ಯವಾಗು; ಉಚಿತವಾಗು: ಪಡೆ ಪಡೆಮೆಚ್ಚಿ ಗಂಡನೆನೆ ಸಂದಂಕೇಸರಿಯಂಬಗುರ್ಪ ನೇರ್ಪಡೆ ನೆಗಟ್ಟಾ ನಣಂ ಸೆಡೆದು ಮಾಣ್ವೆನೆ ನಾಕೆದಿನೇಶನನ್ನ ದತ್ತಂ ದುಗದ ಮುನ್ನ ಸೈಂಧವನಗುರ್ವನೆ ಕೊಲ್ಲದೊಡೇನೊ ಗಾಂದಿವಂದಿದನೆ (ಪಂಪ. ೧೧-೧೨೨). ೫. ಸೊಗಸಾಗು; ಹಿತವಾಗು: ನಳೀಶೀಲತಾಗೃಹಂ ಗಳ ನೆಬಲ್ ನೇರ್ಪಟ್ಟರಲ್ ಪಟ್ಟಿ ಕಾಲ್ವಳಂದಿಂ ಪರಿಕಾಲೊಳ್ಳಿತಿ ಮುದಂ ಕೈಸಾರೆ . . . ಪರ್ವಾಪರ್ವರಳಿಕೇರಧ್ವಾನದುದ್ಧಾನದೊಳ್ (ಜಗದಿ. ೯-೮೪); ಪದಂಗಳೆರಡಜಂತರಾಳರೆ ಫೆಗಳಂ ಕೂಡಿದಂತೆ ಶ್ರುತಿಶ್ವ ಮಾಗೆ ಸಂಧಿಯಂ ಮಾಡಲಾಗದು; ಕರಡೆಯ ಗಿರ್ಗಟದ ಧ್ವನಿಯಂತಿರವು ನೇರ್ಪಡವು (ಶಬ್ದ. ೬೬ ಪುಟ). ೬. ನೆಲಸು; ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು: ವಡನಗಳು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ನೇರ್ಪಟ್ಟು ದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೆ (ಮಹಾಸಾ. ೧೩ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). ೭. ಈಡೇರು; ನೆರವೇರು: ತಾನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠರೆಂಬ ವಿಚಾರ ಬಹುಕಷ್ಟಗೊಳೊಂದುಂ ಕಾರಿಯ ನೇರ್ಪಡದು ಪರಿವೆನೊರ್ವನೇ ಕರ್ತಂ (ಶ್ವೇತಸು. ೨-೪). ೮. ಒಪ್ಪು; ಸಮ್ಮತಿಸು: (೪).

ನೇರ್ವಡೆ, ನೇರ್ವಡೆ = ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಮನೋಹರವಾಗಿ: ಕವಿತ್ವದ ತತ್ವದೊಳ್ಳುದಿದು ನೇರ್ವಡೆ ಪೇಬಲುರ್ವಿಗಪೂರ್ವಮಾಗೆ ಬಲ್ಲೋ ನವ್ಯ ದೊಡೊರ್ವನೆ ವಾಗ್ಯಧೂವರವಲ್ಲಭಂ ಜಿನವಲ್ಲಭಂ (ಪ್ರಕರ್ಣ. ೫೦-೩-೪೦; ಜಿನವಲ್ಲಭನ ಗಂಗಾಧರದ ವಿಶಾಖಾಸನ. ಸಾಲು. ೬; 950); ಸಲೆ ಪೂಣ್ಣ ಪೂಣ್ಣ ನೇರ್ವಡೆ ನಡೆವನ್ನೆಗಂ ನಡೆದವಳ್ಳದೆ ಬಳ್ಳದೆ ತನ್ನೊಡಲ್ ಪಡಲ್ಪಡುವಿನಮುಣ್ಣುಗುಂದನೆ ದಲೇನಭಿಮಾನಧನಂ ಸುಯೋಧನಂ (ಪಂಪ. ೧೩-೯೬); ಶ್ರವಣಕ್ಕುಮಾರ್ ಸರಿ ಸುರಿವಪೊಲಾಗಿ ವಚೋ ವಿಲಾಸವಾ ಸಭಿಗತ್ಯುತ್ಸವಮಂ ಕುಡೆ ನೇರ್ವಡೆ ದಿನ್ನವಿನನಾವರಿನೆ ದಂತ ರುಚಿ ತತ್ಸಭೆಯಂ (ಪಂಪ. ೧೦-೬೬); ಆ ಚಾರುದತ್ತ ಮತ್ತಮಿತ್ತಂ ನೋಟ್ಟು ನೆಗಂ ನೇರ್ವಡೆ ರತ್ನರಂಜಿತಮಾದ ಹಟ್ಟಿಟ್ಟಮಂ ಭೋಂಕನೆ ಕಂಡು (ನೇಮಿಪ. ೪-೩೧ ಪ). ೨. ಕ್ರಮವಾಗಿ; ಸರಿಯಾಗಿ: ಉಡೆವಣಿದಂದಿಂ ಬೂಕೆಡೆಯಂಡುಗದೆ ಜಿನಮುನಿಗಳಂ ಜಿನಾಗಮಮಂ ನೇರ್ವಡೆ ಕೇಳೊಡುವ ಜಿನಮುನಿಗಡದೊಳಿ ವಿನೇಕಿಯಾಗಿ ಪೊತ್ತಂ ಕಳೆವಂ (ಧರ್ಮಾ. ೬-೧೫). ೩. ಅಂದವಾಗಿ; ಒಪ್ಪುವಂತೆ: ಕೇಯೂರಾದಿಯಂ ಭೂಷಣೋತ್ಕರಮಂ ನೇರ್ವಡೆ ಕಟ್ಟಿ ಪೂಜಿಸಿದರಾ ದೋಡ್ಡಂದಮಂ ಭೀಮನಾ (ಗದಾಯ. ೮-೬೫); ಎಡೆವಣಿಯಂತೆ ಪುರದೊಳ್ ಕಡೆಯಕ್ಕುವ ತೋರಮುತ್ತು ಕಟ್ಟುವ ಗುಡಿ ನೇರ್ವಡೆ ಚಿಲ್ವತ್ತವ ತೋರಣದಿಗಿಡುತ್ತವದೆ . ತಳವ ಪಟವಾಸಜೆಯಂ (ಶಬ್ದ. ೧೨-೧೮). ೪. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ವಿಕೇಷವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ: ತಡೆಯದೆ ಸೇಡೆಯ ನೇಣಂ ಹಿಡಿದರೆ ಪುಲಿ ತೋಯಮೆಂದು ತದ್ವಿಶ್ರಂ ನೇರ್ಪಡೆ ಬರ್ಪ ತೆಗೆಯ ಪುಲಿ ಬಂದೊಡೆ ಭಯದಿಂ ನೋಡು ತಿರ್ಪುದಂ (ಧರ್ಮಾ. ೧೩-೧೬೨).

[ನೇರ್ವಡು + ಪಡು]

ನೇರ್ವಣ (ನಾ). ಮುಗಿಯುವುದು; ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳುವುದು; ಮುಕ್ತಾಯ: ಇನ್ನೇ ದೇವರ ಭೂಮಿಯಲು ಪುಟ್ಟತರ್ಕ್ಕದೊಳಗೆ . . . ಅಲ್ಲಿಂ ಮೇಲಾದ ಅರ್ಕ್ಕ ದೇವರ ಕಲ್ಪಿಸಕ್ಕೆ ನಡೆವುದು ಕಲ್ಪಿಸಂ ನೇರ್ವಣಮಾದ ತದನಂತರಂ ದೇವರ ಗ್ರಾಸನದಲು ಅಪೂರ್ವಿಗ

ವ್ಯಾಹಮ್ಬರು ಪನ್ನಿವ್ವರ್ಗ್ಗ್ಗೆ ಸತ್ತಂ ನಡೆವುದು (೪೫೮. ೭೯-೧೩-೪೨; ಸು. 1088). [**<ನೇರ್**]

ನೇವರಿ (ಕ್ರಿ). ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು; ಸಂಭವಿಸು: ದ್ಯೋತ್ಯ ಕಲವರ ಸಮಾಗಮಂ ನೇವರಿಯದೊಂದಲ್ಲ ಒಂದಪಾಯಂ ವೀರ ಬಾಲನಿಗೆ ತಟ್ಟಿದಿರದು (ಚಪ್ಪಿ. ೨೨-೧೧೯). [**ನೇರ್** + **ಪರಿ**]

ನೇಲ್, **ನೇಲು**, (**ಕ್ರಿ**). ನೇತು, ನೇಲ್ಪು (ಭೂತನ್ಯಾ). ೧. ಜೋಲು; ಜೋತಾಡು; ತೂಗಾಡು: ಮರದಡ್ಡು ಬದ್ ಕೊಂಬಂ ಕಂಡರಸಂ ಬಿಡಿದು ನೇ [ಪಾಂ. ೧] ದ್ವೀಪದಾನೆಯುಂ ಪುಟೊಂದು ದೆಸೆಗೊಡೆಯ್ತು (ಪಪ್ಪಾ. ೧೧೦-೧೪); ತಿಸುಕದೊಳುಳ್ಳ ಕಪ್ಪ ಪೊಸ ನೆತ್ತರೆ ಕೆಂದಳರಾಗಿ ಕಣ್ಣುಗೂಡಿಸುವನೊಳ್ಳು ನೇಲ್ಪು ಕರುಕೋಳಿಯ ಬಾಳಮೃತಾಳವನಿಗೆ (ಪಂಪ. ೧-೬); ಏನೆಗೆ ಬಮ್ಮಿತ್ತಿಯಾಗಿ ಸಾವೆ ನೆಂದು ಅವರ ಕಾಣ್ಪಡಿಯೊಂದು ಮರದೊಳ್ ಬಳ್ಳಿಯಂ ಕಟ್ಟಿಕೊರಲೊಳ್ ಸುತ್ತಿ ನೇಲ್ಪು ಸತ್ತಳ್ (ಜೀವನಂ. ೧೮೦-೧೨); ಬಲ್ಲೆಣೆವೊಗದಬಲೆ ಯರ್ . . . ನೇಲ್ಪು ಮುಂದಿಯೊಳವೆ ಬಳಕಾ ಬಾಗಿಲ್ಪಾಡದ ಕಾಪಿ ನವರ್ ಬಗ್ಗಿ ಸಿ ಧಿಲ್ನೆ . . . ಈತ್ತಿನದರ್ ನವಮನಸಿಜನಿಧನ (ಜಯಪಾ. ೧೦-೪೪); ಮೂಲೆಗಾಳಿಯರ ಮೇಲ್ಪಿಗೊಳ್ ಸಾಲೊಂದು ನೇಲ್ಪು ಮೂಲೆದೊಡಂಬೆಯಂ ತೂಗಿ . . . ಪಟ್ಟಿಮಾಣಿಲಂ ಮೈದೋಜಲೊಡಂ ಪೊಲ್ಪೆ ಮುಗುಳ್ಳುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨-೨೪). ೨. ತೂಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಜೋಲಿಸು; ಜೋತಾಡಿಸು: "ನೇಲ್-ಅಲಂಬನೇ (ತೂಗಿ ಬಿಡು)" (ಪಂಪ.); ಅದು ಸುರಭೂಷವಲ್ಪವನದ್ವಯಮಂತದು ದಂಡಮಲ್ಲಿ ನೇಲಿದುದು ಜೋಗವಟ್ಟಿಗೆ . . . ಎಂದು ನೋಡಿದನತಿ ವಿಸ್ಮಯಂಬರಸುತದ್ಗು ಹೆಯಂ ನೈಪರೂಪಜೆಂದ್ರಮಂ (ಕಾಂಪು. ೬೨೨).

ನೇಲು: ೧. ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ನೇಲುವ [ಪಾಂ. ನೇಲುತ, ಏಲುತ] ಮರಗೊಂದಿನೊಳ್ಳು ಲ್ಲತಪಗೆಯ್ತು ತಾಪಸರ ಒಲಿಸಿ ತಾರೊಂದೊಡೆ ತಂದುಕೊಡುವಳಿಗೆ ಬಲುಹೆ ರಾಮನ ತಡುವನಿಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪-೪೫); ಜತನದಪ್ಪದೆ ಕೊನೆವಿಡಿದು ನೇಲುವ ಜೆರ್ವಯತನವಕ್ಕಿಯ ಕಂಡು ನಗುತೆ ಮಿತಿಬಲ್ಲದಲರ್ಬೊಳೆವ ಪೊಕ್ಕು ಕೊಯ್ತು ರಾಯತನೇತ್ರೆಯರು ಪುಪ್ಪಜೆಯವ (ಮೋಹತ. ೨೪-೬೨); ಭೂಮಿಜಂಗಳ್ ಬಾಡಿ ನೋಲು ತರ್ಮವು ಲತಾಸ್ತೋಮಂಗಳೊಣಗಿ ಮಿಗೆ ನೇಲುತರ್ಮವು ಕೂಡೆ ತಾನು ರಸವಾಡಿಗಳ್ ಕೊರಗುತರ್ಮವು ಮುಖಮಂತಪ್ಪರಂ ಕೆಡಿಸದೆ (ಚಿಬಪ್ಪ. ೩೫-೩೦); ಇಂದುಮತಿ ಭೂಪನೊಳೊಮ್ಮೆ ಸುಗೋಷ್ಠಿಯಿಂದಿರಲ್ ನಾರದ ಪೊತ್ತಿ ವೀಣೆಯೊಳು ನೇಲುವ ಪೂಸರ ದೀಳಲಾಕ್ಷಣಂ ತೀರಕೆ (ಕಣಿಕಂ. ೩೪). '**ನೇಲು**' ಪರಾ.

ನೇತಾಡು = ತೂಗಾಡು; ಜೋತಾಡು; ಜೋತುಬೀಳು; ಹರಿಣಾಂಬಕಿ . . . ಪಾತಕರುಗಳ ಕಂಠರ ಜರ್ಮಪಾಶದಿ ನೇತಾಡೆ ಮುಂದಿಗರಲದು ಬೇತನಗಿಡಿಸಿ ಕೊಲ್ಲುತೆ ಕೊಂಡುಪೋಜೆಮದೂತರ ನೇಡುತ್ಯೆದಿಡಳು (ಮೋಹತ. ೨೯-೧೪); ಸಿಂಹವಿಕ್ರಮನು ಹಡಗಿನಿಂದ ಗಿಂತಿಖರದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ . . . ಒಂದು ಭುರಿಕೆಯು ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ನೇತಾಡುತ್ತಿದೆ (ಅರ್ಯಕ. ೧); ಬಾಂಬೇ ಸೈಲ್ ಸ್ಪೋರ್ಸ್ ಎಂಬ ತೂಗುಹಳಿಗೆ ಅದರ ಮುಂದೆ ನೇತಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಏಸುಕ. ೧); ಎರಡು ಮಕ್ಕಳ ವಿನಯ ಉಳಿದವೆಲ್ಲ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಬೆತ್ತವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ೧೦ ಸೆಕೆಂಡುಗಳು ಜೊಂಬರವನು ನೇತಾಡುವಂತೆ ನೇತಾಡುತ್ತಿದ್ದು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೭೪); ನೂಲು ಹಿಡಿದು ಜೋಲುವವನ ಕಾಲಹಿಡಿದು ನೇತಾಡಿದ (ಗಾಡ). ನೇತು ಬೀಳು = ನೇತಾಡು: ಕಡಿಮೆ ವಯಸ್ಸಿನವು ೧೨ ಮಕ್ಕಳು ಅರ್ಧನಿಮಿಷ ಮಾತ್ರ ನೇತುಬಿದ್ದಿದ್ದಂತೆ. ಮೂರು ಸಾಲು ಮಕ್ಕಳು ೧ ನಿಮಿಷ ನೇತುಬಿದ್ದು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೭೪);

ನಸಂತ . . . ಬಿರುಗಟ್ಟಿಹಾಕಿ ಒಂದು ಕಿಡಿಗೆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಪರ ಕಂದಿಗಳ ಮೇಲೆ ಹೆಬ್ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಸರಿಯುತ್ತ ಕಿಡಿಯು ಕಮಾನಿನ ಮಧ್ಯೆಲೆಗೆ ನೇತುಬಿದ್ದನು (ಗಂಮಾಯ. ೬೯). ನೇತುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ತೂಗುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು: ಎರೋಷ್ವನು, ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದವನು ಸೊಂಬೆದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಾಡುಕೋಳಿಗಳನ್ನು ನೇತುಹಾಕಿಕೊಂಡು . . . ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದನು (ಸುಲನಾ. ೬೧). ೨. ನೇಣುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು; ಉರುಲು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು: ಅಪ್ಪ ನಟ್ಟಿ ಅಲದ ಮರಾಂತ ನೇತು ಹಾಕಿ ಕೊಂಡಂತೆ (ಗಾಡ). ೩. ಬಲಾತ್ಕಾರಮಾಡು; ಒತ್ತಾಯಮಾಡು; ಪೀಡಿಸು: ಅವನು ಯಾವಾಗಲೂ ದುಡ್ಡಿಗಾಗಿ ಬಂದು ನೇತು ಹಾಕಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ರೂಢ). ನೇತು ಹಾಕು = ನೇತಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೇಲಿಸು; ತೂಗುಹಾಕು: ಮೊದಲು ಕಬ್ಬಿಣದ ಪಂಜರದ ಅರ್ಧ ಭಾಗವನ್ನು ತಂದು ಹಗ್ಗಗಳಿಂದ ಸೂರಿಗೆ ನೇತುಹಾಕಿದರು (ಕಾಲದು. ೧೨೪); ರಂಗಣ . . . ಗೋಡೆಗೆ ನೇತು ಹಾಕಿದ್ದ ನಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ . . . ತೀರ್ಮಾನಿಸಿಕೊಂಡನು (ರಂಗಕ. ೨೧).

[ದೇ. ೧] ತಮಿ. ನಾಲ್, ಇಾಲ್; ಮಲ. ಇಾಲು; ತುಳು. ನೇಲ್, ನೇಲು]

ನೇಲವತ್ತಿ 'ನೇಲ್ವತ್ತಿ' ನೋ.

ನೇಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೇತುಹಾಕು; ತೂಗುಹಾಕು: ಆಕೆ ಬರೆದ ಪಟಮಂ ಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಬರೆಯಬ ಏನ್ನಾಣಂಗಳಂ ಬೆಸಗೊಂಡು ಪೋಗಿ ನಗರಮಧ್ಯಸ್ಥಿತ ಮಹಾಪೂತ ಜಿನಾಲಯದ ಪಟ್ಟಿ ಸಾಲೆಯ ಮುಂದೆ ನೇಲಿಸಿ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಂ ಪಾರುತಿರ್ಪಳ್ (ಪಾಂಪ. ೧೯); ೨. ಸಿಕ್ಕಿಸ್ತುನಾಡು ಬಿಡುಕಡ್ಡೆ ಕೇಲಕ್ಕೆ ಗೊಂಬಲನ್ನು ನೇಲಿಸುತ್ತ ಇದ್ದ - ಬಿದ್ದ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ಸ್ತುತಿ. ೩೩೩). ೩. ಜೋಡಿಸು, ಕೂಡಿಸು (?): ಪ್ರವಿದಿತ ಸಾಹಸೋರ್ವ ಮಹಾ ಪುರುಷೋದ್ಭವರಾ ರಸಂಗಳಂ ಸವಿಡೆ ಸೊಪ್ಪುವಟ್ಟಿ ಬಗೆಯಿಂದಬಾ ಗನ್ನಡಗುಳ್ಳದೊಳ್ಳು ಗುಳ್ಳುವ ಬೆಸನೇಕೆ ಮಟ್ಟಿ ಮರಲಾಗದೆ ಮತ್ತೆ ನಿರರ್ಥಯಾದೊಡಂ ತವರದ [ನಂದದಿಂದೊ]ರೆಯ ನೇಲಿಸಲುತ್ತು ಮ ಪದ್ಮ ರಾಗದೊಳ್ (ಬಂಜು. ೧-೧೨). [**ನೇಲ್** + **ಇತ್ತು**]

ನೇಲು, 'ನೇಲ್' ನೋ.

ನೇಲು (ನಾ). ತೂಗುಹಾಕಲು ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಸಾಧನ: ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ನೇಲಿನ ಮೇಲೆ ತೂಗುಹಾಕಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢ). [**<ನೇಲ್**] **ನೇಲುವತ್ತಿ 'ನೇಲ್ವತ್ತಿ' ನೋ.**

ನೇಲೆ (ನಾ). ಹಾಲು, ಮೊಸರು ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಇಟ್ಟು ತೂಗುಹಾಕುವ, ಹಗ್ಗ ದಿಂದ ಮೊಡಿದ ಸಾಧನ; ನೇಲುವು: ಹಣ್ಣು ಸಾಕೇಕಾಯ . . . ಮನೆಯ ಕಂಬಕ್ಕೂ ಅದು ತೂಗಿಕೊಂಡಿದೆ, ನೇಲೆಗೂ ತೂಗಿದೆ, ಜಂತಿಗೂ ಅದೇ ತೂಗಿ ಸಾಲು ಸಾಲಾಗಿದೆ (ಮರಮ. ೧೦). '**ನೇಲು**' ಪರಾ. [**<ತುಳು. ನೇಲೆ, ನೇಲ**]

ನೇಲೈ (ನಾ). (?): ನೇಲೆಯಂ [ಪಾಂ. ಲಮಂ] ಹಿಡಿದ ಕಪ್ಪಡ ಮುಡುವ ನಿಂದಿರಲು ಸಾಲದಳವಳವ ಬಾಯ್ದುಡುವ ಸಂಕಟವಿಲ್ಲ . . . ಮರ್ಮಸ್ಥಾನಮಂ ನಿಗುಜುವ ಬಾಲೆಯರ ಹಂಗಿಲ್ಲ ಮೇಲೆ ನಾಣ್ನಡುವ ಫ್ರಾಂಟಿಲಂಬಿಲ್ಲ ಮಧ್ಯಮರಾತ್ರಿ ಮೆಯ್ದೆಗಿದ ಕಾಲ ಶಯನಸ್ಥಳದೊ ಕೆಂದಿನಂದಿ ನಿದ್ರೆಗಟವಟಿಸುತಿರ್ಪಾಗಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೫೫).

[IP ಇದು 'ನೇಲೆ (=ವಸ್ತ್ರ)' ಎಂದಿರಬಹುದೇ?]

ನೇಲೈ (ನಾ). ನೇಲುವಿಕೆ; ತೂಗಾಡುವಿಕೆ; ಜೋತಾಡುವಿಕೆ: "ಲಂಡಿ, ಲಂಬನಂ, ಲಂಬನೆಯಂ ಈ ೩ ನೇಲೈ" (ಕಾಶಕ್. ೧೦೪).

[**ನೇಲ್** + **ಶಿ**]

ನೇಲ್ಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ನೇಲುವಂತೆ ಕಟ್ಟು; ತೂಗುಹಾಕು; ನೇತು
ಹಾಕು : ತಮ್ಮ ದಿವ್ಯಾಯುಧಗಳನ್ನೆಲ್ಲಮನಾ ಪುರೋಪವಸದ ಪಿತ್ತ
ವನದ ಕೆಲವ ತಮಿಷ್ಣುಪದ ಮೇಲೆ ಪುರುಷಾಕೃತಿಯಾಗಿ ನೇ[ಲ್ಕ]
[ಪಾಠಾಂ. ಲಗ]ಟ್ಟು . . . ಪೂಜಲಂ ಪೂಕ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೨ ನ).

[ನೇಲ್ + ಕಟ್ಟು]

ನೇಲ್ಕಟ್ಟು 'ನೇಲ್' ಪರಾ.

ನೇವಚ್ಚ (ನಾ). ಉಡುಗಿಕೊಡುಗೆ; ವೇಷಭೂಷಣ; ಅಲಂಕಾರ :
ಎಲೆ ಅರಸಿ . . . ನಿನ್ನ ನೇವಚ್ಚದಿಂದ ನೀನೆಂದೇ ತಿಳಿದು ಇಂತು ಮೋಸ
ಪೋಗಿ ಅನಿರ್ದಿಗಿ ಬಂದೆ (ಮಿತ್ರಗೀ. ೪೯-೧೫).

[<ಪ್ರಾ. ನೇವಚ್ಚ./ಸಂ. ನೇವಚ್ಚ]

ನೇವಣ 'ನೇವ' ನೋ.

ನೇವಣೆ 'ನೇವಣೆ' ನೋ.

ನೇವಣೆ, ನೇವಣೆ, ನೇವಣೆ, ನೇವಣೆ (ನಾ). ೧. ನೈಪುಣ್ಯ;
ಕೌಶಲ; ಚಾತುರ್ಯ; ಪ್ರಾವೀಣ್ಯ; ಪಣೆಯಷ್ಟುಮಿಯ ಚಂದ್ರ
ಗಣೆ ಪದಿಸುರಿಯ ನೇವಣೆ ಮದನನಸುಗಿಯುರವಣೆ . . . ಎನಪ ಜಪ್ಪ
ನದ ಗಣಕೆಯರು ಬಂದರು (ಸಾಂಪತ್. ೭-೭೮). ೨. ಒಯ್ಯಾರ;
ಬೆಡಗು; ಬಿನ್ನಾಣ : ನೆಳಲ ರೂಪಿನ ನೇವಣೆಯ ಸುರ್ಮೆಯುರೇಳಲತಿ
ಯಸುವಡೆದಂತೆ ನೆಳನಳಿಸುವ ಮೆಯ್ಯ ಸುರತಾಳಸುತೆಯ ಮುಂದಳಸ
ಬಲ್ಲರೆ ನನಮದನ (ಕುರಾಪಾಂ. ೪೪-೭೭). ೩. [ಸಂಗೀತ] (?) :
ಭಣೆ ಬೆಡಂಗು ಕಾಕು ಖಚರಂ ಗಮಕಂ ತಿರುಪಿಂಪು ನುಣ್ಣು ನೇವಣೆ
. . . ಗೀತ ಜತಿ ಜೋಕೆ ನಯಂ ಬಹುಲಾಯ ದೇಸೆ ಬೆಲ್ಲಣೆ ಕಳೆ
ಯೆಂಬವಂ ಮೆಚೆದು ಬಾಚಿಸಿದ ಮುರವೈರಿ ವಾಸಮಂ (ಜಗದಿ. ೫-೭);
ತಂತ್ರಿಯಂ ಸುತಂತ್ರಿಯಂ ಮಾಡಿ . . . ಕರಂಗಳ ಬಹುರೇಖೆಯ
ಚಾರಣೆಯ ಧಕ್ಕವಣೆಯ ನೇವಣೆ ಬೊಲ್ಲವಣೆಯ ಬೆಡಂಗು ಬಿತ್ತರಿಕೆಯಂ
ಬೀಜೆ ಬಾಚಿಸುತ್ತಿರೆಯಂ (ಪಾಂಕೀಶ್ವ. ೭-೯೩ ನ); ತರಂಗಿಸುವ ತಾನ
ಮಾನಂಗಳ ಸುಗೀತಂಗಳಾ ರಂಗು ನೇವಣೆ ಬಜಾವಣೆ ಭಣೆ ಬೆಡಗು
ಗಮಕಂಗಳಿಂದತ್ತರ ಕಂಬಳರು ಪಾಡುತರೆ ಭೃಂಗಿ ನಾಟ್ಯವನಾಡೆ ರಂಜಿ
ಸಿತು ತೂರ್ಯಪ್ರಯಂಗಳಂ ತಿವನೋಲಗ (ಸಾಂಪತ್. ೧-೪೦); ತುಂಬು
ರಾದಿಗಳ ಬೆಡಗು ನೇವಣೆ ಬಜಾವಣೆಯ ದೀಪಾಧ್ವನಿಯನುಡುಗದಾ
ಕರ್ಣಸುತೆ ನಿರುಪಮಸುಖಾಜ್ಞಾವದೊಳೊಪ್ಪಿದನಪರ್ಣೇಶನು (ಕೊಟ್ಟಿಬ. ೧-೭೭); ಲಳಿತೆ ಧನ್ಯಾಸಿಗಳಿಂದಾ ನಲಿದು ನೇವಣೆಯಂಪು ಕಾರಾಳ
ಯಿಂದನೆ ಇಳಿಗೀಸನ ಪಾಡಿದರು (ತರ್ಗಲಾ. ೪-೭೭). ೪. [ನಾಟ್ಯ]
ನೈಪುಣ್ಯದ ಒಂದು ಭಂಗಿ (?) : ಮುರುಡು ತಿರುಡು ಚಾರಿ ಕೈಲಾಗು
ನೇವಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ನೆ] ಕರಣ ಭ್ರಮರಿಗಳನಜುಡು ತರುಣ ರಂಗಸ್ಥಲದಿ
ನರ್ತಿಸಿದಳು ಧರಣೀಶರು ಮೆಚ್ಚುವಂತೆ (ದೀನಂಪಾಂ. ೯-೯೪); ಕರಣೆ
ನೇವಣೆ ಭ್ರಮರಿ ನೆರೆ ಸಲೆ ತಿರುಪು ಚಿತ್ರದ ಲಾಗು ಲಳಿ ಮಿಗಿ ಮುರಬ
ಗಟ್ಟಲೆ ತಾಳ ಸಂಗೀತಗಳ ಪವಣೆನಲಿ ಭರತಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮನ ತಿಳಿಪುನ ಪರಿ
ಯೊಲಾ ಸತಿ ರಂಭಿಯೂರ್ವತಿಯರಿಗೆ ಮಿಗಿಲೆಂದೆನಿಪ ರಚನೆಯ ತೋಣು
ನಟಿಸಿದಳು (ಸಸತ್ಯ. ೪-೨೦). ನೇವಣೆ : ೩. ವಿಪ್ಲವಗಾನರೂಪಿರಂಗು
ನೇವಣೆ ಭಜಾವಣೆಗಳಿಂದ ಪಾಡಿ ಮುದದ (ವಿಶೇಷ. ೧-೨೯); ಮುಖ್ಯ
ಸುರರುಪಣೀಮಿಯರು ರಂಗು ನೇವಣೆ ಭಜಾವಣೆಯ ಗೀತಂ ನಾಡ್ಯದ
(ವಿಶೇಷ. ೨-೫೭). ನೇವಣೆ : ೧. ನುಡಿದ ಚೆದರು ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವ
ಬಗೆ ನೆವದಿಡುವ ನೇವಣೆ ಕಣ್ಣಿನಯ ಬಿಡುವ ಬೆಡಗು ಬುಲಲಕ್ಕಿ ಮೆಚಿ
ಯಲಾ ಮಡದಿ ನುಡಿದಳು ಪುನಿಗಳ (ಕುರಾಪಾಂ. ೩೪-೧೧೦). ನೇವಣೆ :
೩. ಗತಿ ಗಡಗುಹಿಲ್ ಕಳಸೋನ್ನತಿ ಗಮಕಂ ವಹಣೆ ಕೊಂಕುಬಾಯ್
ನುಣ್ಣುನುಜಾಯ್ ಜತಿ ನೇವಣೆ ಮಿಗಿ ಸೊಂಪಾಡತ ಕಂಪಿತಮುಣ್ಣು

ಪಾಡಿದಂ ಮುನಿಯಪಭಂ (ವೀರವಿ. ೭-೯೦); ರಂಗು ನೇವಣೆ ಭಜಾವಣೆ
ಸಂಗೀತದಿಂಗಳಿವನಜುಡು ಪಾಡುವ ರಸಿಕಗಾನಂ (ವಿಶೇಷ. ೫-೨
"ಮದ್ದಲೆ ಬಾರಿಸುವ ಕೌಶಲ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[<ಪ್ರಾ. ನೇಲ್ಕಟ್ಟು./ಸಂ. ನೈಪುಣ್ಯ]

ನೇವಣೆದೋಣು (ಕ್ರಿ). ಕೌಶಲವನ್ನು ತೋರು; ಚಾತುರ
ವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು : ನೆಗದೋಣು ಬಗೆದೋಣು ನಟಣೆ ನೇ
ದೋಣು ಹೋಗರು ಬಜಾವಣೆದೋಣು ಒಗೆದುಂಚದಿಂಪು ಸ್ವಗು
ದಿಂದಿದ್ದನ ತೆಗೆವಂತೆ ಸೋಗು ಪಾಡಿದರು (ಭರತ. ೧೩-೩೩).

[ನೇವಣೆ + ತೋಣು]

ನೇವರಿಕೆ (ನಾ). ನೇವರಿಸುವಿಕೆ; ಮೃದುವಾಗಿ ಕೈಯಿಂದ ಸವರ
ವಿಕೆ : ನೇವರಿಕೆಯ ಬಯಸುತ್ತಿರುವಂತಿಹುದೀ ಹರಣ ಅಗೊ ನೋಡ
ಎಂಥ ಹರಣ (ಪಂಪ. ೭೨-೨೨); ನಿಶ್ಚಿತ್ತ ನೆನ್ನೆಡೆಗೆ ಬಡ ಛೇರುಭಾ
ಗಳ ಕೆಳೆಯ ನೋನೋಡೆಂದು ಸರಸ ಕೌತುಕದಿ ನುಡಿಬರಳ ನೇವರಿಕೆಗ
ವಡುವ ಹಲಕೆಲವನಾದರಿಸಿ ತೋರುತಿದೆ ವೃತ್ತವೃತ್ತದೊಳು (ಮಲೆದೇ
೪೫-೫).

[<ನೇವರಿಸು + -ಇಕೆ]

ನೇವರಿಸು, ನ್ಯಾವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಪ್ರೀತಿ, ಕರುಣೆಗಳನ್ನು
ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಕೈಯಿಂದ) ಮೃದುವಾಗಿ ಸವರು, -ನೀವು :
ವಕ್ರೋಜಮಂ ನಿಜ್ಜ ನೇವರಿಸುತ್ತಂ ನೆರೆವೆರ್ ಕಾಮುಕನೊಲ್ ನೀರೇ
ದುತಿರ್ಪತ್ತು ತತ್ತರುಣೇಸಂಕಳಮೆಲ್ಲಮಾಗಳೊಳಗಾಯ್ತುಂಬಂತೆ ಪದ್ಧಾ
ಕರಂ (ಚಂದ್ರ. ೭-೧೨೭); ಪರಸ ಕುಮಾರನಂ ಪರಮಹರ್ಷದೊಳಾಗಲೆ
ಕೌತಿಕವೃತ್ತಿತ್ತರಂ . . . ಕರಾಗ್ರದಿಂ ಕದಪನೊಯ್ಯನೆ ನೇವರಿಸುತ್ತ
ಮಿದಂ (ಕುಮಾರಾ. ೭-೯೨); ನಿಟಲಮಂ ನೇವರಿಸುತಂಗುಲಿಯ ತುದಿ
ಯಿಂದನೋಡುತ್ತೆ ತುಟವಿದು ನೋಡುತ್ತೆ . . . ಕುಟಲಕುಂಠಳದ ಜಾರೆ
ಯರೈದಿ ಬರುತಿರ್ಪಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆಯೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೭-೧೨); ಆ ಗಜವು
ಹೆಣ್ಣು ನೆಗಲಂ ಸೊಂಡಿಲಿನಿಂದ ನೇವರಿಸುತ್ತಿರಲು (ಸಾಂಧಿ. ೨೪೫-೨೧);
ತಂಗಿಯ ತಲೆ ನೇವರಿಸಿ ಮೇಲೆ ನಡೆದ ರಾಜಣ್ಣ (ಮರಳಿ. ೧೦೨).
೨. (ನಯವಾಗಿ) ತಿದ್ದು; ತೀಡು; ಸರಿಸಡಿಸು : ಕುರುಳ ನೇವರಿ
ಸಿದನು ಗಲ್ಲವನೊರಿಸಿ ಮುಂದಾಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾಪಿ. ೩-೭೭); ಕೋಕ
ನಯನಂಗೆಜಿಗಿ ನೊಸಲಲಿ ಕೋಕನದ ಕರ್ಣಕೆಯನಿಟ್ಟು ನಿರಾಕುಳದಿ
ನೋಡಿದಳು ನೆಳಲನು ನೇವರಿಸಿ ನವಿರ (ಕೊರಾ. ೩-೨೨೩); ಅಳಕಮಂ
ನೇವರಿಸಿ ಮೆಯ್ಯ ರಜಮಂ ತೊಡೆದು . . . ಬರುತಿರ್ಪರಾತ್ಮಮಂದಿ
ಕಂದು ಬಂಧಕೆಯರು (ಚಿಬ್ಬ. ೯-೧೭); ನಿಟಲತೆದೊಳುಯ್ಯಲಾಡುವ
ಮುಂಗುರುಳನುಗುಗೊನೆಯಂ ತಿರ್ಪಿಯುಂ, ಕೆಲಕ್ಕೊಂದಿಕ್ಕಸರಮಂ
ಸ್ವಿತು ನೇವರಿಸಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೦-೧೭); ರಾಣಿ ಮಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿತ್ತಿ
ದಳು; ಕೂಪಲನ್ನು ನೇವರಿಸಿದಳು (ಜಾಮತ್ತ. ೧೧೦). ೩. ತೆಗುಲಿಸು;
ಸೇರಿಸು; ಅಂಟಿಸು; ಸಂಪರ್ಕವನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ತಾನೇ
ಕರ್ಮಕರ್ತನು ಭೋಗಿ ತಾನೇ ದುಃಖಿ ಸುಖಿಯೆಂದು ನಿರ್ಮ
ಳಾತ್ಮನೋಳಿಯಹಂಕೃತಿಧರ್ಮವನೆ ನೇವರಿಸಿ ಮುಜುಗುವ ದುರ್ಮತಿ
ಗಳನು ಪರುಗಳಿಂದಲೆ ಸೇದವೇಕೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಪಿ. ೭-೨೭). ೪. ತೊಡೆ;
ಲೇಪಿಸು; ಬಳೆ : ಕೋವಣಮುಂ ಗುಂದಿಗಿಯುಂ ನೇವರಿಸಿದ
ಬೂದಿಯುಂ ಜಲಕ್ಕನೆ ಚೆಲ್ಲಿಂ ತೀವಿರೆ ಬಿಸುಗಣ್ಣೂರವಂ ಕಾವನ ತೋಳ್ವ
ಲಮನಜಾವನೆಂದೇಲ್ಲಂದಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೯೦); ಕಮಲಾಕ್ಷಿಯರು ಪೂರಿತ
ಪರಿಮಳದ ತೈಲವನು ಮೊಗದು ಮನೋಭವನಂ ಪಿತನ ಅರಸಿಯಾಗೆಂದೊ
ಸಗೆವಣಿಗಳಸರಭಸದ ಸೌರಂಭದಲಿ ನೇವರಿಸಿದರು ಸೆಳುಗುಗಳಲಿ ಶಶಿ
ಮುಖಿಯು ಸಿರಿಮುಡಿಯ (ಕೊರಾ. ೧-೧೪-೧೩); ಚಾಕ್ಕರದೊ . . .
ಕಾಫಿಯ ರುಚಿಯು ಸಿಹಿಲೇಪನವನ್ನು ನಾಲಿಗೆಗೆ ನೇವರಿಸುತ್ತ ಕಾಫಿ

ಕುಡಿದರು (ಬಾಬಲ. ೩೩). ೫. (ಬಿಲ್ಲಿನ ಹೆದೆಯನ್ನು) ವಿರಿಸು, —
ಅಣಿಗೊಳಿಸು : ಮತ್ತೆ ಧರ್ಮದ ಬಿಂಬವನ್ನು ನೇವರಿಸಿ ನಿಂದನು ಸಮರ
ಕನುವಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೩೮) ; ಧನವ ನೇವರಿಸಿದನು ಕೊಟ್ಟ ನ ಕೊನೆಯ
ನಾರ್ತದ ಭಯದಲಿ ಸಿಂಹನಿಯ ದಣಿದೋಪಾಸಿದನು . . . ರಘುಜ
(ಕೊರಣ. ೩-೩-೩) ; ಕಂಡ ಮಾತ್ರದಿ ಬಳರಾಯ ನೇವರಿಸಿ ಕೋದಂಡವ
ತೀವಿ ಹೇವೊಡೆಯ ಸೊಂಡಿಲ ನೆಗಹಿ ಭೂಮಿಯ ಹೊತ್ತ ಸತ್ಯವೇತಂಡಗ
ಕೊಪಲಿದಂತಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೧೨-೫೨). ೬. ಸಮಾಧಾನ
ಗೊಳಿಸು ; ಸಾಂತನಗೊಳಿಸು : ಕಡ್ಡನಲಿ ಒಸರಿದ ನೀರು ಹೊರಗೆ
ಕಾಣದಂತೆ ತಡೆದು, ಮೃದುನಾಥ ನೇವರಿಸುವ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು
(ಹಂಗೀತ. ೧೩೯). ೭. ಬೆರಸು ; ಕೂಡಿಸು ; ಸೇರಿಸು :
ಭರವಸದ ಸುತನಿಂಗದನಾ ಮುನಿ ನಸನಗಿಯ ನೇವರಿಸಿ ನುಡಿದನು
ದೈವಗತಿಯಿಂದ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೯-೪೬) ; ಸೇರಿದು ದಿಗಿಯುತ್ತು ಪೇಳಿದನಿಳ
ಗಧಿಕ ಕೌತುಕವ ಕೇಳಿದಳೆನಗಿಯ ನೇವರಿಸಿ ನುಡಿದನು ಪೂರ್ವಪದ್ಧತಿಯ
(ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೨-೮). ನ್ಯಾವರಿಸು : ೧. ಎದೆಯ ನ್ಯಾವರಿಸುತ್ತ
ಪುರದರ ಕದಲಿದಂ ಹಿನ್ನೆಲೆಗೆ ಹರಿಯನು ಬೆದಕಿದಂ (ಅಂಬಿಕಾ. ೩೮-೪೧)
೫. ಸ್ವರನ ಕರದಿಂದ ನ್ಯಾವರಿಸಿದ ಚಾಪಮನೆ ಎರಡು ಪರ್ಯುಟ್ಟುಗಳಂ.
ತಿರುಹುತ್ತಿದ್ದ ಕಂಡೆ (ತಿರ್ಥಮ. ೧೧೬). [ನೇವರಣ್ಣ + ಇಸ್ಯು]
ನೇವಲೆ (ನಾ). (?) : ಕಡಿತಲೆ ಕೆಯ್ಯ ನೇವಲೆಗೆ ಸಕ್ಕಿದ ಬಕ್ಕುಸಿಧೇನು
. . . ನಸುಗೊಂಪಡರ್ಪವ ಬಿಟ್ಟ ದಿಟ್ಟ ನೂರ್ಮಡಿಸಿ ಪೊಡರ್ಪನಂತು
ನಡೆದರ್ಪಲವಿಂ ಪತಿಗಂರಕ್ಷಕರ (ಪಂಪೀಶ್ವ. ೧೫-೮೮). [?]
ನೇವಸ (ನಾ). (ಕರಾ) ದಮುತ್ತ ; ಉಬ್ಬಸ : ಮೊದಲೇ ನೇವಸದ
ಆಳು. ಬಂಗಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಗುಡುಗುಡಿ ಸೇದುವಾಗಲಿಲ್ಲ ಮೈ ನಡುಗು
ತ್ತದೆ, ಕೆಮ್ಮು ಬರುತ್ತದೆ (ಚಾರುವಾ. ೨೦೪). [←ತುಳು. ನೇವಸೊ]
ನೇವಳ, ನೇವಣ, ನೇವಳೆ, ನೇವಾಳ, ನೇವುಳು, ನ್ಯಾವಣ, ನ್ಯಾವಳ,
ನ್ಯಾವಳೆ, ಲೇವಣ, ಲೇವಳ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ
ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಹಾರ, —ಸರ : “ನೇ[ಪಾಣಂ.ಲೇ]ವಳಂ ಪದಕ
ಸರಪಳ ಪಟ್ಟಿಕಾದಿಗಳ್ ಗ್ರೈವೇಯಮಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦-೨೫) ;
ಹುತ್ತದಲ್ಲಿ ಕೈಯ್ಯನಿಕ್ಕಿ ಸರ್ಪನ ತೆಗೆವಾಗ ಸರ್ಪನ ಒಪ್ಪ ತಪ್ಪಿ ಮತ್ತೆ
ವಸ್ತುವಿನ ನೇವಳ ಅಭರಣವಾದ್ದರಿಂದ ಅದಾರ ದೃಷ್ಟಿ (ಮೋಹಮಾ. ೫೮-೨೪೨) ;
ತೋಳ ಬಂದಿಯ ಬಾಲಿಕೆ ಹುಲಿಯುಗುರ ಸುಲಲಿತೆ ನೇವಳದ ನಾಯಕೆ
. . . ಪಿಣ್ಣಳ ಪುಣ್ಯಕಾರಿಯುನುನಿಸಿ ಮನಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು
(ಉದ್ಬ. ೫-೫೩೨) ; ಕಾನನನು ಕೊಲಬಗೆಯ ನೇವಳ ಹಾವಿನಂದದಿ ಹರಿ
ವುದು (ಕಾಂಠಾ. ೩೬-೩೦) ; ಬೆಳ್ಳಿಯ ಅಥವಾ ಚಿನ್ನದ ಸರಿಗೆಗಳನ್ನು
ನೆಯ್ದು ಮಾಡಿರುವ ದಪ್ಪದ ದಾರವೇ ನೇವಳ (ಸಂಶೋಧ. ೧೩೯).
೨. ನಡುಪಟ್ಟ ; ಕಟಿಸೂತ್ರ ; ಉಡೆನೂಲು : ಎರಡು ಬೆಟ್ಟವ ಮುಟ್ಟಿ
ಕಾಮನ ದಿಲ್ಲು ಶೇಖರಿಸಿ ಮೂಡಿದುದೋಯಂಬಂತೆ ಬೆರಕೆವರಲ ಹೊನ್ನ
ನೇವಳ ಹೊಳೆದುದಾ ತರುಣೆಯ ಕಟಿತಗ್ರಾಧೋಳು (ಭರಣ. ೪೦-೫೮) ;
ನೇವಳದೊಳ್ ನೇಲ್ವ ಪೊಂಗಿಜುಗಂಟಿ ಉಲಿಯದಂತೊರ್ಕೆಯ್ಯೋಳ್
ಹಿದಿದು . . . ಬಂದ ನಂದವಧು ಕಂಡಲೊಡೆದುದಂ ಕಂಡು (ಚರಣಂ.
೬೬-೧೬) ; ಅಕ್ಕಿ ಸಣ್ಣರಳಿಗೆ ಮುತ್ತು ಸಣಕೊರಳಿಗೆ ನೇವಳ ಸಣ್ಣ
ನಡುವಿಗೆ (ಹಕ್ಕಯ. ೧೦೮). ೩. (ಚಿನ್ನದ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ) ಉಡಿ
ದಾರ : ರುಕ್ಕಾಂಗದಂ ಬಾಸಿಗಮಂ ತೋಳ ಬಂದಿಯಂ ಕೊರಲ ಪದ
ಗಮಂ ನೇವಳಮುಮನೆತ್ತಿಟ್ಟು . . . ಕೆಳದಿಯರೊಡಗೂಡಿ ನೀರೊ
ಳಾಟಿಂಬೊಕ್ಕು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೩-೨೧) ; ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನೇವಳ ಉಡಿ
ದಾರದಂತೆ, ಸುತ್ತಿದ್ದ ಪಂಚಿಯ ಮೇಲೆ . . . ಹೊಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು
(ಮಲಸ. ೧೬೬). ನೇವಣ : ೧. ವಾರಮುಂ ಉಜಡೆಲ್ಲಿಯುಂ

ನೇವಣಮುಂ ಲೀಲವಡೆಯ . . . ಮುಕುಂದಂ ನಗಯಜ್ಞೋಪಯೋಗ್ಯ
ದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ ತಂದು ಮುಂದೆ ನಿಂದಿದ್ ನಂದಗೋಪಪುರೋಗಮರನನು
ರಾಗದಿಂ ನೋಡಿ (ಜಗದಿ. ೪-೮೦) ; ತೋಳಬಂದಿಯ ಬಾಲಿಕೆಗೆ ಪುರಿ
ಯುಗುರ ಸುಲಲಿತೆಗೆ ನೇವಣ[ಪಾಣಂ.ಲೇ]ವ ನಾಯಕಿಗೆ . . . ರುದ್ರಾಣಿಗೆ
ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ತಂದೆ ನಿಯಮಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ . . . ಹೋದಶನಹಸ್ತ ವಿಳಾಸಿ
ಯರ್ವರಸು ನಡೆತಂದು (ಗಿರಿ. ೩-೯೧) ; ನೇವುರದ ಸುಜ್ಞನಿಯ
ಕಾಂಚಿಯ ಕೇವಣದ ಕಿಂಕಣಿಯ ರಭಸದ ನೇವಣಗಳುಲಾಡುಗಳ . . .
ದೊಳ್ಯಾಸಕಾತಿಯರಾ ವಿಬುಧಪತಿಯೋಲಗವ ಹೊಕ್ಕರು ಸವಾಯಿಯಲಿ
(ಕುವ್ಯಾ. ೨-೯೦). ನೇವಳೆ : ೩. ಅಜ್ಞಾನ . . . ಸೊಂಟದ ನೇವಳೆ ಮುತ್ತು
ಕಿದಿಯ ಒಂಟಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಅಡವಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದವು (ಪಾಟ. ೪). ನೇವಾಳ :
೧. ನೇ[ಪಾಣಂ.ಲೇ]ವಾಳಮಂದು ಕೆಲಬರ್ ಪಾವಂ ಪಿದವಂತೆ ದೇವ
ನೀನಲ್ಲದರಂ ದೇವನಿರಂದು ಪಿದಿನನ್ನೇವಿಧಿವಟ್ಟ ಪರೋ ಮೋಹಮೂರ್ಛ
ಯನರುಹಾ (ಪಂಪಮಾ. ೩-೪೧) ; ಅಧೀಶಕಾಳೋರಗನಂ ನೇವಾಳ
ವಂದೆತ್ತವ (ಚಂದ್ರಸಾ. ೬) ; ಮೇಲೆ ಬಿಟ್ಟ ಪಾವುಂ ನೇವಾಳಮಾಗಿ
(ಕಲ್ಪಕಾ. ೧೪೫). ೨. ಭೂರಮೆಯ ನೇವಾಳಮಂದಿನಂ ಪೊನ್ನಲಿರವ
ಪಯೋಷ್ಣೀನದಿಯ ಕೂಲದೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೪-೧). ೩. ನೇವಾಳ
ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಸುಶೀಲೆಗಳಿಲ್ಲವಲ್ಲ (ಅಪೋಲೀ. ೬೯). ನೇವುಳು :
೧. ಉರಗೆ ನೇವುಳಾಯಿತೆನಲು ಉರಗೆ ನೇವುಳಾಯಿತೆಂದೆ ಗರಳ ಮಧುರ
ವಪ್ಪುದೆನಲು ಅಪ್ಪುದೆಂದೆನು (ಸುಸಾರ. ೧೯-೨). ನ್ಯಾವಣ :
೩. ರಾಜಸುವ ಚಿನ್ನದೀ ನ್ಯಾವಣವ ನೋಡು ಕಾಂತೆ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೨೪-೨೨).
ನ್ಯಾವಳ : ೧. ತುಲಸೀದಾಮಾಹಾರ ಸರಿಗೆ ನ್ಯಾವಳ ವನಮಾಲೆ
ವೈಜಯಂತಿ . . . ಧರಿಸಿದವನ ಕಂಡೆ (ತಿರ್ಥಮ. ೨೨೧). ನ್ಯಾವಳೆ :
೧. ಭಕ್ತಭಳಿಸುವ ಕೊರಳೊಳು ತ್ರಿವಳ ನ್ಯಾವಳೆ ತಾಯಿತು (ವಿವಾಕ್ಯ
೬೧-೨). ಲೇವಣ : ೧. ಮುತ್ತಿನ ಸಮಹಾರಾವಳಿಯನುಜ್ಜಲಿಪ
ಲೇವಣಮನುಸುರಲೇಂ ನಕ್ಷತ್ರಮಾಲೆಯಂ ಕಂಠಾಭರಣಮನಳವಡಲಮರ್ಚಿ
(ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪೬) ; ಹಾವಿನುದಯಾಸ್ತವಾ ಲೇವಣಕ್ಕಿಲ್ಲವಾ ಲೇವಣ
ದೊಳಾದ ತೆಣನಂತೆ ಲೋಕಂ ಚಿದಾವಲಂಬನದೊಳಿದುದೈಸೆ (ಅನುಗಾ.
೧-೬-೫) ; ಹುತ್ತದೊಳಗಣ ಹಾವ ಬೆಕ್ಕಸಂಗೈಯ್ಯ ತೆಗೆವುತ್ತಿಯೆ
ಲೇವಣವ ಮಾಡಿ ಸೇನೆಯನೆಸಗೆ ಮತ್ತೆ ನೃಪ ಕರೆಸಿ ಕೇಳಲ್ದೇ ಹಾವಾಗಿ
ಹೊಡೆಯ ಬಸನಗೆ ನವಿಸಿದಂ (ವೀಶ್ವ. ೮-೪-೧೯). ಲೇವಳ :
೧. ಹಾವೆಂದಜಾಯದೆ ಲೇವಳವೆಂದಜಾಯದೆ ಕ್ಷಣ ನಾಗಭೂಷಣೆಯಾದ
ಳವೈ(ಸರ್ಪಸ. ೬೮-೩೬೬) ; ಅಂಗನಾಮಣಿಗಂಗೆಯೆಯ ಸುರಂಗ ಮೌಕ್ತಿಕ
ಹಾರ ಮಣಿಪದಕಗಳಂ ಲೇ[ಪಾಣಂ.ನೇ]ವಳವನನುಸಂಧಿಸಿದನುವಾಗಿ
(ಬಸವ. ೫-೩೬) ; ಬಸವನಂ ಕರೆಸಿ ತಾ ಪದಕಮಂ ತೋಟಾಮನೆ ವಿಷದ
ಕಾಕೋರಗಂ ಮುದ್ರೆಯಂ ಪೊಟಮಡಲು ವಸುಧೇಶ ಬೆದಣೆ ಮತ್ತದುವೆ
ಲೇವಳ[ಪಾಣಂ. ನೇವಣ]ವಾಗಿ ಬೆಟಗಾದನಾ ದಿಜ್ಜಳ (ಲಾಚಂ. ೩೨-೪೩).
[ದೇ. ೧] ತುಳು. ನೇವಳ, ನೇವಳೊ, ನೆವಲ ; ತೆಲು. ನೇವಳ, ನೇವಡ]
ನೇವಳೆ ‘ನೇವಳ’ ನೋ.
ನೇವಾಳ ‘ನೇವಳ’ ನೋ.
ನೇವುರ (ನಾ). ಕಾಲಂದುಗೆ ; ಕಾಲುಕಡಗ ; ನೂವುರ : “ಕಲ
ಲೆಂದು ನೇವುರಮೆಂದುಂ ನೂವುರಂ” (ಕಶಸಾ. ೩೬-೪೧೩) ; ಅರಸಂಟೆ
ಗೋಡಸರೆ ನೇವುರದಿಂಚರಕೊಟ್ಟು ಪೋಗಲಾಂ ಕಿಟಾದಡೆಯಂ ಸರಸಿಗೆ
ವಿಾಯಲ್ಪೆಂದೈತರುತಿರ್ಪಂ ಮುಂದೆ ಮುನಿಕುಮಾರಕನೊರ್ಪಂ
(ಕಾದಂಪು. ೬೨೫) ; ನೇವುರದ ಕನ್ನ ಪುರದಕ್ಕಾವಳಿಯ . . . ಭಸ್ಮನೆ
ಯರಾ ಭಾವಜಗಜಘಟೆಯೊಳಿ ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿದರ್ (ಪಾಶ್ವ. ೧೨-೧೦) ;
ಕನ್ನೆಯ ಚರಣದ ಸೊಬಗಿಂತೆನ್ನರ ಮಕುಟಕ್ಕೆ ಸಾರ್ವದಮಲಿವಂತ

ತುನ್ನ ತವದೊಳ್ ಮೆಚುಗುಂ ರನ್ನ ದ ನೇವುರದ ದನಿ ಸರೋಜಾನನೆಯಾ
(ದಶಕಂ. ೩-೫೬); ಭೂಂ ಭೇರೇವಾದ್ಯದ ಕೈವಾರಿಗಳ ಕಳಕಳದೊಳದಗಿತು
ನಾರಿಯರ ನೇವುರದ ಮೊಳಗಿನೊಳದ್ದು ರಭಸ (ಕುಂಜು. ೧೨-೧೦೧).

[<ಪ್ರಾ. ನೇವುರ./ಸಂ. ನೂವುರ]

ನೇವುಗಟ್ಟು (ಕ್ರೈ). ಗರ್ಭಣ್ಣಿಗೆ ಸೀಮಂತಕರ್ಮವನ್ನು
ಮಾಡು (?): ಉರಗ ರಸಾಂತ್ಯವಲ್ಲದೆಯೋ ನೆಹಿ ಕೂಡೆ ಶುಭ
ಗ್ರಹಗಳ . . . ಹಂದ್ರನೊಳ್ ನಾಲ್ಕರಿ ಶುಭವಾಸರಂ ನೆಗಟಿ ನೇವು
ಗಟ್ಟು [ಪಾಶಾಂ. ಉಟ್ಟಿಗೆಟ್ಟು, ನೇಉಗಟ್ಟು]ವುದುಂಟುಂಗಳೊಳ್
(ಲೋಕೋ. ೨-೨೫). [<ನೇವುಗಟ್ಟು + ಕಟ್ಟು]

ನೇವುಗಟ್ಟು (ನಾ). ಗರ್ಭಣ್ಣಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸೀಮಂತಕರ್ಮ(?):
ಸೀಮಂತಕರ್ಮಂ ಮಾಡುವೊಡೆ . . . ಆ ಕರ್ಮಮಂ ಮಾಡುವ
ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರನುದಯಮಾಗಲ್ ಲೇಶ ಬಯಸುವವಂ ಎಂಬಿನೆಯ
ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನೇವುಗಟ್ಟಿಯಂ ಮಾಡುವುದು [ಪಾಶಾಂ. ತಿಂಗಳಿಗೆ ಗರ್ಭವಾ
ದೊಡೆ, ತಿಂಗಳಿಗೆ ಉಟಗಿಯ ಕಟ್ಟು] (ಲೋಕೋ. ೨-೨೫ ಬೀಳೆ).
'ನೇವುಗಟ್ಟು' ಪರಾ. [?]

ನೇವುಳು 'ನೇವಳ' ನೋ.

ನೇವೇದ್ಯ (ನಾ). = ನೈವೇದ್ಯ ೨: ನೋದಕನೇವೇದ್ಯವನೇಗೈಯೆ
ನಿಪವೇನಂ ಬೇಳರಿ ನಾನೆರಿಯ (ಗಣೇಶ. ೩-೫೫).

[<ಪ್ರಾ. ನೇವಜ್ಜ./ಸಂ. ನೈವೇದ್ಯ]

ನೇಶ್ವತಂತ್ರ (ನಾ). (?): ಅಶ್ವತಂತ್ರ ಪದಾರ್ಥರಾಜಿಯು ನೇಶ್ವ
ತಂತ್ರ ಪದಾರ್ಥರಾಜಿಯನೇ ಸ್ವತಂತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನೊಡನೆ ಸಮಸ್ತಭಾವಮೆ
ನ್ನುವರ ವರಮಾತಿಂಗಳೆಯ ಮಧ್ಯದಲಿ ವಿಶ್ವಾಸಿಸಬಾರದು ಪಯಣ
ದೊನಶ್ವ ಶಬ್ದ ಮರಾದವೀವುದು ಸುಸ್ತುಸಿತಮಂ ಶಕುನದರಿತಿದು ನಿಶ್ಚಪ್ಪ
ವಲಾ (ವಿನೇಶ. ೮-೪೭). [?]

ನೇಷ್ವಾರ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಿದ; ಪುರೋಹಿತ: ಕರ್ತೃ-ಕರ್ತಾರನು;
ಭೋಕ್ತೃ-ಭೋಕ್ತಾರನು; ನೇಷ್ವ-ನೇಷ್ವಾರನು (ಹೊಸಗ. ೧೦೬).

[<ಸಂ. ನೇಷ್ವೃ]

ನೇಶಣ 'ನಿವೇಶಣ' ನೋ.

ನೇಶನ್ನಿಕೆ (ನಾ). ಸ್ನೇಹ; ಪ್ರೀತಿ; ವಿಶ್ವಾಸ(?): ಬೇಸಣ
ದಾಸಪದಿ ವನಾವಾಸಂಗಳೊಳುನ್ನತಿಕ್ಕೆ ನಿಲಿ ನಮದವರೊಳ್ ನೇಶನ್ನಿ
[ಪಾಶಾಂ. ನೀಶನ್ನಿ, ನೀಶಂ]ಕೆಯಂ ಕುರುಸತಿ ಬೀಸರಮಂ ನುಡಿಯು
ದೊಳ್ಳಿತಂ ನುಡಿದವನೇ (ಕಾಣ್ಯವ. ೩೪೭).

[ನೇಶನ್ನಂ (IP←ಮಲ. ನೇಶನ್)+ಇಕೆ]

ನೇಸರ್ 'ನೇಸರ್' ನೋ.

ನೇಸರ 'ನೇಸರ್' ನೋ.

ನೇಸರಣುಗ 'ನೇಸರಣುಗ' ನೋ.

ನೇಸರು 'ನೇಸರ್' ನೋ.

ನೇಸರ್ಗದಿರ್ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ, —ರಶ್ಮಿ: ಪವನಂ ನೇಸ
ರ್ಗದಿರ್ಗ ಸುಜೊನ್ನಂಗಳ ಪೊದಟ್ಟು ಮಲಗಾಂಪುಗಳೊಂದೆಸಕಮನೆನೆ
ಗೊಂಡೆವಿದನೆದರ್ ದೊಡದೇವಭೂಭ್ಯವಮೃತಾಂಬಿಕೆಗಳ (ಚಕವಿ.
೩-೨೫). [ನೇಸರ್ + ಕದಿರ್]

ನೇಸರ್ಗಲ್ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಕಾಂತ ಶಿಲೆ: "ನೇಸರ್ಗಲ್, ಬಿಸು
ಗಲ್-ಈ ೨ ಸೂರ್ಯಕಾಂತಂ" (ಕಶಪಾ. ೫೦-೫೪); "ನೇಸರ್ಗಲ್
ಕಾರ್ತೋದಲಾಖ್ಯಂ" (ಚತು. ೮೫). [ನೇಸರ್ + ಕಲ್]

ನೇಸರ್ಗವರ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ವುಗ; ಯಮ: "ಜಕ್ಕಂದೊಲಿ
ದೇರ ಕಾರ್ಮಡುವಿನೊಂ ಜವಂ ನೇಸರ್ಗವರನೊಂ ತಾನೆಂದು ಯಮನ

ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಿ. ೧೪); "ತವ ನೇಸರ್ಗವರನೊಂ ಜವ ಜಕ್ಕಂದೊಲಿ
ದೇರನೆನೆ ಯಮನಕ್ಕಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೬). [ನೇಸರ್ + ಕುವರ]

ನೇಸರ್ದಾಣ (ನಾ) ಸೂರ್ಯನಿರುವ ಸ್ಥಳ, —ಜಾಗ: ನೇಸ
ರ್ದೋಲ್, ಬಾಸುಬ್ಬೋಲ್, ನೇಸರ್ದಾಣಂ, ಬಾಸುಬ್ಬೋಗಂಟು
(ಶಬ್ದಾನು. ೭೩ ಪ್ರಯೋ). [ನೇಸರ್ + ತಾಣ]

ನೇಸರ್ಬಟ್ಟು, ನೇಸಣಬಟ್ಟು, ನೇಸಜನಟ್ಟು (ನಾ). ಸೂರ್ಯ
ಮಂಡಲ; ರವಿಬಿಂಬ: ನೇಸಣು + ಬಟ್ಟು, ನೇಸರ್ಬಟ್ಟು (ಶಬ್ದಾನು.
೮೨ ಪ್ರಯೋ). ನೇಸಣಬಟ್ಟು: ಇಳಿ ಭೂಮಿಸಿತೊ ನೇಸಣಬಟ್ಟು
[ಪಾಶಾಂ. ಜುಬಟ್ಟು, ಜುಬಟ್ಟು] ಕಡೆದುದೊ ಜಲಧಿ ಮೇರೆಯ ಮಿಾಣ
ದುದೊ . . . ಎಸಲುಜಿ ಮೊಳಗಿದವಂದು ವಾದ್ಯಗಳು (ಕುಂಜು. ೧೨-೪೯). ನೇಸಜನಟ್ಟು: ಪರಿಭಾವಿಸಿ ನಿರ್ಗಾತಂಗೆನಂತರವನ್ನೆದ್ದ
ದಾವರೆಯನವರ್ಣವುರಲಿಶ ನೇಸಜನಟ್ಟಿ ಕಬ್ಬಾಣ್ಣಾ ಮುಟ್ಟಿಮಿರೆನಲು
(ಉದ್ಭವ. ೩-೭೮). [ನೇಸರ್ + ಬಟ್ಟು]

ನೇಸರ್ಬಳಿ 'ನೇಸರ್ಬಳಿ' ನೋ.

ನೇಸರ್ಬಳಿ, ನೇಸರ್ಬಳಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ವಂಶ; ಇನಕುಲ;
ರವಿಕುಲ: ಸುನ್ನಮಿಾ ಪೊದವಿಯೊಳ್ ತ್ರಿಶಂಕುವೆಂಬೊವಂ ನೇಸ
ರ್ಬಳಿಯ ರಾಯಂ ಜಲವುಂ ಪಗಲದಸುಗಿಯುತ್ತು ಮಿರ್ದಂ (ಅದ್ಭುತ
೩-೨೪). ನೇಸರ್ಬಳಿ: ಬಾಳ್ವೆಯ ಸೊಡಂ ತಾನಾರ್ವ ಮುನ್ನಮಿ
ನೊಂದು ಬತ್ತಿಯ ಕುಡಿಗೆ ದೀಪಾಂಕುರಂಗೈದು ಪೊತ್ತಿವೆ ಪೊದೊಡಾಂ
ನೆಲದಂಕೆ ನೇಸರ್ಬಳಿಗೆ ಕಳ್ಳೆಯನಡಕಿ ಪೊದಂತುಬಿಟ್ಟಿ ? (ಪ್ರೀತಮಾ.
೮-೨೧೫). [ನೇಸರ್ + ಬಳ್ಳಿ]

ನೇಸರ್ವಯಂಣ (ನಾ). ಗ್ರೀಷ್ಮಯತು; ಬೇಸಿಗೆ ಕಾಲ: ರೇಫಳ್ಳಿ-
ಕೆಸರ್ವಯಂಣ, ನೇಸರ್ವಯಂಣ (ಶಮದ. ೧೪೩ ಪ್ರಯೋ).

[ನೇಸರ್ + ವಯಂಣ]

ನೇಸಲ್, ನೇಸಲು (ನಾ). ಅಸ್ವಸ್ಥವಾದ ರೇಪೆ, —ಆಕೃತಿ:
ಮೌಢ್ಯಾದಳ್ ಸೀತೆ; ಅನಿಲಜನ ಕರಪುಟಿ ಮಿರುಗುತಿರ್ದವತಂಸಮಂ
ಬಿಕ್ಕುಗಣ್ಣಂ ನೋಡುತಿರ್ದೊಂತೆ, ನಗೆಯ ನೇಸಲ್ ಸುಳಿಯೆ ಕಣ್ಣು
ಬ್ಬದಳ್ ಸ್ವರಸುಖಸ್ವರಣಸುಖಿ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೫೨೩-೬೧೬). ನೇಸಲು:
ಹೊರಗೆ ಜಗಲಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೂ ಕೆಳಗೆ ಅಂಗಲದಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆ ಬರ
ಬರುತ್ತಾ ಕಡಮೆಯಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ನಸುಗಳ ನೇಸಲು ಗೊತ್ತಾಗುವಂತಿತ್ತು
(ಮಲಮ. ೨೮೧). [?]

ನೇಸಲು 'ನೇಸಲ್' ನೋ.

ನೇಸರ್, ನೇಸರ್, ನೇಸರ, ನೇಸರು, ನೇಸಣ, ನೇಸಣು (ನಾ).

೧. ಸೂರ್ಯ; ರವಿ; ಭಾನು: "ನೇಸರ್ ದಿನೇಶಾಪ್ಪಯಂ"
(ಕರ್ಣಾ. ೩೧); ಇಂತಾಜುದಿವಸಂ ಪೊದ ಬಬುಳ್ಳೇಬನೆಯ ದಿವಸ
ದಂದು ನೇಸರ್ ಮೂಡಿದೊಡೆ ಭಟ್ಟಾರಲ್ಲಿಗೆ ನಂದಿಮಿತ್ರಂ ವಂದು
ಬಂದಿಸಿ ಇಂತೆಂದಂ (ವಡ್ತಾರ. ೮೨-೧೯); ನೇಸರ್ ಮೂಡಿದುದು
ಬಳಿಗೆ ಮಿಟ್ಟು ಮೂಡುವ ತೊದಿಂ (ಶಂಪಭಾ. ೩-೨೬); ಭನಮಂ ಬಂಟಿ
ಕೊಂಡೆನ್ನ ಮನೆಗುಯ್ಯನೆಂಬನ್ನಂ ನೇಸರ್ ಮೂಡಿದೊಡೆಯ್ಯೊಂಬಿಲ್ಲದೆ
ಮರದ ಪೊಬರೊಳಗಿಟ್ಟು ಬಂದು ಮಜುದಿವಸಂ . . . ಕೊಳಲಂಜಿ
ಪೊದೊ. (ಶಂಪಕಂ. ೧೬೬-೧೩); ಕುಮುದಂಗಳ ನಗೆ ಬತ್ತಿಮವು
ದಾಯ್ ನೇಸಣುನಾಗಳ್ [ಪಾಶಾಂ. ಮುನ್ನೇಸಣುನೋಳ್] (ಲೀಲಾವ.
೩-೫); ಕಡಲೊಳ್ ನೇಸಣುನು ಲುಂ ಪೊದವಿಯಂ ನುಗ್ಗೊತ್ತಲುಂ . . .
ಪೊತ್ತು ಬಾನೆಡೆಯಂ ಬೇಗದಿನೆತ್ತಲುಂ ಬಗೆದನಾಗಳ್ ದಪ್ಪದಿಂ ದಪ್ಪಗಂ
(ಕಬ್ಬಿ. ೧೫೨). ೨. ಸೂರ್ಯನಿರುವಷ್ಟು ಕಾಲ; ಹಗಲಿನ
ಸಮಯ: ನೇಸರ್ಗಂದೊಳಗಾಂ ದಿನಕರಸುತನಕ್ಕಿ ಬಂದಲ್ಲದೆ ಕಾಣಂ

ಪರ್ ಭವತ್ಯದಾಬ್ಜ ಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೩೪); ಇಂದಿನ ನೇಷಜಾಂಜೊಳಗರಾತಿಯನಿಕ್ಕದೆ ಮಾ[ಸ್ತ]ಮುಪ್ಪೊದಿನ್ನೆಂದುಮಸಾಧ್ಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೫). **ನೇಷರಃ** : ೧. ಆ ಸಮಯದೊಳ್ ನೇಸರಪರಾಬ್ಜಿಗಿಳಿಯಲ್ (ಕುಕ್ಕಾಂ. ೧೨-೨೮); ನೇಸರಪರಗಿಳಂ ಸೊಡರ ಬೆಳಗಿ ತಿವಿರಲ್ ಸರುಗಂಪು ತುಳಿಲ್ಯೆಯ್ಯತೆದತುಂದಿ ಕಾವನಂ ಬಗಿದತ್ತು ಬರೆಯುತಿದೆ ಸುಗ್ಗಿ (ಕಾಲಾಂ. ೧೨೦-೨೫೨). **ನೇಸರಃ** : ೧. ನೆಲ ಬಾನ ತಳ್ಳಿಯಲಿ ನೇಸರನು ದುಗುಣ್ಣು ನಾಗುತಿರಲು (ಭಾವಜೀ. ೧-೬); ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಖಾದಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ನೇಸರ ನಡುನೆತ್ತಿಗೆ ಬರುವ ಹವಣಾಳೆಯಲ್ಲಿದ್ದ (ಕೀರ್ತ್ತಿ. ೧೪೯); ಅವಗಂ ತಿರುತಿರುಗುತಾಗಸದೆ ದೇವಿ ! ನಿನ್ನಿ ವನಜಮುಖಳೆ ನೀರಾಜನವನು . . . ತಂಗದಿರೆ ನೇಸರರಾ ತಾವು ಕಡುಹರುಸದಿಂದಸಗುತಿರಲು (ಕವಿಭಾ. ೨-೧). **ನೇಸರು** : ೧. "ನೇಸರನೆ ಜಲಜಲಾಂಧವನಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೫೬); ವಾಸುದೇವನ ಪಾದಪುಂಡರೀಕ ಭಾಷನ ನೇಸರಿನ ಬೆಳಗಿನೋಳ್ಳದುದಿದು ಬಂದು (ತುರಂಗ. ೯೧-೬); ಎಳೆಯ ನೇಸರು ಹತ್ತು ಕೋಟಿಯ ಕಳೆಯೊಳೆಸದಿಹ ಆತ್ಮನೊಳು ಹೊಳೆ ಹೊಳೆವುತಿದು (ಮುಲ್ಲಾಶಾ. ೨-೧೧); ಮೂಡಣದಲ್ಲಿ ನೇಸರುದಿಸಿ ತನ್ನ ಹೊಂಗಿರಣಗಳನ್ನು ಹರಡುತ್ತಿದ್ದ (ಪಾಮತ್ತ್. ೫೮). **ನೇಷಜಃ** : ೧. ನೇಷಜ ಉಳ್ಳನೆಗೆ ದಿಟ್ಟಿ ಇದು ಬಲ್ಲಹನ ದತ್ತಿ (ಸೌಖ್ಯ. 1X-1, ೫೪-೬; ೨ನೆಯ ಪತ); ಬೆಟಗುವೆದಿರೆ ನೆಯ್ತಿದಿರೆ ನೇಷಜನ ನಮುಗಿಯಾದ ತೊ ನರಿ ಮುಜುಂದದ ಮೂಯೊಂನೆಯ ಮುಖಭಂಗವನೆ ಕಂಡು ಮುಜುಗು ತಿರ್ಪರು ಕೂಡೆ ಕಳಿದಿಯರು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೬೧). **ನೇಷಜು** : ೧. "ತಾವರೆಗೆಳೆಯಂ, ಪಗಲ ಬೊಜಂಗಂ, ಬೆಂಗದಿರಂ, ನೇಷಜು . . . ಗರಂಗಾಳಾಂ-ಈ ೧೧ ನೂಯೊನ ಪೆಸರಾ" (ಕಶಸಾ. ೪೮-೨೮); ಜಲಧಿಗಳ ಕುದಿದುದು ಸುಫೋಮಂಡಲವ ಸೆಳೆದುದು . . . ನೇಷಜನ ಕಂಗಲನು ಕಡುಕೆತು ನೆನೆಯಬಾರದೊ ನಳಿನಭವ ಹರನಾದನೆನಲುಡ್ಡಳನೆ ಪದಭೂತಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೪೪); ಆ ನಮಾಧಿಯ ಭಾವದಲಿ ನವಮಾಸ ಪೂರಿತವಾಗಿ ನೆನಹಿನ ನೇಷಜನ ಬಲುದಿಸಲು ಬೆಳಗಿದುಂಕರಂಗದಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೨೦); ಪೊಂಗುವ ಪೊಸ ನೇಷಜನಾಂತು ಮೂಡದೆನೆ ಮಸ ಗುವಪೋಲ್ . . . ಅಮೃತಮೂಲ ಬೆಂಪಿದಿಸೆದಲ್ (ಚಕವಿ. ೪-೫).

ನೇಷಜ ಕುಲಜ = ಸೂರ್ಯವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ನೆಜ್ಜಿ ನಿನ್ನ ನಂದಿ ನಟ್ಟಿದ ಪರಿವಾರವುಂ ಮುಡಿದೆಯೋ ತೊಡಿದೆಯೋ ಮಾಡಿದೆಯೋ ಪೇಳು ನೇಷಜ ಕುಲಜ [ಪಾಂ. ನೇಷಜಗುಲಜ] ಎಂದೆಂದು ನುಡಿನುಡಿದು ಮಿಡುಮಿಡನೆ ಮಿಡುಕಿತ್ತು ಪೊರಜನವು (ಪದ್ಮಾ. ೯-೫).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಜಾಯಿಜು, ನಾಯಿಜು ; ಮಲ. ಜಾಯಿಜು, ಜಾಯಿಜು, ಜಾಯಿ ; ತುಳು. ನೆಸರು = ಬೆಳಗ್ಗೆ ; ಮರಾಠಿ. ನೀಜು = ದಿಸಲು, ಶಾಖ./ಪ್ರಾ. ಹೇಸರೆ]

ನೇಷಜ 'ನೇಸರು' ನೋ.

ನೇಷಜಾಂಜಿ, ನೇಸರಾಂಜಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಮಗ ; ಯಮ : "ಜವನಜಂ ದಮ್ಬನು ಪದಿಗಟ್ಟು ಜಕ್ಕಂದೊಲಿದೇರನ್ನೆದೆ ಕಾಮಗದು ವಿನಜ್ಜಂ ನೇಷಜಾಂಜಿನೆನಬಿಳಿತನೊಳೆದಿವಿದ ನಾಮ" (ಕಬ್ಬ ಮಂ. ೧೩) ; **ನೇಸರಾಂಜಿ** : "ನೇಸರಾಂಜಿನೆನಲಂತಕಂ" (ಕಶರ. ೫೬); ನಿರುತಿ ಪರಸಾ ನೇಸರಾಂಜಿ ನೀಂ ಸಂತಪ್ಪಿರು (ಕುವಾಪು. ೧-೬೩).

[ನೇಷಜಾಂಜಿ + ಅಂಜಿ (< ಅಂಜಂಗ)]

ನೇಷಜಬಟ್ಟು 'ನೇಸರ್ಬಟ್ಟು' ನೋ.

ನೇಷಜವಟ್ಟು 'ನೇಸರ್ಬಟ್ಟು' ನೋ.

ನೇಷಜು 'ನೇಸರು' ನೋ.

ನೇಷಜುಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳದ ಹೆಸರು : ಅಸ್ತ ಗ್ರಾಮಸ್ತ ಪ್ರಾಚ್ಯಾದಿ ಸೀಮಾಪ್ರವಸ್ಥಾ . . . ಪೂರ್ವಭಾಗ ಇಗ್ಗರೆ ನದೀಂಗಳ್ತಾ ಸೈವದ್ವೇಷ ದಕ್ಷಿಣಸೀಮಾವೆಳ್ಳೆಡೆ ನಾಮ್ನೈವ ಪಕ್ಷಿಮಸೀಮೈವ ಗತ್ತಾ ಬೆಮ್ಮಪ್ಪಾಬ್ಜಿತಂ ಪೆರಾರೊಲ್ಲಂ ಗತ್ತಾ ಉತ್ತರಪ್ಪನೇಷಜುಪಳ್ಳಂ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೩-೫೯ ; 713). [ನೇಷಜು + ಪಳ್ಳ]

ನೇಹ (ನಾ). ೧. ಗೆಳೆತನ ; ಸ್ನೇಹ ; ವೈತ್ರಿ : "ಸ್ನೇಹದೊಳ್ ನೇಹಮಕ್ಕುಂ" (ಕರ್ಣಾ. ೪೧) ; ಹೆಸಲಕೆ ತನಗದುವೆ ವಿನೋದಮಾಗಿ ಮತ್ತಂ ಅತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣನೋಡಾಡುತಿರ್ಮಮಾ ಪಣ್ಣಂ ಕ್ರಕಚನೆಂಬು ದೊಂದು ಮೊಸಳೆ ಪ್ರತಿದಿನಮೊಲ್ಲು ಮಲ್ಲು ಕೆಲವಾನುಂ ದಿನಕ್ಕವರಡಳಂ ನೇಹಮಾಗಿ (ಪಂಪ. ೨೬೬-೨೨). ೨. ಪ್ರೀತಿ ; ಒಲುವೆ ; ಅನುರಾಗ : "ನೇಹಮನೆ ಪ್ರೀತಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೫೭) ; ಇನ್ನೊಗೆ ತಪ್ಪ ಕಣ್ಣಿನಿಗಿಂದಮೆ ನೇಹಮನುಂಟುಮಾಡುವಂನೆಯೊರೊಳೆನಪಾರ ಭವಭೋಗವಂನಂತಿರೆ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು . . . ಕರೀರಮಂ ಕಟುನಿವಿರ ದೊಂದು ಘೋರ ತಪಕೊಡಿದೆ ನಿನ್ನ ಪೊಲಾರ್ ಕೃತಜ್ಞಯರ್ (ಕಾಂಪು. ೯೬೦) ; ಒಲವಿಲ್ಲದ ಪೂಜೆ ನೇ[ಪಾಂ. ಸ್ನೇ]ಹವಿಲ್ಲದ ಮಾಟ ಆ ಪೂಜೆಯು ಆ ಮಾಟವು ಬತ್ತದೆ ರೂಪ ಕಾಡೆರಣ್ಣಾ (ಬಸವ. ೧೨೬) ; ಒಲವಿಂದ ನಡೆತಂದು ತಿವನಿಳಯನುಂ ಪೊಕ್ಕು ನಲಿನಲಿದು ನೇಹವಂಕುರಿಸುತಿರೆ ಕೈವಿಕ್ಕು (ಬಸವ. ೬-೪೦) ; ಮಿಗೆ ನುಡಿಗಿಳಂದೊಲಿಸಿ ನೇಹಂ ನಿಗುರ್ಮ ಕೂಟದ ಮನವನಿತ್ತಾವಗವೊಲುಮೆಯಂ ತೋಟಾ (ಬಸವ. ೪೨-೧೫). ೩. ಎಣ್ಣೆ ; ತೈಲ : ಅವಹೆಟಾ ಪೊಯ್ತು ನೇಹಂ ತನೆಯೊಡಂ ಗುಣಮನುರುಪಿ ಪಿರಿದಾಗಿರೆ ಪರ್ಜುನ ಸೊಡರ್ಗಲ ಪರ್ಜುನ ನಗುವವೊಲು ಜ್ವಳಿಸುವು ವಿಮಳಮನೆದೊಳೆಗಲ್ (ರೀಶಾ. ೬-೨೦) ; ನೇಹವಿಲ್ಲದ ಸೊಡರ ತೆರದಿ (ಮಲ್ಲಾಂ. ೪-೧೨). [**ಪ್ರಾ. ಹೇಹ./ಸಂ. ಸ್ನೇಹ**] **ನೇಹಂದಳೆ (ಕ್ರಿ).** ಪ್ರೇಮವನ್ನು ಪಡೆ ; ಒಲವನ್ನು ಹೊಂದು : ಮನೋಜವಾರಣಸೌಮ್ಯಮನೆ ನೇಹಂದಳೆಮೆ ಮೇಲ್ಪರಿದು ಬರೆ . . . ಕಿಣುಸಗೆ ಬೊಗದೊಳೆಸೆಯ ನುಡಿದಂ (ಭಾವಜಂ. ೬-೧೬). [ನೇಹ + ತಳೆ] **ನೇಹಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ).** ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಒಲವನ್ನು ತಾಳು : ಅಲಭುಭುಜಂ ವಿಜಯ ಜಯಂತಾವರಜೊಳಿಗನುಂ ದಿಡದೆ ಸರೆ ನೇಹಂ ಬಡೆದಸಕಂಬಡೆವಂ ಲಲನಾಜನನುಮನಶ್ಚಾಪಂ (ಜಯಶಾ. ೨-೬೨).

[ನೇಹ + ಪಡೆ]

ನೇಹಕಟ್ಟು (ನಾ). ಸ್ನೇಹದ ಕಟ್ಟು ; ಗೆಳೆತನದ ಬಂಧ : ಬಾಲ ಪ್ರೀತಿಗಳ ನೇಹಕಟ್ಟು ಕಡಿದುಹೋಗುವವರ ಬದಲು ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಗಟ್ಟಿಯಾಗತೊಡಗಿತು (ಭೂಮಿಕಾ. ೫೧). [ನೇಹ + ಕಟ್ಟು]

ನೇಹಗಲಹ (ನಾ). ಪ್ರೇಮಕಲಹ ; ಪ್ರಣಯಕಲಹ : ಸಳಿನ ನೇತ್ರಯೊಳು ನೇಹಗಲಹವಾಂತು ಮುಳಿದರೆ ಸ್ತರ ತಮ್ಮದಿಸಲು ಬಳಿಯ ಕಬ್ಬುಗಳು ಬಿಲ್ಲದವೆಂದು ಮಸೆದ ಕೆಂಪುಕಿಯಿಂದ ಕಡಿದ ಜೂದಿ ನರಿ (ಮೋಹ. ೨೦-೨೬) ; ಹೊರಗಾಣದ ನೇಹಗಲಹದ ಮೊಗಂಗೊಡದ ಗಿರಿಸುತೆಯ ಬೆಂಗಡೆಗೆ ಸೊಪ್ಪುಳಾಗದ ತೊಡೊಳೆದ ಬಳಸಂದು ತನ್ನಯನಾಬ್ಜ ಮಂ ನಿಜಾಂಜಲಿಯಿಂದೆ ಬಾಸನೆಸಲು (ಚಿಬ್ಬ. ೬೪-೧) ; ನೆಲ್ಲನೆಲ್ಲರ ನೇಹಗಲಹದೊಳ್ಳುನು ರಾಗೊಲ್ಲದೊಲ್ಲದ ಕಾಂತೆಯರ ಮನಂ ತರಹರಿಸಿ ನಿಲ್ಲನಿಲ್ಲದವೊಲಂಗಜನುಬುತೊಡಗಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೫).

[ನೇಹ + ಕಲಹ]

ನೇಹಗೇಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಮಾಡು ; ಪ್ರೀತಿಸು : ಪರೀತಾಪಮಂ ಚಿತ್ತ ನೀನೇಕೆ ಸಾರ್ಪಯ್ ತೆರಳ್ಳುಂ ನಿತಿಳಂ ಮಹೀನಾಭನೆತ್ತಂ ನರತ್ಯಕ್ತ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವಿವಿರೋಲಕರುತ್ತ ತನಸ್ಕೇಹಗೇಯ್ತನೆ ಗಾಂಪಲ್ (ನರಹ. ೯೪-೨೫೧). [ನೇಹ + ಗೇಯ್]

ನೇಹದೋಟಿ(ನಾ). = ನೇಹಗಲಹ : ಪರವೆ . . . ಉರವಣಿ ಕಡಮೆ
ನೋಕಗಟ್ಟು ಧಾರೆಗಳು ಸೈಮಯೆ ಮುನಿಸಂ ಮುಸೆದು ನೇಹದೋಟಿಯನು
ಸೌಂದರನೋಡನೆ ರೂಪಿ ನಮನಗೊಯನುಡ್ಡಿದಳಾತನ ಮೋಗದೋಳಾ ಪದ
ಮೊಳು (ಸೌಂದಪು. ೧೫-೩೧). [ನೇಹ+ತೋಟಿ]

ನೇಹನೋಟಿ(ನಾ). ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೋಟ; ಪ್ರೀತಿ
ಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೃಷ್ಟಿ : ಪೇರೊಡೆಯಟ್ಟು ದಿಟ್ಟಿಯನಧೀಕ್ಷಿಸುವಾಕೆಯ
ನೇಹನೋಟಮುಂ . . . ಸಾರದೊಂದು ತನ್ನ ಸಖಗುತ್ತುರವಂ ಮುನಿ
ದಾಕೆಯಿತ್ತುದಂ ತೋರಿದುದನ್ನ ದಾಗಹದ ಕಾಮುಕನೀಕ್ಷಿಸನಲ್ಪೆ
ಸೈಜಮಂ (ಶಾಕುಂ. ೨೦-೩೩). [ನೇಹ+ನೋಟ]

ನೇಹಮಿ, ನೇಹಮಾ(ನಾ). ವಾಡಿಕೆ ; ನಿತ್ಯರೂಢಿ ; ಕಾಯಂ
ಪದ್ಧತಿ : ಬಸವಂತಿ ತನ್ನ ನೇಹಮಯ ಮುಗುಳುನಗಿಯರಳಿಸಿ . . .
ಆಹಾರ-ಪಾನೀಯ, ಶರೀರ-ಸಂಗೋಪನದ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಭಾಷ್ಯ ಮಾಡು
ತ್ತಿದ್ದಳು (ದೀಪಕ. II, ೧೩೬). **ನೇಹಮಿ:** ರಾಮಣಿಕಾಕಾ
ಗೋವಿಂದಭಟ್ಟನಿಗೆ ವಾಡೆಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು ನೇಹಮಾಯಂತೆ ಸಾಗಿಸಿ
ಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಭರ್ಮಾಯಿಸಿದ್ದರು (ದೀಪಕ. II, ೮).

[<ನೇಹಮಿ]

ನೇಹಮಿ, (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ ; ಸದಾ ; ಸತತವಾಗಿ: ಈ ಪ್ರಕಾರದ
ಬೊಟ್ಟು ಟಿಗಳು ಪತ್ರದ್ವಾರದಿಂದ ನೇಹಮಿ ನಡೆದಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯ್ಯ.
೮ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [**ಮರಾ.** ನೇಹಮಾ]

ನೇಹಮಾ 'ನೇಹಮಿ' ನೋ.

ನೇಹಾಸ್ಪದ(ನಾ). ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾದವನು; ಸ್ನೇಹಯೋಗ್ಯ:
ನಂಟಿನನೇಹಾಸ್ಪದನು ನಿಷ್ಕಂಟಕದ ರಮಣನು ವಿಚಾರವಿಂದುಂಟಿ ಮನವರಿ
ಹರಿ ನಿಜಾತುಮನೆಂಬ ಕಥನವರಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೫-೧೭).

[ನೇಹ+ಅಸ್ಪದ]

ನೇಹಿ 'ನೇಮಿ' ನೋ.

ನೇಹಿಗ(ನಾ). ಗೆಳೆಯ; ಸ್ನೇಹಿತ; ಮಿತ್ರ: ಪ್ರಾಣಾನುಕೂಲ
ನೇಹಿಗರೊಂದುಗೂಡಿ ಚಿತ್ರಜನಾತ್ಮಸಂಭವ ಬರ್ಪ ವಿಧಿಯೊಳುತ್ತಮ
ಪಾರನಾಯರು . . . ಸುಳಿದಾಡುತಿಹರು (ನೋಹತ. ೧೮-೨೧);
ಅರಸಂ ನೇಹಿಗನೊಲ್ವೆಗಂ ನೆರವಿಗಂ ಕಾವಂ ಹಿತಂ . . . ದುರುದಂತೆಂಬರ
ಗಂಡನಪ್ರತಿಮಾವೀರಂ ಬಲ್ಲರೊಳ್ಪಲ್ಲಹಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೪-೨೩); ಪಗೆವರ್
ನೇಹಿಗರೆನ್ನದೆ ಸುಗುಣರ್ ಗುಣಹೀನರೆನ್ನದಾರಾರೇನಂ ನಿಗದಿಸಿಯುಂ
ಕೇಳದಜ್ಜಿ ಗುಣಗ್ರಹಣಮನಸ್ತದೆ ಆಹಾವೆನಿಕುಂ (ನೀತಿಮಂ.
II ೩೦೩); ನಂಟಿರೆಲ್ಲರುಂ ನೇಹಿಗರ್, ನಾದಿಗರ್ ನುಡಿಯೊಳ್ ನಡೆವರ್
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨-೯); ಅದೊ ಅವನ ನೇಹಿಗನ ನಗೆನುಡಿ-ಆಗಲಿದರು—
ಬಹನಿತ್ತೆಡೆ! (ಗಣೇಶ. ೪೯-೧). [ನೇಹ+ಇಗ]

ನೇಹಿತ(ನಾ). = ನೇಹಿಗ: ಸುರನಾಥಸಖನ ಕಾತನದಿವಾವರೆಗೆ
ಮಣಿದು ವಂದಿಸಿದ ಸಹಜಾತಪರ್ವದೊಳೆಂದು ದಿನ್ನವಿಸಯೋಧ್ಯಾಧಿ
ನಾಥ ಭರಣಿಗೆಮ್ಮ ಕೌಶಲವ ವಿಸ್ತರಿಸು ಮುತ್ತಮಿನೇಹಿತರಿಗೆ
(ವೆಂಕಾಂ. ೨-೨೨-೨೩). [<ಸಂ. ಸ್ನೇಹಿತ]

ನೇಳಲ್, 'ನೇಲಲ್' ನೋ.

ನೇಳಲ್(?) (?) : ಕಳುಹುಡು ನೊಲ್ವೆ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮುಗುಳುಡು
. . . ನೇಳಲಂಗೊಬ್ಬೆಯದೆ ಮಾವು ಬಂದುದದಜಾಂ ಶಿಶಿರಾಧಮನಂ
ಜಡಾತ್ನೊಂದುಬುಡು ಬಸಂತನಂ ಕರೆದಳಕ್ಕುಮೆ ಭೂನಥು ವೇಳ್ವಿ
ಯಂದದಿಂ (ಅರ್ಧನೀ. ೩-೫೯). [?]

ನೇಟಳು 'ನೇಟಾಲ್' ನೋ.

ನೇಟಲೆ 'ನೇಟಾಲ್' ನೋ.

ನೇಟಾಡು(ಕ್ರಿ). ತೂಗುಹಾಕು ; ನೇತುಹಾಕು ; ಹೋತುಬಿಡು :
ನಾಗಶರ್ಮನೆಂಬ ಪಾರ್ವಂ . . . ಒಂದು ಕೊಡಂ ತೀವಿದ ಸತ್ತುಗದ
ಪುಡಿಯಂ ಪಡೆದು ಆ ಕೊಡನಂ ತನ್ನ ಪಟ್ಟರ್ಪೆಯೊಳ್ ಕಟ್ಟಿ ನೇಟಾಟ್ಟು
[ಪಾಶಾಂ. ನೇಡಿಟ್ಟು] . . . ತನ್ನೊಡನೆಯ ಬಡಪಾರ್ವಂಗಿಂತೆಂದಂ
(ಪಂಚತಂ. ೧೪೫-೨೩). [ನೇಟು+ಇಡು]

**ನೇಟಾಲ್, ನೀರಲ, ನೀಟಲು, ನೇರಲು, ನೇರಲೆ, ನೇರಲೆ, ನೇರಿಲು,
ನೇರಿಲೆ, ನೇರಿಕೆ, ನೇಟಳು, ನೇಟಲೆ, ನೇಟಾಲು, ನೇಟಾಲೆ,
ನೇಟಾಳಿ(ನಾ).** ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ಮತ್ತು ಅದರ ಹಣ್ಣು ;
ಹಂಬು : "ಜಂಬುನಾಮಂ ನೇಟಾಲ್" (ನಸ್ತುಕೋ. ೩೪-೧೦);
ಪುಟ್ಟುಂಗುರುಡಿ . . . ಒಂದು ದಿವಸಮುದ್ರಾನವನಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ನೇಟಾಲ
ಪಳ್ಳಂ ತಡವರಿಸಿಯಾದ್ಯಾಯ್ತು ತಿನ್ನುತ್ತಿರ್ಪಳ್ (ವಜ್ರಾರಾ. ೯-೮);
ಎತ್ತಿದಶೋಕಪಲ್ಲವಪತಾಕೆಯೊಳಂ ನೇಟಾಲ ರಕ್ತಜಾಮರಂಗಳೊಳಂ
ದಿಗದ ನಾರಂಗದ ಮೇಲ್ಪಟ್ಟನೊಳಂ . . . ಕಾಮದೇವನನಪ್ಪಿತಿ
ಯಿಂದರ್ಪಿಸಿ (ಕಾದೇಲು. ೭೮೧); ಹುರಿಗಿಲ ಬೇಳೆಗಳಂ ನೇಟಾಲ

ದೀಪಂ ಕಡಸಿಗಿಯನ ಬೇರಂ ಸುಣ್ಣಂ ಜಲಮಿವಹಾಂ ತೆಗೆಯಲ್ ದಿವ
ಮುಬಾಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨೩); ಬಾಬೆಯ ಪಣ್ಣದೊಂದು ರುಟಿ
ನೇಟಾಲ ಪನ್ನೊಳಗುಂಟಿ (ಭರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೨೩), "ಅರನೇಟಾಲ್"
ಪರಾ. **ನೀರಲ :** ನೀರಲದ ಹಣ್ಣು ಬಲು ಕಪ್ಪು ಇದ್ದರು ತಿಂದು
ನೋಡಿದರ ರುಟಿ ಭಾಳ (ಗರಕ. ೧೨೮); ನೀರಲ ಹಣ್ಣು ತಿನ್ನಲು ಬಲು
ರುಟಿ (ರೂಢಿ). **ನೀಟಲು :** ನೀಟಲಫಲ ಉತ್ತತ್ತಿ ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ
ಇರುವರು ಮಹ್ಮರು ಹಲಸು ತೆಂಗು ದಾಳಿಂಬರದಂತೆ ಇರುವರು ಸ್ವರ್ಗ
ದವರು (ವಚನಂ. ೪೮೭-೨೧೯). **ನೇರಲು :** "ವನ್ನೇರಲು" ಪರಾ.

ನೇರಲೆ : (೧). **ನೇರಲೆ :** ಜಂಬುನೇರಲೆ, ನೇರಲೆ (ಮೈಸೂ. ೩೩-೧೪೪೪); ನೇರಲೆ ಹಣ್ಣಿನ ಶರಬತ್ತು ಉರಮೂತ್ರಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯ
ಔಷಧಿ (ರೂಢಿ). "ಜಂಬುನೇರಲೆ" ಪರಾ. **ನೇರಿಲು :** ಅದರ
ಎಲೆಗಳು . . . ನೇರಿಲ ಎಲೆಯ ಹಾಗೆ ಇದ್ದು ದೇಂಟಿನ ಬುಡದಿಂದ
ತುದಿಯ ತನಕ ಎರಡೆರಡರಂತೆ ಸಾಲುಗೊಂಡಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯ್ಯ.
೪-೫೪). **ನೇರಿಲೆ :** ಫಲಸು ಮಾವು ನೇರಿಲೆ ಹುಣಿಸೆ ಬಾಳೆ ಬದಣ
ಮುಂತಾದ ದಿನುಳ್ಳ ಕೀಳುಪಚ್ಚೆ ತ್ತುಣಕಾಪ್ಪ ಮುಂತಾದ ಫಾನ್ಯದ
(ಎಕ. VII, ೩೨೩. ೩೧-೨೮; 1431).

ನೇರಿಲೆ : "ಅಪರಾಜಿತಾ—
ಗಿರಿಕರ್ಣ ; ನೇರಿಲೆಹಣ್ಣು" (ಒಷಧಿ. ೭). **ನೇಟಳು :** ರಕ್ತಾತಿಸಾರ
ದ್ದಲ್ಲಿ ಕೈಯಿಂದ ಕೊಡಹಿದ ಹಸುವಿನ ಮಜ್ಜೆಗಿಯಲ್ಲಿ ಹುಣಿಸೆದೇರ
ನಾದರೂ ನೇಟಳ[ಪಾಶಾಂ. ಬೇಲದ] ಚಗುರನಾದರೂ . . . ಅರೆದು
ಕುದಿಯಿಸಲು ಹಿತವದುಮೆ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೨೧). **ನೇಟಲೆ :** ಮಾವಿನ
ದೀಪ, ನೇಟಲೆದೀಪ, ಪದ್ಮಕೆ, ಲೋಧ್ರ; ಬೆಲ್ಲವತ್ತದ ಕಾಯ ತಿರುಳು,
ಇದೊಂದು ಪ್ರಯೋಗ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೦೯). **ನೇಟಾಲು :** "ಜಂಬು
ವನೆ ನೇಟಾಲು" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೩); ಬಸಿಟಿ ಬಾಳುವೆಗೆ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ
ಮನಿಯ ಹೂಸಿ ನೇಟಾಲ ಹಣ್ಣು ಮಾಜುವಂತೆ ಕಾಲ ಸಾಲ ದಾರಿದ್ರ್ಯ
ಕ್ಕಂಜಿ ನಿಮ್ಮ ಮಜ್ಜೆಬೊಳ್ಳೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೯೩); ನೆಲ್ಲಿ ನೇಟಾಲು

ನಗರೆ ಕಡಸಿಗೆ ಕಲ್ಲರಕೆ ಕರ್ಪೂರ ಕದಳಿಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಿನೆ ಭೂಮಿಸುತೆ
ಭೂಜಾತಸಂತತಿಯ (ತೋರಾ. ೩-೧-೨೯); ನವರಸ ದಾಳಿಂಬದ ದಿತ್ತಂ
ನೇಟಾಲ ಪೊಸದೋರೆಯನಿಮ್ಮಾವಿನ ಪಣ್ಣಂ ತರಿಸಿ ಕುಡುಕುಗೊಡಲು
(ಜಯಕಾ. ೨-೨೩); ಹುಲ್ಲೆಹಳ್ಳಿಯ ಸೀಮೆಯ ನೆಲ್ಲೆಯ ಮರದ
ಮೂಡ ಪಾಸನದ ಗದ್ದೆಯ ನೇಟಾಲ ಸೊಸೆಯೆಂದಂ ಫಳೆಯ ಹಳ್ಳದಿಂದಂ
ತೆಂಕಯಿಂತೀ ಹತುಸ್ಸೀಮೆ (ಎಕ. V, ಪಾಸನ. ೧೩-೧೩; 1518).

ನೇಟಾಲೆ : "ಜಂಬುನೇಟಾಲೆ" ಪರಾ. **ನೇಟಾಳೆ :** ವನದೊಳ್

ನೇಜಾಲವನ್ನು ನಗ್ನಿ ಜೆ ಬಹು ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಯಿಂ ಪತ್ತಿಸಲ್ ದನುಜಾರಾತಿ ಸ್ವಮಂತರತ್ನ ನ ಸ್ವಪಂಗಿಯಲ್ಯ ದೂಜ್ ಪೋದುದೇ (ನೋಮೇಶ. ೮೩); ಮೆಲುಮದೆ ಬೆಳಲ ತನವಣ್ಣು ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣು ನೇಜಾಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಲ] ಹಣ್ಣು . . . ಇವೈಯ ಹಣ್ಣು ದಟ ಹೂ ಮಧುರ ಮಧುವುಂಟು (ಬಸಪ್ಪ. ೧೮-೧೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನಾವಲ್ ; ಮಲ. ಇಾಜಲ್, ಇಾಜಲ್ ; ತುಳು. ನೇರೊಲು, ನೇರೊಳು ; ಕೊಡ. ನೇರು ; ತೆಲು. ನೇರೆಡು, ನೇರೆಡು]

ನೇಜಾಲ ಕೆಜಿ 'ನೇಜಾಲ್ಗೆ ಜಿ' ನೋ.

ನೇಜಾಲಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಕಾಲಗದೊಳಣ್ಣು ವಸಯ್ಯ . . . ಕಾದಿ ಸತ್ತಂ ಅತನ ಮಗಂ ಬೂತುಗಣ್ಣಿ ನೇಜಾಲಗೆಯ ಕಲ್ಪಾಡು ಕೊಟ್ಟಿ ದನ್ವಾರ್ತು ತಾರಂಬರಂ (ಎಶ. XV, ಅರಸೀ. ೨೩೩-೪ ; ೨71). 'ನೇಜಾಲ್ಗೆ', 'ನೇಜಾಲ್ಗೆ ಜಿ' ಪರಾ. [?]

ನೇಜಾಲು 'ನೇಜಾಲ್' ನೋ.

ನೇಜಾಲುಗುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು ; ೧೦ ಈಗಿನ ಹೊನ್ನಾಳಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ 'ನೇರಳುಗುಂಡಿ' ಗ್ರಾಮ : ಸಳವಂಸ ೯೮೬ ಜಯಸಂವತ್ಸರದ ×× ಹೆಯ ನೇಜಾಲುಗುಂಡಿಯ ವೂರೊಡೆಯ ಹಿಟ್ಟುಮಯ್ಯ . . . ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿ ಗೊ××ಸಸನ (ಎಶ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೧೧-೯೨೬ ; 1054 ?). [?]

ನೇಜಾಲ್ಗೆ 'ನೇಜಾಲ್' ನೋ.

ನೇಜಾಲ್ಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಬಡಗ ಅಲದ ಮರಂ ಪಡುವ ಮೊಗದೆ ಪೋಗಿ ಕಲ್ಪುಪ್ರಿಯಂ ಬಡಗ ಮೊಗದೆ ಪೋಗಿ ಪಳ್ಳದ ಮೊಡನೇಜಾಲೆಬಲಾಯಂ ಬಡಗ ಮೊಗದೆ ಪೋಗಿ ಕಡೆಕೊಳಂ ಮರಿಯಿಸೆ ಎರಡೂರ ಇಕ್ಕೂಡು (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೪, ೩೮-೧೨ ; 10ನೆಯ ಕತ); ಶ್ರೀಮತ್ ಜೀಮೂತವಾಹನ ಸೇನವಾರಂ ಚಿತ್ರವಳ್ಳಿಯೊಳ್ ಬೇಗುಲವಂ ಮಾಡಿ ಜೀವಿತೇಶ್ವರಕ್ಕೆ ನೇಜಾಲೆಯುಂ ಕಿಜಾಯ ಒರಲೊಡೆಯನಂ ಕೊಟ್ಟಿಂ (ಎಶ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೯೫-೯ ; ಸು. 1025). 'ನೇಜಾಲಗೆ', 'ನೇಜಾಲ್ಗೆ ಜಿ' ಪರಾ. [?]

ನೇಜಾಲ್ಗೆ ಜಿ, ನೇಜಾಲ ಕೆಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ತಸ್ಸು ಕ್ಷೇತ್ರಸ್ಸು ಸೀಮಾ ಪೂರ್ವೋತ್ತರದಿಗ್ಗಾ ಗೇ ಸಿರಿಗಾಳುಗ್ರಾಮ . . . ತತಾ ಪ್ರಾಗ್ಗತ್ತಾ ನೇಜಾಲ್ಗೆ ಜಿ ತತಾ ಕುರುಪಳೆಜಿ (ಎಶ. XI, ವಾಸಣ. ೬೬-೬೭ ; 694). ನೇಜಾಲ ಕೆಜಿ : ಮನೆಯ ನೆಲಸಣಂ ಮೂಡಣ ಪರ್ಬಾಗಲಿಂ ಪೊಜಗು ತೆಂಕ ಸೇತುವಿನ ಬಡಗಣ ಕೋಡಿಂ ಮೂಡ ದೇವಾಲಯಂ ಬಡಗ ನೇಜಾಲ ಕೆಜಿ ನಂದಾದೀವಿಗೆ ಗಾಣಂ ಮು ೩೫೦ (ಎಶ. VII, ೩೪೦, ೨೦-೧೬ ; 1032). [ನೇಜಾಲ್ಗೆ ? + ಕೆಜಿ]

ನೇಜಾಲ್ವರ (ನಾ). ನೇರಳೆಯ ಮರ ; ಜಂಬೂವೃಕ್ಷ : ಕಳಿದುಗು ಮಲವುಡಿ ತಳದ ಭಸಿತದ ಸೊಗಸನುಗಿನ ತುಂದಿಗಳ ಸವಿ ಮೊಳೆವ ರ್ಪುಂಕೃತಿ ಕಿವಿಡೊಡವುವಾಪುಗಳ ಪಾದಿನಳವಡಿ ಕೆಡುಕೆ ಶಿವಚಿಹ್ನೆ ಪಾಂತಂಕ ನೇಜಾಲ್ವರಂ ಚಿಲ್ವಾದುದು (ಪದ್ಮರ. ೮-೩೧).

[ನೇಜಾಲ್ + ಮರ]

ನೇಜಾಸು (ಕ್ರಿ). ನೇತುಬಿಡು ; ತೂಗುಹಾಕು : ಶ್ರೀಮತಿಯಂ ಪಂಡಿತಿ ಬಂದು ಕಂಡು ನಿನ್ನ ಬರೆದ ಪಟವಂ ಮಹಾಪೂಜ ಜಿಜಾಲಯದ ಮುಂದೆ ನೇಜಾಸಿದಂ [ಪಾಠಾಂ. ನೇಲಿದಂ] . . . ಎಂಬುದಂ (ಚಾವುಂಪ. ೨೩) ; ಪಾಸಪ್ರಸ್ತ ಜನಂಗಳ ಧೌತವಸ್ತ್ರ ಪವಿತ್ರಾಕ್ಷಸೂತ್ರಂಗಳಂ ಕಮ್ಮ ಕವಲೊಂಬುಗಳೊಳ್ ನೇಜಾಸಿಕೊಂಡಿಂಬಿನೊಳವರೊಡನೆ ನಡೆವ ಕಾರಂಗಳಮೂಹಮುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೯-೩).

[ನೇಜಾ + -ಇಸು]

ನೇಜಾಲೆ 'ನೇಜಾಲ್' ನೋ.

ನೇಜು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೇತುಹಾಕು ; ತೂಗುಹಾಕು ; ಜೋತು ಬಿಡು : "ಎಬಿಲ್ಲುದು ನೇಜುದುದೆಂದುಂ ಬಲಾಕಂ ತಾಂ ನೇಜುದನ್ನ ಲದು ನೇತುದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೬) ; ಪಂಡಿತಿ . . . ಬಂದನೇಕಧೂರ್ತ ಜನಮನಸ್ಸಮೋಹನತಮಃಪಟವಂ ಚಿತ್ರಪಟವನಾ ಚೈತ್ಯಾಲಯದ ಕೆಲದ ಪಟ್ಟಿಸಾಲೆಯ ಮುಂತೆ ನೇಜು ನಿಜಾಥಲವಿತಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯನೆ ಪಾರುತ್ವಮಿದ್ವಾಳ್ (ಅದಿಪ್ಪ. ೩-೪೫ ಪ) ; ಅದು ಸುರಭೂಜವಲ್ಪವಸನ ದ್ವಯಮಂತದಂ ದಂಡಮಲ್ಲಿ ನೇಜಾ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿ] ದುದದು ಜೋಗವಟ್ಟಿಗೆ (ಕಾದಂಪು. ೬೯೨) ; ಸೂಳೆಯ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಏಳುನೂಜಿಪ್ಪತ್ತಾನೆ ನೇಜಾತ್ರ ಕಂಡೆ (ಅಪಚಂ. ೧೦-೩೮) ; ವಜ್ರಲೇಪದ ಕುಮಾರಧಾರೆಗಳ ನೇಜಾದ ನೆಲಹಿನಾಯುಧದ ಕುಳಿಯ . . . ತಾಣಂಗಳಂ ತೋರಾದಂ ಭೈರವಂ ಸಿದ್ಧ ಪತಿಗೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೧). ೨. ತೂಗುಬೀಳು ; ಜೋತುಬೀಳು ; ನೇತುಬೀಳು : ಗಿರಿ ಹರಿಯ ಪವಿಯ ಹತಗಿಂದಿಸಿದ ತಾಣಾಂತರಕ್ಕೆ ನೇಜಾದ್ವ ಪಲವುಂ ಹರಿಗಳೆನಲ್ಯ ನಭದೋವರಿಯೊಳ್ ಪೆಜ್ಜೇನು ಹುಟ್ಟಿ ರಂಜಿಸು ತಿರ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಕಾರ್. ೩-೩೧) ; ತಳತಳಿಸಿ ಪೊಳೆವ ನಿರ್ಮಳಭಳಂ ನೇಜಾ ದೋಡಂತದಂ ತೆಗೆದವಜ್ಜೋಳ್ ಬಳಪದಿವಾಗಳ್ ಬರೆದಂ ಲಳನೆಯ ರೂಪಾಂತರಯುಮನನ್ನೆಜಾವನಿತಂ (ದಶಕು. ೮-೩೦೦). ೩. ನೀಡು ; ಚಾಚು : ದುರ್ಯೋಧನನಂ ಕೊಲ್ಲದಿರೆನೆಂದು ಭಾರತಮಲ್ಲಂ ಗಾಂಡಿವಕೆ ನೇಜಾದಂ ಕರತಳಮಂ (ಗದಾಯು. ೮-೨೬). 'ನೇಲ್' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಾಜ್ಜು, ನಾಜ್ಜು ; ಮಲ. ಇಾಜ್ಜು]

ನೇಜಲ್, ನೇಳಲ್, ನೆಜಲ್, ನೇಳಲ್, (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; ಪ್ರಿಯಂಗು : "ಪ್ರಿಯಂಗು ಶ್ಯಾಮ ಫಲಿ ನೀಜ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇಳ, ಸೇಳ] ಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೯) ; ಪೊನ್ನೆಯ ಕಮ್ಮರದಾರ ಕೇರ ನೇಜ [ಪಾಠಾಂ. ರಿ] ಲ ಸಿರಿತಾಳೆಯಿಂಗಳದ ನೆಡೆಯ . . . ಮರಂಗಳ ಕೊಂಬುಗಳಂಬರಂಬರಂ ಪುದಿದು . . . ಕಜಂಗಿ ಕಪ್ಪುಲಿಸುತಿರ್ಪುದು ಕಾನನವತ್ತ ನೋಟಿಲ್ಪಡಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೨೧). ನೇಳಲ್ : ನೇಜಾಲ ತೊಕ್ಕು, ಮಾವಿನ ದಿತ್ತಣ, ಹೆಮ್ಮರದ ತೊಕ್ಕು, ನೇಳ ತೊಕ್ಕು . . . ಬಲವಜಾತು ಸೇವಿಸಲು ರಕ್ತಸಿತ್ತ . . . ಗ್ರಹಣೆ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಾಧಿ ಗಳು ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. ೧, ೨೨೨). ನೆಜಲ್ : "ನೆಜಲ್ = ಅಶವತ್ಥಾದಿ ಫಾಯ ; ಇಳದರ್ಪಣ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಂ ; ಒಂದು ಮರಂ" (ಶಮದ. ಪಂ. ೧) ; "ನೆಜಲ ಮರ - ಶ್ಯಾಮ, ಮಹಿಲೆ, ಲತೆ, ಗೋವಂದಣಿ, ಗುಂದ್ರ, ಪ್ರಿಯಂಗು . . . ಪ್ರಿಯಕ" (ನಾಚರಾ. ೨) ; "ಉಂಜು ಕೊಡಗೆ ನೆಜಲಿನಲ್ಲೊಂದು ವೃಕ್ಷಂ" (ಸಂಜೀವ. ೫). ನೇಳಲ್ : ಪಲಸು ಪದ್ಧಳಿಯರನೇಜಾಲ್ ನೇಳಲ್ ನೆಲ್ಲಿ . . . ಸಿರಿಸ ದಾಳಿಂಬದ ಸಾಲ್ವಳ್ ಸಲೆ ಸೊಗಸಿದುವಲ್ಲಿ (ಇಯಶಾ. ೧೫-೪೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಾಜಲ್, ನಾಜಲ್ ; ಮಲ. ಇಾಜಲ್]

ನೈ 'ನೈಯ' ನೋ.

ನೈಯತ, ನೈರುತ (ನಾ). ೧. ಅಸುರ ; ರಾಕ್ಷಸ : "ರಕ್ಷ. ಕೋಣನ ನೈಯತ ರಾಕ್ಷಸ . . . ಕ್ಷಣದಾಚೆರೆಂದು ಸದೃಶ್ಯಾರ್ಥಂಗಳ್ ನಿಶಾಟಿ ಪರ್ಯಾಯಂಗಳ್" (ಚಪ್ಪುಕೋ. ೮-೪೨). ೨. ನೈಯತ್ಯ ದಿಕ್ಪಾಲಕ ; ನಿರುತಿ : ಇಂದ್ರ, ಅನಲ, ಯಮ, ನೈಯತ, ವರುಣ, ಮರುತ, ಧನದಿ, ರುದ್ರ : -ಈ ೮ ಮೂದಲ್ ಮೊದಲಾದಂಟು ದೆಸೆಗಂ ಕ್ರಮ ದಿಂದೊಡೆಯಲ್ (ಹರಾಯು. ೧೭-೧೦೦). ನೈರುತ : 'ನೈರುತಾಗಮ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ನೈರ್ಯತ]

ನೈಯತಿ, ನೈರಿತಿ, ನೈರಿತೆ, ನೈರುತಿ (ನಾ). ೧. ಪಶ್ಚಿಮ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವ ವಿಧಿಕ್ಕು, -ಉಪದಿಕ್ಕು ; ನೈಯತ್ಯ :

ನೋಡಿ ಹಯ ನೈಋತಿಯಂ ನೀಡುಂ ಕೀಳುತ್ತು ಮಿರ್ಜಾದಪರಾಪ್ತ ದೊಳಂ ಮಾಡುಗುಮಪಾರ ಭಯಮಂ ಮಾಡುಗುಮಧಿಕಿಗೆ ತುರಗ ಮಧಿನವಡಂದ್ರಾ (ಅಶ್ವತಾ. ೪-೫೨). ೨. - ನೈಋತ ೨ : "ಯಾತು, ಯಾತುಧಾನಃ . . . ನೈಋತಃ, ಕೋಣಪಕಃ, ಕೈಕಸೇಯಃ—ಈ ೯ ನೈಋತಿಯ ಪೆಸರಾ" (ಹಲಾಯು. ೧೩-೭೩). ನೈರಿತಿ : ೧. ಅಲ್ಲಿಂ ಪಡುವಲು ನೀವಟ್ಟಿದ ಸನ್ನಿಹೊಳು ನೈರಿತಿಯ ಗುಡ್ಡೆ ಅಲ್ಲಿಂ ಬಡಗಲು ನೀವಟ್ಟಿದ ತದ್ವರ ಪೊಲದ ಸಂದಿನಲು ವಾಯುವ್ಯದ ಗುಡ್ಡೆ (ಸೌತಾ. XX, ೧೮-೩೯; ೨೮೦); ತೆಂಕ ಪಾಲ್ಕುಂ ನೈರಿತಿಯೊಳ್ಳರವುಲಿಗೆಯ ತೆಂಕಣ ಕೋಡಿಯಂ ಬಡಗಲ್ಪರೆಯರದ ಕೊಳಸುಂ . . . ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಸೌತಾ. XI-೬, ೫೨-೫೩; 1007). ನೈರಿತ್ತ : ೧. ಅಗ್ನೇಯದನೆ ಪುಲ್ಲಾಯುಡೆ ದತ್ತಿಣದನೆ ತಲ(?) ಅಪ್ಪಯ್ ನೈರಿತ್ತದನೆ ನೆಲುಮುಟ್ಟು ಗೂರ್ ಪುಟದನೆ ಪೆದ್ದಾಣ (ಎಳ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೩೨೪-೫೧; ಸು. ೬೨೦). ನೈರುತಿ : ೧. "ನೈರುತಿ-ನೈರ್ಯತಿ-ಒಂದು ದಿಕ್ಕು" (ಶಬ್ದ ಕೋ. ೨೩). ೨. ಶಕಮು ಹುತವದ ಯಮು ನೈರುತಿ ಪರುಣ ಮರುತ್ಯುಬೇರ ಶೂಲಧರಾ ದಿಕ್ಪತಿಗಲ್ (ಮುಕ್ತಕೋ. ೯-೪೮). ಸುರಪತಿಯ ಭೋಗ ಮುಟ್ಟು ತೇಜವಂಧಕಾಸುರನಡೆಟು ನೈರುತಿಯ ಕಾಯ್ತು . . . ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿವರೆಕ ರೂಪಾದುದೊಸುವ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಭೂವರನಾ ಪುರಕ್ಕೊಡೆಯನು (ಹಪಾ. ೧-೪೦). [<ಸಂ. ನೈರ್ಯತಿ]

ನೈಋತ್ಯ, ನೈರುತ್ಯ (ನಾ). - ನೈಋತಿ ೧ : ಆ ರಾಜಗೃಹಂಗಳಂ ಕಟ್ಟು ಪೊಡೆ . . . ತೆಂಕಲ್ ಪವದಿಸುವ ಮನೆ ನೈಋತ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಯಂಧಂ ಗಳಿಸಿಸುವ ಮನೆ . . . ಕಟ್ಟುವುವುದು (ಲೋಕೋಪ. ೩-೧೮ ಬೀಳಿ); ಧರುತಂ ಕುಮುದಬೋಧಿ ನೈಋತ್ಯದಂತೆ ವಾನರಸ್ಥವದಂತೆ . . . ಹರಿಜನ್ಯಭೂದಿ ಗೋಕುಲದಂತೆ ವನದಂತೆ ತನ್ನರಂ ಕಂಗೊಳಿಸು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೧೧). ನೈರುತ್ಯ : ಶ್ರೀಗಿರಿಯ ನೈರುಪಾಣಂ. ಪುತ್ಯ ದಿಗುಭೂಭಾಗದೊಳೆನಿವ ಗಣ್ಯಪುಣ್ಯವಿಭಾಗವಾ ಕ್ಷೇತ್ರಂ . . . ನಂದಿಮಂಡಲವೆಂಬ ಪೆಸರಾಯ್ತು (ಬಸವ. ೨-೨೮); ತೊಲಗಿತಾ ಒ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾ ದಿನಂ . . . ತಕುನಿವಾನೆಯ ಶಕುನಮಲ್ತ ನಡೆದರೊ ನಮ್ಮಿ ನೈರುತ್ಯಮಂ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೩-೫).

[<ಸಂ. ನೈರ್ಯತಿ]

ನೈಕ (ಗು). ಏಕವಲ್ಲದ; ಅನೇಕ; ಬಹಳ; ಹೆಚ್ಚಾದ : ನೈಕ ಶಕಮಾನದಿಂ ಭೀಷ್ಮಪವಮಾನಹತಿಯಂ ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಮರಳು ನಿಮಿರ್ದ ಗರುಪ ತರುಪರಕುಲಂ ಮೂಲಮೂ ತಿರಿವಿ ಮಿಂಟಿದವೋಲಾ ನೆಲ ಕೈರುಳಿದವು (ಚಕ್ರಾಂಗ. ೪೮-೧೩೧). [ಸಂ.]

ನೈಕುಣಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (?) : ಸರಿಪ ಕೆಂಡದಕ ಭೂತಾಳೆ ಧುಂದುರ ಹಿವಿ ಕೆಲುಬದರಿ ದಿದುರು ಬೆತ್ತರ ದಿಲ್ಲ ಕಲ್ಲತ್ತ ದಿಲುಮರ ಕೆಟ್ಟ ನೈಕುಣಿಕೆ[ಪಾಣಂ. ನೈಕುಣಿಕೆ(ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೦-೨). [?]

ನೈಗಮ (ಗು). ೧. ನಿಗಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ವೇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಬೀದಿ; ದಾರಿ; ರಸ್ತೆ. ೩. ಪಟ್ಟಣ; ನಾಗರಿಕ; ಪೌರ. ೪. ವರ್ತಕ; ವ್ಯಾಪಾರಿ : "ಪರ್ಯಾಯಃ . . . ನೈಗಮಃ, ವೈದೇಹಃ—ಈ ೫ ಪರದಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೬); "ಬಣುಣಿಸುವವಂ ವಿಪಣಂ ನೈಗಮಂ ಪಣುಣಿಸು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೧). ೫. [ಜೈನ] ನಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನೈಗಮ, ಸಂಗ್ರಹ ಮತ್ತು ವ್ಯವಹಾರ ಎಂಬ ದ್ರವ್ಯಾರ್ಥಕನಯದ ಮೂರು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೨ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸದೆ ಗೌಣ ಮಾಡಿ, ಅವುಗಳ ಉದ್ದೇಶ ಅಥವಾ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಹೇಳುವ ಅಥವಾ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವ ದ್ವಾನ : ನೈಗಮ ಸಂಗ್ರಹ ವ್ಯವಹಾರ

ಮುಜುಗೂಕ್ತ ಶಬ್ದ ಸಮಭಿರೂಢ್ಯವಂಭೂತಾದಿ ನಯವಿಭೇದದಿಂ ನಾಮ ಸ್ಥಾಪನಾದ್ರವ್ಯಭಾವದಿಂ . . . ನಿರ್ವಾಕನುಪ್ಪ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವರತ್ನಮಂ ಕೈಕೊಂಡು(ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ಪ); ವಸ್ತುವಿನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವೇಚಿಸದೆ ಯಾವುದೊಂದು ಬಾಹ್ಯವಿಷಯದ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ವಿಚಾರಮಾಡುವುದು ನೈಗಮವು (ಜೈನಧ. 1X, ಉಪೋದ್ಯಾತ). [ಸಂ.]

ನೈಗಮನಯ (ನಾ). - ನೈಗಮ ೫ : ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನೈಗಮ ನಯಂ ಧನೆಯದು . . . ಕಟ್ಟಿಗೆ, ನೀರು, ಅಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿ ರುವ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ 'ನೀನು ಏನು ಮಾಡುವಿ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ, 'ಅನ್ನ ಮಾಡುವೆ' ಎಂದು ಹೇಳುವನು. ಈ ಹೇಳಿಕೆಯು ನೈಗಮನಯಕ್ಕೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಇದೆ (ಜೈನಧ. ೨೨೪). [ನೈಗಮ + ನಯ]

ನೈಗೆ 'ನೇಯ್' ನೋ.

ನೈಚಿಕಿ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಗೋವು, - ಹಸು : "ಶ್ರೇಷ್ಠಾ : ನೈಚಿಕಿ—ಈ ೨ ತಲೆಯಾವು" (ಹಲಾಯು. ೪೫-೧೧೩); "ನೈಚಿಕಿ ಶ್ರೇಷ್ಠೆಯನೆ ತಲೆಯಾವನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೪-೪). ೨. ಎತ್ತಿನ ಹಣೆ, - ತಲೆ : "ಹಣೆ ನೈಚಿಕಿಯನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೨).

[ಸಂ. ನೈಚಿಕಿ]

ನೈಚಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಸು; ಉತ್ತಮವಾದ ಗೋವು : "ಗೋಮತಲ್ಲಿಕೆ ಭದ್ರಾಖ್ಯಾನಂ ನೈಚಿಕಿಯನಿಕ್ಕಂ ತಾನು[ತ್ರ]ಮಮ ದುವೆ" (ಮುಕ್ತಕೋ. ೯೦-೭); ಅಲಭ್ಯಕಾಂಡನರಾಶಿಗಳನುಟ್ಟಲವನಿಪ ಮಣಿಭೂಷಣಾಳಿಯ ಲರಿತಪಟ್ಟಾಂಶುಕಸಮೂಹವನಗ್ಗ, ಹಾರಗಳ ಸಲೆ ಫಟೋಧಿಗಳಾದ ನೈಜಿಚಿಕಿಗಳನು ದಣವಂದವಲಿ ವಿಪ್ರಾವಳಿ ಸಿರಿದ ನಲಂಬಿಕಾಸುತನಿತ್ತ ನೊಲವಿನಲಿ (ಪ್ರಮತ್ತ. ೨-೨೭). ೨. ಎತ್ತಿನ ಹಣೆ, - ತಲೆ : (೪). [<ಸಂ. ನೈಚಿಕಿ]

ನೈಚ್ಯ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ತನ; ನೀಚತನ; ಹುಲ್ಲುಕತೆ : ನೈಚ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗಂಡಸರ ಹೆಸರಿಗೆ ಇಗ, ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರಿಗೆ ಇ ತುಣುಕು ಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದುಂಟು (ಸಮ್ಯು. ೨೧೬); ಹೊಗಳಲೆ ನಾಡಿನ ನೈಚ್ಯವನಳಿಸಿದ ಕಾರ್ಯವ ಹೊಗಳಲೆ ನರಪತು . ಮಾನವನಿಸಿದ ಕಾರ್ಯವ (ಅಮತಂ. ೫೪-೧೪); ಪಾಳಯಂಗಾರರು . . . ನಮ್ಮ ಕನ್ನಡ ನಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವು ಅಪ್ಪ ನೈಚ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದದೆ 'ಪ್ರಸಿದ್ಧ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ (ಪಾಳಾ. ೩). [ಸಂ.]

ನೈಚ್ಯಭಾವ (ನಾ). ತಾನು ಕೀಳೆಂಬ ಭಾವ : ಇಂದು ಸುಶಿಕ್ಷಿತರನಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಅಂಗ್ಗವಿದ್ಯಾವಂತರಲ್ಲಿ ಕೀಳತನದ ಭಾವ ಅಥವಾ ನೈಚ್ಯ ಭಾವ (Inferiority complex) ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಬಹಳವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವುದನ್ನೆ (ಮನೋರೋ. ೩೪). 'ನೈಋತ್ಯನುಸಂಧಾನ' ಪರಾ. [ನೈಚ್ಯ + ಭಾವ]

ನೈಋತ್ಯನುಸಂಧಾನ (ನಾ). ಕೀಳ್ತನದ ಭಾವನೆಯನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ತಾನು ಸಣ್ಣವನು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು : "ವಾಸರ ವಾಸನು ನಾನು ದೋಷಿಗಳಗ್ರೇಸರ ನಾನು" ಎಂದು ನೈಋತ್ಯನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಥಾ. 1, ೧೫೪); ಹಂಸಿಂಗನೊ ಆತನ ಕಡೆಯವರೊ . . . ನೈಋತ್ಯನುಸಂಧಾನ ದಿಂದಲೇ ದೊಡ್ಡ ಪದವಿಗೇರಿದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತ, ಸಮಯ ಬಂದಂತೆ ಹೈದರಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ನೆಂದು ದೇವರಾಜಯ್ಯನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಒಡಕ. ೭೮); ಕಲಾಧರಾ . . . ನೀನು ಅತಿಯು ಮೆಚ್ಚುವಂತೆ ವಾದ್ಯವನ್ನು ನುಡಿಸಲು ಶಕ್ತನಾಗಿದ್ದೀಯೆ. ಹೀಗೆ ನೀನು ನೈಋತ್ಯನುಸಂಧಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಡ; ತೆಗೆದುಕೋ ವಾದ್ಯವನ್ನು (ಕಲಾಧ. ೨೪). [ನೈಚ್ಯ + ಅನುಸಂಧಾನ]

ನೈಜ (ಗು). ೧. ಸ್ವಂತದ; ತನ್ನದೇ ಆದ; ಸ್ವಕೀಯ : ರೇಣುಕೆಯಂ
ಹಾನಕೆಯಂ . . . ಕ್ಷೋಣಿಯೊಳಧಮಚರಿತ್ರದ ಹಾನಿಯರಂ ಜಟಿಮ ನೈಜ
ನೀತಿಯೊಳೆಸೆದಲ್ (ಜವ್ವಿ. ೨. ೨-೩೬); ಸಕಲಾಗಮಾರ್ಥವನೀನ ಪಟ್ಟಿಲದ
ಗುರುತಿ ನೈಜಾಂಭಿರರಣಾಗತರನುರೆ ಪೊರೆವ (ಕುಮಾರ. ೧-೨೬).
೨. ನಿಜವಾದ; ಸಹಜವಾದ; ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ; ಕೃತ್ರಿಮ
ವಲ್ಲದ : ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಕಲ್ಪನೆಗಳ ಹುಚ್ಚಾಟವಿದೆ ನೈಜಭಾವದ
ನಾವೀನ್ಯವು ತುಂಬಿ ಹರಿಯುವುದು (ಕನ್ನಡ. ೮೪). ೩. ಸ್ವತಸ್ಸಿದ್ಧ
ವಾದ; ಆಗಂತುಕವಲ್ಲದ : ಶ್ರೀಕರುಣೆವಲ್ಲಭನ ಪರಮವಿಭೂತಿರೂಪವ
ಕಂಡಕಂಡಲ್ಲೇ ಕೆವಲ ಬಂತಿಸುತ ಮನದಲಿ ನೋಡು ಸಂಭ್ರಮದಿ ನೀತ
ಸಾಧಾರಣ ವಿಶೇಷ ಸಜಾತಿ ನೈಜಾಹಿತವು ಸಹಜ ವಿಜಾತಿ ಮಂಡಾಮಂಡ
ಬಗೆಗಳನುಚುತು ಬುಧರಂದ (ಹಸಾರ. ೫-೧೧); ಕನ್ನಡದ ಒಂದೆರಡು
ವಿಭಕ್ತಿಗಳು ನೈಜಸ್ವಪ್ನಿಯಾಗಿರದೆ ಕೇವಲ ವೈಯಾಕರಣರು
ಸಂಸ್ಕೃತಾನುಕರಣೆಯಿಂದ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕೃತಕವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆ
(ದ್ರಾವಿ. ೨೧೨). (ನಾ). ೪. ನಿಜ; ಸತ್ಯ; ದಿಟ : "ಸತ್ಯಕ್ಕೆ
ನೈಜಂ ನನ್ನಿಯಂದಕ್ಕು" (ಕವ್ಯ. ೪೬); ಮೂಜಿಗಕೆ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಸಿ
ರಕ್ತಾಜಲಾನಳ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಿಗೆ ನೈಜವಪ್ಪನುಸಾರಿವೇಪವು ಭವನಾರಣವು
(ಜವ್ವಿ. ೨-೬೮); ಅಸ್ವಭಾವಕವುಳ್ಳ ನೈಜಮಿಮ ತನಗಿವೆ ತಪಸ್ವಿಗಳ
ಮೌಳಮಣಿ ನಾರದಂ ಪೋಗಿ ವೈವಸ್ವತಂಗಜಾಪಿ . . . ವಿರವಮಗನಂ
ಕಂಡು ಸತ್ಯತನಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದನು (ಜೈಮಿ. ೨೬-೨೦). ೫. ಸಹಜ
ವಾದುದು; ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದುದು : ಭೇದಕರಾ ಬಹುವಿಧದ ಪರಿಕೆ
ಸರೋಳಗುಣಾಣಂದೆ ಧಿದ್ರಿಸಿ ತೆಗೆವ ಜಾಣ್ಮೆ ಕಡುನೈಜಮಗಗೆ ಪರಮ
ಲಂಚೆವೆ ತನುಗೆ ಜೀವನವದೆನಿಸಿ ಚೆಚ್ಚರದಿಂದಲೈಶ್ವರ್ಯಮಂ ಪಡೆದು
ನೆಜೆ ಬಾಳ್ವ ಕರಣಕಿರೋಮಣಿಗಳೊಪ್ಪಿದರ್ (ಜಬ್ಬ. ೬-೬); ಮರದಿ
ನೆನೆ ನೈಜದಿಂದರಕೆ ಸೊಗವೆಲ್ಲಗೊ ಸೆರೆಮನೆಯ ನೇಮನೇಂ? (ಮಂಕು. ೮೪೫). [ಸಂ.]

ನೈಜಗುಣ (ನಾ). ಸಹಜವಾದ ಗುಣ; ನಿಜಸ್ವಭಾವ : ಬಾಹ್ಯತರದ
ಬೆದಗನೊಂದೆ ಬಗೆದು ಬೆರೆಯ ಕಟ್ಟಿ ಮುಂದೆ ತೋರುತಿರುವ ನೈಜಗುಣ
ವನೆಯಿಂದಿದ್ದೆನು (ಕವಿ. ೪೫-೧೫). [ನೈಜ+ಗುಣ]

ನೈಜಚಿತ್ರ (ನಾ). ಸಹಜವಾದ ಚಿತ್ರ; ವಾಸ್ತವ ಚಿತ್ರ : ಜೀವನದ
ವಿವಿಧ ನೈಜಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವ ಈ ಹಾಡುಗಳು ರೈತನಿಗೆ ಅನಂದ
ವಾದಾಗಲಿ, ಇಲ್ಲವೆ ದಿನದ ದುಡಿಮೆಯ ದಣವನ್ನಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದ
ಕ್ಕಾಗಲಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವವುಗಳು (ಕನ್ನಡ. ೧೮೦). [ನೈಜ+ಚಿತ್ರ]

ನೈಜರೂಪ (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿ ರೂಪ; ಮೂಲ ರೂಪ : ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ
ಇರುವಂತೆ ಉಳಿದ ದ್ರಾವಿಡಭಾಷೆಗಳಲ್ಲೂ ಶಬ್ದದ ನೈಜರೂಪವೇ ಏಕ
ನಡೆನದಲ್ಲಿ—ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿ ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ (ದ್ರಾವಿ. ೨೧೨).

[ನೈಜ+ರೂಪ]

ನೈಜಸಾಹಿತ್ಯ (ನಾ). ಸೃಜನಶೀಲವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ : ವೈಯಕ್ತಿಕ
ಅನುಭವ ಎಲ್ಲ ನೈಜಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಡಿಗಲ್ಲು (ಸಾಹಿತ್ಯ. ೧೦).

[ನೈಜ+ಸಾಹಿತ್ಯ]

ನೈಜಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಸಹಜವಾದ ಸ್ಥಿತಿ; ವಾಸ್ತವ ಸ್ಥಿತಿ : ಮಕ್ಕಳು
. . . ನೈಜಸ್ಥಿತಿಗೂ ಕಲ್ಪನಾಸ್ವರೂಪಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಕಂಡು
ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಇಕ್ಷದ. ೧೧೦). [ನೈಜ+ಸ್ಥಿತಿ]

ನೈಜಸ್ವರೂಪ (ನಾ). ಸಹಜವಾದ ಸ್ವರೂಪ; ವಾಸ್ತವ
ಸ್ವರೂಪ : ಕೇಶಿರಾಜ . . . ಬಣ್ಣದ ಕನ್ನಡಕ ಉಪಯೋಗಿಸದೆ
ಬರಿಗಣ್ಣಿನಿಂದ ಕನ್ನಡನುಡಿಯ ಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದ್ದರೆ ಕನ್ನಡದ
ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಬೆರಗುಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲೂ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡದ

ನೈಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು
(ದ್ರಾವಿ. ೨೯೨). [ನೈಜ+ಸ್ವರೂಪ]

ನೈತಿಕ (ಗು). ನೀತಿ ಸಂಬಂಧವಾದ; ತಾತ್ವಿಕವಾದ : ಈ ಕೃತಿ
ಯಲ್ಲಿ . . . ನೈತಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅವ
ಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ (ಇಕ್ಷದ. VI, ಮುನ್ನುಡಿ); ಅಭಿರಬಹುದಾದ ನೈತಿಕ
ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ
. . . ಹೇಳುವುದು ಅನುಚಿತವಾಗಲಾರದು (ಇಕ್ಷದ. ೨೪೨). [ಸಂ.]

ನೈತಿಕದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ನೀತಿನಿಷ್ಠವಾದ ದೃಷ್ಟಿ; ತತ್ವನಿಷ್ಠವಾದ
ದೃಷ್ಟಿ : ಅಪರಾಧಿಯ ಗುಣಸ್ವಭಾವಗಳ ಮತ್ತು ನೈತಿಕದೃಷ್ಟಿಯ
ವಿವರಣೆ ಕ್ರಿಮಿನಲ್ ಮೊಕದ್ದಮೆಗಳಲ್ಲಿ . . . ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದೆ (ಪನರು.
೨೦೬); ನೈತಿಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಕೇಶವನಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಗಟ್ಟಿ
ಮುಟ್ಟಾದದ್ದು (ಹೊಸತ್ತಿ. ೨೯೫). [ನೈತಿಕ+ದೃಷ್ಟಿ]

ನೈತಿಕಧೈರ್ಯ (ನಾ). ನೀತಿಯಲ್ಲಿನ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಬರುವ
ಧೈರ್ಯ; ತಾತ್ವಿಕ ಬಲ, —ಸ್ಥೈರ್ಯ : ಅವರೆದುರು ನಿಲ್ಲುವ
ನೈತಿಕಧೈರ್ಯ ಆ ಕಲ್ಪದೃವದಂತೆ ಇದ್ದರಲ್ಲವೇ? (ಹೊಸತ್ತಿ. ೨೫).

[ನೈತಿಕ+ಧೈರ್ಯ]

ನೈತಿಕಪ್ರಜ್ಞೆ (ನಾ). ನೀತಿ ಸಂಬಂಧವಾದ ಅರಿವು : ತನ್ನ ನಾಗರಿಕ
ತೆಯ ದುರ್ಬಲತೆಗಳೇನು ಎಂಬುದನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುವಷ್ಟು ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ
ಮತ್ತು ನೈತಿಕಪ್ರಜ್ಞೆ ಅವನಲ್ಲಿವೆ (ಹೊಸತ್ತಿ. ೨೯೫). [ನೈತಿಕ+ಪ್ರಜ್ಞೆ]

ನೈತಿಕಬಲ (ನಾ). ನೀತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದರಿಂದ ಬರುವ
ಶಕ್ತಿ; ತಾತ್ವಿಕವಾದ ಬಲ, —ಸ್ಥೈರ್ಯ : ನೈತಿಕಬಲವಿಲ್ಲದ
ವ್ಯಕ್ತಿ ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದಲಾರನು (ರೂಢಿ). [ನೈತಿಕ+ಬಲ]

ನೈತಿಕಭೂಮಿಕೆ (ನಾ). ನೀತಿಯ ಮಟ್ಟ, —ಅಂತಸ್ತು :
ಜನಸಾಮಾನ್ಯದ ಮಟ್ಟವನ್ನು ಮೀರಿ, ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ನೈತಿಕಭೂಮಿಕೆ
ಯಲ್ಲದ ರೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಗುಂಪಿನ ಜನರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸ
ಲಾಗಿತ್ತು (ಪನರು. ೪೧೬). [ನೈತಿಕ+ಭೂಮಿಕೆ]

ನೈತಿಕಮಟ್ಟ (ನಾ). ನೀತಿಯ ಸ್ಥಾನಮಾನ : ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರ
ಗಳಲ್ಲೂ ನಮ್ಮ ನೈತಿಕಮಟ್ಟವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[ನೈತಿಕ+ಮಟ್ಟ]

ನೈತಿಕಮಾರ್ಗ (ನಾ). ನೀತಿಯುಕ್ತವಾದ ಮಾರ್ಗ; ಧರ್ಮ
ಮಾರ್ಗ; ನೀತಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾದ ದಾರಿ : ತಮ್ಮ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು
ನೀತಿಯುಕ್ತವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ
ಗಿಲ್ಲವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ನೈತಿಕಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಅವಶ್ಯಕವಾದ
ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯೂ ಈ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗಿಲ್ಲ (ಬುಕ್ಕಾರ. ೪೨ ಪೀಠಿಕೆ).

[ನೈತಿಕ+ಮಾರ್ಗ]

ನೈತಿಕಾಂಶ (ನಾ). ನೀತಿಸಂಬಂಧವಾದ ಅಂಶ; ನೀತಿಯ ವಿಚಾರ:
ಮೂಲಶಿಕ್ಷಣಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ . . . ಧಾರ್ಮಿಕಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ
ಸೇರಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯವೆನಿಸುವ ನೈತಿಕಾಂಶಗಳನ್ನು
ಬೋಧಿಸುವುದನ್ನು ಅದು ಒಪ್ಪುವುದು (ಇಕ್ಷದ. ೬೧೯).

[ನೈತಿಕ+ಅಂಶ]

ನೈದಿಧ್ಯಾಸ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವುದು;
ಪದೇ ಪದೇ ನೆನಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, —ಅಲೋಚನೆ ಮಾಡುವುದು:
ಈ ಸೂಬಿಗಿಂ ಮೆರವ ನೈದಿಧ್ಯಾಸ ಮನನ ಶ್ರವಣಮಲ್ಲದೆ ವಾಸದೇವನ
ನೆಲೆಯನ್ನೆದಲಸಾಧ್ಯಮುಷ್ಯದಲೀ (ಗುತಾ. ೧೬-೫೯). 'ನೈದಿಧ್ಯಾಸ' ಪಠಾ.

[ಸಂ.]

ನೈದಿಲ್ 'ನೆಯಿಲ್' ನೋ.

ನೈದಿಲು 'ನೈಯಿಲ್' ನೋ.

ನೈದಿಲೆ 'ನೈಯಿಲ್' ನೋ.

ನೈದಿಲೆಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ನೈಯಿಲೆಯ ಗಡ್ಡೆ : ಭದ್ರಮುಕ್ತಿ, ನೈದಿಲೆಗೆಡ್ಡೆ, ಅಮರದವಳ್ಳಿ . . . ಶ್ರೀಗಂಧ, ಪರ್ವಾಟಿಕ ಸಹ ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಹಿತ್ತ ಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು(ಸಕವ್ಯ. ೭೯).

[ನೈದಿಲೆ(<ನೈಯಿಲ್) + ಗೆಡ್ಡೆ(<ಗಡ್ಡೆ)]

ನೈದಿಲೆಗೋಲ್ 'ನೈಯಿಲ್'ಗೋಲ್' ನೋ.

ನೈದಿಲ್ಲಾಳ 'ನೈಯಿಲ್ಲಾಳ' ನೋ.

ನೈಪಥ್ಯ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಆಭರಣ, ಉಡುಗೆ ತೊಡುಗೆ, ವೇಷಭೂಷಣ, ಲೇಪನ ಇತ್ಯಾದಿ : ಕುಡುಮಿಂಚಂ ಪಲವಂ ವಿಗುರ್ವಿಸಿದನಂದ್ರಂ ಪುಷ್ಪಬಾಣಂಗಳಿಂ ಪಡೆವಂ ಪೆಣ್ಣಿಯಂ ಮನೋಜನನೆ ನೈಪಥ್ಯಂ ಬೆಡಂಗಟ್ಟುನಂ ನಡೆಗೊಂಡತ್ತು . . . ನಾನಾ ನರ್ತಕೀಸ್ತ್ರೀಕಂ (ದುಶ್ಶಿ. ೧೨-೭೭) : ಸತ್ಯ ಶೌಚಾಚಾರ ಕುಲವೇದ ಶಾಸ್ತ್ರಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಸುವಿಪ್ರರಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರಕೆ ನೈಪಥ್ಯವಸ್ತ್ರಾದಿ ಪೂಜೆಗಳಿಂದ ಸತ್ಕರಿಸಿ . . . ಸಾಲಂಕಾರಗೋಸಹಸ್ರವನೊಂದು ಭಾರ ಪೊನ್ನಂ ಕುಡುವುದು (ಚೈವಿಭಾ. ೨-೨೭) ; ಏಕಾ ಕರಂ ಜಾಹಿ ನೈಪಥ್ಯಾಂ. ನೇ] ಪಥ್ಯಮಂ ತಾಂ ತೊಡೆದಿರ್ದೊಡ್ಡಂ ಬಂದಂದನನಿಪತಿಯನಬ್ಬಾ ಕ್ತಿ ನೋಡು ತ್ತುದಿರ್ದೊಡ್ಡಂ (ರಾಜಶೇ. ೭-೪). 'ನೈಪಥ್ಯಗೃಹ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನೈಪಥ್ಯಂಗಿಯ್ (ಕ್ರ). ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು ; ವೇಷ ಭೂಷಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸು : ಸಮಯ ಸಮುಚಿತ ನೈಪಥ್ಯಂಗಿಯ್ನು ರ್ಬುಂಗರ್ಬುಗಿಪ ಜವನಿಯು ಮಹಿಯೊಳ್ ಕಂದಪಾವಿವಾಹದೊಳಂದಂಬಡೆದ ಪೊಂದೆರೆಯಂ ಮಹಿಗೊಂಡು ನಿಂದ ರತಿಯಂ ಪೋಲ್ತು ನಿಂದಿರ್ಪುದು (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೯ ಮ). [ನೈಪಥ್ಯ + ಕಿಯ್.]

ನೈಪಥ್ಯಂದಳಿ (ಕ್ರ). - ನೈಪಥ್ಯಂಗಿಯ್ : ರಾಜಶೇಖರರಾಜೇಂದ್ರ ನೋಜೆಯಿಂದಾಡಿಸನ್ನದ್ದ ನಾಗಿ ಯಥೋಚಿತ ನೈಪಥ್ಯಂದಳಿದನಾತ್ಯ ಸಮೇತಂ ಪಣ್ಣಿ ಬಂದಿಭೇಂದ್ರಮನೇಡು . . . ಶಿವರಕ್ತ ನಡೆಪರ್ವಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೭-೧೧ ಮ). [ನೈಪಥ್ಯ + ತಳಿ.]

ನೈಪಥ್ಯಂಬಡೆ (ಕ್ರ). - ನೈಪಥ್ಯಂಗಿಯ್ : ಫೋಳಾಯಿಲರ್ ನೆರೆದು . . . ಸಮರಸಮಯಸಮುಚಿತ ನೈಪಥ್ಯಾಂ. ನೇ]ಪಥ್ಯಂಬಡೆದಬ್ಬ ರಿಸಿ ಬೊಬ್ಬೆಗೊಬ್ಬೇಡು ಸರಭಸಂ ಪರಿಪುರ್ವಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೭-೧೧ ಮ). [ನೈಪಥ್ಯ + ಬಡೆ.]

ನೈಪಥ್ಯಗೃಹ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಮಂದಿರ ; ವೇಷಭೂಷಣ ಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವ ಸ್ಥಳ ; ಪ್ರಸಾಧನ ಗೃಹ : ಮಜ್ಜ ಸಂಬೊಳ್ಳು ನೈಪಥ್ಯಗೃಹಕ್ಕೆ ವಂದು ಕೈಯ್ಯೊಲೊಂಡ ಆ ರಾಜಶೇಖರಂಗೇಂ ರಾರಾ ಜಿಸಿದುದೊ ವಿಚಿತ್ರಮನೆಗಣರಡೆನೋದಾರಂ ತೇಖರಮಂಜ್ವಳಮೇರು ತಿಖಂ ತಿಖರತದೊಳ್ ಸಂಪರುತುಂ (ಚಂದ್ರಶ. ೭-೫೫ ಮ).

[ನೈಪಥ್ಯ + ಗೃಹ]

ನೈಪಥ್ಯನಿಳಯ (ನಾ). - ನೈಪಥ್ಯಗೃಹ : ಅನಂತರಂ ನೈಪಥ್ಯ ನಿಳಯಕ್ಕೆ ವಂದು . . . ನೆನೆಯಿಸಿದಂ ಮುಕುಂದನನ್ನು ತಾಬ್ಬಿಯೊಳಿಹ್ ನಿಜಾದಿಮೂರ್ತಿಯಂ (ಜಗದಿ. ೧೦-೧೦೦ ಮ).

[ನೈಪಥ್ಯ + ನಿಳಯ (=ನಿಲಯ)]

ನೈಪಥ್ಯವರ್ಗ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವವರ ಗುಂಪು, - ಸಮೂಹ : ಕಳಪುವನಂದ್ರ ನೈಪಥ್ಯಪ್ರಾಂ. ನೈವದ್ಯ]ವರ್ಗವನವ ತಳೆದು ಲೀಲೆಯೊಳು ವಾಸರವ ಕಳಪಲು ಜವ್ವನ ಮೊಳಿತುಮ ಸುರಕುಜ ದೊಳು ಮೂಡುವಂತೆ ಪುದ್ದಾಳಿ (ವರ್ಧ. ೧೨-೨೯).

[ನೈಪಥ್ಯ + ವರ್ಗ]

ನೈಪಾಲಿ, ನೈಪಾಳಿ (ನಾ). ೧. ನೇಪಾಳ ದೇಶದವನು ; ನೇಪಾಳಿ. ೨. ಮಣಶಿಲೆ. ನೈಪಾಳಿ : ೨. "ನೈಪಾಳೀ, ಕುನಟೀ, ಗೋಳಾ - ೩ ನೇಪಾಳದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಣಶಿಲೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೭).

[ಸಂ. ನೈಪಾಲೀ]

ನೈಪಾಳಿ 'ನೈಪಾಲಿ' ನೋ.

ನೈಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಪಾಣತನ ; ನಿಪುಣತೆ ; ಕೌಶಲ : ಪಾಪೇಭ ಕಂಠೀರವಂ . . . ಎಯ್ತುರ್ಪರಂ ಶಾತಭಲ್ಲಸಹಸ್ರಂಗನಂಬರಕ್ಕೆ ಕಲೆ ಭೂಭಾಗಕ್ಕೊಡಲ್ ದಿಬ್ಬು ಪೊಂಗಿ ಸುರರ್ ಬಣ್ಣನೆ ದಿವ್ಯಮಚ್ಚು ಮಹಾದಂ ಕೋದಂದನೈಪುಣ್ಯಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೯) ; ಹಿಂದಂ ಗೌರವಮುಂ ಬೆಡಂಗಿದಿದು ತೋಪೊಂದಂದದಿಂ ನಾಡೆ ಬಂಧುರವನುಯ್ಯ ನೈಪಕಾಂತೆಯೊಳ್ ಬಹುಕಲಾನೈಪುಣ್ಯಮುಂ ಪುಣ್ಯಮುಂ (ಚಂದ್ರಶ. ೩-೨೭) ; ಈ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ದುಡಿದು ದುಡಿದೂ ತರಬೇತಾಗಿ ನಾನು ಇಷ್ಟೊಂದು ನೈಪುಣ್ಯ ಗಳಿಸಿದ್ದೇನೆಲ್ಲ (ದೇವಶ್ಯ. ೩೨). [ಸಂ.]

ನೈಮಿತ್ತ (ಗು). ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಉಂಟಾದ ; ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕಾರಣ ದಿಂದ ಉಂಟಾದ : 'ನೈಮಿತ್ತಕರ್ಮ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನೈಮಿತ್ತಕರ್ಮ (ನಾ). ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕಾರಣದಿಂದ ಮತ್ತು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮ : ಈ ನಿಮಿತ್ತದೊಳಿ ದನೆಸಗುವುದೆಂಬುದು ಪಾಸ್ತೆನೆ ನೈಮಿತ್ತಕರ್ಮ ಆ ನಿಮಿತ್ತದೊಳಾಚರಿಸು ವುದೆಲ್ಲರೂಮಾ ನೈಮಿತ್ತಕರ್ಮವನು (ಪದಿ. ೯-೧೨) ; ಇಂತು ಮುಕ್ತಿಯನೆಳಸುವರು ಕಾಮ್ಯವನುಳಿದಂತರಂಗದ ಶುದ್ಧಿಯೊಳು ಚಿಂತೆಗೊಳದೆ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಕರ್ಮವ ಸಂತಸವೊಡನೆಸಗುವುದು (ಪದಿ. ೯-೧೩).

[ನೈಮಿತ್ತ + ಕರ್ಮ]

ನೈಮಿತ್ತಿಕ (ಗು). ೧. ನಿರ್ದಿಷ್ಟಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ : 'ನೈಮಿ ತ್ತಿಕಪೂಜೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. - ನೈಮಿತ್ತಕರ್ಮ : ಉತ್ತಮ ನಿಮಿತ್ತಮಂ ನೈಮಿತ್ತಿಕಮುಂ ಪೋಲ್ತುಮನಿಸಿ ಸೊಡರಿಂ ಸೊಡರಂ ಪೊತ್ತಿಸಿ ತಂದುಪಮೆಯೊಳಚೊತ್ತಿ ಮವನಂತರಂಗ ಬಹಿರಂಗಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೨೨) ; ಬನ್ನ ತಿಥಿಸತ್ಕಾರಂ ಜಗನ್ನೂಪವಿಶ್ವತನೈಮಿತ್ತಿಕ ಮೊಂದು ಸಂದ ನಿಗಮಾನುಷ್ಠಾನಮಂ ಮಾಡಲಾಕೃತ್ಯತ್ಯಾತ್ಯಕನೇ ಧರತ್ತಿಗೆ ಪವಿತ್ರಂ ತದ್ವ್ಯಹಸ್ತಾಶ್ರಮಂ (ಕಳಾ. ೩-೨-೪೫ ; 1058) ; ವೇದೋಕ್ತ ವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿತ್ಯ, ನೈಮಿತ್ತಿಕ, ಕಾಮ್ಯ ಎಂದು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ ವಿಭಾಗಿಸಿರುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೬೪). ೩. ನಿಮಿತ್ತಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವವನು ; ಶಕುನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವವನು ; ಭವಿಷ್ಯಜ್ಞ ; ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠ : ಮತ್ತೊಂದು ದಿನಸಂ ನೈಮಿತ್ತಿಕನನರಸಂ ಬೆಸಗೊಂಡ ನೆನ್ನ ಮುಳ್ಳೊಳಿಗೆ ರಾತ್ಯಾರ್ಹರಾರೊಂದು (ಪದ್ಮಾರ. ೧೬೪-೨೦) ; ನೈಮಿತ್ತಿಕನಿರೂಪಿತ ಶುಭದಿನಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ . . . ಇಂದ್ರಾಕ್ಷಿ ಸೀರವಾಣಿ ಮಹಿಮಾವತ್ಯಂಭದಿಂ ಸಿಂಹಹೀತಮಂದೇಜಾದನುತ್ಪನ್ನೋದ ಯಕರಂ ಸೌಜನ್ಯಕಂದಾಂಕಾರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೯೫ ಮ) ; ಪಗಲುಳ್ಳಂ ದೀಬ್ಬುದಂ ಧಾರಣಿ ನಡೆಗುವುದಂ . . . ಮಾಡದ ಮನೆಕಲಕಂ ದೀಬ್ಬುದಂ ಕಂದು ತದೊಳ್ ಬಗೆದರ್ ನೈಮಿತ್ತಿಕರ್ ನಾಳಿನ ಕದನ ದೊಳಕ್ಕುಂ ಪಶಾಸ್ಯಂಗಪಾಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೨೨). [ಸಂ.]

ನೈಮಿತ್ತಿಕಕರ್ಮ (ನಾ). - ನೈಮಿತ್ತಕರ್ಮ : ಗೃಹಸ್ಥನಿಂದನುಪ್ಪಿ ಸಲ್ಲಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವಾದೊಡೆ - ನಿತ್ಯ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಕಾಮ್ಯ ನಿರ್ಮಲವೆಂದು ಪಂಚವಿಧವಾಗಿದುದದಲ್ಲ . . . ಶುಭಕಾಲದೇಶಾಧಿಕ ದಲ್ಲಿ ಮಾಲ್ಪ ವಿಧಿವಿಶೇಷವೇ ನೈಮಿತ್ತಿಕಕರ್ಮವೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೧೪೭) ; ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ, ನೈಮಿತ್ತಿಕವೆಂದು ಎರಡು ವಿಧ . . . ವಿಷ್ಣು ಪಂಚಕ ಮೊದಲಾದವು ನೈಮಿತ್ತಿಕಕರ್ಮ (ಪಸಾರ. ೯-೧೩) ;

ವಯೋವೃದ್ಧ, ಪೂಜ್ಯವೃದ್ಧ, ಅಚಾರವೃದ್ಧ, ಜ್ಞಾನವೃದ್ಧ, ದೇವತೆಗಳತ್ತಾದಿಕರಾಗಮನಕಾಲದಲ್ಲಿ ದಾನ, ಪೂಜನೆ, ಮಹೋತ್ಸವಾದಿಗಳಂ ಮಾಡುವುದೇ ನೈಮಿತ್ತಿಕಕರ್ಮವು (ನಿಗಮ. ೧-೪-೧); ಗ್ರಹಣಗಳ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ವಿಷಾದುವ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಚರಿಸಬೇಕಾದ ಸ್ನಾನ ನೈಮಿತ್ತಿಕಕರ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ (ತತ್ವಪ್ರಾ. ೨೮೪).

[ನೈಮಿತ್ತಿಕ+ಕರ್ಮ]

ನೈಮಿತ್ತಿಕಪೂಜೆ (ನಾ). ನಿರ್ದಿಷ್ಟಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ, — ಪ್ರತಃ : ರಾಜರೂ, ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾದವರೂ, ಭವಿಷ್ಯದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ಅವುಗಳ ನಿತ್ಯ ನೈಮಿತ್ತಿಕಪೂಜೆಯನ್ನಾರಗಳಾಗಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ವಿಡುವುದು ಒಂದು ಪೂಜಾಕಾರ್ಯವೆಂಬ ನಂಬುಗೆಯು ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇದೆ (ಸಾಹಸ. ೧೧). [ನೈಮಿತ್ತಿಕ+ಪೂಜೆ]

ನೈಮಿತ್ತಿಕಪ್ರಲಯ (ನಾ). ನಿತ್ಯಪ್ರಲಯ, ಪ್ರಾಕೃತಪ್ರಲಯ, ನೈಮಿತ್ತಿಕಪ್ರಲಯ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಂತಿಕಪ್ರಲಯವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಪ್ರಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನೈಮಿತ್ತಿಕಪ್ರಲಯವೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಹೋರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ರೋಹಿತಯುಕ್ತಪ್ರಲಯ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೮). [ನೈಮಿತ್ತಿಕ+ಪ್ರಲಯ]

ನೈಮಿತ್ತಿಕಲಯ (ನಾ). — ನೈಮಿತ್ತಿಕಪ್ರಲಯ : ಕಾರ್ಯಾಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಚತುರ್ಯುಗಗಳು ಒಂದು ಸಾವಿರ ಸಲ ತಿರುಗಿದರೆ ಒಂದು ದಿನ ಮುಗಿಯುವುದು, ಇದಕ್ಕೆ ನೈಮಿತ್ತಿಕಲಯ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಭಾಷ್ಯ. ೬೧೪). [ನೈಮಿತ್ತಿಕ+ಲಯ]

ನೈಮಿತ್ತಿಕವಚನ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯಜ್ಞನ ವಚನ; ಜ್ಯೋತಿಷಿಯ ಹೇಳಿಕೆ, — ಆದೇಶ : ನೈಮಿತ್ತಿಕವಚನದಿಂದ ಶುಭಾಶುಭವಾದಿಗಳ ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಂ ಚತುರಂಗಬಲಸಹಿತಂ ಮಿಥಿಲೆಗೆ ಕಲಾಪೆ (ಚಾವುಂ. ೨೯೯); ರಾಮನಸಹಾಯನಾಗಿ ಬಸದೂಳೂವಾನೆ ತೊಂಬುತ್ತುಮಿದ್ ನೆಂದಪಾಪ ನೈಮಿತ್ತಿಕವಚನದಿಂದ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ನೆಟ್ಟಿದೊಂ(ಚಾವುಂ. ೩೦೫).

[ನೈಮಿತ್ತಿಕ+ವಚನ]

ನೈಮಿತ್ತಿಕಾದೇಶ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯಜ್ಞನ ಆದೇಶ; ಜ್ಯೋತಿಷಜ್ಞನ ನುಡಿ; ಭವಿಷ್ಯ ವಚನ : ಸೀತೆಯಂ ಪವಿತ್ರೋಗಕೃಶಾನು ಸುಡಲ್ದೆ ಬೆಂಡಬೆಂ ಎನೆ ವಿಭೀಷಣಂ ನೈಮಿತ್ತಿಕಾದೇಶವಂ ನೆನೆದು ಭುಜಚಿತ್ತಟ್ರ ನಾಗಿ . . . ದಿನ್ನವಿಸೆ (ಕಂಠಾಪೂ. ೯-೧೯೧ ಮ).

[ನೈಮಿತ್ತಿಕ+ಆದೇಶ]

ನೈಮಿತ್ತಿಕವನ (ನಾ). — ನೈಮಿತ್ತಿಕ : ಬಳಿಕ ಭೃಗು ನಿಜಬಂಧು ಮಿತ್ರವೆಗಳಿಗೂ ಹೀಗೆಯೊಂದು ತೀರ್ಥಂಗಳನೇಕವ ಕಳೆದು ನೈಮಿತ್ತಿಕವನೊಳ್ಳತಂದು (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೧೦-೪೨). [ಸಂ.]

ನೈಮಿಷ (ಗು). ೧. ನಿಮಿಷಕಾಲದ; ನಿಮಿಷಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಒಂದು ಅರಣ್ಯದ ಹೆಸರು : ಸಂಸಾರಚಕ್ರದಂತೆ ಭರಿತಪಾತಕಬಂಧಮಯವಾಗಿ . . . ವಿಸ್ತರದ ನೈಮಿಷದಂತೆ ಪ್ರಾವೃತ ವಿರಕ್ತಮಯವಾಗಿ ರಣಮಸಿದಿರ್ದಮ (ಶೈವಿಭಾ. ೨೨-೨೨). [ಸಂ.]

ನೈಮಿಷಾರಣ್ಯ (ನಾ). — ನೈಮಿಷ : ೨. ಆಗ ಆತನು ಮಗನಿಗೆ ಆಗ್ರಹದಿಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಹೆಂಡತಿಯೊಡನೆ ನೈಮಿಷಾರಣ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದನು (ಕುಳಸೀ. ೪೨).

[ನೈಮಿಷ+ಆರಣ್ಯ]

ನೈಮೇಯ (ನಾ). ಅದಲು ಬದಲು ವ್ಯಾಪಾರ; ವಿನಿಮಯ ವ್ಯಾಪಾರ : “ಪರಿದಾನಂ, ಪರೀವರ್ತ, ನೈಮೇಯಃ, ನಿಮಯಃ-೨

ಒಂದು ಬಗೆಗೆ ಜನುಸು ಕೊಟ್ಟು ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಗೆ ಜನುಸು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೯೬). [ಸಂ.]

ನೈಯಗ್ರೋಧ (ನಾ). ನೈಯಗ್ರೋಧಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು; ಅಲದ ಮರದ ಫಲ : “ಅಶ್ವತ್ಥಂ, ವೈಷವಂ, ಪ್ಲಾಶ್ವಂ, ನೈಯಗ್ರೋಧಂ, ವಿಂಗುಂದಂ, ಬಾಹುಕಂ-೬ ಅಯ್ಯರು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಶ್ವತ್ಥಾದಿ ವೃಕ್ಷಗಳ ಫಲಗಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೫). [ಸಂ.]

ನೈಯಾಯಿಕ (ನಾ). ೧. ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ : ‘ನೈಯಾಯಿಕ ಬುದ್ಧಿ’ ಪರಾ. ೨. ಪದ್ಧತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ನೈಯ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು : ಪದ್ಧಜ್ಞಂ ಕ್ಷಣಿಕಂ ಚಾರ್ತಾನಿಪಿಪಂ ನೈಯಾಯಿಕಂ . . . ನೋಬ್ಯಾಪ್ತೋದೊಲ್ಲದೊಕ್ಕದರ್ಪಣಂ ಪುತ ಕೀರ್ತಿದೇವನೋಕೆ ನಿಂದಳ್ ಪಾಣಿಯೇಂ ಜಾನಿಯೇ (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೨೫); ನೈಯಾಯಿಕರಿಗೆ ಅಶ್ವರಕ್ತ ಅನುಮಾನಗಮ್ಯವಾಯಿತೆ ವಿನಾ ಅನುಭವವಿಷಯವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಮತ್ಸ್ಯಾರ. ೧೦೦ ೬೯೪); ನೈಯಾಯಿಕರು ಸಹಕಾರಿ ಕಾರಣಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸನ್ನಿಧಾನ ಬಂದಾಗ ವಸ್ತುವು ಕಾರ್ಯಕಾರಿಯಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುವರು (ಭಾಷ್ಯ. ೧೯೮).

[ಸಂ.]

ನೈಯಾಯಿಕಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ತರ್ಕಬುದ್ಧಿ; ವೈಚಾರಿಕ ಬುದ್ಧಿ : ‘ನೀನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದೇ ಉತ್ತಮ’ ಎಂದು ಅವಳ ನೈಯಾಯಿಕ ಬುದ್ಧಿ, ಸಲಹೆ ನೀಡಿತು (ಬೆಂದಜೀ. ೬೨). [ನೈಯಾಯಿಕ+ಬುದ್ಧಿ]

ನೈಯೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ಮದುವೆಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಮದುವೆಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮುತ್ತೈದೆಯರು ಅಂಬಿನ ಕೋಲಿನಿಂದ ಹಚ್ಚುವ ಎಣ್ಣೆ : ಗುರುವಿಗೆ ನೆನೆಯೊತ ಹರನೀಗೆ ಸುತಿಯೊತ ಪರಮಪಾವನಗೆ ನೈಯೇಕ್ಷೆ ಎರೆಯೊತ ಕರುಣೆಯ ಕೋರಿದರು ಸತತಕಿಗೆ (ಸಿದ್ಧಪ. ೧-೬೯); ಶ್ರೀಗುರುದೇವನಿಗೆ ಶ್ರೀಗಿರಿಜಾವಲ್ಲಭಗೆ ಶ್ರೀ ಗಣಪತಿಯ ತಂದೆಗೆ— ನೈಯೇಕ್ಷೆ ಸುಗುಣಯರೇ ನೀವು ಹಚ್ಚಿರೆ (ಸಿದ್ಧಪ. ೧೯-೯೯ ನೈಯೇಕ್ಷೆ ಪದ); “ಎಣ್ಣೆ, ಅರಿಷಿಣ ಹಚ್ಚಿ ಎರೆಯುವುದು” (ಸಿದ್ಧಪ. ಕೋಶ). ‘ಎಣ್ಣೆ ಶಾಸ್ತ್ರ’, ‘ನೈಯೇಕ್ಷೆ ಪದ’ ಪರಾ.

[ನೈ(<ನೆಯ್ಯ)+ಎಣ್ಣೆ]

ನೈಯೇಕ್ಷೆಪದ (ನಾ). (ಮದುವೆಮಕ್ಕಳಿಗೆ) ನೆಯ್ಯೆರೆಯುವಾಗ ಹೇಳುವ ಪದ, — ಹಾಡು : ನೈಯೇಕ್ಷೆ ಪದ (ಸಿದ್ಧಪ. ೧೯-೯೯).

[ನೈಯೇಕ್ಷೆ+ಪದ]

ನೈಯೇಷಾಸು ‘ನೆಯ್ಯೇಷಾಸು’ ಮೋ.

ನೈರಂತರ್ಯ (ನಾ). ೧. ನಿರಂತರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ಇರುವಿಕೆ; ಅನುಸೂತವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಒಂದಾದ ಮೇಲೊಂದು ಬರುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ವಿರೋಧ ಇರುವಂತಹ ರಸವಿದ್ದರೆ, ಆಗ ಅವೆರಡರ ನಡುವೆ ಮತ್ತೊಂದು ರಸವು ಬಂದ ಅವುಗಳ ನೈರಂತರ್ಯವನ್ನು ತಪ್ಪಿ ಸುವಂತೆ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ರಚಿಸಬೇಕು (ಧ್ವನಿಶಾ. ೧೮೨). ೨. ತಣೆವು; ತೃಪ್ತಿ; ತುಪ್ಪ; ಸಮೃದ್ಧಿ : ಸಮುದಿತ ನವನಿಭಫುಲಂ ಕ್ರಮ ಸಪ್ತಗುಣಾದ್ಧಿ ಭವ್ಯಜನಕುಲಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣಂ ಕಣಿವೆ ಸಹಸ್ರಂ ಸಮಾ ದಾಯಶ್ಚಾಮದಯೈ ನೈರಂತರ್ಯಂ (ಅನಂ. ೯-೪೮). [ಸಂ.]

ನೈರಸ್ಯ (ನಾ). ನೀರಸತೆ; ಅರುಚಿ; ಅನಾಸಕ್ತಿ : ಸರ್ವಸೂ ಭೋಗಂಗಳೊಳುಂ ಕೊಡತೆಯೊಲ್ಲವಾದೊಡಂ ಬಹುಕಾಲಕೆ ಸಂತಾನಂ ತರದೋರ್ದುದಿಲ್ಲಮೆಂಬ ಕುಂದೊಂದೆಯೆ ಎಲ್ಲಾ ಭೋಗಂಗಳೊಳುಂ ನೈರಸ್ಯಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿದುದು (ಅಮೃತ. ೪-೫). [ಸಂ.]

ನೈರಾಜ್ಯ (ನಾ). ಆರಾಜಕತೆ; ರಾಜನಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ‘ನೈರಾಜ್ಯ ಪಂಥಿ’ ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ನೈರಾಜ್ಯ ಪಂಥಿ (ನಾ). ಅರಾಜಕತೆಯ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು ; ರಾಜ ಅಥವಾ ಸರ್ಕಾರದ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದುದು : ಪ್ರಕೃತಿಯ ಶಾಸನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪೌದ್ಧ ಧರ್ಮ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಪೂರ್ವಿಯಾಗಿ ನೈರಾಜ್ಯ ಪಂಥಿ (Anarchist) (ಸಿಂಧು. I, ೨೮೬).

[ಸಂ. ನೈರಾಜ್ಯ ಪಂಥನ]

ನೈರಾತ್ಮ್ಯ (ನಾ). ೧. [ಬೌದ್ಧ] ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ನಿಜಸ್ವರೂಪವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ, - ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಸ್ವರೂಪವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಶೂನ್ಯ. ೨. - ನೈರಾತ್ಮ್ಯವಾದ : ಸಾರ್ವತ್ಯ, ನೈರಾತ್ಮ್ಯ, ಏಕದೇಶ ಎಂದು ಮೂರು ಮಾರ್ಗಗಳು ಸಾಮರಸ್ಯೋಪಾಯಗಳೆಂದು ಅಧಿಪ್ರಾಯವಾಗುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೬). [ಸಂ.]

ನೈರಾತ್ಮ್ಯವಾದ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಸ್ವರೂಪವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವ ವಾದ ; ಶೂನ್ಯವಾದ : ಕೆಲವರು ಸಕಲವಸ್ತುಗಳೂ, ಅವುಗಳ ಸ್ವಭಾವಗಳೂ ಪರಮಾರ್ಥಗಳಲ್ಲ, ವಸ್ತುವೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ನೈರಾತ್ಮ್ಯವಾದವೆಂದೂ, ಶೂನ್ಯವಾದವೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೬).

[ನೈರಾತ್ಮ್ಯ + ವಾದ]

ನೈರಾತ್ಮ್ಯ (ನಾ). ಹಠಾಶೆ ; ನಿರಾಶಾಧಾವ : ಇದು ನಿರ್ಜನತೆಯಲ್ಲು : ನೈರಾತ್ಮ್ಯವಾಚಕ ! ಇದು ಮೌನಮಲ್ಲು ! ರವಶವಂ ! (ಪ್ರೀತಮಾ. ೨೬೬-೧೦) ; ಅಮ್ಮ ಏಕೆ ಸಾಯಬೇಕು ? ತಾನೇ ಏಕೆ ಸತ್ತುಹೋಗಬಾರದು ? ಎನ್ನುವಷ್ಟು ನೈರಾತ್ಮ್ಯ, ದುಃಖ (ಮಹಾಭ. ೧೬೫). [ಸಂ.]

ನೈರಾತ್ಮ್ಯನಿರತ (ನಾ). ನಿರಾಶೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು ; ನಿರಾಶೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು ; ನಿರಾಶಾವಾದಿ : ನೈರಾತ್ಮ್ಯನಿರತನೆಂದೇನು ? ದೇವತೆಗಳೆಂದೇನು ? ನೈರಾಗ್ಯಪುಷ್ಕರಿಣಿ ನಷ್ಟ ಭಯವೇನು ? (ಮಂಕುಲ. ೬೯೦). [ನೈರಾತ್ಮ್ಯ + ನಿರತ]

ನೈರಿತಿ 'ನೈಮತಿ' ನೋ.

ನೈರಿತ್ಯ 'ನೈಮತ್ಯ' ನೋ.

ನೈರುತ 'ನೈಮತ' ನೋ.

ನೈರುತಾಗಮ (ನಾ). ಕಿರಣಾಗಮದ ಒಂಬತ್ತು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಗರುಡಾಗಮ ನೈರುತಾಗಮ ನೀಲತಂತ್ರ ರೂಪಾಗಮ . . . ಕಾಲತಂತ್ರವೆಂದು ಕಿರಣಾಗಮದ ನವಭೇದಗಳು (ವಿನೇಶ. ೬೬).

[ನೈರುತ (< ನೈಮತ) + ಅಗಮ]

ನೈರುತಿ 'ನೈಮತಿ' ನೋ.

ನೈರುತ್ಯ 'ನೈಮತ್ಯ' ನೋ.

ನೈರ್ಮತ (ಗು). ೧. ನಿಮಿತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ; ದಕ್ಷಿಣ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕುಗಳ ನಡುವಿನ ; ನೈಮತ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನ. (ನಾ). ೨. ನೈಮತ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನ ಅಧಿಪತಿ ; ನೈಮತ್ಯದಿಕ್ಕಾಳಿಕ : "ಇಂದ್ರ, ವಹ್ನಿ, ಪಿತೃಪತಿ, ನೈರ್ಮತ, ವರುಣ, ಮರುತ್, ಕುಬೇರ, ಈಶ-ಃ . . . ವಿದಿಕ್ಕುಗಳೊಡಗೂಡಿದ ಮೂಡಲು ಮುಂತಾದ ದಿಕ್ಕುಗಳಧಿಪತಿಗಳು, ಅಂದರೆ ಅಷ್ಟದಿಕ್ಕಾಳಿಕರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೭).

[ಸಂ.]

ನೈರ್ಮತಿ (ನಾ). ೧. ನೈಮತ್ಯದಿಕ್ಕು. ೨. ನೈಮತ್ಯದಿಕ್ಕಾಳಿಕ : ಭೋರನೆ ಕೂರ್ಮಪಂಚೆಯನೊಂ ಗಜಮಂ ಬಳವೈರಿ ಮೇಷಮಂ ಮಾರುತಬಂಧು ಸೈಂಧವನುಬುಜಮಿತ್ರಸುತಂ ನೈವಾದಮಂ ನೈರ್ಮತಿ [ಸಾಂ. ರುತಿ, ದೃತಿ]ಯಬ್ಧಿ ಪಂ ಮಕರಮಂ ಮೃಗಮಂ ಪವನಂ ವಿನಾ ನಮಂ ಮಾರಹರಪ್ರಿಯಂ ವೃಷಭನಂ ಹರನೇಜಾ ನಭಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದಂ (ಜಗಮಿ ೧-೬೬). ೩. ರಾಕ್ಷಸ ; ಅಸುರ. [ಸಂ. ನೈರ್ಮತಿ]

ನೈರ್ಮತ (ನಾ). ದಕ್ಷಿಣ ಪಶ್ಚಿಮಗಳ ನಡುವಿನ ವಿದಿಕ್ಕು ; ನೈಮತ್ಯ. [ಸಂ.]

ನೈಗ್ರಂಥ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂನ್ಯಾಸ : ಬಗೆ ತತ್ಕಾರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಯಂಬಡೆಯ ನೈಗ್ರಂಥ್ಯಂ ಪೊದಟ್ಟು (ಪುಷ್ಪ. ೧-೫). [ಸಂ.]

ನೈಘೃಣ್ಯ (ನಾ). ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ದಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿರ್ದಯತೆ ; ನಿಷ್ಕರುಣೆ : ಪರಮಾತ್ಮನು . . . ಕೆಲವರಿಗೆ ಸುಖ, ಕೆಲವರಿಗೆ ದುಃಖ ಮುಂತಾದುದನ್ನು ಕೊಡುವುದಾದರೆ ಒಂದು ನಿಮಿತ್ತ ಬೇಕು ; ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವನಿಗೆ ನೈಷಮ್ಯ ಮತ್ತು ನೈಘೃಣ್ಯ ಬರುವುದು ಎಂಬ ಮುಂತಾದ ವಾದಗಳು ಸರ್ವೇಶ್ವರ ಪರಮಾತ್ಮತ್ವಕ್ಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ (ಭಾತತ್ವ. ೪೯೨) ; ಧರ್ಮವು ಯಾವ ನೈಷಮ್ಯ ನೈಘೃಣ್ಯವನ್ನು ಬುದ್ಧಿವಾದದಿಂದ ತಳ್ಳಬೇಕೆನ್ನುವದೋ ಅಂಥ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಕವಿಯು ಎದೆ ಕರಗಿಸಿ, ರಸಮಯವಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಮಾಡುವನು (ಸಾಹಿ. ೬೯). [ಸಂ.]

ನೈರ್ಮಲ್ಯ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಕೊಳೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಶುದ್ಧವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಸ್ವಚ್ಛತೆ : ಕುಂದಲೀಶಾದಿ ದುರ್ಜನ ಹಸ್ತಕೃತಿ ಚಿತ್ತಿಂಧಿವನೇನಿಪ ಮೇಲಣ ಗಡಿಯ ಶಾಂತನಂಜುಂಡದೇಶಿಕಚಕ್ರವರ್ತಿ ಜಯವಿಗತಾ ನೈರ್ಮಲ್ಯಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿ (ವೀಶ್ವ. ೭-೬-೨) ; ಧರ್ಮ ಸುಕೃತಂ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ನೈರ್ಮಲ್ಯ ಚಲ್ಪಾವಾಸಂಗಳು ಪುಣ್ಯಮುಕ್ತ (ಸಾನಾರ. ೬೯) ; ಅನಂತಾನಂತವಾದ ಸಾಧ್ಯತೆಯುಳ್ಳ ಭವಭವಿಷ್ಯವುಳ್ಳ ಬಾಳನ್ನೂ, ಆ ಬಾಳಿನ ನಾವೀನ್ಯ ನೈರ್ಮಲ್ಯಗಳನ್ನವನು ಮತ್ತೆ ಅನುಭವಿಸಿ ದಂತಾಯಿತು (ಪುನರು. ೨೬೪). [ಸಂ.]

ನೈರ್ಮಲ್ಯಸ್ವರೂಪ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ಸ್ವರೂಪ ; ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಸ್ವರೂಪ : ಅವಿರತಾನಂದಸ್ವರೂಪನನಾವನಜಾವನನು ನಿತ್ಯ ತಾನೆಲ್ಲರು ಅನಿತ್ಯರು ಸತ್ಯವೇ ಜನವರ್ಣಯಾಲಿತಂ ನಿತ್ಯ ನೈರ್ಮಲ್ಯ ಸ್ವರೂಪ ವಿನಿಶ್ಚಿತಂ ದೃಷ್ಟಪ್ರಕೃತಿಯನಲಾ (ಒಪ್ಪ. ೫೪-೫೯).

[ನೈರ್ಮಲ್ಯ + ಸ್ವರೂಪ]

ನೈರ್ವಿಣ್ಯ (ನಾ). ದುಃಖ ; ಪೇದ ; ಪಿನ್ನತೆ ; ನಿರ್ವಿಣ್ಣತೆ : ತಾರುಣ್ಯದಿಂದ ನಿನ್ನ ನುದ್ದರಿನಲೆಂದಡ್ಡುತಂ ಕೊಟ್ಟ ತನ್ನ ವತಾರದ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಮದಿದು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಂದನಿದಕೆ ನೈರ್ವಿಣ್ಯ [ಸಾಂ. ನಿರ್ವಿಣ್ಯ, ನಿರ್ವಿಣ್ಯ] ವೆಮಗಿಲ್ಲ ನಾವಿನ್ನು ಹಯಮಂ ಬಿಡಲರಣ್ಯವಾಸಿಗಳಲ್ಲ (ಜೈಮಿಪಾ. ೧೪-೧೦). [ಸಂ.]

ನೈಲಿ (ಗು). ೧. ನೀಲಿ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ : ಭೋರನೆಯ ಗೋಚರಿಸತಾ ಮಹೇಂದ್ರಾದ್ರಿ, ದಕ್ಷಿಣದಿಶಾನೈರನೈರಾತ್ಮ ಯಮದೇಹ ಗೋಪುರಮನಲ್ ಗ್ರಂಥಿಕ ಕೇಳಿರದ ನೈಲ ವೈಶಾಲ್ಯದಿಂದ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ದಿಗಂತಮನೊಡರ್ಚಿ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೬೬೬-೧೨೦). (ನಾ). ೨. ನೀಲವರ್ಣ ; ಶ್ಯಾಮಲವರ್ಣ. [ಸಂ.]

ನೈಲಂಗಲಿ (ನಾ). ಜೆಲುವು ; ಸೌಂದರ್ಯ : "ನೈಲಂಗಲಮನೆ ಚಿಲ್ವಿಕೆ" (ರತ್ನಕಂ. ೧೧). [?]

ನೈಲಾನ್ (ನಾ). ೧. ಕೃತಕವಾಗಿ ನೀರು, ಕಲ್ಲಿದ್ದಲುಗಳ ಸಂಯೋಜನೆಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ನೂಲು : ಕಲ್ಲಿದ್ದಲು ಕರಗಿದ ದ್ರಾವಕವನ್ನು ಲೋಮನಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಯಿಸಿ ಹೊರಗಿಡುವ ಎಕೆಯೇ ನೈಲಾನ್ (ಗೃತಪಿ. ೬೧). ೨. - ನೈಲಾನ್ ಬಟ್ಟೆ : ನೈಲಾನ್ ಉಟ್ಟ ನಾಜೂಕ ನಾರಿಯಂತೆ ಬಳಕೆತ್ತ ಹೋಗುವ ಇದರ ಒಯ್ಯಾರ ಪ್ರೇಕ್ಷನೀಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ನಲಿಯಲು ಬಲು ಮಂದಿ ನೆರೆಯರೆಂಬುದು ಪಟಧಾರಿಗೆ ವಿಷಾದದ ವಿಷಯ (ಗಾಳಪ. ೬).

[← ಇಂ. Nylon]

ನೈಲಾನ್ ಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ನೈಲಾನ್ ಎಂಬ ಕೃತಕ ನೂಲಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಬಟ್ಟೆ; ನೈಲಾನ್ ಬಟ್ಟೆಗಳು—ಇವು ಬಹಳ ಸವುರಾಗಿ, ಮುಖಾಂತರಾಗಿರುವವು (ಗೃಹವಿ. ೭೧). [ನೈಲಾನ್ + ಬಟ್ಟೆ]

ನೈಲ್ಯ (ನಾ). ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣ; ಶ್ಯಾಮವರ್ಣ. [ಸಂ.]

ನೈವಾಳಿ 'ನಿವಾಳಿ' ನೋ.

ನೈವೇದ್ಯ (ನಾ). ೧. (ಪೂಜಾವಿಧಿಯಲ್ಲಿ) ದೇವರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಹಣ್ಣು, ಕಾಯಿ, ಭಕ್ಷ್ಯ, ಭೋಜ್ಯಾದಿಗಳ ಸಮರ್ಪಣೆ: ಪಂಚಾಮಿ ಗಳಲ್ಲದವರಲ್ಲಿ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನೊಲೈಯೆಯು ನೀನು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೨-೯), ಏಕೇಶ್, ಮಹಾಯೋಗಿ, ನಿಷ್ಕಾರ್ಥಕಾರಣಕೆ ನಿನ್ನ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನಿ ನೈವೇದ್ಯಮಂ ನೀಡಿ, ಪಡೆ ಪರಮಸಿದ್ಧಿಯಂ (ಪ್ರೀತಾಪಾ. ೨೯೪-೯೭೪). ೨. ದೇವರಿಗೆ ನೀವೇದಿಸಿದ ಹಣ್ಣು, ಕಾಯಿ, ಹವಿಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ದ್ರವ್ಯ: ದೇವರಿಗೆ ಶಲ್ಯ ನೈವೇದ್ಯ! ಮೂಗೆ ಕೋಣ, ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಅರ್ಘ್ಯ (ಧನ್ಯಾಶೋ. XIX ೫೬೪). ೩. (ಕಲಂ) ಊಟ: ಭೋಜನ: ನೈವೇದ್ಯಂಕೂ ಪಂತಮಾಮಾ ಅವರಲ್ಲಿ ಅಗತದ. ಇನ್ನ ಅರಿವಿ ಅಂಚೆದಿಗೂ ಅನ್ನ ದಾತಾನ ದಾತಾ(ದೀಪವ. II, ೧೧). ೪. ಏನೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಶೂನ್ಯ: ಸೊನ್ನೆ: ಅವನಿಗೆ ವಿದ್ಯೆ ನೈವೇದ್ಯವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

ನೈವೇದ್ಯ ಮಾಡು = (ದೇವರಿಗೆ ಹಣ್ಣು, ಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದವು ಗಳನ್ನು) ಅರ್ಪಿಸು; ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡು: ಏಕೈಕ ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯ ಮಾಡಿ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರ ಪದ್ಧತಿ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ನೈವೇದ್ಯ ಭಾಗಿ (ನಾ). ಅರ್ಪಿಸಿದುದರಲ್ಲಿ ಭಾಗವನ್ನು ಪಡೆಯುವವನು: ಜೀವನವೊಂದು ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯ ಬೊಮ್ಮನದು ಸೇವೆಯ ದನೂರ್ಜಿತಂಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಸಕೆ ಈವರಾರ್ ಕೊಳುವರಾರಲ್ಲೊಂದಾಗಿ ರಲು? ನೈವೇದ್ಯಭಾಗಿ ನೀಂ (ಮಂಕುಕ. ೨೫೦). [ನೈವೇದ್ಯ + ಭಾಗಿ]

ನೈವೇದ್ಯವೇಳೆ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವ ಸಮಯ, —ಕಾಲ: ಅಮಳಲಿಂಗಾರ್ಜನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಮುಚಿತದ ನೈವೇದ್ಯವೇಳೆಯೊಳಮರ್ಮ ಮಹಿಮೆಯಲಿ ಸುರಗಿಯಂ ಕಿತ್ತು ಹರಣಕ್ಕೆ ಅಮಮವೊರೆಯಂ ಕೊಯ್ದುಪೊಲುತಮನದಂ ಕೆಲದಲಿ ಮಡಗಿ ಜಂಗಮದ ಲಿಂಗವಸರಮಂ ಮಾಡಿಸುವೊಲು (ಬಸವ. ೩೩-೧೦).

[ನೈವೇದ್ಯ + ವೇಳೆ (= ವೇಲೆ)]

ನೈಶಾಟಿ (ನಾ). ೧. ನಿಶಾಟಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು; ರಾಕ್ಷಸ ಸಂಬಂಧವಾದುದು. ೨. ರಾಕ್ಷಸರ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು: ಸಡೆ ಸುಮಿತ್ರಾಸೂನು . . . ತೊಡೆವನೀ ತೋರ್ಪಿ ನಿಶಾಟರಸಡೆಯ ಭಾಗ್ಯದ ಭಾಳಲಿಯನು ನೆಡಿಸುವನು ನೈಶಾಟಿನಿಯಸ್ತಂಬದಂಬರದ (ತೊರರಾ. ೩-೬-೪). [ಸಂ.]

ನೈಶ್ರೇಯಸ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಸಂಬಂಧಿಯಾದುದು: ಅದರ್ಶಗಳಿಗೆ ನೈಶ್ರೇಯಸವಿತ್ತುದು ಮಹಾವನವಳಿಕಾಮಪ್ರದವೆನಿಸ ಪರಕಲ್ಪ ವೃಕ್ಷಂಗಳಲಿ . . . ಕಮಲಾಕರದ ತೋಳಿಯಲಿ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೩-೪-೪೩). [ಸಂ.]

ನೈಷಂಗ (ನಾ). ಬತ್ತಲೆಕೆ; ತೂಣೀರ: ಮಾರ್ಗಣಾಡಂಬರದಿಂ ನೈಷಂಗಮಂ ಸತ್ಯವಿಕಳತಳಾರಂಭದಿಂ ಮಂಭದಬ್ಬಾ ಕರಮಂ ಪೊಲ್ಲಂ ಮಹೀಭಾಸುರಗಣನಿಯಂ ಶಾಂತನುತ್ಪೀರ್ತಿಕಾಂತಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧-೪೨). [ಸಂ.]

ನೈಷಧ (ನಾ). ೧. ನಿಷಧದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು. ೨. ನಿಷಧ ದೇಶದ ಒಬ್ಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾಜ; ನಳ: ಸ್ತರನ ರೂಪಿನ ನೈಷಧನ

ಕಂದರು ಮನೋರಾಗದಲಿ (ಸರ್ವ. ೩-೧೫). ೩. ಶ್ರೀಹರ್ಷನಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತಕಾವ್ಯ; ೧೧ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾದ ಪಂಚಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ನೈಷ್ಠಮ್ಯ (ನಾ). ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವಿಕೆ: ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ನೈಷ್ಠಮ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಸಾರ. ೨-೩ ೬೪೪): ನೈಷ್ಠಮ್ಯ ಬೇರೆ, ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತೆ ಬೇರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಶಕ್ತಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ (ಕರ್ಣಾಕ. ೩೪). [ಸಂ.]

ನೈಷ್ಠಿಕ (ನಾ). ಟಂಕಸಾಲೆಯ ಅಧಿಕಾರಿ: "ರೂಪಾಭ್ಯಾಸ: — ಟಂಕಸಾಲೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಯು, ನೈಷ್ಠಿಕನೆನ್ನಲ್ಪಡುವನು" (ಗುರುಬಾ. ೨೬೨). [ಸಂ.]

ನೈಷ್ಠಿಕಮತ (ನಾ). ಅಖಂಡಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು ಇರುವ ಮತ: ಮತವೆಂದು ನೈಷ್ಠಿಕಮತಂ ಈ ಮತ ದೊಡೆಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದಿಲ್ಲದೊಡಂದಿ ಮತದಿಂ ಪೊಣಮಡಿಸುವುದು (ಎಕ. VII, ೨೪೦, ೨೭೩: 1143). [ನೈಷ್ಠಿಕ + ಮತ]

ನೈಷ್ಠಿಕಸ್ಥಾನ (ನಾ). = ನೈಷ್ಠಿಕಸ್ಥಾನ: ನೂಪುಬಳ್ಳಿಯ ತೋಟಂ ಬೆಂ ಪುತ್ತಂ ಮನೆಯನೆ XXX ವರ್ಗ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿದವರಿ ನೈಷ್ಠಿಕಸ್ಥಾನಮಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೨೪-೨೪: 1034). [\leq ನೈಷ್ಠಿಕಸ್ಥಾನ]

ನೈಷ್ಠಿಕ (ಗು). ೧. ಕೊನೆಯದಾದ; ಅಂತಿಮವಾದ. ೨. ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾದ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ. ೩. ಸ್ಥಿರವಾದ; ದೃಢವಾದ; ಅಚಲವಾದ. ೪. ಸಮಗ್ರವಾದ; ಅಖಂಡವಾದ. ೫. ಮೂಲತ: ಪಳಗಿದ; ನಿಷ್ಣಾತ. ೬. ಮಾಡಲೇ ದೇಕಾದ. ೭. ಅಖಂಡಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ತೊಟ್ಟ; ಆಜೀವ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡ. ೮. ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ: 'ನೈಷ್ಠಿಕತನ' ಪರಾ. (ನಾ). ೯. = ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ೧. ೧೦. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ತನಗೆ ದೇವೇಂದ್ರನಿತ್ತ ಐಂದ್ರಮೆಂಬ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಮುಮಂ ನೈಷ್ಠಿಕಮೆಂಬ ಮುಷ್ಟಿಯುಮಂ ಕೆಯ್ಯೊಂಡು (ಸಂಪದಾ. ೮-೩೩೨). ೧೧. = ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ೨: ಉಪನಯನವೆಂಬಾದೀಕ್ಷಾಗೂಢನೈಷ್ಠಿಕಕರ್ಣದದಿಂ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗರ್ ಐದು ತೊಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೮೭). ೧೨. = ನೈಷ್ಠಿಕಶ್ರಾವಕ: ಶ್ರಾವಕರಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಿಕನೈಷ್ಠಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಧಕರೆಂದು ಮೂರು ಗುಂಪುಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಜೈನಸ. ೪೬೪). [ಸಂ.]

ನೈಷ್ಠಿಕತನ (ನಾ). ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ; ನಿಷ್ಠಾಂತಿಕೆ: (ಃ). [ನೈಷ್ಠಿಕ + ತನ]

ನೈಷ್ಠಿಕತಪೋಧನ (ನಾ). ಅಖಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯಾದ ತಪಸ್ವಿ: ನೈಷ್ಠಿಕ(ತ್ವ)ತಪೋಧನಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗರ್ ಅದಿಕೇಶವಾನಮಮಾ ಮಾಡುವುದುತ್ತಮಪತ್ನವರ್ (ಎಕ. XVI, ೪-೨೪: 978): ಇನ್ನೆನಿಸಿದ ಕಾಳಾಮುಖಿ ನೈಷ್ಠಿಕತಪೋಧನಗ್ಗನಲ್ಲಿಯ ಚ್ಯಾತ್ರಗ್ಗನಲ್ಲಿಯ ಪಾವು ಕಳ್ಳಂ . . . ಶ್ರೀಸ್ವಯಂಭೂಸೋಮೇಶ್ವರದೇವಗ್ಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟರ್ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೪೯-೫೯: ಸು. 1076).

[ನೈಷ್ಠಿಕ + ತಪೋಧನ]

ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ (ನಾ). ಯಾವಜ್ಞೇವವೂ (ಗುರುಕುಲ ದಲ್ಲಿದ್ದು ಕೊಂಡು) ಪಾಲಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ: ಅಖಂಡವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ: ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಲ್ಲಿ ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಅಥವಾ ಅಜೀವಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಎಂಬ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಒಂದು ಆಶ್ರಮವಿದೆ (ಬಂಕಿಮ. ೨೮೩); ಭೀಷ್ಮನು . . . ಮುಂದೆ ತನ್ನ ಕಡೆಯಿಂದ

ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಹೋರಾಡಬಹುದಾದ ಸಂತತಿಯುಂಟಾಗದಂತೆ ತಾನು ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವನೆಂದೂ ಮಾತು ಕೊಟ್ಟು . . . ಬೇಡರ ದೊರೆಯು ಮಗಳಾದ ಸತ್ಯವತಿಯಂಬಾಳೆಯನ್ನು ತಂದು ತನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಮದುವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು (ಸೀಗಟ್ಟು. ೩೨).

[ನೈಷ್ಠಿಕ+ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯ]

ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ (ನಾ). ೧. ಯಾವಜ್ಜೀವವೂ (ಗುರುಕುಲ ದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು) ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು ; ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು ; ಅಖಂಡಬ್ರಹ್ಮ ಚಾರಿ : ಸಾಧಕನು ಗೃಹಸ್ಥಶ್ರಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದೆಯೇ ಬದುಕಿರುವ ವರೆಗೂ ಗುರುಕುಲದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು ಅಭ್ಯಾಸನದಲ್ಲಿಯೇ ಜೀವನವನ್ನು ಕಳೆದರೆ ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಎನಿಸುವನು (ಭರತ. ೧೫೯) ; ಗೋಪಾಲ ಕೃಷ್ಣ ಭಾರತಿಯವರು ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ(ಸಂಗೀತ.೧೨೨). ೨. [ಜೈನ] ಉಪನಯನಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ, ಅವಲಂಬನಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ, ಅದೀಕ್ಷಾ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ, ಗೂಢಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಮತ್ತು ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಡೆಯ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವನು ; ೩ ಐದು ಬಗೆಯ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಿರುವರೆಂದು ಜೈನಮತವು ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ. ೧. ಉಪನಯನಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ : ಇವನು ಗಣಧರಸೂತ್ರ ಅಥವಾ ಜನಿವಾರವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಪರಮಾ ಗಮವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಅನಂತರ ಗೃಹಸ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ. ೨. ಅವಲಂಬನ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ : ಇವನು ಕೌಪೀನ, ಖಂಡವಸ್ತ್ರಾದಿ ಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಆಗಮಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ಬಳಿಕ ಗೃಹಸ್ಥನಾಗು ತ್ತಾನೆ. ೩. ಅದೀಕ್ಷಾಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ : ಇವನು ವೇಷವಿಲ್ಲದೆ ಪರಮಾಗಮದ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅನಂತರ ಗೃಹಸ್ಥ ನಾಗುತ್ತಾನೆ. ೪. ಗೂಢಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ : ಇವನು ಕೌಮಾರಾ ವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಮುನಿಯಾಗಿ, ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ಅನಂತರ ಇತರರ ಬಲವಂತಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ಅಥವಾ ಪರೀಷದಗಳನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ ಗೃಹಸ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ. ೫. ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ : ಇವನು ಜುಟ್ಟು, ಜನಿವಾರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಬಿಳಿಯ ಅಥವಾ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆಯುಟ್ಟು ಭಿಕ್ಷಾಟನೆ ಮಾಡುತ್ತ ಜನಾರ್ಜನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿ, ಅಜೀವಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲಸು ತ್ತಾನೆ : ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯೆಂದೊಂ ಶಿವಾಧರನುಂ ಧನಕರಕ್ಕೆ ವಸ್ತ್ರ ಖಂಡಕೌಪೀನಧರಕಟಿಲಿಂಗನುಂ ಸ್ವಾತಕನುಂ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಲಕ್ಷಿತವಸ್ತ್ರ ಸ್ಥಳನುಂ ಛತ್ವಾಪ್ರತಿ ನಿರತನುಂ ದೇವತಾರ್ಚನಾಪರನುಮಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂ. ೨೨೮). [ನೈಷ್ಠಿಕ+ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ]

ನೈಷ್ಠಿಕಭಕ್ತಿ (ನಾ). [ವೀಶ್ವ] ಆರುವಿಧವಾದ ಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ; ನಿಷ್ಕಾ ಭಕ್ತಿ : ಭಕ್ತಿ ಆರು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಶ್ರದ್ಧಾ ಭಕ್ತಿ, ನೈಷ್ಠಿಕ ಭಕ್ತಿ . . . ಸಮರಸಭಕ್ತಿ, ಭಗವತ್ತಾ ದಾತ್ಮವೇ ಭಕ್ತಿಯ ಅಂಕಿತು ಗಮ್ಯ (ಭಾರತ. ೧೧೯). [ನೈಷ್ಠಿಕ+ಭಕ್ತಿ]

ನೈಷ್ಠಿಕಭಾವ (ನಾ). ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ ; ನಿಷ್ಕುತೆ : ಬಹಿರಂಗದ ಮೇಲಿದ್ದ ಇಷ್ಟಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ನೈಷ್ಠಿಕಭಾವವಿಂಬುಗೊಂಡು ಅನಿವಾಸದೃಷ್ಟಿ ಅಚಲಿತವಾಗಿ ಬದಿರಲು . . . ಸರ್ವವಿಧಲಿಂಗವಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಂಬುದು (ಅಖಂಡ. ೧೯೪-೪). [ನೈಷ್ಠಿಕ+ಭಾವ]

ನೈಷ್ಠಿಕಮುನೀಶ್ವರ (ನಾ). - ನೈಷ್ಠಿಕತಪೋಧನ : ಜಲನಿಧಿಪರೀತ ವಸುಧಾತರದೊಳು ನೈಷ್ಠಿಕಮುನಿ(ನೀ)ಶ್ವರಾರಾಧ್ಯಮ್ ಶ್ರೀಕಳಶೇಶ ದೇವಶ[ಪ್ರಾ]ದಕಮಳಭೃನ್ನ ಸೋಮೇಶ್ವರಬ್ರಹ್ಮತೀಶಮ್ ಸ್ತುತೃಮ್ (ಎಂ. XVIII, ೧೯೪-೨೩; 1107). [ನೈಷ್ಠಿಕ+ಮುನೀಶ್ವರ]

ನೈಷ್ಠಿಕಶ್ರಾವಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪಾಶ್ವಿಕ, ನೈಷ್ಠಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಧಕರೆಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯ (ತರಗತಿಯ) ಶ್ರಾವಕ(ಗೃಹಸ್ಥ) ರಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವನು ; ಅತಿಚಾರರಹಿತವಾದ ಶ್ರಾವಕಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು ; 1) ನೈಷ್ಠಿಕಶ್ರಾವಕರಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು ತರಗತಿಗಳುಂಟು. ಈ ಹನ್ನೊಂದು ಶ್ರರಗಳಲ್ಲಿ ಅವನು ತನ್ನ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ೧. ದಾರ್ಶನಿಕ. ೨. ವ್ರತಿಕ (ಎಳು ಶೀಲವ್ರತಗಳನ್ನೂ ಉಳ್ಳವನು). ೩. ಸಾಮಾಯಿಕ. ೪. ಪ್ರೋತ್ಸಾಹೋಪವಾಸಿ. ೫. ಸಚಿತ್ತವಿರತ. ೬. ದಿವಾಮೈಥುನವಿರತ. ೭. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ. ೮. ಆರಂಭವಿರತ. ೯. ಪರಿಗ್ರಹವಿರತ. ೧೦. ಅನುಮತಿವಿರತ. ೧೧. ಉದ್ದಿಷ್ಟವಿರತ. ಈ ಹನ್ನೊಂದು ತರಗತಿಗಳಿಗೆ ಜೈನ ಪರಿ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ 'ಪ್ರತಿಮೆ'ಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವರು : ಅತಿಚಾರರಹಿತ ಶ್ರಾವಕಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು ನೈಷ್ಠಿಕಶ್ರಾವಕನು (ಜೈನಪ. ೪೬೪).

[ನೈಷ್ಠಿಕ+ಶ್ರಾವಕ]

ನೈಷ್ಠಿಕಸಂಯಮಿ (ನಾ). - ನೈಷ್ಠಿಕತಪೋಧನ : ಅಂಭೋನಿಧಿ ಪರಿವ್ರತ ವಿಶ್ವಂಭರಿಯೊಳ್ ನೆಗ[ದ್ರ]ದ್ವರ್ಗ ಲಿಂಗಮಂ ಪೊಗಟ್ಟರ್ . . . ಅದು ನೈಷ್ಠಿಕಸಂಯಮಿಯಲ್ಲದ್ದೆಗ್ಗೆ ಪೂಜಿಸುವುದರಿಂದ (ಸಾಂ. XX, ೪೯-೪೬; 1076 ?). [ನೈಷ್ಠಿಕ+ಸಂಯಮಿ]

ನೈಷ್ಠಿಕಸ್ಥಾನ (ನಾ). ನೈಷ್ಠಿಕ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳ ನೆಲೆ ; ಅಖಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳ ನಿವಾಸ : ಶ್ರೀಮತ್ಪೋಮೇಶ್ವರಪಣ್ಣಿತದೇವಗ್ಗೆ ಶ್ರೀಮದರಿಕೇಸರಿದೇವರು ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕದಿಂದ ಪ್ರಧಾನರು ಮಿಟ್ಟು ನೈಷ್ಠಿಕಸ್ಥಾನಂ ಮಾಡಿ ಪೂರ್ವಭುಕ್ತಿಯೊಳು . . . ಸರ್ವ್ವ ನಮಸ್ಕರಮಾಿಗೆ ಬಿಟ್ಟರ್ (ಕಂ. I, ೧೭-೩೩; 1055) ; ಶೈವಗುರುಗಳು ಅಖಂಡಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ವಿದ್ಯಾದಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ಥಾನವೇ 'ನೈಷ್ಠಿಕಸ್ಥಾನ' . . . ರಾಜನೂ ಅವನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಸೇರಿ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು 'ನೈಷ್ಠಿಕಸ್ಥಾನ' ಗಳನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿದ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಕೆಲವು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ (ಕಂ. ೧೪೦). [ನೈಷ್ಠಿಕ+ಸ್ಥಾನ]

ನೈಷ್ಠಿಕೆ (ನಾ). ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : ಶಿವಧರ್ಮವಾ ಭೂತಿಕಂ ನೈಷ್ಠಿ[ಕ್ತಿ]ಕೆಯುಮನುಶ್ಚೈ ಯುಗ್ಮದಲ್ಲಿ ಭೂತಿಕವ ಸುವ್ರತ ಮೋಕ್ಷವಿವು ಯುಗಳಯುಕ್ತವಾ ವ್ರತವದಂಗವನುಳ್ಳ ತನಕ ನಡವುಡ ನೈಷ್ಠಿ[ಕ್ತಿ]ಕೆ (ದೀಶ್ವ. ೬-೬-೬೨). [ಸಂ. ನೈಷ್ಠಿಕ]

ನೈಷ್ಠ್ಯ (ನಾ). ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ : ತನುವಿನ ಕಾಂಕ್ಷೆಯ ಸುಟ್ಟು ರುಹಿ . . . ಸದ್ವೃತ್ತಿಯ ನಿಜನಿಷ್ಠೆಯ ತಿಳಿದು ಸತಿ ಸುತಂಗೆ ಸವಾಚಾರ ಸನ್ಮಾರ್ಗದ ತೋಜು ನಿರ್ವಂಚಕದಿಂದ ಅಜಾಹಾಚರಿಸಬಲ್ಲಾ ತನೇ ಅಜ್ಞ ಶರಣ ನೋಡಾ (ವಚಸಂ. ೪೫೬-೯೭) ; ಭಕ್ತಂಗೆ ವಿಶ್ವಾಸ ಮಾಡೇಶ್ವರಂಗೆ ನೈಷ್ಠ್ಯ . . . ಏಕಂಗೆ ಕುಣುಡುಗೊಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ನಿರಾಳ (ಪದಗೋ. ೪-೧೧೪). 'ನಿಟ್ಟಿ' ಪರಾ. [<ಸಂ. ನಿಷ್ಠಾ]

ನೈಸರ್ಗಿಕ (ಗು). ೧. ಸಹಜವಾದ ; ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ; ನೈಜ ವಾದ : 'ನೈಸರ್ಗಿಕಕಾರಣ' ಪರಾ. ೨. ನಿಸರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿ ಸಿದ ; ಪ್ರಾಕೃತಿಕವಾದ : ನೈಸರ್ಗಿಕ ನಿಯಮದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರಸಂಕಲ್ಪ ವನ್ನು ಕಂಡು ಅನಂದಿಸುವ ಭಾವುಕತೆ, ಆತ್ಮಾನುಭವಗಳು ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ರರಿಲ್ಲ (ಮಕ್ಕಾರ. ೧೧ ೬೬೪). (ನಾ). ೩. ಸಹಜವಾದುದು ; ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದುದು : ಮಾಂತ್ರಿಕ ದೈವಿಕ ನೈಸರ್ಗಿಕ ಯೌಕ್ತಿಕ ವಾಸ್ತವಿಕಗಳೆಂಬ ಪಂಚಭೇದಸಾಧನಗಳಿಂದಲೂ ಪರಧಯುಕ್ತರವೇಷ ಭಾಷಾಕಾರಂಗಳುಳ್ಳ ಭನದೇವರ್ಕಳಿಕುಂ(ವಿವೇಕ. ೨೮೧) ; ಖಜೂರದಲ್ಲಿ

ಬಹಳ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ನೈಸರ್ಗಿಕವಾದ ಸತ್ಕರಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಬೊಡ್ಡವರಿಗೂ ಒಳ್ಳೆಯ ಆಹಾರ (ಅಹುಸಾ. ೭೯). [ಸಂ.]
ನೈಸರ್ಗಿಕಕಾರಣ (ನಾ). ಸಹಜವಾದ ಕಾರಣ ; ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಕಾರಣ ; ಭಾಷೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ . . . ಮಾನವ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಸೌಖ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷೆಯೂ ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಉಚ್ಚಾರಣಾ ಭೇದವೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಂಶವೆಂದು ಅರ್ಥವಾ. ನೈಸರ್ಗಿಕಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಶೈವಿ. ೨೯೫). [ನೈಸರ್ಗಿಕ+ಕಾರಣ]

ನೈಸರ್ಗಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ (ನಾ). [ಚೈನ] ವಿಮರ್ಶೆ, ಉಪದೇಶಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಜೈನಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ : ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪದ ಮೇಲೆ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿರುವುದೇ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ಎನಿಸುವುದು. ಇದೊಂದು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ನಿಷ್ಠೆಯು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವ ಜೀವಿಗಳು ನೈಸರ್ಗಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವುಳ್ಳವರು (ಜೈನಸ. ೩೦೦). [ನೈಸರ್ಗಿಕ+ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ]

ನೈಸರ್ಗಿಕಸೌಂದರ್ಯ (ನಾ). ಸಹಜವಾದ ಸೌಂದರ್ಯ ; ನಿಸರ್ಗ ಸೌಂದರ್ಯ : ಅರಿಕಾದರಣ . . . ಆ ವನದ ನೈಸರ್ಗಿಕ ಸೌಂದರ್ಯಾಕರವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಕಳೆದನು (ಮನಸ. ೩೫). [ನೈಸರ್ಗಿಕ+ಸೌಂದರ್ಯ]

ನೈಸರ್ಗ (ನಾ). [ಚೈನ] ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ನವನಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಶಯ್ಯೆ, ಆಸನ, ಭವನ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ನಿಧಿ : ಅನುಕ್ರಮದಿಂದ ಶ್ರೀಗೃಹದೊಳಗೆ ಪುಟ್ಟ ಕಾಳ ಮಹಾಕಾಳ ನೈಸರ್ಗ ಪಾಂಡುಕ ಪದ್ಮ ಹಿಂಗಳ ಮಾಣವಕ ಶಂಖ ಸರ್ವರತ್ನಂಗಳೆಂಬ ನವನಿಧಿಗಳಿರುಂ (ಅದಿ. ೧೫-೩೪) ; ಕಾಳ ಮಹಾಕಾಳ ಪಾಂಡುಕ ಹಿಂಗಳ ನೈಸರ್ಗ ಪದ್ಮ ಮಾಣವಕ ಶಂಖ ಸರ್ವರತ್ನ ನವನಿಧಿಪರಿಪೂರ್ಣಮುಂ (ಅಜಿ. ೭-೨೦ ನ) ; ಸಮುಚಿತೋಪಭೋಗದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ ಕುಡುವ ಕಾಳನಿಧಿಯುಂ ನಾನಾಪ್ರಸಾದಭೋಜನೋಪಕರಣಂಗಳನೀವ ಮಹಾಕಾಳಮುಂ ದಿವ್ಯಕಯ್ಯಾಸನಪ್ರಭೇದಂಗಳಂ ಪಡೆವ ನೈಸರ್ಗಮುಂ . . . ಕನಕಮಣಿಮುಕ್ತಾದಿ ನಾನಾಸಮೃದ್ಧಂ ಕುಡುವ ಭಾರೀಪರಿಪೂರ್ಣಮಪ್ಪ ಸರ್ವರತ್ನ ಮುನುಂ(ಪ್ರಿಯಂ)ಪುಂ ಮಹಾನಿಧಿಗಳುಂ(ವರ್ಧಮಾ. ೧೦-೩೪) ; ಕಾಳ ಮಹಾಕಾಳ ಪದ್ಮ ಪಾಂಡುಕ ನೈಸರ್ಗ ಮಾಣವಕ ಹಿಂಗಳಶಂಖ ಸರ್ವರತ್ನಗಳೆಂಬೊಬ್ಬನಿಧಿಗಳುಮನುಕ್ರಮದೊಳಿರ್ಪಿಸಿ . (ಚಂದ್ರ. ೬-೧೦೧ ನ). [ಸಂ.]

ನೈಸೇಶ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಒಡೆಯ ; ನಿಶೆಯ ಈಶ ; ಚಂದ್ರ : ನೇಸರ್ಗಿಸಿದ ಕೈಗಳೆಂಬುದಿವುಂ ಬೋಕಂಗಳಂ ಚಿತ್ರಮಂ ನೈಸೇಶಂ ಸೇಶಂ ಮುಬುಂಗೆ ಸತಂ ನೀರೊಬ್ಬು ಮೇಣೊಂದುಗುಂ ಏನೋ ಸಾಂಕಿಯನೆಯ್ದು ಹಂ ಮದನನುಂ ರಯ್ಯಂ ಮಿಗಿಲ್ಪಂಜಿಯುಂ ಬಾಸಿಪ್ಪಾಯಿರಿ ವೇಗಿಯಂದ ಯುವಕರ್ತೆಂಡಾಟಿಕೊಲ್ಲಾಡುವರ್ (ಮೈಸೂರು. ೩-೪೯).

[<ಸಂ. ನೈಸೇಶ]

ನೈಸ್ರಿಂಶಿಕ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು ; ಖಡ್ಗಧಾರಿ : "ನೈಸ್ರಿಂಶಿಕ-೧ ಅನಿಹೇತಿ-ಕತ್ತಿಯೇ ಅಯುಧವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು, ಅದ್ವಾಯುಧವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೫೬). [ಸಂ.]

ನೈಸ್ತ್ಯ (ನಾ). ನಿಸ್ತ್ಯವತೆ ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ ; ಸತ್ಯವಂತಿಕೆ : ಇಲ್ಲಿ ಶ್ಲಾಘನೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದ್ದು ಆ ದೊರೆಯ ಧಾರಾಳವೋ ಆ ಕೂರರ ನೈಸ್ತ್ಯವೋ ಹೇಳುವುದು ಕಷ್ಟ (ಚಕ್ರ. ೯೫). [ಸಂ.]

ನೈಹಂಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನೊಸೆ ನೈಹಂಚಿ(ಪಾಕಾಂ. ನೈವಂಚಿ) ಕಡಗಿಲೆ ನಾಲೆ ಗರುಗ . . . ಎನಿಹವವಾ ವಿವಿವದೊಳು (ಪ್ರೀತಾಲ. ೩-೧೪). [?]

ನೊಂದ 'ನೋ' ಪರಾ.

ನೊಂದಣಿ 'ನೋಂದಣಿ' ನೋ.

ನೊಂದಾಯಿಸು 'ನೋಂದಾಯಿಸು' ನೋ.

ನೊಂದಿಸು 'ನಂದಿಸು' ನೋ.

ನೊಂದ್ರು 'ನಂದು' ನೋ.

ನೊಂದ್ರು 'ನೋ' ಪರಾ.

ನೊಕ್ಕುಗೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಕುಬ್ಜಕುಬ್ಜ ಗುಡಗತಾಣಮ್ ನೊಕ್ಕುಗೋಡು ಮಣಿರಿ ಮಕ್ಕಿಯಕ್ಕ (ಮೈ. ೧೯೦೪, ೧೦ : 700). [?]

ನೊಕ್ಕು (ನಾ). ಚೂರು ; ಚಕ್ಕೆ ; ತುಂಡು (?) : ವರ್ಷದ ಹಿಂದೆ ಅವನೇ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದುದು ಅದು, ಅದರ ಬಣ್ಣ ಒಂದೆರಡು ಕಡೆ ಎದ್ದು ಹೋಗಿತ್ತು. ನೊಕ್ಕು ನೊಕ್ಕುಗಳಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದವು (ಸ್ವಾಮಿ. ೨೧೩). 'ನುಣುಗು' ಪರಾ.

[ದೇ. ೧ ಕವಿ. ನುಕ್ಕು ; ಮಲ. ನೊಕ್ಕು = ಪುಡಿಮಾಡು]

ನೊಗ, ನೊಗನು, ನೊಗ್ಗೆ (ನಾ). ೧. ಬಂದಿಯನ್ನಾಗಲಿ, ನೇಗಲಿನ್ನಾಗಲಿ ಎಳೆಯಲು ಎತ್ತು, ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಇಡುವ ಉದ್ದವಾದ ಮರದ ದಿಂಡು ; ಯುಗ ; ಧುರ : "ನೊಗನೆಂಬುದು ಯುಗಸಾಮಂ" (ವಸ್ತು. ೪೬-೨೯) ; ಉದಿದಿದ್ವಚ್ಚುಬಾದೀಸು ತಬ್ಬಿದ ನೊಗಂ ಜೀವಿಬ್ಬ ಚಕ್ರಂ ಸಿದಿಲ್ ಪೊಡೆದಂತೊರ್ಮೆಯ ಸೂಸಿಪಾಟಿದ ಮಡಂ . . . ಕಣ್ಣೊಂದು ಮಗ್ನಾಜಿಯೊಳ್ (ಪಂಪ. ೧೦-೯೧) ; ತೆಗೆನೊಡೆದ್ವ ಚೂರ್ಗಣೆಗಳಂ ರಥದಚ್ಚು ದಿದು . . . ನೊಗಂ ನೊಗ ನುಗ ಪಡಲ್ಪಡಲ್ಪ ಕಾಳೆಗಮುಕಿ ರೌದ್ರಮಾಯ್ತು (ಮಹಾ. ೧೨-೪೩) ; ತೇಜಿಗಳಂ ತೇರ ನೊಗಕೆ ಹೂಡುವ ಕುದುರೆಗೆ ಕುಣುಹಿನ ಸಂಜೋಗಗಳಂ ಸೇರಿಸುತುಂ . . . ನಾಲೆಬದಕಿಬಲರೆಸಗಿದರು (ಜಯ. ೩-೧೫). ೨. ಒಂದು ನೊಗದ ಅಳತೆ ; ಒಂದೂವರೆ ಮಾರು ; ನಾಲ್ಕು ಹೆಜ್ಜೆ : ಸಂಯಮೋಪಕರಣಕ್ಕೆದ್ದಿ ಬಲಗೈ ಪೆಗಲ್ಲಿ ನೇಪಡೆ ನೊಗದಂತರಂ ನಡೆಯ ಕಣ್ಣ ಕೆಪಣಂ ಕಡುಬಿಟ್ಟಿ ಜಂತ್ರಮಂ ನಡೆಯಿಸುವಂತೆ ವರ್ತಪನಣ್ಯದೊಳೆಕ ವಿಹಾರಿ ತಾಪಸಂ (ಅನಂ. ೪-೨೪) ; ನೊಗದಂತರದ ಭೂಮಿಯ ಮುಂದೆ ನೋಡುತೆ (ಜ್ಞಾನ. ೨-೪೨). ೩. ಆಕಾಶಭಾಗ : ಎರೌ ಪೂಜ್ಯಲೆ, ಸೂರ್ಯನಾದರೆ ನೊಗದ ಮಧ್ಯಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿದನು, ಬೇಗ ನಡೆ (ಕಾಳುಂ. ೫೮-೩). ೪. ದಾಸ್ಯ ; ಬಂಧನ : ಮೇಡುವನೆ ನೆವಗೆಯ್ದು ವರು ನಮ್ಮ ನೊಗದಿಂ ತಮ್ಮ ಬಿಡುಗಡೆಗೆ ಹೇಗಾದೆ (ಗೊಲ್ಲಾ. ೪-೧೯೯). ೫. ಭಾರ ; ಹೊರೆ : ಮೈಮನದ ನೊಗವನ್ನು, ಕೊರಳೊಳಿಹ ನೊಗವನ್ನು ಪುಣ್ಯವನು ಪಾಪವನು, ತಾಪ-ಸಂತಾಪವನು (ಸತ್ಯ. ೨-೧೩). ನೊಗನು : ೧. ಗಾಲಿಯ ಗಜಜು ಭೀಕರ ನೊಗನ ಹೆಗಲರಿ ಕುಣಿದವತ್ತಚೆಯ (ಕುಬ್ಜ. ೨-೪) ; ಮಿಳಿ ನೊಗನು ಕೀಲಚ್ಚು ಕೂಬರ ಬಳೆಮೊಳೆಯನಾರ್ಯದು ಹೆಣೆಯನು ಬಳಿದು ಹೂದಿದೊಡ್ಡಿ ಸೆಯಲೆಂಭತ್ತು ಸಾವಿರವ (ಕೂರಂ. ೫-೭-೫) ; ಭಾನು ಚಂದ್ರರ ಮಂಡಲಂಗಳೇ ಗಾಲಿ ನೊಗನಾ ನಿಸಿ ದಿವಸ . . . ಶಾಸ್ತ್ರಮೇ ಕೀಲಾದುವು (ಚಿಬ್ಬ. ೪೧-೪೧). ನೊಗ್ಗೆ ; ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ಒಂದು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮಹಾ ಧಾಕರು ನೊಗಿಯನ್ನು ನೊಗಿಯಿಂದಲೂ ನೇಗಲನ್ನು ನೇಗಲಿಂದಲೂ . . . ತಾಕಿಸಿ . . . ಹೋರುತ್ತಿದ್ದರು (ಶೈವಾ. ೭೪). 'ಜುಗ' ಪರಾ.

[<ಸಂ. ಯುಗ]

ನೊಗಗೊಳ್ (ಕ್ರ). ನೊಗಕ್ಕೆ ಹೋದಿಸಲ್ಪಡು, -ಹೂಡಲ್ಪಡು : ನೀನೊ, ಪೊಸತೆ ನೊಗಗೊಂಡ ಕುದುರೆಮುಟಾ ತನಕು ಕಡಿವಾಣಮುನ್

ಕಟಕಟನೆ ಕುತ್ತುತ್ತು ಮೇಯುಪಾಂತೆ ಅಳದಿಗಬಾದುದ್ದ ತನ (ಬದ್ಧ ಪ್ರ. ೫೪-೧೧೬೬). [ನೊಗ+ಕೊಳ್ಳ]

ನೊಗನು 'ನೊಗ' ನೋ.

ನೊಗಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ನೊಗಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಎತ್ತಿನ ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ, -ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟಿ; ಅಗಡುಕಣ್ಣೆ; ಜೊತ್ತಿಗೆ. (೪). [ನೊಗ+ಪಟ್ಟಿ]

ನೊಗಭಾರ (ನಾ). ನೊಗದ ಹೊರೆ; ನೊಗದ ಭಾರ: ಹೊತ್ತಿಗಾಗ ಬರಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಾಧಾರ ಕುತ್ತಿಗೆ ಮೂರೈತಿ ನೊಗಭಾರ. . . ನಂಬ ಗೀಸ ನೋರಿದದ ಬಲ ಇಲ್ಲಾ (ಮುಕ್ತ. ೪೫-೧೩). [ನೊಗ+ಭಾರ]

ನೊಗವರಿ (ಕ್ರಿ). ನೊಗವನ್ನು ಇಳಿಸು; ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಮುಗಿಸು: ಭಾಸ್ಕರಂ ನೊಗವರಿದನಾದೊಡಂ ಪಾಂದಳದ ಬಿಸುಮುಗಿಲ ಮುಸುಕಿಸ್ತು ತೆಗೆದಿಲ್ಲ (ಹರ್ಷ. ೨೨-೧೨೫). [ನೊಗ+ವರಿ (<ಪಟಾ)]

ನೊಗವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ನೊಗಕ್ಕೆ ಹೊಡೆ; ನೊಗವನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಆರು ಕಟ್ಟು. : ಸೋಮಶೇಖರನತ್ತ ತರದಾ ಭೂಮಿಯಲಿ ನೊಗವಿಕ್ಕಿ ಯುಳುವರು ತಾಮಸರು ಬೇಸಟಾಸುತಿರ್ಪರು ಮೂಟುಲೋಕವನು (ಸಂಭ. ೬-೧೬). [ನೊಗ+ಇಕ್ಕು]

ನೊಗವೊರು 'ನೊಗವೊರು' ನೋ.

ನೊಗವೊರು, ನೊಗವೊರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಂದಿಯ ಅಥವಾ ನೇಗಲಿನ ನೊಗವನ್ನು ಹೊರು, -ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳು : ಪರಮ ದೂರ್ವಾಸನಂ ವರಧರ್ಮೋಳಂ ನಿಜಕೊರಲ್ ಕೊಳು ನೊಗವೊತ್ತು ಪುರದೊಳೆಲ್ಲಂ ಹರಿ ರುಕುಮಿಣಿಗಳು ವಾದರಿಸಿ ಮೆಜೆಯುತಿರ್ಪಾ [ದಾ] ಹರನ ಶ್ರೀಶ್ಯಂದಾದಿ ಪಾರಾಣದಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ (ಸಾಸಂಜ. ೨-೧೧೧). ನೊಗವೊರು : ೨. (ಆಲಂ) ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೊರು; ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳು : ತನ್ನಪ್ಪದೇವತೆಯ ಸೇವೆಯಂ ನೊಗವೊತ್ತ ಶೆಗ ಲೊಳೆಯ ಸತ್ತರಾ ಸಾವುಮುತ್ತ ಮಗತಿಯ, ಸಾಸ್ತಿ ಕನಲ್ಲದಾತ್ಮಚ್ಚೆಂಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೬೫-೩೫೧). [ನೊಗ+ವೊರು]

ನೊಗಹಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ನೊಗದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ: ಸಾರಾಯಣಪಟ್ಟರು ಇ ಎಣದು ಕೊಟ್ಟ ಸ್ಥಳಂಗಳಿಗೆ ತೆಣು ಮುಡಗಡಿ ದೇವರ ಧರ್ಮ ಅರುಗಡಿ [ಮ]ನಹಣ ನೊಗಹಣ ಪೊಕ್ಕಲುಗುತ್ತಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆ (ಕಾ. ೨, ೫೩-೨೬; 1453); ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ತೆರುಮಣಗಳು :-ತೆರು, ಮುಡಗಡಿ, ಅರುಗಡಿ, ದೇವರ ಧರ್ಮ, ಮನಹಣ, ನೊಗಹಣ, ಒಕ್ಕಲಗುತ್ತಿಗೆ (ಕುಳುಸಾ. ೨೬೧). [ನೊಗ+ಹಣ (<ಪಣವು)]

ನೊಗಿ, 'ನೊಗ' ನೋ.

ನೊಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಕೆಂಪುಗಂಧಗಿರಿ, ನಂದಿಸ್ತ, ಟೊನವರ, ನೊಗಿ, ನಂದರಿ, ಬೆಳಂದಿ, ಗಂಧಗಿರಿ (ಮೈಲಿ. ೧೯-೨೪೪); ಸಂಕೀರ್ಣ . . . ನಂಜಿನ ಗಿಡ, ಕಾಡುಮಣಸು, ಅಂಗಾರಕ, ಇಂಗಳೇಕ, ಸಾಂಬ್ರಾಣಿ, ನೊಗಿ, ಹುರಗಲು, ಕಂಗೊಂದಿ (ಸಮ್ಮನು. ೨೩೮). [?]

ನೊಗಿಕೊಲಿ (ನಾ). ನೊಗದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; (ಜೀವನಶೈಲಿ) ಗಾಡಿಯನ್ನು ಹೊಡೆಯುವವನು : ಬಳಲಿದ ಒಬ್ಬ ನೊಗಿಕೊಲಿಯು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ದಿದರನ್ನು ಕಡಿದು ಹುಂದಿಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಕಿರು ಗುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಗಾಡಿಯನ್ನು . . . ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ಹೊಡೆದು ತಲೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸುತ್ತಿರುವ ಎತ್ತಿನ ನೊಗವನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ (ಮಲನಾ. ೨೫). [ನೊಗಿ (<ನೊಗ)+ಕೊಲಿ]

ನೊಗ್ಗು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗು; ಕುಸಿ: ತರುಣಿಯಾಗಾ ಸತಿಯ ರೂಪನು ಧರಿಸಿ ಬಳಲಿದು ಚಿತ್ತ ದೇಹದಿ ಚರಿಸಿ ನೊಗ್ಗದು ನೋಟ (ಜೀವಂಜ. ೪-೧೦). 'ನಗ್ಗು' ಪರಾ. [?]

ನೊಚ್ಚಿಗೆ (ಅ). ಹಿತವಾಗಿ; ಹಾಯಾಗಿ: ಮಂಜುಗಡ್ಡೆಯಂತೆ ಕಡಿಣ ವಾದ ನರಸಮ್ಮನ ಹೃದಯ ಕರಗಿ . . . ಮಂಗಳಿ ಮೂರ್ತೇ ಅವಳ ಕಿವಿಗೆ ನೊಚ್ಚಿಗೆ ಎಂಬುದಿಟ್ಟು (ಸರ್ವಮಂ. ೩೩೯); ನುಚ್ಚಿಗೆ ಬೆಚ್ಚುವನ ನೊಚ್ಚಿಗೆ ಮಾತಾದಿದರೂ ನಟ್ಟಿಗೆ ಸಾಲದು (ಗಾಡ). [?]

ನೊಚ್ಚಿಗಾಗು-೧. ಹಿತವಾಗು; ಇಷ್ಟವಾಗು: ಕಾತ್ಯಾಯಾ . . . "ತುರುಚಿಯ ಕಡಿತ ನೊಚ್ಚಿಗಾಯಿತೆ?" ಎಂದಳು (ಪುನರು. ೫೬); ಅವನಿಗೆ ಮೈಗೆ ಬೆಚ್ಚಿಗಾದದ್ದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೊಚ್ಚಿಗಾಗಿ ಇಬ್ಬರೂ ಸವಿಡ್ಡಿ ಮಾಡಿದ್ದರು (ಮಲಮ. ೨೫೭). ೨. ಹಿತವನ್ನು ಹೊಂದು; ಹಾಯಾಗು: ಮೆಚ್ಚಿದಿಯುಳೊಂದು ಹುಚ್ಚು ನುಡಿದರೆ ನೊಚ್ಚಿಗಾಗಿ ಹುದು ನಲ್ಲಂಗೆ ಅಚ್ಚಿಗಾನವನಾಕೆ ಪಾಡುತಿರಲು ಕೇಳು ಮೆಚ್ಚಿದಿನೆ ಚಕ್ರಧರನು (ಭರಣ. ೧೧-೩೯). [<ನೊಚ್ಚಿತು+ಅಗ್ಗಿ]

ನೊಚ್ಚಿನಡೆ (ನಾ). ಹಗುರವಾದ ನಡೆಗೆ; ಮೃದುವಾದ ನಡೆಗೆ: ಅಚ್ಚರಿಯ ನಡೆಯಂಚಿನಡೆ ಮನಮೆಚ್ಚಿಸುವ ನಡೆಯಂಚಿನಡೆ ಕಿರುನೊಚ್ಚಿನಡೆ ಮೃದುಗತಿಯ ನಡೆಯಂದಳೆಯ ನಡೆಯಂದು (ಜಿರಾಮಾ. ೧೬-೬೬). [<ನೊಚ್ಚಿತು+ನಡೆ]

ನೊಚ್ಚಿನೆ (ಅ). -ನೊಚ್ಚಿಗೆ: ಕಲಾಧರಂ ಚಿಚ್ಚರಮಿಟಾತಂದು ಪಚ್ಚಿ ಗಪ್ಪುರಂ ತೀವಿದ ಕೆಂದಳಿರ್ವರಲಿಂ ಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣಂ ತಡವಿ ಪೋಪುದುಂ ಬೆಚ್ಚಿವೆಗ್ಗ ನೊಚ್ಚಿನೆ ತಪ್ಪೇಜ್ಜಿ-ತನ್ನಂ ಮುಂಚುಂ ರೋಮಾಂಚಮಂ (ಚಿವಿ. ೩-೨೦೫೪). [?]

ನೊಚ್ಚನಾಗು-೧. ಹಗುರವಾಗು; ಲಘುವಾಗು: ಇದಟ ಜವಕ್ಕೆ ಸೋಲ್ಲು ಗರುಡಂ ಗಜಾಯಂ ಕಡುನೊಚ್ಚನಾದನೇಣಾದನಿಡ ಜೋಳ್ ಕಡಂಗಿ ಪರಿದಾಟನೆ ಕಾಲ್ಪಡೆಗೆಟ್ಟು ಗಾಳಿ ಮೂಳದ ಮೆಜಾವುಲೆ ಪೋರಿಯನೆನಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೪-೧೫೪). ೨. ಹಿತವಾಗು; ಇಷ್ಟವಾಗು: ಅದಂ ಕಂಡು ವಿದೂಷಕನಿವರ್ಚನೆಯಾಡೆ ಪೀತಮರ್ಧನಂಗೆ ನೊಚ್ಚನಾದುದೆಂದು ನಗಿಸುತ್ತಂ ಪೋಗೆ (ಅನಂಪ. ೪-೨೦೪). ೩. ಹಿತ ವನ್ನು ಹೊಂದು; ಹಾಯಾಗು: ತೋಟಾ ಬಯಲಾದುದೆಂದು ಹಕ್ರೇಶಗಿಲ್ಲದ ತೀರಲೊರೆದಾ ನೊಚ್ಚನಾಯ್ದೆ ಸಾಕು ಕುಳಿತು ಮುಂದಾದುನುಚ್ಚರಿಸೆನಲು (ಭರಣ. ೫೭-೯೬). [<ನೊಚ್ಚಿತು+ಅಗ್ಗಿ]

ನೊಚ್ಚಿತು, ನೊಚ್ಚಿತು (ನಾ). ೧. ಹಗುರಾದುದು; ಲಘುವಾದುದು. ೨. ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಾದುದು; ಕೀಳಾದುದು: ಎಮ್ಮ ಪಿತಾಮಹನಪ್ಪ ಮೂಲಿಯಂ ಮುಂ ಕಡುಕೆಯ್ದು ಕೊಂಡಬಿಡು ಕೊಂಡನಕ್ಕಿಕ್ಕುಡೊಡೆನ್ನ ಬಾಹುವೀರ್ಯಂ ಕಡುನೊಚ್ಚಿತಕ್ಕು ಮೆ ನುತುಂ ಮನಮಮ್ಮಳದಿಂ ಕನಲ್ಲು ವೀತಾಂಕುಶನೈದಂ ಮುಳಿದು ಲಂಕೆಗನೂನೆ ಬಲಂ ದಶಾನನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೫೩); ವಿಷಂ ದುಪ್ಪ ನಾಶಯದಿಂದುಗ್ರಮೆ ಬೇಡಿ ಬಾಲ್ಯ ನರನಿಂ ಪುಲ್ ನೊಚ್ಚಿತೇ ಮಾನುಪ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದಪ್ಪ ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲಮದುವೀ ಸಂಸಾರದಿಂ ಚೋಡ್ಯೊ (ಜೀವಸಂ. ೪೪-೨೦). ೩. ನಯವಾದುದು; ಮೃದುವಾದುದು: 'ನೊಚ್ಚಿನಡೆ' ಪರಾ. ೪. ಹಿತವಾದುದು. ೫. ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಾದುದು (?): ನಿಚ್ಚಿಟದ ರೂಪಿಂ ಹೊಗೆ ಬಲು ನೊಚ್ಚಿತವು ಹೊಗೆಬಾರದನಲತಿ ಚರ್ಚಿಯಂದಿರುತಿಹುದು ಪುನಪಾತಾಳದೊಳು ಲಂಕೆ (ಮೈರಾಕಾ. ೩-೫೪). ನೊಚ್ಚಿತು: ೧. ಆಗುರುಲಘು-ದಿಚ್ಚಿತುಂ ನೊಚ್ಚಿತುಮಲ್ಲದ ಶರೀರಮಂ ಮಾಲ್ಯ ಆಗುರುಲಘು

ನಾಮಮಂ (ತಸೂಫ್, ೨೫೮); ಅಗುರುಲಘುಕನಾಮಕಮಂ
ತಂಕಮ್ಯದಯದೊಳು ದಿಣ್ಣತ್ತುಂ ನೊಚ್ಚಿತ್ತುಮಲ್ಲದ ಶರೀರಮಂ
ಮಾಲ್ಪುದು (ಪಸಾರ, ೧೬).

ನೊಚ್ಚಿತಾಗು = ೧. ಹಗುರವಾಗು; ಲಘುವಾಗು.
೨. ಕೇಳಾಗು; ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಾಗು: ಸುರರಾಜಂ ಬಹುಸಲ್ಯ ತಕ್ಕ
ಸಿರಿಯಂ ಪುಲ್ಲಿಂ ಗಡಂ ನೊಚ್ಚಿತಾಗೆ ಕಂಡಂ (ಮಲ್ಲಪ್ಪ, ೧೦-೪೩);
ಆ ನೃಪಾಳೋತ್ತಮನಿಂಕು . . . ಪುಲ್ಲಿಂದಂ ಕಡು ನೊಚ್ಚಿತಾಗಿ
ಬಗೆದಂ ಭೂಭಾರಮಂ (ಬಾಧಪ್ಪ, ೫-೬೩). ೩. ಹಿತವಾಗು;
ನೈವೃದ್ಧಿಯಾಗು: ಪರಮಗುಣಾಂಬುರಾಶಿ ಖಳನಿಕ್ಕಿದ ಮರ್ದಿನ
ತಿವ್ರಮಪ್ಪ ನಿಮ್ಮ ರವಿವದಕ್ಕು ಪೋಗಿ ತನು ಫಮ್ಪನರೊಮ್ಮೆಯೆ
ನೊಚ್ಚಿತಾಗಿ ತದ್ಗಿರಿಯೊಳ್ ನಿಂದನೆಂಬ ಬಗೆಯಂ ಮುಜಾದೊಯ್ಯನೆ
ಮೆಯ್ಯನಾದರಂ ಬೆರಸು ನಿಮಿರ್ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ, ೧೧-೧೨೮). ೪. ಸ್ಪಷ್ಟ
ವಾಗು; ಭಿಚ್ಚಳವಾಗು: ಅಚ್ಚ ಬೆಳಗಿನಲ್ಲಿ ತೋರ್ಪನೊಡನೆ ಕರ್ಮ
ಮುಚ್ಚಿ ಮೂಸುವ ಕೂಡೆ ಹೊಳೆವ ನೊಚ್ಚಿ[ಚ್ಚಿ]ತಾಗೆ ತೋರ್ಪ
ಹೆಚ್ಚಿ ತೋರ್ಪನು ಹುಲ್ಲ ಕಿಚ್ಚಿನಂತಾಗ ಧ್ಯಾನದೊಳು (ಭರಣಿ, ೬೨-೪೫).
ನೊಚ್ಚಿದನ್ = ಅಲ್ಪನಾದವನು; ಕ್ಷುದ್ರನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಸಿರಿಯ
ತವಿರಿಂ ಮಕ್ಕಳ್ ಕೈಮಿಕ್ಕು ಪೇಟ್ಟುದು ಗೆಯ್ಯದಿರ್ಪನವನೀ
ದೇವಾಮ್ನಾಯಕ್ಕೆ ನೊಚ್ಚಿದನಾಗಿ ಮಯ್ಯರೆವೆಸಕದಿಂ ನಿಶ್ಚಂ ಬೆಂದಿರ್ಮ
ಚಂತಿ ದುಃಖದೊಳ್ ಪಿರಿದುಮವರಿಂ ಕಣ್ಣೆಟ್ಟಿಂ ಭಟ್ಟಂ ನಿಕ್ಕಪ್ಪರ
ದೂಷಣಂ (ಸುಕುಮಾರ, ೨-೯); 'ತಹಗಿಲೆಯಂತೆ ನೊಚ್ಚಿ[ಚ್ಚಿ]ದನಾಗೆ
[ಪಾಣಂ, ಪಟಿಯೆ ಸೀರಿಯಂತೆ ಗುಣದೊಳ್ ನೂನಮಾಗದೆ] ಕಾಗೆ
ಯಂತೆ ಪೆರ್ಗಿ ಪೀಡಿಯಂ ಮಾಡದೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ, ೫-೯೯); ಪರಾಂಗ
ನಾಲಿಂಗನಸಂಗಕ್ಕು ತರಿಯಪ್ಪಂ ಮೈರಾನುಬಂಧಿಗಳ ದೆಸೆಯಂ ಲಿಂಗ
ಚ್ಚಿದನ ವಧ ಬಂಧನ ಸರ್ವಸ್ವಪರಣಾದಿಗಳಂ ಇಲ್ಲಿಯೆ ಪಡೆಗುಂ ಮುಜು
ಭವದೊಳ್ ಮರ್ಗತಿಗೆ ಸಲ್ಲುಂ ಪುಲ್ಲಿಂ ನೊಚ್ಚಿದನುಮಕ್ಕುಂ
(ತತ್ತಪ್ಪ, ೨೬೨). ನೊಚ್ಚಿದರ್ (ಬಹುವು): ತಾಯ ಮೊಗಮನಾಪ ಮೊಗ
ದೊಳ್ ನೋಡುವಮೆಂದು ನಾಣ್ಣಿ ಚಂತಿಸುವ ಚಂತಿಯೊಳಿಬಳನ್ನ ಸಾ
ಸ್ಥಾಯಿಯೊಳ್ ಪುಲ್ಲಿಂ ನೊಚ್ಚಿದರಾದೆನೆಂಬೆವದೊಳಂ ತಮ್ಮನುಜಿ
ಸೆಜಿಗೊಯ್ಯ (ನುಕುಮಾರ, ೨-೩೨); ಗಜಾಯಿಂ ನೊಚ್ಚಿದನೆ[ಪಾಣಂ,
ನೋರ್ಚಿದನೆ, ನೋರ್ಚಿದನೆ] ಕೆಂಗಜಾಯಿಂ ಬೆಟ್ಟಟ್ಟಿ ರಾಜಸುತ
ಸಂದೋಡಂ ಗಜನೋಕದ ಬೆಳ್ಳಿರಲಿಗೆ ಗಜಾ ಮೂಡಿದ ತೊದಿನೋಡಿ
ಪೋದತ್ತಾಗಳ್ (ಪಂಪ, ೩-೫೬); ಪಸುದೇವಕುಮಾರನ
ರೂಪುಗಂಡು ನೋಲ್ಪಿನ್ನರುಪನ್ನರೆನ್ನದೆ ಪುರಾಂಗನೆಯರ್ ನೊ
ಕಾಮಪಸ್ತಸಂಭನ್ತೆವತ್ತು ಕೂಡಿ ಗಜಾಯಿಂ ಕಡುನೊಚ್ಚಿದರಾದರ್
(ಶಿವಪ್ಪ, ೩-೧೩೫). ನೊಚ್ಚಿದಳ್ = ಲಘುವಾದವಳು; ಕೇಳಾ
ದವಳು: ಭೋಗಿಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂ ಮದುವೆಗೆ ಮನಂದಂದಂದಬಲಾಬಾಲ
ಗೋಪಾಲನಂ ಮೊದಲಾಗೆನ್ನಂ ಪುಲ್ಲಿಂದಂ ನೊಚ್ಚಿದಳಂ ಕಲ್ಲಿಂದಂ ಬೆಟ್ಟ
ದಳುಮಾಗಿ ಬಗೆವರ್ (ಶಾಂತಪ್ಪ, ೪-೬೯ ಪ). ನೊಚ್ಚಿದುವು =
೧. ಹಗುರಾದುವು; ಲಘುವಾದುವು: ತುಂಗನಿತಂಬದಿಂ ಕುಳೆದ
ದಿಣ್ಣಿಜಿಯಂ ಪೊಡರಲ್ಮಮಾಡಿಪರ್ಗನೆಯರ್ ಸರೋಜಲದೊಳಂದವು
ನೊಚ್ಚಿ [ಪಾಣಂ, ಪ್ಪಿ]ದುಮಾಗಿ ರಾಗದಿಂ ಪೊಗಿ ಪೊದಬ್ಬು ಪಾಜು
ಪೊಳೆದಾದಿದರ್ (ಲೀಲಾಪ, ೧೩-೧೨೪; ಸೂಕ್ತಿಸು, ೧೨-೬೪ ನೋಡಿ).
೨. ಹಿತವಾದವು: ಪೊನ್ನ ಸಿಪ್ಪಿನ ಕತ್ತುರಿಯಂ ಕೊಂಡು ಬೊಟ್ಟಿ
ನಿಟ್ಟು ಬೆಲೆಗೆ ದಿಣ್ಣದುವುಂ ಮಯ್ಯೆ ನೊಚ್ಚಿದುವುಮಪ್ಪ ದೇವಾಂಗ
ಮನುಡಿಸಿ ಮೂಣಕದೊಡಿಯಂ ತೊಡಿಸಿಯಪ್ಪ ತಾನ್ನ ಮನೂಡಿ . . .
ಉಣಲುಮಿತ್ತು (ಆರ್ಥನೇ, ೮-೨೧ ಪ).

ನೊಚ್ಚಿತ್ತು 'ನೊಚ್ಚಿತ್ತು' ನೋ.

ನೊಣೆ 'ನೊಡೆ' ನೋ.

ನೊಣೆಹುಲ್ಲು 'ನೊಡೆಹುಲ್ಲು' ನೋ.

ನೊಟಗೊಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾನ್ಯ (?): ಹದಿ

ಜೋಡಿಗ್ರಾಸ ನೊಟಗೊಲಿ ಮಾಡಾಣಿಕೆವಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿಗೆ ದಂಣಾಯರ
ಸಾಂಮ್ಯ ಹೊದಕೆ ಹದಿನೆಂಟು . . . ಉಂಬಳಯ ಕಳೆದು (ಎಕ. VIII,
೩೬೪೫, ೧೯೬-೩೦; 1404). [?]

ನೊಟನಪಾರಿವಾಳ 'ಲೊಟನ್ನಾರಿವಾಳ' ನೋ.

ನೊಣ 'ನೊಳವು' ನೋ.

ನೊಣಂಬ 'ನೊಬಂಬ' ನೋ.

ನೊಣಂಬವಾಡಿ 'ನೊಬಂಬವಾಡಿ' ನೋ.

ನೊಣಕಸ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (೨).

[ನೊಣ (<ನೊಳವು)+ಕಸ]

ನೊಣಗೇಡಿ (ನಾ). (ಅಲಂ) ಅಲ್ಪನಾದವನು; ಕ್ಷುದ್ರ: ಸತಿಯ
ಕೋರ್ಪಳ ಸಲಹದ ನೊಣಗೇಡಿಗಳ್ ಪ್ತಿಯೊಳಿನ್ನುಂಟಿಯಂಥವರು
(ಯವಿಪ, ೨೧). [ನೊಣ (<ನೊಳವು)+ಕೇಡಿ]

ನೊಣಗೇಡಿತನ (ನಾ). ನೀಚತನ; ಅಲ್ಪತನ; ಹೀನಸ್ವಭಾವ:
ಸಿಕ್ಕವು ನಾನಿಂಥಾ ನೊಣಗೇಡಿತನಕೆ ನೀ ದುಃಖವೆಡವಿಲ್ಲ (ಯವಿಪ, ೨೧).

[ನೊಣಗೇಡಿ+ತನ]

ನೊಣಚಿ (ನಾ). ದನಗಳ ರಕ್ತವನ್ನು ಹೀರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಕೀಟ, -ಹುಳು; ತೊಣಚಿ: ಅದರ ಹೆಂಡತಿಯ ಸೂಚನೆ ನೊಣಚಿ
ಯಂತೆ ಅವರನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಕಾಡಿತು. ಏನೇ ನಾಶವಾಗಲಿ, ಪುತ್ರನಾಶ
ಬೇಕಾದರೂ ಅಗಲಿ, ತನ್ನ ದ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯದ ನಾಶಕ್ಕೆ ಅವನು ತಯ್ಯಾರಿಲ್ಲ
(ಸಂಸ್ಕಾರ, ೩೧). 'ತೊಣಸೆ' ಪರಾ. [<ತೊಣಚಿ?]

ನೊಣಬ 'ನೊಬಿಂಬ' ನೋ.

ನೊಣಬುಲಿ (ನಾ). ನೊಣವನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಿನ್ನುವ ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಹುಳು; ನೊಣದ ಹುಲಿ: ನೊಣಬುಲಿಯ ಲಂಘನೆಗೆ
ಮೃಗಗಣ ಜುಣುಗುವವೆ ಮರ್ದು ನಿನ್ನ ಹುಲಾಪರೆ ಕಣೆಗೆ ಖಳನಾಯಕರು
ಮುರಿವೆವೆ ಬಣಗ ಹೋಗಿಂತ ಕಣುಗಳಲಿ ಕಿಡಿಸೂಸಿ (ಅಂಬಿಕಾ,
೨೬-೧೦). [ನೊಣ (<ನೊಳವು)+ಪುಲಿ]

ನೊಣರೋಗ (ನಾ). ಸಸ್ಯಗಳಿಗೆ ನೊಣಗಳಿಂದಂಟಾಗುವ ಒಂದು
ಬಗೆಯ ರೋಗ: ಅನೇಕ ತೆರದ ನೊಣಗಳಿಂದಂಟಾದ ಸಸ್ಯವ್ಯಾಧಿ
ಗಳು: ನೊಣರೋಗ (Fly. ೫೦೫). [ನೊಣ (<ನೊಳವು)+ರೋಗ]

ನೊಣವು 'ನೊಳವು' ನೋ.

ನೊಣಸುತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಪಂಡಿತ, ೧೯೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ತೆಲು. ನೊಣಸುತ್ತ]

ನೊಣಸುತ್ತಕೆ (ನಾ). -ನೊಣಸುತ್ತ: ನೊಣಸುತ್ತಕವೆಂಬ ವನ
ಸ್ತಾಯಿ ಎಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅಂಟಿರುವ ಜಿಗಟುಪದಾರ್ಥವೂ ಸುಂಕವೂ
ಇರುವದಂಟು (ಮುಂಬಯಿ, ೬-೨೬೫). [<ನೊಣಸುತ್ತ]

ನೊಣೆ, ನೊನೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ನುಂಗು; ಕಬಳಿಸು: "ನೊಣೆ-ಗಿಲನೆ
(ನುಂಗು)" (ತಮಿಳು); ಅನಿಲಸುತಂ ಸವಿಸವಿದು ಬಿಕ್ಕಬಿಕ್ಕನೆ ಸವಿ
ನೋಡೆನ್ನಾಡಿಯೆಂದು ರಕ್ಕಸಿಗಮದಂ ಸವಿಮೋಟಾ ನೆತ್ತರೆಲ್ಲಂ ತವೆ
ಮುಳಿಂವದನ ಕರುಳ ಹಿಣಲಂ ನೊಣೆದಂ (ಪಂಪ, ೧೨-೧೫೮);
ಮಿಾತ್ರ್ ಮಿಾಟಾದರನಡುತ್ರ್ ಹೊಯ್ಯ ಸಿಡಿಲುಧ್ವಪರಂ ನೊಣೆವುಗ್ರ
ರಾಯವೆಂಬುವನೆನೆ ಮತ್ತ ನನ್ನ ನೊಳನನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮನೊಳ್ . . .
ಕಾಡುವ ಮೆಯ್ಯ ಲಿಯಾಡ್ಡ ರಿತ್ತಿಯೊಳ್ (ಸಾಹಿ. XX, ೬೪-೨೪; 1112);

ಗಾಳಿ ರಥಸವಾಗಿ ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಬೆಂಕಿ ತನ್ನ ರಕ್ತನಾಲಿಗೆಗಳನ್ನು ಮೂರದ ರೆಂಬೆರೆಂಬೆಗೆ ಚಾಚಿ ನೋಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಸರ್ವಮಂ. ೩೨).

೨. (ಆಲಂ) ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಮಾಡು; ಹಾಳು ಮಾಡು : ಮಕ್ಕಳ ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳ ರಥಮೆಕ್ಕೆಯನೆಡೆಗೊಂಡೊಡವರನೋವದೆ ರಣದೊಳ್ ಮಕ್ಕಳನಾಂ ಕೊಂದೊಡೆ ತನ್ನಕ್ಕಿದ ತತ್ತಿಯನೆ ಪಾವು ನೋಡೆ ವಂತಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೩); ಕರೆಯಂ ನುಂಗಿ ಕಳಂಗನಂ ನೋಡೆದ ದಪ್ಪಾಕ್ಕೊಂದುಗೊಳ್ . . . ಎಂದು ಮುಚ್ಚರದಿಂದೋವದೆ ಪೊಯ್ದನೆತ್ತಿ ಗದೆಯಂ ಮಯೋಧನಂ ಧೀಮನಂ (ಗದಾಯು. ೮-೧೮); ಇಜ್ಜಾದು ನೋಡೆದು ಕಣೆಯದೆ ಮುತ್ತಂ ದೊಡ್ಡಹರನೊಪ್ಪುತ್ತಿ ಪುರಮ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೪-೧೦೫; 1631); ಇಂತು ನೀನವರ ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ನೆಲೆ ಮುಜುಟ್ಟು ಕಂಪುಹರನೇ ಬಸವನಂ ನೋಡಿದೆಯಲ್ಲದೊಡೆ ಮುಂಕುಗೊಂಡಾ ಶರಣರೇ ವರೇ ಬಸವಣ್ಣನಂ (ಅರಾಜ. ೪-೧೦-೩೪). ನೋಡೆ : ೩. ತನಗೆ ಪ್ರಿಯರಿಗೆ ಹರೆಯವರನು ನೋಡೆದು ಕಳೆಯಲು ಬೇಕು (ವಿಷ್ಣು. ೧೦-೩೩). ೩. (?) : ತನಗೆ ನಿಶ್ಚಿಸಿದಮ್ಮದು ಕಾರಣಂ ಶಾಪ ಜನಿಸಿದವನು ರಿದು ನೋಡೆಯರದಶಂ ಶಾನು ಚಿನುಮುಮಂ ಪರಿಹರಿಸಿದರ್ಥಿಧಿಕಸಂತೋಷಮಂ ಶಾಳು ತನ್ನನದೊಳು (ಪುರಾಣ. ೮೩-೧೩).

ನೋಡೆದು ನುಂಗು = ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನುಂಗು; ಕಣ್ಣು ನೀರೊಡ ನೋಡನುಚ್ಚ ಶಾಯೆ ಮುಳಿಸಿದವನೊಯ್ಯನೆ ತಾಳ್ವಿ ಕಾಯ್ದು ನೋಳ್ ಕಡಗಿ ಜಂಗಗಳಂ. ನೋಡೆದು ನುಂಗಲುಮಾಟಿಸಿದಂ ಸುಯೋಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦೦); ಮಿಕ್ಕವರಿಗೆ ಬಂದದ್ದು ಏಕೆ ಜನ್ನಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿ ಶನಿಯಾಗಿ ನೋಡೆದು ನುಂಗಿದಿರುತ್ತದೆ? (ಬಂಕಿಮ. ೧೦೮).

[ದೇ. ೩ ತಮಿ. ನೋಳ್; ಮಲ. ನುಣ; ಕುರುಮ್. ನುಲ್ವಾ] ನೋಡೆನೆಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಮಾಡು, —ಹಾಳು ಮಾಡು : ಬಿರುಗಾಳಿ ತರಗೆರೆಗಳಂ ಬೀಸುತೆಳ್ಳುಟ್ಟು ಪೋಲ್, ಕಾಳ್ವಿ ಜ್ವು ಕರಡಬೀಮಂ ನೋಡೆನೆಕ್ಕು ಕಳುಪಂಪೋಲ್ ಕಲ್ಪ ಮಾಯಾಸಮಸ್ತ ವಿದ್ಯೆಯನವರ ಮೇಲ್ ವ್ಯಯಸುವೆನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೬೧-೫೬೨).

[ನೋಡೆ + ನೆಕ್ಕು (< ನಕ್ಕು)] ನೋಡೆಪ (ನಾ). ನುಂಗುವಿಕೆ; ಕಬಳಿಸುವಿಕೆ : ತಡೆಪಂ, ಅಣೆಪಂ, ನೋಡೆಪಂ, ಪೊರೆಪಂ . . . ಒರೆಪಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೧ ಪ್ರಯೋ). [ನೋಡೆ + ಪಂ]

ನೋಡೆ 'ನೋಡೆ' ನೋ. ನೋಡೆಹುಲ್ಲು 'ನೋಡೆಹುಲ್ಲು' ನೋ. ನೋಡೆ, ನೋಡೆ, ನೋಡೆ, ನೋಡೆ, (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು ; ಜೊಂಡು ; ಮುಂಜಾಹುಲ್ಲು : "ದ್ರೃಢಮೂಲಃ—ನೋ (ಮೋ?)ದೆ, ವಡವರ್ (ಒಪ್ಪ. ೩೯); ನೋ(ಮೋ)ದೆ ಗಿಂಕು ಬೆಳೆಯ ನೀರಲ್ಲದ ನೆಲದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಾಗಲವದಿಯೊಳ್ ತೋದಿದೊಡೆ ಜಲವೊಂದೆ ಪುರುಷ ದೊಳುದಯಕ್ಕುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧-೨೫); ಲಾಮಜ್ಜುಳ, ಲಾಮಂಜ, ಮುಂಜ, ನೋಡೆ, ಪಲ್ಲಭ, ಬಲ್ಲಹ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); ಮುಂಜ —ನೋಡೆ, ಪಲ್ಲಭ-ಬಲ್ಲಹ (ಕೂನುಗ. ೧೧೮). ನೋಡೆ : 'ನೋಡೆಹುಲ್ಲು' ಪರಾ. ನೋಡೆ : 'ನೋಡೆಹುಲ್ಲು' ಪರಾ. ನೋಡೆ : ನೋಡೆ ನೈಹಂಚ ಕಣಗಿರೆ . . . ಕವರೊಟ್ಟಿ ಮರದಾರಕ್ಕೆವುಲ್ಲೆ ಯೆಸಿದವನಾ ವಿಟನ ದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩-೧೪); ಗಂಗಾಡೀ ಬಸವನ ಕಟ್ಟಿಗೆ ತೆಂಗಂಗಾ ಯೆಲ್ಲೆ ವಪ್ಪು ಮರಳ ಹೊಲದರೆ ಕಲ್ಲಿಗೆ ಪ ನೋಡೆಬಳಿಯ ಲಿಂಗಮುದ್ರೆ ಬಳಿ ಬಡಗಮುಖನೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೩೩-೪೪೪; 1748); ಹಂಚಿ, ಗಂಕೆ, ನೋಡೆ, ಜಂಡು, ದಿದಿರು (ವಿಷ್ಣು. ೨೩೮). 'ಮೋಡೆ' ಪರಾ. ನೋಡೆಹುಲ್ಲು, ನೋಡೆಹುಲ್ಲು, ನೋಡೆಹುಲ್ಲು, ನೋಡೆಹುಲ್ಲು (ನಾ).

—ನೋಡೆ : ಆ ಮುಂಗುಸಿಗೆ ಹರಿತ ಎಂದು ಹೆಸರು . . . ಅದರ ಮೈ ತುಂಬ ನೋಡೆಹುಲ್ಲಿನಂತಹ ಕೂದಲು (ನಾಳೇಜಂ. ೪೪). ನೋಡೆಹುಲ್ಲು : ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಕೊಳದಿಯ ಮೂಲಕ ಹೋಗಿ, ಬೆಂಚಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಸಿದ್ವ ಮರ್ಫಲಾಕಾರವಾದ ನೋಡೆಹುಲ್ಲಿನ ಆಸನಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತವು (ನಿಬಂಧ. 11, ೧೮೩). ನೋಡೆಹುಲ್ಲು : ನೋಡೆಹುಲ್ಲು, ನೋಡೆಹುಲ್ಲು (ಮೈದಿ. ೩೦-೧೨೦೯). ನೋಡೆಹುಲ್ಲು : ಕೊಡಿದುರಹುಲ್ಲು, ಗೊಡುರ ಹುಲ್ಲು, ಜರಿಹುಲ್ಲು, ನೋಡೆಹುಲ್ಲು (ಮೈದಿ. ೩೪-೩೫೪).

[ನೋಡೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುರಾ)]

ನೋಡೆ 'ನೋಡೆ' ನೋ. ನೋಪ್ಪ (ನಾ). (?) : ಪರಿಹರಮಂ ಕೊಪ್ಪದಲರುಹಬೇಕೆನಲಾಯ್ ನಸುನಗುತ ಶಂಕಿತಲು ಬರಿವಾಳ್ ನೋಪ್ಪದ ಬಿಂಕವೇ ಪ್ರತಿವಚನ ಸಮ್ಮತಿ ರ್ವೀಂಕರಿಸಲುಮಾತುಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಮಹಾವಾಕ್ಯ (ಗಗಾ. ೧೩-೪೩). [?]

ನೋಪ್ಪನೆ (ಅ). ೧. ಹಗುರವಾಗಿ ; ಲಘುವಾಗಿ. ೨. ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ; ವೇಗವಾಗಿ ; ತಟ್ಟನೆ : ಅರ್ಥಮುಕ್ಕಿನಂ ಪೊರ್ತಿ ಮಾಡುತುಂ ಪಡಾಯೆ ತಿಂದು ನೋಪ್ಪ [ಸಾಕಾಂ. ಚ್ಚ]ನೆ ನೆಗೆವರ್ (ಸಮಸ. ೧೨-೪೦).

ನೋಪ್ಪನೋಪ್ಪನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ೧. ಕೀಳಾಗಿ ; ಹೀನವಾಗಿ : ಮೋಹನವನ್ನಿಡ ಪುನರೂಪಿನಿರೂಪಣೆಗೊಪ್ಪು ನೋಪ್ಪನೋಪ್ಪನೆ ಗರ್ಭಿತೆಯಾದಿರೂಪಣೆಯುಂಧಿ ತೆಳ್ಳತೆಳ್ಳನೆ ಶಾಂತಿಯದಿರ ಶಶಿ ಬೆಚ್ಚ ಬೆಚ್ಚನೆ ಯೆನೆ ಹರಿಪ್ಪಂದ್ರನೆಸಿದಿರ್ದನು (ಪಪಾ. ೧-೪೧). ೨. ವೇಗವಾಗಿ ; ಶೀಘ್ರ ವಾಗಿ : ತೊಪ್ಪತೊಪ್ಪನೆ, ತೆಪ್ಪತೆಪ್ಪನೆ ಪುರಾ, ನೋಪ್ಪನೋಪ್ಪನೆ ಪೇಟೆಂದು (ಶಮದ. ೧೯೩ ಪ್ರಯೋ). [< ನೋಪ್ಪಿತು + ಅನ್.]

ನೋಪ್ಪಿತು (ನಾ). ಹಗುರ ; ಲಘು : ಕಂಡು ಮಾಗಧ ಕರೆದನೀ ಧನು ಚಂದಿಯದು ನಮಗಲ್ಲ ನಾವ್ ಮುಂಕೊಂಡು ತಪ್ಪಿತು ನೋಪ್ಪಿತು ತಾಡುದು ಭಾರಯಗ್ಗಲೆ (ಕುನ್ಯಾ. ೧೪-೧೩).

ನೋಪ್ಪಿತಾಗು = ಬಲಹೀನವಾಗು ; ಶಕ್ತಿಗುಂದು : ತಟ್ಟಿ ರಥವನು ತಾಗಿದನೆ ನೆಲ ನೋಪ್ಪಿಗೊಂಡುಮ ರಥಹಯವು ಸಹಿತೋಪ್ಪವನಾ ಧ್ವಜಸಹಿತ ಸಮರಚ್ಚತ್ರಧಾರಿಗಳ ನೋಪ್ಪಿತಾಗುಮು ಜೀವ ನೈವನೋಡ ರೊಪ್ಪವಳೆದುದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪೯-೪೯). ನೋಪ್ಪಿದುವು = ಹಗುರ ವಾದವು ; ಲಘುವಾದವು : ಕುಂಗಣಕಂಬದಿ ಕುಳಿದ ದಿನ್ಯಾಟಿಯಿಂ ಪೊಡರಲ್ಪಮಜದಿಹಂಗನೆಯರ್ ಸರೋಜಬದೊಳಂದವು ನೋಪ್ಪ [ಸಾಕಾಂ. ಚ್ಚ]ದುವಾಗಿ (ರೀಲಾಪ. ೧೩-೧೨೪). [?]

ನೋಪ್ಪು 'ನೋಪ್ಪು' ನೋ. ನೋಪ್ಪುನೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಲಘುವಾಗಿ ಹಾರು ; ಹಗುರಾಗಿ ಕುಪ್ಪ ಳಿಸು (?) : ಪಂದಿಯ ಬಳಿಯೊಳ್ ನೋಪ್ಪುನೆಗೆದುರ್ದ ಪಾಯುತೆ ಹಪ್ಪರಿಸುತ್ತಗಿದು ಬಗಿದು ತೆಗೆದುವು ನಾಯ್ಕಳ್ (ಗೌಕ. ೧-೧೦೩).

[< ನೋಪ್ಪಿತು + ನೆಗೆ]

ನೋಯ್ಯೆಹು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು ; ತೊಂದರೆ ಗೊಳಗಾಗು ; ನೋಯ್ಯು : ನೀವಿಂಚು ನೋಯ್ಯೆಹುಟ್ಟುಮನ್ನ ಪೊಲು ನಿಮ್ಮೊಳಾರೊಪ್ಪನುಂ ಪಟ್ಟಿರನ್ (ಮೂರುಪಾ. ೯೯-೩೮).

[ನೋಯ್ಯೆ (< ನೋಪ್ಪು) + ಪಡು]

ನೋಯ್ಯೆವಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?) : ಇದುಪ ಸೂದೂಣು ನೋಯ್ಯೆವಾಲಯ್ಯಮ್ಮನ್ನ ಧರ್ಮತೂಂಬುಂ ಕೊಟ್ಟಿರ್ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೫೩-೧೧; ಸು. 800). [?]

ನೋರಂಜು, ನೋರಂಜು, (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಳ್ಳೆ ಜಾತಿಯ ಸಣ್ಣ ಕೀಟ ; ದೋವು : ವಿಳಲ್ಪದಿಂದುಗೆ . . . ನೋರಂಜು, ನೋರಂಜು ;

ಜನುಗು, ಜನುಗು (ಕಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ಬಣಂಜು, ಬಣಜು, ನೊರಂಜು, ನೊರಜು (ಕಮದ. ೩೭ ಪ್ರಯೋ). ನೊರಜು: ೧. "ಅವಿ ಬಿಕ್ಕಾಡು ರಹಿ ತೊನಸೆ ತುಪಮನೆ ನೊರಜು" (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೧೧); ಬೆಳೆದ ಭಾರದ ವಿದ್ವ ಮೊಲೆಯನಳಲುತ ತುಟಿಯ ಬೆಳುಗಣ್ಣು ಜೋಲ್ವ ಕಿವಿಯುಸುರು ಮಸಗಿದ ಬಾಯಿ ಒಳಗೆ ಸುಳಿವ ನೊರಜು ನೊಂಕಿ (ನೋಮಜ. ೪-೪೨); ಕುಳವಿಗಳಾರ್ ಗಣಿಸಿದಪರ್ ಮುಸುಜು ಪರೆವ ನೊರಜು ನೊಳಮಂ (ಪ್ರಸ್ತುತ. ೧-೪೫); ಎಲೆ ಮರುಳೆ ಭೂಪಾಲ ನೊರಜಿನ ಕಳಕಳಕೆ ಕರಿ ಬೆಚ್ಚುವುದೆ (ಕುಪ್ಯಾಸ. ೪-೪೬); ಅಪರು ಕೊಡಗಿನ ದೊರೆ ಎಂಬ ನೊರಜನ್ನು ಒರಸಿ ಹಾಕಿ, ತಮಗೆ ಗೆಲ್ಲುವಿನ ಮಂಗಳದ ಒಸಗೆಯನ್ನು ತರುವರು (ಕುರಿಹಾ. ೨೩೫). ೨. (ಆಲಂ) ಅಲ್ಪವಾದುದು; ಕ್ಷುದ್ರ: ರಾಮನ ಪಡೆಯನಣಪರೆ ಕಟ್ಟಿಕಡೆಯಣ ನೊರಜು ತಾನೆಂದ (ಕಾಕಿರಾ. ೧೧-೫೨); ಹರಿಗಿರಿಯಣಗಿಜ ಸುರಗಿರ ಪದವಿಯ ನೊರಜೆಂದು ಜಹಿಮ ತಿವನೊಳುಬೆರಸಿ ತಮ್ಮಿಂ ತಾನೆ ರಾಜಪ ಶರಣರ ಪುರವ ಕಂಡನು ಧರಣೀಶ (ನೋಳಿಪ. ೫-೫೬); ನೊರಜು ನಾಂ (ನಂಕಾರಾ. ೬-೯-೧೨). (ಗು). ೩. ಕ್ಷುದ್ರವಾದ; ಕೇಳಾದ; ಕಳವೆಯಾದ: ಧುರದೊಳು ಹಿಣ್ಣನ ಕರುಳನುಗಿಯಲೆಂದರವಿಂದನಾಥನು ಪಡೆದಾ ನರಹರೊಪಮಲ್ಲದೆ ಲೋಕದೊಳುಳ್ಳ ನೊರಜುಂಗಳ ಪರಿಯಲ್ಲ (ಅಂಜನ. ೧೦-೧೬); ಕರಣಾಧಿಮಾನಿಗಳ ಜಯಿಸಿದ ಜಗಜ್ಜೀವ ನೊರಜು ದಾನವರ ಗೆದ್ದದ್ದು ಮಹಾಸೊಬಗೆ (ವಿವಾಕ್ಯ. ೧೧೩-೨).

ನೊರಕಾಟಿ (ನಾ). ಸಂಕಟ; ನೋವು; ವೇದನೆ: ಸ್ಮರಣ ಕಲೆ ಸವಿಯಾಟಿ ಸೊಂಪಡಗೆ ನೊರಕಾಟಿ ತಿರುಗಿ ಬೀಳುಗುಮಾಟಿ ತಿಪ್ಪೆಯೊಳ ಗಣ ಕಾಟಿ (ಕುರಂಗ. ೩೫-೨೫). [ನೊರಳು + ಅಟಿ]

ನೊರಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೋಯಿಸು; ಹಿಂಸೆಪಡಿಸು; ಬಾಧೆಪಡಿಸು: ಮರುತಟನ ಬಿರೊಟ್ಟಿ ನಿಂದಿದ ನೈಪತಿಯಂ ನೊರಕಿಸಿದನಡಗದಿಗೆ ಕಣಿ ಗರೆದು (ಕುರಂಗ. ೭೦-೩೦); ಅರಸ ಕೇಳು ರುನಂದನಂ ತಡದು ಧೀಮನಂ ನೊರಕಿಸಿದನೆಂಬಿಂವಿದಿಂವೆಡ್ಡು (ಕುರಂಗ. ೭೨-೧೯). [ನೊರಳು + ಇಷ್ಟು]

ನೊರಳು (ಕ್ರಿ). ನರಳು; ಸಂಕಟಪಡು; ಬಾಧೆಪಡು: ಕುರು ನೈಪತಿ . . . ಗಂಧರ್ವರೋಕ್ತಿಕ್ರೈ ನೊರಳುತಿರಬರ್ಜನಂ ವಿದಿಸೆ ಮಾನಂ ಪೋಗಿ ಹಸ್ತಿನಾಪುರಿಗೆ ಬಂದಂ (ಕುರಂಗ. ೩೪ ಸೂಚನೆ); ಶಕುನ ಸ್ತಂಭವಂ ಗುರುಸೂನು ಮುಂತಾಗಿ ಘಾಯದಿಂದ ನೊರಳುತಿರಲಿತ್ತ ಕುರುಮಿಂಡುಗಳನರ್ಜುನಂ ಪುರಕೆ ಕಳುಹಿದನು (ಕುರಂಗ. ೩೭-೩೪).

[<ನರಳು]

ನೊರಳೆ (ನಾ). ಬಾಧೆ; ನೋವು; ವೇದನೆ: ರಣಹಂಬುಲಂ ಮರದ ಮೂದ್ರೇಶ್ವರಂ ದುಶ್ಯಾಸನಂಬವಂ ಸಾವನುಳವನೊ ಕಾಣೆ ನೊರಳೆಯಂ ಮುಳಿದನು ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದ (ಕುರಂಗ. ೫೧-೩೬). [<ನೊರಳು]

ನೊರಜು, 'ನೊರಂಜು' ನೋ.

ನೊರಜು, 'ನುರುಜು' ನೋ.

ನೊರಜುಗಣ್ಣು (ನಾ). ನೊರಜು ಮುತ್ತುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣು; ಓಸುರುಗಣ್ಣು (?): ನೊರಜುಗಣ್ಣಿನ ಸಳದ ಮೂಗಿನಳಲುತ ತುಟಿಯ ಕುರುಟುವಲ್ಲಿನ ಕಂಯ ಕಬ್ಬಾಯಿಪೊಳಸರಿದ ಹಸಾದರೆಯ . . . ನಾಜುವ ಬಾಯಿ ನೊರೆ ಸೂಸುತಿರ್ದಳು (ಹಳಕಾ. ೪-೨೪).

[ನೊರಜು (<ನೊರಂಜು) + ಕಣ್ಣು (<ಕಣ)]

ನೊರಜುಗಣ್ಣು 'ನುರುಜುಗಣ್ಣು' ನೋ.

ನೊರಜುವುಲು (ನಾ). = ನೊರಂಜು ೧: ಮಹಿಮೆ ಬಾಯ್ಕೊಡ ಬಗ್ಗದ ಬಾಯೊಳ್ ಬೀಬಲ್ ಬಪ್ ನೊರಜುವುಲುಗಳಂತೆ ಬಂದರಾ (ಅದ್ಭುತ. ೪೩-೬). [ನೊರಜು (<ನೊರಂಜು) + ಪುಲು]

ನೊರೆ, (ಕ್ರಿ). ಬುರುಗು ಎಳು; ನೊರೆ ಮೊಲಕ್ಕು ಬರು: ಕರ ತಾವರೆ ಕರುಳ್ಳಕ್ಕು ಕೋಳ್ವರೆ ಪಯೋಧರ ಮೀನು ಗಜಹಂಜು ಮೊಸಳೆ ನೊರೆತ ರೋಹಿತ ಫೇನ ಕಡಿವರೆ ಕಮಲೆ ಸಂಗರವಿದ್ದು ದಂಬುಧಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೩೫-೨೩); ಹೊರಳೆ ನಿವ್ವವೊರಲಿರಿ, ಮೊರೆಯದೆಯೊ, ನೊರೆಯದೆಯೊ, ತುಂಬುದೆಯೊಬ್ಬಹೊನಲು, ಕರೆ ಯಲ್ಲದಾಳದಿಂದಿದ್ದು ಹೊರದಿದ್ದು ದದು ಮರಳೆ ಮನೆಗೆಯ್ದುವಾಗೆ! (ಇಂಗೀತ. ೯೪-೫); ಜಲ, ಅಹುದೊ ಅಹುದೋ, ಎಂದು ಮೊರೆಯುತ ರಿತ್ತು ಮೇಲ್ವಾಯ್ದು ಹೊರಳೆ. ಮೇಲ್ವಾಯ್ದು ಹೊರಳುತ್ತ ನೊರೆದು ನೊರೆಯುತ್ತ ಹೊರಳ ಬಹ ಹೊತ್ತ ಕಾದಿದ ಊರ ಮಿತ್ತು (ಸವರಾ. 14, ೨೯-೧೫). [ದೇ. || ತಮಿ. ನುರೈ; ಮಲ. ನುರೆ]

ನೊರೆ, (ನಾ). ೧. ಬುರುಗು; ಫೇನ: "ಫೇನ, ದಿಂದೀರ:-ಈ ೨ ನೊರೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦-೪೬); ಪನಿಪುಟ್ಟ ಮುಗಿಲ ಸಂಜೆಯ ಕನಸಿನ ಸುರಧನುವ ನೆಗದ ನೊರೆಗಳ ನೆಜನಂತನುಂ ನಿಲ್ಲುವು ಕಿವೊಡೆ ಮನುಜರ ಯೌವನಮು ಮರ್ಥಮುಂ ಬಾಲ್ಯಗಲುಂ (ಮಜ್ಜಾರಾ. ೧೧೩-೧೧); ಬಾಲ್ಯದಲ ತೆರೆಯ ನೊರೆಯ ದೊರೆಯ ದುಕೂಲಾಂಬರದೊಳಿಂಬಾಗಿ ಜಿಲ್ಲಣಮ ನುಟ್ಟು ಪುಡಿಗ್ಗುರಿಯಂ ತಲೆಯೊಳ್ ತೀವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೦೪ ವ); ಹಾಲ ತೊಟ್ಟಿಗೆ ಬೆಲ್ಲದ ಕೆಸಲು ಸಕ್ಕರೆಯಂ ಮಳಲು ತವರಾಜದ ನೊರೆತೆಯಂತೆ ಅದ್ವರ ವಚನವಿರಲು ಬೇಜಿ ಬಾವಿಯ ತೋಡಿ ಉಪ್ಪು ನೀರನುಂಡವನ ವಿಧಿಯಂತೆ ಆಯಿತ್ತೆನ್ನ ಮತಿ (ಬಸವ. ೨೯೦); ತಿರುಗಿ ನೋಡಲೊಬ್ಬೆಯಾಣಿ, ಒಬ್ಬಳಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣು ಮಗಳು ನೊರೆಯ ದಳುಪು ಕುಂಯ ಮರಿಯ ತಲೆಯ ತಡವುತಿಡಳು (ಇಂಗೀತ. ೪-೪). ೨. ಎಳೆಯದು; ಹೊಸದಾದುದು; ತಾಜಾ: 'ನೊರೆಮೀಸೆ', 'ನೊರೆಹುಲ್ಲು' ಪರಾ. ೩. ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದ ಹುಲ್ಲು; ಎಳೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಚಿಗುರುಹುಲ್ಲು: ಬದುವಿನಲ್ಲಿ ನೊರೆಯೇ ಬಂದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [<ನೊರೆ. / ತಮಿ. ನುರೈ; ಮಲ. ನುರೆ, ನುರಿ; ತುಳು. ನುರೆ; ತೆಲು. ನುರುಗು, ನುರುವು; ಕೊಡ. ನೆರೆ]

ನೊರೆಕಾಯಿ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಸಿ ಉಜ್ಜಿ ದಾಗ ನೊರೆ ಬರುವ (ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ; ಅಂಟುವಾಳದ ಕಾಯಿ: ಕೂಗಟಮರ, ಅಂಟುವಾಳ, ನೊರೆಕಾಯಿ (ಮೈಸಿ. ೬೮-೧೩೬); ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಅಂಗಿ ಮಸ್ತ ಗಳನ್ನು ನೊರೆಕಾಯಿ ಹಾಕಿ ಬಂಡೆಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಒಗೆದಾಯಿತು (ರಕ್ತರೂ. ೪೬).

[ನೊರೆ + ಕಾಯಿ (<ಕಾಯ್)]

ನೊರೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ನೊರೆಯುಂಟಾಗು: ಸಖೀಜನಂ ಕೆಯೊಟ್ಟಿ ಯ್ತಂದು ಕೊಳನಂ ಪುಗಿಸೆ ನೆಯ್ಯು ಬೆಂಕಿಯಂ ಜುಯ್ಯಂದು ನೊರೆ ಗಟ್ಟಿ ವಿಸಿಯ ತೆರೆ ತನುಮುಟ್ಟಿ ಸೆಳೆಯುಸಿರ್ ಭುಗಿಲನೊಗಿದು ಕಾದ ನೀರ್ ಕಾಯಮಂ ಸುಡೆ (ಗಾ. ೪-೧೧೪ ವ); ಸಾಮಾನ್ಯಗುಣಗಳು-ಮೂತ್ರವು ವಾತರೋಗದಲ್ಲಿ ಬಿಳಿದಾಗಿಯೂ ಶ್ಲೇಷ್ಮರೋಗದಲ್ಲಿ ನೊರೆಗಟ್ಟು ಕೊಂಡೂ ಪಿತ್ತರೋಗದಲ್ಲಿ ಕೆಂಪಾಗಿಯೂ ದ್ವಂದ್ವರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರ ವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು (ಸಕಪ್ಪ. ೧೪); ಅಂಟುವಾಳದ ಕಾಯಿ: ಈ ಕಾಯಿಯನ್ನು ಜಜ್ಜಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಸಿದಾಗ ನೀರು ನೊರೆಗಟ್ಟುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೪೬). [ನೊರೆ + ಗಟ್ಟು]

ನೊರೆಗಡಿಯಣ (ನಾ). (ಕುದುರೆಯ ಬಾಯಿಯ) ನೊರೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಡಿವಾಣ; ಬುರುಗು ಸಮೇತವಾದ ಕಡಿವಾಣ: ಪಶ್ಚಳದುಪ್ಪರದ ಮುಖದ ದೃಢತೆಯ ದೃಷ್ಟಿಗಳ ಕೋಪದಿ ಸಿದ್ಧ ಕಿವಿಗಳ ನಿಟ್ಟುಸುರ ನೊರೆಗಡಿಯಣ. ಹೊಂವಂಜಿಸು ಹರಿಹರು ತುರಂಗ ಮವ (ಕೂರಂ. ೩-೩೦-೧೦). [ನೊರೆ + ಕಡಿಯಣ (<ಕಡಿವಾಣ)]

ನೊರೆನೆತ್ತರ್, ನೊರೆನೆತ್ತರು (ನಾ). ನೊರೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಕ್ತ; ಬುರುಗು ತುಂಬಿದ ರಕ್ತ : ಮುನ್ನಂ ಪರಕುರಾಮನೇ ನೆಲಮೊಳುಳ್ಳ ರಸವಳ್ಳ ಕಲ್ಲುರುಮುನುಪ್ಪೊಂದು ಸೂಬ್ಬರೆಗಂ ಪಿಳ್ಳೆ ಪೆಸಲ್ಲ ದಂತು ಕೊಂದವಂದಿರ ನೊರೆನೆತ್ತರೊಳ್ ಕೀವಿ (ಗದಾಯು. ೩-೨೮ ಪ); ಬಿಸುನೆತ್ತರುಳ್ಳ ನೊರೆನೆತ್ತರ್ ಸೂನೆ ಕರ್ನತ್ತರಂ ಬಿರಿವಿಟ್ಟುರ್ವಿ ಕೂಡೆ ಬಿಲ್ವಡೆ ಪಡಲ್ವಟ್ಟುತ್ತು ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳ್ (ಪಂರಾಮ. ೧೩-೪೬); ಕಡುಮುಳಿದು ನೆನೆಯದೆಯೆನ್ನ ತನೂಭವನೆಂಬುದನ್ನೂತಂ ಮಾಡಿದ ದೇಸಿಗರೇವರ ಮನುಜರ ನೊರೆನೆತ್ತರ ಕುದಿದೀಗಳೆ ಬಪ್ಪಿ ನಾನೆಂದನೆ ದನುಜಂ (ಕುಮುರಾ. ೯-೧೯); ಕರುಳು ಕರುಳಲಿ ತೊಡಕಿ ನೊರೆನೆತ್ತರಲಿ ನೆತ್ತರು ಕೂಡಿ ಕದಿಯಲಿ ಬೆರೆಸಿ ಕದಿ ಪಲ್ಲಟನೆ ಕಾಮವೆನೊಂದು ಹಗೆಯೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೩೮). **ನೊರೆನೆತ್ತರು :** ಉರಿವ ಕೋಪಾಗ್ನಿಯಲಿ ಕರ್ಣನ ಶಿರದ ಭಾಂಡದಲಿವನ ನೊರೆನೆತ್ತರನಲಿವನಗ್ರಜನ ಕೊಬ್ಬಿದ ನೆಣನ ಕೊಯ್ಯಾಯ್ವ ಮಹೋಗ್ರಭೂತದ ನೆರವಿಗುಣಲಿಕ್ಕು ವೆನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೩೪); ನರಕದಲಿ ಪಪುನಕರ ಕೊಲುುವವು ಪರಿಪರಿಯ ವಧಗಳಲಿ ನೊರೆನೆತ್ತರನು ಕೂಡುವು ಕೇಳು ರಕ್ಷಣೀಗಣಗಳೂಟ ಕಡಿದು (ನಿಭಾಗ. ೫-೧೨-೩೬). [ನೊರೆ + ನೆತ್ತರ್]

ನೊರೆನೆತ್ತರು 'ನೊರೆನೆತ್ತರ್' ನೋ.

ನೊರೆಪಾಲು 'ನೊರೆವಾಲ್' ನೋ.

ನೊರೆಬಾಯಿ 'ನೊರೆವಾಯ್' ನೋ.

ನೊರೆಮಾಲೆ (ನಾ). ಬುರುಗಿನ ಸಾಲು; ನೊರೆಯ ಮಾಲೆ : ಪಕ್ಕಜಲ್ಲಿಗಳಂ ಪರಿಶೋಭಿಸೆವೆ ಪರವ ಪುರಂಗಸಂಘಂ ನೊರೆಮಾಲೆ ವರಸಿ ತರಂಗೊಂಡು ತರಂಗಸಂಘಾತಂ ಬಳಜಳಿಯೊಳ್ಳೆಗೆದಂತೆಯುಂ (ರಾಜರೇ. ೧೩-೬೬ ಪ); [ನೊರೆ + ಮಾಲೆ]

ನೊರೆಮಾಸೆ (ನಾ). ಚಿಗುರುಮಾಸೆ; ಎಳೆಮಾಸೆ; ತುಪ್ಪುಳು ಮಾಸೆ : ನಿತ್ಯ ಚಿಂತೆಯ ಕಂತೆಯಲ್ಲಿ (೧೫ ವರ್ಷದ ಬಾಲಕರು ಮಾಸೆ ಮೂಡುವ ಮೊದಲೇ ನೊರೆಮಾಸೆ ತಾಳುವ ಈ ದಿನದಲ್ಲಿ) ನಮ್ಮ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಎರಡು ತಾಸಿನ ಅವಧಿಯ ತನಕ ನಗುವಿಣಿದ ಮರೆಯಿಸುವವರು ಬೇಕು (ಕನ್ನ. ೧, ೧೩೩). [ನೊರೆ + ಮಾಸೆ]

ನೊರೆಯಡಕೆ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ (ಬೇಯಿಸದ) ಅಡಕೆ; ಹಾಲಡಕೆ : ಕೈರುಳಿಗೆ ನೊರೆಯಡಕೆ ಮುತ್ತಿನ ಸುಣ್ಣ ನೇರದ ಜವರಿ ಮುಂತಾದ ಭೂರಿಯೊಳೆನಗಿದು ತನಗಿದೆಂಬೆಲ್ಲರು ಕೋಟುಟ್ಟು ಪ್ರತಮ ಮಾಡಿದರು (ಭರತ. ೨೧-೩೧). [ನೊರೆ + ಅಡಕೆ]

ನೊರೆಯಾಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೊರೆಯು ಇಲ್ಲವಾಗು, -ಅಡಗು. ೨. (ಅಲಂ) ಬಿಸುವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ತಣ್ಣಗಾಗು; ಕುಗ್ಗು : ಹಾಣತಾಯುಧವೆಂದು ಭೀತಿಗೆ ಮಾಣುಹೋದನೆ ನೀರರ ನೊರೆಯಾಣುತೇ ನಿಜಬಾಹುಶಕ್ತಿಯೊಳುಂಟಿ ಮಿಯಬೋಡಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೫). [ನೊರೆ + ಆಣು]

ನೊರೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ನೊರೆಬಿಡು; ಬುರುಗಾಗು : ಮೇಳಿ ಪೊರ್ ದಾಳಿಯರ ಮೈ ಬಿಸುಪೇಣು ಬಿಸುರ್ಪವಂಗದೊಳ್ ಬಾಳಮೃಣಾಳಿಕಾ ಸಮಿತಿ ಚೆಯ್ಯನುತುಂ ನೊರೆಯಿ[ನಾಣಂ. ೧] ಬಿಟ್ಟು ದಕ್ಕು ಧಾರಾಳ ಕಪೋಲದೊಳ್ ಕುದಿದು ಬತ್ತಿದುದೊಯ್ಯನೆ ದೀಸುತಿರ್ಪ ಪೊಂಬಾಯಿಯ ಬಾಮರಂಗಕರಿಸಿದುವು ತನ್ನಿಯ ಬೇಹದಾಹದಿಂ (ಜಗದಿ. ೧೧-೨೧; ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೮ ನೋ). [ನೊರೆ + ಇಡು]

ನೊರೆರೆಕುತ (ನಾ). - ನೊರೆನೆತ್ತರ್ : ಮುಂಡಿಸು ನೊರೆರೆಕುತ ಕರುಳಿನ ಜೊಂಡು ಮಸಗಿತು ಕಡಿದ ಮಂಡದ ದಿಂಡು ತಳೆತುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೧೩); ನೊರೆರೆಕುತ ಸುಳಿ ಮಸಗಿ . . . ಕರುಳ ಬಂಬಲು

ಖಂಡದಿಂದೆಯ ತುಜುಗಿದೆಲುವಿನ ತಳಿತ ಚರ್ಮದ ಶಿರದ ತದಿಗಳಲಡಸಿ ಹಂದುದು ವೈರಿಸೇನೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೨.೨-೫೬). [ನೊರೆ + ರಕುತ] **ನೊರೆವನಿ (ನಾ).** ನೊರೆಯ ಹನಿ, -ತುಂತುರು; ಬುರುಗಿನ ಕಣ: ಅತುಳ ಕರಧೂತ್ಯತಾನಲಹತಿಯಂ ನೆಜ್ ಸೂನೆ ಪತ್ತಿದನ[ವಾಹ] ಮುಖೋದ್ಗತದ ನೊರೆವನಿಗಳನೆ ಮಾರುತಪಥದೊಳ್ ತುಜುಗಿ ಮಿಜುಗಿ ದುವು ತಾರಗೆಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೩೦); ಬಂದುದೀ ಮೃಗಪೋತ . . . ಕೊಳಗಂದಾಗಿದ ಕಲ್ಲ ರತುನಾವಳಿಯ ಮಾಡುತ ನೊರೆವನಿಯಲು ಜ್ವಲಿಸುಮುಕ್ತಾಫಲವ ಕೆದಜುತ . . . ಐದಿತು ನಿತಂದಿನಿಯ (ಕೊರಾ. ೩-೪-೨೯). [ನೊರೆ + ವನಿ]

ನೊರೆವಳಿ (ನಾ). ನೊರೆಯು ಬಿದ್ದಿರುವ ಜಾಗ, -ಸ್ಥಳ : ಕೊಳಗು ವಜ್ಜೆಯನುದಿದ್ ತುಪ್ಪಳ ಬಳಿಯ ಮಲಗಿದು ಮೆಲುಕಿಹಾಡ ನೊರೆ ವಳಿಯ ನೋಣವಿಹಾಡಾದೊಗುನೆತ್ತರಿನ ಬೆಂಬಳಿಯ ನೆಲನಕ್ಕೆಯ ಹಳ್ಳಿಯಾಡುಂಬೊಲನ ಪುರಗಾಡುಗಳೊಳಗೆ . . . ಹೊಕ್ಕುಡಗಲಕೆ ಶಬರ ಸಂದೋಹ (ಕೊರಾ. ೩-೩-೧೧). [ನೊರೆ + ಬಳಿ (< ಬಲ್ಯಾ)]

ನೊರೆವಾಯ್, ನೊರೆಬಾಯಿ (ನಾ). ೧. ನೊರೆಯನ್ನು ಒಳ ಗೊಂಡಿರುವ ಬಾಯಿ; ಬುರುಗು ಅವನಿರುವ ಬಾಯಿ : ಸರೆ ಗೊರಳ ನೊರೆವಾಯ್ ಹಾವಸೆವರದ ಪಲ್ಲಳ . . . ಕಾರೊಡಲ ಕುಜುಬನು (ಬಸವ. ೨೦-೧೧); ನೊರೆವಾಯ್ಲಾ ಲ್ವುಟಿ ಪೆಮೂರ್ಗರಲ್ಲ ಕೆವ್ಯಾಸೆ ಕೆದರ್ ಪುಂಗಡ್ಲ ಕರ್ಬುರರುಚಿಯನುಗುಳ್ಳ ಕಾರೊಡಲಿರೆ (ವೃಷಭ. ೧೧-೩೧). **ನೊರೆಬಾಯಿ :** ೨. ನೀರು ಸುರಿಯುವ ಬಾಯಿ; ನೀರೂರುವ ಬಾಯಿ; ಜೊಲ್ಲುಬಾಯಿ.

ನೊರೆಬಾಯಿ ಏಳಿಸು - ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರೂರಿಸು ; ಆಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು : ಮೇಲೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಲಕ್ಷದ ಸಾಲ ಹಂಪಾಣದಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಲೋಲಗರ್ವಿಸಿದನ್ನ ಬಡಿಸಿತು ಸುರರ ನೊರೆಬಾಯಿ ಏಳಿಸುವ ದಿವ್ಯಾನ್ನ ದಡೆಗಳಿಗಳುಸಹಿತೈತಂದು ನೈ ಪಜನದೋಳಿಯಲಿ ಭೋಜನವ ಮಾಡಿದನು (ಸಂಘ. ೨೪-೬೨). [ನೊರೆ + ಬಾಯಿ]

ನೊರೆವಾಲ್, ನೊರೆಪಾಲು, ನೊರೆವಾಲು, ನೊರೆಹಾಲು (ನಾ). ನೊರೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಾಲು; ಆಗ ತಾನೇ ಹಿಂಡಿದ ಹಾಲು; ತಾಜಾಹಾಲು : ಬೇವಿನ ಗಿಡುತಂ ತಂದಿಟ್ಟುವಿನ ನೊರೆವಾಲನೆಹೆದು ನಡೆಸೋಡಂ ಕೇಳ್ ಬೇವಿಗೆ ಕೈಪಿ ಮಿಗದಂ ಭೂವಳಯದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾ. ೫-೧೫೬); ನೊರೆವಾಲ ಮೊಸರ ತುಪ್ಪದ ಪರಿವೊನಲಾ ಗಿರಿಯ ಪಿರಿಯ ಸಾನುಗಳೊಳ್ ನಿರ್ಬುರಮೆಂಬ ನೆವದಿಣ್ಣುಂ ಪರಿದ ಪುವೆಂ ಪಿರಿದೊ ಜನನ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನಂ (ತಪ್ಪ. ೧೧-೪೨). **ನೊರೆ ಪಾಲು :** ದನದ ಕಣ್ಣಿಗೆ : -ದನಗಳಿಗೆ ನೊರೆಪಾಲು, ಕೊಂಡಿಯ ರಸ, ಹಾಣಿ, ಉತ್ತೆ(ರಡೆ)ಸ, ಇಪ್ಪನ್ನು ಅರೆದು ಹಚ್ಚಲು ಕಣ್ಣು ಹೂವು ಮಾಣ್ಣಂ (ವಿವೃ. ೬೯). **ನೊರೆವಾಲು :** ಉಣ್ಣ ಕೆಚ್ಚಲು ಹತ್ತಿ ಉಂಬುದೇ ನೊರೆವಾಲ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಉಣ್ಣದವನು ಆ ಉಣ್ಣೆಯಿಂದ ಕರಕಪ್ಪ (ದೇವಾ. ೪೧-೬೯); ಎಣ್ಣೆಯ ತಲೆಗೊಡಿದುದಿಲ್ಲ ನೊರೆವಾಲು ಬೆಣ್ಣೆಯ ಮೆಲಿಸಿದುದಿಲ್ಲ ಕಣ್ಣಿನ ಹಳಚಿ ನೋಡಿದುದಿಲ್ಲ ಮಗನ ಲಾವಣ್ಯವನೆಂದಳರಿದಳು (ಮೋಹ. ೪-೮೦); ಜ್ವರ ಬಂದ ಮನು ಜಂಗೆ ನೊರೆವಾಲು ಕೆಹಿಯಕ್ಕು ಸರಕದಲಿ ದೀಳ್ಳ ಅಧಮಂಗೆ ಶಿವಧಕ್ಕಿ ಹಿರಿದು ಕೆಹಿಯಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೫೦); 'ಅಂಬಿ' 'ಅಂಬೆ' ಎಂದೊರಲಿ ಬರುವವೋ ಇಲ್ಲಿ ನೂರು ಕರುವು. ನಂದಿದವಗೆ ತಂದಿಗೆಯ ತುಂಬ ನೊರೆ ವಾಲು ಕರುತ ಕರುತು (ನಿಲಮ. ೩೮-೨). **ನೊರೆಹಾಲು :** ಹೊಡೆಕೋ ಬಿಡಬೇಡ ರಂಗನ ಪಾಪ . . . ಮಕ್ಕಳೊಳಗೆ ಪುಂಡ ಮನೆ ಮನೆಗಳ ಹೊಕ್ಕು ಸಕ್ಕರೆ ನೊರೆಹಾಲು ಸವಿಸವಿದು . . . ತಾ ಮದ್ದು

ಹಕ್ಕದ ಜಗಿಮೋಡಿ ಪೋಗುವ ಕಳ್ಳನ (ಪುರಂದ. ೨-೭೬-೪).

[ನೊರೆ + ಪಾಲ್.]

ನೊರೆವಾಲು 'ನೊರೆವಾಲ್' ನೋ.

ನೊರೆವಿಂಡು (ನಾ). ಬುರುಗಿನ ರಾಶಿ; ನೊರೆಯ ಸಮೂಹ; ಭೇನರಾಶಿ: ನೊರೆವಿಂಡುಟ್ಟಿ ಮಕ್ಕಳುಮಾಣೆ ಸರಿಲಂ ಮೆಯ್ಯಾಗಿ ಹಂಸಾಪಳವಿರುತಂ. ನೊಪುರನಾದಮಾಣೆ ತೆರೆಗಳ್ ತೋಳಾಣಿ ಒರ್ವಳ್ ಮನೋಜಾಂಬುಜಾಕರದಂತಾ ನೈಪನಂದನಂಗೆ ಪಡೆದರ್ ಬೇಜಿಂವತಪ್ರಿಯಂ (ಪಾಂಪ. ೮-೭೬); ಗಗನಪಯೋನಿಧಿಯೊಳು ಮಿಗೆ ನೊಗಯಿಪ ನೊರೆವಿಂಡುಪ ಪಾಂಡುರವರ್ಣಂ ಮುಗಿಲೊಗಿದು . . . ಪಡೆದುಡತೆಕೃತಮಂ (ಪರ್ವ. ೧೩-೫); ತುಂಗತರಂಗಂ ಸುಬಾವ ತರಂಗಂ ನೊರೆವಿಂಡು ನೈಪದ ಬೆಳ್ಳೊಡೆಯಾಗಲ್ ಗಂಗಾ ಪ್ರವಾಹಮನಿಪುದು ಸಂಗತನಕಳಕಳಂ ಪ್ರತೋಳಿವಳಯಂ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೭೪). [ನೊರೆ + ವಿಂಡು]

ನೊರೆವುಲ್, ನೊರೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಮೃದು ವಾದ ಹುಲ್ಲು: ನೊರೆವುಲ್ಲಂ ಮೇದರಬ್ಬಣ್ ತುಮುಟಿ. ಕುಡಿದು ಪೂರಾಂಬುನಂ . . . ಮಾಹಿವೀಸಂತತಿ ನಿಮಿಷಭವಂ ಕಣ್ಣುಗುರ್ವಾಯ್ತು ಕಾರೊಳ್ (ಚಂದ್ರ. ೪-೪೪). ನೊರೆಹುಲ್ಲು: ಬದುಗಳ ಮೇಲೆ ತೇವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೊರೆಹುಲ್ಲು ಇರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ನೊರೆ + ಪುಲ್]

ನೊರೆನೆರೆ (ಕ್ರ). ಬುರುಗಿನಿಂದ ಕೂಡು; ನೊರೆಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಹಿಂದಿನ ಪಲಯಸಮುದ್ರದ ತೆರೆಗಳ್ ನೊರೆನೆರೆದು ನೆರೆದು ನೆಗೆದಪುವೆಂ ಬಂತರೆ ಭೇನಪುಂಜಧವಳತ ತುರಂಗಸಂದೋಹಸ್ತೈಸ್ತಮೇಸದತ್ತಾ ಗಲ್ (ಪಾಂಪ. ೪೬೭). [ನೊರೆ + ನೆರೆ]

ನೊರೆನೆಣ್ಣು (ಕ್ರ). ನೊರೆಯು ರಾಶಿಯಾಗು; ಬುರುಗು ಒಟ್ಟಿ ಲಾಗು: ಗಿಡುಗಲೊಳ್ ಪನೋಣ್ ಗೊಡಲೆಯೊಳ್ನೋನೆಣ್ಣು. ನಿಲಾ ನಿಲಾಡು ತೆರೆಯಿಲಾಡು ಕಿಜುಮುಟು ದಿಣ್ಣೆಯೊಳ್ ಪರಿವ ಬರಿವೊನಲೆನೆಡು ಪೋರೊಂದುತಾಣದೊಳ್ (ಅನಂಪ. ೯-೧೬ ರಗಳೆ).

[ನೊರೆ + ನೆಣ್ಣು]

ನೊರೆಸಂಡಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಕ್ಕಿಸಂಡಿಗೆ: ನೊರೆಸಂಡಗೆ ಯನು ಹುರಿಸಂಡಿಗೆಯ ಬಾಳಕವನು ತಪ್ಪದೆಲ್ಲಾ ಸಾಧನವನು ಸಂವಂಸಿ ತಂದೊಪ್ಪಿ ಸಿದಡೆ (ಸಿದ್ಧ. ೮-೫೨). [ನೊರೆ + ಸಂಡಗೆ]

ನೊರೆಹಪ್ಪಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಕ್ಕಿ ಹಪ್ಪಳ: (ಃ).

[ನೊರೆ + ಹಪ್ಪಳ (< ಪಪ್ಪಳ)]

ನೊರೆಹಾಲು 'ನೊರೆವಾಲ್' ನೋ.

ನೊರೆಹುಲ್ಲು 'ನೊರೆವುಲ್' ನೋ.

ನೊಲಿ 'ನೊಲ್ಲಿ' ನೋ.

ನೊಲಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು; ನವಿಲಿನಾಡು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀನೊಲಿನಾಡ ಕುಡುಲರ ನಿಗಳಣ್ಣುಮಲ್ಲ ಚಂಗಾಳ್ ಪರಿವು ಪುಯ್ಯನ್ನು (ಎಳ. IV, ಪುಗ್ಗಡ. ೧೦೪-೫; 1037). [< ನವಿಲಿನಾಡು]

ನೊಲ್ಲಿ, ನೊಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಗೋದಿಯನ್ನು ದಿತ್ತು ವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲು ಸದಿ ನೊಲ್ಲಿ ಮುಂತಾಹ ಕಸಪದಾರ್ಥಗಳು ಮೊಳೆಹದ್ದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸಾಲು ಪರಗಿ ದಿತ್ತಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೩).

ನೊಲಿ: ಪೂನ್ನೈ ನಾಮಗ್ರಾಮಸ್ತವ್ ಪರಿಹಾರೋಪೇತೋದತ್ತ. ತಕ್ಕ ಸೀಮಾಸ್ತ ಕಾಣ ಪೂರ್ವಸ್ಥಾನಂ ದಿಶಿ ನೊಲಿ ಬೆಳೆದಾ ಬೆಳ್ಳಲೊಡಡಿ (ಎಳ. IV, ಪಾಗಮಂ. ೯೫-೬೧; 776). [?]

ನೊಸಗೊನ್ನೆ 'ನಸುಗುನ್ನೆ' ನೋ.

ನೊಸಲ್, ನೊಸಲು, ನೊಸಳು (ನಾ). ಹಣೆ; ಲಲಾಟ.

"ಲಲಾಟಂ, ಅಳಕಂ—ಈ ೨ ನೊಸಲ್" (ಪಲಾಯ. ೮೬-೩೭೧); ನೊಸಲಂ ತೊಂಗಲ್ಲು ರುಳ್ ಮೇಲುಪನೊಗಿನ ಕುಚಂ ಬೆನ್ನನಾ ನೀಳ ಕೇಶಪ್ರಸರಂ . . . ಉರಮಂ ಸಂಚಳತ್ತಾರಹಾರಂ ಪಸರೆಂಬಿತ್ತೆತ್ತ ಮೋರಂತಲೆಯ ಭರತನಂ ನೋಡಲ್ಯತಂದೊರ್ವಳ್ (ಅಪಿಪ. ೧೧-೧೬); ಅಸುಹೃತ್ತೇನೆಗೆ ಸಾಲ್ಪನೊಮನೆ ಗಡಂ ರುದ್ರಾವತಾರಂ ಗಡಂ ನೊಸ ರೊಳ್ಳುಡ್ಡಮೆಂದು ನಟ್ಟ ಪೊರೆಂ . . . ಜೋಳದ ಪಾಟಾಯಂ ಬಗೆದರಿಲ್ಲಾ ದ್ರೋಣಿಯಂ ದ್ರೋಣನುಂ (ಗದಾಯ. ೩-೧೧); ಅನತಾ ರಾಶಿ ಮಯೂರ ತಾರಕತ × × × ನಂಗೆ ಮಾಟಂತು ಕಾಯವರೊಳಾ ಟಿಂದಿರಾಂಪವಂಗೆ ನೊಸಲೊಳ್ ಕಣ್ಣಾ ನೀಳಕಂತಂ ಗಣಾಜನಮಮ್ ಸೇಂಧು ಜಿಬಾಗ್ರಮುಗ್ರಪುಣಹಾರಂ ವಾಳ್ಪುಚಮ್ಮಂ ತ್ರಿಕೂಳ × × ಗ್ರಾಯಂಧಮೆಂದಿಮೇನೊಳವೆ ಪೇಳ್ವಂಗ್ರಾಮರಂಗಾಗ್ರದೊಳ್ (ಎಳ. VIII, ಪಾಗರ. ೧೦೯-೨೦; 1042); ಕೊಂಡಾಡಿ ಕೊಂಡಾಡಿ ಮಜ್ಜನೆ ಕೈಚಿಪ್ಪತಂ ಮುಂಡಾಡಿ ಮುಂಡಾಡಿ ನೊಸಲೊಳ್ಬೊತ್ತುತಂ (ಅಪ. ೩-೫೨). ನೊಸಲು: "ಲಲಾಟಂ ಅಳಕಂ ಗೋಧಿ—ಈ ಮೂಟು ನೊಸಲು" (ನಾಟಂ. ೧೨೨); ನಮ್ಮ ಕೊಡಲಸಂಗನ ಶರಣಿಗೆ ನೊಸಲ ವಿಭೂತಿಯೇ ಶೃಂಗಾರ (ಬಸವ. ೭೪); ಪೊಟ್ಟಿಡಿಯಂ ನುಡಿದಹಿತರ ನಿಟ್ಟೋಡುವರೆಂದು ವೀರಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನೊಸಲೊಳು ಬೊಟ್ಟಿಟ್ಟೆಂದೊಸ ಮಾರನಗುರನ ಕಟ್ಟಿದೊಳು ನಿಲುವ ಗಣ್ಣು ನಾವಂ ಧುರದೊಳು (ಎಳ. XVI, ಚಳ್ಳನಾ. ೧೦೩-೩; 1243); ಕರವ ನೆಗಹಿದನಕಟಿ ಜೋ ಜೋ ದಿರುದ ರಂಜದಿರಂಜದಿರಿ ನಿಮ್ಮಂಭಟೆಗೆ ನಾಲ್ಕಿಲ್ಲ ಕೈ ಕಣ್ಣಿಲ್ಲ ನೊಸಲಿನಲಿ . . . ವೃಥಾ ಭಯವೇಕೆನುತ ಕುರುರಾಯನನುವಾದ (ಕುವ್ಯಕ. ೪-೨೬); ಮುಟ್ಟಿ ಶ್ರೀಗಂಧವನು ಇಟ್ಟು ತಾ ನೊಸಲೊಳಗೆ ನೆಟ್ಟನೆಯ ಸ್ವರ್ಗ ಪಡೆ ವಡೆ ಸಾಣಿಕಲ್ ಕಟ್ಟಿ ಕೇಡೇನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೨೪); ನೊಸಲು ನೊಸಲಿ ನೆಲಿರಿಸಿ ಸುಸಿಲಾಡುವವು ಹೂವು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೯-೧). ನೊಸಳು: ಅವಳ ನೊಸಲೊಳಗಿನ ಗೋರೋಚನದ ಬೊಟ್ಟು (ಮುಂಬಯ. ೫-೨೦೦).

ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ದೇವ= ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಸಂಬಂಧದ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ—ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ದೇವಂ, ತೋಳ ಬಾಳ ಕಾಂಕಿ, ಪಯ ಪೊಕ್ಕುಟ ತಾವರೆ (ತನು. ೧೩೨ ಪ್ರಯೋ). ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ವರು= ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವರು: ತಮತಮಗಿಲ್ಲ ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ವರು ತಮ ತಮಗಿಲ್ಲ ನಂದಿವಾಡನರು ತಮತಮಗಿಲ್ಲಾ ಬಿಟ್ಟಾಂಗ ಕಪಾಲ ತ್ರಿಕೂಲ ಧರರು ದೇವರಾರು ಭಕ್ತರಾರು ಹೇಳರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೮೧೮). ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ತ=ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ದೇವ: ಇದು ಕೈಲಾಸಂ ಭವಾನೀಧವನ ನೆಲೆ ಮನೋಜಾತನಂ ಬುದಿನಾದಿ [ತ್ರಿ]ದಜೋಳ್ ದಕ್ಕಾಪ್ಪರ ಧ್ವಂಸಕನ ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ತ[ನೊಳ್] ತನ್ನ ದೋರ್ಗರ್ವದಗುರ್ವಂ [ಪ್ರಾ]ಕಟಂ ಮಾಡುವ ಬಗೆಯೊಳಿದಂ ಪತ್ತಿ [ಕಿಲ್ಯಾ]ತ್ತಿ ಪೊ[ತ್ರಿ]ತ್ತಿ ದೊಡ್ಡಂ [ಮೆಟ್ಟಿ ಲಂಕಾಧಿಪತಿಗೆ ಬರವಂ ರಾಗದಿಂ] ನೀಳಕಂತಂ (ಪಂಪ. ೭-೭೪). ನೊಸಲ ಕಣ್ಣುಯ್ಯದ = (ಶಿವನ) ಹಣೆ ಗಣ್ಣಿ ನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ವೀರಭದ್ರ: ಪೂಗಣಿಯನ್ನಿಬಂದುದ ನಾಗಳೆ ಸಿವನಜಾಡು ನೊಸಲ ಕಣ್ಣುಯ್ಯ [ಪಾಂಪ. ಗಣ್ಣುಯ್ಯ]ವನಂ ಬೇಗದೆ ನಡೆದವನೊಳ್ ನೀಂ ತಾನೆನೆ (ಕುವ್ಯ. ೨೩೯). ನೊಸಲಕಣ್ಣು ವ, ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ವ=ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ದೇವ: ನೊಸಲಕಣ್ಣು ವನ ಸುತ ಸೆಂಬುದಂ ಧರಗೆ ಸೂಟುಸುಪ್ಪೊಲುಜ್ವಲಿಸುವರೆಲೆಯೊಪ್ಪೆ . . . ಬಾಲಕಂ ಕಣ್ಣೆನೆದನು (ಚಿಬ. ೫-೩೭); ನೊಸಲೊಳಿಂ ನಿಮಗುಂಟೆ ಕಂಗಳು ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ವ ಕಂಸರಾಯನ ವಸನಗಳನೆಳೆದುಡುವಡಾಡದೆ ತೊಗಲ ಸುಟ್ಟನೆ . . . ಕೃಷ್ಣನು ನಮನುತಲಾ ವಸನಗಳನೆಳೆದಿತ್ತ ಗೋದಂಗೆ

(ಸಾಕ್ಷ್ಯಭಾ. ೨೨-೩೧). ನೊಸಲಕ್ಕರ, ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು, ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು = ಹಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಣ್ಣು ; ಹಣೆಗಣ್ಣು ; ಫಾಲನೇತ್ರ : ಹರನು ನಟ್ಟನೆ ಮುಗಿದು ತ್ರಿಪುರವನುರುಹುವದಿನ ನೊಸಲಕ್ಕರದಿಂದ ವಚನದಲ್ಲಿಂದ ಸದರಿಂದ ಕಿಡಿಗಳೆಲ್ಲವನು ಪರಿಗಣನೆ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೬೦೫. ೧೫-೪೯ ಅದಿಪದ್ಯ) ; ಅಶ್ವತ್ಥಾಮಂ . . . ಅಗಲುವುದುರುಹುವಂತವು ಪನ್ನ, ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ಕೋಣಾ ಪನ್ನ ಸಾಹಸಮಂ ಕೋಣಾಲೆಂದು ಸಾರಾಯಣಾಸ್ತ್ರಮಂ ಕೊಟ್ಟಿಟ್ಟಾಗಳ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೩೧೫); ತ್ರಿಪುರದ ಕೋಟಿ ಬಲ್ಲಿತ್ತೆಂದರೆ ನೊಸಲ ಕಂಗಳೆಲ್ಲರುಹಿದನವು (ಮಹಾಭೀ. ಬ. ೧೧-೬) ; ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ಭವನೊಬ್ಬನೆ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೫೩೫) ; ವಿಷವರಾ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತವೆಂಬುದು . . . ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ಮಹೇಶ್ವರಗೆ ಸೈರಿಸಿದು ಮಿಕ್ಕ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಬೀರ್ಣಸುವುದೇ (ಘಟಾಂಗ. ೧೦-೪೩-೪೫). ನೊಸಲ ನಯನ = ೧. ಹಣೆಗಣ್ಣು : ಬವರಬೈರವನಾಶನತಿಬಲ ಶಿವನ ನೊಸಲ ನಯನದೊಳವನು [ಪಾಶಾಂ. ನೊಸಲಂದದಲಿ] . ಮಹಾವನವನು ಚಿತ್ರಸಂಗ್ರಾಮನಶ್ವತ್ಥಾಮ ನೋಡೆಂದ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೬-೫೫) ; ನೊಸಲ ನಯನದಂತೊಬ್ಬನ ಕುಂಕುಮರಸದ ಲಲಾಮದಿ ಗುಣಮುಡಿಯೊಳು ರಂಜಿಸುವ ಹಸುಳೆವಚ್ಚೆಯಂತೆ ವಿರಾಜಿತ ಬೆಳಗೇದಗೆಯೆಸಕಂ . . . ಮುಧಾಧಿಪತಿಯೊಂದಿನ ಮುಗ್ಧಾವಿಶಯಂತೊಟ್ಟಿದಳು (ಜಯಶಾ. ೨-೧೧). ೨. ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ಹಣೆಗಣ್ಣು ; ಶಿವ : ತ್ರಿಕೂಲ ಡಮರುಗಧರಾ ನೊಸಲ ನಯನ ವಿಶೇಷತಾಂಬುಜಮುಖ ಶಶಿಧರಾ (ವಿಷಯ. ೩೯-೧). ನೊಸಲ ಪಟ್ಟಿ, ನೊಸಲಪಟ್ಟಿ = ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಪಟ್ಟಿ ; ಲಲಾಟ ಪಟ್ಟಿ : (೪) ; ಧಾನ್ಯವಂ ಕಟ್ಟಿ ಪುಷ್ಪಗಳೆಂಬಲೂ ಆಭರಣಗಳೆಂಬಲೂ ಅಲಂಕರಿಸಿ ನೊಸಲ ಪಟ್ಟಿಯಂ ಕಟ್ಟಿರುವ ಆ ಆನೆ ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ . . . ಪೂಜೆ ಮಾಡಿದನು (ಮಹಾಪಂ. ೧, ೩೫). ನೊಸಲ ಬರೆಹ, ನೊಸಲಿನ ಬರೆಹ = ನೊಸಲಕ್ಕರ : ಜಗದೇವಂಗೆ ಬೆಸಗಿತ್ತು ಪನ್ನ ರೇಂದ್ರನ ನೊಸಲ ಬರೆ[ಪಾಶಾಂ. ರ]ಹವ ಮುನ್ನೋರಿಸಿ ದಿಜ್ಜಳನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯೋನ್ನತಿಯನೀಡನ ಕವಳಿಯೊಳಂಕು ತೊಡೆಯಿಸುತ (ಬಸವ. ೬೧-೬) ; ನೊಸಲ ಬರೆಹಮಿದೆಂದು ತಡೆತಡೆದು ನಡೆದುದಂ ಉಸುರಿದಳ (ಕಾಲಾಂ. ೧೩೨-೨೪೩) ; ನೊಸಲಿನ ಬರೆಹ ಬಸಲೆಯಿಂದ ಒರಸಬಹುದೇ ? (ಗಾಥೆ). ನೊಸಲ ಬೊಟ್ಟು = ಹಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಬೊಟ್ಟು, - ತಿಲಕ : ಗೋರೋಚನ ಸುಗಂಧದಿಂದ ರಚಿಸಿದ ನೊಸಲ ಬೊಟ್ಟು (ರಾಘವ. ೧೬-೩೫). ನೊಸಲುರಿಗಣ್ಣು = ಹಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಉರಿಗಣ್ಣು : ಕೂರಲ ಕಣ್ಣು ತಿರದ ಪಣಿ ನೊಸಲುರಿಗಣ್ಣು ಧೃತಜಾಪ ಹಸ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರರಚಿತಂ ವಿರಚಿಸಿ ಕೃಪಕೃತವರ್ಣಾರ್ಥಸಾಗಳ ಮುಳಿದು ಬಂದನಶ್ವತ್ಥಾಮಂ (ಗದಾಯು. ೯-೨) ; ನೊಸಲಲ್ಲಿ ನಟ್ಟಿ ಶರಮಂ ಮಿಸುಗದೆ ನಾಂ ಕೀಲೆ ರಕ್ತಪ್ರಸರಂ ಮಸಗಿ ಕೆಂಪಾಗಿ ಕೋಣಲ್ ನೊಸಲುರಿಗಣ್ಣಿಗೆದ ಶಿವನವೊಲ್ ಭಟ್ಟಿನಿರ್ದಂ (ಪಾಪಭ. ೧೩-೪೨). ನೊಸಲೊಳ್ ಬರೆದಕ್ಕರ = ನೊಸಲಕ್ಕರ : ನೋವುಬಂದಂಜುವುದೇಕೆ ನಂದರೇಂ ತಪ್ಪುಮೊ ಪೇಟುಮಯ್ಯ ನೊಸಲೊಳ್ ಬರೆದಕ್ಕರಮಾ ವಿಧಾತ್ರನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೯). [ದೀ. ೧೧ ತಮಿ. ಮಲ. ಸುತಲ್ ; ತುಳು. ನೆಸಲು, ನಸುಡಿ ; ತೆಲು. ನೊಸಲು, ನುದುರು]

ನೊಸಲಕ್ಕರ (ನಾ). ಹಣೆಯ ಬರೆಹ ; ವಿಧಿಲಿಖಿತ : ಉರವನು ತಮ್ಮನುಗುಂ ಧರದೊಳಿಂದಂಜಿ ಹೊಗರ ನೆವದಿಂ ರಿಪುಭೂಪರ ನೊಸಲಕ್ಕರದಿರ್ಪು ನೆರೆದು ಶರಣ್ವಿಕ್ಕಿಳಾಧಿಪನ ಕೊರಸಿಯೊಳ್ (ಪದ್ಮಭ. ೬-೩೦) ; ದಿಡು ಮಹಾಪವನನಗೆ ನೂಕದು ತೊಡೆಯದಿರು

ನೊಸಲಕ್ಕರವ ನೀನೊಡೆಯ ಕಿಂಕರರಾಗಿತ್ತು ನಾವಿಂದು ಬೊವಲಾಗಿ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೬೦೫. ೬-೩೩) ; ದಿಡಿ ಬರೆದ ನೊಸಲಕ್ಕರವ ತೊಡೆವಧುನಾವನೊ (ಸಾಕ್ಷ್ಯಭಾ. ೨೨-೩೩) ; ಇಂತಹ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರಯ್ಯಾರ್ ವರ ನೊಸಲಕ್ಕರದ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಪ್ರಯೋಧಿಕಾರವನ್ನಾಳುವ ದೇಶದಕ್ಷರು ನಾವು (ಮಂತ್ರ. ೧೦-೧೮). [ನೊಸಲ್ + ಅಕ್ಕರ]

ನೊಸಲಿಕ್ಕು (ಕಿ). [ವೀಶ್ಯ] ಹಣೆಗೆ ವಿಭೂತಿಯಿಟ್ಟು ಶುದ್ಧೀಕರಣದ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡು : ಒಡೇರಮ್ಮನು ಬಂದು ಶವಕ್ಕೆ ನೊಸಲಿಕ್ಕಿದರು (ದೂಧ). [ನೊಸಲು (< ನೊಸಲ್) + ಇಕ್ಕು]

ನೊಸಲು 'ನೊಸಲ್' ನೋ.

ನೊಸಲೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಲು : ಮೂಡಲು ಹೂವಿನ ಹಳ್ಳಿಯ ಕೆಂಕಲು ನಟ್ಟಿ ಸಾಲಗಲ್ಲುಗಳಿಗೂ ನೊಸಲೆಗಲ್ಲು (ಎಳ. V, ಪಾಸನ. ೧೩೩-೬೯ ; 1408). 'ನೊಸೆಗಲ್' ಪರಾ. [ನೊಸಲೆ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್)]

ನೊಸಲ್ಲಣ್ಣ (ನಾ). ಹಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಣ್ಣು ; ಹಣೆಗಣ್ಣು : 'ನೊಸಲ್ಲಣ್ಣ' ಪರಾ. [ನೊಸಲ್ + ಕಣ್ಣು]

ನೊಸಲ್ಲಣ್ಣ (ನಾ). ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ಶಿವ : ಮುಖ್ಯವಾದ ಗೋಪುರವೊಂದೊಂದು ಬೆಸಗಿಳಿಯೊಳೆಂದು ಬಿನ್ನೈಸಿದನು ನಂದಿಯೊಬ್ಬನು ನೊಸಲ್ಲಣ್ಣ ನೊಡನೆ(ಸಾಂಪ. ೫-೬೪). [ನೊಸಲ್ಲಣ್ಣ + ಅ]

ನೊಸಲ್ಲಾಚು (ಕಿ). ಹಣೆಯನ್ನು ಚಾಚು ; ವಂದಿಸು ; ನಮಿಸ್ತರಿಸು : ಅಲಗೋಲನತಿವಕದಿಂದದ್ದು ಯದಿಗದಿಗೆ ಬಲುಭಕ್ತಿರಸ ತುಳುಕುತೆ ಪೊಡಮಡುತೆದ್ದು ಸಲ್ಲಿಲೆಯಿಂದಂಪ್ರಪಲ್ಲವಗಕ್ಕೆ ನೊಸಲ್ಲಾಚು ತಪ್ಪಾದರೇಣುಮುಮನೊ ವುತ್ರಮಾಂಗದಿ ತಳೆದು (ನವವೊ. ೫-೫). [ನೊಸಲ್ + ಸಾಚು]

ನೊಸಳು 'ನೊಸಲ್' ನೋ.

ನೊಸೆ 'ನೊದೆ' ನೋ.

ನೊಸೆಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಲು : ಮುಗ್ಧಾದೆಯ ನೊಸೆ ಕಲ್ಲೆಂಬ ದಿಳಿಯ ಕಲ್ಲು (ಮೈ. ೧೯೨೧, ೧೦-೧೬೯ ; 9821). 'ನೊಸಲೆಗಲ್ಲು' ಪರಾ. [ನೊಸೆ + ಕಲ್]

ನೊಸೆಪಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳದ ಹೆಸರು : ಕೆಂಕಲು ನೊಸೆಪಳ್ಳ ಅಗ್ನೇಯಾಂಶಿ ಗದಿಗನ ಮಲೆಯ ಪಡುವಣ ಭಾಗೆ ಸಾಲೆ ಗೋಡಲಮಾ ನಡಣ ಭಾಗೆ (ಎಳ. XIV, ಎಳಂದೂ. ೧೬೦-೯ ; ಸು. 985 ?). [ನೊಸೆ + ಪಳ್ಳ]

ನೊಸೆವಾಳ (ನಾ). ನೊದೆಹುಲ್ಲು ಬೆಳೆದಿರುವ ಪ್ರದೇಶ, - ಜಾಗ : ಇದರ ಪನಬವತ್ತಿ ಗಂಗಾಯರಗಂ ೨ ಯಲ್ಲೇ ಬಳಿ ನೊಸೆವಾಳ ಬಸವ್ವನ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಪ ಗಂ (ಎಳ. III, ತಿರುಮ. ೬೩-೪೮೬ ; 1748). [ನೊಸೆ + ವಾಳ್ (= ಮೂಲ್)]

ನೊಸೆಯೆಣ್ಣೆ (ನಾ). - ನೊಸೆಗಲ್ : ಗ್ರಾಮಸ್ಥ ನೀಮಾಸ್ತರಮ್ ಪುನ್ಯಸ್ತದಿತಿ ನೊಸೆಯೆಣ್ಣೆ ಎ ಅನ್ನ ಬನ್ನ ಬಿಡುಯ ಎಣ್ಣೆಗಲ್ಲೆ ಅಗ್ನೇಯಾ ದಿತಿ (ಮೈ. ೧೯೨೦, ೯-೨೧ ; 2677). [ನೊಸೆ + ಅಣ್ಣೆ]

ನೊಸೆಹುಲ್ಲು 'ನೊದೆಹುಲ್ಲು' ನೋ.

ನೊಳ 'ನೊಳವು' ನೋ.

ನೊಳಂಬ 'ನೊಲಂಬ' ನೋ.

ನೊಳಂಬರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿ ಸಮಾಧಿಗತ ಪಳ್ಳ ಮಹಾಶುಕ್ರ ಶ್ರೀಪಲ್ಲವ × × × ನೊಳಮ್ಮರರು ಉರಜನಳುಂ ಮಾಡುವ ಬರಸಗೆ × × ಪಾರ್ವಗ್ಗೇಳುಮ್ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು (ಮೈ. ೧೯೨೯, ೩೬-೩ ; ?). [ನೊಳಂಬ (< ನೊಲಂಬ) + ಅರಸ]

ನೊಳಂಬವಾಡಿ 'ನೊಳಂಬವಾಡಿ' ನೋ.

ನೊಳಗೆ (ನಾ). ದನಕರುಗಳಿಗೆ ದ್ರವದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕುಡಿಯಿಸಲು ಬಳಸುವ ಸಾಧನ; ಗೊಟ್ಟು: ನೊಳಗೆ (ನಾಟಿಯೂದ ಮಾಡಿದ ಒಳಗೆ)ದಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಹಾಕಿ ಕರುಮಿಗೆ ಕುಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ಸಂಸ್ಕೃತ. ೧೦೨). [**<ಸಂ. ನಾಲಕೆ**]

ನೊಳಗಾಡು (ನಾ). ನೊಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರದೇಶ (?): ಕಟಕಾ, ಬದನದು, ನೊಳಗಾಡು, ಎಲ್ಲರದಿಟ್ಟು (ಶಬ್ದಾರ್ಥ. ೩೩೨ ಪ್ಯಾಞ್). [**ನೊಳ(<ನೊಳವು)+ಕಾಡು**]

ನೊಳಲೆ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು: 'ನಾಯ್ಕೊಲೆ' ಪಠಾ. [?]

ನೊಳವು, ನೊಣ, ನೊಣವು, ನೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾರುವ ಕೀಟ; ಮುಖ್ಯ: "ನೊಳವು ಮುಚ್ಚಿದವಕ್ಕು" (ಕಲ್ಪತು. ೪೪); ಶಾಂ ಕೊನ್ನನಾಗಿ ಮುರುಂಟದ ಕೈಯುಂ ಕಾಲುಂ ಬೆರಸು ಮೂಗೊಳ ಗರ್ವ ರಸಿಗೆ ಸುರಿಯೆ ನೊಳವುಗಳ್ ಮುಸುಣುಕೊಂಡು ತಿನೆ (ಮಧುರಾ. ೧೨೨-೨೩); ಸುಯೋಧನಂ . . . ಮನೋಹಾದೇವದಿಂ ದೇವಕೀನಂದನನ ಮೇಲೆವಾಯ್ತುದುಂ ಸಂಜಿನ ಮೇಲೆವಾಯ್ತು ನೊಳವಿನಂತುರುಳ್ಳರೆ ಪಾಯ್ತು (ಪಂಚರಾ. ೯-೫೯ ಪ); ಸರವುಂ ನೆರವುಂ ದೇವರ ಬರವುಂ ಕೆರವುಂ ನೆಗಟ್ಟುಯೆಲ್ಲರವುಂ ಸಂಜನಿಸುವ ನೊಳವುಂ ತಾಮರಬರ ಮಹದಿಂದಂತ್ಯವರ್ಣಾರೋಪಮನಾಳ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೪೬). **ನೊಣ**: ಕಳೆದುಂಬುದು ಕೂಟೋಳಗಣ ನೊಣ[ಪಾಞ್.೪]ವಂ (ಸಮಪ. ೬-೧೦); ವಿಷದ ಮುಟ್ಟಿಯೊಳಗಿ ನೊಣ ಜೀವಿಸುವುದೇ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೪೦); ಬಿಲ್ಲದೆ ನೀ ಮುದ್ದು ವೆಂಗಳ ಮೈದುನಾಯ್ ಬಿಲ್ಲವಾಗಿರದೆ -ಬಂದಿಲ್ಲ ಹೊಲ್ಲೆ ಹ ನೊಣನ ಮುತ್ತಿಸಿಕೊಳಬೇಡೆಂದು ಬಿಲ್ಲವನೊಡೆಯ ಗುದ್ದಿದನು (ಮೋಹಿತ. ೨೦-೨೪); ಗಂಧನು ತೇವಲ್ಲಿ ಒಂದು ನೊಣವನು ಕಾಣೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೧೮); ನೊಣವು ಅತ್ಯಂತ ಅಸಹ್ಯಕರವಾದ ಹುಳು (ಗೃಹದ. ೧೪೪). **ನೊಣವು**: ಪಶುವಿನೊಳಗಿರಲೇಂ ತಾನೆಂತೊ ತೊನಸೆಯೋ ನೊಣವುಗಳೋ (ಸಮಪ. ೯-೬೧); ಹೋಮಮಂ ಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ನೊಣವು ಬೆನ್ನ ನೊಣಾದೊಡೆ ಸೈರಿಸಲಾಡದೆ ಬೆನ್ನಂ ಪೂಯ್ತು ಕೊಳ್ಳುಮಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೧೧-೫೩); ಇನಿತು ಲಿಂಗಸದರ್ಭಾಸ್ತಾಗಿಯುಂ ಪುನರಿದ್ರವ್ಯೆ ಯಾದುದಯ್ಯೋ ಮನೆಯೊಳಗೆ ನೋಡಲು ತವುದು ನೊಣವಿಂಗಳಿಗಿಲ್ಲ (೬೨ಪ. ೨೩-೬). **ನೊಳ**: "ಮುಚ್ಚಿನೆ ನೊಳಂ" (ಕಲ್ಪ ಮಂ. ೪೫); ಹೇನ ನೊಳಂಗಳ್ ತುಪ್ಪವನೊಡೊಡೆ ಲೋಗರ್ ಕೊಂಡು ಪೋಪರ್ (ಪಂಚತಂ. ೬೨-೪); ಸದಗುಪ್ತೆಯನುಪ್ಪಂ ತುಪ್ಪದೊಳಂ ಮೇಣ್ ಮುಣಸು ನಾಗರಂ ನಂದ್ಯಾರ್ವದ ಕುಸುಮಮಂದಿವಂ ಪೂಸಿದಂದು ನೊಳ(ಣ)ನಿಡಿದ ನೋವನರದುಪಪದಿಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೩೦); ವಿಬುಧಸಭೆಯೊಳ್ ತಾಮೇಂ ಗಣನೆಯರೆ ಕುಳವಿಗಳಾರ್ ಗಣಿಸಿದಪರ್ ಮುಸುಣು ಪರವ ನೊರಣಂ ನೊಳಮಂ (ಪ್ರಪ್ತ. ೧-೪೫).

ನೊಣಪ್ರತಿ-ಮೂಲದ ತದ್ವತ್ಪಾದ ನಕಲು; ಮಕ್ಕೇಕಾ ಮಕ್ಕೇ. ನೊಣವಿನ ಚರ್ಣಾ-ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೀಜಧಿ: ನೊಣವಿನ ಚರ್ಣಾವಂ ಕರಿಯಗಸೆವೆಳನಾಂನ ರಸದಿಂ ಕಲಸಿ ತನ್ನ ಯಿಂದ್ರಿಯ ಸಹಿತ ಸುಣ್ಣದೊಳಗೆ ಕೈ ವಕ್ಯಂ (ಕಾಮಶಾ. ೨೬೨).

[ಬೇ.೩ ತಮಿ. ಸುಳಮ್ಪು, ಸುಳ್ಳಲ್, ನೊಳ್ಳಲ್; ಮಲ. ನುಲಮ್ಪು; ಕೋಲಾ. ನುಲ್ಲೆ]

ನೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಶಾಸನ, ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದ್ವಿತ್ವಾಕ್ಷರಸೂಚಕವಾದ ಚಿಹ್ನೆ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಳಸುವ ಸೊನ್ನೆಗಿಂತ ದಪ್ಪವಾದ ಸೊನ್ನೆ. [?]

ನೊಳಂಬ, ನೊಣಂಬ, ನೊಳಂಬ (ನಾ). ೧.ಒಂದು ರಾಜವಂಶದ ಹೆಸರು: ಪೋಳಲೊರನೆಮ್ಮ ನೊಳಮ್ಮ ಮಹಾಸಾಮನ್ಯನ್ ಈನಾ $\times \times \times$ ನಾಡಾಳುತ್ತ $\times \times \times$ ಬೊರ ಮೇಗೆ ಎಟ್ಟು ಕೋಟೆಯ ಕೊಳ್ಳನ್ನು (ಎಳ. XII, ೩೨೪. ೪೩-೬; ಸು. 880). ೨. ನೊಳಂಬದೇಶ ದವನು: ಅಜವಮ್ಮ ಗಜ್ಜರ ಬೆಸದೆ . . . ನೊಳಮ್ಮ ಕಾದಿ ಸತ್ತೊಡೆ . . . ಅಜವಮ್ಮನ ಕಲ್ಲ ನೊಳಂಬರ್ ಸುಟ್ಟೊಡೆ ಇನ್ನೆಗ್ ಈ ಕಲ್ಲ ನಟ್ಟುಮ (ಎಳ. XI, ೫೯೪. ೧೯-೫; 907) ೩. ಒಬ್ಬ ತನ ಹೆಸರು: ಅಜವಮ್ಮ ನೊಳಂಬನ ದ್ವಿಯ ಮುನ್ $\times \times \times$ ಬ್ಯಾಹಮಗುದ್ವಿಸಲ್ಕೆ (ಎಳ. XII, 302. ೨೬-೧; ಸು. 980 ?). **ನೊಣಂಬ**: ೩. ನೊಣಂಬನಾಳಮ್ ಮುಣಿವ ಬಮ್ಮದೇವ ಬೋಳಮಹಾರಾಜರು ಗೋವಿಂದವಾದಿಯ ರಾಜ್ಯಂಗಿಯುತ್ತಮಿರೆ (ಎಳ. XII, 302. ೩೬-೧೩; ಸು.1040). **ನೊಳಂಬ**: ೩. ಮೂವನ ನೆನುತಂ ಕೊಂಕಣಮ್ ಸಂಕೆಯಂ ಗೊಡುಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಪ್ಪದೇಮ್ ಬಲ್ಲಿದನೋ ಚಕಿತ್ತದ್ವಿಪ್ಪನೆಂದೀ ನೊಳಂಬಂ (ಮೈ.೪. ೧೯೨೯. ೬೫-೬೫; 1081).

ನೊಳಂಬವಟ್ಟು-ನೊಳಂಬರಾಜನು ಕೊಟ್ಟ ಒಂದು ಪ್ರಶಸ್ತಿ, - ಅಧಿಕಾರ (?): ಒಸೆದು ತಿವರಿಂಗಮಂ ಪೂಜಿಸುವ ತಿವಟ್ಟಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯಂ ಮಾಡ್ತ ಜಗಕ್ಕೆಸೆಯೆ ತಿವಾಲಯಮಂ ಮಾಡಿಸುವಂಗೆ ನೊಳಂಬ ವಟ್ಟುಮೆಂಬುದು ಬರಿದೆ (ಸಾಹಿ. XX, ೪೯-೬೬; 1076). **ನೊಳಂಬ ಕುಳಾಂತಕ**, **ನೊಣಂಬ ಕುಳಾಂತಕ**-ನೊಳಂಬವಂಶಕ್ಕೆ ಮೃತ್ಯು ಸ್ವರೂಪನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಶ್ರೀಮನ್ನೊ ಬಂಬಕುಳಾ ನ್ತ ಕದೇನಂ ಪಲವೆಡೆಗೊಳಂ ಬಸದಿಗಳುಂ ಮಾನಸ್ತಂಭಜ್ಜಳುವಂ ಮಾಡಿ ಸಿದಂ (ಎಳ. II, ೫೯-೧೦೬; 974); ಗಂಗೆಕುಳಾಚಕಿಖರಶೇಖರರುಂ ಗಂಗೆನೊಡಾಮನೆಯುಂ ಜಗದೇಕವೀರರುಂ ಧರ್ಮಾನುರಾಗನುಮೆನಿಸಿದ ನೊಣಂ[ಸಾಕಂ. ಕೊಂ]ಬಳುಲಾಂ[ಪಾಞ್.೪೦]ತಕದೇವನೆ ತನಗೆ ಪರಮ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿ (ಪಾಞ್.೪. ೪). **ನೊಳಂಬದೊಡ್ಡ**-ನೊಳಂಬ ರಾಜನು ಕೊಟ್ಟ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಶ್ರೀವೀರ ನೊ(ಬ)ಮ್ಮಾಧಿರಾಜ ರಾಜಪರಮೇಶ್ವರ ಬೆಡ್ಡು ಗೊನ್ನಯ ಕೊಯ ಕಟ್ಟಪ್ಪನ್ನು ಅಜ್ಜ ಪರ್ವರ ಭದ್ರಿಯೊಯರ ನೊಟಮ್ಮದೊಡ್ಡನೆನ್ನು ಕಡಗಮಿಟ್ಟರ್ (ಸಾಹಿ. IX-1, ೧೬-೯; 9ನೆಯ ಶತ). **ನೊಳಂಬದಿಗ**-ನೊಳಂಬರಲ್ಲಿ ಪರಾಕ್ರಮಿ ಯಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮಹಾರಾಜರುಂ ಬಾಣರಸುಂ ಸೋರೆಮಟಿ ಕೊಟ್ಟ ಯಿಟ್ಟಲ್ಲಿ ನೊಳಂಬದಿಗ ರಾಹಮಲ್ಲಂ ಮಯಿನ್ನಡಿ ಗುಂಡಿಗುಳ್ಳ ಎನೆಬರು ಸಮಸ್ತೆಬಲಂ ಬೆಜಸಿ ದಿಟ್ಟೊಡೆ (ಎಳ. XXIV, ೨೬-೬; ಸು. 885). [?]

ನೊಳಂಬಗಾಮುಂಡ, **ನೊಳಂಬಗಾವುಂಡ** (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತ್ರಿಭುವನಕರ್ತರ ಭಿರಾರ್ ಆ ವನ್ನದ ಸ್ಥಾನಮನಾಳುತ್ತಿರೆ ಮಸೆಕಲೆ $\times \times \times$ ಪ್ಪದೇವರ $\times \times \times$ ಜಗನ ಮ್ಗಂ ನೊಳಂಬಗಾಮುಂಡ ಬಲ್ಲದ ಊರೊಡಿನೋ ಕಾದಿ ಸತ್ತು ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥನಾದಂ (ಎಳ. X, ಮುಳಪಾ. ೯೧-೬; 1007). **ನೊಳಂಬಗಾವುಂಡ**: ಪೆಂಜ್ಜಿಯವಿನ ನೊಳಮ್ಮಗಾವುಣ್ಣನುಂ ಕಲಿ ನೊಳಮ್ಮಗಾವುಣ್ಣನುಂ ಸೀಯವುರದ ಮಾಗಿಗಾವುಣ್ಣನುಂ . . . ಇನ್ನಿವರ್ಸದರ್ ಸರ್ವ್ವಪಾದಪರಿಹಾರ ಪಡೆದರ್ ಚಿಲ್ಲಂಕಭಿರಾರ್ (ಎಳ. XII, 302. ೨೮-೪೬; 948); ಕತ್ತಿಗಾ[ಮಾಂ]ಣ್ಣನ ಮಗಂಗೆ ಪಟ್ಟವಂ ಕಟ್ಟ ಪುರನಾಟ್ಟಿಕೊಯಂ ಬೆಳಗೊಡಂ ನೊಳಂಬಗಾವುಣ್ಣರೆ ಕೊಡೆಯು ಗೆಯ್ಯಮ್ (ಸಾಹಿ. IX-1, ೩೯-೧೩; ?). [**ನೊಳಂಬ+ಗಾಮುಂಡ**]

ನೊಳಂಬಗಾವುಂಡ 'ನೊಳಂಬಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ನೊಂಬವಾಡಿ, ನೊಣಂಬವಾಡಿ, ನೊಳಂಬವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು; ೧೦ ಈಗಿನ ಬಳ್ಳಾರಿ, ತುಮಕೂರು, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶ: ಶ್ರೀಮನ್ನದ ಯಾದಿಕ್ಕದೇವ ವೀರರಾಜೇಂದ್ರ ವೀರನೊಂಬ ಪಲ್ಲವ ಪರ್ಮಾನದಿ ನೊಂಬವಾಡಿಯವತ್ತಿಚ್ಚುಗಿರವಂ ದುಸ್ಸುನಿಗ್ರಹ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತಿಪಾಲನಂ ಗೆಯ್ಯ (ಎಳ. XII, ೨೦೨, ೯-೬; 1072). **ನೊಣಂಬವಾಡಿ :** ಶ್ರೀಮತ್ತಿಭುವನಮಲ್ಲ ತರಕಾಡು ಕೊಂಗು ನಂಗಲಿ ನೊಣಂಬವಾಡಿ ಬನವೆ ಹಾನುಂಗಟ್ಟುಗೊಂಡ ಭುಜಬಳವೀರಗಂಗಪ್ರತಾಪಯ್ಯಳ ದಿಟ್ಟಿದೇವರು . . . ರಾಜ್ಯಂಗಿಯುತ್ತಮಿರೆ (ಎಳ. XII, ೨೫೫೩. ೫೪-೬೦; ಸು. 1120). **ನೊಳಂಬವಾಡಿ :** ಶ್ರೀಮಜ್ಜಗದೇಶ ಮಲ್ಲದೇವರ ಪಾದಪದ್ಮೋಪಚರಿಸಿಗಪ್ಪ ಫಟಿಯಂಕಕಾಣ ನೊಳಂಬ (ಭರಣ ನೊಳಂಬವಾಡಿಯು) ಕರಿವಿರಮೂವತ್ತ ನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಸಾಹಿ. XI-1. ೬೧-೪೬; ಸು. 1024); ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ವರ್ಧನಮಹಾರಾಜ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯದೇವರ್ ನೊಳಂಬವಾಡಿ ಮೂವತ್ತಿಚ್ಚುಗಿರವಂ ಸುಖ ಸಂಕಥಾನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗಿಯುತ್ತಮಿರೆ (ಎಳ. XI, ಪಾಪಾ. ೧೧-೧೩; 1066).

ನೊಣಂಬವಾಡಿಗೊಂಡ = ನೊಳಂಬವಾಡಿಯನ್ನು ಜಯಿಸಿದ ವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಗಂಗವಾಡಿ ನೊಣಂಬವಾಡಿಗೊಂಡ . . . ನಿಶ್ಚಂಕಪ್ರತಾಪ ವೀರಬಲಾಳದೇವರು ದೋರಸಮುದ್ರದ ವೀಡಿನೊಳು ನಿಲಿ (ಎಳ. III (R), ಸಂಜನ. ೧೫೬-೨; 1198).

[ನೊಂಬ+ಪಾಡಿ]

ನೊಂಬಬೆಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ನನ್ನ ನೊಂಬಂಬಂ X X X ಟ್ಟಿಂಗಟ್ಟಿ ಪ್ರಿಕ್ಕೀರಾಜ್ಯಂಗಿಯುತ್ತಿರೆ ಸಕವಾದಿಗಿಲವ ಪೊಗಬ್ಬಲ್ಲಿನಂದೇ ಮಗಂ ನೊಂಬಬೆಟ್ಟ ಉತ್ತನೂರ ಮಹಾಜನಂ ಪನ್ನಿಬ್ಬರ್ಗ್ಗಂ ನೂಲುಗದ್ವಾಣಂ ಪೊನ್ನ ಕೊಟ್ಟನ್ (ಎಳ. X, ಮುಳಜಾ. ೧೨೨-೬; 869); ಅನ್ನಾದಿಯರ ನೊಂಬಬೆಟ್ಟಿಯಮಗಂ ನಿರುಗುನ್ನೆಟ್ಟಿಯಂ ಮನೆಯಬ್ಬೆಯಂ ಇವರಿಬ್ಬರು ಕಾರಪಕರಾಗಿ ಗೆಯ್ಯದರ್ (ಎಳ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೦-೧೬; 1023).

[ನೊಂಬ+ಬೆಟ್ಟ]

ನೊಂಬಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಪ್ರಥಿವೀವಲ್ಲಭ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪಲ್ಲವದಿಯರನ್ನೊಂಬಬಳ್ಳಿ ಸಾಸಿರಮುನ್ನಿಗ್ಗುಗ್ಗುನಾಡು ಮೂನೂಲುಮನಾಳಿ (ಎಳ. XI, ಚಳ್ಳಕ. ೩೩-೩೬; ಸು. 813). 'ನೊಂಬಬೆ' ಪರಾ. [<ನೊಂಬ]

ನೊಂಬಬಾಧಿರಾಜ (ನಾ). ನೊಳಂಬರ ದೊರೆ : ಎಜಿಯಂಗಪ್ಪನ ಮಗಂ ಮೂಜಿಗಂ ಗುತ್ತಿಯ ಗಂಗನ ಬೆಸದೊಳ್ಳುಟುನ್ನವೊಲ ಕಾಳಿಗ ದೊಳ್ಳೊಂಬಾಧಿರಾಜ ರಾಜರೊಳ್ಳಾದಿ ಸತ್ತಂ (ಎಳ. III (R), ಹೆಗ್ಗಡ. ೨೬-೧೩; ಸು. 9ನೆಯ ಶತ); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಮದಾಹವಮಲ್ಲ ನೊಂಬಬಾಧಿ ರಾಜ ದ್ವಭುವೀರಾಜ್ಯಂಗಿಯುತ್ತಿರೆ (ಎಳ. XII, ೨೦೨. ೨೯-೨; ಸು. 980 ?). [ನೊಂಬ+ಅಧಿರಾಜ]

ನೊಂಬಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಿಜುವುಸೂರ ಪರ್ಗಲಿ ಯರ ಬಿಜಯಿತಗಾವುಣ್ಣನ ಮಗಂ ಅಮ್ಮಡಿಗಾವುಣ್ಣಂ ನೊಂಬಬೆಯ ಗ್ವಾಮ್ನೂಣ್ಣನ ಭಾಗದ ದನ್ನಿಪಭಾಗಂಗೊಣ್ಣು ಕೊಳೆಯ ಕಟ್ಟಿಸಿದಂ (ಮೃತಂ. ೧೯೩೧, ೪೩-೬; 993). 'ನೊಂಬಬೆಳ್ಳಿ' ಪರಾ.

[<ನೊಂಬ]

ನೊಂಬಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಪರ್ಮಾನದಿಗಳ ಪಟ್ಟಿಂಗಟ್ಟಿದ ಇಪ್ಪತ್ತ ರಡನೆ ವರಿಪ X X X ರಿಕ್ಕಗರ ಕೋಟದೊಳ್

ನೊಂಬಮ್ಮನೊಳ್ ಕಾದಿ ರಾಜೆಯ ಗಣ್ಣ ಸತ್ತೊಡೆ (ಎಳ. III, ಸಂಜನ. ೧೩೯-೩; 915 ?). [<ನೊಂಬ+ಅಮ್ಮ]

ನೋ, ನೋಯ (ಕ್ರಿ). ನೊಂದ (ಭೂತಕ್ರ), ನೊಂದು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಬಾಧೆಪಡು; ದುಃಖಪಡು; ಯಾತನೆ ಪಡು : "ನೋ-ವ್ಯಥನೆ" (ಶಮಧಾ); ಮಿನ್ನಳಂತೆ ಗಾಳದೊಳ್ ತೊಡರ್ದಿದ ಪಾದಂಗಂ ಮಹಿಷಾಸುರನಂತೆ ಸೊಲದೊಳ್ ನೊಂದು ನರಳ್ಳ ಕಳ್ಳರಿಂ (ಕಾಪ್ಪ. ೨೨. ೫೨೯ ಸೂತ್ರ); ಯುದ್ಧದಾಳ್ಗೆ ರೋದನ ಮನಗಾವುದಯ್ಯನನಗೇಕೆಯೊ ತೋಕಿಪನೆಂದು ಧರ್ಮನಂದನ ನರನಂದನಂ ನಿನೆಗೆ ಸಗ್ಗದೊಳೇನಭಿಮನ್ನು ನೋಯನೇ (ಸಂಪಥಾ. ೧೧-೧೦೬); ಅಲ್ಲಿಯೆ ನೊಂದು ಬಸವಬಾದಿದ್ ಬಲಿಭುಗ್ಗಲಪ್ರಧಾನರಂ ಕಂಡು ಬಿಟಾಗಾದಿ ಪಾಯಸಾಧೀಶ್ವರನಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಲವು ಪಾಯಸಂಗಳ ದಿಟುತೊಡೆ . . . ದಿನ್ನ ಪಂಗೆಯ್ಯ (ಸಂಜತಂ. ೨೦೩-೧೫); ದಿಕೆ ಧರ್ಮಜ ನೋನೆ ನೀನವೇಕೆಯ ಬೇಡನ್ನು ಚಿತ್ರವ್ಯಾಕುಲವ ಬಿಡು ಕೇಳು ನಿನೆಗೆ ಕೃಷ್ಣ ನೊಲಿದಿಹನು (ತಿಮ್ಮಕಾಂ. ೧-೪೦). ೨. ಗಾಯಗೊಳ್ಳು; ಛಾಸಿಹೊಂದು : ಎಂಂದು ಪೋಗಿಂದನೆ ಮೂಕಂದನ ಪೆಟತೊಂದನೇವ ನೆಂದನೆ ನೊಂದ; ಎಂದನೆ ಸೆರಗಿಲ್ಲದೆ ಹಿಡಿಯೆಂದನಿದೇ ಕಲಿಯೊ ಬಾಗಿಯೋ ರವಿತನಯಂ (ಸಂಪಥಾ. ೧-೧೦೨); ತೊಲಗದೆ ನಿಂದ ವೀರನಂ ತಲೆಗಡಿದುರುಳ್ಳುವ ಮೂದಲಿಪ ವೀರನಂ ತೊದಲೆಗಾಣಿಪ ಮಾಯದ ವೀರನಂ ನೋಯಲಿಟುಡು ಕೆಡವುವ . . . ಪಲದಿರುಡು ಗಳ್ಳೆಗಲ್ಲಿವಡೆಯ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧೪). ೩. ಕಷ್ಟಪಡು; ಶ್ರಮ ಪಡು; ದಣಿ : ಮಾಯಮನೆ ಬೀಸಿ ಪೆಟರನುಪಾಯದೆ ಕೆಕ್ಕಿಕ್ಕಿ ದೇವ ಕಾಯದೊಳಿಹನುಂ ನೋಯದೆ ಸುಖಿಯಿಪ ಸವಣರುಪಾಯಮುನಂ ನಿನ್ನೊಳ್ಳಣ್ಣ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಾ (ಧರ್ಮಪ್ಯ. ೧-೧೧೨). **ನೋಯೆಯ :** ೧. ಬಂದನವ ಕಡಿದು ಕೊಡು ಕೇಡೊಡೆ ನೊಂದೆನೆಂದು ಕಂಪ ದಿಟ್ಟಿತ್ತೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೨೮-೫೮). ೨. ಎಡದ ಕೈಯಲಿ ನಿಗಲವನ್ನಿ ಬಲದ ಕೈಯ ಕಡಿದುಕೊಂಡೆ ನೋಯದಿವ್ವುಡೆ (ಬಸವ. ೪೦೫); ನೋಯಲೊಟುಲವ ಶರಭ ಸಿಂಹ ಉಲಾಯ ವ್ಯಕ ಶಾರ್ದೂಲ ಶಕ ಗೋಮಾಯು ನೊದಲಾದಬಿಳಮ್ಮಗರವ ತುಂದಿತಂಬರವ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೩-೨೮); ಬೋಳನ ಆಲೋಚನೆಯ ಆಕಾಶದ ಬಣ್ಣವು ಬದಲುತಾ ಇದ್ದಂತೆ ನೋಯುತ್ತಾ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ನಡೆವನು (ಕಾಲಾರ. ೧೨ ಕಥಾಸಾರ).

ನೊಂದ ಹಾವು = ಕೆಣಕಿದ ಹಾವು ; ಪೆಟ್ಟು ತಿಂದ ಹಾವು : ಕರಿಯ ನೊಗಡಿನ ಮೃಗಪತಿಗೆ ಮೃಹಟದ ಹಂದಿಗೆ ನೊಂದ ಹಾವೊಂದಿಸ ಮೃಚಾಚಿದೆಯಲಾ ನೀನೆಂದನಾ ಶಕುನಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೩-೪). **ನೊಂದು ಕೊಳ್ಳು = ದುಃಖಪಡು ; ಸಂಕಟಪಡು :** ನನ್ನ ಮದ್ದಿನ ದರ್ಪ ನನ್ನ ದವಡೆಯನ್ನೇ ಮುರಿಯಿತು ಎಂದು ಬಹುವಾಗಿ ನೊಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿ ದ್ದರು (ಪದ್ಮಸ. ೨೦೪); ವಿಚಾರಪರರು . . . ಬೇರೆ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯನ್ನು ಕಾಣದೆ ಬಹುವಾಗಿ ನೊಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೂ ಇದ್ದರು (ಜಗದಾ. ೪೫). **ನೋಯೆ ನುಡಿ = ನೋವಾಗುವಂತೆ ಮಾತನಾಡು ; ಮರ್ಮ ಭೇದಿಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡು :** ಅಮ್ಮಾಚಿಯದೆ ಮುಳಿದುಂ ನಿಮ್ಮದಿಯಂ ನೋಯೆ ನುಡಿದನುಜದೇಶಸಲೇನಮ್ಮಳವೆ ಮುಜಿವುದಾ ಮನದಮ್ಮಚ್ಚರನಂಜ್ಞ ನಿಮ್ಮನೆಯಲಿ ಬಂದೆಂ (ಸಂಪಥಾ. ೧೨-೫೪); **ನುಡಿ ನೋಯೆ ನುಡಿದ** ನಿಜಾಗ್ರಜನ ನುಡಿಗೆ ಮನದೊಳೇವೈಸಿಯುನೋ ವೈಸದೆ ವಿನಯಮನೆ ಮುಂದಿಟ್ಟು ವಿನಯವಿಭೂಷಣಂಕೆಂದಂ (ಸಂಪಥಾ. ೧೨-೧೩೦ ಮ).

[ದೇ. ೩ ತಮಿ. ನೋ, ನೋಯ್ ; ಮಲ. ನೋ, ನೋವು, ನೋವಿ ; ತುಳು. ನೋವು, ನೋವಿ, ನೋಯಿ; ಕೊಡ. ನೋ ; ತೆಲು. ನೋಯು]

△ ನೋಂದಣಿ 'ನೋಟ' ನೋ.

ನೋಂದಣಿ 'ನೋಟ' ಪರಾ.

ನೋಂದಣಿ 'ನೋಟ' ಪರಾ.

ನೋಂದಣಿ, ನೋಂದಣಿ (ನಾ). ಅಧಿಕೃತವಾದ ದಾಖಲು ;

ರಿಜಿಸ್ಟರು : ೩೦೦ಕ್ಕೆ ಒಟ್ಟು ಆ ಪ್ರಕಾರ ಕರಾರುಪತ್ರ ನೋಂದಣಿ ಕೂಡಾ ಆಗಿದೆ (ದಾಖಲು. ೩೫); ರಶೀದಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದ ತಪಶೀಲದ ಪ್ರಕಾರ ದಿಲ್ಲ ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ನೋಂದಣಿ ತಕ್ಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಡ್ತಿ. ೯೧).

ನೋಂದಣಿ : 'ನೋಂದಣಿ' ಪರಾ.

ನೋಂದಣಿಗು = ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ದಾಖಲಾಗು ; ರಿಜಿಸ್ಟರು ಆಗು : ಅದನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಈ ಗುರುತು ನೋಂದಣಿವಾದದ್ದನ್ನು ನಾನು ಕಣ್ಣುಟ್ಟಿ ನೋಡಿ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ (ಬಂಗಾಳ. ೪೪). [← ಮರಾ. ನೋಂದಣಿ]

ನೋಂದಣಿ, ನೋಂದಣಿ (ನಾ). ದಾಖಲು ಮಾಡುವಿಕೆ ;

ರಿಜಿಸ್ಟರು ಮಾಡುವಿಕೆ : ಪತ್ರಗಳ ನೋಂದಣಿಯ (ರಿಜಿಸ್ಟ್ರೇಷನ್) ಬಗ್ಗೆಯೂ ಒಂದು ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ನಿಯಮವೇರ್ಪಟ್ಟಿತು (ಕವಿಕಾ. 1, ೩೪).

ನೋಂದಣಿ : ೧೧ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಘೋಷಿಸಿ ಸಬರಣಿಪ್ಪಾರಸೆಂಬ ನೋಂದಣಿಕಾರಕೂನಿರುತ್ತಾನೆ (ಕರ್ನಾಟ. ೩೮೦); ಸರಕಾರದವರು ಭಾಷೆಗಳಾದ ನೋಂದಣಿ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯದಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು (ಮುಂಬಡ್ತಿ. ೩-೧೦೧); ಇದರಂತೆ ನಾನು ಕರಾರುಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆದು ನೋಂದಣಿ ಮಾಡಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಮೋಟೀ. ೮೫).

ನೋಂದಣಿ ಮಾಡು = ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ದಾಖಲು ಮಾಡು ; ರಿಜಿಸ್ಟರು ಮಾಡು : "ರಿಜಿಸ್ಟರು ಮಾಡು ; ನೋಂದಣಿ ಮಾಡು" (Register. ಪತ್ರಿಕಾ. ೩೪); ಕಾಗದ ನೋಂದಣಿ ಮಾಡುವದನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕೇ ಬೇಕು. (ಆಕಾಶ. ೩೬).

[← ಮರಾ. ನೋಂದಣಿ]

ನೋಂದಣಿಕಚೇರಿ (ನಾ). ದಾಖಲು ಮಾಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯಾ

ಲಯ ; ರಿಜಿಸ್ಟರು ಮಾಡಿಸುವ ಕಚೇರಿ ; ಸಬ್‌ರಿಜಿಸ್ಟರು ಕಚೇರಿ : ಸಬ್‌ರಿಜಿಸ್ಟರ ಅಥವಾ ನೋಂದಣಿಕಚೇರಿ (ಲಂಚಪ್ರ. ೧೧) ; ನೋಂದಣಿಕಚೇರಿ ಆಗತದಂತಲ್ಲೋ ಸಾವಕಾರ ಈ ಊರಿಗೆ (ಚಳಾ. ೯೩).

[ನೋಂದಣಿ + ಕಚೇರಿ]

ನೋಂದಣಿವಿವಾಹ (ನಾ). ಸಬ್‌ರಿಜಿಸ್ಟರು ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ

ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ದಾಖಲೆ ಮಾಡಿ ಆಗುವ ಮದುವೆ ; ದಾಖಲೆ ಮದುವೆ ; ರಿಜಿಸ್ಟರ್ ಮದುವೆ : ಓಷಾಂಡು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ, ನೋಂದಣಿವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿರಿ ಮೊದಲು, ಅಮೇಲೆ ನಾನು ಬಂದು ಶಾಸ್ತ್ರೀಶ್ರವಾಗಿ ಮದುವೆ ಸಾಂಗ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ (ಎರಸ. ೩೫).

[ನೋಂದಣಿ + ವಿವಾಹ]

ನೋಂದಾಯಿಸು, ನೋಂದಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ

ದಾಖಲು ಮಾಡು ; ನೋಂದಣಿ ಮಾಡು : ನೋಂದಾಯಿಸಲಾದ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲಸದಸ್ಯರ ಸಮಿತಿಯು ಈ ಗೊತ್ತುಪಡೆಯನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿತು (ದಾಖ. ೩೩). ನೋಂದಾಯಿಸು : ತಮ್ಮ ಪೀಠಕ್ಕೆ ಇವರೇ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರೆಂದೂ, ಮುಂದೆ ಇವರಿಗೇ ಮಾಡತಕ್ಕದಂದೂ ವಿಲ್ಲ ದಸ್ತವೇಜನ್ನು ಬರೆದು ನೋಂದಾಯಿಸಿ . . . ಶಿವಸಾಯಂಜ್ಞ ಹೊಂದಿದರು (ಗುರು. ೪೬); ಗ್ರಂಥಪರಿಗ್ರಹಣ ರೆಜಿಸ್ಟ್ರನಲ್ಲಿ (Accession Register) ನೋಂದಾಯಿಸಿ ಆ ಗ್ರಂಥದ ಪರಿಗ್ರಹಣ ಸಮಂಕವನ್ನು . . . ಬರೆಯಲಾಗುವದು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧೫); ಈ ಗುರುತು ಭಾಷೆ ಬ್ರೇಟರನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನೋಂದಾಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ಬಂಗಾಳ. ೪೬).

[ನೋಂದಾಯಿಸು + ಇಸ್ಯು]

33

ನೋಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). = ನೋಂದಾಯಿಸು : ಮರುದಿನ ಪ್ರೇಮಶಂಕರನಿಗೆ ಒಂದು ನೋಂದಿಸಿದ ಪಾಕೆಟು ಬಂದಿತು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೧೫).

[ನೋಂದಣಿ + ಇಸ್ಯು]

ನೋಂದಣಿ 'ನೋಂದ' ನೋ.

ನೋಂದಣಿ 'ನೋಂದ' ಪರಾ.

ನೋಂದಣಿ, ನೋಂದಣಿ (ನಾ). ವ್ಯತ ; ನಿಯಮ : ನೋಂದಾದ ಪ್ರತೀಕ

ನೋಂದಣಿಗುಣದಿಂದ ಸ್ವಾಧೀನವಾಗಿದ್ದು ತಿಳಿಸುವ ಕಚೇರಿಬಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥವಾದ ಸಮತೀಕೃತವಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ (ಎಕ. 11, ೩೩-೧; ಸು. 700); ಕ್ಷೀರ ಕುಮಾರಸೆಂಬಿನಾಶಂ . . . ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾ ಮೊದಲಾಗಿದೆಯು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಕೆ ಆಚಾರವನ್ನು ವರ್ಧನಮೆಂಬ ನೋಂದಣಿಯು ಸನ್ನಿರಡು ವರ್ಷಂಬರಂ ನೋಂದಣಿ ಸಮಾಧಿಮರಣದಿಂದ ಮುಂದೆ (ಮಜ್ಜಿ. ೩೩-೧೬); ಒರ್ವನಗಲ್ಲ ತನ್ನ ಮನೋವಲ್ಲಭೆಯಂ ನೆನೆದು . . . ಇನಿಯಲಂ ಪತ್ತಿಪ್ಪ ಸೈಪೇಕೆ ಸಂಗಳಿಕುಂ ಮುನದೆ ಮುನ್ನ ಮನವರ ನೋಂದಣಿ ನೋಂದಣಿಯು ನೋಂದಣಿನೇ ಎಂದು ಪಂಬರಿಸುತ್ತಿದ್ದಂ (ಅದಿಪ್ರ. ೧೩-೩೯); ಧಿಗಿಲನೆದ್ದಳು ಕುಸುಮಾಣಿ ಕೈಮುಗಿದಿದು ಹಗಲೊಂದು ನೋಂದಣಿಯುಂಟಿನೆಗೆ ಸುಗತನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋಷೆನೆಂದಳು (ಭರಣಿ. ೩-೧೧); ಅಕ್ಕನವರು . . . ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ, 'ಮಾಣಿ, ನಿನ್ನ ಎಷ್ಟು ತಪಸ್ಸಿನ ಫಲವೇ ಇದು ! ಯಾವ ನೋಂದಣಿಯ ಫಲವೆ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೮).

ನೋಂದಣಿ : ಭಾದ್ರಪದಪುಷ್ಯಚತುರ್ಥಿ ಅನಂತನ ನೋಂದಣಿ ಕೆಲಸಪ್ರಭಾವನೆ ಮಹಾಅರಾಧನೆ ಮುಂತಾದದ್ದಕ್ಕೆ . . . ಚತುಸ್ವೀಮೆ ವಿನರ (ಎಕ. XI, ಹೂಳಲ್ಕ. ೧-೨೦; 1154); ಈ ವಿಧಿಯ ಪಾಂಡವರಿಗಳೂ ಸಾವು ಸೇರದು ತನಗೆ ತಾ ಮುನ್ನಾವ ನೋಂದಣಿಯನಿ ದನೋ ಭವಭವಸಹಸ್ರದಲಿ . . . ಎನುತ ಮಿಗೆ ಮುಗಿದನು ಭೃತರಾಷ್ಟ್ರ (ಕುಮಾರ. ೧೩-೬); ನೋಂದಣಿಯಾತನದು-ತನ್ನರಮನೆಯ ಹಸಗಿಯು ಬೆಳಗಿದಂತೆಯೆ, ಬೆಳಗಿ ಊರ, ಸಾಡ, ಹಸಗಿಯು, ಹೊಸಗಿಯುನೆಂಬೊ ಲುಮೆ (ಹೂಂಗಳು. ೩-೧೦). 'ನೋಂದಣಿ' ಪರಾ.

[ನೋಂದಣಿ + ಇ]

ನೋಂದಣಿ (ನಾ). = ನೋಂದಣಿ : ಯದುಕ್ಷೋಣಪಾಳಕಚೂಡಾಮಣಿ ನಾರಣ್ಣನೆನಲೇನೋಂದಣಿಪ್ರಕಾರ ಹುಳ್ಳಪಂ (ಎಕ. 11, ೩೪-೧೦೩, 1163); ತೀರ್ಥವಂದನೆ ನೋಂದಣಿ[ಪಾಶಾಂ. ೬]ಜಪ ದೇವತಾವಂದನಾರ್ಥ ವಲ್ಲವು ಪುಣ್ಯಯೋಗ (ಭರಣಿ. ೩೮-೯೩). 'ನೋಂದಣಿ' ಪರಾ.

[ನೋಂದಣಿ + ತು. / ತದು. ಮುಲ. ನೋಂದಣಿ, ನೋಂದಣಿ ; ತುಳು. ನೋಂದಣಿ ; ತೆಲು. ನೋಂದಣಿ]

ನೋಂದಣಿಯ (ನಾ). ಕನಿಷ್ಠನಲ್ಲದವನು ; ಶ್ರೇಷ್ಠ : ನೋಂದಣಿಯನ್ನು ಮುಂದರೇ ಕೊಂಡಾಡುವಂಥ ವಿಷಯವನ ಕೊಂಡು ಶೀಲ (ವಿವಾಕ್ಯ. ೩-೨). [ಸಂ.]

ನೋಂದಣಿ 'ನೋಂದ' ನೋ.

ನೋಂದಣಿ 'ನೋಂದ' ನೋ.

ನೋಂದಣಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ದೇಹ, ವಚನ, ದ್ರವ್ಯ, ಮನಸ್ಸು

ಗಳ ರಚನೆಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಾಣು : ನೋಂದಣಿ ವಿವಾರೋಹಂ ಸಪ್ರಧಾತು ಕಲಿತಾರಾಧಾರಾದಿ ನೋಂದಣಿ ವಿವಾರಣೆ ಸಾಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೩೬); ಕೂಡುಗೊಂಡಂಟಿಕರ್ಮವ ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮವೀ ಮೂಜುಕರ್ಮವೆ ಭಾವಕರ್ಮ ತೋಡುವ ದೇಹ ನೋಂದಣಿ ಕರ್ಮಗಳಂತು ಮೂಜುಕಾಂಡಗಳವುಮೊಮ್ಮ ನೋಂದಣಿ ಗಾಣದಂತಾ ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮವಾರೋಹಿನೆ ಹಿಂದಿಯಂತಿರುವು ಹೋದಿನ ಭಾವಕರ್ಮಗಳೆನ್ನೆಯಂತೋಕಾಗಾಕಾಶದಂತಾತ್ಮನಿಹನು (ಭರಣಿ. ೩೩-೧೧೧).

45

ಅತ್ಯಂತ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಉದಯವಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ದೇಹ, ವಹನ, ದ್ರವ್ಯ, ಮನಸ್ಸುಗಳ ರಹಸ್ಯವೇ ಬೇಕಾಗುವ 'ನೋಕಪಾಯ' ಎಂಬ ಕರ್ಮಾಣುಗಳು ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವವು (ಚೈನವ. ೩೦೦). [ಸಂ.]

ನೋಕಪಾಯ (ನಾ). [ಚೈನ] ಚಾರಿತ್ರನೋಹನೀಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ; ಕಿಂಚಿತ್ ಕಪಾಯ : ಮತ್ತಮಂಶಮುಗಹೂರ್ತ ದಿನಪ್ರತ್ಯಾಪ್ಯಾನಕ್ರೋಧಮಾನಮಾಯೋಭಂಗಕಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ ಬಲಾಯಂ ಸಂಜ್ಞಕನಕಪಾಯಕತುಷ್ಣನೋಕಪಾಯ ಸವಕನಾಮ ಶ್ರಯೋದಶಕ್ತೃತ್ವಗಳೆನಿಸಿದ (ಶಾಂತಿ. ೧೧-೧೧೧); ಚಾರಿತ್ರನೋಹನೀಯದಲ್ಲಿ ಕಪಾಯ ಮತ್ತು ನೋಕಪಾಯ ಎಂದು ಎರಡು ಭೇದಗಳು . . . ನೋಕಪಾಯ ಎಂದರೆ ಕಿಂಚಿತ್ ಕಪಾಯ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪಾಪ, ರೂ, ಅರಕ, ಶೋಕ, ಭಯ, ಜುಗುಪ್ಸೆ, ಸ್ತ್ರೀವೇದ, ಪುಂವೇದ, ಸ್ವಪುಂಶಕವೇದ ಗಳೆಂದು ಒಂಬತ್ತು ಭೇದಗಳಿವೆ (ಚೈನವ. ೩೩೩). [ಸಂ.]

ನೋಕಪಾಯವೇದನೀಯ (ನಾ). - ನೋಕಪಾಯ : ಕಪಾಯ ವೇದನೀಯಮುಂ ನೋಕಪಾಯವೇದನೀಯಮುಂ ಎಂದು ಚಾರಿತ್ರ ಮೋಹನೀಯಂ ದ್ವಿವಿಧಂ (ಚೈನವ. ೩೩೩). [ಸಂ.]

[ನೋಕಪಾಯ + ವೇದನೀಯ]

ನೋಗು (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] (?) : ಕಳಹಿಕಪಂಚಮಾಂಚ ಮೃದು ದ್ವನಿಯಂ ಗೇದನಂದು ಸುಸ್ವರಂ ಲಲಿತ ಲಲಿತ ಧಾತು ರೀತಿ ಗತಿಯೋಚಿ ಬಜಾವಣ ಕಾಯ ಸುಟ್ಟ ಕೋಮಲ ವಳಿ ಲಾಗು ನೋಗು ಪಸರಂ ಪರಿ ಪಾಂಗು ಬೆಡಗು ಭಂಗಿ ಸಂಗೀತ ಸುಕಂಠ ಪಾದಿ ಪುದಿವಾ ಮುದಮಂ ನರನಾಥಚಿತ್ತದೊಳ್ (ಕುಸುಮ. ೧-೩೩). [?]]

ನೋಚ್ಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನೀರ್ಗುಂಡಿ, ನೋಚ್ಚಿ, ನೀರ್ಚಿ (ಮೈಸೂ. ೩೮-೧೩೧). [?]]

ನೋಟಿ, ನೋಟಿ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವಿಕೆ; ಅವಲೋಕನ; ಕಾಣುವಿಕೆ; ದರ್ಶನ : "ನಿಭಾಳನಂ, ನಿಶಮನಂ, ನಿಧಾನಂ, ಅವಲೋಕನಂ, ಲಕ್ಷಣಂ, ದರ್ಶನಂ, ದೃಷ್ಟಿಃ, ದೋಷನಂ-ಈ ಆ ನೋಟಂ" (ಪದಾರ್ಥಸೂತ್ರ. ೧-೧೧೩); ನುಡಿಯಂ ತಗುಳ್ಳ ನೋಟಂ ನುಡಿ ಪರಿಚಯಮಂ ತಗುಳ್ಳ ಪರಿಚಯಮೇಶಂ ಪಡೆಯದೆ ತಗುಳ್ಳ ಮನದಳವೊಡಗೂಡಿದುದಂ ತಗುಳ್ಳುಗುಂ ಕಾಮಿಗಳಾ (ಕವಿ. ೩-೨೦೩); ನೋಟದೊಳ್ಳುಜಂಬಡಿದು ಮೆಲ್ಲುನಿಯೊಳ್ ಬಗೆವೊಳ್ಳು ಜಾಣೊಳ್ಳು ಬಿಮೆಲ್ಲಮಂ ಕಿಡಿ . . . ಕೂಟಿಸುಖಂಗಳಂ ಪಡೆದನೀಂ ಚದುರಂ ಗಳ ಬದ್ದೆದಲ್ಲದಂ (ಪಂಪ. ೩-೨೨); ಜಂಗಮವಿಲ್ಲದ ಮಾಟಿ ಕಂಗಳಲ್ಲದ ನೋಟಿ ಹಿಂಗಿತ್ತು (ಬಸವ. ೪೨೩); ನೋಟಿಮೆ ಲೇಸಲ್ಲ ದೈತ್ಯರ ಕೋಟಿಗದು ಗಂಟಲನು ಕೊಯ್ಯಲಿಕಾಟಿದು ಪರಸತಿಯ ನೋಟವು ಸಲ್ಲದಿಹಪರಕೆ (ಪಂಪ. ೫-೧೨೫); ನೋಟಿದೊಳಾ ವುದೊ ವೇದನೆ ಕೋರಿತು ನಾನದ ಬಣ್ಣ ಸಲರಿಯ (ಇಂಜಾಪ. ೪೩-೫); ನೋಟಿ ನಟ್ಟಿಗಿದ್ದರೆ ಕಾಟವೇಕೆ ಬಂದೀತು ? (ಗಾದ. ೩. ನೋಡುವ ಅಂಗ; ಕಣ್ಣು; ನೇತ್ರ : ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತುಂಡಿಯ ಕೂಟಮೆ ನೋಟಿ ಮಾದ ನಂದನನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕಣ್ಣೆನೆದು ತನ್ನನೆ ನೋಡಿಸಿದಳು ತದಾರ್ಯರಿಂ (ಶಾಂತಿ. ೩-೧೦); ದೂರದಿಂ ತವೆ ನೋಳ್ವ ನೋಟವು ದೂರದಲಿ ಸಲೆ ಕೇಳ್ವ ಕರ್ಣಂ ದೂರದಿಂದಲೂವುವು ವೊದರಾದವಿಕೆಸಿದಿಗಳು (ಬಸವ. ೧೦-೫೫); ಹೊಕ್ಕುಳಲಿ ಮಗುವುಂಟೆ ಹಣೆಯಲಿ ನೋಟವೇ ಹಗೆಗೆ (ಕುವಾ. ೧೩-೧೦). ೩. ದೈತ್ಯ : ಆ ಸಂಜೆದಿನಲಿನಲ್ಲಿ ಆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಎತ್ತ ನೋಡಿದರೂ ಸುಂದರವಾದ ನೋಟವೇ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು ! (ಕವಿ. ೩); ಆ ನೋಟಿ ನೋಡಲು ತುಂಬ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ (ರೂ. ೪). ೪. ದೈತ್ಯಕೋನ : ಅರ್ಧಕ ಉದ್ಯಮಗಳನ್ನು ಹಣದ ಕಡೆಯಿಂದ

ನೋಡುವ ನೋಟಿ ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿನದು (ಪಂಪ. ೫೧, ೫೦೪). ೫. (ನಾಣ್ಯ, ರತ್ನ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ಪರೀಕ್ಷೆ; ವಿಮರ್ಶೆ : ಸಾಧಾರಣಸಂವತ್ಸರದ ಫಾಲ್ಗುಣ ಸು ೧ ಆರೇಡದರೆಂದುದ್ದರೆ ಮಗ ನೋಟದ ಪದರದವನು (ಮೈ. ೧೧೩೯, ೩೩-೪; ಸು. 1371); ಗೆಡುಸಣ ತಳವಾಣುಕೆಯ ಹಣ ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯ ನೋಟದ ಹಣ ಕೆರೆಯ ಭತ್ತೆಯ ಹಣವು ಮುಸ್ತಾದ ಸಮಸ್ತ ಸುಡ್ಡುಸ್ತುಮುನು . . . ಪಾಲಿಸಿ ದಿಟ್ಟಿ ಭರ್ತುಕಾಸನ (ಎಳ. ೫೫, ಚೈನವ. ೫-೧೩; 1535); ನಾಣ್ಯದ ನೋಟಿ ಬಲ್ಲವನೇ ಸೆಟ್ಟಿ (ಗಾದ. ೩. ಚಿತ್ರ, ಸಾಟಿಕ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ : ಆ ಹಳ್ಳಿಯ ಬಹಳ ಜನ ಇಂದು ನೋಟಿ ನೋಡಲು ಹೋಗಿದ್ದರು (ರೂ. ೩). ೬. ರೂಪ; ಆಕೃತಿ : ಅಂಗದ ನೋಟವು ಸಿಂಗದ ಗಾತ್ರವು ಹಿಂಗದು ಮನದಲ್ಲಿ ನಾನಾ ವಿಚಾರವು (ಬಸವ. ೪೨). ೭. ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯ ದೈತ್ಯ; ಅಂಕದಲ್ಲಿಯ ಭಾಗ : ನೋಟಿ ೨ : ೧ನೆಯ ನೋಟದ ೩-೪ ದಿನಗಳ ಬಳಿಕ (ಪಂಪ. ೪); ನೋಟಿ ೩ : ೨ನೆಯ ನೋಟದ ಸುಮಾರು ೧-೨ ವರ್ಷಗಳ ಬಳಿಕ ೧ನೆಯ ನೋಟದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಭಲ್ಲರ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ . . . ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ (ಪಂಪ. ೧೫). ೮. ನೋಟಿ : ೧. ಚಂದವೇಗಂ ಕರುಮಾಡದ ಮೇಗಣ ನೆರೆಯೊಳೊಡೂ ನೋಟಿಕ್ಕೆ ಗೆಂಟುನೋಗೆ (ನಾಣ್ಯ, ವಿಮೋದದಿಂ ಗೆಂಟುನೋಗೆ) ಚಕ್ರಮುನಿಟ್ಟುಡೆ (ಪದ್ಮಾ. ೧೦೧-೩).

ನೋಟದಳೆ - ದೈತ್ಯಗೆ ಎಟುಕುವಷ್ಟು ದೂರ; ಕಣ್ಣು ಕವು : ಇಂತು ರಥಂ ಪೋಗಿವೋಗೆ ನೋಟದಳೆಯೊಳ್ . . . ತ್ರಿಪಥಗೆ ಕಾಡಿಸಿಕೊಂಡಳು (ರಾಮಾ. ೩೦-೧೦).

[<ನೋಡು./ ತಮಿ. ಮಲ. ನೋಟ್ಟಿ; ತುಳು. ನೋಟಿ] **ನೋಟಂದಿಗೆ (ಕ್ರಿ).** ಕಣ್ಣನ್ನು ತೆರೆ; ಸಣ್ಣ ಬಿಡು : ಬಗೆಗೊಂದಿ ಚಕ್ರಮಿಥುನಂ ಮಿಗೆ ನೋಡೊಂದೊಂದನಗಲರಾದದೆ ನೋಟಂದಿಗೆ ಯುತ್ತುಳಲುತ್ತೊಡುತ್ತಗಲ್ಲವು ಉಚಿ ಪಗಲನಟಿಸಿ ತಿರುಗುವ ತೆದಿಂ (ಗು. ೪-೩೯). [ನೋಟ + ತಿಗೆ.]

ನೋಟಿಕ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವವನು; ವೀಕ್ಷಿಸುವವನು; ಪ್ರೇಕ್ಷಕ : ಸರಿಗೊಳ್ ಸಮದಕ್ಷಮಾಲಿಕೆ ಪೊನ್ನ ಮುಂಟೆ . . . ದುಕ್ಕೊಲದ ಕೋವಣಂ ಕರಮೊಡಂಬದೆ ನೋಟಿಕರ್ತನಾ ಪಪ್ಪಿ ಮರುಳ್ಳದಂ (ಪಂಪ. ೩-೮); ಕೊಟ್ಟಿಯ ಸುತ್ತುವೆತ್ತ ಪಸುಮಂವಲ ಮುತ್ತಿನ ಮಂಟಪಂಗೊಳ್ . . . ನೇಪಾಟ್ಟು ದು ನೋಟಿಕಗೊಳಗೆ ಯುಟ್ಟುಮೆಟ್ಟಿನಮಾ ವಿವಾಹದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತ. ೩-೨೨); ಕಣ್ಣಿ ಗೊರಳವನಾ ಶರಣನಂ ಮಹಿಯಿಸಲು ಬಗೆವೊಂದುದಿನದಲಿ ಕಿಣು ಕುಲನವೊಲು ಸತ್ತ ಕಣುನಂ ಹೊತ್ತು ನೋಟಿಕರು ಹೊಲಗೆ ನೋಡಲು ದುದ್ರಮುದ್ರೆಯ ಕುಣುಹಿನಲಿ ನಡೆತರಲು (ಬಸವ. ೫೩-೩೨); ಮೃದುನೆ ಪರಿಯಂತೇಕೆ ರಶ್ಮಿಗೆ ತಿಮಿರದಿರೇ ನೀವು ನೋಟಿಕರಮಗೆ ರಣದಬ್ಬಾಳ ವಂದನು ಕರ್ಣ ಗುರುಸುತಗೆ (ಕುವಾ. ೧೦-೨೧). ೨. ನಾಟಕಾದಿ ಗಳನ್ನು ನೋಡುವವನು; ಪ್ರೇಕ್ಷಕ : ಗಗನಂ ನಾಟಕೀಕನಂ ದಿವಿಹರಿಲ್ಲರ್ ನೋಟಿಕರ್ ದೇವ ನೀನೆ ಗಡಂ ನಟ್ಟಿವನಾಗಿ . . . ನಿನ್ನ ಗದಾಸರ್ತಕಿ ನರ್ತಿಸಲ್ ಪಡೆವಳ್ ರತ್ನಶೋಭಂಗದೊಳ್ (ಜಗದ. ೧೧-೩೩); ನಾಟಕದ ನೋಡು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡರಂಗಸ್ಥಲದಿ ಕೋಟಿನಟಿ ರಾಂತಿದರು ಚಕ್ರಪಾತ್ರಗಳ ಆಟಕ್ಕೆ ಕಥೆಯಲ್ಲ ಮೊದಲಿಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲ ನೋಟಿಕರು ಮಾಟಿಕರೆ (ಮಂಕ. ೨೫೪).

ನೋಟಿಕವನ - ನೋಡುವವರು; ಪ್ರೇಕ್ಷಕರು : ಸದಮಳಾತ್ಮನು ಕಿನ್ನರಯ್ಯನು ಮದನಮದಾನನಂ ನುಡಿಸಿದಲ್ಲದೆ ದಿಡಂ ತಾನೆನುತ ನೋಟಿಕವನು ಕೀರ್ತಿಸಲು (ಬಸವ. ೨೮-೫೧); ಉರಿವ ವಾದ್ಯದಲೆಡ

ಬಲದ ಹೆಕ್ಕಳದ ನೋಟಿಕಟನದಲಾ ನೃಪಕುಲಶಿರೋಮನೆ ಹೊಕ್ಕನ
ನುಪಮ ರಾಜಮಂದಿರದ (ಕೊರಂ. ೧-೧೬-೨೨). [ನೋಟಿ+ಕೃ]

ನೋಟಿಕಾತಿ 'ನೋಟಿಗಾತಿ' ನೋ.

ನೋಟಿಕೊಟಿ(ನಾ). ೧. ದೃಷ್ಟಿ ಬೆರೆಯುವಿಕೆ, -ಒಂದಾಗುವಿಕೆ.

೨. ದರ್ಶನದಿಂದ ಪಡೆಯುವ ಐಕ್ಯ, -ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ : ಮಾಟಿಕೊಟಿ
ಬಸವಣ್ಣಂಗಾಯಿತು ನೋಟಿಕೊಟಿ ಪ್ರಭುದೇವರಿಗಾಯಿತು (ಮಹಾದೇ. ೩.
೩೬-೧೯೩). [ನೋಟಿ+ಕೊಟಿ]

ನೋಟಿಗ (ನಾ). - ನೋಟಿಗಾರ ೨ : ಸಲ್ಲದಾ ಹೊನ್ನುಗಳಿಗೆ ಬಂದರು
ಮೂಟು ನೋಟಿಗರು ಇಬ್ಬರು ಕುರುಡರು ಒಬ್ಬಗೆ ಕಣ್ಣು ಇಬ್ಬ
(ಪುರಂದ. ೩-೨೬-೫). [ನೋಟಿ+ಗ]

ನೋಟಿಗಾತಿ, ನೋಟಿಕಾತಿ (ನಾ). (ರೋಗಾದಿಗಳನ್ನು ಉಂಟು
ಮಾಡುವ ಭೂತಪ್ರೇತಾದಿಗಳನ್ನು ಬರಿ, ನೈವೇದ್ಯ ಮುಂತಾ
ದುವುಗಳಿಂದ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವ) ಮಾಟಿಗಾತಿ ; ಮಂತ್ರಗಾತಿ(?) :
ರೋಗದ ಬುದ್ಧಿಗಿಡಿ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿರು ಶುದ್ಧಚಿತ್ತ ಬಂಗಮುಲಿಂಗದ
ಮಾತ ಕೇಳದೆ ಅದ್ವನ ಪೋಕ ಅರೆಮಾನ ಎಣ್ಣೆಯ ಕೊಂಡು
ನೋಟಿಗಾ[ಪಾಪಂ. ಕಾ]ತಿಯರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅವರು ಹೇಳಿದ ತಾತು
ಭೂತದ ಕೋಟಿರೆಗೊಳಗಾಗಿ ಕೈಕೊಂಡು ಬಂದು ಅವಕ್ಕೆ ಊಟವನ್ನಿಕ್ಕಿ
ಮಿಕ್ಕ ಕೂಳ ತಮ್ಮ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಕೋಟುವ ಲಿಂಗದ್ರೋಹಿಯ ಮಾತ
ಕೇಳಲಾಗದು (ಮೂಮಾ. ೨೪-೩೪; ಪದಸಂ. ೩೬೯-೪೩ ನೋ).
ನೋಟಿಕಾತಿ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು
ನೋಡಿ. [ನೋಟಿ+ಕಾತಿ]

ನೋಟಿಗಾರ (ನಾ). ೧-ನೋಟಿಕ ೧ : ಕೆಲವರು ನೋಟಿಗಾರರು
(ಸಂಗಂಧಿ. ೧೩೨-೯); ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿನ ಪ್ರಿಭಂಗಭಂಗಿಯಲ್ಲಿನ ದೇವಿಯರ
ಪ್ರತಿಮೆಗಳು, ತಮ್ಮ ನಿಲುವಿನಿಂದ ಮನಮೋಹಕವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ,
ತಮ್ಮ ಸರಳ ನಡೆಯಿಂದ ನೋಟಿಗಾರನ "ನೇತ್ರಕಾಮುದಿ"ಯಾಗಿ ಪರಿಣ
ಮಿಸಿದ (ಭಾರದ. ೫೧೯). ೨. ನಾಣ್ಯ, ರತ್ನ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ
ಪರೀಕ್ಷಕ ; ಸರಾಫ : ಕಂದಾಚಾರದ ಕ್ಯಾನುಭಾಗರ ಜನ ೩ಕೆ . . .
ನೋಟಿಗಾರನ ಜನ ೧ಕೆ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೩, ೩೧-೩೨; 1737); ಕತ್ತಿ ಚಿತ್ರ
ಗಾರನ ಮಿಂದ, ಹಣ ನೋಟಿಗಾರನ ಮಿಂದ, ಬೆವನೆ ಕಾನಭೋಗನ ಮಿಂದ
(ಗಾಡೆ). [ನೋಟಿ+ಕಾರ(←ಕಾಟ)]

ನೋಟಿಬೇಟಿ (ನಾ). ನೋಡಿದೊಡನೆ ಉಂಟಾಗುವ ಮೋಹ ;
ಕಣ್ಣೆಟಿ ; ಚಕ್ಷುಃಪ್ರೀತಿ : ಯುವತಿಯಲಿ ನೋಟಿಬೇಟಿ ಕೂಟಿ
ವನು ಪಡೆದು ಕಾಯವನಗಳಿಧನವಾಗಿರೆ ಗಾಯವಡೆದಂಗಜನ ಬಾಣಕೆ
ಬಾಯೆ ಕಿಸಿದಾಯಾಸಗೊಂಬುದೆ ಮಾಯೆ ಕೇಳೆಂದ (ಅಮೃತ. ೨-೬೮).
ನೋಟಿಬೇಟಿವು ತನಗೆ ನಾಟಿಸಿದ ಬಳಿಲ್ಲಿ ಸಾಟಿಯ ಕಾಮುನಿಸುಗೆಗೆ
ಒಲುಮೆಗೆ ನೋಟಿಬೇ ಮುಖ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೯೩).

[ನೋಟಿ+ಬೇಟಿ(←ಬೇಟಿ)]

ನೋಟಿವಟ್ಟಿ (ನಾ). ದೃಷ್ಟಿಪಥ ; ಕಣ್ಣೊಲ : ಏಟಿಸಿ ಸೆರೆ ರಂಗ
ಯೆಂಬಂಗನೆಯ ನೋಟಿವಟ್ಟಿಗಾನೆಂದು ಸಂದಿಪೆನೊ (ಕತಕಾಂ. ೩೨-೩೩).

[ನೋಟಿ+ವಟ್ಟಿ]

ನೋಟಿವಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ ; ನಾಣ್ಯಪರೀಕ್ಷೆಗೆ
ತೆರುವ ಹಣ : ಶ್ರೀಮನ್ನಾಥಾ ಪಸಾಯಕರುಮುಪ್ಪ ತಮ್ಮ ಕುಳದ
ಸಾಯಣ್ಣ ನವರಿಗೆ ಆ ಶ್ರೀ ವಿರಬಲ್ಲಾಳದೇವರಸರು ಆ ಸ್ವರದ ಪಾಣ
ಪ ೩೩ ಕೆಟುಕುಳ ತೂಕ ನೋಟಿವಣ ಅಭ್ಯಾಗತ ಪಳಮಿಳಿ ತುಪ್ಪ
ನೂಲು . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು.
೪೯-೪೦; 1291); ಸಾಡು ತಳವಾರಿಕೆ ಹಣ ಸಟ್ಟಿವಣ ನೋಟಿವಣ

ತಳವಾರಿಕೆ ಹಣ . . . ಇಪ್ಪನು ದಿಟ್ಟಿವು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು.
೧೫೮-೧೦; 1542). [ನೋಟಿ+ಪಣ]

ನೋಟಿಸನ್ನೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಸೂಚನೆ ; ಕಣ್ಣನ್ನೆ :
ನಟ್ಟಿನಾಳೆಯ ನೋಟಿಸನ್ನೆಯ ದಿಟ್ಟಿಗವದಿರು ಮರುಳುಗೊಂಡರು ಕೆಟ್ಟ
ಕೇಡಿಂಗೇನ ಹೇಳುವ ದೈತ್ಯಕೋಟಿಗಳ (ಸಂಭವ. ೫-೧೨೦).

[ನೋಟಿ+ಸನ್ನೆ₂]

ನೋಟಿಸಲಿಕೆ (ನಾ). (?) : ಮೊರೆಗಳವರು ರಾಮಾಯಣ ಪಾರಾಯಣ
ದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆದು ಎರಡು ಸಾವಿರ ವರಹ ಬಂದ ಬಳಿಕ,
ಪರಾಂಬರಿಸಿ ನೋಟಿಸಲಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ . . . ವಾಸಧರ್ಮಗಳನ್ನು
ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಹಾದಂ. I, ೧೨೬). [?]

ನೋಟೀಸು (ನಾ). ೧. ಸೂಚನಾಪತ್ರ ; ತಿಳುವಳಿಕೆಯ ಪತ್ರ ;
ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಪತ್ರ : "ಸದಾಸಂದನನ್ನು ಕೆಲಸದಿಂದ ತೆಗೆದು ಹಾಕಿರು
ವರು", "ಕಾರಣವೇನೆಂತೆ ? ನೋಟೀಸೇನೂ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲವೇ ?"
"ನೋಟೀಸೂ ಇಲ್ಲ ಕಾರಣವೂ ಇಲ್ಲ" (ದೀಪದ. ೬೪); ಏನೋ
ನೋಟೀಸು ಅದೆ (ಅಕೋಶ. ೨೪೪); ಎಲ್ಲಾ ಸಮನುಗಳು, ನೋಟೀಸು
ಗಳು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸಾದಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು
(ಗ್ರಾಮಾ. ೧೮). ೨. ಪ್ರಕಟಣೆ ; ಬಾಹೀರಾತು : ಹಳೆಯ
ನೋಟೀಸುಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆ ಕಂಬಕ್ಕೆ ಗೋಡೆಗೆ ಅಂಟಿದ ಕುರುಡು
ಗಳು ಏಮ್ಮ ಕಣ್ಣನ್ನು ಕುಕ್ಕುವುವು (ಗಾಳು. ೧). [←ಇಂ. Notice]

ನೋಟು (ನಾ). ೧. ಟಿಪ್ಪಣಿ ; ಗುರುತು ; ಮುಖ್ಯಾಂಶಗಳ
ಪಟ್ಟಿ : ಅವರು ಭಾವಣಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ನೋಟು ಸಿಕ್ಕಿದೆ (ರೂಢಿ).
೨. ಹಣದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಾಗದ ; ಕಾಗದದ
ಹೆಣ : ನೋಟವನೆಸೆದನು ನೋಟು ತೋರಿಸಿದನು ನುಡಿದನು ಚತುರ
ಚಾಟುವನು ಅದರು ಆ ಸೇರಗಾರನಿಗೊರಿಯದೆ ಈಕೆ ನಿಂತಳು
ಶೀಲಗಿದದೆ (ಪಂಪ. ೨೪-೯೫); ನೋಟುಗಳ ಕಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಒಂದು
ಕಡೆ ಗುಂಪುಗೊಡಿಸಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದರು (ರತ್ನಗೋ. ೯೭); ನೋಟನ್ನು
ಚಲಾವಣೆಗೆ ತರುವ ಅಧಿಕಾರ ಎಲ್ಲ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳಿಗೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಹೂಪ್ರ.
೩೦). ೩. ಕರಾರುಪತ್ರ ; ಲಿಖಿತ ಒಪ್ಪಂದ : "ಹಣದ ಇಮ್ಮಡಿಯ
ನೋಟು ಬರೆದುಕೊಡಬೇಕು ನಮಗೆ" ಎಂದು ಒಬ್ಬ ಸಾವುಕಾರನ ಅಕೆ
ಹೊರಹೊಮ್ಮಿತು . . . ನೋಟುಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಪ್ರಭುವಿನ ಒಪ್ಪಿಕ
ಹಾಕಿದನು (ಬಿಟ್ಟಹೂ. ೩೧).

ನೋಟು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು = (ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ) ಟಿಪ್ಪಣಿ ಮಾಡಿ
ಕೊಳ್ಳು ; ಗುರುತುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ಅತ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು
ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನು ನೋಟು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ (ರೂಢಿ). ನೋಟು-
೧. ಟಿಪ್ಪಣಿ : ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಪಕ್ಕವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನೋಟು
ಬರೆಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಟಿಪ್ಪಣಿ ಪುಸ್ತಕ : ಏನ್ನ ನೋಟನ್ನು
ಕೊಟ್ಟರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಬರೆದುಕೊಂಡು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ).

[←ಇಂ. Note]

ನೋಟುಪುಸ್ತಕ (ನಾ). ಟಿಪ್ಪಣಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬರೆದು
ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಳೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ ಪುಸ್ತಕ :
ಅವರ ನೋಟುಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು (ಪಂಪ. ೨೪೬);
ನನಗೆ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ನೋಟುಪುಸ್ತಕ ಬೇಕಾಗಿದೆ
(ರೂಢಿ). [ನೋಟು+ಪುಸ್ತಕ]

ನೋಟುಬುಕ್ಕು (ನಾ). - ನೋಟುಪುಸ್ತಕ : ಅವನು ನೋಟು
ಬುಕ್ಕಿನ ಕುಂಬ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

[ನೋಟು+ಬುಕ್ಕು₂]

ನೋಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನೋಡುವಂತೆ ಮಾಡು : "ನೋಡಿಸು-ಲೋಚನಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ದುರ್ಯೋಧನಂ . . . ಕಾದೋಳ್ ಬೇಡರಂತೆ ತೊಬ್ಬ ದಾಯಿಗರ ಕಂದಿ ಕುಂದಿದ ಮೊಗಂಗಳಂ ನೋಡುವುದುಮೆನ್ನನವರಿಂ ನೋಡಿಸುವುದುಮಿಯರಡೆ ಸಂಸಾರಫಲಮೆಂದು . . . ನಂದನವನದೊಳ್ ಪಾಂಡವರ್ಗೆ ಸಮೀಪ 5 ಮಾಗೆ ದೀಡಂ ಬಿಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೨ ಪ); ನಂದನವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕಣ್ಗೆ ಸೆಡು ತನ್ನನೆ ನೋಡಿಸಿದಳ್ ತದಾರ್ಯರಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೦); ನಾನು ದೀಪಾರತಿಯ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೇ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಆರತಿಯ ನೋಡಿಸುವೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೮೯-೨೧೫). ೨. ಹುಡುಕಿಸು ; ಶೋಧನೆ ಮಾಡಿಸು : ಆಯುಧಂಗಳಂ ಪೂಜ್ಯರ್ಥರಪ್ಪದಪಾಂ ಕೂಪರನಟ್ಟಿ ಅವರೋಡುವ ಕ್ಷೇತ್ರದೆ ಬಳಸಿಯುಂ ನೋಡಿಸುವುದೆಂದು ಪೇಟಿಕ್ಕೊಡೆ (ಪದ್ಮಾಂ. ೧೭೩-೨೨). ೩. ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡಲು ಹೇಳು ; ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ ನೋಡಲು ಹೇಳು : ಬೆಸಗೊಳ್ಳಳ್ ಮುಷಿಸಂಘಮಂ ನಯದೆ ಸಿದ್ಧಾ ದೇಶಮಾದಂತೆ ಮನ್ನಿಸುವಳ್ ತಾನೊಲವಿಂ ಸಮಸ್ತ ಶಕುನ ಜ್ಞಾನೀತಮಂ ಕೂಡೆ ನೋಡಿಸುವಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩೭೮); ಗಣತಜ್ಞರಂ 15 ಕರಿಸಿ ನೋಡಿಸಿದನಾಗಳನುಗುಣಮಾದ ರಾಶಿಕೂಟವನಮಲಗ್ನಮಂ (ಚ್ಯವಿಭಾ. ೩೦-೫೩); ಹುಡುಗಿಯ ಜಾತಕ ನೋಡಿಸಿದರು (ರೂಪಿ).

[ನೋಡು + ಇಸು]

ನೋಡು (ಕ್ರಿ). ನೋರ್ಪ, ನೋಳ್ಪ, ನೋಟ್ಟು (ಭವಿಕ್ಯ). ೧. ಈಕ್ಷಿಸು; ಕಾಣು; ದೃಷ್ಟಿಸು : "ನೋಡು-ಪ್ರೇಕ್ಷಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಕೊಳದೊಳಗೆನಂ ನೋಟ್ಟುಗೆ ವಿಳಾಸಿನೀ ನಿನ್ನ ಪೋಲದೇಶತೆಯೋನೀ (ಕವಿಾ. ೧-೮೮); ಅನಿಬರುಂ . . . ಒಂದು ಕೆಲದಿಂದೊಂದು ಕೆಲಕ್ಕೆ ಮಗುಬದೆ ಕುಳ್ಳಿರದೆ ನಿಂದಿರದೆ ನುಡಿಯದೆ ಕೆಲಂಗಳಂ ನೋಡದಿಂತು ಪ್ರಾಯೋಪಗಮನಂಗಿಯು ಪದಿನಯ್ಯ ದಿವಸಂ ಮೆಯ್ಯಂ ತೊಟ್ಟಿ ದಿದರ್ಶರ್ (ಪದ್ಮಾಂ. ೧೦೧-೧೩); ನೋರ್ಪರ ಕಣ್ (ಎಂ. XIII, ೩೩೧-೨೮; ೨೨೨); ಪಡೆ ನೋಡಲ್ ಬಂದವರಂ ಗುಡಿವೊಟಿಸಿದರೆಂಬು ದಾಯ್ತು ನಿನ್ನೆನ್ನೆಡೆಯೋಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೫); ನೆಟೆದ ನಿಜಸೇನಾಧಿ 20 ಪರ ಸಂಪರಣೆಗಳ ನೋಡಿದನು ನೀಡಿದನಿಬಿರುದಮಂಡಳಿಕರಿಗೆ ಕಾಳೆಗದ ವೀಳೆಯವ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೀ. ೪-೧೫); ಮರಗಳ ಎಲೆ ಟೊಂಗಿ ಮೊದಲಾದ ವುಗಳು ಆಲ್ಪಾಡುವುದನ್ನು ನಾವು ದಿನಾಲು ನೋಡುತ್ತೇವೆ (ಮುಂಬಯ. ೪-೫೮). ೨. ಪರೀಕ್ಷಿಸು ; ಪರಾಮರ್ಶಿಸು : ನಳುಳ ಸಹದೇವ ರಿವರಂ ಬಂದಾಂತೊದಿವರನೇಗಿಯುಬ್ದೆಂದು ಕರುಣಿಸಿ ಶಲ್ಯನ ಮನಮಂ ನೋಡಲೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೧೩ ಪ); ಒಳಪೊಕ್ಕು ನೋಡೆ ಭಾರತದೊಳಗಣ ಕಥೆಯೆಲ್ಲವೂ ಗದಾಯುದ್ಧದೊಳಂಕೊಳ 30 ಕೊಂಡತ್ತೆನೆ ಸಿಂಹಾಪಳೋಕನಕ್ರಮದಿನಟಿಪಿದಂ ಕವಿ ರನ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧-೪೫); ಜೀವಂ ಕರ್ತೃ ಭೋಕ್ತೃವೆಂದೀ ಸೂಕ್ತಂ ಜಿನವಚನದೊಳಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಿನ ಕುಮತದೊಳುಂಟೆ ನೋಟ್ಟುಡೆಲ್ಲಂದೊಳಂ (ಸಮನ. ೩-೨೦); ಆ ದಿವಿಜ ಸ್ತುತಿಕ್ಕೆ ನೋರ್ಪರಾ ವನಧಿಯ ಗುಣ್ಣು ಮೇರುವಿನ ಶಂಪು . . . ಧರಾತಲದೊಳಾದೊರೆ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಕಾಳುಮಯ್ಯನೋಳ್ (ಎಂ. ೪, ಹಾಸನ. ೫೩-೪೨; 1170); ಶಂಕರಗಿಂತೀಗ ಮಸ್ತಕವಂ ಕಡಿದು 40 ಕೊಟ್ಟೀಗ . . . ಬಳಿಕ ತಿರವಂ ಪಡೆವೆಂ ಭೂತಳದ ಜನಪಜಾಯಲ್ಪೆ ಹೇಳದನೊಳೊ ನೋಡಲು ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳಡೆ ನೋಡಿ ಭೋ ಮುಂದೆ (ಬಸವ. ೫೨-೩೩); ಅರಿದನದ ನಾವ್ ನೋಡಬೇಕೆಂದರಸನುತ್ತಮವಾಜಿ ಹೂಡಲಿ ವರವರೂಢಕ್ಕೆನಲು ತಂದನು ಸೊತನುರುಹಯವ (ಕೊರಂ. ೩-೨-೧೯); ಕತ್ತಲೆಯ ಪಾಳುಮುತ್ತಲೋಡಿದುದೊ ನೋಡಿದಪಂ 45 (ಚ್ಯವಿಭಾ. ೨-೩೫). ೩. ಆಲೋಚಿಸು ; ವಿಚಾರ ಮಾಡು : ಶ್ರುತ

ದೊಳ್ ಭಾವಿಸಿ ನೋಟಿಕ್ಕೊಡೆ ಸತತಂ ಕವಿವೃ ಪಥರಾ ಪ್ರಯೋಗಂಗೆ ಕೊಳಂ ಕೃತಪರಿಣಯಬಲನಪ್ಪ ನನತಿಕುರುಧವಳನ ಸಭಾಸದರ್ ಮನ್ನಿಸುವರ್ (ಕವಿಾ. ೧-೫); ಪರಮೇಷ್ಟಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳೇ ಭರತಾವನಿಯೊಳಗೆ ನೋಟಿಕ್ಕೊಡಿದರೆಂದಿಂತೀ ಧರೆ ಬಣ್ಣ ಸಿ ನೆಗಟ್ಟ ಕವಿಪರಮೇಷ್ಟಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳ್ ಸಮಸ್ತಾ ವನಿಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೧೮); ಕೆಲವಂ ಸುಜ್ಞಾನದಿಂ ನೋಡುತಂ ಕೆಲವಂ ಸಜ್ಜ ನಸಂಗದಿಂದಲಪಾಯಲ್ ಸರ್ವಜ್ಞನಪ್ಪಂ ನರಂ (ಸೋಮೇಶ. ೧); ಕುಲವ ನೋಡಿದರಲ್ಲ ತನ್ನಯ ಬಲಹ ನೋಡಿದರಲ್ಲ ಕದನದೊಳುಳವ ನೋಡಿದರಲ್ಲಲಾ ಪತಿಯೆಂಬ ಪಾತಕಿಯ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೀ. ೫-೪೧); ಶ್ರುತಮಂ ನೋಳ್ಪ ತದರ್ಥಮಂ ತಿಳವ ತನ್ಮಯಾದಯೊಳ್ಪೊಳಪ ಸುವ್ರತಮಂ ಪಾಲಿಸ . . . ಜೀವಕುತಮಂ ಪೇಳ್ವಾತನೇ ಮದ್ದುರು (ರತ್ನಾ. ೧೦೩). ೪. ಭೇಟಿ ಮಾಡು ; ಸಂಧಿಸು ; ನೋಡುವೆನಾ ಮಹೀಪತಿಯನರ್ಥಗಳಾರ್ಥಕ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷನಂ ಬೀಡುವನರ್ಥಸಂಚಯಮ ನೆಂಬುದಿದುತ್ತರಮಾರ್ಗವಾಚಕಂ (ಕವಿಾ. ೨-೧೦೨); ಇವರ ಕಂಡೆನಗೀ ಸುಖಂ ಪುಟ್ಟಿಲೇಕಿಸರು ಶಿವನ ಸಮ್ಯುಖರಾಗದಿರರು ನೋಡುವೆನೆಂದು ಕವಿಕುಲಬಲಾಪಂ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನಾ ಮುನೀಶ್ವರನೆಡೆಗೆ ಬರುತಿಡನು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೯). ೫. ಎದುರಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿರು ; ಪ್ರತಿಭಟಿ ಸಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರು ; ವಿಚಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಬಹಿ ನಿನ್ನ ಪಿರಿಯಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣನೆ ನೋಟ್ಟುಮಾತನೊಡ್ಡ ಬಾಯದ ಗಂಡವಾತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೩); ಕಲುಪೆ ಜೈನರ ನಿಜಯದಗ್ಗದ ಬಲಹನೀಗಕೆ ನೋಡುವೆನು (ಬಸವ. ೫೦-೨೫); ಸಾರಿವೈ ನಮ್ಮೊಡನೆ ಕೈ ಮನವಾರೆ ಕಾದುವ ಬಳಿಕ ಮೊದ 25 ಲೊಳುದಾರ ಭೀಮಾಜ್ಞಾನರ ನೋಡುವೆನುತ ಕೈಕೊಂಡ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೀ. ೧-೫೪). ೬. ತಿಳಿ ; ಅರಿ : ಎನ್ನ ನಡೆಯೊಂದು ಪರಿ ಎನ್ನ ನುಡಿ ಯೊಂದು ಪರಿ ಎನ್ನೊಳಗೇನೊ ಶುದ್ಧವಿಲ್ಲ ನೋಡಯ್ಯಾ (೩೫ಪ. ೩೦); ಮರಕ್ಕೆ ಬಾಯಿ ಬೀರೆಂದು ತಳಕ್ಕೆ ನೀರನೊಡೆ ಮೇಲೆ ಪಲ್ಲವಿಸುತ್ತ ನೋಡಾ (ಬಸವ. ೪೨೦). ೭. ಹುಡುಕು ; ಅರಸು : ಸಗರರೆಂದು ಮಹಾಧ್ವರಾಶ್ವನ ಜಗವೆರಡಲಿ ನೋಡಿ ಕಾಣದೆ (ಕೊರಂ. ೧-೯-೧೩). ೮. ಅರೈಕೆ ಮಾಡು ; ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳು ; ಕಂದಿದನಯ್ಯಾ ಎನ್ನ ನೋಡುವರಿಲ್ಲದೆ (ಬಸವ. ೪೩೧); ಕೂಡಲೊಟ್ಟುಳು ಸತಿಯು ನೋಡಲೊಟ್ಟುನು ನೆಂಟಿ ಬೇದಿದನು ಕೊಡುವ ನೃಪತಿಯು ಭಕ್ತಿಯ ಮಾಡಿದರಿಗುಂಟು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೩). ೯. ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳು ; ಗಮನಿಸು ; ಎಣಿಸು : ಕ್ರಮಮಂ ವಿಕ್ರಮದಿಂದೆ ತಾಳುವ ಮಗಂ ಗಾಂಗೇಯನಿರ್ದಂತೆ ನೋಡ ಮರುಳ್ ಶಂತನು ತನ್ನದೊಂದು ಸವಿಗಂ ನೋಲಕ್ಕುಮಿತ್ತಂ ನಿಜಕ್ರಮಮಂ ತನ್ನಯ ಬೇಟಿದಾಕೆಯ ಮಗಂಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೧); ನೋಡಿದಿ ಪೇಟ್ಟ ಮುಣುವರೆ ಭಾಣೆಗಳಂ ಪೆಟರ್ಥಮಂ ಪೆಟರ್ ಮಾಡಿದ ದೇಸಿಯಂ . . . ಕಡಂ 35 ಮಾಡುವ ಕಳ್ಳ ಕೊಳ್ಳ ಮಿಳರ್ಕಮ ಕದ್ದಿಗಗಳೈರೆಂದು ಕೂಸಾದಿಸ ಬಾರದಕ್ಕರದ ರಾಜ್ಯದೊಳೇ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೩೩); ಪ್ರಜಾಕ್ಷೇಪಂಗಳಂ ನೋಡದೆಲ್ಲರು ವಿಶ್ವಾಸಿಗಳೆಂದು ನಂದಿ ಬಡುವಂ ಪೋದಪ್ಪದಂ ಕಾಣದಾತುರದಿಂದೊಂಡೊಡ್ಡಿಯು ಮದನಗಾಕಾಗಿಹಂ ಲೋಕದೊಳ್ ದೊರೆಯೇ ನೊಕ್ಕಿದ ಕೋಣಸ್ಥೆ (ಸೋಮೇಶ. ೫೫); ಹೀಡಾಳಗಿಡಿಸಿದನಂದು ಸಭೆಯಲಿ ಮೂಳನವಗುಣಪತನ ನೋಡದೆ ನಿಮ್ಮ ಮೆಚೆಯೆಂದ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೀ. ೧-೨೩); ಕೃತಿಯ ಪೇಳ್ವಾತ ಸಾಮಾನ್ಯ ನಡುದು ಕಾವ್ಯಪತಿ ಚಕ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯನಲ್ಲ ಕೃತಿಗಾದಿನಾಥನ ಕೂರ್ತು ಕೇಳ್ವುದು ಕಾವ್ಯಕೃತನ ದೋಷವ ನೋಡಬೇಡ (ಭೂತ. ೧-೧೩). 45 ೧೦. ಅನುಭವದಿಂದ ತಿಳಿ ; ಕಂಡುಕೊಳ್ಳು ; ಮನುವೆ ಮಾಡಿ ನೋಡು, ಮನೆ ಕಟ್ಟಿ ನೋಡು (ಗಾಡೆ).

ನೋಡಿ = ಗುಂಟೆ ; ಅನುಸರಿಸಿ : ಪಡುವಯ್ಯ ಅಳರಿವದಿಯೊ
ಬ್ಬಳ್ಳಿಗಾಯ್ಲೋಡಿ ನಡೆದು ಬಿಟ್ಟು ಪೊಟಾಂಗ ಮೂಡಾಯ್ ನೋಡಿ
ನಡೆದು (ಎಕ. IV, ಹಗ್ಗಡ. ೪-೯; ಸು. 750). ನೋಡಿಕೊಳ್ಳು,
ನೋಡಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಕಾಣು ; ಈಕ್ಷಿಸು : ಬಾಲೆಯೊಳು ತನ್ನ
ಲರಿತಗೇಡದ ಭದ್ರಕಾಲೆಯೊಳು ನಿಂದು ನುಣ್ಣೊಲೆಯ ಮೇಲಿಹ ಸೆಜಗೆ
ಮಿದು ನೋಡಿದಳು ರತಿಗೋಲೆಯ ನೋಡಿಕೊಂಬಂತೆ (ಜೋಹತ.
೧೪-೩೭). ೨. ಪರಿಶೀಲಿಸು ; ಪರಿಶೀಲಿಸು : ಇದು ರತ್ನಭಂಡಾರವಿದು
ಹೇಮಭಂಡಾರ . . . ಇದು ಪದಾತಿಪ್ರಾಪ್ತವಿದ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳು [ಪಾಕಾಂ.
ಕೋಯಿ]ನು ತೊಟ್ಟು ಸಿದನಾ ಮುಗಿಗೆ ಭೂನಾಥಕಂಡರ್ಪನು (ಹಜಕಾ.
೯-೩); ಮುನ್ನಂ ತಾಂ ಬರೆಸಿ ಕಳುಹಿದ ಪತ್ರಮಂ ತರಿಸಿ ನೋಡಿ
ಕೊಂಡದಜಿಗೊಳ್ದ ಭನ್ನಿ ಸಿದ ಭಾವಾರ್ಥಮಂ ತಿಳಿದು . . . ಬಿಸುಸುಯ್ಯ
ಬಿಜಗಾದನು (ಜಿಮ್ಮಿಪಾ. ೩೧-೩೫). ೩. ಮಾಡು ; ಆಚರಿಸು :
ಆತನಂ ಕರೆವುದಕ್ಕೇನುಪಾಯಂ ನಾವು ನೋತೆನೆನೆ ಬಂದಪಂ ಬಂದು
ಪುಟವೆದ್ದು ಹರುಷಾತುರದಿ ಕದದಜಿಗದಪಂ ತೆಜಿದ ಬಳಿಕದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಂ
ನೋಡಿಕೊಂಬಂ (ಸೋನುಪ. ೪-೬೦). ೪. ಹುಡುಕು ; ಆರಸು :
ಸ್ತನ ಜಘನವ ಪೊತ್ತ ಪದಯುಗಳಕ್ಕೆ ಲೋಚನತಪ್ಪಜಲವ ಸಿಂಸುತ ಘನ
ಪರಿತಾಪದ ರತಿಧೇವಿ ಬಂದಳು ಮನದಜಿಯನ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ (ನೋಹತ.
೯-೩೭). ೫. ಆರೈಕೆ, ಶುಶ್ರೂಷೆ, ಆದರೋಪಚಾರ ಮುಂತಾ
ದುವುಗಳನ್ನು ಮಾಡು : ಮಡದಿಯನಾರೈವ ಮಕ್ಕಳಿಗುಣಿಸಿವೆ ಬಂದ
ವರನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವೆ (ಇಂಜಾಪ. ೫೯-೬೨). ೬. ಪ್ರತಿೀಕಾರಕ್ಕೆ
ಸಿದ್ಧವಾಗಿರು ; ಪ್ರತ್ಯುಪಾಯಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾಗಿರು : ಸನ್ನ
ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಾ, ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ (೬೦೪). ೭. ಮೇಲ್ವಿ
ಚಾರಣೆ ನಡೆಸು ; ಉಸ್ತುವಾರಿ ಮಾಡು ; ಗಮನಿಸಿಕೊಳ್ಳು :
ಅವನು ನಮ್ಮ ತೋಟ, ಗದ್ದೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (೬೦೪).
ನೋಡುತ್ತೆ ಗೆಲ್ಲು = ನೋಡುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ಗೆಲ್ಲುವವನು ; ಬಹಳ
ಬೇಗನೆ ಗೆಲ್ಲುವವನು ; ಅರ್ಜುನನ ಒಂದು ಬಿರುದು : ಎಂತಪ್ಪ
ಮಾರ್ವಲಂಗಳುಮಂ ನೋಡುತ್ತೆ ಗೆಲ್ಲುವಡಾಂ ನೋಡುತ್ತೆ ಗೆಲ್ಲುನಂ
. . . ಅರಿಕೇಸರಿಯುಮಾಗಿ . . . ಭೋಗಿಸಿದಂ ಗುಣಾರ್ಜವಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೭ ಪ).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ನೋಳ್ಳು ; ಕೊಡ. ಕೋತ. ನೊಟಾ]
ನೋಡುಗ(ನಾ). ನೋಡುವವನು ; ವೀಕ್ಷಕ : ಶಿಷ್ಟ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುತನ
ಆ ಪಾಶಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೋಡುಗರಿಗೆ ಒಳ್ಳೇ ಅಚ್ಚುರಿಯಾಗು
ವಂತಿತ್ತು (೧೪೧. ೨೯) ; ಮೈಯ ಬಣ್ಣ ತೀರ ಕಪ್ಪು. ಮುಖವು ದುಂಡ
ಗಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಜೊಳವ ಕಣ್ಣುಗಳು ನೋಡುಗರನ್ನು ಬೆರಗು
ಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ (ರತ್ನಧ್ವ. ೧). [ನೋಡು+ಗ]

ನೋಡುಗಂಡಿ (ನಾ). ಈಕ್ಷಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ರಂಧ್ರ,—
ತೂತು : “ನೋಡುಗಂಡಿ ; ಇಣಕುಗಂಡಿ” (Eye-hole. ಇಂಕನ).

[ನೋಡು + ಕಂಡಿ.]

ನೋಡುಗಬೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ : ನೋಡುಗ
ಬೇರನ್ನು ಮೇಕೆಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುದಿಯಲು ಕಲ್ಲು ಬೀಳುವುದು
(ಸಕಪೆ ಪಂ ೪೯೬). [ಬೇರು (< ಬೇರ್)]

ನೋಡುಗುದುರೆ (ನಾ). (ಕೇವಲ) ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾದ
ಕುದುರೆ : ನೋಡುಗುದುರೆಯಲ್ಲದದು ಸಂಗರಭೂಮಿಗೀಡದ ಕುದುರೆ
ಯಲ್ಲ ಗಡ ಕೇಡಹುದದಡಾಂಡ ನಿನ್ನೆ ನೀನದಡಿ ಮಾತಾಡದೇಡ
(ಕುಂಜರಾಂ. ೯-೬೪). [ನೋಡು + ಕುದುರೆ]

ನೋತು ‘ನೋನ್’ ಪರಾ.

ನೋದನ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತೇಜನಗೊಳಿಸುವುದು ; ಪ್ರೇರಣೆ ;
೨. ಮುಂದಕ್ಕೆ ತಳ್ಳುವುದು,—ನೂಕುವುದು. ೩. ಕತ್ತರಿಸು
ವುದು ; ತುಂಡುಮಾಡುವುದು. ೪. [ನ್ಯಾಯ] ಸಂಯೋಗದಲ್ಲಿ
ಒಂದು ಬಗೆ ; ಶಬ್ದವಿರದ ಸಂಯೋಗ : ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾ
ಗುವ ಸಂಯೋಗವು ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು ; ಕೆಲವು
ವೇಳೆ ಇಲ್ಲ. ಶಬ್ದವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದಾಗ ಇದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಎನಿಸುವುದು ;
ಇತರ ವೇಳೆ ನೋದನ ಎನಿಸುವುದು (ಭಾತತ್ವ. ೩೦೦). [ಸಂ.]

ನೋಡುಬಿ (ನಾ). ದುಃಖವಿಲ್ಲದುದು : ಅರ್ಯಾರಾರ್ಯಚರಿತರ್
ನೋಕಮ್ ನೋಡುಬಿ ಭೀಷಮೆಂದುಂ ಸುರನಿರ್ವಿಶೇಷ ಸುಖ
ಸರ್ವಸ್ವಂ ಕುರುರ್ವೀತಳಂ (ಪಾಂಪಿಪ. ೬-೧೨೨). [ಸಂ.]

ನೋನ್, ನೋನು (ಕ್ರಿ). ನೋಂತ (ಭೂತಕ್ರ), ನೋಂತು,
ನೋತು (ಭೂತನ್ಯಾ), ನೋಂತ (ಭವಿಕ್ಯ). ೧. ವ್ರತವನ್ನು
ಕೈಕೊಳ್ಳು ; ವ್ರತವನ್ನು ಹಿಡಿ : “ನೋನ್—ವ್ರತಾಚರಣೆ”
(ಕಮಧಾ); ಸಸಿಮತಿಶ್ರೀಗ್ನಿಯರ್ . . . ಕಲ್ಪಪ್ರಿಯಾ ತೊಡವಾರಾಧನೆ
ನೋನ್ನು ತೀರ್ಥಗಿರಿ ಮೇಲ್ಪನ್ನಗ್ಗಾಲಯಕ್ಕೆ ಬಾರಾರ್ (ಎಕ. II,
೭೬-೪; ಸು. 700); ಶ್ರೀಸರ್ವಗನ್ನಿಭಾರಾರ್ . . . ಪಲಕಾಬ್ರವಂ
ಗೆಯ್ದು ಸನ್ಯಾಸನ ನೋನ್ನು ಮುಡಿಪಿದರ್ (ಕಣ್ಣ. ೬೧-೩-೪; ೭೭1);
ದಂಡಕರಿಸಿಯರ್ . . . ನೋಂತಿಯಂ ನೋಂತು ವಿಹಾರಿಸುತ್ತಂ
ಪೋಗಿ ನರ್ಮದೆಯ ತಡಿಯೊಳ ನೂಮರದ ಕೆಲಗೆ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಂ ಗೆಯ್ಯ
ತಿರ್ಧರ್ (ಮದ್ದಾರಾ. ೧೭೨-೧೩); ನೋನದೆ ಗುಣಾರ್ಜವನ ಪಡೆಯಲ್ವೆ
ತೀರ್ಗುಮೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೬); ನೆರಪಲ್ಲಾರದ ವಿತ್ತಂ ದೊರೆ
ಕೊಂಡುದು . . . ಮೆಚ್ಚಿದದದಿಂ ಭೋಗಿಸುವೆಂ ಎಂದು ಮನದೊಳ್
ಪಾಲ್ಪುದಿದು ನೋಂತಿಯಂ ನೋಂತ ಕ್ರಮಮಂ ಪೇಟುಮೆನೆ ವೈಕ್ಯ
ವಂಶಲಾಮುನಂತೆಂದಂ (ಧರ್ಮಪು. ೧-೧೩೨); ಕೋಮಲಬ್ರಹ್ಮಾಂಗಿ
. . . ದೃಢದಿಂದೆ ಹೈಮವತಿಯಂ ಕುಟುಮ ಚರತವನನಗುತ್ತ ಗೆರಿ
ನೋಂತಿಯ ನೋನಲು (ಪ್ರಾಧರಾ. ೧೦-೫೫). ೨. ಪುಣ್ಯಮಾಡು ;
ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಗಳಿಸು : ಎರಿದಿಂತಟ್ಟಿರವೇಟ್ಟ ಕನ್ನ ಬಯ್ಯಂ ಬಂದಳಾ
ಮರುಳ್ಳಂಬುಜೋದರನಂತಟ್ಟಿದನಂತು ನೋಂತರೊಳರೇ ಸೈಸಿಂಗೆ
(ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೪); ಜಿನನಾಥರುಮೆಂದುಂ ಚಕ್ರನಾಥರುಂ ಕುಂದರೆನೆ ತದು
ವರೆಯುಪೊಲಾವ ನೆಲಂ ನೋಂತುದೊ ನಿರುಪಮಮಿಗನ ಪವಿತ್ರತೆಗ
ಮಿಗಿತು ನಕ್ಷತ್ರತೆಗಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೭೭); ಅನುಗುಣಕೆ ಪದಿಯಿಗಿಸಿ ತನ್ನಂ
ತನಯನಾಗಲು ನೋಂತಳಬುಜಾನನೆಯ ಸುಕ್ಕವನೇನನೆಂಬಿಸು (ಬಸಪ.
೨-೫೭); ಎಳವರೆಯದೊಳೆಯರ್ಕಳನೇಕುತೆ ನಳಿದೋಳ್ಳೆಂದೆ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ
ಮನಂಗೊಳೆತಕ್ಕ ನೋಡಿ ಮುದ್ದಿಪ ವಿಳಾಸಮೊಂದಕ್ಕೆ ನೋಂತು
ದಿಲ್ಲಾಂ ಕೆಳದೀ (ರಾಜಕೀ. ೩-೪೬); ವಿಷ್ಣು ದೂತರಾ ತುಂಬುರನಂ
ಕೆಯ್ದಿದುದು ಕರೆದುಯ್ಯ, ಸಿಮ್ಮಯ್ಯೋಂ ನೋಂತನೋ ! (ಅದ್ವುತ.
೨೦-೧೨). ನೋನು : ೧. ಸರ್ವಾಧ್ಯಕ್ಷ ನೋತವನದಾರು (ಪುರಂಗ.
೩-೧). ೨. ಜನನದಂತಸ್ಥವಜಾಯದವರೇ ವೃದ್ಧರಿಗೆ ಈತನಂತು ಮಗ
ನಾದನೆಂಬೆಲ್ಲರಿಂ ನಗಲು ನೋಂತನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೫೦); ಸುರನರೋರಗ
ರೊಳಗೆ ನಿಮ್ಮ ಮರಿಗೆ ಸರಿಯಿಲ್ಲಬಲೆಯೊಬ್ಬಳ ಹರಿದಲದಿ ಹಂಗಾದಿರೆಂಬಪ
ದನೆಗೆ ನೋನುವರೆ (ಕುಮ್ಭಾ. ೬-೨೪); ಸೀತಾಂಬರತಟ್ಟ ದೊಳುರುಳ್ಳ
ಳೆಯನನತ್ತುವ ಭಾಗ್ಯಂ ಮುನ್ನಂ ನೋನದಗುಂಟೇ (ಜಯಕಾ. ೨-೩೬).
೩. ಆರಾಧನೆ ಮಾಡು ; ಪೂಜಿಸು ; ಆರ್ಚಿಸು : ಗೌರಿಯ
ನೋನುವ ಬನ್ನಿರೇ (ಬಸಪ. ೪೨); ಅತಮುಗುದಯಪ್ಪನ್ನ ಮಗಳ
ಕಾಮಜ್ಯರೋರ್ಜಿತ ತಾಪನಾಜಾ ದಡೆ ಕಾಮನಂ ನೋನುವೆಂ ರತಿಯನರ್ಜ
ಸುವೆ (ಹಜಕಾ. ೪-೨೬); ಸೂನು ಬದುಕಿದದಿಂದು ನಿನ್ನಂ ನೋನುವೆವು

ಗುಡ್ಡವ್ವೆ (ಬಸವ. ೪೮-೧೮); ಲಲನೆಯ ಸ್ವರತಾಪವಿಳಿದರೆ ಚಂದ್ರನ ಬಲಗೊಂಡು ರತಿಯ ನೋನುವೆನು (ಜೀವಂಶಂ. ೧೨-೬೪).

೨. [ದೇ. ೧ ತಮಿ. ಮಲ. ನೋಲಾ; ತೆಲು. ನೋಲು]

ನೋನಿಸು (ಕ್ರಿ). ವ್ರತವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ವ್ರತವನ್ನು ಹಿಡಿಸು : ಈಗಲ್ ನೀನಿರ್ದಾ ನೋನಿಸೆ ನೋಂತು ಮಹಾ ಬಲಂ ಬರಿತಾಂಗಂ . . . ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯೊಳ್ ಪುಟ್ಟ ಭರತದೊಳಿನ್ನಾದಿ ದೇವನಪ್ಪೊಂ (ಅದಿಪ. ೨-೪೪); ಮನುಷ್ಯಶ್ವೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸೆಂದಾ ಕೆಯನೆಯ್ಯ ದಿವಸದಯಂತರಂ ನೋನಿಸಲದಂ [ಪಾಶಂ. ವಿ. ಅದಂ] ಕಂಡು ಸೆಂಕುಪ್ಪರಾಗಿ ದೇವರ್ಕಳ್ ನಿಜನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋದರ್ (ತನ್ನಾಸ್ತ. ೧-೧೦೫ ಪ); ಇಂದ್ರನೈರಾವತವ ಭರಣಿಗೆ ತಂದು ನಿಜಮಾತೆಯನು ನೋನಿಸಲೆಂದು ಫಲಗುಣ ಕೀರ್ತಿವಡೆದನು ಮೂಡುಲೋಕದಲಿ (ಸಂಭವ. ೨೦ ಸೂಚನೆ). [ನೋನಿ + ಇನ್ಯು]

ನೋನು 'ನೋನಿ' ನೋ.

ನೋನಿಯಸು, ನೋವಿಸು, ನೋಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೋವನ್ನುಂಟು ಮಾಡು ; ಬಾಧೆಪಡಿಸು : ಓದದೆ ಕಾಯದೆ ಕೂರಕರ್ಮದಿಂ ಸೊನೆ ಸುರಿವನ್ನೆಗಂ ಪಟಾಡು ನೋನಿಯಸಿ ಕಾದಿದಿವನ್ನದೊಂದುಮಂ ನೆನೆಯದೆ ನೀನುಮಾಮೋಹನಿರ್ದರವಂ ನೆನೆ ಬಾಳಬೊತಮೇ (ಅದಿಪ. ೧೧-೧೨೪); ಅಲರಂ ನೋನಿಯಸದೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಳಿಗಲ್ ಬಂಡುಟ್ಟುವು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೧); ತನುವ ನೋನಿಯಸಿ ಮನವ ಬಳಲಿಸಿ ನಿಮ್ಮ ಪಾದವಿದಿದವ ರೊಳರೆ (೨೨೨. ೪೦೬); ಆನ ಗಿಡುವಂ ನೋನಿಯಸಿದಡಂ ಭಾವಿಸುವದಿಡು ಹಿಂಸೆಯನುತಂಕೋವಿ ಹೂಗಿಡುಗಳ ಕೆಳಗೆ ಸುತ್ತುವರೆ ಸಾರಿಸುತ (ಬಸವ. ೩೬-೧೦); ಮಾಯೆ ಎನ್ನ ಕಾಯವನ್ನುಪಾಯದಿಂದ ನೋನಿಯಸಿ ಬಾಯಿ ಮುಟ್ಟಿ ಕೊಲ್ಲುತಾಳೆ ಕಾಯೊ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯರಸನೆ (ತುರಂದ. ೧-೧೬೬-೧). ೨. ಗಾಯಗೊಳಿಸು ; ಭಾಸಿ ಮಾಡು : ತಾಯೆ ಮಾತನು ಮೀಟಾ ನಿನ್ನನು ನೋನಿಯಸಿದನೆ ಸಾಕು ಜೀವವ ಕಾಯಿದನು ಬಿಟ್ಟನು ವೈಕೋದರ ಹೋಗು ಹೋಗು (ಕುವ್ಯಾಚ್ಯು. ೧೩-೬೪); ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಂ ಕೆರರ್ನು ಕುತಲವರ ಮೇಲೆ ಎಚ್ಚೊಡಾ ಕೋಲ್ಕಳಂ ಬಾಲಕರ್ ಮಧ್ಯದೊಳ್ಕೊಟ್ಟ ರಾವಣರಿಪುವಿನಂಗಮಂ ನೋನಿಯಸಿದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೩೪). ೩. ದುಃಖಪಡುವಂತೆ ಮಾಡು ; ವ್ಯಥೆಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕಾಯಕ್ಕೇಶನಿಡದಿಯ ಕಾಯಂ ಪಣ್ಣುಮನುಡಿರ್ ತಂದಗಲದೆ ನಿಂದೀ ಯಮಕರಾವ ತೆಜದಿಂ ನೋನಿಯಸರಯ್ ನಿನ್ನ ಸನ್ನಿ ಕಾಣನ ಮನಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೪); ದೇವಿ ನಿನ್ನ ಯುವರಾಜಂ ನಿನ್ನ ಕುಸುಮಕುಸುಮಾರಮಪ್ಪ ಮನವ ನೇತಟಾಂ ನೋನಿಯಸಿದಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೦೩); ಅಂತರ್ದೇಹದನೆ ದೋಷಂಗೆಯ್ಯ ರೋಷಗ್ರಹಾವೇಶನಾಗಿ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ಪರಿಭವಿಸಿ ನೋನಿಯಸಿದ (ಪಂಪತಂ. ೬೬-೧೦); ಮೃದನನೊಂದವಸರಕೆ ಬಗೆಯದ ಕಡುಹುಕಾಣರು ನಿನ್ನವರು ಕೆಡೆನುಡಿದು ನೋನಿಯಸಲೇತಕೆ (ಕುವ್ಯಾಚ್ಯು. ೧೩-೨೬); ನೋನಿಯಸಿ ನುಡಿಸದೆ ನೋಡಬುಚತಗಳ ಬೀಯವೆಸಗಿ ಬೇಸಜಾಸದೆ ಅಯವಜಾತು ತರಲಜಾಯದೆ ಪತಯೊಳಸೂಯಗೊಳದೆ ಸುಖಿಸುವುದು (ಹವಿ. ೩-೨೬). ೪. (ದೇಹವನ್ನು) ದಂಡಿಸು ; ಶಿಕ್ಷಿಸು : ತನ್ನ ತಪದಿಂ ನೋನಿಯಸದನ್ನತಿಯ ದಿವ್ಯಭೋಗಮಂ ಬಯಸುವ ಗಾಂಪಂ ನೆಹಿ ಪೋಲ್ಕುಂ ಸಾರಿಸದಿನ್ನಳಿಂ ಬಡ್ತಿವೇಡಿ ಮಹುಗುವ ಮರುಳಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೬-೧೫೬). ನೋವಿಸು : ೩. ನೀವು ಮಾಡಿದ ಪಾಪ ನಿಮ್ಮನು ನೋವಿಸುವುದ್ಯೆ . . . ಸರ್ವಜ್ಞ ರಾದೊಡೆ ನೋವಿಸದೆ ಕಾಯೆಂದು ಪಾಪೇದೇನಿಯರು ಕಳುಹಿದರು ಕಮಲಜನಾಜ್ಞೆಗೊಂಡವರ (ಸಂಭವ. ೩೩-೪). ನೋಹಿಸು : ೧. ಸರೆ

ಜಗತ್ತಯಂಗಲಂ ಮೋಹಿಸುತು ನೋಹಿಸುತು ಯತಿಗಳಂ ಮನಸಿಜನ ಬಾಣ ಸೌಭಾಗ್ಯವು ವಸಂತದೊಳಗೆ (ತುರಂದ. ೮೧-೧೩).

[ನೋ + ಇನ್ಯು]

ನೋಯು 'ನೋ' ನೋ.

ನೋರೆ (ನಾ). (?) : ಓದಿಸಡುವಿನ ಪೆರೋಲೆವೆಣ್ಣಳು ಹೋ ಹಿಡಿ ನೋರೆಗೊ [ಪಾಶಂ. ನೋರೆಗಳಲ್ಲೊ]ಗ್ಗಯ್ಯ ಓದಿದರನೇಕ ಸತ್ಪರಿಕರಗಳ ತಂದು ಬಡಿಸಿದರತವೇಗದಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೪-೧೦). [?]

ನೋಪು, ನೋಪು (ನಾ). ಸ್ಪರ್ಧೆ ; ವೈಪ್ರೋಟಿ (?) : ಪುಸಿ ನಸು ಮಂಚೆನೆ ನೋಪುನುಮದಗಲಿತು ತಕ್ಕುದಕ್ಕು ಪಗೆ ಕೆಯ್ಯಗೆ ಕೆಯ್ಯಸುರಿ ನುಸುಳಂಬ ಕೇಣದ ಕುಸುರಿಯನಜಾದಿಜಾಡು ಮಹಿದು ನೆಹಿ ದುಜದರೆ ಬರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೧); ಕಿಣ್ಣಪುವ ಗೇಣ ಕೇಣವಿಂವರಿ ನವಯೌವನ ಯೋಗ್ಯಮಾಯ್ತು ಕಣ್ಣಿಡಿದುಡು ರೂಪುಗೊಂಡುದನೆ ಬಾರಿ ಪುಗಿಲ್ ನೆರೆ ನೋಪು ದಂಡೆ ಸೂಬ್ . . . ಎಂದಿವಂ ಮಹಿಮಾವರ್ತಕೇಂ ಕಲಿಸುತರ್ಕರೊ ಚಟ್ಟರನುಟ್ಟು ವಟ್ಟಿರಂ (ತನ್ನಾಸ್ತ. ೨-೩೧). ನೋಪು : ಬೊಬ್ಬಿಜುವ ಪೇಚರರ ಕಳಕಳಿಸುವ ಪೇಚರಿಯರ ತುಮುಳರವದೊಳ್ ತೊಡರ್ ಪರಿವಂತೆ ಮನದೊಳ್ಕೊಟ್ಟು ಪಾಟುವಂತೆ ನುಸುಳಂ ನೋಪು ಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ಯ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೧೩ ಪ). [?]

ನೋವಿ (ನಾ). = ನೋಂಪಿ : ಅವದವರ ಪರಿಫಲವನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನೀವಾನು ಅವರವರ ನೋವಿಯ ನೂತಂತೆ ಜೀವಗಳಿಗೆ ಭಿನ್ನಾದಿ ದೇವ ವಿಜಯವಿಕ್ಕಲನ್ನ ಭಾವದಲ್ಲಿ ತಿಡಿದು ಭಾಗವತರ ಕೇಳು (ವಿಷಾಸು. ೪೦-೬). [< ನೋಂಪಿ]

ನೋವಿಸು 'ನೋನಿಯಸು' ನೋ.

ನೋವು (ನಾ). ೧. ಬೇನೆ ; ಶೂಲೆ ; ಬಾಧೆ : "ಕೃಮುಳು ಗ್ಲಾನಿ ಯೆಂದೆನಲು ನೋವೆನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೧); ನಡೆ ನಾರಾಚದ ನೋವಿನ ನಡುಕಂ ಹಿಂದಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೬೧); ಕೂರಂಜೊಂದು ಬಂದು ನಡೆ ನೋವಿಂ ಬಿದ್ದಂ ಸಾವ ಪೊತ್ತನಾವಂ ಬಲ್ಲಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೧-೨೦೯); ಶಿವಭಕ್ತರ ನೋವೆ ಅದು ಲಿಂಗದ ನೋವು (ಬಸವ. ೪೦೬); ಅನಿರೆ ಮಹಾದೇವ ನಿಗೆ ನೋನಪ್ಪುದೇ (ಕಣ್ಣರ. ದೇ. ೧೪೬-೧೪); ಅಹವ ಮುರಹರ ಪಾರ್ಥಸಾನವ ಬಾಣಕೆ ನಿನ್ನ ಬದಳಸುಕ್ಕುವನಿತ್ತೆ ಲೇಸಾದುದಿದನಟಾಯಬಡುವೆ ನೋವಿಲ್ಲಾ ನಿಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೩೮). ೨. ದುಃಖ ; ವ್ಯಥೆ ; ಅಳಲು : "ಕರ್ಣ-ವ್ಯಥನೇ, ನೋವಿನೊಳ್" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೩); ಕೆಳೆಯಂ ಗುಣಾಯಂ ಗೊಟ್ಟಿಯುಮಳವಿಗೆ ಹಿಂದಾಗಿ ತನಗೆ ದುಯೋಧನನೊಳ್ ಮುಳಿಸುಂ ನೋವುಂ ಕಲುಪಮುಳುಂಬ ಮನೆ ತನಗರಾತಿಕಾಳಾಸಳನೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೮); ಯತೋಭದ್ರ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲದೆ ನೋವಿಂ ಪಟಾಡು ಬಿಸುಟ್ಟಿ ಕಲತವೋಲ್ ಕಡಂಗಿ ಕಡುಗಂದಿ ಕುಂದಿ ತೆಜಮಜದಿದ್ಧಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೯೬); ನೋವಂ ಮಾಗದಿ ಲಾಗ್ವೊಳ್ ನೋಳೊಳ್ (ಜೀವಂ. ೧೦-೧೫); ಇಳಿಯೊಳಂತಹ ಕರುಣವುಳ್ಳವರೊಳರೆ ಚರಜೀವಿಗಳಿಲ್ಲಂ ಬಳಕ ಸಾವುಂ ನೋವು ಸಂ ಯೆಂಬಲಿವುತಿರ್ಪನು (ಬಸವ. ೨೬-೧೫); ನಿಮ್ಮಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯ ಬೆಳಸು ಫಲಪಾಯ್ತೇ ನೋವಿನ್ನು (ಕುವ್ಯಾಚ್ಯು. ೬-೧೪); ನೋವು ಮಾಯ್ಯದು ; ಸಂದೆಯಮಣುಬ್ಬಂ (ರಾಮಾತ್ಮ. ೨-೧೬); ನೋವಿ ನಿಂದ ತುಂಬಿದ ಹುಡುಗರ ಈ ಗಾಂಧೀರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ ಬಹಳ ದುಃಖವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಳಹ. ೯೦);

[ನೋ + ಇನ್ಯು/ತಮಿ. ನೋವು, ನೋವು ; ಮಲ. ಕುಳು. ನೋವು ; ತೆಲು. ನೋವಿ, ನೋವು, ನೋವಿ, ನೋವು ; ಕುಣ. ನೋವ ; ಕುವಿ. ನೋಹಿ ; ಮಲೈ. ಮಂಪ ; ಕೋತ. ನೋವ ; ತೊದ. ನು]

ನೋವುಗಂಟು (ನಾ). ಬಾಧೆಯಿಂದಾಗುವ ಗಂಟು ; ನೋವಿ
ನಿಂದಾಗುವ ಗಂಟು : ಲೇಹ್ಯವನ್ನು ನೋವು ಆದ ಕಾದಿಗೆ ಉಜ್ಜು
ವುದು. ಕೂಲಿ, ನೋವುಗಂಟು, ಮುಡುಬು ಇವು ಗುಣ (ವಿದ್ಯದಿ. ೧೪೧).

[ನೋವು+ಗಂಟು]

ನೋವುಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ನೋವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು : ಹೆರರು
ನೋವುಂಡರು ಬಂದವು ನಾವಲ್ಲ ಮತ್ತೆ ಹೋದವು ನೊಂದು ನಾವೆ
(ಇಂಚಾಪ. ೧೩೧-೪೫). [ನೋವು+ಉಣ್ಣು (<ಉಣ್ಣು)]

ನೋಸಂಸಾರ (ನಾ). ಸಂಸಾರವಿಲ್ಲದುದು : ಚತುರ್ಗುಣಭ್ರಮಣಮುಂ
ಸಂಸಾರಾವಸಾನವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಂ ಅಜ್ಞಾಪ್ರವಣಂ ಸಯೋಗಕೇವಲಿಜನಾವ
ಸ್ಯಾ ನಂ ನೋಸಂಸಾರಂ (ಕತ್ತಂಪ್ರ. ೩೨೬). [ಸಂ.]

ನೋಹಿ 'ನೋಹಿ' ನೋ.

ನೋಹಿಸು 'ನೋಯಿಸು' ನೋ.

ನೋಳ್ (ಕ್ರಿ). ನೋಳ್ತು (ಭೂತನ್ಯಾ). ಗೆ. ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು ;
ಮುಂದುವರು : 'ನೋಳಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಮುಂದಾಳಾಗು ;
ಮುಂದಾಳುತನವನ್ನು ವಹಿಸು ; ಅಗ್ರಗಾಮಿಯಾಗು : "ನೋಳ್
—ಅಗ್ರಗಮನೇ (ಮುಂದಂ)" (ತಮಧಾ) ; ನೋಳ್ತನೆ ಮುಂದೆ
ಪೋದಂ (ಸಂಜೀವ. ೨೫) ; ಜನ್ನಗಮರೆ . . . ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಂಕೆಲ್ಲಿಯ
ನೇಜಾಲ ನೆಲಿಂ ಕಟ್ಟಿಲಿಡ ಪುಪ್ಪೋಂದು ಪ್ಪುಲಂ ನುಗ್ಗಿ ನೋಳ್ತು
ಪೋದಂ ಪಾಯ್ . . . ಮುಜಿಯಜಿಯಲ್ ತಾಂಬಿಡಪ್ಪು
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೫-೨೩). [?]

ನೋಳಿಯ (ನಾ). (ಕರಾ) ನೆಲದಡಿಯಲ್ಲೇ ಗಿಡಗಳ ಬುಡವನ್ನು
ಕತ್ತರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು. [?]

ನೋಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗಿಸು ; ವೇಗವಾಗಿ ಮುಂದು
ವರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕಾರ ಕಮಂಗಳಿರೊಡ್ಡಿ ನೆಲ್ಲೆಡ್ಡ ಮೆಸೆವ
ಪೇರಾನೆಗಳ ಘಟಿಯಂ ನೋಳಿ(ಪಾಪಂ.ನೋಳ್)ನುತುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ.
೯೦-೨೨). [ನೋಳ್+ಇಸು]

ನೋಳ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. —ನೋಳ್ ೧ : ಕಳರೆ ವಿರಹಿವೃಂದಂ ಪುಷ್ಪಿ ತಾ
ಶೋಕದಿಂದಂ ಕಳರೆ ಕುಸುಮಜಾಲಂ ಬಾಳಚೂತಪ್ರವಾಹಂ ಪೋಳಿಯೆ
ಪುಟಲ ತಣ್ಣಂ ನೋಳ್ತು ತುಕ್ಕುಸಿ ದಿವ್ಯಂ ಬಳಿಯೆ ಮುವನದಾಹಂ
ದೀಸುಗುಂ ಗಂಧವಾಹಂ (ಶಾನ್ಯಾವ. ೫೫೪) ; ನೋಳ್ತವನೆಂದಿಬಿಲ್
ನೆಡೆದಂ (ತಮಪ. ೪೦, ೧). ೨. ಬಳಿಸಾರು ; ಸಮೀಪಿಸು : ನೋಳ್ತು ಕೊಂಡು
ಬೆನ್ನೊಳ್ತಲಂ ಗಾಂಡಿವಿ (ತಮಪ. ೨೪೧ ಪ್ರಯೋ). [<ನೋಳ್]

ನೋಳ್ತು 'ನೋಳ್' ಪರಾ.

ನೋಳ್ತು (ಕ್ರಿ). ಮುನ್ನುಗ್ಗು ; ಎದುರಿಸಿ ನಡೆ ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ
ನಡೆ : "ನೋಳ್ತದಂ—ಇದಿಬ್ಬ ನಡೆದಂ" (ತಮಪ. ೪೦, ೨).

[ನೋಳ್+ತು].

ನೌ (ನಾ). ೧. ಹಡಗು ; ದೋಣಿ : "ನೌ ಕರಣ ಯಾನಪಾತ್ರಂ
ಪೋತಂ ಪ್ರವಹಣಮನಿಭೃದಬಾಗಿ ವಹಿತ್ರಂ" (ಮನ್ವಕೋ. ೨೩-೧೦) ;
ದೀಕಾರಕ್ಕೆ — ನೌಪನೇಜಾಹಂ ; ಗೌಪಂ ನೋಡಿದಂ (ತಮಪ. ೫೫
ಪ್ರಯೋ) ; ತರಳರಾಳನಿಸ್ತು ಕತರಂಗತುರಂಗನೇಗೋತ್ಕರೇಭವಿಸ್ತರಬಹು
ವಾರಿಂಕುತುಭಟಿಸೌರಭವೃಂದಸಮನ್ವಿತಾಪ್ತಿ ಭೂವರಸುಖೋರು ಘೋಷ
ನವಧೀಯ ರಾವಣೆ ಬಂದು ನಿಂದಿರಲ್ (ಹಾಲಾಪ್ಯ. ೧-೧೪-೩೩).
೨. ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರಪುಂಜ : 'ನೌಭವ', 'ನೌಯೋಗ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ನೌಕರ, ನವಕರ, ನೋಕರ (ನಾ). ವೇತನವನ್ನು ಪಡೆದು ಸೇವಾ
ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವವನು ; ಜಾಕರ ; ಕರ್ಮಜಾರಿ : ಗ್ರಾಮಾಧಿ

ಕಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮನೌಕರರು ಆ ವಿಭಾಗವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರು
ವರು (ಗ್ರಾಮಾಶ್ವ. ೧) ; ಹಾಗಾದರೆ ಅಭೀಷಿಪ್ತ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ
ನೌಕರರ ಗತಿ ? (ಮಗದಾಂ. ೬೧). ನವಕರ : ಗ್ರಾಮಮುನಿಸ್ಥಾನ
ಹುಳುಂ ಮೇರೆಗೆ ನಡೆಯುವುದು ಸಹ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳನ್ನು
ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಗ್ರಾಮನವಕರನ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿರತಕ್ಕದ್ದು
(ಗ್ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೯). ನೋಕರ : ನಿಮ್ಮ ಮುಕ್ತಜ್ಞನು ಸರಕಾರೀ
ನೋಕರನಿದ್ದನೇನು ? (ಉದ್ಯೋ. ೫).

[←ಪಾರ. ಹಿಂ. ನೌಕರ ; ಮರಾ. ನೌಕರ, ನೋಕರ]

ನೌಕರವರ್ಗ (ನಾ). ಸೇವಕವರ್ಗ ; ಸಿಬ್ಬಂದಿ : "ನೌಕರವರ್ಗ,
ಸಿಬ್ಬಂದಿ" (ಸೀರ್ಗಿ. ಪತ್ರಿಕ. ೩೩). [ನೌಕರ+ವರ್ಗ]

ನೌಕರಶಾಹಿ, ನೌಕರಷಾಹಿ (ನಾ). ಸರ್ಕಾರೀ ಹುದ್ದೆದಾರರಲ್ಲಿ
ಅಧಿಕಾರವು ಕೇಂದ್ರೀಕೃತವಾಗಿರುವ ಆಡಳಿತ ; ಅಧಿಕಾರಿಗಳ
ಆಡಳಿತ : 'ನೌಕರಶಾಹಿಸರಕಾರ' ಪರಾ. ನೌಕರಷಾಹಿ :
ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಆಳುಂಕಿತಸ್ವಾಮ್ಯ ಸ್ವಚ್ಛಂದಪ್ರಭುತ್ವ ಮತ್ತು ನೌಕರ
ಷಾಹಿಯು . . . ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ, ಬೀದನದಲ್ಲಿ ಸಂಕಟಗಳೂ ದಾರುಣ
ವಾದ ವೇದನೆಯೂ ತಲೆದೋರಿದವು (ಭಾರತ. ೩೩೩).

[←ಪಾರ. ಹಿಂ. ನೌಕರಶಾಹಿ ; ಮರಾ. ನೌಕರಶಾಹೀ, ನೋಕರಶಾಹೀ]

ನೌಕರಶಾಹಿಸರಕಾರ (ನಾ). ಸರ್ಕಾರೀ ಹುದ್ದೆದಾರರಲ್ಲಿ
ಆಡಳಿತದ ಅಧಿಕಾರವು ಕೇಂದ್ರೀಕೃತವಾಗಿರುವ ಸರಕಾರ ;
ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುವ ಸರಕಾರ : ಆ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ
. . . ನೌಕರಶಾಹಿಸರಕಾರವು ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಡ್ಡಿ ತಡೆಗಳನ್ನು ತಂದೊಡ್ಡಲಿಲ್ಲ
(ರಾಜವ. ೪೩). [ನೌಕರಶಾಹಿ+ಸರಕಾರ (<ಸರ್ಕಾರ)]

ನೌಕರಷಾಹಿ 'ನೌಕರಶಾಹಿ' ನೋ.

ನೌಕರಿ, ನವಕರಿ, ನವುಕರಿ, ನೋಕರಿ (ನಾ). ಉಪಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ
ಹಿಡಿದ ಸೇವಾವೃತ್ತಿ, —ಉದ್ಯೋಗ : ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜರವರು
. . . ಆಯಾ ನೌಕರಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರನ್ನು ನೇಮಿಸುತ್ತ ಬಂದರು
(ಮಹಾಪಂ. II, ೩೪) ; ಅವನಿಗೆ ನೌಕರಿಯ ಮೇಲೆ ಅಸ್ತಿ ಇರಲಿಲ್ಲ
(ರಂಗರೋ. ೬೦) ; ಆರಂಭ ಬುಡ ಕಷ್ಟ, ವ್ಯಾಪಾರ ಕುದಿ ಕಷ್ಟ, ನೌಕರಿ
ಯಾವಾಗಲೂ ಕಷ್ಟ (ಗಾಪ). ನವಕರಿ : ಕಾಲೇಜದ ಮೆಟ್ಟಿಲನ್ನು
ಇಳಿಯುವವೊಂದೇ ತಡ ನವಕರಿಯು ಸಿಕ್ಕಿತು (ವಾಸನಾ. ೯) ; ಇಂಥ
ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಾಬಣ್ಣ ನವಕರಿ ಕೆಲಮಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಮರಳಿದ್ದ (ಅಹೋಶ.
೧೩೬). ನವುಕರಿ : ನನ್ನ ಭಾವ—ಮೈದುನರಿಗೆ . . . ಒಂದು ನವುಕರಿ
ದೊರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು (ಹನ್ನೊಂದ. ೧೩೫) ; ನೋಡರಮಾವ ಕೊಡಿಸಿದ
ನವುಕರಿ, ರಾಜಾಮಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಪೋರಾಮನ್ ಕೆಲಸ (ಬೆಂಗಳ. ೧೬).
ನೋಕರಿ : ನೋಕರಿಗಾಗಿ ಕೋರಾಣ್ಯ ಮಾಡಿದರೂ ಹೋಲಿಕೆಯಲ್ಲೇನೂ
ದೀಳಲಿಲ್ಲ (ಮಾವಿಕೋ. ೪) ; ನಿನ್ನೇನು ನೋಕರಿ ಬ್ಯಾಡಾಗಬೇಡು ?
(ಸೀಸಮ. ೨೦೪). [←ಪಾರ. ಹಿಂ. ನೌಕರ ; ಮರಾ. ನವಕರಿ]

ನೌಕಾಂಗಣ (ನಾ). ಹಡಗನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಹಾಗೂ ದುರಸ್ತಿ
ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ : "ಹಡಗುಕಟ್ಟಿ, ನೌಕಾಂಗಣ" (Ship yard.
ಪತ್ರಿಕ. ೩೫). [ಸಂ.]

ನೌಕಾಗಾರ (ನಾ). (ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ) ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಭರ್ತಿ
ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ, ಅವುಗಳಿಂದ ಸಾಮಾನು ಇಳಿಸುವುದಕ್ಕೂ
ಅಥವಾ ಅವನ್ನು ದುರಸ್ತಿಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಅನುಕೂಲಿಸು
ವಂತೆ ನೀರನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಬಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಹೊರಕ್ಕೆ
ಹೊರಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ತಕ್ಕ ಬಾಗಿಲುಗಳ ವಿರ್ಭಾಟುಳ್ಳ
ಹೊಂಡದಂಥ ಕಟ್ಟಿ ; ಹಡಗುಕಟ್ಟಿ : (Dock. ಇಂಚಾ). [ಸಂ.]

ನೌಕಾದಂಡ (ನಾ). ಹರಿಗೋಲು, ದೋಣಿ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ನಡೆಸುವ ಗಳಿ; ಹುಟ್ಟು: "ನೌಕಾದಂಡ: ಶ್ರೇಷ್ಠನೇ-೨ ಹಡಗು ನಡೆಸುವ ಗಡೇ ಹೆಸರುಗಳು. ಅಂದರೆ ಹಡಗು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹಾಯುವಂತೆ ಕೆಳಗಡೇ ನೀರನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಳ್ಳುವ ಮರಮುಟ್ಟು ಸಾಮಾನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೭೯). [ಸಂ.]

ನೌಕಾಧಿಕರಣ (ನಾ). ನೌಕಾಪಡೆಯ ನ್ಯಾಯಪೀಠ: ಈ ಸೂಚಿಯಲ್ಲಿನ ಯಾವುದೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು . . . ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳ ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಗಳು; ನೌಕಾಧಿಕರಣದ ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿ (ಭಾಧಾನ್. ೨೮೬). [ಸಂ.]

ನೌಕಾಸಂಯಮ (ನಾ). ಹಡಗನ್ನು ನಡೆಸುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ನೌಕಾಪಡೆ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಮೂಲಕ ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆಯುಧ್ಯ ಮಾಡುವ ಸೇನೆ; ನೌಕಾದಳ: ಅನರ ಕಷ್ಟಕರವಾದ ಈ ದೀರ್ಘಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲಿ ನೌಕಾಪಡೆಯಲ್ಲಿ ಅರುಣೋದಯದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಜನ ದಿಟ್ಟ ಉಳಿದವರಿದ್ದರೂ . . . ಸತ್ತು ಹೋದರು (ಪ್ರವಾಹ. II, ೯). [ಸಂ. ನೌಕಾ+ಪಡೆ. / IP ಈಚೆಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಕೈಗಾರಿಕಾಇಲಾಖೆ', 'ನೌಕಾಪಡೆ', 'ಸಲಹಾ ಸಮಿತಿ'-ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಪದಗಳು ನಿರ್ವಹಣೆ

ವಾಗುತ್ತಿವೆ. ಇವು ವ್ಯಾಕರಣದಿಂದ ಭವ್ಯವಾದ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾಗಿವೆ]

ನೌಕಾಪರಿವಹಣೆ (ನಾ). ಹಡಗುಗಳ ಚಲನವಲನ; ನೌಕಾ ಸಂಚಾರ: ಯಂತ್ರದಿಂದ ನಡೆಯಿಸುವ ಜಲಯಾನಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಜಲಪಥಗಳೆಂದು ಘೋಷಿತವಾದ ಒಳನಾಡಿನ ಜಲಪಥಗಳ ಮೇಲೆ ನೌಕಾವಹನ ಮತ್ತು ನೌಕಾಪರಿವಹಣೆ; ಅಂಥ ಜಲಪಥಗಳಲ್ಲಿ ಪಥನಿಯಮ (ಭಾಧಾನ್. ೨೮೦). [ಸಂ.]

ನೌಕಾಬಲಿ (ನಾ). = ನೌಕಾಪಡೆ: "ನೌಕಾಬಲಿ, ಹಡಗುಪಡೆ" (Navy. ಪತ್ರಿಕೆ. ೫೬). [ಸಂ.]

ನೌಕಾಯಾನ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಪ್ರಯಾಣ; ಜಲಯಾನ: (Navigation. ಪತ್ರಿಕೆ. ೫೬). [ಸಂ.]

ನೌಕಾರೋಹಿ (ನಾ). ನಾವಿಕ: ನೌಕಾರೋಹಿಗಳ ಗದ್ದಲವು ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು. ಯುವಕನು ಅವರನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸಿ, ನೌಕೆಯನ್ನು ನಡೆಯಿಸುತ್ತಿದ್ದವರನ್ನು ಕುರಿತು . . . ಹೇಳಿದನು (ಕಥಾಕೂ. ೪). [ಸಂ. ನೌಕಾರೋಹಿನ್]

ನೌಕಾವಹನ (ನಾ). ಹಡಗುಗಳ ಸಂಚಾರ: ಒಳನಾಡಿನ ಜಲಪಥಗಳ ಮೇಲೆ ನೌಕಾವಹನ ಮತ್ತು ನೌಕಾಪರಿವಹಣೆ; ಅಂಥ ಜಲಪಥಗಳಲ್ಲಿ ಪಥನಿಯಮ (ಭಾಧಾನ್. ೨೮೦). [ಸಂ.]

ನೌಕಾಶ್ರಯ (ನಾ). ಹಡಗುಕಟ್ಟೆ; ಬಂದರು: ಅಸ್ತೇಲಿಯದ ಸಿಡ್ನಿ ನೌಕಾಶ್ರಯ (Harbour)ದಲ್ಲೂ ಈ ರೀತಿಯ ಭಾರಿ ಎರಡು ಸೇತುವೆಗಳಿವೆ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೮೪). [ಸಂ.]

ನೌಕಾಸ್ಫೋಟ (ನಾ). ಹಡಗಿಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ನೀರಿನೊಳಗಡೆಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ, ಅದಕ್ಕೆ ತಗುಲಿದೊಡನೆ ಸಿಡಿಯುವ, ಸಮುದ್ರದ ತಳದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟ, ಚುಟ್ಟದ ಆಕಾರದ ಸ್ವಯಂಚಾಲಿತ ಅಸ್ತ್ರ: "ಕಡಲ ತಳದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟ ನೌಕಾಸ್ಫೋಟ; ಹಡಗುಕೊರೆ" (Ground-Torpedo. ಇಂಕನ). [ಸಂ. ನೌಕಾಸ್ಫೋಟ]

ನೌಕೆ (ನಾ).-೧. ಹಡಗು; ನಾವೆ; ದೋಣಿ: ಪ್ರೇಮ ಕುಂಪಿತ ವಾಂಛಿತ ಜೀವನವೇ ನೌಕೆಯಾಗುವುದು (ಕನ್ನಡ. ೧೧೯); ನಾನು ಮುಳುಗುವ ನೌಕೆ ನಾವಿಕ ಅದಿಯ ಕಡಲದೊಳಗೆ (ಮಾಸಪ. ೪೧-೧). ೨. ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರಪುಂಜ: ಇದಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿರುವ ಗಣವೇ 'ನೌಕಾ' (Argo) ಎಂಬ ಪುಂಜ (ಶಿಕ್ಷಾಕವಿ. ೪೮). [ಸಂ. ನೌಕಾ]

ನೌಕೈಗಿಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ತತಃ ನೌಕೈಗಿಜಿ ದಕ್ಷಿಣಾಭಾಗತಃ ತೇನನ್ಯಾಕೈಜಿ ದಕ್ಷಿಣಾಭಾಗತಃ (ಮೈ. ೧೦: ೧೯೪೨, ೭೫-೧೧೬; ೮೧೨). [?]

ನೌತಾರ್ಯ (ನಾ). ನೌಕಾಯಾನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಾದುದು; ಹಡಗು ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು: "ನೌತಾರ್ಯಂ ನಾವ್ಯಂ" (ಮೈ. ೧೧೦-೭೨). [ಸಂ.]

ನೌದಂಡ (ನಾ). = ನೌಕಾದಂಡ. [ಸಂ.]

ನೌಪತ್ತು 'ನೌಬತ್ತು' ನೋ.

ನೌಪೂರಿ 'ನಪಿರಿ' ನೋ.

ನೌಬತ್ 'ನೌಬತ್ತು' ನೋ.

ನೌಬತು 'ನೌಬತ್ತು' ನೋ.

ನೌಬತುಖಾನೆ (ನಾ). ನೌಬತ್ತುಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುವ ಸ್ಥಳ: ಅಪ್ಪರಲ್ಲಿ ನೌಬತುಖಾನೆಯೊಳಗೆ ನೌಬತು ಬಾರಿಸುತ್ತಿತು. ಕೊಂಬು, ತುಕೂರಿಗಳು ಉದಹತ್ತಿದವು (ಭಕ್ತಪ. ೧೬೬). 'ನವಪತ್ತುಖಾನೆ' ಪರಾ. [ನೌಬತು (< ನೌಬತ್ತು) + ಖಾನೆ]

ನೌಬತ್ತು, ನಪತ್ತು, ನವಪತ್, ನವಪತ್ತು, ನವಬತ್ತು, ನವು ಬತ್ತು, ನೌಪತ್ತು, ನೌಬತ್, ನೌಬತು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ; ಅರಮನೆ, ದೇವಾಲಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಮುಂದೆ ನಿಗದಿಯಾದ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಬಾರಿಸುವ ನಗಾರಿ: ಅ ನಳರಾಜನ ಮಂದಿ ಮಾರ್ಬಲ ನಗಾರಿ ನೌಬತ್ತು ಮ್ಯಾಳ ತಾಳದಿಂದ ಬರುವ ವಿಸ್ತಾರಮಂ ಪೇಳ್ವೆನು (ಯನಕ. ೩೮); ನಗಾರಿ, ನೌಬತ್ತು, ಜೊಗಡಗಳು ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಗೊಡಬೇಕು (ಕನ್ನಡ. ೯); ನಗಾರಿ ನೌಬತ್ತುಗಳನ್ನೂ, ಇವರು ಕಳುಹಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಇಮ್ಮಡಿಯಾಗಿ ನೀರಾಡೆ ಬಿಲ್ಲತ್ತು ನವರತ್ನಾಭರಣಗಳನ್ನೂ . . . ಕಳುಹಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಮಹಾವಂ. I, ೧೪೪). **ನಪತ್ತು:** ಅನೆ ಕುದುರೆ ಕೈವಾಡದ ಜನರು ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿ ನಪತ್ತು ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರುವ ಜನಗಳ ಜೀವನ (ಪಾಮವಂ. ೨೮೨). **ನವಪತ್:** ರಾಜದಿರುದುಗಳು ನವಪತ್, ಮೋರ್ಚಾಲೆ, ಸೂರ್ಯಪಾನ . . . ಆಶ್ವಾಸಿ (ಗುರು. ೧೦). **ನವಪತ್ತು:** ಪಟಕ ದಿಂದಿರುವ ಧಕ್ಕ ಕಹಳೆ ನವಪತ್ತುಗಳ . . . ಚೆಲಿಲಮಾದೋಲಗಳೆಂದು ಕೂಡಿ ಸಕಲದಿಕ್ಕಿ ಬಿಗೋಳೊಳಗುವೆ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೨೪-೩೧); ನಗಾರಿ ನುಡಿದಾವು ನವಪತ್ತು ನುಡಿದಾವು ಬೇಗ ತಿರಗೀ ಬೇಗ (ಪುಟ್ಟ. ೨೪). **ನವಬತ್ತು:** ಎಡೆಬಿಡದೆ ಪಗಲಿರುಳ್ ಮೂರುದಿನಂಬರಂ ನವಬತ್ತುಗಳ ನಿನಾದಮಂ ಪೂರ್ಣಂ ಗೆಯ್ಯ (ಕೆಳಸ್ಯ. ೧೦-೬೧). **ನವುಬತ್ತು:** "ನವುಬತ್ತು—ನಗಾರಿಯಂಥ ವಾದ್ಯ" (ಪಾಸಕೋ. ೯). **ನೌಪತ್ತು:** ಈ ಎರಡು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜೆ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕುವೇಳೆ ನೌಪತ್ತು ನಡೆವಂತೆ ಕಟ್ಟಿಲೆ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೪೬); ರಾಯಭಾರಿಯು . . . ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ನಗಾರಿ ನೌಪತ್ತುಗಳ ಸಮೇತ ಅರಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು (ಪ್ರವಾಹ. II, ೪೦೫); ನಗಾರಿ ನೌಪತ್ತುಗಳ 'ಬಾಜಾಬಜಂತ್ರಿ'ಯೊಂದಿಗೆ ಮರ್ಗಾ ಪೂಜೆ ಸಾಂಗವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಬೆಳುಮ. ೧೧೧). **ನೌಬತ್:** ಇಯಜಯವೆನ್ನುತ ದಿರುದುಗ್ಗಡಿಸಲು ಪಂದಿಗೊಲುವಿಂದ ನೆಲ ನಡುಗಿಸಿದವು ನಗಾರಿ ನೌಬತ್ ಗುಡುಗಿನ ದನಿಯಿಂದ (ನಾಪದ. ೧೬೧). **ನೌಬತು:** 'ನೌಬತ್ತುಖಾನೆ' ಪರಾ.

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ನೌಬತ್]

ನೌಬಲಿ (ನಾ). = ನೌಕಾಪಡೆ: ನೌಬಲಾಧಿಕಾ; ನೌಬಲದ ಪ್ರಧಾನಾಧಿಕಾರಿ (Admiral. ಇಂಕನ). [ಸಂ.]

ನೌಬಲಾಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ನೌಕಾದಳದ ಅಧಿಕಾರಿ; ಹಡಗಿನ ಸೈನ್ಯದ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ: "(ರಾಜ್ಯದ) ನೌಬಲಾಧಿಕಾರಿ; ನೌಬಲದ ಪ್ರಧಾನಾಧಿಕಾರಿ; ನೌಕಾಪಡೆ ಅಧಿಕಾರಿ" (Admiral. ಇಂಗ್ಲಿಷ್).

[ನೌಬಲ+ಅಧಿಕಾರಿ]

ನೌಭವ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ನೌಗಣ ನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನೌಕಾಪಡೆ. ನೌಕಾಪಡೆ (ಜಾತಕ. ೧೩-೧೪). [ಸಂ.]

ನೌಮಿ 'ನಾಮಿ' ನೋ.

ನೌಯೋಗ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಮೊದಲು ಮಾಡಿ ವಿವರಾಶಿಗಳಲ್ಲೂ ಗ್ರಹವಿರುವ ಯೋಗ: ನೌಯೋಗದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಹಗಳೂ ಸಾಲಾಗಿ ಅದ್ವೈತವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಜಾತಕ. ೧೩-೪ ಅಂಶ); ನೌಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಕೀರ್ತಿವಂತನಾಗುತ್ತಾನೆ (ಜಾತಕ. ೧೩-೧೪ ಅಂಶ). [ಸಂ.]

ನೌರಸ (?). (?): ಜಾಲು ಬೀಕೇನೋ ನೀರಿಗೆ ಸೇರಿ ಹೋಗಿ ಕರವ ಹಿಡಿದವನು ನೌರಸ ಮುಕ್ತನ ಸರಗಳು ಹಿಡಿದವು ಹುಟ್ಟಿದರೂ ರಂಗ (ಪುರಂದ. ೩-೩೪-೧). [?]

ನೌರು 'ನವಿರು' ನೋ.

ನೌರಾದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೃದ್ವಿ. ೩೪-೧೩೦೦). [?]

ನೌವಾಹ್ಯ (ನಾ). = ನೌಕಾಯಾತ್ರಿ: ಯಾವ ನದಿ ಅಳವಡಿಸಿ ಅ ನದಿಯೇ ನೌವಾಹ್ಯ (Navigable). ಅದರ ಗರ್ಭಿರತೆಯೇ ಅದನ್ನು ದಾಟಲು ಅನುಕೂಲವನ್ನೊದಗಿಸುತ್ತದೆ (ನಿಬಂಧ. 1, ೩೮೬). [ಸಂ.]

ನೌಸಾಧನ (ನಾ). ನೌಕೆಗಳ ಬಲ: ನೌಸಾಧನೋದ್ವಾರನಂತಾ ಸೇನಾಪ್ರವಂಶದ ಕಿಟ್ಟು ಗತಾಯಾಸಂ ನಟ್ಟಿಂ ಸ್ವಪಜಯಶಾಸನಮಂ ಗಂಗಿಯರಡುತದಿಯೊಳಮೊಗದೊಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೧೩೦). [ಸಂ.]

ನೌಸ್ತಂಭ (ನಾ). ಹಗ್ಗವನ್ನು ಎಳೆದು ಕಟ್ಟುವ ಹಡಗಿನ ಮಧ್ಯ ಭಾಗದ ಕಂಬ; ಕೂವೆಕಂಬ: ನೌಸ್ತಂಭದ ಕಾಕನೊಲಂತಮುಖದಿಂದ ಪರವಶವಿಡ ಮನದೇಗ್ರಾಪ್ತಿಯ ವಿಲಾಸಿಯು (ಕೃಷ್ಣ. ೫-೧೪-೪). [ಸಂ.]

ನೌಕ (ನಾ). [ಯೋಗ] ದೇಹವನ್ನು ಶುಚಿಗೊಳಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಧಾರಾಕಂಠನಿಂದಾದ ಪೊಡಪೊಕ್ಕ ನೀರಿನ ಕುಲಕಿಯನು ನಿಂದ್ರೆದಂ ನೌಕದಿಂದಂ ಬಾಧವಡೆಯದಂತೊಡರಪನಾ ಬಸ್ತಿ ಕಮಂ (ಮೃಸೂ. ೫-೧೪೩). [?./ಮರಾ. ನೌಕ]

ನೌಕು (ನಾ). ಎರಕೆ; ಜಿಂಕೆ; ಚಿಗರೆ: "ನೌಕು, ರಂಕು: ಈ ೨ ಮರ" (ಪರ್ವತ. ೩೯-೬೬); "ಆ ರಂಕು ನೌಕುವೆನೆ ಮರಗೆ [ಪರ್ವತ. ಮಕುರಮನಲ್ ಮರಗೆ, ರಂಕು ರಂಕುವೆನೆ ಮರಗೆ, ನೌಕುವೆನೆ ಮರೆಯು]ಪಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರ. ೪೪-೧೧). [ಸಂ.]

ನೌಕುತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಎಸೆದುದು. ೨. ಬಗ್ಗಿದುದು; ಬಾಗಿದುದು. ೩. ನೆಗ್ಗಿದುದು; ತಗ್ಗಿಹೋದುದು: "ನೌಕುತಿ, ಅಧಃಕ್ರಿಸ್ತಂ-ಈ ೨ ನೆಗ್ಗಿದುದು" (ಪರ್ವತ. ೧೨೬-೪೩). [ಸಂ.]

ನೌಕುರಿಸಿ (ಕ್ರ). ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಉದ್ದೇಶಿಸು: ಮಗಧನಂ ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ಸಗರನಂ ನೌಕುರಿಸಿ ಪಾಂಡ್ಯನಂ ಪರಿಹರಿಸಿ . . . ಭೂವಿಸುತರೂಪನಂ ಭಾವಿಸುತ್ತೋಪನಂ . . . ನೋಡುತ್ತಿ (ಇಗವಿ. ೧೬-೧೧೪ ರಗಳೆ). 'ನೌಕುರಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ. ನೌಕುರಿಸು+ಇಷು]

ನೌಕು (ಗು). ೧. ಕೀಳಾದ; ಕೆಳಮಟ್ಟದ; ನಿಕ್ಕಪ್ಪ. (ನಾ). ೨. ಪೂರ್ಣವಾದುದು; ಇಡಿಯಾದುದು; ಸಮಗ್ರವಾದುದು: "ನೌಕು, ನೌಕು - ಈ ೨ ಉಪಾಯದುದು" (ಪರ್ವತ. ೧೨೬-೪೫);

"ನೌಕು, ನೌಕು ಮೆನಲುಬಾಯಿದುದಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರ. ೧೩೪-೩೧). ೩. ಕೋಣ. ೪. ಪರಶುರಾಮ. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು. [ಸಂ.]

ನೌಗ್ಯುತ (ಗು). ಕೀಳಾದ; ಕೆಳಮಟ್ಟದ: ನೌಗ್ಯುತಸುರಪುರಂ ಸುವಣಗ್ಯುತ ಸಮಸ್ತವಸ್ತು ಪರಿಪೂರ್ಣಂ ಸಮ್ಯಗ್ಯವನರುಚಿರಮುತ್ತರ ದಿಗ್ವಾಗದೊಳುಂಟು ಮಧುರೆಯೆಂಬುದು ನಗರಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೯-೨೩). [ಸಂ.]

ನೌಗ್ರೋಧ (ನಾ). ೧. ಆಲದ ಮರ; ವಟವೃಕ್ಷ: "ನೌಗ್ರೋಧಃ, ವಟಃ-ಈ ೨ ಆಲಂ" (ಪರ್ವತ. ೩೩-೪೩); ನೌಗ್ರೋಧರಮೃದಾ ಮಾರ್ಗ ಬದಿರಾದಿ ಶುಷ್ಕಸಮಿತ್ತುಗಳುಮಂ . . . ಕೊಂಡು ಭೇನುಗಳಂ ಮುಂಕೊಂಡು ಬರ್ಪ ಶಿಷ್ಯಸಮೂಹಂಗಳುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೩-೨೧); ಉಡುರಾಜಂ ಕಳೆಗುಂದಿ ಪರ್ವದಿನೇ ನೌಗ್ರೋಧದೀಪಂ ಕೆಲಂ ಸಿದ್ಧಿಂ ಪರ್ವರನಾಗದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೫), ನೌಗ್ರೋಧದೀಪದೀಪದಿಗತಮನಿಸಾ ವೃಕ್ಷದಂತೊಂದಿ ನನ್ನೊಳ್ ಹಂಯಾಕಲ್ಪಾಂತದಲ್ಲಿದೇವದನಿ ಪಸರಿಕುಂ ಸೃಷ್ಟಿಯೊಳ್ ಸ್ವಾಮಿ ನಿನ್ನಂ (ವಿಷ್ಣು. ೧-೩-೧೨೪); ಮುಂದೆ ಗೋಚರಿಪುದೊಂದು ನೌಗ್ರೋಧಭೂರುಹಂ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೯೩-೪೩೩). ೨. ಮುತ್ತಿಗೆದ ಮರ; ಪಲಾರವೃಕ್ಷ. ೩. ಒಂದು ಮಾರು ಆಳತೆ. ೪. ಬನ್ನಿಮರ; ಶಮಿಷವೃಕ್ಷ. ೫. ವಿಷ್ಣು; ನಾರಾಯಣ. ೬. ದಾರಿ; ಹಾದಿ. ೭. ಚಂದ್ರ. ೮. ದಿಕ್ಕು. ೯. ಭಲ; ಹಟ. ೧೦. ಕಾಡು; ಅಡವಿ: "ಶಿರ ಮಾರ್ಗಂ ದಿಕ್ ಪಲಾಶಂ ಭಲ ವಟ ವನಮಿಂತೈದೆ ನೌಗ್ರೋಧಮಕ್ಕು" (ನಾಸಾರ. ೪೩). [ಸಂ.]

ನೌಗ್ರೋಧಪರಿಮಂಡಲ (ನಾ). ದೇಹದ ಸುತ್ತಳತೆಯು ಆರು ಅಡಿಯಷ್ಟಾಗುವ ಗಾತ್ರ: ಚತುರಸ್ರಮುಂ ನೌಗ್ರೋಧಪರಿಮಂಡಲ ಮುಂ ಸ್ವಾತಿಯುಂ ವಾಮನಮುಂ ಕುಬ್ಜಮುಂ ಪುಂಡಮುಮಂದು ಸಂಸ್ಥಾನನಾಮುಂ ಪದ್ಧಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಿ. ೧೧-೩ ಪ); ತಮ್ಮ ಬಾರು ಅಳತೆಯೂ ಎತ್ತರವೂ ಸರಿಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ನೌಗ್ರೋಧಪರಿ ಮಂಡಲವೆನ್ನುವರು (ಹಸಾರ. ೧-೩ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ). [ಸಂ.]

ನೌಗ್ರೋಧಪರಿಮಂಡಲ (ನಾ). ಮನೋಹರಳಾದವಳು; ಚೆಲುವೆ; P ಕಠಿನಕುಚಗಳೂ ವಿಶಾಲನಿಂತಬಗಳೂ ತೆಳುವಾದ ನಡುವೂ ಕರುಳೆಯ ದೇಟಿನಂತೆ ವರ್ಣವೂ ಇರುವ ಸುಂದರಿ: ಈಕೆ [ನೌಗ್ರೋಧ] ಪರಿಮಂಡಲಿಯುಮವಧೀರಿತ ಮಹೀಪಾಲಕುಮಾರ ಮಂಡಲಿಯುಮಾದಲ್ (ಶಾಂತಿ. ೪-೪೪ ಪ). [ಸಂ. ನೌಗ್ರೋಧಪರಿಮಂಡಲಾ (ನೌಗ್ರೋಧ+ಪರಿಮಂಡಲ+)]

ನೌಗ್ರೋಧಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಇಲಿಯಾಲ; "ಆಮು ಕರ್ಣೇ, ಮೂಷಿಕ ಕರ್ಣೇ" (ಪಂಡಿತ. ೨೬೫). [ಸಂ. ನೌಗ್ರೋಧಿ]

ನೌಬುರ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಕೋಟಿ; ನಿಬುರದ: ಎಕ್ಕಂ ದಾಹಂ ಶತಂ ಸಾವಿರ . . . ಅರ್ಬುರದ ನೌಬುರದ ಖರ್ವ . . . ಮಹಾಪರಮಿತ ಈ ೪೦ ಸ್ಥಾನದ ಉಗ್ಗಡಣಿ (ವ್ಯವಹಾ. ೪-೨೩); ಎಕ್ಕಂ ದಾಹಂ ಶತಂ ಸಾವಿರ ದಹಸಾವಿರ ಲಕ್ಷ ದಹಲಕ್ಷ ಕೋಟಿ ಧಹಂಕೋಟಿ ಶಹಂಕೋಟಿ ಅರ್ಬುರದ ನೌಬುರಾಂ. ನಿಬುರದ ಖರ್ವ . . . ಮಹಾತ್ಮತವೆಂದಿನೇ ಉಗ್ಗಡಣಿಗಳು (ವಿವೇಕ. ೩); ಅಂಕಗಳ ಶ್ರೇಣಿ ಹದಿನೆಂಟರವರೆಗೂ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಈ ಹದಿನೆಂಟು ಶ್ರೇಣಿಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ ಏಕಂ, ದಶಂ . . . ಕೋಟಿ, ನೌಬುರದ (ಪ್ರವಾ. 1, ೩೫೬). [ಸಂ.]

ನೌಸನ (ನಾ). ೧. ಇರಿಸುವಿಕೆ; ಇಡುವಿಕೆ; ಸ್ಥಾಪನೆ: ಪ್ರತಿ ಪಸ್ತು ಪಮಸಾಮ್ಯಪ್ರತಿತಿಯಿಂದಂ ಸಮಾನವಸ್ತು ನೌಸನಂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸು

ಪುನಃಭೇದಾತ್ಮಕತೆಯಿಂದ ಪಮೆಯನದಲ್ಪ ರೂಪಕಮಕ್ಕುಂ (ಕಾಮ್ಯಾ. ೬೪೫). ೨. ಎಸೆಯುವಿಕೆ; ಪ್ರಯೋಗಿಸುವಿಕೆ. ೩. ಒಪ್ಪಿಸುವಿಕೆ; ವಹಿಸುವಿಕೆ. ೪. ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುವಿಕೆ; ತ್ಯಾಗ. [ಸಂ.] ಸ್ಯಸ್ತ (ಗು). ೧. ಇಡಲ್ಪಟ್ಟು; ಇಟ್ಟು; ತನ್ನವಾಸಿಗಳನ್ನು ಯಕ್ಷಕನ್ನರಾದಿಗಳ್ ಮಸ್ತಕದೊಳ್ ಸ್ಯಸ್ತದಸ್ತಕಗಳಾಗಿ . . . ಕುಮಾರನಂ ಪೂಜಿಸಿದರ್ (ಮದ್ದಾ. ೧೩-೨); ಸೂರ್ಯಾಮಿತ್ರದ್ವಿಜಂ . . . ಸುಧರ್ಮಮುನಿ ಮುಖ್ಯರಂ ಕಂಡು ಮೂಜುಸೂರ್ಯ ಬಲಗೊಂಡು ಭಕ್ತಿಭರವಿನಿಮಿಷ ಮಸ್ತಕಸ್ತಸ್ತ ಹಸ್ತಪ್ರಾಪ್ತನಾಗಿ (ಸುಕುಮಾರ. ೩-೨೩ ವ); ಸತತಂ ಪಾಣಿ ಮದೇ ಭದಿಂ ಸಕಲಭೂಷ್ಯ ಸ್ಯಸ್ತಕಸ್ತಸ್ತಪಾದತಳಂ ಕೇಸರಿಯಂ . . . ಸಸ್ಯಲಾ ಚತುರಂ ಚಂದ್ರನಿಪಾದನಂ (ಪಂರಾಮ. ೩-೯೧); ಚತುರರ ಚಾತುರಂಗಾ ನಿಷಂ ಮಂಜುಳಖಡ್ಗ ಸ್ಯಸ್ತಹಸ್ತಂ ತಳದಾಸಹಿಸೇನಾದ್ವಿ ನೀಳುಂಜ ರೇಂದ್ರಂ (ರಾಮಕೇ. ೬-೧೨); ಶತ್ರುಘ್ನ ! ಇಂತು ಜಾಬಾಲಿಯೊಂದು ಪ ದೇಶಮಂ ಗುರೂದದೇಶಮಂದೇ ಬಗೆದು ಶುಕಂಭರಂ ದೈವಸ್ಯಸ್ತ ನಿಜಭಕ್ತಿಭರಂ ಸುಲಕ್ಷಣಲಕ್ಷಿತವಾದ ಆವನಾಗಳುಂ ಸೇವಿಸುತುಮಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩-೨೬). (ನಾ). ೨. ಇರಿಸಿದುದು; ಇಟ್ಟುದು : "ಅಹಿತಂ, ನಿಹಿತಂ, ಸ್ಯಸ್ತಂ, ಅರೋಪಿತಂ—ಈ ೪ ವಿಚಾರಲ್ಪಟ್ಟಿದು" (ಕಲಾಯು. ೧೨೩-೬೨); ಚಿತ್ತಕಾಶಚಿತ್ತಲಾಲಿಂಗವನು ಯೆನ್ನ ಅತ್ಯ ಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ತಂದು ಸ್ಯಸ್ತವ ಮಾಡಿದನಯ್ಯಾ (ಪದಗೋ. ೬-೨೫೦); ಜನಚಿತ್ತಾಹ್ಲಾದಪಾದಂ ಸಕಲಭರಣಭ್ಯಸ್ತಸ್ತಕಸ್ತಮಾಗಿಸಿಕಂ . . . ಒಳ್ಳಂ ಪತ್ತುವಾತ್ತಂ ಬೆಳಗುಗೆ ಜಗಮಂ ಗೋಪವಾತ್ಸರ್ಗದೇವಂ (ಜಗದಿ. ೧-೪). ೩. ರವಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಒಪ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು; ತಲಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು. [ಸಂ.]

ಸ್ಯಸ್ತಭರ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ವಹಿಸಿ ಕೊಟ್ಟವನು; ತನ್ನ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು: ಮನನ ನಿನ್ನ ಲಿಟ್ಟು ತನುವ ನಿನ್ನೆ ತೆತ್ತು ಭಸ್ಮಾನ್ಯಸಕಲವಸ್ತುಗಳ ನಿನ್ನೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಸ್ಯಸ್ತಭರನು ಆಗಿಪ್ಪನುವ ಪಾಲಿಸು ರಂಗಧಾಮ (ಶತಸಾಂ. ೧೦-೫೬). [ಸಂ.]

ಸ್ಯಸ್ತಾವಶೇಷ (ನಾ). ಹುದುಗಿದ ಪಳೆಯುಳಿಕೆ; ಅಡಗಿರುವ ಅವಶೇಷ: ಭೂಗರ್ಭದೊಳಗೆ ಅತ್ಯದ್ಭುತವಾದ ಸ್ಯಸ್ತಾವಶೇಷ ಗಳುತ್ತವಂತಲೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಅಶ್ವರ್ಯಕರವಾದ ಸಂಗತಿಗಳು ತಿಳಿಯುತ್ತವಂತಲೂ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೪೧). [ಸ್ಯಸ್ತ + ಅವಶೇಷ]

ಸ್ಯಾದ (ನಾ). ಆದಾರ; ಊಟ: "ಜಗ್ಗಿ, ಭೋಜನಂ . . . ಸ್ಯಾದ:—೩ ಭೋಜನದ ಹೆಸರುಗಳು. ಊಟ, ಆರೋಗಣಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೯೧). [ಸಂ.]

ಸ್ಯಾನಿ (ನಾ). ತಿಳಿದವನು; ಜ್ಞಾನಿ: ವಾಣಿಗಳಂ ಮಾಣಿಗಳಂ ಸ್ಯಾನಿ ಗಳಂ (ಬಿಂಕಣ. ೧೯೪೪, ಬಂಕಾಪುರ, ೨೧-೧೪; 1069).

[<ಸಂ. ಪ್ತಾನಿನ್]

ಸ್ಯಾಪಕಿನ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಆಕಾರದ ಟೆನೆಲು; ಸಣ್ಣ ಚೌಕ: ತಾಯಿಗೆ ಹಾಸಿಗೆ, ಮಡಿಬಟ್ಟೆಗಳು . . . ಮಗುವಿಗೆ ಸ್ಯಾಪಕಿನ್, ಹತ್ತಿ . . . ಇವುಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಗೃಹದಿ. ೧೦೨).

[<ಇಂ. Knapskin]

ಸ್ಯಾಪಕಾಪ್, ನಾಕಪಾಪು, ನಾಕ್ಪಾಪ್ (ನಾ). (ಸಿಪಾಯಿಯ ಅಥವಾ ಪ್ರಯಾಣಿಕನ) ಆವಶ್ಯಕವಾದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯುವ, ರಟ್ಟುಬಟ್ಟೆಯ ಅಥವಾ ತೊಗಲಿನ, ಬೆನ್ನಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಚೀಲ; ಬೆನ್ನುಚೀಲ: "ಸ್ಯಾಪಕಾಪ್" (Knapsack) ಎಂಬ ಚಿಕ್ಕಳದ ಚೀಲಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಿಪಾಯಿಗಳು

ಹೊರಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ (ಪಾಳಗಾ. ೪೯). ನಾಕಪಾಪು: ನಾಕಪಾಪು - ಚಲ್ಲರೆ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಸಿಪಾಯಿಗಳು ಬೆನ್ನಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಚೀಲ. ಸ್ಯಾಪಕಾಪ್ ಎಂಬ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಶಬ್ದ ಕೆಟ್ಟು ಈ ಶಬ್ದ ಹುಟ್ಟಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತ (ಚಿತ್ರಪಾ. ಅನುಬಂಧ ೨). ನಾಕ್ಪಾಪ್: ಈ ಛಟಿರು . . . ಮೂರುದಿನದ ರೊಟ್ಟಿಬುತ್ತಿಯನ್ನು "ನಾಕ್ಪಾಪ್" ಚೀಲದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು . . . ಹೊರಟರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೩೭). [<ಇಂ. Knapsack] ಸ್ಯಾಬಲ್ಯ (ನಾ). ಕಟುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲ್ಯ; ಅಜಗಂಧಿಕೆ; ನಾರುಂದೇಕೆ: "ಅಜಗಂಧಿಕೆ - ಸ್ಯಾಬಲ್ಯ" (ಗಂಗಾಮ. ೫). [? + ಬಲ್ಯ]

ಸ್ಯಾಮಕ (ನಾ). ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವವನು; ನಿಯಾಮಕ: ಹಲಬರೆಯದಂತೆ ಉಳ್ಳ ಸ್ಥವನ ತೆರದಿ ಬಲು ಬಲ್ಲಿದ ಗ್ರಹಕುಲದಲ್ಲಿ ಒಳಗೆ ಸ್ಯಾಮಕನಾಗಿ (ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ) . . . ವಿಜಯ ವಿಕ್ರಲ ನೀನೆ ನೆರೆಯಾಗಿ ಗ್ರಹದಿಂದ ಕೊಲಿಸಲು ನಾನಂತೆ (ದೋಕ್ಷದಿ. ೩೭-೩). [<ಸಂ. ನಿಯಾಮಕ]

ಸ್ಯಾಮತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕುಂಕುಮದ ಮರ, ಕೆಲವಾರಂಗು, ಹುಲೀಚಂಡು, ಚಂದ್ರಹಿಟ್ಟು, ಊರಬತ್ತಿ, ಸ್ಯಾಮತಿ (ಮೈಟಿ. ೫೨-೧೦೩೯). [?]

ಸ್ಯಾಮದಡಿ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯ ಅಂಚುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ, - ಬಗೆ: ದಟ್ಟ ಪಟ್ಟಾಳ ಸೀರೆ ಎಚ್ಚದದಿಯ ಸ್ಯಾಮದದಿಯ ಜರಕಾರ ಸೀರೆ ಚಾಯಾ ಕುಟ್ಟು ಪಾಣಿ ನಿನ್ನ ಕರೆಯ ಬಂದೆ (ರೋಕಗೀ. ೧೩೯). "ಎಚ್ಚದಡಿ" ಪರಾ. [ಸ್ಯಾಮಂ + ದಡಿ (<ತಡಿ)]

ಸ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿದವರು ಒಡಂಬಡಲು ಯೋಗ್ಯ ವಾದುದು, -ಒಪ್ಪತಕ್ಕುದು. ೨. ನಿಯಮ; ಕಟ್ಟಿಕೆ: ಗ್ರಾಮೀಕರಾತ್ರಂ ನಗರೇ ಪಂಡರಾತ್ರಂ ಅಟಿವ್ಯಾಂ ಪರರಾತ್ರಮಂದೀ ಸ್ಯಾಯದಿಂ ವಿಚಾರಿ ಸುತ್ತುಂ . . . ಇದರ್ ಮುನೀಂದ್ರರೋಮರ್ ಸುಧರ್ಮನಾಮಾ ಚಾರ್ಯರ್ (ಸುಕುಮಾರ. ೩-೭ ವ). ೩. ಸರಿಯಾದುದು; ಯೋಗ್ಯ ವಾದುದು; ಉಚಿತವಾದುದು: "ಸ್ಯಾಯವುಚಿತಂ ಯುಕ್ತಮೆನೆ ಪ್ರಾಪ್ತಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೮); ಸ್ಯಾ[ಪಾಪಾಂ. ನೋ]ಯದೆ ಪದಮೊಡಮೆಯನಸ್ಯಾಯದೆ ಕೊಳಲಿಪೊರ್ದಿಲ್ (ಜೀವನಂ. ೧೩-೨೪); ಸ್ಯಾಯಂ ಮಂತ್ರಿಗಳುತ್ತಿ ಬಪ್ಪನ ಮತಂ ಕಾಲೋಚಿತಂ ನಿಮ್ಮಡಿ ಪ್ರಾಯಂ ನೆಟ್ಟಿನಲಂಘ್ಯದಿಂ ತಿನಿನೀಗೊಣವಂ (ಅನಂಘ. ೧೩-೬೧); ಸ್ಯಾಯವ ಬಿಟ್ಟು ಸ್ಯಾಯವ ಪೇಳುವ ನಾಯಿಗೆ ಸರಕವು ತಪ್ಪಿಕೆ (ಕನಕ. ೨೫-೪); ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಯಾಯವಾಗಿ ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಧರ್ಮ, ಮೋಕ್ಷ ವೆಂದು ಕ್ರಮವಿರಬೇಕು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೮). ೪. ನೀತಿ; ಧರ್ಮ: ಸ್ಯಾಯದಿನೆಯ್ ರಕ್ಷಿಸು ಸಮಸ್ತಧರಾತಳಮಂ (ಬಾಧಪ. ೬-೨೯); ಸ್ಯಾಯವು ಧರ್ಮವೆಂಬುದರ ಒಂದು ರೂಪ. ಅನ್ಯೋನ್ಯವ್ಯವಹಾರದ ಧರ್ಮನೇ ಸ್ಯಾಯ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೫೬). ೫. (ನ್ಯಾಯಾಲಯದ) ನಿರ್ಣಯ; ತೀರ್ಪು; ತೀರ್ಮಾನ: ಸ್ಯಾಯ ನಮ್ಮ ಕಡೆಗೆ ಆಯಿತು (ಕೂಡಿ). ೬. ಪಡ್ವರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಗೌತಮರಿಂದ ರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹಾತ್ಪ್ರಿಕೆ ಸಿದ್ಧಾಂತ; ಸ್ಯಾಯದರ್ಶನ: ವೇದ ವೇದಾಂತಾದಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಾದಿ ತರ್ಕವಿವಾದದಿಂದ ಸಂವಾದಿಸುತ್ತಾ ಸ್ಯಾಯ ವೈಶೇಷಿಕ ಮುಖಾಂತರವಾದವಾಗ್ ದೃಷ್ಟಾದಿ ವಿಧಿಯುಕ್ತಾದಿಗಳೊಡನೆ ಬಹುತಂ ಮೇಲಾದ ವಸ್ತುಸಮಸ್ತಕಥಿಕಂ ರಾಮನಾಥನಲಾ (ಬಸವ. ೫೧-೧೨); ವೈಶೇಷಿಕ, ಸ್ಯಾಯ, ವೇದಾಂತ, ಸಾಂಖ್ಯ, ಯೋಗ, ವೇದ ಎಂದು ಆರು ದರ್ಶನಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೯). ೭. ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರ; ಸ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರ:

ನ್ಯಾಯವೆಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಒರೆಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಬಂಗಾರವೆನಿಸಿದ್ದನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ನೋಡಿ ಬಂಗಾರವೇ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸತಕ್ಕ ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾದ ರೀತಿ (ಭಾರವ. ೧೨೩); ನ್ಯಾಯವೆಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಪರಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದರ್ಥ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೧). ೮. ತರ್ಕಬದ್ಧವಾದ ವಾದ; ತಾರ್ಕಿಕರ ವಾದ. ೯. ಕಾನೂನು; ಕಾಯಿದೆ : 'ನ್ಯಾಯಪ್ರಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. ೧೦. ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತ; ಲೋಕೋಕ್ತಿ : ಅಗಮಸಮಯನ್ಯಾಯ ವಿಭಾಗಗಳಾದ ಲೋಕದೇವತೆರೂಪಂ ಭೋಗಿನಿವಿಷಂ ಬೋಲ್ಯಾಣಾಂ ಮನಾಗಿಸುಗುಮುಕಲ್ಯಾಣವಥುಗಿನಿವಾಂ (ಕವಿ. ೧-೨೦). ೧೧. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ರೀತಿ : 'ಕಾಕತಾಲೀಯ ನ್ಯಾಯ' ಪರಾ. ೧೨. ಹಿಂದೂ ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ಆ ಎರಡು ಪ್ರತಿಗೆ ಹಳೆ ಹಿರಿ ಉರೋಳಗಣ ಕೊಡಗಿದಹೊದನೆಗಂದಿಹೊದಾಣ ಅಭ್ಯಾಗತೆ ಸೇಸೆ ಸಿಧಾಯ ಅಳು ನ್ಯಾಯ ನೋದಲಾಗಿ ಏನು ಬಂದಿ ಆ ಬೊಂದುಂಟು ಮಾದಂಜರಗಳು ತಾವೆ ಎತ್ತಿ ಕೊಂಬರು (ಎಕ. VI (R), ಕೃಷ್ಣಾ. ೪೬-೧೧; 1179); ಯಿಂನೆಯ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲಿಂಗಿ ನ್ಯಾಯ ಅಂನ್ಯಾಯ ಅವ ತೆಲುಗಿಯಲ್ಲೆಂದು ಬೀರಣ್ಣಂ [ಗ]ಗೆ ಆ ಮಹಾಜನಗಳು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ . . . ಬರಸಿದ ಶಾಸನ (ಎಕ. IV (R), ಹಿರಿಯಾ. ೪೫-೪; ಸು. 14ನೆಯ ಶತ). 'ಅನಾಯ', 'ಸನಾಯ' ಪರಾ. ೧೩. (ಅಲಂ) ಜಗಳ; ತಂಟೆ; ತಕರಾರು; ವ್ಯಾಜ್ಯ : ಹಾಗೆ ಮಾತಿಗೆ ಮಾತು ಹೊರಟು ಅವನಿಗೂ ನನಗೂ ಭಾರಿ ನ್ಯಾಯವಾಯಿತು (ಕಾಲ. ೫೩).

ನ್ಯಾಯ ತೀರಿಸು = ವ್ಯಾಜ್ಯವನ್ನು ಇತ್ಯರ್ಥಗೊಳಿಸು; ವ್ಯಾಜ್ಯ ಮುಗಿಸು : ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಜಗಳಗಳಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ ತೀರಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ ಪಡೆದವರು (ರೂಢಿ). ನ್ಯಾಯ ತೆಗೆ = ನ್ಯಾಯ ಹೂಡು : ನನ್ನ ನಾಸೀಂದ್ರಿಯವು ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ನ್ಯಾಯ ತೆಗೆದು ಸಂಪು ಹೂಡಿ ಬಿಟ್ಟು (ದೇವಸ್ಥ. ೯). ನ್ಯಾಯ ಹೂಡು = ತಕರಾರು ಹೂಡು : ವ್ಯಾಜ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆ : ಅವನು ಜಮಾನನ ಬಗ್ಗೆ ಕೋರ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ ಹೂಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ನ್ಯಾಯಕಾರ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿದವನು : "ನ್ಯಾಯಾಯಕಃ = ನ್ಯಾಯಕಾರಂ" (ತಾತ್ಪ. ೧೩೫). [ಸಂ.]

ನ್ಯಾಯಪಾತಿ (ನಾ). ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ ನೀಡುವ ವಿಭಾಗ : ಶ್ರೀಯುಕ್ತರು ಶರ್ವಾಂಗಿಕ ಸರ್ವಾರದ ನ್ಯಾಯಪಾತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ನಿವೃತ್ತರಾದವರು (ರೂಢಿ). [ನ್ಯಾಯ + ಪಾತಿ]

ನ್ಯಾಯಗಂಟಿ (ನಾ). ಜಗಳಗಂಟಿ : ಅವನು ನ್ಯಾಯಗಂಟಿನಿಂದ ಎಡೆಗಾರನೂ ಇದ್ದ (ಜಮಿನಾ. ೧೧೪). [ನ್ಯಾಯ + ಗಂಟಿ]

ನ್ಯಾಯದರ್ಶನ (ನಾ). = ನ್ಯಾಯ : ಗೌತಮನ ನ್ಯಾಯದರ್ಶನ, ಕಣಾದನ ವೈಶೇಷಿಕದರ್ಶನ, ಕಮಲನ ಸಾಂಖ್ಯದರ್ಶನ, ಪತಂಜಲಿಯ ಯೋಗದರ್ಶನ, ಶೈವನಿಯ ಪೂರ್ವ ಮೀಮಾಂಸಾ ದರ್ಶನ, ಬಾದರಾಯಣನ ಉತ್ತರಮೀಮಾಂಸಾ ದರ್ಶನ - ಇವೇ ಪದ್ಧತಿಗಳೆನಿಸಿ (ಭಾರವ. ೧೨೧); ನ್ಯಾಯದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಮೇಯ ಸಂಪದ ಪ್ರಯೋಜನ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಅವಯವ ತರ್ಕ ನಿರ್ಣಯವಾದ ಜಲ್ಪ ವಿತಂಡಾ ಹೇತ್ವಾಭಾಸ ಛಲ ಪಾತಿ ನಿಗ್ರಹ ಸ್ಥಾನ ಎಂದು ಹದಿನಾರು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೨). [ನ್ಯಾಯ + ದರ್ಶನ]

ನ್ಯಾಯದರ್ಶಿ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನದ ಸದಸ್ಯ : ನೆಕ್ಲೂದೋವ್ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ನ್ಯಾಯದರ್ಶಿಗಳ ಕೊಠಡಿಗೆ ಹೋದನು (ಪುನ. ೨೩).

[ಸಂ. ನ್ಯಾಯದರ್ಶಿನ್]

ನ್ಯಾಯದಾತ (ನಾ). ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ ನೀಡುವವನು; ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿ : ಓ! ನ್ಯಾಯದಾತಾ! ನೀನೇ ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತವುಳ್ಳ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು (ಕವಿ. ೧೪). [<ಸಂ. ನ್ಯಾಯದಾತ]

ನ್ಯಾಯದೂರ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು; ಅನ್ಯಾಯ ಮಾಡುವವನು : ಕಾಯಿ ಕಾಯ್ಯಂಗಾಣದಷ್ಟಾ ನಾಯಕರನಪಗತ ಮಹಿಗಳನು . . . ನ್ಯಾಯದೂರರನಪಜಯರನನ್ಯಾಯಕಾರರನಧಿಕಪಟೋಪಾಯರಂ (ಒಸಪ. ೨೪-೩೩). [ನ್ಯಾಯ + ದೂರ]

ನ್ಯಾಯನಿಯುಕ್ತ (ನಾ). ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಕೂಡಿದುದು; ನೀತಿಯುಕ್ತವಾದುದು : ಉಕ್ತವಿಚಾರಂ ನ್ಯಾಯನಿ[ಪಾಕಾಂ. ವಿ]ಯುಕ್ತಂ ಕ್ರಮವಿಸ್ತದಕ್ಕೆ ಬಾರದವಲ್ಲಂ ವ್ಯಕ್ತಂ ನ್ಯಾಯವಿರುದ್ಧಂ ಶ್ಲೋಕ್ತ ಮಹಾದೋಷಮಂಕು ಪೇಬಲ್ಯಂತಂ (ಕವಿ. ೧-೧೦೬). [ಸಂ.]

ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ (ನಾ). (ನ್ಯಾಯಾಲಯದ) ವ್ಯಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಿರ್ಧಾರ, - ತೀರ್ಮಾನ, - ತೀರ್ಪು : ದಿನಪುರದ ಕಾನೇದಾರ ಹಮಿದಖಾನ . . . ಮಡ್ಡು ನೋಡಿ ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ (ಜಮಿನಾ. ೧೧೪). [ನ್ಯಾಯ + ನಿರ್ಣಯ]

ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಾಯಕ (ನಾ). ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವವನು; ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿ : "ಪ್ರಾಧ್ಯವಾಕಿ, ಅಕ್ಷದರ್ಶಕಿ-೨ ವ್ಯವಹಾರಾಣಾಂ ಪ್ರಪ್ರರಿ-ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಾಯಕನ ಹೆಸರುಗಳು. ಜಡ್ಡಿ, ಮುನಿಸೀಫ್, ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೩೬).

[ನ್ಯಾಯ + ನಿರ್ಣಾಯಕ]

ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಠನಾಗಿರುವವನು; ನೀತಿಯುಕ್ತವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು : ಅವನು ತುಂಬ ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠನಾಗಿ ಬಾಳಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠರ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ನಾಗಿರುವವನು : 'ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠರಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠರತೆ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ದಿಂದಿರುವಿಕೆ : ಒಲವು ಮಿಗಿಲಾದುದು ಗೆಲುವು ಮಿಗಿಲಾದುದು . . . ನೋಡುತ ಮತ್ತಿನೆಲ್ಲಕೆ ಜಗದೊಳು ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠರತೆಯ ಮಿಗಿಲು (ಇಂಜಾ. ೧೬೨-೪೯). [ಸಂ. ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠರತಾ]

ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠರಿ (ನಾ). = ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠರ : ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠಂ ವಾಚ್ಯಪರನು ನಾನಲ್ಲ ಲೋಕನಿರೋಧಿ ಕರಣನಾರಿಗಂಜುವನಲ್ಲ (ಬಸವ. ೬೫೬). [<ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠರ]

ನ್ಯಾಯಪದ್ಧತಿ (ನಾ). ೧. ನೀತಿಯುಕ್ತವಾದ ಮಾರ್ಗ. ೨. ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಇರುವ ಕೈಪಿಡಿ ಅಥವಾ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ ಪುಸ್ತಕ; ನೀತಿಪುಸ್ತಕ : (೨). [ನ್ಯಾಯ + ಪದ್ಧತಿ]

ನ್ಯಾಯಪರತೆ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ; ನ್ಯಾಯ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ : ಮನವಳನಕಾಯಗಳಲ್ಲೂ ಸತ್ಯ ನಿಷ್ಠೆ, ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿ, ನ್ಯಾಯಪರತೆ-ಇವು ವ್ಯಾಪಿಸಿದಲ್ಲದೆ ಶಿವಾನುಗ್ರಹ ದೊರೆಯದು (ಶಕ್ತಿ. ೬೪). [ಸಂ. ನ್ಯಾಯಪರತಾ]

ನ್ಯಾಯಪಾಲಿಕೆ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಆಡಳಿತ ವಿಭಾಗ; ನ್ಯಾಯದ ಇಲಾಖೆ; ನ್ಯಾಯಾಂಗ : ರಾಜ್ಯದ ಲೋಕಸೇವಾವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಪಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಕಾರ್ಯಪಾಲಿಕೆಯೆಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಲು ರಾಜ್ಯವು ಕ್ರಮ ಜರುಗಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಧಾ. ೨೫).

[ಸಂ. ನ್ಯಾಯಪಾಲಿಕಾ]

ನ್ಯಾಯಪೀಠ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿಯ ಸ್ಥಾನ, - ಗದ್ದುಗೆ : (Judgement Seat. ಶಕ್ತಿ. ೪೯). [ನ್ಯಾಯ + ಪೀಠ]

ನ್ಯಾಯಪುರುಷ (ನಾ). ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತವಾಗಿ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ತೀರ್ಪು ಕೊಡುವವನು, —ನ್ಯಾಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವವನು : ದೇವರ ಗುಂಡು ಗುಣಿಗುಣಿಗೊಂಡು ಪೊಗಟೆ ನ್ಯಾಯಪುರುಷಸಂತಾನ ಮನಸಸ್ಥಾನಂ ದಿಲ್ಲುಟ್ಟು ಲಕ್ಷಣೋಪೇತಂ ಬಗೆ ಬಾಗವಸಮಂ ದಿವನಜುಡು ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆಯೇ ರೂಪುಗೊಂಡಂತಿರ್ಪರುಂ ಕಾದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೫ ದ). [ಸಂ.]

ನ್ಯಾಯಪ್ರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಕಾನೂನಿಗೆ ಬದ್ಧವಾದ ಕ್ರಮ : ನ್ಯಾಯಪ್ರಕ್ರಿಯೆ (ಪ್ರೊಸೀಜರ್) ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಅಪರಾಧ ವೆಂತಲೇ ಎಣಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಕವಿಕೀರ್ತಿ. 1, ೩೫೬).

[ನ್ಯಾಯ + ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ]

ನ್ಯಾಯಬಾಹಿರ (ಗು). ಕ್ರಮವಲ್ಲದ ; ಕಾನೂನಿಗೆ ಹೊರತಾದ : "ಶಾಸನಬಾಹಿರ ; ನ್ಯಾಯಬಾಹಿರ ; ಅಕ್ರಮ" (Unlawful. ಪತ್ರಿಕೆ. ೮೬). [ನ್ಯಾಯ + ಬಾಹಿರ]

ನ್ಯಾಯಬೆಲೆ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯವಾದ ಬೆಲೆ ; ಉಚಿತವಾದ ಬೆಲೆ : ಸಕ್ಕರೆ ಬಳಕೆಯನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸುವ ಜಾಗು ಉತ್ಪನ್ನರಾಷ್ಟ್ರಗಳಿಗೆ ನ್ಯಾಯಬೆಲೆ ದೊರಕಿಸುವಂತಹ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಸ್ಥಿಮಿತಗೊಳಿಸುವುದು (ಆಂತರಂಗ. ೧೯೪).

ನ್ಯಾಯಬೆಲೆ ಅಂಗಡಿ = ನಿಗದಿಯಾದ ಬೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ಲುಪ್ತ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಜನರಿಗೆ ದಿನಸಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಲು ಸರ್ಕಾರವು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಅಂಗಡಿ : ಜನರ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ಕಾರವು ಹೆಚ್ಚುಹೆಚ್ಚು ನ್ಯಾಯಬೆಲೆ ಅಂಗಡಿಗಳನ್ನು ತೆರೆಯಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ನ್ಯಾಯ + ಬೆಲೆ]

ನ್ಯಾಯಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ಹಾದಿ ; ಮುಚುಮಾರ್ಗ : ಧೀರರಾದವರು ನ್ಯಾಯಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಚಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ನೀತಿಚಂ. XI, ೪). [ನ್ಯಾಯ + ಮಾರ್ಗ]

ನ್ಯಾಯಮೂರ್ತಿ (ನಾ). = ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಾಯಕ : "ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿ, ನ್ಯಾಯಮೂರ್ತಿ" (Justice. ಪತ್ರಿಕೆ. ೪೯). [ನ್ಯಾಯ + ಮೂರ್ತಿ]

ನ್ಯಾಯರಕ್ತ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ಸಿರಿಯೊಡೆಯನಾಗಿಯುಂ ದರ್ಪರಹಿತನೋದೊಡೆಯನಾಗಿಯುಂ ವಿಗಳತ ಮತ್ಸರನಧಿಕನಾಗಿಯುಂ ನ್ಯಾಯರಕ್ತನೇಂ ಪಿರಿಯನೊ ಮಿಗೆಂದ್ರಾಧೀಶಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೮೬). [ಸಂ.]

ನ್ಯಾಯವಂತ (ನಾ). ಪ್ರಾಮಾಣಿಕನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಯೋಗ್ಯ ನಾದವನು : ಉಭಯಕುಲವಿಶುದ್ಧರ್ ನ್ಯಾಯವಂತರ್ ಜಿತಾತ್ಮರ್ ಪ್ರಭುಗಳಧಿಕಪುಣ್ಯರ್ ಮುನ್ನೆ ನಿಮ್ಮಜ್ಜ ಪಜ್ಜರ್ . . . ಅದಹಾಂದೀ ದುರ್ಯಶಕ್ಕೆಂತು ನೋಂತ್ಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೬). [ನ್ಯಾಯ + ವಂತ]

ನ್ಯಾಯವರ್ತಿ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರುವವನು ; ಸದ್ವರ್ತನೆಯುಳ್ಳವನು. [ಸಂ. ನ್ಯಾಯವರ್ತಿನ್]

ನ್ಯಾಯವಾಕ್ಯ (ನಾ). ವಾದವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾಕ್ಯ ; ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಮಾತು : ಈ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯವಾಕ್ಯವೆಂದು ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ವಾದಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಗಳು ವಾದಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವರು. ಎಂದರೆ, ಅವರವರ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ವಾಕ್ಯವೆಂದರ್ಥ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೨). [ನ್ಯಾಯ + ವಾಕ್ಯ]

ನ್ಯಾಯವಾದಿ (ನಾ). ೧. (ನ್ಯಾಯಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ) ವ್ಯವಹಾರ ಪ್ರತಿನಿಧಿ ; "ನ್ಯಾಯವೃತ್ತಿಯವನು ; ನ್ಯಾಯವಾದಿ ; ವಕೀಲ ; ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರಪಂಡಿತ" (Lawyer. ಇಂಕಣ) : ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ನಡೆಯಿಸ ತಕ್ಕ ನ್ಯಾಯವಾದಿಗಳಿಗೂ ಅಧಿವಕ್ತರುಗಳಿಗೂ

ವಕೀಲರುಗಳಿಗೂ ಕೊಡಬಹುದಾದ ಫೀಜುಗಳ ಪಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಸಹ ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದು (ಬಾಧಾಪ. ೧೨೪). ೨. ನ್ಯಾಯ ಪಕ್ಷಪಾತಿ ; ನ್ಯಾಯವಂತ ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ : ಪ್ರಾಯ ಬಂದ ಹುಡುಗಿಯ ಮನೆ ಯಲ್ಲಿ ಗಂಡಿದ್ದರೆ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ನ್ಯಾಯವಾದಿಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಸಮಾಜ ಅದನ್ನು ನಂಬುವುದಿಲ್ಲ (ಕಾವೇರಿ. ೩೬). [ಸಂ. ನ್ಯಾಯವಾದಿನ್]

ನ್ಯಾಯವಿದ (ನಾ). ೧. ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅರಿತವನು ; ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ : "ಅರ್ಥದೃಕ್ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಕಂ ನ್ಯಾಯವಿದನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೯-೭). ೨. ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿ ; ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಾಯಕ.

[ಸಂ. ನ್ಯಾಯವಿದ್]

ನ್ಯಾಯವಿದ್ಯೆ (ನಾ). = ನ್ಯಾಯ ೭ : ನ್ಯಾಯವಿದ್ಯೆಯೂ ಆತ್ಮಾ ಸಾತ್ಯಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿಚಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ವಿಧಿಯಾದುದರಿಂದ ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯೆಂದೆನಿಸುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೨).

[ನ್ಯಾಯ + ವಿದ್ಯೆ]

ನ್ಯಾಯವಿಧಾಯಕ (ಗು). ಶಾಸನ ರಚನೆಯ ; ಕಾನೂನು ರಚನೆಯ : "ನ್ಯಾಯವಿಧಾಯಕ ಸಭೆ" ಪಠಾ.

[ನ್ಯಾಯ + ವಿಧಾಯಕ]

ನ್ಯಾಯವಿಧಾಯಕಸಭೆ (ನಾ). ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಸಭೆ ; ಶಾಸನಸಭೆ. [ನ್ಯಾಯವಿಧಾಯಕ + ಸಭೆ]

ನ್ಯಾಯವಿರುದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಾನೂನನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವ ; ಕಾಯಿದೆಯನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುವ : "ನ್ಯಾಯವಲ್ಲದ ; ನ್ಯಾಯ ವಿರುದ್ಧ ; ಕಾನೂನಿಗೆ ವಿರುದ್ಧ ವಾದ ; ನಿರ್ನ್ಯಾಯ" (Illegal. ಇಂಕಣ) : "ಕಾನೂನು ವಿರುದ್ಧ, ನ್ಯಾಯವಿರುದ್ಧ, ದೇಶಾಯದೇಶೀರ್" (Illegal. ಪತ್ರಿಕೆ. ೪೩). (ನಾ). ೨. ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದುದು ;

ನೀತಿಯುಕ್ತವಲ್ಲದುದು : ಉಕ್ತ ವಿಚಾರಂ ನ್ಯಾಯನಿಯುಕ್ತಂ ಕ್ರಮ ವಿನೃದಕ್ಕೆ ಬಾರದುನೆಲ್ಲಂ ವ್ಯಕ್ತಂ ನ್ಯಾಯವಿರುದ್ಧಂ ಪ್ರೋಕ್ತಮಹಾ ದೋಷಮಂತು ಪೇಬಲ್ಯಂತಂ (ಕವೀಶ. ೧-೧೦೬). [ನ್ಯಾಯ + ವಿರುದ್ಧ]

ನ್ಯಾಯಶಾಲೆ (ನಾ). ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ ; ನ್ಯಾಯಾಲಯ : ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಾನುಸಾರವಾಗಿ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ವಿವೇಚಿಸಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಸ್ಥಾನವು ನ್ಯಾಯಶಾಲೆ ಎನ್ನಿಸುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ (ಭಾರತ. ೩೫೪). [ನ್ಯಾಯ + ಶಾಲೆ]

ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. = ನ್ಯಾಯ ೭ : ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆ ಅನ್ವೇಷಕೀ ಕ್ರಿಯಾ ವಾರ್ತಾ ದಂಡನೀತಿ ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಾಲ್ಕು ವಿಧವೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿರುವರು . . . ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಆತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೨). ೨. ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ : "ಒಂದು ಸಮಾಜವು ಅನುಸರಿಸಲು ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ಶಾಸನಸಭಾರಚಿತವಾದ ಅಥವಾ ಸಂಪ್ರದಾಯರೂಢವಾದ ವಿಧಿಗಳು, ಕಟ್ಟಳೆಗಳು ; ವ್ಯವಹಾರ ನಿಬಂಧನೆ ; ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರ" (Law. ಇಂಕಣ).

[ನ್ಯಾಯ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತ (ನಾ). ಉಚಿತವಾದುದು ; ಯೋಗ್ಯವಾದುದು ; ನ್ಯಾಯವಾದುದು : ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತವಲ್ಲದಂತಹ ಹೊಗಳಿಕೆ ಲೇಸಲ್ಲವೆಂದಿಗೂ ತಗದು ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತವನ್ನು ವಂತಹ ತಿಳಿಳಿಯದಂತಹ ಲೇಸಿನ್ನಿಸುವುದು (ಇಂಚಾಪ. ೭೭-೭೮) ; ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ಉಚಿತವಾಗಿ ತನಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ್ದು ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತವೆಂದು ಅವನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಛನರು. ೩೬೪). [ನ್ಯಾಯ + ಸಮ್ಮತ]

ನ್ಯಾಯಸ್ಥ (ನಾ). = ನ್ಯಾಯವಂತ : ಪ್ರಾಯಸ್ಥನಾದ ನ್ಯಾಯಸ್ಥ ನಾಗಿರಬೇಕು (ಗಾದ). [ಸಂ.]

ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನ (ನಾ). ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡಿ ಕಾನೂನುಬದ್ಧವಾಗಿ ತೀರ್ಪು ಕೊಡುವ ಸ್ಥಳ; ನ್ಯಾಯಾಲಯ; ಕೋರ್ಟ್: ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಿ ಅವನ ಸಹೋದರನಿಂದ ಒಂದು ಕೋಟಿ ಹೊಡೆದಿದ್ದಾನೆ (ಮೃತನಾ. ೧೦೨). [ನ್ಯಾಯ+ಸ್ಥಾನ]

ನ್ಯಾಯಾಂಗ (ನಾ). ಶಾಸನಾಂಗ, ಕಾರ್ಯಾಂಗ ಹಾಗೂ ನ್ಯಾಯಾಂಗವೆಂಬ ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತದ ಮೂರು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನ್ಯಾಯ, ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ವಿಧಿವತ್ತಾದ ಶಾಸನಗಳ ಮೇರೆಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಅಂಗ: "(ಒಂದು ರಾಜ್ಯದ ಎಲ್ಲ) ನ್ಯಾಯಾಧಿಕಾರಿಗಳು; (ಪಾರಿ) ನ್ಯಾಯಾಂಗ" (Judiciary. ಪತ್ರಿಕೆ. ೪೯).

[ನ್ಯಾಯ+ಅಂಗ]

ನ್ಯಾಯಾಧಿಕರಣ (ನಾ).-ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನ: ದೋಷಾರೋಪದ ಅನುಸಂಧಾನಕ್ಕಾಗಿ . . . ನಾಮೋದ್ವಿಷ್ಟವಾದ ಯಾವುದೊಂದು ನ್ಯಾಯಾಲಯವು ನ್ಯಾಯಾಧಿಕರಣವು ಅಥವಾ ನಿರ್ಣಾಯಕ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ ಯವರ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ಪುನರ್ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲು ಒಳಪಡಿಸಬಹುದು (ಭಾಷಾ. ೨೧೪).

[ನ್ಯಾಯ+ಅಧಿಕರಣ]

ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿ (ನಾ).-ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಾಯಕ: "೧. ನ್ಯಾಯಾಧೀಶ, ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿ, ತೀರ್ಪುಗಾರ. ೨. ಪರೀಕ್ಷಕ" (Judge. ಪತ್ರಿಕೆ. ೪೮).

[ನ್ಯಾಯ+ಅಧಿಪತಿ]

ನ್ಯಾಯಾಧೀಶ (ನಾ).-ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಾಯಕ: "೧. ನ್ಯಾಯಾಧೀಶ, ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿ, ತೀರ್ಪುಗಾರ. ೨. ಪರೀಕ್ಷಕ" (Judge. ಪತ್ರಿಕೆ. ೪೮).

[ನ್ಯಾಯ+ಅಧೀಶ]

ನ್ಯಾಯಾಧ್ಯಕ್ಷ (ನಾ).-ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಾಯಕ: "ಪ್ರಾಧ್ಯಕ್ಷ, ಅರ್ಥದೈವ, ಸ್ಥಳೀಯ, ನ್ಯಾಯಾಧ್ಯಕ್ಷ-ಈ ೪ ನ್ಯಾಯಾಧ್ಯಕ್ಷ" (ಪರ್ವಾಯ. ೭೧-೨೭೫).

[ನ್ಯಾಯ+ಅಧ್ಯಕ್ಷ]

ನ್ಯಾಯಾನುಸೇತ (ನಾ). ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಕೂಡಿದುದು; ನ್ಯಾಯಾನುಸಿತವಾದುದು: "ಸಾರಮದುತ್ಯಸ್ಥಬಲಂ ಸಾರಂ ನ್ಯಾಯಾನುಸೇತಮಂ ತಾನಕ್ಕುಂ" (ಮುಕ್ತಕೋ.೧೨೬-೫೨).

[ನ್ಯಾಯ+ಅನುಸೇತ]

ನ್ಯಾಯಾನ್ವಿತ (ಗು). ೧. ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ನ್ಯಾಯಾನ್ವಿತ ತತ್ವಾಧಿಪ್ರಾಯಂ ಪರಪ್ರಭು ಭಾಷೆ ಸಾಧುಜನಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಪರಪ್ರಭು ನಾಣೀಯಂ ಸರ್ವಾರ್ಥಮಾಗಮಿಯಂ ಶ್ರೇಯಂ (ಜಂದ್ರಪು. ೧೬-೩೬).

(ನಾ). ೨. ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು; ನೀತಿಮಂತ: ಕುಲಮಂ ನಾಭಿಕನೂಭನಂ ಮಹಿಮೆಯಂ ಸತ್ಯಾತ್ರದಾನಂ ನಿರಾಕುಲಮಂ ಜೀವದಯಾರಸಂ ವಿಭವಮಂ ಪಂಜಾಂಗಮಂತ್ರಂ ಚತುರ್ವಲಮಂ ಪ್ರಾಭವ ಮೆಯ್ಯೆ ಮಾಡೆ ಪಡೆದಂ ನ್ಯಾಯಾನ್ವಿತಂ ತೊಟ್ಟಿ ನಾ ಬಲೆಯಾರ್ವಂ ತೆಗೆದಂತೆ ಬಂದುದು ವಯೋವಿಭ್ರಾಜಕಂ ರಾಜಕಂ (ಶಾಂತಪು. ೫-೭೫).

[ನ್ಯಾಯ+ಅನ್ವಿತ]

ನ್ಯಾಯಾರ್ಜಿತ (ಗು). ನೀತಿಯುಕ್ತವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ; ಉಚಿತಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಗಳಿಸಿದ: ನ್ಯಾಯಾರ್ಜಿತವಿತ್ತಂ ಧರ್ಮಾಯುಕ್ತಮುನಿಪ್ಪ ರಾಜವೃತ್ತಂ ತನಗೀಕಾಯುಕ್ತಮಾಗಿ ಧರೆಯಂ ಜೀಯೆನಿವರಿಸುತುದಾತ್ರ ಚರಿತರುಮೊಳರೇ (ಪಂಪಾ. ೨-೭೦).

[ನ್ಯಾಯ+ಅರ್ಜಿತ]

ನ್ಯಾಯಾಲಯ (ನಾ).-ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನ: "ನ್ಯಾಯಾಲಯ, ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನ" (Judicature. ಪತ್ರಿಕೆ. ೪೯).

ನ್ಯಾಯಾಲಯ ಅವಮಾನ-ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನದ ಅದೇಶ ಅಥವಾ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸುವಿಕೆ: ಉಪಖಂಡದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಯಾವುದೊಂದು ಕೂಡ, ಅಪಮಾನಲೇಖ, ಅಪಮಾನನಚನ, ಮಾನಹಾನಿ,

ನ್ಯಾಯಾಲಯ ಅವಮಾನ, ಇವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮತ್ತು ಶಿಷ್ಟಾಚಾರಕ್ಕೆ . . . ಭಂಗವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂಥ . . . ಯಾವುದಾದರೂ ವಿಧಿಯು ಅಮಲಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಭಾಷಾ. ೧೦). ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ನಂದನೆ-ನ್ಯಾಯಾಲಯ ಅವಮಾನ: "ನ್ಯಾಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಆಗೌರವ (ತೋರುವುದು); ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ನಂದನೆ" (Contempt of Court. ಪತ್ರಿಕೆ. ೨೬).

[ನ್ಯಾಯ+ಅಲಯ]

ನ್ಯಾಯಾಸನ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಧೀಶನ ಪೀಠ. [ನ್ಯಾಯ+ಅಸನ]

ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನ (ನಾ).-ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನ. [ನ್ಯಾಯ+ಅಸ್ಥಾನ]

ನ್ಯಾಯಿಕ (ಗು). ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ; ಕಾನೂನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: "ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನದ, ನ್ಯಾಯಿಕ" (Judicial. ಪತ್ರಿಕೆ. ೪೯).

[ಪಂ.]

ನ್ಯಾಯಿಕಪದ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಅಧಿಕಾರ ಅಥವಾ ಪದವಿ: ವಿನರಣೆ ೨-ಈ ಖಂಡದ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ, ಯಾರೊಬ್ಬರೇ ಆಗಲಿ . . . ಅವರು ಅಧಿಕಾರದ ಮೇಲೆ ಜಿಲ್ಲಾ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರ ಪದಕ್ಕೆ ಕಡೆಮೆಯಿಲ್ಲದ ನ್ಯಾಯಿಕಪದವನ್ನು ಧಾರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಅವಧಿಯನ್ನೂ ಸೇರಿಸತಕ್ಕದು (ಭಾಷಾ. ೬೭).

[ನ್ಯಾಯಿಕ+ಪದ]

ನ್ಯಾಯಿಕಸೇವೆ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸೇವೆ: "ನ್ಯಾಯಿಕಸೇವೆ" ಎಂಬ ಪದಗಳಿಗೆ, ಜಿಲ್ಲಾ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಮತ್ತು ಜಿಲ್ಲಾ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರ ಸ್ಥಾನಕ್ಕಿಂತ ಕಡಮೆಯಾದ ವ್ಯವಹಾರ ನ್ಯಾಯಿಕಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಭರ್ತಿ ಮಾಡಲು ಉದ್ದೇಶಿಸಿರತಕ್ಕ ಜನಗಳನ್ನೇ ಕೇವಲ ಒಳಗೊಂಡಿರತಕ್ಕ ಸೇವೆ ಎಂದರ್ಥ (ಭಾಷಾ. ೧೨೯).

[ನ್ಯಾಯಿಕ+ಸೇವೆ]

ನ್ಯಾಯಿಗೆ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವವನು: ಇದು ಹಿಂದೊಂದು ತಪ್ಪೆಂದು ನ್ಯಾಯಿಗರು ಎಣಿಸಿದರು (ಸಮಾ. IV, ೫೯-೨೧).

[ನ್ಯಾಯ+ಇಗ]

ನ್ಯಾಯೋಪಾರ್ಜಿತ (ಗು).-ನ್ಯಾಯಾರ್ಜಿತ: ಅಂತಾತನತಿ ಪ್ರಬುದ್ಧಂ ಧನಕನಕಸಮೃದ್ಧಿಯೋಕ್ ನೆಹಿದಿಷ್ಟವಿಷಯಕಾಮಭೋಗಂ ಗಳನನುಭವಿಸುತ್ತಂ ನ್ಯಾಯೋಪಾರ್ಜಿತವಿತ್ತನುಂ ಧರ್ಮಪಾದಿತಚಿತ್ತನು ಮಾಗಿ ಕೆಲವುಕಾಲಂ ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿನಿದುರ್ (ಪಂಡತಂ. ೨೨-೭).

[ನ್ಯಾಯ+ಉಪಾರ್ಜಿತ]

ನ್ಯಾಯೋಲ್ಲಂಘನೆ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಮೀರುವಿಕೆ; ಕಾನೂನನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವಿಕೆ: ಇಂಥ ತೀರ್ಪಿಗೆ ನ್ಯಾಯೋಲ್ಲಂಘನೆಯೆ ಮತ್ತು ಕಾನೂನಿನ ದೋಷಗಳ ಪೂರ್ಣಕಾರಣವೆಂಬುದು ಸುಸ್ಪಷ್ಟ (ಫಣರು. ೨೦೩).

[ನ್ಯಾಯ+ಉಲ್ಲಂಘನೆ]

ನ್ಯಾಯ್ಯ (ನಾ). ೧.-ನ್ಯಾಯ ೧: "ಯುಕ್ತಂ, ಔಪಯುಕ್ತಂ, ಲಭ್ಯಂ, ಭಜಮಾನಂ, ಅಧೀನಂ, ನ್ಯಾಯ್ಯಂ-೩ ಪ್ರಿಯಾದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು, ತಿಳುವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವರು ಪಡೆಂಬಡತಕ್ಕಂಥಾದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೪೨). ೨. ಕ್ರಮವಾದುದು; ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ಅರ್ಹವಾದುದು; ಉಚಿತವಾದುದು: "ಯುಕ್ತಂ, ಉಚಿತಂ, ನ್ಯಾಯ್ಯಂ, ಪ್ರಾಪ್ತಂ, ಔಪಯುಕ್ತಂ-ಈ ೫ ಉಚಿತಂ" (ಪರ್ವಾಯ. ೧೨೬-೬೧).

[ಪಂ.]

ನ್ಯಾಯ್ಯಯುಕ್ತ (ನಾ). ಉಚಿತವೂ ನ್ಯಾಯವೂ ಆದುದು; ಯೋಗ್ಯವಾದುದು: ಸುಮಂತ್ರನು . . . ಸಾವಧಾನದಿಂದ ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸಿ ನ್ಯಾಯ್ಯಯುಕ್ತವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿದ (ಕವಿ. ೨೭).

[ನ್ಯಾಯ್ಯ+ಯುಕ್ತ]

ನ್ಯಾಯಿ 'ನೇರೆ' ನೋ.

ನ್ಯಾಸ, 'ನೇರ' ನೋ.

ನ್ಯಾಸ, 'ನೇರ' ನೋ.

ನ್ಯಾಸಭತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ ; ನೀವಾರ : ನೀವಾರ (ನ್ಯಾಸಭತ್ತ) . . . ಕೃಷಿವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು (ಅಪ್ಪಾಂಗ. ೧೧೪).

[ನ್ಯಾಸ (<ನೇರ) + ಭತ್ತ (<ಬತ್ತ)]

ನ್ಯಾಸ 'ನೇರ' ನೋ.

ನ್ಯಾಸನು (ಕ್ರ). (ಬೆಡಗು, ಒಯ್ಯಾರಗಳಿಂದ) ನಿಧಾನಿಸು ; ತಡ ಮಾಡು : ಅವಳು ಮದುವೆಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಬರಲು ತುಂಬ ನ್ಯಾಸನು ಹಿಡಿದು (ರೂ. ೨). [ನ್ಯಾಸ (<ನೇರ) + ನು]

ನ್ಯಾಸನು 'ನೇರನು' ನೋ.

ನ್ಯಾಸ 'ನೇರ' ನೋ.

ನ್ಯಾಸವರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಠಾಭರಣ : ನ್ಯಾಸವರ ಕಂಠಮಾಲೆ ಪದಕ ಕಂಬುಗ್ರೀವ ಸಂಗಿ ದಿವ್ಯಚಂದನ ಲೇಪಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೧೧-೨). [ನ್ಯಾಸ (<ನೇರ) + ಸರ]

ನ್ಯಾಸ 'ನೇರ' ನೋ.

ನ್ಯಾಸ (ನಾ). ೧. ಇಡುವಿಕೆ ; ಇರಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಕೇಳಿದಾಗ ಕೊಡುವಂತೆ ಹೇಳಿ, ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಕಾಪಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟ ವಸ್ತು : ಪತ್ತರೋ ಪತ್ತರೋ ಪತ್ತರೋ ನ್ಯಾಸಮಲ್ಲಿ (ರಾಮಾ. ೩೪-೪) ; ಭರತನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಸವಾಗಿದ್ದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ರಾಮನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (ವಚನ. ೪೧೪) ; ಒಡನೆಯನ್ನು ನ್ಯಾಸವಾಗಿಟ್ಟವರು ಬಂದು ಕೇಳಿದಾಗ ಹಿಂಸೆಯಿರುವುದು . . . ಸಾಧುವಲ್ಲ (ಕುಮಾರ. ೩೨). ೩. ಹೊಂದುವ ಉಪಾಯ ; ಪಡೆಯುವ ಉಪಾಯ : ಅಧಿಗಮೋಪಾಯಮಂ ನ್ಯಾಸಮಂಬುದು (ತಮ್ಮ. ೩೦) ; ಪ್ರಮಾಣಮಂ ಜ್ಞಾನಮಂಬುದು, ಅಧಿಗಮೋಪಾಯಮಂ ನ್ಯಾಸಮಂಬುದು, ಅಪಾವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಮಂ ನಯಮಂಬುದು (ತತ್ವ. ೩೩). ೪. ಜಪ ಮತ್ತು ಪೂಜೆಯ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, — ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : ಮೇಲಾ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಕರನಾಸಂಗ್ಯವಲ್ಲ . . . ಅದಿಮಧ್ಯಾಂತರಪರ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಿದುಯುಕ್ತಮಾದ ಅಕಾರ ಉಕಾರ ಮಕಾರಗಳಂ ನ್ಯಾಸಂ ಮಾಡಿ ಬಳಿಕಾ ದಿಂದುಯುಕ್ತ ಪ್ರಜವನಾ ಸರ್ವಾಂಗುಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನ್ಯಾಸಂಗ್ಯದು (ವಿವೇಕ. ೪೪) ; ಕತಂಚಾಕ್ಷರಯ ಜಪಿಸಿ ಲಿಂಗವೀಜಾಕ್ಷರಗಳಂ ನ್ಯಾಸಮಂ ಮಾಡಿ ಪೂರ್ವದೋಷವನಳಿಯುತಂ (ಮಹಾವಿ. ೪-೨೦) ; ಆಸನದ ಸ್ಥಿತಿಯೂ ಒಂದು ನ್ಯಾಸವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ನ್ಯಾಸಗಳಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗವ ಮತ್ತು ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ ಆಸನಸ್ಥಿತಿಯೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರತ. ೧೫೬). 'ಅಂಗನ್ಯಾಸ', 'ಕರನ್ಯಾಸ' ಪರಾ. ೫. ವಿಧಾನ ; ರಚನೆ ; ರೀತಿ ; ಬಗೆ : ನ್ಯಾಸವೊಳ್ಳುತು ಗುರುವಿನಧಿವ್ಯಾಸಮಂಕುಟಿಸಿ ಶಿವಶಿವಾ ಕಾಳಾಸ ತಪ್ಪದ ಕಳವಿನೆಸುಗಿಯ ಬತ್ತ ರೇಸೆಂದ (ಕೊರಂ. ೪-೪-೩೫) ; ಕರ ಬಂದೆ, ರೂಪಾಂತರಬೆತ್ತು ಹೊಂಚಿಪ್ಪ ಭದ್ರನೆಯ ಕಾಪಿನೋಲಂತೆ, ನಾನಾನ್ಯಾಸಮಂ ರೂಪಿ ಚಿತ್ರಮಾದುವು ಕಣ್ಣಿ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೨೯೨-೧೪೬) ; ನೂಲಲ್ಲಿ ಕಣಿನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಇವರ ಮನಸ್ಸು . . . ಕೊನೆಗೆ ಅಪರಂಜಿಯಾಯಿತು. ಅದು ಹೀಗಾದ ವಿಚಿತ್ರನ್ಯಾಸವನ್ನು ನಾನು ಹೇಗೆ ವಿವರಿಸಬಹುದು ? (ಸುಬ್ರ. ೨). ೬. ಇಡುಗುಟ್ಟು ; ಶೇವಣಿ : 'ನ್ಯಾಸಕಾರಿ' ಪರಾ. ೩. ಧರ್ಮದರ್ಶಿಗಳ ಮಂಡಲಿ ; ವಿಶ್ವಸ್ತವಮಿತಿ : ಮೇಲಿನ (೧) ನೆಯ ಖಂಡದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಯಾವುದೊಂದೂ, ಒಂದು ವಿದ್ಯಾಸಂಸ್ಥೆಯ ಆಡಳಿತವು ರಾಜ್ಯದಿಂದ ನಡೆ

ಯುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಅದರಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾದ ಕಟ್ಟು ಪಾಡುಗಳ ಯಾವುದಾದರೂ ಧರ್ಮಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ನ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿ ಆ ಸಂಸ್ಥೆಯು ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆ ವಿದ್ಯಾಸಂಸ್ಥೆಗೆ ಅನ್ವಯಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಭಾಷಾ. ೧೩). ೭. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ; ಭಾಷ್ಯ ; ಟೀಕೆ ; ಪಂಚಿಕೆ : 'ನ್ಯಾಸಕಾರ' ಪರಾ. ೪. ಕಾದಂಬರಿ : ಇಂದು ಹಲಸಂಗಿಯ ಧೂಲಿಸಾಹೇಬರು ಇದೇ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯ ಕತೆ, ನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಕನ್ನ. ೧, ೩೯). ೧೦. 'ಕಾಶಕೃತ್ಸ್ನ' ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಜಿನೇಂದ್ರ ಬುದ್ಧಿಯು ಬರೆದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, — ಭಾಷ್ಯ : ತದುಪಾಧ್ಯಾಯಿಗಳು ೩ ಭಟ್ಟವರ್ಷ ನ್ಯಾಸ ಪ್ರಭಾಕರವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಗಳೂವರ್ಗಂ . . . ಸರ್ವನಮಸ್ಕಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೆಯ್ಯಾಚೇಶ್ವರದಗಲುಂ ಬಡಗಿ ಮತ್ತರು ೧೦೦೦ . . . ಭಟ್ಟವರ್ಷವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಗೆ ಮತ್ತರು ೩೫ ನ್ಯಾಸವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಗೆ ಮತ್ತರು ೩೦ ಪ್ರಭಾಕರವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಗೆ ಮತ್ತರು ೪೫ (ಕನ್ನ. ೩-೨-೧೪೩ ; 1958) ; ಭಟ್ಟಪ್ರತಿ ನ್ಯಾಸದರೆ ಮತ್ತರು ೧೫ ಹರಕೃತ್ತರು ೧೦ ಪ್ರಭಾಕರದರೆ ಮತ್ತರು ೨೦ ಪರಕೃತ್ತ ೧೦ ವೇದಾನ್ತದರೆ ಮತ್ತರು ೧೫ ಹರಕೃತ್ತರು ೧೦ (ಸಾ. ೪೦. XX, ೩೦೦-೧೩ ; ಸು. 17ನೆಯ ಪಟ). ೧೧. [ಸಂಗೀತ] ಗ್ರಹಸ್ವರ, ಹಂಸಸ್ವರ, ನ್ಯಾಸಸ್ವರವೆಂಬ ಪ್ರಧಾನಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಗ್ರಹ, ಅಂಶ, ಮಂದ್ರ, ತಾರ ಹಾಗೆಯೇ ನ್ಯಾಸ, ಅಪನ್ಯಾಸ ನಂತರ ಸನ್ಯಾಸ, ವಿನ್ಯಾಸಗಳು, ಬಹುತ್ವ ಹಾಗೆಯೇ ಅಲ್ಪತ್ವ ರಾಗಗಳ ಈ ಹತ್ತು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಮುನಿಗಳು ಹೇಳಿದರು (ಚತು. ೫೪) ; ಒಂದೊಂದು ರಾಗಕ್ಕೂ ಹಾಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಬೇಕಾದ ಸ್ವರ (ಗ್ರಹ), ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವ ಸ್ವರ (ಅಂಶ), ಒಂದೊಂದಕ್ಕೂ ಎರಡೆರಡರಷ್ಟು ಧ್ವನಿ ಪ್ರಮಾಣ ಹೆಚ್ಚುವ ಸ್ವರಪ್ರಕರ ಶ್ರೇಣಿ (ಮಂದ್ರ, ಮಧ್ಯ, ತಾರ), ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಲು ಉಪಯುಕ್ತ ಸ್ವರಗಳು (ನ್ಯಾಸ, ಅಪನ್ಯಾಸ, ವಿನ್ಯಾಸ), ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಬಗೆಯ ರೂಪಕಗಳು ರಚಿತವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೋ ಅಂತೆಯೇ ಪ್ರಸ್ತಾರ . . . ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ (ಭಾರತ. ೫೪೧) ; ನ್ಯಾಸ-ಅಂಶಸ್ವರದ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿ ರಾಗವನ್ನು ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳಿಸುವ ಸ್ವರ (ಸಂಗೀತಂ. ೨೩). 'ನ್ಯಾಸಸ್ವರ' ಪರಾ. ೧೨. [ಗಣಿತ] ಅಗಲದ ಅಳತೆ : ನ್ಯಾಸವೆಂದರೆ ಅಡ್ಡ ಗಲವೆನುವುದು (ಕ್ಷೇತ್ರ. ೫೬-೬).

[ಸಂ.]

ನ್ಯಾಸಕಾರ (ನಾ). ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರ ; ವಿವರಣೆಕಾರ ; ಭಾಷ್ಯಕಾರ : ಈ ನುಡಿ ನಿನಗಲ್ಲದೆ ದಿವಿಜಾನೀಕೃತಮರದವರ ಪಚನಂ ಜಡಸಂಸ್ಥಾನಮು ವಿಜ್ಞೇಯಮದರ್ಶನಾನುಂ ನ್ಯಾಸಕಾರಂ ತರವೇವ್ಯಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೧೪೦).

[ಸಂ.]

ನ್ಯಾಸಕಾರಿ (ನಾ). ಶೇವಣಿ ಇಡುವವನು : "(ಜನ, ಆಸ್ತಿ, ಮೊ.ನ್ನು) ನ್ಯಾಸವಿಡುವವನು ; ನ್ಯಾಸಕಾರಿ ; ಶೇವಣಿ ; ಶೇವಣಿದಾರ" (Depositor. ೫೦೪೫).

[ಸಂ. ನ್ಯಾಸಕಾರಿನ್]

ನ್ಯಾಸಧಾರಿ (ನಾ). ತನಗೆ ವಹಿಸಿಕೊಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ, ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಪಾಲಿಸುವವನು ; ವಿಶ್ವಸ್ತ : "ಯಾವನಿಗೆ ವಸ್ತುವನ್ನು ವಹಿಸಿದೆಯೋ ಅವನು : ನ್ಯಾಸಧಾರಿ" (Depository. ೫೦೪೫) ; ನೆಳ್ಳು ದೋವನನ್ನು ಕಾನೂನುಬದ್ಧವಾದ ನ್ಯಾಸಧಾರಿಗೆ ವಶಪಡಿಸಬೇಕೆಂದು ರಾಗೊಣಿಸ್ಕಿ ತೀವ್ರಾಲೋಚನೆ ನಡೆಸಿದನು (ಪುನರು. ೪೧೯).

[ಸಂ. ನ್ಯಾಸಧಾರಿನ್]

ನ್ಯಾಸನಿರ್ವಾಹಕ (ನಾ). — ನ್ಯಾಸಧಾರಿ : ಈಗ ನಾನೊಬ್ಬ ನ್ಯಾಸ ನಿರ್ವಾಹಕ . . . ನಾನೆ ಅವನ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಪುನರು. ೩೧೧). [ನ್ಯಾಸ+ನಿರ್ವಾಹಕ]

ನ್ಯಾಸಪೂರಿತ (ನಾ). ಜಪ ಮತ್ತು ಪೂಜೆಯ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕ್ರಿಯಾ ವಿಶೇಷ: ಸಂತತಂ ಸಕಲಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಮಾತೆಯಪ್ರಾಣ ಪ್ರಣಮೋಕ್ತ ಪಂಚಾಕ್ಷರದ ನ್ಯಾಸಪೂರಿತವಾಗಿ (ಸಮೋ. ೧೪-೨೩). [ನ್ಯಾಸ+ಪೂರಿತ] ನ್ಯಾಸವಸ್ತು (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಕಾಯ್ದಿಡಲು ಕೊಟ್ಟ ವಸ್ತು: ನಿಜವಾಗಿ ಅಡೊಂದು ನ್ಯಾಸವಸ್ತು. ಗೌರವದಿಂದ ಬೆಳೆಸ ಬಹುದು . . . ಕಡೆಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಸ್ವಾಧೀನಮಾಡಬೇಕು (ಜಯಂತ. ೨೯೩). [ನ್ಯಾಸ+ವಸ್ತು]

ನ್ಯಾಸವಿದ್ಯೆ (ನಾ). [ವೇದಾಂತ] ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿ ಸುವ ವಿದ್ಯೆ; ತರಣಾಗತಿ ವಿದ್ಯೆ: ಈ ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೈತ್ತಿಂಯು ಉಪ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯೆ ವಿವರಿಸಿರುವಂತೆ ನ್ಯಾಸವಿದ್ಯೆಯು ತರಣಾಗತಿವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿದೆ (ಭಾರತ. ೨೬೪); ವೇದಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ನ್ಯಾಸವಿದ್ಯಾ, ತರಣಾಗತಿ, ಪ್ರಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವ ಸುಲಭವಾದ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಪಾಂಚರಾತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ಭಗವತ್ಪಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು ಉಪ ದೇಶಿಸಿರುವನು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೦). [ನ್ಯಾಸ+ವಿದ್ಯೆ]

ನ್ಯಾಸಸ್ವರ (ನಾ).-ನ್ಯಾಸ ದಿಗಿ: ರಾಗಕ್ಕೆ ಮೂರುವಿಧ ಪ್ರಧಾನ ಸ್ವರಗಳುಂಟು. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅವು (೧) ಗ್ರಹಸ್ವರ, (೨) ಅಂಶಸ್ವರ, (೩) ನ್ಯಾಸಸ್ವರ . . . ರಾಗವನ್ನು ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳಿಸುವ ಸ್ವರವೇ ನ್ಯಾಸಸ್ವರ (ಸಂಗೀತಂ. ೨೨). [ನ್ಯಾಸ+ಸ್ವರ]

ನ್ಯಾಸಾಪಹಾರ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಕಾಯ್ದಿಡಲು ಕೊಟ್ಟ ವಸ್ತುವನ್ನು ಮರಳಿ ಕೊಡದೆ ವಂಚಿಸುವಿಕೆ, -ಅಪಹರಿಸುವಿಕೆ: ನಾನಾಮಿಥ್ಯೋಪದೇಶಂ ಪುರಿದೊಡವಿದ ಸಾಕಾರಮಂತ್ರಂ ರಹೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ನ್ಯಾಸಾಪಹಾರಕ್ರಮಮನುಗತಿಯು ಕೊಟಿಲೇಖತ್ರಯಾ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಸತ್ಯವ್ರತಕ್ಕಿಂವು ಪರಿವಿಧಿಯಿಂದಯ್ಯತೀಚಾರಮಕ್ಕುಂ (ಸುಳುಮಾ. ೬-೧೪); ಬಯ್ಯೆಗೊಟ್ಟಾತಂ ಮಹಿಮೆ ಕಿಟಾದಂ ಪೇಟ್ಟಡ ನಿತನೆ ಕೊಟ್ಟುಬಿಡದಂ ವಂಚಿಸುವುದು ನ್ಯಾಸಾಪಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ರಾಪಕಾ. ೧೨೩-೨). [ನ್ಯಾಸ+ಅಪಹಾರ]

ನ್ಯಾಸಾರ್ಪಣ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಕಾಯ್ದಿಡಲು ಕೊಟ್ಟುದನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಡುವಿಕೆ, -ಮರಳಿ ಒಪ್ಪಿಸುವಿಕೆ: (೨). [ನ್ಯಾಸ+ಅಪಹಾರ]

ನ್ಯಾಸಿ (ನಾ).-ನ್ಯಾಸಧಾರಿ: ೧೦. ನ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಸಿಗಳು. ೧೧. ಮಹಾಪ್ರಶಾಸಕರು ಮತ್ತು ಸರ್ಕಾರಿ ನ್ಯಾಸಿಗಳು (ಭಾಧಾನ. ೨೯೪). [ಸಂ. ನ್ಯಾಸಿನ್]

ನ್ಯಾಸ್ತಾ (ನಾ). ಸ್ನೇಹ; ಗೆಳೆತನ: ಇವರ ನ್ಯಾಸ್ತಾ ಬಾಳಾ ಬೇಡಿದೆ (ಚಂದತೋ. ೧೭೩). [?]

ನ್ಯಾಹರಿ 'ನೇರೈ' ನೋ.

ನ್ಯಾಹರಿ 'ನೇರೈ' ನೋ.

ನ್ಯುಬ್ಬ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗೆ ಬಾಗಿದುದು, -ಬಗ್ಗಿದುದು; ಅಧೋ ಮುಖವಾದುದು. ೨. ತಲೆಬಾಗಿದವನು; ಅಧೋವದನನಾದ ವನು: "ನ್ಯುಬ್ಬ: ಅಧೋಮುಖ: -ಈ ೨ ತಲೆಯಂ ಬಾಗಿರ್ಪವಂ" (ಪದಾಢು. ೩೩-೨೩೦). ೩. ಕುಳ್ಳ; ಕುಬ್ಬ; ಗಿಡ್ಡ. ೪. ಬೆನ್ನು ಬಾಗಿದವನು; ಗೂನ. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಿಂಬೆ. ೬. ಅಲದ ಮರ; ನೈಗ್ರೋಥ. ೭. ರೋಗದಿಂದ ಕುಗ್ಗಿದವನು, -ಕಂದಿ ದವನು: "ನ್ಯುಬ್ಬ: -ರುಜಾಭುಗ್ನೀ-ರೋಗದಿಂದ ಮರ್ಬಲನಾಗಿ ಬೊಗ್ಗಿ ಹೋದವನು ಹಸರುಗಳು, ರೋಗದಿಂದ ಕಂದಿದವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿಕ. ೧೪೬).

[ಸಂ.]

ನ್ಯುಮೋನಿಯ, ನಿಮೋನಿಯ (ನಾ). ಶ್ವಾಸಕೋಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ಶ್ವಾಸಕೋಶದ ಉರಿಯೂತ: ಆ ಮಗು ನ್ಯುಮೋನಿಯಾದಿಂದ ಸರಳುತ್ತಿದೆ (ರೂಫ). ನಿಮೋನಿಯ: ಮಗುವು ಜ್ವರದಿಂದ ಸರಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ನಿಮೋನಿಯಾದಿಂದ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮುಡುಕರು. ಮಗುವಿಗೆ ಇಂಟೆಕ್ಸನ್ನನ್ಯಾಗಲೀ, ಇನ್ಟೆಫ ನನ್ಯಾಗಲೀ ಕೊಡಲು ಅವಕಾಶವನ್ನೇ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ (ಕಲರೋ. ೧).

[←-ಇಂ. Pneumonia]

ನ್ಯೂನ (ಗು). ೧. ಕೊರತೆಯುಳ್ಳ; ಕಡಮೆಯ; ಸಮಗ್ರ ವಲ್ಲದ. ೨. ಕೀಳಾದ; ತುಚ್ಛವಾದ. (ನಾ). ೩. ಕೊರತೆ; ದೋಷ: ಇಲ್ಲಿ 'ಅಪೂರ್ವಾದಿಂಶ'ನೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಚತುರ್ಮದನತ್ವಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು ನ್ಯೂನವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಕೃಷಿ. ೨೬೪).

ನ್ಯೂನಾತಿರೇಕ - ಕಡಮೆ ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚು; ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ; ವಿರುದ್ಧೇರು: ನ್ಯೂನಾತಿರೇಕಗಳು ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ (ರೂಫ). ನ್ಯೂನಾಧಿಕ್ಯ - ನ್ಯೂನಾತಿರೇಕ: ಇವರಿಂದ ಹಮಯ ಸ್ಥಿರತ್ವದಲ್ಲಿ ನ್ಯೂನಾಧಿಕ್ಯವಾದಂತೆ, ಸಮುದ್ರದ ಸ್ಥಿರತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ನ್ಯೂನಾಧಿಕ್ಯ ವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೦೦). [ಸಂ.]

ನ್ಯೂನಗಂಡ (ನಾ). ಉಳಿದವರಿಗಿಂತ ತಾನು ಕೀಳೆಂಬ ಭಾವನೆ; ನೈಜ್ಯಾನುಸಂಧಾನ: ಶತಮಾನಗಳಿಂದ ಅಂಥಪ್ರದ್ಧೆ, ಅಜ್ಞಾನ, ದಾಷ್ಯ . . . ನ್ಯೂನಗಂಡ, ಮೂಢಭಾವನೆ . . . ಇವನ್ನೆ ಪುರುಷಾರ್ಥ ವೆಂದೂ ಪರಮಾರ್ಥವೆಂದೂ ಭಾವಿಸಿ, ಅನುಭವಿಸಿ ಬದುಕಿ ಬಂದ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ . . . ರಾಜಕಾರಣಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲದ ಎಂದೂ ಸಲ್ಲದ ಮಹತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ (ವಿಜ್ಞಾನ. ೪೮). [ನ್ಯೂನ+ಗಂಡ?]

ನ್ಯೂನತಾದ್ರೂಪ್ಯರೂಪಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ತಾದ್ರೂಪ್ಯ ರೂಪಕಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಆರೋಪ ಮಾಡುವ ವಸ್ತುವಿಗಿಂತ ಆರೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ನ್ಯೂನತೆ ತೋರುವ ತಾದ್ರೂಪ್ಯರೂಪಕ: ಇಂತು ತಾದ್ರೂಪ್ಯರೂಪಕಮುಂ ಅನುಭವತಾದ್ರೂಪ್ಯರೂಪಕಮೆಂದೂ ನ್ಯೂನತಾದ್ರೂಪ್ಯರೂಪಕ ಮೆಂದೂ ಅಧಿಕತಾದ್ರೂಪ್ಯರೂಪಕಮೆಂದೂ ಮೂವುಂ ತೆರಿಂ (ಅಪ್ರ. ೨೨-೯); ಪದನಚತುಷ್ಯಮಿಲ್ಲದ ರೋಗಗುಣಮಿಲ್ಲದ ಪದ್ಮ ಸೀತಮಿಲ್ಲದ ಕಳಹಂಸಮಿಲ್ಲದ ಕಮಂಡಲಮಿಲ್ಲದ ಪಾಶರಜ್ಜುಮಿಲ್ಲದ ವಿನುಳಾಕ್ಷಮಾಲಿಕೆಯುಮಿಲ್ಲದಪೂರ್ವಾದಿಂಶಭರ್ಮಕೋವಿದ ಸಯ ಯುಕ್ತದಾಸಪತಿ ಪೇಟ್ಟಪನಾಂ ನಿನಗೊಂದು ಕಾರ್ಯಸುಂ-ಇಲ್ಲಿ 'ಅಪೂರ್ವಾದಿಂಶ'ನೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಸಾಧಾರಣ ವಾದ ಚತುರ್ಮದನತ್ವಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು ನ್ಯೂನವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಇದು ನ್ಯೂನತಾದ್ರೂಪ್ಯರೂಪಕ (ಕೃಷಿ. ೨೬೪).

[ಸಂ.]

ನ್ಯೂನತೆ (ನಾ). ಕೊರತೆ; ಅಪೂರ್ಣತೆ; ಲೋಪ: ಮದುವೆನ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಮದುವೆನ ಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ನ್ಯೂನತೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಚೀವಾತ್ಮ. ೫೮); ಈ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮುಖ್ಯ ನ್ಯೂನತೆ: ಒಂದು ಸ್ವತ್ತಿನ ದಿಗಂತ ಕೋನೋನ್ಮತ್ತಿಗಳು ವಿಕಳಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ವಿಕ್ಷಣಸ್ಥಾನಕ್ಕೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಒಂದೇ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು (ಸತ್ತತ್. ೩೬); ಪದಗಳ ಅರ್ಥ ಮುಬ್ಬು ಮುಬ್ಬಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುವುದೂ ಒಂದು ನ್ಯೂನತೆಯೇ (ಇತ್ತದ. ೫೪೪).

[ಸಂ. ನ್ಯೂನತಾ]

ನ್ಯೂನಪದ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯರಚನೆಯ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; "ಪ್ರಕೃತಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ಪದಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಲ್ಲದಿರುವುದು" (ಕೃ.ಬಿ. ೨೨೮).

[ನ್ಯೂನ+ಪದ್ಯ]

ನ್ಯೂನಪೂರ್ತಿ (ನಾ). ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವುದನ್ನು ತುಂಬಿ ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ಕೊರತೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವಿಕೆ: ಇದರಿಂದ ಕೇವಲ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರವಲ್ಲದೆ, ನ್ಯೂನಪೂರ್ತಿಯ ಸಲುವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳು ದ್ರವಿಡಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೪೦). [ನ್ಯೂನ+ಪೂರ್ತಿ]

ನ್ಯೂನಪೋಷಣೆ (ನಾ). (ತಕ್ಕಷ್ಟು ಆಹಾರ)ಪೋಷಣೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: "ತಕ್ಕಷ್ಟು, ಸರಿಯಾದ, ಆಹಾರಪೋಷಣೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು: ನ್ಯೂನಪೋಷಣೆ" (Malnutrition. ಇಂಕಿ). [ನ್ಯೂನ+ಪೋಷಣೆ]

ನ್ಯೂನಭ್ರೂಣ (ನಾ). ಸರಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯದಿರುವ ಭ್ರೂಣ; ಅಪೂರ್ಣಭ್ರೂಣ: ಅಂಥ ಒಂದು ಶಬಲಚಕ್ರದಂತಾಗಿ (Mosaic) ಜೀವಕಣಗಳು ಅಯಾ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಅಧಾರದ ಮೇಲೆ ಅವುಗಳ ಮುಂದಿನ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮುನ್ನೂಟಿಸಬಹುದು. ಯಾವುದೇ ಭಾಗ ಕೆಟ್ಟರೆ ನ್ಯೂನಭ್ರೂಣ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಕೀಟಜಿ. ೧೦೫).

[ನ್ಯೂನ+ಭ್ರೂಣ]

ನ್ಯೂನಶ್ರುತಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಪ್ರಮಾಣ, ನ್ಯೂನ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ಣವೆಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಮೂರು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಹಂತ, 'ಪ್ರಮಾಣಶ್ರುತಿ', ಎರಡನೆಯದು 'ನ್ಯೂನಶ್ರುತಿ'

ಮತ್ತು ಮೂರನೆಯದು 'ಪೂರ್ಣಶ್ರುತಿ'—ಹೀಗಿದೆ ಪ್ರಾಚೀನಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿನ ಕ್ರಮವಾದ ಹಂತಗಳ ವಿಭಜನೆ (ಸಂಗೀತಂ. ೮).

[ನ್ಯೂನ+ಶ್ರುತಿ]

ನ್ಯೂನಾಕ್ಷರ (ನಾ). [ಭಂದ] ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರ ಕಡಮೆಯಾದ ಪದ ಅಥವಾ ಪಾದ: ಮೊದಲ ಪದಂ ನ್ಯೂನಾಕ್ಷರಮದಜಾಂಡೆ ಬಲುಕೃಮರ್ಧಮಧಿಕಾಕ್ಷರಮಿಂತಿದಜಾಂ ಭಂದೋಭಂಗಂ ಪದನಜಾದದ ನಿಂತು ಸಮಜಾ ಪೇಟೊಡೆ ಚಿಲ್ವಂ (ಕವಿಾ. ೧-೯೨); ಪದ್ಯಪಾದದ ಕಡೆಯ ಗಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಕ್ಷರ ಸಾಲದಿರುವ: ನ್ಯೂನಾಕ್ಷರ (Catalectic. ಇಂಕಿ). 'ಅಧಿಕಾಕ್ಷರ' ಪರಾ. [ನ್ಯೂನ+ಅಕ್ಷರ]

ನ್ಯೂನಾಭಿವೃದ್ಧಿ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆಯದ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಕುಂಠಿತವಾದ: "ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಕೊರೆಯಾದ; ನ್ಯೂನಾಭಿವೃದ್ಧಿ" (Under-developed. ಪತ್ರಿ. ೮೬). [ಸಂ.]

ನ್ಯೂನಾಭಿವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಎಳೆಗೆಯಲ್ಲಿನ ಕೊರತೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಯಲ್ಲಿ ಅಭಾವವಿರುವಿಕೆ: "ಅಲ್ಪಾಭಿವೃದ್ಧಿ; ನ್ಯೂನಾಭಿವೃದ್ಧಿ" (Under-development. ಪತ್ರಿ. ೮೬). [ನ್ಯೂನ+ಅಭಿವೃದ್ಧಿ]

ನೈತ್ಯಮಂಟಪ (ನಾ). ನರ್ತನಶಾಲೆ: ಗ್ರಹ×××ದಿಂ ಬ[೪]ದ ಪರಿಸೂತ್ರ ನೈತ್ಯಮಂಟಪದಿಂದಂ ಜಳರುಹನಾಭನ ಭವನದ ಮಿಳಿರ್ವ್ವ ×××ಳೊಳೆಸೆಗುವತಿಯದಿಂದ (ಸೌಂದ. XX, ೧೧೧-೪೨; 1140).

[<ಸಂ. ನೈತ್ಯಮಂಡಪ]

ನೈಪತಿ (ನಾ). ರಾಜ; ದೊರೆ: 'ಪರನೈಪತಿ' ಪರಾ.

[<ಸಂ. ನೈಪತಿ]

ಪೆ, (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ನಲವತ್ತೊಂದನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ಪಕಾರ: ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ೪೭ ಅಕ್ಷರಗಳಿವೆಯೆಂದು ಕೇಶಿ ರಾಜನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆ ಅಕ್ಷರಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ . . . (11) ವ್ಯಂಜನಗಳು :— ಪರ್ಗಿಯ : ಕ ಖ . . . ಪ ಫ ಬ ಭ ಮ (ಕೃಷಿ. ೩). ೨. ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ 'ಪಣ' ಎಂಬುದರ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪ: ದಾಸಯ ಶಣಂಗಿಯರ ದಿದ್ವಿಂ ದಿಟ್ಟ ಗ ೧ ಪ ೫ (ಸೌಖ್ಯ. XI-11, ೧೪೯-೫; 1106). ೩. [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ನಿರುತದಿಂ ಕಟಪ[ಯ]ಮನಲ್ಪೊಂದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೪-೧೦). ೪. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಪಂಚಮಸ್ವರ: "ಪಡ್ಡ ನಾ ಯಜಘನಾ ಗಾಂಧಾರಮಾ ಮಧ್ಯಮಂ ಮಿಷಾಪ್ತ ಪಂಚಮಂ ದ್ವಿವಶಂ ಸುನಿಷಾದಮೋರಂತೆ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳಕ್ಕ ಪಜ್ಜಿ ತೋಜುವಕ್ಷರಾದಿ ಸಂಕ್ಷೇಪಗಳು ಪುಟ್ಟಿದುವು ಸರಿಗಮಪಧನಸ ಯೆಂಬಿವು" (ಮಂಗರಾ. ೨೩-೩); ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳು ವಿರಿಕೆಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ರಮಿಸುವುದು ಆರೋಹಣವೇನುತ್ಪದೆ. ಉದಾ:— ಸ ರಿ ಗ ಮ ಪ ಧ ನಿ ಸ (ಸಂಗೀತಂ. ೧೭).

ಪೆ, -ಹೆ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಕೃದಂತಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಕುದಿಪ, ಕುದಿಪಂಗಳ; ಮಿದಿಪ, ಮಿದಿಪಂಗಳ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೨ ವೃತ್ತಿ); ಭಾವಾರ್ಥದ ಕೃತ್ಯತ್ಯಯಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿರುವುವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದೆ . . . ಪ-ಬರೆ-ಬರೆಪ (ಕೃಷಿ. ೧೩). -ಹೆ : 'ಅಪ್ಪಿ ಕೊಳುಹ', 'ಪಿಡಿಪ', 'ಪಿಸುಣಾಡುಹ' ಪರಾ.

ಪೆ, (ಪ್ರ). ಒಂದು ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ; IP ಸಂಸ್ಕೃತ ದಲ್ಲಿಯ 'ಧರಣಿಪ', 'ಭೂಮಿಪ' ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಅನು ಕರಣದಿಂದ 'ಪೊಡವಿಪ', 'ಮಲೆಪ' ಮೊದಲಾದ ದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದ ಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯಯ.

ಪೆಲುಜುದಾರ 'ಘೌಜುದಾರ' ನೋ.

ಪೆಲುಳಿ 'ಪೌಳಿ' ನೋ.

ಪಂ 'ಪನ್' ನೋ.

ಪಂಕ, (ನಾ). ೧. ಕೆಸರು; ರಾಡಿ; ಕರ್ದಮ: "ಪಂಕ, ಸಾದಾ, ನಿಷದ್ವರ, ಜಂಬಾಳ, ಕರ್ದಮ, ಅವಕಿಲ:—ಈ ೬ ಕೆಸಲು" (ಪರಾಯು. ೧೧೨-೫೬); ಬಡಪಸು ಪಂಕದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದೊಡೆ ಕಾಲ ಬದಿವು ಬಿಲ್ಲದೆ ಬೇಟೆ ಗತಿಯುಂಟೆ (೩೫೫. ೫೩); ಕವಿಲೇಶಲಿಂಗದಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದೋರ್ವ ಪನ್ನೊಂದು ಸಾಸಿರೆಕುಂಭಕ್ಷೀರವನು ಎಣಿಯಲಾಗ ಪಸುಧಿಯೊಳು ಪರಿದು ಪಂಕಮದಾಗೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨೧-೪); ಓ ಭಾವ ಗಂಗಾವೇಣಿ . . . ಮುಟ್ಟಿದರೆ ನಿನ್ನ ಮೆಯ್, ರಾಮಾಂಭಿ ಸೋಂಕಿ ದೊಡನೆಯ ಕಲ್ಲು ಕಡುಚೆಲ್ಲು ಪೆಣ್ಣಾಗಿ ಸಂಭವಿಸಿದೋಲ್ ಪಂಕದಿಂ ಕಲಾಪಂಕಜಂ ಕಂಗೊಳುವುದು (ಪ್ರೀತ್ಯಾ. ೫-೧೩೨). ೨. (ಗಂಧವೇ ಮೊದಲಾದ ಘಂಧವಾದ) ವಿಲೇಪನ ದ್ರವ್ಯ; ದೇಹಕ್ಕೆ ಬಳಿದು ಕೊಳ್ಳುವ ಕಲ್ಪ: ಚಂದನಪಂಕಾದ್ರವ್ಯಗಳಪ್ಪ ಕರಕಮಲಂಗಳಂ ಮುಗಿದು (ಕಾಮಪೂ. ೪೪೫); ಮಾಸರಮೊಕ್ಕ ಕಪ್ಪರಿಯ ಪಂಕಮಸ್ಥದೆ ಪಂಕಮಂ . . . ಅಜಾಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೦೭); ನಿರಿಜಾ ಸುಸ್ತನವಿಲೇಪ ಸವ

ಕನ್ನೂರಿ ಪಂಕಾಂಕ ಹಸ್ತಪಲ್ಲವಯುಗ . . . ನಮಸ್ತೇ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ (ಚಿಬಿ. ೩೭-೧). ೩. ಕೊಳೆ; ಹೊಲಸು; ಮಲ: ಪೊಡೆಯೊಳ್ ಕುಂಬರಿ ಪಂಕ ಮೇಲೆ ತೊಳೆಯಲ್ ತಾಂ ಶುದ್ಧ ನೇನಪ್ಪ ನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೯೭). ೪. ಪಾಪ; ಪಾತಕ: "ಪಂಕಂ, ಪಾಪಂ . . . ದುಷ್ಕೃತಂ-೧೨ ಪಾಪದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೨); ಮುಟ್ಟಿ ನೇವಿಪರ ಪಂಕಮನೋಮೋದಲೊಳ್ ಪಾಬ್ಬದಿಸುತುಂ . . . ವಿಶ್ವರೂಪಿಯೆನೆ ಮಹಿಮೆ ನೆಲೆಗಾಣದ ನಿನ್ನ ಮೈಮೆಯಂ ಬಣ್ಣ ಸಲಾಸಂ ಸಾಲ್ವಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೧-೩). ೫. (ಅಲಂ) ಕ್ಲೇಶ, ಬಾಧೆ: ಜನರವರು ಬಡತನದ ಪಂಕದಲಿ ಮಿಳಮಿಳನೆ ಪುಳುಗಳಂತುದಿಸುವರು ಸಾಯುವರು (ಪ್ರಾ. ೪೧-೧೯); ನೀವು ಹೀಗೆಯೇ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯದ ಪಂಕದಲ್ಲಿ ಚರಕಾಲ ಕೊಳೆಯುತ್ತ . . . ನಿಮ್ಮ ಭರ್ಮದ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನಾ. ನಿಮ್ಮ ಕೈಯಿಂದಲೇ ಮುರಿಯುವಷ್ಟು ನಾಸ್ತಿಕರು ನೀವಾಗಬೇಕಾದೀತು (ಧಾರ್ಮಿಕ. ೨೦೫). [ಸಂ.]

ಪಂಕ, 'ಪಂಖ' ನೋ.

ಪಂಕಜ (ನಾ). ೧. ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ತಾವರೆ; ಕಮಲ: "ಸಹಸ್ರಪತ್ರಂ . . . ಅರವಿಂದಂ, ಪದ್ಮಂ, ಪಂಕಜಂ—ಈ ೧೭ ತಾವರೆ" (ಪರಾಯು. ೧೧೨-೫೬); ಪಂಕಜಮುಂ ಸುಹೃದ್ವದನಪಂಕಜಮುಂ ಮುಗಿಪನ್ನಮುಗ್ರತೇಜಂ ಕಿಡುರ್ತಿನಂ . . . ಕುರುಕುಲಾರ್ಕನಮರ್ಕ ನುಮಸ್ತಮೈದ್ವದರ್ (ಗದಾಯು. ೯-೩೫); ಚಪ್ಪಿ ನೋಳ್ ಮುತ್ತು ಕಾಸಾರದೊಳ್ ಪಂಕಜಂ . . . ಪುಟ್ಟಿ ನಂತರೆ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಶಿವನ ಶಿವನಲ್ಲಿ (ಬಸರ. ೧-೧೨೫). ೨. [ಭಂದ] ಸಂಕೃತಿ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ ಭಂದಸ್ಸಿ ನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೃತ್ತ; ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲೂ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳ ನ, ಜ, ಭ, ಜ, ಜ, ಜ, ರ, ಸ ಗಣಗಳ ಒಂದು ವೃತ್ತ: ಅಮರಗಣಾರ್ಕ ಶೀತಕರ ಭಾನುಗಣಾಕ್ರಿಯಾಂತ್ಯಶಾಪಕಂ ಪವನಂ ಸಮುದಿತವಿಶ್ರಮಂ ನೆಲಸಿ ದಿಕ್ಕರಿಯೊಳ್ ಕರಮೊಪ್ಪಿ ರಾಗದಿಂದ ವನೀ ಸಮದೊಳೆ ನಾಗವರ್ಮನ ಮತಂ ಪರದತ್ತು ಸಮಸ್ತಧಾತ್ರಿಗೆಲ್ಲ ಮಿದುಂ ಕ್ರಮದೊಳಗಾದುದಿಂತಿದನೆ ಪೇಟ್ಟನೆ ಸತ್ಯವನಯ್ ಕೇಳ ಪಂಕಜಮುಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೪೨). [ಸಂ.]

ಪಂಕಜಗರ್ಭ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ; ಅಬ್ಬ ಯೋನಿ. [ಪಂಕಜ+ಗರ್ಭ]

ಪಂಕಜನಂದನ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮ: ಪಂಕಜನಂದನ ಪಾನವಾರಿ ರುದ್ರರ್ ಪೊಂಕದ ಬೋಳೆಯರಾದಿಶಾರಣಾಂಗರ್ ಬಿಂಕದ ಮೂವರವರ್ಗ ಬೀಜ ವೀಶಂ ಸಂಕಥಿತರ್ ಪುತಿರಾಜಿಯೊಳ್ಪತ್ತರ್ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೧೭-೨೬).

[ಪಂಕಜ+ನಂದನ]

ಪಂಕಜನಾಭ (ನಾ). ಕಮಲವು ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿರುವವನು; ಪದ್ಮ ನಾಭ; ನಿಮ್ಮ. [ಸಂ.]

ಪಂಕಜನೇತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಸುಂದರವಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ವಳು; ಅಂಬುಜನೇತ್ರ: ಪಂಕಜನೇತ್ರ ಪಂಸಗಮನಾಸ್ತಿ . . . ಪೇರ್ ಭ್ರಮರಜಾಲನುಣೇಬಾಸಿ ಪೋಗರೇಗುಮೇ (ಸಾರ್ವ. ೧೦-೫೧). [ಸಂ. ಪಂಕಜನೇತ್ರಾ]

ಪಂಕಜಸಾಣಿ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕೈಯುಳ್ಳವಳು; ಕೋಮಲವಾದ ಹಸ್ತವುಳ್ಳವಳು; ಇಂತೋಪ್ಪುವ ಸುಕುಮಾರಿಂ . . .

ಶೋಭಪಂಕಜಸಾಣಿ ಶಿವಮಂತ್ರವಾಣಿ ಕಾಂತಾಶಿರೋಮಣಿ ಕಾಂಭೋಜರಾಜನ ಪುತ್ರಿ ಕಾಂತ್ ಗೌರೀದೇವಿಯೆಂಬ ತರುಣಿಯಂ ಮದುವೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಕವ್ಯಾಂ. ೨-೩೨ ನ). [ಪಂಕಜ+ಸಾಣಿ]

ಪಂಕಜಬಾಣಿ (ನಾ). ಕಮಲನೇ ಬಾಣವಾಗಿರುವವನು; ಮನ್ಮಥ: ಕಂದಿಕಾತಿಯರುಗಳ ಸಡಗರವನಾರು ಪೇಳುವರೆ ಪಂಕಜ ಬಾಣನಂಕದಾನೆಯ ಪೋಲ್ವಳ್ (ನವಮೀ. ೪-೩೮).

[ಪಂಕಜ+ಬಾಣ]

ಪಂಕಜಬೀಜ (ನಾ). ತಾವರೆಬೀಜ: ಬಣಿ ಕೋಷ್ಠಂ ಶಂಖಂ ಪಂಕಜಬೀಜಂ ಶೋಭಮಂದಿನಂ ಕೋರಲೋ ಕಟ್ಟಿಜಗರಮುಂ ಗ್ರಹಗಣಮುಂ ದ್ವಿಜಗಣಮುಂ ಪೊದಲಿಲ್ಲವಾ ಬಾಲಕನಂ (ಶೋಕೋಪ. ೯-೧೪೪).

[ಪಂಕಜ+ಬೀಜ]

ಪಂಕಜಭವ (ನಾ). = ಪಂಕಜಗರ್ಭ: ಪಂಕಜಭವ ಅಹಂಕಂಠನುತ ಪದಪಂಕಜ ಶೋರೋ ಮೀನಾಂಕನ ಜನಕ (ವಿವಾಹ. ೫ ಅನುಸಲ್ಲದಿ).

[ಪಂಕಜ+ಭವ]

ಪಂಕಜಮುಖಿ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಸುಂದರವಾದ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು; ಕಮಲಮುಖಿ: ಪಂಕಜಮುಖಿ ಬಾ ಎನೆ ತಾಯಂ ಕಾಮಿನಿ ಜಡಿಯ (ಪ್ರೀತಿ. ೨೪-೧೪೪); ಪಂಕಜಮುಖಿಯರೆಲ್ಲರು ಬಂದು ಲಕ್ಷ್ಮೀ ವೇಂಕಟದಮಂಜಾರತಿಯೆತ್ತಿ (ಪುರಂದ. ೪-೨೦೩ ಸಲ್ಲದಿ); ಕೋಂಕು ಗುರಳಿನ ರಂಭಿ ಕಂಕಣವು ಕಟಿಸೂತ್ರ ಪಂಕಜಮುಖಿಯು[ಪಾಪಂ. ಪಂಕಜಾ ಗಂಧಿಯು]ಎನಬೇಡ ತಾನೊಲಿದ ಮಂಕೆ ಮಾಡೆಕವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೧೦). [ಸಂ. ಪಂಕಜಮುಖೀ]

ಪಂಕಜವಿಷ್ಣುರ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯ ಪೀಠ, —ಆಸನ. ೨. ತಾವರೆಯನ್ನೇ ಆಸನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವನು; ಕಮಲಾಸನ; ಬ್ರಹ್ಮ: ಪದ್ಮವಿಷ್ಣುರಂ ಪಂಕಜವಿಷ್ಣುರಂ ನತವಿನೇಯವ್ಯಾತ ಜೀತಸ್ತನೋಹರನಾಗಿದುರ್ವಜಾಂ ಹರಂ ಭವಹರಂ ಮಾಣಿಕ್ಯದೇವಂ ಪಸುಂಧರೆ ಗಿಂತೋರ್ವನೆ ದೇವನಾಗಿರೆ ಜಯಂ ಭದ್ರಂ ಶುಭಂ ಮಂಗಳಂ (ಅದಿತಿ. ೧೬-೬). [ಪಂಕಜ+ವಿಷ್ಣುರ]

ಪಂಕಜವೈರಿ (ನಾ). ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಶತ್ರುವಾಗಿರುವವನು; ಚಂದ್ರ. [ಪಂಕಜ+ವೈರಿ]

ಪಂಕಜಸಂಭವ (ನಾ). = ಪಂಕಜಗರ್ಭ: ಪಂಕಜಸಂಭವಂ ನಿನಗೆ ಪಾಸಬಿಡುಲ್ಲದ ರಾಘವಂಗೆ ನನ್ನಂ ಕಂಡೆ ಕಂಡು ಸೈರಿಸದೆ ಚಿತ್ತಭವಂ ದಶಕಂಧರಂಗೆ ಕೊಟ್ಟಂ (ಪಂಪಾನಾ. ೯-೧೬೪). [ಪಂಕಜ+ಸಂಭವ]

ಪಂಕಜಾಕರ (ನಾ). ತಾವರೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನವಾದುದು; ತಾವರೆಗೊಳ; ಕಮಲಾಕರ: ಅಂಚೆಗಳಿಲ್ಲದಂಬುರುಹವಂಬುಜಮಿಲ್ಲದ ಪಂಕಜಾಕರಂ ಮಿಂಚುವ ಪಂಕಜಾಕರಮಿಲ್ಲದ ನಲ್ಲನಂ . . . ಸಮುತಂಚ ಪೊಬಲ್ಲ ಕಿಲ್ಲದ ಮಹೀತಳಮಿಲ್ಲ ತದೀಯರಾಜ್ಯದೊಳ್ (ಉದ್ಭ. ೩-೬); ಶರಣಿಯಲ್ಲಿ ವೃಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಮರುತ್ತ ಭದ್ರಲ್ಲಿ ಪಂಕಜಾಕರದೆಯಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವ ತಿಳಿದೊನ್ನ ಮನಂತೆಗಳನ್ನದಾಳಿಗಳ ಸುರಮುನಿಗಳ್ ಜಂಗಲೊಸದೀಂಟಿಲುಮಾರ್ದಜಗಲ್ಲುಳುಂಗಲಾತುರಿನ ಕರಾಗ್ರದಿಂದದಿಯ ಲಾಟಿಪುವು (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೪೩). [ಪಂಕಜ+ಆಕರ]

ಪಂಕಜಾಕ್ಷ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಕೃಷ್ಣ; ವಿಷ್ಣು: ವೇಣುವಂ ಬಾಣಸುತ್ತುಂ ತುಜುಗಾದಂ ಗೋಪವೇಷೋಚಿತ ವನಕುಸುಮಾಲಂಕೃತಂ ಪಂಕಜಾಕ್ಷಂ (ಜಗದಿ. ೪-೩೪).

[ಸಂ. (ಪಂಕಜ+ಆಕ್ಷ+)]

ಪಂಕಜಾತ (ನಾ). = ಪಂಕಜ ೧: ಖರಖರಘಾತಜಾತ ಧರಣಿ ತಳರೇಣುವಜಾಂಡ ಪಂಕಜಾತವಿದಂಬಿನಂ ನೆಗೆದು ತೀವಿರೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೯೦). [ಪಂಕ+ಜಾತ]

ಪಂಕಜಾಸನ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಸುಂದರವಾದ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು: ಪಂಕಜಾಸನ ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಗಳಂ ಕಳುಹಿ ಕಳಿ ನೀನೆನಲು (ಬಸವ. ೫೧-೬). [ಸಂ. ಪಂಕಜಾಸನಾ]

ಪಂಕಜಾಪ್ತ (ನಾ). ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಬಂಧುವಾದವನು; ಸೂರ್ಯ. [ಪಂಕಜ+ಆಪ್ತ]

ಪಂಕಜಾರಿ (ನಾ). = ಪಂಕಜವೈರಿ. [ಪಂಕಜ+ಅರಿ]

ಪಂಕಜಾಸನ (ನಾ). = ಪಂಕಜವಿಷ್ಣುರ ೨: ಜನಪ ನಿನಗೆಜ್ಜುಜಾಪನಾದಿಯೋ ಪಂಕಜಾಸನನ ಮಾನಸಪುತ್ರನಾದನಂಗಿರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೨೬); ಪಂಕಜೇಕ್ಷಣ ಪಂಕಜಾಸನ ಪಾಕಶಾಸನ ಮುಖ್ಯರಾ ದಿಂಕಮಂ ತೃಣಮಿಟ್ಟು ಯಕ್ಷನ ರೂಪಿಂ ಮುಜಾದಂ ಮಹೇಶಂ (ವೃಷಭ. ೩೭-೧೦೬).

[ಪಂಕಜ+ಆಸನ]

ಪಂಕಜಿನಿ (ನಾ). ಕಮಲದ ಬಳ್ಳಿ; ತಾವರೆ ಬಳ್ಳಿ; ಕಮಲಿನಿ: "ಅದ್ವಿನೀ, ಕಮಲಿನೀ, ಸರೋಜಿನೀ, ಪಂಕಜಿನೀ, ಪುಷ್ಕರಿಣೀ, ಅಂಭೋಜಿನೀ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳೂ ತಾವರೆಬಳ್ಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪೯); ರಕ್ತ ಪಂಕರುಹಮನಾಂಶ ಪಂಕಜಿನಿಯಂತೆ ನವೋದಿತ ಚಂದ್ರದಿಂಬಮಂ ಭರಿಯಿಸಿದಿದ್ದಿಗ್ಗಿನಿಯಂತೆನೆದಳ್ ಮಧುಪಾನಗೋಷ್ಠಿ ದೊಳ್ (ಕಾಞ್ಕ. ೯೩೨). [ಸಂ. ಪಂಕಜಿನೀ]

ಪಂಕಜೇಕ್ಷಣ (ನಾ). = ಪಂಕಜಾಕ್ಷ: ಪಂಕಜೇಕ್ಷಣ ಪಂಕಜಾಸನ ಪಾಕಶಾಸನ ಮುಖ್ಯರಾ ದಿಂಕಮಂ ತೃಣಮಿಟ್ಟು ಯಕ್ಷನ ರೂಪಿಂ ಮುಜಾದಂ ಮಹೇಶಂ (ವೃಷಭ. ೩೭-೧೦೬). [ಪಂಕಜ+ಆಕ್ಷಣ]

ಪಂಕಜೋದರ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿರುವವನು; ವಿಷ್ಣು. [ಪಂಕಜ+ಉದರ]

ಪಂಕಜೋದ್ಯವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಮುದದೊಳೆನುವನಜಯದವರು ತಮ್ಮೊಳು ತಾವೆ ಮೊದಲೊಳೊಗೆದುದು ಹರಿಗೆ ಪಂಕಜೋದ್ಯವಗೆಯಂತದಜ ತಜುವಾಯಿ ಬಳಿಕನೆಗೆ ನಿನಗೆಂದು ಭಾಗಿಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಮಥಿಸೆ (ಲಾಚಂ. ೧೨-೬). [ಪಂಕಜ+ಉದ್ಯವ]

ಪಂಕಪ್ರಭೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಬಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು; ೨ ರತ್ನಪ್ರಭೆ, ಶರ್ಕರಾಪ್ರಭೆ, ಕಾಲುಕಾಪ್ರಭೆ, ಪಂಕಪ್ರಭೆ, ಧೂಮಪ್ರಭೆ, ತಮಃಪ್ರಭೆ, ಮಹಾತಮಃಪ್ರಭೆ ಎಂಬ ಏಳು ನರಕಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆ ಯದು: ಪಂಕಪ್ರಭೆಯೋ ಹಶಾಬ್ಜುಪಮೆಯಂ ದುಃಖಾಗ್ನಿಯೋ ಬೆಂದು ಮತ್ತವನಲ್ಲಿ ಪೊಜುಮಿಟ್ಟು ಮುನ್ನ ಧನಮಂ ಬಯ್ಯದಾಗರಣ್ಯದೊಳ್ ಪುರಿಯಾಗಿ ಶಿಟ್ಟ (ಅದಿತಿ. ೫-೪); ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಸಪ್ತ ಪಂಕಪ್ರಭೆಯೋ ಪುಟ್ಟದೊಂ (ಚಾವಂಪ. ೩೧೬). [ಪಂಕ+ಪ್ರಭೆ]

ಪಂಕಭಾಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ರತ್ನಪ್ರಭೆಯೆಂಬ ನರಕಭೂಮಿಯ ಮೂರು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಎಂಬತ್ತನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ ಯೋಜನಪ್ರಮಾಣವಿರುವ ಪ್ರದೇಶ: ರತ್ನಪ್ರಭೆಯೆಂಬ ಪೃಥ್ವಿಯರ್ಕಮಾ ಪೃಥ್ವಿ ವಜ್ರಖರ ಪಂಕಜಲಹುಕಭಾಗದಿಂ ತ್ರಿವಿಧಮಕ್ಕು ಮಲ್ಲಿ . . . ಪಂಕಭಾಗಮೇಣ್ವತ್ತ ನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ ಯೋಜನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧ ನ). [ಪಂಕ+ಭಾಗ]

ಪಂಕಭೂಮಿ (ನಾ). ಕೆಸರುಳ್ಳ ಭೂಮಿ; ಹಸಿಯಾದ ನೆಲ: ಅಂಕುರದೀಪದೊಳರುತದೆ ಭೂಮಿಯ ಸೋಂಕದಿರ್ವರೆ ವೃಕ್ಷವಹುದೆ ಪಂಕಭೂಮಿಯ ಸೋಂಕಲಾ ಬೀಜದಿಂದೊಡೆದಂಕುಂಪುದು ವೃಕ್ಷವಹುದು (ಭರಣ. ೬೯-೧೧೪). [ಪಂಕ+ಭೂಮಿ]

ಪಂಕರುಹ (ನಾ). = ಪಂಕಜ ಧಿ : ತನ್ನ ಸದ್ಭಾವದಿಂದ ನನ್ನಾಳಿಸಿದ ಮಗಳ ಪದವಿಯನ್ನು ತಂದೆಕೊಡುವ ದೇವರ ಪಾದಪಂಕರುಹದಲ್ಲಿಗೆ (ಕಾವ್ಯಾಂ. ೫೭) ; ಪರಹಿತರೆಂದುದಾತ್ತ ಯಶರೆಂದು ಚಿತ್ತೇಂದ್ರಿಯರೆಂದು ಯೋಗಪಂಕರುಹ ದಿನೇಶರೆಂದು . . . ದೇವಸಿಂಗಿಜೇಯರ ಪದಯುಗ್ಮಮಂ ಪಡೆದು ಕಟ್ಟಿದರತ್ತಿಯ ಪುಣ್ಯಮೂರ್ತಿಗಳ್ (ಸಾಂ. XX, ೪೯-೫೭ ; ಸು. 1076 7). [ಸಂ.]

ಪಂಕರುಹಗರ್ಭ (ನಾ). = ಪಂಕಜಗರ್ಭ : ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಕರ್ಮ ವನಗಲ್ಲಿ ಮರಳಿ ತೋಡುಲು ಕಾಯಲುಂ ಪಂಕರುಹಗರ್ಭಂಗಾಗದು (ಬಸವ. ೪೬-೧೩). [ಪಂಕರುಹ+ಗರ್ಭ]

ಪಂಕರುಹನಾಭ (ನಾ). = ಪಂಕಜನಾಭ : ತರುಣಿಯರು ಕೆಂದಳರ ಕಲಹದ ಕರತಳದ ಗರುವಾಯಿಯಲಿ ಪಂಕರುಹನಾಭನಿದಿರುಗೊಂಡರು (ಕುನ್ಯಾ. ೭-೨೦). [ಸಂ.]

ಪಂಕರುಹಪತ್ರ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಎಲೆ ; ಕಮಲದ ಎಲೆ : ಸರೇಂದ್ರನರ್ಥಮಂ ಪೊರೆದಿರವಲ್ಲಿ ಪಂಕರುಹಪತ್ರದ ನೀರವೊಲಪ್ಪುಮು . . . ನಿಜಾಭಿಮಾನಮಂ ಧರಿಯಿಸುವಲ್ಲಿ ಜಾದಗಿವೊಲಪ್ಪುಮು ತಪ್ಪದ ಮಾತುಲಕ್ಷಣಂ (ಕಾವ್ಯ. ಸಾ. ೪೨೨). [ಪಂಕರುಹ+ಪತ್ರ]

ಪಂಕರುಹಮುಖಿ (ನಾ). = ಪಂಕಜಮುಖಿ : ಕೃಷ್ಣನ ವರ ಸುಧಾಮಯನಚನವನು ಪಂಕರುಹಮುಖಿ ಕೇಳುತ್ತಿ ನನದಳು ನಯನ ವಾರಿಯಲಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೮-೨೪). [ಸಂ. ಪಂಕರುಹಮುಖಿ]

ಪಂಕರುಹಾರಾತಿ (ನಾ). = ಪಂಕಜವೈರಿ : 'ಪಂಕರುಹಾರಾತಿ ಸುತ' ಪರಾ. [ಪಂಕರುಹ+ಆರಾತಿ]

ಪಂಕರುಹಾರಾತಿಸುತ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಮಗ ; ಬುಧ : ಪಂಕರು ಹಾರಾತಿಸುತಾಂಶದೊಳ್ ಕಪಟಿ. ಮತ್ತಾರಿತ್ರಿ ಶುಕ್ರಾಂಶದೊಳ್ (ಜಾತಕ. ೨೨-೩). [ಪಂಕರುಹಾರಾತಿ+ಸುತ]

ಪಂಕರುಹವದನೆ (ನಾ). = ಪಂಕಜಮುಖಿ : ಪಂಕರುಹವದನೆ ಮನ ದಾಶಂಕೆಯಿಡೀಂ ಸ್ನೇಹವೆಂಬುದೆರಡಲ್ಲಿ ನನ್ನಿಳ್ (ಜಗದಿ. ೧೩-೪೮) ; ಪಂಕರುಹವದನೆಗೆನಿದುವು ಕುಂಕುಮದಿಂದ ತೋಯ್ದು ಚಮರಿಯಂ ಮೋದಿದವೋಲಾ ಕೊಂಕಿ ನಮಿರೇವೆ ಕೊರಲೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿ. ಸು. ೧೪-೨೯). [ಸಂ. ಪಂಕರುಹವದನೆ]

ಪಂಕಿಲ, ಪಂಕಿಳ (ಗು). ೧. ಕೆಸರಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ; ಕೆಸರಾದ : ವಿಧಿಯ ನಾಡನಗಳಿಗೆ ಗ್ರೀಷ್ಮಾವರ್ಧಕ ಪಂಕಿಲ ಪಲ್ಪುಲಸ್ಥಾಂಜು ಧೃತಿ ಯಲಿ ನೊಗಸುವುದೆ ಭೇಕಗಳಿಂದ ಪಂಕೇಷ್ಯಂ (ವಿನೇಶ. ೮-೨೬). (ನಾ). ೨. ಕೆಸರಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು ; ಕೆಸರುಳ್ಳುದು : ಪಂಕಿಲಮಾಗಿ ಗೋಳುಲದ ಗೋಮಯದಿಂದ ನಡೆಗೊಳ್ಳು ಭಾತದಿಂದಂ ಕದಡಾಗಿ . . . ಕೆಳಗೆ ಬಾಯ್ಕು ಪಶುವ್ರಜಮಾಸಿ ಬರ್ಪುಮಂ (ಲೀಲಾಸ. ೫-೪೪) ; ಬಲ ಮಿದೆ ಬಂದುದದ್ದಿ ಪುಡಿಯುಟ್ಟಿನಮಗ್ಗದರಣ್ಯಮೆಲ್ಲಮುಂ. ಸೆಲಸರಿ ಯುಟ್ಟಿನಂ ಭನತರಂಗಿಣಿ ಪಂಕಿಲ[ಪಾಂ. ೪]ಮಾಗುತಿರ್ಪಿನಂ (ರಾಜಕೀ. ೬-೩೪) ; ತೀವ್ರಮುಂ ಪಂಕಿಲಮುಂ ಪುರಾಣಮೆನ್ನಿರೇ ತ್ರಿತಯಂ ಜರಣಾಧಿಧಾನಂ (ಸಾನಾರ. ೧೪೬). ೩. ಕೆಸರು ; ಪಂಕಿ : "ಪಂಕಿಲ, ಜಂಬಾಲಿ—ಕೆಸರಿನಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೯೫) ; ಇಳಿ ದಣವುತೋಂಕರಿಸಿತೆನೆ ಪಂಕಿಲಳುಬ್ಬಿದವವಿಳ ಜೇವರ ತೊಳಲಲೀ ಯದೆ ನಡುಗಿಸಿತು ಪರ್ಜನ್ಯನಾಟೋಪ (ಅನಂ. ೪-೨-೯). **ಪಂಕಿಳ :** ೨. ರಾಜವಿದ್ಯಾಧರಂ . . . ದಕ್ಷಿಣಪಾಣಿಶೋಣಮದಿಂದ ಕುಂಕುಮ ಪಂಕಿಳಂ ಮೂಟ್ಟುಂಕಿ ಕಂಧರಮನಸ್ಸಳಿಸುತ್ತಂ. (ಮದ್ದಿ. ೯-೫೦) ; ತಳರಲ್ಲಿಂದದಿಯಿಟ್ಟು ಜಾಣಿ ಜವದಿಂ ಕೈಯೊಜಾಣಿ ದಿಲ್ಲಿಳ್ಳು ಪಂಕಿಳ ಮಾದಂಶುಕಮಂ ಪೊನಲ್ಪರಿವ ನೀರೊಳ್ಳು . . . ಕೋಲ್ಕಳನಾಂತ್ಯ

ದುಪ ಪಾಂಧರಂ ನಗುವರಾ ಹಮಾಗ್ಯದಬ್ಬಾಕ್ಷಿಯರ್ (ರಾಜಕೀ. ೮-೧೩೪). ೩. 'ಪಂಕಿಳಿಸು' ಪರಾ. ೪. (ಆಲಂ) ದೋಷಯುಕ್ತ ನಾದವನು : ಆಪ್ತಿನೊಳು . . . ಬಲದೊಳು ಮಾಧವಭಟ್ಟನೆಂ ದನುಜನೊಳು ದಾನಕ್ಕೆ ಕೋಡಿಟ್ಟನಂ ಕಲಿಕಾಲೇಯ ಕಳಂಕಪಂಕಿಳರ ನೆನ್ನುಂ ಪೋಲಿಸಲು ಬಲ್ಲರೇ (ಸಾಂ. XV, ೫-೫ ; 1105). [ಸಂ.]

ಪಂಕಿಲತೆ (ನಾ). ಕೊಳಕು ; ಮಲಿನತೆ : ತೊಟ್ಟಿದು ಕಳಂಕಪಂಕಿಲ ತೆಯಂ ಮುಟಿಗಾಲದ ಸೊಂಪನೇಳಲ್ ಸೆಪ್ಪಿದನುಬಂಧಮಂ ಮೆಪ್ಪಿದ ನಡ್ಕರಿ ಲಾಂಗಲಪಾಣಿ ನೀತೆಯೊಳ್ (ಪಂ. ಸಾ. ೭-೧೩೪). [ಸಂ. ಪಂಕಿಲತಾ]

ಪಂಕಿಳ 'ಪಂಕಿಲ' ನೋ.

ಪಂಕಿಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರುಮಾಡು ; ರಾಡಿಯಾಗಿಸು : ಬಂಜು ಗೊಂದಲದಿಂದ ಕಿನ್ನರ ಪೇಚರ ಪ್ರಮದೆಯುರ್ಬೊಕ್ಕಾಡೆ ಪಿನಸ್ತನಗಳ ಮೇಲೊಟ್ಟಿದ ಯಕ್ಷಕರ್ಧಮದ ಪಂಕಂ ನೂಂಕಿ ತೇಂಕಾಡಿ ಪಂಕಿಳಿಸು [ಪಾಂ. ಸಂಕಳಿಸು] ತ್ತು ಪುಡು ನಿಪ್ಪರಂಗತಟಿ ಧೂಳಿಚಿತ್ರಪತ್ರಂಗಂ (ಅನಂ. ೧೦-೨೪). [ಪಂಕಿಳ (= ಪಂಕಿಲ) + ಇಸು]

ಪಂಕೇಜ (ನಾ). = ಪಂಕಜ ಧಿ : ಪಂಕೇಜದಿಂದ ಶ್ರೀವಧೂಧವನಾ ವಾರಿಧಿಯಿಂದಪಾರಮಹಿಮಂ . . . ಪುಟ್ಟಿಗುಂ ನಂದನಂ (ಜಗದಿ. ೨-೪೩) ; ಇದು ಸಕಲಭಕ್ತ ಪದಪಂಕೇಜರೇಣುಮಸ್ತದ ಮಲ್ಲಣಾಯಗನಾ ಚೇರಮಾಂಕಂಗೆ ಬೆಸಸಿದ ಭಕ್ತ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳಕ್ಕೆ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನವು (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೬೫). [ಸಂ.]

ಪಂಕೇಜವಕ್ತ್ರ (ನಾ). = ಪಂಕಜಮುಖಿ : ಆ ನೀಚನಾ ದ್ರೋಹನಾ ಚಂಡಾಲನಾ ಪಾತಕನಿರವನದಂ ನೋಡು ಪಂಕೇಜವಕ್ತ್ರೇ (ಗದಾಯು. ೮-೪೫). [ಸಂ. ಪಂಕೇಜವಕ್ತ್ರಾ]

ಪಂಕೇಜಸಖ (ನಾ). = ಪಂಕಜಾಪ್ತ : ಪಂಕೇಜಸಖಕುಲದ ಪೀಳಿಗೆಯ ರಾಯರ್ಗಿ ವೀರಸಿರಿ ಸಲಿ ನಲಿದು ಕೈಗೈದು (ಹಜಾ. ೧-೩೫). [ಪಂಕೇಜ+ಸಖ]

ಪಂಕೇಜಾತ (ನಾ). = ಪಂಕಜ ಧಿ : ಶಿವಕವಿನಿಕರಪಾದಪಂಕೇಜಾತ ಭೃಂಗ . . . ವಿರುಪೆಯ ಲಿಂಗೆ ಪೇಟೆನಲ್ ಬಲ್ಲಿದನಾಂ ಪೇಟೆನು (ಕವ್ಯ. ೨) ; ವಿಷಯಂಗಳಂ ಗೆದ್ದ ನಿರ್ಮಲತಪಸ್ವಿಗಳ ನಿಶ್ಚಲ ಹೃದಯಮುಧ್ಯಪಂಕೇಜಾತದ ಗದ್ದುಗೆಯೊಳೆಸೆವ ಚಿದ್ರೂಪನಂ . . . ಕಂಡನು (ಚೈಮಿ. ೫-೯). [ಸಂ.]

ಪಂಕೇರುಹ (ನಾ). = ಪಂಕಜ ಧಿ : "ಪದ್ಮಂ, ನಳಿನಂ . . . ಪಂಕೇರುಹಂ, ತಾಮರಸಂ . . . ಅಂಭೋರುಹಂ—೧೬ ತಾವರೇ ಹುವಿನ ಹೆಸರು ಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೯೦) ; ನಾರದಾದಿ ಮುನಿಪಾವನತ ಪಾದಪಂಕೇರುಹ ದ್ವಂದ್ವಂ . . . ದೇವಗಂಗಾಧರಂ ದಿಡದೆ ಸಲಹಾಗಿ ನಮ್ಮನು (ಚೈಮಿ. ೧-೨). [ಸಂ.]

ಪಂಕೇರುಹಜಾತ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ : ಪಂಕೇರುಹಜಾತ ಪಾಮಿಷ್ಠ ಮನೆಗೊರ್ವ ಪಂಕತೋಡರ್ಪ ತನ್ನ ಸೋಂಕ ಲೊಪ್ಪುವ ಕಾಂತ್ಯನ ವೈವಾಹಿಕ ಕಂಕಣಗಟ್ಟಿಂದರಳುತ (ನೋಹತ. ೧೮-೨೪). [ಸಂ.]

ಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಸಾಲು ; ಶ್ರೇಣಿ : "ಅಳೇ (:), ಶ್ರೇಣಿ (:), ಅವಳಿ, ಪಂಕ್ತಿ, ವೀಧಿ, ರಾಜೀ—ಈ ೩ ಪಂಕ್ತಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯-೩೬) ; ಈ ಮಹಾಕ್ರತುವರವ ನೀ ಮಾಡಾ ಮಹೀಶ್ವರ ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರಾಮಯನು ನಿಮ್ಮಯ್ಯನಿಹನು ಸತೇಜದಲಿ ಬಳಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೧-೯೨) ; ಅಳಿಯನು ಸಾಮಾನ್ಯರ ಪಂಕ್ತಿಗೆ ಸೇರಿದವನಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅಂಕಿತವನು ಕೋಟಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಅನರ್ಥವಾದೀತೆಂದು ಭಯ (ಸುರಾಯ. ೬೯) ;

ಬಹುಪಾಪನ ಸೇನೆಯೊಂದು ಕಡೆ ; ಸಮೂಹದಿ ಫಲಗುಣವೂ ಧರ್ಮಯು
ಪಂಕ್ತಿ (ಚಿತ್ರಾಂಗ, ೮೧-೨೨೩೪). ೨. ಹಿಂಡು ; ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ :
ಸರಯೂ ತರಂಗಿಣಿಗೆ ಹಿಮಗಿರಿಯ ದೂರದಿಂದ್ವೈತಮವೆಡೆಬಿಡದೆ ಕ್ರಾಂಚ
ಸಾರಸ ಪಂಕ್ತಿ (ಕ್ರೀಡಾಮಾ. ೧೫-೩೯೪). ೩. ಉಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತಿರುವ
ಜನರ ಸಾಲು : ಬಂದಳೆ ದೇವಿ ಪಂಕ್ತಿಗೆಡೆಮಾಡಿಸಿದಪ್ರಳಿ ಚಂಡ
ಶಿವಸನಂ ಬಂದನೆಯೆಂದು ಮಂದಿರ ಮಹತ್ತರರಂ ಬೆಸಗೊಳ್ಳಿನಂ (ಅನಂಪು.
೧೧-೬೪) ; ಹರಗಣ ಪಂಕ್ತಿಯ ನಡುವೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ನಾನು ಒಡೆಯತನದ
ನಾಯ ತೇಜವ ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡು ಮಡದಿಯನ್ನ ಗಲೊಳಗೆ ಸಕಲದೇವಾನ್ನವ
ಒಡೆಯರಿಂದಲೂ ಮಿಗಿಲಾಗಿಲ್ಲ ತೆಗೆದಿರಿಸಿದನು (ಬಸವ, ೪೩೯) ; ನಾವು
ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಭೋಜನ ಮಾಡಿದವು (ಪ್ರಶಾಪ.
೨೦) ; ಪಂಕ್ತಿ ಉಟವಾದರೂ ಸಂಗ್ರೀ ಗುಣ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಗಾಡ).
೪. ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿಯ ಅಕ್ಷರಗಳ ಸಾಲು. ೫. ಕೀರ್ತಿ ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ.
೬. ಐದೈದರ ಗುಂಪು, -ಸಾಲು. ೭. [ಗಣಿತ] ಐದು ಎಂಬ
ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ. ೮. ಹತ್ತು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ :
'ಪಂಕ್ತಿರಥ' ಪರಾ. ೯. [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರಭಂದಸ್ಥಿ ನಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯ
ಭಂದಸ್ಥಿ ನ ಹೆಸರು ; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ
ಸಮವೃತ್ತಗಳ ವರ್ಗ ; ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಬಗೆಯ ವರ್ಣಭಂದಸ್ಥಿ ನಲ್ಲಿ
ಹತ್ತನೆಯದು : ವಿತತೋಕ್ತಮತ್ಯುಕ್ತ ಮಧ್ಯಮಪ್ರತಿಷ್ಠೆ . . . ಪಂಕ್ತಿ
ತ್ರಿಷ್ಠಪ್ ಜಗತಿ ಉತ್ಕೃತಿಗಳೆಂದೆನುವುಪ್ಪತ್ತಾಟು ಭಂದಂಗಳಕ್ಕಂ
(ಮಂಗಂ. ೧೦೬-೧೪) ; ಅಲ್ಲಿ ಸಮಂ ಅರ್ಥಸಮಂ ವಿಷಮಮೆಂದು ವೃತ್ತಂ
ಮೂಟು ತೆಜನಕ್ಕಂ ಅಲ್ಲಿ ಉಕ್ತೆ ಅತ್ಯುಕ್ತೆ ಮಧ್ಯೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠೆ
ಗಾಯತ್ರಿ ಉಕ್ತುಕ್ ಅನುಷ್ಠುಪ್ ಬೃಹತಿ ಪಂಕ್ತಿ . . . ಉತ್ಕೃತಿ
ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಟು ಭಂದಂಗಳಕ್ಕಂ (ಭಂದೋಂಪು. ೨-೪೬ ಪು) ; ರಿಂನೆಯ
ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ : - (೧) ವೀರವಿಲಸಿತಂ ಭಸಂಜಗಂ (ಕೃಷಿ. ೭೯).
೧೦. ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಐದು ಪಾದಗಳ
ವೈದಿಕ ಭಂದಸ್ಥಿ ನ ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು.

ಪಂಕ್ತಿಯೊಳ್ ಪರಪಂಚಮಮಾಡು, ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಪಂಚ
ಮಾಡು = ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಪಾತ ಮಾಡು, - ತಾರತಮ್ಯ
ತೋರಿಸು : ಗರಳಮಂ . . . ಅವಕ್ಕೊಂದು ಬಂದು ಗರುವೆಯ
ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಮಂ ಮಾಡಿ ಪಂಕ್ತಿಯೊಳ್ ಪರಪಂಚಮಂ ಮಾಡಿ ಹೋಪ
ಮೆಂದೆಲ್ಲಗ್ಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಬದಿಸಲವರುಂಡು ಕೈದೊಳವ ಸಮಯದೊಳು
ಮೈಮುಲೆದುರುಳ್ಳರು (ಸಮ್ಯಕ್. ೯-೪೩) ; ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಪಂಚ
ಮಾಡಿದವನು ಸರಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ಸಾಲು. [ಸಂ. ಪಂಕ್ತಿ]

ಪಂಕ್ತಿಗ್ರೀವ (ನಾ). ಸಾಲಾಗಿ ಹತ್ತುತಲೆಗಳುಳ್ಳವನು ; ರಾವಣ ;
ದಶಗ್ರೀವ. [ಪಂಕ್ತಿ + ಗ್ರೀವ]

ಪಂಕ್ತಿಭೇದ (ನಾ). ೧. ಉಟ ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ
ಸಾಲಾಗಿ ಕುಳಿತಿರುವವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ತಾರ
ತಮ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು, - ಪಕ್ಷಪಾತ ಮಾಡುವುದು :
ಅನುವನಜಯದೆ ಪಂಕ್ತಿಭೇದವನಿಹ ಮಾಡಿದನೇ (ಬಸವ. ೪೫-೧೪) ;
ಪಂಕ್ತಿಭೇದವನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕವನು . . . ನೇದವನ್ನು ಕ್ರಿಯಮಾಡುವ
ವನು, ಇವರೈವರೂ ಬ್ರಹ್ಮಪಾತಕರು (ನೀತಿಚಂ. ೫, ೧೪ ಅಡಿ).
೨. ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಸಾಲು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಆಗಿರು
ವುದು ; ಸಾಲುಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸ. ೧, ೨ : ವಕ್ರಚಾರಂ ಸರ್ಪಾಂಗ
ಳೊಳ್ ಪಂಕ್ತಿಭೇದಂ ಲಿಖಿಗಳೊಳ್ ಅಕ್ಕುಮುಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗ
ಳೊಳ್ಳಿ (ಜಗದಿ. ೨-೧೪). [ಪಂಕ್ತಿ + ಭೇದ]

ಪಂಕ್ತಿಭೋಜನ (ನಾ). ೧. ಸಾಲಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು
ಮಾಡುವ ಉಟ ; ಸಾಮೂಹಿಕ ಭೋಜನ : ರಥೋತ್ಸವ ಕಾಲ
ದಲ್ಲಿ ಪಂಕ್ತಿಭೋಜನ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಒಬ್ಬರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ
ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಉಟ : ಕೆಳೆಯನ ಪಂಕ್ತಿಭೋಜನ
ದೊಳೊಮ್ ವಿಳಾಸದೆ ಬಡ್ತಿ ಸುತ್ತು ಮಿರ್ಚೆಯಳ ತೋಳ ಮೂಲದ
ಪೊಗರ್ . . . ಕನ್ನ ಕುಡೆ ಕೌತುಕಮಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೨೪).

[ಪಂಕ್ತಿ + ಭೋಜನ]

ಪಂಕ್ತಿಭ್ರಷ್ಟ (ನಾ). ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಲು ಅನರ್ಹನಾದವನು ;
ಯಾವುದಾದರೂ ದೋಷದಿಂದ. ಶಿಷ್ಯರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಲು
ಅಯೋಗ್ಯನಾದವನು : ದೇವಲಕನೆಂದನಿಕ್ಕೊಂಡು . . . ದೇವರ
ಭಂಡಾರದಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನಾಗಿ ಕೀಳುಮಟ್ಟದವನಾಗಿ ಸಕಲ ಕರ್ಮ
ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಂಕ್ತಿಭ್ರಷ್ಟನಾಗಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದು (ಕುಳುನಾ.
೨೩೩). [ಪಂಕ್ತಿ + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಪಂಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ (ನಾ). ಉತ್ತಮರೊಂದಿಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸಲು ಅರ್ಹ
ನಾದವನು ; ಸಾಲಿನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಉಟ
ಮಾಡಲು ಅರ್ಹನಾದವನು ; ಅರ್ಹ ; ಶಿಷ್ಯ : ಅಂಗ್ಲ ಹುಡುಗಿ
ಯನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅವನು ಪಂಕ್ತಿಯೋಗ್ಯನಲ್ಲ
(ರೂಢಿ). [ಪಂಕ್ತಿ + ಯೋಗ್ಯ]

ಪಂಕ್ತಿರಥ (ನಾ). ಹತ್ತು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲೂ ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ರಥವನ್ನು
ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು ; ದಶರಥ : ರಾಮನಂ ವಿಕ್ಷಿಸುತ
ಲೊಂದು ದಿನ ಪಂಕ್ತಿರಥನು (ವೆಂಕಾಂ. ೧-೩-೪). [ಪಂಕ್ತಿ + ರಥ]

ಪಂಕ್ತಿವಿಭೇದ (ನಾ). ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸ :
ಬರೆದ ಕಾವ್ಯದ ಹಸ್ತದೋಷವು ಇರಲು ತಿದ್ದುವುದಲ್ಲಿ ಬುಧತೆ ಮನುಷ್ಯ
ಪಂಕ್ತಿವಿಭೇದವಾಗಿರೆ ಶುದ್ಧ ಗೊಳಿಸುವುದು (ಕವಿಜ. III, ೧೪೪).

[ಪಂಕ್ತಿ + ವಿಭೇದ]

ಪಂಕ್ತ್ಯವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಹತ್ತು ವಿಧವಾದ ಕಾಮದೇವಿಗಳು : IP (1) ಅಭಿ
ಲಾಷಾ, ಚಿಂತಾ, ಅನುಷ್ಠ್ಯುತಿ, ಗುಣೀಕರ್ತನ, ಉದ್ದೇಗ,
ವಿಲಾಸ, ಉನ್ಮಾದ, ವ್ಯಾಧಿ, ಜಡತಾ, ಮರಣ. ಅಥವಾ (II)
ಅಭಿಲಾಷೆ, ಚಿಂತೆ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ವಿಜುಗುಣಸ್ಮೃತಿ (ಕೀರ್ತನ),
ಸಂತಾಪನ, ಕ್ರಿಯಾದ್ವೇಷ, ವಿಕಲತೆ, ಮೌನ, ಮೂರ್ಛೆ,
ಮರಣ ಎಂದು ಹತ್ತು ಬಗೆಯ ಮದನಾವಸ್ಥೆಗಳು : ಪಂಕ್ತಿ
ವಸ್ಥೆಗಳ್ಗೆ ಹೇಳು ಪಂಚಪುಷ್ಪಲಕಾಸ್ತ್ರಮೆಂದು ಕೋವಿಡಾಳಿ ಪೇಟ್ಟು
ಮಂಗನೇ (ಅನುಮು. ೨೯). 'ದಶಾವಸ್ಥೆ' ಪರಾ. [ಪಂಕ್ತಿ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಪಂಖ, ಪಂಕ್ತ, ಪಂಖಾ (ನಾ). ೧. ಗಾಳಿ ಬೀಸುವ ಸಾಧನ ;
ಬೀಸಣಿಗೆ : ರೈಲು ನೇಗವಾಗಿ ಓಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಪಂಖ
ಗಳು ಗಿರಿಗಿರಿ ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಬೆವರು ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು (ಬದುಕ. ೯) ;
ಧನಕರಲ್ಲರೂ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಮೇಲಿನ ಪಟ್ಟಣಗಳನ್ನು ಸೇರಿ ಬಂಗಲೆಗಳಲ್ಲಿ
ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾ ಪಂಖಗಳಿಂದ ಬೀಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕಾವ್ಯಾರಿ. ೧೨೯).
ಪಂಕ್ತ : ೧. "ಮರದ ಪಟ್ಟಿಗೆ ನಿರಿಯು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನೆಳವಡಿಸಿ ತೂಗಿ ಹಾಕಿರು
ವುದನ್ನು ಹಗ್ಗದಿಂದ ಎಳೆದು ಗಾಳಿ ಬೀಸುವ ದೊಡ್ಡ ಬೀಸಣಿಗೆ ; ಪಂಕ್"
(Punka. ಇಂಕನ) ; ಅನಾದಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರೈಲುಬಂದಿಗೆ ತೊಡಿಸಿದ್ದ
ಇಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಪಂಕ್ಗಳು ನಾವು ಬಂದಿ ನಿಂದ ಗಳಿಗೆಯಿಂದ ತಿರುಗುತ್ತಲೇ
ಇದ್ದವು (ಅಬಲ. ೧) ; ಬಂದಿಯ ಮುಚ್ಚಿಗೆಗೆ ತೂಗಿದ ಪಂಕ್ಗಳಂತೆ
ತಿರುಗುತ್ತಲೇ ಇದ್ದವು (ಅಳಿ. ೫೬) ; ಹಂದರಮ್ಯಾಲಲ್ಲಿ ಹೋಡಿದ್ದು
ಗಿಡೆ ಕೂತು ಪಂಕ್ತನಲ್ಲಾ ದಿ ನಗತಾವ ಅವು ಮಾತಾಡಾವ ಅಕ್ಕ ಘಾಸಗಿ
ವರನಂದ (ಮಲ್ಲಿಗ. ೪೦). ಪಂಖಾ : ೧. ನೀವು ಮಾತ್ರ ಅಭೀನಿಗಿ

ಹೋಗಿ ಸುಖವಾಗಿ ಕುಳಿತು ದಿಡಿ, ಪೆಂಪಾದ ಬುಡದಲ್ಲಿ (ಹನ್ನೊಂದ. ೫೬).
[<ಪ್ರಾ. ಪಂಪ. / ಪಂ. ಪಕ್ಷ. / ಹಿಂ. ಪಂಪ, ಪಂಪಾ; ಮರಾ. ಪಂಪ,
ಪಂಪಾ, ಪುಂ]

ಪೆಂಪಾ 'ಪಂಪ' ನೋ.

ಪೆಂಗ, ಪೆಂಗು, ಪಾಂಗ, ಹಂಗ, (ನಾ). ೧. ರಾಜನಿಗೆ ಸಲ್ಲ
ಬೇಕಾದ ಕರದ ಭಾಗ; ರಾಜಾದಾಯ : ಬ್ರಹ್ಮದೇಯ ಸಮಯೇನ
ಅಭಿಪ್ರವೇಶಮಸ್ತೃಪ್ರವಿಕ್ತಕಮ್ಪುರೈತ ಪಞ್ಚೋತ್ಪಾಟಮ್ ದತ್ತ
ವಾನ್ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೮-೧೯; ಸು. 450 ?); ಹೈಸ್ತ ಪವುರ್ಣ
ಮಾಸ್ಯಾಮುಪಕಪೂರ್ವಕಮ್ ಸರ್ವಪಂಗ ಪರಿಹೃತೋ ದತ್ತೋ
(ಎಕ. XXXI, ೨೬೬-೧೨; ಕನೆಯ ಪತ ?); ಪಂಗಮು ಸರ್ವಮಾನ[೩]ಂ
೧ ತೋಂಟಿಕು ಪಂಗಂ ಸರ್ವಮಾನ್ಮ[೩]ಮು(ಸೌಹ. X, ೪೪೯-೧೨;
1280); ಪಂಗವಿಧ ಲಿಪ್ಯಕ್ಕಂದಿದುಮರು ತುಂಗಮಾತ್ಮವ್ರಾತಮದಿವಂದಿಗಿ
ಮದೇನುಂಟಿ ನಡವುತ್ತು ವಿಜನಪದಕೃತ್ಯಂ (ವಿನೇಶ. ೧೦-೧೩); ನೆನೆ
ನೆನೆಯಿತಿ ಪಂಗಂ ಕಿತ್ತಂ ಕಯ್ಯ ದುಃಖಂ ಕನಲಿಸೆ ಪಗೆದೊಳ್ಳೋ !
ಕದ್ದಿಗಂ ಕೇಳ್ ಕೃತ್ಯಂ (ಸಂಪದ. ೧೧-೨೬). ಪೆಂಗು : ೧. ಪಞ್ಚ ಮ್
ಪೊನ್ ಕೊಡು ದಣ್ಣಾಯ್ X X X ಮ್ ಕೋಮ್ X (ಎಕ. VI (R), ಪಾಂಡವ.
೨೨೬-೧೩; 1273). ಪಾಂಗ : ೧. ತದ್ ಗ್ರಾಮಾತ್ ಸೋನ್ನಾರ
[ಜ್ಞ]ವಿ ಚಿಕ್ಕಾಬಿಟ್ಟೇ ಪಾಲನಮ್ ಶತಾತ್ ಕ್ರೀತ್ವಾದವು ಸರ್ವ
ಮೇತತ್ ಪಾಂಗಾದಿ ವರ್ಜಿತಮ್ (ಎಕ. XXX, ೬೭-೨೬; 1107).
ಹಂಗ : ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : X X X ಕಡೆಯೊಳಗೆ ದಿಟ್ಟ
ಹಂಗದ ಮತ್ತರು ತಿ ಪೂರೊಳಗಣ ಗಾಣ . . . ೧೮ ಲೆಕ್ಕದೆ ದಿಟ್ಟ ಪಗೆ ೧
(ಸೌಹ. XX, ೧೭೮-೨೨; 1192). 'ಪನ್ನಾಯ', 'ಪಾಗ' ಪರಾ.
[ದೇ. ೧೧ ತಮಿ. ಪಞ್ಚು; ಮಲ. ಪಞ್ಚು; ತುಳು. ಪಾಂಗ; ತೆಲು. ಪಂಗ]
ಪೆಂಗ (ನಾ). ಕವಲು; ಟಿಸಿಲು : 'ಪಂಗನಾಮ' ಪರಾ.

[<ತೆಲು. ಪಂಗ, ಪ್ರಂಗ, ಪ್ರಗ್ನ]

ಪೆಂಗ (ನಾ). ಕಾಲಿಲ್ಲದವನು; ಹೆಳವ ; ಕುಂಟೆ : ಅಂಗಡಿಯ
ದೀದಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಗಿತಿ ಕುಳಿತು ಭಂಗವ (ಭಂಗಿಯು) ಮಾಜುತಿಪ್ಪಳು
ನೋಡಾ ಅಕೆಗೆ ಹಂಗಿಯ ಪಂಗನೆಂಬ ಗಂಡನಾಗಿಪ್ಪನು ನೋಡಾ
(ಒಪ್ಪೇ. ೧೧೦-೬೪೨). [<ಪಂ. ಪಂಗು]

△ ಪೆಂಗ 'ಹಂಗ' ನೋ.

ಪೆಂಗಡ 'ವಂಗಡ' ನೋ.

ಪೆಂಗಣೆಗಪ್ಪು (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತೋಡಿ
ರುವ ಕುಳಿ, - ಹಳ್ಳ ; ಪೆಡ್ವಾ : ಪಿಡಿವರ್ಪಂಗಣೆಗಪ್ಪು ಗಳೆಡೆಯೊಳ್ಳಲ
ರಾನೆವಿಡನೆಯಪ್ರತಿಮಂ ಪಿಡಿವಂ ಪರ್ವಲೆವಳನೊಳದಮಾಯ್ದೀರಿ
ಯವರ ಪೇರಾನೆಗಳಂ (ಅಪ್ಪ. ೮೧-೯೨). IP ಇದು 'ಪಂಗಣೆ'
ಹಾಗೂ 'ಕಪ್ಪು' ಒಂದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿರುವ ಕೊಡುನುಡಿ.

[ಪಂಗಣೆ (P < ತೆಲು. ಪಂಗಡಿ, ಪಂಗನ) + ಕಪ್ಪು]

ಪೆಂಗತಪ್ಪು (ನಾ). ರಾಜನಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ರಾಜಪಾಲು
ತಪ್ಪಿ ದಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ತಪ್ಪಿನ ದಂಡ. [ಪಂಗ + ತಪ್ಪು]

ಪೆಂಗತಿ 'ಪಂತಿ' ನೋ.

ಪೆಂಗನಾಮ, ಪೆಂಗನಾಮ, ಪೆಂಗಿನಾಮ (ನಾ). ೧. ಹಣೆಗೆ
ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಕವಲುಗಳುಳ್ಳ ಲಾಂಛನ ; ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರು
ಧರಿಸುವ ತಿರುನಾಮ : ಒಮ್ಮೆ ಅದವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಪಂಗನಾಮದ
ತಿಮ್ಮಣ್ಣನವರ (ವೇಣುಗೋಪಾಲವಿಠಲ) ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಿಜಯದಾಸರ
ಸಂದರ್ಶನವಾಯಿತು (ಜಗದಾ. ೧೩೬). 'ಗೂಟನಾಮ' ಪರಾ.
೨. (ಅಲಂ)ಮೋಸ; ವಂಚನೆ: ಪಡ್ವೊಗೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಪಂಗನಾಮ

(ಸವದಾ. I, ೫೨೧); ಆತನನ್ನು ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡುದರಿಂದ
ಮೂಲಧನಕ್ಕೆ ಪಂಗನಾಮವನ್ನು ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡರು (ರೂಢಿ).
ಪೆಂಗನಾಮ : ೨. ನುಗುಳ್ಳ ಕೂಲಿನಾಲಿ ಬವುನಾ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ
ಪೆಂಗನಾಮ (ಚಂಗಲಿ. ೪೬). ಪೆಂಗಿನಾಮ : ೧. "ನನ್ನ
ಮನೆಗೆ ನಾನೇ ದಾಸ, ಬೆಕ್ಕಿಗಿಡೋ ಪೆಂಗಿನಾಮ" ಎಂಬ ಸೂಳೆಯರ
ಗಾಡಿಯಂತೆ (ಕೃಷ್ಣ. ೩೦೨).

ಪಂಗನಾಮ ಹಾಕು = ಮೋಸ ಮಾಡು ; ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು :
ತೋಟೀ ಇನಾಂತೀಗೆ ಪಂಗನಾಮ ಹಾಕಬೇಕಾಗುತ್ತೆ ಇನ್ನು
(ಸಮ್ಯಕ್. ೯). [ಪಂಗ + ನಾಮ. / ತೆಲು. ಪಂಗನಾಮ]

ಪೆಂಗರ (ನಾ). (?) : ಪೊಂಗೈಸಾಸಿರ ಅಡಕೆಯ ಅಂಗೈ ಅಂಗಡಿ
ಯೊಳು ವಂದು ಮಾಜಲಾಲ್ಕುಂ ಪಂಗರದೊಳುಟ್ಟು ಮಾಜಲು ಪಿಂಗದೆ
ಲಕ್ಕುಕೆಯೇನು ಪೊಂಗಳು ಬಕ್ಕುಂ (ಭಾಸ್ವ. ೨೪-೨). [?]

ಪೆಂಗರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಉಪ್ಪಲಿಶಾಶ
ತ್ರಯಾನ್ತರ್ಗತವಪ್ಪುಲಕ್ಕಲ್ಲ ದ್ವಾದಶಮಧ್ಯೇ ಪಂಗರಿಕಾ ನಾಮಗ್ರಾಮಃ
(ಇಲ. XII, ೨೬೬-೫೨; 972). [?]

ಪೆಂಗಲು (ನಾ). ಕವಲು; ಟಿಸಿಲು : ಈ ಮರ ತುಂಬಾ ಪೆಂಗಲು
ಪಂಗಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಪಂಗ + ಅಲು (< ಅಲ್)]

△ ಪೆಂಗಾಗಿ 'ಹಂಗಾಗಿ' ನೋ.

ಪೆಂಗಾಯ (ನಾ). ಹಸುರುಕಾಯಿ ; ಎಳಗಾಯಿ ; ಹೀಚು :
ಕೆಚ್ಚನೆ ಕೆಂಗು, ಕೆಂದೆಂಗು. ಏವಂ ಕೆಂದಳರ್, ಕೆಂಬೊನ್; ಪಂದಲೆ
ಪಂದೊವಲ್, ಪೆಂಗಾಯ್ (ಶಬ್ದಾ. ೩೪೧ ಪ್ರಯೋ).

[ಪಂ (< ಪಸ್ಸು) + ಕಾಯ್]

ಪೆಂಗಾವಣಿ (ನಾ). ಹಸುರುವಾಣಿ ಚೆಪ್ಪರ : ಆ ನಗರಲಕ್ಷ್ಮಿ
ರಾಜಮಯಾರದೆಯಿಂ ತಮಗೆ ತೀತೋಪಚಾರಮನೆಸಗಲ್ಪಿರಡುಂ ಕೆಲ
ದೊಳೋರಣದಿಂ ಪರುತವಿದ ಪಂಗಾವಣಿಂಗೆಂಬಂತೆ ಕೆಂಗೊಳಪ ಸಾಲ
ಮರಂಗಳಂ (ಮರಾಠ. ೧೧-೧೩ ವ). [ಪಂ (< ಪಸ್ಸು) + ಕಾವಣಿ]

ಪೆಂಗಿಗ, ಹಂಗಿಗ (ನಾ). ೧. ಹಂಗಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದವನು ; ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಕ್ಕೆ
ಕಟ್ಟಿಬಿದ್ದವನು; ಮುಣಿ. ೨. ಅಧೀನನಾದವನು; ವಶವರ್ತಿ;
ಪರಾಧೀನ : ಅಜಸಿ ಕೊಲುತಿರ್ಪ ಜವನೆಂಬಣಿಕೆಯ ಪಗೆವಂಗದಂತು
ಪಂಗಿನಪ್ಪೆಂ (ಅವಿ. ೪-೬೬). ಹಂಗಿಗ : ೧. ಗುರುವೆಂಬನೆ ಕಂಡ
ಕಂಡವರಿಗೆ ಲಿಂಗವ ಕೊಟ್ಟು ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಹಂಗಿನಾದ (ಮೋಳಮಾ.
೧೫೮-೫೪); ನಿನ್ನ ಹಂಗಿಗನು ಸಿರಿಯಾಳಸಿಟ್ಟಿಯ ಹಾಂಗೆ ಎನ್ನಂ
ನೋಡದಾ ಮತಿ ಹಿಂಗಿದವಳೆ ನಿಂದಿ ಶರಣರ ಸಿಂದಿ ನಾನಯ್ಯ (ಬಸವ.
೨೪-೬೪); ನಿನೆಗೆ ಹಂಗಿನಾದ ನಾನು (ಅಕ್ಕಾ. ೮-೫೪); ನಾಮ
ರೂಪಿಗನ್ನಲಿ ನೀನು ಹಂಗಿಗನ್ನ . . . ಸ್ವಾಮಿ ಚರಮಾರ್ತಿ ಜಂಗಮ
ದೇವನು (ಪುಲಾ. ೧೩೧-೧). ೨. ನಾನದಾವುದು ಧರ್ಮತತ್ವನಿಧಾನ
ವೆಂದಜಾಯದೆ ಕೃತಾಂತಂಗಾನು ಹಂಗಿನಾದೆಂದೊಜಲಿದನು ಯಮು
ಸೂನು (ಕಂಠ್ಯಾ. ೧೦-೨೦) ; ಕಂಗೇತ್ತಸಲಮೃತಕರನುತ್ತುಂಗವಿಂಬ
ವಸದಜ ನಡುವೆ ಕುರಂಗವದೆ ಕುಜುಹೀ ಜಗತ್ಪ್ರಯಕರನ ಚಿತ್ತೈಸು ಹಂಗಿ
ಗಣೆ ಹುಸಿಯಿ[ಗ]ನಲು (ತೊರರ. ೩-೧೧-೫೨); ಈ ನಳಿನಲೋಚನ
ನಾಜುಮಡಿ ಹಂಗಿಗನು ಭಕ್ತರಿಗೆ (ನಿಭಾ. ೬-೧-೩೯). [ಪಂಗ + ಇಗ]

ಪೆಂಗು, 'ಪಂಗ' ನೋ.

ಪೆಂಗು, ಹಂಗು (ನಾ). ೧. ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ; ಆಭಾರ; ಮುಣಿ : ಪುಗಿ
ಲ್ಲಳ ಪಂಗಿನುಂಟಿ ಕೇಕಿಯಾಡ್ಲಾದೆ ಕಂಡು ನರ್ಪಿಪುದಲ್ಲೆ ಸಮಾನ
ವಯೋಪ್ರವರ್ತನಂ (ರಾಜಕೀ. ೮-೧೨೨); ಶಿವಯರಸ ನಿನ್ನ ಪಂಗಿನೊಳೆಯ್ವಿ
ದಿದೆ ತಾನವಿರತಂ ಬಾಳ್ವ ಬಡಸಿರಿಯಳ್ಳನಂತೆನ್ನನೆಕೆ ನೋಡುವೆ

ಮಹೇಶ (ಕುಮಾರ. ೫-೧೨೬). ೨. ಅಗತ್ಯ; ಅವಶ್ಯಕತೆ: ಸುರಭಿ ಸರಂಗಂ ಮುಗುಳದೇಕೆ ಪೊತ್ತನೊ ತಾಳ್ದಿಲ್ಲ ಮುಂಬರಿಸಿದನಕ್ಕು ಮಿಕ್ಕುಧನವಂ ಶಶಿವಿಂಬದ ಪಂಗದೇಕೆ ಚಪ್ಪಂಕೆಯೊಳವು ದೇಂ (ರೀಲಾಂ. ೧೧-೬೫). ಹಂಗು: ೧. ಒಲ್ಲೆನೊಲ್ಲೆ ಮರ್ಕ್ಕದ ಹಂಗ (ಅವತಂ. ೨೬೮-೧೨೬೬); ದೇವಿಂಗಳ ಹಂಗಿನ ಹಂದ್ರಕಾಂತಮಂ ನಗುವಂತಿರ್ಪ ಸ್ವಭಾವ ರಸಾಂಗಿಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಲಂಚಗುಳಿಯ ನೋಟದ . . . ಮನಮಂ ತನ್ನತ್ತ ಸೆಳೆದು (ಸಂಬರ. ೧೪-೪೫); ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನು ನೀರಿರಲು ಕಮಲಾಸನನ ಹಂಗೇಕೆ (ಹಂಸಾ. ೬೬); ಹಂಗಿನರಮನೆಯಿಂದ ವಿಂಗಡದ ಗುಡಿ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೬೪); ಕತ್ತಲೆಯ ಮಂದಿರದ ಕೆಡಹಿದ ವಿತ್ತಮಂ ಕಾಣಲ್ಪ ಬೆಳಗಿನ ಮರ್ಕ್ಕ ತಾ ಪಿದಿದರೊ ಕೆಡದಾ ವಸ್ತು ದೊರದಲ್ಲ ಮರ್ಕ್ಕಬೆಳಗಿನ ಹಂಗದೇಕೆ (ಗಗನಾ. ೧೬-೪೯). ೨. ಜಾತ್ಯಶೃಂಗಗಳ ವಳಯಮಂ ಸೋಂಕದಂಕಳಯ ಹಂಗಿಲ್ಲದೆ ಭೋಂಕನೇಜ . . . ನಿಂದ ತಾರಕಾಸುರನ ಬಾಹುರಂಗಬಲವೆಂತಿರ್ದುಂ ತೆಂದೊಡೆ (ಗಂಕ. ೬-೫೫); ಗೂಡಾರ ಗುಡಗಳ ಹಂಗಿಲ್ಲದ್ದರು ಬೀಡಾರಗಳ ಹೊಕ್ಕೊಡೊಡೆ (ಧರಣ. ೨೨-೬೫); ಒಲ್ಲೆನಯ್ಯ ಜಗದ ಹಂಗಿನ ಭೋಗೋಪಭೋಗವನು (ಅಖಂಡೇ. ೧೪೪-೧೬೧); ದೇವರ ಹಂಗು ನಮಗೇನು ಎಂದು ವಾದಿಸುವವರನ್ನೂ ಗೀತೆಯು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವುದಿಲ್ಲ (ಗೀತಾಸಂ. ೧೬); ಹಂಗು ಹರಿದ ಮೇಲೆ ತೋಗೇನು, ತೊಡರೇನು? (ಗಾದ). ೩. ಸಹಾಯ; ಉಪಕಾರ: ಮಂಗಲಾತ್ಮಕ ಕೇಳು ನಿನ್ನಯ ಹಂಗ ನೊಲ್ಲೆನು (ಕುಮಾರ. ೬-೪೪); ಸಾಕಿದೇಕೆ ಹಂಗು ಹೋರಲದೇಕೆ ಹೋರೆಯೊಳು ನಿಧಿಯಿರಲು ತಿಂದೇಕೆ ಬಳಲು ವೆನೆನುತ ಬಹಳಾಟೋಪದಲಿ ಜಡಿದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೧-೪೨); ನಿನ್ನಂಥ ಅಣ್ಣ ಇರುವಾಗ ನನಗೆ ಹಂಗಿನ ಹೆದರಿಕೆಯಿದೆಯೆ? (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೯೬); ಲಿಂಗ ಹರಿದ ಮೇಲೆ ಜಂಗಮನ ಹಂಗೇನು? (ಗಾದ). ೪. ಆಶೆ; ಬಯಕೆ; ಇಚ್ಛೆ: ಅಹಂತ್ವಕ್ಕೆ ಹಂಗೇಕೆ ಯೋ ಭಾವಸೋ ಭವಮೆಂಬ ವಾಕ್ಯಮೆ ಮಲಂ ಮೂಢಪ್ರವೋಧಾವಹಂ (ಅನಂಪು. ೧-೬೧); ಧಾತ್ರಿಯ ಹಂಗಿ ಹೂವಿನ ಹಂಗಿ ಚಿನ್ಮಯಗಾತ್ರಗೆ ಹಂಗಿಳಿದವಗೆ (ಧರಣ. ೧-೯೧); ಉದಂಕನೆ ನಿನ್ನ ಸಪ್ತರಿತ್ವವೇ ನನಗೆ ಗುರುಕಾಣಿಕೆ. ನನಗೆ ಬೇರೆ ಗುರುದಪ್ಪಣೆಯ ಹಂಗೇಕೆ (ಮನಸ. ೬೪); ಎರಡು ಸೇನೆಗಳೂ ಜೀವದ ಹಂಗನ್ನು ತೊರೆದು ಭಯಂಕರವಾದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಪಕ್ರಮಿಸಿದವು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೫೧). ೫. ಆಶ್ರಯ; ಅವಲಂಬನೆ: ಕ್ರೈಸ್ತ ಮತ ವಿಚಾರದಲ್ಲೂ ಮತಾಧಿ ಕಾರಿಗಳ ಹಂಗಿಲ್ಲದೆ ನೇರವಾಗಿ ಯೇಸುಕ್ರಿಸ್ತನ ಮೂಕುಗಳಿಂದಲೇ ಪ್ರಚೋದನೆ ಪಡೆಯುವ ಹಕ್ಕು ಉಂಟೆಂದು ಮಾರ್ಟಿನ್‌ಲ್ಯೂಥರ್ . . . ಸಾರಿದ (ಕವಿಕೋ. ೧, ೬೬೪). ೬. ಸಂಬಂಧ; ನಂಟು: ಪಕ್ಷ ಮಾಸಾಬ್ಬತತಿಗಳ ಹಂಗು ಹೊದ್ದದು (ಸದ್ಭರಾ. ೨-೧೧); ಹಳತರ ಹಂಗನ್ನು ಹರಿದೊಗೆದು ಹೊಸ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನೇ ಸ್ಥಾಪಿಸ ಹೊರಟಿರುವ ಈ ನವನಡೆಯ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ನೋಡು (ಕತ್ತಬ. ೧೫).

ಪಂಗುಗು, ಹಂಗಾಗು = ಅಧೀನವಾಗು; ವಶವಾಗು: ಹೋಲ್ವ ಕಳಭರಮನುರದಗೊಂಡು ನೆಗಸಲ್ ಪೋಸ ನಲ್ಲರಳಂ ತೋಜು ತುಡುಕಿ ತೆಗೆದಪಾಂಗಕ್ಕೆ ಪಂಗಾಗಿ[ಪಾಂ. ಪಕ್ಕಾಗಿಸಿ](ರೀಲಾಂ. ೬-೨೦೪); ಅಬಲೆಯೊಳ್ಳ ಹರಿಬದಲಿ ಹಂಗಾದಿರಬಪದಗೆಗೆ ನೋನುವರೇ(ಕುಮಾರ. ೬-೨೪). ಹಂಗ ತಿದ್ದು = ಬುಣವನ್ನು ತೀರಿಸು; ಬುಣತಿದ್ದು: ಅಂಗವ ಪುಟಾಸಲ್ಪ ಪುಟಾಸುವ ಕೈಗಳ್ಗೆ ಹಂಗ ತಿದ್ದುವ ಶಾಸ್ತ್ರವುಂಟೆ (ಮೋಹತ. ೩೦-೪೦). ಹಂಗ ಮಗುಟು = ಬುಣ ತೀರಿಸು: ಹಂಗ ಮಗುಟುವೆ ನೆಂದು ಭೂಮಿ ಕೈಪಿಡಿ ಮೇಳುಂಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವಮೃತಕಲಶ ಸಂಕುಳವೊ . . . ಎನಿಸಿ ಫಲಿತ ಬೆಂದೆಗೆಸಿದುವು (ಪದಕಂ. ೩-೨೪);

ಹಂಗಿನ ಕೂಳು = ಬುಣದ ಅನ್ನ, -ಅಹಾರ: ಅವಂಪರ ಮಹೆ ಹಿಟ್ಟಿತ್ತಿಕೊಂಡು ಹಂಗಿನ ಕೂಳು ತಿಂದುಕೊಂಡು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡ ದಿದ್ದರೂ ಅಗ್ನಿ (ಚಂಗಾಳ್. ೬). ಹಂಗಿನವನು = ಬುಣದಲ್ಲಿರುವ ವನು; ಬುಣ: ಬಡಹಾರುವನೇಸು ಭಕ್ತನಾದದೆಯೂ ನೇಣಿನ ಹಂಗ ದಿಡ . . . ನಾನಾವ ಹಂಗಿನವನಲ್ಲ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಹಂಗಿನವನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೫೦). [ದೀ. || ತುಳು. ಹಂಗ]

ಪೆಂಗು (ಗು). ೧. ಅಸಮರ್ಪಕವಾದ; ಕುಂಠಿತವಾದ: ಕನಿಯ ಮರ್ಗನೆಗಳನೆ ಚಿತ್ರಿಸಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮನುಜಕಲ್ಪಿತ ಮರ್ಕ್ಕ ಭಾಷೆಯ ಪೆಂಗುಲಿಯಲ್ಲ (ಪ್ರೀಲಾಂ. ೬೧೬-೨೧೨). (ನಾ). ೨. ಕಾಲಿ ಲ್ಲದವನು; ಹೆಳವ; ಕುಂಟೆ: "ಖಂಜಿ, ಪಂಗು, ಕ್ರೋಡೆ-ಈ ೩ ಪೆಲವಂ" (ಪಲಾಯು. ೧೦೦-೪೫೬); ಕುಲಹೀನಂ ದೀನಮಾನಂ . . . ಜಡಮತಿ ಕಿವುಡಂ ಪಂಗು ಮೂಕಂ . . . ನಿತ್ಯರೋಗಾಕುಳನೆಂದೀ ನಾನು ನಾಮಾನಳಗೆ ನಿಳಯನಕ್ಕುಂ ಪ್ರಕಾಶತಹೀನಂ (ಪಶ್ಚಾ. ೧೦-೩೦); ಮನುಜಜನ್ಮದೊಳುದ್ರವಿಸಿದ್ ಮೂಗನಾಗದೆ ಸರಿಯಂಥನಾಗದಿರೆ ಪಂಗುವುಮಾ[ಪಾಂ. ಪಂಗುಳನಾ]ಗದೆ . . . ಮೆಣೆವಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸು. ಮಹೋತ್ಸವದಿಂದಲೆ ಹಂಪೆಯಾಕ್ಷನಂ (ಪಂಪಾ. ೬೫); ಮೂಕಾಂಧ ಬಧಿರ ಪಂಗು ಕುಬ್ಜ-ವೃದ್ಧ ಸರೋಗ ದಾರಿದ್ರ್ಯಾಭಿಭೂತ ಕ್ಷುತ್ಪಿಡ್ವಿಧ ಬಂಧನಾದಿ ವಿಪತ್ತಿಡಾಕ್ರಾಂತ ನಾಸ್ತಿ ಕಜೀವಂಗಳೊಳು ದಯಾರಹಿತಕೆ ಯುಂ . . . ಮೊದಲಾದ ದುಷ್ಟವರ್ತನೆಯೊಳು ಮರ್ಕ್ಕಸುವ ಜೀವನ ಪರಿಣಯಂ ಕೃಷ್ಣಲೇಶ್ಯಾಪರಿಣಾಮಮೆಂದುವುದು (ಪಶ್ಚಾ. ೪೧೬); ಕುರುಡನಾ ಕೈಕಾಲು ಮುದುಡಿ ರವಿಸಲು. ಪಂಗು ತರುಣನಪ್ಪಂ (ವಿಕ್ರ. ೪-೨೧-೩೦); ಮಹಾತ್ಮರಾದ ನಿಮ್ಮ ದಯೆಯು ಪಂಗುವಿನಲ್ಲಿ ಗಂಗೆ ಬಂದು ಬಿದ್ದಂತೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಯಿತು (ಮುದ್ರಾಂಕು. ೬೫). ೩. ಶನಿಗ್ರಹ: "ಅಸತ, ಕ್ರೋಡೆ, ಪಂಗು, ಧಾಯಾತನಯಾ, ಶನ್ನೆಕ್ಕರೆ, ಶೋರೀ-ಈ ೩ ಶನಿಯ ಪೆಸರ್" (ಪಲಾಯು. ೯-೪೪); ಅಂಗಾರಕ ಬುಧ ಗುರು ಭೃಗು ಪಂಗುಗಳಿಂದವನೆ ಭೇದಿಸಲ್ ಜಗದೀಶರ್ ಸಂಗರದೊಳೊಡು ಮಡಿವರ್ (ಜಟ್ಟಮ. ೬-೧೧೬). ೪. (ಆಲಂ) ಪ್ರಗತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅವರನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಡ. ಸೇರಿಸಿ ಕೊಂಡರೆ ನಿನ್ನ ಉಜ್ಜೋಗ ಪಂಗು ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿತು (ಪ್ರೀಲಾಂ. ೨೪೬). ೫. ಮುಂದುವರಿಯಲು ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಕುಂಠಿತ ವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದದವನು: ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಕೃತ್ರಿಮ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಮೂಢನನ್ನಾಗಿ ಪಂಗು ವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಟ್ಟಂತಾಗದೆ? (ನಿಬಂಧ. ೧, ೨೨೪); ಮಾಧವರಾಯ ಮಂಜ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋದುದು ಪಂಗುಗಳಾಗಿದ್ದ ಕಿರಿಯ ವಕೀಲರಿಗೆ ರೆಕ್ಕೆ ಬಂದಂತಾಯಿತು (ಗೃಹ. ೨೬೪).

ಪಂಗುಂಧರ ನೀತಿ = ಕುಂಟೆ, ಕುರುಡರ ನ್ಯಾಯ; ೧. ಹೆಳವನಿಗೆ ಕಣ್ಣೆ ದೆ, ನಡೆಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕುರುಡನಿಗೆ ನಡೆಯಲಾಗು ತ್ತದೆ, ದಾರಿಯನ್ನು ಕಾಣಲು ಕಣ್ಣೆ ಲ್ಲ. ಕುರುಡನು ಹೆಳವನನ್ನು ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಟರೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಹಾಯ ನಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುವ ನ್ಯಾಯ; ಪರಸ್ಪರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಉಭಯರ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಯೂ ಆಗುವುದು: ನಮಗೊಪ್ಪಿತು ಪಂಗುಂಧರ ನೀತಿ ಒಯ್ಯನ್ನನು ನಿನಗೊಪ್ಪಿ ವ ರೀತಿ (ಅಹಲ್ಯ. IV ಅರ್ಪಣೆ).

[ಸಂ.]

ಪೆಂಗುತ್ವ (ನಾ). ೧. ಹೆಳವನು; ಕುಂಟು. ೨. (ಆಲಂ) ಪ್ರಗತಿ ಹೀನತೆ; ಮುಂದುವರಿಯಲು ಆಗದಿರುವಿಕೆ; ಕುಂಠಿತತನ:

ತಾಯಿಗೆ . . . ಈ ಎಲ್ಲ ಅನುಷ್ಠಾನಗಳ ಪಂಗುತ್ವವನ್ನೂ ತಕ್ಕದೂನ್ಯತೆಯನ್ನೂ ಎತ್ತಿ ಬೈದಿದ್ದಾರೆ (ಇಪ್ಪ. ೪೬೪). [ಸಂ.]

ಪಂಗುನಿ (ನಾ). ಸೌರಮಾನದ ಕೊನೆಯ ತಿಂಗಳು; ಮಾನವನಾಸ; ತಮಿಳು ಫಾಲ್ಗುಣಮಾಸ: ಮೊದಲ ಪಂಗುನಿ[ಸಾಂ. ೮]ಯ ತಿರುನಾಳ್ ಬರಲು ನೆಲೆಯಿಂದ ಮುಂದಿಂದ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆಗೈಯ್ಯು ರೊಲ್ಮೆಯಿಂದ . . . ಇಂತೆಂದಳಾ ಪೂರ್ಣಶಶಿಮುಖಿಗೆ (ಸಂಪದ. ೧೧-೧೧); ಒಂದು ಪಂಗುನಿಮಾಸ ಉತ್ಸವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿನೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿಬೀದಿಯುಜಗಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಪಂ. ೧೪೪). [೪-ತಮಿ. ಪಟ್ಟುನಿ; ಮಲ. ಪಟ್ಟುನಿ/ಪ್ರಾ. ಭಗ್ನುಣೇ, ಫಾಲ್ಗುನೀ]

ಪಂಗುಳ (ನಾ). ಕಾಲಿಲ್ಲದವನು; ಹೇಳವ: ಅನಿಲನ ಕುಂದಿಂದ ಪಂಗುಳಾಂಧ ಕೃತಂ ವಾಮನಕುಬ್ಜ ಬಧಿರ ಮೂಕರುಮನೇಕವಿಧದಂಗಳ ಹೀನರುಂ ಜನಿಯಿಸುವರ್ (ಮದಕ. ೧-೪೫); ನಿಮ್ಮ ವೇಷಧಾರಿಯ ಮನೆಯ ಪಂಗುಳ ನಾನಯ್ಯಾ (ಜಸಪ. ೬೪೧); ತನುವಿಳಾರಿಯನಂಗಿಹೀನನ ಪಂಗುಳಾಂಧಕನ ಭನರುಜಾಂಗನ . . . ಉಪ್ಪವದಿಸುವ ಸಮಯದೊಳಿಬರಲು ಕಾಣ್ತುದು ಮಹೀಶರಿಂಗವಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೦೬); ತಿಪ್ಪೆಯೊಳಿಗೊ ಪಂಗುಳನು ಮಿಜುಗುವ ರನ್ನಮಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳ್ ನಿಂದು ರಾಜಕ ಕುಮಾರಿಯ ಬಿಡುಪು ವೆನುಮೆಂದು ಕೈನೀಡಿದರೆ ಬರ್ಪಕೆ (ಎಕೋಪ. ೧೪-೮೯). [ಸಂ. ಪಂಗುಲ]

ಪಂಗುಳಿ 'ಪಂಗೋಳಿ' ನೋ.

ಪಂಗೋಳಿ 'ಪಂಗೋಳಿ' ನೋ.

ಪಂಗೋಳಿ, ಪಂಗುಳಿ, ಪಂಗೂಳಿ (ನಾ). ತುಚ್ಛ; ನಿಂದ್ಯ; ಅಯೋಗ್ಯ: ಯಾವನೋ ಪಂಗೋಳಿ ಮನಸ್ಸು ಬಂದ ಹಾಗೆ ಬರಿದಿದ್ದಾನೆ (ಸಪ್ರ. ೫೬೦); ಒಳ್ಳೆ ಪಂಗೋಳಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದೆ ಬಿಡು (ಕಾಮಿಕಾಂ. ೧೦೫). **ಪಂಗುಳಿ:** ಆ ಪಂಗುಳಿ ಮನುಷ್ಯನಿಂದ ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಮಾಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಪಂಗೂಳಿ:** ಆ ಪಂಗೂಳಿ ಮನುಷ್ಯನ ಜೊತೆ ಸೇರಬೇಡ (ರೂಢಿ). [?]

ಪಂಚೆ (ನಾ). ಅಪೂರ್ವವಾದುದು; ಅಪರೂಪವಾದುದು; ಸಿಕ್ಕಲಾರದುದು: "ಪಂಚಮಪೂರ್ಣಂ" (ಚಮಪ. ೬೬); ಪಿರಿದುಮಾ ಪುರದೊಳಾನೊರ್ವಳಲ್ಲದೆ ನಿನಗೆ ವರಯುವತಿಯರ್ಪಂಚಮೆಯೆಲವೊ ಗುರು ಭಕ್ತ (ಆರಾಧ. ೨-೫-೬೬); ಎಷ್ಟಂತೆ ಮುಂ ಭೂಜಾಟಿಪುತ್ರಂ ಕ್ರಾಂಚಮಂ ಪಂಚಮನೆ ರಿಪುಮಹಾಕಲ್ಪಕಾಲಾಗ್ನಿರುದ್ರಂ (ರಾಜಕೇ. ೬-೮೯); ಮಾಂಸಲದ ಮುದ್ದುರಿಗೆ ಬೀಗಿ ಪರಿಪುಷ್ಪಮಾದನ್ನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳಕೆ ಬಿಡು ಬಿಡು ಬಿಡು ಬಾಳಾಳಿಗಂ ಪಂಚಮಿದು ದಿಟ್ಟಿಗಿಳೇನುಂಟೆ? (ಸಂಸಪ. ೬೫-೨೨೮). 'ಪಂಚೈ' ಪರಾ.

ಪಂಚೈ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಐದು: ಪಂಚಪ್ರಕಾರಮಾಮು ಪಂಚಮಹಾಭೂತಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದರ್ (ಚಂದ್ರ. ೧೬-೧೧); ಪುರಹರ ವಕ್ತ್ರಂ, ಪಂಚಂ . . . ಪಾಂಡವ ಪುರವೈರಿಮುಖಂಗಳೈದೊ ನಾನುಂ (ವ್ಯವಾ. ೯-೫); ಪಂಚನಕರ್ಮರಿಂದಂ ಮುಂಚುವವೆಂದು ಸ್ವಯಂವರಾ ಲಯದ ಲಸೆತ್ತಾಂಚನಸಿಂಹಾಸನದೊಳ್ ಸಂಚರಿಸದೆ ನೆಲಸಿದರ್ (ಸಕಪಂ. ೬೧೧); ಶಿವಶರಣಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಿತ್ತವ ಪಂಚಸುರಕುಬ್ಜ ಭವನೇಶವ ಶಿವಭಕ್ತಂಗೆ ದ್ರವ್ಯವನೊರಿದು ಕೊಟ್ಟು (ಪಂಕವಾ. ೯-೬೪). ೨. ಪಂಚಾಯತಿಯ ಸದಸ್ಯ: ಅಣಬಗೆ ತಿಳಿದ ಒಳುದಯ ಇಂ ಭಮ್ಮದ ನಿಮ್ಮ ಹೊಬುಹಂಗಳ ಶ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರದ ಮಾರ್ಕ್ಕೊ ಒಳು ಪಂಚಗೌಡಮಲ್ಲಿ ಬಳಾಲ ಆ ವಿಳಾಸಂಗಳಿಂ (ಎಕ. VI(R), ಕೃಷ್ಣ ರಾ. ೬೬-೧೬; 1093); ಅಪ್ಪಾಧರ್ಮಾಳಿಯು ಜಾತ್ರೆಯ ದಿನವೆಂದು ಪಂಚರು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ್ದರು (ಸಂಪದ. ೧೬೦); ಪಂಚರು ಯಾರ

ಸ್ನೇಹಿತರೂ ಅಲ್ಲ, ಯಾರ ವೈರಿಗಳೂ ಅಲ್ಲ (ಗೃಹವಾ. ೫೧); ಜಗಳ ತೀರಿಸಲೆಂದು ಬಂದು ನೆರೆದ ಪಂಚರ ಪರಿವಾರ . . . ತುಂಬಿದ ನೆರವಿ ಇವೆಲ್ಲ ಕಾಣುವುವು ಚಾನದಿಯಲ್ಲಿ (ಗಾಳಗು. ೬); ಜನ ಅವನನ್ನು ಊರಿನ ಪಂಚನಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದರು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೬೦). 'ಪಂಚಾಯಿತಿ' ಪರಾ. ೩. ಗುಡಿ, ಶಾಲೆ ಮೊದಲಾದ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಗಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿರುವ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯ: ನೀವು ಸಾಲೆಯ ಪಂಚರೆಂದು ನಿಮ್ಮ ಬಟ್ಟಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ ಗೌಡರೆ (ಹಬ್ಬ. ೨೭೬).

ಪಂಚಕನ್ಯೆಯರು—ಅಹಲ್ಯೆ, ದ್ರೌಪದಿ, ಸೀತೆ, ತಾರೆ ಮತ್ತು ಮಂಡೋದರಿ ಅಥವಾ ಅಹಲ್ಯೆ, ದ್ರೌಪದಿ, ತಾರೆ, ತಾರೆ, ಮಂಡೋದರಿ ಎಂಬ ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಐವರು ಮಹಿಳೆಯರು; ೧ ಇವರ ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಪಾಪಪರಿಹಾರವಾಗುವುದೆಂದು ನಂಬಿಕೆಯಿದೆ: ನನ್ನ ತಂಗಿ ತಾರಾ (ಅಹಹ! ಪಂಚಕನ್ಯೆಯರಲ್ಲೊಬ್ಬ ಕೇನೋ!) ಸ್ವತಃ ನೋಡಿದ್ದು (ಮೂರುವಾ. ೧೬೬). **ಪಂಚಯ್ಯರು,** **ಪಂಚೈವರು**—ಐದು ಜನ: ಎನ್ನ ಪಂಚಯ್ಯರ ಭಕ್ತರ ಮಾಡು (ಬಸವ. ೪೬); ಪಿನಾಕಿ ಅಲ್ಲಟಿ ಪಟ್ಟದಿಂದ ಪಂಚೈವರ ಪ್ರಾಣಂಗಳು ಸಂಚಗಿದನೆ (ಸಕಪ. II, ೬೦೬-೬೦); ನಾಲ್ಕು ಗ್ರಾಮದ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಪಂಚೈವರ ಕಾವಲು ನೋಡಾ (ಚನ್ನವ. ೬೫-೧೩); ಎನ್ನ ಮನೆ ಒಬ್ಬ ಪಂಚೈವರು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿವೆಯ್ಯ (ಭಸವ. ೯-೬).

[ಸಂ. ಪಂಚನಾ]

ಪಂಚೆ (ಗು). ವಿಸ್ತಾರವಾದ; ವಿಶಾಲವಾದ; ಅಗಲವಾದ: 'ಪಂಚಪಾತ್ರೆ', 'ಪಂಚಾನನ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪಂಚೆಲುಪ್ಪೆಕಾಲಿ (ನಾ). "ದಿವಸದ ಖಾನೆಯ ಗಳಿಗೆ, ಎಂದರೆ ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಐದು ಗಳಿಗೆಯ ಹಿಂದಿನ ಹೊತ್ತು" (ಪ್ರೀತತ್ಸ. ೨೪೩). [ಪಂಚೆ+ಉಪ್ಪೆಕಾಲ]

ಪಂಚಕ (ನಾ). ೧. ಐದರ ಗುಂಪು; ಐದು ವಸ್ತುಗಳ ಸಮೂಹ: ಅಮರಗಣಾಕ್ಷ ಶೀತಕರ ಭಾನು ಪಾವನೋತ್ತಮ ಗಣಪಂಚಕಂ [ಸಾಂ. ಸಂಚಯಂ] ನೆರೆಯ . . . ಸುಕೇಶರಂ (ಭಂಡೋಲು. ೨-೧೫೬); ಸೌಮಿತ್ರಿ ಕೇಳು ಕಡುಮುಳಿದು ನಿಮ್ಮಡಿಗಳವಿ ವೇಕಿಗಳಂಫಣಾನಾಶಾದಿ ವಚನಪಂಚಕಂಗಳಂ ನುಡಿಯಲಾಗುವದ ನಿಂತೇಕೆ ನುಡಿದರೆಂದು ಮುತ್ತಮಿಂತೆಂದಂ (ಕರಾವಾ. ೧೫-೬೪ ವ); ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಸಂವತ್ಸರ ೨೫ ಪರ್ಯಂತರವು ಬಂದಂತಹ ವುಂಡಿಗೆ ಯನು ಹಂಸೆರಡು ಪಂಚಕದವರೊಳಗೆ ಆರುಂ ಆ ಅಳಿಹಲಾಗ(ದು) (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೩೩-೬; 1247); ಪ್ರಕಟಿತರ ವ್ಯಂಜನ ಸಂಖ್ಯೆ ಕಳಾರದಿನಾ ಕಳಾರಪರ್ಯಂತಂ ಪಂಚಕಪಂಚಕಂಗಳಂ ಪಂಚಕಮಕ್ಕುಂ ವರ್ಗಮಂತ್ಯವರ್ಣಮವರ್ಗಂ (ಕಮದ. ೧೩); ನಾಗಭೂಷಣನ ಪರಮ ಯೋಗೇಶಲನಗೆ ಭರದಿ ಪೂಗೋಲ ಪಂಚಕಂಗಳ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು (ಸಪದೋ. ೪-೨೧). ೨. ಐದು ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು; ಐದರಿಂದ ಮಾಡಿದುದು. ೩. ರಣರಂಗ; ಯುದ್ಧಭೂಮಿ: ಏನ ಹೇಳುವೆ ಗಜಭಟಾಪ್ರತಿಮಾನದರಿ ಕೋದಂಬುಗಳು ಹಿಂಡಾನೆಗಳ ನೇಳೆಂಟಿನೊಡದೊಡಿದವು ಪಂಚಕೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೫). ೪. ಐದು ಶ್ಲೋಕಗಳುಳ್ಳ ದೇವರ ಸ್ತೋತ್ರ: ಗಣೇಶಪಂಚಕ ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಕಾಗದ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕಟ್ಟು—ಗಂಟು. ೬. ಧಾನ್ಯದ ಒಂದು ಅಳತೆ: ೧ ಮಂಡುಗ—೪ ಪಂಚಕ, ೧ ಪಂಚಕ=೫ ಕೊಳಗ (ವ್ಯವಾ. ೪ ಮುನ್ನುಡಿ); ಪೊನ್ನಿಗೆ ಪಂಚಕವರೆಂದು ಚೆನ್ನಾಗಿಯೆ ಪಡವು × × × (ಪಂಚಕ ಶರಿಗಂ (ವ್ಯವಾ. ಅನುಬಂಧ ೧). ೭. ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಂದ ಭೂಮಿ,—ಪ್ರದೇಶ:

ನಮಗೆ ತೆರಕಣಾಂಚೆಯ ಸೀಮೆಯಪಡುಗು ನಾಡಸ್ಥಳದ ಹುಲ್ಲಾಸಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿನಾಮವಾದ ಕಾಮಲಾಪುರದ ಅಪ್ಪಾರದಲೂ ನಮಗೆ ಸರ್ವಮಾಂಸ್ಯ ವಾಗಿ ತಾಸ[ವ]ಸ್ಥವಾಗಿ ನಡದ ಬಹು ಪಂಡಿತರ ಪಂಚಕರ ಯಲ್ಲಿಯ ತೋಟದ ವ್ರಿತ್ತಿ ಗ ಗೋಪಣಗಳ ಪಂಚಕದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಧಾರಾಸಹಿತವಾಗಿ ನಡೆದು ಬಹು ಅತಿ ತಾಳ ತೋಟವ್ರಿತ್ತಿ ಕರ್ಗ (ಎಕ. III(R), ಗುಂಡು ಕೇ. ೧೩೬-೧; 1535); ಯಾ ಯೆರಡು ವ್ರಿತ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ[ವ] ಸ್ಥಳಗಳ ವಿವರ ಕಾಲುವೆ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟಗಿಯವರ ಪಂಚಕದ ಸ್ಥಳ ಗಕ್ಕೆ ದೀಪವರಿ . . . ಸಮಸಿಗುಡಿಲು (ಸಾಂ. IV, ೨೪೫-೧೩; 1541). ೪. [ಗಣಿತ] ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ. ೯. [ಜ್ಯೋತಿ] ಐದು ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ; 10 ವ್ಯುಗತಿರಾ, ಆದ್ಯಾ, ಪುನರ್ವಸು, ಪುಷ್ಯ, ಆಶ್ಲೇಷಾ ಎಂಬ ಐದು ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಮುಳಾ, ಪೂರ್ವಫಲ್ಗುಣೀ, ಉತ್ತರಫಲ್ಗುಣೀ, ಹಸ್ತ, ಚಿತ್ರಾ ಎಂಬ ಐದು ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಆರಂಭವಾಗುವ ಮಳೆಗಳು ಬಿತ್ತನೆಗೆ ಬಹಳ ಯೋಗ್ಯವೆಂದೂ ಧನಿಷ್ಠೆ, ಶತಭಿಷೆ, ಪೂರ್ವಾ ಭಾದ್ರಿ, ಉತ್ತರಾಭಾದ್ರಿ ಮತ್ತು ರೇವತಿ ಎಂಬ ಐದು ನಕ್ಷತ್ರ ಗಳು ಅನುಷ್ಠಾನಾರಕವೆಂದೂ ಈ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮರಣವು ಸಂಭ ವಿಸಿದರೆ ಮನೆ ಬಿಡಬೇಕೆಂದೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ : ಪಂಚಕದಲ್ಲಿ ಮರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮನೆ ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). 'ಮೃಗಪಂಚಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪಂಚಕಂಚುಕ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯ] ಕವಚವು ಶರೀರವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ವಂತೆ ಜೀವನವನ್ನು ಆವರಿಸುವ ಐದು ಪದಾರ್ಥಗಳು : ಕಾಲ, ನಿಯತಿ, ಕಲಾ, ವಿವಾಹ ಮತ್ತು ರಾಗ ಇವುಗಳಿಗೆ ಪಂಚಕಂಚುಕಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಘಾತತ್ವ. ೬೬೫); ಶಿವನ ಚಿಚ್ಚಿಕ್ತಿ, ಅನಂದಶಕ್ತಿ, ಇಚ್ಛಾ ಜ್ಞಾನ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಗಳು . . . ಈ ಶಕ್ತಿ ಸಂಕೋಚಗಳೇ ಪಂಚಕಂಚುಕ ಗಳಾಗಿಯೂ ಮೂರು ಮೂಲಗಳಾಗಿಯೂ ಪರಿಣಮಿಸಿದವು (ಭಾರದ. ೨೧೩).

[ಪಂಚ್ಚ + ಕಂಚುಕ]

ಪಂಚಕಚೇರಿ (ನಾ). ಪಂಚಾಯಿತಿಯ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, — ಕಚೇರಿ : (ಮುಂಬಯಿ. ಕೆ. ೪-೧೪೬). [ಪಂಚ್ಚ + ಕಚೇರಿ]

ಪಂಚಕಚ್ಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಐದು ಕಡೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಕಟ್ಟಿ ಉಡುವ ವಿಧಾನ : ನೆರೆ ಹಿಡಿದುಟ್ಟಿಹ ಪಂಚಕಚ್ಚಿಯ ಧೋತ್ರ ನಾಮ ವಿಭೂತಿಯ ಬೆಳಕು (ಚಿದಾಪ. ೪೨-೬). [ಪಂಚ್ಚ + ಕಚ್ಚಿ]

ಪಂಚಕಜ್ಜಾಯ 'ಪಂಚಗಜ್ಜಾಯ' ನೋ.

ಪಂಚಕಕಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ಪಂಚರಾಯಧ (ಮೈಸೂರು ಅರಮನೆಯ ಆಯುಧಾಗಾರದಲ್ಲಿ 'ಪಂಚಕಕಾರಿ'ಯೆಂಬ ಆಯುಧವಿದೆ) (ಕಲಾ. ೨೬೬). [ಪಂಚ್ಚ + ಕಕಾರಿ]

ಪಂಚಕರಣ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ, ಮೂಗು, ನಾಲಿಗೆ ಮತ್ತು ಚರ್ಮ ಎಂಬ ಐದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು : ಪಂಚಭೂತಂಗಳ ಪೂರ್ವಾರ್ತ್ರಯ ವಳಿದು ಪಂಚ[ಸಾಂ. ಚೇ]ಕರಣಂಗಳ ಹೆಚ್ಚುಹಟಾ ಮಾಡಿ (ಅಖಂಡೇ. ೧೯೩-೧೪); ಸುಖದ ಮಿಹವು ದುಃಖ ಮಿಹವು ಹಿಗ್ಗಿ ಪ್ರಾಣ ಪೂರಣಾ ಪಂಚಕರಣಗಳೇ ಗಡಹಟ್ಟಿತು ಗುಡಿತೋರಣಾ (ಗಂ. ೧೧೩-೧೦); ಇನ್ನೈದುಗಳೆಯಲಿ ಇದರ ಹರಣ ಗಾಳಿಮಳೆಗೊಡುವವು ಪಂಚಕರಣ (ಸುಸಾ. ೪೩-೪). ೨. ವಾಕ್ಯ, ವಾಣಿ, ವಾದ, ವಾಯು ಮತ್ತು ಉಪಸ್ಥ ಎಂಬ ಐದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು. ೩. ಚಿತ್ರ, ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ, ಮನ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಐದು ಅಂತಃ ಕರಣಗಳು : ಪಂಚಕರಣಂಗಳು : ಚಿತ್ರ, ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ, ಮನ, ಜ್ಞಾನ (ಮಹಾಸಾ. ಅನುಬಂಧ. ೨). [ಪಂಚ್ಚ + ಕರಣ]

ಪಂಚಕರ್ಣ (ನಾ). [ರೇಖಾಗ] ಐದುಭುಜಗಳ ಸರಳರೇಖಾ ಕೃತಿ : ಪಂಚಕೋಣ : ಎರಡು ತ್ರಿಕೋಣ ಅಥವಾ "ಪಂಚಕಣ" (Pentagon) ಕ್ಷೇತ್ರಫಲಗಳ ಮೊತ್ತವುಳ್ಳಂತೆ ಚಿತ್ರಿತವನ್ನು ರಚಿಸುವಿಕೆ (ಗಣಿತ. ೧೮೪). [ಪಂಚ್ಚ + ಕರ್ಣ]

ಪಂಚಕರ್ಮ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಆಯುರ್ವೇದಚಿಕಿತ್ಸಾ ಕ್ರಮ ದಲ್ಲಿನ ಸ್ನೇಹ, ಸ್ವೇದನ, ವಮನ, ವಿರೇಚನ ಮತ್ತು ನಸ್ಯ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಚಿಕಿತ್ಸಾ ಕ್ರಮ : ಈ ಪಂಚಕರ್ಮಗಳು ಸಕಲರೋಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಮುಖ್ಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳು (ಸಕನ್ಯ. ೨೪); ನಾಡೀಪರೀಕ್ಷೆ. ಪಂಚಕರ್ಮ, ಲೋಹಾದಿಗಳ ಭಸ್ಮಪ್ರಯೋಗ ಗಳು ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿವೆ (ಕವಿಕೋ. I, ೪೫೦).

[ಪಂಚ್ಚ + ಕರ್ಮ]

ಪಂಚಕಲಶ, ಪಂಚಕಳಶ (ನಾ). ೧. ವ್ರತ ಮತ್ತು ಸಮಾರಂಭ ಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಐದು ಪೂರ್ಣಕುಂಭಗಳು : ಮುಂಜೆ ಮಗುವಿಗೆ ಎಂಟು ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕುಂಡ, ಮಂಡಪ, ಪಂಚಕಲಶಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ . . . ಲಿಂಗವನ್ನು ಮಂತ್ರೋಪದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನೆರೆಗೊಳಿಸುವನು (ಭಾರದ. ೨೪೯). ೨. [ವೀಶ್ಯ] ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಸರಿ ನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಐದು ಕಲಶಗಳು. ೩. ಶಿವನ ಪಂಚಮುಖ ಗಳ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಇರಿಸುವ ಐದುಕಲಶಗಳು : ದೀಕ್ಷೆ, ಲಗ್ನ ಮೊದಲಾದ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಕಲಶಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದುಂಟಿಷ್ಟೇ. ಆಗ ಅವು ಪರಿಶಿವನ ಪಂಚಮುಖಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ (ಸಾಂ. ೨೧೫). ಪಂಚಕಳಶ : ೧. ಪಂಚಕಳಶ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗಬೇಕು(ರೂಢಿ).

[ಪಂಚ್ಚ + ಕಲಶ]

ಪಂಚಕಲೆ (ನಾ). ಪೃಥಿವಿ, ಅಪ್ಪು, ತೇಜಸ್ಸು, ವಾಯು ಮತ್ತು ಆಕಾಶಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವ ನಿವೃತ್ತಿ, ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ವಿದ್ಯೆ, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಶಾಂತ್ಯತೀತ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಕಲೆಗಳು : ಆ ಪಂಚಮುಖದಿಂದ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಆ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯಿಂದವೇ ಪಂಚಕಲೆಗಳುತ್ಪತ್ತಿ ಆ ಪಂಚಕಲೆಗಳಿಂದಲೇ ಪಂಚಶ್ರುತಿಗಳುತ್ಪತ್ತಿ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೦೨-೨೩೫). [ಪಂಚ್ಚ + ಕಲೆ]

ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ (ನಾ). ೧. ಮುಖವೂ ಕಾಲುಗಳೂ ಬೆಳ್ಳಗಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುದುರೆ : ವದನದೊಳಂ ಸಾಲ್ಕುಂ ಪಾದದೊಳಂ ಬೆಳ್ಳಗೆ ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೧೪). ೨. ಶುಭಲಕ್ಷಣಸಂಪನ್ನ ವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆನೆ : ಸುರಕಂಠೇಂದ್ರಮನೆ ಕಟ್ಟಿಲ್ ಸಟ್ಟಿ ಪಾರಿಜಾತದ ಮುಂಡಗಂಭಂಗಳಂ ಪೋಲೊಪ್ಪಿ ಸಾಹಸಾಭಿದೋಳ್ ನಿಚ್ಚ ಮೋಲಗಿಸುವ ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಂಗಳುಂ . . . ನೋಡಿ ಪೋಗಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪ. ೩-೧೯೮). ೩. [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿ ದಂತೆ ನಡೆಸುವ ಗರ್ಭಾವತರಣ, ಜನ್ಮಾಭಿಷೇಕ, ನಿಷ್ಕ್ರಮಣ, ಕೇವಲಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿ ಮತ್ತು ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕಾಲಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಸಮಾರಂಭಗಳು ಮತ್ತು ಅಂದು ಇಂದ್ರಾದಿಗಳು ನಡೆಸುವ ಉತ್ಸವ : ಜಿನಕ್ಷೇತ್ರ ಪೂಜಾಸಿದ್ಧಿಯಂ ನಿರ್ವರ್ತಿತದ್ಧೂಪ ಪೂಜಾರ್ಹಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಭಾಗಗಳಶ್ಚೇದಂ . . . ಸೌಧಮೇಂದ್ರಂ ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕಲ್ಯಾಣದೊಳಾನಂದಸ್ಯ ತುನಾಡಿ ಪೋದಂ (ಚಾವುಂಪ. ೮೪); ಮೂವತ್ತನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ ತೀವಿದ ಹಲವತಿಯದ ದೇವಜನರ ನಾಟಕನೇಳನೆಯಾ ಶಾವಿನಲ್ಲಿ ಅಡುವರು (ದ್ವಾದಶಾ. ೧೧-೬೪೩); ಸ್ವಲ್ಪಶಿವ ಶ್ರೀಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ್ಣ ಪೂಜಾವೈಭವಂಗಳ . . . ನಡಸಿದರಧಿಕಭಕ್ತಿಯಲಿ (ಬಹುಪ. ೧೧೪-೧೦೩). [ಪಂಚ್ಚ + ಕಲ್ಯಾಣ]

ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಮಹೋತ್ಸವ (ನಾ). ೧. - ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ ೩ : ಸಮನಿಸಿತು ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಮಹೋತ್ಸವ ಪರ್ವನಂಗಳಂ ಕೇಶ್ವಪ್ಪಂ ರಮಣಿಗೆ (ಚಂದ್ರ. ೩-೯೨). ೨. ಬಸದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣದ ಸ್ತುತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಉತ್ಸವ : ಭಗವಾನ್ ಶಾಂತಿನಾಥಸ್ವಾಮಿ ಯವರ ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಮಹೋತ್ಸವವು ಅತ್ಯಂತ ವೈಭವದಿಂದ ನೆರವೇರಿತು (ನಿಖಿಲ್ ಶಾಂ. III, ೪೦೩). [ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ + ಮಹೋತ್ಸವ]

ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ (ನಾ). - ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ ೧ : ತವ ಮುಖದೊಳು ಚರಣದೊಳಂ ಧನಕತೆಯಿರಲವು ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಯಲ್ಪ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೪-೧೧-೩೭). [ಪಂಚ + ಕಲ್ಯಾಣ]

ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣೋತ್ಸವ (ನಾ). - ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ ೩ : ಪಂಚ ಕಲ್ಯಾಣೋತ್ಸವಕ್ಕನುಚ್ಯುತೇಂದ್ರನೊಡನೆ ಏಜಪೂಜಾವಿಳಾಸಮಂ ಮಹಿ ಯಲೆಂದು ಪೋಗಿ (ಅದಿ. ೨-೭೭೮). [ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ + ಉತ್ಸವ]

ಪಂಚಕಣಿ (ನಾ). - ಪಂಚಕಣಿ : ರಾಜನು ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಸವಿನ ಸಂಬಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕೂತು ಸವಾರಿ ಹೊರಟನು. ಆಗ ಪಾಸಾಹಜರತ್ತು ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ಸುತ್ತು ಪಂಚಕಣಿ ಯಡಭರ್ಜಿ ಬಲಭರ್ಜಿಯವರು . . . ಹೊರಟರು (ಚಕ್ರ. ೯೭). [ಪಂಚ + ಕಣಿ]

ಪಂಚಕಳಶ 'ಪಂಚಕಲಶ' ನೋ.

ಪಂಚಕಳಶ (ನಾ). - ಪಂಚಕಲಶ ೩ : ಪರಮೇಶ್ವರನ ಪಂಚಮುಖವನ ಪಂಚಕಳಶವಾಗಿ ಮೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಿ ಆ ಗಣಂಗಳು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಕರಸ್ಥಲ ದಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗವ ಕೊಟ್ಟು ಈ ಲಿಂಗವೆ ಗಂಡ ನೀನೆ ಹೆಂಡತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿ . . . ಸಾದೋದಕ ಪ್ರಸಾದವನಿತ್ತು ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಸತಿಪತಿಭಾವ ತಪ್ಪದಿರಲಿ ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸಿದನು (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೬೨-೧೪೦). [ಪಂಚ + ಕಳಶ (< ಕಲಶ)]

ಪಂಚಕಾರುಕ (ನಾ). ೧. (ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿರುವ) ಐದು ವರ್ಗದ ಕೆಲಸಗಾರರು; ೨ ಬಡಗಿ, ಅಕ್ಕಸಾಲೆ, ಕಮ್ಮಾರ, ಕಲ್ಲುಕುಟಿಕ ಹಾಗೂ ಕಂಚುಗಾರ ಅಥವಾ ಬಡಗಿ, ನೆಯ್ಗೆ ಕಾರ, ಕ್ಷೌರಿಕ, ಅಗಸ ಹಾಗೂ ಚಮ್ಮಾರ. ೨. ಕಾರುಕರು ಕೊಡಬೇಕಾದ ಉದ್ಯೋಗ ತೆರಿಗೆ : ಹೆಗ್ಗಡೆ ಜನಯನುಂ ಆ ದೇವರ ಪುರದ ಸಾಜ ಬಣ್ಣಿಗೆ ಮಗ್ಗ ಪಂಚಕಾರುಕ ರಾಣವೆಯಂ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಜಗುರು ಲೋಕಾಭರಣ ಗುರುದೇವಗ್ನಿ . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ದಿಟ್ಟಿ ಧರ್ಮ (ಸಾಂ. IX-೬, ೩೨೩-೫; 1197); ಮಗ್ಗ ತೆರಿಗೆ ಹೊಗಿಡೆ ಲವಣ ಪಂಚಕಾರುಕ ಕಾಳು ಕೈಬಣ್ಣ ನೂಲು . . . ಮುಖ್ಯವಾದ ಸರ್ವ್ವ ಆದುವನು ಆ ಚೂಡನಾಥ ದೇವರಿಗೆ ಸರ್ಬ್ವಮಾನ್ಯಂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನ. ೩೬-೧೪; 1288); ಸುಂಕಕಾರುಕ ಗ್ರಾಮಗದ್ದಾಣ ಪಂಚ ಕಾರುಕ ಗಣದೊಡೆ . . . ಮುಂತಾದ ಏನುಳ್ಳ ಸುಂಕ (ಎಕ. VII, ೩೮೩. ೩೧-೩೦ : 1431).

ಪಂಚಕಾರುಕರ ಮನೆ : ಬಡಗಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಉದ್ಯೋಗಿ ಗಳು ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಕಮ್ಮಾರಾಲೆ; ಕಮ್ಮಟ : "ಆ ಪಂಚಕಾರುಕರ ಮನೆ ಕಮ್ಮಾರಾಲೆಯಕ್ಕು" (ಮಂ. ೫೪-೧೦).

[ಪಂಚ + ಕಾರುಕ]

ಪಂಚಕೃತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪರಮೇಶ್ವರನಿಗೆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿರುವ ಐದು ಕಾರ್ಯಗಳು; ಪರಮಾತ್ಮ ಮಾತ್ರ ನಿರ್ವಹಿಸ ಬಲ್ಲ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರ, ತಿರೋಭಾವ ಮತ್ತು ಅನುಗ್ರಹಕರಣವೆಂಬ ಐದು ಕಾರ್ಯಗಳು : ಇವರು ನಿನ್ನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಪಂಚಕೃತ್ಯಂಗಳಿ ಗೊಳಗಾದರು (ವಿವೇಕ. ೧೬೨-೪೦೨); ಐದು ಪಂಚಕೃತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತ್ಯ ಯೆಂದಂ ಚೋಳರಾಯ ನೈರ್ಮಲ್ಯಕಾಯ (ಭಾಷಣ. ೯-೫೨).

೨. ಅಸಿ, ಮಸಿ ಕೃಷಿ, ವಾಣಿಜ್ಯ ಮತ್ತು ದೇವನಿರ್ಮಾಣ ವೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಕೃತ್ಯಗಳು : ಅಸಿ ಮಸಿ ಕೃಷಿ ವಾಣಿಜ್ಯ ದೇವನಿರ್ಮಾಣವೆಂಬ ಪಂಚಕೃತ್ಯನಿಯಾಮಕರಾಗಿರ್ಗಂ (ವಿವೇಕ. ೨೪೫). ೩. ನಲವತ್ತೈದು ಮಂತ್ರಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಬಳಕ ಮಂತ್ರವಿದ್ದಿ ಸೂಚಕವಾದ ಮಾತೃಕಾಚಕ್ರ . . . ಪಂಚಪಾದ ಪಂಚ ಕೃತ್ಯ ಪಂಚರ ಮಾರಿಕೆ ಮೂರಿಕೆ ತಂತ್ರಬಲಿ ಅತ್ಯುಕ್ತಗಳೆಂಬ ಪಂಚ ಚಕ್ರಾರಿಂಶನ್ಮಂತ್ರಸಾಧನಗಳೊಳು ಪ್ರಚ್ಛಿ ಗೊಂಡು (ವಿವೇಕ. ೪೦).

[ಪಂಚ + ಕೃತ್ಯ]

ಪಂಚಕೋಣ (ನಾ). ೧. ಐದು ಮೂಲೆಗಳು. ೨. [ರೇಖಾಗ] ಐದು ಭುಜವುಳ್ಳ ಒಂದು ಆಕೃತಿ. ೩. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಮತ್ತಂ ಮಹಾಚೋಣ ಮೂಲಸಂಚೋಣ ಪಟಪಕ್ಷಪ್ರಮುರ್ದನತಪ್ತಶೈಲ ತಪ್ತಶೈಲವೆಂಬೆದು ಮಂತ್ರನರಕಂಗಳಂ ಜೊತೆಗೊಂಡು ಪಂಚಕೋಣ ವೆಂಬರಸುನರಕವಿದು (ವಿವೇಕ. ೧೪೧). [ಪಂಚ + ಕೋಣ]

ಪಂಚಕೋಲ (ನಾ). ಔಷಧಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಮೋಡಿ, ಚವ್ಯ, ಚಿತ್ರಮೂಲ ಮತ್ತು ಶುಂಠಿ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಗ್ರಂದಿಗೆ ಪದಾರ್ಥಗಳು : ಹಿಪ್ಪಲಿಮೂಲಂ ಚವ್ಯಂ ಪಿಪ್ಪಲಿ ದಹನಂ ಮಹಾಪಥಂ ಸಮಭಾಗಂ ತಪ್ಪದೆ ಕೂಡಿದೊಡೆಯ್ತು ವಿನವಪ್ಪು ಮುಂಪೇಟ್ಟ ಪಂಚಕೋಲದ ಪರ್ವರ್ಗ್ (ಅಶ್ವ. ೧೧-೩೦); ಪಂಚಕೋಲವೆಂದರೆ ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿಮೂಲ, ಚವ್ಯ, ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಶುಂಠಿ (ವೈದ್ಯ. 1, ೩೦೩); ಎಸಗದ ಬೆರ್ರು, ಕತ್ತರಿಬೆರ್ರು . . . ಬಜೆ, ಪಂಚಕೋಲ ಇವಂ ಸಮಾನ ಕಷಾಯಂ ಕಾಸಿ ಕುಡಿಯಲು ಅಧಿನಾಸಸನ್ನ ಪರಿಹರಮಕ್ಕು (ಸಹಸ್ರ. ೧೬೪). [ಪಂಚ + ಕೋಲ]

ಪಂಚಕೋಶ (ನಾ). [ವೇದಾಂತ] ಶರೀರಾಂತರ್ಗತನಾದ ಆತ್ಮ ನನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಐದು ಪದರಗಳು; ಜೀವನಿಗಿರುವ ಅನ್ನಮಯ, ಪ್ರಾಣಮಯ, ಮನೋಮಯ, ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಮತ್ತು ಅನಂದಮಯವೆಂಬ ಐದು ಆವರಣಗಳು : ಅನ್ನಮಯ, ಪ್ರಾಣಮಯ, ಮನೋಮಯ, ವಿಜ್ಞಾನಮಯ, ಅನಂದಮಯಂಗಳೆಂದಿವೆ ಪಂಚಕೋಶಂಗಳಿಕ್ಕುಂ (ಮನೋವಿ. ೫-೩೮೬೪); ಕೇಳು ಶುಕದ್ವೈಪುಷ್ಯ ಭೇದವ ಪೇಳುವೆನು . . . ವಿವೇಕವ ಪಂಚಕೋಶಕಳ (ಅಮೃತ. ೩-೧೪); ಸೂಕ್ಷ್ಮರೇರವೂ ಸ್ಥೂಲರೇರವೂ ಸೇರಿ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಆವರಣವಾಗಿರುವುದ ರಿಂದ ಪಂಚಕೋಶವೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೬).

[ಪಂಚ + ಕೋಶ]

ಪಂಚಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳು; ಅವಿದ್ಯೆ, ಅಸ್ಥಿತ್ವ, ರಾಗ, ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ಅಭಿನವೇಶ ಗಳೆಂಬ ಐದು ಕಷ್ಟಗಳು : ಇಂತೀ ಪಂಚಕ್ಷೇಶವೆ ಸಮಾಜವರುಗಳ ಧ್ವಯಾ ಚಿಲೆದು ಪಲ್ಲವಿ ಹುದುಗಿಕೊಂಡಿದು (ಚನ್ನ. ೪. ಪಂ. ೬೪೧); ಅವಿದ್ಯೆ, ಅಸ್ಥಿತ್ವ, ರಾಗ, ದ್ವೇಷ, ಅಭಿನವೇಶಂಗಳೆಂದಿವೆ ಪಂಚಕ್ಷೇಶಂಗಳಿಸುಗುಂ (ಮನೋವಿ. ೫-೩೬ ೬೪೫); ಪಂಚಕೋಶ ಪಂಚಕ್ಷೇಶಂಗಳ ಪರಿಹರಿಸಿ (ಅಮೃತ. ೧೯೩-೧೩); ದೇಶ ಕಾಲಾದಿಗಳಿ ಗಂಜದ . . . ಪಂಚಕ್ಷೇಶಂಗಳಿಗಡೆಗೊಡದೆ (ಗಣತಾ. ೧೫-೧).

[ಪಂಚ + ಕ್ಷೇಶ]

ಪಂಚಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). [ಶೈವ] ಶ್ರೀಶೈಲ, ಕಾಶಿ, ಕೇದಾರ, ಕಾಳಹಸ್ತಿ ಮತ್ತು ಪಟ್ಟಣ ಎಂಬ ಐದು ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳು : ಪಡೆದು ಮುಕ್ತನ ಪಂಚತಾವದನ ಸತ್ತಿದ್ ಭಟಿಸರ್ಪಸುಮಿತ್ತು ಪೊಳಲ್ಗೊಂದದಾ ಶಕ್ತಿ ಗೊಡನೆ ಕೃಪೆಯಾದ ಪಂಚಕ್ಷೇತ್ರವನಸರವನೊರೆದೊಂದು ಲಗ್ನದಲ್ಲಿ (ಗುರುಜಾ. ೧೩-೪೮). [ಪಂಚ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಪಂಚಗಣ್ಯಾಯ, ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ (ನಾ). ದೇವರ ನೈವೇದ್ಯ
ಕೃತ್ಯಾ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥವು ಅವಲಕ್ಕಿ (ಅಥವಾ ನೆಲಗಡಲೆ), ಬೆಲ್ಲ,
ಕೊಬ್ಬರಿ, ಕಡಲೆ ಮತ್ತು ಎಳ್ಳು-ಈ ಐದು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು
ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿತಿಂಡಿ : ಪಂಚಟಿಲ್ಪಮ್ನು
ಪಂಚಗಣ್ಯಾಯ ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ (ಪಾಳಿ. ೨೦೩).
ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ : ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯವ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯವೆ
ಮಾಡಿದಾಗ ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದಿರುತ್ತದೆ ಕವಿದಂತದೇಂ ಚೋಕ್ತನಾದೋ
ಪೂಜೆ (ಧರ್ಮ. ೭೩-೫೨); ಶಿವದೇವಾಲಯದ ಮಹಾಮಂಗಳಾರತಿ ಬೇಗ
ಮುಗಿದಿತ್ತು . . . ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯದ ವಿವರಣೆಗೆ ಅಗುಣಾಗಲೇ ರಾತ್ರಿ
ನಾಲ್ಕು ಗಳಿಗೆ ಕಳೆದು ಹೋಗಿತ್ತು (ದೇವತಾ. ೯); ಅಂತರಂಗದ ಶುದ್ಧಿ
ಯಾಗಲೆಂದು ಅಂದ್ರೂಸರೆ ಅಲ್ಪಲೈನಾಪುರಿಯನ್ನು ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ
ದಂತೆ ಪೂರೈಸಿದನು (ಕುಂಟಿಕಾ. ೭೩). [ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಗಟ್ಟಿ (ನಾ). ಪಂಚಾಯಿತಿ ಕಟ್ಟಿ; ಚಾವಡಿ : ಏನು ಇರೂದು
ಇನ್ನೆ ಮುಂದೆ ಪಂಚಗಟ್ಟಿ ಕೈಯಾಗ ಬರೂ ಹಾದೀನ ನೋಡುವೆ
(ನಡದಾ. ೨, ೨೭೭). [ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಗವ್ಯ (ನಾ). ಹಸುವಿನಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ಹಾಲು,
ನೋಸರು, ತುಪ್ಪ, ಗಂಜಲ ಮತ್ತು ಸಗಣೆ ಎಂಬ ಐದು ವಸ್ತು
ಗಳು : ಪೂಜಲ ವೀದಿಗಳೊಳಗಿಂದ ಗಂಧೋದಕ ಪಂಚಗವ್ಯಗಳಂತೆ ತಳಿ
ಯಿಸಿ (ಪಂಚಭಾ. ೪-೫೨); ಪಂಚಗವ್ಯವಾದುದೆಂದೂ . . . ಕುಲ
ಯಾವಿನ ಸಗಣ ಗೋಮೂತ್ರಂ ಪೃತ (ಅ ತುಪ್ಪ) ಸ್ವೀರ (ಅ ಹಾಲು)
ದಧಿ (ಅ ನೋಸರು) ಇವು ಪಂಚಗವ್ಯಗಳು (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೭-೧೦);
ವಿದಿತವಹ ಪಂಚಗವ್ಯಂ ಸುಧೇಗೈದಮಂತೋದಗಿದಾ ಹವ್ಯಕವ್ಯವನು
ಕಾಯಂ ಮುಟ್ಟಿ ಮುದಗೈದಗುಮೆಲ್ಲಾ ಮುದದ್ಧ ಮಂದಿಷಾಪುನನ
ಚರಣಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಶರಣಾ (ಲಾಜಂ. ೩೯-೪೭); ಪಂಚಗವ್ಯವ ತಾನು
ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಸಕಲವಿದ್ಯೆಯು ಬಹುದು (ಗುಣಾ. ೪-೨೦); ನೀನು ವಿದಿ
ವತ್ತಾಗಿ ಪಂಚಗವ್ಯ ಇವುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಮಾಡಿ
ಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದು (ಝಾತಾ. ೫೨). IP ಪಂಚಗವ್ಯವ್ಯಾಪನದಿಂದ
ಸಕಲಪಾಪ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿದೆ.

[ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಪಂಚಕಾರುಕವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನ
ಹೆಂಡತಿ. ೨. ಪಂಚಕಾರುಕವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಹೆಂಗಸು :
ಮಾಲೆಗಾಣನೆಂಬುದು ಏಕಾರಕ್ಕೆ ರೇಫಮಾಡುವಾಗ ಮಾರ್ಗಾರ್ತಿ;
ಕಂಚಗಾರ್ತಿ, ಪಂಚಗಾರ್ತಿ (ಪಮದ. ೨೦೯ ಪ್ರಯೋ).

[ಪಂಚಗಾರ್ತಿ + ಅತಿ (<-ಇತಿ)]

ಪಂಚಗಾಲು (ನಾ). = ಪಂಚರಂಗಿ ೨ : ನಾಲ್ಕು ಕಾಲಿನಲ್ಲೂ ಗೊರ
ಸಿನ ಹತ್ತಿರ ಏಳೆಯ ಬಣ್ಣವಿದ್ದು ಹಸೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಗಿನ ಮೇಲೆ ಏಳೆಯ
ಪಟ್ಟಿಯಿದ್ದಿತು. ಅಂಥ ಕುದುರೆಗೆ ಪಂಚರಂಗಿಯೆಂದೂ ಕರೆಯುವ
ವಾದಿಕೆ. ಅದನ್ನು ಪಂಚಗಾಲು ಕುದುರೆಯೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು
(ಚಂಗಾಲ್. ೨೫). [< ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಗಾಣ (ನಾ). ಪಂಚಕಾರುಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ : 'ಪಂಚಗಾರ್ತಿ'
ಪರಾ. IP ಇದು 'ಪಂಚಕಾರುಕ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ
ಬಹುದೆ? [ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಗುಂಡಿಗೆ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಅತಿವಿಟ್ಟತನ; ಬಹಳ ಧೈರ್ಯ :
ಪಂಚಜಾಣನ ಕುಮಾರಕನಾದ ಕಾರಣ ಪಂಚಸಾಯಕವ ತೋರಿಸಿದೆ
ಪಂಚಗುಂಡಿಗೆಯಿಂದ ಕಾದುಕೊಂಡ ಎನುತಲಿ ಪಂಚಸಾಯಕದೊಳಿಟ್ಟದನು
(ಪೋಷಕ. ೩೪-೧೫). 'ಎಂಟೆರ್ದೆ' ಪರಾ. [ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಗುಪ್ತ (ನಾ). ೧. ನಾಲ್ಕು ಕಾಲುಗಳು ಮತ್ತು ಪಲೆಯನ್ನು
ಗುಪ್ತವಾಗಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳ ಬಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿ; ಆಮೆ. ೨. ಚಾರ್ವಾಕರ
ಭೌತವಾದದ ಸಿದ್ಧಾಂತ; ಚಾರ್ವಾಕಮತ. [ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಗುರು (ನಾ). [ಜೈನ] ಅರ್ಹಂತ, ಆಚಾರ್ಯ, ಉಪಾ
ಧ್ಯಾಯ, ಸರ್ವಸಾಧು ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧ ಎಂಬ ಐವರು ಗುರುಗಳು;
ಪಂಚಪರಮೇಶ್ವರಿಗಳು : ಆಗಲಾ ಸ್ವಯಂಬುಧ್ಧಂ ಧರ್ಮಾಪೇಶಾ
ಚಾರ್ಯನಾಗಿ ಪಂಚಗುರುಸಮುದ್ದೇಹ . . . ಚತುರ್ವಿಧಾಹಾರಶರೀರ
ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಂ ಕೊಟ್ಟು (ಅವಿವ. ೨-೫೧ ೨); ಈ ಪಂಚಗುರು
ನಾನುಪದದುಚ್ಚರಣೆಯನಾ ಪೂತ್ತು ನೆನವ ಮನುಷರ ಅಪತ್ತು ಸಂಸಾರ
ಭ್ರಮಣರೂಪಮಪ್ಪ ಪಾಪ ಕೆಟ್ಟು ಮುಕ್ತಿಯಹುದು (ವ್ಯಾಧಾ. ೧-೬);
ಭಕ್ತಿಯಲಿ ಶ್ರೀ ಪಂಚಗುರುಗಳವ್ಯಕ್ತದಿಂದಲಿ ಭಜಿಸಿ (ಬಜ್ರ. ೨-೪).

[ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಗುಲ್ಮ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುಲ್ಮರೋಗ; ಜಠರವು
ವಿಸ್ತಾರವಾಗುವ ರೋಗ : ಶಂಖಭಸ್ಮ :—ಹುಣಿಸೆ ಸುಟ್ಟ ಬೂದಿ
ಯೊಳಗೆ . . . ಗಂಧಕ, ವತ್ಸನಾಭಿ ಇವೆಲ್ಲವಂ ನಿಂದೇಹುಳಿಯಲ್ಲಿ
ಮುರಿಸಿ . . . ಒಂದು ಗುಳಿಗೆಯಂ ಅಲ್ಲದ ರಸದಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಸರ್ವಕಾಲಿ,
ಪಂಚಗುಲ್ಮ . . . ಇವೆಲ್ಲವೂ ಮಾಣುವುವು (ವಿವೈ. ೫೦); ಈ ರೋಗ
ಸಿಂಧೂರದ ಹತ್ತು ತೂಕಕ್ಕೆ ಶುಂಠಿ ಹಿಪ್ಪಲಿ . . . ಅದಿಕಪ್ರಮಾಣ
ಗುಳಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ನಿತ್ಯವೂ ಸೇವಿಸಿ . . . ಪಂಚಗುಲ್ಮ ಶ್ವಾಸ ಕಾಸ
. . . ವಾತರೋಗಗಳು ಸಹ ಗುಣವಾಗುವುವು (ಸಕವ್ಯ. ೯೫).

[ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಗೌಡ (ನಾ). ೧. ಸಾರಸ್ವತ, ಕಾನ್ಯಕುಬ್ಜ, ಗೌಡ,
ಉತ್ಕಲ ಮತ್ತು ಮೈಥಿಲ ಎಂಬ ಐದು ಪ್ರದೇಶಗಳು. ೨. ಆ
ಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದ ಬಂದುವೆಂದು ನಂಬಲಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜಾತಿ
ಗಳು : ಅವರು ಪಂಚಗೌಡಾದಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಾಖೆಯವರು.
ಈ ಪಂಚಗೌಡ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮೊದಲಿಗರು ಸಾರಸ್ವತರು (ತುಳುನಾ. ೧೭೦).
೩. ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಭಾಷೆಗಳು : ಪಂಚಗೌಡ ಮೊದಲಾದ ಆ ದೇಶಭಾಷೆ
ಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತಾಪಭ್ರಂಶವಾಗಿವೆ (ಕೂನುಗ. ೧೦೦). [ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಗೌಳಿ (ನಾ). = ಪಂಚಗೌಡ ೧ : ಧಾಳಿ ಹಂದೂದು ಪಂಚಗೌಳಿ
ವರಾಳ ಪೂಡಿಯರಾಂಥ ಜಾಕಾಂದ್ರಾಳಗಳಸಪ್ತಳಿಸಿ ಹೂಡಿಸಿದನು
ಮಹಾಧನವ (ಕುಮಾರ. ೪-೧೧). [ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಘಂಟಿ (ನಾ). ಆನೆಗೆ ತೊಡಿಸುವ ದೊಡ್ಡ ಗಂಟೆಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಲಂಕಾರ : ಹೊನ್ನ ಮಿಳಿ ಸಹಿತ ಕಟ್ಟಿಸಿದ
ವಿಕ್ರೈಲದಲಂದಲು ಮತ್ತು ಸಾವಿರ ಪಂಚಘಂಟಿಯು ಮತ್ತಗಲ ಶೃಂಗರಿಸಿತು
(ಸಂಧಪ. ೨೦-೯೨); ತಳಸಂಕಲಿ ಪಂಚಘಂಟಿ ತೊಡರು ಬೆನ್ನ ಮಿಳಿ
ಶೈಲಪಟ್ಟಿಯವಸೆಯ ತಳವದಾವೆಗಳ ಸೂಕಿದರಾದೂ ಕೊಡದರು ಕಲಿ
ರಾಮನಾಥನ ಮೇಲೆ (ಕುಮಾರ. ೧೩-೪೭). [ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಚಕ್ರ (ನಾ). [ಯೋಗಿ] ಮೂಲಾಧಾರ, ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನ,
ಮಣಿಪುರ, ಅನಾಹತ ಮತ್ತು ವಿಶುದ್ಧ ಎಂಬ, ಪಂಚಭೂತ
ಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಬರುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಚಕ್ರಗಳು :
ಇವರು ನಿಷ್ಕಾಳಿಪ್ತರನ್ನು ಪಂಚಭೂತಗಳೆಂದೂ ಕರೆಯುವು ಪಂಚಚಕ್ರ
ಗಳಿಗಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು (ಪೂಜಾ. ೧೩೩-೪೦೨ ೨).

[ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಜಾಮರ (ನಾ). [ಭಂದ]ವರ್ಣಭಂದಸ್ಥಿ ನಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರನೆಯ
ದಾದ 'ಅಷ್ಟಿ'ಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ವೃತ್ತ; ಜ ರ ಜ ರ ಜ
ಗಣಗಳು, ಗುರು ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳಲ್ಲೂ ಬರುವ ವೃತ್ತ :

ಪಂಚಚಾರಿತ್ರ—ಜರಜರಗಂ (ಭಂಜರಂ: ೨-೧೬೬ ಅಧ್ಯ.); ಜರಂ ಜರಂಜರಂ ಬರಲ್ ಸೆಗಲ್ ಪಂಚಚಾರಿತ್ರ (ಶೃಂಗಿ. ೪೪). [ಸಂ.] ಪಂಚಚಾರಿತ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂಸಾರಕಾರಣಗಳನ್ನು ದೂರೀಕರಿಸಿ ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಸಾಧಕವಾದ ಸಾಮಾನ್ಯಿಕ, ಭೇದೋಪಸ್ಥಾಪನೆ, ಪರಿಹಾರ ವಿಶುದ್ಧಿ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸಾಂಪರಾಯ ಮತ್ತು ಯಥಾಖ್ಯಾತಚಾರಿತ್ರ ಎಂಬ ಐದು ನಡವಳಿಕೆಗಳು : ಜೈನಮತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಗುಪ್ತಗಳು, ಪಂಚಸಮಿತಿಗಳು... ಪಂಚಚಾರಿತ್ರಗಳು, ದ್ವಾದಶಕಪಗಳು ಇವುಗಳಿಂದ ಸಂವರವು ಸಾಧಿಸಲ್ಪಡುವುದು (ಜೈನಧ. ೬). [ಪಂಚ್ಚ + ಚಾರಿತ್ರ]

ಪಂಚಭಲ್ಲಿ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆಯ ಮರಗಳ ತೋಗಟೆ, —ಸಿಪ್ಪೆ : ಸರ್ವೋಪರಿ ಗೋರೋಚನ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಪಂಚಪಲ್ಲವ ಪಂಚಭಲ್ಲಿ ಪಂಚಗವ್ಯ ವೇಲಾದಿ ಚಂದನಾದಿ ಮರಗಳ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನಿ (ಎಕ. VII, ೩೪೨. ೧೪೫-೬೫; 1158). [ಪಂಚ್ಚ + ಭಲ್ಲಿ]

ಪಂಚಜಡೆ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಡೆ (?) : ತೋಡರ್‌ಮದ್ ಬಾಳವಲ್ಲದ ತುಡುಗೆ ಪಳಂಚಲವ ಪಂಚಜಡೆ ನೋನಲೋಕೊಡಂಬದುವರಳಲೆಯಪಜಾಂ ಚೆಲ್ವಿದಿ ದೂದು ಬಾಳಲೇಳಿ ಧರ್ಮಪ್ರಜನಾ (ಸಂಪನ್. ೨-೪). [ಪಂಚ್ಚ + ಜಡೆ]

ಪಂಚಜನ (ನಾ). ೧. ದೇವ, ಮನುಷ್ಯ, ಗಂಧರ್ವ, ನಾಗ ಮತ್ತು ಪಿತೃದೇವತೆಗಳೆಂಬ ಐದು ವರ್ಗದ ಜೀವಿಗಳು. ೨. ಮನುಷ್ಯ ; ಮಾನವ : "ಮನುಷ್ಯಃ . . . ಪಂಚಜನಃ, ನಾ, ಪುರುಷಃ, ಪೂರುಷಃ, ವಿಶ್ವ — ಈ ೧೨ ಮಾನಸರಾ (ಹಲಾಯು. ೫೫-೧೬೬). ೩. ಕೃಷ್ಣ ನಿಂದ ಹತನಾದ, ಪಾಂಚಜನ್ಯವೆಂಬ ಶಂಖವನ್ನು ಉದರದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ : ಸಾಂದೀಪನತನಯನ ನೆನ್ನೋಳಿರ್ ಪಂಚಜನನೆಂಬ ನಕ್ಷತ್ರಚರಂ ನುಂಗಿದಂ (ಜಗವಿ. ೬-೧೪೮). [ಸಂ.]

ಪಂಚಜನಭಂಜನ (ನಾ). ಪಂಚಜನನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದವನು ; ಕೃಷ್ಣ : ಪಂಚಜನಭಂಜನ ವಿರಿಂಚಿಮುಖನಿರ್ಜರಸಮಂಚಿತ ಪದಾಂಬುಜ . . . ಪೂರೆ ಪಂಚಮುಖ ಮಂತ್ರರಸನಾಂಚಲವೃಷೇಂದ್ರಾ (ವೃಷವಿ. ೫-೧೦೧). [ಪಂಚಜನ + ಭಂಜನ]

ಪಂಚಜನೀನ (ನಾ). ೧. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ, ಶೂದ್ರ ಮತ್ತು ರಥಕಾರ ಕುಲಗಳಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು. ೨. ಗಾಯಕ, ವಾದಕ, ನರ್ತಕ, ವೇಶ್ಯ ಮತ್ತು ವಿದೂಷಕ—ಈ ಐದುಜನರೊಡನೆ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು ; ನಟ : "ಆದಿಗನಂ ಪಂಚಜನೀನನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೦-೨೧೬). [ಸಂ.]

ಪಂಚಜ್ಞಾನ (ನಾ). ೧. ಐದು ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನ : ಜ್ಞಾನ ವಿಜ್ಞಾನ ಸುಜ್ಞಾನ ಮಹಾಜ್ಞಾನ ಅಪರಜ್ಞಾನ ಇಂತೀ ಪಂಚಜ್ಞಾನವ ದಹ್ಯಮಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮರಿಖಿತ ತೊಡೆವಂತೆ ಧರಿಸುವದೆ ಪ್ರಪಂಚ (ಮೋಳಮಾ. ೧೫೪-೫೮೧). ೨. ಐದು ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು ; ಬುದ್ಧ. ೩. [ವೀಶ್ಯ] ಶಿವಜ್ಞಾನ, ಸ್ವಯಜ್ಞಾನ, ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನ, ಅವಧಿಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಪರಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನಗಳು. ೪. ಪಾಶುಪತಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು, —ಶಿವದವನು. ೫. [ಜೈನ] ಮತಿ, ಶ್ರುತ, ಅವಧಿ, ಮನಃಪರ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಕೇವಲ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನಗಳು : ಅಲ್ಲಿ ಪಂಚಜ್ಞಾನೈಕತ್ವಂ ಉಪಾದೇಯಮೆಂಬುದಧಿ ಪ್ರಾಯಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೬). [ಪಂಚ್ಚ + ಜ್ಞಾನ]

ಪಂಚಜ್ಞಾನಾವರಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮತಿಜ್ಞಾನಾವರಣ, ಶ್ರುತ ಜ್ಞಾನಾವರಣ, ಅವಧಿಜ್ಞಾನಾವರಣ, ಮನಃಪರ್ಯಾಯ ಜ್ಞಾನಾವರಣ ಮತ್ತು ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಾವರಣಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನಾವರಣಗಳು : ಪಂಚಜ್ಞಾನಾವರಣಂಗಳಂ ದ್ವಿವೇದ ನೀಯಂಗಳಂ ಅಷ್ಟಾವಿಂಶತಿಮೋಹನೀಯಂಗಳಂ. . . ಸರ್ವಜ್ಞ ರಿಂದಂ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು (ಗೋದ್ವ್ಯಾಸ. ೬-೪). [ಪಂಚ್ಚ + ಜ್ಞಾನಾವರಣ] ಪಂಚತಂತ್ರ (ನಾ). ೧. [ರಾಜನೀ] ಮಿತ್ರಲಾಭ, ಮಿತ್ರಭೇದ, ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹ, ಲಬ್ಧನಾಶ ಮತ್ತು ಅಸಂಪ್ರೀತ್ಯಕಾರಿತ್ವಗಳೆಂಬ ರಾಜನೀತಿಯ ಐದು ಉಪಾಯಗಳು : ಅತೀಂದ್ರಿಯಗುಣಮು ಮುಪಮಂ ಗಿಲಲಾರ್ಕಂ ಮನಸಂ ಗಿಲ್ವೊಡೆ ನಾಯಕನನೆ ಗಿಲ್ವೊಡೆ ಪಂಚತಂತ್ರಮಂ ಗಿಲಲರಿದೆ (ಅಜಿತ. ೨-೪೪). ೨. ರಾಜನೀತಿಲೋಕವೆನಿಸಿದ, ದುರ್ಗಸಿಂಹನ ಒಂದು ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರು : ಭೂಸಾಗರಿ ವಿರಟಸುವಂ ಮುಮುಕ್ಷುಯೋರ್ ಪಂಚತಂತ್ರಮಂ ಕನ್ನದದಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩-೪). [ಪಂಚ್ಚ + ತಂತ್ರ]

ಪಂಚತತ್ತ್ವ (ನಾ). ೧. = ಪಂಚಭೂತ. ೨. [ಜೈನ] ಶುದ್ಧ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿರುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಪದಾರ್ಥಗಳು : ಸೃಷ್ಟಿ ಶುದ್ಧ, ಅಶುದ್ಧವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ. ಶುದ್ಧ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಐದು ಮಹಾ ಮಾಯೆಯೆಂಬ ಶಿವತತ್ತ್ವ, ಶಕ್ತಿತತ್ತ್ವ, ಸದಾಶಿವತತ್ತ್ವ, ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವ, ವಿದ್ಯಾತತ್ತ್ವಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ ಪಂಚತತ್ತ್ವಗಳಾಗುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೬). [ಪಂಚ್ಚ + ತತ್ತ್ವ]

ಪಂಚತತ್ತ್ವ (ನಾ). = ಪಂಚಭೂತ : ಪಂಚತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಪರತತ್ತ್ವ ವನುಪಾಯದೇಳು (ಅಜಿಮಾ. ೧೪೩-೧೪೬); ಪಂಚತತ್ತ್ವಂಗಳ ಮೇಲಿಪ್ಪ ಅಚಾರಲಿಂಗದ ನಿಷ್ಕಯ ಬಲದಿಂದ . . . ತ್ಯಾಗಾಂಗಿಯಾದ (ಭಸವ. ೩೮-೩೨). [ಪಂಚ್ಚ + ತತ್ತ್ವ]

ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಅಹಂಕಾರವೆಂಬ ತತ್ತ್ವದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಹಾಗೂ ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಶಬ್ದ, ರಸ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ ಮತ್ತು ಗಂಧಗಳೆಂಬ ಐದು ಪದಾರ್ಥಗಳು : ಪುರುಷನ . . . ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಮಹತ್, ಅಹಂಕಾರ, ಏಕಾದಶೇಂದ್ರಿಯ, ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರ ಮತ್ತು ಪಂಚ ಭೂತಂಗಳ ರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು (ಭಾತತ್ತ್ವ. ೩೦೬); ಈ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ತತ್ತ್ವಗಳು . . . ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರಗಳು ಮತ್ತು ಪಂಚಭೂತಗಳು (ಭಾರದ. ೨೧೪). [ಪಂಚ್ಚ + ತನ್ಮಾತ್ರ]

ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರ (ನಾ). = ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರ : ಶಬ್ದ ಸ್ಪರ್ಶ ರೂಪ ರಸ ಗಂಧವು ಪ್ರೇಮದಿಂದಾದಿವವು ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರಗಳು (ಲಾಚಂ. ೨೬-೫); ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯೊಳ್ ಪೂಕ್ಯ ಮಹದಹಂಕಾರಂಗಳಂ ಪಂಚ ತನ್ಮಾತ್ರಗಳಂ ಪಂಚಮಹಾಭೂತಂಗಳನುಂಟು ಮಾಡಿ (ಅಜಿತ. ೯). [ಪಂಚ್ಚ + ತನ್ಮಾತ್ರ]

ಪಂಚತರು (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ಮಂದಾರ, ಪಾರಿಜಾತ, ಸಂತಾನ, ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ ಮತ್ತು ಹರಿಹಂದನ ಎಂಬ ಐದು ಮರಗಳು. [ಪಂಚ್ಚ + ತರು]

ಪಂಚತಾರೆ (ನಾ). = ಪಂಚರೇಖೆ : ಪಂಚತಾರೆಯು ಮೃಗದ ಲಾಂಛನವು ಸಹ ತಾರೆ ಕಂಚಿಯಿಂದತ್ತ ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಭತ್ತವನು ಸಂಕಯಪ್ರದೋಷತಾ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೯೪). [ಪಂಚ್ಚ + ತಾರೆ]

ಪಂಚತಾವಡ (ನಾ). ಐದು ಎಳೆಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾರ ; ಹೇಗಿದೊಡೆನ್ನ ಮುಕ್ತಿನ ಪಂಚತಾವಡವನೀಗಲಾಕಂಗೆ ಛೇದನವು

ಕೊಡುವುದೆನಲು (ಸಿಂಧು. ೩-೪); ಬಡಗದೇಶದ ಮಾಬಳೇಶರಿಗದ
ತಿರದೊಳದಿಯಿಟ್ಟು ಜಲವ ಬರಿಸಿದನು ದ್ರಾವಿಡದೊಳಣ್ಣ ಮಲೇಶ್ವರ
ರಿಗದಿ ಪಡೆದು ಮುತ್ತಿನ ಪಂಚತೀರ್ಥದ (ಗುರುತಾ. ೧೩-೪೮).

[ಪಂಚ + ತಾನದ]

ಪಂಚತೀರ್ಥ (ನಾ). ಬೇವು, ನೆಲ್ಲಿ, ಅಡುಸೋಗೆ, ಪಟೋಲ, ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳ
ಎಂಬ ಐದು ಕಹಿ ಪದಾರ್ಥಗಳು : "ಪಂಚತೀರ್ಥ-ನಿಂಬಾ; ೨ ಅಮೃತ ;
೩ ವೃಷ; ೪ ಪಟೋಲ ; ೫ ನಿಧಿಗೃಹ" (ಸಾಸಾಶ. ೨೪೪).

[ಪಂಚ + ತೀರ್ಥ]

ಪಂಚತೀರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಕಾಶಿಯಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಞಾನವಾಪಿ, ನಂದಿ
ಕೇಶ, ತಾರಕೇಶ, ಮಹಾಕಾಲೇಶ್ವರ, ದಂಡಪಾಣಿ ಎಂಬ ಐದು
ಪವಿತ್ರ ಸ್ಥಳಗಳು. ೨. ಗಂಗಾದ್ವಾರ, ಕುಶಾವರ್ತ, ಬಿಲ್ವಕ,
ನೀಲಪರ್ವತ ಮತ್ತು ಕನಖಲ ಎಂಬ ಐದು ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳು.
೩ ಆಯಾ ದೇಶದ ಪರಂಪರೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಈ ಹಸರುಗಳು
ಬದಲಾಗುತ್ತವೆ. ೪. ದೇವ, ಪಿತ್ರಿ, ಭೂಮಿ, ಭೂತ ಮತ್ತು
ಮನುಷ್ಯನ ತೃಪ್ತಿಗಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿಧಾನದಿಂದ ಕೊಡುವ
ತರ್ಪಣ : ಈ ಪಂಚತೀರ್ಥಗಳ ತಿಳುವ ಅಪರದ್ವಾರಾ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮ
ಅಕ್ಷಯವಾಗುತ್ತದೆ (ಅಭ್ಯಾಸಾ. ೨೫). [ಪಂಚ + ತೀರ್ಥ]

ಪಂಚತೆ (ನಾ). ೧. ಐದರ ಮೊತ್ತ. ೨. ಐದು ಮಡಿ ; ಐದು
ಪಟ್ಟು. ೩. = ಪಂಚಭೂತ. ೪. ಸಾವು ; ಮರಣ : "ಪಂಚತಾ,
ಕಾಲಧರ್ಮಃ . . . ಮರಣಂ, ನಿಧನಃ-೧೦ ಸಾಯುವದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು
ಗಳು, ಸಾವು, ಮರಣ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೭೨) ; ಅಂತಹ ಕಡುಪಿಂ ಪಂಚತೆ
ಯಾಗದೆ ಮಾಣು ಮೆ ಪಡೆಗತಗೆ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯದಿಂ (ಅದಿಪು. ೨-೪೭) ;
ಸಹಜಂ ಕಾರೀಶಂ ಮಾನಸೋದ್ರವ್ಯವಾಗಂತುಕಮುಗ್ರರಾಕ್ಷಸಕ್ಕೆ ತಂ
ತಾನೆಂಬ ದುಃಖಾಗಿ ಪಂಚವಿಧಂ ಪಂಚತೆ ಮುಟ್ಟಿ ಪಂಚುಪಟಾ
ಮಾಡುಂ ನಾರಕಾನೀಕಮಂ (ಅನಂತ್. ೯-೪೧) ; ಉತ್ತಂಗೆ ಹೋಲ
ಕ್ಷೀರತ್ತರನ ಪಿರಿಯರಿಸಿ ಪಂಚತೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ (ಸಾಂಪ್ರ. ೧೫-೫೪).

[ಸಂ. ಪಂಚತಾ]

ಪಂಚತ್ವ (ನಾ). ೧. = ಪಂಚತೆ ೧ : ಪಂಚತ್ವಮನಾನದಯುಂ ಪಂಚತ್ವ
ಮನಾಂತು ಪರಮಪಂಚಾಕ್ಷರಮಂ ಪಂಚಮೇನೆ ಜಪಿತ ಪಠಗಳ ಪಂಚ
ಮುಖಭಾಗ್ಯಾಣಿ ಜೋಳನ್ನ ಸನೇಕ್ಷಿಸಿದಂ (ರಾಜತೀ. ೧೪-೬೭). ೨. = ಪಂಚತೆ
೪ : "ನಿಧನಂ, ನಾಶಃ, ಮೃತ್ಯುಃ, ಮರಣಂ, ಪಂಚತ್ವಂ . . . ದೀರ್ಘ
ನಿಧಾ-ಈ ೧೨ ಸಾವು" (ಪಠಾಯು. ೧೦೩-೬) ; ಏಳಂ ಪಂಚತ್ವಮನ್ನೆದಿ
ಮರುಚ್ಚಂಚಲಮನನೀಗಳಲೆ ಪಾನರನಾದಂ (ಅದಿಪು. ೫-೧೪) ; ಅಂತು
ಪಂಚಾಸ್ತನಂ ಪಂಚತ್ವಮಯ್ಯಿ . . . ಬರುತ್ತಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೩-೪೫) ;
ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಫಲದಿಂ ಪಂಚತ್ವಮಂ ಪೊದಿದ ಮನುಷ್ಯರಂ ಕಂಡು
(ಸುಕುಮಾ. ೮-೧೪) ; ಇವಜುನ್ನೆದಜುಂ ರಕ್ತಸಂ ಪಂಚತ್ವ
ಮನ್ನೆದಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೪-೬) ; ಪೊದಿದುದು ಪಂಚತ್ವಮಂ,
ಅಹಂಕೃತಿಯದಿ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಪ್ರಪಂಚಂ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೬೪೩-೫೦೬).
೧, ೨ : ದುರ್ಯೋಧನಾನುಜ ದುಶ್ಯಾಸನ ಭೀಮ ಭೀಮಗದೆಯಿಂ
ಪಂಚತ್ವಮಂ ಪೊದಿದ್ಯೆ (ಗದಾಯು. ೫-೫). [ಸಂ.]

ಪಂಚದಶ (ಗು). ೧. ಹದಿನೈದನೆಯ ; ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥ ಪ್ರಯಾಣವರ್ಣನಂ
ಪಂಚದಶಾಶ್ವಸಂ (ಜಗದಿ. ೧೫-೮೦) ; ಶ್ರೀಮದ್ ಬಸವರಾಜವಿಜಯ
ಮಹಾಪುರಾಣದೊಳ್ ಹಲಾಯುಧವೃತ್ತಾಂತವರ್ಣನಂ ಪಂಚದಶಾಶ್ವಸಂ
ಸಮಾಪ್ತಂ (ವೃಷವಿ. ೧೫-೪೫) ; (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ ;
ಹದಿನೈದು : "ಆ ಘಟಿಗೆ ಪಕ್ಷಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಿಯಹೋರಾತ್ರಮಕ್ಕು ಪಂಚ
ದಶಮಾಗೆ ಪಕ್ಷಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾ. ೧೯-೫). [ಪಂಚ + ದಶ]

ಪಂಚದಶಪ್ರಮಾದ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹದಿನೈದು ಪ್ರಮಾದಗಳು ;
೧೫ ಧರ್ಮಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನಾದರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಕ್ರೋಧ,
ಮಾನ, ಮಾಯೆ ಮತ್ತು ಲೋಭ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಕಷಾಯ
ಗಳು ; ಸ್ತ್ರೀಕಥೆ, ಭೋಜನಕಥೆ, ರಾಷ್ಟ್ರಕಥೆ ಮತ್ತು ರಾಜಕಥೆ
ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಿಕಥೆಗಳು ; ಸ್ವರ್ತೇಂದ್ರಿಯ, ರಸನೇಂದ್ರಿಯ,
ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯ, ಚಕ್ಷುರೇಂದ್ರಿಯ, ಮತ್ತು ಕರ್ಣೇಂದ್ರಿಯ
ಎಂಬ ಐದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ; ನಿದ್ರೆ ಮತ್ತು ಸ್ನೇಹ ಸೇರಿ ಆಗುವ
ಹದಿನೈದು ಪ್ರಮಾದಗಳು ; ಅಷ್ಟಾದಶಪ್ರತಿಲರತ್ನಾಳರನುನಾಗಿ
ಪಂಚದಶಪ್ರಮಾದಗಳಂ ಬಂಚಿಸಿ (ಅದಿಪು. ೬-೨೯) ; ಪಂಚದಶ
ಪ್ರಮಾದವರ್ಣನಮಾಗಿ ದರುಶನವಿಶ್ವಪ್ರಭೃತಿ ಮೋಡಪಭಾವನೆಗಂ
ತೀರ್ಥಕರಪುಣ್ಯಕಾರಣಗಳಂ ಭಾವಿಸುತ್ತಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೦-೫೬) ;

[ಪಂಚದಶ + ಪ್ರಮಾದ]

ಪಂಚದಶಿ (ನಾ). ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ಹದಿನೈದನೆಯ ದಿನ ; ಹುಣಿ ಮೆ
ಅಥವಾ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ : "ಪಕ್ಷಾಂತಾ, ಪಂಚದಶಿ-ಈ ೨
ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ, ಹುಣಿ ಮೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೬).

[ಸಂ. ಪಂಚದಶಿ]

ಪಂಚದಶೀತೋಪು (ನಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೋಪು, -ಫಿರಂಗಿ :
ಹಣ ಫವುಜು ಸಹಾ ಜಾಸ್ತಿ ಮಾಡುತ್ತಾ ತಿರಣಪಲ್ಲಿಯಿಂದಾ ಕಾರೇ
ಗಾರರ ಕರು ಹೊಸ್ತಾಗಿ ಪಂಚದಶೀ ತೋಪುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾ
ಯಿದ್ದರು (ಪ್ರದರ. ೩೫). [ಪಂಚದಶೀ + ತೋಪು]

ಪಂಚದಾರ 'ಪಂಚಧಾರೆ' ನೋ.

ಪಂಚದೀಪಾರತಿ (ನಾ). = ಪಂಚಾರತಿ : ಪರಮತೇಜೋಮಯದ
ಪಂಚದೀಪಾರತಿಯ ಹರುಷದಿಂ ಬೆಳಗಿ (ನಮೋ. ೨೪-೪೭).

[ಪಂಚ + ದೀಪಾರತಿ]

ಪಂಚದೀಪಟಿಗೆ (ನಾ). ಗೌರವಾರ್ಥವಾಗಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ನೋದ
ಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಐದು ದೀಪಟಿಗೆಗಳು : ಅನು
[ಸು]ಮತೇಜೋನಿಧಿಯಿಂದೆನಿಸಿದ ಪರಪಂಚದೀಪಟಿಗೆ ಸುನಿರಲೆಂದನಿತ
ರೊಳ್ ತರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿರ್ ಘನಮಹಿಮಾಸ್ವದಗೆ ಘಟಿಸ್ತಪವರಗಾಳಾ
(ಬೀಳಮಂ. ೧-೧೦೪).

[ಪಂಚ + ದೀಪಟಿಗೆ]

ಪಂಚದೇವತೆ (ನಾ). ಶಿವ, ವಿಷ್ಣು, ಸೃಂದ, ಗಣಪತಿ ಮತ್ತು
ಭಾಸ್ಕರ ಎಂಬ ಐದು ದೇವತೆಗಳು : ಅವರ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ
ಶಿವ, ವಿಷ್ಣು, ಸೃಂದ, ಗಣಪತಿ, ಭಾಸ್ಕರ ಪಂಚದೇವತೆಗಳ ಆರಾಧನೆಯುಂ
ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಪಡೆಯಿತೆಂದೂ ಮೇಲೆ ನಿರೂಪಿಸಿದ
(ತುಳುನಾ. ೮೮).

[ಪಂಚ + ದೇವತೆ]

ಪಂಚದ್ರಾವಿಡ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡ, ತಮಿಳು, ಮಲಯಾಳ,
ತುಳು ಮತ್ತು ತೆಲುಗು ಎಂಬ ದ್ರಾವಿಡಭಾಷಾವರ್ಗದ ಐದು
ಮುಖ್ಯಭಾಷೆಗಳು : ಕನ್ನಡಭಾಷೆ ಪಂಚದ್ರಾವಿಡವೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತ
ವಾಗಿರುವ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ. ಈ ಭಾಷಾವರ್ಗಕ್ಕೆ ತಮಿಳು,
ತೆಲುಗು, ಮಲಯಾಳ, ತುಳು ಇವೂ ಸೇರಿವೆ (ಕವಿ. ೩. ಅಪರಂಜಿ) ;
ಕೇರಳ ತೌಳವ ಕರ್ಣಾಟಕಾಂಧ್ರಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಭಾಷೆಗಳಾದವು ; ಇವು
ದ್ರಾವಿಡಾಭಾಷೆಗಳಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಭಾಷೆಗಳೂ ದ್ರಾವಿಡವೂ ಸೇರಿ
ಪಂಚದ್ರಾವಿಡವೆಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವು (ಹೊಸಗ. III ಪೀಠಿಕೆ).
೨. ತಮಿಳು, ಕನ್ನಡ, ಗುಜರಾಥಿ, ತೆಲುಗು ಮತ್ತು ಮರಾಠಿ
ಎಂಬ ಐದು ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ ಭಾಷೆಗಳು. ೩. ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಐದು ವರ್ಗಗಳಾದ ದ್ರಾವಿಡ, ಕರ್ಣಾಟಿ,
ಗುರ್ಜರ, ಆಂಧ್ರ ಮತ್ತು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ. [ಪಂಚ + ದ್ರಾವಿಡ]

ಪಂಚದ್ವಯ (ನಾ). ಐದರ ಎರಡು ; ಎರಡೈದು ; ಹತ್ತು : ಪಂಚದ್ವಯಭುಜದಿಂದೆಂದು ಪಂಚರಸುತಿಕನಾ ಶಿವನ ತತ್ತ್ವವೆ ಮಿಂಚಿನಿಂದಾವರಿ ಪುನೊಂದರ್ಬುಜನಧಿಕವೆನಿಸಿ (ಗಣತಾ. ೭-೪೬). [ಪಂಚ+ದ್ವಯ]

ಪಂಚದ್ವಾರ (ನಾ). ೧. ಐದು ಬಾಗಿಲುಗಳು. ೨. (ಆಲಂ)ದೇಹದಲ್ಲಿಯ ಐದು ರಂಧ್ರಗಳು : ಪಂಚದ್ವಾರಂಗಳೆಂಬ ಬರುವ ಪಂಚ ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಂಗಳೊಳೊಂದಕ್ಕೊಂದಕ್ಕೆ ಗುಣತ್ರಯಂಗಳೆಂಬ ಮೂವು ಕೆಲವನಾದವು (ಪಂಚೇಶ. ೨೫). [ಪಂಚ+ದ್ವಾರ]

ಪಂಚಧಾರಿ, ಪಂಚದಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಕ್ಕರೆ : ಏನಿ ನೀರನೊಡನೆ ಕಿವಿಜದ ಪುಲ್ಲ ಸೊಜ್ಜಿ ಗೆಯ ರಸದೊಳಗೆ ಅರೆದಕ್ಕಿಯಂ ಸಮಂಗೊಡಿ ಸೋದಿಸಿಕೊಂಡು ಪಂಚಧಾರಿಯ ಸಕ್ಕರೆಯನಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪತಾ. ೧-೩೬); ಮುದ್ದು ನಾಲುಕುಮೂರೆಯಾದಂತೆ ತಗುಲಿಲ್ಲದುದ್ದಕ್ಕ ಸರ ಪಂಚಧಾರಿ ಬಿದ್ದಿಹುದಾದಾಯೆ ಮನೆಮನೆಗಳ ಮುಂದೆ ಹೆದ್ದೊಡನೆ ಮಳಲೊಟ್ಟಿಲಂತೆ (ಮೋಹತ. ೨-೫೧). **ಪಂಚದಾರ :** "ಶರ್ಕರಾ, ಸಿತಾ—೨ ತವರಾಜನೆಂಬ ಸಕ್ಕರೆ, ರಾಯಪುಡೀಸಕ್ಕರೆ, ಅಂಭ್ರದಲ್ಲಿ ಪಂಚದಾರ" (ಒದ್ದಾಂಕಿ. ೨೪೬). 'ಅಯಿದಾರಿ', 'ಪಂಚಸಾರ' ಪರಾ. [ದೇ. ೧೧ ತಮಿ. ಪಂಚಾಧಾರಿ ; ಮಲ. ಪಂಚಾಧಾರ ; ತೆಲು. ಪಂಚದಾರ]

ಪಂಚಧಾರಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಐದು ಬಗೆಯ ನಡೆಗಳು ; ೧ ಆಸ್ತಂಧಿತ (ಎಳೆನಡಿಗೆ), ಧೌರತಕ (ಬಿರುನಡಿಗೆ), ರೇಚಿತ (ಲಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು, ಬಿಗುನಡಿಗೆ), ವಲ್ಲಿತ (ಕಾಲನ್ನು ಹಾರಿಸುತ್ತಾ ನಡೆಯುವುದು), ಪ್ಲಿತ (ಕುಣಿಯುವಂತೆ ನಡೆಯುವುದು) ಎಂಬುವು : ಆತನೇಗವೆಂಬ ಪಂಚಧಾರಿಯ ದೊಂದು ಸುತವಜಾಡೇಜಾದನಾಗ (ಪ್ರೀತಾಲ. ೪-೧೧); ಅಂಚಿತದ ಹಲ್ಲಣದ ಗಮಕದಿಂದ ಹೊಳಕಿರುವ ಪಂಚಧಾರಾಪ್ರೌಢವಾಣಿಗಳ (ತೆಲಪು. ೨೬-೧೩); ಪರಿಯತ ನೆಟ್ಟ ನಟ್ಟವಿದಿರೇವಾಪ . . . ಪಂಚಧಾರಿಯೊಳ ಪರಣತಿದೋರ್ಪ ವಾಹಳತನಂ ಬಗೆಗೊಂಡುದು ಮಂತ್ರಿ ಪುತ್ರನಾ (ರಾಜಕೀ. ೧೩-೪೨). 'ಧಾರಾಪಂಚಕ' ಪರಾ.

[ಪಂಚ+ಧಾರಿ]

ಪಂಚನಖ (ನಾ). ೧. ಐದು ಉಗುರು. ೨. ಐದು ಉಗುರುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ ; ಆನೆ, ಹುಲಿ, ಸಿಂಹ, ಆಮೆ, ಮುಳ್ಳುಹಂದಿ, ಮೊಲ ಮೊದಲಾದುವು. [ಪಂಚ+ನಖ]

ಪಂಚನಖಯೋಗ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ನಖಕ್ಷತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಉಪಾಸ್ಯವಂದದೆ ರೇಖೆ ಮಿಡುಗುವಂದದೆ ಮೊಲೆಯನುಜಿ ನಾಲ್ಕು ಬೆರಕೊಳುಂಗುಟಿದೊಳೊತ್ತಿ ತಲತಲಾಸಿ ಸುರತದೊಳ ನೋವಾಗಲೆಳೆಯಲದು ನೆಜಿ ಪಂಚನಖಯೋಗಮನಿಪುದು (ಜನವ. ೬-೩೬); ಪಂಚನಖಯೋಗ . . . ಉತ್ಪಲವೆಂಬ ಸಪ್ತವಿಧನಖೋಪಕ್ಷತನಿಹಿತರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೦). [ಪಂಚನಖ+ಯೋಗ]

ಪಂಚನಖಾಗ್ರಸಂಯೋಗ (ನಾ). = ಪಂಚನಖಯೋಗ : ತರ್ಜನಾದಿ ನಾಲ್ಕುಬೆರಕುಗುರೊಡನೆ ಹೆಬ್ಬೆಳುಗುರಂ ತಾಟಿಸುವುದು ಪಂಚನಖಾಗ್ರಸಂಯೋಗಮೆಂಬುದು (ಕಾಮತಾ. ೨೨೬).

[ಪಂಚನಖ+ಅಗ್ರ+ಸಂಯೋಗ]

ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಕೈ, ಎರಡು ಮೊಳಕಾಲು, ತಲೆ, ಎದೆ ಮತ್ತು ಕಣ್ಣು ಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ (ಸಾಷ್ಟಾಂಗ) ನಮಸ್ಕಾರ. ೨. [ಜೈನ] ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳಿಗೆ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಆಗ ಹೇಳುವ ಐದು ಮಂತ್ರ : ಕಿತ್ತಯ್ಯಾ ನಮಗೀಗ್ ಪಾಣಂ ಪೋಗಲ್ ಬಗಿದಪ್ಪು ದೇವರಂ ಜಾನಿಸುವುದು

ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರಮನೋದುತ್ತ ಮುಚ್ಚಾರಿಸುವುದಂ ಕೇಳುತ್ತ ಮಿರಮೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಭಜ್ವಾರಾ ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರಮಂ ಪಿರಿದು ಬೇಗಂ ಪೇಟಿ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೮೩-೧೨); ಮುಕುಳೇಶ್ವರಕರಮಳನಾಗಿ ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರ ಮನುಚ್ಚರಿಸುತ್ತ ಮದ್ಯಶ್ಯನಾಗಿ ಬಂದು (ಚಾಪುಂ. ೧೬); ತರಂಗತಮ ನೆಂಬ ವಿದ್ಯಾಧರಂ ಕಂಡು ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರಮಂ ಪೇಟ್ಟಿದು ಮುಪ್ಪಶಮಚಿತ್ತದಿಂ ಸತ್ತು (ಪರಾಪೂ. ೧೬-೩೯ ಪ); ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರವನ್ನುಳಿದು ಬೇರೆ ಮಂತ್ರವನ್ನು ನೆನೆಯುವವರಲ್ಲ (ಕಸಾಚಿ. ೧೧೧). [ಪಂಚ+ನಮಸ್ಕಾರ]

ಪಂಚನಮಸ್ಕೃತಿ (ನಾ). = ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರ ೨ : ಮುನಿವೃಂದೋಚ್ಚಾರಿತಪಂಚನಮಸ್ಕೃತಿಗಾಂಶಂ ಕಿವಿಯನರ್ಹತ್ವದಮಂ ನೆನೆಯುತ್ತಂ . . . ಸೇಸೇಗೊಳ್ ಖಚರಪತಿ (ಅದಿಪ. ೨-೫೬); ಅಂತು ನಿಜದ ನಿಜದ್ದ ಪಲ್ಲಂಕಾಸನನಾಗಿ . . . ಮೇಣ್ಣುನಿಜನಂಗಳೊಡುವ ಪಂಚನಮಸ್ಕೃತಿಗಳಂ ಕೇಳ್ವುದು (ಪಸಾರ. ೩೬೯); ಸಾವಾತಂಗೆ ಪಂಚನಮಸ್ಕೃತಿಯ ಪೇರಿ ತ್ರಿಧತಪದವಿಗೆ ಪೋದಂ (ಸಾತ್ಯಭಾ. ೧೬-೬೬). [ಪಂಚ+ನಮಸ್ಕೃತಿ]

ಪಂಚನಾಮ (ನಾ). ಪಂಚಾಯಿತರು ತೀರ್ಪು ಬರೆದಿರುವ ವರದಿ ಅಥವಾ ಪಂಚಾಯಿತರ ಸಮಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸರಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ತನಿಖೆ ಮಾಡಿ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿದ ವರದಿ; ಮಹಜರು : ಯಾರಾದರೂ ಕದ್ದು ತಂದಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚಿ ಪಂಚನಾಮೆ ಮಾಡಿ, ಜಪ್ತ ಮಾಡಲು ಗುಪ್ತವೇಷದ ಒಂದು ಸಿಬ್ಬಂದಿಯನ್ನು ಇಡಬೇಕಾದೀತು (ಗಾಳಕ. ೩೮); ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಶವವನ್ನು ಹೊರಗಡೆ ತಂದು, ನಡೆಯಬೇಕಾದ 'ಪಂಚನಾಮೆ' ನಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಗಂಟೆಯ ಮೇಲೆ ಹಿಡಿಯಿತು (ಸ್ವರ್ಗಜಾ. ೨೦೫).

[←ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪಂಚನಾಮಾ]

ಪಂಚನಾರೀತುರಗ (ನಾ). ಮುಖ, ಕಾಲು, ಬಾಲ ಮೊದಲಾದ ಐದು ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಆಕೃತಿ ಕಾಣುವಂತೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕುದುರೆಯ ಎಗ್ಗ; ಹೆ : ಪಂಚನಾರೀತುರಗದಂದದಿ ಪಂಚರೂಪಾತ್ಮಕನು ತಾ . . . ರಣಿಸುವನು (ಹಸಾರ. ೬-೮). [ಪಂ.]

ಪಂಚನಿವಾರಣ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ಪರಿಹಾರದ ಐದು ಬಗೆಯ ಆಲೋಚನೆಗಳು, — ಚಿಂತನೆಗಳು : ಅಭಿಧ್ಯಾನ, ವ್ಯಾಪಾದಪ್ರದೋಷ, ಸ್ತಾನನಿದ್ಯ, ಔದ್ಯತೈಕೈಕೈಕೈ, ವಿಚಿತ್ರೆ—ಎಂಬ . . . ಪಂಚನಿವಾರಣಗಳು ಹೋದ ಮೇಲೆ, ತಾನು . . . ಕ್ಷೇಮಾಂಘೂಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆ ಕಾಣುವನು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೯೩). [ಪಂಚ+ನಿವಾರಣ]

ಪಂಚನಿಶಾನ್ತಿ (ನಾ). ರಾಜರು, ಮಠಾಧಿಪತಿಗಳು ಮೊದಲಾದವರು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಗೌರವಸೂಚಕವಾದ ಭಕ್ತಿ, ಪಂಜು, ಭೇರಿ, ಕಹಳೆ ಮೊದಲಾದ ಐದು ಬಗೆಯ ಲಾಂಛನಗಳು : (ಸಾಧಾರಣ ಬಿರುದುಗಳು). . . ಕತ್ತಿ ವಗೈರೆ ೫೦, ಮಾಯಾಮರತಾಪು, ಪಂಚನಿಶಾನ್ತಿ, ಡವಣೆ, ಅರಲಿವಸ್ತ್ರ (ಗುರುದ. ೧೧).

[ಪಂಚ+ನಿಶಾನ್ತಿ]

ಪಂಚಪಕ್ಷಾನ್ನ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಾನ್ನಗಳು ; ೧ ಆಮೃತಾನ್ನ, ಭೋಜ್ಯಾನ್ನ, ದೇವಾನ್ನ, ದಿವ್ಯಾನ್ನ ಮತ್ತು ಅವೈತರಸಾಯನ ಎಂದೂ ಚಿತ್ರಾನ್ನ, ದಧ್ಯನ್ನ, ಶರ್ಕರಾನ್ನ, ಮಾಪೋದನ (ಉದ್ದಿನ ಹುಡಿಅನ್ನ), ತಿಲೋದನ (ಎಳ್ಳು ಹುಡಿ ಅನ್ನ) ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧಗಳಿವೆ : ಹೊಸಹೊನ್ನ ಪಯೋಜಮಸಳವದ ಸಿ ಪಂಚಪಕ್ಷಾನ್ನಮನಮಳದೇವಾನ್ನ ದಿವ್ಯಾನ್ನಂಗಳಂ ಬಡಿಸಿ (ಬಸಪು. ೮-೧೪); ಪಂಚಪಕ್ಷಾನ್ನವನು ಬಿಳ್ಳೆಯರೆ ಕಂಡಾಗ ಅಮೃತಾನ್ನ ಉಂಡಿರುವೆಯಾ ? (ಸೂರ್ಯಜಾ. ೩೮-೫). [ಪಂಚ+ಪಕ್ಷಾನ್ನ]

ಪಂಚಪಕ್ಷಿಸ್ತನ(ನಾ).೧. ಐದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿಧ್ವನಿ.೨.[ಕಾಮಶಾ]
ರತಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೊಮ್ಮುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಸ್ವರದಂತಹ
ಶಬ್ದ : ಪಂಚಾಂಗುಲೀಹತಂ ಪಂಚಪಕ್ಷಿಸ್ತನಂ ಪಂಚವಿಧ ತಾಡನಂ . . .

ಹದುರಂಸನವಾಪುಡು (ಜನನ. ೮-೫೧). [ಪಂಚ್ಚ+ಪಕ್ಷಿ+ಸ್ತನ]

ಪಂಚಪತ್ರ(ನಾ).೧. ಮಾವು, ಬಿಲ್ವ, ನೆಲ್ಲಿ, ದರ್ಭೆ ಮತ್ತು
ಉತ್ತರಣಿ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಪತ್ರೆಗಳು.೨.(ಪತ್ರವನ್ನು) ಬರೆ
ಯುವವನು, ಬರೆದುಕೊಡುವವನು, ಬರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು,
ಇಬ್ಬರು ಸಾಕ್ಷಿಗಳು ಹೀಗೆ ಐದು ಜನ ಸೇರಿ ಬರೆಯುವ ಪತ್ರ :
“ಪಂಚಪತ್ರ-ಬರೆಯುವವನು, ಬರೆಯುವವನು, ಎರಡುಸಾಕ್ಷಿ, ಬರೆವವ”
(ನಾನಾಶ. ೨೮) [ಪಂಚ್ಚ+ಪತ್ರ]

ಪಂಚಪತ್ರೆ(ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಎಲೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ:

“ದೇವಪತ್ರಂ ಪಂಚಪತ್ರೆ” (ಮಂಗಳ. ೪೦-೩೦). [ಪಂಚ್ಚ+ಪತ್ರೆ]

ಪಂಚಪದ(ನಾ).—ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರ ೨ : ಮಂಗಳಕಾರಣಪಂಚ
ಪದಗಳನಪವರ್ಗಮಾಳವಿರಚಿತಸೋಪಾನಂಗಳಂ . . . ಓದುವುದು
(ಅದಿ. ೨-೫೪); ತಪಸ್ವಿನಿ ಸಮಾಧಿ ಸಮಾಧಿ ಮನದೋಳ್ ಹಿಂಗದೆ
ನೆಲಸರೆ ಪಂಚಪದಂಗಳ ನಾಲಿಗೆಯೊಳಜಾವೆ ಮೆಯ್ಯಾಗಿದ್ದಳು (ಪಂರಾಮಾ.
೧೪-೫೩); ಬಾಗಿಲ ಮುಂದೆ ಬೀಳಲು ಶ್ವಾನನ ಕಂಡು ನಾಗಪ್ರೀ ಪಂಚ
ಪದಗಳ ಅಗ ಪೇಳಲು ಲಾಲಿಸಿ ಸುರರೋಕಕ್ಕೆ ಬೇಗ ಪೋದುದ
ಕೇಳಿ ಲಾಯ (ದ್ವಾದಶಾ. ೪-೯). [ಪಂಚ್ಚ+ಪದ]

ಪಂಚಪದಾರ್ಥ(ನಾ). ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ ಮತ್ತು ಗಂಧ
ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಪದಾರ್ಥಗಳು : ಪಂಚಭೂತವಂಗವಾಗಿಸ್ತ
ಅತ್ಯಂತಿ . . . ಪಂಚವಿಷಯವು ಪೂಜೆ ಪಂಚಪದಾರ್ಥವೇ ಭೋಗ
(ಉಂಕ. ೪. ೨೦೧-೨೩೩). [ಪಂಚ್ಚ+ಪದಾರ್ಥ]

ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿ(ನಾ).—ಪಂಚಗುರು : ಮಂದರದಂತಹಲಿತ
ಧೈರ್ಯರಾಗಿದರ್ ವಿದ್ಯೆಗಳಂ ಸಾಧಿಸಿ ಸಿದ್ಧವಿದ್ವಾನ್ ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳಂ
ಪೂಜಿಸಿದಂ ಬುಡಿಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೪೩ ನ); ಶ್ರೀಮನ್ನಿತ್ಯ
ಪೂಜಾನಿಮಿತ್ತಂ ಶ್ರೀಮತ್ಪಜ್ಜಾಪರಮೇಷ್ಠಿ ಪ್ರತಿವಿಂಬನಾಸದುಪಜ್ಜಾ
ನಗರ್ಗಮ ಪೆರುನಾಳ ಶ್ವಾವಕರಾಲ ಶೇವಿತ್ತ ಉಭಯಂ (ಎಕ. II (R),
೪೮೪-೪; 1858); ಜೈನರು ಅರಹಂಕರು, ಸಿದ್ಧರು, ಅಜಾಯಗರು,
ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು, ಸರ್ವಸಾಧುಗಳೆಂಬ ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ
ತ್ತಾರೆ (ಭಾರವ. ೧೩೯). [ಪಂಚ್ಚ+ಪರಮೇಷ್ಠಿ]

ಪಂಚಪರುಷ(ನಾ). ಮುಟ್ಟಿದುದನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವವನನ್ನು,
ವಾಕ್ಯ, ಹಸ್ತ, ದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಭಾವ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ
ಸ್ಪರ್ಶಗಳಿಂದಾಗುವ ಸಿದ್ಧಿ : ಬಸವರಾಜನ ಕರೆದು ನೀಂ ಭಕ್ತಿರೀಲಿ
ಯನು ಧರಣಿಯೊಳು ನಟಿಸಪೋಗೈ ಎಂದು ನೀಲಿಗಳ ಪಂಚಪರುಷವನಿತ್ತು
ಪ್ರಮಥಗಣವೆರಸಿ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟನಾಗ (ಪ್ರಾರಂ. ೨-೩); ಇವರಿಗಾದರೂ
ಮನಪರುಷ, ವಾಕ್ಯರುಷ, ಹಸ್ತ ಪರುಷ, ದೃಷ್ಟಿ ಪರುಷ, ಭಾವಪರುಷಗಳು
ಎಂಬ ಪಂಚಪರುಷಗಳನ್ನು ಜಗದೀಶ್ವರನು ಕೊಟ್ಟಿರುವನಾಗಿ ಈ ಶಿವ
ಭಕ್ತರ ಅಂಗವೇ ಕೈಲಾಸ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೩೫). [ಪಂಚ್ಚ+ಪರುಷ]

ಪಂಚಪರ್ವ(ನಾ).೧.—ಪಂಚಪರ್ವ. ೨. ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ
ನಡೆಯುವ ದವನ, ವಸಂತ, ಪವಿತ್ರಾರೋಪಣ, ದೀಪೋತ್ಸವ,
ನವಾನುವೇಂಬ ಸಮಾರಂಭಗಳು,—ಉತ್ಸವಗಳು : ಆ ಮಹಾ
ಜನಗಳು ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಭುಗಳ ವೃಂದಾವನದ ಶ್ರೀಗೋಪಾಲ
ದೇವರ ಅಮೃತಪದಿ ದೀಪೋತ್ಸವ ಚೈತ್ರಪದಿತ್ರ ಒಳಗಾದ ಪಂಚಪರ್ವಕೆ
ವರ್ಷಪ್ರತಿ ಎಂದೆಂದೂ ನೆರೆಯಾಗಿ ಕೊಡುವರು (ಎಕ. XVI, ಚಕ್ರನಾ.
೩೧-೨೪; 7). [ಪಂಚ್ಚ+ಪರ್ವ]

ಪಂಚಪರ್ವ(ನಾ).೧. ಚತುರ್ದಶಿ, ಅಷ್ಟಮಿ, ಅನುವಾಸ್ಯೆ,
ಪೌರ್ಣಮಿ ಮತ್ತು ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ಎಂಬ ಐದು ಪರ್ವಕಾಲಗಳು :
“ಪಂಚಪರ್ವತಿಥಿ” ಪರಾ. ೨.—ಪಂಚಪರ್ವ ೨ : ಶ್ರೀನಂದೇಶ್ವರ
ದೇವರಿಗೆ . . . ನಿತ್ಯಕಟ್ಟಿ ಅಮೃತಪದಿ ನಂದಾದೀಪ ವಿಶೇಷಕಟ್ಟಿ
ಪಂಚಪರ್ವ ಸಂಬಳಗಾರಜನಕ್ಕೆ ಸಹ ಅಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿಯಿರುವ ಕಂಠೀರಾಯಿ
೧೨೨೧ (ಎಕ. I, ೧೧-೨೦; 1816). ೩. [ವೇದಾಂತ] ಐದು
ಬಗೆಯ ಅಜ್ಞಾನಗಳು : ಯಾ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಯರಡು ಅಜ್ಞಾನಗಳು
ಅವೆ (ಜೀವಾಜ್ಞಾದಿಕ, ಪರಮಾಜ್ಞಾದಿಕ) ಯಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಮಹಾಮೋಹ
ತಮೋಮೋಹತಾಮಿಶ್ರ ಅಂಧತಾಮಿಶ್ರಯಾ ಪಂಚಪರ್ವಗಳು . . . ಅಂದರೆ
ಅಜ್ಞಾನಗಳು ಅವೆ (ಅಧ್ಯಾ. ೧೨). [ಪಂಚ್ಚ+ಪರ್ವ]

ಪಂಚಪರ್ವತಿಥಿ(ನಾ).—ಪಂಚಪರ್ವ ೧ : ಇದು ಕಾರಣಕ್ಕೂ
ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಪಂಚಪರ್ವತಿಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವ ದಿನದಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದೆಂದೂ ಅಷ್ಟ
ವಿಧಾರ್ಥನೆ ಹೋಡತೋಪಪಾರವೇ ಕರ್ತವ್ಯ ನೋಡಾ (ಉಂಕ. ೪.
೨೪-೪೩). [ಪಂಚಪರ್ವ+ತಿಥಿ]

ಪಂಚಪಲ್ಲವ(ನಾ). ಕಲಶಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ
ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಆಲ, ಅರಳಿ, ಬಸರಿ, ನೇರಳೆ, ಮಾವು
ಅಥವಾ ನೇರಳೆ, ಮಾವು, ಬೇಲ, ಮಾದಲ, ಬಿಲ್ವ ಅಥವಾ
ಆಲ, ಅತ್ತಿ, ಅರಳಿ, ಗೋಣಿ, ಬಸರಿ ಮರಗಳ ಚೆಗುರು :
ಸಪ್ತಾಕ್ಷರ ಗೋರೋಚನ ಸಿದ್ಧಾತ್ಮಕ ಪಂಚಪಲ್ಲವ ಪಂಚಭಲ್ಲಿ ಪಂಚ
ಗವ್ಯ ಮೇಲಾದಿ ಚಂದನಾದಿ ಮಂಗಳದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನಿ (ಎಕ. VII,
೩೪೦. ೧೪೫-೩೫; 1158); ಪಂಚಾಮೃತಂಗಳ ತರಿಸಿ ಪರಮಿಶ್ರಮಂ
ಮಾಡಿ ಶಿಷ್ಯನುರ್ಧಿಯೊಳು ತದ್ಗುರುಮೂರ್ತಿ ಪಂಚಪಲ್ಲವಗಳಿಂ
ಸಂಪ್ರೋಕ್ಷಿಸುವುದು ಶಿಷ್ಯನ ಶಿರಕ್ಕೆ (ವೀಕ್ಷಿ. ೩-೧೨-೧೦); ಕೊತ್ತಂಬರಿ
ದೀಪ, ಜೀರಿಗೆ . . . ಪಂಚಪಲ್ಲವಗಳು, ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ, ಅಲದ ದೀಪಲು
ಇವನ್ನು ಕಷಾಯವಿಟ್ಟು ಸೇವಿಸಿದರೆ ಶ್ಲೇಷ್ಠಭರ್ಥ, ಸಕಲಭರ್ಥ ಸಹ
ನಿಲ್ಲುವವು (ಸಕವ್ಯ. ಪರಿ. ೪೫೩).

ಪಂಚಪಲ್ಲವದ ಕುದುರೆ—ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ ೧ : ಮೂವತ್ತೆರಡು
ಪಂಚಪಲ್ಲವದ ಕುದುರೆಗಳು (ಸುಗುಂ. ೧೪-೯). ೨ ಇದು “ಪಂಚ
ಕಲ್ಯಾಣಿ” ಯಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಐದು ಶುಭಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿರಬಹುದೆ? ಪಂಚಪಲ್ಲವದ ವಾಣಿ—ಪಂಚಪಲ್ಲವದ ಕುದುರೆ:
“ಪಂಚಪಲ್ಲವದ ವಾಣಿಗಳ—ರಾಜವಾದನಂಗಳ” (ಕಮದ.ಪರಿ. ೨);
“ಪಂಚಪಲ್ಲವದ ವಾಣಿಗಳೆನಲಾ ರಾಜವಾದನಂ” (ಕಬ್ಬಿ. ೩೩).

[ಪಂಚ್ಚ+ಪಲ್ಲವ]
ಪಂಚಪಾಂಡವ(ನಾ).೧. ಪಾಂಡುರಾಜನ ಐದು ಜನ ಮಕ್ಕಳು;
(ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥಾನಾಯಕರಾದ) ಯುಧಿಷ್ಠಿರ, ಭೀಮ,
ಅರ್ಜುನ, ನಕುಲ ಮತ್ತು ಸಹದೇವ : ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮಪೂಜೆ
ಗಳಿಂದ ಕಿಂಚಿತ್ತು ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೆ ಮಾಡಲು ಚಂಚಲಮನನ ಮಾಡ
ಗೊಡಲು ಬೇಡ ಪಂಚಪಾಂಡವನು ವಿರಿಂಜಾಧೀಶನೆ (ಪುರಂದ.
೩-೪೩-೧); ಪಂಚಪಾಂಡವರು ಇದ್ದಂತೆ ದ್ರೌಪದಿಯು . . . ಕಣ್ಣಿಗೆ
ಮನ ಸೋಲಿಲೇ (ಪ್ರಭು. ೫-೪೩); ಪಂಚಪಾಂಡವರೆಂದರೆ ಮಂಚದ ಕಾಲಿ
ನಂತೆ ಮೂರುವನ ಅಂದ ಹಾಗೆ (ಗಾಡ). ೨. ದ್ರೌಪದಿಯ ಮಕ್ಕಳಾದ
ಪ್ರತಿವಿಂಧ್ಯ, ಸುತನೋಮ, ಶ್ರುತಕೀರ್ತಿ, ಶತಾನೀಕ ಮತ್ತು
ಶ್ರುತಸೇನೆ ಎಂಬ ಐವರು ಉಪಪಾಂಡವರು : ಅಶ್ವತ್ಥಾಮಂ . . .
ಶ್ರುತ ಸೋಮಕ ಪ್ರಮುಖರಪ್ಪ ಪಂಚಪಾಂಡವರಂ ಪಾಂಡವರೆ ಗೆತ್ತು
ಕೊಂಡು ತದುತ್ತ ಮಾಂಗಂಗಳಂ ಕೊಂಡು . . . ಕೊಳ್ಳ ನಿನ್ನ ನೆಚ್ಚಿನ
ಪಾಂಡವರ ತಲೆಗಳನೆಂದು ಮುಂದಿಕ್ಕಿದಾಗಲ್ ದುರ್ಯೋಧನಂ ನೋಡಿ

(ಸಂಪದಾ. ೧೩-೧೦೬ ವ); ಪಾಂಡವರ ಶಂಕೆಯಿಂದ ಶ್ರುತ ಸೋಮಕ ಪ್ರಭೃತಿಗಳನ್ನು ಪಂಚಪಾಂಡವರ ಶರಣಂ ಕೊಂಡು . . . ದುರ್ಯೋಧನನ ಮುಂದಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ಗದಾಯು. ೯-೩೨ ವ). [ಪಂಚಪಾಂಡವ]

ಪಂಚಪಾಣಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ನೂರೊಂಟು ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪಂಚಪಟ್ಟಿ ಪಾಣಿಪಟ್ಟಿ ಧ್ರುವ . . . ಏಕವೆಂಬ ಸಪ್ತ ತಾಳಭೇದಗಳಿಂದ 5 ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಪಂಚಪಾಣಿ . . . ಜಯಾಳವೆಂದಿವು ನೊಡಲಾದ ನೂರೊಂಟು ತಾಳಗಳಿಂದ (ವಿನೀತ. ೨೩೪). [ಸಂ.]

ಪಂಚಪಾತಕ (ನಾ). = ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕ ರಿ : ಹುಸಿದು ಮಾಡುವ. ಮಹಾಯಜ್ಞ ಶತವಯ್ನ ಪಂಚಪಾತಕ ಸತ್ಯವೆರಿಸಿದ ನ್ಯಾಯವದು ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆ (ಹಳಕಾ. ೧೪-೧೦) ; ದುರಿತಕೋಟಿಗಳೊಡನೆ 10 ಪಂಚಪಾತಕ ಮುಖ್ಯದೊರೆಗಳಿಲ್ಲದ ಸಲಗೇಶರೋಗಸಂಕುಲಂವರನು ಮಿಗೆ ರಾಜಪ್ಪಯಾದಿ ನಿಖರವ್ಯಾಧಿನಾಯಕರ್ತವಿಸಂದರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೨೪).

[ಪಂಚಪಾತಕ]

ಪಂಚಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ಐದು ಭರಣಿಗಳು ಕೂಡಿರುವ ಪಾತ್ರೆ ; ಪಂಚವಾಳ : ಪಂಚಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡರೆ ಬಡಿಸು 15 ವುದಕ್ಕೆ ಸುಲಭ (ಲಾಙ್). [ಪಂಚಪಾತ್ರೆ]

ಪಂಚಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಅಗಲವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ಹಿತ್ತಾಳೆ, ತಾವು ಮೊದಲಾದ ಲೋಹಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆ ; ಕೊಳಗದಪ್ಪಲೆ : ಹಿಡಿಗೆ ಜಲ್ಲಡಿ ಪಂಚಪಾತ್ರೆ, 20 (ವಿದ್ಯಾ. ೧೩-೪೪). ೨. ಅಗಲವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ (ಕೊಳಗದಪ್ಪಲೆ ಯಾಕಾರದ) ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ : ಬಸವ . . . ಕ್ಷಣ ಬಿಟ್ಟು ಒಂದು ಪಂಚ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬ ನೀರನ್ನು ತಂದನು (ಚಿರಾ. ೧೩೬).

[ಪಂಚಪಾತ್ರೆ]

ಪಂಚಪಾದ (ನಾ). ನಲವತ್ತೈದು ಮಂತ್ರಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮೇಲೆ ಪದಮಾಯಮೂಲ . . . ಪಂಚಪಾದ ಪಂಚಕೃತ್ಯ ಪಂಚರ 25 ಮಾಲಿಕೆ ಮೂಲಿಕೆ ತಂತ್ರ ಬರಿ ಆತ್ಮಕೃತ್ಯಗಳೆಂಬ ಪಂಚಪಾದಾಂಶ ಸಂತ್ರಸಾಧನಗಳೊಳಗೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಗೊಂಡು (ವಿನೀತ. ೪೦). [?]

ಪಂಚಪಾಶ (ನಾ). ಮಲ, ಮಾಯಾ, ಕರ್ಮ, ತಿರೋಧಾನ ಮತ್ತು ಬಿಂದು ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಪಾಶಗಳು : "ಮಲ (ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿಯುಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಹಾಕುವದು), ಮಾಯಾ (ಪ್ರಪಂಚದ 30 ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಉಪಾಧಾನಕಾರಣವಾಗಿ ಸತ್ಯವಾಗಿರುವದು), ಕರ್ಮ (ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾತ್ಮಕವಾದದ್ದು), ತಿರೋಧಾನಾಂಶ (ಭೋಗವನ್ನೊಂಟು ಮಾಡುವದು), ಬಿಂದು (ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವ ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವ - ಮೋಕ್ಷ ವನ್ನು ಕೊಡುವದು ಈಶ್ವರನಧೀನವೆಂಬುದೂ ಒಂದು ಪಾಶವೆ) ಇವು ಪಂಚಪಾಶಗಳೆಂದು . . . ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು (ಅಮೃತ. ೩-೧೦೦ ಅಡಿಬ).

[ಪಂಚಪಾಶ]

ಪಂಚಪಾಳೆ, ಪಂಚವಾಳ (ನಾ). (ದೇವರ ಪೂಜೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ) ಅರಿಶಿನ, ಕುಂಕುಮ, ಚಂದ್ರ, ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆ ಮತ್ತು ಗಂಧಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಐದು ಬಟ್ಟೆಲುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಮಾಡಿರುವ ಲೋಹದ ಅಥವಾ ಮರದ ಉಪಕರಣ; ಪಂಚವಣಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಲು : ಆಕೆ ಎಡದ ಕೈಯಲ್ಲೊಂದು ಅರಿಸಿನ 40 ಕುಂಕುಮ ಅಕ್ಕೀಕಾಳುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪಂಚಪಾಳೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿ ದ್ದಳು (ಗಂಗಾಸಾ. ೬). **ಪಂಚವಾಳ** : ಹೂವು, ಹಣ್ಣು, ಪಂಚ ವಾಳಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಟ್ಟೆ ಕೈ ಹಿಡಿದು ಪ್ರದೇಶಿಸಿ (ಪೂರ್ವಾ. ೫೬) ; ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಡಿ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಗೆ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಗೌರಿ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ, ಅರಿಶಿನ ಕುಂಕುಮದ ಪಂಚವಾಳ (ಇಬದು. ೧). [←ಮರಾ. ಪಂಚಪಾಳೆ]

ಪಂಚಪಿತ್ತ (ನಾ). ತಂದೆಯೆಂಬ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಐವರು ಪಿತ್ತಗಳು ; ತಂದೆ ಹಾಗೂ ತಂದೆಗೆ ಸಮಾನರಾದ ನಾಲ್ವರು ; 10 IP ೧. ಜನಕ, ೨. ಉಪನಯನ ಮಾಡಿದ ಆಚಾರ್ಯ, ೩. ವಿದ್ಯಾದಾನ ಮಾಡಿದ ಗುರು, ೪. ಅನ್ನದಾನ ಮಾಡಿದವನು, ೫. ಭಯದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿದವನು ಎಂದೂ ೧. ಜನಕ, ೨. ಉಪನಯನ ಮಾಡಿದ ಆಚಾರ್ಯ, ೩. ಕನ್ಯಾದಾನ ಮಾಡಿದ ವನು, ೪. ಅನ್ನದಾನ ಮಾಡಿದವನು, ೫. ಭಯದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿದವನು ಎಂದೂ ಎರಡು ವಿಧ ? ಪಂಚಪಿತ್ತ ಜನಕ ; ೨ ಉಪನೀತ ; ೩ ಕನ್ಯಾದಾತಾ ; ೪ ಅನ್ನದಾತ ; ೫ ಭಯಾತ್ಮತಾ" (ನಾಸರ. ೨೮೮) [ಪಂಚಪಿತ್ತ]

ಪಂಚಪೀಠ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಕಾಶಿ, ಕೇದಾರ, ಉಜ್ಜಯಿನಿ, ಶ್ರೀಶೈಲ, ರಂಭಾಪುರಿ (ಬಾಳೆಹೊನ್ನೂರು) ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾದ ಐದು ವೀರಶೈವ ಪೀಠಗಳು. [ಪಂಚಪೀಠ]

ಪಂಚಪೀಠ (ನಾ). ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳೆಂದು ಮಹ ಮದೀಯರು ಭಾವಿಸಿರುವ ಐವರು ಮಹಾತ್ಮರು : ನಾಯುನ್ನು ನಡೆದುಸುವವರು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಸಮುದ್ರದ ಪಂಚಪೀಠರ ಹೆಸರನ್ನು ಕೇಳನೆ ಮಾಡಿದರು (ಕಪಾಕುಂ. ೪). IP "ಪೀಠ" ಅಂದರೆ ಮುಸಲ್ಮಾನರಲ್ಲಿ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಹೆಸರು. ಮುಸಲ್ಮಾನ ಅಂಬಿ ಗರು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಐದು ಮಂದಿ ಮಹಾತ್ಮರಿದ್ದಾರೆಂದು 20 ನಂಬಿದ್ದು ಕಷ್ಟ ಬಂದಾಗ ಅವರ ಹೆಸರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳು ತ್ತಾರೆ" (ಕಪಾಕುಂ. ೪ ಅಡಿಬ). [ಪಂಚಪೀಠ (IP←ಹಿಂ.ಪೀಠ)]

ಪಂಚಪುಟ್ಟಿ (ನಾ). (?) : ಅಪ್ಪಾದಪಟ್ಟಿ ಪಾಠಶಿಕ್ಷಕ ಪಂಚಪುಟ್ಟಿ ಗಾದಿ ಬಾವನ್ನವೀರಂ . . . ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾ ಸಾಮಂತ್ರಂ ಮಾರ್ತ್ಯಾಣ್ಯಯ್ಯಂ (ಸಾಇಇ. XI-1, ೬೮-೮೨ ; 1045). [?] **ಪಂಚಪುರುಷಾರ್ಥ** (ನಾ). ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಮೋಕ್ಷ 25 ಹಾಗೂ ಪರಾಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳು : ಚರಿತದಿಂದ ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಕಾಮ ಮೋಕ್ಷಗಳಿಂದ ಪಿರಿದಿನ ಪರಮಸುಖಲಕ್ಷಣ ಪರಾಭಕ್ತಿ ದೊರೆವಡೆದ ಪಂಚಪುರುಷಾರ್ಥವೆಂದೊರೆದವನ ಚರಿತಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಶರಣು (ಲಾಙ್. ೫೪-೪೮). [ಪಂಚಪುರುಷಾರ್ಥ]

ಪಂಚಪ್ರಪಂಚ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] (?) : ಪಂಚಪ್ರಪಂಚಮಂದಿರಾಗಿರೆ ತೇನತೇನಮೊದವಲ್ಲಾನಂ ಲಯಂ ಮುಂಚೆ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಬಾಜಿಸಿದಳು ಬಜಾವನೆಯನಂದಂಚಿತ್ತವಳ್ಳೀಣೆಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೩೨).

[ಪಂಚಪ್ರಪಂಚ]

ಪಂಚಪ್ರಮೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ, ಮೂಗು, ನಾಲಿಗೆ ಮತ್ತು ಚರ್ಮ ಎಂಬ ಐದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜನಕವಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳು. ೨. ಪಿಪೀಲಿಕಾಜ್ಞಾನ, ವಿಹಂಗಮಜ್ಞಾನ, ಮರ್ಕಟಜ್ಞಾನ, ಗಜಜ್ಞಾನ, ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಮಾ 35 ಜ್ಞಾನಗಳು : ಪಂಚಪ್ರಮಾಮಂಜರೀ . . . ಸಂಚಾರೋಪಾಕುಪಃ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೦೩). [ಪಂಚಪ್ರಮೆ]

ಪಂಚಪ್ರಾಣ (ನಾ). ೧. ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ ಮತ್ತು ಸಮಾನವೆಂಬ ಐದು ವಾಯುಗಳು : ಸಮುದಾಯದಿಂದ ಪ್ರಾಣಾಪಾನ ವ್ಯಾನೋದಾನ ಸಮಾನಗಳೆಂಬ ಪಂಚ ಪ್ರಾಣಗಳು ಹುಟ್ಟುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೬). ೨. (ಅಲಿಂ) ಬಟ್ಟೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣದ ಮೇಲೆ ಎಷ್ಟು ಇಷ್ಟವೋ ಅಷ್ಟೇ ಇಷ್ಟವುಳ್ಳ ವಸ್ತು, ವ್ಯಕ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ; ಸರ್ವಸ್ವವಾಗಿರುವುದು : ಅವನಿಗೆ 45 ಜನರೆಂದರೆ ಪಂಚಪ್ರಾಣ (ಸ್ಕೃತಿ. ೧೬) ; ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗಿಂತೂ ಹು

ಗಣೆಂದರೆ ಪಂಚಪ್ರಾಣ (ಕಪಪು. ೬-೧೦೮); ಮಗಲಿಗೆ ಕಥೆ ಎಂದರೆ ಪಂಚ ಪ್ರಾಣ ಎನ್ನುವುದು ತಾಯಿಗೆ ಗೊತ್ತು (ಕಥಕ. ೪೬). [ಪಂಚೈ+ಪ್ರಾಣ]
ಪಂಚಘೋಷ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ತುಂಬಿ: "ಪಂಚಘೋಷ=ಉದಾಹರಣೆ, ತುಂಬಿ (ಪಾಠಶಾಲೆ. ೧೩). [ಪಂಚೈ+ಘೋಷ (< ಪಂಚೇರ)]

ಪಂಚಬಲ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ಶ್ರದ್ಧಾಬಲ, ವೀರ್ಯಬಲ, ಸ್ಮೃತಿ ಬಲ, ಸಮಾಧಿಬಲ ಮತ್ತು ಪ್ರಜ್ಞಾಬಲ ಎಂಬ. ಐದು ಬಗೆಯ ಬಲಗಳು: ಇವು ನಾಲ್ಕು ಸಮ್ಯಕ್‌ಧರ್ಮಗಳು, ಇವು ನಾಲ್ಕು ಮುದ್ದಿ ಪಾದಗಳು, ಇವು ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಇವು ಪಂಚಬಲಗಳು. . . ಎಂದು ಕುಶಲವಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ, ಅಕುಶಲವಾದವುಗಳನ್ನೂ. . . ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವನು (ಬುದ್ಧವ. ಮಿಲಿಂದ. ೪೯). [ಪಂಚೈ+ಬಲ]

ಪಂಚಬಲಿ (ನಾ). ಕಾಳಿಕಾದೇವಿಗೆ ಬಲಿಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ಕೋಣ, ಕುರಿ, ಆಡು, ಕಬ್ಬು ಮತ್ತು ಕುಂಬಳಕಾಯಿ ಎಂಬುವು: ಕಾಲೀಪೂಜೆಯ ದಿನ ಪಂಚಬಲಿ ಕೊಡುವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ವಂಶರೋಹ ನರು ಇನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಒಂದೊಂದು ಕೋಣ, ಕುರಿ, ಆಡು, ಕಬ್ಬು, ಕುಂಬಳಕಾಯಿ ಈ ಐದನ್ನು ಬಲಿಕೊಟ್ಟು ಪೂಜೆ ಸಾಂಗವಾಗುತ್ತಿದೆ (ಎರಸ. ೧). [ಪಂಚೈ+ಬಲಿ]

ಪಂಚಬಾಣ (ನಾ). ೧. ಐದು ಬಾಣಗಳು: ಪಂಚಬಾಣಗಳು ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಕರ್ಣ ಸಾಸಿಕ ದೈವ ಜಿಹ್ವೆ ತ್ವಚೆಗಳು (ಮದಕ. ೧-೬೭); ಅಂಗ ಮನ ಪ್ರಾಣ ನೇತ್ರ ಚಿತ್ತಂಗಳೂಳು ಪಂಚಮುಖವೆಂಬ ಪಂಚಬಾಣಗಳು ನೆಟ್ಟಿವೆಯ್ಯಾ (ಫನಪ. ೨-೧). ೨. ತಾವರೆ, ಅಶೋಕ, ಮಾವು, ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮತ್ತು ಕನ್ನೈದಿರೆ ಎಂಬ ಮನ್ಮಥನ ಐದು ಬಾಣಗಳು: ವಿಷಮಾಸ್ತಂ ಪಂಚಬಾಣಕ್ಕೆ ಮಾಣದೆ ಕಣ್ಣಾದಿಸಿಟ್ಟ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮನೋಜಂ ಸ್ವಚ್ಛ ವಾಃಕೇಳಿಸಮ್ಮದಕೆಂದೊಲಿವಿದ ಪದ್ಮ ಪಂಚಮೆಸೆಗುಂ ತನ್ನಂದನೋಪಾಂತದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೦೪); ಮತ್ತಮಲ್ಲಿ. . . ಪಂಚಬಾಣಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕುಸುಮಕರಮಂ ಬೆಸಲೆಯಾಗದ ಮಲ್ಲಿವಲ್ಲಂಗಳಿಲ್ಲ (ಪ್ರಸ್ತುತ. ೯-೨೧ ನ). ೩. ಸಮೋಹನ, ಸಂತಾಪನ, ಸಂದೀಪನ, ಸಂಶೋಷಣ ಮತ್ತು ದ್ರಾವಣ ಎಂಬ ಮನ್ಮಥನ ಐದು ಬಾಣಗಳು: ಘನಸಮೋಹನ ಸಂತಾಪನ ಸಂದೀಪನಪೋಷ ಸಂಶೋಷಣ ಸಂಜಲಿತ ದ್ರಾವಣಮನೆ ಕಾಮನ ಸಮ್ಯಕ್‌ಚಿತ್ತ ಪಂಚ ಬಾಣಾಂಗಳ್ (ಮನ್ಮಥ. ೩-೭). ೪. ಐದು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು; ಮನ್ಮಥ; ಕಾಮ: ಪಂಚಬಾಣನೆ ಪರಮಾತ್ಮನು (ಮದಕ. ೧-೬೭); ಮನಮಂ ಕಟ್ಟಿ ಗುಣಂಗಳಿಂ ತುಟಾದು ಪಂಚಾಚಾರದಿಂ ಪಂಚಬಾಣನ ಬಾಹಾಬಲಮಂ. . . ಪಯೆಗೆಯ್ಯರಕ್ಕೆ. . . ಮಹಾಮಹಿಮೆವೆತ್ತಾ ಬಾಯೆರಾಚಾರಮಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧-೩); ಪಂಚ ಬಾಣನ ಕುಮಾರಕನಾದ ಕಾರಣ ಪಂಚಸಾಯಕವ ತೋಟಿಸಿದೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೧೫); ಪಂಚಬಾಣನೆ ನೀನು? ರತಿರಮಣನಲ್ಲದರೆ ನನ್ನದೆ ಅದೇಕೆಂತು. . . ನಡುಗುತ್ತಿದೆ? (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೨೬-೭೨೨).

[ಪಂಚೈ+ಬಾಣ]

ಪಂಚಬಾಣಾಹವ (ನಾ). ರತಿಕ್ರೀಡೆ; ಸುರತ; ಸಂಭೋಗ: ಪಂಚಾಂಗುಲೀಹತಂ. . . ಪಂಚಬಾಣಾಹವ [ಪಾಠಾಂ. ಗಮ] ದೊಳಂ ಚೆಚ್ಚರಂ ಸಲ್ಪವಂಚೆನೆಯೆಳೆ ಚೆದುರಂವನವುವುದು (ಫನಪ. ೮-೫೧).

[ಪಂಚಬಾಣ+ಅಹವ]

ಪಂಚಬಾಣು (ನಾ). ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಆದಾಯ ಕೊಡುವ ಕಂದಾಯ ಇಲಾಖೆಯ ಸಾರಾಯಿ, ಮಾದಕಪಾನೀಯ, ಅಫೀಮು, ಗಾಂಜಾ ಮತ್ತು ಸುಂಕ ಎಂಬ ಐದು ಬಾಣಗಳು: (೨).

[ಪಂಚೈ+ಬಾಣು]

ಪಂಚಬಾಣುಕಚೇರಿ (ನಾ). ಐದು ಬಾಣುಗಳಿಂದ ಬರುವ ಹಣವನ್ನು ವಸೂಲುಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯಾಲಯ: (೨).

[ಪಂಚಬಾಣು+ಕಚೇರಿ]

ಪಂಚಬಿಲ್ವ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆಯ (ಮರದ) ಪತ್ರೆಗಳು; ೧೦ ಬೆಳಲು, ಕರಮರ್ದ, ಶಂಖಿನಿ, ಸಿಂಧುವಾರ ಮತ್ತು ಗಿರಿಚೂತ ಅಥವಾ ತುಳಸಿ, ಬಿಲ್ವ, ನಿರ್ಗುಂಡಿ ನಿಂಬೆ, ಮತ್ತು ನೆಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಐದು ಪತ್ರೆಗಳು: ಬೆಳಲು ಕರಮರ್ದ ಶಂಖಿನಿ ಸಿಂಧುವಾರ ಗಿರಿಚೂತಗಳೂ ನುಡಿಸಿಕೊಂಬವು ಪಂಚಬಿಲ್ವವೆಂದಾರು ಶಿವನದಿಯನಿವಟಾಂ ಭಜನೆ ಬಿಲ್ಲಪತ್ರೆಯ ಫಲವ ಕೊಡುವವೈ (ವೀಶ್ವತ. ೬-೧೦-೩೬).

[ಪಂಚೈ+ಬಿಲ್ವ]

ಪಂಚಬ್ರಹ್ಮ (ನಾ). ೧. [ವೀಶ್ವ] ಸದಾಶಿವ, ಶಿವ, ರುದ್ರ, ವಿಷ್ಣು, ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಪರಮಾತ್ಮನ ಐದು ಸ್ವರೂಪಗಳು: ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಬ್ರಹ್ಮನರಿಸಿದಿರಾಗಿ ಭೂತಶುದ್ಧಿಯಾಯಿತ್ತೆನೆಗೆ (ಚನ್ನಪ. ೨೪-೫೫); ಮುಖಚತುಷ್ಟಯ ಭುಜಚತುಷ್ಟಯದ ವಾರಿಜಾಸನ ವಿಷ್ಣು ರುದ್ರಾಧಾರಣೀಶ್ವರ ಪಂಚವಕ್ತ್ರಾಕಾರದಲಿ ಶಿವ ನುಡಿದ ಪಂಚ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೭೪). ೨. ಪಂಚಬ್ರಹ್ಮರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ; ಪರಶಿವ: ಪಂಚಬ್ರಹ್ಮನ ಕೆಡಿಸಿತ್ತು ಪ್ರಜವಮಂತ್ರನ ನೀಡಾಡಿತುಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೭೪೮); ಪಂಚಬ್ರಹ್ಮಂಗಮೈದಲ್ಲರಿದಿನ ಪವ ತ್ಪಾದನಂ. . . ಬಲ್ಲನೊಲುಟಿವೊಣಗಟ್ಟಿಂ ತಾಯೆ ರಕ್ಷಪುಡೆನ್ನಂ (ಉದ್ಧಟ. ೩-೪೯); ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಲಿಂಗಂಗಳಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ ಪಂಚ ಬ್ರಹ್ಮದ ಮೂಲವನವಾದು (ಅಮಂಡ. ೮೭-೯೦). ೩. ಪರಮಾತ್ಮನ ಸದ್ವ್ಯೋಜಾತ, ವಾಮದೇವ, ಅಘೋರ, ತತ್ಪರುಷ, ಈಶಾನ ಎಂಬ ಐದು ಮುಖಗಳು: ಇದು ಗುಣತ್ರಯವನತಿಗಳೆದರ್ಪ ಪರಶಿವನ ಮೊದಲಿಹ ಹಿಂಕಾರದಕ್ಷರೇಶಾನಾದಿ ವದನವಿಂತಿದುವೆ ಪಂಚಬ್ರಹ್ಮ ಸೂಕ್ಷ್ಮದಕ್ಷರ (ಅಶೀಂ. ೪೦-೪). ೪. ಬಿಂದುವಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಮೂರ್ತಿ ಬ್ರಹ್ಮ, ಪಿಂಡಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಜ್ಞಾನಬ್ರಹ್ಮ, ಕಲಾಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ಆನಂದಬ್ರಹ್ಮಗಳೆಂಬ ಸದಾಶಿವತತ್ತ್ವ: ಎಸೆನ ಲಕ್ಷಣ ವೈದಯಸಗೊಂಡು ಏಂದು ರಾಜಿಸತವಟಾಳೊಳುದಯ ಪಂಚಬ್ರಹ್ಮವು (ಮನೋಹ. ೨-೩೯). ೫. ಒಂದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀರುದ್ರ. . . ಪಂಚಬ್ರಹ್ಮ ಮುಂಡಕವೆಂಬವು ಮೊದಲಾದವೇ ಶತೋಪನಿಷತ್ತುಗಳು (ವಿವೇಕ. ೫). [ಪಂಚೈ+ಬ್ರಹ್ಮ]

ಪಂಚಭಕ್ಷ (ನಾ).- ಪಂಚಭಕ್ಷ್ಯ ೨: ಸನ್ನಿ ತೋಜ್ಜಳ ಮಂಗಳಾ ರತಿಯಂ ನಿವಾಳಿಸಿ ಪಂಚಭಕ್ಷ ರಸಾನಯಂತ ನೈವೇದ್ಯಮಂ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ ಗಿತ್ತು (ಬಸವ. ೪೩-೧೦). [ಪಂಚೈ+ಭಕ್ಷ]

ಪಂಚಭಕ್ಷ್ಯ (ನಾ). ೧. ಭಕ್ಷ್ಯ, ಭೋಜ್ಯ, ಲೇಹ್ಯ, ಜೋಷ್ಯ ಮತ್ತು ಪಾನೀಯವೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಆಹಾರ. ೨. ಅತಿರಸ, ಹೋಳಿಗೆ, ಲಡ್ಡು, ಜಿಲೇಬಿ ಮತ್ತು ಅಪೂಪ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳು: ಪಂಚಭಕ್ಷ್ಯವನು ಪರಮಾನ್ಮಾಯ ರಸರಸಾಯನಂ ಚದುರಿಂದೆ ಪರಿಪಾಕಮಂಗೆಯ್ದು (ನವನೋ. ೯-೫); ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಜನರಿಗಾಗುವಷ್ಟು ಪಂಚಭಕ್ಷ್ಯಗಳು ಬಡಿಸಿ ಬಂದಿದ್ದವು (ಸ್ತುತಿ. ೮೩).

[ಪಂಚೈ+ಭಕ್ಷ್ಯ]

ಪಂಚಭಾವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಔಪಶಮಿಕ, ಸ್ವಾಯಿಕ, ಸ್ವಾಯೋಪಶಮಿಕ, ಔದಯಿಕ ಮತ್ತು ಪಾರಿಣಾಮಿಕ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಜೀವಪರಿಣಾಮ: ಪಂಚಭಾವದ ಭೇದಮಂತನೆ ಔಪಶಮಿಕ ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸ್ವಾಯೋಪಶಮಿಕ ಔದಯಿಕ ಪಾರಿಣಾಮಿಕವೆಂದಯ್ಯು ಬೇಡಂ (ಪಸಾರ. ೧೧೪). [ಪಂಚೈ+ಭಾವ]

ಪಂಚಭುಜ(ನಾ). [ರೇಖಾಗ] ಐದು ಕೋನಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳುದು: 'ಪಂಚಭುಜಾಕೃತಿ' ಪರಾ. [ಪಂಚಭುಜ]

ಪಂಚಭುಜಾಕೃತಿ(ನಾ). [ರೇಖಾಗ] ಐದು ಕೋನವುಳ್ಳ ಒಂದು ಅಕ್ಷತಿ: ಸಹದೇವರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಿಯನ್ನುಳ್ಳದು ಇತರ ಐದು ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಒಂದು ಪಂಚಭುಜಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿವೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೬೯).

[ಪಂಚಭುಜ + ಅಕ್ಷತಿ]

ಪಂಚಭುಜಿ(ನಾ). - ಪಂಚಭುಜಾಕೃತಿ: ನೌಕಾಪ್ರಸ್ಥದ ಪ್ರಧಾನ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ನೌಕಾಪಟ ತೃತೀಯದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ಒಂದು ಪಂಚಭುಜಿಯಾಗುತ್ತದೆ, ನೌಕಾಪ್ರಸ್ಥವು ಪಂಚಭುಜಿಯ ಮೇಲೆ (ಉತ್ತರಕ್ಕೆ) ಏಕತ್ವಂಗಿಯವರೆಗೂ ಹದ್ದಿದೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೭೫). [**ಪಂಚಭುಜ**]

ಪಂಚಭೂತ(ನಾ). ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಮೂಲವಸ್ತುಗಳೆನಿಸಿದ ಪೃಥ್ವಿ (ಭೂಮಿ), ಅಪ್ಪು (ನೀರು), ತೇಜಸ್ಸು (ಪ್ರಕಾಶ), ವಾಯು ಮತ್ತು ಆಕಾಶಗಳೆಂಬ ಐದು ವಸ್ತುಗಳು: ಪರಮಾನಂದಪರಂಪರೆ ದೊರೆತೊಂದಂತಿತ್ತು ಪಂಚಭೂತಂಗಳೊಳಂ (ಅದಿ. ೭-೭೭); ಪಂಚಭೂತಮಯಮಾಗಿಯೂಮಾ ತನುವಿಂದಕಾಂತಿ

ಯಂತಿರೈ ಪೊಳೆಯುತ್ತಮಿದ್ವಪುದೇಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೯೪); ಸುರಕುಲಂ ಮುನಿಕುಲಂ ಪಂಚಭೂತಂಗಳಂ ಖರಕರಂ ಹಿಮಕರಂ ಯಜಮಾನವೆರಸಿ ಶಂಬರಹರನನುರುಸಿದೆಯೆಂ ತೋಟಾ (ಹಚಕಾ. ೫-೭೭); ಪಂಚಭೂತಂಗಳೊಳಸಂಚಲವನಟಾಯದಲೆ ಹಂಚನೆ ಹಿಡಿದು ತಿರುದುಂಬ ಜ್ಞಾನಿ ತಾ ಹಂಚುಹಟಾಯಹನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೪೮). [**ಪಂಚಭೂತ**]

ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕ(ನಾ). ಪಂಚಭೂತ ಸ್ವರೂಪವಾದುದು; ಪಂಚಭೂತರೂಪವಾಗಿರುವುದು: ಅತ್ಯವದು ತಾ ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕವದೆಂದೆನಿಸಿ . . . ಶಿವನಲ್ಲ ಹೋಗಲಿ ಸಲ್ಲದೀ ಮಾತು (೭೫೪. ೫೧-೫೦); ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಕವಾದ ನಿಷ್ಕಲಿಂಗವು . . . ವಿಶ್ವದ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕವಾಗಿ ನೆಲಸಿ . . . ಜೀವರಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡುತ್ತಿರುವು (ಶಕ್ತಿ. ೨೬). [**ಸಂ.**]

ಪಂಚಭೇದ(ನಾ). [ದ್ವೈತ] ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿರುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಭೇದ: ಪಂಚಭೇದಾತ್ಮಕ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪಂಚಭೇದಗಳ ವಿವರ:- ಜೀವನಿಗೂ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಭೇದ, ಜೀವನಿಗೂ ಜೀವನಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದ, ಜೀವನಿಗೂ ಜಡಕ್ಕೂ ಭೇದ, ಜಡಕ್ಕೂ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಭೇದ, ಜಡ ಜಡಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದ ಹೀಗೆ ಐದು ಭೇದಗಳು (ಹಸಾರ. ೧-೯ ತಾತ್ಪರ್ಯ); ಮಿಕ್ಕ ದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ರಾಶಿರಾಶಿಯಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಪಂಚಭೇದ . . . ಮುಂತಾದ ಮಾಧ್ವತತ್ವಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಕನಕದಾಸರು ಚರ್ಚಿಸುವ ಇಲ್ಲವೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುವ ಗೊಡವೆಗೆ ಹೋದಂತಿಲ್ಲ (ಕರ್ಣಾಟ. ೬೭). [**ಪಂಚಭೇದ**]

ಪಂಚಮ(ಗು). ೧. ಐದನೆಯ: ಪೋಷಕತೀರ್ಥನಾಥ ಮದನತ್ವದ ಪಂಚಮಚಕ್ರವರ್ತಿ . . . ತಾಂತಿನಾಥನಿಚಂದ್ರಮುನೀಂದ್ರನದೇಂ ಕೃತಾರ್ಥನೋ (ತಾಂತಿ. ೧೨-೫೪); ಕಮಲಗರ್ಭಂ ಗರ್ವಿಸಿದಂ ಪ್ರಮಥನಾಥನು ಮುನ್ನೆದರ ಪಂಚಮತಿರವನಾಗ್ರಹಿಸುತಾಗಳೆ ಚಿವುಟಿ ಬಿಸುಟಿನಲಾ (ಏಷ್ಯ. ೫೪-೪೮). ೨. ಮಂಗಳವಾದ: 'ಪಂಚಮ ಮಾಗಲ್ಯ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಐದನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವುದು; ಐದರ ಪೂರಣ; ಐದನೆಯದು. ೪. ಶೂದ್ರ: 'ಕುಟಾಲ್ಯಂಧಂ = ವೀರಂ; ಪಂಚಮಂ' (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); 'ನೆಲಿ ಪಂಚಮಂ ಪದ್ಮನಕ್ಕು' (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೬). ೫. ಸುಂದರವಾದುದು; ಕಾಂತಿಯುತವಾದುದು; ಮನೋಹರವಾದುದು. ೬. ನಿಪುಣ; ಜಾಣ; ಕುಶಲ. ೭. ಸಂಭೋಗ; ಮೈಥುನ. ೮. ಅಂತ್ಯಜ;

ಚಂಡಾಲ: ಒಕ್ಕಲಿಗನಕ್ಕೆ ಪಂಚಮನಕ್ಕೆ ಮ ಸದ್ವಿಷಯಗೆ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚಲ್ಪಕ್ಕುಮು ಜೈನಂಗಿ (ಸಮಸ. ೫-೧೪೧); ಇಲ್ಲಿ ಈ ಭೂಮಿಯಲಿ ಅಧಿಕಾರ ಬಲ ದರ್ಪ ಐಶ್ವರ್ಯವಿಂತಿರದ ಪಂಚಮನ ಗುಡಿಸಲಿ ಬೆಂಕಿಯು ವಿಧೇಯತೆಯೊಳುಂವಂತೆ (ಕೋಗಿ. ೧೨-೨೨) [ವ್ಯಾಕ] ವರ್ಗದ ಐದನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ಅನುನಾಸಿಕ. ೧೦. [ಸಂಗೀತ] ಪಡ್ಡೆ, ಮುಷಫ, ಗಾಂಧಾರ, ಮಧ್ಯಮ, ಪಂಚಮ, ಧೈವತ ಮತ್ತು ನಿಷಾದ ಎಂಬ ಏಳು ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪಡ್ಡೆ ವೃಷಭ ಗಾಂಧಾರ ಮಧ್ಯಮ ಪಂಚಮ ಧೈವತ ನಿಷಾದಂಗಳೆಂಬ ಸಪ್ತಸ್ವರಮುಂ . . . ಸೌಧಮ್ಯಕಲ್ಪೇಶ್ವರಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಮಾಡಿದಾಗಳ್ (ಅದಿ. ೫-೨೦ ವ); ಪಡ್ಡೆ ಮಾ ಮುಷಫಮಾ ಗಾಂಧಾರಮಾ ಮಧ್ಯಮಂ ಮಿಷಾಪ್ತ ಪಂಚಮಂ ಧೈವತಂ ಸುನಿಷಾದಮೋರಂತೆ ಸಪ್ತಸ್ವರಂಗಳಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೨೩-೩); ಪಡ್ಡೆ, ಮಧ್ಯಮ, ಪಂಚಮಗಳಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳ ಅಂತರವಿರುವ 'ಖರಹರಪ್ರಿಯ' ರಾಗದಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನಾರಂಭಿಸುವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಷ್ಟ (ಜೇಮಕೂ. ೧೦೪). ೧೧. ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಶಕ್ತಿ ಸೈಂಧವಿ, ರಾಗದ ಪಂಚಮ ಪಾದವ ದೇವಗುಪ್ತ ಗಾಂಧಾರ ಗುಪ್ತ ಕೌಶಿಕಗುಪ್ತ ಉಪಾಂಗವೆಂಬೆಂಬ ಪಟ್ಟರ ಜಾತಿಯಿಂದಾದ ರಾಗಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೧೮೭).

ಪಂಚಮದ ಶನಿ = ಜನ್ಮರಾಶಿಯಿಂದ ಐದನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಶನಿಗ್ರಹ; ೨ ಇವನು ಕೆಟ್ಟಫಲಗಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿದೆ: ಪಂಚಮದ ಶನಿ ಹಂಚನಲ್ಲಿ ಉಣೆ ಸ್ಥಾನ (ಗಾಂ). [**ಸಂ.**]

ಪಂಚಮಂಡಲ(ನಾ). (?): ತನ್ನ ನಾಲ್ಕುದಿಕ್ಕಿನೊಳಂ ನಾಲ್ಕು(ವಿ)ದಿಕ್ಕುಗಳೊಳಂ ಒಪ್ಪುತ್ತಿಪ್ಪ ಹಂಕಾರಂ . . . ಪಂಚಮಂಡಲ ಲಕ್ಷಣಂ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೧೦-೫೫); ಪಂಚಮಂಡಲತ್ರೈಗುಣಂಗಳ ಹಂಚ ಕೂಡಲಿಕಷ್ಟದಳಗಳ ಸಂಚು ನೋಡಿದು ಧಾನ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿದುದು (ಗಗತಾ. ೨೦-೬೭). [**ಪಂಚಮಂಡಲ**]

ಪಂಚಮಂಜೋರಿ(ಕ್ರಿ). ಪಂಚಮಸ್ವರವನ್ನು ಹೊಂದು; ಪಂಚಮಸ್ವರದಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಪುರವನಿತಾಜನಂ ರುಚರಹಮ್ಯ ಗೃಹಾಗ್ರತಳಂಗಳಲ್ಲಿಗಾವರಿಸುವ ಪಂಚಮಂಜೋರದ ನುಣ್ಣರಮಂ ನನು ಗೇಳು ನೋಲ್ಪು (ಚಂದ್ರ. ೧-೧೦೪). [**ಪಂಚಮಂಜೋರಿ**]

ಪಂಚಮಕಾರ(ನಾ). ಮತ್ಸ್ಯ, ಮಾಂಸ, ಮದ್ಯ, ಮುದ್ರೆ, ಮತ್ತು ಮೈಥುನ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ತಾಂತ್ರಿಕ ಆಚರಣೆಗಳು: ಪಂಚ ಮಕಾರಗಳು (ಮತ್ಸ್ಯ, ಮಾಂಸ, ಮದ್ಯ, ಮುದ್ರೆ, ಮೈಥುನ) ಈ ತಾಂತ್ರಿಕ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗಿ ಅನೇಕ ಛೇದಕ ಕರ್ಮಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡವು (ಕಾಶ. ೧೨೦); ಪಂಚ ಮಕಾರ (ತಾಂತ್ರಿಕ) - ಮದ್ಯ; ೨. ಮಾಂಸ; ೩. ಮತ್ಸ್ಯ; ೪. ಮುದ್ರಾ; ೫. ಮೈಥುನ (ನಾನಾಶ. ೨೮೪). [**ಪಂಚಮಕಾರ**]

ಪಂಚಮಕಾಲ(ನಾ). [ಜೈನ] ಅವಸರ್ಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸುಷಮಸುಷಮ, ಸುಷಮ, ಸುಷಮದುಷ್ಟಮ, ದುಷ್ಟಮ ಸುಷಮ, ದುಷ್ಟಮ, ಅತಿದುಷ್ಟಮ ಎಂಬ ಕಾಲಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯದು: ಧರಣೀಶಾಲಕಮುನಿಪರಾ ಪಂಚಮಕಾಲದೊಳಣ ಮಾಗಲೈ ಮುದ್ರಿಪ್ರಾಪ್ತರಾ (ಅದಿ. ೧೫-೪೧). [**ಪಂಚಮಕಾಲ**]

ಪಂಚಮಗತಿ(ನಾ). ಐದನೆಯ ಅವಸ್ಥೆ; ದೇವ, ಮಾನುಷ, ತೀರ್ಯಂಚ ಮತ್ತು ನಾರಕ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಮೀರಿದ ಅವಸ್ಥೆ; ಮೋಕ್ಷ: ಈ ನಾರಕ ತೀರ್ಯಗ್ನಿಗೀ ನರಸುರಗತಿಗೆ ಪೇಡಿದಂ ದರ್ಶನದಿಂ ಜ್ಞಾನದಿನೊಪ್ಪುವ ಪರಮಸ್ಥಾನಮನಾಂ ಪಡೆವನಕ್ಕೆ

ಪಂಚಮಗತಿಯಂ (ಅಪ್ರ. ೨-೭೩); ಅಮೃತಜ್ಞಾನಂಗಿದು ಪಂಚಮಗತಿ
ರಾಜ್ಯಾಧಿಪತಿಯಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೨-೧೧೯); ಅಂತು ಪಂಚಶರಪ್ರಮಾದ
ವಿಜಯ ಪಂಚಮಗತಿಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಂಚರಮಂ ಕೊಳ್ಳಂತೆ ದೀಕ್ಷೆಯಂ
ಕೊಳ್ಳಲೊಡಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೧೧೩ ವ). [ಪಂಚಮ+ಗತಿ]

ಪಂಚಮಗಾಂಧಾರಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು :
ನರ್ತಕಿ . . . ಪಂಚಮಭ್ರಮಾಳ ಪಂಚಮಗಾಂಧಾರಿ ರೂಪಸಾಧಾರಣ
ವೆಂಬೆಳು ಸಪ್ತ ಸಾಧಾರಣಜಾತಿಯಿಂದಾದ ರಾಗಂಗಳು (ವಿನೇಶ. ೧೮೬).

[ಪಂಚಮ+ಗಾಂಧಾರಿ]

ಪಂಚಮಗಾಂಧಾರಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು :
ಗಾಂಧಾರಿ ರಜಗಾಂಧಾರಿ . . . ಮಧ್ಯಮಗಾಂಧಾರಿ, ದಿವ್ಯಾನತಿ, ಮಧ್ಯಮ
ದಿವ್ಯಾನತಿ, ಪಂಚಮಗಾಂಧಾರಿ . . . ಕೌಶಿಕಿ ಎಂಬ ಹತ್ತೇ ಮಧ್ಯಮ
ಗ್ರಾಮದಿಂದಾದ ರಾಗಂಗಳು (ವಿನೇಶ. ೧೮೬).

[ಪಂಚಮ+ಗಾಂಧಾರಿ]

ಪಂಚಮಜಲಧಿ, ಪಂಚಮಜಲಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಲವಣೋದ,
ಕಾಲೋದ, ಪುಷ್ಪರೋದ, ವಾರುಣೋದ, ಕ್ಷೀರೋದ, 15
ಘೃತೋದ ಮತ್ತು ಕ್ಷೋಧೋದ ಎಂಬ ಏಳು ಸಮುದ್ರಗಳಲ್ಲಿ
ಐದನೆಯ ಸಮುದ್ರ; ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ; ನೀರೋ ಪಂಚಮಜಲಧಿಯು
ನೀರೆ ಪವಿತ್ರಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೩೮); ಪಂಚಮಜಲಧಿಯ ಪಾಲೋಗೈದಂಚರ
ಮಾದೋದೆ ಬುಲಾಕ್ಕೆ ತೀರ್ಥಜಲಂಗಳ್ ನಿಂಚರಗಿಲ್ಲೆಂಬಂತೆ (ಅನಂ. ೫-೭೫). ಪಂಚಮಜಲಧಿ: ಅಮೃತಜ್ಞಾನಂಗಿದು ಪಂಚಮಗತಿ
ರಾಜ್ಯಾಧಿಪತಿಯಂತಿಲ್ಲಿಗೆ ಪಂಚಮಜಲಧಿ ಜಳಮೆ ಯೋಗ್ಯಂ ನುಮರ್ಜನ
ಕೈಂದು ಬೆಸಸಿದಂ ಸೌಧಮಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೨-೧೧೯).

[ಪಂಚಮ+ಜಲಧಿ]

ಪಂಚಮಜಲಧಿನಿಧಿ (ನಾ). = ಪಂಚಮಜಲಧಿ: ಪಂಚಮಜಲಧಿ
ಯಲ್ಲದೆ ಪಂಚಮಗತಿಯು ಸವನಕೆಯ್ ಸವು ಪಯ:ಪಂಚಯಮನುಬಾದ
ತೋಟಿ ಕೆಜಿ ಬೆಂಟೆ ಕೊಳಂ ಕೊಪಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೧-೭).

[ಪಂಚಮ+ಜಲಧಿ]

ಪಂಚಮಜಲಧಿ 'ಪಂಚಮಜಲಧಿ' ನೋ.

ಪಂಚಮತೆ (ನಾ). ಊರಿನ ಹಿರಿಯ ಮತೆ: ಸಮಸ್ತ ನಗರವೂ ಸೇರಿ
ಆ ಊರಿನ ಪಂಚಮತೆ, ಹಿರಿಯ ಮತೆ, ಭೇರುಂಜೇಶ್ವರದಾಚಾರ್ಯ
ಮೂಲಿಗೆ ಮಧುಕೇಶ್ವರಪಂಡಿತದೇವರು ಮುಂತಾದ ಮಹಾಧಿಪತಿಗಳ
ಮುಂದೆ, ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು 'ತಮ್ಮ ಧರ್ಮವಾಗಿ
ಕೊಂಡು' . . . ಅದಕ್ಕೆ ಗವರೇಶ್ವರದೇವರೆಂದು ಹೆಸರಿಡುತ್ತಾರೆ
(ಕಶಾ. ೧೬೮). [ಪಂಚ+ಮತೆ]

ಪಂಚಮತಸ್ಥಾನ (ನಾ). = ಪಂಚಮತೆ: ರಾಜಗಾವುಡ್ಡನುಂ
××× ವಗಾವುಡ್ಡಗಳುಂ ಪಂಚಮತಸ್ಥಾನಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದೇವರು
ನಿವೇಡ್ಯ ××× ವಳ್ಳದಿಂ . . . ಸರ್ವ್ವನಸುಸ್ಥವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಕಂಪ್ಪು
(ಸೌ. ೨೨. XX, ೩೮-೪೧; 1058); ಇಂತಿನಿತುಮಂ ನಗರಮಹಾಜನ ಪಂಚ
ಮತಸ್ಥಾನ[ನಮಾಚಂ]ದ್ರಾಕ್ರಸ್ಥಾಯಿವರಂ ನಡೆಯಿಸುವರು (ಕಶಾ. ೯೨-೧-೫೯; 1082); ಆ ಮಹಾರಾಜಧಾನಿ ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯ ಪಂಚ
ಮತಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಹಿರಿಯ ಮಹಾರಾಜಾರ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರತಿಸಪಕ್ಷಿತರುಂ
(ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೯೯-೪೨; 1113). [ಪಂಚಮತೆ+ಸ್ಥಾನ]

ಪಂಚಮತಂತಿ (ನಾ). ವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ಪಂಚಮಸ್ವರವನ್ನಂಟು
ಮಾಡುವ ತಂತಿ: ವೆಂಕಟರಮಣದಾಸರು . . . ಪಂಚಮತಂತಿಯು
ನೊಮ್ಮೆ ಸಾರಣಿಯ ತಂತಿಯನ್ನೊಮ್ಮೆ ಮಿಗುಟ್ಟುತ್ತಾ ನುಡಿಸಿದರು
(ಸಂಗೀತ. ೩೯). [ಪಂಚಮ+ತಂತಿ]

ಪಂಚಮದಳ (ನಾ). ಗೂಢಚಾರರ ತಂಡ, — ಸೈನ್ಯ: ಆ ಮರು
ದಿನ ಪ್ರತಾಪಚಂದ್ರ ಬ್ರಿಟಿಷರ 'ಪಂಚಮದಳ'ಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನೆಂಬ
ಅರೋಪವೂ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿತು (ಗೊಂಡಾರ. ೫).

[ಪಂಚಮ+ದಳ (= ಪಲ)]

ಪಂಚಮಭ್ರಮಾಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು :
ನರ್ತಕಿ . . . ಪಂಚಮಭ್ರಮಾಳ ಪಂಚಮಗಾಂಧಾರಿ ರೂಪಸಾಧಾರಣ
ವೆಂಬೆಳು ಸಪ್ತ ಸಾಧಾರಣಜಾತಿಯಿಂದಾದ ರಾಗಂಗಳು (ವಿನೇಶ. ೧೮೬).

[ಪಂಚಮ+ಭ್ರಮಾಳ]

ಪಂಚಮಮಾಂಗಲ್ಯ (ನಾ). ಶುಭಕರವಾದ ಉತ್ಸವ; ಮಂಗಳ
ಕೋತ್ಸವ: ಪಂಚಮಮಾಂಗಲ್ಯದೊಳಂದ್ರ ಗಾಯಕರದೇವರಿಂ ನುಂ
ಬೆತ್ತರೋ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೩೫). [ಪಂಚಮ+ಮಾಂಗಲ್ಯ]

ಪಂಚಮಲ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ, ಮೂಗು, ನಾಲಿಗೆ ಮತ್ತು
ಚರ್ಮ—ಇವುಗಳಿಂದ ಬರುವ ದೇಹದ ಐದು ಬಗೆಯ ಮಲಗಳು:
ನಿರಂಜನಮಲಮಂ ಹ್ಯಾಂ ರೂಂ ಎನುತೆ ರವಿಪಾರದೊಳ್ ತಂದಲ್ಲಿ ಪಂಚ
ಮಲಮಂ ಸೇರಿಸುತ್ತು ದಯದೊಳ್ ನಾಂಗಿಳ್ಳು ವಶ್ಯಂ (ಜನ. ೧೩-೪೭);
ರುದ್ರಜಟಿಯಂ ಕೃತಾಂಜಲಿ ಎಂದು ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮುರುಟುವನು
ತುಪ್ಪದಿಂ ಹೇನುತುಪ್ಪದಿಂ ಕೂಡಿ ತನ್ನ ದೇಹದ ಪಂಚಮಲಮಂ
ಕೂಡಿ ತಿಲಕವನಡಲು ಕೈರೋಕ್ಕವತಮುತ್ತುದು (ಕಾಮೂ. ೨೬೨).
೨. [ವೀಶೈ] ರೋಧಮಲ, ಬಿಂದುಮಲ, ಕರ್ಪುಮಲ, ಮಾಯಾ
ಮಲ ಮತ್ತು ಆಣವಮಲಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಮಲಗಳು:
ಅಪ್ಪಭೋಗಂಗಳ ಶಕ್ತಿ ಕೆಟ್ಟಲ್ಲಿ ರೋಧಮಲ ನಷ್ಟ . . . ಪದವಸ್ತುವಿನ
ಕಳೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಿದಲ್ಲಿ ಆಣವಮಲ ನಷ್ಟ ಇಂತೀ ಪಂಚಮಲಂಗಳು ನಷ್ಟ
ವಾದಲ್ಲಿ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರಸೋಮೇಶ್ವರರಿಂಗ ಸಮ್ಯಕ್ ದೃಷ್ಟ (ಅದವ. ೧೧೬-೧೯೫). [ಪಂಚ+ಮಲ]

ಪಂಚಮನೇದ (ನಾ). ೧. ನಾಲ್ಕುನೇದಗಳಂತೆಯೆ ಧರ್ಮವನ್ನು
ಬೋಧಿಸುವ ಪುರಾಣಗಳು: ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಇಂಥನೇ ರಚಿಸಿದ
ರೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ . . . ಅದ್ದರಿಂದಲೇ ಇವುಗಳನ್ನು ಪಂಚಮ
ನೇದವೆಂದು ಕರೆದಿರುವುದು (ಭಾರದ. ೧೪೭). ೨. ಮಹಾಭಾರತ:
ಪಂಚಮನೇದವೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾಗಿರುವ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮ
ವ್ಯಾಧೋಪಾಖ್ಯಾನವೊಂದೇ ಸಾಕು ಜಾತಿಗಳ ಗೊಂದಲದಿಂದ ಭಾರತೀಯ
ಸಾಮಾಜಿಕಜೀವನವು ಹಾಳಾಯಿತೆಂದು ಅಕ್ಷೇಪಿಸುವವರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ
ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ (ಭಾರದ. ೩೯೯); ಉತ್ತಮಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುವ
ಭಗವದ್ವೀತಿಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಮಹಾಭಾರತ ಪಂಚಮನೇದವೆನ್ನಿಸಿ
ಕೊಂಡಿತು (ಬುಕ್ಕಾರ. ೧೦೩ ೫೬೪). ೩. ನಾಟಕ: ಭರತನಾಟ್ಯ
ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಾಟಕವನ್ನು ಸಾರ್ವವರ್ಷಿಕ, ಪಂಚಮನೇದ ಎಂದು
ನೋಡಲಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೫೭೦). [ಪಂಚಮ+ನೇದ]

ಪಂಚಮಶ್ರುತಿ (ನಾ). ೧. = ಪಂಚಮನೇದ ೨: ಸ್ತುತಿಯುಂ ಕೃತ
ಪಂಚಮಶ್ರುತಿಪುರಾಣವ್ಯಾಸನಂ ವ್ಯಾಸನಂ (ಜಗದಿ. ೧-೪); ತಿಳಿಯು
ಹೇಳುವ ಕೃಷ್ಣಕಥೆಯನು ಇಳಿಯ ಜಾಣರು ಮೆಚ್ಚುವಂತೆ ನೆಲೆಗೆ
ಪಂಚಮಶ್ರುತಿಯನೊರೆನೆನು ಕೃಷ್ಣ ಮೆಚ್ಚಲಿಕೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧೩).
೨. [ಸಂಗೀತ] ಪಂಚಮಸ್ವರದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ನಾದ
ವಿಶೇಷ, — ಶ್ರುತಿ: ಪಂಚಮಶ್ರುತಿ ತಂಬೂರಿ (ಸಂಗೀತ. ೧೧೦).

[ಪಂಚಮ+ಶ್ರುತಿ]

ಪಂಚಮಸಮುದ್ರ (ನಾ). = ಪಂಚಮಜಲಧಿ: ಪಂಚಮಸಮುದ್ರ
ದೊಳ್ ಕೂಡಿ ಮುನೀಂದ್ರನನಭಿವಂದಿಸಿ ಬಲಗೊಂಡು ನಾಕತೆಗಳ್
ದಿವಕ್ಕೆ ತಳವೂದುಂ (ಶಾಂತಿ. ೯-೬೭). [ಪಂಚಮ+ಸಮುದ್ರ]

ಪಂಚಮಸಾಧಾರಣ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ರಾಗ : ಪಡ್ಡಗ್ರಾಮ . . . ಪಂಚಮಸಾಧಾರಣ . . . ಮಾನವ ಕೌಶಿಕಿಯೆಂಬಾಜು ಶುದ್ಧಜಾತಿಯಿಂದಾದ ರಾಗಗಳು (ವಿನೀಶ. ೨೩೩).

[ಪಂಚಮ + ಸಾಧಾರಣ]

ಪಂಚಮಸ್ಥಾನ (ನಾ). = ಪಂಚಮಗತಿ : ಪಂಚಮಸ್ಥಾನಗಳ ಪದೇದರ . . . ತೀರ್ಥಕರೊಲಿದು ಭಜಿಸುವೆ ಚಂಡಲವನಳಿದು (ಬಿಜ್ಜು. ೧-೩). [ಪಂಚಮ + ಸ್ಥಾನ]

ಪಂಚಮಸ್ವನ (ನಾ). = ಪಂಚಮಶ್ರುತಿ ೨ : ಸತ್ತಿಗೆ ಗಗ್ಗರಂ ಕರುಳ ಬಳ್ಳಕೆ . . . ನೆತ್ತರ ತಲ್ಪ ಬಲ್ಲಲೆಯ ದಿಂದಿಗೆ ಪಾವುಗೆ ಪಂಚಮಸ್ವನಂ ಬಿತ್ತದೆ ಕೋಲಿವೊಂದಿ ನಿಲಿ ಸಾಧಕಿ ಬತ್ತಲೆ ಬರ್ಪಳೊಬ್ಬಿದಳೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩೩). [ಪಂಚಮ + ಸ್ವನ]

ಪಂಚಮಸ್ವರ (ನಾ) ೧. = ಪಂಚಮ ೧೦. : ಮರಾಲೀ ಮಧ್ಯಮ ವೊಂದೇ ಪಂಚಮ (ಸ್ವರ)ದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ (ಹಚಪ್ರ. ೨೧). ೨. = ಪಂಚಮಶ್ರುತಿ ೨ : ಪಂಚರದಲ್ಲಿ ಕಾಗೆ ಇಟ್ಟರೆ ಪಂಚಮಸ್ವರ ಕೊಟ್ಟೀತೆ ? (ನೀತಿಚಂ. X, ೮). [ಪಂಚಮ + ಸ್ವರ]

ಪಂಚಮಹಪಾತಕ (ನಾ) ೧. = ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕ ೧ : ಆ ತರುಣಂ ಕೆಲವು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪಂಚಮಹಪಾತಕಂಗಳೆ ಕೂಡಿ ಪುಟ್ಟುವಂದ ದೊಳೊಗೆದೊರೆ ತನುಜರೈವರು (ವೀಶೈ. ೨-೩-೧೩). ೨. = ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕ ೩ : ಪಂಚಕರ ನಿಜವೇದಬಾಹಿರ ಹಂಚುಗಳ ಸನ್ಮಾರ್ಗ ವಿಲ್ಲದ ಪಂಚಮಹಪಾತಕರ ಜೈನರ ಹಿಂದು ನೆರೆದು (ಬಸಪ್ಪ. ೫೧-೫೪).

[<ಸಂ. ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕ]

ಪಂಚಮಹವಾದ್ಯ (ನಾ). = ಪಂಚಮಹಾವಾದ್ಯ : ಮೂಡಲರು ಹೋದಯನದತ್ತಲಿತ್ತಂ. ಹಂದು ತೀಡುತ್ತ ತಂಬೆಲರು ಪಂಚಮಹ ವಾದ್ಯಗಳು ನಾಡೆ ಮೊಳಗಿದವು (ಹಚಕಾ. ೪-೫೫); ಮುಂಗಡೆಯೊಳುಲಿವ ಪಂಚಮಹವಾದ್ಯದಿ[ಪಾಠಂ. ಪಂಚಮವಾದ್ಯದಿ]ನವರಸಂಗಳಧಿನಯಿಸು ವೆಡೆಯೊಳು (ಭಾವಚಂ. ೧-೩೩). [<ಸಂ. ಪಂಚಮಹಾವಾದ್ಯ]

ಪಂಚಮಹಾಕಲ್ಯಾಣ (ನಾ). = ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ ೩ : ಉಪೋಷಿತ ವ್ರತಮಂ ಕೈಕೊಂಡು . . . ಪಂಚಮಹಾಕಲ್ಯಾಣಂಗಳುಮಂ ನಾಮೋ ದ್ವೀತಂಗೆಯ್ದು ಪಾರಣೆಯ ದಿನವಮಲ್ಲದಜುವತ್ತು ಮೂಡುದಿನವದುಪ ವಾಸದಿಂ ಸಮೆಯ (ಆದಿಪು. ೩-೪೦ ಪ); ದೇವೇಂದ್ರರಿಂ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕೀರ್ತಿಯನುಳ್ಳ ಪಂಚಮಹಾಕಲ್ಯಾಣಂ ಗಣನುಹಾಪೂರ್ಣಗಳನೊಡ ಪರಮಜನೇಶ್ವರಂ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೪-೧೧). [ಪಂಚ + ಮಹಾಕಲ್ಯಾಣ]

ಪಂಚಮಹಾನಕ (ನಾ). = ಪಂಚಮಹಾವಾದ್ಯ : ಮಹಾಪತಾಕೆ ಗಳುಮೊಪ್ಪುವ ಪಂಚಮಹಾನಕಂಗಳುಂ ಸುರುಚಿರಜಾಮರಪ್ರಕರಮುಂ ಧವಲಾತಪವಾರಣಂಗಳುಂ (ಜೀನಂ. ೧-೩೩). [ಪಂಚ + ಮಹಾನಕ]

ಪಂಚಮಹಾನಿನದ (ನಾ). ಪಂಚಮಹಾವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿ : ಕೋಂಬೆಯೊಳಾರ್ಚರಿಯ ಮೇಲೆ ಸೇನೆಯಂ ನೆರೆಯಿಸಿ ಬಳಸುತಪಮಾನ ವಿಕ್ರಮದಿಂದ ಪಂಚಮಹಾನಿನದವಾಕ್ರಮಿಸುತರೆ ಬಲುದುರ್ಗಮಂ ಬಲಿದು (ಬಸಪ್ಪ. ೧೩-೧೪). [ಪಂಚ + ಮಹಾನಿನದ]

ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕ (ನಾ). ೧. ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು), ಸುರಾಪಾನ (ಹೆಂಡ ಕುಡಿಯುವುದು), ಸ್ವರ್ಣ ಸ್ತ್ರೀಯ. (ಚಿನ್ನವನ್ನು ಕಡಿಯುವುದು), ಗುರುಪತ್ನೀಗಮನ (ಗುರುವಿನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕೂಡುವುದು) ಮತ್ತು ಇವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವರ ಸಂಸರ್ಗ — ಇವುಗಳಿಂದಂಟಾಗುವ ಐದು ದೊಡ್ಡ ಪಾಪಗಳು : ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕವೆಂಬುದು ಕೂಡಲಸಂಗನ ನಾಮಕೈಯ್ಯಾ (ಒಪ್ಪಂ. ೩೫); ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಗಳ ಮಾಡಿದವನಾದಡಾ

ಗಲಿ. . . ಒಬ್ಬ ಶಿವಭಕ್ತನ ದರ್ಶನವಾದಲ್ಲಿ ಆ ಪಾತಕಗಳು ಬೆಂದು ಭಸ್ಮ ವಾಗಿದೋಗುವವು ನೋಡಾ (ಆಪಂಡೇ. ೫೭-೫). ೨. ಪರಧನ, ಪರಸತಿ, ಪರದೈವ, ಪರನಿಂದೆ ಮತ್ತು ಪರಹಿಂಸೆ ಎಂಬ ಐದು ಪಾಪಗಳು : ಪರಧನ ಪರಸತಿ ಪರದೈವ ಪರನಿಂದೆ ಪರಹಿಂಸೆ ಎಂಬ ಪಂಚಮಹಾ ಪಾತಕಂಗಳೊಡನೆ ಚರಿಸುವಂತದ್ದೇ ವರ್ತಿಸಿ ಎಂಬ ಮದವು (ವಚನಾ. 11, ೧೨೧). ೩. ಮೇಲ್ಕಂಡ ಐದು ಮಹಾಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಈ ಧರ್ಮಮಾನ್ವಿತವ್ಯಕ್ತಿಯೊಂದಿ ಎನ್ನಂಡೆಲೊ ಈ ಧರ್ಮ ನೂನ್ನಬಿಪೋಷ್ ಪದ್ಧಾನುಹಾಪಾತಕಕ್ಕು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೩-೧೧; 753); ನಿಮ್ಮಡಿ ನಿಮ್ಮನಾ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕನ ಮನೆಗೊಡ ಗೊಂಡುಯ್ದು ನೇಕಾಪವಾದೋಪಸರ್ಗಂಗಳಂ ಮಾಡಿದಂ (ಸುಳುಮಾ. ೪-೩೮ ಪ); ಅಂಗದ ಮೇಲೆ ಲಿಂಗಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಮಾಡಿದ ಬಳಿಕ ಬಳಗೆ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವುಂಟೆಂಬ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕರ ನುಡಿಯ ಕೇಳಲಾಗದು (ಹಸ್ತ. ೪. ೧೪೫-೪೬೪); ಗುರುವಿನಲ್ಲಿ ಗೌರವನಟಿಸಿದರೆ ಒಂದನೆಯ ಪಾತಕ . . . ಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ ರುಚಿಯನಟಿಸಿದರೆ ಐದನೆಯ ಪಾತಕ ಇಂತೀ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕರ ಎನಗೊಮ್ಮೆಯೂ ತೋಪದಿಯು (ಆಪಂಡೇ. ೩೫-೫೦). ೪. [ಜೈನ] ಬಾಲವಧೆ, ಸ್ತ್ರೀವಧೆ, ಗೋವಧೆ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಧೆ ಮತ್ತು ಪುಷಿವಧೆ ಎಂಬ ಐದು ಮಹಾಪಾಪ ಗಳು : ಮಧು ಮದ್ಯ ಮಾಂಸಂಗಳಂ ಸೇವಿಸುವರುಂ ಬಾಲವಧೆ ಸ್ತ್ರೀವಧೆ ಗೋವಧೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಧೆಯಿಂದೀ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಂಗಳಂ ಗೆಯ್ದು ನರುಂ . . . ದುಃಖಂಗಳನನುಭವಿಸುವರ್ (ವಡ್ತಾರಾ. ೪೩-೨೩).

[ಪಂಚ + ಮಹಾಪಾತಕ]

ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಿ (ನಾ). = ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕ ೩ : ವಕ್ಷಸ್ಥಳದ ಶ್ರೀಲಾಂಛನಮಂ ಕಂಡು ಜಾತಿಸ್ವರೆಯಾಗಿ ಮೂರ್ಛೆಗೆ ಸಂದು ನೀಡಬಾಂದೆಟ್ಟುತರ್ ಹಾ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಿಯೆನೆನ್ನ ಮಗನಂ ಪೋಯ್ದು ತಿಂದನೆಂದು ತನ್ನಂ ತಾಂ ನಿಂದಿಸಿ (ವಡ್ತಾರಾ. ೪೮-೨೮); ಪಂಚ ಮಹಾಪಾತಕಿಯಂ ವಂಚಕನಂ ನುಡಿದು ಪುನಿವನಂ ಸಂಗರಮೊಳಾ ಹಿಂಚುವನಂ ಪುನಿಗೊಂಡದ ಸಂಚದೊಳಿಕ್ಕಾವ ಕಾಲಮೇಲದ ತಪದಿಂ (ದಳಕು. ೩-೧೮); ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಿಗೆ ಎಂತು ಬುದ್ಧಿಯ ಪೇಕೆ ತನ್ನ ವಂಚನೆಯಿಂದಲಿ ತನಗೆ ತಾನೆ ಕೆಟ್ಟುಹೋದನು (ಪರಂ. ೫-೫೩ ಪಲ್ಲವಿ). [ಸಂ. ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಿನ್]

ಪಂಚಮಹಾಪಾಪ (ನಾ). = ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕ ೧ : ಪ್ರಪಂಚ ದಿಡುತೇನೆಂದು ಪಂಚಮಹಾಪಾಪ ಹೊಂದಿಕೊಂಡ (ಗಾಡ).

[ಪಂಚ + ಮಹಾಪಾಪ]

ಪಂಚಮಹಾಭೂತ (ನಾ). = ಪಂಚಭೂತ : ಅದರ ದೆಸೆಯಿಂದ ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳು . . . ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಾಲ್ಕು ತತ್ವಗಳೂ ತತ್ವಾಭಿಮಾನ ದೇವತೆಗಳೂ ಹುಟ್ಟಿದರು (ಹಸಾರ. ೩-೧ ದೀರ್ಘಾರ್ಥ); ಪಂಚ ತನ್ಮಾತ್ರಗಳಿಂದ ಆಕಾಶ, ವಾಯು, ತೇಜಸ್ಸು, ಜಲ, ಪೃಥ್ವಿ ಎಂಬ ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳು ಹುಟ್ಟುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೫೩); ಪುರುಷ, ಅಮೃತ ಹಾಗೂ ಪ್ರಕೃತಿ, ಅಹಂಕಾರ, ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳು . . . ಸೇರಿದರೆ ತತ್ವ (ಪ್ರವಾಣ. 1, ೩೪೦). [ಪಂಚ + ಮಹಾಭೂತ]

ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಗೃಹಸ್ಥನು ನಡೆಸಬೇಕಾದ ದೇವಯಜ್ಞ (ಹೋಮ), ಪಿತೃ ಯಜ್ಞ (ತರ್ಪಣ), ಭೂತಯಜ್ಞ (ಬಲಿ), ಮನುಷ್ಯಯಜ್ಞ (ಅತಿಥಿ ಪೂಜನ) ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಯಜ್ಞ (ಅಧ್ಯಾಪನ) ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಧಾರ್ಮಿಕಕೃತ್ಯಗಳು : ಪ್ರತಿದಿನ ಕ್ರಿಯಮಾಣ

ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞ ಪವಿತ್ರೀಕೃ . . . ದಿವಾಕರಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯಗೃಹ . . . ದಿಟ್ಟಿ ತೋಂಟಿಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೩೫-೩; 1101); ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞ ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೆ ವಿಧಿವಿಹಿತ (ಪುಣ್ಯ. ೯೦ ಪೀಠಿಕೆ); ಸಕಲಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಶುದ್ಧರಿಗೆ ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞಗಳು . . . ವೇದೋಕ್ತ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರವು ಅಪಾರವಾಗಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೨). ೨. [ವೀಶ್ವೇ] ಭಕ್ತನು ಆಚರಿಸಬೇಕಾದ ಶಿವವ್ರತ, ಶಿವಧ್ಯಾನ, ಶಿವಜ್ಞಾನ, ಶಿವಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಶಿವಾರ್ಚನ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಪತಿಧರ್ಮಗಳು; ಶ್ರೀ ರೇಣುಕಾಚಾರ್ಯರು . . . ಈ ಐದು ಪತಿಧರ್ಮಗಳನ್ನೇ ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞಗಳೆಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಭಾರತ. ೨೪೧).

[ಪಂಚ + ಮಹಾಯಜ್ಞ]

ಪಂಚಮಹಾವಾದ್ಯ (ನಾ). ರಾಜಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಬಾರಿಸುವ ಶೃಂಗವಾದ್ಯ (ಕೊಂಬು), ತಮ್ಮಟ (ಹಲಗೆ), ಶಂಖ (ಧವಳ), ಭೇರಿ (ಬಾಜಾ), ಜಯಘಂಟೆ (ಜಾಗಟೆ) ಅಥವಾ ಭೇರಿ, ಶಂಖ, ಕಹಳೆ, ಗಂಟೆ ಮತ್ತು ವೀಣೆ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯಗಳು: ಜೊಲೆಯ ಮಾದಿಗ ಭಕ್ತನಾದರೆ ಆತನ ಮನೆಯ ಸೋಣಗಂಗೆ ಪಂಚಮಹಾವಾದ್ಯದಲಿ ಸನ್ನಾನವ ಮಾಡನೆ (ಬಸವ. ೫೯೩); ಗುರುಮತಂ ದೇವತಾಭವನಗಳಗಣಿತಂ ಮೊಲೆವ ಶಂಖಂ ಭೇರಿ ಪಂಚಮಹಾವಾದ್ಯದಿಂದಿರುವಂ ಪಗಲಂ ಮಹಾಧರತ ದರ್ಶನಗಳಿಂ . . . ಮೊಲೆವುದು (ಲಿಲಿಂ. ೩೧-೧೧); ಪಂಚಮಹಾವಾದ್ಯ ನೃತ್ಯಗೀತಂಗಳಿಂದಕೋಭವನವಾಗಿ ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂ ಶಿವನಂ ಭಜಿಸಿ (ಪೂಜ್ಯ. ೨-೫೫೪). [ಪಂಚ + ಮಹಾವಾದ್ಯ]

ಪಂಚಮಹಾವ್ರತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಾಧುಗಳು ಆಚರಿಸುವ ಅಹಿಂಸೆ, ಸತ್ಯ, ಅಸ್ತೇಯ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಮತ್ತು ಅಪರಿಗ್ರಹ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ವ್ರತಗಳು: ಪಂಚಮಹಾವ್ರತ ಪಂಚಸಮಿತಿ ಮಿಳಿತ ತ್ರಿಗುಪ್ತಿಗುಪ್ತಂ ಮುನಿಪಂ (ಶಾಂತಿ. ೯-೧೧೧); ಗುಪ್ತಿಗಳಂ ಪಾಲಿಸಿ ಪಂಚಮಹಾವ್ರತಲೀಯಿಸೆನೆಂದ ಪ್ರಮಾದವಿಲ್ಲೆನೆ ಮುನಿಪಂ (ಮುಣ್ಣಿ. ೧೧-೧೩); ಪಂಚಮಹಾವ್ರತ ಯತಿ ನಿರೆ ಸಂಚಿತಪುಣ್ಯಾಗಮಕ್ಕೆ ಮುನ್ನ ಮ ದಿನದಿಂ ಸಂಚಕರಂ ಬಹುಂತಿರೆ ಪಂಚವಿಧಂ ರತ್ನರಾಶಿ ಸುರಿದ ತ್ತಾಗರ್ (ಬಂಹ. ೧೩-೨೯); ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯೆಂಬ ಮದಗಜವಿಜಯರು ಪಂಚಬಾಣನ ಭಂಜನರು ಪಂಚಮಹಾವ್ರತ ಸಮಿತಿ ಸಮೇತರು ಪಂಚಸೂನು ವರ್ಜಿತರು (ದ್ವಾದಶಾ. ೧೩೬-೩೩೦). 'ಅಣುವ್ರತ', 'ಮಹಾವ್ರತ' ಪರಾ. [ಪಂಚ + ಮಹಾವ್ರತ]

ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದ (ನಾ). ೧. ಅರಮನೆ, ದೇವಾಲಯ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಗೌರವಸೂಚಕವಾಗಿ ಬಾರಿಸುವ ಐದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿ; ಕೊಂಬು, ತಮ್ಮಟ, ಶಂಖ, ಭೇರಿ, ಜಯಘಂಟೆ ಅಥವಾ ಭೇರಿ, ಶಂಖ, ಕಹಳೆ, ಗಂಟೆ ಮತ್ತು ವೀಣೆಗಳ ಶಬ್ದ. -ಮಂಗಳಧ್ವನಿ; ೨ ಇದೊಂದು ರಾಜಮರ್ಯಾದೆಯೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ: ಸ್ವಸ್ತಿ ಸಮುಧಿಗತ ಪಞ್ಚಮಹಾಶಬ್ದ ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿ ಪ್ರಭುತ ವರಿಷ್ಠ ಶ್ರೀಮಾನ್ಮೋದಿನಂದರರ್ (ಮೃ. ೧೯೪೨, ೪೬-೩; ಸು. 790); ಸಮನೆನಿಸುವ[ರ್] ಪ್ರಶಸ್ತಿಕ್ರಮದೊಳ್ ಸ್ವಸ್ತಿ ಸಮುಧಿಗತ ಪಂಚ[ಮಹಾ]ಶಬ್ದ ಮಹಾಸಾಮಂತರನಲ್ ಸಮನೆನಿಸರೆ ಗುಣದೊಳಗಿನೊಳ್ ಸಾಮಂತರ್ (ಪಂಪ. ೧-೪೯); ಸಮುಧಿಗತ ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದ ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿ ಮಹಾಪ್ರಭು ದಣ್ಣನಾಯಕಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೪೬-೩೨; 1072); ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದಂ ದಿಕ್ಕಂಚಯನುಂ ತೀವ್ರ ಯಮಜನಾಚ್ಛೇಯಗುಪ್ತಂ ಕಾಂಚನಭಾಷನದಿಂ ನಕ್ರಂಚರಪುಗ್ರಪೂಜೆಯಂ ಸಹದೇವಂ (ಜಗದ. ೧೬-೩೧); ತನ್ನ

ಮಯದೊಳಮರಪತಿ ಜಗತ್ಪತಿಯ ಮಧುಕರನೀಳಕುಂತಳಪ್ರಪಂಚಮಂ ಪಂಚಮಯೋರಾಶಿಯೊಳ್ ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದದೊಡನೆ ಪಸರಿಸಲೊಡಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೩-೧೧೪೪). ೨. ಮಂಗಳಧ್ವನಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಐದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯಗಳು: ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದಂಗಳುಂ ಬದ್ಧವಣದ ಪಜಿಗಳುಂ ಬಾಜಿಸಿ ಅರಮನೆಯಂ ಪೊಕ್ಕು (ಪದ್ಯಾರಾ. ೧೩೧-೨೧); ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದವಿಜೃಂಭಿತಧ್ವನಿ ಲಸದ್ಗಾಂಧಾರನಾದಂ . . . ಆಯೆತ್ತಂ ತ್ರಿಯಾನೂಂತ್ಯದೊಳ್ (ಅವಿ. ೧೨-೪೪); ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದದ ನಡು ವಿಂಚರದಿಂದೆನೆ ಕನಕಕಾಹಳವಯು ಘಂಟಾಂಚಿತಮಂಗಳಪಟುಪಟದಂ ಚಕ್ರಿಯ ಮುಂದೆ ವರ್ಧಮಾನನಿನಾದಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೧೫೧); ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದವ ಬಾಜಿಸಿದರೇನೋ ಕಿವುಡಂಗೆ ಕೊಡಲಸಂಗಯ್ಯನ ಪಥವಿನ್ನಾವುದೆಂದಜಿಯದನಂಗೆ (ಬಸವ. ೩೩೩).

[ಪಂಚ + ಮಹಾಶಬ್ದ]

ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದ (ನಾ). = ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದ ೧: ಸ್ವಸ್ತಿ ಸಮುಧಿಗತ ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದಂ ಮಹಾಸಾಮಂತ ಅಗ್ರಗಣ್ಯ (ಎ. 11, ೫೬-೧; 1100). [<ಸಂ. ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದ]

ಪಂಚಮಾಂಚಿತ (ಗು). ಪಂಚಮಸ್ವರದಿಂದ ರಮಣೀಯವಾದ, -ಮನೋಹರವಾದ: ಅದೊರ್ವ ಮೃದುಪಂಚಮಾಂಚಿತ ವಿಪಂಚಿತಾನಾದದಿಂದದೊರ್ವ ರಸಭಾವಕಂಚುಕಿತ ಚಿತ್ರಕರ್ಮಗಳಿಂ . . . ಕಳೆವಂತು ಪೊಟ್ಟಿಂ ನೃಪಂ (ಕಾದಂಭ. ೨೧). [ಪಂಚಮ + ಅಂಚಿತ] ಪಂಚಮಾಂಚಿ (ನಾ). = ಪಂಚಮಜಲಧಿ: ಅಂತಾ ಪರಮೇಶ್ವರನ . . . ಕುಂತಳಂಗಳನುತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣೇಂದ್ರರ್ ಪಂಚರತ್ನದ ಪದಲಿಗೆಳೊಳಾಂತು ಪಂಚಮಾಂಚಿ ಯೊಳಿಕ್ಕಿದರ್ (ಶಾಂತಿ. ೪-೧೨೩೪).

[ಪಂಚಮ + ಅಂಚಿ]

ಪಂಚಮಾಯೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ಕೊಂಕಣ ಕುಣದಿಗಳಿಗೆ ಕಾಳೆ ಕುಣದೀಯಂತಲೂ ಅನ್ನುವರು . . . ಬಿರಾಮಣಿ, ಪಂಚಮಾಯಾ, ಸಾತೆಯೆಂಬ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ನಡಕೊಳ್ಳುವರು (ಕಳಾ. ೧೨೯).

[ಪಂಚ ? + ಮಾಯೆ]

ಪಂಚಮಾಶಬ್ದ (ನಾ). = ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದ ೧: ಪಂಚಮಾಶಬ್ದದಿಂದ ಬೇಗಮೆಚ್ಚಿತ್ತು ಮಂಚದಿನರ್ವ ಬೆಳಗಾಗಿ ಕೆಯ್ಯಯ್ಯ ಕಾಂಚನ ಕುಂಭಕುಚೆ ಕಂಡಲ್ (ಬಂಹ. ೯-೧೦೪).

[ಪಂಚ + ಮಾ + ಶಬ್ದ]

ಪಂಚಮಿ (ನಾ). ೧. ಮಾಸದ ಶುಕ್ಲ ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷಗಳ ಐದನೆಯ ದಿನ: ಸಿಹಪಕ್ಷದ ಪಂಚಮಿ ದಿನಪಕವಾರಂ ಶುಭದ ಮೂಲನಕ್ಷತ್ರದೊಳನ್ನಿತ ಮಾಗಿ ನೆಗಬ್ಬುದೀ ಮತ್ಯುತಿ (ಅವಿ. ೧೬-೬೬); ಶುಕ್ಲ ಕೃಷ್ಣ ಭೇದದಿಂದಿತ್ತಿಹ ನಾಗಿಪುದಾ ಪಕ್ಷಗಳು ಮಿಗೆ ಅಗ್ನಿಯೇ ದೇವತೆಯಾಗುಳ್ಳ ಪಾಡ್ಯ . . . ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಅಧಿದೇವತೆಯಾಗಿಹ ಪಂಚಮಿ . . . ಚಂದ್ರನಧಿದೇವತೆಯಾದ ಪೌರ್ಣಮಿ (ದೀಪ. ೩೨೦). ೨. ನಾಗರ ಪಂಚಮಿ: ನಾಳೆ ಪಂಚಮಿಯಾದ್ದರಿಂದ ನಾಗನಿಗೆ ತನಿ ಎರೆಯಬೇಕು (ರೂ. ೧). ೩. ಚದುರಂಗದ ಆಟದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚೆಚ್ಚಾಕ ವಾದ ಹಾಸುಬಟ್ಟಿ ಅಥವಾ ಹಲಗೆ. ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಏಳು ಬಗೆಯ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯದು; ಪಂಚಮಿವಿಭಕ್ತಿ: ಅತ್ತಣಮಂದನುಸಂಧಿಯೊತ್ತಂಬರದಿಂ ತಗುಳ್ಳುವರ್ ಪಂಚಮಿಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯ. ೧೧೧೬); ಹಿಂತೆ ಬೇಟ್ಟಿ ನಾನಾ ತೀವ್ರ ಲಿಂಗಂಗೆ ಪರವಾಗಿ ನಾಮವಿಭಕ್ತಿಗಳ್ . . . ಪ್ರಥಮಗಂ, ದ್ವಿತೀಯಗಂ, ತೃತೀಯಗಂ, ಚತುರ್ಥಗಂ, ಪಂಚಮಿಗಂ, ಷಷ್ಠಿಗಂ, ಸಪ್ತಮಿಗಂ-ಏಳು ಬಗೆಯ ಕಾರಕವೆಂದಿಂ ಪತ್ತುಗಂ (ಕಮದ. ೯೩ ವೃತ್ತಿ). [<ಸಂ. ಪಂಚಮಿ]

ಪಂಚಮಿಗ (ನಾ). ಅಂತ್ಯಜ : 'ಪಂಚಮಿಗಿತಿ' ಪರಾ.

[ಪಂಚಮು + ಇಗ]

ಪಂಚಮಿಗಿತಿ (ನಾ). ಪಂಚಮುನ ಹೆಂಡತಿ : ಇತಿಗೆ - ಚಾಮರಗಿತಿ

. . . ಪಂಚಮಿಗಿತಿ, ವೇರಗಿತಿ (ಕಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋಗ).

[ಪಂಚಮಿಗ + ಇತಿ (< ಇತಿ)]

ಪಂಚಮಿಸೆ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೈದು : ನೋಡಿದರೇನಿ ಬೊಡ್ಡನ್ನು, ನೋರೇ . . . ಇದಕ್ಕಿನ್ನೂ ಹೈರೆ ಪಂಚಮಿಸೆ, ಆಗಲೇ ಹತ್ತಿದರೊಂದು; ಇಳಿದರೊಂದು (ಮಲ್ಲಿ. ೨೫೫).

[← ಮರಾ. ಪಂಚವಿಶೀ / ಸಂ. ಪಂಚವಿಂಶತಿ]

ಪಂಚಮಿವಿಭಕ್ತಿ (ನಾ). - ಪಂಚಮಿ ಫ : ಪಂಚಮಿವಿಭಕ್ತಿ :- ಇದು ಅಪಾದಾನ ನಿಮಿತ್ತಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವಾಗಲೂ ಭಯ, ಅಧಿಕ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥಗಳುಳ್ಳ ಶಬ್ದಗಳು ಪ್ರಯೋಗವಾದಾಗಲೂ ಬರುವುದು (ಕೃಷಿ. ೫೫) : 'ಹೊಳೆಯ ದೆಸೆಯಿಂದ' ಎನ್ನುವುದು ಪಂಚಮಿವಿಭಕ್ತಿಯ ರೂಪವೆಂದೂ, '-ದೆಸೆಯಿಂದ' ಎನ್ನುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದೂ ಹೇಳುವುದುಂಟು (ಮಧ್ಯಮ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಪಂಚಮುಖ, (ನಾ). ೧. ಐದು ಮುಖಗಳು. ೨. ಸದ್ಯೋಜಾತ, ವಾಮದೇವ, ಅಘೋರ, ತತ್ಪುರುಷ ಮತ್ತು ಈಶಾನ ಎಂಬ ಪರ ಮೇಶ್ವರನಿಗಿರುವ ಐದು ಮುಖಗಳು : ಆ ಪಂಚಲಿಂಗಪ್ರಕಾಶವೇ ಪಂಚಮುಖವೆನಿಸುತ್ತ ಆ ಪಂಚಮುಖದಿಂದ ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಉತ್ಪತ್ತಿ (ಮಹಾಭೇ. ಬ. ೧೦೨-೨೩೫). ೩. ಐದು ಪಕ್ಕ, - ಮುಗ್ಗುಲು : ಅಯ್ಯಾ ನಿಮ್ಮ ಪಂಚವಕ್ರಗಳೇ ಪಂಚಮುಖದ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳಾದುವಾಗಿ . . . ಎನ್ನ ಮುಕ್ತಿ ಪಥಕ್ಕೆ ಈ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಸಾಧನವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ಕ. ೧೦೨೫). ೪. ದೇವರ ಪೂಜೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಎತ್ತುವ ಐದು ಕುಡಿಗಳುಳ್ಳ ಆರತಿ; ಪಂಚಾರತಿ : ಪಂಚಮುಖದ ಜ್ಯೋತಿ ಬೆಳಗಲು (ಪುರಾಣ. ೨-೪೨-೩). ೫. ಐದು ಮುಖಗಳುಳ್ಳ ವನು ; ಶಿವ ; ಪರ ಮೇಶ್ವರ : ಪಂಚಾಕ್ಷರಗಳೊಳಗೆ ಸಂದರಾ ಭರವೆಯರು ಪಂಚಮುಖ ನಿರ್ದೇಶಿ ಪೋದರಾ ಪರವೆಯರು (ಸಂಬರ. ೧೩-೧೨೩) ; ಮುಂಚೆ ಕಿನ್ನರ ಶರಣನುವಂ ಹಿಂಚೆ ಬಸವರಸನ ಹರಣವಂ ಪಂಚಮುಖನಿಲಿ ಪಡೆದು ಮೆಚೆದನು ಮೂಚಿದೇವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೬ ಸೂಚನೆ) ; ಪಂಚ ಮುಖ ದಶಪಂಚನೇತ್ರ ದಶಭುಜ ಎಸೆವ ಕೆಂಜೆಡೆಗಳ ಪರಿವೃತಿ . . . ಬಂದಿರಯ್ಯ ಎನ್ನ ಕರಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಅಮಂಡೇಶ್ವರಾ (ಅಮಂಡೇ. ೩೧-೧೩).

[ಪಂಚ + ಮುಖ]

ಪಂಚಮುಖ್ಯ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಮುಖವುಳ್ಳದು ; ಸಿಂಹ : ಯಮುನಾವಾರಿಯಂ . . . ಪೀಡಾಂ ಗಜಾರಾತಿ. ಪಂಚಮುಖಂ ತೀಕ್ಷ್ಣನಖಂ (ಪಂಚತಂ. ೫೪-೧೨) ; ಸಾರ ಹೇಳೋ ರಾಯಕುವರ ಮುರಾರಿ ದುಶ್ಯಾಸನ ಕಣಾ ಭದ್ರ ಪೈರಭೀಮದ್ವಿರವಕುಂಭಸ್ಥಳಕೆ ಪಂಚ ಮುಖ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೧೯-೮). [ಪಂಚ + ಮುಖ]

ಪಂಚಮುಖನಾದ್ಯ (ನಾ). ಈಶ್ವರನ ಐದು ಮುಖಗಳ ಹೆಸರು ಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ, ಐದು ಮುದ್ದೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಮಾಡಿ ರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ : 'ಸರ್ವವಾದ್ಯಸೇವೆ', 'ಪಂಚ ಮುಖವಾದ್ಯ' (೫ ದೊಡ್ಡ ಮುದ್ದೆಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಬಂದಿಯಲ್ಲಿ ತಂದು ಬಾಜಿಸುವ) ಸೇವೆಗಳು ದಕ್ಷಿಣದೇಶದ ಅನೇಕ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ರೂಢಿ ಯಲ್ಲಿವೆ (ಸಂಗೀತಂ. ೧೯೩) ; ಮುದ್ರಾಸಿನ ಸರ್ಕಾರಿ ಮ್ಯೂಜಿಯನ್ನು ನಲ್ಲಿರುವ 'ಪಂಚಮುಖನಾದ್ಯ'ವೆಂಬುದು, ಹೆಸರೇ ಹೇಳುವಂತೆ, ಐದು ಬಾಯಿಗಳಿರುವ ಒಂದು ವಾದ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ (ಸಂಶೋತ. ೨೪೩).

[ಪಂಚಮುಖ + ವಾದ್ಯ]

ಪಂಚಮುಖಿ (ನಾ). ಐದು ಮುಖಗಳುಳ್ಳದು : ೩೬ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಪಂಚಮುಖಿಯ ಗಣಪತಿ ವಿಗ್ರಹವೊಂದು ದೊರಕಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. ಪಂಚಮುಖೀ]

ಪಂಚಮುಖೀಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಮಂತ್ರ, ಜಪ ಮೊದಲಾದ ಕಾಲ ಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕರವಿನ್ಯಾಸ : ಸಂಹಾರ ಮುದ್ರೆ, ಪಂಚಮುಖೀಮುದ್ರೆ, ಸುರಭಿಮುದ್ರೆ . . . ಎಂಬಾದಿಯಾಗಿ ಸಕಲ ಮುದ್ರೋಪಮುದ್ರಾಬಂಧಲಕ್ಷಣಂಗಳಂ ಗುರುಮುಖದಿಂದಪಾತು (ವಿನೇಶ. ೧೦೩). [ಸಂ. ಪಂಚಮುಖೀಮುದ್ರಾ]

ಪಂಚಮುದ್ರಿಕೆ (ನಾ). - ಪಂಚಮುದ್ರೆ ೨ : ಶಿವನೊಪದಿ ಕುಮಾರಿ ಶನಕಶ್ವೇದಾದಿ . . . ನೆರೆ ಪಂಚಮುದ್ರಿಕೆಗಳನಾತು) ಪಟ್ಟಿಗಳಂಗಳ ನೆರದನು (ಕುಮಾರ. ೨ ಸೂಚನೆ). [ಪಂಚ + ಮುದ್ರಿಕೆ]

ಪಂಚಮುದ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಅವಾಹನೀ, ಸ್ಥಾಪನೀ, ಸನ್ನಿಧಾಪನೀ, ಸಂಬೋಧನೀ, ಸಂಮುಖೀಕರಣೀ ಎಂಬ ದೇವರ ಪೂಜಾಕಾಲ ದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಅಂಗುಳೀವಿನ್ಯಾಸಗಳು ; ೨ (i) ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಅಂಜಲಿಯು ಅವಾಹನೀಮುದ್ರೆ, (ii) ಕೆಳಮುಖವಾದ ಅಂಜಲಿಯು ಸ್ಥಾಪನೀಮುದ್ರೆ, (iii) ಮೇಲು ಮುಖವಾದ ಅಂಗುಷ್ಠಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಷ್ಟಿಬಂಧವು ಸನ್ನಿ ಧಾಪನೀ ಮುದ್ರೆ, (iv) ಅಂಗುಷ್ಠಗಳನ್ನು ಒಳಗಡೆ ಸೇರಿಸಿದ ಮುಷ್ಟಿಬಂಧವು ಸಂಬೋಧನೀಮುದ್ರೆ, (v) ಮೇಲುಮುಖ ವಾದ ಮುಷ್ಟಿಯ ಜೋಡಣೆಯು ಸಂಮುಖೀಕರಣ ಮುದ್ರೆ - ಇವು ಪೂಜಾಕಾಲದ ಪಂಚಮುದ್ರೆಗಳು. ೩. [ವೀಶ್ಯೆ]ವೀರಶೈವ ದೀಕ್ಷೆಗೆ ಅಂಗವಾದ ಭಸ್ತೃಘಟಿಕೆ, ಕಂಠೆ, ದಂಡ, ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ ಮತ್ತು ಕಮಂಡಲು ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಬಾಹ್ಯಚಿಹ್ನೆಗಳು : ಶೈವರಂಧದ ಪಂಚಮುದ್ರೆಗಳೋವಿವಿಧವು ತವಿಪ್ರರಂ . . . ಕಳುಹಲು (ಜಸಪ. ೨೭-೩೪) ; ಕಂಠೆ ದಂಡ ಕಮಂಡಲು ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ ಭಸ್ತೃಘಟಿಕೆ ಯೆಂಬ ಬಾಹ್ಯಪಂಚಮುದ್ರೆಗಳಂ ಆಯಾ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಧರಿಸಿ (ವಿನೇಶ. ೧೨೩) ; ಬಹಿರಂಗದಲ್ಲಿ ಕಂಠೆ ಕರ್ಪರ ದಂಡ ಕಮಂಡಲು ಭಸ್ತೃದ ಗುಂಡಿಗೆ ಎಂಬ ಪಂಚಮುದ್ರೆಗಳ ಧರಿಸಿದೆಯೆ ಮಂಡಲದೊಳಗೆ ಚರಿಸುವ ಅಣ್ಣಗಳ ಕಂಡು ಬೆಜಗಾದನಯ್ಯಾ (ಅಮಂಡೇ. ೨೯-೩೪). ೩. ಲಿಂಗ, ಜಡೆ, ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಭಸ್ತೃ ಮತ್ತು ಉಪವೀತಗಳೆಂಬ ಐದುಚಿಹ್ನೆ ಗಳು : ಲಿಂಗ ಜಡೆ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಭಸ್ತೃ ಕಂಗೊಳಿಸುವುಪವೀತವೆಂಬ ಶಿವಾಂಗವಹ ಶ್ರೀಪಂಚಮುದ್ರೆಯ ಗುರುಮುಖದಿ ಮಗನೆ ಅಂಗದೊಳು ಧರಿಸಿದರೆ ಮಾಯಾಸಂಗ ಬಿಡುವುದು (ಕಂಠದಾ. ೩-೩೨). ೪. [ದ್ವೈತ] ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಗೋಪೀಚಂದನದಿಂದ ಧರಿಸುವ ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಗಡೆ, ಪದ್ಮ ಮತ್ತು ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ಐದು ಮುದ್ರೆಗಳು : ಪಂಚ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧಾರಣ ಮಾಡುವಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಚಂಕಸಚೇಕಾದ ಭಗವ ದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಹಸಾರ. ೨-೨೮ ತಾತ್ಪರ್ಯ) ; ಅವರಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವರು 'ಘನವಟ್ಟಿನಾದುತಿರುಚೋರ್ಣ'ಗಳನ್ನೂ ಇನ್ನು ಕೆಲವರು 'ಗೋಪೀ ಚಂದನ-ಪಂಚಮುದ್ರೆ'ಗಳನ್ನೂ ಬೇರೆಯ ಕೆಲವರು 'ಭೂತ-ಗಂಧಾಕ್ಷತೆ' ಗಳನ್ನೂ 'ಭಾಳಲಾಂಭನ'ವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು (ಕರ್ಣಾಟ. ೯೩).

[ಪಂಚ + ಮುದ್ರೆ]

ಪಂಚಮುಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಐದು ಹಿಡಿ. ೨. [ಜೈನ] ಕೇಶಲಾಂಭನ ದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಐದು ಹಿಡಿ ; ೨ ಎರಡು ಮುಟ್ಟಿಗೆ ಗಳಿಂದ ತಲೆಯ ಕೂದಲುಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತ ಕೊಳ್ಳುವುದು, ಎರಡು ಮುಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ಎರಡೂ ಮುಗ್ಗಲಿನ ಮೀಸೆಯ ಕೂದಲು ಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತ ಕೊಳ್ಳುವುದು, ಇನ್ನೊಂದು ಮುಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ

ಗದ್ದದ ಕೂದಲುಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದು ಪಂಚಮುಷ್ಟಿಲೋಚನಾಗಿದೆ: ಆ ಜಗತ್ಪತಿ . . . ಆತ್ಮಕೇಶಕಳಾಪಂ ಬರೆ ಪಂಚಮುಷ್ಟಿಗೆ ಜಿನೋದೀಕ್ಷೆಯು ತಾಳಿದಂ (ಶಾಂಕಪು. ೮-೧೨೩). ೩. ದೇಹದ ಐದು ಅಂಗಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ: ಅಂತರ್ಜನಿ ಗುರುಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ಪಂಚಮುಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಂದಿಸುವುದಂ (ಶುಕ್ಲಪು. ೯-೫೪); ಪಂಚಮುಷ್ಟಿ ಪರಿಣಿತಿ ತಾಂಗಯುಷ್ಟಿಯಾಗಿ ವಂದನೆಯಂ ಮಾಡಿ ಮುಂದೆ ನೆಲದೊಳಗೆ ಕುಳಿದು (ಬಾಧಪು. ೩-೪೪ ಪ).

[ಪಂಚ್ಚ + ಮುಷ್ಟಿ]

ಪಂಚಮೂರ್ತಿ (ನಾ). [ಶೈವ] ಪಂಚಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿ ಸುವ ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ರುದ್ರ, ಮಹೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ಸದಾಶಿವ ಎಂಬ ಐವರು ದೇವರು: ಆ ಪಂಚಕೃತ್ಯಯೋಗಿ ಪಂಚಮೂರ್ತಿಯರ ಕೈಗೊಳಿಸಿದಾತ ನಮ್ಮ ಬಸವಯ್ಯನು (ನೀಲಮ. ೨೫-೧); ಪರಮೇಶ್ವರನು . . . ಪಂಚಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ರುದ್ರ, ಮಹೇಶ್ವರ, ಸದಾಶಿವರೆಂಬ ಪಂಚಮೂರ್ತಿಗಳಿಂದ ನೆರವೇರಿಸುತ್ತ ಭಕ್ತಾನುಗ್ರಹ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಶೈವಾಗಮದ ಸಿದ್ಧಾಂತ (ಭಾರದ. ೭೫).

[ಪಂಚ್ಚ + ಮೂರ್ತಿ]

ಪಂಚಮೂಲ(ನಾ). [ವೈದ್ಯ] ಗುಳ್ಳೆ, ನೆಲಗುಳ್ಳೆ, ಎರಡೆಲೆಹೊನ್ನೆ, ಮೂರಲೆಹೊನ್ನೆ ಮತ್ತು ನೆಗ್ಗಿಲುಗಳ ಐದು ಬಗೆಯ ಬೇರುಗಳು; ೧ ಪಂಚಮೂಲಗಳಲ್ಲಿ ಲಘುಪಂಚಮೂಲ, ಬೃಹತ್ ಪಂಚಮೂಲ, ಶತಾವರ್ಯಾದಿ ಪಂಚಮೂಲ, ತೃಣಪಂಚಮೂಲ, ಜೀವಿಕಾದಿ ಪಂಚಮೂಲ, ಪುನರ್ನವಾದಿ ಪಂಚಮೂಲ, ಗೋಕ್ಷುರಾದಿ ಪಂಚಮೂಲ, ವಲ್ಲಿಪಂಚಮೂಲ ಎಂದು ಎಂಟು ಭೇದಗಳಿವೆ: ಗುಳ್ಳೆ, ನೆಲಗುಳ್ಳೆ, ಎರಡೆಲೆಹೊನ್ನೆ ಮೂರಲೆಹೊನ್ನೆ ನೆಗ್ಗಿಲು ಇವು ಲಘುಪಂಚಮೂಲವೆನಿಸಿಕೊಂಬುವು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೩, ೭೩).

[ಪಂಚ್ಚ + ಮೂಲ]

ಪಂಚಮೇಂದ್ರಿಯನಂದಿನಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಗಾಂಧಾರಿ . . . ಪಂಚಮೇಂದ್ರಿಯನಂದಿನಿ . . . ಕೌಶಿಕಿಯೆಂಬ ಹತ್ತು ರಾಗಗಳು ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾನುದಿಂ ಪುಟ್ಟಿದವು(ವಿನೇಶ. ೨೩೩).

[ಸಂ. ಪಂಚಮೇಂದ್ರಿಯನಂದಿನೀ]

ಪಂಚಯಜ್ಞ (ನಾ). - ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞ ೧: ಸಟ್ಕರ್ಮ ಸಹಿತನಾದ ವಿಶ್ವನು ಕೃಷಿಕರ್ಮವನ್ನೂ ಮಾಡಬಹುದು . . . ಅವನು ತಾನೇ ನೆಲವನ್ನು ಉತ್ತು ಹದಮಾಡಿ ತಾನೇ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ದೀಪಗಳನ್ನು ದಿಪ್ತಿ ಪಂಚಯಜ್ಞಗಳನ್ನಾಚರಿಸಬೇಕು (ಭಾರದ. ೫೫); ಉತ್ತರಸಹ್ಯಾದ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪಾಟಾಳಿಯು ವಾಸಿಪುತ್ರನಾದುದು . . . ಪಂಚಯಜ್ಞ ಕರ್ತೃ . . . ಕಾಮುಪ್ರತಾದಿಗಳ ಆಚರಣೆ-ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಾರದವನಾದುದು, ನೀಚಮಾರ್ಗವಲಂಬಿಯಾದುದು ಹೇಗೆ ಎಂಬುದು ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಲುಕದಾಗಿದೆ (ಕುಳುಣ. ೧೦೯).

[ಪಂಚ್ಚ + ಯಜ್ಞ]

ಪಂಚಯೋಗ(ನಾ). ೧. ಐದು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಯೋಗ. ೨. ಐದು ಬಗೆಯ ಯೋಗಗಳು; ೩ ಭಕ್ತಿಯೋಗ, ಕರ್ಮಯೋಗ, ರಾಜಯೋಗ, ಜ್ಞಾನಯೋಗ, ಮತ್ತು ಹಠಯೋಗ ಅಥವಾ ಮಂತ್ರಯೋಗ, ಲಯಯೋಗ, ಹಠಯೋಗ, ರಾಜಯೋಗ ಮತ್ತು ತಿವಯೋಗ ಎಂದು ಬೇರೆಬೇರೆ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ: ಗಗನ ಹುಚ್ಚನೆ ಪಂಚಯೋಗಗಳು (ಗಗನಾ. ೧-೯); ಕೇಳು ಬಳಕೆ ಪಂಚಯೋಗವಿದನು ಮಾಡಲಾಳಬಹುದು ಮುಕ್ತಿಪದವನು (ಸುಷ್ಣಾ. ೧೨೭ ಪಲ್ಲದ).

[ಪಂಚ್ಚ + ಯೋಗ]

ಪಂಚರಂಗ (ನಾ). ಬಿಳುಪು, ಕಪ್ಪು, ಕೆಂಪು, ಹಳದಿ ಮತ್ತು ಹಸುರು ಎಂಬ ಐದುಬಣ್ಣಗಳು: ಆ ತಳಿಯೆಂಬ ಪಂಚರಂಗದಕ್ಕಿಯಿಂದೊಪ್ಪಂಮಾಡಿ ಹಿಟ್ಟಿನ ಸೊಡ್ಡದಧಿದೂವರ್ವೆವರೆಸಾರಿ ನಿವಾಳಿಸುವಲ್ಲಿ (ನಿಳ. VII, ೩೪೦. ೧೮೫-೭೯; 1158); ದಿಡಲುಪಟ್ಟಿ ಬೇಂಟೆಯ ನುಳ್ಳೆ ಪುರುಷನು ಪಂಚರಂಗದ ವಸ್ತ್ರ ನಾಣಿಯ ಶಿಲೆ ಲೆಪ್ಪ ಕಾಪ್ಪ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಜೀವಂಗಳ ಭೇದ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗದು (ಸಾಗಾಧ. ೩೪); ಪಂಚರಂಗದ ಜೊಣೆ . . . ಮಂಟಪ ಸುಂದರವಾಗಿ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಗಂಸ. ೧೨೩).

[ಪಂಚ್ಚ + ರಂಗ]

ಪಂಚರಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಐದು ಬಣ್ಣಗಳುಳ್ಳುದು. ೨. ದೇಹದ ಮೇಲೆ ಐದು ಕಡೆ ಬಿಳಿಯ ಮಚ್ಚೆಗಳಿಳ್ಳ ಕುದುರೆ; ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಿ: ನಾಲ್ಕು ಕಾಲಿನಲ್ಲೂ ಗೊರಸಿನ ಹತ್ತಿರ ದಿಳಿಯ ಬಣ್ಣದಿದ್ದು ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಗಿನ ಮೇಲೆ ದಿಳಿಯ ಪಟ್ಟಿಯಿದ್ದಿತು. ಅಂಥ ಕುದುರೆಗೆ ಪಂಚರಂಗಿಯೆಂದು ಕರೆಯುವ ವಾದಿಕೆ (ಚಿಂಗಾಪು. ೨೫). ೩. ಉತ್ತಮ ನಡತೆಯ ಪೈದಿ: ಜೀಲಿನಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘಾವಧಿ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಒಳಗಾದವರು, ಜೀಲಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮನಡತೆಗೆ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ದೊರಕಿಸಿಕೊಂಡವರು 'ಪಂಚರಂಗಿ'ಗಳೆಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಸಹಾಯಕರಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಪೈದಿಗಳನ್ನು ಪಿಡಿಸಲು ಪಂಚರಂಗಿಗಳ ಪಾತ್ರವು ಮುಖ್ಯ (ಆತ್ಮಾರ್. ೭).

[ಸಂ. ಪಂಚರಂಗಿನ್]

ಪಂಚರತ್ನ (ನಾ). ೧. ಐದು ಬಗೆಯ ರತ್ನಗಳು; ೨ ನೀಲ, ವಜ್ರ, ಪದ್ಮರಾಗ, ಮುತ್ತು, ಹವಳ ಅಥವಾ ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ, ಮುತ್ತು, ಮಾಣಿಕ್ಯ, ಹವಳ ಅಥವಾ ಚಿನ್ನ, ವಜ್ರ, ನೀಲ, ಪದ್ಮರಾಗ, ಮುತ್ತು ಹೀಗೆ ವಿವರಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಭೇದಗಳಿವೆ: ಪಂಚರತ್ನಗಳುಮಂ ಪುರುಂಗೊಳಿಸಿ ಪೂರ್ವಕರಂಗೋರ್ಧ ಪುಣ್ಯತೋಯಂಗೋಳಲ್ಪಡಾಂ ಮಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದನಾ ವಿಭು ವೀರಪಟ್ಟಮಂ (ಸಂಪಥಾ. ೧೦-೧೫); ಪಸರಿಸಿದ ಪಂಚರತ್ನದ ಪಸರಿದ ಪೃಥುರಾಶಿ ಗಗನಮಂ ತಾಗೆ (ಶಾಂಕಪು. ೯-೨೦೮) ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥರಂಗೋರ್ಧ ಸಾಸಿರ ಕವಿಲೆಯ ಕೋಡುಂ ಕೊಳಗುಮಂ ಪಂಚರತ್ನದೊಳಗೆ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಸಾಂಧ್ಯಾ. XX, ೭೪-೭೮; 1112); ಧೃತ ಪಂಚರತ್ನಮಂ ರಾಗಿತೆಯೊಳಗೆ ಭೂಷಣಮನಾಂಪ ತೊಂದಿದೆ . . . ಅಂತನಾ ವಿಭು ತಪಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೨); ಮುತ್ತು ಪಚ್ಚಿ ಪವಳಂ ವಜ್ರ ಸುನೀಲಂ ತರಂತರದಿಂ ಸಾಲಿಡೆ ಪಂಚರತ್ನಮಯ ಧಾರಾಸಾರಮೇ ನೊಪ್ಪಿ ತೋ (ಶುಕ್ಲಪು. ೯-೫೪). ೨. ಐದು ಶ್ಲೋಕಗಳ ಗುಂಪು, —ಪುಂಡ: ಇಂತೆಂದಾ ಪಾಂಡ್ಯರಾಜಂ ಸುಲಲಿತಕರ ಸತ್ಪಂಚರತ್ನಂ ಗಳಿಂದಂ ಕಾಂತೋದ್ಯದ್ವಕ್ತಿಯುಕ್ತಂ ನುತಿಸೆ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೨-೫-೪೦); ಅವಳು ಗಣೇಶ ಪಂಚರತ್ನವನ್ನು ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತಾಳೆ(೨೩೬).

ಪಂಚರತ್ನ ಕೃತಿ=ನಾಟ, ಗೌಳ, ವರಾಳಿ, ಆರಭಿ ಮತ್ತು ಶ್ರೀರಾಗ ಎಂಬ ಐದು ಘನರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ತ್ಯಾಗರಾಜರ ಐದು ಕೃತಿಗಳು: ಅಲ್ಲಿನ ಅಧಿದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರ ಪರ ತ್ಯಾಗರಾಜರು ಕೃತಿರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಆ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು:—೧. ತಿರುಮಟ್ಟಿಯೂರು ಪಂಚರತ್ನ ಕೃತಿಗಳು. ೨. ಚೆನ್ನಪಟ್ಟಣ (ಮದ್ರಾಸ್) ಕೃತಿಗಳು. ೩. ಕೋವೂರು ಪಂಚರತ್ನ ಕೃತಿಗಳು . . . ೧೦. ಸೋಲಿಂಗರಾ ಕ್ಷೇತ್ರ ಕೃತಿಗಳು (ಸಂಗೀತಂ. ೨೩೮).

[ಪಂಚ್ಚ + ರತ್ನ]

ಪಂಚರಸ (ನಾ). ೧. ತುಪ್ಪ, ಹಾಲು, ಜೇನುತುಪ್ಪ, ಎಣ್ಣೆ, — ಮತ್ತು ಮದ್ಯ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ದ್ರವಪದಾರ್ಥಗಳು. ೨. [ವೈದ್ಯ] ಕಹಿ, ಹುಳಿ, ಕಾರ, ಸಿಹಿ ಮತ್ತು ಒಗೆಚು ಎಂಬ

ಐದು ಬಗೆಯ ರಸಗಳು; ೧೨ "ರಸ—೫: (ಅ) ಫೈತ, ಪ್ರೇರ
ಮಧು, ತೈಲ, ಮಧ್ಯ (ಕ). (ಆ) ಲಾಲಾರಸ, ಮಧುರರಸ,
ಜಠರರಸ, ಪೈತ್ಯರಸ, ಅಂತ್ರರಸ (ವಿದ್ಯಾಕ. ೬೮). (ಇ)
ಯಶಸ್ಸು, ತೇಜ, ಇಂದ್ರಿಯ, ವೀರ್ಯ, ಅನ್ನಾದ್ಯ
(ಛಾಂದೋಗ್ಯ. ೩-೧-೩). (ಈ) ಮಧುರ, ಅಮ್ಲ, ಕಟು,
ಕಷಾಯ, ತಿಕ್ತ—ಈ ರಸಗುಣಗಳಿರುವ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ (ಚರಕ.
೧, ೧-೨೮, ೩೫). (ಉ) ತಿಕ್ತ, ಅಮ್ಲ; ಕಟು, ಮಧುರ, ಕಷಾಯ
(ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫-೨೪೨)." (ಶ್ರೀಮತ್. ೩೬೯). [ಪಂಚ್ಚ_ರಸ]

ಪಂಚರಸಿ (ನಾ). ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ, ಕಬ್ಬಿಣ, ತಾಮ್ರ ಮತ್ತು ತವರ
ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಲೋಹಗಳು: ಸರಾಭನ ಸಂ ಭಾದ್ರಪದ ಶು
೧೪ ಉ ಸುಬಾಚಾರಿ ಮದಿದ ರುಪಾಯಿ ಮದವ ಪಂಚರಸಿಯ ಸಳಾಕ
ಮ ೨೪ ನೆಲೆ ೯ (ಮೈಅ. ೧೯೩೧, ೬೨-೧; 1726).

[←ಮರಾ. ಪಂಚರಸಿ]

ಪಂಚರಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ಐದು ರಾತ್ರಿಗಳು. ೨. ನಾಶಿಷ್ಟ,
ನಾರದೀಯ, ಕಾಪಿಲ, ಗೌತಮೀಯಕ, ಸನತ್ಕುಮಾರೀಯ
ಎಂಬ ಐದು ವಿಧವಾದ ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಒಂದು
ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ: ಪಂಚರಾತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಭಗವಂತನು ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ
ದೇವಾನತಾರದಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸಿರುವನು . . . ಈ ನಾಲ್ಕು ಅಂಶಗಳನ್ನೂ
ಪರಸ್ಪರ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಗೇರಿಕೊಂಡು ತತ್ತ್ವವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಉಪ
ದೇಶಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹೊರಟಿರುವುದು ಪಂಚರಾತ್ರಶಾಸ್ತ್ರ (ಹಿಂದಸಾ.
೨೪೩). ೩. ಐದು ವಿಧವಾದ ಜ್ಞಾನಗಳು: "ಪಂಚರಾತ್ರಗಳು ಎಂದರೆ
ಪಂಚವಿಧ ಜ್ಞಾನಗಳು: ಸಾತ್ವಿಕ, ಸಾತ್ವಿಕ, ಸೈಗುಣ್ಯ, ರಾಜಸಿಕ,
ತಾಮಸ (ಶಕದ್ವ. IV, ೧೩)." (ಶ್ರೀಮತ್. ೩೬೬). [ಸಂ.]

ಪಂಚರಾಯುಧ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?): ತೊಳಗುವ
ಬಾಳೆ ತುಟ್ಟುಪ ಕಕ್ಕಡೆ ಬುಂಭುಕದೊಳ್ ತಗುಳ್ಳು ಪಜ್ಜಿ
ಸುವ ಪಂಚರಾಯುಧಂ . . . ಭಯಂಗೆಲಿಸೆ ಕಡಂಗಿ ತಾಗಿದುಡುಂ
ಗೊಳೆ ತುಂಗತುರಂಗಸಾಧನಂ (ಪಂಚಭಾ. ೧೦-೩೬); ಪಂಚರಾಯುಧಂ
ಬೆರಸೆನೆವಟ್ಟಿ . . . ಪೊರಿದೆ ಬಿನ್ನಣಂ ನೆಗಟೆ ತಲ್ಲೆ ಆದರ್ ಕೆಲರಾಜಿರಂಗ
ದೊಳ್ (ಪಂಚಭಾ. ೧೦-೬೮). [?]

ಪಂಚರಾಶಿ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲೆಕ್ಕ; ಐದು
ಹಂತಗಳ ರಚನೆಯಿಂದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಲೆಕ್ಕ;
ದ್ವಿಗುಣಿತ ತ್ರೈರಾಶಿ: ಪಂಚರಾಶಿ . . . ಮಿಗೆ ಪಂಚಸಪ್ತ ನವರಾಶಿ
ಗಳೊಳ್ ಪಡುವುಟಾಯ ಬೇಜೆ ನೇಜಾಳ್ಳೊಡೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟುಡ್ಗ ರಾಶಿ
ತನ್ನೊಳ್ ಮಿಗೆ ಗುಣಯಿಸಲೊಡ್ಡಿದಲ್ವ ರಾಜಾದಿತ್ಯಾ? (ವ್ಯವಹಾ.
೩೩-೨). [ಪಂಚ_ರಾಶಿ]

ಪಂಚರಾಶಿಕ (ನಾ). = ಪಂಚರಾಶಿ: ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ರಾಜಾದಿತ್ಯದ
ಗಣಿತದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾರಾಶಿಕ ಚಿತ್ರತೆಯರಾಶಿಕ ಪಂಚರಾಶಿಕ ಚಿತ್ರ ಪಂಚ
ರಾಶಿಕ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂಧ. 1, ೧೧-೧೦); ಮಿಗೆ ಪಂಚರಾಶಿಕದೊಳಗೆ
ಮಿಗೆ ಮಧ್ಯದ ರಾಶಿಯನೆ ತಂದು (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂಧ. 1, ೩೪-೨).

[ಸಂ.]

ಪಂಚರೂಪ (ನಾ). ೧. ಐದು ಅಕಾರಗಳು: ಮಾತರತ್ವನು ಪಂಚರೂಪದ
ಪಾತಕಗಳೆಂಬಿಗಳನ್ನು ಸಂದರಪ ತಳವಾರ (ಹಸಾರ. ೫-೨೦).
೨. [ದ್ವೈತ] ಪರಮಾತ್ಮನ ಐದು ರೂಪಗಳು: ಪಂಚರೂಪಗಳು
-ಅನಿರುದ್ಧ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ವಾಸುದೇವ, ನಾರಾಯಣನೆಂಬ
ಪರಮಾತ್ಮನ ಐದು ರೂಪಗಳು (ಹಸಾರ. ೧-೯ ತಾತ್ಪರ್ಯ).

[ಪಂಚ_ರೂಪ]

ಪಂಚಲಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಪುರಾಣಗಳ ಸರ್ಗ, ಪ್ರತಿಸರ್ಗ, ವಂಶ,
ಮನ್ವಂತರ ಮತ್ತು ವಂಶಾನುಚರಿತ ಎಂಬ ಐದು ಲಕ್ಷಣಗಳು:
ಮತ್ತಮಾ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ಗ ಪ್ರತಿಸರ್ಗ ವಂಶ ಮನ್ವಂತರ ವಂಶಾನು
ಚರಿತೆಗಳೆಂಬ ಪಂಚಲಕ್ಷಣಗಳುಂ . . . ವಿದಿತಂಗಳಕ್ಕುಂ (ವಿನೇಶ. ೯);
"ಪುರಾಣಂ, ಪಂಚಲಕ್ಷಣಂ . . . ಪಂಚಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದೊಡಗೂಡಿದ
ಸ್ವಾಂವಾದಿ ಪುರಾಣಗಳ ಹೆಸರುಗಳು" (ಒದ್ದಾಂ. ೫೦). ೨. ಪುರಾಣ:
ಪುರಾಣವೆಂದರೆ . . . ವ್ಯಾಸರೇ ಮೊದಲಾದ ಮುನಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ
ಪಂಚಲಕ್ಷಣ ಸಮನ್ವಿತವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂದೂ ಪುರಾಣಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಚನ
ವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಭಾರದ. ೧೩೪). ೩. ಪರಮಾತ್ಮ
ನಿಗಿರುವ ಸತ್, ಚಿತ್, ಅನಂದ, ನಿತ್ಯತ್ವ ಮತ್ತು ಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವ
ಎಂಬ ಐದು ಲಕ್ಷಣಗಳು, —ಧರ್ಮಗಳು: ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ನಿತ್ಯ
ಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವೆಂಬ ಪಂಚಲಕ್ಷಣಾಂಚಿತಮಾಗಿ ಬಿಂದುವೊಪ್ಪಿತ್ತು
(ಮನೋಧಿ. ೨-೩೯ ಬೀಳು). [ಪಂಚ_ಲಕ್ಷಣ]

ಪಂಚಲಪನ (ನಾ). ಪಂಚಮುಖಿಗಳುಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಪಂಚಲಪನನ
ಪಂಚಮವಯವಂಗಳಿಗೆ ಗುರಿ ಸಂಚು ತಪ್ಪದ ತೆರದಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ತನ್ಮಯ
ಪಂಚವಿಶಿಖಂಗಳನು ಸರ್ವಶಕ್ತಿಯ ಬಲದಿಯೆಚ್ಚಿಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬಿರಿಯಲು
(ಸಮೋ. ೬-೪೯). [ಪಂಚ_ಲಪನ]

ಪಂಚಲಪನೆ (ನಾ). = ಪಂಚಮುಖಿ: ಸದಾಭ್ರಾಂಶ ಬೌದ್ಧಾದಿಮತ
ಕುಂಭವಿದಳನ ಪಂಚಲಪನನುಪಮಾವೀರನು (ಅರಾಜ. ೨-೨-೩೩).
[ಪಂಚ_ಲಪನ]

ಪಂಚಲಬ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕ್ಷಯೋಪಶಮ, ವಿಶುದ್ಧಿ, ದೇಶನೆ,
ಪ್ರಾಯೋಗ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಕರಣ ಎಂಬ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ
ಐದು ಲಬ್ಧಿಗಳು; ೧೨ ಪಂಚೋದ್ರಿಯಗಳು ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಗೊಳಗಾಗಿ
ರುವುದು ಅಥವಾ ಪಾಪದ ಉದಯವನ್ನು ನಶಿಸುವಂಥದು
ಕ್ಷಯೋಪಶಮ, ಅಶುಭವನ್ನು ಧಿಮ ಶುಭದ ಕಡೆ ಚಲಿಸುವಂಥದು
ವಿಶುದ್ಧಿ, ಜಿನವಾಣಿಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಥವಾ
ಮನನ ಮಾಡುವ ತೀವ್ರಾಸಕ್ತಿಯೇ ದೇಶನಾ, ವಿಶೇಷವಾದ
ಮನನದಿಂದ ಕರ್ವೆಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತೊಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು
ಪ್ರಾಯೋಗ್ಯ, ಅಧಃ, ಅಪೂರ್ವ, ಅನಿವೃತ್ತಿ ಎಂಬ ಕರಣ
ಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಅಂದರೆ ಅನಂತಗುಣವಿಶುದ್ಧಿಯ
ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಪರಿಣಾಮಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಕರಣ:
ಕ್ಷಯೋಪಶಮ ವಿಶೋಧಿ ದೇಶನಾ ಪ್ರಾಯೋಗ್ಯ ಕರಣಾಧಿಧಾನ ಪಂಚ
ಲಬ್ಧಿಗಳೆವು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೪೦); ಕ್ಷಯೋಪಶಮ ಲಬ್ಧಿ . . . ಕರಣ
ಲಬ್ಧಿಗಳೆಂದು ಪಂಚಲಬ್ಧಿಗಳೆಂದೆಂದ (ಸಸಾರ. ೩೪). [ಪಂಚ_ಲಬ್ಧಿ]

ಪಂಚಲವಣ (ನಾ). ಕಾಚಿಕ, ಸೈಂಧವ, ಸಾಮುದ್ರ, ಬಿಡ
ಮತ್ತು ಸೌವರ್ಚಲ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪುಗಳು; ಇಂಗು
ಬಣೆ ಪಂಚಲವಣಂ ಶೃಂಗಿಯ ಬೇರುಂ . . . ಸಿಂಗಿಸುಗುಂ
ಶೂಲವೇನೆಯಂ ತತ್ತ್ವಣದೊಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೧೩). [ಪಂಚ_ಲವಣ]

ಪಂಚಲಾಂಗಲದಾಸ (ನಾ). ಷೋಡಶ ಮಹಾದಾಸಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು; ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಅಭರಣಗಳಿಂದ
ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಐದು ಜೊತೆ ಎತ್ತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಐದು
ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನೇಗಿಲುಗಳನ್ನು ತಕ್ಕಷ್ಟು ಭೂಮಿಯೊಂದಿಗೆ ದಾನ
ಮಾಡುವುದು: ಷೋಡಶ ಮಹಾದಾಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಂಕ
ಲ್ಪಿಸಿ, ಆಯಾ ಪುಣ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಎರಡು ಮೂರರ ಮೇರೆಗೆ ರಂಗ
ನಾಥಸ್ವಾಮಿ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ (೧) ತುಲಾಪುಷ
ದಾನ . . . (೧೦) ಪಂಚಲಾಂಗಲದಾಸ . . . ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ

ನೂತನತೆ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿ ಸತ್ಪೀತಿಯಂ ಪಡೆದರು (ಮಹಾಕವಿ. ೧, ೧೦೧).

[ಪಂಚ + ಲಿಂಗ + ದಾನ]

ಪಂಚಲಿಂಗ(ನಾ). ೧. ಗಜಾರಣ್ಯವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ತಲಕಾಡಿ ನಲ್ಲಿರುವ ಐದು ಲಿಂಗಗಳು; ಅರ್ಕೇಶ್ವರ, ಪಾತಾಳೇಶ್ವರ, ಮರಳೇಶ್ವರ, ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ವೈದ್ಯೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಲಿಂಗಗಳು; ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ತಲಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಪಂಚಲಿಂಗದರ್ಶನವೆಂಬ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (೧೨೩). ೨. ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಐದು ಲಿಂಗಗಳು; ಪಂಚಭೂತಲಿಂಗಗಳು, ೧೫ "ಪೃಥ್ವೀಲಿಂಗ (ಕಾಂಚೇವರಂ), ಅಪೋಲಿಂಗ (ಜಂಬುಕೇಶ್ವರ), ತೇಜೋಲಿಂಗ (ಅರುಣಾಚಲಂ), ವಾಯುಲಿಂಗ (ಕಾಳಹಸ್ತಿ), ಆಕಾಶಲಿಂಗ (ಚಿದಂಬರ)" (ಪ್ರೀತತ್ನ. ೩೪೪). ೩. [ವೀಶ್ವ] ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಗಳಲ್ಲಿ ಭಾವಿಸುವ ಪ್ರಸಾದಲಿಂಗ, ಜಂಗಮಲಿಂಗ, ಶಿವಲಿಂಗ, ಗುರುಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಆಚಾರಲಿಂಗ ಎಂಬ ಐದು ಲಿಂಗಗಳು; ಶ್ಲೋಕ ತ್ವಕ್ಯು ಚಕ್ಷು ಚಕ್ಷು ಧ್ವಾನವೆಂಬ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾದಲಿಂಗ ಜಂಗಮಲಿಂಗ ಶಿವಲಿಂಗ ಗುರುಲಿಂಗ ಆಚಾರಲಿಂಗವೆಂಬ ಪಂಚಲಿಂಗಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮುಖದೊಳು ನಿಂದು . . . ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಂಗಳು ಲಿಂಗವಶವಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನ (ಅದನ. ಮು. ೨೦೪-೨೫೮); ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಲಿಂಗಂಗಳ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ . . . ಮೂಲೋಕ ದೊಡೆಯನಲ್ಲಿ ಮನವಡಗಿರ್ಪ ಮಹಾಶರಣರ ಶ್ರೀಪಾದಕ್ಕೆ ನಮೋ ನಮಃ ಎಂಬಿನಯ್ಯ (ಅಖಂಡ. ೪೭-೯೦). [ಪಂಚ + ಲಿಂಗ]

ಪಂಚಲೋಭಿ (ನಾ). ಬಹಳ ದುರಾಶೆಯುಳ್ಳವನು; ಕಡು ಲೋಭಿ: "ದೀನಂ ಕದರ್ಯಂ ಪಂಚಲೋಭಿ[ಪಾಪಂ. ಲೋಭಿ]ಕೀನಾಶ ನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೭). [ಪಂಚ + ಲೋಭಿ]

ಪಂಚಲೋಹ(ನಾ). ೧. ತಾಮ್ರ, ಹಿತ್ತಾಳೆ, ತವರ, ಸೀಸ ಮತ್ತು ಕಬ್ಬಿಣ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಲೋಹಗಳು: "ಇಳಿಯಾದಿ ಭೂತಂಗಳಲಿ ಪಂಚಲೋಹದಲಿ . . . ಧಾತುಮೆಂಬಧಿಧಾನ ವರ್ತಿಸುಳುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೭-೩೪). ೨. ವಿಗ್ರಹ ಮೊದಲಾದು ವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಐದು ಲೋಹಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಮಿಶ್ರಲೋಹ: ಗಂಗರ ಕಾಲದ ಪಂಚಲೋಹದ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು (ಭಾರದ. ೫೦೩).

[ಪಂಚ + ಲೋಹ]

ಪಂಚವಕ್ತ್ರ (ನಾ). - ಪಂಚಲಪನ: ಉಮಾಧಿನಾಥರು ಕೋಟಿ ಪಂಚವಕ್ತ್ರರು ಕೋಟಿ ಸಂದಿವಾಹನರೊಂದು ಕೋಟಿ ನೋಡಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೯೨೦); ಮುಂತೆ ಶಿವಮೂರ್ತಿ ಜಗನ್ನಿಲ್ಲಹೋಳು ತೋಳತೋಳಗೆ ದಶಭುಜಂ ಪಂಚವಕ್ತ್ರಂ ತ್ರಿಣೇತ್ರದಿನೊಪ್ಪಿ (ಸಂಚರ. ೬-೧೨೫).

[ಪಂಚ + ವಕ್ತ್ರ]

ಪಂಚವಕ್ತ್ರ (ನಾ). - ಪಂಚಮುಖ: "ಹರಿ ಮೃಗೇಂದ್ರಂ ಪಂಚವಕ್ತ್ರಂ ನಪಾಯುಧಂ . . . ಕೇಸರಿಯೆನಲ್ ಸಿಂಹನೊನಿಸುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೭-೭). [ಪಂಚ + ವಕ್ತ್ರ]

ಪಂಚವಕ್ತ್ರರಸ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧ: ಪಂಚವಕ್ತ್ರರಸ:— ಇದನ್ನು ಮಾಡುವ ಕ್ರಮ- ೧ ತೂಕ, ಗಂಧಕ ೧, ಬಿಳಿಯ ಮೆಣಸು ೧, ಶುದ್ಧ ಬಿಳುಗಾರದ ಹಳುಕು ೧, ಹಿಪ್ಪಲಿ ೧, ಇಷ್ಟನ್ನು ಸಮಗೊಂಡು ಮರ್ದಿಸಿ . . . ಹಸಿ ಶುಕಿರಸದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದು (ವಿಶ್ವ. ೩೬).

[ಪಂಚವಕ್ತ್ರ + ರಸ]

ಪಂಚವಟಿ (ನಾ). "ಕೂದಲಿನಿಂದ ವಿಶಾಲವಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿ ಎದೆ ಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ದಾರವು" (ಪುರಾಣ. ೩೬೪): ಆಗ ಮಹಾವ್ರತಿ

ಅ ಯುವತಿಯ. ಕೂದಲನ್ನು ಕಂಡು "ಇದು ನಮ್ಮ ಪಂಚವಟಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವುದು" ಎಂದನು (ಪುರಾಣ. ೯೩).

[< ಸಂ. ಪಂಚವಟಿ = ಯಜ್ಞೋಪವೀತ]

ಪಂಚವಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಅಶ್ವತ್ಥ, ಬಿಲ್ವ, ವಟಿ, ಧಾತ್ರೀ ಮತ್ತು ಅಶೋಕ ಎಂಬ ಐದು ಮರಗಳು. ೨. ಶ್ರೀರಾಮನು ವಾಸ ಮಾಡಿದ ಗೋದಾವರೀನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿರುವ ಪಂಚವಟಿ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದ ಒಂದು ಅರಣ್ಯಪ್ರದೇಶ; ೧೫ ಈಗಿನ ನಾಸಿಕ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ: ಸುದತಿ ಕಿಸ್ಕಿಂಧೆಯನು ನೋಡಾ ಇಡುವ ಬಾಲಿಯ ಸದನ ಮುಂದಿಹುದೆಂದು ಪಂಚವಟಿಯು (ಕಾಶೀ. ೪೪-೪೯); ತರಣಿನಂತಹರತ್ರಿ ಮುನಿಯು ಪರ್ವತಣೆಯನು ಕೈಗೊಂಡು ರಜನೀಶರ ವಿರಾಧನ ಮುಠಾದು ಸಾರ್ಧರು ಪಂಚವಟಿ ವನನ (ಕೊರಾ. ೩-೧ ಸೂಚನೆ). [ಸಂ. ಪಂಚವಟಿ]

ಪಂಚವಣ್ಣ (ನಾ). - ಪಂಚವರ್ಣ ೧: "ಪಂಚವಣ್ಣ-ಪಂಚವರ್ಣ" (ತದ್ವ. ಕೋ. ೨೩); ಪಂಚವಣ್ಣದ ಪಟ್ಟಿಯ ಬಿರುದಿನ ಬೀರಗಚ್ಚೆಗಟ್ಟುರ್ವ ಪಿರಿಯ ನೇಜೆಯಮನೋಜೆಯಿಂದತ್ತಿ ಪಿಡಿದು (ರಾಜಕೀ. ೬-೧೧ ಪ).

[< ಸಂ. ಪಂಚವರ್ಣ]

ಪಂಚವಣ್ಣಗೆ (ನಾ). ೧. ಐದು ಬಗೆಯ ಬಣ್ಣಗಳು; ಪಂಚವರ್ಣ: ಪಂಚವಣ್ಣಗೆಯ ಪುಟ್ಟಿಯ ಚೆಲ್ಲದಿಂ ಕಟೀತಟಿಂ ನಸುನೆಗೆ ಸಿಂಹಬಂಹಿಮಕಟೀತಟಿಮಂ ಭುಜದಂಗದಂಗಳಾಗಿನೆ ಪುರದೊಳ್ ಪುರಂದರ ಶರಾಸನಮಂ ನಿಜರತ್ನರತ್ನಿಯಂ (ಮಹಾಣೀ. ೬-೭೧). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಲಂಕಾರ; ಐದು ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ವರ್ಣ ರಚನೆ, - ಚಿತ್ರರಚನೆ: ಕಟ್ಟಿದ ಪಂಚವಣ್ಣಗೆಯ ಪಟ್ಟಿಯ ತೊಂಗ ಲೋಕಂಧ್ರಚಾಪಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ . . . ಲೋಹಿತವೃಷ್ಟಿಯನಾಸವಾರಿ ಗಲ್ ಪುಟ್ಟಿಸಿ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೩-೫೯); ತೆಗೆದು ತರಂಗೊಳಿಸಿದ ಪಂಚ ವಣ್ಣಗೆಯ ಪಟ್ಟಿಯ ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಮಕರತೋರಣದ ಸಂಗಳಿಸಿದ ನನೆಯ ಸೂಸಕಂಗಳ . . . ಗಾಡಿವಡೆದ ಮಂಟಪದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆರೆದವಿಬುಧರಿಂ (ರಾಜಕೀ. ೪-೫ ಪ). ೩. ಮಂಗಳಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬರೆಯುವ ಐದು ಬಣ್ಣಗಳ ಹಿಟ್ಟು, ರಂಗೋಲೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಮಂಡಲ; ನಾರಿಯರು ಬಂದು ಅಂಗಳ ಬಳಿ ಗಂಧದ ಸಾರಣೆಯದಳಿದು ಮುತ್ತಿನ ರಂಗವಾಲೆ ವಿಸ್ತಾರದಿಂದಲಿ ಪಂಚ ವಣ್ಣಗೆಯ ಹಿಟ್ಟು (ವಿದಾಳ್ಯ. ೯೨-೩); ಗಂಗೋದಕವ ತಳಿದು ರಂಗವ ನಿಕ್ಕಿ ನನ ಪಂಚವಣ್ಣಗೆಯ ನೆಲೆನೆಯೊಳುಂ ರಚಿಸಿ (ಸರಕು. ೩೩-೨). ೪. ಒಂದು ಮಠದ ಹೆಸರು: ಪರತರ ಪರಂಜ್ಯೋತಿ ಪಂಚವಣ್ಣಗೆ ಯಾರ್ಯ ನಂಜೇಶ ಸಲಹುಗೆಮ್ಮ (ರಾಘವ. ೧-೩).

[< ಸಂ. ಪಂಚವರ್ಣಕಾ]

ಪಂಚವತ್ಸರ (ನಾ). ೧. ಐದು ವರ್ಷಗಳು. ೨. ಐದು ವರ್ಷ ದವನು; ಬಾಲಕ: ಪಂಚವತ್ಸರನಾದ ಪುತ್ರನನಂದು ಗೌಡಿಯರಾತ್ಮ ಜರ್ ವಂಚಿಸುತ್ತೆ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳುಂ ಬಗಲ್ಗಳವಟ್ಟಿರಲ್ ಸಂಚಯ ಗೊಳುತೋಡಿದರ್ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೨-೧-೪). [ಪಂಚ + ವತ್ಸರ]

ಪಂಚವದನ (ನಾ). ೧. ಐದು ಮುಖಗಳು: ಪೃಥಿ ಅಪ್ಪು ತೇಜ ವಾಯುವಾಕಾಶನೆಂಬ ಪಂಚತ್ತನೇ ಪಂಚವದನವಾಗಿ ಆ ಪಂಚವದನವೇ ಪಂಚೀಕೃತವನೆಯ್ನ ಜಗದಾದಿ ಸೃಷ್ಟಿಯನನುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕರ್ತನಾದ ನಮ್ಮ ಬಸವಯ್ಯನು (ನೀಲಮ. ೨೫-೧); ಪಂಚವದನಂಗಳಿಂದೆಸೆದು ತ್ರೈಪಂಚನಯನಂಗಳಿಂ ವಿರಾಜಿಪ ಪಂಚವರ್ಣಂಗಳಿಂದೆಸೆದು ಬಲಿಂಚಿ ನಂದದಲಿ (ಗಗನಾ. ೬-೮೬). ೨. ಐದು ಮುಖವುಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಪಂಚವದನನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ನಿರ್ವಂಚಕದೊಳರ್ಥಂಗಳೆಲ್ಲವನಂಚಪ್ಪಿಯದಿಂದ

ವಾರಾಧಿಸಿ ಸಮಯಲೋಚನೆ (ಒಪ್ಪ. ೨೮-೫); ಪಂಚವದನನ ಪರಮ ಯೋಗಮುದ್ರೆಯನೊಡೆದು ಕರಣಗಳೆಲ್ಲ ಕಡಡಿ (ಸಮೋ. ೪-೧೬).

[ಪಂಚ + ವದನ]

ಪಂಚವದನ್ಯ (ನಾ). - ಪಂಚಮುಖ್ಯ : ಪರಮಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯು ನೀವು ಮಹಿಯದಿರಬ್ಬಿಯಿಂ ಪಜಾದು ತಲೆ ದೀಳುವಾ ವೇಳೆಯವಧಾನವೇ ಬೇಕಾದದು ದೋಷಕರಿಪಂಚವದನವೆನಲು (ಭಾವಚಂ. ೯-೨೩); ವೀರೇಶ್ವರಂ ಸಿಂಹವಾಗುತ್ತಲಂತದ ಮಸ್ತಕವನ್ನಿ ಗೆಯಾಗಿ ಸೀಳಲಾರಗಂ ಬಳಿಕ್ಕು ಪಂಚವದನನಾಗಲ ಶರಭನಾಗಿ ರುದ್ರಂ ಸೀಳಲು (ವೀಶ್ಯ. ೩-೪-೧೪).

[ಪಂಚ + ವದನ]

ಪಂಚವರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಐದರ ಗುಂಪು. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಕಕಾರದಿಂದ ಮಕಾರದವರೆಗಿರುವ ಐದು ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳ ಐದು ಗುಂಪು; ಕವರ್ಗ, ಚವರ್ಗ, ಟವರ್ಗ, ತವರ್ಗ, ಪವರ್ಗ. ೩. [ರಾಜನೀ] ಕಾಪಟಕ, ಉದಾಸ್ಥಿತ, ಗೃಹಪತಿಕ, ವೈದೇಹಕ ಮತ್ತು ತಾಪಸ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಗೂಢಚಾರರ ಗುಂಪು: ಸಾಮ, ವಾನ, ಭೇದ, ವಂಶ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಉಪಾಯಗಳು, ಅಪ್ಪವರ್ಗ ಮತ್ತು ಪಂಚ ವರ್ಗಗಳು ಮತ್ತು ತೀರ್ಥಗಳು—ಇವುಗಳ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ರಾಜನೀತಿಯ ಅರಿವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೩೬೯). [ಪಂಚ + ವರ್ಗ]

ಪಂಚವರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಬಿಳುಪು, ಹಳದಿ, ಕೆಂಪು, ಹಸುರು ಮತ್ತು ಕಪ್ಪು ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಬಣ್ಣಗಳು: ತದೀಯ ಶಿರಂ ವರಪಂಚವರ್ಣ ಪಂಚರಮನೆ ಪಂಚವರ್ಣಶುಕ್ರಮೊಪ್ಪಿದುದಲ್ಲಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೬೯). ೨. ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳು. ೩. ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಒಂದು ಮಂತ್ರ; ಶಿವಪಂಚಾಕ್ಷರಮಂತ್ರ: ಭೂಪನಾನಂದದಿಂದಂ . . . ಶ್ರೀಪಂಚವರ್ಣಮಂ ಚಿಹ್ನೆಯೊಳ್ ಜಿಸುತಿರಲು (ಭಾವಚಂ. ೪-೩೧); ಚಿದ್ರನಲಿಂಗಕ್ಕೆದು ಪೆಸರೆಂದೆನೆ ಬಣ್ಣ ಪರಾರೊ ಪಂಚವರ್ಣದ ಘನಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೯೪). [ಪಂಚ + ವರ್ಣ]

ಪಂಚವರ್ಣಗಿಳಿ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆಯ ಬಣ್ಣಗಳ ಗರಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಗಿಳಿ: ಮಂಡಕಿ ಚಕ್ರವಾಳ ಬಕದಾರ ಮರಾಳನು ಜಕ್ಕುವಕ್ಕಿಯಿಂ ತೊಂಡಿಗ ಪಂಚವರ್ಣಗಿಳಿ ಕೋಕಿಲ . . . ಒಪ್ಪುತಿಹುದಲ್ಲಿಯ ರೌದ್ರದ ರಣ್ಯಮಧ್ಯದೊಳ್ (ಮಲ್ಲಕಾ. ೩-೧೪೧).

[ಪಂಚವರ್ಣ + ಗಿಳಿ]

ಪಂಚವರ್ಣ (ನಾ). ಐದು ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವವಳು: ಚಂಚ್ಚನ್ನಜಪಂಚವರ್ಣ ಪಡೆಗುಂ ಚಕ್ರಾಂಗನಾಶಂಕೆಯಂ (ಅಜಿಪ. ೨-೪೪). [ಸಂ. ಪಂಚವರ್ಣ]

ಪಂಚವರ್ಣ (ನಾ). - ಪಂಚವರ್ಣ ೩: ವರಧರ್ಮಗುಣ ದಾಗೋಹದೊಳು ಸಂಪನ್ನರುರುಪಂಚವರ್ಣಪದ್ಮನ್ ಮೂಲಪ್ರಣಮ ದಿವ್ಯಾತ್ಮಪದ್ಮಪರಂ (ವೀಶ್ಯ. ೧-೧-೨೪); ಪಂಚವರ್ಣ ಸ್ವರೂಪಕ ಯನ್ನ ಹೃತ್ಪರಸಿಯೊಳಗೆ ನೆಲಸಿರ್ಕ್ಕುಂ (ಸಮೋ. ೧-೬). [ಪಂಚ + ವರ್ಣ]

ಪಂಚವಲ್ಕುಲ (ನಾ). ಆಲ, ಅತ್ತಿ, ಅರಳಿ, ಗೋಡೆ ಮತ್ತು ಬಸರಿ ಎಂಬ ಐದು ಮರದ ತೊಗಟೆಗಳು; ೨ ಆಲ, ಅತ್ತಿ, ಅರಳಿ, ಬಸರಿ ಮತ್ತು ಪಿಪ್ಪಲ ಎಂದೂ ಭೇದಗಳುಂಟು: ಕೊತ್ತಂಬರಿ ದೀನ, ಜೀರಿಗೆ. . . ಪಂಚವಲ್ಕುಲಗಳು, ಪಂಚಪಲ್ಲಗಳು, ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ, ಅಲದ ದಿಳಲು ಇವನ್ನು ಕಷಾಯವಿಟ್ಟು ಸೇವಿಸಿದರೆ ಶ್ಲೇಷ್ಮಭರ್ಧಿ. ಸಕಲ ಭರ್ಧಿ ಸಹ ನಿಲ್ಲುವು (ಸಕವೈ. ೪೫೬). [ಪಂಚ + ವಲ್ಕುಲ]

ಪಂಚವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಇತ್ತಡೆ ನಿನ್ನನಾಂ ನಡೆದಿಂದ ನೊಲೆಯಾಗದುದೆಲ್ಲಿಪಂದುದೊ ಚಿತ್ತಜ ನಿನ್ನನೊಟ್ಟು ಮೊಹಿ ಯಿಟ್ಟಿ ನೇನೆನಕ್ಕುಟಿಂಬುದಾಪತ್ತಿ ನೊಳಪ್ಪಡಂ ಫಲಮನುಜ್ಜದೆ ಸಾವರೆ

ಪಂಚವಳ್ಳಿಯಂ ಪಿತ್ತಿಲೊಳಿಟ್ಟುರುಂ ಮರನಿಟ್ಟುರುಮೇಂ ಫಲಮುಂಟು ರಲ್ಲರೋ (ಒಪ್ಪ. ೪-೬೧). [ಸಂ. ಪಂಚವಳ್ಳಿ]

ಪಂಚವಾದ್ಯ (ನಾ). - ಪಂಚಮಹಾವಾದ್ಯ: ಜನಕಮದ್ದಳೆಯ, ಕಾಳಿಯ, ಪಂಚವಾದ್ಯದ, ದಿರುದಿನ ಬಾವುಲಿಯ ಸಡಗರದಿಂ ಬಂದು ಶಕ್ರುಘ್ನಂ ಮುಂಚಪ್ಪಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೮-೨೯).

[ಪಂಚ + ವಾದ್ಯ]

ಪಂಚವಾಯು (ನಾ). ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಐದು ಬಗೆಯ ವಾಯು ಗಳು: ೧ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ಸಮಾನ, ಉದಾನ ಮತ್ತು ವ್ಯಾನ ಎಂಬ ವಾಯುಗಳಲ್ಲದೆ, ಶರೀರವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಸಾಧಕ ವಾದ ಬೇರೆ ಐದು ಬಗೆಯ ವಾಯುಗಳಿವೆ. ಅನೇ ನಾಗ, ಕೂರ್ಮ, ಕೃಕರ, ದೇವದತ್ತ ಮತ್ತು ಧನಂಜಯ ವಾಯುಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಗವು ತೇಗನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ, ಕೂರ್ಮವು ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾಗಿದೆ, ಕೃಕರವು ಸೀನು ಬರಲು ಕಾರಣವಾಗಿದೆ, ದೇವದತ್ತವು ಆಕಳಿಕೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ, ಧನಂಜಯವು ಶರೀರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ—ಮನುಷ್ಯನ ಪ್ರಾಣವಾಯು ಹೋದರೂ ಧನಂಜಯವು ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಇರುತ್ತದೆ: ಚಿಕ್ಕಕ್ಕಿಯ ಮಥನದಿಂದ ನಾಗ ಕೂರ್ಮ ಕೃಕರ ದೇವದತ್ತ ಧನಂಜಯ ಎಂಬ ಪಂಚ ವಾಯುಗಳ ನಿಲಿಸಿ (ಜನ್ನ. ಪಂ. ೧-೬೯೦); ನಾಗ ಕೂರ್ಮ ಕೃಕರ ದೇವದತ್ತ ಧನಂಜಯಗಳುಂಟು ಪಂಚವಾಯುಗಳುಂಟು (ಅಶ್ವಸ್ಥ. ೧೫-೩೨). [ಪಂಚ + ವಾಯು]

ಪಂಚವಾರ್ಷಿಕ (ಗು). ಐದು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: 'ಪಂಚ ವಾರ್ಷಿಕಯೋಜನೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪಂಚವಾರ್ಷಿಕಯೋಜನೆ (ನಾ). ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಮಾಡ ಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಗಳ ರೂಪರೇಷೆಯ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಐದು ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಒಮ್ಮೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ರೂಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಮೊದಲ ಪಂಚವಾರ್ಷಿಕಯೋಜನೆ ಮುಗಿದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹೊರಗಿನವರು ನಮಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲ ಮತ್ತು ಗ್ರಾಂಟು ನೆರವು ಸುಮಾರು ೩೦೦ ಕೋಟಿ ರೂಪಾಯಿಷ್ಟು (ಹಣಪ್ರ. ೩೬೬). [ಪಂಚವಾರ್ಷಿಕ + ಯೋಜನೆ]

ಪಂಚವಾಳ 'ಪಂಚಪಾಳೆ' ನೋ.

ಪಂಚವಿಂಶ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೈದು: ಶಂಖಕಾರ್ಯಾಯಂ ಸೌಧರ್ಮ ಕಲ್ಪದೊಳ್ ಪಂಚವಿಂಶ ಪರೋಪಮಾಯುಷ್ಯದಿಂ ಪುಟ್ಟಿ (ಶಾಂತಿಪ. ೯-೪೪ ಪ). [ಪಂಚ + ವಿಂಶ]

ಪಂಚವಿಂಶತಿ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೈದು: ತೆಂಕನೊಗದೆ ಬಂದು ವೃಷಭಾ ಚಲಮಂ ಕಂಡನದು . . . ಪಂಚವಿಂಶತಿಶತಯೋಜನಾವಗಾಹಮು ಮಾಗಿ ಸಂದು (ಅಜಿಪ. ೧೩-೬೯ ಪ); ಸಮಯವನಮಾದಂತುನ್ನತ್ತ ಪಂಚವಿಂಶತಿಪ್ರಾಯಮಾಗಿ (ಸಂಬರ. ೧೦-೫).

[ಪಂಚ + ವಿಂಶತಿ]

ಪಂಚವಿಂಶತಿಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನರು ತಮ್ಮ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ವಿಧವಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳು; ೧ "ಪಂಚವಿಂಶತಿಕ್ರಿಯೆಗಳು—೧ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಕ್ರಿಯೆ (ದೇವ ಗುರುಶಾಸ್ತ್ರಾದಿ ಪೂಜೆ) ೨ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಕ್ರಿಯೆ (ಅನ್ಯದೇವ ಗುರುಶಾಸ್ತ್ರಾದಿ ಪೂಜೆ) ೩ ಪ್ರಯೋಗಕ್ರಿಯೆ (ಗಮನಾಗಮನ) ೪ ಸಮಾದಾನ (ವಿರತನು ಅವಿರತನಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖ ನಾಗುವುದು) ೫ ಈರ್ಯಾಪಥ (ಗಮನ) ೬ ಪ್ರಾದೋಷಿಕ (ಕ್ರೋಧಾವೇಶದಲ್ಲಾಗುವ ಪ್ರಮಾದ) ೭ ಕಾಯಿಕೆ (ಕುಕರ್ಮೋ

ದೋಗ) ೮ ಅಧಿಕರಣಿಕ (ಶಸ್ತ್ರಧಾರಣ) ೯ ಪರಿತಾಪಿಕ (ಪರ
ದುಃಖೋತ್ಪಾದನ) ೧೦ ಪ್ರಾಣಾತಿಪಾತ (ಆಯುಸ್ಸು,
ಇಂದ್ರಿಯಶಕ್ತಿ, ಪ್ರಾಣಇವುಗಳ ವಿಯೋಗಕ್ರಿಯೆ) ೧೧ ದರ್ಶನ
(ರಮಣೀಯಸ್ವರೂಪಾವಲೋಕನ) ೧೨ ಸ್ವರ್ಶನ ೧೩ ಪ್ರಾತ್ಯ
ಯಿಕಿ (ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹ) ೧೪ ಸಮಂತಾನುಪಾತ (ಪ್ರಾಣ
ಗಳು ವಾಸಿಸುವಲ್ಲಿ ಮೂಲಮೂತ್ರತ್ಯಾಗ) ೧೫ ಅನಾಭೋಗ
(ಹಿಂಭಾದಿಯಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ಹುಡುಗದೆ ಕುಳ್ಳಿರುವುದು, ಮುಂ)
೧೬ ಸ್ವಹಸ್ತಕ್ರಿಯೆ (ಪರರು ಮಾಡಬಹುದಾದ್ದನ್ನು ತಾನು
ಮಾಡುವುದು) ೧೭ ನಿಸರ್ಗ (ಪ್ರಾಣೋತ್ಪಾದಕ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು
ತಾನು ಸಾಧುವೆಂದು ತಿಳುವುದು ಪರರಿಗೆ ಮಾಡಲಪ್ಪಣೆ
ಯಿರುವುದು) ೧೮ ವಿದಾರಣ (ಅಲಸ್ಯದಿಂದ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರಕ್ರಿಯೆ
ಯನ್ನು ಮಾಡದಿರುವುದು ಮತ್ತು ಅನ್ಯರ ಸಾಪಕರ್ಮವನ್ನು
ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು) ೧೯ ಅಜ್ಞಾವ್ಯಾಪಾದಿಕಿ (ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಮತ
ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡದೆ ಅನ್ಯವಿಧವಾಗಿ ಮಾಡುವುದು) ೨೦
ಅನಾಕಾಂಕ್ಷೆ (ಅರ್ಹಂತರು ವರ್ಣಿಸಿದ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನಾದರ)
೨೧ ಪ್ರಾರಂಭ (ಸ್ವಕೃತ-ಪರಕೃತ ಭೇದನ ಭೇದನಗಳಲ್ಲಿ
ಹರ್ಷ) ೨೨ ಪಾರಿಗ್ರಾಹಿಕಿ (ಪರಿಗ್ರಹರಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತ
ನಾಗುವುದು) ೨೩ ಮಾಯೆ (ಜ್ಞಾನದರ್ಶನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಪಟೋ
ಪಾಯ) ೨೪ ಮಿಥ್ಯಾದರ್ಶನ (ಪರರ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಕ್ರಿಯೆಗೆ
ಉತ್ತೇಜನ) ೨೫ ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ಸಂಯಮದಲ್ಲಿ ಉದ್ಯುಕ್ತ
ನಾಗದಿರುವುದು" (ಜೈನಧ. ೬೩). [ಪಂಚವಿಂಶತಿ+ಕ್ರಿಯೆ]

ಪಂಚವಿಂಶತಿಗುಗ್ಗು ಛೇದಾರ್ಣವ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಗುಗ್ಗು ಛವೇ
ಮೊದಲಾದ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡುವ
ಚೋರ್ಣ : ಪಂಚವಿಂಶತಿಗುಗ್ಗು ಛೇದಾರ್ಣ-ತ್ರಿಕಟುಕ, ತ್ರಿಫಲ . . .
ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಸಮ ಮುಖಪಾತ್ರಿ ಗುಗ್ಗುಳು ಎಲ್ಲಾ ಒಟ್ಟು ಸೇರಿಸಿ . . .
ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು . . . ಎಂಬತ್ತು ವಿಧ ವಾತಗಳೂ ಸಹ ಮಾಣುವುವು
(ಸಕವ್ಯ. ಪಂ. ೪೩೭). [ಪಂಚವಿಂಶತಿ+ಗುಗ್ಗುಳ (= ಗುಗ್ಗುಳ) + ಚೋರ್ಣ]
ಪಂಚವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವ (ನಾ). = ಪಂಚವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವ : ಪಂಚವಿಂಶತಿ
ತತ್ತ್ವಂಗಳ ವಂಚನೆಯನಳಿದು ಹತ್ತನಾಡಿಗಳ ವ್ಯಕ್ತೀಕರಿಸಿ (ಅಮಂಡೇ.
೧೯೩-೧೪). [ಪಂಚವಿಂಶತಿ+ತತ್ತ್ವ]

ಪಂಚವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಸಾಂಖ್ಯರ ಮೇರೆಗೆ ಜಗ
ತ್ತಿಗೆ ಮೂಲನಾದ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ತತ್ತ್ವಗಳು; ಅಷ್ಟಪ್ರಕೃತಿ
ಗಳು, ಪಂಚಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಪಂಚಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು,
ಮನಸ್ಸು, ಪಂಚವಿಷಯ, ಪುರುಷ ಎಂಬುವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ
ಆದ ತತ್ತ್ವ : ಪಂಚವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವರೂಪದ ಪಂಚವಜಾಯದೆ ನೀತಿನುಮಿ
ದಲಿ ರಂಜಿಗಾಣದೆ ಸಗುಣಮಯ ನೀಹಾರದಲಿ ಮುಳುಗಿ . . . ಆತುಮ
ವಂಚಕರು ನೀವಾ ಪಕುಗಳೆಂದರೆ ಖೇದವೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೨೭);
ಪಂಚವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವಂಗಳೆಂಬ ಮಾಯಾಸುಭಟರ ಸುಡಕೊಂದು (ಭನವ.
೩೪-೩೧). [ಪಂಚವಿಂಶತಿ+ತತ್ತ್ವ]

ಪಂಚವಿಂಶತಿಮಳ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಬಾಧಕ
ವಾದ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ದೋಷಗಳು; ಮಿಥ್ಯಾದರ್ಶನವೇ ಮೊದ
ಲಾದುವು : ಒಳಕೊಂಡ ಪಂಚವಿಂಶತಿಮಳದಿಂದ ಹಿಂಗೆ . . . ಬೆಳಗು
ಗುವಿಾ ತೆಜದ ನಿನ್ನ ದರ್ಶನರತ್ನಂ (ಸುಕುಸೂ. ೬-೪೬); ೧೦ "ಮಿಥ್ಯಾ
ದರ್ಶನ, ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ, ಮಿಥ್ಯಾಚಾರಿತ್ರ, ಮಿಥ್ಯಾದೃಷ್ಟಿ
ಯುಳ್ಳವನು, ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಯಾದವನು, ಮಿಥ್ಯಾಚಾರಿತ್ರ
ವಂತನು (ಈ ಆರು ಅನಾಯತನಗಳು); ದೇವಮೂಢ, ಗುರು

ಮೂಢ, ಸಮಯಮೂಢ (ಈ ಮೂರು ಮೂಢಗಳು);
ಜ್ಞಾನ, ಕುಲ, ಬಲ, ಪೂಜೆ, ಜಾತಿ, ಐಶ್ವರ್ಯ, ತಪ, ಶರೀರ
(ಈ ಎಂಟು ಮದಗಳು); ಶಂಕೆ, ಕಾಂಕ್ಷೆ, ಅನ್ಯದೃಷ್ಟಿಪ್ರಶಂಸೆ,
ಸಂಸ್ತವ, ವಿಚಿಕಿತ್ಸೆ (ಈ ಎಂಟು ಶಂಕಾದಿಕ ದೋಷಗಳು)
(ಸಿದ್ಧಾಂತಸಾರ. ೧-೩೮-೫೦)" (ಪ್ರೀತಪ್ಪ. ೨೧೩).

[ಪಂಚವಿಂಶತಿ+ಮಳ (= ಮಳ)]

ಪಂಚವಿಧಜ್ಞಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮಹಿಜ್ಞಾನ, ಶ್ರುತಜ್ಞಾನ,
ಅವಧಿಜ್ಞಾನ, ಮನಃಪರ್ಯಾಯಜ್ಞಾನ, ಕೇವಲಜ್ಞಾನ ಎಂಬ
ಐದು ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನಗಳು : ಈ ಪಂಚವಿಧಜ್ಞಾನಮುಂ ತದ್ವೇದಾದಿ
ಗಳುಂ ಮುಂತೆ ಪೇಟೆಪಡೆಗುಂ (ತತ್ತ್ವಶ. ೫೩). [ಪಂಚ+ವಿಧ+ಜ್ಞಾನ]
ಪಂಚವಿಧಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ (ನಾ). ಚಂದ್ರ, ಸೂರ್ಯ, ಗ್ರಹ,
ನಕ್ಷತ್ರ, ಪ್ರಕೀರ್ಣಕಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯರು :
ಚಂದ್ರದಿತ್ಯಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಪ್ರಕೀರ್ಣಕಗಳೆಂಬ ಪಂಚವಿಧಜ್ಯೋತಿಷ್ಯರಿಂ
ಪರಿವಾರಿತಂಗಳಪ್ಪ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೪-೧೬). [ಪಂಚ+ವಿಧ+ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ]
ಪಂಚವಿರುತಿ (ನಾ). = ಪಂಚಪಕ್ಷಿಸ್ವನ ೩ : ಪಂಚವಿರುತಿಯಂ ತಾಳ
ಗತಿಗುರವದಸಲಿವರದು ಸುರತಾಧಿಕಂ (ಜನವ. ೧೦-೨೮); ಪಂಚವಿರುತಿಗಳ
ಸಂಜ ಶಕುನಿಮಂಚದಿಂಚರಸ್ತ ನಿತ ಸೀತ್ಕಾರ ಮುಂಚುವ . . . ಸುಖಿಲೇಳ್ವೆ
(ಭೈರಸೂ. ೨೯೭). [ಪಂಚ+ವಿರುತಿ]

ಪಂಚವಿಶಿಖ (ನಾ). = ಪಂಚಬಾಣ ೧ : 'ಪಂಚವಿಶಿಖಾಸ್ತ್ರ' ಪರಾ.
[ಪಂಚ+ವಿಶಿಖ]

ಪಂಚವಿಶಿಖಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಐದು ಬಾಣಗಳೇ ಆಯುಧವಾಗಿ
ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ : ಪಂಚವಿಶಿಖಾಸ್ತ್ರನೆಡೆಗಖಿಕಪಕ್ಷಿಯ ನಾಯಕ
ರನು ಕರೆತಂದೊಪ್ಪಿಸಿ (ಸಮೋ. ೫-೪೧). [ಪಂಚವಿಶಿಖ+ಅಸ್ತ್ರ]
ಪಂಚವಿಷಯ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಾದ
ಶ್ರೋತ್ರ (ಕಿವಿ), ತ್ವಕ್ಪು (ಚರ್ಮ), ಚಕ್ಷು (ಕಣ್ಣು), ಜಿಹ್ವೆ
(ನಾಲಗೆ), ಘ್ರಾಣ (ಮೂಗು)ವೆಂಬ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ
ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗೋಚರವಾಗುವ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ,
ಗಂಧ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಗುಣಗಳು : ಪಂಚಭೂತವಾಗವಾಗಿಪ್ಪ
ಅತ್ಯಂತ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳೇ ಮುಖಗಳು ಕರಣಂಗಳೇ ಕೈಗಳು ಪಂಚ
ವಿಷಯವು ಪೂಜೆ (ಉರಿಶ. ಕ. ೨೦೧-೨೭೭); ರೂಪಾದಿ ಪಂಚವಿಷಯ
ಪ್ರಾಪಣದಿಂದಲ್ಲದಾಗದಖೀಲೇಂದ್ರಿಯಸೌಖ್ಯೋಪಪದಯಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ.
೧೧-೩೭). [ಪಂಚ+ವಿಷಯ]

ಪಂಚವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಣ, ಆಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ ಮತ್ತು
ಸಮಾನ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು; ಪ್ರಾಣ
ವಾಯು : ಇನ್ನು ಪ್ರಾಣಜ್ಞವು ಪಂಚವೃತ್ತಿಯ (ವಾಯುವಿಕಾರ
ದಲ್ಲಿ) ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದಿರಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೆ (ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ)
ಅಕಾಶ ಶಬ್ದ (ದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹೇಳಿ)ದಂತೆಯೇ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ
ಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೧೯೮). [ಪಂಚ+ವೃತ್ತಿ]

ಪಂಚವೆ (ನಾ). = ಪಂಚಮಿ : ಇತ್ಯಕ್ತೃತ್ವಂ . . . ಪಂಚಮಿ-ಪಂಚವೆ;
ಪುಷ್ಕರಿಣಿ-ಹೊಕ್ಕರಣೆ (ತನವ. ೨೭೯ ಪ್ರಯೋ). [<ಸಂ. ಪಂಚಮಿ]

ಪಂಚವ್ಯೂಹ (ನಾ). [ವಿಶಿಷ್ಟಾ] ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿರುವ ಪರ,
ವ್ಯೂಹ, ಅಂತರ್ಯಾಮಿ, ವಿಭವ ಮತ್ತು ಅರ್ಚಾ ಎಂಬ ಐದು
ಬಗೆಯ ವ್ಯೂಹಗಳು : ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯದಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪಂಚ
ವ್ಯೂಹರೂಪದಿಂದ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಕನಾಗಿಯೂ ವಿಶ್ವಾತೀತನಾಗಿಯೂ ಇರು
ತ್ತಾನೆ. ಪರ, ವ್ಯೂಹ, ಅಂತರ್ಯಾಮಿ, ವಿಭವ, ಅರ್ಚಾ ಎಂಬುವುಗಳೇ
ಪಂಚವ್ಯೂಹಗಳು (ಭಾರದ. ೨೬೨) [ಪಂಚ+ವ್ಯೂಹ]

ಪಂಚಶಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. [ವೀಶೈ] ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ, ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿ, ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ, ಆದಿಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಪರಾಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಶಕ್ತಿಗಳು : ಆ ಪಂಚಕಲೆಗಳೆಂದವೇ ಪಂಚಶಕ್ತಿಗಳುತ್ಪತ್ತಿ. ಆ ಪಂಚಶಕ್ತಿಗಳಿಂದವೇ ಜ್ಞಾನ ಮನ ಬುದ್ಧಿ ಚಿತ್ತ ಅಹಂಕಾರಂಗಳ ಜನನ (ಮಹಾದೇ. ೩. ೧೦೨-೨೩೫); ಪರಶಿವ ಸದಾಶಿವ ಮಹಾಮುಹುರತು ಪಂಚಶಕ್ತ್ಯಾಧಾರ ನೆನಪ ಮಾಡೇಶಲೀಲಾವಿಗ್ರಹ (ವೀಶೈ. ೧-೧-೧); ಆ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮುಖಪ ಕಂಡು ಸೃಜಿಸಲು ಪುಟ್ಟಿದರು ಪಂಚಶಕ್ತಿಯರು, ಆ ಪಂಚಶಕ್ತಿಯರಿಗೆ ಪಂಚಮೂರ್ತಿಯರ ಕೈಗೊಳಿಸಿದಾತ ನಮ್ಮ ಬಸವಯ್ಯನು (ಜೀವ. ೨೫-೧). ೨. ಈ ಐದು ಶಕ್ತಿಗಳ ಅಧಿದೇವತೆಗಳು [ಪಂಚ_+ಶಕ್ತಿ]

ಪಂಚಶತ (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಐದನೂರು : ಅಪಾರವೀರ್ಯನುಂ ಪಂಚಶತ ಚಾಪೋತ್ಕೇಧನುಂ . . . ಅಪ್ರತಿಹತಶಾಸನನುಮಾಗಿ (ಅವಿಶ್ವ. ೧೫-೩೨), ಇತ್ತಲ್ ಬಬಾಕ್ ಪಂಚಶತೋತ್ತಮ ಯತಿ ಸಮಿತಿನೆರಸು ಗಮನ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ನಿಮಿತ್ತಂ ಬಂದು ಸುದತ್ತಾಚಾರ್ಯರ್ ಪುರೋಪವನಮಂ ಸಾರ್ಧರ್ (ಯಶೋಚ. ೧-೪೪). [ಪಂಚ_+ಶತ]

ಪಂಚಶಯನ (ನಾ). = ಪಂಚಶಯ್ಯೆ ೨ : ಪಂಚಶಯನ- [ಐದು ಬಗೆಯ ಹಾಸುಗೆ] ಎಂದರೆ ಅಂದ, ಶೈತ್ಯ, ಮಾರ್ಧವ, ಪರಿಮಳ, ಶುಭ್ರತೆ-ಈ ಐದು ಗುಣವುಳ್ಳ . . . ಹಾಸುಗೆ ಎಂಬ ಮೃದಹಾರವು ತಮಿಳರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಿದೆ (ಜೀವಂ. ೮- ಮುನ್ನುಡಿ). [ಪಂಚ_+ಶಯನ]

ಪಂಚಶಯ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಅಂಡಜ, ಪಿಂಡಜ, ವಾಳಜ, ವಲ್ಕಜ ಮತ್ತು ರೋಮಜ ಎಂಬ ಐದು ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಹಾಸುಗೆ. ೨. ಅಂದ, ಶೈತ್ಯ, ಮಾರ್ಧವ, ಪರಿಮಳ ಮತ್ತು ಶುಭ್ರತೆ ಎಂಬ ಐದು ಗುಣವುಳ್ಳ ಹಾಸುಗೆ : ಪಂಚಶಯ್ಯೆಯೊಳಗೊ ಆಗುವಿಂಬದುವೆತ್ತ ಹಾ ಪರಲ ಮೊನೆಯೊತ್ತೆ ನೆಲಮುಕ್ಕಿ (ಕೈ)ಯಿರವೆತ್ತ (ಜೀವಂ. ೧೨೦-೧೪ ರಗಳ). [ಪಂಚ_+ಶಯ್ಯೆ]

ಪಂಚಶರ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆ, ಅಶೋಕ, ಮಾವು, ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮತ್ತು ನೈದಿಲೆಗಳೆಂಬ ಐದು ಹೂಬಾಣ. ೨. ಇಂಥ ಬಾಣಗಳುಳ್ಳವನು ; ಮನ್ಮಥ : “ಮದನಃ, ಮನ್ಮಥಃ, ಮಾರಃ, ಪ್ರಮುಮ್ನಃ, ಮೀನಕೇತನಃ, ಕಂದರ್ಪಃ, ವರ್ಷಃ, ಅನಂಗಃ, ಕಾಮಃ, ಪಂಚಶರಃ . . . ವಿಶ್ವಕೇತಃ-೨೧ ಮನ್ಮಥನ ಹೆಸರುಗಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭); ಪಂಚಶರಗೆ ಮಾರ್ಗರಲದಾಗಿ ವಿಜೃಂಭಿಸುವೆಮ್ಮ ಕಣ್ಣಂಟನಕಾಂಕ್ಷಿಗೊಂದಿಗಿತು ಸಾಮ್ಯನ ನೋಡಿ (ಉದ್ವಿ. ೧-೬೩); ಅವನಿಪ ರೂಪ ಪಂಚಶರನೋಲಗದಿಂ ನಡೆಂದೆಲ್ಲಿಯಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೭೦).

[ಪಂಚ_+ಶರ]

ಪಂಚಶಾಖ (ನಾ). ಬೆರಳುಗಳೆಂಬ ಐದು ಟಿಸಿಲುಗಳುಳ್ಳುದು ; ಕೈ ; ಹಸ್ತ : “ಪಾಣಶಯಃ, ಪಂಚಶಾಖಃ, ಕರಃ, ಹಸ್ತಃ-ಈ ೪ ಕೈಯಂ (ಹಲಾಯು. ೮೪-೩೫೭); “ಪಂಚಶಾಖಃ, ಶಯಃ, ಪಾಣಃ-೩ ಮಣಕಟ್ಟಿನಿಂದಲೂ ಬೆರಳುಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಹಸ್ತದ ಹೆಸರುಗಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೩). [ಸಂ.]

ಪಂಚಶಾಖಿ (ನಾ). = ಪಂಚಶಾಖ : “ಪಾಣಹಸ್ತಂ ಪಂಚಶಾಖಿ ಕರ ಮನಲು ಕೈ” (ಮಂಗಳ. ೪೫-೪). [ಸಂ. ಪಂಚಶಾಖಾ]

ಪಂಚಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ಉಪಾಸಕರಿಗೆ ವಿಧಿಸುವ ಅಹಿಂಸೆ (ಹಿಂಸಿಸದಿರುವುದು), ಅಚಾರ್ಯ (ಕದಿಯದಿರುವುದು), ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಸತ್ಯ (ದಿಟವನ್ನೇ ನುಡಿಯುವುದು) ಮತ್ತು ಮಧುಮದ್ಯ ತ್ಯಾಗ (ಜೇನು ಮತ್ತು ಮದ್ಯ ಕುಡಿಯದಿರುವುದು) ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಆಚರಣೆ : ಯಾವ ಬೌದ್ಧನಿಗೆ ಪಂಚಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕುದು (ಕಸಾಪ. ೨, ೩೧೦). [ಪಂಚ_+ಶಿಕ್ಷೆ]

ಪಂಚಶಿಖಿ (ನಾ). ಸಂಪ್ರದಾಯದಂತೆ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಐದು ಜುಟ್ಟನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು : ಅತನ ತನೂಜನುತಮೂತೀತಂ ನೆಗಟ್ಟಂ ಹಾರಿತ ನಾತಂಗೆ ಜಗನ್ನೂತ ಪಾದಾಬ್ಜಂ ತ್ರಿಜಗಖ್ಯಾತಂ ಹಾರೀತಿ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಪಂಚಶಿಖಿಂ (ಕಣಕ. ೧-೨-೧೧; 1058). [ಸಂ.]

ಪಂಚಶಿಖಿ (ನಾ). ೧. ಐದು ತುದಿಗಳು : ಪರಮೇಶ್ವರನುಂ ಕಾರ್ತ ಸ್ವರದ ಚತುಷ್ಕೋಣಕಲಶಮುಂ ಪೋಲ್ತುವೆ ಮಂದರಶಿಖರಪಂಚ ಶಿಖಿಯಂ ಪರಿಮಳಮಿಳಿತಾಳಪಟಿಕರುಚಿ ಜಟಿಕೆಯಂ (ಅಜಿತ. ೪-೭೦). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪಡಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಭುವನಾಧ್ಯದ ಇನ್ನೂರು ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪರಪಂಚಶಿಖಿಯಾ ಪ್ರಪಂಚಾತ್ಮಕಂ ತೀಕ್ಷ್ಣನುರುತರ ಸುಸೂಕ್ಷ್ಮಂ (ವೀಶೈ. ೭-೪-೨೧). [ಪಂಚ_+ಶಿಖಿ]

ಪಂಚಶಿಖಿ (ನಾ). ಆಚಾರವಂತರು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡುವ ಐದು ಜುಟ್ಟು : (೪). [ಪಂಚ_+ಶಿಖಿ]

ಪಂಚಶಿಲ್ಪ (ನಾ). ೧. ಐದು ಬಗೆಯ ಕೈಗೆಲಸಗಳು ; ೨ ಬಡಗಿ, ಅಕ್ಕಸಾಲೆ, ಕಮ್ಮಾರ, ಕಂಚುಗಾರ, ಕಲ್ಲುಕುಟಿಕ ಅಥವಾ ಬಡಗಿ, ನೇಕಾರ, ನಾಯಿಂದ, ಅಗಸ, ಚಮ್ಮಾರ ಇವರುಗಳ ಕೈಗೆಲಸ : ಪಂಚಶಿಲ್ಪಗಳಾದಿ ಲೋಕಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲಂ ತಿಳುಹಿ (ಬಜ್ರಪ. ೧೧-೪೫). [ಪಂಚ_+ಶಿಲ್ಪ]

ಪಂಚಶೀಲ (ನಾ). ೧. = ಪಂಚಶಿಕ್ಷೆ ೨. [ಜೈನ] ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮುನಿಗಳು ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಹೇಳಿರುವ ಅಹಿಂಸೆ, ಸತ್ಯ, ಅಸ್ತೇಯ (ಕದಿಯದಿರುವುದು), ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಮತ್ತು ಅಸರಿಗ್ರಹ (ಸಂಗ್ರಹ ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು) ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ವ್ರತಗಳು : ಜೈನ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರವು ಅಹಿಂಸೆ . . . ಅಸರಿಗ್ರಹ ಎಂಬ ಪಂಚ ಶೀಲಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೪೨). ೨. [ರಾಜನೀ] ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವವನ್ನು ಮನ್ನಿಸುವುದು, ಅನಾಕ್ರಮಣ, ಪರಸ್ಪರ ಆಂತರಿಕ ಕಾರ್ಯಭಾರಗಳಲ್ಲಿ ಹಸ್ತಕ್ಷೇಪ ಮಾಡದಿರುವುದು, ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸುವುದು ಎಂಬ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು ; ಶಾಂತಿಯುತ ಸಹಜೀವನ : ಕೆಡುಕಿಗೆ ಅಧಿಕಾರ ಬಂತು, ಅಧಿಕಾರವೆನಾತದಿ ಪಂಚಶೀಲಪಾಂಚಾಲಿಯ ವಸ್ತುಹರಣ ನಡೆದಿದೆ (ಕಲ್ಲೋಲ. ೫೭-೫); ಮಹಾತ್ಮಗಾಂಧಿಯವರ ಉಪದೇಶದ ಮಹತ್ವ ನಿಂದ ಭಾರತೀಯರು ಶಾಂತಿಯುರಾಗಿ ಇತರ ದೇಶದವರೊಡನೆ ಪಂಚ ಶೀಲನೀತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಭಾರದ. ೩೩೬).

[ಪಂಚ_+ಶೀಲ]

ಪಂಚಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಐದು ಬಗೆಯ ಶುದ್ಧಿಗಳು : ಪಂಚ ಶುದ್ಧಿನ್ನಿತಾ-ಮನಃಶುದ್ಧಿ, ನಜನಶುದ್ಧಿ, ಶರೀರಶುದ್ಧಿ, ದ್ರವ್ಯಶುದ್ಧಿ, ಕ್ರಿಯಾಶುದ್ಧಿಗಳೆಂಬುದುಂ ಶುದ್ಧಿಗಳೆಂ ಕೂಡಿದ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೧-೧೬). ೨. ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ, ಸ್ಥಾನಶುದ್ಧಿ, ದ್ರವ್ಯಶುದ್ಧಿ, ಲಿಂಗಶುದ್ಧಿ, ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಶುದ್ಧಿ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಶುದ್ಧಿ : ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ ಸ್ಥಾನಶುದ್ಧಿ ದ್ರವ್ಯಶುದ್ಧಿ ಲಿಂಗಶುದ್ಧಿ ಮಂತ್ರಶುದ್ಧಿಗಳೆಂಬ ಪಂಚಶುದ್ಧಿಗಳಂ ವಿಸ್ತರಿಸುವದಲ್ಲ (ವಿವೇಕ. ೧೦೬). [ಪಂಚ_+ಶುದ್ಧಿ]

ಪಂಚಶೂಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ : ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ ಮೂಲ, ಚನ್ನ, ಚತ್ರಮೂಲ, ಶುಂಠಿ-ಈ ೫ ಉಪಶಾಯಪಂ ಕಾಸಿ ಕೊಳ್ಳೆ ಪಂಚಶೂಲೆ ಮೂಣ್ಣಂ (ವಿವೇಕ. ೭೧). [ಪಂಚ_+ಶೂಲೆ]

ಪಂಚಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). [ವಿಶಿಷ್ಟ] ತಪ, ಪುಂಧ್ರ, ನಾಮ, ಮಂತ್ರ ಮತ್ತು ಯಾಗ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚಾರಗಳು ;

IP ೧. ತಪಃ ಮಹಾವಿಷ್ಣು ವಿನ ಆಯುಧಗಳಾದ ಶಂಖ, ಚಕ್ರ
ಗಳ ಲಾಂಛನವನ್ನು ತೋರಿಸಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವುದು. ೨. ಪುಂಡ್ರ :
ನಾಮವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೩. ನಾಮ : ವಿಷ್ಣು ವಿನ
ಹೆಸರನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು. ಪುರುಷನು ವಿಷ್ಣು ವಿನ ದಾಸ
ನೆಂತಲೂ, ಸ್ತ್ರೀಯರು ವಿಷ್ಣು ವಿನ ದಾಸಿಯೆಂತಲೂ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳ
ಬೇಕು. ೪. ಮಂತ್ರ : ವಿಷ್ಣು ವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮೂರು ವಿಧದ
ಮಂತ್ರಗಳು. ೫. ಯಾಗ : ವಿಷ್ಣು ವಿನ ಪೂಜೆ : ಪಂಚಸಂಸ್ಕಾರ
ಗಳನ್ನು ಪಡೆದೊಡನೆರ್ಧಪಂಚಕತಪ್ತಮನೆಯಿತು . . . ನಿಶ್ಚಂಚಲಚಿತ್ತ
ದೊಳಹುದು (ಪರಿಬ. ೯-೪೬) ; ಅವರ ವಿನಾದದಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವನಾದ
ವಿಷ್ಣು ಚಿತ್ತನು ಗೆದ್ದನು. ಸರಿ, ಆ ಕ್ಷಣವೇ ಈತನು ಆತನ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ ಪಂಚ
ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದನು (ಸಾಹಜೀ. ೯೪). [ಪಂಚ್ಚ + ಸಂಸ್ಕಾರ]
ಪಂಚಸಮಿತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಈರ್ಯಾಸಮಿತಿ, ಭಾಷಾಸಮಿತಿ,
ವಿಷ್ಣಾಸಮಿತಿ, ಆದಾನನಿಶ್ಚೇಪಣಸಮಿತಿ ಮತ್ತು ಉತ್ಸರ್ಗ
ಸಮಿತಿ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳು, —
ಪ್ರಾಣಿಪೀಡಾಪರಿಹಾರೋಪಾಯಗಳು : ಕಸವರನುಂ ಕಸನುಂ
ಪೂಜಿಸುವನು ಮೇಳಿಸುವನುಂ ಸಮಾನಂ ಪ್ರತಿಭಾಷಿಸೆ ಪಂಚಮಹಾವ್ರತ
ಪಂಚಸಮಿತಿಯಿತೆ ಪ್ರಿಗುಪ್ತಿಗುಪ್ತಂ ಮುನಿಪಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೯-೧೧೧) ;
೩. ವಿಶ್ವಾಯದರ್ಪದಳನನುಂ ಪಂಚಸಮಿತಿವಿಯತನುಂ . . . ಪೋಡಶ
ತೀರ್ಥಕರಭಾವನೆಯುಮಂ ಭಾವಿಸರ್ ಬಗೆದು (ಅಜಿಪ. ೩-೧ ವ).

[ಪಂಚ್ಚ + ಸಮಿತಿ]

ಪಂಚಸರ (ನಾ). ೧. = ಪಂಚಶರ ೨ : “ಆಯುಂಬಂ ಪಂಚಸ
[ಸಾಂ. ಶ್ರೀರಂ] (ಚತು. ೫೧) ; ಮೊದಲ ಪದನಪುಂಶಕ್ಕೆ ಬಾರದೆ
ಪರಪದಂ ತದ್ಭವಮಾದ ಸಮಾಸಕ್ಕೆ . . . ಪಂಚಶರ-ಪಂಚಸರ (ಶಮದ.
೨೮೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಐದು ಎಳೆಗಳ ಹಾರ : ಕರಳಿಯ ಮೊಗ್ಗ ಮೊರೆಯ
ಮುಸುಕಿದಳೂರ್ವ ತರುಣಿ ಮುತ್ತಿನ ಪಂಚಸರದಿಂದ (ಪ್ರಭುತಿ. ೨೨-೫೧) ;
ಹಾರ ತಿಸರ ಪಂಚಸರ ಕಂಠಮಾಲೆಯ . . . ರಾಯನಿಶ್ಚ ನಂದನೆಗೆ
(ರಾಮ. ೮-೪೬) ; ನವರತ್ನದ ಪುಸ್ತಿ ಕಟ್ಟಾಣಿಮುತ್ತಿನ ಖವಲಿವಿನವ
ಪಂಚಸರದ . . . ಕುನಲಯನೇಶ್ರಿಯೊಪ್ಪಿದಳು (ಕಂನವ. ೯-೭೨).

[ಪಂಚ್ಚ + ಸರ]

ಪಂಚಸಾದಾಖ್ಯ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶಿವ, ಅಮೂರ್ತಿ, ಮೂರ್ತಿ,
ಕರ್ತೃ, ಕರ್ಮಗಳೆಂಬ ಐದು ಸಾದಾಖ್ಯಗಳು : ಆ ಮಹಾಲಿಂಗವೇ
ಪಂಚಸಾದಾಖ್ಯವೆನಿಸಿತ್ತು ಆ ಪಂಚ ಸಾದಾಖ್ಯವೇ ಪಂಚಲಿಂಗಪ್ರಕಾಶ
ವೆನಿಸಿತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೦೨-೨೩೫) ; ಪಂಚಸಾದಾಖ್ಯಂಗಳನೊಳ
ಗೊಂಡು ಸಾಕಾರವಾಗಿ ಬಂದ ಇಷ್ಟಲಿಂಗವೇ [ಆ] ಶಿವನು (ಘನಪ.
೩೦-೨೪) ; ಕಡೆಯ ನಾದದ ಸಹಸ್ರಾಂಶದೊಳು ಕೂರ್ಪಿನಿಂದೆಡೆವಿಡದೆ
ಪಂಚಸಾದಾಖ್ಯಂಗಳೊಂದೊಂದೊಡನೆ ಸಾವಿರ ಭಾಗೆ ಭಾಗಿಯೆಂದೊ
ಗೆದು . . . ಮಹೇಶ್ವರನುದಿಸಿ ಸೃಜಿಸತೊಡಗಿದನವಿಳವಂ (ವೀಶೈಪ.
೧-೭-೪೦).

[ಪಂಚ್ಚ + ಸಾದಾಖ್ಯ]

ಪಂಚಸಾಮ (ನಾ). ಉದ್ದೀಧ, ಪ್ರಸ್ತಾವ, ಹಿಂಕಾರ, ಪ್ರತಿಹಾರ
ಮತ್ತು ನಿಧನಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಸಾಮಗಳು ; ೧) ಸಾಮ —
೫ ವಿಧ : ಗುಣಸಂಕೀರ್ತನ (ಗುಣಕೀರ್ತನ ಮಾಡುವುದು),
ಸಂಬಂಧೋಪಾಖ್ಯಾನ (ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು), ಪರಸ್ಪ
ರೋಪಕಾರ ಸಂದರ್ಶನ (ಪರಸ್ಪರೋಪಕಾರವನ್ನು ಮನಗಾಣಿ
ಸುವುದು), ಆಯತಿಪ್ರದರ್ಶನ (ಒಳ್ಳೆಯತನವನ್ನೆಸಗುವುದು),
ಆತ್ಮೋಪನಿಧಾನ (ನಾನು ನಿನ್ನವನೆಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತು
ಗಳನ್ನಾಡುವುದು) (ಅರ್ಥಶಾ. ೭೪-೨-೧೦) (ಶ್ರೀಮತ್ಸ. ೪೮೩) ;

ಗೋವುಗಳೊಳುದ್ದೀಧನಹ ಪ್ರಸ್ತಾವ ಹಿಂಕಾರರೆಡು ರೂಪದಲಾಯಿಜ
ಗಳೊಳಗಿಹನು ಪ್ರತಿಹಾರಂ ಹಯಗಳೊಳು ಜೀವನಪ್ರದ ನಿಧನ ಮನುಜ
ರೋಳಿ ವಿಧದಲಿಹ ಪಂಚಸಾಮವ ಜ್ಞಾನವಜ್ಞಾನವಕೆ ನೆನವಂಗಿಯ್ದಿ
ಸನು ಜನುಮಗಳ (ಹಸಾರ. ೩-೧೪). [ಪಂಚ್ಚ + ಸಾಮ್ಯ]

ಪಂಚಸಾಯಿಕ (ನಾ). ೧. = ಪಂಚಬಾಣ ೧ : ಧನುವನೇರಿಸಿ ಪುಷ್ಪ
ಶರಗಳ ಕೊನೆಯ ಮಂತ್ರಿ ಸಂಚಸಾಯಿಕವನು ಸೆಳದು ಕರ್ಣಾಂತ
ಮುಷ್ಟಿಯಲಾಗ ಮನಸಿಜನು (ಜ್ಞಾನಸಂ. ೪೩-೧೪೪). ೨. = ಪಂಚ
ಬಾಣ ೫ : ನೀನುಂ ನನೆಗೋಲ್ಕಳಂ ಸಿಡಿಲ್ಲೆ ಸಾಟಿಯನಾಗಿಪೆ ಪಂಚ
ಸಾಯಿಕಾ (ಶಾಕುಂತ. ೩೨-೫೩). [ಪಂಚ್ಚ + ಸಾಯಿಕ]

ಪಂಚಸಾರ (ನಾ). ೧. [ವೈದ್ಯಶಾ] ಹಿಪ್ಪಲಿ (ಹಿಪ್ಪಲಿ),
ಸರ್ಪಿ (ತುಪ್ಪ), ಸಿತ (ಸಕ್ಕರೆ), ಕ್ಷೌದ್ರ (ಜೇನು) ಮತ್ತು
ಪಯಸ್ಸು (ಹಾಲು) ಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಸಾರಗಳು.

೨. ಪಂಚಸಾರಗಳ ಮಿಶ್ರಣದಿಂದಾದ ಔಷಧ : ಪಂಚಸಾರಕ್ಕೆ : —
ಹಾಲು, ಜೇನುತುಪ್ಪ, ತುಪ್ಪ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಸಕ್ಕರೆ ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಕೂಡಿ
ಇಟ್ಟು ಲೇಹ್ಯಂ ಮಾಡಿ ಕೊಡುವುದು (ವಿದ್ಯ. ೧. ೧೪೪). ೩. [ವೀಶೈ]
(?) : ನವಸಾರ ಅಪ್ಪಸಾರ ದಶಸಾರ ಪಂಚಸಾರ ಚತುಸ್ಸಾರ
ಮೇಳಸಾರಯಂತಿವನತಿಗಳೆದ ಮಹಾಮಹಿಮಾನ ನಿಲವು ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ
ಸಂಪೂರ್ಣ (ಪದಗೋ. ೧೩-೧೭೩). [ಪಂಚ್ಚ + ಸಾರ]

ಪಂಚಸಿದ್ಧಾಂತ (ನಾ). ೧. [ಜ್ಯೋತಿ] ಜ್ಯೋತಿಷಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ
ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿರುವ ರೋಮಕ, ಪೈತಾಮಹ, ವಾಸಿಷ್ಠ,
ಪೌಲಿಶ ಮತ್ತು ಸೌರಗಳೆಂಬ ಐದು ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು : ಈ ಮತದಲ್ಲಿ
ಪಂಚಸಿದ್ಧಾಂತಗಳೆಂಬ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯಾಸ್ತ್ರ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು
ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ . . . ಅಖಿಸ್ತರವಿರುವುದಾದರೂ ಅಧುನಿಕ
ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅನಾವಶ್ಯಕವೆಂದು ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿಲ್ಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೯೧).
೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಆಧ್ಯಾತ್ಮವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವ ವೇದ,
ಪಾಂಚರಾತ್ರ, ಸಾಂಖ್ಯ, ಯೋಗ ಮತ್ತು ಪಾಶುಪತಗಳೆಂಬ
ಐದು ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು : ವೇದಂಗಳುಂ ಶ್ರೀ ಪಾಂಚರಾತ್ರಮುಂ
ಸಾಂಖ್ಯಮುಂ, ಯೋಗಮುಂ, ಪಾಶುಪತಮಂದೇ ಪಂಚಸಿದ್ಧಾಂತಂಗಳುಂ
ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಾದ ತತ್ತ್ವದ ನೆರೆಗಳಂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುವೋ?
(ಚರಣ. ೨೧). [ಪಂಚ್ಚ + ಸಿದ್ಧಾಂತ]

ಪಂಚಸುಜ್ಞಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮತಿಜ್ಞಾನ, ಶ್ರುತಜ್ಞಾನ,
ಅವಧಿಜ್ಞಾನ, ಮನಃಪರ್ಯಾಯಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಕೇವಲ
ಜ್ಞಾನಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನಗಳು : ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಗಳ
ಗಾತ್ರಯ ಪಂಚಸುಜ್ಞಾನಗಳ ಸಲೆ ನೆರೆ ಪಂಚಮಸ್ಥಾನಗಳ ಪಡೆದರ . . .
ತೀರ್ಥಕರೊಲಿದು ಭಜಿಸುವೆ (ಬಜ್ರಪ. ೧-೩). ‘ಪಂಚವಿಧಜ್ಞಾನ’
ಪರಾ. [ಪಂಚ್ಚ + ಸುಜ್ಞಾನ]

ಪಂಚಸೂತಕ (ನಾ). ಜನನಸೂತಕ, ಮರಣಸೂತಕ, ರಜ
ಸ್ನೂತಕ, ಉಚ್ಚಿಷ್ಣಸೂತಕ ಮತ್ತು ಜಾತಿಸೂತಕಗಳೆಂಬ ಐದು
ಬಗೆಯ ಸೂತಕಗಳು ; ೧) ಈ ಐದು ಸೂತಕಗಳ ಹೆಸರುಗಳ ಪಟ್ಟಿ
ಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ :
“ಸೂತಕ—೫ : (ಅ) ಜಾತ, ಮೃತ, ರಜಃ, ಉಚ್ಚಿಷ್ಣ, ಜಾತಿ
(ವಿದ್ಯಾಕ. ೫೩). (ಆ) ಮಧುಪಾನ, ಅನ್ಯತ, ದೇವಲಕಸ್ಪರ್ಶ,
ಯೂಪಸ್ತಂಭಸ್ಪರ್ಶ, ಶವದರ್ಶನ (ವಿದ್ಯಾಕ. ೫೩).
(ಇ) ಜಾತಿ, ಜನನ, ಮರಣ, ನಿತ್ಯ, ನೈಮಿತ್ತಿಕ (ಸಂಜ್ಞಾ.
೮೩). (ಈ) ಜಾತಿ, ಜನನ, ಪ್ರೇತ, ಉಚ್ಚಿಷ್ಣ, ಪ್ರಜಾ
(ವಿಚಿಂ. ೨-೧೮೩)” (ಶ್ರೀಮತ್ಸ. ೪೯೧) : ಜಾತಿಸೂತಕ ಜನನಸೂತಕ

ಪ್ರೇತಸೂತ್ರ ಎಂಬ ಸೂತ್ರ ರಚಿಸುತ್ತವೆಂಬ ಪಂಚಸೂತ್ರವು ಮಹಾನುಭಾವಿಗಳು . . . ಭವಿಷ್ಯವಶತಃ ಕಲೆದವೆಂತೆನ್ನ ಬಹುದೆ (ಚನ್ನ. ೨೨-೨); ಜಾತಿಸೂತ್ರ ಪ್ರೇತಸೂತ್ರ ಜನನಸೂತ್ರ ಉಚ್ಚಿಷ್ಠಸೂತ್ರ ರಚಿಸುತ್ತವೆಂಬ ಪಂಚಸೂತ್ರಕಂಗಳಂ ಕಳೆದು (ಅಖಂಡೇ. ೮೭-೯೦); ವೀರಶೈವ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರೈಲ್ಲರೂ . . . ಲಿಂಗಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಲೇ ಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರಬಲವಿಧಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಲಿಂಗಧಾರಣ, ಲಿಂಗ ಪೂಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಸೂತ್ರ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೨೫೧).

[ಪಂಚ + ಸೂತ್ರ]

ಪಂಚಸೂತ್ರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶಿವಲಿಂಗಗಳ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸುವ ಲಿಂಗೋಚ್ಚತೆ, ಲಿಂಗವಿಸ್ತಾರ, ಲಿಂಗಸ್ಥೂಲ್ಯ, ಪೀಠವಿಸ್ತಾರ, ಪ್ರನಾಲಿಕಾಮಾನಗಳೆಂಬ ಐದು ಸೂತ್ರಗಳು; 10 ಈ ಐದು ಸೂತ್ರಗಳ ಹೆಸರುಗಳ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ: "ಸೂತ್ರ-೫: (ಅ) ಲಿಂಗೋಚ್ಚತೆ, ಲಿಂಗವಿಸ್ತಾರ, ಲಿಂಗಸ್ಥೂಲ್ಯ, ಪೀಠವಿಸ್ತಾರ, ಪ್ರನಾಲಿಕಾಮಾನ (ಧರ್ಮಸಿಂ. ೩ ಪೂ-೨೫೬). (ಆ) ಪದ್ವಿಡಿ, ವೃಷ್ಟಿ, ಮುಕ್ತಾಗುಚ್ಚ, ಲಂಬನ, ಪಂಚವರ್ಣ (ವೀಸಾಧ. 1-೮೬). (ಇ) ಸಂಕಲ್ಪ, ಮಾರ್ಜನ, ವರುಣ ಸೂಕ್ತ, ಅಘಮರ್ಷಣ, ಸ್ನಾನಾಂಗತರ್ಪಣ (ವಿದ್ಯಾಕ. ೫೩)" (ಪ್ರೀತಪ್ಪ. ೪೯೨): ಎಲೇ ಹಿರಿಯರುಗಳಿರಾ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವುದು ಪಂಚಸೂತ್ರಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಕೆಲವು ತಿದ್ದಿ ತೀರ್ಚಿ ಒಪ್ಪುವಿಟ್ಟು ಲಿಂಗ ವೆಂದಲ್ಲಿ ಅಡುದೊಂಬರು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮೫-೬೯೪ ಬೀಕು); ಸ್ವಶಾಖೀಯ ಗುರುಗಳು . . . ಪಂಚಸೂತ್ರಘಟಿತವಾದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾರದಿಂದ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ಗರ್ಭಯುತ ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಡುವರು (ಭಾರದ. ೨೪೯).

[ಪಂಚ + ಸೂತ್ರ]

ಪಂಚಸೂತ್ರ (ನಾ). "ಕುಟ್ಟುವುದು, ಕೇರುವುದು, ಬೀಸುವುದು, 25 ಒಲೆ ಹೊತ್ತಿಸುವುದು, ನೀರು ತುಂಬುವುದು—ಈ ಐದು ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಪಂಚಸೂತ್ರವೆಂದು ಹೆಸರು" (ದ್ವಾದಶಾ. ೫೩೫); P "ಸೂತ್ರಾ—೫: ಗೃಹಸ್ಥನು ತಾನು ಮಾಡದೆಯೇ (ಪ್ರಾಣಿ ಹಿಂಸೆಯ ದೋಷವನ್ನು) ಹೊಂದುವ, ಐದು ಪ್ರಾಣಿಹಿಂಸೆಯ ಸ್ಥಾನಗಳು: ಚುಲ್ಲೆ (ಒಲೆ), ಪೇಷಣೆ (ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲು), ಉಪಸ್ಯರ (ಪೊರಕೆ), ಕಂಡನೀ (ಒರಳು ಮತ್ತು ಒನಕೆ), ಉದಕುಂಭ (ನೀರಿನ ಕೊಡ) (ಮನು. ೩-೬೮; ಧರ್ಮಸಿಂ. ೩ ಪೂ-೨೪೬). ಉದ್ವಾಹನೀ, ದೃಷದಪಲಾತ್ಮಿಕಾ, ಗೃಹೋಪ ಕರಣ ಕುಂಡಸಂಮಾರ್ಜನಾದಿ, ಉಲೂಖಲ ಮುಸಲ, ಜಲಾಧಾರ ಕಲಶ (ಮನು. ೩-೬೮ ವ್ಯಾ). ಕಂಡನೀ, ಪೇಷಣೆ, ಚುಲ್ಲೆ, ಉದಕುಂಭ, ಮಾರ್ಜನೀ (ಪರಾಶರಸ್ಮೃತಿ. ೨-೧೧)" (ಪ್ರೀತಪ್ಪ. ೪೯೩): ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯೆಂಬ ಮಹಗಜವಿಯರು ಪಂಚ ಬಾಣನ ಭಂಜನರು ಪಂಚಮಹಾಪ್ರತಸ್ತುತಿಸಮೇತರು ಪಂಚಸೂತ್ರ [ನ]ವರ್ಜಿತರು (ದ್ವಾದಶಾ. ೧-೩೩೦). 'ಪಂಚಸೂತ್ರಾದೋಷ' ಪರಾ.

[ಪಂ. ಪಂಚಸೂತ್ರಾ]

ಪಂಚಸೂತ್ರಾದೋಷ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣಿಹತ್ಯೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಾದರೂ ಗೃಹಸ್ಥನು ವಿಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಐದು ದೋಷಗಳು,—ಪಾಪಗಳು; 10 P ಚುಲ್ಲೆ (ಒಲೆ), ಪೇಷಣೆ (ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲು), ಉಪಸ್ಯರ (ಪೊರಕೆ), ಕಂಡನೀ (ಒರಳು ಮತ್ತು ಒನಕೆ), ಉದಕುಂಭ (ನೀರಿನ ಕೊಡ)—ಈ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ 45 ಗೃಹಸ್ಥನು ಐದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪ್ರಾಣಿಹಿಂಸೆ.

ಇವುಗಳಿಂದಾದ ಪ್ರಾಣಿಹಿಂಸಾಪಾಪಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯ, ವೈಶ್ವದೇವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಯಿದೆ. ೨. (ಬತ್ತವನ್ನು) ಕೊಯ್ಯುವುದು, ತುಳಿಯುವುದು, ಕುಟ್ಟುವುದು, ಪೋಟುಹಾಕುವುದು, ಬೀಯಿಸುವುದು ಎಂಬ ಐದು ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದಂಟಾಗುವ ದೋಷ,—ಪಾಪ: 5 ನೆಲ್ಲನ್ನು (ಭತ್ತವನ್ನು) ಕೊಯ್ಯುವುದು ೧. ತುಳಿಸುವುದು ೨. ಕುಟ್ಟುವುದು ೩. ಪೋಟುಹಾಕುವುದು ೪. ಬೀಯಿಸುವುದೆಂಬ ಪಂಚಸೂತ್ರಾದೋಷವು ಬರುವುದು (ಹಸಾರ. ೨೨-೨೯ ತಾತ್ಪರ್ಯ). [ಪಂ.]

ಪಂಚಸೂತ್ರವಣಿ (ನಾ). ಐದು ಸಲ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬಿಡುವ ಬಾಣ: 10 ಎನ್ನ ಕೋಮಲಶರೀರ ಶಿವನಕ್ಷಿಗಾಪುತಿಯಾದೊಡಾಗಲಿ ಮತ್ಸ್ಯಾರಪಂಚ ಸೂತ್ರಗಳೆಚ್ಚ ಭವನಶುಕ್ಲಗ್ರತಪೋಬ್ರಹ್ಮಸಂ ಮಾಡುವೆ(ನಮೋ. ೫-೩೫).

[ಪಂಚ + ಸೂತ್ರಾ (< ಸೂತ್ರ) + ಕಣಿ]

ಪಂಚಸೌಗಂಧ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧಗಳು; P "ಸುಗಂಧ ೫: (ಅ) ಕರ್ಪೂರ, ಕಕ್ಕೋಲ, ಲವಂಗವುಷ್ಟ, ಗುವಾಕ, ಜಾತೀಫಲ (ರಾಜನಿ.—ಶಕದ್ವ್ಯ. IV-೧೫). (ಆ) ಲವಂಗ ಕುಸುಮ, ಕಕ್ಕೋಲ, ಕಾಂಡ, ಜಾತೀಫಲ, ಕರ್ಪೂರ (ಶಬ್ದ ಚಂದ್ರಿಕಾ,—ಶಕದ್ವ್ಯ. (IV-೧೫). (ಇ) ಶ್ರೀಗಂಧ, ತಕ್ಕೋಲ, ಜಾಯಿಫಲ, ಪದ್ಮಕೇಸರ, ತಾವರೆಯ ಕೇಸರ (ಓಕೋ. ೯೩). (ಈ) ಕುಂಕುಮದ ಹೂವು, ಅಗರು, ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ, ಕಸ್ತೂರಿ, ಚಂದನ (ವಸ್ತುಪ್ರ. ೭೦೪)" (ಪ್ರೀತಪ್ಪ. ೪೯೦): ದೇವರ್ಗಿ . . . ಮಂಗಳಾಭಿಷೇಕಮಂ ಮಾಡಿ ಪಂಚಸೌಗಂಧಗಂಧಗಳಂ ಪೂಸಿ ವಸ್ತ್ರಾಳಂ ಕಾರಮುಪವೀತ ಮಧುಪರ್ಕ್ಕವಾಚಮನೀಯಂ ಪುಷ್ಟಪೂಜೆ ಪುಷ್ಟ ಫಲ ಪಕ್ಷಾಂಸ ಮಂಟಪ ಧೂಪ ಹೃತ ದೀಪಾರತಿಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VII, 3೪೦. ೧೮೫-೬೮; 1158). [ಪಂಚ + ಸೌಗಂಧ]

ಪಂಚಸೌಜ್ಞ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪರಮೇಶ್ವರನಿಗಿರುವ ಪರ, ಗೂಢ, ಶರೀರಸ್ಥ, ಲಿಂಗಕ್ಷೇತ್ರ, ಅನಾದಿಗಳೆಂಬ ಐದು ಸಂಜ್ಞೆಗಳು: 25 ಆ ಶಿವನೇ ಮಹಾಲಿಂಗವು ತವ ಮಹತ್ಸೌಜ್ಞಯಂ ಪಂಚಸೌಜ್ಞಯಂ ನುಳ್ಳುದು (ವೀಶೈ. ೧-೮-೧೩). [ಪಂಚ + ಸೌಜ್ಞ]

ಪಂಚಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧಮಾಡುವಾಗ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವ ಐದು ವಿಧವಾದ ಕ್ರಮಸ್ಥಾನಗಳು; 10 P ಸ್ಥಾನ—೫: ಆಲೀಢ, ಪ್ರತ್ಯಾಲೀಢ, ಸಮಪಾದ, ವೈಷ್ಣವ, ಮಂಡಲಾಗ್ರ (ಗದಾಯು. ೮-೧೧). ಆಲೀಢ ಪ್ರತ್ಯಾಲೀಢ, ಸಮಪಾದ, ವಿಶಾಖ, ಮಂಡಲ (ಶಬ್ದರ. ೧೧೧೬)" (ಪ್ರೀತಪ್ಪ. ೫೦೦). ೨. [ಯೋಗ] ತಾರಕ, ದಂಡಕ, ಕುಂಡಲಿ, ಪ್ರಣವ ಮತ್ತು ಬಿಂದುಗಳೆಂಬ ಐದು ಸ್ಥಾನಗಳು: ಇರುವ ಪಂಚಸ್ಥಾನಮಾರ್ಗವ ಕರತಳಾಮಳಕದೊಲು ಕೃಪೆಯಿಂದರುಹಿಸಲಹುದೆನಲು (ಗಗತಾ. ೨೦-೩೯). ೩. [ವೀಶೈ] ಇಷ್ಟಲಿಂಗವನ್ನು ಧರಿಸುವ ಶರೀರದ ಐದುಭಾಗಗಳು; ತಲೆ, ಕರ್ಣ, ಉರ (ಎದೆ), ಅಮಳೋಕ್ಯ (ಬಾಯಿ) ಮತ್ತು ಕಕ್ಷ (ಕಂಕುಳು): ಪಂಚಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವ ಕರಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಗೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕಾಗಿ (ಮಧೇವ. ೨೮೬-೬೬). [ಪಂಚ + ಸ್ಥಾನ]

ಪಂಚಸ್ಥಾವರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕೇವಲ ಸ್ವರ್ಣೇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಪೃಥ್ವಿಕಾಯ, ಅಪ್ಯಾಯ, ತೇಜಃಕಾಯ, ವಾಯು ಕಾಯ ಮತ್ತು ವನಸ್ಪತಿಕಾಯಗಳೆಂಬ ಐದು ಜೈತನ್ಯ ವಸ್ತುಗಳು: ಕಾಯಾನುವಾದದಿಂ ಪಂಚಸ್ಥಾವರಗಳ್ಳಿ ಗುಣಸ್ಥಾನ ಭೇದಾಭಾವದಿಂ ಅಲ್ಪಬಹುತ್ವಾಭಾವಮಕ್ಕುಂ (ಚತ್ವಸ್ತ. ೪೯).

[ಪಂಚ + ಸ್ಥಾವರ]

ಪಂಚಸ್ವರ (ನಾ). ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಾಳಗಳಿಂದ ಹೊರಡುವ ಪೃಥ್ವೀಸ್ವರ, ಅಪ್ಪುಸ್ವರ, ತೇಜಸ್ವಿನ ಸ್ವರ, ವಾಯುವಿನ ಸ್ವರ ಮತ್ತು ಆಕಾಶಸ್ವರಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಸ್ವರಗಳು: ಒಂದೊಂದು ನಾಳದಲ್ಲಿ ಪೃಥ್ವೀಸ್ವರ ಅಪ್ಪುಸ್ವರ ತೇಜಸ್ವಿನ ಸ್ವರ ವಾಯುವಿನ ಸ್ವರ ಆಕಾಶಸ್ವರ ಇಂತಿ ಪಂಚಸ್ವರಸಂಜ್ಞೆಯಂತೆ (ವಿವೇಕ. ೧೯೬). [ಪಂಚ+ಸ್ವರ_೨]

ಪಂಚಳ 'ಪಂಚಾಲ' ನೋ.

ಪಂಚಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಐದು ಭಾಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದು: 'ಪಂಚಾಂಗಮಂತ್ರ' ಪರಾ. ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ತಿಥಿ, ವಾರ, ನಕ್ಷತ್ರ, ಯೋಗ, ಕರಣಗಳೆಂಬ ಐದು ಅಂಶಗಳು: "ನಾಡಿಯು ಟುವತ್ತಕ್ಕೆ ಒಂದು ತಿಥಿಯುಳ್ಳು . . . ಭವಾದಿಗಳು ಕರಣವಕ್ಕುವು ಕ್ರಮದಿ ಕೂಡೆ ಸವಗ್ರಹದ ಸಂಚಾರಕದಿಯಪ್ಪ ಪಂಚಾಂಗಮಂದನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೧-೯). ೩. ಪ್ರತಿದಿನದ ತಿಥಿ, ವಾರ, ನಕ್ಷತ್ರ, ಯೋಗ, ಕರಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ, -ಕೈಪಿಡಿ: ಇವನದೇಂ ಪಂಚಾಂಗಮಂ ಪೇಯಿ ಮಾವಿನ ಪನ್ ಬೀಬ್ಬದೇ ಕೊಲ್ಲಮೆಂಬನಿತ ಲೋಕ (ವಿವೇಕ. ೬-೫೬); ಇಂದು ಬಿಟ್ಟರೆ ಈ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮುಹೂರ್ತವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಪಂಚಾಂಗ ನೋಡಿ ಹೇಳಿದರು (ಪರಿಣೀ. ೫೫); ನಾವು ಪಂಚಾಂಗವನ್ನು ತೆಗೆದು ನೋಡಿದರೆ ಪ್ರತಿ ದಿನಾಂಕದಲ್ಲಿಯೂ ವಾರದ - ದಿವಸದ ಹೆಸರು, ತಿಥಿ ಮತ್ತು ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ವಿವರ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇವೆ (ಆಶಾ. ೮೬); ಪಂಚಾಂಗ ಹೋದರೆ ನಕ್ಷತ್ರ ಹೋದೀತೇ? (ಗಾಡ. ೪. ದಿನಾಂಕ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ: ಪಂಚಾಂಗ (Calendar. ಇಂಕಾ); ಈಜಿಪ್ಟ್ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಂಗ (Calendar) ಪೊಂದನ್ನು ತಯಾರಿಸಲಾಯಿತು (ಗಣಿತ. ೪). ೫. (ಆಲಂ) ಪೊಳ್ಳುಮಾತು; ಬುರುಡೆಮಾತು; ಹರಟೆ: ನನ್ನ ಪಂಚಾಂಗ ಸಾಕು. ನಾನು ಇಲ್ಲಿಂದ ಉಲುಕುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ನಿನಗೆ ತಿಳಿದಿರಲಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೪೮); ಅಮೇಲೆ ಅವರು ತಮ್ಮ ಪಂಚಾಂಗವನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟಿರು (ಕಮನ. ೮). ೬. [ವೈದ್ಯಶಾ] ಮರದ ತೊಗಟೆ, ಎಲೆ, ಹೂವು, ಬೇರು, ಹಣ್ಣು ಅಥವಾ ಕಾಯಿ ಎಂಬ ಐದು ಅಂಶಗಳು: ಕರಬೇವಿನ ಪಂಚಾಂಗವನ್ನು ಪೇನುಕುಪ್ಪು ಗಂಮಜ್ಜಿ ಗೆಯಲ್ಲರದು ಕಡಡಿ ಕೊಡುವುದು(ವಿವಿ. ೧೫೪). ೭. [ವಾಸ್ತು] ಗೃಹಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಪಂಚಶಿಲಾಸ್ಥಾಪನೆ, -ಶಂಕು ಸ್ಥಾಪನೆ; ತಳಹದಿ: "ಪಂಚಾಂಗ-ತಳಹದಿ, ಪಾಯಿ" (ಸಿಂಕೀ. ೬೨೮); ಚಚ್ಚ ಕವಾದ ಪಂಚಾಂಗದಿಂದ ೫೦ ೫೦ ಚೂಪಾಗುವ ಶಿಖರಗಳಂತೆ ಈ ಮಂದಿರಗಳು ಕಾಣುವುವು (ಬಾಲಪ್ರ. ೧, ೪೬೬).

ಪಂಚಾಂಗ ಕೇಳು - ತಿಥಿ, ವಾರ, ನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು: ತಂದೆಯವರು ಪಂಚಾಂಗ ಕೇಳಿ ಬರಲು ಜೋಯಿಸರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಪಂಚಾಂಗದವನು** - ೧. ಪಂಚಾಂಗವನ್ನು ಹೇಳುವವನು; ಜೋಯಿಸ: ಇವರ ವಕಾಲತ್ತು ವಹಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವೆಯೋ ಪಂಚಾಂಗದವನೇ (ರಂಗರೋ. ೫); ಪಾಂಚಾಲದೇಶದ ಪಾಲಕನಾದರೆ ಪಂಚಾಂಗದವನೇನು? (ಗಾಡ. ೨. ಬಡಪಾಯಿ: (೪). **ಪಂಚಾಂಗ ಹೇಳು** - ೧. ತಿಥಿ, ವಾರ, ನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸು, -ವಿವರಿಸು. ೨. ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಏನನ್ನಾದರೂ ಹೇಳು; ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಹೇಳು: (೪). [ಪಂಚ+ಆಂಗ]

ಪಂಚಾಂಗಕರ್ತ (ನಾ). ಪಂಚಾಂಗದ ಹೊತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ರಚಿಸುವವನು, -ತಯಾರಿಸುವವನು: ನೇಯ್ಸಾರರೂ, ಪಂಚಾಂಗಕರ್ತರೂ, ವರ್ಣಗಾರರೂ (ಕುಳುನಾ. ೧೬೬). [ಪಂಚಾಂಗ+ಕರ್ತ]

ಪಂಚಾಂಗಚೂರ್ಣ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಮರದ ತೊಗಟೆ, ಎಲೆ, ಹೂವು, ಬೇರು ಮತ್ತು ಫಲಗಳ ಪುಡಿ: ಇದನ್ನು ಒಂದು ತೂಕ ತಂಗಡಿ ಪಂಚಾಂಗಚೂರ್ಣದೊಂದಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ಬಹುಮೂತ್ರ ನಿಲ್ಲುವುದು (ಸಕನ್ಯ. ೫೦೦). [ಪಂಚಾಂಗ+ಚೂರ್ಣ_೨]

ಪಂಚಾಂಗಪ್ರಣಾಮ (ನಾ). ಎರಡು ಕೈ, ಎರಡು ಮಂಡಿ, ತಲೆ, ಮಾತು ಮತ್ತು ದೃಷ್ಟಿಗಳೆಂಬ ಐದರಿಂದ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ: ರಾಜಮಾತೆ . . . ದೇವಿಗೆ ಪಂಚಾಂಗಪ್ರಣಾಮವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟರಾಗಿ ಅರಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದರು(ಶಾಂತಲಾ. ೨೪). [ಪಂಚಾಂಗ+ಪ್ರಣಾಮ]

ಪಂಚಾಂಗಮಂತ್ರ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ರಾಜನಿಗೆ ಇರಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಾರಂಭೋಪಾಯ, ಪುರುಷದ್ರವ್ಯಸಂಪತ್ತು, ದೇಶಕಾಲ ವಿಭಾಗ, ವಿನಿಶ್ಚಿತಪ್ರತೀಕಾರ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ರಾಜನೀತಿಗಳು; ರಾಜನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಐದು ಅಂಗಗಳ ವಿಚಾರ: ಸಾಲ್ಕುಂ ಸೃಪವಿದ್ಯೆಯೊಂದು ಬಲದಿಂದ ಪಂಚಾಂಗಮಂತ್ರಂ ಮನಂಬುಗೆ ಬೇಟೆಯೊಂದೆಗಾಣದುದ್ದತ ರಿಪುಶ್ರೀಕಾಂತಿ ತನ್ನಂ ಶರಣ್ಣಿಗೆ ಪೊಕ್ಕಂ ಯುತಮಂತ್ರಿಮಂತ್ರಗ್ನ ಹಮಂ ಸೌಜನ್ಯಕಂದಾಂಕುರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೮); ಸಮಸುಂ ಮಾಡೆ ಸುಮಂತ್ರಿ ವರ್ಗಮರಪಡ್ಡುಗಳಕ್ಕೆ ಪಂಚಾಂಗಮಂತ್ರಮ ಸಪ್ತಾಂಗಸಮೃದ್ಧಿಯಂ ಕುಡೆ . . . ಶೌರ್ಯಮಾದಮೆ ತನ್ನೊಳ್ ದಳವೇಟಾದತ್ತೆ ನಿಸಿದಂ ಶಕ್ತಿತ್ರಯಾಧೀಶ್ವರಂ (ಚಂದ್ರ. ೨-೬); ವರ ಪಾಡುಣ್ಣಂ ಸಪ್ತಾಂಗ ರಾಜ್ಯದೊಡವಂ ತ್ರಿಶಕ್ತಿ ಚತುರಂಗಬಲಂ ನಿರುತಮುಪಾಯಚತುಷ್ಕಂ ಧರಣಿ ಪಂಚಾಂಗಮಂತ್ರಮಿರ್ವುದು ನಿನ್ನೊಳ್ (ಶ್ರೀಪದ. ೨೪-೨೪೬).

[ಪಂಚಾಂಗ+ಮಂತ್ರ]

ಪಂಚಾಂಗರಾಯ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಐದು ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆಯು ತೋರಣ: ಮಿಜುಗುವ ಪಂಚಾಂಗರಾಯ ಪಟ್ಟಾಯಂ ಸರ ಗೊಂಡೆಯ ಝಲ್ಲಿಗಳು ಮೆಲೆದವು ರಥದಂತರಾಂತರ ದೊಳಗಿಹ ಸುರುಚರ ಲೋವೆಗಳೊಳಗೆ (ಕಂನಡಿ. ೨೩-೬೮). [?]

ಪಂಚಾಂಗಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. [ಜ್ಯೋತಿ] ಇಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಿಥಿ, ವಾರ, ನಕ್ಷತ್ರ, ಯೋಗ, ಕರಣಗಳು ಉತ್ತಮವಾಗಿರುವುದು; ಪಂಚಾಂಗಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು, -ನಿರ್ದೋಷವಾಗಿರುವುದು: ಪಂಚಾಂಗಶುದ್ಧಿ ನೋಡಿ ಮುಹೂರ್ತವನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. [ವೈದ್ಯಶಾ] ಗಿಡಮರಗಳ ತೊಗಟೆ, ಎಲೆ, ಹೂವು, ಬೇರು ಮತ್ತು ಫಲಗಳು ದೋಷರಹಿತವಾಗಿರುವುದು. ೧, ೨: ಆ ಪಂಚಾಂಗ ಕನ್ನಗಳ್ಳನಂತೆ ಬಳಸಮಂ ತೆಗೆದು ಕದ್ದಿಗನಂತೆ ಗೋಮೂತ್ರಕನ್ನಪ್ಪಾಳಂಕೃತನಾಗಿ ಭಂಡಾರಿಗನಂತಾಯಮಂ ಪಿಡಿದು . . . ವೈದ್ಯನಂತೆ ಪಂಚಾಂಗ ಶುದ್ಧಿಯಂ ನೋಡಿ ಮಂತ್ರವಾದಿಯಂತೆ ಗ್ರಹಗತಿಯಂ ಕಂಡು(ಸುಕುಮ. ೩-೬೪). [ಪಂಚಾಂಗ+ಶುದ್ಧಿ]

ಪಂಚಾಂಗಶ್ರವಣ (ನಾ). ಹೊಸವರ್ಷವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಯುಗಾದಿಯ ದಿವಸ ಆ ವರ್ಷದ ಶುಭಾಶುಭಫಲಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಮತ್ತು ಕೇಳುವ ಒಂದು ವಿಧಿ, -ಸಂಪ್ರದಾಯ: ರಾಮಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಂಗಶ್ರವಣ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ಪಂಚಾಂಗ+ಶ್ರವಣ]

ಪಂಚಾಂಗಸನ್ನಂತ್ರ (ನಾ). ೧. - ಪಂಚಾಂಗಮಂತ್ರ. ೨. ಐದು ವರ್ಣಗಳೆಂಬ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಮಂತ್ರ; ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರ. ೧, ೨: ಅರಿವರ್ಗಧ್ವಂಸಮಂ ಪೂಜ್ಯ ಸಗಿ ತಳಿದು ಪಂಚಾಂಗ

ಸನ್ಮಂತ್ರಮಂ . . . ತಾಳ್ಮೋಘಂ ಪ್ರಭುತ್ವಂ ದೊರೆಕೊಂಡೆಮ್ಮಾಳ್
ನಾಡಲ್ಲಮವಿಧು ವಿರಕ್ತೀಯಮಂ ಮೂಳುದೆಮ್ಮೋಳ್ (ರಾಜಶೇ.
೧-೧೩). [ಪಂಚಾಂಗ+ಸನ್ಮಂತ್ರ]

ಪಂಚಾಂಗಿ (ನಾ). ಪಂಚಾಂಗವನ್ನು ಹೇಳುವವನು ; ಜೋಯಿಸ್:
ಕರಿದಂ ಪಂಚಾಂಗಿಗಳಂ (ಪರಶು. ೯-೧೬). [ಸಂ. ಪಂಚಾಂಗಿನ್]

ಪಂಚಾಂಗುಲ (ನಾ). ೧. ಐದು ಬೆರಳುಗಳು. ೨. ಹರಳುಗಿಡ ;
ಬಿಡಲಗಿಡ : "ವ್ಯಾಘ್ರಪುಚ್ಛಃ . . . ಪಂಚಾಂಗುಲಃ, ಮಂಡಃ,
ವರ್ಧಮಾನಃ, ವ್ಯಡಂಬಕಃ—೧೧ ಹರಳುಗಿಡದ ಬೆಸರುಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ.
೧೦೪). [ಪಂಚ್ಚ + ಅಂಗುಲ]

ಪಂಚಾಂಡಕ (ನಾ). (?) : ಮನುಷ್ಯನ ವಿಶೋಧನಾರ್ಹತಾಸಾಧನವೆಂತೆ
ಪಂಚಾಂಡಕಪರಿಣತಿಯಿಂದ ದೃಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ದದೊಳ್ಳವ ರಸಚಿತ್ರ
ದೊಳಂ ಪದ್ಧಾತಿಯು ಪಂಚವಿಧಪತ್ರಗತಿಯೊಳಮುಖಿಯಮಾದ ಚಿತ್ರ
ಶಾಲೆಯಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿ (ಮಲ್ಲಪ. ೨-೬೪). [?]

ಪಂಚಾಂಡಿ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಬಾಯಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಪಾತ್ರೆ ; ಬಾಣಿ : ಗಣಪಯ್ಯ . . . ಎನ್ನು ನೀರು ಕುಡಿದು ಪಾಲಿ ಮಾಡಿದ
ಪಂಚಾಂಡಿಯನ್ನು ಜೋತೆಗೆ ತಂದ ಕೊಡವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಮನೆಯ ಹಾದಿ
ಹಿಡಿದ (ಮೂರುದಾ. ೧೫೭). [?]

ಪಂಚಾಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳು. ೨. 'ನಮಃ ಶಿವಾಯ'
ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳು : ಪಂಚಾಕ್ಷರಗಳೊಳಗೆ
ಸಂದರಾ ಪರಮೆಯು ಪಂಚಮುಖನಿರ್ದೇಶಗೆ ಪೋದರಾ ಪರಮೆಯರು
(ಸಂಪರ. ೧೭-೧೨೫) ; ಶ್ವೇತ ನೀನೀ ದೇವನ ಮಂದಿರವ ಬೋಹರಿಸೆನು
ತಲ್ಲಾ ರಂಭಿಯಾನಂದದಿಂ ನುಡಿದು ಪದ್ಧತಿ ರುದ್ರಾಕ್ಷಗಳ ಸೌಂದರ್ಯ
ಪಂಚಾಕ್ಷರಂಗಳ್ಗಳವ ದಿತ್ತ ರಸಿದಳು ನಲವಿಂದ (ವೀಶ್ಯಪ. ೨-೭-೨೦).

೩. = ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ : ಪಂಚಾಕ್ಷರಾಮೋದವಿಸ್ತು ರತಸ್ತಾಂತಪಯೋ
ರುಹಂ . . . ರಾಜಶೇಖರಮಹೀಶಂ . . . ಒಪ್ಪಿದಂ ತದಾಸ್ಥಾನದೊಳ್
(ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೬೧). [ಪಂಚ್ಚ + ಅಕ್ಷರ]

ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ (ನಾ). ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಮಹಾಮಂತ್ರ ; 'ನಮಃ
ಶಿವಾಯ' ಎಂಬ ಶಿವಪಂಚಾಕ್ಷರಮಂತ್ರ : ಇಂತೀ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯು
ಮೂಲಮಂತ್ರ (ದ್ವಿ?) ಸಂಬಂಧವಾಗಲಾಗಿ ಅದು ಪ್ರಣವದ ದೀಪ
(ಸರ್ವಪ. ೧೩೩-೬೬೬) ; ಎನವ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ಪರಮನರಮನೆ (ಕುರು.
ದೇ. ೩-೪) ; ಶಿವನೆಯತಂದು . . . ಅಯಿಹ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯನುಭಯ
ಕರವ ಶಿರದೊಳಿಟ್ಟು (ಬಸಪ. ೧೪-೩) ; ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯೆಂಬದೇ ಪರತತ್ವವು
(ಅಮಂಡೇ. ೪೯-೧).

ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ಮಣಿಮಾಲೆ = ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಸರ (?) : ಪಂಚಾ
ಕ್ಷರಿಯ ಮಣಿಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಚಿಪ್ಪಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮನೆಂಬ ದಾರ ನಡುವೆ
ಸಿಕ್ಕಿ ಮನೆಯ ತಿರುಗಾದಿಸುತ್ತದೆ (ಅಜೂಮಾ. ೪. ೧೩೪-೫೧೧).

[ಸಂ. ಪಂಚಾಕ್ಷರ]

ಪಂಚಾಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಐದು ವಿಧವಾದ ಅಗ್ನಿ ; ೨ "ಅಗ್ನಿ—೫ :
(ಅ) ಪವನ (ಆವಸಥ್ಯ), ಪಾವನ (ಸಭ್ಯ), ತ್ರೇತಾ (ದಕ್ಷಿಣಾಂಗಿ,
ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ, ಆಹವನೀಯ) (ಗೋಖಲ. ೧-೬-೧೧ವ್ಯಾ ; ಆಪ್ತ
ವಾಯುಪು. ೪೩-೫ ; ಮತ್ಸ್ಯಪು. ೧೬-೭). (ಆ) ಜಾತರ
ಕಾಲಾಂಗಿ, ಬಾಡಬಾಂಗಿ, ಭಾನಾಂಗಿ, ವೈದ್ಯತಾಂಗಿ,
ಸೂರ್ಯಾಂಗಿ (ವಿಚಂ. ೨-೨೪೧). (ಇ) ಕಾಲಾಂಗಿ, ಸೂರ್ಯ
ಸೂರ್ಯಕಾಂತ, ದಾನ—, ಉದರ— (ವಿಚಂ. ೨-೨೪೧).
(ಈ) ಗಾಯತ್ರಿಯ ಪಂಚಮುಖಗಳು : ಸೂರ್ಯಾಂಗಿ,
ಜತರ—, ವೈದಿಕ—, ಲೌಕಿಕ—, ಜ್ಞಾನ— (ವಿಚಂ. ೨-೨೨೧).
(ಉ) ಬ್ರಾಹ್ಮ, ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯ, ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯ, ದಕ್ಷಿಣಾಂಗಿ,

ಕ್ರವ್ಯಾ ದಾಂಗಿ (ಸಂಜ್ಞಾ. ೨೨). (ಉ) ವಡವಾಂಗಿ, ಮಂದ—,
ಜತರ—, ಶೋಕ—, ಕಾಮ—, (ಕಗೀ. ೨-೩೩). (ಮು)
ಪಾಚಕಾಂಗಿ (ಜತರ), ರಂಜಕ— (ರಕ್ತಾಂತರ), ಸಾಧಕ—
(ಹೃತ್), ಆಲೋಕನ— (ದೃಕ್), ಭಾಜಕ— (ತ್ವಕ್) (ಸಂಜ್ಞಾ.
೨೧). (ಮು) ಜ್ಞಾನಾಂಗಿ (ಆತ್ಮ), ಕಾಲ— (ಪಾದಗಳು),
ಕ್ಷುಧಾ— (ನಾಭಿ), ಶೀತ— (ಹೃದಯ), ಕೋಪ— (ನೇತ್ರಗಳು)
(ವಿದ್ಯಾಕ. ೫೪)" (ಪ್ರೀತಪ್. ೭). ೩. ಮುಷಿಗಳು ಬೇಸಿಗೆ
ಯಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವಾಗ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದ
ನಾಲ್ಕು ಅಗ್ನಿ ಮತ್ತು ಮೇಲಿನ ಸೂರ್ಯ : ಪಂಚಾಂಗಿ ಪಾಪಪ್ಪ
ಮಾನಸರಪ್ಪ ತಪೋಧನಜನಕ್ಕೆ ತಪಸತಾಪಮನಾಗಲಿಯದೆ ತಳಿದುಕೊ
ಗಲಂ ಪೊತ್ತು ನಭದೊಳ್ ನಲಿದಾಡುವ ಸೋಗಿನವಿಲ್ಲಳ ಮಿಡುಗಳುಮಂ
(ಸಂಪತಂ. ೪೯-೧೬) ; ಮಿಗೆ ಸುತ್ತಿದ ಪಂಚಾಂಗಿ . . . ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ
ಯೆಂದೆನಿಸಿ ತೋರುತ್ತಿರ್ಪ ಪಂಚಾಂಗಿ ಮಧ್ಯಕಾಂಠಿಪ್ರಭೆ ನಿಂದಳುಗ್ರ
ತಪದೊಳ್ ಶರ್ಮಾಡ (೧೦೪. ೯-೧೦) ; ಪಂಚಾಂಗಿಯಲಿ ಕುಳಿತು
ನಂಚಿಸಿದ ದೇಹಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಉರನರಕನನುಭವಿಸಿದಾ ಮೇಲೆ ಸಂಚಿಸಿದ
ಫಲವು (ಸರ್ವಪ. ೩೬೬). ೩. ಪಂಚಾಂಗಿಯ ನಡುವೆ ಮಾಡುವ
ತಪಸ್ಸು ; ೨ "ಆತಪ — ೫ : ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ
ಯಜ್ಞೋಚಿತವಾದ ದಾರು ವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ತನಗೆ ಏಕಹಸ್ತಾಂತರ
ದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿ, ಗಾಢವಸ್ತ್ರಾಚ್ಛಾದನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು
ಅದರ ನಡುವೆ ಕುಳಿತು, ವೈಶ್ವಾನರೇಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ,
ಐದನೆಯ (ಅಗ್ನಿಯಾದ) ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನೋಡುತ್ತ,
ಗ್ರೀಷ್ಮಯುತುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ತಪಸ್ಸಾವಿಶೇಷ (ಕಾಲಿಕಾ
ಪುರಾಣ. ಅ. ೪೨-ಶಕದ್ಭ. ೧೬)" (ಪ್ರೀತಪ್. ೪೯) : ಪಂಚಾಂಗಿಯೇ
ಮುಂತಾದ ತಪಸ್ಸಾಧನೆಗಳಿಂದ ಇಂತಹ ಸಿದ್ಧಿ ಬಾರದು. ಇದೊಂದು
ಹೊಸ ತಪಸ್ಸೇ ಆಗಿರಬೇಕು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೪೧ ಅಡಿ). ೪. ಗೃಹಸ್ಥನು
ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಪೂಜ್ಯಭಾವನೆಯಿಂದ ಸೇವಿಸಬೇಕಾದ ಐವರು ;
ತಾಯಿ, ತಂದೆ, ಗುರು, ಅಗ್ನಿ ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮ :
ಹಿತನು ಗುರು ಶಿವಿಯಾತ್ಮ ತಾಯೆಂಬತುಳುಪಂಚಾಂಗಿಯನು ಕ್ರಮದಿಂ
ಪ್ರಾದಿನಂ ಪಂಚರಿಯು ಮಳುಪುದು ಲೇಸ ಬಯಸುವರೆ (ಕುಮಾರ.
೩-೬೭). ೫. [ದ್ವೈತ] ನಾರಾಯಣನ ಮೂವತ್ತು ಮೂರ್ತಿ
ಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತ, ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಭಾವಿಸಬೇಕಾದ
ಐದು ವಸ್ತುಗಳು ; ತಾಯಿ, ತಂದೆ, ಭೂಮಿ, ಮೇಘ ಮತ್ತು
ಆಕಾಶ : ಜನನಿ ಹಿತ ಭೂವಾರಿದಾಂಬರವೆನಿಸ ಪಂಚಾಂಗಿಯಲಿ
ನಾರಾಯಣನ ತ್ರಿಂಶತಿಮೂರ್ತಿಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವ್ಯಾಪ್ತಿಗಳ ನೆನೆದು
(ಹಸಾರ. ೬-೧). ೬. [ವೈದ್ಯಶಾ] ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿ
ಸುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಗಳು : ಮಂಜಿಯ ಗೆಡ್ಡೆ, ತನ್ನೆಲೆ
ಹುಲುಗನ ಗೆಡ್ಡೆ, ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಸೂರಣ, ಮಂಗರವಳ್ಳಿ . . . (ಪಂಚಾಂಗಿ
ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಈ ಔಷಧಗಳು ಮನುಷ್ಯರ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ
ಅಗ್ನಿ ದೀಪನವಂ ಉಂಟುಮಾಡುವವು) (ವೈದ್ಯಸಾ. ೧, ೩೨೩).

ಪಂಚಾಂಗಿವಿದ್ಯೆ = ಛಾಂದೋಗ್ಯವೆಂಬ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ
ರುವ ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ : ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಂಗಿವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿರು
ವುದರಿಂದ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರನ್ನು ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಧ್ಯಾನಕ್ರಿಯೆಯು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೫ ಅಡಿ) ; ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತು
. . . ಇದರಲ್ಲಿ ಉದ್ಗೀರ್ಣೋಪಾಸನೆ, ಸತ್ಯಕಾಮ ಜಾಬಾಲಿಯ
ವೃತ್ತಾಂತ, ಉಪಶೋಕಸಲವಿದ್ಯೆ, ಪಂಚಾಂಗಿವಿದ್ಯೆ . . . ಮೊದಲಾದ
ವಿಷಯಗಳಿವೆ (ಭಾರದ. ೩೪). ಪಂಚಾಂಗಿ ಸಾಧಕ = ಪಂಚಾಂಗಿಗಳ

ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವ ವ್ರತವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವವನು ; ಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆಯಲು ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವವನು : ದೇವರ್ . . . ಪಂಚಾಗ್ನಿಸಾಧಕನಪ್ಪ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದೆಂದೆ ಕಂಡಾಡುವಂತೆ ತಪಸ್ಸಿಗೆಯ್ಯೆಂದು ಪಂಚಾಗ್ನಿತಾಪತಪ್ತನಾಗಿ . . . ಸಿಂಗನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದಿರ್ (ಪಂಚತಂ. ೩೦-೧೧); ತಪಸ್ಸಿಗೆ ರಹಿತವಾಗಿಯೆ ತೇಜವದಾನವೆಂದೆಂದೆ ಮುನ್ನಪ್ರವರ್ತ ಪಂಚಾಗ್ನಿಸಾಧಕರ್ ದೇವಗೇಯೇರ್ (ಚರ. ೧೩-೩೫). ಪಂಚಾಗ್ನಿಸಾಧನ = ಪಂಚಾಗ್ನಿಸಾಧಕ : ಧೂಮ್ರ, ಕಾಸಿಗಳೂ ಪಂಚಾಗ್ನಿಸಾಧನಗಳೂ ಆದ ಸೈತ್ಯಿಕತಾಪಸಿಗಳೂ ಸಹ ಕಾಮತಾಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡತಕ್ಕ ವಸಂತರಾಜನು ತನ್ನ ಸಂಪೂರ್ಣವೈಭವ ದಿಂದ ಈ ಉಪವಸದಲ್ಲಿ ವಿರಾಜಮಾನನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಮಂಜು. ೧೧).

[ಪಂಚ್ಚ + ಅಗ್ನಿ]

ಪಂಚಾಗ್ನಿಯೋಗ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಕಾ] ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಉದ್ವೀಪಕ ಗಳಾದ ಐದು ವನಸ್ಪತಿಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧ : ಪಂಚಾಗ್ನಿಯೋಗ:-ಹೆಗ್ಗುರುಬಗ್ಗೆ, ಇದನ್ನು ಕೆಲವರು ಸವಣೇಗಡ್ಡೆ ಎಂಬರು. ಗೋಳುಹಿಮ್ಮೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ, ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಸೂರಣದ ಗೆಣಸು, ಮಂಗಳರವಳೆ ಎಂದಿವುಗಳ ಜೋರ್ವನ್ನು ಉದಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜೆಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಕುದಿಯಲು . . . ಅಪಾನದ್ವಾರದೋಗಮಂ ಕೆಡಿಸುಗುಂ (ವಿವೃ. ೩೬). [ಪಂಚಾಗ್ನಿ + ಯೋಗ]

ಪಂಚಾಚಾರ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ದರ್ಶನಾಚಾರ, ಜ್ಞಾನಾಚಾರ, ಚಾರಿತ್ರಾಚಾರ, ತಪಾಚಾರ ಮತ್ತು ವೀರ್ಯಾಚಾರಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಆಚರಣೆಗಳು: ಮನಮಂ ಕಟ್ಟಿ ಗುಣಗಳಂ ಕುಟುಂಬ ಪಂಚಾಚಾರದಿಂ ಪಂಚದಾಣನ ಬಾಹುಬಲಮಂ . . . ಅಪವದ್ಧರ್ ದಯೆಗೆಯ್ದರಕ್ಕೆ (ಪಂಚಮಾ. ೧-೩); ವರಪಂಚಾಚಾರಮಾಚಾರವ ನೊಡವಿಸೆ . . . ಲೋಕೋತ್ತರರಾದಾಚಾರ್ಯರನ್ನುಂ ನಿಯಮಿಸುಗೆ ನಿಜಾನುಗ್ರಹಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂದಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧-೩); ಅದಿಗೇಗುವೆನು ಪಂಚಾಚಾರವೆಂಬ ಪಡೆಗೇಟಾ ಧವಸಾಗರವ ತಡೆಯದೆ ದಾಂಟಿ ದಾಂಟಿವರಿಗಾ ಮೂರ್ಗವ ವಿದದೆ ತೋರ್ಪಾಚಾರ್ಯಕರ (ನಾಗಳು. ೧-೩). ೨. [ವೀಶೈ] ಲಿಂಗಾಚಾರ, ಸದಾಚಾರ, ಶಿವಾಚಾರ, ಗಣಾಚಾರ ಮತ್ತು ಭೃತ್ಯಾಚಾರಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಆಚಾರಗಳು; ೩. "ಶೃತ್ಯಾಚಾರ, ಸ್ತೃತ್ಯಾಚಾರ, ಪೌರಾಣಿಕಾಚಾರ, ಅಗಮಾಚಾರ, ತಂತ್ರಾಚಾರ - ಇವನ್ನು ಪಂಚಾಚಾರಗಳೆಂದು ಹೇಳುವರು (ರಾಜಶೇ. ಸಾರಿಭಾಷಿತ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಗಳು. ೪೪೩); ಗುರುವನಟುಂದು ಲಿಂಗವ ನಟುವವರುಂಟು ಲಿಂಗವನಟುಂದು ಪಂಚಾಚಾರವನಟುವವರುಂಟು (ಮದೇವ. ೨೬೬-೨೯); ಸದಾಚಾರ ಲಿಂಗಾಚಾರ ಶಿವಾಚಾರ ಗಣಾಚಾರ ಭೃತ್ಯಾಚಾರವೆಂಬ ಪಂಚಾಚಾರಂಗಳೆವಟ್ಟು . . . ಮಹಾಕರಣದ ಶ್ರೀಪಾದಕ್ಕೆ ನಮೋನಮಃ ಎಂಬಿನಯ್ಯ (ಅಖಂಡೇ. ೪೬-೯೦); ಅಷ್ಟಾ ವರಣ, ಪಂಚಾಚಾರ, ಪಟ್ಟಿಲಮಾರ್ಗಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನದಿಂದ ಶಿವಶ್ವ ವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕೆಂಬುದೇ ಈ ಮತದ ಗುರಿ (ಭಾರವ. ೨೧೬).

[ಪಂಚ್ಚ + ಅಚಾರ]

ಪಂಚಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಪಂಚ ಸೀತೆಗಳ ಐವರು ಮೂಲ ಗುರುಗಳು: "ಪಂಚಾಚಾರ್ಯರು - ರೇಣುಕ, ದಾರುಕ, ಏಕೋರಾಮ, ಮರುಳುಹಿಡ್ಡ, ವಿಶ್ವಾರಾಧ್ಯರು" (ಶರಣ. ೨೪-೬). ೨. ಪಂಚಾಚಾರ್ಯರು: ೧) ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ: ಏಕಾಕ್ಷರ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ದ್ವ್ಯಕ್ಷರ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ತ್ರ್ಯಕ್ಷರ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ಚತುರಕ್ಷರ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ. ೨) ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ: ಏಕವಕ್ತ್ರ ಶಿವಾ

ಚಾರ್ಯ, ದ್ವಿವಕ್ತ್ರ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ತ್ರಿವಕ್ತ್ರ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ಚತುರ್ವಕ್ತ್ರ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ಪಂಚವಕ್ತ್ರ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ. ೩) ದ್ವಾಪರಯುಗದಲ್ಲಿ: ರೇಣುಕ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ದಾರುಕ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ಶಂಖುಕರ್ಣ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ಭೇನುಕರ್ಣ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ವಿಶ್ವಕರ್ಣ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ. ೪) ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ: ರೇವಣಾರಾಧ್ಯ, ಮರುಳಾರಾಧ್ಯ, ಏಕೋರಾಮಾರಾಧ್ಯ, ಪಂಡಿತಾರಾಧ್ಯ, ವಿಶ್ವಾರಾಧ್ಯ" (ರಾಜಶೇ. ಸಾರಿಭಾಷಿತ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ಗಳು. ೪೪೪). [ಪಂಚ್ಚ + ಅಚಾರ್ಯ]

ಪಂಚಾಟಿ (ನಾ). ತೀರ್ಥ ಕೊಡುವಿಕೆ; ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ; ಪಂಚಾಯತಿ ತೀರ್ಮಾನ; ಐತೀರ್ಪು: ಯಾವುದಾದರೂ ನ್ಯಾಯಾಲ ಯದ ಅಥವಾ ಮಧ್ಯಸ್ಥ ನ್ಯಾಯಾಧಿಕರಣದ ಯಾವುದಾದರೂ ನಿರ್ಣಯ, ಅಜ್ಜಪ್ಪ ಅಥವಾ ಪಂಚಾಟಿ ಇವುಗಳ ಮೇರೆಗೆ ಪಾವತಿಯಾಗಬೇಕಾದ ಯಾವುದಾದರೂ ಮೊಬಲಗುಗಳು (ಭಾಷಾ. ೫೯). [**ಪಂಚಾಯತಿ**] **ಪಂಚಾಣುವ್ರತ (ನಾ).** [ಜೈನ] ಗೃಹಸ್ಥರು ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಅಹಿಂಸೆ (ಹಿಂಸೆ ಮಾಡದಿರುವುದು), ಸತ್ಯ (ಸುಳ್ಳು ಹೇಳದಿರು ವುದು), ಅಸ್ತೇಯ (ಕದಿಯದೆ ಇರುವುದು), ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಮತ್ತು ಅಪರಿಗ್ರಹ (ಸ್ವೀಕರಿಸದಿರುವುದು)ಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ವ್ರತಗಳು: ಪಂಚಾಣುವ್ರತಾದಿ ಪ್ರವರ್ತನಸ್ವಭಾವಸಂಯ ಮಮುಮನತನವ್ಯತ್ಯಾದಿತಪೋನುಷ್ಠಾನಮುಂ ಬೆರಸಾರ್ಯಪಟ್ಟಿ ಮುಂ ಗಳಂ ನಿಮಗಿವು ಕುಲಾಚಾರಂಗಳೆಂದೊಯೆ ಪೇಬ್ಬ ಕೈಕೊಳಿಸಿ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೫-೧೬ ನ); ಸಂಯಮಮೆಂಬುದು ಪಂಚಾಣುವ್ರತಪ್ರವರ್ತನಮಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪ್ತ. ೧೨-೧೩ ನ); ವರಪಂಚಾಣುವ್ರತಮಂ ನಿರತಿಕ್ರಮಮಾಗೆ ತಾಳ್ವಿ . . . ಶಲ್ಯತ್ರಯವಿರಹಿತನಿರದನೆಯ ನೆಲೆಯವಂ ತಾಂ ವ್ರತಿಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೭). 'ಅಣುವ್ರತ' ಪರಾ.

[ಪಂಚ್ಚ + ಅಣುವ್ರತ]

ಪಂಚಾಣೂತ್ತರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಲೋಕಾಕಾಶದ ತುದಿಯ ನೆಲೆ ಯಲ್ಲಿರುವ ಐದು ವಿನೂನಗಳು, - ಪುಣ್ಯವಂತರ ವಾಸಸ್ಥಾನ ಗಳು: ಪಂಚಾಣೂತ್ತರಭಾಗನೋ ಜನಗೃಹಾ: ಪಂಚೈವ ತಾನರ್ಚಯೇ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೬-೬೬); ಸಮಾಧಿಮರಣದಿಂ ಶರೀರಪರಿತ್ಯಾಗಂಗಿಯ್ದು ಪಂಚಾಣೂತ್ತರಗೋಳಗಣ ವಿಜಯದೊಳಹವಿಂವದ್ರನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ (ಅಜಿಪ್ತ. ೬-೨ ನ); ಅಂತಾ ಸ್ವರ್ಗಸಂಭವರಲ್ಲಿ . . . ನವಾಣೂತ್ತರ ಪಂಚಾಣೂತ್ತರಗೋಳಂ ಸಮ್ಯಗ್ವೃಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲದೆ ಪುಟ್ಟಿವರಲ್ಲರಾ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೬೧ ನ); ಪದ್ಮನಾಭಚರನವಿಂವದ್ರಂ ತ್ರಯಂತ್ರೀವದಾಯುರದ್ಧಿಗಳ ನುತ್ತುರಿಸಿ ಪಂಚಾಣೂತ್ತರಗೋಳಗಣ ವೈಜಯಂತವಿಮಾನದಿಂ ಜ್ಞಾನ ತ್ರಯಮಯಂ ಬಂದು (ಜಂದ್ರಪ್ತ. ೧೨-೨೧ ನ). [ಪಂಚ್ಚ + ಅಣೂತ್ತರ]

ಪಂಚಾತಿಚಾರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ದಾರಿತಪ್ಪು ವಿಕೆ, - ಮಿಾರಿ ನಡೆಯುವಿಕೆ; ೨. ಸಮ್ಯಗ್ವೃಕ್ಷಿಗೇ ಶಂಕೆ, ಕಾಂಕ್ಷೆ, ನಿರ್ವಿಚಿಕಿತ್ಸೆ, ಅನ್ಯದೃಷ್ಟಿಪ್ರಶಂಸೆ ಮತ್ತು ಅನ್ಯದೃಷ್ಟಿ ಸಂಸ್ತವನ ಎಂಬುವೇ ಐದು ಅತಿಚಾರಗಳು: ದೇವರೊಳಾದ ಶಂಕೆಯುಂ . . . ಸದೋಷಿಯಶ್ಚಾತನಂ ಪೊಗಬ್ಬದ್ಧಿ ಅನ್ಯದೃಷ್ಟಿಸಂಸ್ತವನ ಮುಮೆಂಬ ಪಂಚಾತಿಚಾರದೊಳಂ ಕೂಡದುದುಂ ಒಂದನೆಯ ದಾಕ್ಷಿಣಿಕ ನೆಂಬ ಶ್ವಾದಶಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾನ್ಯ. ೫-೧೨೫); ಯತಿಪಂ ಪಂಚಾತಿ ಚಾರಪ್ರಕೃತಿಯುಮದಿಂ . . . ಅರ್ಹತ್ವದಿಂಬಭ್ರಾಂತಿಯಂ ನೂದಿ ಪನಮುದದಿಂದಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಳೆನ್ನಾ (ಜಂದ್ರಪ್ತ. ೨-೪೨). 'ಅತಿಚಾರ' ಪರಾ. [ಪಂಚ್ಚ + ಅತಿಚಾರ]

ಪಂಚಾನ 'ಪಂಚಾಲ' ನೋ.

ಪಂಚಾನನ (ನಾ). ಸದ್ಯೋದಾತ, ವಾಮದೇವ, ಅಭೋರ, ತತ್ಪುರುಷ ಮತ್ತು ಈಶಾನ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಐದು ಮುಖಗಳುಳ್ಳವನು; ಶಿವ; ಪರಮೇಶ್ವರ: ಪಂಚಾನನಂ ಸೋಮನಾಥನ ಜತರ ದೊಳಗೆ ಸುಜ್ಞಾನಕಲೆ ತಾನೆ ಸಂಭವಿಸಿ ರೇವಣಸಿದ್ಧನಾಮಂಜಡದ (ಉದ್ಭವೇ. ೩-೫). [ಪಂಚ್ಯ+ಅನನ]

ಪಂಚಾನನ (ನಾ). ೧. ವಿಶಾಲವಾದ ಮುಖವುಳ್ಳದು; ಸಿಂಹ; ಪಂಚಾಸ್ಯ: "ಹಂ, ಮೃಗಪತಿ, ಪಂಚಾನನ: . . . ಕಂಠೀರವ: -ಈ ೯ ಸಿಂಹದ ಪೆಸರ್" (ಪರ್ವಾಯ. ೩೩-೩೪); ಪಂಚಾನನದಂತೆ ಗರ್ಜಿಸಿ ರಥೋದ್ಭವನೇಣಾ ಪರೋಧನಂ . . . ಜೇಷ್ಠೋದಧಂ ಧಿಜ ಚಾಪದಂಧನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೫೦); ಪಂಚಾನನೋಪಸರ್ಗಜಯಂ ಚಿತ್ತಕೃತಿ ವಿಚಿತ್ರಮಂ ಕುಂಡೆ (ಪಾಶ್ವಾತ್ಯ. ೧೩-೩೩); ವಾನರನ ಹಯ ಕುಂಜರನ ಪಂಚಾನನನ ಮೃಗಪೋತಕನ ಗುಣವಾ ನರೇಂದ್ರನೊಳಿರಲು ಬೇಡುದು (ಕುಮಾರ. ೩-೧೦೯); ಕಂಡಳ್ಳಿ ಕಮಲಾಕ್ಷಿ ಮಿಳವೇತಂಡ ಪಂಚಾನನನ [ಪಾಶಾಂ.ಕಂಠೀರವನ] . . . ಮಾಯಾತ್ರಿವಿಕ್ರಮನ(ತೊರಾಂ. ೩-೧೩-೧೦); ಪೇರಾನೆಯ ಕುಂಜಕಳಮಂ ತನ್ನೊಂದೆ ಕೈಯ ಪೊಯ್ಯಂ ನೀಡ್ತು ಪೋಲ್ತು ಪಂಚಾನನಂಗಮನಗಂ ಪೆದರ ಕೆಲಚಕ್ಕುಮೆ? (ರಾಮಾತ್ಯ. ೧೧೧-೧೧೫). ೨. (ಆಲಂ) ಶ್ರೇಷ್ಠ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾದವನು: ಒಪ್ಪಿದಂ ಶಂಭುಸಂಭವ ತದ್ರೇಣುಕರೂಪ ರೇವಣಮಹಾಯೋಗೇಂದ್ರ ಪಂಚಾನನಂ(ರಾಜಶೇ. ೧-೩೩). [ಪಂಚ್ಯ+ಅನನ]

ಪಂಚಾನನರಸ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧ: ರಸ, ಮೇಣಸು, ಹಿರಾವಳಿ, ತಾಮ್ರಭಸ್ಮ ಮತ್ತು ಅರ್ಕಮೂಲ ರಸ ಇವುಗಳ ಮಿಶ್ರಣ: ಪಂಚಾನನರಸ: -ರಸ ಗ ೨ ತೂಕ, ಮೇಣಸು ಗ ೩ ತೂಕ, ಹಿರಾವಳಿ ಗ ೪ ತೂಕ, ತಾಮ್ರಭಸ್ಮ ಗ ೩ ತೂಕ, ಇಷ್ಟನ್ನು ಅರ್ಕಮೂಲರಸದಲ್ಲಿ ಲೇಸಾಗಿ ಮದಿಸಿ, ಗುಂಡಿತೂಕವನ್ನು ಸಕ್ಕರೆ, ಅಲದ ರಸದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲು ಸರ್ವಜ್ವರಹರ (ವೈದಿ. ೩೩).

[ಪಂಚಾನನ+ರಸ]

ಪಂಚಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ಹಾಲು, ಸಕ್ಕರೆ, ತುಪ್ಪ, ಮೊಸರು ಮತ್ತು ಜೇನು ಎಂಬ ಐದು ವಿಧವಾದ ಮಧುರಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಸುರಿದು ಮಾಡುವ ಅಭಿಷೇಕ: ಅಂಬುಜವದನೆ . . . ಬಳಕುತ ಬಂದು ಪಂಚವಿಧದಮೃತಪಾತ್ರೆಯನೀಯೆ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಪಂಚಾಭಿಷೇಕನೆರೆದು (ಸಮೋ. ೧೯-೧೯). [ಪಂಚ್ಯ+ಅಭಿಷೇಕ]

ಪಂಚಾಮೃತ (ನಾ). ೧. ದೇವರ ಅಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಐದು ಮಧುರಪದಾರ್ಥಗಳು; ಹಾಲು, ಮೊಸರು, ತುಪ್ಪ, ಜೇನುತುಪ್ಪ ಮತ್ತು ಸಕ್ಕರೆ. ೨. ಈ ಐದು ಮಧುರ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಮಿಶ್ರಣ: ನಾಯ ಹಾಲು ನಾಯಿಗಲ್ಲದೆ ಪಂಚಾಮೃತಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೨೩); ವಿಸುತ ಪಂಚಾಮೃತಗಳನ್ನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಸುತೆ ಸಾಲದೆನುತಂ ಸಹಸ್ರಾಭಿಷೇಕವ ಮಾಡಿ (ರುದ್ರ. ದೇ. ೨೦೪-೩); ಲೇಸಿಂಗೆ ವೇದೋಕ್ತ ಕ್ರಮವಿದಿದು ಪಂಚಾಮೃತವನೆರೆದು . . . ಮಂಗಳಸೂತ್ರ ಲೇಸಿನಲಿ ಕಂಠದಲಿ ಬಂಧಿಸುತ (ಸಮೋ. ೧೩-೫೩); ಚಕ್ರಖಂಡೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ . . . ಭಟ್ಟರ ಕಡೆಯಿಂದ ಒಂದು ಪಂಚಾಮೃತದ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿಸುತ್ತೇನೆ (ಮೂರುದಾ. ೩೨೪). ೩. (ಆಲಂ) ಹಿತಕರವಾದುದು; ಆನಂದ ಜನಕವಾದುದು: ನೀವು ನನ್ನನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಮಾತನಾಡಿಸಿದರೆ ನನಗೆ ಅದೇ ಪಂಚಾಮೃತ (ಕಾವೇರಿ. ೧೦೪); ಹೆಣ್ಣು ಗಂಜೊ ಕೂಸುಕುಣ್ಣಿ ಮುಪ್ಪಿನ ಮುದುಕ ಅವರವರ ಪಾಲಿಗಿದೆ ಪಂಚಾಮೃತ (ನಿಲಮು. ೧೯-೨೦); ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದದ್ದು ಪಂಚಾಮೃತ (ಗಾದಿ).

೪. [ವೈದ್ಯಶಾ]ಗೋಮೂತ್ರ, ಗೋಮಯ, ಮೊಸರು, ಹಾಲು, ತುಪ್ಪಗಳೆಂಬ ಐದು ವಸ್ತುಗಳು. ೫. ಹಿಪ್ಪಲಿ, ತುಪ್ಪ, ಸಕ್ಕರೆ, ಜೇನುತುಪ್ಪ, ಹಾಲುಗಳೆಂಬ ಐದು ಪದಾರ್ಥಗಳು. ೬. ಅಭ್ರಕ, ಮಾಕ್ಷಿಕ, ಲೋಹ, ರಸ, ಗಂಧಕಗಳೆಂಬ ಐದು ವಸ್ತುಗಳು.

ಪಂಚಾಮೃತಘೃತ = ಗೋಮೂತ್ರ, ಗೋಮಯ, ಮೊಸರು, ಹಾಲು, ತುಪ್ಪಗಳೆಂಬ ಐದು ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧ: ಪಂಚಾಮೃತಘೃತ . . . ಸಕ್ಕರೆನೆರೆದು . . . ಸೇವಿಸಿ ಪಿತ್ತಭ್ರಮಣಿ . . . ಪರಿಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವ್ಯ. ೧೩೯). ಪಂಚಾಮೃತಯೋಗ = ಹಿಪ್ಪಲಿ, ತುಪ್ಪ, ಸಕ್ಕರೆ, ಜೇನುತುಪ್ಪ, ಹಾಲು-ಈ ಐದು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧ: ಪಂಚಾಮೃತಯೋಗ . . . ರೂಕ್ಷಜ್ವರನಿವಾರಣಂ (ವೈದಿ. ೩೩). ಪಂಚಾಮೃತರಸ = ಅಭ್ರಕ, ಮಾಕ್ಷಿಕ, ಲೋಹ, ರಸ, ಗಂಧಕಗಳೆಂಬ ಐದು ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸುವ ಔಷಧ: ಪಂಚಾಮೃತ ರಸ . . . ಅಳಲೇಕಾಯಂ ಕರಿಯ ಚೂರ್ಣಮಂ ಮಾಡಿ . . . ಕೊಡಲು ಅತಿಹಾರ ಹರ (ವೈದಿ. ೩೩). [ಪಂಚ್ಯ+ಅಮೃತ]

ಪಂಚಾಮೃತಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ಪಂಚಾಮೃತದಿಂದ ಮಾಡುವ ಅಭಿಷೇಕ: ಈಕೆಯ ದಾನಧರ್ಮದಿಂದಾಗಿ ದಿನವೂ ಸಹಸ್ರಾರು ಜನದಿಂಬಗಳಿಗೆ ಪಂಚಾಮೃತಾಭಿಷೇಕವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ದಾನಚಂ. ೧೩೩).

[ಪಂಚಾಮೃತ+ಅಭಿಷೇಕ]

ಪಂಚಾಮೃ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಹಸುವಿನ ಮಜ್ಜೆಗೆ, ಅಂದಿಲ, ಹುಣಿಸೇಹಣ್ಣು, ದಾಳಿಂಬೆ ಹಣ್ಣು ಮತ್ತು ಮಾದಳಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಆಮ್ಲ-ಹುಳಿ; ೧ "ಆಮ್ಲ-೫: (ಆ) ಆಮ್ಲ ವೇತಸ, ವೃಕ್ಷಾಮ್ಲ, ಬೃಹಜ್ಜಂಬೀರ, ನಿಂಬುಕ, ಬೀಜಪೂರ (ಭಾವಪ್ರಕಾಶ-ಶಕದು. ೪೨೦). (ಆ) ಕೋಲ, ದಾಡಿಮ, ವೃಕ್ಷಾಮ್ಲ, ಆಮ್ಲವೇತಸ, ಮಾತುಲಂಗ (ಶಬ್ದಚಂ-ಶಕದು. ೧೩)" (ಪ್ರವತ್ಸ. ೫೪): ಹಸುವಿನ ಮಜ್ಜೆಗೆ, ಅಂದಿಲ, ಹುಣಿಸೇಹಣ್ಣು, ದಾಳಿಂಬೆ ಹಣ್ಣು, ಮಾದಳದ ಹಣ್ಣು ಇವು ಪಂಚಾಮೃತವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ (ವೈದ್ಯಸಾ. ೧, ೧೩೨); ಹಸುವಿನ ಮಜ್ಜೆಗೆ, ಅಂದಿಲ, ಹುಣಿಸೇಹಣ್ಣು, ದಾಳಿಂಬೆ ಹಣ್ಣು, ಮಾದಳದ ಹಣ್ಣು ಈ ೫ ಪಂಚಾಮೃತವೆನಿಸಿಕೊಂಬುವು (ಸಕವ್ಯ. ೨೪೨). [ಪಂಚ್ಯ+ಅಮ್ಲ]

ಪಂಚಾಯತ "ಪಂಚಾಯಿತಿ" ನೋ.

ಪಂಚಾಯತದಾರ (ನಾ). ತೀರ್ಮಾನಕ್ಕಾಗಿ ವಿರ್ಪಡಿಸುವ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯ: ಕುಸ್ತಿಯ ಪಂಚಾಯತದಾರರು ಇಬ್ಬರ ಬೆನ್ನನ್ನೂ ತಟ್ಟಿದರು (ಭೀಮಕಾ. ೩). [ಪಂಚಾಯತ(<ಪಂಚಾಯಿತಿ)+ದಾರ]

ಪಂಚಾಯತನ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಾರ್ಥ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಹಿಂದುಗಳು ನಿತ್ಯವೂ ಪೂಜಿಸುವ ಐವರು ದೇವರು; ಶಿವ, ಅಂಬಿಕೆ, ವಿಷ್ಣು, ಸೂರ್ಯ ಮತ್ತು ಗಣಪತಿ ದೇವರುಗಳು; ಐದು ದೇವರೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಪೂಜಿಸುವ ಪಂಚಶಿಲೆಗಳು: ರಾಮಕುಚ್ಚನ ಪಂಚಾಯತನ ದೇವತಾದಿಯು (ಗುಗಾ. ೧-೪); ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಸಂಸ್ಕಾರವಾದವನಿಗೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂಥಾ ವಿಗ್ರಹಗಳ ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದಿಕೃತಿ, ಮಹಾವಿಷ್ಣು, ಅದಿತ್ಯ, ಗಣಪತಿ, ಮಹಾದೇವ . . . ಎಂಬ ಪಂಚಾಯತನಗಳೇ ಸಾಕು (ಆರ್ಯಭ. ೨೦೩). [ಸಂ.]

ಪಂಚಾಯತಶಾಲೆ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಪಂಚಾಯತಿಯು ನಡೆಸುವ ಪಾಠಶಾಲೆ: ಕೇವಲ ಒಂದು ಪಂಚಾಯತಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಐದನೆಯ ತರಗತಿ ವರೆಗೆ ಓದಿದ್ದಳು ಅಷ್ಟೆ (ಮುಂಗಾಮು. ೩೫).

[ಪಂಚಾಯತ(<ಪಂಚಾಯಿತಿ)+ಶಾಲೆ]

ಪಂಚಾಯತಿ 'ಪಂಚಾಯತಿ' ನೋ.

ಪಂಚಾಯತಿಗೆ 'ಪಂಚಾಯತಿ' ನೋ.

ಪಂಚಾಯಿತ, ಪಂಚಾಯ್ತ (ನಾ). = ಪಂಚಾಯತದಾರ :

ಪಂಚಾಯತರ ತೀರ್ಮಾನಗಳು ಏಕಪಕ್ಷಪಾತವಾಗಿದ್ದವು (೪೪೫. ೯೪);

ಪಂಚಾಯತರ ಉಚ್ಛೇದಪಚಾರದಲ್ಲಿ ದುಗ್ಗು ಮುಖದ್ದಳು (ಗಂಗಾಳ. ೩೦).

ಪಂಚಾಯ್ತ : ಇಲ್ಲೇ ಪಂಚಾಯ್ತರು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು (ನನ್ನೂರು. ೧೦). [ಪಂಚಾಯತಿ+-ಅ೨]

ಪಂಚಾಯಿತಿ, ಪಂಚಾಯತ, ಪಂಚಾಯತಿ, ಪಂಚಾಯ್ತಿ (ನಾ).

೧. ಗ್ರಾಮದ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮಕೂಟದ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನಡೆಸುವ ಸ್ಥಳೀಯ ಸಂಸ್ಥೆ : ನಾನು ಇನ್ನೆ ಪಂಚಾಯತಿ ಚುನಾವಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಓಟಿನ ವಿಚಾರವನ್ನೋ ಕುರಿತು ನಾನು ಯೋಚಿಸಿದರೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೯೦); ಆ ಪಂಚಾಯತಿಗಳನ್ನು ರದ್ದು ಮಾಡಲು ಯಾವ ರಾಜನೂ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾರಾಣಿ. ೪೪); ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಂಚಾಯಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಗಣಕ, ಲೇಖಕ ಮತ್ತು ಸಾಧ್ಯಪಾಲ ಎಂಬ ಮೂವರನ್ನು ನೇಮಿಸಿರುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೫೯). ೨. ಬೇಸರ ತರುವ ಪ್ರಸಂಗ; ತಂಟೆ; ತಕರಾರು : ಲೋ ಸುಮ್ಮನೆ ಪಂಚಾಯತಿ ಮಾಡಬೇಡ ಕಾಣೋ (ಸ್ವಾಮಿಸ್ವರ. ೪೫); ಆ ಹಾಳು ಲೆಖ್ಪದ್ದೇ ಒಂದು ಪಂಚಾಯತಿ (ಶಾರಮ. ೧). ಪಂಚಾಯತ :

೩. ನಿರ್ಣಯ ; ತೀರ್ಮಾನ : ಮಂತ್ರಿಗಳ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಉದ್ಭವವು ಮಾರಾಗಾಯಿ ? ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಯು ದೈವ ಪಂಚಾಯತ (ನಲಮು. ೧೯-೨೨).

ಪಂಚಾಯತಿ : ೨. ಈ ಪಂಚಾಯತಿಯನ್ನು ಧನಗಳು ತೋಟಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮೊದಲೇ ನಾವು ಬಗೆಹರಿಸದೆ ಹೋದರೆ, ನಾಳೆ ಕುಳಿಸುವ ಮೀಸೆಯೇ ಮೇಲಾಗುತ್ತದೆ (ಕುಡಿಶೂ. ೧೨೪); ಯಾರು ಯಾವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕೋ ಅದನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ ಈ ಪಂಚಾಯತಿ ಯಾಕೆ ಸ್ವಾಮಿ ? (ಮರಳ. ೯). ೪. ದೇವಸ್ಥಾನ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಆಡಳಿತಕ್ಕಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿರುವ ಸಮಿತಿ ; ಧರ್ಮದರ್ಶಿಗಳ ಸಮಿತಿ : ಮಿತಸಂಸ್ಥೆ, ಪಂಚಾಯತಿಗಳು (Trusts) ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕು (ತತ್ವಡಿ. ೩೫). ೫. ಗೊಡನೆ ; ಉಸಾಬರಿ : ಉಳಿದ ಪಂಚಾಯತಿ ಸಮಗೀತಕ್ಕೆ ? (ಸಂಲ. ೫).

೬. ಜಗಳ : ಅಜ್ಜ ತಮ್ಮಂದಿರ ಪಂಚಾಯತಿ ಕೊನೆಯಾಗಲೇ ಇಲ್ಲ (೨೩೩). ೭. ಸಿಕ್ಕು ; ಗೋಜು ; ಗೊಂದಲ : ಈ ಪಂಚಾಯತಿಯ ತಳ ಬುಡ ತಲೆಯುವುದಿಲ್ಲ (೨೩೩). ೮. ತೊಂದರೆ ; ಕಷ್ಟ ; ತಿನ್ನಲು ಅನ್ನ ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಹೋಗಲಿ ; ಕುಡಿಯಲು ನೀರಿಗೂ ಪಂಚಾಯತಿಯಾಗ ತೊಡಗಿತು (ಸ್ವತಃ. ೩೦೩). ೯. ಪರಿವೆ ; ಲಕ್ಷ್ಮ ; ಗಮನ : ಗಂಡ ತನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ, ತಾನು ಅತ್ತೆ ಮಾವಂದಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಪಂಚಾಯತಿಯೇ ಇಲ್ಲ ಈಕೆಗೆ ! (ಮಸಕೂ. ೩೬).

ಪಂಚಾಯ್ತಿ : ೧. 'ಪಂಚಾಯ್ತಮನೆ' ಪರಾ. ೧೦. ಊರಿನ ಜನರಿಗೆಲ್ಲ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿಷಯವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಲು ಅಥವಾ ಜನರ ಪರಸ್ಪರ ವಿವಾದಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ ತೀರ್ಪು ಕೊಡಲು ನೇರುವ ಗ್ರಾಮಮುಖಂಡರ ಸಭೆ : ಆದರ ಸ್ವಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಚಾವಡಿ. ನನ್ನೂರಿನ ನ್ಯಾಯ ಪಂಚಾಯ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದೇ ಇಲ್ಲ (ನನ್ನೂರು. ೧೦).

ಪಂಚಾಯತಿ ತೀರ್ಮಾನ = ಪಂಚಾಯಿತಿಯಲ್ಲಿ ಆದ ನಿರ್ಣಯ : ಪಂಚಾಯತಿ ತೀರ್ಮಾನದಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (೨೩೩). ಪಂಚಾಯ್ತಿ ಕಟ್ಟಿ = ನ್ಯಾಯವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡುವ ಜಗಲಿ, - ವೇದಿಕೆ : ಅವನು ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಪಂಚಾಯ್ತಿ ಕಟ್ಟಿಗೂ ಬಾರದ ತಪ್ಪು

ಕೊಂಡಿದ್ದನು (೨೩೩). ಪಂಚಾಯ್ತಿ ಮಾಡು = ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡು, - ನಡೆಸು ; ಚರ್ಚಿಸಿ ತೀರ್ಮಾನಿಸು : ಊರುಮುಖಂಡರು ಬಂದು ಪಂಚಾಯ್ತಿ ಮಾಡಿ ಗಂಡ ಹೆಂಡಿರನ್ನು ಒಂದು ಮಾಡಬೇಕು (ಸುಮಂ. ೩೧). [←-ಹಿಂ. ಪಂಚಾಇತ್, ಪಂಚಾಯತ್, ಪಂಚಾಯತಿ; ಮರಾ. ಪಂಚಾಕಿತ್, ಪಂಚಾಯತ್]

ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ, ಪಂಚಾಯತಿಗೆ (ನಾ). ಪಂಚಾಯಿತಿ ಮಾಡುವಿಕೆ ; ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಸುವಿಕೆ : ಚುಚ್ಚುನುಡಿಗಳನ್ನು ಪಂಚಾಯಿತಿ ಯಾಗುವಾಗ ನನಗಾಗಿ ಹೇಳಿದ (ಕುರುಕಾ. ೧೫೪). ಕೇಳುವುದೇನು - ಎದ್ದಿತು ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ (ಕಂಬಡು. ೬೪). ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ : ಆ ಜೋಡಿಕೊಲೆಯ ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ ಇಂದಿನಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದೆ (೨೩೩).

[ಪಂಚಾಯತಿ+-ಅ೨]

ಪಂಚಾಯ್ತು (ನಾ). = ಪಂಚಶರ ೨ : ಪಿಡಿನಾಗಳೊಂದು ಪಿಡಿಯಂ ತುಡುವಾಗಲೆಂದು ಕೊಟ್ಟನೆ ಪಿಡಿನಾಗಳೊಂದು ಗುಡಿಯಂ ಕಡೆವಾಗಲಾ ನಾಲ್ಕು ಪಂಚಾಯ್ತುಧನ ಪೊಸಮನೆಯ ವಿಶಿಖಂಗಲ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೮-೨೯). [ಪಂಚ೨ + ಅಯುಧ]

ಪಂಚಾಯ್ತು 'ಪಂಚಾಯಿತ' ನೋ.

ಪಂಚಾಯ್ತಿ 'ಪಂಚಾಯಿತಿ' ನೋ.

ಪಂಚಾಯ್ತಮನೆ (ನಾ). ಪಂಚಾಯಿತರು ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯ ಕಲಾಸಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವ ಕಟ್ಟಡ : ಪಂಚಾಯ್ತ ಮನೆ ಇದೆಯಲ್ಲಾ ಅದರ ಸ್ವಲ್ಪದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಪಾಳುಮನೆ ಇದೆ (ಚಂದಕೋ. ೩೧).

[ಪಂಚಾಯ್ತಿ (<ಪಂಚಾಯತಿ)+ಮನೆ]

ಪಂಚಾರ (ನಾ). (ಪ್ರಾಯದ) ಕುದುರೆ : ಪಳೆಯ ಪಂಚಾರವ ತೆಗೆದಡಿ ಗಡಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಗುದುರೆಯ ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಪಳೆ ನಾರಿಯರ ಜಾಣನು ತಿಳಿವಣ್ಣ ಮಂಗಳವಾಗುತ್ತಿದ್ದನಾ ನೋಬಗೆ (ಭರಣಿ. ೬೫-೬೪). [?]

ಪಂಚಾರತಿ (ನಾ). ೧. ದೇವರ ಪೂಜೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಎತ್ತುವ ಐದು ಕುಡಿಕುಳ್ಳ ಆರತಿ : ಪಂಚಾರತಿಯನೀಯ್ಯ ಲಸುರೇಂದ್ರ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಬೆಳಗಿದನು (ಪದನೋ. ೧೯-೨೬); ಪಂಚಾರತಿ, ಗೋಪುರಾರತಿ, ಕರ್ಪೂರಾರತಿ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಆರತಿಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿಸಿ ಪ್ರಸಾದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು (ಗಂಮಾಯ. ೧); ಯಾವ ವಿಶ್ವಮಾತೆ ಇನ್ನೆ ಹೆತ್ತಳವಳ ಸಂತತಿ ಎತ್ತದಿಹುದೆ, ಅವಳಿಗೊಂದು ಪ್ರಾಣದ ಪಂಚಾರತಿ ? (ದ್ಯಾವಾಪ್ಪ. ೧೬-೬); ತಾವು ಪಂಚಾರತಿ ಬೆಳಗಿಸಿಕೊಂಡ ಮೀಸೆ ಹೊತ್ತ ಗಂಡಸರು (ಅಂಬಿಕ. ೧೩೦). ೨. ಸಾಲಾದ ಐದು ದೀಪಗಳನ್ನು ಎತ್ತಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವ ಐದು ಮುಖಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಾಧನ : ಪಂಚಾರತಿ ಗಂಟಿಗೊಂದ ಮೆಜೆದವು ಕಂಚುಗಾಳರ ಪಸರಗಳು (ಕಂಸನಿ. ೬-೯೯) [ಪಂಚ೨+ಆರತಿ]

ಪಂಚಾರತಿಲಿ (ನಾ). (ಕುದುರೆಯಂತೆ). ಕಾಮುಕಸ್ವಭಾವದವನು : ಸ್ತ್ರೀಯ ವೇಶಿಯ ನೆನದಿಂ ಆ ವೇಶಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಮದಿ ಅಳವಡಿ ಸುಮಂ ಅಲ್ಲ ಕಾಮುಚ್ಚಮಂ ಸೂಚಿಸುವನಂ ಪಂಚಾರತಿಲಿನೆಂಬುದು (ಕಾಮಶಾ. ೯-೨೦೩). [ಪಂಚಾರ + ತಿಲಿ]

ಪಂಚಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಕುದುರೆ) ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬರು : ಆ ಕುದುರೆಗೆ ಐದು ಹಲ್ಲುಗಳು ಹುಟ್ಟಿ ಕಾಂತಿಯು ಪರಾಕ್ರಮವು ಉಳ್ಳುದಾದ ಕಾರಣ ಪಂಚಾರಿಸುತ್ತೆಂದು ಹೇಳುವರು (ಅಶ್ವಟಿ. ೨೩-೩). [ಪಂಚಾರ + -ಇಸು/ಮರಾ. ಪಂಚಾರಣಿ, ಪಂಚಾರಣಿ = (ಕುದುರೆಗೆ) ಐದು ವರ್ಷ ಪ್ರಾಯವಾಗು]

ಪಂಚಾಲಿ, ಪಂಚಳ, ಪಂಚಾನ, ಪಂಚಾಳ (ನಾ). ೧. = ಪಂಚ ಕಾರುಕ ೧ : ಅವರು ಪಂಚಾಲವರ್ಗದ ಜನರು (೨೩೩). ಪಂಚಳ :

ಕೊಂಡಿದ್ದನು (೨೩೩). ಪಂಚಾಯ್ತಿ ಮಾಡು = ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡು, - ನಡೆಸು ; ಚರ್ಚಿಸಿ ತೀರ್ಮಾನಿಸು : ಊರುಮುಖಂಡರು ಬಂದು ಪಂಚಾಯ್ತಿ ಮಾಡಿ ಗಂಡ ಹೆಂಡಿರನ್ನು ಒಂದು ಮಾಡಬೇಕು (ಸುಮಂ. ೩೧).

[←-ಹಿಂ. ಪಂಚಾಇತ್, ಪಂಚಾಯತ್, ಪಂಚಾಯತಿ; ಮರಾ. ಪಂಚಾಕಿತ್, ಪಂಚಾಯತ್]

ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ, ಪಂಚಾಯತಿಗೆ (ನಾ). ಪಂಚಾಯಿತಿ ಮಾಡುವಿಕೆ ; ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಸುವಿಕೆ : ಚುಚ್ಚುನುಡಿಗಳನ್ನು ಪಂಚಾಯಿತಿ ಯಾಗುವಾಗ ನನಗಾಗಿ ಹೇಳಿದ (ಕುರುಕಾ. ೧೫೪). ಕೇಳುವುದೇನು - ಎದ್ದಿತು ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ (ಕಂಬಡು. ೬೪). ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ : ಆ ಜೋಡಿಕೊಲೆಯ ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ ಇಂದಿನಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದೆ (೨೩೩).

[ಪಂಚಾಯತಿ+-ಅ೨]

ಪಂಚಾಯ್ತು (ನಾ). = ಪಂಚಶರ ೨ : ಪಿಡಿನಾಗಳೊಂದು ಪಿಡಿಯಂ ತುಡುವಾಗಲೆಂದು ಕೊಟ್ಟನೆ ಪಿಡಿನಾಗಳೊಂದು ಗುಡಿಯಂ ಕಡೆವಾಗಲಾ ನಾಲ್ಕು ಪಂಚಾಯ್ತುಧನ ಪೊಸಮನೆಯ ವಿಶಿಖಂಗಲ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೮-೨೯). [ಪಂಚ೨ + ಅಯುಧ]

ಪಂಚಾಯ್ತು 'ಪಂಚಾಯಿತ' ನೋ.

ಪಂಚಾಯ್ತಿ 'ಪಂಚಾಯಿತಿ' ನೋ.

ಪಂಚಾಯ್ತಮನೆ (ನಾ). ಪಂಚಾಯಿತರು ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯ ಕಲಾಸಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವ ಕಟ್ಟಡ : ಪಂಚಾಯ್ತ ಮನೆ ಇದೆಯಲ್ಲಾ ಅದರ ಸ್ವಲ್ಪದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಪಾಳುಮನೆ ಇದೆ (ಚಂದಕೋ. ೩೧).

[ಪಂಚಾಯ್ತಿ (<ಪಂಚಾಯತಿ)+ಮನೆ]

ಪಂಚಾರ (ನಾ). (ಪ್ರಾಯದ) ಕುದುರೆ : ಪಳೆಯ ಪಂಚಾರವ ತೆಗೆದಡಿ ಗಡಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಗುದುರೆಯ ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಪಳೆ ನಾರಿಯರ ಜಾಣನು ತಿಳಿವಣ್ಣ ಮಂಗಳವಾಗುತ್ತಿದ್ದನಾ ನೋಬಗೆ (ಭರಣಿ. ೬೫-೬೪). [?]

ಪಂಚಾರತಿ (ನಾ). ೧. ದೇವರ ಪೂಜೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಎತ್ತುವ ಐದು ಕುಡಿಕುಳ್ಳ ಆರತಿ : ಪಂಚಾರತಿಯನೀಯ್ಯ ಲಸುರೇಂದ್ರ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಬೆಳಗಿದನು (ಪದನೋ. ೧೯-೨೬); ಪಂಚಾರತಿ, ಗೋಪುರಾರತಿ, ಕರ್ಪೂರಾರತಿ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಆರತಿಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿಸಿ ಪ್ರಸಾದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು (ಗಂಮಾಯ. ೧); ಯಾವ ವಿಶ್ವಮಾತೆ ಇನ್ನೆ ಹೆತ್ತಳವಳ ಸಂತತಿ ಎತ್ತದಿಹುದೆ, ಅವಳಿಗೊಂದು ಪ್ರಾಣದ ಪಂಚಾರತಿ ? (ದ್ಯಾವಾಪ್ಪ. ೧೬-೬); ತಾವು ಪಂಚಾರತಿ ಬೆಳಗಿಸಿಕೊಂಡ ಮೀಸೆ ಹೊತ್ತ ಗಂಡಸರು (ಅಂಬಿಕ. ೧೩೦). ೨. ಸಾಲಾದ ಐದು ದೀಪಗಳನ್ನು ಎತ್ತಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವ ಐದು ಮುಖಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಾಧನ : ಪಂಚಾರತಿ ಗಂಟಿಗೊಂದ ಮೆಜೆದವು ಕಂಚುಗಾಳರ ಪಸರಗಳು (ಕಂಸನಿ. ೬-೯೯) [ಪಂಚ೨+ಆರತಿ]

ಪಂಚಾರತಿಲಿ (ನಾ). (ಕುದುರೆಯಂತೆ). ಕಾಮುಕಸ್ವಭಾವದವನು : ಸ್ತ್ರೀಯ ವೇಶಿಯ ನೆನದಿಂ ಆ ವೇಶಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಮದಿ ಅಳವಡಿ ಸುಮಂ ಅಲ್ಲ ಕಾಮುಚ್ಚಮಂ ಸೂಚಿಸುವನಂ ಪಂಚಾರತಿಲಿನೆಂಬುದು (ಕಾಮಶಾ. ೯-೨೦೩). [ಪಂಚಾರ + ತಿಲಿ]

ಪಂಚಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಕುದುರೆ) ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬರು : ಆ ಕುದುರೆಗೆ ಐದು ಹಲ್ಲುಗಳು ಹುಟ್ಟಿ ಕಾಂತಿಯು ಪರಾಕ್ರಮವು ಉಳ್ಳುದಾದ ಕಾರಣ ಪಂಚಾರಿಸುತ್ತೆಂದು ಹೇಳುವರು (ಅಶ್ವಟಿ. ೨೩-೩). [ಪಂಚಾರ + -ಇಸು/ಮರಾ. ಪಂಚಾರಣಿ, ಪಂಚಾರಣಿ = (ಕುದುರೆಗೆ) ಐದು ವರ್ಷ ಪ್ರಾಯವಾಗು]

ಪಂಚಾಲಿ, ಪಂಚಳ, ಪಂಚಾನ, ಪಂಚಾಳ (ನಾ). ೧. = ಪಂಚ ಕಾರುಕ ೧ : ಅವರು ಪಂಚಾಲವರ್ಗದ ಜನರು (೨೩೩). ಪಂಚಳ :

ಕೊಂಡಿದ್ದನು (೨೩೩). ಪಂಚಾಯ್ತಿ ಮಾಡು = ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡು, - ನಡೆಸು ; ಚರ್ಚಿಸಿ ತೀರ್ಮಾನಿಸು : ಊರುಮುಖಂಡರು ಬಂದು ಪಂಚಾಯ್ತಿ ಮಾಡಿ ಗಂಡ ಹೆಂಡಿರನ್ನು ಒಂದು ಮಾಡಬೇಕು (ಸುಮಂ. ೩೧).

[←-ಹಿಂ. ಪಂಚಾಇತ್, ಪಂಚಾಯತ್, ಪಂಚಾಯತಿ; ಮರಾ. ಪಂಚಾಕಿತ್, ಪಂಚಾಯತ್]

ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ, ಪಂಚಾಯತಿಗೆ (ನಾ). ಪಂಚಾಯಿತಿ ಮಾಡುವಿಕೆ ; ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಸುವಿಕೆ : ಚುಚ್ಚುನುಡಿಗಳನ್ನು ಪಂಚಾಯಿತಿ ಯಾಗುವಾಗ ನನಗಾಗಿ ಹೇಳಿದ (ಕುರುಕಾ. ೧೫೪). ಕೇಳುವುದೇನು - ಎದ್ದಿತು ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ (ಕಂಬಡು. ೬೪). ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ : ಆ ಜೋಡಿಕೊಲೆಯ ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ ಇಂದಿನಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದೆ (೨೩೩).

[ಪಂಚಾಯತಿ+-ಅ೨]

ಪಂಚಾಯ್ತು (ನಾ). = ಪಂಚಶರ ೨ : ಪಿಡಿನಾಗಳೊಂದು ಪಿಡಿಯಂ ತುಡುವಾಗಲೆಂದು ಕೊಟ್ಟನೆ ಪಿಡಿನಾಗಳೊಂದು ಗುಡಿಯಂ ಕಡೆವಾಗಲಾ ನಾಲ್ಕು ಪಂಚಾಯ್ತುಧನ ಪೊಸಮನೆಯ ವಿಶಿಖಂಗಲ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೮-೨೯). [ಪಂಚ೨ + ಅಯುಧ]

ಪಂಚಾಯ್ತು 'ಪಂಚಾಯಿತ' ನೋ.

ಪಂಚಾಯ್ತಿ 'ಪಂಚಾಯಿತಿ' ನೋ.

ಪಂಚಾಯ್ತಮನೆ (ನಾ). ಪಂಚಾಯಿತರು ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯ ಕಲಾಸಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವ ಕಟ್ಟಡ : ಪಂಚಾಯ್ತ ಮನೆ ಇದೆಯಲ್ಲಾ ಅದರ ಸ್ವಲ್ಪದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಪಾಳುಮನೆ ಇದೆ (ಚಂದಕೋ. ೩೧).

[ಪಂಚಾಯ್ತಿ (<ಪಂಚಾಯತಿ)+ಮನೆ]

ಪಂಚಾರ (ನಾ). (ಪ್ರಾಯದ) ಕುದುರೆ : ಪಳೆಯ ಪಂಚಾರವ ತೆಗೆದಡಿ ಗಡಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಗುದುರೆಯ ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಪಳೆ ನಾರಿಯರ ಜಾಣನು ತಿಳಿವಣ್ಣ ಮಂಗಳವಾಗುತ್ತಿದ್ದನಾ ನೋಬಗೆ (ಭರಣಿ. ೬೫-೬೪). [?]

ಪಂಚಾರತಿ (ನಾ). ೧. ದೇವರ ಪೂಜೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಎತ್ತುವ ಐದು ಕುಡಿಕುಳ್ಳ ಆರತಿ : ಪಂಚಾರತಿಯನೀಯ್ಯ ಲಸುರೇಂದ್ರ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಬೆಳಗಿದನು (ಪದನೋ. ೧೯-೨೬); ಪಂಚಾರತಿ, ಗೋಪುರಾರತಿ, ಕರ್ಪೂರಾರತಿ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಆರತಿಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿಸಿ ಪ್ರಸಾದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು (ಗಂಮಾಯ. ೧); ಯಾವ ವಿಶ್ವಮಾತೆ ಇನ್ನೆ ಹೆತ್ತಳವಳ ಸಂತತಿ ಎತ್ತದಿಹುದೆ, ಅವಳಿಗೊಂದು ಪ್ರಾಣದ ಪಂಚಾರತಿ ? (ದ್ಯಾವಾಪ್ಪ. ೧೬-೬); ತಾವು ಪಂಚಾರತಿ ಬೆಳಗಿಸಿಕೊಂಡ ಮೀಸೆ ಹೊತ್ತ ಗಂಡಸರು (ಅಂಬಿಕ. ೧೩೦). ೨. ಸಾಲಾದ ಐದು ದೀಪಗಳನ್ನು ಎತ್ತಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವ ಐದು ಮುಖಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಾಧನ : ಪಂಚಾರತಿ ಗಂಟಿಗೊಂದ ಮೆಜೆದವು ಕಂಚುಗಾಳರ ಪಸರಗಳು (ಕಂಸನಿ. ೬-೯೯) [ಪಂಚ೨+ಆರತಿ]

೧. ಕಾಳಕ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಶಾಹವನು ಆಳುತ್ತಾಯಿರಲು ಪಂದನ ಪಂದಾ ದಿನದಲ್ಲಿ ಪಂಚಳಪರಬ್ರಹ್ಮದವರೆ ಕರಣಿ ಕಿರಿಟವನು ಮಡಿಯಂಬುದಾಗಿ ದೊರೆಯುವರು ಪ್ರಧಾನಿಯವರು ಹೇಳಿದ್ರೊಂ ಪಂಚಳವರುನು ಕೇಳಿದನು (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೯-೩; ?). ಪಂಚಾಳನ: ೧. ದ್ಯಾಮೈಯ್ಯನ ಕಲ್ಪೆಯ ಪಂಚಾನದವರೂ ಕಂಮಾರ ರಂಗೈಯ್ಯ ಬಡಗಿ ಬಸವ ಅಳಸಾಲೆ ನಾರಹೈಯ್ಯ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೯೦-೩೯; 1802). ಪಂಚಾಳ: ೧. ಪಂಚಾಳ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಪತ್ತಾರನಿಗೆ ಒಂದು ಸನಗು ಮಾಡಿಕೊಡೆಂದು ಕೊಟ್ಟಿರೆ (ವಜ್ರನಂ. ೧೨೬-೧೦೬); ಕಂಟಿಯ ಫಲ ರೇಸು ಮಿಂಚು ಮುಗಿಲಿಗೆ ರೇಸು . . . ಉರಿಂಗಿ ಪಂಚಾಳ ರೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೩೪); ನನ್ನ ತಂದೆಯ ಕೈಕಳಿಗೆ ಘೋಷುನುನು ಪಂಚಾಳನ. ಉದ್ಯೋಗವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆದನು (ಬಂಜನ್, ೧೦). ೨. ಅಕ್ಕಸಾಲೆ: ಕನಕವನು ಪಂಚಾಳನಿಗೆ ಕೊಡೆ ತುಣುಕು ತುಣುಕನು ಮಾಡಿ ಕಡಿದೇ ಜಿಗಿಸುಜಿಗಿಸಿ ಒಡವೆ ಮಾಡಿದ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೬-೮). ೩. ಶಿಲ್ಪಿ: ಪ್ರತಿಮೆಂತು ಯೋಗ್ಯಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮ ಮಾಡಿದವು ಪ್ರತಿಮೆಂತು ಯೋಗ್ಯ ಪಂಚಾಳನವು (ಚಿದಾಕೋ. ೬೩-೩). ೪. ಬಡಗಿ: ಪಂಚಾಳರು ದಂಡಿಗೆ ಹತ್ತಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

ಪಂಚಾಳಮಿಂಡಿಯ ವರ್ಗಣೆ=ಒಂದು ಬಿರುದು: ಶ್ರೀಮಂನ್ನು ಮಹಾಸಬಳ ಪಂಚಾಳಮಿಂಡಿಯವರ್ಗಣೆ . . . ಶ್ರೀಮತು ಗೋಯ ದೇವರೈರು (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೩೬೪-೫; 1265).

[<ಸಂ. ಪಾಂಚಾಲ./ಹಿಂ. ಪಂಚಾಲ; ಮರಾ. ಪಂಚಾಳ]

ಪಂಚಾಲಿಕೆ (ನಾ). ಬೊಂಬೆ; ಪುತ್ರಳ: ಸಿಂಗರದಿಂಗದಿರೆನೆ ಮಿಗೆ ಪಸದನದಿಂಗದಿರೆನೆ ಕೈಮೂವಿವ್ರದ್ರಮಂಗಲ ಪಂಚಾವಿಲಿಕೆಯನೆ ಸಂಕಿರೆ ಕಂಗೋಳಿಸಿದಳಕಿಯಮಾಗಿ (ಪ್ರಭು. ೩.೨೨-೩೦). 'ಪಾಂಚಾಲಿಕೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಪಂಚಾಲಿಕಾ]

ಪಂಚಾನಯನ (ನಾ). ೧. ಮಸ್ತಕ, ಮುಖ, ವಕ್ಷ, ಪೃಷ್ಠ ಮತ್ತು ಹೃದಯಗಳೆಂಬ ದೇಹದ ಐದು ಭಾಗಗಳು,—ಅಂಗ ಗಳು: ಪಂಚಬಾಣಂಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಸ್ಥಾನಮಾದ ಮಸ್ತಕ ಮುಖ ವಕ್ಷಸ್ಥ ಪೃಷ್ಠ ಹೃದಯವೆಂಬ ಪಂಚಾನಯನಗಳಿಂ (ದೀಪಿಕ. ೨೩೦). ೨. [ವೀಶ್ವ] ಪರಮೇಶ್ವರನಿಗಿರುವ ಸತ್, ಚಿತ್, ಆನಂದ, ನಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಪರಿಪೂರ್ಣಗಳೆಂಬ ಐದು ಭವಗಳು: ಇವೆ ಕಡಾ ಪಂಚಾನಯನವೆಂಬುದಾದ್ಯರಿಂದವೆ ಕೇಳ್ದು ಪೇಳ್ದಿವು (ಮನೋವಿ. ೨-೪೪); ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಸ್ವಂದೆ, ನಾದ, ಕಳೆ, ರಸ, ಬಿಂದುವೆಂಬ ಪಂಚಾನಯನವಾಗಿವು (ಮನೋವಿ. ೨-೪೪-೪೬). ೩. [ನ್ಯಾಯ] ಪರಸ್ಪರಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸಿ ಸಾಧಿಸುವ ನ್ಯಾಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ, ಹೇತು, ಉದಾಹರಣ, ಉಪನಯ ಮತ್ತು ನಿಗಮನಗಳೆಂಬ ಐದು ಚಿಕ್ಕವಾಕ್ಯಗಳು: ತಾರ್ಕಿಕರು ಪಂಚಾನಯನಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವರು. ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ, ಹೇತು, ಉದಾಹರಣ, ಉಪನಯ, ನಿಗಮನವೆಂದು ಅವಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೨). [ಪಂಚ್ಚ + ಅನಯನ]

ಪಂಚಾನರಣ (ನಾ). ೧. ಐದು ಸುತ್ತಿನ ಮರೆ,—ಅಚ್ಚಾದನೆ: ಖರಕಿರಣ ಮುಖ್ಯಗ್ರಹಂಗಳು ಗುರುಡಕ್ಕಿನ್ನರಿಸಿದ್ದ ವಿದ್ಯಾಧರರು ಪಂಚಾನರಣರಾಯಲರ್ಬಂ ಕೀರ್ತಿಪಲು (ಬಸವ. ೨೫-೪೬); ಹರಿ ಮುಖಾಮರ ಪರಣರರು ಪಂಚಾನರಣದಲಿವೆರಿಸಿ ಭಜಿಸುವ ಪರುಗಳು (ಬಸವ. ೫೪-೧೪). ೨. [ವೇದಾಂತ] ಐದು ಬಗೆಯ ಆವರಣಗಳು; ೧೦ "ಆವರಣ-೫: ಮಾಯೆ, ಅವಿದ್ಯೆ, ಭ್ರಾಂತಿ, ಅಜ್ಞಾನ, ಸಂವೃತಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೩೦)" (ಪ್ರವಚ್ಛ. ೫೬). [ಪಂಚ್ಚ + ಆವರಣ]

ಪಂಚಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಐದು ಅವಸ್ಥೆಗಳು, — ಹಂತಗಳು; ೧೦ "ಅವಸ್ಥಾ—೫: (ಅ) ಆತ್ಮನ: ಅವಸ್ಥಾ—೪ (ಆ) + ಉನ್ನನ್ನೀ ಅಥವಾ ತುರ್ಯಾಕೀತ (ವಿಚಿಂ. ೧.೫೮). (ಆ) ಕಾಮದ: ಇಷು—೫ (ಆ). (ಇ) ಜೀವಿಗಳ: ಬದ್ಧ, ಕೇವಲ, ಮುಮುಕ್ಷು, ಮುಕ್ತ, ನಿತ್ಯ. (ಈ) ದ್ರವ್ಯದ: ರಸ, ಗುಣ, ವೀರ್ಯ, ವಿವಾಕ, ಪ್ರಭಾವ (ವಿದ್ಯಾಕ. ೩೮). (ಉ) ಪಂಚ ಭೂತಗಳ: ನೋ. ಭೂತಗಳು—೫. (ಊ) ವಯೋಧರ್ಮದ: ಶೈಶವ, ಬಾಲ್ಯ, ಯೌವನ, ಪ್ರೌಢತ್ವ, ವಾರ್ಧಕ್ಯ(ಕಿ). (ಉ) ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ: ಆರಂಭ, ಯತ್ನ, ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾಶೆ, ನಿಯತಾಸ್ತಿ, ಫಲಾಗಮ (ದಶರೂ. ೧೫). (ಋ) ಸಾಧಕನ: ಶ್ರವಣ, ವರಣ, ಸ್ಮರಣ, ಆಪನ, ಪ್ರಾಪನ (ವಿದ್ಯಾಕ. ೮೩). (ಎ) ಸ್ತ್ರೀಜೀವನದ: ಕನ್ಯಾ, ಭಗಿನೀ, ಪತ್ನೀ, ಮಾತಾ, ಮಾತಾಮಹಿ (ಪಿತಾಮಹಿ) (ಸಂಜ್ಞಾ. ೨೨; ಸಂ. ೭೪). (ಓ) ಸುತ್ತುಂ ಜಾಗರಣಂ ಸ್ವಪ್ನ ಸುಪ್ತಿ ತುರ್ಯಾ ತುರ್ಯಾಕೀತಗಳೆಂಬವೆ ಪಂಚಾವಸ್ಥೆಗಳು (ಗಗಣಾ. ೧-೪). 'ಪಂಚಾವಸ್ಥೆಗೆದಲು' ಪರಾ.

[ಪಂಚ್ಚ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಪಂಚಾವಸ್ಥೆಗೆದಲು (ಕಿ). ಪಂಚಭೂತಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹರಡು,— ಪ್ರಸರಿಸು; ಪಂಚತ್ವವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಮರಣವನ್ನುಂಟು ಮಾಡು: ಪಾಂಚಾಳನುಮಂ ಪಂಚಾವಸ್ಥೆಗೆದಲುಂ ಕರಂ ಚಿನ್ನೆಯ ರಾಗಿಯುಂ . . . ಬಲ್ಲವರಾಗಿ (ಪಾಂಚಿಪು. ೮-೭೨ ವ).

[ಪಂಚಾವಸ್ಥೆ + ಕೆದಲು (<ಕೆದಲು)]

ಪಂಚಾಶ್ಚರ್ಯ (ನಾ). [ಚೈನ] ಉತ್ತಮಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಆಹಾರದಾನ ಮಾಡಿದಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಅತಿಮಾನುಷವಾದ ಸೋಜಿಗಗಳು; ೧ ದೇವದುಂದುಭಿಮೊಳಗುವುದು, ಹೂವಿನ ಮಳೆ ಕರೆಯುವುದು, ಚಿನ್ನದ ಮಳೆ ಸುರಿಯುವುದು, ಕಮ್ಮನೆಯ ಮೆಲುಗಾಳಿಬೀಸುವುದು ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಸಂಸೆ ಮಾಡುವುದು ಎಂಬ ಐದು ಆಶ್ಚರ್ಯಗಳು: ಸುರತುರ್ಯಾಧ್ಯಾನಮೆಯ್ತು ಪಾಲರ ಸಂ ಪೊದಲ್ಪಿಡ್ ರೈಧಾರಿ ದೇವೇಂದ್ರರಹೋದಾನಪ್ರಸಿದ್ಧ ಧ್ವನಿ ಸುರಳಿಸಮೀರಪ್ರಚಾರಂ ಜಗತ್ಪ್ರಚಾರಿ ಪಂಚಾಶ್ಚರ್ಯಮೆತ್ತಂ ನೆಗಟಿ (ಅದಿಪ. ೪-೯೪); ಏನೆನೆದುರೂ ರೈವೃಕ್ಷ ಹಿಮಾಲಯನೀಮಿಲಿತ ಕುಸುಮವರ್ಷಂ ಸುರಭೀರೀನಿನದಂ ದಿವಿಜರಹೋದಾನಪ್ರತಿ ನೆಗಟಿ ನೆಗಟು ಪಂಚಾಶ್ಚರ್ಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೨); ಆ ರಾಜಭವನದೊಳ್ ವಸುಧಾರೆಯ ತಣ್ಣಿಲರ ಪುಷ್ಪವೃಕ್ಷಿಯ ಸುರಭೀರೀನಿನದ ಪೊಗಿಲ್ಲ ದೇವರಹೋರಭಸದ ಪುದುವಿನಾಯ್ತು ಪಂಚಾಶ್ಚರ್ಯಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೪-೧೧). [ಪಂಚ್ಚ + ಆಶ್ಚರ್ಯ]

ಪಂಚಾಸ್ತಿ ಕಾಯಂ (ನಾ). ೧. [ಚೈನ] ಬಹುದೇಶವ್ಯಾಪಿಯಾದ ಜೀವ, ಪುಷ್ಕಲ, ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಆಕಾಶಗಳೆಂಬ ಐದು ಪದಾರ್ಥಗಳು: ಜೀವಾಜೀವ . . . ಪಂಚಾಸ್ತಿ ಕಾಯಂ ಪದ್ಧವ್ಯಂಗಳು ಮೆಂದಿವಜೀಕಾದಮಾನುಮಂಠಾಪಮಂ . . . ಗುಣಂಗಳುಮನಜಾಧು (ವಜ್ಜರಾ. ೬-೧೯); ಪದ್ಧವ್ಯಮೆಳುಮುವೆ ಮತ್ತಂ ಕಾಲಮುದಿಲ್ಲ ದಂದು ಪರಮಾಗಮದೊಳ್ ಪಂಚಾಸ್ತಿ ಕಾಯಂಮೆಳುಮುನೋಳಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೬-೨೦); ಭೂತಹಿತಜನರ್ . . . ಅವರ್ ಸದ್ಧರ್ಮ ಸ್ವರೂಪಮಂ . . . ಪಂಚಾಸ್ತಿ ಕಾಯಂ ಪದ್ಧವ್ಯ ಸಪ್ತ ತಪ್ತ ಸವಪದಾರ್ಥ ಸ ರೂಪಮಂ ನಿರೂಪಿಸುವುದುಂ (ಪುಷ್ಪ. ೯-೬ ವ). 'ಅಸ್ತಿ ಕಾಯಂ' ಪರಾ. ೨. ಕುಂದಕುಂದಾಚಾರ್ಯರ ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರು.

[ಪಂಚ್ಚ + ಅಸ್ತಿ ಕಾಯಂ]

ಪಂಚಾಸ್ಯ (ನಾ). ಪಂಚಾಯುಧ; ಮನ್ಮಥ; ಪಂಚಾಸ್ಯಹೃದ್ಯೇ ಕರೇ . . . ಮಹಾಸುಖಕರೇ ಪಂಚಾಕ್ಷರೇ ಪಾತುಮಃ (೦೭ಜಶೇ. ೪-೧೦೩).

[ಪಂಚೈ + ಅಸ್ಯ]

ಪಂಚಾಸ್ಯ (ನಾ). ಸಿಂಹ; ಪಂಚಾನನ : ವೈರಿಭೂಷಣವದನ್ಯಾಸಂಗ ಕುಂಭಸ್ಥಳದಳನ[ಬ್ರ]ರೋಗ್ರಾಸಿ ಪಂಚಾಸ್ಯಧ್ಯಯಂ . . . ಹರಿಗನರಿ ದಿಗುತ್ಪಾಂಪನಂತಾವಗಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೭); ಸಮಸ್ತರಿಪುನ್ಯಪ ಕುಂಭಕುಂಭದಳನ ಪಚ್ಚಾಸ್ಯ ಸಮುದಿತ ಪ್ರೀಮಃ × × × ಲವಿಮುಕ್ತ ಚೋಳಭೂಪಾಳ (ಎಕ. 111, ಮಂಡ್ಯ. ೭೪-೧; 1022); ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಭೂವರನಾಪುರಕ್ಕೊಡೆಯನಕರಧಿಪದಬನಾರಾತಿಗಜಪಂಚಾಸ್ಯನು(ಪಪಕಾ. ೧-೪೦); ಕುರುಕುಲಗಜಕ ಪಂಚಾಸ್ಯ ಜೀಯ ದಿನ್ಮಹ . . . ಅಖಿಕಾರವ ರಾಯದಳವನು ಗೆಲಿದು ಉತ್ತರ ತುಟುವ ಮರಳಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೪).

[ಪಂಚೈ + ಅಸ್ಯ]

ಪಂಚಾಸ್ಯವಾಹಿನಿ (ನಾ). ಸಿಂಹವನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು; ಸಿಂಹವಾಹಿನಿ; ದುರ್ಗ; ಚಾಮುಂಡಿ : ಪಂಚಾಸ್ಯವಾಹಿನಿಯು ವಾನುಪಾರ್ಶ್ವದಿಯಮರಧುನಿಯುಡುಪಮೌಳಿ ಮೃದನೇ (ಸಮೋ. ೧-೭).

[ಸಂ. ಪಂಚಾಸ್ಯವಾಹಿನೀ]

ಪಂಚಾಸ್ಯವ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆಯ ಆಸ್ರವಗಳು : ಚಾರತ್ರವಂತ ಸೆಂಚೀಂ . . . ನಿರೂಪ್ತ ಪಂಚಾಸ್ರವನುಂ ಪಟ್ಟಿಪಾಯ ಸಂಯತನುಂ . . . ರತ್ನಭೂಷಣನುಮಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಞ. ೬). ಫಜೀವ, ಅಜೀವ, ಆಸ್ರವ, ಬಂಧ, ಸಂಪರ, ನಿರ್ಜರ, ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಜೈನ ಸಿದ್ಧಾಂತ ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಪ್ತತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಆಸ್ರವವು ಮೂರನೆಯದು. ಜೀವನಿಗೆ ಶುಭಾಶುಭರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಗಂಟುಹಾಕು ವುದೇ ಆಸ್ರವ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು, ವಚನ, ಕಾಯಗಳ ಕ್ರಿಯೆಯೇ ಆಸ್ರವವೆನಿಸುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಭೇದಗಳಿವೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯ, ಕಷಾಯ, ಅವ್ರತ, ಕ್ರಿಯೆಗಳ ಮೂಲಕ ಉಂಟಾಗುವ ಆಸ್ರವಗಳು ಒಟ್ಟು ಸೇರಿದರೆ ಇಂದ್ರಿಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ೫, ಕಷಾಯದಿಂದ ೪, ಅವ್ರತದಿಂದ ೫, ಕ್ರಿಯೆ ಯಿಂದ ೨೫-ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ೩೯ ಭೇದಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರೂ 'ಚಾವುಂಞು' ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಸ್ರವವೆಂದು ಮೊದಲನೆಯ ದಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಬಂಧದ ಐದು ಆಸ್ರವಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿ ಹೇಳಿದೆ. [ಪಂಚೈ + ಅಸ್ರವ]

ಪಂಚಾಹಿಕಜ್ವರ (ನಾ). ಐದು ದಿನಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಬರುವ ಜ್ವರ : ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ, ಬೋಳಂಗಡಲೆ . . . ಇವುಗಳನ್ನು ಸಮಭಾಗವಾಗಿ ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ ಕೊಡಲು ಪಂಚಾಹಿಕಜ್ವರ ಗುಣಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವ್ಯ. ೧೦೬).

[ಪಂಚೈ + ಅಹಿಕ + ಜ್ವರ]

ಪಂಚಾಳ 'ಪಂಚಾಲ' ನೋ.

ಪಂಚಾಳವಳಕೆ (ನಾ). ಪಂಚಾಳರು ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ : ಮನೆದೊರೆ ಮಗ್ಗದೆಜ್ಜೆರ × × × ದೊರೆ ಪಂಚಾಳವಳಕೆ ಕಟ್ಟುಗೊಳು . . . ಕಾಣಕೆ ಕಿರುಕುಳ ಏನು ಹದಿಲೆಗಳನೂ ಮುಂದೆ ಹುಟುವ (ಎಕ. 1X(೩), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೬೯-೨; 1329).

[ಪಂಚಾಳ (<ಪಂಚಾಲ) + ಬಳಕೆ (<ಬುಳಕೆ)]

ಪಂಚಾಳಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಮಾತನಾಡುವವಳು : "ಮಾತುಗಂಟಿ" (ಚಾಣಕೋ. ೧೪). [←ತುಳು. ಪಂಚಾಳಿ. / ಮರಾ. ಪಚಾಲ, ಪಚಾಳ]

ಪಂಚಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ : ಕಂಚಿನ ಚೌಡುಕಿ ಮಿಂಚುವ ಜಾಂಗೂಟ ಪಂಚಾಳಿ ಕೋಟಿ ಪಟುವವ ಎಲ್ಲವ್ವ ಕಂಚಿ ಜೋಗಾಡ ಬಂದಾಳ (ಕನ್ನ. ಜಾ. ೧೩). [?]

ಪಂಚಿ, **ಹಂಚಿ** (ನಾ). ಪಗಡೆ ಅಟದಲ್ಲಿ ಐದರ ಗರ : ಬೇಡ ಚೌಕದ ಮಾತು ನಿನಗೆಂದು . . . ಪಂಚೀಂದ್ರಿಯಕೆ ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದ ಪನು ಕೂಡಿ ಪಂಚಕ್ಕುವ ತೆಜದೊಳನುಗೂಡಿ ಪಂಚಿಯನಿಕ್ಕಿ ಗುರ್ಜರ ನಾಡುವನು ತಾಂ ಚೌಕದುಗವಂ ಚೌಕದುಗಕಿಕ್ಕಿ (ಬಸಪ. ೪೩-೬); ಪಂಚಿ[ಚಿ]ಯಿದ್ದುಗ ಚೌಕ ದುಗನಟ್ಟಿ . . . ಈರೈದಿನಮುಂ ಬೇಗದಿಂ ಹಾಯಿಕು (ಕುಮಾರಾ. ೧೩-೫೯); ತಡೆಯದೆ ಪಂಚಿಬ್ಬಡುವ ಪಂಚಿಯ ಕಡುಸಿಂ ನಾಲ್ಕುಂ ಕರಣದ ಜೀವದ ಕಡೆಯೊಳ್ ಶಂಕರನಂ ನಿರಿಸುತ್ತಾ ಡುವ ಚೌಹಂಚಿಯನು (ಉಪ್ಪದೇ. ೩-೧೨). **ಹಂಚಿ** : ವನಕೆ ಮೆಚ್ಚುಗು ಹಂಚಿಹಾಯ್ದಡೆನುತ ಚೌಹಂಚಿಯನೊಸೆದು ತಾನನಳು ನಾಡುವನೇ ಪರಿಯ ನೆತ್ತವನಿಳಿಯೊಳು (ಬಸಪ. ೪೩-೪). [**ಪಂಚಿ**?]

ಪಂಚಿ (ನಾ). ಹರಟೆ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಮಾತು : ಇಲಿ ಹೋಗು. ಇಲ್ಲದ್ದೆ ಪಂಚಿ ಉಚ್ಚ ಬೇಡ (ಸಡವಾ. 1, ೨೬೦).

[←ಮರಾ. ಪಂಚೀ = ವಿಸ್ತೃತ ಭಾಷಣ]

ಪಂಚಿ (ನಾ). ಕರುಳು (?) : ಎಕ್ಕಲಂ ಪುಯ್ಯ ಪಂಚಿಯದೆ ಪುಲಿ ಮಿಗವನಗಿದುಗಿದ ಪಿತಿವಿದೆ (ಎಕೋಪ. ೧೦-೩೪). 'ಪಚ್ಚಿ' ಪರಾ. [**ಪಚ್ಚಿ**?]

ಪಂಚಿಕರಣ (ನಾ). = ಪಂಚೀಕರಣ, ೨. : ಪಂಚಿಕರಣವೆಂತು ವಿವರದಿ . . . ಪೇಳಿದನು ತಿಳಿಯ್ಯೆಯಿಂದ ಸಾಂಬರಿದ (ಚ್ಚಾ ನಸಂ. ೪-೧೧೯).

[<ಸಂ. ಪಂಚೀಕರಣ]

ಪಂಚಿಕೆ (ನಾ). = ಪಂಚಿಕೆ ೨ : ಅಕ್ಕತಗೆ ಪಂಚಿಕೆವೇಬ್ಬುದದಕೆ ಬಿಪ್ಪಣಂಬೇಬ್ಬುದು ಬೇಕುವೇಬ್ಬುದನೆ ಪೇಬ್ಬವನುಂ ಕವಿಯಂಬ ಲೆಕ್ಕಮೇ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೯೯); ಮನುಚರಿತಕ್ಕೆ ವೃತ್ತಿ ನೃಪನೀತಿಗೆ ಪಂಚಿಕೆ ಲೌಕಿಕಪ್ರವರ್ತನೆಗಳ ವಾರ್ತಿಕಂ . . . ಎಂದೊಡಾ ಜನಪತಿ ರತ್ನಶೇಖರನ ರಾಜಗುಣಂ ಬುಧನೇವ್ಯಮನ್ನರೇ (ಅನಂಞ. ೩-೨೧); ನಿನ್ನ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇಕು ಬಿಪ್ಪಣ ಪಂಚಿಕೆ ಎಲ್ಲವೂ ಬೇಕು (ಸಾಹಿ. ೭೦). [ಸಂ. ಪಂಚಿಕಾ]

ಪಂಚೀಕರಣ (ನಾ). ೧. ಐದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು; ಐದೈದನ್ನು ಕೂಡಿಸುವುದು. ೨. [ವೇದಾಂತ] ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಆಕಾಶ ವೊದ ಲಾದ ತನ್ಮಾತ್ರಗಳನ್ನು ಐದೈದರ ಬೆರಕೆಯಿಂದ ಸ್ಥೂಲವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು; ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚ ಭೂತಗಳ ಅಂಶವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಸ್ಥೂಲಭೂತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು ವುದು : ಆ ಪಂಚಭೂತಗಳೇ ಪಂಚೀಕರಣವೆನ್ನು ಅಕ್ಕತಗೆ ಅಂಗ ವಾಯಿತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೦೩-೨೩೫); ಮಗನೆ ಪಂಚೀಕರಣ ಭಾಗದ ಬಗೆಯ ನಿರ್ಣಯದನು (ಗಗತಾ. ೭ ಸೂಚನೆ); ಪಂಚೀಕರಣವೆಂದರೆ ಒಂದು ಭೂತದ ಅರ್ಧಭಾಗವೂ ಇತರ ಭೂತಗಳ ಅಂಶಗಳಾದ ಅರ್ಧ ಭಾಗವೂ ಸೇರಿ, ಶುದ್ಧಚಿನ್ನ ತಾಮ್ರದೊಡನೆ ಸೇರಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಉಪ ಯೋಗವಾಗುವಂತೆ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೬). ೩. [ವೀಶೈ] ಮಿಶ್ರಾರ್ಪಣ, ಪಟ್ಟಿಕ್ಕಲ, ಅಷ್ಟಾವರಣ, ಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಅಂಗ ಸಾಮರಸ್ಯ ಇವುಗಳ ಸಮೀ ಕರಣ : ಮಿಶ್ರಾರ್ಪಣ, ಪಟಾಸ್ಥಲ, ಅಷ್ಟಾವರಣ, ಲಿಂಗಾಂಗಸಾಮ ರಸ್ಯ ಇವು ಸೇರಿದರೆ ಪಂಚೀಕರಣಗಳು (ಶರಸಾ. ೨೪-೬). [ಸಂ.]

ಪಂಚೀಕರಣ (ನಾ). ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ದೊಡ್ಡದು ಮಾಡು ವಿಕೆ : 'ಪಂಚೀಕರಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪಂಚೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). [ವೀಶೈ] ಪಂಚೀಕರಣಮಾಡು : ಸದ್ಯೋ ಜಾತಾದಿಪಂಚಾನನದ ಪಡೆದು ಮಹ್ಯಾದಿಭೂತಗಳಂ ತಕ್ಕು ದೋಗಂದೆತ್ತು ಪಂಚೀಕರಿಸಿ ಬೆರಸುತಯ್ಯಯ್ಯ ಭೂತಗಳಿಂದ (ಶಬಂ. ೫-೩೧);

ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಮಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳ ಪಂಚೀಕರಿಸುವ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ ಒಂದೊಂದು ಭೂತವನ್ನೂ ಯೆರಡೆರಡು ಭಾಗವೆಂದು ಮಾಡಿ ಅರ್ಧಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಭಾಗವೆಂದು ಮಾಡಿ (ನಾನಾಋ. ೧೧-೧೬).

[ಪಂಚೀಕರಣ₁ + ಇಸ್ಯ]

ಪಂಚೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಿಸ್ತಾರವಾಗು ; ದೊಡ್ಡದಾಗು : ಮತ್ತು ಕಲವೈದುದಿನಕ್ಕೆ ಬಟ್ಟುಳಿಯೆಡು . . . ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ದಿನಕ್ಕೆ ಪಂಚೀಕರಿಸಿ ಮೈದೋರ್ವುದು [ಪಾಠಂ. ಪಂಚಾಂಕುರಸೀಮೆ ದೋರ್ವುದು] (ವಿವೇಕ. ೩೧೫). [ಪಂಚೀಕರಣ₂ + ಇಸ್ಯ]

ಪಂಚೀಕೃತ (ಗು). ೧. ಐದು ಭಾಗವಾದ ; ಪಂಚೀಕರಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ; ಮತ್ತಂ ವಾಯ್ವಂಶಮರ್ಥಮುಂ ಮಿಕ್ಕ ಸಾಲ್ಕುಂ ಭೂತಗಳಪ್ಪಮಾಂಶಂಗಳ್ ಸಾಲ್ಕುಂ ಕೂಡಿ ಪಂಚೀಕೃತವಾಯು ವೆನಿಕ್ಕುಂ (ಚಕವ. ೨೬) ; ಈ ಪಂಚೀಕೃತ ಭೂತ ಸಮುದ್ರವರೋಗಂ ಗಳಾದರೋ ಲವಲವಿಯಂ ಅಸ್ತಧಾಜ್ಞಾನಮಂ ಸರ್ವತ್ರಾನವಸ್ಥಿತಿಯಂ ಕೊಡುವವು (ಬಾಹು. ೧-೧೪) ; ಪಂಚೀಕೃತ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೂ ಜಾಯುಜ, ಅಂಡಜ, ಸ್ತೇದಜ, ಉದ್ಬಿಜಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕುವಿಧ ಸ್ಥೂಲಶರೀರಗಳೂ ಅವರವರ ಕರ್ಮಾಧೀನವಾಗಿ ಬರುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೬). (ನಾ). ೨. ಐದು ಭಾಗವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು : ಪಂಚತತ್ತ್ವವೇ ಪಂಚವದನವಾಗಿ ಆ ಪಂಚವದನವೇ ಪಂಚೀಕೃತವನೆಯ್ತಿ ಜಗದಾದಿ ಸೃಷ್ಟಿಯನನುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕರ್ತನಾದ ನಮ್ಮ ಬಸವಯ್ಯನು (ನೀಲವ. ಕ. ೫-೯) ; ಪಂಚಭೂತಗಳು ಪಂಚೀಕೃತವಾಗಿ ನಂದೊಂದು ಭೂತಕ್ಕೆ ಐದು ಐದರ ಲೆಕ್ಕದಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ತತ್ತ್ವಗಳುಂ ಪುಟ್ಟಿದವು (ತತ್ತ್ವಚಿಂ. ೧-೩). [ಸಂ.]

ಪಂಚೀಕೃತಿ (ನಾ). = ಪಂಚೀಕರಣ ೧ : ಸಂಚಲವಿಲ್ಲದೆ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲು ಪಂಚ ಪಂಚೀಕೃತಿಯ ಪ್ರಪಂಚ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ನಿಪ್ಪ್ರಪಂಚ ನಿರ್ಲೇಪಕ ನಂದೆನು ಕಾಣಾ (ಸಿದ್ಧೀಪ. ೩೩-೪೫) ; ಪಂಚಭೂತಗಳ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ಪಂಚೀಕೃತಿಯ ಸಂಚಲ ತಿಳಿದು ಉಳಿದಿದಾರವು ಪ್ರಪಂಚಗಳು ಬಯಸ ಲಹುದೇನು (ಗುರುಬೋ. ೧-೫೨). [ಸಂ.]

ಪಂಚು, 'ಪಸು,' ನೋ.

△ ಪಂಚು, 'ಹೆಂಚು,' ನೋ.

ಪಂಚು, (ನಾ). ಕಾಗದ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ತೂತು ಕೊರೆ ಯುವ ಸಾಧನ : ಈ ಪಿಪ್ಪನಗಳು ಪಂಚುಗಳಿರುವ ಪಂಚುಬಾರು ಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕಿತ್ತಿ ಕಾಗದದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ರಂಧ್ರಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತವೆ (ಕವಿಕೋ. 1, ೧೯೪) ; ನಮ್ಮ ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಗದಪತ್ರ ಗಳನ್ನು ಕಡತಗಳಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟಾಗಿ ಇಡುವುದಕ್ಕೆ ಪಂಚುಗಳು ಇರುವು ದರಿಂದ ಎಷ್ಟೋ ಸಹಾಯವಾಗಿದೆ (ರೂಡಿ). [← ಇಂ. Punch]

ಪಂಚುಗೆ 'ಪಸುಗೆ' ನೋ.

ಪಂಚುಗೆಗೊಳ್ 'ಪಸುಗೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಪಂಚೆ, ಪಂಚೆ, ಪಂಚಿ, ಪಂಚೆ, (ನಾ). ಗಂಡಸರು ಉಡುವ ಹಾಗೂ ಹೊದೆಯುವ ಬಟ್ಟೆ : "ಪಂಚೆಯೆಂದವಾ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೫೩) ; "ಪಂಚೆಯೆನೆ ವಸ್ತ್ರಮಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೬೦) ; ರಂಗಣ ಸರಿಯು ಪಂಚಿ ಯನ್ನು ಉಟ್ಟುಕೊಂಡು . . . ಪೇಟೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟಿದ್ದಾನೆ (ರಂಗಕ. ೨) ; ಬಾಳಾಜಿಯು ಒಂದು ಪಂಚಿಯನ್ನು ಉಟ್ಟು . . . ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ (ಕಿಂಟರ. ೧). ಪಂಚೆ, : ನಿಮ್ಮ ಹೆಗಲ ಮೇಲಿನ ಪಂಚವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಹಾಸಿರಿ . . . ಅತಿಥಿ ತುಟಿ ಬಿಚ್ಚಿದ ಪಂಚವನ್ನು ಹಾಸಿದನು (ಕಂ. ೬೫. ೫೩). ಪಂಚಿ : ತಲೆಗೆ ಪಂಚೀ

ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೬೫) ; ವೆಂಕಟರಮಣ . . . ಉಟ್ಟ ಪಂಚಿಯ ತುದಿಯಿಂದ ಬಾಯಿ ಒರಿಸಿಕೊಂಡ (ಮೂರುದಾ. ೧೪೩). ಪಂಚೆ : ಗಂಡಸರು ಪಂಚೆ ಉಡುವರು (ಕಭಾಗ. ೧೩) ; ಉದ್ದವೂ ಅಗಲವೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಉರುಟುನೂಲು ಇದ್ದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪಂಚೆಗಳೆನ್ನು ತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೦೦) ; ಯಾರೊಡನೆಯೂ ಮಾತನಾಡದೆ ಪಂಚೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಗೋಮತಿಯ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟರು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೪೫) ; ಕೆಳಗಿಟ್ಟ ಒದ್ದೆಯಾಗಿದ್ದ ಪಂಚಿಯನ್ನು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡರು (ಹೊಸಪ್ಪ. ೧೪೯).

[ದೇ. || ಕಮಿ. ಪಚ್ಚು = ಬಿಳಿಯ ಬಟ್ಟೆ, ಪಚ್ಚು = ಬಟ್ಟೆ ; ತೆಲು.

ಪಂಚೆ = ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ. / ಮರಾ. ಪಂಚಾ = ತುಂಡು ಭೋಕ್ತ.]

ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ, ಮೂಗು, ನಾಲಗೆ, ಚರ್ಮಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳು : ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಳಿಗೆ ಒಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರಿಯನಾದರೆ ಸಾಲದೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೫೨-೧೨೬) ; ಅರಿ ಸದ್ವರ್ಗಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಮಂ ಒಟ್ಟು . . . ತಾಪತ್ರಯ ಮೆನ್ನೂಳ್ ಪಿಂಗಲಾಂ ದ್ವಂದ್ವಮನುಜಾದನಾಗ್ಯಕ್ಕದಿಂದೊಂದಿ ನಿಲ್ಲೆಂ (ಜಗದಿ. ೯-೫೩) ; ಕೊಡಿದ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳೊಳು ನಾಲ್ಕುಧಮಿ ವೊಂದಧಿಕವೇ ಎಂದರು (ಹಜಕಾ. ೩-೧೯) ; ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯವಿಷಯ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಲಂಪಟಲಾದ ಮನುಜರು ಕೆಟ್ಟ ಕೇಡನೇನೆಂಬಿನಯ್ಯ (ಅಖಂಡೇ. ೩-೪). ೨. ಐದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳ ಜೀವ : ಸ್ವರ್ಜನ ರಸನ ಭ್ರಾಣ ಚಕ್ಷು ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯ ಸಮೇತಗಳಪ್ಪ ಮನುಷ್ಯಾದಿ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳುಮಂದಿತು ತ್ರಸಜೀವಂಗಳ್ ಚತುರ್ವಿ ಧಮಕ್ಕುಂ (ಅವಿಘ್ನ. ೧೦-೩೩ ಪ) ; ಮನುಷ್ಯಂ ಮೊದಲಾದ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳ್ಳಂ (ತಮಾಪ್ಯ ೪೩). [ಪಂಚೆ + ಇಂದ್ರಿಯ]

ಪಂಚೇರು (ನಾ). ಐದು ಸೇರಿನ ತೂಕ ; ಐದು ಸೇರು : ಬಸವ ಶೆಟ್ಟಿ . . . ಹಸುಬೆಯ ಶೋಧನೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು ಐದು ಪಂಚೇರು ತೂಕವಂ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಒಳಯಂಕೆ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಕೇರಿಕೇರಿಯೊಳು ಗಂದಿಗೆ ಮಸಾಲೆದ್ರವ್ಯಗಳಂ ಮಾರುತಿರ್ದಸನು (ಶರೀ. ೧೩೧-೩ ಪ) ; ಪಕ್ಕಾ ಸೇರುಗಳಿಗೂ ಕಚ್ಚಾ ಸೇರುಗಳಿಗೂ ಕಚ್ಚಾ ಸೇರು, ಪಂಚೇರು, ಧಡೆಯ, ಮಣ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ . . . ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವಂತೆ ಕಟ್ಟಳೆ ಮಾಡಿಸಿದರು (ಚಾಮುಂ. ೧೧೯). [ಪಂಚೆ + ಸೇರು]

ಪಂಚೇಷು (ನಾ). ೧. ಅರವಿಂದ, ಅಶೋಕ, ಜೊತ, ನವ ಮಲ್ಲಿಕಾ, ನೀಲೋತ್ಪಲವೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಹೂವಿನ ಬಾಣ ಗಳು : ಪಂಚೇಷುನಿಂದಂತೆಗವುಗಿಲವೊಲಪ್ಪಂತು ಕಂದರ್ಪನೆಚ್ಚಿ ಚ್ಚಿಂತುಂ . . . ಕೋದಂಡದಿಂ ಪೊಯ್ತು (ಸಂರಾಮಾ. ೯-೪೪. ೨. ಐದು ಬಗೆಯ ಬಾಣಗಳುಳ್ಳವನು ; ಪಂಚಬಾಣ ; ಮನ್ಮಥ : "ಪ್ರಮೃನ್ಮಃ, ಮಕರಧ್ವಜ . . . ಪಂಚೇಷು . . . ಮನೋ ಭವಃ — ಈ ೨೪ ಕಾಮ(ದೇವ)ನ ಪೆಸರ" (ಹಲಾಯ. ೩-೩೩) ; ನೀಂ ಚರಮದೇಹಧರನ್ನ ಪಂಚೇಷುವನಿಕ್ಕಿ ಗೆಲ್ಲು ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಮಂ . . . ಪಡೆಯ ಪಂಚಮಗತಿಯಂ (ಅವಿಘ್ನ. ೩-೩೨) ; ಕಾಮಾಕುರಪ್ರಾತಮಂ ಮೆಲ್ಲೆಲರಿಂ ಪಂಚೇಷು ಗೆಲ್ಲಂಬಡವಿನಮೆಸಗುಂ (ಜಗದಿ. ೨-೩೩) ; ವಿಜಿತಪಂಚೇಷುವನಲ್ . . . ಒರ್ವನುಂಚತರಾಗದೆ ಸಿರಾಪ್ಪ ಪುರಕ್ಕೆ ಕ್ಕುಂದು (ಉದ್ವದೇ. ೩-೨೩). [ಪಂಚೆ + ಇಷು]

ಪಂಚೋಡೆ (ಕ್ರಿ). ಚಿದರು ; ಚೆಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿಯಾಗು : ಹೊರಗಡೆ ಯಲ್ಲಿ ಜನಜಾತ್ರಿ ಪಂಚೋಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಜಯಘೋಷಧ್ವನಿಯೂ ಸಣ್ಣ ದಾಗುತ್ತಿರಲು ರಾಘವಾಂಕನು . . . ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ನಿಲ್ಲುವನು (ತುಂಗಭ. ೪೧). [ಪಂಚು (< ಪಸು) + ಒಡೆ.]

ಪಂಚೋಟಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಪಂಚೋಟಿಮರ, ಹಡಸಾಲೆ, ಹಲುಸಲ್ಲೆ, ಪುಟೋಟಿ, ಸಾಟಿಗಟ್ಟಪರ್ಜೆ (ಮೈ. ೨೫-೧೧೪೪). [ಪಂಚೋಟಿ + ಮರ]

ಪಂಚೋಪಚಾರ (ನಾ). ೧. ಉಪಾಸ್ಯದೇವತೆಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಗಂಧ, ಪುಷ್ಪ, ಧೂಪ, ದೀಪ ಮತ್ತು ನೈವೇದ್ಯಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಸೇವೆ. ೨. ದೇವತಾರ್ಚನೆಯಲ್ಲಿ ಆಹ್ವಾನ, ಸ್ಥಾಪನೆ, ದೇವತಾ ಸನ್ನಿಧಿಕರಣ, ಪುಷ್ಪಾರ್ಚನೆ ಮತ್ತು ವಿಸರ್ಜನೆಯೆಂಬ ಐದು ಹಂತಗಳು : ಪಂಚೋಪಚಾರವಿಧಿ-ಆಹ್ವಾನ, ಸ್ಥಾಪನೆ, ಸನ್ನಿಧಿಕರಣ, ಆರ್ಚನೆ, ವಿಸರ್ಜನೆಗಳೆಂಬ ಪಂಚೋಪಚಾರವಿಧಾನದಿಂ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೧-೩).

[ಪಂಚ + ಉಪಚಾರ]

ಪಂಚೋಪಚಾರಪೂಜೆ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆಯ ಉಪಚಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪೂಜೆ : ಸುಧಾಕರ್ಮ[ದುಪ]ಭೋಗಕ್ಕೂ ಪಂಚೋಪಚಾರ ಪೂಜೆಗೂ ಪರಮೇಸ್ವರದತ್ತಿಯಾಗಿ (ಕಚ. ೧೦೩-೪-೨೨ ; 1076).

[ಪಂಚೋಪಚಾರ + ಪೂಜೆ]

ಪಂಚೋಪಸಾಧನ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ಉಪರತಿ, ತಿತಿಕ್ಷೆ, ಭಕ್ತಿ, ಸಮಾಧಾನ ಮತ್ತು ಮುಮುಕ್ಷುತ್ವಗಳೆಂಬ ಐದು ಸಹಕಾರಿ ಸಾಧನಗಳು : ಸಾಧನವು ಪಂಚೋಪಸಾಧನ ಅವಯವವು ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಧನಕ್ಕೆ ಉಪಸಾಧನವನಾಸಾಧನು (ಚ್ಚಾ. ಸಂ. ೧೦-೧೪). [ಪಂಚ + ಉಪಸಾಧನ]

ಪಂಚೋದುಂಬರ (ನಾ). ಅತ್ತಿ, ಆರಳಿ, ಆಲ, ಗೋಣಿ ಮತ್ತು ಬಸರಿಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಹಾಲುಮರಗಳು : ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಟಿಗಳೊಳಗೆ . . . ಭಕ್ತಿಯುಕ್ತನು ಸಂಸಾರಶರೀರಭೋಗದಿರತನುಂ ಪಂಚೋದುಂಬರಸಪ್ತವ್ಯಸನವಿರತನುಮಕ್ಕುಂ (ಪನಾರ. ೨೪೪).

[ಪಂಚ + ಓದುಂಬರ]

ಪಂಜ (ನಾ). = ಪಂಚೆ. ೧. : 'ಪಂಜಂಹಿಸ್ತೆ' ಪರಾ.

[← ಪಾಠ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪಂಜ./ಪಂ. ಪಂಚನ್]

ಪಂಜೆ 'ಪಂಜಾ' ನೋ.

ಪಂಜಂಹಿಸ್ತೆ (ನಾ). ಐದನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ : ಸಂಸ್ಥಾನದ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ಮೊದಲಾದ ಬಾಬುಗಳ ಮರ್ಜು ಕಳೆದು ಉಳಿದ ಮೊಬಲಗಿನಲ್ಲಿ ಪಂಜಂ ಹಿಸ್ತೆಯೂ . . . ಸಂದಾಯವಾಗಬೇಕೆಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಯಿತು (ಮಹಾಪಂ. 11, ೪೪). [ಪಂಜ + ಹಿಸ್ತೆ]

ಪಂಜಮರೇಶಿಮೆ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ; ಕೀಳು ದರ್ಜೆಯ ರೇಷ್ಮೆ : ರೇಶಿಮೆ ಪೈಕಿ ಪಂಜಮರೇಶಿಮೆಯ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಮಾರ್ಕವು ರೇಶಿಮೆಯ ಹೆಸರಿನ ಮೇಲಿಂದ ಆಗಿರುವದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೨೬ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [← ಮರಾ. ಪಂಜಮರೇಶಮಾ]

ಪಂಜರ (ನಾ). ೧. ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಮೃಗಗಳನ್ನು ಕೂಡುವ ಸಾಧನ : ಪೊನ್ನ ಪಂಜರಮಂ ಪೊತ್ತಿರದೇಬ್ಬಂದಂ ಚಂಡಿಕೆವೆರಸಿದ ಚಂಡಾಲಬಾಲಕಂ ಮತ್ತೊರ್ವಂ (ಕಾಪಂ. ೩೭) ; ಅಂಬರದೊಳಗಾಡುವ ಗಿಳಿ ಪಂಜರದೊಳಗಣ ಬೆಕ್ಕ ನುಂಗಿ ರಂಭಿಯ ತೋರಿದಗಲಿತ್ತು ನೋಡಾ (ಅಪಂ. ೧೦-೩೬) ; ಕುಮಾರನಂ . . . ಅಖಿಲವಿದ್ಯಾಚಾರ್ಯರಾ ಮುಂದಿಟ್ಟೊಡಗೊಂಡು ಬರ್ಪದಂ ಪಂಜರ ವಿಮುಕ್ತ ಕುಂಜರಾರಾತಿಯಂತೆ ಮಂಟಪದಿಂ ಸ್ವಪನಾಸಕ್ಕೆ ಬಂದು (ಪುಷ್ಪ. ೪-೭೦) ; ಗಿಳಿಯ ಪಂಜರ ಪಾರವಗಳ ಪೊಂಗೊಡು . . . ಸೂಳೆಗೆರೆಯ ಸಾಲಭವನದ ಮಳಿಗೆಗಳೊಳಗೆ ರಾಣಿಪುವು (ಕಂಠ. ೬-೪೩) ; ಅಂತು ಪಂಜರನೊಳಾನುಂ ಮಂಜರನೊಳಾನುಂ ಸಾವಕ್ಕೆ (ರಾಮಾ. ೨-೧೨) ; ಗಿಡಗಳನ್ನು ಪಂಜರದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದರೆ ಸಲಾಕಿ ಬೆನ್ನ

ವಾದರೇನು ? ಕದ್ದಿಣವಾದರೇನು ? ಅದು ಸಲಾಕಿಗಳನ್ನು ಕಡಿಯದೆ ಬಿಟ್ಟೇ ? (ಅರ್ಯ. ೪೧) ; ಪಂಜರದಲ್ಲಿ ಕಾಗೆ ಇಟ್ಟರೆ ಪಂಚಮಸ್ವರ ಕೊಟ್ಟೇ ? (ಗಾದ). ೨. ರಾಣಿವಾಸದವರು ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ, ಮೇನೆ ಮೊದಲಾದ ಯಾನಗಳಿಗೆ ಆಚ್ಛಾದಿಸುವ ಮುಸುಕು, — ಗೌಸು : ಪಲ್ಲ ಬೆಳಗು ಪಸರಿಸೆ ಪಂಜರದೊಳು ಪಲ್ಲ ವಾಧರದ ಕೆಂಪೆಯ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯೊಳು ತೆರಳಿತು ಸಾವಿರ ಸರ್ವಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯರು ದಂಡಿನೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಂ. ೪೧-೫೬). 'ಪಂಜರಿಸು' ಪರಾ. ೩. ಎಲಿಬು ಗೊಡು ; ಅಸ್ತಿಪಂಜರ. ೪. ನಲವತ್ತೈದು ಮಂತ್ರಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮಂತ್ರದ್ವಿಸೂಚಕವಾದ ಮಾತೃಕಾಚಕ್ರ, ಪಂಚಕ್ಕುತ್ಯ ಪಂಜರ ಮಾಲಿಕೆ ಮೂಲಿಕೆ ತಂತ್ರಬಲಿ ಆತ್ಮೈಕ್ಯಗಳೆಂಬ ಪಂಚಚಕ್ರಾ ರಿಂಶನ್ಮಂತ್ರಸಾಧನಗಳೊಳು ಪ್ರಜ್ಞೆಗೊಂಡು (ವಿವೇ. ೮೦). ೫. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ತಾಳದ ಹೆಸರು : 'ಪಂಜರಾಯತ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ಪಂಜರ 'ಪಂಜಾ' ನೋ.

ಪಂಜರಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪಂಜರವನ್ನು ಕಟ್ಟು-ನಿರ್ಮಿಸು ; ಪಂಜರ ದಂತೆ ಸರಳು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಜೋಡಿಸು : ಅಸ್ತ್ರಜಾಲದಿಂ ತಡೆಯದೆ ಪಂಜರಂಬಡೆದನಂದು ವಿಯತ್ತವೊಳ್ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪ. ೨-೭೬). [ಪಂಜರ + ಪಡೆ]

ಪಂಜರವಳ್ಳಿ 'ಪಂಜುಲಿ' ನೋ.

ಪಂಜರಾಪೇಟೆ (ನಾ). ಮಿಾನು ಹಿಡಿಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬಿದಿರುಕಡ್ಡಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿರುವ ಬುಟ್ಟಿ ; ಕೂಳಿ. [ಸಂ.]

ಪಂಜರಾಯತ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ತಾಳದ ಹೆಸರು : ಸಂತತ ಘನರಕ್ತಿ ಪಂತು ಪಂಜರಾಯತ ದೇಶೀಯಾಹತ . . . ತಾರಸ್ವರ ಗರ್ಭಮಧುರ ಸಂಗೀತತ್ರವಣರೋಲುಪ ಪರಾಕು (ಯಾದಚಂ. ೩-೧೨).

[ಸಂ.]

ಪಂಜರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುತ್ತು ; ಕವಿ ; ಆವರಿಸು : ಸುಜಾಹ ಸೀಕರಾಸಾರದಿಂ ಮಂಜು ಪಂಜರಿಸಿದಂಜನಾಚಲದಂತಿರ್ಪುದು (ಅನಂ. ೧೩-೨೧೨) ; ಮಂಜು ಮುಸುಕುವ ತೆಹದಿ ದೈತ್ಯರು ಪಂಜರಿಸಿದರು ದೇವವೃಂದವ ಕಂಜನಾಭನು ಕಂಡು ಕೈವೀಸಿದನು ಸುರಜನಕೆ (ಸಂಘ. ೬-೨೬). ೨. ಹರಡು ; ಪ್ರಸರಿಸು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : "ಪಂಜರಿಸಿತೆಂದು ಪಸರಿಸಿದುದು" (ಕಶನಾ. ೬೩-೫೧೨) ; ಪಾಂಡುಕಶಿಲಾತಳ ಕಾಂತಿ ಕವಲ್ಲು ಮೇಲೆ ಪಂಜರಿಸಿದುದು (ಅನಂ. ೫-೬೧). ೩. ಗುಂಪಾಗು ; ಒಗ್ಗೂಡು ; ಪುಂಜೀಭೂತವಾಗು : ಪಂಜರಿಸಿ ಮೆಯ್ಯುದುಡಿ ನೆಲದಿಂದ ಮುಗಿಲೆಕ್ಕ ಮೆಯ್ಯರ್ಚಯಂಡೆದುವುಳ ದುಗುಲವಾಸಾಗಿ ಧರೆ ಹೀರ್ಗುಮನೆ ಕೊನೆಮಾಗಿ ಪೊಚ್ಚರಿಸಿಯುಂ (ಸಂಪ. ೩೩-೧).

[ಪಂಜರ + ಇಸ್ಕು./ತೆಲು. ಪಂಜಾರಿಂಚು]

ಪಂಜರುಳ್ಳಿ 'ಪಂಜುಲಿ' ನೋ.

ಪಂಜಲ, ಪಂಜಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ, — ವಿಧಾನ : ಲಂಘಿತ ಕಾಳು ಜಾಯಸುಜಾಯ ಪಂಜಲ [ಪಾಂ. ೪] ಬಜಾವಣೆ ತಾಳ (ವೃಷ. ೧೧-೪). **ಪಂಜಳ :** ಪೊಸ ದೇಗಿ ಪಜ್ಜಳಿಸೆ ಪಂಜಳಂ ಪಲ್ಲಯಿಸೆ . . . ಕಾಂತಿ ಕವರೇಜಾ ಸರಿಯೊಳು ಪಂಜಳವನುಗುಳೆ (ಅನಂ. ದೇ. ೧೪೨-೫) ; ಗವಿಪ ಪಂಜಳ ಮಿಚರ ವಿಷಯಕ್ರಮ ವಿಮೋಕ್ಷಭ ಜವಣೆ ತವಣಗಳಮಮ ಭರಣ ವಿಶಾಯಿ ನಿಜವಣೆವಳೆಯು ಮುಂಚಿಯುಮಂ (ಒಪ. ೧೪-೧೩) ; ಪೊಂದಾಳಮಂ ಪಿಡಿದು ರಾಗಂಗಿಯು ಪಂಜಳದಲಿ ಅಂದವಡೆದ ಕಟ್ಟಿಯಲಿ ಕಡು

ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸರಂಭೋಜಿ (ಸಾಂಧ್ಯ. ೧೧-೧೪).

[←ತೆಲು. ಪಂಜಲ/ಪಂ. ಪಂಜರ]

ಪಂಜಲ 'ಪಂಜಲ' ನೋ.

ಪಂಜಾ, ಪಂಜ್, ಪಂಜರ (ನಾ). ೧. ಸಿಂಹ ಮೊದಲಾದ ಮೃಗಗಳ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಉಗುರು ಬೆಳೆಯುವ ಕಾಲಿನ ಉಂಡೆಯಾದ ಭಾಗ. -ಮೆತ್ತೆ: "ಪಂಜಾ" (Pad. ೫೦೪೩). ಪಂಜ್ : ೧. ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಸಿಂಹದ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ತಪ್ಪಿ ಸಿಕ್ಕೊಳ್ಳು ವುದು ತುಂಬ ಕಷ್ಟ. ಅದರ ಪಂಜಗಳು ಅಷ್ಟು ಉಗ್ರವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೫೯); ನಿಡುಸುಯ್ಯತೀ ಕಡಲು ತನ್ನ ಬಂಧಿಸುವರೆಯ ದಡವನರೇಪಂಜದಿಂದ ಪರಚಿ (ಗಣೇಶ. ೩೫-೩); ಸಿಂಹದ ಪಂಜಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿರುವ ಅನೆಯಂತೆ, ತತ್ತರಿಸುತ್ತಿದೆ (ಭಾಷಣ. ೧೭೬); ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹುಲಿಯು ತನ್ನ ಉಗುರುಗಳನ್ನು ಪಂಜದೊಳಕ್ಕೆ ನೆಳೆದುಕೊಂಡು ಸಪ್ತಳ ಮಾಡದೆ . . . ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಮನೋಸಂ. ೧೭೯). ೨. ಮೊಹರಂ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಪೂಜಿಸುವ ಐದು ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಲೋಹದ ಹಸ್ತ: ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಹುಲಿವೇಷಗಳಿಗೂ ಇಟ್ಟು ಪೂಜಿಸುವ ಪಂಜಾಗಳಿಗೂ ಈ ಮುಹರಂ ದಿನಾಚರಣೆಗೂ ಏನೂ ಭಾವಾರ್ಥವಾದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ (ರಾಮರಾ. ೯೬). ಪಂಜರ: ೧. ಸಿಂಹವು ಎಚ್ಚಿತ್ತು . . . ಆ ಇಲಿಯನ್ನು . . . ತನ್ನ ಪಂಜರದಿಂದ ಹಿಡಿಯಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೬); ನಳ್ಳಿಯು ತೆಂಗಿನ ಸಿಪ್ಪೆಯನ್ನು ಮೂರು ಕಣ್ಣುಗಳಿರುವ ಕಡೆಯಿಂದ ಸುಲಿಯಲಾರಂಭಿಸುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ತನ್ನ ಬಲವಾದ ಪಂಜರದಿಂದ ರಂಧ್ರ ಬೀಳುವವರೆಗೂ ಒಂದು ಕಡ್ಡಿನ ಮೇಲೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೯೫); ಮನೆನೋಡದ ಪಂಜರದಲ್ಲಿರುವ ಟೊಳ್ಳು ಕೂದಲುಗಳಿಂದ ಅಂಟು ಸ್ರವಿಸಿ, ನೋಡ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಮತ್ತು ನುಣುಪು ಜಾಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬಲ್ಲದು (ಕೇಟಿ. ೧೭).

[←ಪಾರ. ಮರಾ. ಪಂಜಾ]

ಪಂಜಾಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಪಂಜದ ಗುರುತಿನ ಉಂಗುರ ಮೊದಲಾದುವು; ಹೆಸರನ್ನು ಕೆತ್ತಿರುವ ಉಂಗುರ; ಸೀಲು; ಮೊಹರು; ಹಸ್ತಮುದ್ರಿಕೆ: ಅನರೂಪ ಇದ್ದ ನಿರ್ಮಲಳೂ ಬಂದಳು. ಅದರ ತನ್ನಲ್ಲಿದ್ದ ಪಂಜಾಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು . . . ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಳು (ಬಂಕಿಮ. ೨೨೧). [ಪಂಜಾ + ಮುದ್ರೆ]

ಪಂಜಾಮೊಹರು (ನಾ). = ಪಂಜಾಮುದ್ರೆ: ಔರಂಗಜೇಬನ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಯಾದ ಯೋಧಪುರಿ ಬೇಗಂ . . . ತನ್ನ ಗುರುತಿನ ಹಸ್ತಮುದ್ರಿಕೆ ಅಥವಾ ಪಂಜಾಮೊಹರನ್ನು ಕೊಟ್ಟು . . . ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸಿದಳು (ಬಂಕಿಮ. ೨೧೬). [ಪಂಜಾ + ಮೊಹರು]

ಪಂಜಿ, 'ಪಂಜಿ' ನೋ.

ಪಂಜಿ (ನಾ). ನೂಲುವುದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸಿದ ಅರಳೆಯ ಉಂಡೆ; ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಂಜಿ ಮಾಡಿದ ಸುರುಳಿ; ನೂಲಲು ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿದ ಹತ್ತಿಯ ಬತ್ತಿ; ಹಂಜಿ: ತನು ಪಂಜಿವೊಲ್ ಬೆರ್ತುರ್ನಿಗಂ ಹಿಮ ಮಕ್ಕಿದರಲೊಳ್ ಪುದಿದಿಯುಂ (ಅದಿಪ. ೬-೩೩); 'ಜೀವಾಣಿಯನದ ಯವದಿಂ ಪಂಜಿಯೊಳ್ ಕಟ್ಟಿದಂ ಮುಕ್ಕುಳಿದಿಂ ಮತ್ತದ್ವಿಪಂ ನಿಂದಪುದಿ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೧೧-೪೫); ಗುಲಗಂಜೀ ಕೆಂಪು ಗುಲಗಂಜೀ ಬೇಕೇನು ಪಂಜಿ ಬಿಳಿಬಿಳಿ ಪಂಜಿ (ತುಪದ. ೪೪). [ಪಂ. ಪಂಜಿ, ಪಂಜಿ]

ಪಂಜಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಪಂಜಿ. ೨. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದದ ವಿವರಣೆ ಮತ್ತು ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯೊಂದಿಗೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ: ಮಂಜೀರಕ ಮಂಜುಕ ಮೃದುಮಂಜ ಪರಸ್ಪರಿಕಮನೆಯ ಭರತದ ಪಲವುಂ ಪಂಜಿಕೆಗಳಂತದೇಂ ಸುರಲಂಜಿಕೆ

ಯಲ್ ವಿಷಮಮಂ ಸಮಂ ಮಾಡಿದರೋ (ಪಾಂಶು. ೭-೩೩). ೩. ದಿನ, ತಿಥಿ, ವಾರ ಮತ್ತು ನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಕೈಪಿಡಿ; ಪಂಜಾಂಗ. ೪. ಜಮಾಖರ್ಚುಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವ ಪುಸ್ತಕ; ದಿನಚರಿ ಪುಸ್ತಕ. ೫. ದಾಖಲೆ ಪುಸ್ತಕ. [ಪಂ. ಪಂಜಿಕಾ] ಪಂಜಿಗಟ್ಟಣೆ (ನಾ). (?) : ೨. ಬಲಿಯ ಪಂಜಿಗಟ್ಟಣೆಗೆ ಐಟಿ ತಳವ ನೀವರ] (ಸಾಂಧ್ಯ. ೧೯೭೦, ಉಡುಪಿ. ೫೭೫-೨೦; ?). [?] ಪಂಜು (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ದಪ್ಪವಾಗಿ ಸುತ್ತಿ ಎಣ್ಣೆ ಸುರಿದು ಉರಿಸುವ ಕೋಲು: ಪಂಜ ಹಿಡಿದವಂಗೆ ಸಂದೇಹವಲ್ಲದೆ ಉರಿಸ ಬೇಕೆಂದೆ ಸಂದೇಹವುಂಟೆ (ಸರ್ವಪ. ೧೦೫-೬೬೯); ಎಡೆಯ ಪಂಜುಗಳಿ ದುರ್ವು ನಾಗನಾಥನ ಹೆಡೆವಣಿಗಳ ದಿಟ್ಟಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೫-೨೫); ಗಿರಿಜಾತೆಸಹಿತೆ ನಾನಾನೇದಘೋಷದಿಂದ ಭಳಭಳಪ ಪಂಜುಗಳ ಮೊತ್ತದಿಂ . . . ಕಾಲ್ನಡೆಯೊಳ್ಳದಿ ಬರಲುತ್ಸವದೊಳು (ಚಿಬ್ಬ. ೩೭-೭೦); ಸುಡುವರೆ ಪಂಜಿಹುದು ಬದಿಯ ಭೇರಿಯು ಇಹುದು ಪೊಡವಿಯೊಳು ವರ ಮದುವೆಯು ವೆಚ್ಚಕೊಂದಡಿಕೆಲೆಯು ಬೇಡ (ಸರ್ವಪ. ೬೪೭); ತಂದೆ ಮದುವೆಗೆ ಪಂಜು ಹಿಡಿಯುವ ಮಗ (ಗಾದ). ೨. (?) : ತಡವಡಿಸಿ ಪುಡುಕಿ ಸಂ[ಪಾಣಂ. ಪುಂಜಿನ ನಡುವೀದಿಯೊಳಿರ್ದು ಮಜುಗುತರಿ ಕಂಡು ಕೆಲಬಾಡಿದೆಯೊಳೊಡೆದ ಪುಣ್ಣಿ ನೆಡೆಯುಡುಗದ ರುಧಿರನೊಜಿತು ಕಣ್ ಗಟ್ಟಿವಿನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೫೪).

ಪಂಜಿನ ಪಂದ್ಯ = ಪುರಾತನ ಗ್ರೀಕರು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಂದು ಪಂದ್ಯ: ಅದು ಪ್ರಮಿತಿಯಾಗಿ ಬಲಿಪೀಠವೆಂದೇ ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿತ್ತು. ಪ್ರಮಿತಿಯಾಗಿ ಅಥವಾ ಹಿಫೀಸ್ತಿಯಾಗಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದ 'ಪಂಜಿನ ಪಂದ್ಯ' ಇವನ ಪೂಜೆಯ ಪ್ರಧಾನ ಸಂಗತಿ (ಬದ್ಧಪ್ರ. I ೫೬೦೪). ಪಂಜಿನ ಮೆರವಣಿಗೆ = ಪಂಜುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಡೆಸುವ ಮೆರವಣಿಗೆ: ಮೈಸೂರು ದಸರಾಳಾದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಪಂಜಿನ ಮೆರವಣಿಗೆ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು (ರೂಢಿ). ಪಂಜಿನೋಲೆ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೊಳೆಯುವ ಕರ್ಣಾಭರಣ: ಹರುಷದಿಂ ಪಂಜಿನೋಲೆಯ ನಿಟ್ಟು ಕರ್ಣದಲಿ ಧರಿಸಿದಳು ಕುಣ್ಣು ಮುತ್ತಿನ ಬಾವುಲಿಗಳಾ (ಪ್ರೀತ್ಯಾ. ೫೪). [ದೇ.|| ತಮಿ. ಪನ್ನ; ಮಲ. ಪನ್ನ; ತುಳು. ಪಂಜಿ, ಪಂಜು; ತೆಲು. ಪಂಜು]

ಪಂಜುಕಳ್ಳೆ, 'ಪಂಜುಗಳ್ಳೆ' ನೋ.

ಪಂಜುಗಳ್ಳೆ, ಪಂಜುಕಳ್ಳೆ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಂಜು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಬಂದು ಬೆದರಿಸಿ ತುಡುಗು ಮಾಡುವವನು; ದರೋಡೆಪೋರ: ಲಿಂಗದ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಂಜುಗಳ್ಳರು ಬಂದು ಮೋಹಿಯ ಸುಟ್ಟು ಬಾಧಿಸಿದಂತಾಯುತ್ತಯ್ಯ (ದಶಕಾ. I, ೨೨೧); ಧೂರ್ದುದುರ್ದ ನರೂ ಪಂಜುಗಳ್ಳರೂ ಅವನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದು . . . ಅರಮನೆಯನ್ನು ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವರು (ಚಿಟ್ಟು. ೧೯೯-೧೦). ಪಂಜುಕಳ್ಳೆ: "ಪಂಜುಗಳ್ಳರು-ದರೋಡೆಪೋರರು" (ಜಾಣಕೋ. ೧೩). [ಪಂಜು + ಕಳ್ಳೆ]

ಪಂಜುಬಳೆ (ನಾ). ಪಂಜು ಉರಿದಂತೆಲ್ಲ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವ, ಬಳೆಯಂತೆ. ದುಂಡಾಗಿ ಸುತ್ತಿರುವ ಬಟ್ಟೆಯ ಸುರುಳಿ: ಅಲ್ಲಿಯ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೆನೆಸಿಟ್ಟಿದ್ದ ಬಟ್ಟೆಯ ಪಂಜುಬಳೆಗಳನ್ನು ಆ ಪಾತ್ರೆಯೊಡನೆ ಧಡದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡರು (ಪಾಂಶು. ೩೨೦). [ಪಂಜು + ಬಳೆ]

ಪಂಜುರುಳಿ 'ಪಂಜುಲಿ' ನೋ.

ಪಂಜುಲಿ, ಪಂಜರವಳ್ಳಿ, ಪಂಜರುಳ್ಳಿ, ಪಂಜುಳ್ಳಿ, ಪಂಜೊಳ್ಳಿ (ನಾ). (ಕರಾ)ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಲೆನಾಡು ಮತ್ತು ಕರಾವಳಿಗಳಲ್ಲಿ

ಉಪದ್ರವಕಾರಿಯೆಂದು ನಂಬಲಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂತ,—
ದೇವ್ಯ,—ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: "ಅದು ಮನೆಯ ಮುಂದಿನ ಪಂಜುರಿಯು
ಉಪದ್ರವವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಯಿತು (ಚೋಮದು. ೩೫); ನನ್ನ ಮನೆ
ದನ್ನ ಪಂಜುರ. ಏನೇ ಕಷ್ಟ ಬಂದರೂ ನಾನು ಪಂಜುರಗೆ
ಅಡ್ಡಬೀಳುತ್ತೇನೆ (ಪದ್ಮಸ. ೩೩); ಪಂಜುರಗೆ ಕೋಳಿಯ ಬಲಿ ಕೊಟ್ಟು
ಮುಂದಿನ ಅಮಾಸೆ ಕುರಿ ಕೊಡುತ್ತೇವೆಂದು ಹರಕೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡರೂ
ಬಿಲ್ವಿಯ ಅಪ್ಪ ಅನ್ನ... ಪ್ರಾಣ ಬಿಟ್ಟು (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೧೧೨). ಪಂಜರ
ವಳ್ಳಿ: ಅಂದಿನ ಮಲಿನಾದಿನಲ್ಲಿ ಭೂತ, ಪ್ರೇತ, ಪಿಶಾಚಿ, ಪಂಜರವಳ್ಳಿ,
ರಣಮಾರಿ... ಮುಂತಾದ ಹಲವು ಹೆಸರಿನ ಹಲವು ಪಾತಕಿಯ ದೆವ್ಯಗಳಿ
ದ್ದವು (ಪಂಜರಂ. ೨). ಪಂಜರುಳ್ಳಿ: ನಂದಿದ ದೈವಕ್ಕೂ ಕರುಣೆ ಬರಲಿಲ್ಲ
ವೆಂದರೆ ಗುತ್ರಿಮೃಗಿಗೆ ಎರಡು ಕುರಿ ಆಯಿತು, ಕಲ್ಬುಡಕನಿಗೆ ಹೇಳಿ
ಕೊಂಡದ್ದಾಯಿತು. ಪಂಜರುಳ್ಳಿಗೆ ತಂಪು ಆಯಿತು (ಸಚಿದಾ. ೧೧, ೧೨೩೦).
ಪಂಜುರುಳಿ: ಪಂಜುರುಳಿಗೆ ಸಿಹಿಯಹಲಕ್ಕಿ ಅಳುಕಾಳುಗಳಿಗೆ ಸಿಹಿ
ಯೂಟಿ... ಹಂಚುವ ಕೆಲಸ (ಮರಮಂ. ೩೪). ಪಂಜ್ಞಾಳ್ಳಿ:
ದೆವ್ಯ, ಭೂತ, ಜಕ್ಕನ, ಪಂಜ್ಞಾಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ಅಂತರ ಬೆತರಗಳಿಲ್ಲ
ಕೋಳಿಗಳನ್ನು ಬಲಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ಶಾಸನ. ೪೫); ನಾಗತ್ರೆಯ
ಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ನಾಗಕ್ಕೆ 'ಪಂಜ್ಞಾಳ್ಳಿ ಕೈಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಜಕಣ'ಯಂತಾದಳು
(ಮರಮಂ. ೩೧). [←ತುಳು. ಪಂಜುರ]

ಪಂಜುಸೇವೆ (ನಾ). ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಸೇವೆ; ಪಂಜಿನ ಸೇವೆ; ಪಂಜುಗಳಿಂದ ನಿವಾಳಿಸುವುದು:
ಕಂಚಾಕ್ಷ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಾಯನಿರೋಧಕ ಸಂಜೆಯ ಕಾಲದಿ ರಂಜಿತ ರಜತದ
ಪಂಜುಸೇವೆಗೆ ಕರಾಂಜರಿಯನ್ನು ಮುಗಿದು (ಪುರಂದ. ಭಾ. ೩-೪೪-೧).
[ಪಂಜು + ಸೇವೆ]

ಪಂಜುಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪಂಜನ್ನು ಹತ್ತಿಸು,—ಉರಿಸು.
೨. (ಆಲಂ) ನೇದನೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು: ಹಣವನ್ನು
... ತಾನು ಬೇಡವೆಂದರೂ ಯಜಮಾನರು ಯಾಕೆ ಕೊಟ್ಟರೋ
ಎನ್ನುವುದು ಭಾಗೀರಥಿಯಲ್ಲಿ ಪಂಜುಹಚ್ಚು ತೊಡಗಿತು (ಭಾರಣ. ೪೪).
[ಪಂಜು + ಹಚ್ಚು] (<ಪಂಜು)

ಪಂಜೆ, 'ಪಂಜೆ' ನೋ.

ಪಂಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಹಿವ್ವೆ ಮರ(-?) : ಮೊದಲ
ಪಾಳಂಕುಸಿ ಗೇರಾ ಪ್ಲವಂ... ಕಬ್ಬಾನಾಕು ಪಂಜೆಳ್ಳಿ(ಯಪ್ಪೆ)ಯು
ದಾತ್ತಾಂಟ್ರಪ... ಇರಲುಂ(ವುಂ) ಮೂಟಾಕೊಳಕ್ಕುಂ ಜಲಂ
(ಅಬ್ಬಮ. ೧೧-೫೩).
[←ಕೆಲು. ಪಂಜೆ-ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ, ಭಾರಂಗ]

ಪಂಜೆ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷುದ್ರ; ಅಲ್ಪ: ಸುಡು ಪಂಜೆ[ಪಾಶಾಂಚಿ]ಗಳೆಂಜಲ
ಹಂಚಿಯೆಂದು ಬಯ್ಯು (ಅನಂಪ. ೪-೩೧). ೨. (?) : ಹಗಲುದೀವಳಿಯ
ಪಂಜೆಯು ಬಗೆಗತಿಯಮಾದ ಸಿಂಹಲಕ್ಷ್ಮಪತಾಕಂ... ಮುಂಗೈ
ಮುರಾರಿಯೆಂಬುದನಿತ್ತಂ (ಬೀಳವಂ. ೧-೧೦೪); ಕುರಿತದ ಕೆಲಸಗಳಂ
ವಿಚಕಿಲಕುಂದದ ಕುಟ್ಟಿಲಂಗಳಂ ಪಂಜೆಗಳೆಂದಲಸದೆ ಬಿದಿ ರಚಿಸಿದನೆನೆ
ಹಲಭೀಮನ ರವನಪಂಜಿಗನ್ನಿಡಿಯುಂಟೇ? (ಬೀಳವಂ. ೨-೫೩);
ಪರಲೋಕಕ್ಕೆವುಂವು ಭಾಗವತ ಚರಣ ಪಂಜೆಯ ಫಲಂದಿದು ಕಣಾ
ಕಿರುವೇಂಕಟಾಚಾರ್ಯ ಮೌನಿವರ್ಯ (ಕಿರುಕ. ೪-೪೯). [?]

ಪಂಜೆತನ (ನಾ). ಹೀನಸ್ಥಿತಿ; ಬಡತನ; ಅಲ್ಪತನ: "ಪಂಜೆತನ—
ಬಡತನ" (ಕಂಸುಕು. ೪೪). [ಪಂಜೆ + ತನ]

ಪಂಜೆಬ್ರಾಹ್ಮಣ (ನಾ). ಬಡ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: ಈ ಪಂಜೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು
ಎಷ್ಟು ಮಾತ್ರದವನು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೨೪). [ಪಂಜೆ + ಬ್ರಾಹ್ಮಣ]

ಪಂಜೇವಾರ್ (ಗು). ಅಲ್ಪ; ದರಿದ್ರ: ನಾವು ಮಾಡಿರತಕ್ಕ ಕಾರ್ಯ
ನಿರ್ವಹವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆ ಪಂಜೇವಾರ್ ಮನುಷ್ಯನ ಕೈಲೇನಾ
ದೀತು? (ಮುಸುಗ. ೧೨೧). [ಪಂಜೆ + ?]

ಪಂಜ್ಞಾಳ್ಳಿ 'ಪಂಜುರ' ನೋ.

ಪಂಟಿ (ನಾ). ೧. ಊಟ; ಭೋಜನ: ಭಾರತಿಯಂಗುಂ ಅಂಕಪ್ಪೊಡೆ
ತಕ್ಕದೆ ತೂದು ಸುಂಟಿಗೆ ಪಂಟಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಂ ನಿಮ್ಮನೆ ಬಾಣಸುಗೆಯ್ದು
ಪರ್ವಂಗೆ ಬಿಡಿಕಕ್ಕುವೆಂ (ರಾಮಾತ್ಮ. ೧೪೪-೩೦); ತುಂತಿ ಪಂಟಿಗೆ ಲೇಸು
ದಂಟಿ ಕುರುಡಗೆ ಲೇಸು (ಜಾಸ್ತಮಂ. ೯); ಗಂಟಿಲ ತಂದಿವರುಗಳಾ ಮಾಂಸ
ದಂಟು ಬಗೆಯಲೆಸಗುವೆನು ಶಾಕಗಳಾ ಪಂಟಿಗೆ ಹಾಸಿ ಚಮರ್ಗಳಾ
ನಮ್ಮ ಸಂಟಿಂಪ್ಪರಿಗಿಕ್ಕುವೆನು ಕಣ್ಣಾಯಗಳಾ (ನಾಲಿಕಾ. ೩-೨).
೨. (?): ಪಂಟಿಯು ಮಾಡಿ ಪರಮಸುಂದರಿ ಕಂಬುಕಂತಿಯ ನವ
ವಸ್ತ್ರಗಳ ಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಕೆಳದಿಯ ಕರೆತಂದಳು ಕಾಲ ಮಂಟಿಕೆ ಫಲಿರೆಂಬ ರವದಿ
(ಮೋಹತ. ೩೧-೪೩); ಪಂಟಿ ಹೊಡೆದು ಕಾದಿರು ನೀನು ಮಗಳು
ಹುಟ್ಟಲು ನೀನಿಗೆ ನಂಬು (ಧಂಡೋಲು. ೧೩). [?]

ಪಂಟಿಮಾರಿಗ (ನಾ). ದುಷ್ಟ; ಪಟಿಂಗ್(ಡ್ಲೆ) ಕುಂಟಿನಾಗಲಿ ಕುರುಡ
ಸಾಗಲಿ ಪಂಟಿಮಾರಿಗನಾಗಲೈವತ್ತೆಂಟಿ ಬೈವವನಾಗಲಿವನು ಬಯಸುವರೆ
ಮಗಗೆ (ಪ್ರಹ್ಲಾಡ. ೧೦-೨೩). [?]

ಪಂಟಿಸು, ಪಂಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಚ್ಚು; ಹೊದಿಸು; ಆಚ್ಛಾದಿಸು:
ನನೆಯಾಗಿದರ್ವಂ ಮನೋನಾಥನ ಸಿರಿಮುಡಿಲೋರ್ ವಕ್ಷದೋರ್ ಹಾರ
ಮಾಗಿದರ್ವ ನಿಶೆಂಬಾಭಾಗದೋರ್ ಪಂಟಿಸಿದ ಮಗುಲಮಾಗಿದರ್ವ (ಅನಂಪ. ೪-೧೩). ೨. ಆಕ್ರಮಿಸು; ಆವರಿಸು; ಮುತ್ತು; ಸುತ್ತುವರಿ:
ಪಂಟಿಸಿದ ಮದಮುಖರು ಕೆಲಕೆಲರುಂಟು ರಿಫುಗಳು ಧೃಷ್ಟಿಸುತ ಬಲು
ಕಂಟಿದ ಕಾಡುವರು ಕಾಯ್ದು ಕೆಲಪಸಂಹಾರ (ಪರಿಸಾ. ೩೧); ಪಂಟಿ
ಸಿದ ಬಟ್ಟೆಂ ಕೆಂಗರೆಗೋಂಟಿಯನಾ ವೀರಭದ್ರದುರ್ಗದ ನೆರವಿಂ...
ಲುಂತಿಸಿದಂ (ಚಳವಿ. ೨-೧೨೯); ಗಂಟಿಕ್ಕಿತಾಗುಭಯವೀರರಿಂಗಾಹವಂ
ಪಂಟಿಸುತ್ತಾ ಗೊಡನೆ ಕೆಂಗರಿಯ ಕೋಲ್ಕಳಂ ಜಂಟಿನಿದ್ಯನೂರು
ಬಿಲ್ಲಳಂ ತೂರಲಂದಾಗ (ಪರಮ. ೧೦-೯). ೩. ನೆರೆ; ಕೂಡು:
ಇರುತೊಂದು ದಿವಸ ಶಿವನಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆತಂದು ಪಂಟಿಸಿದ ಮುನಿಗೊಡನೆ
(ಚೋರಬ. ೩-೩೩). ೪. ಎದುರಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಹೋರಾಡು:
ಅಂಟಿದ ಜಗಳದೊಳಗೆ ಮಾಬಲವನು ಪಂಟಿಸಿ ಮುಟಾಯಿಟಾದಾಗ
ಒಂಟಿಂಗದಲಿ ಮೊಟೆದರೆ ಕೇರಿಯೆಸೆದುವು (ಕಂಸವಿ. ೩-೩೦); ಅವತಿ
ಶಕುಂತಿಯಂ ಪಂಟಿಸುವೆಂದುದು ಸೇನೆ ಕ್ರತುಭುಜರ (ಅಂಟಿಕಾ. ೪೦-೫೨); ಎನ್ನಳವೆ ಹರಿಯೊಡನೆ ಪಂಟಿಸಿ ನಿನ್ನ ಸಲಹುವುದು
(ಕೋಗಯ. ೩-೨೪). ೫. ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಪ್ರಳಯ
ದಿನದಲಿ ಪಂಟಿಸುವ ಸಿದಿಲಿಳಿದುಡನೆ ಬಹುವಿಧದ ವಾದ್ಯದ ಮೊಳಗುಗಳ
ತುನಿ ತುಡುಕಿತಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಂಡಲವ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೨-೪೧); ಪಂಟಿಸಿಯೆ
ಕಹಳೆ ಹೆಗ್ಗಾಳಿ ವುಕ್ಕಡಗಹಳೆ... ಭೋಳಾರಿಯಲ್ (ಸವನೋ. ೧೧-೩೦). ೬. ನಾಶಮಾಡು: ರಥಪತಿ ನಗೆಮೊಗದಲೊಂದಂಬ
ಕಳುಹಿದನಸುರನಿದ್ದಿಗೆ... ಮಿಸುಪ ಧನಕಚ್ಚು ಪಂಗ್ತಿಯ
ಪಸರಿಕೆಯ ಪಂಟಿಸಿತು(ತೊರಣಾ. ೩-೯೧). ೭. ಮುಗ್ಧರಿಸು; ಎಡವು;
ತತ್ತರಿಸು: ಸುಸುಳ್ಳ ಪೆಡಂಮಗುಟ್ಟ ಹೆಜಮೆಟ್ಟುಪ ತಟ್ಟುಪ ಮೇಲಿ
ಪಾಯ್ದು ಪಂಟಿ[ಪಾಶಾಂ. ೩]ಸುವ ಕೆಲಕ್ಕೆ ಸಾರ್... ಅತಿದುಷ್ಟಮಪ್ಪ
ಹಯಮಂ ಕುಡಲುಂ ಪಡೆದೀಯ ಪಾಹಕಂ (ಧರ್ಮಪ. ೪-೧೩);
ಕೋಕ್ಕದಿ ಧನುವೀತನುಬ್ಬಿ ನೊಕಕ್ಕೆಗೊಬ್ಬಿ ನೊಕಕ್ಕೆ ತೊಡರಿನ ಫಲ್ಲಣಿಯ
ಫನಕುಲಿಯ ಪಂಟಿಸಿ ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದಲಿ ಬಿಲ್ಲು ಬಿಡದವನೆಯಲಿ ದಿದ್ದನು
(ಕುನ್ಯಾಕ. ೧೪-೨೧); ಎಂಟು ಗೇಣು ಶರೀರ ಒಂದು ಗೇಣು ಮಾಡಿ

ಕೊಂಡು ಪಂ(ಸಾಕಾಂ. ವಂ)ಟಿಸುತ್ತ ಮಲ್ಲಮಲ್ಲನೆ ಪೋಗಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೪-೨); ಚರಣವ ಅಂಕರಂಕರಕಟ್ಟು ದೂಂಟಿಸುತೆ ಪಂಟಿಸುತೆ . . . ಭೃಂಗಿ ನಟಿಸಿದ ನವಸಾಟುವ (ಮದೇಪು. ೧-೬೭). ಪಂಟಿಸು : ೨. ಕಂಠೀರವೇಂದ್ರನ ಹಳೆಯ ಪೈಕದ ಬಲುಪೊಂಟಿಗಾಣಾ ನಾಯಕರು ಪಂಟಿಸಿ ರಿಪುಗಳ ಮುಜಾಯಿಲಿಡಾದು ಮನಕಂಟಿಸಿದರು ಭೀತಿಯನು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೧೦೪). ೪. ನೂಕಿದರೆ ಹೆಜ್ಜೆಗೆವ ಹೆಜ್ಜೆಗೆದಾಕುನೊಕಿದ ದೊತ್ತ ಪೊತ್ತಿದದಾಕೆಯಲಿ ಪಂಟಿಸುವ ಪಂಟಿಸೆ ಕೂಡೆ ಸಂಧಿಸುವ . . . ಜೋಕೆಯಲಿ ಕಾದಿದರು ಸಮಬಲರಾಹವಾಗ್ಗದಲಿ (ಕುಮ್ಭಾ. ೬-೨೬); ಪಂಟಿಸಿ ನಿಮಗಿದಿರಹರು ದುಷ್ಟೀರ್ತಿಗಳಂಟಿ ನಿರ್ವಾಮರಾಗುವರು (ಕಂನವಿ. ೧೨-೭೨); ಎಲವೊ ಸಾರಥಿ ಲೋಕಪಾಲರ ಗೆಲಿದು ನೆರೆ ನಿರ್ವಿಘ್ನ ದಾಯಕ ನೊಳಗೆ ಪಂಟಿಸಿ ಪ್ರಮಥವೀರರ ವಿಗಾರ ನಡೆತರಲು (ಅಂಬಿಕಾ. ೩೯-೩೯). ೫. ಕಡುತವಕದಿಂದ ಮನ್ನಣೆನ ಹೂವಿನ ತೇರಿನಡೆದಿಲದೊಳಟ್ಟಿ ನಟಿ ಪರಿದು ಪಂಟಿಸಿ ಜೊಳಕಿ ನಡೆದ ಕಾಲಾಳ ವಂಗಡದ ಸಂದಣಿಯ ಸಂಭ್ರಮನ ನೇವಣ್ಣ ಸುವೆನು (ಜಿಜ್ಞಾ. ೩೫-೧೧); "ಲಾಗಹೊಡೆ" (ಜಿಜ್ಞಾ. ೪೩೪). ೬. ಸ್ಪರ್ಧಿಸು : ಕನಲಿಕೆಯ ಹೊಂಗಿಯಲಿ ತನುತಮಗೆ ಪಂಟಿಸಿ ವಿರಸ ದಿಂದಾಡುತ್ತಲಿರಲಂದರಸ ಗೆಲಿದನು ಸೋತ ಪುಷ್ಕರ ಸಭೆಯ ಮಧ್ಯದಲಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೮-೬೨). ೭. ತಟ್ಟು; ಬಡಿ : ಕೂಲನನು ಹಿಡಿದಬ್ಬರಿಸಿ . . . ಬೊಟ್ಟೆಯ ತಾಳ ಪುನರಸಿ ಓಡಿಮ ಮಗುಳ ಸುರಾಳಿ ಬೆಡಹಲಿಕಟ್ಟು ಬಲು ಗೈಗಳನು ಪಂಟಿಸಿದ[ಸಾಕಾಂ. ಪರಚಿದ, ರೂಢಿಸಿದ, ವಿರಟಿಸಿದ, ಪರಟಿಸಿದ] (ತೊರರಾ. ೬-೪೯-೩೮). ೧೦. ಮಿಶ್ರ ಮಾಡು : ನಿಶಿತ ಪರಿಮಳ ಮೋದದಿಂ ಮೋದಿಸುವ ಗಂಧದ್ರವ್ಯವಲಿ ಪಂಟಿಸಿದ ಜೀವನ ಜೀವ ತನ್ನಯ ಜೀವನವೆಯೆಂದು . . . ರಾಜನನೋಲಗಿಸುವವನೆ ಪಾನೀಯಧಾರಕನು (ಕುಮ್ಭಾ. ೬-೯೩). [ಪಂಟಿ? + ಇಸು.]

ಪಂಟು, ಫಂಟಿ (ನಾ). ೧. ಜಂಬದ ಮಾತು; ಒಣಹುಮ್ಮೆಯ ಮಾತು : ನಾವು ಇರುವೆವು ಎಂಬ ಪಂಟಿನ ನುಡಿಯು ಸಾಕಾಯ್ತು (ಬಾಸಿ. ೪-೩); ಸಾಕು ನಿನ್ನ ಪಂಟು; ಜೇಳುವೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ? (ಛಾಂಪಾ. ೧೬); ಹೊತ್ತರಗೊ ಗಂಟು ಬಡಿಯಬೇಡಿ ಪಂಟು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೫೦-೧೯). **ಫಂಟಿ :** ೨. ನೋಸ; ಕಪಟ : 'ಫಂಟಿ ತನ' ಪರಾ. [?]

ಪಂಟುಗಿಲ್ಲ (ನಾ). (?) : ಅಲ್ಲಿಂದಂ ತೆಂಕಲು ತೇಳುಲೋಡಿನ ಪೊಡ್ಡಿನ ಮುಗುಡ್ಡೆಯ ಹೊಲ ಪಂಟುಗಿಲ್ಲ ಶಾಸನ ಮೇರೆ ಅಲ್ಲಿಂದಂ ಪಡುವಲು ಆಗ್ರಹಾರ (ಸಾಕಾಂ. 1X-II, ೫೩೫-೩೧; 1531).

[ಪಂಟು ? + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯ)]

ಪಂಟುನುಡಿ (ನಾ). ಹರಟೆಮಾತು; ವ್ಯರ್ಥಾಲಾಪ : ಸೀತೆಯನ್ನು . . . ವಶಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಅವನಾದಿದ ಪಂಟುನುಡಿಗಳು ಅಂಥ ಕಲೆಯ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ಕಸಾಡ. ೨೬೬). [ಪಂಟು + ನುಡಿ]

ಪಂಟುಬಡಿ, ಪಂಟುಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಮ್ಮೆಯ ಮಾತನಾಡು; ಜಂಬ ಕೊಟ್ಟೆಕೊಳ್ಳು : ಇರ್ಲಿ ಹೋಗು ಪಂಟುಬಡೀಬಾಡ (ಅಡುಗು. ೧೫); ಇರ್ಲಿ ಹೋಗವ್ವಾ ಯಾಕೆ ಪೀಡಿಸುತಿ ನಮಗೆ ನಿಮ್ಮಂಗೆ ಒಳಗೆ ತಿರುಳಿಲ್ಲದೆ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ಒಣ ಪಂಟುಬಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಕನ್ನ. ೧೧); ಒಣ ಪಂಟುಬಡೀಬಾಡ (ಗಂಗಾಪಾ. ೪೩). **ಪಂಟುಬಡೆ :** ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಆಕರ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಮೇರೆಗೆ ಪಂಟುಬಡಿದಿರಬಹುದು (ಕುಂಪಾ. ೬೫); ಸುಮ್ಮನೆ ಪಂಟುಬಡೆಯಬೇಡ. ನಿನ್ನೆಗಲ್ಲವೂ ಗೊತ್ತಿದೆ (ಹಬ್ಬ. ೨೭೫); ಇಲ್ಲದೆ ಪಂಟುಬಡೆದು ನನ್ನ ತಲೆ ಎಬ್ಬಿಸಬೇಡ (ಮಹಿ. ೨೩೯). [ಪಂಟು + ಬಡಿ]

ಪಂಟುಬಡೆ 'ಪಂಟುಬಡಿ' ನೋ.

ಪಂಟುಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಪಂಟುಬಡಿ : ಪಂಟುಹಚ್ಚುಬೇಡ; ಮದುವೆ, ಮರಣ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಯಾವದೂ ಬೇಕಾದದ್ದು ಒಪ್ಪಿಕೊ (ಹುಬ್ಬ. ೬೯). [ಪಂಟು + ಹಚ್ಚು (< ಪಚ್ಚು)]

ಪಂಟುಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಪಂಟುಬಡಿ : ಪಂಟುಹೊಡೆಯಬೇಡಿರು ಮಹಾ ಶಯರೆ (ಪ್ರೀತಾಂ. ೧೨); ನೀ ಅರೇದವ ಅಂತ ನಿನ್ನ ಮುಂದ ಪಂಟು ಹೊಡಿತಾನ (ಗಂಜಾಯಿ. ೧೬); ನಮ್ಮ ಹತ್ತಿರ ಹೀಗೆ ಪಂಟುಹೊಡೆಯುವ ಈ ವ್ಯಕ್ತಿ . . . ನಾಯಿಯ ಹಾಗೆ ಇರಬಹುದು (ಪ್ರಶ್ನ. ೧೩೧).

[ಪಂಟು + ಹೊಡೆ (< ಪೊಡೆ)]

ಪಂಟಿ (ನಾ). ಕೊಂಬೆ; ರೆಂಬೆ : ಹೆತ್ತ ತಾಯಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹಿತ್ತಲೊಳಗೆ ಮುತ್ತಿನ ಗಿಡ ಹೋಡಿಸಿದ ಪಂಟಿಪಂಟಿಗೆ ಎಂಟು ಎಂಟು ಗೊಂಡು ಗೊಂಡು ಹೋಲುತ್ತಿರಲು ಕಡಿದು ಕಡಿದು ರಾಶಿಹಾಕಿದ ಪರಮ ಪುರಂದರವಿಠಲರಾಯ (ಪುರಂದ. ೩-೧೧೬-೩). [?]

ಪಂಟಿಸು 'ಪಂಟಿಸು' ನೋ.

ಪಂಡೆ (ನಾ). ನವುಂಸಕ; ಪಂಡ. [ಸಂ.]

ಪಂಡೆ (ನಾ). (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಉತ್ತರಭಾರತದ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿನ) ಪುರೋಹಿತ : ಪಂಡಿತನ ಪಂಡ ಅಥವಾ ಪುಂಡ ಪರು ಕಲಿಯ ಮಂಡದಲಿ ಮೇಧಸ್ಸು (ಸಪ್ತಧ್ವ. ೧೩-೧೧); ಅತ್ತ ಶ್ರೀಯು ಒಂದು ಯಾತ್ರಿಕರ ಗುಂಪನ್ನು ಸೇರಿಕೊಂಡು ಒರಿಸ್ಸಾದ ಶ್ರೀಕ್ಷೇತ್ರದ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಆ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಪಂಡನು ಅವಳ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣುಹಾಕಿದ್ದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಬ್ಬಳೇ ಮುಂದುವರಿದಳು (ಬಂಕಿಮ. ೩೦೩). [← ಹಿಂ. ಪಂಡಾ]

ಪಂಡಕ (ನಾ). = ಪಂಡೆ : ವನಿತಾಪಶುಪಂಡಕವರ್ಣನಿವಾಸೋದ್ದೇಶ ದಡೆಗಲೊಳ್ ಜರಿಯಿಸುತುಂ ಮುನಿಪತಿ ವಿವಿಕ್ತ ಯೋಗಸನೆಯೊಡೆಯನು ತಪಮೂಳುಪಗತನಾದೊಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೮); ಸ್ತ್ರೀಪಶುಪಂಡಕ ವರ್ಣಿತ ಮಾಪತ್ಯರಂಜನುರಳ ಶೀತಾದಿಗಳುಂ (ಉಸಾರ. ೨೨-೧೯೫). [ಸಂ.]

ಪಂಡಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಪಂಡಮಯ್ಯ ಆಳಟ್ಟಲಿ ಉಳ್ಳನ್ನು (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೭೬-೧; ಸು. 1000?).

[ಪಂಡೆ + ಅಮ (< ಅಮ್ಮ) + ಅಯ್ಯ]

ಪಂಡಾಣೆ (ನಾ). ಹಸಿಯ ಕೋಲು, -ದೊಣ್ಣೆ : ಪೊಂಡೆಕೆ, ಪಂಡಾಣೆ, ಪೊಂಡವಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ).

[ಪಂ (< ಪಸ್ಯ) + ಡಾಣ (< ಡಾಣೆ)]

ಪಂಡಾಪೂರ್ವ (ನಾ). ೧. ನಿಷ್ಕಲವಾದ ಅದೃಷ್ಟ. ೨. ಪರ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಫಲವನ್ನೂ ಕೊಡದಿರುವ (ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ) ಕರ್ಮ : ಫಲವಿಲ್ಲದೆ ಬರಿಯ ನಿತ್ಯನಿಮಿತ್ತಕರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಥಾನದಿಂದ ನಿನ್ನು ಸುಖವೆಂದರೆ . . . ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯರನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸುಖವಾಗಿರುವುದು . . . ಇದನ್ನೇ ಪಂಡಾಪೂರ್ವವೆಂದು ಆ ಸಿದ್ಧಾಂತದವರ ವ್ಯವಹಾರ (ಹಿಂದಪಾ. ೧೬೬). [ಸಂ.]

ಪಂಡಿತ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ವಿದ್ಯಾವಂತ; ವಿದ್ವಾಂಸ : "ಧೀರ, ಧೀಮಾನ್ . . . ಪಂಡಿತ, ಸನ್, ಮನೀಷಿ, ಜ್ಞ, ದೋಷಜ್ಞ, ಕೋವಿದ . . . ಮಹಿಮಾನ್—ಈ ೨೮ ವಿದ್ವಾಂಸರ" (ಹಲಾಯು. ೫೫-೧೬೬); ಶೂರನೀತನೆ ಪಂಡಿತನೀತನೆ . . . ಧ್ರುವಮೆಂಬುದಾಧಾರ ಮಿಂಕಪಧಾರಣದೊಳ್ ಗುಣಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೦); ಈತನನಿಮಗೊಪ್ಪಿ ಸಿಲುಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳುಮಂ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಪಂಡಿತನಂ ಮಾಡಿ ನಿಮಗೊಪ್ಪಿ ಸುವೊಂ (ಮದ್ದಾರಾ. ೭೪-೭); ಪಂಡಿತರುಂ ಮೂರ್ಖರುಮಕ್ಕೆಯಿಂ ಪೊಗಟೆ ಪೇಲಲ್ ಬಾಜಿಸಲ್ಕುಂ ಸರಸ್ವತಿಯಂ ಸಾಧನೆ ಸಂದ ಸಯ್ಯ ಸವಣಿಗಕ್ಕುಂ ಪೆಂಟಿಗಕ್ಕುಮೇ (ಶಾಂತಪ. ೧-೨); ಪಂಡಿತನಾಗಲಿ ಮೂರ್ಖನಾಗಲಿ

ಸಂಚಿತಕರ್ಮ ಉಂಡಲ್ಲದೆ ಬಿಡದು (ಬಸವ. ೭೭೩); ಪಂಡಿತರಂ ಲಾಸ್ಯ ಕಳಾಮಂಡಿತರಂ . . . ತಣಹಿದಂ ವ್ಯಸಥೇಂದ್ರಂ (ವ್ಯಸವಿ. ೪೦-೪೯). ೨. ದೇಶೀಯವೈದ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವವನು; ಆಯುರ್ವೇದ ವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಮೇಗರವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಮರೆಯಾಳದ ಪಂಡಿತರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದಿದ್ದ ಕಣ್ಣಾ ಪಂಡಿತರೆಂದ ಔಷಧಿ ತರಿಸಿಕೊಂಡಳು (ಮಂತ್ರಮ. ೩೮); ಅಳಲೇಕಾಯಿಪಂಡಿತನಿಗೂ ಮಳಲೇಕೊಪ್ಪದ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೂ ಹೋದಿಯಲ್ಲವೇ? (ಗಾಡ. ೩). ಭಾಷೆ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ತರ್ಕ, ವ್ಯಾಕರಣ, ವೇದಾಂತ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಸಿಸಿ ಪರಿಣತನಾಗಿರುವವನು; ಕನ್ನಡ ಪಂಡಿತರು ಇಂದು ಬಂದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ); ವ್ಯಾಕರಣಪಂಡಿತರು ಕುಂಬಾ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಲಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಪಂಡಿತಮನ್ಯ (ನಾ). ತಾನು ಪಂಡಿತನೆಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನು; ವಿದ್ವಾಂಸನಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವಿದ್ವಾಂಸನೆಂಬ ಅಹಂಕಾರವುಳ್ಳವನು; ರಸಿಕತೆ ಸಾಲದ ಪಂಡಿತಮನ್ಯರೊಡನೆ ವಿವಾದ ಆನಗತ್ಯ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೨೮ ಅಡಿಬಿ). [ಸಂ.]

ಪಂಡಿತತ್ವ (ನಾ). ಪಾಂಡಿತ್ಯ; ವಿದ್ವತ್ತೆ; ಈ ವಿಚಿತ್ರ ಕಳಂಟುಂಡನ ಪಂಡಿತತ್ವವನ್ನು ನೀವು ತೋರಿಸಿ ಸಾಕು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೩೬). [ಸಂ.]

ಪಂಡಿತಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. ಪಂಡಿತನ ಮಗ. ೨. (ಆಲಂ) ದಡ್ಡ; ಕನ್ನಡಪಲ್ಲೇ ತೇರ್ಗಡೆಯಾಗದ ಪಂಡಿತಪುತ್ರರ ಪಡೆ ನಾವು (ಕಿರಾಂ. ೧೭-೬). [ಪಂಡಿತ+ಪುತ್ರ]

ಪಂಡಿತಮಂಡಳಿ (ನಾ). ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಭೆ; ಪಂಡಿತರ ಸಮೂಹ: ಪಂಡಿತಮಂಡಳಿಗಂ ಕವಿಮಂಡಳಿಗಂ ತನ್ನ ಮನೆ ತವರ್ಮನೆಯೆನೆ ಕೆಯ್ಯೊಂದು ಪೊಗಬ್ಬಿಪುದು . . . ಮಲ್ಲಪನಂ (ಅಡಿಪು. ೩-೨೮); ಪಂಡಿತಮಂಡಳಿಯಿಂದಮುಖಂಡಿತಸಂಯಮಿಗಳಿಂ ಗುಣಪ್ರಣಯಿಗಳಿಂ ಮಂಡಿತಮಾ ಜನಪದಮಾಖಂಡಳಭಿಭವಭಿಭವಿಭಿಗಳಿಂದನವರತಂ (ನೀಮಿಪು. ೧-೫೬). [ಪಂಡಿತ+ಮಂಡಳಿ (= ಮಂಡಲ)]

ಪಂಡಿತಮರಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿ ಸಲ್ಲೇಖನದಿಂದ ಸಾವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು; ಇಂತಾ ಮಹಾನುಭಾವಂ . . . ಪಂಡಿತ ಮುನಿಜನಸ್ತುತವಾರುಚರಣಂ ಪಂಡಿತಮರಣದೊಳ್ ವೀರಪ್ರಾಯೋಪಗಮನಸಂಸ್ಕರನನಮಾಧಿಯಂ . . . ನಿಜಾಯುಷ್ಯಾಂತಮಯ್ಯವರ್ತುರ್ದಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೨-೪೧ ಪ); ಸನ್ಯಸನವಿಧಿಯಂ ಪಂಡಿತಕರಣನಾಗಿ ಪಂಡಿತ ಮರಣದಿಂ ಮುಡಿಪಿ ರತ್ನದಂತಿರಾಕಲ್ಪದೊಳುದಯಿಸಿದನಾ ಮಹಾಬಳ ಚರೇಂದ್ರನುಂ (ಅನಂಪು. ೧೨-೪೩ ಪ); ಸಲ್ಲೇಖನವನ್ನು 'ಪಂಡಿತಮರಣ' ವೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಕಾಶ. ೯೨). 'ಬಾಲಮರಣ' ಹೋಲಿ.

[ಪಂಡಿತ+ಮರಣ]

ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಮಾತನಾಡುವ ಜಾಣ್ಮೆಯುಳ್ಳ ಹಕ್ಕಿ; ಗಿಣಿ; ಶುಕ: "ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿ ಕೀರನೊಳೆ" (ಕರ್ಣಾಟ. ೩೩); ಗಂಡು ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿ ಕೇಳ್ ಕಮಲಾಯತಾಂಬಕೆ . . . ನವೇಶ್ವರೋದಂಡ ಸನ್ನಿಭನೊರ್ವನೊಮ್ಮಿರಲ್ದೆ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿದಳ್ (ಉದ್ಬಿ. ೬-೭೧); ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿಯ ಮಾತನಾಡಿಸುವೆ ಚಂದವಿಕ್ರಮನೊಣಗಿದನು (ಪೋಪತ. ೧೮-೯೯); ತೊಂಡುಗಡೆವಗ್ಗದ ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿ . . . ವಿಯೋಗಿಗೀಂ ಮಾಡದೆ ಪೋಕುಮೇ ಮದನನಂದರೆಯಂ (ಕುಪಂ. ೧-೫೨). 'ಜಾಣ್ಣಕ್ಕಿ' ಹೋಲಿ. [ಪಂಡಿತ+ವಕ್ಕಿ]

ಪಂಡಿತವರ (ನಾ). ಪಂಡಿತರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಉದ್ವಾದ ಮ ವಿದ್ವಾಂಸ: ಪಂಡಿತವರಂ . . . ರಾಣೇಂದ್ರಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ (ಕವ್ಯಾ. ೧-೨೭). [ಪಂಡಿತ+ವರ]

ಪಂಡಿತವರ್ಯ (ನಾ). - ಪಂಡಿತವರ: ಪಂಡಿತವರ್ಯರ್ಥಸಿತ ಸುಮುಂಡಿತರುದ್ರಾಕ್ಷಭೂಷಿತಾಂಗರಂ (ವ್ಯಸವಿ. ೪೦-೨೧). [ಪಂಡಿತ+ವರ್ಯ]
ಪಂಡಿತಿಕೆ, ಪಂಡಿತಿಕೈ (ನಾ). ಪಾಂಡಿತ್ಯ; ವಿದ್ವತ್ತು; ಇದು ಪಂಡಿತಿಕೆಯೆಂಬುದುತ್ಪರವಾಕ್ಯಂ (ನೀತಿಮ. ೨೬-೫೩). **ಪಂಡಿತಿಕೈ:** ಮಗನೆ ನಿನ್ನ ಪೊಬಲ್ಗೆ ನೀಂ ಪೋಗಿ ನಿನ್ನ ಕಲ್ಪ ವಿದ್ಯೆಯಂ ಪಂಡಿತಿಕೈ [ಸಾಂ. ೯೯]ಯುಮನಾ ಪೊಬಲೊಳ್ ನೆಗಬ್ಬು ನೆಗಬ್ಬು ಪಂಡಿತರ್ಕ ಕೊಡನೆ ವಾದಂಗೆಯ್ದು ಗೆಬ್ಬು (ಗಡ್ಡಾರಾ. ೬೪-೧೩); ಒಂದಡೆಯೊ ಕೊಂಡು ಕಂದದ ಮೊದಲುಮಂ ವೃತ್ತದ ತುದಿಯುಮನೊಂದುಮಾಡಿ ಪದಮಿಕ್ಕಿಯೋದಿ ಪಂಡಿತಿಕೈಗೆ ಮುಯ್ಯಾಂತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೪ ಪ). [ಪಂಡಿತ+ಇಕೆ]

ಪಂಡಿತಿಕೈ 'ಪಂಡಿತಿಕೆ' ನೋ.

ಪಂಡಿತ (ನಾ). ವಿದ್ಯಾವಂತಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ವಿದುಷಿ; ಪಂಡಿತೆಯೆಂಬ ಪೆಸರನಾ ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳ್ಳನ್ನಿ ಮಾಡಿದ ಪಂಡಿತೆಯುಂಟರನು (ಅಡಿಪು. ೪-೮೧ ಪ); ಪಂಡಿತೆ ನಾವಮ್ಮ ಮನೆಯೊಳಿದ್ದನ್ನನ ಕೊಂಡ ರೊಳ್ಳಿಕೊ ಭುಕ್ತಿಗೆಮ್ಮ ಪಂದಿರೊಳೊರ್ವಳ ಮನೆಗೆ ಹೋಹುದು ಲೇಸೊ ಕಂಡುದನುಸುರು ನೀನು (ಭರಣಿ. ೮-೬೭). [ಸಂ. ಪಂಡಿತಾ]

ಪಂಡಿತೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಪಂಡಿತರ ಮಾತು; 'ವಿದ್ವಾಂಸರ ವಚನ: ಜನಪತಿ ಖನತೀಸರ್ಪಂ ಖನತಿ ಯನರ್' ತಕ್ಕ ಪಂಡಿತೋಕ್ತಿಗೆ ದೊರೆ ಯಪ್ಪಿನಮಾಡಲ್ಕೆ (ಅಂತಿಪು. ೮-೩೯). [ಪಂಡಿತ+ಉಕ್ತಿ]

ಪಂಡಿಪೊದಜು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ಪಂಡಿಪೊದಜು ಎಮ್ಮೆ ತುಜುಗೋಳ್ ಅರಾಊರನ್ ಅನೇಕಬ್ಬಿ ಇಕ್ಕಿಸಿ ಸತ್ತನ್ (ಮೈ. ೧೯೨೪, ೪೭-೬; ೨ನೆಯ ಶತ). [?]

ಪಂಡ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?); ದೀಜವರಿಯೊಳಗಣ ಮಾಟ ಸಹಾ ಸಕಲ ಪಂಡ್ರಿಕೆ ಸುನರ್ವಾಡಾಯಿ ಬಿರಾಡ ಜೋಡಿ ಆಯು ಸ್ವಾಮ್ಯ ಮೊದಲಾದ ರೊಳ ಧಾನ್ಯ ಸಹವಾಗಿ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೇವ ಭಂಡಾರಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದವು (ಸಾಂ. IX-ii, ೩೬೮-೫; 1559). [?]

ಪಂತ್, ಪಂಥ, ಪಂದ, ಪಂದ್ಯ, ಪಣೆದ್ವ, ಹಂತ್, ಹಣೆದ್ವ, ಹೊಂತ್ (ನಾ). ೧. ಪಣಿ; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ; ಶಪಥ: ಪಂತ್ [ಸಾಂ. ೪] ವಜಾಡು ಪಾಡಜಾಡು ಬಂಟರ ಮಿಗೆ ಸಂತ್ಯೆ ಪ ಗಡ ಸಮರದೊಳು (ಕುಂಠಾಸಾಂ. ೯-೯); ಆ ವೇಳೆಯೊಳೊರ್ವ ಬಿರುದಂಕನಾಯಕಂ ಪಂತ್ಮಂ ಪೇಳುತಿದರ್ (ಕವ್ಯಾ. ೩-೩೧ ಪ); ಗಂಡಸುತನವೆತ್ತು ನುಡಿದ ಪಂತ್ವ ಹೆಮ್ಮೆಗಂಡು ವೃಂದಾರಕರುಗಳ ಹಿಂದು ಬದುಕಿಕೆಂದು ಜೀವನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಂಡಡರಿಂದ ಸುರಪುರಿಗೆ (ನೋಪತ. ೫-೬೨); ಎಂತೀ ಮಗುವನು ಸಲಹುವೆನು ಹುಯ್ಯಲು ಇಡುವಾ ಸಾಧ್ಯಯ ಮಕ್ಕಳ ಪಂತ್ವ ಬೆಳೆಯಿಸಿ ನಡೆಸುವೆನು (ಕವಿಸೋ. ೫೫-೮). ೨. ಹುಟ; ಭಲ: ತವ ಪಂತ್ವ ಪಂತ್ವಾಕ್ಷಿಯೊಳ್ (ರಾಜಕೀ. ೧೧-೧೪೦); ಎಂಟು ಕಿನ್ನೂರಿ ನುಡಿದ್ದಾಂಗ ನನ ಗೆಳತಿ ಪಂತ್ವ ನಿನ್ನಗಾಳ ದನಿಗೋಡ (ಕನ್ನ. ೫೨); ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವವನಿಗೆ ಪಂತ್ವವಿರಬಾರದು (ಗಾಡ. ೩). ಸ್ವರ್ಧೆ; ಮೇಲಾಟ: "ಪಂತ್ (ಥ) - ಪಣೆತ = ಸ್ವರ್ಧೆ" (ತದ್ವ. ೯೩. ೨೪); ಪೊರೆಯುಂ ಪಂತ್ಮಂ ಮಿಲ್ಲದಂತೆ ಮನದೊಳ್ ನಿಷ್ಕರಣಂ ಕಾಯ್ದರೆಂ ಪರಚಂಕಾಕರ ನಿಹಿ ಎಂಬ ನುಡಿಯಂ ಮುಂ ಕೇಳ್ವಿಲ್ಲಾ ಗಡೇ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೫); ಹೊಂತ್ ಕಾಟಾಗಳಾಗ ರಾಯಮೋಹರದರಿ ಪಂತ್ವದೊಳೆನದರ್ದಿವಿ (ಕಂಪ. ೧೫-೨೧); ಕಾರ್ಮಗಲವ್ಯಥೆಪಂತ್ ಪಂತ್ವದೊಳೆನಗಿತ್ತು ಸುತ್ವಮುಕ್ತಿಗಿಯ ನೊತ್ತರದಿಂ ಮುಗಿಗೊಡ್ಡು ವಂದದಿಂ (ಚವಿ. ೨-೧೦೬). ೪. ಜೂಜು; ಪಂದ್ಯ: "ತತ್-ಕೈತವೇ ಚ, ಜೂಜಿನೊಳ್, ಪಂತ್ವದೊಳಂ" (ಕಾಶ. ೨೨). ೫. ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಒಡ್ಡುವ ವಸ್ತು; ಪಣಿ; ಒತ್ತೆ; ಬಾಜಿ:

ಮೊದಲು ಧರ್ಮರಾಯನು . . . ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನೂ . . . ತಮ್ಮಂದಿ
ರನ್ನೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಂತವಾಗೊಡ್ಡಿ ಪಗಡೆಯನ್ನಾಡಿ ಪರಾಜಿತನಾಗಿ
ಕೈಲಾಸಪಟ್ಟದ್ವನ್ನು ನೀನು ಕೇಳಿಯಿಲ್ಲವೇ? (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೧೬); ಪಂತಮು
ಶಾಲೆಯವರ ಕಂಡು ಪಂತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೇ? (ಗಾಂ. ೬. ೬೦೬);
ಗರ್ವ; ಅಹಂಕಾರ: "ಉಳ್ಳವಂ . . . ಪಂತ . . . ಅದಟು—
೫ ೬ ಗರ್ವಂ" (ಕಶಸಾ. ೫೬-೨೩೧). ಪಂಥ: ೧. ಇದು ಕಡಲಂಡದ
ಕಡುಗಡಿದಹೊಳೆಗಾಣವನನ್ನಿಟ್ಟು ಕೋಪಮನಾಟವುಪ್ಪದೆ ಪಂಥಮೆಂದು
ಬಂದು ಕದಗ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಕೋಣಪಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೪೨); ಭಾನುಸನ್ನಿಭ
ಮರಳು ಭೂಪನ ಹಾಣವೃದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನು ನೀನು ಪಂಥದ ಜಾಣನಲ್ಲಾ
ವಿಜಯನಾಗೆನಲು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೩೨); ಅಳಿಯನೆಂದೊಡೆ ಅಳಿಯನೇ
ಚಲವಳಿಯ ಜಾಗವನಳಿಯ . . . ಪಂಥವನಳಿಯ (ಸಾತ್ಯಭಾ. ೧-೩೧).
೨. ತರಳರಜುಸ ಸಾತ್ಯಕಿಗಳವರಿಗೆ ಪಂಥವದೇಕೆ ನಿಮ್ಮನು ಗರುಡಿಯಲಿ
ವಂದಿಸುವ ವಂದನೆಯುಂಟೆ ಸವರದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೨-೧೫).
೩. ಪುರುದೇವಂ ದೇವದೇವಂ ಕುಡೆ ಪಡೆದ ನೆಲಕ್ಕಾರೊಳಂ ಪಂಥ
ಮುಂಟೆ (ಅದಿಪು. ೧೪-೬೬); ಇಂತೆಸೆವ ಇಂಗಡಲ ಮಧ್ಯದೊಳು
ಪಾರಾದ್ರಿ ಪಂಥದಿಂ ಬೆಳೆದು ತನಗಾರು ಸರಿಯಿಲ್ಲವೆಂಬಂತೆ (ಪ್ರೌಢಂ.
೧-೨೪). ೬. ಸಾರುವುದು; ಭೋಷಣೆ: ಇನ್ನು ಪೇಳುವೆ ಚನ್ನ
ರಾಮನ ಕೃತಿಯನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೇಳಿ ಸಜ್ಜನರು ಮುನ್ನಿನ ಪಾಂಡವ
ಪರ್ಯಾ ಪಂಥದಿ ಬಣ್ಣಿಸುವೆನು ಭರೆಯೊಳಗೆ (ಕುಮಾರಾಂ. ೧೧).
೭. ಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಂದ ಆಡುವ ಕ್ರೀಡೆ, ಕಾಲುಚೆಂಡು ಮುಂತಾದ
ಲಟೆ: ಕಾಲುಚೆಂಡಿನ ಪಂಥ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೩೨). ಪಂದ್ಯ:
೧. ಶ್ರೀಮಹಾಬಲಿ ಬಾಣರಸರ್ ಪೆಮ್ಮಾನದಿಗಳ್ಳಾಣರಸರಾ ಮಹಾ
ರಾಜರಾನೊಡಗೊಣ್ಣು ನೊಟವ್ವ ರಾಜಮಲ್ಲ ಮಯಿನಾಡಿಯ ದಡೆಗನಾ
ಮೇಗೆ ಪಂದಮಯ್ಯ (ಎಕ. ೫, ಮುಳಬಾ. ೨೨೪-೫; ಸು. ೩೨೦ ೧);
ಬೇಡ ಮಗನೆ ಪಂದದ ಮಾತು ಕಲಿಕಾಮ ನಾಡಾದಿಯಲ್ಲ ಮಾರಾಂತಕ
(ಪ್ರಭು. ೧೬-೪೪). ಪಂದ್ಯ: ೪. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಪಂದ್ಯವು ಪ್ರಾಣಿಯೊಳವು
(ಗುರುಬಾ. ೩೪೧). ೫. ಭೇದದಲಿ ಕಲಿಪುರುಷ ಮಾಯೋಪಾಧಿ
ಯಲಿ ಪುಷ್ಕರನ ಜೂಜಿನ ವಾದದಿಂದರೆಗಳೆಯಲಿ ಗೆಲಿಸಿದನು ಪಂದ್ಯ
[ಸಾಂ. ಪಸ್ತು]ಗಳ (ಸಕಚ. ೪-೨೪); ಉಳಿದವರಲ್ಲರೂ . . . ಪಂದ್ಯ
ವನ್ನಡುವುದಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಗೆದ್ದವರಿಗೆ ಸೋತವರು ನೂರು ರೂಪಾಯಿ
ಗಳ ಪಂದ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವುದೆಂದು ಸಮ್ಮತಿಸಿದರು (ಕವಿ. ೬೨);
ಪಂದ್ಯಕೊಡ್ತಿದುನ ಸಿರಿಯ ರಾಶಿಯನು ಚದುರೆ ಜೂಜಿನವ ಕುಗ್ಗಿಪೊಲು
ಮನುಜಜೀವನದ ಪರಿಮಿತಿಯೊಳಿಹುತ ದೇವಿಯು ಬರುತಕಳು!
(ಭಾಸಗೀ. ೧೦೩). ೬. ಎಂ. ಜಿ. ಎಸ್. ಪಂದ್ಯಕ್ಕೆ ನಾನು ಆ ವರ್ಷ ಹೋಗುವು
ದಂತೂ ಖಂಡಿತವೇ ಆಗಿತ್ತು (ಅಲಪೂ. ೫೩). ಪಣೆದ್ದ: ೫. ನೆತ್ತದೊಳ
ಬಿತ್ತರಂದೊಳಿಹುತ . . . ಕೊಯ್ಲು ವಿಂಡರಂ ಪಣೆದದಿಂ ಮಣ
ಯಿಸುತ್ತ ಸುತ್ತೇನೋ ರಸವಕ್ರ ಹಾಸ್ಯ ಸಗ್ಗಾಮೋಕ್ತಿ ವೃತ್ತಿಗಳನಿಸಪ
ಸಖರವಹುದು ಮುನ್ನಿಸುತೆ ಮತ್ತಶುಕಕೇಕಿ ಹಂಸಾದಿಗಳೊಡನೆ ಬಿನದಿಸು
ತ್ತಿಸೆದುದಲಬಾಜನಾ (ಪದ್ಯರಾ. ೪-೪೪). 'ಪಣೆದಂಬೊಯ್' ಪರಾ.
ಹಂತ: ೧. ದಾಳಿ ಬಂದುದೊ ತಲ್ಲನೆದಿರಿ . . . ಕೂಲಿಭಕ್ತನು ಸತ್ತನೋ
ಈ ಕೇಳಿಕೆಗಳೆಂ ಹಂತವಂ ಮುಜಾಬಾಳಿನಂತೆ ನಿಗುಡೊದಿ ಸಂಕಿಸದ
ದಿಂಕದಲಿ (೬೫೫. ೫೬-೧೬). ಹಣೆದ್ದ: ೩. ಹಾಡುವರು ಕೆಲರಲ್ಲಿ
ಕೈಹೊಯ್ಯಾಡುವರು ಕೆಲರಲ್ಲಿ ಹಣೆದವನಾಡುವರು ಕೆಲರಲ್ಲಿ ಜೂಜಾಡುವರು
ಕೆಲವರು (ಕೊಲ್ಲಾ. ೫೬). ಹೊಂತ: ೩. ಹೊಂತಕಾರ: ಪರಾ.
ಪಂತ ಮಾಡು= ಪಣ ತೊಡು; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡು: ಪಂತ ಮಾಡು
ತಲವಳು ನೀಡದಿಹ ಹಿರಿಯ ಅಂತರ್ಯಾಕಾಂತಿಯನು ನೀನು ನೀಡು

(ಆರುಣ. ೧೧-೧೬); ಜಯಮಲ್ಲನ ತಲೆಯನ್ನು ಬೆಲೆಗೊಳ್ಳದೆ ಬಿಡೆನೆಂದು
ಪಂತ ಮಾಡಿ ಅದರಂತೆಯೇ ಅವನನ್ನು ಕೊಂದನು (ಆರ್ಯಕೀ. ೩೪).
ಪಂತವಾಸಿ=ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ: ಅಗಸನ ಮನೆ ಕೊಳ್ಳೆಯಾಯಿತು. ನಾಯಿಯು
ಪಂತವಾಸಿ ಗೆದ್ದಿತು (ಕಥಾಪುಂ. IV, ೧೯೨). ಹಂತವಂ ಮುಜಾ,
ಹಂತವ ಮುಜಾ = ಗರ್ವವನ್ನು ಮುರಿ; ಅಹಂಕಾರವನ್ನು
ನಾಶಪಡಿಸು: ಸುರಹೊನ್ನೆ ಬಸದಿಯೊಳಗಿಪ್ಪರುಹನ ಹಂತವಂ
ಮುಜಾದೊಡೆದು ನಿಲಿಸಿದವನು (ಸೋಮಚ. ೩-೬೪); ಬೇಡವೋ
ಇಲಿಚೆಯ್ಯಾ ನಿನಗಂಜರು ನಿನ್ನ ಗಣಪತಿಗಂಜರು ಕೊಡಲಚನ್ನಸಂಗನ
ತರಣರು ಕಂಡೆನೆ ನಿನ್ನ ಹಲ್ಲ ಕಳೆವರು ಹಂತವ ಮುಜಾವರು (ಚನ್ನ. ಪ. ೪.
೫೩೪-೧೧೬೬); ಹಂತವ ಮುಜಾಯ ಬಂದಸುರಗಿರಿವರ್ಗಂದು ನಿಂತಿರೆ
ಕಂಡು ಸೈರಿಸದೆ (ಮೋಹತ. ೧೨-೩೪).
[ದೇ. || ತಮಿ. ಪನ್ತಯ; ಮಲ. ಪಂದಯ; ತುಳು. ಪಂತೊ; ತೆಲು.
ಪಂತ, ಪಂದಿಯ, ಪಂದಯ, ಪನ್ನದ. / ಪಾಂ. ಪಣೆ. / ಸಂ. ಪಣೆ]
ಪಂತ, ಹಂತ, ಹೊಂತ, (ನಾ). ೧. ದಾರಿ; ಮಾರ್ಗ; ಪಂಥ=
ಪಂತ (ಕಬ್ಬಾ. ೧೪೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. ನಡವಳಿಕೆ; ಪದ್ಧತಿ;
ಧರ್ಮ: ಪಲಾಯನವಕಟಕಟಿ ಪಾರ್ಥವರ ಪಂತ[ಪಾಂ. ಥ]ವೆ
ಮರಳಿ ನಿಂದಿರು ಕೊಲುವುದಿಲ್ಲದೆ (ಕುಪ್ಯಾ. ೪-೬೫); ಧಕ್ಕುಕುಲ
ವಾರ್ಧರಾಕಾಶಶಾಂಕಂ ತಾನೆ ಮೈದೋಜುವನ್ನೆಬರಂ ಪ್ಲತ್ತಿಯರ
ಪಂತಮಂ ಬಿಡದೆ ಬಿಡದೆ ಹಯಮಂ ಕಟ್ಟಿ ಕಾದುವೆನೆಂದು ನೀಡುಂ
ಬಗೆದು (ರಾಮಾ. ೧೪೧-೬೫). ೩. ಪದವಿ; ಸ್ಥಾನ; ಅಧಿಕಾರ:
ಶ್ರೀಕಲಿವಿಟ್ಟಿರಸರೆ ಬೆಸದೊಳತೀತನಾದೊಡಾತನ ಗಾವುಜೆ ಗರಸ
ನ್ಮಾಣ್ಣ ಪುಣ್ಣ ಪಂತಮನಿತ್ತೊಡೆ ಜಕ್ಕಿಯೆಟ್ಟ ನಾಟ್ಯ ಪುಣ್ಣ ಗಿಯ್ಯ
ತ್ತಿರೆ (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೨೧೯-೧೧; ೨೧೮). ಹಂತ: ೧.
"ಹಂತ (ಹೊಂತ) = ಪಂಥ = ಮಾರ್ಗ" (ಪದ್ಯಕೀ. ೪೪);
ಪಂಥ = ಹಂತ (ಕಮದ. ೨೫೪ ಪ್ರಯೋ). ಹೊಂತ: ೧. "ಹಂತ
(ಹೊಂತ)—ಪಂಥ = ಮಾರ್ಗ" (ಪದ್ಯಕೀ. ೪೪), "ಹೊಂತ = ಪಾದಿ"
(ಜಾನಕೀ. ೬೦). [\leftarrow ಸಂ. ಪಂಥಾ]
ಪಂತ(ನಾ). ೧. ವಿದ್ವಾಂಸ; ಪಂಡಿತ: (೪). ೨. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ: (೪).
೩. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಕೆಲವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ತಮ್ಮ ಹೆಸರಿನ
ಮುಂದೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಉಪಪದ: ಪಂತರು
ಹೊತ್ತುಂಟೆರೆ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟರು
(ಮುಂಬಯಿ. ೧-೩೩). [\leftarrow ಮರಾ. ಪಂತ./ಸಂ. ಪಂಡಿತ]
ಪಂತಗಟ್ಟು, ಪಂತಗಟ್ಟು, ಪಂದ್ಯಕಟ್ಟು (ಕಿ). ೧. ಸ್ಪರ್ಧಿಸು:
ಸಗ್ಗಿ ಗರಾಣ್ಣನೆಂದು ಸಭೆಯಂ ಶ್ರೀಧರ ಕೃಷ್ಣ ರಾಜಸಭೆಯಂ ಪೋಲಕ್ಕೆ
ಮುಂ ಪುಟ್ಟಿಯುಂ ಪಂತಗಟ್ಟಿಯುಮಾಜವಂತೆ ಪೊಸತಂ ಪ್ರಾಣನಮೇಂ
ಪೋಲ್ನು ಮೇ (ಮೈಸೂ. ೫-೨೯). ಪಂತಕಟ್ಟು: ೨. ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ
ಒತ್ತೆಯನ್ನು ಇಡು; ಪಣವನ್ನು ಒಡ್ಡು. ೩. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡು;
ಪಣತೊಡು: ಹಂತಿಯದು ಪಾಡೆಂದು ಪಂತಕಟ್ಟಲು ಬೇಡ (ಕನ್ನ. ೫.
೨೧೫). ಪಂದ್ಯಕಟ್ಟು: ೨. ಪಂದ್ಯಕಟ್ಟುವುದು ಮತ್ತು ಜೂಜು
(ಭಾಷಾ. ೨೯೦). [ಪಂತ + ಕಟ್ಟು]
ಪಂತಕಟ್ಟು 'ಪಂತಗಟ್ಟು' ನೋ.
ಪಂತಗಾರ 'ಪಂತಗಾಳಿ' ನೋ.
ಪಂತಗಾಳಿ, ಪಂತಗಾರ, ಪಂಥಗಾರ, ಪಂಥಗಾಳಿ, ಹೊಂತಕಾರ,
(ನಾ). ೧. ಹಟಗಾರ; ಛಲಗಾರ: (೪). ೨. ಜೂಜುಗಾರ: (೪).
೩. ಗರ್ವ; ಅಹಂಕಾರ: (೪). ೪. ಗ್ರಾಮದ ಆಯಗಾರರಲ್ಲಿ
ಒಬ್ಬ: ಸುಂಕ ತಳವಾಟ ಅನುಪು ಮಗಮೆ ಚಲವಾದಿ ಸಂಗಡಿ ಪಂತ

ಗಾಳಿಗೂ ಇದೇ ಭಾಷೆ (ಸೌಖ್ಯ. IX-11, ೫೬೨-೨೦; 1530).

ಪಂತಗಾರ : ಪಿ. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡುವವನು; ಪಣತೊಡುವವನು : ಪಂತಗಾರರ ಸರಬಲ ಸಂತವಿದುವನು (ಸೌಂದರ್ಯ. ೨-೪೫).

ಪಂಥಗಾರ : ಪಿ. ನಿರ್ದೋಷಕೃತಿಯ ನಿರ್ಮಿಸುವವನನ್ನು ಪಂಥಗಾರ ! ಹಂಬಲ

ವೇನೊ ಹಿರಿದು (ಉತ್ಕಾ. ೨೫-೧). **ಪಂಥಗಾಣ :** ಪಿ. ಫಲಫಲ

ನುಣುವ ಪಲವು ಪಂಥಗಾಣರ ನೆಲೆಗಡಿಸುವ . . . ತುರಗವ ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದೆ

ತೋಟಾದರು (ಅಂಜನ. ೬-೪೯); ಗಾಯನದ ಕಾಲ್ಪಂದಿಯಂತಹಂ

ಪೊಸರಥದೊಳ್ಳಿದಿ ಬಿಲ್ಲಾಳ್ ಪಂಥಗಾಣ ನೀನಮದೆನುತ್ತ (ಚಿಬು. ೩೧-೪೯).

ಹೊಂತಕಾರ : ಪಿ. ಹುರುಡಿಸುವವನು; ಸ್ಪರ್ಧಾಳು : ಹೊಂತ

ಕಾರರಲ್ಲ ಓಟದ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರ ಮೈಗೆ ಒಬ್ಬರು ಅಂಟಿದಂತೆ ಸಾಲಾಗಿ

ನಂತರು . . . 'ಹೊಂತಕಾರರಲ್ಲ ಬಂದಿರಾ ?' ಗ್ರಾಮತತ್ತ್ವ ಕೆಸರಗದ್ದೆ

ಗಿಳಿದು ಕೇಳಿದ (ಹುಲಿಪಾ. ೩೧). [ಪಂತ್ಯ + ಕಾಣ]

ಪಂತಡಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲಾಸ್ಯ : ಸಾರಿ ಕುಮಿ

ಪಂತಡಿ ಇವು ಲಾಸ್ಯಗಳು (ಭಾರತ. ೫೫೬). [?]

ಪಂತಪಾಡು, ಪಂಥಪಾಡು, (ನಾ). ೧. ಶಪಥದ ಘೋಷಣೆ; ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ

ವಾಕ್ಯ; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯ ಉಗ್ಗಡಣೆ : ತಮ್ಮ ಕೇಳಿದ ಪಂತಪಾಡಿನ ಸೇಡನ್ನು

ತಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ (ಮಂತ್ರ. ೪೮-೨೪).

ಪಂಥಪಾಡು : ೧. ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಗದ ಭಟಿರತ್ತಿ ದಪಂಥಪಾಡುಗಳ

ನಸಿಕಥ್ಯಜಂ ನಡೆದನರ್ಜುನನ ಮೇಲೆ (ಚ್ಯಮಿಪಾ. ೯-೧೫); ನರಸರಾಜನ

ಈ ಅಸಮಾನವಾದ ಪರಾಕ್ರಮದ ಅಯತವನ್ನು ನೋಡಿ ರಣದುಲ್ಲಾ

ಖಾನನ ಪಂಥಪಾಡುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಹೇಳ ಹೆಸರಿಲ್ಲದೆ ಹೋದವು (ಕವೀರ. ೧೧೪).

೨. ಸ್ಪರ್ಧೆ; ಸೇನಾಸಾಟ; ಹೋರಾಟ : ಮೂಡಿದ ವಿರಕ್ತಿಯಂ

ನಾಟ ಮನದೊಳ್ಳಂತಪಾಡಿನನೊಳಿನ್ನು ಸಲ್ಲದು ತನಗೆ ಕಾರುಣ್ಯಕೇಡಾದ

ಬಳಿಕದೇತಕೆ ಸಮರವೆನುತ (ಚ್ಯಮಿಪಾ. ೪-೫೦). 'ಪಾಡುಪಂತ'

ಪರಾ. [ಪಂತ್ಯ + ಪಾಡು]

ಪಂತಪೌರುಷ (ನಾ). ಹೆಬ್ಬಂದಿ ಕೂಡಿದ ಪರಾಕ್ರಮ; ಫಲದಿಂದ

ಉಂಟಾದ ಶೌರ್ಯ, — ಸಾಹಸ : ಇಂತು ಬಲುಬಗೆಯಿಂದ

ತಮ್ಮಯ ಪಂತಪೌರುಷ ಮೆರೆಯ . . . ಕಾದಿಹರು ಪಯಪಾಡಿನಲಿ

ಸಮವಾಗಿ (ಕೋಗಯ. ೧೦-೫೦). [ಪಂತ್ಯ + ಪೌರುಷ]

ಪಂತಪೌರುಷ (ನಾ). — ಪಂತಪೌರುಷ : ಇಂತೆಂದು ಕಂಠೀರವ ನರ

ಸೇಂದ್ರನ ಪಂತಪೌರುಷವ ಪೊಗಳತ (ಕಂಠಿ. ೧೩-೬೯).

[ಪಂತ್ಯ + ಪೌರುಷ]

ಪಂತಮಣಿ (ನಾ). ಅಟ್ಟುಗುಳಿ ಮಣಿ : ಪಂತಮಣಿಗೆ ಹುಣಿಸಿವೀಣ

ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂ. ೨೩). [ಪಂತ್ಯ + ಮಣಿ]

ಪಂತವಾತು (ನಾ). ಪಣತೊಡುವ ಮಾತು ; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ : ಇಂತು

ಮಹಿಮಾಭಟಿರೀರಂತುಸಿವಾರ್ ಪಂತವಾತುಗಳ ಪಸುಗೆಗೊಳರ್

(ಅಸ್ತಿಕ. ೬೧-೧೫). 'ಪಂತಪಾಡು' ಪರಾ. [ಪಂತ್ಯ + ಮಾತು]

ಪಂತವೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಜೂಜು ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಪಣ

ವೊಡ್ಡು : ಅವನಿಗೆ ಇನ್ನಿಟ್ಟು ಹಟ ಎಷ್ಟು ಇದೆ ಅಂದರೆ ತನ್ನನ್ನೇ

ಬೇಕಾದರೂ ಪಂತವೊಡ್ಡಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ರೂ. ೨೩). [ಪಂತ್ಯ + ಒಡ್ಡು]

ಪಂತಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಪಣತೊಡು ; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡು : ಪಂತಹಾಕಿದವರ

ಹತ್ತಿರ ಪಾಂತರಾಗಿರಬೇಕು (ಗಾ. ೧೦); ಅವರು ಈ ಸಾರಿ ಓಟು ಬರೆದಿದ್ದರೆ

ನಮ್ಮ ತಾಲ್ಲೂಕಿಗೆ ಕಾರಿಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪಂತಹಾಕಿದ್ದರು (ರೂ. ೨೩).

[ಪಂತ್ಯ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು)]

ಪಂತಿ, ಪಂಗತಿ, ಪಂಗ್ತಿ, ಬಂತಿ, ಹಂತಿ, (ನಾ). ೧. ವಸ್ತುಗಳ

ಹಾಗೂ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸಾಲು, — ಓಳಿ : "ಆಳಿ (೧), ಶ್ರೇಣಿ (೧),

ಅವಳಿ, ಪಂಕ್ತಿ, ವಿಧಿ, ರಾಜೀ(೧) — ಈ ೬ ಪಂತಿ" (ಪಲಾಯ. ೧೧೯-೬೬);

ಪಶ್ಚಿಮಮುಖದ ಸನ್ನ ಬಹುಮೂಲಿಕ ಪನ್ಪಿಯೆ . . . ಉತ್ತರಾ

ಮುಖದ ಸಂದ ಬಹುಮೂಲಿಕ ಪನ್ಪಿಯೆ . . . ಕೂಡುತ್ತ

ಸೀಮಾಸ್ತರಂ (ಎಳ. I, ೧-೨೪; ಸು. 466); ಮೆಲ್ಲನಾನವನಪಾತಮಂ

ಕುರುಳ ಪಂತಿಗಳಂ ಪೊಳೆವತ್ತಿಯುಗ್ಗಮಂ ಕನಕಘಟೋಪಮಸ್ತ ನಯುಗಂ

ಗಳನೀಕ್ಷಿಸುತುಂ (ಧರ್ಮಾ. ೬-೧೬೧); ಬೇಟೆಬೇಟಗ್ಗನಣೆ ಬೇಟೆ

ಪುಷ್ಪದ ಪಂತಿ ಬೇಟಲ್ಲಿ ಬೇಟೆ ಶಿವಸಿಂಹಾಸನದ ಕಾಂತಿ (ಬಸರ. ೬-೨೩).

೨. ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಜನರ ಸರದಿ, — ಪಾಳಿ; ಭೋಜನ

ಪಂಕ್ತಿ : ಅಯ್ಯೂರ್ವರ್ ಮಕ್ಕಳೊಂದೆ ಪಂತಿಯೊಳ್ ತಾಯ್ಯಲಂ ಬಡ್ತಿ

ಸಿಯಯ್ಯೂಣು ನಾಯನವರ ಮೇಗೆ ಬಿಟ್ಟೊಡೆ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೬೪-೨೨);

ಮತ್ತೊಂದು ಸಮಯದೊಳಿಲ್ಲಾ ಕುಮಾರರಂ ಪಂತಿಪಾಣಂ. ೧೧೧೪೦

ರಿಸಿ ಪಾಯಸಮಂ ಪರಿಪಾಣಂಗಳಿಟ್ಟು ಬಡಿಸಿ (ಪುಣ್ಯಾ. ೩-೪ ನ);

ದಳಪತಿ ಸಹ ಬಂಧುಗಳು ಕೂಡಿ ಪಂತಿಯೊಳೊಲಿದು ಭೋಜನವನು

ಮಾಡಿ (ಕಂಠಿ. ೪-೯೨). ೩. ಸಹಪಂಕ್ತಿ ; ಸಮಪಂಕ್ತಿ : ರವಿಪೂ

ಜನ ಕರಿಸಿ ಪಂತಿಯಲಿ ಜನಪನಾರೋಗಿಗಿದನು (ಕುಮಾರ. ೧-೧೬).

ಪಂಗತಿ : ೩. ದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಬಹಳ ರೊಕ್ಕ ಗಳಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂದ

ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅವರು ಜಾತಿ ಕೆಟ್ಟು ಹೋದರೂ ಅವರ ಪಂಗತಿಗೆ ಕೂತು

ತಿನ್ನುವುದೇ ? (ಅಲೋಲಿ. ೧೪೩). **ಪಂಗ್ತಿ :** ೧. ಮಿಸುತ ಧವಳತ್ವ

ಪಂಗ್ತಿಯ ಪಸರಿಕೆಯ ಪಂಟಿಸಿತು ಬೆಡುಗಡೆದಸುರಬಲವಲ್ಲದೆ ಬಿರುದಿನ

ಬಲುಭಟಿಸ್ತೋನು (ಕೋರಂ. ೬-೯-೧೬). ೨. ಇನ್ನೂ ಮೊದಲನೆಯ

ಪಂಗ್ತಿಯ ಊಟ ಮುಗಿದಿಲ್ಲ (ರೂ. ೨೩). **ಬಂತಿ :** ೧. "ವೀಧಿ, ಆಳಿ,

ಅವಳಿ, ಪಂಕ್ತಿ, ಶ್ರೇಣಿ: — ೫ ಪಂಕ್ತಿ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಹೆಸರು, ಬಂತಿ,

ಸಾಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೧೦); ಈ ಕೊನೆಯ ಬಂತಿಗಳನ್ನು ಪದೇ ಪದೇ

ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ (ಚಕ್ರ. ೬ ಮುನ್ನುಡಿ). **ಹಂತಿ :** ೧. ಪೊಂಗಳಸವಾಂತ

ಕರುಮಾಡಗಳ ಮಣವಂಕದಾರಗಳ ಹಂತಿಯಿಂದೊಪ್ಪಿದುದು ಮೋಹನಂ

ಸಂಚರಪ ದಾರಿಯೂ ಸೊಳಗೇರಿ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೮-೮೫); ಅಡಕಿ ತುಂಬುವ

ಹೇಮಫಲಿದುಗ್ಗಡದ ಹೊಂಮೋಣಿಗಳ ಹಂತಿಯ ಸಡಗರದ ಸೌರಂಭ

ವೆಸಿದುದು ಸುತ್ತುವಳೆಯದಲಿ (ಕೋರಂ. ೧-೧೩-೧೦); ಅಲ್ಲಿ

ಹೊಂಗುಲಾದಿ ಹಂತಿ; ಇಲ್ಲಿ ಚನ್ನವೂರ (ಅನೀ. ೨೦-೧೦). ೨. ಗುಣ

ಪಸಾಯದ ಕಾಣಿಕೆಯ ಹರಿಯಣದ ಹಂತಿಯ ದಾಯದೊಟಿಕೆ ಪುಣಿಗ

ಕಾದನೆ (ಕುಮಾರ. ೧೩-೨). ೪. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ಬಂಬಲ್ . . .

ಹಂತಿ . . . ಗೊಂದಲ (ಉಂದಲ್) — ಈ ೪೦ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶಪಾ. ೫೬-೨೨೨);

ಹಸಿದವ್ಯಳಿಪ ಸಿಂಹದ ಹಂತಿ . . . ಮಹಾರಥರಳವಿ

ಗೊಟ್ಟಿದೆ ನೋಡು ದುರ್ಯೋಧನ ಸಹೋದರರ (ಕುಮಾರ. ೩-೧೬).

೫. ಒಂದಾದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಬರುವುದು ; ಪರಂಪರೆ : ಮುಂದೆಯೊದಗಿದ

ಕಷ್ಟಗಳ ಹಂತಿಯನು ನೆನಸಿಕೊಂಡೊಡೆ (ನನ್ನ. ೨೫-೧೧). ೬. ಅಕ್ಷರಗಳ

ಸಾಲು, — ಪಂಕ್ತಿ : ಅ ಶಿವಾಗಮಲಿಖಿತ ಹಂತಿಯನಿಸುವ ಸಾಧನಂಗಳಿಂದ

ನೆಲೆಯೊಡೆ (ಭಾಷಣ. ೩-೨೪). ೭. ಕಣದಲ್ಲಿ ಬತ್ತ, ರಾಗಿ ಮೊದಲಾದ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು

ಒಕ್ಕುವಾಗ ತುಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಲಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ದನಗಳ

ಸಾಲು: ನನ್ನ ತಂದೆಯ ಹಂತಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಶಿವಶರಣರ, ಹಾಡು

ಗಳನ್ನು, ತಾಯಿಯು . . . ಶಿವಸೊಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಶ್ರಾವಣಮಾಸದಲ್ಲಿ

ಹಾಡುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದರು (ಕನ್ನ. 11, ಅಂಕ); ಹರಗಿ ಬಿತ್ತಿ ಹಂತಿಯಲಿ

ತಿರುಗಿ ನೀ ಸ್ವಂತ ರಾಶಿಮಾಡು (ನಿಲಮು. ೩೬-೬); ಕಾಳು ಪೂರಾ

ಬಣಗಿದ ಮೇಲೆ ಖಣವ ಮಾಡಿ ಹಂತಿಯ ಕಟ್ಟಿ ಕಾಳು ತುಳಿಸಿ ತೂರಿಸಿ

ಮನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯ. ೫-೧೯೬).

ಪಂತಿಯಾಗು=ವರ್ಧಿಸು; ಮುಂದುವರಿ: ಕಾಂತೆಯಂಗದೊ
ಳುದಿಸಿದ ಗರ್ಭಚಕ್ರವು ಪಂತಿಯಾಗಿರುತ್ತಿರೆ ಕಂಡು (ಅಂಜನ. ೯-೧೬).
ಹಂತದಪ್ಪು=ಹಿಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿಯಾಗು; ಕೆದರಿಹೋಗು: ಹಂತದಪ್ಪು
ತಾಟುಂಬಿಯುಂ ತೆರಳ್ ಕುರುಕುಳ್ಳ (ಚಂದ್ರ. ೮-೭೨). ಹಂತಿಯ
ಹಾಡು=ತೆನೆ ತುಳಿಸುವಾಗ ಹಾಡುವ ಹಾಡು: ಮಲ್ಲಪ್ಪನ
ಹಂತಿಯ ಹಾಡು ಸುತ್ತ ಮುತ್ತಲಿನ ಹೊಲದಲ್ಲಿವರಿಗೂ ಕೇಳಿ ಬರು
ತ್ತಿತ್ತು (ಸದುಗೋ. ೩೭); ತಿವರಣರ ಹಂತಿಯ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ
ವಾಗಿ ಸಂಕಲಿಸಲಾಗಿದೆ (ಕನ್ನ. ೩೩, ೪೦೪). [**ಪಂತಿ**]
ಪಂತಿಕಂಠ (ನಾ). ಸಾಲಾಗಿ ಹತ್ತು ಕೊರಳುಳ್ಳವನು; ದಳಕಂಠ;
ರಾವಣ: ಅಹಂಕರಿಸಿದ ಪಂತಿಕಂಠನ ಕಂಕರಂ ಪಾದಾಂತದಿಂದೂತ್ತಿ
ದಡ್ಡು: ಸ್ವಕಳಿದು ಹೋದನಲ (ಜಸಪ. ೫೪-೫೦). [**ಪಂತಿ+ಕಂಠ**]
ಪಂತಿಕಾಣಿ, ಹಂತಿಕಾಣಿ, ಹಂತಿಗಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿ
ತಿರುವವರಿಗೆ ಬಡಿಸುವ ಏರ್ಪಾಡಿನ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ. ೨. ಸಾಲಿ
ನಲ್ಲಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತಿರುವವನು: ಎಡೆಪಟ್ಟಲ್ಲದ್ದನೆಗೆ ಪಡೆಗಕ್ಕೆ
ತಗುಳ್ಳ ಪಟಾಯಿ ದಿತ್ತರಿಗೆ ತಕ್ಕದೆಯುಟಾದು ಪಂತಿಕಾಣರನೆದೆಯುಟಾದು
ವಿಶಾಸದಿಂದಮರಿಸಿದರಾಗಳ್ (ಸುಕುಮ. ೧೧-೨೬). **ಹಂತಿಕಾಣಿ**:
೩. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವವನು; ಸಾಲಿನಲ್ಲಿರುವವನು:
ಭ್ರಾಂತಿ ಬಿಗಿದಿದೆ ಚದುರಟತ್ತ ಕೆ ಬಂತೆ ಬೇಟೆಂದಾಯ್ತು ರಾಯನ
ಹಂತಿಕಾಣರು ಬರಲಿ ಹಿಡಿಯಲಿ ನಿರತನವ್ರತವ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೧-೩೨).
ಹಂತಿಗಾಣಿ: ೨. ಕಿಜುನೊರಡಿ ವಿಸ್ತಾರವಿರುವ ಹಂತಿಗಾಣರು ಭೂರಿ
ಸರ್ಪನಗಳೆರಮನೆ ಹೊಸದಲು ಹೊಸ ಮೆಳೆಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೧-೪).

[ಪಂತಿ+ಕಾಣ]

ಪಂತಿಗಟ್ಟು, ಬಂತಿಗಟ್ಟು, ಹಂತಿಕಟ್ಟು, ಹಂತಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ).
೧. ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಸಾಲಾಗು. ೨. ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರು; ಗುಂಪು
ಗೊಡು; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು: ಪವನಸುತ ಸಹದೇವ ಸಾತ್ಯಕಿ ದಿವಿಜಪತಿ
ಸುತರಾದಿಯಾದವರವಿರಳದ ತೋರಾಗ್ನಿತಪ್ಪರು ಪಂಪ್ರಾಣಂ.ಹಂತಿಗಟ್ಟಿ
ದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೧೯). ೩. ಸಾಲಾಗಿ ಕಟ್ಟು; ಸಾಲಾಗಿ
ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪಂತಿಗಟ್ಟಿದರಲ್ಲಿ ಮಿಗಗಳಂ, ಕಾಲ್ಪಂದಿ
ಕಾಲ್ಪೋಣ ಕುರಿ ಕೋಳಿ ಗೂಳಿ ಮೊದಲಾಗವಂ ಸುತ್ತುಂಬರಿಸಿ, ಹರಸಿ
(ಶ್ರೀರಾಮ. ೬೬೪-೧೯೭). **ಬಂತಿಗಟ್ಟು**: ೧. ಕಟ್ಟಿಟ್ಟು ಬಂತಿಗಟ್ಟಿ
ದರುಂ ತನಗಾಣುತಿಂಗಲೊಳಗಿನಪ್ಪು ತಪ್ಪದು (ದಿವೇಕ. ೧೯೫). **ಹಂತಿ**
ಕಟ್ಟು: ೪. ತೆನೆಗಳನ್ನು ತುಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದನಗಳನ್ನು
ಸಾಲಾಗಿ ಕಟ್ಟು; ತೆನೆ ತುಳಿಸು: ಆಳುಗಳನ್ನು ತಕ್ಕೊಂಡು ಹಂತಿ
ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಹಿರೇ ಕಮತಿಗನು ಊಟವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು
ಬಂದನು (ಬೆಳಭಾ. ೭೯); ಇದುವರೆಗೂ ಯಾರೂ ಈ ರೂಲು ಹೂಡಿ
ಹಂತಿಕಟ್ಟಿಲ್ಲ (ರಾಜಾದೇ. ೫೯); ಹಂತಿಕಟ್ಟಿಲಕ್ಕೂ ಸುಲಭ (ಅಶೋಕ.
೧೦೯). **ಹಂತಿಗಟ್ಟು**: ೧. ರಣ ಗಜಬಜದ ಗೋಳಾಗೋಳಿ ತಣತುಡು
ಹಂತಿಪ್ರಾಣಂ. ಪಂತಿಗಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ನೃಪನಿರ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೧).

[ಪಂತಿ+ಕಟ್ಟು]

ಪಂತಿಗುರುಳ್ (ನಾ). ಸಾಲಾಗಿರುವ ಮುಂಗುರುಳು: ತಟೀಪಾದಪ
ದೀಧಿ ಪಂತಿಗುರುಳಂತಿ... ಒಪ್ಪಿರೆ ಕೊಂಕುವೆತ್ತ ಸೀತೋದಿ
(ಅರ್ಧನೇ. ೧-೭೧); ಹಸುಳಿದುಂದಿಯ ಪಂತಿಗುರುಳ್ಳಂ ಗೆಲ್ಲಳಾ
ಕುಸುಮಶರನ ಮಂತ್ರದೇವಿ (ನಾಗಕು. ೨-೯೦). [**ಪಂತಿ+ಗುರುಳ್**]
ಪಂತಿಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಊಟದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು
ಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಆಹಾರ
ವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಆರಾ ಮುನಿಸಂ? ಜಂಬಿದೇವಗೆ

ಎಂದು ಸುರರೊಳ್ ಪಂತಿಗೊಟ್ಟನೇಕೆ? (ರಾಮಾ. ೬೪-೧೪).

[ಪಂತಿ+ಕೊಡು]

ಪಂತಿಗೊಳ್, ಹಂತಿಗೊಳ್; ಹಂತಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಗಟ್ಟು;
ಗುಂಪುಕೂಡು; ಜೊತೆಗೊಡು: 'ಪಂತಿಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.
ಹಂತಿಗೊಳ್: ದೀಯ ಸತ್ತಿ ಗೆಗ್ಗ ನೊರೆವಿಂಡನಾನೆಗ್ಗ ಕೆದಕಿದೆ ಹಂತಿ
ಗೊಂಡ ನೆಗಟಂ... ನೆಗಟು (ಕಬ್ಬ. ೨೦೭). **ಹಂತಿಗೊಳ್ಳು**:
ಪಲರಾಣಿಯರೊಳಗದ ಪಣ್ಣಳುಮಿಕ್ಕಲದೊಳು ಹಂತಿಪ್ರಾಣಂ. ಪಂತಿ]
ಗೊಂಡನೆಯ (ಹದಿಬ. ೧-೧೯); ಗಂಪಣನು ಬಂಕೆಯರೆಸನೊಡನೆ ತಾನೂ
ಹಂತಿಗೊಂಡಿದ್ದನು (ದೀರಬಂ. ೭೬). [**ಪಂತಿ+ಕೊಳ್ಳು**]

ಪಂತಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಗಟ್ಟಿಸು; ಗುಂಪುಗೂಡಿಸು: ಸುಳಿ
ಗುರುಳಿಂಬ ತುಂದಿಯ ಬಂಬಲಂ ತನ್ನ ಬೆಳ್ಳೆಗಳನುಗುಟ್ಟು ಸೆಳುಗುರೆಂಬ
ಪೊಂಗೇದಗೆಯ ಕುತ್ತಂಗಣಾಗಳ್ ಪತ್ತೆ ಸಾರ್ ಪಂತಿಗೊಳಿಸುವಿನೆಗಂ
(ಅಸಂಘ. ೬-೬೯ ವ). [**ಪಂತಿಗೊಳ್**+ಇಸು]

ಪಂತಿದೇರೆ, ಬಂತಿದೇರೆ (ನಾ). ಹತ್ತುದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲೂ ಕಡೆಯಿಲ್ಲದೆ
ರಥವನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು; ದಶರಥ:
ಸ್ಥಿರಪುಡು ಸ್ಥಿರಪುಡು ಪಂತಿದೇರಗೆ ರಾಮವೆಸರಿಂ ಪುಟ್ಟು ವಸ್ತ್ರಮೆಂದು
ಸೈತಿಟ್ಟು (ರಾಮಾ. ೧೪-೭); ಮರೆತುಡು ಮುಂದೆ... ಮಹದ್ವನಂ,
ಪಂತಿದೇರನೆ ಸೊಸೆಯ ಕಣ್ಣೆದಗರ್ವೆಯಂ ಬೀಡು (ಶ್ರೀರಾಮಾ.
೧೨೭-೫೪). **ಬಂತಿದೇರೆ**: ಜನಕಜಾರಾಮರೆಸಿದರಾ ಬಂತಿದೇರನೆ
ಪಟ್ಟಿ ದರಸಿಯೆಡಬಲದೊಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೫-೨೯); ರಾಘವಂ ಬಂತಿದೇರಗೆ
ಪುಟ್ಟಿದ ಪರಿಯನಟಾತ್ಮೆ (ಅದ್ಭುತ. ೧೬-೧೧).

[ಪಂತಿ+ತೇರ+ಇ]

ಪಂತಿದೋಳ (ನಾ). ಸಾಲಾದ ತೋಳು;—ಭುಜ.

ಪಂತಿದೋಳವ=ಎರಡು ಕಡೆಯಿಲ್ಲೂ ಸಾಲಾದ ಹತ್ತು ಹತ್ತು
ತೋಳುಗಳುಳ್ಳವನು; ರಾವಣ: ಸಂಬುಜೋಳಮಂ ನೆಗವಿದ
ಪಂತಿದೋಳವ $\times \times$ ನೇಳಪಂ (ಅಶ. VII, ೩೨೩. ೪-೬; 1122).

[ಪಂತಿ+ತೋಳ]

ಪಂತಿಯುಣಿಸು (ನಾ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡುವುದು; ಸಹ
ಭೋಜನ: ಅಂತು ವಿಶ್ವವಿಲ್ಲದೆ ನಿರಂತರದಿಂ ಕಂತುರೂಪನು
ಯೇಕಾಸನದಿ ಪಂತಿಯುಣಿಸು ಸಹಕ್ರಿಯೋಳಿವದನಂತಿಂತುಂಕೆನ
ಬಹುದೇ (ಅಸಂಘ. ೧೬-೪೨). [**ಪಂತಿ+ಉಣಿಸು**]

ಪಂತಿಯೂಟಿ, ಹಂತಿಯೂಟಿ (ನಾ). =ಪಂತಿಯುಣಿಸು: ನೀಳ
ಜಾತಿಯವರೊಡನೆ ಪಂತಿಯೂಟದ ಸವ್ಯವಹಾರವಾಗುವಂತೆ ಎಂತೋ
ವಿರ್ಪಡಿಸಿ (ಬಿಟ್ಟ. ೪೪-೧೯). **ಹಂತಿಯೂಟಿ**: ಹಂತಿಯೂಟದ
ಚಂದ್ರಮನೆಲ್ಲಿ... ಇಂತಾಗಲಪ್ಪದೆ ನಿನ್ನನೊರ್ಪನ ಕಾಲಾಂತಕ
ಗೊಪ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟು (ಮೋಹತ. ೮-೧೯). [**ಪಂತಿ+ಊಟಿ**]

ಪಂತಿರಥ (ನಾ). =ಪಂತಿದೇರೆ: (೪). [**ಪಂತಿ+ರಥ**]

ಪಂತಿವಲ್ಲ (ನಾ). ಸಾಲಾಗಿರುವ ಹಲ್ಲು; ಓರೆಕೋರೆಗಳಿಲ್ಲದೆ
ಸಾಲಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ಹಲ್ಲು; ದಂತಪಂಕ್ತಿ: ಸುಲಿಪಲ್ಲ ಕೆಂಬಲ್ಲ
ಮೊಳ್ಳೆಯ ಮುಗುಳ್ಳಲ್ಲಯೆಳೆರನ್ನಲ್ಲ ಕುಲಿಶದ ಪಂತಿವಲ್ಲ ಕಂಗೊಳಿಸ
ಮೊನೆವಲ್ಲಗಳ ನಾರಿಯಲ್ ತೃಂಗಾರಹಾರಿಯಲ್ ಬರುತಿರರು (ಚಿಬ್ಬ.
೬೭-೪೫). [**ಪಂತಿ+ವಲ್ಲ** (<ಪಲ್)]

ಪಂತಿವಿಡಿ, ಹಂತಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಹಿಡಿ; ಓಳೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲು:
ಪಂತಿವಿಡಿದ ತರುಣಕರನ ತೋಷುತ ಸಂತಸದಿಂ ಬರುತಿರಲು (ಅಸಂಘ.
೯-೧೬); ಪೊಂಜಗಲಿಯೊಳ್ ಮಿಸುಪ ಕಂಬಗಳಂ ನೆಮ್ಮಿ ಮುಟಪ
ದಿಕ್ಕಿಲಂಗಳೊಳ್ ಪಂತಿವಿಡಿದು... ಶಿವಮುಖಿಯರಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕರುವಿಟ್ಟಿರದ

ಹೀಗೆ ಪುನಃ ಪುನಃಗಳಂತೆ ಕೊಳ್ಳಿಸಿದರು (ಚಿಬ್ಬ. ೫-೧೧).
ಹಂತಿವಿಡಿ : ಕಟಿಮೂಳಗೊಗದು ಹಿಂಗದ ಮದಕೆ ಮೊದಲ್ಪಡುವುದು
 ಬಹುಭೃಂಗಂ ಹಂತಿವಿಡಿದು (ಇಯಾ. ೩-೩೬); ಹಂತಿವಿಡಿದು ಬರುತ್ತಿರ
 ಲರ್ಕ್ಕಿರ್ಕ್ಕಿ ತಾಣಂತೆಂದು ನುಡಿತೆಯ್ದಿದನು (ಭರಣ. ೪೫-೯೨);
 ಅರಸುಮಕ್ಕಳು ಭರಣನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹೋಗಿ ಹಂತಿವಿಡಿದಿದ್ದರು
 (ಕಗದ್ಯ. ೧೬೦). [ಪಂತಿ+ವಿಡಿ]

ಪಂತಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) : ಅಂತಹಂ ತಾಗೆ ಪಂತಿಸಿ ಬಸಮುಟಾದು ಪಣ್ಣ
 ಕೆಕ್ಕರಿಯಂತೆ ದಿಕ್ಕನೆ ದಿರಿ[ದ] ಮೆಯ್ಯುಂ ಬಳಿಯ ಪೇಣಂ ನುಗ್ಗಿದಂತೆ
 ಕಕ್ಕಳಗಿಲ್ಲಕ್ಕಿ ಬಂಧಮುಂ ಮಿಾನಬಸೆಯಂತಿನ್ನಿಸುಮೊಸರ್ದು ಬಸಿಯುಂ
 ತಿರ್ಪ ರಸಿಗಿಯುಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೫-೩೫ವ). [?]

ಪಂತು (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ತಾಳಮೇಳ
 ರಾಗಗಳ ಪಂತು ಒಪ್ಪಿ ಷ್ಠಿಲಿಸೆವುಗೆ ಸರ್ವೇಶ್ವರ ಪಂತು (ಪಾದಿಕೀ.
 ೧೩೬-೨೩). [ಪಂ.]

ಪಂತುವರಾಲಿ, ಪಂತುವರಾಳಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ
 ಹೆಸರು : ಪಂತುವರಾಲಿಯೆಂಬ ರಾಗವು ಸಂಪೂರ್ಣವು, ಪಾಮರರಿಗೆ
 ಪ್ರಿಯವಾದುದು. ಗೀತ, ಕಾಯ, ಪ್ರಬಂಧಗಳಿಗೂ ಇದಕ್ಕೂ ಬಹು
 ದೂರವೆಂದು ಸಮ್ಮತಿಸಿದೆ (ಚಿಬ್ಬ. ೬೪). **ಪಂತುವರಾಳಿ :** ಶೋಕ
 ವರಾಳಿ . . . ಪಂತುವರಾಳಿ ನಾಗವರಾಳಿಯೆಂಬ ವರಾಳಿಸಪ್ತ ಕವೇ ಶುದ್ಧ
 ವರಾಳಿಗೆ ಮಿಶ್ರಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೫); ಪ್ರಳಯತಾಂಡವ ಪಂತು
 ವರಾಳಿ (ವಿವೇಕ. ೩-೨). [ಪಂ. ಪಂತುವರಾಳಿ]

ಪಂತುವರಾಳಿ 'ಪಂತುವರಾಲಿ' ನೋ.

ಪಂತೈಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಗಟ್ಟು; ಪರಿಧಿಯಂತೆ ಮಂಡಲಿಸು :
 ರಾಮಚಂದ್ರಂ ಪಂತೈಸಿ ನಗರವಂ ಕಮಲಪ್ರಣಯುತ್ತನು (ವೆಂಕಾ. ೬-೧೫ ಸೂಚನೆ). [ಪಂತಿ+ಇಸು]

ಪಂತೋಜಿ (ನಾ). ಶಾಲೆಯ ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ; ಪಂಡಿತ : ಮೋತಿ
 ಚಂದನಂಥ ಪಂತೋಜಿಯು ದೊರಕಿದ ಮೇಲೆ ಕಲಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಅಸಾಧ್ಯ
 ನೇನು ? (ಮೋಹಿನೀ. ೪೩). [←ಮರಾ. ಪಂತೋಜಿ]

ಪಂಥ, 'ಪಂತ' ನೋ.

ಪಂಥ (ನಾ). ೧. ದಾರಿ ; ಮಾರ್ಗ : 'ಪಂಥಾತಿಚಾರನಿಯಮ'
 ಪರಾ. ೨. ಉಚಿತವಾದ ಕ್ರಮ ; ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಾರ್ಗ :
 ಇದು ಕಡಲಂದದೆ ಕಡುಗದಿದಿಡಕೋಳಿಗಾಣವನಕ್ಕಿ ಕೋಪಮನಾಬಾಳುವೆ
 ಪಂಥಮೆಂದು ಬಂದಂ ತನ್ನದೇಶಕ್ಕೆ ಕೋಣಪಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೪೨).
 ೩. ಮತ ; ಸಂಪ್ರದಾಯ ; ಒಂದು ತತ್ತ್ವವನ್ನು ನಂಬುವವರ
 ಶಾಖೆ, —ವರ್ಗ : ಜೈತನ್ಯದೇವನ ಪಂಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾಜವರು ಸನಾತನ
 ದೊಪ್ಪ, ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬವರು (ಭಾರದ. ೨೯೦); ಅಕ್ಕಲಕೋಟೆಯ
 ಮಹಾರಾಜರು ಮೂಡಿಕಪ್ಪಳಗಳು, ಇತ್ತೀಚಿನ ವಾಸುದೇವಾನಂದ
 ಸರಸ್ವತಿ ಟಿಂಬೇ ಮಹಾರಾಜರು ಈ ಪಂಥದವರು (ಮುಸಾಹಿ. ೨೨).
 [ಪಂ. ಪಂಥಾ]

ಪಂಥಗಾರ 'ಪಂತಗಾಣ' ನೋ.

ಪಂಥಗಾಣ 'ಪಂತಗಾಣ' ನೋ.

ಪಂಥತೊಡು (ಕ್ರಿ). ಹಟಕಟ್ಟು ; ಪಣತೊಡು ; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡು :
 ಆಗ ಮೆಕಟರಮಣದಾಸರು ತಮ್ಮ ವಾದನವನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕೇಳಿಸಿಯೇ
 ತಿರುವುದಾಗಿ ಪಂಥ ತೊಟ್ಟು, ವಾಗಿಲುಗಳನ್ನೂ ಕಿಟಕಿಗಳನ್ನೂ ತೆರದೇ
 ಇರುವಂತೆ ಹೇಳಿದರು (ಸಂಗೀತ. ೬೧).
 [ಪಂಥ (<ಪಂಥ) + ತೊಡು]

ಪಂಥಪಾಡು, 'ಪಂತಪಾಡು' ನೋ.

ಪಂಥಪಾಡು (ನಾ). ಉಚಿತವಾದ ರೀತಿ ; ಯೋಗ್ಯವಾದ
 ಮಾರ್ಗ : ಭನಯೋಗದಲಿ ಜೀವನ ದಿಡುವ ಭೂಂಶ್ರವನ ನೀ ಕಡಿದೆ
 ಇದು ವಿಚಾರಿಸಿ ರಾಜಧರ್ಮವೆಂದು ಸುಭಟರಿಗೆ ಪಂಥಪಾಡೆಯೆಂದು
 ನೀ ಮುಕಿದೆನ್ನ ಜಙ್ಗಲದ ನೀಚ ಹೋಗಿಂ (ತಿಮ್ಮಮಾ. ೧-೪೯).

[ಪಂಥ + ಪಾಡು]

ಪಂಥವಾಡು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಪರ್ಧಿಸು ; ಹಟದಿಂದ ಹೋರಾಡು ; ವಿಷಯ
 ವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸು : ರಾಜಸಭೆ ! ಬ್ರಹ್ಮಸಭೆ ! ಪಂಥ, ಪಂದ್ಯಗಳು !!
 ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಗರುಗಳುಂಟು, ಕೋಳಿಗಳುಂಟು, ಪಂಥವಾಡಲಿ. ರಾಜಾ
 ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕವಿ ಪಂಡಿತರೂ ಮೆಯ್ಯು ಹಿಗರುಗಳೆ ? (ಮಂಗಳ. ೬).

[ಪಂಥ (<ಪಂಥ) + ಆಡು]

ಪಂಥಾತಿಚಾರನಿಯಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರವಣರ ಪ್ರಯಾಣ
 ದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಾದಿಗಳ ಹಿಂಸೆಗಾಗಿ ಆಚರಿಸುವ
 ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ; ಗಮನಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ : ತಪೋನರರಂಬ ರಿಸಿದುರ್
 . . . ಬಂದು ಪಂಥಾತಿಚಾರನಿಯಮಂಗಿಯು ಪಗಲ್ ದೇವರಂ ವಂದಿಸಿ
 (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೬-೨೩) ; ಉಗ್ರೋಗ್ರತಪ್ಪರಣಧರಣಿಯುಮಕ್ಕಂತ
 ಶಾಂತರಸಸ್ವರೂಪಮಂ ತಾಳ್ವ ಪಂಥಾತಿಚಾರನಿಯಮದಿಂ (ಸುಕುಮಾ.
 ೩-೬ವ). [ಪಂಥ + ಅತಿಚಾರ + ನಿಯಮ]

ಪಂಥಾತಿಚಾರನೇಮ (ನಾ). = ಪಂಥಾತಿಚಾರನಿಯಮ : ಸಾಧಸ್ವತ
 ರೆಂಬಾಚಾರ್ಯರ್ . . . ಶ್ರಾವಂತಿಪುರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮನೋಹರೋ
 ದ್ಯಾನದೊಳ್ ಲೇಸಪ್ಪ ಶಿರಾತಳದ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿದು ಪಂಥಾತಿಚಾರ
 ನೇಮಮಂ ಮಾಡುತ್ತಿರ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾ. ೧೪-೪೯).

[ಪಂಥ + ಅತಿಚಾರ + ನೇಮ]

ಪಂಥಾನ (ನಾ). ದಾರಿ ; ಮಾರ್ಗ : ಶೈನ್, ಪಥಿನ್, ಮಥಿನ್ ಕಟ್ಟು
 ಗಳುಳಿದ ನಕಾರಾಂತಗಳ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಬರುತ್ತದೆ . . . ಶ್ಲಾಘನವು,
 ಪಂಥಾನವು, ಮಂಥಾನವು ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ (ಹೊನ್ನ. ೧೦೬) ; ಬೇಗಂ
 ಗಮನಾತೀತಂ ನೋಡಲ್ಪಮಮ ಮನೋರಥಕಮನಿಪುನೀ ಪಂಥಾನಂ
 (ಧನ್ಯಾಲೋ. ೧೬೧). [ಪಂ.]

ಪಂಥಾಧಿಮಾನಿ (ನಾ). ಮತದ ಮೇಲೆ ಬಹಳ ಪಕ್ಷಪಾತವುಳ್ಳ
 ವನು ; ತನ್ನ ಮತವೇ ಹೆಚ್ಚಿಂಟ ಅಭಿಮಾನವುಳ್ಳವನು ; ಸಂಪ್ರ
 ದಾಯನಿಷ್ಠ : ಪಂಥಾಧಿಮಾನಿಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನಾಪತ್ರವನ್ನು ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ
 ನೇರವಾಗಿ ಕುಟುಂಬವಂತೆ ಸೆಕ್ರೆಟೇರಿಯಾ ಅವನನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದನು
 (ಪುನರು. ೩೬೬). [ಪಂ. ಪಂಥಾಧಿಮಾನಿ]

ಪಂಥಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು ; ಒಂದು ಸಂಪ್ರ
 ದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : ಸರ್ವಾಧಾರದವರಿಗೂ ಜೈನ ಪಂಥಿಗಳು
 ಬಹುಕಾಲ ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ಅರಿತವರಿ ಆಗಿರುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿ
 ಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೬೮). [ಪಂ. ಪಂಥಿನ್]

ಪಂಥೀಯ (ನಾ). = ಪಂಥಿ : ಅಲ್ಲಿ ನೋಡು . . . ಆ ಈಸಾಯಿಯೂ
 ಆ ಸಿಖ್ಖ ಪಂಥೀಯನೂ ಕೈಕುಲುಕುತಿರುವರು (ಕೈಲಾಶ. ೬೫). [ಪಂ.]

ಪಂದ 'ಪಂತ' ನೋ.

ಪಂದಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಪಲರೊಡೆಗಣ್ಣಂ ಪರಬಲ
 ದಣುವ ದ್ರೋಹರ ಶೂರ ಸಾಮಾನ್ಯನರ್ವಜ್ಞ ಶ್ರೀಮತ್ ಪಂದಯ್ಯಂ
 (ಎಕ. XI, ಚಕ್ರ. ೫೦-೮ ; ೧೬೮). [ಪಂದ + ಯ್ಯ]

ಪಂದರ್, ಪಂದರ, ಪಂದರು, ಪಂದಲ್, ಪಂದಲು, ಹಂದರ್, ಹಂದರ, ಹಂದರು, ಹಂದಲ, ಹಂದಲು (ನಾ). ಚಪ್ಪರ ;
 ಕಾವಣ : "ಕಾವಣಮೆಂದೂಂ, ಪಂದರೆಂದುಂ ಚಪ್ಪರಂ" (ಕಕಸಾ.
 ೬೩-೪೦೬) ; ಅತನುಂ ಪಿರಿಯ ಪಂದರಂ ಮಾಡಿಸಿಯಲ್ಲಿ . . . ದೇವತಾ

ಪ್ರತಿಮೆಯಂ ನಿರಾಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೨-೧೦); ಬಾಣಸಿನ ಮಜ್ಜನದ
ರಾಣಿವಾಸದ ಮನೆಗಳುಮಂ ನನೆಯ ಪಂದರುಮಂ ತಳಿರ ಕಾವಣಂ
ಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬ ವ); ಎಳದಳಿವರ್ವಂದರ್ ಪೊದಬ್ಬಂಗಳೊಗಾರ
ರಸಂ ಕೈನೀರ್ ಮುದಂ ಪೊಂಗಳಸಮೊಲವು ಮೌಹೂರ್ತಮಾಗಲ್
(ಜಗದಿ. ೧೧-೫೩); ಪಡೆ ನಡೆಗೊಳಿ ಪವನಾಧ್ಯಮನಡರ್ದುಮ ಕೆಂಧೂಳಿ
ಯಂಬರ ಮಸುಳ್ಳನೆಗಂ ಜಡಿದುದು ಜಗತೀವಳಯಂ ನಡವಿಯ
ಪಸುರ್ವಿದಿರ ಪಂದರಂಪದಿನಾಗಲ್ (ಮಹಾಣೀ. ೧೩-೪೪); ತಳಿವರ್ವಂದರ್
ತೋರಣಂ ವೇದಿಕೆ ವಿವಿಧ ಪತಾಕಾಳಿ . . . ಕಂಗೊಳಿಸಲ್ (ವಶಕು.
೪-೧೧೯). **ಪಂದರ:** "ಕಾವಣ ಪಂದರಮುಮೆನಲ್ಕಾವಗ ಚಪ್ಪರ
ಮೊಕ್ಕು" (ವಶಕು. ೧೩೬); ಅದ್ವೈತಯುಂ ಮತ್ತ ಮೊದ್ ಗಾಡಿಪಾರ್ತ
ಸಂದಣಿ ಚೆಂಬೊಡೆದ ಕೆಂದಳಿ ಪಂಪಾಣಂ. ಪಂಪರಮಂ ಮೆಯ್ಯಂಕೆ
ಗಂಜಿ ಪತ್ತೆಸಾರ್ತೆಂದರ್ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೬೦); ಪರಿನಡೆದು ತೋರ್ಪ
ಚೆಂದಳಿ ಪಂದರಂಗಳಿಂ . . . ಪ್ರಪಾಶಾಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುರ್ವು
(ಪಾಸಣೀ. ೨-೬). **ಪಂದರು:** "ಪಂದರುಯೆನಲ್ಕೆ ಚಪ್ಪರಮಕ್ಕು"
(ಕಶರ. ೬೧); "ಪಂದರು ಚಪ್ಪರ" (ಕಲ್ಯಾಣ. ೨೨೫). **ಪಂದಲ್:**
"ಕಾವಣಮೆಂದನೆ ಪಂದಲ್" (ಚಮುನಿ. ೬೫); "ಚಪ್ಪರಕೆ ಕಾವಣ
ಮೆಂದು ನೆಜೆ ಪಂದಲೆ[ವಾಣಂ. ರೇ]ದು" (ಕಲ್ಯಾಣ. ೨೫); "ಕಡ್ಲೆ
ವತ್ತೆಳದೊಳೊರಣಂಗಳಿಂದಾ ಪಂದಲ್(ಉದ್ವ. ೬-೬); ಪನೆ ಪಂದಲ್
ದಟ್ಟಿ ಜಾಗಂ ಜಗಲಿ . . . ಕನ್ನಡಿ ಜನಳಿಳುದ್ದಾಹದೊಳ್ ವಣ್
ನೀಯಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬-೧). **ಪಂದಲು:** ಉರಿಪ ಸೊಡರ
ತಿಂಥಿಯೆಂ ತರಗೊಂಡ ಮರಕತಮಣಿಗಂಬಗಳೆಂ ಪಿರಿದೊಪ್ಪಿ ತಾ ಪಂದಲು
ಜೊತ ಚಂಪಕ ತರುವನವೆಂಬ ಮೂಳ್ಳೆಯೊಳು (ಪ್ರೀಪಾಲ. ೧೦-೧೫);
ಮರಕತಮಣಿಕಂಠಗಳ ಮೇಲೆಸೆವ ಕೆಂಬರಲ ಪಂದಲ ಚೆಲ್ವಿನಿಂದ ಆರಮನೆ
ಮೆಡೆದುಮ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೨-೨). **ಹಂದರ್:** ಹಕಾರಕ್ಕೆ—
ಪಲಗೆ, ಹಲಗೆ; ಪಂದರ್—ಹಂದರ್ (ಶಮದ. ೧೫೯ ಪ್ರಯೋ).
ಹಂದರೆ: ಹಸಿಹಂದರವನ್ನಿ ನಿಮ್ಮಡಿಗಳಿಗೆಡೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿಪ್ಪೆ
ನಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೩೯-೩೧೪); ಧರೆಯೊಳು ಪೆಸರ್ವೆತ್ತ ರಾಯರ
ಮಕುಟವೆಂಬುರುತರಮಪ್ಪ ಹಂದರೆಕೆ ನರನಾಥ ನಿಮ್ಮಾಚ್ಚೆಯನಿಪೊಂದು
ಲತೆಯನಾ ತ್ವರಿತದಿ ಹದ್ದಿಸಿ ಬಹೆನು (ನಾಗಕು. ೧೧-೨೪); ಯಾಗ
ಶಾಲೆಯಂ ನೇಪಾದಿಸಿ ಕುಂಬೆಯಂ ಬಲಿದು ಹಂದರವತ್ತಿ . . .
ಯಾಗಂಗಳೆಂ ನೆರೆಯಸುತಿದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬-೪); ಪ್ರಕೃತಿಯ
ಸುಂದರ ಹಂದರದಲ್ಲಿ ವಧುವಾಗಿರುವಳು ಈ ಮುಗುದೆ (ಭಾಸಗೀ. ೬).
ಹಂದರು: ಅಂದವಿಲ್ಲದ ಮಸ್ತು ಹಂದರಿಲ್ಲದೆ ಮದುವೆ ಕೆಂದವಿಲ್ಲ
ದಳ ಮನೆಪಾರ್ತ ಇವು ಮೂಳು ಕುಂದು ಕಾಣಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೯೧).
'ಹಂದರುವಣ' ಪರಾ. **ಹಂದಲ:** ಹಂದಲವೊಕ್ಕು ನಿವಾಹ
ಮಂಟಪಕಾಸಂದದಿ ಬಂದನಾ ನೃಪತಿ (ಪ್ರೀಪಾಲ. ೧೦-೪೪). **ಹಂದಲು:**
ಸೊಸೆಗೆ ವಿಸಿ ಇಲ್ಲ, ಹಂದಲಿಗೆ ಹಸಿ ಇಲ್ಲ (ಗಾಡೆ.)

ಪಂದರ ಪಣ, ಹಂದರ ಹಣ, ಹಂದಲ ಹಣ—ಮದುವೆ ಮುಂತಾದ
ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಚಪ್ಪರ ಹಾಕುವಾಗ
ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ; ಚಪ್ಪರಹಣ: ಎಬ್ಬತ್ತೊಕ್ಕಲ ಮದುವೆಯ
ಪನ್ನರ ಪಣಮು ಸೂಳೆಯೆರಲ್ಲಿಯ ಕನ್ನಡಿವಣಮುಮಂ ಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂ
ದಿಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VII, ೩೫೦. ೨೯೫-೨೧; 1074); ಮದುವೆದೊರೆ—
ಮದುವೆಗಳ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ. 'ಪಂದರ ಪಣ' ಎಂದರೂ ಇದೇ ಇರಬಹುದು
(ಪಂದರ—ಹಂದರ=ಮದುವೆಯ ಚಪ್ಪರ) (ಕಶಾ. ೪೦೨); ಮೇಟಿ
ಗಣ್ಣುಗಮುಮಂ ಪನ್ನರ ಹಣಮುಮಂ ದಿಟ್ಟರು (ಕಶಾ. IV, ೩೯-೨೩;
1111); ಫಟ್ಟಿದೇವರಸರು ಮದುವೆಯಾದಲ್ಲಿ ಹಂದರ ಹಣವಂ . . .

ದಿಟ್ಟರು (ಸೌತಾ. IX-i, ೨೦೦-೫೦; 1121); ಕೊಡವೀಸ ಹಂದರ ಹಣ
ಹರವಿಗೊಳು (ಮೈ. ೧೯೩೪, ೨೬-೨೧, 1430); ಅರತೆರೆ ಹಂದಲ ಹಣ
ಪರಿಹಾರ (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೩೩-೧೨; 1115 ?). **ಪಂದರವಿಕ್ಕು** =
ಚಪ್ಪರವನ್ನು ಕಟ್ಟು, —ರಚಿಸು: ಬಾಣಶಾಲದಿಂ ಪಂದರವಿಕ್ಕಿದಂತೆರೆ
ನಭಂ . . . ತಾಗಿದುವಂದೆರಡುಂ ಚೆಂಬಲಂ (ಪಂಪಾ. ೪-೬೦);
ಘನಮಾರ್ಗದೊಳ್ ಸರಲ ಸಂತತಿ ಪಂದರವಿಕ್ಕಿದಂತೆ ಸಂಧಿಸಿ ನಿಲಿ (ಜಗದಿ.
೮-೬೧). [ದೇ. II ತಮಿ. ಪನ್ನರ್, ಪನ್ನಲ್; ಮಲ. ಪನ್ನಲ್;
ಕೊಡ. ಪಂದ; ತೆಲು. ಪಂದಿರಿ, ಪಂದಿರಿ; ಕೋಲಾ. ಪನ್ನಿ]

ಪಂದರ 'ಪಂದರ್' ನೋ.
ಪಂದರಿಕ್ಕು, ಹಂದರಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಚಪ್ಪರವನ್ನು ಹಾಕು; ಕಾವಣ
ಕಟ್ಟು: ಕೂರ್ಗಣಿಯೊಳ್ ಪಂದರಿಕ್ಕಿದಂತಾಯ್ತು ಗಗನಮಂಡಳಮಲ್ಲಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೨). **ಹಂದರಿಕ್ಕು:** ಶರದೊಳೆ ಕಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿದುದು
ದಿಕ್ಕಟವಂಜಿನ ಹಂದರಿಕ್ಕಿದಂಟಕವೆಂದಿನಂ ತುಟ್ಟುಗಿ ದೀಪ್ತೊಡೆ
ಯಚ್ಚಲಗಂಬು ತಾಗಿ (ಅನಂಪ. ೧೪-೬). [ಪಂದರ್+ಇಕ್ಕು]
ಪಂದರಿಸು, ಪಂದಲಿಸು, ಹಂಜರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಪ್ಪರವಾಗು;
ಕಾವಣದಂತೆ ಹರಡು: ತಾರಾಪಥಮಂ ಮಂಡಲಮಂ ನೆಜೆ ಪಂದರಿಸಿ
ಬೆಳೆದ ನನಕರುಗಳ ತುಟ್ಟುಗಿಡ ತುಟ್ಟೊಂದಿನ ಕೆಲವು ಕವಲ್ಪೊಂದೊಪ್ಪಿ
ಮವು (ಜಯಕಾ. ೧೫-೨೫). **ಪಂದಲಿಸು:** ೧. ಮದವಣಿಗನ ಮುಂದೆ
ಯ್ವು ಪ ನೃಪತಿಲಕರ ಪಲವು ಕೊಡೆಯಾಗಸಮಂ ಪಂದಲಿಸುತ್ತಂ ನೆಡೆತರೆ
(ಜಯಕಾ. ೪-೨೬). **ಹಂಜರಿಸು:** ೨. ಹೆಣೆ: ಉರಿಕರಿಯಾದ
ಕರಿಕೊಳ್ಳಗಳನವಿಸಿ ಸಿದ್ಧಿಗಿಯ ನುಲಿಯು ಒತ್ತಿ ದಿಗಿಬಿಗಿದು ಹಂಜರಿಸಿ
ತವಗವನ್ನಿ ಮತ್ತೆ ಮೇಲೊಂದು ಕೆಲಗುಡಿಸಿಲ್ಲಂ ಕಟ್ಟಿ (ಪಪಾ. ೧೧-೪೩).

[ಪಂದರ್+ಇಕ್ಕು]
ಪಂದರು 'ಪಂದರ್' ನೋ.
ಪಂದಲ್ 'ಪಂದರ್' ನೋ.
ಪಂದಲಿಡು(ಕ್ರಿ).—ಪಂದರಿಸು ೧ : ಮೇಲಾಗಸದೊಳು ಪಂದಲಿಟ್ಟಂತೆ
ಮುಸುಕಲು ಶರವಲ್ಲಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೭-೪೦).
[ಪಂದಲ್ (<ಪಂದರ್)+ಇಡು]

ಪಂದಲಿಸು 'ಪಂದರಿಸು' ನೋ.
ಪಂದಲು 'ಪಂದರ್' ನೋ.
ಪಂದಲೆ, ಪಣ್ಣಲೆ, ಹಂದಲೆ (ನಾ). ಹಸಿಹಲೆ; ಆಗ ತಾನೇ ಕತ್ತರಿ
ಸಿದ ಹಲೆ; ರಕ್ತ ಬಸಿಯುತ್ತಿರುವ ಹಲೆ: "ಪಂದಲೆಯೆಂದು
ಪಸಿಯ ಹಲೆ" (ಕಶಾ. ೫೪-೨೭೪); ಮರುಳ್ಳಳಾಟಮಂ ಪಳಪಳನೆಮೆ
ಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡಿ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ನಗುವ ವೀರಭಟರ ಪಂದಲೆಗಳುಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೬ ವ); ಓವದೆ ಕೌಂತೇಯರನ್ನಿ ಪಂದಲೆಗಳುಂ
ಕಂದಿಕ್ಕು (ಗದಾಯು. ೯-೨೯); ಪಂದಲೆಗಳ ಮಾಲೆಯು ಶೂಲದೆ ಕಲಿ
ಗಂಜದೆ ಮನವನೆಂತು ಮಾಡಿದೆ ಮುಗ್ಧೀ (ಗಿರಿ. ೯-೧೧೪); ಅವರ
ಪಂದಲೆಯು ತಿಣುಕಲ್ಪಾಟದಿಂದ ಮರುಳ್ಳಗೆ ಸಲವರ್ಚಿಸುತುಂ ಕಪ್ಪಕಾಣ್ಕೆ
ಗಳನೊಡೆದು ಕರ್ಪಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೯-೧೪). **ಪಣ್ಣಲೆ:** ಮಲೆಯದೆ
ಮಿಣು ಕೀಟ ತಲೆದೋಡದೆ ಕಪ್ಪಮುತ್ತು ಬಂದು ಬಾಳ್ವಲೆಯನೆ
ಕೊಟ್ಟು ಪೊತ್ತು ನೆಸಗೆಯ್ವುದಲ್ಲದೊಡಿಕು ಮೆಟ್ಟಿ ಪಣ್ಣಲೆಯನೆ
ಕೊಳ್ಳುಂ (ಪಾಸಪ. ೧೫-೧೯; ಸು. 1158); ಪಾಡುವ ಫಟಿಕ್ಕುಗಳ
ಪಣ್ಣಲೆಯಿಂದೆ ನೋಡಲಾಸುರಮು[ಮು]ಗುವುಳ್ಳಮಾಯ್ತುಜುಗೇರಿದೆ
ವಿಜ್ಞಾನದೇವಧೂಪನ (ಕಶಾ. I, ೨೬-೩೪; 1162); ಪಡಾದ ಪಣ್ಣಲೆ
ಯೋಳಿಗಳಲ್ಲಿ ನೋಳ್ವಡಂ ಕೀಳ್ಳನಡ್ಡಗಟ್ಟಿ ಕೆಡದಿದ್ದರ್ ತುರಂಗದ
ಪೇರ್ವಣಂಗಳಂದಾಳ್ಳಳ ದೇವದೇಸುನಿಜಾ ಪಾಡವ[ಅವ]ದ್ವು ತಯ್ x x

ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೪೦-೧೪; 1265). ಹಂದಲೆ : ಮುಂದಿಳುಹಿದಳು ಹೇಸಿಕೆ ಹೊನಲಿಡುವ ಹಂ[ಪಾಪಾಂ. ಹಂ, ಬಲು, ಹಣ]ದಲೆಯನಿಡು ನಿನ್ನ ನುಜ ವಿರ ಬರಾಸುರನ ತಲೆನೋಡೆನಲು(ತೊರಾ. ೩-೭-೨೧) ; ಅದಿರದಿರ್ಚಿ ಸಾರ್ಚಿದರ ಹಂದಲೆಯಂ ಹಂದಿಯ್ತು (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೬, ಹಾಸುಗ. ೪೪-೪; ?). 'ಬಾಬ್ಬಿಲಿ' ಪರಾ.

[ಪನ್($<$ ಪಸ್)+ತಲೆ]

ಪಂದಲೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (ಕತ್ತರಿ) ರಕ್ತ ಬಸಿಯುತ್ತಿರುವ ಹಸಿಯ ತಲೆಯನ್ನು ಪಡೆ, -ಹೊಂದು : ಬಲಿವೆಚ್ಚಾ ಕವಲಂಬರಿಬರ ಪಂದಲೆ ಗೊಂಡಪಚ್ಚೊಳಗುಳ್ಳುಳುತ್ತಿರೆ (ಜಯವಾ. ೬-೪೩).

[ಪಂದಲೆ+ಕೊಳ್]

ಪಂದಲೆದರ್ (ಕ್ರಿ). (ಕತ್ತರಿ) ರಕ್ತ ಬಸಿಯುತ್ತಿರುವ ಹಸಿಯ ತಲೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರು : ರಣಾಡಂಬರದಿಂದಮಂಜ ದೊಡೆ ಪಂದಲೆದಂದವೆನೆಂದು ಪೂಣ್ಣ (ಪರಾಸಾ. ೧೩-೧೩೫).

[ಪಂದಲೆ+ಕರ್]

ಪಂದಲೆಪಚ್ಚ 'ಪಂದಲೆವಚ್ಚ' ನೋ.

ಪಂದಲೆವಚ್ಚ, ಪಂದಲೆಪಚ್ಚ(ನಾ). ಹಸಿಯ ತಲೆಗಳನ್ನು ಆಭರಣ ವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವನು ; ಪರಮೇಶ್ವರ ; ಶಿವ : "ಎಣ್ಣೆಯ್ಯಂ . . . ಪಂದಲೆವಚ್ಚಂ . . . ಅಯ್ಯೊಗಂ-ಈ ೩೩ ಈತ್ತರಂಗಿ ಪೆಸರ್" (ಕತಸಾ. ೪೭-೧) ; "ಪಂದಲೆವಚ್ಚ, ಸಾಂತ, ಬೆಳ್ಳದಿಯನೆನೆ ಶಿವಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೫) ; ಪಂದಲೆವಚ್ಚನ ಪಸಿದೊಗಲ್ಲ ಕೆದನ . . . ಸೌಂದರ್ಯಶಾಲಿಯ ರಂಗಗೆ ಸಾಟಿಯೆಂಬ ಮಂದಭಾಗ್ಯರ ಮಾತು ನಿಜವೆ (ಕತಸಾಂ. ೪-೪೨) ; ಪಂದಲೆವಚ್ಚ ರಗಚ್ಚ ಸರಮಂ ತುಡಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೧-೧೨). ಪಂದಲೆಪಚ್ಚ : "ಪಂದಲೆಪಚ್ಚ, ಪಂದಲೆ ವಚ್ಚ = ಹಸಿ ತಲೆಗಳನ್ನು ಆಭರಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡವ, ಶಿವ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೯೩).

[ಪಂದಲೆ+ಪಚ್ಚ]

ಪಂದಳಿಗೆ (ನಾ). ಹಸಿಯ ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಹೆಣೆದುದು ; ಹುಲ್ಲುಚಾಪ : ಪಂದಳಿಗೆನೆಲ ಮಿಂಡೆ ದಿದ್ದಿ ನನ ಸವಿಸುಡಿಯ ನಿಂದು ನೋಡುವುದೆನಲ್ ಹೊಂಡೆ ಬೆಂದಳಿಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೩೪-೧೦೯). [ಪನ್($<$ ಪಸ್)+ದಳಿಗೆ]

ಪಂದಳಿರ್ (ನಾ). ಹಸುರಾಗಿರುವ ಎಲೆ ; ಹೊಸಬೆಗುರು ; ನವಪಲ್ಲವ : ಕೆಲಗಣ ಕೆಂದಳಿರ್ ಪುದಿದ ಮೇಗಣ ಪಂದಳಿರೊಂದಿ ದೊಂದು ಕೆಯ್ಯ ಬಾದ ಪಸುರ್ಪಮಂ ಪೊಳವ ಕೆಂಪುಮನಾಳ್ವಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೨) ; ಪಂದಳಿರ್ ತೋರಣಂ . . . ಮಂಗಳಾನಕದೊಂದು ರವಂ ಬಗೆಗೆ ವಂದುಪಂದರವನೆಯೊಳ್ (ಪಾಪ್ಯವ. ೨೩೪) ; ಜನ್ನ ಸಾಲೆಯ ಬಳಿಯ ಪಂದಳಿರ್ ಪಂದರದ ಸಮದ ದೀಡಾರಕವರಂ ಪುಗಿಸಿ, ಪಂದರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೦-೩೩೨).

[ಪನ್($<$ ಪಸ್)+ತಳಿರ್]

ಪಂದಿ, ಹಂದಿ (ನಾ). ೧. (ಕರಿಣವಾದ ಮೂತಿಯುಳ್ಳ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ಅಗೆದು ಗೆಡ್ಡೆಗಳಿಸುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯಾಹಾರಿಯಾದ ಪ್ರಾಣಿ ; ವರಾಹ ; ಸೂಕರ : ಉಪಶ್ರೇಣಿಕಂ ಬೇಟೆಯನಾಡಲ್ಪೋಗಿಯಡವಿಯೊಳ್ ದುಷ್ಕಾಶ್ವಮನೇಣ ಪಂದಿಯ ಬಟಾಯಂ ತಗುಳ್ಳೊಡೆ (ಮಜ್ಜಾರಾ. ೧೬೨-೧೬) ; ವಿನಾಸವೆ ಪಂದಿಯಂದೆನಿತಾನುಂ ತೆಟನಾಗಿ ಡೊಂಬದಿದ್ದ ಯನಾಡಲ್ ನೀನುಂವೆಯ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೭) ; ಕೆಲರನಾಡ ಬೆಳ ತೂರ ಪಡುವಣ ದೆಸೆಯ ಮೊಟದಿಯೊಳ್ ಪಿರಿಯ ಪನ್ನಿಗಿವಿಟ್ಟೊಡೆ ಪನ್ನಿಯುಂ ನಾಯುಮೊಡಸತ್ತುವು (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧-೧೧, ೨೨೦) ; ಪಂದಿ ಡುಜುಕೆಂದೊಡೆ ತಾಂ ಡುಜುಕೆಂಬುದೇ ಮಹಾವನಕರಿಯಂ ವಿವಾರಿಸುವ ಸಿಂಹಂ (ಗ೦ಕ. ೧-೨೯). ೨. ಕಾಡುಹಂದಿ : ತುಂಗ

ಭದ್ರಯಾ ತದಿಯೊಳ್ . ತಾಣವೀಡುಗಳೆಲ್ಲ ರಾಮೇಶ್ವರ ಎನ್ನು ತೀರ್ಥದಾ ಮೊದಲೊಳ್ ಮೆಟ್ಟಿಕ್ಕಿ ಪೊರದ ಪನ್ನಿಗಳನಿಟಾಯಲ್ ಬನ್ನಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀ) (ಎಕ. XXXIII, ೩೩೧-೧೦ ; ೨೦೪). ಹಂದಿ : ೧. "ಕೋಳಿ, ಕ್ರೋಡೆ, ಸೂಕರ, ವರಾಹ, ಪೋತ್ರೇ, ದಂಪ್ಪಿ, ಪುಟ್ಟಿ, ಕಿರಿ-ಈ ೮ ಹಂದಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೪-೭೩) ; ಅನಂ ಸತ್ತೊಡೆ ಹನ್ನಿ ಸತ್ತುದು ನಾಯಿ ಸತ್ತುದು (ಸೌತಾ. XI-೧, ೧೮೭-೧೫ ; 1104) ; ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಡೆದುದಾತಂಗೆ ಗುರುವಿಲ್ಲ ಲಿಂಗವಿಲ್ಲ ಜಂಗಮವಿಲ್ಲ . . . ಅನನ ಬಾಳುವೆ ಹಂದಿಯ ಬಾಳುವೆ (ಮಹಾವೇ. ಬ. ೯೦-೨೧೫) ; ಹಂದಿ . . . ಮಲೆಪುತ ಗಣಣ ಗರ್ಜಿಸಿತು (ಕುನ್ಯಾ. ೫-೪೫) ; ಹಂದಿಗೆ ತುಪ್ಪ ಸಕ್ಕರೆ ಉಣಿಸಲು ಗಣೇಂದ್ರನಾಗಬಲ್ಲದೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೫೩-೧).

ಹಂದಿಯ ಗಡಿಂಬದ ಘಟೆ - ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳೆಯಲು ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಕೋಲು, -ಗಳೆ : ಕಟ್ಟದಲಿಗನ ನಾಲ್ಕು ತುಗೇಣ ಹಂದಿಯ ಗಡಿಂಬದ ಘಟೆಯು ಮತ್ತರಯ್ಯ ತುಂಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. V, ೧೮-೪೩ ; 1142). ಹಂದಿಮುಸುಡಿಹುಣ್ಣು - ಹಂದಿಯ ಮೂತಿಯಂತೆ ಕೆಂಪಾಗಿದ್ದ ಯಾವಾಗಲೂ ಕೀವು ಸೋರುವ ಹುಣ್ಣು, -ವ್ರಣ : ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಹಂದಿಮುಸುಡಿಹುಣ್ಣಾಗಿ ಕೀವು ಸೋರುತ್ತಿದೆ (ರೂಢ). ಹಂದಿಮೂತಿಯು ಹಂದಿಮುಸುಡಿ ಹುಣ್ಣು : ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಹಂದಿಮೂತಿಯು ಹುಣ್ಣಾಗಿ (ರೂಢ). ಹಂದಿಯ ಸಲಿಕೆ - ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಧಾನ್ಯದ ಒಂದು ಅಳತೆ (?) : ಮತ್ತರಂಗಿ ಪಂದಿಯ ಸಲಿಕೆಯೊಂದಂ ತಿಟುವರ್ (ಎಕ. V, ೧೮-೪೩ ; 1142).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪನ್ನಿ, ಪನ್ನಿ ; ಮಲ. ಪನ್ನಿ ; ತುಳು. ಪಂಜಿ ; ಕೊಡ. ತೆಲು. ಪಂದಿ ; ಕೊಡ. ಪೊಡಿ ; ಕೋಕ. ಪಜ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಪೆಂಡ್, ಪೆಂಡ್ ; ಗಡಬ. ಪಂಡ್, ಪಂಡು ; ಗೊಂಡಿ. ಪದ್ದೀ ; ಕುಣ. ಪಜಿ ; ಕುಡಿ. ಪಜ್ಜಿ, ಪಂಜ್ಜಿ]

ಪಂದಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಆತಂಗೆ ಮಗಂ ಸನ್ನ ಮಹಾ ಸಾಮಸ್ತಂ ಪನ್ನಿಗನ್ (ಎಕ. XI, ಚಕ್ರದು. ೭೪-೧೧ ; 968) ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಿಾನು : ಕೊರವಂ . . . ಮುಡಿಲುಂ ಪಂದಿಗೆ ನೆಂಬ ಮಿಾನೆದಗದನಾ ಭಕ್ತಂ ಮಹಾಲೀಲೆಯಂ (ಕ್ರಿಷ್ಣ. ೫೭-೪) 'ಪಂದಿಮಿಾನ್' ಪರಾ. [ಪಂದಿ+ಗಿ]

ಪಂದಿಗಡ್ಡೆ, ಹಂದಿಗಡ್ಡೆ, ಹಂದಿಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಡ್ಡೆ ; ವಾರಾಹಿ : ನಯನಜಲಂಗಳುಣ್ಣುಪೊಡೆ . . . ಪಂದಿ ಗಡ್ಡೆಯ ಪುರುಷಯ್ಯೂಪವನುಳ್ಳ ಪಯೋಗಿಸಿದಂದು ಮುಟ್ಟುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೦೫). ಹಂದಿಗಡ್ಡೆ : "ವಿಶ್ವೇಶ್ವರನಾ, ಪ್ರಿಯಾ, ಪುಟ್ಟಿ, ವಾರಾವತಾಂಪ್ರಿ, ಬದರೀ-ಈ ೫ ವಾರಾಹಿ, ಹಂದಿಗಡ್ಡೆ" (ನಾಚರಾ. ೧೧೨) ; "ಅಮೃತ-ಬೋಬಗಡಲೆ, ಹಂದಿಗಡ್ಡೆ" (ಒಪ್ಪ. ೪). ಹಂದಿಗಡ್ಡೆ : ಮುನಿಳುಮಾರಗ್ಗ ಹಂದಿಗಡ್ಡೆಯಂ ದಾಡೆಯಿಂದಗುಟ್ಟು ನೀಡುವ ಪನವರಾಹಂಗಳಿಂ . . . ಸೊಗಯಿಸುವುದು (ಪಾದಂಪಾ. ೨೨೦). [ಪಂದಿ+ಗಡ್ಡೆ/ತೆಲು. ಪಂದಿಗಡ್ಡೆ]

ಪಂದಿಗೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಉರಿನ ಹೆಸರು ; ೧೨ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗದಗ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಈಗಿನ (ಹಿರೇ)ಹಂದಿಗೋಳ : ಶ್ರೀ[ಕೋ]ನೃದ ಪೆಗ್ಗುಯ್ಯಂ ಪನ್ನಿ ಗೊಳವನಡೆಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿನ್ನಾಳುತ್ತಂ (ಸೌತಾ. XI-1, ೪೩-೧೫ ; 970). [ಪಂದಿ+ಕೋಳ]

ಪಂದಿವಲೆ (ನಾ). ಕೋಟೆಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ ; ಹಂದಿಯ ತಲೆಯಾಕಾರದ ಆಯುಧ ; ೧೨ "ಹಂದಿಯ ತಲೆಯ ಶಕ್ತಿಯೂ ಅವುಗಳ ಕೋರೆಹಲ್ಲುಗಳ

ಮೊನ್ನೆಯೂ ಅದರಿಂದ ಏಟು ತಿಂದವರಿಗೇ ಗೊತ್ತು. ಅದೇ ಆಕಾರದ ಅದೇ ಶಕ್ತಿಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಈ ಆಯುಧಗಳು ಕೋಟಿಯ ಮೇಲೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದವು" (ಕರ್ಣಾಟ. ೫೮); ಕತ್ತರಿ ಪಂದಿವಲೆ ಹಾಲೆ . . . ಗೊಂದಲದ ಸಂವರಣೆಯಿಂದ ಕೋಟಿ ಕಟ್ಟೊಪ್ಪಿತು (ಸಮ್ಯಕ್. ೮-೨೮); ಬಲಿವ ಪಟಲ ಬೆಣೆ ಹೆಂಕಣಿ ಪಂದಿವಲೆ ತರುಗುಣೆ ಭೀಮಗಡೆಯ ಬಲಿವ ಕೆತ್ತವ ಬಡಗಿಗೊಂದಾ ದುರ್ಗ ಸಲೆ ಮುಚ್ಚಿದುದು ಕಣ್ಣಿಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೫೮); ಎಡಬಲದೊಳಿಟ್ಟು ಪಂದಿವಲೆ ಮುಚ್ಚಿದರ್ ಕಲ್ಲುಂಡುವಳೆಕೊಂ ಪಂದಿವಲೆಕೊಳಿಟ್ಟು ಬೊಟ್ಟುಪಾಪರು (ಜಬ್ಬ. ೪೨-೩೩); ಮೇಲೊಪ್ಪಿತ ಪಂದಿವಲೆ ದಸಿ ಕೂಲಿಗಳೊಲೋಕ ಕತಿಶಯಮಾಯು (ಕಂಸವಿ. ೨-೩೩). [ಪಂದಿ+ತಲೆ]

ಪಂದಿಪುಟ್ಟು 'ಪಂದಿಪೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಂದಿಪೊಟ್ಟು, ಪಂದಿಪುಟ್ಟು, ಪಂದಿಪೊಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೋಟಿಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಇಡುತ್ತಿದ್ದ ಒಂದು ಉಪ ಕರಣ, -ಸಾಧನ : ಗಡೆ ಪಂದಿವಲೆ[ಪಾಪಾಂ. ತಲೆ ಪಂದಿಪೊಟ್ಟು ಹೆಂಕಣಿಗಳ ನಲಿಸಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೨-೩೩). ೨. (ಹಂದಿಯನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡಲು ಬಳಸುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ತುಡುಕಿ ಓಡುವ ಪಂದಿಗಳ ಜಾಯಿಲಗಳು ತಡೆದು ನಲಿಸಲು ಕಲಿಗಳು ದಿಡದೆಯ್ದಂ ದಿಟ್ಟ ಪಂದಿಪೊಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಕಡಿಕೆಯ್ದಿಟ್ಟಾಡಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೮೯). ಪಂದಿಪುಟ್ಟು : ೩. ತಟ್ಟುಗಿದಂಬುಗಳಿಂದ ತಿವಿದ ಪಂದಿ ಪುಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಕೊರಲು ಕೊಯ್ದುಪರಿದಸುಗಳು ದಿಟ್ಟು ಪೊದಪುದರೆ ಬರಲು (ರಾಮವಿ. ೧೩-೨೭). ಪಂದಿಪೊಟ್ಟು : ೧. ಸುರಗಿ ಸಬಳ ಪಂದಿ ಪೊಟ್ಟು ಗಡೆ ತೊರೆ ವರಗುಂಡು ಪಟಿಲುಗಳಿಂದ . . . ಲಗ್ನಿಯನಳು ಹಿಡರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೯-೨೭). 'ಪಂದಿವಲೆ' ಪರಾ.

[←ತಲು. ಪಂದಿಪೊಟ್ಟು, ಪಂದಿಪುಟ್ಟು]

ಪಂದಿಪೊಟ್ಟು 'ಪಂದಿಪೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಂದಿವಿಾನ, ಪಂದಿವಿಾನು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಾನು : ಗಣಾವಿಾನುಗುಡಿ . . . ಪಂದಿವಿಾನುಪ್ಪಿವಿಾನುಗ್ಗಡೆ ಬಣ್ಣವಿಾನುನಿವಿ ವೆಲ್ಲಂ ದೀಳುವಾ ತಾಣದೊಳ (ರಾಜತೀ. ೫-೧೧೫). ಪಂದಿವಿಾನು : ಕೊಡವಿಾನು, ಪಂದಿವಿಾನುಗಳು ನೋಟಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು ಹಂದವಾಗಿಲ್ಲ (ಜಾಲಪ್ಪ. 11, ೯೩೧). [ಪಂದಿ+ವಿಾನು]

ಪಂದಿವಿಬೋಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ಪನ್ನಿವಿಬೋಯ [ಸ್ಯ] ಛಾರದ್ವಾಜಗೀಶ್ವ ಪವ್ಯತಮೂ (ಇಳ. VII, ೧೪೮-೪೯; 668). [?+ವಿಬೋಯ]

ಪಂದಿವಿಂಡು (ನಾ). ಪಂದಿಗಳ ಗುಂಪು, -ಸಮೂಹ : ಪಂದಿವಿಂಡು ಗಳಗ್ಗಣ್ಣನೆನಿಪ್ಪ ಮದ್ದಪುಪಂ ನ್ಯಪಂ ಬಂದು ದೀಳಿಪಂ (ಜಾಲಪ್ಪ. ೩-೧೩-೨೫). [ಪಂದಿ+ವಿಂಡು]

ಪಂದಿವೇಂಟಿ, ಪಂದಿವೇಂಟಿ (ನಾ). ಪಂದಿಯ ಬೇಟೆ : ಮುತ್ತಂ ಪಂದಿ ವೇಂಟಿಯ ಮಾತಂ ದಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೫೪). ಪಂದಿ ವೇಂಟಿ : ತನತನಗೆ ಪಂದಿವೇಂಟಿಗೆ ವಸತರೆಯ್ತಂದು ನಿಂದು (ಗಿಳ. ೧-೯೯). [ಪಂದಿ+ವೇಂಟಿ]

ಪಂದು (ನಾ). ಹಂಚಿಕೆ ; ಯುಕ್ತಿ ; ಉಪಾಯ : ನನ್ನ ಕರಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಅವರ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸೋರಾದರೂ ಯಾರು ? ಅವಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಪಂದು ಮಾಡಿದೆ (ಮೃಗ. ೧೦); ತಾನು ಏನಾದರೂ ಒಂದು ಪಂದು ಮಾಡ ಬೇಕು. ಅವನನ್ನು ಉರುಳಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಂಡನು (ಘಟೀಮು. ೭೮); ಮುಖ್ಯನ್ಯಾಯಾಧೀಶನೇ ಎದುರಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂತ ಮೇಲೆ ಇಂಥ ಪಂದು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ (ಜೇಷ್ಠ. ೫.೨೫೧).

[←ತಮಿ. ಪನ್ನು/ಪಾರ. ಮರಾ. ಪಂದ್ = ಮೋಸ, ಕುಟಿಲ ; ಹಿಂ. ಪಂದ್, ಪಂದಾ = ಜಾಲ, ಪಾಶ, ಬಲೆ]

ಪಂದೆ, ಹಂದೆ (ನಾ). ಹೇಡಿ ; ಅಂಜುಬುರುಕ ; ಪುಕ್ಕಲ : "ದರಿತ . . . ಶಂಕಿತ : -ಈ ಪ(ಹ)ಂದೆ" (ಜಲಾಯು. ೫೮-೧೯೯) ; ಕೊಂದು ಜಲಾಯುವನಾತಂ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಜನಕಸುತೆಯನೊಯ್ಯಂ ಮತ್ತಾ ಪಂದೆಯನಂತಕನುಮಿದೊಳ್ ತಂದಿಟ್ಟಿಂದಲ್ಲದಬುಗುಮೇ ರೌದ್ರರಸಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೯೪) ; ನಾಣಲಿ ಪಾಣ್ಣಂ ಪಂದೆ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೦-೩೦) ; ಕಲಿಯಂ ಪೊರೆದೊಡೆ ಕೂಪಂ ತೋಪಂತಿರೆ ತೋರ್ಕೊಮು ಪಂದೆ ಪತಿಗೆ ಸಂಗರದಿದೊಳ (ಗದಾಯು. ೨-೨೩) ; ಪೊಣಂ ಕಂಡ ಪಂದೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣಂ ಮುಚ್ಚಿತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೪) ; ಪಂದೆಯ ಗೊಂಕು ನಿಲಂ ಕುಣಾ, ಪೊಂಜುವೆಯಾ ! (ರಾಮಾಪ್ಪ. ೬೧-೨೧). ಹಂದೆ : "ಭೀರು ಭೀಶಂ ಹಂದೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೧೨) ; ಹಂದೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಾಯುಧವಿದುರ್ ಭಲವೇನು (ಬಸವ. ೧೦೮) ; ಶರಣರ ಮನೆಯ ದಿರುದಿನಂಕಕ್ಕೆ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿದರೆ ದೇವ ಎಲೆ ತಂದೆ ಎಲೆರೆ ಹಂದೆ ಕೂಡಲಸಂಗ ಸ್ವಯವಾಗು (ಬಸವ. ೧೨-೩೦) ; ಹಂದೆ ಹೋಗಿರೆ ನಾಯ ನಿನಗೇಕಮರಮಾನವರ ದಂದಕೂಕರ ಭುವನದೊಡತನ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೫೩) ; ನಿಂದು ಕಲಿಗಳ ಕಾಲೆಣ್ಣಿ ದಿಡಿಸಿಕೊಂಡ ಹಂದೆಗಳಿಗೆ ಲೆಕ್ಕ ವಿಲ್ಲ (ಕಂಸವಿ. ೧೫-೯೪). [ದೇ.1 ತಲು. ಪಂದೆ]

ಪಂದೆಗಟ್ಟು (ನಾ). ಹೇಡಿಯ ಕೆಲಸ : ಬಗೆದಂದಿ ಪಂದೆಗಟ್ಟಂಗಳ ನಟಾಪುವ ನಿನ್ನುತ್ತಿಯಂತಿರ್ (ಜಗದಿ. ೧೩-೫೩). [ಪಂದೆ+ಗಟ್ಟು]

ಪಂದೆತನ, ಹಂದೆತನ (ನಾ). ಹೇಡಿತನ ; ಅಂಜುಬುರುಕತನ ; ಪುಕ್ಕಲತನ : ನಿನಗೆ ಪಂದೆತನಮೆ ತಾನಾದೊಡಿನತಾನುಂ ಧಯವಿಲ್ಲ ದೊವೊಯೆ ನೆಲವಿನ ಕಾಲೆಟ್ಟುಮಂ ಕೊಯ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೩೧) ; ಪಂದೆತನವಲತನದಿಂದ ದಿಡುಗಡೆಯೊಂದಿ ಹಿಂದಿನವಮಾನಗಳ ತೊಳೆಯ ರೇಳಿ (ವಿಜೇ. ೪೩-೫). ಹಂದೆತನ : ನಿನ್ನ ಸಿಂಹವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಎನ್ನ ಹಂದೆತನವ ಕಳೆದು ಮುನ್ನ ನಿನ್ನ ಪಾಪವೆನುವಂತೆ ಸಾಗುವೆ (ಜೀವಲ. ೭೬-೮). [ಪಂದೆ+ತನ]

ಪಂದೆಮು (ನಾ). (?) : ಸಾಲಮಿಲ್ಲಾ ಮೆಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ . . . ಕಂದಬೂರಾ ನಾಲ್ವದಿನ್ನರು ವಿಡತ್ತರು ನಾವಿದ ಪಂದೆಮು ಅಜಾಯ ಕುರೆ ದತ್ತರಾ ಪೊರುಳ××ಮುನಿಗಿತ್ತು (ಎಳ. ೫, ಕೋಲಾರ. ೭-೯; ಸು. 760). [?]

ಪಂದೆವಾನಿಸ (ನಾ). ಹೇಡಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯ ; ಅಂಜುಬುರುಕ : ಪಂದೆವಾನಿಸರ್ ಲೇಸನೆ ಕಾಣರಿಂಬ ಪುನಾಣ್ಣು ದಿಯಂ ಪಿಡಿಗಟ್ಟುನಕ್ಕದಿರ್ (ಜಗದಿ. ೬-೧೪೩). [ಪಂದೆ+ವಾನಿಸ, (<ಮಾನುಸ)]

ಪಂದೋಗಲ್ 'ಪಂದೋಲ್' ನೋ.

ಪಂದೋವಲ್ 'ಪಂದೋಲ್' ನೋ.

ಪಂದೋಲ್, ಪಂದೋಗಲ್, ಪಂದೋವಲ್, ಹಂದೋಗಲ್ (ನಾ). ಹಸಿಯ ಕೊಗಲು ; ಹೊಸದಾಗಿ ಸುಲಿದ ಚರ್ಮ : ಪಂದೋಲ್ ನೆತ್ತರ್ಕೇವಡಗಂದಿನ ತಾಂ ಕೊಣ್ಣಿದ ವಸ್ತು ಸತ್ತ ಕ್ರಿಮಿಗಳ ಸಂದಸ್ಥಿಯಿಂದಿವೇಲುಂ ಕುಂದದೆ ಮುಟ್ಟು ಪಡಮಕ್ಕುಮರ್ಚನ ಮತದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೩೩) ; ಪಂದೋಲ್, ಪಂದೋವಲ್ (ಶಮದ. ೧೪೨ ಪ್ರಯೋ). ಪಂದೋಗಲ್ : ಪಂದೋಗಲೊಳ್ಳುಬುಮೆರಸು ತಿವಿವಾ ನೀರುಮನುಂಡು ಗಡಂ ತಮ್ಮಾಚಾರಕ್ಕೆ××ಮಿಗಿಲಾಮೆ ಪಿರಿಯ ರೆಂಬರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಸಮಪ. ೬-೧೫). ಪಂದೋವಲ್ : ನಾಥಿನಲೆಗಂ ಬಸಿಯ ಪೋಟ್ಟು, ಅಲ್ಲಚಮ್ಮಂ-ಪಂದೋವಲಂ ತೆಗೆದು (ಪದ್ಮಾರಾ. ೫೦-೫) ; ಆ ಚಂಡಾಲಕ್ಕನ್ನೆ ರೋಮಂಚೊರೆದ ಪಂದೋವಲ ಪಂಜರ

ದೊಳಕ್ಕೆ . . . ಪದಿಯಂ ಕೆತ್ತ ಗುಳಿಯನಿಕ್ಕಿ (ಕಾಪಂ. ೭೫೦);
ಅವರಾಕ್ಷನನ ಕಂಡುಹಿಡೆ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ಕಲ್ಲೆಣಿಸಿ ಪಂದೊವಲನಾಂತು ದನೆ
ಯುಟ್ಟಿಗೊಯನುಟ್ಟು ಭವಗೆಟ್ಟ ಭಾ (ಉದ್ವ. ೫-೨೯); ಸರರ ಕಲೆಗಳ
ಜಪದ ಸರದಿಂದ ಪಂದೊವಲ[ವಾಕಾಂ. ಪಸಿದೊಗಲ]ಭೋತೃದಿಂದ . . .
ಭಯಂಕರರೂಪನಾದ ಮೋದೋಹೋತನೈತಂದೊಡೆ(ಜೈ. ಮಿ. ಭಾ. ೧೬-೨೪).
ಹಂದೊಗಲ: ಹಂದೊಗಲ ಹಾಸಿನೊಳು ಮಂಜಂ ಜದಿಯ ಹೊಲೆಯ
ನೋಲಗವಿತ್ತು (ಪಚ್ಚಾ. ೧೧-೩೧).

[ಪನ್ದ (<ಪಸ್ಸಿ)+ತೋಲ್.]

ಪಂದ್ಯ 'ಪಂತ್' ನೋ.

ಪಂದ್ಯ ಕಟ್ಟು 'ಪಂತ್‌ಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಂದ್ಯಾಟ (ನಾ). = ಪಂದ್ಯ ೧: ಇಂದು ಭಾರಿ ಭೋಜನ; ಆಮೇಲೆ
ಪಂದ್ಯಾಟ (ಮನಸ. ೪೩); ಆ ಪುಟ್ಟ ಹುಡುಗನಿಗೆ ಬೇಗನೆ ಪಂದ್ಯಾಟದ
ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿಯಿತು (ರಂಗವ. ೨೧೩); ಪಂದ್ಯಾಟದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಹೆಸರು
ಕೊಡಬಹುದು (ನಿಲಮು. ೩೩-೨೨). [ಪಂದ್ಯ (<ಪಂತ್)+ಆಟ]
ಪಂಪೆ (ನಾ). ಸಮಭಾಗ: "ಪಂಪಮನಲ ಸಮಭಾಗಂ" (ಚತು. ೯);
"ಪಂಪಮ ಸಮಭಾಗಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೪).

[<ಪಸ್ಸು ?/ಕಮಿ. ಪಯಲ್; ತೆಲು. ಪಂಪಕ, ಪಂಪು]

ಪಂಪೆ, ಹಂಪೆ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: 'ಪಂಪಯ್ಯ'
ಪರಾ. ೨. ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ 'ಅದಿಪುರಾಣ',
'ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯ'ಗಳೆಂಬ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವ
ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಜೈನಕವಿ: ಮುಂ ಸಮಸ್ತ ಭಾರತಮನಫೂರ್ವನಾಗಿ ಸಲೆ
ಪೇಟ್ಟು[ಕವೀಶ್ವರ]ಲ್ಲ ವರ್ಣಕಂ ಕತೆಯೊಳೊಡಂಬಡಂ ಪಡೆಯ ಪೇಟೊಡೆ
ಪಂಪನೆ ಪೇಟ್ಟು ಮೆಂದು ಪಂಡಿತರೆ ತಗುಳ್ಳು ದಿಚ್ಚು ಬಾಸೆ ಪೇಟೊಡೆಚ್ಚ
ದೋ ಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧); ನುಂದಿಂ ಪಂಪನೊಬ್ಬ
ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಪೊನ್ನಂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಪೇಟ್ಟು ಭಕ್ತಿಯನಾ ರತ್ನಕವೀಶ್ವರಂ
ಸಮದ ತತ್ವಾವ್ಯಯಕ್ಕಂ ಜಗತ್ತಯಮುಂ ಮುಂ ಬೆಲೆಯಾಗಿ
ಪೋಯ್ತೆನೆ (ಚಂದ್ರ. ೧-೩೬); ಆದಿಕವಿ ಪಂಪನೆಂದನುವಾದನೆ ವಾದಿಸಿ
ವಿರೋಧಿ ವಿಪರೀತತೆಯೊಡೊಡೆ ವಿಲೋಮದೆ ಪೆಸರಂ ಮೇದಿನಿಯೊಳವನ
ಪೆಸರೆ ಪೆಸರಾದೆನೆಗುಂ(ಧರ್ಮನಾ. ೧-೩೬). ಹಂಪೆ: ೨. ಶ್ರೀವಿಜಯನ
ಹೊನ್ನನ ಹಂಪನ ಸುಜನೋತ್ತಂಸನ ಸುಮಾರ್ಗಮಿದಚ್ಚೊಳೆ ಲಕ್ಷ್ಯಂ
(ತಮದ. ೫); ನೇಮಿಚಂದ್ರನ ಹಂಪನ ನಾಗವರ್ಣಾದಿ ಭೂಮಿಗೊಪ್ಪಿದ
ಕವಿಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸಿದಂ ಬಲಗೊಂಡು ಬಣ್ಣನೆ (ಜೀವಂ. ೧-೪). [?]

ಪಂಪಕ, ಪಪ್ಪಕ, ಪಪ್ಪುಕ (ನಾ). ೧. ದಟ್ಟವಾದುದು;
ಒತ್ತಾಗಿರುವುದು; ಸಂದಣಿಸಿದುದು; ಸಂದಣಿಸಿದ ಕುಂದಲತೆಯ
ಮೇಳೈಸಿದ ಮಾಲತೀಲತೆಯ ಪಂಪಕಮಾದ ಚಂಪಕಾಲತೆಯ ಪಿಣಲೇಷಾದ
ಕರವೀರಲತೆಯ . . . ರತ್ನರಚಿತ ಕೃತಕಾಚಲಂಗಲೋಕ (ಅನಂ. ೧೦-೨೬೪). ಪಪ್ಪಕ: ೨. ಪಪ್ಪಕಮಾಗರೆ ಪಟಮಗಳುಪ್ಪಯಣಂ
ಗೆಯ್ದವಂದು ಪೊಸಮಲ್ಲಿಗೆಯೊಳ್ (ಅಜಪ. ೬-೨೧). ಪಪ್ಪುಕ: ೩. ಹೆಚ್ಚಳ; ಅಧಿಕೃತ: ಪ[ಪಾಂ. ಕ]ಪ್ಪುಕಮಪ್ಪಂಗೆಯ ತೋಪ್ಪದಿ
ದಳಿಗೊಯ್ದ ಸೋಲುತ್ತ ತಳಿಗಳ್ ಕೆಂಪಂ ಕಪ್ಪಂಗುಡುನವೊಲೂಡಿ
ದಳೊಪ್ಪಿರೆ ಕೆಂದಕದೊಳಬ್ಬ ಕೊಂಡಲತೆಯಂ (ಲೀಲಾಪ. ೧೨-೬೪);
ಮುಡಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಪರಿಮಳಕ್ಕಮಡಿಸಿದ ಕಪ್ಪುರದ ಪಪ್ಪುಕಕ್ಕಂ
ಮಜಾಹಂದಿವಿಂ ಮುಂದೆ ಮುಂಡಳಿಸಿ ಕಟ್ಟಿ ಬರೆ (ಅನಂ. ೨-೨೮೪). (ಗು). ೩. ಮನೋಹರವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ:
ಅಪ್ಪುವಳಿನ ಪಪ್ಪಕ ಜಗಲಿಯೊಳ್ ವನನೋದಪ್ರಸಂಗಚತುರ
ಪ್ರಸಾದಿತ ಪಂಜನಪರಿತಂ ಸುಖಾನೇನನಾಗಿರ್ಪನಂ (ಅನಂ. ೬-೧೧೪).

[ದೇ. ೧ ಕಮಿ. ಪಮ್ಪು, ಪಮ್ಪು=ದಟ್ಟವಾಗಿರು, ಒತ್ತಾಗಿರು;
ಪಮ್ಪಲ್; ತೆಲು. ಪಂಬು, ಪಮ್ಪು=ಅತಿಶಯವಾಗು, ಅಧಿಕವಾಗು]
ಪಂಪಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಚಿಮ್ಮಚನೂರ ಮಹಾ
ರಾಜಯ್ಯನುಂ ನೋಳಿಯನೂರ ದೇವಯ್ಯನುಂ ಪಂಪಯ್ಯನುಂ(ಎಕ. XI,
ಚತ್ರದು. ೭೬-೨೦; ೨೩೭); ಪಂಪಯ್ಯಂ ನಾನೊನ್ನ ಕ್ಷತೆಯನಪ್ಪಂದವಿಾ
ಯೆನೆನ್ನು ತಜಾಸಲಾ ಮಾ(೦)ನ್ಯ ದಿಟ್ಟ ಮಹಾಜನಮ ನಮಸ್ಕಾರಂ
ಗೆಯ್ಯ (ಸೌ. ೫೩. XI-೧, ೩೬-೩; ೨೪೨). [ಪಂಪ+ಅಯ್ಯ]
ಪಂಪಲ 'ಪಣ್ಣ' ಪರಾ.

ಪಂಪಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ.

ಪಂಪಣಿಘೋಷಣ = ಕರ್ನಾಟಕದ ಚೋಳವಂಶದ ರಾಜರ
ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಾಸ್ಯಪಗೋತ್ರಂ ಕಲಿಕಾಲಾನ್ವಯಂ ಕಾವೇರೀ
ವಲ್ಲಭಂ ಪಂಪಣಿಘೋಷಣಂ ಮಯೂರಪಿಂಭಧ್ವಜಂ . . . ಗೊಂದಲ
ಬದಿದಂ ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ (ಸೌ. ೫೩. IX-೧, ೨೦೭-೧೦;
ಸು. 1124). [ಪಂಪ (P←ಕಮಿ. ಪಮ್ಪು; ತೆಲು. ಪಂಬ)+ಪಣಿ]
ಪಂಪಾದೇವಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಮಜ್ಜಾಳುಕ
ಪರ್ಮಾನದಿ ದೇವರು ತಪ್ಪು ಶ್ರೀ ಪಂಪಾದೇವಿಯರ ರಾಜ್ಯಾಭ್ಯುದಯ
ದಂದು (ಎಕ. IV, ಮನಸಾ. ೫೦-೩; ೨೨೭). [ಸಂ. ಪಂಪಾದೇವಿ]

ಪಂಪು (ನಾ). ೧. ಮಾಯಾವಿದ್ಯೆ; ಇಂದ್ರಜಾಲ; ಗಾರುಡಿ: "ಪಂಪು
= ಕಣ್ಣು ಕಟ್ಟು; ಗ್ರಹ" (ಕಲ್ಪದ್ರ. ೨೩೬). ೨. ಶಕ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನ;
ವಿಜೃಂಭಣೆ; ವೈಭವ.

ಪಂಪುಮಾಡು = ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು; ವಿಜೃಂಭಿಸು:
ಇಂತು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಾ ಮಾಡುನೂರೊಳು ವಿಷ್ಣು ಚಕ್ರವು ಪಂಪುಮಾಡೆ
. . . ನಟ್ಟನೆ ಪುಲಿತರವರಂ (ಯನಕ. ೧೧).

[ದೇ. ೧ ಕಮಿ. ಪಮ್ಪು = ಅಟ, ವಿನೋದ, ಕ್ರೀಡೆ; ತೆಲು. ಪಂಪು]
ಪಂಪು (ನಾ). ೧. ಬಾವಿ, ಹೊಳೆ ಮೊದಲಾದ ಜಲಾಶಯ
ಗಳಿಂದ ನೀರನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವ ಸಾಧನ; ರೇಚಕಯಂತ್ರ;
ಪೂರಕಯಂತ್ರ: ನೀವು ಬಾವಿಗೆ ಪಂಪು ಹಾಕಿಸೋದೂ ಸಾಕು,
ಅದರಲ್ಲಿ ನಾಗಪ್ಪ ದೀಳೋದೂ ಸಾಕು! (ಕಾಬ. ೨೬). ೨. ಸೀಮೆ
ಯೆಣ್ಣೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಡಬ್ಬದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತುವ
ಸಾಧನ: ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಸೀಮೆಯೆಣ್ಣೆಯು ಡಬ್ಬ, ಬುದ್ಧಿವಂತ, ಪಂಪು;
ಅದರ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಗಳುವಿನ ಮೇಲೆ ನೇತಾಡುವ ಎಲೆಸರ, ಪಂಚಿ ಇತ್ಯಾದಿ
(ರಾಮಾನ. ೧೦೧). ೩. ಬೈಸಿಕಲ್ಲಿನ ಚಕ್ರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ
ಗಾಳಿ ತುಂಬುವ ಸಾಧನ: ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಪಂಪು ತೆಗೆದು
ಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂ. ೧). ೪. ಸೊಳ್ಳೆ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಕ್ರಮಿ
ಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಲು ದ್ರಾವಣಗಳನ್ನು ಸಿಂಪಡಿಸುವ ಸಾಧನ;
ಪಿಚಕಾರಿ: ಬರಿ ದ್ರಾವಣ ತಂದರೆ ಸೊಳ್ಳೆ ಸಾಯುತ್ತದೆಯೆ? ಪಂಪು
ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ, ಹೊಡೆಯೋಣ (ರೂ. ೧). ೫. ಅನಿಲವನ್ನಾಗಲಿ,
ದ್ರವವಸ್ತುವನ್ನಾಗಲಿ ಹೀರಿ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಿಡುವ ಸಾಧನ,
ಯಂತ್ರ: ಗಂಟಲ ಕುಹರ ಚುಚ್ಚುವ, ಹೀರುವ, ಒತ್ತಿ ಹೀರುವ . . .
ಕೀಟಗಳಲ್ಲಿ ಹೀರುವ 'ಪಂಪಾಗಿದೆ' (ಕೀಟ. ೨೮).

ಪಂಪು ಮಾಡು = ಪುಸಲಾಯಿಸು: ಅವನನ್ನು ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿ
ಸಲು ಎಷ್ಟು ಪಂಪು ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು (ರೂ. ೧). ಪಂಪು ಹೊಡೆ=
ಪಂಪುಮಾಡು: ಎಷ್ಟು ಪಂಪು ಹೊಡೆದರೂ ಅವನನ್ನು ಜಗ್ಗಿಸಲಾಗ
ಲಿಲ್ಲ (ರೂ. ೧). [←ಇಂ. Pump]

ಪಂಪೆ (ನಾ). ಪಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರ; ಹಂಪೆ: ಅದಿಷ್ಟವಾರ ಸೂರ್ಯೋಗ್ರಹಣ
ದಂದು ಪಂಪೆಯ ತೀರ್ಥದಲು ಶ್ರೀರಾಜಧಾನ್ಯ ವಿಕ್ರಮಪುರದ ಬ್ರಹ್ಮ

ಪುರಿಯ ನಂದಿಯನ್ನು ಪಡೆಗಿ ಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರು ಪ್ರಮುಖಂ
ನಾಲ್ಕು ವರು ವಿದ್ವಾಂಸರಪ್ಪ ಮಹಾಪನ್ನಕ್ಕೆ . . . ಕೊಟ್ಟ ಕೆ[ಇ]
ಒಂದು (ಸಾಂಪ. XI-1, ೮೮-೬; 1858); ಸೌಂದರವರಸಾ ಮೃದನಂ
ವೀಡ್ಯೋದರನಂ ದಿದದೆ ಮನಂಗೊಳಪ ಪಂಪೆಯಂ ಪೊಟಮಟ್ಟಂ
(ಉದ್ಯು. ೮-೧೩೨). 'ಹಂಪೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಪಂಪಾ]

ಪೆಂಬಕ್ಕಿ, ಹಂಬಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ; ಎಲ್ಲಿಯ ಮಾರಿ
ನೃಪರ ಕೊಂಡು ಪೊಡುದೆಂದೆಲ್ಲರು ಪೆಂಬಕ್ಕಿಯಂತೆ ನಿಲ್ಲದೆ ಬಾಯ್ಬಿಡು
ತರೆ (ನೇಮಿಪಂ. ೨೪-೧೧೬). **ಹಂಬಕ್ಕಿ:** ಹಂಬಕ್ಕಿಯಂತೆ ಸಾ
ಬಾಯಂ ಬಿಡುತ್ಯದೇನೆ ಬಳಿದಿಯಲಾ ಮಗನೇ ಹಂಬಲಿಸದಿರೆಯದು
ನಿಮಗಂ ಬಜನಾಯಕ ಪ್ರಸನ್ನಕಂಠರಿಂಗಾ (ಶಂಕಕಂ. ೫೮).

[ಪನ್ನಾ? + ಪಕ್ಕಿ]

ಪೆಂಬದ (ನಾ). ದೆವ್ವ, ಭೂತಗಳ ಆವೇಶಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ಕುಣಿಯು
ವವನು: ಭೂತಕ್ಕೆ ನರ್ತನವ ಪೆಂಬದನಿಗಾದರೂ ಸರಿಯ; ಬಹು
ಸಂತೋಷ (ಒಡ್ಡಿ. ೮. ೩೦). [←ತುಳು. ಪೆಂಬದೆ]

ಪೆಂಬಲ್, ಹಂಬಲ, ಹಂಬಲು (ನಾ). ೧. ತವಕ; ಹೆಬ್ಬಯಕೆ;
ಉತ್ಕಟೇಚ್ಛೆ; ಆಸೆ; ಆಶಾಂಕ್ಷೆ; ಆವೇಕ್ಷೆ: ಎಲ್ಲರೂವಿಾ ಕುಮಾರನಂ
ಪಿಡಿದಿರಿಸುನ್ನ ಪೆಂಬಲನದಂ ದಿಡಿದಿಂ ದಿಡಿಮೆಂದು ಪೇಚರಂ ದಿಡಿಸಿ
ದನಾಪ್ತರಂ (ಅದಿಪ. ೨-೫೦); ಕದನಕ್ಕಳ್ಳ ಕೃಷ್ಣ ಪದನನಾ ವನದ
ಕಂಬಲಂ ಬಿಡುತು ತನ್ನ ಯೂಧಮುಮಂ ಮುಜು ತಾನನಾಥನಾಗಿ
ನಾರಾವಾರಂಜೋಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೬-೧೦); ಶಲವುಂ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮನೋದಿದ
ಬಲದಿಂ ಮೆಯ್ಯರ್ಬ ಗರ್ವದಿಂ ಧರ್ಮದ ಪೆಂಬಲನುಡಿದು (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೫-೮೮); ನೆಗಟ್ಟಿನಗೆ ತಂದೆ ತಾಯ್ ಸೊಸೆ . . . ಎಂಬೀ ಮೋಹದ
ಬಂಬಲ ಪೆಂಬಲೋಕೇಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೪೮). ೨. ಆಸಕ್ತಿ: ಪಗಲಿರುಳೆಂದೀ ವಿಭೇದಂಗಳಲ್ಲಾ ಛರಿಸೆಂದೀ ಪೆಂಬಲಿಲ್ಲಾರ್ಜವರೆ ಮನುಜ
ರೆಲ್ಲಂ . . . ಸುಪಮಸುಪಮಕಾಲ್ಪಪ್ರಭಾವಪ್ರಭಾವಂ (ಪಂಪಾ. ೧-೬೦).

ಹಂಬಲ: ೧. ಧಾರದ ಹಂಬಲ ದಿಡಿಸಿ ಲಂಕಾಪುರ ಭಯಂಕರನೊಡನೆ
ಬಲುಸಂಗರನ ಸಂಘಟಿಸಿದನು (ಕೊರಾ. ೬-೩೦-೩೬); ಮನೆಯ
ಹಂಬಲ ಮಲೆದ ಕೆಳೆಯರನಿಸು ನೆನಸನು (ಸಾಕ್ಷಾ. ೧೬-೨೬);
ದಂಭಕ ಹಿರಣ್ಯಕ ಕುಮಾರ ಪ್ರಹ್ಲಾದನ್ನ ಹಂಬಲವಿಲ್ಲದೆ ಬಾಧಿಸೆ ಬರೆಲು
. . . ಪೊರದದ್ದು ಎಲ್ಲಿ ಕಲಿತೆಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೧-೯೬-೯). **ಹಂಬಲು:**
೧. ನಿಮಗೆಮ್ಮ ಹಂಬಲು ಬೇಡ (ಕಿರು. ದೇ. ೧೬-೧೪); ಶಂಭುಪದ
ಭಕ್ತಿ ನಂಬುಗಿಯ ಹಂಬಲು ಬೇಕು (ದೀಕ್ಷಾ. ೧೬-೨೫೬); ಬಯ್ಯ
ಬಂದಿರ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹೊಯ್ಯ ಕೀರ್ತಿಯ ಹಂಬಲಿಲ್ಲದೆ . . . ಬಹು
ಕುವೆ ದೈವದೂರರು ನಾವು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೪); ಪರಕಾಮಿನಿಯರ
ಹಂಬಲು ದಿದಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೧-೧೮೪-೨). ೨. ನೆನಪು; ಸ್ಮರಣೆ:
ಬೆಂದಿದದೆ ಗದೆಯಿಂದ ವಕ್ಷದ ತುಂಬನೆಗಳು ಮುಜಿವನಿತ್ತಣ ಹಂಬಲನು
ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನುರುತರ ಗದೆಯ ಘಾಯದಲಿ (ನಿಭಾಂಗ. ೧೦-೮೧-೩೨).

[ದೇ. || ತುಳು. ಹಂಬಲ್]

ಪೆಂಬಲಿಸು, ಹಂಬಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತವಕಿಸು; ತೀವ್ರವಾಗಿ
ಬಯಸು; ಹಾತೊರೆ; ಉತ್ಕಟೇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಅಲಸದೆ
ಮಾಡಿ ಬೇಸಹದೆ ಸಾಲುಮಿದನ್ನದೆ ಮೆಯ್ಯೊಗಕ್ಕೆ ಪೆಂಬಲಿಸದೆ . . .
ನಿಯಮಕ್ರಮಂಗಳಂ ಸಲಿಸಿದರ್ (ಪಂಪಾ. ೧-೧೩೬); ಎಲೆ ವೈಶಂಪಾಯನ
ತನ್ನೊಲವಿಂದಂ ಬಂದನೀಗಳಜಸುತೈ ಕಪಿಂಜಲನಿಲ್ಲಿಗೆ ನಿನ್ನಂ ಪೆಂಬಲಿ
ಸುತ್ತಂ (ಕಾದಂ. ೬೧೧); ಕೆಮ್ಮನೆ ದೇವಲೋಕಸುಖಮಂ ಮನದೊಳ್
ಪೆಂಬಲಿಸಿ ಮಜುಗಲೇಂ ಸಮನಿಕರಮೇ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೬-೧೪೪).
೨. ವಿಯೋಗ ಹೊಂದಿದವರನ್ನಾಗಲಿ, ಮೃತರನ್ನಾಗಲಿ ಕುರಿತು

ಗೋಳಾಡು—ಅಳು, —ಹಲುಬು, — ರೋದಿಸು: ಅತನಿಗ್ಗೆಳದೆ,
ಮಗನೆ ನಾಂ . . . ಪಡೆಮಾತೇಂ ಪೆಂಬಲಿಸದೆನ್ನ ಪೇಟ್ಟುದು ಗೆಯ್ಯಂ
(ಪಂಪಾ. ೧೪-೬); ಅದವಲೊದನೆ . . . ಪುಟಿಸಿ ಪಲುಂಬಿ ಪೆಂಬಲಿ
ಸಿಯುಂ (ಕಾದಂ. ೯೨೬); ಕುಸುಮಕೋದಂಧನ ಸುಧಾಮಯ
ಸದ್ಗುಣಂಗಳನೆಣಿಸಿಯೆನಿಸಿ ಪಲುಂಬಿ ಪೆಂಬಲಿಸಿ (ಗಿ೦ಕ. ೮-೬೩ ನ);
ಶರಣಜನ ವಿಯೋಗವ್ಯಥೆಗೆ ಬೆಂದೀಳ್ಳು ಬೇಳಾಗಿ ಪೆಂಬಲಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೧೧); ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದಿಂ ಪೆಂಬಲಿಸಿ ಸುತನ ಗುಣಶೀಲಂಗಳಂ ನೆನೆದು
ಹಳವಳಿಸಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೫೯). ೩. ಚಿಂತಿಸು; ಒಂದೇ ಸಮನೆ
ನೆನೆಸು; ಆಲೋಚಿಸು: ಪೆಂಬಲಿಸಿದಂ ಪಲವಂ ಮನದೊಳ್ ದಶಾನನಂ
(ಪಂಪಾ. ೯-೧೫೪); ಮುನ್ನಿನ ಸಿರಿಯಂ ನೆನೆಯದೆ ಮುನ್ನಿನ
ಲೀಲೆಗಳನೆಯ್ಯ ಪೆಂಬಲಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೧೧-೧೦೬); ಪರಮಾತ್ಮನ
ಮುನಿ ಪೆಂಬಲಿಸಂತೆ ದೃಷ್ಟರೂಪ ಮಧ್ಯದಿ ತನ್ನ ತರುಣಯುಗಿಟ್ಟು
ಪಾನಿಸುವನು ಜೇವಂಧರನಿಂತು ವಿರಹದೊಳರ್ಧ (ಜೇವಂಸಾಂ. ೧೨-೪೬);
ಧಾರಣೇಪತಿ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ ಪೆಂಬಲಿಸಿ ತೋರದು:ಖದಿ ತನುನ ತೊರೆದ
ಳಲ್ಲದೆಲಿರಲು ತೋರಿದದ್ವಾಪಕೆ ತಾಂ ನೋಡಿದಾಗಾರಗಳೊಳು (ವೆಂಕಾಂ. ೫-೫-೧೧). ೪. ಮೊರೆಯಿಡು: ಎಲೆ ಗಿರಿಜಾತೆ ಮಾತೆ ಕರುಣಾಕರೆ . . .
ನೊಂದೆನಿಂದು ನಿನ್ನಲಳು ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷದನಿಧಿಕ್ಷಿಸಿ ರಕ್ಷಿಪುದೆನ್ನಂದಿಕ್ಕೇ
ಎಂದು ಪೆಂಬಲಿಸಿ (ರಾಜತೀ. ೧೩-೧೩೦ ವ).

ಹಂಬಲಿಸು:
೧. ಕಾಗಾಳ ಮುಂಬಿನಿಯ ಸುಖವ ಚಾದಗೆ ಬಯಸುವಂತೆ ಅನು
ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಬರವ ಹಾರಿ ಹಾರಿ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಕರುಣೆಯ್ಯಾ
(ಅದ. ೧೬-೩೬); ಫಲಿಸಲಿಡಿಯದ ಕಾರ್ಯದಲಿ ಹಂಬಲಿಸಿ ಕೆಡುವವ
ನಂತೆ ಕೆಡೆದನು (ಕೊರಾ. ೧-೧೫-೨೪); ನಂಬಲೇದಿ ನಾರಿಯರನು ಹಂಬ
ಲಿಸಿ ಹಿಗ್ಗಿ (ಪುರಂದ. ೨-೧೬-೧); ಹಂಬಲಿಸಿ ಒಂದು ಭೋಗವನ್ನು
ಸಂಪಾದಿಸುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅದನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸುವ ತ್ರಾಣವೇ ಕುಗ್ಗಿ ಹೋಗಿ
ರುತ್ತದೆ (ನಂಬರು. ೨೦). ೨. ಬಸವಣ್ಣ ಮರನಟ್ಟು ಹಂಬಲಿಸಿ ಹಲುದಿ
ಘನತಾಪ ಮನಮಂ ನಟ್ಟು (ಬಸ. ೧೧-೬೮); ನಿಂದಿರುತ ಬೆಜಾಗುತ
ವನೀನಂದನೆಯದೇನಾದಳೋ ಹಾಯೆಂದನುತ ಹಂಬಲಿಸಿ ಹಲುಬುತ
ಹನುಮನೈತಂದ (ಕೊರಾ. ೫-೩-೧); ಮಿಗೆ ಕಾತುರದೆ ಹಂಬಲಿಪಳು
ಕಂಬನಿಯೊಗುವಳೇನೆಂಬೆನಚ್ಚರಿಯ (ಕಂಸದಿ. ೯-೧೯೫). ೩. ಹಂಬಲಿಸ
ದಿರು ದೈತ್ಯರಬರಿಗಿಂಬುಗೊಡದೀ ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತದೂರರಿಗೆ(ಸಂಪ. ೮-೧೩೨); ರಾವಣ ಮನದಲುಮ್ಮಳಿಸಿ ಹಲವ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತರಿದನು
(ಕಾಂ. ೧೬-೩೯); ಈ ಬಾಲಕಂ ತನ್ನ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳನೊಡಹುಟ್ಟಿದ
ವರ ಹಂಬಲಿಸದೆ ಮುರಾರಿಯಂ ನೆನೆವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೫೬).
೪. ಹಂಬಲಿಸುತನಿ ನಿಗಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಂಬುಗಾಣದ ಗಾಢದೈವದ ಬೆಂಬಲಿ
ಯಲಿರಲಿನ್ನದಾವುದಸಾಧ್ಯ ನಿಮಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೪೫).
೫. ನೊಂದುಕೊಳ್ಳು; ವೈಫವಡು; ದುಃಖಿಸು; ಕಷ್ಟಪಡು:
ಅಂಬುಜದ ಸುಖಸೂನು ನೋಡೆ ತ್ರಿಯಂಬಕನ ಸಮನೋದಿಯಲ್ಲಾ
ಬಾಹುವಿಕ್ರಮದಿ ಹಂಬಲಿಸಲವನುರವನೆಚ್ಚನು ಬೆಂದಿದದೆ ಕೀಳಕನ
ರಥನೊಳು ತುಂದಿಸಿದ ಬಲುಗೋಲ ಮಳೆಯಲಿ ನಾದಿದನು ಹುತವ
(ಸಂಪ. ೧೯-೪೦). [ಪೆಂಬಲ್ + ಪಕ್ಕಿ]

ಪೆಂಬಸಲೆ (ನಾ). ಹಸುರಾದ ಹುಲ್ಲು ಬೆಳೆದಿರುವ ಫಲ; ಹಸು
ರಾದ ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು: ಎಳವು ಪೆಂಬಸಲೆ ಬಳ್ಳಿವನೆ ಕೆರಿಕುಂಬಿ
(ಸಂಪ. ೨೯-೪). [ಪಂ(<ಪಕ್ಕಿ)+ಪಸಲೆ]

ಪೆಂಬಾಡು (ನಾ). ತೆರೆ; ಮರೆ: ಕಳುಹಿ ಸರಸಿಯ ಸುತ್ತ ಪೆಂಬಾಡು
ಗಳ ದಿಗ್ಗಿ ಲಲನೆ ರುಕ್ಕಿನ ಸತ್ಯಭಾಮೆ ಗೋಪಿವಾಸಿಯ ಬಿಡು ಕೂಡಿ
ಕೊಳನ ತೀರದಿ ನಿಲಲು (ಸಮೋ. ೧೦-೪೩). [←ತೆಲು. ಪೆಂಬಾಡು]

△ ಪಂಸೆ (ನಾ): ಹಂಸಪಕ್ಷಿ: ಕಂದಾವರೆಯ ಮಿಸುಪ ಮೆಲ್ಲೊಗ್ಗಿಯಂ
ಮಾಣದೊಂದು ನಿನಗೇವೇಂ ಪಂಸೆ [ಪಾಪಾಂ.ವೇನಂತೆ] (ಕಬ್ಬಾ. ೩೧೮);
ಜಾಣಲೊಡ ಜನಪ ಪಂಸೆಯೊಡ ಕೊಳನು (ನವನೋ. ೨೩-೪೯);
ಕೊಳಗೊಲ್ಲದ ಬನವು ಅಳಿಗಳ ಬಳಗವೆರಗದ ಪುಪ್ಪವಾಟಿಯು... ಕೊಳಪ
ಕಳಕಂಗಳ ಪಂಸೆಯು ಮಿಳಿವ ರುಲ್ಲಿಯ ಮೃಗವು ಕತ್ತರಿ ಕಲಿತ
ಮಿಗಸಂಕುಳಗಳೊಡ ಗಿರಿಗಳೊ (ನಾಗಪ. ೨-೭). [**ಹಂಸೆ**]
ಪೆಕತ್, ಪಕತ್ತು, ಪಕ್ತ, ಫಕತ, ಫಕ್ತ (ಅ). ೧. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ;
ಬಹಳವಾಗಿ; ಸಕತ್: ನನ್ನ ಸೋದರ ಮೂರ್ವಾಸಪುರದಲ್ಲಿ ಪಕತ್
ಖಾಹಿಲೆಯಾಗಿ ಮಲಗಿದ್ದಾನೆಂತೆ ಲೂಟಿಕ್ಕೆ ನಾನು ಕೂಡಿದ್ದಾಗ ತಿಳಿಯಿತು
(ಸಂಸ್ಕಾರ. ೧೪೩). ಪಕತ್ತು: ೧. ಪಕತ್ತು ಮೂರು ಸೇರು
ಕೊಡುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಅವರು ಇನ್ನೂ ಹಿಗ್ಗಿದರು (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೧೬೦). ಪಕ್ತ: ೧. ಪಕ್ತ ಬೈಗೋಳು ಬಡದಾಟ (ನಾಥಾರಿ. ೯೩).
ಫಕತ: ೧. ಸುಕೃತದಿಚ್ಚೆಯಿಂದ ವ್ಯಯಿಸಿ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲಿ
ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮೂರು ಕೆರೆಯು ಫಕತ ಕಲ್ಲಿಲಿ (ಕಜಾಗೀ. ೨೧೭).
೨. ಬರಿ; ಕೇವಲ: "ಫಕತ-ಬರೆ, ಕೇವಲ" (ಜಾನಕೋ. ೧೮). ಫಕ್ತ:
೨. ಅದರಲ್ಲಿ ಫಕ್ತ ಉಪ್ಪಿನ ಕಲಮಿಗೆ ಮಾತ್ರ (ಮುಂಬಯಿ. ೧೦
ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ); ಪದ್ಧಿಕ್ ಲೈಫ್ ಎಂಬುದೇ ಬೇಡ ಆ ಪ್ರಾಣಿಗೆ. ಫಕ್ತ
ಕಾಸು ಮಾಡುವುದೋಂದೇ (ಜಾರುದಾ. ೨೪೪).

[←ಅರ. ಹಿಂ. ಫಕತ್; ಮರಾ. ಫಕತ್, ಫಕ್ತ]

ಪಕತ್ತು 'ಪಕತ್' ನೋ.

ಪಕಪಕ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಏನು ಹೇಳಿದರೂ
ಪಕಪಕ ಅಂತ ಬಾಯಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).

ಪಕಪಕ ನಗು=ಪಕ ಪಕ ಎಂಬ ಧ್ವನಿ ಬರುವಂತೆ ನಗು;
ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಗು: ಪಕಪಕ ನಗುವವರನ್ನು ನೋಡಿ ಬಿಕ್ಕಿಬಿಕ್ಕಿ ಅತ್ತ
(ಗಾದೆ).

ಪಕಪಕನೆ (ಅ). ಪಕಪಕ ಎಂದು: ನಿನಗೆ ಪಕಪಕನೆ ನಗುವುದಕ್ಕೆ
ಮಾತ್ರ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಪಕಪಕ+ಅನೆ]

ಪಕಳಿ 'ಪಕಳಿ' ನೋ.

ಪಕಳಿ 'ಪಕಳಿ' ನೋ.

ಪಕಳಿ, ಪಕಳ, ಪಕಳಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ದಳ, ಎಸಳು, ರೇಕು:
ಎರಡೇ ಎಸಳು ಸಾಲ್ವೇ ಪಕಳಿ ಕಳೇವರದೊಳು ಕಂಡಿತೊಂದು ಕಳಿ
(ಗಿರಿ. ೪೦-೭); ಚಿಂಗುಲಾದಿಯ ಪಕಳಿ ಅಕಳಂಕವಾಗಿರುವ ಭಾವ
ವೀಡಿಗೆ ಬೆರಳನಾಡಿಸಿತ್ತು (ಭಾವಗೀ. ೧೧-೨೦೭); ನೋಡ ನೋಡುತ್ತಲೇ
ಹೂವಿನ ಬಣ್ಣ ಮೂಸುತ್ತದೆ; ಪಕಳಿಗಳು ಸಲುಗಿ, ಸಡಿಲವಾಗಿ ಉದುರಿ
ಹೋಗುತ್ತವೆ (ಪಾಂಪಸ. ೫೭); ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಾಕ್ಷಣ ಹೂವಿನ ಪಕಳಿಗಳು
ಅತ್ತಿತ್ತ ಹರಿದಾಡಿ ಬಿದ್ದುವು (ಕನಕ. ೧). ಪಕಳಿ: ಅ ಪ್ರಸೂನರಾಜಿಗಳ
ಪಕಳಿಗಳಲ್ಲಿ ತುಷಾರಬಿಂದುಗಳು ಕೋಳಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು (ಪ್ರೀರಾಪ. ೬೮).
ಪಕಳಿ: ಒಳಗೆ ಹೂವಿನ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಪಕಳಿಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೊಂದಿ
ಮುಂದುದಿಕೊಂಡು ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೩೬); ಆ ನೋಟ-
ಹೂವು ಪಕಳಿಗಳೂ ಪ್ರಾಣದೊಂದಿ ಬಿಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕಾಣುವುವೋ?
(ದತ್ತವಾ. ೨೭); ಹೂವಿನ ಪಕಳಿಗಿಂತ ತಿಳುವ ತಿಳುವ ಅಂತ? ಹೂವಿಗೆ
ಹೋಗಿ ತಾವ ಗಲ್ಲಾ ತಿವಿತಾವ (ಗಿರಿ. ೯೬-೧).

ಪಕಳಿಪಕಳಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಮಂಜುಳವಾದ ಕಲ್ಲು ನಾವಿಲಾಸ
ಪಕಳಿಪಕಳಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು... ಕಂಪು ಹೊರಬರಲು ಹವಣಿಸುತ್ತಿದೆ
(ಗಾಳಪ. ೨೦೫).

[←ಹಿಂ. ಪೂದೀ; ಮರಾ. ಪಾಕಳೀ, ಫಕಡೀ]

ಪೆಕಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡು; ಬೇಯಿಸು: "ಸಾಹೇಬರು
ಇಲ್ಲೇ ಖಾನಾ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ", "ಬಾಳ ಚಲೋದು ಬಾಯಿಚೀ, ಏನು
ಪೆಕಾಯಿಸಲಿ?" (ನಟನಾ. ೨೩೯).

[ಪಕಾ (IP← ಹಿಂ. ಪಕಾನಾ)+ಇಸ್ಕು]

ಪೆಕಾರ (ನಾ). 'ಪ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ: ಪೆಕಾರದ ತೃತೀಯತ್ವಕ್ಕೆ-
ಕಣ್ವನಿ; ತಣ್ಣಬಾಲ್ (ಕಮದ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಪೆಕಾಲಿ 'ಪಕ್ಕಲಿ' ನೋ.

ಪೆಕಾಲಿನೀರು (ನಾ). ಚರ್ಮದ ಚೀಲದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿರುವ ನೀರು:
ಪೆಕಾಲಿನೀರು ಕುಡಿಯುವವನಿಗೆ ಪಕ್ಷಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವೇಕೆ? (ಗಾದೆ).

[ಪೆಕಾಲಿ (<ಪಕ್ಕಲಿ)+ನೀರು (<ನೀರಾ)]

ಪೆಕಾಸಿ 'ಪಕಾಸು' ನೋ.

ಪೆಕಾಸು, ಪಕಾಸಿ (ನಾ). ಮನೆ ಕಟ್ಟಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ
ದೂಲಿ, -ಜಂತೆ, -ತೀರು: ಕಬ್ಬಿಣದ ಸರಳುಗಳು ಸೇತುವೆಯನ್ನು
ಹಿಡಿಯುವಂತೆಯೂ, ಮರದ ಜಂತಿ, ಪಕಾಸು, ಕಂಭಗಳು ಮನೆಯನ್ನು
ನೆಟ್ಟಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವಂತೆಯೂ ಇವು ದೇಹವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತವೆ (ಬಾಲಪ್ರ. ೧,
೧೯೬); ಮನೆಯ ಸುತ್ತ ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಹಸಿಮರಗಳನ್ನು
ಸಿಗಿಸಿದರೆ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಪಕಾಸಾದಾವು (ಮರಮ. ೧೨೯).
ಪೆಕಾಸಿ: ನುಣುಪಾಗಿ ಕೊಯ್ದ ತೊಲೆಗಳು, ಹಲಗೆಗಳು, ರೀಪು
ಪಕಾಸಿಗಳು ರಾಶಿರಾಶಿಯಾಗಿ ಸುಮ್ಮನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಿದ್ದಿವೆ (ಕಾನೂರು.
೪೭); ಹುಲ್ಲುಮಾಡು... ಹಳೆಯ ತೊಲೆ ಪಕಾಸಿಗಳು-ಕಿಚ್ಚು
ಬಹು ಬೇಗ ಹೊತ್ತಿಕೊಂಡಿತ್ತು (ದೇವಕಂ. ೧೪).

[←ತುಳು. ಪಕಾಸ್, ಪಕ್ಸಸ್]

ಪೆಕೀರ, ಫಕೀರ್, ಫಕೀರ (ನಾ). ೧. ಬಡವ; ಗರೀಬ: ಹಾರ
ಪದಕ ಭಾಕುಳಿಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೆರೆಯೊಳಗೆ ಸುಳಿದಾಡೆ ಸೇರಿಸಿ
ಕೊಂಡನೊಡವೆಯ ನಗುತ ಪೆಕೀರನ ಮಾಡಿ ಬಿಡುವರು (ಕಂಪನಿ.
೨-೯೪). ೨. (ಮಹಮ್ಮದೀಯರಲ್ಲಿ) ಸಂಸಾರವನ್ನು ತೊರೆ
ದವನು; ವಿರಕ್ತ; ಸಾಧು: ಯಾ ಗ್ರಾಮವನು ನಿರುಪಾಧಿಕ ಸರ್ವ
ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪೆಕೀರರ ಧರ್ಮಕ್ಕೊಡಿಸಿಯಿರೂದರಿಂದ ನೀನು ಮುನ್ನಾದ
ಪೆಕೀರರು ಯಾ ಧರ್ಮವನ್ನು... ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವರು
(ಎಚ್. IX, ಅನೇಕ. ೯೦-೧೦; 1759); ಅನೇಕ ಜಂಗಮಾಧಿಪತಿ ಪರಮ
ಹಂಸ ಪೆಕೀರ... ಜನರನ್ನ ದಾನವನ್ನ ದಾನಂಗಳಂ ಮೂರ್ತಂಕು
ಸಿರಮಾದ ಕಟ್ಟಿಯಂ ರಚಯಿಸಿ (ಕಳಪ್ಪ. ೧೦-೨೦). ೩. ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡು
ವವನು. ಫಕೀರ್: ೧. ಆಗಲೇ ಬದುಕಿದರೆ ಬಡೀಸಾಬರು ಕೆಟ್ಟರೆ
ಫಕೀರ್ ಸಾಬರು ಅಂತ ಅವರು ಯಾತಕ್ಕೂ ಜಗ್ಗಲಿಲ್ಲ (ಚಿಂಗೂಲಿ. ೧೫೫).
೨. (ರೈಸ್. II, ೫೪೮). ಫಕೀರ: ೨. ಧೀರಂ ವಜೀರನೊಂದು
ಫಕೀರಂ ತಾನಪ್ಪಂ (ಚಿವಿ. ೨-೧೧೯); ನೀವು ಮಾಡುವ ಫಕೀರರ
ಧರ್ಮಕ್ಕೆ (ಪಾಪ. ೧೯೩೪, ಸೇಲಂ. ೧೫೫-೯; 1759); ಗಂಗಾ
ರಾಮನು ಆ ಅಜ್ಜೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಆದದ್ದಾಗಲೆಂದು ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ
ಫಕೀರನ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಸಲ ಒದ್ದನು (ಬಂಕಿಮ. ೩೦೧).

[←ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಫಕೀರ್]

ಪೆಕುಳ (ನಾ). ವಸ್ತ್ರ; ಉಡುಪು; ವೇಷ (?): ತನ್ನ ಪೋಲೆಯ
ವಿನುತಮಪ್ಪೊಂದು ಪುಕ್ಕಳಿಯು ಅನುಗಿಯ್ದುದಕ್ಕೆ ಪೂರಿಸಿ ಪಕುಳವ
ತಾನನುರಾಗದಿಂದ ಪವಡಿಸುವ ಮನೆಯನು ಮಾಣಕದ ಪಾಸಿನ ಮಂಜದ
ಮೇಲೆ ಫಣಿತರಮಪ್ಪ ವಸ್ತ್ರವನು ಹೊದಿಸಿ ಅದನು ಮಲಗಿಸಿ ತಾನು
ಬೇಡಿಕೊಂಡು ಸದನಕಾರಜಾಯದಂದದೊಳು ಪದಮಿ ಪೋಗಿಯಡಗಿ
ಕೊಂಡಿರಲು (ಪ್ರಭಂ. ೨-೩೦). [?]

ಪಕೋಡ (ನಾ). (ಕುರುಳ್ಳಿ, ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ಮುಂತಾದು
ವನ್ನು ಹಾಕಿ) ಕರಿದು ಮಾಡಿದ, ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಡಲೆಹಿಟ್ಟಿನ
ತೆಂಡಿ ; ದೋಂಡ : ಛೇಮಾಚಾರಿ ಹೋಟೆಲ್‌ನಲ್ಲಿ ಪಕೋಡ ಕೊಂಡು
ಕೊಂಡ (ಕುಬ್ಜ. ೪೧); ಚೌಚೌನಲ್ಲಿದ್ದ ಪಕೋಡಾ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು
ತಿನ್ನುತ್ತ (ಕುಮಿಶಾಂ. ೧೭೯).

[←ಹಿಂ. ಪಕೋಡಾ ; ಮರಾ. ಪಕೋಡಾ]

ಪಕ್ಕ, ಪಕ್ಕು, ಪಕ್ಕು, ಬಂಕೆ, ವಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಬದಿ; ಮುಗ್ಗುಲು;
ನೆರೆ; ಪಾರ್ಶ್ವ : ಎರಡುಂಪಕ್ಕದೊಳೊಲಗಲ್ಪ ಪದಸಿಂ ಬಂದಿರ್ಪ
ಕಾಂತಾಪನೋತ್ಪರತ್ವಾಭರಣಪ್ರಭಾಸ್ತರವಾದಂ ತಕ್ಕು (ಕಾಪಂಪೂ.
೧೦-೧೧); ಎರಡುಂ ಪಕ್ಕದ . . . ಚಾಮರವುಂ ಚೆನ್ನೆಯರಿಕ್ಕಿ
(ಪಂಪಮಾ. ೨-೧೧); ಪಾಸ್ತ ವವಾಗಿ ತುಳುವಿನಲ್ಲಿ ಪ>ಹ ಆಗಿಲ್ಲ. ಅಂಥ
ಪದಗಳೆಲ್ಲಾ ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಅದರ ಪಕ್ಕದ ಭಾಷೆಯಾದ ಕನ್ನಡದಿಂದ
ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಪದಗಳು (ದ್ರಾವಿ. ೧೪೭). ೨. ಹತ್ತಿರ; ಸನ್ನಿಹ;
ಸಾಮೀಪ್ಯ; ಸನ್ನಿಧಾನ : "ಪೊದ್ದುಗೇ, ಪೊರೆ, ಪಕ್ಕಂ, ಸನ್ನಿಹಂ,
ಕೆಲಂ — ಈ ಪ ಮೀಪಂ" (ಕಶಮ. ೭೪-೪೭೪); ಗೋವರ್ಧನಭಟ್ಟಾರ
ಪಕ್ಕದ ಕುಮಾರರು ಹುಡುಗಿಯಾಗಿ ಭದ್ರವಾಹು ತಪಂಬಟ್ಟು (ವಡ್ತಾರಾ.
೭೪-೨೧); ಆವರ್ಗಲ್ಲಂ ಸಂಸ್ಕಾರವಿಧಿಯಂ ನಾನೆ ಪಕ್ಕದೊಳಿರ್ದು ಮಾಡಿ
ಸುವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೮೨); ಪಕ್ಕಿಗಳಲ್ಲಿ ತಿಂದುಬಿದ ನೆಲ್ಲರ ನುಚ್ಚು
ಗಳಂ ಫಲಂಗಳಂ ಪಕ್ಕದೊಳಿರ್ದ ಗೂಡುಗಳೆನಾಯ್ದ ನಗಿಕ್ಕುವನುಚ್ಚುಂಡ
(ಕಾಪಂಪೂ. ೧೭೬); ಚೆಕ್ಕನೆ ಬಲ್ಲಿವರಂ ಮುಟ್ಟುಪೊಕ್ಕೊಡದೊಳೆಸರಿಸಿ
ಪೋಕುಮಲ್ಲದ ನೀರಿಂತ್ಯಟ್ಟಿ ಹುಕ್ಕುಟಿಮಿದೊಡೆ ಪಕ್ಕಕ್ಕೊಳಗಪ್ಪೆ
ಪಸಿದು ಮಸಗಿದ ಜವನಾ (ಜಂಪ್ರ. ೧೩-೭೪); ಶಿವಭಕ್ತಿ ಮುತ್ತುಂಡಿರ್
ಮುತ್ತುಬೈಯ ಪಕ್ಕದೊಳು . . . ನಾಲ್ಕೆರಡುವರ್ಷಂ ಸುಖದೊಳಿರೆ
(ಬಸರ. ೨-೯). ೩. ಕಡೆ; ಪಕ್ಕ; ಬದಿ : ಓಜಂ ಗಡ ಚಿ
ಭಾರದ್ವಾಜಂ ಗಡ ಬಿಟ್ಟು ಬಲ್ಲಿಯುಂ ಕುಲಮುಂ ನಿರ್ವಾಜಂ ಮಸುಬ್ದುವು
ಪಾಂಡುತನೂಜರ ಪಕ್ಕದೊಳಿ ಪಾಟುಗಿಡೆ ನೆಗಬ್ದುದುಂ (ಗವಾಯು.
೨-೧೪). ೪. ಗರಿ; ರೆಕ್ಕೆ : "ಹಟ್ಟಿಯೆಂಕೆ ತವ ಪಕ್ಕಂ" (ಕೃಷ್ಣ. ೭೪);
ಪಕ್ಕಿಗೆ ಪಕ್ಕ ಬಂದಿತ್ತು ಗಗನಕ್ಕೆ ಹಾಜಾತ್ತು (ಅವಣಂ.
೧೭೧-೭೭೪); ಪಳಂಚಲೆದೊಲೆದು ಪಕ್ಕಮಂ ಬಿರ್ಚಿ ಲಲ್ಲಿಗೆಯ್ದತ್ತು
ಪಾರಿವಂ ಪಾರಿವದೊಳ (ಗಿಂಕ. ೨-೫೨); ಗಿರಿಗಳ ಪಕ್ಕಮಂ ಕಡಿದು
ಗೋತ್ರವಿರೋಧಿಯನಿಪ್ಪ ನಾಮಮಂ ಧರಿಸಿದ ದೇವಪಲ್ಲಭನ ಪತ್ತನ
ಕೀಗಳೆ ದಾಟಾಯಿಟ್ಟು (ವಚನ. ೨-೧೦೫); ದೀಪನೆಯ ತಂದು ದೀಪು
ವೆನೆಂದರೆ ದೀಪುತನು ಮಗ ತನ್ನ ಪಕ್ಕದಲಿ (ಪುರಂದ. ೬-೭೭-೪).
೫. ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ತಿಂಗಳಿನ ಅರ್ಧಭಾಗ; ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷ ಅಥವಾ
ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷ : ಪಕ್ಕಕ್ಕೊಂದುವರ್ಷ ಪುಕ್ಕುಟಿ ಶ್ರೀತೊಲಸಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕ್ಕಿದರಿ
ಹರನಾಮ ಭವಭವದಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಸಾಯುವದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೧೪). ೬. ರಂಗ
ಭೂಮಿಯ ಎಡಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ, ಹೆಚ್ಚು ಅಗಲವಿಲ್ಲದ
ಪಟ್ಟಿಕೆ : ರಂಗಭೂಮಿ ಸುಸಜ್ಜಿತವಾಯ್ತು ; ಪರದ ಕಟ್ಟಿ ಲಾಯಿತು ;
ಪಕ್ಕಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲಾಯ್ತು (ಬಿಟ್ಟು. ೩೫). ೭. ಶರೀರದಲ್ಲಿ
ಎಡೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವ; ಪಕ್ಕಿ; ಪಕ್ಕಲುಬು ;
ಪಕ್ಕಡಿ (ಉಕ) : ಪಕ್ಕಂಗಳ ಪೊಡೆಯಳಿಳಂ ತಕ್ಕ ಪೆಗಲ ಮೂಗು
ವಕ್ಷಮಾಜುಬುಗಲವು ಮಿಕ್ಕಿರಲಾತಂಗೈಸಿರಿ ಚಕ್ಕನೆ ಬಂದಿರ್ಪದಿವನೆ
ತಪ್ಪದಮೋಳಂ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೧೨-೭೪). ಪಕ್ಕು : ೮. ಹೊತೆ ;
ಹೋಡಿ : 'ಪಕ್ಕುವಿಡಿ' ಪರಾ. ಪಕ್ಕು : ೨. ನಮ್ಮಕ್ಕನಸುವ ಸೂಟಿ
ಗೊಂಡು ಪಕ್ಕಿಗೆಯ್ದೆ ಮೂರದೊಳಗಿದ್ದ (ಭರಣ. ೯-೭೯). 'ಪಕ್ಕುಮನೆ'
ಪರಾ. ೩. ಪಕ್ಕಿಗೆ ಕೊಂಬು ನಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟಂತೆ (ಸುವಸಂ. ೪); ತೋಳು

ಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಪಕ್ಕಿಗಳ ಮೇಲೆ ಜಾಡಿಸಿದ (ವಚನ. ೯೮). ಬಂಕೆ :
೧. ಬಳಿಕ್ಕದಣ ಬಂಕದೊಳೊಪ್ಪುಗುಮುಜ್ಜಳಾಂಗನ್ನಪ್ಪುತಬಹುಸಂಖ್ಯ
ರುದ್ರಗಣಸೇವಿತನಗ್ಗದ ನೀಲರೋಹಿತಂ (ಕುಬ್ಜ. ೧-೭೭). ವಂಕೆ :
೧. ಎಡಬಲವಂಕದೊಳ ನೆಲಸುಗ್ಗದಿಪಾಳೆಯರಿಂ ವಿಳಾಸದಿಂದದಿಯಿಡು
ವಲ್ಲಿ (ಗಿಂಕ. ೩-೧೧೪); ವೇರೆಯ ಶಿರವನೊಡೆದುಬೈಳ್ಳು ಘನಸಾಗರದ
ಪೊಲು ಪಿಡಿದೊಡಣ ಕವಿದು ಕೂಡೆ ವಂಕದಲಿ ಕರಿ ತುರಂಗ ರಥವಾಜಿ
ಕಾಲಾಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧೯). 'ಎಡವಂಕ', 'ಬಲವಂಕ' ಪರಾ.
೯. ದೆಸೆ; ದಿಕ್ಕು : 'ತೆಂಕವಂಕ' ಪರಾ.

ಪಕ್ಕಂಗೆದರ್ = ರೆಕ್ಕೆ ಉದುರಿ ಹೋಗು : ಪಕ್ಕಂಗೆದರ್ನೆಂ,
ಮಕ್ಕಳಿರ; ಮುಡುಕನೆಂ. ಬನ್ನಿ ಮನ್ನಂ ನೆಗಹಿ ; ಕುಕ್ಕ ಬಳಿಕೊರೆದಪೆನ್
ನಿಮ್ಮಿಪ್ಪುಮಸ್ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೩೮೫-೩೨೩). ಪಕ್ಕಗೂಡಾಗು =
(ಹಕ್ಕಿಯು) ಮುಗ್ಗುಲಿನ ರೆಕ್ಕೆಗೂಡನ್ನು ನೆಮ್ಮಿ ನಿಲ್ಲು, -ಅಧರಿಸಿ
ನಿಂತುಕೊಳ್ಳು : ಗಣ ಪಾಟುಳ್ಳ ಕಾಲುಂ ಬಲಿಯು ನಡೆಯಲಾ
ಬಿಟ್ಟ ತೆಂಬಂತೆ ಮೂಗಂ ಮುಜುವನ್ನಂ ಮುಂದೆ ಮುಗ್ಗುಕ್ಕಿಡಬಲದೊಳ
ಗಾಂ ದೀಟುತುಂ ಪಕ್ಕಗೂಡಾಗೊಣಗುತ್ತಂ ಪೋಗಿ (ಕಾಪಂಪೂ. ೧೯೨);
ಚಳಗೆ ಪಕ್ಕಗೂಡಾಗೊರೆಗಿ ಮಾಗಿಯಳವಿಸಿಲ ಕಾಯಿಸುತರ್ ನರೆನಿರ
ಗರಿಮೆಯುವಂ . . . ನಿಡುನೋಡಿ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೩೮೫-೩೨೩). ಪಕ್ಕು
ಮಾಡು = ಹೊತೆಮಾಡು; ಒಡಗೂಡಿಸು : ಆಗಲಾ ಸೌಧಮೇಂದ್ರ
ನೇಪಾದ್ಯರಾವತಗಣೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ನಿಜಗಣೇಂದ್ರಂಗಳಂ ಪಕ್ಕುಮಾಡಿ (ಅದಿಪ್ತ.
೭-೪೯ ಪ); ಆಗಲಾ ಗೀರ್ವಾಣಗಣಾಗ್ರಚಯೇಪಾದ್ಯರಾವತಕ್ಕಾತ್ಮಿಯು
ಮದಮತಂಗಜಮಂ ಪಕ್ಕುಮಾಡಿ (ನೀಮಿಪ್ತ. ೪-೧೧೪ ಪ).

[←ಸಂ. ಪಕ್ಷ]

ಪಕ್ಕಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಮುಗ್ಗುಲನ್ನು ಹಿಡಿ ; ಪಕ್ಕವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸು :
ಪೊಟುಮಟ್ಟು ತೊಟೆಯ ನಡುವಣ ಕುಟುವಂಗಳ ಕೆಲದೊಳಿರ್ದು
ಕಾದುವು ದಿಸಿಲಂ ಮುಜುಗಳ ಪಕ್ಕಂಬಿಡಿದೆಗೊದಿರೆ ಕುಂಭೀರಕಮಕ
ಕರ್ಕಟಿಂಗಳ (ಜಗಮ. ೧೪-೧೨); ಗದ್ದೆಗಳ ಮದಿಯ ತಡವಿದು ಪರಿವ
ಸರಿಕಾಲ್ಗಳ ಪಕ್ಕಂಬಿಡಿದು ಕಿಕ್ಕುಟುಗೊಡು ಪೋಗೇದಗೆಯ ಬಾಲ್ಕಿಲಿ
ಗಳ ಕೆಲ್ಲೆಯೊಳಲ್ಲ ಪಲ್ಲವಿಸಿದ ಸುರದೊನ್ನೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೨-೨೯೨).

[ಪಕ್ಕ + ಬಿಡಿ]

ಪಕ್ಕಗಂಟಿ (ನಾ). ಅನೆಗಳಿಗೆ ಎರಡೂ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜೋಲಾಡು
ವಂತೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಗಂಟೆ : ತಳಸಂಕಲೆಯ ತೊಡರಂಕಣಯ ಕೊಂಡೆಯ
ಪಕ್ಕಗಂಟಿಗಳ . . . ಹೋಡಿಸಿದರುಬ್ಬರದ ಮದಗಜವ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೨೨.
೩-೨); ಕೊರಳ ಹೊರಡಿ ಕುಂಭಸ್ಥಳ ಕೋಹಾಳಿ ಸರಗಂಟಿ ಪಕ್ಕಗಂಟಿ
ಗಳು . . . ಮದಕಲೆಯ ಮೇಲೊಡನೆ ಮುಟ್ಟಿದುವು (ಕಂಸನಿ. ೨೩-೧೦೨).

[ಪಕ್ಕ + ಗಂಟೆ]

ಪಕ್ಕಗೆ (ಅ). = ಪಕ್ಕನೆ : ಪಕ್ಕನೆ, ಪಕ್ಕಗೆ - ಇತಿ ಗಡಾದಿರಾಕ್ಕುತಿಗಣಾ
(ಕುವ್ಯಾ. ೪೯ ಪ್ರಯೋ). [ಪಕ್ಕಂ + ಅಗ್ಗಿ]

ಪಕ್ಕಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರವನ್ನು ಸೇರು ; ಸಮೀಪಿಸು : ಪಕ್ಕ
ಗೊಡೆಲ್ಲೊಪ್ಪಿದರು ಚಕ್ರಿಯ ಮಂತ್ರಿ ದಕ್ಕಿತು ಫಲ ನಿನಗಿಂದ
(ಭರಣ. ೩೮-೯೩). [ಪಕ್ಕ + ಕೊಳ್]

ಪಕ್ಕಫಂಟಿ (ನಾ). = ಪಕ್ಕಗಂಟಿ : ಪಕ್ಕಫಂಟಿಯ ರುಂಗಿಯ
ಮೊಗರಂಬದ ನವಾಯಿಯ ದಂತಿಯ ಹೆಗಲ ಹೊಂಗದ್ದುಗೆಗೆ
ದಿಜಯಂಗೈದನಾ ಭೂಪ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೯೭).

[ಪಕ್ಕ + ಫಂಟಿ]

ಪಕ್ಕಜಲ್ಲಿ (ನಾ). ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ತೂಗಾಡುವ ಕುಚ್ಚು, -ಗೊಂಡೆ :
ತಳಗಳಮರ್ಕವತ್ತ ತಲೆಕಟ್ಟು ಲತಾಂತದ ಮಾಲೆ ಬನ್ನ ಬತ್ತಳಿಕೆ

ಮರಂಪದಣ್ಣ ಪಸುರಂಗಿಗೆ ಪೀಲಿಯ ಪಕ್ಕಜಿಹ್ವೆ ಗೇಣಕನೆಡೆ (ಕುಪಂ. ೩-೧೬). [ಪಕ್ಕ+ಜಿಹ್ವೆ]

ಪಕ್ಕಜಿಹ್ವೆ (ನಾ). ಕೇಟಿಗಳ ಬಾಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಉಪಾಂಗ : ನಾಲ್ಕು ಅಂಡ ಅನುಬಂಧಗಳು - ಒಂದು ಮಧ್ಯದ ಜೊತೆ ಜಿಹ್ವೆ . . . ಒಂದು ಪಕ್ಕದ ಜೊತೆ ಪಕ್ಕಜಿಹ್ವೆ (ಕೇಟಿ. ೩೨). [ಪಕ್ಕ+ಜಿಹ್ವೆ]

ಪಕ್ಕಟಿಪ್ಪಣಿ (ನಾ). ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ತಿಳಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವ ಪುಟ್ಟಬರಹ; ಮಗ್ಗುಲುಟಿಪ್ಪಣಿ : ಸಾರ್ವಟಿಪ್ಪಣಿ; ಪಕ್ಕ:- (Apostil. ೫೦೫); ಪುಸ್ತಕ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಪಕ್ಕಟಿಪ್ಪಣಿ, ಹೆಗಲುಟಿಪ್ಪಣಿ (ಮುದ್ರಕ. ೪೪).

[ಪಕ್ಕ+ಟಿಪ್ಪಣಿ]

ಪಕ್ಕಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಎದೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಎರಡು ಮಗ್ಗುಲು; ಪಕ್ಕೆ : ಒದಲಿಲ್ಲ ಹೊಡೆದುರಳಿ ಸೆಟೆದು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಪಕ್ಕಡಿ ಮುರಿದು ಹೋದೀತೆಂಬ ಖಬರು ಕೂಡ ಅದಕ್ಕಿದ್ದಂತಿಲ್ಲ (ದೇಶನೈ. ೧೩೪); ಮಗುವು ಆಕೆಯ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಇರುವಾಗಲೇ ಅದರ ಪಕ್ಕಡಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಜ್ವರವನ್ನು ನೋಡಿದನು (ಜನಜೀ. ೪೩); ಪಕ್ಕಡಿಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಬೇಕು (ಭಾಷಂ. ೧೪೩). [<ಪಕ್ಕ]

ಪಕ್ಕಣ (ನಾ). ೧. ಬೇಡರು ವಾಸಿಸುವ ಹಳ್ಳಿ : "ವನಮಧ್ಯಗತಂ ಶುರೋಪಸಥಿತಮದು ಪಕ್ಕಣಂ ಪುಳಿಂದಸ್ಥಾನಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೪೫-೩); ಕೆಲನೆಡೆ ಕಿನ್ನರವಿವರಣೋಚಿತ ಸೌಂದರಕಂದರಂಗಳಿಂ . . . ಕೆಲನೆಡೆ ಕೂಡೆ ಕ[ಣ್ಣು]ಜುಗುಗುಂ ಶಬರೋ[ಲ್ಪ]ಣ ಪಕ್ಕಣಂಗಳಿಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೫-೫೩); ಬಿಟ್ಟುಗೂಟಮಂ ಬಸವ ಪುಳಿಂದಸಂಕುಳದ ಪಕ್ಕಣದಿಂದೆನೆ ದತ್ತು ಪಕ್ಕಣಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೫೪); ಸಂತೋಷದಿಂ . . . ಗಮಿಸಿದಂ ಪಕ್ಕಣಕ್ಕಾ ಪುಳಿಂದಂ (ಉದ್ವಿಜ. ೪-೧೨೬); ಮುತ್ತಕಾಲದೊಳೊಮ್ಮೆ ಬೇಂಟಿಯೊಂದು ಬಸನದಿಂ ಆ ತೋಪ ನೆರೆವೆಟ್ಟಿ ನೆಮ್ಮ ಪಕ್ಕಣದಿಂ ತಳರ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೬-೨೨). ೨. ಜಾತಿಯಿಂದ ಬೇಡರಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪ್ರಾಣವೆಧೆಯಿಂದ ಜೀವಿಸುವ ಚಂಡಾಲ ಮೊದಲಾದ ಕೆಳ ವರ್ಗದವರು ವಾಸಿಸುವ ಹಳ್ಳಿ : ಅನಂತರವು ತೋಜಾತಂದ್ರಪುರ ಹಂಕಿರಾ ಪಕ್ಕಣಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೫೭). [ಸಂ.]

ಪಕ್ಕದ್ವಂದ್ವ (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆಗಳ ಜೋಡಿ; ಎರಡು ರೆಕ್ಕೆಗಳು : ಪಕ್ಕದ್ವಂದ್ವಂಗಳಂ ಝಾಡಿಸಿ ಕೆಲಕೆ ನಿಮಿದೊತ್ತಿ ಮೂಗಿಂದ ಗೋಣಂ ಹಕ್ಕುತ್ತಂ ಬಂದು . . . ನಗರದೊಳ್ ಕೂಗಿತಾ ತಾಮ್ರಜೊಡಂ (ಸೂಕ್ತಸು. ೯-೩೦). [ಪಕ್ಕ+ದ್ವಂದ್ವ]

ಪಕ್ಕನುಸುಳು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬರು; ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಸಾರು : ಪಕ್ಕನುಸುಳದ ಕರ್ಣಿಯ ಕಾವಲಿರಸುಮಕ್ಕಳರನೆಲೆ ಧಾತುಗಿಡಿಸಿ ಸಿಂಹರವದಿ ಬೊಬ್ಬಿಕ್ಕಿದನು (ಪುರಂಗ. ೫೧-೧೦).

[ಪಕ್ಕ+ನುಸುಳು (<ನುಸುಳು)]

ಪಕ್ಕನೆ (ಅ). ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ; ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಲೆ; ಹಠಾತ್ತನೆ; ತಟ್ಟನೆ : ಆ ಸೂಕರಂ ಕಕ್ಕಸದ ಬಾಣದಿಂದೊಕ್ಕು ದೊಡಲಂ ನೆಲಕೆ ಪಕ್ಕನನುವಂ ಬಿಡಲ್ (ಚಿಬಪು. ೫೩-೩೯); ಪಕ್ಕನೆ ನಕ್ಕರವಂ ಕಂಡಕ್ಕು ಮಿಗೆ ಗೊಳ್ಳನೆಲ್ಲರಂ ಕೈವೊಯ್ದಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೪-೧೫-೭೧); ಅದನು ಕೇಳುತ ನಕ್ಕು ಪಕ್ಕನೆ ಮುಂದಿಯೆಟ್ಟಿಯಂ ಪೇಳನವರಿಗೆ (ಯಜೋ. ೫೬). [ಪಕ್ಕ+ನೆ, /ತೆಲು. ಪಕ್ಕನ]

ಪಕ್ಕರಂಗ (ನಾ). ರಂಗಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಮೊದಲು ನಟರು ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವ ರಂಗಸ್ಥಳದ ಮಗ್ಗುಲು ಭಾಗ : ಪಕ್ಕಸಲಕರಣ

ಗಳನ್ನು ತಂದು ಜಾರಿಸುವ, ನಟರು ರಂಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಬಂದು ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವ, -ರಂಗಸ್ಥಳದ ಭಾಗ : ಪಕ್ಕರಂಗ (Slip. ೫೦೫). [ಪಕ್ಕ+ರಂಗ]

ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ 'ಪಕ್ಕರಿಕೆ' ನೋ.

ಪಕ್ಕರಗೆ 'ಪಕ್ಕರಿಕೆ' ನೋ.

ಪಕ್ಕರಿಕೆ, ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ, ಪಕ್ಕರಗೆ, ಪಕ್ಕರಿಗೆ, ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ, ಹಕ್ಕರಕ್ಕೆ, ಹಕ್ಕರಿಕೆ, ಹಕ್ಕರಿಕ್ಕೆ, ಹಕ್ಕರಿಗೆ, ಹಕ್ಕರಿಕೆ (ನಾ). ಕುದುರೆ, ಅನೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ರಕ್ಷಾ ಕವಚ, -ಮೈಹೋಡು : ರನ್ನದ ಪಕ್ಕರಿಕೆ[ಪಾಕಾಂ. ರಕ್ಕಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ಗೆಡ್ಡೆಯ ಸೂಟಿಯ ರವದ ಪೂರ್ವಕ ಗಂಟೆಯ (ಗಿಂಕ. ೬-೫೫ ದ); ರಾಜಪ ಪಕ್ಕರಿಕೆಯ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಪಾಣಿಗಳಮಲಭಸಿತದಿಂದ ತೇಜವದದ ಸಾಮಾಜಿಕ (ಪ್ರಭು. ೨೭-೨೯); ಕದಿವ ಕದ್ದಿಗಳ ಪುರುಪುರು ಧ್ವನಿ ಹೇಷಿತಸ್ಸನಂ ಕಟಿವಾಯ ನೋರೆ ರನ್ನವಕ್ಕರಿಕೆಗಳ ಮೆಜಿಯ ಬಂದತ್ತು ತುರಗಬಲಂ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೩೫); ತನೆ ನೆಡಕಿನ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ತೊಡ ಪಕ್ಕರಿಕೆಯ ಭುವನೇಶನಶ್ವವೈದಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೩-೯೦). ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ :

ಪಕ್ಕರಿಸುವ ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆಗಳ ಗೆಡ್ಡೆಯ ಬಲ್ಲಲಿ ನೀಳ್ವ ದಿಕ್ಕಿನೊಳ್ ಬಳಸೆ . . . ತೇಜಿಯ ಕಟ್ಟಿ ತೆರಳುತ್ತಿವೆಲ್ಲಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೦೪); ಗಿಳಿಗಳಿಟ್ಟಿಳನೆ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ. . . ಅಗಲ್ವತನುಗಳಿಸಿ ಮಧುಯೋಧನನಲಂಕರಿಸಿ ಪಿಡಿದ ಮದಗಜದಂತೆ ಜೊತಮೆಸೆಗುಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೩೦). ಪಕ್ಕರಗೆ :

'ಪೊಂಬಕ್ಕರಗೆ' ಪರಾ. ಪಕ್ಕರಿಗೆ : ನಾಡಾದಿ ಕುದುರೆಯುಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಸಾವಿರ ಜೋಡು ಪಕ್ಕರಿಗೆ ಹಲ್ಲಣದಿ ಪಾಡಾಗಿ ಬಂದು ಕಾಳಗಕೊಡಗುವ ದೊಂದು ಗಾದಿಯನಾರು ಬಣ್ಣ ಪರು (ಅಮುಸಾಂ. ೨-೯೩). 'ಪೊಂಬಕ್ಕರಿಗೆ' ಪರಾ. ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ :

ಹಲ್ಲಣದ ಮೊಗರಂಬಗಳ ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆಗಳ ಕದಿಯಣದ ಪಾಣಿಗಳ (ಚಿಬಪು. ೨೩-೩೮). ಹಕ್ಕರಕ್ಕೆ : ಇಲ್ಲಿಡು ಹೊನ್ನ ಹಲ್ಲಣವನೊಟ್ಟಲನಾಸು ಹಕ್ಕರಕ್ಕೆಯಂ ಬಲ್ಲೆಯವಂ ಬಯಲೆ ತೆಗೆ (ನಳಚಂ. ೬೫೧). ಹಕ್ಕರಿಕೆ : "ದಂಶನಂ ಹಕ್ಕರಿಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೮೬-೩೧); "ಗುಬವಾನೆಯ ಹಕ್ಕರಿಕೆಯು" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೭); ಬಾಯಿಗೆ ಹಲ್ಲಣ . . . ಹಲ್ಲಿಗೆ ಹಕ್ಕರಿಕೆ (ಸುಂಕಬಂ. ೬೬೫-೬೪); ಹಜಾದ ಹಕ್ಕರಿಕೆಗಳ . . . ನೆಗ್ಗಿದ ಹಂಗಿಯನು ಮುಕ್ಕಾದ ಕೈದುನ ತರಿಸಿ ಕಳುಹಿಸು ತಿಹನಕರಭಸದಲಿ ದ್ರೋಣ (ಕುವಾಪ್ರಾ. ೧೫-೧೪); ಹಸ್ತಿಯ ಮೇಗಡೆ ಹಾಕಿದ ಹಕ್ಕರಿಕೆಗಳ ರಂಜಿಸಿದುವು (ನಿಮಿಸಂ. ೨೭-೩೦); ಕುದುರೆಗಳ ಜೀನ ಹಲ್ಲಣ ಲೇನೆ ಕದ್ದಿ ಕಂದದ ಹಕ್ಕರಿಕೆ . . . ತುಂಬಿ ಬಂದಿಗಳ ಗಣಿತಂ ಬಂದುವು (ಚಿಬಪು. ೪೭-೪೪); ಭಕ್ತ ಜಾಮರ ಹರಿಗೆ ಹಕ್ಕರಿಕೆ . . . ಯುಗಾಕ್ಷಂಗಳುಗೊಳಿ (ಚಿಮಿಪಾ. ೮-೩೮). ಹಕ್ಕರಿಕ್ಕೆ :

ರಚಿಸಿದ ಹಕ್ಕರಿಕ್ಕೆಗಳ . . . ವಿಲಾಸದಲಂಕರಿಸಿದರು ತೇಜಿಗಳ (ಕುವಾಪ್ರಾ. ೪-೪೯); ಸರಪಳಿ ದರ್ಪಣಂ ಹೊರಜೆ . . . ಭನಸೋಳದ ಮಂಡದ ಹಕ್ಕರಿಕ್ಕೆ ರ್ಬುಲ್ಲಂ ತುಡಿಸಿದ . . . ಗಂಧಸಿಂಧುರ (ಪ್ರವಿ. ೨೪-೨೯೬). ಹಕ್ಕರಿಗೆ : ಕದಿದ ಹರಿಗೆ ನೀಳಾದ ಸಿಂಗಾದಿಗಳುಡಿದ ಹಕ್ಕರಿಗೆಯಂಚಿಗಳ ದಿಡದ ಪಜಾದ ದಟ್ಟದಲೆ ಜೋಡಂಗಳಿಂದ ಜದಿದುದು ರಣಭೂಮಿಯಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೬೪). ಹಕ್ಕರಿಕೆ : ಮೇಲೆ ಸೂಯಂ ಸಿಲ್ವಿ ಮದಕುಂಡಾಲವದ್ದವು ಕೆಲವು ಹಯಗಳು ತೇಲಿದವು ಹಕ್ಕರಿಕೆ ಹಲ್ಲಣ ಸಹ ಸಮುದ್ರದಲಿ (ಅಂಬಾ. ೨೧-೬೩); ಹಲ್ಲಣಿಸಿದುದು ತುರಗ ಹೀಲಿಯ ರ್ಬುಲ್ಲಂಗಳಿಕ್ಕಿದವು ಚವುಕದ ಪುಲಿವಟ್ಟಿಯ ಹಕ್ಕರಿಕೆಯುಕ್ಕಿಲವ ಪಚ್ಚಳದ (ಕೋಲಾ. ೩೬೪). [ಪಕ್ಕರಿ+ಇಕೆ]

ಪಕ್ಕರಿಗೆ 'ಪಕ್ಕರಿಕೆ' ನೋ.

ಪಕ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನೆ, ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ರಕ್ಷಾ ಕವಚವನ್ನು ಹಾಕಿ ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸು : ಪಾಂಜಮುಟ್ಟು ಕಿವಿಯೊಳ್

ಗಳನ್ನು ತಂದು ಜಾರಿಸುವ, ನಟರು ರಂಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಬಂದು ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವ, -ರಂಗಸ್ಥಳದ ಭಾಗ : ಪಕ್ಕರಂಗ (Slip. ೫೦೫).

ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ 'ಪಕ್ಕರಿಕೆ' ನೋ.

ಪಕ್ಕರಗೆ 'ಪಕ್ಕರಿಕೆ' ನೋ.

ಪಕ್ಕರಿಕೆ, ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ, ಪಕ್ಕರಗೆ, ಪಕ್ಕರಿಗೆ, ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ, ಹಕ್ಕರಕ್ಕೆ, ಹಕ್ಕರಿಕೆ, ಹಕ್ಕರಿಕ್ಕೆ, ಹಕ್ಕರಿಗೆ, ಹಕ್ಕರಿಕೆ (ನಾ).

ಕುದುರೆ, ಅನೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ರಕ್ಷಾ ಕವಚ, -ಮೈಹೋಡು : ರನ್ನದ ಪಕ್ಕರಿಕೆ[ಪಾಕಾಂ. ರಕ್ಕಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ಗೆಡ್ಡೆಯ ಸೂಟಿಯ ರವದ ಪೂರ್ವಕ ಗಂಟೆಯ (ಗಿಂಕ. ೬-೫೫ ದ); ರಾಜಪ ಪಕ್ಕರಿಕೆಯ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಪಾಣಿಗಳಮಲಭಸಿತದಿಂದ ತೇಜವದದ ಸಾಮಾಜಿಕ (ಪ್ರಭು. ೨೭-೨೯); ಕದಿವ ಕದ್ದಿಗಳ ಪುರುಪುರು ಧ್ವನಿ ಹೇಷಿತಸ್ಸನಂ ಕಟಿವಾಯ ನೋರೆ ರನ್ನವಕ್ಕರಿಕೆಗಳ ಮೆಜಿಯ ಬಂದತ್ತು ತುರಗಬಲಂ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೩೫); ತನೆ ನೆಡಕಿನ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ತೊಡ ಪಕ್ಕರಿಕೆಯ ಭುವನೇಶನಶ್ವವೈದಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೩-೯೦).

ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ : ಪಕ್ಕರಿಸುವ ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆಗಳ ಗೆಡ್ಡೆಯ ಬಲ್ಲಲಿ ನೀಳ್ವ ದಿಕ್ಕಿನೊಳ್ ಬಳಸೆ . . . ತೇಜಿಯ ಕಟ್ಟಿ ತೆರಳುತ್ತಿವೆಲ್ಲಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೦೪); ಗಿಳಿಗಳಿಟ್ಟಿಳನೆ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ. . . ಅಗಲ್ವತನುಗಳಿಸಿ ಮಧುಯೋಧನನಲಂಕರಿಸಿ ಪಿಡಿದ ಮದಗಜದಂತೆ ಜೊತಮೆಸೆಗುಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೩೦).

ಪಕ್ಕರಗೆ : 'ಪೊಂಬಕ್ಕರಗೆ' ಪರಾ. ಪಕ್ಕರಿಗೆ : ನಾಡಾದಿ ಕುದುರೆಯುಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಸಾವಿರ ಜೋಡು ಪಕ್ಕರಿಗೆ ಹಲ್ಲಣದಿ ಪಾಡಾಗಿ ಬಂದು ಕಾಳಗಕೊಡಗುವ ದೊಂದು ಗಾದಿಯನಾರು ಬಣ್ಣ ಪರು (ಅಮುಸಾಂ. ೨-೯೩). 'ಪೊಂಬಕ್ಕರಿಗೆ' ಪರಾ. ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ : ಹಲ್ಲಣದ ಮೊಗರಂಬಗಳ ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆಗಳ ಕದಿಯಣದ ಪಾಣಿಗಳ (ಚಿಬಪು. ೨೩-೩೮).

ಹಕ್ಕರಕ್ಕೆ : ಇಲ್ಲಿಡು ಹೊನ್ನ ಹಲ್ಲಣವನೊಟ್ಟಲನಾಸು ಹಕ್ಕರಕ್ಕೆಯಂ ಬಲ್ಲೆಯವಂ ಬಯಲೆ ತೆಗೆ (ನಳಚಂ. ೬೫೧). ಹಕ್ಕರಿಕೆ : "ದಂಶನಂ ಹಕ್ಕರಿಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೮೬-೩೧); "ಗುಬವಾನೆಯ ಹಕ್ಕರಿಕೆಯು" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೭); ಬಾಯಿಗೆ ಹಲ್ಲಣ . . . ಹಲ್ಲಿಗೆ ಹಕ್ಕರಿಕೆ (ಸುಂಕಬಂ. ೬೬೫-೬೪); ಹಜಾದ ಹಕ್ಕರಿಕೆಗಳ . . . ನೆಗ್ಗಿದ ಹಂಗಿಯನು ಮುಕ್ಕಾದ ಕೈದುನ ತರಿಸಿ ಕಳುಹಿಸು ತಿಹನಕರಭಸದಲಿ ದ್ರೋಣ (ಕುವಾಪ್ರಾ. ೧೫-೧೪); ಹಸ್ತಿಯ ಮೇಗಡೆ ಹಾಕಿದ ಹಕ್ಕರಿಕೆಗಳ ರಂಜಿಸಿದುವು (ನಿಮಿಸಂ. ೨೭-೩೦); ಕುದುರೆಗಳ ಜೀನ ಹಲ್ಲಣ ಲೇನೆ ಕದ್ದಿ ಕಂದದ ಹಕ್ಕರಿಕೆ . . . ತುಂಬಿ ಬಂದಿಗಳ ಗಣಿತಂ ಬಂದುವು (ಚಿಬಪು. ೪೭-೪೪); ಭಕ್ತ ಜಾಮರ ಹರಿಗೆ ಹಕ್ಕರಿಕೆ . . . ಯುಗಾಕ್ಷಂಗಳುಗೊಳಿ (ಚಿಮಿಪಾ. ೮-೩೮). ಹಕ್ಕರಿಕ್ಕೆ : ರಚಿಸಿದ ಹಕ್ಕರಿಕ್ಕೆಗಳ . . . ವಿಲಾಸದಲಂಕರಿಸಿದರು ತೇಜಿಗಳ (ಕುವಾಪ್ರಾ. ೪-೪೯); ಸರಪಳಿ ದರ್ಪಣಂ ಹೊರಜೆ . . . ಭನಸೋಳದ ಮಂಡದ ಹಕ್ಕರಿಕ್ಕೆ ರ್ಬುಲ್ಲಂ ತುಡಿಸಿದ . . . ಗಂಧಸಿಂಧುರ (ಪ್ರವಿ. ೨೪-೨೯೬).

ಹಕ್ಕರಿಗೆ : ಕದಿದ ಹರಿಗೆ ನೀಳಾದ ಸಿಂಗಾದಿಗಳುಡಿದ ಹಕ್ಕರಿಗೆಯಂಚಿಗಳ ದಿಡದ ಪಜಾದ ದಟ್ಟದಲೆ ಜೋಡಂಗಳಿಂದ ಜದಿದುದು ರಣಭೂಮಿಯಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೬೪).

ಹಕ್ಕರಿಕೆ : ಮೇಲೆ ಸೂಯಂ ಸಿಲ್ವಿ ಮದಕುಂಡಾಲವದ್ದವು ಕೆಲವು ಹಯಗಳು ತೇಲಿದವು ಹಕ್ಕರಿಕೆ ಹಲ್ಲಣ ಸಹ ಸಮುದ್ರದಲಿ (ಅಂಬಾ. ೨೧-೬೩); ಹಲ್ಲಣಿಸಿದುದು ತುರಗ ಹೀಲಿಯ ರ್ಬುಲ್ಲಂಗಳಿಕ್ಕಿದವು ಚವುಕದ ಪುಲಿವಟ್ಟಿಯ ಹಕ್ಕರಿಕೆಯುಕ್ಕಿಲವ ಪಚ್ಚಳದ (ಕೋಲಾ. ೩೬೪).

[ಪಕ್ಕರಿ+ಇಕೆ]

ಪಕ್ಕರಿಗೆ 'ಪಕ್ಕರಿಕೆ' ನೋ.

ಪಕ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನೆ, ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ರಕ್ಷಾ ಕವಚವನ್ನು ಹಾಕಿ ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸು : ಪಾಂಜಮುಟ್ಟು ಕಿವಿಯೊಳ್

ವಾರುವಮಂ ಪೀಲಿಯಿಂದ ಪಕ್ಕರಿ [ಪಾಠಾಂ.೨] ಸಿ . . . ನ್ನ ಪಕ್ಕಮಾರ
ನೇಜುವನೊಲವಿಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೪-೧೪೧); ತುರಗವ ಪಕ್ಕರಿಸಲು ಪೇಳು
(ವರ್ಧನ. ೬-೨೪). [ಪಕ್ಕರೆ, +ಇಸು]

ಪಕ್ಕರೆ, ಪಾಕರ, ಪಾಗರ, ಹಕ್ಕರಿ, ಹಕ್ಕರೆ(ನಾ). = ಪಕ್ಕರಿಕೆ :
ರನ್ನದ ಪಕ್ಕರೆಯಿಂದಂ ಕನ್ನೊಳಸುವ ಕರಿಕಳಭದ ತೊಡನೆನೆದುದಾ
ದಿವ್ಯಾರ್ಪಂ (ಕಂದಂಪೂ. ೪೫೪); ಮೊಬಗುವ ರಣಪಟವಂಗಳಿ ಗುಲುವದ
ಪಕ್ಕರೆಯ ಸದ್ಗುಣಗಳ ಪಲವುಂ ಪುಲಿಯೆಗೈಯ ಪೊಳವ ಕೈದುವ
ಘಟಾಯದಿನತಿಭಯದಮಾಡುದಾ ಪ್ರತಿಭಯದಂ (ವರ್ಧನಾ. ೪-೪೨);
ಪಕ್ಕರೆ ತೇಜವಾರು ಕಲಾದಿರ್ಕದಿಯಾದುವು (ಅಬ್ಬಕಾ. ೨೮೦); ಪೊಸ
ರನ್ನದ ಪಕ್ಕರೆಯಿಂದ ಮೂಡುವ ಬಿಸಿಗದಿರನ ಬಿಂಬವನು ಮನುಕು
ದಿವ್ಯವಾಣಿಯ ಬೆಂಗೆವಾಯ್ದು ನಂದಸಹಾಯಶೂರನಾ ರಾಮ (ಕುರಾಸಾಂ.
೪೩-೬೪). ಪಾಕರ: ತನ್ನಹಾಗುವಂಗಳೋಪಾಂಗಂಗಳೊಳ್ಳೊಡರ್ಪದ
ಮಿಳಿ ಪೊಡೆ ಜೊತ್ತಂಗಳುಮಂ ನಿಲುನಿಲುಂಕಿ ಪೊಯ್ಯೆಯ್ದು ಕತ್ತರಿಸಿ
ರೆಂಚೆಯಂ ಸಡಲ್ಲಿ ಸಿ ಪಾಕರಮಂ ಪತನಗೈಸಿ ತತ್ಪಂಜರವನಾತ್ಮವತಂಗೆಯ
ನಿತರೊಳ (ಕಳಸ್ಸ. ೨-೩೮). ಪಾಗರ: ಅಗ ಸಡಿಲದ ಪಾಗರಗಳೂ
ಮುಂದಿ ದೀಳುವ ದಂತಗಳೂ ಸುಂದಿಲಂಗಳೂ . . . ಉಂಟಾಗಿ
ಮದ್ದಾನೆಗಳು . . . ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟವು (ಕೃಪಾಧೀ. ೨೪). ಹಕ್ಕರಿ : ಕನಿಯ
ಕೀಳಿನ ವಾರುವದ ಬಲುಬಿಲ್ಲ . . . ಜೋಡು ಹಕ್ಕರಿಯ ಹವಣುಗಳದ
ತುರಂಗಳೊಬ್ಬಿಗಳಮಯವದಿನೊಯ್ಯಾರದಿಂ ತಳದರ್ಪವು (ಕುಮಾರಾ. ೪-೨೯);
ಹಕ್ಕರಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ] ಹಯಂಗಳು ತಿರ ನಡು ತೋಡೆ ತುಂಡೇಳೆ
ತುರಂಗಳಾರರು ಸೇರಿ ಕಡಿದಾಡುತಿರಲು (ನಾಗಳಂ. ೧೮-೬೩). ಹಕ್ಕರೆ :
ಲೋಹದ ಸಿಪ್ಪಡಸಿದ ಸನ್ನಾಹಂ ಹಕ್ಕರೆ ಹಯಂಗಳಮಂ ಪೊಯ್ಯಲ್ಪೆ
(ಮಹಾನೇ. ೧೧-೧೩೬).

[<ಪ್ರಾ. ಪಕ್ಕರ. /ಸಂ. ಪ್ರಕ್ಷರ, ಪ್ರಕ್ಷರ, ಪ್ರಖರ]

ಪಕ್ಕರೆ, 'ಪಕ್ಕರೆ' ನೋ.

ಪಕ್ಕರೆಯಕ್ಕು(ಕ್ರಿ). ರಕ್ಷಾಕವಚದಿಂದ ಕೂಡಿರು; ಮೈಜೋಡನ್ನು
ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿರು : ಪಕ್ಕರೆಯಕ್ಕು ಬಂದುವು ಹಯಂ ಘಟಿ ಪಣ್ಣದ
ವಾಯುಧಂಗಳಂ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿ ಬಂದುವು ರಥಂ (ಪಂಪಧಾ. ೩-೬೬);
ಪಕ್ಕರೆಯಕ್ಕುದತ್ತತ ಪಣ್ಣದ ದಂಕುಳುತಾಳಿ ಸನ್ನಜಬೊಕ್ಕ ಪದಾತಿ
(ಜಗದಿ. ೯-೩೧); ಪಕ್ಕರೆಯಕ್ಕು ಬಂದವು ಹಯಂ ಪವಣಿಲ್ಲದ ವಾರಣಂ
ಕೆಕ್ಕೆಯೊಳೆಯ್ದ ಪಣ್ಣ ನಡೆತಂದವು (ಪುನ್ಯಾಸ್. ೧-೮೨).

[ಪಕ್ಕರೆ, +ಇಕ್ಕು]

ಪಕ್ಕಲೆ, ಪಕಾಲಿ, ಪಕ್ಕರೆ, ಪಕ್ಕಲೆ, ಪಟ್ಟಲೆ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತು,
ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮೇಲೆ ನೀರು ಮೊದಲಾದ
ದ್ರವಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಾಗಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚರ್ಮದ
ಚೀಲ; ಕರ್ಪೂರಧೂಳಿಯ ಹೊಳಪುಗಳ ಪನ್ನೀರ ಪಕ್ಕಲೆಯ . . .
ಪರಿಮಳಭಾರದಲಿ ಬಿಜುಗಳಿ ಕುಸಿದುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧೦); ತೀರ
ತೀರಲಿಕ್ಕೊಟ್ಟು ತಿರ್ಕರು ಭಾರಸಂಖ್ಯೆಯ ಬಣ್ಣ ಬಿಳಿದಿನ ಸೀರೆ ಬುಡದೆ
ಹಾಡ ಪಕ್ಕಲೆ ಕಂಪಿಗಳ ಕೊಡನ (ತೊರರಾ. ೫-೪-೪); ಪಕ್ಕಲೆಯ
ಸಗ್ಗಲೆಯೊಳಿಕ್ಕಿದ ವಾರಿಯನು ಚೊಕ್ಕುಟವೆಂದು ಕುಡಿಯಂತಿರೆ ಜೋಲಿ
ಯರು ಚಕ್ಕವರು ಹೇಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೫೫); ಬಳಿಕ ಪಕ್ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು
ತಂದು ಅದರ ಮೇಲೆ ಸುರಿದು (ಭೀಮೀ. ೧೧೯). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಬಾಯಗಲದ ಪಾತ್ರೆ; ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ; ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆ: "ಪಕ್ಕಲೆ
ಯೆಂದೊಡೆ ಅದು ತಾನಕ್ಕುಂ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ" (ಭಾರಣ. ೨೫). ೩. ನೀರಿನ
ಒರತೆ; ಚಿಲುಮೆ: "ಪಕ್ಕಲೆಯೆಂದುಂ, ಬಗರಗೆಯೆಂದುಂ, ಒಂಕು
ಯೆಂದುಂ ಪಜ್ಜರಂ" (ಕಳಸಾ. ೩೬-೪೯೨); ಪಕ್ಕಲೆಯೆನೆ ಕವಿಗಳೂ

ಲಿದು ಬಗರಗೆಯೆಂಬರಾ" (ಕವಿ. ೨೦೧). ಪಕಾಲಿ: ೧. ಮದ್ಯದ
ಪಕಾಲಿ (Wine bag. ಇಂಕನ); ದಪ್ಪ ರಪಾನೆಯ ಹಿಂದೆ ಗಂಜಾಲದಿಂದ
ತುಂದಿದ ಪಕಾಲಿಗಳನ್ನು ಹೇರಿದ ಎತ್ತುಗಳೂ ಒಂಟಿಗಳೂ ಸಾಗಿದ್ದವು
(ರಾಣಾರಾ. ೯೦); ರಘುನಾಥಸಿಂಹರು . . . ಬೆನ್ನಿಗೆ ಪಕಾಲಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ
ಕೊಂಡು, ಬೇಗನೆ ಪಾನಕವನ್ನು ತಯಾರುಮಾಡಿದರು (ರಘುರಾಣಿ. ೪೬೩).
ಪಕ್ಕರೆ: ೧. ನಾನಾಶಕ್ತಿದಾ ಪೊಣಿಗಳಂ ಪನ್ನೀರವಕ್ಕರೆಗಳಂ ದಿವ್ಯ
ಪರಿಮಳದ್ರವ್ಯ ದೇವಾಂಗ ಧನಕನಕವಂ ಜರರಿಂದ ಪೊಣಿಸಿ ಕಳುಹಿದನು
(ಸಾಂದಪ್ಪ. ೧೫-೨). ಪಕ್ಕಲೆ: ೨. ಹಡಪ ಚಾಮರ ಕುಂಚ
ದೀಪಣಿಗಳೆಯಂ ಬಿಡು ಕುಡಿನೀರ ಪಕ್ಕಲೆಯ . . . ಒದಿದಿರುವರೆಂ
(ಪ್ರಭುಪು. ೪-೧೫). ಪಟ್ಟಲೆ: ೨. ನೂಟಾಣು ಪಟ್ಟಲೆಗಳನ್ನಿ
ನೀರಂ ಸುರಿಯ (ಮಾಗೇರ. ದೇ. ೨೬೬-೧೦); ಕಂದ ಪಟ್ಟಲೆಗಳಲಿ ತೀವಿದ
ಮಂದರಕುತದ ತೋಡ ತಲೆಗಳ ತಿಂದು ದಿಸುಡುವ . . . ಪೂತನಿವ್ಯಂ
ವನು ಕಂಡೋಸರಿಸುವನೊಂದು ದೆಸೆಗಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೧೧); ನಟ್ಟ
ಗಾಲಿಯ ಕೀಳುತರೆಗಳ ಕಟ್ಟುತಟ್ಟನೆ ಕಿಚ್ಚುನುಡುಬೆಯ ದಟ್ಟಣೆಗೆ
ಧಾರೆಗಳ ಬಿಡುತೆಣ್ಣೆಗಳ ಪಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈ]ಯ . . . ಈ ಪರಿ ನಡೆಸಿ
ತಂದರು ದೃಢಪರಾಕ್ರಮಪ (ತೊರರಾ. ೫-೬-೧೩).

[<ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪಖಾಲ್./ತಮಿ. ಪಕ್ಕಾಳಿ; ತುಳು. ಪಕಾಲಿ;
ತೆಲು. ಪಕಾಲಿ, ಪಕಾಳಿ, ಪಕ್ಕಾಲಿ./ಸಂ. ಪಯಸಾಖಲ್ಲ]

ಪಕ್ಕವಣಿ (ನಾ). ಹಾರದಲ್ಲಿರುವ ನಾಯಕಮಣಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ
ರುವ ರತ್ನ; ಮಧ್ಯಮಣಿಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮಣಿ: ಕಲಾ
ಧರಂ ಪಕ್ಕವಣಿಗಳೊಳಂ ತರಳತೆ ತೋರ್ಕುಮೆಂಬುದುಂ ನಾಯಕರತ್ನದ
ಪರ್ಕಳಮ್ಮೆನೆಯೆಂದಿವರಾ ದಿನದವಾತುಗಳನಾಡುತ್ತಿರೆ (ಚಿಕ್ಕವಿ. ೩-೧೬೩ ಪ).

[ಪಕ್ಕ+ಮಣಿ]

ಪಕ್ಕವಾದಕ (ನಾ). ಸಂಗೀತ, ನರ್ತನಗಳಿಗೆ ಪಕ್ಕವಾದ್ಯವನ್ನು
ನುಡಿಸುವವನು; ಪಕ್ಕವಾದ್ಯಗಾರ: ತದನಂತರಂ ನಾಟ್ಯವಿವಾ
ವಿಶಾರದರ ಪಕ್ಕವಾದಕಪ್ರಕರಂ ಧ್ರುತಮುಘಲಯವಿಳಂಬಿತಗತಿಗತ
ಪ್ರಹರಣಪ್ರಾಲ್ಯಮಂ ಪ್ರಕಟೀಕರಿಸುವುದುಂ (ಮಹಾನೇ. ೪-೫೫ ಪ).

[ಪಕ್ಕ+ವಾದಕ]

ಪಕ್ಕವಾದ್ಯ (ನಾ). ಹಾಡು, ನರ್ತನಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬಾರಿಸುವ
ಮೃದಂಗ, ಪಿಟೀಲು, ಘಟ, ತಬಲ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯ: ತಿರು
ಕ್ಕೋಡಿಕ್ಕೋವಿಲ್ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯಾರ್ ಮತ್ತು ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿಅಪ್ಪ
ಇವರೇ ಪಕ್ಕವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಹಾಡಲೊಪ್ಪಿದರು
(ಸಂಗೀತ. ೧೮); ಕೊಳಲು ಪಕ್ಕವಾದ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ನಾಟ್ಯವು
ವಿಶ್ವಶಾಂತಿಯನ್ನು ಸೊಜಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೫೪೯). [ಪಕ್ಕ+ವಾದ್ಯ]

ಪಕ್ಕವಾದ್ಯಗಾರ (ನಾ). ಸಂಗೀತ, ನರ್ತನಗಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಕವಾದ್ಯ
ವನ್ನು ನುಡಿಸುವವನು: ಮಹಾವೈದ್ಯನಾಥಅಯ್ಯಾರ್ ಅವರಿಗೆ
ಪಕ್ಕವಾದ್ಯಗಾರರಾಗಿದ್ದ . . . ಇವರೇ ಪಕ್ಕವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸಿದರೆ
ಮಾತ್ರ ಹಾಡಲೊಪ್ಪಿದರು (ಸಂಗೀತ. ೧೮).

[ಪಕ್ಕವಾದ್ಯ+ಗಾರ, (<ಕಾಣ)]

ಪಕ್ಕತಾಲಿ, ಪಕ್ಕತಾಲಿ (ನಾ). ದೇಹದ ಎದೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಎಡ
ಅಥವಾ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ನೋವು; ಪಕ್ಕನೋವು;
ಪಕ್ಕಡಿಶಾಲಿ: ಇಂಗು, ಬಣೆ . . . ತಿಗಡೆ ಇವಂ ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ
ಮಾದಳದ ಹುಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ನೆಣ್ಣಿಕಾಯಪ್ಪು ದಿಸಿನೀರಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳಲು
ಪಕ್ಕತಾಲಿ ಮಾಡ್ತುಂ (ವಿಷ್ಣುವಿ. ೧೨೫); ಆತ ಪಕ್ಕತಾಲಿ ಬಂದು
ಅಸ್ತತ್ರಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ಪಕ್ಕತಾಲಿ: ಪಕ್ಕತಾಲಿಗೆ:—
ಕಿರುಗುರುಟಿಗೆಯ ಬೇರು, ಬೇವಿನ ಬಡಗಣ ಬೇರಂ ತಂದು ಈ ಎರಡುಂ

ಕಾಳಾದಿನ ಜಾಲಬ್ಬರೆದು ಮೂಜುದಿನಗಳು ಕೂಡಿಯ ಪಕ್ಕಕೂಲಿ ಹರ (ವಿವಿ. ೧೫೨). [ಪಕ್ಕ + ಕೂಲಿ]

ಪಕ್ಕಸಾರಿ, ಪಕ್ಕಸಾರೆ, ಪಕ್ಕಸಾರಿ, ಪಕ್ಕಸಾರೆ (ನಾ). ೧. ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಜೊತೆಗೂಡಿ ಬರಲು ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳದು. ೨. ಪಟ್ಟದಾನೆಯ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಜೊತೆಗೂಡಿ ಬರುವ ಆನೆ: ದಾನವ ರಾಜನೋಲಗದೋರ್ವಾರೋಹಕರ್ನಮ್ಮ ದಂತಿಗಳೊಳ್ ಪೈರಿಯುಳ್ಳ ಪನ್ನಂ ಕುಳಿಯುಂ ದೇವರ್ಗಿ ಜೊತೆನೋಲಗಮೆಂದಂತಮಿತ್ತ ನಾಗಳ ದುವಂ ಕೈಕೊಂಡು ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿಗಾ ಜಗದೇಕಪ್ರಭು ಪಕ್ಕ[ಪಾಂ. ಕೈ] ಸಾರಗಿದುವೇಬ್ಬಂ ತಕ್ಕುದೆಂಬದ್ದು (ಅನಂಪು. ೧೩-೪೩). **ಪಕ್ಕಸಾರೆ**: ೨. ಪಟ್ಟದ ತನ್ನ ಗಜದ ಪಕ್ಕಸಾರೆಗೆ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಲು ಬೇಕೆಂದು ಅಟ್ಟದ ತರಲೆಂದೆನ್ನ ಧಿರಾಜನು ಪಟ್ಟವರ್ಧನ ಕೇಳು ರಾಯ (ಅನಂಪು. ೨೧-೧೦೫). **ಪಕ್ಕಸಾರಿ**: ೨. ಮೇಲಿನ 'ಅನಂಪು. ೧೩-೪೩' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಪಕ್ಕಸಾರಿ**: ೨. ಎರಡುಂ ಕರೆಯ ಗಜಂ ವಿಳಯಾನೆಗೆ ಹರನೀಲದ ಪಕ್ಕಸಾರಿಯಾಗಿ ಕೈಲದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೫-೩೪). [ಪಕ್ಕ + ಸಾರಿ]

ಪಕ್ಕಸಾರೆ 'ಪಕ್ಕಸಾರಿ' ನೋ.

ಪಕ್ಕಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಕಳಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸು, -ರೇಕುಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸು: ಕಿಕ್ಕಿರದ ರತ್ನಶೋಭಿತದ ಛಿತ್ತಿಗಳ ಮೇಲ್ಪಕ್ಕಳಿಸಿ ರತ್ನರೇಖೆಗಳ ನಿರ್ಮಿತವೆಂದು ಪೊಕ್ಕಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಮಂ ಕಂಡು ಬೆರಗಾಗಿ (ಯತ್ಯಾಂಗ. ೩-೪೦). IP ಇದು ಭಂದಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ರೂಪ. [ಪಕ್ಕಳಿ (<ಪಕ್ಕಳಿ) + ಇಸು]

ಪಕ್ಕಳಿ 'ಪಕ್ಕಳಿ' ನೋ.

ಪಕ್ಕಾ (ಗು). ೧. ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಶುದ್ಧವಾದ; ಅಪ್ಪಟವಾದ: ಪಕ್ಕಾ ಅಂಗ್ರೀಜಿಲೇ ಹೇಳೋದಾದರೆ ಹಾಗೆ ಇನ್ನು ಸುಲಿದ ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ ತಿಳಿನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕೊಂದ್ರೆ ನೀನಿನ್ನೂ ಜ್ಞಾನದಂತೆ ವನ್ನು ಕಡೆದಿಲ್ಲ (ಮೂಮು. ೧೭೩). ೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ: ಅಂಗಾಲಿಂದ ಜೀವನದ ಎಳೆತ ಕಡಮೆಯಾದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಪಕ್ಕಾ ರಸ್ತೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯನ್ನು ನೋಡಿದೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೧೦೨). ೩. ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ; ಪೂರ್ತ; ಭಾರಿ; ಪ್ರಚಂಡ: ಅವನು ಹಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿಿದ್ದಾನೆ. ಪಕ್ಕಾ ಘಾಟಿ(ಕುಂಬಿಕೊ. ೪೧); ಹಾನಮ್ಮ ತಿನ್ನ! ಪಕ್ಕಾವ್ಯಾಪಾರ (ಮೂರುದಾ. ೧೩೪); ನೀನು ಪಕ್ಕಾ ಕಳ್ಳ ಕಣೇ (ಸುರ. ೧೦೦); ಶ್ರಾದ್ಧದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಪಕ್ಕಾ ಸುರಪುರದ ಆಚಾರ್ಯರಾಗಬಿಡುತ್ತಿದ್ದೆವು (ಫಲಸಂ. ೧೭). (ನಾ). ೪. ಕಳೆತಿರುವುದು; ಪಕ್ಕವಾದುದು: ಹಣ್ಣನ್ನು ಪಕ್ಕಾ ಅಲ್ಲ, ಕಾಯಿ (ರೂಢಿ). ೫. ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದುದು; ಪರಿಶುದ್ಧವಾದುದು: ಪಾಲು ಅಷ್ಟ ಪಕ್ಕಾ ಎಲ್ಲಿ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ, ನೀರು ಬೆರಸಿಯೇ ಕೊಡುವುದು (ರೂಢಿ). ೬. ಖದೀಮ; ಚಾಣಾಕ್ಷ: ನಮ್ಮ ರಾಯರು ಮಹಾ ಪಕ್ಕಾ ಇದ್ದಾರೆ (ಸುಲ. ೧೭). ೭. ಸರಿಯಾದುದು; ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದುದು: ಮತ್ತೆ ಇದು ನೋಡು ಪಕ್ಕಾ ಆಗಬೇಕಾದರೆ ಅದಕ್ಕೂ ಇನ್ನೊಂದು ಮಸಲತ್ತೈತಿ (ದಾಸರು. ೫೭). ೮. ನಿರ್ಧಾರ; ನಿರ್ಣಯ; ನಿಶ್ಚಯ: ಮಾತು ಪಕ್ಕಾ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[<ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪಕ್ಕಾ./ಪ್ರಾ. ಪಕ್ಕ./ ಸಂ. ಪಕ್ಕ]

ಪಕ್ಕಾಖರಡೆ (ನಾ). ದಿನಚರಿಪುಸ್ತಕದ ಆಧಾರದಿಂದ ರಚಿಸಿದ ಕ್ರಮವಾದ ಖಾತೆ: (೨). [ಪಕ್ಕಾ + ಖರಡೆ]

ಪಕ್ಕಾಗು, 'ಪಕ್ಕು' ಪರಾ.

ಪಕ್ಕಾಗು, 'ಪಕ್ಕು' ಪರಾ.

ಪಕ್ಕಾವಟಿ (ನಾ). ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಬರೆದಿರುವ ಹಾಳೆಗಳನ್ನು ಹೊಲಿದು ಮಾಡಿರುವ ಖಾಲಿ ಪುಸ್ತಕ; ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ ಬರೆಯುವ ನೀಟಾದ ಪುಸ್ತಕ: ರಂಗನು ಅದನ್ನು ಮತ್ತೆ ತಿದ್ದಿ ಬರೆದು ತನ್ನ ಪಕ್ಕಾವಟಿಯಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ಬರೆದಿಡುತ್ತಿದ್ದನು (ರಂಗರಾ. ೩೪).

[ಪಕ್ಕಾ + ಪಟಿ]

ಪಕ್ಕಾಶೇರು 'ಪಕ್ಕಾಸೇರು' ನೋ.

ಪಕ್ಕಾಸಿಪಾಯಿ (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಯೋಧ; ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಭಟ್ಟ, -ದಂಡಾಳು: ಅ ಕೃಷ್ಣಸಿಂಗ್ ಪಕ್ಕಾಸಿಪಾಯಿ (ರೂಢಿ).

[ಪಕ್ಕಾ + ಸಿಪಾಯಿ]

ಪಕ್ಕಾಸೇರು, ಪಕ್ಕಾಶೇರು (ನಾ). ೧. ಕರಾರುವಾಕ್ಕಾದ ಸೇರು; ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ಮಾನ್ಯತೆ ಪಡೆದ ಸೇರು: ಇಂಥಾ ರಾತಲು ಎರಡಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಸೇರು ಒಂದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೯); ನಿಂಗೆ . . . ದಿನ್ನೆ ಐದಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಸೇರು ಕುಚ್ಚಕ್ಕೆ ಬೇಕು (ಪಂಜಪಂ. ೧೨). **ಪಕ್ಕಾಶೇರು**: ೨. (ಉಳ) ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಳತೆ; ಲಂ ತೊಲದ ತೂಕ: ಪ್ರವಾಹಿ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ತುರು. ತೂಕ ನೀರು ಹಿಡಿಯುವ ಪಾತ್ರಿಗೆ ತುಂಬಿದರೆ ೧ ಶೇರು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥಾ ನಾಲ್ಕು ಶೇರುಗಳಿಗೆ ಪಕ್ಕಾಶೇರು ಎನ್ನುವುದುಂಟು (ಗೃಹ್ಯ. ೯). [ಪಕ್ಕಾ + ಸೇರು]

ಪಕ್ಕಿ, ಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿ; ವಿಹಗ: "ಪಕ್ಕಿ ಪಕ್ಷಿಯ" (ಕರ್ಣಾ. ೭೨); ನಿನ್ನ ಭರ್ತಾರಂ ಬಂದು ಪಕ್ಕಿಗಳಂ ಕಾಣದೆ ಬಿಟ್ಟು ಕಳೆದರಾದೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡೊಡೆ (ಮದ್ದೂರ. ೧೫೧-೭); ಮೆಯ್ಯೊಂಜೊಲವಿಂದಗಲ್ಲೆಗಣ ಮಾಡಿದ ಪಕ್ಕಿಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಮರುಳ್ಳೊಂದವೊಲೂಳ್ಳೊ ಕೊಡೆ ಬೆಸಗೊಂಡು ಬಬಲ್ತುವು ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳ್ (ಪಂಜಪಂ. ೪-೪೮); ಪಕ್ಕಿಗಳಲ್ಲಿ ತಿಂದುಬಾದ ನೆಲ್ಲಳ ನುಚ್ಚುಗಳಂ ಫಲಂಗಳಂ ಪಕ್ಕಮೊಳರ್ವ ಗೊಡುಗಳನಾಯ್ದೆ ನಗಿಕ್ಕು ವನಬ್ಬಿಟೊಂದೆ (ಕಾದಂಪು. ೧೩೩); ಕೆಲಕುಟಿಕಾದಿ ತೋಟದ ಪಕ್ಕಿಗಳ ಕೊರಲುಲುಹಾದುದಾ ತಪೋವನದಿ (ಮೋಹತ. ೭-೧೭). **ಹಕ್ಕಿ**: "ಹಕ್ಕಿಯೆನಲ್ಲಿದಗಂ" (ರನ್ನಕಂ. ೩); "ಪತತ್ . . . ದ್ವಿಜಃ - ಈ ೨೩ ಹಕ್ಕಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೦-೮೫); ಕೊಂಪಿನ ಮೇರ(ಗ)ಳ ಹಕ್ಕಿಯು ಆಕಾಶದ ಮೇರ(ಗ)ಳ ಗಿಡುಗ ಹಿಡಿಯಿತ್ತು (ಅಜ್ಜಾಮಾ. ಕ. ೧೩೩-೫೦೮); ಹಕ್ಕಿ ಹರಿಣಿಯು ತಪಾಡ ಗಡ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದರೆ ಕಡುಗುದಾರಿಯನು ನೆಲ ಕಿಕ್ಕಿದನೆ (ಕುಮಾರ. ೧೦-೧೪); ಪಿಕ್ಕ ಚೆಲೋರಕ ಮಿಂಬುಲಿಗೆ ಹಕ್ಕಿ [ಪಾಂ. ಪಕ್ಷಿ]ಗಳು ರೆಂಜಿತು (ಸಳ. ೧-೪೨); ತುಂಗವಿಕ್ರಮದಿಂದ ಹಕ್ಕಿ ಹಾವಂ ಸದೆದ ಸಾಹಸದೆ ಬಿಜಿ ತಿರ್ವೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೫೯); ಹಕ್ಕಿಯಿಲ್ಲದ್ದು ತೋಟವಲ್ಲ, ಹಕ್ಕಿಲ್ಲದ್ದು ಮನೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾಡ).

ಪಕ್ಕಿಗಳರಸ = ಹಕ್ಕಿಗಳ ಒಡೆಯ; ಗರುಡ: "ಗರುಡಂಗೆ ಯೆಲ ರುಣವಗೆಯ ಪರ್ಮ ಪಕ್ಕಿಗಳರಸನೆಂದು ತಕ್ಕುದೀ ಪೆಸರು" (ಕಬ್ಬ. ಮಂ. ೭); "ಪಕ್ಕಿಗಳರಸನೆನಲ್ ಪರ್ವನಲ್ ಗರುಡಂಗೆ ತಕ್ಕ ನಾಮಂ" (ಕತರ. ೩೩). **ಪಕ್ಕಿಗಳಾಣ್ಣ** = ಪಕ್ಕಿಗಳರಸ: "ಪಕ್ಕಿಗಳಾಣ್ಣ, ಎಲರುಣವಗೆಯಂ, ಪರ್ಮ-ಈ ೩ ಗರುಡಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕತರ. ೪೭-೧೨); "ಎಲರುಣ ವಗೆಯನೆಂದು ಪರ್ಮ ಪಕ್ಕಿಗಳಾಣ್ಣ ಬಳ ಗರುಡ" (ಕಬ್ಬಿ. ೪); **ಹಕ್ಕಿಯ ರೋಗ** = ಮೂಳೆಗಳು ಮೆದುವಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಕ್ಕಳ ರೋಗ; **ಹಕ್ಕಿರೋಗ**: ಮೂಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಯಾಲ್ಷಿಯಂ ಫಾಸ್ಫೇಟ್ (Calcium phosphate) ಎಂಬ ಲವಣವು ಅಡಗಿದೆ. ಇದು ಶೀಖರಿಸಲ್ಪಡದೆ ಇದ್ದರೆ ಮೂಳೆಗಳು ಸರಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯದೆ ಸಣ್ಣವಾಗಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ಬೆಟ್ಟಿಗೆ ಬೇಗನೆ ಮುರಿಯುವುವು. ಒಂದು ಮಾದರಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ರೋಗವು (ricket) ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ (ಗೃಹ. ೨೦).

[<ಪ್ರಾ. ಪಕ್ಕಿ./ಸಂ. ಪಕ್ಷಿ]

ಪಕ್ಕದೇರ (ನಾ). (ಗರುಡ) ಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಪಕ್ಷಿವಾಹನ; ವಿಷ್ಣು : ೧ ಪಕ್ಕದೇರ, ಎನ್ನೊಡೆಯ, ಮೇಲೆಸಗೈ. ಅನಂದಮೂರ್ತಿ ! ನೀನೆ ಅನಂತಂ (ಅದ್ಭುತ. ೬-೨೨).

[ಪಕ್ಕ + ತೇರ_೨ + ಅ_೭]

ಪಕ್ಕಯರಸ (ನಾ). ಹಕ್ಕಿಗಳ ರಾಜ; ಗರುಡ : ಪಕ್ಕಯರಸನ ಕುಕ್ಕಿ, ಗರಿ ಕಿತ್ತು ನಡುಗಿಸಿತು (ಪಾರಸಿ. ೧೦-೨೨೩). [ಪಕ್ಕ + ಅರಸ_೭]

ಪಕ್ಕಯೆಚೆಯ (ನಾ). - ಪಕ್ಕಯರಸ : ಪಕ್ಕಯೆಚೆಯನ ಕೊರಲ ತೆಲದಂದದಿ ಕಕ್ಕಸಬಲವೆರೆಸಿದ (ವರ್ಧನ. ೬-೬೪). [ಪಕ್ಕ + ಎಚೆಯ]

ಪಕ್ಕವಡಿ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡುವವನು; ಬೇಡ : ಅಕ್ಕುವದೆ ಹಾಲಾಹಲ ಮೃಗವು ಪೋಕಕಳ್ಳರೆ ಮರುಳ ಭೂಕಿ ಕೂರ್ತು ಇಕ್ಕುವ ತೊಡವತ್ತ ನೀನೆತ್ತ ಪೇಕ್ಕುಳು ಪಕ್ಕವಡಿಯಂ [ಪಾಕಾಂ. ಪಕ್ಕಬದಗಿನೆಂ, ಪಕ್ಕಬಡಿಯೆಂ]ದು ಗಜದರ್ಶು (ಸೂಬಸೋ. ೨೦-೫೬). [ಪಕ್ಕ + ಬಡ_೭]

ಪಕ್ಕವಣಿ (ನಾ). ಹಕ್ಕಿಯ ಗೊಡು : ತತ್ತಮೋಬಳದ ಮುಂದೂಳ ದಾಟಿಯಾಳ್ಳ ಕಂತಿರೋಳಿಯೊಳ್ ಕೇಳೇಮಯೂರಂಗಳ್ ಉದ್ದ ಮೊಗದು ಪೊಂಗಡೆಯ ಪಕ್ಕವಣಿಗೆ ಪಾಟಿಯುಂ (ವರ್ಧನ. ೬-೨೩೫).

[ಪಕ್ಕ + ಪಡ_೭]

ಪಕ್ಕ_೧, ಹಕ್ಕ_೧ (ನಾ). ೧. ಮೂಗು, ಕಣ್ಣು ಮೊದಲಾದುವು ಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕೊಳ್ಳೆ-ಒಣಮಲ; ಪಿಚ್ಚು; ಹೊಕ್ಕು : ಪಡಲಂ ಕವಿವೊಳಪುಗೆ ಕಣ್ಣಡುವೊಡೆ ನೀರ್ ಸುರಿಯ ಪಕ್ಕ ಮತ್ತಿರೆ ಮುಷ್ಕಂ ಸಡಿಲಿರೆ ತುರಗಕೆ ಮರಣಂ ತಡೆಯದೆ ಸಮನಿಸುಗುಮಂದನಭಿನವಚಂದ್ರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬-೬೯). **ಹಕ್ಕ_೧ :** ೧. "ಕಿಟ್ಟ, ಮಲ-ಕಣ್ಣ ಹಕ್ಕ ಮೊದಲಾದ ಮೆಯ್ಯ ಮಲಂ" (ನಾಟಕಾ. ೪); ನುಂಗದೆ ರಾಹು ಹೇಸಿಯುಗುಬ್ಬಿಂಜಲನತ್ರಿಯ ಕಣ್ಣ ಹಕ್ಕನೇಣಂ ಗತಿಗೆಟ್ಟ ಪೆರ್ನೊ ಲನನಾರತವಾಡುವ ಕಾಡಣ್ಣಂದುವೆಂದಂಗೆನೆಯೇಕೆ ಬಣ್ಣ ಸುವೆ (ಸಳಚಂ. ೨೦೬). ೨. ಗಾಯವು ಮಾಯವಾಗ ಮೇಲೆ ಏಳುವ ಪದರ, - ಹುರುಪು : (೪). 'ಹಕ್ಕಳೆ' ಪರಾ. ೩. ದೀಪದ ಬತ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕರಿಕಾದ ತುದಿ : (೪).

[ದೇ. || ತದಿ. ತಿಲು. ಪಕ್ಕ; ತುಳು. ಪುಕ್ಕ, ಪುಕ್ಕ]

ಪಕ್ಕ_೨ (ನಾ). ಭೇದ; ವಿಕಲ್ಪ; ಭಿನ್ನತೆ : ಮನಕಂ ಪಕ್ಕಲ್ಲದೆ ನೆಲನಿಸಾನುಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಕರ್ಣಂ ನೋಡಿ ನರಂ ನೆನೆದಂ ತನ್ನೊಳ್ ತಾಗಿದ ಪಿನಾಕಪಾಣಿಯ ಕಿರಾತ ತನುಸೌಖ್ಯವಮಂ (ಕಾವ್ಯಾನಂದ. ೬೧೫).

[< ಪಕ್ಕ_೧ / ತದಿ. ಪಕ್ಕ]

ಪಕ್ಕ_೩ (ನಾ). ೧. ಗುರಿ; ಈಡು : ಅವಂ ಕುಡುವೊಂ ಕುಡಿಸುವ ನಾವೊಂ . . . ಇವರುಮೇಕೀಭಾವದಿರಿ ನಿಮ್ಮೊಳಗಿತ್ತಾವುದು ಭೇದಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕ ಪಟತೇಂ ನೃಪತೀ (ಪಾಂಕಿ. ೨-೬೯). ೨. ನೆಲೆ; ಆಶ್ರಯ. ೩. ಆಸ್ಪದ; ಅವಕಾಶ; ಎಡೆ; ಸಂದರ್ಭ : 'ಪಕ್ಕಗಾಣ್' ಪರಾ.

ಪಕ್ಕಗಿಸು = ಆಶ್ರಯವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ತತ್ಕಾರೋಪ ಪಾತ ಪ್ರಚುರಪುಲಕಮಂ ಭೂಷಣಶ್ರೀಗೆ ಪಕ್ಕಗಿಸುವಿ ವ್ಯಾಪಾರಸಾರಂ ಸಮನಿಸುಗೆ ಕಾದಂಬರಿದೇವಿಗಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೫೧೬). **ಪಕ್ಕಗು_೧ :** ೧. ಗುರಿಯಾಗು; ಒಳಗಾಗು; ಈಡಾಗು : ಏಕಾಂತದೊಳ್ ನೂಪುರವನಿಳಸದ್ವಾಮಪಾದಪ್ರಹಾರಕ್ಕೆಜೊಳ್ ಪಕ್ಕಗಿ ಗೋತ್ರ ಸ್ಥಲನೆ ನೆಗಟ ಪೂಮಾಲೆಯಂ ಮೋಡುವತ್ತಿಂ (ಅದಿ. ೪-೯); ಅಂತನಿಡ ಮನಸಿಜನ ನೆನೆಯಂದಿನ ಕೋಳ್ ಪಕ್ಕಗಲೊಡನೆ (ಕಾದಂಬ. ೩೧೦); ರಾಕ್ಷಸರ ಕಾಲ್ಪುಕಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕದಿನೇ (ಚಿ. ೧೧-೨೬); ಎಡೆನೆಂದಿರ

ನೆಗೆನ್ನಂ ಪಕ್ಕಗದಂತು ಮಾಡಿ ಗೆಲ್ಲವೊಂ ಸನಿಯನಾಗಿಸ್ತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೯-೧೦). ೨. ವಶವಾಗು; ಅಧೀನವಾಗು; ಪಗೆಗೆ ಪಕ್ಕಗಿ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ಸಾವುದಾವ ಕಾರಣಂ ಬಡನೆ ಬಂಟಂ ಎಂಬ ನಾಬ್ಬುಡಿಯುಂಟು (ಪಂಚತಂ. ೧೧೫-೧೨). ೩. ಆಶ್ರಯವಾಗು : ಮಲ್ಲಿಕಾಲತೆಯ ಜೊಂಪಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಗಿ ಕುಳರ್ತ ತೋಗೊಳದ ತಡಿಯ ತಣ್ಣ ಬಾಲ ನುಣ್ಣುಲೊಳ್ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೬೯೫). ೪. ಮರೆಹೊಗು; ಆಶ್ರಯಿಸು : ಮನಮೊಲ್ದಾತನ ಗಾಡಿಯಂ ದರವುರಂಗಂಡಾಕೆಗಳ್ ಪೂವಿನಂದಿನ ಕೋಳ್ . . . ಒಂದೊಂದೆ ತಣ್ಣ ಬನಿಯೊಳ್ ಕೋಡಿಸುತರ್ಪ ದಿಟ್ಟ ನೆಗೆಂ ಪಕ್ಕಗದೇಂ ಪೋಪೇ (ಅದಿ. ೧-೬೫). **ಪಕ್ಕ ಮಾಡು :** ೧. ಗುರಿಮಾಡು; ಈಡುಮಾಡು : ಅರೋಪಿತ ಜಾಪನಪ್ಪ ಕುಸುಮಜಾಪಂಗೆ ಪಕ್ಕಮಾಡಿದ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನಸಾಂಗದಿಕ್ಷೇಪ ತರಳತರತಾರಾರೋದರನಯನಂಗಳಂದಿದಿದಿಗೆ ನೋಡುತ್ತ ಮಿದುರ್ (ಕಾದಂಬ. ೫೧). ೨. ಇಂಬುಗೊಡು; ಒಡ್ಡು; ಎಡೆಗೊಡು : ನತಾಸ್ಯಾಂಬುಜಿಯಾಗಿ ಭಕ್ತಿ ಭರದಿಂ ಶೇಷಪ್ರಸೂನ ಪ್ರಸಾಧನಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಪಕ್ಕಮಾಡಿ ಮುಡಿಯಂ ತತ್ಕಾಂತೆ ಕಣ್ಣು ಬಿಡಲ್ (ಪಾಂಕಿ. ೧೪-೨೧). ೩. 'ಆಶ್ರಯಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕೇಳೇವನಕ್ಕೈತಂದೊಂದು ಮನೋಹರಮಪ್ಪ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ತಿಲಾತಲ ದೊಳ್ಳಿ ಜನಿತಂಬಮಂ ಪಕ್ಕಮಾಡಿ (ಕ್ರಿ. ಪು. ೩-೫೬ ಸ).

ಪಕ್ಕ_೪ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವಾದುದು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು. ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಂದಿರುವುದು; ಪಕ್ಕವಾದುದು : ಅತುರದಿನಡುಗೆ ಪಕ್ಕಹುದೇ ? (ಮಂಕು. ೬೪೧).

ಪಕ್ಕಗು_೧ : ೧. ಉತ್ತಮವಾಗು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗು : ಪಕ್ಕಾದ ನವೀನತಾಸತಿಯೊಪ್ಪಲ್ ಪಾದಿದರ್ (ಉದ್ಭ. ೬-೯೩). ೨. ಪರಿಪಾಕ ವಾಗು; ಅನುಭವಿಸುವ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರು : ಮಕ್ಕಳ ಭವಿಷ್ಯಕ್ಕೆ ಕಕ್ಕಲಿತೆಗೊಳಬೇಡ ಪಕ್ಕಗುವುದು ಭಾಗ್ಯವೆಂತೆಂತೊ ಜಗದಿ (ಮಂಕು. ೪೨೦). [< ಸಂ. ಪಕ್ಕ]

ಪಕ್ಕ_೫ 'ಪಕ್ಕ' ನೋ.

ಪಕ್ಕ_೬ 'ಹಕ್ಕ' ನೋ.

ಪಕ್ಕಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು : ಅಜಿತನ ನಗೆ ಗಣ್ಣಳ ಚಿಲ್ಲನೊಸೆದು ನೋಡಲ್ ಪಡೆಯಲ್ ನೆಗೆನೊಗದ ನೀಚಿಯರ್ [ನಗು]ನೊಗದಿಂದಂ ಪಕ್ಕಗಾಣದಗಲಗಿರ್ಪರ್ (ಅದಿ. ೫-೯೨).

[ಪಕ್ಕ_೩ + ಗಾಣ್]

ಪಕ್ಕಗುಡು 'ಪಕ್ಕಗೊಡು' ನೋ.

ಪಕ್ಕಗೊಡು, ಪಕ್ಕಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಕಾಶವನ್ನುಂಟು ಮಾಡು; ಆಶ್ರಯ ಕೊಡು : ಮನಂ ಮಜುಕಕ್ಕೆ ನೀಳ್ ಕಣ್ಣಾ ಜೊಡುಗುವಪ್ಪವಾರಿಗೆ ತೊಡಕ್ಕುಡಿ ಲಲ್ಲಗೆ ಪಕ್ಕಗೊಟ್ಟು ಕಾಲ್ಗಿಜಗಿರೆ (ಪಂಪ. ೪-೧೨); ಒರ್ ವ್ಯಾಧನೊಂದು ಪಕ್ಕಿಯಂ ಪಿಡಿತರೆ ಕರುಣಿಸಿ ಬೇಡಂಗೆ ಬೆಲೆಗುಡಿಸಿ ದಿಡಿಸಿದೊಡಾ ಪಕ್ಷಿಯುಪಶಮಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಗೊಟ್ಟು ಸುಸಂ ದಿಟ್ಟು ಬೇಡವಟ್ಟಿ ಗೊಡೆಯನಾಡುದು (ಪಂಪ. ೪-೫೪ ಸ). **ಪಕ್ಕಗುಡು :** ೧. ಕಾಮಾಗಮನಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಗು[ಪಾಕಾಂ. ಗೊ]ಡುವಂತೆ ಪೊರಿದುಡು ಸುಯ್ಯರಂತರಂ (ಕಾದಂಬ. ೬೪೬); ಯುದ್ಧಾಪಜಯಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಗುಡುವಂತೆದಂ ಸಹಸ್ರಾಂಬಕಂ (ಜಗದಿ. ೧೩-೬೨); ಅದಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಗುಡದಾ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳೇಂದ್ರಸತ್ಯದಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಮರಂದಮಂ ಪಡೆದು (ರಾಜತೀ. ೪-೧೧೩). ೨. ಅರ್ಪಿಸು; ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಜನನಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ಚಿತ್ತಮನನೂನಹರುಪಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಗುಡು[ಪಾಕಾಂ. ತಕ್ಕ ದುಡು]ತಿರಲಿರಲಂತನುಗತಿಯಂದೇಬ್ಬಿಯ ಚಂದ್ರನ ತೆಲದಿಂ ಕೃಷ್ಣ

ನೆಯ್ತು ನಿಷ್ಠಾ ತತೆಯಂ (ಮಹಾಶ್ವೇ. ೬-೪; ಪದ್ಯಸಾ. II, ೧೫೯ ನೋ.).

[ಪಕ್ಕು+ಕೊಡು]

ಪಕ್ಕುಮಾಡು, 'ಪಕ್ಕು' ಪರಾ.

ಪಕ್ಕುಮಾಡು, 'ಪಕ್ಕು' ಪರಾ.

ಪಕ್ಕುವಣಿ, ಪಕ್ಕುವಣಿ, ಪಕ್ಕುವಣಿ(ನಾ). ೧. ನೆಂಟ; ಬಂಧು. 5
"ಪಕ್ಕುವಣಿಯೆಂಬಂ, ಪಕ್ಕುವಣಿಯೆಂಬಂ ಬಂಧು" (ಕಶಸಾ. ೭೩-೭೩೫). ಪಕ್ಕುವಣಿ: ೨. ಬಂಧುವರ್ಗ; ಬಳಗ: "ಪಕ್ಕು ವಣಿಯುಮನೆ ಬಂಧುವರ್ಗಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೦). ಪಕ್ಕುವಣಿ: ೧. ಒಲವರದಿಂದ ಓಲಗಿಸುತ್ತಿರುವ ನಮ್ಮ ವಿಕಾಸ್ತದ ಬಳಿಯ ನೀ ಪಕ್ಕುವಣಿ-ತುಂಗನು ಕಯ್ಯಾರಿಸಿದ ದಿರುದಾವಳಿಯ ಸಮ್ಮೋಹನಕ್ಕೆ 10 ನೀನೇ ಕರಗಿ (ಬಿಟ್ಟು. ೨೧೪-೧೦); ತನ್ನ ಪಕ್ಕುವಣಿಯೆಂಬಂ ದಲೆಂಬುಕ್ಕುಕದ ಸಂಭ್ರಮದ ಸಂತಸದ (ಸಂಸಪ. ೨೩-೭). [?]

ಪಕ್ಕುವಣಿ 'ಪಕ್ಕುವಣಿ' ನೋ.

ಪಕ್ಕುವಾರು (ಕ್ರಿ). ನಿರೀಕ್ಷಿಸು; ಎದುರುನೋಡು: ಮಾಣ್ಣರದ ಬಳಸಲೆಂ ನಿನ್ನನಾ ಕಾಂತೆಯಂತಾ ಸಳಿಶೋಳ್ಳಳ್ ಪಕ್ಕುವಾರ್ದುಮ್ 15 ಪಿರಿದು ತೊಡವಾರ್ದುದಿನ್ನತ್ತ ಪೋಪ್ಪ (ಅದಿಪು. ೪-೨೧).

[ಪಕ್ಕು+ಪಾರು (<ಪಾರ್)]

ಪಕ್ಕುವಿಡಿ (ನಾ). ಜೊತೆಯ ಹೆಣ್ಣಾ ನೆ; ಒಡನಾಡಿಯಾದ ಕರಿಣೆ: ರಜನಿನೋಡನಕ್ಕೆ ಮುಳಿದಿರ್ಲೆ ಲತಾಂಗಿಯನಪ್ಪು ಕೆಯ್ತು ಸಾಮಜಪತಿ ಪೊಕ್ಕು ಪಕ್ಕುವಿದಿಯಂ ನಡೆಸೋಂಕುವಪೋಲ್ . . . ಅಮರ್ದಪ್ಪ 20 (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧೦). [ಪಕ್ಕು (<ಪಕ್ಕು)+ವಿಡಿ]

ಪಕ್ಕುವೆಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು, -ಪಡೆ: ವಿಶಾಖನಂದಿ ರಪುಳೂಪರ್ ಪಕ್ಕುವೆತ್ತಿ ತಟ್ಟುಟಾದತ್ತಂ ಸೆಣೆಗೆಯ್ದು ಕೊಂಡು 25 (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೫೯). [ಪಕ್ಕು+ಪೆಡು]

ಪಕ್ಕುವಣಿ 'ಪಕ್ಕುವಣಿ' ನೋ.

ಪಕ್ಕುವಣಿತನ (ನಾ). ನೆಂಟು; ಬಾಂಧವ್ಯ: ನಮ್ಮನನ ಪಕ್ಕು ವಣಿತನಕ್ಕಾಗಿರುವ ಸೈನ್ಯಭಾಗಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅವರವರ ಸೇನಾಗಾರಗಳಲ್ಲಿಯೇ 30 ಸೆರೆಗಾವಲ್ಗೊಳಿಸಿ (ಮಂತ್ರ. ೧೩೪-೧೪).

[ಪಕ್ಕುವಣಿ (<ಪಕ್ಕುವಣಿ)+ತನ]

ಪಕ್ಕು, 'ಪಕ್ಕು' ನೋ.

ಪಕ್ಕು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಪಿಚುಲ, ರೈನಾಬುಕ ಶಬ್ದಗಳು 35 ಸಣ್ಣ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಪಕ್ಕುಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು (ಗುರುಪಾ. ೧೪೪).

[←ತಲು. ಪಕ್ಕು]

ಪಕ್ಕು, 'ಪಕ್ಕು' ನೋ.

ಪಕ್ಕುದಲೆ, ಹಕ್ಕುದಲೆ(ನಾ). ೧. ಮಲಗುವ ಎಡೆ; ಶಯನಸ್ಥಾನ: ಬೆಲೆ ತಲೆಯುದ್ದವಿಲ್ಲವೆಸರಂ ಮನೆಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಸೂಳೆಬಂಟಿರಗ್ಗೆ ಲಿಸಿದ 35 ಮಾತೆ ಪಕ್ಕುದಲೆಯೊಳ್. . . ಇಚ್ಛೆಯಗ್ಗೆ ಲಿಸಿದ ಮಾತೆ ಪಕ್ಕುದಲೆಯೊಳ್ ವಿಸುತಂ ರತಿಯಿಲ್ಲ ಮಿಂಡಿಯೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೩೯೯). ಹಕ್ಕುದಲೆ: ೨. ಪ್ರಾಣಿ, ಪಕ್ಷಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ತಂಗುವ ಸ್ಥಳ, -ನೆಲೆ, - ಅಶ್ರಯಸ್ಥಾನ; ಇಕ್ಕಿದಾಣ: ಮೇಪುಗಾಡಂ ಹಕ್ಕು [ಪಾಪಂ. ೨೨]ದಲೆಗೆ ಹರಿಯಡುವ ಹಂಣೆಗಣದ ಕದವಾಯೊಳರೆ 40 ಮೆಲ್ಲು ಬೀದಿಗಳಿಂಕೆಯೆಸಬ್ಬಳಂ ಸೆಳೆದು ತಂದಾ ಬಯಲೊಳ್ ಬಳ್ಳಿ ವಸಲೆಯಂ ಪೊಸಯಿಸಿಯಂ (ಪಂಪ. ೫-೪ ಪ).

[ಪಕ್ಕು (<ಪಕ್ಕು)+ದಲೆ]

ಪಕ್ಕುಮನೆ (ನಾ). ಪಕ್ಕುದ ಮನೆ; ನೆರೆಮನೆ: ತಿಮ್ಮನಿಗೊಮ್ಮೆ 45 ಊರಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕಿತ್ತು. ಪಕ್ಕುಮನೆಯ ರೈಲ್ವೆ ರಂಗರಾಯರು ಪಾಸು ಕೊಟ್ಟರು (ತಿಮ್ಮತ. ೧೨೪). [ಪಕ್ಕು (<ಪಕ್ಕು)+ಮನೆ]

ಪಕ್ಕುಯ (ನಾ). ದೇವರ ಉತ್ಸವ, ರಾಜರ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಬೀಸಣಿಗೆಯಂತಹ ಅಲಂಕಾರ ಸಾಧನ: ಕಂಪದೂ ಅಲ್ಲದ ದಿಳಿಯದೂ ಅಲ್ಲದ ಒಂದು 5 ಕೊಡೆ, ಕೈಬಟ್ಟೆ ಲಿನ ಹಾಗೆ ಕಾಣುವ ಎರಡು ಪಕ್ಕುಯ, ಒಂದು ಆಜ್ಞಾ ಗಿರಿ- ಇಷ್ಟು ನಾಯಕರ ಪಟ್ಟಕ್ಕುಯ ಬಳಿ ಇರಬೇಕು (ಬೆಳುಮ. ೧೧೨). [←ಸಂ. ಪಕ್ಕು ?]

ಪಕ್ಕುರಕ್ಕು 'ಪಕ್ಕುರಕ್ಕು' ನೋ.

ಪಕ್ಕುವನೆ 'ಪಕ್ಕುವನೆ' ನೋ.

ಪಕ್ಕುವಾಡ (ನಾ). ಮಲಗುವ ಮನೆ; ಶಯನಗೃಹ: ಪಡುಗಡೆ 10 ಪಗಲಾಣ್ಣನ ಪಕ್ಕುವಾಡದೊಳೊಡರುವ ಮಡವಾಗಲೊಳು ತೊಡದ ಮೂಣಿಕೋರಣದ ಬೆಳಗಿನಂತೆ ಒಡವರಿದುದು ಸಂಜೆಗಿಂಪು (ಪ್ರಾಪ. ೬-೧೫). [ಪಕ್ಕು (<ಪಕ್ಕು)+ಮಾಡು]

ಪಕ್ಕುವೆಟ್ಟು 'ಪಕ್ಕುವೆಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಕ್ಕುವೆಟ್ಟು 'ಪಕ್ಕುವೆಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಕ್ಕುಶಾಲೆ 'ಪಕ್ಕುಶಾಲೆ' ನೋ.

ಪಕ್ಕುಸಾರಿ 'ಪಕ್ಕುಸಾರಿ' ನೋ.

ಪಕ್ಕುಸಾರಿ 'ಪಕ್ಕುಸಾರಿ' ನೋ.

ಪಕ್ಕಾಳನ (ನಾ). ತೊಳೆಯುವುದು; ಶುದ್ಧಿಮಾಡುವುದು: 20 "ಪ್ರಕ್ಷಾಲನ-ಪಕ್ಕಾಳನ" (ಶಬ್ದಾರ್ಥ. ೧೩೦ ಪಾ. ೫೫).

[←ಪ್ರಾ. ಪಕ್ಕಾಳನ/ಸಂ. ಪ್ರಕ್ಷಾಲನ]

ಪಕ್ಕು 'ಪಕ್ಕು' ನೋ.

ಪಕ್ಕು (ಗು). ೧. ಬೇಯಿಸಿದ; ಅಟ್ಟು: ಪೊನ್ನಂ ಪಣದ ಪಡಗೆ ಕುಕ್ಕೆ 25 ಗಳಿದಿಯ ಮೈಗಪತ್ತಿಪಕ್ಕುಪರಮಳಪಲಾನ್ಯಂಗಳಂ, ತಂದಡಕಿದರು ರಾಕ್ಷಸರ, ರಾಕ್ಷಸನ ಮುಂದೆ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೩೭೨-೨೯೦). 'ಪಕ್ಕುನ್ನ' ಪರಾ. ೨. ಕಳತ; ಮಾಗಿದ; ಹಣ್ಣಾದ: 'ಪಕ್ಕುಫಲ' ಪರಾ. ೩. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಜೀರ್ಣಿಸಿದ. ೪. ನುರಿತ; ಪಳಗಿದ; ಕುಶಲ; ನಿಪುಣ. ೫. ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಅನುಭವವುಳ್ಳ. ೬. (ಹಣ್ಣುಗಳು) ಬಿದ್ದುಹೋಗುವಷ್ಟು ಕಳೆತಿರುವ. ೭. (ತಲೆಗೂದಲು) 30 ನರೆತ; ಬೆಳ್ಳಗಾದ. ೮. (ರೋಗವು) ಪರಿಪೂರ್ಣವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಅಂತಿಮಘಟ್ಟವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ; ವಾಸಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ; ರೋಗ ಇಳಿಯಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ: 'ಪಕ್ಕಾತಿಸಾರ' ಪರಾ. (ನಾ). ೯. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಂದಿರುವುದು; ಹದವಾದುದು: ಹೆಸರುಕಟ್ಟು, ಬೇವಿನ ಎಣ್ಣೆಗಳನ್ನು ಸಮನಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಪಕ್ಕವಾಗಿ ಕಾಯಿಸಿ ನಸು ಮಾಡಿದರೆ ಮೂಗಿ 35 ನಿಂದ ಸುರಿಯುವ ರಕ್ತ ನಿಲ್ಲುವುದು (ಪಕ್ಕು. ಪರ. ೪೩೦); ಸುಟ್ಟ ಕಣಕ ಪಕ್ಕವಾಗಿ ದೊಟ್ಟಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೧೪-೪). ೧೦. ಹಣ್ಣು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಗಿರುವುದು, -ಕಳೆತಿರುವುದು. ೧೧. ಬೇಯಿಸಿದ ಅನ್ನ ಮೊದಲಾದ ಆಹಾರಪದಾರ್ಥ; ಹಸಿಯಲ್ಲದ ಖಾದ್ಯ: ನೇದೋಕ್ತ ಧರ್ಮವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದರೆ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮ 40 ದಲ್ಲಿ ಕಾಲ ದೇಶ ಶಕ್ತಿ ಶುದ್ಧಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲಾದ ಸಾಮಗ್ರೀ ಭೇದದಿಂದ ದ್ರವ್ಯ ಪದಾರ್ಥ ಅನು ಪಕ್ಕು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಭೇದಗಳೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೨). ೧೨. ಕಾಸಿದ ತುಪ್ಪ: "ತುಪ್ಪ ಕರಗೆ ಪಕ್ಕಂ ದ್ರುತಂ" (ಮಂಗಳಾ. ೫೪-೬).

ಪಕ್ಕುಮಾಗು, ಪಕ್ಕುವಾಗು-೧. (ಪಾಪ, ಪುಣ್ಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ) ಫಲ ಕೊಡುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು; ಫಲೋನ್ಮುಖತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದು: ಅಪ್ಪದ ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ ಮುನ್ನಂ ನೆರವಿದ ಸುಕ್ಕುತಂ

ಪಕ್ಷಮಾಡಲ್ಪಡೆಂದು (ಪುಷ್ಪ. ೩-೧೦೧). ೨. (ಮನಸ್ಸು) ಹದವಾಗು; ಸ್ತಿಮಿತಕ್ಕೆ ಬರು : ಸೂಕ್ತನಲಿ ಬೆರಕೆಹರಿಗೊಂದಿಗು ಪಕ್ಷಮಾಡುವೆ ಮನವು (ಗುಣ. ೧೩-೧೯). ೩. (ಹಣ್ಣು) ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಗು; ಕಳಿತರು : ಫಲ ಪಕ್ಷವಾದಲ್ಲದೆ ಹೊಣೆಗಣ ಸಿಪ್ಪೆ ಒಪ್ಪಗಿಡದು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೭೩-೧೮೩). ೪. ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗು; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗು : ಮೊದ ಮೊದಲು ತೃಪ್ತಿ ಕರವಾಗಿ ಅನುಕರಿಸದಿರಬಹುದು. ಅದರಂತೆ ಆಚರಿಸ ಬೇಕೆಂಬ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸ ನಡಸಿ ಕೊನೆಗೆ ಪಕ್ಷವಾಗಿ ಕಲಿಯು ಬಹುದು (ಇಕ್ಷದ. ೪೨೪). ೫. ಅನುಕೂಲವಾಗು : ಅದರಿಂದ ಸಮಯ ಪಕ್ಷವಾಗುವುದನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡಿದ್ದು . . . ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು ವಾದಿಕೆ (ಹಣ್ಣ. ೧೮೮). ೬. ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿರು : ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾಗಿರು : ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಪಕ್ಷವಾದರೆ ಒಳ್ಳೆಯ ವಾಗ್ಮಿಯಾಗಬಹುದು (ಇಕ್ಷದ. ೨೪೫).

[ಸಂ.]

ಪಕ್ಷಂದಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹಣ್ಣಾಗು; ಮಾಗು : ಪಕ್ಷಂದಾಳ್ ಮಾಡಲು ಪಣ್ಣ . . . ಅಂಗದಿಗಳೊಪ್ಪಿ ದುವು (ಭರಣ. ೪೭-೨೦). [ಪಕ್ಷ+ತಾಳ್]

ಪಕ್ಷಂಬಿಟು (ಕ್ರಿ). - ಪಕ್ಷಂದಾಳ್ : ಪಕ್ಷಂ[ಪಾಪಂ. ಚಿಲ್ವಂ] ಬಿಟ್ಟು ಲದ ತನಿವಣ್ಣುಂ ಮಿಗೆ ವಿಭ್ರಾಜಿಸುವೆಂದೊಳು (ಜಯಕಾ. ೪-೧೧).

[ಪಕ್ಷ+ಬಿಟು]

ಪಕ್ಷಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಹದವಾಗು : ಜೀವನ ಕೇವಲ ಗ್ರಂಥಪನದಿಂದ ಪಕ್ಷಗೊಳ್ಳಲಾರದು (ಇಕ್ಷದ. ೧೩೧). [ಪಕ್ಷ+ಕೊಳ್ಳು (<ಕೊಳ್ಳು)]

ಪಕ್ಷಚೇತನ (ನಾ). ೧. ಹದವಾದ ಮನಸ್ಸು; ಮಾಗಿದ ಮನಸ್ಸು. ೨. ಮಾಗಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಪರಿಪಾಕ ಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು : ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ಪಕ್ಷಚೇತನನಾದಾಗ ದಿವ್ಯಕಾರುಣ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಂಡನೆಂಬುದು ಈಶ್ವರನ ಅಶಯ (ಬದ್ಧಪ್ರ. X X IV. ಪೀಠಿಕೆ). [ಪಕ್ಷ+ಚೇತನ]

ಪಕ್ಷಜ್ವರ (ನಾ). ಪರಮಾವಧಿ ಮೆಟ್ಟಿದ ಜ್ವರ; ಪೂರ್ಣಾವಸ್ಥೆಗೆ ಬಂದ ಜ್ವರ : ಜ್ವರವು ಬಹುವೇಗವಾಗಿ, ಅತಿವಾಹ, ಬಹಳ ಪ್ರಲಾಪ, ಶ್ವಾಸ, ಭ್ರಮೆ, ಮಲಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಮೆಗ್ಗಲವಾದ ಬಲಶಕ್ತಿ ಇವುಗಳೆಲ್ಲಾ ಇರುವುದೇ ಪಕ್ಷಜ್ವರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೪೭). [ಪಕ್ಷ+ಜ್ವರ]

ಪಕ್ಷತೆ (ನಾ). ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ : ಪಕ್ಷತೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಯ ಬೇಕಾಗು ತ್ತದೆ (ಪ್ರಕಾಶ. ೩೦). [ಸಂ. ಪಕ್ಷತಾ]

ಪಕ್ಷಫಲ (ನಾ). ಮಾಗಿದ ಹಣ್ಣು; ಕಳಿತ ಹಣ್ಣು : ಪೋಗಿ ತಾಳವನಮಂ ಪೊಕ್ಕು ಪಕ್ಷಫಲಮಂ ಕಂಡೆಲ್ವವಟ್ಟು (ಜಗದಿ. ೪-೪೦೪); ಪಕ್ಷಫಲಂಗಳೆಂದೆ ರಸನೇಂದ್ರಿಯಮಂ ಪರಪುಷ್ಪಗಂಧದಂ ಮಿಕ್ಕರೆ ನಾಸಿಕೇಂದ್ರಿಯಮಂ . . . ಪ್ರವಾಳಿ ಸಜ್ಜಕ್ಕುಣಶಯ್ಯೆಯಿಂದ ಪಪುರಂದ್ರಿಯಮಂ ತಣೆಪುತ್ತು ಮೊಪ್ಪುಗುಂ (ಬಾಧಪ. ೧-೧೧೦); ಲಲಿತಶುಕಚೆಯ ಚಂಚುಪುಟದಿಂದ ದಳಿತ ಜಂಬೂಪಕ್ಷಫಲರಸಲುಳಿತ ನನಮಕರಂದ ಮಧುರೋರ್ಮುರಣಿವಾತದಲಿ . . . ಎನೆದುಡು ಗಜಪುರೋದ್ಯಾನ (ಕುವಾಳು. ೭-೨೭). [ಪಕ್ಷ+ಫಲ]

ಪಕ್ಷಬಿಂಬ (ನಾ). ಮಾಗಿರುವ (ಕೆಂಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿರುವ) ತೊಂಡೆಹಣ್ಣು : ಪಕ್ಷಬಿಂಬಕ್ಕೆ ವಿಯಂ ಮಾರ್ಕೊಳ್ಳುವಧರವಣಿ ಮುಖ ವರನಾ (ಕಾಂಡಪೂ. ೭೩೩); ಪಡೆವನ್ನಂ ಪಕ್ಷಬಿಂಬಕ್ಕೆಧರಮಧರತಾ ವಾಪ್ತಿಯಂ (ಜಂದ್ರಪು. ೨-೨೩); ಜನಕಾದೇಶದ ಬಂದನಲ್ಲಿಗೆ ಕುಮಾರಂ ಪಕ್ಷಬಿಂಬಾಧರಂ ತನಗೊಂಟಿಂ ಕಿಸುಸಂಜೆಯಂ ಕೆದಹಿ (ಪುಷ್ಪ. ೪-೪೦).

[ಪಕ್ಷ+ಬಿಂಬ]

ಪಕ್ಷಮತಿ (ನಾ). ಪರಿಣತವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕುಶಲ ಮತಿ : ಈ ಹೊತ್ತಿಗೊಲ್ಲ ಇದ್ದಿರಬಹುದಾದ ಅಪಕ್ಷಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು

ಪಕ್ಷಮತಿಗಳು ಕೋರಿ ತಿದ್ದ ಬೇಕು (ದ್ರಾವಿ. XII, ಮೊದಲ ಮೂರು).

[ಪಕ್ಷ+ಮತಿ]

ಪಕ್ಷರಕ್ತ (ನಾ). ಕೇವು : "ಕೇವಂ, ಕೇವನಂ, ಕೇವು-ಈ ೩ ಪಕ್ಷ ರಕ್ತಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೫೩). [ಪಕ್ಷ+ರಕ್ತ]

ಪಕ್ಷಶಾಳಿ (ನಾ). ಹಣ್ಣಾಗಿರುವ ಬತ್ತದ ಪೈರು; ಕೊಯ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ಬತ್ತ : ಪಕ್ಷಶಾಳಿ ಕಣಶಾಳಿನನ್ನು ಮೊಪ್ಪಿದ್ದೇಂ ಗೆಲೆನಂದತ್ತೊ ಸುವರ್ಣವರ್ಣದಿಗಾಶ್ರಿಯುಟ್ಟು ಪೊಂಬಟ್ಟಿಪೋಲ್ (ಜಗದಿ. ೨-೫). [ಪಕ್ಷ+ಶಾಳಿ (=ಶಾಲ್ಮಿ)]

ಪಕ್ಷಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). (ಕಾಯಿಲೆಯ) ಪರಿಪೂರ್ಣಾವಸ್ಥೆ; ಗರಿಷ್ಠ ಮಟ್ಟ; ಪರಿಣಾಮಾವಸ್ಥೆ : ಈ ಕಾಯಿಲೆ ಪಕ್ಷಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ೭ ರಿಂದ ೧೪ ದಿವಸಗಳು ಬೇಕಾಗುತ್ತವೆ (ಕಲರೂ. ೨೮). [ಪಕ್ಷ+ಸ್ಥಿತಿ]

ಪಕ್ಷಾಜೀರ್ಣ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಅಜೀರ್ಣ (?) : ಸಂವತ್ಸರ ಲವಣ, ಇಂಗು, ಶುಂಠಿ ಸಹ ಜೋರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ ದಿಸಿರಲ್ಲ ಕದಡಿ ಕುಡಿಯೆ ಪಕ್ಷಾಜೀರ್ಣಂ ಮಾಡುಂ (ಸಕವ್ಯ. ೩೩೫). [ಪಕ್ಷ+ಅಜೀರ್ಣ]

ಪಕ್ಷಾತಿಸಾರ (ನಾ). ಪರಿಣಾಮಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ, ಇಳಿ ಯುವ ಘಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವ ಅತಿಯಾದ ಅತಿಸಾರ; ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಂದ ಇರುವ ಅತಿಸಾರ, -ಭೇದಿ : ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮಲವ ಹಾಕಿ ನೋಡಲು ಮುಳುಗಿದರೆ ಅನಾತಿಸಾರ, ತೇಲಿದರೆ ಪಕ್ಷಾತಿಸಾರ ವೆಂದಿರುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೩೦೭). [ಪಕ್ಷ+ಅತಿಸಾರ]

ಪಕ್ಷಾನ್ನ (ನಾ). ೧. ಬೇಯಿಸಿದ ಅನ್ನ; ಪಾದ್ಯ : ಅಜ್ಜರಸಪ್ರಿಯ ಪಕ್ಷಾನ್ನ ಚಯಮನುಂಡೆಂ ತಣೆದಂ . . . ಎಂಡು . . . ಹರಿ ನುಡಿದಂ (ಜಗದಿ. ೪-೮೩); ಅ ದಿವಸ ಲೀಲೆಗೆ ರಾಮುವಿಗಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಾನ್ನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದರೂ ತೃಪ್ತಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ (ಕುಂಕುಮ. ೩೦); ಅದೆ ಅಕ್ಕಿ, ಜೋಳ, ಗೋಧಿಗಳಿಂದ ವಿಧವಿಧ ಪಕ್ಷಾನ್ನ ಗಮಗಮಿಸು ವುದು (ನಿಲಮು. ೩೨-೧೬). ೨. ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕರಿದ ಲಾಡು, ಚಿರೋಟಿ ಮೊದಲಾದ ಸಿಹಿತಿಂಡಿ; ಭಕ್ಷ್ಯ : ಚಿಹಣ ವೈಭವಪೂರ್ಣ ವಾಗಿತ್ತು . . . ಶ್ರೀಮಂದ-ಪುರ ಇಂಥ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಾನ್ನ ಗಳು (ಸ್ತುತಿ. ೧೧೮). [ಪಕ್ಷ+ಅನ್ನ]

ಪಕ್ಷಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಫಲ ಕೊಡುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಆರಂಭಿಸಿದ ಕಾರ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಸುವ ಕಾಲ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ದಶೆ : "ಪಕ್ಷಾವಸ್ಥೆ, ಪರಿಪಕ್ವತೆ" (Development. ಪಕ್ಷಿ. ೩೧). [ಪಕ್ಷ+ಅವಸ್ಥೆ]

ಪಕ್ಷಾಶಯ (ನಾ). ೧. ಹೊಕ್ಕುಳಿನ ಕೆಳಭಾಗ; ನಾಭಿಯ ಅಧೋಭಾಗ; ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆ. ೨. ಹೊಟ್ಟೆ; ಉದರ; ಜಠರ. [ಪಕ್ಷ+ಅಶಯ]

ಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ಪಕ್ಷತೆಯುಳ್ಳವನು; ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದವನು (?) : ಶಕ್ತಿಗೂಡಿ ಶಿವ ಸಲೆ ತನ್ನ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಕೆದದೆ ಪಕ್ಷಿಯು ಚಿಲ್ವ ತಲೆಯೊಳಹ ಪೂವಿನರಮನೆಯೊಳು ಸುವ್ಯಕ್ತ ಪ್ರಕಾಶಾಂಗನಾಗಿರನು (ವಿಶೋಪ. ೮-೩೬). [<ಸಂ. ಪಕ್ಷ]

ಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಹಕ್ಕಿಗಳ ರೆಕ್ಕೆ, -ಗರಿ : "ಪಕ್ಷ ತನೂರುಡ ವಾಜ ಪತ್ರಚ್ಚದ ಪಿಂಫ ಪಕ್ಷನಾಮಂ ಗಣ" (ಮನ್ವತೀ. ೪೧-೧೦); ಚಕಿತೋದ್ಯುತಪಕ್ಷಸ್ತನದೊಳಮದ್ ಕೋಲಾಹಲಧ್ವಾನದಿಂ ಕೊರ್ವ . . . ಪೂಣಿತ್ತು ವಿಂಧ್ಯಂ ನಡುಗೆ ಭಸರವಸ್ಪರ್ಧಿ ಕೈರಾಶಫೋಷಂ (ಕಾಂಡಪೂ. ೧೫೩); ಒದವಿದ ಕೇಗು ನೀಳ್ವ ಕೊರಲಿತ್ತಿದ ಪಕ್ಷ ವೊಜಲ್ಪುತಿರ್ಪಿನಂ . . . ದಿರ್ಜ ಬಹಮಂ ಪದೆದು ನವಿಲುಳಾದೆ (ಜಗದಿ. ೪-೩೦); ಅ ಜಟಾಯು . . . ಪಕ್ಷಧ್ವನಿಗೆ ಗಿರಿಗದ್ದರಂ ಗುಡುಗೆ, ಚೀರ್ದನಿಗೆ ಮಾರ್ದನಿಸಿ ಪುಷ್ಪಕಾಞ್ಕಂತರಂ ಹಾರಿದನು

(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೮-೫೪೦). ೨. ಬಾಣದ ಹಿಂದೆ ಕಟ್ಟುವ ಗರಿ, -
ವುಂಖ. ೩. (ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಅಥವಾ
ಮನುಷ್ಯನ) ಮಗ್ಗುಲು; ಪಕ್ಕ; ಬದಿ; ಪಾರ್ಶ್ವ: ಈ
ಸ್ಥಾನಗಳ ಭೇದವರಿತು... ಬಲ, ಎಡವೆಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನೂ... ಮುನ್ನೂರು
ಕ್ರೀಡಾಸಮೇಶನಾದ ಪುರುಷನು ತಿಳಿದವನಾದುದು (ಸಕವ್ಯ. ೬೦).
೪. ಗುಂಪು; ಬಣ; ಪಂಗಡ: "ಬರಿ ಮಾಸಾರ್ಥ ಸಮೀಪ ಭಿತ್ತಿ
ಗಣಾಯಾಂ ಪಕ್ಷೇಕರಂ ಪಕ್ಷಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೧೩); ಪಕ್ಷವೆರಡೇ
ಲೋಕದೊಳ್ ಪಿತ್ತಪಕ್ಷ ಮೇವಾ ಮಾತೃಪಕ್ಷ (ಕುಮಾರ. ೮-೧೩);
ಕರವರು ದುರಾಶೆಯುಳ್ಳವರು, ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಪಡೆಯನ್ನೂ ಪಕ್ಷ
ವನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವವರು (ವಚನ. ೨೪೧); ಪಾರ್ಶ್ವ, ಪಕ್ಷ, ಗುಂಪು
ಗಾರಿಕೆ, ಪಕ್ಷಾಂತರ ನನ್ನೂರಿನಲ್ಲಿಯೂ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಇವೆ
(ನನ್ನೂರು. ೩೧೩). ೫. ಜಮಾದಗ್ನಿರಾಮನಂ ಕಂಡು ಬಲಭದ್ರರಾಮನ
ಮೊಗಮಂ ಆಚ್ಚುತಂ ನೋಡಿ ಈ ಮಹಾಪುರುಷಂ ಕುಂಭತ್ವವಿಚ್ಛೇದನ
ನಾಗಿಯುಂ ವಜ್ರಧರನಲ್ಲ... ಎಂದು (ಜಗದಿ. ೮-೧೦೦). ೬. ವಿಶಿಷ್ಟ
ದೈಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರಾದಕೀಯತಂಡ, -ಬಣ, -ಪಂಗಡ:
ಗೌಡರು ಮೊದಲು ಸ್ವತಂತ್ರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿದ್ದರು, ಈಗ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿ
ವಾರಿ (ರೂಢಿ). ೭. ಒಂದು ಬಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ಪಕ್ಷವಲಂಬಿ.
೮. ಒಲವು; ಪಕ್ಷಪಾತ: ಪಕ್ಷನ ಜನ್ಮಮಂ ತೊಡೆದು ಪಕ್ಷದಿನಿಯ್ದ
ಬೋಳೆಯುಳ್ಳಂ ಶಿಕ್ಷಿಸಿ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೧-೫); ಪಕ್ಷವಿಬ್ಬದವನಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯ
ವೇನು? (ಗಾಡ). ೯. ಪಕ್ಷ ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ, ಉಟ ಕೌರವರಲ್ಲಿ (ಗಾಡ).
೧೦. ಹಾಗೆ, ಹೀಗೆ ಎಂಬೆರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಒಂದು ವೇಳೆ,
ಹೀಗಾಗುವುದಾದರೆ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ:
ಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾಭೋಗಗಳು ಆತ್ಮನ ಗುಣಗಳು... ಇದು ನಿಜವಾಗುವ
ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅಂಗಗಳು ಅಂತರಿಸಿದರೂ ಈ ಶಕ್ತಿಗಳು ಅಂತರಿಸಿಕೊಂಡು
(ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೬೬). ೧೧. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ. ೧೨. ಗೋಡೆ; ಭಿತ್ತಿ.
೧೩. ಚಾಂದ್ರಮಾನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಿಂಗಳಿನ ಅರ್ಧಭಾಗ;
ಪಾಡ್ಯದಿಂದ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ವರೆಗೆ ಅಥವಾ ಪಾಡ್ಯದಿಂದ
ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ವರೆಗಿರುವ ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳ ಕಾಲಮಾನ:
"ಪಾದಿನಮದಾದಿಯನೆ ತಿಥಿ ಪಕ್ಷಸ್ಥಿತಿಯೊಳ್ ಪದಿನೆಯ್ದಕ್ಕುಂ"
(ವಸ್ತುಕೋ. ೧೬೬-೬); ಪದಿನೈದು ದಿನಸಮಾದೊಡೆ ಪಕ್ಷಂ (ಪಂರಾಯಾ.
೧-೫೧); ಆ ವಾರ ಹದಿನೈದಾಗಲೊಂದು ಪಕ್ಷವೆನಿಸುವದು (ವೀರೇಶ.
೩೦೦); ಮಾಸಕ್ಕೆ ಪಕ್ಷವೆರಡು ತಿಥಿ ಮಾನವುಂ (ಭಾಸ್ಕರ. ೫೨-೨).
"ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಸಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪರಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಬರಿಯಲ್ಲಿ ಆ
ಸಮೀಪದಲಿ ಪಕ್ಷಮನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩-೩೩); "ಬರಿ ಮಾಸಾರ್ಥ
ಸಮೀಪ ಭಿತ್ತಿ ಗಣಾಯಾಂ ಪಕ್ಷೇಕರಂ ಪಕ್ಷಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೧೩).
೧೪. ಮನೆ; ಗೃಹ. ೧೫. ವಿಭಾಗ; ಪಾಲು: "ಪಕ್ಷ -
ವಿಭಾಗೇ, ಪಾಲೋಳ್" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೧೮). ೧೬. ಅಡ್ಡಮುಡಿ; ಓರೆ
ದುರುಬು: "ಪಕ್ಷಮೆನಲಡ್ಡಮುಡಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೬). ೧೭. ಪಿತ್ತ
ಪಕ್ಷ; ಮಹಾಲಯ ಪಕ್ಷ; ನಾಳೆಯಿಂದ ಪಕ್ಷ ಪ್ರಾರಂಭ, ಅಮಾ
ವಾಸ್ಯೆ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ನವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಬಹುದು
(ರೂಢಿ). ೧೮. ಮಹಾಲಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಪಿತ್ತಕ್ರಿಯೆ;
ಮಹಾಲಯ ಶ್ರಾದ್ಧ: ನಾಳೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷದ ಕಟ್ಟಿಕೆ
ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೧೯. ವಿಕಲ್ಪ; ಮತಾಂತರ; ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ;
ಒಂದೊಂದು ಸಲ: ಅವಿಕೇಪದಿನಾ ದೀರ್ಘವ್ಯವಹೃತಿ ಶಬ್ದಾಂತರಾಳ
ದೊಳ್ ಪಕ್ಷದಿನಾದ್ಯವಿಕುಂ (ಕಮದ. ೧೧೮). ೨೦. [ಗಣಿತ]ಹದಿ
ನೈದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಪಕ್ಷ ಹದಿನೈದು" (ಮಂಗರಾ.

೧೦೪-೯); ಮರುದಾಕಾಶದ್ವಯೇಂದ್ರಾನಿಲ ಹುತವಹ ಯುಗ್ಯಾಂಗಜಾ
ರಾತಿಯರ್ಕಳ್ ಬರೆ ಪಕ್ಷಸ್ಥಾನದೊಳ್ ನಿಲ್ಲಿರೆ ವಿರತಿ ಮಹಾಸ್ವಗ್ಧರಾ
ನಾಮವೃತ್ತಂ (ಭಂಡೋಂಬ. ೨-೧೮೩). ೨೧. ಎರಡು ಎಂಬ
ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: ಯಮು ನಯನ ಕರ್ಣ ಕರ ಪದ ಯಮುಳಾಂಭಿ
ದ್ವಿಯಕ್ಷಿ ಪಕ್ಷ ನೇತ್ರಂ... ಎರಡನಿ ನಾನುರ (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೨).
೨೨. [ನ್ಯಾಯ] ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು
ವಾಗ ಸಾಧಿಸಲ್ಪಡುವ ವಸ್ತುವಿರುವ ಸ್ಥಳ: ಯಾವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ
ಸಾಧ್ಯವು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವುದೋ ಅದಕ್ಕೆ ಪಕ್ಷವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ.
೧೪೧); ಸಾಧ್ಯವುಳ್ಳ ವಸ್ತು ಪಕ್ಷವೆನ್ನಿಸುವುದು. ಪರ್ವತವು ಮಹಿ ಉಳ್ಳುದು
ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಹಿ ಸಾಧ್ಯ; ಈ ಸಾಧ್ಯವುಳ್ಳ ಪರ್ವತವು ಪಕ್ಷ (ಭಾಷ್ಯ. ೧೬೬). ೨೩. [ಜೈನ] ಮೈತ್ರಿ, ಪ್ರಮೋದ, ಕಾರುಣ್ಯ ಹಾಗೂ
ಮಾಧ್ಯಸ್ಥಭಾವದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು
ತೊರೆಯುವುದು: ಪಕ್ಷಮೆಂಬುದು ಜೈನಿಗೆ ಸರ್ವಹಿಂಸಾವರ್ಜನಂ
(ವಿವರ್ಜನಂ) ಮೈತ್ರಿ ಪ್ರಮೋದ ಕಾರುಣ್ಯ ಮಾಧ್ಯಸ್ಥೋಪಬಂಹಿತಂ
ಸಾಪ್ತಕತಂ (ಚಾವುಂ. ೨೨೬).

ಪಕ್ಷ ಹಿಡಿ - ಎರಡು ತಂಡಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲವನ್ನು
ಕೊಡು; ಒಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸು, -ವಹಿಸು, -ಸಮ
ರ್ಥಿಸು: ಹೀಗೆ ಪಕ್ಷ ಹಿಡಿದು ಮಾತನಾಡಿದರೆ ನ್ಯಾಯ ತೀರ್ಮಾನವಾಗುವು
ದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಪಕ್ಷ ಹಿಡಿದು ಪಾದಿಸು - (ನ್ಯಾಯಾಲಯದಲ್ಲಿ
ವಕೀಲನು) ತನ್ನ ಕಕ್ಷಿಗಾರನದೇ ನ್ಯಾಯವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸು:
ಪಕ್ಷ ಹಿಡಿದು ಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಲಾಯರಿರುವುದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]
ಪಕ್ಷಂ (ಅ). ಹೀಗಾಗುವುದಾದರೆ; ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ; ಈ
ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ; ಇ ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಿಯಮ ಅಥವಾ
ಶರತ್ತನ್ನು ಹಾಕುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಳಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ: ಸ್ವರ
ವಿದಿರೊಳರೆ ವಿಭಕ್ತಿ ಸ್ವರಕಂ ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ವರಕ್ಕುಮಕ್ಕುಂ ಲೋಪಂ...
ನಾಮರೂಢಿಯುಬಾಯದ ಪಕ್ಷಂ (ಕಮದ. ೫೨). [<ಸಂ. ಪಕ್ಷ]
ಪಕ್ಷಂಗಡು (ಕ್ರಿ). ಒಲವು ಇಲ್ಲದಂತಾಗು; ಆಸೆಯನ್ನು ಬಿಡು:
ಮುಜಿದವನಂ ಭಕ್ಷ್ಯದ ದಸೆಗೆ ಪಕ್ಷಂಗಟ್ಟು ಪಾಲಿಗೆ ಬೆರ್ಚ ತುಪ್ಪಕ್ಕಿಸ
ಪ್ಪೊಡಂ ಮನಂದರಲಾಜದೆ ತೃಪ್ತಿಯೊಳಾದ ಭೀತಿಯೊಡೊಲ್ಲೆ ನೆಂಬುದಂ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೨). [ಪಕ್ಷ+ಕಡು.]

ಪಕ್ಷಂಗಡಲು (ಕ್ರಿ). ರೆಕ್ಕೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, -ಪಸರಿಸು: ಭೃಂಗ
ವಿಘನಮಂಭೋರುಹದೊಳಗೆ ಮಲಗಿ ಬಳಿಕ್ಕಾ ನದ್ವಿ ತಿಳಿಯ ಪಕ್ಷಂ
ಗಿದಲುನ ಭಂಗಿಯ ಕಡುಚೆಲ್ವಂ ನೆನೆಯಿಸುತೊಪ್ಪಿದುವು (ಜಯಕಾ.
೨-೪೩). [ಪಕ್ಷ+ಕಡಲು (<ಕಡಲ್+)]

ಪಕ್ಷಕ (ನಾ). ೧. ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ ಚಿಕ್ಕ
ಬಾಗಿಲು; ದಿಡ್ಡಿ ಬಾಗಿಲು; ಸಾರ್ವಜನಿಕರ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಲ್ಲದ
ಖಾಸಗಿ ಬಾಗಿಲು: "ಪಕ್ಷದ್ವಾರಂ, ಪಕ್ಷಕೇ-೨ ದಿಡ್ಡಿ ಬಾಗಿಲ ಹೆಸರು.
ರೆಕ್ಕೆ ಬಾಗಿಲು, ಬಾಗಿಲ ಕದದೊಳಗಾಗಲೀ ಸಮೀಪದೊಳಗಾಗಲೀ ಮಾಡ
ಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಬಾಗಿಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೦೨). ೨. ಎರಡು ಪಕ್ಷ
ಗಳುಳ್ಳವನು; ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷ. ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷವೆಂಬ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿರುವವನು; ಚಂದ್ರ. ೩. ಪಕ್ಷಪಾತಿ. ೨, ೩: ಸನ್ಮಾರ್ಗದಿಂ
ನಡೆದು ದೋಷಾಕರಂ ಮಲಿನನುನ್ಮಾರ್ಗನತಿಹಿಡಂ ಪಕ್ಷಕಂ ಗರಕಸಹಜನ್ಮ
ನೆನಿಸಿದನಂತೆ ಗಡ ಚಂದ್ರನಂ ತನ್ನ ಕೊಂಕಿಂದಂ (ಉದ್ಭವ. ೨-೨೩).
೪. ಬೀಸಣಿಗೆ; ಪಂಖ. [ಸಂ.]

ಪಕ್ಷಕಾರ (ನಾ). (ವಕೀಲನಿಗೆ) ತನ್ನ ಪರವಾಗಿ ಕೋರ್ಟಿನಲ್ಲಿ
ವಾದಿಸಲು ವಕಾಲತ್ತು ಕೊಟ್ಟಿರುವವನು; ಕಕ್ಷಿಗಾರ:

ಅದಾರೋ ಒಬ್ಬರು ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆಯುತ್ತ ಒಳಬಂದರು. ಪಕ್ಷಕಾರರಿಂದ ಬೇರಿನ್ನಾರರೇಕು ! (ಮಾಪಾಸಾ. ೪೧). [ಸಂ.]
ಪಕ್ಷಕುತ್ಸೀಕ (ನಾ). ಪಕ್ಷದ ಸಣ್ಣ ಬೆಟ್ಟ; ಕಿರುಬೆಟ್ಟ. — ಗುಡ್ಡ : ಸಗಣಕರಂ ಪಕ್ಷಕುತ್ಸೀಕಮೆಂಬಂತಿ . . . ಕಹಿದುಡು ಬಹಳಾಸಾರಮಂ ನೀರದಾಫರೆ (ಚಂದ್ರ. ೪-೪೧).

[ಪಕ್ಷ + ಕುತ್ಸೀಕ (< ಕುತ್ಸೀಕ)]

ಪಕ್ಷಗಣ (ನಾ). ಪಕ್ಷದ ಅನೆ; ಒಂದು ಗಜದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿರುವ ಗಜ; ಒತ್ತಿನ ಅನೆ: ಅಗಲ್ ಸೈನ್ಯಾಧಿನಾಥನಧಿನಾಥನ ಕೆಲದೂಳ್ ಪಕ್ಷಗಣಾಧಿನಾಥನಾಗಿ . . . ಅನೇಕದೇಶಾಧೀಶ ಬಲಂಗಳಂ ಬೇಡೆವೇಡೆ ತೋಡುತ್ತಂ ಬರ್ಪನ್ನಗಂ (ಅದಿ. ೧೩-೪೫ ಪ). ಸನತ್ತುಮಾರಮಾಹೇಂದ್ರಪತಿಗಳಂದ್ರಾಯುಧೋಪಮಾನರಾಧ್ಯಮುನಿಯುಮುಮಾಳಿಶಾದುರಾಲೋಕನಕ್ಷತ್ರಮಾಳಾಳಾಪ ಪಕ್ಷಂಗಳಪ್ಪ ಪಕ್ಷಗಣಂಗಳನೇಣ . . . ಚಾಮರಂಗಳನಿಕ್ಕಿಯಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೧೩ ಪ). 'ಪಕ್ಷಸಾರಿ' ಪರಾ. [ಪಕ್ಷ + ಗಣ]

ಪಕ್ಷಪಾತ (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆಯ ಹೊಡೆತ, — ಬಡಿತ: ಪ್ಲಂಗೀಶ್ವರಂ ಬೇಡೆ ಬಗವಲ್ಲಭಂ ಪಕ್ಷಿರೂಪವನೊಮ್ಮೆಯಂ ಮಾರ್ವನಲ್ಲಿಂದತಿಕ್ರಮಿಸಿ ನಡೆಯಲಾ ಪಕ್ಷಪಾತದೊಳಾತನವಳಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೧೯).

[ಪಕ್ಷ + ಪಾತ]

ಪಕ್ಷಜ (ನಾ). ಚಂದ್ರ; ಶಶಿ. [ಸಂ.]

ಪಕ್ಷತಿ (ನಾ). ೧. ರೆಕ್ಕೆಯ ಬುಡ; ಪಕ್ಷದ ಮೂಲ: "ಪಕ್ಷಮೂಲಂ, ಪಕ್ಷತಿ: — ಈ ೨ ವಿಜಯ ಮೊದಲ್" (ಹಲಾಯು. ೪೦-೪೩); ಅಕುಳ ಪಕ್ಷತಿಪ್ರತಿಪದ್ಧಪರಾಗಪರಾಗಮುದಕೋಳಿಕಳನಾಬ್ಬಂಕಿತಂ . . . ಕೋಮಳಮಳಯಾನಾಳಂಗಳಗಣಂ ಪಂದತಿ ದಿರೊಳ್ ಮಹೀಶನಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೧೫). ೨. ಪಕ್ಷದ ಮೊದಲನೆಯ ದಿನ; ಪಾಡ್ಯ: "ಪಕ್ಷತಿ, ಪ್ರತಿಪತ್ಯ ಬುಳು ಪಾಡ್ಯಮಿಯ ಹೆಸರು" (ಗುರುಬಾ. 1, ೪೩). [ಸಂ.]

ಪಕ್ಷತ್ಯಾಗ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪನ್ನು ಬಿಡುವುದು; ಕೂಟವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದು. ೨. [ರಾಜನೀ] ಯಾವುದಾದರೂ ವೈಮನಸ್ಯದಿಂದ ತಾನು ಸದಸ್ಯನಾಗಿದ್ದ ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು, — ಬಹಿಷ್ಕರಿಸುವುದು: "ಯಾವುದಾದರೂ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹದ ಒಂದು ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕೆಲವರು ಆ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು: ಪಕ್ಷತ್ಯಾಗ (Cave. ೫೦೪೨). [ಪಕ್ಷ + ತ್ಯಾಗ]

ಪಕ್ಷದ್ವೀತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತು ನೃತ್ಯಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; "ಎರಡು ತ್ರಿಪತಾಕಹಸ್ತಗಳ ಬೆರಳುಗಳು ಎದುರಾಗಿರುವಂತೆ ಅಂಗೈಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಮಾಡಿ ಬೆರಳುತುದಿಗಳನ್ನು ಸೊಂಟದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೀಡಿ ಹಿಮ್ಮುಖವಾಗಿ ಕೈಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲೇ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨೫೨ ಗದ್ಯಾನುಪಾದ): ಬರೆಯರಡೆ ತ್ರಿಪತಾಕದ ಕರಮವು ಮೇಲ್ಮೊಗಗಳಾಗಿ ಬೆರಳಿಮುಖವಾಗಿರೆ ಮೇಣೂಧ್ಯಾಂಗುಲಿಗಳ ಪರಾಖ್ಯುಖಂ ತಾನದಾಗಿ ಪಕ್ಷದ್ವೀತಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨-೩೨). [ಸಂ.]

ಪಕ್ಷದ್ವಯ (ನಾ). ೧. ರೆಕ್ಕೆಗಳ ಜೋಡಿ; ಎರಡು ರೆಕ್ಕೆಗಳು. ೨. ಒಂದು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳು: ಈ ಸ್ಥಾನಗಳ ಭೇದವರಿತು . . . ಬಲ ಎಡವೆಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನೂ ಕೃಷ್ಣ ಶುಕ್ಲವೆಂಬ ಪಕ್ಷದ್ವಯಗಳ ನಿರುಗಿಯ ತಾಣ ವಿನರಗಳನ್ನೂ . . . ಪುರುಷನು ತಿಳಿದಸಗುವುದು (ಸಕಪ್ತ. ೩೦). [ಪಕ್ಷ + ದ್ವಯ]

ಪಕ್ಷದ್ವಾರ (ನಾ). — ಪಕ್ಷಕ ೧: "ಪಕ್ಷದ್ವಾರಂ, ಪಕ್ಷಕ: ೨-ದ್ವೀದಾಗಿಲ

ಹೆಸರು. ರೆಕ್ಕೆಬಾಗಿಲು. ಬಾಗಿಲ ಕದದೊಳಗಾಗಲೀ ಸಮೀಪದೊಳಗಾಗಲೀ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಚಕ್ಕೆ ಬಾಗಿಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೨). [ಪಕ್ಷ + ದ್ವಾರ] ಪಕ್ಷಧರೆ (ಗು). ೧. ರೆಕ್ಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ: ನೋಡೆನ್ನ ಪಕ್ಷಧರ ಚುಪ್ಪಾದಿದಿಯು ಬಡಿಯತೊಡಗಿಡ್ಡಪುದು ಆಭ್ರಾವಕಾಶಮನ್ ಅಗಲಿ ತೊಳೆಗೊಂಡಿ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೨-೪೫೩). (ನಾ). ೨. ರೆಕ್ಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು; ಪಕ್ಷ. [ಸಂ.]

ಪಕ್ಷಧರೆ (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವಳು: ಅನರ ತಂಗಿಯರ್ ಮೂವರ್, ಪಕ್ಷಧರೆಯರ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೨-೯೧೩). [ಸಂ. ಪಕ್ಷಧರಾ]

ಪಕ್ಷಪದ್ಧತಿ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ಚುನಾವಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಹುಮತ ಗಳಿಸಿರುವ ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷವು ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ಆಳುವ ಪದ್ಧತಿ, — ವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಇಂದಿನ ಪಕ್ಷಪದ್ಧತಿಯ ಆಳಿಕೆಯ ಕಾಲವಲ್ಲಂತೂ "ರಾಜಾ ಶ್ರಯ"ವು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರದಿದ್ದರೆ, ಆಶಾಯಕಾರಕವೆ ಅಗಬಹುದು (ಭಾರವ. ೫೩೫). [ಪಕ್ಷ + ಪದ್ಧತಿ]

ಪಕ್ಷಪರಿತ್ಯಾಗ (ನಾ). ನಾದ ಮಾಡುವಾಗ ತನ್ನ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾರದೆ ಅದನ್ನು ಕೈ ಬಿಡುವುದು: ಪ್ರತಿನಾದಿ ನಿರುತ್ತರನಾಗಿ ಪಕ್ಷಪರಿತ್ಯಾಗಂ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಮೆಂಬುದಣಂ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಮನೆಯ್ದಯು ಮೀರದೆ (ಶಾಂತಿ. ೪-೧೪೧ ಪ). [ಪಕ್ಷ + ಪರಿತ್ಯಾಗ]

ಪಕ್ಷಪಾತ (ನಾ). ೧. ಹಕ್ಕಿಗಳ ರೆಕ್ಕೆಗಳು ಉದುರುವಿಕೆ, — ಗರಿಗಳು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವಿಕೆ. ೨. ರೆಕ್ಕೆ ಬಡಿಯುವಿಕೆ. ೩. ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು; ಒಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು ಮೆಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಒಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಒಲವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು; ಒಲವರ: ಎಣತೊಂದು ಪಕ್ಷಪಾತಮೊ ವನಿತೆಯರಂ ಮಾಡುವೆಡೆಯೊಳಬ್ಬ ಭವಂಗಿ (ಕಾದಂಬ. ೨೩೯); ಇವರದಾವನ ಪಕ್ಷಪಾತವ್ಯವಹರಣೆಯವರಲ್ಲ ಕೇಳಿವರ ನುಡಿಗಳನು (ಕುಪ್ಯಾಲು. ೯-೧೪); ಶಿಷ್ಯರ ಯೋಗ್ಯತೆಯನರಿದು ಪಕ್ಷಪಾತಗಳರದೆ ಮೋಧಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುವನುತ್ರಮನು (ಗುಣಾ. ೧೩-೧೩); ಅಜುಗನಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಪಕ್ಷಪಾತವಿತ್ತು (ವಜ್ರಭಾ. ೨೯೨); ಅವನು ಪಕ್ಷಪಾತವಿಲ್ಲದೆ — ತಡಮಾಡದೆ, ತೀರ್ಥ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ (ವೀರಯೋ. ೫೫). ೨, ೩: ಮತ್ತಂ ದಾನಕೀನತೆ ಕರಣಗಣಂಗಳೊಳ್ ಪಕ್ಷಪಾತಂ ಶಿಶಿರಸಮಯಶ್ಯಾಮಕಂಠಂಗಳೊಳ್ ದೋಷಾನುಬಂಧಂ ದ್ವಿಜರಾಜನೊಳ್ . . . ಜಡವೃತ್ತಿ ವರ್ಷಕಾಲದೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩-೧೩೭ ಪ).

ಪಕ್ಷಪಾತ ಮಾಡು = ಒಬ್ಬರಿಗೊಂದು, ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೊಂದು ಮಾಡು; ಭೇದಭಾವ ತೋರಿಸು: ಕಂದೆಯ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಪಾತ ಮಾಡಿದರೆ ಏನು ಮಾಡುವುದು ? (ರೂಢಿ). [ಪಕ್ಷ + ಪಾತ]

ಪಕ್ಷಪಾತವಿಧಿ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ಸರಕುಗಳನ್ನು ವಿದೇಶಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತೆರಿಗೆ ಹಾಕುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಪಾತವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ದೇಶವು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ನಿಯಮ, — ಕಾನೂನು: ಈ ತರಹದ 'ಕಸ್ತಮ್ಸ್ ಸಂಘ' ಮತ್ತು 'ನಿರಾತಂಕ ವ್ಯಾಪಾರ ಕ್ಷೇತ್ರ' ನಿರ್ವಾಡುಗಳನ್ನು ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಒಪ್ಪಂದದ ಪಕ್ಷಪಾತವಿಧಿಗಳೊಡನೆ (Discriminatory classes) ಸಮಸ್ತಯು ಗೊಳಿಸುವುದು ಅತಿಮುಖ್ಯಪ್ರಶ್ನೆಯಾಗಿದೆ (ಅಂತರಂ. ೧೩೪).

[ಪಕ್ಷಪಾತ + ವಿಧಿ]

ಪಕ್ಷಪಾತಿ (ಗು). ೧. ಪಕ್ಷಪಾತವನ್ನು ತೋರಿಸುವ; ಒಬ್ಬರಿಗೊಂದು, ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೊಂದು ಮಾಡುವ; ಒಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಒಲವನ್ನು ತೋರಿಸುವ, — ಒಲವರ ಮಾಡುವ: ಸ್ವರಹರನು ಪುರಹರನು . . . ಯಥಾರ್ಥವನೊರೆಯಲೊಲ್ಲನು ಪಕ್ಷಪಾತಿ ಪುರಾಣ

ಭಟ್ಟನಲಾ (ಬಸಪು. ೫೭-೨೮). (ನಾ). ೨. ಪಕ್ಷಪಾತವನ್ನು ಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಒಲವರ ತೋರಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಒಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅದಿಗಾಗಾದಿಗಳು ಕಾಮ ಕ್ರೋಧ ರೋಷಾದೀಪಣತ್ರಯಸಾಧನಗಳು ಮಂದಮತಿಗಳು ಪಕ್ಷಪಾತಿಗಳು . . . ಕುತೂಹಿಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೬೫); ಆ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಅನಂದ ಮೋಹಿನಿಯರು ವಿರುದ್ಧ ಪಕ್ಷಪಾತಿಗಳು (ಕಮನ. ೨); ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿದರೂ ಅನೇಕರು ಇದರ ಪಕ್ಷಪಾತಿಗಳಾಗಿದ್ದರು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೮೫). ೩. ಅನಿಯಾಯಿ.

[ಸಂ. ಪಕ್ಷಪಾತಿ]

ಪಕ್ಷಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪನೆ (ನಾ). (ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ವಿಚಾರ ನಡೆಸುತ್ತಿರುವಾಗ) ತನ್ನ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಯುಕ್ತಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಂಡಿಸುವುದು: 'ಪಕ್ಷಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪನೆಗೆಯಾ' ಪರಾ.

[ಪಕ್ಷ + ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪನೆ]

ಪಕ್ಷಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪನೆಗೆಯಾ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಷವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸು; ಮತವನ್ನು ಮಂಡಿಸು; ಅನೇಕ ಕುಸಯೋಪಪತ್ತಿಗಳಿಂದ ಪಕ್ಷಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪನೆಗೆಯು ಕವಳಿಗೆಯ ಭಟ್ಟಂ ನುಡಿಯ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೩೪ ವ).

[ಪಕ್ಷಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪನೆ + ಕೆಯಾ]

ಪಕ್ಷಪ್ರದೋಷ (ನಾ). ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ತ್ರಯೋದಶಿಯಂದು ಹಗಲು ಉಪವಾಸವಿದ್ದು, ರಾತ್ರಿ ಶಿವಪೂಜೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ವ್ರತ: ಪ್ರತಿ ಸೋಮವಾರವೂ ಸಕ್ರಭೋಜನ, ಪಕ್ಷಪ್ರದೋಷ, ಶ್ರಾವಣಮಾಸ ೧ ತಿಂಗಳು, ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸ ೧ ತಿಂಗಳು, ಶನಿಪ್ರದೋಷ . . . ಈ ಪ್ರಕಾರ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಚಕ್ರವಾ. ೫೮). [ಪಕ್ಷ + ಪ್ರದೋಷ]

ಪಕ್ಷಭಾವನೆ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ತಾನು ಸದಸ್ಯನಾಗಿರುವ ರಾಜಕೀಯ ತಂಡವೇ ಹೆಚ್ಚು, ಅದೇ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಧೋರಣೆ; ಪಕ್ಷಾಭಿಮಾನ: "ಪಕ್ಷಭಾವನೆ, ಪಕ್ಷಾಭಿಮಾನ" (Party-spirit. ಪಕ್ತಿ. ೨.೬೦); ಈಗಿನ ಜನನಾಯಕರು ಪಕ್ಷಭಾವನೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಪಕ್ಷ + ಭಾವನೆ]

ಪಕ್ಷಭೇದ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಣದಲ್ಲಿಯ ಬಿರುಕು, -ಅಂತ: ಕೆಲಹ, -ವೈಷಮ್ಯ. ೨. ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳ ನಡುವಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸ, -ತಾರತಮ್ಯ. ೩. ಪಕ್ಷಪಾತ; ಒಲವರ: ಪಕ್ಷಭೇದ ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ತಪ್ಪದು (ಗಾಂ). [ಪಕ್ಷ + ಭೇದ]

ಪಕ್ಷಭ್ರಮೆ (ನಾ). ಇವನು ತನ್ನವನು, ಇವನು ಪರ ಎನ್ನುವ ಭ್ರಮೆ; ಪಕ್ಷಪಾತದ ಭಾವನೆ: ಎನುಗೆ ಸರಿಯುತ್ತದೆದಲ್ಲಿಯ ಮನುಕೆ ಬೇರೊಬ್ಬರಲಿ ಪಕ್ಷಭ್ರಮೆಯ ಮಾಡುವು ಹಿತವ ಬಯಸು ವೆವೆಡುಸಂತತಿಗೆ (ಕುಮಾರ. ೫-೬). [ಪಕ್ಷ + ಭ್ರಮೆ]

ಪಕ್ಷಮುಖಿ (ನಾ). ಪಕ್ಷದ ಪ್ರಾರಂಭದ ದಿನ; ಪಾಡ್ಯ: ಗಂಗಾಡೇವಿಯರ್ . . . ನವಮಾಸ ತೀವಿದ ಪಕ್ಷಮುಖನಮಯದೊಳು . . . ಸುಪುತ್ರನುದ್ಯವಿಸೆ (ಬಸರ. ೧೦-೧೦೬). [ಪಕ್ಷ + ಮುಖಿ]

ಪಕ್ಷಮೂಲಿ (ನಾ). = ಪಕ್ಷತಿ ೧: "ಪಕ್ಷಮೂಲಂ, ಪಕ್ಷತಿ: -ಈ ೨ ಎಣಕೆಯ ಮೊದಲ್" (ಪರಾಯ. ೪೦-೮೬); "ಪಕ್ಷತಿ, ಪಕ್ಷಮೂಲಂ-೨ ರೀತಿಗಳ ಬುಡಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೬೪). [ಸಂ.]

ಪಕ್ಷರಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಪಕ್ಷರಿಕೆ: ಅತೀರ್ಗ್ಯಭ್ರಾಣಹಸ್ತಂ ನಿಶಿತದಶನ ದಂಷ್ಟಾಂಕಾರಂ ಪಕ್ಷರಕ್ಷಾಯತ ಪಕ್ಷತಾರ್ಕ್ಷ್ಯನಂತೊನಗಿಸಿ ತುಳಿಯ ತನ್ನಾನೆ (ಎಶ. V, ಬೀಲೂರು. ೧೬-೨; 1138). [ಪಕ್ಷ + ರಕ್ಷೆ]

ಪಕ್ಷವಂಚಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತುಬಗೆಯ ನೃತ್ಯಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; "ಎರಡು ತ್ರಿಪತಾಳಹಸ್ತಗಳ ಬೆರಳುತುದಿಗಳನ್ನು

ನೊಂಟದಲ್ಲರಿಸುವುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೨೫೨ ಗದ್ಯಾನುವಾದ): ಮತ್ತಾ ತ್ರಿಪತಾಳಂಗಳ್ ದಿತ್ತರಣಿ ತುದಿಗಳಿಂದ ಕೆಟಗಳನೊಂದಲ್ ವೃತ್ತಸ್ತನದಕೆ ಕೇಳಿದುಮುತ್ಯಂತೋನ್ನತದ ಪಕ್ಷವಂಚಿತಮುಕ್ಯಂ (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೨-೬೧).

[ಸಂ.]

ಪಕ್ಷವಧ (ನಾ). ಶರೀರದ ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವವನ್ನು ನಿಶ್ಚೇತನ ಗೊಳಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ಪಾರ್ಶ್ವವಾಯು; ಲಕ್ಷ: ಸಾಂತೂರು ದೇವಪ್ರಸೆಟ್ಟಿಗೆ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ 'ಪಕ್ಷವಧ' ಬಡಿಯಿತೆಂಬ ಕಡುಸುದ್ದಿ ನೇಣೂರಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿದೊಡನೆ ಬಾಳಪ್ರಸೆಟ್ಟು ಸಿದ್ಧಣ್ಣನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಧಾವಿಸಿದರು (ಒದ್ದಿಲು. ೭೪). [ಸಂ.]

ಪಕ್ಷವಾತ (ನಾ). ವಾತರೋಗ; ಸಂಧಿವಾತ: ಕೈಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಪಕ್ಷವಾತ ಹಿಡಿದಿರಬೇಕು (ಈಶ. ೨೬); ಅವಳ ಮಗಳು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಪಕ್ಷವಾತದಿಂದ ಬಳಲ ತೊಡಗಿದ್ದಳಂತೆ (ಹಳ್ಳಿ. ೧೦೬). [ಪಕ್ಷ + ವಾತ]

ಪಕ್ಷವಾಸ (ನಾ). ಹದಿನೈದು ಅಂಗುಲಗಳ ಅಳತೆಯ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೊಳಲು: ಬಳಕೆ ಹದಿನೆಂಟಂಗುಲ . . . ಒಂದಂಗುಲ ಪ್ರಮಾಣದ ಕ್ರಮವಿಡಿದು ಜಾತಿವಾಸ . . . ಪಕ್ಷವಾಸ . . . ಭುವನಾಧಿ ಪತಿವಾಸವೆಂಬ ಹದಿನೆಂಟುತೆಜದ ವಾಸಂಗಳ ಲಕ್ಷಣವನೊಂದು (ವಿವೇಕ. ೧೯೧). [ಪಕ್ಷ + ವಾಸ]

ಪಕ್ಷಶೂಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ಪಕ್ಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವ ನೋವು; ಪಕ್ಷಶೂಲೆ: ಪಕ್ಷಶೂಲೆಗೆ: -ವಿಳಂಗ, ತ್ರಿಳಲ, ತ್ರಿಳಟುಕ, ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಜನ್ಮ . . . ಮಲ್ಲಿಗೆ ಪಕ್ಷಶೂಲೆ ತೀರ್ಗುಂ (ವಿಷ್ಣು. ೪೯). [ಪಕ್ಷ + ಶೂಲೆ]

ಪಕ್ಷಸಂಪುಟ (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆಯ ಒಳಭಾಗ: ಅಂಶಪ್ರತಪೂರ್ವಧ್ವನಿಯಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಕೇಳು . . . ಫೀಲಾಡಲ್ಯೊಕ್ಕೆಂ ತಂದೆಯ ಶಿಥಿಲಪಕ್ಷಸಂಪುಟ ದೆಡೆಯೊಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೧೫೪). [ಪಕ್ಷ + ಸಂಪುಟ]

ಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). (ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಮತವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು; ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ತನ್ನ ವಾದವೇ ಸರಿಯೆಂದು ತೋರಿಸುವುದು: ಈಗಲಿಗೀವಿಧೇಯಂ ಮಾಟ್ಟು ಬಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಿಯ ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ವಕಾಶವುಪ್ಪಂತು ನುಡಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೫ ವ).

[ಪಕ್ಷ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಪಕ್ಷಾಂತ (ನಾ). ಪಕ್ಷದ ಕೊನೆಯ ದಿನ; ಪೌರ್ಣಮಿ ಅಥವಾ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ: "ಪಕ್ಷಾಂತಾ, ಪಂಚದಶ್ಯಾ: -ಈ ೨ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ಹುಡ್ಡೆ ಮಗಳ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೬೬). [ಪಕ್ಷ + ಅಂತ]

ಪಕ್ಷಾಂತರ (ನಾ). ೧. ಬೇರೊಂದು (ರಾಜಕೀಯ) ಪಕ್ಷ. ೨. ಒಂದು (ರಾಜಕೀಯ) ಪಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರುವಿಕೆ: ಪಾಟ್, ಪಕ್ಷ, ಗುಂಪುಗಾಂಕೆ, ಪಕ್ಷಾಂತರ ನನ್ನೂರಿನಲ್ಲಿಯೂ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಇದೆ (ನನ್ನೂರು. ೬೧೬). ೩. ಒಂದು ವೇಳೆ, ಹೀಗಾದರೆ ಎಂಬರ್ಥ; ವಿಳಲ್ಯಾರ್ಥ: ಓರಿದುಂ ಪಕ್ಷಾಂತರಮಂ ನಿರವಿವೇಕಾರಂ ನಿಜಾಂತಮಾದೊಡೆ ಕಬ್ಬಂ ಪರಿಕಿಸೆ ಧಾತ್ಯಂತ್ಯದೊಳಾವರಿಸಿಕುರ್ಗಂ ಲಿಂಗವಚನಪುರುಷಾಯತ್ತಂ (ಶಮದ. ೨೫೦).

ಪಕ್ಷಾಂತರಗೊಳ್ಳು = ಒಂದು (ರಾಜಕೀಯ) ಪಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು: ಅಡಳಿತಪಕ್ಷದ ಹದಿನೈದು ಮಂದಿ ಸದಸ್ಯರು ಪಕ್ಷಾಂತರಗೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಅದು ಬಹುಮತವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿತು (ರೂಢಿ). ಪಕ್ಷಾಂತರ ಮಾಡು = ಪಕ್ಷಾಂತರ ಗೊಳ್ಳು: ಅವರು ಪಕ್ಷಾಂತರ ಮಾಡಿ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ರೂಢಿ). ಪಕ್ಷಾಂತರ ಹೊಂದು = ಪಕ್ಷಾಂತರಗೊಳ್ಳು: ಅವರು ವಿರೋಧ

ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಳವಡ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪಕ್ಷಾಂತರ ಹೊಂದಿದರು (ರೂಢ). [ಸಂ.]

ಪೆಕ್ವಾರ್ಥ (ನಾ). - ಪೆಕ್ವಾರ್ಥರ ೩ : ಒಡೆ-ಪೆಕ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವಾಗ ಧಾತುವಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಭೂತಭವಿಷ್ಯತ್‌ಕಾಲಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಮುಂದೆ ಒಡೆ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುತ್ತದೆ (ಕೃಷಿ. ೫೦).

ಪೆಕ್ವಾರ್ಥದ ರೂಪ - ಪೆಕ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ರೂಪ : ಸಾಪೇಕ್ಷಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳಿಗೆ ಕಾಲಭೇದ, ಅರ್ಥಭೇದಗಳು ಮಾತ್ರ ಉಂಟು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ . . . 'ಹೊರಟೆ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೆಕ್ವಾರ್ಥದ ರೂಪವೆಂದೂ 'ಹೊರಡಲು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಭಾವಾರ್ಥದ ರೂಪವೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೭೫). [ಪಕ್ಷ + ಅರ್ಥ]

ಪೆಕ್ವಾವೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು ಕುರಿತು ಉದ್ದೇಗವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು, - ತೀವ್ರವಾದ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು : ನಾವರೇ ಕೌರವನ ಪೆಕ್ವಾವೇರಿಗಳು ಸಾಕಿನ್ನದಂತಿರಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೬). [ಸಂ. ಪೆಕ್ವಾವೇರಿನ್]

ಪೆಕ್ವಾರ್ಥ (ನಾ). (?) : ದಿನನಾಥಂ ಮಕರಕ್ಕೆ ಬರ್ ಪದದೊಳ್ ಪೆಕ್ವಾರ್ಥ (ಕಲ್ಪಾ)ಳಯೊಳ್ ಸೌಮ್ಯಚಂದ್ರನಿರಲ್ ದ್ವಾದಶದಲ್ಲಿ ಭಾನುವಾರಿಲ್ ಮೇಣೆಂದುವಂ ಮಂತ್ರಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಪಟ್ಟಪ್ರಕರದಲ್ಲಿ ಭಾನು ಶಶಿಗಳ ಕುಳ್ಳಿ ದೊಡ್ಡಂ ಮತ್ತೆ ಮೇದಿನಿಯೊಳ್ ಭಾವಿಪೊಡಕ್ಕು ಮಲ್ಲಫಲಮುಂ (ಜಿಟ್ಟಮ. ೮-೨೦೨). [?]

ಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ (ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹಾರುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ) ಜೀವಿ; ಹಕ್ಕಿ : "ಪತಾ, ಪತಂಗಃ . . . ಪಕ್ಷ . . . ದ್ವಿಜಃ-ಈ ೨೬ ಹಕ್ಕಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೦-೪೫); ಚೆಕ್ಕೋದ್ವತ್ಸಪಕ್ಷ ಸ್ತನಮೊಳಮದ್ ಕೋಳಾಹಳಧ್ವಾನದಿಂ ಕೊರ್ವಿ (ಕಾದಂಭ. ೧೫೬); ಚರಪಾರಣ್ಯದ ಪಕ್ಷಿಗೊಂದು ತರು ಗೊಡ್ಡಾಗಲ್ ಫಲಂ ತೀವಿದಾ ಮರಗಳ್ ಪುಟ್ಟಿವೆ (ಸೋಮೇಶ. ೨೬); ಪಕ್ಷಿ ಮೊದಲಾಗಿ ಭವದುಃಖಪ್ರಯಕಾರಣ ಮಿದೆಂದು ತನ್ನಯ ಶಿವನಂ ರಕ್ಷಿಸುತಿರ್ಪುದು (ವಚನ. ೧-೫೪); ಪಕ್ಷಿಗೆ ಆಕಾಶವೇ ಬಲ, ಮತ್ಸ್ಯಕ್ಕೆ ನೀರೇ ಬಲ (ಗಾದ); ಪಕ್ಷಿಗೆ ಗೊಡು, ಮತ್ಸ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾಯಿ (ಗಾದ). [ಸಂ. ಪಕ್ಷಿನ್]

ಪಕ್ಷಿಗಾವುದ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವಷ್ಟು ದೂರ (?) ; ಪಕ್ಷಿ ಹಾರುವಷ್ಟು ದೂರ (?) : ಪಕ್ಷಿಗಾವುದವೊಂದು ಪಟ್ಟಣ ನಿಂತಿತು ಕೇಳರಣ್ಣಾ (ಕಾಲಸಂ. ೧೦೧-೨). 'ಅಕ್ಷಿಗಾವುದ' ಪರಾ.

[ಪಕ್ಷಿ + ಗಾವುದ]

ಪಕ್ಷಿಗ್ರಹ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ಹಕ್ಕಿರೋಗ; P ಪಕ್ಷಿರೋಗದಿಂದ ಪೀಡಿತವಾದ ಶಿಶುವಿಗೆ ಬಹಳ ಬಾಯಾರಿಕೆ, ಜ್ವರ ಇದ್ದು ಓಕರಿಕೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಹೊಟ್ಟೆ ಹಸುರಾಗುವುದು. ಕೈಕಾಲು, ಮೈ ಎಲ್ಲವೂ ಬತ್ತುತ್ತವೆ : ಚಪ್ಪೆ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸವನ್ನೂ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನೂ ಕೂಡಿ ಮುಸ್ತಕಕ್ಕೆ ಒತ್ತಿಸಲು ಪಕ್ಷಿಗ್ರಹ ಹರವಯದು (ವೈದ್ಯಸಾ. 11, ೧೪). [ಪಕ್ಷಿ + ಗ್ರಹ]

ಪಕ್ಷಿಗ್ರಹದೋಷ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗ್ರಹವೆಂಬ ರೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಬಾಧೆ. - ತೊಂದರೆ : ಬೇವಿನ ಹೂವು . . . ಬಳ್ಳಿಸುಂಡೆ, ಇವಳ ರಸವನ್ನೂ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನೂ ಕೂಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಆ ಬೇರುಗಳ ಅರೆದು ಕದಡಿ ಕಾಸಿ ಅಭ್ಯಂಗವ ಮಾಡಿಸಲು ಪಕ್ಷಿಗ್ರಹದೋಷ ಶಮನವಯದು (ವೈದ್ಯಸಾ. 11, ೧೪). [ಪಕ್ಷಿಗ್ರಹ + ದೋಷ]

ಪಕ್ಷಿಗ್ರಹಶಂಕೆ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗ್ರಹರೋಗದ ಸೂಚನೆ : ಸರ್ವಾಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಲಶಕ್ತಿಯುಂಟಾಗಿ ಇಹುದು. ಕೊರಳು, ಬೆನ್ನು, ನೆತ್ತಿ, ಬಾಯಿ ಕುಳಿ ಬಿದ್ದು ಇಹುದು. ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಉಂಟಾಗಿ ಇದ್ದರೆ

ಇದು ಪಕ್ಷಿಗ್ರಹಶಂಕೆ ಎಂದೆಣುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. 11, ೧೨).

[ಪಕ್ಷಿಗ್ರಹ + ಶಂಕೆ]

ಪಕ್ಷಿಜ್ಯೇಷ್ಠ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯದು; ಹೆದ್ದು : "ಪಕ್ಷಿಜ್ಯೇಷ್ಠಂ ಗೃಧ್ರಮೇನೆ ಹದ್ದು" (ಮಂಗಳಾ. ೫೨-೯).

[ಪಕ್ಷಿ + ಜ್ಯೇಷ್ಠ]

ಪಕ್ಷಿಣಿ (ನಾ). ಎರಡು ಹಗಲಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಾತ್ರಿ ; ಒಂದೂವರೆ ದಿನ : "ಪಕ್ಷಿಣಿ-ಆಗಾಮಿ ಪರ್ವಮಾನಾಹರ್ಯುಕ್ತಾಯಾಂ-ಬರುವ ಹಗಲಿನೊಂದಿಗೂ ಈಗಿನ ಹಗಲಿನೊಂದಿಗೂ ಕೂಡಿದ ನಿಶಿರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವುದು, ಅಂದರೆ, ಈಗಿನ ಹಗಲು. ಈ ದಿನ ರಾತ್ರಿ, ನಾಳೆ ಹಗಲು, ಅಂತೂ ೯೦ ಘಳಿಗೆಗಳ ೨ ಹಗಲುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ರಾತ್ರಿಗೆ ಪಕ್ಷಿಣಿಯೆಂದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೬೫). [ಸಂ. ಪಕ್ಷಿಣೀ]

ಪಕ್ಷಿನೋಟಿ (ನಾ). ೧. ಪಕ್ಷಿಯು ಹಾರುವ ಎತ್ತರದಿಂದ ಕಾಣುವ ಭೂದೃಶ್ಯ, - ನೋಟ. ೨. ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಿಷಯದ ಸ್ಥೂಲವಾದ ವಿವರಣೆ : ವಿಶಾಲದೃಷ್ಟಿಯ ಪಕ್ಷಿನೋಟದಿಂದ ಮೊದಲು ವಿಷಯವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು . . . ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುವುದು ಉಚಿತವೆಂದು ಈ ನಿಯಮ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ (೨೩೭. ೨೧೯); ಅವರ ಉಪನ್ಯಾಸವು ಕಾದಂಬರಿಯ ಸಮೃದ್ಧ ಪಕ್ಷಿನೋಟವಾಗಿತ್ತು (ರೂಢ). 'ವಿಹಂಗಮನೋಟ', 'ಹಕ್ಕಿನೋಟ' ಪರಾ. IP ಇದು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನ 'Bird's eye view' ಎಂಬುದರ ಅನುವಾದ.

[ಪಕ್ಷಿ + ನೋಟ]

ಪಕ್ಷಿಯಾನ (ನಾ). ೧. ಪಕ್ಷಿಗಳ ಹಾರಾಟ. ೨. ಗರುಡಪಕ್ಷಿಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಕಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಣಪುತ್ರಳಯ ಪಳಿಯುವ ಪಕ್ಷಿಯಾನತನುಜಸದೃಶ ಪುತ್ರನತ್ತವೆ (ಕಪಾಕುಂ. ೬೦). [ಪಕ್ಷಿ + ಯಾನ]

ಪಕ್ಷಿರಥ (ನಾ). - ಪಕ್ಷಿ ದೇಹ : ಪಕ್ಷಿರಥ ಪದ್ಮಭವ ಶಕ್ತ ಸುರಮುಖ್ಯರನು ಆ ಪಕ್ಷಿರಥಿ ಕರೆದೊಯ್ದು ತನ್ನ ನಿಜಪುರೋಹಿತಗೆ ಪಕ್ಷ ಯಾಗವನೆಸಗಿ (ಪ್ರಾಧಂ. ೧-೧೪); ಘನವಕ್ಷ ಪಕ್ಷಿರಥ ಕಮಲಾಕ್ಷ ಕಿನ್ನರಯಕ್ಷಸುರ ಮುನಿರಕ್ಷ ಸುಜನಾಪೇಕ್ಷ ನರಹರ್ಯಕ್ಷ ಪಾಲಿಸು ಮೋಕ್ಷಪದಪಕ್ಷ (ಉರಾ. ೨೦-೨೫). [ಪಕ್ಷಿ + ರಥ]

ಪಕ್ಷಿರಾಜ (ನಾ). ಹಕ್ಕಿಗಳ ದೊರೆ ; ಗರುಡ. [ಪಕ್ಷಿ + ರಾಜ]

ಪಕ್ಷಿವಾಹನ (ನಾ). ಗರುಡಪಕ್ಷಿಯೇ ವಾಹನವಾಗಿರುವವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಪಕ್ಷಿವಾಹನಂ ಗಜಾಸುರರಾಕ್ಷಸರು ನಿರ್ವಾಹಿಸಿದವುಧೀ ಕ್ಷಿತಿಯ ಬಲ್ಲುದು (ಬಸವ. ೫೪-೬೬); ಪಕ್ಷಿವಾಹನ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣ ಲಕ್ಷ್ಮಿನಿಟ್ಟು ನೋಡೊ (ಪುರಂದ. ೬-೬-೧); ಫಲಗುಣಂ ಸೇನಾಸಮೂಹಮಂ ಸಿಂದುಳಿಸಿ ರತ್ನನಗರಿಗೆ ಪಕ್ಷಿವಾಹನನ ಕೂಡೆ ನಡೆತಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೬). [ಪಕ್ಷಿ + ವಾಹನ]

ಪಕ್ಷಿಶಕುನಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಹಕ್ಕಿಗಳ ಚಲನವಲನಾದಿಗಳಿಂದ ಭವಿಷ್ಯದ ಶುಭಾಶುಭಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ : (Ornithoscopy. ಇಂಕನ). [ಪಕ್ಷಿ + ಶಕುನ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಪಕ್ಷೀಂದ್ರ (ನಾ). - ಪಕ್ಷಿರಾಜ : ಪುರಹರಂ ಕೃಪಯೋಳವನಂ ಮತ್ತೆ ಸಂತ್ಯಸಿ ಕರೆದು ವ್ಯಪರಾಜಂಗೆ ಬೆಸನೆ ಬೆಂಬಿಟ್ಟದಂ ಪಕ್ಷೀಂದ್ರನಂ ಸಭ ದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೨೦). [ಪಕ್ಷಿ + ಇಂದ್ರ]

ಪಕ್ಷೀಕರ (ನಾ). ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು ; ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸಿದವನು ; ಪಕ್ಷವಲಂಬಿ : "ಬರಿ ಮಾಸಾರ್ಥ ಸಮಾಪ ಧೃತಿ ಗಟಾಯುಂ ಪಕ್ಷೀ ಕರಂ ಪಕ್ಷಮಕ್ಕು" (ಸಾಸಾರ. ೧೧೬). 'ಪಕ್ಷೀಕರಂಗೊಳು' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ಪಕ್ಷೀಕರಂಗೋಳ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನಾಗು ; ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸು.—ಅಂಗೀಕರಿಸು : ಕುಲಮಂ ಗೋತ್ರಮನುರ್ವಿಯಂ ದಿರುದುಮಂ ಪಕ್ಷೀಕರಂಗೋಡು ತಾನೊಲವಿಂ ತನ್ನವೆನುತ್ತಂ ನಿಂದಿಪಂ ಜೀವನಂಠಲೆದು ಭಕ್ತರ ನಾಲ್ಕುಲಕ್ಷಭವದೊಳ್ಳಂದಲ್ಲಿ ತಾನಾವುದ ಕೋಲಿವಂ ನಿಂದಿಪನಾವುದಂ (ರತ್ನಾ. ೨. ೩೦). [ಪಕ್ಷೀಕರ+ಕೋಳ]

ಪಕ್ಷೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪಕ್ಷವಾತವನ್ನು ತೋರಿಸು; ಪಕ್ಷ ವಹಿಸು: ಈತನಿಹರ್ಷಮಂ ಕೊಂಬುದುಂಟವೆ ಹೇಳು ತಾತ ಪಕ್ಷೀಕರಿಸದೆ (ಹಜಾ. ೧೧-೯); ಅಕ್ಷರಭೇದವನಜಾಯದನೆಗೆ ಮತ್ತೆ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಗೋಚರವೆ ರಕ್ಷಿಸಿದಾತ ದೋಷವನೀ ಕೃತಿಯೊಳು ಪಕ್ಷೀಕರಿಸಿ(ಪಾಣ. ಪಕ್ಷವಿಲ್ಲದೆ) ಕೇಳುವುದು (ಪ್ರಭಾ. ೨-೨೨); ಮಾತೆ ಪಿತ ಸತಿ ಪುತ್ರ ಬಂಧುವರ್ಗಂ ಗೋಳ ಪ್ರೀತಿಯಂ ಪಕ್ಷೀಕರಿಸದೆ ತಿವಧರ್ಮಮಾರ್ಗದೊಳು ಸತ್ಪಥಿಕ ರಾಗಿ (ಲಾ. ೩೪-೨೦೮); ಪಂಪು ದೀಪಿಸುವೋಷವೊಡುಗಳೆಂದಿವು ರಂಗ ನೀ ಪಕ್ಷೀಕರಿಸಿದರ್ಗಲ್ಪ (ತಪಾ. ೫೧-೬೦). ೨. ಸಮಭಾಗಿ ಯಾಗು; ಪಾಲುದಾರನಾಗು. [ಪಕ್ಷೀಕರಣ+ಇಸ್ಯ]

ಪಕ್ಷೀಯ(ಗು). ೧. ಒಂದು ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದ: 'ದ್ವಿಪಕ್ಷೀಯ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು; ಪಕ್ಷಪಾತದಿಂದ ಕೂಡಿ ದುದು; ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದುದು; ಸಮ್ಮುಖಿಯ ಅನೇಕ ಸುದ್ದಿಗಾರರು "ಶಿಷ್ಟ"ರೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ಥಾನಿಕಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಸ್ಥಾನವನ್ನಾಕ್ರಮಿಸಿದ್ದರಿಂದ, ಅವರ ಪರದಿಗಳು ಅನೇಕ ಸಲ ಪಕ್ಷೀಯ ವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಪತ್ರಿಕಾ. ೫೩). [ಸಂ.]

ಪಕ್ಷೋಪಚಾರ (ನಾ). ತನ್ನ ಪಕ್ಷದ ಮೇಲಿನ ಆದರ; ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಸರಿಯೆಂಬ ದೃಢವಾದ ವಿಶ್ವಾಸ; ಈ ಪರಿಯ ಲೆರಡೆಟ್ಟ ಜಗದಾಳಾಪವನು ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರ ಪಕ್ಷೋಪಚಾರ ಪ್ರಕಟಿ ಕಲಹಕೋರಕಳಕಳವ . . . ಪಿತಾಮಹನನಾದು ಸಂತ್ಪಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨-೧೪). [ಪಕ್ಷ+ಉಪಚಾರ]

ಪಕ್ಷೋಪವಾಸಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳು ಸತತವಾಗಿ ಉಪವಾಸ ಮಾಡುವ ವ್ರತವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿರುವವನು : ಪಕ್ಷೋಪವಾಸಿಗಳ್ಳು ಪಕ್ಷಯಕರಮೂರ್ತಿಗಳ್ಳು ಪಾವಾಸಿಗಳ್ಳು ಪಕ್ಷಂ ೧೫ ಪರಿತರವರೆನ್ನೀ ಕ್ಷಿತಿ ಪೊಗಟ್ಟು ಪುದು ಗೊಡೆಯ ಭಟ್ಟಾರಕರನಾ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೬೭-೨; ಸು. 1060 ?). 'ಮಾಸೋಪವಾಸಿ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಪಕ್ಷೋಪವಾಸಿನ್]

ಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ರೆವೈ ಗೊಡಲು; ಎವೈ ಗೊಡಲು; ಅಕ್ಷಿರೋಮ: "ನಯನರೋಮಂ ಪಕ್ಷಂ" (ಮೃತ್ಯು. ೭೧-೨೨); ನೀಲದೀರ್ಘಬಾಹು ಳಂಟಪಕ್ಷ ನೇತ್ರನುಂ (ಅದಿ. ೧೨-೫೬ ವ); ಅಕ್ಷಿಗಳ್ [ಬಹುಳ] ಪಕ್ಷಂಗಳ್ ಕುರಂಗಾಕ್ಷಿಯಾ (ಗದಾಯು. ೪-೫೫); ರಾಮಚಂದ್ರಾಂಗನೆ ನೀಳ್ ಕಣ್ಣುಲಗಳೆಂದುಗೆ ಕಣ್ಣುನಿಗಳ್ ಮಡಲ್ಪ ಪಕ್ಷಂಗಳನೊತ್ತಿ (ಪಂರಾಮ. ೯-೧೦೭); ಆ ಲತಾಂಗಿ ದೈರ್ಯಪಕ್ಷಸ್ತಂದಮನೆ ಮಾಡುತಂ (ಪ್ರಭಾ. ೨-೧೩೬). ೨. ಹೂವಿನ ಕೇಸರ. ೩. ದಾರದ ತುದಿ. ೪. ರೆಕ್ಕೆ; ಪಕ್ಷ. [ಸಂ. ಪಕ್ಷ]

ಪಕ್ಷಪಾತನ(ನಾ). ರೆವೈ ಹೊಡೆಯುವುದು; ಎವೆಯಕ್ಕುವುದು: ವಿಸ್ಮೃತಪಕ್ಷಪಾತನವಪೂರ್ವ[ಪಾಣಂ. ಪಾತಮನಪೂರ್ವ] ಬೋಕನಾ ಕೌತುಕಾಕುಲಿತಾಂತಃಕರಣಂ . . . ನೆರದತ್ತತ್ತಂ ಪುರಸ್ತೀಜನಂ (ಅದಿ. ೪-೬೦). [ಸಂ.]

ಪಕ್ಷಪಾಳಿ (ನಾ). ರೆವೈ ಕೂದಲಿನ ಸಾಲು,—ಪಂಕ್ತಿ : ಅಗ್ರಾ ಧರಪಕ್ಷಪಾಳಿ ಪೊಳೆನಾಲಿ ವಿನಿರ್ಮಲಪೂರವಾರಿಯಾಗಿ (ಚಂದ್ರ. ೧-೮೨). [ಪಕ್ಷ+ಪಾಳಿ (=ಪಾಲಿ)]

ಪಕ್ಷಮಾಲೆ (ನಾ).—ಪಕ್ಷಪಾಳಿ : ಮರಕತಸಂಯುಕ್ತದೊಳವಿರ ಕಾಶ್ಯದಿಂದುಸಂದೋಹದಂತುರಿತ ಪಕ್ಷಮಾಲಾಲುಕತನೇತ್ರಿಯಂ . . . ಅಗಿರ್ಪನೆಗಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೫೦ ವ). [ಸಂ. ಪಕ್ಷಮಾಲಾ]

ಪಕ್ಷಲ (ಗು). ದಟ್ಟವಾದ ಕೂದಲಿನ ಎವೆಯುಳ್ಳ; ಸುಂದರ ವಾದ ರೆವೈಯುಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಪಕ್ಷಸ್ತಂದನ (ನಾ).—ಪಕ್ಷಪಾತನ: ಅರಮನೆಯಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಿಳಯ ಮನೀಕ್ಷಿಸಿ ಪಕ್ಷಸ್ತಂದನಮನಾರೊ ಮುಜಿಯದರದಜೋಳ (ಚಂದ್ರ. ೧೧-೪೦). [ಪಕ್ಷ+ಸ್ತಂದನ]

ಪಕ್ಷಾಂತರ (ನಾ). ರೆವೈ ಗೂದಲಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗ: ಅರಸೀ . . . ನಿನ್ನಯ ಪಕ್ಷಾಂತರಲ್ಲಗ್ಗ ಬಾಪ್ಪ ದಿಂದುವನೊರಸುತವಿಂದನ್ನ ದುಗುಡವಂ ಪರಿಹರಿಸಂ (ಶಾಕುಂ. ೧೧೦-೧೪೪). [ಪಕ್ಷ+ಅಂತರ]

ಪಕ್ಷಾಳಿ (ನಾ).—ಪಕ್ಷಪಾಳಿ : ತುಹಿನಕ್ಕಾ ಧರಜಾತಾಲೋಲೇ ಕ್ಷಣವಿಲಸಪಕ್ಷಾಳೀ ಸ್ಥಿತಕ್ಕತನುತ ಚತುರಾಧಿಜ್ಞ ಮನೋಜ್ಞಾಧಿಲ ವ್ಯವಥ(ಉದ್ಯದೇ. ೩-೩). [ಪಕ್ಷ+ಅಳಿ (=ಅಲಿ)]

ಪಪ್ಪಿಲೆ 'ಪಕ್ಕಲೆ' ನೋ.

ಪಪ್ಪಿಳ 'ಪಪ್ಪಾಳ' ನೋ.

ಪಪ್ಪಾಳ, ಪಪ್ಪಿಳ (ನಾ). ತೊಳೆಯುವುದು; ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡು ವುದು : 'ವರ್ಗದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರಂಗಳ್ಳಿ — ಪಪ್ಪಾಣಂ, ದೆಪ್ಪಾಣಂ (ದೆಪ್ಪಾಳಂ), ಪಪ್ಪಾಳಂ (ಶಮದ. ೧೫ ಪೃ. ೩). **ಪಪ್ಪಿಳ :** ದ್ವಿತ್ವದ ಖಕಾರಕ್ಕೆ—ಪ್ರಕ್ಷಾಲ-ಪಪ್ಪಾಳ, ಪಪ್ಪಿಳ (ಶಮದ. ೨೫೨ ಪ್ರಯೋ).

[<ಪ್ರಾ. ಪಕ್ಷಾಲ-/ಸಂ. ಪ್ರಕ್ಷಾಲ]

ಪಗ 'ಪಗವು' ನೋ.

ಪಗಂಟು 'ಪಗಟು' ನೋ.

ಪಗಂಡಿಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದ್ದು ಕಾಣು; ಪ್ರಕಟವಾಗು : ನೆಜೆಯ ನೆಗತ್ತೆವೆತ್ತದು ನಿಲೋಗಮಗುಂದಲೆಯಾಯ್ತು ತೇಜಮುಟ್ಟಿದುದು ಮಿಕ್ಕ ದಿಡ್ಡತಿಗೆ . . . ದಳಮೇಟುದುಡಕ್ಕರಂ ಪಗಡ್ಡೆಟುದುದು ಪೌರುಷಂ ಸಫಳಮಾದುದು ಮಾನ್ಯತೆ ಮದಿರಾಜನೊಳ್ (ನಾ. ೫. XI-ii, ೧೪೭-೩೭ ; 1099); ಬುಟಬು ಬತ್ತೆ ಬಾಯ್ ಬೆರಲ ಬಾಸುಟ ಪದ್ಧತಿ ಮಂಥಮೋ ಪಗಂಡಿಲಾದಿ(ಪಂರಾಮ. ೯-೩೦). ೨. ಹೆಬ್ಬು; ಹೆಣೆದುಕೊಳ್ಳು; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಅನರಿಸಿಹ ಲತೋತ್ಪರಂ ಪಗಂಡಿಲು ವುದು ನಿಂದು ಪಾವನ ತಪೋವನದೊಳ್ (ಚಂದ್ರ. ೧೧-೨೦).

[ಪಗಂಡು+ಇಟಿ]

ಪಗಂಡು (ನಾ). ೧. ಎದ್ದು ಕಾಣುವಿಕೆ; ಪ್ರಕಟವಾಗುವಿಕೆ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೋರುವಿಕೆ : 'ಪಗಂಡಿಲು' ಪರಾ. ೨. ಹೆಬ್ಬುವಿಕೆ; ವ್ಯಾಪನ : 'ಪಗಂಡುಗೊಳ' ಪರಾ.

[<ಪ್ರಾ. ಪಗಡ./ಸಂ. ಪ್ರಕಟ]

ಪಗಂಡುಗೊಳ (ಕ್ರಿ). ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ತೊಡರಿಕೊಂಡು ಹೆಬ್ಬು : ಒದವಿದ ಕೋಪೆವಹಿಯುರಿಯುಂ ಪೊಗಿಯುಂ ನೆಗೆಸಂತೆ ಪದ್ಮರಾಗದ ಹರಿನೀಲದುನ್ನುಮಿವಭೂಪಣಶಿ ಪಗಂಡುಗೊಳ್ಳನಂ (ಪಂರಾಮ. ೯-೭೩); ಮೇದಿನೀರುಹಂಗಳ ತಳದಿನಗ್ರಂಬರಂ ನಿಮಿರ್ಮ ಪರ್ವ ಪರಕಲಿಸಿ ಪಗಂಡುಗೊಂಡು ದಾಂಗುಡಿದಿಡೀಲಾಮಾಲೀ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾನಾಲತೆಯ ಕಾವಣಂಗಳ್ (ಧರ್ಮಸಾ. ೨-೬೧ ವ). 'ಪಗಂಡೇಲೋ' ಪರಾ. [ಪಗಂಡು+ಕೋಳ]

ಪಗಂಡೇಲೋ (ಕ್ರಿ).—ಪಗಂಡುಗೊಳ : ಪರದುಬ್ಬಾರಿಸಿ ಪೊಯ್ಲೊ ಡಾಂತ ಕರವಾಳ್ಳಾಳೊಳ್ಳಗಂಡೆಯ್ಲಿ ಗಗ್ಗಿರಲೆಂದೆತ್ತುವ ಸುತ್ತುವತ್ತಿಳಿ ಪೂಜೆಯೊಳ್ಳೊಳ್ಳ ಪೋಬ್ಬುದುರ್ (ಅನಂ. ೧೧-೬೦).

[ಪಗಂಡು+ಏಲೋ]

ಪಗಂತೆವಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳದ ಹೆಸರು : ಸಾಲತ್ತ ಕಾಡೇಬಾಸ
ಪೇರೋಲ್ವಿವಿ ಪಗನ್ನೆವಳ್ಳಮೆ ಗೋಸನ್ನನೆ ಕೊಡ್ತೆನ್ನಗೆಜಿವಿ . . .
ಪುಟ್ಟೋಗಿಯ ಮೊದಲುಳ್ ಬಹಗಾಯ್ತೆಗೊಳ್ಳಯ ಸನ್ನು ಕಾವೇರಿ
ಯುಳ್ ಕೂಡಿತ್ತು ಸೀಮೆ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦-೬೫ ; ಪು. 890).

[?+ಪಳ್ಳ]

ಪಗಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು : ಸುಸುಲದ ಸೊಪ್ಪು . . .
ಹಳೇಕೆರೆಸೊಪ್ಪು, ಪಗಚೆಸೊಪ್ಪು, ಕುರುಳ್ಳ . . . ಪಕ್ಕುಪ್ಪುಮ್ಗಳೆಂದು
ಮಹಾಂತರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ಸಪ್ತ. ೧೦೨). [?]

ಪಗಟು, ಪಗಂಟು, ಪೊಗಟು (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳುಮಾತು; ಬಣ್ಣದ
ಮಾತು ; ತೋರಿಯ ಮಾತು : ಸಂದಿಯಣ್ಣಂ ಕೇಳ್ವ ಬಲ್ಲೆ
ಬಲ್ಲೆನಿಬ್ಬನಂ ಕೊಳ್ಳ ಕೊಳ್ಳನೀ ಪಗಟಿನೆಗೆ ಸಂಕಿಲಿ ಬೇಡ ಪ್ರಮಾಣ
ಪತ್ರವೆ ಸಾಲ್ವಂ ಕೊಡುಕೊಡೆಂದು . . . ಸಿದ್ಧಿಮಿಗೊಂಡು (ಸಂಚರ.
ದೀ. ೪೦೦-೪). **ಪಗಂಟು :** ೨. ಮೋಹ ; ಮಾಯೆ ;
ವ್ಯಾಮೋಹ : ಸಂಸ್ಕೃತವಾರ್ಧಿಯಾಳ್ ಜೀವಿವಾಸೆ ಧನಾಸೆಯೆಂಬ
ಪಗಂಟು ಪಟ್ಟದ ಕಟ್ಟೆಯಂ ಜೀವನಂ ಗಡ ಕಟ್ಟಿ ನೆಟ್ಟನೆ
ಕರ್ಮಮುಟ್ಟುಗುಮೊರ್ಮೆಯುಂ (ವರ್ಧ. ೧೨-೪೪). **ಪೊಗಟು :**
೩. ಜಂಬು ; ಗರ್ವ ; ಸೊಕ್ಕು : ಯಾಕೆಲೊ ರಂಗ ನಿಗಂತು ನಟನೆಯ
ಮಾತು ಮಾತಾಂತ ಕರೆಸಿದರೆ ಬಾರದಿಹ ಪೊಗಟು(ಕನಕ. ೮೬ ಅನುಪಲ್ಲವಿ).
'ಪೊಗರ್' ಪರಾ. [ದೀ. ೧೩ಮಿ. ಪಕಟ್ಟು ; ತೆಲು. ಪಗಟು]

ಪಗಡಿ, (ನಾ). ೧. ತಲೆಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ರುಮಾಲು ; ಪಾಗು ;
ಮುಂಡಾಸು : ಪರಶುರಾಮದೇವತನು ಅಪನ್ನು ಕೇಳಿ ತನ್ನ ತಲೆಯ
ಪಗಡಿಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಅಂಗಿಯನ್ನು ಕಳಚಿಬಿಟ್ಟನು (ವಿಧಿವ್ಯ. ೧೨೬) ;
ಒಬ್ಬನು ಪಗಡಿಯನ್ನು ಹಾಕಿದಾನೆ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೧೦) ; ಮುಂದೆ
ಕೋಟುಪಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೇಲೆ, ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಓರೆಪಗಡಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿ
ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಕೋಡಾಮಾನ್ (ಸಿಂಧ. II, ೩೧) ; ಯಾಕ ತಲೆ
ತೂಗಿದರೆ ಪಾತಾಳದ ನೀರು ಬಂತು, ತಾಕ ತಲೆ ತೂಗಿದರೆ ಪಗಡಿ ಬಿತ್ತು
(ಗಾಡ). ೨. ಶಿರೋಭೂಷಣ : ಪಗಡಿ ಹಾಕಿದ ಗಣಪ್ಪ (ಜೀವಾತ. ೨೪).
೩. ಗೌರವ ; ಸನ್ಮಾನ ; ಮನ್ನಣೆ : ವಿದ್ಯಾಸಾಗರರು ಸಾಹೇಬ
ರಿಂದ 'ಪಗಡಿ' ಸಂಪಾದಿಸಲು ಎಂಟೂ ತಲೆ ಬಗ್ಗಿ ಸಿದ್ಧವರಲ್ಲ(ಸಿಂಧ. I, ೪೨).
'ಪಗ್ಗಿ' ಪರಾ. [←ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪಗಡಿ]

ಪಗಡ್ಡಿ, ಪಾಗಡಿ (ನಾ). ಮನೆ, ಮಳಿಗೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು
ಬಾಡಿಗೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಕೊಡುವ ವಿಶೇಷರೀತಿಯ ಹಣ :
ಕಟ್ಟಡ ಪೂರ್ವಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳ
ಬಾಡಿಗೆ, ಮೇಲೆ 'ಪಗಡಿ'ಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು ಚಾತಕಗಳಂತೆ ಕಾದಿರು
ತ್ತಿದ್ದರು (ಸುಯಾರ್. ೨೯೬). **ಪಾಗಡಿ :** ಕಡಮೆ ಪಾಗಡಿಯಲ್ಲೊಂದು
ಮನೆ ಸಿಗುವ ಸಂದರ್ಭವೊದಗಿತು (ಸಡಪಾ. II, ೧೨೬೪). 'ಪಗುದಿ'
ಪರಾ. [? / ಮರಾ. ಪಾಗುಡಿ]

ಪಗಡೆ, 'ಪೊಗಡೆ' ನೋ.

ಪಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ೧. ದಾಳಗಳನ್ನು ಉರುಳಿಸಿ ಅದರ ಗರಗಳಿಗೆ
ತಕ್ಕಂತೆ ಹಳದಿ, ಹಸುರು, ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ
ನಾಲ್ಕು ತೆರದ ಒಟ್ಟು ಹದಿನಾರು ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಹಾಸಿನ
ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿ ಅಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ ; ಮನೋ
ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಪಣವನ್ನು ಒಡ್ಡಿ ಜೂಜಿನಂತೆ
ಅಡುವ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಆಡ್ಡದ ಆಟ : ಸದ್ಭಕ್ತ ದೈವವೆಂದು
ಅರ್ಚಿಸುವ ಕಾವಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತತ್ತ ಮರ್ತ್ಯಾರಿತ್ತ ಪಗಡೆ ಪರಿಹಾಸಕತನ
ಬಾಟುಲತನ ಗಿಲ್ಲಸೋಲತನ ಇವೆಲ್ಲವ ದಿಡಬೇಕು (ದೋಳಮಾ.

೫೫-೨೨೫) ; ತಕ್ಕು ರನತಪೀಧಿಗಳುನ್ನ ತೀಯೊಳೊಪ್ಪು ವಡೆದ ಪಗಡೆಯ
ನಾಲ್ಕು ರವಂತೊಪ್ಪಿದುವು (ಜಯಕಾ. ೧-೫೫) ; ಚದುರಂಗ ಪಗಡೆಯ
ನಾಡುವನೆಮ್ಮ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೦-೬). ಬೇಸಬ ತವಿಪೊಡೆ ಪಗಡೆಗೆ
ಬಂಡ ವಿಲಾಸದ ವಿಟಿನ ಕೈಬಿಡಿದು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೧೬). ೨. ಪಗಡೆ
ಯಾಟದಲ್ಲಿ ದಾಳದ ಮೇಲಿನ ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ
ಗುರುತು : "(ಪಗಡೆಯಾಟದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ದಾಳದ ಮೇಲಿನ
ಒಂದನೆಯ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಗುರುತು ; ಪಗಡೆ" (Acco. ಇಂಕನ). ೩. ಪಗಡೆ
ಯಾಟದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದಾಳ ; ನೆತ್ತ : "ಆಡ್ಡ-
ಲೆತ್ತಿ, ಲೆತ್ತ. ಪಗಡಿ ಮುಂತಾದುವು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೧). ೪. ಪಗಡೆ
ಆಟದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಾಯಿ ; ಪಗಡೆಕಾಯಿ : ಬೇಗ ಬೇಗ
ಪಗಡೆ ನಡೆಸು (ದೂಧ). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೀರೆ : ಪಗಡೆಕಾಯಿ
ಯಾಕಾರದ ಚಿತ್ರವಿರುವ ಅಂಚು ಅಥವಾ ಪಗಡೆಹಾಸಿನಂತಹ
ಪೊಪ್ಪಳಿಯ ಮೈಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೀರೆ : ಉಚ್ಚಾಗಿ
ಬಣ್ಣದ ಜಾವಳ ಹುಲ್ಲೆಳೆ ಮೆಚ್ಚಿನ ರೇವಣಗಾಂವಿ ರಚ್ಚಿಗ ಮೈರಿ ಗೆರಟು
ಪಗಡೆಯಂ [ಪಾಂ. ಪಗಡಸಾರಿಯು] ಪೂವು ಅಚ್ಚರಿಯೇನ ಬಣ್ಣ ಸುವ
(ಅಮುಸಾಂ. ೪-೨೧).

ಪಗಡೆ ನೆತ್ತ, ಪಗಡೆ ಲೆತ್ತ - ಪಗಡೆಯ ಆಟ : ಈಗ ಕಾದಿಸುವ
ಮಲ್ಲರ ಹೋರಿಸುತ್ತಿಹ ಪಗಡೆ ನೆತ್ತಗಾಡಿ ನಲಿದ . . . ರಾಜಪುತ್ರರು
ಸೋಗಿದರಾ ಬೀದಿಯೊಳಗೆ (ಕಂನವಿ. ೨-೬೬) ; ಒತ್ತಿಲಿಹ ಸಲ್ಲನಂ
ಮಲಿವುತಾಡುವ ಪಗಡೆ ಲೆತ್ತ ಚದುರಂಗಗಳಂ ದಿಸುಟ್ಟೊಡುತಹ ಚಿತ್ತ
ಪಾಗಮದೋಲೆಗಳನೊಡ್ಡು ನೂಂಕಿ (ಜಿಬು. ೧೪-೨೨) ; ಪಗಡೆ ಲೆತ್ತ
ಚದುರಂಗಯರಡೆ ದಂಪತಿಗಾಡಿಹರು (ಸಾಂದಕಾ. ೪-೪೬). **ಪಗಡೆಯ**
ಆಟ - ಪಗಡ್ಡೆ : ಪಗಡೆಯ ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಾಯಿ ಹೋದರೆ ಆಟ
ಹೋಯಿತೇ ? (ಬಂಕಮ. ೧೮೬). **ಪಗಡೆಯ ಕಾಯಿ** - ಪಗಡೆ ಆಟದಲ್ಲಿ
ಬಳಸುವ ಕಾಯಿ : ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಹದಿನಾರು ಪಗಡೆಯ ಕಾಯಿಗಳಿರು
ತ್ತವೆ (ದೂಧ). **ಪಗಡೆಯ ಕೋಟಿ** - ಪಗಡೆ ಹಾಸಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ
ಹಣ್ಣಾದ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಇಡುವ ಸ್ಥಳ, - ಚೆಚ್ಚೊ ಕವಾದ ಸ್ಥಳ :
ಈ ಕಾಯಿ ಪಗಡೆಯ ಕೋಟಿ ಸೇರಿತು (ದೂಧ). **ಪಗಡೆಯ ಪಟ್ಟಿ** -
ಪಗಡೆ ಹಾಸು ; ಹಾಸಂಗಿ : (+). **ಪಗಡೆಯ ಬೀದಿ** - ಕಾಯಿಗಳನ್ನು
ನಡೆಸಲು ಪಗಡೆ ಹಾಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಮನೆಗಳ ಸಾಲು. **ಪಗಡೆಯ**
ಮನೆ - ಪಗಡೆಯ ಹಾಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಚೆಚ್ಚೊ ಕವಾದ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ
ಭಾಗ : (+). **ಪಗಡೆಯ ಲೆತ್ತ** - ಪಗಡೆಯ ದಾಳ : "ಆಡ್ಡಂ - ಇಂದ್ರಿ
ಯವು, ಪಗಡೆಯ ಲೆತ್ತಕ್ಕೂ, ಅಂ ಗುಲಗಂಜಿ ತೂಕಕ್ಕೂ, ಬಂದೀಕಣ್ಣಿ ಗೂ,
ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ, ತಾರೀಮರಕ್ಕೂ ಹೆಸರಾದಾಗ ೬" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪೨೪).
ಪಗಡೆಯ ಸಾಲು - ಪಗಡೆಯ ಬೀದಿ : (+). **ಪಗಡೆಯ ಹಾಸು** -
ಪಗಡೆಯ ಪಟ್ಟಿ : ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಸದಾದ ಪಗಡೆಯ ಹಾಸಿದೆ
(ದೂಧ). **ಪಗಡೆಯಾಟ** - ಪಗಡ್ಡೆ : ಒರ್ವ ಜಾಣಂ ಪಗಡೆ
ಯಾಟ ನೆಪಮಿಟ್ಟು ಲೋಲೆಯು ಜಟಾಧನು (ಜಿಬು. ೧೦-೪೬) ; ಜನರು
ಅಡಿದಿಗ ಪಗಡೆಯಾಟ ಮತ್ತು ಇತರ ಜೂಜಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ
ನಿರತರಾಗಿದ್ದರು (ವರ್ಧಾ. ೪೧). **ಪಗಡೆಯಾಡು** - ಪಗಡೆಯಾಟವನ್ನು
ಆಡು : ಹಾಸಂಗಿಯಂ ಪಡ್ಡಿಯ ವಿದೂಷಕನುರುಳ್ಳದಂ ಬಾಲೆಯರ
ಮಜ್ಜೆ ಸುವ ಕಟಿಕವಾತುಗಳ ಜಾಡ್ಡುಗಳಿಂದ ಪಗಡೆಯಾಡುವ ನೆಪದೊಳು
(ಪ್ರಮಿ. ೬-೩೧) ; ರಾಯರು ಪಗಡೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ರಾಯಕ. ೩೬) ;
ಪಗಡೆಯಾಡಿ ಪಾಂಡವರು ಕೆಟ್ಟರು (ಗಾಡ).

[ದೀ. ೧೩ ಮಿ. ಪಕಟ್ಟು ; ಮಲ. ತೆಲು. ಪಗಡ, ಪಗಡೆ ; ತುಳು.
ಪಗಡಿ. / ಮರಾ. ಪಗಡಾ]

ಪೆಗಡೆಕಾಯಿ (ನಾ). ಪೆಗಡೆ ಆಟದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಮರ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬುಗುರಿಯಾಕಾರದ ಸಾಧನ; ಅಕ್ಷ: ಕುಲಪರ್ವತಗಳು ಪೆಗಡೆಕಾಯಿಗಳಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ (ಸಾಗಂಧ, ೨೯೧-೧೮); ಶತ್ರುಯು ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಅವರ ಮೂಳೆಯಲ್ಲಿ ಪೆಗಡೆ ಕಾಯಿನ್ನು ದಾಳವನ್ನು ಮಾಡಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡನು (ಇತಿಹಾಸಂ. VIII, ೯).

[ಪೆಗಡೆ+ಕಾಯಿ (<ಕಾಯ್)]

ಪೆಗಡೆಚಾರಿ (ನಾ). ೧. - ಪೆಗಡೆಕಾಯಿ. ೨. ಪೆಗಡೆಯ ಹಾಸು. - ಹೆಲಗೆ: ಶಾರಫಲಕ ಗಜದಂತ ರಚನೆಯಾಗಿ ಕೃಷ್ಣರೇಖೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ವಿನೋದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಪೆಗಡೆಚಾರಿಯಂ ಹಾಸಿ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೩); ಅಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜನ ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯರು ಸೇರಿದ್ದರು. ಪೆಗಡೆಚಾರಿ ಹಾಸುತ್ತ. ಒಂದು ಕಡೆ ಚಾರಿಗೆ ಒಬ್ಬ ನಾಯಕನಾಗಿ ಕೂಡಿದ್ದಳು (ಅದೂಟ. ೧೫೩). [ಪೆಗಡೆ+ಚಾರಿ]

ಪೆಗಡೆದಾಳ (ನಾ). ಪೆಗಡೆಯಾಟದ ನೆತ್ತ: ಪೆಗಡೆದಾಳವು ನನಗೆ ಅತಿಶಯವಾದ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಬುಕ್ಕಾರ. ೩೦೪).

[ಪೆಗಡೆ+ದಾಳ]

ಪೆಗಡೆಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಪೆಗಡೆಮರ, ರಂಜ, ಕೇಸರ (ಮೃದ್ಧಿ. ೫೪-೧೮೧). [ಪೆಗಡೆ (<ಪೊಗಡೆ) + ಮರ]

ಪೆಗಡೆಹಾಸು, ಪೆಗಡೆಹಾಸು (ನಾ). ಪೆಗಡೆಯ ಹಾಸು; ಹಾಸಂಗಿ: ಮುಗುಳ್ಳುನಾ ರೆಡ್ಡೇವಿಯರಾಡುವ ನಗರಜನದ ಸಾರಿಯರ್ಪ ಪೆಗಡೆ ವಾಸೆಂದೆನೆ ರವಿಸೋಮವೀಧಿಗಲ್ ಸೊಗಸೆಹವಾ ನಗರಿಯೊಳು (ಪ್ರೀತಾಲ. ೧-೩೫). **ಪೆಗಡೆಹಾಸು:** ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಪೆಗಡೆಹಾಸು ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಪೆಗಡೆ+ಹಾಸು (<ಪಾಸು)]

ಪೆಗಡೆಹಾಸು 'ಪೆಗಡೆವಾಸು' ನೋ.

ಪೆಗಡೆವಸ್ತು, ಪೊಗಡೆವಸ್ತು (ನಾ). ೧. ಸಮೃದ್ಧವಾದುದು; ಸಮೀಚೇನವಾದುದು: ಇರೋ ತನಕ ಪೆಗಡೆವಸ್ತಾಗಿ ಊಟ ಹಾಕಿ ದಿದ್ದಿ (ಮಾಮನ. ೧೯೧). ೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಹಿರಣ; ಅಣಿ: ಇದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಮನುಷ್ಯನು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಪೆಗಡೆವಸ್ತಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಾಗ ದೀಕ್ಷಾಡುಗೆಯ ವರ್ತಮಾ ಕಷ್ಟಕರ (ಸುಬಂಧ. II, ೧೬೯). **ಪೊಗಡೆ ವಸ್ತು:** ೧. ಊಟ ತಂದಿಗಳಲ್ಲೂ ಅಷ್ಟೆ, ಸುಂದರರಾಯರ ಪೊಗಡೆವಸ್ತು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು (ಸಂಧ್ಯಾರಾ. ೪೪); ಪೊಗಡೆವಸ್ತಾಗಿತ್ತು ಕಾಣೊ ದಿತಣ (ಹುಸುಕೊ. ೩೧೫); ಅವನಿಂದ ಪೊಗಡೆವಸ್ತಾಗಿಯೇ ಗಿಟ್ಟ ಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು (ಜೀವಯಾ. ೮೨). ೨. ಆಗ ಮಾತಿನ "ಪೊಗಡೆವಸ್ತು"ನ . . . ಹೊತೆಗೆ ಮುಖದ ಕಾಂತಿ . . . ಪರನಶೋಕಿಸುತ್ತಿದ್ದು ವು (ಮಹಾಗ. V, ಮುನ್ನುಡಿ). ೩. ದಷ್ಟಪುಷ್ಟ; ದೃಢಕಾಯ: ಬಂದೀಪುರದ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಸೂಳೆರು ಪೊಗಡೆವಸ್ತಾಗಿರುತ್ತಾರೆ ಅಂತಾರೆ (ಮಲ್ಲಿ. ೩೦). ೪. ಚೆನ್ನಾದುದು; ಅಕರ್ಷಕವಾದುದು: ರಾವಣನ ಮಿಸೆಯನ್ನು ಪೊಗಡೆವಸ್ತಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಸಿದ ಮುದ್ದಣಕವಿ ಅತನ ಮೂಗನ್ನೇಕೆ ಮರೆತನು? (ದೇಶಸ್ಥಿ. ೧೯). [←ಮರಾ. ಪೆಗಡೆವಸ್ತು]

ಪೆಗಡಿ 'ಪೆಗುದಿ' ನೋ.

ಪೆಗರಣ, ಪೆಗರಣೆ, ಹೆಗಣ, ಹೆಗರಣ, ಹೆಗರಣೆ, ಹೆಗರಣೆ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತು ಬಗೆಯ ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಶೃಂಗಾರರಸಪ್ರಧಾನವಾದ, ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಕಥೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಧೀರಶಾಂತನಾಯಕನನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೃಶ್ಯ ಪ್ರಬಂಧ; ಪ್ರಕರಣ: ಮಿಗೆ ಮುಪ್ಪರಕಾವ್ಯಗಳೊಳಗೊಪ್ಪಾಯಮಕ್ಕುಮಾ ಪುತಿಶೃಂಗ ಪೆಗರಣದೊಳುಬಾಡ ಮೂಲಂ ನಗಿಸುಗುಮಪ್ಪು ದಣಾ ನಲ್ಲಿಗಂತವದೋಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೮). ೨. ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ

ಹಾಸ್ಯ ಪ್ರಕರಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ದೃಶ್ಯ; ಯಕ್ಷಗಾನ, ಬಯಲಾಟ ಮುಂತಾದುವು: ಪೆಗರಣಮಂ ನೋಡುವರಂತೆ ನಗುತ್ತು ಮಿಂತೆಂದರ್ (ಧರ್ಮಾಸ್ತು. ೪-೬೬); ಸಂಸ್ಕೃತದ 'ಪ್ರಕರಣ'ವು ಹಾಸ್ಯ ರಸಪ್ರಧಾನವಾದ 'ಪೆಗರಣ'ವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದಿತೆ ಎಂಬುದು ವಿಚಾರಣೆಯು (ಕವಿರಾ. ೧-೬೮ ಟಿಪ್ಪಣಿ). ೩. ನಾಟಕವೇ ಮೊದಲಾದ ದೃಶ್ಯ: ಪೆಗರಣಮ್ ಕೆಳೆಯನಾಗುವ ನೋಮ್ಮ ಕೆಳೆಯನೆ ಪೆಗರಣನಾಗುವದೊಂದ ಪೆಗರಣದಂತೆರ್ ಭವದೊಳಿ ನ್ನಾರಾರ ಬಗೆದಣಿಸುವವೆಂದವರು (ಧರಣ. ೩೫-೫೬). 'ನಾಟ್ಯ ಗರಣ' ಪರಾ. ೪. ಗಲಾಟೆ; ಅವಾಂತರ; ಗೊಂದಲ; ಗಲಿಬಿಲಿ; ರಾದ್ಧಾಂತ: ಕವಿ ರೋಕದಿಂದಪೇಕ್ಷಿತ ಕೊಳ್ಳು ಭೋಗಿಪಲ್ಲವು ಮು ಲಾಭಂ ಜಸಂ ಪೂಜೆಯೊ ಪೆಗರಣದ ಪವಣ ಪೆವ್ವರ್ಸರ್ಗಂ ಮೆರೆದಪುದು (ಸಂಸಸ. ೧೧-೬). ೫. ವೇಷ; ತೋರಿಕೆ; ನಟನೆ; ಪ್ರದರ್ಶನ: ಪೆಗರಣಮುಟ್ಟುಮೆಚ್ಚು ಪನಿಪ್ಪುಪ್ಪಿಯ ಬೂದಿಯಿಂ ಬೊಟ್ಟು ಗಣ್ಯವಾತುಗಿಬಗಿ ಕೀರ್ತಿ ಕುಪ್ಪಳುಣಾ ಮುಕ್ತರ ಮೂದಲೆ ಪೆಂಪು ವಿಕ್ರಮಂ ಭಗವತಿಯೇಜು (ಸಾಂಜಾ. XI-1, ೫೨-೩೩; 1007). **ಪೆಗರಣೆ:** ೩. ಶೀವಿ; ಬೆಡಗು; ವಿಲಾಸ: ನೊರೆವಿಂಜಿನಂದದಿ ದಿವ್ಯಾಂಬರವನು ದೊರೆ ಪೆಗರಣೆಯೊಳು ಪೊದೆದು (ಜ್ಞಾನಪ. ೩೯-೯೧). **ಹೆಗಣ:** ೩. ಬಿನ್ನಾಣ; ಒಯ್ಯಾರ: ರಾ. ಕು. ಅವರ ವಾಣಿವಿಲಾಸ ಇಂದಿನ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಹೊಸಬೆಡಗು, ಬಿನ್ನಾಣ, ಬಿಬ್ಬೊಳ, ಮುರುಕೆ, ಹೆಗಣ, ಹೆಗುರಗತ್ತಿ ನಿಂದ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದೆ (ಗಾಳಪ. X, ಮುನ್ನುಡಿ). 'ಹೆಗಣಗತ್ತಿ' ಪರಾ. **ಹೆಗರಣ:** ೨. ನಮ್ಮರಸಂ ಪಾಟುನ ಬಹುರೂಪವಿಕ್ರಮಂ ಪಲತೆಹಿಂದಿ ತೋಟುವ ಹೆಗರಣಮಿವ ರೋಳಾ ಮಾಟಾಂತೊಡನೊಡನಾಡೆ ನಗೆಗೆಡೆಯಕ್ಕುಂ (ವರ್ಧಪು. ೩-೫೬); ಮೊಣಿಯೆಡುವ ಹೆಗರಣದ ಮರುಳ ಮಂಥಣದಂತೆ ಕುಂಜದ ಕನ್ನಿರುಂ ತಣಟಿನ ವಿಡಂಗರುಂ . . . ಸುತ್ತು ಮುತ್ತಿರಲು . . . ನಡುವೆ ಮೊಣೆದಂ ಧರ್ಮಸೇನಪಂಡಿತನಲ್ಲಿ (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೫೪-೨೦); ಮಗನು ಮಾಡಿದ ಮೃಗದ ಮೋಣೆಯೆಲೋಗಿದುದೇ ರವಿಕೋಟಿತೇಜದಿ ಜಗಕೆ ಸೋಜಿಗವಾಯ್ತು ಬೇಟಾನ್ನೇಕೆ ಹೆಗರಣವು (ಸಂಧಪ. ೮-೧೦೧); ತೋಟುಸುವೆನರೆಘಳಿಯಲಿ ನಗೆಗಾಟರಿಗೆ ಹೆಗರಣದ [ಪಾಠಂ. ನಾಟಕವ] ಸನ್ನೆಯ ಸಾಟಾಕೆಯಿಂದೀಗೊಂದು ಸಂತ್ಸುನವನು ಸುಗ್ರೀವ (ತೊರರಾ. ೩-೨೬-೫೮); ಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅದೇನೋ ನಡೆದಿದೆಯಂತಲ್ಲ-ಹೆಗರಣವೋ ಡೊಂಬರಾಟವೋ (ಮೂರುದಾ. ೩೦). ೪. ತ್ರಿಜಗವೆಲ್ಲಾ ನಿಲ್ಲಣ ಹೋಯಿತ್ತು ಗುಹೇಶ್ವರನನಜಾಯದ ಹೆಗರಣವೋ (ಅವಚಂ. ೧೦೨-೪೧೬); ದುಗುಡ ಬೇಡೊಮ್ಮಿಗೆ ನಿಮ್ಮಯ ಮಗನುಳಿದ ನಿಮ್ಮಧಿಕರೋಷದ ಹೆಗರಣದ ಹೆಗೆ ಹೋಯಿತೆಂದನು ನಗುತ ಮುರವೈರಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧-೪೦); ಒಗುವ ಕವಿ ಮೂಗುಗಳ ರಕುತದ ಹೆಗರಣದ ಹೊಸನಾಟಕದ ಹಲಾದೆಗದ ರಕ್ಕಸಿ ಬಂದಳೊಡಜುತ ಖದನ ಪಟ್ಟಣಕೆ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೩೦); ಪುರದಾ ಜೈನರುಗಳೆಲ್ಲ ಬಂದವಳ ಪತಿಪುರುಷನಾತಂಗೆ ಹೆಗರಣವಿದೇನು ನಿನ್ನಂಗನೆಯೊಂದೆಮ್ಮ ಜೈನಕುಲಕಕವೆಂದೆನೆ (ಪ್ರಾಧಂ. ೧೨-೧೬); ಸದ್ಯ ಸೊನ್ನೈಟಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಹೆಗರಣವೋ ಆಗದೆ ಇದ್ದರೆ ಸಾಕು (ಮರಳ. ೧೫೨). ೫. ಹೆಗರಣದಮ್ಯಾವನ ಹಯನು ಸಯವಪ್ಪುದೇ (ಅವಚಂ. ೯-೩೫); ಕಟ್ಟನಗಿದ ಗಾಣ ಬಲ್ಲುವೆ ಹಾಲ ಸವಿಯ . . . ಹೆಗರಣಕ್ಕೆ ಪೂಜಿಸುವರು ಬಲ್ಲರೆ ನಮ್ಮ ಶರಣರ ಸುಳುಹ (ಚನ್ನ. ಕ. ೧೬೧-೩೬೩). ೬. ಹೆಗರಣದ ನಿಜಗುರುಳ ಬಾಲೆಯರ ಮುಂದೆ ತಿರುಗುತ್ತಿಪ್ಪ ಬಹು ವಾಯು ಭಂಜಕರುಗಳು ನೀಗಿ ಬಿಡೆಯುತ್ತಿಪ್ಪರು (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೮೮-೩೦೯). ೭. ಅಚ್ಚರಿ; ಸೋಡೆಗ: ಜಗವನೊಳೊಂಡ ಲಿಂಗವು

ಸೋಗಿಂಜೆ ಎನ್ನ ಕರಸ್ತುಲಕ್ಕೆ ಬಂದಿರಲು ಕಂಡು ಹಗರಣವಾಯಿತ್ತೆನೆಗೆ (ಅಬಂಜೆ. ೨೯-೪). ೯. (ದೇವರ) ಅಟ; ಲೀಲೆ: ಜಗದುಪರನಹ ವಿಸ್ತು ಭೂಪರ ಬಗೆಯನಂಗೀಕರಿಸಿ ನೆಲಸಿದ ಹಗರಣವ ಸುರಬ್ಬಿ ಕೇಳು ವುದು (ಕೋಗಯ. ೩-೩). ೧೦. ಕೀಟಲೆ; ಕುಡೀವೈ; ಕಿಡಿ ಗೇಡಿಶನ: ಜಗದಧಿನಾಥನ ಬಸುಪಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಾಡುಗರ ಮಧ್ಯ ದೊಳಿಂಕು ನಿಂದು ಹಗರಣಕೆಳಿಸಿದನೆಯೆಂದು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲಗೆ ನೊಂಥು ನುಡಿದುಕೊಡುವನು (ಭರಣ. ೫೧-೫೪). ೧೧. ಕದನೆ; ಯುದ್ಧ: ಕಪ್ಪುಳ್ಳಂ . . . ಲವನರದೆ ವಿರಚಿಸಿದ ಹಗರಣವನವರ ಮುಖದಿಂ ೩೪ದು ಸುಮತಿಯೊಡನಿಂತೆಂದನು (ಶೇಷರಾ. ೨೪-೧೫); ಅಣ್ಣನ ಕರಿಯಲಗಣಕಪರಾಕ್ರಮದಿ ಹಗರಣಕೊಡಗಿ ತಮ್ಮಗೆ ನುಡಿದ ವಾರೀ (ವಾರಿಕಾ. ೪೦). ೧೨. (ಭೀಕರವಾದ) ದೃಶ್ಯ; ನೋಟ: ಆ ಹಗರಣವನ್ನು ನೋಡಿ ಆ ಹೆಂಗಸಿನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನೂ ಸಾಹಸವನ್ನೂ ಕೊಂಡಾಡಿದರು (ಚಕ್ರಪಾ. ೯೩). ೧೩. ತೊಂದರೆ; ಅಪಾಯ; ದುಷ್ಟರಿಣಾಮ: ನೀ ಸುಗುಣಯುಗ್ಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ವ್ಯಯಮಾಡಿದೆ ಹಗರಣವ ಪಡಿಸಿದರೆ ಸಾಲಗಾಣನು ಬಂದು ಬಗೆಬಗೆಯೊಳವರ ಕಾಲ್ಕೆಲಗಿ ದಿದ್ದಿರುವೆ (ಪುರಂದ. ೧-೪೪-೪); ಸಿದ್ಧತೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಮುಂದಾಗ ಬರಿಯೊಂದು ಹಗರಣವಲ್ಲ (ಇಂಜಾಪ. ೪೯-೩೪); ಆ ಅಪಧಿಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಣಾಮವುಂಟಾಗುವುದು ಹಗರಣಕ್ಕೆ ದಾರಿ (ಕ್ರಿಯಾ. ೩೧). ೧೪. ವಿರೋಧ; ದ್ವೇಷ: ಮಗನೆ ಇನ್ನನು ಪಡೆದುದಕೆಯೆನೆಗೊಗುಮಿಗೆಯ ತೋಕವನು ಮಾಡಿದೆ ಹಗರಣವು ಛೇಮಾದಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬಲಿದುಡಲಾ (ತಿಮ್ಮಪ್ರ. ೧-೪). ಹಗರಣೆ: ೫. 'ಹಗರಣೆಯಾಟ' ಪರಾ. ಹಗರಣೆ: ೯. ಹಗರಣೆಗ ನೀ ಯಂಜಲ್ಲಾಡ್ಡನ್ನು ಮೆದ್ದು ಮೂಜಗದೊಡೆಯನೆನಿಸಿ ಮೆಚೆದೆ ತಿಜಾದೆ (ಪುರಂದ. ೩-೩೩-೨).

ಪಗರಣದರಸ=ನಾಟಕದ ರಾಜ; ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ನಟನಿಂದ ಅಭಿನೇಯನಾದ ರಾಜ; ನಿಜವಾದ ರಾಜತ್ವವಿಲ್ಲದ ರಾಜ ವೇಷಧಾರಿ: ಬಗೆಗೊಂಡ ಕುಲಧನಂ ಸಮದಗಜಂ ಜಾತ್ಯಶ್ಚಮಂದಿವಂ ಮತ್ತೊರ್ವಂ ಪಗೆವಂಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಬಿ: ಕೆಮ್ಮಿಗೆ ಬೆಸೆವವನರಸದಂತೊ ಪಗರಣದರಸಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೯೪); ಅರಸನೆಂಬ ಪೆಸರ್ ಪಗರಣದರಸಂಗಂ ಧಾಂಜೇಶ್ವರಂಗಂ ಕರಮಾದರದಿಂದಮಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೪). ಪಗರಣದಾಟ, ಹಗರಣದಾಟ=ವೇಷ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಅಭಿನಯ, -ನಟನೆ; ಸೋಗು: ಅಗಳಾ ನಗಿಸಿದ ಪಗರಣೆಗಂಗಿ ಸಿರಿದು ಕಸವರಮುನಿತ್ತಿನಂದಿತ್ತಿ ಪಾಡುಬೈಯ ಪರ್ವಮುಂ ಪಗರಣ ದಾಟಿಪಾಟಮುಮಾಡುವು (ವತ್ಸಾರಾ. ೧೧೪-೨೨); ಹಗರಣದಾಟವನ್ನೆಲ್ಲ ಕಲಿತೆಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೧-೯೩-೩). ಪಗರಣದಾಣೆ=ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ಅನೆ; ಅನೆಯಂತೆ ಮಾಡಿರುವ ಅಕಾರ: ತಿಪ್ಪೆಯ ನೀರಂತೆ ಬಡವನ ಮಹಿಮೆಯಂತೆ ಪಗರಣದಾಣೆಯಂತೆ . . . ಸನ್ಮಾರ್ಗವಂ ಏಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೯೪). ಹಗರಣದ ಚೋಹ=ನಾಟಕದ ವೇಷ, - ಸೋಗು: ಎಂಬತ್ತೆಯು ಪವಾಡನ ಮೆಚಿದು ಹಗರಣದ ಚೋಹದಂತಾ ಯಿತ್ತೆನ್ನ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೪೯೧). ಹಗರಣದ ಮನೆ=ನಾಟಕದ ಮನೆ; ನಾಟಕಶಾಲೆ; ನಾಟ್ಯಗೃಹ: ಹಗರಣದ ಮನೆಯ ಕೊಡಗಿಗೆ ಅಳುಕಿದವರು ಕತ್ತಿಯ × × ಯ ತಿಂಬೋರು ಕಳವೆ (ಎಕ. VII, ೩೨೩. ೪-೧; ?). ಹಗರಣದ ರಾಜ=ನಾಟಕದ ರಾಜ: ಹುಯ್ಯಲಂ ಕಂಡು ಏಜುತೋಡಿ ಘಟ್ಟ ಬಿಟ್ಟಿಂಗಳಂ ಸಾರ್ವಾ ಜಾಯ್ಡುಹಿ ವವಂ ರಾಜನೇ ಹಗರಣದ ರಾಜಂ (ಚಿಬಪು. ೪-೧೨). ಹಗರಣದ ಲಂಕಾರ=ನಾಟಕದ ಅಲಂಕಾರ, -ಶೃಂಗಾರ: ತಿವರಿಂಗಳಲ್ಲದಿ

ಹಗರಣದಲಂಕಾರಮಂ ಬಯಸಿ ತೊಡದಿಹುದು (ವೀಕ್ಷು. ೩-೧೩-೧೪). ಹಗರಣದ ಸಂಸಾರಸುಖ = ನಾಟಕದ ಕುಟುಂಬಸುಖ; ಕ್ಷಣಿಕ ವಾದ ಸಂಸಾರಸುಖ: ಹಗರಣದ ಸಂಸಾರಸುಖವು ದೀದಿಯೊಳಿಟ್ಟ ಸೊಡರಂತದೇಂ ಪೇಳ್ವೆನು (ವೆಂಕಾ. ೨-೩೫-೧೩). ಹಗರಣದ ಹಣ್ಣು = ತೋರಿಕೆಯ ಹಣ್ಣು; ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ಹಣ್ಣು: ಹಗರಣದ ಹಣ್ಣು ಮೆದ್ದು ಹಸಿವು ಹೋಯಿತ್ತೆಂದೆಡೆ ಅರು ಮೆಚ್ಚುವರು ಹೇಳಾ (ಅವತಂ. ೧೪೫-೪೩೩). ಹಗರಣ ಮಾಡು= ೧. ಸೋಗುಹಾಕು; ನಟನೆಮಾಡು: ನಗೆಯು ಬರುತಿದೆ ಎನಗೆ . . . ಜಗದೊಳಿರುವ ಮನುಜರಲ್ಲಿ ಹಗರಣ ಮಾಡುವುದ ಕಂಡು (ಪುರಂದ. ೧-೨೨ ಅನುಪಲ್ಲವಿ). ೨. ರಾದ್ಧಾಂತ ಮಾಡು; ಗೊಂದಲ ಎಬ್ಬಿಸು: ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಹಗರಣ ಮಾಡಿ ಕೊನೆಗೂ ನಾನು ಸಾಧಿಸಿದ್ದು ಇಷ್ಟೇನೇ? (ಜೊಸಪ್ಪ. ೪೪); ಇಲ್ಲದ ಹಗರಣ ಮಾಡದೇ ಸುಮ್ಮನಿರು (ಭೀಮಕಾ. ೧೧೫). ಹಗರಣವಾಗು= ರಾದ್ಧಾಂತವಾಗು; ಗೊಂದಲವಾಗು: ಸೋಗಸಂಕಿಂತೆಂದು ನುಡಿದನಾದರೆ ಬಲು ಹಗರಣವಹುದು (ಭರಣ. ೧೦-೧೦೦).

[<ಸಂ.ಪ್ರಕರಣ]

ಪೆಗರಣೆಗ, ಹಗಣೆಗ, ಹಗರಣೆಗ (ನಾ). ೧. ವಿವಿಧ ವೇಷಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಅಭಿನಯದಿಂದ ಜನರನ್ನು ನಗಿಸುವವನು; ವೇಷಧಾರಿ: ಲೋಗರ್ ಪಗರಣೆಗರಾಗಿ ಎಣಿತಾನುಂ ತೆಜದ ರೂಪುಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡು ಮರಮೊಗಂಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಬಂದು ಮುಂದೆ ಅದಿಯುಂ ಪಾದಿಯುಂ ನಗಿಸಿಯುಂ (ವತ್ಸಾರಾ. ೧೧೪-೧೪); ತಪೋಧನರಾಹಾರದಾಸಕ್ತಮಾಟ ಕೊಟಿಕ್ಕಂ ತಜಂಬೆಯ ಪೊಲದ ಹಗರಣೆಗನ ಬಾಗಿಂ ಪಡುವಣಿಸೆಯಿರಿ . . . ಕೊಟ್ಟ ಗುಣೆಗನ ಮತ್ತರ್ ೧೫ (ಸಾಂಜಾ. IX-i, ೧೩೫-೪೨; 1099); ಪೊಲೆಯುಬಾದಿನ ಪೂರ್ಯೋಜೆಗಾಡುವ ಪಗರಣೆಗರಂ ಕಂಡ ವರ್ಣಗವರಲ್ಲದೆಯವರಾಟಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣಮಂ ನೋಡರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೦೩); ನಗೆಗಿದೆಯಾಗಿರೆ ಸಿಂಗದ ಮೊಗಮಂ ಧರಿಯಿಸಿ ನಿಶಾಟನಂ ನೀಂ ಕೊಂದೈ ಪಗರಣೆಗರಲ್ಲದುಬಾಡರ್ ಮೊಗಮಂ ಪೊತೊಂದ ನೆಂತುಮೇಂ ಧರಿಯುಪರೇ (ಜಗವಿ. ೧೩-೩೩); ಪಡೆವಳ್ಳರ ಪಗರಣೆಗರ ರಸಿಕರ . . . ನಿಡುಗೇರಿಕೊಟ್ಟಿದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೧೧೧). ಹಗಣೆಗ: ೨. ವೇಷಾಂತರದಿಂದ ಮೋಸಗೊಳಿಸುವವನು; ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ ವೇಷಧಾರಿ: ಹಗಣೆಗರಾಗಿ ಬರಲು ಜಂಗಮಮುಖವದ್ದಿ ಲಿಂಗವ ಮಾಡಿದವರಾರು ಹೇಳಾ (ಓದಪು. ೨೩-೫೪). ಹಗರಣೆಗ: ೧. ಹ[ಪಾಕಾಂ.ಪ]ಗರಣೆಗರಂತೆ ಬಹುರೂಪುಗಳಿಂದಾಡುವರನಾಪ್ತರಿಂದಾ ಪೊತ್ತಂ ಬಗೆಯದೆ (ಸಮಪ. ೪-೨೩೪); ಹಸಿದು ಬಂದ ಗಂಡನಿಗೆ ಉಣ ಲಿಕ್ಕದೆ ಬಡವಾದನೆಂದು ಮಜುಗುವ ಸತಿಯ ಸ್ನೇಹದಂತೆ ಬಂದುದನುಂ ಯಳು ಇದ್ದದ ಸವಿಸಳು ದು:ಖವಿಲ್ಲದ ಅಕ್ಕಿ ಹಗರಣೆಗನ ತೆಜನಂತೆ (ಬಸವ. ೨೧೪); ಬತ್ತಲೆಯ ಭಂಡರೊ ಮರುಕುಗಲೊ ತಟ್ಟುಗಳ ಹಗರಣೆ ಗರೊ ಎನಲು ಮಲಧಾರಿಗಳು ಗಜಬಜಿಸಿ ನೆರೆವುತ್ತು (ಬಸವ. ೫೧-೫೩); ಅಲ್ಲಿಯ ಹಗರಣೆಗ ನಾನಾದನದ್ದು ನೋಟಿಕದ ಜನವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೪೨); ನಗೆಯ ಸೂಸುವದಾವು ಲೋಕದ ಹಗರಣೆಗರೇ (ತೊರಾ. ೧೯-೩೦). ೨. ಪರವಾದಿ ವಿಜ್ಞಾನ ಬರೆದುನೋಡಲೆಂದಿಟ್ಟಿದೆ ಹಗರಣೆಗರ ಜಂಗಮ ಮುಖವದ್ದಿ ಲಿಂಗವ ಮಾಡಿದವರಾರು ಹೇಳಾ ನೀವಲ್ಲದೆ(ಜನ್ನಪ. ೪. ೨೪೩-೫೩೫); ಹಗರಣೆಗರು ಕಂಗೊಳಿಸ ಸರ್ವಾಂಗಭೂತ ವಾರ್ತಾಕಫಲ ಲಿಂಗಕಾರವಣಿಯ ಜಿಡೆಗಳ ಧರಿಸಿ ಬರಲು (ಲಾಚಿಂ. ೩೨-೧); ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹಿಗ್ಗುತ್ತೆ ಹಗರಣೆಗರುಂ ತಪಸಿಗಳ ಮಾಡಿ ಬಸವ ಕರೆ ದೊಯ್ಯುವೆನಲು (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೪೫); ಹಗರಣೆಗರುಂ . . . ಜಂಗಮಾ ಕಾರಮುಮನು ಬಗೆಗೊಂಡು ತೋಜುತಿರಲು (ರಾಘವ. ೪-೩೩).

೩. ನಾಟಕ ನೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವವನು; ಪಾತ್ರಧಾರಿ; ನಟ. ೪. ನಾಟಕವನ್ನು ಆಡಿಸುವವನು; ಸೂತ್ರಧಾರಿ: ಅಗಧರಣೆ ಶ್ರೀಕಾಂತ್ ಲೋಕದ ಹಗರಣೆಗೆ ನೀಡಿದ್ದ ಕಾವ್ಯವು (ಸಂಧ್ಯಾ. ೪-೧೮). ೫. ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದನಾದವನು; ನೆಗೆಗೀಡಾದವನು: ಅಳಿದುಡೇಳತ್ತೋಟಿ ಗಂಧರ್ವಪಡೆ ಲೋಕದೊಳು ಹಗರಣೆಗೆ ನಾಡನು (ಕುಕ್ಕಾಂಗ. ೧೩-೪೮). [ಪಗರಣೆ + ಇಗ]

ಪೆಗರಣೆ 'ಪಗರಣೆ' ನೋ.

ಪೆಗರಿ (ನಾ). ಕವಣೆಬಿಲ್ಲು; "ಕಲ್ಲೆನೆನ ಬಿಲ್ಲು, ಒಂದು ಬಗೆ ಕವಣೆ" (ಸಂಕೀರ್ಣ. ೩೧೦); ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಕೆಲವು ಹೊರೆಯರಲ್ಲಿ ಕಂಕಣ, ಕಂಚಿನ ಪಾತ್ರೆ, ಮೇಲಾಗಿ ಕವಣೆಬಿಲ್ಲು (ಪಗರಿ) ಈ ಮೂರನ್ನೂ ತಂದು ಹುಡುಗಿಯ ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕು (ಬಾಲ್ಯಪ್ರ. III, ೧೩೧೩); ನಿಮ್ಮ ಪಗರಿ, ಬಿಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಒಲೆಗೆ ಹಾಕಿ! ಇದರ ಮುಂದೇನು (ಕುಕ್ಕಾಂಗ. ೩೫). [ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಪಳಲಾ = ಬಾಣ; ತುಳು. ಪಗರಿ = ಬಾಣ, ಈಟಿ, ಭರ್ಜಿ]

ಪೆಗಲ್, ಪಗಲು, ಹಗಲ್, ಹಗಲು (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನು ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾಲದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮುಳುಗುವವರೆಗಿನ ಕಾಲ: "ದಿನವೂ ದಿನವೂ ದಿನವೂ ದುಃಖವೂ ಫಸ್ಟಮೆನೆ ಪೆಗಲ್" (ಮಧ್ಯಕೀರ್. ೧೫-೪); ನೆನೆದಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ನಿನ್ನನೆ ಸೀನಮೊಜಲು ಮಜುಗಿ ಕಾತರಿಸುತ್ತಂ ಮನದೊಳ್ ಸ್ವರಿಸಲಾಣೆ (ಕವಿ. ೨-೮೩); ವನಮಂ ಕೋಗಿಲೆ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿ ಪಗಲುಂ . . . ನೆನೆವಂತಾಂ ನೆನೆವಂ ಸರೋಜಮುಖಿಯಂ ಶ್ಯಾಮಲಾಂಗಿಯಂ ನಲ್ಲಕಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೨-೩೧); ಉತ್ಪಾಹಿಗಳಪ್ಪ ರಾಜ ಪುತ್ರಂ ನಿರಯಾಮಿಸುತ್ತಮಿದರ್ ಪಗಲುಂ ಕಳೆಯೆ ರಜನೀಪ್ರವೇಶದೊಳ್ (ಕಾಪಂ. ೫೦೧); ಪಗಲ್ ಬಯ್ಯರುಳೆನ್ನದೆ ಸಲೆ ಬೆಸೆಯ್ಯರಿ ಮುನಿಗಳೆ ನೆಗದ ಮರ್ಕಟನಿಕರಂ (ಗಿಂಕ. ೧-೩೫); ಪಗಲುಮಿರುಳುಂ ಸುರಿವ ಬಲ್ಲೋನೆಯೆ ಜನುಂಗಿನತ್ತಣೆನ್ನ ಬಗೆಯುಂ ಬೇಸತ್ತದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪-೧೫): "ನಡುವೆಗಲ್" ಪರಾ. ೨. ಒಂದು ಹಗಲು, ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ಕಳೆಯುವಷ್ಟು ಕಾಲ; ಒಂದು ಸೂರ್ಯೋದಯ ದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಸೂರ್ಯೋದಯದವರೆಗೆ ಇರುವ ಇಷ್ಟತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಗಳ ಕಾಲ; ಒಂದು ದಿನವೆ: "ಪಗಲನೆ ದಿನವ ಮೊಂದಕ್ಕ" (ಕಶರ. ೩೧); ಮುನ್ನಮಾ ಪೊದವಿಯೊಳ್ ಶ್ರೀಶಂಕು ವೆಂಚೊರ್ವಂ ನೇಸರ್ಬಾಯ ರಾಯಂ ಪಲವುಂ ಪಗಲರಸುಗೊಯ್ಯುತ್ತ ಮಿದರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೩-೨೫); ಒಂದು ಪಗಲೆತ್ತುವುದು, ಒಂದು ಪಗಲು ರುಳಿವುದು ಮಾನುಷಮನೆಲ್ಲಮನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩-೧೧೫). ಪೆಗಲು: ೧. ಪಗಲಿರುಳೆನ್ನದೆ ಪತಿಯಾಣತಿಯೊಳು ಮೊಗದಿರುಹದ ಮೊನೆಗೊಳದೆ . . . ಭಕ್ತಿಯೊಳೆನಗುವುದು (ಪದ್ಮ. ೩-೮); ಮುಳಿದಂ ಪದ್ಮಬಂಧುವೆನೆ ಪಗಲಿನೊಳ್ ಕೋರದು ದಿಸಲ್ (ಮಹಾವಿ. ೮-೧೫). ೨. ಹರಭಕ್ತಿಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ ದಿವ್ಯಹರ್ಷದಿಂದಿರುತೊಂದು ಪಗಲಲ್ಲಿ ತಮ್ಮಯ್ಯನಾದ ಮಲ್ಲರಸರ ವಿರತಿಗಳೆಳ್ಳು (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೧೨). ಹಗಲ್: ೧. 'ಹಗಲ್ದೀವಿಗಿ' ಪರಾ. ಹಗಲು: ೧. ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರಮರುಗಳು . . . ಹಗಲಿರುಳು ಉದಯ ಬೆಳಗುಗಳು ಧರ್ಮವು ಎಂದಿವು ಮನುಷ್ಯರ ನಡೆವಳಿಯನೊಪ್ಪುವು (ಪಂಚತಂ. ೧೩೨-೯); ಹಗಲು ನಾಲ್ಕು ಜಾವ ನಿಮ್ಮ ಕಳವಳದಲ್ಲಿಪ್ಪೆನು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೩-೩೪); ಹಗಲು ಸವೆದುಡು ಪೊಂದಿಸಲು ನೆಹಿ ತೆಗೆದುಡುವೇಗದಲಿ (ಸರ್ವ. ೫-೪೩); ನಿಗಿನಿಗಿ ಮುಗಿಲು ನಿಗಿನಿಗಿ ಹಗಲು ಕಂಡವ ಕಾರುವದು (ಸಾಧರಣ. ೨೧-೨); ಇರುಳು ಕಂಡ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಹಗಲು ಬಿದ್ದ ಹಾಗೆ (ಗಾಜಿ).

ಪೆಗಲ ಕರ = ಸೂರ್ಯ: ದಿವ್ಯವಸ್ತ್ರಗಳಾದಿ ಬಗೆಬಗೆ ನವ್ಯವಸ್ತ್ರಗಳೆಂದೊಳು ಸಂಸೇವ್ಯವಾಗಲು ಪೆಗಲ ಕರನಂತೆನಿವ ಸಮಯದಲಿ

(ಸಕುಭಾ. ೧೩-೩). ಪೆಗಲ ಕೈದೀವಿಗೆ = ಹಗಲಿನ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ, ಗೌರವಸೂಚಕವಾಗಿ ಹಿಡಿಯುವ ದೀವಟಿಗೆ; ಹಗಲು ದೀವಟಿಗೆ: ಪಳದಿಯ ಸೀಗುರಿಯ ಪೆಗಲ ಕೈದೀವಿಗೆಯ ವಜ್ರದಂಕುಶದ . . . ಪೊದಪ್ಪ ಪಡಿಶಣಿ (ರಾಜಕೀ. ೩-೧೧೪). ಪೆಗಲ ಬಲ್ಲಹ = ಸೂರ್ಯ: ಪೆಗಲ ಬಲ್ಲಹನ ಕೆಂಗದೊರ್ಗಲಿನು ಪುಗದೆ ಗಫೀರಮಾಗಿ ಕಳ್ಳಲಿಸಿದ ತಮಾಲದ ತರುಗಳ ತಣ್ಣಿಳಲೊಳ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೨೩); ಮುಳುವು ಮುನ್ನೀರಣುಗೊಯ ಸಿಜ್ಜೆಗಳಲ್ಲವು ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳು ನಗುತಿರ್ವ ವಿಂದೀಪರನಸ್ತಮಿಸುವಾ ಪೆಗಲ ಬಲ್ಲಹನ ಕಾಲದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧-೪). ಪೆಗಲ ಬೊಜಂಗ = ಸೂರ್ಯ: "ತಾವರೆಗೆಳೆಯಂ, ಪೆಗಲ ಬೊಜಂಗಂ . . . ಗರಂಗಲಾಣ್ತಂ - ಈ ಗರಿ ಸೂರ್ಯನ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೪೮-೨೮); "ಬೆಂಗದಿರಂ ನೆಹಿ ಪೆಗಲ ಬೊಜಂಗಂ . . . ನೇಸಬೆಂದು ತಾವರೆ ಗೆಳೆಯಂ" (ಕವಿ. ೪೦). ಪೆಗಲ ಬೋನ = ಹಗಲಿನ ಊಟ, ಆಹಾರ: ಮೇಣೇ ನಿನ್ನ ಪಾಲುಡಲ ನೆತ್ತರ್ ಪಿರಿತಿನದೆಗೆ ಪೆಗಲ ಬೋನದೊಂದು ಕಟ್ಟಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೩-೨೦). ಪೆಗಲವಕ್ಕಿ = ಗೆಂಡು, ಹೆಣ್ಣು ಹಕ್ಕಿಗಳು ಹಗಲುವೇಳೆ ಮಾತ್ರ ನೀರಿ ನಲಿಯುವುವೆನ್ನಲಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿ; ಚಕ್ರವಾಕ: ಪೆಗಲವಕ್ಕಿಯ ನೇಳಿಸುವ ಪಯೋಧರೆ ಪೆಗಲ ಪಂಕೋದ್ರವವದನೆ (ನೇಮಿ. ೨೨-೩೮). ಪೆಗಲ ಸಿರಿ = ಹಗಲಿನ ಸಂಪತ್ತು; ಹಗಲಿನ ಬೆಳಕು: ಪರಿವೃತ ಕತಿಪಯುಪರಿಜನಂ ವಜ್ರಕರ್ಣಂ ವಜ್ರಕುಂಡಲಮಂಚ ಪೆಗಲ ಸಿರಿಗೆ ಕಣ್ಣಿಜಿ ಮೂಡೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೩೯). ಪೆಗಲಿರುಳ್, ಪೆಗಲಿರುಳು, ಹಗಲಿರುಳು = ೧. ಹಗಲು ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿ; ಅಹೋರಾತ್ರಿ: ಪೆಗಲಿರುಳೆಂಬ ಭೇದಮನಯಂ ಬಡವರ್ . . . ಅಪಮೃತ್ಯುನೆಂಬಿನಲ್ಲಿಗೆ ಪೊಜಗು (ಅದಿಪ್ತ. ೫-೩೦); ಪೆಗಲಿರುಳೆಂಬ ಅಡುಗರ್ಬುಗಳಂ ಮಾಸ ಮತುಗಳೆಂಬ ಸೆಟ್ಟುಗದಿಂ ತೊಡುಸುತ್ತಂ ಭೂತಂಗಳಂ ಜವನಡುಕಿದ್ ನಿಂತೆಂಬುದೆ ವಾರ್ತೆ (ಪಂಚತಂ. ೩೫-೩); ವಿದ್ಯಮುಚ್ಚವಿಯ ಸಂಜೆ ಗೆಂಟಿನ ಪೆಗಲಿರುಳೆಳ್ಳಲ್ಲಿ . . . ಕಾಲಭೇದವನಜಾಯದಾ ಮಹಾಸಭೆ ಸುರಪನೋಲಗದ ಮಂಟಪದ ಸೌಭಾಗ್ಯಕೊಟುಮದಿಯಾಗಿದರ್ (ಜ್ಞಾನಿಭಾ. ೧೩-೨೩); ಹಗಲಿರುಳು ಏಳುದಿನಮಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಾಲಯಂ ಚಿತ್ರಾಂಗದೆಯ ಯಶಸ್ವಿತ್ವ ಸುರತರುಂಕೆ ಬೆಳೆದುಡು (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೯೦-೨೪೮೩). ೨. ಯಾವಾಗಲೂ; ಸದಾ: ಮೊರೆವ ಮಳೆ ಪೆಗಲಿರುಳ್ ಕಲ್ಪಣ್ಣ ಕೆಸರಾಗಿ (ಕಾಲಸರ. ೪೫-೩೨); ಬೇಟೆ ಕರ್ಣನ ಕೂಡೆ ಹಗಲಿರುಳಾಟೆ ಕರ್ಣನ ಕೂಡೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೪೪); ಹಗಲಿರುಳಿ ನೊತ್ತಂಬರದ ಕಾಳಗದವೊಲು ಮಳಕಸಿಕದಂಬದ ವಿಗಡ ರಣ ರಂಜಿಸಿತು ಘನರಾದ್ರಾಭಿಸಾರದಲಿ (ತೊರಣಾ. ೩-೩೧-೯). ಹಗಲ ಚುಕ್ಕೆ = ಸೂರ್ಯ: ಕೋಟಿ ಚುಕ್ಕೆ ಬರುವವಣ್ಣ ಇರುಳ ಮೈಯ ನೆಕ್ಕುತ ಹಗಲ ಚುಕ್ಕೆಗಿಡೆ ಅದುವು ಬಹದು ಕಣ್ಣ ಕುಕ್ಕುತ (ಪದ್ಮಸ. ೪೪-೧೧). ಹಗಲ ಬತ್ತಿ = ಪೆಗಲ ಕೈದೀವಿಗೆ: ಲಕ್ಷ ಹಗಲ ಬತ್ತಿಗಳು ಹಚ್ಚಿ ಯಹುದಾನೆ ಕಂಡೆ (ಚಿದಾಮ. ೧೩೩-೧೨). ಹಗಲ ಬಾಣ = ಉತ್ಸವ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ, ದಿನದಷ್ಟೆ ಬೆಳಕು ಭೀರುವ, ಮದ್ದಿ ನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಸ್ತು: ವೇಳನಾದಾವಂದು ಗ್ಯಾನ ಮಾಡಲಿ ಬ್ಯಾಡ ನಾಳೊತ್ತು ಪಂಜುಗಳು ಹಗಲ ಬಾಣ (ಲೋಕಗೀ. ೨೪). ಹಗಲಿನ ದೀಪ = ಸೂರ್ಯ: ಹಗಲ ಮೂರನೆಯ ಜಾನುದೊಳ್ ಹಗಲಿನ ದೀಪವಾರ್ತೆನೆಂದು ನೆರೆದವರೆಲ್ಲರೆದೆ ನಡುಗೆ (ಗೋಶ್ಯಾಭಾ. ೧೩-೩೩೩). ಹಗಲಿನ ಹಾವನೆ = ಮಂಜಿನ ಮಳೆ: "ಹಗಲಿನ ಹಾವನೆಯನೆ ಮಂಜಿನ ಸಂ" (ಭಾಷಿ. ೧೦).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಪಳಲ್; ತುಳು. ತೆಲು. ಪಗಲು]

ಪಗಲಾಣ್ಣ (ನಾ). ಹಗಲಿನ ಒಡೆಯ ; ದಿನಪತಿ ; ಸೂರ್ಯ : ಬರಯಗಳಂಟ ತಾಣ್ ಪಗಲಾಣ್ಣನ ಮೆಯ್ ಬಿಸುಪೇಟ್ (ಕಬ್ಬಿ. ೫೭); ಪಗಲಾಣ್ಣರೀರಾಣು ಮಂದಿ . . . ಇರ್ದುಮ್ ಮಹೇಶನೋಲಗ ದಲ್ಲಿ ಸಂಭ್ರಮಮಾಳು (ಸಾಂದಪ್ಪ. ೧-೩೪); ಪಗಲಾಣ್ಣ ಕೋಟಿ ತೇಜೋಮಯಚಕ್ರ ಜಗಜಗಿಸುವ ಜ್ವಾಲೆವೆರಸಿ ನಗರವ ರಕ್ಷಿಸುತಿರೆ ಕಂಡು (ಮೋಹತ. ೨೯-೨೪); ಪಗಲಾಣ್ಣನೋಡನೊಡನೆಳ್ಳು ಗೋಡಾವರೆಯ ಮಿಂದರ್ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೨೨೯-೨೯). [ಪಗಲ್ + ಅಣ್ಣ (<ಆಳ್ಣ)]

ಪಗಲು 'ಪಗಲ್' ನೋ.

ಪಗಲುಗೋಲು (ನಾ). ಗುಡಿಸಲು, ಹೆಂಚಿನ ಮನೆ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡಿಗಳಿಂದ ತೂರಿ ಬರುವ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ; ಬಿಸಿಲುಗೋಲು : ಮುಗ್ಗಿಯೊಪಳ ನಗೆಗಣ್ಣುಗಿದಚ್ಚುಗದಿರ ಸೊಗಸು ಗೊನರು ಹೊನ್ನವಕ್ಕುಪಟಗಲ್ಲ ಪಗಲುಗೋ [ಪಾಕಾಂ. ೫]ಲೆಂದೆಸಗು ವವು (ಪ್ರೀತಮಾ. ೯-೨೩).

[ಪಗಲು (<ಪಗಲ್) + ಕೋಲು (<ಕೋಲ್),]

ಪಗಲುವಗೆಯ (ನಾ). ಹಗಲಿನ ಶತ್ರು ; ಚಂದ್ರ : ಪಗಲುವಗೆಯ ನೊಡಲೊಳು ಕಪ್ಪನಾಗಿ ಜಗನೆಗೆ ಬಿಡಿಸಲೆಂದಜನು ಮಿಗೆ ಕಪ್ಪು ಬಿಟ್ಟು ಚಂದಿರನನು ಪಡೆದಂತೆ ನಗೆಮೊಗವೆಸೆವುದಲೆಯ (ಪರ್ವತ. ೨-೩೪).

[ಪಗಲು (<ಪಗಲ್) + ಪಗ್ಗಿ + -ಅ]

ಪಗಲುಳ್ಳ (ನಾ). ಹಗಲುಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವ ತೇಜಃಪುಂಜವಾದ ವಸ್ತು, -ಉಳ್ಳಿ ; P ಅನಿಷ್ಟ ಸೂಚಕವಾದ ಇದು, ಸದ್ಯದಲ್ಲಿ ಒದಗುವ ವಿಪತ್ತುನ್ನು ಸೂಚಿಸು ವುದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿದೆ : ನೆಲಂ ಮೊಬಗಿದುಡೊಂಥತ್ತುಂ ಗ್ರಹಂ ಗಳಬ್ಬಾಡುತ್ತಿರ್ದವು ಬಿಡುವಳ್ಳ ಪಗಲುಳ್ಳಂಗಳ್ (ಪಾಂಪ. ೩-೧೦೩); ಪಗಲುಳ್ಳಮುಳ್ಳುವಂದದಿನೊಗೆವ ಗದಾಶುಲ್ಕಮುಳ್ಳ . . . ಗದಾಹವ ನುಗುವುಗಮದ್ವು ತಮುಮಾಯ್ತು ಕುರುಪಾಂಡವರಾ (ಗದಾಯು. ೮-೧೩); ಮಿಜುಗಿದುವು ಪಗಲುಳ್ಳಂಗಳ್ ದೆಸೆಯೊಳವಿರಳಪ್ರಸರಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರ. ೬-೧೩). [ಪಗಲ್ + ಉಳ್ಳ (<ಉಲ್ಳ)]

ಪಗಲುಳ್ಳು, ಹಗಲುಳ್ಳುಕು (ನಾ). -ಪಗಲುಳ್ಳು : ಮಿಡಿಮಿಡಿದು ಪುಳಿಂದಿಯಿರಿದೆ ಗಜಮೌಕ್ತಿಕದ ಮಿಂಟಿಯಂಬರದೇಯೊಳ್ ನಡೆದು ಪಗಲುಳ್ಳು ಬೀಳ್ತಮೊಡನೆಸೆದುದು ಮೃಗದ ಕೇಡನಟುಪಲ್ ಬನ ದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೮೦). **ಹಗಲುಳ್ಳುಕು :** ಸೂಸಿದವು ಹಗಲುಳ್ಳುಕು ಮೃಗಗಣವಾಸರದಲೊಡವುವು ಕಂಡಿತು ಪಾಸರಪ್ರಭೆ ಕೌರನೇಂದ್ರನ ಪಸನಕಾಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೪). [ಪಗಲ್ + ಉಳ್ಳು]

ಪಗಲೂಟಿ (ನಾ). ಹಗಲಿನ ಊಟ, -ಆಹಾರ.

ಪಗಲೂಟದ ಕೆಯ್ - ಹಗಲಿನ ಊಟದ ಧಾನ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಗದ್ದೆ : ಕೋಡಿಸರ ಪಗಲೂಟದ ಕೆಯ್ಯಂದಂ ಬಡಗಲು ಕಡಂಬೇತ್ತರ ದೇವರ ಗೃಹ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೦-೮; ?). [ಪಗಲ್ + ಊಟ]

ಪಗಲೆರೆಯ 'ಪಗಲೆರೆಯ' ನೋ:

ಪಗಲೆರೆಯ, ಪಗಲೆರೆಯ, ಹಗಲೆರೆಯ (ನಾ). ಹಗಲಿನ ಒಡೆಯ; ದಿನಪತಿ ; ಸೂರ್ಯ : "ನಿಸಿವಗೆಯ . . . ಪಗಲೆರೆಯ ಬಿಸುಗದಿರ ಪಲ್ಲಿ ಬವನ ತಂದೆ ಜಗನೆಯಯ್ಯನನ್ನೆ ಸೂರ್ಯನಾಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೫); ಪಗಲೆರೆಯನುದಯಮಂ ಬಯಸಿ ಕಡುನೆಬೊಳತುಂ ಪೊಗರೊಗುವ ಕಲ್ಲಲಿಗೆ ಕಣ್ಣಂ ಮುಚ್ಚುತುಂ (ಉದ್ಭ. ೧೦-೧೨೭); ಪಗಲೆರೆಯನ ಕಂಡ ಕಸನಿನ ಸುಕ್ಕುತದಿಂಪಗಲದ ಸುತನುದ್ವಿಪನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೨-೭೮). **ಪಗಲೆರೆಯ :** "ಪಗಲೆರೆಯನೆನಲು ಪಲ್ಲಿಲ್ಲದವ ನೆನಲು ದಿನಸಾಧನಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೩೧). **ಹಗಲೆರೆಯ :** ನೆಜೆ ತಾಗಿ

ತಟ್ಟುಚ್ಚಿಕೆಂಬ ಶಕ್ತಿಯ ಕೈಮುಡಿಯದೆ ಕೃಷ್ಣ ಮಂಡಿಸಿದ ಒಜ್ಜಿ ಯೊಳಗಿರ್ದ ಚಕ್ರನ ತೆಗೆದನು ಹಗಲೆರೆಯನ ಪ್ರಭೆಯ ಕೀಳ್ವದಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೪೦-೭೭). [ಪಗಲ್ + ಎರೆಯ]

ಪಗಲೊಡೆಯ, ಹಗಲೊಡೆಯ (ನಾ). -ಪಗಲೆರೆಯ : ಗಾಳಿ ವಟ್ಟಿಯೊಳ್ ನಡೆವ ಪಗಲೊಡೆಯನ ಕುಮರೆ ಸೇದೆಯಂ ಮಿಗಿಸೆಯಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೮೮). **ಹಗಲೊಡೆಯ :** ಹಗಲೊಡೆಯನಸ್ತಮಿಸಲಿನಯನ ನಗಲ್ ಪದ್ವಿನಿಯಿರವನೀಕ್ಷಿಸಿ ನಗುವಳೊಲು ನೆಯ್ದಲುಗಳೆಯ್ ವಿಶಾಸ ನೆಯ್ದದವು (ಬಸಪ್ಪ. ೧೧-೪೭); ಹಗಲೊಡೆಯನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಮೇಲಕ್ಕೇರು ತಾನೆ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೨೪). [ಪಗಲ್ + ಒಡೆಯ]

ಪಗಲ್ಲ ನಸು, ಹಗಲುಗನಸು (ನಾ). ೧. ಎಚ್ಚರವಾಗಿರುವಾಗಲೇ ಕಾಣುವ ಕನಸು ; ಮುಂದೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನೇ ಕಾಣುವ ಕಲ್ಪನೆ ; ಆಸೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳ ಲಹರಿ : ಮರಳುಟಗವಕ್ಕು ದನಿ, ಕಲ್ಪಾಯ ಮೊರೆ, ಬೇಸಗೆಯ ಕಾಡ ಬೇಸರನ ನಿದ್ರೆಯ ಪಗಲ್ಲ ನಸ ಕನವರೆಯಾಗಿರಲ್ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೫೨೩-೩೩೧). **ಹಗಲುಗನಸು :** ೧. ಈ ತೆರನಾದ ಮುನಿಸು ಕಿಪುಗಲು ಹಗಲುಗನಸಿನಂತೆ ಮಾಯ ವಾದುವು (ಪ್ರಾವಿ. ೪೩೨). ೨. (ಆಲಂ) ಈಡೇರದ ಬಯಕೆ ; ಗಾಳಿಗೋವುರ ; ನಡೆಯಲಾರದ ಸಂಕಲ್ಪ ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಆಲೋ ಚನೆ : ನಿನ್ನ ಚಂದಕೆ ಸೋತು, ಗಗನಕಮಲವೆ ಕೇಳು, ಹಗಲುಗನಸು ಗಳನ್ನು ಹಾರಬಿಟ್ಟೆಹನು (ಸನ್ನ. ೨೪); ಅವಳು ಹಬ್ಬದ ಹಗಲುಗನಸಿ ನಲ್ಲಿ ನಲಿಯುತ್ತಾಳೆ (ಕನ್ನ. ೧೪೬); ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನಾರೀವರ್ಗವು . . . ಸಮಾಜಬಂಧನಗಳ ತೊಡಕಿನಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿರುವವರೆಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯಜೀವನ ವೆಂಬುದು ಬರಿಯ ಹಗಲುಗನಸು (ಪ್ರಬಂಧ. ೮೫). [ಪಗಲ್ + ಕನಸು]

ಪಗಲ್ಲಳ್ಳ, ಹಗಲುಗಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ಹಗಲುಹೊತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡುವವನು ; ಹಗಲುದರೋಡೆ ಮಾಡುವವನು ; ಎದುರಿನಲ್ಲೇ ದಿಟ್ಟತನದಿಂದ ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡುವವನು : ಜಲಕ್ಕೆ ಕನ್ನವನಿಕ್ಕಿ ಉದಕವ ತಂದು ಲಿಂಗಮಜ್ಜ ನಕ್ಕಿಟ್ಟವ ಹಗಲು[ಪಾಕಾಂ. ೮] ಗಳ್ಳರಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುವನೆ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಮಹಾಪ್ರ. ಬ. ೪೭-೧೧೦); ಎಲೆಲೆ ಪಗಲ್ಲಳ್ಳ ! ನಿತಪ್ಪೊಂದು ಗಿಯ್ಯಂ. ತಾಂ ತಾಂ ಬಟ್ಟಿವಿಡಿದು ಪೋಪ ಕುಮರೆಯೊಂ ನೀಂ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡುಯ್ಯ ಬಟ್ಟೇವುದೊ ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩-೧೩). **ಹಗಲುಗಳ್ಳ :** ೨. ಮೋಸಗಾರ ; ವಂಚಕ (?) : ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು . . . ಆ ಹಗಲುಗಳ್ಳನನ್ನು ಹಿಂದಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಕುಮರೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂತು ಹೊರಟನು (ನೀತಿಚಂ. VI, ೧೪).

[ಪಗಲ್ + ಕಳ್ಳ]

ಪಗಲ್ಲಗೆಯ 'ಪಗಲ್ಲಗೆಯ' ನೋ.

ಪಗಲ್ಲಣಿ (ನಾ). ಹಗಲಿನ ರತ್ನದಂತಿರುವವನು ; ದಿನಮಣಿ ; ಸೂರ್ಯ : ತನ್ನಯ ಬರ್ಮಕದೇಕೆಂದು ಜೀವನದಿಯಂ ಬರ್ಮ ಪೋದ ನೆಂದೆನೆ ಪಗಲ್ಲಣಿಯಸ್ತಮಯನಾದನು (ನೀತಿಚಂ. ೬-೧೭).

[ಪಗಲ್ + ಮಣಿ]

ಪಗಲ್ಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ಹಗಲು ಮಾತ್ರ ರಹಿಸುವವನ್ನು ಪಡೆಯುವು ದೆನ್ನಲಾದ ಹಕ್ಕಿ ; ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿ : ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣಿಗಲ್ಲಕ್ಕಿ ಸ್ವಸ್ಥಾನ ದೊಳೊಂಬುಗೊಂಡಿರ್ದ . . . ಒಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೭-೩).

[ಪಗಲ್ + ಕಕ್ಕಿ]

ಪಗಲ್ಲಗೆಯ, ಪಗಲ್ಲಗೆಯ (ನಾ). ಹಗಲಿಗೆ ಶತ್ರುವಾದವನು ; ಚಂದ್ರ : (೨). **ಪಗಲ್ಲಗೆಯ :** (೨). [ಪಗಲ್ + ಪಗ್ಗಿ + -ಅ]

ಪಗವು, ಪಗ, ಪಗವ, ಪಗೆವು, ಹಗ, ಹಗವ, ಹಗವು, ಹಗಹ, ಹಗ್ಗ, ಹಗೆಯ, ಹಗೆವು, ಹಗೆಹು, ಹಗೆವ, ಹಗೆವು (ನಾ).

ರಾಗಿ, ಜೋಳ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿದಲು ಭೂಮಿ
ಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ ಗುಳಿ : ಬಿಂಬಾಧರಂಗಳಿಂ ಪವನದ ಪಗವಂ ತೆಜ್ಜಿ
ದಂತೆಯುಂ ಮುಗುಳ್ಳಗೆಗಳಿಂ ಬಿಡುವೊಂಗಳ ಭಂಡಾರದಂತೆಯುಂ
(ಲೀಲಾವ. ೧೨-೧೨ ವ); ರುಪೆಯೆಂಬ ತೇಳ್ಳೆಳಾ ಪಗವಿನೊಳಪ್ಪೊಲ್ಲ
ನುಬಿನೊಳ್ಳು. ದಿದರ್ಪನಾತ್ಮನಂಬುದಂ ಬಗೆಯದ ಕಾರಣಂ ಬರ್ದುಕು
ರಂಜಿಸಿತು (ಅಪರ. ೪೪). **ಪೆಗ :** ಅಗರುಧೂಪದ ಪೊಗೆಗಳು ಮಗ
ಮಗಿಸುತ ನೆಗೆದವಲ್ಲದಿ ಬೀದಿಯಲಿ ಸೊಗಸಿತೆನೆ ದಿವ್ಯಾಪೋದ ತುಂಬಿದ
ಪಗದ ಮುತ್ತುಳ ತೆಗೆದಂತೆ (ರಾಮನಿ. ೧೯-೫೯). **ಪೆಗವ :** ಜೈನ
ಪುರಾಣಮನೆಯ್ಲಿ ತಿಳಿದು ಮನುಜಂ ಬಯೆಯಂ ಕುಪಥಕ್ಕೆಟಗುರುಳಾ
ದಿದ್ ಪಗವ[ಪಾಠಾಂ. ಪಕ್ಕ]ದೊಳು ಪಗಲುಮುಜುಪೊದಂ ದಿದರ್ಪನೆ
(ಸಮಜ. ೩-೯೬); ತಿಡಿದ ಕೆಣಿಯಂತೆ ಪಗವಕ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಹಗವಕ್ಕೆ]
ಬಂದ ಧಾನ್ಯದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೯-೩). **ಪೆಗವು :** ಪರಿ ಪಾಯ್ತಾಗಿ
ವಪುಡುಗುರಿಂ ಮುತ್ತಿನ ಪೆಗವಂ ತೆಗೆವಂತೆ ಕುಂಠಿಕುಂಭಸ್ಥಳಮಂ
(ಲೀಲಾವ. ೪-೨೩). **ಹೆಗ :** ಆ ಫಲವ ಬಯಲು ಕಣದಲೊಕ್ಕಿ ಮನದ
ಹಗದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಬಾಯಿ ಹಗದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದು ಕಷ್ಟ ನ ಕೊಳಗದಲ್ಲಿ ಅಳಿವುತಿರ
ದಾಗಿ (ಸುಂಕಪಂ. ೧-೨೩೧); ಬಲ್ಲಿತಾಗಿದ್ ಹಗವನು ಪೊಕ್ಕಂತಾಗಿ
ಫಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಪೋದಳರನ (ಚಂದ್ರಸಾಂ. ೧೦-೧೫೩); ಬಡಗುಂಪುನೆತ್ತೊಂದು
ಹಗದ ಬಾಯ್ತೊಲೆವಾಗ ಪೊಡವಿಯೊಳ್ಳಿಕೆಯುಹದಜಾಯ (ಭರಣ.
೨೪-೩೬); ಹಗ ಪೆಟ್ಟಿ ಕಣಜದೊಳಹ ಬಹುಧಾನ್ಯವ ಬಗೆಯದೆ ಸೂಪಿಯ
ಕೊಟ್ಟು . . . ಜನವಂಜಿ ಜಗುಳಿದರು (ಕಂಸನಿ. ೧೧-೪೪); ಅರು
ಹಗದಲ್ಲಿ ರಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆ (ಚಂಗಾಳ್. ೨೪೫). **ಹೆಗವ :** ಕಿಡಿಯ
ಕಡಲಂ ಹೊಗೆಯ ಹೆಗ[ವ] [ಪಾಠಾಂ. ಹೊಗುವ, ಹೆಗ, ಹಕ್ಕ]ಮಂ
ದಕ್ಕುರಿಯ ಮಡುಗಳಂ. . . ಪಾಯ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೯); ಭುವನಗರ್ಭ
ಕುಹರಂ ತಾನಾವಗವಿಡಿದಡಸಿದ ತುಂತುಬ ಹಗವವಿದಿಸಿದುದು ಬಿಡದ
ಬಡಹದ ಕೊಡೊಂ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೪೦); ಶರಣಾಗತರಂ ರಕ್ಷಿದ ಬಿರುಧು
ಧರೆ ಪೊಗಳೆ ಹಗವದೊಳ್ ಸೀಯಲ್ ಕಳ್ಳರೆನಿಪ ಮಾತಂಗರನಂದೂರಿ
ಯೊಳ್ ತಾಂ ಪೊಕ್ಕು ಕಾಯ್ದು ನಾ ಗುರುದೇವಂ (ಮುಂಬರಾ. ೫, ೨೬-೨೧;
1229). **ಹೆಗವು :** ಬೆಳೆಯದೆ ಹಗವಂ ತೋಡುವೆನೆಂಬ ಪುಟ್ಟಿದ
ಕೊಸಿಂಗೆ ಪೆಸರಿಡುವೆನೆಂಬ . . . ಮರುಳನಂತೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೨-೨೪);
ಜಗದ ತುಂಬುವ ಪ್ರಭಿಯದೆ ಇದ ಮೈಯೆಂಬ ಹಗವಿನೊಳ್ಳುಂ ಬಿದರಾರು
(ಭರಣ. ೩೦-೩೬). **ಹೆಗಹ :** ಹಗಹದ ಜೋಳದಂತೆ ಕಿತ್ತ ಪಡಿಯಂತೆ
. . . ಕಿವಿಯಲಿಕ್ಕಿದೋಲೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೪-೧೪೬ ಅಡಿಬ); ಹಗ
[ಪಾಠಾಂ. ಸಂಗ್ರ]ಹದಲ್ಲಿ ದಿದ್ದವರ ಮೇಲೆ ಬರಳ ನೂಂಕುಪರೆ (ಬಸವ.
೩೧೬). **ಹೆಗೈ :** ಜೇರಿ ಹೆಗಿಗಳ ತುಂಬಿ ಉಳಿದ ಧಾನ್ಯಮನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾರಿ
(ಸಮೋ. ೨-೪೩); ಅರಿವಿನನ್ನು ನಾಲ್ಕೈದು ತಿಂಗಳವರೆಗೂ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ
ಇಟ್ಟರೆ ಹುಳ ಹತ್ತಿಪದೆಂದು ಹೆಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೪೯);
ಬಹುದಿವಸ ಮುಟ್ಟಿದ ಬಾವಿಯೊಳಗೂ ಹೆಗೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಗ್ಯಾಸವು
ಬಹುಶರವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೫೪); ಅವನು ಐವತ್ತು ಬೇಲ
ಗಟ್ಟಿಳೆ ಜೋಳವನ್ನು 'ಹೆಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿರುತ್ತಿದ್ದ (ಬರಹಾ. ೪೯).
ಹೆಗೆಯೈ : ಕುರುಡರ ಹಿಡಿದು ಹಾಳ ಹೆಗೆಯದಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ತಿಪಿನೆನ
ಗಾಯತ್ತು (ಮೋಳಮಾ. ೧೬೫-೬೧೫); ಹೊಗಬಹುದು ಕಾಳಾಹಿ
ತುಂಬಿದ ಹೆಗೆಯವನು ಹಸಿದಿದ್ ಹುಲಿಗಳ ಮೊಗದ . . . ಹೊಗುವದಳ
ವಲ್ಲಿರುಳು ಲಂಕೆಯನಾವ ವೀರರಿಗೆ (ಕಾಕಿರಾ. ೧೦-೧೫); ಜಗಲಿ ಸೂಳಿಗೆ
ಲೇಸು ಹೆಗೆಯದ ಭತ್ತವು ಲೇಸು ಸತಿಯರಿಗೆ ನೆಗೆಮೊಗವು ಲೇಸು
(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೯೪); ತನು ಪನಾಪ್ಪಿದನು ತಳೆಯಲಾರನು ದೇವ . . .
ವಂಜನೆಯ ಸೀಮೆ ನಿಷ್ಕರದ ಜಾವಡಿ ಭೀತಿಯ ಹೆಗೆಯವು (ಕೃಷವ.

೧-೧೪-೧); ಬೇಡಾದ ಬರಡಾದ ಕತ್ತಲೆಯ ಹೆಗೆಯದಲಿ ಬೇಡಿಗಳ ತೊಡಿ
ಸಿರುವ ತೆರೆ ನಾವು ನಿಂತಿಹವು (ಬಾಸಗ. ೬೬-೧೩); ಹೆಗೆಯದೊಳಗೆ ಬಿದ್ದ
ನಾಯಿ ಹಾಳುವವರನ್ನರಿಯದು ತೆಗೆಯುವವರನ್ನರಿಯದು (ಗಾಡ).
ಹೆಗೆವು : ಮುತ್ತು ಮೂರ್ತೆ ಹವಳಗಡಿ ತಿವಿಂಗಳು, . . . ಮಕರಗಳಡಿಸಿ
ತುಂಬಿದ ಹೆಗೆವೆನಿಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಹೆಗೆಯೆನಿಸಿ, ಹಗವೆನಿಸಿ, ಹಗವದನಿಸಿ,
ಹಡಗವೆನಿಸಿ] ಮಹಿಮೆಯಿಂ ಮೆಣ್ಣೆದುರರೆ ಪಕ್ಕಿ ಮ ವನನಿಧಿ(ಸೋಮಜ.
೧-೬೦). **ಹೆಗೆಹು :** ಬಲ್ಲಿದನ ಹೆಗೆಹ[ಪಾಠಾಂ. ಯ] ತೆಗೆವನ್ನಬರ ಬಡ
ವನ ಹರಣ ಹೋದ ತಿಪಿನಂತಾಯತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೩-೬೧);
ಕೊಯವನಯ್ಯಾ ಕೊಣವನಯ್ಯಾ ಒಕ್ಕುವನಯ್ಯಾ ಬಿಳುವನಯ್ಯಾ
ಲೋಕಾದಿಲೋಕಗಳ ಹೆಗೆಹ[ಪಾಠಾಂ. ಯ, ಪು]ನಿಕ್ಕುವನಯ್ಯಾ (ಸರ್ವಜ್ಞ.
೧೬೨-೬೬೯). **ಹೆಗೆವ :** ಪಾತಕಜೀವಂಗಳ ಎಳ್ಳಿನಂತೆ ಗಾಬಕ್ಕೆ
ವಂದು . . . ಧಾನ್ಯದಂತೆ ಹೆಗೆವಕ್ಕೆ ವಂದು (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೩-೬೬).
ಹೆಗೆವು : ಮರುಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸುಣ್ಣದ ಹೆಗೆವು ಸಿದ್ಧ
ವಾಯಿತು (ಕುಮಾರಾಂ. ೨೧೯); ಹೆಗೆವಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಮುಗುಳುರಾಗಿ ತಿಂದು
ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಸತ್ತರು (ಕೆಲಸ. ೨೩೯); ಒಂದು ಹೊಸ ಹೆಗೆವು ತೋಡಿಸಿ
ಅದಕ್ಕೆ ಜೋಳ ತುಂಬಿದೆ (ಬಿಳುಮ. ೧೧೬). [ದೇ. II ಕಮಿ. ಪಯಮ್ಪು]
ಪೆಗಾರ (ನಾ). (ಉಳ) ಸರ್ಕಾರ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲಿಸುವ
ಸೇವೆಗಾಗಿ, ಅವರಿಂದ ಪಡೆಯುವ ಪ್ರತಿಫಲದ್ರವ್ಯ; ಸಂಬಳ;
ನೇತನ : ಒಂದು ವೇಳೆ ಕೆಲಸ ಸಿಕ್ಕಿದರೂ ಸಿಗುವ ಪಗಾರ ಎಂಥತ್ತು
ರೂಪಾಯಿ (ಪಾತ್ಸಲ್ಯ. ೬೮); ತಿಂಗಳಿಗೆ ಇನ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಪಗಾರ
ಅವರಿಗೆ ದೊರಕುತಲಿದ್ದಿತು (ಕಾಲಯಾ. ೫); ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ಪಗಾರವು ಈ
ಮೊದಲೇ ತಿರುತ್ತ (ಅನ್ನ. ೩೬); ಸಾಲಕ್ಕಾಗಿ ಅರ್ಧ ಪಗಾರ ಹೋಗುತ್ತಿದೆ
(ಮುತ್ತೈದೆ. ೧೧೬). [←ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪಗಾರ್. /ಪೋರ್ಚು Page]
ಪೆಗಾರಿ (ಗು). ಸಂಬಳವನ್ನು ಪಡೆಯುವ : ನಾನು ಪಗಾರೀ
ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗದಿದ್ದರೂ ಸೇಟಿಸಾಹೇಬರ ಚಿತ್ರಗುಪ್ತನ ಪೀಠವಲ್ಲೂ
ಅಗೀಗ ಮಂಡಿಸತೊಡಗಿದೆ (ದೀಪಕ. II, ೩೫೩). [**ಪಗಾರ]**
ಪೆಗಿನ್, ಪಗಿನ, ಹಗಿನ, ಹಗಿನು (ನಾ). ೧. ಗೊಬ್ಬುಳಿ ಮೊದಲಾದ
ಮರಗಳ ತೊಗಟೆಯಿಂದ ಸ್ರವಿಸುವ ಜಗುಟಾದ ದ್ರವ; ಅಂಟು;
ಗೋಂದು : ಬೇಡಂ ಮಾಣಕಮೊಂದಂ ಕಾಡೊಳ್ ಕಂಡೊಮ್
ಮೆಲ್ಲ ಪಗಿನಲ್ಲಿಂದೀಡಾದಿನಂದೀ ನಾಣ್ಣುಡಿ ನಾಡೆಯುಮೆಸೆದ
ಪುದು ಮರಿತವತೆಂದಿವನೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧-೧೧೫); ಪಟ್ಟಿಯ
ಪರಲ್ಳುಳಂದದ ಪಗಿನನಿರದುರ್ಬ ತಳೆರ ಮೂಡೆಯೊಳೆ ಫುಲ್ಲಿಯ
ಮುಗುಳ್ಳಳನೊಟ್ಟಿ (ಲೀಲಾವ. ೧೧-೧೦ ರಗಳೆ); ತದುಕಿನ ಮರದ
ಮುಜಾಗಣ್ಣು ಲೋಗಿದ ಪಗಿನೊಳ್ಳಿಗೆವೆಗಿಂ ಕಾಲ್ಪೊಡರ್ವ ಮಿಡುಕಿ
ಕಳವಳ ಕಳವಿಂಕಸಂಕುಳಂಗಳುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ಪ. ೫-೬೫ ವ); ತಜಾಯದ
ಮತ್ತಿಯ ಮರನೆರಡಣ ಪಗಿನಂ ತ್ರಿಫಲೆ ಪಂಚಮೂಲಮಿವಂ ನೀರೆಜ್ಜಿ
ಯದೆ ಪುದಿಗೆಯ್ತು (ಅಶ್ವತಾ. ೧೪-೧೫). **ಪಗಿನ :** ೧. ಕಂಕರಾಗ್ರದಿಂ
ಮುಜಾದ ತಳೆರ ತದುಕಿನ ಮರದ ನಿಡುಗೋಡೊಳೆಯಾದಜಿಗಿ ಮುಜಾ
ವೆರಸಿ ಕುಳ್ಳಿದರ್ ಪಸಿಯ ಪಗಿನದೊಳ್ ಕಾಲ್ ಜಿಗಿಲ್ಲ ತಕ್ಕಂಕಂಗೊಳ್ಳ
ಸಮಯದೊಳ್ (ರಾಜಕೀ. ೫-೬೫ ವ). ೨. ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ;
ಹಿಮಕರಸುಧಾಕಿರಣದ ತಿರುಳಂತೆ ರಮಣೀಯಮಾದ ಪರಿಮಳದ
ಪಗಿನಮಂ (ಕುಪಂ. ೨-೪೨ ವ). **ಹಗಿನ :** ೧. "ಪಿಲ್, ಪಿಲಿ,
ಪೇಲಿ, ಪೇಲು, ಪಿಲಿ, ಪೈಲಂ-ಈ ೩ ಹಗಿನಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೪೮);
ಅಶಸಿ-ಅಗಸೆಯ, ಪಿಚ್ಚಿಯಾ-ಹಗಿನದಿಂದಲೂ (ಬಾಡಬೀ. ೨-೨-೨೯ ವ).
೨. ಮರ ತಿಗಡು ಹಗಿನ ಮೊದಲಾದವಲ್ಲದಿ ಗಂಧವನವುಮು
ಅಚಾರಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯೆ ಗುರುಲಿಂಗ (ಅವವ. ೫-೧೨). **ಹಗಿನು :**

೧. ದರಸಿಲವದ ಹಗಿನಲಹುಂದಿರವಂಕಿಯೆಂಬವಂ (ಋಷಿ. ೫-೪೮); ಮಗಧರುಹಂ ಮಧು ಕಳ್ಳಿಯ ಹಗಿನುದಧಿ . . . ಇನಿತಾ ಮದಿಸಿ ಶಿಶಿಗೆ ತೊಡೆದೊಂದಲಾ ಭಗದ್ರವಂ ಪಿರಿದಕ್ಕುಂ (ಮಸ್ತು. ೧೮-೨೬); ವೃಕ್ಷಂಗಳಿಗೆ ಹಗಿನ ಪಾಪ ಕದಿದಡೆ ಬೆಳೆವ ವರವೆಂದ (ಔಪಾ. ೬-೯-೫); ಎಲವದ ಹಗಿನು, ಅಪಾಧಗಣಿಸು . . . ಜೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ . . . ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಪೈತ್ಯದಿಂದಾದ ಗಂಡ, ದಮ್ಮ ಮುಂತಾಗಿ ಮಾಣುಂ (ಸಕವ್ಯ. ೧೪೬). ೨. "ನಿಯೋಗಃ - ಹಗಿನು; ದೇವಧೂಪ" (ಓಷಧಿ. ೮೬); ಸುಗುಣದುರ್ಗುಣವೆಂಬುಭಯದ ಹಗಿನುವ ತೆಗೆದು ನಿಜಸುಗಂಧದ ಧೂಪವನಿಕ್ಕಿ (ಸರ್ವ. ೫೪-೨೯೦); ಹುಲ್ಲು ಕಿಚ್ಚುವ ಕಲ್ಲು ಬೀಜವ ನೀರ ನೆಳಲುನ ಗಾಳಿಯ ನಾರುವ ಅಗ್ನಿಯ ಹಗಿನು [ಪಾಪಂ. ನ]ವ ದಿಸಿಲಿನ ರುಚಿಯ ತನ್ನ ಬೆಳಗುವನಾರು ಬಲ್ಲರು ಗುಡೇಶ್ವರ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರಲ್ಲದೆ (ಅನು. ೧೬೫-೬೧೬). 'ಪಗಿಲ್' ಪರಾ. [ದೇ. ೫ ತಮಿ. ಪಚ್ಚಿ, ಪಯಿನ್; ಮಲ. ಪಚ, ಪಯ, ಪಕ; ತುಳು. ಪಯ]

ಪಗಿನ 'ಪಗಿನ್' ನೋ.

ಪಗಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು; ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು : "ಪಗಿಲ್-ಸಿಗ್ಗು ಸಂಕ್ಷೇಪಯೋಃ" (ಶಮಧಾ. ೫); "ಪಗಿಲ್ತು ದು ಪತ್ತಿ ದುದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೬); ಬಿಗಿದೊಗದ ನಿನ್ನ ಮೊಲೆಗಳ ಮೃಗಮದದ ಪುಳಿಂಚುಗಳ ಪಗಿಲ್ತಿ [ಪಾಪಂ. ನಿತ್ತಿ]ರಲ್ (ಪಂಪ. ೮-೬೬); ಆ ಮನೋಹರನ ಮಂದ್ಯಸಿ ನಿಂದ ಜಂಪನದನ್ನಿಂ ಪಗಿಲ್ತು ಪತ್ತಿ ಬೆಳ್ಳುಪಿಸಿ ರಂಜಿಸುವ ಕೆಂಜಿಡೆಯ ಮೊದಲಿಂ ಬೆದಂಗುವಡೆದು ಮಿಜುಪ ಪೆಚ್ಚಿನೊಸಲೊಳಂ (ಕಾಪಂಧ. ೯೨೬); ಅಗಲ ಗಡದ ಪೊರ್ಕುಬಾಯಿನವಯವದೊಳ್ಳಲ್ಲಿಗೆ . . . ಪಗಿಲ್ತು ಕೆಲವುವಸಲಿಲಮುಂ (ಜಾವಿ. ೬-೫೫); ಪಗಿಲ್ತು ಕತ್ತುಯ ಪತ್ರಲತಾಂಕುರದಕ್ಕೆ ತಳ್ಳು . . . ನಿರವಿಸುತಿದೊಡಂ (ವರ್ಧ. ೬-೫೦); ನೀಂ ಶ್ರೀಲೋಲಂ ಸಿರಿಯಂ ಪಗಿಲ್ತು ತೆರದಿಂದಪ್ಪಿರ್ ಮೇಣ್ಣುಕ್ಷದೋಳ್ (ಮೃ. ೫೫. ೨-೨೪). ೨. ಸೇರು; ಕೂಡು; ಜೊತೆಯಾಗು; ಒಟ್ಟುಗೂಡು; ಹೆಣೆದುಕೊಳ್ಳು; ಪೊರೆಪೊರೆ ಗೊಂಡಿರೆ ಮುಗಿಲ್ ಪಗಿಲ್ತುವು ನಭದೋಳ್ (ಪಂಪ. ೬-೧೬೫); ಕರ್ಪ ಕಾಮುಗಿಲ ಮಿಂಚಿನೆ ಕಣ್ಣಿರುಮಿ ಮಿಂಚಿ ಸಾರ್ಥಕಸಿ ಪಗಿಲ್ತು ಕೇಳಿಯೆ ಬಲ್ಲುದಿ ತೋಟಿ (ಶಬರಂ. ೬-೧೫); ಕನ್ನಲ್ ಜಾಟುವ ಜವಂ ಗೆಡದೊತ್ತುವ ಪತ್ತು ಪಣ್ಣಿನಂ ದಿಗವ ತುಡುಂಕುವಪ್ಪಳಿವ ದಿನ್ನ ಜಮೊಪ್ಪಿ ಪಗಿಲ್ತು ಕಾದಿದರ್ (ಶಬರಂ. ೪-೬೪); ಕಡಲಿಂ ಬಾಂಬರಂ ನೆಗೆದ ಕಮುಗಿಲೊಡ್ಡಿಂ ಪಗಿಲ್ತು ಕೊಳನ ನೀರುಣಲೆಂದು ತೇಂಕಿವರ್ ಕಿಜು ಮುಗಿಲ್ (ರಾಮಾ. ೧೦೧-೧೦). ೩. ಹುಟ್ಟು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹರಡು; ಕದಿದು ನಿಲಂಪಕೋಟಿ ಮೊಗಿಯುತ್ತಿರೆ ಶಂಖದ ಬಳ್ಳಿ ತಳ್ಳುಮೋ ಪವಳದ ಬಳ್ಳಿ ಪರ್ವಿದುಮೋ ಪಾಪಸಿಬಳ್ಳಿ ಪಗಿಲ್ತುಮೋ ಸಮುದ್ರವನಿನೆ (ಪುಷ್ಪ. ೧೧-೧೬).

ಪಗುಡಿ (ನಾ). ೧. ಹಾಸ್ಯ; ಕುಚೋದ್ಯ; ಲೇವಡಿ : ಸರಸಸಮ್ಮೇಳ ಪಗುಡಿ ಪರಿಹಾಸಕ ಚದುರಂಗ ನೆತ್ತ ಪಗಡೆ ಜೂಜು ಶಿವಭಕ್ತಗುಂಟಿ (ವಿಲೇಶ್ವ. ೬೬). ೨. ಹಾಸ್ಯಗಾರ; ಕುಚೋದ್ಯ ಮಾಡುವವನು : ನೇವದ ಪಶಿಸುವಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವನೋದುವಲ್ಲಿ ಅಗಮಂಗಳ ತಿಳವಲ್ಲಿ ಶಿವಜ್ಞಾನ ಅನುಭಾವವ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಪಗುಡಿ ಪರಿಹಾಸಕರ ಅರ್ಥಕಾಟರ ಹೊತ್ತು ಹೋಕನಿಗಾಗಿ ಘಟ್ಟವರ ಕೂಡಲುಂಟಿ (ಅಂಬನ. ೪. ೩೯೮-೧೪೬೧); ಶಿವ ಲಿಂಗಪೂಜೆಯ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಪಗುಡಿ ಪರಿಹಾಸಕರ ವಾಗಾದಿಗಳ ಕೂಡದೆ (ತುಳುಗಾ. ೬-೧೯); ವಿಷಯ ಸೊಕ್ಕಿದಿಲಿಗಳನು ಪದವ ಬೆಕ್ಕುಗಳ ಪಗುಡಿ ಗುಣತರ್ಕಿಯರ್ ಇಹಪರದೋಳಕ್ಕಿಯರ್ (ಪತಿಲ. ೨-೬೦). [?]

ಪಗುಡಿತನ (ನಾ). ಪರಿಹಾಸ ಮಾಡುವಿಕೆ; ಕುಚೋದ್ಯ ಮಾಡುವಿಕೆ : ಭಕ್ತನು ವಿರಕ್ತಂಗಿ ಜೂಜುವೇಂಟಿ ಕುತರ್ಕ ಕರ್ಕಸ ನೆತ್ತ ಚದು ರಂಗ ಪಗಡೆ ಪಗುಡಿತನ ಪರಿಹಾಸಕ ಇಂತೀ ಸಮೇಳ ಸ್ಪರ್ಶಂ (ಸಂಚಂ) ಗಳ ಮಾಡುತ್ತ (ಸರ್ವ. ೯೬-೫೬೬). [ಪಗುಡಿ + ತನ]

ಪಗುಡಿ, ಪಗದಿ, ಪೊಗದಿ (ನಾ). ಸಾಮಂತರಾಜರು ಸಾರ್ವಭೌಮನಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಧನರೂಪವಾದ ಕಾಣಿಕೆ, - ಕಪ್ಪ; ಆಶ್ರಿತ ಸಂಸ್ಥಾನವು ಪೋಷಕರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ವಾರ್ಷಿಕ ಕಪ್ಪ, - ತೆರಿಗೆ : ತುರುಕಿಗೆ ಪಗುಡಿ ತೆರುಥಾಯೆಂಬದರಿಂದ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಅವರಲ್ಲಿ ಮುನ್ಸೂಚುವರಹದ ಗ್ರಾಮವೂ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥ. ೯೮-೯೦; 1668); ಯಾಗ ಹೆಚ್ಚಿದು ಪಗುಡಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಮೇಲೆ ಗಿಂಕಿ (ಎಕ. VII, ತೀರ್ಥ. ೨೧೦-೧೩; 1758); ಮತ್ತಂ ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರಂ ಗಳೊಳಕಾಲಚಕ್ರದೊಳಿತ್ತುವುತ್ತಾರ ಪಗುಡಿಯನೆತ್ತದಂತು ಯಾಮುಳ ಮುಂ ರಚಿಸಿ (ಕಳಸ್ಯ. ೧೦-೨೦); ವನ್ನಿಕೆಗೆ ಬಂದ ಅವನಿಂದ ಪಗುಡಿಯ ಹಣವು ಬರುವಂತೆ ಮಿಣ್ಣಿನೆ ಮಾಡಿದ್ದರು (ಬೆಟ್ಟ. ೪೪-೧೨). ಪಗದಿ : ಮುಗಿಲ ನಾಡನಿಕ್ಕು ಮೂಗುಬ್ಬಸಗೆಯ್ತು ಪಗದಿ ಬೊಡಾಯಿಯ ಪಟ್ಟಿ ಪಗಲೆ ಕೊಂಡ ವಿಗಡ ದೇವತೆ ತನ್ನ ದಿಂಕದೊಳಯ್ತುರೆ (ಚಕ್ರ. ೨೧); ಪಗದಿ ಮುಂತಾದನ್ನು ಕ್ಯಾಲದಂತೆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ತಾಕಿಕೆ ಮಾಡಿಸಿ (ಮೃ. ೧೯೬೦, ೪೪-೮; 1768); ಅರಸುಗಳಿರ, ನಮಗೆ ಪಗದಿಗಳಂ ಕೊಡುತ್ತ ಎಂದಿನಂತೆ ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕರಾಗಿ ಇರಿ (ಮದ್ರಾ. ೧೬೫); ಪಗದಿ ಕೊಡದವನಿಗೆ ನಿಗದಿ ಮಾಡಿ ಬಿಸು ? (ಗಾಡ). ಪೊಗದಿ : ಆ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ಶೆಟ್ಟಿಯು ಬಂದು . . . ಮುಜೀದಾರ ಧೊಲೆಗಳಿಗೆ ೧೨ ಸಾವಿರ ವರಹಗಳನ್ನು ಪೊಗದಿ ಕೊಡುವಂತೆ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿ . . . ಹೊರಟು ಹೋದನು (ಪಾಪಂ. ೫೬); ರಾಜಬಡೆಯರು . . . ತಾವು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಪೊಗದಿಯನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ತಪ್ಪಿಸಿದರು (ಸಂಸಕ. ೧೩೦); ಗುಮ್ಮ ನಾಯಕನು ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸಿಗೆ ಪೊಗದಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾ . . . ಕೌಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. (ಪಾಪಂ. ೬). 'ಪಂಗಿ' ಪರಾ.

ಪಗದಿಹಣ, ಪೊಗದಿಹಣ - ಸಾಮಂತರಾಜರು ಸಾರ್ವಭೌಮನಿಗೆ ಕಪ್ಪವಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಧನ : ಅನಂದಸಂವತ್ಸರದ ಫಾಲ್ಗುಣ ಶುದ್ಧ ೬ ಶುಕ್ರವಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾವಳಿತವಾದ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪಗದಿಹಣ ಬರುವಂತೆ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ ರಾಜ್ಯಗಳು (ಪಾಪಂ. ೧); ಪೊಗದಿ ಕೊಡುವ ರಾಜ್ಯದಿಂದ-ಕೊಡುವ ಪೊಗದಿಹಣ ಅಪಹಾರವಾಗುವುದು (ಪಾಪಂ. ೧೩೬).

[ದೇ. ೫ ತಮಿ. ಪಕುತಿ; ಮಲ. ಪಗುಡಿ; ತುಳು. ಪಗದಿ; ತೆಲು. ಪಗದಿ./ಸಂ. ಭಕ್ತಿ]

ಪಗ್ಗಿ, ಹಗ್ಗಿ (ಕ್ರಿ). ದ್ವೇಷಿಸು; ವಿರೋಧಿಸು; ಶತ್ರುತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದು : ಪಗಿದು ಮೂಜುಂ ಮೆಯ್ಯಂ ಸಮೆದು ಮೇಣ್ಣಂ ಕಾಣ್ತು ದು ಪೆಟತೊಂದು ; ಇವಹೊಳಾವುದು ಮನಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುವದಂ ಪೇಟಾನಿನೆ (ರಾಮಾ. ೧೩-೫); ಪಗಿಗಳನ್ ಪಗಿವುದು ಮರುಳಿನಲ್ ನಾನ್ ಮರುಳಿನನ್ (ಬದ್ರ. ೫೨-೧೧೨೬). 'ಪಗಿಯ', 'ಪಗಿವ' ಪರಾ. ಹಗ್ಗಿ; ಆಡಿ ಕಾಡಿ ಬೇಡಿ ನೀಡಿ, ಒಲಿದೊ ಹಗಡೊ ಅರಕೆಯೋ ತನ್ನ ಪೂರ್ಣತೆಯನೆ ತೋರಿ, ಹೊಂದಿ ಬಾಳ್ವ ಹರಕೆಯೋ (ಅಪಲ್ಯ. ೪೫-೧೫); ಎಲ್ಲರಲಿ ದಯೆದೋರಿ, ಯಾರನೂ ಹಗಿಯದಿರಿ (ವೈ. ೪೨-೪೯೩).

[ದೇ. ೫ ತಮಿ. ಪಕ್ಕಿ; ಮಲ. ಪಗಿ]

ಪಗ್ಗಿ, ಪಗಿವು, ಹಗ್ಗಿ (ನಾ). ೧. ದ್ವೇಷ; ಶತ್ರುತ್ವ; ವೈರ : 'ವಿದ್ವೇಷಂ ದ್ವೋಹಂ ವೈರಂ ವಿರೋಧಮನಿ ಪಗಿಯಕ್ಕುಂ' (ವಸ್ತು. ೧೧೧-೪); ಪಗಿ ನೀಗಿಯುಂ ಮೂಳಸು ಪೋಗಿಯುಂ

ಮಾಯಾತಿ ಪೆರ್ಚೆಯುಂ . . . ನೃಪರಂ ತವೆ ಕೊಲ್ವುದು (ಸಂಪಭಾ. ೪-೮೪); ಪಗಿಗೆ ಪಕ್ಕಾಗಿ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ಸಾವುದಾವೆ ಕಾರಣಂ (ಸಂಪತಂ. ೧೧೫-೧೨); ಅಂತು ಪಗೆ ಕೆಳೆಯಿಲ್ಲದಲ್ಲಾ ಮೃಗಂಗಳುಂ ಮಿತ್ರತ್ವ ದೊಳಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೯೧); ಪಗೆ ಕೆಳೆಯಿಂಬ ಭೇದವಿಲ್ಲತಾದೊಡೆ ಮಿಲ್ಲದೆ ಮೋನದಿಂದಮಾರ್ಗ . . . ವಿರಾಜಿಸಿದನಾ ಮುನಿ ಜಂದನವೃಕ್ಷ ಮೊವಿನಂ (ಬಾಧಪ. ೫-೮೧). ೨. ಶತ್ರು; ವೈರಿ: "ಮುಜುನಸಲಂ, ಬೇರಂ, ಪಗೆ-ಈ ೩ ಶತ್ರು" (ಕತಸಾ. ೫೩-೨೫೪); ಅನಲಾನಿಲ ಸಂಯೋಗಮುರಿಪದಿಕುಮ ಪಗೆಯಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೬); ಪಗೆಯಂತೆ ಭಯಮಂ ಮಾಲ್ವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೬೫); ಪಗೆಯಂ ಬಾಲಕನೆಂಬರೆ (ಸೋಮೇಶ. ೪೧); ಪಗೆಯೊಮ್ಮ ಕೆಳೆಯನಾಗುವ ನೊಮ್ಮ ಕೆಳೆಯನೆ ಪಗೆಯನಾಗುವದೊಂದ ಪಗರಣದಂತಿರ್ದ ಭವದೊಳಿ ನ್ನಾರಾರ ಬಗ್ಗಿದೊನುವೆಂದಪರರು (ಭರಣ. ೩೫-೫೩); ಅಳಿಕ್ಕರಕೆ ಪಗೆ ಸರ್ವಜನಕೆ ಸುಖಗಳನೀವೆವು ಸೌರಭದಲಿ . . . ಎಂದಲೊಪ್ಪಿದುವು ಸಂಪಗೆಗಳ. (ಕಂಸವಿ. ೫-೯೩). **ಪಗೆವು:** ೩. ಪಗೆವಿನ ಪೆಸರೊಳಿ ರಾವಣಂ ಬರ್ಕ್ಕಿ ಬಿನ್ನಿತ್ತದೆಯುಂ . . . ಕೀರ್ತ್ಯಾಂಗನಾದ್ಯ ಕೌಪರಸರಸಿ ಮಾತ್ಸರಣ್ಯನಾಚಪ್ರಚ್ಛಂ (ಸೌಖ್ಯ. XI-೩, ೩೪-೬೪; ಸು. 1045). **ಹಗ್ಗ:** ೧. ಹಗೆ ಕೆಳೆಗೊಂದಿಲ್ಲ ಪುರವದವಿಯಂದಿಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೪೦); ಬೊಮ್ಮಗವು[ದ]ನ ಮಗ ಬೈಗ[ಗ]ವುಡನ ಹಗೆಗೆ ಕವುತೆಯ ಹದ ಮಾದೆ ಗವುಡ ಗಿನ ಮಲಗವುಡನ ಕೊಂದು (ಮೃಗರಿ. ೧೯೩೨, ೨೦-೬; 1229); ಮುಜಾದುದ್ದ ರಪುರಾಯದಳ ಹಗೆ ಹಜಾದುದ್ದ ಕುರುಪತಿಗೆ (ಕುಮಾರ. ೧೪-೬); ಈಹಾಳುಬದುಕಿಗಾಗಿ ಹಗೆಯು ಬೇಡ ನೀ ತಿಳಿದು ನೋಡೆಚ್ಚುಕೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೦-೩); ಕುಳಿತರೆ ಕುಂತರೆ ಹುಳುಕನೆ ಬಗೆವೆ, ತುಸು ತಪ್ಪಾದರು ಕಲಹವ ತೆಗೆವೆ; ಒಲವೋ ಹಗೆಯೋ ಯಾವುದಿದು? (ಒಲುಮೆ. ೨೬-೯). ೨. "ಅಭಿಯಾತಿ, ಆರಾತಿ: . . . ದ್ವಿಸನ್ -ಈ ೨೪ ಹಗೆ" (ಹರಾಯು. ೬೫-೩೦೧); ಭಂಡಾರಂ ಸವೆದೇ ಪ್ರದೆ ಕೆಟ್ಟಿಡೆ ಹಗೆ ಸಮಾಪವಾದೆಯಲಿರಲಾಗದು (ಸಂಪತಂ. ೩೯-೨೨); ತನ್ನಾತ್ಮ ತನಗೆ ಹಗೆಯಾದ ಬಳಿಕ ದಿನ್ಯಾಣವುಂಟೇ (ಬಸವ. ೧೨); ಪರಿಹರಿಸಿ ಮಗುಳೆಚ್ಚಿ ನೀತನು ಭರಣಪನವನೀಶನಿಚ್ಚುನು ಹಗೆಯ ರಥ ಹಯವ (ಕುಮಾರ. ೧೧-೪೪); ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು . . . ರಾಜೋಪಾಯ ಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದು ಹಗೆಗಳ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಮುರಿದರು (ಪ್ರೀತಿಪಾ. ೧೪೪).

ಪಗೆಕೋಳಾಹ = ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ತಳಮಳವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು; ನಗುವಳು . . . ಮನದೊಳುಬ್ಬವಳು ದುಗುಡಕೋಳಾಹ ದುರ್ಗಕೋಳಾಹ ಪಗೆಕೋಳಾಹವನ ಮುಂದವಳು (ಭರಣ. ೧೪-೧೧೬). **ಪಗೆ ಮುಟ್ಟಿ ಗಂಡ** = ಶತ್ರುಗಳು ಎದುರಿಸಿದರೆ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು; ನೀರ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ದಕ್ಷಿಣದೊಳಿಟ್ಟಂ ಪಗೆ ಮುಟ್ಟಿಗಂಡಂ . . . ಶ್ರೀಮಚ್ಚ ಬೈಯ್ಯದೇವರ್ (ಸೌಖ್ಯ. XI-೩, ೩೪-೩೬; 1045). **ಪಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಗಂಡ** = ಶತ್ರುವೂ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ನೀರ; ಒಂದು ಬಿರುದು; ದಿವ್ಯಾದ್ವೈಯೊಳು ಕಾದಿ ತಟ್ಟಿಡಿದು ಗಿಲ್ಲ ತುರಗದಳಮಂ ತಂದ ಪಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಗಂಡ . . . ರಣರಂಗನಿಂಗ (ಸೌಖ್ಯ. IX-೩, ೩೪೩-೩೫; 1226). **ಹಗೆ ಮಾಡು** = ದ್ವೇಷಿಸು; ವೈರತ್ವ ತಾಳು; ನಿಮಗೆ ಹಗೆ ಮಾಡಿ ತೋಟಾದಿನ ಕೇಳಿರೆ (ಸರ್ವನ. ೧೬೪-೪೨೯). **ಹಗೆಯಾಗು** = ದ್ವೇಷಿ ಯಾಗು; ಶತ್ರುವಾಗು; ಜಲವಿಳಿಯಲೀ ವನ ಕಲುಷಕಾನನವಾಯ್ತು ಭಾರಿಯು ಮಳಂಗಾಶ್ರಯವಾಯ್ತು ನಮ್ಮಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹಗೆಯಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೧-೧೦-೩); ಇಂದು ದಾರಿಯೂ ತನಗೆ ಹಗೆಯಾಯಿತೇ

(ಕಾಲೂರ. ೧೧೪೫೫೫೫); ಗೆಳೆಯನಾಗಿ ಬಂದವನು ಹಗೆಯಾಗಿ ಮರಳು ವಂತಾಯಿತು(ಹಾಡುತ್. ೨೫). [**ಪಗ್ಗ** / **ತಮಿ**. ಪಕ್ಕಿ, ಪಕ್ಕಿಮ್ಮ; ಮಲ. ತೆಲು. ಪಗ; ತುಳು. ಪಗೆ]

ಪಗೆಕಾಟ 'ಪಗೆಗಾಟ' ನೋ.

ಪಗೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ದ್ವೇಷವನ್ನು ಹೊಂದು; ವೈರವನ್ನು ತಾಳು; ನೆನದಿಂ ಜಾನಕಿಯಂ ಪೋಗೊಳಿಸಿ ದಾನವರೊಳ್ ಪಗೆಗಟ್ಟು . . . ಕಾದಿ ಬಂಡದೊಳಿಬರಂ ಸೈವಿನ್ನಿಟ್ಟಿದುದು ಜನಮೆ ಎಂಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪-೧೦). [**ಪಗ್ಗ** + **ಕಟ್ಟು**]

ಪಗೆಗಾಟ, ಪಗೆಕಾಟ, ಹಗೆಗಾರ (ನಾ). ಆಗದವನು; ಶತ್ರು; ದ್ವೇಷಿ; ಪುಟ್ಟಂಟಿನಂ ನಂಬಿ ಬಲ್ಲಂಟಿನಂ ಬಿಡುವ ಪಗೆಗಾಟನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೫೧); ಪಗೆಗಾಟರ ಮೊನಗಾಟರ ಬೀರ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೧-೩). **ಪಗೆಕಾಟ:** ಪಾಟಿಕಾಟನೊಳ್ಳು ದಿವಾಟಂ ಪಗೆಕಾಟನಾಗಿಯುಂ ಕೆಯ್ಯಿಗೆ ತಕ್ಕಂ ಕೆಯ್ಯು ಕಾಟನೆನಿಸಲ್ಪಾಯಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೩೨೫); ವ್ಯವಹರಿಸೆಂಬಲ್ಲಿ ಕಾಟ ಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ . . . ಪಗೆಕಾಟಂ, ಬಗೆಕಾಟಂ (ತಮದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ). **ಹಗೆಗಾರ:** (೨). [**ಪಗ್ಗ** + **ಕಾಟ**]

ಪಗೆಗೊಳ್, ಹಗೆಗೊಳ್, ಹಗೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ದ್ವೇಷವನ್ನು ಹೊಂದು; ವೈರವನ್ನು ತಾಳು; ಶತ್ರುತ್ವವನ್ನು ಪಡೆ; ಪಗೆ ಗೊಂಡಾಡುವ ಶತ್ರುಭೂತಗಳಂ (ಎಚ್. XIII, ೩೨೯-೩; 929); ಪಣನಿಟ್ಟಾದು ಪಗೆಗೊಂಡರ್ (ಸಂಪಭಾ. ೧೨-೨೯.೪); ಪಗೆಗೊಂಡ ತುಂದಿಯಂ . . . ಸೊಗಯಿಸಿ ಕಾಮನ ಪಗೆಯಂ ಬಗೆಯಂ ತೀರ್ಚಿದುವು ಸುಗ್ಗಿಯೊಳ್ಳಂಪಗೆಗಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೫-೧೯); ಪಾದಾಶ್ರಿತರಾದರ ತಲೆಗಾಡುದು ಪಗೆಗೊಂಡ ನೃಪರ ತಲೆಗೊಂಡುದು ಕಾಮೋದಕ ನೀಮ ದೊಂ ಹರಿಪಾದಾಶ್ರಿತರಾಗಮಿಲ್ಲದೊಡೆ ಪಗೆಗೊಳ್ಳಂ (ಜಗವಿ. ೪-೧೦೫); ಆಕ್ಕಿಬಾ ಮರುಳ್ಳುಂಜಿಗಳೇಕೆ ಸಂಪಗೆಗೊಳ್ ಪಗೆಗೊಂಡುಪೊ ನಿರ್ಗಮಿತ್ತದಿಂ (ಶಮದ. ೧೧೬ ಪ್ರಯೋ). **ಹಗೆಗೊಳ್:** ಹರನ ಹಣಗಟ್ಟ ನಗ್ಗಿಯನು ಹಗೆಗೊಂಬಂದದಿಂ ಇಂದೆನ್ನ ಹಗೆಗೊಂಡೆ (ಹಡಕಾ. ೪-೯). **ಹಗೆಗೊಳ್ಳು:** ಈ ನಿಭೃತಕೋದಂಡಚಂಡಕ್ಕುಲಾನವಿನ ಹೊಯ್ತಿನಲಿ ಹಗೆಗೊಂಡಾನುವವರಾರು (ತೊರರಾ. ೪-೬-೧೪); ಹರಿಯ ಹಗೆಗೊಂಡು ಕೆಡುವಾಯಸಂ ತನಗೆಣೆ (ಚೈವಿಭಾ. ೯-೨೩). [**ಪಗ್ಗ** + **ಕೊಳ್ಳು**]

ಪಗೆತನ, ಹಗೆತನ (ನಾ). ದ್ವೇಷ; ವೈರ: ವಿಶ್ವತೋಮುಖನೊಡನೆ ಬಲ್ಲಗೆತನಂ ಬಂದುದು (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೧೪); ಬಸಗಲ್ಪೆಯುಂ ಕನುಕಾಪ್ತನ ಕದಿರುಂ ಕಾದಿ ಮದಿವುತೆಯುಂ ಬಾಂಪೇಯನಿಕಾಯ ಮಾದುಪಲ್ಲದೊಡೆನಸುಂ ತದ್ವಯಕೆ ಪಗೆತನಂ ಸಮನಿಪುಡೇ (ರಾಜಶೇ. ೨-೫೪). **ಹಗೆತನ:** ಹಗೆತನವು ನಿನ್ನಗೇನು ಕಾರಣ ಚಿಗುರಿದುದು (ತೊರರಾ. ೪-೨-೨೩); ಹಗೆತನದ ಸಾವೊಮ್ಮ ಮುಟ್ಟಿಯೊಡುತಲಿತ್ತು (ಕಾಲೂರ. ೨೯-೨೨). [**ಪಗ್ಗ** + **ತನ**]

ಪಗೆಬಲ್ಟಿ (ನಾ). ಶತ್ರುವಿನ ಶಕ್ತಿ, - ಪರಾಕ್ರಮ: ನಾನೀಗಲುಂ ಪಗೆಬಲ್ಟಿಯಂ ಕಿಂದು ಭಾವಿಸಿದೊಳ್ಳು (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೬೪೬-೧೪೨).

[**ಪಗ್ಗ** + **ಬಲ್ಟಿ**]

ಪಗೆಯೆ, ಹಗೆಯೆ (ನಾ). ಶತ್ರು; ಅರಿ; ದ್ವೇಷಿ: ಪಗೆಯೊಮ್ಮ ಕೆಳೆಯನಾಗುವನೊಮ್ಮ ಕೆಳೆಯನೆ ಪಗೆಯನಾಗುವನು (ಭರಣ. ೩೫-೫೩). **ಹಗೆಯೆ:** ಹಗೆಯರಲಿ ಹತವಾದನೇ ಹಾ ಸುಗುಣನಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಾರನೇ (ಕುಮಾರ. ೪-೨೦); ಹಗೆಯನಾದರೆ ಕುಂದೆ ಗುಣದಲಿ (ಕಾಶೀರಾ. ೩೩-೧೯); ಹಗೆಯರಿಗೆ ವರವೀವರಿಬ್ಬರು ತೆಗೆಯಲರಿಯರು ಕೊಟ್ಟ ವರಗಳ (ಹಂಸಾ. ೨೪).

[**ಪಗ್ಗ** + **ಅ** / **ತಮಿ**. ಪಕ್ಕಿ, ಪಕ್ಕಿ; ಮಲ. ಪಗಯನ್]

ಪಗಿವ, ಪಗಿವ (ನಾ).—ಪಗಿಯು : ಶ್ರೀಪ್ರಭುಮಾಣಿ ಪರಮಸುಭಗನ್ ಪಗಿವರ ಗನ್ಧಾಸ್ತಿ ಪಾಪ್ಪರ ಇಚ್ಛೆ (ಎಕ. XVI, ಮದ್ದಗಿ. ೧೧೨-೨; ೧ನೆಯ ಶತ); ಅಜಾಯದವಂ ಮುನುಗುಂ ಪಗಿವಂಗೆ (ಕವಿಾ, ೧-೭೯); ಪಗಿವರ ಗಂಟಿಲ ಬಳಿಯನೊಡೆದು ಕಳೆವುದನುಕರಿಸುವಂತೆ ತೀವಿ ತೊಟ್ಟಿ ಮುಂಗಿಯು ಬಳೆಗಳನೊಡೆದು ಕಳೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೦೦೦); ಅರ್ಕ ನಂದನಂಗಳವೃತ್ತನೂಜ ಸೋಮಸರಸೀಜಸಖರ್ಪಗಿವರ್ ನಿರಂತರಂ (ಜಾಕಿ. ೨-೧೬); ವೀರವಂ ನೋಟಿಕರ್ ಪೊಗಳಿ ಪಗಿವನ ಸರಳ ಸಾರವಂ ಕಡಿವುತ್ತಿ ವೈರಿಮದಪ್ಪಕಂಠೀರವಂ . . . ದೈತ್ಯನಂ ಪಾತಿಸಿದನು (ಚಿಬ್ಬಪ. ೪೩-೪೭). **ಹಗಿವ :** ನಾಳೆ ಹಗಿವನ ಹೊಯ್ಯ (ಕುನ್ಯಾದ್ವೈ. ೯-೪೩); ಕೇಳಿದ್ದೆ ಸುಗ್ರೀವ ಹಗಿವನ ಮೇಲಣಧಿಕಕ್ರೋಧ ದಿನದಿನ ಕೇಳಿ ದಿಟವಹುದೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿ ನನ್ನೊಳಾದುದು (ತೊರಣ. ೪-೭-೫); ನನ್ನ ಹಗಿವನನ್ನು ಕೊಂದು ನನ್ನ ಕೋಪಾಗ್ನಿಗೆ ಅಡುತಿ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ (ಭಾಮಣಿ. ೬೪).

ಪಗಿವರ ಗಂಡಂ—ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೋರಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅವನನು $x \times x$ ರಿಫಿಗೆ ಮಾರಿ ಪಗಿವರ ಗಣ್ಡಂ (ಸಾಂ. XX, ೨೪-೨೦; 1034). **ಪಗಿವರಾದಿತ್ಯ**—ಶತ್ರುಗಳೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಗೆ ಸೂರ್ಯನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪಗಿವರಾದಿತ್ಯನಾವಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರ[ಶ]ಸ್ತಿ ಸಹಿತ ಶ್ರೀಮನ್ಮನ್ಮಯ ನಾಯಮರಸ[ನುಂ] (ಸಾಂ. XX, ೨೬-೧೧; 1040); ಅಭಿನವ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಪಗಿವರಾದಿತ್ಯ ಶ್ರೀಮತ್ಪ್ರೋಳೋಕ್ಯಮಲ್ಲ (ಸಾಂ. XX, ೩೯-೨೧; 1064). **ಪಗಿವೊಬ್ಬಿ ಗಂಡಂ**—ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪಗಿವೊಬ್ಬಿ ಗಂಡಂ (ಬೊಂಕಣ. ಹಾವೇರಿ, ೧೩೫-೨೫; 1155).

[< ಪಗಿ. / ಕವಿ. ಪಕ್ವವನ್; ತೆಲು. ಪಗವಾಡು]

ಪಗಿವಡೆ (ನಾ). ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ; ಆರಿಬಲ : ಪಗಿವಡೆಯಿಡು ತಾನಂತುಂ ಬಗಿವೊಡೆ ಕಿಟಾಡಲ್ಲ (ನೇಮಿಪ. ೧೦-೧೪೮); ಮೆಟ್ಟಿ ಫಡೆದು ಬಹ ಪಗಿವಡೆ ಗಂಡು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟಿಡಬಲಕೆ ತೊಲಗುವ (ಕುಂಸಾಂ. ೧೧-೫೬); ಬಿಡದಾಗ ಗಡಿಯ ದುರ್ಗಗಳ ಮುತ್ತಿದ ಪಗಿವಡೆಯ ಸನ್ಮಾಹವ ಕೇಳಿ (ಕಂಸವಿ. ೩-೯೯). [ಪಗಿ. + ಪಡೆ]

ಪಗಿವನೆ (ನಾ). ಶತ್ರುವಿನ ಮನೆ : ಪಗಿವನೆಯೊಳಗೆ ನರ್ತಿಸುತಹ ಬಾಲನ ಬಗೆ ಲೇಸಾಯ್ತು ನೋಳ್ವಂಗೆ (ಪೋಪತ. ೧೧-೬೦).

[ಪಗಿ. + ಮನೆ]

ಪಗಿವಾಡಿ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳ ನಾಳೆಯು,—ಬಿಡಾರ : ಗುರುಗಳಂ ಕುಲ ವೃದ್ಧರನಾಡುಗುಯ್ಯ ಕೆಮ್ಮಿಗೆ ಪಗಿವಾಡಿಯೊಳ್ ನಗಿಸಿಕೊಂಡೊಡೆ ಬಂದಪುದೇಂ ಸುಯೋಧನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೬); ನಗೆ ಪಗಿವಾಡಿ ಗೋಗ್ರಹಣದೊಳ್ ಪೊಜಮಾಡಿದ ಬನ್ನಮೊಂಡು ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಮನಮಂ ಪಳಂಚಲೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೧). [ಪಗಿ. + ಪಾಡಿ]

ಪಗಿವು 'ಪಗವು' ನೋ.

ಪಗಿವು 'ಪಗಿ' ನೋ.

ಪಗಿವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ದ್ವೇಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ವಿರೋಧ ವನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಧನಹೀನಂ ಧನಮಿತ್ರಂ ಧನಮುಳ್ಳವನಾವನ ಸ್ವರೂಪಂ ಚಿದ್ರೂಪ ನಿವಾಸಿಯಾನದರ್ಶಂದನಗನುವಂಗಂ ವಿದೂಷಕರ್ ಪಗಿವೊಯ್ದರ್ (ದಕು. ೮-೭೫). [ಪಗಿ. + ಪೊಯ್]

ಪಗಿಸಾಣು (ಕ್ರಿ). ದ್ವೇಷವನ್ನು ಘೋಷಿಸು; ಶತ್ರುತ್ವವನ್ನು ಸಾರು : ಗೋಗೆಳ್ಳಗಲಂ ಸಾಸ್ತಿರ್ ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ಗಾಂಪ ರೊಳ್ಳು ಮನೆಗ್ಗೆ ರಕ್ಕರಿಗರಂ ಪಗಿಸಾಣು ಪಂಬಲಿಸಿ ಬಸವುಮಂತೆ ಪಲ ತೊದಿಂ ಬನ್ನಂಬಡುವರ್ (ಚಿವಂ. ೨೫-೧೪). [ಪಗಿ. + ಸಾಣು]

ಪಗಿಸುಯ್ (ಕ್ರಿ). ದ್ವೇಷವನ್ನು ಕಾರು; ಶತ್ರುತ್ವವನ್ನು ಹೊಮ್ಮಿಸು : ಕಳ್ ನೆತ್ತಿಗೇಟಾದೊನ್, ಪಗಿಸುಯ್ಯ ದ್ವೇಷಮನ್ ಕಾಣುತ್ತುಮುಟುಬಿದೊನ್ . . . ಇದೊ ಬಿಟ್ಟು ಕೆಡದೊನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೭-೧೨೦). [ಪಗಿ. + ಸುಯ್]

ಪಗೋಡ, ಪಗೋಡ (ನಾ). ೧. ಬೌದ್ಧ ದೇವಾಲಯ : ಈ ಬೌದ್ಧರ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವದಲ್ಲಿ "ಪಗೋಡ"ಗಳೆಂದನ್ನು ವರು (ಎಚ್. ೬೧). ೨. ಗೋಪುರ : "(ಇಂದಿಯ, ಚೀನ, ಮೊ. ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ) ದೇವಸ್ಥಾನ, ಪವಿತ್ರಭವನ, ಮು. ಚತುರಸ್ತ್ರ ಗೋಪುರ; ಪಗೋಡ (Pagoda ಇಂಕಣ); ಒಂದು ಮನುಷ್ಯಜೀವನ ವನ್ನುಳಿಸುವುದೆಂದರೆ ಏಳಂತಸ್ತು ಪಗೋಡವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡದು ಎಂಬುದನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊ (ಚಿತ್. ೧೧೦). ೩. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮೂರುರೂಪಾಯಿಗಳ ಮೌಲ್ಯದ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ : "ದ. ಇಂದಿಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ : ಪಗೋಡ" (Pagoda. ಇಂಕಣ); ಸಾವಿರ ಪಗೋಡಾ ಗಳನ್ನು ಭಕ್ತಿಸ್ ಕೊಡು (ಬಾಲಕ. ೩೪೬). **ಪಗೋಡ :** ೧. ಅವರ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ "ಪಗೋಡ" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥ ಹಲವು ಪಗೋಡ ಗಳು ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿವೆ (ಬಾಲಕ. I, ೩೮೧). "ಡಾಗೋಬ" ಪರಾ.

[< ಇಂ. Pagoda; ಪೋರ್ಚು. Pagode]

ಪಗ್ಗ, ಹಗ್ಗ (ನಾ). ೧. ನಾರನ್ನು ಹೊನೆದು ಮಾಡಿದ ದಪ್ಪ ಹುರಿ; ಪಾಶ; ರಜ್ಜು : ಪರಿವ ಮನಕ್ಕೆ ಪಗ್ಗಮಿಲ್ಲಂ ನೋಡುವ ಕಣ್ಣಿಡೆ ಗಟ್ಟಿಲ್ಲಂ (ಅನಂಪ. ೧೧-೩೨ ಪ); ತರಕಾಣಂಬೊಲಡರ್ ಮುಪ್ಪಡಸಿ ಬೇಗಂ ಬಂದು ಕೊಯ್ಯಾಲ್ವಳಂ ಸೆರೆಯೆಂಬಗ್ಗದ ಪಗ್ಗದಿಂ ಬಿಗಿದು ನಂಟಿನೋಡನೋಡಲ್ (ಧರ್ಮನಾ. ೫-೯೭). **ಹಗ್ಗ :** ೧. "ಯೋಕ್ರಂ, ರಶ್ಮಿ, ಅಬಂಧಃ — ಈ ೩ ಹಗ್ಗಂ" (ಹರಾಯು. ೯೪-೪೨೧); ಹರಿವ ಮನಮಂ ಕಟ್ಟಿ ಹಿಡಿದ ಹಗ್ಗಂ ಮಾಡಿ (ಇಳಿ. ದೇ. ೪೮-೧೬); ಹೊಳೆವ ಹಗ್ಗನೆಯಾದ ಮತ್ಸ್ಯನು (ಸಂಭವ. ೪-೮); ನುಗ್ಗಾದ ಬಲವ ಕಾಣುತಲಾ ವರುಣನು ಹಗ್ಗದಿಂದಸುರನಾಯಕರಂ ಮಗ್ಗಿಸಿ (ಅಂಜನ. ೬-೧೪೮); ಹಮ್ಮಯೆಂಬೊಡೆ ಎಮ್ಮೆ ಗಮ್ಮಯೆಂಬೊಡೆ ಹಗ್ಗ ಹೆಮ್ಮೆ ಎಂಬೊಡೆ ಅದಕೆ ಧಮ್ಮಗುದ್ದಿ (ಪುರಂದ. ೨-೫೫-೧); ಹನ್ನೊಡಿ ಹಕ್ಕ ನಾರೊಡಗೊಡಿ ಹಗ್ಗ (ಧರಣ. ೪೯-೮೨); ಸಗ್ಗ ಸಗ್ಗ ವದೋ ಅದು ಉರುಲಿನ ಹಗ್ಗ (ಅರಳು. ೪೧೨-೧೨). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ಭಲ್ಲೆಯೆಂದೂ ಹಗ್ಗ ವೆಂದೂ ಕ್ಷುರಪ್ರವೆಂದೂ . . . ಮೂವತ್ತೆರಡು ಆಯುಧಗಳ ಹೆಸರು (ಖಡ್ಗ. ೨-೩೬).

ಹಗ್ಗ ಹಾಕು — ಉರುಲು ಬಿಗಿ; ಗಾಳಹಾಕು : ಕಾಂಕ ರಾಜನು ಮತ್ತೆ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಹಗ್ಗ ಹಾಕತೊಡಗಿದನು (ಯುಧಂ. ೮೦). [< ಪಾ. ಪಗ್ಗ ಹ. / ಸಂ. ಪ್ರ. ಗ್ರಹ]

ಪಗ್ರಿ (ನಾ). ರುಮಾಲು; ಪಗಡಿ : ಘೋಷಗಳನ್ನುಟ್ಟುಕೊಂಡು ಉತ್ತರಿಯಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಪಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು . . . ಕೀರ್ತನೆ ಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ (ಅಭಾಸ್. ೯೯). [< ಪಗಡಿ. / ಇಂ. Puggree]

ಪಚೆಂಪಚೆ (ನಾ). ಮರದೊಸಿನ : "ಮರದೊಸಿನಂ ಪಚೆಂಪಚೆ" (ಮಂಕಣ. ೩೯-೨೮); "ಪಿಚೆಮ್ಚಿ . . . ಪಚೆಂಪಚಿ, ದಾರುಹದಿಪ್ರಾ, ಪರ್ವಣಿ-೭ ಮರದೊಸಿನ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೫). [ಸಂ. ಪಚೆಂಪಚಾ] **ಪಚೆಕ್ (ಅ).** ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ : ಕೆಸರನ್ನು ಪಚೆಕ್ ಎಂದು ತುಳಿದ ಮೇಲೆ ಬಟ್ಟೆಯಿಲ್ಲ ಕೆಸರಾಗದೆ ಇರುತ್ತದೆಯೆ ? (ರೂಢಿ). **ಪಚೆಗಾರಿಸು 'ಪಚಾರಿಸು' ನೋ.**

ಪಚಡಿ 'ಪಚ್ಚಡಿ' ನೋ.

ಪೆಚನ (ನಾ). ೧. ಬೇಯಿಸುವುದು; ಅಡುವುದು : ಅವಕಾಶ, ಪೂಜನ, ಪಚನ, ಸಂಗ್ರಹಣ, ಧಾರಣವೆಂದು ಆಕಾಶಾದಿ ಪಂಚ ಮಹಾಭೂತಗಳ ಕೃತ್ಯಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೮); ನರಪತುವನ್ನು . . . ತಾಯಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಇರಲು, ತಂದೆಯು ಖಂಡಿಸಿ ಪಚನವನ್ನು ಮಾಡಿಸ ಬೇಕು (ಪೂಜಿ. ೨೦೦). ೨. ತಿಂದ ಆಹಾರವು ಅರಗುವುದು; ಜೀರ್ಣವಾಗುವುದು : ಉಪ್ಪು . . . ಅದರಿಂದ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ರುಚಿ ಹುಟ್ಟುವುದಲ್ಲದೆ ಪಚನವೂ ಆಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೯೮); ರಕ್ತದ ಸಕ್ಕರೆ ಹೆಚ್ಚಳಕ್ಕೆ, ಸ್ವಾಯಂಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ರಕ್ತದ ಹರಿವು, ಪಚನ ಕುಂದು ವುದೇ ಮೊದಲಾದುವು ಈ ಪರಿಣಾಮಗಳು (ಕವಿಕೋ. 1, ೨೨೩).

ಪಚನವಾಗು = ಅರಗು; ಜೀರ್ಣವಾಗು : ಅನ್ನದಿಂದ ನಮ್ಮ ಮೈ ಯಲ್ಲಿ ಈ ಬರಬೇಕಾದರೆ ಅದು ಪಚನವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಅದರ ರಸವಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೨). [ಸಂ.]

ಪೆಚನಂಗಿಯಾ, ಪಚನಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇಯಿಸು; ಅಡು. ೨. (ಅಲಂ) ಅಡಗಿಸು; ನಾಶಪಡಿಸು : ಕುಟಿ ತಾನಾಗದೆ ಸರ್ವ ಶಾಸ್ತ್ರನಿಪುಣಂ ತಾನಾಗದೇ ಕಾಮಮಂ ಪಚನಂಗಿಯ್ಯದೆ . . . ಪಚನ ಬ್ರಹ್ಮದ ಮುಕ್ತಿಯೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦೦). **ಪೆಚನಗೈ :** ೧. ಕುಟಿರುಚಿ ಯಪ್ಪಂತೆ ಸುಯಿಧಾನದೊಳ್ಳದೆ ಪಚನಗೈವುದು ಭಾವೆಯರು (ಹದಿಬ. ೮-೨೩). [ಪಚನ + ಕಿಯಾ]

ಪೆಚನಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಅರಗುವ ಕಾರ್ಯ : ಎಷ್ಟಯಲ್ಲಿ ಕರಿದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಪಚನಕ್ರಿಯೆಗೆ ಅಡ್ಡಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಅರಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೆಲಸ : ಇದೇ ಅಲ್ಲವೇ ಅನುಭವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ರೀತಿ—ಅದನ್ನು ಅರಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿ . . . ಅದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಪಚನಕ್ರಿಯೆ (ಮೂರುಪಾ. ೨೦೫). [ಪಚನ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಪೆಚನಗೈ 'ಪಚನಂಗಿಯಾ' ನೋ.

ಪೆಚನರಸ (ನಾ). ಆಹಾರವು ಜೀರ್ಣವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ದೇಹದೊಳಗೆ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ರವವಿಶೇಷ; ಪಿತ್ತರಸ : ಒಪ್ಪುವು ಪಚನರಸಗಳಿಂದ ಮಲ್ಬೋಸ್ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಗ್ಲೂಕೋಸ್ ಸಕ್ಕರೆಯಾಗಿ ವಿಭಜಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೩). [ಪಚನ + ರಸ]

ಪೆಚನವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಜೀರ್ಣವಾಗಿಸುವ, ಕೆಲಸ,—ಕಾರ್ಯ : ಒಪ್ಪುಗಳು ಪಚನವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಶರೀರಯ ಗುಣವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಬಳಿಕ ಜೀರ್ಣವಾಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೩೩). [ಪಚನ + ವ್ಯಾಪಾರ]

ಪೆಚನಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಪಚನಂಗಿಯಾ ೧ : ತನಿವಾಲ ಶರೀರಯ ನಾಡ ಪಚನಿಸುತ (ಲಿಂಗಪು. ೮-೩); ಕಣಿವೆ ಬಟ್ಟೆ ತೆಗೆದು ಪಣಿಪೂಸಲನ್ನಕ್ಕೆ ಮಣಿದು ಪೈಕವದ ವರ್ತುಳಭಾಷಣಂಗೈದು ಲಣಿತಗವಿಯಿಂ ಪಚನಿಸುತ್ತ (ಲಿಂಗಪು. ೮-೧೦). [ಪಚನ + ಇಸು]

ಪೆಚನೆ (ನಾ). ಪಕ್ವಗೊಳಿಸುವಿಕೆ : ದೇವರನೆಯದೆ ಕಾವ್ಯದ ರಚನೆಯ ನುತಿಯರಿ ಇಲ್ಲದೆ ಭಾವದ ಪಚನೆಯ ? (ಗಣೇಶ. ೧-೨). [ಸಂ. ಪಚನ]

ಪೆಚಪೆಚೆ (ನಾ). ಕೆಸರು ಮೊದಲಾದ ದ್ರವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಸಮನೆ ತುಳಿಯುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವ ಶಬ್ದ : ಆ ರಸ್ತೆಗೆ ಹಿರು ಹಾಕಿಲ್ಲ. ಮಳೆ ಬಂದುದಿಟ್ಟರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಪಚಪಚ ಎಂದು ರಾದಿಮಣ್ಣನ್ನು ತುಳಿದುಕೊಂಡು ಓಡಾಡ ಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಪೆಚರಿ 'ಪಚ್ಚಾರಿ' ನೋ.

ಪೆಚಾರ್ (ನಾ). ಮೂದಲಿಕೆ; ಅವಹೇಳನ; ನಿಂದೆ : 'ಪಚಾರಿಸು' ಪರಾ. [<ಪ್ರಾ. ಪಚ್ಚಾರ]

ಪೆಚಾರ್ (ನಾ). ಪ್ರಸಾರ; ಪ್ರಚಾರ : 'ಪಚಾರಿಸು' ಪರಾ.

[<ಸಂ. ಪ್ರಚಾರ]

ಪೆಚಾರಿಸು, ಪಚಗಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೀಯಾಳಿಸು; ಮೂದಲಿಸು; ಅವಹೇಳನ ಮಾಡು : ಓಡುವ ಖಳಪರವೃಥನಂ ನೋಡಿ ಮಹೀನಾಥನಂದು ಧನುವಂ ಕೈಕೊಂಡೋಡದಿರಿದಿರ್ಚಿಸುತ್ತಂ ಕೂಡೆ ಪಚಾರಿಸುತೆ ಬೆಂದಿದನತಿಜನದಿಂ (ಉಪ್ಪಟ. ೪-೧೦೪); ವನಧಿಪನ ಸೋಲುವ ಪಚಾರಿಸಿ ತನಿಗೆಯನುದ್ವಿಸುವ ಹಾಸ್ಯದ ವಿನುತಪರಿಹಾಸಕರಿ ನಸೆದುದು ಸಭೆ ದಶಾನನನ (ತೊರಂ. ೩-೧೦-೧೦); ಕರ್ಣಾಟಂ ಗಗನದಿಂ ದಿದ್ದಿಲೆಗೆ ಪೊಡೆಬೆಂದಿನಂತೆ ಪುಟನೆಗೆದದ್ದು ರೋಷದಿಂ ಭುಡುಭುಡಿಸಿ ಪಾರ್ಥಸುತನಂ ಪಚಾರಿಸಿ ಕನಲ್ಪು ತೆಗೆದಿಸಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೧೯); ಇವರ ಮನೆದೇವರು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಪಚಾರಿಸಿ-ನನ್ನ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಕಂಡ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಬೇಡ . . . ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿ (ಚಕ್ರವಾ. ೪). ೨. ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸು; ಉದಾಸೀನ ಮಾಡು : ದಾನವನಾ ಗಡಿಯ ಬೆಂದಿ ದದೆ ತೆಗೆದಬ್ಬರಿಸಿ ದೇವನಣಿಡಲು ಬಹ ಗಡಿಯನು ಪಚಾರಿಸಿ ಹಿಡಿದ ನಸುರಾರಿ (ಪ್ರಹ್ಲಾ. ೩-೪೨). ೩. ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಎದುರಿಸು : ಸಾರಣನ ಮುಪ್ಪತ್ತು ಬಾಣದಿ ಪಚಾರಿಸುತ ಮರೀಚನಂ ಪತ್ತು ಮೂಗಾಣದಿ ರ್ಬೂದಿಸುತ (ರಾವಣೋ. ೪೨); ಭೂರಿಸರಳ ಸಮರುತುರೆ ಪಚಾರಿ ಸುತ್ತಲೆ ಚಾರಿವರಿವುತಂದು ರವಿಕುಮಾರಕನಲಿ ಭೂಪನಿಜೆಯ ದೀರುವಂತೆ ಯಚ್ಚ ಶರದ ಸಾರಗಟಿಸಲು (ಕರ್ಣಾ. ೧೦). **ಪೆಚಗಾರಿಸು :** (೧).

[ಪಚಾರ್ + ಇಸು]

ಪೆಚಾರಿಸು, ಪಚ್ಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಚಾರಪಡಿಸು; ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸು : ಮುನ್ನಿನ ಕಲಿವೀರ ಧೀರರು ಕಾದಿದ ರಣಗಳನು ಪರಿಪರಿಯಲಿ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲದೆ ಆ ದಳವಿರಾದಲ್ಲಿ ದಿರಿದ ಪಚಾರಿಸಿ ಕಾದಿ ತೋಟಿಲು ದಾರದು (ಬಸವ. ೩೩೮); ವ್ಯಾಳಂ ಕೇಳು ನೀಲಗಿರಿಯಂ ಪಣ್ಣ ಕಡೆಗಾಲದ ಕೃತಾಂತನಂತೆ ದಂತಿಯಂ ನೊಂತಿ ತನ್ನ ಪೆಸರಂ ಪಚಾರಿಸುತ್ತಂ ದಂಪ್ತವಾಕ್ಯನ ಸಮ್ಪುಖಕ್ಕೆ ವರೆ (ಪುಣ್ಯಾ. ೩-೩೨೪); ಕನಲಿ ನುಡಿಗಳಲಾಲಿ ಬೊಬ್ಬಿರಿದನುವರಿತು ಬಿಲ್ಲಾಳು ಸಮರವನೊನರಿ ಸಿತು ಪಯಪಾಡುಪಂಥಗಳಲಿ ಪಚಾರಿಸುತ (ಕೋಗಮ. ೨೧-೪). **ಪೆಚ್ಚರಿಸು :** ಅನ್ಯದರ್ಶನಮತಗಳ ಪ್ರಚ್ಛೇದನೆಯನ್ನ ಭಕ್ತಿಯಂ ಘನ ತರಂ ಮಾಡಿ ಪಚ್ಚರಿಸಿ ವರ್ಧನಗೈಯ್ದುದು (ಪಾನೋಪ. ೧-೫೩).

[ಪಚಾರ್ + ಇಸು]

ಪೆಚಾಲಿ 'ಪಚ್ಚಾರಿ' ನೋ.

ಪೆಚಿಪೆಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಗೋಡೆ ಹಾಳುವುದ ಕ್ಕಾಗಿ ಮಣ್ಣನ್ನು ಪಟಪಟ ಎ೦ದೂ ತುಳಿಯಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಪೆಚಿಯಿಸು, ಪಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡುಗೆ ಮಾಡು; ಬೇಯಿಸು : ದಹಿಸುವುದಿಂತು ದಾಹಕಮುಂ ಪಚಿಯಿಸುವುದಿಂದಿಂತು ಪಾಚಕಮುಂ ಮುಂದಿಂತು ವಿಷಯಭೇದದಿಂ ದಾವಾಗ್ನಿದ್ರವ್ಯಂ ದ್ವಿವಿಧಂ (ಪಸಾರ. ೩೯೮). **ಪೆಚಿಸು :** ೧. ಘೃತ ಮುಗ್ಧದಲಿ ಪಚಿಸಿದ ಪಲವು ಪರಿಮಳವೆರಿದ ತಾಳದ ಗಳನು ತಂದುಜಿ ಬಡಿಸಿದರು ಬಾವನ್ನಗಂಧಿಯರು (ಸಸತ್ಯ. ೧೪-೩); ಪಚನವಂ ಮಾಡುವಂ ಪಚಿಸುವಂ (ಶಬ್ದಾರ್ಥ. ೫೩೩ ಪ್ರಯೋ); ಹೊಂಬಟ್ಟಿ ಲಲ್ಲಿ ನರಮಾಂಸವಂ ತಂದು ನನ್ನ ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಡಲು ಅದಂ ಪಚಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬಾಣಪದ ಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿ (ಕುಕಸ. ೨೧೪); ತನ್ನಗದಂಗೆಮುಂ ಕಡಿದು ಖಂಡಮುಂ ತೆಗೆದು . . . ಪೊರಕ್ಕೆ ಸುಂಟಿಗೆಯಿಂದ ಪಚಿಸಿ (ಕುಮಾಪ. ೪-೨೨೫). ೨. ಅರಗು; ಜೀರ್ಣವಾಗು : ಹಸಿವೆಯಾಗದಿರುವುದು, ಅನ್ನವು ಪಚಿಸದಿರುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಕೀ. ೨೨). **'ಪಚನಿಸು' ಪರಾ.**

[<ಪಚನ+ಇಸು]

ಪಟಿಸು 'ಪಟಿಯಿಸು' ನೋ.

ಪಚ್ಚ₁, ಹಚ್ಚ₁ (ಸಪೂರೂ). 'ಪಸುರ' ಎಂಬ ನಾಮವಾಚಕಕ್ಕೆ ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಆದೇಶರೂಪ: 'ಪಚ್ಚಗಂಬಳಿ', 'ಪಚ್ಚಗಪ್ಪುರ' ಪರಾ. ಹಚ್ಚ₁: 'ಹಚ್ಚನೆ', 'ಹಚ್ಚಹಸಿ' ಪರಾ.

ಪಚ್ಚ₂, ಪಚ್ಚ₃, ಹಚ್ಚ₂ (ನಾ). ೧. ಲೇಪನ; ಬಳಿಯುವಿಕೆ: ಒರೊಮ್ ಕುಳರ್ ಕಪ್ಪುರ ಪಚ್ಚಮನಮರ್ಚ ಮನ್ನಪ್ಪಜ್ಜಲನಪಾತದಿಂ ಮೆಯ್ ಮಿಗೆ ಪುಗುಟ್ಟು ಬೆಂಬ ಸಂಕೆಯಂ ಕೆಳದಿಯರ್ಗಿ ಬಳಿಯುಮರ್ (ವರ್ಧ. ೪-೫೭ ವ). ೨. ಒಡವೆ; ಅಭರಣ: "ಪಸದನರ, ಪಚ್ಚಂ, ಕೊಡಂ-೩ ಅಭರಣಂ" (ಕಶಸಾ. ೬೬-೪೦೯); ಅಲರ್ಪಚ್ಚಂ ಪಚ್ಚಮುಂ ಪೊಚ್ಚಮುವೆನಿಸದೆ ಮೆಯ್ಯಕ್ಕೊಡಂಬಟ್ಟು ತನ್ನೊಳ್ ನಿಲಿ (ಶಾಂತಿ. ೮-೪೫); ಮುತ್ತಿನ ಪಚ್ಚಮಂ ತುಡುವುದಂ ಮುಟಿದೊಪ್ಪಿರೆ (ಕಬ್ಬಿ. ೩೩೬); ಅಚ್ಚಪೂಗನಣಿಸಿ ಕೊಯ್ಯು ತಂದವರಿಂದ ಪಚ್ಚಮಂ ಮಾಡಿ ತತ್ತತ್ ಸ್ವಾನ್ಯಕವದಿಸಿ (ಚಬಪ. ೩೪-೩೧); ಚರಿತ ನಿಲಂಪ ಕಾಂತೆಯರ ಪಚ್ಚದ ಪಚ್ಚೆಯ ಕಾಂತಿ ಕಣ್ಣ ಮುಂಬರಿಯ ಕಪುಂಕೆಗೆತ್ತಿ ಕನಿ (ರಾಜಶೀ. ೧-೧೧೯). 'ಪಂದಲೆವಚ್ಚ' ಪರಾ. ೩. ವೇಷ: 'ಪೊಟಿಪಚ್ಚ' ಪರಾ. ೪. ಸಿಂಗಾರ; ಅಲಂಕಾರ: ಪೂಳವ ಪಚ್ಚದೊಳ್ ಸೊಗಯಿ ಸುವ ಮೃದುತಲ್ಲದೊಳ್ ಲಲಿತಗಂಗಾನದೀಲಹರಿಕಾತಲ್ಲದೊಳ್ . . . ಛಾವಿನಿಪನನನಿ ಸತಿ ಪವದಿಸಿ ನಿಶಾಂತದೊಳ್ (ಕವಿ. ೭-೨೭ ರ೧೪). ಪಚ್ಚ₂: ೨. "ಪಚ್ಚೆಯನಲಾಭರಣಮಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೫೮); ಇಂತು ನೆಗಳಲು ದೇಶದೊರೂರ ಪಚ್ಚೆಗಳು ಸಂತತಂ ಬಂದವಾ ನೈಪನ ಮನದಿಚ್ಚಿ ಗಳು (ಸಂಬರ. ೧-೧೫); ಮಾವಿನ ತಳರನುಟ್ಟು ದಂತದ ಬಳಿಯುನಿಟ್ಟು ಪೂವಿನ ಪಚ್ಚೆಗೊಳಲಂಕರಿಸಿ . . . ಪಾಡುತಿರ್ಪ ವನಚರಿಯರಿಂ ವನಮೆಸೆದುದು (ಚಬಪ. ೫೩-೨೩). ಹಚ್ಚ₂: ೨. ಮುಡುಗಿನ ಪಚ್ಚಂ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಸಮ್ಮಂಗುಡುಗೆಮಗೆ (ಉದ್ವದ. ೩-೩). 'ಕುಳಿರ್ಗಯ್ಯ ಹಚ್ಚ' ಪರಾ. [**ಪಚ್ಚಂ**]

ಪಚ್ಚ₃, 'ಪಸು' ಪರಾ.

ಪಚ್ಚಕರ್ಪುರ 'ಪಚ್ಚಗಪ್ಪುರ' ನೋ.

ಪಚ್ಚಕರ್ಪುರ (ನಾ). (ಕರ್ಪುರವೃಕ್ಷದ ರಸದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ನಸುಹಸುರು ಬಣ್ಣದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ: "ಕರ್ಪುರ, ಫನಸಾರ: . . . ಹಿಮವಾಲುಕಾ-೫ ಕರ್ಪುರದ ಹೆಸರು, ಪಚ್ಚಕರ್ಪುರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೦೮); ಪಚ್ಚಕರ್ಪುರ, ಅಶ್ವಕರ್ಪುರ . . . ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲಿಗೆಗೆ ಗಂಧಾಪವನ್ನು ಮಾಡಲು ಪಿತ್ತಜ್ವರ . . . ನೊದಲಾದುವು ಗುಣವಾಗುವುವು (ಸಕಪ್ಪ. ೮೫); ಪಚ್ಚಕರ್ಪುರ . . . ಪನ್ನೀರು ಮುಂತಾದ ಸಹಜ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಕೇಲಿದವರು ಆ ಕಾಲದವರು (ಸಾಹಿ. ೫೨). [**ಪಚ್ಚ₁ (<ಪಸುರ₂) + ಕರ್ಪುರ**]

ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿ, ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸೀಮಿತಕಾಲಕ್ಕೆ ಆಹಾರ ಬಿಡುವುದು ಅಥವಾ ದೋಷ-ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಯಾವಜ್ಜೀವ ತ್ಯಾಗಮಾಡುವುದು: 'ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿಂಗುಡು' ಪರಾ. ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿ: 'ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿಂಗೊಳ್' ಪರಾ.

[**ಪಪ್ರ. ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿ**]

ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). [ಜೈನ] ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿ ವ್ರತಕ್ಕೆ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಡು; ಆಹಾರನಿವೃತ್ತಿಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸು: ಭಾರಾ ಇನು ಕಾಲಮುಂಡುದು ಸಾಲ್ಮಮೆಮಗೆ ಯಾವಜ್ಜೀವಂ ಬಾಲ್ಯನ್ನಿಗಮುವವಾಸ ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿಂಗುಡುವುದೆಂದೊಡೆ (ವರ್ಧ. ೮೨-೨೧). [**ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿ + ಕುಡು (<ಕೊಡು)**]

ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿ 'ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿ' ನೋ.

ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). [ಜೈನ] ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿವ್ರತವನ್ನು ಕೊಡು; ಆಹಾರನಿವೃತ್ತಿಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡು: ಮತ್ತಂ ತ್ರಿರಾತ್ರೆ ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿಂಗ[ಪಾಠಂ. ಪ್ರತ್ಯಾಪ್ಪಾಣಂ]ಗೊಂಡರ್ (ವರ್ಧ. ೮೨-೨೭). [**ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿ (<ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿ) + ಕೊಳ್**]

ಪಚ್ಚಗಂಬಳಿ (ನಾ). ಹಸುರು ಬಣ್ಣದ ಕಂಬಳಿ: ಕೆಳಗೆ ಎಲ್ಲೆಡೆಗೆ ಹುಲ್ಲಿನ ಪಚ್ಚಗಂಬಳಿ! ನಡುನಡುವೆ ದೋಡಿಸಿರುವ ರತ್ನಗಳಂತೆ ಕಾಡು ಕುಸುಮಗಳ ಸೊಬಗು (ಚಲಾ. ೧೦೮). [**ಪಚ್ಚ₁ (<ಪಸುರ₂) + ಕಂಬಳಿ**]

ಪಚ್ಚಗಪ್ಪುರ, ಪಚ್ಚಕರ್ಪುರ, ಪಚ್ಚಗರ್ಪುರ (ನಾ). = ಪಚ್ಚಕರ್ಪುರ ಸೊಗಯಿಸುವ ಪಚ್ಚಗಪ್ಪುರದ ಪುಷ್ಪಂ ಮೈಗೆ ತಿಗುರಿದೊಡೆ (ಜೈಮಿ. ೩೧-೨). ಪಚ್ಚಕರ್ಪುರ: ಪಚ್ಚಕರ್ಪುರದ ಪನ್ನೀರ ಜಳಕಕ ಹಿಡಿಸಿ ನಿಚ್ಚಟದ ಮುಜ್ಜನಕೊಡು (ಗುಣ. ೨-೪೩). ಪಚ್ಚಗರ್ಪುರ: ದಿಳಿಯಲೆಗಳಂ . . . ಪಚ್ಚಗರ್ಪುರದ ಪರಿಮಳದ ಹಳುಕಂ ಬೆರಿಸಿ ಮೆಚ್ಚುತ್ತ ತಿವಗಿತ್ತು (ಅನೀರ. ದೇ. ೪೪-೩). [**ಪಚ್ಚ₁ (<ಪಸುರ₂) + ಕರ್ಪುರ**]

ಪಚ್ಚಗರ್ಪುರ 'ಪಚ್ಚಗಪ್ಪುರ' ನೋ.

ಪಚ್ಚಗಾಣಿ, ಪಚ್ಚಿಗಾಣಿ (ನಾ). ೧. ವಸ್ತ್ರಾಲಂಕಾರ ಮಾಡುವ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವವನು; ಸಿಂಗರಿಸುವ ಊಳಿಗವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಪ್ರಸಾಧನಗಾರ: "ಪಚ್ಚಾಯ್ಕಂ = ಪಚ್ಚಗಾಣಿ" (ಕಮದ. ಪಂ. ೨). ೨. ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಚಟವುಳ್ಳವನು: ಗಾಳಿಸು ಗೆಲ್ಲನಂ ಹರಹು ಹೂಡೆಗನಂ . . . ಪೂರ್ವ ಪುನವನಂ ಪೊಸೆದಿಕ್ಕುಗೆ ಪಚ್ಚ[ಪಾಠಂ. ಚ್ಚಿ]ಗಾಣನಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೦೭). ಪಚ್ಚಿಗಾಣಿ: ೧. "ಪಚ್ಚಾಯ್ಕಂ ಪಚ್ಚಿಗಾಣಿ ನೀಟನೊ ಕಾಳ್ವಂ?" (ಕರ್ಣಾ. ೫೪). ೨. ಮೇಲಿನ 'ಲೀಲಾವ.' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [**ಪಚ್ಚ₂ + ಗಾಣಿ**]

ಪಚ್ಚಗುಪ್ಪಸ (ನಾ). ೧. ಹಸುರು ಬಣ್ಣದ ರವಿಕೆ, -ಕುಪ್ಪುಸ: ಅಚ್ಚುಹಾಕಿದ ಸೀರೆ ಪಚ್ಚಗುಪ್ಪಸ ಕೊಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮುಟುಕ ಮಾಡುವಳು ಕಾಮನು ನೆಚ್ಚಿದ ಬಾಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೨೭). ೨. ಹಸುರು ಬಣ್ಣದ ಅಂಗಿ, -ಕವಚ: ನಳನಳಪ ಪೊಸ ಪಚ್ಚ[ಪಾಠಂ. ಚ್ಚಿ]ಗುಪ್ಪಸವಳ ವಡುತ್ತಿರೆ ಪಚ್ಚಿಟೊಪ್ಪಿಗೆ ತಲೆಯೊಳಿಸಿಯಲು (ಬಸಪ. ೩೪-೨೨).

[**ಪಚ್ಚ₁ (<ಪಸುರ₂) + ಕುಪ್ಪಸ**]

ಪಚ್ಚಟೊಪ್ಪಿಗೆ (ನಾ). ಹಸುರು ಬಣ್ಣದ ಟೊಪ್ಪಿ: ನಳನಳಪ ಪೊಸ ಪಚ್ಚಗುಪ್ಪಸವಳವಡುತ್ತಿರೆ ಪಚ್ಚ[ಪಾಠಂ. ಚ್ಚಿ]ಟೊಪ್ಪಿಗೆ ತಲೆಯೊಳಿಸಿಯಲು (ಬಸಪ. ೩೪-೨೨).

[**ಪಚ್ಚ₁ (<ಪಸುರ₂) + ಟೊಪ್ಪಿಗೆ (<ಟೋಪಿ)**]

ಪಚ್ಚಡ, ಪಚ್ಚಳಿ, ಹಚ್ಚಡ, ಹಚ್ಚಡಿ, ಹಚ್ಚಡಿ (ನಾ).

೧. ಹೊದೆಯಲು ಅಥವಾ ಹಾಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದಪ್ಪವಾಗಿರುವ) ವಸ್ತ್ರ; ದುಪ್ಪಟೆ; ಚಾದರ: ದೂಸಕನ ಪಣಂ ಕಾಣಲಾಗದೆಂಬಂತೆ ಭೋಂಕನೆ ಪಚ್ಚಡದಿಂ ಮುಸುಂಕಿಕ್ಕಿ (ಜೊಮ್ಮರ. ಪ. ೩೩೪-೧೨); ಅರುಣಮಣಿಕಂಕಣಪ್ರಭೆ ಪರಿದಿರೆ ಪಚ್ಚಡಿಸುವಲ್ಲಿ ಕುಂಕುಮರಸದೊಳ್ ಪೊರೆದುದು ಪಚ್ಚಡ ಮೆಂದೋಸರಿಸಿದಳ್ ಸಚ್ಚೆವಲ್ಲಿತನಮೇಂ ಮುಂದೋ (ಪುಷ್ಪ. ೯-೮೮). ೨. ಉತ್ತರೀಯ; ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ: ಒರ್ವ ಕಳ್ಳ ನೋಡಿ ಬಂದು ಸೆಟ್ಟಿಯ ಮುಟಿಯಂ ಪುಗಲಾ ಪರದಂ ಕೃಪಾಭಾವದಿಂ ಪಚ್ಚಡದಿಂ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರ್ಪನಂ (ಪುಷ್ಪಾ. ೩-೩೭ ವ); ಎದ್ದನು ದಿನ ಶರಣೆಂದು ಕೆಲದೊಳಿರಿಸಿದ್ದ ಪಚ್ಚಡನ ಮೇಲ್ಮಾಳಂತೆ (ಭರಣ. ೧೦-೫೯); ಉಡುವ ಸೀರೆ, ಪೊದವ ಪಚ್ಚಡಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೩

ಪಾಲ್ಯಾ; ಬಣ್ಣದ ಪಚ್ಚೆದವಂ ಬಣ್ಣಂ ಬಿಡಿದಿಡ್ ಜೋತ್ರಿಮಂ ತಾಳ್ವಂ . . . ಎಯ್ಯದಂ ವೈಶ್ಯನವೊಲ್ (ಪಾಲಾಪ್ಪ. ೧-೨-೧೪). 'ಪಚ್ಚೆವಡ್' ಪರಾ. ಪೆಚ್ಚೆಳ್ಳಿ: ೧. 'ಪಚ್ಚೆಳ್ಳಿ' ಪರಾ. ಹಚ್ಚಡ: ೧. ಏಳು ವರಹದ ಹಚ್ಚಡ ಕೊಟರು (ಎಚ್. VII, ೨ನನೊ. ೧೦೭-೭೫; 1576 7). ೩. ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ: ಈ ಎಳೆಯ ಮೇಲೆಯೇ ಇನ್ನೊಂದು ಹರಟೆಯ ಹಚ್ಚಡವನ್ನು ನೇಯುವ ಇಲ್ಲವೆ ನುಂಗುವ ಹೊತ್ತು ಬಂದೀತು (ಮುಂಗಾಪು. ೪ ಮುನ್ನುಡಿ). ೪. ಓರಟಾದ ಬಟ್ಟೆ: ಮಂತ್ರಿ ಪದವಿಗಾಗಿ ಮ್ಯಾಂಥೆಸ್ವರ್ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸಹ ತ್ಯಜಿಸಿ, ಹಚ್ಚಡವನ್ನುಟ್ಟು, ಹೇಲಿಗೆ ಬಂದ ಜಾಣ (ಪಾಳಾಟ. ೧೭). ಹಚ್ಚೆಡ: ೧. "ಹಚ್ಚೆಡಂ ಮುಪ್ಪಟಾಪ್ಪಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧-೨೪); ಮಡದಿಯ ಹಚ್ಚೆಡವುಂ ಸುಲಿವೆದೆಯೊಳ್ಳಿ (೪೪೪ ಕಿವಿಯ ಕೊಪ್ಪಂ ನೀಂ ಕೊಳ್ಳೊಡೆ ನೋಯದಂತೆ ತೆಗೆಯೆಂದೊಡೆ (ಧರ್ಮಪ. ೯-೨೧). ೨. ಉಡುಗೊಳಿಯ ಹಚ್ಚೆಡ ೪ (ಎಚ್. XV, ೭೭೭೭೭. ೨೪೮-೧೨; 1295); ಅಯ್ಯಂಗಳು ಹೊದೆದ ಹಚ್ಚೆಡದ ಸೊಗಂ ಪಿಡಿದು, ಕೈಯಿಂದ ಸೆಳೆಸಿಕೆದು ಹೋಲುತ್ತ ತೆಗೆವಂ (೭೭೭೭. ೪೭-೪೭); ಕಳೆದು ಬಿಡುಬಿಡು ಮತ್ತೆ ರತ್ನಾವಳಿಯ . . . ಲಲಿತಕ್ಕಪ್ಪಾಚಿನವ ಹೊದೆದರು ಹಾಯ್ತು ಹಚ್ಚೆಡವ(ಕುಪ್ಪಾಪ. ೧೭-೫೯); ಹೂವಿನ ಹೊಸ ಬಣ್ಣದ ಹಚ್ಚೆಡವುಂ ಹೊದೆದು . . . ಸುಹೃಜ್ಜನ ವಿತತಿ ನಡೆದುಡೆಮುದದಿಂದ (ಜಯಕಾ. ೧೪-೧೯); ಹತ್ತತ್ತು ಹೊನ್ನಿನ ಹಚ್ಚೆಡ ಹೊತ್ತಾರ ಮುತ್ತಿನಿಬ್ಬಾರ ಕಿವಿಯಾಗ (ಲೋಕಗೀ. ೧೨). ೩. ಮಾಲಿನಿಯ ಕಸೂತಿ ಅಂಚಿನ ಪಟ್ಟಿಯ ಹಚ್ಚೆಡವನ್ನು ಉಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಮೈಗೆ ಆಭರಣಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ (ವಿಜಯ. ೪೨). ಹಚ್ಚೆಡಿ: ೧. ಎದುರಿಗೆ ಹಾಸಿದ ಹಚ್ಚೆಡಿಯ ಮೇಲೆ ಬಂಗಾರಿಯ ಮಗು (ಎಳೇ. ೯). ಹಚ್ಚೆಡದವೆ=ಓರಟು ಬಟ್ಟೆ; ಖಾದಿಯ ವಸ್ತ್ರ: ಹಚ್ಚೆಡದವೆ (ಖಾದಿ)ಯನ್ನು ಹೊರುವ ಗುರುಗಳು ಹೇಳಿದ ಕಥೆಯಿಂದ ಉದ್ಭವಿತ ನಾಗಿ (ದಾಸಪ. ೪೪).

[<ಸಂ. ಪ್ರಚ್ಛದ. / ಪ್ರಾ. ಪಚ್ಛದ, ಪಚ್ಛಯ./ತಮಿ. ಪಚ್ಚಟ; ತುಳು. ಪಚ್ಚಡೆ, ಹಚ್ಚೆಡೆ; ಕೊಡ. ಪಚ್ಚಡ; ತೆಲು. ಪಚ್ಚಡ, ಪಚ್ಚಳ್ ಪಚ್ಚೆಡಕೆ (ನಾ). ಹಸುರು ಬಣ್ಣದ ಅಡಕೆ: ಪಚ್ಚೆಡಕೆ, ಪಚ್ಚೊಲೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೭ ಉದಾ); ಸ್ವರಂ ಪರಮಾಗೆ ಪಚ್ಚೆನೆ ಶ್ಲೋಕ ಪಚ್ಚೊಲೆ, ಪಚ್ಚೆಡಕೆ, ಪಚ್ಚೆಲೆಯೆಂದಪ್ಪುದು (ಶಮದ. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ). 30

[ಪಚ್ಚೆ (<ಪಸರ್) + ಅಡಕೆ.] ಪಚ್ಚೆಡಿ, ಪಚಡಿ (ನಾ). ೧. ಚೂರು; ತುಂಡು: ಇಬ್ಬರೂ ಕೂಡಿ ಮಾವಿನ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಉದುರಿಸಿ, ಪಚ್ಚೆಡಿ ಮಾಡಿ ತಿಂದು . . . ತೃಪ್ತಿ ತಾಳುತ್ತಾರೆ (ಸ್ವಪ್ನಜೂ. ೪೯). ೨. ಹಸಿಯ ತರಕಾರಿಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ಯಂಜನಪದಾರ್ಥ: ಪೂರಿತಾಮ್ನ ಪ್ರಮುಖ ಪಡುರಸದೊಳಿಡ ಪಾಲುಗಳು ಪಚ್ಚೆಡಿ ಭೂರಿಪರಕವಾದ ಪಾತ್ಯಾ ಭೂಸಪಾಚ್ಚಿಯಲಿ (ಸಸಪ್ಪ. ೧೪-೭); ಪಚ್ಚೆಡಿಯ ಮೆಲ್ಲದ ಜರುಚಿಯ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತ (ಜಬಪ. ೫-೭೧); ತಾಳದ ಸೀಕರಣ ಕಸರಿ ಪಚ್ಚೆಡಿಗಳು ಮೇಲಾದ ಪಡುರಸಗಳನು . . . ಲೋಲಾಕ್ಷಿಯರು ಬಡಿಸಿದರು (ಕಂನಡಿ. ೮-೮೫), ಅಚ್ಚೆ ಸಾಸುಮೆಯರೆದು ಮಾಡಿದ ಪಚ್ಚೆಡಿಯ ಹರಳುಪ್ಪುಗಾಯ್ತು . . . ಯೆಕೊಡೆ ಬಡಿದಳಚ್ಚುತಗೆ (ಕೋಗಯ. ೪-೧೪). ಪಚೆಡಿ: ೨. ವರಹಸ್ವಾಮಿಯ ಸನ್ನಿಧಿಯಲು ನಿತ್ಯಕಟ್ಟಳೆಯಾಗಿ ನಡೆವ ದಧ್ವನ್ನದ ಅವಸರತಳಿವೊಂದಕೆ ಅಮೃತವಡಿ ಪುಟ ಕೊಳಗದಳುವೊಕ್ಕಳ ಮೊಸರು ತುಪ್ಪ ಪಚಡಿ ಸವ ಮರುಪರಿಕೆ ಸಲುಲುಮ ಗ ೨೪ ವರಹ (ಎಚ್. XIV, ೨೭೦೧. ೨೭೦-೭; 1551). ೩. (ಆಲಂ) ಹಾಳು; ನಾಶ; ನಜ್ಜುಗುಜ್ಜು: ಕೊಡೆ ಹಿಡಿದು

ಕಾಯ್ ಪಲ್ಲೆ ತಂದರೆ, ಪ್ಯಾಂಟು ಕೂಡಲೆ ಪಚ್ಚಡಿಯು (ಸೊಮು. ೧೨-೧೭). [ದೇ. || ತಮಿ. ಪಚ್ಚಟ; ಕೊಡ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಪಚ್ಚಡಿ./ಮರಾ. ಪಚಡಿ] ಪಚ್ಚೆಡಿ, ಹಚ್ಚೆಡಿ (ನಾ). ೧. ಪಚ್ಚೆಡಿ ೧. : ಸಿಚ್ಚೆಯ ಕಾಪಿನವರ್ ಪರಿತಂದು ಕೋಧಿಸಿ ನೋಡಿ ಪಚ್ಚೆಡಿಯಂ ಪತ್ತಿಡ್ ಕೂಟಿಯಂ ಕಂಡು (ಸಂಚತಂ. ೧೩೦-೧೪); ತಾನುಣ್ಣದ ಪೆಜರ್ಗಿಕ್ಕದ ಪೇನಿಯ ಪಚ್ಚೆಡಿಯೊನ ಪಲೋಧಿಯ ಪೊನ್ನಂ ತಾನೊಂದುಮುಟಿಯಂದಂತಿರಿ ಹೀನಗುಣಂ ಕವರ್ವಕೊಂಡು ಚಾಗಂಗಿಯ್ತುಂ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೭೪); ಮಿಸುಗುವ ಪಚ್ಚೆಡಿಯ ಮೇಲೆ ಪೊದವಾಕೆಯ ನಳಕೋಕ್ಕಚ್ಚೆಡಮಂ ಚದುರಿಂ ಪೊದಿದು (ಜಯಕಾ. ೧೭-೧೭). ಹಚ್ಚೆಡಿ: ೧. "ನಿಜೋಲ; ಪ್ರಚ್ಛದಪಟ ಎಂದೊಡೆ ಹಚ್ಚೆಡಿಯು ನೀರೆ; ಹಚ್ಚೆಡವೆಂದೂ ಎಂಬರು" (ನಾಚರಾ. ೪); "ಹಚ್ಚೆಡಿ-ಪ್ರಚ್ಛಾಡಿ" (ತದ್ ಕೋ. ೪೪). ೨. ಹಾಸುಗೆ; "ತಲ್ವ, ಶಯನ" (ನಾಚರಾ. ೪). [ಪಚ್ಚೆಡ+ಇತಿ] ಪಚ್ಚೆಡಿಗಿಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ತುಂಡರಿಸು; ಸೆಂದರಿಸು: ಕೊಚ್ಚಿ ಪಚ್ಚೆಡಿ ಗಿಯ್ಯು ನಾನಾರ್ಹರಸುರರಂ ಬಹುಜನವಡೆಗೊಂಬನ (ಪರಪ. ೩-೧೭).

[ಪಚ್ಚೆಡಿ+ಗಿಯ್ಯು (<ಕಿಯ್ಯು)] ಪಚ್ಚೆಡಿಸು, ಹಚ್ಚೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊದಿಸು; ಆಚ್ಛಾದಿಸು: ನನೆಯ ಕೊಡವಂ ಮಾಡಿ ಸಂಕೇತಪ್ರತುನೊತ್ತು ಮಾಡಿನ ತಳೆದುಮಂ ಪಾಸೀ ಪೂವಿಂದ ಪಚ್ಚೆಡಿಸುತ್ತಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೧-೧೯). ೨. ಹಾಸು; ಹರಡು: ಪೂವಿನ ಸಿಚ್ಚೆಯೊಳು ಪೊಚ್ಚಪೊಸ ಮುದುವಂ ಪಚ್ಚೆಡಿಸಿ [ಪಾಣಂ. ವಡಿಸಿ]ದ ಹಂಸತೂಳದ ಹಾಸುಮಂಚವನಾಗಿಯ್ಯುತುಂ (ಸಂಚರ. ೧೦-೭೧); ಪೊಳವ ತಣ್ಣದಿಗಲ್ಲ ಪಸೆಯೊಳೆಳೆವಾಕೆಯೊಳೆ ಯೆಲೆಯ ಪಚ್ಚೆಡಿಸಿ . . . ಪನೀರದಳೆದು ತನ್ನಿಮುನಂ ಕಳವಳ ಪ ಕಾಂತೆಯ ಮಲಂಗಿಸಿ (ಪದ್ಯರಾ. ೪೭-೯೨); ಸೇವಂತಿಯಸಳ ಪಚ್ಚೆಡಿಸಿ ಯೊಳಿಹನು ಭೂವನಿತೆಯನಪ್ಪುಪಂತೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೮-೧೨೯); ನಡೆವ ಕಾಂತೆಯರ . . . ಬಿಡದಂಗಕಾಂತಿ ಕನಕದ ಭೂಪಣದ ಹಬೆ ಕೊಡೆ ಪೊಂಬಟ್ಟಿ ಚಲುವ ನಡೆಮದಿಯ ಪಚ್ಚೆಡಿಸದಂತಾಗಿ (ಜಬಪ. ೨-೭-೫೧). ೩. ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು; ಅಣೆಮಾಡು; ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸು: ಸಿರಿಮಂಚಮಂ ಪಚ್ಚೆಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಸುಯ್ಯುತಂ ತಿರುನೀಲಕುಂಕಳಕವರ ಕೆಲವೊಳೊಪ್ಪುತಂ (ತಿರುರ. ದೇ. ೩-೧೭). ೪. ಸಿಂಗರಿಸು; ಅಲಂಕಾರಮಾಡು; ಪಚ್ಚೆಡಿ ಪನೆನೆ ಪಚ್ಚಾಯ್ಲ (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೩೫). ೫. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಪಸರಿಸು: ಚಿಂತೆಯೊನಪ್ಪು ಪೊಗೆ ಪಚ್ಚೆಡಿಸಿರೆ ತಮವೆಂಬ ಸಿಚ್ಚೆ ಪೊಕ್ಕ . . . ಪಲ ತೆರೆದೆ ಸಂದನಕ್ಕಂ (ಸಾಸಂದ. ೭-೧೨). ಹಚ್ಚೆಡಿಸು: ೧. ನಡುವೆ ಮನಮಂಚದಲಿ ಮೇಲ್ಪಾಸಡಕಿಲನು ಹಚ್ಚೆಡಿಸಿದರು (ಕುಪ್ಪಾಪ. ೮-೭); ಬಿಳಿಯ ವಸನವ ಬಿಗಿದು ಹಚ್ಚೆಡಿಸಿ ಸಂಚಳವ ಪರಿಮಳದ ತುಂಬಿಗಳಿಂಚರದ . . . ಕಾಯ್ನನೆಯೊನಿಸಿದುದು ಸಜ್ಜೆವನೆಯಂದ್ವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೭೭); ತಳೆದು ವೃಥ ಪರಿಪರಿಯ ಪುಷ್ಪವಳಿಯ ತಲ್ವದ ಮೇಲೆ ಪತ್ರಾವಳಿಯ ಹಚ್ಚೆಡಿಸುತ್ತ ಮಿಗೆ ತಂಬಿಲ ಕೈಕೊಳುತ . . . ನಿಮಿಷಕೆ ತಿಳವ ಕಾಲ್ಪಿಡಿಸಬಲೆಯರೆ ನಿಟ್ಟಿಸಿದನುರಾರಿ (ಆಕ್ರೂಪ. ೭-೪). ೨. ಪೊಸ ಮಾಡಲಿ ಹಚ್ಚೆಡಿಸಿ ಕುಮಾರಗೆ ಬಿಡದಲೆಗಳಿಂದ ಬೀಸೆ(ಅಂಜನ. ೫-೮೧); ಒಡನೊಪ್ಪುವ ಹಂಸತೂಳದ ತಲ್ವದ ಕಡೆಚೆಲ್ವ ಮಿಸುಗುಮಂಚದಲಿ ಮಡಿಸಿ ಹಚ್ಚೆಡಿಸಿ ರತ್ನದ ಬಟ್ಟುಪೊಳಗೆ ಸಂಗಡಿಸಿದರೆತಮುದದಿಂದ (ಕಂನಡಿ. ೮-೧೭). ೪. ಹಚ್ಚೆಡಿಸುವಾತನಕ್ಕುಂ ಪಚ್ಚಾಯ್ಲಂ (ಕವಿಕಂ. ೧೫೮).

[ಪಚ್ಚೆಡಿ+ಇಸು] ಪೆಚ್ಚೆಣ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವ್ಯವಹಾರ: ಉಚ್ಚತರಸ್ವರಂ ನೆಗೆಯ ತದ್ವಸು ದೇವತಾಮಾರಕನಂದನೇಪಚ್ಚೆಣವಣ್ಣ ನೆನ್ನನುಜಾರತೆಯುಂ ಸಿಚ್ಚೆಯಿಟ್ಟು

ಡಾದವುಮುಚ್ಚದ ಪರ್ಚನೂದುರವ ಕಿರ್ಚನೂಕಿಕ್ಕಿದನೆಂದು ಪೇಟಾ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೩೧). [ಪಚ್ಚ_೪ (< ಪಚ್ಚ_೨) + -ಅಣ]

ಪಚ್ಚ ತಳಕರ್ಪುರ (ನಾ). = ಪಚ್ಚಕರ್ಪುರ: ಕಿಚ್ಚನೂಳು ಸುಳ್ಳು ತವು ಪಚ್ಚ ತಳಕರ್ಪುರವು ಅಚ್ಚಳಿದು ನಿಜದಿ ನಿಂದಂತೆ ಭೇದವನು ಮುಚ್ಚು ವನೆ ಶರಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೨).

[ಪಚ್ಚ_೧ (< ಪಸುರ_೨) + ತಳ? + ಕರ್ಪುರ (< ಕರ್ಪುರ)]

ಪಚ್ಚನೆ, 'ಪಚ್ಚನೆಯ' ನೋ.

ಪಚ್ಚನೆ, (ಅ). ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ; ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾದಂತೆ: ಇನ್ನಂ ಪಚ್ಚನೆಲ್ಲಿದೆ ಬಂದನವಂ ತಾನಿದು ಮರ್ಣಾದಿವಂತಂ (ದಿವ್ಯಚ. ೯-೬೬).

[< ಪಚ್ಚ_೧ + -ನೆ]

ಪಚ್ಚನೆಯ, ಪಚ್ಚನೆ, ಹಚ್ಚನೆ, ಹಚ್ಚನೆಯ (ಗು). ಹಸುರು ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ; ಹಸುರಾದ: ಪಚ್ಚನೆಯ ಬಣ್ಣ-ಪಲಾಶ, ಹರಿಶ, ಹರಿಶ (ನಾಚರಾ. ೪). ಪಚ್ಚನೆ: ಶುಕಾಳಿಯನಂದು ಬಿರ್ಚಪುಷ್ಪ ಗಡೂಳೆ ನೋಟ್ಟು ಪಾಮರಿಯ ಚಾರುಕಟಾಕ್ಷಮರೀಚಿ ನೀಳ್ಳು ಕೋಳಿಗೆ ನೆಲೆಯಾಯ್ತು ತತ್ಕರಮುಖೂರನೇಗಿತ್ತಿದ ಪಚ್ಚನಪ್ಪ ಸತ್ತಿಗಿಳವಟ್ಟು ತೋರ್ಪ ಶಶಿಕಾಂತದ ಕಾಂತದ ಕಾದಿದಂದಿನಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೯೫); ದಿನಕರನಂ ಶಶಿಯಂ ಪಚ್ಚನೆಯದೇ ಬಳಸಿ ನಿಂದ ಪರಿವೇಷದ ನೆಟ್ಟನೆ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುಂ (ಹಟ್ಟಮ. ೫-೧೨); ರಾಜನಿ ನೀರ್ವಾಣದೊತ್ತಿನೊಳ್ ಪಚ್ಚನೆ ಬೆಳೆದ ಹರಿಶ ಶಾಡ್ವಲಮುಂ . . . ಒಪ್ಪಿರೆ ನದೀಪ್ರದೇಶಂ ಚಿಲ್ವಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೦-೨೧). ಹಚ್ಚನೆ: ಹಚ್ಚನೆ ಸೀರೆ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಅವಳು ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾಳೆ (ರೂಢಿ). ಹಚ್ಚನೆಯ: ಹಚ್ಚನೆಯ ಮಣ - ಹರಿಶ, ಹರಿಶ (ನಾಚರಾ. ೪); ಹಚ್ಚನೆಯ ಬಯಲಲಿ ಹರಿದಿ ಬಿದ್ದಿರುದು ಹಿಮಕರನ ಕಿರಣರಾಶಿ (ಕಗದ್ಯ. ೧೩೮); ಹಚ್ಚನೆಯ ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಮುಟ್ಟಿದ ಮದಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ದಳು (ಪ್ರಣವ. ೨); ಹಚ್ಚನೆಯ ಹಸಿರು ಅಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸದು (ಹಾಹುತ. ೯೯).

ಪಚ್ಚನೆ ಪಸಿ = ಪಚ್ಚಪಸಿ ೨: ಪಚ್ಚನೆ ಪಸಿಯ ಗೋವನ್ನು ಕರಮ[ನ]ಯದೆ ನನ್ನ ಕವಿಗಳವನಾಯದೆ ನೆಗಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೨).

[ಪಚ್ಚ_೧ (< ಪಸುರ_೨) + -ಅನೆಯ]

ಪಚ್ಚಪಸಿ, ಹಚ್ಚಪಸಿ (ಗು). ೧. ಅಚ್ಚ ಹಸುರಾದ: ಕಡೆವಾಯಿ ಲೋಳೆಯೊಳ್ ಪೊರೆದುಗುತರ್ಪ ಪಚ್ಚಪಸಿಯುಚ್ಚಗಡುಂಕೆ ಮರಲ್ದಿ ದಿಟ್ಟಿ . . . ನೂಟಿಸಿದವುಡು ಗೋಲ್ವ ಭಾವಮಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೫೧). ೨. ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಮುಗ್ಧವಾದ: ದೆಸೆದೇಗೆ ಬೆಸೆವ ಪಚ್ಚಪಸಿಯೆಗ್ಗುರುಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೪ ವ); ನಾಲಿಗೆಯಿಲ್ಲದೆ ನುಡಿಸೆ ನೆಂಬ ಪಜುಗೋಲಿಲ್ಲದೆ ಕೊಪೆಯಂ ಪಾಯ್ತನೆಂಬ ಪಚ್ಚಪಸಿಯೆಗ್ಗುನಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧-೬೬). ೩. ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸದಾದ; ತಾಡಾ: ಬಚ್ಚಬಟಾಯಿಚ್ಚ ಸುಖದ ಪಚ್ಚಪಸಿಯ ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸಹರೆಯದ ಮುಗ್ಧಾಂಗನೆಯರೊಳಂ (೧೦೪. ೨-೧೦೫ ವ). 'ಪಚ್ಚಪಸಿವರೆಯ' ಪರಾ. (ನಾ). ೪. ಅನಾಗರಿಕವಾಗಿರುವುದು; ಒರಟಾಗಿರುವಿಕೆ: ಅಳವಡಾಯದೆಗ್ಗು ಬಳವಳ ಬಳವಿನೆಗಂ ಪಚ್ಚಪಸಿಯ ತುಣು ಕಾಣಂಗೆಗ್ಗುಳಿಕೆಯನೆ ಮಾಡಿ ನೀನುಂ ಪಟುಯಂ ಕಟ್ಟಿದೆಯೊ ಭೂಪರಿಣಬರ ಕೊರಲೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೬). ಹಚ್ಚಪಸಿ (ಗು). ೫. ಹಸಿ ಯಾದ; ಒಣಗಿಲ್ಲದ: ಪಿರಿದನಿಸುವ ಹಚ್ಚಪಸಿಯ ಬಡಿಗೆಗೊಂಡು ಹರದರೇರ್ವರು ಹೊಯ್ದಾಡಿ ಭರದೊಳು ಸತ್ತು (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೯).

[ಪಚ್ಚ_೧ (< ಪಸುರ_೨) + ಪಸಿ]

ಪಚ್ಚಪಸಿವರೆಯ (ನಾ). ಆಗ ತಾನೆ ಆರಂಭವಾಗಿರುವ ಯೌವನ; ನವಯೌವನ: ಪುಷ್ಪಮಾಡಕ್ಕದ ಹೋಲುವೆಯ ಪಂಪಶಕ್ತಿಯ

ಪಚ್ಚಪಸಿವರೆಯ . . . ಪೆಣ್ಣ ಕೊಪ್ಪಿದರು (ಭಾವಪಂ. ೫-೨೯); ಪಚ್ಚಪಸಿವರೆಯದಲರ್ಗ ಪಚ್ಚದ . . . ನೋಗಿಯಪ್ಪಚ್ಚರಿಯರಂತೆ ಮೊಟವೆ ತರಂಜೆಯರೆಸೆದರ್ (ರಾಜಶೇ. ೨-೨೨).

[ಪಚ್ಚಪಸಿ + ಹರೆಯ (< ಪರೆಯ)]

ಪಚ್ಚಬಾಳೆ (ನಾ). = ಪಚ್ಚಬಾಳೆ: ಎರಡು ಪಚ್ಚಬಾಳೆಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕೊಂಡು ಉತ್ತರಿಯದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದರು (ನಿಕಾಂಗಿ. ೫೬).

[ಪಚ್ಚ_೧ (< ಪಸುರ_೨) + ಬಾಳೆ (< ಬಾಳೆ)]

ಪಚ್ಚಯಿಲ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವವನು; ಸಿಂಗರಿಸುವವನು: ಇಲ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ-ಪಚ್ಚಯಿಲಂ, ಪಡೆಯಿಲಂ, ಗಾವಿಲಂ (ಶಮದ. ೨೦೫ ಪ್ರಯೋ); ಗಾವಿಲಂ . . . ಪಚ್ಚಯಿಲಂ, ತಟ್ಟುಳಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ಪ್ರಯೋ). [ಪಚ್ಚ_೨ + -ಇಲ]

ಪಚ್ಚರಿಸು 'ಪಚಾರಿಸು' ನೋ.

ಪಚ್ಚವಡ, ಹಚ್ಚವಡ, ಹಚ್ಚವಡಿ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ: 'ಪಚ್ಚವಡತಿ' ಪರಾ. ಹಚ್ಚವಡ: ೨. ಹೊದಿಕೆ; ಆಚ್ಛಾದನೆ: 'ಹಚ್ಚವಡಿಸು' ಪರಾ. ಹಚ್ಚವಡಿ: (೪).

[< ಪಂ. ಪ್ರಚ್ಛ ದಪಟಿ/ತಮಿ. ಪಚ್ಚವಟಿ; ಮಲ. ಪಚ್ಚವಡ]

ಪಚ್ಚವಡೆ (?). (?): ಕೀರ್ತಿಲಲಿತಾಲತೆ ಪರ್ವೆ ದಿಗಂತರಾಳಮಂ ರೂಡಿಯಂ ಚಾಮದೇವನಗ್ರತನೂಜರೆ ವಿಕ್ರಮಕ್ರಮಂ ಪಚ್ಚವಡಂ ಬೆಂಗಾಣದ ನಿಚ್ಚಟಗಲಿ ಮನಹಬಟ್ಟಿದೇವಂ ನೋಡಲ್ ಉಚ್ಚಂಗಿಯ ಮೇಲಿಟಾದಂ ಮಚ್ಚರಿಸುವರೆಯ ಗೂಡು ಗೋವಿಯ ಬಣ್ಣಂ (ಎಕ. XII, ಚಕ್ರನಾ. ೨೯-೧೯; 1149). [?]

ಪಚ್ಚವಡತಿ (ನಾ). ವಸ್ತ್ರಾಲಂಕಾರ ಮಾಡುವವಳು; ಸೈರಂಧ್ರಿ: "ಪಚ್ಚವಡತಿ-ಹಚ್ಚದಿಸುವಾಕೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಪಚ್ಚವಡತಿಯನೆ ಪಚ್ಚವಡಿಸುವ ಸತಿ" (ಚಬ್ಬಕ್ಕೆ. ೯೧).

[ಪಚ್ಚವಡ + -ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಪಚ್ಚವಡಿಕೆ (ನಾ). ಹಾಸುಗಿಯ ಮೇಲೆ ಹೊದಿಸುವ ಬಟ್ಟೆ, -ಹಚ್ಚವಡ: ಅಳಿಯನಿತ್ತಿ ಪಾಸಿನ ಪಚ್ಚವಡಿಕೆಯಂ ನೋಡಿ ದಾಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೪೨ ವ). [ಪಚ್ಚವಡ + -ಇತಿ]

ಪಚ್ಚವಡಿಗಿ, ಹಚ್ಚವಡಿಗಿ (ನಾ). = ಪಚ್ಚವಡಿಕೆ: ಎಣತಾನುಂ ದುರ್ಜನ ನುಂ ನಯಮಂ ಮಾಡುತ್ತಮಿದ್ನನುಂ ಗುಣಯೆನಿಕುಂ . . . ಪಾಸಿನ ಪಟಾಪಂ ಪಚ್ಚ [ಪಾಪಂ. ಪಾಪ] ವಡಿಗಿ ಮುಚ್ಚುವ ತೆಪದಿಂ (ಸಮಪ. ೧೫-೩೪). ಹಚ್ಚವಡಿಗಿ: "ಪ್ರಚ್ಛವಡಿ, ಉತ್ತರಚ್ಛವಡಿ-ಈ ೨ ಪಚ್ಚವಡಿಗಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೧-೧೫೬). [< ಪಚ್ಚವಡಿಕೆ]

ಪಚ್ಚವಡಿಸು, ಪಚ್ಚವಡಿಸು, ಹಚ್ಚವಡಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಹೊದಿಸು; ಮುಚ್ಚು; ಆಚ್ಛಾದಿಸು: ಪಸಿಯ ನೇತ್ರಮಂ ಪಚ್ಚವಡಿಸಿದಂತೆ ಪಸುಪ್ಪವಡೆದ ನೆಲದೊಳ್ ಪದ್ಮರಾಗದ ಪರಲ್ಕಳಂ ಬಲಿಗದೊಡಂತೆ ಉಪಾತ್ರಯಂಬಡೆದಳಂಕರಿಸುವಿದ್ರಗೋಪಂಗಳಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೫ ವ); ಅಂತು ಬಂದ ವರ್ಧಾಕಾಂತರ್ಮರುಮಂ ವಿವಾಹವೇದಿಕಾ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ದಳಿಂಬದಿಂ ಪಚ್ಚವಡಿಸಿದ ಪಳಕಿನ ಪಟ್ಟಿನೆಡೆಯೊಳಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪ. ೬-೬೦ ವ). ೨. ಹರಡು; ಹಾಸು: ಪರಾಂಗಣದೊಳ್ ಪಚ್ಚವಡಿಸಿದಮ್ಮ ತಾರ್ತವತರಂಗಸ್ಥೂಲಹಂಸತೂಳತತ್ವದೊಳ್ ಮಗ್ಗು ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿಡ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೫೦ ವ); ನವಮಣಿ ಮಂಚದಿಂದೆ ಮಿಸುಪಂಚೆಯ ತುಪ್ಪುಟ ತೂಳಿಯಿಂದೆ ಪಚ್ಚವಡಿಸಿದವ್ವ ನುಣ್ಣುಗುಲಿಂದೆ . . . ಎಸೆದೊ ಸೆಣ್ಣೆಯೊಳ್ (ಪುಷ್ಪ. ೯-೯೬); 'ಅವಳಿಯೊಳೆಯ್ದಿ ಪಾಲಾಶಪತ್ರಂಗಳಂ ಪಚ್ಚವಡಿಸಿ (ವೀಶ್ಯಪ. ೪-೬೬೯). ೩. (ಆಲಂ) ಅಲಂಕರಿಸು; ಸಿಂಗರಿಸು:

ಪಚ್ಚ [ಪಾಕಾಂ. ಚೈ]ವದಿಸಿದುಯ್ಯಲ ಮುಳುಯ ಕಡೆಯಂ ಪಿದಿದು ಚಿತ್ರ
ವಲ್ಲಭನೊತ್ತಿ ಸಾಚ್ ಮೂಂಗಳಕಮನುಗ್ಗದಿಸಿ ತುಂಗಳುಚ್ಚರಾಲಸಗಮನೆ
ನಡೆತಂದಂ ನಿಂದು ನೋಡಿ (ಅನಂ. ೮-೩೪); ಪಚ್ಚವದಿಸುನೆ ಪಚ್ಚ
ವದಿಸುವ ಸತಿ (ಚ್ಚೈ. ೯೧). ಪಚ್ಚವದಿಸು: ೨. ಅ ಮಾವಿನದಿ
ಯೊಳದಿವಾಸಿ (?) ಪೂವಿನ ಪುಡಿಯ ಪುಟುಲಂ ಜಗರಿಗಟ್ಟಿ
ಪೂಸದಳರ ಪಾಸಂ ಕುಸುಮದವಲಾಂ ಪಚ್ಚವದಿಸಿ (ಅರ್ಧ. ೫-೫೩ ಪ).
ಪಚ್ಚವದಿಸು: ೩. ಮುಳುಲಚ್ಚೇಲದಿಂ ಕೆರಳದೆ ಕೂಡಿ ಪಚ್ಚವದಿಸದ್
ಸಮಾಜ್ಚ್ಚಳಯ್ಯೆಯಿಂದಮೆಟ್ಟು (ಚಂದ್ರ. ೭-೬೯); ಮನದನ್ನೆನಿಂದು
ಬಂದಪನೆಂದು . . . ಸಿಚ್ಚೆಯಂ ನಿಂಗರಿಸಿ ಹಾಸುಮಂ ಪಚ್ಚವದಿಸಿ
ವಿಸುತ ಪರಮಕಪುಷ್ಪತಾಂಬೂಲಮಂ ತರಿಸಿ ಮನಮೊಸೆದು ಕಾದಿದ್
ನಿಂತುವರೆಗಂ (ಚಿಬ್ಬ. ೧೦-೩೨). [ಪಚ್ಚವದಿ+ಇಸು]

ಪಚ್ಚವಣ 'ಪುಚ್ಚವಣ' ನೋ.

ಪಚ್ಚವಳ 'ಪಚ್ಚೈ' ನೋ.

ಪಚ್ಚವಾಗಲ್ (ನಾ). ೧. ಮರಕತದ ಸುತ್ತುಗೋಡೆ,—
ಪ್ರಾಕಾರ: ಸುತ್ತಲುಂ ಬಳಸಿ ಪರ್ವತ ಕೆಡಗೆ ಪಚ್ಚವಾಗಲೆ[ಪಾಕಾಂ.
ಕಲಂ, ಕಮಂ]ಬೆಸಕಮನಾಳು ಪೂಗಣೆಯನಿಪ್ಪ ಪೊಬಲೆ ನೆಯಾದುದೀ
ಬನಂ (ಚ್ಚೈ. ೧೦೧).

[ಪಚ್ಚೈ(<ಪಸೂ೨)+ವಾಗಲ್(<ವಾಗಾರ)]

ಪಚ್ಚೈ 'ಪಚ್ಚೈ' ನೋ.

ಪಚ್ಚೈ, ಪಚ್ಚವಳ, ಪಳಳ, ಪಚ್ಚೈ, ಪಚ್ಚೈ (ನಾ). (ಮನು
ಪ್ಪನ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣಿಯ) ಪೃಷ್ಠಭಾಗ: ನಿತಂಬಪ್ರದೇಶ;
ಪಿರೈ: ಸೋಮೂಡಿ ಸೋಮೂ ಹಿಂದಲೆಯ ಪಚ್ಚೈ[ಪಾಕಾಂ.
ಪ್ಪಿಮು]ಮಂ . . . ಒರ್ವಕೋಪನಂ ಪೆರ್ವೊಲೆ ಬೆನ್ನನುಚ್ಚಿದಪುನೆಂದಿ
ನಮುಪ್ಪಿ ಬಳಗಲಾಕಾದಿಂ (ಕಾವ್ಯ. ೮೨೩); ಮಿಕ್ಕು ಪಚ್ಚೈಕತ್ತಿ ಮೆಯರ್
ನಿಮಿ . . . ಕಾಡೆಮ್ಮೆಗಳ ಕೆಕ್ಕೆಯೊಳು ಕೋಣನಿರೆ (ಪರ್ವ. ೫-೩೯);
ಎತ್ತಿ ಬಾಲವನೆರಡು ಪ[ಪಾಕಾಂ. ವ]ಚ್ಚೈದೊತ್ತಿನಲಿ ಮೋಹಿಸಿದ
ಸುರಗಿಯ ನೆತ್ತಿಯಲಿ ಕೋಟಾದರು (ಕೊರ. ೩-೧೩-೩೯); ಪೆಗಲುರ
ಪಂಚಳ ಮುರ ಕೋಡು ಕಾಲ್ಪುಕ್ಕೊಗ ಪಚ್ಚೈ ಪಿಳಲು ಸೊಗಯಿಸಿ
ಮುಚ್ಚಿದವಂದಲಿ ಲುಲಾಯಗಳಲದೆ ಕಾಡೆಮ್ಮೆವಿಂದು (ಕರಾಸಾಂ.
೨೭-೩೧) ಪಚ್ಚೈವಳ: ಎಚ್ಚಡಾಯುಧಮಂ ಕಿತ್ತರಿಯನೆ ನೂಂಕೆ
ತುರಗಮಂ ತುಕ್ಕಿದಿಗಲ್ ಪಚ್ಚೈವಳದೇಗಲಂ ಮುನ್ನೆಚ್ಚೈ ಸರಲ್ ಕಾಗೆ
ಪೂದವುಣಿ ಚೆಚ್ಚಡದಿಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೦-೩೯). ಪಚ್ಚೈ: ಹಾರಿ ಹಾರಿ
ಪಾದಪಾರ್ಶ್ವದ್ವಯೇನ ಯರಡುಹಿಮ್ಮಡುಹಿಮ್ಮಡಗಳಿಂದ ನೀಳಂಬ
ದ್ವಯತ್ತಾದನಂ ಯರಡು ಪಳಳ ತಾಡಿಸುವದು . . . ಉಪ್ಪರದ ಸಾಧನೆ
ಯೆಂಬರು (ಪುಟ. ೪-೭೦). ಪಚ್ಚೈ: ಸಣ್ಣ ಗಾಲ್ಕಳಂ ನೋ
ಗೊಳುಬುಳವೆಚ್ಚೈಕಮುಂದಂಚವಾಲಧಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೋಮದಿಂ ಮುಚ್ಚಿದುವು
ನೆಗದಿಂ ಜುಜಿದುವಾ ಜಫನವಾಣಿಗಳಂದ್ರವಾಹಮಂ (ಚಿವ. ೨-೯೫).
ಪಚ್ಚೈ: ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು ತನ್ನ ಕುದುರೆಯ ಪಚ್ಚೈವಳ ಮೇಲೆ
ಕೈಯಿರಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಉಚ್ಚಯಿನಪಟ್ಟಿಣದವೃತ್ತಾಂತನ ಕೇಳುತಲೆ
ನಡೆದು (ಪರ್ವ. ೮೯).

ಪಚ್ಚೈವಳ ಮನೆ=ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಶೌಚಾ
ಲಯ; ಕಕ್ಕುಸು: "ಕಿಟ್ಟಾಲಯಂ ಪಚ್ಚೈವಳ ಮನೆಯನಿಕ್ಕುಂ"
(ಮಂಗರಾ. ೫೪-೯).

[<ಸಂ. ಪಚ್ಚೈ. / ಪ್ರಾ. ಪಚ್ಚೈ. / ತುಳು. ಪಚ್ಚೈ]

ಪಚ್ಚೈಕತಿ (ನಾ). (?) : ದೃಢದಿವು ಕೆಡಿಸು ಕರಣಂಗಳುಪತಾಪನನು
ಮದಿದು ನೋಡಿ ಪಚ್ಚೈಕತಿಯ ವಿಷಯವನು ಕೆಡವೊಡೆದು ಮೃಡ ಗುರು
ಬಸವನೆ ತಾನೇಕಭಕ್ತನಪನು (ಗುರು. ೩೭-೧೨). [?]

ಪಚ್ಚೈಕತಿ (ನಾ). = ಪಚ್ಚೈವಳತಿ: "ಪಚ್ಚೈವಳತೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಪ
[ಪಾಕಾಂ. ವ]ಚ್ಚೈಕತಿಯನಲ್ಲೆ" (ಕರ್ನಾ. ೫೫).

[ಪಚ್ಚೈ (< ಪಚ್ಚೈ) + ಇತಿ (< ಇತಿ)]

ಪಚ್ಚೈಲ (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಕೆಯನ್ನು ಬಿಡು: ಪಚ್ಚೈಲ ಕೇಳು ನೊ
ಮೇಣ್ಣದವಲಾಯಂ ಪಟ್ಟಿದನೊ . . . ಪಚ್ಚೈಲದನೊ ಪೆಚ್ಚೈಲ
ನಿನ್ನೊಳಂಗಾಧಿಪತಿ (ಗದಾಯು. ೫-೧೪). [ಪಚ್ಚೈ+ಅಲ]

ಪಚ್ಚೈಯಿಲ, ಪಚ್ಚೈಯ್ಯ (ನಾ). = ಪಚ್ಚೈಯಿಲ: "ಪಚ್ಚೈಯಿಲ
ನೆಂದು ಪಚ್ಚೈವಳತೆಯ" (ಕರ್ನಾ. ೩೧-೩೪); ನನ್ನ ಪುಣ್ಯ, ಅಣ್ಣ
ಯ್ಯನ ಪಚ್ಚೈಯಿಲನು ಇದನ್ನಿಲ್ಲಿಯೇ ಮರೆತು ಹೋಗಿದ್ದಿರಬೇಕು
(ಸುಗಂ. ೧೧೧-೮). ಪಚ್ಚೈಯ್ಯ: "ಪಚ್ಚೈಯ್ಯಂ=ಪಚ್ಚೈಗಾಣಂ"
(ತಮದ ಪಂ. ೨); ಅರಮನೆಯೊಳಿರುವುದು . . . ಅಂಗರಕ್ಷಕರ
ಪಚ್ಚೈಯ್ಯರಂ (ಕೇಸರಾ. ೨-೩೨). [ಪಚ್ಚೈ+ಅಯಿಲ]

ಪಚ್ಚೈಯ್ಯ ಪಚ್ಚೈಯಿಲ ನೋ.

ಪಚ್ಚೈರಿ, ಪಚ್ಚೈ, ಪಚ್ಚೈ, ಪಚ್ಚೈರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಮರ: ಸುತ್ತಿ ಮಧುಕಂ ಮಂಗಾರಿ ಪಚ್ಚೈರಿ[ಪಾಕಾಂ. ಲ] . . . ಕಕ್ಕಿ
ದಿಕ್ಕಿ ಬಳುಕಂ ದೇವ್ತಕಂ ಕಿಂತುಕಂ (ರಾಜಕ. ೫-೫೩); ಎಲವಂ
ಮುತ್ತುಗ . . . ಮಾವಿಂಗಳಂ ಬೇಲ ಬೊಟ್ಟುರಿ ಪಚ್ಚೈರಿ ಪತಂಗಮೆಕ್ಕಿ
ಮೊದಲಾದುವಿರೊಡಂ ರಾಜಿಕಂ (ಯಾದಕಂ. ೪-೪೫); ಕಕ್ಕಿ ಪಚ್ಚೈರಿ
ಮೇಲಾದ ದಿದಿರು . . . ಕಿಕ್ಕರಪ ಕಾನನದೊಳು (ನವನೋ. ೮-೯).
ಪಚ್ಚೈರಿ: ಮರಗಳು . . . ಬೂರಗ, ಹುರಗಲು, ಸೊಕ್ಕಿ, ದೀಟಿ, ಪಚ್ಚೈರಿ
(ನಮ್ಮ. ೨೩೩). ಪಚ್ಚೈಲಿ: ಪಚ್ಚೈರಿ, ಪಚ್ಚೈಲಿ, ಪದರು ಪಚ್ಚೈಲಿ
(ಮೈ. ೨೮-೫೪). ಪಚ್ಚೈಲಿ: ಪಚ್ಚೈರಿ, ಪಚ್ಚೈಲಿ, ಪದರು ಪಚ್ಚೈಲಿ
(ಮೈ. ೨೮-೫೪).

[ದೇ. ಪಮಿ. ಪಚ್ಚೈಲಿ, ಪಚ್ಚೈ; ಮಲ. ತುಳು. ಪಚ್ಚೈಲ]

ಪಚ್ಚೈಳ್ 'ಪಮಿ' ಪರಾ.

ಪಚ್ಚೈ (ನಾ). ಪಿತ್ತಕೋಶ; ಕುರಿ: "ಪಚ್ಚೈವಳೆಯಲ್ಲಿ"
(ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೫); ಹೊಟ್ಟೆ ಬಗೆದು ಪಚ್ಚೈನೊ ಅಲ್ಲೇ ಹಾಕಿದ್ವಾರಲ್ಲೊ
. . . ಅವರ ಪಚ್ಚೈನೊ ಹೀಗೆ ತೆಗೆಬೇಕು (ಮಲ. ೪೫೨).

ಪಚ್ಚೈ (ನಾ). ಉಪಹಾಸ; ಗೇಲಿ: ಸಚ್ಚೈಕೆಯರ ಭಕ್ತಿಯ ಕಂಡು
ಮಾಧವ ಮೆಚ್ಚಿದ ಕೇಳಿನವನಲು ಬೆಳ್ಳಿ ದಿನ್ನವಿನರೇಕೆ ಚಿತ್ರವಯದೆ
ಪಚ್ಚೈಕಿದಿರಂದರವರು (ಕೃಷ್ಣಗೀ. ೩-೧೩); ಇವರ ಎಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ
ಇಲ್ಲದ ಅಂದ್ರಂದ್ರಾದ್ವಿ ಮಾಡಿ ನನ್ನ ಪಚ್ಚೈ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟು (ಕೊಸಂಸಾ.
೧೨೨). [← ಮರಾ. ಪಚ್ಚೈ]

ಪಚ್ಚೈ (ನಾ). ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಅಭರಣಗಳಲ್ಲಿ,
ಆಯಾ ಧಾತುವಿನ ತೆಳು ತಗಡುಗಳ ಅಂಚನ್ನು ಸುತ್ತಲೂ
ಬಾಗಿರುವುದರಿಂದ ರತ್ನಗಳನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿರುವಿಕೆ: (೪). [?]

ಪಚ್ಚೈಮ, ಪಚ್ಚೈವ, ಪಚ್ಚೈನ (ನಾ). ೧. ಪಡುವಣ ದಿಕ್ಕು; ಪಚ್ಚೈಮ:
ದೇವರ ಪಚ್ಚೈಮುಳಾಗದ ದೆವಲೆ ಅರವತ್ತರು (ಎಳ. XI, ಪಾಪಣ.
೧೫೫-೨೦; ೧೧೨೪); ಪಚ್ಚೈಮದ ದೆವಗೊಡೆಯ . . . ನಗಲ್ಲರನೆ
ವರುಣನು (ಚ್ಚೈ. ೧೪). ಪಚ್ಚೈವ: "ಪಚ್ಚೈವದೇ" ಪರಾ. ಪಚ್ಚೈವ:
೨. ಹಿಂಭಾಗ; ಪೃಷ್ಠ: ಪಾಕಮುಂ ವಕ್ಷಮುಂ ಪಚ್ಚೈವಮುಂ
ವಿಸ್ತೀರ್ಣಂ. . . ಇಂತಿವು ತನುವಿನೊಂದಿವುಮುರ್ವಿಪುಷ್ಪಂ
(ಕೋಶೋಪ. ೧೧-೭೪). [← ಪ್ರಾ. ಪಚ್ಚೈಮ./ಸಂ. ಪಚ್ಚೈಮ]

ಪಚ್ಚೈಮದೇಸೆ, ಪಚ್ಚೈವದೇಸೆ (ನಾ). = ಪಚ್ಚೈಮ ೧. ಪಚ್ಚೈವದೇಸೆ.
ಪಚ್ಚೈಮದೇಸೆಗೊಡೆಯ, ಪಚ್ಚೈವದೇಸೆಗೊಡೆಯ = ಪಚ್ಚೈಮದಿಕ್ಕಿನ
ಅಧಿಪತಿ; ವರುಣ: "ನೋಟ್ಟೇರಂ, ಪಚ್ಚೈಮದೇಸೆಗೊಡೆಯಂ,

ನೀರೊಟ್ಟಿಲಾಣ್ಣಂ—ಈ ೩ ವರುಣಿಗೆ ಪೆಸರ್ (ಕಚನಾ. ೪೯-೩೭) ;
“ಪಚ್ಚುವದನೆಗೊಡೆಯಂ ತಾಂ ನಿಚ್ಚಂ ನೀರೊಟ್ಟಿಲಾಣ್ಣ ನೆಗಲ್ವೆರೆನೆಲಾ
ಹಚ್ಚರದೆ ಪರುಣಪ್ಪಂ” (ಕವಿಕಂ. ೩೭). [ಪಚ್ಚು + ವೆಸೆ]

ಪಚ್ಚಿಯ (ನಾ). ಗೂಡೆ ; ಕುಕ್ಕಿ ; ಗಣಪತಿ ಪುತ್ರಿಯ ಪಚ್ಚಿಯದ್ದರಿ
ಮಾವಿನ ಎಲೆ . . . ಅಚ್ಚಿಯ ನಾರುಗಳನ್ನು ತಂದಿರಿಸಿದ (ಹುಲಿವಾ. ೧೪೭).
[← ಕೂಡ. ಪಚ್ಚಿಯ]

ಪಚ್ಚಿವ ‘ಪಚ್ಚಿಮ’ ನೋ.

ಪಚ್ಚಿವದನೆ ‘ಪಚ್ಚಿಮದನೆ’ ನೋ.

ಪಚ್ಚಿಸು, ಹಚ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೋಳುಮಾಡು ; ಕತ್ತರಿಸು :
ಇಂಕಪ್ಪ ಮೈವಳಗಿನಮಳೆಹಚ್ಚು ನಯದನು ಕೊಯ್ಲು ಪಚ್ಚಿಸುವುದೊಡೆ
ಯೇನಹುದು (ನವನೋ. ೧೨-೬). ಹಚ್ಚಿಸು ; ಕರಕಾರಿ ಹಚ್ಚಿಸೋ
ದಕ್ಕೆ ಅಡುಗೆ ಅಳುಗಳದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಪಚ್ಚು (< ಪಮ್) + ಇಸು]

ಪಚ್ಚಿಸು, ಪಚ್ಚಿಸು, ಹಚ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದರಲ್ಲೊಂ
ದನ್ನು ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಹೊಂದಿಸು ; ಬೆನೆ : ಕಡುನಿಮಿಡ
ಕೋರಮೊಲೆಗಳ ನಡುವೆದೊಳ್ಳೊಕ್ಕು ಪಚ್ಚಿಸಿದವೊಲ್ಲೊಡದೊಡ
ಮೇನವಂಗೆ ನಡುಕಮನೊಡರಿಸಲಾಪ್ಪದೆ ನೋಡೆ ಹಿಮಮುಂ ಗಿಮ
ಮುಂ (ಬಾಧಪ. ೪-೭೫). ೨. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು ; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು :
ವನಜನಾಭನು . . . ಜೀವರನೆ ಪುಟ್ಟಿಸುವ ಲಿಂಗದೇಹದಿಂದ ಭನವಾಗಿ
ಜೀವಕ್ಕೆ ದಿದದಂತೆ ತೊಯಿದ ವಸನದೋಪಾದಿಯಲಿ ಪಚ್ಚಿಸುವ ತನುವಿನ
ನೆಳಲಂತೆ ಹರಿಯಾಡಲು ಜೀವನ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದು (ವಿದಾಳ. ೪೪-೩).

೩. ಲೇಪಿಸು ; ಬಳಿ ; ಸರನೊಬ್ಬ ಅಂಜನವ ಮಾಡಿ ತಂದು ತನ್ನ ಕರ
ತಲದಲಿ ಪಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡು ನೋಡಿದರೆ ಸರಸ ದೂರದಲಿದ್ದ ವಸ್ತು ಕಾಣೆ
ಸುವುದು (ವಿದಾಳ. ೧೨೩-೩). ಪಚ್ಚಿಸು ; ೪. (ದೀಪ, ಉರಿ
ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಹತ್ತಿಸು ; ಹೊತ್ತಿಸು ; ಪ್ರಲಂತಗೊಳಿಸು :
ಸೊಡರಂ ಪಚ್ಚಿಸಿದಂತಿರೆ ಬೆಡಂಗುವಡೆದನೆವ ಮುನಿಯ ದೇಹದ್ವಯಂ
ಕಡುಗವಿಲಮಾಗಿ ಕಾಂಚನದವಿಯನನುಕರಿಸಿ ತದ್ವನಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ
(ಕಾಂಡಪೂ. ೩೨೯). ಹಚ್ಚಿಸು ; ೪. ಕತ್ತಲಾಯಿತು, ದೀಪವನ್ನು
ಹಚ್ಚಿಸು (ರೂಢಿ). ೫. ಬಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು : ಮನೆಗೆ ಸುಣ್ಣ
ಹಚ್ಚಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೬. (ಸಸ್ಯಗಳನ್ನು) ಉರುಂವಂತೆ ಮಾಡು ;
ಅಂಟಿಸು : ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ಎರಡೂ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬಳ್ಳಿಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿಸ
ಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಪಚ್ಚು + ಇಸು]

ಪಚ್ಚೀಸು(ನಾ). ೧. ಇಪ್ಪತ್ತೈದು. ೨. ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಎಂಬುದೇ
ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗರವಾಗಿದ್ದು ಲೆತ್ತಗಳ ಬದಲಾಗಿ ಕವಡೆ
ಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : (೪).

[← ಹಿಂ. ಪಚ್ಚೀಸ್, ಪಚೀಸ್. / ಪ್ರಾ. ಪಚೀಸ್]

ಪಚ್ಚು, ‘ಪಮ್’ ನೋ.

ಪಚ್ಚು, ‘ಪಚ್ಚು’ ನೋ.

ಪಚ್ಚು, ಪಚ್ಚು, ಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಡಗಿಸು ; ಸೇರಿಸು ;
ಹೊಂದಿಸು : ‘ಪಚ್ಚುಮ್’ ಪರಾ. ೨. ಬಳಿದುಕೊಳ್ಳು ; ಲೇಪಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳು ; ಅಚ್ಚುತ ನಿನ್ನಯ ಧ್ಯಾನಮಿಲ್ಲದೆ ದ್ವಾದಶನಾಮ ಪಚ್ಚುವೆನು
(ಪ್ರಸಂಗ. ೯-೧). ೩. ಪಚ್ಚು ; ೪. (ದೀಪವನ್ನು) ಅಂಟಿಸು ;
ಹೊತ್ತಿಸು : ‘ಪಚ್ಚುಮ್’ ಪರಾ. ೪. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು ; ಸೇರು ;
ಬೆನೆ : ಅವರ ಲಾಪಣ್ಯರಸ ಪೊದ್ದಿದಿರುತ್ತಿರಿದವನ ಕಣ್ವನೊಳು ತುಂದಿ
ಯತನೋಹಲತೆ ತವ ಬಳ್ಳಿವರದವರ ತನುಭುಜಗಳನು ಪರ್ಚ (ನವನೋ.
೧೦-೫೮). ಹಚ್ಚು ; ೧. ಮಗನು ನೌಕರಿಯಲ್ಲದೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ ;

ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. ತಿಲಕಮಂ ಭಣಿಗೆ
ಕಪ್ಪಂ ಕಡ್ಡೆ ಗುರೆ ಹಚ್ಚದೊಲವಿಂ ಕನ್ನದಿಯನ್ನೇತ್ತದೆ . . . ಕುಳಿತು
(ಪರಮ. ೩-೪). ೩. ಮಿಂಚಬೇಕೆಂದು ಬಲು ಹೊತ್ತಿಗಳನು ಹಚ್ಚಿ
ವಂಚನೆಯಿಂದಲೆ ಪೂಜೆಯ ಮಾಡುವುದು (ಪುರಂದ. ೨-೨೫-೨) ;
ತುಪ್ಪದ ದೀವಿಗೆ ಹಚ್ಚುವ ಸಂಕಟಕ ನೆಪ್ಪಿರಲೊ ದೇವ (ಕನ್ನ. ೧).
೫. ಬಳಿ ; ಲೇಪಿಸು : ಹಚ್ಚಿದಕ್ಕೆ ಬಚ್ಚಲ ಪಾಲು (ಗಾದ).
೬. ಆರಂಭಿಸು ; ನೋದಲುಮಾಡು ; ಉಪಕ್ರಮಿಸು : ಈಜೊತ್ತು
ನಿಮಗೆ ನಾಲ್ಕನೇ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಹಚ್ಚುತ್ತೇನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧) ;
ಮತ್ತೆ ನಿನ್ನ ರಗಳೆ ರಾಮಾಯಣ ಹಚ್ಚಬೇಡ (ರೂಢಿ).
೭. (ಸಸಿಗಳನ್ನು) ಉರು ; ನೆಡು ; ನಾಟು : ಹಚ್ಚಿದ ವಸ್ತು
ಬಾಳಿ ಈಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೪೬) ; ಗಾಳಿ ಹಚ್ಚಿದ ಬಳ್ಳಿಗಾರೇನು
ನೀರರೆವರು ? (ಪದ್ಯು. ೨೩-೧೦). ೮. ಪಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸು ; ನೋಂದಾ
ಯಿಸು : ಅವರು ಈ ಸಮಾಜದ ಸದಸ್ಯರ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಹೆಸರನ್ನು
ಹಚ್ಚಿದರು (ರೂಢಿ). [ದೇ. || ತುಳು. ಹಚ್ಚು ; ಗಡಬ. ಪರ್ಚ]

ಪಚ್ಚು, ‘ಪಚ್ಚು’ ನೋ.

ಪಚ್ಚು (ನಾ). ಸೇರುವೆ ; ಹೊಂದಿಕೆ : ಭವಸಂತಾಪದೋಪಮಂ
ನಿಯಮದಿಂದಿಚ್ಛಿಸುವಂ ನಿಚ್ಚಮುಚ್ಚವದಿಂ ತ್ವಚ್ಚರಹೋಚ್ಚಭಕ್ತಿ
ರಮೆಯಂ ಪಚ್ಚಂ [ಪಾಕಾಂ. ಪರ್ಚಂ] ಚರಂ ನಚ್ಚ ಮಚ್ಚ ನಲಂ ವರ್ಚಿ
(ನರ್ಧಪ. ೧೩-೮೨). [← ಪಚ್ಚು]

ಪಚ್ಚು (ನಾ). (ಸುಕ್ಕಾಗಿ) ಒಳಸೇರುವಿಕೆ ; ಹಳ್ಳ ಬೀಳುವಿಕೆ :
ಅವಳ ಗಲ್ಲುಗಳು ಪಚ್ಚುದಿದ್ದಿವೆ (ಕುಂಹಂ. ೬೭) ; ಆ ಪಚ್ಚು ಬಡೆದ ಗಲ್ಲ,
ಸಪ್ತಗಾಡ ಮೊಗ-ಸಾಕು, ಸಾಕು ! ರಮಾಬಾಯರೇ ಆ ರೂಪವನ್ನು
ವರ್ಚಿಸಬೇಕು ! (ಸಮಜೀ. ೮). [← ಬಚ್ಚು]

ಪಚ್ಚುಕುಡು ‘ಪಚ್ಚುಗೊಡು’ ನೋ.

ಪಚ್ಚುಕೊಡು ‘ಪಚ್ಚುಗೊಡು’ ನೋ.

ಪಚ್ಚುಕೊಳ್ಳು ‘ಪಚ್ಚುಗೊಳ್ಳು’ ನೋ.

ಪಚ್ಚುಗಂಟು(ನಾ). ಎರಡು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯ ಗಂಟು ; ವಿಭಾಗಿಸಿದ
ಗಂಟು : ಅಕ್ಕಿನೋಡ್ವಳ ಸಹಸ್ರಕುಂಠಳಂಗಳ ಪರಕಲಿಸಿ ಬಂದು
ಪೊಲಮುಯ್ಯನಳ್ಳಿಜಾಯ ಪಚ್ಚುಗಂಟುಕ್ಕೆ ಗಾಂಧೀವಧನ್ವಂ ಸನ್ನಿಹ
ನಾಗಿಹಾನ್ನೆಗಂ (ಕಂಪು. ೧೨-೨೦೨ ನ).

[ಪಚ್ಚು (< ಪಮ್) + ಗಂಟು]

ಪಚ್ಚುಗುಡು ‘ಪಚ್ಚುಗೊಡು’ ನೋ.

ಪಚ್ಚುಗೂಟ, ಪಚ್ಚುಗೂಟ (ನಾ). (ಚಿತ್ರವನ್ನು ತೂಗು
ಹಾಕುವ) ದಸಿ, —ಗೂಟ : ಪಕ್ಕೋಕ್ತಿಯಿಂದನ್ನಂ ತೆಗಟ್ಟು ತನ್ನಂ
ಪೊಗಲ್ವ ಚಿತ್ರಕೆಯ ಜೀತಕ್ಕೋರಮಂ ದರಸ್ತಿತಂದ್ರಿಕೆಯನಲರ್ಚ
ಮತ್ತೀಯೆಡೊಳಚ್ಚಿಜಾಂಪಕ್ಕಿಯು ಪಚ್ಚುಗೂಟ[ಪಾಕಾಂ. ಪರ್ಚು
ಗೂಟ]ಮಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೧೪೭ ನ). ಪಚ್ಚುಗೂಟ :
ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಕಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಪಚ್ಚು + ಗೂಟ (< ಗೂಟ)]

ಪಚ್ಚುಗೆ (ನಾ). ೧. ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ ; ವಿಕಾಂತದ ಮಾತು—
ಕತೆ ; ಗುಪ್ತ ಸಲ್ಲಾಪ : ‘ಪಚ್ಚುಗೆಗಾರ್ತಿ’ ಪರಾ. ೨. ವಿವಿಕ್ತ
ವಾದ ಸ್ಥಾನ ; ವಿಕಾಂತಸ್ಥಳ : (೪).

[ಪಚ್ಚು (< ಪಚ್ಚು) + ಗೆ]

ಪಚ್ಚುಗೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ವಿಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಲಹೆ ಮಾಡುವವಳು :
‘ಪಚ್ಚುಗೆಗಾರ್ತಿ, ಮಂತ್ರಗಾರ್ತಿ—ಈ ೨ ವಿಕಾಂತವರ್ತಾ’ (ಕಚನಾ.
೬೨-೩೭೯). [ಪಚ್ಚುಗೆ + ಗಾರ್ತಿ + ಗೆ (< ಗೆ)]

ಪಚ್ಚುಗೊಡು, ಪಚ್ಚುಕುಡು, ಪಚ್ಚುಕೊಡು, ಪಚ್ಚುಗುಡು, ಪಚ್ಚುಗುಡು, ಪಚ್ಚುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಹಂಚಿ ಕೊಡು; ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿ ನೀಡು; ಪಾಲುಮಾಡಿ ಕೊಡು; ರತ್ನ ಕಂಬಳಗಳಂ ಕೊಡು . . . ಮೂವತ್ತಿವರ ಸೊಸೆಗಳಿಗೆ ಪಚ್ಚುಗೊಟ್ಟುಡಿ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೨೫-೨೮); ಮತ್ತಮಾ ವ್ಯವಸ್ಥಾನುಬಂಧಪತ್ರ್ವರ್ಗಕ್ಕೆಲ್ಲಮಿಳಾತಳ ವಿಭವಮಂ ಪಚ್ಚುಗೊ[ಪಾಪಾಂ.ಕೊ]ಟ್ಟು . . . ಸುದರ್ಶನವೆಂಬ ಶಿವಿಕೆಯ ನೇಣುದಾಗಳ (ಅದಿಪ್ತ. ೯-೨೨ ವ); ದಾಮೋದರಂ ಸಿಂಹೋದರಂಗಳಂ ವಜ್ರಕರ್ಣಂ . . . ನಾಡುಮಂ ದೀಡುಮಂ ಪಚ್ಚುಗೊ[ಪಾಪಾಂ. ಕೊ, ಗು]ಟ್ಟು (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೮ ವ); ಪರಿವಿಯೊಳೆಡೆಗೊಂಡ ಪಂಗೆಗೆ ತೀರ್ಥ ಪ್ರಸಾದಂಗಳನೋರಣದಿಂ ಪಚ್ಚುಗೊಟ್ಟುಂ . . . ಪೊಣಮುಟ್ಟುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೭-೮). ಪಚ್ಚುಕುಡು : ಪರಿಜನಕ್ಕೆಡಬಾದೊಡೆ ಪೊರವುಮಂ ಪಡೆದುಮಂ ಪಚ್ಚುಕುಡುವುಮಂ . . . ಮೊದಲಾಗಿ ಸುತ್ತಮುತ್ತಮಂ ಗುಣಂಗಳೊಳವು (ಪಂಚತಂ. ೨೯೪-೧). ಪಚ್ಚುಕೊಡು : ಅನವರ್ಗ ಪಟ್ಟಿಮಂ ಕಟ್ಟಿ ನೆಲನಂ ಪಚ್ಚುಕೊಡುವಾಗಳದ್ದಂ ಬರ್ಗ ಗಂಡರಂ ನೋಟುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭ ವ); ಇತ್ಯ ಅದೀವಂ ಭರತ ಬಾಹುಬಲಿ ಗಳಂ . . . ಅಧಿರಾಜ ಯುವರಾಜವರ್ಗದಿ ನಿಜುಸಿ ವ್ಯವಸ್ಥಾನಾದಿಗಳ್ ಮಿಳಾತಳಮಂ ಪಚ್ಚುಕೊಟ್ಟು (ಆಪ್ತಂ. ೩೭). ಪಚ್ಚುಗುಡು : ತನಗಂ ಮನೆಗಂ ಕೆಳದಿಯಿಂದಮೆ ಪಚ್ಚುಗುಡಲೆವೇಟ್ಟು ತನಗೆ ನೀಡುವ ಪೂವಂ ತಂದಣ್ಣಂಗೆ ಕುಡಾಂ ಕೆಯ್ಯಾಸಿದನೆಂದಳಂ . . . ತೋಟಾ (ಪಾಂಕಿಪ್ತ. ೮-೮೧ ವ); ಸರ್ವಭಾಷಾಪ್ರವ್ಯಮಂ ದೇಶಭಾಷಿಗಂ ಪಚ್ಚುಗುಡುವುದು(ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೧೪); ಹರನುರಿಸಿದೊಡುರಿಪನುನೆಲ್ಲರ ಮೆಯ್ಯಂ ಪಚ್ಚುಗುಡುವವೋಲ್ ಪುಗುತಿರ್ಪಾ ಸ್ಮರನಂ ಪುಗಲಿತ್ತೊಡೆ ಮನಮುಂ ಪುಮುಂಗಳಂಗಳಿರುವುಂ ವಿಸ್ಮಯಮೇ (ಲೀಲಾಪ. ೪-೪೭); ರಾಯನುಮತಿ ಹರ್ಷದಿಂದಾ ವ್ಯತ್ಯಾಂತಮನಿತುಮನೆಳ್ಳ ಬಿಯುಸಿದುರ್ ಸಂತಸಮುಂ ಪಚ್ಚುಗುಡುವುದುಂ (ಚಕವಿ. ೩-೧೦೪). ಪಚ್ಚುಗುಡು : ಮಿಕ್ಕಿರಿಯಂ ದಾಸಿಯರ್ಗೆ ಪಚ್ಚುಗುಡ್ಡಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೮-೧೯); ಭೃಂಗಾಯವರ್ಗಗಳನ್ನು ತೋಟಗನು ತಂದು ಕೊಡಲು, ಕೃಷ್ಣನು ರುಕ್ಮಿಣಿ-ಸತ್ಯಭಾಮೆಯರಿಗೂ ಮಿಕ್ಕ ರಾಣೀವಾಸದವರಿಗೂ ಪಚ್ಚುಗುಡು ವನು (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೦೧). ಪಚ್ಚುಗೊಡು : ತನ್ನ ಮಾಡಿದ ವಿಶಿಷ ಮನವರ್ಗಿಲ್ಲಂ ಪಚ್ಚು[ಪಾಪಾಂ. ಚರ್, ಚ್ಚು]ಗೊಟ್ಟು ಮಂಜುರುಮೊಂದಾಗಿ ಪೋಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೯-೧೯); ತದ್ವೈತ್ಯಾಧಮಂ ನೀಳದಿಂ ದಿರಿದಂ ಭೂತಗಣ್ಯಮಂಡಗಣ್ಯಂ ಪಚ್ಚುಗೊ[ಪಾಪಾಂ. ಚ್ಚುಕೊ]ಟ್ಟುಂದದಿಂ (ಜಗದಿ. ೫-೪೭). [ಪಚ್ಚು(<ಪಸು)+ಕೊಡು]

ಪಚ್ಚುಗೊಳ್, ಪಚ್ಚುಕೊಳ್, ಪಚ್ಚುಕೊಳ್, ಪಚ್ಚುಗೊಳ್, ಪಚ್ಚುಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳು; ಭಾಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಪ್ರತಿದಿನಕ್ಕೊಂದು ಮುಳ್ಳು ಕೊಡುಮನೊಂದು ಮೊಗಪೆ ನೀರುಮಂ ನೆಲ ಮನೆಯೊಳಗೆ ನೀಡಿದೊಡಲುರು ಪಚ್ಚು[ಪಾಪಾಂ.ಚರ್]ಗೊಂಡುಣ್ಣರ್ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೮೨-೧೧); ಮೃಗನಯನೆಯ ಮನದ ಪೆದಮಂ ಪಚ್ಚುಗೊಳ್ ಬಗೆದಂತಾಕುಳಚ್ಚುಂ ದೃಗಂಬುವಂ ತೊಡೆದು ಮುಳ್ಳುನಂತೆಂದಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೩-೫೩); ನಯನ ಪ್ರಭಾಗಪಾಯ್ತಾದಿಯೊಳಕ್ಕೆರಿಯಂ ಪ್ರಿವರ್ಗಮವು ಪಚ್ಚುಗೊಳ್ ಪ್ರಿಯಾದಿಂವಲ್ಲದೊಡಬಲೆಯ ನಯನವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣಂ ಪುಟುಂಟೆ (ಸಕಪಂ. ೩೭೪). ಪಚ್ಚುಕೊಳ್ : ಜಕ್ಕ ವಕ್ಕಿಗಳ್ ಸುರತಮಕರಧ್ವಜನ ಸುಭದ್ರೆಯ ವಿರಹಪರಿತಾಪಮಂ ಪಚ್ಚುಕೊಂಡಮಂಗೊಂಡಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೮ ವ); ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯೊಳ್ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯಪ್ಪ ಮುಷ್ಟಬುದ್ಧಿಯಂ ಕರೆದು ಪೊನ್ನಂಪಚ್ಚು [ಪಾಪಾಂ.ಚರ್]ಕೊಳ್ಳಮನೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೦-೮). ಪಚ್ಚುಕೊಳ್ :

ಮೇಲಿನ 'ಪಂಚತಂ.' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. ಪಚ್ಚುಗೊಳ್ : ಮದನಾತುರೆಯಪ್ಪನ್ನೇ ಹೃದಯದ ರಾಗವನೆ ಪಚ್ಚುಗೊಂಡಂತೆ ಕೆಂಪೊದವಿದ ಪಡುವಣ ದನೆಗೆಯ್ದು ವನರೂರು ರುಚಿಪ್ರಕಾಶನಪ್ಪ ದಿನೇಶಂ (ಪಾಪಾಂ. ೮೦೮); ಸಮಭಾಗಂ ಬರೆ ಹಸ್ತಿ ವಾಜೆ ಸಹಿತಂ ಭಂಡಾರಮಂ ಪಚ್ಚುಗೊಂಡು ಮಗಂಗಳ್ ಮನಿತ್ತು (ಅನಂಪ. ೧೨-೩೦); ಎಂದಿನ ತೆಜನಲ್ಲದೀನಂದೀ ವಲ್ಲಭಿಯ ವದನವನಂ ಕೊರಗಿತ್ತೆಂದುದನೆ ಪಚ್ಚುಗೊಳ್ಳೊಂದಂದದಿನೇನರಸನಾನನಂ ಕೊರಗಿ ದುದೋ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೭೫); ಕಾಂತೆಯ ಚಿಂತೆಯನಾ ವಿಭು ತಾಂ ಪಚ್ಚುಗೊಂಡು ತಳೆದಂತೆಂದಂ (ರಾಜೇ. ೩-೭೦). ಪಚ್ಚುಕೊಳ್ : ಸಮಾನಭಾಗಿಯೆಂಬ ಪಚ್ಚುಕೊಂಡುಂಬರೆ ಮಂಗಳ ಮಹಾಪ್ರೀ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೭-೭೫; 1181). [ಪಚ್ಚು(<ಪಸು)+ಕೊಳ್]

ಪಚ್ಚುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹಂಚಿದೊಳು; ಇಬ್ಬಾಗವಾಗು; ಒಡವುಟ್ಟಿದ ತಳದಳಿಸುವ ತುಡುಗೆಯ ದುಗುಲದ ನಮೇರುದಾಮಕಮೊಳ್ ಪಚ್ಚುಡಿ ದುದಂ ಪಂಪಾರ್ಥಕೂಟದ ಬೆಡಂಗೊಂಡಂಬಟ್ಟು ದಿವರಹದಿಂದ್ರರೊಳಂ (ಪಾಂಕಿಪ್ತ. ೯-೨೩೦). [ಪಚ್ಚು(<ಪಸು)+ಉಡಿ]

ಪಚ್ಚುನುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಮಾತನ್ನು ಹೇಳು; ಪಿವಿಮಾತನ್ನು ಹೇಳು; ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸು; ಅರಸಾ ನಿನ್ನ ಸುಹೃದ್ಯವರಣಯ ಕರುಣೆಯವಗೆ ನೀಡುನಿಡೆಯನೊದವಿಸಿ ಭರಿದಂ ಬರ್ಗನೆನುತುಮೆನ್ನಂ ನಿನ್ನೆಗೆಟ್ಟಿದಳನುತ ಪಿರಿದಂ ಪಚ್ಚುನುಡಿವ ತೆಜದಿಂ ಜಯನರಪಾಲಕನಾ ಕರ್ಣಾಂತಂ ತೆಗೆದುರುಕೋದಂದದ ನಾರಿ ಕರಂ ಕಣ್ಣೆಡ್ಡವಡೆದುದಾಗ (ಜಯಕಾ. ೭-೯). [ಪಚ್ಚು(<ಪಚ್ಚು)+ನುಡಿ]

ಪಚ್ಚುನುಡಿ (ನಾ). ಪಿವಿ ಮಾತು; ಕಿವಿ ಮಾತು; ಗುಟ್ಟಿನ ಮಾತು; ಬೆಚ್ಚಿದ ಕೊಲ್ವಿನೆಂದಾ ದಾದಿಯೊಳು ತಾನು ಪಚ್ಚುನುಡಿಯ ನಾಡಿದಳು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೫೭). [ಪಚ್ಚು(<ಪಚ್ಚು)+ನುಡಿ]

ಪಚ್ಚುಮಳಲು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮರಳು; ನುಣ್ಣುರಳು; ಮೊಳ ಕಾಲುಬದ್ದ, ಜುಸುಬಿಗಿಂತ ಕೇಡಾಗಿರುವ ಪಚ್ಚುಮಳಲಿನ ಬಯಲಂತೆ, ಅಂತಹ ಮಳಲುನೆಲದಲ್ಲಿ ಆ ಹೇರನ್ನು ಒಂದು ಮೂರುದೂರ ಎಳೆದು ಕೊಂಡು ಹೋದ ಎತ್ತಿಗೆ ಚೆನ್ನದ ಕೋಡಣಸು (ಬಿಜುಮ. ೧೭೩). [ಪಚ್ಚು+ಮಳಲು(<ಮಣಲ್)]

ಪಚ್ಚುವರೆ (ಕ್ರಿ). ಬಿಡಿ ಬಿಡಿಯಾಗಿ ಹರಡು; ಕೆಡಬಾದ ಮುಡಿಕ್ಕಟ್ಟು ಪಚ್ಚುವರೆದು[ಪಾಪಾಂ. ಪರ್ಚ ಪರೆದು]ಮುಚ್ಚಿ ಮುಸುಂಕಿ ಭಾಳತಳಮಂ (ಗರಿಕ. ೮-೭೭ ವ). [ಪಚ್ಚು(<ಪಸು)+ಪರೆ]

ಪಚ್ಚಿ 'ಪಸು' ನೋ.

ಪಚ್ಚಿ 'ಪಚ್ಚು' ನೋ.

ಪಚ್ಚಿ 'ಬಚ್ಚಿ' ನೋ.

ಪಚ್ಚಿಕದಿರು (ನಾ). -ಪಚ್ಚಿತೆನೆ; "ಒಂದು ಸುಗಂಧ ಸಸ್ಯ" (ಸುಕೀ). [ಪಚ್ಚಿ(<ಪಸು)+ಕದಿರು(<ಕದಿರು)]

ಪಚ್ಚಿಕರ್ಪುರ 'ಪಚ್ಚಿಗಪ್ಪುರ' ನೋ.

ಪಚ್ಚಿಕರ್ಪುರ (ನಾ). -ಪಚ್ಚಿಕರ್ಪುರ : "ತುಷಾರಗೌರಿ:-ಪಚ್ಚಿ ಕರ್ಪುರ" (ಒಪದಿ. ೭೧); ಚಾತುರ್ಧಿ ಜ್ವರಕ್ಕೆ:-ಪಾಪಾಣ ಪಣ ೧ ತೂಕ, ಕೋಷ್ಕ ಹಣ ೧ ತೂಕ, ಪಚ್ಚಿಕರ್ಪುರ ಹಣ ೨ ತೂಕ ಇವಿಷ್ಟನ್ನೂ . . . ಮದಕನೆಯ ರಸದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದು (ವಿವಿ. ೧೩೨). [ಪಚ್ಚಿ(<ಪಸು)+ಕರ್ಪುರ]

ಪಚ್ಚಿಕಾಯಿ 'ಪಚ್ಚಿಗಾಯಿ' ನೋ.

ಪಚ್ಚಿಗಂಜಿ (ನಾ). ಕಲಾಬತ್ತಿನ ಹಸಿರಂಜು; ಹಸಿರು ಬಣ್ಣದ ಕಂಬಿ; ಪಚ್ಚಿಡವ ಹೊದ್ದನ್ನೆ ಪಚ್ಚಿಗಂದಿಯಾ ಪಾಗಾನೆ ಸುತ್ತನ್ನೆ (ಮುಟ್ಟ. ೨೪). [ಪಚ್ಚಿ(<ಪಸು)+ಕಂಜಿ]

ಪಚ್ಚಿಗನ್ನವಚ್ಚ (ನಾ). ಮರಕತದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕರ್ಣಾಭರಣ : ಎಳಗಲ್ಲದೊಟ್ಟು ದಿಟ್ಟಬೊಟ್ಟು ಕೆಳಗೊಂಡೊಪ್ಪುವ ಪಚ್ಚಿಗನ್ನವಚ್ಚಂ (ಚರಣ. ೩-೪೪). [ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಕನ್ನವಚ್ಚ]

ಪಚ್ಚಿಗಪ್ಪುರ, ಪಚ್ಚಿಕರ್ಪುರ (ನಾ). = ಪಚ್ಚಕರ್ಪುರ:ಪಚ್ಚಿಗಪ್ಪುರ ಪನ್ನೀರು ವ್ಯುಗ್ರನಾಥಿ ಮುಖ್ಯಲೇಪನದಿ ತಿಗುರನಿಕ್ಕಿದರಾಕೆಯರು (ನೋಟಕ. ೨೩-೧೨). ಪಚ್ಚಿಕರ್ಪುರ: ಕಸದ ಕೊಟತೆಗೆ ಪಚ್ಚಿಕರ್ಪುರದ ರಜನನಂದಿಲದ ಕೊಟತೆಗೆ ಸುಧೆಯನು ಹುಸಿಯ ಕೊಟತೆಗೆ ಸತ್ಯವನು ಕೊಟ್ಟು ಕಡಿಸುವಂತೆ (ಅಸಪ. ೨-೧೩೨); ಪಚ್ಚಿಕರ್ಪುರವಚ್ಚಿಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಡಳು ತಂದೋರ್ವ ಸಖಿಯೆಂದು ಕಿಚ್ಚು ಪತ್ತಿಡ ತೊಡುರಿಯೆ (ಸಾತ್ವಭಾ. ೩-೨೦). [ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಕರ್ಪುರ]

ಪಚ್ಚಿಗಬ್ಬುನ 'ಪಚ್ಚಿಗಬ್ಬುನ' ನೋ.

ಪಚ್ಚಿಗಬ್ಬುನ, ಪಚ್ಚಿಗಬ್ಬುನ (ನಾ). ಸಂಸ್ಕರಿಸದ ಕಬ್ಬಿಣ; ಶುದ್ಧವಾಗದ ಕಬ್ಬಿಣ: ಕತ್ತರಣೆಯ ಬುಸವುಯಂ ಪತ್ತಿ ಹಿತಾಹಿತದಿವಕರಲಂ ಪುಯಂ ಪತ್ತಾ ಮುನಿಪಂ ಭ್ರಾಮಕ ದತ್ತಿಳಸುವ ಪಚ್ಚಿಗಬ್ಬು[ಪಾಪಂ. ಬ್ಬು]ನಕ್ಕೆಣೆಯಾದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೪೩). ಪಚ್ಚಿಗಬ್ಬುನ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರ ವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಕಬ್ಬುನ(\leq ಕರ್ಪುರ)]

ಪಚ್ಚಿಗಾಯ, ಪಚ್ಚಿಕಾಯಿ (ನಾ). ಹಸಿರು ಕಾಯಿ; ಮಿಡಿ ಕಾಯಿ: ವೃಕ್ಷಕಾಲಮುಲ್ಲಂ ತರ್ಣನೆ ಪಚ್ಚಿಗಾಯೋರವಣ್ಣಂ ಪಡೆದುನಾಗ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೩-೪). ಪಚ್ಚಿಕಾಯಿ.

ಪಚ್ಚಿಕಾಯಿಗಿಡ=ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಅಡಿಕೆಬಾಳೆ. . . ಪಚ್ಚಿಕಾಯಿ ಗಿಡ, ದೊಡ್ಡ ಮೆಕ್ಕ, ಹಾಲ್ಮೆಕ್ಕಿಬಳ್ಳಿ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೪೨).

[ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಕಾಯಿ]

ಪಚ್ಚಿಗಾಣ 'ಪಚ್ಚಿಗಾಣ' ನೋ.

ಪಚ್ಚಿಗುಪ್ಪಸ (ನಾ). = ಪಚ್ಚಗುಪ್ಪಸ ೨: ಮಿಡುಗುವ ಪೀರಿಗಟ್ಟು ಪೊಸ ನಿಗ್ಗವೊಳ್ಳಲಿ ಪಚ್ಚಿಗುಪ್ಪಸಂ ಕಿಟುಪಳಿರಾಂತ ಚೆಲ್ಲಣಮದೇಂ ಬಗೆಗೊಂದುದೊ ತಪ್ಪಿರಾತರಾ (ಕಬಚಂ. ೩-೨೭).

[ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಕುಪ್ಪಸ]

ಪಚ್ಚಿಗಿಂಪು (ನಾ). ಒಂದು ಮಿಶ್ರ ಬಣ್ಣ; ಹಳದಿ ಮತ್ತು ಕೆಂಪು: ಮಿಗೆ ಪಚ್ಚಿಗಿಂಪಲತೆಗೆಯ ಹುರುಡುಪು ತಳುಗಲ್ಲವಾ ಸ್ವಯಂಪ್ರಭೆಗೆ (ವರ್ಧಕ. ೪-೪೦). [ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಕಿಂಪು]

ಪಚ್ಚಿಗೊಂಡಲ (ನಾ). ಮರಕತದಿಂದ ಮಾಡಿದ ತೊಂಡಿಲು(?): ಅಲರೆನೆವಳದಳಿರೆಯರಲಿ ಬಲಿಡಿ ಮಿಸುಪ ಪಚ್ಚಿಗೊಂಡಲಮಳಿ ಕಜ್ಜಲ ತಲಕಮಾಗೆ ತೋರ್ಪುದು ಸಲಿ ಸೂಗಯಿಸಿ ಬಾಲನಂದದಿಂ ಮಾಕಂದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೩೬).

[P ಇದು 'ಪಚ್ಚಿಗೊಂಡಲ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಪಕ್ವವಿವರಣೆ]

ಪಚ್ಚಿಗೊಡೆ (ನಾ). ಹಸಿರು ಬಣ್ಣದ ಕೊಡೆ: ಪೊದಟ್ಟು ಪಚ್ಚಿಗೊಡೆ ಯೆಂಬಂತೆ ಪಂಕೇಶಿನೀದಳಮಂ ಬಾಳಕರೇಣುವಂ ಬಯಕೆಯೊಳ್ ಕೊಂಡಾದುತಿರ್ಪತ್ತಿ ಭಂ (ಲೀಲಾವ. ೮-೪).

[ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಕೊಡೆ]

ಪಚ್ಚಿ ತೆನೆ 'ಪಚ್ಚಿಯ ತೆನೆ' ನೋ.

ಪಚ್ಚಿ ತೈಲ (ನಾ). ಕರ್ಪುರದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ತೈಲ: ಪಚ್ಚಿ ತೈಲ ಹಾಕಿ ಮೂಳೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸುವ ಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಗಂಟಕಾಲ ಉಜ್ಜಿದ ಪಂಡಿ ತನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. . . ಒಂದು ಕಾಲೇ ಪೃಥ್ವಾವಾಗುವ ಸಂಭವನೇ ಕಾಣುತ್ತದೆ ಎಂದು (ದೇವಕಂ. ೨೪೧). [ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ತೈಲ]

ಪಚ್ಚಿ ತೋರಣ 'ಪಚ್ಚಿದೋರಣ' ನೋ.

ಪಚ್ಚಿ ದೇವರು (ನಾ). ಪಚ್ಚಿಯ ಬಣ್ಣದ ಮೈಯುಳ್ಳ ದೇವರು: ವಿಷ್ಣು: ಹುಚ್ಚನೆಂದರು, ಬುಚ್ಚನೆಂದರು, ಮುಚ್ಚು ಮರೆಯುವನೆಂದರು. ಕಚ್ಚು ನುಡಿದರು, ಚುಚ್ಚು ನುಡಿದರು. ಪಚ್ಚಿದೇವರೆ ಬಲ್ಲನು (ಕವಿಪು. ೨೦-೨೯). [ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ದೇವರು(\leq ದೇವರ)]

ಪಚ್ಚಿ ದೋರಣ, ಪಚ್ಚಿತೋರಣ (ನಾ). ಹಸಿರಾದ ತೋರಣ; ಹಸಿರುತೋರಣ: ಕಾಂತ್ಯ ತೋರಣ, ತಳಿವೋರಣ, ಪಚ್ಚಿದೋರಣ, ಮಕರದೋರಣ (ಕಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ); ತಳಿವೋರಣಂ ಪಚ್ಚಿದೋರಣ ಕಾಂತ್ಯಮಕರತೋರಣ (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೯೩). ಪಚ್ಚಿ ತೋರಣ: ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಪಚ್ಚಿತೋರಣಗಳು ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದವು (ಗೂಢ).

[ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ತೋರಣ]

ಪಚ್ಚಿ ಪಡಿಮೆ (ನಾ). ಹಸಿರುಬಣ್ಣದ ಪ್ರತಿಮೆ: ಯಾವ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೇನು ಕಡಿಮೆ, ರೈತನ ಈ ಹಸುರು ಪಡಿಮೆ, ಶಿವಪ್ರಿಯನ ಪಚ್ಚಿಪಡಿಮೆ? (ಕವಕ. ೩೪-೩). [ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಪಡಿಮೆ]

ಪಚ್ಚಿ ಪಯಿರು (ನಾ). ಹಸಿರಾದ ಬೆಳೆ: ಪಚ್ಚಿಪಯಿರಿನನಾಡ ಅಚ್ಚು ಅಚ್ಚು ಒತ್ತಿದ ಮೈಯ ಸಿರಿಯೇ (ಸಾದರೀ. ೯-೩).

[ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಪಯಿರು(\leq ಪಯಿರ)]

ಪಚ್ಚಿ ಬಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ; ಹಸಿರು ಬಣ್ಣದ ಬಾಳೆ: ಪಚ್ಚಿಬಾಳೆ, ನಾಡಬಾಳೆ, ಮಧುರಂಗಬಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ಜಾತಿಯ ಬಾಳೆಯ ಬನಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದವು (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೫೫).

[ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಬಾಳೆ(\leq ಬಾಳೆ)]

ಪಚ್ಚಿ ಮಾಲೆ (ನಾ). ಹಸಿರು ರತ್ನಗಳ ಮಾಲೆ; ಮರಕತಮಾಲೆ ಮಾಲೆ: ಪಚ್ಚಿಮಾಲೆ, ಪೂಮಾಲೆ, ವನಮಾಲೆ (ಕಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ).

[ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಮಾಲೆ]

ಪಚ್ಚಿಯ 'ಪಾಚ್ಯಾ' ನೋ.

ಪಚ್ಚಿಯ ತೆನೆ, ಪಚ್ಚಿತೆನೆ, ಪಚ್ಚೀತೆನೆ (ನಾ). (ಹಸಿರು ಬಣ್ಣದ ಕದಿರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ಸಸ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ ತೆನೆ: ಬಲುಗಂಪು ಸೊಂಪು ಮಾಡಿದವೊಲು ಪಚ್ಚಿಯ ತೆನೆ ಗಳೊಪ್ಪಿದುವು(ಮಲ್ಲಕಾ. ೪-೪೧೬). ಪಚ್ಚಿತೆನೆ: ಐಳಿ ದಾಸವಾಳ ಪಚ್ಚಿತೆನೆ ಬನ್ನಪತ್ತಿ ಎಳೆಯ ಶ್ರೀಗಂಧದ ಪಪ್ಪರಿ(ಸಿದ್ಧ ಪು. ೧೪-೯೫). ಪಚ್ಚೀತೆನೆ: ಮರುಗ ಪಚ್ಚೀತೆನೆ (ಚಂಗೂರಿ. ೫೩). [ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ತೆನೆ]

ಪಚ್ಚಿಯಿಣಿ (ನಾ). ಮರಕತ ಶಿಲೆ: ಮುಕ್ತಿಸ ಮತ್ತವಾರಣ ಪುಷ್ಪ ರಾಗದ ಪುತ್ತಳಿ ಪಚ್ಚಿಯಿಣಿಗಳ ಉತ್ತಮವೇದಿ ರತ್ನದಪ್ಪರಿಗೆ ಮೆಯ್ಯತ್ತಿರೆ ಮೆಣಿದುಡಾ ಭವನ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೯೪).

[ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಯಿಣಿ]

ಪಚ್ಚಿಲಿ (ನಾ). ಹಸಿರು ಬಣ್ಣದ ಎಲೆ; ಹಸಿರಲೆ: ಕೆಂಡಕರ ತಳ ಮಿದೇಕೆಂದು ಹಸ್ತಾಗ್ರದೊಳ್ ಪಚ್ಚಿಲಿಯಂ ಕೊಂಡಿಟ್ಟು ಕಟ್ಟು ತೊರೆದು ಸಿಡಿದಿನಂ ಕಯ್ಯಲಿಟ್ಟುಂಗೆ ಮುಂಗೈ ಸುರಿವನ್ನಂ ಕಾಮು ನೆಚ್ಚಂ ಪಡಲಿಡುವಿನೆಗಂ ಪೊರನಾರೀನಾಯಂ (ಅರ್ಧನೀ. ೪-೧೪೫); ಶಾವರೆಯ ಪಚ್ಚಿ[ಪಾಪಂ.ಚ್ಚಿ]ಲಿಯಂ ಮೆಯ್ಯಾಳಾಂಕು. . . ನೀರ್ವಣ್ಣಂಕಿ ಪರ್ವ (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೩೧೫); ಪಚ್ಚಿಲಿಲಿ, ಪಚ್ಚಿಡಕೆ, ಪಚ್ಚಿಲಿ (ಕಮದ. ೧೪೨ ಪ್ರಯೋ); ಹಾವಿನ ಹೆದವನದೊಡವು ಮುಡಿದ ಕಾಡ ಹೂವ ಮೆಯ್ಯಿಣಿವಾನೆನೊಳ್ಳು ಮಾವಿನ ಪಚ್ಚಿಲಿ ದುಪ್ಪಟಿಯುಡಿಯೊಳಾ ವನಚರಿಯೊಪ್ಪಿದರು (ಪ್ರೀತಾಲ. ೩-೩೬); ಪಚ್ಚಿಲಿಯ ಕರುವನೊಡಗಿದ ಮರದ ಪೊರೆಯ ಕಾಳ್ಚಿಟ್ಟು ಕೊಂಡುರವೊರಾ ಜ್ವಾಲೆಯ ಮುಳಿಸಿ ನೊಡನೆ ಪಚ್ಚಿವಮರಾಪಗೆಯ ಕೋಪಂ (ಪ್ರಿಯಭಾ. ೯-೩೨).

[ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಎಲೆ]

ಪಚ್ಚೆಲೆದೊಂಗಲ್ (ನಾ). ಹಸಿರಾದ ಎಲೆಗಳ ಗುಚ್ಚೆ : ಸಿರಿಮಂ ಪಚ್ಚೆಲೆದೊಂಗಲ್. ಪಚ್ಚೆಲೆದೊಂಗಲ್ ಗಲಂ ಪುಡುಕಿ ಸುಯ್ಯುಕ್ಕಿರ್ಕೊನೋ ಮುಗ್ಗಿ ಮೈಗರೆದಾಣದೊನೆಗತ್ತು . . . ಎನುತುಂ ಬಂದಾ ಶುಕಂ ಸೋಂಕಲೊದನೆ (ಲೀಲಾವ. ೬-೯೬). [ಪಚ್ಚೆಲೆ + ತೊಂಗಲ್]

ಪಚ್ಚೆವ (ನಾ). (?) : ಕೈಮಡೆಗೊಂಡ ಪೆಟವನಂತೆ ಕುಕ್ಕುಬುಸಿ ಪೊಕ್ಕು ಸಾರ್ ಪಚ್ಚೆವದ ಪದವಿನೊಳಂ ಮೆಚ್ಚಿ ನೋಬ್ಬಿ ರಾಜರಾಜನ ಕಣ್ಣಳಂಗಣ ದೊಳ್ ಬೆಡಂಗು ಭಂಗಿವಡೆವಿನಮೇಟಾ ತೋಟಾ (ಅನಂಪ. ೨-೩೦ ವ).

[?]

ಪಚ್ಚೆವಟ್ಟು (ನಾ). ಮರಕತದ ಬಟ್ಟು, — ಉಂಡೆ : ಕಾವಿಕ್ಕಿ ದಯಸ್ಕಾಂತದ ಪೂವಂ ಚುಂವಿಸುವ ಪಚ್ಚೆವಟ್ಟುಗಳವೊಂದಿವರದಿ ನಬಲೆಗೊಂಚಲ ಪೂವುಗಳಂ ಪೊಡೆಯ ಪತ್ತಿ ಮುತ್ತಿದುವಳೆಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೬-೬೫). [ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸ್ಯು) + ಬಟ್ಟು ?]

ಪಚ್ಚೆವಡಿಗ (ನಾ). ಮರಕತದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪೀಕದಾಣಿ, — ಉಗುಳುಪಾತ್ರೆ : ಅಲಡ್ ಮೊಗದಿಂದ ನಜುದಂಬುಲಮುಗುಕ್ಕುಳಿ ಪಚ್ಚೆವಡಿಗದೊಳಂಬಂತಲರ್ಪಲರಿಂದುಗುತಂ ಕೀಳಲೆಯೊಕ್ಕುಧುಮಿಶ್ರ ತದ್ರೂಂ ರಂಜಿಸುಗುಂ (ರಾಜಕೀ. ೨-೬೦).

[ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸ್ಯು) + ವಡಿಗ]

ಪಚ್ಚೆವಡಿಸು 'ಪಚ್ಚೆವಡಿಸು' ನೋ.

ಪಚ್ಚೆವಣ್ಣ (ನಾ). ಹಸಿರು ಬಣ್ಣ : ಪಚ್ಚೆವಣ್ಣದ ಕಿಜುಗಿಯಂ ನಿಜಾಗೆವಿದಿದುಡಿಸಿ (ಮದೇಶ. ೧೬-೬). [ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸ್ಯು) + ಬಣ್ಣ]

ಪಚ್ಚೆವರಲ್ (ನಾ). ಹಸಿರುರತ್ನ ; ಮರಕತಮಣಿ : ಅಮೃತ ಸಾರವಾರಿಯಂ ಪಚ್ಚೆವರಲ ಕರಗಂಕೊಳ್ ತೀವಿ ತೆಂಬೆಲರ ಪೊಯ್ಯಿ ನಿಂ ತಣ್ಣು ವಡೆಯಲೆಂದು ನೆಲೆಪಿವಂತರ್ಧ ನೀರ್ಗಾಯ ತುಜುಗಲಿಂದೆಜಗಿದ ನಾಳಿಕೇರಭೂರುಹಂಗಳುಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೧೦೫ ವ); ವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ನಿಜಾನು ರಾಗದಿಂ ಕೊರಳೊಡವಿಗೆ ಸಮೆದಿದ್ ಪಚ್ಚೆವರಲ ಪದಕಗಳೆಂಬಂತೆ ಪಸುರ್ಗಾಯ ತುಜುಗಲಿಂ ಮೆಲೆವ ಕ್ರಮುಕವ್ಯಂದಂಗಳಂ. (ಕ್ರಿ.ಪು. ೬-೬ ವ); ಎಸೆವ ಮಿಡಿಗಳ ಪಚ್ಚೆವರಲ ಸೂಸಳಗಳೆಂದ . . . ಚರಿಪ ಮುಡುಂದಿಗಳ ನೀಲಮಣಿಮಾಲೆಯಿಂದೆಸೆವ ಮಾಮರಂಗಳೆ ವಸಂತಂ ಸ್ಮರನ ಬರವಿಗೆ ಕೈಗೈದ ಗೂಡಾರಮೆನಲೆಸೆದುವು (ಚಬ. ೪೫-೨೦).

[ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸ್ಯು) + ವರಲ್]

ಪಚ್ಚೆವರಿಗೆ (ನಾ). ಹಸಿರುರತ್ನದ ಗುರಾಣಿ ; ಮರಕತದ ಗುರಾಣಿ : ಅಸುರಕೋಳಾಹಳನ ದೈತ್ಯಮರ್ಧನನ ಪಾನವಾರಿಯ ರಕ್ಕಸಜೂಜಿನ ಪಚ್ಚೆವರಿಗೆಯ ಪಸವನದ[ಪಾಕಾಂ. ಪಚ್ಚೆಯ ಪರಿಗೆಯ ಪಸರದ] ಪಾರಿಯದೊಯ್ಯಾರದ ಕೆಂದಟ್ಟಿನ ಪಂತಿಯ . . . ದಿರುದಿನ ಪರಿಗೆಕಾಬರ ಪರಿವೀಧಿಯೊಳಂ (ಗಂಕ. ೬-೫೪ ವ).

[ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸ್ಯು) + ವರಿಗೆ]

ಪಚ್ಚೆವಲಗೆ (ನಾ). ಮರಕತವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದ ಹಲಗೆ : ನೀಲಮಣಿ ಛತ್ರಗಳ ವಜ್ರದ ಸಾಲುಗಂಬದ ಪಚ್ಚೆವಲಗೆಯ ಮೇಲೆ ಮುತ್ತಿನ ಲೋವ ಹನಳದಿ ಕಡೆದ ಬೋದಿಗೆಯ ಸಾಲು ಮಣಿಮಂಟಪದ . . . ನಳನ ಚಿಂತೆಯ ತಾಳಿದಂಗೆನೆ ಸತಿಯರೊಡನರೆ ಕಂಡುದಾ ಪತ್ತಿ (ನಳ. ೨-೩೦). [ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸ್ಯು) + ವಲಗೆ]

ಪಚ್ಚೆವಾಕಲು (ನಾ). ೧. ಬಳ್ಳಿಮನೆ ; ಲತಾಮಂಟಪ. ೨. ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ. ೧, ೨ : ಪಚ್ಚೆವಾಕಲೆಯಂಬ ಶಬ್ದಂ = ಕೇರಿಂ ಮಾಡಿದ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯಂ, ಮಲ್ಲಿಕಾಲತೆಯಲ್ಲಿಯಂ (ತಮದ.ಮ. ೩೧೨). 'ಪಚ್ಚೆವಾಗಲ್' ಪರಾ.

[ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸ್ಯು) + ವಾಕಲು (< ಪಾಗಾರ)]

ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ (ನಾ). ಹಸಿರಾದ ಬಿಲ್ಲು ; ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು : 'ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ಲ' ಪರಾ.

ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ಲಣ್ಣ - ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ಲ : ಏನೇನು ಝಂಝಾಣಲ ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ಲಣ್ಣ ನೇನಾದ ಹುಚ್ಚುಗೊಂಡಂತೆಮ್ ದಿಸುಟುಹೋದನೆ (ಭರಣ. ೫೨-೫೬).

[ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸ್ಯು) + ವಿಲ್]

ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ಲ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ; ಕಾಮು : ಇಚ್ಛೆಗಾರ್ ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ಲರಿಂ ಮಚ್ಚು ವಡೆವೆಚ್ಚರಿಂ ಮಿಗೆ ತಳರ್ಪಣ್ಣಿರೆಗಣ್ಣ ಪೆರ್ಚನಚ್ಚರಿಯರಿಂ (ರಾಜಕೀ. ೧-೧೩೫ ವ); ಎಮ್ಮತ್ತಪತಿಗೆ ಶತಪಚ್ಚೆ ವಿಲ್ಲಮಾನ ಪುತ್ರರಾಗಲಿ (ಲಕ್ಷ್ಮ. ೩-೩೧-೩೨); ನಿಮ್ಮಣಿಗೆ ವಾಂಚಾಕ್ಷಿಯು ವಿದರ್ಭಿಯನೀಗ ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ಲಗೆ ಕೊಡಹೇಳಲದ ಕೇಳಿ ಬೆಚ್ಚಿ ಕೋಪದಿ ಪೇಳ್ವನಂತು (ಕಂದಕೊ. ೧೯೩).

ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ಲಾಗಮ - ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ : ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ಲಾಗಮದ ಪಂವಿಡಿ ಯೋನಿಸುಳಿಯದಚ್ಚರಿಯ ದೀರಿಯತುಲಾನಂದಗಳ ತೋರಿ (ಲಕ್ಷ್ಮ. ೧-೧೬-೬).

[ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ + ಅಗ]

ಪಚ್ಚೆವೆಣ್ 'ಬಚ್ಚೆವೆಣ್' ನೋ.

ಪಚ್ಚೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೈ ಹಸಿರುಗಟ್ಟುಗನ್ನೇಜವಾಗು : ಮುಚ್ಚೆಯಿಂ ಪಚ್ಚೆವೋದ ಕಿಜುವಮ್ಮನಂ ಬಂದಿಗೊಂದಿಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೬-೨೮). ೨. (ಆಲಂ) ನಿರಾಶೆಹೊಂದು ; ಪ್ರತಿಫಲ ಪಡೆಯದೆ ಹೋಗು : ಮೆಚ್ಚಂ ನಚ್ಚ ಪಚ್ಚೆವೋದಂ. ಆಯ್ತು ನೋಬ್ಬಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೮-೨೬). [ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸ್ಯು) + ವೋಗು]

ಪಚ್ಚೆಸಾರ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪಚ್ಚೆರತ್ನ ; ಉತ್ತಮವಾದ ಮರಕತಮಣಿ : ಓಳಿದೋರಣಮಾಯ್ತು ಹಾರದ ಪಚ್ಚೆಸಾರದ ಮಾಲೆ (ಪಂಪ. ೧೪-೧೫); ಪಂಚಶರ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ಪಂಚರತ್ನದ ಸಂಜಯಕ್ಕೆ ಪಚ್ಚೆಸಾರದ ಕೇರಂ ಕಟ್ಟಿದಂತೆ ನಂದನಕ್ಕೆ ಬಾಬ್ಬೀಲಿಯಾದ ಕೇದಗೆಯ ಬನದ ಬಳಸಿನೊಳಗೆ (ಅನಂಪ. ೧-೯೦ ವ). ೨. (ಮರಕತಮಣಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ (?) : ಪೊಸ ಮಾವಿನ ಮಿಡಿಯೊಳ್ ಪಚ್ಚೆಸಾರಮಂ ಮಾಡುಮ್ಪಾಯಿಂ ಮುಕ್ಕೊ ಮ್ಗಳ . . . ಮಿಡಿಯಂ ಕೊಯ್ನ್ದೊಳ್ (ಅವಿಶ. ೧೧-೯೮), ಮಾಮಿಡಿಗಳಂ ತೆಗೆದು ಪಚ್ಚೆಸಾರಮುನಿಕ್ಕು . . . ತೋರಮಲ್ಲಿಗೆಮುಗುಳ ಮೂಕುತಿಯ ನೊಸೆದಿಕ್ಕಿ (ಲೀಲಾವ. ೬-೧೧೪ ರಗಳೆ); ಕಾಂಚವಾರದ ಕಾಂಚಿಯುಮಂ ಪಸುಮೀದಿಯ ಪಚ್ಚೆಸಾರಮುಮಂ ಚಂಪಕದ ಚಂಪಕಮಾಲೆಯುಮಂ . . . ಮನೋಹರಮನೆ ಸಮೆದು ತಮತಮಗೆ ಪಸದನಗೊಂಡು (ಚಂದ್ರಪ. ೬-೧೧೪ ವ). [ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸ್ಯು) + ಸಾರ]

ಪಚ್ಚೆಹಕ್ಕು (ನಾ). ಹಸಿರು ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ : ಪಚ್ಚೆಹಕ್ಕಿಯು ಪಾರಿವಾಳವು ಹೆಚ್ಚಿನ ಗೌಜೇನ ಹಕ್ಕಿಯು . . . ಮೆರೆದವರೊದಿ (ಗೋಪಾಡು. ೧೩).

[ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸ್ಯು) + ಹಕ್ಕು (< ಪಕ್ಕು)]

ಪಚ್ಚೆತೆನೆ 'ಪಚ್ಚೆಯ ತೆನೆ' ನೋ.

ಪಚ್ಚೆಲಿ 'ಪಚ್ಚೊಲಿ' ನೋ.

ಪಚ್ಚೊಲಂತಿ, ಪಚ್ಚೊಲಿತಿ, ಹಚ್ಚೊಲಿತಿ (ನಾ). (ಹಸಿರು ಬಣ್ಣದ) ಗೋಸುಂಬೆ; ಉಸರವಳ್ಳಿ : ಪಗರಣಿಗರಂತೆ ಪಚ್ಚೊಲಂತಿಯಂತೆ . . . ಜೀವಂಗಳ ಬಗೆದ ಬಚ್ಚೆಗಿಯಕ್ಕುಮೆಂದು ಪೇಟ್ಟು ಸಂಸಾರಮುಮಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೪-೧೦೪). **ಪಚ್ಚೊಲಿತಿ :** ಪಚ್ಚೊಲಿಯಂತೆ ಪಲವುಂ ಬಣ್ಣ ಮಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೨-೧೦೫); ಪಚ್ಚೊಲಿ, ಪಚ್ಚೊಲಿತಿ(ಭಾಷಾಭೂ. ೧೬೮ ಉದಾ). **ಹಚ್ಚೊಲಿತಿ :** "ಕೃಕಲಾಸಂ-ಓತಿ, ಹಚ್ಚೊಲಿತಿ" (ಓಪಧಿ. ೩೪). [ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸ್ಯು) + ಲಂತಿ]

ಪಚ್ಚೋತಿ 'ಪಚ್ಚೋತಿ' ನೋ.

ಪಚ್ಚೋಲಿ (ನಾ). ೧. ಹಸಿರುಬಣ್ಣದ ಓಲೆಗರಿ. ೨. (ಮುತ್ತೈದೆ
ಯರು) ಕಿವಿಗೆ ಅಭರಣದಂತೆ ಧರಿಸುವ ತಾಳೆಗರಿಯ ಸುರುಳಿ :
ಸುಲಿವಲ್ ಸೋಮಂಥಿ ತೆಳ್ಳುಟಾ ಪಚ್ಚೋಲಿ ಪೊಂಬಾಳೆ
ಪಚ್ಚೋಲಿ . . . ಚಿಲ್ವಾಗರಿ ನಿಂದ ಬೇಡಿಯರಂ ಕಂಡಂ ಮಹೀವಲ್ಲಭಂ
(ಕಾವ್ಯಮ. ೨೬೬); ನೂಲೆಯಂ ನೆಗಟ ಕನ್ನದಿಯಂ ಪಿಡಿದಚ್ಚ ಪಚ್ಚೋ
ಲಿಯಂ ತಲೆದು . . . ಮನೋಹರಮಪ್ಪಿನಂ ಸಾಲಭಂಜಿಕೆಗಳೇನೆನೆ
ದಿರ್ಬುಳು ಸುತ್ತಲುಂ (ರೀಲಾಮ. ೧೧-೬೯); ರಾಜೀವಲೋಚನಂ
ಕ್ರೋದಿಸಿದಂ ಪೀಲಿಯ ತಲೆಪುತ್ತಿನ ಪಚ್ಚೋಲಿಯ ಪೊಂಬಟ್ಟಿಯಾದೆಯ
ಚೆಲ್ವಸವಿನೆಗಂ (ಜಗದ. ೪-೪೬); ತಳಿರ್ಗಲಂ ತಾನುಟ್ಟು ಪಚ್ಚೋಲಿ
ದಾಳೊಡನಾಂತೊಳ್ಳುಣಿಯಂಬುಮಂ ಬಿದಿರ ಬಿಲ್ಲಂ ಬೇಡವೆಣ್ಣುಂ
ನಿಂದದೆಯೊಳ್ಳುಣನನಂಗಂ (ರಾಜಶ. ೫-೧೧೨). 'ಬಿಚ್ಚೋಲಿ' ಪರಾ.
೩. ಮರಕತದ ಓಲೆ: ಪೊಸಚನಮನುಟ್ಟು ಬೆಡಂಗುವೆತ್ತ ಪಚ್ಚೋಲಿ
ಯುನಿಕ್ಕಿ ಕಣ್ಣವರೆ ರೂಪು ವಿಳಾಸಮಳುಂಬಮಾಗಿ . . . ಬಾರಿಕೆ
ಬಂದಳೊರ್ನಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೬೬). [ಪಚ್ಚಿ, (<ಪಚ್ಚು)+ಓಲಿ]
ಪಚ್ಚೋಲಿವಚ್ಚ (ನಾ). - ಪಚ್ಚೋಲಿ ೨: ಪವಿತ್ರಮನಿಟ್ಟು
ಪಚ್ಚೋಲಿವಚ್ಚದೊಳೊಡಂಬಚಿ ಬಂದು ವಿದಗ್ಧ ಭೂಪಾಲನಂದನನಂದರು
ಕಾಠರ ನೋಡಿದಳಾ (ಕಾವ್ಯಮ. ೨೨೧). [ಪಚ್ಚೋಲಿ + ಪಚ್ಚಿ]
ಪಚ್ಚನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ವಳ್ಳುಪ್ಪಳವಾಡ
ಪಚ್ಚ (ಪಚ್ಚ) ನೂರ್ ಗಚ್ಚು ಪೂರ್ ಪುಲಿಗೆಣಿ ಗಣ್ಣವ ಗ್ರಾಮ (ಮಾ)
ಇತಿ ಅಸ್ಯ ಭುಕ್ತಿ (ಕ್ರಿತಿ) (ಇಲ. VIII, ೨೪೩-೧೪; 634).

[? + ಊರ್]

ಪಚ್ಚಳ 'ಪಚ್ಚಳ' ನೋ.

ಪಚ್ಚಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹಾಕು; ಮೀರು (?): ಚಿನ್ನ
ದಂಡೇಶ್ವರನ ಬಿರುದಿನ ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರ ವಟೀರರು ಎನ್ನ ಬಿಡು ತನ್ನ ಬಿಡು
ಎಂದೆನುತಾಗ ಹೊಣೆಯೆಲಿ ಧನ್ಯವಿಲ್ಲದ ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರು ಚಿನ್ನದಂಡೇಶನ
ಪಚ್ಚಾಡಿಸಿ ಇನ್ನು ಹೊಕ್ಕರದೇನೆ ಹೇಳುವೆನವರ ಕಾಲಗವ (ಶರಣ. ೫೫೧-೫);
ವೀರ ಮದಿವಾಳಯ್ಯ . . . ಬಿರುದಾಂಕಮಹಿಮರುದಾರ
ಚಿನ್ನಜ್ಜನ ಪಚ್ಚಾಡಿ[ಪಾಠಂ. ೦]ನಿ ಭೋರನೆದ್ದರು ಕ್ರೂರ ಜೈನನ
ಸಾರಬಲಕಿದಿರ (ಶರಣ. ೫೫೩-೧೨). 'ಪಚ್ಚಾರಿಸು' ಪರಾ.
[ಪಚ್ಚಾಡು (IP← ಮಾರ. ಪಚ್ಚಾಡಣೆ = ನೋರಿಸು) + ಇಸ್ಯ]

ಪಚ್ಚೇತಿ 'ಪಚ್ಚೇತಿ' ನೋ.

ಪಚ್ಚ, ಪಿಚ್ಚ, ಪಚ್ಚ (ನಾ). ಅಚ್ಚಿಯ ಅಥವಾ ತಾತನ ತಂದೆ;
ಮುತ್ತಪ್ಪ; ಪ್ರಸಿತಾಮಹ: ನ್ಯಾಯವಂತರ್ ಜಿತಾತ್ಮರ್ ಪ್ರಭು
ಗಲಧಿಕಪುಣ್ಯರ್ ಮುನ್ನೆ ನಿಮ್ಮಜ್ಜ ಪಚ್ಚರ್ (ಪಾಂಕಿಪು. ೩-೬೬); ದಿವ್ಯ
ಮಪ್ಪ ಸದ್ವರ್ಮವ ಪಚ್ಚನುತ್ತಮದ ಧರ್ಮಮೆ ಭಾನಿಪೊಡಜ್ಜಂ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೮೫); ಅಜ್ಜ ಪಚ್ಚರ ಪಂಪಿಂದಮೆ ಪಾಂಗುತಿರ್ದಪನೆ
ತಾನ್ (ಕವ. II, ೧೨-೩೦; III); ರೋದವ್ವರೆಯೊಳಂತನುತಂ ತನಗಜ್ಜ
ಪಚ್ಚಂ ಪಡೆದ ನೆಲಂ ದಲ್ (ಎಕ. VII, ೩೨೦. ೧೯೬-೩೩; III 2 ?).
ಪಿಚ್ಚ: ಊಟಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಪಿಚ್ಚನ ಮನೆಯಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾಳ್ಳು
ಅಮ್ಮ (ಚಿಗುಕ. ೫೪); ನನ್ನ ಅಜ್ಜ ನೋ, ಪಿಚ್ಚ ನೋ, ಹಾದಿ ತಪ್ಪಿಯೇ
ಇತ್ತ ಬಂದಿರಬೇಕು . . . ಅಜ್ಜ, ಪಿಚ್ಚ ಬಂದರು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ
ಪಿಚ್ಚನೆ ಪಿಚ್ಚ ಎಂದರೂ ಸಮನೇ (ಬಿಟ್ಟಜೀ. ೨೩). ಹೆಚ್ಚು: 'ಅಜ್ಜ
ಹೆಚ್ಚು' ಪರಾ. [ದೇ. II ತಳು. ಪಿಚ್ಚ]

ಪಚ್ಚತಿ, ಪಡ್ಚಿ, ಪದ್ವಳಿ (ನಾ). ೧. ಪದ್ವತಿ; ಕ್ರಮ: ಸೆಟ್ಟ ವಳರ್
ಬಾಣಸಿಗರ್ . . . ಅಂಗರಕ್ಷಕರಾಗಿರ್ಪಜ್ಜುಗಳಮರರ ಗಣಮನೆ ಪಚ್ಚತಿ

ಯಿಂದಿರಿಸಿ ಶತಮುಖ ಕೃತಕೃತ್ಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೫೬). ಪಡ್ವಳಿ :
೨. [ಭಂದ] ಅಪಭ್ರಂಶಭಾಷೆಯ 'ಪದ್ವತಿ' ಭಂದಸ್ಸಿಗೆ ಸದೃಶ
ವಾದ ಭಂದಸ್ಸು ಮತ್ತು ಅ ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ರಗಳೆ;
೩ ಇದು 'ಮಂದಾನಿಲರಗಳೆ'ಗೆ ಮೂಲವಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು
ತೋರುತ್ತದೆ: (ಪಡ್ವ [ಪದ್ವ]ಳಿಯೆಂದರೆ ಒಂದು ದಂಡಕದ ಹಾಂಗೆ
ಓದುವಣ) ಪಡ್ವ [ಪದ್ವ]ಳಿ (ಜಟ್ಟಮ. ೮-೧೨). ಪದ್ವಳಿ : ೨. (ಪದ್ವಳಿ)
[ಪಾಠಂ. ಪದ್ವಳಿ] (ಪಂಚತಂ. ೧೬೧-೧೬); ಪದ್ವಳಿ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೬೬).
[<ಸಂ. ಪದ್ವತಿ].

ಪಚ್ಚಲ (ನಾ). ಪಾದತೀರ್ಥ; ಪಾದೋದಕ: ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನ
ಮುಂಗುಣಮಂತೋಳವೀರೈದುಂ ಪಜ್ಜಲದೊಡನೆ ಅರೈಬಂದೀ ದಾಯಂ
ದೀಳಲ್ಕೆ (ಉದ್ಯೋ. ೩-೧೦); ಶಿವನ ಪಜ್ಜಲಕೆ ಬಾಯ್ದೆಗೆದಂತೆ ಚಿನ್ನ
ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮಜ್ಜನದ ಪಾತ್ರೆಯ ನಿವಹದಂ . . . ಶಿವನ ಮಹದೈಶ್ವರ್ಯ
ಬೆಳಸಿನ ಸ್ಥಾನಮನಲೊಪ್ಪಿತ್ತು ಪದ್ವಳಿದೊಳು (ಪಟಲ. ೪-೬೪).

[<ಸಂ. ಪಾದಜಲ]

ಪಚ್ಚಳ (ನಾ). ಹೊಳಪು; ಪ್ರಕಾಶ; ಪ್ರಜ್ವಲಿತ: "ಪಚ್ಚಳ
ಮೆಂದುಂ ಪ್ರಜ್ವಲಂ" (ಕಶಸಾ. ೫೬-೨೧೫); ಮಿಡುಪ ಮಣಿಕುಂಡಲಗಳ
ಪಜ್ಜಳಕೆ ಪಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯುಗಮೊಪ್ಪುತಿರ್ದದಾ ಶ್ರೀಪಾರ್ವತೀ
ದೇವಿಯು (ನಂದಿಮಾ. ೯-೧೪); ನವರತ್ನಖಚಿತದ ಕಜ್ಜದಲುಗುವ ಕಣ್ಣ
ದೊಲೆಯ ಪಜ್ಜಳದಿ ಮಮಕಾರಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿದರಾ ದ್ವಿಜಗಿ (ಕಾವೇಮ. ೩೫-೬೫);
ಲೊದ್ದಿದ ಚೆಲ್ವ ಮುಕ್ಕುಗದ ಬಂದುಗೆ ಪಜ್ಜಳ ಬಾಸಿವಾಣದಾ . . .
ನವರೋಹದ ಗುಂದಿನ ಡಾಳಮಾಗಿ ತೋರ್ಪುದ್ದು ದ ಜಾತರಂಗಮದೆ
ಲೋಕದೊಳೆಡೆನೆಂದೆನಿಪುದೈ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೨-೧-೬೨).

[<ಸಂ. ಪ್ರಜ್ವಲ]

ಪಜ್ಜಳಂ ಬೆಣು (ಕ್ರಿ). ಉಜ್ವಲತೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಪ್ರಜ್ವಲವಾಗು :
ಸಾತ್ಯತಿಯೋ ಪಜ್ಜಳಂ ಬೆಣು ಭಾರತಿಯೋ ಕಾಂತಿ ಕೆಯ್ಯಿಟ್ಟು
ಅಸ್ಥಾನಮಂ ಕೌತುಕರಸದೊಳ ಕರುನಿಟ್ಟಂತಿರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ
ನೊಳಕೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿಪ್ಪ ಗಮಕಿಗಳ ತಂದದೊಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ).

[ಪಜ್ಜಳ + ಬೆಣು]

ಪಚ್ಚಳಿಕೆ (ನಾ). - ಪಚ್ಚಳ: ಅತನ ಬೆಳ್ಳೊಡೆಯ ಪಜ್ಜಳಿಸುವ
ಪಜ್ಜಳಿಕೆಯ ತನ್ನೊಳಪೊಳ್ಳಂತೆ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಕುಚ್ಚಮಾಗಿ ಪಳಚ್ಚನಪ್ಪ
ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳುಂ (ಅದಿಪ. ೧೧-೫ ವ); ತೊಳಪ ತನಗಪ್ಪಾ ಕೇಶಾವಳಿ
ಯೊಳೊತ್ತರಿಸಿ ಪೊಳವ ಪಜ್ಜಳಿಕೆ ನುಡುಗಣ್ಣೊಳಾ ಬಿತ್ತರಿಸಿ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೧೩೩ ರಗಳೆ);
ನುಡಿಯ ಬೆಳಗಿನಂ ತೊಡವಿನ ಪಜ್ಜಳಿಕೆಯಿಂದ ದಣಯಂ
ಗೈದು ಬಪ್ಪ ಮನ್ನಥನ ಪೊಜಿನಂತೆ (ದಶಾವ. ೬-೪೮ ವ).

[ಪಜ್ಜಳ + ಇಳಿ]

ಪಚ್ಚಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಳೆ; ಧಳಧಳಿಸು; ಪ್ರಜ್ವಲಿಸು;
ಚಿನ್ನಾಗಿ ಕಾಣು; ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗು: ತೇಜಂ ಪಜ್ಜಳಿಸಿ
ತುತುಟಿಸಿ ತೊಳತೊಳತೊಳಗಿದಂ . . . ದಿನಪಸುತಂ (ಪಂಪಾ. ೧೨-೨೧೦);
ಬೆಳಗುವ ಸೊಡರೊಳ್ಳೊಡರಂ ಬೆಳಗಿ ಪಲೊಳೊಂಡು
ಪೋಗಿಯುಂ ಕುಂದದ ಪಜ್ಜಳಿಸುವಪೊಲ್ ಜಗಮೆಲ್ಲಂ ಕೊಳಲುಂ ತವ
ದಿತ್ತು ಮೆಣುಪಣಿವ ಬೆಡಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೦); ತುಪ್ಪೇಣಿದ
ದರ್ಪಣದೊಳ ಪಜ್ಜಳಿಸಲಾರ್ಪದೇ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಂ (ಯಶೋಜ. ೧-೬೬);
ಅವನ ಪಜ್ಜಳಿಪ್ಪ ಜಸಮೆಡ್ಡೆಸೆಯೋ ನೆಲಿಪುರ್ವದಾತನೀಗಾವಗಮೆನ್ನ
ಜಾಣ್ಣುಡಿಗಿ ಮೆಯ್ಯಿರಿಯಂ ನನೆವಿಲ್ಲ ಬಲ್ಲಹಂ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೧); ಕಡ್ಡಾ ಲಿಯಂ
ಪಜ್ಜಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು (ಪಾಂಕಿಪು. ೧೪-೨೪). ೨. ಬೆಳಗಿಸು;
ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ತರು: ನಿಜರುಚಿಯಂ ಪಜ್ಜಳಿಸಿ ದಿಗಂಬರಕುಲಮಂ

ಬೆಳಗಿದ ಯೋಗೀಂದ್ರ ದೇವಚಂದ್ರನೆ ವಂದ್ಯಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧-೩೧).
 ೩. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು; ಮಜ್ಜನನಾಸ್ತದ
 ವಾಯುವೆ ತನುವನಗುಟ್ಟುಗಿಪ ಬ್ರಹ್ಮವೆ ಲಿಂಗಂ ಕೇಳೆ ಪಜ್ಜಳಿಸ
 ಸ್ವರ್ಣನವೆ ಪದಾರ್ಥಂ ದಾನಾಮಲಕರದಿಂ (ಶ್ಲೋ. ೧೮-೧೦೯);
 ಅಂತು ಬೇತೋನಿಲೇತನದೊಳೆ ಲಜ್ಜೆ ಪಜ್ಜಳಿಸೆ (ವರ್ಧಪ. ೨-೫೬ ಪ);
 5 ವೇದವಿಜ್ಞಾನಂ ಪಜ್ಜಳಿಸುತೆ ಸಂತಸದೊಳೊಂದಿರೆ ಪಂಡಿತರುರ್ಕ . . .
 ಮಾಡಿದನಧ್ಯರನುಂ ಮುನೀಶ್ವರಂ (ಉದ್ಭ. ೪-೫೮); ಲಜ್ಜೆ ಪಜ್ಜಳಿಸು
 ವನ್ನೆಗಮೊಪ್ಪರೆ ಸಾಕಿದನೊಳೆ ಜೋಡೆ ಕನಲ್ಲು ಬಂದು ತಪವಂ ತಳೆವಳೆ
 ಗಡೆ (ದಶಕ. ೮-೧೫). ೪. ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸು; ನಿರ್ಮಲಗೊಳಿಸು;
 ಎಲ್ಲಾ ಸುತೀರ್ಥಂಗಳಿಗಧಿಕತೀರ್ಥಂ . . . ತಿಳಿಯೆ ಕ್ರಿಮಿಕೂಟಸ್ಥಳಂ
 ನಿರ್ಮಲವೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ತೆಯಾಗೆನೆಗೆ ಪಜ್ಜಳಿದಗಜಾದೇವಿ ನಿಶ್ಚಯವಿದನರಿವು
 ದಿಂದ (ಕಾವೇ. ೪೫-೧೫); ನಿರ್ಜರಾಲಯದಮ್ನ ತಂದಿ ನನಹಿ ಗೋಧಿ
 ಯಂ ಪಜ್ಜಳಿಸುತೊಳಿಸುತ ಕುಮ್ಭತೊಡವುತ ಬೇಗ . . . ಮುದ್ದೆ
 ಗೈದು (ಲಿಂಗ. ೮-೧೬). [ಪಜ್ಜಳಿ-ಇಸು.]
 ಪೆಜ್ಜೆ, ಪೆಜ್ಜೆ, ಹಜ್ಜೆ, ಹೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ಪಾದವನ್ನು ಉರಿದ
 ಗುರುತು; ಕಾಲಿನ ಗುರುತು; ಪಾದಚಿಹ್ನೆ; ಶಂಖಚಕ್ರಹಳಕುಳಿ
 ಲಾಂಛನವಾಗಿರ್ದಾದಿಹಜ್ಜೆಯಂ ನೋಡಿ ದುರ್ಯೋಧನನ ಪಜ್ಜೆಯಪ್ಪು
 ದೇನುಂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲೆಂದು . . . ಕಳಕಳನಿನಾದಂಗಳಿಂದಾರ್ದು (ಪಂಪ. ೧೩-೬೬ ಪ);
 ೧೩-೬೬ ಪ); ಒರ್ವಳೆ ನೋಡುಬರದದಿಯಿಟ್ಟು ಗವಾಕ್ಷಂಬರಮಲ
 ತೆಗೆಯ ಪಜ್ಜೆಯಂ ಪಸರಿಸಿದಳೆ (ಶಾಂತಿ. ೬-೬); ಬರೆದೊ ಪತ್ರಮು
 ನೆಂಬಂತಿರೆ ಪಜ್ಜೆಗಳೆನೆಯೆ ನಾಂದು ನೆತ್ತರೊಳೆತ್ತಂ . . . ತೋಟಾದಪ್ಪುದು
 ಮೃಗಪತಿಮಾಗೆಂದಿ (ಕಾದಂಪು. ೧೫೯); ಬಾಗಿಲೊಳೆ ನಿಂದು
 ಪುಲಿಯ ಪಜ್ಜೆಯುಮಂ ನೋಪ್ಪಾದ ಬಿಲನುಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಪ. ೩೮-೫);
 ತೋಟೆಯನಿಳಿದು ರೋಧದಲಿ ಗೋವಿನ ಪಜ್ಜೆಯಲಿ ಬೀಳುವ
 ಮನುಜನಂತೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೪-೨೫). ೨. ಜಾಡು; ದಾಡಿ; ಮಾರ್ಗ;
 ಸಹದೇವನ ಪೋದ ಪಜ್ಜೆಯನೆ ಪೋಗಿ ಕೊಳದ ತಡಿಯೊಳೆ ಬಿಟ್ಟುರ್ದ
 ತಮ್ಮನಂ ಕಂಡು (ಪಂಪ. ೮-೩೯ ಪ); ಪಾವು ಪಾವಿನ ಪಜ್ಜೆಯನೆಟಾ
 ವಂತೆಮ್ಮಂದಿಗಲ್ಲದಾತನಧಿಪ್ಪಾಯಮಂ ಪರ್ಜರ್ಗಟಾಯರ್ ಬಾರದು
 (ಪಂಪ. ೧೦೪-೧೬); ಅಭಿಮಾನದ ಪಜ್ಜೆಯನೀಂ ತಪ್ಪಿ ಮುಟ್ಟಿಲ
 ಟಾಗುವು ತಕ್ಕಂ (ಪಂಪ. ೬-೧೦೧). ೩. ಅಡಿ; ಪಾದ; "ಪಜ್ಜೆ
 ಯೆನ ಹೆಜ್ಜೆಯಕ್ಕುಂ" (ಚತು. ೧೫೨); ಪೊಸೆಯದೆ ಪಜ್ಜೆಗಳಂ ನಾಲ್ಕೆನೆ
 ಯೊಳಮೆಂಟೆಂಟಿದವಮಿರುಳಂ ಪಗಲುಂ ಮಿಸುಕದೆ ನೀರಿ ನಿಂದೆನೆವಂ
 ಪಸರಿಸಿದರೊ ಲೋಕದೊಳೆ ಚತುರ್ಮುಖದೇವರ್ (ಸಮ. ೧-೧೬);
 ಎಡಬಲನನಾರೈವುತೊಡನೆ ಪಜ್ಜೆಗಳೆಡತ. (ವೆಂಕಾ. ೫-೩-೨೩).
 ೪. ಗುರುತು; ಚಿಹ್ನೆ; ಸುಳಿವು; ಕುರುಹು; ಸ್ತನದ. ನಿತಂಬದ
 ದಿಟ್ಟಂ ವನಜಭವಂ ತೂಗಿ ನೋಡೆ ನಡುವಂ ಪಿಡಿದಾತನ ಬೆರಲ ಪಜ್ಜೆ
 ಪತ್ತಿದುವನೆ ನಳಿಗಳೆ ಕಣ್ಣೆವಂದುವಾ ಕೋಮಲೆಯಾ (ಲೀಲಾವ. ೬-೩೩);
 ಬಾಯ್ಕುಡಿಯ ಪಜ್ಜೆಯನಾರೈವುತಿದುರ್ ತಾಪದೊಳೆ
 ಪೊರೆದೊಣೆ ಸುಯ್ಯ ಪೊಯ್ಯ ಬಡವಟ್ಟರೆ (ಪುಷ್ಪ. ೬-೧೩).
 ಪೆಜ್ಜೆ: ೧. ಉಡುಪವದನೆಯರುಯಾಯತವನಾಗಿ ಮಿತ್ರೆಯಳನೊಡ
 ಗೂಡಿ ಮಣನೆಯದೆ ಪಾವುಗೆಯ ಪಜ್ಜೆಯಂ . . . ರಾಜಿಸುತರೆ
 (ಸಮೋ. ೨೪-೬೦); ಕೆಲರ್ಗ ಮನದೊಡನೆ ಪಜ್ಜೆಯಂ ಪಜ್ಜೆಗೆಟ್ಟುದು
 (ಅದ್ಭ. ೪೬-೧೩). ಹೆಜ್ಜೆ: ೧. ನಡೆದ ಹಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲ ಸುಳಿದಡೆ
 ನೆಳಲಿಲ್ಲದೆ ಬೆಳಗೆ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ಚರಿಸಾಡುತ್ತ (ಪದಗೋ. ೯೩); ನಡೆದಡೆ
 ನಡೆದ ಹಜ್ಜೆಯಂ ನೋರಿಕೆ ಹಿಗ್ಗುತ್ತೆ (ಇಹರ. ದೇ. ೩೬-೧೩); ಸಹಸಿ
 ಗನ ಪಾವುಗೆಯ ಹಜ್ಜೆಯವೆ (ಸಿದ್ಧ. ೨-೩೫). ೨. ಅಡ ಎನ್ನೊಡೆ

ಯರೊಲವಿಂ ನಡೆದ ಹೊಸ ಹಜ್ಜೆ (ಕಾರ. ದೇ. ೨೯೩-೨೪); ಪದ್ಧತಿ-
 ಪಜ್ಜೆ, ಹಜ್ಜೆ (ತಮದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ); ಹೋದ ಹಜ್ಜೆಯ ಹೊಲಬ
 ನಟಿಯರು ಕರ್ಮಿಗಳು (ನಿಭಾಗ. ೪-೮-೧೬). ೩. ತೆಗೆಯದಿರೆ ಕೊಂಡ
 ಹಜ್ಜೆಯ (ಚಿಬ್ಬ. ೩೯-೫); ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹಜ್ಜೆಯ ತೆಗೆದವರಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗ
 ವಂದೆಂದಿಗಿಲ್ಲ (ಕಂನವಿ. ೧೬-೩೧). ೪. ಗುಟ್ಟು ವಡೆದ ಗುರುತುಚ
 ವುಗುರ್ಪೆಯ್ಕ ಹಜ್ಜೆ ಹೊಳೆವ ನಳತೋಳೆ . . . ಒಪ್ಪಿತು ರತ್ನಂತದ
 ಸತೆಗೆ (ಜಯ. ೧೪-೮೩). ೫. ನಡೆಗೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಹೆಜ್ಜೆಗಳ
 ನಡುವಿನ ಅಂತರ: ಕರ್ಣನ ತೆರಳಿದವನ್ನೊಣು ಹಜ್ಜೆಯಲಿದ್ದಸುತ
 ಸೂನು (ಕುಮ್ಭ. ೬-೫೧); ಹೊಸಕೆರೆವಳೆಗೆರೆ ಭೂಮಿ ಮಾಡ
 ಬೋಯನ ಆಡುಂ ಗೆಟ್ಟೆ ೩೨ ಹಜ್ಜೆ ಕೋಲಿನಲಿ ಸಲೆ ನಿಜಗೋಲು ೬೯೪
 (ಎಚ್. III. ತಿರುಮ. ೩೩-೧೩೫೩; 1748). ೬. (ಕಾಲಿನ)ಗತಿ; ಚಲನೆ;
 ಸಂದ ಸುಳಿವು ಬನ್ನಿ ಸ್ವರ್ಗದ ಬಂದಿಕಾಣರು ಬನ್ನಿ ಮನದಿಂ ಮುಂದೆ
 ಹಜ್ಜೆಯ ತವಕಿಗದು ಬಹುದನ್ನ ಸಂಗಾತ (ಕುಮ್ಭ. ೮-೮೧).
 ೭. ಅಶ್ರಯ; ನೆಲೆ: ಇಂದು ಮೊದಲಾಗಿಯಾಗಲೆಂ ನನ್ನ ಹಜ್ಜೆಯಂ
 (ಕಣ್ಣ. ದೇ. ೧೩೦-೧೬). ೮. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ವರಸೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆ
 ಯಿಡುವ ಒಂದು ಕ್ರಮ, -ಬಗೆ: "ಕಳಾಸ ಬಾಳೆಯ ಮುಂಡಿ
 ಸೀರಣಂ ಹಜ್ಜೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರ. ೮೮-೩೮). ಹೆಜ್ಜೆ: ೧. ನೀರ
 ಮೇಲಣ ಹಜ್ಜೆಯನಾರು ಬಲ್ಲವರಿಲ್ಲ (ಪ್ರಭು. ೧೫೨); ಅತನು ನಿಂದಿರೆ
 ನೆಳಲಿಲ್ಲ ಸುಳಿದರೆ ಹಜ್ಜೆ ಇಲ್ಲ (ತೂ. ೪೩-೩೧); ಬಂದ ಪಾರ್ಥಿವ
 ಜನದ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಹಿಂದುಗೊಂಡೈತಂದು ಕಂಡನು ಮುಂದೆ ರಾಜಮರಾಳ
 ನಾದಾಂಬುಜಸರೋವರವ (ಕುಮ್ಭ. ೬೦೫. ೪-೪೯). ೨. ಮಲ್ಲನೀ
 ತನು ಕವಿವ ಕತ್ತಲೆಯೊಳೆಗೆ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಸವಸಲಜಾದಾ ಸನುಯದಲಿ ಹರಿ
 ತಂದಳಾ . . . ಘೋರರಕ್ಕಸಯುವತಿ ಲಂಕೆಯೆಂಬವಳು (ತೊರಾ. ೫-೨-೬);
 ನೀ ಹೆಜ್ಜೆಯನು ಸಾಧಿಸದೆ ಸಜ್ಜೆಯಲಿ ಶಿವನ ಧರಿಸಿಪ್ಪ
 ಶರಣರ ಹೆಜ್ಜೆಯಲಿ ನಡೆಯೊ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೮೬); ಕಳ್ಳನ ಹೆಜ್ಜೆ ಕಳ್ಳನೇ
 ಬಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೩. ಭಾಗ್ಯದ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಬಾರಮ್ಮ . . . ಹೆಜ್ಜೆಯ ಮೇಲೆ
 ಹೆಜ್ಜೆಯನಿಕ್ಕುತ (ಪುರಂದ. ೧-೨೧೧-೧). ೪. ಕಾಲನ್ನು ಇಡುವಿಕೆ;
 ಪಾದಸ್ಪರ್ಶ: ಉರವಣಿಸುವುದು ಕೊಂಡ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಮುರಿಯ
 ಲಾಗದು . . . ಹರಣದಲಿ ಕಕ್ಕುಲಿತೆ ಬೇಡ (ಕುಮ್ಭ. ೧೫-೨೧).
 ೧೦. ಸಂಪ್ರದಾಯ; ಪದ್ಧತಿ: ಹಿಂದಣ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಹೆಜ್ಜೆಯ
 ನೋಡಿ ಕಂಡಲ್ಲದೆ ನಿಂದ ಹೆಜ್ಜೆಯನಟಾಯಬಾರದು (ಅವತಂ. ೧೦೫-೪೩೫). ೧೧. [ಸಾಟ್ರಿ] ಒಂದು ನೃತ್ಯ ಪದ್ಧತಿ: 'ಹೆಜ್ಜೆ'ಯ
 'ಮೆಜ್ಜು' ಎದ್ದಿದೆ (ಗಂಗಾಗ. ೧೩೧). 'ಹೆಜ್ಜೆ ಕುಣಿತ' ಪರಾ.
 ಹಜ್ಜೆಹಜ್ಜೆ, ಹೆಜ್ಜೆಹಜ್ಜೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ನೂಪುರವಲಗದಂತೆ ಹತ್ತ
 ಸಾರುವಳೊಮ್ಮೆ ನೋಂಕಲೆಂತಹುದೆಂದು ಮತ್ತೆ ಮುರಿದವಳೊಮ್ಮೆ ಹಜ್ಜೆ
 ಹಜ್ಜೆ [ಪಾಠಂ. ಹಜ್ಜೆ ಹಜ್ಜೆ]ಯ ಮೇಲೆ ಸಲ್ಪವಮ್ಮದೆ ನಿಲ್ಲುಳು (ಜೈಮಿ. ೩೦-೨೩);
 ಇಂತಹುದು ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಧರಿಸಿದ ಶಿವಮಹೇಶ್ವರನ ಹಜ್ಜೆ
 ಹಜ್ಜೆಗೆ ಅಶ್ವಮೇಧದಫಲ ತಪ್ಪದಯ್ಯ (ಅವತಂ. ೧೪-೪೫); ತೆಗೆದು ದಾರಿಗೆ
 ಹಜ್ಜೆ ಹಜ್ಜೆಗೆ ಚಿಗುರುದೊಡಾದ ತಳಿರ ತಟಾತಟಾದಗಲದಲಿ ಪಸರಿಸುತ
 . . . ಜನಕನ ಮಗಳ ನಡೆಸುತ ತಂದರೊಂದು ಮಹಾಸರೋವರಲೆ
 (ತೊರಾ. ೨-೪-೧೯); ವೇಮನನ ಹಾಗೆ ಹೆಜ್ಜೆಹಜ್ಜೆಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು
 ಬೈಯದೆ ನಮಗೆ ತಿಳಿಯದೆ. ನಿಷಯಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ . . . ಅವಸ್ಥೆ
 ಪಡುವುದಕ್ಕಂತ ಶಿವ ತೋರಿದಂತಿಹುದೇ ಲೇಸು (ಸಾಹಿ. ೧೦೩).
 ಹಜ್ಜೆಯಾಗು = ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು: ನದಿ ಸರಸಿಗಳ . . . ತಡಿಯಲ್
 ಹಜ್ಜೆಯಾದುದು ಹಗಲು (ಕುಮ್ಭ. ೫-೫). ಹೆಜ್ಜೆಯ ಕುಣಿತ =
 ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯ; ಹೆಜ್ಜೆ ಕುಣಿತ: ಗುಡಿಯ ಪೂಜಾಂಗಣ

ಹಳ್ಳಿಯ ಯುವಕಿಯರ ತಂದೆಗಳು ನೆರೆದು, ಹೆಚ್ಚಿಯ ಕುಣಿತವನ್ನು
... ನೋಡುತ್ತಿತ್ತು (ಜೀವನಂ. ೨೨).

[<ಪ್ರಾ. ಪಜ್ಜಾ./ಸಂ. ಪದ್ಯಾ]

ಪೆಚ್ಚಿ ಕಾಣ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿಯ ಗುರುತನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯು
ವವನು, -ಜಾಡು ಹಿಡಿಯುವವನು; ಬೇಡುಗಾರ: ತನ್ನ ಪಜ್ಜೆಯಂ
ಪಜ್ಜೆ ಕಾಣರಣೆಯದಂತು ವಸುದೇವಕುಮಾರಂ ಪಾಯ್ಕ ಪೋದಂ
(ಅರ್ಥನೀ. ೫-೪೧ ಪ). [ಪಜ್ಜೆ + ಕಾಣ]

ಪೆಚ್ಚಿ ಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಗೆಜ್ಜೆ: ಬಂದವಾ
ವಿಯಚ್ಚರೆಯೋಣ, ಪಜ್ಜೆ ಗೆಜ್ಜೆಗಳುರಿಯ. ಬಿಂಕಂ ಬಲೆಯ ದೀಸೆ
(ಪ್ರೀತಮಾ. ೨೦೫-೨೦೬). [ಪಜ್ಜೆ + ಗೆಜ್ಜೆ]

ಪೆಚ್ಚಿ ಗೆಡು, ಪೆಜ್ಜೆ ಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಮುಂದೆ ನಡೆಯಲಾರದಿರು;
ಸ್ಥಗಿತಗೊಳ್ಳು: ರಾಘವಾಚರಣಂ ತಾಂ ಕೈಸೋಲ್ವುದಂ, ಪಜೆ
ಬಡವಪ್ಪುದಂ, ಮಿಡುಕಿನ ಬೆಂಬಲಂ ಪಜ್ಜೆ ಗೆಟ್ಟು ಬೆಂಗುಡುವುದಂ
(ರಾಮಾಚ. ೧೩೨-೨೯). ಪೆಚ್ಚಿ ಗೆಡು: ಕೆಲಗ್ಗೆ ಮನದೊಡನೆ ಪೆಜ್ಜೆಯಂ
ಪಜ್ಜೆ ಗೆಟ್ಟು (ಅಮೃತ. ೪೬-೧೩). [ಪಜ್ಜೆ + ಗೆಡು]

ಪೆಜ್ಜೆ ದೋಣು (ಕ್ರಿ). ಕುರುಹು ತೋರು, -ಮೂಡು:
ಕಾಂತನೆಗೆ ನಸುಲಜ್ಜೆ ಮಂದಗ್ಗಿತಂ ಕಿಣುಬೆನುಕಾರ್ತುರಂ ಪಜ್ಜೆ
ದೋಣುಗೊಡೊಳ್ಳಿತಂದು ಸಾರ್ವಕೋಯ್ಯನೆ ಮತ್ತಗಣಗಾಮಿನಿ
(ಚೈವಿಭಾ. ೧೪-೩೦). [ಪಜ್ಜೆ + ದೋಣು]

ಪೆಜ್ಜೆಯಿಡು, ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು, ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಡಿಯಿಡು;
ನಡೆ: ಪಜ್ಜೆಯಿಡಲಾ ನಮ್ಮ ಮುಂದಕ್ಕೆ (ಮದೇಪ. ೬-೬೩).
೨. ಪ್ರವರ್ತಿಸು; ತೊಡಗು; ಉದ್ಯೋಗಿಸು: ಕಜ್ಜ ಕೈಗೂಡು
ವನ್ನಬರ. ನಾನಾಪರಯುಜ್ಜು ಗಮೊಳು ಬಲ್ಲವರು ಪಜ್ಜೆಯಿಡುವರು
(ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೫೪); ಮತ್ತಮಾ ನಾರದಂ ನಾರಾಯಣನಾಜ್ಜೆಯಂ
ಶಿರದೊಳಾಂತು ... ಜತನದಿಂ ಬಿಜ್ಜೆಯೋಳ್ ಪಜ್ಜೆಯಿಡುತಿದಂ
(ಅಮೃತ. ೨೬-೪). ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು: ೧. ಹೊನ್ನ ಹಾವುಕೆವರೂ
ಜಗದೇಕಪರಮಸೌಂದರಿ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡಲು ಹೊಮ್ಮಿಗ ಹೋದ ಬಟ್ಟೆ
ಯಂತಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೨೪-೩೬). ೨. ಆ ಹಿಂದಿನ ಪಾಪವೇ ಇಂದು
ಲಜ್ಜೆಯಾಗಿ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಟ್ಟಿದೆ (ನಾಡೋಜ. ೧೨). ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು:
೧. ಗೆಜ್ಜೆಗಳು ಘಲಘಲನೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹೆ[ಪಾಣಂ, ಪೆಜ್ಜೆಯಿಡೆ: ...
ನಾಡ್ಜೆ ಹೊಂಗುತೆ ಬಂದು (ಸಾಕುಭಾ. ೬-೧೪). ೨. ಇಂಥ ಪತ್ಯವಸ್ತು
... ದುರಭ್ಯಾಸಗಳ ಕಡೆ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಶ್ವದ.
೧೩೦). [ಪಜ್ಜೆ + ಇಡು]

ಪೆಜ್ಜೆ ವಟ್ಟಿ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚೆಯ ಜಾಡು; ಕಾಲುುದಾರಿ: ಪೊಡವಿ
ಗಿಳಿಸು ಪಜ್ಜೆ ವಟ್ಟಿಯೊಳಿವರು ... ತಡಮಾಡದನುರಾಗದಿಂದ ನಡೆತಂದು
(ಪ್ರೀತಮಾ. ೬-೧೪೬); ಅಂತೆಯೆ ಇಳಾತ್ಪಜೆ ಇನಕುಲಾತ್ಪಜನ ಅದಿಯ
ಪಜ್ಜೆ ವಟ್ಟಿಯ ನಡೆಯ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೪೪-೩೩೧). [ಪಜ್ಜೆ + ಬಟ್ಟೆ]

ಪೆಜ್ಜೆ ವಟಿ (ನಾ). - ಪಜ್ಜೆ ವಟ್ಟಿ: ಇದೆ ಮರೆ ಹಿಕ್ಕಿಯಿಕ್ಕಿದದೆ
ಪುಲ್ಲೆಯ ಬಾಯ ಕಟುಂಕೆ ಸೂಸಿದತ್ತಿದೆ ... ಎನ್ನುತ್ತೆ ಪರ್ಜದ
ವನದಲ್ಲ. ಪಜ್ಜೆ ವಟಿಯಿಂ ನಡೆಗೊಂಡುದು ಭಿಲ್ಲಸಂತುಕಂ (ದಶಕು.
೨-೧೧೦). [ಪಜ್ಜೆ + ಬಟ್ಟೆ]

ಪೆಜ್ಜೆ ವಿಡಿ, ಹಜ್ಜೆ ವಿಡಿ, ಹೆಜ್ಜೆ ವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯ ಜಾಡನ್ನು
ಅನುಸರಿಸು; ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗುರುತು ಹಿಡಿದು ಹಿಂಬಾಲಿಸು:
ಅಚ್ಚೋದಸರೋವರದ ತೀರದೊಳೆಂದ್ರಾಯಂಧದ ಪಜ್ಜೆ ವಿಡಿದು ಬಂದು
ಬಿಟ್ಟದ್ದು ನಿಜಸ್ಯಂಧಾವಾರವುಂ ಕಂಡು (ಕಾದಂಲು. ೧೪೨); ಪಜ್ಜೆ ವಿಡಿದು
ನಡೆದು ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಂ ಕಂಡು (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೩೩ ಪ); ಖಡ್ಗಧೇನುಗಳ

ತೋರೆದ ಮೊಲೆಯಿಂದಂ ಬರವಿಡಿದು ಸುರಿಸ ಪಾಲ್ಗೆ ಪಜ್ಜೆ ವಿಡಿದು:
ಪರಿವರಣ್ಯಮಾಣಾರಪೋತಕಂಗಳುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೬೫ ಪ); ಮಿಾಣಾ
ಪಾಣುವ ಪಟಮೆಗಳ ಪಜ್ಜೆ ವಿಡಿದಟಿ ... ಮೊರೆವ ಮಧುಕರಪ್ರಕರದಿಂ
(ಗಂಕ. ೧-೬೧ ಪ); ನಡೆ ಪ[ಪಾಣಂ, ಪೆಜ್ಜೆ ವಿಡಿ ಪೋಗು ... ಎಂಬ
ನುಡಿಗಳಿಗಿಡಿಗೆ ಕಿವಿಗಿಡಿದುದು (ಚೈವಿಭಾ. ೨೪-೪೫). ಹೆಜ್ಜೆ ವಿಡಿ:
೨. ಸುಳವನ್ನು ಕಾಣು: ಕಳವಂ ಕೊಂಡನೆಯ್ದು ಹ[ಪಾಣಂ, ಹೆಜ್ಜೆ
ವಿಡಿದಾ ಮುರ್ಗುಗಳಂ ಕಾಣದೇ ... ಪಟುವನ್ನಾಯವ ನೋಡದನ್ನ
ರೊಳೆ ದೂಟಾಟ್ಟಿಲ್ಲದಂ ಬಾಧಿಸಾ ತಳವಾಣಂ ಬೆಳವಾರನ್ನೆ (ಸೋಮೇಶ.
೬೬). ಹೆಜ್ಜೆ ವಿಡಿ: ೧. ಸಂಗ್ರಾಮಧೀರನ ಹೆಜ್ಜೆ ವಿಡಿದು ಮಹೀ
ಮನೋಹರನಟಿ ಹೊಕ್ಕನು ಘೋರಕಾನನದ (ಕುಮಾರ. ೧೩-೩೬).

[ಪಜ್ಜೆ + ವಿಡಿ]

ಪೆಜ್ಜೆ ಹಾಕು, ಹಜ್ಜೆ ಹಾಕು, ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡೆ;
ಸಾಗು: ಅರಮನೆಯ ಚೋರರುಂ ಪೊಕ್ಕು ಚಾಮಿಕರನವರತ್ನ
ಭೂಷಣನ ಕಡ್ಡು ... ಅಯ್ಯಯ್ಯನಿರುವಾತ್ರಮೇ ಪಜ್ಜೆ ಹಾಕಿ ತಾವುಂ
ತಳರಲು (ಪ್ರಭುಪು. ೯-೧೯). ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕು: ೧. ಅವಳು ಭಾರ
ವಾದ ಎದೆಯಿಂದ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಹಜ್ಜೆ ಹಾಕಿದಳು (ಪಾಪುತ. ೬೩).
ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕು: ೧. ಮೂರ್ತಿ ... ಸಮಾಪದ ಬಸಾತಾಣದ ಕಡೆಗೆ
ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿದ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೦೬); ಅವನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಹೋಗದೆ
ರಭಸದಿಂದ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕತೊಡಗಿದಳು (ಕುಸುಮ. ೧೧೦). ೨. (ಆಲಂ)
ತಾಳಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಲುಹಾಕು, -ಕುಣೆ.

[ಪಜ್ಜೆ + ಹಾಕು (<ಪಾಯ್ಕು)]

ಪೆಜ್ಜೆ ಟಿಕೆ (ನಾ). [ಭಂದ] ಮಾತ್ರಾಗಣಬದ್ಧವಾದ ನಾಲ್ಕು
ಚರಣಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಮವಾದವೃತ್ತ: ಪಜ್ಜೆ ಟಿಕೆಯು
ಸಂಸ್ಕೃತವೃತ್ತಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ಪ್ರಾಕೃತ ಮಾತ್ರಾಬಂಧ ... ಕನ್ನಡ
ದಲ್ಲಿ ಮಂದಾನಿಲವೆಂದು ಹೆಸರುಗೊಂಡ ರಗಳೆಯೂ ಅದರ ಪ್ರಭೇದಗಳೂ
ಈ ಅಪಭ್ರಂಶ ಭಂದಸ್ಥಿನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ರೂಪುಗೊಂಡಿರುವುದೆಂದು
ಊಹಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ (ಭಂದೋಜಿ. ೧೩೬); 'ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯ'ದಲ್ಲಿ
... ಕೆಲವು ಕೈಬರೆದ ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಜ್ಜೆ ಟಿಕೆಯಂತಿರುವ ರಗಳೆ
ಯೊಂದಿದೆ (ಶಬ್ದವಿ. ೨೯). 'ಪಜ್ಜೆ ಟಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಪಜ್ಜೆ ಟಿಕಾ]

ಪಟ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ: "ವಾಸಮಾಚ್ಚಾದನಂ ವಸ್ತ್ರಂ ಪಟಂ
... ಅಂಬರಮನಲ್ಯಾ ಸೀರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦-೨೬); ಪಟವ
ಹಣ್ಣು ತಂತುವ ನೋಡಲದೇಕೆ ಆ ಪಟವೇ ತಂತುವೆಂದಜಾಡೊಡೆ ಸಾಲದೇ
(ದೇವಾವ. ೬೦-೧೨೫); ಹೊದ್ದ ಹರೆಯಲಿರೇಕು ಕರ್ಮಕೇಷದ ಪಟವ
(ಮಂಕುಳ. ೬೩೬). ೨. ಉತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತ್ರ: ೩. ತೆರೆ; ಪರದೆ;
ಜವನಿಕೆ. ೪. ಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬರೆಯಲು ಸಿದ್ಧಪಡಿ
ಸಿದ (ನುಣುಪಾದ ಮೇಲ್ಮೈಯುಳ್ಳ) ಬಟ್ಟೆ; ಹಲಗೆ ಇತ್ಯಾದಿ:
ಸುಕೇಶಿನಿಯಂ ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಜನ್ನದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟು ದೆಲ್ಲಮಂ ಪಟ
ದೊಳ್ ತಾನೆ ಬರೆದು ... ನಿರಾಂತದೊಳ್ ನೋಡುತ್ತಿರ್ಕುಂ
(ವಜ್ಜಾರಾ. ೩೪-೧೨). ೫. ಲೆಕ್ಕ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಬರೆಯು
ವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚರಿ, ಇದ್ದಿಲು ಮುಂತಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿ
ಸಿದ ಕರೆಯ ಮೇಲ್ಮೈಯುಳ್ಳ ಹತ್ತಿ ಬಟ್ಟೆ: ಈ ಲೇಖ್ಯವಸ್ತುವಿಗೆ
ಪಟ, ಪಟಿಕಾ, ಕಾರ್ಪಾಸಿಕ ಪಟ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿವೆ
(ಕನ್ನ. ಸಂ. ೪೦); ಇದನ್ನು ಪಟ, ಪಟಿಕಾ, ಕಾರ್ಪಾಸಿಕ ಪಟ ಎಂದು ಕರೆಯು
ತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರತ. ೧೩). ೬. ಚಿತ್ರ, ನಕ್ಷೆ, ಯೋಜನೆ ಮೊದಲಾ
ದುವುಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಹಾಳೆ: ಆ ಭೂಮಿಯ ವನಯವನು ಪಟದಲ್ಲಿ
ಬಂದು ನೋಡಿ ಆ ಹೇಮದೇವಾಚಾರ್ಯರ ಕೈಯಲಿಯದ್ದು ...

ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಪೋದಿ ನೋಡಲಾಗಿ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೨೩೨-೧೫; 1412); ಉಪನ್ಯಾಸಗಳ ಯೋಜನೆಯ ಪಟವು, ತಮಗೆ ನಾನು ಕೊಡಲಿರುವ ಭಾಷಣಗಳ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅರುಹಬಲ್ಲದು (ಪರಪ. ೧೧). ೩. ಚಿತ್ರ; ವರ್ಣಚಿತ್ರ: ಚಿಂತಿಸಿದಿರಾ ತಾ ಕೋಟು ನಿನ್ನೇ ಬರೆದ ಪಟಮಂ (ಅದಿಪ. ೩-೪೪); ಬರೆದಟ್ಟಿದಳೇ ಪಟಮಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದೀಯೆ (ಮಹಾಣೀ. ೯-೧೩೨); ರಾಜಿಯ ರೂಮಿನಲ್ಲಿ ದೇವರ ಕೆಲವು ಜೊಸ ಪಟಗಳಿದ್ದವು (ಛೇದುಕಾ. ೨೦೫). ೪. ನೌಕೆಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಾಯಿ: "ಪಟಂ ಹಾಡೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೧-೫); ನಿಜಾ ಬಹಿತ್ರಮಂ ಪಟಮಂ ನೆತ್ತಿ ಸೆ . . . ಪಯೋಧಿಯೋಳ್ ಪರಿದುದು (ಮಹಾಣೀ. ೯-೧೩೩); ಕಟ್ಟಾ ಚಾರಮೆ ತರಣಯಿಡುವೆ ಪಟ . . . ಪುಟ್ಟು ಗಡಲ ದಾಂಟಿ ಪ ನಾವಿಕ ತಾನೆಂಬಂತೊಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ಉದ್ಯದೇ. ೩-೩); ನಾಕೆ ಹಡಗಿನ ಪಟಗಳನ್ನೇರಿಸಿ ತುಷಾರನಗಕ್ಕೆ ಮರಳುಮಯಾ ? (ಅರ್ಯಕ. ೧೦೮). ೫. ಗಾಳಿ ಪಟ: ಆಕಾಶದಲಾಡುವ ಪಟಕ್ಕಾದದೆಯೂ ಮೂಲಸೂತ್ರವಿರಬೇಕು (ಚನ್ನ. ಪ. ೪. ೫೯-೧೩೩); ಈತನಿದ್ದನು ಸವದಿಗೈಯಲಿ ಸರಿವ ನೇಣಿನ ನಭದ ಪಟದಂತೆ (ಕೊರರಾ. ೫-೧-೧೩); ಹುಡುಗರೂ ದೊಡ್ಡವರೂ ಎಲ್ಲರೂ ಹೊಲಗಳ ಬೈಲಿನಲ್ಲಿ ಪಟ ಅಡಿಸುವ ಸಂತೋಷದಲ್ಲಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟು. ೩೧). ೧೦. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ. ೧೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪವಾಗಿ ಮಾಡಿದುದು; ಉತ್ತಮವಾಗಿ ರಚಿತವಾದುದು. ೧೨. ಬಾವುಟ; ಧ್ವಜ: ಪಟದ ಸೀರೆಯಂತಲ್ಲಾಡಿ ಒಬ್ಬದ ಹೆಂಡತಿ ಯಂತೆ ಸುಯ್ಯ (ಧರ್ಮಪು. ೧-೧೩೮); ಚಾಮರದ ಧವಳಚಿತ್ರ ಪಟ ಪಳಹರದ ಪದಪಿನಲೆಕಿ ನಡೆದುದು ಮುಂದೆ ಪಾಯದಳ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೧೪-೩೩); ಅಲವಟ್ಟಿವು ಸತ್ತಿಗೆ ಮದಕರಿಗಳ ಸಾಲ ಪಟಗಳಿನಪ್ರಭೆಯ ತೋಗೊಡನೆ ಮುಸುಕಲು (ಕಂಠವಿ. ೧೯-೪೪).

ಪಟದ ಕುಣಿತ = ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣ ದ ರೇಷ್ಮೆಬಟ್ಟೆಯ ಪಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಿದ ಉದ್ದವಾದ ಬಿದಿರಿನ ಕೋಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಕುಣಿತ: ನೈಪುಣ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಕುಣಿತದಲ್ಲಿ ಒಂದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವ 'ಪಟದ ಕುಣಿತ' ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೆಲವು ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ . . . ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿರುವ ಪಟದ ಕುಣಿತ ನಡೆಯುವುದು ಹಬ್ಬ ಹರಿದಿನಗಳಲ್ಲಿ, ಜಾತ್ರೆ, ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ (ಕಚಕ. ೧೦೪). ಪಟದ ಹುಳು = ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹಾಳು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು: ಪತಂಗ, ಜಿರಲೆ, ಗೆದ್ದಲಹುಳು, ಪಟದ ಹುಳು (ಗೃಹವಿ. ೧೪೪). ಪಟವಾಡಿಸು = ಗಾಳಿಪಟದಂತೆ ಅಡಿಸು: ಪಟವಾಡಿಸಲ್ ಜೀವಗಳನಂದೆ, ಅದ್ಯಾಶಕ್ತಿ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೩೫೫-೧೩೯). [ಸಂ.]

ಪಟಂಗೋಳ (ಕ್ರಿ). (ಅಲಂ) ಮೆರೆ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗು: ಪರ ಶಶಿವಿಜದ ಯಶ:ಪಟಂಗಲಂ ನನ್ನ ಪಟಂಗೋಳ್ವಂತೆ ವಿವಿಧ ಧ್ವಜಪಟಂಗಲಂ ಕೊಂಡು ಗೆಲ್ಲಂಗೊಂಡು ತಾನುಮುತ್ತರನುಂ ವಿರಾಟಪುರಕ್ಕೆ ಮುಗಿಟ್ಟು ಬರ್ಪಾಗಲ್ (ಸಂಪದಾ. ೮-೧೦೯ ಪ). [ಪಟ + ಕೋಲ್.]

ಪಟಿಕೆ, 'ಪಟಿಕೆ' ನೋ.

ಪಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿಯ ಬಟ್ಟೆ. ೨. ಪಾಳೆಯ; ತಾಣ್ಣಿ. [ಸಂ.]

ಪಟಿಕೆ, ಪಟಿಕಾ, ಪಟಿಕೆ, ಪಟಿಗ್ಗ, ಪಟಿಗಾ(ನಾ). ತಲೆಗೆ ಸುತ್ತುವ ಉದ್ದವಾದ ರುಮಾಲಿನಂಥ ವಸ್ತ್ರ; ಪೇಟಾ: ನಡುವಿಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡ ಅಂಚಿನ ಒಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ, ತಲೆಗೆ ಸುತ್ತಿದ ತುರಾಯಿಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಪಟಿಕೆ ವಾಗಲಿ ಅ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತೀರ ಒಪ್ಪುತ್ತವೆ (ಸುಮರ್ಣ. ೪೧). ಪಟಿಕಾ: ಕೇಟು, ಸೈಯದ್, ಮೋಲ್, ಪತಾಣ, ಈ ನಾಲ್ಕು ಜಾತಿಗಳ ಜನರು ತಲೆಗೆ ಮುಂಡಾಸ ಹಾಕುವರು, ಇಲ್ಲವೆ ಪಟಿಕಾ ಸುತ್ತುವರು (ಕಥಾಂಗ.

೨೨೩); ಮುಂಡಾಸ, ತುರುದಿನ ರುಮಾಲು, ಪಟಿಕಾ, ಪಾಗೋಟಿ ಎಂದು ರುಮಾಲಿನ ವಿಭಾಗಗಳು (ಗೋಯಾತ್ರಿ. ೩೪); ಗುಲಾಡಿ-ಕಿತ್ತಳೆ ಬಣ್ಣದ ಪಟಿಕಾ ಸುತ್ತುವನು (ಹೂಬಿ. ೩೩). ಪಟಿಕೆ: ಪರಮಾನಂದ ಭಂಕನಾಗಿ ಅವನು ತನ್ನ ತಲೆಗೆ ಸುತ್ತಿದ್ದ ಪಟಿಕೆಯನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಇನಾ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟನೆಂತಲೂ . . . ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಬೀರಬ. ೧೪). ಪಟಿಗ್ಗ: ಶಿವಪುತ್ರ, ಮಾದೇವಂಗೆ ಹೊಸ ಪರಟು, ಧೋತರ, 'ಪಟಿಗ', ಕೋಟುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದರು (ಬರಹಾ. ೧೪೩); ಅವನ ಮೈಮೇಲಿನ ಬಟ್ಟೆಗಳು, ತಲೆಗೆ ಸುತ್ತಿದ 'ಪಟಿಗ' ಒಗಿಯಲಾರದೆ ಎಷ್ಟು ದಿನ ಕಳೆದಿದ್ದವೋ (ಗಂಗಾಗೌ. ೩೫). ಪಟಿಗಾ: ಬೊಟ್ಟಿಗೆ ಬೇಡವಾದರೆ 'ಪಟಿಗಾ' ಸುತ್ತುವೆವು (ಗಾಳಪ. ೧೩೨); ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಪಟಿಗಾಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ, ಇವರ ಕೇಕೆಯೊಡನೆ ಹಾರಿದವು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೧).

[←ಹಂ. ಮರಾ. ಪಟಿಕಾ]

ಪಟಿಕೆಳ್ಳೆ 'ಪಟಿಗಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಪಟಿಕಾ 'ಪಟಿಕೆ' ನೋ.

ಪಟಿಕಾರ್, 'ಪಟಿಕಾರು' ನೋ.

ಪಟಿಕಾರ್, 'ಪಟಿಕಾರ' ನೋ.

ಪಟಿಕಾರ್, (ನಾ). ೧. ನೇಕಾರ; ಜಾಡ: ದೇವಾಂಗರು, ಪಟಿಕಾರರು, ಸಾಲಿಗರು, ನೆಯ್ಕೆಯವರು, ಶೀಲವಂತರು, ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸರಿಸಿರುವ ದೇವಾಂಗರು . . . ಛನ್ನ ವಿಜಯನಗರದ್ದರು (ಕರಪ. ೪೩); ಜಗತ್ತಿಗೆಲ್ಲ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲಿಗೆ ಬಟ್ಟೆ ಕೊಟ್ಟವನ್ನುವ ಈ ಪಟಿಕಾರರು—ಹಟಿಕಾರ(ಜಾಡ)ರು ಅರ್ಯಪೂರ್ವ ಜನಾಂಗವೆಂದು ನಿಜವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲವೆ ? (ಕರ್ನಾಪು. ೧೪೫). ೨. ಚಿತ್ರಕಾರ; ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವವನು. [ಸಂ.]

ಪಟಿಕಾರು, ಪಟಿಕಾರ್, (ನಾ). ಚಿಮ್ಮುಟ; ತಂಡಸ: "ಇಕ್ಕುಳ, ಚಿಮ್ಮುಟ, ಪಟಿಕಾರು, ತಂಡಸ" (Tongs. ಇಂಕಾ); ಬೈರಿಗಿಯ ಅಲಗು; ತೋಬಡದ ಉಳಿಯಲಗು; ಪಟಿಕಾರು, ಮೊ.ಗಳ ಕೊನೆ ಗತ್ತರಿ (Bit. ಇಂಕಾ). ಪಟಿಕಾರ್: "ಯಾವುದಾದರೂ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನ; ಶ್ರವಣ; ಚಿಮ್ಮುಟ; ಪಟಿಕಾರ್ (Pincers. ಇಂಕಾ).

[←ತೆಲು. ಪಟಿಕಾರು, ಪಟಿಕಾರು]

ಪಟಿಕಾಸು, ಪಟಿಕೆಸು, (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ಹಿಡಿ; ಅನುಕಿ ಹಿಡಿ: ಅತಿ ಅಗಸಗ ಪಟಿಕಾಸು. ಜಾರಿದೆ. ಮುಖ ಮುರೀತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೨೫).

ಪಟಿಕೆಸು: ಅದು ಕಾರಣಾನ. ನೀನೂ ನನ್ನನ್ನು ಮೋಸದಿಂದಲೇ ಪಟಿಕೆಸುವೆ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೫೬).

[? + ಇಸು./ಮರಾ. ಪಟಿಕಾವೀಣೆ]

ಪಟಿಕೆ, ಪಟಿಕೆ, (ನಾ). ಕಾಲರಾ ರೋಗ: ಪಟಿಕೆಯ ಜಾಲಾಲು ಅಕ್ಕಿ ಕಚ್ಚಿನಂತೆ ಬಹಳ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅಗ ಹತ್ತುತ್ತದೆ. ಕೈಕಾಲಿಗೆ ಒರಟಿ ಬಂದು ಮನುಷ್ಯನು ಗಾಬರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ (ಗೃಹಪಿ. ೨೩). 'ಪಟಿಕೆಬೇನೆ' ಪರಾ. ಪಟಿಕೆ: ಪಟಿಕೆಯ ಉಪದ್ರವವಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ . . . ಕಪ್ಪರ ಸುಡುವದರಿಂದ ಹಿತವಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೫೩).

[←ಮರಾ. ಪಟಿಕೆ]

ಪಟಿಕೆಬೇನೆ (ನಾ). = ಪಟಿಕೆ: ಬೈಲುಕೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಪಟಿಕೆಬೇನೆಯ ಉಪದ್ರವವಿದ್ದ ಪು ಉಳಿದ ಮೂರು ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ(ಕಥಾಂಗ. ೨೧); ಈ ಸೀನೆಯಲ್ಲಿ ಪಟಿಕೆಬೇನೆಯ ಛೇತಿಯು ಮಾತ್ರ ಬಹಳ ಇರುತ್ತದೆ (ಚಿವ. ೨೦). [ಪಟಿಕೆ + ಬೇನೆ]

ಪಟಿಕೆಸು. 'ಪಟಿಕಾಸು' ನೋ.

ಪಟಿಕಸ್ಯ (ಕ್ರಿ). ಪಟಪಟನೆ ಹೇಳು : ಏನವನು ಪಟಿಕಸ್ಯವ ಏಳು ದೀಪನ ಮಂತ್ರ ? (ಕಲಾಂ. ೬೮-೧೫) ; ನಮ್ಮ ನಾಣಪ್ರನೋರು ಮಾತು ಮಾತಗೂ ಗಾಡ ಪಟಿಕಸ್ತಾರ (ಬ್ರಹ್ಮಸಂ. ೬೨). [? + ಇಸ್ಯ]

ಪಟಿಕುಟಿ (ನಾ). (ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ರಚಿಸಿದ) ಗುಡಾರ ; ಡೇರಿ : "ದೂಷ್ಯಂ, ಸ್ತೂರಂ, ಪಟಿಕುಟೀ, ಗುಣಲಯನೀ, ಕೇಳಕಾ-ಈ ೫ ಗುಡಿ" (ಕಲಾಂ. ೬೪-೨೯೬) ; ದೇವರಮ್ಯಮಂಟು ಪಟಿಕುಟಿಯಂ . . . ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿರದುದುಗಾಳಿವಿಗಳಂ ಪದಿನೆನ್ನಾ ಸಿರನ್ನೇಚ್ಚ ರಾಜರುಮಾತ್ಮೀಯಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಪರಿಚ್ಛೇದಮಾಗೆ (ಅದಿ. ೧೫-೩೨) ; ಅಭ್ಯಕ್ತಂಗಳಪಟಿಕುಟಿಯ ಮಹಾಕನಕದ ಕಂಬಂಜೋಲ್ಮಿಗೆ ಮಿನ್ನುಗು ಗುಮುರುಚಾರುಚಂದ್ರಗಿರಿಗಂಧೀರಂ(ಹದ್ಯಾರ. ೧-೬೯) ; ಸುರಪನ ವಿಭವದಿ ಜಯಿಸಿದ ಹಕ್ಕಿಗೆ ಪರಿಸದಿ ಗಿರಿಗಳಂಬುಧಿಯ ಪೊಟದಿವರ್ತಂದಂತೆ ಪಟಿಕುಟಿಗಳು ಬಂಧುರಮಾದವು ದೀದಿನೋಳು (ಹಂಪ್ರ. ಸಾಂ. ೧೫-೧೦೮) ; ಎತ್ತಿ ಕಂದರಾ ರಾಕ್ಷಸಶರೀರಮಂ ಪಡೆವಳಂ ಗಂಧಮಾದನನಿಡ್ ಪಟಿಕುಟಿಗೆ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೬೦೩-೬೯). [ಪಟಿ+ಕುಟಿ]

ಪಟಿಕುಟೀರ (ನಾ). -ಪಟಿಕುಟಿ : ಆ ಸೇನಾಪತಿಯು ಸ್ವಪತಿರತ್ನದಿಂ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಆ ಪಟಿಕುಟೀರದೊಳ್ ಪಡಂಗಳಬಲವನ್ನೂ ಆ ಬಳಿಯಲೇ ತಳುಗಿಸಿದನು (ಪುರುಷ. ೧೫೪). [ಪಟಿ+ಕುಟೀರ]

ಪಟಿಕೆ 'ಪಟಕ್' ನೋ.

ಪಟಿಕೋಶಿ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯ ಚೀಲ : "ಚೀಲಃ = ಪಟಿಕೋಶೀ" (ಕಾಶ್ಯ. ೫೦). [ಸಂ. ಪಟಿಕೋಶೀ]

ಪಟಿಕೈನೆ (ಅ). ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಲೆ ; ತಟ್ಟನೆ : ಪಟಿಕೈನೆ ದೀಪ ಅರಿಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಪಟಿಕ್ಯಾ+ಅನ್ಯೆ]

ಪಟಿಗ್ಗೆ 'ಪಟಕ' ನೋ.

ಪಟಿಗ್ಗೆ 'ಪಟಕ್' ನೋ.

ಪಟಿಗಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಪಟಿಗಣಿ, ಸೊನೆಪಟ್ಟಿ, ತಿಗುಡು (ಮೈಥಿ. ೫೯-೧೧೬೪). [?]

ಪಟಿಗಣ್ಣೆ, ಪಟಿಕಣ್ಣೆ (ನಾ). ಎತ್ತಿಗೆ ನೋಗವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ ; ಜೊತ್ತಿಗೆ ; ಮಿಳಿ : ಒಂದೇ 'ಹ್ಯಾಟು' ಇದ್ದರೂ ಯಾವ ಎತ್ತಿನ ಕೊರಲಿಗಾದರೂ ಹವಣಾಗುವ 'ಪಟಿಗಣ್ಣೆ'ಯಂತೆ, ಎಲ್ಲ ಸೊಟಿಗೂ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹದು (ಬಳುಮ. ೨೫೩). **ಪಟಿಕಣ್ಣೆ :** ಪಟಿಕಣ್ಣೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂಢಿ). [ಪಟಿ ? + ಕಣ್ಣೆ]

ಪಟಿಗಾ 'ಪಟಕ್' ನೋ.

ಪಟಿಗಾರ 'ಪಟಿಗಾಣ' ನೋ.

ಪಟಿಗಾಣ, ಪಟಿಗಾರ (ನಾ). ೧. ಗಾಳಿಪಟವನ್ನು ಹಾರಿಸುವವನು, -ಆಡಿಸುವವನು : ಪಟಿಗಾಣನು ಸೂತ್ರವಿದಿದ್ದರಾ ಗಾಳಿಪಟ ಗಗನದೊಳಾದುವಂತೆ ಕುಟಿಲವಲ್ಲಾತ್ಮ ನಿನ್ನಂಗಳೊಳಿದು ಸಂಘಟಿಸಿ ಮುಕ್ತಿಯೊಳದ ಬುದ್ಧಿ (ಭರಣಿ. ೨-೪೩). **ಪಟಿಗಾರ :** ೨. ನೇಯ್ಗೆಯವನು ; ನೇಕಾರ ; ಪಟಿಗಾರ : ಪಟಿಗಾರ ರಾಯಂಣ ಸಾಯ್ತನಿಗೆ ಬಿಳಚ್ಚಿ . . . ಕಾಲಾ ನಾನು ಸಹ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. IV (R), ಚಾಮರಾ. ೨೯೨-೩೨ ; 1345). [ಪಟಿ+ಗಾಣ]

ಪಟಿಗೃಹ (ನಾ). -ಪಟಿಕುಟಿ : ಪ್ರಭಾಕಾಂಡವೆಂಬ ಪಟಿಗೃಹದಲ್ಲಿ ಆ ನಾವೀವರೂ ಕ್ರೀಡಿಸುವ ರೀತಿಯು ಇದೆ (ಪುರುಷ. ೩೬) ; ಅಧಿ ಕಾರಿಗಳು ರಾಜಯೋಗ್ಯವಾದ ಪಟಿಗೃಹವನ್ನು . . . ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ ತಳುಕಿ ತೋರಣಗಳಿಂದಲಂಕರಿಸಿದರು (ಕಥವಿ. ೪೩೦) ; ತರತರದ ವರ್ಣಗಳಿಂದೆಸೆವ ಪಟಿಗೃಹದ ಪಂಕ್ತಿಯಂ . . . ರಣ ಶಿವರಮೆಸೆದಪ್ಪು (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೧೬-೪೬೪). [ಪಟಿ+ಗೃಹ]

ಪಟಿಚ್ಚರ (ನಾ). ೧. ಹಳೆಯ ಬಟ್ಟೆ : "ಪಟಿಚ್ಚರಮಂಟು ಹುಯಿ ಸೀರೆ" (ಕಲಾಂ. ೯೦-೬೯೬) ; ನೆಣಿಯ ಪಟಿಚ್ಚರದೊಡವಿದ ನೆಣಂಗಿನೋಳ್ ತಂದು ತೀವಿ ಪವನಂ ಹಿಮಮಂ ನೆಣಿಯಿಟ್ಟಂತೆ ಮೊಗ ದೊಳ್ ತುಡುಗಿದ ಕಿಟುಬೆಮರದೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿದುದೋ (ಶಾಂತಿ. ೮-೨೪) ; ವಿವಿಧ ವೈಪರ್ಯಾಸಗಳಿಂದ ನಾಡೆ ಸೀಳಿದ ತಲೆಯಂ ಕರಂ ಮಲಿನಮಾದ ಪಟಿಚ್ಚರಮಂ ನೆಗಟ್ಟಲಂದಿದೊಳೆ ಲೇಖವಾಹನಹಂ ಬರೆ ಕಂಡನಿಳಾಧಿನಾಯಕಂ (ಕಾದಂ. ೬೩೬) ; ಜಟಿಳಕೇಶಂ ವೇಷಿತ ಪಟಿಚ್ಚರಂ [ಚ್ಚರಂ] ದೀರ್ಘದೇಹಿ ಜಟ್ಟಿಗನೆಂಬೋಲ್ ಕುಟಿಲಗತಿ ಬರುತು ಮಿದರ್ ಭಟಿನೋರ್ ಪೊತ್ತಿ ಬೆವರುತುಂ ತಪ್ಪಜಮಂ (ರೀರಾಸ. ೪-೮೧). ೨. ಕಳ್ಳ ; ಚೋರ. [ಸಂ.]

ಪಟಿಡಿ 'ಪಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಪಟಿತ್ಕಾರ (ನಾ). ಪಟಪಟ ಎಂಬ ಸದ್ದು, -ತಬ್ಬ : ಝಂಪಕೇಶನ ಪ[ಪಾಶಾಂ. ಪ]ಟಿತ್ಕಾರಂ ತರುಣೇಶರಣಮುದ್ರಿಕಾಶಟಾಕಾರಂ ತತ್ಪಟಕ ಮಂಜೇರಝಂಪಾಕಾರಂ . . . ಅಗಸಮಂ ಮುಸುಂಕೆ(ಗಿಂಕ. ೮-೪೫). [ಸಂ.]

ಪಟಿಪಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಜ್ವರ ಕಾಯಂತ್ತಿತ್ತು, ನಾದಿಯು ಪಟಿಪಟಿ ಬದಿಯುತ್ತಿತ್ತು (ಕತ್ತ. ಪಿ. ೩).

ಪಟಿಪಟಿನೆ (ಅ). ೧. ಪಟಿ ಪಟ ಎಂದು ಸದ್ದಾಗುವಂತೆ : ಇವರ ಅಂಗುಳ ಮೆಟ್ಟಿ ಪಟಿಪಟಿನೆ ಹೊದಿ ಎಂದಾತ ನಮ್ಮ ದಿಟ್ಟ ಧೀರ ಅಂದಿ ಗರೆ ಚೌದಯ್ಯ ನಿಜಶರಣನು (ವಜ್ರಾ. I, ೩೬೦) ; ಚಟುಲಶಿಖಿ ಪಟು ದೃಷ್ಟಿ ಪಾತಕ ಕುಟಿಲದೈವಂಗಳು ಛಟಿಲು ಛಟಿಲನುತ ಬೇವುತ ಪಟಿಪಟಿನೆ ಸಲೆ ದಿವಿವುತಂ ಮೇಣ್ ಛಟಿಛಟಿನೆ ಕೇಡುಲೈ (ಬಸವ. ೨೩-೧೬). ೨. ಸರಸರನೆ ; ಬೇಗ ಬೇಗನೆ : ತಟಿತಿಯುಹ ಲಾಲಸೆಯನು ಸೂಡಿ ಪಟಿಪಟಿನೈದಿ ಸರರ ತಾ ಬೇಡಿ (ಅಪಧಾ. ೨೯) ; ಮುಳುಮುಳಿಸುವಾ ಮುಗಿದ ಮೊಗ್ಗೀ ಪಟಿಪಟಿನೇ ಒಡೆದು (ಗಂ. ೧-೧೧).

[ಪಟಿಪಟಿ+ಅನ್ಯೆ]

ಪಟಿಪಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪಟಿ ಪಟ ಎಂದು ಸದ್ದು ಮಾಡು : ಗುಬುಟಿನ ಬಾವುಟಿಗಳು ಪಟಿಪಟಿಸುತಲೊಲೆವು ನಲವೆರಡ (ನಾಶದ. ೧೬೯).

[ಪಟಿಪಟಿ+ಇಸ್ಯ]

ಪಟಿಮಂಟಿಪ (ನಾ). -ಪಟಿಕುಟಿ : ಲತಾಮಂಟಿಪ ದರ್ಶನಮಂಟಿಪ ಪಟಿಮಂಟಿಪ . . . ತರುವಾಟಿಗಳ ತಣ್ಣೆಳ್ಳೊಳಗೆಯುಂ (ವಿನೀಶ. ೨೧೩). [ಪಟಿ+ಮಂಟಿಪ]

ಪಟಿಮಂಡಪ (ನಾ). -ಪಟಿಕುಟಿ : ಭವದೀಯ ವನಾಯುಜ ಹಯ ನಿವಹಂ ಕೇಳ್ ಮೂರಿದಿಟ್ಟು ನಿಶ್ಚಾಸಂ ಸ್ತಂಭವಮಂ ಮಾಸಿಸೆ ಸೊಗಯಿ ಸಿಲು ವಿನದ್ರಂ ದೇವ ದೀರ್ಘಪಟಿಮಂಡಪದೊಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೫-೯೨). [ಪಟಿ+ಮಂಡಪ]

ಪಟಿಮಂದಿರ (ನಾ). -ಪಟಿಕುಟಿ : ಮಾರನು ದಿಗ್ವಿಜಯಾರ್ಥವಾಗಿ ಪೊರಟು ಬರುವನೆಂದು ಪನದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲ ಕೂಡಿ ಮಾಡಿಸಿರುವ ಪದ್ಮರಾಗ ರತ್ನಮಯವಾದ ಪಟಿಮಂದಿರಗಳೊಯೆಂಬಂತೆ . . . ತೋರುವ ಚಿಗುರುಗಳ ಕೆಂಪಾದ ಕಾಂಕಿಗಳು ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಿಸುತ್ತಿರಲು (ಸಾಗಂಧಿ. ೪೬೪-೪). [ಪಟಿ+ಮಂದಿರ]

ಪಟಿಲ್ 'ಪಡಲ್' ನೋ.

ಪಟಿಲ್, ಪಟಿಳ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಮೇಲಿನ ಹೊದಿಕೆ ; ಭಾವಣೆ ; ಮಾಡು. ೨. ಸರದೆ ; ಅವರಣ. ೩. ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮೊರೆ ; ಕಾಣಬಂದು : ಪಟಿಲಂ ಕಣ್ಣಿಳ್ ಕವಿ ದುಂಗುಟಿಮಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಕಾಣೆನೆಂದೊಡೆ (ಸಂಪತಂ. ೨೬೩-೧೪) ;

ಪಟಲಮೆಂಬುದು ಕಾಚಮೆಂಬುದು ಪಟಿತರದ ದೃಷ್ಟಿಯ ನಿರೋಧಿಸಿ
ನಿಷಿದ್ಧ ಕಂಚುಕವೆನುವುದು ದೃಷ್ಟಿಗತದೋಷಂ (ವಿವೇಚ. ೩-೪೫);
ಅರಿಯು, ಪಟಲಂ, ನೀರು ಸುರಿವದು, ಅರ್ಜುನಗಣ್ಣು, ಅದಕ್ಕೆ
ಬಿಷಧಿ (ವಿವಿ. ೧೯೩). ೪. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ; ರಾಶಿ: ಸವೀನ
ಪ್ರಸೂನ ಮಧುವಿಲೀನಮಧುಕರಪಟಲಕರ್ಪುರತ ರತ್ನಪಟಲಿಕೆಗಳಂ...
ಮನಂಗೊಳಪ ದೇವಪೂಜಾಗೃಹಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಪಂಪಾಪಾ. ೧೩-೨೪);
ಪ್ರಪಂಚಪ್ರಭಾಪಟಲದ ಪ್ರಭಯ ಬೆಳಗಿದ ನೋಡಿರೆ (ಜನನ. ೯೫);
ಧವಳಾಂಬುಧ ಪಟಲಮೆನುದಂಬರತಳದೊಳ್ (ಜಗದಿ. ೪-೩೩);
ದಾರಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯೇ ನಮ್ಮೊಡ ಪಟಲ ಆ ಸೇನೆಯೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು
ತ್ತದೆ (ಸನಕ. ೩೦). ೫. ಗ್ರಂಥಭಾಗ; ಪ್ರಕರಣ: ವಾತೂಳಾಪ್ಪುಪರ
ಮಾಗಮದ ಮೊದಲ ತತ್ತ್ವಪಟಲದ ಥಿತ್ತಿಯ ಕಾಂತಿಯ ಕಳಾಸಳಯ
ವೊನ ನಾನಾತ್ವ ಚಿಂತಾಮಯರು ಪ್ರಭಾವದೊಳು ಗತವಡೆದ ನಿಭ್ರಾಂತ
ಪದವಿಹಳನಿಶ್ರಾಂತಿಯಜನವರ ವಿಮಲಚರಣಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಶರಣು (ಲಾಜಂ.
೧-೨೧); ಅನೇಕ ಅಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಇಲ್ಲವೆ ಮಿಶ್ರ ಪಟಲ
ಗಳಿರುತ್ತವೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರಾ. ೪೨೪); ಆ ದೇವಿಯರೆ ಸಂಬಂಧವಾದ ಮಂತ್ರ
ಪಟಲಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸರಹಸ್ತವಾಗಿ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾಣ. ೮೧).
೬. ಪ್ರತಿಬಿಂಬದ ಗ್ರಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಕ್ಯಾಮರಾಗಳಲ್ಲಿ ಇಡುವ
ತೆಳ್ಳನೆಯ ಸೆಲ್ಯುಲೈಡ್ ಹಾಳೆ; ಪೋಟೋ ಆಚ್ಚು ಮಾಡಲು
ಬಳಸುವ ಕಾಗದ: ಮಧ್ಯಪಟಲದ ಒಳಮೈಯಲ್ಲಿ ಪಸರಿತ ಕನ್ನಡಿಯಂಥ
ಪಟಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೪೪); ನಾವು ಕ್ಯಾಮರಾವಿನಿಂದ
ಫೋಟೋಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯುವಾಗ ಒಳಗಿರುವ ಪಟಲದ (Film) ರಾಸಾ
ಯನಿಗಳ ಮೇಲೆ ಈ "ಅಲ್ಬಾ ಮೆನಲೈಡ್" ಕಿರಣಗಳು ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ
ಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ (ಒಲ್ವಿನಾ. ೧೯೦). ೭. ಬರೆಯಲು ಬಳಸುವ
ಪತ್ರ;—ಹಾಳೆ: ವಾಣಿನಿ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ... "ಪಟಲ" ಎಂಬ
ದನ್ನು "ಬರೆವ ಹಾಳೆ" (ಪತ್ರ) ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ
ದ್ದಾನೆ (ಸಂಕೋಧ. ೪). ೮. [ಜೈನ] ನರಕಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯ
ಸ್ತರ;—ನೆಲೆ: ಪಟಲಮಧ್ಯದೊಳಂದ್ರಕಂಗಳಿವು (ಶ್ವಾಸಕಾ.
೧೯-೧೧); ಹದಿಮೂರುಪಟಲಗಳಿರದಿದ್ದ ಗ್ನಲು ಮೊದಲಿಂದ ತುದಿ
ಯೊಳಗೊಂದು ವಿದಿತರತ್ನಪ್ರಭಾವಾದಿಯ ಗುಣನಾಮ ಪುದಿದುದಾ ಸಪ್ತ
ಪೃಥ್ವಿಯೊಳು (ವರ್ಧನ. ೮-೩೩); ಪಟಲವೆಂದರೆ ಅಂತಸ್ತು (ನೆಲೆ)ಎಂದು
ಹೇಳಬಹುದು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನರಕಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ... ನಡುವೆ ಪಟಲ
ಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಜೈನಧ. ೩೫). ಪಟಲಕೆ: ೧. "ಪೊದೆಯಿಸಿದಾಚ್ಚಾದ
ಸಮೂ ಭದಿಯುಂ ಪಟಲಮುನಿವು" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೩-೧೫).
೨. ಫಟಿಯ ದಬುದರಿವು ಲಯಫನಫಟಿಗಳ ಮೊಟಗಿನೆ ಪೊಟ್ಟಿಗೊಡೆ
ದತ್ತು ರಟಿತ್ತ ಬುಪಟಹಕಂಪುಭೇರಿಯ ಚಟುತದಿಂದಟಿಳಪಟಲಮಂಬರ
ಪಟಲಂ (ಪಂಪಾಪಾ. ೧೦-೩೩); ಇಳಧರಪಟಲಕಟಿರಟಿನಮಂ ಕೇಳ್ವ ಕಳ
ಹಂಸನಂತೆ ಸ್ವಿಕಾಂತಂ ಚಕಿತಾಂತರಂಗನಕವೇಗಂ ಬಂದು (ವರ್ಧನ.
೨-೫೪). ೪. "ಪಟಲಮೆಂಬು(ದದು) ನಿಜಯದೊಳಂ" (ವಸ್ತುಕೋ.
೧೩೮-೧೩೯); "ನಿಕರ, ಪಟಲಂ, ಪೇಟಲಂ... ಸ್ತೋಮಾ:—ಈ ೩೯
ಸಮೂಹಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೪-೨). [ಸಂ.]
ಪಟಲಕ, ಪಟಲಕ (ನಾ). ೧. ತೆರೆ; ಪರದೆ; ಇವನಿಕೆ.
೨. ಸಂಪುಟ; ಭರಣೆ: ಆಕೆಯ ಕೆಲದೊಳ್ ಬರ್ಪ ತರಳಿಯ ಕಯ್ಯ
ಸಿತಾಂಕುಕಾಚ್ಚಾದಿ ರತ್ನಮಯ ಪಟಲಕದೊಳ್... ಎಸೆದುಬಿಟ್ಟು
ಮಂತ್ರಕಾರಮಂಡಲಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೦೫); ಶೃಂಗಾರವದನಮಂ
ಮಕುಟಾಂಗದ ಮಹಾರಿಕಳಿಕುಂಡಲವದೇವಾಂಗವನನಾತ್ರ ಪಟಲಕ
ಸಂಗತಮಂ ಬಂದು ಶೀಲೆಯಿಂದೊಳಪೊಕ್ಕಂ (ಚಂದ್ರ. ೯-೨).

೩. ರಾಶಿ; ಸಮೂಹ: 'ಪಟಲಿಕೆ' ಪರಾ. ಪಟಲಕೆ:
೨. ಆ'ಳ ಭಂಡಾರಿಗರ್ ವಿವಿಧಪಟಲಕಂಗಳೊಳ್ ತಂದು ಮುಂದಿಬಿಡ
ಸುಗಂಧಾನುಲೇಪನಕುಸುಮವಸನಪೂಜಣಂಗಳನರಿಸಿಯುಂ ತಾನುಂ
ಶೃಂಗಾರಂಗೆಯ್ದು (ಚಂದ್ರ. ೭-೧೪೯); ಸುರೇಂದ್ರವೆರ್ದು ರತ್ನ
ಪಟಲಕದೊಳ್ ಕೇಶವಾಶಮುನಿಟ್ಟು ಪಾಲ ಸಮುದ್ರದೊಳಿಕ್ಕುಮೆಂದು
ದೇವರ್ಕೆಯೊಳ್ ಕೊಟ್ಟು (ಬಂಪ. ೧೩-೨೮). [ಸಂ.]
ಪಟಲಕಣ್ಣು 'ಪಟಲಗಣ್ಣು' ನೋ.
ಪಟಲಗಣ್ಣು, ಪಟಲಕಣ್ಣು (ನಾ). ಕಣ್ಣೆಗೆ ಮೊರೆ ಬರುವ ಒಂದು
ಬಗೆಯ ರೋಗ; ಕಾಚಬಿಂದು: ಪಟಲಗಣ್ಣೆಗೆ—ಉಕ್ಕು ತ್ತ ನಾಲ್ಕು
ತೂಕ, ಕಪ್ಪಲಿ ನಾಲ್ಕು ತೂಕ, ನೀಲಾಂಜನ ನಾಲ್ಕು ತೂಕ, ಇಷ್ಟನ್ನು
ಸಣ್ಣ ನಾಗಿ ಮುದಿಸಿ... ಗಂಗಳೆಯಂ ಮಾಡಿ ಆ ಗಂಗಳೆಯನ್ನು
ಮೊರೆಯಪಾಲಲ್ಲಿ ತೇದು ಹಚ್ಚಲು ಪಟಲಗಣ್ಣು ಮಾಣ್ಣುಂ (ವಿವಿ. ೩೯).
ಪಟಲಕಣ್ಣು: ಪಟಲಕಣ್ಣೆಗೆ... ಗಿರಿಕರ್ಣಕೆಯ ಸಮೂಲ, ಶಂಖ,
ಶುಂಠಿ, ಅರಿಸಿನ, ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ನೀರಲ್ಲಿ ಆರಿದು ಗಂಗಳೆಯ ಮಾಡಿ
ಕಣ್ಣೆಗೆ ಹಚ್ಚಿ ಕೆಟ್ಟಿಗಣ್ಣು, ಸರ್ವರೋಗಂಗಳೆಲ್ಲ ಮಾಣುವುವು
(ವಿವಿ. ೩೯). [ಪಟಲ + ಕಣ್ಣು (<ಕಣ)]
ಪಟಲಪ್ರಾಂತ(ನಾ). ಚಾವಣಿಯ ತುದಿ,—ಸೂರು: "ಪರೀಕಂ,
ನೀವ್ರಂ, ಪಟಲಪ್ರಾಂತಂ—೩ ವಸ್ತುರದ ಚೂರು, ಲೋವೆಚೂರು,
ಮನೆಯ ಚಾಂಚು, ಹೊದಿಕೆಚೂರು... ಇದನ್ನು ಸೂರೆತಲಾ
ಅನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೦೩). [ಸಂ.]
ಪಟಲಾಂ 'ಪಟಾಲಂ' ನೋ.
ಪಟಲಾಂತ (ನಾ). — ಪಟಲಪ್ರಾಂತ: "ನೀವ್ರಂ, ವಳೇಕಂ, ಪಟ
ಲಾಂತಂ — ಈ ೩ ಸೂ(ಜು)ರು" (ಹಲಾಯು. ೫೧-೧೪೪).
[ಪಟಲ + ಅಂತ್ಯ]
ಪಟಲಾರ್ಬುಧ (ನಾ). ಕಣ್ಣೆ ನ ಮೊರೆಯಲ್ಲಾಗುವ ಹುಣ್ಣು;
ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೇತ್ರರೋಗ: ಅಂಧಕಾರ, ಪಟಲಾರ್ಬುಧ ಮೊದ
ಲಾಗಿ ಇವೆಲ್ಲ ಒಳಗಣ ಕೂಟಿಂಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವಂ ಕೆಡಿಸುಗುಂ (ವಿವಿ. ೧೩೦).
[ಪಟಲ + ಅರ್ಬುಧ]
ಪಟಲಿ (ನಾ). ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: ತುಜುಗಿದ್ ನೀಲಮೇಳದ ತುಜು
ಗರ್ ನೆಣೆ ಹಿಂಗಿ ಪೋಗಿ ತೊಪಾದುದೊಂದೊಳಗಿವಪಟಲಿ ಪೋಗಲ್ ತೊ
ಪಾದುತ್ತಲವನಂಬೊಲಿದುರ್ದು ಗಗನಂ (ಜಗದಿ. ೪-೫೯). [ಸಂ. ಪಟಲೀ]
ಪಟಲಿಕೆ, ಪಟಲಿಕೆ(ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ. ೨. ಬುಟ್ಟಿ;
ಗೂಡೆ. ೩. ಕರಂಡಕ; ಸಂಪುಟ: ತದುತ್ಪಾಟಿತ ವಿನೀಕಟಲಕುಂತಲಂ
ಗಳನಮರತರುಕುಸುಮ ವಾಮೋದ್ವಾ ಮರಜೋರಂಜಿತಂಗಳನನರ್ಘ್ಯ
ರತ್ನಮಯಪಟಲಿಕೆಯೊಳಾಂತಂ (ಅದಿ. ೯-೩೯); ನವೀನಪ್ರಸೂನ
ಮಧು ವಿಲೀನಮಧುಕರ ಪಟಲಕರ್ಪುರತ ರತ್ನಪಟಲಿಕೆಗಳಂ...
ಮನಂಗೊಳಪ ದೇವಪೂಜಾಗೃಹಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಪಂಪಾಪಾ. ೧೩-೨೪);
ನಳಿನಳಿಸುವ ಪೂವಿನ ವಿನಾಸಲಾಕಂಪನಳಿಗಳೆಂಜರಿಸುಗುಮೆಂದು ತೆಲದೊ
ರ್ವಳು ಚಂಪಕಂಧಿ ಕುಸುಮಾಳತ ಪಟಲಿಕೆಯೊಡನೆದು (ಕುರಾಸಾಂ.
೩-೮೧). 'ಪಟಲಕ' ಪರಾ. ಪಟಲಿಕೆ: ೧. ವನದೊಳಗೆ ಪೊಕ್ಕುನ
ಧಿಪಂ ಫನಪಟಲಿಕೆಯೊಳಗೆ ಪುಗುವ ಚಂದ್ರನ ತೆಲದಿಂ (ಪಾಧ. ೩-೩೪).
೨. ಅಕೆ ದೇವಕೆಯಾನಂದವಸನಂಗಳಂ ಪಟಲಿಕೆಯೊಳಿಕ್ಕು ತಂದಿತ್ತ ನೋಯ್ತು
ದೆಂದು... ತೋಪ (ನೇಮಿ. ೩-೫೪). [ಸಂ. ಪಟಲಿಕಾ]
ಪಟವಾಸ (ನಾ). ೧. ಸುಗಂಧದ ಹುಡಿ; ಬುಕ್ಕು ಹಿಟ್ಟು:
"ಪಿಷ್ಪಾತುಳೋಮದು ಪಟವಾಸ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೩-೧೫); ನಿಶ
ತೋದ್ವಪಟವಾಸವಾಸದಿಶಾಕಾಂತಾಗಣಂ ನಿರ್ಧರೋತ್ತಿ ಪಿಷ್ಪಾತಕ

ಪಿಂಜರೀಕೃತ ವಿಯುಚ್ಛಕ್ರಂ . . . ಜಗತ್ಕೃತೋದ್ಯಾವಹವಾಗೆ (ಅದಿತ್ಯ. ೭-೭೫); ಕೆಡುವ ಪಿಷ್ಪಾತಕರ್ತೃವುಂ ಪಸರಿಸುವ ಪಟವಾಸ ಮುಮೇಸಿಯೆ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೪-೧೫); ಎಡೆವಟಾಯದು . . . ಅಡಿಗೆದಿ ಗುತ್ತವದೆ ತಳವ ಪಟವಾಸಚಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೧೪). ೨. - ಪಟಕುಟಿ. ೩. ಒಳವಸ್ತ್ರ; ಒಳಪಾವಡೆ. [ಸಂ.]

ಪಟವಾಸಕ (ನಾ). - ಪಟವಾಸ : ೧. "ಪಿಷ್ಪಾತಕ ಪಟವಾಸಕಃ-೨ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಪೂಮಳ ಕಟ್ಟಿದ ಗಂಧದ್ರವ್ಯದ ಹೆಸರು" (ಪಿಷ್ಪಾಂತ್ರಿ. ೨೧); ಮುಂಡಿನವನವಭೃತವ ಸೆಳೆ ವಿಪ್ರರಿಸಿದರು ಪನ್ನೀರ ಜೊಂಗೊ ಪ್ರರಿಗಳ ಕುಂಕುಮದ ಪ[ಪಾಂ. ಫ]ಟವಾಸಕದ ರಚನೆಯಲಿ (ಕುಮಾರಿ. ೧೦-೪೧). [ಸಂ.]

ಪಟವಾಸಕ್ಷೋದ (ನಾ). - ಪಟವಾಸ ೧ : ಖರಾಂಶು ಪೂಜೆ ಪಟವಾಸಕ್ಷೋದದಿಂ ಕೀಕಿಸಂಕುಳಮಾಡುತ್ತ ನಟೀಕದಂಬದೊಡನಂದ ಭ್ರಾಗಮಭ್ರಾಂಶಿಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೭೭). [ಪಟವಾಸ + ಕ್ಷೋದ]

ಪಟವಾಸಚೂರ್ಣ (ನಾ). - ಪಟವಾಸ ೧ : ದಿಶಾಯಂವತೀಕ ಕೀರ್ಣಪಟವಾಸಚೂರ್ಣಂ . . . ಪೌರಾಣನಾಪರೀಕರಣಚೂರ್ಣ ಮಾಡುವ ಬಳಾಫುಧೂಳಿಚಯಂ (ಅದಿತ್ಯ. ೧೧-೧೫); ಪಸರಿಸಿ ಪಟವಾಸ ಚೂರ್ಣಮೆಸೆದುವು ದೆಸೆಯೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೧೭); ಪದೆಮ ಚಿಲ್ಲುವ ಪಟವಾಸಚೂರ್ಣವು ನೃಪಸದನದೊಳೊಪ್ಪಿದವಾಗೆ(ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೪-೭೧). [ಪಟವಾಸ + ಚೂರ್ಣ]

ಪಟವಿದ್ವಿ (ನಾ). ಚಿತ್ರಲೇಖನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, -ಕೌಶಲ; ಚಿತ್ರ ಕಲೆಯ ಚಾತುರ್ಯ (?): ಎತ್ತಿದ ತೋಳ ಮೊತ್ತಮೊದಲಂ ಗಜನಂ[ಸಾಂ.೦೦] ಪಟವಿದ್ವಿಗಿತ್ತಿ ದಂತೆತ್ತ ಮಪೂರ್ವವಾಗಿ . . . ಚಿಲ್ಲ ವಾದಿ ಪೂವೆತ್ತವ ಮಾಲಿಗಾರ್ತಿಯರನಂದರಿಕೇಸಂ ಏಂದು ನೋಡಿದಂ (ಸಂಪಭಾ. ೪-೪೧). [ಪಟ + ವಿದ್ವಿ (< ದಿಷ್ಟಿ)]

ಪಟವಿದ್ವಿ (ನಾ). - ಪಟವಿದ್ವಿ : ಪಟವಿದ್ವಿ ಸಾಲ್ಯಮನೈಭವವಲ್ಲ ಭನಂ ಪಟವಿದ್ವಿಯೆತ್ತಲುಂ ಪಟಮುಟಕರ್ಕಳಂ ತೋಡರೆ ಸುತ್ತಲುಮಪ್ಪು ದಣಂ ಸಮಸ್ತ ಭೂಪಟಲಮನಾಂ ತೊಡಲಲ್ಲ ಪಟ ನಿನ್ನೊಡಗೂಡಿ ಏಡೇಶನಂ ಯಶಃಪಟಪನಾಡವಂ ಪರಪುವೆಂ ದನೆಯಂತುನರಂ (ಅದಿತ್ಯ. ೩-೪೫). [ಪಟ + ವಿದ್ವಿ]

ಪಟವಿಳಸು (ಕ್ರಿ). ನೌಕೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಹಾಯಿಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚು : ಕವಿಯ ಮನಸ್ಸು ಪಟವಿಳಸಿದ ಓಡಿನಂತೆ . . . ಇರುವಾಗ, ಅವರು ದೂರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾರೆ (ಸಾಂದಸ. ೩೭). [ಪಟ + ಇಳಸು (< ಇಟುಸು)]

ಪಟವೆ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆ ವಸ್ತ್ರ : "ಪಟವೆಗಾರ" ಪರಾ. [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪಟವಾ]

ಪಟವೆಗಾರ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ನೇಯುವವನು ; ಪಟ ಕಾರ : ಪಟವೆಗಾರರು. -ಈ ಹೆಸರು ಪಟ್ಟೀಗಾರರು, ಅಂದರೆ ರೇಶಿಮೆ ಮಾಡುವವರು ಯೆಂಬುದರ ಅಪಭ್ರಂಶವಿರುತ್ತದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಪಟವೆಗಾರರು ತಾವು ಗುಣರಾಫದಿಂದ ಬಂಪ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೆಂದು ಹೇಳು ತಾರೆ (ಕಭಾ. ೧೩೬). "ಪಟ್ಟಿಗಾಡ" ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಪಟವೆಗಾರ]

ಪಟವೇಂಟಿ (ನಾ). (ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಬಳಸಿ ಮಾಡುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೇಟೆ : ಗೋರಿನೇಂಟಿ ಪಳಹರನೇಂಟಿ ಪಟವೇಂಟಿ . . . ನೋಡುವೇಂಟಿಗಳಿಗಿಪ್ಪ ಹೆಸರಂ ಹೊತ್ತು ಮೆಣೆವುತಿಪ್ಪೆಂಬಿತೊಡುಚಿತ ವೇಂಟಿಯನಾಡಿದಂ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರವಸುಧಾಧೀಶನು (ಪಟಪಾ. ೫-೪೯). [ಪಟ + ವೇಂಟಿ]

ಪಟವೈಶ್ಯಜ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವವರ ವಂಶ ದನನು ; ಜನಳಿ ವ್ಯಾಪಾರಿ : ಒಂದೆಡೆಯೊಳ್ ನವಚಾರುವಸ್ತ್ರ ಸಂಕುಳ ಏಚ್ಛತಂಗಳಾಗಿ ಪಟವೈಶ್ಯಜರಂಗಳಿಗಲ್ ನಿರಂತರಂ ತಳಿದವನೂನಪದ ದಮನಿಂದ್ರನ ಭಾಂಡಗೃಹಂಗಳೆಂದಿನಂ (ಪಾಧಪು. ೧-೧೨೬).

[ಪಟ + ವೈಶ್ಯಜ]

ಪಟಶಾಲೆ 'ಪಡಸಾಲೆ' ನೋ.

ಪಟಸಾಲೆ 'ಪಡಸಾಲೆ' ನೋ.

ಪಟಸ್ತಂಭ (ನಾ). ಹಡಗಿನಲ್ಲಿ ಹಾಯಿಸಟಗಳ ಆಶ್ರಯಕ್ಕಾಗಿ ಹಡ ಗಿನಅಡಿಗಟ್ಟಿ ನಿಂದ ಎತ್ತರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವ ಕಂಬ; ಕೂವೆಕಂಬ : ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ಹಡಗಿಗೆ ಮೂರು ಪಟಸ್ತಂಭಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಮಂಜು. ೩-೧೧೭); ಗಾಳಿಯ ವೇಗಕ್ಕೆ ನೌಕೆಯೊಳಗಿನ ಪಟಸ್ತಂಭ ಎದುರಿಗೆ ಬಾಗಿ ಮೈಮೇಲೆ ಬೀಳುವಂತಾಯಿತು (ಬಂಜು. ೧೦೦); ಒಂದು ತರಹ ದಿದರು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಇದು . . . ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಹಡಗಿನ ಪಟ ಸ್ತಂಭದಷ್ಟಿರುತ್ತದೆ (ಪ್ರವಾ. ೧, ೨೦). [ಪಟ + ಸ್ತಂಭ]

ಪಟದ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ದು : "ಅನಕ, ಪಟಹ, - ಈ ೨ ಪಡದಕ್ಕೆ" (ಹಲಾಯ. ೧೭-೯೭); ನೆಗಬ್ಬಾರೆ ಪುಣ್ಯಾಹಸ್ತರ ಮೊಗೆದರೆ ಪಟಪಟಹಕಾಡಳಾರವನುಗಳ್ ಪುಗವೇಬ್ಬಂ . . . ತನ್ನ ಚಟ್ಟಿರಂ ಕಳಶಭವಂ (ಸಂಪಭಾ. ೨-೭೯); ಭೇರೀ ಮೈದಂಗೆ ಮರ್ಹ ಪಟಹಹಳಾಶಂಬರವಜನಿಪರಭವಮುಂ (ಕಾದಂಪು. ೪೨೪); ಆಗಿನ ಪಟಹವ್ಯದಂಗಳಹಳಾದಿಗಳ ಕಳಕಳ . . . ದಶದಿಕ್ಕುಗಳ ಮಾತಾದಿಸಿ (ಕುಮಾರಿ. ೧-೪೬). [ಸಂ.]

ಪಟಹಡಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ : ಉಭಯಪಕ್ಷದೊಳ್ ಸೊಲ್ವಿಸುವ ಮುಂದುಭಿಗಳ್ ಪೂಡೆವ ಪಟಹಡಕ್ಕೆ [ಪಾಂ. ಪಡಹಡಕ್ಕೆ, ಪಡಹಡಕ್ಕೆ]ಗಳ ಬೊಬ್ಬಿಪಾಸ ಪೇಡೆಯರ ತುಮುಳರವದೊಳ್ ತೋಡುರ್ (ಅರ್ಧನೀ. ೩-೧೩ ವ). [ಪಟಹ + ಡಕ್ಕೆ]

ಪಟಹಾರಿ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವಂಥದು ; ಚಿರಲೆ : "ಪಟ[ಸಾಂ. ಟಾ]ಹಾರಿ ಚಿಲೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗಳಾ. ೪೯-೧೩).

[ಸಂ. ಪಟಹಾರಿನ್]

ಪಟಳ 'ಪಟಲ' ನೋ.

ಪಟಳಕ 'ಪಟಲಕ' ನೋ.

ಪಟಳಿಕೆ 'ಪಟಲಿಕೆ' ನೋ.

ಪಟಾಂಗಣ (ನಾ). ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಬಯಲು, -ವೈದಾನ ; ಪ್ರಾಂಗಣ : ಗುಡಿಯ ಪಟಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಹೃದಯ ಯುವತಿಯರತಂಡವು ನೆರೆದು, ಹೆಜ್ಜೆಯ ಕುಣಿತವನ್ನು . . . ನೋಡುತ್ತಿತ್ತು (ಜೀವರಂ. ೨೨); ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆಯ ಮುಂದಿನ ಪಟಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಸಳಿ ಸೇರಿತು (ಪ್ರಬಂಧ. ೯೭). [← ಮರಾ. ಪಟಾಂಗಣ]

ಪಟಾಕಿ, ಪಟಾಕ್ಷಿ, ಪಟಾಕಿ, ಪಟಾಕ್ಷಿ, ಪಟಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿ ಮುಟ್ಟಿಸಿದ ಕೊಡಲೆ ಹೊತ್ತಿಕೊಂಡು ಡಬ್ ಎಂದು ಸದ್ದು ಮಾಡಿ ಹಾರುವಂತೆ, ಸಿಡಿಮದ್ದು ತುಂಬಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಾಗದದ ಕೊಳವೆ ; ಪಟಾಸು ; ಗರ್ನಾಲು : ನನಗೆ ಎಷ್ಟೊಂದು ಮತಾಪು, ಪಟಾಕಿ, ಅಪ್ಪ ಕೊಟ್ಟದ್ದಾನೆ (ಪಟಾ. ೪); ಹುಡುಗರು ಈಗಲೇ ಪಟಾಕಿ ಪಟಾಸು ಸುರುಸುರುಬುತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಟ್ಟಿ. ೭೨). ಪಟಾಕ್ಷಿ : ಅಲಿಯ ಅಕ್ಷತೆ ಗಿರಿದರಿ ಗಾಯನ ಸಿಡಿಲ ಪಟಾಕ್ಷಿಯು ದಿಶೆಗಳ ನಡನ (ಕದಾ. ೯೩೧೨); ಬೀಳರು . . . ಎಲ್ಲ ಪಟಾಕ್ಷಿ ಗಳನ್ನೂ ಬಾಲಮಿತ್ರರೊಡನೆಗೆ ಹಾರಿಸಿ ಮುಗಿಸಿದರು (ಸ್ವಕೀ. ೧೧೯). ಪಟಾಕಿ : "ಹೇಗೆ ಬೀಳುತ್ತಾ ಪಟಾಯಿಪಟಾಕಿ ?" ಎಂದು ಗೋಪಾಲಯ್ಯ

ಕೇಳಿದರು (ಪಟ್ಟಿಪೀ. ೧೯೯). ಪಟಾಕ್ಷಿ : ಪಟಾಕ್ಷಿ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಡೆದು, ಬುರಿದು ಸೀದಿ ಹೋಯಿತು (ಪಟಾಕ್ಷಿ. ೨). ಪಟಾಕ್ಷಿ : ಬರಿ ಒಂದು ಪಟಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಹಾರಿಸಿದರೂ ಹಾರಿಹೋಗುವ ಹಕ್ಕಿಯಂತೆ ಹೃದಯ ಸಂಪನ್ನ ಕೆಯಿದ್ದರೂ ಮೃತ್ತಿಯು ಅಜ್ಞಾನಾಗುತ್ತಾನೆ (ಸನ್ನಿ. ೧೩).

[←ಹಿಂ. ಪಟಾಕಾ, ಪಟಾಖಾ, ಪಟಾಕಾ; ಮರಾ. ಪಟಾಕಾ, ಪಟಾಕೀ]

ಪಟಾಕ್ಷಿ 'ಪಟಾಕಿ' ನೋ.

ಪಟಾಟೋಪ, ಪಟಾಟೋಪು (ನಾ). ಆಡಂಬರ; ಸಡಗರ; ಸಂಭ್ರಮ : ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರದ ಪೋಟೋ ಕೆಳೆಯುವ ಸಾಹಸವೆಂತರೂ ಹೊರಟಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಮುಂತಾದ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ ಪಟಾಟೋಪ ಬಹಳ (ಪೀಪಾ. ೨೫೪); ಪಾದಶಹರು ದೇವರ ಸೇವಕರೆಂತೆ; ನಮಗೇಕೆ ಈ ಪಟಾಟೋಪ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (೩೨೪. ೪೩); ದಿಲ್ಲಿಯಿಂದ ಕವಿಗಳು ಬಂದು ಸೇರಿದೊಡನೆಯೇ ಕವಿತ್ವದ ಪಟಾಟೋಪವು ಹೆಚ್ಚಿತು (ಉರ್ದುಪಾ. ೧೪). ಪಟಾಟೋಪು : ಇವಗೆ ಪುರುಷತ್ವವಿಲ್ಲ. ಸುಮ್ಮನೆ ಪಟಾಟೋಪು ಮಾಡುತ್ತಾನೆಯೆಂದು ಉಪಹಾಸ್ಯ ಮಾಡಿ ನಕ್ಕನು (ಪಾಪನ. ೯೩-೧). 'ಅಟಾಟೋಪ' ಪರಾ.

[← ಸಂ. ಪಟಾಟೋಪ. / ತಮಿ. ತೆಲು. ಪಟಾಟೋಪ]

ಪಟಾಟೋಪು 'ಪಟಾಟೋಪ' ನೋ.

ಪಟಾಣಿ 'ಪಟಾಣಿ' ನೋ.

ಪಟಾಪಟಿ, 'ಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ.

ಪಟಾಪಟಿ (ನಾ). ಪಟಪಟಿ ಎಂದು ಮಾತನಾಡುವಿಕೆ : ಅವರ ಪಟಾಪಟಿಗೆ ಮರುಳಾಗಿ ನನ್ನ ಕಂಡೆ ಸಹ . . . ನನಗೆ ಕಾಗದ ಬರೆದೇ ಬಿಟ್ಟರು! (ಪಟ್ಟಿಪೀ. ೧೩೨). [← ಹಿಂ. ಪಟಾಪಟಾ]

ಪಟಾಯಿತ (ಗು). ೧. ನಿಪುಣನಾದ; ಚತುರನಾದ : ಆತನು ಇಂಥ ಪಟಾಯಿತ ಕಳ್ಳನೆಂಬುದು ಮೊದಲೇ ಗೊತ್ತಿದ್ದರೆ ನಾನು . . . ನಿಶ್ಚಿತೆಯಿಂದ ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಬಲ್ಲ (ಗುಲಾಪ. ೪೩). (ನಾ). ೨. ಚತುರ; ನಿಷ್ಣಾತ; ನಿಪುಣ : ನಾನೇ ಅಲ್ಪಾವಧಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಲಂಚ ಹೊಡೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಪಟಾಯಿತನಾಗಿ ಬಿಟ್ಟೆ (ನಾಪೋಲೀ. ೧೧೫); ಅಂತೂ ನೀವು ಪಟಾಯಿತರನ್ನು ಈ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ (ಚರಕಾ. ೩೪); ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಟಾಯಿತ ಎಂಬ ಮಾತು ಅವರಿಗೆ ಅಪರಿಚಿತವೇನಲ್ಲ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೨೩೩). [← ಮರಾ. ಪಟಾಳಿತ್, ಪಟಾಳಿತ್]

ಪಟಾಯಿಸು, ಪಟಾಸು, (ಕ್ರಿ). ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬರು; ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗು; ಮಾನ್ಯವಾಗು : ಅಪ್ಪನಿಗೂ ನನ್ನ ಮಾತು ಪಟಾಯಿಸಿತು (ವೈ. ೩೦೨); ನಾ ನಿಮಗೆ ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳಿಕೊಣ. ಅದು ಪಟಾಯಿಸದಿದ್ದರೆ ನಾ ಪಾಸಕೇಬಾಯಿ ಅಲ್ಲ! (ಸಮಜೀ. ೩೪೨). ಪಟಾಸು : ಎಲ್ಲಾ ಜನಕ್ಕೆ ಈ ವಿಚಾರ ಪಟಾಸಾದಿಲ್ಲ (ಅಪನಾ. ೨೦೧); ರಾವಣೀಕಾಕಾ ಅವರಿಗೆ ಗಿರಿಜಾಸ ಸಲಹೆ ಪಟಾಸಿತು (ದೀಪಕ. II, ೪೩); ನಿಮಗೆ ಹ್ಯಾಂಗ ಅನಸಹ ಈ ಮಾತು? ಪಟಾಸಿದರ ಹೇಳಿ (ದೀಪಕ. ೧೫೫).

[ಪಟಾ (IP ← ಮರಾ. ಪಟೀ = ಮಾನ್ಯವಾಗು) + ಇಸು]

ಪಟಾರನೆ (ಅ). 'ಪಟಾರ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದೊಡನೆ : ಅನಗಿಗೆ ಪಟಾರನೆ ಬಿಟ್ಟು ಬಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಪಟಾರ್ + ಅನೆ.]

ಪಟಾರು (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆ ವಸ್ತ್ರ : ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಜನರು ಪಟಾರನ್ನು ಮೈಕೈಗಳಿಲ್ಲಾ ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾ. II, ೧೩೫).

[← ಹಿಂ. ಪಟೋರ್]

ಪಟಾಲಂ, ಪಟಲಾಂ, ಪಟಾಲಮು, ಪಟಾಲಮ್ನು (ನಾ).

೧. ಕಾಲ್ಪಳದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಭಾಗ; (ಸೈನ್ಯದ) ದಳ; ತುಕಡಿ : ಎರಡು ಪಟಾಲಂ ಪೆಯಾಪಟ್ಟಣದ ಕೋಟೆ ಒಳಗೆ ಇಟ್ಟು ಉಳಿಕೆ

ಘಾಟು ಸಮೇತ ಪೆಯಾಪಟ್ಟಣದ ಹಳೇಕೋಟೆ ಸಮಾಪದಲ್ಲು ಇಳು ಕೊಂಡರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೨); ಪ್ರತಿ ಪಟಾಲಂನಲ್ಲಿಯೂ ೫೦೦ ಮಂದಿ ಯಂತೆ ಒಟ್ಟು ೪೦೦೦ ಬಾರ್ ಶಿಪಾಯಿಗಳಿದ್ದರು (ಮಹಾಪಂ. II, ೫೧).

೨. (ಹಿಂಸೆ ಮಾಡುವ) ಗುಂಪು; (ತುಂಟೆ ಸ್ವಭಾವದ) ತಂಡ : ಹುಡುಗರು ಇನ್ನೂ ಸ್ಕೂಲು ಬಿಡುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಆಗಲೇ ಅವರು ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಪಟಾಲಂನ ತಂದೆಗಳಾಗಿರುತ್ತಾರೆ (ಬಂಕಿಮ. ೪೬೯); ಅವತ್ತು ರೌದಿಗಳ ಪಟಾಲಂ ಬಂದು ಕಿಟಕಿಯಲ್ಲ ಮುರಿದು ಹಾಕಿದರಲ್ಲ (ಸ್ಯಾಮಿಸ್ತೀ. ೧೩೪).

ಪಟಲಾಂ : ೨. ನಿನ್ನನ್ನು . . . ಸಾಬೀತು ನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ತೋಪುನಿಗೆ ತುಂಬ ಸುಲಭವಲ್ಲ ಈ ಪೋಕ್ರಿಗಳ ಪಟಲಾಂನಲ್ಲಿ (ಹೂಸತ್ತ. ೫೧).

ಪಟಾಲಮು : ೧. ಘಾಟುಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಜನಗಳ ಆಯುಧಗಳು . . . ಪಟಾಲಮಿನ ಸಂಬಂಧವಾದ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳು (ಗ್ರಾಮಾ. ೩೩). ೨. ಆ ಸಾಹೇಬರ ಜೊತೆಗೆ ಪಾಟೀಲ, ಕುಲಕರ್ಣಿ, ನಾಯಕ ಇವರೂ ಮತ್ತೆ ಅವರ ಕೆಲವು ಮಂದಿಯೂ ಸೇರಿ ಒಂದು ಪಟಾಲಮೇ ಬಂದಿತ್ತು (ಸ್ಯಾಮಿಸ್ತೀ. ೨೩೫).

ಪಟಾಲಮ್ನು : ೨. ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಆ ಯುವಕ ಪಟಾಲಮ್ನು . . . Parado ಮಾಡೋವಾಗ (ಕಂಕಳ. ೧೪); ಒಂದು ದಿನ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ನನ್ನೂರಿಗೆ ಅವರ ಪಟಾಲಮ್ನೇ ಬಂದಿಳಿಯಿತು (ಸನ್ನಿ. ೨೦೭).

[← ಇಂ. Battalion./ತಮಿ. ಪಟ್ಟಾಳಮ್; ಮಲ. ಪಟಾಲನ್; ತುಳು. ಪಟಾಲಂ, ಪಟಲಾಂ; ತೆಲು. ಪಟಾಲಮು, ಪಟಾಳಮು]

ಪಟಾಲಮು 'ಪಟಾಲಂ' ನೋ.

ಪಟಾಲಮ್ನು (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರ, ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು : ಪಟಾಲಮ್ನನ ಗುಡಿಯ ಹತ್ತಿರವೇ ಅವರ ಮನೆ ಇದೆ (ರೂಢಿ). 'ಪಟಾಲಮ್ನಿ' ಪರಾ. [? + ಅಮ್ನು]

ಪಟಾಲಮ್ನು 'ಪಟಾಲಂ' ನೋ.

ಪಟಾವಳಿ 'ಪಟ್ಟಿವಟಾ' ನೋ.//

ಪಟಾವುಜ, ಪಟಾವುಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ : ದಿಂಡಿಮೆ ಅವುಜ ಪಟಾವುಜ ಮೃದಂಗ ಮರುಜ ಭೇರಿ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯವೆನಿಸುವುದು ಪ್ರಸಾದರಿಗದಲ್ಲಿ ಶಿವರಿಗೆ (ಅದವ. ೩೧೨); ಕಂದಾವುಜ ಪಟಾವುಜ ನಿಬದ್ದಿವಿದಿದಿಹ್ ಕುಡುಪಾವುಜವಡಾವುಜಗಳು ಶಬ್ದದುಗ್ಗಡೆಯ ವೃದ್ಧಿವದಿಯನೆ (ಸಾಂಧ. ೪-೬). ಪಟಾವುಜ : ಕಂದಾವುಜ ಪಟಾ[ಪಾಕಾಂ, ಪಾ]ವುಜ ಕುಡುವಾವುಜ ಅಡಾವುಜಮೆಂಬ ನಾಲ್ಕುತೆದ ಅವುಜಮನೋಜಿಯಂ ಬಾಡಿಸುವಾವುಜಕಾಟರಿಂ (ದೀಪ. ೧೯೧). [← ಪಟಪ + ಅವುಜ]

ಪಟಾಸು 'ಪಟಾಯಿಸು' ನೋ.

ಪಟಾಸು (ನಾ). 'ಥಂ' ಎಂದು ಶಬ್ದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಪುಡಿ ಯನ್ನು ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿ ಮಾಡಿದ, ಮುದ್ದಿನ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧನ : ಹೊರಗಡೆ ಹುಡುಗರು ಪಟಾಸನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಕಾಲದ ಸಿಡಿಲಿನಂತೆ ಶಬ್ದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಗುಡಾ. ೩೦); ತೇಳದ ಎಲೆಗಳು ಗುಡಿಸಿರಿಸ ಛಾವಣಿ . . . ಒಣಗಿದ ಗಂಡು ಹೂಗುತ್ತಿಗಳು ದೀಪಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಪಟಾಸು (ಹುಸತ್ತ. ೩೩೪).

[ದೀ. II ತಮಿ. ಪಟಾಚು, ಪಟಾಚು; ಮಲ. ಪಟಾಸ್]

ಪಟಿ (ನಾ). ೧. ನಾಟಕರಂಗದ ತೆರೆ, -ಪರದೆ. ೨. ಚಿತ್ರ, ಲೇಖನಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಒರಟಾದ ಹಾಗೂ ದಪ್ಪವಾದ ಬಟ್ಟೆ. ೩. ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ. [ಸಂ.]

ಪಟಿಂಗ 'ಫಟಿಂಗ' ನೋ.

ಪಟಿಂಗತನ 'ಫಟಿಂಗತನ' ನೋ.

ಪಟಿಕೆ, ಪಟಿಕೆ, ಪಟಿಗೆ, ಪಟಿಕೆ, ಪಟುಕೆ, ಪಳಕು, ಪಳಕೆ, ಪಳಕು, ಪಳಕು, ಪಳಕು, ಪಳಕು, ಪಳಕು, ಪಳಕು, ಪಳಕು (ನಾ). ೧. ಸ್ವಚ್ಛ ಹಾಗೂ ಪಾರದರ್ಶಕವಾದ ನೀರ್ಗಲ್ಲಿನಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಖನಿಜಶಿಲೆ; ಸ್ವಟಿಕೆ: ಭೌತಿಕ ಪಟಿಕೆ(ಪಾಠಂ. ಕುಕಿನೆ) ಶಿಲೆಯೊಳಿಹ ವಿಳಸಿತ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಂತೆ . . . ಎಲ್ಲೆಡೆಯೊಳುಂ 5 ಶಾನಿಯಾಗಿದ್ದ ಹನಲಾ ವಿಶ್ವವಲ್ಲದಂ (ಬಸವ. ೫೧-೬೬); ಅಳಲೆಕಾಯಿ, ತುಂಕಿ, ಸಕ್ಕರೆ, ಬಿಳಿಗಾರ, ಪಟಿಕೆ, ಪಟುಕು, ಹೇನುತುಪ್ಪ ಇವನ್ನು ನಿಂಬೆ ಹಣ್ಣಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಮೃದುವಾಗುವಂತೆ ಅರೆದು ಗಂಡೂಪ ಮಾಡಲು ಭರ್ತಿ ಸಾಕುವಾಗುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ಪಂ. ೪೬೧); ಅಗ್ನಿ ಪರ್ವತವು ಉಗುಳಿದ ಮಣ್ಣು ಕಲ್ಲು ಲಾವಾಪ್ರವಾಹಕ್ಕೊಂದ ಪಟಿಕೆ, ಬಿಳಿಗಾರ, ಸಂಧಕ ಮೊದಲಾದ 10 ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವರು(ಕಪ. ೫-೧೪೫). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು; ಗೋರಬೆ; ಸ್ವಟಿಕೆ: ಕುರವಕ, ಪಟಿಕವ ಹೂ, ಸ್ವಟಿಕವ ಹೂ (ಮೃದಿಗ. ೧೧-೧೯೫). ಪಟಿಕೆ: ೧. ಪೊಳೆದ ಪಟಿಕವ ಚೆರುಚೆ ಕಣ್ಣಿನೊಳ್ಳಿಸಿ ಪಿಡಿದು ತಿರುಪುಕಿಪ್ಪ ಸರಲ್ ಮಾಪುಣಿಯೆ ರವಿಕಿರಣ ಬೊಳಾ ಕಂಡಳವದತ್ತಂ ಭೂಮಿಪತಿಚತುರಂಗಂ (ಮಹಾಶೀ. ೧೨-೨೧೬); 15 ಈ ತಡಸಲದ ಹತ್ತರ ಅಲ್ಲೆಕವೂ ಪಟಿಕವೂ ಹೇರಳವಾಗಿ ಉಂಟು (ಮುಂಬಯ. ೫-೬೮); ಇದರ ಹೊರ್ತು ಪಟಿಕಾ, ಪೊಟ್ಟುರಿ ಎಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಪೀಪಾಯಿಗಳು ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯ. ೨೫೮). ಪಟಿಗೆ: ೧. ಪಟಿಗೆ, ಕೆಂಪದು, ಅರಿಸಿದ್ದು (ಮುಂಬಯ. ೧೨೨). ಪಟಿಕೆ: (೪). ಪಟುಕೆ: ೧. ಪಟುಕದ ಘಟದಲ್ಲಿ ರಣನೀರ ತುಂಬಿ 20 ಧವಲ ಪರಿಸೂತ್ರವುಂಟಿ (ಮಿಹಿಮಿಂ. ೪೭-೧೧). ಪಳಕು: ೧. ಎಳೆ ಮಿಂಚಿನೆಂದದ ಬೊಂಬೆಯೊ . . . ಪಳಕಿನ ಪುತ್ಯೆಯೊಯೆನೆ ಕ್ರಮದಿಂದ ಹೊಳೆವುದೊಳಗೆ ತನ್ನ ರೂಪು (ಧರಣ. ೨-೭೭). ಪಳಕೆ: ೧. ಪಳಕಂ [ಪಾಠಂ. ಕು], ಪಳಕೆ . . . ಪುಳಂ-ಇವು ಅಪಭ್ರಂಶದೊಳ್ ಬಿಕಾರಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಿಯುಂ ಕುಳಂಗಳಾದುವು (ಶಮದ. ೨೨ ವೃತ್ತ). ಪಳಕೆ: 25 ೧. "ಸ್ವಟಿಕಕ್ಕೆ ಪಳಕಿನಕ್ಕುಂ" (ಸಂಜೀವ. ೨೯); ತಳತಳಿಸಿ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗುವ ಪಳಕಿನ ಸೊಪಿಯೊಂದು ಮುಟಿಯೊಳಿರಲೆ ಮಹೋಜ್ವಲ ತುಹಿನಿಕಿರಣಮಂಡಲದೊಳಗಣ ಹರಿಣಂಬೊಲೊಪ್ಪಿ ತೋಟಾತ್ತಾಗಲ್ (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೧೦೫೦. ೨೩೬೪); ಚಿನ್ನಚಂದ್ರಕುಮಾರಂ ಸ್ವೀರನೀರಪೂರ ಪ್ಲವಾಂಶ ರಸಂ ಪೋಲ್ತುಂ ಕನಕರುಚಿಯಿಂದಮಾ ಪಳಕಿನ ಕೊಡನೊಳಗಿದ್ ನಂದ 30 ದೀವಿಗೆಯಿರವಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೪೨); ಹರಿಣಲದ ನೆಲೆಗಟ್ಟು ರಾಗ ದಡಿಗಲ್ಲೆಸೆದ ಪಳಕಿನ ಕಂಭಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೧-೬೯). ಪಳಕು: ೧. ಪಳಕದಿಂ ಕೈಗೈದು ಮಿಜುಗುವ ಕಳಶದೊಳು ದೀವಿಗೆಯುಂಟು ಬೆಳಗುವಂದದಿ (ಶಂಕದಾ. ೫-೫). ಪಳಕು: ೧. ಪಳಕಿನ ಸಾಪೆಯು ನಮದಿಂ ತೊಳೆದಂತೊಮೊಳಿದ ದಿವ್ಯವು . . . ನಿಂ ವಿಳಾಸಮಂ 35 ತಾಳಿದುದೋ (ಅದಿ. ೬-೬೯); ಪಳಕಿನ ಪುತ್ಯೆಯಂತೆ ಕರಮೆಸಿ ದಿರ್ದಲ್ (ಶಾಂತಿ. ೬೬೮); ಪಳಕಿನ ಕೇರ್ಗಲ್ ಪವನದಸೆದ ಕಂಬಂ ಕರ್ಕೇತನದ ತೊರೆ (ಶಾಂತಿ. ೫೧೮); ಪಳಕು[ಪಾಠಂ. ಕು]ಕಿನ ಪಾಂಗಿ ನಂತರೊಳಗುಂ ಪೂಜಗುಂ ಮಿಗೆ ನಿರ್ಮಾಳತ್ವದಿಂ ತೊಳಗುಗುಂ (ವಿಷ್ಣು. ೬-೨-೨೬). ೨. ಚೂರು; ತುಣುಕು; ಹರಳು: ಎಳೆನೆಯ ಮುಜು ಗಳನೇಕಳವುರದ ಪಳಕುಗಳುಂ . . . ಮುಲಯಜುಲೀಪನಮುಮ 40 ನರಸಂಗಿ ತೋಟಾ (ಶಾಂತಿ. ೧೪೮). 'ಕಪ್ಪುರವಳುಕು' ಪರಾ. ಪೆಳ್ಳು: ೨. 'ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳು' ಪರಾ. ಪಟಿಕೆ: ೧. ರಾಶಿನೀರೊಳಗೆ ಪಟಿಕದ ಪುಡಿ ಚೆಲ್ಲಿದರೆ ರಾಶಿಯು ತಳಕ್ಕೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಪಟಿಕದಿಂದ ನೀರಿನ ರುಚಿ ಕೆಡುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ. ೫-೧೬೦); ಪಟಿಕೆ, ಮುಕಿಯ ಮಣ್ಣು, ಕುಂಬಾರರ ಮಣ್ಣು, ಕಾವಿ, ಪೀವಡಿ ಮುಂತಾದ ಮೃತ್ತಿಕೆಗಳು ಈ

ಧಾತುವಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯ. ೬-೧೬). ಹಳಕು: ೧. ನಾಲಗೆಯ ತುದಿಯ ನೆಲೆಯಾದ ಅಚ್ಚ ಬಿಳಿ ಹಳಕಿನೊಂದವಳ ಸರಸ್ವತಿಯ ಮೈ ಮೂರ್ತ ಮೂಡಕವು ಅಹುದು ಕೆಂಡ ಹವಳ! (ಮುಕ್ತಕಂ. ೨೬-೧೧). ೨. ಲೋಕಸರದ ಹಳಕುಗಳಿಗೆ ಅಳಲೆಕಾಯಿ 5 ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಹಾಕಿಟ್ಟರೆ ನೀರು ಬರುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ಪಂ. ೫೦೬); ಉಸಿರ ತೇವ ಕಲ್ಲಾಗಿ ಮೈಯ ಕೂದಲ ಮೇಲೆ, ದವಡೆ, ಮುಸುಡಿ, ಕಣ್ಣ ಮಗಳ ಮೇಲೆ ಹಳಕು ಹಿಮವಾಗಿ ನೆಲೆಸಿತ್ತು (ವಿಳೇ. ೯೦); ಕೊರಡು ಅಪ್ಪಳಿಸಿ, ಪಳಾರನೆ ಗಾಜುಗಳನ್ನು ಒಡೆಯಿತು. ಹಳಕುಗಳು ಪಳಪಳ ಉದುದವು (ರತ್ನ. ೬೬೧). ಹಳಕು: ೧. ತರುಣಕರಂಗೆವಿಲೋಚನೆಯೊಳ್ ಹಂಸದಿ ಹೊಸ ಹಳಕಿನ ಬಟ್ಟಲೊಳಿಟ್ಟರವಂತಿಯ ಪೂವಂ ತೆಗೆದುರು 10 ವೇಣೀಮೂಲದೊಳಿಡಲು (ಜಯಶಾ. ೧೧-೧೬). ೨. ಪಚ್ಚಗರ್ಭದ ಪರಿಮಳದ ಹಳಕಂ ಬೆರಗು (ಅನೀ. ೬೯. ೪೪-೬); ಚಂದೋಗರ ದೊಳಗೆ ಚಂದ್ರಿಯ ಹೊಸ ಹಳಕಿನಿಂದಮೈಯ ಮೊಸರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೬೬); ತೊಲಗಿ ನಿಂದರು ಕರ್ಪುರದ ತನಿಹಳಕನಲೊಳಗಡಿಸಿ ದಂಡೆಯ ಬಲಿದು ಬಜಿಸಿದಿರವನೇ ತಾಗಿದರು ತವಕದಲಿ (ಕುಮಾರ. ೬೦೫. ೨-೧೧೨). ೪. ಬೆಳಕು; ಪ್ರಕಾರ; ಕಾಂತಿ: "ಕರಂ ಹಳಕು ಬೊಟ್ಟಿಯೆನಲ್ಲದು ತಾಂ ಪ್ರಕಾಶದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾ. ೨೨). ಪಳಕಿನ ಕಲ್ಲು-ಸ್ವಟಿಕಶಿಲೆ: ರುಕ್ಮಿಣಿ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯರುಗಳೋತು 15 ಪಳಕಿನ ಕಲ್ಲ ತಣ್ಣಿರಿದು . . . ತುಳುಕಿದರ್ ಗಂಧೋದಕವ (ವೋಹತ. ೧೪-೫೦). [<ಸಂ. ಸ್ವಟಿಕ] ಪಟಿಕಾರ, ಪಟಿಕಾರ್, ಪಟಿಗಾರ (ನಾ). ಸ್ವಟಿಕ; ಪಟಿಕ: "ಶೀತ ಶಿವಂ - ಸ್ಯಂಧವ, ಪಟಿ(ಕಾ)ಪಾರ" (ಒಪ. ೧೬೬); ಮೂಗಿಗೆ ಪಟಿ ಕಾರ ಮತ್ತೆ ಬಿಳಿಗಾರದ ನೀರನ್ನು ಹಾಕುವುದು (ಗ್ರಾಮಾ. ೧೪೧); ಒಂದು ಬಟ್ಟಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದಿಷ್ಟು ಪಟಿಕಾರವನ್ನು ತಂದು, ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯು ವಷ್ಟನ್ನೆಲ್ಲ ಕರಗಿಸಿ . . . ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿರಿಸಿದರೆ, ನೀರು ಆರುತ್ತ 25 ಬಂದಂತೆ, ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಹರಳುಗಳನ್ನು ಬುಡದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು(ಬಾಲಪ್ರ. 1, ೧೪೫). ಪಟಿಕಾರ್: (೪). ಪಟಿಗಾರ: (೪). [<ಸಂ. ಸ್ವಟಿಕಾರ./ಕಮಿ. ಪಟಿಕಾರ; ತುಳು. ತೆಲು. ಪಟಿಕಾರ] ಪಟಿಕೆ, 'ಪಟಿಕೆ' ನೋ. ಪಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ನೆಯ್ದ ಬಟ್ಟೆ. ೨. ಬರೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಲೇಪನ ಮಾಡಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ, ಕಡಿತದಂತಹ ಬಟ್ಟೆ: "ಪಳಿ-ಪಟಿಕಾ- 30 ವಸ್ತ್ರವಿಶೇಷ" (ಕದ್ಯ. ೨೫); ಹತ್ತಿಯ ಬಟ್ಟೆಗೆ . . . ಇದ್ದಲ ಪುಡಿಯನ್ನೋ ದೀಪದ ಕಾಡಿಗೆಯನ್ನೋ ಬಳಿದು ಕಡಿತಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿ ಸುತ್ತಿದ್ದರು . . . ಈ ಲೇಖ್ಯವಸ್ತುವಿಗೆ ಪಟಿ, ಪಟಿಕಾ, ಕಾರ್ಪಾಸಿಕ ಪಟಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿವೆಂತೆ (ಕನ್ನ. ಪಂ. ೪೦); ಇದನ್ನು ಪಟಿ, ಪಟಿಕಾ, ಕಾರ್ಪಾಸಿಕಪಟಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರತ. ೧೬). [ಸಂ. ಪಟಿಕಾ] ಪಟಿಕೆ, 'ಪಟಿಕೆ' ನೋ. ಪಟಿಗಾರ 'ಪಟಿಕಾರ' ನೋ. ಪಟಿಮ (ನಾ). ೧. ಚಾತುರ್ಯ; ಕೌಶಲ. ೨. ಚುರುಕುತನ. 40 [ಸಂ. ಪಟಿಮಾ] ಪಟಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಪಟಿಲ್ಕೊ ರಣರಕ್ಕು ಯರ ಸಾಸಾಪುಟಿಗಳೊ ಪೊಯೊ ನಟ್ಟು ಸಿರೊ ಪಟಿಲೆಂಬ ಪನಿಯೋ ಸಿನಿರವಪೋಯೆನೆ ಭಟಿರ್ಗ ಭಯಗೊಳಿಸಿತ್ತು (ಶಂಪ್ರ. ೫೦. ೪-೪೮). ಪಟಿಲು (ನಾ). ಪೊರೆ; ಪಟಿಲ: "ಪಟಿಲುಗಟ್ಟು" ಪರಾ, 45 [<ಸಂ. ಪಟಿಲ]

ಸೆಕ್ಕೆಯ ತೆಕ್ಕೆಯನ್ನಿಕ್ಕೆಯಗುರ್ವಿಸುವನನ ಪಟುಮಾಡುತೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೫೬). ಪಟುವಾಗು = ೧. ಕುಶಲನಾಗು; ಚತುರನಾಗು : ಕವಿಗ ಪಟುವಾದ ನಟನೊಬ್ಬನು ದೊರಕಿ, ನಾಟಕ ಒಂದು ಘಟ್ಟಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿದ ಹಾಗೆ (ವೀರಯೋ. vii, ಮುನ್ನುಡಿ). ೨. ಸಮರ್ಥ ವಾಗು : ಪಟುವಾಗಿ ಬಯಲು ತಾನದ ಪರಯದಾವುದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೨-೧೫). ೩. ಅಧಿಕವಾಗು ; ಅತಿಶಯವಾಗು : ಸುಟವೆತ್ತು ಮುಗಿಲಗಲದಿ ಪರಿವಾಕಾಶತಟಿಯ ಬುದ್ಧವದಂತೆ ಪಟುವಾಗಿ ನಿಖಿಲ ನಕ್ಷತ್ರಸಂದೋಹ ಸಂಘಟಿತು (ಮೋಹತ. ೧೫-೫); ಪಟುವಾದ ರೂಪಿ ನಿಂದ . . . ಮೈಯ ಸೊಂಪಿನಿಂದ ಮುಜಿವ ಕುದುರೆ ಮೈಶ್ಯಜಾತಿ ಯೊನಿಸೊಂಬುದು (ಅಶ್ವಟಿ. ೪೩-೧೦). ೪. ದೃಢವಾಗು ; ಗಟ್ಟಿ ಯಾಗು : ವಜ್ರಮಯದ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಬಲ್ಪಪಟುವಾಗಿ ಹಲ್ಲಣಿಸಿದಪ್ರರಥ ಗಾದಿಗಳ (ಕೃಷ್ಣ ವಿ. ೨-೨೯); ಹಿಂಸೆ ಹೆಚ್ಚಿದಪ್ಪೂ ಮಹಮ್ಮದನ ಹೃದಯವು ಹುರಿಗೊದಿ ಪಟುವಾಯಿತು (ಪ್ರಗಂಭ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಪಟುಕ₁ 'ಪಟಿಕ' ನೋ.

ಪಟುಕ₂ (ನಾ). ಪಡವಲ; ಪಟೋಲ. [ಸಂ.]

ಪಟುಕರಣ (ನಾ). ಚುರುಕಾದ ಇಂದ್ರಿಯ : ಹಸಿದ ಪಟುಕರಣಗಳ ತಣಸಲ್ಪ ಬಾರ (ಅಪಲ್ಪ. ೭೩-೧೬). [ಪಟು + ಕರಣ]

ಪಟುಕರಣಿ (ನಾ). ಚುರುಕಾದ ಇಂದ್ರಿಯವುಳ್ಳವಳು : ಗರುವೆ ವಿಹಿತಗುಣಕ್ಕೆ ಸರಸಿ ಪಟುಕರಣಿ ಪಂಕರುಹಮುಖಿಯನಳಿ ಕನ್ನಡತಿ (ಜನನ. ೬-೯). [ಪಟುಕರಣ + ಏ₂]

ಪಟುಕೃಷ್ಣ ಸತ್ತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ವಿಸಯಸತ್ತಿ ಕುಮಾರ ವಸುನೃಪತನಯ ಪಟುಕೃಷ್ಣ ಸತ್ತಿಯಾ ಪುತ್ರನತಿಪ್ರಸಿದ್ಧ ಘನ ನಿರ್ಮಲಮಾಗುತ (ಎಕ. XVI, ಪಾಠಗ. ೧೨-೧ ; 754).

[ಪಟುಕೃಷ್ಣ + ಸತ್ತಿ₂]

ಪಟುಗೆಯ, ಪಟುಗೈ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಉದ್ದೀಪನಗೊಳಿಸು : ಕಾಲಾರ . . . ಚಳಿಯಿಂದಂ ಕಂಪಿಸುತ್ತಾರ್ತಿ ವತ್ತಿರೆ ಕಿರ್ಚಂ ಪಟುಗೆಯ್ದು ತನ್ನ ಗುಡಿಯ ಕಿಲ್ಕಿಕ್ಕಿ ಪೊತ್ತಿಕ್ಕುತುಂ (ವೃಷಪಿ. ೧೬-೬೧). ಪಟುಗೈ : ಆ ಸಖಿಯ ಮೂಲಾನಿಲನ ಕೊದಿ ಪಟುಗೈದು ಭಾಸುರದ ನಾಭಿಕಂದದಲಿಫೋಮುಖದ ಕುಂಡಲಿಯನೂ ಧ್ವಕ್ತಿ ನೆಗಹಿ (ಸಮೋ. ೬-೨೬). [ಪಟು + ಕೆಯ₁]

ಪಟುಗೈ 'ಪಟುಗೆಯ' ನೋ.

ಪಟುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚುರುಕುಗೊಳಿಸು ; ತ್ವರಿತಗೊಳಿಸು : ಮೆಯ್ಯೊಲೆಪುಗಳ ಸುಟಿಯೊಲಾವರ್ತ ತಿರುಪುಗೊಂಡು ನಾಟುವ ಪಟು ಗೊಳಿಸಿದರೇವೇಳ್ವೆ. (ಕಂನವಿ. ೨೧-೧೧೪). ೨. ಪ್ರಜ್ವಲಿಸು ; ಉದ್ದೀಪನಗೊಳಿಸು : ಭೂಸುರರ್ ಶ್ರುತಿಫೋಪದಿಂದ ಹುತಾಶನನ ಪಟುಗೊಳಿಸಿ ಸಮಿಧಾಜ್ಞಾನ್ನ ಪೂರ್ವಕದ (ಕಾಣೇಮ. ೫೫-೪೩).

[ಪಟು + ಕೊಳ್ಳ₁ + ಇಸು₃]

ಪಟುತನ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರತೆ ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ : ಪರಶುರಾಮನ ಪಟುತನಕೆ ಮದ್ದರೆದನೆಂದಿ ನಿಟಲನೆತ್ತನ ಭುಜಬಲಕೆ ಸಮಜೋಳಿ ಗಡ ನೀವು (ಕುಂದಾಳಿ. ೯-೩೨) ; ನಿಟಲನಯನನ ನೋಸಲ ವಹಿಯ ಪಟುತನ [ಸಾತಾಂ. ರ]ವ ನಂದಿಸುವ . . . ಸಮರಜಯಸಂಘಟರನ್ನೆದರ್ಬದವ ನಗ್ನಕುಮಾರ ತೋಜಿಸಿದ (ತೂರಾ. ೪-೭-೧೪). ೨. ಚುರುಕುತನ ; ಲವಲವಿಕೆ : ಪಟುತನದ ಕರಸಿದಮ ದಶಮುಖಪಟುತನಕೆಯುಳ್ಳಧಿಕ ಹಾಕಲು ಗುಟಿಕರನು (ಉತ್ತಕ. ೧೨-೧೧). ೩. ಚಾತುರ್ಯ ; ಕುಶಲತೆ : ಕಟ ಕಡ ಕುಟಗಳ ಭಾರವನ್ನು ಈಕೆ ಹೊತ್ತು ನೆಗದ ಈ ಪಟುತನ ತುಂಬಾ ಲೇಸು (ಮಾಮ್ಲಿ. ೭೫). ೪. ಕಲಿತನ ;

ಪರಾಕ್ರಮ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಪಟುತನವು ದೊರಕಿದರೆ ಶುಚಿತನ ಘಟನ ಲರಿಯದು ಶುಚಿತನವು ಸಂಘಟಿಸಿದರೆ ಪಟುವಾಗದುಭಯಗುಣಂಗಳುಳ್ಳವಗೆ ಘಟನದಧಿಕವಿವೇಕ (ತೂರಾ. ೫-೯-೨೭); ಬಸೆ ನೆಣನನುಜುಡಿ ಮೂದಲಿ ಸುವರ್ ಸುಲಿಸುವರ್ ಪಟುತನವನುಭಯಭಟರು (ಜಿಬು. ೩೮-೩೬).

[ಪಟು + ತನ]

ಪಟುತಪೆ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ತಪಸ್ಸು ; ತೀವ್ರವಾದ ತಪಸ್ಸು : ಪಟುತಪದೊಳ್ ತಗುಟ್ಟು ಕೈಪೆಯಿಂದಿಳಿಯಂ ಪಟುಯಂತೆ ಪನ್ನಗಸ್ಸುಟಿ ವಳಿವಂದದಿಂದಿಬಾಸನಾತ್ಮಸುತಾಯತ ಬಾಹುಸೀತದೊಳ್ ಸ್ಪುಟಮನ ಲಿಟ್ಟು ಕಪ್ಪುಹನ ಕಾಣ್ಯಗೆ ತಾಂ ಕಡೆಯಾಗೆಯಾದನಂತುಟಿ ಪರಿಭಾವಿಸಲ್ ಸಿಯಮದಿಂ ದಯೆಯಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮಮೇವುದೋ (ಧರ್ಮಸಾ. ೫-೧೨೮).

[ಪಟು + ತಪ್ಪ]

ಪಟುತೆ (ನಾ). ೧. ಚುರುಕುತನ ; ಲವಲವಿಕೆ : ಫಣಿಯೊಂದು ಘೋರಭೀಷಣವದನಂ . . . ಪಟುತೆಯಿನಂದಣಿಯರಮಿಳಿತಂದುದು ಮೇಗಣ ಸಶಪಳಿವಿದು (ವೃಷಪಿ. ೩೧-೨೩). ೨. ಕುಶಲತೆ ; ದಕ್ಷತೆ : ಪ್ರವಚನಪರಿಪತನಕ್ಷಮತೆ ವಾಣಿಯಂ ತೀರ್ಥಯಾನದಕ್ಷತೆ ಪದಮಂ ಕಿವಿಯಂ ಜಿನವರಚರಿತಪ್ರವಣಪಟುತೆ ಸಿಂಗದನ್ನಮಾರ್ಜಿಸನಜನಂ (ಜಂದ್ರ. ೪-೧೬) ; ಗುರುಪದಮಂ ತೆಕ್ಕದಿವಿಕ್ಕದಿ ಗುಕ್ಕದಿ ತಕ್ಕಳಿಸದ ಪರಿಪ ಪಟುತೆ ಘಟಿಯಿಸುಗೆನ್ನೊರ್ (ಉಸಾರ. ೩೦೪). [ಸಂ. ಪಟುತಾ]

ಪಟುತ್ವ (ನಾ). ೧. ಚಟುವಟಿಕೆ ; ಲವಲವಿಕೆ : ಸತ್ತ್ವವು ಲಭು, ಪ್ರಕಾಶಕ. ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪಟುತ್ವಕ್ಕೆ ಅದೇ ಕಾರಣ (ತತ್ತ್ವಪ್ರಾ. ೨೩೨); ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಪಟುತ್ವವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದು . . . ಹಲವು ಹುಟ್ಟುಗುಣ ಗಳನ್ನೂ ಸಂವೇದನೆಗಳನ್ನೂ ಉಚಿತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಜ್ಜುವುದು—ಇವೇ ಅಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸತಕ್ಕ ಮುಖ್ಯಅಂಶಗಳು (ಅಕ್ಷದ. ೧೮೪). ೨. ನೈಪುಣ್ಯ ; ಕೌಶಲ : ರಾಜಕಾರಣಪಟುತ್ವಕ್ಕೆ ಮೈವಹಾರದಕ್ಷತೆಗೆ ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲ (ವಿಜಾಪಾ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಪಟುದೇಹ (ನಾ). ಚಟುವಟಿಕೆಯುಳ್ಳ ದೇಹ : ಪಟುದೇಹಕ್ಕು ಸು ವಂತುಟಂತುಟಿ ಕುಜಾಣೀಕಕ್ಕೆ ಬೇರೆಂತುಟಂತುಟಿ . . . ದರ್ಶನಂ ಸಕಲ ಧರ್ಮಕ್ಕಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೭೩). [ಪಟು + ದೇಹ]

ಪಟುಪಟಿತ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡುವ ಪಟಿತ : ಪಟುಪಟಿತಮುಣವಭಂಭಾಮರ್ಧಕೆ ಝಲ್ಲರಿ . . . ವಂಕ ವೀಣಾ ಸ್ವರಂಗಳೆನೆಯಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨-೨೮); ಪಟುಪಟಿತಪಂಖರೂತಿ ದಿಕ್ಕಟಮಂ ತಳ್ಳಾಯ್ತಿ (ಪಂರಾನಾ. ೨-೧೦) ; ಪಟುಪಟಿತಂಗಳುಚ್ಚರವಂ . . . ನಿಮಂಜಗತಕುಂಜರವೈರಿಗೆ ಮಾಡೆ ಕೋಪಮತ್ಸುಟಿತೆಯಂ (ವರ್ಧ. ೩-೪೩) ; ಪಟುಪಟಿತರವಮ ಧೂಳಿಪಟಮಂ ಮಾಡಿದುದು ರೂಢಿವತ್ಪ ವನೀಭೃತಕಟಕಮುಮಂ ರಿಪುಭೂಭೃತ್ಕಟಕಮುಮಂ ತನ್ನ ತಂದಿನೀಳಟಕ ಮುಮಂ (ಪಾಶ್ವರ್ಥ. ೮-೭೧). [ಪಟು + ಪಟಿತ]

ಪಟುಪರ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಫಲಿಮಾಡಿಸೊಪ್ಪು ; ಕಂಕೋಡ್ಡ : "ಪಟುಪರ್ಣಿ, ಹೈಮವತೀ, ಸ್ವರ್ಣಾಕ್ಷರೀ, ಹಿಮಾವತೀ —೪ ಕಂಕೋಡ್ಡದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೪) ; "ಪಟುಪರ್ಣಿ-ಕಂಕುಸ್ಥ" (ಒಷಧಿ. ೯೨). [ಸಂ. ಪಟುಪರ್ಣಿ]

ಪಟುಪ್ರತಾಪ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮ. ೨. ಅತಿ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳವನು : ಆ ನೃಪಂ . . . ಪಟುಪ್ರತಾಪನಾಗಿಯುಂ ಪಟುಪ್ರತಾಪಿಯಲ್ಲ (ಪ್ರಸ್ತ. ೯-೩೯ ಪ). [ಪಟು + ಪ್ರತಾಪ]

ಪಟುಪ್ರತಾಪಿ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ತಾಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು ; ಅತಿಯಾಗಿ ಬಾಧಿಸುವವನು : ಆ ನೃಪಂ . . . ಪಟು ಪ್ರತಾಪನಾಗಿಯುಂ ಪಟುಪ್ರತಾಪಿಯಲ್ಲ (ಪ್ರಸ್ತ. ೯-೩೯ ಪ).

[ಪಟು + ಪ್ರತಾಪಿ]

ಪಟುಪ್ರಧಾನ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಧ್ವನಿ; ತೀವ್ರವಾದ
ನಾದ : ಉರ್ವಿ ಪಟುಪ್ರಧಾನಮಂ ದೀಪಾದುವು ಕಹಳೆಗಳ (ರಾಜಶೀ. ೬-೧೭). [ಪಟು+ಪ್ರಧಾನ]

ಪಟುಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಭಕ್ತಿ : ಪಟುಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನೀಮು
ತ್ಪಟಿಸಾಗಿದ್ದಿನ್ನಿಂದ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯಂ ಸ್ವುಟಿಸುಪ್ಪ ಪೊಲೊಡರಿಸಿಂ
(ದಿವ್ಯ. ೧೦-೫೪). [ಪಟು+ಭಕ್ತಿ]

ಪಟುಭಟಿ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಯೋಧ; ವೀರಭಟಿ :
ಎಷ್ಟು ಪಟುಭಟರಾದರೂ ಸ್ವುಟಿತ ಮಹಾಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಬೇಕು
(ನೋವಮಾ. ೨೧-೮೨); ಪಟುಭಟಪದೋತ್ಥ ಧೂಳೀಪಟಿಕಂ ಕವಿದಂಧ
ಕಾರಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸೆ (ಪಶು. ೬-೧೦); ನಿನಗೀ ನೆರೆದ ಪಟುಭಟಿದ್ದು
ಕಾದುನ ಮನದ ಭರವೆದ್ದು ಹಿರಿದು ಬಂತಿಸರೇಕೆ (ಕಾಂ. ೧೯-೪);
ದಿಟಂ ಪಟುಭಟಂ; ನನುಗೆ ಮಲೆಯಲ್ ಕಕ್ಕನೀತನದಟಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೨-೬೨೦). [ಪಟು+ಭಟ]

ಪಟುಭಟಿತನ (ನಾ). ಬಹಳ ಪರಾಕ್ರಮ : ಹುತ್ವವನೇಣಾ ಹುಲ್ಲ
ಕಟ್ಟಿದಲ್ಲಿ ಪಟುಭಟಿತನವನುಸರಿಲ್ಲ (ಸರ್ವ. ೧೯೦-೪೯೦).
[ಪಟುಭಟಿ+ತನ]

ಪಟುಭುಜ (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ತೋಳುಗಳುಳ್ಳವನು : ಪಟು
ಭುಜನೊತ್ತಿ ಹೇವೊಡೆದು ಸಿಂಹನಿಯಂ ಸೆಳೆದು . . . ಎಡ್ಡೊಡೆ
(ರಾಜಶೀ. ೬-೮೭). [ಪಟು+ಭುಜ]

ಪಟುಮತಿ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು; ಬುದ್ಧಿ
ಶಾಲಿ : ವಟುವೇಷಧಾರಿಯಾ[ದಂ] ಪಟುಮತಿ . . . ಅರಮನೆಯ
ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಬಂದಿದಂ (ಶಾಂತಿ. ೮-೧೨೬); ಸಕಳಕಳಾಪ್ರವೀಣನಪ್ಪ
ಪಟುಮತಿನುನ್ನಾರ್ಗಮನುಸಾದೇಯಮೆಂಬ ಸನ್ಮಾರ್ಗಮಂ . . .
ತತ್ಪವಿಚಾರದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿಸುವುದು (ಸರ್ವ. ೯೦೪-೧೩); ಭಟಿತಕರ್ಮವ
ಸುಟ್ಟರೆಲ್ಲರು ಮುಕ್ತರು ಪಟುಮತಿಯಂತಿದ ನೆಂಬು (ಭರಣಿ. ೬೮-೨೬).
[ಪಟು+ಮತಿ]

ಪಟುರವ (ನಾ). ತೀವ್ರವಾದ ಧ್ವನಿ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಧ್ವನಿ :
ಆ ವನದ ಪುರದ ನಡುವೆ ಸುಖಾನಂದಮುಖಿಭ್ರಮಂ ವಿಶಾಲಂ ಸರ್ವೋ
ರ್ವೀವರ ಶಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಾಸನಿಜಾವಾಸಂ ಸುಭಟಪಟಿಲಪಟುರವ ಭರಂ (ಗಂ. ೨-೭೩);
ಪಟುರವದಿಂದ ಬೊಟ್ಟಿಗುಡುತಬ್ಬರಿಸುತ್ತ . . . ಮಸ್ತಕಮಂ
ನಾರ್ದನದಾಕ್ಷಣಮಾ ಶಿರಂ ಪರಿಸ್ಪುಟಿರವದಿಂದ ಬೊಟ್ಟಿಜಾಡು ಕೀರ್ತಿಸು
ತಿದುರದು ವಾಮಹಸ್ತದೊಳ್ (ವೃಷ. ೩೬-೬೩). [ಪಟು+ರವ]

ಪಟುನೆರು (ಕ್ರಿ). ಅಧಿಕವಾಗು; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ವಟಿಫಲಾಧರೆಯರು
. . . ಪಟುವೆತ್ತು ಕಾಯ್ತು ಫರ್ಮಾದಕನ ಭರ್ಮತಂಬುಗೆಗಳಲಿ
ಮೊಗಿದರೆವುತೆ ವಟಿಪುತ್ರಿಯಳನುಯ್ದಿಸಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲು (ನವನೋ. ೧೩-೪೨).
[ಪಟು+ನೆರು (< ಪಟು)]

ಪಟುಸಂರಂಭ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಸಡಗರ, ಸಂಭ್ರಮ :
ಪಟುಸಂರಂಭದಿಂಕುತ್ಪಟಿರಮೃತವೆತ್ತು ರಂಜಿಪಾ ಪುರದಾಣ್ಣಂ . . .
ಉದ್ಯುತದೇವನಿಪ್ಪ ಪೆಸರೆ ಧರಣೀನಾಥಂ (ಉದ್ಯು. ೧-೮೨).
[ಪಟು+ಸಂರಂಭ]

ಪಟೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಚತುರೋಕ್ತಿ; ಜಾಣ್ಣುಡಿ : (+).
[ಪಟು+ಉಕ್ತಿ]

ಪಟ್ಟಿ 'ಪಟ್ಟಿ' ನೋ.
ಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಬಕುಳ, ಪಟಿ (ಮೃದಗ. ೫೪-೧೦೮೨). [?]

ಪಟಿಯ 'ಪಟ್ಟಿಯ' ನೋ.

ಪಟೀಲ 'ಪಟ್ಟಾಯಿಲ' ನೋ.

ಪಟೀಲಿ (ನಾ). = ಪಟೀಲಿಕೆ : ಗೌಡರು ಹೋಗೀಪುರದ ಪಟೀಲರಾದರೂ
ಅಗಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಒಂದು ದಿನವೂ ಪಟೀಲಿ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ (ಸನ್ನದು. ೧೫೩).

[ಪಟೀಲ (< ಪಟ್ಟಾಯಿಲ) + ಅಂ]

ಪಟೀಲಿಕೆ (ನಾ). ಪಟೀಲನ ಹುದ್ದೆ. - ಪದವಿ; ಗೌಡಿಕೆ :
ನಿನಗೇನು ಊರಲ್ಲಿ ಜಮೀನು ದಾರಿಯೇ ? ಪಟೀಲಿಕೆಯೇ ? (ಮುಗಿಯು. ೨೧); ಗೌಡರ ಪಟೀಲಿಕೆಯ ಊರಾದ ಜೋಗೀಪುರಕ್ಕೆ ಬೇಡವಾದ್ದು
ನನ್ನೂರಿಗೂ ಭೇಡ (ಸನ್ನದು. ೧೫೩).

[< ಪಟೀಲ (ಪಟ್ಟಾಯಿಲ) + ಅಂ]

ಪಟೀಲಿಕೆಲಸ (ನಾ). = ಪಟೀಲಿಕೆ : ಗೌಡರ ಪಟೀಲಿಕೆಲಸವನ್ನು
ಶಾಸ್ತುಭೋಗರೇ . . . ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಸನ್ನದು. ೧೫೩).
[ಪಟೀಲಿಕೆ+ಲಸ]

ಪಟೋಡಿ 'ಪಟ್ಟಡಿ' ನೋ.

ಪಟೋಲ, ಪಟೋಳ (ನಾ). ಪಡವಲ ಬಳ್ಳಿ ಹಾಗೂ ಅದರ
ಕಾಯಿ : "ಪಟೋಲ, ಪಟೋಲಿ-ಈ ಯೆರಡುಂ ಪಡಲ" (ಒಷಧಿ. ೯೧);
ಇಂಗುರಮಾಡಸೋಗೆ ಕೆಲಕಂ . . . ಚಿತ್ರಕಂ ಪಟೋಲಂಗಳನೊಪ್ಪೆ
ತಕ್ರ ಲವಣಂಗಳುಮಂ ತುಡುಡೊಂದುಮಾಡಿ ಸುಸ್ತಂಗಳಾದಿಕ್ಕೆ
ಪೊದವುವಣಂ ರುಜಿಗಳ್ ಜಕರಾಗ್ನಿ ಪರ್ಚುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೨೦). ಪಟೋಳ : "ಕೋಶಾತಕಾಖ್ಯಂ ಕುಲಕಂ ಪಟೋಳಂ"
(ಮನ್ವ. ಕೋ. ೩೯-೬೭); "ಪಡಳಂ ಪಟೋಳವದು" (ಮಂಗದಾ. ೪೪-೪೪). [ಸಂ.]

ಪಟೋಲಿ, ಪಟೋಳಿ (ನಾ). = ಪಟೋಲ : "ಪಟೋಲ, ಪಟೋಲಿ-
ಈ ಯೆರಡುಂ ಪಡಲ" (ಒಷಧಿ. ೯೧). ಪಟೋಳಿ : "ಕೋಶಾತಕೀ,
ಪಟೋಳಿ - ಈ ೨ ಹಡಲಂ" (ಪರಾಯ. ೩೪-೪೯).

[ಸಂ. ಪಟೋಲಿ]

ಪಟೋಲಿಕೆ, ಪಟೋಳಿಕೆ (ನಾ). = ಪಟೋಲ : "ಜ್ಯೋತ್ಸ್ಯಾ,
ಪಟೋಲಿಕಾ, ಪಟೋಲಿ-೩ ಪಡವಲಗಿಡದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೩೯).
ಪಟೋಳಿಕೆ : "ಪಟೋಳಿಕೆ - ಪಡವಲಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೯೪).

[ಸಂ. ಪಟೋಲಿಕಾ]

ಪಟೋಳ 'ಪಟೋಲ' ನೋ.

ಪಟೋಳಿ 'ಪಟೋಲಿ' ನೋ.

ಪಟೋಳಿಕೆ 'ಪಟೋಲಿಕೆ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ 'ಪಡ್ಡು' ಪರಾ.

ಪಟ್ಟಿ 'ಪಟ್ಟಿಯ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ. ೨. ಉತ್ತಮವಾದ ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ.
೩. ರೇಷ್ಮೆ ವಸ್ತ್ರ; ರೇಷ್ಮೆ : 'ಪಟ್ಟಿಗುಚ್ಚ', 'ಪಟ್ಟಿಸಾಲಿಗೆ'
ಪರಾ. ೪. ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ವಸ್ತ್ರ; ಹೊರಪಾವುಡೆ. ೫. ಚಿತ್ರ
ಲೇಖನಕ್ಕಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ವಸ್ತ್ರದ ಪಟಿ. ೬. ರಾಜಶಾಸನ
ಗಳನ್ನು ಕಂಡರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಲೋಹದ ಪಟಿ
ಮತ್ತು ರಾಜಶಾಸನ. ೭. ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಅರಸ
ನಿಗೂ ಅರಸಿಗೂ ಕಟ್ಟುವ ಚಿನ್ನದ ಪಟ್ಟಿ; ಅಧಿಕಾರ ಸೂಚಕ
ವಾದ ಹಣೆಗಟ್ಟು : ಕಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಿಮೆ ಸರವಿಗೆ ನೆಟ್ಟಿನ ದೊರೆ(ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೭); ಒಪ್ಪಿರಲ್ ಕಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಿಂ ಬರ್ಹ ಮುಪ್ಪಂ ಮಡಿಯೊಗಿಸು
(ಶಾಂಭೂ. ೫೫೪); ತಳದಳ್ ಪಟ್ಟಿಮನೆಸಿದರೆ ಗಂಗನ ಪಟ್ಟಿಮಹಾಡೊ
ಯನ್ನು ನೋತ್ತರುಮೊರೆ (ಎಳ. VII, ೩೨೩. ೯೭-೧೨; 1118);
ಹಿರಿಯಾತಂಗೆ ಪಟ್ಟಂ ಧೀಮಂಗೆ ಯುಪರಾಜಪಟ್ಟಮಂಜುಸಂಗೆ [ವೀರ]

ಪಟ್ಟಿವೆಂದು ಕಾಯ್ದು ಕರ್ತೃತ್ವ ಪಟ್ಟಿಗಳಂ ನೋಸಲೋಳ್ ಕಟ್ಟಿ (ಬಂಕು. ೧೪-೫೫ ವ); ಇವರೆಲ್ಲ ಹಗೆಯೆ ಮಾಡಿ ಮುರಾಂತಕನ ಕಾಳಗ ದೊಲ್ಲರನ್ನಿಟ್ಟು ಪಟ್ಟಿವೆ ದಿಗಿಸಿಕೊಂಡವರಲ್ಲವೇ (ಕುಪ್ಯಾಸ್. ೮-೪೯).
 ೮. (ಅಲಂಕಾರಯುಕ್ತವಾದ) ಹಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಪಟ್ಟಿಕೆ: ಎನ್ನ ಗಂಡನಂ ಕಣ್ಣಾಣವಂತು ಮಾಡಿದೊಡೆ ನಿನಗೆ ನಾಂ ಪೊನ್ನ ಪಟ್ಟಿಮಂ ಬೊಟ್ಟುಮನೀವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೭೨-೨೩). ೯. ರೇಖೆ; ಗೆರೆ: 'ವಿಭೂತಿಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. ೧೦. ತಲೆಗೆ ಸುತ್ತುವ ರೇಷ್ಮೆಯ ವಸ್ತ್ರ.—ಮುಂಡಾಸು. ೧೧. ಸಿಂಹಾಸನ; ಗದ್ದುಗೆ: 'ಪಟ್ಟಿ ವೇಣು' ಪರಾ. ೧೨. ಕಿರೀಟ: ನೀನುಳ್ಳೊಡುಂಟು ರಾಜ್ಯಂ ನೀನುಳ್ಳೊಡೆ ಪಟ್ಟಿಮುಂಟು ಬೆಳ್ಳೊಡೆಯುಂಟು (ಗದಾಯು. ೫-೨೦). ೧೩. ಅಧಿಕಾರ; ಪದವಿ: ಪ್ರಪದವಿಹಂಗಳಮಕುಲಚಕ್ರವರ್ತಿಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಂ ಮಾಡಿ ಮಹೋತ್ಸವದಿಂ ಮಾಡುವುದಿವೇಶವಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೩-೬); ತುತನೆ ಯೌವರಾಜ್ಯಪದಪಟ್ಟದ ಪೆಮ್ಮೆಗೆ ನೋಸಂ (ಎಣ. XXVIII, ೫-೧೪; ಸು. 1082); ಅನಯ ಪಟ್ಟಿ ಪೋಷ್ಠಿ ರಗುರುತು ದಲ್ಲದೆ ಬೇಡೆ ಸಲ್ಲದು ತತ್ಪೋಷ್ಠಿ ರಗಿ(ತೊರಾ. ೨-೩-೪೩). ೧೪. ಉತ್ತಮ ವಾದುದು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು: ಪೀಯೂಷಪೂಷನು ಗುಣಗಳ ಸಂಭವಂಗಳು ದೇವಮುನಿಸ್ತಂಗಳುಮಪ್ಪ ಪಟ್ಟಶರದ ವಾರುನಂಗಳ . . . ನಿಜಾ ತೋಟಾ (ಅನಂಪ. ೨-೩೦ ವ). 'ಪಟ್ಟಿಕರು' ಪರಾ. ೧೫. ನಾಡು; ಪ್ರಾಂತ; ರಾಜ್ಯ: ಬಪ್ಪವ್ವಂ ಬನವಾಶಿಪನ್ನ ಚಾರ್ಪ ಸಿರದ ಪಟ್ಟಿಮನಾಳಿ (ಮೈ. ೧೯೨೯. ೩೪-೫; 984). ೧೬. ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ: ಪಟ್ಟಿಕೆ ಭದ್ರಹಸ್ತಿಗಳ ಒಂದು ತರಿಸಿಯ ಭೂಸುರರ ಮತದಿಂದಲಾ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕವನಂಧು ಮಾಡಿಸಿ ಸರ್ವರನು ಕಾಣಿಸಿದನೊಲವಿನರಿ (ಜೀವಂ. ೧೪-೧೨); ಶತ್ರುಭೈನಿರ್ದೋಷಾತನುಂ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನ ಪೊಡ್ಡುವನೆಂದು ಭರತನೊಡವರಪಟ್ಟಿ ಕಳೆದರಮ್ಮಾ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೩-೨೫೫). ೧೭. ನಾಲ್ಕು ಮಾರ್ಗಗಳು ಕೊಡುವ ಸ್ಥಳ; ಚೌಕ; ಬೀದಿಕೊಟ. ೧೮. ಪಟ್ಟಣ; ನಗರ. ೧೯. (ವೈದ್ಯಕೀಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ) ಪಟ್ಟಿ.—ಕಟ್ಟು: ನೋಸಲೋಳ್ಕುವ ಹಂದ್ರಕಾಂತದ ಪಟ್ಟಿಗಳೊಳಂ ಮುಯ್ಯಿ ನೋಳಮರ್ಚುವ ಮೃಣಾಳದ ಕೋಳ್ಳಲಯಂಗಳೊಳಂ . . . ಎಂತುಮಾ ಸಂತಾಪಮಂ ಸಂತಯಿಸ ಲಾಣಿ (ಕಾದಂ. ೬೬೩). ೨೦. ತಾಮ್ರಪಟ; ತಾಮ್ರಪತ್ರ: ಬೋಧಿಸನೆ ಪೆಜೆವು ಜಿನಗ್ಗ ಹಕ್ಕಾಧಿಕ್ಕಮದಿಲ್ಲೆ ನಿಪ್ಪಿದಂ ಸನ್ಯಸನಾರಾ ಧನೆಯ ಜವದಿ ಸನ್ನ ನಿಶಿಧಿಯಡ್ಡೆಗೆ ತಲೆಗೆ ಪಟ್ಟಿಮಿವ[್ರ]ತುಂ (ಸೌಜಾ. XI-1, ೫೨-೬೯; 1007). ೨೧. ಅಗಲ ಕೆರಿದಾಗಿ ಉದ್ದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಕಾಗದ, ಬಟ್ಟಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ತುಂಡು.—ಪಟ್ಟಿ. ೨೨. ತೆರೆ; ಜವನಿಕೆ: (೧). ೨೩. ಪಗಡೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಹಾಸು: (೨). ೨೪. ಆಲ್ಪಕೆಯ ಅವಧಿ; ರಾಜ್ಯಭಾರದ ಕಾಲ (?): ಹರಿಹರಗೆ ಪಟ್ಟವಂ ಕಟ್ಟಲವನಾಳುವಂ ಹದಿಮೂರು ಪಟ್ಟಿ ಪರಿಯಂತರಂ ಪೇಳಲೇಂ ತನ್ನ ಸಂತತಿಗೂಡಿ ನೂಜ್ಯವತ್ತೆದು ಸಂತಪ್ತವನು (ಚಿಬು. ೬೩-೨).

ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು = ಗದ್ದುಗೆಯನ್ನೇರು; ಅಧಿಕಾರ ವನ್ನು ಪಡೆ: (೧). ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕೂರು = ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು: ಚಕ್ರದೇವರಾಜನು ಸನ್ ೧೬೭೨ ನೇ ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ. ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕೂತನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೮೦). ಪಟ್ಟದ ಕತ್ತಿ = ರಾಜನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೀಸಲಾದ (ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ) ಖಡ್ಗ: ಪಟ್ಟದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಪೂಜಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ದೊರೆಗಳವರೇ ತಂದಿರಿ . . . ಪೂಜಿಸಿದರು (ಮಹಾಪಂ. I. ೨೫೯). ಪಟ್ಟದ ಕುದುರೆ = (ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ

ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ) ರಾಜನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೀಸಲಾದ ಕುದುರೆ: ಪಟ್ಟದ ಕುದುರೆಯಂ . . . ಪಟ್ಟದ ಗದ್ದಿಗೆಯಂ ನೆಜೆ ಕೊಟ್ಟಿಂ ಧವಳಾತಪತ್ರಮಂ ಚಾಮರಮಂ (ಬಾಧಪ. ೧೨-೧೨೦); ದೊರೆಗಳವರು ಆಯುಧವನ್ನೂ ಪಟ್ಟದ ಕುದುರೆ ಆನೆ ಮುಂತಾದ ವಾಹನ ಗಳನ್ನೂ ಕಲ್ಪೋಕ್ತವಿಧಿಯಿಂದ ಪೂಜಿಸಿದರು (ಮಹಾಪಂ. I. ೨೫೯). ಪಟ್ಟದ ಗಜ = (ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ) ರಾಜನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೀಸಲಾದ ಆನೆ; ಪಟ್ಟವರ್ಧನ: "ಪಟ್ಟವರ್ಧನನುಲಾ ಪಟ್ಟದ ಗಜಂ" (ಕಶರ. ೬೨). ಪಟ್ಟದ ಚರ = ಪಟ್ಟದ ದೇವರ ಅಧೀನ ದಲ್ಲಿರುವ ಜಂಗಮ; ಚರಂತ: ಪಟ್ಟದ ಚರನಲ್ಲಾ ಸಂಚಿತ್ತಂಕೆಯ್ಯ ನಿವಾಸ ಗಹನಮಂದಾಕ್ಷಣಂ ಬಸವನೆಗೆಳ್ಳೆಂದು (ವೈ. ೨೫-೨೫ ವ). ಪಟ್ಟದ ದಂತಿ = ಪಟ್ಟದ ಗಜ: ಪಟ್ಟದ ದಂತಿ ಪಟ್ಟದಿಂ ಪೋಗದೆ ಬಿಟ್ಟು ದಬ್ಬವಿಳೆಯೋಳ್ ನಿಧಿಗಳ್ (ಕಾಂಕಿ. ೩-೧೦೪); ಬೊಮ್ಮಂ ತಿರ್ ಕೋರ್ಪ ಪಟ್ಟದ ದಂತಿಯೆಂದೆನಲ್ ಕನಕಾಚಲಂ ಮೆಜೆದುದು (ಚಿಬು. ೨-೮). ಪಟ್ಟದ ದೇವರು = (ವೀರಶೈವರಲ್ಲಿ) ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಸ್ಥಾರವನ್ನು ನೀಡುವ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಮಠಾಧಿಪತಿ: ಪಟುವಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಪಟ್ಟದ ದೇವರೇ ದೀಕ್ಷೆ ನೀಡಿದರು (ರೂ. ೧೩). ಪಟ್ಟದ ಬಸದಿ = ರಾಜವಂಶ ದವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಚೈತ್ಯಾಲಯ: ಪಟ್ಟದ ಬಸದಿಯ ಪ್ರತಿಬದ್ಧ ವಾಗಿ ಸಮಾಧೇಯರ್ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬೆಟ್ಟದತ್ತಿ (ಎಣ. VII, ೩೫೩. ೪-೭೦; 1122). ಪಟ್ಟದ ಬಿತ್ತರಿ = ರಾಜನ ಪಟ್ಟದ ಸಿಂಹಾಸನ.—ಗದ್ದುಗೆ: ೬ ಪಟ್ಟದ ಬಿತ್ತರಿಯನ್ನು ನೀನು ಆರೋಹಣ ಮಾಡಲೇಕು! (ಬಿಟ್ಟ. ೧೧೦-೧೧). ಪಟ್ಟದ ಬೊಂಬೆ = ನವರಾತ್ರಿ ಉತ್ಸವದ ಅಂಗವಾಗಿ ಇಟ್ಟು ಪೂಜೆ ಮಾಡುವ (ಕರಿಮರದ ಗಂಡು ಮತ್ತು ಹೆಣ್ಣಿನ) ಬೊಂಬೆಯ ಜೋಡಿ: ಪಟ್ಟದ ಬೊಂಬೆಗೆ ಮಣಿಸರ ಹಾಕಿ ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡು (ರೂ. ೧೩). ಪಟ್ಟದ ಮೊದಲಿಗೆ = ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಮೊದಲ ಹಕ್ಕುದಾರ: ಪಟ್ಟದ ಮೊದಲಿಗೆ ರಾಜಿಗೆ ಜಟ್ಟಿಗರವರೆಂದುಮಾಳ್ಳ ಮುನ್ನಿನ ನೆಲನಂ ಕೊಟ್ಟು ಬುಯಟ್ಟು (ಪಂಪ. ೯-೪೦). ಪಟ್ಟದಯ್ಯ = ಪಟ್ಟದ ದೇವರು: (೧). ಪಟ್ಟದರಸಿ = ಅರಸನ ಜೊತೆಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ರಾಣಿ; ಅಗ್ರಮಹಿಷಿ: "ಕೃತಾಭಿಷೇಕಾ, ಮಹಿಷಿ-ಈ ೨ ಪಟ್ಟದರಸಿಯರ್" (ಹಲಾಯು. ೬೯-೬೨೬); ಪಟ್ಟದರಸಿಗೆ ತನುಜಂ ಪುಟ್ಟದಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೨-೯); ಪಟ್ಟದರಸಿಗೆ ಪೊಡವಿಪಗೆ ಪೊಡಮುಟ್ಟು ಗುರುಪದಕಧಿ ನಮಿಸಿ ಪೊಜಮುಟ್ಟು ನಾ ಮೈದೆಹಿ ಸಹಿತರಮನೆಯನಾ ರಾಮ (ತೊರಾ. ೨-೩-೪೬). ಪಟ್ಟದರಸು = ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ರಾಜನಾದವನು: ಪಟ್ಟದರಸಾಗಲ್ಕಿ ಚಂದ್ರಹಾಸಂ ಬಳಿಕ ಪಟ್ಟಣದ ಜನಮುಚಾಯಲೆಂದು . . . ಗಜಮಸ್ತಕದ ಮೇಲೆ ನೃಪಸುತ ಸಹಿತ ಪೊಜಮುಟ್ಟು ನು (ಜೈ. ೩೧-೫೦). ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿ = ಪಟ್ಟದರಸಿ: ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಗೆ ಹೇಳಿ ಪದವಿ ಕೊಡಿಸೊ (ಪುರಂದ. ೨-೨೩-೧); ಚಕ್ರದೇವರಾಜಚಂದ್ರಮನ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿ ಸಕಲಪದ್ವಾಣಿ ಸಂಪನ್ನ (ಹದಿಬ. ೧-೧೪); ಧವಳರೂಪ, ಉದ್ದಂಡ, ಪುಂಡರೀಕ, ಕನಕದಂಡ, ಚಾಮರಸ್ತೋಮಗಳು ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಯ ಚಿಹ್ನೆಗಳಾಗಿ ದ್ದವು (ಕಶಾ. ೪೧೪). ಪಟ್ಟದ ವನಿಕೆ = ಪಟ್ಟದರಸಿ: ಪಟ್ಟದ ವನಿಕೆ ಕುಮಾರರು ಪುಟ್ಟದ ಚಾರಿತ್ರಮಂ ಮುಕ್ತಿ ಸಮ್ಯಕ್ಪಾಪ್ಪಾನಂ (ಧವ್ಯಾ. ೬೬). ಪಟ್ಟದ ಸತಿ = ಪಟ್ಟದರಸಿ: ಪಲಗಣ್ಣು ನ ಪಟ್ಟದ ಸತಿ ಸಗ್ಗದ ಲಲನೆಯರೊಳಗೊಲಗಮಿರ್ಪಂತೆ (ಜಯಾ. ೨-೧೯). ಪಟ್ಟದ ಸಿಂಹಾಸನ = ಪಟ್ಟದ ಬಿತ್ತರಿ: ಪಟ್ಟದ ಸಿಂಹಾಸನಮಳ

ಮೈದು ಪರಪರೆಯ ಮಾನಕದ ಪೊಳಿಪಿಂಪಂ ದಿಟ್ಟಿಗೆ ಕಡು ಬೋಜಿಗಮಂ
 ಪುಟ್ಟುಸುತುಂ ಬಹಳ ಕಿರಣಜಾಳನುಗ್ಗಂ (ಬಾಧ್ಯ. ೧೨-೧೦೦).
 ಪಟ್ಟಿದಾನೆ, ಪಟ್ಟಿದ ಆನೆ=೧. ಪಟ್ಟಿದ ಗಜ : ಮಗನೆ ಮಗನೆ ನಂದಿ
 ನಂದಿ ಪಟ್ಟಿದಾನೆಗೆ ಪಡೆನನಾದಾ (ನಂದಿ. ೨-೫೪); ಮುಷ್ಠಮಾವನ
 ಮನೆಗೊಲ್ಲೆಗಳು ಬೇಡ ಪಟ್ಟಿದಾನೆಗಳಿಂದ ಗಟ್ಟಾಗಿ ಮೇಲ್ಪುಳಿಸುವ
 ನನ (ಪುರಂದ. ೪-೧೫೬-೩); ಕಾವರಾಯನ ಪಟ್ಟಿದಾನೆಯಿಂದನಲಾ
 ಭಾವಕೆ ಯೆನವನವದವ ತೀವಿದ ವಿಟದುಂದಿಗೀಯುತ ಸನ್ನೋಹನಾವಳಿ
 ಯೊಳಗೊಟ್ಟಿದಳು (ಕಂಠವಿ. ೯-೩೬); ಪಟ್ಟಿದಾನೆ ಕುದುರೆಗಳು ಬಂದು
 ಅಡ್ಡ ಬಿದ್ದು ಅರಸನೆಯೊಳಗೆ ಅರಸಿಯನ್ನೆತ್ತಿದ ಮೇಲೆ ಸ್ವಸ್ಥಾನವನ್ನು
 ಸೇರಲು (ಮಹಾಪಂ. ೧, ೨೫೬); ಪಟ್ಟಿದ ಆನೆ ಕುದುರೆಗಳು ಪಾಡ್ಯದ
 ದಿವಸ ನಡೆವುದಿಯ ಮೇಲೆ ಬಂದಂತೆ (ಮಹಾಪಂ. ೧, ೨೫೮). ೨. (ಆಲಂ)
 ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯ ವೀರ; ನೆಚ್ಚಿನ ಯೋಧ : ಮರಳಿದರು ನಿನ್ನಯ
 ಪಟ್ಟಿದಾನೆಗಳು ಭೀತಗೊಂಡನು ದ್ರೋಣ ಸೋಲಕೆ ಕೇತುವಾದನು
 ಶಲ್ಯನು (ಕುಸ್ವಾ. ೧೩-೧೬); ಪಡಪಡೆತಲು ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರು
 ಸಿದಿದರೋ ನಿಜಕುಲದ ಬೇರ್ಗಳ ಕಡಿದರೋ ಕುರುಬಲದ ಕಾಪಿನ
 ಪಟ್ಟಿದಾನೆಗಳು (ಕುಸ್ವಾ. ೨-೧೦). ಪಟ್ಟಿದೂರ್ = ರಾಜಧಾನಿ :
 ಅಯೋಧ್ಯಾ = ಸೀತಾರಾಮನ ಪಟ್ಟಿದೂರ್ (ಕಾಶ್ಯ. ೨೦೨). ಪಟ್ಟಿ
 ದೊಡೆಯ = ಪಟ್ಟಿದರಸು : ಕರಿಯ ಕೈಲಿ ಕುಸುಮಮಾಲೆಯನ್ನು
 ಪುರದೊಳು ದಿಡಲದಾರ ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ತೊಡರಿಸಲ್ಪಿಯವರ ಪಟ್ಟಿದೊಡೆಯ
 ರನ್ನು ಮಾಳ್ವೆವೆಂದು ಬಿಟ್ಟರಲ್ಲಿಗೆ (ಕನಕ. ೨೧೩-೨). ಪಟ್ಟಿಮಂ ಕಟ್ಟು
 ಪಟ್ಟಿವಂ ಕಟ್ಟು, ಪಟ್ಟಿವ ಕಟ್ಟು = ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡು ;
 (ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ) ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕೂರಿಸು ; ರಾಜ್ಯಾಧಿ
 ಕಾರವನ್ನು ನೀಡುವ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಚಿನ್ನದ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು
 ಕಟ್ಟು : ಆತ್ಮಜನ್ಮಗಂಧಿಕವಿಧವದಂ ಪಟ್ಟಿಮಂ ಕಟ್ಟಿ ದೀಕ್ಷಾಭರವಂ
 ಕೆಯ್ಯೊಂಡು ಗೆಲ್ಲಂಗೊಳಲ್ ಬಗೆವಂ . . . ವಸ್ತನಾಥಂ (ಅಜಿತ. ೨-೧೧೬);
 ಲಲ್ಲಿಗೆಯ್ಯ ಬಲ್ಲಾಳನದಂ ಪಟ್ಟಿಮಂ ಕಟ್ಟಿ . . .
 ರಾಜ್ಯದೊಳ್ ನಿಜಾಸಿ (ಧರ್ಮಾ. ೧೧-೧೩೫); ಕುಸುಮಾವತಿಯನೆಗೆ
 ಕೊಟ್ಟಲ್ಲಿಯ ಪಟ್ಟಿವಂ ಕಟ್ಟಿ ತಾಂ ಕುಸುಮಪುರಿಗೆ ಪೋದಂ (ದಶಕು. ೫-೪೬೪);
 ಪಟ್ಟಿವ ಕಟ್ಟಿದ ಬಳಿಕ ಲಕ್ಷಣವನನುಸುವರ (ಬಸವ. ೧೩೮);
 ರವಿಕುಲದ ಪೀಳಿಗೆಯೊಳೊಗದ ರಾಯರ್ಗೆ ಪಟ್ಟಿವ [ಪಾಶಾಂ. ಪಟ್ಟಿವನು]
 ಕಟ್ಟಿವಂದಿಲ್ಲದೊಡರಸುತನ ಸಲ್ಲದು (ಪಡಕಾ. ೬-೧೦). ಪಟ್ಟಿವಾಗು =
 ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರ ಬರು : ಆತನ ಮಗನಿಗೆ ಪಟ್ಟಿವಾಯಿತು (ಮುಂಬಯ. ೪-೩).
 ಪಟ್ಟಿವೇರು = ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಎರರು; ರಾಜನಾಗು : (೩).

[ಸಂ.]

ಪಟ್ಟಂಗ, ಪಟ್ಟಂಗ (ನಾ). ಒಣಹರಟೆ; ಮಾಲಿ ಮಾತು,
 ಸಂಕಪ್ಪಯ್ಯ . . . ಪಾಸುಭೋಗನ ಜೊತೆ ಪಟ್ಟಂಗ ಹೊಡೆಯುವ ಇಷ್ಟವಾ
 ಗದೆ ಹೊರಟರು (ಪ್ರಶ್ನ. ೩೪); ಬನ್ನಮ್ಮನ ಮನಸ್ಸಿತಿ ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಲಿ
 ಪಟ್ಟಂಗಕ್ಕಾಗಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಮರಮ. ೪೪೩). ಪಟ್ಟಂಗ :
 ಅವರೊಡನೆ ನಾವು ಪಟ್ಟಂಗಕ್ಕೆ ಕುಳಿತರೆ ಮನೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆಲ್ಲ ತೊಂದರೆ
 (ಪಟ್ಟಿಜೀ. ೨೦); ಐತಾಳರೋ . . . ದಂಡತಿಯೊಡನೆ ಪಟ್ಟಂಗ
 ಹೊಡೆಯುವ ಹೊರಕುರೇ ! (ಮರಮ. ೧೬); ಚಂದ್ರಮತಿಯೊಡನೆ
 ಅಧ್ಯಯನ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಟ್ಟಂಗ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ (ರಾಯಚಾ. ೧೮೦).

[←ತುಳು. ಪಟ್ಟಂಗ, ಪಟ್ಟಂಗ, ಪಟ್ಟಂಗ./ಹಂ. ಪಟ್ಟಂಗ]

ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಪಟ್ಟಿವನ್ನು, ಕಟ್ಟು; ಪಟ್ಟಿಕ್ಕೆ ಕೂರಿಸು :
 ಪ್ರಿಥಿವಿಶಾಗರಣ್ ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟು ಉಡೆಯ ಪುರಮಾನ್ ಪೊಗುತಪ್ಪಲ್ಲಿ
 (ಎಚ್. IX, ೨೦-೩; ಸು. ೨೦೦). [ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟು + ಇಸು]

ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟು, ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ (ಅಧಿಕಾರ
 ನೂಡೆಕವಾದ) ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಹಣೆಗೆ ಕಟ್ಟು : ಇರುಗಣ್ಣಿ ನಾಗ
 ಕ್ತರಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿ (ಎಚ್. I, ೩೫೦-೫; ಸು. ೨೦೦); ಸಂಪ್ರತಿಚಂದ್ರಗುಪ್ತ
 ನೆಂದು ಪೆಸರಣಟ್ಟು ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್ದು ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟು . . .
 ಕುಣಾಳನುಮನೆಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೫-೨೫); ಪಗೆವರೆ ನಿಟ್ಟಿಲ್ಲಂ
 ಮುಜಾಪೊಡನೆಗೆ ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೬); ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿದೊಡ
 ಜಸಲ್ವೇಬ್ಬುಮೇ ಲಕ್ಷಣಮಂ (ಸಮಪ. ೧-೪೦). ೨. ಪಟ್ಟಿವನ್ನು
 ಹೊಂದು ; ಅಧಿಕಾರವು ಬರು : ಶ್ರೀಮತಾಪರ್ಮನಡಿಗ್ ಪಟ್ಟಿಂ
 ಗಟ್ಟಿದ ಅಯ್ಯನೆಯ ವರಿಷ ಗೆಟ್ಟಿವದಿಯ ಅಣ್ಣಮನಾಳುಕುಮಾರಿ
 (ಎಚ್. III, ಸಂಜನ. ೪೬-೩; ೨೨೨ ?); ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿದರಿಸಿನಂತೆ ಮಹಾ
 ಭೂತಿವರಸು ಜೀವಿತಂಬಡೆದ ಬಂಟಿನಂತೆ ರಾಗಿಸಿ (ಧರ್ಮಾ. ೪-೨೧೫).
 ೩. ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನೀಡು : ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿ ಗಂಗಮಹಾನಾಥಗಿ X X
 ಗಜನಿವರಸು ಮೂವತ್ತುಗುಳ ಅಯ್ಯುಳ ಪಾಲು ಕೋಟ್ಟೋರ್ ಶ್ರೀ
 ಪುರುಷನಾಯಿಗಗೆ ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟ ಕುಣಿ (ಎಚ್. IX, ಹೊಸಕೋ. ೪೬-೩; ಸು. ೭೨೦); ಪ್ರಮಥೇಂದ್ರಪದವಿಗೆ ಚೆನ್ನ ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿ ಸರ್ವಾ
 ಕ್ಷಮಂ ಕುಡಲು (ಬಸವ. ೨-೨೫). ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟು : ೨. ಸತ್ಯದ
 ವಿತ್ತು ಹುರಿದುದು ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿದುದಾ ಕೃತಘ್ನತೆಗೆ ನೆತ್ತಿ ಕಣ್ಣಾಯ್ತ
 ಧನುತೆಗೆ (ಕುಸ್ವಾ. ೨೧-೬೯). ೩. ಸಲೆ ಭರ್ವಜಲ ಸೂಸಿ ಸುರತ
 ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ವಿಲಸಿತ ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿದಳು (ಕಂಠವಿ. ೧೦-೪೯); ಕಾವ್ಯ
 ಲೋಕದ ಭವ್ಯಕವಿದೇವಪದವಿಯಲಿ ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿದತ್ತು ! (ಅನೀ. ೫೩-೧೪).
 ೪. (ಆಲಂ) ಪ್ರಬಲವಾಗಿರು : ಸೃಷ್ಟಿಯಲಿ ಜನಧರ್ಮ ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿ
 ರುತಿಕ್ಕು ಕಟ್ಟರೆ ಕೆಡಗು ಜಗನ್ನೆಲ್ಲ ತಲೆ ಹೋದ ಅಟ್ಟಿಯಂತಿಕ್ಕು
 (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೧೨).

ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿದಂ = ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾದವನು ; ರಾಜ : ಪಟ್ಟಿಂ
 ಗಟ್ಟಿದನೆಗುಮೋ ಬಡವ ನೀಂ ಪೋ ಬಬ್ಬಾ ಮಾಣೆಗುಮೋ . . .
 ಕೆಮ್ಮನೆಗಿಟ್ಟಿತ್ತೆಂಬವೊಲ್ಲ ಕೊಂದಪನಿವಂ ಮೂಯ್ದಂತಕಂ ಪಾತಕಂ
 (ಜೀವಂ. ೧೦-೧೩). [ಪಟ್ಟು + ಕಟ್ಟು]

ಪಟ್ಟಂಗಿ, (ನಾ). ಹರಟೆಮಲ್ಲಿ ; "ಮಾತುಗಂಟೆ" (ಜಾಣಕೋ. ೧೪).

[ಪಟ್ಟಂಗ + ಇ]

ಪಟ್ಟಂಗಿ, (ನಾ). = ಪಟ್ಟಂಗ : ಎದಿ ಮೂಲ ಕೆಲಸಾ ಇಟ್ಟಿಗೊಂಡು
 ಹೊರಗೆ ಪಟ್ಟಂಗಿ ಅಡತಾನ (ಬಾಬಲ. ೯); ಜಮಾನ ಐತೆಕ ಬಲೀ
 ಪಟ್ಟಂಗಿ ಬಡೀತೈತಿ (ಬಾಬಲ. ೫೨). [←ಪಟ್ಟಂಗ]

ಪಟ್ಟಂಗಿ, (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಬಟ್ಟೆಯ ಅಂಗಿ : ಅಗಲೂರ್ವನುನಿ
 ತಳಾಲಿಂತಪರ್ವಾಂಗಂ ದೇಸೆವತ್ತ ಮೊಗಮತ್ತುಂ ಪುಟು ಪಟ್ಟಂಗಿಯುಂ
 ಉಟ್ಟ ಪಟ್ಟಿಗಿಯುಂ ಪೊದದ ಪಾಣಿಯವಣ್ಣ ಮುಮೆಸೆಯ . . .
 ನವರಸೋಚಿತಸ್ತವನಮುಖರಮುಖನಾಗಿ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೪-೧೫೬).

[ಪಟ್ಟು (< ಪಟ್ಟು) + ಆಂಗಿ]

ಪಟ್ಟಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು :
 ಪಟ್ಟಂಗೊಳುತಪ್ರತಿಮಂ ಮಟ್ಟಿಟ್ಟಂ ಮಧುರ ಕೆಡದಿ ದೊರಗಲ ಬಲ್ಲಂ
 (ಅಪ್ರತಿ. ೬೧-೫). [ಪಟ್ಟು + ಕೊಳ್ಳ]

ಪಟ್ಟಂಪಾಟುಸು 'ಪಟ್ಟಂಬಾಟುಸು' ನೋ.

ಪಟ್ಟಂಪಾಟು 'ಪಟ್ಟಂಬಾಟು' ನೋ.

ಪಟ್ಟೆಂಬಾಟುಸು, ಪಟ್ಟೆಂಬಾಟುಸು (ಕ್ರಿ). ಪಟ್ಟಿನೆ ಹಾರಿಸು ;
 ಧೂಳಿಪಟಮಾಡು ; ನಾಶಮಾಡು ; ನಿರ್ನಾಮಮಾಡು :
 ಮಿಂದು ಪಗೆವನ ಪಟ್ಟೆಂಬಾ[ಪಾಶಾಂ. ಪಾಟುಸುವೆನೊ ಮುನ್ನಮ
 ಮರರುಂಡಮೃತಮನೇಂ ಕಾಟುಸುವೆನೊ (ಗದಾಯು. ೬-೧೬).

ಪಟ್ಟಿಂಜಾಣು : ಪಟ್ಟಿವರದಾಂತ ಪಗೆವರ ಪಟ್ಟಿಂಜಾಣುಸದ
ಮಾಣ್ಣನೇ ವೈಂದಿಶಾಪಟ್ಟಿಂ ರಿಪುಗೋಧಾಮುಫರಟ್ಟಿಂ (ಕಾ. I,
೨೫-೫೫; 1186). [ಪಟ್ಟಿಂಜಾಣು + ಇಸ್ಯ]

ಪಟ್ಟಿಂಜಾಣು, ಪಟ್ಟಿಂಜಾಣು (ಕಿ). ಧೂಳಿಪಟವಾಗು:
'ಪಟ್ಟಿಂಜಾಣು' ಪರಾ. ಪಟ್ಟಿಂಜಾಣು : ಇಜಾಯಲ್ಯಾಂಗುವ
ದೈತ್ಯಹಂಸತತಿ ಪಟ್ಟಿಂಜಾಣು . . . ಕಜಿಹಂ ನಿಂದುಮಿದಂಬುವಾಡ
ಕದವೊಲ್ ಧಾರಾಶರಾಸಾರಮಂ (ಅನಂಪು. ೧೪-೧೪).

[<ಪಟ್ಟಿನೆ + ಪಾಣು]

ಪಟ್ಟಿಕ (ನಾ). ೧. ರಾಜಶಾಸನಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ತಾಮ್ರ ಮೊದ
ಲಾದ ಲೋಹದ ಪಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿ ಬರೆಸಿದ ಶಾಸನ.—
ಅಧಿಕಾರಪತ್ರ. ೨. ಪಟ್ಟಿ; ಪಟ್ಟಿ : ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಒಂದು ರೇಖೆ
ಯಂತಿರದೆ ಪಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಬಳಿದಂತೆ ಕಾಣುವುದು . . . ಒಂದೊಂದು
ಪಟ್ಟಿಗೂ ಒಂದು ಪಟ್ಟಿಕವೆಂದು (Band) ಹೆಸರು (ಭಾಷ. ೨೧೫).
೩. ಮೂರು ಮೈಯುಳ್ಳ ಕಾಣು; ಲೋಲಕ: 'ಪಟ್ಟಿಕ; ತ್ರಿಪಾಶ್ವ;
ಮುಪ್ಪಟಿಗಾಣು; ಲೋಲಕ' (Prism. ಪಾಂ. ೮೬). ೫. ಆಸನ;
ಸೀತ: ದನೆಗೆ ಛತ್ತಿಗಳನಾಗಸಕೆ ಚಪ್ಪರವಿಕ್ಕಲೆಸೆದಂಬುರಥದ ಪಟ್ಟಿಕದಿ
ಆಸಮವೀರಗೆ ರುಧಿರದ ಶೈಭಾರಿಗಳೆಸೆದವು ವೀರಸಿಯೊಳು (ನರ್ಥ. ೬-೧೨೩). 'ಪಟ್ಟಿಕೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪಟ್ಟಿಕತ್ತಿ 'ಪಟ್ಟಾಕತ್ತಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಕರು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಎರಕದ ಬೊಂಬೆ, — ಮೂರ್ತಿ :
ಸ್ವಸ್ತಿಗತಿಶಯವಾದ ಬೆಲುವಿನ ಪಟ್ಟಿಕರುನನು ಮಾಡಿ ನಾನಾಪರಿಯ
ಬಣ್ಣಗಳನ್ನಿಟ್ಟು (ದೇವೀಮ. ೫-೬೯). [ಪಟ್ಟಿ + ಕರು]

ಪಟ್ಟಿಕರ್ಮ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯನ್ನು ನೇಯುವ ಕೆಲಸ : ಇದು ರತ್ನ
ಭಂಡಾರವಿದು ಹೇಮಭಂಡಾರವಿದು ಸುನಾಣಿಯ ವರ್ಗವಿದು ಪಟ್ಟಿಕರ್ಮ
ಕೆಲ . . . ನೋಡಿಶೋಯನುತೊಪ್ಪಿಸಿದನಾ ಮುನಿಗೆ ಭೂನಾಥ
ಕಂದರ್ಪನು (ಹಜರಾ. ೯-೩). [ಪಟ್ಟಿ + ಕರ್ಮ]

ಪಟ್ಟಿಕಾರ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವವನು; ಜವಳಿ
ವ್ಯಾಪಾರಿ : ಸಾಲ್ಕುಡಕ್ಕಿನ ಐವತ್ತಾರುದೇಶದ ಯೆಂಬಿಬಗೆ ಪಲರು
ಪಟ್ಟಿಕಾರರು ಕೂಡಿ ಧರ್ಮಶಾಸನದ ಪಟ್ಟಿಯವ ಬರೆಸಿಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಮ
(ಎಕ. III (R), ಗುಂಡ್ಲು ಪೀ. ೮೧-೧೫; 1751). [ಸಂ.]

ಪಟ್ಟಿಕ್ರಮ (ನಾ). ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ವಿಧಿ : ಪಟ್ಟಿಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಮುನ್ನಂ
ಪಟ್ಟದ ನೃಪತಯನಂತವಂ ಯುವರಾಜಂ (ಪದ್ಮಕೋ. ೬೦-೪೯).

[ಪಟ್ಟಿ + ಕ್ರಮ]

ಪಟ್ಟಿಗಜ (ನಾ). ಪಟ್ಟದ ಅನೆ; ಪಟ್ಟವರ್ಧನ : ಬಹಿತ್ರವುನಡೆ
ಬರ್ಹಂತೆ ಪಟ್ಟಿಗಜವೇರ ಹರಿ ಬರುತಿರ್ದನು (ನವನೋ. ೧೦-೩೫).

[ಪಟ್ಟಿ + ಗಜ]

ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟು 'ಪಟ್ಟಿಂಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಗದ್ದುಗೆ 'ಪಟ್ಟಿಗರ್ದುಗೆ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಗರ್ದುಗೆ, ಪಟ್ಟಿಗದ್ದುಗೆ (ನಾ). ಅರಸನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ
ಸೀತ, — ಗದ್ದುಗೆ; ಸಿಂಹಾಸನ : ಪಟ್ಟಿಗರ್ದುಗೆ, ಪಟ್ಟಿಗೊಣ್ಣೆ,
ಪಟ್ಟಿಮಹಿಷಿ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ); ಶ್ರೀರಮಣನ ಪಾಲನಕ್ಕಾ
ರಾಧನಿಧಿಗೆ ಸ್ವಪತಿ ನೆರೆವಂತಾಳಲ್ಯಾರಯ್ಯಗಂಕುಶತ್ತಕೆ ಹೇರಿಗನಹಿ
ಪತಿಯ ಪಟ್ಟಿಗರ್ದುಗೆ ಪುರುಳಿಂ (ಮಂತ್ರ. ೧೮೨-೪). ಪಟ್ಟಿಗದ್ದುಗೆ:
ಪಟ್ಟಿಗದ್ದುಗೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಮಾರನಂ ಏಜಯಂಗೈಸಿ (ಮಳರ. ಹ.
೨೨೬-೨೩); ದೇವರಮ್ಮಮೆಂಬ ಪಟ್ಟಿಗದ್ದುಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಸನವರ್ಧಮಾ
ನಾಪ್ಪ ಮೂನತ್ತಿ ರಡನುಪಮುಚ್ಚಮರ ಯಕ್ಷದೇವರಿಕ್ಕುವರು (ಶಾಂತೀಶ. 40

೮-೫೯); ಪಟ್ಟಿಗದ್ದುಗೆಯೊಳು ನೃಪನಾ ಮುಟ್ಟಿ ಕುಳ್ಳಿರುವುದೊಂದಾಗ
ಬೇಕೆಂದರು (ಭರಣ. ೩೬-೧೧೪); ಪಟ್ಟಿಗದ್ದುಗೆಯನ್ನು ಪ್ರಿಪ್ರದಕ್ಷಿಣ
ಬಂದು ಅದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮಹಾರಾಜವಂಶದ ವೀರವನ್ಮನವನೊಪ್ಪಿಸಿ
. . . ನಿರುಕ್ಕಿಸುತ್ತಿರುವನು (ಚಿಟ್ಟ. ೧೧೧-೧೩).

[ಪಟ್ಟಿ + ಗರ್ದುಗೆ]

ಪಟ್ಟಿಗಲ್ (ನಾ). ಗಡಿಯ ಗುರುತಿನ್ ಕಲ್ಲು (?) : ಅನ್ನೆ ಬನ್ನು
ಬೆಂಬನಾಲೆ . . . ಅನ್ನೆ ಬನ್ನು ಪಟ್ಟಿಗಲ್ (ಎಕ. IV (R), ಪಾಂ. ರಾ.
೩೫೪-೮೩; ೨೦೬). [ಪಟ್ಟಿ + ಕಲ್]

ಪಟ್ಟಿಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅರಸನು
ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆ, — ಇನಾಮು : ಆ ಚಿಕ್ಕಂಜನಾಯಕ್ಕನಿಗೆ . . .
ಪಟ್ಟಾ ಕಟ್ಟಿದರು. ಈ ಹೊಸದೊರೆಯು ಸಕಲರಿಗೂ ಅರ್ಥಾಯ ಪಟ್ಟಿ
ಗಾಣಿಕೆ ಎಂದು ಸಂದಾಯ ಮಾಡಿದನು (ಚಕ್ರಪಾ. ೩೬).

[ಪಟ್ಟಿ + ಕಾಣಿಕೆ (<ಕಾಣಿ)]

ಪಟ್ಟಿಗಾಣ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ನೇಯುವವನು; ನೇಕಾರ:
ಮೂಜಾಣ್ಣೀರಿಯಾ ಪಟ್ಟಿಗಾಣರ ನೇಯುಗತ್ತ ಧರ್ಮ (ಎಕ. VI,
೧೩೬-೫; 793); ಸಮಯ ಪಟ್ಟಿಗಾಣರ್ಗೆ ನೆಲಂಗೊಟ್ಟು (ಎಕ. XIII,
೧೮೬-೧; ಸು. ೨೦೦); ತೆಂಕಲು ಪಟ್ಟಿಗಾಣರ ಕೆಯ್ಯಿಂ (ಎಕ. ೧೯೪೬,
ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ. ೨೪೫-೩೬; ೨೨೪); ಉದ್ವೃತ್ತನಂ ನಾರಸಿಂಹನ ರೂಪಿಂ
ನವಿದೊಳ ವಿವಾರಿಸಿ ಕುಸುಂಭಾರಕ್ರಮಂ ಪಟ್ಟಿಗಾಣನೆ ಪಾಸಂ ತವೆ
ತೋಡುವಂತೆ ಕರುಳಂ ನೀಂ ತೋಡಿದಯ್ ದೈತ್ಯನಾ (ಕಾಮ್ಯನ.
೩೫೫); ರೇಷ್ಮೆ ಮುಂತಾದ ನಯವಾದ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ನೇಯುವವರೇ
ಪಟ್ಟಿಗಾಣರು (ಕಶಾಪ. ೪೪೧). [ಪಟ್ಟಿ + ಗಾಣ]

ಪಟ್ಟಿಗುಚ್ಚ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆ ಎಳೆಯ ಕುಚ್ಚು; ರೇಷ್ಮೆಗೊಂಡೆ :
ಪಟ್ಟಿಗುಚ್ಚಂಗಳಂ ವೇಣ್ಯಗ್ರದೊಳ್ ಹಳೆಯುತೆ ಒಸೆದು ಪೋಪರಾ ಕೆಲರಾ
(ಆರಾಶ. ೫-೪-೨೧). [ಪಟ್ಟಿ + ಗುಚ್ಚ]

ಪಟ್ಟಿಗೊಣ್ಣೆ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ವಸ್ತ್ರ : ಪಟ್ಟಿಗರ್ದುಗೆ, ಪಟ್ಟಿಗೊಣ್ಣೆ,
ಪಟ್ಟಿಮಹಿಷಿ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಪಟ್ಟಿ + ಕೊಣ್ಣೆ (<ಕೂಣಿ)]

ಪಟ್ಟಿಜಿನಾಲಯ (ನಾ). ರಾಜವಂಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಜೈತ್ಯಾ
ಲಯ; ಪಟ್ಟದ ಬಸದಿ : ಜಟ್ಟಿರ ಪಟ್ಟಿಜಿನಾಲಯಕ್ಕಿಳವಾದಯ್ಯ
ತೊಕ್ಕಲನುಮತದಿಂದಂ ಕೊಟ್ಟಿರ್ಜನೇಂದ್ರಪೂಜೆಗೆ ಸಟ್ಟಿನೆ x x x
(ಸಾಂ. ೫೫, ೧೪-೨; ೨೨೦). [ಪಟ್ಟಿ + ಜಿನಾಲಯ]

ಪಟ್ಟಿಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಘನವಾದ್ಯ : ಮೊಣ್ಣೆ ಜಯ
ಘಂಟೆ ಪಟ್ಟಿಟಿ ಪಟ್ಟಿಶುಕ್ತಿ ಘಾಸುರ ಕುಡುಕ ಕಮ್ಮಾದಿ ಘನಮನಾ
ಪಾಲಿಕೆ . . . ಮುಡುರಿಕ್ಕಿಂಗಳಂಶಹದಾಶಂಕುಪಾವಪ್ರಭೃತಿ ಸುಷಿರವಾದ್ಯ
ಜಯಮಂ . . . ತಳಪಾಟಿ ಹಸ್ತಪಾಟಿದ್ವಯದಿನನುರ್ದು (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೫೩).

[?]

ಪಟ್ಟಿಡಿ, ಪಟಡಿ, ಪಟೋಡಿ, ಪಟ್ಟಿಡೆ, ಪಟ್ಟಿಳಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಾ
ವರಿಯ ಭೂಮಿ; ಗದ್ದೆ : ಅರಗದ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸೀಮೆ ನಾರಣ
ಭಟ್ಟಿನ ಪಟ್ಟಿಡಿ ವಳಗಣ ದಾವಿಕ್ಕೆಯ ದಾಸನ ಗದ್ದೆಯಿಂದ (ಎಕ.
VIII, ೩೬೯೫. ೩೧-೧೬; 1688); ಪಟ್ಟಿಣದ ಸುತ್ತಣ ಪಟ್ಟಿಡಿಯಿಂದ
ಆರಗದ ಕೆರೆ ಕೆಳಗಣ ಗದ್ದೆಯಿಂದ ಮಲ್ಲಸೆಟ್ಟಿ ಪಾಲು (ಎಕ. VIII,
೩೬೯೫. ೫೯-೧೨; 1712). ೨. ನೀರಾವರಿಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ
ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ, — ಸುಂಕ : ಬಾಲದಣಿಗೆ ಸಾಮಗಾಣಿಕೆ ಗೋಪಾಲ
ಸ್ವಾಮಿವರ್ತನೆಸುಂಕಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲುವ ಪಟ್ಟಿಡಿ ಯೇರುಸುಂಕ ತೆಗೆದ ಬಾಗಿಲ
ಹಣ (ಎಕ. III, ಪ್ರೀಂದ. ೧೦೦-೧೬; 1724). ೩. (ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯು
ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಅಡಿಗಲ್ಲು; ಅದ್ದುಗಡೆ : 'ಮರಪಟ್ಟಿಡಿ'

ಪರಾ. ೪. (ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯ) ಕಾರ್ಯಾಲಯ ; ಕಾರ್ಖಾನೆ : 'ಪಟ್ಟಡಿಮನೆ' ಪರಾ. ಪಟ್ಟಡಿ : ೧. ಅರಗ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಂದದ ಪಟ್ಟಿಗೆ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಯಿಂದಲು ಗ ೩೯ ಶುಭ ಗ ೩೩ ಅಂತು ಸಿರಿಗಾರ ಪಟ್ಟಿಯಿಂದಲು ಸಿಸ್ತು ಗ ೫೩ (ಎಕ. VIII, ೩೬೫೫. ೩-೧೧೩ ; 1665). ಪಟ್ಟೋಡಿ : ೫. ಗುಂಪು ; "ಬಣ" (ಜಾಸಕೋ. ೧೩). ಪಟ್ಟಿ : ೧. ಕೋಶಾಲಸೀಮೆಯೊಳಗಣ ಕೊತನೂರ ಪಟ್ಟಿ ಸ್ಥಳದ ಕೆಂದಟ್ಟುಗ್ರಮ ೧ (ಎಕ. X (೬), ಕೋಶಾರ. ೩೦೪-೧೩ ; ಸು. 17ನೆಯ ಶತ). ೩. ವಂಶ ; ಸಂತತಿ : ಒಬ್ಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪುರುಷನಿಂದ ಅವರ ಮಕ್ಕಳು ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳುಗಳನ್ನು ಇಂತಹವರ ತಂದೆ, ಮಹಾರ, ಪಟ್ಟಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಕರೆಯುವ ವಾದಿಕೆ (ಕುಟ್ಟು. ೧೪). ಪಟ್ಟಿ : ೩. ತೊಲೆ ; ದೂಲ : 'ಪಟ್ಟಿಕೆ' ಕಂಛ' ಪರಾ.

[ದೇ. ೧೧ ಕವಿ. ಪಟ್ಟಿಟ್ಟ, ಪಟ್ಟಿಟ್ಟ, ಪಟ್ಟಿಟ್ಟ ; ತೆಲು. ಪಟ್ಟಿಡ] ಪಟ್ಟಿ, ಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎತ್ತು, ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ವೈಯ ಸುತ್ತಲೂ ಬಿಗಿಯುವ ಪಟ್ಟಿ, -ಬಾರು ; "ತಂಗುಪಟ್ಟಿ, ನಡುಕಟ್ಟಿ" (ನಾನಾಕ). ಪಟ್ಟಿ : "ಉರಪಾಶನಾ ಪಟ್ಟಿಕೆಯೊಳಕ್ಕೆ" (ಮಂಗಾ. ೧೦೩-೩). [ಪ್ರಾ. ಪಟ್ಟಾಡಾ. / ತೆಲು. ಪಟ್ಟಿಡ]

ಪಟ್ಟಿಮನೆ(ನಾ). (ಅಕ್ಕಸಾಲೆಗರ) ಕಾರ್ಯಾಲಯ ; ಕಾರ್ಖಾನೆ : "ಅನೇಕನಂ, ಶಿಲ್ಪಶಾಲಾ-೨ ಅಕ್ಕಸಾಲೆಗರ ಕಾರ್ಖಾನೆ, ಪಟ್ಟಿಮನೆ ; ವಾಜರ ಮನೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೦). [ಪಟ್ಟಿ+ಮನೆ]

ಪಟ್ಟಿಮರ (ನಾ). "ದೂಲ, ತೀರು, ಮೊ.ಗಳ ಭಾರವನ್ನು ಹಂಚಿ ಹಾಕಲು ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅಡ್ಡಮರ ; ಪಟ್ಟಿಮರ" (Templet. ಇಂಕನ). [ಪಟ್ಟಿ+ಮರ]

ಪಟ್ಟಿ 'ಪಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಣ (ನಾ). ೧. ನಗರ ; ಪುರ ; ಶಹರು : "ಪತ್ತನಂ, ಅಧಿಷ್ಠಾನಂ, ನಿಗಮಃ, ಪುಟಭೇದನಂ . . . ಪುರಂ, ಪುರ - ಈಗಿರ ಪಟ್ಟಿಣಂ" (ಪರಾಯ. ೪೪-೧೩೦) ; ತೊಂಭತ್ತಾಪುರೋಟಿ ಗ್ರಾಮಂಗಳಿಂದ ನಾಲ್ಕುತ್ವಣ್ಣಾಸಿರ ಪಟ್ಟಿಣಂಗಳಿಂದ . . . ನೆಹಿದ್ಯಶ್ವರ್ಯದ ಮೇಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೪೪) ; ಒಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲದ ಪಯಣಮುಂ ಪಟ್ಟಿಣಮಿಲ್ಲದ ರಾಜ್ಯಮುಂ . . . ಒಪ್ಪಲಾರ್ಕಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೩೫) ; ನಿತ್ಯ ಯುಕ್ತ ಭಕ್ತ ನಟ್ಟಿಡಯಲ್ಲಿದ್ದರೇನು ಅದು ಪಟ್ಟಿಣವೆಂದೆನ್ನಿಸುವದು ನಿತ್ಯ ಇಲ್ಲದ ಭಕ್ತ ಪಟ್ಟಿಣದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅದು ನಟ್ಟಿಡವಿ (ದೇವಾವ. ೪೫-೪೮) ; ಪೆರರಾದ ಸಮಸ್ತ ಸಮಸ್ತವಲ್ಲಿಯೆ ಪೆರತೊಂದು ಪಟ್ಟಿಣದೊಳಲ್ಲಿ ನೆ ಪಟ್ಟಿಣಮೊಟ್ಟಿ ತೋಡುಗುಂ (ಸೂಕ್ತಸು. ೪-೧೦೩) ; ಸೂಜಿ ಹೋದುದು ನಗರಿ ಖಳರಿಗೆ ಮಾಜಾದರು ಪಟ್ಟಿಣವನಕೆಲಾ (ಕುವಾಳ. ೧-೪) ; ಕೆಟ್ಟು ಪಟ್ಟಿಣ ಸೇರು (ಗಾಡ). ೨. ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಿಣ : ರಾಘವಪುರದಿಂದ ಪಟ್ಟಿಣಕ್ಕೆ ಹೋದ ದಾರಿಯು . . . ವತೆಯಲು ಬರದು ನಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟು ೧ (ಎಕ. III (R), ಗುಂಪು ಪೇ. ೪೦-೩೪ ; 1320) ; ಪಟ್ಟಿಣ ಮೈಸೂರು ತೆರಕಣಾಂವಿಯನಾಳ್ವ ಕಟ್ಟುಗ್ರದಥಟಿ ಮನ್ನೆಯರು ನಟ್ಟಿನೆ ಲಗ್ನಿ ಗೇಜಾದ ಖಳರನು ಸದಗುಟ್ಟುವ ಪರಯನೇನೇಳ್ವ (ಕಂನವಿ. ೧೪-೫೩). ೩. ಪಟ್ಟಿಣದ ವ್ಯಾಪಾರಸಂಘದ ಸದಸ್ಯ : ಅಸ್ವಾದಸ ಪಟ್ಟಿಣರುಂ ಯಂಟುನಾಡ ಪದನಜು X X X ಸ್ವಾಮಿಗಳಂ ಸೆಟ್ಟಿಯರುಂ (ಪಾಠಾ. ೫೫. ೩೩-೩೧ ; 1098). [ಪ್ರಾ. ಪಟ್ಟಿಣ. / ಸಂ. ಪಟ್ಟಿ]

ಪಟ್ಟಿಣಗಾಣ (ನಾ). ನಗರದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವನು ; ಪಟ್ಟಿಣಿ ; ನಗರವಾಸಿ : ಸೂಜಿಯೊಡುದು ನಗರಿ ಪಟ್ಟಿಣಗಾಣರಳಿದರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪೨-೩೧). [ಪಟ್ಟಿಣ+ಗಾಣ]

ಪಟ್ಟಿಣವಾಸ (ನಾ). ನಗರದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವಿಕೆ ; ನಗರವಾಸ : ಪಟ್ಟಿಣವಾಸದೊಳರು ಕಳಿಸೋ ಹಾಗೆ ನಾಪು ಕಳಿಸೋಕಾದೀತಾ ಸ್ವಾಮಿ (ಮಾರ್ಗದ. ೪೫). [ಪಟ್ಟಿಣ+ವಾಸ]

ಪಟ್ಟಿಣವಾಸಿ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಿಣಗಾಣ : ಪಟ್ಟಿಣವಾಸಿಗಳ ಜೀವನ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಯಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಪಟ್ಟಿಣ+ವಾಸಿ]

ಪಟ್ಟಿಣವಾಸಿಗ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಿಣಗಾಣ : ಪಟ್ಟಿಣವಾಸಿಗರೂರುಗರೊಡ ನೊಂದು ಬಟ್ಟಿಯೊಳಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಸಟ್ಟುಟವಾಡುತ ಹೋದಂತೆ ಮೋಹದ ತಿಟ್ಟಿವಿಹುದು ಮೋಕ್ಷರತನ (ಭರತ. ೫-೧೦೧).

[ಪಟ್ಟಿಣವಾಸ+ಇಗ]

ಪಟ್ಟಿಣಶೆಟ್ಟಿ 'ಪಟ್ಟಿಣಶೆಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ 'ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ, ಪಟ್ಟಿಣಶ್ವಾಮಿ, ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ : ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ ಅಂಕೆಸೆಟ್ಟಿ ಮೂಲೆಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೩ ಮಹದೇವ ಸೆಟ್ಟಿ ಗೋವಿಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೨ (ಎಕ. II, ೨೩೫-೧೯ ; ಸು. 1185) ; ಮುದದಿಂದ ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿಯೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಾಳ್ವಿಡ . . . ಮಲ್ಲಿಸೆಟ್ಟಿವಿಭುಗಂ ಲೋಕೋತ್ತಮಾಚಾರಸಂಪದಗೀ ಮೂಜೆವಸೆಟ್ಟಿ ಕವ್ವಗಂ . . . ಪುಟ್ಟಿಡ ಚಂದಸ್ಸ (ಎಕ. II, ೩೩೫-೩೪ ; 1195) ; ಚಿಮ್ಮತ್ತನಲ್ಲ ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ ಸೋಯಿಸೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. XI, ೩೩೨. ೩-೨೨ ; 1338). ಪಟ್ಟಿಣ ಶ್ವಾಮಿ : ಪಟ್ಟಿಣಶ್ವಾಮಿ ನಾಗದೇವ ಜಗ್ಗಡೆಪುಂ ಕೆಳ್ಳುಗೊಡನುಂ (ಎಕ. II, ೪೦೩-೩ ; ಸು. 1250). ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ : ಶ್ರೀರಾಜಧಾನಿ ಬಟ್ಟಿಗ್ರಾಮಯ ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ ಮೊದಲಾಗಿ ಸಮಸ್ತನಗರಂ ಪವಿತ್ರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಪಣ (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೧೧೧-೨೪ ; ಸು. 1080) ; ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ ಮುಖ್ಯಮಾಗಿ ಸಮಸ್ತನಗರಂಗಳಂ ಗಂಮಂಡಸ್ವಾಮಿ ಸಂಕರಯ್ಯನುಂ . . . ಇಂತು ಪಟ್ಟಿಣಮತೇಷದ ಸಂಸ್ಥಾನಾದಲು (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೧೦೩-೩೦ ; 1098). [ಪಟ್ಟಿಣ+ಸ್ವಾಮಿ]

ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ 'ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜೋಳ : ಭಗವಂತ, ಪುಲ್ಲರ . . . ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ, ಗೌರೀಕುಲ . . . ಕೊಡಮೂಕನ ಜೋಳ ಈ ಎಂಟು ಜಾತಿಗಳನ್ನು . . . ಹಲಕೆಲವು ಸಾಲುಗಳಾಗಿ ಬಿತ್ತುವರು (ಕಥಾಗ. ೨೩೧). [?]

ಪಟ್ಟಿಣಶೆಟ್ಟಿ, ಪಟ್ಟಿಣಶೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ವರ್ತಕಶ್ರೇಣಿಯ ಪ್ರಮುಖ ; ವರ್ತಕರಿಗೆ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ : ಪಟ್ಟಿಣಶೆಟ್ಟಿಯ ಮನೆಯ ಕನ್ನ ಕೊರೆದು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೯೩). ಪಟ್ಟಿಣಶೆಟ್ಟಿ : ಗೌಡ ಶಾನಭೋಗರ ಕೈಕಳಿಗೆ ತಳವಾರ, ಪಟ್ಟಿಣಶೆಟ್ಟಿ, ಹಳಬರು ಮುಂತಾದ ಕಿರುಳುಕ ಕಾಮದಾರರಿರುತ್ತಾರೆ (ಕಥಾಗ. ೩೩೩). [ಪಟ್ಟಿಣ+ಸೆಟ್ಟಿ]

ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ (ನಾ). ನಗರಾಧಿಪತಿ ; ನಗರದ ಪ್ರಮುಖ : ದೋರಸಮುದ್ರದ ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ ಪೊಯ್ಯಳ ಸೆಟ್ಟಿಯರಾದ ನೊಣಂಬಿ ಸೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. VI (R), ಕೃಷ್ಣರಾ. ೩-೧೫ ; 1118) ; ಸಾಕಿಸೆಟ್ಟಿಯರ ಮಗ ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ ಪಾಯಕಣ್ಣ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪-೫ ; ಸು. 1300) ; ರಾಯಪುರದ ಪೇಂಟಿಯ ಗೌಡಸೇನಬೋವರು ಸೆಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟಿಣ ಸ್ವಾಮಿ ನಾನಾಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ . . . ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟ ಶಿಲಾಶಾಸನದ ಕ್ರಮ ವೆಂತೆಂದರೆ (ಪಾಠಾ. 1X-11, ೫೧೩-೩ ; 1325) ; ಪಟ್ಟಿಣದ ರಾಜನು ತನಗೆ ವಿವೇಕಿಯೆಂದು ಕಂಡು ಬಂದವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ ಕಟ್ಟುವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಕಶಾಂ. ೩೦೪). [ಪಟ್ಟಿಣ+ಸ್ವಾಮಿ]

ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿಕೆ (ನಾ). ನಗರಾಧಿಪತಿಯ ಪದವಿ : ಹರಿದಿಕೆಯ ಹರಿಬಕ್ಕೆ ಮನ್ನಣೆಯ ಮೊದಲಿಗೆ ಗರುವಿಕೆಯ ಗತಿಗೆ ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿಕೆಯ

ಪದಕೆ ನೆರೆದು ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿ . . . ಪರಿಣತನ ಮಾಡಿದನಯ್ಯನಾದಯ್ಯನ
(ಸೋಮಶ. ೧-೯೩). [ಪಟ್ಟಣಸ್ವಾಮಿ + -ಇಕೆ]

ಪಟ್ಟಣಾಧಿಪತಿ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಣಸ್ವಾಮಿ : ಸಕಲವಿಷಯಪಟ್ಟಣಾಧಿ
ಪತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪ್ರಸನ್ನವೊಳಲ ಮೂಲಸ್ತಾನದ ಮಹಾದೇವರುಪಭೋಗಕ್ಕೆ
ಸರ್ವಬಾಧಾಪರಿಹಾರಮಾಗೆ ನಮಸ್ಕಂ ಬಿಟ್ಟಿ . . . ಕೆಯಿ ಮತ್ತ ೧೨
(ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೨-೧೨ : 1069); ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತಿಯೂ
ಪಟ್ಟಣಾಧಿಪತಿಯೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಗ್ರಾಮ-ಪಟ್ಟಣಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಟ್ಟು
ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಕರ್ನಾಟ. ೩). [ಪಟ್ಟಣ + ಅಧಿಪತಿ]

ಪಟ್ಟಣಿಗ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಣಿಗಾಣ : ಎಗ್ಗು ಗೊಂಡು ಪಟ್ಟಣಿಗರದೇಕೆ
ಪೋದಪರೊ ಪೇಟೆನುತ್ತಂ ನಡೆತಂದರಾ . . . ಇರ್ವರಗುವಿರ್ವ ಪಾರ್ವ
ರಾವಗಂ (ಪುಣ್ಯಾ. ೩-೫೫); ಕರಹದಿಗಂ, ಒಳ್ಳೂರಿಗಂ, ಬಾಣಗಂ,
ಪಟ್ಟಣಿಗಂ (ಶಬ್ದಾರ್ಥ. ೪೧೯ ಪ್ರಯೋ); ಇಂದಿಗ ಈ 'ಹೊಸಗನ್ನಡ'
ವನ್ನು ಪಟ್ಟಣಿಗರು ಕೆಲವರು ಮನೆಮಾತನ್ನಾಗಿ ಬಳಸುವುದುಂಟು
(ಸುಮರ್ಶ. ೨೮೩). [ಪಟ್ಟಣ + -ಇಗ]

ಪಟ್ಟಣಿಗೆ, 'ಪಟ್ಟಳಿಗೆ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಣಿಗೆ (ನಾ). ಅರಳು ಹುರಿಯುವಾಗ ಕೈಯಾಡಿಸಲು,
ತುದಿಗೆ ಬಟ್ಟೆ ಸುತ್ತಿ ಚೆಂಡಿನಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕೋಲು :
ಅರಳು ಹುರಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಣಿಗೆಗೆ ಅದರೂ ಬರುವುದೆಂದು ಹರಕೆ ಚೆಂಡೆ
ಯನ್ನು ಮಂದಿರ ಮನೆಯಿಂದ ಕೂಡಹಾಕುವಾಕೆ, ಗಂಟಿಗೆ ಗಂಟೆ ಹೇಗೆ
ಬಿಟ್ಟೋ (೮೪೪. ೧೦೯). [?]

ಪಟ್ಟತ್ತಿಮೂಡಿ (ನಾ). ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಹೆಡುಗಿ, -ಕನ್ನೆ :
ನಾನೇನೂ ಪಟ್ಟತ್ತಿಮೂಡಿಯಲ್ಲವಲ್ಲ? ಮಂಗಳವಾಗದಿದ್ದರೆ ಕಣ್ಣು ಕಟ್ಟಿ
ಕಾಡಿಗೆ ಬಿಡುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಹೆದರಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ (ಹುಲಿಪಾ. ೨೬೮).

[← ಕೊಡ. ಪಟ್ಟತ್ತಿಮೂಡಿ]

ಪಟ್ಟದಳ (ನಾ). (?) : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕೋಜೋತಗವುಣ್ಣರ ಮಗ
ಎಟೆಯಮ್ಮ ನೆಳವಿಗವುಣ್ಣನ ಪಟ್ಟದಳ ಪೊನ್ನಚರ ಮಾಡಿದಂ (ಎಕ. 1X,
ಹೊಸಕೋ. ೮೭-೬ ; ಸು. 750). [?]

ಪಟ್ಟದಾಯ (ನಾ). ಬೇಕಾದ ದಾಯ ; ತಕ್ಕ ಗರ ; ಲಾಭ
ದಾಯಕವಾದ ಗರ : ಪಾಪಂ ಪುಣ್ಯವೆಂಬಾ ನಲ್ಲಹಾಸಂಗಿಗಳನೊಯ್ಯನೆ
ಹಾಯ್ದುಲದಬಾಂದ ಒಕ್ಕತಾಗಲು ಪ್ರಾಪ್ತಿಸುವ ಫಲದಲ್ಲಿ ದೀಳಲು ಪಟ್ಟ
ದಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೊಂದಿರಬೇಡುಗಿಂತೆನುತ . . . ದಾಯನ
ನಾಡುವನು (ಬಸವ. ೪೩-೪). [ಪಟ್ಟ + ದಾಯ]

ಪಟ್ಟಧೋತ್ರ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ಧೋತ್ರ, - ಪಂಡೆ ;
ಪೀತಾಂಬರ : ಅಮಳತರಧವಳ ಪಟ್ಟಧೋತ್ರದ ತೊಳಪ ಸುಲಿಪಲ್ಲವಾ
ವಿಂಚುಪೊಧ್ಯಾಂಬಕದ ದಿವ್ಯತೆಯೋಗಿತಲಕಂ . . . ಅನುದಿನವೀಗೆ
ಪಂಡಿತಾರಾಧ್ಯಗುರುರಾಯನೆನುಗಿಪ್ಪಲವಾ (ಪಾಂಡಪ. ೧-೯).

[ಪಟ್ಟ + ಧೋತ್ರ]

ಪಟ್ಟನ (ನಾ). ಪಟ್ಟಣ ; ಪುರ ; ನಗರ. [ಸಂ.]

ಪಟ್ಟನೊಲ್ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ದಾರ ; ಪಟ್ಟನೊತ್ತ : ಪದಿನಾಲ್ಕನೆಯ
ಜನೇಂದ್ರಂ ತುದೀಯ ಗುರುವದಲಾಸಮಳಸೂತ್ರಾಂತಿಕದೊಳ್ಳದಿ
ನಾಲ್ಕುಂ ಗಂಟಿನಕ್ಕುವುದು ಕನಕದ ಪಟ್ಟ [ಸಾಕಾಂ. ಬ್ಬು]ನೂಲ
ನೂಲಿರಳಿತಂ (ಅನಂಪ. ೧೦-೭೨). [ಪಟ್ಟ + ನೊಲ್]

ಪಟ್ಟನೆ (ಅ). ೧. ತಟ್ಟನೆ ; ಕೂಡಲೆ ; ಚಕ್ಕನೆ : ದಿ[ದ್ರ] ಮನೆಯ
ಮೇಗೇಣ ಕಳ್ಳರೆಂದು ಪುಯ್ಯಲಿಟ್ಟುಗಳನಿಬರುಂ ತ್ರಸ್ತಾಭಿಭಾತರಾಗಿ
ಪಟ್ಟನೆ ಪಾಟಾ[ಸಾಕಾಂ. ಪಟ್ಟಂ ಪರಿಯೋಡಿ . . . ಪಗೆಸಾಟಾರ್ಡರ್
(ಮದ್ದಾರಾ. ೧೪-೨೫) ; ನೀರವಟ್ಟಮಂ ತಡೆಯದೆ ಕಟ್ಟಿ ಮೈರಿಗಳ

ಪ[ಸಾಕಾಂ. ತ]ಟ್ಟನೆ ಪಾಟಾಸಿ ಕಾವುದನ್ನ ಬೆಳ್ಳೊಡೆಯಮನೆನ್ನ
ಪಟ್ಟಮುಮನೆನ್ನುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೫೧). ೨. ಪಟ್ ಎಂಬ
ಸದ್ದಿ ನೊಡನೆ : ಮೇಲ್ಪಟ್ಟನೊಳ್ ಕೀಲಿಸಿದ ಚಂದನದ ಪೊಟ್ಟಣಂಗಳಂ
ಪಟ್ಟನೆ ಪನವ ತಣ್ಣನಿಯ ತಂದಲುಂ (ಮಧ್ಯಪ. ೫-೬೩ ಪ); ತನ್ನ
ಕಣ್ಣಿಂದನೊಡೆವೆನೆನುತೆಂದು ತದ್ವ್ರಪ ನೆಲದೊಳು ಬರೆದು ನೊಸಲಗಣ್ಣು
ಕರದ ಕೋಲಿಂದ ನಿಬ್ಬರದಿ ತಿವಿಯ ಪಟ್ಟನೊಡೆಯ ಕುರುಡನಾಗುತ . . .
ಪೇಳಿದನು (ಭೃರವೇ. ೧-೧೪೬); ತಪದ ಗರ್ಭಂ ಪಟ್ಟನೊಡೆವುದು
(ಪತಿಲ. ೧೩-೧೫); ಇರುವೆಗಳನ್ನು ಪಟ್ಟನೆ ಬಡಿದು (ಮುಂಬಯ. ೪.
೨-೪೩). [ಪಟ್ಟಂ + -ನೆ]

ಪಟ್ಟಪಗಲ್, ಪಟ್ಟಪಗಲು (ನಾ). ನಿಚ್ಚಳವಾದ ಹಗಲು ;
ಹಾಡುಹಗಲು : ಬಲುಪಾಪ ಪುಲರನಿಸುವನು ಪಟ್ಟಪಗಲೆ ನೇಸಳನು
ಮಜಿಸುವನು (ಗೀತಗೋ. ೧೯-೧). **ಪಟ್ಟಪಗಲು :** ಪುಣ್ಯನ
ಯೊಳುದಿಸುವ ಸುರಾಕೇ[ಕೇಂ]ದಯಾರ್ವರೇ ಪಟ್ಟಪಗಲು . . .
ಬರುತಿಹರುಸರಿಯದಿವರಾರೊಂದು (ನವನೋ. ೨೪-೭೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪಟ್ಟಪ್ಪಕಲ್ ; ಮಲ. ಪಟ್ಟಾಪಕಲ್ ; ತೆಲು. ಪಟ್ಟ
ಪಗಲು]

ಪಟ್ಟಪಗಲು 'ಪಟ್ಟಪಗಲ್' ನೋ.

ಪಟ್ಟಪಗೆ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಹಸಿ : ಧಾರ್ಮಿಕವಾದ ಆತನ ಪುರುಷಾರ್ಥ
ಕಾಮದ ಪಟ್ಟಪಗೆಯೂ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ ಅಧಾರ್ಮಿಕವೆನ್ನಿಸಿದ
ಶತ್ರುಕಾಮಕ್ಕೆ ರೆಕ್ಕೆ ಮೂಡಿತು (ಪಾರ್ಥಸು. ೬೦). [← ಪಗೆ]

ಪಟ್ಟಪಟಾ (ನಾ). ಚೂರುಚೂರು ; ತುಂಡುತುಂಡು ; ಛಿನ್ನ
ವಿಚ್ಛಿನ್ನ ; ತ್ರಿಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರ್ಜುಣ ಕ್ರೋಧಿಯೆಂಬ ಮದದೊಳ್
ಮತ್ತನಾಗಿ . . . ಲೋಹದ ಶೃಂಗುಲೆಗಳಂ ಪಟ್ಟಪಟಾಯಂ [ಸಾಕಾಂ.
ಪಟ್ಟಪಟಾ] ಮಾಡಿ ಕಟ್ಟು ಪಂಜರದಿಂದ ಪೊಣಮಟ್ಟು ಬರುತ್ತ (ಪುಣ್ಯಾ. ೨-೭೪); ಸೆಜಿಗೆ ಹಿಡಿದೊಡೆ ಸೆಜನೆ ಸೀರೆಯ ಪಟ್ಟಪಟಾಯ ಮಾಡಿದೆ
ಗಡ ನೀನು ಬರಸೆಳೆದಪ್ಪಿ ಬೈದೊಡೆ ತೊಟ್ಟ ತೊಡಿಗೆಯ ಮುಟಾದಿಟ್ಟಿ
ಗಡ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫-೧೦೧). [← ಪಟಾ]

ಪಟ್ಟಪುಣಜ (ನಾ). ೧. ಜರಿ. ೨. ಜಿರಲೆ : "ಕರ್ಣಾಟಲಾಕೆ, ಕತಪದಿ
ಎಂದೊಡೆ ಪಟ್ಟಪುಣಜ ; ಜಿಜಲೆಯ ಹುಡುವೆಂದೊ ಎಂಬರು"
(ನಾಚರಾ. ೪). [ಪಟ್ಟ + ಪುಣಜ]

ಪಟ್ಟಬಂಧ (ನಾ). ೧. ರಾಜನನ್ನಾಗಿ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ತರುವ
ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹಣೆಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಪಟ್ಟ
ವನ್ನು ಕಟ್ಟುವಿಕೆ ; ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ರಾಜನೆಂದು ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿ
ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸುವುದು ; ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ : ಮಧು
ಮನೋಭಸರಮ್ಭರುಮಟ್ಟು ಮಲ್ಲಿಗೆಗೆ ಬಸಂತದೊಳ್ ಬಯಸಿ
ಮಾಡಿದರಲ್ಲರ ಪಟ್ಟಬಂಧಮಂ (ಅದಿಪ. ೧೧-೧೦೩); ೧ನೆಯ ಶಿವಕುಮಾರನ
ಪಟ್ಟಬಂಧದ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೬೭೯) ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ . . . ಪೊಲವೀರ ಶ್ರೀವಿಕ್ರಮ
ಭೂವಿಕ್ರಮರ ಅಳಿಕೆಗಳು ಮುಗಿದಿದ್ದವು (ಕರ್ನಾಟ. ೨೨). ೨. ಕಿರೀಟ :
ಇವಳ ತಲೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಪಟ್ಟಬಂಧದಲ್ಲಿ ಹಿಂದು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಯುವ
ಸಣ್ಣ ಉಂಗುರವಿದೆ (ಹೊಯ್ಸ. ೩೫). [ಪಟ್ಟ + ಬಂಧ]

ಪಟ್ಟಬಂಧನ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಬಂಧ ೧ : ಅದಿನಂಶಾವತಾರಸಂಭವಂ
. . . ವೈವಾಹಂ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಪಟ್ಟಬಂಧನಂ . . . ಅರ್ಜುನಾಭಿಷೇಕಂ
ಪೆಜವುಮುಪಾಖ್ಯಾನಕಥೆಗಳೊಳೊಂದೊಂದು ಕುಂದಲೀಯದೆ ಪೇಚ್ಚಿಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೫೨ ಪ); ಕಿಟಾಯಂ ಪಾರ್ಥಂ ಮಹಿಮೋದಮಿಲ್ಲೆ
ನಗೀತಂ ಕುರುಯುದ್ಧಲಬ್ಧ ಜಯೋ ಭೀಮಂಗೆ ನೀಂ ಪಟ್ಟಬಂಧನಮಂ
ಮಾಟ್ಟುದು (ಗದಾಯು. ೧೦-೩೩). [ಪಟ್ಟ + ಬಂಧನ]

ಪಟ್ಟಿ ಬಂಧೋತ್ಪನ್ನ (ನಾ). ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟುವ ಉತ್ಪನ್ನ, -ಸಮಾ
 ರಂಭ : ಶ್ರೀಮದ್ವಿಶ್ವರಾಜಪಟ್ಟಿ ಬಂಧೋತ್ಪನ್ನಸ್ಯ . . . ಶ್ರೀನೋಬಂಬ
 ಕು × × × ಕದೇವಸ್ಯ ಶೌರ್ಯಶಾಸನಂ (ಎಕ. II, ೫೯-೧೩; ಸು.
 ೧೭೪); ಸಕಲಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯಂ ಶ್ರೀವೇಣಭೂಪತಿ ನಿಜತನೂನೋಕ್
 ನಿಯೋಜಿಸಿ ಸಮಸ್ತಸಾಮಂತ ಮಂತ್ರಿಸಂದೋಹಮಂ ಪಟ್ಟಿ ಬಂಧೋ
 ತ್ಪನ್ನಮಂ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟು (ಚಂದ್ರ. ೪-೨೪ ಪ); ಆತ್ಮಪುತ್ರಂಗಧಿಕ
 ಮಹಿಮೆಯು ಮಾಡಿದಂ ಪಟ್ಟಿ ಬಂಧೋತ್ಪನ್ನಮಂ ಸುಗ್ರೀವಭೂಪಾಳಕಂ
 (ಪುಷ್ಪ. ೧೨-೧೧೪). [ಪಟ್ಟಿ ಬಂಧ+ಉತ್ಪನ್ನ]

ಪಟ್ಟಿ ಬದ್ಧ, ಪಟ್ಟಿ ಬದ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?) :
 ಕಿರುಕುಳ. ಪಟ್ಟಿ ಬದ್ಧ ಪುತ್ರೋತ್ಪಾದ ಅನೆಯ ಸೇನೆ ಕುದುರೆಯ ಸೇನೆ
 . . . ಎಲ್ಲಾ ಕೆಲಸಯನೂ ಎಲ್ಲಾ ಬಾಧೆಯನೂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು
 (ಎಕ. VII (R), ಸಾಗಮಂ. ೩೪-೩೬; 1271); ಪಟ್ಟಿ ಬದ್ಧ
 ಪುತ್ರೋತ್ಪಾದ ವಳಾರದ ಭಂಡಿ ತುಪ್ಪ ದಳವಿಕೆ . . . ಕಬ್ಬಿಲವದಿಕೆ
 ಇಂನೀಪೂಳಗಾದ ಎಲ್ಲಾ ಹದಿಕೆಯನೂ ಎಲ್ಲಾ ಬಾಧೆಯನೂ ಆ
 ಮಹಾಜನಗಳು ಪರಿಹರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VII (R), ಸಾಗಮಂ.
 ೩೩-೪೪; 1309). **ಪಟ್ಟಿ ಬದ :** ಉತ್ಪಾದ ಪಟ್ಟಿ ಬದ ಪುತ್ರೋತ್ಪಾದ
 . . . ಆ ಮಹಾಜನಗಳು ಆ ದವಪ್ಪನವರೂ ತೆತ್ತು (ಎಕ. V (R),
 ತಿರುಮ. ೨೩೮-೪೬; 1290). [?]

ಪಟ್ಟಿ ಬಾಸಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಪಟ್ಟದ ಬಾಸಿಗೆ; ರಾಜತ್ವಸೂಚಕ
 ವಾದ ಬಾಸಿಗೆ : ಆ ಭರತರಾಜನ ಮಸ್ತಕದೊಳ್ ಪೃಥ್ವೀಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ
 ವೆಂಬ ಅಧಿಪತಿಯೆನು ಮಾಡಿ ಲಲಾಟದೊಳ್ ಪಟ್ಟಿ ಬಾಸಿಗೆಮಂ ಕಟ್ಟಿದನು
 (ಪುರುಷ. ೮೮). ೨. ಮದುವೆಕುಳಕಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಶುಭಸೂಚಕ
 ವಾದ ಪಟ್ಟಿ : 'ಪಟ್ಟಿ ಬಾಸಿಗೆಗಟ್ಟು' ಪರಾ. [ಪಟ್ಟಿ+ಬಾಸಿಗೆ]
ಪಟ್ಟಿ ಬಾಸಿಗೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮದುವೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹಣಿಗೆ
 ಶುಭಸೂಚಕವಾದ ಬಾಸಿಗೆವನ್ನು ಧರಿಸು : ಪಟ್ಟಿ ಬಾಸಿಗೆಗಟ್ಟು
 ಮದುವೆಯುಪ್ಪದೊಂದು ಪಟ್ಟಿಗದ್ದುಗೆಯೊಳು ನೃಪಸಾ ಮುಟ್ಟಿ ಕುಳ್ಳಿ
 ರುವುದೊಂದಾಗಬೇಕೆಂದರು (ಭರತ. ೩೬-೧೧೪).

[ಪಟ್ಟಿ ಬಾಸಿಗೆ+ಕಟ್ಟು]

ಪಟ್ಟಿ ಭದ್ರ (ಗು). ೧. ಅಧಿಕಾರ ಮುಂತಾದುವು ಕೆಲವೇ ವ್ಯಕ್ತಿ
 ಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯೂರಿ ನಿಂತ, -ಕೆಲವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಹಕ್ಕು
 ಅಥವಾ ಬಾಧ್ಯತೆಯಂತೆ ನಡೆದು ಬಂದಿರುವ : ಪಟ್ಟಿ ಭದ್ರ ಹಿತಗಳು
 (Vested interests. ಪತ್ರಿಕ. ೪೬). (ನಶೆ). ೨. ಸ್ಥಿರವಾದ ಅಧಿಕಾರ
 ವನ್ನು ಪಡೆದವನು; ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವವನು :
 ಮುಘಲರು ಪಟ್ಟಿ ಭದ್ರರಾದ ತರುನಾಯ ಅವರು ಕಲಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ
 ನೀಡತೊಡಗಿದರು (ಭಾರತ. ೫೫೧). [ಪಟ್ಟಿ+ಭದ್ರ]

ಪಟ್ಟಿ ಮಹಾದೇವಿ (ನಾ). ಅರಸನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾದ
 ರಾಣಿ; ಪಟ್ಟಿ ಮಹಿಷಿ; ಹಿರಿಯರಸಿ : 'ಭಟ್ಟಿ ನಿಯರ್ ನೃಪತಿ
 ಯರ್ ಪಟ್ಟಿ ಮಹಾದೇವಿಯು ಗ್ರಾಮಹಿಷಿಯನಿಕ್ಕುಂ' (ಮಸ್ತಕೋ.
 ೩೦-೪೯); ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಭುಜಬಳಗಂಗ ಪಮ್ಮಾಡಿದೇವರ ಪಟ್ಟಿ ಮಹಾ
 ದೇವಿ (ಎಕ. VII, ೩೮ನೂ. ೯೬-೧೧; 1113); ಬಿಟ್ಟಿದೇವನ ಹಿರಿಯರಸಿ
 ಪಟ್ಟಿ ಮಹಾದೇವಿ ಶಾಂತಲದೇವಿಯ ಸದ್ಗುಣವನ್ನಿಗೆ . . . ಉಳಿದ
 ಸತಿಯರ್ ದೊರೆಯೇ (ಎಕ. II, ೧೪೦-೧೪೨; 1143).

[ಪಟ್ಟಿ+ಮಹಾದೇವಿ]

ಪಟ್ಟಿ ಮಹಿಷಿ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಿ ಮಹಾದೇವಿ : ಪಟ್ಟಿ ಮಹಿಷಿ, ಪಟ್ಟಿ ವಣಿ
 (ಕನಕ. ೨೯೪ ಪ್ರಯೋಗ); ನೀನು ಪಟ್ಟಿ ಮಹಿಷಿಯಾಗಿರುವಾಗ ನಿನ್ನ
 ಪಟ್ಟಿವನ್ನು ಕಿತ್ತು ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆ, ಜನರು ಇಲ್ಲದ ಸಲ್ಲದ

ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಹರಟುವರು. (ಶಾಂತಲಾ. ೨೩೯); ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ
 ಗೆದ್ದ ಮೇಲೆ ಪಟ್ಟಿ ಮಹಿಷಿ ಆಗುವವಳು ದೌಪದಿಯಲ್ಲ, ಸುಭದ್ರೆ
 (ಕಸಾಚ. ೯೫). [ಪಟ್ಟಿ+ಮಹಿಷಿ]

ಪಟ್ಟಿ ಮಹಾದೇವಿ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಿ ಮಹಾದೇವಿ : ಮಹಾಸೇನಮಹಾ
 ರಾಜಂ . . . ಮೇಗಣ ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆಯ ಕಳಕಳರವಮಂ ಕೇಳು
 ಪಟ್ಟಿ ಮಹಾದೇವಿಯೋಲಗಸಾಲೆಗಧಿಮುಖನಾಗಿ (ಬಾಧಪ. ೨-೬೪ ಪ).

[ಪಟ್ಟಿ+ಮಹಾದೇವಿ]

ಪಟ್ಟಿ ಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಪ್ರಧಾನಮಾರ್ಗ; ಮುಖ್ಯ ಬೀದಿ : ಸಂಚರ
 ತ್ವಾರಣತಂದಿಸ್ತಂದುಕಾರಾವದಿನಕಿಮುಖರಂ ತತ್ಪರೀಪಟ್ಟಿ ಮಾರ್ಗಂ
 (ಚಂದ್ರ. ೧-೧೩೧). [ಪಟ್ಟಿ+ಮಾರ್ಗ]

ಪಟ್ಟಿ ಮಾರ್ಗಂದಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ರಾಜಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿ : ಸುಬಳ
 ಧರಾಧೀಶ್ವರಂ . . . ಪಟ್ಟಿ ಮಾರ್ಗಂದಿಡಿದು ಪಾದಮಾರ್ಗದಿಂ ಸನ್ಮಾರ್ಗ
 ಮಾರ್ಗಗಳನೆಯ್ದೆ ನಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೮-೪೪ ಪ). [ಪಟ್ಟಿ ಮಾರ್ಗ+ಹಿಡಿ]

ಪಟ್ಟಿ ಮುಡುಡು 'ಪೊಟ್ಟಿ ಮುಡುಡು' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ ರಾಜ (ನಾ). ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾದ ರಾಜ; ಪಟ್ಟಿ
 ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡ ದೊರೆ : ಯಾವಂ ಪಟ್ಟಿ ರಾಜನಂ ರಾಜನೆನ್ನೆ ತಾನೆ
 ಅರಸಿನು ವನವಗೆ ಮರಣದಿನನ್ನವಧಿಯೆ ? (ಗೋಲ್ಕೊಡ. ೬-೧೬೦).

[ಪಟ್ಟಿ+ರಾಜ]

ಪಟ್ಟಿ ಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಪಟ್ಟಿ ಲ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಂ
 . . . ಮಾಡ(ಧ)ವಚ್ಚೇವೇರಗ್ಗಂ (ಇಕ. XVIII, ೩೬೬-೧೩; ಸು.
 ೧ನೆಯ ಕತ); ಕಡೆಕೊಳಂ ಮರಿಯೆನೆ ಪಟ್ಟಿ ಲ್ ಮೂರ ಮುಕ್ಕೂಡು
 . . . ತೆಂಕ ಪೋಗಿ ಕಡೆಕೊಳಂ ಪಟ್ಟಿ ಲ್ ಮುಕ್ಕೂಡು (ಮೃಗ. ೧೯೩೪,
 ೩೮-೧೫; 11ನೆಯ ಕತ). [?]

ಪಟ್ಟಿ ಲು 'ಪಡಲ್' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ ಲೆ (ನಾ). ೧. ಜಿಲ್ಲೆ. ೨. ಪಂಗಡ; ಜಾತಿ. [ಸಂ. ಪಟ್ಟಿ ರಾ]

ಪಟ್ಟಿ ವಣಿ (ನಾ). ೧. ರಾಜಪೀಠ; ಗದ್ದುಗೆ; ಸಿಂಹಾಸನ :
 "ಪಟ್ಟಿ ವಣಿಯೆಂದುಂ ದಿತ್ತರಿಯೆಂದುಂ ಸಿಂಹಾಸನಂ" (ಕಸಾ. ೬೦-೨೩);
 ಕೆಂಚೊನ್ನ ಪಟ್ಟಿ ವಣಿಯ ದಳಿಂಬಂ ಪುಡಿಗದಿಲು ಪರಿದ ಪೊ[ವ] ತುಣುಂಗಲ್
 . . . ಬಗೆಗಳುಂಬಮಾಗಿ ತೋಟಿದುವು (ಪರ್ವಮಾ. ೩-೮೬); ಹಿಲಗ
 ಸಾಲೆಯೊಳ್ ಸಿಂಗರದ ಚಿನ್ನನಾಂತ ಪಟ್ಟಿ ವಣಿಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟಿಗಾರ್ತಿ
 ವರಸು ನನವಿಲ್ಲ ಬಲ್ಲಹಂ ಕುಳ್ಳಿರಲ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೧); ಹಿರಿದುಂ
 ಪೊಂಪುಟಾಯೇಜಿ ಪಟ್ಟಿ ವಣಿಯಂ ತಾನೇಟಾದಂ ಸದ್ಗುಣಾಕರನಂದಿಮಾಡಿ
 ರಾಜರಾಜಂ (ಚಿಕವಿ. ೨-೮೫); ಎನ್ನನುಟಾದಂತರೆಯೊಳಿರ್ಪಯ್ !
 ಎಂತು ಪಟ್ಟಿ ವಣಿಯನೇಟುವಯ್ ? (ರಾಮಾತ್ಮ. ೩೬-೨); ಪಟ್ಟಿ ವಣಿಗೆ
 ಮುಂದಿನ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ ನೀನು, ಅಪ್ಪಾಜಿ (ಕಪಪ. ೬-೮೯).
 ೨. ದಧೂನರರು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಹಸೆಮಣಿ :
 ಚೆಂಬೊನ್ನ ಪಟ್ಟಿ ವಣಿಯ ಮೇಗಣ ದುಗುಲದ ಪಸೆಯೊಳ್ ಗುಣಾರ್ಣವ
 ನನಾ ದ್ವುಪದವೆಯನೊಡನೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ . . . ಕೆಯ್ಯಾರೊಡು ಪಾಣಿ
 ಗ್ರಹಣಂಗೆಯ್ವ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೪ ಪ); ಅಂತು ಬಂದ ಪಧೂಕಾಂತರ್ಮ
 ರುಮೂ ವಿನಾಹವೇದಿಕಾಮಧ್ಯದೊಳ್ ದಳಿಂಬದಿಂ ಪಚ್ಚವಡಿಸಿದ ಪಳಕಿನ
 ಪಟ್ಟಿ ವಣಿಯೊಳಿರಿಸಿ (ಚಂದ್ರ. ೬-೬೦ ಪ); ಅನಂತನಾಥಂ . . .
 ದುಗುಲದಿಂ ಪಾಸಿದ ಪಟ್ಟಿ ವಣಿಯ ಪಸೆಯ ನಲಂಕರಿಸೆ (ಅನಂ. ೬-೫೬ ಪ).
 ೩. ಹಲಗೆ; ಮಣಿ : ಕಟ್ಟಿದ ಬೆಕುಮಟ್ಟಿಯ ಮೇಲ್ಪಟ್ಟಿನೊಳಂ ತೀವಿದ
 ಚೆಂಬೊನ್ನ ದೋಣಿಗೊಳಮಳಕರಿಸಿದ ಪಳಕಿನ ಪಟ್ಟಿ ವಣಿಗೊಳಂ
 . . . ಎನೆವ ಮಜ್ಜ ಸಪ್ಪದೇಶಕ್ಕೆ . . . ಬಂದು (ಬಾಧಪ. ೩೦).

[ಪಟ್ಟಿ+ವಣಿ]

ಪಟ್ಟಿವರ್ಧನ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೀಷ್ಠಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ರಾಜನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೀಸಲಾದ ಆನೆ; ಪಟ್ಟಿದ ಆನೆ; ಪೂಜಾಗಣ: "ಪೂಜಾಗಣಂ=ಪಟ್ಟಿವರ್ಧನಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಮಂಡನಾಯೋಗಗಳಿಗೊಳಾಯೋಗಂಗೊಂಡು ಬಂದ ಮದಾಂಧಗಾಂಧಸಿಂಧುರನುಪ್ಪ ಪಟ್ಟಿವರ್ಧನದ ಬೆಂಗೆವಾಯ್ತು (ಸಂಪಭಾ. ೧೦-೨೩ ಪ); ಪಶ್ಚಾತ್ತಯುಧಂ ಪೋಗಿ ಸಮಪಸರಣಭೂಮಿಯನೆಯ್ತು ಪಟ್ಟಿವರ್ಧನದಿಂದಮುಲಾಯ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೫೫ ಪ); ಭದ್ರಗಜಮಂ ಕಂಡು ಮನದ ಕೊಂಡಿನಗೆ ಪಟ್ಟಿವರ್ಧನಮಾಗಲಿದುವೆ ತಕ್ಕುದೆಂದು . . . ಅಶ್ವಮದೊಳೆ ಸಿದಿಮ (ಸಂಞಮಾ. ೧೦-೧೫೯ ಪ). ೨. (ಗುಹ್ಯಭಾಗ, ಮುಖ್ಯ ಜಾಗೂ ಕಾಲುಗಳು ಬೆಳ್ಳೆಗಿರುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉತ್ತಮಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ: ಅಭಿಷೇಕಂ ತೋರಣದೊಳು ವಿಭೂಷಯಿಂ ತಂದು ಪಟ್ಟಿವರ್ಧನಕ್ಕೆ ಜಗತ್ಪುನಂ ಪೊದಮದಿಸುವುದಿರುಳಭಿಮುಖನಾಗಿದರ್ ಶಾಸ್ತ್ರವೇದ್ಯಂ ವೈದ್ಯಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೮-೨೫). ೩. ಅನೇಕ ಶಾಸ್ತ್ರಪಾರಂಗತನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: ಸ್ಥಿಯರಲ್ಲ ನೋಣು ಪಟ್ಟಿವರ್ಧನರಿದರು ಬಟ್ಟಿತ್ತಾಗಿಯೆ ಬೊಟ್ಟಿನಿಟ್ಟಿದರು (ಸರ್ಪಪ. ೧೩೫-೬೨೩). [ಸಂ.]

ಪಟ್ಟಿವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರ; ಪಟ್ಟಿವಳಿ: ಸಿಂಹವಸ್ತ್ರಂ . . .
ತನ್ನ ಕುವರಿಯರವರಂ ಮನೆಗೆಳ ಪಟ್ಟಿ [ಪಾಶಾಂ. ಟ್ಟು]ವಸ್ತ್ರಗಳ . . .
ಕೊಟ್ಟು (ಭಾವಚಿಂ. ೫-೨೧). [ಪಟ್ಟಿ+ವಸ್ತ್ರ]

ಪಟ್ಟವಳಿ 'ಪಟ್ಟವಳಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿವಳು, ಪಟ್ಟವಳಿ, ಪಟ್ಟವಾಳಿ, ಪಟ್ಟಳಿ, ಪಟ್ಟಿಲ್ಯಾ, ಪಟ್ಟಾವಳಿ,
ಪಟ್ಟಾವಳಿ, ಪಟ್ಟಾವೊಳಿ, ಪಟ್ಟಾಳಿ, ಪಟ್ಟೋಳಿ (ನಾ).
೧. ರೇಷ್ಮೆ; ಕೌಶೇಯ : ಮಿಸುಗುವ ಚೌಕದ ಮುತ್ತಿನ ಪಸೆವಾಸಿನ
ಪಟ್ಟಿವಳಿಯ ದುಗುಲದ ರುಚಿಗಳ ಪಸರಿನೆ ಪೊಂಜಗಲಿ ವಿರಾಜಿಸು
ತಿರ್ದುದು (ಜಗವಿ. ೧೦-೯೫). ಪಟ್ಟಿವಳಿ : ೨. ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರ;
ಪಟ್ಟಿವುಡಿ; ಸೀತಾಂಬರ: ಪಟ್ಟಿವಳಿಯಂ ಪೊದಿಸಿ (ರೀವಣ. ೧೦೫-೬);
ಪಟ್ಟಿವಳಿಗಳು ಅಧ್ವನಾಮದ ನಟ್ಟಿಸಿದಳೊರ್ವ ಸತಿ (ಶಂಕದಾ. ೭-೬೪).

ಪಟ್ಟಿವಾಳಿ : ೨. ಕರಿಸು ಸುತ್ತಿದ ಪಟ್ಟಿವಾಳಿಯುನಿರದೆ ಚಕ್ರವಳಿ
ಗಜಾವಳಿ ಜರಿಯು ಪುಲ್ಲಿಯ ಸೂಕರಾವಳಿ ಹಲವು ವರ್ಷಗಳ (ಶಾ.ರಾ.
೧೨-೧೦); ಪಟ್ಟಿವಾಳಿಯನುಟ್ಟು ಬಣ್ಣ ದಟ್ಟಜುಂಗ ಬಿಟ್ಟು ಬಣ್ಣ ಪಟ್ಟಿ
ವಸ್ತ್ರದಿ ಪುರಂದರನಿಟ್ಟಿಲರಾಯನ ನೋಡುವ ಬಣ್ಣ (ಪುರಂದ.೧-೧೦೨-೩).

ಪಟ್ಟಿ ೪ : ೧. ತುಂಬುರೆ ಸಚಿವನು . . . ಮಹಾವಿದ್ಯಾ ಪಟ್ಟಿಯ ತೆರೆಯೊತ್ತಿ ನಲಿ ನಿಂದನು (ಸಾಂಪ್ರದ. ೧೩-೪೫); ಮಾರಾಳಿಂಗಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಿಯ ಭಕ್ತಿ ಕರ್ಪೂರವೆಂಬತ್ತಿ, ಕಾರ್ವಾಸಪಟ್ಟಿಗಳನಾ ನೂಲಾಲುಸಾಡಸ, ವೆಸವೆ ಲಸದಾರತೆಯನಾ ನಿರಾಜನವೆಸುವೆ ಬಾರುತೆರದಾರತಿಗಳಂ ಬೆಳಗುವಾತಂಗೆ ಸೂರಾಬ್ಬ ಶಿವೇಶ್ವರನೊಲಿದು . . . ಸರ್ವಸುಖಮಂ ಕೊಡುವನು (ಗುರುಚಾ. ೩-೪೪). ಪಟ್ಟಿಬಾ : ೨. "ಪಟ್ಟಿಬಾಯಿನಲ್ಲಿ ದುಗುಲಮದುಗು

(ಚತುಃ, ೧೨೧). ಪೆಟ್ಟು ವಳಿ : ೨. ಇಳಿಗೆ ಪಟ್ಟು ವಳಿಯನುದಿಸಿದವ
ರಿಂತುಂಟಿ ತಿಳಿಸದೆನ್ನೆಯ ಪೂಜೆಗಳವದಿಸಿದವರುಂಟಿ (ಚನೀರ, ೬೯, ೧೦೪-೧);
ಪಳಿಯು ಪಟ್ಟು ವಳಿಯು ನೇತ್ರಾವಳಿಯು . ಹಂಸಾವಳಿಯು (ಬಸವ,
೧೧-೨೫) ; ಸುರಂಗಿನ ಪಟ್ಟು ಪಟ್ಟು ವಳಿಯು ದಿಂಡುಗಳ . . . ಚಿತ್ರಾ
ವಳಿಯ ಸತ್ತಿಗೆ ಹೇಮಘಟಿಸಂತತಿಯನೊಟ್ಟಿ ದರು (ಕುನ್ಯಾಸ, ೫-೪೬) ;
ರತ್ನಾ ರತಿನಳಿ ದಸಂ ಪಟ್ಟು ವಳಿ ಚಿತ್ರವಸ್ತ್ರನ ನಿವಳಿಸಿದರಚ್ಚಿ ತನಂಪ್ಪಿ
ಗಳಲಿ (ಮೋಹತ, ೪೨-೨೬). ಪೆಟ್ಟು ವಟಿ : ೨. ಪಟ್ಟು ವಟಿಯು
ನುಟ್ಟು ಕೊಂಡರಸು ಮಗಳನಂ ಪೋಲ್ತು . . . ಇಷ್ಟ ವಿಷಯ ಕಾಮ
ಭೋಗಂಗಳನನುಭವಿಸುತಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂಚತಂ, ೧೪೬-೧೫) ; ಚೀನದ
ಮಹಾಚೀನದ ಪುಟಿಯ ಚಿತ್ರಾ ವಟಿಯು ಪಟ್ಟು ವಟಿಯು ಪಟ್ಟಿ ಸೂತದ

೧. . . ಪುಟ್ಟಿಗೆಗಳನೊಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟಾಗಿ ಪುಂಡಿಸಿ (ಸುಳುಮಾ. ೧೦-೧೧); ತಾಂ ದೊಡ್ಡ ವ್ಯವಹಾರಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಪರದರಿಗೆ ಮುಖ್ಯನಾಗಿ ಪಟ್ಟಾ ನೂ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳುಮಂ . . . ಪೇಟಾಕೊಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ್ರ. ೩-೪೩ ಪ). ಪಟ್ಟಾ ವೊಳಿ : ೨. ಭುವನಕೋಶದ ಸೀರೆ ಶುಭ್ರ ಪಟ್ಟಾ ವೊಳಿ ನವರಂಗವು ಕರ್ಕನಾದ ಜವುಕವಯಯ ಸಿಂಹಕಾಂತಕ ಕಂಠಿಯು ಅವುಗಿದೇವನ ಮನೆಯೊಳಗೆ (ಅಮೃತಾಂ. ೪-೨೩). ಪಟ್ಟಾಳಿ : ೧. ಮಿಂಚುಗುವ ಪಂಚಾಂಗರಾಯ ಪಟ್ಟಾಳಿಯ ಸರಗೊಂಡೆಯ ರ್ವುಲ್ಲಿ ಗಳು ಮೆಣಸಿದುವು ರಥದಂತರಾಂತರದೊಳಗಿನ ಸುರುಚರ ಲೋನಗಳೊಳಗೆ (ಕಂಠವಿ. ೨೩-೩೪). ಪಟ್ಟ್ಯೋಳಿ : ೧. ಪಟ್ಟ್ಯೋಳಿಯ ಸರ ಗೊಂಡೆಯದ ಲೋನೆಯಿಂದ ವರರತ್ನದ ಪ್ರತೀಕಗಳಿಂದ ಭೂಪನ ಹಿರಿಯ ಹಡಾರವೊಪ್ಪಿದುದು (ಕಂಠವಿ. ೩-೩೦); ಪಟ್ಟ್ಯೋಳಿ ಈ ಸೀರೆ ಪಾದ ಮುಚ್ಚಿದುವೊಳು (ಲೋಕಗೀ. ೧೨೩). [ಪಟ್ಟ್ಯ + ಪಟ್ಟಾ] ಪಟ್ಟ್ಯ ವಾಲಿ (ನಾ). (?) : ಲಾಲರು ತೆರುವ ಗ ೧೫ ಪಟ್ಟ್ಯವಾಲರುಗಳಿಗೆ ಗ ೩ ಅಯರುರು ತೆರುವ ಗ ೪ ತೀರಬುತ್ತಿಯರು ತೆರುವ ಗ ೧೫ (ಎಳ. XV, ಬೀಲರು. ೨೯೮-೩೩; 1279). [?]

ಪಟ್ಟವಾಳಿ 'ಪಟ್ಟವಲು' ನೋ.
 ಪಟ್ಟವೇದಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಸೂಚಕವಾದ ಉಂಗುರ; ಮುದ್ರೆ,
 ಯುಂಗುರ (?): ಕುಸ್ಥಗನೋಳ್ಳಡೆಂದ ನಡು[ನಾ][ದ]ತಿತ್ಯವೀ
 ಮಹಿಮೆಗಂ ಪಟ್ಟವೇದಿಯಂ ಬಿ×× ಬಟ್ಟನ್ನಂ ××× ಕುಸ್ಥಗಂ
 (ಸೌಖ್ಯ, XX, ೨೪-೧೫; 1034). [ಪಟ್ಟ+ವೇದಿ]

ಪಟ್ಟವೇರು 'ಪಟ್ಟವೇಷು' ನೋ.
 ಪಟ್ಟವೇಷು, ಪಟ್ಟವೇರು (ಶ್ರೀ). ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಹತ್ತು, -
 ಆರೋಹಿಸು ; ರಾಜನಾಗು : ಪೂಜಿತ ಪಟ್ಟವೇಷಾದನ ಕಯ್ಯೇಕಳಂ
 ದಿಯ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨-೪೦). ಪಟ್ಟವೇರು : ಮೂರನೆಯ ಗೋವಿಂದನ
 ಮರಣಾನಂತರ ಅವನ ಮಗ ಅನೋಭವರ್ಷನ್ಯಪತುಂಗ ಪಟ್ಟವೇರಿದ್ದನು
 (ನೋಳಂಬ. ೨೭). [ಪಟ್ಟ_೩ + ಷು (< ಷಿಠ್ಯಾ)]

ಪಟ್ಟಪರ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆ, -ಕೊಳ: "ಪಟ್ಟಪರ-ಪಟ್ಟಪರ= ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆ" (ಪದ್ಯಕೋಶ. ೨೩); ಪಟ್ಟಪರ್ವತ, ಪಟ್ಟಪರ (ಶಮನ, ೨೯೮ ಪರ್ಯಾಯ). [ಪಟ್ಟಪರ]

ಪಟ್ಟ ಕಾಲಿ 'ಪಡಸಾಣಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟ ಶಾಲೆ 'ಪಡಸಾಲೆ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಣಾಳಿ 'ಪಡಸಾಲೆ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಶಿಲ್ಪಿ (ನಾ). (ಅರಮನೆಯ) ಮುಖ್ಯ ಶಿಲ್ಪಿ ; ಪ್ರಧಾನ ಶಿಲ್ಪಿ : ಒಂದನೆ ನರಸಿಂಹನ ಪಟ್ಟಿಶಿಲ್ಪಿ ಕೇದಾರಜೀವನು ೪ ವ್ಯಾಸರ ಗಣನೂ, ಮತ್ತು ಜಾಲಂಬದ ಗಣನೂ, ನೇರಿಸಿದನು (ಭಾರವ. ೫೦೬).

ಪಟ್ಟಿ ಶಿಷ್ಯ (ನಾ). ಮೆಚ್ಚಿನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ; ಪ್ರಧಾನಶಿಷ್ಯ :
ಅರ್ಜುನನು ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯನ ಪಟ್ಟಿಶಿಷ್ಯನೆನಿಸಿಕೊಂಡನು (ವಾಕ್ಯ).
[ಪಟ್ಟಿ₃ + ಶಿಷ್ಯ₁]

ಪಟ್ಟಿ ಸ₁ 'ಪಟ್ಟಿ ಸ₁' ನೋಡಿ.
 ಪಟ್ಟಿ ಸ₂ (ನಾ).. ಮಿಡ್ಲೆ ದಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ :
 "ಪಟ್ಟಿ ಸ—ಪಟ್ಟಿ ಸ—ಒಂದಾಟುಯಧ" (ತದ್ವತ್ಕೀ. ೨೩); 'ಕೃಪಾಣಿ
 ಪಟ್ಟಿ ಸ ಪರಶು ಪರಿಘ ಗದಾದಿ ಶಸ್ತ್ರದಿನಿಸೆದವಾ ದುರ್ಗ (ತೋರಣಾ.
 ೩-೬-೬); ಸುರಗಿ ಸೂನಗಿ ಶಸ್ತ್ರ ಕರವಾಳು ಗದೆ ಮಿಡ್ಲೆ ಪರಶು ಪಟ್ಟಿ ಸ
 ಕೊಂಕ ಲ್ಲಾಡಿ . . . ಮುಂದರೆ ನೋಡಲಾದಾಯುಧದೊಳು . . .
 ಪೊದಮ(ಭ್ರ.ರಸ.೩-೯); ಕುಂಕಂಗಳೆಂ ಜಂತೆಗಳಂ ಪಾ,ಸ ಪಟ್ಟಿ ಸಂಗಳೆಂ

ಪಾಸುವಲಗೆಗಳಂ . . . ಅಳವಡಿಸಿ (ಚಳವಂ. ೫೪-೧೫); ರೈಯಲ್ಲಿ
ಸುವ ಪಟ್ಟಸವಲಗೆ ಗದೆಯಲ್ಲಿ ತಾಗಿದ ಗಾಯದಲಿ ಬಲುಬಲ್ಲಿದರು ನೆಲ
ಕುರುಳಿ ಹೊರಳುವರುಭಯಕಟಿಕದಲಿ (ಕೋಗಯ. ೨೧-೨೮).

[< ಸಂ. ಪಟ್ಟಸ]

ಪಟ್ಟ ಸರ (ನಾ). = ಪಟ್ಟ ಸರ : "ಪಟ್ಟ ಸರ-ಪಟ್ಟ ಸರ-ದೊಡ್ಡ ಕರೆ"
(ತದ್ಧ ಕೋ. ೨೩); ಶೋಭಿಸುವ ಪಟ್ಟ ಸರಮುಂ ಪಟ್ಟ ಮಹಿಯುಂ . . .
ತೋಷುತಿರ್ಕುಂ (ಕಪ್ಪಿಕ್ಕ. ೮೮). [ಪಟ್ಟ + ಸರ]

ಪಟ್ಟ ಸಹಣ 'ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣ' ನೋ.

ಪಟ್ಟ ಸಹಣೆ 'ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣೆ' ನೋ.

ಪಟ್ಟ ಸಾಣೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಜವನಿಕೆ, -ತೆರೆ : ಸುತ್ತಲೂ
ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣ ಪಟ್ಟ ಸಾಣೆ (ಪರದೆ) ಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ, ದಿವ್ಯವಾದ ಅಲಂಕಾರ
ಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತರಾಗಿ (ಬುದ್ಧ ಜಾ. ೧೦೮). [ಪಟ್ಟ + ಸಾಣೆ]

ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿಗೆ (ನಾ). ಪಟ್ಟವಸ್ತ್ರವನ್ನು ನೇಯುವವನು; ರೇಷ್ಮೆ
ನೇಕಾರ : ವೃದ್ಧ ತಾಪಸನಂ . . . ಅಲ್ಲಿಯ ಮೂಲಿಗನಪ್ಪ ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿಗೆ
ಕಂಡು ತನ್ನ ಮನೆಗೊಡಗೊಂಡು ಪೋಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೩೩-೮); ಶಾಸನ
ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿಗೆ ಸಮಯಸಮುದಿತ ಲಲಾಟಪಟ್ಟಂ . . . ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾ
ಸಾಮಂತಂ ಮಾತೃಕಾಂಯ್ಯಂ (ಸೌಖ್ಯ. XI-೩, ೩೮-೮೩; 1045);
ಶ್ರೀಮದ್ರಾಜಧಾನಿ ಆವಂಚಿಯ ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿಗೆಂ ಕೈರೋಕ್ಕಮಲ್ಲ
ಅಂಗದಿಸಟ್ಟಿಗೆಂ (ಕಳಾ. ೨೮-೪೦-೩೩; 1115); ಗಂದಿಗ ನೆರವಣಿಗೆಂ
ಸರವಂದಿನಾ ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿಗೆಂ ಬಾಣಸಿಗೆಂ ಮಾಂದರಿಗಂ ಜೋಯಿಸಿಗೆಂ
ಸಂದಟಾಕಿಯ ಕಬ್ಬಿಗೆಂ ಸಮಂಜಸನೊಳನೇ (ಕಾವ್ಯಾ. ೩೨೩);
ಪಟಾಗಜ್ಜಂ ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿಗರೋ (ರಾಮಾ. ೩-೨೪).

[ಪಟ್ಟ + ಸಾಲಿ (< ನೇರೆ) + -ಇಗ]

ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿಗಿತಿ, ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿತಿ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆ ನೇಕಾರರ ಜಾತಿಯ
ಹೆಂಗಸು : ಸರವಂದಿಗಿತಿ, ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿಗಿತಿ, ಗಂದಿಗಿತಿ (ಶಬ್ದಾ. ೧೮೨
ಪ್ರಯೋ). ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿತಿ : ಪಾರ್ವತಿ, ಅಕ್ಕ ಸಾಲಿತಿ, ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿತಿ
(ಶಬ್ದಾ. ೨೦೨ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ). [ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿಗ + -ಇತಿ (< -ಇತಿ)]

ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿತಿ 'ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿಗಿತಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟ ಸಾಲೆ 'ಪಡಸಾಲೆ' ನೋ.

ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣ, ಪಟ್ಟ ಸಹಣ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕುದುರೆಗಳ
ಲಾಯ; ಮುಖ್ಯವಾದ ಲಾಯ : 'ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣಾಧೀಶ' ಪರಾ.
ಪಟ್ಟ ಸಹಣ : ಪಟ್ಟ ಸಹಣದ ಹಿರಿಯ ಸಹಣದ ವಿಮಲಸಹಣಗಳವರ
ಕರೆ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪-೪೬). [ಪಟ್ಟ + ಸಾಹಣ]

ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣಾಧಿಪತಿ (ನಾ). ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣದ ಅಧಿಕಾರಿ; ಶ್ರೇಷ್ಠ
ವಾದ ಕುದುರೆಗಳ ಲಾಯದ ಅಧಿಕಾರಿ, -ಮುಖ್ಯಸ್ಥ :
ಬಾಹತ್ತರನೋಗಾಧಿಪತಿ ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣಾಧಿಪತಿ . . . ಪೇಯಿಯ
ಸಾಹಣಯರುಂ (ಕೊಲ್ಲಾ. ೧೬-೩೯; 1189).

[ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣ + ಅಧಿಪತಿ]

ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣಾಧೀಶ (ನಾ). = ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣಾಧಿಪತಿ : ಆಯತ
ಕೀರ್ತಿವೀಶಶ್ರೇಯುಕ್ತಂ ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣಾಧೀಶನಲ್ ಪೇಯಿಯ
ಸಾಹಣೆ (ನಾ. XV, ೩೫-೧೩; 1189). [ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣ + ಅಧೀಶ]

ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣೆ, ಪಟ್ಟ ಸಹಣೆ (ನಾ). = ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣಾಧಿಪತಿ :
ಮಹಾಪ್ರಜ್ಞದಂಡನಾಯಕಂ ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣೆ ಬಮ್ಮದೇವಯ್ಯ ದಂಡ
ನಾಯಕರ ಹಿರಿಯ ಮಗಂ ರೇಚರಸರು . . . ರಾಜ್ಯಂಗಿಯುತ್ತ
(ಎಳ. VII (೩), ೩೪೦. ೩೩೪-೯; 1100); ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರಂ
ಕರಿತುರಂಗ ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣೆ ಮಲ್ಲಿಯಂಜನ ಪ್ರಧಾನ ಕಂಚೆಗೊಂಡ ಪೈರದ

ಪೈರದ ದಂಡನಾಯಕಂ (ಕಳಾ. ೧೮-೯-೬೧; 1127); ಬಲ್ಲಾಳದೇವನ
ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣೆಕಳುಂ ಅಯಿಬೆಯ ಸಾಹಣೆ ಶ್ರೀಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವರ
(ಎಳ. VII, ೩೪೦. ೧೦೨-೩೩; 1215). ಪಟ್ಟ ಸಹಣೆ : ಸಮಂಜ
ತಾಸನೋಳ್ ಕ್ರಮದಿಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ ಪಟ್ಟ ಸಹಣೆಯರ ಪರಿವಿಡಿಯೊಳಂ
(ಗಿಂಕ. ೨-೧೦೫ ಪ); ರಾಜವಾಣಿಗಳಂ . . . ಪಟ್ಟ ಸಹಣೆಗಳಿರ್ಲೋಳ್
ದಿದು ತಡೆಯದೆ ತರ್ಬಾಗಳ್ (ರಾಜಲೀ. ೧೩-೬೧ ಪ). [ಪಟ್ಟ + ಸಾಹಣೆ]

ಪಟ್ಟ ಸಾಳಿ 'ಪಡಸಾಲೆ' ನೋ.

ಪಟ್ಟ ಸು 'ಪಟ್ಟ ಸ' ನೋ.

ಪಟ್ಟ ಸೂತ್ರ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ಎಳೆ, -ನೂಲು, -ದಾರ :

ಪಟ್ಟ ಸೂತ್ರವರಡೆಯುಂ ಗಂಟಿಕ್ಕುವಂತೆ ಪರಂಪರಮುಂ ಪಟಮಾಳಿಪು
ಮಾದ ನಣ್ಣಂ ಪುನರ್ನವಂ ಮಾಟ್ಟ ಬಗೆಯಿಂ ಎನ್ನ ನಿಂತೆಂದಟ್ಟ ದನೆಮ್ಮರಸಂ
(ಶಾಂತಿಪು. ೫-೩೨ ಪ); ಚಿತ್ರಾಪಟಾಯ ಪಟ್ಟ ಸೂತ್ರದ
ಚಿತ್ರ ಸೂತ್ರದ ನೇತ್ರವಟ್ಟಿಗಳೆಯ ಪುಟ್ಟಿಗಳನೊಟ್ಟಿ ಬೆಟ್ಟಾಗಿ ಪುಂಜಿಸಿ
(ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೯೧ ಪ); ಪಟ್ಟ ಸೂತ್ರಂಗಳೊಳು ಪೃಷ್ಠಾಪೃಷ್ಠಿ ಮುಖ
ಮುಖವಟಾಡು ಪೋಣಿಸಿ ಪಟ್ಟಿಗಿಯೊಳಿಡ ದಿವ್ಯರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯ ವಿಭೂಷಣವ
(ಕಂಕದಾ. ೫-೪೧). [ಪಟ್ಟ + ಸೂತ್ರ]

ಪಟ್ಟ ಸೂತ್ರಬಿಸಿಗೆ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆ ನೂಲಿನ ಒಂದು ತೂಕ; ಹತ್ತು
ಪಲದ ತೂಕ : ಪಟ್ಟ ಸೂತ್ರಬಿಸಿಗೆಗೆ ವಿ ೧೦ ಸುಂಕದ ಪೇಣಿಂಗಿಗೆ ವಿ ೧೦
ಪತ್ತಿಯ ಮಳವೆಗೆ ವಿ ೨ || . . . ಟಂಕಣಕಾರ ಬಿಸಿಗೆಗೆ ವಿ ೩ ||
(ಕಳಾ. ೧೦೩-೮೦-೨೮; 1076). [ಪಟ್ಟ ಸೂತ್ರ + ಬಿಸಿಗೆ]

ಪಟ್ಟಿ 'ಪಟ್ಟವಟಾ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಳಿಗೆ, ಪಟ್ಟಿಣಿಗೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ರೇಷ್ಮೆ ವಸ್ತ್ರ;
ದುಕ್ಕೂಲ; ಪಟ್ಟಿವಸ್ತ್ರ : ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಸೋಮುಡಿ ನಿಪ್ಪಿ ಸಹಪ್ಪ
ಮೌಕ್ತಿಕಂಗಳ ತೊಡವುಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟಿಳಿಗೆ ದಂತಮರೀಚಿಗಳಿಂ ಬೆರ್ತ ಬಾಯ್
ಪಳಿಕಿನ ಪೆಣ್ಣೆ ಪಾಸಟಿಯನಿಪ್ಪ ವಿಲಾಸಮನೀಯ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೬೨); ಸೆಳೆ
ಮಂಡವನೇಣುತ್ತಂ ಸೆಳೆದಂ ಮುಸುಕಿಟ್ಟ ಪಟ್ಟಿಳಿಗೆಯಂ ಮುದದಿಂ
(ವೀರವಿ. ೩-೬೮). ಪಟ್ಟಿಣಿಗೆ : "ಹುಟ್ಟಿಗೆ, ದುಗುಲಂ, ಪಟ್ಟಿಣಿಗೆ,
ಉಕ್ಕುಡಿಗಿ-ಈ ೪ ವಸನಕ್ಕೆ ಪೆಸರ" (ಕಳಾ. ೩೩-೩೯೨); ಮುಸುಕಿಟ್ಟ
ಪಟ್ಟಿಣಿಗೆಯುಂ ಪೋಪೋಣುವ ಕಣ್ಣು ಬಿಳ್ಳು ಮೋಪರ ಮನೋಳ್
ತೊಂಬೊಳವ ಬಾಳಿಗಳಂತರೆ . . . ಬಂದುದಂದೊಡನೆ ಸಜ್ಜನವೆಂದಿರ
ತಂಡಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೪೬ ಅದಿಪದ್ಯ); ಯೌವನೋನ್ಮತ್ತೆಯರುಟ್ಟ
ಪಟ್ಟಿಣಿಗೆಯ ನಿಜಾಯ ಕುಟುಂಗಲಂ ನೆಗಟಿ ನುಣ್ಣೊಡೆಯ ಚೆಲ್ವಂ
ನೋಡಲೆಂದು ಸಿಡಿಮಿಡಿಸರ್ ಕಾತರ ವಿಟ್ಟರ ಕಣ್ಣೆ ಪಾರನೆಯಂ ಮಾಡಿಸಿ
ಯುಂ . . . ಸಾಯಂತನಸಮಯಸಮೀರಣಂ ಸೌಖ್ಯ ಸಾರಸರ್ವಸ್ವ
ಮೆನಿಸಿದಾಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪ ಪ). [ಪಟ್ಟ + ಪಳಿಗೆ]

ಪಟ್ಟಿಳಿಗೆ 'ಪಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಳಿ 'ಪಟ್ಟಿಡಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಳಿ 'ಪಟ್ಟಿಡಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಳಿಕಂಭ (ನಾ). ತೊಲೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವ ಕಂಭ; ತೊಲೆ
ಗಂಬ : ಪಳಕಿನ ಬದ್ಧ ಭೂಮಿ ಮಣಿವೇದಿಕೆ ಪಟ್ಟಿಯ ಛಿತ್ತ ವಜ್ರದು
ಜ್ವಳಪ ವಿಶಾಸಮಾ ನಿವಿರ್ದ ನೀಲದ ಪಟ್ಟಿಳಿಕಂಭಮಿಂಬತ್ತವಡೆ
. . . ಮುಂಡಿತಮಾಯ್ತು ವಿವಾಹಮುಂಡಪಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೨-೧೩೧).

[ಪಟ್ಟಿಳಿ (< ಪಟ್ಟಿಡಿ) + ಕಂಭ]

ಪಟ್ಟಿ ಬಾ (ಕ್ರಿ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶವಾಗು; ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗು(?).

ಪಟ್ಟಿ ಬಾಪಾಯ್ತುಂ = ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶವಾಗುವಂತೆ
ಹಾಯುವವನು, -ಮೇಲೆ ಬೀಳುವವನು : ಕಾಮಕೋಡನ

ಕಮ್ಯುಕ್ತ ಮೂವರಾ ಪಾಶುಪಾತಂ ನಮ್ನಾ ನೋವದೊರಾ ನಾಲಗಿಯನೆ
ಕಿಳ್ವೆನ್ ಪಟ್ಟಿವೊಡೆಯಂಗೋ ಆ(ವ)ದೊರನ್ ಪಟ್ಟಿಟ್ಯ ಪಾಯ್ಲ್ಯಾನ್
ಶ್ರೀತವಾಹನನು ದಯಪುರಮಾನ್ ಪೊಗುವಲ್ಲಿ ಎಣುಡು ಶ್ವರ್ಗಲಯ
ಕೈಟಾಡೊನ್ (ಎಂ. IX, ೧೯-೧೧; 800). [ಪಟ್ಟಿ + ಅಟ್ಯ]

ಪಟ್ಟಿಟ್ಯ 'ಪಟ್ಟಿವಟ್ಯ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ, 'ಪಟ್ಟಿಯ', ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ, 'ಪಟ್ಟಿಯ', ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಂಗ 'ಪಟ್ಟಿಂಗ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಂಬರ (ನಾ). ಪಟ್ಟಿವತ್ತ; ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ; ಪಟ್ಟಿವಳಿ;
ಸಮಾಧಾತರುಣಿ ಏಣುವಿದುಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟಿಂಬರವಿದನೆ ಅವಣಾದ್ಲಿ ಮಿಗೆ
ರಂಜಿಸುವುದು (ಜೀವಂ. ೨-೧); ಸಲ್ಲಿತ ಜಂಗಮವಶಂಗತನಾಗಿರೆಂದು
ಪಟ್ಟಿಂಬರಾದಿಗಳಿತ್ತು . . . ನಂಬುಣ್ಣಂಗಿ ಶಿವನೊಲ್ಲು ಕೈವೆಯ್ಯಲು
(ಆರಾ. ೪-೬-೨೬). [ಪಟ್ಟಿ + ಅಂಬರ]

ಪಟ್ಟಿಂಶುಕ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಿಂಬರ : ಪರಪಟ್ಟಿಂಶುಕರಾಶಿಯಂ
ಸಮದ ಹಸ್ತಿವ್ರಾತಮಂ ಪೋಟಿಕೋತ್ಪರಮಂ ರತ್ನಸಮೂಹಮಂ ಪತಿಗೆ
ದೊತರ್ ತೋಟಾದರ್ (ಚಂದ್ರ. ೯-೪); ಉಜ್ಜ್ವಲವೆಣಪ ಮಣಿ
ಭೂಷಣಾಳಿಯ ಲಲಿತಪಟ್ಟಿಂಶುಕಸಮೂಹವನು . . . ದಳವಂದದಲಿ
ವಿಶ್ರವಳಿಗೆ ಪಿರಿದನಲಂದಿಕಾಸತನಿತ್ತ ನೊಲವಿನಲಿ (ಕಿಮ್ಮತ್ತ. ೨-೨೭).

[ಪಟ್ಟಿ + ಅಂಶುಕ]

ಪಟ್ಟಿಕ್ಕತ್ತಿ, ಪಟ್ಟಿಕ್ಕತ್ತಿ (ನಾ). ಖಡ್ಗದಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಲಯುಧ : ಕತ್ತಿ, ಸಾಣಾಕತ್ತಿ, ಭಿರಂಗಿಕ್ಕತ್ತಿ, ಪಟ್ಟಿಕ್ಕತ್ತಿ . . .
ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನೂ ತಂದು (ಕೃಷ್ಣ. ೧೧೮); ಹುಲ್ಲೇ
ಜರ್ಫದಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ಪಟ್ಟಿಕ್ಕತ್ತಿಯೂ ನಕುಲನ ಆಯುಧ
(ಕೃಷ್ಣ. ೭೨). ಪಟ್ಟಿಕ್ಕತ್ತಿ : ಅವರು ಗುರಾಣಿಗಳನ್ನೂ ಪಟ್ಟಿಕ್ಕತ್ತಿ
ಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿದ್ದರು (ಭಾರವಿ. ೧). [ಪಟ್ಟಿ (< ಪಟ್ಟಿಯ) + ಕತ್ತಿ]

ಪಟ್ಟಿಟಿ (ನಾ). ಹಟಿ ಹಿಡಿಯುವಿಕೆ; ಮೊಂಡುತನ; ಅವುಗಳ
ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಪಟ್ಟಿಟಿದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಯೇ ಮುಖ್ಯ ಗುರಿ. ವಿವೇಕ
ಮತ್ತು ವಿವೇಚನೆ ಇಲ್ಲ . . . ಉದಾ : ನೋಣ; ಕೈ ಎಷ್ಟೇ ಸಲ
ದೀಸಿದರೂ ಅವು ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಹಾರಾಡಲು ಬರುತ್ತವೆ (ಕೀಟಿ. ೪).

[ಪಟ್ಟಿ + ಅಟಿ]

ಪಟ್ಟಿಡು (ಕ್ರಿ). ಮೊಂಡು ಹಿಡಿ ; ಹಟಿ ಮಾಡು ; ಪಟ್ಟಿ ಹಿಡಿ:
ಕೊಟ್ಟಾ ಭಾಷೆಗೆ ನೀನು ಪಟ್ಟಿಡದಿಗಲೆನ್ನ ಧಿಟ್ಟಾದಿಂ ಮಾರಿ ಹಣವ
ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹು (ಹಮಚ. ೯೦); ನೀನು ಮನೆ ಉಳಿಸಿ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯ
ನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೊಂತ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೇವರು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದ.
ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ನಾನು ಪಟ್ಟಿಡಬೇಕಾಯಿತಪ್ಪಾ (ತಾಯಿ. ೨೪).

[ಪಟ್ಟಿ + ಅಡು]

ಪಟ್ಟಿಣಿ 'ಪಠಾಣಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿದಾರ್ (ನಾ). (ಕುಸ್ತಿ ಮಾಡಲು) ತಕ್ಕ ಶಿಫಾರಸು ಪತ್ರ
ವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು ; ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು ;
ಅಧಿಕಾರ ಹೊಂದಿರುವವನು : ನಿನ್ನ ಉಸ್ತಾದ್ ಯಾರು
ಪಟ್ಟಿದಾರ್ ? (ಭೀಮಕಾ. ೫೬).

[ಪಟ್ಟಿ (< ಪಟ್ಟಿಯ) + <- ದಾರ್]

ಪಟ್ಟಿಧ್ವರ (ನಾ). ಪಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟುವ ಕಾರ್ಯ ; ಪಟ್ಟಿಭಿಷೇಕದ
ಕಲಾಪ : ಸರ್ವಜನಮನದ ಹರುಷಪೂರದ ವೇದಮಂತ್ರೋಚ್ಚರಣ
ಸಾರದ ನೈವಸ ಪಟ್ಟಿಧ್ವರವೆಸೆಯಲುತ್ಸವವೆಸೆಗಿವನಸುರರಿಪು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೫).

[ಪಟ್ಟಿ + ಅಧ್ವರ]

ಪಟ್ಟಿಭಿಷಿಕ್ತ (ನಾ). ಪಟ್ಟಿಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ :
ದೇವೀ, ಕೃತಾಭಿಷೇಕಾಯಾ : — ಪಟ್ಟಿಭಿಷಿಕ್ತಳಾದ ರಾಣಿಯ ಹೆಸರು
(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೬೧). [ಪಟ್ಟಿ + ಅಭಿಷಿಕ್ತ]

ಪಟ್ಟಿಭಿಷೇಕ (ನಾ). ರಾಜರನ್ನಾಗಲಿ, ಗುರುಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಪೀಠ
ಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ, ಪವಿತ್ರಜಲ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಅವರ
ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆ ;
ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟುವಿಕೆ : ಸಮಸ್ತ ಮುನೀಂದ್ರನಿಕರ ಮಹೀಶನನು ಪಟ್ಟಿಭಿ
ಷೇಕಕ್ಕೆ ಮನವನೊಡಬಡಿಸಿ . . . ಶುಭಗೃಹೋದಯ ಲೇಸೆನಲು
ನೋಡಿದರು ಮಿಗೆ ಗಾಂಗ್ವಾಡಿ ಜೋಯಿಸರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೪) ;
ಗುರು ವಸಿಷ್ಠಾದಿಗಳು ಮಾಡಿತು ಹರಗೆ ಏಣಪಟ್ಟಿಭಿಷೇಕವ (ಕಾಶಿ. ೪೪-೫೧) ;
ಪಟ್ಟಿಭಿಷೇಕೋತ್ಸವವೆಯಾದುದು ಮೇಲೆ ವಸುಧೆಯ
ನರಪತಿಗಳೈತಂದು ಕಂಡರು ರಾಘವೇಶ್ವರನ (ಕಾಶಿ. ೧-೬-೨).

[ಪಟ್ಟಿ + ಅಭಿಷೇಕ]

ಪಟ್ಟಿಭಿಷೇಚನ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಿಭಿಷೇಕ : ರಾಮಕಾರಿ ಮೇಲೆ
ತಾಳ್ಮೆ ಶುಭಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ ವಾರಿಧಿ ಮೇರೆಯಾದವನೆಯಂ
ಪಟ್ಟಿಭಿಷೇಚನದ ಕಾಲದೊಳ್ ಕಂಡರು ಸಮಸ್ತ ಮುನೀಗೀರ್ವಾಣ
ವಾನರದನುಜಮನುಜರು (ಜೈಮಿ. ೧೪-೧೧). [ಪಟ್ಟಿ + ಅಭಿಷೇಚನ]

ಪಟ್ಟಿಯಿಲ, ಪಟ್ಟೀಲ, ಪಾಟೀಲ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ
ಮುಖ್ಯನಾದವನು; ಗೌಡ : ವಿಶೇಷವನಾಯಕರ ನಿರೋಪಿತ ಪಟ್ಟಾ
ಯಿಲಕಂಠಕಾಣ ರೇವಿಸಟ್ಟಿಯರು ಪ್ರಭುಮಾನ್ಯಸಮ[ಸ್ತ]ಪ್ರಜೆಗಳು . . .
ಚಲವೊಗೆ ದತ್ತ ಕೊಳಕೆ ೧೯ ಪ ವಿಕ್ರಿ (ಸೌ. ೫೫. XX, ೨೨೫-೮ ;
1304). ಪಟ್ಟೀಲ : ಪಟ್ಟೀಲಗಿ-ಪಟ್ಟೀಲ, ಗೌಡ, ನಾಡುಗೌಡ . . .
ನಾಯಡು ವಗೈರೆ ಹೆಸರುಗಳುಂಟು (ಗ್ರಾಮಾ. ೧) ; ಪಟ್ಟೀಲರು ಅಷ್ಟ
ಹೊತ್ತು ಕಾದರು; ಇಷ್ಟ ಹೊತ್ತು ಕಾದರು. ಮಾಂಸವೂ ಇಲ್ಲ;
ಸೊಂಬಯ್ಯನೂ ಇಲ್ಲ (ಮಗಮಾಂ. ೨೭). ಪಾಟೀಲ : ಮಾಮಲೇದಾರರ
ಕಂದಾಯದ ವಸೂಲಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಗೌಡನು (ಪಾಟೀಲ)
ಸಹಾಯ ಮಾಡುವನು (ಕಾದವ. ೬೭); ಆ ಊರ ಪಾಟೀಲರ ಮುನೀಗೆ
ಹೋಗಿದ್ದ (ಕಡಮು. ೫೭); ಊರ ಪಾಟೀಲರಾದ ಹೇಮಂತಗೌಡರೂ . . .
ಬಾವಿಯ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ನಡೆದರು (ಹಬ್ಬ. ೮).

[< ಪಾ. ಪಟ್ಟಿ ಇಲ, ಪಟ್ಟಿ ಇಲ್ಲ]

ಪಟ್ಟಿವರಸೆ (ನಾ). ಪಟ್ಟಿಕ್ಕತ್ತಿಯ ವರಸೆ ; ಖಡ್ಗಯುದ್ಧದ
ಪಟ್ಟಿ : ಎರಡೂ ಖಡ್ಗಗಳನ್ನು ಸೆಳೆದುಂಟಿನ ಹೊಳೆಬಿಡುಬಂತೆ ಈಳ್ಳು
ಕೊಂಡು ಪಟ್ಟಿವರಸೆ ತಿರುಗಿಸಲಾರಂಭಿಸಿರುವನು (ಬಿರುಗಂ. ೨೨-೮) ;
ಪಟ್ಟಿವರಸೆಯಲ್ಲಿ ನೀನು ಅದ್ವಿತೀಯನೆಂದು . . . ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಕರೆದನು
(ಆರ್ಯ. ೪); ಅತಿಹಮತ್ಕಾರವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ವಿದ್ಯೆಯು ತಿಳಿದಿತ್ತು.
ಅದು ಏನೆಂದರೆ ಪಟ್ಟಿವರಸೆ (ಚಿಂಗಾಳ್. ೯೬).

[ಪಟ್ಟಿ (< ಪಟ್ಟಿಯ) + ವರಸೆ (< ವರಸಿ)]

ಪಟ್ಟಿವಳಿ 'ಪಟ್ಟಿವಟ್ಯ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿವಟ್ಯ 'ಪಟ್ಟಿವಟ್ಯ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿವುಜ 'ಪಟ್ಟಿವುಜ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿವೊಳಿ 'ಪಟ್ಟಿವಟ್ಯ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಳಿ 'ಪಟ್ಟಿವಟ್ಯ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ, ಹಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ದನೆ, ಕುರಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು
ಕೊಡುವ ಮನೆ; ದೊಡ್ಡಿ ; ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ; ರೊಪ್ಪ : ಮಕ್ಕಳ
ಕತ್ತು ಮುಣುಮ್ನನೆಯುಮಾಡುವುಟ್ಟಿಯುಪ್ಪರಕ್ಕುಮ್ ಒಡೆಅನ್
(ಮೈ. ೧೯೪೨. ೬೧-೫೪; ಸು. 610) ; ಬಟ್ಟಿಗಳೊಳ್ ದೇಗುಲದೊಳ್

ಪಟ್ಟಿಗಳೊಳಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೋಪಾಲದೊಳಗೆ] ದೀದಿಯೆಡೆಯೊಳಪಟ್ಟಿಗೆ
ಯೊಳಗೆ ನಟ್ಟಿನೆಯುಂಟುಂಬೆಯೆಡೆಯೊಳಗೆ ಪಟ್ಟಿಪುದೊಳಗೆ (ಲೋಕೋಪ.
೧೨-೪೬); ಸಿರಿಯ ಪಟ್ಟಿಯೊಳ್ ೨೬೫ ಗೋಪಾಲಮೇಳಂಬ ಮೃಗದ
ಸಿಂಹಂನೇಮಿಕುಮಾರಂ ಕಂಡೀ ಮೃಗಸಮೂಹಮಿಲ್ಲಿಯೇಕಿ[ರ್ದಾದೆಂ]ದು
ಬೆಸಗೊಳೆ (ಬಂಪಂ. ೧೬-೨೨ ಪ); ಈ ಹತ್ತುಪ್ಪೀಮೆಯವೊಳಗುಳ್ಳ ಬಾಳು
ಬೆಟ್ಟುಮನೆ ಹಟ್ಟಿ ಕುಳ ಭಾವ . . . ಧಾರೆಯನೊಡು ಕೊಟಿಲು (ಸೌಖ್ಯ.
IX-11, ೪೩೦-೨೬; 1406); ಗೋವಳರು ತುಣುಗಳನು ತಿರುಹಿ ತಂತಮ
ಪಟ್ಟಿಗಳ ಭರವಸದಿಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು (ಜೀವಂಶಾಂ. ೮-೬೬). ೨. ಅಶ್ವಯ
ಸ್ಥಾನ; ಇಕ್ಕೆ; ಹಕ್ಕೆ; ಕಾಡುಕೋಣಂಗಳ ಪಟ್ಟಿ ಪರ್ವತಗಳ
ಗೊಡು ಕರದಿಯ ಜಂಗುಳಿಯ ದೀಡು (ಕುಂಜಾಂ. ೪-೪). ೩. ಗೊಲ್ಲರ
ಹಕ್ಕೆ; ಬಾಡ: "ಪೋಷಣ, ಅಭರಪಕ್ಷಿ-ಈ ೨ ತುಣುಕಾಣರ ಪಟ್ಟಿ"
(ಕಲಾಯು. ೪೬-೧೦೬); ಎಮ್ಮ ಕಾಡುಗಳೆಡೆಯ ಪಟ್ಟಿಯನ್ ಮುಟ್ಟಿ
ಎಮ್ಮ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಕೋಯಲನ್ ಕಟ್ಟಿ ಸೇಮೆಯನ್ ಮುಟ್ಟುಂ
(ಅಶ್ವತ್ಥ. ೪೯-೯೮೯); ಚಕ್ಕಪಟ್ಟಿ ಪೇಡ-ಪಟ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಕೂಡ ಎತ್ತರವಾದ
ಸುತ್ತುಗೋಡೆಗಳೂ ಒಂದೊ ಎರಡೊ ಆಗಸೆಬಾಗಿಲುಗಳೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದವು
(ಕರ್ಣಾಟ. ೬೬); ೫೦ ರಿಂದ ೧೦೦ ವರೆಗಿನ ಹಳ್ಳಿಗಳ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಗೊಂಡ
ಜನರು ಪಟ್ಟಿ ಎಂದು ಹೇಳುವರು (ಕರ್ಣಾಟ. ೮೯). ೪. ಒಂದು
ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು; 10 ಈಗಿನ ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಗರತಾಲ್ಲೂಕಿನ
ಹುಂಚ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದ ಹಳೆಯ ಹೆಸರು: ಪಟ್ಟಿಯಾಡೆಯೊ
ನೊಪ್ಪದೊರನ್ (ಎಚ್. IX, ೧೯-೯; ಸು. 800). ಹಟ್ಟಿ: ೧. ಕರೆಸಿದನು
ಕೀಲಾಂಗಳನಾದರಿಸಿ ಹಟ್ಟಿಯ ತುಣುಗಳಿಲ್ಲವ ತರಿಸಿ ನೋಡಿದನು
(ಕುವಾಂ. ೧೭-೬೫); ಅಬಲೆಯ ಹಟ್ಟಿಯ ಗೊತ್ತಿನೊಳಗಿಯನವರತಂ
ಕಟ್ಟಿ ಕೊನೆ ಸಗ್ಗದ ಹಸುವಲ್ಲವೆ (ಜಯಕಾ. ೧೪-೫೧); ಅವರ ಹಟ್ಟಿ
ಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಎಮ್ಮೆಗಳಿದ್ದವು (ಈಶಭ. ೬೦). ೨. ದೇವರಾಜನಡೆಯರು
ನವರು . . . ದೇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಹಟ್ಟಿ (ಎಚ್. XIV, ಮಳವ. ೧೪೭-೨೪;
1669); ಅವನು ತನ್ನ ಹಟ್ಟಿಗೆ ಮುಖಂಡನಾಗಿದ್ದ (ಜಮೀನ್ದಾ. ೧೪).
೩. ಗುಡಿಸಿಲು: ನಾನು ಬದುಕಿ ಬಾಳಿದ್ದ ಹಟ್ಟಿಯೋ! ಅಲ್ಲಿ ಕಿಟಕಿ
ಗಳೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಅಶ್ವತ್ಥ. ೬೦); ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಕಾಡುಮೃಗಗಳಿಂದ ಕಾಪಾಡಿ
ಕೊಳ್ಳಲು ಹೊಲಗಳ ಸುತ್ತ ಹಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ
ಹಗಲಿರುಳೂ ಬೆಂಕಿ ಉರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಕವಿಕೋ. I, ೬೬೦). ೬. ಮನೆ:
ಹಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊಟ್ಟಿ, ಹುಟ್ಟಿ]ಯೊಳರಿಸಿ ತೂಪಿಜಾಡು ಕೌಜಿನ ಹೊಗೆ
ಗೊಟ್ಟಿವವಿದರು ಬಾಲಕನನು (ಪ್ರೀತಾಲ. ೨-೬೬); ಹಟ್ಟಿಹಟ್ಟಿ ತಿರುಗು
ವವಳ ತನ್ನ ಗಟ್ಟಿತನದಲಿ ಸೂಜುಮಲೆತವಳ . . . ಹುಟ್ಟು ಹುಟ್ಟಿಲಿ
ಬಾಯೊಳು ಹೆಟ್ಟಿಬೇಕವಳ (ಪುರಂದ. ೨-೧೪-೬); ಅವರೆಲ್ಲರ 'ದೇಖಿ
ರೇಖಿ'ಯು ಪರಭಾರಿಯಾಗಿ ಅಜ್ಜಿಯ ಅ ರಾಜವಾಡೆಯ ಹಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ
ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ (ಕಂಬು. ೪೫). ೭. ಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗ; ಅಂಗಳ:
ಮದುವೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಪ್ಪರದ ಹಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ, ಕಾಲುಂಗುರಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾಡು
ವಾಗ . . . ಎಲೆಅಡಿಕೆ ಕೊಡುವುದುಂಟು (ಕವಿಕೋ. I, ೨೧೨).
೮. "ನಾಲ್ಕಾರು ಮನೆಗಳ ಒಂದು ಅವರಣ" (ಸಮ್ಮ. ೨೪೧):
ಕುರುಬರ ಹಟ್ಟಿಯ ಎಲ್ಲರೂ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಯ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಪಾಲುಗೊಂಡಿ
ದ್ದರು (ರೂಢಿ).

ಹಟ್ಟಿಯ ಪೂಜೆ = (ದೀಪಾವಳಿಯಂದು ಮಾಡುವ) ದನದ
ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ಪೂಜೆ: ಹಟ್ಟಿಯ ಪೂಜೆ ಶುದ್ಧ ದ್ರಾವಿಡರದು (ಭಾಷ್ಯ.
೧೯೯). ಹಟ್ಟಿಯ ಹಬ್ಬ = ದನದ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ಪೂಜೆ ಮಾಡುವ
ಹಬ್ಬ; ದೀಪಾವಳಿ; ದೀವಳಿಗೆ: ದೀಪಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ದ್ರಾವಿಡ
ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೂ ಒಡೆದು ತೋರುತ್ತಿದೆ. ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಹಟ್ಟಿಯ

ಹಬ್ಬ ಎಂದು ಹೆಸರಿಸಿದೆ (ಭಾಷ್ಯ. ೧೪೮); ನಾಟಕವನ್ನು ಹಟ್ಟಿಯ
ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿಯೇ ಆಡಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದ ಮಾಸ್ತರರು . . . ಮುಂತಾದ
ವರಿಗೆ ಇಚ್ಛೆ ಆಡೇರದ್ದಕ್ಕೆ ಅಸಮಾಧಾನವಾಯಿತು (ಗಂಗಾಸಾ. ೧೧೦).
[ದೇ. || ತಮಿ. ಪಟ್ಟಿ, ಪಟ್ಟಿ, ಪಟ್ಟಿ; ಮಲ. ಪಟ್ಟಿ; ತುಳು. ಪಟ್ಟಿ,
ಪಟ್ಟಿ; ತೆಲು. ಪಟ್ಟಿ; ಕೋತ. ಪಟ್ಟಿ]

ಪಟ್ಟಿ²: ಪಟ್ಟಿ, ಪಟ್ಟಿ, ಪಟ್ಟಿ, ಪಾಟ್ಟಿ, ಹಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಗೆರೆ;
ರೇಖೆ; ಪಟ್ಟಿ: ಹುಲಿಯ . . . ಮೈಮೇಲೆ ಅರಿಸಿನಬಣ್ಣದ
ಕಿರಿಗೂಡಲು ಇದ್ದೂ ನಡುನಡುವೆ ಕಡೆಪಟ್ಟಿಗಳು ಇರುತ್ತವೆ
(ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೫). ೨. (ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ) ಉದ್ದ
ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಅಗಲ ಕಿರಿದಾಗಿರುವ (ಬಟ್ಟಿ, ಕಾಗದ, ಮರ, ಲೋಹ
ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ತುಂಡು: ಅದಕ್ಕೆ ಜರಿಯ ಕಾಗದದಿಂದ
ಒಂದು ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಕಾರಸು. ೨೦೨).
೩. ಸ್ತ್ರೀಯರು ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಅಥವಾ
ಚಿನ್ನದ ಅಭರಣ; ಡಾಬು: ಪಸ್ತುರಳೋಲೆ ಪುಸ್ತಿ ಪಟ್ಟಿ ವೀರ
ಮಂಟರಿ . . . ನವರತ್ನಂಗಳ ತೀವಿದ ಪೆಂಡೆಯಂ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲಾ
ಭರಣಂಗಳನಾ ಶೌಂಡಿಕಂಗೆ ತೋಜಲ್ (ಸನ್ನ. ೨-೧೧೧ ವ).
'ಗೆಣ್ಣೆ ಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. ೪. ವೀಳೆಯದ ಬೀಡ; ವೀಡ: ಕರ್ಪುರ
ಮಿಶ್ರಜೂನ್ಮನೊರೆದು ಅತಿಯಾದಿಯಲೆ ಕಾಂಚಿನೊಳಗೆ ಕಸ್ತುರಿವರೆದ
ಗುಳಿಗೆ ಕಾಯ್ಲ ವಂಗಪತ್ರಿ ಶತಪತ್ರಲಪನೆಯರು ಮಡಿಸಿ ಪಟ್ಟಿಯ
ಕಟ್ಟಿ (ಸವನೋ. ೨೫-೨೯); ಪಾಡರ್ ಒಂದೆರಡು ಪಟ್ಟಿ ಕಗೋ
(ದೀಪಕ. II, ೧೩೬). 'ಪಾನಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. ೫. (ಸಮಾ
ರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಫಲತಾಂಬೂಲ ನೀಡುವಾಗ ಕೊಡುವ) ಅಡಕೆ,
ವೀಳೆಯದೆಲೆಗಳ ಮಡಿಕೆ: ತಾಂಬೂಲ ಕೊಡಲು ವೀಳೆಯದೆಲೆ ತಂದು
ಪಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೬. ಜಮೀನಿನ ತುಂಡು,
ಸೀಳು: ಬೇಸಾಯದ ಪಟ್ಟಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಅವನದೇ (ಸನ್ನ. ೩).
೭. ವಂತಿಗೆ; ವರ್ಗಣೆ: ಗಣಿತೋತ್ಸವದ ಪಟ್ಟಿ ಕೂಡಿಸಲು ಹತ್ತು
ಜನ ಹೊರಟಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ೮. ಸಂಬಳ; ಪಗಾರ: (೪).
೯. ವಸ್ತುಗಳು, ವಿಷಯಗಳು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಯಾದಿ;
ತಪ್ಪಿ: ಜನರು ಮಾಡಿದ ಪಾಪ ಪುಣ್ಯಗಳನ್ನು ಈ ಚಕ್ರಗುಪ್ತರು ತಮ್ಮ
ಪಟ್ಟಿಗೆ ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಸನ್ನ. VI, ೨೪); ಸನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹೆಸರು
ಗಳನ್ನು ಬರೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಪಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ರಾಯರ ಕೈಲಿ ಬೀಲ
(ರಾಯಕ. ೬೧). ೧೦. ಗಾಯಗಳಿಗೆ ಸುತ್ತಿ ಕಟ್ಟುವ ಬಟ್ಟಿಯ
ಉದ್ದನೆಯ ತುಂಡು: ನಾನಾವನ್ನು ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಸಿ ಗಾಯ
ವನ್ನು ತೊಳೆದು ಪಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿದರು (ಯಾರಾಣ. ೧೬). ೧೧. ಕರ;
ಸುಂಕ; ತೆರಿಗೆ: "ಕರ . . . ಪಟ್ಟಿ, ವಂತಿಗೆ, ದಂಡ" (ಕಂಪು. ೮೧);
ಸೀಮೆ ಪ್ರದೇಗಳಲ್ಲಿ ವರಾಡ ಕಡ ವೆಚ್ಚಾ ನಂಜನೆ ಪಟ್ಟಿ ಲಂಚಾ . . .
ಮುಂತಾದ್ದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ (ಈಶವಂ. ೪೫-೨). 'ಮನೆಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ.
೧೨. ಕೊಡಬೇಕಾದ ಹಣವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ವಿವರವಾದ
ಚೀಟಿ: ಕಾಸು ತಪ್ಪಿದರೆ ಪಟ್ಟಿ ಬಡ್ತಿ ಕಾಸು ಬಿಡದೆ ಗಂಟುಕಟ್ಟಿ ದಾಸ
ನೆಂದರೆ ಬಿಡ ಗಟ್ಟಿ ನಮ್ಮ ಕೇಸಕ್ಕೆ ತಿಮ್ಮಪ್ಪ ಪಟ್ಟಿ (ಪುರಂದ. ೧-೬೬-೯);
ತಿಂಗಳ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿ ಬಂದಾಗ ನಿಮಗೆ ಹಣ ಕೊಡಲು ಕಷ್ಟವಾಗ
ಬಹುದು (ಅಹಸ್ತಾ. ೧೨೩). ೧೩. ಚಕ್ರದ ಹೊರಸುತ್ತ; ನೇಮಿ:
ಅದಕಾಗ ಕರಣ ಚಂದ್ರರೆ ಮೊಳೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಪಟ್ಟಿಯಾಯ್ತಾ ಚಕ್ರಮಂ
ರುದ್ರನು ಕರದೊಳಗೆ ಓದಿದಾ ಜಲಂಧರನ ಕಂಧರದ ಸರಸಕಡಲರಿದುಡು
(ಜಿಜ್ಞಾ. ೨೬-೪೦). ೧೪. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಸ್ವರಗತಿಯ
ವಿಶೇಷ (?) : ಕಾಳಸಿ ಬೈಸಿಕೆ ಪಟ್ಟಿ ಕಾಂಕಿ . . . ಕಳೆಯೆಂದಿನಂ

ಮೊದಲ ಬಾರಿ ಮೂರನೆಯ ವಾಸವುಂ (ಬೃ. ೫-೨). ಪಟ್ಟಿ : ೧೫. ದಾನ ಕೊಟ್ಟದಕ್ಕೆ ಬರೆಸಿದ ದಾಖಲೆ ; ದಾನಪತ್ರ : ಪೂರ್ವಮರ್ಯಾದೆ ಎಂದು ಕೊಟ್ಟ ಭರ್ತೃಶಾಸನ ಪಟ್ಟಿ (ಸೌ. ೧೫. 1X-II, ೪೩೩-೧೧ ; 1470). ಪಟ್ಟಿ : ೧. ಪಟ್ಟಿ ಬರಹ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಬೆನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಗಣ ತುರಗಗಳು ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಡುವುದು ಕೇಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ನೈತುಮವರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂ. ೨೨-೧೯). ೧೫. 'ಧರ್ಮ ಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. ೧೬. ರೇಷ್ಮೆ ; ಕೌಶೀಯ : "ಕೌಶೀಯಂ = ಪಟ್ಟಿ" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೯೩) ; ಭಕ್ತ ಸೌಮ್ಯನೆಂಬ ಭಕ್ತನೆಯ್ತು ಶೂದ್ರರೊಳಗೆ ಮೇಳವಾಗಿ ಕೀಟನಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿ ಪುಟ್ಟದಂತೆ ತಾನೊಳೆಯದೆ ಜಾತನಾಗಿ ಯೊಪ್ಪುತರನಾಗುವಂ (ಪಾಶ್ಯ. ೩-೬-೨). ೧೬. ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ ; ಪೀತಾಂಬರ : ಪ್ರಭುಗಳು . . . ಎಳೆಯ ಹಳದಿಬಣ್ಣದ ಪಟ್ಟನ್ನುಟ್ಟು ಮೇಲೆ ನೀರಿಯ ಕಟ್ಟಿವದಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಕಾಂ. ೩೪). ೧೭. ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೂದಲು ಉದುರಿ ಬೋಳಾಗಿರುವಿಕೆ : ಹಣೆಯ ಮೇಲಿಂದ ತಲೆಗೂದಲು ಉದುರಿ ಪಟ್ಟಾಗಿತ್ತು (ದೂ. ೧೪೧). 'ಪಟ್ಟಿದಲೆ' ಪರಾ. ಪಾಟಿ : ೧೬. ನೆಲನ ಸೋಂಕುವ ಪಾಟಿ ಪಾಪದ ರಥದೊಳು ಕೊಳಗಿದುನತಮುದದಿಂದ (ಕಂ. ೩೩-೬೧). ಹಟ್ಟಿ : ೧೬. 'ಹಟ್ಟಿಗಾಟ' ಪರಾ.

ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿ, ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿ = ೧. (ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಬಣ್ಣಗಳ) ಉದ್ದುದ್ದವಾದ ಪಟ್ಟಿ ; ಪಟ್ಟಿಪಟ್ಟಿ : ಬಣ್ಣವಿಂಚುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಕಾಲಮೇಳವಂತಿಹ ಸರಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿಗಳಿಂದ ಬೆರೆದಿರುವ ಕಪ್ಪಾದ ಕಾಂಡಪಟ್ಟವಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಸೌ. ೧೫. ೪೪೩-೧೨) ; ಅವರ ಮನೆಯ ಕಿಟಕಿಗಳಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವ ಪರದೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ (ರೂ. ೨). ೨. ಹೊರಮೈಯಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪಾದ ಗೆರೆಗಳಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಟ್ಟು : ರಸದಾಳಿ, ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಚೀಡೆಕಟ್ಟು ಒಡೆಗೆ ಅನೇಕ ತಳಕಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ತಂದಿರುತ್ತಾರೆ (ವ್ಯ. ೫೧). ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿಕಟ್ಟು, ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿಕಟ್ಟು = ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿ ೨ : ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿಕಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ಸಹಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂ. ೨) ; ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿಕಟ್ಟನ್ನು ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟು ಎಂದೂ ಕರೆಯುವರು (ರೂ. ೨). ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿಸೀರೆ = ಉದ್ದುದ್ದ ಗೆರೆಗಳಿರುವ ಸೀರೆ : ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿ ಸೀರೆ ದುನ್ನು ನೀಳವಾಗಿರುವವರು ಉಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಗಿಡ್ಡಾಗಿರುವವರು ಉಟ್ಟಿರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂ. ೨). ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡು = ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರೆದಿಡು ; ಯಾದಿ ತಯಾರಿಸು : ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಎಣಿಕೆ ಮಾಡಿ ತರುಣನು ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದನು (ಗೋ. ೨೨). ಅವನ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡಿ ಹೇಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ದೇ. ೨೯).

[< ಸಂ. ಪಟ್ಟಿ]

ಪಟ್ಟಿ, (ನಾ). ೧. ಮುಂದಲೆಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ. ೨. ಕೆಂಪುಲರಗಿನ ಮರ : "ಕ್ರಮೇಣ, ಪಟ್ಟಿಕಾಪ್ಪು, ಪಟ್ಟಿ, ಲಾಕ್ಷಾಪ್ರಸಾದನಃ - ೪ ಕೆಂಪುಲರಗಿನ ಗಿಡ, ಕೆಂಪುಜಾಲಾರಿ ಗಿಡ, ಪದಕದ ಮರವೆಂದು ಕೆಲವರನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೧).

[ಸಂ. ಪಟ್ಟಿ]

ಪಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ಪೀತ ; ಪಟ್ಟಿಕೆ ; ಆಸನ : ಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನನಂ ಕಂಡಜಾತಕತ್ರ ತನ್ನೊಡ ಸ್ಥಿತಿಶಿಲಾತಳದ ಪಟ್ಟಿ [ಸಾಂ. ೬೫] ಕದಿಂದ ಬಿಡು . . . ಸಾಷ್ಟಾಂಗವಾಗಿ ಪೂಜಿಸುವು (ಪಂ. ೬-೫೯ ಪ).

[ಸಂ. ಪಟ್ಟಿ]

ಪಟ್ಟಿಕಾಲೋಧ (ನಾ). ಕೆಂಪುಲರಗಿನ ಮರ : "ಪಟ್ಟಿ-ಪಟ್ಟಿಕಾ ಲೋಧ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಪಟ್ಟಿಕಾಪಿ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಸೇವಕ : ಕನ್ಯಾಪತಿ ಅಳನು ಆ ಸಗರಯನು ಮಿಡು ಪಟ್ಟಿಯ ಪಟ್ಟಿಕಾಪಿರುಂ ಅಯ್ಯಡೆ ಮಾಡಿ ಕಲ್ಲುಮಂ X X X (ಎ. 111, ಸಂಜನ. ೧೩೧-೧೯ ; 1077). [← ತಮಿ. ಪಟ್ಟಿಕ್ಕಾರ]

ಪಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಚೆನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಪಟ್ಟಿ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾರ : "ನೇವಳಂ ಪದಕ ಸರಪಳಿ ಪಟ್ಟಿಕಾದಿಗಳ್ ಗೈವೇಯುಮಕ್ಕು" (ಮಂ. ೧೦೦-೨೫). ೩. ಯಾದಿ ; ತಪ್ಪೆ ; ಪಟ್ಟಿ : ಪೆಸರ ಪಟ್ಟಿಕೆಯ ಸಾಲು ; ಹಗಿಗೆ ಹೊಕ್ಕುಗಳೆವುದು ಹೃದಯಮಂ ! (ಶ್ರೀ. ೫೫-೧೯೫). ೪. ಗಾಯಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿ ಕಟ್ಟುವ ಬಟ್ಟೆಯ ಪಟ್ಟಿ : ರಾಜಪುತ್ರನಿಗೂ ಮಂತ್ರಿಗಳಿಗೂ ಗಾಯಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಪಥ್ಯವಾದ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ಬೇಕಾದ ಹಾಗೆ ಉಪಚಾರ ಮಾಡಿದನು (ಕಂ. ೧೯೧). ೫. ಮುಂದಲೆಯ ಆಭರಣ. ೬. ಬಟ್ಟೆಯ ತುಂಡು. ೭. ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ. ೮. ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲು ಬಳಸುವ ಕಲ್ಲಿನ ಅಲಂಕಾರದ ಸಾಲುಪಟ್ಟಿ ; ಫಲಕ : ಅರ್ಧ ಕತ್ತಿದ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳು, ಕಂಭಗಳು, ಪಾಲಂಧ್ರಗಳು, ಬೋದಿಗಳು ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ದಿದ್ದಿದ್ದು ಪು (ಸಂ. ೬೪). ೯. ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಅಡ್ಡವಾಗಿ, ಮೇಲೂ ಕೆಳಗೂ ಜೋಡಿಸಿರುವ ಮರದ ಪಟ್ಟಿ. ೧೦. ಹಲಗೆ ; ಮಣಿ ; ಪೀತ : ಪಳಕಿನ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪೂಜಾರಿಯ ಸುಳಿಯಲ್ಲಿ ರತಿಯ ಕುಳ್ಳಿಂಸಿ ನಳಿನಾಕ್ಷಿಯೊಡತಿಯ ಕಾಪೆರಡುಮಾಂದಳರನು ಜಲದೊಳದ್ದಿದರು (ಮೋ. ೯-೪೧). ೧೧. ವೇದಿಕೆ ; ಜಗಲಿ : ಪಳಕಿನ ಪಟ್ಟಿಕೆ [ಪಾಂ. ೧] ನೀಲದ ನೆಲೆ ಕಟ್ಟು ಕುಲಿತದ ಕೂಟ ಪಟ್ಟಿಗಳ ಪಳಯಿಗೆ ಪದ್ಮರಾಗದ ಪಟ್ಟಿಶಾಲೆ ಕಟ್ಟೊಳಿಸಿದೊಡಾ ನಳಯ (ಕುರಾಂ. ೩-೯೩). ೧೨. ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡ ಜೌಕಾಕಾರದ ಕಾಗದ ಅಥವಾ ಕಾರ್ಡು : ನಮ್ಮ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಾಂತರ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಿವೆ (ರೂ. ೨).

[ಸಂ. ಪಟ್ಟಿಕಾ]

ಪಟ್ಟಿಗವಣಿ (ನಾ). ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ತಳವುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕವಣಿ : ತಾವರೆಯ ನೂಲ ನುಲಿಯುದಾರ್ ವನರುಹದಳದ ಪಟ್ಟಿಗವಣಿ ಯೊಳಧುಂ ತೀವುತೆ ನೈದಿಲ್ಲೊಗೈಯನಾ ವನಿತಾತತಿ ಶುಕಾಳಯಂ ದಿದದಿಡುಗುಂ (ವ್ಯ. ೪-೨೦). [ಪಟ್ಟಿ + ಕವಣಿ]

ಪಟ್ಟಿಗಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಹಟ್ಟಿ ಹಟ್ಟಿಗಳ ನಡುವೆ ನಡೆಯುವ ಕಾದಾಟ : ಸಾರಕರನನ್ನಜನದ ವೈರಮನೆಯೊಳು ಪ[ಪಾಂ. ೬] ಪಟ್ಟಿಗಾಳಿಗೆಮಂ. ಕಣ್ಣಾರೆ ನೀಕ್ಷಿತ ತೆವದಿಂದಾರುತ್ತಿರೆಯಿಸುತಮಿಂಪರಾ ದನುಜರ್ಕಳ (ಪಾಶ್ಯ. ೧೩-೬೪) ; ಪುಟ್ಟದ ನೀಡಿಯರಿಗೆಲ್ಲರಿಗೆ ಸರಿ ಪುಟ್ಟವುಡೊಡನೆ ರೋಗಗಳು ಪಟ್ಟಿಗಾಳಿಗೆದವರಂದದಿ ಕದಿದರ ಮುಟ್ಟಿ ಮೂದಲಿಸಿ ಕಾಡುವರು (ಪರ್ವ. ೪-೧೦೩). [ಪಟ್ಟಿ + ಗಾಳಿಗೆ]

ಪಟ್ಟಿಗೆ, ಹಟ್ಟಿಗೆ, ಹಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ : ಜೋಗಿಯ ಕೊರಲೊಳ ಕರವಿಂಬಾಗಿ ದುರ್ದು ಪೊಳೆನ ಪೊನ್ನ ಪಟ್ಟಿಗೆ (ರೇ. ೪-೬೨) ; ಪುಟ್ಟಿಯಂ ಮಣಿ ಸರಮಂ ಪಟ್ಟಿಗೆಯಂ ರಕ್ಷೆಯಂ ಪವಿತ್ರಾದಿಗಳಂ ಕಟ್ಟಿ ಕೊರಲೊಳ ವಿರಾಜಿಸೆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಪಟ್ಟಿನಂ ಲಲಾಟಪಟ್ಟಾಂತರದೊಳ (ಅಶ್ವ. ೪-೧೬). ೨. ಡಾಬು ; ನಡುಪಟ್ಟಿ : ಪಟ್ಟಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತಮೆಂದಿವು ಮನಂಗೊಳಿ ಮನ್ನಹಚ್ಚವೊಗೀಕೆಗಳಿ ವಿನೋದದಾಳೆಗಳೆನೊ ಮೊದತ್ತು ವಿಳಾಸಿನೀಚನಂ (ಅದಿ. ೧೨-೧೨) ; ಪೊಸ ದಿಳುಲಂ ಬಿಡಂಗ ಮರ್ದ ಪ[ಪಾಂ. ೬] ಪಟ್ಟಿಗೆ ಪೊನ್ನೊಡೆ ಸೇವಮಾಲೆ ಎಣ್ಣ ಸರಮುದಾತ್ತ ಹಸ್ತಕಟಕಂ . . . ತಮಗೊಪ್ಪೆ (ವರ್ವ. ೪-೯೩) ; ಮೇರುಮಹೀ ಧರಗೆ ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತದ ಪಟ್ಟಿಗೆಯಂತಿರೆ . . . ಎನಿದಿವು ಮೇಖಲೆ

ಕೂಡೆ ಸಾಲ್ಕುವಿಸ್ತಾರನುನಾಳ್ವ ಪತ್ಯಕದಧಿತ್ಯಕದಂತರದಂತರಾಳದಾ (ಅನಂಪು. ೫-೪೫); ಮೂಗುತಿ ಸಂಗಿ ಸಲೆ ಭುಜಕೀರ್ತಿ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಥಳಥಳ ಸುವ ಕೊರಳೊಳು ತ್ರಿವಳೆ ಸ್ವಾಪಳೆ ತಾಯಿತು . . . ತೂಗಲು (ವಿವಾಹ. ೬೧-೨). ೩. ಪರಿಧಿ; ಸುತ್ತುಗೆರೆ: 'ನೆತ್ತಿವಟ್ಟಿಗೆ' ಪರಾ. ೪. ಬೇಟೆಗಾರರು ಮುಂಗೈಗೆ ಕಟ್ಟುವ ತೊಗಲಿನ ಪಟ್ಟಿ; ಗೋಧ; ಕೈಪೊಡೆ: ತೊಗಲಿನಂತೆ ಪಗೆವನ ತಲೆಯಂತೆ ತೊಂಡು ಪಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನೆ ಪಗೆವನ ಹಸ್ತವಂತೆ ಕಟ್ಟಿ ಮೆಚುವರುಂ (ಎಕ. VII, ೩೫೦. ೧೧೪-೫೬; 1054); ಓದಿದ ಕರ್ಕಂಬುವನುಕೆವತ್ತ ಪುಲಿದೊಲ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಯುಮೊಟ್ಟಿದ ಚುಚ್ಚುಂ ಕಟ್ಟಿದ ತೊಂಗಲುಂ ಬೆರಸು . . . ಇದಿರ್ಚಿ ನಂದ ಬಿಲ್ಲದೆಯ ಪೊಗೆ ಪಡೆನಾಯಕನಾಗಿ (ಪರ್ವಮಾ. ೪-೪೨ ಪ). ೫. - ಪಟ್ಟಿಕೆ: 'ಪಡಿವಟ್ಟಿಗೆ' ಪರಾ. ಹಟ್ಟಿಕೆ: ೧. "ಹಟ್ಟಿಕೆ - ಪಟ್ಟಿಕಾ = ಪಟ್ಟಿಗೆ (ತಪ್ಪುಕೋ. ೪೮); ಪಟ್ಟಿಕಾ - ಹಟ್ಟಿಕೆ (ಶಮದ. ೨೫೮ ಪ್ರಯೋಗ), ಹಟ್ಟಿಗೈ: ೧. ಕತ್ತಂಕಂಪು ಕೈಸುರಿಗೆ ಹೊಂನೊಣೆ ಹಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಣ ಗಗ್ಗರೆಂ ಮುತ್ತಿನ ದಂಡೆ . . . ಮೆಯುವೆತ್ತಿರೆ (ಎಕ. V, ೮೮೫. ೮೮-೧; 1184); ಪಟ್ಟಿಕೆ, ಹಟ್ಟಿಗೆ (ಶಬ್ದಾ. ೧೪೫ ಪ್ರಯೋಗ).

[<ಸಂ. ಪಟ್ಟಿ]

ಪಟ್ಟಿನಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬತ್ತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮೂಲನೂರ ಪಟ್ಟಿನಿ ಗುರವಡಿ ಗಳ ಶಿಷ್ಯರ್ ಉಗ್ರಸೇನ ಗುರವಡಿಗಳ ಒನ್ನೊ ತಿಜ್ಜರ್ ಸನ್ಯಾಸನಂ ನೋನ್ನು ಮುದಿಟ್ಟಿದಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೫-೧; ಸು. 700). [?]

ಪಟ್ಟಿಪೊಂಬುಚ್ಚು 'ಪಟ್ಟಿಪೊಂಬುಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಪೊಂಬುಟ್ಟು, ಪಟ್ಟಿಪೊಂಬುಚ್ಚು, ಪಟ್ಟಿಹೊಂಬುಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ೧೨ ಈಗಿನ ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಗರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹುಂಚೆ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದ ಹಳೆಯ ಹೆಸರು: ಪಟ್ಟಿ ಪೊಂಬುಟ್ಟು ಪುರವರೇಶ್ವರಂ ಪದ್ಮಾವತಿಲಬ್ಧ ಪರಪ್ರಸಾದಂ... ಶ್ರೀಮತ್ ವೀರಸಾನ್ನರದೇವರ್ (ಮೈಸೂ. ೧೯೬೧. ೬೪-೯; 1053 ?). ಪಟ್ಟಿ ಪೊಂಬುಚ್ಚು: ಪಟ್ಟಿಪೊಂಬುಚ್ಚು ಪುರನರಾಧೀಶ್ವರ . . . ಶ್ರೀಮನ್ಮ ಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರಂ ವೀರಸಾನ್ನರದೇವರ ವಿಜಯರಾಜ್ಯಂ (ಎಕ. VII, ೩೨೫. ೧೧೬-೫; 1173). ಪಟ್ಟಿಹೊಂಬುಟ್ಟು: ಪಟ್ಟಿಹೊಂಬುಟ್ಟು ಪುರವರೇಶ್ವರ . . . ಶ್ರೀಮದ್ವಿಲದೇವ (ಎಕ. VII, ೩೫೦. ೫೬-೫; 1027). 'ಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. [ಪಟ್ಟಿ + ಪೊಂಬುಟ್ಟು]

ಪಟ್ಟಿಬದ 'ಪಟ್ಟಿಬದ್ಧ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಬಳಿ (ನಾ). ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚಪ್ಪಟೆಯಾಗಿರುವಂತೆ ತಟ್ಟಿ ಮಾಡಿರುವ ಬಳಿ: ಪಟ್ಟಿಬಳಿ ಧರಿಸುವುದು ಈಚೆಗೆ ಫಾಷನ್ನು ಆಗಿದೆ (೮೫೨). [ಪಟ್ಟಿ + ಬಳಿ]

ಪಟ್ಟಿರ್ 'ಪಡು' ಪರಾ.

ಪಟ್ಟಿರಿಸು 'ಪಡು' ಪರಾ.

ಪಟ್ಟಿಲ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಳುಗಿದ್ದು ಅನಂತರ ಒಂದು ಬೆಳೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಕೊಡುವ ಗಡ್ಡೆ(?); ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಿಂತು ಬಾಳಿಕೆಯು ಪಟ್ಟಿಲ ಬಿದ ಕಾರು ಬಿಡು ಬಳ್ಳಿ ೩೦೮ದಲು ಮು ೬೧ ಮಕ್ಕಿ ಕಲ್ಲಿ ಮರು ಮು ೬ ಬೆಟ್ಟು ಮು ೫[೬] ಆ[೦]ನ್ನು ಮುಡಿ ತಾಡೆ ಮು ೧೨೦ ಆಕ್ಕಾ[ರ]ದಲು ಮೂಡೆ ನೂರೆಯತ್ತನ ನೇಲು ಬಾಳಿ . . . ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ತಪ್ಪದೆ ನಡಸಿ ಬರುವ ನೆಂದು ಕಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟಿವು (ಸಾಹಿ. IX-II, ೪೬೦-೧೬; 1465). [?]

ಪಟ್ಟಿವೀಳು (ನಾ). ತಾಂಬೂಲದ ವೀಡ, - ಬೀಡ; ಪಾನ್‌ಪಟ್ಟಿ: ಪಟ್ಟಿವೀಳುಕ್ಕಂತ ಹೋಗಿ ಕುಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ (ಗಾಡ); ಪಟ್ಟಿವೀಳು ವಾದರಿ ಭಟ್ಟರಿಗಾಗದೆ ? (ಗಾಡ). [ಪಟ್ಟಿ + ವೀಳು (<ವೀಳು)]

ಪಟ್ಟಿಶ(ನಾ). ಬಹಳ ಹರಿತವಾದ ಮೊಳೆಯುಳ್ಳ ಬರ್ಚೆ, - ಈಟಿ: ಬಾಧಿಸುವ ಮುದ್ದರೆ ಮುಸುಂಡಿ ಪಟ್ಟಿಶ ಶೂಲ . . . ಪರಶು ಮುಸುಲಂ ಗಳಿಂದಾ ಧರಾನಾಥನಂ ಬಳಸಿ ನಾನಾ ಪರಿಯ ಮಳೆಗರೆವುತಾರ್ಪಟಿಯೊಳು (ವಂಶಾಂ. ೬-೧೧-೧೧); ಥಟ್ಟನೆ ಪಟ್ಟಿಶವ ಕೊಂಡು ಸಚ್ಚರಿತನಾದ ಪದ್ಮದನನಂ ಪೊಯ್ಯಲ್ (ಮಲ್ಲಾಂ. ೬-೬೧). [ಸಂ.]

ಪಟ್ಟಿಶಕ (ನಾ). - ಪಟ್ಟಿಶ: 'ಯುಪ್ಪಿ: ಪಟ್ಟಿಶಕ: . . . ಚಕ್ರಂ - ಇವು ಮೊದಲಾಗುವು ಕೆಯ್ಯುಗಳ ಭೇದಂಗಳ' (ಹಲಾಯು. ೬೮-೬೨೨). [ಸಂ.]

ಪಟ್ಟಿಸ್ಸ, ಪಟ್ಟಿಸ್ಸ, ಪಟ್ಟಿಸು (ನಾ). ಮಲ್ಲಗಾಳಗದ ಒಂದು ನರಶೆ; ಕುಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಟ್ಟಿಸು: ಪಟ್ಟಿಸವೆಂಬ ದಿನ್ನಣೆ ಕೃಷ್ಣಂ ಗೆಲ್ಲು ಪಿಂಗಾಲ್ಪಣಂ ಪಿಡಿವಾರ್ಧತ್ತಿ ನಿಶಾಟಿನಂ ತಿರಿಪೆ (ಜಗದಿ. ೬-೬೯); ಡೊಕ್ಕರೆ ಚಡಿಕೆ ತುಳಾಡಿ ಪೊಟ್ಟಿಮುಡುಹಂ ಮುಹಡಂ ದಣುವಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟಿಸಂ ಎಂದು ಮಲ್ಲಮಾತಂ ಮಾಡಿ ಪೊಡೆನಟ್ಟಿ ಕುಳ್ಳಿದ್ ಜಗಜಟ್ಟಿ ಗಳ ಗೊಂದಣಂ (ಅನಂಪು. ೨-೨೬); ಪಟ್ಟಿಸದಿಂದಂ ಪ್ರತಿಮಲ್ಲನಂ ಕೆಡದುನೆಂ (ಬಾಧಪು. ೧೬-೧೯); ಡೊಕ್ಕರೆ ಬಾಹುಸೀಸಕ ಪಟ್ಟಿಸ ಮೊದಲಿಕ್ಕಿ ದಿನ್ನಣಿ ದೆಣಗಿದರು (ಸೂಬಸೋ. ೬-೪೨); ಹರಿ ಚಾಣೂರ ನೊಡನಗ್ಗೊಳಿ ಕಾದುತೆ ಪಟ್ಟಿಸದ ಸಂಚಳತೆಯಲಿ ಕಾಲ್ಪಿದಿದು ಕೆಡಹಿದ ನಂತರಾಳದಲಿ (ಅಕ್ಕಾಚ. ೬-೬೮). ಪಟ್ಟಿಸ್ಸ: ಪಿನ್ನಲೆಯಿಂದೊಡವಿ ಬಂದು ಡೊಕ್ಕರವಾಯ್ದು ಪಟ್ಟಿಸ ನಾಗಬಂಧಾದಿ ಬಂಧಗಳಿಂದ . . . ಪೋರುತಿಪ್ಪಾಡಿ (ಕಗವಿ. ೬೯ ವಿಷ್ಣು ಪೂರಾಣಂ); ಪದಿನಾಜುಸಾಸಿರಾಳ್ಳಳ ಕೆಯ್ಯೋಳೆಬ್ಬ ಕುಂತಂಗಳಂ ಜಂತೆಗಳಂ . . . ಪ್ರಾಸ ಪಟ್ಟಿಸಂಗಳಂ . . . ಪಾಸುವಲಗೆಗಳಂ ಅಳವಡಿಸಿ (ಚಕ್ರಂ. ೫೪-೧೫). ಪಟ್ಟಿಸು: ಸಂದ ಕೊಕ್ಕನ ಗುಂಡು ಗೋಣೆಯು ವಿಂದೆಪಟ್ಟಿಸು ಚೇಣಪಟ್ಟಿಸುವೆಂದಿನಿಪ ವಿಂದಾಣದಲಿ ಕಾದಿದರು ಜಟ್ಟಿಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೨-೭೨).

[ದೇ. ೩ ತೆಲು. ಪಟ್ಟಿಸ, ಪಟ್ಟಿಸ]

ಪಟ್ಟಿಸ್ಸ (ನಾ). - ಪಟ್ಟಿಶ: ಅತಿ ಪರಶು ಪಟ್ಟಿಸ ಮುಸುಂಡಿ ಪ್ರಸರ ಧಾರಾಪಾತದಲಿ ಮೈ ಬಸಿಯ ರಕುತದ ಸಾರ ಸಾಲಿಡೆ ಬಲದೊಳೊಳ ಹೊಕ್ಕ (ಕುನ್ಯಾದೊ. ೧೫-೬೬); ಇಟ್ಟಿಯಿಂದಿಜಾ ಶೂಲದಿಂದಿಡು ಮೆಟ್ಟಿ ಮುಂದೈತಪ್ಪ ಕಪಿಗಳ ಪಟ್ಟಿಸದಲಿಡು (ಕಾಂ. ೩೨-೨೨); ಅಯುಧಾವಳಿಗಡ್ಡವು . . . ಸುರಿಗೆ ಕರಾಚೊರಿ ಕಡಿಕಲೆ ಪಟ್ಟಿಸ ಪರಶು ಕೊಡಲಿ ಶಕ್ತಿ ಡಾಣೆ (ಭರಣ. ೨೦-೧೩೪). [ಸಂ.]

ಪಟ್ಟಿಸಭಂಡಾರ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರಗಳ ಭಂಡಾರ: ಎನ್ನ ಮಾಡ ಮೆನ್ನ ಪೊಬಲ್ . . . ಸುನರ್ವಭಂಡಾರಂ ಪಟ್ಟಿಸಭಂಡಾರಮಂದಿವ ಟೋಳ್ ಮೋಹಿಸಿದ ಬುದ್ಧಿಯನೊಡೆಯನಾಗಿಯಾಕೆಧ್ಯಾನದಿಂ ಸತ್ತು (ಪದ್ಯಾಂ. ೧೪೦-೨೨); ರತ್ನತ್ರಯದ ಬಂಡಾರಮಂ ತೆಜವಂತೆ ಪಟ್ಟಿಸಭಂಡಾರ X X X ಸಮ್ಯಗ್ವ್ರತಂಗಳುವುಂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಂತೆ ವಿಚಕ್ರ ವಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೮೬ ಪ); ಸಾರಂ ಸಮಸ್ತ ವಸುಧಾಧಾರಂ ಚಾಳುಕ್ಕಚಕ್ರಗಜಯನಿಧಿಭಂಡಾರದ ಮನೆ ಪಟ್ಟಿಸ ಭಂಡಾರಮಿದೇಸುವುದು ಲೊಕ್ಕಿಗುಂಡಿಗ್ರಾಮಂ (ಎಇ. XV, ೩೫೫-೬೪; 1098); ಪಣಿಗ್ವಂಶಜರ್ಕಳಂ . . . ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಯೋಗ್ಯಮಪ್ಪ ಪಟ್ಟಿಸ ಭಂಡಾರಮಂ ಕೊಂಡು ಮಗುಬ್ಬು ಬಪ್ಪಾಗಳ್ (ಬಂಪು. ೧೧-೫೦ ಪ).

[ಪಟ್ಟಿಸ್ಸ (IP < ಸಂ. ಪಟ್ಟಿ ವಾಸಸ್) + ಭಂಡಾರ]

ಪಟ್ಟಿಹಾಕು (ಕ್ರ). ೧. ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡು; ಯಾದಿ ತಯಾರಿಸು: ಬರಿಯ ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನೇ ಪಟ್ಟಿಹಾಕುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಹೊರಟವರು ಕೂಡ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಸ್ಥಾನವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯದಂತಾಯಿತು (ಭಾಷ್ಯಾಂ. ೯). ೨. ಸಾರ್ವಜನಿಕಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ತಲಾ ಇಷ್ಟೆಂದು

ನಿಗದಿ ಮಾಡಿದ ಹಣವನ್ನು ಕೊಡು ; ವರ್ಗಣೆ ಕೊಡು ; ಚಂದಾ ಕೊಡು : ಜನರು ಪಟ್ಟಿ ಹಾಕಿ ಹಣ ಕೊಡಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು ಈ ಕುಟುಂಬದ ಚರಿತಾರ್ಥಕ್ಕೆ (ಸೇನಾಪ. ೨).

[ಪಟ್ಟಿ_೨ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು)]

ಪಟ್ಟಿ ಹೊಂಬುಟ್ಟು 'ಪಟ್ಟಿಪೊಂಬುಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ ಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸಸಿಗಳ ಸಾಲುಗಳ ಎರಡು ಮಗ್ಗುಲುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಯುವಂತೆ ಕುಂಟೆ ಹೊಡೆ; ಎಡೆಕುಂಟೆ ಹೊಡೆ: ಹೋಳ ಪಟ್ಟಿ ಹೊಡೆಯಲು ಬಂತು (ರೂಢಿ).

[ಪಟ್ಟಿ_೧ + ಹೊಡೆ (< ಪೊಡೆ)]

ಪಟ್ಟಿ_೧ 'ಪಡು' ಪರಾ.

ಪಟ್ಟಿ_೨ (ನಾ). ೧. ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಹಿಡಿತ; ಬಿಗಿತ : ಪಕ್ಷಿಯ ನುಡಿಗೆ ದಮಯಂತಿಯು ಅಶ್ವಯುಜಂಪಟ್ಟು ಪಕ್ಷಿಯ ಮುದ್ದಾಡಿ ತಾನು ಹಿಡಿದಂತಾ ಪಟ್ಟಿ ಬಿಟ್ಟು ತೊಡೆಯ ಮೇಲೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಯೇನೆನುತಿರ್ವಾಳು (ಯಜು. ೨೩); "ಅಪ್ಪಿಪ್ಪು ಹಣವಲ್ಲ ನನಗೆ ಬೇಕಾಗಿರೋದು . . . ಇನ್ನೊಂದಷ್ಟು ಖರ್ಚಿನ ಬಾಬಿತ್ತು" — ಪ್ರಾಣೀಶಾಖಾರ್ಯರು ಅವನ ಪಟ್ಟಿನಿಂದ ಪಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ ಎಂದರು (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೧೨೫); ಗ್ರೀಕ್ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಾ ದರೋ ಬಾಹ್ಯರೂಪ ಮುಖ್ಯ; ನಮ್ಮ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಂತೆ ಅವು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲ (ಭಾರತ. ೫೧೮). ೨. ಚಲ; ನಿರ್ಧಾರ : ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಇಳಿಮಾಸೆ ಹಿಡಿದ ಪಟ್ಟನ್ನು ಬಿಡದ ಒಡೆಯತನಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದ್ದವು (ರೂಪಸ. ೩). ೩. ಹೆಣೆ; ನೋಡುತ್ತನ : ಯಾರು ಎಷ್ಟು ಬುದ್ಧಿವಾದ ಹೇಳಿದರೂ ಅವಳು ತನ್ನ ಪಟ್ಟನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೪. ನೋವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಗಾಯ, ಊತ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಮೇಲೆ ಲೇಪಿಸುವ ಔಷಧಿದ್ರವ್ಯ : ಕೆಲವು ಪ್ರತಿವೀರರು . . . ಬಾಣಗಳಿಂದ ಜರ್ಮರಾಕ ಗಾತ್ರರಾಗಿ ಅರ್ತಿಯನ್ನು ಪಟ್ಟು ಮಾಡತಕ್ಕಂಥಾದ್ದಿಲ್ಲದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದರು (ಕೃಷ್ಣಾಭೀ. ೧೫). ೫. ಹೊಂದಾಣಿಕೆ; ಸುಸಂಬಂಧ : ನತ್ತಿ ಮಾತಾಡುವವನ ಮಾತು ಸುತ್ತಿ ತೊಳಲಿದರೆ ಪಟ್ಟು ಅದೀತೇ ? (ಗಾಡ). ೬. ನಿಶ್ಚಿತವಾದುದು; ಖಾತ್ರಿ; ಸ್ಪಷ್ಟ. ೭. ಚರ್ಮ ಮರಗಟ್ಟಿ ದಪ್ಪವಾಗುವಿಕೆ; ದಡ್ಡುಗಟ್ಟುವಿಕೆ; ಜಡ್ಡುಗಟ್ಟುವಿಕೆ : 'ಪಟ್ಟುಗಟ್ಟು' ಪರಾ. ೮. ಖಡ್ಗಯುದ್ಧ ಹಾಗೂ ಮಲ್ಲಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿಯ ವರಸೆ, — ಹಿಡಿತ, — ಪೇಜು : ಪಟ್ಟುವ ತಡೆವಣಿ ವಸಿಯಂ ಮುಟ್ಟುವ ಮನೆಗೆಯ್ಯ . . . ಬಹುವಿಧ ಭಣಿತೆಯ ಪಟ್ಟಿಗಳೋರಣೆ ಸೆಳವೆದರೆ ದಿನ್ನಣಿದಿ (ಕಳಸ್ಯ. ೩-೪೦); ಈ ಇಷ್ಟು ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಗರದಿಯಲ್ಲಿ ಜಟ್ಟಿ ತನ್ನ ಪಟ್ಟುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತೋರಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ? (ಸಮಾಲೋ. ೧೭೫); ಇಬ್ಬರೂ ಸಮರ್ಥರಾದ ಜಟ್ಟಿಗಳು. ಯಾರೂ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕರು (೦೨೫೦. ೨೩); ಜಟ್ಟಿ ಬಿದ್ದರೂ ಅದೊಂದು ಪಟ್ಟು (ಗಾಡ). ೯. ಬಣ; ಪಂಗಡ; ಪಕ್ಷ : ಪಟ್ಟುಶಬ್ದ. ಪಕ್ಷವಚನ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). 'ಗೌಡಪಟ್ಟು', 'ಪಟ್ಟುಕ' ಪರಾ. ೧೦. ಮೆಚ್ಚು; ಮೆಚ್ಚಿಕೆ : ಪಟ್ಟಿನಂ ತೊಟ್ಟು ತೊಡಸಂ ಕಮ್ಮರೆಯುಣಿಟ್ಟು ಒಟ್ಟಿನಂ ಪೆಣ್ಣಳೆಯಾಯ್ತು (ಕಾಲೂರ. ೧೫೦-೩೨೮). ೧೧. (ಕರಾ) ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು. ೧೨. [ಸಂಗೀತ] ಆಯಾಯ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಹೊರಡಿಸಲು ಕೊಳಲಿನಲ್ಲಿ ರಂಧ್ರಗಳನ್ನು ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಕಾಲುಭಾಗ, ಅರ್ಧಭಾಗ, ಮುಕ್ಕಾಲುಭಾಗ ಅಥವಾ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ. ೧೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲೇಪನದ್ರವ್ಯ (?) : ನಿಂದು ದಳಿಂಬುನುಟ್ಟುಂ ಚಂದನಮಂ ಪೂಸಿ ನೆರೆಯ ಪಟ್ಟಿನ ಬೊಟ್ಟಿಟ್ಟುಂ

ನವಕುಸುಮದಾಕೃತದಿಂದಂ ಬಾಸಿಂಗಮ ನಿಖರಿ ಕಟ್ಟಿದ ಬುಕಂ (ಜಟ್ಟು. ೯-೨೫).

ಪಟ್ಟಾಗಿ = ೧. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ; ದೃಢಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಕೂಡಿ : ಇಬ್ಬರೂ ಪಟ್ಟಾಗಿ ಕುಳಿತು ಲೆಕ್ಕ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು (ಅಲಹೂ. ೭೭); ಆ ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಕೆರೆಯ ಮುಂಗಟ್ಟನ್ನು ಅಗೆದಗೆದ (ಕಥಾಮಂ. iv, ೮). ೨. ಎಡೆಬಿಡದೆ; ಒಂದೇ ಸಮನೆ : ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಜ್ವರ ಪಟ್ಟಾಗಿ ಮಲಗಿಸಿತು (ಅಲಹೂ. ೧೫೪). ೩. ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ; ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಗಡದ್ದಾಗಿ : ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಡುಗೆ ಮಾಡಿ ಪಟ್ಟಾಗಿ ಹೊಡೆದರು (ಪ್ರವಾಹ. 11, ೨೧೭); ಪಟ್ಟಾಗಿ ಅವಲಕ್ಕಿ ಮೊಸರು ತಿಂದ ವೆಂಕಮ್ಮ . . . ಮಲಗಿದರು (ಪಕ್ಷಸ. ೨೩೨). ಪಟ್ಟಾಗು = ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ ತಿಳಿ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗು; ಖಾತ್ರಿಯಾಗು : ಈಗ್ಗೆ ನಿನಗೆ ಸೀತಾರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪುಟ್ಟು ಪಟ್ಟಾದುದೇ ? (ಅದ್ವೈತ. ೩೨-೪). ಪಟ್ಟಿನಾಟ = ಇಸ್ಪೀಟಾಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಇಸ್ಪೀಟಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಆಟ ಆಡುವಿರಿ ? ಪರೇಲೋ ? ಪಟ್ಟಿನಾಟವೋ ? (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪಟ್ಟು; ತುಳು. ಪಟ್ಟು; ತೆಲು. ಪಟ್ಟು]

ಪಟ್ಟಿ_೩ (ನಾ). ೧. ಸಲ; ಸರದಿ; ಬಾರಿ : ಈ ವಸಂತಕಂ ಪಲವುಂ ಪಟ್ಟಿರಿದ ಭೈರೂಪದ ಪಳೆಕುಂಬಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಯು ಮರ್ಚರವೇಬ್ಬುಂ (ಚಳವಿ. ೩-೨೩೫ ವ); ಕೆಲವರಿಗೆ ಒಂದೇ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ಉಜ್ಜಿಯಿನೇ ಪಟ್ಟಿಣವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಇಷ್ಟ (ಹುಟ್ಟು. ೧೪೭). ೨. ಪಾಲು; ಮಡಿ : ಕಾಯಿಲೆಯ ನಷ್ಟ ಕೊಡಗಿದ ಲಾಭ ಮೂರು ಪಟ್ಟಿ (ನಿಲಮು. ೮೩-೧೪); ಬೀಜದ ಹತ್ತು ಪಟ್ಟು ಬೆಳೆಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ (ಕೃಷ್ಣಪ್ರ. ೭೨); ಸೂರ್ಯಗೋಲವು ಪೃಥ್ವಿಗಿಂತ ಸುಮಾರು ೧೭ ಲಕ್ಷ ಪಟ್ಟು ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುವುದು (ಮುಂಬಯ. ೩-೫೯). 'ದುಪ್ಪಟ್ಟು' ಪರಾ.

ಪಟ್ಟಿ_೪ (ನಾ). ೧. ಊರು; ಹಳ್ಳಿ : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಾಜಒಡೆಯರು ಹರವು ಮುಂತಾದ ಪಟ್ಟುಗಳ ಪಾಳೆಯಗಾರರನ್ನು ಕಳನಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದು ಆ 'ಶೃಂಗಾರಪಾರ' ಎಂಬ ದಿರುದನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದರು (ಬೆಟ್ಟ. ೨೪-೧೧). 'ಪಾಳೆಯಪಟ್ಟು' ಪರಾ. ೨. ನೆಲೆ; ಸ್ಥಳ; ಸ್ಥಾನ : ಕಟ್ಟಿ ತಿನ್ನೇನಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವು ಹುಟ್ಟಿತ್ತಿನೀಯಳೆಯು ನನಗಿಹ ಪಟ್ಟು ತೋರುವು ದಿಲ್ಲ (ಜನಭಾ. ೩೪-೪೭). 'ಪಟ್ಟುಟಾ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪಟ್ಟು]

ಪಟ್ಟಿ_೫ 'ಪಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ_೬ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಒಲಿಯುವವನು; ಪಕ್ಷಪಾತ ಮಾಡುವವನು : ಪಟ್ಟಿ_೬ — ಪಟ್ಟುಶಬ್ದ. ಪಕ್ಷವಚನ. ತತ್ಪರ್ವನ್ ಪಕ್ಷಪಾತೀತಿ ಯಾವತ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[ಪಟ್ಟಿ_೨ + -ಕ್ರ]

ಪಟ್ಟಿ_೭ ಕಂಥೆ 'ಪಟ್ಟುಗಂಥೆ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ_೮ ಕಾಣ, ಹಟ್ಟಿಗಾಣ, (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರವನ್ನು ನೇಯುವವನು; ಪಟ್ಟಿಗಾರ : ಅಸುರದೊಳಿಂದ್ರಪಾಲದ ಕೂಸುಗಳಂ ಕಂಸ ನೊಗೆದನಹಯೋಳ್ತನೂಸನೆ ದೆಸೆದೆಗೆ ಕೆಂಪಿನ ಪಾಸಂ ಓದೊಗಿವ ಪಟ್ಟುಕಾ[ಪಾಣಂ, ಟ್ಟಿಗಾ]ಜನ ತೊಡಿದ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೩೧). ಹಟ್ಟಿಗಾಣ : ಹಟ್ಟಿಗಾಣರ ಅಟ್ಟಿತ್ರಸರ, ಸೂತ್ರಪ್ರವೇಷನ (ಪಾಚರಾ. ೬).

[ಪಟ್ಟಿ_೫ (< ಪಟ್ಟಿ_೨) + -ಕಾಣ]

ಪಟ್ಟಿ_೯ ಗಂಥೆ, ಪಟ್ಟಿ_{೧೦} ಕಂಥೆ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ಹೊದೆಯುವ ವಸ್ತ್ರ : ಒರ್ವಂ ವೀರಮಾಹೇಶ ಚಿನ್ನದಿಂ ಸನೆದ ಕಂಥೆಯು ಧರಿಸಲವರ ಕರವನಜ ಸಂಭವರು ಚಿನ್ನದ ಕಂಥೆಯಂಕವೆಂಬರು . . . ಪಟ್ಟಿಗಂಥೆಯಂ

ಧರಿಸಿದಯ್ಯನ ಶಿಷ್ಯರಾ ಪಟ್ಟುಗಂಥೆ ಮಗಂ (ಗುರುಚಾ. ೩-೨೦).
ಪಟ್ಟುಕಂಥೆ : ಲಿಂಗಣಾಯಗಂ ಪುರಂಗಳ ಕೊಟ್ಟು ಚೆಲ್ವಿನ
ಕೊಡಂಗಳ ನೀವುತಂ ಪಟ್ಟುಕಂಥೆಯನಿತ್ತು (ಲಿಂಗಪು. ೩೬-೨೩).

[ಪಟ್ಟು_೨ (< ಪಟ್ಟು_೨) + ಕಂಥೆ]

ಪಟ್ಟುಗಟ್ಟು (ಕ್ರ). ದಡ್ಡು ಗಟ್ಟು ; ಜಡ್ಡು ಗಟ್ಟು : (೪).

[ಪಟ್ಟು_೨ + ಕಟ್ಟು_೧]

ಪಟ್ಟುಡೆ (ನಾ). ಪಟ್ಟೆವಸ್ತ್ರ ; ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ : ಗಟ್ಟುಮಗುಟ್ಟುವ
ಗಟ್ಟುವಲ್ಲಿಯರ ಪಟ್ಟುಡೆಯೊಳ್ ಕಟ್ಟುವಡೆದುಂ . . . ಪಟ್ಟುಮಾಣಲಂ
ಮೈದೋಜಲ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨-೨೦). [ಪಟ್ಟು_೨ (< ಪಟ್ಟು_೨) + ಉಡೆ_೨]

ಪಟ್ಟುದಲೆ (ನಾ). ಕೂದಲು ಉದುರಿ ಬೋಳಾಗಿರುವ ತಲೆ ;
ಬೋಳುದಲೆ : ಅನಂತವ ಸುಟ್ಟು ಕರಿ ಮಾಡಿ ಎಣ್ಣೆಯಿಂದಲಾದರೂ
ಜೇನುಕುಪ್ಪದಿಂದಲಾದರೂ ನೆಲಗುಳ್ಳದ ಹಣ್ಣಿನ ರಸದಿಂದಲಾದರೂ
ಅರೆದು ಲೇಪನಂ ಮಾಡಿಸಲು ಹೇನೆ ಕೆರೆ, ಪಟ್ಟುದಲೆ ಎಂಬ ರೋಗಂಗಳು
ಶಮನವಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. 11, ೧೪೬). [ಪಟ್ಟು_೨ (< ಪಟ್ಟು_೨) + ತಲೆ_೧]

ಪಟ್ಟುನೂಲು (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ದಾರ : ಕಾಷ್ಠದಲ್ಲಿ ಬೊಂಬೆಯ
ಮಾಡಿ ಪಟ್ಟುನೂಲ ಸೂತ್ರವ ಹೂಡಿ ತೆರೆಯ ಮಹಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂದು
ಸೂತ್ರಕನು ಕುಡಿಸಿದ ಕುಣಿಯುತಿರ್ಪುದಲ್ಲದೆ ಆ ಅಚೇತನಬೊಂಬೆ ತನ್ನ
ತಾನೆ ಕುಣುವುದೆ ಆಯ್ಯಾ (ಅಮಂಡೇ. ೩೦೭-೯೧).

[ಪಟ್ಟು_೨ (< ಪಟ್ಟು_೨) + ನೂಲು_೨ (< ನೂಲ್_೨)]

ಪಟ್ಟುವಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಪಟ್ಟುಡೆ : ಸಿಂಹಕನ್ಯಸಂ ಕಟ್ಟಿರಸರೊಡನೆಮಗೆ
ವ್ಯಾಕನೇಕೆಂದು . . . ಪಟ್ಟುವಸ್ತ್ರಗಳ ಗಣ ಹಯ ಮುಖ್ಯವಸ್ತ್ರಗಳ
ಕೊಟ್ಟುಡನೆ . . . ತಿರುಗಿದಂ ಧರ್ಮವತಿಗೆ (ಭಾವಚಂ. ೫-೨೧) ;
ವಾರಹಾಸಿ ಹಸ್ತಿನಾಪತಿ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಂದ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಪಟ್ಟುವಸ್ತ್ರ
ಸೀತಾಂಬರಗಳೂ, ಕುದುರೆ, ಒಂಟಿ, ಅನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಹೇರಿ ಹೇರಿ
ಬಂದವು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೦) ; 'ಮಸ್ತಿನಗಳು' ಎಂಬ ನವುರಾದ ವಸ್ತ್ರ
ಗಳೂ ಪಟ್ಟುವಸ್ತ್ರಗಳೂ . . . ಹಿಂದೂದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲದಿಂದ
ತಯಾರಾಗುತ್ತಲಿವೆ (ಭೂಗೋಳ. ೩೯). [ಪಟ್ಟು_೨ (< ಪಟ್ಟು_೨) + ವಸ್ತ್ರ]

ಪಟ್ಟುಹ 'ಪಟ್ಟಿಯು' ನೋ.

ಪಟ್ಟುಹಾಕು (ಕ್ರ). ೧. ಉತ, ನೋವುಗಳಿರುವ ಜಾಗಕ್ಕೆ
ಜಿಪ್ಪು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಲೇಪಿಸು, - ಬಳಿ, - ಸವರು :
ಬಳ್ಳಮ್ಮನಿಗೆ ಅಮೇಲೆ ನೋರೆಹಾಲು ಪಟ್ಟು ಹಾಕಿ, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಂಜನ
ಹಚ್ಚಿದವು (ಅಪಾಧಾ. ೧೪). ೨. (ಕುಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ) ಪಟ್ಟನ್ನು
ಪ್ರಯೋಗಿಸು, - ವರಸೆಯನ್ನು ಹಾಕು : ನಮ್ಮೊಂನ ಜಟ್ಟಿಯು
ಪಟ್ಟು ಹಾಕಿ ಒಂದೇ ಸಾರಿಗೆ ಎದುರಾಳಿಯನ್ನು ನೀಳಿಸಿದನು (ರೂಢಿ).

[ಪಟ್ಟು_೨ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು)]

ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿ (ಕ್ರ). ೧. ನಿರ್ಧರಿಸು ; ದೃಢಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡು :
"ನಾನಂತು ಸತಿಯಾಗುವುದು ಖಂಡಿತ. ಇದೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇನ್ನೇ
ನಿನ್ನರೂ ಹೇಳು" ಎಂದು ಅತ್ತಿ ಮುಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿದಳು (ವಾಣಿಚಂ.
೧೫೬) ; ಆ ಇನ್ನಾಸ್ತೆಳ್ಳರು ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿದು ಕುಳಿತು ನಿನ್ನೆಯ ದಿನದ ಲೆಕ್ಕ
ಮುಗಿಸಿ ಕ್ಯಾಪ್ ಪೊಡ್ಡೂನ್ ಮಾಡು ಅಂದಿದ್ದರೆ ಏನು ಮಾಡ
ಬೇಕೆತ್ತೋ ದೇವರೇ ಬಲ್ಲ (ನುರಳ. ೧೫೬). ೨. ಹುಟ್ಟಿ ಹಿಡಿ ;
ಮೊಂಡುತನ ಮಾಡು : ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಷಯ ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿದ
ರೆಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮ ಬಂದರೂ ಅವರನ್ನಲುಗಿಬಾರ (ಪುನಃ. ೨೯೫).
೩. = ಪಟ್ಟುಹಾಕು ೨ : ಬೇರೆಯ ಊರಿನಿಂದ ಬಂದ ಆ ಪೈಲ್ಯಾಸನು
ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿದು ಅವನನ್ನು ಉರುಳಿಸಿದನು (ರೂಢಿ).

[ಪಟ್ಟು_೨ + ಹಿಡಿ (< ಹಿಡಿ_೧)]

ಪಟ್ಟುಬಾ (ಕ್ರ). ನೆಲೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗು ; ಆಶ್ರಯ ತಪ್ಪು :
ಪಟ್ಟುಬಾಡು ಸಂಚರಿಸ ಬಾಳೆಯಂ . . . ಬಣ್ಣ ಸಲ್ ನೆಜೆಸರಾರ್
(ಶ್ರೀರಾಮ. ೩-೨೩). [ಪಟ್ಟು_೨ + ಬಾ_೧]

ಪಟ್ಟು (ನಾ). ೧. (ಅಡಕೆ, ಬಾಳೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ) ತೊಗಟೆ, -
ತಿಗುಡು, - ಸಿಪ್ಪೆ : ಕಾಯ ಸುಕ್ಕದಂತೆ ಅಡಕೆ ಬಾಳೆಯ ಪಟ್ಟಿಯಂ
ತುಂದಿ ಸಂಭಾರವುದುರದಂದದೊಳು ನಾರ [ಸು] ಪಟ್ಟಿಯಂ ಸುತ್ತಿದುದನು
ದಕಬೋನ ನೆಲಹಿನೊಳಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿ ಹಸನಾಗಿ ಒಲೆಯಂ ಮಾಳ್ಪುದು
(ಸೂಶಾ. ೫-೨೫). 'ಬಾಳೆಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. ೩. ಅಡಕೆಯ ಹಾಳೆ :
ಹಳ್ಳಿಯ ಜನ ಅಡಕೆಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಊಟ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. 11 ತಮಿ. ಪಟ್ಟು ; ಮಲ. ತೆಲು. ಪಟ್ಟು]

ಪಟ್ಟು 'ಪಟ್ಟಿಯು' ನೋ.

ಪಟ್ಟು (ನಾ). ೧. (ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ) ಅಗಲ
ಕೆರಿದಾಗಿದ್ದು ಉದ್ದವಾಗಿರುವ ಕಾಗದ, ಬಟ್ಟೆ, ರೇಷ್ಮೆ, ಚರ್ಮ,
ಲೋಹ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಪಟ್ಟು : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಪುಲ್ಲಿಯ ಪಟ್ಟಿ
ಗಳ ಮೇಲೆ ಬಳಸಿದ ಮೇಳವಣ್ಣಿಗೆಯ ಚೌಕದ ವಿಳಾಸದ ಕಥಾಯಿಯು
ಸುಚ್ಛವಿಯನೀವ ಪಟ್ಟಿಯ ಪಟ್ಟಿಗಳ . . . ಬೆರೆತವಳು ಮಂಟಪ
ದೊಳಗಂ ಪೊಡಗಂ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀನೆ (ಗಿ೦ಕ. ೧೦-೨೮) ; ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ
ಬೋಡಗಳಿಂದ ಕೂಡುಬಲ್ಲೆಗಳಿಂದ ಪಟ್ಟಿಗಳ ಪಲ್ಲವಕೋಟಿಗಳಿಂದಾ ಗಿರಿದುರ್ಗ
ದಲ್ಲಿ ಕೂಲಿಗಳು ಮೆಚಿದುವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧-೧೩) ; ಕೊರಳಿಗೆ ಉಣ್ಣೆಯು
ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿ, ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಪೇಟವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಧರಿಸಿ . . .
ಮಹಾಸಭೆಯನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ನಿಂತೆ (ನಂಟರು. ೩೯). 'ಪಟ್ಟಿಮಂಚ',
'ಬಿರುದುಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. ೨. ಗೆರೆ ; ರೇಪೆ : ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ
ವಿಶಾಲಗಳಾದ ಶುಭ್ರವರ್ಣಗಳಾದ ಪಟ್ಟಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಕುದುರೆಯು
. . . ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ಪಡೆದಿರುವದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೧೧-೧೮) ; ಹೆದ್ದಾರಿ
ಯೊಳು ಮರವಿದ್ದರೆ ಕಡೆಮರು ಸೊಪ್ಪಿಗೆ ಸೌದೆಗೆ ಜನರು ಬೆಳ್ಳನೆ ಕಪ್ಪನೆ
ಪಟ್ಟಿಯನೇವರೂ ಬಣ್ಣದ ಚೀಟಿ ಹಚ್ಚುವರು (ಇಂಜಾಪ. ೧೧೫-೬೩).
೩. ನಾಯಿ, ಕುದುರೆ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕೊರಳಿಗೆ ಅಥವಾ
ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಬಟ್ಟೆಯ ಅಥವಾ ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟಿ ; ಕಟ್ಟು
ಪಟ್ಟು : ಕಟ್ಟಿದ ಪಂಚವಣ್ಣಿಗೆಯ ಪಟ್ಟಿಯ ತೊಂಗಲೊಳಂದ್ರ ಚಾಪಮಂ
ಪುಟ್ಟಿಸಿ . . . ಮೇರೆದಪ್ಪ ಕವಿತಂದುದು ರೌದ್ರರಸಂ ರಣೋರ್ವಿಯೊಳ್
(ಸಂರಾಮ. ೧೩-೫೯) ; ಮೇಲುತರದ ಪಟ್ಟಿ ವರಸೂವು ಸಕಲಾತಿ ಜೂಲು
ಗಳಿಂದ ರಂಜಿಸುವ ಕಾಲುನೇಗದ ಕುನಿದಿದ ಕಿರಾತರು ಸಾಲಿಟ್ಟು ನಡೆದ
ರೊಗ್ಗಿನಲಿ (ನೋಹತ. ೧೯-೧೦). ೪. ನಡುಪಟ್ಟಿ ; ಸೊಂಟಪಟ್ಟಿ ;
ಡಾಬು. ೫. ಜಮೀನಿನ ಒಂದು ತುಂಡು, - ಸೀಳು. ೬. ಚಕ್ರದ
ಸುತ್ತಲಿರುವ ಕಟ್ಟಿಣದ ಹೊರವಲಯ, - ಪರಿಧಿ ; ನೇಮಿ :
ಎತ್ತಾನೆ ತರಿಯು ಪಟ್ಟಿಯ ದಿಗಿಯು ಕಟ್ಟಾನೆ ನಮ್ಮ ಕಳುಹಯ್ಯ
ಕಣ್ಣೀರು ಇಟ್ಟಾಡುತೀದ ಮನದಲ್ಲಿ (ಪುಳಿ. ೧೧೬). ೭. ರೇಷ್ಮೆ ;
ಕೌಶೇಯ : ತರತರದ ಶೃಂಗಾರಕೋರಣ ಸುರುಟಿ ಪಟ್ಟಿಯ ಮೇಲು
ಗಟ್ಟಿನ ವಿರಚಿತಾಮಳ ಚಕ್ರಭಿತ್ತಿಯ ಮದುವೆ ಮಂಟಪದ (ಕಾಶಾ.
೨-೫೮) ; ವಾಣಿಯ ಧವನಂಬ ವ್ಯವಹಾರ ಪಟ್ಟಿಯ ಗೋಣಿಯೊಳ್
ತುಂದಿದ ರತ್ನ ಒಣಿಯೊಳ್ ಚೆಲ್ಲಿದಂತಿದೆ ನಿನ್ನ ಕೃತಿಯೆಂಬ ಮಾಣಿಕ
ಮನ್ನನೋನಾಥ (ನೋಹತ. ೧-೩೪) ; ಒಡನುಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟಿಯ ಚೆಲ್ಲಣ
ಮೋಹನವೆಡೆ ಪದಕ ಪೈಣಿಯ ಕಡುಸೊಬಗಿನ ಬಲ್ವೆಟದ ಸುಕುಮಾರ
ನಡೆದನು ಸುಖರ ಮೇಳದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೦-೨೧) ; ಒಳ್ಳೆಯದಾದ ಒಂದು
ಪಟ್ಟಿಯ ಕಣವನ್ನು ತರಿಸಿ . . . ಕೊಟ್ಟನು (ಕವಿಕ. ೫೫). ೮. ರೇಷ್ಮೆಯ
ವಸ್ತ್ರ, ಸೀರೆ ಮುಂತಾದುವು : "ಕ್ಯಾಮಮನಲಾ ಸುತಕಾಪಳಿ
ದುಕೂಲಮನೆ ಪಟ್ಟಿ" (ಮಂಗಲಾ. ೧೦೧-೨೬) ; ಸಾಹಿಯಾಣದ ಚೀನದ

ಧವಳಪಟ್ಟದ ಹೊಂಗದ ದೇವಾಂಗದ ಸಕಳಪಟ್ಟಗಳನೆ ಮೆಟ್ಟುವೆಡೆ
ಗೊಳಿಲ್ಲಂ . . . ಸೂಸಿದಾಗಳಾ (ಅಮೃತ. ೪-೩೪ ವ); ಬೋನಮನೊಡೆದು
ಹಲ್ಲಿಯ ಮಾಡುವ ಪಟ್ಟಿಯಂ ಪಡೆದು ಚಂಡಂ ಮಾಡುವ ಕಟ್ಟಿಗ್ಗೆ
ರಂತೆ ಶಾಶ್ವತಮಲ್ಲದ ಶರೀರಮಂ ಪಿಡಿದು ರತ್ನತ್ರಯಂಗಳಂ ಕಿಡಿಸುವುದು
(ಧರ್ಮಸ್ಮ. ೯-೧೬೨); ಪುದಿದುವ್ಯಚಿತ್ರದಿಂದೊಪ್ಪುವ ಪಟ್ಟಿಯಂ
ಪಡೆಸಿನಂ ಸತಿಗಿತ್ತು (ದಶಕು. ೪-೧೦೮); ಕರಿಯ ಪಟ್ಟಿಯನುಟ್ಟು ಕಣ್ಣೆ
ಕಾಡಿಗೆಯಿಟ್ಟು . . . ಬರುವಳೋ ಮಾಯೆಯೆಂಬಂತೆ ಕಳ್ಳೆಯಾದೇಂ
ಕವಿದುಡೋ ಭೂತಳವನು (ವೆಂಕಾಂ. ೫-೨-೩೧); ಪಟ್ಟಿ ಉಟ್ಟಾರೇನು
ಮುತ್ತು ಕೊಟ್ಟಾರೇನು ಹೊಟ್ಟೆಲಿ ಒಂದು ಫಲವಿಲ್ಲ (ಪಳ್ಳಿಯ. ೧೧೭).
೯. ರಾಜಶಾಸನ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲು ಉಪ
ಯೋಗಿಸುವ ಲೋಹ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಪಟ್ಟಿಕೆ, -ಫಲಕ :
ಕಟ್ಟಿಯೋ ಹರಸೇನೆ ನಡೆವಾ ಬಟ್ಟಿಯೋ ರಾಘವನ ವೀರದ ಪಟ್ಟಿಯೋ
ಎನಲೊಪ್ಪಿತಿದ್ದು ಜನದ ಕಣು ಮನಕೆ (ಕಾಂ. ೧೬-೨೭).
೧೦. ಒಂದು ಜಮೀನಿನ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಳತೆ, ಸ್ವಾಮಿತ್ವ,
ಕಂದಾಯ ಮುಂತಾದ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಸರ್ಕಾರಿ
ಪತ್ರ, -ಅಧಿಕೃತ ದಾಖಲು; ಸನ್ಮದು : ಮೂಜಡಿ ಮಣಿಗೆ ಆಯು
ಹೊನ್ನ ಕೆತ್ತು . . . ಪಟ್ಟಿಯ ಕೊಟ್ಟು ಮತ್ತೂರಗೂಡಿ ಹದಿಯ
ಬೇಡಿದೆ ನಾ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ ನೀ ಕೊಟ್ಟ ಪಟ್ಟಿ ನಮ್ಮ ನಟ್ಟಿನಡುಮನೆಯ
ದದುಕಾಲ ನೆಲಹಿನ್ನೆಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಯದೆ (ಸರ್ವಜ. ೧೦೪-೫೬೪); ಕಳಸಾಪುರದ
ಸೂರಪ್ಪಗಳ ಪಟ್ಟಿಯ ಪೊಳಗೆ ಬಿನಕನ ದಂಡಿಯದ ದೀಪವರಿ ೪೭ ದ
ವ್ರಿತ್ತಿ ೧ (ಸಾಹಿ. IX-II, ೪೩೭-೨೦; 1412); ಗ್ರಾಮದ ಸರ್ವೆಂಬರು
ಒಂದು ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರಿಗೆ ಪಟ್ಟಿಯಿರುತ್ತಾ ದಾಖಲೆಯಿಲ್ಲದೆ ಒಳಅನುಭವ
ದಾರರು ಅನೇಕಮಂದಿಯಿರುತ್ತಾರೆ (ಭೂಮಿ. ೩೬). ೧೧. ಕ್ರಯ,
ದಾನ, ಗುತ್ತಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ವಿವರಗಳನ್ನುಳ್ಳ ದಾಖಲುಪತ್ರ;
ಪರವಾನಗಿ ಪತ್ರ: ನಮ್ಮ ಹೆಸರಲ್ಲೂ ನೀವು ಮಾಡಿದ ಸೋಮ
ಶೇಖರಪುರದ ಅಗ್ರಾಹಾರದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿಗೆ ನೀವು ಬರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಪಟ್ಟಿ
ಪ್ರಮಾಣ (ಎಕ. VII, ೩ನೋ. ೪೧-೩೦; 1668); ನಮ್ಮ ಸಂತಾನ
ನಿಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳು ಮುಂತಾಗಿ ಪಾರಂಪರಿಯಾಗಿ ಸುಖದಿಂದ ಬಾಡ್ತಾ
ಬಹರೆಯೆಂದು ಬರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಯಧಾರೆ ಪಟ್ಟಿ (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗ.
೪೩-೧೬; 1753); ಗುತ್ತಿಗೆ ನೇಮಕಾ ಮಾಡಿ ಪಟ್ಟಿ ಬರೆದು ಕೊಟ್ಟು
ಯಿದ್ದದ್ದರಿನ್ನೂ ಯಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು . . . ವರುಸಂಪ್ರತಿಯಲೂ
ಪಟ್ಟಿ ಮೇರೆಗೆ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಸಲಕತ್ತ್ ಹಣವನ್ನು ಸಮ್ಮಾಯಾಮಾಡಿ
ಕೊಡುತ್ತಾ ಬಂದು (ಮೈ. ೧೯೩೯, ೯೪-೧೫; 1813). 'ದಾಸಪಟ್ಟಿ',
'ನೆತ್ತರ್ಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. ೧೨. ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ಸಮತಲ.
೧೩. ಕರ; ಸುಂಕ; ತೆರಿಗೆ; ಕಂದಾಯ: ನನ್ನ ಜಮೀನಿನ ಈ
ಸಾಲಿನ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ನಾನಿನ್ನೂ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಲ್ಲ (ರೂ. ೧). 'ಪಟ್ಟಿ
ಗಾಣಿಕೆ' ಪರಾ. ೧೪. ತಾಳೆ, ಅಡಕೆ ಮುಂತಾದ ಮರಗಳ
ತೊಲೆ, -ದೂಲ: (೪). ೧೫. ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿಯಂತೆ
ಕೂದಲನ್ನು ತೆಗೆದ ಜಾಗ, -ಸ್ಥಳ: (೪).

ಪಟ್ಟಿಪಟ್ಟಾವಳಿ-ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ, -ವಸ್ತ್ರ: ಸುರಂಗಿನ ಪಟ್ಟಿ
[ಪಾಂ. ಬೈ] ಪಟ್ಟಾವಳಿಯ ದಿಂಡುಗಳ . . . ಚಿತ್ರಾವಳಿಯ ಸತ್ತಿಗೆ
ಹೇಮಫುಟಿಸಂತಿಯೊಟ್ಟಿದರು (ಕುಧ್ಯಾಸ. ೫-೪೭); ಪಟ್ಟಿಪಟ್ಟಾವಳಿ
ಬೇಡಲಿಲ್ಲ ನಾನು ಎನ್ನ ಗುಟ್ಟು ಅಭಿಮಾನಗಳ ಕಾಯೊ ನೀನು (ಪುರಂದ.
೧-೩೬-೨). ಪಟ್ಟಿಪಾಪುಡೆಯ ಊಳಿಗ-ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ರೇಷ್ಮೆ
ಮುಂತಾದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ ಒದಗಿಸಿ ಕೊಡುವ ಕೆಲಸ:
ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿದಿನದಲ್ಲಿಯೂ ನಡೆಯುವಂತೆ ಕಟ್ಟಿಮಾಡಿದ ಊಳಿಗಳ

ವಿವರ . . . ಕುಂಜದ ಊಳಿಗ ಕೈಯಾಲುವಟ್ಟಿಗೆಯ ಊಳಿಗ
ಪಟ್ಟಿಪಾಪುಡೆಯ ಊಳಿಗ ವಿವರ (ಜಾಮಸಂ. ೪೫). ಪಟ್ಟಿಯ ದಟ್ಟು-
ರೇಷ್ಮೆಯ ವಸ್ತ್ರ, -ಧೋತ್ರ: ಮಲಯಜವಣ್ಣು ಪೊಂದೊಡಿಗೆ
ಪಟ್ಟಿಯ ದಟ್ಟು ಪಳೆಯ ಜಲ್ಲಣ . . . ಮೆಜಿಯ ಬಂದರಳವುಳ್ಳ
ಮೈಗಾಪಲವರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೩೭). ಪಟ್ಟಿಯ ದಾರ-ಭೂಮಿಯ
ಒಡೆತನದ ದಾಖಲುಪತ್ರವುಳ್ಳವನು; ಜಮೀನಿನ ಒಡೆಯ, -
ಅಧಿಕಾರಿ: ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕಂ . . . ಸೀಮೆಗಳಂ ಸಾಧಿಸಿ ತತ್ತಟ್ಟಿ
ಯದಾರಕಳೆಂ ಪಣಮಣಿದಂಗೆೊಂಡು . . . ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಶೋಧಿಸ
ಪರಸ್ಪರಣಂಗಳಂರಚನೆಗೈಸಿದನು (ಕಳಸ. ೫-೩೯). ಪಟ್ಟಿಯ ಶಿಪಾಯಿ-
ನೌಕರಿಯ ಲಾಂಛನವಾಗಿ ಹೆಗಲಿನಿಂದ ಸೊಂಟದವರೆಗೆ ಅಡ್ಡ
ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಶಿಪಾಯಿ; ಡವಾಲಿ: ಒಬ್ಬ ಪಟ್ಟಿಯ
ಶಿಪಾಯಿಯು ಬಂದು, ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದು ಕೇಳಿದನು (ಜಯಂತ. ೨೩).
ಪಟ್ಟಿಯ ಹುಲಿ-ಮೈಮೇಲೆ ಪಟ್ಟಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ
ಹುಲಿ, -ವ್ಯಾಘ್ರ: ದೊಡ್ಡ ಪಟ್ಟಿಯ ಹುಲಿಗಳೇ ಹೆಚ್ಚಿಗಿರುವವು
(ಬೆಟ್ಟಜೀ. ೧೯೩).

[ಸಂ. ಪಟ್ಟಿ: / ತಮಿ. ಪಟ್ಟಿ; ಮಲ. ಪಟ್ಟಿ; ತುಳು. ಪಟ್ಟಿ,
ಪಟಿ; ತೆಲು. ಪಟ್ಟಿ, ಪಟ್ಟಿ; ಕೊಡ, ಕೋಲಾ. ಪಟ್ಟಿ; ನಾಯ್ಕ.
ಕುಣ. ಪಟಿ; ಪರ್ಜಿ. ಪಟ್ಟಿ; ಕುರುಖ್. ಪಟ್ಟಾ]

ಪಟ್ಟಿ ಕಂಬಳಿ (ನಾ). ಉದ್ದ ಗೆರೆಗಳುಳ್ಳ ಕಂಬಳಿ: (೪).

[ಪಟ್ಟಿ + ಕಂಬಳಿ]

ಪಟ್ಟಿಕುಪ್ಪುಸ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ರವಿಕೆ: ಪಟ್ಟಿಶಾಲಿಯನುಟ್ಟು ಪಟ್ಟಿ
ಕುಪ್ಪುಸ ತೊಟ್ಟು ಬಟ್ಟೆಮುತ್ತಿನ ತಿಲಕಟ್ಟಿ ಮದುವಳಿಗೆದಿಟ್ಟಿರಾರೂತಿ
ಬೆಳಗಿರೆ (ಲೋಕಗೀ. ೧೩). [ಪಟ್ಟಿ + ಕುಪ್ಪುಸ (<ಕುಪ್ಪುಸ)]

ಪಟ್ಟಿ ಕೊಳಂಡೆ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ಮೆತ್ತೆ, -ದಿಂಬು: ಆ ಏಸಿರಿಯಾ
ಪಟ್ಟಿಮಂಜದಾ ಅಂಡೆದುಪ್ಪುಟ ನಲ್ವಾಸಿನಾ ಪಟ್ಟಿ ಕೊಳಂಡೆಯಾ ಪುಷ್ಪದಾ
ಗಂಧವಾ ಸಿರಿಯ ಸುಖಾನುಭವಮನನ್ನಿಂಪು ಮಣಿತಪ್ಪೆನೋ?
(ರಾಮಾಚ್ಯ. ೩೯-೨೬). [ಪಟ್ಟಿ + ಕೊಳಂಡೆ (<ಕಪ್ಪುಕೊಳಂಡೆ)]

ಪಟ್ಟಿ ಗಂಡೆಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿ: ಅಸುರವ್ಯಾಕನನಿಲ್ಲ
ಪಟ್ಟಿಗಂಡೆಯದೊಳುಂ ತಣುಯಲೋಡಿಡರಾ (ಪ್ರಭುಪು. ೫-೩೯).

[ಪಟ್ಟಿ (<ಪಟ್ಟಿಯ) + ಗಂಡೆಯ (<ಗಂಡೆಯ)]

ಪಟ್ಟಿ ಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಈಚಲುಕಂದಾಯ
ಬಾಲದರಿಗೆ ಹೊರಾದಾಯ ಚರಾದಾಯ ಜೋಡಿ ಬೇಡಿಗೆ ಹುಲ್ಲ ಹಣ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣವೇಶನ ಶೂದ್ರನವೇಶನ ಹತ್ತಿ ಪೊಂದು ಮಾರ್ಗಸುಂಕ
ದೇವರಾಯವಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟಿಗಾಣಿಕೆ ಮುದ್ರೆಗಾಣಿಕೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ.
೬೩-೧೩೬೯; 1748); ಮಾರ್ಗಸುಂಕ ದೇವರಾಯವಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟಿಗಾಣಿಕೆ
ಚಿಲುನಾನ ಪೈರು ಮುಂತಾದ ಆ ಸಕಲಸ್ವಾಮ್ಯವು (ಬೆಟ್ಟಜೀ. ಪರಿ. ೨೪೦).

[ಪಟ್ಟಿ + ಗಾಣಿಕೆ (<ಗಾಣ್ಯ)]

ಪಟ್ಟಿಗಾರ 'ಪಟ್ಟಿಗಾಣ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ ಗಾಣ, ಪಟ್ಟಿಗಾರ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರವನ್ನು ನೇಯುವವನು;
ರೇಷ್ಮೆ ನೇಕಾರ: ಶ್ರೀಣಿ-ಸಾಲಿಗ ಪಟ್ಟಿಗಾಣಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ
ಸಮಯಿಗಳುಂ (ನೀತಿಮಾ. ೨೧-೧೩); ಅಸುರದೊಳಿಂಪ್ರಜಾಲದ ಕೂಸು
ಗಳಂ ಕಂಸನೊಗೆದನಣಿಯೊಳ್ಳಿತ್ತಸೂಸೆ ದಸಿದನೆಗೆ ಕೆಂಪಿನ ಪಾಸಂ ಪಿಡಿ
ದೊಗೆದ ಪಟ್ಟಿಗಾ[ಪಾಂ. ಬೈಕಾ]ಟನ ತೆಜದಿಂ (ಅರ್ಧನೀ. ೭-೩೧).
ಪಟ್ಟಿಗಾರ: ಅಟಕರಿ, ಬಣ್ಣಗಾರ, ದೀಪುಗ್ಗ, ದೇವಾಂಗ, ಜಾಡ,
ನಗಲಿಕ, ಪಟ್ಟಿಗಾರ, ಸಾಲಿ, ಸೇಣಿಯ (ಕುಳುಣ. ೧೭೩).

[ಪಟ್ಟಿ + -ಗಾಣ]

ಪಟ್ಟಿ ಜಲ್ಲಿ, ಪಟ್ಟಿ ರುಲ್ಲಿ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ಕುಚ್ಚು, — ಗೊಂಡೆ : ಮುತ್ತಿನ ಸವಳದ ಲಂಬಣಗಳ ಬಲನೊತ್ತದಿಂದ ಪಟ್ಟಿ ಜಲ್ಲಿ (ಪಾಠಂ. ರುಲ್ಲಿ) ಗಳ ಸುತ್ತ ಕಟ್ಟಿದ ಕುಚ್ಚುಗಳ ನೋಡರದಿಂದಿತ್ತುದು ಕಣ್ಣೆ ಕೌತುಕವ (ರಾಮ. ೭-೨೫). ಪಟ್ಟಿ ರುಲ್ಲಿ : ಹಲವು ದೀಪ್ತಿಯ ಪಟ್ಟಿ ರುಲ್ಲಿ ನಾನಾವರ್ಣದಳದ ಚಿತ್ರಾಂಬರಣೆಯ ಸುಲಿತದೇವಾಂಗವಸ್ತ್ರದೊಟ್ಟಲ ಸಾಲುಮಳಿಗೆಗಳದೊಳಿಟ್ಟಲದಿ (ಮೋಹತ. ೩-೨೪). [ಪಟ್ಟಿ + ಜಲ್ಲಿ]

ಪಟ್ಟಿ ರುಲ್ಲಿ 'ಪಟ್ಟಿ ಜಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ ದಟ್ಟಿ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ವಸ್ತ್ರ, — ಧೋತ್ರ : ತೊಟ್ಟು ಚನ್ನದ ಕಂಡಿ ಪಟ್ಟಿ ದಟ್ಟಿಯನು ಜಗಜಟ್ಟಿಗಳ ತೆರದಿಂದ ಮಲ್ಲಗಾಸೆಯ ವಿಗಿದು . . . ಉಗ್ಗದಿವ ಭಟರು (ಸಂವೋ. ೨೩-೫೫). [ಪಟ್ಟಿ + ದಟ್ಟಿ]

ಪಟ್ಟಿ ದಾರ (ನಾ). ೧. ಜಮೀನಿನ ಒಡೆತನದ ಬಗ್ಗೆ ಸರಕಾರದ ದಾಖಲುಪತ್ರವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ : ಅನರ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಿ ದಾರರು—ಎಂಬ ವಿರುದ್ಧ ಬಹು ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಬಂದಿದೆ (ಗೊಂಡಾ. ೧೮); ನಿವಾಸಿ ಕಂದಾಯವನ್ನು ಪಟ್ಟಿ ದಾರನಿಗೆ ಇತರ ಕುಳಗಳು ಕೊಡುವುದೆಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲ ಪಾಗಿರುವುದು (ಭೂಮಿ. ೩೬). ೨. ಗೇಣಿದಾರ; ಗುತ್ತಿಗೆದಾರ : ಜಮೀನ್ ಹಿಡುವಳಿದಾರರಿಂದಲೂ ಪಟ್ಟಿ ದಾರರುಗಳಿಂದಲೂ . . . ಹಣ ವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಗ್ರಾಮ. ೬೮). [ಪಟ್ಟಿ + ದಾರ]

ಪಟ್ಟಿ ಪೀತಾಂಬರ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ವಸ್ತ್ರ : ಪಟ್ಟಿ ಪೀತಾಂಬರವ ಸೊಬಗಿಂದಟ್ಟು ಬೆರಳಿಗೆ ರತನಮುದ್ರೆಯನಿಟ್ಟು . . . ಮಳ ಜಗಜಟ್ಟಿ ಧನಧಾನ್ಯಾದಿ ವಸ್ತುವ ತುಟ್ಟಿಬಡುವಂದದಲಿ ವಿಪ್ರರಿಗಿತ್ತು ಮನ್ನಿಸಿದ (ಕಾಂ. ೩೬-೩); ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ಹರಿವಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿ ಪೀತಾಂಬರ ಮುತ್ತುರತ್ನ . . . ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕೊಡಲು ಹೊತ್ತು ತರುತ್ತಿದ್ದರು (ಹೇಮಕೂ. ೧೪). [ಪಟ್ಟಿ + ಪೀತಾಂಬರ]

ಪಟ್ಟಿ ಪ್ರತಿ (ನಾ). ಜಮೀನಿನ ವಿವರ, ಒಡೆತನಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇರುವ ಸರ್ಕಾರಿ ದಾಖಲುಪತ್ರದ ಕರಡು, — ನಕಲು : ಶ್ರೀವೀರನೇಳಟಿ ಪಡೆದವನು ಹಾರಾಯರೈಯ್ಯನವರು ಹರಕೀ ನೀರಹೊಟ್ಟಣ್ಣ ನಾಯಕರಿಗೆ ಪಾಲಿಸಿದಂಥಾ ರಾಯನದ ನಿರೂಪದ ಪಟ್ಟಿ ಪ್ರತಿ (ಎಕ. XII, ಪಾವನ. ೪೬-೪೮; 1670). [ಪಟ್ಟಿ + ಪ್ರತಿ]

ಪಟ್ಟಿ ಬಟ್ಟಿ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟಿ, — ವಸ್ತ್ರ : ಹೆಂಗುಸರು ತಲೆ ಬಾಚುವ ಸಾಹಸವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ . . . ಪಟ್ಟಿ ಬಟ್ಟಿಯನ್ನುಟ್ಟರು (ಕಾಲೂರ. ೧೩ ಕಥಾಸಾರ). [ಪಟ್ಟಿ + ಬಟ್ಟಿ]

ಪಟ್ಟಿ ಮಂಚ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಮಂಚ : ಕು'ಕು' (ಕು) ರಂಗ ಪಟ್ಟಿ ಮಂಚ ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆ ಅಮೃತಾನ್ನವನಿಕ್ಕಿ ಸಲಹೆ ದಡೂ ಹಡುವಿಗೆ ಚಿತ್ರವನಿಕ್ಕುವುದೇ ದಿಟ (ಸರ್ವವ. ೩೫-೧೬೫); ಗುರು ಭಕ್ತಿಯುನಾ ಗುರುಗಳಿಗೆ ನಮಿಸುತ ಪಟ್ಟಿ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಲು (ಬಸವ. ೩೯-೪೨); ಪಟ್ಟಿ ಮಂಚ ತಿರುವಿಟ್ಟರೆ ಫಣಿಯೊಳು ಮುಟ್ಟಿದ ಭ್ರಮಣೆಯು ಬಿಟ್ಟಿರತೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೫೭-೨); ಆ ವಿಸ್ತರಿಯಾ ಪಟ್ಟಿ ಮಂಚದಾ ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಟ ನಲ್ಲಾಸಿನಾ . . . ಸುಖಾನುಭವಮನ್ನಿಸಂತು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳೋ ? (ರಾಮಾ. ೩೯-೨೬). [ಪಟ್ಟಿ + ಮಂಚ]

ಪಟ್ಟಿ ಮಡಿ (ನಾ). ಪವಿತ್ರ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಯ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಉಡುವ ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟಿ, — ವಸ್ತ್ರ : ಮಗುಟ : ಗಂಧವನ್ನು ಪೂಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಮೈತುಂಬ ಈಗ ಧಾಳು; ಬಹುಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಪಟ್ಟಿ ಮಡಿಗೆ ಬದಲು, ಈಗ ನಾರುಬಟ್ಟಿ (ಪಟಭಾ. ೧೧೬); ಉಟ್ಟ ಪಟ್ಟಿ ಮಡಿಯಲ್ಲೆ ಪ್ರಾಣೇಶಾಚಾರ್ಯರು ಓಡುತ್ತ ಗರುಡಾಚಾರ್ಯನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೫). [ಪಟ್ಟಿ + ಮಡಿ]

ಪಟ್ಟಿ ಯ, ಪಟ್ಟಿ, ಪಟ್ಟಾ, ಪಟ್ಟುಹ, ಪಟ್ಟಿ, ಪಟ್ಟಿಹ (ನಾ). ಮಿಡ್ಡದಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ಉಟ್ಟ ಚಿಲ್ಲಣ ಕೈಯ ಪಟ್ಟಿಯ [ಪಾಠಂ. ಹ] ವಿದಿದು ಗರುಡಿಯ ಕಟ್ಟಿ ಶ್ರವಣ ಮಾಡುವಂತೆ ತನ್ನ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಶಿವ ಮೆಚ್ಚುವನೆ (ಬಸವ. ೬೬೮); ಮಂಡೆಯ ಕೋದಂಡ ಪರಶು ಪಟ್ಟಿಯ ಪ್ರಮುಖ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಧಯಂಕರಣ ಸರಿತಂದು (ಮಹಾಸೇ. ೧೨-೨೩ ನ); ಉಕ್ಕು ನುರುಕಿಯೊಳಿಡುವ ಮಂಡೆಯ ದಿಕ್ಕದಿಯ ಘಾಯಗಳ ಪಟ್ಟಿಯದಕ್ಕಿಹದ ಹೊಯಿಲೆನೆಯ ಕಾದಿದವಾನೆ ಯಾನೆಯೊಳು (ಕುನ್ಯಾಧೀ. ೪-೬೫); ತೊಟ್ಟಿಲಯ್ಯನ ಪಟ್ಟಿಯದ ಕಡು ಗಾನಲಲ್ಲಿ — ಹಿಂಗಟ್ಟು ಮುಂಗಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟುವಡೆದ ಮೂಸರು ಬೆನ್ನೇಲಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುಸರು (ಮಂತ್ರ. ೧೦೯-೨). ಪಟ್ಟಿ : ಆಗ ದೊರೆ ಗಳು ತಮ್ಮ ಸಾಧಕದ ಚಾತುರ್ಯದಿಂದ ಪಟ್ಟಿ ವನ್ನು ತಿರುಹಿ, ತಲೆಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು . . . ನಿರ್ಜೀವವಾಗುವಂತೆ ಕೆಡಹಿದರು (ಒಡಕ. ೪೦). ಪಟ್ಟಾ : 'ಪಟ್ಟಾ ಕತ್ತಿ' ಪರಾ. ಪಟ್ಟುಹ : ತುರಗಕುಲಮಂ ಬೆನ್ನೆ ವಾಯ್ದು ನಿದಿಲ ಸೆಳ್ಳಿಗಳಂತಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಪಟ್ಟುಹಗಳಂ ಪೆಗಲೊಳಿಟ್ಟು ಬಜಿಸಿದಿಲ ಬಳಗಂ ಪೊಟಮಡುವಂತೆ . . . ನಡೆತಂದು (ಬೊಮ್ಮ. ೧೬೫-೨೦). ಪಟ್ಟಿ : ಹಿಟ್ಟು ದೋಟಾತು ತೇರು ಬಳಕವನ್ನಿಟ್ಟ ಮುಸುಂಡಿ ಮುದ್ದೆರ ಪಟ್ಟಿ ಪರಿಭ ಪರಶ್ವಧಾದಿ ಮಹಾಯುಧಗಳಲಿ (ತೊರಂ. ೬-೫-೨೬); ಕಕ್ಕಡ ಕಡಿತಲೆ ಪಟ್ಟಿ ಮಂಕುಡಿವಿದೊಕ್ಕೆಯ್ತು ಪಲಗೆ ಪೆರ್ಬಾಡಿಗೆ ಎಕ್ಕಟಗರ ಮೇಲೆ ಚಿಮ್ಮುವ ಚಮರನ ಲೆಕ್ಕವ ಮಾಡು ವರಾರು (ಮೋಹತ. ೪೦-೧೫); ಗದೆ ಸಬಳ ಪಟ್ಟಿ ಸ ಪಟ್ಟಿ ಮಿಡ್ಡ ಕರವಾಳ . . . ಚಕ್ರ ಬಾಡಾದಿ ರಾಜಸುವ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಗಳಿಂದಿಡಾದು (ಚಿಲ್ಲ. ೫೬-೪೬). ಪಟ್ಟಿಹ : ಪಟ್ಟಿಹವನೊಳವೊಗಿಸುತಂ ಕೊರ ಳ್ಳೊಳಲ್ಲಿ ಅಮ್ಮಮ್ಮ ಕ್ಕೂರದಿಂ ಕೊಯ್ದು ಬಿಸುಡುತ್ತಲ್ಲಿ (ಬೊಮ್ಮ. ೧೬೬-೧೮); ಶರ ಮುಸಲ ಜಡವ ಪತ್ರದ ಪಟ್ಟಿಹ [ಪಾಠಂ. ಟ್ರಿಸ]ದ ವೀರಭಟಕೋಟಿ ನಡದು ಧಾಳಿಡಲು (ಲಕಿಂ. ೩೬-೨೦); ಕತ್ತಿ ಚೂರಿ ಬಾಕು . . . ಪಟ್ಟಿಹಗಳಂ ನಲಂ ಮೊತ್ತದಿಂದ ತಾಳ್ವು ಮುದ್ದೆರಾದಿ ಶ್ರುವ್ಯಂದಮಂ ಚಿತ್ತ ಜಾರಿಸೇನೆಯ್ತು ತು (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೨-೧೪-೩೬).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಪಟ್ಟಿಯ ; ತೆಲು. ಪಟ್ಟಿಯ, ಪಟ್ಟಿಯ]

ಪಟ್ಟಿ ಯ, ಪಟ್ಟಿಯ, ಪಟ್ಟಾ, ಪಟ್ಟಿಯ (ನಾ). ಕ್ರಯ, ದಾನ, ಗುತ್ತಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ವಿವರಗಳನ್ನುಳ್ಳ ದಾಖಲುಪತ್ರ ; ಪರ ವಾನಗಿಪತ್ರ : ಆ ದೇವರ ಪಟ್ಟಿಯಕ್ಕೆ ಕೊಂಡಿನೂಸಾಸರದೊಳ ಗೇನೇನು ಹೇಜಾದದಂ ಗ್ರಾಸ ಕಾಣಿಕೆಯೆನ್ನದೆ ಸರ್ವನಮಸ್ತುನಾಗಿ ನಡೆವಂತು ಕೊಟ್ಟ ಶಾಸನ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೪೯-೩೬ ; 1219).

ಪಟ್ಟಿಯ : ಬರಗದೇವನಾಯಕವೊಡೆಯರು . . . ಚಳಿಸೋಮಂಣ ನಾಯಕರಿಗೆ ಕೊಟಪದೆಬೆನಕನವೊರೆ ಗ್ರಾಮಮದೆ ತುಸಲುಕಚಿಕ್ಕರೆಯ ಸ್ತಳ ಸಹವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಪಟ್ಟಿಯ (ಇ. ೧. IX, ೯೯-೫ ; ?). ಪಟ್ಟಾ : 'ಪಟ್ಟಾ ದಾರ' ಪರಾ. ಪಟ್ಟಿಯ : ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನ ಐವತ್ತಾರುದೇಶದ ಯೆಂಟು ಬಗೆ ಪಲರು ಪಟ್ಟಕಾರರು ಕೊಡಿ ಧರ್ಮಶಾಸನದ ಪಟ್ಟಿಯವ ಬರೆಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ (ಮೈ. ೧೯೩೫, ೨೪-೧೫ ; 1751).

ಪಟ್ಟಿಯ ನಾಯಕತನ = ಒಂದು ಅಧಿಕಾರ (?) : ಸನಕರಾಜ ವಡೆಯವರ ಮಕ್ಕಳು ತಿರುಮಲರಾಜನಡೆಯರಿಗೆ ಪಟ್ಟಿಯ ನಾಯಕ ತನಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ವಸುಧಾರಿಯ ಸೀಮೆಯನು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೪೦-೧೦ ; 1539). [

ಪಟ್ಟಿ]

ಪಟ್ಟಿ ಯುಡು (ಕ್ರಿ). ರೇಷ್ಮೆಯ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೊಡು, — ಧರಿಸು : ಪಟಂಗ ಪಟ್ಟಿಯುಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸಂದಾನೇ ? (ಗಾಡೆ).

[ಪಟ್ಟಿ + ಉಡು]

ಪಟ್ಟಿ ವಣಿ (ನಾ). ಸಿಂಹಾಸನ ; ಗದ್ದುಗೆ ; ರಾಜಪೀಠ : "ವಿತ್ತಂಗೆ ಪಟ್ಟಿ ವಣಿಯಂದುತ್ತಮವಹ ಸಿಂಹವಿಷ್ಣುರಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೯).

[<ಪಟ್ಟಿ ವಣಿ]

ಪಟ್ಟಿ ವಸನ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ವಸ್ತ್ರ : ನವರತ್ನ ಭೂಷಣವಾಟದಬಲಿ ಲತಾಂಗಿ ಮೆಲದಳು ಪಟ್ಟಿ ವಸನದಲಿ (ಸಭಾಗ. ೧೧-೧-೨೯). [ಪಟ್ಟಿ + ವಸನ]

ಪಟ್ಟಿ ವಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಿ ವಸನ : ಪಟ್ಟಿ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ತಂದ ಶೈಲಿಯನೆಂಬ ಅರಸು . . . ಧರ್ಮರಾಯನ ಸಮುಖವನ್ನು ಸೇರಿದನು (ಕೃಪಾಪ. ೧೧೪) ; ನಂಜಮ್ಮ . . . ಉತ್ತಮವಾದ ಪಟ್ಟಿ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹೆಕ್ಕಿ ತೆಗೆದಳು (ಹಾಹುತ. ೪೦). [ಪಟ್ಟಿ + ವಸ್ತ್ರ]

ಪಟ್ಟಿ ವಾಲಾ (ನಾ). ನೌಕರಿಯ ಲಾಂಛನವಾಗಿ ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆಯ ಅಡ್ಡ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಹೆಗಲಿನಿಂದ ಸೊಂಟದವರೆಗೆ ಧರಿಸಿರುವ ನೌಕರ ; ಡವಾಲಿ ; ಚಪ್ಪಾಸಿ : ಆ ದೇಶದಲ್ಲಿಯ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಗದಗಳನ್ನು ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ಒಯ್ಯುವ 'ಪಟ್ಟಿ ವಾಲಾ' ಜನರೊಬ್ಬರು . . . ನಮ್ಮ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ 'ಪಟ್ಟಿ ವಾಲಾ' ಜನರ ಹಾಸಳ ಬಹಳ (ಬ್ಯಾಂಕು. ೬೬) ; ಕಾಶೀಮ, ತಾನಿದ್ದ ಊರ ಮಾಮಲೆದಾರರ ಕೆಲಸಿಯಲ್ಲ ಪಟ್ಟಿ ವಾಲಾ ಆಗಿ ಎಷ್ಟು ವರುಷಗಳಾದು ವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಗೋ ಲೆಕ್ಕ ಹಾಕಿ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿಯೇ . . . ಕಾಶೀಮ ನಿವೃತ್ತವಾಗಲು ಬಂದಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು ! (ಜೀವರಂ. ೧).

[<ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪಟ್ಟಿ ವಾಲಾ]

ಪಟ್ಟಿ ವುಲಿ, ಪಟ್ಟಿ ಹುಲಿ (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ಉದ್ದದ್ದ ಗೆರೆ ಗಳಿರುವ ಹುಲಿ : ಉನ್ನತರೋಷದಂ ಧಾವಿಸಿದನಾ ರಾಕ್ಷಸಾದ್ವೈತನ್ . . . ಪಟ್ಟಿ ವುಲಿ ಕೋವಿಯಾಳಂ ಸೀಳಲಬ್ಬರಿಸಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಂತೆ ಪೋಲ ! (ಪ್ರೀತಮಾ. ೬೯೪-೪೬೬). ಪಟ್ಟಿ ಹುಲಿ : ನಮ್ಮ ಊರಲ್ಲಿ ಮೇಯಲು ಬಿಟ್ಟ ದನಕರುಗಳನ್ನು ಚಿಟ್ಟಿ ಹುಲಿಯೋ ಪಟ್ಟಿ ಹುಲಿಯೋ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋದದ್ದುಂಟು (ಮೂಕಜ್ಜಿ. ೫೧).

[ಪಟ್ಟಿ + ಹುಲಿ (<ಪುಲಿ)]

ಪಟ್ಟಿ ವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). (ಲೋಹವನ್ನು) ಡಾಬಿನಂತೆ ಮಾಡು : ಪಟ್ಟಿಯಂತೆ ಮಾಡು : ಮೇರುನಗವನೆ ಪಟ್ಟಿ ವೊಯ್ ಮಾಡಿರುಹ ಭವನಾ ಪುರಶ್ರೀ ಚಾರು ತೆರೆ ಸುತ್ತಿಟ್ಟನೆನೆ ಹೊಂಗೋಲೆ ರಂಜಿಪುದು (ಸಾಕ್ಷಿಭಾ. ೨-೬). [ಪಟ್ಟಿ + ವೊಯ್]

ಪಟ್ಟಿ ಶಾಲು (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ಶಾಲು, — ಹೊದೆಯುವ ವಸ್ತ್ರ : ನಮ್ಮಜ್ಜಿ ಗೊಂದು ತಾನ್ನುದ ಚಿಕ್ಕ ಪಟ್ಟಿ ಗೆಯಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸುಬ್ಬಾ ಜೋಯಿಸರಿಗೆ ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಲಭಿಸಿದ ಪಟ್ಟಿ ಶಾಲಿನ ಅವಶೇಷಗಳಿದ್ದುವು (ಕುರುಕಾ. ೨೫). [ಪಟ್ಟಿ + ಶಾಲು]

ಪಟ್ಟಿ ಶಾಲೆ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ಸೀರೆ : ಪಟ್ಟಿ ಶಾಲೆಯನಾಂಕು ಗಟ್ಟಿ ಮುರವನುಟ್ಟ ಕಣ್ಣ ಮುಟ್ಟಾಳಿ ತಲೆಗಿಟ್ಟು ಬಳೆಕೊಟ್ಟು ಹೊಂಗೆದಿರ ಕಳಕೆ ನಡೆತಂದ (ಜಾನಗೀ. ೨೪). [ಪಟ್ಟಿ + ಶಾಲೆ (<ಸೇಲೆ)]

ಪಟ್ಟಿ ಸಾಲೆ (ನಾ). ಗುಡಾರ ; ಡೇರೆ : ನಾಲ್ಕರು ಸಚನರಂದೀ ಧಾರುಣೇಶರ ಕೇತನವು ವಿಸ್ತಾರದಿಂದಲಿ ಪಟ್ಟಿ ಸಾಲೆಗಳಾದಿ ಮೆರದಿಹವು (ಬಜ್ಜ ಪಿ. ೨೨-೨೯). [ಪಟ್ಟಿ + ಸಾಲೆ]

ಪಟ್ಟಿ ಸೀರೆ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಿ ಶಾಲೆ : ಅದರೆ ಹೋದರೆ, ಹತ್ತಿ ಬೆಳೆದರೆ, ಅಜ್ಜಿ, ನಿನಗೊಂದು ಪಟ್ಟಿ ಸೀರೆ (ಗಾಡ). [ಪಟ್ಟಿ + ಸೀರೆ]

ಪಟ್ಟಿ ಹ 'ಪಟ್ಟಿಯ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ ಹಾವು (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ಪಟ್ಟಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷಪೂರಿತವಾದ ಹಾವು ; ದಾಸರಿ ಹಾವು : (೪).

[ಪಟ್ಟಿ + ಹಾವು (<ಪಾವು)]

ಪಟ್ಟಿ ಹುಲಿ 'ಪಟ್ಟಿ ವುಲಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟುವ (ನಾ). ಪಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟುವ ಸಮಾರಂಭ ; ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ : ನಿತ್ಯರಾಮಾಯಣದ ರಾಮಂಗೆ ನಿಟ್ಟಮುಂ ನಡೆವ ಪಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟುವ ಸ್ತೋತ್ರಮಂ, ಆಲಿಸದೊ ! (ಪ್ರೀತಮಾ. ೪೬೫-೨೦೪).

[ಪಟ್ಟಿ + ಉಟ್ಟುವ]

ಪಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿ 'ಪಟ್ಟಿ ವುಲಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಾ ವಳಿ, ಪಟ್ಟಾವಳಿ, ಪಠಾವಳಿ, ಪಠಾವಳಿ (ನಾ). ೧. ರೇಷ್ಮೆ ; ಕೌಶೇಯ : ಪಟ್ಟಾ ವಳಿಯ ಗೊಂಡೆಯ ರುಗುಗುಗುಗಿಸಿದುದು ರವಿಯ ರಥಮರುವಣಿಯ ಕೇಣಿಯವೊಲು (ಕೊಲ್ಲಾಪ. ೬೨೯) ; ದಿವ್ಯಶರದ ಪಟ್ಟಾ ವಳಿಯ ಮುಗುಟೆಗಳ ಹೇರ್ಗಲನು ತಂದು ದೇಶಂಗಳಿಂದ (ಕೃಷ್ಣ ವಿ. ೨-೪೬). ಪಟ್ಟಾವಳಿ : ೨. ರೇಷ್ಮೆ ವಸ್ತ್ರ ; ಪಟ್ಟಿವುಡಿ ; ಸೀತಾಂಬರ : ದೇವರ ಮೂರ್ತಿಗೆ ಪಟ್ಟಾವಳಿಯನ್ನು ಉಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ಪಠಾವಳಿ : (೪). ಪಠಾವಳಿ : ೨. ಮುತ್ತಂ ಅಯ್ಯಾ ವರ್ವರು ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮಮಂತನೆ ಆನೆ ಮಾಣಿಕ ಪಳ ಪಠಾವಳಿ ಅಡಕೆ ಮಳಸು × × × ಆ ಸ್ಥಳದಲು ವಿಕ್ರಯವಾದೊಡ ಹೊಂಗೆ ಕಾಣೆ ! (ಕಾ. V, ೬೬-೫೬ ; 1176) ; ಜಲಧರಬಣ್ಣದ ವರದೇವಾಂಗದ ಪುಲಿವಟ್ಟಿಯ ಪೊಂಬಟ್ಟಿಯ ಪಠಾವಳಿಗಳ . . . ಜವಳಿಯ ತಡಗವ ಬೀಡಾದರು (ಜ್ಞಾನಜಂ. ೬-೬೬). [<ಪಟ್ಟಿ ವುಲಿ]

ಪಟ್ಟಿ (ನಾ). (?) : ವಂದು ಅಜಕೆ ವಂದು ದುಡ್ಡಿಗೆ ಕಾಸು ಅಜು ಮುಂದೆ ನಾಂ ಪೇಳ್ವಿ ಗಣುಕಾ ವಂದು ವಿಳಕೆ ವಂದು ಪಟ್ಟಿ ಗೇಳು ಹುಂಜ ವಂದು ದುಂಬಕ್ಕೆ ವಂದು ಹಣವಿಂಗೆಂಟು ಬೇಕೆ ವಂದಜ ವಂಭತ್ತಅಕೆ ವಂದೆ ಪಾವಿಂಗೆ ಗದ್ದಾಣ (ಭಾಸ್ಕರ. ೬೬-೬೬). [?]

ಪಟ್ಟಿಯ 'ಪಟ್ಟಿಯ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಾಯಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಯ ಹೆಸರು : ಜೊಳ್ಳು ಮತಿಯ ಕೊಡುವ ಜಂಪಿ ಜಡದ್ದವ ಬಳ್ಳಿ ಉಡಿಗೆ ಉಡುವ ಉಟ್ಟಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಯಿ ಉಳ್ಳ ಮೆಲುವ ಹೀನೆ ಮದ್ಯಪಾನದ ಭಾಂಡ ಕೊಳ್ಳಿ ಪಟ್ಟಿಸಿ ಕೊಂಬ ದೀಪದ ಮಾರಾಯಾ . . . ಎಲ್ಲ ನಾನಾಕವಾ ಕಳ್ಳದೇವತೆಗಳ ನಿಲ್ಲದೆ ಒಲಿಸಿದರು ಪೊಳ್ಳಿಲ್ಲದೆ ಗತಿ ಇಲ್ಲವೊ ಎಂದಿಗೊ (ವಿಸಾಸು. ೫೮-೨). 'ಪಟ್ಟಾಲವು' ಪರಾ. [? + ಆಯ್]

ಪಟ್ಟಾರಿ (ನಾ). ಗ್ರಾಮದ ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿ ; ಕುಲಕರಣಿ ; ಶ್ಯಾನುಭೋಗ : ಕಂದಾಯದ ಪಾತೆಯಲ್ಲಿ ಹಲವು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿದ್ದರು. (೧) ಕಾರ್ಕುನ್ . . . (೨) ಪಟ್ಟಾರಿ ಅಥವಾ ಮೊಖದ್ವರ್ : ಇವನೇ ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿ (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೬೧).

[<ಹಿಂ. ಪಟ್ಟವಾರೀ, ಪಟ್ಟವಾರ್ ; ಮರಾ. ಪಟ್ಟವಾರೀ]

ಪೆತ (ನಾ). ೧. ಚಿತ್ರ ; ತನವೀರು : ಅಲ್ಲಿರುವ ಪೆತ ನೋಡಿದೆಯಾ ಭಾವ ? ಅದು ನನ್ನ ಮುಖದ ಹಾಗೇ ಇಲ್ಲವೇ ? (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೧೨) ; ಅವರ ಮನೆಯ ಗೋಡೆಯ ತುಂಬಾ ದೇವರ ಪೆತಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಗಾಳಿಪಟ : ಆ ಹುಡುಗ ಪೆತವನ್ನು ಅಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [<ಪೆಂ. ಪಟ]

ಪೆತಣ, ಪೆತಣಿ (ನಾ). ಓದುವಿಕೆ ; ಪಠಿಸುವಿಕೆ ; ವಾಚನ : ದೇವರು ಕರುಣಿಸಿದ ಸಂದೇಶಗಳನ್ನು ಹಜರತ್ ಮಹಮ್ಮದರು 'ಪೆತಣ' ಮಾಡಿದರು. ಈ ಪೆತಣವೇ ಇಂದಿನ ಪಠಿತ್ರ ಕುರಾನ್ (ಮನೋನಂ. ೨೮೪). ಪೆತಣಿ : ಪೆತಣ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರಲೆಂದು ಪೂರ್ವಿಯಾದ ಸುಳಾದಿಯನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಉಪಹರಿಸಿದೆ (ಕೃಷಿ. ೧೨೬).

[<ಪೆಂ. ಪತನ]

ಪೆತಣಿ 'ಪೆತಣ' ನೋ.

ಪತನ (ನಾ). ೧. ಓದುವಿಕೆ; ವಾಚನ: 'ಪತನಪದ್ಧತಿ',
'ಪತನಾಗಾರ' ಪರಾ. ೨. ಕಂಠಪಾಠ. [ಸಂ.]

ಪತನಪದ್ಧತಿ (ನಾ). ಓದಿ ಹೇಳುವ ಕ್ರಮ: ಬಹುಸಂಪ್ರದಾಯ
ಬದ್ಧವೂ, ಪಾರಂಪರ್ಯವೂ ಆದ ಈ ಪತನಪದ್ಧತಿಯಿಂದಾಗಿ (Method
of oral transmission) ಹಿಂದುಗಳ ಧಾರ್ಮಿಕಸಾಹಿತ್ಯವು ಲೌಕಿಕ
ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಶುದ್ಧಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಉಳಿದು ಬಂದಿತು
(ಭಾರತ. ೨೩). [ಪತನ + ಪದ್ಧತಿ]

ಪತನಾಗಾರ (ನಾ). ಓದುವ ಸ್ಥಳ; ಪಾಠಶಾಲೆ: ಉದಯಕಾಲದೊಳಗೆ
ಪತನಾಗಾರಕ್ಕೆದಿ ಪೂಜನನಂ ಗಮ್ಯಗಿಯೊಳಿಂ . . . ಎನ್ನ ಕೈವಿಡಿ
ದರ್ಭಮಂ ಕೇಳೊಡೆ ಮೊದಲನೆಯಂಗೇಳ್ವ ಮಾತು ಲಭುವೆನಲೆನ್ನ
ಗದಜುತ ಕಶಾಪಂಜದಿಂ ಹೊಡೆದನೆಯ್ಯ (ಭಾಷಣಂ. ೧-೩೪); ಸೆಟ್ಟ
ಪತನಾಗಾರದೊಳೊಡುವಣುಗನಂ ತರಲೆಂದು ನಡೆಗೊಳ್ಳುವಜಾಂ ಮುನ್ನ
ಮತತ್ತಾಪನಂ ಸೌಮ್ಯವೇಷದಳೆವಾ ಚೇಲಾಳನಿರ್ದಗೇಳ್ವಂ . . .
ಇಂತೆಂದಂ (ದೃಷವಿ. ೧೪-೩೩ ಪ). [ಪತನ + ಅಗಾರ]

ಪಠಾಕಿ 'ಪಟಾಕಿ' ನೋ.

ಪಠಾಕ್ಷಿ 'ಪಟಾಕಿ' ನೋ.

ಪಠಾಣ, ಪಟಾಣಿ, ಪಟ್ಟಾಣಿ, ಪಠಾನ್, ಪಠಾನ (ನಾ).
೧. ಭಾರತ ಉಪಖಂಡದ ನಾಯವ್ಯಭಾಗ ಹಾಗೂ ಆಫ್ಘಾನಿ
ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ, ಮುಸಲ್ಮಾನ ಮತೀಯರಾಗಿರುವ ಒಂದು
ಪಂಗಡ ಮತ್ತು ಆ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅಕ್ಬರನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ
ಒರಿಸ್ಸಾದೇಶವು ಪಠಾಣರ ವಶದಲ್ಲಿತ್ತು (ಖಂಕಮ. ೧೪೫); ಚೈತನ್ಯನ
ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅನೇಕ ಪಠಾಣರೂ ಆತನ ಶಿಷ್ಯರಾದರು. ಅವರಿಗೆ ಪಠಾಣ
ವೈಷ್ಣವರೆಂದು ಹೆಸರು (ಭಾರತ. ೨೯೦); ಅರಬರು; ಬೆಲುಚಿಯರು,
ಚೀನೀಯರು, ಮೊಗಲರು, ಪಾರ್ಸಿ, ಪಠಾಣರು, ಸೈಯದರು, ಶೈಕರು
(ತುಳುನಾ. ೧೭೪). ಪಟಾಣಿ ೧. ನೆಹಿ ಗುಜ್ಜರಾತಿ ಕನ್ನೋಡಿ
ಖುರೇಸಾನಿ ಬಿರುದಿನ ವರಪಟಾಣಗಳು (ಕಂನವಿ ೧೧-೯೪). ೨. ಪಠಾಣಿ
ರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು: (+). ಪಟಾಣಿ: ೧. ಕಟ್ಟಿದ ದೊಣೆ
ಯಂಬು ಕೈಯ ಸಿಂಗಾಡಿಯ ಗಟ್ಟಿಯಿರುವರಾರೊ ಮಂತ್ರಿ ಸೃಷ್ಟೀಶ್ವರ
ಕಂಠೀರವ ಚಿತ್ತೈಸು ಪಟ್ಟಾಣಿಯತುಳ ರಾವುತರು (ಕಂನವಿ. ೧೨-೬೫).
ಪಠಾನ್: ೧. ಅವಳು . . . ಪಠಾನ್‌ಳುಲಭೂಷಣಪ್ರಾಯಳಾದ
ರೂಪರಾಶಿ ನವಾಬನಂದಿನಿ ಆಯೇಷೆಯಂತೆ ತೋರಿದಳೆನ್ನಲೆ? (ಪ್ರಣ. ೧).
ಪಠಾನ: ೧. ಈಚೆಗೆ, ಧಾಳಿಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಪಠಾನರ ತೊಂದರೆ
ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [←ಹಿಂ. ಪಠಾನ್; ಮರಾ. ಪಠಾಣ್]

ಪಠಾನ್ 'ಪಠಾಣ' ನೋ.

ಪಠಾನ 'ಪಠಾಣ' ನೋ.

ಪಠಾವಳಿ 'ಪಟಾವಳಿ' ನೋ.

ಪಠಾವಳಿ (ನಾ). ದಂಡು; ಸೈನ್ಯ (?): ಸಿರಿಗಿರಿನಾಡು ಒಡೆಯರು
ಅರಗದ ರಾಜ್ಯವನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿಹ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾತಳಗಿಯು ನಾಡ ಕೊಳ
ವಳಿಗೆ ಪಠಾವಳಿ ಬಂದು ಕಾದಿದಲ್ಲಿ ಆ ಬೋಮ್ಮರಸಹೆಗ್ಗೆಡೆಯರ ಮಗ
ಪುಟ್ಟಗದಿ ದಳವನು ಮಂಜೂರು ಆ ರಣದೊಳಗೆ ಕುಮಾರ ರಾಮನಾಥನ
ಪ್ರತಾಪವಾಗಿ ಅಂಬುಗೂಡಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗವನು ಸೂಜಿಕೊಂಡ (ಎಕ. VIII,
೩೬೫೫. ೨೩-೫; 1432). 'ಪಟಾಲಂ' ಪರಾ. [?]

ಪಠಿತ (ನಾ). ೧. ಓದಲ್ಪಟ್ಟುದು. ೨. ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟುದು:
"ಅಗ್ನೇನಯ" ಇತ್ಯಾದಿ ಸನ್ಮಾರ್ಗಪ್ರವರ್ತಕಮಂತ್ರಗಳೂ ಸಂಹಿತೆಯ
ಆನುಪೂರ್ವಿಯಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಠಿತವಾಗಿವೆ
(ಬುಕ್ಕಾರ. ೮೩ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಪಠಿಯಿಸು 'ಪಠಿಸು' ನೋ.

ಪಠಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಖಮ್ಮನೆ, ಫುಲನೆ,
ಫಿಲ್ಲನೆ, ಪಠಿಲನೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೧ ಪೃ. ೨೨).

ಪಠಿಲ್ಲನೆ (ಅ). 'ಪಠಿಲ್' ಎಂಬ ಸದ್ದಿ ನೊಂದಿಗೆ: ಅನುಕರಣಕ್ಕೆ—
ಖಣ್ಣಿನೆ . . . ಪಠಿಲ್ಲನೆ, ಧಮ್ಮನೆ (ತಮದ. ೧೪ ಪ್ರಯೋ.).

[ಪಠಿಲ್ + ಅನ್ನೆ]

ಪಠಿಸು, ಪಠಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓದು; ವಾಚಿಸು: ಧರೆಯೊಳೇ
ಕಣ್ಣು ಪ್ರದೇವನ ಚರಿತೆಯಂ ಕೊಂಡಾದಿದೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿದದೆ ಪಠಿಸಿದದೆ ಬರೆದದೆ
ಹರನ ಕರುಣವಲಿ . . . ಸ್ಥಿರನುನೋರಥ ಸಿದ್ಧಿ ದೊರಕುಗು ಸರರಿಗೆ
(ಬಸವ. ೧೪-೧೦೬); ಆರಾಧ್ಯರು ಮಾರ್ಕಂಡೇಯಸ್ವತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ
ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಿದರು (ಚಿಂತಾಶ್ವ. ೩೨); ಪಠಿಸಿದಂಥಾ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ
ವಿವೇಕಕ್ಕೆ ಈ ಜಾರಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ (ಬಿಟ್ಟ. ೨. ಪರಿ.
೨೪೧). ೨. ಹೇಳು; ನುಡಿ; ಉಚ್ಚರಿಸು: ಮತ್ತಿನ ಗಂಡನೊ
ಱಿಯಲ್ಲರಿದು ಮನದೊಳಗೆ ಬುಣಗುಗುಡಿದ ಬದ್ಧೆಯರೀ ಭವಮಿಂತೆ
ಪೊಡುದು ಮಂಜುಭವದೊಳೊಡೊಡಮಾತನೊಳಿ ಬೇಟೆಮುಕ್ಕೆಂದು ಪಠಿಸಿ
ಪಂಚೈದಿಸಿ ಕಾಮಾಗ್ನಿಯಂ ಪುಗಿಯುಂ (ಅರ್ಧನೀ. ೫-೨ ಪ); ಚೇತನ
ದೊಳು ವಿಷ್ಣು ನಾಮಚಿಂತನೆ ಶುಚಿಭೂತರಾದವನೇಸುರರು ಗೀತಾರ್ಥವ
ಪಠಿಸುತ್ತ ಬಂದರು ಪ್ರಖ್ಯಾತಸತ್ಯದ ಮನೆಗಳಿಗೆ (ನೋಹತ. ೩-೪೬);
ಇಂತಿವೆಲ್ಲಂ ಚೆನ್ನಬಸವಪುರಾಣದಾದ್ಯಂತ ಸತ್ಯಧೆಯ . . . ಭಕ್ತಿಯಿಂ
ಬರೆದೊಡೆ ಪಠಿಸಿದರ್ಗೆ ಸಂತತಂ ಸಕಲಸುಖಮಂ ಸಕಲಭೋಗಮನನಂತ
ಸೌಭಾಗ್ಯಮಂ ಕೊಟ್ಟು ರಕ್ತಸುವಂ (ಚಲಪ. ೧-೪೦). ೩. ಪುನರು
ಚ್ಚರಿಸು; ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೇಳು; ಜಪಿಸು: ಸ್ವಾಮಿ ಅಂದು ಆದಿದ
ನುಡಿಯದನು ಪ್ರೇಮದಿ ಪಠಿಸುವರಿದಿಗು ಇದನು (ಸಸಲ್ಲ. ೧೦೦-೧೫).
ಪಠಿಯಿಸು: ೧. ವಿಳವಶಾಂಗ ಕನಕಂ ಲೌಕಿಕದಾಗಮನೆಲ್ಲ ಪಠಿಯಿಸಿ
ನಿಜ್ಜಂ ಆಕಾರವ ಜಿನನಂತೆ ಕೈಕೊಂಡುಂ ನಿಜವ ನೋಡದವನೆಯಭವ್ಯಂ
(ಭವ್ಯಾನ್ಮ. ೫೨). ೨. ಛಾಂದಸನದೊರ್ಬನು ಭೂಸುರೇಂದ್ರನು ಭಿಕ್ಷವಂ
ಬೇಡಿ ರಸಿಕದಿಂ ಶ್ರೀರುದ್ರವಂ ಪಠಿಯಿಸುತ ಮನೆಗೆಯ್ದರಲು (ಬಸವ.
೫೩-೩೯). [ಪತನ + ಅನುಸು]

ಪಠ್ಯವಳಿ 'ಪಟ್ಯವಳಿ' ನೋ.

ಪಠ್ಯ (ಗು). ೧. ಓದಬೇಕಾದ; ಓದಲರ್ಹವಾದ; ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ
ತಕ್ಕುದಾದ: 'ಪಠ್ಯಕ್ರಮ', 'ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕ' ಪರಾ. (ನಾ).
೨. ಓದುವಿಕೆ; ವಾಚನ. ೩. ಓದಬೇಕಾದ ಭಾಗ: ಮೇಳ
ಜಾಳವನೊಡನೆ ಯೌತಾಣಮಾಣಂತ ನವತಾಣಮುಂ ಸಂಧಾನಮುದರಂ
ತಾಳಪತ್ಯಮನೊನಪತ್ರಂ ಪೊಟ್ಟವಳೆ ಸಾರಣಮುಲದಿರಲು (ಬಸವ.
೧೯-೪). [ಸಂ.]

ಪಠ್ಯಕ್ರಮ (ನಾ). ಓದಬೇಕಾದ ಭಾಗ; ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಾಗಿ ನೇಮಿ
ಸಿದ ವಿಷಯ; ಪಾಠಮಾಚಿಕೆ: ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳ ಪಠ್ಯಕ್ರಮ
ದಲ್ಲಿ ಜಾನಪದ(Folklore)ದ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಯಾವಾಗಲೋ ಸ್ಥಾನ
ದೊರೆಯಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಸುವರ್ಣ. ೧೬). [ಪಠ್ಯ + ಕ್ರಮ]

ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕ (ನಾ). ೧. ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕಾಗಿ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ
ಪುಸ್ತಕ; ಓದಲೇ ಬೇಕಾದ ಪುಸ್ತಕ: ಶೂನ್ಯಸಂಪಾದನೆ ಹುಟ್ಟಿದ
ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ವೀರಶೈವಧರ್ಮವನ್ನು ಅದರ ಪ್ರತಿಪಾದಕರ ಮಾತು
ಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಬೋಧಿಸುವವರಿಗೆ ಮತ್ತು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವವರಿಗೆ ಅನುಕೂಲ
ವಾದ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿರಬಹುದು (ಶೂನ್ಯಕು. ೧೨೪).
೨. ಶಿಕ್ಷಣಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸಲು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ
ಪುಸ್ತಕ: ಮೊದಮೊದಲು ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳ ರಚನಾಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳು

ಕಲಿಯತಕ್ಕ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗಮನ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಪಪು.

11, 111 ಸೂಚನೆ). [ಪತ್ಯ+ಪುಸ್ತಕ]

ಪತ್ಯಭಾಗ (ನಾ). ಓದತಕ್ಕ ಭಾಗ: ಈ ಸಲಹೆ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಈ ಪತ್ಯಭಾಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಪತ್ಯ+ಭಾಗ]

ಪತ್ಯವಸ್ತು (ನಾ). ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕಾದ ವಸ್ತು; ಓದಬೇಕಾದ ವಿಷಯ: ಬೋಧಿಸಬೇಕಾದ ಪತ್ಯವಸ್ತುವೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಅಂಶವೂ ಶಿಕ್ಷಣತತ್ವದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧರವಾಗಬೇಕು (ಶ್ರುದ. ೬); ಮನೆ, ಶಾಲೆ, ಕ್ರೀಡಾಂಗಣ ಮತ್ತು ಸಮಾಜ - ಈ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ದೃಶ್ಯ, ಪ್ರಸಂಗ, ಕಥೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಪತ್ಯವಸ್ತುಗಳನ್ನಾಗಿ ಆಯ್ದು ಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ (ಕಪಪು. 11, 111 ಸೂಚನೆ). [ಪತ್ಯ+ವಸ್ತು]

ಪತ್ಯವಿಷಯ (ನಾ). - ಪತ್ಯವಸ್ತು: ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಫಲಪ್ರದವಾದ ಶಿಕ್ಷಣವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಪತ್ಯವಿಷಯ ಜೀವನದ ಅವಶ್ಯಕತೆ, ದೃಷ್ಟಿಭೇದ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳ ಮನೋವ್ಯಾಪಾರದ ಪರಿಚಯ-ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡೇ ರೂಪುಗೊಂಡಿರಬೇಕು (ಶ್ರುದ.೧೨೬). [ಪತ್ಯ+ವಿಷಯ]

ಪಡೆ, 'ಪಡೆ,' ನೋ.

ಪಡೆ, 'ಪಡವು,' ನೋ.

ಪಡೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದೋಡೆ; ನಾವೆ: ಅವರಿಗೆ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಹಂಗಾರಕಟ್ಟಿ ಬಂದಿರಬಹುದಾದ್ದನ್ನು, ಬಂದು ಹೋಗುವ ನಗ, ಮಂಜಿ, ಪತ್ತೆಮಾರಿ, ಮಜ್ಜೆಗಳ ಹಾಯಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಹೇಳುವ ಗಂಜಿ. 'ಓ ಇದು ಕೋಟಿ, ಇದು ಪಡೆ, ಇದು ಮಂಜಿ' ಎಂದು ಎಷ್ಟು ದೂರದಿಂದಲೇ ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ (ಸುರಮ. ೪೯). 'ಪಡೆಗು' ಪರಾ.

[<ತುಳು. ಪಡ]

ಪಡೆ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ: 'ಪಡವಳ್ಳೆ', 'ಪಡಸಾಲೆ,' ಪರಾ. [<ಪ್ರಾ. ಪಡ./ಸಂ. ಪಟ]

ಪಡೆ, 'ಪಡೆ,' ನೋ.

ಪಡೆಗು, ಪಡಗು, ಪಡಹು, ಪಡಾವ, ಪಡಾವು, ಹಡಗ, ಹಡಗು, ಹಡಹು (ನಾ). ೧. ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ತೇಲುವ ಸಾಧನ; ದೊಡ್ಡ ನೌಕೆ: ಏಕದಿಂದಾಗಿ-ಪಡೆಗು, ಕಡೆಗು . . . ಪಡೆಗು, ಸಿಡುಂಬು(ಶ್ರುದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ಆ ಪೋಟೆಗಳಂ ಸಮುದ್ರಮಂ ದಾಂಟಲ್ ಪಡೆಗು ಪಟುಗೋಲಾದಿಯನೇ ಮುರ್ಯಾದೆಯೊಳ್ ಮಾಡಿಮೆಂದುಪದೇಶಿಸಿ (ಪೂರ್ವಪು. ೯); ಮನೋವಲ್ಲಭಿಯುಮಾಕೆಯ ದಾದಿಯುಮಾನುಮಿಂತು ಮೂದರಂ ಪಡೆಗನೇಟು ನಡುವಗಲೊಳ್ ಬರ್ಪಾಗಳ (ದಶಕು. ೪-೪೫೮); ನೀರ್ವಟ್ಟಿಯೊಳಗಿರದೆ ಚರಿಸುವ ಪಡೆಗುಗಳ ಗಡಣಮೊ ನರರ ಪರಿಕರಮೊ ಕಾಲಭೈರವನ ಬಹುರೂಪಮೋಯೆನೆ ಚತುರ್ಬಾಲ ಮೆಯ್ಯಿತು (ಪದ್ಯಂ. ೬-೨೮); ವಸಾಬ್ಬಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣೊಳಪ ಪಡೆಗು ಮಾಮರಮದಾಗಿರೆ ಕೋಗಿರೆ ನಟ್ಟಗೊಂದಿನೊಳ್ ತಳೆದುದು ಕೂವಕಂಬ ದುದಿವತ್ತಿದ ನಾನಿಕನೊಂದು ರೀರಿಯಂ (ಶಬಕಂ. ೨-೪೪). **ಪಡೆಗು:** ೧. ಇಡಧಿವೊಲಿರೆ ಸುರಸ್ಸೆನ್ನಂ ಪಡಗುವೊಲಿರೆ ದಿವಿಜವಾರಣಂ ಜಿನಕಿಶು ಕೈಪಿಡಿವೊಲಿರೆ ಪುಣ್ಯಪಣ್ಯದ ಪಡಗಿನ ಸಾಂಯಾತ್ರಕಂಬೊಲಿದಂ ಶಕ್ರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೬೪); ಈತ ಕಾಣೆರೆ ಘನಪರಾಚರಚೇತನಪ್ಪದಿ ನಿಹಿತ ದೀಪಪ್ರಾತವನು ತುಂದಿದನು ಪಡಗಿನೊಳೊಕಿ ಬಾಲ್ಯದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾಸ. ೯-೩೮); ಪರಿವ ಮಹಾರಥ ಪಡಗಾಗಿ ಮೆಜೆದುದು ಪರಧಿಯಂದದೊಳಾ ಸೇನೆ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೫-೮೮); ನಿಗ್ರಂಥರಥಕ್ಕೆ ಸಂದ ಯತಿ ಸೂರ್ಯಂ ಬೋರ್ ಭವಾಂಭೋಧಿಯಂ ಕಡುವೇಗಂ ಪರಿಲಂಘಿಸಂ ಸುಕೃತ

ಕೃದ್ನಾರ್ಹಸ್ಥಾನಂ ಧರ್ಮದಾ ಪಡಗಿಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ದಾಂಟಿದೆ ಇರನಲಾ (ರತ್ನಾಕ. ೪೧). ೨. ನೆಲೆ; ಆವಾಸ; ಇರುವ ಜಾಗ: ಪೇಸು ಪತದ ಪಡಗಾಗಿಯುಮಧ್ಯವಮಪ್ಪೊಡಲನಿದಂ ನಚ್ಚುವನಬುಧಂ ವಿಬುಧ ನೆಂತುಮೇಂ ನಚ್ಚುವನೇ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫-೧೪೨). ೩. ಐಶ್ವರ್ಯದ ನೆಲೆ; ಸಮೃದ್ಧಿಯ ಸ್ಥಾನ: ಕೊಡುಗೆಯ್ಯ ಸಿರಿವಂತ ಬೋಜಗನ ನೊಲಿಸಿದ ಮಡದಿಯ ಸೈಪನೇನೆಂಬೆ ಪಡೆ[ಸಾಂ. ೬]ಗಾಕೆಯು ಮನೆ ಯಡುಂದ ಬಡವನ ಬಿಡುವುದಬಾಡು ಬೆದೆನೆಣ್ಣು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೮-೬೬).

ಪಡಹು: ೧. ಹಕಾರಕ್ಕೆ ಗಕಾರಂ-ಸಿಂಹ-ಸಿಂಹ; ಹಡಹು (ಪಡಹು) -ಪಡಗು (ಶ್ರುದ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ). **ಪಡಾವ:** ೪. ಚಿಕ್ಕನಾವೆ; ದೋಣೆ: ಜಲಮಾರ್ಗದಿಂದ ಕಳುಹಿಸುವದಿದ್ದರೆ . . . ಹಡಗದ ತನಕ ಪಡಾವದಲ್ಲಿ ಮಾಲ ಹಾಕಿ ಕಳುಹಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೨೪೧).

ಪಡಾವು: ೧. ಈ ಪಾಡ್ವನದಲ್ಲಿ, ಕಡಲುತೀರದವರಿಗೆ ಪರಿಚಿತವಾದ ಪಡಾವು(ಹಡಗಿನಲ್ಲಿ)ಭೂತ ಬಂದಂತೆ ಚಿತ್ರವಾಗಿದೆ (ಜಾಣಗೀ. ೨೨).

ಹಡಗ: ೧. ನನ್ನಯ ಭಕ್ತರೇ ಸಮುದ್ರದೊಳು ಹಡಗಂ ಮುಳುಗು ತಿರಿ ಭಾಗ್ಯವೀ ಸಮಸ್ತಂ ನಿನಗೆ ಪಾಲಿಸಲು ಕೈನೀಡಿ ಹಡಗನೆತ್ತಿದನು (ಗುರುಜಾ. ೩-೨೩); ಹಡಗವೋ ಭವಾದ್ವಿಗಿ ವಿಜಯವಿಕ್ಟಲರೆಯೊ (ವಿಕ್ರಮ. ೧೪-೩). ಗಾಳಿಗೆಷ್ಟು ಹಂದೀತು ಹಾಕೆ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದಾಗಿ-ಹಡಗಿ? (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೩-೨); ಅವರ ಹಡಗವು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಾಲುವೆಯನ್ನು ದಾಟಿ, ಬೋಲೋನ್ ಬಂದಿರನಲ್ಲಿ ತಂಗಿತು (ಮಾನಸಾ. ೩೭); ಕಡ ಸಿಕ್ಕೋದಾದರೆ ಹಡಗ ನನಗಿರಲಿ ಅಂದ (ಗಾದೆ). ೩. ತಂದೆ ಮಾಡಿದ ಮದುವೆಯ ಸಾಲಕ್ಕಾಗಿ ಅಸ್ತಿಯೆಲ್ಲ ಸಾಹುಕಾರ ಸಂಕಪ್ಪನ ಹಡಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿತ್ತು (ಬೆಳುಮ. ೨); ಅದು ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲೊ ಸಾಹುಕಾರನ 'ಹಡಗಕ್ಕೆ' ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಹೊಲ ಮನೆಗಳು (ಬೆಳುಮ. ೧೫೭).

ಹಡಗು: ೧. "ಪೋತಮಾ ಪ್ರವಹಣಂ ಭೈತ್ರಮೇನೆ ಹಡಗಕ್ಕೆ" (ಮಂಗಂ. ೧೨೦-೪); ಎಡಬಿಡಿಸಿದಲ್ಲಿ ಶರಣಂ ಕಡೆಗಣಿಸುವೊಡಾರುಮಿಲ್ಲ ಸಂಸಾರಿಗೆ ತಾಂ ಕಡೆಯಿಲ್ಲದದ್ದು ಮಧ್ಯದ ಹಡಗಂ ಬಿಟ್ಟದ್ ಪಕ್ಷಿಗೆಂತೆ ಪೊಲಂ (ಪಾಢಪು. ೫-೩೭); ಹಡಗು ಜಲಧಿಯೊಕೋಡಿ ಗಿರಿಗಳನೆಡು ನುಗ್ಗಾದಂತೆ ಸುಭಟರ ಗಡಣ ಗಜವನು ತಾಗಿ ತಾಗಿ ವಿಘಾತಿಯಲಿ ನೊಂದು (ಕುಪ್ಯಾದ್ಯೋ. ೩-೨೮); ದುಡುಕು ಮಾಡಿ ಹಾಲುಮಡಕೆಗಳ ಒಡೆದು ಹಡಗನೇಟು ಬಂದು ಉಡುಪಿಲಿ ಇದ್ದನೆ ಮಂಗಳರೇಖೆ ಪಾಡಂ ಗಳುಳ್ಳ ನಿಮ್ಮ ರಂಗ (ಪುರಂದ. ೨-೩೨-೪); ಕಣ್ಣೆನಾ ಹಡಗಲು ಬೆಳಕನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಹೊರಟೆಹುದು ಹುಡುಕಲು ಯಾವ ನಡುಗಡ್ಡೆಯಲೊ (ಮೂರ್ತಿಕಾ. ೪೦-೪). **ಹಡಹು:** ೧. ಹಕಾರಕ್ಕೆ ಗಕಾರಂ-ಸಿಂಹ-ಸಿಂಹ; ಹಡಹು (ಪಡಹು)-ಪಡಗು (ಶ್ರುದ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ).

[ದೀ. 11 ತಮಿ. ಮಲ. ಪಟಕು, ಪಟವು; ತುಳು. ಪಡವು, ಹಡಗ, ಅಡಗ್; ತೆಲು. ಪಡವ]

ಪಡೆಂಪು 'ಪಡವು,' ನೋ.

ಪಡಕಣ (ನಾ). ಕಾವು; ರಕ್ಷಣೆ; ಕಾವಲು: ಕನ್ನಮಂ ತದ್ಧರಾ ಕಾಂತ್ಯಹಕ್ಕೆ ಪಡಕಣದ ಪಹರಿಯು ಸುಭಟಿರಂತದಂ ಕೆಂದು ಹಡಗ ಯ್ಕುಟ್ಟಿಯಾ ಕಾಲದಂಡನಿದ್ದೆಡೊಯ್ದರು (ಸಮ್ಯಾ. ೧೦-೧೧); ಧೀರಮಾರುತಿ . . . ತಳ್ಳಂಕಗೊಳಿಸಿ ತಪ್ಪರವ ರಾಜಾಲಯಕ್ಕುಲ್ಲಸ ದಿಂದೆಯ್ದದನು ಅದನು ಕಂಡಾ ಪಡಕಣದಾಳ್ಳಳಾ ರಾಜಸದನದ ರಣ ಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಓದಗಿ ತುತ್ತುಜುಬಾಗಿ ನಂದು ಬಾಗಿಲನಿಕ್ಕಲು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೫-೬೫); ಪಾರಿ ಪಡಕಣದಾಳಿಂದ ಪಾಡ್ಯಗಳಿಂದ ಕೇರಿಕೇರಿಯೊಳು ತಿರುಗುವ ವೀರಭಟಾಳಿಯಿಂದಸೆದುದಾ ಕುಮ್ಮುಟಿದಾರಭಟಿಯನೇನೆಂಬೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೮-೮೭). [<ಪ್ರಾ. ಪಡಿಕುಣ./ಸಂ. ಪ್ರತಿಕ್ಷಣ]

ಪಡಕಾನೆ 'ಪಡಪಾನೆ' ನೋ.

ಪಡಕ್ಕು, (ಕ್ರ.). ಕುದುರೆಯನ್ನು ಸವಾರಿಗೆ ಸಿದ್ಧಮಾಡು ; ಕುದುರೆಯ ಜೇನು ಎರಿಸು, —ತಡಿಹಾಕು : ಕಡುಗಾಳಿಗೆ ದಿಟ್ಟಿಂಬಿಂಗೈದುಮ ದಿಟ್ಟಿಗೆ ನಡೆವ ಮನಕ್ಕಿಮ್ಮಡಿ ಮೂವಡಿ ನಾಲ್ಕು ದಿಟ್ಟಿವಡಿ ಜವದೊಳು ಬಲದೊಳು ಬೀದಿಯ ಸರಸದೊಳನುಪಮನಚಳಂ ಬಳಿಯೊಳು ತೊಡೆ ಮಡ ಕಿಸಿ[ಕಸಿ]ಕಂಬಿಯ ಸರಸನ್ನೆಗಳಾಟಿದ ತೊಡಕಂ ಹೊದ್ದದೆಯ್ಯದೇಜಾದರನುವಾಯ್ತೆನೆ ಪಡಕದ ತುರಗಂಗಳು ನೆರೆದುಪು ನಂದವು (ವೀರೇಚ. ೨-೨೯). [?]

ಪಡಕ್ಕು, ಪಡಿಕೆ, ಪಡುಕು, ಪಡಕು (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲು, ಕಿಟಕಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕದ, — ರೆಕ್ಕೆ : ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಹರಳು ನೆತ್ತಿ ಅವಳು ನಂತಿದ್ದ ಕಡೆಯ ಪಡಕಿಗೆ ಒಗ್ಗಿದ (ಜೇನಬಾ. ೨೪೦) ; ಬಲವಂತನು . . . ಹೊರದೀಳುವಾಗ ಅಂಗದಿಯ ಮುಳಿಗೆಯ ಪಡಕು ಗಳನ್ನು ಇಕ್ಕಿಕೊಂಡು ಭದ್ರವಾದ ಕೀರಿ ಹಾಕಿದನು (ಅಂಬಿಕ. ೧೧) ; ಮುಂದೆ ಮಾಡಿದ್ದ ಪಡಕುಗಳನ್ನು ಸರಿಸುತ್ತ ಹೊರಗೆ ಬಂದು ನಂತು ಕೊಂಡಳು (ಜೇನಂತ. ೨೪೬). ಪಡಿಕೆ : (೨). ಪಡುಕು : ೧. ದಿಂಕವನ್ನು ಕೃಷ್ಣಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮುಗುಳುನಗೆ ತುಟಿಯ ಪಡುಕು ತೆರೆದು ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದು (ಕನಕ. ೧೧೪). ೨. ಬಿರುಕು ; ಸಂದು ; ಸೀಳು : ಬಾಗಿಲ ಪಡುಕಿನಿಂದ ಒಳಗೆ ಉಂಟಾದ ಅಗ್ನಿಪ್ಪಿಕೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ವೀರಾದ. ೧೪). ಪಡಕು : ೧. ತರುಣಿಯೊರ್ವಳು ಬಾಗಿಲ ಪಡಕಿನ ಮೆರೆಗೆ ನಂತು . . . ಮಂಜುಲವಾದ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದಳು (ಕೋಮು. ೭೮) ; ಕಿಡಿಕೆಗಳ ಪಡಕುಗಳು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಇಕ್ಕಿದ್ದವು (ಸ್ವಾಭಮಾ. ೭) ; ಪಾವಿತ್ರಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಗೂಢ ತೆರೆದಿತ್ತು ತನ್ನ ಪಡಕು (ಅರಳು. ೧೮೨-೩). ೩. ಬಾಳೆ ಎಲೆಯ ತುಂಡು, — ಹಾಳೆ, — ಸೀಳು : ಬಸವಂತಿ . . . ಬಾಳೆಯ ಎಲೆಯ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪಡಕಿನಲ್ಲಿ, ಹಿತ್ತಲಲ್ಲಿಯ ಹೊ-ತುಳಸಿ ಹರಿದು ತಂದು, ದೇವರ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಗೆಂದು ಇರಿಸುತ್ತಾಳೆ (ವೀರಪ. II, ೧೭೫) ; ಬಾಳೆಯ ಪಡಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ದೊಡ್ಡ ಕರದಂಟನ್ನು ಹಾಕಿ ಅವನ ಎದುರಿ ಗಿಡುತ್ತ ಅಂದಳು (ಬಾಬಲ. ೧೯). [< ಸಂ. ಫಲಕ]

ಪಡಕ್ಕು, 'ಪಡಿಕೆ' ನೋ.

ಪಡಕೆ, (ನಾ). "ದಾಸಿಗೆ" (ಸಂಕೀ. ೫೨೨).

[ದೇ. 1 ತಮಿ. ಪಟುಕ್ಕು ; ತೆಲು. ಪಡಕ, ಪಡುಕ]

ಪಡಕೆ, (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ : ಹೊಪಲ ಗಿರಿಗಿರಿಕೆಯೆಸದ ನಾದಮಂ ತೊವಳನೆವರೆಯೊಳಾದ ನಾದಮಂ ಮೊಜವ ಪಡಕೆಗಳ ಕಿಜುವಾ ನಾದಮಂ ಪೋಲ್ಪೊಡ್ಲಿಲ್ಲ ಮುಟಿಯಿಂದ ಬಟ್ಟುಗಂ (ಅಬ್ಬಮ. ೮-೧೨). [< ತಮಿ. ಪಟಕ]

ಪಡಪಾನೆ, ಪಡಕಾನೆ, ಪಡ್ಕಾನೆ (ನಾ). ಹೆಂಡ, ಸಾರಾಯಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಸ್ಥಳ ; ಮದ್ಯದ ಅಂಗಡಿ ; ಗಡಂಗು : ಹೆಂಡಕುಡುಕರು . . . ಪಡಪಾನೆಯ ಬಳಿಗೆ ಓಡೋಡಿ ಹೋಗು ವಂತೆ, ಈ ಇಲಿಯೂ ಕೂಡ ಲೋಹದ ಹಲಗೆಯ ಬಳಿಗೆ ಅನಂದಾನು ಭವಕ್ಕಾಗಿ ಓಡೋಡಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ (ಮನೋನಂ. ೩೨೨) ; ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ದೇವಾಲಯದ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಸೀತದಿಂದ ಎತ್ತಿ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ತಮ್ಮ ಪಡಪಾನೆಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡರು (ಝಾಂಚಿ. ೪೧೬) ; ಇಂದು ನಮ್ಮ ನಾಡು ಜಾತ್ರೆ ಗಡದಿ ಕಳೆದು ಪಡಪಾನೆಯಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿ ಜನದ ದಾಡು : ಬುಂಡೆ ತುಂಬಿದ ಹೆಂಡ ; ಕೆಸರು ತುಂಬಿದ ಹೊಂಡ (ಸದಬಂ. ೧೦೦-೨). ಪಡಕಾನೆ : ರತ್ನ ಪಡಕಾನೆಗೆ . . . ಒಯ್ಯುತ್ತಿರಲುಂಟು ! (ಕನ್ನಡಾ. ೧೨೩). ಪಡ್ಕಾನೆ : ಒಂದು

ಸಲ ದಾಸನ ಪಡ್ಕಾನೆ ಬಿಡುವುದೋಳಗೆ ಭಾರೀ ಮಳೆ ಬಂದಿತು (ನನ್ನೂರು. ೧೪೧) ; ಈಶ್ವರನ ಬೀಳ್ಕೊಡದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿ ಹೆಂಡ, ಹುಳಿಗಡಿಗೆ ಅಯ್ಯಂತೆ, ಹೋಗಿ ಹೊಕ್ಕೊಂಧ್ವಂಸಿಡಬೇಕು. ಈ ಪಡ್ಕಾನೆಗೆ ಕಾಸು ಕೊಡ ಕಾಗು (ತಮಂ. ೩೫).

[ಪಡ್ಕ(PP←ತಮಿ. ಪಟು = ಮದ್ಯ)+ಪಾನೆ]

ಪಡಗ 'ಪಡಿಗ' ನೋ.

ಪಡಗು, 'ಪಡಂಗು' ನೋ.

ಪಡಚಿ 'ಪಡ್ಚಿ' ನೋ.

ಪಡಜಮಾನು (ನಾ). ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡದೆ ಹಾಳು ಬಿದ್ದ ಭೂಮಿ ; ಬೀಳುನೆಲ : ಕಲ್ಕುಭೂಮಿಗಳು, ಪಡಜಮಾನುಗಳು, ಕಾಯಿದೆಯಿಂದ ತೊಡಕಾಗಿ ಹೇಗೂ ಕೈಬಿಡುವ ಜಮೀನುಗಳು, ಇವೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲಿ ದಾನದ ಮಸ್ತುಗಳಾಗಿವೆ (ಮಣ್ಣು. ೨೧೩).

[< ಪಡ್ಕು + ಜಮಾನು]

ಪಡಡಕ್ಕು, ಪಡಡಕ್ಕು, ಪರಡಕ್ಕು, ಪರಿಡಕ್ಕು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ ; ದೊಡ್ಡ ನಗಾರಿ : "ಅನಕ, ಪಟಹ, — ಈ ೨ ಪಡಡಕ್ಕು" (ಕಲಾಯ. ೧೭-೯೭) ; ಸತ್ಯಭಾಮೆ ಚಾಮೀಕರಕಳಕ ಧ್ವನಿಬಾಹುರ ಭವಕಾಪತ್ರ ಪಡಡಕ್ಕಾದಿ ತ್ರೀಮುದ್ರಿಭವಯುತಂ ಪೌರೋಮಿಯ ಬರ್ಪಂದದಂತೆ ಪೊಲರಿಂ ಬಂದಳು (ಬಂಕಂ. ೭-೭೨).

ಪಡಡಕ್ಕು : "ಪಡಡಕ್ಕು (ಪಡಡಕ್ಕು)-ಪಡಡಕ್ಕು" (ತದ್ವಿ. ೨೪) ; ದಬದಬಾಸಿ ಮೊಟಗುವ ಜಯಮಂಗಳಘೋಷಮಂ ಪೊಯ್ಯ ಪಡಡಕ್ಕು ಗಳುಂ . . . ಒಪ್ಪಿ ತೋಪಿ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೪೫೨) ; ಬೊಂಬುಳಿಯ ಪದ[ಪಾಪಂ. ಡೆ]ಡಕ್ಕು ಪಟಹಂಗಳಾವು ಕರಡೆಗಳ ತಾಳ ಕಂಸಾಳರನ ದೊಳಗೆ ನಡೆದನಪ್ರತಿಮನಚಳಿತುಡ್ಡನು (ಸಿದ್ಧಂ. ೬-೨೦). ಪರಡಕ್ಕು : ಪರಡಕ್ಕು[ಪಾಪಂ. ಕೆ]ಡಾಡೆ . . . ಕಂಸಾಳುಗಳ ನಿರವಧಿಧಾನ್ಯಂ ಚತುರ್ದಳುವನಮನಾ ಭರದಿಂದಲಾವರಿಸಿ (ಕುಮಾರ. ೧೯-೮). ಪರಿಡಕ್ಕು : ಕರಡೆಯ ಡಕ್ಕೆಯ ಪವಳದ ಪರಿಡಕ್ಕೆಯಮರ್ದ ಭಗಿಳುಂ ಭೋರ್ಗರೆಯಲ್ (ಧರ್ಮಪು. ೧೩-೧೯). [< ಪಟಹ + ಡಕ್ಕು]

ಪಡಡಕ್ಕು, ಪಡೆಡಕ್ಕು, ಪದಡಕ್ಕು (ನಾ). = ಪಡಡಕ್ಕು : ಶತ್ರುರಾಜರಿಂದ ಗಂಗಾಯಮಾನಾ ಪಾಳಿಧ್ವಜ ಪಡಡಕ್ಕು ಮಹಾಶಲ್ಯಚಕ್ಷುಗಳನ್ನೂ ಮಾಣಕ್ಕು ಮತಂಗಜಾದಿಗಳನ್ನೂ ಕೊಂದುಕೊಂಡನು (ಕರ್ಣಾಟ. ೮೬).

ಪಡೆಡಕ್ಕು : [ಪಡೆ]ಡಕ್ಕು ಪಾಳಿಮಹಾಧ್ವಜ ನಿತ್ಯತ್ರೀಯಮೋಘವರ್ಷ [ದೇ]ವಸ್ತು ತಸ್ತು ಮಹಾ[ಸಾಮ]ನ್ತಃ . . . ತ್ರೀಮು[ತುಪ್ಪ]ಯರಸ ಪ್ಪುರ್ಗಿಣಿ ನಾಡನಾಳುತಿರೆ (ಸೌತಾ. XI-೩, ೧೨-೪ ; 867).

ಪದಡಕ್ಕು : ದಕಾರಕ್ಕು ಡಕ್ಕುಂ . . . ಪದಡ[ಪಾಪಂ. ಡೆ]ಕ್ಕು = ಪಡಡಕ್ಕು (ತಮದ. ೫. ೨೮೧ ಪ್ರಯೋ). [< ಪಟಹ + ಡಕ್ಕು]

ಪಡಣ, ಹಡಣ (ನಾ). ೧. ಅನಿಷ್ಟ ; ಪೀಡೆ ; ಕೇಡು ; ದೌರ್ಭಾಗ್ಯ : ಮುನಿದೀಶಂ ತವ ಸುಟ್ಟು ಮುಂ ಕರುಣದಿಂದಿತ್ತಂ ಪುನರ್ಜನ್ಮದಂ ನಿನಗೆಂದಾ [೨]ತಿ ಪಾಪಮುಂ ಪಡಣಮುಂ ಪೋಪಂಕೆ ಕಾಮಂಗೆ ಮಜ್ಜನಕೆಂದಿತ್ತದ ಜಂದ್ರಕಾಂಶಘಟಿದೊಳ್ ತಂದಬ್ಬಿಯುಂ ಪುಷ್ಪಪಾಸನೆಗೆಂದಿಕ್ಕದ ನೀಳನೀರರುಹದುಂ ಪೋಲ್ಕುತ್ತು ಕಲ್ಪುಂದುವಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫೧). ೨. ಅನಿಷ್ಟವ್ಯಕ್ತಿ ; ಅಶುಭ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅವನನಪನೀತಿಭವನನನವೀಕದ ಪೋದ ಪಡಣಮುಂ ತಲೆದಿವಂತೆವೊಲಜನಿ ಪೋಪುದಿದು ಮಿಲ್ಲುವನಜನಿಯ ಪೋಪ ತೆಜನನಜಾಪುಗುಮಲ್ಲೇ (ಪಾರ್ಥ. ೪-೪೩). ಹಡಣ : ೧. ಹಡಣಂ ಪೋದತ್ತ ಕುತ್ತಂ ಕಲಾದುದು ಶನಿ ಹಿಂಗಿತ್ತು (ಸೂಕ್ತಸು. ೮-೪೫೫). ೨. ಈಕೆ ಹುಟ್ಟು ಗಿಟ್ಟು ಹುಟ್ಟಿಯಂತೆ ಹಡಣಂ (ವೀರಾವ. ೨-೧೧೬೨) ; ಬತ್ತಲೆಯ

ಬಾಳ್ವೆಣಿಗೆಗಳು ಸುತ್ತ ಮುತ್ತಿರಲು ಕತ್ತಲೆಪಡೆದ ಜಾಳಿಗಳ ಹಡಣಿಗಳು ಕುಳ್ಳಿರಲು . . . ನಡುವೆ ಮೆಲೆದಂ ಧರ್ಮಸೇನಪಂಡಿತಂ (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೫೫-೨). [?./ಪ್ರಾ. ಪಡಣ./ಸಂ. ಪತನ]

ಪಡಣಿಗೆ, ಹಡಣಿಗೆ(ನಾ). ಅವಲಕ್ಷಣವಾದ ಹೆಂಗಸು; ಅನುಂಗಳಿ: ಬಂಜೆಯುಳ್ಳದುಂ ಬಡತನಮುಳ್ಳದುಂ ಪಡಣಿಗೆಯೆಂದು ಗಂಡನೊಬ್ಬನ ದಿಸುಬ್ಬುದುಮತುಜಿಯೆಂದು ಪಟಮರ್ಗಟ್ಟಿದಿರ್ಪುದುಂ . . . ಎಲ್ಲಾ ಸ್ತ್ರೀಯುಗಂ ಸಾಧಾರಣಂ (ಜಾಣಂಪು. ೩೦೨). **ಹಡಣಿಗೆ :** "ಮರ್ಭಗಾ ಭರಣಮಿವ—ಹಡಣಿಗೆಯ ತೊಡವಿನಂತೆ" (ನೀತಿವಾ. ೩೦). [**ಪಡಣಿ**]

ಪಡತರ (ನಾ). ವಸ್ತುವಿನ ಲಾಭಕರವಾದ ಬೆಲೆ,—ಕೆಮ್ಮತ್ತು : ಖಾದಿಗಿ ಬರದಿರುವ ಮಾಲಿನ ಪಡತರ ಅಂದರೆ ಗಿಟ್ಟುವದು ನೋಡಿ ಯಾವ ಧಾರಣೆಯಿಂದ ಬಡತನ ಮಾರಬೇಕು ಇದು ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕೆ ಅವರಿಗೆ ಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೯ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ).

[←ಹಿಂ. ಪಡತ, ಪಡತಾರ್; ಮರಾ. ಪಡತಾರ್, ಪಡತಾರ್]

ಪಡತೆ (ನಾ). (?) : ಪಡತೆಯನಿಡು ಜೋಡಿಸಿ ಜಾಣ ತೊಂಡಾದ ಬೆರಿಗೆ ನಂಜಿಯನಿಡು ಗೆಲಬಲ್ಲ ಗಡಿದಾರನುನಿಡುಳ್ಳದ ಬಗದರನೆಂದು ಮಡದಿ ಮಾಣಾದಳಲ್ಲಿ ಪಟಮೆಯ (ಸೋಬಸೋ. ೧೪-೨೯). [?]

ಪಡದೆ 'ಪರದೆ' ನೋ.

ಪಡನೆಲ (ನಾ).—ಪಡಜಮಿನಾಳು : ಹಿಂದುಳಿದ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪಡನೆಲ—

ಅಡವಿಯ ನೆಲವೇ ಹೆಚ್ಚು (ಮಾವಾ. ೧೩೮). [**ಪಡ್ತು + ನೆಲ**]

ಪಡಪ (ನಾ). ಎಲೆಅಡಿಕೆಯ ಚೀಲ; ಸಂಜೆ: 'ಪಡಪವಳ' ಪರಾ.

[←ಅಡಪ]

ಪಡಪಡ (ನಾ). ಕೋಪ, ಹೆದರಿಕೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಎರ್ಟ್ ಪಡಪಡ ಪಾಡಪುಡೇಕೆ ಕೆಳದಿ ತೋಳುಗಳಂ ಪಿಡಿ ಮೃದುಹಸ್ತಕದಿ (ಕಾದಂಪು. ೪೪೨);

ಪಡಪಡ ಪಾರ್ವರ್ಡ್ ತಡಬಡಿಸುವ ನುಡಿ ಕಡುಗಂಪಪತ್ತಂಗ (ವೀರ. ೧೭೧-೪೩೨). 'ಪಡಪಡವಾಯ್', 'ಪಡಪಡಿಸು' ಪರಾ.

ಪಡಪಡಪಾಯ್ 'ಪಡಪಡವಾಯ್' ನೋ.

ಪಡಪಡವಾಯ್, ಪಡಪಡಪಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪಡಪಡ ಎಂದು ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳು,— ತುಡಿದುಕೊಳ್ಳು : ಪಡಪಡವಾಯ್ ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆ ಗಳಂ ಕರೆಯುಗ್ಗುಡಿನೊತ್ತಿ . . . ಈಶನದಲ್ಲಿದನೆತ್ತ ಪೋದನಾ ಪಡೆಯನಧೀಶ

ನೆಂದು ಪಲವಾದುದಂದದಜಿಹಾಂಗನಾಜನಂ (ಅಜಿತ. ೩-೧೩೧). **ಪಡಪಡ ಪಾಯ್ :** ಅಂತಾ ಬಾಲೆ . . . ಪುಲ್ಲೆಯಂತಿರ್ದೆ ಪಡಪಡವಾಯಿ

. . . ಜೀವಂ ಜೀವಿತೇಶ್ವರನಜನಲ್ ಪೋದಂತೆಯುಂ ಇಚ್ಛೆಯಬಾಡು

ಮುಚ್ಚಿ ಪೋಗಿರ್ಪುದುಂ (ಶೀಲಾಪ. ೧೦-೩೧ ಪ); ಪಡಪಡ[ಪಾಣಂ.

ಪಡಪಡ]ಪಾಯ್ ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಗೆ ಭರ್ಮಜಲಂ ಕೊನವಾನನಕ್ಕೆ . . .

ತೀಳ್ಮೆಯಾನಮದುತಾ ನೆವನಾದೊಡವನಗಳೇಂ ಪಿಸುಚ್ಚೆಡೆದು ತೆರಳ್ಳು ದಾ

ಹರಿಯುಗ್ಗುಪನೀಜಿಯ ಸೋಲ್ವ ಭಾವಮಂ (ಅನಂಪು. ೧೪-೨೭).

[ಪಡಪಡ + ಪಾಯ್]

ಪಡಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಪದಿಂದ ಕೆರಳು; ಪ್ರಜ್ವಲಿಸು : ಪಡಪಡಿಸು ನಡುನಯನದ ಮಡುವಿನದ ಜಲಧಿಯಂ ಕಡೆನ ಕಡೆಯೊಳ್ಳೊಡ್ಡಿ ಭುಡು

ಭುಡಿಸಿ ಪಡೆಯ ಪಡಲಿಡೆ ಕೆಡಪುವದ ತುಡುಕಿ ಪಿಡಿದೊಡನೆ ಪೊಸೆದು

ಕೊರಳೆಡೆ ತೊಡೆದ ಹಂಪೆಯ ಮೃದಂ ದಿಡದೆ ಸಲಮುಗೆಮ್ಮ (ಹಹಕಾ. ೧-೨).

[ಪಡಪಡ + ಇಸು]

ಪಡಪವಳ (ನಾ). ತನ್ನ ಒಡೆಯನ ಎಲೆಯಡಕೆಯ ಚೀಲವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವನು; ಅಡಪವಳ; ಸಂಜೆಯವನು: ಅನುಪಮರಾಯ

ಮುರಾರಿಯ ಮನದಂಪನನಿಪ್ಪ ಸಚಿವನಂ ನೆಗಳ್ಳ ಪಸಾಯ್ತನ[ನೋ]ಸೆದು

ಪಡಪವಳರೊಡೆಯನನೊಲವಿಂ ಬಂಮ್ನಿದೇವನಂ ಧರೆ ಪೊಗಳ್ಳುಂ (ಕಾಳ. ೭೫-೧೨-೩೩; 1170). 'ಅಡಪವಳ' ಪರಾ. [ಪಡಪ+-ವಳ]

ಪಡಪಾಳಿ, ಪಡೆಪಾಳಿ, ಹಡಪಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಗಳಿಸುವವನು; ಸಂಪಾದಿಸುವವನು; ಗಳಿಸಾಳಿ : ಒದಾಳಿ, ಜೂದಾಳಿ, ಮಾತಾಳಿ, ಸಿಗ್ಗಾಳಿ, ವಿಜಾಳಿ, ಪಡಪಾಳಿ (ಭಾಷಾರ್ಥ. ೧೪೩ ಉದಾ). ೨. ದಾರ; ವಿಟ : ಅಮರೇಶ್ವಾಂಶದೊಳೆರೆ ಚಂದ್ರಮನಕಾರದಿಗಳೆ ವೀಕ್ಷಿಸಂದಧಿಕ ಬಲಂ ಸಮರಕರಂ ಪ್ರಹಸನಶೀಲ ಮಂತ್ರಿ ಪಡ[ಪಾಣಂ. ಹ]ಪಾಳಿಯಧಿಕ ಕಾಮಿಯನಿಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕ. ೨೦-೨೦). ೩. ಅದೃಷ್ಟಶಾಲಿ; ಭಾಗ್ಯವಂತ : ಮೂಲಾಳಿಯುನೋದಾಳಿಯುನೋಜಾಳಿಯುಮಪ್ಪನಾಗಿ ಪಡ [ಪಾಣಂ. ಹ]ಪಾಳಿಯ ಕೇಳ್ ನೀಲಂ ಜೂದಾಳಿ ಕರಂ ನೀಲಂ ಮಾತಾಳಿ ಕರೆಯ ಸಿಗ್ಗಾಳಿಯನಳ್ (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ; ಕಾನ್ಯಾಪ. ೩೫೩ ನೋ.) **ಪಡೆಪಾಳಿ :** ೧. ಲಾಭಸಂಸ್ಥಾನದೊಳ್ ವಿದಿತಾತ್ಮಂ ಪಡೆಪಾಳಿ ರಾಘವೋಳಸತ್ಯಂ ವಾಮನೇಶ್ವಾಂಧಕಂ (ಜಾತಕ. ೧೪-೪). ೩. 'ಪಡ ಪಾಳಿ' ಉಲ್ಲೇಖದ 'ಶಮದ.' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. 'ಪಡೆಪಾಳಿತನ' ಪರಾ. **ಹಡಪಾಳಿ :** ೧. ಹಡಪಾಳಿ ಸತ್ತ ಮನೆಯಂತೆ ಪ್ರಭು ಕಟ್ಟಿ ನಾಡಂತೆ ಸಂಸಾರದ ಪರೀಡ ಭೋಗದ ಮೇಲೆ ಬೇಸಹುಂ (ಧರ್ಮಮೃ. ೫-೧೨೫); ಹಡೆದ ಹಲಬರು ಮಕ್ಕಳೊಳಗೊಬ್ಬನೆಂತಕ್ಕೆ ಹಡಪಾಳಿಯುಡುಬರದು (ಸೋಮಪ. ೧-೯೭).

[ಪಡಪು + ಅಳಿ]

ಪಡಪಾಳಿ, ಹಡಪಾಳಿ (ನಾ).—ಪಡಪವಳ : "ಅಡಪವಳಂ ಪ[ಪಾಣಂ. ಹ]ಡಪಾಳಿ" (ಹಹಕಾ. ೬೦). 'ಅಡಪಾಳಿ' ಪರಾ. **ಹಡಪಾಳಿ :** ಕೇಳಿ ಬಂದಾರ ಜಟೆದಪೆಯನಲು ನಿನ್ನ ಹಡಪಾಳಿಯನ ದೇಕೆನ್ನ ನಜಾದಜಾದನಾಮಿಕಂಗಾಳಾದಪಾಯೆಂದು ನುಡಿದನಂತೆನಬಹುದೆ ಕೇಳುಮೇಲಂ ನೋಡದೆ (ಹಹಕಾ. ೧೧-೨೦). [ಪಡಪ+-ಅಳಿ]

ಪಡಪು, ಪಡಂಪು, ಪಡೆಪು, ಹಡಪು (ನಾ). ೧. ಪಡೆದುದು; ಗಳಿಕೆ; ಸಂಪಾದನೆ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ : ಅನುವಿವ ತಾಯ ಬಾರಿಸುವ ತಂದೆಯ ಕಾಯ್ತು ನೋಳಕ್ಕೆಗುಟ್ಟುವಕ್ಕನ ಪಡಪತ್ತಿ ಬಯ್ತು ಕಿಟುಂದಂಗಿಯು . . . ತೀಗಿಗೆ ಮೆಯ್ಯನೊಡ್ಡಿ (ಪಾಂಕಿಪು. ೪-೧೦೫); ಗಂಡರ ಚಿತ್ತಮಂ ಪಡೆದೊಡ್ಲದೆ ಕೇಳ್ವಡಪಿಲ್ಲ ಸೂಳೆಯೊಳ್ ಪಂದಿರೊಳ್ಳೊಡ್ಲಿಲ್ಲ ಸುಖ ಮೆಲ್ಲೆಯುಂ (ಶೀಲಾಪ. ೩-೯೯); ಗಟಪರೆಯೋಜರಾಗಿ ಆರೋಪ ರೇನೊಂದಂ ತಂತಮ್ಮ ಪಡಪು ಕಾರಣಮಾಗಿ . . . ಇವರೆಂತವರೆಂತೆಂದವ ರಾಡಿದುದನಾಡುವುದುಂ ಇದು ಪುನಿ ನನ್ನ ಗುಣದೋಷಮೆಂಬುದನಪು ಯದುಮ (ಪಸಾರ. ೪೫೯); ಇತ್ತ ಭಂಗದ ಪಡಪಿನೊಳು ರಿಪುನೊತ್ತ ತಿರುಗಿತು ಜನಗೆ ಬಾಣಸವಿತ್ತು ಫಲುಗುಣ ಮತ್ಸ್ಯನಾತ್ಮಜಹಿತ ನಡೆತಂದ (ಕುವ್ಯಾಪ. ೬೦೩. ೯-೯೩ ಅಡಪಪು). ೨. ಲಾಭ; ಪ್ರಯೋಜನ; ಫಲ : ಪಿರಿದಪ್ಪಿ ದ್ರವ್ಯಮಂ ಸಾರ್ಥ ಮೇದಿನಿಕಾಂತಾಪತಿಯಲ್ಲಿ ಮೆಚ್ಚು ಗೊಳುವೆಂ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ಕೊಟ್ಟು ಕೆಮ್ಮನೆ ವಿಪ್ರೋನ್ನತನಲ್ಲಿ ಬರ್ ಪಡ ಪೇನೆಂದಾ ದುರಾತ್ಮಂ ಮಹೀಶನನಾನಂದನಿಯ್ ಪೇಟೊಡ್ಡಿ (ಧರ್ಮಮೃ. ೧೨-೧೪೬); ಕಂದ ನೀಲಬ್ಬದೆ ಪೇಟೇನಪ್ಪುಡೀ ರಾಜ್ಯದ [ಪಡಪೆ] [ಪಾಣಂ. ಪಡಮೆ]ನೆಗೆ (ವರ್ಧಮಾ. ೫-೧೪); ವಿನಯನಿಧಿ ಮೂಳ ಯಕ್ಕಂ ಅನುಪಮಗುಣವಂತೆ ಬಾಡಿನಿಟ್ಟಿಗಳಂ ತಾಂ ಜನಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪಡೆದಳು ಜಿನಭಕ್ತ ಪ್ರೌಢವ ಪಡಪು ಪೊಗಳಲಕುಂಬಂ (ಎಕ. XII, ಗುಲ್ಮ. ೫-೪; ಸು. 1200?); ನಿನಗೆ ಪಡಪಿಲ್ಲದೆಯೆ, ಬಡಾದನ್ನನೇಕಿಂಕು ನೋಯಿ ಪಯ್ ? (ಅಂತಿಗೊ. ೨೫-೫೩). ೩. ಹೆಚ್ಚಳ; ಅಧಿಕ; ಬಹುಳತೆ : ದಿನಪನುದಯಾಚಲದ ಜಾಪದಿನನೆಗೆ ಬರೆ ಬಲವೆರಡು ಗಳಗರ್ಜನದ ಬಂದೊಡ್ಡಿ ದುವು ಕಳನೊಳು ಖಾಯ ಪಡಪಿನಿ (ಕುವ್ಯಾಪ. ೬-೪);

ನೀನು ಮನ ಬಂದಂತೆ ಮಾಡೆನಲಾ ನುಡಿಯ ಕೇಳುತ್ತ ಮೂಲಕ
ದಾನವನು ತನ್ನೊಳಗೆ ಯೋಚಿಸಿ ಖತಿಯ ಪಡೆನಲಿ (ಮೂಲರಾ. ೧-೧೧).
'ಪಡಪುಗುಂಡು', 'ಪಡಪುದೋಣು' ಪರಾ. ೪. ಐಶ್ವರ್ಯ ;
ಸಂಪತ್ತು ; ಧನ : ಅಣಿ ಪಡಪು ಬಸುರಿಯ ಪನ್ನೆಂಬಂತೆ ಸುಂದರಿ
ಯನೇಗಿಯುಂ ದಿಡಲಾಡದೆ ನೀಂ ಬೆಳಬೆಂಜನನಾಗಿ ಭೋಗಿಸುವನೆಂದು
ಕೊಳ್ಳಬಗುದಿವ್ಯ (ಧರ್ಮಪು. ೭-೨೨೯) ; ಒಡಲೊಳ್ಳುತೆ ಚರಕಾಲವಿರದು
ಅಯು ತಡವೊಳ್ಳುತೆ ಸ್ಥಿರವಿಲ್ಲ ಪಡಪೊಳ್ಳುತೆ ರಾಜ್ಯವಧಿಕನ ಸೊಮ್ಮದು
ದಿಡದಂತು ಜೀವಿತ (ಅನಂಶ. ೪-೩೦). ೫. ಹಿರಿಮೆ ; ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳೆ ;
ಅಗ್ಗುಳ್ಳೆ ; ಅತಂ . . . ದಿರುದರ್ಗದೊಡನೆನು ಬಾಧೆಯಂ ಮಾಡಿಸುವಂ
ವೀರರ ಪಡಪಂ ಪಾಟಾಸುನಂ (ಧರ್ಮಪು. ೨-೬೬) ; ಚಾಮರದ ಧವಳ
ಚೈತ್ರ ಪಟಿ ಪಳಹರದ ಪಡಪಿನಲಾಕಿ ನಡೆದುದು ಮುಂದೆ ಪಾಯದಳ
(ಕುಪ್ಯಾಕ. ೧೪-೩೩) ; ಲೋಕಂಗಳಂ ಪಡೆದನೆಂಬಗ್ಗುಳ್ಳೆ ನಮ್ಮೊಡನೆ ಸಲ್ಲದಾ
ಪಡಪನುಳಿದೆಡ್ಡುಜಾಕೆಯಂ ಕಾದು (ಚಿಬಪು. ೪೯-೨೩). ೬. ಉತ್ಸಾಹ ;
ಸಡಗರ ; ಸಂಭ್ರಮ : ಮಾಮೂಗಿಲಾಡದಿವ್ಯದು ಬೊಜಂಗಳ
ಸಂದಣಿ ಪಟ್ಟಿಪಟ್ಟಿಕಾಕರ್ಮದ ರತ್ನಭೂಷಣದ ಕಾಂತಿ ತಳಿತುಪ್ಪದಿಂತು
ಮೂಲನೀ ಪರ್ಮಗೆ ನೋಂಕಳೇ ಹರೆಯಮಾ ಪಡಪು ಸೊಬಗೀ ವಿಳಾ
ಸಮೇಂ ಕಾರ್ಮಟಿಯೊಳ್ಳು ಸಂತನವಳಂಗಳೊಡೊಳ್ಳಿಲೆಗೊಂಡುಹಕ್ಕುಮೇಂ
(ಅನಂಶ. ೪-೧೯) ; ಮುಳಿಸಿನ ಬೆಳೆಸುವೆಜಗಿನ ವಿಪಂಚ ಪಡಪಿನ ಪಂಜರಂ
. . . ಕುವರಿಯುಪರಿಯೊಪ್ಪದಂಗಳನ ಫಾರಾಫಾರಿ ರಾಜಸುವ ಸೂಳೆ
ಗೇರಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೮೬) ; ಒಡನೆ ತೆರಳಿತು ಛೇಷ್ಠ ಗುರು ಕೃಪ . . .
ದುಶ್ಯಾಸನರು ಮೊದಲಾದ ಪಡೆ ಸಹಿತ ಕರೀಫಕುರಂಗದ ಪಡಪಿನತನ್ನಾಹ
ದಲಿ (ಕೋಗಮ. ೧೬-೪೨). 'ಪಡಪುಗಾರ್ತಿ' ಪರಾ. ೭. ಧೈರ್ಯ ;
ದಿಟ್ಟುತನ : 'ಪಡಪುಗೆಡು' ಪರಾ. ೮. ಶೋಭೆ ; ಕಾಂತಿ :
ಅಡರುಪಜ್ಞಾನತಮಮಂ ತೆನರಿ . . . ಸುಜ್ಞಾನದಕ್ಷವೆನಿಪಾ ಪಡಪಿನ
ಚೋರಂಗಳೊಳ್ಳುತೆಸನೇಪ್ಪತ್ತ ಮೃದನಪ್ಪ ಶಾಂತಮಲ್ಲೇಶ್ವರನ ಶಾಂತಿ
ಮಯವೆಡದಪ್ಪಿಯನ್ನ ಚಿತ್ತಲೆಯ ಚಂದ್ರಮನಾಗಿ ದಿಡದಮರ್ದುಗಣಿ
ಯಲನಿಕಂ (ವೀಕ್ಷು. ೭-೧೦-೧). ಪಡೆಂಪು : ೪. ಸುರತಕಲಿಕಳ
ಹೆಂಪು ಕಂದರ್ಪಕ ಪಡೆಂಪು ಪುರಯೇಜಿ ದಶದಿತೆಯ ಪೊಂಪು ಜೊನ್ನದ
ಜೊಂಪು ಮೊಡೆದುದು (ಸಂದಮಾ. ೧೯-೧೦). ಪಡೆಪು : ೧. ಕಡು
ತಪದಿಂದೆ ನಿನ್ನ ಪಡೆಪಾವುದೊ ಗಾನಿಲ ಸಗ್ಗುಮಲ್ಲೆ (ಸಂಪಥಾ. ೭-೯೩) ;
ದರ್ಶನದೊಳಂ ದರ್ಶನದಂಟಂಗಳೊಳಂ ಹೀನನಾಗಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಪದವಿ
ಯುಮಂ ದೇವೇಂದ್ರಪದವಿಯುಮಂ ಮಹರ್ಥಕಪದವಿಯುಮಂ ಪಡೆವ
ಪಡೆಪಂ ಕಿಡಿಸದೆ (ಧರ್ಮಪು. ೯-೩) ; ಅಯಬಾಯೊಡಲಂ ಕಡು
ಮೋಹದೆ ಮಚ್ಚಿದೊಡೆ ಸಡೆವೈ ನೀಂ ಮಚ್ಚಿನೆತ್ತ ಕಳ್ಳನ ಪಡೆಪಂ
[ಪಾಶಾಂ. ಕಡಪಂ, ಪಡಪುಂ] (ಜೀವಸಂ. ೧೨೫-೭) ; ಆ ಪಡೆಪುಮಂ
ಕಂಡು ಬಿಗುರ್ತುಂ ಕೂರ್ತಂತೊಂದೆಗೊಯ್ಯು ಸ್ವಟಿಕೆಲಾಗ್ರಮನೇಜಾ
ದೊಡಪೂರ್ವಲಾಭವೆನೆ (ಬಂಕರಿ. ೮-೪೦ ಪ) ; ಅಬಲ್ಯೆಯಪಮಾನಗಲ್
ನಿನ್ನ ಪಡೆಪು (ಬದ್ಧಪು. ೨೫-೫೩೬) ; ಗನ್ನಗತಕದಿನಾಳಿಯಿಂದೊಡ
ಲೊರ್ದಿಂತು ಜೀವಿಪುದು ಪಡೆಪಾದುದೆನೆಗೆ (ಸಂಸಪ. ೨೪-೧೩).
೪. ಅದಿಗಿಡಿಗೆ ನಡೆವ ಪರ್ವದಗುಗಳ ಬೆಡಗುಗಳ . . . ತಡಿತದಿಗಡರ್ಪ
ಜಲದೊಡ್ಡುಗಳ ಮುತ್ತುಗಳ ಪಡೆ[ಪಾಶಾಂ. ಡ್ರೆಸಿಂಗಂ ಕಡಲೆನೆದುದು
(ಚಿಬಪು. ೨-೪). ೬. ದಾಳಿಸುವ ವಿವಿಧ ಚಮರಾಳಿಯಂ ಪಾಳಿಯಂ
. . . ಛೇಳಿದುವ ಬದುನಿಧದ ವಾದ್ಯದಿಂ ಜೋಡ್ಯದಿಂ ಪಡೆ ಪಡೆಸಿಂ
ನಡೆದುದು (ಚಿಬಪು. ೨೬-೧೦). ೯. ಭಾಗ್ಯ ; ಅದೃಷ್ಟ : 'ಪಡೆಪಾಳಿ'
ಪರಾ. ಹಡೆಹು : ೨. ಮನೆಯನೊಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಟ್ಟವಂಗೆ ಹಿಂದೆಯು
ಹಂಗೇಕೆ . . . ಗುಡಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ಮತ್ತೆ ಹಡಹಿಲ್ಲದೆ ಅವರದಿಯನಣಿಸ

ಲೇಕೆ (ಸರ್ವಪ. ೩೭-೧೮೩). ೪. ಹಿರಿದಮಗೆ ಕಣ್ಣಾಗಿ ಗತಿಯಾಗಿ
ಪೊಬ್ಬಳ್ಳ ತರುಣ ನಿನ್ನನ್ನಗಲ್ಲರಲಾಜಿವಾವಗಬಿರು ಹಡಹು [ಪಾಶಾಂ.
ವು] ಬೇಡ (ಸೋಮಜ. ೧-೯೬). ೧೦. ಸೂಳೆಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ಬರುವ
ಗಳಿಕೆ ; ಒತ್ತಿಹಣ : ಒರ್ವಳ್ . . . ಕಾಯ್ದಾಜಾದ ಪಾಲಪೊಲ್ಲನಿ
ಯನಿನ್ನು ಪಭೋಗಿಸಲಾಗ್ಗೆ ಮೂಡಲೋ ಎಂದು ತನ್ನ ಮಗಳ ಮೇಲಪ್ಪ
ಹಡಹಿಂಗೆ ಮುಯ್ಯಾಂತಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨-೯೦ ಪ) ; ಪದಿಗಳಂ ಕಣಜ
ದೊಳಳಿಯಬೇಕೆಮ್ಮ ಮಣದವನು ಕೆಡಿಸಿ ಹೋಗಲು ಬಾರದಿಂತೆರಡೆಡೆ
ಯೋಕೋಲಗವೆಂತು ನಿನಗವಡುವುದಿದು ಬಾಣತಿಯ ಸೂಳೆಯ ಪಡಪಿ
ವಂದದಲಿ (ಒಸಪು. ೫೩-೧೨) ; ಆಲಸ್ಯಂ ಗಡ ಹುಸಿ ಗಡ ಹಡಹಿನ
ಮೇಲಣ ಚಿತ್ತಂ ಗಡಯೆನುತೊರ್ವಳ್ ಬಾಲಕರಣಲೋಚನೆ ನುಡಿದಳ್
(ಜಯಕಾ. ೧೪-೫೩) ; ಪೆಡಮೆಟ್ಟಿ ನಿಂದೆ ತಡೆದು ಬಂದ ಪೆರ ಪಲ್ಲದಿಸಿ
ಕರೆದೆ ನೀನೆಂದು ಹಡಹಿನಾಸಿಗೆ ತಪ್ಪ ಹೊಣುಸಿ ವಿಟರ ಜಡಿನುದಿವಳವಳು
ಬೆಲೆವೆಡ್ಡೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೮-೬೬).
ಪಡಪಾಗುಂ-೧. ಲಾಭವಾಗು ; ಪ್ರಯೋಜನವಾಗು : ಜಾಣು
ಜಗುಳುಮ ಹೊಯ್ದ ಮೊನೆ ಮುಂಗಾಣಿಕೆಗೆ ಲಳಿಕಟಿಸಿದುದು ಬರಿ ರೇಣು
ಜನನದ ಜಾಡ್ಯವೇ ಪಡಪಾಯ್ತು ಪಯಗಿಗಿಗೆ (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೬-೩೦).
೨. ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾಗು ; ಅಂದವಾಗು : ಸಂದಣಿಪ ಛತ್ರ
ಧ್ವಜಾಳಿಯಂ ಧೂಳಿಯಂ ಕಂದದನೆವದ್ವುತರಸಂಗಳಂ ಕಂಗಳಂ ನೋಡೆ
ಪಡೆ ಪಡಪಾದುದು (ಚಿಬಪು. ೪೫-೨೩).
[ಪಡೆ_೧ + ಪು_೨ / ಕವಿ. ಪಟ್ಟಿಪು ; ಮಲ. ಪಡಪು ; ಕೆಲು. ಪಡಪು]
ಪಡಪು_೨ (ನಾ). ತೋಟ : ಅದರಲ್ಲಿ . . . ಕವಿನ ಹಿತ್ತಲುಗಳು
ಮತ್ತು ತೆಂಗಿನ ಪಡಪುಗಳು ಸೊಗಸಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು (ಕಳಕ. ೧).
[← ಕವಿ. ಪಟ್ಟಿಪು, ಪಟ್ಟಿಪು]
ಪಡಪುಗಾರ್ತಿ, ಪಡೆಪುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹಣವನ್ನು ಸಂಪಾದಿ
ಸುವ ಹೆಣ್ಣು ; ಗಳಿಸುವವಳು : "ಪಡಪುಗಾರ್ತಿಯೆಂದು ಗಲಾಸಾಳಿ
ವೆಣ್ಣು" (ಕಳಕಾ. ೬೨-೩೮೦) ; "ಪಡಪುಗಾರ್ತಿಯೆನೆ ಗಲಾಸಾಳಿವೆಣ್ಣು ಕೃತ್ಯ"
(ಕಪ್ಪಕ್ಕ. ೨೮). ೨. ಸಂಭ್ರಮವುಳ್ಳವಳು ; ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ
ಕೂಡಿದವಳು : "ಪಡಪುಗಾರ್ತಿಯುಮೆನುತ್ತೆಂದೊಡನೆಯ ತಾಂ
ಹೊನ್ನದುಗಾರ್ತಿಯನೆ . . . ಸಂರಂಭವೆಗೆ ನಾಮವಿದಂಬಲ್" (ಕವಿಕಂ.
೧೩೯). ೩. ವೀರಿಯುಳ್ಳವಳು ; ಗತ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವಳು :
"ಅಧಿಕ ವೀರಿಯುಳ್ಳಾಕೆಯೊಳ್ ಪಡಪುಗಾರ್ತಿಯೊನಿಕ್ಕು" (ಕಳಕ. ೫೯).
ಪಡೆಪುಗಾರ್ತಿ : ೧. "ಗಲಾಸಾಳಿವೆಣ್ಣು ಸಲು ಪಡೆ[ಪಾಶಾಂ. ಡ್ರೆಪುಗಾರ್ತಿ
ಯೊನಿಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೫).
[ಪಡಪು_೧ + ಗಾಣ (← ಕಾಣ) + ಪಿ_೨ (← ಪಿ_೨)]
ಪಡಪುಗುಂಡು (ಕ್ರಿ). ಅಧಿಕೃತಿವಲ್ಲದಾಗು ; ಕುಗ್ಗು : ವರಕಪದ
ಪೆಂಪಿಗೆ ಧರಣಿ ಕಂಪಿಸಿ ಜಲಧಿ ಕರಮೆ ಕದಡಲ್ . . . ಸುರುಚಿರ
ವಡಬವಹ್ನಿ ನೆಣಿ ಪಡಪುಗುಂಡಲ್ (ಆರಾಜ. ೫-೨-೨೨).
[ಪಡಪು_೧ + ಕುಂಡು]
ಪಡಪುಗೆಡು, ಪಡೆಪುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಳಿಕೆಯು ತಪ್ಪು ; ಲಾಭ
ವಿಲ್ಲದಾಗು. ೨. ಧೈರ್ಯಗಡು ; ದಿಕ್ಕು ತೋಚದಂತಾಗು ;
ಕಂಗೆಡು : ಪಡೆ ಪಡಪುಗೆಟ್ಟು ದೆಸೆದನೆಗೋಡುಕರ್ತುಪಂ ತಡೆತಡೆದು
ಕಡುಗಲಂಗಳಡಗಡಗಡಹುಕರ್ತುಪಂ . . . ಫಲುಗುಣಂ ನೋಡಿ ಖತಿಯಿಂದೆ
ಫುಡುಫುಡಿಸಿ ಕಿಡಿಕಿದಿಯಾದನು (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೨-೪೪). ಪಡೆಪುಗೆಡು :
೧. ಬದಿಯೊಳ್ ನಿಜತನಯನ ಕಲೆಯೊಡವಿನೆಗಂ ಬಡಿದ ಕಾರಣಂ
ಕೊಂಡುಯ್ದರ್ ಪಡೆಪುಗೆಡುವಿನೆಗಮಂದಾ ಕಡುಲೋಳಂ ತನ್ನ ಕಾಲುಳಂ
ಹಿಡಿದುದಿದಂ (ಅದಿಪು. ೫-೨೦). [ಪಡಪು_೧ + ಕೆಡು]

ಪದಪ್ರದೋಷ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಳವನ್ನು ತೋರು; ಅತಿಶಯವಾಗಿರು; ರುಂಡಮಾಲೆಗಳಿಂದ ಪದಪ್ರದೋಷವ ನೀಲಕಂಠರಿಗಂ ಪೂರೆಗೆ ಪೂಡವಿಗಡವನನೆಯರಂ (ಅರಣ್ಯ, ೩-೧೬-೧); ನಿಡಿದು ಮುಪ್ಪತ್ತಯೋಜನವನು ಯೋಜನವೆ ಗಡಿ ಹರಹಿಗುಟ್ಟಿದವೊಂದು ಯೋಜನವಿಂತು ಪದಪ್ರದೋಷವ ತ್ರೀಗಿರಿಯೊಳು . . . ಭ್ರಮರೆ ಯೋಜನೆ ಮಲ್ಲೇಶನರ್ಪಂ (ರಾಘವ, ೧೩-೪೩). [ಪದಪ್ರ+ತೋಷ]

ಪದಪ್ರಬಾ (ಕ್ರಿ). ಗಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದಾಗು; ಸಂಪಾದನೆಯನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಳ್ಳು; ನುಡಿ ನುಡಿಯಂ ಚಲಂ ಚಲನು ಬೇಟ್ಟುವೆ ಬೇಟ್ಟುವದೇಕ ದಂತೆ ಚಿ ಪದಪ್ರಬಾದ್ವರಂ ನಗಿಸಿಕೊಂಡನೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು, ೪-೪೪೩).

[ಪದಪ್ರ+ಬಾ]

ಪದಪೆ (ನಾ). [ಅಶ್ವ] (?): ಹೀನಧ್ರುವನುಂ ಪ್ರೋಘಸ್ಥಾನ ವಳ ತ್ರಯನುಮಳಿಸನುಂ ಪದಪೆಯುಂ [ಪಾಶಂ, ಪದಪೆಯುಂ, ಪೇಡಿಯುಂ ಮುಪ್ಪಾ]ಮುತ್ಯಾನತನುಂ ಲಂಡಸ್ಥಾನವರ್ತನುಮದಾಣುವರ್ತ ದೋಳುಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ, ೩-೬). [?]

ಪದಪೋಶಿ 'ಪದಪೋಸಿ' ನೋ.

ಪದಪೋಷಿ 'ಪದಪೋಸಿ' ನೋ.

ಪದಪೋಸಿ, **ಪದಪೋಶಿ**, **ಪದಪೋಷಿ**, **ಫದಪೋಶಿ**, **ಫದಪೋಸಿ** (ಗು). ೧. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ನಾಡಾಡಿಯಾದ; ತೀರ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ; ಕೋರಾಪಟಾ ಆಗೋದು ಯಾವ ಮಹಾಕವ್ಯ ಅಂತ . . . ಪದಪೋಸಿ ಬೆಲ್ಲಾನ್ನಿಗಾದ್ರೆ ಅದು ಕವ್ಯ (ಭೀಮಕಾ, ೨೦೭); ತೇಜಸ್ವನದು 'ಪದಪೋಸಿ' ವೆವಲ್ಲ, ಬಿಳಿಗೆ ಎದ್ದರೆ ಸಂಜೆಯವರೆಗೂ ದುಡಿಯುವನು (ಸುಮ, ೨೦). (ನಾ). ೨. ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಅಜಾಗರೂಕತೆ: ಕೆಲಸ ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡಬೇಕು ಮುತ್ತುಮ್ಮ. ಪದಪೋಸಿ ಮಾಡಿದರೆ ಅಗಾಕಿಲ್ಲ (ಶಾಸಂ, ೧೫೨); ಯಾರ ಹತ್ರವೂ ಇನ್ನೆ ಈ ಪದಪೋಸಿ (ನುಲಮ, ೩೯೩). **ಪದಪೋಶಿ**: ೧. ಏನು ನನ್ನನ್ನು ಪದಪೋಶಿಸನ ಎಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದಾರೆಯೇ ಈ ಹೆಂಗಸರು (ನಡದಾ, ೧೨೨೪); ನಮ್ಮ ಸಂಕಪ್ಪ ಗಡರು ತೀರಪದಪೋಶಿ ಜನ ಅಲ್ಲವೇ? (ಮುಗಿಯು, ೧೩). **ಪದಪೋಷಿ**: ೩. ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದುದು; ಕೀಳು; ಕಳಪೆ: ಪಾಲಾದಮೇಳದ ಆಟ ಅಪ್ಪೇನೂ ಪದ ಪೋಷಿಯಲ್ಲ (ಸ್ವಪ್ನಕೂ, ೪೦). ೪. ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕೀಳು ವ್ಯಕ್ತಿ: ನಿಮ್ಮನ್ನು 'ಬನ್ನಿ' ಎನ್ನುವುದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಲೆಯಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಎಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದೀರಾ? ಅಪ್ಪ, ಪದಪೋಷಿಯೇ ನಾನು? (ಜಾಬುದಾ, ೨೧೪). **ಫದಪೋಶಿ**: ೨. 'ಫದಪೋಶಿತನ' ಪರಾ. **ಫದಪೋಸಿ**: ೧. ಅಪ್ಪರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕತಯ್ಯ ಫದಪೋಸಿ ಬಾಕ್ಸಿದಾರ ನೆಂದು ತಿಳಿದು ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ (ಕಲನ, ೧೭೯). ೩. ಬುಟಾಳ; ಸುಳ್ಳು; ಮಾತುಗಂಟೆ" (ಜಾನಕೋ, ೧೪). [← ತುಳು, ಪದಪೋಸಾ, ಪದಪೋಸು, ಪದಪೋಸಿ, ಫದಪೋಸಾ, ಫದಪೋಸಿ]

ಪದಬೀಳು 'ಪದಬೀಳು' ನೋ.

ಪದಭೂಮಿ 'ಪದಭೂಮಿ' ನೋ.

ಪದಮ (ನಾ). ೧. ಚೀಲ, ಗುಡಾರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದಪ್ಪವಾದ ಒರಟುಬಟ್ಟೆ: ಅ ಸಟ ಗಳನ್ನು ಕಾರವಿಯಂದಾಗಲಿ ಪದಮದಿಂದಾಗಲಿ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ, ೩-೧೧೩). ೨. ಗೋಡೆ; ತಟ್ಟೆ: ಮನುಷ್ಯನು ಪದಮದ ಮೇಲೆ ಮಲಿಕೊಳ್ಳುವನು (ಕಥಾಗ, ೫೭).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪದಮ]

ಪದಮಾಲೆ (ನಾ). ವ್ಯಾಪಾರದ ಸರಕುಗಳನ್ನು ಶೇಖರಿಸುವ ಸ್ಥಳ; ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಲೆ ವ್ಯಾಪಾರವಾಗುವ ಸ್ಥಳ: ಧಾರವಾಡಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರದ ಮುಖ್ಯಗ್ರಾಮಗಳೆಂದರೆ ಪದಮಾಲೆ ಹತ್ತು ಇರುತ್ತವೆ (ಕಥಾಗ, ೩೦೪); ಲಾಡಖಾನಪಟ್ಟಣವು ಕಾಳಿನ ಪದಮಾಲೆಯ ಸ್ಥಳವು (ಮುಂಬಯಿ, ೬೧). [?]

ಪದಲ, **ಪಟಲ**, **ಪಟ್ಟಲು**, **ಪದವಲ**, **ಪಡಳ**, **ಪಡುವಲ**, **ಪಡೋಲ**, **ಹಡಲ** (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತರಕಾರಿ ಬಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾಯಿ: ಕುದಿಯಿಸುಗಿ ಸುಣ್ಣದಿಂ ಕೈವೆನೊಂದೆಯಂ ಕೋಕಿಲಾಕ್ಷವೆರಸು ಸಿತ್ತೇರಂಡದ ತೊಟ್ಟಯಲೆಗಳಂ ಪಡಲದ ಕಾಯಂ ತೆಗಪುಗದಜಿ ಕೈವೆಗಳಾಗುಂ (ಲೋಕೋಪ, ೪-೩೦); ಕಿಜುಕುಸಾಲೆ ಬೇವಿನಲೆ ಪಡಲಂ ಶರ್ಕರೆ ಪಾಚಿಸರ ಕಷಾಯಂ ಪರಿಹರಿಕುಂ ರಕ್ತ ಪಿತ್ತಮಂ ತಕ್ಷಣದಿಂ (ಕಲ್ಯಾಣ, ೫-೮); ಬಾರುತರದುಪದಂಶದೊಳಗೆ ಕೂಷ್ಮಾಂಡವಾ ಪಡಲ ಬದನೆಗಳೊಳೆಸವಾ ಕಾರವಲ್ಲಿಗಳಲಾಲುಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮ . . . ಫಲವಿವು ಸೇವ್ಯ (ವೀರೈಪು, ೩-೧೦-೭೫); ಹೀರೆ ಸೋರೆ ಮುಂತಾದುವಂ ಬಿತ್ತಿದ ಕಾಯೋಂಟಿದೊಳ್ಳಿದ ಪಡಲ ಹಾಗಲಂ ಮೊದಲಾದೊಳ್ಳಾಯ್ತು ಮುಂ ಕಳೆವುದು (ಚಿಕಸಂ, ೧೧೦-೨). **ಪಟಲ**: ಕೆಂಡಗಾಯ್ತು ಕುಸುರಿ ಬುಜ್ಜಿಗಳ-ಮಿಗೆ ಸವಿವುತಂ ತೊಂದದಾಳಿದ ಪಟಲದಾಳಿದಮಂ ಸವಿವುತಂ (ಲಿಂಗಪು, ೧೩-೧೬). **ಪಟ್ಟಲು**: ಹರಿವೆ ಯೋಜಗಿತು ಪಟ್ಟಲಿಟ್ಟಲ್ಲಿ ಪುಳವಾಯ್ತು ಮುರಿಸಾಕೆ ಮುಸರಾಯ್ತು ಹೀರೆ ನೀರೇರಿದುದು (ಪಲಾಂಡು, ೨೩). **ಪದವಲ**: "ಪಟೋಲ-ಪದವಲ" (ಬಾಹುಲಿ, ೨-೨-೩೦೪); ಬದನೆ ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳ ಪದವಲ ಪಲಸು. . . ತೊಂದೆಯ ಹಲವು ಫಲಕಂದಗಳ ಶಾಖಾವಳಿಯ ಸವಿಯೊಳ್ಳುರನೆ ಘನು ಘಮಿಸಲಿಕೆ ಬಡಿಸಿದರು (ಅನಂರಾ, ೩-೨೫-೩೯). 'ಕಹಿಪದವಲ' ಪರಾ. **ಪಡಳ**: "ಪಡಳಂ ಪಟೋಳವದು ಕೆಲಕಂ" (ಮಂಗರಾ, ೪೪-೪೪). **ಪಡುವಲ**: "ಪದವಲ (ಪಡುವಲ)-ಪಟೋಲಿಕಾ" (ತದ್ವಕೋ, ೨೩); "ಪಟೋಲ, ಪಟೋಲಿಕೆ, ಪಟೋಳ, ಪಟೋಳಿಕೆ-ಪಡುವಲಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮ, ೧೯೪). **ಪಡೋಲ**: (ಪಂಡಿತ, ೨೮೩). **ಹಡಲ**: "ಕೋಶಾಕೇ, ಪಟೋಳಿಕೆ-ಈ ೨ ಹಡಲಂ" (ಹಲಾಯು, ೩೪-೪೯), ಹಾಗಲ ಹಡಲಂ . . . ಬದನೆಗಳಂ ಲೇಸಾಗರೆ ಮಾಡಿದ ಸಲೆ ಮೇಲೋ ಗದಮಂ ತಂದು ಬಡಿಸಿದರಾ ಮಗನಿಯರ್ (ಧರ್ಮಪ, ೨-೫೪); ಕತ್ತರಿಗುಳ್ಳ ಹಡ[ಪಾಶಂ, ಮಾದ್ರಲ ಹಾಗಲ ಕೂಗರಿ ಬದನೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾಯ್ತು ರಸಂಗಳ ತೆಗೆದು (ಸೂಪಶಾ, ೫-೪೧). [← ಪ್ರಾ. ಪಡೋಲ./ಸಂ. ಪಟೋಲ./ಕಮಿ. ಪುಟಲ್, ಪುಟಲ್, ಪುಟೋಲ; ಮಲ. ಪುಟ್ಟಲ್, ಪಿಟ್ಟಲ್; ತುಳು. ಪಟ್ಟ; ತೆಲು. ಪೊಟ್ಟ./ಮರಾ. ಪಡುವಲ್, ಪಡೋಲ್]

ಪಡಲ (ನಾ). ೧. ತಟ್ಟೆ; ಹರಿವಾಣ: ಅಲಿದಮ್ಪತದೊಡನೆ ಪಾರಾಲನೆಯರದಿದಳರನೊಡಲೆಂದು ಪದಂಗೆಯ್ದಲತೆಗೆಯ ಪಡಲದಂತೆವೊಲಲೆ ದುದು ಪರಪಕ್ಕಬಿಂಬಮಂ ವಿಧುಬಿಂಬಂ (ಲೀಲಾವ, ೨-೬). ೨. ಕಣ್ಣಿಗುಡ್ಡೆಯ ಮೇಲಿನ ತೆಳುವಾದ ಪದರ,-ವೊರೆ: ಪಡಲಂ ಕವಿ ದೊಳಪುಗೆ ಕಣ್ಣೆಡುವೊಡೆ ನೀರ್ ಸುರಿಯ ಪಕ್ಕ ಮುತ್ತಿರೆ ಮುಷ್ಯಂ ಸಡಿಲಿ ತುರಗಕೆ ಮರಣಂ ತಡೆಯದೆ ಸಮನಿಸುಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ, ೬-೩೯).

[← ಪ್ರಾ. ಪಡಲ./ಸಂ. ಪಟಲ]

ಪಡಲಗಿ, **ಪಟ್ಟಲಗಿ**, **ಪಡಲಿಕೆ**, **ಪಡಲಿಗೆ**, **ಪಡಲೈ**, **ಪಡಳಿಕೆ**, **ಪಡ್ಲಲಿಗೆ**, **ಹಡಲಗಿ**, **ಹಡಲಿಕೆ**, **ಹಡಲಿಗೆ**, **ಹಡಳಿಗೆ**, **ಹಡ್ಲಲಿಗೆ**, **ಹಡ್ಲಲಿಗೆ**, **ಹೆಡಲಿಗೆ**, **ಹೆಡಳಿಗೆ** (ನಾ). ೧. (ಬಿದಿನ)ಲಗಲವಾದ ತಟ್ಟೆ; ಚಿಟ್ಟಲು: ಮುನ್ನಂ ಪೂಜಿಸಿ ಶರಮಂ ರನ್ನದ

ಪಡಲಗೆಯೊಳ್ಳಿಟ್ಟು ನಿಜಪರಿವಾರಂ ತನ್ನೊಳ್ಳುನಿತುಂಬೆರಸು ಭಯನ್ನಡುಕ
ಮನೀಯ ಬಂದು ಕಂಡಂ ದಿವಿಜಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೨-೧೧೦); ಎಡೆಯೆಡೆಯ
ಪೊನ್ನ ರನ್ನದ ಪಡಲಗೆಗಳೊಳೊಗದ ಜಾಗಪಡಲೆಗಳುಂ (ದರ್ಶನಾ.
೩-೮೬); ಮಾಲೆಗಾರ್ತಿಯರತ್ತಿದ ಬೆಲೆವೊನಿನ ಸರಂಗಳನಲರಂಬಂಗೆ
ಪೊದಗೆದಜುವಂತೆ ಕೆದಜು ಪರಿಮಳಭಂಗಭಯಮನವೊರೊಳ್ ತಗುಳ್ಳಿ
ಪಡಲಗೆಯಂ ಮುಗುಬಿ ಪುಗಿಯಿಸಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪ ಮ).
ಪಟ್ಟಿಳಿಗೆ : ೨. ಹೂಜಿ; "ಕರಗ" (ಅಮೃತ. ಕ. 11, ೮೪);
"ಪಟ್ಟಿಳಿಗೆ-ಪಟಲಕ" (ತದ್ವ. ೩೩. ೨೩). ಪಡಲಿಕೆ : ೧. ರತ್ನದ ಪಡಲಿಕೆ
ಯೊಳಗಿದ್ದ ಪರಮಾತ್ಮ ರತ್ನವರ್ಣನೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ರತ್ನದ ಬೆಳಗಿ
ನೋಡೋದಿವರಬಲಾರತ್ನಗಳಾನಂದದಿಂದ (ಭರಣ. ೧೮-೧೧೬). ಪಡಲಿಗೆ :
೧. ಪೊನ್ನ ಪಡಲಿಗೆಗಳೊಳೊಟ್ಟಿದ ದೇವಾಂಗವಸ್ತ್ರಂಗಳುಮನೇಕ
ವಿಧದ ತುಡುಗೆಗಳುಮನೇಕತಾನುಂ ತೆಜದ ಮುಗಂಧದ್ರವ್ಯಂಗಳುಮನ
ರಸಿಯುಗಮರಸುಮಕ್ಕುಮಿತ್ತು (ಸಂಪದಾ. ೫-೬೭ ಪ); ಅರಳ ಪಡಲಿಗೆ
ಧಾರಿಪಟ್ಟಿಲು ಭರಣೆ. . . ಹಿರಿಯ ಚಿತ್ರದ ಭಿತ್ತಿಯಂ ಪೊಸಪರಿಯೊನಿಸಿ
ರಾಣಿಸಿದಪುದು ಗಣಶಾಸ್ತ್ರೇತನಪು (ಬಸಪು. ೧೧-೧೨); ಅತಿಥಿಗಳ ಬರವ
ಕಾಣುತಾ ಕಾಂತೆ ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯಮಂ ಪಡಲಿಗೆಯೊಳ್ಳಿಟ್ಟು ಬಾಗಿಲೊ
ಳ್ಳುಂದು ನಿಲಲು (ಸಮ್ಯಕ್. ೫-೩); ಇಳಿದರಗಿಗಳೆಳಸಿ ಪಾಯಿ
ಕಂಕಣದುಲುಪಿಂದ ತೊಲಗಿಸುತನು ತಳೆದೊಳೊರ್ವಳು ಪಕ್ಷಪಲಗಳಿಂ
ತೀವಿದ ತೆರುವಳುಕಿನ ಪಡಲಿಗೆಯ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೮೩). ಪಡಲೆ :
೧. ಮಿಸುಗುವ ಪರ್ವಶಾಲೆಯೊಳಪೊಳ್ಳು ಪಡಲೆಯ ಪೂನೊಳ್ಳು
... ಪಲಿದೊಡೆದಿ ಪಾಯ್ಲು ಲಂಘಿಸಿ ತರುವೆಜು ತಾಪಸರ ಮಕ್ಕಳ
ನೊಡಿಸಿಕೊಂಡು ಮರ್ಕಟಂ (ಪ್ರಪಂ. ೧-೬೧). ಪಡಲಿಕೆ : ೧. "ಪಡಲಿಕೆ
ಯೆನಲ ಚಿಬ್ಬಲದು" (ಮಂಗಾ. ೬೧-೨೦). ಪಡಲಿಗೆ : ೧. ತಪ್ಪ
ಪಾಂಗನೆಯ . . . ಪಳೆ ಪೊಸ ಭುಜಂಗರ್ವಳಾರಾರು ಮಾತನಾಡಿದದಾದ
ರಾಗ ಬಂಡಾರಜೀಲಂ ಪಡಲಿಗೆ ಕರದ ಬಂದು ತಿರುಂಡಳಲ್ಪಾವಧಿ
ಯೊಳು (ಮಹಾಂತೇ. ೩೦-೧೯). ಹಡಲಿಗೆ : ೧. "ಹಡಲಿಗೆ(ಹಡಲಿಗೆ)
—ಪಟಲಕ = ಹಡಲಿಗೆ" (ತದ್ವ. ೩೩. ೪೮); ಬೆಕಾರಕ್ಕೆ ಹಡಾರಂ
... ಪಟಲಕ—ಹಡಲಿಗೆ (ಚಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ). ಹಡಲಿಕೆ :
೩. (ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕೆಲವು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ) ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ವಿಗ್ರಹ
ವನ್ನು ಕೂರಿಸಿ ಹೊರುವ ಬುಟ್ಟಿ; "ಹಡಲಿಕೆ—ಹಡಲಿಗೆ,
ಅಂಚುಳ್ಳ ಚಿಬ್ಬಲು, ಹರಿವಾಣ; ರೇಣುಕಾಭಕ್ತರು ಹೊರುವ
ಹಡಲಿಗೆ" (ಕಸ್ಮಿ. ೩೩. ೯೨೬). ಹಡಲಿಗೆ : ೧. ಕುಸುಮಸರನ
ಪಸುರ್ಗಡೆಯ ಪೊದಗೆ ಪುರುಡಿಸುವ ಜಾಗದ ನೆಲೆಯ ಹ[ಪಾತಾಂ. ಹೆ]
ಡಲಿಗೆಗಳೊಳಂ . . . ಸಿರಿಗನ್ನದಿದು ತಳೆಗಳೆತದ ವಿಳಾಸದೊಳಮಸದಳ
ಮಾಗಿ (ದರ್ಶನಾ. ೩-೬೪); ನವರತ್ನದ ಹ[ಪಾತಾಂ. ಪ]ಡಲಿಗೆಯೊಳಳ
ನಿವಹವನ್ನಿಟ್ಟು ನಾಲೆಹದ ದಿವಿಜರ ಜಾತ್ರೆಯೆಲ್ಲವು ಮೂದದಿಂ ಪೊಗಿ
ಸೂಗಡಲೊಳು ಬಿಟ್ಟುದಾಗ (ಪ್ರೀಪಾಲ. ೧೪-೧೦೧); ಬಯಲೆ ಬಂದ
ಕ್ರಿತ್ತಿಯನಲೆಯೆಟ್ಟುವ ದಿಟ್ಟದ ಗೊತ್ತಿನ ಕೊತ್ತಿಗೆ ತಡೆಯ ಹಡಲಿ
ಗೆಯೊಂ ಬಲೆಟ್ಟಿ ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೬-೨೯). ೩. ಎಲ್ಲ ಸುಖದುಃಖಗಳ
ಹಡಲಿಗೆಯ ಹೊತ್ತೇವು ಭಾರತದ ಭಂಡಾರ ಬೆಳೆಯಲಮ್ಮ (ನಿಲಮು.
೧೯-೧೩). ಹಡಲಿಗೆ : ೧. ಪುತ್ರಪೂಜೆ ಗುರುಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ
ಬಳಕ್ಕೆ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಹಡಲಿಗೆಯೊಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ
ಭಕ್ಷ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಫಲ (ನೋಂಪಕ. ೨೪-೪). ಹಡಲಿಗೆ :
೩. ಸುಡುಗಾಡ ಸಿದ್ಧನಲ್ಲ ತಂಬಿ ಜಂಗಯ್ಯನಲ್ಲ. . . ಶಿವಶಿವನ ಹಡಲಿಗೆ
ಹೊತ್ತ ಹೋಗೊಲ್ಲ (ಕನ್ನಡ. ೩೬೯). ಹಡಲಿಗೆ : ೩. ಮಹಾ
ತಾಯಿಯ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರು ಅವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಹಡಲಿಗೆಯ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು

ಹಾಗೆಯೇ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು ಅಮಾನಾಸ್ಸಿಗೆ ಲೂರಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಾರೆ
(ಹೂಬಿಸಿ. ೭೦). ಹೆಡಲಿಗೆ : ೧. ಹೂವಿನ ಹೆಡಲಿಗೆಗೆ ಮಾಲೆವೊಂದು
(ಎಚ್. XIX, ೩೪-೩೨; 1135). ಹೆಡಲಿಗೆ : ೧. ಮೇದರೊಳ್ಳುಗಳ
ಹೂವಿನ ಕರಡಗೆ ಹೆಡಲಿಗೆ ಮುಳಕೆವ $\times \times$ ಕೆರಸಿಯಮ್ ಸದಾಕಾಲಮ್
ನಡಸುವನಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಚ್. V, ೨೦-೬೦; 1161).

ಹಡಲಿಗೆ ತುಂಬು = ದೇವರ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಬಿದಿರಿನ
ಚಿಬ್ಬಲು, ಹರಿವಾಣ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣು, ಕಾಯಿ,
ಆಹಾರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತುಂಬು : ಸಮೂಹ ಅಥವಾ ಒಕ್ಕಲ
ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಎಲ್ಲ ಜನರೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸಡಗರದಡಿಗಿ ಮಾಡಿದೊಗೆ
ಕಾಯಿ—ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ವಿಸತಲಿಟ್ಟು, ಹಡಲಿಗೆ ತುಂದಿ ಬರುವರು
(ಹೂಬಿಸಿ. ೬೦). [<ಪ್ರಾ. ಪಡಲಗ, ಪಡಲಯ, ಪಡಲಗ, ಪಡಲಿಯಾ./
ಸಂ. ಪಟಲಕ]

ಪಡಲಿಕೆ 'ಪಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ಪಡಲಿಗೆ 'ಪಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ಪಡಲಿಡಿಸು 'ಪಡ್ಲು' ಪರಾ.

ಪಡಲಿಡು 'ಪಡ್ಲು' ಪರಾ.

ಪಡಲಿರಿಸು 'ಪಡ್ಲು' ಪರಾ.

ಪಡಲೆ 'ಪಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ಪಡಲ್ವಡಿಸು 'ಪಡ್ಲು' ಪರಾ.

ಪಡಲ್ವಡು 'ಪಡ್ಲು' ಪರಾ.

ಪಡವಂದ (ನಾ). ನೇಯುವಿಕೆ ; ನೇಯ್ಗೆ : 'ಪಡವಂದಿಗೆ' ಪರಾ.

[<ಸಂ. ಪಟಿಬಲ]

ಪಡವಂದಿಗೆ (ನಾ). ನೇಕಾರ : ತಿಲ್ಲೇ—ಪಟಿಸಾಲಿಗಂ, ಪಡವಂದಿಗಂ,
ಪತ್ತಳಿಗಂ, ತೆಲ್ಲಿಗಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೭೩ ಪ್ರಯೋ). [ಪಡವಂದಿ—ಇಗ]

ಪಡವಲ 'ಪಡಲೆ' ನೋ.

ಪಡವಲು 'ಪಡ್ಲು' ಪರಾ.

ಪಡವಳಿ 'ಪಡೆವಳಿ' ನೋ.

ಪಡವಳಿ (ನಾ). ಉಡುಗೆ, ತೊಡುಗೆಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ :

"ಪಸಾಯಿತಂ ಪಡವಳಂ" (ಚಮಿ. ೧೦೮). [ಪಡ್ಲು—ಪಳ]

ಪಡವಳತಿ, ಪಡವಳಿತಿ, ಪಡವಳಿ, ಪಡೆವಳಿ, ಹಡವಳತಿ,

ಹಡವಳಿ, ಹಡೆವಳಿತಿ (ನಾ). ಸೇನಾಧಿಪತಿಯ ಪತ್ನಿ ;

ದಂದನಾಯಕನ ಹೆಂಡತಿ : ಬಾಹಲದೇವಿಯ ಜನನಿಗೆ ಸರಿ ಹೊರೆ

ಸಮಾನಮನಲ್ಕೆ ಕೇಳವನೊಳ್ಳೊಡವಳಿ $\times \times$ ಜನನಿಯ $\times \times$ ಜನನಿಯ

ರೇನೆಯ (ಎಚ್. VII, ೩೨ನೋ. ೯೭-೩೨; 1113). ಪಡವಳಿತಿ : ಆತನ

ತಂಗಿ ಪಡವಳ ಕೀರ್ತಿಯೊಡ್ಡನ ಪಡವಳಿ ಚಿಟ್ಟಿ ಕಬ್ಬೆಯಂ . . ಯೊಡದ

ಕೆಳೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಪರೋಕ್ಷವಿನಿಯಂಗಳಂ ಮಾಡಿ ಬೀರಗೊಳಿತ್ತಿ ಕಲ್ಲ

ನಿಲಾಸಿದಳು (ಎಚ್. VIII, ಸೊರಬ. ೪೬೮-೭; 1112). ಪಡವಳಿ :

ಮನಸಿಜಸತಿಗಂ ಮಾವೇಧನಜನ ಸರಸತಿಗೆ ನೆಗಳ್ಳರುಂಧ[ತಿ]ಗೆ ಸಮಂತ

ನುಸಾರಿ ಪಾಟಿ ಪಾಸಟಿ ಎನಿಸಿ ಪಡವಳಿ ಜಕ್ಕುಣಬ್ಬಿ ಕ್ರಿತಾರ್ತ್

(ಎಚ್. VIII, ಸಾಗರ. ೮೦-೩೨; 1096). ಪಡೆವಳಿ : ಮಡಿವಳಿ,

ಸಡ್ಲೆವಳಿ, ಅಡಪವಳಿ, ಪಡೆವಳಿ (ತಬ್ಬಾ. ೫. ೨೦೦ ಪ್ರಯೋ).

ಹಡವಳತಿ : ಹಿರಿಯ ಹಡವಳಂ ಬಾವಿಮಯ್ಯನ ಸವ್ಯಾಂಗಲಕ್ಷ್ಮಿ

ಹಿರಿಯ ಹಡವಳತಿ . . . ಜಕ್ಕುಮೈಯರು (ಎಚ್. V, ಪಾಸನ. ೫೭-೩೬ ;

1155). ಹಡವಳಿ : ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾಪ್ರಧಾನ ಸೇನಾಧಿಪತಿ ಹಿರಿಯ

ಹಡವಳ ಬೋಕೆಯನ ಹಡವಳಿ . . . ದ್ವಿತೀಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಮಾನಿಯರಪ್ಪ

ಹಿರಿಯ ಹಡವಳಿ ಕನಕವೈಯರು ದೋರಸಮುದ್ರಲು ಕಾಲಂ

ಗಿಯ್ಯಲು (ಎಳ. VI, ಚಿಕ್ಕದು. ೩೬-೨; 1089). **ಪಡವಳಿ:** ಪಡವಳ ಹೆಂಮಾಡಿ ತಂದುವೈ ಕಾಳವೈ ಪಡವಳಿಯ ಹೆಸರಿಂ ಕಾಳೇಶ್ವರದೇವರ ದೇವಾಲಯಮಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಎಳ. VII, ೨ನನೊ. ೫೫-೭೨; 1167).

[ಪಡವಳಿ (< ಪಡವಳಿ) + -ತಿ (< -ತಿ)]

ಪಡವಳಿ 'ಪಡವಳಿ' ನೋ.

ಪಡವಳಿಸು 'ಪಡುವಳಿಸು' ನೋ.

ಪಡವಳ್ಳಿ 'ಪಡವಳಿ' ನೋ.

ಪಡವಳ್ಳಿ 'ಪಡವಳ' ನೋ.

ಪಡವಿ (ನಾ). ಮಣಿ; ಸೀತ(?): ಕೆಂಬಟ್ಟಿಯ ಮೃದುಕಲ್ಪದೊಳೆನೆ ದನಲಂದಿಪ ಪೊನ್ನ ಪಡವಿಯರುಣಾಭಂ ಕೊಂದಿನೊಳಿಟ್ಟಿ. ಕದಂಬ ಮಂಚಯ ರುಚಿಯಾ ರಚನೆಯನಾಂತು ಇಂಬುಪಡದ ಸುರಧನು ಮತ್ತಲ್ಲಿ ತೊಂಬೊಳಿದೊಪ್ಪುವ ಪೊಸ ಕುಡುಮಿಂಚುಮೆಂಬಂದದಿನದನೇಜಾ ಕಂಮಾರಂ ಕಣ್ಣಿ ವಿರಾಜಿಸಿದಂ (ಜಯಕಾ. ೪-೨೫). [?]

ಪಡವೈ 'ಪಡುವೈ' ನೋ.

ಪಡವೈ (ನಾ). ಗಳಿಕೆ; ಸಂಪಾದನೆ: ಉದಯಂ ನಡೆಯಂ ನುಡಿಯಂ ಪಡವಂ ತೊಡವಂ ಬೆಡಂಗನೆಯೆಂಬುದೊಡಂ ಬಡು ಮನೊಡನೊಳಿ ಜೋಡಿಸಿ ಕಡುಕುಮೊಡಂಬಡದವಂಗೆ ತಾಯಿ ಮಗ ಲೊಲವಂ (ಮದಕ. ೧೦-೫೯). [**ಪಡೈ** + -ವೈ]

ಪಡವೈ, ಪಡೈ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ; ಮನೆ: ಪಾತಕಕ ಪಡವಾಗದಮಳಪಾತಿ ನೋಯದೆ ವಿಜಯಸಿಂ ರಾಗಾತಿಶಯದಲಿ ನಮ್ಮ ರಮಿಸುವ ದೆಸೆಯ ಬೆಸನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೪೫). ೨. ಮನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ(?): ಪಡವಿಟ್ಟ ಪೆಣ್ಣೊಳಿದಾರ್ಗದಿನೊಪ್ಪಮೆ ಸಾಲ್ವು ದುಬಾದುಮೊಳುಪಸುವನೇಂ ಕಡುಗಾಂಪನೊ ತಣ್ಣುಬಂ ಪಡವಿನೊಳೆಲೆ ಗಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟು ಪಡೆದಪಸುವುದೇ (ಲೀಲಾಪ. ೨-೧೧೫); ಪಡವಿನೆಡೆಯೊಳ್ ಕೊರಳೆ ಪಾಶಾಂ. ಪಡವಿನರಳೆಗಳೊಳ್ ಕೊಯ್ದು ರಲೆಗಳುಂ ನಾಂದುವ ಬೀವಿನ ಸರಳೆಗಳುಂ . . . ಪುಂಡಿಸುವ ಕಣಶಂಗಳುಮೆಸೆಯ . . . ಹಿರಿದುಂ ಕಳವಳಮನಪ್ಪ ಕೆಯ್ದ ಪ್ರಸೂತಿಕಾಸದನಕ್ಕೆ ಶೃಂಗಾರಶೀಖರಂ ಬಂದು (ಲೀಲಾಪ. ೬-೬೪ ನ). **ಪಡೈ:** ೧. ಪಾರಿವಮಂ ಪಡದಿಂ ಬಿಡೆ ಭೋಲನೆ ಗಗನಕ್ಕೆ ನೆಗೆದು (ಪುಣ್ಯಾ. ೩-೪೫).

[< ಪಡೈ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪಡಾವ್]

ಪಡಶಾಲೆ 'ಪಡಸಾಲೆ' ನೋ.

ಪಡಸಾದ 'ಪಡಿಸಾದ' ನೋ.

ಪಡಸಾಲೆ, ಪಟಶಾಲೆ, ಪಟಸಾಲೆ, ಪಟ್ಟಶಾಲೆ, ಪಟ್ಟಶಾಲೆ, ಪಟ್ಟಸಾಲೆ, ಪಡಶಾಲೆ, ಪಡಿಸಾಲೆ, ಪಡುಸಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಮುಖ್ಯವಾದ ಭಾಗ; ಮೊಗಸಾಲೆ; ಹೆಜಾರ: ಯಾ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದಣ ಬಾಗಿಲ ಪಡಸಾಲೆ × × ಮಾಡಿಸಿ ಭೋಗ ಮಂಟಪವನೊ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಎಳ. XII, ಗುಟ್ಟು. ೨೯-೨೩; 1470); ಸುಮ ಲತೆಯ ಪಸಿರೆಯೊಳೆಸಗಿದ ವಿಶಾನಮುಂ ವಿಮಲತರ ಪಡಸಾಲೆ ಕೋಣೆ ನಡುಮಂಗಳಂ . . . ಕಂಗೊಳಿಸಿ (ಭರಣ. ೫-೪೯); ಪಡಸಾಲೆಯ ಗಿಲಾಯಿ ಗೋಡೆಗಳಿಗೆ ಅಂದವಾದ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಹಚ್ಚಲಾಗಿತ್ತು (ಜನಜೀ. ೩೪); ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ರಾಯರು ಮಂಡಿತರಾಗಿದ್ದರು (ಕಂಬಮ. ೧೨೫). ೨. ಮನೆಯ ಮುಂದಿನ ಭಾಗ; ಹೊರಚಾವಡಿ; ಜಗಲಿ: ಅವರು ಒಂದುದಿನ ಪಡಸಾಲೆಯೊಳಗೆ ಅಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಂಬಯ. ೩-೮೦); ನಿರ್ಮಲಬಾಬುಗಳು ಹೊರಗೆ ಬಂದರು; ಊರಿನವರೆಲ್ಲ ಪಡ ಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಕುಳಿತುವನ್ನು ನೋಡಿದರು (ಜೋಡ. ೧೪೬); ಪಡಸಾಲೆ (Verandah); ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಮಕ್ಕು ಹಿಂದೆ ಪಡಸಾಲೆ

ಗಳು ಇರುವುದು ಬಹಳ ಉಪಯೋಗಕರ (ಗೃಹಿ. ೧೩೦). ೩. ದೇವಾಲಯದ ಹೊರಗೋಡೆಗೆ ಒಳಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ, ಯಾತ್ರಿಕರಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿರುವ ಚಾವಡಿ: ಪ್ರಾಕಾರದ ಸುತ್ತಲೂ ಪಡಸಾಲೆ. ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾತ್ರಿಕರಿಗೆ ಪಸತಿ, ಹಿಡುಗರಿಗೆ ಪಾಲ ಶಾಲೆಯ ವಿರ್ವಾಡು, ಇಡಲ್ಪಾ ಇರಬಹುದು (ಭಾರವ. ೪೧೨). **ಪಟಶಾಲೆ:** ೧. ಪಳುಕಿನ ಜಗತಿ ಪಟ್ಟಿಯ ಲೋಕ ಪವಳದ ಪೊಳವ ಜವಳಪಡಿಯಿಂದ ಭಳಭಳಿಸುವ ರತ್ನದ ಪಟಶಾಲೆಯಿಂದಿಗತಿ ಹಲು ನಾಗಿರುವ (ಅಂಜನ. ೩-೧೦೨). ೨. ಗಂಡವೆಂದಿರ ಪಟ್ಟಿಬಾಸಿಗೆ ಬೆಂಬಟ್ಟಿ ದಂಡೆ . . . ಹೋಗಲೆಂದವ ಹೊಜಪಟಶಾಲೆಯೊಳು ಕೊಟ್ಟು ರಾಗ ದಿಂದೊಳಗೈದುನಾಗ ಬೇಗ ಗಂಗಾದೇವಿ ಸಿಂಧುದೇವಿಯರೈದಿ ಬಾಗಿಲ ತಡೆದರೊಳೊಳು (ಭರಣ. ೪೧-೪೦). **ಪಟಸಾಲೆ:** ೧. ಪಳುಕಿ ನಜಿಯ ಪಟಸಾಲೆ ಪಟ್ಟಿಯ ಲೋಕ ಪೊಳವ ಪೊಂಬಾಗಿಲುವಾಡ ತಳತಳಿಸುವ ಬಹುಚಿತ್ರಗಳಿಂದಾ ನಿಳಯಮೊಪ್ಪಿದುದಾತನಿಗೆ (ಜೀವಂಶಾಂ. ೨-೬೯); ಅರಮನೆಯೊಳಗಾರುನವಾಯದ ತೆಜನೊಳು ತರುಣಿಯ ಪಟ ಸಾಲೆಯನು ಭರಣೇಶರು ಪೊಕ್ಕು ಪೊಂಬಾಗಿಲೊಳಿದುರ್ ವರವಧುವನ್ನು ನೋಡ್ವಾಗ (ಅಂಜನ. ೮-೨); ಸಾಲುಸಾಲಿ ಮೊದಲನಗಣಿತ ಸೂಳೆ ಗೇರಿಗಳುತ್ತ ತದ ಪಟಸಾಲೆ ಕೊಟ್ಟಿಗಳು (ಪ್ರಹ್ಲಾ. ೪-೪೨). ೨. ಪಟ ಸಾಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಟಲಕುಂತಳ ನೆಜಿ ಪುಟಿಂಜನಾಡುವ ಭರತ ನಟಿಲು ನೆಲಮೊಲಗಳು ನೋಡಿ ನಗುತಾಗ ವಿಟರು ಕೈತಾಳಪೊತ್ತುವರು (ಕಂನವಿ. ೨-೯೨). ೩. ಆ ಕಲ್ಲರಸಿಯಮ್ಮನೂ ಯಾ ದೇವರಿಗೆ ನಿಖರ ಪಟಸಾಲೆ ಯನು ಕಟ್ಟಿಸಿ . . . ಕೊಟ್ಟಂತಾ ಕೊಡಿಗೆ (ಎಳ. XII, ಗುಟ್ಟು. ೨೯-೨೪; 1470). **ಪಟ್ಟಶಾಲೆ:** ೧. ಜೈತ್ಯಾಲಯದ ಪಟ್ಟಶಾಲೆಯ ಮುಂದಣ ಪರಿಸೂತ್ರದ ಸುತ್ತಣ ಸರೋವರಂಗಳೊಳ್ (ಸಂರಾಮಾ. ೬-೪೬ ನ); ಅಬ್ಬಿ ಜಾತಿಕೆಯ್ಯಿಗಳಿಗೆ ಮರವೆಸದ ಪಟ್ಟಶಾಲೆಯುಮಂ . . . ಬಾವಿಯುಮನಲ್ಲಿಯ ಲೋಕಪಾಳರುಮಂ ತಧೀಯ ಶುಭದಿನದೊಳ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಸೌಹಾರ. XI-11, ೧೬೯-೨೦; 1119); ಮದಿಲೊಳು ಮಣನಾಡದೊಳು ಪೊಂಬಾಗಿಲು ತುದಿಯೊಳು ಪಟ್ಟಶಾಲೆಯೊಳು . . . ಪುರಸುಂದತಿಯರನನ ನೋಡಿದರು (ಪ್ರೀತಾಲ. ೧೩-೩೪); ಹೊಂದಗದಿನ ಹೊದಕೆಯ ಮನೆ ಬಹಳ ನೇರಂದವಡದ ಪಟ್ಟಶಾಲೆ (ನೋಪತ. ೩-೩೪). **ಪಟ್ಟಶಾಲೆ:** ೧. ನಿರ್ಮಾಸುರೇನ ಪುಮುಮುಡುಗಳುತ್ತಮರೊಪ್ಪುವ ರವಣ ಪಟ್ಟಶಾಲಾವೊಳೊಳ್ (ಚಂದ್ರಶ. ೧-೧೨೩). **ಪಟ್ಟಸಾಲೆ:** ೧. ಆ ಜೈತ್ಯಾಲಯದ ಕೆಲದ ಪಟ್ಟಸಾಲೆಯ ಮುಂತೆ ನೇಜಿ ನಿಜಾಭಿಷಿ ತಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯನೆ ಪಾರುತ್ವಮಿದುರ್ (ಅದಿಪ್ತ. ೩-೪೫ ನ); ಅತನ ಜನನ ಸಾಗಿಯಕ್ಕನು ಏಟಯಕ್ಕನು . . . ಒಮ್ಮಾಳಿಗೆಯ ಹಳಲು ಪಟ್ಟ ಸಾಲೆಯ ಮಾಡಿಸಿ . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಎಳ. II, ೧೪೧-೭೪; 1139); ಅನಣ ಪುನಪಟ್ಟಸಾಲಾನವದೊಳುತ್ಯುಪ್ಪ ಜೈನಮುನಿಗಳ ಭರದಿಂದವಗತನಮಸ್ತಶಾಸ್ತ್ರರ್ ಪ್ರವರಗುಣಾವಾಸ ರಿಪರ್ (ಬಾಧಪ. ೧-೧೩೪); ಅದಣ ಮುಂದಣ ಪಟ್ಟಸಾಲೆಯಲಿ . . . ಸುಗ್ರೀವನೇಂಬವನೊಂದಿ ಪಲಬರು ರಾಜಸುತರಿಗೆ ವೀಣಗಲಿಸುತಿರಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬-೪೫). II ಸಂಸ್ಕೃತದ 'ಪಟಶಾಲಾ-ಗುಡಾರ' ಎಂಬ ಅರ್ಥದಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ 'ಮೊಗಸಾಲೆ' ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗವಾಗಿರುವ ಈ ಟಿಕಾರಸಹಿತವಾದ ರೂಪಗಳು 'ಪಡಸಾಲೆ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತವಾಗಿರಬಹುದು. **ಪಡಶಾಲೆ:** ೧. ಊಟವಾದ ಮೇಲೆ ಪಡಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ತಾಂಬೂಲಕ್ಕೆ ಕುಳಿತಾಗ . . . ಜಿನೇಂದ್ರವಲ್ಲಭನಿಗೆ ಚಣಕಾಲ ಸ್ವರ್ಗಸುಖವನ್ನು ಉಂಡಂತಾಯಿತು (ದಾಸಜಂ. ೪೪); ಗಿರಿಜ ಪಡಶಾಲೆಯ ಬಾಗಿಲು

ತೆರೆದು ಹೊರಬಂದಾಗ ಅವನಿಗೆ ಎಚ್ಚರವಿರಲಿಲ್ಲ (ಪದ್ಯಸ. ೪೦).
ಪಡಿಸಾಳೆ: ೩. 'ಪಡಿಸಾಳೆ' ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದೊಳಗೆ,
ಪಾಂಥಸ್ಥಂಗಾಗಿ (ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ) ಕಟ್ಟಿದ್ದ ತಂಗುಮನೆಗಳು ಎಂದರೆ
ವಿಶ್ವಮಿಸುವ ಸ್ಥಾನಗಳು (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೦೧). ಪಡುಸಾಲೆ :
೧. ಗೋವಿಂದರಾಯರು . . . ಪಡುಸಾಲೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಮೇಲಿನ ಜಂತೆ
ಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕ ಹಾಕುವರು (ಬಾಳಗ. ೨೬); ಶ್ರೀಮಂತರೊಬ್ಬರೆ ತಮ್ಮ
ಮನೆಯ ಪಡುಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ತಪಪು ಮಾಡುತ್ತಲಿದ್ದಾರೆ (ತಿರುಗು. ೩೧);
ಪಡುಸಾಲೆ ಊಟ, ಪಡುಸಾಲೆ ನಿದ್ರೆ (ಗಾಡೆ).

[ದೇ. || ಪಮಿ. ಪಟ್ಟಿಚಾಲ್ಕಿ; ತುಳು. ಪಡಸಾಲೆ; ತೆಲು. ಪಡಸಾಳು/
ಮರಾ. ಪಡಸಾಲಿ, ಪಡಶಾಲಾ]

ಪಡಸಾಲೆ, ಪಟ್ಟಿಶಾಲಿ, ಪಟ್ಟಿಸಾಳಿ, ಪಡಸಾಳಿ (ನಾ). ೧.
ರೇಷ್ಮೆಯ ಸೀರೆ; ಪಟ್ಟಾವಳಿ. ೨. ನೇಕಾರರಲ್ಲಿ ಒಂದು
ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಪ್ರಸನ್ನ ಅಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿಯವರಿಗೆ ಸರ್ವಾ
ಪುರದಲ್ಲಿರುವ ಪಡುಸಾಲೆಯವರು ಪಡಸಾಲೆಯವರು ರಂಗಯ್ಯ
ಸಂಜೀವಯ್ಯ ಮುಂತಾದವರು ಬರೆಸಿ ಕೊಟ್ಟ ದಾನಶಾಸನಕ್ರಮ
(ಎಕ-IX (೩), ಅನೇಕ. ೧೦೭-೪; 1802). ಪಟ್ಟಿಶಾಲಿ: ೧. ಪಟ್ಟಿಶಾಲಿ
ಯನುಟ್ಟು, ಪಟ್ಟಿಕುಪ್ಪು ಸ ಕೊಟ್ಟು . . . ಮದುವೆಗೆ ದಿಟ್ಟಿರಾರೂತಿ
ಬೆಳಗರೆ (ರೂಪಕಗೀ. ೧೩). ೨. "ಪಟ್ಟಿಶಾಲಿ-ನೇಕಾರರಲ್ಲಿ ಒಂದು
ಪಂಗಡ, ಪಟ್ಟಿಸಾಲಿ (೪)" (ಕಪ್ಪ. ಕೋ. ೫೭೦). ಪಟ್ಟಿಸಾಳಿ:
೨. ಪಡಸಾಳಿಗಳು ರೇಶಿಮೆಯ ವಸ್ತ್ರದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಕಾರಣ ಅವರಿಗೆ
ಈ ಹೆಸರು (ಪಟ್ಟಿಸಾಳಿ) ಬಂದದೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೬೦). ಪಡಸಾಳಿ:
೨. ಮೇಲಿನ 'ಪಟ್ಟಿಸಾಳಿ' ಉಲ್ಲೇಖದ 'ಕರ್ಣಾಟ' ಪ್ರಯೋಗ
ವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಪದ್ಯ+ಸಾಲೆ (< ಸೇರಿ)]

ಪಡಸಾಳಿ 'ಪಡಸಾಲೆ' ನೋ.

ಪಡಸು (ಕ್ರಿ). (?): ಕಿಕ್ಕಂ ದೇವತೆಗೇಳಿ ಪೇಬ್ಬರಿಸಿ ಗಂಡಂ ಬೇಡಿ
ಕೊಂಡೆನ್ನ ಪೆಂಡಕಿತ್ತಿ ಪುಟಾಕೊಂದು ಪೆಣ್ಣುನಿಡನೊಲ್ಲ ಕ್ಕೇನೆ
ಕೊಳ್ಳಾವ ದಾವೆಯೊಕ್ಕುಂ ತುಣುಗಾಬರೇಂ ಪಡಸಿಕೊಂಡುಂಪ್ರರೇ
ಯೊಕ್ಕೊಳ್ಳು ತು ಪೆಣ್ಣೊಸಿಡು ಕಾಯಲೋ ಕಲಾಡುಲೋ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿಲೋ
ಕಟ್ಟಿಲೋ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೫೦). [?]

ಪಡಹ (ನಾ). (?): ದೇವ ಮುತ್ತಮಂಸಮದುಬಾಯಿ ಪಡಹದ
ಮಿಳುಕುಬಾಯಿ ಕೊಳಂಬೆಯ ಕೊಳಂಬದ ಕೋಡಂಬೆಯ ಮುಡಿಯೆ
ತಾಣಂಗಲೊಳ್ ಮೇದು ಮೆಯ್ಯಚ್ಚ ಸೊಪಡಿಗೆ ಸೋಲ್ತು ಕೂಡದೆ
ಕವಲ್ಮ ಮೇದು ತಡದು ಕೊಣಕಿಟ್ಟಾದುವ ಮೈಗಂಗಳೊಳ್ (ಅನಂಪು.
೧೧-೩೯ ಪ). [?]

ಪಡಹು 'ಪಡಂಗು' ನೋ.

ಪಡಳಿ 'ಪಡಲ' ನೋ.

ಪಡಳಿಕೆ 'ಪಡಲಗೆ' ನೋ.

ಪಡಾವ 'ಪಡಂಗು' ನೋ.

ಪಡಾವಳಿ 'ಪಡೆವಳಿ' ನೋ.

ಪಡಾವು 'ಪಡಂಗು' ನೋ.

ಪಡಾವು (ನಾ). ೧. ವಶ; ಅಧೀನ: ಮುಖಮಂಸಾಹೇಬ
ಮೂದಿನಸಾಹೇಬ ಪಡಾವು ಶಿಕ್ಕರು ಸ್ವಲ್ಪ ಸರದಾರು ಶಿಪಾಯಿಗಳು
ಪಡಾವು ಸಿಕ್ಕಿದರು (ಮದಚ. ೧೬-೧೦); ಹಿಂದಾಸಾಬರ ದಂದು ಮುಳು
ಗಿಸಿದಾಗ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಡಾವು ಶಿಕ್ಕಿದ ಬಾರುತುಪಾಕಿಗಳನ್ನು ಸರ ಮೂರು
ನಾಲ್ಕು ರೂಪಾಯಿ ಮ್ಯಾರಿಗೆ ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು ಜವಾನರಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾ
(ಪದ್ಯದ. ೬೯). ೨. ಲಾಭ; ಗಳಿಕೆ: ಕನಹಂದಿ ಗುದ್ದಿಗೆ ಕೊಡಿ

ಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ ಅಂತಾ ಕಾಣ್ತದೆ! ಹಾಂಗಾದ್ರೆ ಒಂದು ಒಳ್ಳೇ ಪಡಾ
ವಾಯ್ತು! (ಕಾಸೂರು. ೩೯೦).

[←ಮರಾ. ಪಡಾವ್=ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೆರೆಸಿಕ್ಕುವನು]

ಪಡಾಳಿ 'ಪಡ್ಡಳಿ' ನೋ.

ಪಡಾಳಿ, ಪಡಾಳಿ (ನಾ). ೧. "ದೊಡ್ಡ ಅರಿವೆ; ವಸ್ತ್ರ"
(ಜಾನಕೋ. ೧೩). ಪಡಾಳಿ: ೨. ಬಟ್ಟೆಯ ತುಂಡು; ಅರಿವೆಯ
ಚೂರು: ಇದು ಯಾರದೊ ಪತ್ರಲದ ಪಡಾಳಿಯಲ್ಲ, ನನ್ನದೇ ಬುಶ್
ಶುರ್ (ದೇಶಸ್ಥ. ೩೦). [←ಮರಾ. ಪಡದಣೆ]

ಪಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ;
೧ 'ಪಡಿ'ಯ ಅಳತೆಯು ಪ್ರಾದೇಶಿಕವಾಗಿ ಭಿನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ:
ಒಂದು ಪಡಿಯುದಕದೊಳಗೊಂದು ಪಡಿಸಕ್ಕರೆಯನೊಂದಿಸಿದ ಬಳಿಕ. . .
ಒಮ್ಮಾನ ಹಾಲ ಹುಯಿದು (ಸೂಪಣ. ೧-೪೦); ಅಕಾಲ ಚಕ್ರಪದಿ
ಅಡಕೆ ಪಡಿ ಮಣಸು (ಬೊಂಕಣ. ೧೯೪೦, ಸರಸ. ೭೫-೨೧; 1515);
ಬಿಡದೆ ಒಂಟಿಯ ಮಾಡಿ ಧರಿಸ್ಸಾಳೊ ಒಂದು ಪಡಿ ಭಕ್ತಕೆ ಬಾಯ
ಬಿಡಿಸ್ಸಾಳಣ್ಣ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೨-೨); ನಿನಗೊಂದು ಪಡಿ ಬಿದಿರ ತಂಡುಲ
ಮುಕ್ಕಿದ ಮಹತ್ತರದಿಂ ಪೊಡವೀಶ ನಿನ್ನದರದೊಳ್ ಬಂದೆ ನಾನು
(ಜಬಪು. ೫೨-೫೯); ಪ್ರತಿದಿನ ನನಗೆ ನೂಂಪ್ಪತ್ತು ಜಂದೀರದ ಹಣ್ಣು . . .
ಒಂದು ಪಡಿ ಮಹಾಶಾಲಿ ಅಕ್ಕಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಪ್ರವಾಹ. I, ೨೩೯).
೨. ಅರ್ಧಸೇರಿನ ಅಳವನ್ನುಳ್ಳ, ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಕ್ಕಿಯ
ಅಳಿಯುವ ಸಾಧನ: ಪಡಿ. ಅಳಿಯುವ ಪಾತ್ರೆ, ಆ ಅಳತೆ. ಗೊತ್ತಾದ
ಭಕ್ತ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ (ನಮ್ಮ. ೧೩೪); ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು
ಪಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಳಿದು ಹಾಕು (ರೂಢಿ). ೩. ಅಳತೆ; ಪರಿಮಾಣ:
ನಡುಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸುರಿವಾಗ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಕೊಳಗವಾಯತ್ತು ಪಡುವಣ
ಕೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಮಡಗಿರಿಸುವಾಗ ಪಡಿಯ ನೋಡಲಾಗಿ ಜಗಳವಾಗಿತ್ತು
(ಮೋಳನಾ. ೨೧೭-೭೭೧). ೪. ತೂಕ ಮಾಡಲು ಬಳಸುವ ಬಟ್ಟೆ;
ತೂಗುವ ಬಟ್ಟೆ: ಗಡಗಡನೆ ಪೊಡವಿ ನಡುಗಿತು ಪಡಿಯನೊಡವೆಯಂ
ನೆರೆದ ತಕ್ಕದಿಯಂತೆ (ನೈರಾಖ. ೮೪-೬೭೯). "ಪಡಿಕಲ್ಲು" ಪರಾ.
೫. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಅಳತೆ: (ಶ್ವಸಾಗ. II,
೫೫೪); ೧೩ ಪಡಿಗೆ ೧ ಕೊಡೊ (ಭೂಮಿ. ೧). ೬. ದಿನಭಕ್ತವಾಗಿ
ನೀಡುವ ಆಹಾರಸಾಮಗ್ರಿ: ಮೊಸರು ಬ ಗ ಅಳಿ ಬ ಗ ಅಡಕೆ ೨ ಎರೆ
೪ ಬ ಪಡಿಯಲು ನಡಸುವನ್ನಾಗಿ ವೇದಪಾರಗರಪ್ಪ ಪಡಿನಾಣು ಮಾನಸ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಚೈತ್ರಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟರು (ಸಾಹಿ. IX-1, ೨೪೫-೩೪; 1148);
ಆ ಬಸವರಸನಾ ಮಂದಿರಕೆ ನೀ ಹೋಗಿ ನಮಗೊಂದೊಂದು ದಿನದಲಿ
ಕೊಡುವ ಪಡಿಯಂ ತಂದುಕೊಡು (ಮಸಪು. ೧೧-೨೦); ಎನ್ನ ಚತುರಂಗ
ಬಲಕ್ಕೆ ಬೇಡಿದ ಪಡಿ ಕಂದಾಯಮಂ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟು ನಪ್ಪವಾಗಿ
ಎನಗೆ ಎರಡು ಸಲವತ್ತೆರಡು ಲಕ್ಷದ ಭವಜಾಟಾಳದ ಪುಣ ಬಿದ್ದಿತು
(ಭನವ. ೧೧-೪); ಎಮ್ಮಂದಿಗರೆಂತಂತು ಪಸುಗೆಗೊಂಡುಂ ಪಡಿಯನೆ
ಚರುಚಾರುಗಂಧಮಂ ಕವರ್ವನೆಂಬೊಂದು ಪುರುದಿಂ ಜನ್ನಗೊಂಡಬೇಳುಂ
ಚೆಟ್ಟಿಚೆಟ್ಟಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯೋಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೩-೧); "ಹವಿಭಾಗ"
(ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ); ಊಟ ಬೇರೆ, ಪಡಿ ಬೇರೆ (ಗಾಡೆ). 'ಪಡಿಕೊಳು'
ಪರಾ. ೭. ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಿದ ಆಹಾರ; ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ ಉಣಿಸು:
ಗಂಡಸಿಕ್ಕಿದ ಪಡಿಯನುಂದು ಮನೆಗೆಡೆಯದಿಪ್ಪವಳು ಪತಿವ್ರತೆಯಲ್ಲದೆ ಗಂಡ
ಸಿಕ್ಕಿದ ಪಡಿಯನೊಲ್ಲದೆ ಬೆಲ್ಲಗೂಳಿಗಾಣೆ ಮಾಡಿ ನೆರೆಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ
ಬಲ್ಲಾಳಿಕ್ಕಿಗೆ ಪತಿಭಕ್ತಿ ಅವನಡುವುದೆ ಅಯ್ಯ (ಭನವ. ೨೦-೧೭). ೮.
ಧಾನ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಹಂಚುವ ದಿನಗೂಲಿ: ಹೊಲೆಯರಿಲ್ಲ . . . ಯಜ
ಮಾನರ ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಸಾಯ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟು, ದೊರೆತ ಪಡಿಯಿಂದ

ತಮ್ಮ ಜೀವನಸರ್ವಾಂಶ ಸಾಗಿಸಬೇಕು (ಬೆಂದರು. ೬೬); ಬೈರ ಸಿದ್ಧ
ರಿಬ್ಬರೂ ಆ ದಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದ ಇತರ ಅಳುಗಳೊಡನೆ 'ಪಡಿ'
ಇಸುಕೊಳ್ಳಲು ಮನೆಗೆ ಬಂದರು (ಶಾಸನ. ೨೦೫); ಧನ ಕೊಟ್ಟರೆ
ಉಂಟು, ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಗೈಮೆಯ ಪಡಿಯೇ ಸೊನ್ನೆಯಾಗಬಹುದು
(೪. ೧. ೬). ೯. ಹಣದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ದಿನದ ಭತ್ಯೆ :
ಸಂಖ್ಯೆ ೦... ಸರಸರನೆ ನಡೆತಂದು ಮಾಹೇಶ್ವರರಿಗೆ ಹಗಲೆಲ್ಲಾ ಮುಗಿಯ
ದೀಪ್ತರೂಪವುಂಟುಂಟು ಪಡಿಯುಂಟುಂಟು ಬೇಡುಂಟು ಬಾಗಿ (ಬಸವ. ೨೬-೧೪);
ಕೆಲಸದ ಪದ್ಧತಿಯು... ಮನುಷ್ಯನಾದೊಂದು ಸನ್ನೆ ರಡು ಪೂರ್ವಕಂ
ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಪಡಿಯಾಗಿ ಪಡೆದು ತದ್ವ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಬಹುತರ
ಬಂದರೊಡನೆ ಬೇಡಿದುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ದೀಪಂ ಗಡೆ (ಪದ್ಯ. ೯-೬).
೧೦. ನೈವೇದ್ಯ; ಎಡೆ : ದುಂಟು ನಾಲ್ಕು ಗಡಿಯಿಂದ ಒಳಗುಳ್ಳ
ಮೂವತ್ತು ಹಾನೆ ಗಡೆಯನೂ ಪಾರ್ಶ್ವದೇವರ ಪಡಿಗೆ ಪಾಯಂಟಂಗಳ
ದಿಡುಡೇವನವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು (೪೩. ೧. ೪೧-೩೧; ೧೬೧ ?).
೧೧. ದಾನವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಆಹಾರಸಾಮಗ್ರಿ; ಭಕ್ಷೆ : ಪಡಿ
ಕೊಡೀಂಟ ಅನುಪರಿಸು ಬೇಡುಂಟು ಬೇಡುಂಟು ಭಕ್ಷೆಯಾಗಿ
(ಸಮೀ. ೪೬); ಪಡಿಗೆ ಬಂದವನಿಗೆ ಕಡಿ ಅಕ್ಕಿ ಆಗದೇ ? (ಗಾಡ).
೧೨. ರೀತಿ; ಕ್ರಮ; ಮಾದರಿ : ಆತನು ನನ್ನ ಗೆಲುವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಆತ
ಪ್ರಮುಂ ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರಪಂಚಕಡೇವರ ಬಳಿ ನೀಡುಂಟು ಪಡಿಯಲ್
ಶಾಸನಮಂ ಕುಂದುವನಾ ಗೊಡುಂಟು ಬಂದಂ (ಸಾ. ೧೫. ೧೫-೧,
೧೬೯-೨೬; ೧೧೪); ಒಡವುಟ್ಟಿದ ಬಿಸುವಿನಾಂ ಕಡೆ ನೂಂಟು ಬೇಡೆ
ಕೂಡಿ ನಡೆವೆನೆತ್ತಂ ದೊಡಲೊಳಗಿಂ ಬಿಟ್ಟು ವ ಪಡಿಯೆನಲೊಟ್ಟಿ ದುಡು
ಲಾಂಟುಂಟುಂಟು ಬಂದಂ (ಗಂ. ೪-೧೦೨); ಅಬುಜನ ಮಿಡುಕು
ಕಂಟುಂಟುಂಟು ಮಂದಿಯ ಪಡಿಯ ಪದಪದ್ಯ [ಪಾಶಾಂ. ಪಡಿಪದದ
ಪದ್ಯ, ಪಡಿಯ ಪಯಪದದ, ಪಡಿಯ ಪಯಪದ್ಯ, ಪಡಿಯ ಪಯಪದ್ಯ] ತಿಗೆ
ಭಸಪನ ಬೇಡೆ ಏಲಾಂಟುಂಟುಂಟು ದೇವನ ಮೈ ತಪೊ ರಣರಭನ (ಕೊರಾಂ.
೪-೩-೪); ಅಕ್ಕರದ ಪಡಿಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಇದರ ಕಾಲ ಸು. ೧೫-೧೬
ನೆಯ ಶತಮಾನವಾಗಬಹುದು (ಶಾಸನ. ೪). ೧೩. ಕುದುರೆಯನ್ನು
ಹತ್ತುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನೇತು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಬಳೆ;
ಅಂಕವಣಿ; ರಿಕಾಪು : (೪). ೧೪. ಮೆಟ್ಟಿಲು; ಹಂತ;
ಸೋಪಾನ : ಅವಳೆಸಗಿದಾ ಮಹದಪಡಿ ಸದ್ದನೆ ಕೇಳು (ಸಾ. ೧೬.
೬-೬).

ಪಡಿ ಬೇಡು = ಶ್ರಾವಣಶನಿವಾರ ಮುಂತಾದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ದೇವರ
ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಭಕ್ಷೆ ಬೇಡು : ಅವನು ಪ್ರತಿ ಶ್ರಾವಣಶನಿವಾರವೂ ಪಡಿ
ಬೇಡುತ್ತಾನೆ (೧೦೬). ಪಡಿಯಕ್ಕಿ = ೧. ಒಂದು ಪಡಿ ಅಳತೆಯ
ಅಕ್ಕಿ : ಆನೆ ಕುದುರೆ ಬಂದಿ ಭಂಡಾರವಿದ್ದದೇನೋ ತಾನುಂಟು
ಪಡಿಯಕ್ಕಿ ಒಂದಾವಿನ ಹಾಲು ಮಲಗುವದರ್ಥಮಂಟ (ಸೋ. ೪೫.
೧೬-೬೪). ೨. ಭತ್ಯೆವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಅಕ್ಕಿ : ಪಡಿಯಕ್ಕಿಯಂ
ತಂದು ತನ್ನ ಮಂತ್ರಿಯ ಕೈಯ ಕೊಡಲಾತನದನೊಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ
ಮೇಯಲಿತ್ತೊಡನೆ ಬಳವಿದದಡ ಗೋಮಯವನಿತ್ತಿ ತಂದು (ಪಾಶಾಂ.
೧೧-೪೫). ಪಡಿಯ ಬೀಯ = ಆಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ವ್ಯಯ, —
ಖರ್ಚು : ನಡೆವಾಗ ದಾರಿಟ್ಟು ತಿರುಕು ಕೆಲವು ದಿನ ಪಡಿಯ ಬೀಯ
ಶ್ಯಾಣಿಯಿಟ್ಟುಂಟು ಕೆಲವು ದಿನ ಕೆಡಿಸಿ ಸುಡಿಸುವದಿಯಾಯ್ತೆಂದು ಧರಿಯ
ಬಾಯಿ ನೈವಸಂ ಹುಸಿಕನಿಸು (ಪಾಶಾಂ. ೯-೧೬).

[ದೇ. ೧೧ ತಮಿ. ಮಲ. ಪಡಿ; ತುಳು. ಪಡಿ]

ಪಡಿ, ಹಡಿ, (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲಿನ ಕದ, —ರೆಕ್ಕೆ; ಭಡಕು :
"ಪಡಿಯೆಂದು ಕವಾಟಂ" (ಕಶನಾ. ೬೦-೬೧೪); ತೆಲೆಯದೆ ಮುಂ

ಕೆತ್ತ ಪಡಿಗಳ ನೆವಸಾರ್ಥಮಂಟು ಮೊಳ್ಳಳಂ ತೆಲೆದುವು... ಆತನ
ಪುರಾತನಪುಣ್ಯಫಲಪ್ರಭಾವದಿಂ (ಅದಿಪ. ೨-೬೬); ತೆಲೆಯದೆ ಮುಂಟು
ಪಡಿಗಳ ತೆಲೆದುವು ನೆಲೆ ಮೋಕ್ಷಗೃಹದ ಸೌಖ್ಯದ ಪಡಿಗಳ ತೆಲೆದವನೆ
ದವದ ಪಡಿಗಳ ತೆಲೆದುವದೇನೆಂದೆ ಜೈನಪದಸೇವನೆಯಿಂ (ಸುಕುಮಾ.
೯-೧೯); ಮಗಳಂ ಮಾಣು ಮದುಮೆಯಪ್ಪ ಪಡಿಯನೊಡೆದು ಮಕೆಯಂ
ಮಾಡುಂ... ಕಟ್ಟಿಗ್ಗನಂತೆ (ಧರ್ಮಾ. ೯-೧೬೨); ಸೇನೆ
ಯೊಂದಿರವಂ ತಮತಮಗೆ ಸಂತಸದುರ್ವಿಂ ಕಾಂತೆಯಾರ್ ನೆಲೆಪಾಡಮನೇ
ಜಾಯಂ... ಅರೆದಜಿಡ ಪಡಿಯಲ್ಲಿ ಗವಾಕ್ಷದೊಳ್ ನಿಶ್ಚಯವಿರಾಕ್ಷಿ
ಸುತಿದರ್ (ರಾಮಾ. ೫೦-೧೩). ೨. ಬಾಗಿಲಿನ ನಿಲುವು, —
ಚೌಕಟ್ಟು; ದ್ವಾರಬಂಧ : "ಸಾಮ್ಯದೊಳ್ ಕುಡುಬದೊಳ್ ದ್ವಾರ
ಬಂಧದೊಳ್ ಪಡಿಯನಿಕ್ಕುಂ" (ಪದ್ಯ. ೯೬). ೩. ಬಾಗಿಲು;
ದ್ವಾರ : ಹಳೆಯ ಹಸ್ತಪತ್ರಿಕೆ ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಿಂದ ಪಡಿ ತೆರೆಯು
ತ್ತದೆ (ಗಾ. ೬೧). "ಪಡಿವಳ" ಪರಾ. ಹಡಿ : ೧. ಹಡಿ ಎಡೆಯಲ್ಲಿ
ಸಿಕ್ಕಿದ ತುಡುಗುಂಟುಂಟು ಮೊಟ್ಟೆ ಇಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಸೋ. ೪೫.
೧೬೬-೬೧೪); ಪಾಡಲಾನತಿಪ್ರಸಾರವಾಗಿ ಕೇಳಿದ ಹೂದಿಡ್ ಹಡಿಯ
ತೆಲೆದಂ ನಿಮ್ಮ ಸೊಗಸಪ್ಪ ಪಾಡಹತ್ತಂ ಮೋಹದಿಂ ಕೇಳಿ ಮೋಹಂ
ಕೊಂಡನೇ ಕದವನೇಶಂ (ದೀಪ. ೪-೯-೧೫).

[ದೇ. ೧೧ ತಮಿ. ಪಡಿಲ್, ಪಡಿಲ್; ತುಳು. ಕೊಡ. ಪಡಿ]

ಪಡಿ, ಪಡಿ, ಪಡಿ, ಪಡಿ, ಹಡಿ (ನಾ). ೧. ಸಮಾನವಾದುದು;
ಎಣೆಯಾದುದು; ಸಾಟಿಯಾದುದು : "ಸಂ. ದೊರೆ, ಪಡಿ, ಗೆಡೆ,
ಪಾಟಿ, ಪಾಸಟಿ, ಎಣೆ... ಸಂಗಡಂ—ಈ ೧೦ ಸಮಾನಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್"
(ಕಶನಾ. ೫೯-೨೯೧); ದುರ್ವೀರ್ತಿಯನಾಸ್ತ ಮತ್ತಿನ ಕಡೆ ದ್ವಾರದೊಳ್
ರಸ್ತುಪ್ರೇಂ ಪಡಿಯೇ ಸದ್ಭಾವನೆಯನಪ್ಪ ಬುಧದಂದ್ರಪ್ರಾಕ
ಯೋಗೀಂದ್ರನೊಳು (ಎಕ. VII, ೩೫೩. ೪-೬೬; ೧೧೨೨); ತನ
ಗಿಂದ್ರಾನೆಯ ಸಂ ಗೋಮಿಯ ಸಮಾನಂ ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯ ನೆಟ್ಟನೆ
ಪಡಿ (ಪದ್ಯ. ೧-೪೪); ಈ ಕಣ್ಣು ಕಣ್ಣು ಕಣ್ಣು ಕಣ್ಣು ಕಣ್ಣು ಕಣ್ಣು
ಪಡಿ (ಗಂ. ೧೦-೫೦); ಪಾರದೇ ಸಾಟಿಯಿಂದ್ರಾಣಿಗೇ ಸಿರಿಗೆ ಸರಿಯಾ
ರತಿಗೆ ಪಡಿ... ಎಂಪ್ಪ ಪುರವರ ಮಹಾಸತಿಯರು (ಜಿ. ೫. ೫-೧೬);
ಈಶಾನ್ಯಭಾಗದೊಳಂಬರನನು ತುಡುಕುತ ಸರ್ವಸನ್ನಹದ ಕಡುಗಲಿ ದಳ
ಪಾಯ ಮೇರುವೆಯೊಟ್ಟು ಪಡಿಯಾಗಿ ಕೈಲಾಸಗಿರಿಗೆ (ಕಂ. ೧೪-೬೯).
೨. ಪ್ರತಿಯಾದುದು; ಬದಲು : ನಿಮ್ಮಾ ಹಿರಿಯತನಕ್ಕೆ ಪಡಿಯುಂಟು
ಯೆಂದವನೊಡಗೊಂಡು ಬರುತುರೆ (ತಿರು. ೬೬. ೧೪-೬); ಸುಡುವ
ನೆಲದಿಂಟು ಹಾಗೆ ಹೊಡುಡುಗಿಯಂ ತಂದೆಗೆ ಕೊಡುವುದಾ
ತಲೆಯಕ್ಕಿಯಂ ನಿನ್ನ ಸಂಬಳಕ್ಕೆ ಪಡಿಯಾಗಿ ಕೊಂಡುಂಟು (ಪಾಶಾಂ.
೧೧-೬೬); ಎಲ್ಲ ಭಾಷ್ಯವನೇನೆ ಹದಿನೆಂಟು ಪಡಿಯನರಂದದಿಂ ದವೆಯಲ್ಲ
ಮೂವತ್ತಾಟಿ ಎನ್ನಸುಗು ಲೋಕ ಮೆಚ್ಚಲಿಕೆ (ಸಂ. ೫. ೫-೧೧೩);
ತನ್ನಯ ಮೂಯವಿದ್ಯದಿಂದಿವನನಾಂ ದಿಡೆ ಮದಿಸನೆಂದು ನೆನದು ಕಲ್ಪಿ
ಸಿದಳಾ ಮ್ಮಡನರಿಯದೊಳ್ಳತಂದ ಮುಹೂಸುರನ ಪಡಿಯಲಿಮ್ಮಡಿ
ರೂಪನೂ (ಸಮೀ. ೧೨-೪೩); ತಾನುಂ ಭಗವದ್ವಕ್ತೃನಪ್ಪ ದಿವಾನನ
ನೊಡನೆ ಪಾಡುತಂ, ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಕ್ಕೆ ಪಡಿಯಾಗಿ ಕೈಯೋಗದಂ ತಾನೆ
ತಂದೇವಂ (ಅಪ್ಪ. ೧೬-೨೧). "ಪಡಿನುಡಿ" ಪರಾ. ೩. ಬರಹದ
ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರತಿ; ಪ್ರತಿಲೇಖನ; ನಕಲು : ಆ ಬಲ್ಲಾ ಕಡೇವರು
ಕಾರುಣ್ಯ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟ ಪಾಂಪ್ರಶಾಸನದ ಪಡಿಯ ಸಿಲಾಶಾಸನ (ಎಕ.
IX(೬), ಶಾಸನ. ೯೨-೬೬; ಸು. ೧೩೦೦); ಬರಹದ ಪಡಿಯಂ ಬರಿಸ್ತಂ
(ದೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಪಾನೇರಿ. ೬೦-೬೯; ?). "ಪಡಿಪತ್ರ" ಪರಾ.
ಪಡಿ : ೧. ಪಡಿಯ ಸುಮದುಃಖಂಗಳೇ ತನಗೆಂಬ ಪತಿವ್ರತೆಗೆ ಪಡಿಯ

ಕಾಣನು ತ್ರಿಜಗದೊಳರುಂಧತೆಯಳ್ಳದೆ (ಕಂಕದಾ. ೨-೧೨). ಪೆಳ್ಳಿ : ೨. ಕಂದ ಕಂಕರನ ಶಿರಕೆನ್ನದ ಕರಕನ್ನದಿಂದ ಸತ್ಕರಿಸಬೇಕೆಯು ಬೊಪ್ಪಯ್ಯ ನೀಂ ಸಂದೆಗಂ ಮಾಡಲನುಚಿತವೆನ್ನ ಮಸ್ತಕವ ಪಟುಡು ಪಳಗೀಯೆಂದನು (ಭಾಸಂ. ೯-೮) ; ತಿರುಕೊಳನಾಚಿ ಮತ್ಸ್ಯಕಂಗಳಸನ ಉಗಂ ಸಾಟಿಯಾತಂಗೆ ಪಳೆಯನುಕೆ ತನ್ನ ತಲೆಯಂ ಕೊಟ್ಟುಳು (ಚಿಬಪು. ೫೫-೧೬) ; ಫಳಿಲನೆ ಪಳಿ ಪೊದ್ದದಮಳಚರಿತನಿರ್ದಿಗವಂದೆನ್ನ ಶಿರಮಿದಕ್ಕೆ ಪಳೆಯೆಂದು ತೋರ್ಪಂತೆ ಪಳೆವಲೆಯೊಳ ಕರಂಜಲಿಯನಮರ್ಚನಿಂದ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೪ ನ). 'ಪಳಿಗೊಡು' ಪರಾ. ಪಟು : ೧. "ಸರಿ, ದೊರೆ, ಪಡಿ . . . ಪಟು, ದೊಡ್ಡ, ಸರಿಸ . . . ಸಂಗಡಂ—ಈ ರೀತಿ ಸಮಾನಕ್ಕೆ ಪೆರಾ" (ಕಶಸಾ. ೫೯-೨೯೧) ; "ಪಡಿ ದೊರೆ . . . ಸಂಗಡಮುಂ ಪಟು ದೊಡ್ಡ ಬುಧರನಕ್ಕುಂ ಸಮನುಂ" (ಕವಿಂ. ೧೩೬). ೨. 'ಪಟುಹತ್ತ' ಪರಾ. ಹಡ್ಡಿ : ೨. 'ಹಡಿಮುಖ' ಪರಾ.

[<ಪ್ರಾ. ಪಡಿ./ಸಂ. ಪ್ರತಿ]

ಪಡಿ, 'ಪಟು' ನೋ.

ಪಡಿ, 'ಪಡೆ' ನೋ.

—ಪಡಿ (ಪ್ರ). ಭಾವನಾಮದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಒಂದು ಕೃದಂತ ಪ್ರತ್ಯಯ : 'ಪಿದ್ದು ಪಡಿ', 'ತೀರ್ಪಡಿ' ಪರಾ.

ಪಡಿಕಟ್ಟು, 'ಪಡಿಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಡಿಕಟ್ಟು (ನಾ). ಮಾದರಿ ; ನಮೂನೆ ; ರೀತಿ : ಆ ಲೇಖನದ ಪ್ರಾರಂಭದ ಭಾಗವು ಅಮಲನ ಲೇಖನದ ಪಡಿಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಾಡಂಬರ ದಿಂದ ಕೊಡಿದ್ದಾಗಿತ್ತು (ಇಪ್ಪ. ೨೫೨) ; ಇದೇ ಏನು ನಿನ್ನ ಮಸ್ತಕ ನಿಗ್ರಹ-ಶಿಷ್ಟಪರಿಪಾಲನಗಳ ಪಡಿಕಟ್ಟು ! (ಕುಮುದಿ. ೮) ; ಇದು ಹೆಂಡಿರ ಕೃತಘ್ನತೆಯ ಪಡಿಕಟ್ಟಾಯಿತು ; ಇನ್ನು ಅವರ ಉದ್ಭವನದ ಪಡಿ ಕಟ್ಟನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ನೋಡಬೇಕು (ಕುಟುಂಬ. ೩೩). [ಪಡಿ+ಕಟ್ಟು]

ಪಡಿಕಟ್ಟು, 'ಪಡಿಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಡಿಕಮಣಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ತಪಸ್ಸು ; ತನ್ನ ದೋಷಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅವುಗಳನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು : 'ಪಡಿಕಮಣಿಗೆಯಾ' ಪರಾ.

[<ಪ್ರಾ. ಪಡಿಕಮಣಿ./ಸಂ. ಪ್ರತಿಕ್ರಮಣ]

ಪಡಿಕಮಣಿಗೆಯಾ (ಕ್ರಿ). [ಜೈನ] ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಕ್ಕಾಗಿ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸು : ಗುರುಗಳ್ಗೆ ತಮ್ಮಾಕ್ಕೆವರಿಂ ತಪಂಬಟ್ಟು ದನಾಕೋಚಿಸಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಂಗೊಂಡು ಪಡಿಕಮಣಿಗೆಯ್ದು [ಪಾಶಾಂ. ಕೇವ್ಲು] ಪರ ಮಾರ್ಥಯತಿಸರರಾಗಿ ನನ್ನೆರಡುವರ್ಷಂಬರಂ ಗುರುಗಳನಗಲದೆ ತಪಂ ಗಿಯ್ದು (ವಜ್ರಾರಾ. ೬-೨೬). [ಪಡಿಕಮಣಿ+ಕೇವ್ಲು]

ಪಡಿಕಮಣಿಗೆಯಾ (ಕ್ರಿ). [ಜೈನ] ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ಕೇಳು : ಸುಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ . . . ತತ್ಪಾದಮೂಲದೊಳ ತಪಂಬಟ್ಟು ಪಂಚ ಮಹಾಬ್ರಹ್ಮಗಳನೇಜಿಸಿಕೊಂಡು ಪಡಿಕಮಣಿಗೆಯ್ಗೆ ತದನಂತರಂ . . . ಸಂಸ್ಕರಣೆಯು (ವಜ್ರಾರಾ. ೨೮-೨೯). [ಪಡಿಕಮಣಿ+ಕೇವ್ಲು]

ಪಡಿಕಮಣಿಪೇಟಾ (ಕ್ರಿ). [ಜೈನ] ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ಹೇಳು : ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು ಪಂಚಮಹಾವ್ರತಗಳನೇಜಿಸಿ ಪಡಿ ಕಮಣಿ[ಪಾಶಾಂ. ಪ್ರತಿಕ್ರಮಣ]ಪೇಟು ತದನಂತರದಿಂ ಕಲ್ಪಿಸಿಮೊದೊಡೆ (ವಜ್ರಾರಾ. ೬-೩). [ಪಡಿಕಮಣಿ+ಪೇಟಾ]

ಪಡಿಕರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಭರಣ ; ತೋಳುಬಂದಿ : ಮುತ್ತಿನ ಬೊಟ್ಟು ಬುಗುಡಿಯ ಚಕ್ರ ನವರತ್ನ ಕೈದ ತೋಳ ಪಡಿಕರವು ಉತ್ತಮ ಭುಜಕೀರ್ತಿ ತೋಳ ಭಾಪುಗಳ ದತ್ತ ರದಿಂದಳವಡಿಸಿ(ಶಾಂತೀಶ. ೩-೬೯).[?]

ಪಡಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ತಕ್ಕಡಿಯ ತಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಸಮತೂಕಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಕಡಮೆ ತೂಕವಿರುವ ಕಡೆಗೆ ಇಡುವ ಕಲ್ಲು, - ಬಟ್ಟು ; ವೇರುಕಟ್ಟುವ ಕಲ್ಲು : (೨). [ಪಡಿ+ಕಲ್ಲು(<ಕಲ್ಯಾ)]

ಪಡಿಕೊಳು (ನಾ). ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಳತೆಯಷ್ಟು ಕೊಳು, - ಆಹಾರ : ನಿನ್ನ ಒಡೆಯ ಲಿಂಗಗಡೆಮಾಡದೆ ಪಡಿಕೊಳ ತಿಂದು ನೀ ಕುಡಿದೆ ನೀರ (ಲೋಕಗೀ. ೬೭). [ಪಡಿ+ಕೊಳ್ಳು(<ಕೂಳ್ಳು)]

ಪಡಿಕೆ, 'ಪಡಕ್ಕು' ನೋ.

ಪಡಿಕೆ, 'ಪಡುಕೆ' ನೋ.

ಪಡಿಕೆ, ಪಡಕ್ಕು, ಪಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. ತುಂಡುಬಟ್ಟು ; ಚಿಂದಿ : "ಪಡಿಕೆ-ಹರಕ ಬಟ್ಟು ; ಚಂದರೆ ; ಸೀರೆಯ ತುಂಡು" (ಜಾನಕೋ. ೧೩) ; ಚಂಡಾಕಳ - ಚಿಂಗಸರು ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಪಡಿಕೆ (ಗಂಗಾಮ. ೧೨೬). ಪಡಕ್ಕು : (೨). ಪಡಿಕೆ : ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಡುವ ವಸ್ತ್ರ ; ಲುಂಗಿ ; ದಟ್ಟು : ಪ್ರಿಸ್ತೀ ಜನರ ಉಡಿಗೆಗಳು . . . ಅನುಕೂಲವಿದ್ದವರು ಇಹಾರುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವರು, ಇಲ್ಲವೆ ಪಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಉಡುವರು (ಕಥಾಗ. ೨೪೮). [<ಮರಾ. ಪಡಕಾ]

ಪಡಿಕನಾಣು 'ಪಡುಕೆನಾಣು' ನೋ.

ಪಡಿಗೆ, ಪಡಗ, ಪಡುಗ (ನಾ). ೧. ಉಗುಳುವ ಪಾತ್ರೆ ; ಪೀಕದಾನಿ : "ಪಡ್ಡುಹಾಪ್ಪುಂ ಪಡಿಗೆಂ" (ಮಸ್ತಕೋ. ೪೯-೨೬) ; ನಾರಾಯಣನುಮುದಾತ್ಮನಾರಾಯಣನುಂ . . . ಪೊಗಸಾಲೆಯೊಟ್ಟು ಪೊನ್ನ ಪಡಿಗೆಂಗಳೊಳಮಿಕ್ಕಿದ ಪಟಾಯ ಸುಖಾಸನಂಗಳೊಳಂ ಕಟ್ಟಿದ ಚನ್ನದ ಬೊಂದರಿಗೆಯೊಳಮೆಸೆದಿದ್ ಮಡಮಯಪೀಠದೊಳೊಡನೆಜಾ ಕಿಣಿದು ಪೊಟ್ಟು ಕುಳ್ಳಿದುರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೩ ನ) ; ಪಡಿಯಜಿವೆಸಗಿಯ್ತು ಪಡಿಗೆಮಂ ಸಾರ್ಜುವ ಮುತ್ತಡಿಗುಟ್ಟುವ ಪಾವುಗೆಯುಂ ಪಿದಿದರ್ಪಿಪ ಬೆಸನೆ ದಿವಿಜಕಾಂತೆಯೊಗ್ಗೆ ಬೆಸಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೧೩೬) ; ಮಣವುಪಕರಣತೆ ಬಟ್ಟಲು ಪಡಿಗೆವಡ್ಡೆಗೆ. . . ಹಿರಿಯ ಚಿತ್ರದ ಭಕ್ತಿಯು ಪೊಪರಿಯೆನಿಸಿ ರಾಣಿಸಿದವುದು ಗಣಕಾನಿಕೇತನವು (ಬಸಪು. ೧೨-೧೨), ಸುರಪುರದ ಸೂಳೆಯರ ಪಡಿಗೆವನಿರಿಸುವರು ಗಂಧವರು (ಕುಪ್ಯಾ. ೨೧-೬೭). ೨. ಪಾತ್ರೆ ; ಭಾಂಡ : ನೆಲಕೆಲ್ಲವಿಟ್ಟು ಪಡಿಗೆಂ ನೆಲಕೆಲ್ಲಂ ಸಮೆದ ಪಚ್ಚನಡಮನೆ ಮತ್ತಂ ನೆಲನೆನಿಪನಿಪದ ಮಯಿಲಗೆ ಬೆಲವೆಂದತಿ ಬಗೆವೊಡಂತು ಕಿಸುಗುಳ ಮುಂಬೇ (ಪಸಾರ. ೨೯೯). ೩. ತಟ್ಟೆ ; ತಳಿಗೆ ; ಹರಿವಾಣ : ಎಡೆ ನಟ್ಟುಲಡ್ಡೆಗೆಗೆ ಪಡಿಗೆಕ್ಕೆ ತಗುಕ್ಕು ಪಟಾಯ ದತ್ತರಿಗೆಗೆ ಕಕ್ಕಿದೆಯೆಜಿದು ಪಂಕಿಕಾಣರನೆಡೆಯೆಜಿದು ವಿರಾಸದಿಂದಮಿರಿಸಿದರಾಗಳಾ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೨೬) ; ರಾಯನ ಮಡದಿಯರು ಹೊಂಗಳಕೆಜಲವನು ಪಡಿಗೆವನು ಹಿಡಿದಸುರರಿಪುವಿನ ಬರವ ಹಾರಿದರು (ಕುಪ್ಯಾ. ೮-೩) ; ಹೊಂದಂಬಿಗೆ ಯುದಕವ ತಂದು ಚರಣಾರವಿಂದವ ಪಡಿಗೆದ ತೊಳೆದು ಗಂಧ ಕತ್ತರಿ ಯಿಂದ ತಿಗುರಿಕ್ಕಿ ಪಾವುಡೆಯಿಂದೊರಿಸಿದರು ಸೌಖ್ಯದಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೬-೩). ಪಡಗ : ೧. ಅನು ನಿಮ್ಮ ಬಂಟರ ಬಂಟಿ ನಾನುಯ್ಯಾ . . . ಅನು ನಿಮ್ಮ ತೊತ್ತಿರ ಪಡ[ಪಾಶಾಂ. ದಿ.]ಗವ ತೆಗೆವ ಪಡಿದೊತ್ತಯ್ಯಾ (ಬಸಪ. ೪. ೧೦೫೭). ೨. ವನಧಿಯೊಳೊಂದು ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ಕಂದದ ಮಧ್ಯ ಕನಕಮಯ ಪಡಗದಂದದಿ ಸೊಗಸುವೆತ್ತು . . . ಸಲ ರಾಜಪುಡು ದ್ವಾರಾವತಿಪುರವು (ನನವೋ. ೧೦-೮). ೩. ದೊಡ್ಡ ಮಡಕೆ ; ಹರವಿ : ನಿನ ತೋಳ ಮೊಸರಿ ಮುಳುಗಿದೆ ಕಳ್ಳ ಎನಲು ನಮ್ಮೆಳಿ ಗರು ಮುಳುಗಿದೆ ಪಡಗದಿ ದಣೆ ಹುಡುಕಿದೆ ನಾ ತಿನಲಿಲ್ಲೆಂಬ (ಪ್ರಸಭಾ. ೧೬-೨೧) ; ಮೂಗೂತಿ ಮುರಿದಿತ್ತು ಮುಂಜೆರಗು ಹರಿದಿತ್ತು ಮುಜ್ಜೀಗಿ ಪಡಗ ಒಡದಿತ್ತು (ಲೋಕಗೀ. ೧೨೬). ಪಡುಗ : ೧. ಭಕ್ತರ ಪಡುಗ ಪಾದ ತ್ರಣು (ತ್ವಣ) ಪದರೆ ಬಾಗಿಲು ಬೊಕ್ಕಸ ಬಿಯ್ಯುಗ ಮುಂತಾದ

ಕಾಯಕವ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಸರ್ವಪ. ೧೮೯-೮೮೪); ನೀವೆದ್ದ ಉನ್ನತಿಯು ಪುರಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಿಮ್ಮ ಪಡುಗ ಪಾದರಕ್ಷೆಯಂ ಪಿಡಿದು ನಿಮ್ಮ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯ್ದಿತ್ತುದೇ ಎನಗೆ ಭಾಷೆ (ಛನ. ೫-೨); ನಿಮ್ಮ ಕರಣರು ಉಟ್ಟ ಮೈಲಿಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ ಉಗುಳಿದ ತಾಂಬೂಲ ಒಕ್ಕು ಮಿಕ್ಕ ಪ್ರಸಾದವನೆ ಕರುಣೆಗೆ ಅವರ ಪಡುಗ[ಪಾಠಂ. ಪಡುಗಾವ]ಕಾಯ್ದಂತೆ ಪಾದರಕ್ಷೆಯನೆ ಹಿಡಿದುಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನೆ ಮಾಡಿ ಅವರ ಕಡೆಯ ಬಾಗಿಲನೆ ಕಾಯುವಂತೆ ಮಾಡಯ್ಯ ಎನ್ನ (ಅಖಂಡೇ. ೮೧-೬೦). ೨. ಆರು ಮೂರು ಪಡುಗಕೆ ಯಸಂಕೈದೆ ವಲೆಯಾನೆ ನಾವುದಿದೆ (ಚಿದಾನ. ೬೮-೬); ಪಡುಗದೊಳು ಘೃತಮಂ ಸೋದಿಸುತ (ರಿಂಗತ. ೮-೨೧).

[<ಪ್ರಾ. ಪದಿಗ್. ಹ./ಸಂ. ಪತದ್ವ್ಯಹ]

ಪದಿಗಚ್ಚು (ನಾ). (?): ಅಂತಿರಾಂತ ಮಾರ್ಪಡೆಯಲ್ಲಮಂ ಜವನ ಪದಿಗೆ ಪದಿಗ[ಪಾಠಂ. ಗೊಟ್ಟು]ಕ್ಕುವಂತಿಕ್ಕಿ ನಿಂದ ಸರನಂದನನಂ ಕಂಡು . . . ಲಕ್ಕಣಂ ಮೊದಲಾಗಿ ನೂರ್ವರುಮೊಂದಾಗಿ ಬಂದು ತಾಗಿವಾ ಗಳ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೯೪). P "ಪದಿಗಂಚಿಕ್ಕುವಂತೆ ಎಂಬ ಪಾಠ ಇದ್ದಿರಬಹುದು" (ಪಂಪದೀ. ೪೧೩). [?]

ಪದಿಗಟ್ಟಿ (ನಾ). ಸಮಾನ; ಎಣೆ: ತನ್ನಯ ತಿಟ್ಟನೆಳ್ಳಿ ಪದಿಗಟ್ಟಿ ಯಾದುದು ಮಂದಕ್ಕೆ ತನ್ನನ್ನತಿ ಮೇರುಮಿಗೆ ಮಣಿಪೂಣಯಾ ದುದು (ಸೌಖ್ಯ. XI-II, ೧೬೩-೩೩; 1124). [ಪದ್ಧಿ + ಕಟ್ಟಿ]

ಪದಿಗಟ್ಟು, **ಪದಿಗಟ್ಟು**, **ಹದಿಗಟ್ಟು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೋಲಿಸು; ತಾಳೆ ನೋಡು: ಸುರವನತಾಜನಂಗಳ ಸುರೂಪವಿಳಾಸೆಯರೆಂದು ದೀಗಿ ಧಿಕ್ಕುರಿಸುವನಿದ್ದನೆಮ್ಮುವನಂದಿರುವಂ ಪದಿಗಟ್ಟಿ ನೋಡುಗೀ ಬರವಿ ನೂಳಾದ ಚೆಲ್ಲು ಮಿಗಿಲಿಲ್ಲಿಯ ಕಂಡಪನೆಂದು ತೋರ್ಪೋಲ್ ನೆರೆದುದು ಪೆಂಡವಾಸದಳವೆಂದಿರ ತಂಡಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೨-೨೧); ಬಡನಡುವಿನ ಬಾವನ್ನಗಂಪಿನ ಹೊಂಪಿಡಿದ ಹೊಂಬಳ್ಳಿ ಯೋಳಿಸೆವ ಕಡುದಿಟ್ಟ ನ ಜಘನದ ಕಾಮಿನಿಗಿಂದು ಪದಿಗಟ್ಟಿ ಪೇಳುವೆನೇನ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೦-೨೫); ಮಡಿಗಳ ಕಾವ ಪುಂಡಿಯರ ರೂಪ ಪದಿಗಟ್ಟಿ ಬಲ್ಲವರಾರು (ಮೋಹತ. ೨-೪೨). ೨. ಸಮಾನವಾಗು; ಸಾಟಿಯಾಗು: ಕಾದಿದರು ದಿದದೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರೊಳೇ ಮರಾಕ್ಷಿಹದಿಂದ ಸುಭಟರು ಮೇದಿನಿಯೊಳಿ ದಿರಲ್ಲ ಪದಿಗಟ್ಟಿವರೆ ಪಟುಭಟರು (ಕುವಾಸ. ೬೦೫.೨-೧೩೪); ಅರಣ್ಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲು ಐತರುವ ಮತ್ತಗಜಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ತದ್ವಾದನಾಲಂಕಾರ ಯುಕ್ತದಿಂ ಚಿತ್ಪುನಿ ಕಂಠೀರವನವೋಲ್ ಪದಿಗಟ್ಟಿ ಗಜಗಳೆಂಬ ಉಚ್ಚ ರಣಗೆ ನಾಣ್ಯದಿ ಕಾಣೆಪಂತೆ (ಎಳ. I, ೩-೪; 1822). **ಪದಿಗಟ್ಟು**: ೧. "ಸೃಂಭತೆ-ಪದಿಗಟ್ಟಿದವು" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೦೬). **ಹದಿಗಟ್ಟು**: ೩. ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಜಕ್ಕಿಯ ನಾಯಕಂ ಮೊನೆಯಿಟ್ಟಿಗೊಂಡನಾಯಕರ ಮೇಲೆವಾಯಲು ತಳೆಯ ಮುಹಿದಿದಿದು ಹದಿಗಟ್ಟಿದಾಳೆಟ್ಟು ಗೊಡಂಬಗೊಂಡು ಕೆಡಹಲು (ಮೈ. ೧೯೪೧, ೪೨-೧; 13ನೆಯ ಪತ). [ಪದ್ಧಿ + ಕಟ್ಟು]

ಪದಿಗಟ್ಟು, **ಪದಿಗಟ್ಟು** (ನಾ). ೧. ಸರಿಸಮಾನವಾದುದು; ಸರಿದೂರಿಯಾದುದು: ನೆಟ್ಟನಧಿರಾಣೇಂದ್ರಪಟ್ಟಿನ ಕಟ್ಟಿನನು ಕಮ ಲಾಂಬಕನ ಪದಿಗಟ್ಟಿ ನಗ್ಗದ ರಾಮಚಂದ್ರಂಗೆಂದು ನಿಶ್ಚೈನಿ (ತೂರಾಂ. ೨-೧-೧೧). **ಪದಿಗಟ್ಟು**: ೨. ಅಡ್ಡಿ ಪಡಿಸುವಿಕೆ; ಪ್ರತಿಬಂಧನ: "ಸ್ವಧಿ, ಸ್ವಧಿ - ಪ್ರತಿಬಂಧೇ, ಪದಿಗಟ್ಟಿನೊಳ್" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೦೬). [ಪದ್ಧಿ + ಕಟ್ಟು]

ಪದಿಗಣಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಧಾನ್ಯ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಅಳಿದುನೋಡು; ಪರೀಕ್ಷಿಸು: ಆ ಮೂಗಕವ ನಡುಮೊಹದಲ್ಲಿ ಸುರಿಯ ಪದಿಗಣಿಸುವಾಗ ಒಕ್ಕುಳವಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಮಾ. ೨೧೩-೬೬೧). [ಪದ್ಧಿ + ಗಣಿಸು]

ಪದಿಗದ (ನಾ). ಬಾಗಿಲಿನ ಕದ, -ರೆಕ್ಕೆ: ಸಡುಮನೆಯೊಳೆದವನ ಕೋಣೆಗೊಡಗೊಂಡೊಯ್ಯ ಪದಿಗದವನಿಕ್ಕಿ ಉಮ್ಮಳಿಸಿ[ಪಾಠಂ. ಪದಿಯ ನಿಕ್ಕುತ್ವಲರವಣಿಸಿ]ಸುಟ್ಟನೆ ಸುಯ್ಯ (ಕರೀ. ದೇ. ೩೧೧-೨೪).

[ಪದ್ಧಿ + ಕದ (<ಕದವು)]

ಪದಿಗಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಮಾನವಾಗಿಸು; ಸಮಗೊಳಿಸು: ಅಹಂ ಕಂಡು ಕಂಸಂ . . . ಘಟಪೂರ ಚಾಣೂರವಿಕ್ರಮದಿಂ ಸಮಕರ್ತರಿಯ ನೆನ್ನಯ್ಯಂ ಕೊಂಡನೆಂದು ಪದಿಗಯಿಸಲೊಡನೆ ಸಿಗ್ಗಾಗಿ ಬೇಗಮಾಗಿ ಮನಂಗಯ್ಯ (ಅರ್ಧಸೇ. ೮-೧೦೬ ಪ).

[ಪದ್ಧಿ + ಕಯಿಸು (<ಕಯಿಸು)]

ಪದಿಗಲ್ಲು (ನಾ). ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಕದವಾಗಿ ಇಟ್ಟ ಕಲ್ಲು: ಕೊಂದು ಖಸನನು ಬಳಿಕ ಬಾಲರ ವೃಂದವನು ಬಿಲಮುಖವಲತಿಕ್ಕಿಪೆಯಿಂದ ನೆಗಹಿದ ನೆಲ್ಲರನು ಪದಿಗಲ್ಲನೊಡಾಡಿ (ಸಿಘ್ರ. ೧೦-೩೨-೫೦).

[ಪದ್ಧಿ + ಕಲ್ಲು (<ಕಲ್ಪ)]

ಪದಿಗವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪೀಕದಾನಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸೇವೆ ಮಾಡು: ನಾನಾಸಮುದ್ರಾಂತಚಕ್ರೇಶ್ವರರ್ ಬಡುಜನ್ನದಾ ಸುಕೃತಮೊದವಲೆಸಗಿದ ಯಜ್ಞ ಮುಖಮೊಳ್ಳೆ ತಂದಿವರ ಪದಿಗವಿಡಿದ ದಾಸಿಯರೊಳೊಂದಿವಸಮಿಪ್ಪ ದಘಟಿತವುತ್ತು (ಜಬಪ. ೧೯-೪೫). [ಪದಿಗ + ವಿಡಿ]

ಪದಿಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಎಣಿಸು; ಲೆಕ್ಕಮಾಡು: ಹಿಡಿಮಿಗವಕ್ಕಿಯ ತುಂಡುತುಂಡುಗಳನು ಸಡಿಲದೆ ಸೊಪ್ಪಿನೊಳ್ಳು ದುಗಿ ದಡಿಗಿಕ್ಕಿ ಹೊತ್ತವ ರನಿತಿಗಿಂತೆಂಬುದ ಪದಿಗಾಣ್ಪಡೆ ಕಕ್ಕವಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೧೯-೮೬).

[ಪದ್ಧಿ + ಕಾಣ್]

ಪದಿಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಸಮಾನವಾದುದನ್ನು ಕಾಣು: ಕಿಡಿಗಟ್ಟ ನೊಡ್ಡೋಲಗದಲ್ಲಿ ಸುರವಣ್ಣ ಧಿಕ್ಕಿಹದಿದುದು ನಿನ್ನೊಲಗೆ ಪದಿಗಾಣ್ವು (ಮೋಹತ. ೨೬-೧೪); ಇವಳ ಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಪದಿಗಾಣ್ವು (ಜಬಪ. ೩-೩-೫೦).

[ಪದ್ಧಿ + ಕಾಣ್]

ಪದಿಗಿಲು, **ಹದಿಗಿಲು** (ಕ್ರಿ). ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುಚ್ಚು; ಕದವಿಕ್ಕು: ಊರೂರ ದೈವಂಗಳುಂ ಪದಿಗಿತ್ತೊಡಿದುವೀಕೆಗಂಡ (ಶೀಲಾಂ. ೨-೧೦೨); ಇನ್ನದೀಶಂ ನಂದಿರೆ ಬಂದು ನಿಶಾರಾಕ್ಷನ ಚರಾಚರೈಘ್ನಸನಾರ್ಥಿಫ ಧುವನಭವನಮಂ ಭೋಂಕನೆ ಪದಿಗಿತ್ತಂದವಾದುದಂದು ತಮಂಧಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೧೦೧); ಕುಡುಕೆಂದು ತಂದು ಚಿಂಚೂವಿರಕ್ಕೆ ಮೂಳೆದ ಮುದ್ರಿಕೆಯಂ ಪದಿಗಿತ್ತು ಭಾರತೀದೇವಿ ನಿರಂತರಂ ಸವಿನವಾತನ ನಮ್ಯ ವಬೋವಿಳಾಸಮಂ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧-೬೩); ತೆಗೆದ ಕಣ್ಣಳ ಬಾಗಿಲಿಂದವನನು ತಂದು ಪುಗಿಸಿ ಮರಳಿ ಪೋಗದಂತೆ ಮಿಗೆ ತುಣುಗಿನ ಪದಿಗಿತ್ತು [ಪಾಠಂ. ಪದಿಗಿತ್ತ, ಪದಿಗಿತ್ತ]ಳೆಂಬಂತಾಗ ಮುಗಿದವು ಕಣ್ಣಳವಳಿಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೨-೧೫). **ಹದಿಗಿಲು**: ಬೆದಿವೋದ ಸವನಡುಡುಕ್ಕೆ ಕಂಠಿಯನವಳಿ ಕೊಂಡೀಗ ನಾಟಿ ಹದಿಗಿತ್ತಿರ್ಪನೊ (ಮೋಹತ. ೪-೪೫); ಚಂದ್ರನೊಡಲ ನೆಳಲಿಗಿಲು ನೋಂಕಿಮೊಡೆನ್ನ ಪತಿ ಮುನಿವನೆಂದು ಸಿರಿ . . . ಅಕ್ಕಿ ಮೇಣಸಳ ಹದಿಗಿತ್ತು ಕೊಂಡೆಂಬಂತಲರ್ ತಾವರಿಗಳುಡುಪನದಯಕ್ಕೆ ಮುನ್ನನೆ ಮುಗಿದವು (ಜೀವಂ. ೩-೩೧); ವೇದಪುರುಷರಲ್ಲಾ ನಡೆತಂದು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರು ತೆಗೆಯದ ತೊದಿ ಹದಿಗಿತ್ತು ಹೋದ ಕದ್ದುಹೋ ನಾಲಯದ ಎಡೆಗೆ ಬಂದು (ವಿಶ್ವತ. ೪-೯-೧೧). [ಪದ್ಧಿ + ಕಿಲು]

ಪದಿಗುಂಜಿ (ನಾ). (ತೂಕವನ್ನು) ಸರಿದೂಗಿಸಲು ಇಟ್ಟ ಗುಲ ಗುಂಜಿ: ವರುಣಗಿರಿ ಪೂರ್ವಾದ್ರಿಗಳ ಹೆಚ್ಚುಕುಂದಮಂ ಸರಸಜಘನಂ ನೋಳ್ಳೆನೆಂದು ತೂಗಲ್ ಸಮಂ ಬರದಿರಲ್ ಪೂರ್ವಾದ್ರಿಗಿಟ್ಟ ಪದಿಗುಂ ಜಿಯೋ . . . ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಜಬಪ. ೯-೧೬).

[ಪದ್ಧಿ + ಗುಂಜಿ]

ಪಡಿಗುಂಡು (ನಾ). ೧. ಮತ್ತೊಂದು ಕಲ್ಲನ್ನು ಒಡೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದುಂಡಾದ ಕಲ್ಲು; (೨). ೨. ಕಟ್ಟಡದ ತಳಪಾಯಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಕಲ್ಲು; ಅಡಿಗಲ್ಲು; (೩).

[ಪಡ್ತಿ + ಗುಂಡು]

ಪಡಿಗೋಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಯಾಗು; ಸದೃಶವಾಗಿರು; ಪೋಷಿಸಾಯ್ತು ಪೋಷಿಸು ಪೊದಬ್ಬಿಸಿ ಪೊಳ್ಳದಿರ್ಗಲಂ ಮಣಮಯದೊಪ್ಪು ಪೊಂದು ತೊಡವಂ ಪಡಿಗೊಳ್ಳು ಪು ಕಟ್ಟು ಮೊರ್ಬನಾ (ಚರ. ೧-೧೦); ತಾಳ್ತೊಳ್ ತರೆಯಂತರೆ . . . ಸಿಡಿಲ ಪೊದಪ್ಪು, ಕಡಲ ಗುಣ್ಣು, ಪಡಿಗೋಳ ದಶರಥಕುಮಾರಂ ರಾಜ್ಯಮನಾಳುತಿರ್ಪಂ(ರಾಮಾಶ್ವ. ೩-೧೮).

[ಪಡ್ತಿ + ಕೋಳ್]

ಪಡಿಗೋಟಿ, ಪಡಿಗೋಟಿ (ನಾ). ೧. ಇನ್ನೊಂದು ಕೋಟಿ; ಮತ್ತೊಂದು ಕೋಟಿ; ಪಡಿಗೋಟಿಯೆಂದು ಕಡುಪಂ ಪಡಿಯಗಲ್ಗೆಯ್ದ ಕವನಾಪು ಕಡುಗೂರ್ಪಗಳಂ ಪಡಿನಡೆಗೆಯ್ದಂ ಪದರೋಳ್ ಪಡಿಬರಿಸಿ ದರಮಮ ವಿಷ್ಣು ಜಿಷ್ಣುಗಳನ್ನರಾ (ಚರ. ೨-೪೫). ೨. (ಯುದ್ಧದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸುವ) ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ಕೋಟಿ, —ದುರ್ಗ: ಸಡಸಾರಂ ಬದ್ದರಂ ಗೆಗ್ಗೆ ಚಂಕಳ ಗುಮ್ಮಂ ಪಡಿಗೋಟಿಯೆಂಬ ಬಹು ಕೋಟಾಯಂತ್ರಸಾಮಗ್ರಿ ತಿಂಗಳಿಗೊಂದಂತರೆ ಲಗ್ನಗಾರ್ದು ವಸು ಪೇಣಂ ಸಾರ್ದು ಸೂಕ್ಷಿಸಿದಂ (ಅನಂತ್. ೧೧-೮೩); 'ಪಡಿಗೋಟಿ' ಎಂದರೆ 'ಪ್ರತಿಭುರ್ಗ', ಎಂದರೆ ರಚನೆ ಮಾಡಿದ ಕೃತ್ರಿಮದುರ್ಗ(ಕರ್ಣಾಜ. ೨೮). **ಪಡಿಗೋಟಿ:** ೧. ಮಿಟಿನಿಪ ಗಂಧರ್ವರೊಂದೇ ಕೋಟಿ ಕವಿದು ಪುರುಬಲಕೆ ಪಡಿಗೋಟಿಯಾದುದು ನೈಪತಿ ಸಿಲುಕಿದನವರ ವೇಡೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೫೦); ಮಿಸುನಿಯರಳದರೆನವ ಪ್ರಾಕಾರ ಸಪ್ತಕಳಸುವಿವ ರನ್ನಗಳ ತೆನೆಗಳಂ ವೈಡೂರ್ಯವಸರಮನರಾಶ್ವೇರಿ ನೀಲದಗಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಚ್ಚೆಗಳ ಪಡಿಗೋಟಿಯು (ನಂಕಾರಾ. ೫-೨-೪). ೨. ಅಸದಳದ ಪಡಿಗೋಟಿ ಪಡಿಯಗಳಸಮರಣಜಾಲಾಳಸೂತ್ರಪ್ರಸರದಲಿ ನೆಲಗೋಟಿ ಬೆದರ್ಪಿಸತಮರಂಪತಿಯು (ತೊರರಾ. ೩-೩-೫).

[ಪಡ್ತಿ + ಕೋಟಿ]

ಪಡಿಗೋಟಿ 'ಪಡಿಗೋಟಿ' ನೋ.

ಪಡಿಗ್ಗ ಹ (ನಾ). ಹಿಡಿಯುವವನು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು: ರಿಪುರಾಯದಂಡುಗೆ ಪಡಿಗ್ಗ ಹನೆಂಬುವೀರದೇಬ್ಬ ಕನ್ನೋಳ . . . ನೆಲಸಲ್ಪುದಾತ್ತನೆನೆ ಬಿಜ್ಜ ಕನಾಯಕನಿರ್ದನುಬ್ಬಿಯೋಳ್ (ಎಂ. XV, ೩೨೧-೪೪; 1172).

[<ಪಾಲಿ. ಪಟಿಗ್ಗ ಹ = ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು./ಸಂ. ಪ್ರತಿಗ್ರಹ]

ಪಡಿಚ 'ಪಡ್ಡ' ನೋ.

ಪಡಿಚಂದ, ಪಡಿಭಂದ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಚ್ಛಾಯೆ; ಪ್ರತಿಕೃತಿ: "ಪಡಿಚಂದ-ಪ್ರತಿಚ್ಛಂದ = ಪ್ರತಿಚ್ಛಾಯೆ" (ತದ್ವ. ೨೨.೩೩); ಅಕ್ಕಿನ ಪಡೆ ಮಾತದೊಂದೆ ನೆವಮಾಗಿರೆ ಕೆಯ್ದುವನಿಕ್ಕಿ ಸತ್ತ ಸಾವಿನ ಪಡಿಚಂದ ಮಾಗಿಯುಂದೇಂ ನಿರುಗಲ್ಪಯೊ ಗಂಡವಾಪಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೧); ವಿವಾಸಂಬೋಹದೊಳಣ್ಣನ ಪಡಿಚಂದಂ ಚಿತ್ರಾಯಂಧಂಗೆ ಗುರು ಪೊನೊಳನೇ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೯೮); ಸುರೇಶ್ವರಭವನಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಪಡಿಚಂದಮಿದಂಬಿನಮಚ್ಚರಕ್ಕೆ ತಾಯ್ಗುರು ಕರುಮಾಡನೊಪ್ಪು ವುದಳಂಕೃತ ಸಪ್ತತಳಂ ನಿರಾಕುಳಂ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೯೨); ಎರಡು ಪದಂಗಳಪಚ್ಚಂಚಕ್ಕೆ . . . ಪ್ರತಿಚ್ಛಂದ—ಪಡಿಚಂದ (ಕಮದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು; ಉತ್ತಮವಾದುದು: ಸಹಸ್ರಾಯುಧಂ ಜಿನೇಶ್ವರ ರೂಪಮಂ ತಾಳ್ತು ದುಶ್ಶರತಪಶ್ಚರಣಪರಣವಿಪಾರನಾಗಿ ಮುನಿವೃಂದಕ್ಕೆ ಪಡಿಚಂದಮಾಗಿ ನೆಗಬುತ್ತಿರೆ (ಶಾಂತಿ. ೯-೨೯೮); ಪೂಣ್ಣಿ ಮಾತೆ

ಮಾತಾಗಿ ತಾನಾವಂಗಂ ಪಡಿಚನ್ನ ಮಾಪಸಕದೊಳ್ಳಿ ಮೊಗ್ಗಡಿಗಂಗೊಪ್ಪರೇ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೫೧-೧೨; 972); ವಸುಧಗೆ ನಿತ್ಯಮಂದಿತನಾಲಯಮಂ ಪಡಿಚಂದಮಾಗಿ ಕಣ್ಣೆ ಸಿದಿರೆ ನೂತ್ನರತ್ನ ಮಯಮಾಗಿರೆ ಮಾದಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೫೫); ಅಳಂಕರಣಮಿತ್ತೇಳ್ಳಿಯುನೆಂಬಿಟ್ಟ ಭತ್ತ ಮುಖ್ಯಗೆ ಪಡಿಚಂದಮಾದ[ವೆ]ನೆ ಧಾಮ್ಯಾಕ ಧರ್ಮಜನೇಂ ಕ್ರಿ.ತಾ ತ್ವನೋ (ಸೌಜಾ. IX-1, ೧೩೧-೪೩; 1092); ಅಗಣಿತಮಪ್ಪ ಪಾಣ್ಣಿನ ಬಲವರ್ ನೆಜ್ಜೆ X X X ಧಾತ್ರಗೆ ಪಡಿಚನ್ನಮಾಗಿ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕ. ೧೦೪-೨೮; 1228). **ಪಡಿಚಂದ:** ೨. ಮಣ್ಣುಲಕ್ಕೆಲ್ಲಂ ಪಡಿಚಂದಮಾಗಿ ಶಿಲಾಸ್ತಂಭಂ ಶಾಸನಮಾಗಿ ನಟ್ಟಿಂ (ಎಂ. VI, ೨೧೩-೩೨; 1058). [<ಪ್ರಾ. ಪಡಿಚ್ಛಂದ./ಸಂ. ಪ್ರತಿಚ್ಛಂದ]

ಪಡಿಚರ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿ ಸೇವಕ; ಪಡಿದೊತ್ತು: ಅಡಕಿದರು ಪಡಿಚರರು ಕುಶಸಮಿಧಗಳ ಹೊಣೆಗಳನು (ಕಾರಾ. ೧-೩೦).

೨. ಸೇವಕನ ಕಾರ್ಯ; ಊಳಿಗ: ಮುಂದಣ ರಾಜಕಾರ್ಯವನೆನ್ನ ಪಡಿಚರದ ಜೋಡಿನವರಬ್ಬಿದನು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೩-೩೦). [ಪಡ್ತಿ + ಚರ]

ಪಡಿಚಾಯೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿಬಿಂಬ; ಪಡಿನೆಳಲು: 'ಪಡಿಚಾಯೆ ಗೊಳ್' ಪರಾ. [<ಪ್ರಾ. ಪಡಿಚ್ಛಾಯಾ./ಸಂ. ಪ್ರತಿಚ್ಛಾಯಾ]

ಪಡಿಚಾಯೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸು; ಮೂಡು: ಭಾವರಸಂ ಪಡಿಚಾಯೆಗೊಳ್ಳನಂ ಪಡೆವುದು ಬಣ್ಣಗಬ್ಬಮದು ನಿರ್ಭರದೀ ಕವಿಗಳ್ ಪರ್ವಮಂ (ಚರ. ೧-೧೨). [ಪಡಿಚಾಯೆ + ಕೋಳ್]

ಪಡಿಚಾರ (ನಾ). = ಪಡಿಚರ ೧: ಅವನ ಬಾಗಿಲಕ್ಕೆಗೆಯ ಪಡಿಚಾರ ರವನೊಡರುಟ್ಟಿದರು ಸಹಭಂಗೆ ಬಿಟ್ಟರೆ ನರವೈಕೋದರರ ನಿಟ್ಟಿಸಲು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೦-೩೦). [ಪಡ್ತಿ + ಚಾರ]

ಪಡಿಚಂದ 'ಪಡಿಚಂದ' ನೋ.

ಪಡಿತನ (ನಾ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ದ್ವೇಷ: ಸಂಧಿಸಲು ಲಗ್ನೇಶ ತಾ ರಿಪುಮಂದಿರದಿ ತಸ್ಥಾನನಾಯಕ ಹೊಂದಿ ಲಗ್ನವ ಶತ್ರು ಪಡಿತನವನು ತಿಳಿಯಂದ (ಕೇರಪ್ಪ. ೯-೧೪). [ಪಡ್ತಿ + ತನ]

ಪಡಿತರ (ನಾ). ೧. (ದೇವಸ್ಥಾನ ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನಿಗೆ) ಧಾನ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ದೈನಂದಿನ ಭತ್ಯೆ: ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣದೇವರಿಗೆ ಪಡಿತರಭೂಮಿಯು ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರು ಕೊಟ್ಟು ತಮ್ಮ ಕೈಂಕರ್ಯವಾಗಿ ನಡೆಸುವುದು (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೪೩-೧೯; 1360 ?); ನಗರೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿಯವರಿಗೆ ಪಡಿತರ ದೀಪಾರಾಧನೆ ಅರ್ಚನಾ ವೃತ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ದೇವತಾರಾಸಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ . . . ಶ್ರೀರಾಮ ಚಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಯವರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಲಾಗಿ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೯೩-೮; 1402 ?); ಶ್ರೀನಂಜುಂಡೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿಯವರ ಮಂಜಾಸನ್ನಿಧಾನಕ್ಕೆ ಅಂತರಂಗವೈಭೋಗ ಪಡಿತರ ದೀಪಾರಾಧನೆ . . . ಮುಜಾದಿಪೋತ್ತಮಾದಿ ಕಟ್ಟಳೆಗಳಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ವರ್ಮವರ್ಮ ಪೂ ಸಲಿಗೆಯೊಪ್ಪಿಸುವ ದೇವದಾಯದ ಕಾಣ್ಕೆ (ಬದುಗಂ. ೨೩-೩); ವೀರಮಲ್ಲಣ್ಣ ಒಡೆಯನು, ದಿ ಸಂಸಿಗೆ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರನ ಗುಡಿ . . . ಮುಂತಾದವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ಇವುಗಳ ಪಡಿತರ ದೀಪಾರಾಧನೆಗೆ ೧ ಮುಸಂದಿಪಾಳು ೨ ಚಕ್ರಪುರ, ೩ ಎರಡು ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು (ಚಿತ್ರಾ. ೩). ೨. ಸರ್ಕಾರದವರು ನಿಗದಿಯಾದ ಬೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕರಿಗೆ ಒದಗಿಸುವ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪ್ರಮಾಣದ ದಿನಸಿ ಮೊದಲಾದುವು: ಹಣದ ಮುಗಟ್ಟು ವಿಪರೀತವಾಗಿತ್ತು. ಪೇಟೆಯ ಧಾರಣೆ ಇಳಿದಿದ್ದಾಗ ಸರ್ಕಾರದಿ ಪೋಗಳಲ್ಲಿ ಸೊಸೈಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಡಿತರ ದಿನಸಿ ಬಟ್ಟೆಬರೆಗಳ ಧಾರಣೆ ಎಂದಿನಂತೆಯೇ ಇತ್ತು (ನುರಳ. ೧೩೦). 'ಪಡಿತರಪದ್ಧತಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪಟತ್ತರ; ಮಲ. ಪಡಿತ್ತರ; ತೆಲು. ಪಡಿತ್ತರ]

ಪದಿತರ ಪದ್ಯ ೩ (ನಾ). ಸರ್ಕಾರದವರು ನಿಗದಿಯಾದ ಬೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕರಿಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ದಿನಸಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಪದ್ಯ ೩, -ಕ್ರಮ: ಕ್ಷಾಮನಿವಾರಣೆಗೋಸಿದ ಕೆಲಸ ಪದಿತರಪದ್ಯ ೩ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ದಿನಸಿ (ಕುಮಾರ್, XIII ನೋಟ ನುಡಿ). [ಪದಿತರ+ಪದ್ಯ ೩]

ಪದಿತಳ (ನಾ). ೧. ಮುನ್ನುಗ್ಗುವಿಕೆ; ಎದುರುಬೀಳುವಿಕೆ; ೨. ಆಕ್ರಮಣ: ಹೊಯ್ದ ರೊಡ್ಡಿದ ರಣದ ಮೊನೆಯಲಿ ಹಾಯ್ದ ರೊಳಸುಳಿಯಿಂದ ಕಳೆದರು ಕಾಯ್ದು ಹೆಣಗಿದರುಪ್ರಕೆ ಜಾಜಾದರು ಪದಿತಳಕೆ ಮೃದಗದರದೊಯ್ಯನಲಿ (ಕುಮಾರ್, ೩-೩೫); ಮುತ್ತಿ ತಾ ರಿಪುಸೇನೆ... ೩. ತಿತ್ತಿರಿಯ ತಂಬಟದ ಲಗ್ನಿಯ ಮುತ್ತವಾರಣ ಹಯದ ರಣರಥಪತ್ತಿಗಳ ಪದಿತಳದ ಭಾರಯ ಘೋರಘೋಷದಲಿ (ತೋರಾ, ೩-೩-೩). ೩. ಇಡಿಕಿರಿದುದು; ಒಟ್ಟಾಗಿರುವುದು: ಬರಬರಲು ತಪ್ಪರದ ಮಧ್ಯದ ಪರಸರದ ಪದಿತಳದ ನಾನಾಪರಿಯ ಪಲ್ಲವಗಳ ಪತಾಕಾವಳಿಯ... ಹಮ್ಮುವ ಕಂಡನಿದಿನಲಿ (ತೋರಾ, ೫-೩-೨).

ಪದಿತಳವ ಬೀಸು = ಆಕ್ರಮಣವನ್ನು ಸಾರು, - ಘೋಷಿಸು: ಪದಿತಳವ ಬೀಸಿದರೆ ಕಾಲಿಕ್ಕಿದ ನಡುವ ತಾಗಿದರೆ ಮಂಡಲವುದಿದು ಬಿದ್ದು ದು ಲಿಲುಕಿಸುಪ್ರಕೆ ಶಿರದ ಮುನ್ನ ಸದು (ಕುಮಾರ್, ೪-೩೬).

[? / ಸಂ. ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಲ?]

ಪದಿತಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುನ್ನುಗ್ಗು; ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಅನೇವಿಂದಂ ಕಂಡು ಸಿಂಹವೆಯ್ದುವ ತೆಜದೆ ಏನೆಂದೆನಾ ಬಲ ಕೊಟ್ಟು ನೆಯ್ದಿದನುಜದೆ ಎಯ್ದಲೆಯ್ದಿತ್ತೊಡನೆ ನಂದೀಶಗಣಕಾಲಂ ಎಯ್ದಿತ್ತು ಪದಿತಳಿಸಿ ಘುಡುಘುಡಿಸುತಾ ಬಲಂ (ಕಲಿರ, ದೇ. ೩೦೬-೧೦); ಧರವ ಗೆಲಿದನು ಪದಿತಳಿಸಿ ನಾವುರವಣಿಸಲದಹಾಯ್ದು ನಮ್ಮನು ಹರನ ವರವುಂಟೆಂದು ತಡೆದನು ಸಿಂಧುಭೂಪಾಲ (ಕುಮಾರ್, ೪-೨೪); ತಜುವ ಪದಿತಳಿಸಿ ಕಾಂ. ಬಲಿಸುವ ಭುಳಿಯನುಜುವಿ ದೀದಿಯಲಾನು ವಧಟರ ಹಜುಬ ಹಸರಿಸಿ ಹೊಕ್ಕಿರಲೆನ ರಾಜಮಂದಿರವ (ತೋರಾ, ೪-೪-೩೧); ಇಂತು ಕಡುಗಲಿತನಂ ಕೈಮಿಕ್ಕು ಕಾಡುವ ಧನುರ್ಧರ ಕಡುಪಂ ಕಂಡು... ಒಡ್ಡು ಗೊಂಡಡ್ಡಣಕಾಜರಾರ್ಥ ಸಾರ್ಥ ಸಂರಂಭಸಂಭ್ರಮವಿಂಬುವದೆಯ ತಡೆಯದೆ ಪದಿತಳಿಸಿ ಗೊಂಡಣಿಸಿ ನಿಂದು (ರಾಜಶೇ, ೬-೫೧ ಪ). ೨. ಕವಿ; ಅವರಿಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಅಬ್ಬರಣೆ ಪದಿತಳಿಸಿದುದು ಪರಬಲನನೀ ಕವಿಬಲಮಹಾರ್ಜಾವನ (ತೋರಾ, ೬-೧೩-೨). ೩. ಒಂದುಗೂಡು; ಒಟ್ಟಾಗು; ಕಲಿಗಳ ಕರತಳದಿ ನೋರೆಗಳೆದು ಕುರುಳ್ಳುವ ಕೈದುಗಳ ಬಳ್ಳಿವೆಳಗಿಂ ಗೊಂಚಲಿಂಚುಗಳ ಸಂಚಳಿಸಿದಂತೆಯುಂ ಪದಿತಳಿಸಿ ನಡೆಗೊಳ್ಳು ಸಿಂಧುರಾರುಣಿತ ಗಂಧಸಿಂಧುರ ಸಂದೋಹದಿಂ ಸಂಧಾರುಣಿತ ಪಶ್ಚಿಮಾಚಲಂ ಪಲವು ರೂಪಾಂತು ನಡೆ ಗೊಳ್ಳುಂತೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ, ೧೩-೩೩ ಪ). ೪. ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸು: ಅ ಪೊಟ್ಟಿಗೆ ಮೂಡಿದರ್ಪ ಸೆಗಳಗದಿರನ ತೇಜಮಂ ಪದಿತಳಿಸಿ ಕಡೆಗಣ್ಣುವ ಸಿರಿಮೊಗದ ಕಾಂತಿಯುಂ... ಚೆಲ್ವಾದ ಭೂಸುರಂ... ಬರುತು ಮಿರ್ಪದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ, ೩೫-೧೪). ೫. (?): ತನುವಿದಂ ಕೈವಿದಿಯ ದಿರು ನೆನಹಿಂ ಮೆಲ್ಲನನನ್ನಲಕ್ಷ್ಯವನು ತುಡುಕುತಡುದೆಗೆಟ್ಟಿದೊಡೆ ಮುರಿದದರಿ ಹತದಿಂದದಿಗದಿಗೆ ಬೆಂದಿದ ಪದಿತಳಿಸುತ್ತಲಿರುತಿಹುದೆಂದ ದೇಶಿಕನು (ಸದ್ಗುರು, ೨-೬). [ಪದಿತಳ + -ಇಸು / ಮರಾ. ಪದಿತಳಣೆ]

ಪದಿತಾಳ (ನಾ). ಹೋಲಿಕೆ; ತಾಳೆ ನೋಡುವಿಕೆ: ಸರ್ ೧೮೩೨ನೇ ವರ್ಷದ ಖಾನೇಸುಮಾರಿಗೂ ೧೮೪೧ನೇ ವರ್ಷದ ಖಾನೇಸುಮಾರಿಗೂ ಪದಿತಾಳ ನೋಡಲಾಗಿ, ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೨೩೪೪೪೦ ಜನ ಸತ್ತರೆಂತಲೂ... ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ (ಕಥಾಗೆ, ೨೬೪).

[←ಮರಾ. ಪದಿತಳ, ಪದಿತಾಳ]

ಪದಿತುಳಿಲ್ವೆಯ್ತು (ನಾ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುವಿಕೆ; ಪ್ರತಿ ನಮಸ್ಕಾರ: ಕನಕರತ್ನಪ್ರಚುರನಾನಾರಣಾಲಂಕಾರಂಪ್ರಭಯಾಕಾರಮಾ ವಿಪುಲವಪುನಂ ಮೆಚ್ಚಿ ನೋಡಿ, ಕುಳ್ಳಿರವೇಳ್ತು, ತಲೆಯೊಲೆತದಿಂ ಪದಿತುಳಿಲ್ವೆಯ್ತು ಮಂ ಸಲಿಸಿ ತಾನುಂ ಕುಳಿತನಾ ಕುಬೇರಾರಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ, ೬೨೧-೧೦೩). [ಪದ್ಯ+ತುಳಿಲ್ವೆ (<ತುಲಿಲ್ವೆ)+ಕೆಯ್ತು]

ಪದಿತೊತ್ತು 'ಪದಿದೊತ್ತು' ನೋ.

ಪದಿದಂದಿ (ನಾ). = ಪದಿತರ: ಕೊಡಲೊಡವೆಯ ಕಾಣದೆ ಮೋಹಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಯೆಡೆಯೆಡೆಗೈದಿ ಬಂದವನ ತೊಡೆ ಕೈಕಾಲನೊತ್ತಿ ಸಿಕ್ಕೊಂಡು ನನ್ನಯ ಪದಿದಂದಿಯ ಮಾಡು ಮಗಳೆ (ಕಂನಡಿ, ೬-೧೫೪). [ಪದ್ಯ+ದಂದಿ]

ಪದಿದಂದಿತನ (ನಾ). ಉಳಿಗ; ಸೇವಾವೃತ್ತಿ: ತಳಕಾದಮನ್ನೆಯ ನವರೊಳು ಗರ್ವಿಸಿ ಸ್ಥಳಕುಳವೆಲ್ಲನ ನೀಗಿ ತೆಲುಗರನೋಲಿಸಿ ಪದಿದಂದಿ ತನದಲಿ ನೆಲಸಿರುವುದ ನೀನಜಾಯ (ಕಂನಡಿ, ೧೪-೧೩೦).

[ಪದಿದಂದಿ + -ತನ]

ಪದಿದನಿ (ನಾ). ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ; ಮಾರ್ದನಿ: "ಪದಿದನಿ-ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ" (ತದ್ಭವ, ೨೩); ಸಿಂಗಮಿರೆ ತನ್ನ ನೆಲೆಯೊಳ್ ಪೊಂಗುವ ಪದಿದನಿಗೆ ಬೆಡು ಮದಕರಿನಕರಂ ಬಂಗಂಬಡೆದೋಡುವ ಮೋಲ್ ಕೊಂಗಂ ನೀಂ ಬರ್ಪ ಮಾತಿನಿಂದಮ ಪಂದಂ (ಚಿಕ್ಕವಿ, ೫-೪೫); ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಗುದ್ದಾಡುವ ಸದ್ದು ಬೆಟ್ಟಗಳೆಡೆ ಸುಳಿದು ಪದಿದನಿ ಕೇಳಿಸತೊಡಗಿತು (ಭಾಸರ, ೧೦); ಮೊದಲಿನ ತೆರದೊಳೆ ಪದಿದನಿಯಾದುದು ಬೆಚ್ಚು ಬೆದರಿಸಿ ಬಾಲಿಕೆಯ (ನಲ್ಮೆ, ೧೧-೧೬). [ಪದ್ಯ+ದನಿ / ಸಂ. ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ]

ಪದಿದನಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೊಡು; ಮಾರ್ದನಿ ಗೊಡು: ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವಳು ಹಾಡಿದ ಗೀತೆಗಳು ಪದಿದನಿಗುಟ್ಟಿದುವು (ಹಾಹುತ್, ೩೨). [ಪದಿದನಿ + ಕುಟ್ಟು]

ಪದಿದವಸ (ನಾ). ಮಾರಿದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಫಲವಾಗಿ ದೊರಕುವ ದವಸ; ಭತ್ಯದ ಧಾನ್ಯ: ಪಟಿಂಗನ ಸಂಗಡ ಪಟ್ಟಾಂಗಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಪದಿದವಸ ಕೇಡು (ಗಾಡ). [ಪದ್ಯ + ದವಸ]

ಪದಿದಲು (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಸೈನ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಿನ ದಳ: ಪದಿದಲವಾಂತು ಬಂದ ಮಲೆನಾಡಿನ ಸಿಂಗರಾಯನಂ ಮೊಗಂಗಿಡಿಸಿ ಜಸಂ ಬೆಸಂಬಡೆಯ ಬಲ್ಲಿದನೀ ಪರಿ ಚೆಲ್ಲವಾಡಿದಂ (ಚಿಕ್ಕವಿ, ೨-೬೪); ತಳಕಾದವರ ಮಳವಳ್ಳಿಯಂ ವೇಡೈಸಿ ಮುತ್ತಿ ಸುತ್ತುವೆಯೆಂಬ ಬರಿದು ತಳೆಯನೊತ್ತರಿಸಿ ಪದಿದಲು ಮಾಗಿ ಬಂದ ಜಗದೇವರಾಯನ ಪಡೆಯ ನೋಡಿಸಿಯೂರುಗಳೆ ಕವಲಂಬುಗಿಯನಿತ್ತು (ಚಿಕ್ಕನಂ, ೫೩-೧೫). 'ಪದಿಬಲ' ಪರಾ.

[ಪದ್ಯ + ದಲು]

ಪದಿದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆಗೆ; ಕದವನ್ನು ತೆರೆ: ತಡೆದುಗೀಳಂ ಶಯ್ಯಸದನದ ಪದಿದೆಗೆವನಿತಲೊಳಡಗಿದ ಮುನಿಸಿಂದುಡುಪಾನನೆ ಮಡೆ ಮಂಚದಿನೆಳ್ಳು... ಕಾತರದಿಂ ಕೊಡಿದಕಾಗ (ಜಯಕಾ, ೧೪-೬೫).

[ಪದ್ಯ + ತೆಗೆ]

ಪದಿದೇವಿ, ಹದಿದೇವಿ (ಕ್ರಿ). = ಪದಿದೇಗಿ: ಪದಿದೇವಿ ವಂದದಿಂದ ಮಾರ್ದಯುಂ ತೇವಿತ್ತು (ಪಂಪಾ, ೫-೧೫); ನೀಡೇಶಂ... ಬರ್ಪದಂ ಕಂಡೆರ್ಪ ಪದಿದೇವಿ ದಂತಾಗಿ ತಾಂ ಬಟ್ಟಿಯಂ ತೆಕ್ಕನೆ ಪೋದಳ್ ಕಾಂತೆ (ಲೀಲಾಪ, ೩-೩೪); ಹಸುಳೆದುಂಬಿಗಳೆಲ್ಲದಂತೆ ತಾವರೆ ಎಸಲ್ಪದಿದೇವಿ ದವಜೊಳಗೆ ಎಸೆದ ಪರಿಮಳವ ತಂದರಸಗೆ ಮೆಲ್ಲನೊಸಿತ್ತು ಮದಯ ಸಮಾರ (ಕುರಾಸಾಂ, ೨೬-೧೪೨); ಜಾರಚೋರರತ್ತಣಂ ಭೀತಿಯುಂ ನಾಡೊಳಿಲ್ಲನೆ ಬಾಗಿಲಂ ಪದಿದೇವಿ ಬೊಂಬಾಳಂಗಳನುರಿಯಿಸಿ ತಾಂ ನಿಡು ಮೋದ ಸಜ್ಜನರ ಸಜ್ಜು ಗೊಂಡ ಬೀಡುಗಳ ಸಾಲ್ಪಳಂ... ಕೇರಿ ಗಳ್ ಸೊಗಯಿಸೆ (ರಾಮಾಶ್ವ, ೨೬-೨೦). **ಹದಿದೇವಿ:** ಹದಿದೇವಿ

ದಂದವಾದುದೆ ಪಾಂಡ್ಯನ ಚೋಳನ ಗಂಡವಾತು ನೂರ್ಮಡಿ ಕುಸಿದತ್ತು (ಎಳ. IV, ಪುಟಸಂ. ೧೩೭-೧೪; 1162); ಬರಲವನ ಚೀಪ್ಪೆಯಂ ಕಾಣುತೆರ್ದ ಪದಿದೊಡೆದು[ಪಾಂಡ್ಯ. ಕಂಡು ಕಾಣುತೆ ಹೆದರ್ದು, ಕಾಣುತೆದೆ ಹದಿದೊಡೆದು, ಕಂಡುಯೆರ್ದಹದಿದೊಡೆದು]ಪರವೆಯೇ ನಾವಳಿಂಕಿದಳನುತುಂ ಮುಜೆದು ಕೇಳಲು (ಸಂಪರ. ೧೭-೧೦೯); ಅಡಸಿದರುಣೋದಯದೊಳಕ್ಕೆ ಮೂವಂದಿರೆದೆ ಹದಿದೊಡೆಯ ಹದಿದೊಡೆದು ಹಿರಿಯ ಬಸದಿಯ ಜಿನನ ಕಳೆ ಬಳಿ ಉಲಮುದೆ ನಡುಗಿ ಹುಲಿಗೆಯಿಂದ ಹೊಜವಡಲು (ಸೋಮಚ. ೨-೧೩೧). [ಪದಿ + ಕೊಡೆ]

ಪದಿದೊಡೆ (ನಾ). ತೊಡೆಯ ರಕ್ಷಣೆಯ ಒಂದು ಸಾಧನ (?) : ಮಡವ ಮೂವುವ ಕಚ್ಚಿ ಮಂದಿಯ ಪದಿದೊಡೆಯ ತಲೆಮುಟೆಯ ಹಂಗೆಯ ಕಡಿತಲೆಯ ಕಲಿತುಳುವಸದೆ ಹೊಯ್ಯಾಡಿತಳೆ ಹಿಳಿಯ (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೪-೩೬). [ಪದಿ + ಕೊಡೆ]

ಪದಿದೊತ್ತು. ಪದಿತೊತ್ತು (ನಾ). ತೊತ್ತಿನ ತೊತ್ತು ; ಅಳನ ಆಳು ; ಪ್ರತಿನೇವಕ : ಈ ತೊತ್ತಿನ ತೊತ್ತಿನ ಪದಿದೊತ್ತುನೊಪ್ಪಿಸಿದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತನಪ್ಪನೆ (ಬಸವ. ೮೩೦); ವಿಳುನೂಪುಪ್ಪತ್ತು ಆಮರಗಣಂಗೆನ್ನ ಗತಿಮತಿ ಸೌರಾಪ್ಪ ಸೋಮೇಶ್ವರಾ ನಿಮ್ಮ ಪರಣರ ಪದಿದೊತ್ತಯ್ಯ (ಅದವ. ೧೭-೪೦); ಬಾಡಿ ಬೇಡುವದೀಯೆ ವಿಜಯವಿಳಲರೆಯ ಹೋಡಿ ನವ ನಾನ್ಲ ಪದಿದೊತ್ತಿನ ತೊತ್ತಿನ ಬಾಪ (ವಿಸ್ತಾರ. ೩೨-೩); ಆ ಶಿವನಾಳಿಗೆ ಪರವೆ, ಸಂಕಲಿ ಇಬ್ಬರು ಪದಿದೊತ್ತುಗಳು (ತುಂಗಭ. ೯೧).

ಪದಿತೊತ್ತು : ಗಂಡುದೊತ್ತಿಗೆ ಪದಿತೊತ್ತು ನಾನು (ತುಂಗಭ. ೯೧); ತೊತ್ತಿಗೆ ಒಂದು ಪದಿತೊತ್ತು (ಗಾಡ). [ಪದಿ + ತೊತ್ತು (< ತೊಯ್ತು)]

ಪದಿದೊರೆ (ನಾ). ಸರಿಸಾಟಿಯಾದವನು ; ಸಮಾನ : ಕೆಡಿಪುದಳವ ತಾಪನ ದೈನ್ಯವ ಗಂಗೆಯುಡುಪತಿ ಸುರತರುವಿರೆ ಕೆಡಿಪರಾ ಮೂಜವ ಗುಣವ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಪದಿದೊರೆ ಯಾರು ಲೋಕದೊಳು (ರಾಮನ. ೧-೩೦).

[ಪದಿ + ದೊರೆ]

ಪದಿಧರಣಿ (ನಾ). ಇನ್ನೊಂದು ಭೂಮಿ ; ಮತ್ತೊಂದು ನೆಲ : ಗಿರಿಗಳಾದುವು ದಂಕಿಯಲಿ ಪದಿಧರಣಿಯಾದವು ಭಕ್ತ ಜಮರದಲರರೆ ನೂತನಸ್ವಪ್ನಿಯಾಯ್ತು ವಿರಂಜಸ್ವಪ್ನಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೧-೪೯).

[ಪದಿ + ಧರಣಿ]

ಪದಿನಾಯಕ (ನಾ). ಎದುರುಪಕ್ಷದ ಮುಖಂಡ ; ಪ್ರತಿನಾಯಕ : ರಾಯದಳವುಬೈದ್ದು ದೋ ಪದಿನಾಯಕರಪ್ಪಳಿಸುವೆನು ರಿಪುಪಾಯಂಜನ ಗಾಢನೆಯ ಗರ್ವಗ್ರಹವ ಕಳಚುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೧೧-೫).

[ಪದಿ + ನಾಯಕ]

ಪದಿನುಡಿ, (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡು ; ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡು : ಈ ಕಳೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಒಬ್ಬರು ಹೀಗೆ ಪದಿನುಡಿದರು (ಸಮಜೀ. ೩); ಯಾರೂ ಈ ಸ್ವಪ್ನ ಪ್ರಮಾದಪೂರ್ಣ ವ್ಯವಹಾರದ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಪದಿನುಡಿಯುವ ಸಾಹಸ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ (ಬಾಣ. ೨೩೨); ಪೂವನ್ನು ಪದಿನುಡಿಯದೆ ಗಂಡ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಇರಿಸಿದ ಲಾಂಛನವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಕೊಂಡು ಒಳಗೆ ಹೋದಳು (ಸಚ್ಚಿದ್ರಾ. II, ೧೧೩೬). ೨. ಪ್ರತಿ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೊಡು ; ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸು : ಅದರ ಸದ್ದು . . . ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಗಗನಭೇದಿಯಾಗಿ ಗುಡುಗಿ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತ ಪದಿನುಡಿಯುತ್ತಿದೆ (ಮೂವಾದ. ೧೭೦); ಜ್ಞಾನಶಂಕರರ ಮೃಂಗ್ಯವಚನಗಳು ಜ್ಞಾನಾಸಿಂಹರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಪದಿನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದವು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೪೮). [ಪದಿ + ನುಡಿ]

ಪದಿನುಡಿ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತರ ; ಪ್ರತಿಮಾತು ; ಮರುನುಡಿ : ರಾಘವಂ ಪದಿನುಡಿಯೊಳ್ ಭಕ್ತಿಯಿಂ—ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ತಡೆವುದು ನ್ಯಾಯ

ಮಲ್ಲೆಂದುಂ . . . ಪೇಟೆ (ಅದ್ಭುತ. ೩೨-೨೧) ; ಸಂಗಮಕರಣನು . . . ಮುಗುಳುನೆಗೆ ಸೂಸುತ್ತ ಜನಜಂಗುಳಿಗೆ ಪದಿನುಡಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ (ಬಾಳಬ. ೨೫). ೨. ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ ; ಮಾರ್ದನಿ : ಈಗಲೂ ನನ್ನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ ಅವಳ ಮಾತಿನ ಪದಿನುಡಿ (ಸನಸೀ. ೯೩); ಶಿವಾಯ ನಮ ಓಂ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ಪದಿನುಡಿಯು ಸಿದಿಯುತಿತ್ತು (ಪ್ರ. ದಸ. ೭೩-೩). [ಪದಿ + ನುಡಿ]

ಪದಿನುಡಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡು : ಎದುರು ಮಾತನ್ನು ಹೇಳು : ಪತಿಯ ನುಡಿಗೆ ಪದಿನುಡಿಗುಡದೆ ರಾಜಕಾರ್ಯಂಗಳಲ್ಲಿ ಪತಿಗೆ ಕೇಳುತ್ತಿಮುತ್ತಿಯೆನಿಸಿರು (ಕೇಷರಾ. ೨೫-೩); ನಾರದಂ ಪದಿನುಡಿಗುಡುತೆ ನಾರಾಯಣನ ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳ್ ತನಗೊಪವಿವನಮಾನ ಮುಮಂ . . . ಪೇಟು (ಅದ್ಭುತ. ೨೨-೬).

[ಪದಿನುಡಿ + ಗುಡು (< ಕೊಡು)]

ಪದಿನೆಳಲ್ 'ಪದಿನೆಲಲ್' ನೋ.

ಪದಿನೆಳಲು 'ಪದಿನೆಲಲ್' ನೋ.

ಪದಿನೆಲಲ್, ಪದಿನೆಳಲ್, ಪದಿನೆಳಲು (ನಾ). ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ; ಪ್ರತಿ ಚಿತ್ರಾಯೆ ; ಪದಿಬಿಂಬ : "ಮಾರ್ಪೊಳೆವೆಂದುಂ, ಪದಿನೆಲೆಂದುಂ ಪ್ರತಿ ಬಿಂಬಂ" (ಕಶಸಾ. ೭೦-೫೮೦); ಪಳಿನೆಡೆಗೋಡೆಯ ಮಹೆಯೊಳಿಪ್ಪ ರಸಂಜೆವಟಾಯಂ ಪಿಡಿಯಲ್ಪಿ ನೀಡಿದ ಕೈ ಸೋಂಕದೊಡಂ ಪದಿನೆಲಲಂ ಕಂಡಂಜಿಯದಿತ್ತಲುಮತ್ತಲುಂ ಪರಿಯುತ್ತಿರೆ (ಚಳಿ. ೪-೪೯); ಪದಿನೆಲಲಂ ಮಾಣೆಕಗನ್ನಡಿ ಪಡೆದವೊಲೊಡನೆ ಪಿಡಿದ ಪದ್ಮಾದಿಗಳಂ ಒಡೆಯನೆನೆ ಕುಜುಡುದೋಡುತುಮೆಡೆಗೊಂಡುವು ಗೆಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಾದಿಗಳಾ(ಮೃ. ಪಂ. ೭೩). **ಪದಿನೆಳಲ್ :** "ಪ್ರತಿಬಿಂಬದೊಳ್ ಪದಿನೆಳಲೆಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೫೯); ಆ ಸುದತಿಯ ಪದಿನೆಳಲೊಪ್ಪಿದುದು ಸುಧಾಸೂತಿಯ ಕೊಡೆಯೇಟಾ ವಿರಾಜಿತ ರೋಹಿಣಿಯೆಂಬಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೫-೨೪); ಪದಿನೆಳಲಂ ಮಣಿ ಕುಟ್ಟಿಮದೆಯೊಳ್ಳೆಡೆನೋಡಿ ನೋಡಿ ಡಾಯೆನುತಂ ಕೈದುಡುಕಲದು ತುಡುಕೆ ನಗೆ ನಗೆ ಕಡುಬಿನದಂಬಡೆವ ಕಂದನೆಂದಾವನನೋ (ರಾಜಶೀ. ೩-೫೨). **ಪದಿನೆಳಲು :** ಮಾರುತಿಯು ಪೋಗುತಿರೆ ನೆಳಲು ಪ್ರತಿಫಲಿ ಸಲಾ ನೀರಧಿಯೊಳಿರ್ದ ಸಿಂಹಕೆ ಕಂಡು ಮನದೊಳಗೆ ತೋರ. ಸಂತಸ ಗೊಂಡು ಹಿಗ್ಗಿದ್ವದಿನೆಳಲ ಕಾಣುತ್ತಾಶ್ಚರ್ಯಗೊಂಡು (ವೆಂಕಾ. ೫-೧-೫೪); ಸಲಿಲವರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಾಂ ದರ್ಶಿಸುತೆ ಬಿಚ್ಚಿದಳಾ, ಪದಿನೆಳಲ ನೋಬಿಗಿಗಿಡ್ವರಿವಟ್ಟು, ಕಯ್ಯಿಡ್ವದಾಪ್ಪಾದದಿಂ! (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೩೩-೪೯೨); ಸುತ್ತಲಿನ ಶಾಂತತೆ ಅವನ ಜೀವನದ ಏಕಾಂತತೆಯ ಪದಿನೆಳಲೆಂಬಂತೆ ಹಬ್ಬಿತು (ಕಮನ. ೩೫). [ಪದಿ + ನೆಲಲ್]

ಪದಿನೆಲಲ್ಯೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸು ; ಪ್ರತಿಚಿತ್ರಾಯೆಯನ್ನು ಪಡೆ : ನುಣ್ಣುಣಗನ್ನಡಿಯೊಳ್ ಪದಿನೆಲಲ್ಯೊಂಡುದ್ದಂಡನಾಭಿಪುಂಡರೀಕ ತತ್ಪರ್ಣಕೆಗಳಂತೆ ಕಣ್ಣೊಳಿಪೂರ್ವಪುಂಡ್ರೀಚೋಣಂಗಳಂ (ಚಳವಂ. ೩೩-೧೧). [ಪದಿನೆಲಲ್ + ಕೊಳ್]

ಪದಿನೋಡು (ಕ್ರಿ). ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡು ; ತಾಳೆನೋಡು : ಪದಿನೋಡಲ್ ಹಂಸೆಗಂ ಬೆಳ್ಳುಗಿಲತಿಥವಂ (ಚಳಿ. ೧೨-೬೩).

[ಪದಿ + ನೋಡು]

ಪದಿಸಚ್ಚ 'ಪದಿಪುಚ್ಚ' ನೋ.

ಪದಿಸಚ್ಚ 'ಪದಿಪುಚ್ಚ' ನೋ.

ಪದಿಸತ್ಯ (ನಾ). ಒಂದರ ಪ್ರತಿಯಾಗಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಪತ್ರ ; ನಕಲು : ಹೋಗದೆಲೆ ಮಗನೆ ಇದು ಪದಿಸತ್ಯವೆಂದೆನುತೆ ಆಗಲೇ ಬುದ್ಧಿ ಗೊಟ್ಟುಳು ತಮ್ಮ ಸತಿಯನುತೆ ತಮ್ಮರಸಿಯನ್ನಲ್ಲಿ ಪೋಗುತುಂ ಪಾಡುತುಂ (ಸಂಪರ. ೭-೪೭). [ಪದಿ + ಸತ್ಯ]

ಪದಿಪದಾರ್ಥ (ನಾ). ಆಹಾರಸಾಮಗ್ರಿ ; ಭೋಜನ ಪದಾರ್ಥ :
ಲಿಂಗದ ಬಾಯಿ ಜಂಗಮವೆಂದು ಪದಿಪದಾರ್ಥವೆನಿಸಿದರೆ ಮುಂದೆ
ಸಕಲಪದಾರ್ಥವನೇವೆನು (ಬಸವ. ೪೨೦). [ಪದಿ + ಪದಾರ್ಥ]

ಪದಿಪದಾರ್ಥ (ನಾ). ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಸ್ತು ; ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ :
ನೀನೊಲಿದೆ ಕೊಡು ಕೊನೆಯವುಯ್ಯಾ . . . ನೀನೊಲಿದೆ ಸಕಲ
ಪದಿಪದಾರ್ಥ ಇದಿರಲಿಪ್ಪವು (ಬಸವ. ೬೬); ಅದು ಬೇಕು ಇದು ಬೇಕು
ಎಂದೆಂಬ ಎದೆಗುದಿಹವನ ಬೇಡ ಹದುಳಗನಾಗಿದ್ದರೆ ಸಾಕು ಪದಿಪದಾರ್ಥ
ತನ್ನಿಡ್ಡೆಗೆ ಬಹುದು (ಸಮಾ. ೧-೬). [ಪದಿ + ಪದಾರ್ಥ]

ಪದಿಪದ್ಧತಿ (ನಾ). - ಪದಿತರಪದ್ಧತಿ : ಪದಿಪದ್ಧತಿ ಕಾನೂನಾದೊಡನೆ
ಅವನಿಗೆ ಆ ಅಧೀನಿಗೆ ವರ್ಗವಾಗಿತ್ತು (ಶ್ರಮಾ. ೧). [ಪದಿ + ಪದ್ಧತಿ]

ಪದಿಸಾಟಿ 'ಪದಿಸಾಡು' ನೋ.

ಪದಿಸಾಟಿಲು 'ಪದಿಸಾಟಲು' ನೋ.

ಪದಿಸಾಟಿಲು, **ಪದಿಸಾಟಿಲ**, **ಪದಿಸಾಟಿಲ್**, **ಪದಿಸಾಟಿಲ್**, **ಪಡು**
ಪಾಟಿಲು, **ಪಡುಪಾಟಿಲ್** (ನಾ). - ಪದಿಸಾಡು ೧ : ಶಿಶುಗಳ ಶಿಶು
ವನು ಪಡುಗಳ ಬಾಲಕಿ ಹೊಸದೊ ಗಂಟನು ಮಿಸುಳಿಸಿ ಕಟ್ಟುವ ನಡುನಗಿ
ಯಲಿ ನವಗುರುನು ನಮ್ನಯ ಹಸುಕರ ಪದಿಸಾಟಿಲ ನೋಡೆನುವ
(ಶ್ರ.ಸಾ. ೧೭-೧೯); ತಮ್ಮಗಳನ್ನು ಅಗಲಿದ ಗಳಿಗೆಯಿಂದ ಹೊಟ್ಟಿಗೆ
ಅನ್ನವಿಲ್ಲದೆ . . . ಇಲ್ಲದ ಪದಿಸಾಟಿಲನ್ನೂ ಪಟ್ಟಿ (ಮುಸುಗ. ೧೪೬);
ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣು ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆಗುವ ಪದಿಸಾಟಿಲಿನ ಪಂಚಯ ಅಗ
ಅಪ್ಪಗಾಯಿತು (ರಾಗಣ. ೬೬). **ಪದಿಸಾಟಿಲ** : ಕೂಸು-ಕುಸ್ತುಗಳ
ಪದಿಸಾಟಿಲಕ್ಕಂತು ನೆರೆಯಿಲ್ಲದಾಯಿತು (ಕುಮುದಿ. ೧೪). **ಪದಿಸಾಟಿಲ್** :
ಅಕಿ ಗಂಡಂದಿವು ಅಡಾವುಡಿ ಆಗಿದೆ ಅಂತ ಇಷ್ಟು ಪದಿಸಾಟಿಲ್ ಬಡ
ಬೇಕಾಗಿದೆ ಪಾಪ! (ವಾಸಕೂ. ೪೧). **ಪದಿಸಾಟಿಲ್** : ಮನಾಗ
ಬೇಕಂತಾನೇ ಇಷ್ಟು ಪದಿಸಾಟಿಲ್ ದೀಕೊಡು (ದಿವಾಬ. ೬೬).
ಪಡುಪಾಟಿಲು : ಈ ಬಡ ಆಚಾರ್ಯರ ಪಡುಪಾಟಿಲು ನೋಡುವುದೇ
ಕಷ್ಟ (ಬಂಗಲ. ೬೨); ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟಗಳು ಮತ್ತು ಜಂಜಾಟಗಳು,
ಪಡುಪಾಟಿಲುಗಳು ಇವೆ(ರೂಢಿ) **ಪಡುಪಾಟಿಲ್** (ಕ) :

[ಪದಿಸಾಟಿ (<ಪದಿಸಾಡು) + ಅಲು (<-ಅಲ್_೨)]

ಪದಿಸಾಟಿ 'ಪದಿಸಾಡು' ನೋ.

ಪದಿಸಾಟಿಲ್ 'ಪದಿಸಾಟಿಲು' ನೋ.

ಪದಿಸಾಟಿಲ್ 'ಪದಿಸಾಟಿಲು' ನೋ.

ಪದಿಸಾಡು, **ಪದಿಸಾಟಿ**, **ಪದಿಸಾಟಿಲ್**, **ಪಡುಪಾಟಿಲ್**, **ಪಡುಪಾಡು**
(ನಾ). ೧. ಅಧಿಕವಾದ ಕಷ್ಟ; ಅತಿಯಾದ ಬವಣಿ-ತೊಂದರೆ :
ಹೇಳಲಾರನು ಬೆಳದ ರೋಗಗಳೋಳಿಯಂದಲಿ ಬಳಲಿದಾ ಪದಿಸಾಡ
ಕಷ್ಟಗಳ (ಆರ್ಜವಿ. ೪-೨೦). ೨. ಸಮಾನ ; ಸಾಟಿ : ರೂಪದ
ಬಲುದಿದೆಯಲಿ ಪದಿಸಾಡು ಭಾರ್ಗವಗನಲು (ಕೋಗಯ. ೨೦-೧೦).
ಪದಿಸಾಟಿ : ೧. ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ
ಪದಿಸಾಟಿ ಪಟ್ಟಿದ್ದು ಇನ್ನೂ ನೆನಪಿದೆ (ನಡಿಗೇ. ೪). **ಪದಿಸಾಟಿಲ್** :
೧. ಮುಟ್ಟಿನ ಗಂಡನ ಒಳ್ಳೆ ನಾನು ತಪ್ಪದೆ ಪದಿಸಾಟಿ ಪಡಲಾಣಿಸಕ್ಕ
(ಪುರಂದ. ೪-೯೩ ಅನುಪಲ್ಲವಿ); ದಮಯಂತಿ ಸಕರಾಜರಿಬ್ಬಾರು ಬಾಳುವ
ಪದಿಸಾಟಿ ನೋಡು ನೀನೆಂದಾ (ಯಸಕ. ೬೦). **ಪಡುಪಾಟಿಲ್** (ಕ).
ಪಡುಪಾಡು : ೧. ನೀಲಾ ವೆಂಕಣ್ಣನ ಪಡುಪಾಡು ನೋಡಿ ತಾನು
ಕಥೇರಿ ಮಾಡುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದಳು (ನಟಸಾ. ೫೨೨).

[ಪದಿ + ಪಾಡು]

ಪದಿಸಾಸು (ಕ್ರಿ). (ನಡೆನುಡಿಯಂತೆ) ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಸು :
ಮಹಿಯ ಸುತಕೋಳಮಂ ಮನೆಜೊಕದಿರದಿರ್ಪೋಗಿ ಯೋಗಿಪದತಳ

ಮಿಳಿಯಂ ನೆಜಿ ಮುಟ್ಟಿದ ಮುಂ ದುಗುಲದ ಸೆಜಗಂ ಪದಿಸಾಸಿ
ಮೊಟ್ಟು ದಂ ಮುನ್ನದಿಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರ. ೫-೨೨). [ಪದಿ + ಸಾಸು]

ಪದಿಪುಚ್ಚ 'ಪದಿಪುಚ್ಚ' ನೋ.

ಪದಿಪುಚ್ಚ, **ಪದಿಪಚ್ಚ**, **ಪದಿಪಚ್ಚ**, **ಪದಿಪುಚ್ಚ** (ನಾ). ೧.
ಎದುರುನುಡಿ ; ಮರುಮಾತು. ೨. ಸರಿಸಾಟಿಯಾದುದು ;
ಎಣೆಯಾದುದು ; ಸದೃಶವಾದುದು : ಸೋಮೇಶ್ವರರಿಂಗೆ
ಪದಿಪುಚ್ಚವಿಲ್ಲ (ಬಲ್ಲಾ. ೬-೬); ನಡೆನುಡಿ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾದ ಶರಣಿಗೆ
ಪದಿಪುಚ್ಚ [ಪಾಕಾಂ. ಚ್ಚ]ವಿಲ್ಲ ಗುಡಿಯೊಡೆಯ ಗುಮ್ಮಟಸಾಧನ
ಅಗಮ್ಯೇಶ್ವರರಿಂದಲಿ ಐಕ್ಯವಾದ ಶರಣಿಗೆ (ಮುಸುಗಂ. ೪. ೨೬೪-೬೯).
೩. ಸಂಶಯ ; ಅನುಮಾನ ; ಸಂದೇಹ : ಅಚ್ಚುತಂಬಲವುಡಕ್ಕೇನು
ಕಾರಣವಿದೇನಚ್ಚರಿಯ ನಾನು ತಯದಕ್ಕೆ ಈ ಪಂಥ ಪದಿಪುಚ್ಚ [ಪಾಕಾಂ.
ಚ್ಚ]ಮೇ ಕೊಡು ವೀಳಿಯವನು (ಸಮ್ಯ. ೧೧-೪೪). ೪. ಪರಿ
ಹಾರ ; ನಿವಾರಣೆ ; ಉಪಶಮನೆ : ಆಜಾದು ಮಾಡುವ ದೋಷಕ್ಕೆ
ಪದಿಪುಚ್ಚವಿಲ್ಲ (ಪ್ರಥೋಗ. ೨೭). **ಪದಿಪಚ್ಚ** : ೧. ಅ ಸುರೇಶ್ವರ
. . . ಈ ಹದಕ್ಕೆ ಪದಿಪಚ್ಚ [ಪಾಕಾಂ. ಚ್ಚ]ವಿಲ್ಲವಗಾಹಿಸಲ್ ಪಾಂಡವನ
ಹುಲ್ಲೆಯ ಹೂವೆಗಳು ಹೆಬ್ಬರಿಯ ಹಾಯ್ವನವುತ್ ಗರ್ಜಿಸಿದ
(ಕುವ್ಯಾ. ೨೦-೬೨). **ಪದಿಪಚ್ಚ** : ೧. ಮೇಲಿನ 'ಕುವ್ಯಾ. ಅ.'
ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಕಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಪದಿಪುಚ್ಚ** :
೧. ಸರ್ವವ್ಯವಧಾನನ ತಿಳಿದು ತಾ ಹಿಡಿದ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಪದಿಪುಚ್ಚ
ವಿಲ್ಲದೆ (ನಿಲೇಶ್ವ. ೧೬೦); ಇದ್ದೂ ಇದಿರಿಗೆ ಒಡಲೆಗೊಡದ
ಅಗಮ್ಯೆಗೆ ಪದಿಪುಚ್ಚವಿಲ್ಲ (ಸರ್ವ. ೯೯-೫೪೧). ೩. "ಪದಿಪುಚ್ಚ ಮೆನಲು
ಸಂಶಯ" (ಚತು. ೨೦೨); ಕ್ರೀವಂತಿಗೆ ಪದಿಪುಚ್ಚಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗವೇ
ಆಚಾರಕ್ಕೆ ಭಂಗ (ಮೋಳಮಾ. ೬೬-೨೫೬); ಮುಚ್ಚು ಮಹಿಯದೇಶನಗೀ
ವಿರಹದ ಕಿಚ್ಚ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡೆ ಆಡ್ಲೊತ್ತಿ ದಂತಿದೆ ನನ್ನ ಮೈಯೊಳು
ಪದಿಪುಚ್ಚವೇಕೆದನುಸುರಬಲೆ (ನೀಮಿಸಂ. ೧೯-೬೫); ನನ್ನ ದುರಾಗ್ರಹ
ದಿಂದ ಪೊಚ್ಚಕಂ ನನ್ನ ರಸುತನಕೆ ಕೇಡಹುದು ಪದಿ [ಪಾಕಾಂ. ರಿ]ಪುಚ್ಚವೇಕೆ
ದಕೆಯದಜಾಂದ ನೈಪನೀತಿಯಂ ಮಿಟಬೇಡವನಿಪಾಲ (ಸಮ್ಯ. ೧-೪೫).
೫. ವ್ಯತ್ಯಾಸ ; ತಾರತಮ್ಯ : ಇಂತು ಆಚಾರಕ್ಕೂ ಅಜಾಪಿಂಗೂ
ಪದಿಪುಚ್ಚವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಆಚಾರವೆ ಕುಲ ಅನಾಚಾರವೇ ಹೊಲೆ ಇದಕ್ಕೆ ಒಲ
ವರವಿಲ್ಲ (ನಿಲೇಶ್ವ. ೪. ೪೪೬-೬೦); ನಾನೊಡೆಯ ಇವನದಿಗನೊಂದು ಪದಿ
ಪುಚ್ಚವ ಮಾಡುವನ್ನಕ್ಕೆ ಅದು ತುಡುಗುಣಯ ಸವಿತ (ಮೋಳಮಾ.
೧೪-೬೪). ೬. ಪುನಃ ಪರಿಶೀಲಿಸುವಿಕೆ : ಪಡುವಣ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ
ಮಡಗಿಂಸುವಾಗ ಪಡಿಯ ನೋಡಲಾಗಿ ಐಗಳವಾಗಿತ್ತು ಅದು ಬಿಡು
ದಿಸಲಿನಲ್ಲಿ ಒಣಗೆ ಪದಿಪುಚ್ಚಕ್ಕೆ ಮೂಗಳವಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಮಾ.
೨೧೬-೬೬೧). ೭. ಅಡ್ಡಿ ; ವಿರೋಧ : ನುಡಿನಲ್ಲಿ ಕಿಂಕಲವನಜಾ
. . . ಮತ್ತೊಂದನೊಡಗೂಡುವಲ್ಲಿ ಒಡಗೂಡಿ ಬಿಡುವಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಯಕ್ಕೆ
ಪದಿಪುಚ್ಚವಿಲ್ಲದಿರಬೇಕು (ಸರ್ವ. ೫೪-೨೪೯).

[<ಪ್ರಾ. ಪದಿಪುಚ್ಚಾ./ಸಂ. ಪ್ರತಿಪುಚ್ಚಾ]

ಪದಿಬಂಧ, **ಪದಿವಂದ** (ನಾ). ಪ್ರತಿಬಂಧ ; ಅಡ್ಡಿ ; ಅಡಚಣೆ :
ಪದಿಯೆಡೆಯ ಪದಿಯೆಡೆಯೊ . . . ಮಾಣ್ ಮಾಣಮೆಂದು ಗದಜ
ಲೊಡಮಾಂಜನೆಯಂ ಕಿಂಸಿಂ—ಇಂತುಮೊಂದು ಪದಿಬಂಧವೇಂ ?
. . . ಎಂದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೧-೧೯). **ಪದಿವಂದ** : ಅಟ್ಟಿದೆಯು
ಮಾತನ್ನೆಟ್ಟಿನ ಕೇಳಿನ್ನು ದಟ್ಟಿ ಶ್ವರಗುಂ ಬೆರಗುನಂ ಬಗೆಯದೆ ಕಟ್ಟಿ ಕ್ಷಿತ್ತ
ನೆಣೆಯಮ್ಮ ನೋಡವೆಳೆಗದಪ್ಪಿ ರೂಢಿಯೊಳೆಸದಿಪ್ಪ $\times \times$ ನೀಂ
ಪೊಗಬದೆ $\times \times$ ಪದಿವಂದಮ್ಮಾಡಿ (ಸಾಹಿ. 1X-1, ೬೧-೧೬ ; ೪೬೬).

[<ಪ್ರಾ. ಪದಿಬಂಧ./ಸಂ. ಪ್ರತಿಬಂಧ]

ಪಡಿಬರಿಸು, ಪಡಿಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಎದುರಿಸು; ಎದುರು ಬೀಳು : ನಡೆಯಿಂ ಚಕದೇವೇಂದ್ರಂಗಡಿಗೆಗಿಂ ತಡವಳಲ್ತು ಪಡಿಬರಿಸಿ ದೊಡಾನೊಡವರ್ವನೆಂದು ಜ್ಞಿತಚೆಯೊಡನಾದಿವಳವನ ಮಡದಿ ಪೊಜ ಮಡುವೆಡೆಯೊಳ್ (ಅಪ್ರ. ೩. ೩೭-೧೪); ಹರನ ಸಾಹಸಕಂಜದೆ ಪಲವಗಳು ಮುಪ್ಪುರ ಪಡಿಬರಿಸಿ ಪೋರಿದುದು ಪುರದೊಳಗಿರ್ಪ ಪುಣ್ಯಾಂಗನೆಯರ ಸಚ್ಚರಿತದ ಸಲಿಗೆಯಿಂದೈಸೆ (ಪದಿ. ೨-೪೪); ಪಡಿಗೋಂಟಿಗೆಯ್ನು ಕಡುಪಂ ಪಡಿಯಗಲ್ಲೆಯ್ನು ಕವನಾಪುರ್ ಕಡುಗೊರ್ಪಗಳಂ ಪಡಿನಡೆ ಗಿಯ್ದಂದವರೊಳ್ ಪಡಿಬರಿಸಿದರಮಮ ವಿಷ್ಣು ಜಿಷ್ಣು ಗಳನ್ನರ್ (ಚಕವಿ. ೨-೪೫); ಪಡಿಬರಿಸಿ ಪೇಚೆರನ ಬಲಪೊಗೊಡೆಯದೈತಂದಗಣಿತಾಸ್ತದಿ ದಿದದೆಸುತ(ದೇವೀಮ. ೨-೩೫). **ಪಡಿಬರಿಸು :** ಮುರಿವುದುಸುರರ ಸೇನೆಯೊರ್ವ ದಿವಿಜರ ದಳಂ ಪೆಜೆದಗಿವುದೊರ್ವ ಪಡಿ[ಪಾಣಂ. ಡೆಬಲಿಸಿ ನೂಂಕುವುದೊರ್ವ (ಚಬಪು. ೨೬-೧೯); ಪಡಿಬರಿಸಿ ಸುರಭಟಿರ್ ಮುತ್ತುವರ್ ಕಡುಗಿ ರಾಕ್ಷಸಭಟಿರ್ ನೂಂಕುವರ್ ತಾಂಕುವರ್ (ಚಬಪು. ೪೨-೩೯). [**ಪ್ರತಿಭಟಿಸು**]

ಪಡಿಬಲ, ಪಡಿಬಳ(ನಾ). ೧. ಅಗತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿ ಬರುವ ದೊಡ್ಡ ಪಡೆ : ಪಡಿಬಲವ ಬರಲಿಯದಲಿಜನೊಡನೆ ಸೈಂಧವ ಕಾಡುತಿ ರಲಿಮುಡಿಸಿತಾಹವವಿತ್ತಿ ಮೋಹರಮಧ್ಯರಂಗದಲಿ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೫-೩೬); ಬಲಿಮದನಿಪು ಮೇಲೆ ರಣ ಕಡುಗಲಿಗಳ್ಳು ರಿಗೊಡನೆ ಪಡಿಬಲ ನಿಲಕಿತು (ತೊರರಾ. ೬-೩೩-೩); ಭಾರಣೆಯ ಗಂಡಶೈಲಗಳ್ಳು ಗಮನಮರು ಮಾರುತನ ಗತಿವಿದಿದು ಪಡಿಬಲವು ಮುಂಕೊಂಡು ಧಾರಣೀಶನ ಸುತ್ತಿ ಪೋಪಂಪದೇಂ ಬೆಡಗ ತೋರುವುದೊ ತನ್ನಮಯದಿ (ನಂಕಾರಾ. ೫-೧-೨೧); ಚಿತ್ರ ಚಿತ್ರಾಂಗ ಸುಕೇತುಗಳ್ ಮುಂತಪ್ಪ ಸಂದ ಮಹಾರಥರುಮತಿ ರಥರುಂ ಜೋದರುಂ ನಿಜ್ಜೆದ ಕಾಹಿನ ಬಂಟಿರನುಬಿದು ಪಡಿಬಲಮಂ ಕೂಡಿ ತೆರಳ್ವರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೪-೨). ೨. ಪ್ರತಿಬಲ; ಎದುರು ಪಡೆ; ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ : ಭಾರಲೋಚನನಾದೊಡಂ ಕಾದಿ ತಂದವೆವು ಎಂದು ಗದ್ದುಗೆಪೊಯಿದು ನೆರೆದುಡಾಕೆಯ ಕುಲಂ ಬಂದು ಕೂಡಿತು ಶಿವದ್ರೋಹಿಗಳ ಪಡಿಬಲಂ (ಇಹರ. ದೇ. ೩೭-೧೦); ನಾಡ ಕೋಂಟಿಯಂ ಬಾಗಿಲ್ಲಟ್ಟಿ ಮುಂಬಂದ ಪಡಿಬಲದಿರವನುತಾಳಗಳನೆಯರ್ ರಾಯಮೋಹರಂ ಮುಂ .ದೊತ್ತಿ ತಾಗಿ ಕೋಲ್ಮುಟಿಗಟಿದು ದೆಸೆಗುವಿನಂ ಕಾಡುವುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೭-೨೦). ೩. ಬೆಂಬಲ; ಸಹಾಯ; ನೆರವು : ಮುಗ್ಧಿಯ ಕಪೋಲದ ಕೋಪಂ ಕಣ್ಣಳ ಖಾತಿ ಮೊಗದ ಮುನಿಸು ಸುಯ್ಯ ಕರಿ[ನಂ ಪುಟ್ಟಿವನುರಾಗಕ್ಕೆ ಪಡಿಬಲಮಾಗಿ (ಸಂಜಿ. ೧೪-೫೪); ಎಲವೊ ಕರ್ಣಾಶ್ವಜನ ಹೊಯ್ದುಗ್ಗಲಿಕೆಯಲಿ ಹೊರಿಯೇಜ ದಿರು ಪಡಿಬಲಕೆ ಕರಸಾ ಕೃಷ್ಣ ಪಾರ್ಥರ ನಿನ್ನರೇನಹುದು (ಕುಮಾರ. ೧೦-೪೪); ದುಂದುಭಿ ಮೊಳಗೆ ಬೆರಲ ತುಟಿಗಳ ದನಿಯಿಂದ ನಡೆವ ಕಾಲಾಳು ಮುಂದುವರಿಯ ಮೇಲನರು ಸಂಗಮದೇವ ಬಂದನು ಪಡಿಬಲ ವಾಗಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೨೪). **ಪಡಿಬಳ :** ೩. "ಪಡಿಬಳ-ಪ್ರತಿಬಲ" (ಪದ್ಯ ಕೋ. ೨೩). [**ಪಡಿ+ಬಲ./ಸಂ. ಪ್ರತಿಬಲ**]

ಪಡಿಬರಿಸು 'ಪಡಿಬರಿಸು' ನೋ.

ಪಡಿಬಳ 'ಪಡಿಬಲ' ನೋ.

ಪಡಿಬಾಹಿರ (ನಾ). ಅನಧಿಕಾರ; ಅಯೋಗ್ಯ; ತುಚ್ಛ : ನಾವು ಪಡಿಬಾಹಿರರು ದೀಯದ ಸೇವಕರು ಸಮಹಂತಿಗಾಱಿಗಿವುದ್ದ ದೃಢ ಮುದ್ರಿತಾಂತರ್ದಾನಸಾಮ್ಯತವ (ಕುಮಾರ. ೨೧-೪೪).

[**<ಪ್ರಾ. ಪಡಿಬಾಹಿರ./ಸಂ. ಪ್ರತಿಬಾಹ್ಯ**]

ಪಡಿಬಿಂಬ, ಪಡಿಬಿಂಬ (ನಾ). ಪ್ರತಿಬಿಂಬ; ಪ್ರತಿರೂಪ : ಎಲ್ಲ ನೃಪರಂಜಲ ಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭನ ಪಡಿ[ಪಾಣಂ. ಪ್ರತಿ]ಬಿಂಬ ನಿನ್ನಲಿ ನಿಲ್ಲಬಲ್ಲನೆ

ಕಲಿಪುರುಷನತಿಬೇಗ ತೆರಳಿದನು (ಸಚ. ೯-೧೦). **ಪಡಿಬಿಂಬ :** ಪುರ ಹರನ ಪ[ಪಾಣಂ. ಪ್ರತಿ]ಬಿಂಬವೆನ್ನಿದ ಶರಣಂ ಭಕ್ತರಿಸಿ ಸಂದಿಸಿ ನರಕ ಭಾಜನರಾದಿರೇಶ್ವರದೊಪಕರು ನೀವು (ಬಸವ. ೫೭-೪೦).

[**<ಪ್ರಾ. ಪಡಿಬಿಂಬ./ಸಂ. ಪ್ರತಿಬಿಂಬ**]

ಪಡಿಬೀಡಾರ (ನಾ). ಸರಿಸಮಾನವಾದ ಬಿಡದಿಮನೆ; ಎಣೆಯಾದ ವಸತಿಗೃಹ : ಪಡಿಬೀಡಾರದಿಂದುದುಗೊಳಿಯಿಂದ ಮೆಲ್ಲು ದಿಯಿಂದ ವನನು ಸತ್ಕರಿಸಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೯-೭೯); ಹಿಮವಂತನು . . . ಅಂತ ರಂತರವನೊಡು ಬಂದ ನಿಬ್ಬಣಿಗರ್ಗನಂತಮಾಗಿದ್ ಪಡಿಬೀಡಾರಮಂ ತೋಜಿ ಸಂತಸದೊಳೇಶ್ವರಂ ಹರಿಯಬೇಂದ್ರಾಪ್ಯರೊಡನೊಡ್ಡೋಲಗ ದೊಳಿಸಿದನು (ಚಬಪು. ೩೭-೬). [**ಪಡಿ+ಬೀಡಾರ**]

ಪಡಿಬೀಡಾರಗೈಸು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಸಮಾನವಾದ ಬಿಡದಿಮನೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು : ಗಮ್ಮನೀತಗೆ ಪಡಿಬೀಡಾರಗೈಸೆಂದು ಕಮ್ಮಗೋಲನು ಮಂತ್ರಿಗೊರೆದ (ಭವಚ. ೪೭-೧೨೩).

[**ಪಡಿಬೀಡಾರ+ಗೈಸು(<ಕೆಯ್ಯು)**]

ಪಡಿಭತ್ಯ (ನಾ). ಆಹಾರಧಾನ್ಯಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಸಂಭಾವನೆ : ಅನವಶ್ಯವಾಗಿ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಲ್ಲಾ ಪಡಿಭತ್ಯವೇಕೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಇತರೆಲ್ಲರಿಗೆ ಅದಂತೆ ಅನಂದ ದಾಸರ ಮನೆಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದ ಉಪಾಯನವೂ ನಿಂತುಹೋಯಿತು (ಕಳವಿ. 11, ೬೧೧). [**ಪಡಿ+ಭತ್ಯ(<ಬತ್ತಾಯ)**]

ಪಡಿಮುಟ್ಟಿಯ, ಪಡಿಮುತೆಯ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೇಶೀತಾಳ : ಅವರವಸರಮಾಡು ರಚ್ಚಿಯ ಮುಟ್ಟಿಯ ಪಡಿಮುಟ್ಟಿಯ ರುಂಪೆಯಮಡ್ಡ ತಾಳ ರೂಪಕಮೆಕ್ಕ ತಾಳಂಗಳೆಂಬ ಸಪ್ತ ತಾಳಂಗಳಂ ನಿವರ್ತನೆಯ್ನು (ಬಾಧಪು. ೯-೧೪). **ಪಡಿಮುತೆಯ :** ಬೇಗದಿ ಧ್ವನಮುತೆಯವು ಪಡಿಮುತೆಯವು ಯೇಗೈಯಲಡತಾಳಗಳು(ತರ್ಕಕಾ. ೭-೫೬). [**<ಸಂ. ಪ್ರತಿಮುಟ್ಟಿ**]

ಪಡಿಮುತೆಯ 'ಪಡಿಮುಟ್ಟಿಯ' ನೋ.

ಪಡಿಮುದ್ದಳಿ (ನಾ). ಸರಿಸಮಾನವಾದ ಮುದ್ದಳಿ(?): ಎಲೆಲಿ ಹಾರುವನೇಕೆ ಹರಿಮೇಲಿಕೆಯ ಕೇಳಿಕೆಯೇಕೆ ಪಡಿ[ಪಾಣಂ. ಭದ, ಬಡಿ] ಮುದ್ದಳಿಯ ಬಡಿಕರ ಬಿಂಕ ಮೇಳವಿಲ್ಲಲಾ ನಿನಗೆ . . . ಎನುತ ಬಾಣಾ ವಳಿಯ ನಿಮಿಷಕೆ ಕಡಿದು ಗುರುಜನನಿಜ್ಜನಾ ಧೀಮ (ಕುಮಾರ. ೩-೨೨).

[**ಪಡಿ+ಮುದ್ದಳಿ(<ಮುದ್ದಳಿ)**]

ಪಡಿಮುದ್ದು (ನಾ). ಪ್ರತಿಯಾದ ಟಿಪ್ಪಣಿ; ಬೇರೆ ಮುದ್ದು.

ಪಡಿಮುದ್ದು ಅರೆ-ಬೇರೆ ಉಪಾಯನವನ್ನು ಮಾಡು : ನಮ್ಮ ಹೊಲದ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಅನನ ಹೊಲಕ್ಕೆ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ವಿನಾದರೂ ಪಡಿಮುದ್ದು ಆಯಬೇಕು (ಬೆಳಸು. ೫೪).

[**ಪಡಿ+ಮುದ್ದು(<ಮುದ್ದು)**]

ಪಡಿಮುಲ್ಲ (ನಾ). ಸರಿಸಮಾನವಾದ ವಿರ, -ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಬಣ್ಣಿರ್ತ್ತ ಮುತ್ತುಪ್ಪರಾಶ್ವರಿಯಾತವ್ವಿಕ್ಕುಳ್ಳಿ ವಿಗ್ರಹದನ್ನಿವೀರಸಿಂಹಾಸನಗ ಪಡಿಮುಲ್ಲಂ ನೋಡಿ ಕೊಮರಮು X X X (ಎಶ. XI, ಚಕ್ರಕ. ೮-೩; ಸು. 810 ?). [**<ಸಂ. ಪ್ರತಿಮುಲ್ಲ**]

ಪಡಿನಾಟ (ನಾ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆ; ಬದಲಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯ : ಬದಲಂ ದುಃಖತಮಂ ಚಂಚಲಮಂ ಕೊಂಡು ಯ್ವದರೊಳ್ ಪಡೆಯಂ ಸೌಖ್ಯಮನಿಶಂ ನಿಜದಿಂ ಪಡಿಮಾಟಂ ದುಃಖಕ್ಕೊಡ್ಡಿರೆ ದುಃಖಂ ಮುಂದುದಿದಿದೊಡೆ ಸುಖಮೊದದನೇ ಕಲ್ಪಿಸುಗುಂ (ಸಾನಂದ. ೯-೪೦). [**ಪಡಿ+ನಾಟ**]

ಪಡಿನಾತು 'ಪಡಿನಾತು' ನೋ.

ಪದಿಮಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಸ್ಪಂದಿಸು; ಪ್ರತಿಸ್ಪಂದನವನ್ನು ನೀಡು; ಆದೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಂದಂದಿನ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಪದಿಮಿಡಿದ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾರೂಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ (ಪಂಜೀ. ೮೫); ಕೆಲವು ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ಕಂಡೊಡನೇ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣು ಅರಳುತ್ತವೆ, ನಮ್ಮ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಪದಿಮಿಡಿಯುತ್ತವೆ (ಸಾಂಪ. ೨). [ಪದ್ಯ + ಮಿಡಿ]

ಪದಿಮುಖ, ಹದಿಮುಖ (ನಾ). ೧. ಎದುರು; ಅಭಿಮುಖ; ಮುಂಭಾಗ; ಅಂಜುವವು ನಿಮಗರಸರೇ ಬಲಪಂಜರದ ಗಿಣಿ ನೀವು ನಿಮಗೇ ಮಂಜರನ ಪದಿಮುಖಕ್ಕೆ ನಿಲುವುದು ನೀತಿಯೇ ನಿಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೪೨); ಎಲೆರೆ ರಾಯನ ಪದಿಮುಖದೊಳಿಟ್ಟು ಕೊಡೋ ಹಯ ಬದುಕಿನಾಸೆಯ ಬಳಿಯ ಬಿಡಿರೋ (ಕೊರಂ. ೩-೩೦-೩೪); ರಥವಳಿದು ಕೈದವ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಲಾಳಾಗಿ ಹದಿಯನು ಮುಟ್ಟಿ ಕಾಡಲು ಬಂದನಾ ಕಡುಸಾಸಿ ಪದಿಮುಖಕ್ಕೆ [ಪಂಜೀ. ಕಡುಮುಖದ] (ನಿರ್ಭಾ. ೧೦-೫೧-೪೪). ೨. ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ; ಎದುರುಪಕ್ಷ; ಶತ್ರುಪಕ್ಷ; ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಕುರಗ ಸರಿಸದಲೇಟಾದವು ಪದಿಮುಖದ ಬಲ ಬೆದಲು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೩); ಪದಿಮುಖದ ಹಳೆಗೆಲೆಯ ಕರುಳ್ಳನಡೆಸಿ ಬಸುಜರಿ ಹೊಲಿದ ಹೊಲಿಗೆಯ ಪದಿಗರಕ್ಕೆ ಸರಾಯರಿದ್ದು ಕೊಟಿಸಂಖ್ಯೆಯಲಿ (ಕೊರಂ. ೩-೩-೫). ೩. ಅಭಿಮುಖನಾದವನು; ಎದುರಾದವನು; ಕೊಡಬೇಡ ಕೊಡಬೇಡ ಸುರವಿಜಯ ನಿತ್ಯಲನ್ನು ಅದಿಗಳನ್ನು ನಂದಿ ಪದಿಮುಖನಾಗು ಗತಿಗೆ (ವಿಜಯ. ೪೯-೧). ೪. ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿದ ಮುಖ; ವಿಮುಖ; ಭಾರಿಭಸುವಿದ ಭಾವನಿಯ ಮುಂದೆ ಎನಗೆ ತವಗಿದು ದವನೆ ಬಾವನ್ನವನು ವೇಷಿಸಿ ಭುಜಗವಿದೆಯೆಂದವನಿಪರು ಹೊಲಿಸುಂದಿದರು ಪದಿ [ಪಂಜೀ. ಭಯ] ಮುಖದ ಮಗುಡದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೨೫). **ಹದಿಮುಖ:** ೨. ರಂಗಿಣಿಯ ಕೊಮ್ಮಲ್ಲಿ ತುರಕರ ಕೊಡೆ ಕಾದಿ ದಳವ ಮುಲಾಯಲಿಟಾದು ಹದಿಮುಖದ ಘಾಯದಿಂದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾಯುಕ್ತಿ ದೇಹವನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಚೆನ್ನೆಯ ನಾಯಕರು ಶ್ರೀವಯಕುಂಠವನು ಎಯಿದಿದರು (ಎಕ. XII, ತಿಪಟ. ೪೪-೩; 1295). [ಪದ್ಯ + ಮುಖ]

ಪದಿಮೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮೂಡಿಸು; ಪ್ರತಿಭಿಂಬಿಸು; ಪರಮಾಜರ ಮಹಡಿ ರೂಪನ ಜೀವನವನ್ನು ಪದಿಮೂಡಿಸಿತ್ತು (ಜಾಬಲ. ೩೮); ಅಂತಹ ಅನುಭವವನ್ನು ಪಡೆದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕನ್ನಡ ರೂಪರು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಮಾಜದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಪದರುಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪದಿಮೂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಸಾಸಮಾ. ೧೪). [ಪದಿಮೂಡು + ಇಮ್ಯ]

ಪದಿಮೂಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮೂಡು; ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾಗು; ತನ್ನ ಅನಂದವು ಅವರ ಮನ ಮೊಗಗಳಲ್ಲಿ ಪದಿಮೂಡಬೇಕೆಂಬುದು ಅವನ ಮನೀಷೆ (ಎರಸ. ೧೦೧); ಅಲ್ಲಿ ಕಲಿತಿರುವ ಜನಗಳ ನೆರಳು ಪಕ್ಕದ 'ಪದಿ'ಯೊಂದರ ಮೇಲೆ ಪದಿಮೂಡಿ ಅಲುಗಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಬಸು. ೨೫). [ಪದ್ಯ + ಮೂಡು]

ಪದಿಮೆ, ಪತುಮೆ, ಪ್ರತುಮೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಮೆ; ಮೂರ್ತಿ; ವಿಗ್ರಹ; ಹಾಲುಗಲ್ಲರ ಕಡೆ ಪದಿಮೆಯನೆ ಕುಳಿತಿಕಳು (ಚಂದ್ರ. ೮೩-೧೧). ೨. ಪ್ರತೀಕ; ಸಂಕೇತ; ಕುರುಹು; ಆ ಸಂಜೆಯಿಂದಾ ಬಂಡೆ, ಕಲ್ಲು, ಉರ್ವಿಗಳಿಗೆ ಮೇಲನಕ ಸಂಯಮಕ್ಕೆ ಪದಿಮೆಯಾದುದು (ಶ್ರೀರಾಮ. ೧೪೩-೧೧೯). **ಪತುಮೆ:** ೧. ಅವನ ಆಯುಷ್ಯ ಗಂಜನದ ಪತುಮೆಯ ಕಟ್ಟಿ ತನ್ನ ಅಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ರಾಜೇಂದ್ರ ಚೋಳನಾಟ್ಟಿಯಂ (ಎಕ. IV (R), ಮುಜಸಾ. ೫-೨೦; 1020); ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪುಳಿದೊಡೆ ದೊಪ್ಪವಿಕ್ಕಿದ ಚೊಕ್ಕ ಚನ್ನದ ಪತುಮೆಗಳಂತೆ ರನ್ನದ ಮುತ್ತ ಹಾರವೆ ನಿಟ್ಟು ಸುಗುಣಸಂಪನ್ನೆಯಂಥಕ್ಕೆ ಲದಿ (ಮೋಪ. ೧೪-೩೩). **ಪ್ರತುಮೆ:**

೧. ಈ ಲೇಖನ ಪ್ರತುಮೆಯ ಕಂಡರಿಸಿದ ಮಾತನೆಯ ಮಲೆಯ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೩೩-೧; 12ನೆಯ ಶತ); ಶ್ರೀ ಚಂದ್ರನಾಥನ ಜೈತ್ಯಾಲಯದಲೂ ಶೋಧರ ಬಳಿಯ ಅನಕಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗ ಅದಿಸೆಟ್ಟಿಯಾ ಯೆರಗಿಸಿದ ಹೆತುರ್ವಿಂಶತಿ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಪ್ರತುಮೆಯನುಯಿರಿಸಿ ಕೃತಾ ತರ್ಪನಾದನು (ಮೈ. ೧೯೪೩, ೯-೨; ಸು. 14ನೆಯ ಶತ); ನಸುನಗು ತೀಶನಗಡೆಯೊಳ ಸರಸವಾಡುತ್ತೆ ಸರ್ವಾಂಗದೊಳ ನಿರ್ಮಳೋದಕವನರ ದೊತ್ತೆ ಚಂದ್ರಿಕೆ ಬಳಸಿ ನಿಂದ ನೀಲದ ಪ್ರತುಮೆಯಂದಮಂ ಪೋಲ್ತು (ಚಿಬ್ಬ. ೪೫-೫೫). [**ಪ್ರಾ.** ಪಟಮಾ, ಪದಿಮಾ./ಸಂ. ಪ್ರತಮಾ./ತಮಿ. ಪತಿಮೈ, ಪತುಮೈ; ತೆಲು. ಪತಿಮ]

ಪದಿಮೆಚ್ಚು (ನಾ). ತೀರ್ಮಾನವಾಗದುದು; ಅನುಮಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದುದು: "ಪದಿಮೆ [ಸಾಂ. ಮು]ಚ್ಚೆನಲದು ಸಂಕಯಂ" (ಬಾರಂ. ೩೦). [P ಇದು 'ಪದಿಪುಚ್ಚು' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಮಿತ ವಿರಬಹುದೆ?]

ಪದಿಮೇಲ್ (ನಾ). ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರ: ಆದೊಡೀ ಮೇಲ್ಮೀಂ ಪದಿ ಮೇಲ್ಮೆತ್ತಡೆನವು ದಿಪ್ಪುಡು, ಅಂತದಂ ಸರಿಸುತೆ, ನಿನ್ನೊಲ್ಮೆಯಂ ಪಡೆಯಲ್ ಕೈದವಟಂ ನಿನ್ನಯ ಬಯಕೆಯಂ ಕೂರ್ಮೆಯಂ ಬಿಡುವುದು (ಅಮೃ. ೨೫-೧೨). [ಪದ್ಯ + ಮೇಲ್]

ಪದಿಮೊಗ, ಹದಿಮೊಖ (ನಾ). ೧. ಅಭಿಮುಖ; ಎದುರು: "ಪದಿಮೊಗ—ಪ್ರತಿಮುಖ—ಅಭಿಮುಖ" (ತದ್ಭ. ಕೋ. ೨೩); ಹರಿ ಭೇದಂಗೆಯ್ಯ ಬಿದೋಪನ ಪದಿಮೊಗದೊಳ ತುಂತುಟಂ ತೂಟು ಸುಯ್ಯಂ ಕರದಿಂದಾರಯ್ಯು... ಕೋಕಾತುರ ದುಃಖೋದ್ರೇಕದಿಂದಂ ಬಸೆ ಪರವಸೆ ಬೀಸಿತ್ತು ಕರ್ಣಾಗ್ರದಿಂದಂ (ರೀಲಾ. ೮-೨೦); ಪದಿಮೊಗ ಮಾಗಲೊಡಂ ಕನ್ನಡಿಯಂ ನೋಡುವರ ತೆಜೆ ಮೆಯ್ಯುಂದುವರುಗ್ಗಡ ದರಸುಮಕ್ಕಲನೆ ಬಾರ್ಲಿಡಿದಾರ್ ಬಾಲ್ವಿ ಪ್ರರಾಶನಿರೋಳ ಪಗೆವರ್ (ಕಬ್ಬಿ. ೪೯); ಎಂದಿಗನನ ಪದಿಮೊಗದೊಳ ಸಂದಪನೆಂದೆವಿದೆವೆ ಹಾನಿಪಳು (ಪದಿಬ. ೩-೨೯). ೨. ಪ್ರತಿಯಾದ ಮುಖ; ಪ್ರತಿಬಿಂಬ: ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪದಿಮೊಗವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗಲಿಲ್ಲ ಅವರ ಮನದೊಳಗೆ 'ಚುರುಚು' ಅನ್ನುತ್ತಿತ್ತು (ಚಿಗು. ೧). ೩. ಶತ್ರುಪಕ್ಷ; ವಿದ್ವತ್ಪಕ್ಷ: ಆ ಕಂಠಯನಾಯಕನ ತಂಮನು ಸ×××× ಆಸೆಮಾಡುವ ಕುಮಾರರ ಗಂಡ ಹದಿಮೊಖದ ಘಾಯವಿಲ್ಲದ [ವೀ]ರರ ಗಂಡ (ಮೈ. ೧೯೩೮, ೫-೯; 12ನೆಯ ಶತ). "ಪದಿಮುಖ" ಪರಾ. [ಪದ್ಯ + ಮೊಗ]

ಪಡಿಯಗಳು 'ಪಡಿಯಗಟು' ನೋ.

ಪಡಿಯಗಟು, ಪಡಿಯಗಳು (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಅಗಳು; ಮತ್ತೊಂದು ಕಂದಕ: ಪದಿಗೋಟಿಗೆಯ್ಯ ಕಡುಪಂ ಪಡಿಯ ಗಟ್ಟಿಯ್ಯ ಕವನಾರ್ಪ ಕಡುಗೂರ್ಪಗಳಂ ಪದಿವಡೆಗೆಯ್ಯಂದವರೊಳ್ ಪಡಿಬರಿಸಿದರಮಮು ವಿಪ್ಪು ಜಪ್ಪುಗಳನ್ನರ್ (ಚಿವಿ. ೨-೪೫). **ಪಡಿಯಗಳು:** ೧. ಕಳಸ ಸವೆದರು ಮೂಟುಯೋಜನ ಪಳಯದಲಿ ಪಡಿಯಗಳು ಕೋಟಾವಳಯ ಸುಯ್ಯಾನದಲಿ ಹೊಯ್ಯರು ರತ್ನ ಕಾಂಡೆನವ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೧೪). ೨. ಆಳವಾದ ಅಗಳು, —ಕಂದಕ: ಬೀಡಿನ ತೆಕ್ಕೆ ಬಿಗಿದುದು ಪಾಳೆಯದ ಬಲುಹೊದಕೆ ಹೊಜವಳಯದಲಿ ಕಲುಗೋಟಿ ಮೇಲೆ ಪಡಿಯಗಳಾಶ್ರಯಿಕೆ ಮುಳುವೇಲಿ ದೀಹದ ಸಿಂಹ ಶರಭವಾಕ್ ಶಾದೂರ್ಪಾವಳಯ ಸುಯಿಧಾನವೊಪ್ಪಿದವು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೪೩); ಸುತ್ತ ಕತ್ತರಿವಾಣ ಪಡಿಯಗಳುತ್ತರಿಸಲುಮಾರಾಳಿಗದೆನೆ ಕೊತ್ತಳದ ಹುಲಿಮುಖದ ಹರಹಿನಲೆಗಿದುದಾ ಮುಗ್ (ಕೊರಂ. ೩-೩-೧೩). [ಪದ್ಯ + ಅಗಟು (< ಅಗಟು)]

ಪಡಿಯಚ್ಚು (ನಾ). ೧. (ಮೂಲದ ಅಕ್ಕಿ ತಿಗಿ) ಸರಿಸಮಾನ ವಾದ ಅಕ್ಕಿ ತಿ ; ಪ್ರತಿರೂಪ : ತರು ಪಾಪಾಪಾದಿ ಕನ್ಯಾಕಾಂತರ ಪರಿಣತಿಯಂ ಪದ್ವಂ ಲೋಕದೊಳ್ ಶ್ರೀನಲ್ಲೇಬ್ಬಂ ದಲಿಂದಿಂತದೊಳ್ ಪಡಿಯಚ್ಚಾಗಿ ಮಾಡಿಟ್ಟುನಂಬಂತಿರೆ . . . ಮಾಡಿಸಿದನೆನೆಯ ದಣ್ಣಾ ಧಿಪಂ ಕೇಶಿರಾಜಂ (ಎಕ. VII, ೨೫೦. ೧೨೩-೫೨ ; 1179) ; ವೀರ್ಯ ಪರಾಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣ ಸ್ವನಾಯಕರ ಪಡಿಯಚ್ಚು ನೀನು ! (ಶ್ರೀರಾಯ. ೩೧೪) ; ಅವರ ಮಕ್ಕಳೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಮುಖವೂ ಸಹ ಅವರ ಪಡಿಯಚ್ಚಿನಂತಿತ್ತು (ಪತಂಗ. ೬). ೨. ಮರದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಲೋಹದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದ ಆಕಾರವನ್ನು ಕೊರೆದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಎರಕವನ್ನು ಅಥವಾ ಕರಗಿಸಿದ ದ್ರವವನ್ನು ಹೊಯ್ದು ಆ ಆಕಾರದ ಬಿಂಬವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನ : ಈ ಮುದ್ರಣವಸ್ತುವು ಅಚ್ಚು ನೋಳೆಗಳ ಸಮೂಹ, ಪಡಿಯಚ್ಚು ಮತ್ತು ಫಲಕಗಳು ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಅತಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಳಸಲನುಕೂಲವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಮುದ್ರಕ. ೨). ೩. ಬರೆಗಳೆಲ್ಲ ; ನಿರ್ದೇಶ : “ಬರೆಗಳೆಲ್ಲ ಪೆಸರು ಪಡಿಯಚ್ಚೆಂಬುದಕ್ಕು” (ಕಶರ. ೫೪). [ಪಡಿಯಚ್ಚು]

ಪಡಿಯಚ್ಚುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸಮಾನವಾದ ಅಕ್ಕಿ ತಿಯನ್ನು ಪಡೆ : ಕದ್ದೆಸದೆ ನೋಡು ಸ್ವರನ ಬಾಯೊಳಗುರ್ಚಿ ದಿದ್ದಂತೆ ಪಡಿಯಚ್ಚುವಡೆದ ಮುಗ್ಧಾಸ್ತದೆ ಕಮನೀಯರೂಪ ನೆನಪಿರುದ್ದ ನ ನೋಡು (ಮೋಹತ. ೩೦-೩೨). [ಪಡಿಯಚ್ಚು + ಪಡೆ]

ಪಡಿಯಚ್ಚು ವಿಧಿ (ಕ್ರಿ). = ಪಡಿಯಚ್ಚುವಡೆ : ಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಕಾಂತವಾದಮಂ ಪಡಿಯಚ್ಚುವಿಧಿ ನುಡಿದ ಬಿದ್ದ ನೇಕಾಂತಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಂ (ಪಸಾರ. ೪). [ಪಡಿಯಚ್ಚು + ವಿಧಿ]

ಪಡಿಯಟ್ಟುಣ (ನಾ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಅಟ್ಟಣೆ : ನಡೆಗೋಂಟಿಗಳ ಮೊಗ್ಗರಂ ನೂಂಕಿದುವು ಪುರದ ಪೊಜಬಳಸೋಳ್ ಪಡಿಯಟ್ಟಣೆಗಳಿದ್ದುವು (ಚಿಬ್ಬತ. ೪೨-೨೪). [ಪಡಿಯಟ್ಟುಣಿ (< ಅಟ್ಟಣೆ)]

ಪಡಿಯದೆ, ಹಡದಿ, ಹಡದೆ, ಹಡಿಯದೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆದಾಯ ತೆರಿಗೆ (?) : ಗ್ರಾಮಾಸ (?) ವ ೨೦೦೦ ಮಗಿಲುಗ್ರಹೇ ಹಸ್ತ ೪೦ ಫಾಣಾ ಪಟ್ಟಾ ಮುಲಾ ಪಡಿಯದೆ ಪಾರಿಕ್ವಾಯ ಅಪ್ಪಭೋಗ ತೇಜಸಾಮ್ಯ ಸರ್ವಾ ಮೂಲಿಕಾ ಭೂಮಿ ೨೦೦೦ . . . ಗ[ಗಾ]ಣ ೧ ಪಡಿಯದೆ ೧ ಹಟ್ಟಾ ೧ ಮುಲಾ ೧ (ಇ. XIV, ೧೪೧-೨೫; ಸು. 12ನೆಯ ಶತ). **ಹಡದಿ :** ೨. ಗ್ರಾಮದ ಅಗಸ, ನಾಯಿಂದ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಗ್ರಾಮಸ್ಥರು ಕೊಡುವ (ಧಾನ್ಯರೂಪದ) ವರ್ಷಾವಧಿ ಸಂಭಾವನೆ, —ಪಡಿ : ಮಾಯ ಸರಿಯಾಗಿ ಹಡದಿ ಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ . . . “ನಿನ್ನ ಚೌರಕ್ಕೆ ಹಡದಿ ಬೇರೆ ದಂಡ” —ಈ ರೀತಿ ಹಂಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕನ್ನಡ. ೨೩೫). **ಹಡದೆ :** ೩. ಸೊಲಿಗೆ ಗುಡ್ಡೆಯ ಅಯ, ಹಡದೆ, ಲಂಚಪಂಚೆ (ಚಿಬ್ಬತ. ೧೫೫-೨೩). ೨. ಕೋಟಿ ತಳವಾರ ಹೊರತು ಮಿಗಿಲಾದ ಜನಗಳಿಗೆ ಹಡದಿಯನ್ನು ನಿಬಂಧನೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಕೊಡುವಂತೆಯೂ ನೇಮಕ ಮಾಡಿಸಿದರು (ಚಾಮರಂ. ೧೧೪) ; ‘ಹಡದೆ’ಯು ಐದು ಬಳ್ಳದಿಂದ ಮೂರಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿತು (ಗರುಡ. ೧೧೬). ೩. ಪಡಿಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ತೆನೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಈ ಹಡದೇ (ಭತ್ತ ಸಹಿತ ವಾದ ಹುಲ್ಲು) ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡು ಬರುವವನಿಗೆ ಹಡದೇ ಒಳ್ಳೆಲೆಂದು ಹೆಸರು (ಹುಟ್ಟು. ೬೪). **ಹಡಿಯದೆ :** ೧. ಮದುವೆಯಾದ ಮೂನೆಂದೆ ಹಡಿಯದೆ ತಿಪ್ಪೆ ಸಂಕ (ಎ. XXIII, ೩೦-೩೧ ; 1265) ; ಶ್ರೀಮತು ಕೂಮಣೇಶ್ವರರ [ಬ]ಧ್ಯಾಧ್ಯರ ಮನೆಯ ಸಿಲೆಯಣ ಗವುಂಡ ಹಡಿಯದೆ ಇಕ್ಕೊಳ ಹೋಳ (ಸೌ. XX, ೩೫೧-೩ ; 13ನೆಯ ಶತ).

[?]

ಪಡಿಯರ ‘ಪಡಿಯಜ’ ನೋ.

ಪಡಿಯರತಿ ‘ಪಡಿಯಜತಿ’ ನೋ.

ಪಡಿಯರವಕ್ಕಿ ‘ಪಡಿಯಜವಕ್ಕಿ’ ನೋ.

ಪಡಿಯಲೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿದಿನ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕಾದ ವಿಳೆಯದೆಲೆ :

ಶ್ರೀಮದನಾದಿಯಗ್ರಹಾರಂ ತೋಣ್ಣ ನೂರ ನಡುವಣ × × × ಯಾದ ಪಡಿಯಲೆಯ ವಿಳೆಯಕ್ಕೆ ಬಿಲ್ಕುಂಬಳೆಯ ತೋಟದಲು ಎಲೆಯಗುಳಿ ಇನೂರು ಗುಳಿಯಂ × × × ಯ ಕುಳಿಯಗಾಡವಗದೆ ಮೂವತುಗುಳಿಯಂ ಅನ್ನು ಇನ್ನೂರ ಎಂಭತ್ತು ಗುಳಿಯ ಪನ್ನಾಯನಂ ಸರ್ವಾಭಾಪರಿಹಾರ ವಾಗಿ ಧಾ × × ಸ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೩೧-೩ ; ಸು. 1175). [ಪಡಿ + < ಎಲೆ]

ಪಡಿಯಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆದಾಯ ತೆರಿಗೆ : ಊರೊಡೆಯಗ್ಗ ಮಾನ್ಯದ ಕೆಯ್ಯತ್ತರಿನ್ನೂಟು ಮನೆಗೆಣ್ಣಯ್ಯಗಲವಿಪ್ಪತ್ತೈಗೈ ನೀಳದ ನಿವೇಶನಂ ಮೂರು ಸಾಶ್ವತ ಸಂಕಂ ಗಾಣನೆಯಲಿಗೆ ಕೊಡ್ತೆ ಮುಟ್ಟಿಗೆ ಪಡಿಯಲೆ ಯಜ್ಞವಲೊನ್ನು ಗಡ್ಯಾಣಂ × × × ಆಯ್ತು ಪಣಂ ಮದುವೆಯಲೆರಡು ಪಣಂ ಮಾಡೆಯಲೊನ್ನು ಪಣಂ (ಎ. XX, ೩-೩೪ ; 1012). ‘ಪಡಿಯದೆ’ ಪರಾ. [?]

ಪಡಿಯಜ, ಪಡಿಯರ, ಪಡಿಯಾಜ, ಪಡಿಹಜ, ಪಡಿಹಾಜ, ಪಳಿಯಜ, ಪಟಿಯಜ, ಹಡಿಯರ, ಹಡಿಯಜ, ಹಡಿಯಾಜ, ಹಡಿಹಾಜ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವನು ; ಪ್ರತಿಹಾರಿ ; ದ್ವಾರಪಾಲಕ : “ದ್ವಾರನಿಯುಕ್ತಂ ತಾಂ ಪ್ರತಿಹಾರಂ ಪಾವಾರ ಪಾಳಕಂ ದ್ವಾಸ್ಥಂ ದೌವಾರಿಕನೆನೆ ಪಡಿಯಜಂ” (ಮಸ್ತು. ಕೋ. ೩೧-೫೫) ; ಮುಂದಣ ಮಾನಸರಂ ಪಡಿಯಜರ್ ಕೊಲಗಿಸುತ್ತಂ ಬರೆ (ಮಡ್ವಾರಾ. ೪೦-೧೨) ; ಮೂಜನೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಬಂದಿದನಂತನ ಬರವಂ ಪಡಿಯಜಂ ಬಿನ್ನ ಪಂಗೆಯ್ಯ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೯ ಮ) ; ಉಲಿವ ಕೋಕಿಲ ಪಾಳಕ . . . ಜಡವ ಕೊಳವಕ್ಕಿಗಳ ಪಡಿಯಜರ ಅಲರ್ಡ ಹೊಂದಾ ನರೆಯ ನೆನಪರಿಮಳದ ಸಿಂಹಾಸನದಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಲಲನೆಯೋಲಗಲಾಯಂತಿರೆ ಮೆಚಿದುದಾ ಸರಸಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೩೪) ; ಮೈತ್ರಾ, ವರುಣ ಶಿಷ್ಯಂಧೂಡಿ ಬರುತಮಿರ್ಪುದಂ ಕಟ್ಟಿದೊಕ್ಕುಂಡು ಪಡಿಯಜಂ ಚೆಚ್ಚರಮೆಬ್ಬು . . . ಬಿನ್ನಯಿಸಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦-೨೪). ೨. ಭಾಗಿಲು ಕಾಯುವ ಕೆಲಸ ; ಕಾವಲು : ಬನದ ಪಡಿಯಜನನಂಗಂ ನಿನಗಿತ್ತೊಡೆ ಪುಗಲಿ ಮೆಂಬುದೇಂ ದೋಪನು ಚಿ ನೆನೆಯವದಂ ನಿನ್ನಿಂಚರಮನೆ ಮನಮೋ ನೆನೆವನಾಗಳಂ ಪರಭೃತಮೇ (ಅದಿಪ. ೧೧-೧೩೧) ; ಪಡಿಯಜನುಕ್ತೇ ನಿನಗೆ ಮುಕ್ತಿಯೆಯಾಂ ಬರೆ ಬಾರಿಸೆಂದು ನೀಂ ಜಡಿದೆದೋಜಾದ್ವೈ ಪ್ರಿಯಗೆ ಪೇಟ್ಟಿನಿದಂ ಪರಿಭಾವಿಸೇಕೆ ನಿನ್ನೊಡನೆ ವಿರೋಧಮೋಪಳ ಮನಂಬಡೆವೆಂ ನೀನಿಗಿದೆ ಲಂಚಮಂ ಕುಡುವೆನಪಾರಕೋರಕಮನೇಕೆ ಪುಗಿಲ್ ಪುಗಿಲೆಂದಪ್ಪೆ ಪಿಕಾ (ಲೀಲಾಪ. ೧೪-೩೬). **ಪಡಿಯರ :** ೧. “ಪಡಿಯರ (ಪಡಿವಳ-ಯಾರ-ಹಾರ) —ಪ್ರತಿಹಾರ (ಪ್ರತಿಹಾರ) —ದ್ವಾರ ಪಾಲಕ” (ತದ್ವ. ಕೋ. ೨೪) ; ಪಾಡುವರ್ಗ ಮತ್ತರು ೧೦ ವಂಸಕಾಜಂಗೆ ಮತ್ತರು ೫ ಪಡಿಯರಂಗೆ ಮತ್ತರು ೫ ಮೂಲಗಾರಂಗೆ ಮತ್ತ ೩ ಕುಂಬಾ ಜಂಗೆ ಮತ್ತರು ೨ (ಸೌ. IX-1, ೧೩೩-೩೧ ; 1068). **ಪಡಿಯಾಜ :** ೧. ಪಡಿವಳ್ಳರ್ ನೈಪಗುಣಮಂ ಬಿಡೆ ನಾಳ್ನಡಿಗಳವ ತಿಜೆ ನಡೆನಡೆಯಂಬರ್ ಜಡಿಪರಾ ಸಾಧೂಕ್ತಿಗಳಂ ನುಡಿವವರಂ ಮಾಡಪಂದದಿಂ ಪಡಿಯಾಜರ್ (ಪಾದಂಪೂ. ೫೫೬) ; ವೀರಬಲ್ಲಾಳರಾಯನ ದಿವ್ಯಶ್ರೀ ಪಾದಪದಮೋಪಜೀವಿಯಪ್ಪ ಮಹಾಪ್ರಧಾನ ಹಿರಿಯ ಪಡಿಯಾರ × × × ಮಾಡಯ × × × ಅನ್ವಯಮೆನ್ನಿಂದೊಡೆ (ಎಕ. VII, ೨೨ನೊ. ೪೪-೧೯ ; 1203) ; ಪಡಿಯಾ[ಪಾಪಂ. ಪಾ]ಜನ ನೋಡಿ ಪೇಳ್ತನಾ ದಂಡೇಶ

(ಲಂಕಾ. ೩೩-೩೪). ಪಡಿಯುಜ : ೧. "ಪ್ರತೀಹಾರಃ, ದ್ವಾರಪಾಲಃ, ದ್ವಾಸ್ಥಿಃ, ದ್ವಾಸ್ಥೀಶಃ, ದರ್ಶಕಃ — ಈ ೫ ಪಡಿಯುಜನು" (ನಾಟರಾ. ೧೩೧) ; ಸೋಮನಾಥದೇವರ ಪಡಿಯುಜ[ಸ್ತವರಂ]ಗೆ(ಬಿಂಕಲಾ. ೧೯೩೦, ಮುದ್ದಿ ಬಿಹಾರ್. ೩೬-೩೭ ; 1181). ಪಡಿಯುಜ : ೧. "ದ್ವಾಸ್ಥಿಃ, ದೌವಾರಿಕಃ . . . ದ್ವಾರಪಾಲಃ, ಪ್ರತೀಹಾರಃ— 5 ಈ ೪ ಪಡಿಯುಜಾಣಿಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೦-೩೩); ಶ್ರೀಮನ್ನಾಡುಮಂಡಲೇಶ್ವರಂ ಹಲ್ಲವರಸರ ಪಡಿಯುಜ ಸಾಗದೇವನಾಯ್ಕನ ಮದನಳಿಗೆ ಚಾಕಮನು . . . ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತರು ಒಂದು(ಕೃಷ್ಣ. ೧೨೨-೨೪-೧೪ ; 1151); ಗರುಡರ ಗಡಣ ಯಕ್ಷ ರಾಕ್ಷಸರ ಕಳವಳವ ಜಡಿಯುತಿರ್ ಪಡಿಯುಜರಿಂ . . . ಹರನ ಸಭೆ ಸುಖದ ಸೊಗಸಿನ ಜೊಮ್ಮುವಿದಿದು ಮೆಚಿದಿರಲು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೨೩) ; ಇರುವು ಗುಪಿತದಲವನಪತಿ . . . ಕರೆದು ಪಡಿಯುಜಿಂಗೆ ಬಂದುದನುಹಲವದಿರು ಹೊಕ್ಕು ಸಮಯವನುಕೂಡು ಭೀಷ್ಮಂಗೀ ಹದನ ಬಿನ್ನಹವ ಮಾಡಿದರು (ಕುಪ್ಪಾಳ. ೬-೧೪) ; ಪಡಿಯುಜರೈತಂದು ತಡೆಯದಾ ವೀರಸಂಗಯ್ಯನ ಪದಕೆ ನಮಿಸಿ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೩-೨೩). ಪೆಳಿಯುಜ : ೧. ಕುಳಿವೆಟ್ಟು ಮುನ್ನೀಗಟ್ಟಿಯ ನಡುವಣ ಇಳಿಯಾ 15 ಣ್ಣರು ಬೇಗದಿಂದ ತಳವರೋಲಗೆ ಗಾಜಿನ ಬಾಗಿಲ ಬಲು ಪೆಯುಜರನು ಮತಿಯಿಂದ (ಕುರಾಪಾಂ. ೧೪-೩೦). ಪೆಯುಜ : ೧. "ಪೆಯುಜಂ[ಪಾಪಂ, ಪಡಿಯುಜಂ]ಪಡಿಯುಜಂ" (ಸಂಜೀವ. ೨೧). ಹಡಿಯುಜ : ೧. ಹಲರ ಬೆಸದಿಂದ ಹಡಿಯುಜ X X ರಾಕುತ ಹೋಹಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ವೀರತ್ವ (ಎಕ. VII, ೩ನವೊ. ೫೦-೧ ; ?) ಹಡಿಯುಜ : ೧. ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ವರ್ಧನದೇವರ ಹಿರಿಯ ಹಡಿಯುಜ ರೇವಿಮಯ್ಯಂಗಳು (ಎಕ. VI, ೪ನವೊ. ೯೯-೩೩ ; 1143) ; ವೀರಬಲ್ಲಾಳರಾಯನ ಹಿರಿಯ ಹಡಿಯುಜ X X X ಮೂರೆಯಂ ತನ ತಮ್ಮಂ . . . ಮಹಾಪಸಾಯ್ತ ಬಲ್ಲಾಳದೇವನ ಪಾದಾರಾಧಕನಪ್ಪ ಪಡಿಯುಜ ಚಕ್ರ X X X (ಎಕ. VII, ೩ನವೊ. ೮೮-೩೩ ; 1203). ಹಡಿಯುಜ : ೧. ಆ ಹಡಿಯುಜ ರೇವಿಮಯ್ಯನ ಕೆಲೆಯಂ ಹಿಂದೆ . . . ಬಿಟ್ಟ ಬೆದ್ದಲೆ ಮತ್ತರು ಒಂದು (ಎಕ. VI, ೪ನವೊ. ೯೯-೪೧ ; 1143). ಹಡಿಯುಜ : ೧. ಇವರೆಲ್ಲರಂ ಆ ಮಂಜೀಶ್ವರದೇವರ ಸ್ಥಾನಿಕರಾಗಿ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚ 25 ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಹಡಿಯುಜ ಲಲಾಲದೇವನ ತಮು (ಎಕ. XII, ೩ನವೊ. ೧೨-೪೬ ; 1285).

[<ಪ್ರಾ. ಪಡಿಯುಜ. /ಸಂ. ಪ್ರತೀಹಾರ]

ಪಡಿಯುಜಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ದ್ವಾರಪಾಲಕನ (ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ) ಕೋಲು, —ದಂಡ : ಎಡಜಾಡರನಟ್ಟಿ ಮೋಡುವ ಪಡಿಯುಜಗಟ್ಟಿಗೆಗಳ್ (ತಮದ. ೮ ಪ್ರಯೋ.). [ಪಡಿಯುಜ + ಗಟ್ಟಿಗೆ.]

ಪಡಿಯುಜತಿ, ಪಡಿಯುಜತಿ, ಪಡಿಯುಜಾತಿ (ನಾ). ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವಳು ; ದ್ವಾರಪಾಲಕಿ : ಚಂಡಾಲಕನ್ನೆಯನೊಡಗೊಂಡು ಬಾಯೆಂದು ಮುಂದಿರ್ ಪಡಿಯುಜತಿಗೆ ಬೆಸಸುವುದುಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೬೦) ; ಕಡುಚೆಲ್ವಿನ ಮಂಡಪಂ ನಡೆನೋಡಲ್ ಬಂದು ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಪುತ್ತಬಾಯಂ ಪಡಿಯುಜತಿಯರೆಂದಿಬರ್ ನುಡಿಯಿಸೆ ನುಡಿಯದೊಡೆ ನಾಡ್ತ ನೆಲನಂ ನೋಟ್ಟಿರ್ (ಅನಂಥ. ೬-೪೨) ; ಮೂಣಕಗಂಡ ಬದನಡುವಿನ ಭಾಮಿನಿ ತಳಿಗೈಯೊಳ್ ಸಿಡಿಪರಂಜಿಯ ಸೆಳೆಯಲರ್ವಿಲ್ಲನ ಪಡಿಯುಜತಿಯ ಕೈಯೊಳಗೊಪ್ಪುವ ಸೆಳೆಯಂತೆ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೨-೪೬) ; ಪಡಿಯುಜೆಯ ಪಡಿಯುಜತಿಯರ್ . . . ಕೆಯ್ಯ ಕಂಪಿಯೊಳ್ —ಮಾಣ್ ಮಾಣಮೆಂದು ಗದಜಲೊಡಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೧-೧೬). ಪಡಿಯುಜತಿ : ಪಡಿಯುಜತಿಯೊಲೆಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ನಿಂದಿರೆ ಸಿರಿಯು ತನುಮನ ನಡೆಸಲು ಸರ 35 ಸತಿಯು (ಗಣೇಶ. ೫೬-೧೪) ; ಅವನ ಅಜ್ಜಿಯಂತೆ ಪಡಿಯುಜತಿಯು ಆ

ಚಂಡಾಲಕನ್ನೆಯನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕರೆತಂದು ಪೂಜಕರಾಜನ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸಲು (ನಾಗಕಾ. ೪೬) ; ಇಟ್ಟಿಯ ಪಡಿಯುಜತಿಯೊಬ್ಬಳು ತಲೆವಾಗಿ ಅಣತಿಯನ್ನು ಬೇಡಿದಳು (ಸನಕ. ೬). ಪಡಿಯುಜಾತಿ : ಒರ್ವಳ್ ಕನ್ನೆ ಚಂಡಾಲೆ ದರ್ಶನತಾಪ್ತರ್ಯದ ರಾಜಕೀರನಹಿತಂ ಬಂದಿರ್ವಪಳ್ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಎಂದು ಪಡಿಯುಜಾತಿ ಬಿನ್ನವಿಸೆ (ಕಾದಂಪು. ೨೫) ; ಅಸಿಯ ಸೆಳೆ ತಳದೊಳಕಿರಂಜಿಸೆ ಪುರ್ವವ್ವಳಿಸೆ ಪತ್ತೆ ಸಾರ್ವರಂ ತರ್ಗಿಸಿ ಕಾಮನ ಪಡಿಯುಜಾ[ಪಾಪಂ, ಜಿ]ವೊಲಿಸೆವಳ್ ಪೊಸದೇಸಕಾರ್ ಪೊಸಕಟ್ಟಳ ದೊಳ್ (ಅರ್ಧಸೇ. ೨-೧೩) ; ಅನ್ನೆನಿಸಿ ನೆಗಲ್ ಪಡಿಯುಜ ಸಾವನ್ನ ಮಾರ ತಕ್ಕುಲನಧು . . . ಪಡಿಯುಜಾತಿ ಚೀತಿಯಕ್ಕುಂ ಮುಜಿವಳ್ (ಮೈಲಂ. ೧೯೩೬, ೨೬-೩೨ ; 1196). [ಪಡಿಯುಜ + ತಿ (< ಇತಿ)]

ಪಡಿಯುಜವಕ್ಕಿ, ಪಡಿಯುಜವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕೋಗಿಲೆ ; ಪಿಕ್ಕ ; ೧೧ ವನದಲ್ಲಿ ಕೋಗಿಲೆಯು ಪಡಿಯುಜನ (= ದ್ವಾರಪಾಲಕನ) ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಕವಿಸಮಯ : "ಪಡಿಯುಜವಕ್ಕಿಯ ನಲ್ಕೆ ಕೋಕಿಲನಕ್ಕುಂ" (ರತ್ನಕಂ. ೯) ; "ಪಡಿಯುಜವಕ್ಕಿ, ಪೋರ್ವುಬಾವಕ್ಕಿ, ಕೆಂಗಣ್ಣುಲವಕ್ಕಿ, ಸುಗ್ಗಿವಕ್ಕಿ, ಪರಪುಟ್ಟಂ — ಈ ೫ ಪಿಕ್ಕ" (ಕಶಪಾ. ೫೫-೨೦೫) ; ವನಕೇಳಿಗುಟ್ಟು ಗಂಗೆಯ್ ಪಡಿಯುಜವಕ್ಕಿಯಂ ಕರೆದು ಸೂಚನಮಂ ಸಾಟಿ ಕರೆಯುಮೆಂಬುದುಂ (ರೀಶಾವ. ೧೩-೫೨) ; ಪೊಡೆಯಲರಣುಗನ ನಾಟಕಗೈಹದೊಳ್ ಪಡಿಯುಜವಕ್ಕಿಯಂಬುಹಿನ್ನುಗ್ಗೆ ದಣಿಗೆ ಗಡಣದೆ ಕುಲಿತ ಪಿನದ್ಧ ಮುರಜಮಂ ನುಡಿಸುವ ತಿಳಿಸಾಯ್ತು (ಜಯಕಾ. ೧೧-೬) ; ಬಂದ ಸೀಮಾವಿನಲ್ಲಿ ಗೊಂದಿನೊಳಿದುರ್ ಕಣ್ಣುಗಿದು ಕೊನರ ಕನಸೋನೆಯಂ ಚಂಡಾಪುಟದಿನದಿಗಡಿಗೆ ಮೇದೊಲ್ಲು ಪುಯ 40 ಲ್ತುವ ಪಡಿಯುಜವಕ್ಕಿಗಳ ತಂದೆಂದಿಂ . . . ಬನಂ ಮನಂಗೊಂಡುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೪-೧೦). ಪಡಿಯುಜವಕ್ಕಿ : "ಕೋಗಿಲೆ ಪೆಸರು ಪರ ಪುಟ್ಟವೆಂದು ಪಡಿಯುಜವಕ್ಕಿಯೆಂದಪ್ಪುದು" (ಕಶಪ. ೬೨) ; ಮಾವಿನ ಮರವು ವನಂಕರಾಜನಿಗೆ ತೇರು ಎನಿಸಿತು. ಕೋಗಿಲೆಯು ಅತನಿಗೆ ಪ್ರತಿ ಹಾರಿಯಾಗಿ "ಪಡಿಯುಜವಕ್ಕಿ" ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಕಳಕ. ೨೯).

[ಪಡಿಯುಜ + ಪಕ್ಕಿ]

ಪಡಿಯುಜನೆಪ್ (ನಾ). = ಪಡಿಯುಜತಿ : ಅರಸನುಮರಿಸಿಯುವಿಾ ಪರಿ ಸರಸಂ ಮಿಗೆ ಪೋದ ಪೊಟ್ಟನಡಾಯದೆ ಕಳೆಯುತ್ತಿರೆ ಪಡಿಯುಜನೆಪ್ಪೊರ್ವಳ್ ಭರದಿಂ ಬಂದೊಸಗೆಯೊಸಗೆಯೆಂದುಸಿರ್ವನೆಗಂ (ಚಕ್ರ. ೪-೧೬) ; ಪಡಿಯುಜನೆಪ್ಪೊರ್ವಳ್ ಸಡಗರದೊಳ್ ಬಂದು ತನ್ನ ಕೆಯ್ಯ ಪೊಂಬೆತ್ತದಿರ ನೆಲಗಟ್ಟಿನ ಪಳಕಿನಲೆಯನೊಯ್ಯನೆ ಪೊಯ್ಯು (ಚಿಕಂ. ೧೪೬-೧೦). [ಪಡಿಯುಜ + ಪೆಪ್]

ಪಡಿಯುಜನೆಸ (ನಾ). ಬಾಗಿಲನ್ನು ಕಾಯುವ ಕೆಲಸ : ದ್ವಾರಪಾಲಕ ವೃತ್ತಿ : ನಿಜಾಸಿದ ವಿಚಿತ್ರವೇಕ್ರದ ಪುಣಿಗಲ್ ಪೊಸಲತೆಯ ದೀಬಲಂ ಪೋಲ್ವಿರೆ ಕಣ್ಣುಡು ಮಹಾದೇವಿಗೆ ಪಡಿಯುಜನೆಸನಂ ಕೆಲ ಬರಮರಿಯರ್ ಕೈಕೊಂಡರ್ (ಶಾಂತಿಪು ೯-೧೯೨) ; ನಿಯತಂ ಪಡಿಯುಜನೆ[ಪಾಪಂ, ಬೆ]ಸನಾದಿಯಾಗಿ ಬೆಸನೆನಿತತ್ತುಮಂ ಸಲೆ ಸುರಕಾಂತಿಯರೆ ತನಗಸಪರಿಸೆ ತತ್ತಿಯಕಾರಣಿಯಂತೆ ಕಾಂತೆಯನೋಂತವರಾರ್(ವರ್ಧಪು. ೧೩-೫೪) ; ದಿರಯಿಗಳ ಮೆಯ್ಯ ಸುಯ್ಯ ಬೆಂಕೆ ಸೋಂಕೆ ಕಣ್ಗಿಂದಿದಂತೆ ಕಪ್ಪುವಿದಿಬಂಗಳನುಸೆಯ ಕುಸುಮಶರಪವನ ಪಡಿಯುಜನೆಸಕೆ ಪಕ್ಕಾಗಿ ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದು ಬಂಡಕು ತೊಂಡುಗಡೆನ ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಗಳುಂ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೩೯ ಪ). [ಪಡಿಯುಜ + ಬೆಸ]

ಪಡಿಯುಜನೆಸಗೆಯ್ (ಕೈ). ಬಾಗಿಲುಕಾಯುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡು ; ದ್ವಾರಪಾಲಕ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ನಡೆಸು ; ರಮಣಿಗೆ ಪಡಿಯುಜನೆಸಗೆಯ್ಯವರಿಯರೆ ವಿಚಿತ್ರವೇಕ್ರದಂಗಳವೇನಮದುಪೊ ಮದನ

ಜಯಶ್ರೀರಮಣಯ ಕೆಳದಿಯರ ಕೆಯ್ಯ ಕರ್ಕಡೆಗಳವೋಲ್ (ಪುಸ್ತಕ. ೯-೭೦). [ಪಡಿಯಜಾ+ಕೆಯ್ಯ]

ಪಡಿಯಜಾ (ಕ್ರಿ). ರೀತಿಯನ್ನು ಅರಿ; ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿ : ಎಡನಕ್ಕದ ಬಲನಕ್ಕದ ಪಡಿಯಜಾ ಪಡೆಯಜಾದು ನಡೆಯುವುದು ಸಲಕರಣೆ ಪಡೆವಳರ ಜಡಿದು ನಡೆಯಪ ಪಡಿಯಜರುಲಿ ಗೆಲಿದುದುಲಿನ ಜಲನಿಧಿಯು ಲಿಯಂ (ಪುಸ್ತಕ. ೧೦-೪೦). [ಪಡಿ + ಜಾ]

ಪಡಿಯಜಾಕೆ, ಪಡಿಹಾಜಾಕೆ (ನಾ). = ಪಡಿಯಜವೆಸ : ಪಡಿಯ ಜಾಕೆಯ ಸೀಗುರಿವಿವದಪದ ಕನ್ನಡಿಯ ಪಡಿಗದಾಕೆಗಳೆಲ್ಲಂ ಮಿಡುಕಲಣ ಮುಟಾಯದಿವದೆಯೋಲ್ ಬೆಜಾಗಿ ಮೂಗರಂದದಿನರ್ (ಕಾದಂಪು. ೩೨೯); ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವರ ಭೂಮಿಯೋಳಗೆ ತುಪ್ಪದ ಚಂಡೆಯ ನಾಯಕಂಗೆ ದೇವರ್ಗ್ ಬೆಸೆಯ್ಯು ಪಡಿಯ[ಜಾ]ಕೆಯ ಕೆಯ ಮತ್ತರು (ಕೃಷಿ. ೩೭-೧೨-೭೫; 1170); ಪಡಿಯಜಾಕೆಯ ಸುರವಧೂಟಿ ಕಟ್ಟಿಗಿವಿದಿವಲ್ (ಅನಂಪು. ೪-೮೧). **ಪಡಿಹಾಜಾಕೆ :** ಪೈರೋಚ್ಚೆಯ ಪಡಿಹಾಜಾಕೆ ಕಿರೀಟಿಯ ಮನೆಯ ಬಂದಿಯ ಬೋವನಾದನು ನೀರ ನಾರಯಣ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೪೫). [ಪಡಿಯಜಾ+ಇಕೆ]

ಪಡಿಯಜಾತಿ 'ಪಡಿಯಜತಿ' ನೋ.

ಪಡಿಯಾಳು (ನಾ). ಭಾನ್ಯವನ್ನು ಕೂಲಿಯಾಗಿ ಪಡೆದು ಬದು ಕುವ ಆಳು; "ಜೀತದ ಆಳು" (ಜಾನಕೋ. ೧೩).

[ಪಡಿ+ಅಳು (<ಅಳ್ಯ)./ಪಡಿ. ಪಡಿಯಾಳು]

ಪಡಿಯಾಳು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಳು; ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಇರುವ ಸೇವಕ : ಕೇಳು ಗಂಡರ ಸೂಯ್ ದಿಜ್ಜ ಣನಾಳು ಕುದುರೆಯ ಮೋಹರಕೆ ಪಡಿಯಾಳ ನಿನ್ನಲಿ ಬೇಡೆನೊಂದಾಶ್ಚರ್ಯವನು ನೋಡ (ಕೊಲ್ಲಾ. ೨೩೨). [ಪಡಿ+ಅಳು (<ಅಳ್ಯ)]

ಪಡಿಯಾಜ 'ಪಡಿಯಜ' ನೋ.

ಪಡಿಯಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮವಾಗು; ಸಾಟಿಯಾಗು : ಪಡಿಯಡೆ ನಿಮ್ಮನೆಮ್ಮಮುವಂಗಳನೇಡಿಸಿ ಕಾಡುತಿರ್ದದಂ ಕಡುದಿಟಮೆಂದು ನೋಯದೊಡನಾಡಿದ ನಜ್ಜನೆ ನೋಟ್ಟು ದೆಂಬಿನಂ ನುಡಿದನುನ್ನಿಸಿದರ್ ಕುಸುಮಕೋಮಕೆಯರ್ . . . ಚಂಪಕಂಗಳಂ (ಪುಸ್ತಕ. ೧೩-೧೦೦). ೨. ಸರಿಸಮಾನಗೊಳಿಸು; ಪ್ರತಿಯಾಗಿಸು : ನುಡಿಯಂ ಕೋಕಿಲ ರುತಿಯೋ ಪಡಿಯಡಲೊಡನೆಯ್ಯ ತನಯ ಜನಕಾತ್ಮದೆಯಂ (ಪಂರಾಮ. ೭-೧೩). ೩. ಹೋಲಿಸು; ತಾಳೆನೋಡು : ಕಡುಗುಣ್ಣು ಪೆಂಪಿ ನಿಂದಣೆಯಾದಡೇನು ಪಾಲ್ಗಡಲು ದಿವಿಜರ ಕಯ್ಯಿಂದ ಕಡೆಯಿಸಿಕೊಂಡುದಾ ನೈಪಗಾನದನೆಂತು ಪಡಿಯಡುವೆನು ಗುಣದಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೫-೫೨); ಅವನದದ ಕಾಯಕಾ ಬಲದ ಕಡೆಯ ಕಾಯಮಣಿಯಲ್ಲದಿಂ ಪಡಿಯಡುವ ಪನ್ನುವಿನ್ನೇಯಬುಜಭವಕೋಟಿ ಸೃಷ್ಟಿಯೊಳಗಿಲ್ಲ (ಜಬಪು. ೧೯-೨೧).

೪. ವಿರೋಧಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ಪಡಿಯಟ್ಟಿದೊಂದುನಿವಿಪದೊಳು ಗಾಂಧರ್ವದಳ ಮುಡಿದುಂಬರದೊಳು ಹಾಳು ಕಂಡು ನಡುಗಿ ಗಂಧರ್ವ ನೊಟ್ಟಿದ (ಪಾಂಡ. ೧೦-೧೩). [ಪಡಿ+ಇಡು]

ಪಡಿಯುತ್ತರ (ನಾ). ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ; ಮರುತ್ತರ; ಮರು ಬವಾಬು : ಕಪಿ ತಲಗುತ್ತಿ ದೇವರಿಗನ್ನು ತಾಪಡಿಯುತ್ತರಕೆ ಪಾಸಟಿಯ ಪಕಿರಿಸೆಂದು ಕೈಮುಗಿದ (ಕೊಲ್ಲಾ. ೪-೨-೪೯). [ಪಡಿ+ಉತ್ತರ]

ಪಡಿಯೊರೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿಹೇಳಿಕೆ; ಬದಲುನುಡಿ; ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ : ಅಗಲಾಸುರುಳ್ಳ ಬಾಂಗಿಟ್ಟಿನ ಮೊರೆಯಂ—'ಬಿ ನೊಡರನೆತ್ತಿ ವಿಧಿ ಬಳಿ ವಿದಿಸಿಕರೆಯಂ ಕತ್ತಲೆಯೊಳೆಡಹುತಿಕ ತನ್ನ ಹಸುಳೆಗಳಂ ?'—'ಅಂಥಮತಿ' ಎಂದು ಕೇಳಿಸು ಪಡಿಯೊರೆಯಂ (ಗಿಳಿ. ೧೨೦-೨೪). [ಪಡಿ+ಒರೆ]

ಪಡಿಯೊರೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿಯಾದ ಹೋಲಿಕೆ; ಸರಿಸಮ; ಪರಿಸಾಟಿ : ಮರುಕಲಾ ಪವಮಾನಸುತ ನಿನ್ನೊರೆಗೆ ಪಡಿಯೊರೆ (ಪಾಂಡ. ೩-೨೦-೩೭). [ಪಡಿ+ಒರೆ]

ಪಡಿರೂಪ (ನಾ). ಪ್ರತಿರೂಪ; ಪ್ರತಿಕ್ಷತಿ : ಮನುಜನ ಪಡಿರೂಪ ನಿನ್ನಯ ಮನಕೆ ಬಂದ ಚೆಲುವನ (ಕುಕ. ೨೪-೧); ರಾಮನ ಮತ್ತೆ ಅವನ ಪರಿವಾರದವರ ಪಡಿರೂಪಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಯಾದವು (ನಂಜುಂಡ. ೪೯). [ಪಡಿ+ರೂಪ]

ಪಡಿರೂಪು (ನಾ). = ಪಡಿರೂಪ : ಭೂಚಕ್ರಾಧೀಶ್ವರನಂದನೋಳಗೀ ಚಿತ್ರದ ಪಡಿರೂಪಂ ಧರಿಯಿಸಿವಾ ಚೆನ್ನಿಗನಲ್ಲದೆಯುಳಿದವರೆನ್ನಯ ನೋಡ ರರು (ಜಯಕಾ. ೩-೭೫); ಅವರನಾ ಮನೆಯೊಳಿಂ ಪಂಕ್ತಿಯೊಡೆಗಾ ದಿವಿಜನೆಯ್ದಂ ಮತ್ತವರ ಹನದನ ಪಡಿರೂಪ ತೋಟಾಸಲಾ ಮಂತ್ರಿ ತನ ನಲಿದನು ಮನದೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬-೩೧).

[ಪಡಿ+ರೂಪ]

ಪಡಿಲಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೊಸಗಿಣಿಯ ಬಡಗಣ ಕಡೆಗೋಡ ತೋಡ್ವ ಇರಿತು ಮಣ್ಣು ಬಿಡಿಸಿದ ಪ್ರಭುಗಳಂಕನಾಮ ಬೂವ ಗಾವುಣ್ಣು ಪಡಿಲಯ್ಯ ಪದಂದಯ್ಯ ತಯ್ಯ×ನನ ಈ ಮಣ್ಣಂ ಅವ ಗೊಣ್ಣೋನು ಅಬಾದೋನಂ (ಎಕೆ. V, ಅರಕ. ೨೪-೧೩; ಸು. ೨೦೦).

[? + ಅಯ್ಯ]

ಪಡಿಲೇಖಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಮೆಟ್ಟಿದೊಡ ಕೈಂ ತ್ರಸಸಂಘಟ್ಟಿನಮೆಂದೋವುಂತೆ ಮೆಲ್ಲಲನಸಂಘಂ ದಟ್ಟಿದಿಯೆಡೆ ಪದ ನೂರುಚಿಕುಟ್ಟಿ ಮದೊಳ್ ನಿಮಿರ್ದು ಪೊಡನೆ ಪಡಿಲೇಖಿಸವೋಲ್ (ಪುಸ್ತಕ. ೧೨-೩೭). ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸು : ಸಂಯಮಜ್ಞಾನೋಪ ಕರಣಾದಿಗಳಂ ಕೊಳ್ಳಲ್ವೆಯುಂ ಬೈತಿದುವಲ್ವೆಯಂ ನೋಡಿ ಪಡಿಲೇಖಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟುದು ಆದಾನನಿಕ್ಷೇಪಣಮಿತಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೫); ನೋಡದೆ ಪಡಿ[ಪಾಪಂ. ಪ್ರತಿ]ಲೇಖಿಸದೆ ತಂತಮ್ಮ ಪುಟ್ಟರ್ಪ ಸಂಸ್ಕರವನಿಕ್ಕುವ ಅಪ್ರತ್ಯವೇತ್ತಿಪ್ರಮಾಣತಸಂಸ್ಕರೋಪಕ್ರಮಣಮುಂ . . . ಪೋಷ ಧೋಷವಾನದತಿಚಾರಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೩೧೬; ಪಾಪುಟ. ೩೨-೩ ನೋ).

[<ಪ್ರತಿಲೇಖಿಸು]

ಪಡಿವಂದ 'ಪಡಿಬಂದ' ನೋ.

ಪಡಿವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಬಾಗಿಲುವಾಡ; ದ್ವಾರಬಂಧ : ಹೊಸ ಹಳದಿಯ ಮಾಡಕದ ಸರಮುಜ್ಜುಲಪಜ್ಜದ ಪಡಿವಟ್ಟಿಗೆ ಮರಕತಕ್ಕದ ಕೀರ್ ವೈಡೂರ್ಯದ ಪರಫಲಕಂ ರಚಿಯಸಲೊಪ್ಪಿದುದಲ್ಲಿಯ ಮಂಗಳಸದನಂ (ಜಯಕಾ. ೮-೩). 'ದ್ವಾರಪಟ್ಟಿ', 'ದ್ವಾರವಾಟಿಕೆ' ಪರಾ. [ಪಡಿ+ಪಟ್ಟಿಗೆ]

ಪಡಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಭತ್ತವನ್ನು ಪಡಿ, —ಹೊಂದು : ಬಂದಾ ಸೌಂದರ ತಿರುಪತ್ತಾರನಾಥನ ಮಂದಿರಕಥಿಕಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಪಂದಿಸಿ ತಾಳವಿದಿವಾ ಪಡಿವಡೆದನು ನಂದಿಯುಂದಿಗಿಯುಳ್ಳ ಪಡಿಪೊನ್ನ (ಕ್ರಿ. ೨೦-೯). ೨. ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು; ಸಮ್ಮತಿಸು : "ಪಡಿವಡೆವುದನಲಿಕಂಗೀಕರಿಪುದರ ಪಸರಾ" (ಕಳರ. ೩೨). [ಪಡಿ+ಪಡಿ]

ಪಡಿವಡೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೈನ್ಯ; ಅಧಿಕಸೈನ್ಯ : ಪಡಿ ಗೋಂಟೆಗಿಯು ಕಡುಪಂ ಪಡಿಯಗಟ್ಟಿಯುಳವನಾರ್ಪ ಕಡುಗೋರ್ಪಗಳಂ ಪಡಿವಡೆಗಿಯ್ದಂದವರೋ ಪಡಿಬರಿಸಿದರನುನು ವಿಜ್ಞಪಿಸುಗಳನ್ನರ್ (ಜಕ. ೨-೪೫). ೨. ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ಸೈನ್ಯ; ಶತ್ರುದಳ : ಅರಿಕೇಸರಿ ಯೆಂಬಂ ಸುಂದರಾಂಗನಕ್ಕಂತವನ್ನು ಮದಕರಿಯಂ ಹರಿಯಂ ಪಡಿವಡೆ ಗುರ್ಜದ ಕರವಾಳನೆ ತೋಟಾ ನೈಪತಿ ಗೆಲ್ಲಂಗೊಂಡಂ (ಪಂಪ. ೧-೧೯). [ಪಡಿ+ಪಡಿ]

ಪರಿಸಾಟಿ : ಮರುಕಲಾ ಪವಮಾನಸುತ ನಿನ್ನೊರೆಗೆ ಪಡಿಯೊರೆ (ಪಾಂಡ. ೩-೨೦-೩೭). [ಪಡಿ+ಒರೆ]

ಪಡಿರೂಪ (ನಾ). ಪ್ರತಿರೂಪ; ಪ್ರತಿಕ್ಷತಿ : ಮನುಜನ ಪಡಿರೂಪ ನಿನ್ನಯ ಮನಕೆ ಬಂದ ಚೆಲುವನ (ಕುಕ. ೨೪-೧); ರಾಮನ ಮತ್ತೆ ಅವನ ಪರಿವಾರದವರ ಪಡಿರೂಪಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಯಾದವು (ನಂಜುಂಡ. ೪೯).

[ಪಡಿ+ರೂಪ]

ಪಡಿರೂಪು (ನಾ). = ಪಡಿರೂಪ : ಭೂಚಕ್ರಾಧೀಶ್ವರನಂದನೋಳಗೀ ಚಿತ್ರದ ಪಡಿರೂಪಂ ಧರಿಯಿಸಿವಾ ಚೆನ್ನಿಗನಲ್ಲದೆಯುಳಿದವರೆನ್ನಯ ನೋಡ ರರು (ಜಯಕಾ. ೩-೭೫); ಅವರನಾ ಮನೆಯೊಳಿಂ ಪಂಕ್ತಿಯೊಡೆಗಾ ದಿವಿಜನೆಯ್ದಂ ಮತ್ತವರ ಹನದನ ಪಡಿರೂಪ ತೋಟಾಸಲಾ ಮಂತ್ರಿ ತನ ನಲಿದನು ಮನದೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬-೩೧).

[ಪಡಿ+ರೂಪ]

ಪಡಿಲಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೊಸಗಿಣಿಯ ಬಡಗಣ ಕಡೆಗೋಡ ತೋಡ್ವ ಇರಿತು ಮಣ್ಣು ಬಿಡಿಸಿದ ಪ್ರಭುಗಳಂಕನಾಮ ಬೂವ ಗಾವುಣ್ಣು ಪಡಿಲಯ್ಯ ಪದಂದಯ್ಯ ತಯ್ಯ×ನನ ಈ ಮಣ್ಣಂ ಅವ ಗೊಣ್ಣೋನು ಅಬಾದೋನಂ (ಎಕೆ. V, ಅರಕ. ೨೪-೧೩; ಸು. ೨೦೦).

[? + ಅಯ್ಯ]

ಪಡಿಲೇಖಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಮೆಟ್ಟಿದೊಡ ಕೈಂ ತ್ರಸಸಂಘಟ್ಟಿನಮೆಂದೋವುಂತೆ ಮೆಲ್ಲಲನಸಂಘಂ ದಟ್ಟಿದಿಯೆಡೆ ಪದ ನೂರುಚಿಕುಟ್ಟಿ ಮದೊಳ್ ನಿಮಿರ್ದು ಪೊಡನೆ ಪಡಿಲೇಖಿಸವೋಲ್ (ಪುಸ್ತಕ. ೧೨-೩೭). ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸು : ಸಂಯಮಜ್ಞಾನೋಪ ಕರಣಾದಿಗಳಂ ಕೊಳ್ಳಲ್ವೆಯುಂ ಬೈತಿದುವಲ್ವೆಯಂ ನೋಡಿ ಪಡಿಲೇಖಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟುದು ಆದಾನನಿಕ್ಷೇಪಣಮಿತಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೫); ನೋಡದೆ ಪಡಿ[ಪಾಪಂ. ಪ್ರತಿ]ಲೇಖಿಸದೆ ತಂತಮ್ಮ ಪುಟ್ಟರ್ಪ ಸಂಸ್ಕರವನಿಕ್ಕುವ ಅಪ್ರತ್ಯವೇತ್ತಿಪ್ರಮಾಣತಸಂಸ್ಕರೋಪಕ್ರಮಣಮುಂ . . . ಪೋಷ ಧೋಷವಾನದತಿಚಾರಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೩೧೬; ಪಾಪುಟ. ೩೨-೩ ನೋ).

[<ಪ್ರತಿಲೇಖಿಸು]

ಪಡಿವಂದ 'ಪಡಿಬಂದ' ನೋ.

ಪಡಿವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಬಾಗಿಲುವಾಡ; ದ್ವಾರಬಂಧ : ಹೊಸ ಹಳದಿಯ ಮಾಡಕದ ಸರಮುಜ್ಜುಲಪಜ್ಜದ ಪಡಿವಟ್ಟಿಗೆ ಮರಕತಕ್ಕದ ಕೀರ್ ವೈಡೂರ್ಯದ ಪರಫಲಕಂ ರಚಿಯಸಲೊಪ್ಪಿದುದಲ್ಲಿಯ ಮಂಗಳಸದನಂ (ಜಯಕಾ. ೮-೩). 'ದ್ವಾರಪಟ್ಟಿ', 'ದ್ವಾರವಾಟಿಕೆ' ಪರಾ. [ಪಡಿ+ಪಟ್ಟಿಗೆ]

ಪಡಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಭತ್ತವನ್ನು ಪಡಿ, —ಹೊಂದು : ಬಂದಾ ಸೌಂದರ ತಿರುಪತ್ತಾರನಾಥನ ಮಂದಿರಕಥಿಕಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಪಂದಿಸಿ ತಾಳವಿದಿವಾ ಪಡಿವಡೆದನು ನಂದಿಯುಂದಿಗಿಯುಳ್ಳ ಪಡಿಪೊನ್ನ (ಕ್ರಿ. ೨೦-೯). ೨. ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು; ಸಮ್ಮತಿಸು : "ಪಡಿವಡೆವುದನಲಿಕಂಗೀಕರಿಪುದರ ಪಸರಾ" (ಕಳರ. ೩೨). [ಪಡಿ+ಪಡಿ]

ಪಡಿವಡೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೈನ್ಯ; ಅಧಿಕಸೈನ್ಯ : ಪಡಿ ಗೋಂಟೆಗಿಯು ಕಡುಪಂ ಪಡಿಯಗಟ್ಟಿಯುಳವನಾರ್ಪ ಕಡುಗೋರ್ಪಗಳಂ ಪಡಿವಡೆಗಿಯ್ದಂದವರೋ ಪಡಿಬರಿಸಿದರನುನು ವಿಜ್ಞಪಿಸುಗಳನ್ನರ್ (ಜಕ. ೨-೪೫). ೨. ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ಸೈನ್ಯ; ಶತ್ರುದಳ : ಅರಿಕೇಸರಿ ಯೆಂಬಂ ಸುಂದರಾಂಗನಕ್ಕಂತವನ್ನು ಮದಕರಿಯಂ ಹರಿಯಂ ಪಡಿವಡೆ ಗುರ್ಜದ ಕರವಾಳನೆ ತೋಟಾ ನೈಪತಿ ಗೆಲ್ಲಂಗೊಂಡಂ (ಪಂಪ. ೧-೧೯).

[ಪಡಿ+ಪಡಿ]

ಪದಿನರ್ (ಕ್ರಿ). ಸದೃಶವಾಗು; ಸರಿಸಮವಾಗು; ಹೋಲು :
ಮಾರಲದೇವಿಯಂ ಮನಮ್ಬುಗೆ ವಿಭು ಬಲ್ಲಿಯಂಗೆ ಸತಿ ಮಾಡಿದ
ನೊಪ್ಪೆ ವಿಧಾತ್ರನೆನೊಡ್ಡಿ ಜಗದೊಳಗಿಂತು ದಂಪತಿಗಳಾರ್ ಪದಿ
ವಪ್ಪರೊ ನೋಪ್ಪದಿವ್ವರೊಳ್ (ಎಚ್. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೧೬-೨೪; 1194).

[ಪದಿ + ಬರ್ (<ವರ್)]

ಪದಿನರಿಜು (ನಾ). ಪ್ರತಿರೂಪ; ಪ್ರತಿಕ್ಯತಿ : ಕಂಗೋಪಜ್ಯೋದ
ಸರಸಿಗೆ ಜನನವರಸು ಮಜ್ಜನಕ್ಕೊಂದು ನಡೆತಂದು ನೋಟ್ಟಲ್ಲಿ
ತಿಖರರಾಜನಂದಿನ ಪೂಜಿಸಲೆಂದು ತಟಿಕಿಲಾತಲದೊಳ್ ಬರೆದ ಮೃದನ
ಪದಿನರಿಜಂ ಕಂಡು (ಕಾಂಡಪೂ. ೭೨೧); ಒರ್ವ ತರುಣಿ ವಸಂತೋತ್ಸವ
ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸಲೋಸಂಗಂ ಅಲರಂಜನ ಪದಿನರಿಜಂ ಬರೆಯ
ಲ್ಪೋಗಿಂದು ಸಖಿಗೆ. ಪೇಳಿ (ಸರಜ. ೫೬-೧೩೪ ಪೃ. ೨); ತಾಂ
ಮೂನರಂ ಮೈಯಲ್ಲೊಡಂ ಬಗೆಯಲ್ಪಾರದ ಪದಿನರಿಜುಗಳೆನೆ
ಒಂದಟ್ಟಿನೊಳಜಕಂಬೊಯ್ ಮೂಟುಂ ಪೊಂಬಾಪೆಯನೆ ಮೂನರು
ಮೊಂಡಿ ರೂಪಿನೊಳೊಗದು ಮರಲ್ಪುಟ್ಟಿದೆಡೆಗೆಯ್ದಂದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೯-೯).

[ಪದಿ + ಪರಿಜು]

ಪದಿನಳ (ನಾ). ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವನು; ದ್ವಾರಪಾಲಕ;
ಪ್ರತೀಹಾರಿ : “ಪದಿನಳನೆಂದು ಪ್ರತೀಹಾರಂ” (ಕಳಸಾ. ೬೧-೩೪೭);
ಳಳುಹಿದಳು ಕೃಷ್ಣಾಂಘ್ರಿಸನ್ನಿಧಿಗೊಲಿದು ವಿಪ್ರೋತ್ತಮನನು. . .
ತಿಳಿದು ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷವನು ಪದಿನಳರು ಹೊಗಿಸಲು ಬಂದು ಕಂಡನು
ಲಲಿತಸಿಂಹಾಸನದಲೆಸೆವ ಮುಕುಂದನಂಘ್ರಿಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೪-೨೬);
ಮಿಂಡೆಟ್ಟ ಪದಿನಳರೆಲ್ಲರವಣಸಿ ಮುಂಬರಿದೊಡ್ಡಿ ನಿಂದರಾಗಿ ಕಾದಿ
ಮೋಡಿ ತಾಂ ತನುಗೆ ಜವಹರದ ಪದಿನಳರಾದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೩-೨೯).

[ಪದಿ + -ವಳ]

ಪದಿನಳಕಟ್ಟಿಗೆ ‘ಪದಿನಳಕಟ್ಟಿಗೆ’ ನೋ.

ಪದಿನಳಕಟ್ಟಿಗೆ, ಪದಿನಳಕಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). = ಪದಿಯಲಗಟ್ಟಿಗೆ :
ಮುಂದೆ ಪರಿವ ಪದಿನಳಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಪದಿನಳಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಪೀಲಿಯ ಕರಗ
ದುಪ್ಪರಗಡಿಯೊಜ್ಜರದ ರಾಜಸಿಂಧವ ಸಂಪದಿಯುಮೆಸೆಯ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೪೦ ವ); ಮುಂದೆ ಪರಿವ ಕೊಲ್ಲಣಗಿಯ ಭಲ್ಲಿಯದ ಪಡದ್ರಿವಳ
ಗಟ್ಟಿಗೆಯ ಬಿರುದಿನ ಸಿಂದದ ಸಂದಣಿಯ ಕೋಳಾಹಳದ ರಭಸಮೆಸೆಯ
(ಬಾಧಪು. ೧೪-೫೨ ವ). **ಪದಿನಳಕಟ್ಟಿಗೆ :** ಕಬಾಲಿ ಬಳಿದ ಪರ್ವದಿರ
ಸುರ್ವ ಪಡದ್ರಿವಳಕಟ್ಟಿಗೆಯಾಗೆಯುಂ ಕಿಸುಗಣ್ಣಿವಿಡಿ ಜಡಿಯುತಿಪ್ಪ
ಗಂಡಗೋಗಿಲೆಗಳೆ ಮಹಾಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯರಾಗೆಯುಂ (ಪರ್ವಮಾ. ೫-೪೧ ವ).

[ಪದಿನಳ + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಪದಿನಳತನ (ನಾ). ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವ ಕೆಲಸ; ದ್ವಾರಪಾಲಕ
ವೃತ್ತಿ; ಹೊಗುತ ಕಂಡನು ಬಾಗಿಲಲಿ . . . ಮಕರಕುಂದಲದ ಜಗದ
ಪತಿ ಪದಿನಳತನದ ಲೀಲೆಗೆ ಸಮಾಹಿತನಾಗಿ ಕಂಪಿಯ ಹೆಗಲಲಿರಲೋರಂತೆ
ಬಲು ಬೆಟಗಾಗಿ ನೋಡಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೪-೨೦-೩೨).

[ಪದಿನಳ + ತನ]

ಪದಿನಾಘ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ. ಮುಖಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವ ಚರ್ಮದ
ಪಟ್ಟಿ, —ಮುಖವಾಡ : ಸೆಳದು ಪದಿನಾಘಯಲಿ ತುರಗಾವಳಿಯ
ನನುಕೊಳಿಸಿದನು ಹರಿ ಕೈಜಳಕದಲಿ ತುಡುಕಿದನು ಫಲುಗುಣಸತುಳ
ಗಾಂಡಿವವ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೧೦-೬೦); ನೆಲಕಿಳಿದು ಪದಿನಾಘಿಯಂ ಸಿಡಿ
ಪರಸುಮಕ್ಕಳಂ ದೀಳಿ ಹೊಯ್ವು ತಪ್ಪರಗಮಂ ಕೊಂಡು ಚಿಗಿದ
ನಾಗಸಕೆ ಸರದತ್ತಣಂದಂಚಿ ಬೆಳ್ಳಾ ಪರೆಯನಲ್ಲಿಯಿಂ ಕಿತ್ತು ಸಭಾಕೇಳಂತೆ
ಮೇಘನಾದಂ ಭೀಮಕರ್ಣಾಜರ್ಪಿಗಾಗಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೧೨).

[ಪದಿ + ನಾಘ]

ಪದಿನಾತು, ಪದಿನಾತು (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಯಾದ ಮಾತು :
ಬೇರೆ ಮಾತು ; ವಿರುದ್ಧವಚನ : ದಿಕ್ಕಾಲಕಶ್ರೇಣಿ ನೀಂ ನೆರವಾಗೇಂ
ಪದಿನಾತೇಲೇ ರವಿಯಲೇ ಮಾಡೇವೇಲೇ ಬೊಮ್ಮ ಕೇಳ್ವರೆ . . . ಎಂದು
ಸಂಜುಪವೊಲಾಯ್ತಾ ಪಾಂಜೆಜನ್ಮಸ್ವನಂ (ಜಗಮ. ೧೩-೪೯); ಬಡತನ
ಮೆಂಬುದು ನಡುವಿನೊಳೆಡೆಗಿಜುವುದು ಬಿಗಿದ ಮೊಲೆಯೊಳೆಕುಟಿಲಕ್ಕಂ
ಮಡದಿಯರ ಕುರುಳೊಳಲ್ಲದೆ ಪದಿನಾತೇಂ ಜನರ ದಸೆಯೊಳಲ್ಲ
ನಾಡೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೨೦). **ಪದಿನಾತು :** ೧. ಆ ಪದಕಂ
ಬಂದೊಡೆ ಕೇಳೇಪೊತ್ತುಂ ಕೊಡಲೆನೇಟ್ಟುಮುಬಾದೊಡೆ ನಿನ್ನಂ ಭೂಪತಿ
ಕೊಲ್ಲಂ ಕವರುಗುಮೇ ಪದಿನಾತದಣ ಪಂಬಲಂ ಬಿಡು. ನಯದಿಂ
(ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೨-೧೧೯); ಕುಡುನೆಡೆಯೊಳ್ ಸಂಪದಮಂ ಬಡತನಮಂ
ಕುಲಮನಾದಿಯೊಳೆ ತಿಳಿದೊಲವಿಂ ಕುಡುವುದು ಕೊಟ್ಟ ಬಲಾಕ್ಕಂ
ಪದಿನಾತಾಡುವುದು ನೀತಿಧರ್ಮವಿರೋಧಂ (ದಶಕು. ೪-೧೧೦); ಈತಂ
ನರನಕ್ಕುಮೊ ಪದಿನಾತೇಂ ಮಗುಳ್ಳಾನ್ ತುಲನಪ್ರೆನೊ (ಶುಶಂ. ೪-೯೭);
ಕಾರ್ಯಂ ಗೆಲುಂಬಡಿಯಲ್ಲೆಂದಳನಾಶನೇ ಸರಸಿಯಂ ಮೇಣ್ಣಂದ್ರ
ಮಾಳೇಶನಂ ಪದಿನಾತೇಂ ಭಜಕರ್ಗ ಮುಕ್ತಿಪದಮಂ ತೋರಲ್ಪದಂಗೈ
ದಪಂ (ಎಚ್. XVI, ಗುಬ್ಬ. ೬೨-೧೦; 1898). ೨. ಬದಲುಮಾತು ;
ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ : ದಡದದಿಪದಿ ಪದಿನಾತಂ ಪಡೆಯಲೊಡರ್ಪವ ಮನಂ
ತಡಂಬಡಿಸ ತಳರ್ನುಡಿ . . . ಇರೆ ನುಡಿದನಾಗಳಾ ಚರಮುಖ್ಯಂ
(ರಾಜಶೇ. ೬-೩೩); ಬಾಲೆ ಪತಿಗೈದಳೆ ಪೋಪುದ ಪೇಳರ್ ವನಪಾಸಬಂಧುವೀ
ತರುವ್ವಂದಂ ಕೇಳುತನುಮತಿ ಕಲಕಂಕಾಲಾಪದ ನೆವದೆ ನುಡಿವುದಿದೊ
ಪದಿನಾತಂ (ಇಕುಂತ. ೫೩-೪೪). [ಪದಿ + ನಾತು]

ಪದಿನಾವಿ (ನಾ). ಸಮಾನವಾದ ನಂಟು, —ಬಂಧುತ್ವ : ತಂಗಿಯ
ಳಿದರ ತಂಗಿ, ಬಂಧುಗಳನು ಮರುಂಗಿ ಶೂನ್ಯಮಾದದೆಯ ಪದಿನಾವಿ
ಕವಿತೆಯದೊಂದೆ ! (ಗೀವಿಂ. ೨೩-೩). [ಪದಿ + ನಾವಿ]

ಪದಿನಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಅನುಸರಿಸು; ಹಿಂಬಾಲಿಸು; ಅನುಸರಣೆ
ಮಾಡು : ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೆನ್ನಯ ಪುಣ್ಯಫಲದಿಂದದನೆ ಪದಿನಿಡಿದುಮಹಿತ
ನಿನ್ನಯ ಚರಣದರ್ಶನವಹುದಿನ್ನಯ ಸುಕೃತಫಲದಿಂದುದಿಸಿದರೆ ಫಲ
ವೇನು ತನಗೆ (ಕುಮಾರ. ೬೦೮. ೭-೧೫); ಎಡೆವಿಡಿದಿನಿಯನದಿಯ ನೆಳ
ಲನು ಪದಿನಿಡಿದ ಮಡದಿಯ ಮನ್ನಿಪುದು (ಪದ್ಮ. ೬-೪೫).

[ಪದಿ + ನಿಡಿ]

ಪದಿನೆದೆ (ನಾ). ಬೇರೆ ಹೆಡೆ; ಮತ್ತೊಂದು ಬಿಲ್ಲಿನ ಹೆಗ್ಗೆ (?) :
ಬಿಲ್ಲುಂಬು ಬಿಗಿದ ಕೈಪೊಡೆ ಪದಿನೆದೆಯುಡಿರುಲ್ಲಿ ಬತ್ತಳೆ ಕಯ್ಯಂಬು
ನಿಲ್ಲದಸೆಯ ಪೊಣಮುಟ್ಟರು ರಾಯಪ ಬಿಲ್ಲವರಂದು ಬಿಂಕದೊಳು
(ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೧೯); ಉಡಿರುಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಸುರಗಿ ಕೈಪೊಡೆ ಪೊಂದೊ
ಡಹದಂದಿನ ಬತ್ತಳೆ ಪ[ಪಾಶಾಂ. ೫]ದಿವೆ ಪಿಡಿದ ಬಿಲ್ಲಸೆಯ ಬಿಲ್ಲವರಲ್ಲಿ
ಬಿಡದೆ ಮುಹಿತರೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೨೭). [ಪದಿ + ನೆಡಿ]

ಪದಿನೆಸ (ನಾ). ಸೇವೆಯ ಕೆಲಸ; ಸೇವಾಕಾರ್ಯ; ಪರಿಚಾರಿಕೆ :
ಸುಪ್ರಣೀತೆಯುಂ ಯತೋಧರೆಯುಂ . . . ಚಿತ್ರೆಯುಮಂದಿ ದೇವರ
ನಂದಿಕೆಯ ಸೀಗುರಿಯ ಸಿರಮುಡಿಯ . . . ಅಡಿಯೊಟಿದ ಪದಿನೆಸಕ್ಕೆ
ಬೆಸಸಿದಂ (ಅನಂಪ. ೪-೭೬ ವ). [ಪದಿ + ನೆಸ]

ಪದಿನೇಡು (ಕ್ರಿ). ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಬೇಡು, —ಯಾಚಿಸು; ಭಿಕ್ಷೆ
ಬೇಡು : ಧರಣಿಯೊಳು ಗುಡ್ಡವೈಯೆಂಬ ವಿಪ್ರತಭಕ್ಷಿ . . . ನಾವಿಟಿಕಿ
ಯೆಂಬಾ ಪೊಳಲೈಯ್ದಿ ಪದಿನೇಡುತಿರಲು (ಅರಾಣ. ೧-೯-೧೨).

[ಪದಿ + ಬೇಡು]

ಪದಿಪೂತ್ರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಹೊತ್ತಿಸು; ಎದುರಾಗಿ
ಉರಿಸು : ದವಾಗ್ಗಿದಿರಿಯಂ ಪದಿಪೂತ್ರಿಸಲ್ ಮನಂದಂದು ನಡೆ

ವುಡು ಪಳ್ಳಿ ಕೈಗೊಳ್ಳಿಗಳನಾಂತು ಕರವುಲ್ ಬೆಳೆದೊಣಗಿ ನಿಂದ ತುರು
ಮೇವು ಮೀಸಲ ಸಿರಿಯ ತಪ್ಪಲಿಗೆ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೭೧೩-೧೧೧).

[ಪದ್ಯ + ಪೂತ್ರಿ ಸು]

ಪದಿವೊನ್, ಪದಿಹೊನ್ನು (ನಾ). ದಿನದಿನದ ಭತ್ಯವಾಗಿ ಪಡಿ
ಯುವ ಹೊನ್ನು, -ಹಣ : ಸಲವಿಂಡೆ ಪಾಡುತುಂ ಪದಿವೊಂಗಳಂ
ಕೊಳುತುಂ ಶಿವನ ಸೆಡ್ಡೆ ಯಂತಿದ್ ತಿರುವಾರೂರ್ಗೆ ನಡೆತಪ್ಪಾಗಳು
(ಸಂಚರ. ೮-೭೮); ಬಂದಾ ಸೌಂದರ ತಿರುಪತ್ತೂರನಾಥನ ಮಂದಿರಕಥಿಕ
ಸಂಭ್ರಮದಿಂದೆ ವಂದಿಸಿ ತಾಳವಿದಿದು ಪದಿಪಡೆದನು ನಂದಿಯಿಂದಿಗೆ
ಯುಳ್ಳ ಪದಿವೊನ್ನು (ಪ್ರೀತಮಾ. ೨೦-೯). **ಪದಿಹೊನ್ನು :** ಅದು . . .
ರಾಜರನ್ನು ಹೊಗಳಿ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ಅವರಿಂದ ಪದಿಹೊನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ
ಬರೆದ ಕೀಳುಕಥೆ (ತುಂಗಭ. ೪೩). [ಪದ್ಯ + ಪೂನ್]

ಪದಿಸಣ, (ನಾ). ೧. ಪರೀಕ್ಷೆ; ಪರಿಶೀಲನೆ: "ಪದಿಸಣಮೆ ಪರೀಕ್ಷೆ"
(ಚತು. ೧೫೪); ಕುಸುಮಕ್ಕೆ ಪರಮಳಂ ಪದಿಸಣಮೆ ಅಮೃತಕೆ
ಸ್ವಾದು ಸಂಕಲ್ಪಮೆ ಶರ್ಮಂಗಿ ಪಾರ್ವತಿಯೆರೆವೆ (ಗಿರಿ. ೧೦-೨೬೨); ಹಡ
ಪದನುಲೇಪನದ ಕುಸುಮಮಾಲೆಗಳ ಕನ್ನದಿಯ ಸಿರಿಮುಂದಿ ಪದಿಸಣದ
ಹಂತಿಯ ಹಲವು ತೊಡಿಗೆಗಳ . . . ವನಿತೆಯರ ನಡುವೆನಿವ ನಾಯಕ
ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನೀಕ್ಷಿಸುತ ಭೂಮಿಸಂ ನಡೆತಂದನು (ಹಚ್ಚಾ. ೪-೩೯); ನೀ
ಮರುಳೆ ವಿದುರ ಭವದ್ವಚೋವಿಸ್ತರಕೆ ಪದಿಸಣವುಂಟೆ ಶಿವಶಿವ
ಯೆಂದನಾ ಭೂಪ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೨-೯೨); ಅಂ ಜಮಂ. ಇಂತಿವಚೊಂದು
ಪದಿಸಣದಜ್ಜು ಗದನೆ ಬಂದೆಂ (ರಾಮಾ. ೧೪೧-೪). ೨. ರಾಜರು
ಮುಂತಾದವರು ಆಹಾರವನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಮೊದಲು ಬೇರೆ
ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು, ಆಹಾರವು ವಿಷಮಿಶ್ರಿತ
ವಾಗಿದೆಯೇ ಎಂದು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವಿಕೆ: ಎನಗೆ ಪುತ್ರಂ ನೀನೆ ಎನಗೆ ಮಿತ್ರಂ
ನೀನೆ ನಿನ್ನ ಪದಿಸಣವೇ ಪದಿಸಣ ನೋಡಿತೆಯೆನಗೆ ನಿನ್ನ ಮೊಗದಗ್ಗುವಣಿಯೇ
ಅಗ್ಗುವಣಿಯೆನಗೆ (ಕಣ್ಣ. ೮. ೧೪೯-೨೩); ವಿಷದಷ್ಟು ದಿಂ ಬೇಗಂ ಪಕ್ಕಪಲ
ಮಾಗೆಯದಂ ವನಪಾಲಕಂ ತಂದು ಆರಸಂಗೀಯೆ ಅದನೊರ್ವ ವೃದ್ಧಂಗೆ
ಪದಿಸಣಮಂ ಕುಡೆ ಮೆಲಿವನನಾಗಳೆ ಸಾಯೆ (ಭರ್ತು. ೭-೪೨);
ಗರುಡನಾರೋಗಣೆಯ ಬೋಸಕೆ ಮರಳಿ ಪದಿಸಣವೇಕೆ ಮಾತಿನ
ಮುರಿವುಗಳು ಗಿಲ್ಲವರೆ ನೀ ನೆಣೆ ನೋಡು ಕೈಗುಣವ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೦-೫೩). ೩. ಆಹಾರ; ಭೋಜನ: ಎನಗೆ ಪುತ್ರಂ ನೀನೆ ಎನಗೆ
ಮಿತ್ರಂ ನೀನೆ ನಿನ್ನ ಪದಿಸಣವೇ ಪದಿಸಣ ನೋಡಿತೆಯೆನಗೆ ನಿನ್ನ ಮೊಗ
ದಗ್ಗುವಣಿಯೇ ಅಗ್ಗುವಣಿಯೆನಗೆ (ಕಣ್ಣ. ೮. ೧೪೯-೨೩); ಮೊದಲೊ
ಡಾದ ಪದಿಸಣಮಂ ಮನುತೆಯೊಳೆಂಬುವ ಭಂಗಿಯ ಪೊಲ್ ಸಂಭ್ರಮದಿಂ
ಸವಿದುವು ಚಾರುಚೋರಂ ಚಂದ್ರಕರಂಗಳನು (ಜಯಾ. ೧೪-೧೪).
'ಪದಿಸಣೆ' ಪರಾ.

ಪದಿಸಣದಾಳು - ರಾಜನೇ ಮುಂತಾದವರು ಆಹಾರ ಸ್ವೀಕ
ರಿಸುವ ಮೊದಲು ಅದನ್ನು ಸೇವಿಸಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸುವವನು; ಓಗರದ
ಪದಿಸಣದಾಳು ಚೆನ್ನಯ್ಯಂ ಜಗತ್ತಯಪಾಲ ನಿಮ್ಮುವನುಬದಿಸು
ವಳು ವೀರ ಬೋಳವ್ವೆ (ಜಪ. ೯-೪೦). **ಪದಿಸಣವಾಗು** - ಆಹಾರ
ವಾಗು; ಬಲಿಯಾಗು: ಮಗನೆ ನಂಬಿ ನಂಬಿ ಪಟ್ಟದಾನೆಗೆ ಪದಿಸಣ
ವಾದಾ ಎಂದು ಜಡೆಯ ನಾಯನಾರುಂ ಯಸ್ಕಜ್ಞಾಸಿದೇವಿಯರುಂ ಪಳ
ವಿಸಿ ಸಲಂಬುತುಂ ಪರಿತಂದು (ಸಂಚರ. ೨-೫೪). [**ಸಂ. ಪ್ರತಿಕ್ಷಣ**]

ಪದಿಸಣ, (ನಾ). ೧. (ಯಜಮಾನನು) ಊಟ ಮಾಡಿದ ಸ್ಥಳ
ದಲ್ಲಿಯೆ ಕುಳಿತು, ಅವನು ಬಿಟ್ಟ ಆಹಾರವನ್ನು ಊಟ ಮಾಡು
ವಿಕೆ: ಪದಿಸಣಮನಾಚರಿಸಂ ಪದಿಸಣಗಂ . . . ತದಬ್ಜ ಪ್ಪ ಭೋಜನಂ
ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪ್ಪಮುಚ್ಯತೇ ತದೇವ ಪದಿಸಣಂ ತದಾಚರನ್ ಪದಿಸಣಗಿ ಇತಿ

ಭುಜ್ಯ ಉಚ್ಯತೇ (ಶಬ್ದಾ. ೪೦೭ ಪ್ರಯೋ). 'ಪದಿಸಣೆಗೆ' ಪರಾ.
೨. ಯಜಮಾನನು ಬಿಟ್ಟ ಊಟವನ್ನು ಭುಜಿಸುವ ಸೇವಕ:
"ಪದಿಸಣ-ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ನ-ವಿಟ್ಟು ದನ್ನುಣ್ಣು ವ ಆಳು" (ತದ್ಭ. ೧೦೬-೨೪).

[**ಸಂ. ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ**]

ಪದಿಸಣಂಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವು ವಿಷಮಿಶ್ರಿತವಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧ
ಪಡಿಸು: ಮನೋಹರಿಯಂ ಪದಿಸಣಂಗಳೆಯಲುಂ [ಪಾಶಾಂ. ಪದಿಸಣ
ವಂಗಿಯುಲುಂ] ಮಾಳತಿಯಂ ಬದ್ಧಿಸಲುಂ ಉಪ್ಪಳಿಯಂ ಕಯ್ಯಟ್ಟ
ನೀಡಲುಂ . . . ಇಂತಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಸೇವು ಮಿಸುವಸಂಗಳನವರ್ಗೆ
ನರ್ಗೆ ತಕ್ಕುವಂ ಪೇಚ್ಚಾಗಳು (ಅದಿ. ೩-೨೧೨). [ಪದಿಸಣ + ಕಳೆ]

ಪದಿಸಣಗೈ (ಕ್ರಿ). (ಆಘ್ರಾಣಿಸಿ) ಆಯ್ಕೆಮಾಡು; ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ
ಆರಿಸು: ಚಾರುಕುಂಕುಮದ ಶೋಧಿಸಿದ ಕಾರಣಿಯ ಕಡವಲಿಗೈದ
ಪೊಸಮುತ್ತುಗಳ ಪದಿಸ[ಪಾಶಾಂ. ಪ್ರೀಗೈದ ಭೂಪದ ಭೂಮಪವನದಲಿಸೆ
ದುಡಾ ನಗರ (ತೊರಾ. ೨-೧೧೩). [ಪದಿಸಣ + ಗೈ (<ಕೆಯ್)]

ಪದಿಸಣಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವನ್ನು ನೀಡು; ಆಹಾರದಾನ
ಮಾಡು: ಪದಿಸಣ[ಪಾಶಾಂ. ದೇವ]ಗೊಡುಕುಂಬರಂತೆ ಶೋಕಕೆ ಸುಖ
ಗೊಡುತತಿಸುಖವ ಭೋಗಿಸುವ ಕಡುಸುಖ ನನ್ನೆದೆಯೊಳು ನಿಂದು ಸುಖವ
ಸಂಗಡಿಸು ಬಿದಂಬರಪುರುಷಾ (ಭುಚ. ೪೦-೧೨೨). [ಪದಿಸಣ + ಕೊಡು]
ಪದಿಸಣದೋಲು (ಕ್ರಿ). ಶೋಧಿಸು; ಸೋಸು (?): ಎಳೆಯಲ್ಲ
ಯಂಗುಳ್ಳ ಕರಿಬೇವು . . . ಕಸ್ತೂರಿಯ[ನು] ಬೆರಸಿ ಪನ್ನೀರ ಹೊಯ್ದು
ಕೊಂಡು ತಿಳೀರ ಸೆವೆಯಳಗೆಗೊಡು ಹಾಯೆ ಕಟ್ಟಿ ಬಳಕದಂ ಮಡಗಿ
ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಾಕವ ಮಾಡಿ ಯಿಳಿ ಪಡಿ[ಪಾಶಾಂ. ಪಡೆದ, ವಡಿ]ಸಣದೋಲು
ಲಂತದುನೆ ತಾನೊಂದು ತಿಳಿದೀರ ಪನಸಪಾಕ (ಸೂಪಾ. ೫-೩೮).

[ಪದಿಸಣ + ತೋಲು]

ಪದಿಸಣೆ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯವನು; ಬಾಣಸಿಗೆ: ಭೂತಕೇಶನ ಮನೆ
ಯೊಳಗಿರುಳತವಾಗಲಿಕಾಗಳಾತನ ಪ್ರೀತಕರ ಪದಿಸಣೆಯ ಕಂಡನು
ಮುನಿಪ ಹಸಿದಿರುತ (ಸಂಭ. ೨೫-೧೨); ಮಲ್ಲ ಗೆದ್ದನು ಈ ಜ್ವಣದಿ
ಗಿಲವಿಲ್ಲ ಪಲವನಿಗಾಯ್ದು ಹೋ ಹೋ ನಿಲ್ಲ ಪದಿಸಣೆ ಗೆದ್ದನಾಗಲೆ
ಗೆದ್ದನಾ ಪಲವ (ಕುಮ್ಭಾ. ೬೦೭. ೪-೩೫). [ಪದಿಸಣ + ಇ]

ಪದಿಸಣೆಗೆ (ನಾ). (ಯಜಮಾನನು) ಊಟ ಮಾಡಿದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ
ಕುಳಿತು, ಅವನು ಬಿಟ್ಟ ಎಂಜಲನ್ನು ಊಟ ಮಾಡುವವನು;
ಪದಿಸಣವನ್ನಾಚರಿಸುವವನು: ಪದಿಸಣಗಂ, ಸುಂತಗಂ (ಭಾಷಾಭೂ.
೧೬೮ ಉದಾ); ಪದಿಸಣಮನಾಚರಿಸಂ, ಪದಿಸಣಗಂ (ಶಬ್ದಾ. ೪೦೭
ಪ್ರಯೋ). [ಪದಿಸಣ + ಇ]

ಪದಿಸಣೆಸು (ಕ್ರಿ). ತಿರುಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು
ನಿರ್ಧರಿಸು, -ಪರೀಕ್ಷಿಸು: ಎಂಟುಸಾವಿರ ಸವಣರುಂ ಕೂಡಿ
ಪಾಪಮಂ ಪದಿಸಣೆ ನೋಳ್ವಂತೆ ಅತ್ಯದ್ರೋಹಮನೊಡರ್ಚುವಂತೆ. . .
ಪುಷ್ಪಾಂಜುಳಿಯೆಂಬ ಸರಕಪರ್ವತಸುಪಕ್ರಮಿಸುತ್ತಿರೆ (ಜೊಮ್ಮರ.
೧೩೫-೧೩). [ಪದಿಸಣ + ಇಸು]

ಪದಿಸಣ್ಣೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸನ್ನೆ, -ಸಂಕೇತ:
ಚೆನ್ನೆಯರ ಕುಡಿನೋಟದೊಡನಾಡಿ ಪಾಡುತಲ್ ಸಲಿದು ಸನ್ನೆ ಪಡಿ
ಸನ್ನೆಯಂ ಮುದದಿ ಕೇಳಿಯಾಡುವುದು (ವಿಮೀ. ೨-೩).

[ಪದ್ಯ + ಸನ್ನೆ]

ಪದಿಸರಲ್, ಪದಿಸರಲ್ (ನಾ). ಇನ್ನೊಂದು ಬಾಣ; ಮತ್ತೊಂದು
ಕಣ: ಜಮನಂ ಬಡನಂ ಬಲನಂ ತಿರುಗಿಯುಂ ಸಾರ್ವಂ ಪದಿಸರಲಂ
ಜೋಡಿಸಿಯುಂ ಯೆಯ್ದನೆ ಬರ್ಪ ಪಗೆಯ ಪೊಸ ಕಣೆಗಳಂ ಖಂಡಿಸಿಯುಂ
ದೇವರ್ಕಳ್ ಪೊಗಟ್ಟುನ್ ಸಮುದೊಂಪೊಳ್ ಪೋರ್ದಂ (ಜಯಾ. ೯-೨೫).

ಪಡಿಸರಳ : ಪೊಗರುಗುವ ಕಡೆಗಳ ಸಾರ್ವಭೌಮ ಕಾಣುತೆ ರಾಘವಂ ಪಡಿಸರಳಂ ತುಡುತೆ ದಿದದೋರೊಂದು ಪಗೆಗೋಲಂ ನಡುದಾರಿ ಯೊಳಿ ಇರ್ಕದಿಗಿಯ್ಯಂ (ಅದ್ವೈತ. ೪೯-೨೨). [ಪಡ್ಯ+ಸರಳ]

ಪಡಿಸರಳ 'ಪಡಿಸರಳ' ನೋ.

ಪಡಿಸಲಿಕೆ (ನಾ). ಭಕ್ತವನ್ನು ನೀಡುವಿಕೆ : ಗೌಡ್ಡಗಳು ಅಜುವ ತೊಕ್ಕಲುಮಿದ್ದು ಹನ್ನೆರಡು ಮತ್ತರು ಕೆಯ್ಯ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಕ್ಕಂ ಪಡಿಸಲಿಕೆ $\times \times \times$ ಸಲಿಸುತ್ತ ಮಿಪ್ಪರು (ಸೌಖ್ಯ. ೫೫, ೩೨-೪೧; 1045); ಧಾರೆಯನೊಡು ಹೆಗ್ಗಡೆಗೇತನ್ನನು ಸಿದ್ಧೇಸ್ವರದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಪಡಿಸಲಿಕೆ ಭೋಗನಿವೇದ್ಯಕೆ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. VII, ೨೨೨, ೫೧-೧೪; 1108 ?).

[ಪಡ್ಯ+ಸಲಿಕೆ (< ಸಲ್ಕಿ)]

ಪಡಿಸಲಿಸು (ಕ್ರಿ). (ದೇವಸ್ಥಾನದ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗಾಗಿ) ಭಕ್ತವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸು ; ಪಡಿಯನ್ನು ನೀಡು : ರಾಜಮಾರಮ್ ಆಯುತ್ತಲ್ ಕೆಯ್ಯಮ್ ಕೊಟ್ಟರ್ ಅದ ಮೂದರ ತಿರುಪುಸಿನ ಮಗ ದೇವಾತಿ ಪಡಿಸಲಿಸಿಯುಣ್ಣೊನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೮೫-೯; 876) ; ಕೊಟ್ಟ ಈಶ್ವತ್ತು ಕಣ್ಣುಗದೊಳಿ ಪಡಿಸಲಿಸ[ಮತ್ತು] ಕೊಳಗುರ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣು ಸೀಟಿ ಪಣಿಯವಟ್ಟಿಮಿನಿತುವಂ ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರತಿಟ್ಟಿಯಿಸಿದ (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೩೫-೧೪; 933); ಬಿಲ್ಲುಕೇಶ್ವರ ದೇವರ್ಗೆ ತುಮ್ಮಿನ ಮೊದಲೊಳುಕಣ್ಣುಗ ಮಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟರ್ ಪಡಿಸಲಿಸಿಯುಣ್ಣೊನ್ (ಎಕ. XII, ೨೦೨, ೯-೪೬; 1072).

[ಪಡ್ಯ+ಸಲಿಸು]

ಪಡಿಸಲಿಸು, ಪಡಿಸಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಪೂರ್ವಾಚಾರಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ) ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರು : ಧರ್ಮಮಂ ಪಡಿಸಲಿಸುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. ೧೯೪೬, ಪಾಪುಗಲ್. ೩೧೨-೧೪; 850); ಕಾಣ್ತಲ್ಕೋತ್ತದ ಗಾಮುಣ್ಣು ಸಾಮಿಗಳ ಮಗನ್ನಾಗಮಯ್ಯ ಕಲ್ಲ ದೇಗುಲಮನ್ನಾಡಿಸಿ ಪಡಿಸಲಿಸಲೆನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು ಒಕ್ಕಣ್ಣುಗ (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೩-೧೦; 895); ಜಕ್ಕೋಗೊಸಿಯಂ ಕರೆದು ನೀನೆನೆಗೆ ಪುತ್ರನ ಸಮಾನ ವೆನ್ನ ಮಾಡುವ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಖಾಯನಾಗಿ ಪಡಿಸಲಿಸುತ್ತ ಮಿಲೆನ್ನು ತಲೆಯೊಳ್ ಕಯ್ಯನಿಟ್ಟು (ಮೈ. ೧೯೩೦, ೬೬-೪೩; 1080); ಮುನ್ನಂ ದದಿಗ ಮಾಡುವನ್ನಾಡಿಸಿದ ಬಸದಿಯಂ ತಮ್ಮ ಗಂಗಾಸ್ವಯದವಪ್ಪರ ಪಡಿಸುತ್ತಂ ಬರಲು (ಎಕ. VII, ೨೨೨, ೪-೬೯; 1122). ೨. ಮೊದಲಿದ್ದಂತೆ ಮಾಡು; ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡು; ಪುನರ್ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡು : ಸೋಮಸಿಂಹಭಳಾರರ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಧಾರೆಯನೊಡಿಯಿಸಿ ಕೆಲೆಗೊಡಂಗೆಯ್ಯ ಸವಂಧವಂ ಕೊಣ್ಣ ಕೆಲೆಗಳಂ ಪಡಿಸಲಿಸುಪರ್ (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೪೦-೨೩; 1028); ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾಸಾಮಸ್ತ್ರಂ ಮಾರ್ತುಣ್ಣಯ್ಯಂ ತಮ್ಮ ಮುತ್ತಯ್ಯಂ ಮಾಡಿಸಿದ ಬಸದಿಯಂ ಪಡಿಸಲಿಸಿ ನಾಟಕಶಾಲೆಯಂ ಮಾಡಿಸಿ ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಳಾಪ್ತಂಭಮನಾಚೆನ್ನಾಕ್ಕರ್ ತಾರಂಬರಂ ನಿಲಿಸಿದ (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೬೪-೪೬; ಸು. 1045); ಪುಣಗೂರ ವೀರ ಜಿನಾಲಯಮುಮಂ ಕುಂದೂರಗೆಯ್ಯ ಜಿನಮಂದಿರಮುಮಂ ಪೊಸತಾಗಿ ಪೊಸತಾಗಿ ಪಡಿಸಲಿಸಿ (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೧೦೩-೩೫; ?). ೩. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕೂಡು ; ಜೊತೆಯಾಗಿ ಸೇರು : ಸತ್ಯವೃದ್ಧಿಗಳಾವ ನೊಬ್ಬನ ತತ್ವವನು ಕಾಣಿಸಲು ನೆರೆಯಲು ಚಿತ್ತವೆಯ್ಯುದು ವೇದಮಸ್ತಕ ದೊಡನೆ ಪಡಿಸಲಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೬-೩-೨೫). **ಪಡಿಸಲಿಸು :** ೨. ಶ್ರೀ ಬಲೇಸ್ವರದೇವರ ದೇಗುಲವಂ ಪಡಿಸಲಿಸಲು ಬಡಗಿ ಮಲೋಜಿಗೆ ಆ ಕೆಯ್ಯಲಗೆ ಮತ್ತರು ೬ (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೬೪-೨೬; 1033); ಐದು ದೇಗುಲಂಗಳ ಬಡಗಿವೆವೊಳ್ ಪಡಿಸಲಿಸುವ ಮಂಡಳಕ ಮೂಳಕಾಚಾರಿ ಹೊಂನೋಜ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೦-೬೪; 1042). [ಪಡ್ಯ+ಸಲಿಸು]

ಪಡಿಸಾದ, ಪಡಸಾದ (ನಾ). ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ ; ಪ್ರತಿಶಬ್ದ : ವಿಧಿಯಾಪ ವಿಲಾಸಲಾಸ್ಯವೊ ಕದಿಯುತಿದೆ ಹೃನ್ಮನದ ಬಿನದವ ; ಅದು ಅದೋ ದಿಕ್ಕಲ್ಲ ಒಂದೇ ಸಾದ ಪಡಿಸಾದ (ಅರಳು. ೫೬-೧೪); ನಿಲೊ ವಿಳು ಗೆಳೆಯ, ಕೇಳು ಕರೆತ ತೂರ್ಯನಾದವ ; ಗೋಳಗುಮುಟದಂತೆ ಸೃಷ್ಟಿ ನುಡಿಸುವ ಪಡಿಸಾದವ (ಅರಳು. ೪೯೫-೧೦). **ಪಡಸಾದ :** ಅಂತಃಪುರದೊಳು ಕೇಳಿಸುತಿದೆ ನೂಪುರನಾದ. ಏತರ ಒಸಗೆಯ್ಯ ಇಡು ? ಯಾ ಹಿಗ್ಗಿನ ಪಡಸಾದ ? (ಹೃದಯ. ೮-೮).

[← ಮೂ. ಪಡಿಸಾದ್, ಪಡಸಾದ್. / ಸಂ. ಪ್ರತಿಶಬ್ದ]

ಪಡಿಸಾರಿಕೆ (ನಾ). ಜೊತೆಗೆ ಬರುವಿಕೆ ; ನೆರವು : ಛಾರಿಯಂಕವು ದಳಪತಿಗೆ ಪಡಿಸಾರಿಕೆ [ಪಾಪಂ. ಗೆ]ಯ ಭಟಿರಿಲ್ಲಲಾ ಪರಿವಾರಿಕೆದು ಪಂಥವೆ ಎನುತ ಕುರುರಾಯ ಮೂದಲಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೪೩).

[ಪಡ್ಯ+ಸಾರ್, +ಇಕೆ]

ಪಡಿಸಾಳ 'ಪಡಸಾಲೆ' ನೋ.

ಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಲಗಿಸು ; ಮಲಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಉದರಮೆ ಕೊಟ್ಟಲಾಗಿ ಭುವನತ್ರಯಮಂ ನೆಲೆ ತಾಳ್ವ ದೇಹಿಮರ್ಗದ ಕೃತ ಪಾಪ ಪುಣ್ಯಫಲಮಂ ಸಲೆ ತೂಗುವ ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಂ ಪದುಳದೆ ಕೊಟ್ಟಲೊಳ್ ಪಡಿಸಿ ತೂಗಿದರ್ ... ಲತಾಂಗಿಯರ್ (ಜಗದ. ೩-೨೮). ೨. ಬೀಳಿಸು ; ಕೆಡೆಡು : ಕಡಸಿ ಕಾಮಾಟಗರಿಂಗಿಡುತರು ಅತಿಗಲ ಇಡಿಕರ್ಡ ಗಂಡುಗಳ ಪಡೆದ್ಡಿ ಸಿ ಕಲ್ಕುಟಗರಿಂ ಪಾತಾಳಗುಹೆಗಳ ದಿಡದೆ ಹೂಳಿಸಿ ಸಮಗೊಳಿಸಿ (ಗೊಮ್ಮ. ೨-೧೩). ೩. ಉಂಟುಮಾಡು ; ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡು : ಈತೀ—ಡಿಂಬ, ಅತಿವೃಷ್ಟಿ ಮುಂತಾದ ಪಾಠ, ಎಲೇ ಮಕ್ಕಳು ಪಡಿಸುವ ವೇಧೆ, ಪರಸ್ಥಳವಾಸ (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೯೧). [ಪಡ್ಯ+ಇಸು]

ಪಡಿಸೂಳು (ನಾ). ಪುನಃ ಪುನಃ ಹೇಳುವ ಧ್ವನಿ ; ಪುನರುಚ್ಚಾರ : ಮೇಳವದ ತನಿವಳಗುಗಳ ಮಣಿವಳಿಮಂಡಿತರುಪ್ಪರದ ಪಡಿಸೂಳು ಪಾಯವಧಾನಲಿ [ಪಾಪಂ. ರೆನಲು] ಹೊಕ್ಕರು ಸ್ವಭಾಸ್ಥಳವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧). [ಪಡ್ಯ+ಸೂಳು (< ಸೂಳಿ)]

ಪಡಿಕರಿ 'ಪಡಿಕಾಣಿ' ನೋ.

ಪಡಿಕಣಿ 'ಪಡಿಯಣಿ' ನೋ.

ಪಡಿಕಾಣಿ 'ಪಡಿಕಾಣಿ' ನೋ.

ಪಡಿಕಾರಿ 'ಪಡಿಕಾಣಿ' ನೋ.

ಪಡಿಕಾಣಿ 'ಪಡಿಯಣಿ' ನೋ.

ಪಡಿಕಾಣಿ, ಪಡಿಕರಿ, ಪಡಿಕಣಿ, ಪಡಿಕಾರಿ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವನು ; ಪ್ರತೀಕಾರಿ ; ದ್ವಾರಪಾಲಕ : ಏಲೇಶ್ವರದ ಕೇತಯ್ಯ ದ್ವಾರಪಾಲನು ಶಿವ ನಿಮಗೆ ಪಡಿಕಾಣಿ ಬಸವಯ್ಯಂ ಮನೆಯ ಭಂಡಾರಿ ಬಲದೇವಂ ಮಧುವರಸನಾಲವಟ್ಟಿದನ (ಬಸಪ. ೯-೪೮) ; ಬಸವೇಶನಲ್ಲೆಯಿಂದಿರೆ ಮಾಟದೇವಂಗಲೊಸೆದಾಗ್ರಹಿಸಿಯಸುವ ದಿಡಲು ಪಡಿಕಾಣಿ ಬಂದುಸಿರೆ ಬಸನನ ಕಿನ್ನರನ ಹರಣಮಂ ಪಡೆದನಭವನಿಂ ಮಾಟದೇವಂ (ಪಾಪೋಪ. ೪-೪೮) ; ಈತನೇ ಪಡಿಕಾಣಿಯುತ್ಪನ್ನನು (ಜಿಬಪ. ೫೬-೫೯). ೨. ಉಳಿಗೆ ; ಸೇವೆ : ಸಂಪನ್ನ ಮಂತ್ರೀಶ ಪಡಿಕಾಣಿ ವುತ್ಪನ್ನಂ ಕಳುಹಿ ಕರೆಸಿದೆ (ಬಾಟಂ. ೩೨-೬೫). **ಪಡಿಕರಿ :** ೧. "ಪಡಿಕರಿ (ಪಡಿಕಾರಿ)-ಪ್ರತೀಕಾರಿ" (ಪದ್ಯ ಕೋ. ೨೪). **ಪಡಿಕಣಿ :** ೧. ಅವನ ಪಡಿಕಣಿಗಿಂತಪ್ಪಾಭಾವನತೆ ಮೊರಕೊಂಬುದೇ ಜಿತಭಾವನಂಗಳ್ಲದೆಯೆನುತ ಸಿಟ್ಟಿಸಿ ಮನಸಿನಲಿ (ಬಸಪ. ೫೩-೨೨). ೨. ಮಡದಿ ಗೌರಿಪುರಾತಿ ಪಾರ್ವತಿ ಪಡಿಕಣಿಯ ದಾಸವೈ ದುಗ್ಗಲಿ ಬರರಿಚುವುದೇ ಕೇಳಿಕೆಯನೀ ನರ್ತನೋಚಿತಕೆ (ಬಸಪ. ೧೨-೪೨).

ಪದಿಹಾರಿ : ೧. ನಂದಿಬಟ್ಟಲ ಹಿಡಿದು ಬಂದನಾ ಪದಿಹಾರಿ. (ಕನ್ನಡಾ. ೨೬೯). ೨. ರಾಜನ ಬಳಿ ಇರುವ ವಿದೂಷಕ, — ಹಾಸ್ಯಗಾರ : (೪). 'ಪದಿಯು' ಪರಾ. [\leftarrow ಸಂ. ಪ್ರತಿಹಾರೀ]

ಪದಿಹಾಲುಕೆ 'ಪದಿಯು' ನೋ.

ಪದಿಹೊನ್ನು 'ಪದಿವೊನ್ನು' ನೋ.

ಪಡು, ಹಡು (ಕ್ರಿ). ಪಟ್ಟಿ (ಭೂತಕ್ಕು); ಪಟ್ಟು, ಹಟ್ಟು (ಭೂತಕ್ಕು) ೧. ಮಲಗು; ಒರಗು; ಶಯನಿಸು : "ಪಡು—ಮರಣ, ಶಯನೇ ಚಿ" (ಶಮಧಾ); ಮರಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿತುಗೊಂಡುಬಿಟ್ಟಿರೋ ಪಟ್ಟಿ ಪುತ್ರನ ವಕ್ರೀಕರಣವನಂಜನಾಂಕಿತಮನಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪೇಟಾ ಕಾಣಿಸೋ (ಕಾದಂಭಾ. ೩೫೫); ಎರ್ಮಯದೇಗೊಳಿ ತಾನುಂ ಪಟ್ಟು ಮೆಲ್ಲೊತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯವನುರದ ಜಕ್ಕುಂಜೊಬಿಲಿಯಂ ಗೆಲೆನರ್ಪ ಕಾಲ್ಪೊಣ ವಳಗದಿದೆಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩-೨೪); ಈ ಇರುಳು ನಡೆದುದೊಂದ ದ್ವಿತಂ ಪಟ್ಟಿ ಪಡೆ ಪಟ್ಟಂತೆ ಪೊಯ್ದುತ್ತು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧-೧೨). ೨. ಬೀಳು; ಕೆಡೆ : ಸುಯೋಧನನ ಮಹಾದೇವಿ ಭಾನುಮತಿ ಬಾಯಬಿಡು ಪುಯ್ಯ ಲಿಡುತುಂ ಬಂದು ಧರ್ಮಾನಂದನ ಕಾಲ ಮೇಲೆ, ಕಡಿಮ ಪಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೩ ಪ); ಕಟ್ಟಿ ದೇಗುಲನುಂ ಮಾಡಿಸಿ ಕಟ್ಟು ಪಟ್ಟಿ ಲಿಂಗ್ತುಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೊಯ್ದು (ಎಕ. IV, ಹಗ್ಗಡ. ೧೩-೫; 1021); ನಂದರಡು ಬಲುಪುರುಷಮೃಗಗಳನೊಂದೆ ಕೋಲಲಿ ತರುವುಕೆಡು ಕೆಡ ವಂದದಿಂ ಪಡಲೆಸುವೆ ವಾಗುರೆ ನೋಡು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೫-೩೪); ಬಟ್ಟಿ ತುದಿಯನು ಹೇಗೆ ಮುಟ್ಟಲಾಪುದೆ ನೋಡು ! ಕಟ್ಟಿಕಡೆಗಿರಲಿ ಜಯ ! ಪಟ್ಟಿರಲಿ ನೋಡು ! (ಕವಪ. ೨-೨೦). ೩. (ಸೂರ್ಯನು) ಮುಳುಗು; ಅಸ್ತವಾಗು : ಇತ್ತ ನೇಸಳು ಪಟ್ಟೊಡೆ ಕಿತ್ತಯ್ಯಂ ಗಳ್ಳಾಸನ್ನ ಕಾಲಮಾಡುದೆಂಬುದಂ ಭವಾರರಟಾದು (ಮದ್ದಾರಾ. ೮೩-೧೦); ಅಂತಮೋಘಾಸ್ತ ಧನಂಜಯನೆಚ್ಚು ಶರಣಂಭಾತದಿನೋಗದ ರಣಗಟ್ಟಲೆಯೊ ಮೊಲಗಟ್ಟಲೆಯಂ ಮಾಡಿ ನೇಸಳು ಪಟ್ಟು ವಿಜಯಂ ನೋಲ್ತನೆಂದು ಕೊರವಬಲಮಾರ್ದೋಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೪೪ ಪ); ಪಗಲ್ಲಿಂ ಸಂತಸ ದಿಂದಿದುರ್ ನೇಸಳುಟ್ಟೊಂದು ಪಾವಕ್ಕೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಅಸದಳಮನಿಸುವ ತೀವ್ರದ ತೃಪ್ತಿ ಮೊಕ್ಕಳಮಾಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೫೪); ಪುಡಿಯಡೆರೆ ನಿಮಿರ್ ಪುತ್ರನ ಪುಡಿ ಕೆಡೆತಪ್ಪಾಲಮೊಲೆದುದದದಿಯೊಳ್ ತೂಂಕಡಿಪ ಮಿಗಂ ಮುಂದೆನೋಗೊಡಿಸಿದುದೋ ಪಡುವ ಪಡುವ ಮೃಗಲಾಂಭನಾ (ರೀಲಾವ. ೩-೪); ಸೂರ್ಯನು ಮೂಡುತ್ತಾನೆ ಪಡುತ್ತಾನೆ—ಎಂಬುದು ಎಲ್ಲರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವ ಸತ್ಯವಾದರೂ ಇದು ಭ್ರಾಂತಿಸತ್ಯ (ಸಂಶೋಧ. ೧೯೨). ೪. ಸಾಯು; ಮರಣಹೊಂದು : "ಪಡು—ಮರಣ, ಶಯನೇ ಚಿ" (ಶಮಧಾ); "ಮರಣ ಶಯನಗಳೊಳು ಪಡು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೩). ೫. ಸಂಭೋಗಿಸು; ರಮಿಸು : ನೋಡೆ ಪ[ಸಾಂ. ೬] ಟ್ಟಿಡೆಯೊಳು ನಖದಂತದತಿಗಳ ಮಾಡನು ಕಲೆಯಾಗುವಂತೆ (ಭರಣ. ೫-೯೨); ಇಂತು ಸತಿಪತಿ ಸಮುಚ್ಚಯದ ದೃಢವ್ರತ ಸಮಾಧಿಗಳ ನಿರ್ಮೂಲನೆಯೊ ಪಡವಳನೆ ಬಾಲವೃದ್ಧಂ ಜತಿಗಳಂ ಕೂಡಿ ತೊಡಗಿ ದರು ಪಡುಪೆಗ್ಗುಮಂ (ಪ್ರಭುಪ. ೪-೩೩). ೬. (ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು) ಹೊಂದು; ಪಡೆ; ಅನುಭವಿಸು : ತಯವನರೋಳ್ ವ್ಯಕ್ತಂಪಾಯಂ ನನುಂ ಪತ್ರಲೇಖಿಯಂ ಭೂಪರುಮಾನಾಯಂದಿನಗಲೆಲ್ಲಿನಿಶಾಯಸನುಂ ಪಡುವರೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತೊಂ (ಕಾದಂಭಾ. ೯೮೫); ನೆಲನಟ್ಟಿರಿಯಂ ಪಡೆಯಂದಲೆದಂ ಚಳದೇವನಾ ಮರಾಟರ ಪಡೆಯಂ ಛಲದಿಂ ಕಾಣಿಸಿ ಕಡೆಯಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩-೧೨); ಪಟ್ಟಿ ಪಾಡೆಲ್ಲವು ಹುಟ್ಟು-ಹಾಡಾಗುತ ಹೊಸವಾಗಿ ರಸವಾಗಿ ಜರಿಯುತಿದೆ (ಸೋಗೀ. ೧-೩); ಅವನು ಸುಖ ವಾಗಿರಲೆಂದು ತಾನು ಅಪಾಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ಪಡಬಾರದ ಕಷ್ಟವನ್ನೆಲ್ಲಾ

ಪಟ್ಟುಳು (ಬಂಕು. ೨೦೧). 'ಓಳವಡು', 'ಕಷ್ಟಂಬಡು', 'ಸಂತಸ ಬಡು' ಪರಾ. ಹಡು : ೫. ಶರಧನವನೊಲ್ಲದಿತ್ತುದೆ ವ್ರತ ಪರ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಹ[ಸಾಂ. ೪೫]ದಿತ್ತುದೆ ಶೀಲ (ಕವಮಂ. ೧೯೩-೩೪೦); ಶುಂಠಿ ಪಂಟಿಗೆ ಲೇಸು ಪಂಟಿ ಕುಂಟಿಗೆ ಲೇಸು ಕುಂಟಿಯಾ ಹುಡುಗಿ ಹಡ ಲೇಸು (ಹಾಸ್ಯಮಂ. ೯); ಕಡಿ, ಹಡು ಮೊದಲಾದ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಉಕ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಕಡಿಯುವವನು ಕಡುಕನು, ಹಡುವವನು ಹಡುಕನು (ಹಾಸ್ಯಗ. ೩೪). IP ಧಾತುಗಳಿಗೆ 'ಎ' ಅಥವಾ 'ಅಲ್' ಪ್ರತ್ಯಯದ ಮುಂದೆ 'ಪಡು' ಸೇರಿ ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರಯೋಗವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಪಟ್ಟಿ = ಪಡುಶಿಲೆ : ಅನ್ನ ಬರೆ ಕುಡುಕುಟುಕೆ ಅನ್ನ ಬರೆ ಪುಣ ಸೆಡೆಯ ಕರ್ಗಾಲ ಅನ್ನು ಬರೆ ಪಟ್ಟಿಲಿ ಇರ್ಪ ಅದಹ ತದನಾನ್ತರ ಮಟ್ಟಿಗಡಪು (ಸಾಂ. IX-1, ೪೧-೨೦; 11ನೆಯ ಶತ). ಪಟ್ಟಿ = ಮಲಗಿರು; ಒರಗಿರು : ಕುಮಾರನುಂ ಪಸಿವುಂ ನೀರಟ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾಡಂ ಬಾಧಿಸೆಪಟ್ಟು ಬಸಮಬಿಡು ಪಿಡಿದೊಂದಾಲದ ಮರದ ಕೆಟಗೆ ಶಿಲಾತಳದ ಮೇಗೆ ಪಟ್ಟಿರ್ದಾಂ[ಸಾಂ. ೧೧೬]ಯೊಂ(ಮದ್ದಾರಾ. ೫೩-೧೦); ಸೊಸುಳ್ಳುದ್ವ್ಯುತ್ಪರಂ ತಳ್ಳಿಡಾಯದೆ . . . ಒರ್ವಂ ಗುಣಮುಂಟಂ ದುಂಡಂ ಪಟ್ಟಿ ಪೂನನಮೆ ನಿರುದ್ಯೋಗಿಯಂ ಭೂಪನೆಂಬರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೧); ಅದಿಲ್ಲಮನಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿರ್ದ ಪೃಥ್ವಿ ತಾಪಸಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಕಂ. ೩೪-೪). ಪಟ್ಟಿರಿಸು = ಮಲಗಿಸು; ಒರಗಿಸು; ಕರ್ತವ್ಯ ಕೀರ್ತನ ಕೊಂಡು ಬಂದು ಕ್ಷಮಾಂಗನಾಲಿಂಗಿತನಪ್ಪ ಮಹಾಮುನಿಯಂ ಮಲರ್ಚ ಪಟ್ಟಿರಿಸಿಯುರೇಸ್ಥಲಮುಂ ನಾಭಿವರೆಗಂ ವಿದಾರಿಸಿ (ಮದ್ದಾರಾ. ೫೧-೨೩); ಆ ಕುಮಾರಿಯಂ ದೇವಕಿಯ ಮುಂದೆ ಪಟ್ಟಿರಿಸಿ ಪೋದ ಬಂದ ವೃತ್ತಾಂತಮಂ ಪೇಟ್ಟು (ಜಗಮಿ. ೩-೧೧ ಪ); ಪೂಸಿನ ಮೇಲೆ ಪಟ್ಟಿರಿಸಿ ಪಾಲಿಸಿದನೊಡಗೂಡಿ ಬಾಲಿಕಾಭ್ಯಾಸದಿನಿತ್ತಿ ಸತ್ತಿ ಗೆಯ ತಣ್ಣಿಳಲೊಳ್ ಬಳೆವಂತು ಮಾಡಿ (ಗುಣ. ೧-೧೦೩); ವರದುಕೂಲವನುಡಿಸಿ ಮನುಷ್ಯಾಸ್ತ ರಣದಲಿ ಪಟ್ಟಿರಿಸಿ ಜಾಡ್ಯಸ್ತರುಪನೆಂದೂರೊಳಗೆ ಹರಹಿದರುದಯಕಾಲದಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೩-೨); ಪುತ್ರಚಿಂತಾಮಯ . . . ತೊಟ್ಟಿಲೊಳು ಪಟ್ಟಿರಿಸಿ ನಾಮಕರಣಂಗೆಯ್ಯ (ಸಮೋ. ೧೫-೩೪). ಪಡಲಿಡಿಸು = ಚೆಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಚೆದರಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಾಶಗೊಳಿಸು : ಕಾಳಶಂಬರನಾನೆ ಕುದುರೆ ರಥಾಶ್ವವನು ಪಡಲಿಡಿಸಿ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೯-೫೨); ಸರ್ವಾಂಗ ಸುಂದರದ ಮಂಡದಿಯ ಪಿಡಿದಡೆ ಪುಷ್ಪ ಕ ಜಡಿಯಲವರವರಾಪ್ತವರ್ಗವ ಪಡ ಲಿಡಿಸಿ ನಡೆದನು ದಶಾನನನಭ್ರಮರ್ಗದಲಿ (ಉರಾ. ೩-೩೪). ಪಡಲಿಡು = ೧. ಚೆಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿ ಬೀಳು; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಚೆದರಿ ಬೀಳು : "ಪಡಲಿಡು(ಪಡಲ್ + ಇಡು)-ವಿಕೀರ್ಣಪತನೇ(ಚೆದರಿ ಹೋಗು)" (ಶಮಧಾ); ನಿಶ್ಚುಂ ಧರಾಧೀಶರಂ ಪಡಲಿಟ್ಟಂತೆ ಮಾಡ್ಕಿನೋವದ ಪಯಿಂಭಾಸಿಮರಂ ಯುದ್ಧದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೫); ಮಡುವಿಡುವ ಜಲಧಿಯಂ ಕಡೆವ ಕಡೆಯೊಳ್ಳೂಡಿ ಘಡುಘಡಿಸಿ ಪಡೆಯ ಪಡಲಿಡೆ ಕಡಪುವುತ ತುಡುಕಿ ಪಿಡಿದೊಡನೆ ಪೊಸದು ಕೊರಳೆಡೆ ತೊಡೆದ ಹಂಪೆಯ ಮೃದಂ ಬಿಡದೆ ಸಲಹುಗೆನ್ನು (ಹಳಬಾ. ೧-೨); ಪಟ್ಟಿಯ ಪಾಸಣಿ ಯೊಳ್ ಭಾಸ್ವಚ್ಚಾರುಮರೀಚರಾಣಿ ಪಡಲಿಟ್ಟುಗಳ್ ಬಿಚ್ಚರಿದಿಂ ಪುಟಿ ನೆಗೆದವೊಲಿಟ್ಟಿಗೆ ಸೊಬಗಿತ್ತು ಪಮರ್ದ ಕೆಂದೆನೆಗೊಂಚಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೧೪); ಪಡಲಿಡೆ ತೇರ್ಗಳಂ ಪೊಡದು ಸಾರಥಿಯಂ ತಿಡಿದು . . . ಇದಿರಾಂತ ತದ್ರೂಪಕರಂ ತಲೆಗೊಂಡನುಂದೆವ್ರಮಂ (ರಾಜಕೀ. ೩-೧೦೨). ೨. ನಾಶವಾಗು; ಸಾಯು : ಪವನಜನಿಂದೆ ಕೊರವಕುಲಂ ಪಡಲಿಟ್ಟಿ ಪೊಲಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩೩); ತನುಮುಧೈಯರ್ ಮನೋಜನೋದಿ

ರೂಪಕ್ಕೆ ಕಾದಿ ಪಡಲಿಟ್ಟು ಪೊಲಿಡರನೂನನಿದ್ದಿಯಂ (ವಚನ. ೧೧-೧೧); ಕಡುಗುದುರೆ ಕೂರಾನೆಗಳ ದಳದೊಡನೆ ಕಾಳಿಯವನು ಜಗಳವನು ಕೊಡಲು ಪಡಲಿಟ್ಟು ಮುರಾರಿಯು ಕೋಲಿ ಖುರಪುಟಿಕೆ (ಸಾಧುಭಕ್ತ. ೨೩-೩೯); ಇಂತೀ ಸಪ್ತತಂತುವಿನ ಪಂಚಪಾತಕಗಳುಮೊರ್ವೊದಲೊಳೆ ಪಡಲಿದುಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪-೨೮). ಪಡಲಿರಿಸು = ಮಲಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮಲಗಿಸು: ನಿಜಸತಿಯೊಡಲನೊಯ್ಯನೆ ತನ್ನ ಕರೆಯುಗ ದಿಂದ ತೆಗೆದಿತ್ತಿ ತೊಡೆಯ ಮಂಚದೊಳೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ ಪಡಲಿರಿಸಿದನು (ಅಜಹ. ೩-೪೧). ಪಡಲಿಡೆ = ಬೆದರಿ ಹೋಗು; ಚೆಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿ ಯಾಗಿ ಬೀಳು: ನಡುಕುಂ ಮೊಗಮಂ ಪೇಚಕದದೆಯಿಂದೊಂದೊಂಡ ನಾರಚೆ ನುಸುಳೆ ಪಡಲಿಡೆದುದಿಭಮಾಲೆ ಜೀವಮುಮೊಡಲಿಂ ಬೀಜಾಲ್ಲ ದಂತೊರ್ವೆಯೆ ಧುರದೊಳೆ (ಜಗದಿ. ೧೨-೨೦). ಪಡಲ್ಪಾಣ = ಮಲ ಗುವ ಸ್ಥಳ: ಊರೂರ್ಗಲ್ಪಪ್ರದೆ ಮೂದಾರಂ ಬೆಳೆವತ್ತರಂ ಪಡಲ್ಪಾಣ ಮನಾಹಾರಮ ಸಾರ್ವದೆಯುನುನೀವಾರಿತಮಾರ್ತವರೆಂದುಮಾ ನಾಡ ವರ್ಗಳ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೧-೪). ಪಡಲ್ಪಡಿಸು, ಪಡಲ್ಪಡಿಸು = ೧. ಮಲಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮಲಗಿಸು: ತುಡುಕಿ ತುಣುಂಬು ನೀಟ್ಟಲೆಗೆ ಸಿಲ್ಪಿದೆಯಂದಲವರ್ಗನೊಳೆ ಪಡಲ್ಪಡಿಸಿ (ಚಕವಿ. ೬-೨೬೨). ೨. ಬೆದರಿಸು; ಚೆಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ದಿಕ್ಕು ಗೆಡಿಸು; ದಿಕ್ಕಾಪಾಲಾಗಿಸು: ದೇವರನದಿಗಿಗಿಸಿ ಸಕಳಾನೃತಕದದಟಿರಂ ಪಡಲ್ಪಡಿಸಿದ ಶೌರ್ಯಾವಸ್ಥಂಭದೊಳಾಣಿರೆ ಗೋವಳಿಗಂಗಗ್ಗ ಪೂಜೆಯಂ ನೀನ್ ಕಂಡುವಾ (ಸಂಪಭಾ. ೩-೪೭); ಹರಿ ಬಾಲಕನಾದೊಡಂ ಪಡಲ್ಪ ಡಿಸನೆ ಗಂಧಸಿಂಧುರಫುಟಾವಳಿಯಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೪-೪೦); ಬದಿನಂದ್ರನೆ ಶಡಗದಿವೆನಗ್ಗಿಯ ಪಡಲ್ಪಡಿಸಿ [ಸಾಹಾಂ. ಲ್ಪಿಡಿಸೆ]ಯಮನ ನೈರುತಿಯ ಕೊಡೆಹಿ ವರುಣನ ಕಂಗೆಡಿಸಿ ವಾಯವ್ಯನ ಸಿವಿದುತವನುನಿಲಬಲಿ(ತ್ರಿಪುಸಾಂ ೧೧-೧೨೬); ಹರಿಮುಖ್ಯಾಮರರಂ ಪಡಲ್ಪ[ಸಾಹಾಂ: ಲ್ಪಿ]ಡಿಸಿ ಲೋಕಾನೀಕ ಮಂ ಪರ್ವಿ. . . ದೇವಸತಿಯರ್ ಸೀಮಂತಸಿಂಧೂರರಾಗರಚಕ್ರಿಯನ ದಂತು ತಾಳ್ಪಪರೊ (ರಾಜಕೀ. ೩-೩೯). ೩. ಹಾಳುಮಾಡು; ನಾಶ ಮಾಡು: ಖಳಕರ್ಮಾಸ್ಥ ಕಮಂ ಪಡಲ್ಪಡಿಸಿ ಸಂಸಾರಾಲ್ಪಿಯಂ ಪಾಂಟಿ ನಿಶ್ಚಳಸೌಖ್ಯಾಸ್ಥದವಂ ತ್ವದೀಯಜನಕಂ ಕೈಕೊಂಡೊಡೀ ದೇವಸಂಕಳ ಮಿಂದ್ರಂ ಬೆರಸಾಡಿದಪ್ಪುದು (ಅದಿಪ್ತ. ೧೬-೫೫); ತರಳವಿಶಾಲಲೋಚನದ ಬೆಕ್ಕು . . . ಕಡ್ಲೆವಂದಿರೆ ಏಟರಂ ಪಡಲ್ಪಡಿಸಲೆಂದು ಮನೋಜನ ದಾಟಾ ಬರ್ಪಪೊಲ್ ಪರಮಜಿನೇಂದ್ರನೋಲಗಕೆ ಬರ್ಪ ವಿಡಗ್ಗಿ ಯರೊಪ್ಪಿ ತೋಟಾದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೪೪); ಲಯಕಾಲಾಭೀಶಭೈರವಾಕಾರದಿಂ ಪಡೆಯೆಲ್ಲಮಂ ಪಡಲ್ಪಡಿಸುತುಂ ವೀರರಾಕ್ಷಸಾಕಾರದಿಂ ಬಲಮೆಲ್ಲಮಂ ಭಯಂಗೊಳಿಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಕಲ್ಪ. ೮-೧೦೧ ನ); ಪೊದಕ್ಕು ಪೊಯ್ ಪುಲಿಯನಿಟ್ಟಿಯೊಳಾನೆಯನಿಟ್ಟು ನೀಂ ಪಡಲ್ಪಡಿಸು (ಸಂಕಮ. ೪-೧೨). ೪. ಕೆಡೆದು; ಬೀಳಿಸು: ಭುಜಬಳಗಂಗೆಪೆಮ್ಮಾಡಿ ಬಮ್ಮಾಡೇವ ಬಳವದ್ವೈರಗಳಂ ಪಡಲ್ಪಡಿಸಿ ಗೆಲ್ಲುಗ್ಗಾಡಿಯೊಳು ಮೂಣ್ಣನೆ (ನಕ. VII, ೩ನೊ. ೫೭-೩೬; 1115); ಅರಿ ಹರಿಣಂಗಳಂ ಗ(ಜ)ಡಾ ಬೆಚ್ಚಿಸಿ ವೀರ ವೀರೋಧಿಗಂಧಸಿಂಧುರಗಣಮಂ ಪಡಲ್ಪಡಿಸಿ . . . ವೀರಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆಂಬುರು ವನ ಸಿಂಹಿಯಂ ಸ್ವಭುಜಪಂಜರದೊಳೆ ಸಿಂಹಿಗೆಯ್ದು ನಾ ನೃಪಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೩೬). ಪಡಲ್ಪಡು, ಪಡಲ್ಪಡು = ೧. ಚೆಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿಯಾಗು: ಬಲ್ಪರಿಕೆಯೊಳಂನೃಪರ ಪಡಲ್ಪಡೆ ತಲ್ಪಿಡಿದು ರಣದೊಳಾ ವಿಕ್ರಮಮಂ ಸೊಲ್ಪಿನ ಮಾರ್ಜಿಸಿದಂ ನಾಲ್ವತ್ತೆ ರಡಣಿಕೆಗಾಳಿಗಂಗಳೊಳಿಕೆಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧-೨೫); ತುರಗದಳಂ ಪಡಲ್ಪಡೆ ಕಡಂಗಿ ಭುಟಾವಳಿ ತಾಗಿ ಮತ್ತೆ ನಿತ್ತರಸದೆ ಭೀತಿಯಂ ಪೆಳಜಾ ಬಾಯಿವಿಡೆ . . . ಸಂಗರರಂಗಭೂಮಿಯೊಳ್ಳರಿದುದು ಭಾಪ್ಪು ಭಾಪ್ಪು ಮರು ಭಾಪ್ಪೆ ನಲಂಜನ ಗಂಧನಾರಣಂ (ನಕ. VIII, ಸಾರಗ.

೧೦೯-೨೫ ; 1042) ; ಕೇರ ಗೊಟ್ಟಿ ಕರಂಜದ ಬೀಜಂ . . . ಪೂಸುಗೆ ಬಿಚ್ಚನೆ ಮಾಡಿ ನೀರ್ ಸೋರುಕರ್ಪ . . . ಪುಣ್ಯ ಕ(ಬಿ)ಚ್ಚ ಕಜಂಗಿದ ತರ್ಮಗಳ್ ನೀರದಂ ಪವನಗೆ ಪಡಲ್ಪಟ್ಟೋಡುವಪೋಲ್ ಪರೆ ದೋಡುಗುಂ (ಚಕ್ರತಾ. ೧೨-೨೨) ; ಅ ಪೊಬಿಲಂ ಬಳಸಿ ಬಲ್ಪಿಬಿ . . . ಪಡಲ್ಪಡುವ ಪಲನಕ್ಕಿಗಳ ಮೊತ್ತ ಮಂ ತುತ್ತಲೆಂದು ಸಿದಿವ ಸೀಮಿಗನ್ನಳಂ . . . ಅತಿಭೀಕರವೆನಿಸಿಯಲಂಘನೀಯಮಾಗಿರ್ಪುದು (ಚಕ್ರವಂ. ೪-೧). ೨. ಹಾಳಾಗು ; ಧ್ವಂಸಗೊಳ್ಳು ; ಭೀಮನುಮೊತ್ತಿ ಕಿಬ್ಬು ಬೇರೊಡನೆ ಮಹೀಜಮೊಂದನೆಯುಂ ದಿಡೆ ಪೊಯ್ಯೆಯುಮಾ ಬನಂ ಪಡಲ್ಪಡು ತರೆ ಕಲ್ಪಿಳಂ ಮರದೊಳಂ ಬದಿದೊಯ್ಯನೆ ಡೋಲ್ಪು . ದೈತ್ಯನಂ ಪಿದಿದು . . . ಸೀಳ್ಪು ಬೀಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೪) ; ಕುರುನ್ಯಪಾಣೀಕಂ ಪಡಲ್ಪಟ್ಟು ಚೀರಿಗೊಳ್ಳಲ್ಪಡೆಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಭಟಿಂ ಬಿಟ್ಟು ಶ್ವದಿಂ ಬಿಟ್ಟು ದಂತಿಗಳಿಂದಂ ಜವನುಂಜು ಕಾಣದವೊಲಾ ಯೆತ್ತಂ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್. (ಗದಾಯು. ೩-೨) ; ನೇರ್ದಿಕ್ಕ ಸರ್ವಾಂ ಗಮಂ ಶರಜಾಲಂ . . . ಕೂಡೆ ಬಿಟ್ಟು ಪಡಲ್ಪಟ್ಟು ಸಂಗ್ರಾಮ ದೊಳ್ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೩-೪೩) ; ನೆಟ್ಟನೆ ನಡೆಯುತ್ತ ಪಡಲ್ಪಟ್ಟರೆ ಪೇರಟ್ಟಿಗಳನೆ ಮೆಟ್ಟುಗೆಗಿಯ್ತಾ ತಿಟ್ಟನೆಳಿಟ್ಟಿಡೆಗಳಂ ಕಟ್ಟುಜದಿಂ ದಿಟ್ಟರಡದರ್ಪಟ್ಟಿಳವರೆಗಂ. (ಚಕ್ರವ. ೨-೧೦೯). ೩. ಕುಗ್ಗು ; ಕುಸಿ ; ಬಾಗು ; ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟಿ ತಜ್ಜನಾದ್ವಾನನದನೆಚ್ಚ ಪಟ್ಟರೆ ಮಹೋರಗನ ವಿಸುತ್ತುವುಗಳಿಟ್ಟು ತೊಟ್ಟನೆ ಪೆಡೆಗಳ್ ಪಡಲ್ಪಡರೆ ಪೊಂಗಬಾದಿರ್ಪುದಂ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೧೪) ; ತಳ್ಳೆಕ್ಕಲ ಭರದೆ ಪಡಲ್ಪ[ಪಾಪಾಂ. ಲ್ಪ]ಟ್ಟು ಗೇಣಾಗಿ ಪಾಂಥತೋಡೆತೋಳ್ಳಳ್ಳೊಡೆ ಜಾನುಪ್ರಹಿತಶರದೇನಿರ್ದರೋ ಶೀತಭೀತರ್ (ರಾಜಕೀ. ೯-೨೨). ೪. ಸುರಿ ; ಡೆಲ್ಲು ; ಸೋರು ; ಮಿನುಪ ತಬ್ಬಿಲೋಡೆನದ ಶಕ್ತರಾಸನಶೃಂಗದಂಬುಪಸ್ಸನಬಹು ಹೊಂಕ್ಕುತೋನ್ನತಿಯ ಮೇಘಘಟೋದ್ಧಿಯೊಂದ್ರಗೋಪನೋಯ್ಯನೆ ಕಜೆಯಲ್ಪಡಲ್ಪಡುವ ಪಾಲ್ಪಡಲ ಧಾರಿಯದೆಂಬ ಪಾಂಗಿನಿಂ ಘನಕರಮಾದ ವೃತ್ತಿ ಸುರಿದತ್ತು ಧರಾತಳದೊಳ್ಳಿರೆಂತರಂ (ಉದ್ವಿಜ. ೯-೧೩೩). ಪಡೆಪೊಯ್ = ಬೀಳುವಂತೆ ಹೊಡೆ ; ಕೆಡೆಯುವಂತೆ ಎತ್ತು ಕೊಡು ; ಮುಳಿದಿರಿದರಾದುದೊಡಿದಿರಂ ಮುಳಿಸಿಂಧಮನನ್ನಪಾಳನಾಗಳೆ x x ಕೆಯ್ಯು ಮಾಗಳೆ ಕಡಂಗುಗುಂ . . . ಆಗಳೆ ಪಡೆಪೊಯ್ಯು ಮಾಗಳೆ ಪೊರಳ್ಳುಗುಮಾಗಳೆ ಕೊಂದು ಕೊಗುಗು (ಕತಾ. V, ೧೪-೩ ; 1099). [ದೇ. 11 ಕಮಿ. ಪಟು ; ಮಲ. ತೆಲು. ಪಡು ; ಕೊಡ. ಕೋಲಾ. ಪಡೆ] ಪಡು₂, ಪಡವು₁, ಹಡು₂ (ನಾ). ೧. ನೈವಸಾಯ ಮಾಡದೆ ಪಾಳುಬಿದ್ದ ಭೂಮಿ ; ಸಾಗುವಳಿಯಿಲ್ಲದೆ ನೆಲ ; ಬೀಳುನೆಲ ; ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ಸಿಂಹಾಸಿತವು, ಜಗದ್ಗುರುಸೀತನ, ಕಲ್ಯಾಣಿಸಿದ ವೀರ ರಾದಿದಾಡುಂಬೊಲವು, ಮಾಸತಿಯ ನಿಸಿದಿಗೆಯ ಭೂಮಿ, ಪಾಳ, ಪಡು, ಬರಡು (ಉಪ್ಯಾಲ. ೩೫-೧೫). 'ಪಡುಬೀಳು' ಸರಾ. ೨. (ಸೂರ್ಯನು) ಮುಳುಗುವ ದಿಕ್ಕು ; ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕು ; ದಕ್ಷಿಣ ಸ್ಥಾನದ ಪಡುವ ನೋಡಿ ಪೋದ ಪೇಟೋಟ್ಟಿಯ ಅನ್ನ ತುಟ್ಟುಲ ಪೇಟೋಟ್ಟಿಯ ಕೆಂಭರೆಯ ಗುಮಿ ಪುಣಗಿಯ (ಎಕ. XVI, ೨೫೫೩. ೧೪೦-೩೪ ; ಸು. 900) ; ನುಡಿದಳಿಗೆ ಸರನ ರಥಮಂ ಪಡುವೆನ್ನಾವುದು ನರಂ ಸಿದಿಲ್ಪಿನಮೆಚ್ಚಚ್ಚದಿಯ ಭುಜಬಲದೆ ಹರಿಯುವವೆಯೆಂಬ ಬಿರ ಯೆಚ್ಚು ಮೆಚ್ಚಿದನಳವಂ ಭೀಷ್ಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೨೦) ; ಪಡುವ ಮೊಗಮಾಗಿ ರೋಮಂ ಗಡ ತಲೆಯಂ ಪೆಕ್ಕಲೊಡನೆ ಸಿರಿಯುಂ ಪೋಡಂ ತೊಡನಾರು ನುಡಿಸರಮಿಲ್ಲದವಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೆ ಪೋದನೆಂಬರ್ ಮೂಢರ್ (ಸಮಪ.ಅನುಬಂಧ 1, ೩೮೩-೪೩) ; ಜ್ವರ-ಜಾಪತ್ತು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮೂಡು ಪಡು ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ (ಮರಮ. ೩೧). ಪಡೆವು : ೧. ಹಾಳು ಬೀರ

ಪಡವು ಬಂಡೆ ಹಕ್ಕಲೊಕ್ಕಲಿಲ್ಲವೂ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಯ್ತು ಹೂವ ಹೂವ ರಾಸಲೇಲಿಗಿಲ್ಲವೂ (ಸಮೀಕ್ಷೆ. ೮೧-೧೧). ಹಡ್ಡು : ೧. ನಿಡಿಲು ಹಕ್ಕಲು ಹಡು ಸಹವಾಗಿ (ಸೌಖ್ಯ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೩೨೩-೨೪; 1964); ಗಡ್ಡೆ ಮನೆ ಹಕ್ಕಲು ಹಡು ಬೆಟ್ಟ ಮೆಂದು ಮರ ಪಲ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಸಾಶಾಣ ಅಕ್ಷೇಷ ಆಗಾಮಿಕೆ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯಯೇನುಳ್ಳಂಥಾದು ಸಹಿತ ವಾಗಿ . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮೂಲವನುಯಜಿದು ಕೊಟಿರು (ಸೌಖ್ಯ. IX-11, ೪೪೯-೧೬; 1444). '೨. ಕೂಟಗೋಳನ ಹಿರಿಯ ಕೆಜಿಯ ಹಡುವು × × ರೆಯಾಗಿ ಬಡಗಣ ಮೂಡಣ ಕೋಣ ಅಂತು (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೨೪೭-೪೪; 1147); ಹಡುವ ತೆಂಕಲಾಗಿ ಹಡುವ ಗೋಡಿಯೇಳ ನೂಜು ಕುಳ ಬೆಡ್ಡಲು ಸಹಿತ . . . ಶ್ರೀಕೇಶವದೇವರ್ಗ್ಗ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಹೆಗ್ಗಡೆಲಕುಮಯ್ಯಂ ಕೊಟ್ಟ ದ್ರಿಪ್ತಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೬-೪೬; ಸು. 1170 ?).

ಪಡುವಣ್ಣ = ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗುವ ದಿಕ್ಕು; ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕು : ಮೇರು ಪಡುವಣ್ಣ ಸೀತಾತೀರಂ ತೆಂಕಣ್ಣ ನೀಲಗಿರಿ ಬಡ ಗಣ್ಣ . . . ಸೀಮೆಯನ್ನಿಕ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿ ಪು. ೨-೧೨). ಪಡುವಣ್ಣ, ಹಡುವಣ್ಣ = ೧. ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ; ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಇರುವ : ಹಳಮುಖ ನೆಂಬ ಪಾರ್ವತಂ . . . ಬೆಟ್ಟದ ಪಡುವಣ್ಣ (ಪಾಶಾ. ೧೫೨-೧೬); ಅಬುಜಪ್ರತಿಕ ಯುತ್ಪದವಡಗೆ ಪಡುವಣ್ಣ ಕಡಲೊಳಿನಿಳಿದ (ಕುಪ್ಯಾಭೇ. ೧-೧೫); ಪಡುವಣ್ಣ ಮನೆಗೆ ಮೂಡಣ ದೀಪ (ಗಾಜಿ); ಮಾಣಿಕ ಓಜರ ಮೈಲ ಬೋವಂಗೆ ಕಟ್ಟಿಯ ತೆಂಕಣ್ಣೆಯದಿಯ ಕಾಲ ಹಡುವಣ್ಣ ಕೂಡಲಿಂ ಮೂಡಲಾ ಗಳೆಯ × × ಸರ್ವನಮಸ್ಕಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟಿನ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೬೬; 1042); ಸಾವಿದೇವಿಯ ಕೆಜಿಯ ಬಡಗಣ ಕೋಡಿಯ ಕಲ್ಲಿದೇವರ್ಗ್ಗ ಗೌಡುಗಳು ಬಿಟ್ಟ ಗಡ್ಡೆ ಸ೫ ಯಾ ಕೆಜಿಯ ಹಡುವಣ್ಣ ಹಿರಿಯ ಕೆಯ ಬಂದು (ಎಕ. XII, ಚಕ್ಕನಾ. ೧೭-೬೫; 1215?).

೨. ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕು : ಕರಣಸಹಿತಮಾಗಿ ಹವಿರಕ್ಷತ ಗಂಧಪುಷ್ಪಾದಿಗಳ್ಳೆ ಕರ್ವುಗಳೂರಾ ಪಡುವಣ್ಣ (ಇಳ. XI, ೬೦-೧೮; ಸು. 567); ನೀಲಾ ಚಲಕ್ಕೆ ತೆಂಕಣದು ಬೆಡಗೊಡರಪ ವಕ್ಕಾರಾದ್ರಿಗೆ ಪಡುವಣ್ಣದದು ಸುಜನನಿಲಯಮಪಗತವಿಲಯಂ (ಅದಿಪು. ೧-೫೬); ಪಡುವಣ್ಣ ಸಂದ ರವಿ ಮೂಡಣದ ಎಡ್ಡ (ನಿಲಮು. ೫-೧೮). ಪಡುವಣ್ಣ = ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವನು; ಪಶ್ಚಿಮದವನು : ಅಣ್ಣತ್ತಿದ ದಿಗ್ವಾಚಕಂ ಪುಲ್ಲಿಂಗಮಪ್ಪಡೆಯೊಳ್ ಅಕಾರಮಂ ಕೈಕೊಳ್ಳಂ . . . ಮೂಡಣಂ, ತೆಂಕಣಂ, ಬಡಗಣಂ, ಪಡುವಣ್ಣ (ಶಮದ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ); ಮೂಡಲಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ್ ಮೂಡಣಂ. ಏವಂ ತೆಂಕಣಂ, ಪಡುವಣ್ಣಂ. . . ಇತ್ಯಣಂ (ಶಬ್ದಾ. ೫೨೧ ಪ್ರಯೋ). ಪಡುವಣ್ಣ ಗಿರಿ = ಪಶ್ಚಿಮಬೆಟ್ಟ; ಪಶ್ಚಿಮಾದ್ರಿ : ಕರಣಿಯಪ್ಪವ ಬಿಟ್ಟು ಪ್ಲಮದಾಳ ಪಡುವಣ್ಣ ಗಿರಿಯತ್ತ ಸಾರಿದನಂದು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೨-೬೬). ಪಡುವಣ್ಣ ಗೊಂಟು, ಹಡುವಣ್ಣ ಗೋಟು = ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕು ಪರುಣ್ಣ = ಪಡುವಣ್ಣ ಗೊಂಟಿ ನಾಕ್ಷಂ (ಕಾಶ್ಯ. ೨೦೮); ಅಲ್ಲಿಂ ಪಡುವಲ್ ತೆಂಕಣ ಹಡುವಣ್ಣ ಗೋಟಿನ ಮೇರೆ ಬೆಡವಟ್ಟಿಯ ಹೊಲವೆಯ . . . ಹೊರೆಯಣ ಕವಿಲೆಯ ಕಲ್ (ಕಳಾ. ೧೨-೬೬-೫೬; 1170). ಪಡುವಣ್ಣ ಬಡಗಣ ದೇಶ = ನಾಯವ್ಯದಿಕ್ಕಿನ ಪ್ರದೇಶ; "ಪಶ್ಚಿಮೋತ್ತರ ದೇಶ" (ನಾಚರಾ. ೪). ಪಡುವಣ್ಣ = ಪಶ್ಚಿಮದೇಶದವನು; ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ; ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ : ನಮ್ಮ ಅಜ್ಞಾಯಗೋಡನೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿ ಎರಡೂ ಕಡೆಗೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪಡುವಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುವ ಕೆಲವು ಸದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ನಾವು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಸಮೀಕ್ಷೆ. ೧೫ ೬೬೦೪).

ಪಡುವಣ್ಣಾ ಸೀಮೆ = ಪಶ್ಚಿಮದ ಸೀಮೆ : ಮನೆವಾಣಮಂ ಪಲಗೆ ಗಣ್ಣಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಕಬ್ಬನಯಂ ಪಡಗಣ್ಣಾ ಸೀಮೆ ಪರಮುಪಿ ಪಡು ವಣ್ಣಾ ಸೀಮೆ ತಣ್ಣಳ್ಳಿಗಾರ ಪಾಟಿ (ಎಕ. XXI, ೨೯-೧೨; ಸು. 8ನೆಯ ೨೫). ಪಡುವಲ್, ಪಡವಲು, ಪಡುವಲು, ಪಡೊಲು, ಹಡುವಲ್, ಹಡುವಲು = ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕು: "ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತ ಪ್ರತಿಚಯನೆ ಪಡುವಲ್ [ಪಾಶಾ. ಪಣ] (ಮಂಗಳ. ೧೬-೧೯); ಬಡಗಲ್ ಮೂಡಲ್ ತೆಂಕಲ್ ಪಡುವಲ್ ವಿಪ್ರಾದಿ ವರ್ಣ್ಯದೊಳ್ ಮುನ್ನಂ ನಡುವುದು ಕಂಭಮ ನೊಂದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩-೨೬); ಪಡುವಲ್ ಚಂದ್ರನ ಬೆಳ್ಳೆಗಳೊಡರಿಸು ವರುಣೋಪಯಾಂಕು ಮೂಡಲ್ ಕೈಕೊಂಡೆಡೆಯಣ ತಮಮೊಪ್ಪಿದು ದಿರುಳುದುಗಿದ ಕತ್ತಲೆಯ ಬಬಾಯ ಮಜಾಗಳಿನಪಲ್ (ಅನಂಪ. ೮-೬೨); ಪಡವಲು ಗಡಿಯ ಕಡೆಯ ತರಣೆ ನೋಡಿ (ವಿವಾಕ್ಯ. ೬೫-೬); ಯಾಶಾಂಸ್ಯ ಅದಿಹೊಳಲವಾಡಿಯ ಸೀಮೆ ದೇವರಾಯನ ಪುರದ ಚಕ ಯನ ಕೆಜಿಯ ಏರಿ ಮೊದಲಾಗಿ ಅಂಕವ್ವ ದೇವಿಯ ಪಾಲಪಯಂಕರ ಹಾಕಿದ ಸೀಮೆಗಲ್ಲಿಂದ ಪಡುವಲು ಸಲುಲುಡು (ಸ್ತು. ೧೯೪೬, ೧೮-೧೨; 1488); ನಾಗರಸರು ಪುರದಂ ಪಡುವಲು ತೊಜಿಯ ಕೂಡಿದ ಹಳ್ಳ ನೀರುವರಿ ಎ ಮೇರೆಯಾಗಿ ಮೇಗೆ ಕಲು ಕಟಿಗೇಣಿ ಬಸವಗೋಡಿ ಬಡಗಲು ಮೊಸರಗುತ್ತಿ ಎ . . . ಕೊಟ್ಟ ಸಾಸನ (ಎಕ. XXI, ೨-೬೬; 1260); ಬಿದ್ದು ದಗಣತನೇನೆ ಪಡುವಲು ಹೊದ್ದಿದನು ರವಿ (ಕುಪ್ಯಾಭೇ. ೭-೪); ಬಪ್ಪಣನು ಪ್ರಭಾಚಂದ್ರರಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸೂರ್ಯನು ಪಡುವ ಲಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಅ ಇಬ್ಬರೂ ಅರಮನೆಯಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಬರುವುದನ್ನು ಹೇಳಿದನು (ಸಮೀ. ೨೦); ವಡ್ಡರಹಳ್ಳಿಯೊಳಗಾದ ಚತುಂಸೀಮದೊಳಗೆ × × ರೆಡ ಪಡೂಲು ಹೊಯಸಣ್ಣೇಸ್ವರದೇವರ್ಗ್ಗಂ ಬ್ರಂಮೇಸ್ವರ ದೇವರ್ಗ್ಗಂ . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. XVI, ಚಕ್ಕನಾ. ೫೪-೬; 1292); ಜಯದೇವಗಾವುಣ್ಣನೂರ ಮೂಡಲ್ ಬಿಟ್ಟ ಪುಣಿಸೆ ಹಡುವಲಾಲದ ಮರಂ ಮೇರೆ (ಸೌಖ್ಯ. XI-11, ೧೨೮-೧೯; 1082); ಹಡುವಲದ್ವನಸಿಗೆ ಮೇರೆ (ಎಕ. XIII, ೪೮-೬೪; 1112); ಅಲ್ಲಿಂದಂ ಹಡುವಲು ಸವಣನೆ ಕರೆಯ ತಾಯಿ ನಳ್ಳಂ ಮೇರೆ (ಎಕ. VII, 3ನೋ. ೫೭-೬೮; 1115); ಬುಕ್ಕಜನ ಕೆಜಿ ಯಿಂದ ಹಡುವಲು ಬೆಡ್ಡಲು ಮತ್ತರು ಮೂಜು ೩ (ಕಾ. IV, ೧೬-೬೬; ಸು. 1165). [

ಪಡು]

ಪಡುಂಕೆ 'ಪಡುಕೆ' ನೋ.

ಪಡುಕಿನಾರೆ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದ ದಂಡೆ, — ತೀರ : ಮೇಲುಬಾಳಿನ ಅಸೆ ಹೊತ್ತು ತನ್ನಿರಿ, ಅಣ್ಣ, ಅಪಾಡದಲಿ ಕೊಳ್ಳಿದವ್ವದಂದ, ಪಡು ಕಿನಾರೆಯ ಮುಟ್ಟಿಲಗಳಿಂದ (ಸಮೀ. ೬೬-೬).

[ಪಡು + ಕಿನಾರೆ (< ಕಿನಾರೆ)]

ಪಡುಕು 'ಪಡಕ್ಕು' ನೋ.

ಪಡುಕುಳಿ, ಹಡುಕುಳಿ (ನಾ). ಮಲಗುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರು ವುದು; ಸೋಮಾರಿಯಾದುದು : 'ಪಡುಕುಳಿಯೆತ್ತು' ಪರಾ. ಹಡುಕುಳಿ : "ಗಲಿತು = ಹಡುಕುಳಿಯಾದ" (ಸೀತಾ. ೯-೨೧).

[ಪಡು + ಕುಳಿ]

ಪಡುಕುಳಿಯೆತ್ತು (ನಾ). ಮಲಗುವ ಸ್ವಭಾವದ ಎತ್ತು; ಸೋಮಾರಿಯಾದ ಗೂಳಿ: ಪಡುಕುಳಿಯೆತ್ತು ಕಂಟಮವ ಬಂಟಿನದೇ ನುಮನೇನನೆಂದೊಡಂ ಮಿಡುಕದ ತೊತ್ತು (ಸೂಕ್ತಿ. ಸು. ೧೮-೬೨).

[ಪಡುಕುಳಿ + ಎತ್ತು (< ಎತ್ತು)]

ಪಡುಕೆ, ಪಡಿಕೆ, ಪಡುಂಕೆ, ಹಡಕೆ, ಹಡಕು, ಹಡಕೆ, ಹಡಿಕೆ, ಹಡಿಕು, ಹಡಿಕು, ಹಡಿಕೆ, ಹಡುಕು, ಹಡುಕೆ (ನಾ).

೧. ಕೆಟ್ಟ ವಾಸನೆ; ದುರ್ಗಂಧ: ಮೊಡನಾರ್ಪ ಕೊಬ್ಬೆದಗುವಿನ ಪಡುಕೆಗಳ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೫-೩೮). ದೆಸೆಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಪಡುಕೆಯಿನ್ನಿಡಿದಿದಿದು ತೀವಿದಂಡರ್ ನಾರಕರ ಮೆಯ್ಯ ಪೂತಿಗಂಧಂಗಳುಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೧-೪೩೮).
 ೨. ಅಮೇಧ್ಯ; ಮಲ: ಎಣತೊಳವು ಕೊಬ್ಬೆವ ಪಡುಕೆಗಳನಿಹು ದುರ್ಗಂಧಮನರ ಮೆಯ್ಯ ನಿರ್ಗಾರ್ತನುಪಮುಘಾತಿಯ ಪಟುಗಟಾದ 5 ನಾತಮಂ ಪೂಲವನರದೇಂ ಕಿಸುಗುಳರೋ (ತಾಂಕಿಪ್ಪ. ೭-೧೦೦); ಸಮಾಧಿಗುಪ್ತಯತಿಪತಿಗಳಧ್ಯಯನಂ ನಿರ್ಗನ್ನಪ್ಪಮಾದೊಡದಂ ಮಾಣಸ ಲೆಂದು ನಾಯ ಪಡುಕೆಯನ್ನಿಕ್ಕಿದೊಡನರ್ಪನ್ನ ಪಾಪೋಪಚಯನುಪಚಾದು ಬಗ್ಗಿಸಿದೊಡೆ ನೀಂ ಬೆರ್ಬ ಬೇಗಮದನೆಯೆದು ಕಳೆದು (ಚಾವುಂಪು. ೧೪).
 ೩. ಹೊಲಸು; ಕೊಳಕು; ಹೇಸಿಗೆ: ಒಡಲೆಲ್ಲ ಒಡೆದಾಗ ಕೀವು 10 ರಕುತಗಳು ಬಿಡದೆ ಸುರಿವವು ದುರ್ಗಂಧ ಕಡುಬೇಗದಿಂ ಮನೆಯೆಲ್ಲವು ತುಂಬಲು ಪಡುಕೆಯ ನಾತಕೆ ಪೇಸಿ (ಜ್ಞಾನಪ. ೩೭-೨೪). ಪಡಿಕೆ: ೧. ಚಂಡಾಲರ ಕಯ್ಯೋಳ್ ಬಿಲ್ವ. ತೋಲಪಂಜರದ ಪಡಿಕೆಯೋಳ್ ನಿಲ್ವ ದುರ್ವಾರದು:ಖೋತ್ಕರಮೆಲ್ಲಂ ನೋಡಲೆನ್ನಿಂದ್ರಿಯನಿಹದ ದೋಷಂ ದಲ್ (ಕಾಪಂ. ೭೫೨). ೨. ಪ್ರಾಣಮುಮೊಳ್ಳುಣಂಗಳುಮ 15 ಪೂರ್ವಾಯ ಪೋದೊಡೆ ನಾಯ ಬಾಯ್ ತಾಂ ಮಾಣದೆ ಬಂದೊಡಲ್ ಪಡಿಪಾಪಾಂ. ಡುಕೆಯೆಂಬಂದೇಂ ತನು ಕಷ್ಟಮಾದುದೋ (ಜೀವಸಂ. ೧೩೦-೨೪); ತೋಡಿಯೊಳಿದು ಬರುವ ಪಡಿಕೆಗೆ ಕೈಯ ಕಡುಲೋಭ ದಿಂದಿಕ್ಕಿ (ಜ್ಞಾನಪ. ೧೪-೭೪). ೩. ಒಡಲಪ್ಪೊಡಕುಟಿ ನಿಲ್ಲದು ಪಡಿಕೆ ಕರಂ ಜಂತಿನಾಗರಂ ಪರ್ವೇಲಿಪಡೆ ಕ್ರಿಯೆಯ ರಾತಿ ಮೂತ್ರದ ಮಡಕೆ ಯದಂ ನಂಬಿ ಚಪಳೇಕೆಯೊ ಕಿಡುವರ್ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೭-೧೩೯).
 ೪. ಕಳಪೆಯಾದ ವಸ್ತು; ತುಚ್ಛವಾದ ಪದಾರ್ಥ; ಕಸ: ಪಡುಮಾವೆಂದೆಂದಡವಿಯ ಪಡಿಕೆ[ಪಾಪಾಂ. ಪಡುಕೆ (ಕಿ)]ಗಳಂ ತಂ(ತಿಂ)ದು ತಿಂದು ಜನ್ನದೊಳಾಡಂ ಕಡಿದಿಕ್ಕಿ ಮತ್ತೆ ಸಗ್ಗಂಬಡೆಯಲ್ಪಾಟಿಸುವ ಪಾರ್ವರೇಂ ಗಾವಿಲರೋ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೦). ಪಡುಂಕೆ: ೧. ಎಜವು 25 ಮತ್ತಿಕಂ ಕುಸುಮಧೂಪಜವಾದಿ ಸುಗಂಧವಸ್ತುವಿಂಗಜಗುವನೋಲ ಮೇಧ್ಯದ ಸುಗಂಧದ ಕೆಟ್ಟ ಪಡುಂಕೆಯತ್ತಲ್ (ಜೀವಸಂ. ಪರಿ. ೨೩೮).
 ಹಡಕಿ: ೧. ಹಡಕಿಯ ಕೊಳಕಿನ ತೊಗಲ ಹೊಡಿಕೆಯ ಹೊಣೆ ಯೊಳಗೆ ಅಜಸಿ ಕಂಡಿಹೆನೆಂಬ ಕುಜುಕರ ನೋಡಾ (ಮೋಳಮಾ. ೩೩-೧೩೯). ೫. ತುಚ್ಛವಾದುದು: ಒಡೆಯ ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತದೊಳು 30 ಭಿಕ್ಷವನ್ನೆ ನಡೆಯಯ್ಯ ಮುಂದಕ್ಕಿಂಬುವ ಹಡಕಿ ಮನವೆ (ಮೃಲಾರ. ೧೯೭-೪). ಹಡಕು: ೨. ಹಡಕಿಗೆ[ಪಾಪಾಂ. ದಿಕ್ಕಿಗೆ] ಮೆಚ್ಚಿದ ಸೋಣಗ ಅಮೃತದ ಸವಿಯ ಬಲ್ಲದೆ (ಬಸವ. ೩೧೩). ಹಡಕೆ: ೧. ಸತ್ತ ಹೆಣನ ಮುಟ್ಟಿ ಮನೆಗಳೊಳಗೆ ಹೋಗಿ ಮತ್ತದರ ಹಡಕೆಯನ್ನು ನಿಕ್ಕದಿ ಕೂದಿದು ಹೇಸದೆ ಕೂಳ ತಿಂಬುದು ಎತ್ತಲಿರ್ಪದು ಹೊಲಗೇರಿ (ಭಕ್ತಿಬ. ೮೭).
 ಹಡಿಕೆ: ೧. ಜವ್ವಾದಿಯಾದ ಸುಗಂಧವಸ್ತುಗಳಂ ನೋಡದೆ ಯನಕ್ಕಿರಗದೆ ಅಮೇಧ್ಯದ ದುರ್ಗಂಧ ಕೆಟ್ಟ ಹಡಿಕೆಯತ್ತಲಿರಗುವವಾ ತೆರದಿ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೦-೧೯೯). ಹಡಿಕೆ: ೧. "ಪೂತಿ = ಹಡಿಕೆ" (ತಾಂಕಿಪ್ಪ. ೨೪೩). ಹಡಿಕು: ೧. 'ಹಡಿಕುನಾರು' ಪರಾ. 35 ಹಡಿಕೆ: ೧. ಅಮೇಧ್ಯದ ಹಡಿಕೆ [ಪಾಪಾಂ. ಮಡಕೆ] ಮೂತ್ರದ ಕೂದಿಕೆ ಎಲುವಿನ ಹಡಿಕೆ ಕೀವಿನ ಹಡಿಕೆ (ಮಾಣದೇ. ಬ. ೪೬-೧೦೮); ಹಸಿದೊಡಲು ತಪ್ಪದೆ ತಲೆ ಕೀಣವಲ್ಲಂ ಹಡಿಕೆಯೆನೆವ ಬಾಯುಟ್ಟ ತಟ್ಟುಂ (ವಾಘವ. ೧೩-೪೬); ಅವನ ಬಾಯಿಂದ ಉಗುತ್ತಿದ್ದ ಸಾರಾಯಿಯ ವಾಸನೆ ಬೆರೆತ ಉಸಿರಗಟ್ಟು ಹಡಿಕೆಯನ್ನೂ ತುಟಿ ಪಿಟಕ್ಕಿನ್ನದೆ ಸಹಿಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದನು (ನುಲಿಪು. ೨೦೭). ೨. ಪಡುವಿನ ಹಡಿ[ಪಾಪಾಂ. ಪಡು] 45 ಕೆಯ ನಾತಕ್ಕಲಸದೆ ಪರದೆಯ್ನ ಲಾಗಲೊಯ್ಯನೆ ನಡೆದಂಗಳಮಸುಮಾಸ್ತದ

ಮಕ್ಕುಂ (ಸಮಪ. ೯-೩೪); ಹಂದಿ ಭಕ್ತನಾದರೆ ಹಡಿಕೆಯ ತಿಂಬುದ ಮಾಣ್ಣದೆ (ಬಸವ. ೩೨-೮೬); ಹಡಿಕೆಯ ತಾಣಮೆಯ್ನ ಕೊಬ್ಬೆನೆತ್ತರ ಕೀವಿನ ಭಾಜನಂ . . . ತನುವನ್ನದಿದೆಂದು ವಿವೋಚಿಸಂ ಜಡಂ (ಚಾವುಂಪು. ೫-೩೦); ಬಲುಮೆಯಾಗಿಯೆ ಭ್ರಮೆಯೋಗೊಂದಿಹ ಹೊಲೆ ಮನಕೆ ಹೋಲಿಕೆಯ ಪೇಳುವೆ ಕೊಳತು ನಾಟುವ ಹಡಿಕೆಗಳಸುವ ಹಳೆಯ ನಾಯಂತೆ (ಅಮೃತ. ೨-೮೨); ಹಂದಿ ಹಡಿಕೆಯ ನೆನೆಸಿ ಪಾಳಗೇರಿಗೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಪ್ರಪಂಚನತ್ತ ಓಡಾಡುತಿರ್ಪವಯ್ಯ ಎನ್ನ ದುರ್ಗಾಣಂಗಳು (ಅಮಂಡೇ. ೯೭-೧೭). ೩. ಮನುಷ್ಯರಾ ಶುಂಭತ್ವದಿಂ ಹಡಿಕೆಯಾದಂಗಳಮಂ ನಾಡೆ ಸಿಂಗರಿಸುತಿರ್ಪರಕಟಿ (ವೀರಶೈ. ೪-೨೧-೫೬). ೬. ಹೊಲಸು ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕೊಳಕು; ಶ್ವಪಚ: ಧಾತುಗಾಣಸಿ ಕೊಳದ ಮುಜಡು ಗಳೊಳತು ನೋಡಲ್ಪ ಹಳಗೊಜಡುಗಳಾತುರದ ಬಾಯ್ನಿಡಿಯೆರು ಹಡಿಕೆ ಯರು ಮೂರ್ತಿಗಳೆ (ಜೀವಪು. ೭-೧೭). ಹಡುಕು: ೨. ಕೋಳಿಯ ತಂದು ಹಂಜರವ ಕೂಡಿ ಅಮೃತಾನ್ನವನ್ನಿಕ್ಕಿ ಸಲಹದೆ ಅದು ತಾನೆ ಮತ್ತೆ ತಿಂಬ ಹಡುಕಿಗೆ ಚಿತ್ತವನ್ನಿಕ್ಕುವದ ಮಾಣ್ಣದೆ (ಬಸವ. ೩೨-೮೬). ೩. 'ಹಡುಕುನಾತ' ಪರಾ. ಹಡುಕೆ: ೨. ಹ[ಪಾಪಾಂ. ಪ] 5 ಡುಕೆಯೆಲಬೊಳ್ಳೋಹಳೆಯೆಡೆಯೊಳ್ ಭೋರಿದು ಸಕಳವಿಪ್ರಜಂಗಳ್ ಬಿಡದೊಡುವರೆಂತೋ ಶುಚಿಗಡೆಯಯ್ಯಾ ವೇದಮಪ್ಪಡಂತೋದುವರೇ (ಸಮಪ. ೧೧-೧೩ ಅಡವಿಯೊಳಾಡು ಮೇವೆ ಹಿಡಿದೊಳ್ಳಿದಪ್ಪು ನೆಲ್ಲಮಂ ತಿನ್ನದೆ ತಾಂ ಬಡಮುಟಾಯೊಂದಂ ತಂದೆ ಹಡುಕಿಗೆ ನಾಯಿ ಬಪ್ಪ ತೊಡಿ ದೇವಕೆ ಬರ್ಪಳು (ಪ್ರಾಪಾ. ೧೦೬-೧೨).

[ದೇ. || ಶುಕು. ಪಡಿಕೆ, ಪಟಿಕೆ]

ಪಡುಕೆನಾಟು, ಪಡಿಕೆನಾಟು, ಹಡಿಕುನಾರು, ಹಡಿಕೆನಾಟು(ಕ್ರಿ). ದುರ್ಗಂಧವನ್ನು ಬೀರು; ದುರ್ವಾಸನೆಯನ್ನು ಹೊರಸೂಸು: ಎಲ್ಲಿನೋಳ್ ಮಾಡಿಹ ಪಸಿಯ ತೊಪರೋಳ್ ಪೂದಯಿಸಿದ ಪಡುಕೆನಾರ್ಪ ಗುಡಿಸಿಲೊಳಿರಿಸಿದೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೫೬-೩೬); ಯೋನಿಗಳೋವತ್ತಂ 25 ಗಳಾಗಿರ್ಕುಮಾನಗಮತ್ಕಂಠಜುಗುಪ್ಪೆಯಿಂ ಪಡುಕೆನಾಟುತ್ತುಂ ಕ್ರಿಮಿ ಶ್ರೇಣಿಯಿಂ (ತಾಂಕಿಪ್ಪ. ೯-೭೫); ಉಂಬರಕುಪ್ಪಂ ಮೂಡಿದೊಡೆ . . . ಬಾತು ಕೀತೊಡಲೆಲ್ಲಂ [ಪಿಂಬ]ರಿದು ಪಡುಕೆನಾಟುತ್ತುಂ ಬೇಗಂ ಪುಟಾದು ಕೊಬ್ಬೆದು ನಮೆಯುತ್ತಿರ್ಪಳ್ (ಬಂಪಂ. ೧೩-೩೪). ಪಡಿಕೆನಾಟು: ಪುಣ್ಯಳ ಬಾಯಿಂ ಪಡಿಕೆನಾರ್ಪ ರಸಿಗೆಗಳೊಸಗುರ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೧-೩೪). ಹಡಿಕುನಾರು: ಕುರೂಪಿಯ ಮೂರ್ತಿನ ಹಡಿಕುನಾರುವನ ಕೀಳು ಜಾತಿಯವನ ರೋಗದವನ ಇಂತಿರ್ಪನ ಹೆಂಡರು . . . ಆಯಾ ಯತ್ನದಿಂ ಸಾಧ್ಯರಹರು (ಪ್ರಾಪಾ. ೨೫೩). ಹಡಿಕೆನಾಟು: ಹರನ ದೇಗುಲದೊಳ ಗೆನಿತು ದಿನವಿರುತಲಿರ್ಪದೊ ಹಡಿಕೆನಾಟುತ ನರಂಗಾರಿಗೆ ಸಾರ್ವ 30 ಮುಟ್ಟಲು ಬಾರದೆಂದೆನುತ(ಬಸವ. ೩೨-೫೪); ಅಡಗುನೆತ್ತರ ಹೊಯ್ದಿಂ ಮಿಡುಕುವಾತ್ಸ ಸನಹದಿಂ ಹಡಿಕೆನಾಟುವ ಮಿಡುಕಿದಾ (ಅಮೃತ. ೪೩); ಪಿಡಿದ ಶೂಲದಿ ಪೇ ಹಡಿಕೆನಾಟುವ ತಲೆ ಸುಡುಗಾಡಿನೊಳಗಿಹ ಬೂದಿ ಬಿಡದೆ ಅಂಗದಿ ಧರಿಸಿದ ಶಿವಯೆನ್ನಯ ಒಡೆಯನೆಂಬುದು ನಿರ್ಗೇಕೋ (ಅಬ್ಬಲಾ. ೪-೨೩). [ಪಡುಕೆ + ನಾಟು]

ಪಡುಕೋಣೆ (ನಾ). ಮಲಗುವ ಕೋಣೆ: ಪಡುಕೋಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮಂಜರಿಗೆ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಬಂದಿರುವ ವಿಚಾರ ತಿಳಿಯಿತು (ಪದ್ಮಸ. ೧೬೫).

[ಪಡು + ಕೋಣೆ (< ಕೋಣ)]

ಪಡುಗ 'ಪಡಿಗೆ' ನೋ.

ಪಡುಗಡಲ್, ಪಡುಗಡಲು (ನಾ). ಪಟ್ಟಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಸಮುದ್ರ: ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗುವ ದಿಕ್ಕಿನ ಸಾಗರ: ಇಟಾದಂ ಕಂದದ ಪಡುಗಡಲೊಳೊಪ್ಪು ಪಂಜುಜಮಿತ್ತಂ (ಉಪ್ಪು ಬ. ೫-೧೨); ಗಗನದ ಬರ್ಪ

ನಾರದನ ಜಾಣತ ಸೂರ್ಯಭಗವಾನ್ ತನಗೊಬ್ಬರೊಡನೆ ಜಗದನ ಗಂಟಿಕ್ಕದೆ ದಿಡನಂದಂಜಿ ಹುಗಲೊಡರ್ಚಿದ ಪಡುಗಡಲು (ನೋಪತ. ೧೧-೧೬); ಇಂತೀ ಯಾದವರ್ ಪಡುಗಡಲು ಮಡುವಿನದೆಯೊಳದಿದ ಕಡಲೊಡೆಯನ ದೀದಿನ ಪದಿನೆಯಲಂತೆ ಕಡುಬೆಡಂಗುವಡೆದ ದ್ವಾರಾವತೀ ಪುರವಂ ಪರಿಸಾಲಿಸುತ್ತ ಮಿದುರ್ (ಚಿವಿ. ೧-೮೯). **ಪಡುಗಡಲು :** ದಿನನಾಯಕನಾಕ್ಷಣ ಪಡುಗಡಲೆಡೆಯ ಸಾರಿದನು (ಕಂಪಿ. ೧೦-೮); ಪಡುಗಡಲಿನ ತೆರೆ ಮುಡ್ಡಾಡುವ ಕರೆ, ಹೊಳೆಹಾಲಿಕೆಯುವ ಭಟ್ಟಿದೆ (ಚಿವಿ. ೧೧-೮). [ಪಡು + ಕಡಲ್]

ಪಡುಗಡಲು 'ಪಡುಗಡಲ್' ನೋ.

ಪಡುಗಡೆ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಸೆ; ಪಡುವಣ ಭಾಗ; ರವಿಕೀರ್ತಿಸ್ತು ಪಂ ಪಡುಗಡೆ ಗತತೀಜಂಬಡೆದ ಪಗಲ ಬಲ್ಲಹನಂದಮೊಳದ್ (ಜಯಕಾ. ೬-೩೫); ಪಡುಗಡೆಯ ಕೋಟೆಯಂ ಕೊಂಡರವರೆಂದು ಸುರರುಲಿಯೆ ಖತಿಯಂದಲಾಮಂಡಲಂ ಬಿಟ್ಟ ಸೂಟಿಯೊಳ್ಳಿದಿವಂ ನೆರೆದ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಗಡದಿಂದೆ (ಚಿವಿ. ೨೪-೨೯); ಪಡುಗಡೆಗೆಯ್ದ ಮೊದಿ ಕೊಡಗಂ ಗುಡುಗಾಡಿಸಿ . . . ಬಲ್ಲದನೀ ಪಂ ಚಲ್ಲವಾದಿದಂ (ಚಿವಿ. ೨-೬೮).

[ಪಡು + ಕಡೆ]

ಪಡುಗಡೆವಡೆ? (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಡಗೆ(?): ಧೈರ್ಯವೆಂದೆನಿಸಿ ಚಮ್ಮಟೆಗಿನಿದಿವು ಹರುಷದಿಂ ಪಡ್ವೆಯ ಪುರಂಗೆ ಮವನದರಿ ದಿತ್ತರದ ಪಡುಗಡೆವಡೆ ದೂವ್ಯಾಳಿ ಪೇರೆಯದ ಪರಿಯ ಕಾನಿಸಿ ನಭೋಮಂಡಲವನ್ನೆದಿದನು ಚೀರಮನುಹೀಪಾಲನು(ಸೌಂದ. ೧೯-೧೮).

[?]

ಪಡುಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ನೊಟವ್ವನಾದಿಯೊಳಯ್ಯಪವೇವ[ನ] ಮಗನಣ್ಣಿಗನ್ . . . ಪಡುಗಲ್ಲ ಕಾದುತಿರೆ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೫೬-೮; 922); ನೊಟವ್ವನಾದಿಯೊಳ್ಳದೇವನ ಮಗನಪ್ಪಣ್ಣಿಗನ್ ಪರಿಬನ್ನು ಪಡುಗಲ್ಲ ಮುತ್ತಿದೊಡೆ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೫೮-೯; 922).

[ಪಡು + ಕಲ್]

ಪಡುಗಾಳಿ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನಿಂದೆ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿ; ಪಡುವಣ ಗಾಳಿ: ಪಡುಗಾಳಿ ಹಾಡಿತು ಗಿಡಬಳ್ಳಿ ಅದಿತು ಹೊಲ-ಹುಲ್ಲು ನೋಡಿತು ರೀಲೆಯೊಳೆ (ಸಪೀಗ. ೨೧-೨೮೨). [ಪಡು + ಗಾಳಿ]

ಪಡುಗು (ನಾ). ತೋಪು: ಕುಪ್ಪರಸನುಮಿಟ್ಟ ಸತ್ತಿಯೂರ ಮಹಾ ದೇವಗ್ನಿ ಬನದ ಭವಾರಿಯ ಬಡಗಣ ದೆಸೆಯಲುಂ ಎರಡು ಮಣ್ಣುಗವೆದ ಗಟ್ಟಿಯು ಮೂವಿನ ಪಡುಗಿನ ಬಡಗಣ ದೆಸೆಯಲು ಪನ್ನಿ ಮೃತ್ವರ್ಚಿದ್ವಲೆಯು . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟರ್ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೯೯-೨೧; 1044).

[?]

ಪಡುಗೆಂಪು (ನಾ). ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗುವಾಗ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ಸಂಜೆಗೆಂಪು: ಪಜ್ಜಳನೆ ಪಡುಗೆಂಪು ಪಕ್ಕಿ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಸಾರೆ ಜಜ್ಜರಿಯೆ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಯೆ ಜೋಡು . . . ಪಕ್ಕಿ ಮಾಂಜುಧಿಯ ನಡುಮಡುವ ಹೊಕ್ಕನಾ ಪಗಲೊಡೆಯನು(ಸಮ್ಯಕ್. ೧-೬೬); ಪಡುಗೆಂಪು ಚಂದ್ರಗಾಯಿ ಸೀರೆ ಕೆಂಬಲ್ಲ ಗಡಣ ಕೆಂದಾರೆ ಗಳಾಗಿ ಮಡದಿಯೊರ್ವಳು ಬಾಗಿಲಲಿ ಸಂಜೆವೆಣ್ಣಿನ ಕಡುಚಲುಖೆಯ ದೀಪದಳು (ಕಂಪಿ. ೬-೧೦೦); ರವಿ ಮುಳುಗಿ, ಮೂಡಣ ದೆಸೆಗೆ ಪಡುಗೆಂಪು ಪಸರಿಸುತ್ತಿರೆ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೪೨೩-೩೦೬). [ಪಡು + ಕೆಂಪು]

ಪಡುಗೇರಿ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಕೇರಿ, -ಬೀದಿ: ಇಪ್ಪತ್ತು ಮತ್ತಕ್ಕೈಯ್ಯ[೦] ಸಮ್ಯಕ್ಪಾಧಾಪರಿಹಾರಮಾಗಿ ದಯೆಯೊ ಪಡೆದು . . . ಪಡುಗೇರಿಯ ಮನೆಯುಮಂ ಧರ್ಮದೊಳೆ ಯೋಜಿ ಸುವಂ (ಸೌಖ್ಯ. XI-i, ೬೬-೬೫; ಸು. 1040); ಆ ನುಗುನ್ನ ದೊಳ್ಳಡು

ಗೇರಿಯ ವಿಪ್ರಸಮೂಹ $\times \times \times$ [ನೋ] ದಿಗ್ವಿಜಯಚರಿತ್ರೆ ನಂಗಸಮಾನ ಗಾತ್ರ ರುವ್ಯರ್ನುತ $\times \times \times$ (ಕಾ. V, ೧೧-೧೪; 1078). [ಪಡು + ಕೇರಿ] **ಪಡುಗೊಲೆ (ನಾ).** ಕ್ರೂರವಾದ ಕೊಲೆ; ಕಡುಗೊಲೆ: ಪಡುಗೊಲೆ ಯನೇನೆಂಬೀ ನೆರವಿ ನೋಡುತಿರೆ ಕೊಡಲಿಯಂದೀಯಾಂದಿ ತಲೆಯನರಿದಂ ದೇವ (ಇಚ್ಚಿ. ದೇ. ೧೦೪-೨೫); ಪ[ಸಾಕಾಂ. ಕ]ಡುಗೊಲೆಯ ಕಾಲನು ಸಿಲಂ ನುಡಿಸರ್ ತೆಂಗಾಳಿಯೆಂದು ಪಾಟಿಗಳೆಳೆಪಾಟಿಗಳ್ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಪೀ ಮುಡಿಗನೊಳುಂ ಕೆಳದಿ ಲೇಸನಪಟದರುಂಟಿ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೬-೧೦೮).

[ಪಡು + ಕೊಲೆ]

ಪಡುಚೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವನು; ಹುಡುಗ; ಬಾಲಕ: ಕೋಪದಿನ್ನೇತಳೆ ಮಗನೆ ನಿನ್ನೊಳು ಕಾದಲಾಪರೆ ಸುರುಸರೋರಗರು ಈ ಪಡುಚೆನ ಕೆಯ್ಯ ಕಾರ್ಯವೇನೆಂಬದ ನೀ ಪರಿಕಿಸಿ ಕೇಳ್ದುಟಿಯ (ನೋಪತ. ೧೨-೧೨).

[← ತೆಲು. ಪಡುಚು]

ಪಡುತರ್ (ಕ್ರಿ). (ಸೂರ್ಯನು) ಮುಳುಗು; ಅಸ್ತವಾಗು: ತಡದಿರಬಾರದು ನೇಸಜ್ಜಾ ಪಡುತಂದದು ಪೊಟ್ಟು ಪೋಯ್ತು ಪೋದನಂ (ಕಾದಂಪು. ೮೬೯). [ಪಡು + ತರ್]

ಪಡುದಳೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿಯಾದ ಹಗ್ಗ, -ಸಂಕೋಲೆ: ಮೌನ ವೆಂದೆನಿಸುವ ಘುಸ್ತ ಯಿದೆ ಸಹಿತಾಗಿ ಜ್ಞಾನ ಪಡುದಳೆಯ ದಿಗುಣ್ಣಾ (ಚಿವಿ. ೫೪-೮). [\leftarrow ಪಡ್ವಿ + ತಳೆ]

ಪಡುದೆಸೆ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕು; ಪಡುವಲು: ಅನುಪಮೋಳಯೆ ಪಗಲ್ ಪಡುದೆಸೆಯೊಳ್ ಮಿನುಗುವ ಕೆಂಪು ಮುಗಿವ ನೂಟಿಸಳ್ಳೊ . . . ಕರಂ ಕಡ್ಲೊಳಿಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೧೧-೫೮); ವರುಣನಮನೆಯ ನವಪದ್ಮರಾಗರತ್ನ ಮಯದೀಪ್ರಕಳಹಮೆಂಬಂತಿರೆ ಪಡುದೆಸೆಯೊಳ್ಳಿದ ನೇಶ್ವರಬೆಂಬಂ ತೋರಿದತ್ತು ಸಂಧ್ಯಾರುಣಿತಂ (ಮರಾಠ. ೮-೫೦); ಪಡುದೆಸೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ದ್ವೀಪವಿತ್ತು (ಮಣಸ. ೯೭).

ಪಡುದೆಸೆಗೊಡೆಯ = ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಅಧಿಪತಿ; ಅಪ್ಪದಿಕ್ಕಾ ಲಕ್ಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ವರುಣ: "ನೇಣ್ಣಯ್ಯ ಮುನ್ನೀರೆಪ್ಪೆಯ ಕರ ಮೆಸೆವ ನೆಗಟ್ಟೀರೆ ಪಡು[ಸಾಕಾಂ. ಪಡುವ]ದೆಸೆಗೊಡೆಯನೆನೆ ವರುಣ ನಾಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೪). [ಪಡು + ದೆಸೆ]

ಪಡುನೇಸರ್ 'ಪಡುನೇಸರ್' ನೋ.

ಪಡುನೇಸಜ್ಜಾ, ಪಡುನೇಸರ್ (ನಾ). ೧. ಮುಳುಗುವ ಸೂರ್ಯ; ಅಸ್ತನಾಗುವ ಸೂರ್ಯ: "ಸಿಂಟೊಟ್ಟೆಂದು ಪಡುನೇಸಜ್ಜಾ" (ಕಶಸಾ. ೫೭-೨೫೬); ಅರುಣಾಂಶುಗಳಂ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕೊಟೆಮುಸೆರ್ ಪೂರ್ವಪಲ್ಲವಚೆಯದಿಂ ನೆರವಿ ಪಡುನೇಸಜ್ಜಾ ಸೆದುದು ಶರಣಧಿಪಾಥಂಗೆ ಬಿದಿದ ಮೂಣಿಕೊಡೆಪೋಲ್ (ಇಗಡಿ. ೪-೧೧೧); ಪಡುಗಟ್ಟಿ ಸುರಿವ ನೆತ್ತರ ಕಡಲೊಳ್ ತೇಂಕಾಡುತಿಪ್ಪ ರಥದೊಳ್ ಗಾಯಂಬಡೆದನಸುಂ ಬಬಲು ತಿರ್ದಂ ಪಡುನೇಸಜಿ ತೆಜದೆ ರಾಜಹಂಸನೇಂದ್ರಂ (ದಶಕು. ೨-೬೬). ೨. ಸೂರ್ಯಾಸ್ತವಾಗುವ ಸಮಯ; ಸಂಜೆ: ಉರಿವರಿವ ದಿಸಿಲ್ ಸುಡೆ ಸೀಕರಿಪೋದುವಿವನಿ ತುಂಬಿಯುಂ ಕೋಗಿಲೆಯುಂ ಮರಗಳೆಲೆಪಜಿ ಗಳೊಳ್ ಮೆಯ್ದರೆದುವು ಪಡುನೇಸಜ್ಜಿನಂ ಬೇಸಗೆಯೊಳ್ (ಪರಾಸಾ. ೬-೮೯); ಒಣ್ಣಿದುಗುವ ಬಾಪ್ಪ ವಾರಿಯನಿಂಕೆಗಳ್ ಸಾಂದಂ ಮುಗುಟೆ ವಿರಹಾನಳನಂ ನೆಜಿ ಬಜವಾಗಿರೆ ಪಡುನೇಸಜ್ಜೊರ್ವರಗಲ್ಲು ಚಕ್ರ ವಾಕದ್ವಂದ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೬). **ಪಡುನೇಸರ್: ೧.** ಪಡುನೇಸರೆನಿವ ಆ ಪಡುನೆಟ್ಟಿಪಂಚನಲಿ ಕಾಣ್ಲಿ ಶೋಭಿಸಿ ಕುಳುಬಿಟ್ಟ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೮೦೬-೧೬೪). [ಪಡು + ನೇಸಜ್ಜಾ]

ಪಡುಪಾಟಲು 'ಪಡುಪಾಟಲು' ನೋ.

ಪಡುಪಾಟು 'ಪಡುಪಾಡು' ನೋ.

ಪಡುಪಾಟು 'ಪಡಿಪಾಟಲು' ನೋ.

ಪಡುಪಾಡು 'ಪಡಿಪಾಡು' ನೋ.

ಪಡುಬೀಳು, ಪಡಬೀಳು, ಹಡುಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡದೆ ಪಾಳುಬೀಳು ; ಸಾಗುವಳಿಯಿಲ್ಲದೆ ಇರು ; ಬೀಳಾಗು : ಇಷ್ಟೊಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ಭೂಮಿಗಳು ಪಡುಬೀಳಬೇಕೆ ! (ಚಗು. ೮೨) ; ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಮಳೆಯಿಂದ ಆವರಿಗೆ ಬೆಳೆಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆವರ ಭೂಮಿಗಳೆಲ್ಲ ಪಡುಬೀಳುತ್ತಿದ್ದವು (ಮಣ್ಣು. ೯೯). ಪಡಬೀಳು : ಒಳಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಬಹು ಜನರು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಪಡಬೀಳ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅಡನೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಉದ್ದೇಶವಿರುವ ಕಾರಣ ಬೇಡುವವರಿಗೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬಹುಕಡ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ (ಕಳಾಗ. ೩೯೫) ; ಮೇಲ್ಮೆ ಬಾರಕರ ಮತ್ತು ಗುಮಾಸ್ತರ ಅಸಹೃದಯಿಂದ ಬಹಳ ಭೂಮಿ ಪಡಬಿದ್ದಿತು (ಪ್ರೀಮಾಶ್ರ. ೧೧೧) ; ಅಹಿಲಿನ ನಿರ್ಣಯ ಹೊರಬೀಳುವವರೆಗೆ ಕೊಡಬಿಡುವ ಕಬಹಿ ತಳರಾನ ಕಾರಣದಿಂದ ಪಡಬಿದ್ದಿತು (ಮಣಿ. ೧೦). ಹಡುಬೀಳು : ಸಾಗುಮಾಡದೆ ಹಡಬಿದ್ದ ಭೂಮಿ ಅದು (ದೇವತೆ. ೫೯). 'ಹಡುಬೀಳಿಸು' ಪರಾ. [ಪಡು + ಬೀಳು (< ಬೀಳು^೧)]

ಪಡುಭೂಮಿ, ಪಡಭೂಮಿ, ಹಡುಭೂಮಿ (ನಾ). ವ್ಯವಸಾಯ ವಿಲ್ಲದೆ ಪಾಳುಬಿದ್ದ ಭೂಮಿ ; ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡದೆ ನೆಲ ; ಬೀಳು : ಸರಕಾರದ ಪಡುಭೂಮಿಯನ್ನು ನಾಲ್ಕೈದು ಎಕರೆಗಳ ತುಂಡುಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕೃಷಿಮಾಡಲು ಬಯಸುವ, ಹೊಸಬರಿಗೆ ಹಂಚುವ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಿದರು (ಗೊಂಡಾರ. ೨೦೮). ಪಡಭೂಮಿ : ಇಷ್ಟತ್ತಯ್ಯ ದಿಫಿ ಪಡಭೂಮಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಎರಡು ಎರಡೂವರೆ ಸಾವಿರದಲ್ಲಿ ಬಗೆ ಹರಿಯುತ್ತದೆ (ಪ್ರೀಮಾಶ್ರ. ೯೩). ಹಡುಭೂಮಿ : ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳಾದರೆ ಸರಕಾರದಿಂದ ಹಡುಭೂಮಿಯನ್ನು ದರಖಾಸ್ತು ಪಡೆದು ಅಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡುವ ತಮ್ಮ ಗುರಿ . . . ಬಗ್ಗೆ ವಿನಯವಾಗಿ ಬೇಳುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು (ದೇವತೆ. ೧೨೨) [ಪಡು + ಭೂಮಿ]

ಪಡುಮಲೆ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿರುವ ಬೆಟ್ಟ ; ಪಶ್ಚಿಮಾದ್ರಿ ; ಪಡುನೆಟ್ಟು : ಪೊಳ್ಳು ತನ್ನ ಸಾದಾಗ್ರಮಂ ಪಡುಮಲೆಯ ನೆತ್ತಿಯೊಳೆ ಮಡಗಿ ದಿನಮಣಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪ್ರೀಮಾಶ್ರ. ೮೨೩-೩೧೩).

[ಪಡು + ಮಲೆ]

ಪಡುಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾವು (?) : ಪಡು ಮಾವೆಂದೆಂದಡನೆಯ ಪಡುಕೆ(ಕ್ರಿ)ಗಳಂ ತಂ(ತಿಂ)ದು ತಿಂದು ಜನ್ನ ದೊಳಾದಂ ಕಡಿದಿಕ್ಕಿ ಮತ್ತೆ ಸಗ್ಗಂಬಡೆಯಲ್ಲಾಟವನ ಪಾರ್ವರೇಂ ಗಾವಿಲರೋ (ಪಾಪಂ. ೨೪೦). [ಪಡು + ಮಾವು]

ಪಡುಮಿಗ (ನಾ). (ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ) ಬೀಳುವ ಪ್ರಾಣಿ. 'ಪಡುಮಿಗಂಗುಡು' ಪರಾ. [ಪಡು + ಮಿಗ]

ಪಡುಮಿಗಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣಿಯು ತಾನಾಗಿ ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳು : ಒಂದೊಂದೆಡೆಯ ಮುಳ್ಳಿಡುಗಳೊಳೆ ತೊಡರ್ವ ಸುಯ್ಯವಿರ್ ಪಟಾಗುಮೆಂದು ಮಿಡುಕಲೊಲ್ಲದಲ್ಲೆಯೆ ನಿಂದು ಬಿಲ್ಲರ್ಗೆ ತಮ್ಮಿ ತಾನು ಪಡುಮಿಗಂಗುಡುವ ಚಮರೀಮ್ಬುಗಳಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೫-೩೫ ಮ). [ಪಡುಮಿಗ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಪಡುವಣ್ 'ಪಡು' ಪರಾ.

ಪಡುವಣ 'ಪಡು' ಪರಾ.

ಪಡುವಣಿಗೆ (ನಾ). ಸಮಾನವಾದುದು ; ಸದೃಶವಾದುದು ; ಸಾಟಿಯಾದುದು (?) : ಮೊಡನಾಪ್ ಕೊಟಿ ದಗುರ್ವಿನ ಪಡುಕೆಗಳೆನೇಳವನನು ಪೂತಂಗಳೆದೊಂದೊಡಲೊಡನಿರ್ವಾ ನಾತದ ಪಡುವಣಿಗೆ ಬಾರವಂತು ಕಿಸುಗುಳೊಳರೇ (ವರ್ಧಮಾ. ೫-೩೮).

"ಅವಾಸಸ್ಥಾನ ; ನೆಲೆ (?) (ವರ್ಧಮಾ. ೫೩೮). [< ಪಡಿ ? + -ವಣಿಗೆ] ಪಡುವಣಿ (ನಾ). ಮಲಗುವ ಮನೆ : ಪಡುವಣಿಯೊಳರ್ಪವರ್ ಮಲಗಿರ್ಪರೆಂದೆನಿ ಸಡಗರದಿ ಬರೆ ದಿದಿ ನಂ ಕಣ್ಣ ತೆರೆದಂ (ಕಾಲಜರ. ೬೮-೧೧೯). [ಪಡು + ಮನೆ]

ಪಡುವಯ್ 'ಪಡುವಾಯ್' ನೋ.

ಪಡುವಲ 'ಪಡಲ್' ನೋ.

ಪಡುವಳಿಸು, ಪಡವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) : ಪಡುವಳಿಸಿ ಕನ್ನಡಿಂ ಪಾವನ್ನ ಕರ್ವಮೊಳದಿ ತಳರ ಕಕ್ಕಡಗೆ ಬದಿ ವನಜೋರಕದ ಕಡುಸಬಳನೊನೆ ಯೊಳಗೆ ಇಡಿಯೆಂಬ ನೋಹವಾಂಗಿಯುಂಗಿದಿರಾಂತು (ಪ್ರಭು. ೪-೧೧೩). ಪಡವಳಿಸು : ದಡದಡಿಸಿದರುಮಂತು ಸತಿಪತಿಮಂಜ್ಞೆಯದ ದೃಢವ್ರತ ಸಮಾಧಿಗಳ ನಿರ್ಮೂಲನಂಗಿಯೆ ಪಡವಳಿಸೆ ಬಾಲವೃದ್ಧಂ ಜತಿಗಳಂ ಕೊಡಿ ಕೊಡಗಿದಿರು ಪಡುಪೆಗ್ಗಮಂ (ಪ್ರಭು. ೪-೩೩). [? + -ಇಸು]

ಪಡುವಾಯ್, ಪಡುವಯ್ (ಗು). ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನ ; ಪಡುವಣದ : ಶ್ರೀಪುರದಾ ಮುಣ್ಣುಗಾಣುಣ್ಣರಾ ತೋಣ್ಣದಾ ಪಡುವಾಯೊಣ್ಣು ತೋಣ್ಣ ಶ್ರೀಪುರದಾ ಮಯಲುಣ್ಣಮ್ಬುಗ್ಗಿ ನಲ್ಲಿ ಇರ್ಕ್ಕಣ್ಣುಗಂ ಕುಣಿ . . . ಬೆದೆ ಆದವು (ಎಕ. IV, ಸಾಗಮಂ. ೮೫-೬೬ ; 776) ; ಪರ್ವಾಟಯ ತೆಂಕಾಯೊಟ್ಟು ಪಡುವಾಯೊಟ್ಟುಲೆಯೆ ಸಮ್ಪ ಪೆಗ್ಗೊಲ್ಲಿಯಂಕೊಡುತ್ತ . . . ಸೀಮೆ (ಎಕ. IV, ಎಡಕೊ. ೬೦-೬೫ ; ಸು. 890) ; ಮುತ್ತರಸಮ್ಮನೆಯಂ ಪಡುವಾಯೊಣೆಯಂ ಮುತ್ತರಸರ ಊರುಂ ಇಜ್ಜಿ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೧೫-೪ ; ಸು. 900). ಪಡುವಯ್ : ತನ್ನ ಸೀಮೆ ಮೂಡಾಯ್ ವ್ಯರ್ಥಮೆ ಪೊಟಿವಾದಿಯ ಸೀಮೆಯಂ ಕೊಡುತ್ತ ಪಡುವಯ್ ಆಳವದಿಯೊಟ್ಟುಗಾಯೊಡ ನಡದುದು (ಎಕ. IV, ಜಗ್ಗಡ. ೪-೬ ; ಸು. 750) ; ತೆಚ್ಚಿ ಪೆಮ್ಮ ದ್ವಿಲ್ ಪೆಟ್ಟಿನೆಯ ಕಿಜುನೆಯ ಸೊಡಲಿಯದಾ ಮೂಟುಂ ಕುಡಿದಾ ಒಟ್ಟು ಪಡುವಯ್ಯಡದು ಪಡನೆ ಪಡುವಯಂಕೋಲೆ ಎವಡೆಗ್ಗೆ ನಡದು ಮಾಡದಿ ಮೂಡೆಯೊಕ್ಕಿ ದಿಕ್ಕಿ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೧೮ ; ಸು. 850) ; ಮೂಡೆಯೊಕ್ಕಿ ಎಲನೆ ಕಿಜುನೆಯೊಕ್ಕಿ ಎ ತೆಂಕಾ ಅದರುಳ್ಳದು ಗಲ್ಲೆ ಮುಜ್ಜನ್ನಡಗಲ್ಲೆ ಪಡುವಯಾಲೆ ತಾಯನ್ನೆ ಕೆಟೆಯ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೬೪ ; 850). 'ತೆಂಕಾಯ್' ಪರಾ.

[ಪಡು + -ಆಯ್]

ಪಡುವೆಟ್ಟು, ಪಡುವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದ ಬೆಟ್ಟ ; ಪಡುವಣಿ ಗಿರಿ ; ಪಶ್ಚಿಮಾದ್ರಿ ; ಅಸ್ತಾಚಲ : ಚಕ್ರಲೇಖೆಯ ಮಾತ ಮುನ್ನ ಸು ಪೊಡ ಕಂಜಮಿತ್ರ ತನ್ನಯ ವರರಥನ ಸತ್ಯಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ತೆರಳಿದ ವಿಘಳಗೆ ಮಾತ್ರದಿ ಪಡುವೆಟ್ಟದೇಗೆ (ನೋಹತ. ೨೬-೨೦) ; ಪಡುನೇಸರಿಸೆವ ಆ ಪಡುವೆಟ್ಟದಂಜನಲಿ ಕಾಣ್ಲಿ ತೋಟಿಸಿದೆ ಕುಳಿಬಿಡ್ಲೆ (ಪ್ರೀಮಾಶ್ರ. ೮೦೬-೧೬೮). ಪಡುವೆಟ್ಟು : "ಪಡುವೆಟ್ಟೆಂದು ಪಶ್ಚಿ ಮಾಚಲಂ" (ಕಶಪಾ. ೪೯-೫೧) ; ಅಹಿಯೆಟ್ಟು ಖಳರ ಖಂಡಿಸಿ ದಿಸಿರಕತ ಕೆಂದೊಪೆಯೊಳು ತೊಳೆದ ಚಕ್ರವನು ಒಪೆಯೊಳು ಕೃಷ್ಣ ಬೈತಡುವಂತೆ ಪಡುವೆಟ್ಟ ಮಹಿಗೊಂಡು ರನಿ ಮುಳುಗಿದನು (ನೋಹತ. ೧೫-೩) ; ಪಡುವೆಟ್ಟ ನೆಡೆಯೊಳೊಪ್ಪುವ ಕಡಲೊಡೆಯನ ಮಡದಿ ತೇಡ ಸಂದೂರದ ಕೆಂಪಿದೆಸೆವ ಸಾಣಿಗೆಯದೆನೆ ಬೆಡಂಗುಪಡದಿರ್ದ ಪಡುಭಾಸ್ಕರದಿಂಬಂ (ರಾಜಕೊ. ೧೧-೩).

[ಪಡು + ಬೆಟ್ಟ]

ಪಡುವೆಟ್ಟು 'ಪಡುವೆಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಪಡುಕಿಲೆ (ನಾ). ಹಾಸುಗಲ್ಲು ; ಅಗಲವಾದ ಶಿಲೆ, — ಶಿಲಾ ಪಟ್ಟಿಕೆ : ಈ ಮುತ್ತಿನ ಪಡುಕಿಲೆಯೊಳೆ ದೇವ ಕುಳ್ಳಿರ್ಪದು (ಕಾಪಂ. ೧೪೬). [ಪಡು + ಶಿಲೆ]

ಪಡುಸಾಲೆ 'ಪಡಸಾಲೆ' ನೋ.

ಪಡುಸಾಲೆ (ನಾ). - ಪಡುತಿಲೆ : ಪಳಕಿನ ಪಾಸಣಿಗೆತ್ತು ಪಾಟು ಬಂದಜಗಿದ ಕಮಳಮನಗಿಯಡುವಂತೆ ಕಾಲನಿಟ್ಟಿಗಿದು ನೆಗೆದು ಕೆಲದ ಮುತ್ತಿನ ಪಡುಸಾಲೆ[ಪಾಣಂ. ಸೆಳೆಗಳೊಳ್ ಮುದಿಯ ಮುಂಗುಣದೊಡೆಯನತರಿಸುವ ವಿವಿಧವಿವ್ಯಾಧಿಯರುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೯-೫೨ ಪ).]

[ಪಡು+ಸಾಲೆ]

ಪಡೆ, ಹಡೆ, (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಂದು ; ತಾಳು : ಪಡೆದೊಂ ಶ್ರೀಪುರು ಪಯ್ಯಲಾಮು ಮೊದಲೊಳ್ ಕಲ್ಪಾಡನ್ (ಎಳ. III, ಮೈಸೂರು. ೬-೬ ; ಸು. 750) ; ಪರ್ಣಕಂ ಕತೆಯೊಳೊಡಂಬಡಂ ಪಡೆಯೆ ಪೇಟೊಡ್ಡದೆ ಪಂಪನೆ ಪೇಟು ಮೆಂದಂ ಪಂದಿತರೆ ತಗುಳ್ಳು ಬಿಟ್ಟುಬಾಸೆ ಪೇಟಲೊಡರ್ಪ ದೇಶ ಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧) ; ಮೋಕ್ಷದ ಕಡೆಯಲ್ಲದ ಪರಮ ಸುಖಮನೀಗಲೆ ಪಡೆವೆಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೧-೪೧) ; ನಿಜದಿಂ ವರ್ಣಂಗಳ ಕಾರಾದ್ಯಾಪೂರ್ಣತೆಯಂ ಪಡೆವುವಾ ಕಳಾರಂ ಬರೆಗಂ (ಕಮದ. ೪) ; ಬಳಿಕ ಪರಮಾನಂದವನು ಪಡೆದಾ ಮಹಿಮನರವಿಂದನಾಭನ ಭಜಿಸಿದನು ನಿಜಭಾವಶುದ್ಧಿಯಲಿ (ತೊರಣ. ೧-೪-೧೬) ; ಹಗೆಗೊಲಿಗೆ ತಾಯಿಯಾ ಶೀರ್ವಾದಮಂ ಪಡೆಯೆ ಪುರವನದ ನಡುವರ್ಧ ಪರ್ಣಾಲಿಗೆ ಜವದಿ ರೆಯಗತಿಯನ್ನೆತಂದನಾ ಇಂದ್ರಜಿತನೊಜಂ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೬೪-೨೦೪೫). ೨. ಗಳಿಸು ; ಸಂಪಾದಿಸು ; ದೊರಕಿಸಿಕೊಳ್ಳು : "ಪಡೆ-ಉಪಾ ರ್ಜನೇ, ಬಲೇ ಜೆ (ಸ್ತೃನ್ಯ)" (ಕಮಧಾ) ; ಉದಿತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪ್ಪನುಳ್ಳೀ ರಸಿಗಿರಿತಲೆ ಮೇಲ್ನೋನ್ನು ತನ್ನೇಡುಂಕಿ ನಿರವಸ್ಥೆನ್ನೇಣು ಸ್ವರ್ಗ್ಗಂ ಶಿವನಲೆ ಪಡೆದಾನ್ವಾಧುಗಳ್ಳು ಜ್ಯಮಾನನ್ (ಎಳ. II, ೪೪-೨ ; ಸು. 700) ; ಅರ್ಧರಾಶಿಯಂ ಪಡೆವವರೆಲ್ಲಮೋಗದಿಸದೀವೊಡಮಾಜಿಯೊಳುರ್ಚಿ ಕೈದು ವಂ ಪಿಡಿನವರೆಲ್ಲಮುಣ್ಣುವೊಡಮಾ ಯುಗಮೇಲೆ ಕನಿಷ್ಠಮಪ್ಪುದೋ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೬ ಕಾದ್ರ೪) ; ನಿಗಮೆನಗಂ ಸಮಭಾಗಂ ಪುಣ್ಯಮೆಂದಂ ಸಿರೆ ನೀಮೇಕೆನಗಿಂದು ಸಮಭಾಗವಿರೆಯದಾದಿರೇ ಪುಣ್ಯಮನಾಸಿಂದು ನಿಜುಸಿ ಪಡೆವೆಂ [ಪಾಣಂ. ಕೈಕೊಳ್ಳಂ] ನೀಂ ನಾಳೆ ನಿಜುಸೆಂದು ನುಡಿದು (ಮದ್ದೂರಂ. ೮೦-೬) ; ತೊಡರೆ ನೈವನಾಪ್ರಪಂಜನಮೊಡವರೆ ಜಿನಪತಿಗೆ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ಮಗುಬಿಡ್ಡಿಗಲೊಡಂಬ ಪಡೆದಂ ಗಡಮವಧಿಯನಧಿಕ ಭಕ್ತರೆನಂ ಪಡೆಯರ್ (ಅದಿಪ. ೬-೨೯) ; ಭಕ್ತರೊಲವ ಪಡೆವನೆ ಭಕ್ತಿಯ ಪಥವನಲಾವೆನು (ಬಸವ. ೨೯೧) ; ನಾನೀಗ ಸಿದ್ಧರಸದೊಳು ಲೋಹನದ್ವಿಪಂತಾತ್ಮಸಿದ್ಧಿಯ ಪಡೆವನಿನ್ನೇನು (ಭರಣ. ೧-೨). ೩. (ದಾಸ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಸ್ವೀಕರಿಸು ; ಸ್ವೀಕಾರಮಾಡು : ಜನ್ಮಯಮ್ನುರಸದೇವರ್ಗ್ಗ ಮಣ್ಣುಮ್ ಕೊಟ್ಟ ಸುಳ್ಳು ಬಾಡುಂ ಪಿಟ್ಟಿಗೆಜೆ ಪನ್ನೆರಡು ಗಾಣುಣ್ಣು ಪ್ರಜೆಸೃಷ್ಟಿವೋಪ ಕಾಪಾಳಗ ಭಟಾರಪಡೆದೋಮ್ನುಣ್ಣುಮ್ (ಎಳ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೪-೨ ; ಸು. 500) ; ಮುಣುಧಮ್ನು ತುಸವನಿನ್ ಪಡೆದೆಪ್ಪ ಬ್ಬಾದು ಒಂದು ಗಾಣ ದುಳ್ ಒನ್ನು ಸೊಂಟಿಗೆ ತೇ(ತ್ಯೆ)ಲಮಾಗೆ ಕೊರ್ಪ(ಬ್ಬಾ)ರ(ರ್) (ಎಳ. VIII, ೨೮೫-೪ ; 706) ; ಕುಡವೇಟ್ಟನ ಕುಡುವನ ಕುಡೆ ಪಡೆವನ ಪೆಂಪೆಂ ನೆಗಟ್ಟಿಪಡೆಗುಮೊ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೯) ; ಪಡೆಯೆಡೆಯ ಕಡೆಯ ಬಡವರ್ ಕುಡೆ ಪಡೆದನೊ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೊಳ್ ತೈಲಪನೊಳ್ ಪಡೆದಂ ಮಹಿಮೋನ್ನತಿಯಂ ಪಡೆದಂ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿನಸರಂ ರನ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೬). ೪. ದೈವದತ್ತವಾಗಿ ಹೊಂದು ; ಪೂರ್ವಕವಾರ್ತನು ಸಾರವಾಗಿ ಗಳಿಸು : ಕಡಲೇಟಂ ಮಗುಬಿಟ್ಟೊಡಂ ಕಲಿಯೆ ನಾನಾ ಹೃದ್ಯವಿಧ್ಯಂಗಳಂ ಪಡೆದಪ್ಪಲ್ಲದೆ ಬರ್ಪದೇ (ಪೋಮೇಶ. ೨೮) ; ಮೃದ ತಾಂ ಭಕ್ಷಪ ಬೇಡನೇ . . . ಸುಡುಗಾಡಿಕೈಗೆ ಭಂಟಿನಾಗನೆ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರಂ ನರರ್ ಪೂರ್ವದೊಳ್ ಪಡೆದಪ್ಪಲ್ಲದೆ ಪೋಪರೆ (ಪೋಮೇಶ. ೨೨) ;

ಎನ್ನ ಭಕ್ತಂತ್ರ ಸೀರೆಯೊಗೆಯಲಾನು ಪಡೆದೆನೆನುತೆ ತನ್ನ ಮನವೊಳುತ್ಸವಂ ಬಡುತ್ತವಿಂತು ಸಂದೆನೆನುತೆ ಒಗೆವುತಿರ್ಪನಂ (ತಿರುತೊಂ. ದೇ. ೨೬೪-೬) ; ಪಡೆದು ಮದಿದವ ಜಾಣ ವ್ಯಸ್ತನಾದವ ಕೋಣ ಅಗಬಾರದು ಪಿಂತೆ- ಮುಂತೆಯಾಗಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೯೧-೬). ೫. ಹೆರು ; ಜನ್ಮಕೊಡು : ಪಡೆದರ್. ತಾಯುಂ ತಂದೆಯುಮೊಡಲಂ ಪ್ರಾಣಮುಮನವರವು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೪೧) ; ಈ ಕೊಡಂ ತೀವಿದ ಸತ್ತುಗದ ಪುದಿಯಂ ಪತ್ತು ಪಣವಿಗೆ ಮಾಟು ಪತ್ತಾಡಂ ಕೊಳ್ಳಂ ಅವು ಪರುಪಕ್ಕಿಮ್ ಮುಜಾಯಂ ಪಡೆವುಪು (ಪಂಪಕಂ. ೧೪೬-೬) ; ಪಡೆವೊಡೆ ಸಿಂಹವೊಲ್ಲದೆವುದಾತ್ಮಜರಂ ಬಟಾದೇಕೆ ಮಕ್ಕಳಂ ಪಡೆದಪನೆಂದು ಹಿಗ್ಗು ವರೊ (ಅನಂಪ. ೧೨-೬೬) ; ಗಾಂಧಾರಿ ನೆಜೆ ನೋಂಟಿಯಲಿ ಪಡೆದಳು ಕೌರವೇಶ್ವರನ (ಕುಪ್ಪಾಡ್ವೀ. ೨-೬೦) ; ಕೊಡವಾಲು ಪುಳವರೆದಳವುಬಲ್ಲದೆ ಪಾಲ್ಗಡಲು ನಾಶವನ್ನೆದು ವುದೆ ಬಡವಂಗೆ ಕೃತಿದೋಷವಲ್ಲದೆ ಬೊಮ್ಮನ ಪಡೆದಾತಗೇತಲ ದೋಷ (ಮೋಹತ. ೧-೬೦). ೬. ಸೃಷ್ಟಿಸು ; ನಿರ್ಮಿಸು ; ರಚಿಸು : ಪಡೆದಂ ಬ್ರಹ್ಮಂ ಜಗಮಂ ಪಡೆಯಲ್ ತಾನಾತ್ಮನಿಲ್ಲ ಪೆಂಪಂ ನಿಮ್ಮಂ ಪಡೆದಲ್ಲೆ ಪಡೆದೆನೆನಿಸಿದ ಕಡುಪೆಂಪಿನ ಮೊಜಿಗೆ ನೀವು ಮೊದಲಿಗಾರಾದಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೨) ; ಕಡಲಂ ಪೀರ್ಪನಗ್ಗನೊಬ ಪುರಾದಿಂ ಮತ್ತೊಂದ ನೆಮ್ಮೊದ್ವವಂ ಪಡೆದಂ ಪೆರ್ಗಡಲಂ (ಕಾದಂಭೂ. ೧೧೬) ; ಸುಡುವಂ ಜಗಮಂ ಮತ್ತಂ ಪಡೆದಂ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮನೊಲ್ಲ ತೆಜನಪ್ಪಂ ತಾನದಿಗಡಿ ಗೆನುತಂ ಸುಖಮಂ ಕುಡುವನುಮಿರೆಯಂದದಿಂಮಕ್ಕುಮೆ ಪೊಗಬಲ್ (ಸಮಪ. ೮-೫೬) ; ಕವಿತರ್ಪರಾತಿಚತುರಂಗತಾಕಿನಿಯಂ ಮುಕುಂದ ನೀಕ್ಷಿಸಿ ಮುಕಿದೆಚ್ಚನಾ ಪಡೆಗೆ ಮಾರ್ಪಡೆಯಂ ಪಡೆದೊದ್ರಬಾಣದಿಂ (ಜಗದ. ೧೮-೪೯) ; ಗರುಡನ ಮೂಗು ಕೊಂಕಿದೊಡೆ ತಿರಿದುದಿಲ್ಲ ಮುರಾರಿ ಚಂದ್ರನೊಳ್ ಪೊರೆದ ಕಲಂಕಮಂ ಕಳೆದುದಿಲ್ಲ ಮಹೇಶ್ವರ ನರ್ಕನಟ್ಟುಟುಂದರುಣನ ಕಾಲ್ಗಳಂ ಪಡೆದಿಲ್ಲಮದೆಂತೆನೆ ಪುಣ್ಯಹೀನನೇ ದೊರೆಗಳನಾಸೆಗೆಯೊಡಮಗಲ್ಪದೆ ಪೂರ್ವದ ಕರ್ಮಬಂಧನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೬). ೭. ಉಂಟುಮಾಡು ; ಒದಗಿಸು ; ದೊರಕಿಸು ; ನೀಡು : ತಾಯ್ಯಂ. ತಂದೆಗಮೆಲ್ಲಾ ನೆಂಟೆಗಿಯೆಯತ್ತಾದಮಂ ಸುಖಮಂ ವಿಭವಮಂವಂ ಪಡೆವುಪಾಂದಮಾ ಕೊಸಿಗೆ ಭದ್ರಬಾಹು ವೆಂಬ ಪೆಸರೆನೆಲ್ಲರುಂ ನೆರೆದಿಟ್ಟೊಡೆ (ಮದ್ದೂರಂ. ೬೬-೧೪) ; ಕಡೆಗಣ್ಣು ಬಿಳ್ಳುಗಲ್ ಸೋಗಯಿಸುವ ಕುವಳಯದಳನುಂನೆಯ ನೋಟಂ ತನ್ನ ಮನದೊಳಳ್ಳಾಟಮಂ ಪಡೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೧೬) ; ಕುಂದದ ನಿಶ್ಚಿನ ತಪ್ಪ ಜಪ್ಪನಂ ತನಗೆ ವಿಲಾಸಮಂ ಪಡೆಯೆ ಭೋಗಿಸಿದಂ ಸುರಲೋಕ ಭೋಗಮಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೯-೪೪) ; ಉಡುಪತಿಯಮನುಡುಗಣಮುಮ ನೆಡೆಯುಡುಗದ ತೋಟ ತೋಟ ಕಿಟುಗೂಸುಗಳಂ ನುಡಿಗಲಿಸಿದಂ ತೊಡಲ್ಪು ಪಡೆವಿನೆಗಂ ಪಿತ್ತಯುಂಗೆ ಕರ್ಣಾಮೃತಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೯) ; ತಮರೂರ್ಗಪೋಪ ಕುಲಜಾಂಗನೆಯರ್ ಕಮಲೋದರಂಗೆ ಪಡೆದರ್ ಮುಂದಮಂ (ಕಮದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ). ೮. ಗೆಲ್ಲು ; ಜಯಿಸು ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಒಲಿಸು : ಮಡದಿ ಮನೋನಾಥನ ವಾಕ್ಯವ ಕೇಳಿಯೊಡಗೊಂಡು ಬಂಜಳಾಲಯಕೆ ಸಡಗರದಿಂದುಪಚರಿಸುತೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಪಡೆದಳಾ ರತಿಯ ಬಿತ್ತವನು (ಮೋಹತ. ೧೦-೧೯) ; ಜನನುತ ಮಹಾ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನುಪಮಿತಗುಣಧಾಸುನೀ ಭೂಪನಿತೆಯನು ಪಡೆದಾಳು ಭೃರವರಾಯನಂದೆನೆ (ಪಾಲ್ಕಭಾ. ೧-೨೫). ೯. ಸಮರ್ಥವಾಗು ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸಾಧ್ಯವಾಗು ; ಪನುವೆಂಬರಸಂ. . . ಒಂದು ದಿನಸಮಿಂದ್ರನೋಲಗಳ್ಳೆ ಪೋಗಿ ಋತುಕಾಲಪ್ರಾಯಾಗಿದರ್ ನಲ್ಲಗಲ್ಲಗೆ ಬರಲ್ ಪಡೆಯದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೪ ಪ) ; ಒಡಲಂ ದಂಡಿಸಿ ತಪದೊಳ್ ನಡೆವ ತಪಸ್ವಿಗಳುಮೆಯ್ ಮನಮಂ ತ[ತ್ವ]ಗಿಯಲ್

ಪಡೆಯರೆನೆ ಚಪಲರಕ್ಕುಟ ಪಡೆದಪರೆ ಗೃಹಸ್ಥರೆಂತೊ ಸವಾಸಸ್ಥರಾ (ಅಜಿತ. ೨-೯೧); ದಿಣ್ಣುಖಂ ನಡುವಿರುಳಂತೆ ಕಟ್ಟಲಿಸೆ ಪಟ್ಟಪಗಲ್ ರಣಮಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡೆಯದೆ ದೇವರುಂ ದಿವಿಜಕಾಂತೆಯರುಂ ಬೆಜಗಾಗಿ (ಪಂಜಾಮಾ. ೧೩-೪೪); ಪುಷ್ಪಶರೋತ್ಕರಮೆಂದು ಮನ್ಮಥಂ ಮುಗಿದುವಂ ಗಿಲಲ್ ಪಡೆಯದಾ ನಯಸೇನ ಮುಮುಕ್ಷುಮುಖ್ಯನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೨೬).
ಹಡೆ: ೧. ಪಾಯಿಸೆಟ್ಟಿಯರು ಕೊಟ್ಟು ಹಡೆದ ಮತ್ತರಾಜು (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೨೦೨-೯೫; 1124); ಹಡೆವುದೆಂದು ನೆರಳನ್ನವ ಹಡೆವುದೆಂದು ಗುರುಕಾರಣ್ಯನ ಹಡೆವುದೆಂದು ಲಿಂಗಜಂಗಮಸೇವೆಯ (ಮಹಾದೇ. ಭ. ೬೬-೧೯೨); ಮುಂತೆ ಕಾಣಸುವಿಸ್ತ ಲಿಂಗದ ಚಿಂತೆಯಲಿ ಬೆರನಾಗಿ ತನ್ನಯ ಚಿಂತಿತಾರ್ಥನ ಹಡೆಯಬೇಡುದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೫೦); ಸತತಂ ಸುಖಿಯುಪ ಪಾರದವಕ್ಕಿಗೆ ರತಿವರನುಂ ರತಿಸೇನೆಯುವೆಂಬುನ್ನ ತಿಳಿಯೆ ಹೆಸರಂ ಹಡೆದು ಜನಿಸಿ ಬೆಳೆದುವು ನಿಮ್ಮೊತ್ತಿನೊಳು (ಜಯಕಾ. ೧೨-೬೪). ೨. ಇನ್ನೀ ದಮ[F]ವಂ ಸದಮಾದಿಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸಿದವರ್ಗ್ . . . ಸಹಸ್ರವೇದಪಾರಿಗರಪ್ಪ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗ್ಗ ಕೊಟ್ಟ ಫಲವಂ ಹಡೆವರು (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೬೪-೨೦; 1033); ಗುರುಕರುಣದಿಂದ ದೀಯತೆ ಎಂಬ ಸುಜ್ಞಾನವ ಹಡೆದು ಗುರುಪಾದೋದಕದಿಂದ ಸ್ವಯಂತೆ ಎಂದು ಮಲತ್ರಯವ ಶ್ವಯ ಮಾಡುವ (ಅದವ. ೨೫-೬೬); ನಮ್ಮೊಡನೆ ಮೆಟ್ಟಿಸಿ ಬಳಿಕ ಹಡೆಯರೆ ದಿರುದನೆನುವೆ ಫಲಗುಣನು ಕೈಯಿಕ್ಕಿದನು ಗಂಗಾ ಕುವರನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಧೀ. ೯-೩೦); ಕೊಸು ಕಾಸು ಹಡೆಯದು, ಜೋಗುಳಮುಗಿಲು ಮುಟ್ಟಿತು (ಗಾಥೆ). ೩. ಕೋಟೂರ ತಿಲ್ಲೆನಾಯಕರ ಮಗಂ ಶಿವ ಕಲ್ಯಾಣನಂಬಿ ಹಡೆದ ವ್ರಿತ್ತಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೬-೩೨; 1169); ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪ್ರಧಾನಂ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಲಕುಮಯ್ಯಂ ಪೊಯ್ಯಳನಾರ ಸಿಂಹದೇವಂಗಿ ರಾಜ್ಯಮಂ ನಿಷ್ಕಂಟಕಂ ಮಾಡಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿ ಪ್ರಸಾದ ದಾನಂ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಮಾಗಿ ಹಡೆದು (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೬-೪೦; ಸು. 1170 ?); ಸಾತೆಯನ ಹಳ್ಳಿಯ ಹಂಹಲೇಶ್ವರದೇವರ ಧರ್ಮಪ್ರಸಂಗವಂ ಬಿಂಸಸಂಗಿಯು ಆ ದೇವರ ಶ್ರೀಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಹಡೆದ ವ್ರಿತಿ (ಕಾ. IV, ೧-೧೦೦; 1204); ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸೀಮಾಸಮನ್ವಿತಸಹಿತ ಶಿವಪುರವ ಮಾಡಿ ಸರ್ವಸಮಸ್ಯವಾಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹಡೆದು (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೬-೧೩; 1252). ೪. ಹಡೆದಿದ್ ಪಿಸುವ ಕೊಡಗೂಸ ನುಂಗಿತ್ತ ಕಂಡೆ (ಅದವ. ೩೪-೯೯); ಇನ್ನು ನಾನೆತ್ತ ಮಗನಂ ಹಡೆವುದೆತ್ತುಲು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೪೧); ಹಾವು ಹಲವನು ಹಡೆದು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಾವ ತಹವೊಲು ನೂಲು ಮಕ್ಕಳನಾವ ಪರಿಯಲಿ ಹಡೆದು ಕೆಡಿಸಿದೆ ಭೂಮಿಭಾರಕರ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೪); ಹಡೆದ ತಾಯಿಲ್ಲ ತಾಯುಳ್ಳೊಡೆ ತಲೆ ಹೀಗೆ ಜಡೆ ಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಮಾಸಿಹುದೇ (ನೋಡತ. ೨೧-೨೫); ಹಡೆಯದ ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡನ ಮನೆಗೆ ಬಾಡಿಯು ಎತ್ತು (ಕನ್ನಡಾ. ೧೦೩). ೫. ನೀನು ಮುನ್ನಲಿ ನಿನ್ನ ತಾಮಸಗುಣದ ಮಾಯೆಯನು ಏನು ಕಾರಣ ಕಳುಹಿ ಭಾಷೆಗೆ ಹೀನವನು ನೀ ಹಡೆದೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೪-೧೬). ೬. ನರ್ತನದಿಂ ನವಶಕ್ತಿಯು ಹೊಮ್ಮಿ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಲಯಚಕ್ರಂ ಬಿಮ್ಮಿ ಜಡೆಬೇತನರೂಪು ಗಳಾಗೊಡೆದು ತೋರ್ಪುದು ಸುಖ ದುಃಖಗಳನು ಹಡೆದು ! (ಪಾಂಜಮ. ೧೯-೧೪). ೭. ಎಡೆವಿಡದೆ ಬೆಡೆ ಕಾಡುವಿರಾದದಿನ್ನು ಕೇಳ್ ಕಡೆಗೆನ್ನ ಸರ್ವರಾಜ್ಯವನಾದದಂ ನಿಮಗೆ ಕೊಡಹಡೆವೆನ್ನೆ ಸಲ್ಲದೀಯೊಂದು ತೇಜಮಂ ಕೊಡೆನು (ಹಜಕಾ. ೮-೩೨); ಅಜ ಹರಿಗಳಾದ್ಯಂತಮಂ ಕಾಣ ಹಡೆಯ ರೀಶ್ವರನ ನಿಜಮಂ ಕಂಡು ಕೈವಲ್ಯದೊಡೆಯನಾದೆಂ ನಿಮ್ಮ ಕರುಣ ದಿಂದೆಂದರಸನಾ ಮುನಿಗೆ ಕೈ ಮುಗಿದನು (ಹಜಕಾ. ೧೪-೧೬). ೮. ದೊರಕು; ಲಭಿಸು; ಸಿಗು; ಪಾಪವಾಗು; ಗಾಳಿ ಹಡೆದಲ್ಲಿ ತೂಪಾಕೊಳ್ಳರೇ . . . ಶಿವಶರಣೆಂಬುದೊಂದು ಗಾಳಿ ಹಡೆದಲ್ಲಿ ಬೇಗ

ತೂಪಂದನಂದಿಗರ ಬೊಡೆಯ್ಯ (ಲಿಂಗಲೀ. ೧೬೫-೨೨); ಮನವೆಯ್ಯ ಮೇಲಾದ ತತ್ವದೊಳು ಹಡೆಯಲು ಪಟ್ಟ ಲಕ್ಷವುಳ್ಳವಾಗಿಯೊಡಗು ತ್ತಿರ್ಪುದು (ದೀಕ್ಷಾಪ. ೬-೩-೬೬).

ಪಡೆದಪ್ಪ, ಹಡೆದಪ್ಪ - ೧. (ದೇವರ) ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಹೊಂದಿ ದವನು; ಪುಣ್ಯವಂತನಾದವನು; ಭಾಗ್ಯವಂತ: ಎರೆಯುವೆನು ಬಾ ನಿನ್ನ, ನಮ್ಮ ಪಟ್ಟದ ಮರೆಯ ಸಕಲ ತೀರ್ಥದ ಸ್ವೀಕರ ನೀರ ತಂದು ಬೆರಗಾಗಿ ಬೆರೆತು ಆ ಶಿವನಲ್ಲಿ, ದೇವನಲಿ 'ಪಡೆದಪ್ಪನಾಗು' ಎಂದು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೪೩-೪). ೨. ಜನ್ಮ ಕೊಟ್ಟ ತಂದೆ; ಪಿತ; ಜನಕ: ಎಳ್ಳು ವಿತ್ತಲಿಲ್ಲ ಎಳ್ಳು ಬೆಳೆಯಲಿಲ್ಲ ಎಳ್ಳು ಹೂ ಸೀರೆಳುಡಲಿಲ್ಲ ಹಡೆದಪ್ಪ ಒಳ್ಳೆಮನೆ ನೋಡಿ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೬೬); ಹಡೆವಲ್ಲ ಪಾದಗಳ ದೃಢದಿಂದ ಹಿಡಿದನು ಅಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಉರುಳಾದಿ ಎಂದನು ಹಡೆದಪ್ಪ ನೀ ನೆನೆಗೆ ಆಗಲಿದರು (ಸಿದ್ಧಪ. ೫-೯೫). **ಪಡೆವಂ, ಹಡೆವಂ** - ೧. ಗಳಿಸಿ ದವನು; ಧನವಂತ: "ವಿಂದನಾ, ವಿತ್ತ: ವಿತ್ತವಾನಾ-ಈ ೩ ಪಡೆವಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೧೩). ೨. ಗಳಿಸುವವನು; ಸಂಪಾದಿಸುವವನು: ದೊರಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು: "ಲಭಕ: ಲಾಭಕ: ಲಭಮಾನ: ಈ ೩ ಹಡೆವಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೩೦). **ಹಡೆದ ತಾಯಿ** = ಜನ್ಮಕೊಟ್ಟ ತಾಯಿ; ಮಾತೆ; ಜನನಿ: ತೊತ್ತು ವೇಲಿಕೆ ಹಡೆದ ತಾಯನು ತೊಪ್ಪದರೊ ಮೌಕ್ತಿಕದ ಮಣಿಗಣವ ಕೊಡಹಿ ವಿಸುಬಿರೊ ದಾರಕೋಸುಗ . . . ಎನುತ ಮೊಪ್ಪೆಯಿಟ್ಟಳಾ ತಾರೆ (ತೊರರಾ. ೪-೫-೧೧). **ಹಡೆದಬ್ಬಿ** = ಹಡೆದ ತಾಯಿ: ಹಡೆದಬ್ಬಿಗೆ ಬೇಡವಾದ ಮಕ್ಕಳು ನೀವು (ಮೂಕಜ್ಜಿ. ೧೫೪). **ಹಡೆದವನು** = ಪಡೆದಪ್ಪ ೨: ಹಡೆದವನು ಹಡೆದವನಿಗೆ ಹಡೆ ಕೊಸನ್ನು ಹತ್ತು ದಿವಸದಲ್ಲಿಯೋ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೋ ತೋರಿಸುವ ವಿಧಾನವು ಬಂದಿರಬೇಕು (ಸಾಹಸಂ. ೧೩೧). **ಹಡೆದವರು** = ಜನ್ಮಕೊಟ್ಟವರು; ತಂದೆ ತಾಯಿ: ಹಡೆದವರು ಹಡೆಬರತೆ ತಿದ್ದುವರೇ? (ಗಾಡ); ಹಡೆ ದವರೇನು ಹಡೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವರೇ? (ಗಾಡ). **ಹಡೆದವಳು** = ಹಡೆದ ತಾಯಿ: ರಮಣಿಲ್ಲದ ನಾರಿ ಪರರೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಾರಿ ಹಡೆದವಳ ಎದೆ ಕೊರಳ ಕೊಯ್ತಂಥ ಚೂರಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೪ ಅನುಬಲವ); ಹಡೆದವಳು ತೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ಸೇರಿ ತೊಟ್ಟಲಲಿ ಮಗುವನ್ನಿಡುವ ದಿನ ತಂದೆಯೂ ಮಗನ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರಬೇಕು (ಸಾಹಸಂ. ೧೩೧). **ಹಡೆದವ್ವ**, **ಹಡೆದವ್ವ** = ಹಡೆದ ತಾಯಿ: ಹಡೆದವನು ಹಡೆದವನಿಗೆ ಹಡೆಕೊಸನ್ನು ಹತ್ತು ದಿವಸದಲ್ಲಿಯೋ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೋ ತೋರಿಸುವ ವಿಧಾನವು ಬಂದಿರ ಬೇಕು (ಸಾಹಸಂ. ೧೩೧); ಎನೆಗಿನಿತು ಸಂಪತ್ತು ಸಡಗರಂ ಬಂದುದೀ ಮಲ್ಲಮ್ಮನಿಂದೀಕೆಯನೆಗೆ ಹಡೆದವ್ವನಿವಳುಪಕಾರವ ಎಂದೆಂದು ಮರೆಯೆನು (ಮಲ್ಲಪ. ೧೪-೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪಟ್ಟ; ಮಲ. ತುಳು. ಪಡೆ; ಕೆಲು. ಪಡೆಪು, ಪಡೆಯು] **ಪಡೆ, ಹಡೆ** (ನಾ). ೧. ಸೈನ್ಯ; ಬಲ; ದಂಡು: "ಪಡೆಯಲ್ಲಿಯುಂ ಕಟಕಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯ. ೧೩೧-೪). ಪಡೆಯುಜಾಯಲಾದೊಡ [೦]ಯುಂ ಕಿಡಿಸುಗುಮಂತೇಕಳಂಕೆ ನೈಪಮಂಡಲಮಂ ತಡೆಯದೆ ತಮಸ್ಸುಭಾವಂ ಕಿಡಿಸುವವೋಲರಿದು ರಾಹು ಶಶಿಮಂಡಲಮಂ (ಕವಿಾ. ೩-೧೪೬); ಆಕೆಗಮಿಂತಪ್ಪುದೊಂದು ಬಯಕೆಯಾದಪುದು ಮುಬೆಗಾಲ ದೊಳಾನೆಯನೇಜಾಯಲ್ಲಾ ಪಡೆಯೊಡನೆಯದವಿಗೆ ಪೋಗಿಯಾಲದ ಮರದ ಪಣ್ಣಳಂ ಕೊಯ್ತಂತಪ್ಪ (ಪದ್ಮಾ. ೧೫೬-೧೪); ಅಂತೆರದುಂ ಪಡೆಗಳಂ ಪಣ್ಣ ಪಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣ ಕಾಳೆಗೆ ಸಡೆಯಲೊಡರಿಸಿದಾಗಳಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೦ ದ); ಕಾಳರಾತ್ರಿಯ ಕಟಕವೋ ಮೇಣ್ ಕಾಲರುದ್ರನ ಪಡೆಯೊ ದಾನವನಾಳನಗ್ಗೆ ಕೆಳಗೆ ಬಣ್ಣ ಸಬಲ್ಲ ಕವಿ ಯಾರು (ಕುವ್ಯಾಧೀ. ೧೫-೪೬); ಒಡನಕ್ಕೀರಿಯ ಸೆಳೆದಾಗ ತುರುಕರ ಪಡೆ ನಡೆದುದು ಕನ್ನಡಕೆ

(ಕಂಠವಿ. ೧೧ ಸೂತ್ರ). ೨. ಗುಂಪು; ನೆರವಿ; ಸಮೂಹ : ಸುರರ ಪಡೆ ನೆರದಿರಲು ಕಂಗಳೆನಿಸಿತುತೋಳಿ ಮರಕರಸಮೀಪದಾಂತಂ ಪುರ ಮುಘನದಿ[ರೆ] ಬಲುಕ ನೆರೆದು ಯತಿ ದಶನುಡೊಳಿ ತರತರದಿನೊಪ್ಪಿ ನೀರೆ ಸಂತಂ (ಭಂಡೋಬ. ೩-೨೦೫); ಪಡಬಾಸಲನ ಪಡೆಯಂತೆ ಕಾಲಾಗ್ನಿಯ ಮೂಲೆಯಂತೆ . . . ಭೈರವನ ಬಳಗದಂತೆ ಮುಂಕಿಡ್ ರತ್ನಸವಡೆಯ ನಡುವೆ ನಿಂದ ವೀರತಾರಕಾಸುರಂ (ಗಿಂಕ. ೬-೫೫೮); ಕಡೆಯ ಪೆಂಡೆಯದ ನೆಟ್ಟುಬರು ಮದ್ದಳಗರು ಗಡನೆಯ ತಾಳಧಾಂಗಳು ದಿದಯವಿಲ್ಲದ ಗೀತವಾದ್ಯದಿವ್ಯಾಧಿಕಪಡೆಯದೊಡೊಲ್ಲೆಲಗದಿ (ಪೋಪಕ. ೨೦-೩೬); ದಿನದಿನವೂ ಸುಳ್ಯುಸಾಕ್ಷಿಗಳ ಪಡೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಾ ಬಂತು (ಪಂಪಾಪ್ಪ. ೩೦). ಪಡೆ : ೧. ಮೇಲೆಹಿಡಿದ ಬಗೆ ಮಿಗೆ ತಿರುಗಿಸಿ ಹೊಂಬಳೆಗಳ ಭಾರದ ಚಂದ್ರದ ಚಿತ್ರದ ಮೊಗದಂಬದ ಕೈದಾಳಿನ ಕಾಲ್ಕುಪಿಂ ಹಡೆಯಂ ಹಟ್ಟದ ಕಂಠುಬಿ ನೆರೆದುವು ಬಲದೊಳಗೆ (ವೀರೇಶ. ೨-೨೮). ೩. ವಂಶ; ಬಳಗ; ಮನೆತನ : ಊರವರು "ಶಾನು ಭೋಗನ ಪಡೆ ಹಾಳಾಗ, ಇಷ್ಟೊಲು ಮಟ ಬಾಗಿಲು ಹಾಕಿಸಿದ ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಟುಸುತ್ತಾರೆ (ಗರುಡಾ. ೧೦೬).

ಪಡೆ ನೋಡಿ ಗಂಡಂ - ಸೈನ್ಯದ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸುವವನು : ಪಡೆ ನೋಡಿ ಗಂಡಂ ಗಣ್ಡಂ ಸಿಂಘಂ ಅಸಹಾಯ ಸಾಹಸಂ (ಎಚ್. VI, ೨೫೯-೬; ೨75). ಪಡೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಗಂಡಂ - ಸೈನ್ಯವು ಮೆಚ್ಚುವಂತಹ ಶೂರನಾದವನು; ಪರಾಕ್ರಮಿ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಗಂಡಗಾಡಿ ನೂರಮೂಡಿ ಮಿಗಿಲಾದುದಾ ರಘುನಾಥೇಂದ್ರಾದಂ ಪಡೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಗಂಡನಾ (ಪಂಪಾಪ್ಪ. ೮-೧೦೧); ಒಡನುಂಡಂಗಿ[ಡಲಾ] ದಡೆ ಕಡಂಗಲಿ ಕಡೆಗಡೆಸಲಾಗದೆಂದುತ್ಸವದಿಂ ಪಡೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಗಂಡನಾಹವದಡೆ ಯೋಳ್ ಸಿಕ್ಕಗರ್ಗಿ ಗಂಡನೆಸಿದಂ ಮಸಣ (ಕಪ. IV, ೧೭-೧೧; 1166); ಪಡೆಯಂಕಳಾಣ - ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಹಾಶೂರನಾದವನು; ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿಡೆಯಂಕಳಾಣ ನೋಟಂಬಾಧಿರಾಜಂ ಪೆರ್ವೆಣ್ಣಯಂ ತಾ×××ಸೂರಿಕಾಟ ಕಾದಿಯೊಂಗೆ ಕೊಟ್ಟೊಡೆ (ಎಚ್. X, ಮೂಳಬಾ. ೨೦೮-೯; 1000).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪಟ್ಟ; ಮಲ. ಪಡ; ತುಳು. ಪಡೆ; ತೆಲು. ಪಡವ]

ಪಡೆ, ಪಡೆ, ಪಡೆ, ಪಡಿ(ನಾ). ೧. (ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಗಳ) ಸಂದು, - ಬಿರುಕು : "ಪಡೆಯೆಂದು ಕಲ್ಲ ಮುಟ" (ಕಶಪಾ. ೫೦-೬೬); "ಪಡೆಯೆನೆ ಕಲ್ಲ ಮುಟೆಯುಮುಗಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೪); ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ಸರಿ ಜರಿ ಹಳ್ಳ ಬರೆಗಳು ಕಲ್ಲ ಪಡೆಗಳು ಗುಡೆಗಳು (ಕಂಠವಿ. ೧೮-೪೬). ೨. ಕಲ್ಲಿನ ಹಾಸು; ಹಾಸುಗಲ್ಲು; ಚೆಪ್ಪಡಿ : ಕಲ್ಲಿನ ಪಡೆಯ ಮೇಲಿಂದ ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹವು ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಆ ಪಡೆಯು ನೀರಿನ ಭರ್ಷಣದಿಂದಲೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಬಂದು ಹೋಗುವ ಹರಳು ಉಸುಬುಗಳ ಭರ್ಷಣದಿಂದಲೂ ಸನೆದು ನುಣುಪಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ. ೬-೧೮೦). ಪಡೆ : ೩. ಹಳ್ಳ; ಕುಳಿ; ತಗ್ಗು : ಈ ತಾವು ಪಡಾ ಬಿಟ್ಟೀ ಅಲ್ಲಾ . . . ಇಲ್ಲಿ ನೀರು ಹರಿಯೋದಲ್ಲಾ ? (ಬಾಬಲ. ೧೨). ೪. ಒಂದು ಮರದ ತುಂಡಿನ ತುದಿಯನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಮರದ ತುಂಡಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಲು ತೋಡಿರುವ ಕುಳಿ, - ನೆಚ್ಚು; ಕೂರು : (೪). ಪಡೆ : ೧. ನಡೆವತ್ತ ನೀಲಾಚಲತಿಖರದ ಕಲ್ಲ ಪಡಿಯೊಳಗಿದ್ದ ಕನ್ನೀರು ಒಡವಾಯ್ತಂತೆ ರೋಹಿತಧಾರೆ ಸುರಿದು ಕಿಗ್ಗಡಲಲ್ಲಿ ವಾಹಿನಿಯಾಯ್ತು (ಪೋಪಕ. ೧೨-೬೦). ಪಡಿ : ೧. ಕಿಡಿಕೆಯ 'ಹತ್ತಿರವೇ ಕಲ್ಲುಪಡಿಯೊಳಗಿಂದ ಒಂದು ಗಿಡವು ಬೆಳೆದಿತ್ತು (ಮೇವಿಮ. ೧೨೩). ೨. ಚಕ್ಕು ಚಕ್ಕು 'ಪಡಿ'ಗಳನ್ನೇರಿ ಆತ ಮೇಲೆ ಬಂದ (ಬಸವ. ೨೪); ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಅವನ್ನು 'ಸಾಕ್ಷಿಯ ಪಡಿ (ಕಲ್ಲು)' ಎಂದು ಕರೆಯುವರು (ಮಾತನಾ. ೨). ೩. ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿರುವ ಕಟ್ಟೆ ;

ಘಟ್ಟ : ತಗ್ಗು, ದಿನ್ನೆ, ಕಟ್ಟೆ, ಫದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅವಳಿಗೆ ಪರಿಚಿತವಾಗಿದ್ದವು (ಬಾಬಲ. ೧೧೧); ಕೆಳಗಿಳಿದು ಬಂದು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಜುಕುಜುಕು ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಅಗಸರ ಫದಿಯಲ್ಲಿ ನೀರಿನೊಡನೆ ಚಲಾಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ರಂಗರೋ. ೩೩); ಮಹಾರಾಜರ ದಕ್ಷಿಣಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಹರಗೋಲ ಫದಿಯ ಹತ್ತಿರ ಸಮೀಪಿರಾದ ಜನರಿಗೆ ಮೂತ್ರ ಇದರಿಂದ ತೀವ್ರವಾದ ನಿರಾಶೆಯಾಯಿತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೩೮೮). [ದೇ. || ತೆಲು. ಪಡಕು, ಪಡುಕು] ಪಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ : ಎರಿ ಮತ್ತು ಉಸುಕುಭೂಮಿ ಹಾಗೂ ಚಲೋ ವಂಡು ಪಡೆಯಾದರೂ ಮಸಾರಿಯಾದರೂ ಕುರಿ ತರುದಿ ವಿಶೇಷ ಗೊಬ್ಬರ ಹಾಕಿದರೆ ಮೊಣಸಿನ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚುಬೀಳು (ಕೃಷ್ಣರತ್ನ. ೬೧). [?]

-ಪಡೆ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಕೃದಂತಭಾವನಾನುಪ್ರತ್ಯಯ : 'ತಿದ್ವು ಪಡೆ' ಪರಾ.

ಪಡೆಕಳಿ (ನಾ). "ಕಾಳೆಗದ ಅಟ; ಅಣಕುಯುದ್ಧ" (ಹುಲಿಪಾ. ಕೋಶ); ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿಗೆ ಈಡು ಹೊಡೆಯುವುದನ್ನು, ಪಡೆಕಳಿಯಾಡುವುದನ್ನು ನೋಡಲು ಪೂವಿಯೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದಳು (ಹುಲಿಪಾ. ೩೬).

[←ಕೊಡ. ಪಡಕಳ]

ಪಡೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಸಮೂಹವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವ (ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ) ಬಂಡೆ : ಗಿರಿಯ ಪಡೆಗಲ್ಲವಕೆ ನಿಜಮಂದಿರವೆಲ್ಲಾಳೆ ಸಂಬಳವು . . . ಇವರ ಬಲದಲಿ ಧರವ ಜಯಿಸುವುದರಿದು ದೇವರಿಂದರಾ ಜೆರರು (ತೋರಂ. ೬-೬-೩೬).

[ಪಡೆ + ಕಲ್ಲು (<ಕಲ್ಯ)]

ಪಡೆಗವಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಗವಿ, - ಗುಹೆ : ಅಡವಿಯ ತೊಪ್ಪಲ ತಿರಿ ತಂದು ತಿಂದುಂಡು ಒಡಲ ದಂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಪಡೆಗವಿಯೊಳಗೆ ತಪಸ್ಸನ್ನಿಡಿದೆ ನೆಂದು ಕಡುಹೆಮ್ಮೆಯಲಿ ನುಡಿದ ಅಣ್ಣಗಳು ನೀವು ಕೇಳಿರೊ (ಜಹನಂ. ೬೧೬-೨೮).

[ಪಡೆ + ಗವಿ]

ಪಡೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗು; ದಾಳಿಯಿಡು : ರಾಜಮಲ್ಲ ಪೆಮ್ಮಾನಡಿ×××ಸದೊಳ್ಳಾಕಳ್ಯಾಯಾನೇಗೆ ಪಡೆಗೆಯ್ದಾ ಕೊಯ್ದಾಳು ಕಾದು×××ಬಲ ಮೇಗೆ ಎಲ್ಲ ನ್ನವು (ಎಚ್. X (S), ಬಾಗಪ. ೮೬-೫; ಸು. 820).

[ಪಡೆ + ಕೆಯ್]

ಪಡೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು; ಸೇನಾಸಮೇತವಾಗು : ಮಲ್ಲರಾಯನನ್ನು ಬಗ್ಗುಬಡಿಯಲು ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ ಪಡೆಗೊಂಡು ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ, ಒಂದೇ ದಿನದ ದಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವಸಮುದ್ರ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಂಡನು (ಅಳಾಳ. ೧೬).

[ಪಡೆ + ಕೊಳ್ಳು (<ಕೊಳ್ಳ)]

ಪಡೆಡಕ್ಕೆ 'ಪಡೆಡಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಪಡೆದೋರ್ಕೆ (ನಾ). ಸೈನ್ಯದ ತೋರಿಕೆ, - ಪ್ರದರ್ಶನ : ವಂಕದಾರ ದೆರಡುಂ ದೆಸೆಯೊಳಂ ತುರಿಗಾಸುರನ ಪಡೆದೋರ್ಕೆಯಂತಿಡ್ ದಿವ್ಯಾರ್ಪಂಗಳ ಕಟ್ಟುವ ದೀರ್ಘಪಟಮಂಡಪಂಗಳಿಂದಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೧೪೬ ನ).

[ಪಡೆ + ತೋರ್ಕೆ]

ಪಡೆನುಡಿ (ನಾ). ಜನಬಳಕೆಯ ಮಾತು; ನುಡಿಗಟ್ಟು; ಅಡುನುಡಿ : ಬ್ರಹ್ಮಶಿವನ 'ಸಮಯಪರೀಕ್ಷೆ'ಯಲ್ಲಿ . . . ಲೌಕಿಕವಾದ ಹೋಲಿಕೆ, ಗಾದೆಮಾತು, ಪಡೆನುಡಿಗಳನ್ನು ಸಮೂಹವಾಗಿ ಕವಿ ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ (ಕಸಾಪ. ೧೯೮); ಈ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪ್ರಭಾವವು ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ವಾಕ್ಯರಚನಾಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲೂ ಪಡೆನುಡಿಗಳಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೬೪); ನಮ್ಮಕವಿಯು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅನೃಕವಿಗಳ ಇಂಥ ಶಬ್ದ ಸಮುಚ್ಚಯಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಪಡೆನುಡಿಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಸನ್ಯಾ. ೩೬). 'ಪಡೆವಾತು' ಪರಾ. [ಪಡೆ + ನುಡಿ]

ಪಡೆನೆರಪು (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು ; ದಂಡನ್ನು ಒಂದುಗೂಡಿಸು : ಆ ಯವನರನ್ ಮುಂದೆ, ಅವರೊಳ್ಳನ್ ಕೊಳಲ್ ಪಡೆನೆರಪಿ ತಾನತ್ತ ಪೋಗೆ ಮಗನ್, ಎಸಗಿತ್ತ ಪಪ್ಪದೆಯ ಇರುಳಿರುಳ್ ಸುಳಿಯುವು ಕನಸುಗಳ್ (ಹೀರನ. ೯-೧೯೭).

[ಪಡೆ+ನೆರಪು]

ಪಡೆನೋಡು (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯವನ್ನು ನೋಡು ; ದಂಡನ್ನು ಕಾಣು : ಪಿಡಿದಡು ತನಲ್ ಬಂದಿರ್ದೆಯೊಳ್ ನಿನಗಾಗಿ ಮದನನೆನ್ನನೆ ತಿನ ಕೇಳ್ ಪಡೆನೋಡಲ್ ಬಂದವರಂ ಗುಡಿವೊಡುಪಿದರೆಯುಬಾಯ್ತು ನಿನ್ನೆನ್ನೆಡೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೫). [ಪಡೆ+ನೋಡು]

ಪಡೆಪಾಳಿ 'ಪಡಪಾಳಿ' ನೋ.

ಪಡೆಪಾಳಿತನ (ನಾ). ಗಳಿಸುವಿಕೆ ; ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡುವಿಕೆ : ಕುಂಟೆಣೆಯೊರ್ವಳ್ ತನ್ನ ಮಗಳ ಸೊಬಗಿನ ಸೊಂಪಿನ ಪಡೆಪಾಳಿತನನುನೆ ನುಡುವುದುಂ (ಅನಂಪು. ೮-೨೪ ಪ). [ಪಡೆಪಾಳಿ (< ಪಡಪಾಳಿ) + ತನ]

ಪಡೆಪು 'ಪಡಪು' ನೋ.

ಪಡೆಪುಗಾತಿ (ನಾ). ಗಳಿಸುವವಳು ; ಹಣವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವ ಹೆಣ್ಣು : "ಪಡೆಪುಗಾತಿ = ಗಳಿಸುವ ಹೆಣ್ಣು" (ಗಂಗಾಪು. ೧೯೫).

[ಪಡೆಪು (< ಪಡಪು) + ಗಾತಿ]

ಪಡೆಪುಗಾರ್ತಿ 'ಪಡಪುಗಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಪಡೆಪುಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಳಿಕೆಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸು ; ಲಾಭವನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳು : ತನ್ನ ಮಗಂಗಿಟ್ಟ ಗೆಗೊಳ್ಳ ಬೆಸನಂ ಪೇಟೊಡವ ನೊಂದುಮಂ ಕೊಳ್ಳದಿರೆ ಮುಳಿದವನ ತಲೆಯನೊಡೆಯ ಬಡಿದನ್ನ ಪಡೆಪುಗಿಪಾಣಂ. ಪಡಪು ಗಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಪೋದುದೆಂದು ತನ್ನ ಕಾಲ ಪಿಡಿದುದುಡಿದುದುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೬).

[ಪಡೆಪುಗಡೆ (< ಪಡಪುಗಡೆ) + ಇಪ್ಪು]

ಪಡೆಪುಗಡು 'ಪಡಪುಗಡು' ನೋ.

ಪಡೆಮಾತು 'ಪಡೆವಾತು' ನೋ.

ಪಡೆಮಾತುಗೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ನಿ. ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳು ; ಸಮಾಚಾರ ವನ್ನು ತಿಳಿ ; ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು : ಸೈಂಧವನವರಂ ಧ್ವಿಸಲೆಂದು ಮೆಯ್ದರೆದು ಬಂದು . . . ತೊಟ್ಟಿಗೆ ಪಾಂಚಾಳಿಯನೆತ್ತಿ ತನ್ನ ರಥದೊಳ್ ತಂದಿಟ್ಟು ಕೊಂಡುಯ್ದ ನನ್ನ ಗಮಂತಾ ಪಡೆಮಾತುಗೇಳ್ಳುತಿ ಬಳರ್ ಭೀಮಾಜುನರ್ . . . ಎಯ್ದಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೧). ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಕೇಳು ; ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು : ಅದಿಗದಿಗೆ ಬಗಿದು ಭಾವಿಸಿ ತೊಡರ್ಪರ್ ರಲ್ವೆ ನಿನ್ನ ಕೂರಸಿಯೆಂಬಿ ಪಡೆಮಾತುಗೇಳ್ವುದು ಗೋನುಗ ಪುಡುಕೆಯ ಮೊಲದಂತೆ × ಬುಕ್ಕರ್ ಮ್ಹಳೆಪರ್ (ಎಕ. VIII, ಪಾಠ. ೧೦೯-೧೯ ; 1082).

[ಪಡೆಮಾತು (< ಪಡೆವಾತು) + ಕೇಳ್]

ಪಡೆಮಾತುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಎತ್ತು ; ಸಮಾಚಾರ ವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸು : ಕಿಡುವೊಡಲ ಕಿಡುವ ರಾಜ್ಯದ ಪಡೆಮಾತು ಗೊಳ್ಳವೆನ್ನ ಮೆಯ್ಯಗಿದಪುಡೀಗಡೆ ಜೈನದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೊಂಡದಿಗಜಗಿಸುವಂ ಸಮಸ್ತ ಸುರಸಮುದಯಮಂ (ಅನಂಪು. ೧೪-೧೨೭).

[ಪಡೆಮಾತು (< ಪಡೆವಾತು) + ಕೊಳ್]

ಪಡೆಯ (ನಾ). ಆದಾಯ ; ಗಳಿಕೆ (?) : ಭೂರರ ಶ್ರೀನಕ್ಷತ್ರದೊಳ್ಳ ನಿರ್ವ್ವ ಪಾರ್ವ್ವರುಣೋಂ ತಿಂಗಳ್ಳಿ ಏಳಬೋಗಂವಿದಜಾ ಪಡೆಯಂ ವರ್ವಕ್ಕೆ ಪತ್ತಗದ್ವಾಣಂ ತೆಜಿ (ಎಕ. IV, ಪಗ್ಗಡ. ೪-೬ ; ಸು. 750) ; ಕೆಸುಗೊಳಮೊಡೆಯ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಪೆರ್ವ್ವಟ್ಟಿಯೂರುಂ ಮದೂರುಮಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಡೆಯಂ ಪೊಯ್ದಂ ಅವಜಾ ಪಡೆಯಂ ಪೆರ್ವ್ವಟ್ಟಿಯೂರುನ್ನು

ತೆಜಿ ಪೆರ್ವ್ವಟ್ಟಿ ಎರಡು ತೆಜುವುದು (ಎಕ. IV, ಪಗ್ಗಡ. ೪-೨೧ ; ಸು. 750) ; ಕೊಳಗುಪ್ಪೆ ಪೆಟ್ಟುವು ಅರ್ಧಂ ಕಾನಸೊಪ್ಪಿನರ್ಧಂ ವಾರಯರ್ಧಂ ಕರ್ವುಪ್ಪಿ ನೂರಿಪ್ಪತ್ತೆಣ್ಣು ಕೊಂಬೆಗಾರೊಡಂ ಪಡೆಯಂಮೆಣ್ಣು ಮಲಾಡೆ ಜಮಳಿ ಬನ್ನು ಇದು ಗೋಪಾಲದೇವರಾ ದತ್ತಿ (ಎಕ. XXXI, ೧೭೦-೧೫ ; ಸು. 8ನೆಯ ಶತ) ; ಉಪ್ಪವಳ್ಳಿಯ ಕವಿಗಂಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಸ್ತಿತಿ ಕ್ರಮಮಾವುದೆಂದೊಡೆ ಅಮ್ಮಳೆಯ ಪತ್ತಣ್ಣ ತೆಜುವ ಅಯ್ಯಾಣು ಭತ್ತ ಪಡೆಯಂ ಯಿದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಮುಗುಳಿ ಚೆಣ್ಣಿಯೂರ ಪಲ್ಯಾಡಿ ಅನ್ನಾಳಿ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮು. ೪೩-೧೪ ; 959). [< ಪಡೆ]

ಪಡೆಯಿಲ (ನಾ). ನಿ. ಸೈನಿಕ ; ಭಟ ; ಯೋಧ : ಇಲ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ -ಪಡ್ಡೆಯಿಲಂ, ಪಡೆಯಿಲಂ, ಗಾವಿಲಂ (ಪದ್ಯ. ೨೦೫ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಪೋಲೀಸು ; ಪೇದೆ : ಪೊಳ್ಳೆಯವೆವೆಯಂದ ಪಡೆಯಿಲರ ಬರಮಂ ಅಳ್ಳಿಯಂ ಕೊಳ್ಳಿಯಂದಿರವೋಲ್ ಪೇಡೆದರ್ (ಕಾಲಾಶ. ೧೫೮-೩೫೦). [ಪಡೆ+ಇಲ]

ಪಡೆಯಿಸು, ಹಡೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಉಂಟು ಮಾಡು : ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧನ ವಿದ್ಯಂ ಸತ್ಯಮುಪ್ಪು ಪಟೋಳ್ ಸಂದೆಯಮಿಲ್ಲದಲಿಂದಿ ಸಿಂಹಮಂ ಪ್ರಾಣಮಂ ಪಡೆಯಿಸಿ ನೋಟ್ಟಿ ವಿನೋದಮಂತುಂ ಬೇಡೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪತಂ. ೨೫೧-೨೫೧) ; ಈಶ್ವರನುಂ ಮುನ್ನವೆ ಮಣ್ಣುಗೊಂಡ ಮದನಂಗಾ ಮಜುವುಟ್ಟಿಂ ಪಡೆಯಿಸಲೊಡವಿದ ಬೇವನವಾಯುವಿದನೆ ಕಡುಡೆದುರರ ಚತ್ತಂಗೊಳಿಸಿದುದಾ ಬನದೊಳು ಸುಳಿವಳಗಾಳಿ (ಜಯಕಾ. ೧-೫೧). ಹಡೆಯಿಸು : ಕಡು ರಂಜಿತ ಭರ್ಮಾಶಕ್ತಸಮಸ್ತತ ನಡೆದು ನೆಲಕೆ ಸುಭಕ್ಷನನು ಹಡೆಯಿಸುತಾರ್ಯಾಖಂಡದ ಜನಪದಕಡರಿಸಿದನು ಭರ್ಮ ವನು (ನೇಮಿಸಂ. ೩೨-೧೨೪). [ಪಡೆ+ಇಪ್ಪು]

ಪಡೆವಳ, ಪಡೆವಳ್ಳಿ, ಪಡೆವಳ್ಳ ; ಪಡಾವಳ, ಪಡೆವಳ್ಳ, ಪಡೆವಾಳ, ಹಡೆವಳ, ಹಡೆವಳ್ಳ (ನಾ). ನಿ. ಸೇನಾಧಿಪತಿ ; ದಂಡನಾಯಕ ; ಸೇನಾನಿ : "ಸೇನಾನಿ ವಾಹಿನೀಪತಿ ತಾನಕ್ಕುಂ ಪಡೆವಳ್ಳಂ" (ಪಸ್ತುಕೋ. ೬೧-೫೪) ; ಅಂತು ವಿರಾಟನಂದನಂ ಭರ್ಮನಂದನಂ ಸೇನಾನಾಯಕನಂ ಮಾಡೆ ನಾಳೆ ಕಾಳೆಗಮೆಂದು ಪಡೆವಳ್ಳರ್ ಪೋಗಿ ಸಾಟುಮೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೪ ಪ) ; ಪಡೆವಳ್ಳರಾಕ್ಷಣದೊಳ್ ಕೈವೀಸಲ್ . . . ಅಬಲ್ಲಡೆ ಎರಡುಂ ತಾಂಗಿದುನಾರುಬಿಟ್ಟಿನವುಬುಕಮಪ್ಪಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೬-೨೪) ; ಹಂಕಿಗೊಂಡು ತಿಂತಿಡಿಸಿ ತುಲಾಲ್ನೆಯ್ಯ . . . ಪಡೆವಳ್ಳರಂ ಪೋಟಾ ಯ್ಲರಂ ಕ್ಕುಳಂಬಾಯ್ಲರಂ ಪಪಾಯ್ಲರಂ ಪ್ರೇಮದಿಂದವರವರಂತರವ ಟಾತು ಮಧುರೋಕ್ತಿಗಳಂ ಸಂತಸಪಡಿಸುತ್ತ (ಚಿಕ್ಕಮಂ. ೬೪-೯) ; ಮಾರಿಯ ಕೋಣವಲ್ಲಂ ಮುಜಾವ, ಭೈರವನ ನಿಡುಜಡೆಯಂ ಪಿಡಿದ, ಕಾಳರಕ್ಕಸಿಯ ಕೊರ್ವಾಳಂ ಸೆಳೆವ ಪಡೆವಳ್ಳರೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨-೭). ಪಡೆವಳ್ಳ : ನಿ. ಮಣ್ಣುಳ್ಳೇಸ್ವರಂ ಪರಿಕೆ ನಡೆವರ ಪಡೆವಳ್ಳ ಗು[ಗ್ಗು] ಯ್ಯನುಂ (ಇಎ. ೧೯೪೬, ಪಾಠಗಲ್. ೨೫೦-೨೪ ; 899) ; ಆ ಪರಮೇಶ್ವ ರಿಗೆ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಕ ಶುದ್ಧೋದುಕೀರ್ತಿ ಪಿರಿಯ ಮಗಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ ಸಮಗ್ರಜೀವಂತಿಪತಿಯೆನೆ ಧರಗೆ ನೆಗಟ್ಟಿ ಪಡೆವಳ್ಳ ತೈಲಂ (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೫೨-೩೩ ; 1007) ; ಮಹಾಮಣ್ಣುಳ್ಳೇಸ್ವರಂ ಕೀರ್ತಿಪೇವರ ಪಿರಿಯ ಪಡೆವಳ್ಳ ಕೀರ್ತಿಯಣ್ಣಂ . . . ಕಪ್ಪಮಂ ತರಲು ಪೋದಲ್ಲ ಪಡೆವಳ್ಳ ಕೀರ್ತಿಯಣ್ಣ ನ ಮಯ್ಯನ ಬಿಂಜಿನಯ್ಯನ ಮಗ ಪೇಮಣ್ಣಂ ಬಯಲ ಬಸರದಲು ಮಾಬ್ಬಲಮನೆರದಾಳಿಂ ಮುಂನದಿಜಾಡು ಸುರ ಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತನಾದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೬೪-೨ ; 1112) ; ಪಡೆವಳ್ಳ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ ಬಡೆಯರೆ (ಚಿಕ್ಕರಾ. ೧೬೪). ಪಡೆವಳ್ಳ : ನಿ. ಅಂತೇಜಾ ನಡೆಯೆ ಸಂಧಿಸಿ ಪಡೆವಳ್ಳರ ಸಂತಾನ ಪಡೆಯುಜರುಗಳ ತಿಂಥಿಯೆಡಪ

ವಳ್ಳರ ಕಬ್ಬಿಗರ ಬಲುಸಂತತಿ ಮುಂದೆಯ್ದುದು (ಅನಂ. ೪-೩೨).
ಪಡೆವಳ್ಳಿ : ೧. ಕದಂಬಕಟ್ಟೆರವಂ ಕೀರ್ತಿಗದೇವನ ಪಡಾವಳಿ ಗೊರ
 ವರ ಕಿತ್ತಿಗನ ಭಂಟಂ ಶಾಮನ ಕುಪ್ಪು × × × ವಾಗದೊಳು ಪುಟ್ಟಿದ
 ಸೆಣುವಗಿಯಲೂ ಪುಟ್ಟಿದ ಧೀವರಾ ಪಡಾವಳಿ ಭಟ್ಟ ಭಮ್ಮನ ಪುತ್ರ
 ಗೋತ್ರಪುತ್ರವ್. (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೩೧-೩; 1173 ?). **ಪಡೆ**
ವಳ್ಳಿ : ೧. ಪಡೆವಳ್ಳಿ ಗಡಮಾ ಬಲಕ್ಕೆ ದಲೆ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುನ್ನು
 ನೆಂಬೊಳ್ಳಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪); ನೆಗಟ್ಟುತ್ತಿಮೆಟ್ಟಿಯ ತನಯಂ ಪಡೆವಳ್ಳಿ
 ತೈಲನಟ್ಟಿಗದೇವಂ ವಿನಯಾರ್ಣವನೂರ್ಜಿತಶರ್ಯನಿದಾನಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿ
 ಸೈನ್ಯಾಧೀಶಂ (ಅಜಿತ. ೧೨-೨೦); ಪಡೆವಳ್ಳಿಂ ದಂಗುರಂ ಬೊಟ್ಟಿದಂ
 (ಅನಂ. ೯-೫೯); ಬಿಡು ಮಾಗಧನ ಗಿಲ್ಲದಾವ ಗಡನವಲೆ ಪಡೆವಳ್ಳಿ
 ಕೇಳಂತ್ರಿ ಕೇಳು (ಭರಣ. ೨೪-೩); ಆ ನೇಳಿಗೆ ಅಂಬಿಗರ . . .
 ಕೈದುಗಾಣರ ಪಡೆವಳನು ಪಡೆವಳ್ಳರ್ ರಾಘವರ್ ಸಾದಿಗರ್
 ತೇರಾಳ್ಳರ್ ದಂಡಿತ್ತಿ ಪೋದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೩-೨೯). ೨. ಅಧಿಕಾರಿ;
 ಹೆಗ್ಗಡೆ: ಮಳೆಯರಾಜನ ಮನೆಯ ಪಡೆವಳ್ಳಿನೋ ಬಳಿಕ್ಕಿಯು
 ದಂಗುಡಿಸಾರಣನಾಗಾಳೊ . . . ನೀನೆನುತೈ (ಅರಾಜ. ೨-೧೧-೨೬).
ಪಡೆವಾಳ : ೧. ಪಡೆವಾಳನಾದಿದ ಮಾತನು ಕೇಳತ ಕಡುಬೇಗ
 ದೊಳು ಪೋದನೋರ್ವ (ಜನರಾ. ೩-೩೩); ಪಡೆವಾಳ ನೀಂ ಮುಳಯ
 ಲೇಸು ಘನ ಮನುಜರಂ ತಡೆಗಡಿದು ಕುಟುಕುಗೊಂಬೆನು ನಿಮುಪ
 ಮಾತ್ರದೊಳ್ ಕೊಡುಯೆನೆಗೆ ನೇಮಮಂತದನು (ಫೋರಾಸು. ೪).
ಹಡೆವಳ : ೧. ಜಯಕೇಸರೀವರಸರುಂ ತಂತ್ರಪಾಳ ಚಟ್ಟಮಯ್ಯ
 ನಾಯಕನುಂ ಹಡವಳ ಮಲ್ಲಿಯಣ ತೊಟ್ಟಿಗವುಂಡ ಎಣಭಟ್ಟನು
 (ಸೌಹ. XX, ೧೦೬-೪೨; 1138); ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪ್ರಧಾನಂ ಹಿರಿಯ
 ಹಡವಳಂ ಚಾವಿಮಯ್ಯನ ನೆಗತ್ತೀಯೆನೆಂದಡೆ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ.
 ೫೬-೯; 1155); ಜಿಡ್ಡಳಿಗೆ ಎಪ್ಪತ್ತಲ ಬಳಿಯ ಬಾಡ ಹಿರ್ಯು ಸಕುಣವ
 ಕಾವದೇವನ ನಾಯಕ ಹಡವಳ ಮಾಚೆಯನಿಜಾದು ತುಜುವಂ ಕೊಣ್ಣು
 ಹೋದಲ್ಲಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೦-೩; 1193); ಬೊಪ್ಪಗೌಡ
 ಗೋವಿಂದಗೌಡ ಹಡವಳ × × × ಕಂ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರದೇವರ ದೇವಾಲಯದ
 ಮಂಡಸ್ತುಟಿತ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಕ್ಕಂ (ಎಕ. VII, ೨ನೇ. ೪೧-೩೬;
 1203 ?). **ಹಡೆವಳ :** ೧. ಅಂತು ಹಡೆವಳನವರು ಹಡದ ಪೂರ್ವದ
 ಜನ್ಮಭೂಮಿಯೊಳ್ಳಳು ಬಿದಿರೆಯಡದಿಗಾವೆ (ಎಕ. VII, ೨ನೇ. ೫೫-೬೯;
 1167); ಹಡೆವಳ ಗೊಗ್ಗಿ ತಾಂ ನೆಗಳ್ಳ ರಕ್ಕಸಗಂಗನ ರಾಜ್ಯ
 ವಿಸ್ತರಕ್ಕಡುಗಲಿ ಗಂಡ ರಾಜನೊರ್ವರ ಕೀರ್ತಿವಿಳಾಸಮೂರ್ತಿಯಂ
 . . . ಪೊಗಳೆ ಮೂರ್ತಿಸಿದರಕ್ಕಸದ್ವೈವಲ್ಲಭ (ಎಕ. VII, ೨ನೇ. ೫೫-೬೯;
 1218). [ಪಡೆ + -ವಳ. / ತೆಲು. ಪಡವಲ, ಪಡವಾಲು, ಪಡಾಲು]

ಪಡೆವಳ್ಳಿ 'ಪಡವಳಿ' ನೋ.

ಪಡೆವಳ್ಳಿ 'ಪಡೆವಳ' ನೋ.

ಪಡೆವಾತು, ಪಡೆಮಾತು, ಹಡೆಮಾತು (ನಾ). ೧. ಜನಜನಿತ
 ವಾದ ಮಾತು; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಕೀರ್ತಿ; ಹೆಸರುವಾಸಿ; ಕಡುಗಲಿ
 ತನಮುಂ ಚಾಗದ ಪೊಡಪೊಳೊಡಿಯೊಳಾದ ಮಾನಸಿಕೆಯುಮುಂ
 ಕುರಗದ ಶೌಚಮಾಮಾಯದ ಪಡೆವಾ[ಪಾಪಂ. ಮಾ]ತುಂ ಪರ್ವ
 ವಡೆದುವವನಂದಿಳೆಯೊಳ್ (ಅಜಿತ. ೧೨-೧೦೪; ಕಾವ್ಯ. ೩೪೪ ನೋ.).
 ೨. ವೃಥಾವಾದ ಮಾತು; ಅನಗತ್ಯವಾದ ನುಡಿ; ನಿನ್ನ ನಟ್ಟನ
 ಶರೀರಮೆ ಮುನ್ನಿನ ಮಾಬ್ಬಿಯಲ್ಲದೇತೆ ಪಡೆವಾ[ಪಾಪಂ. ಮಾ]ತ
 ಪಾಯಮನಿಸಿದವು ನಿನ್ನನೆ ಬೇಜವೆಲ್ಲವೆಂದಜಾದಲೆ ಭವ್ಯ ನಿನ್ನೊಡನೆ
 ಬಪ್ಪವನಪ್ಪಿ ಸುಪ್ರತಂಗಳಂ (ಸಮಪ. ೫-೮೯); ಅಂ ಪೋಗಿ ಸುಡಿವೆ
 ನಪ್ಪೆಡೆ ತಾಂ ಪಿರದನುರಾಗಮಾಗಿ ಬಾರದೆ ಮೂರ್ಛಂದೇಂ ಪಡೆವಾತೊ

ನಿನಗೀವೆಂ ಪೊನ್ನಂ ಲಕ್ಕಲೆಕ್ಕದಿಂ (ಜೀವನಂ. ೧೧೩-೫೫); ಪಾಪ
 ಗ್ರಹಾಂಶಮುದಯಿಸಿ ಪಾಪಗ್ರಹಮುದಯಮಾಗಿಯುಂ ನೀಕ್ಷಿಸಿಯುಂ
 ವ್ಯಾಪಿಸುತೊಳ್ಳು ಕೊಂಡೊಡದೇಂ ಪಡೆವಾತೊಳ್ಳಿ ತೆಂದನೊಳ್ಳಿನ
 ಬಿಟ್ಟಂ (ಬಿಟ್ಟಮ. ೩-೨); ಪಡೆವಾತೇಂ ತನ್ನಾಳೆಯನಿಡೆ ತೊಟ್ಟನೆ
 ದುಷ್ಟಭೂಭುಜಂಗರ್ ಭಯದಿಂ ಪಡೆಯುಡುಗುವರಾಕ್ಷಣವೆಂದೊಡದೇಂ
 ಸನ್ಮಂತ್ರತಂತ್ರಸಿದ್ಧನೋ ಭೂಪಂ (ಭರಣ. ೩-೪೦). **ಪಡೆವಾತು :**
 ೧. ಕರ್ಣನ ಪಡೆಮಾತಿನೋ ಪುದಿದು ಕರ್ಣರಸಾಯನನುಲೈ ಭಾರತಂ
 (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೬); ಬಡಬನಲಂಗೆ ಸೆಡೆದಿಗಡಲೆ ಸರಣ್ಣಕ್ಕು
 ದಮರಶೈಲವೆನೆಂದಿ ಪಡೆಮಾತಂ ನೀರ್ಗಾದಿಗೆ ಪಡೆಯುತ್ತಂ ಪೊನ್ನ
 ಕೋಂಬಿಯಂ ಬಳಸಿಕುಂ (ಪಂಪಾ. ೧-೧೧೩); ಒಮ್ಮೆ ಚಂದ್ರನ
 ಕವಿಯ ಭೂಮಕೇಳು ಸ್ತಿಮಿತವಾಗಿಹುದನನ ಹಿರಿಯ ಪಡೆಮಾತು !
 (ಪಯ. ೧೩-೧೦). 'ಪಡೆಮಾತುಗೆಳ' ಪರಾ. ೨. ಭೇದಿಸಲೆಂದೆ
 ದಲಾ ನುಡಿದರೆನ್ನದಿರೊಯ್ಯನೆ ಕೇಳ ಕರ್ಣ ನಿನ್ನಾದಿಯೊಳ್ಳಿ ಕೊಂಕಿ
 ನಿನ್ನಗಮ್ಮನಹರ್ಪತಿ . . . ಪಟತೇಂ ಪಡೆಮಾತೊ ನಿನ್ನದೀ ಮೇದಿನಿ
 ಪಟ್ಟಿಮುಂ ನಿಂತೆ ನೀನಿರೆ ಮತ್ತೆ ಪಜರ್ ನೆರೆಯದ್ರೆ (ಪಂಪಭಾ.
 ೯-೬೪); ಕುಡುವುದು ಕಿಚ್ಚಂ ದೇವರ್ ತಡೆಯದೆ ಕತ್ತಿಗೆಯನೆಮಗೆ
 ಬೆಸುವುದಿನ್ನೇಂ ಪಡೆಮಾತೊ ತನಯರಿಲ್ಲದೆ ತಡೆದಿವುದು ತಕ್ಕುದಲ್ಲ
 ಭುವನಾಧಿಪತಿ (ಅಜಿತ. ೧೦-೪೦); ಭೂಪತಿಗಳಂದು ಶೌರ್ಯಾಟೋಪ
 ದಿನರಿನ್ನಪಳಾಪಮುಂ ಲೋಸಿ ಮತ್ತೇ ಪಡೆಮಾತೋ ತಪದೊಳಮಾ
 ಪುರುಷರ ಹೆಜ್ಜಿನೆಸೆವರಾರನೆ ನೆಗಟ್ಟರ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೪-೧೩೬); ಪಡೆ
 [ಪಾಪಂ. ೧೨] ಮಾತೇನಿಡು ಕೃಷ್ಣನಾಡ್ವೆಯೊಳಿ ವಿದ್ವಿಟ್ಟೇನೆಯಂ ಸುಟ್ಟು
 ಮಾಣ್ಣೊಡೆ ಮಾಣ್ಣಂ . . . ತತ್ಪ್ರಾಯಕಂ ಕಿಡಿಯುಂ ಕೇಸರಿ ಸೂಸೆ ಬಂದ
 ಲುದುರ್ ಕೊಂದತ್ತಾ ಚತುಸ್ಸೈನ್ಯಮಂ (ಜಗ. ೯-೩೩). ೩. ಸುದ್ದಿ;
 ಸಮಾಚಾರ; ವದಂತಿ: ಅಲ್ಲಿ ಪಾಂಡವರ ಪಡೆಮಾತಾವುದು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ
 ಸುಯೋಧನರರ್ಪದಮಾವುದೆಂದು ಬೆಸಗೊಳಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೧ ನ);
 ಸ್ವಾಗತಕುಲಸಂಭಾಷಣಾನಂತರಂ ಪಡೆಮಾತು ಮಾತುಗಳ್ ತಗುಳಿ
 ಮಾತುಮಾತಾಗಿ ನಾರದನಂತೆಂದಂ (ಪಾಂಪು. ೨-೨೧ ನ); ಈ ತೆಜನ
 ನಾತನೊಳ್ಳಡೆಮಾತಂ ಪೇಟ್ಟಿನ್ನ ಸುಖದಿನರ್ಪನೆಂದಂ (?) ದಾ ಕರುಣ
 ಯಿಂದ ಬೀಳ್ಕೊಂಡಾತುರದಿಂ ಹೊನ್ನ ಹಂಗೆ ಪೋದುದಲಂಪಿಂ (ಸಕಲಂ.
 ೧೬೬); ಸಿವದಂಗೆಟ್ಟ ಜನವು ನಿಂತೆಲ್ಲ ಅದೇ ಪಡೆಮಾತೇ (ಕನಕ. ೩೦).
 ೪. ಪ್ರಸಂಗ; ಪ್ರಸ್ತಾಪ; ವಿಷಯ: ಒಡೆಯರಿವರೆಂಬ ಭಯಮುಂ
 ಮನೊಡವೆಯ ಲೋಭಮುಮನುಲಾದು ನಿಮ್ಮಭಿಮತನುಂ ನುಡಿದುಂ
 ಭಯಲೋಭಂಗಳ ಪಡೆಮಾತುಪಂಗಳೊಪ್ಪ ಮಲ್ಲಿಯವಂಗಂ (ಅನಂ. ೧೩-೫೬);
 ಪೊರವತ್ಯುಧ್ವ ಪರಾಜವಂಶನಮಂ ನಿಮ್ಮೂಲಿಸಲ ಪೋಜೆ
 ನೆಂಬೊಡದಂ ಮುನ್ನಮೆ ನಿಮ್ಮ ವಿಕ್ರಮದವಾಗಿ ಜ್ಞಾಲೆ ತಕ್ಕುದುಡಾ
 ಪಡೆಮಾತಿರ್ . . . ಅನುಗ್ರಹಪುದನ್ನಂ ದೇವ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂ (ಪುಸ್ತ. ೫-೩).
 ೫. - ಪಡೆನುಡಿ; ಅದರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ ಪಡೆಮಾತು ಪಡಿನೆಳಲಾಗಿ
 ತೋರಿದೆ (ತನ. ೩೧); ಕಂನುಡಿಯೊಳಗಿನ ಕುರುಬರ ಬಗೆಗಿನ ಗಾಡೆ,
 ಪಡೆಮಾತುಗಳಿಂದ ಈ ಜನದ ಬಗೆಗೆ ಮೇಲಣ ಹಂತದವರೆಂಬ ಕರ್ನಾಟಕ
 ದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ - ಇರುವ ಮನೋಭಾವವು ಬಯಲಿಗೆ ಬರುವುದು (ಕರ್ನಾಟ. ೩೪೬);
 ಇಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಪಡೆಮಾತಿನ ಬೆಡಗನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು
 (ಕನ್ನ. ೧೯೨). ೬. ಚೌಕವಾದ ಮಾತು; ವೈಯಾರದ ಮಾತು;
 ಪಡೆಮಾತಿನ ಬದಿವಾರದ ಮಿಂಡರ ವೊಡಲಿಗೆ! ಕುಸುಮಾಸ್ತನ ಬೆಸೆಗಾರದ
 ಬೆಸೆಗಾರ! (ಮಂತ್ರ. ೩೧-೪). **ಹಡೆಮಾತು :** ೫. ಬಸರೂರಿನ
 ಗಂಗೆ ಪ್ರವೀರಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಒಲಿದಿದ್ದರೆ ಅವಳ ಮಗಳು ಪುಟ್ಟಿ ಶಾಮು
 ಭಟ್ಟರು ಪ್ರಸಂಗ ಮಾಡುವ ತೀವಿ, ಅವರ ಹಡೆಮಾತಿನ ಚಮತ್ಕಾರಕ್ಕೆ
 ಸೋತಿದ್ದಳು (ಪ್ರಶ್ನ. ೧೩೫). [ಪಡೆ + ಮಾತು.]

ಪಡೆವಾಳ 'ಪಡೆವಳ' ನೋ.

ಪಡೆವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು ; ಸೇನಾ ಸಮೇತನಾಗು ; ಪಡೆವರಸಿ. ಸಡವುಡು ಅಭಿಷೇಕನಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೩೩-೩೦೭). [ಪಡೆ + ಬೆರಸು, (<ಬೆರೆಯಿಸು)]

ಪಡೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಹೋಗು ; ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗು : ಕಂಪ್ನಿ ಲಿಗೆ ಪಡೆವೋದ್ದಲ್ಲಿ ಕೊಮಾಲರಾ ಮಗನ್ ಪಾಣ್ಡುಪ್ಪನ್ ಕಾಳಿಗೆ ದೊಕ್ಕತ್ತಲ್ಲಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೫೫-೭ ; ಸು. 750).

[ಪಡೆ + ಪೋಗು, (<ಪೋಗಿ)]

ಪಡೋಲಿ 'ಪಡಲಿ' ನೋ.

ಪಡೋಸಿ (ನಾ). ಪಕ್ಕದ ಮನೆಯವನು ; ನೆರೆಮನೆಯಾತ ; ನೆರೆಯವನು : ರಾತ್ರಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ನಮ್ಮ ಪಡೋಸಿ ಮನೆಯ ಗಡಿಯಾರ 'ಡಣ್' ಎಂದಿತು (ನಾಡಗೀ. ೧೩೪).

[<ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪಡೋಸೀ]

ಪಡ್ಡಾನೆ 'ಪಡಪಾನೆ' ನೋ.

ಪಡ್ಡ 'ಫಡ್ಡ' ನೋ.

ಪಡ್ಡ (ಗು). ಬಾಗಿಡ ; ಡೊಂಕಾದ ; ವಕ್ರವಾದ (?) : ಡೊಡ್ಡ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಗೂನು ಬೆನ್ನಿನ ಅಡ್ಡ ಮೋಟೆಯ ಗಂಟುಮೂಗಿನ ಪಡ್ಡ [ಪಾಶಾಂ. ಡೊಡ್ಡ, ಡೊಂಡು] ಕೈಕಾಲುಗಳ ವುಡುರಿಂದ ರೋಮಮಾಸಿಗಳ ಡೆಡ್ಡುಡೇಹದ ಗುಜ್ಜು ಗೊರಲಿನ ಗಿಡ್ಡ ರೂಪಿನ - ಹಜುಕುಗಡ್ಡದ ಹೆಡ್ಡನಾದ ಕುರೂಪಿತನದಲಿ ನೃಪತಿ ವಿಪದಿಂದ (ನಳಕ. ೩-೧೪).

'ಅಡ್ಡ ಪಿಡ್ಡಗೆ' ಪರಾ. [?]

ಪಡ್ಡಲಿಗೆ 'ಪಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ಪಡ್ಡವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಖಾದ್ಯ (?) : ಇಡ್ಡಲಿಗೆ ದೋಸೆ ಹೂರಣಗಡುಲು ಸೇವಗೆಗಳೊಡ್ಡಿ ದಾಗಿ ಸಣ್ಣ ಚೊಲ್ನೆ ವಿಟ್ಟಿನ ಹುರಿಯ ದೊಡ್ಡ ತುಂಬಿಟ್ಟಿ ಕೈದೊಡಕರಳಿಸುಂಡೆಗಳ ಪಡ್ಡವದ ಸಸಿವೆಪ್ಪೆಯ ಅಡ್ಡಕೊಂಕಣ ಕಡುಬು . . . ಭೋಜನದ ಪಡ್ಡಳಿಪ್ರಿಯಗರ್ಪಿಸಿ (ಲಿಂಗಪು. ೮-೨೦). [?]

ಪಡ್ಡಳಿ, ಪಡಾಳಿ, ಪಡ್ಡಳಿ, ಫಡ್ಡಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅದರ ಹೂವು ; ಕಣಿ ಗಿಲೆ ; ಕರವೀರ : "ಪಡ್ಡಳಿಯೆಂದು ಕಣಿಗಿಲೆ" (ಕಳಸಾ. ೫೪-೧೪೪) ; ಬಿಳಿಯ ಕತ್ತರಿ ತಾನೆನಿಸುವ ಪಡ್ಡಳಿಯರಲಂ ತಿಲಾದಳ ಭವಾನಿ ಶಿವ ಪೂಜಾರ್ಥಂ (ಗಿರಿಕ. ೫-೫೬) ; ಒಂದರಳು ಇರವತಿಗೆ ಪಡ್ಡಳಿವೊಂದರಳು ಸೇವತಿಗೆ ಜಂಪಕ ಒಂದರಳು ಸುರಹೊನ್ನೆ ಬಂದುಗೆ ಒಂದರಳು (ಒಸಪು. ೧೯-೬೫) ; ಪಾದರಿಯ ವನಸಂಪಗೆಯ ಪೊಂಗೇದಗೆಯ ಪಡ್ಡಳಿಯ . . . ಬಂದುಗೆಯಾದಿಯಾದ ಸಮಸ್ತ ಪೂಜೆಯೊಳನೆದನಾ ಶಿವನು (ಕಂಕದಾ. ೨-೫೧) ; ಪಾದರಿಯ ಪಡ್ಡಳಿಯ ಗಿಡುಗಳ ಪಂತಿಗಳ ತೋಂಟೆದೊಳ ಪೂವೆಂದು ಮುಡಿಯದೆಸೆವ . . . ಬುಷ್ಪಾಶ್ರಮೋಪ ವನಂ ಸೀತೆಗೆ ಕಣ್ಣೆವೆಂದತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೩-೧೧). ಪಡಾಳಿ : ಮಾವು ಮಾದಲ ನಿಂಬೆ ಕಂಚೆಯು ಬಾವನ್ನವು ಕಾಳಸಂಸಿಗೆ ತಿವಿ ಸುರ ಹೊನ್ನೆ ಪಡಾಳಿಯು ಪಾರಿಜಾತಗಳು (ನಂದಿಲೀ. ೮-೨೬).

ಪಡ್ಡಳಿ : ಪಡ್ಡಳಿ ದಶನಪ್ಪಸಂಕುಳ ನಿಖಿಳವ ಪಡ್ಡಳಿ ಪುಷ್ಪಾಪೂವು (ದೇವಪು. ೬-೫೯) ; ಕಣಿಗಿಲು(-ಲೆ), ಕಣಿಗಿನ, ಕಣಿಗಳು, ಗಣಿಗಳು ಕರವೀರ, ಪಡ್ಡಳಿಗಿಡ (ನೃಕೃಷ್ಣ. ೩೨). ಫಡ್ಡಳಿ : ಕರವೀರಾದಿ-ಫಡ್ಡಳಿ ನೋಡಲಾದ, ಸುಮನೆ-ಪುಷ್ಪಂ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೬-೨೪). 'ಪ್ರತೀಹಾಸ' ಪರಾ.

ಪಡ್ಡಳಿ 'ಪಜ್ಜತಿ' ನೋ.

ಪಡ್ಡಳಿಗೆ (ನಾ).-ಪಡ್ಡಳಿ : ಕೆಂಜಾಣಿ ಪಾದರಿ ಪಡ್ಡ ಪಡ್ಡಳಿಗೆ (ರುಕ್ಕಾಂಗ. ೩-೨೪). [<ಪಡ್ಡಳಿ]

ಪಡ್ಡಳಿಪ್ರಿಯ (ನಾ). ಕರವೀರವುಪ್ಪವು ಪ್ರಿಯವಾದವನು ; ಶಿವ ; ಕುಶ್ವರ : ಇಡ್ಡಲಿಗೆ ದೋಸೆ ಹೂರಣಗಡುಲು . . . ತುಪ್ಪಮಂ ಕಲಸಿ ಭೋಜನದ ಪಡ್ಡಳಿಪ್ರಿಯಗರ್ಪಿಸಿ (ಲಿಂಗಪು. ೮-೨೦).

[ಪಡ್ಡಳಿ + ಪ್ರಿಯ]

ಪಡ್ಡಳಿ 'ಪಡ್ಡಳಿ' ನೋ.

ಪಡ್ಡಾಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಪಡ್ಡಾಗೆ ಕೊಯತೂರು ಪನ್ನಿಚ್ಚಾನಿರ ಭೂಮಿಯನ್ ಆಳಿ (ಮೈಲರಿ. ೧೯೧೪, ೧೨-೧೩ ; 810).

[?]

ಪಡ್ಡಿಲಾಗ(?) (?). (?) : ಚೆಳಕಿರಾಯಸ್ವಾಮಿಯ ಶ್ರೀಪಾದಕ್ಕೆ ಪದ್ಮಸೀತ ರತ್ನಪಡಿ ಸಹ ತೂಕ ಪರದ ಪಡ್ಡಿಲಾಗ ೧೪೪ ೨ ೧ ತೂಕ ಮೈಸೂರ ರಾಜುವ ಸೇನೆ (ಮೈಲರಿ. ೧೯೪೦, ೩೮-೩ ; 1614). [?]

ಪಡ್ಡು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಖಾದ್ಯ : ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇವತ್ತು ಪಡ್ಡು ಮಾಡಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). 'ಪುಟ್ಟು' ಪರಾ. [<ಬಟ್ಟು, ?]

ಪಡ್ಡೆ, ಹಡ್ಡೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣಿ : ಈ ಜಂತುಗಳನ್ನು ಬೆದರಿಸಿ ಓಡಿಸಿ ಪೈರನ್ನು ಕಾಯಲು ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಜನ ಪಡ್ಡೆಯಾದ ಹುಡುಗರೆಲ್ಲಾ ಸೇರಿ ಹೊರಟವು (ಸುಮಹ. ೩೦೩) ; ನಮ್ಮ ದೂರದ ಸಂಬಂಧದ ಒಂದು ಹೆಣ್ಣು ಇರಬಹುದು. ನಾನು ಎರಡು ವರ್ಷದ ಹಿಂದೆ ಮೆಳೆಯಮ್ಮನ ಹೆಣ್ಣು ಹೋಗಿದ್ದಾಗ ಸುಮಾರಾಗಿ ಪಡ್ಡೆ ಅಗಿತ್ತು (ನನ್ನೂರು. ೧೩೧). ೨. (?) : ಅ ದುಃಖ ಜೀವಂಗಳು ಉದಧಿಗಿಣಿಯೊನಿಸಿದಾಯುಷ್ಯದ ಕಡೆವರಮೆಯ ಪಡ್ಡಿ ಗಳಾಗದ ವಂದದಿನ ಶುಭಕರ್ಮದಾ ವೇಷದ ನೊವರಲಿಡಿದು ನಮೆಯು ತಿರ್ಪರು (ಶ್ರಾವಣ. ೨೧-೧೪). (ಗು). ೩. ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದ ; ಯೌವನಕ್ಕೆ ಕಾಲಿಟ್ಟ : ಅವರೆಲ್ಲಾ ಪಡ್ಡಿ ಹುಡುಗರು, ಉತ್ಸಾಹಿಗಳು (ಚೈತನ್ಯ. ೧೧೭) ; ರಾಮಲೀಲಾ ಉತ್ಸವಕ್ಕೆ ಮೂರುಜನ ಪಡ್ಡಿ ಹುಡುಗಿ ಯರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದರು ದೊಡ್ಡ ಬಾಲು (ಸಾಹೇಬ್. ೧೨೦) ; ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ಪಡ್ಡಿ ಹುಲಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಗೆಯ್ದು ಹಾಕಿಸಿ . . . ಸುಖವಾಗಿದ್ದನು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೫೩).

ಹಡ್ಡೆ : ೩. ಕನ್ನಕೆ ಅಗಲಿ ಹಡ್ಡೆ ಹುಡುಗಿ ಅಗಲಿ ಕೈಹಿಡಿದುಕೊಂಡ ಹಾಗೆ ಕಂಡರೆ ಐಶ್ವರ್ಯ ಬರುವದು (ಸಾಗಂಧಿ. ೫೯೨-೧೪).

[ದೇ. || ಕೆಲು. ಪಡ್ಡಿ]

ಪೆಣ್, 'ಪಣ್ಣು' ನೋ.

ಪೆಣ್, ಹಣ್, ಹಣ್, ಹಣ್ (ಕ್ರಿ). ಪಣ್ಣ (ಭೂತಕ್ಕು), ಪಣ್ಣು (ಭೂತನ್ಯು), ಪಣ್ಣು (ಭವಿಕ್ಕು). ೧. ಹಣ್ಣು ಬಿಡು ; ಫಲವನ್ನು ಕೊಡು : ಬೇಟೆಯಿಂದಲಿ ಕೂಟದೊಳ ಪಡೆದು ಪಣ್ಣೆರ್ಪಗಿಂಪಿನಲಂಪನೆಯದೇ (ಅದಿಪು. ೧೨-೨೦) ; ಮತ್ತೊತ್ತನಾದನಖಿಳ ಜಗತ್ಪತಿ ಮರದಾವಗೊಂಬು ಪಣ್ಣುಡಮೇನೆಂದುಪ್ಪನ್ನಾನಂದಂ ತ್ರಿಜಗ ತ್ವೃಷ್ಟುಂಗಳಿಬಾಡು ಪೀಠದಿಂ ಪೊಡೆವಟ್ಟಿಂ (ಶಾಂತಪು. ೯-೨೪) ; ಪುನಿದಿರೆ ಪಣ್ಣೆಂದುವ ಬಿಂಬದಾಲದಿಂ ಪಣ್ಣುಳುದಿದೊಡವೆನೆ ಸೊಗಯಿಸಿದತ್ತುದಯ ದೊಳೊಡವಿದ ಕೆಂಪಿಂ ಪುನಿದೊಪ್ಪುವ ತಾರಕೋತ್ಕರಂ ಕೆಲಗಲದೊಳ (ಜಂದ್ರಪು. ೪-೨೪) ; ಅಲರ್ಗಲಂ ಫಲವನೆಯ್ದುವ ಮರಗಳನಂದಲೆವುತ ಗಿಳಿನುಡಿಯಿಂದ ಸಲೆ ಮೆಚಿದವು ಪಣ್ಣ ಬಕ್ಕೆವಲಸುಗಳ ಬಳಗವಾ ಬನದಡೆ ಯೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೪೭) ; ಆನ ಮರದಿವು ? . . . ಸಕಲ ರತುಪೊಳು ಪೂವ ಪಣ್ಣ ಮರವೇನು ? (ಗಿಳಿದಿಂ. ೨೪-೧೪). ೨. ಹಣ್ಣಾಗು ; ಪಕ್ಕನಾಗು ; ಮಾಗು : "ಪಣ್ಣು ದೆಂದು ಪಣ್ಣು ದುಡು" (ಕಳಸಾ.

೫೫-೧೯೪) ; ಗೊಲೆಯೊಳ್ ಪಣ್ಣದು ಮೈಂದಪಾಟಿ ಪರ್ವತರ್ಬಂಧು
 ಭೃಂಗಂಗಳೆಂದುಲಿವಂತಿದುರ್ದು ಪಣ್ಣ ಬಳ್ಳಿ (ಆ.ಪು. ೧೧-೬೬) ;
 ಭೂಲತಾಂಗಿ ತೆಗೆದತ್ತಿಟ್ಟ ರಸಕಳವೊಯಿಸಿ ಪಣ್ಣ ಚೆಂದೆಗೆಸಿದುದು
 (ಸೋಮಪ. ೨-೬೬) ; ರಂಜಿತ ಚೈತ್ರನ ಕಾಣ್ಯಗೆ ಸಂಜನಿತಾಂಕುರದ
 ಪುಳಕನಾಂತು ವನಶ್ರೀ ತಾಂ ಜವದೆ ತಳೆದ ನೀಲದ ಮಂಜರಿಯೆನೆ ಪಣ್ಣ
 ನೇಜಾಲೇನೊಪ್ಪಿದುದೋ (ಉ.ಪ. ೧-೩೬) ; ಸಕ್ಕರೆಯ ಧಾರಾಧೀಶ
 ಸುರಿನಂತೆ ರಸದಾಳಿ ಪಣ್ಣದೊಡನೆ ಸೋನೆಗಜನಂತೆ ಪಾಡಿದರು ಗಾಯಕಿ
 ಯರಿಗೆ ನಾಯಕಿಯೆಂದೆನಿಸುವ ಮೂನಿಯರುಗಳು (ಪಾಂಪಪ. ೪-೪).
 ೩. (ಎಲೆ ಮೊದಲಾದುವು) ಹಣ್ಣಾಗಿ ಜೀರ್ಣವಾಗು ; ಹಳತಾಗಿ
 ಬಣ್ಣಗೆಡು ; ಕೊನೆಯೊಳ್ಳೊನೆಗೊಂಬಿನ ಸಂದಿನೊಳೆಲೆ ಪಣ್ಣದಿದುರ್ದ
 ಪೋದ ನೆಲೆಯೊಳ್ಳೊನೆಗರ್ವ ಕೊನೆದೋಜಿ ಮದನನಲಗಿನ ಮೊನೆದೋ
 ಜಾದನೊಡನೆ ಬರೆಯಗೆವಮಾಪುಗಳೊಳ್ (ಮಲ್ಲಪು. ೫-೧೧). ೪. (ಆಲಂ)
 ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಅಧಿಕವಾಗು : ಮತ್ತೆಮೊರ್ವಳ್ ಇದು ನಿನ್ನೀಯೋಣ
 ನೆನ್ನೀಕ್ಷಣಕೆ ಸೊಸಿ ತಾಂ ಬೆರ್ಬ ನೋಬಿಟ್ಟೊಂದು ದರ್ಪಕ್ಕಿದು ನಿನ್ನೀಯಾ
 ಲವೆನ್ನೀಯಧರದಳದೊಳಾದೀರ್ಪೆಯಿಂ ಪಣ್ಣ ಗರ್ವಕ್ಕಿದು ನೀನೆನ್ನಾಸ್ತ
 ದೊಳ್ ಮಚ್ಚರಿಸುವ ಮಹುಕಳ್ಳೆಂದು ಕಾಲಗ್ನಿಲೋಕವಂದದೆ ಚಂದ್ರಂ
 ಗುತ್ತುಹಾರಂಗಳೆನೊದೊಲುವಿದುಮಯ್ಯಾಡುಕ್ಕುನಿದರ್ವಳ್ (ಲೀಲಾಪ. ೨-೪೬).
 ೫. (ಧ್ವನಿಯು) ಮಧುರವಾಗು ; ಇಂಪಾಗು ; ಹದವಾಗು ; ನಲಿದು
 ನವಿಲ್ ಜಗುರ್ವದು ಸಿಕ್ಕಧ್ವನಿ ಪಣ್ಣದು ಮಂಜು ಕಣ್ಣೊಳ್ ಮೊಳೆತುದು
 (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೬೦) ; ಮತ್ತೆಮಾತಂ ಸಂಯೋಜಿಸಿದಮಂಚೆಯೆಂಬುದಂ . . . ಚಪ್ಪರಜೆಯೊಳಾದೊಡಂ
 ಪಟ್ಟಂಬುದಂ ಸೈರಿಸಂ (ಕವ್ಯಾ. ೧೪೮). ೧೧ ಇಲ್ಲಿ 'ಪಣ್ಯ' ;
 ಉಲ್ಲೇಖದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಶೃಂಗಾರಮಾಡು ; ಸಿಂಗರಿಸು ; ಆಲಂಕರಿಸು
 ಎಂಬರ್ಥವೂ ಶ್ಲೇಷೆಯಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ೬. ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾಗು : 'ಪಣ್ಣುಡಿ' ಪರಾ. ಹಣ್ಣು :
 ೧. ಕುವೆಂಪು ಅವರ 'ರಾಮಾಯಣದರ್ಶನ' . . . ಮತ್ತಿತರ ಕವಿತಾ
 ರಚನೆಗಳು-ಇವೆಲ್ಲ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೆ ಬೆನ್ನಾಗಿ ಬೇರುವಿಟ್ಟು
 ಹೂತು ಹಣ್ಣು ಹೊಸ ಕಾವ್ಯವೃಕ್ಷದ ಕುಟಿನ ತಣಿವಣ್ಣುಗಳು (ಸುಪರ್ಣ. ೧೫೬). ಹಣ್ಣು : ೩. ಬೆಳೆದ ಕತ್ತಲೆ ಮತ್ತು ಹಣೆತುದೋ . . .
 ಚಕೋರಗಳ ನಿರ್ಮಳಹರುಷ ಬೆಳೆಯತೋಯೆಂದೆಂಬ ಸಂದೇಹಕೊಳಗಾಗಿ
 ಚೌಪಟಿಂಬುದು ಪಸರಿಸಿತು ಬೆಳುದಿಂಗಳೆಲ್ಲಾ ದೆಸೆಯೊಳು (ಹಳಕಾ. ೩-೪೪).
 ಹಣ್ಣು : ೧. ಬ್ರಿಟಿಷರು ಅಂದು ದಿತ್ತಿದ ವಿಷವೀಜವು ಮೊಳೆತು
 ಮರನಾಗಿ ಹಣ್ಣುಲು ೫೦ ವರುಷಗಳು ಬೇರಾದುವು (ಯಶಸ್ವ. ೯೮).
 ಪಕ್ಷಿ = ಹಣ್ಣಾಗಿ ಜೀರ್ಣವಾದ ಎಲೆ ; ಹಳತಾಗಿ ಬಣ್ಣಗೆಟ್ಟು
 ಎಲೆ : ಮಲಯಾನಿಲನೊಯ್ಯನೆ ಪಕ್ಷಿಲೆಯೆಂ ನೆಲೆಯಿಂ ಕಬಲ್ಪುಗುಂ
 ವಿಟಿಸಿಗಳೊಳ್ (ಕವಿತಾ. ೩-೫೪) ; ಇಟಾದೇಬುನೊಟಿಂ ಗಂಡರೊಳಕಿ
 ಪೆಂಬುದು ತನಗೆ ಮುತ್ತ ಮುದುಗೂಂಟೆ ತಾಂ ಕಟಾವಣ್ ಮುತ್ತದ
 ಪಕ್ಷಿಲೆ ಪಟವಣುಗೊಲ್ ಪಟಾದ ಭೇರಿ ನೀರಾ ತೆಗೆದ ಕೊಳಂ
 (ಸೂಕ್ತಸು. ೪-೩೮೨). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಪಟು ; ತುಳು. ಪನ್ಪು,
 ಪನ್ಪು ; ತೆಲು. ಪಂಡು ; ಕುರುಖ್. ಪನ್ಪಾ ; ಮಲೈ. ಪನೆ]
 ಪಣ್ಯ, ಪಣ್ಣು, ಹಣ್ಣು, ಹಣ್ಣು, ಹಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಪಕ್ಷಿ
 ವಾದ ಫಲ ; ಮಾಗಿದ ಫಲ : ಮಧುಮದ್ಯಮಾಂಸಗಳುಮಯ್ಯು
 ಪಾಲ್ಪರದ ಪಣ್ಣಳುಮಾಳುಂಬೆಯುಂ ಸಣ್ಣಿಂಬಿನ ಪೂವುಮಂದಿನಂ ಸೇವಿಸಿ
 ವರುಂ . . . ಏಟುಂ ನರಕಂಗಳೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿ ದುಃಖಂಗಳನೆಯ್ದವರ್
 (ವಜ್ರಾರಾ. ೧೩೬-೧೬) ; ಚಾಗದೊಳ್ಳಿನಚೊತ್ತದೆ ಮಣ್ಣು ಬಾಲ್ಪು
 ಪುಟುಪಾನಸನೆಂಬನಪಾಂಡಮೆಂಬುದೊಂದತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣೊಳಿಹ ಪುಟು

ವಲ್ಲದೆ ಮಾನಸನೇ (ಸಂಪಭಾ. ೫-೬೫) ; ಧರೆ ಬೀಜಂಗಳ ನುಂಗಿ . . .
 ತರುವೇ ಪಣ್ಣಳ ಮೆಲ್ಲೆ ಮಾತೆ ವಿಷಮಂ ಪತ್ತರ್ಭಕಂಗೂಡಿಸಲ್ ಧರ
 ಕೊಲ್ಲಲ್ ಪರ ಕಾಯ್ತನೇ (ಸೋಮೇ. ೨೯) ; ತುಜುಗಿದ ಕಾಯಿ
 ಪಣ್ಣಳ ಸಾಲದ್ವಕ್ಷನ ಮುಜುಗು ದೂಳಿಯ ಬೆಣ್ಣಿಕೊಳುತ ಸುರಿನ
 ಸೊಂದಿಲ ನೀರ್ಗೊಳೆಯುತ ಬಂದುದು ದಿಜುಗಾಳಿ ಮದಗಜದಂತೆ
 (ನೋಪತ. ೪-೩೬) ; ಪುಷ್ಪಗರ್ಭಿತ ನವವಸಂತದ ಲಸಬ್ಬತೆಗೆ ಪಣ್ಣ ಬೀತು
 ಪೋದ ಮಾಗಿಯ ಮರದ ಸಾಮ್ಯಮೇಂ ? (ಚತ್ರಾಂಗ. ೬೪-೨೦೩೬).
 ಪಣ್ಣು : ೧. ಕುಳ ಶಂಖಂ . . . ಪೂವಣ್ಣು ವಿಪ್ರದ್ವಯಂ
 ಮುಕುರಂ ಮಾಂಸವು ಮದ್ಯ ತುಂದಿದ ಕೊಡಂ ಬೆರ್ಗಿಚ್ಚನಾರಾ
 ಕಂದೊಡಂ ಶಕುನಂ ಶೋಭನಕಾಸ್ತದಂ (ಸೋಮೇ. ೬೬). ಹಣ್ಣು :
 ೧. ಅತ್ತಿಯ ಹ[ಪಾತಂ.ಪ]ಣ್ಣಂದದಿನೊಳ್ಳಿತ್ತಪ್ಪುದು ಪೊಣಿಗೆ
 ನೋಬಿಟ್ಟಿನೆಂದೊಳಗಣದೊಳ್ಳಿತ್ತಲ್ಲದನ್ನಸಮಯದ ಪೊತ್ತಿಗೆಗಳ್ (ಸುಸು. ೩-೬೨) ;
 ಕಾಳೆಗರ್ಭಳು ನಿಪಾತ ಕರವಾಳಹಕ್ಕಿ ಹತಪ್ರಭಮ್ನುಹೀಪಾಳ
 ಕರೋಡಿ ಪೊಕ್ಕು ಗಹನಾನ್ತರಮೊಳು ಕ್ಷುಧೆಯೊಳುವೆ ನಂಜುಭೂಪಾಳ
 ದೊಳಿದ್ದರ್ ಹಣ್ಣಳನೆ ಹಣ್ಣಿನಲಮ್ಮದೆ ಕಾಯಿಕಾಯಿ ಖಲ್ವಾಳನ್ನಪಾಳ
 ಯೆಂಬಿದನೆ ಪಂಬಲಿಸಿದುದು ವೈರಸಂಕುಲಂ (ಮೈಸಿ. ೧೯೪೩, ೨೯-೧೪ ;
 1174). ಹಣ್ಣು : 'ಹಣ್ಣುಹಂಪಲು' ಪರಾ. ಹಣ್ಣು : ೧. ಹಣ್ಣು
 ಮದ್ದ ಬಳಕೆ ಆ ಮರನ ಆರು ತಟಾದರೇನು (ಮಹಾದೇ. ೪೯-೧೧೬) ;
 ಭೂಪಾಲ ಮುನಿಪನಂಪ್ರಿಯಲೇಜಿ ಯಾ ಹಣ್ಣಿನಲಿ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಹೊಣೆಯ
 ಲಾಣಿನು ದನುಜಹರನೇ ಶಿವಶಿವಾಯ ನಮಸ್ಕಿಯಾಯಿಂದ (ಕುಮ್ಭಾ. ೬೦೫. ೪-೨೪) ;
 ಎಳೆಯ ಹೂವಿಡಿಗಳಂ ಸಜ್ಜಾದು ಹಣ್ಣಂ ಮಾಡಲಳವೆ
 (ಚಿ.ಪು. ೬-೯) ; ಹಣ್ಣು ಜಾರಿ ಹಾಲಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಹಾಗೆ (ಗಾಡೆ). ೨. ವಯಸ್ಸಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಮುಪ್ಪು ; ಮುದಿತನ : 'ಹಣ್ಣು ಗರಡಿ'
 ಪರಾ. ೩. ಕೈಗೂಡಿದುದು ; ಸಫಲತೆ ; ಗೆಲುವು ; ಹೋದ ಕೆಲಸ
 ಹಣ್ಣೋ ಕಾಯೋ ? (ರೂಢಿ).

ಪಂಪಲ, ಪಣ್ಣಲ, ಪಣ್ಣಳ, ಪಣ್ಣಲ, ಹಂಪಲು = ಹಣ್ಣು ; ಪಕ್ಷಿ
 ವಾದ ಫಲ : ಹಾಲು ಅನಿಲ ಕಂದಮೂಲ ಪರ್ಣಾಂಬು ಪಂಪ(ಪಣ್ಣ)ಫ
 ಲಾದಿಗಳನೇ ಆಹಾರವ ಕೊಂಡು ಮುಕ್ತರಾದೇವೆಂಬ ಅಣ್ಣಗಳು ನೀವು
 ಕೇಳಿ (ಸರ್ಪಪ. ೨೦೦-೯೧೪) ; ಊರ ಬಿಟ್ಟಿಡವಿಯೊತ್ತಯಿಸಿಯುಂ ಸತಿ
 ಸುತನಾರೈದುದಂ ಕೆಡದು ಜಪ ತಪ ಸಮಾಧಿಯೊಳು ಪೊರಾಯನಾಗಿದು
 ಕಂದಮೂಲಂ ಪಂಪಲಾದಿಗಳ ಬಣ ಹಣೆಯದು (ಪ್ರಭಾ. ೪-೧೪೬) ;
 ಅನದವಿಗಳೊಳ್ ಪಣ್ಣಲಮಾವಗಮೊಳವಲ್ಲಿಗಜಿಸಿ ಪರಪರದು ಕರಂ ತಾನದಿ
 ಗೊತ್ತೇ ಭೀಮನ ಬೇವಸಮಿದು ನಿನ್ನ ಮನಮನೊನಲಿಸಿತಿಲ್ಲಾ (ಸಂಪಭಾ. ೬-೪೬) ;
 ಅನುದಿನಮೊರ್ವಳ್ ಗೀರ್ವಾಣನಾಥವಧು ನಾಕಲೋಕದಿಂ
 ಬಂದಹಣ್ಣು ನನಿಗೆ ನಂದನವನಗತ ವನಲತೆವೊಲ್ ತಂದು ನೀಡುಗುಂ
 ಪಣ್ಣಲಮಂ (ಶಾಂತಿ. ೯-೧೪೧) ; ಹಿರಣ್ಯರೋಮಂ ಬಿಲದಿಂ ಪೊಜಮಡ
 ಲೊಡಂ ವಾಯುಸಂ ರಾಗರಸಮಯನಾಗಿ ಪಣ್ಣಳಂಗಳಂ ಮುಂದಿಟ್ಟು
 ಪೊಡೆಮಡಲು (ಪಂಪತ. ೨೯೬-೧೪) ; ಅಂತು ತೀವಿದ ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರದ
 ಪಣ್ಣ[ಪಾತಂ. ಣ್ಣ]ಲಂಗಳಂ ತಂದು ಕುಡೆ (ಶಾಂತಿ. ೬೯೫) ;
 ಕೈಯೊಳ್ ಸಂಬಳವಿಲ್ಲದೆ ಮಹುಗಿ ಸೈರಿಸಲಾಡದೆ ಪಸಿವಿಂ ತಂತಮ್ಮ
 ಭೃತ್ಯಗ್ ಪೇರದವಿಯೊಳ್ ಪಣ್ಣಲಂಗಳನನಿ ತನ್ನಮೆಂಬ ಪೇಟ್ಟುಮಂ
 (ಧರ್ಮಪು. ೨-೧೪೬) ; ಕೆಂಪು ಹಂಪಲನೊಳಗೆ ಕೆಂಪು ಇಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣು
 ಕೆಂಪುಂಟು ಒಳಗೆ ವಿಷವುಂಟು ಮರ್ಜನರ ಪೆಂಪು ಇಂತೆಂದ (ಸರ್ಪಜ್ಞ. ೪೩೨).
 ೧೧ ಇದು ಒಂದೇ ಅರ್ಥದ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳಿಂದಾದ
 ಕೂಡುನುಡಿ. ಪಣ್ಣಾಯ್, ಹಣ್ಣುಕಾಯಿ = (ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯ
 ಮಾಡುವ) ಹಣ್ಣು ಮತ್ತು ಕಾಯಿ ; ಬಾಳೆಹಣ್ಣು, ತೆಂಗಿನ

ಕಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಫಲ : ಹೂನೆಲೆಯ ಚೆಲ್ಲಾಡಿ ಪಣ್ಣಾಯ
ಕಾಣ್ಣೆಯಿಂದಲೂದಿ ನೇಸರ್ಪರೆಗೂಂ ನೊಡರ ಬೆಳಗಿ (ಕಾಲೂರ.
೧೨೦-೨೫೨); ತನ್ನ ಮನೆದೇವರಿಗೆ ಹಣ್ಣು ಕಾಯಿ, ಪೂಜೆ ಪುರಸ್ಕಾರ
ಬಿಟ್ಟಿರುವುದಲ್ಲದೆ . . . ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾನೆ (ಭಾರತ. ೬); ಇದು
ಮಲೆದೈವದ ಕಾಟನೆಂಬೊಬ್ಬನು ಹರಕೆ ಕೊಡಲು ಹಣ್ಣು ಕಾಯಿಗಳನ್ನು
ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದನು (ಕಾಲೂರ. ೬ ಕಥಾಸಾರ). ಪಣ್ಣಾಗು, ಹಣ್ಣಾಗು=
೧. (ಕಾಯಿ ಬಲಿತು) ಪಕ್ವಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು; ಮಾಗು; ಫಲ
ವಾಗು : ಎಳೆಗಣ್ಣುಂ ಎತ್ತಾಗದೇ ಲೋಕದೊಳ್ ಮಿಡಿ ಪಣ್ಣಾಗದೇ
(ಸೋಮಶ. ೩೫); ಕಾಯಿಗಳು ಬಲಿತು ಹಣ್ಣಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ
ಎರಡು ತಿಂಗಳು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೬). ೨. (ಕಾಲ
ಮೊದಲಾದುವು) ಕೂಡಿಬರು; ಹದವಾಗು : ಗಣ್ಯಾತೀತರ್ ಶಿವ
ಲಾವಣ್ಯದ ಸರ್ವಾಂಗಭೂತದಿಂ ಸರಿಯಂ ಕಾರುಣ್ಯದಿನತಧವರಿಮದಿಂ
ಪುಣ್ಯಂ ಪಣ್ಣಾದ ತೆಜದ ತಾಪಸರರ್ಪರ್ (ಗಿ೦೪. ೧-೬೬); ಭರಗಧಿಕ
ವೃದ್ಧಾಪ್ಯತೆಯನನುಕರಿಸಲೆಂದು ಧರಿಸಿದನೊ ನುತ ಪುಣ್ಯ ಹಣ್ಣಾಯ್ತ
ಹೇಳಿಸಿ ವರವೃದ್ಧ ವೇಷದೀಶ್ವರನಾದಿಮಯ್ಯನಿದ್ವಾಲದ ಮರಕೆ ನಡೆದನು
(ಸೋಮಶ. ೬-೬೯); ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಲ ಹಣ್ಣಾಗು
ವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರನೇ ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ (ಮರಳ. ೪೮). ೩. (ಕಾರ್ಯ,
ಬಯಕೆ ಮೊದಲಾದುವು) ಕೈಗೊಡು; ಸಫಲವಾಗು : ಕಾಯಿ
ಬೇರು ಕಾಯಬೇಕು ಹಣ್ಣಾಗಲಿ ಹಂಬಲ (ನಿರಮು. ೨೫-೧೨); ಅವನು
ಬಯಕೆ ಹಣ್ಣಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿದು ಅವರಿಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸಿದ (ಸ್ತುತಿ. ೨೫);
ಬಾಳೆಗೆಳತಿ ಎಂದು ಅನ್ನಲು ಇನ್ನೂ ವಿಚಾರ ಹಣ್ಣಾಗಿಲ್ಲ
(ಕಪ್ಪಮ. ೪೬). ೪. (ಮನಸ್ಸು) ಪಕ್ವವಾಗು; ಪರಿಪಾಕ
ಗೊಳ್ಳು; ಪಳಗು : ನುರಿತ, ಪಳಗಿದ, ಹಣ್ಣಾದ, ಹದಕ್ಕೆ ಬಂದ,
ಹಾಡಾದ (ಕಂನುಮ. ೪೬). ೫. ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ತಣೆ;
ಸಂತೋಷಗೊಳ್ಳು : ಕಣ್ಣು ತಣೆಯ ಚಿತ್ರ ಮೂರ್ತಿಸ್ಸಗಯ ನೋಡಿ
ಹಣ್ಣಾದುದತ್ತಿಯ ಚಿತ್ರ (ಭರತ. ೪೦-೨೬). ೬. ಕಸುವನ್ನು ಕಳೆದು
ಕೊಳ್ಳು; ಜರ್ಜರಿತವಾಗು; ನಿರ್ವಿಣ್ಣು ವಾಗು; ಬಳಲು :
ಅವನು . . . ಒಂದರ ಹಿಂದೊಂದರಂತೆ ದುಃಖಪರಂಪರೆಯನ್ನು
ಅನುಭವಿಸಿ ಹಣ್ಣಾದನು (ವಾಂಕ. ೯೧); ಲೋಕಜ್ಞಾನ ವ್ಯವಹಾರ
ಜ್ಞಾನ ಬರುವ ಮೊದಲೇ ಮನೆತನದ ಜವಾಬುದಾರಿಯೆಲ್ಲ ಮೈಮೇಲೆ
ಬಿದ್ದು ಹಣ್ಣಾದವ (ಮೂರುದಾ. ೫೬); ಹಾಡಿ ಹಣ್ಣಾದಿ ನೀ ಜಗದ
ಕಣ್ಣಾದಿ ನೀ ದುಡಿದು ಸಣ್ಣಾದಿ ನೀ ಗುರುದೇವಾ (ಸೋಗೀ. ೪೬-೧೫);
ಅವನ ಮುಪ್ಪಿಪ್ರಹಾರದಿಂದ ಗುಡುಗಜ್ಜನು ಹಣ್ಣಾಗಿ ಹೋದನು
(ಮಣಿಸ. ೫೪); ಹೊತ್ತಿಗೆ ಬಹು ಮುಂಚೆ ಹೋಗಿದ್ದು ದುಡಿನವು
ಸಂಜೆಗೆ ಹಣ್ಣಾಗಿ ಬಹುವು (ಕಂಟಕ. ೧೪೨-೧೦೦). ೭. ಕುಗ್ಗು;
ಸಂಕೋಚಗೊಳ್ಳು : (ತೀರ ಹಣ್ಣಾಗಿ ನಾಟಕೊಂಡು) ಯಜ್ಞ,
ಅದನ್ನೇನಾದ್ದಿ ದಿದು (ಕಮ್ಮಟ. ೬). ೮. (ಕೂದಲು) ನರೆ; ಬೆಳ್ಳ
ಗಾಗು : ನನಗೀಗ ಎಷ್ಟು ಪರುಷ? ಕೂದಲು ಹಣ್ಣಾಗತೊಡಗಿದವು
(ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೬೨). ೯. (ಎಲೆ ಮೊದಲಾದುವು) ಹಳೆಯದಾಗು,
ವಿವರ್ಣವಾಗು : ಹಣ್ಣಾದ ಎಲೆ ಉದುರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ. ೪೦).
೧೦. (ಮನಸ್ಸು) ಮೃದುವಾಗು; ಕಾರಿಣ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದು
ಕೊಳ್ಳು; ಸೋಲು : ಹೆಣ್ಣು ಬಣ್ಣಿಸಿದಂತಿಂತು ಲೇಸೆಂದೆದ ಹಣ್ಣಾಗಿ
ಕೇಳುವರುಂಟು (ಭರತ. ೨-೪೬); ಹೋನ್ನಳ ಈ ನುಡಿಯಿಂದ ಅ ಪಹರಿ
ಯವನು ಹಣ್ಣಾದನು. ಅವನ ಬಾಯಿಗೆ ನೀರೊಡೆಯತು (ಅಂಬಿಕ. ೧೦೦).
೧೧. ಪಗಡೆ, ಜೌಕಾಬಾರ ಮೊದಲಾದ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಯಿ ಗುಡಿ
ಸೇರು : ನನ್ನ ಮೂರು ಕಾಯಿಗಳು ಆಗಲೇ ಹಣ್ಣಾದವು (ರೂಢಿ).

ಹಣ್ಣುಹಗಿಸು = ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲು : ಹಸಿದಳುವ ತನಯಂಗೆ ಹಣ್ಣುಹಗಿಸ
ನಿತ್ತು (ಕಳಕಾ. ೯-೬೫); ಹಣ್ಣೆಗೆ ತರು = ೧. (ಮನುಷ್ಯ, ಪ್ರಾಣಿ ಮೊದ
ಲಾದುವನ್ನು) ಬಗ್ಗಿಸು, -ಮಣಿಸು : ಮದೋನ್ಮತ್ತ ಗಜರಾಜನನ್ನು
ಹಣ್ಣೆಗೆ ತರುವ ಅಂಕುಶವಾದರೂ ದೊಡ್ಡದಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಕುಳಸೀ. ೬೪);
ಜಹಂಗೀರನ ಮಗನಾದ ಮುರಾಮನು ಅವನೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿ ಕ್ರಿ.ಶ.
೧೬೧೪ರಲ್ಲಿ ಅಮರಸಿಂಹನನ್ನು ಹಣ್ಣೆಗೆ ತಂದನು (ಹಿಂದು. ೧೪೬); ಶಿವಾಜಿ
ಮಹಾರಾಜನು ಈ ಅದಿಲಶಾಹಿಯನ್ನು ತೀರ ಹಣ್ಣೆಗೆ ತಂದನು (ವಿವರ್ಣ.
೧೦). ೨. ಪಗಡೆ, ಜೌಕಾಬಾರ ಮುಂತಾದ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಯಿ
ಯನ್ನು ಗುಡಿಯ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತರು : ಬೇಗ ಬೇಗ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು
ಹಣ್ಣೆಗೆ ತರು (ರೂಢಿ). ಹಣ್ಣೆಗೆ ಬರು = ೧. (ಕಾಯಿಯು) ಹಣ್ಣಾಗ
ತೊಡಗು; ಹಣ್ಣು ಮೆಟ್ಟು : ಬಾಳೆಕಾಯಿ ಬಲಿತು ಗೊನೆಯ
ಮೇಲೆ ಹಣ್ಣೆಗೆ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಪಗಡೆ, ಜೌಕಾಬಾರ
ಮುಂತಾದ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಯು ಗುಡಿ ಸೇರುವ ಹಂತಕ್ಕೆ
ಬರು : ನನ್ನ ನಾಲ್ಕು ಕಾಯಿಗಳೂ ಹಣ್ಣೆಗೆ ಬಂದಿನ (ರೂಢಿ).
ಹಣ್ಣೆಗೆ ಹಾಕು = ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಪಕ್ವಗೊಳ್ಳಲು ಅಡೆಹಾಕು;
ಮಾಗಲು ಇಡು : ಬಾಳೆಗೊನೆಯನ್ನು ಹಣ್ಣೆಗೆ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).
ಹಣ್ಣುಕಾಯಿ ಮಾಡಿಸು = ದೇವರಿಗೆ ಹಣ್ಣು ಮತ್ತು ತೆಂಗಿನ
ಕಾಯಿಗಳ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸು : ಕೋಳಿ ಕೂಗುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ
ಪಟೇಲನು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಏಳಿಸಿ ದೇವರಿಗೆ ಹಣ್ಣು ಕಾಯಿ ಮಾಡಿಸಿ . . .
ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವನು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೧೯). ಹಣ್ಣು ತುಪ್ಪ = ಬಾಳೆಯ
ಹಣ್ಣನ್ನು ಬಿಲ್ಲೆಗಳಾಗಿ ಮಾಡಿ ತುಪ್ಪ, ಬೆಲ್ಲದ ಪುಡಿ, ತೆಂಗಿನ
ತುರಿ, ಎಲಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ತಯಾರಿಸಿದ ತಿನಿಸು; ರಸಾಯನ:
ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇಂದು ಹಣ್ಣುತುಪ್ಪವನ್ನು ಹಂಚಿದರು (ರೂಢಿ).
ಹಣ್ಣುತುಪ್ಪ ಮಾಡಿಸು = (ದೇವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮೀಸಲಿಟ್ಟು ಬಾಳೆ
ಗೊನೆಯಿಂದ, ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಹರಕೆಯನ್ನು ತೀರಿಸಲು)
ಹಣ್ಣು ತುಪ್ಪವನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯ ಮಾಡಿಸು :
ಅನರು ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇಂದು ಹಣ್ಣುತುಪ್ಪ ಮಾಡಿಸಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).
ಹಣ್ಣು ಮಾಡು = ೧. ಕಾಯನ್ನು ಪಕ್ವಗೊಳಿಸು; ಮಾಗಿಸು :
ಕಾಯನ್ನು ಗುದ್ದಿ ಹಣ್ಣು ಮಾಡಿದ ಹಾಿ (ಗಾದ). ೨. ಹದ
ಗೊಳಿಸು; ಪರಿಪಾಕಗೊಳಿಸು; ಮೆದುವಾಗಿಸು : ಅ ಅನುಭವ
ಮನುಷ್ಯನ ಇಡಿಯ ಜೀವಮಾನವನ್ನೇ ಹಣ್ಣು ಮಾಡುವ ಅನುಭವ
(ರೂಪಸ. ೫). ೩. ಜರ್ಜರಿತಗೊಳಿಸು; ನೋಯಿಸು; ಬಳಲಿಸು:
ಶನಿಯು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಬಹಳ ಹಣ್ಣು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (ಗಾಳಗು. ೧೨);
ಹೊಡೆದೂ ಬೈದೂ ಸದಾಶಿವನನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹಣ್ಣು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ
(ಕಾಳಗಮ. ೧೪೫); ಯಾವುದಾದರೂ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಸೇತನ್ನು ಹಾಕಿ,
ಶತ್ರುವನ್ನು ಹಣ್ಣು ಮಾಡಿ ಸೋಲಿಸುವುದು ಅವನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾಗಿತ್ತು
(ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೨). ಹಣ್ಣು ಮೆಟ್ಟು = ಹಣ್ಣೆಗೆ ಬರು ೧ : ನಮ್ಮ
ಹಿತ್ತಲಗಿಡದ ಬಾಳೆಗೊನೆ ಹಣ್ಣು ಮೆಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ). ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲ್,
ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲು = ಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾದುವು; ಫಲಪಕ್ವ : ಮೂವನ
ಹೆದಗಿಯ ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲ್ ಬಾಡುಕಾಯ್ಗೆ ಹಿಡಿಬಾಡು ಹಿಡಿಹಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟಿರ್
(ಎಚ. V, ೨೦-೬೯; 1161); ಅಡಸಿ ಗಿರಿಗಳ ನುಂಗುವನ ಬಾಯ್ಗೆ ಹಿಡಿಯ
ದಿಹುದೇ ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲ ಬಡವಿರಾಟನಾರು ಬಲ್ಲರು ದ್ರೋಣನಿರಿಸಲಿ
(ಕುಪ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೪೦); ನೆರೆದುದೈ ನೋಟಕರು ನಗೆಗಳ ಹೊರಕೆಗಳ
ಲಂಗಡಿಯ ಹಸರದ ಹುರಿಗಡಲೆ ಗಂಡ ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲುಗಳನು ಹಾಯ್ಕ
ತಲಿ (ಶಿರೂ. ೫-೫-೬೧); ಅನರ ತೋಟಕುಡಿಕೆಗಳು ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲು
ಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ತುಳುಕಲಿ (ಹುಟ್ಟುಹ. ೧೬೦). ಹಣ್ಣುಹಣ್ಣಾಗು =

ನೋಯು; ಬಳಲು: ಮುಮುಕೆಯು ಈ ವಿಪರೀತ ಸಂಗತಿಯಿಂದ
ಹಣ್ಣು ಹಣ್ಣಾದಳು (ಜಯಂತ. ೨೧೫). ಹಣ್ಣು ಹಣ್ಣು ಮುಮುಕೆ-
ತೀರ ಮುಪ್ಪಾದವನು; ಅತಿ ವಯಸ್ಸಾದ ವೃದ್ಧ: ಆ ಹಣ್ಣು
ಹಣ್ಣು ಮುಮುಕರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಕಣ್ಣು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಹಣ್ಣು
ಹಣ್ಣು ಮುಮುಕೆ - ತೀರ ವಯಸ್ಸಾದ ಮುಮುಕೆ; ಅತಿ
ಮುಪ್ಪಾದ ವೃದ್ಧ: ಆ ಹಣ್ಣು ಹಣ್ಣು ಮುಮುಕಿಗೆ ತಲೆ ನಡುಗುತ್ತಿದೆ
(ರೂಢಿ). ಹಣ್ಣು ಹಾಗಲಕಾಯಿ ಅಗು-ಹಣ್ಣಾದ ಹಾಗಲಕಾಯಿ
ಯಂತೆ ಸುಕ್ಕುಗಟ್ಟಿರು; ಜೀರ್ಣವಾಗು: ಜೀವಾ ಅಂಬೋಜು
ಹಣ್ಣು ಹಾಗಲಕಾಯಿ ಆಗಿಹೋಗಿದೆ (ತಿರುಗು. ೨೪).

[ದೀ. ೧೧ ತಮಿ. ಮಲ. ಪು; ತುಳು. ಪರ್ನು; ತೆಲು. ಪಂಡು;
ಕೋಲಾ. ಪನ್, ಪಂಡುಡ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಪಂಡೆ; ಪರ್ಜಿ. ಪಲ್; ಕುವಿ.
ಪಂಡು; ಕುರುಖ್. ಪಂಜ್ಯಾ./ಪಂ. ಪಲ]

ಪೆಣ್ಣೆ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ: ಪಣ-ಅ ಸಿ ಆ ಉ ಸಾ
ಎಂಬುದ್ದಕ್ಕರಮಂ ಚದು-ಅ ಸಿ ಸಾ ಹೂ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕಕ್ಕರಮಂ
(ಪಸಾರ. ೫೭೫); ಪಣತೀಸಂ ಸೊಳಸಂ ಪಣ ಚದುದುಗಮೇಗಮೆಂದು
ಪೇಳ್ವಾಗವಂದಿ ಗಣಿಯಸುನೆ ಸವಿದಂ ಪ್ರಣಾತ ಶ್ರೀಪದಮನಿಪ್ಪ
ತತ್ವಂಶಪದಂ (ಪ್ರೀಪದಾ. ೫). [<ಪ್ರಾ. ಪಣ./ಸಂ. ಪಂಚ]

ಪೆಣ್ಣೆ 'ಬಣ್ಣ' ನೋ.

ಪೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ೧. ಹಣ ಅಥವಾ ವಸ್ತುವನ್ನು ಬಾಚಿಯಾಗಿ ಒಡ್ಡಿ
ಅಡುವ ಆಟ-ಪಂದ್ಯ; ಜೂಜು: "ಜೂಜು, ಅಕ್ಷವೇ, ಕೈತವಂ,
ಪಣ-ಆ ಜೂಜಿನ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೧೯). ೨. ಜೂಜು,
ಪಂದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಡ್ಡುವ ಹಣ ಅಥವಾ ವಸ್ತು; ಒತ್ತೆ: ನಂಬದಂ
ನಂದಿಸಲುಂ ನಂದಿದುಂ ದಿದಿಸಲುಮೊಳಪುಗುವುದೇಕೆಡೆಮಾಡಲುಮೆಡೆ
ಯಾಗದೆ ಮೃಗಮನಪುಕಿಸಲುಮೊಲ್ಲು[ಮೊಲ್ಲ]ದ ನಲ್ಲರಂತೆ ಮಿಡುಕಿ
ಸಲುಂ ಪಣಮುಡಿದರಂತೆಂಮಾಡಲುಮೆಸೆದೆ ದೆಸೆಗಲ್ಲೋಡಿಸಲುಂ
ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯ ನಿಮ್ಮದಿಯ ಕೆಲದೊಳಾನೆ ಬಲ್ಲಂ (ಪಂಪಾ.
೫-೪೩ ಪ); "ಪಣಮುಡಿದರಂತೆ-ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಒತ್ತೆ ಸೋತವರ ಜಾಗೆ"
(ಪಂಪದೀ. ೧೪೫); ಪಣವುಂಡೆಂ ಬಂದಿಯೊಳ್ಳಾಲ್ಕನೆ ಪಲಗೆ ಜೂಜಾದಿದೆಂ
ಸೊಳಗೆಯ್ದಂ ಪಣದಂಬೊಯ್ದಂ ತೊಬಲ್ಲೆಂ (ಆರ್ಥನೀ. ೫-೩೩);
ಹೇಮಭಾರದ ವಿಮಲರತನಸ್ತೋಮನಿದೆ ಪಣವೆನಲು ಕೌರವಭೂಮಿಪತಿ
ಯೊಡ್ಡಿ ದನು ಧರ್ಮಾಜ ಹೆಸರಿಸಿದ ಧನವ (ಉಪಾಸ. ೧೩-೪೯); ತೀರಿತಿನೇ
ನವನಿಪತಿ ಭಂಡಾರದೊಡನೆ ಸುವಸ್ತು ವೆಲ್ಲವು ಸೇರಿತನಗಿಂದಿನಲಿ ಪಣ
ದೆನಿಸ್ಸು ಪೇಳು (ಸರ್ಪ. ೪-೩೧); ರಾಜೋಟಿ ಜೀವಾ ಪಣಕ್ಕು ಒಡ್ಡ
ತಾನ (ದೀಪವ. ೧೭, ೧೩೯); ಪ್ರಾಣವನ್ನೇ ಪಣಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚಿದ ಶರಣ
ಕಾಯಕಜೀವಿ ಲಕ್ಕಮ್ಮ (ಕರ್ನಾಟ. ೧೪೩); ಮಲ್ಲಯುಧವು ಏನಿಪ್ಪ ರೂ
ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಪಣವಾಗಿಟ್ಟು ಮಾಡಿದರೇ ಚೆನ್ನ (ಸದಾ. ೧೭, ೧೪೩೪).
'ಪ್ರಾಣಪಣಿ' ಪರಾ. ೩. ಪಂಥ; ಜಿದ್ದು; ಪಂದ್ಯ; ಸ್ಪರ್ಧೆ:
ಕಣ್ಣ ಕೆಂಪಂ ಮಾಡಲೇಕಳ್ಳ ನಿನಗೆ ಘನ ಕಣ್ಣಂಟು ನನಗಿಲ್ಲದಾಯ್ತೆ
ನೋಡಲ್ಪರಿದೆ ಬನ್ನೆನೆಯ ಮಾತ ದಿಡು ಹೇಳು ಪಣವೇನಿದಕ್ಕೆ ನಿನಗೆನಗೆ
ಶಪಥಂಗಳಯೇನಿಸಲು (ತುರಗ. ೩-೨೧); ಪಾಂಚಾಲರಾಜನು ರಾಜ
ಧರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂಥ ಒಂದು ಪಣವನ್ನು ಇಟ್ಟು
ಅದನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದವನಿಗೆ ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದು ಗೊತ್ತು
ಮಾಡಿದನು (ಮಹಾ. ೫೭); ಅವನು ಒಡ್ಡಿದ ಪಣದಲ್ಲಿ ನಾನು ನನ್ನನ್ನು
ಗಿದ್ದೆ (ಪಾಪು. ೩೯); ತಾನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಪಣವೂ
ಸುಳ್ಳಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ! (ಮೂರುತಿ. ೧೭). ೪. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ; ಶಪಥ:
ಗಣಪತಿ ತನ್ನ ಪಣ ಪೂಜೆಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡೇ ಇಂದು ಊರಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಮೋರೆ

ತೋರಿಸಿದ್ದ (ಹೂಸಸ್ತಿ. ೪೨); ತನ್ನ ಗುರುವಿನ ತತ್ವ-ಸಂದೇಶವನ್ನು
ದೇಶದ, ವಿಶ್ವದ ಮೂಲೆಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸುವ ಪಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಧೀರ
ನರೇಂದ್ರ (ಧರ್ಮಸಾ. ೪೭); ಯಾರು ನೀನು ದಿಟ್ಟ? ಏನು ಪಣವ
ಕೊಟ್ಟ (ಸದಾ. ೭, ೪೨೯); ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕಾಶ್ಯಾಪಾಪ. ಪಣ ಪೂರೈಸಿದ
ಹಾಗಾಗಿ ಅವನು ನುತ್ರೆ ಮಿಸೆ ಕಾಯತೊಡಗಿದ (ನಾಪೋಲೀ. ೭೫).
೫. ಭಕ್ತ್ಯ; ವೇತನ; ಕೂಲಿ: "ಕರ್ನೂಕ್ಕಾ, ವಿಧಾ...
ಮೂಲ್ಯಂ, ನಿರ್ಮೇಶ, ಪಣ:-೧೧ ಕೂಲಿಯ ಪೆಸರುಗಳು, ಮಜೂರಿಯ
ಕಿಮ್ಮತ್ತು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೧೪). ೬. ನಾಣ್ಯ ಅಥವಾ ಕವಡೆ
ಗಳಿಂದ ಎಣಿಕೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಮೊತ್ತ,-ಮೊಬಲಗು: (೪).
೭. ನಾಲ್ಕು ಹಾಗೆ ಅಥವಾ ಗಡ್ಡಾಣದ ಹತ್ತನೆಯ ಒಂದು
ಭಾಗ (ನಾಲ್ಕು ಅಣೆ, ಎಂಟು ಕಾಸು) ಬೆಲೆಯ, ಚೆನ್ನ ಅಥವಾ
ಬೆಳ್ಳಿಯ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ನಾಣ್ಯ; ಎಣಬತ್ತು ಕವಡೆಯ ಬೆಲೆಯ
ನಾಣ್ಯ; ಹಣ: ಪಣ ಮೂಜು (ಹೈಲರಿ. ೧೯೩೩, ೨೩-೫೧; ೮೭೨);
ಎಂಟು ದಮ್ಮದ ಪುಳಿಯಂ ತಂದೊಡಮೊಂದು ಪಣ[ಪಾಣಂ. ದಮ್ಮ]
ಮನಪ್ಪೊಡಂ ಪಣದೆ ಬಸಿಕೊಳ್ಳು ಮಂಜರಿಗನೊನ್ನೆ ಗಂ ಕಟಾಗಂ ಕೊಟ್ಟು
ಪೋಕುಂ (ಮದ್ದಾರಾ. ೭೭-೨೧); ಸಂಶಯದಿಂದ ನಾಳೆ ಬಪ್ಪ ಪೊನ್ನಿಂದ
ಮಿಂದು ಬಪ್ಪ ಪಣಮೇ ಲೇಸು (ಮದಕ. ೧-೫೮ ಪ); ನಂದಾದೀವಿಗಿಯ
ಸೊಡರೆನ್ನಿಗೆ ತಿಂಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಪಣಮಂ ಬಿಟ್ಟಿರ್ (ಸಾಣಾ. XX,
೬೦-೨೩; ೧೦೮೮); ಪಾಗಂ ನಾಲ್ಕಕ್ಕೆ ಪಣಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೫-೩೧);
ನಿನ್ನಯ ಕಾಪ್ಪ ಭಾರಮಂ ಕೊಂಡವೆನದಕ್ಕೆ ಕ್ರಯವೇನೆನರ್ ಪಣ
ಚತುರ್ಥಾಂಶಮೆನೆ (ಚಿಬಪ. ೫೨-೫೦); ಹತ್ತು ಪಣ ವೆಚ್ಚಮಾಡಿ,
ಹೋಗಿ ಆ ಅರ್ಧ ಪಣವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಂದನು (ಕಸಂ. ೨೭).
೮. ಎರಡು ತೊಲ ಅಥವಾ ನಾಲ್ಕು ಹಾಗದ ತೂಕ: "ಸಿಕ್ಕ
ಸಲ್ವೇಳೆಯೆರಡುಮನೊಂದು ಪಾಗಮವು ನಾಲ್ಕಾಗಿ ಪಣಮನಿಕ್ಕು"
(ಮಂಗರಾ. ೧೦೪-೧೧). ೯. ಬೆಲೆ; ಕಿಮ್ಮತ್ತು; ಮೌಲ್ಯ;
ಕ್ರಯ. ೧೦. ಹಣ; ಧನ; ದ್ರವ್ಯ: ತದ್ವರ್ತನಮಾತ್ರದಿಂದ ಗುಣ
ಪಣಕ್ಕಾ ನಾವಗಂ ಮಾಣುವೋದನೊ (ಕಾಂಡಂ. ೪೧); ಪಣವಿಲ್ಲದೆ
ಯೆಟಿಮಟಿಸುವ ಬಣಗುಗಳಂ ನೆವನಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಧನಕರೋಗ ಗುಣಮಂ
ನೆಗಟ್ಟು ಕೊರ್ವಾಯಿ[ಯ] ಪಣಮಂ ಸಾಧಿಸುವವಳವಳೇ ಬೆಲೆನೆರ್
(ಉದ್ಯು. ೧೦-೬೬); ಉಣದುದೊಡಲ ಪಂದಿಸುವಾಯಸವಿಲ್ಲ ಪಣವ
ಮೆಚ್ಚಿಸುವ ಪಾಡಿಲ್ಲ ಗುಣವಂತೆಯರೆಸಗುವ ಪತಿಶುಕ್ರಾಸೆಗೆಯದ
ತಪವಿನ್ನೊಳನೆ (ಪದಿ. ೨-೨೨); ಪೆತ್ತ ಕೊಡಗೂಸಂ ಪಣಕೆ ಮಾಣಾಡಿ
ಒಡಲಂ ಪೊರೆವಬಾಬದರಿಗೆ... ಕಣ್ಣ ಕಾಣಲ್ಪಾರೊಂದು ಮೈಸು
ಮೆತ್ತು ನಿಂದಿಕರ್ಗಂ (ರಾಮಾ. ೭೪-೩). ೧೧. ವ್ಯಾಪಾರದ ವಸ್ತು,-
ಸರಕು. ೧೨. ವ್ಯಾಪಾರ; ವ್ಯವಹಾರ: ವಾಣಿಜ್ಯ; ಉದ್ಯಮ:
ವಿಪುಲಸುಖದಂದದಿಂದ ನಿಜವಪುನೋಳಾತ್ಮನೆ ಪಲಂ ಸ್ವಸಂದೇದ್ಯಂ
ತೋರ್ಪುಪಚಿತ ಪಣಂಗಳೊ[ಳೊ]ಳ್ ಬುದ್ಧ ಪೂರ್ವಚರಿತಂಗಳಿಂ
ಸಮಂತನುಮೇಯಂ (ಧರ್ಮಸಾ. ೫-೧೧೪). ೩. ಮಾರಾಟದ ಸ್ಥಳ;
ಅಂಗಡಿ: "ಆ ಪಣಂ ವಿಪಣಿ ಪಣ್ಯವಂಗಡಿಯನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ.
೫೮-೮). ೧೪. ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಳತೆ,-ಪ್ರಮಾಣ:
"ಪಣಮೆನಲ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣಂ" (ಕಶರ. ೩೩); ಭತ್ತ ನಾಲ್ಕಕ್ಕೆ ಮಂದಂ
ಕಾಳಕ್ಕುಮೆನಿಪುದದು ಮತ್ತೆ ಪಂಚಕೋಂದಂ ಪಣಮಕ್ಕುವು ಪಣ
ಮೂವತ್ತಿನಿಪಲದು ನಿಷ್ಕ (ಭಾಸ್ವರ. ೭೪-೩). ೧೫. (?): ಯಾ
ದುರ್ಘಟಿಗಳಾದ ಪಣಂಗಳಂ ಕುರಿಯುವಂತೆ (ಸಾಗಂಧಿ. ೧೭೭-೨೦);
ಸಾಗಂಧಿಪಾಡೇವಿಯರು ಕೆಲವು ಪಣಂಗಳಂ ಕುರಿತುಯಿರುಮರು (ಸಾಗಂಧಿ.
೨೨೩-೨೦). ೧೬. (?): ಕುದುರೆಗೆ ಕಾಪುಟ್ಟು ಎಣಿಯೆಬ್ಬಿನ ಪಣಮ

ಕಾದಿ ಸತ್ತ ನಾಗವಮ್ಮಕ × ಕೊಟ್ಟು × × ಮತ್ತಮ್ಮ ಅಜವಮ್ಮ ಗಂಗರ ಬೆಸದೇ × ಕಾಡ್ ಬೇ × × ಗಣನೊಬ್ಬಕ್ಕೆ ಕಾದಿ ಸತ್ತೊಡೆ (ಎಕ. XI, ೫೧೪೩. ೧೯-೩; ೧೦7).

ಪೆಣ್ಣಿಡು - ಪಣವಾಗಿ ಒಡ್ಡು; ಒತ್ತೆಯಾಗಿ ಇಡು: ಒಬ್ಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ದಾಸಿಗಾಗಿ ಏನ್ನ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನೂ ಪೆಣ್ಣಿಡಲು ಸಾಹಸ ಏನ್ನಲ್ಲಿ ಇದೆಯೆ? (ಬಾಣ. ೩೨೧); ಯಾವತ್ತು ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ಪೆಣ್ಣಿಟ್ಟು ಏರಂಗಿಗಳನ್ನು ಹಿಂದೂಸ್ತಾನದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಅಟ್ಟುವುದನ್ನು ನೋಡುವುದೇ ನನ್ನ ತೀವ್ರ ಇಚ್ಛೆಯಾಗಿದೆ (ಪ್ರಬಂಧ. ೫೩).

[ಸಂ.]

ಪೆಣ್ಣ 'ಪಣಬು' ನೋ.

ಪೆಣ್ಣ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಭಾವವಾಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಒಡ್ಡುವಣ್ಣ, ಇಡ್ಡುಣ್ಣ . . . ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳೂ ಅವುಗಳ 'ಣ' ಅಂತ್ಯವೂ ವೀರಪಣ, ಜಾಣಪಣ, ವಿಸ್ತಾರಪಣ ಈ ಭಾವನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ 'ಪಣ' ಉಪಪದವೂ ಮರಾಠಿಯ ಕಂಡಿತವಾದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ (ಕಸಾಬ. ೨೩೧). 'ಜಾಣ ಪಣ', 'ತತ್ತುಪಣ' ಪರಾ.

ಪೆಣ್ಣಿಡ್ಡು 'ಪಣವೊಡ್ಡು' ನೋ.

ಪೆಣ್ಣಂಕು 'ಪಳುಂಕು' ನೋ.

ಪೆಣ್ಣಂಗುಳಿ (ನಾ). ಜೂಜಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಜೂದಾಳಿ: ಲಂಚಮಂ ಕೊಳ್ಳುಂ, ಲಂಚಂಗುಳಿ ಏವಂ ಸಾಲಂಗುಳಿ, ಅಟಂಗುಳಿ, ಪಣಂಗುಳಿ, ಪಣ್ಣುಳಿ, ಕಾಯ್ದುಂಗೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೪ ಪ್ರಯೋ.).

[ಪಣ್ಣ + ಗುಂಕು (< -ಕುಂಕು)]

ಪೆಣ್ಣಂಚು 'ಪಳಂಚು' ನೋ.

△ ಪೆಣ್ಣಂಚಿ 'ಬಣಂಚಿ' ನೋ.

ಪೆಣ್ಣಕಟ್ಟು (ಕ್ರ). ೧. ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಹಣ ಅಥವಾ ವಸ್ತುವನ್ನು ಒಡ್ಡು; ಬಾಜಕಟ್ಟು: ಪಣ ಕಟ್ಟುವವನ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಬಹುದು, ಹಣ ಕೊಡಿಸುವವನ ಹತ್ತಿರ ನಿಲ್ಲಲಾಗದು (ಗಾಜ. ೩. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡು; ಪಣತೊಡು: ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಯಲೆಂದು ಪಣ ಕಟ್ಟಿ ದುಡಿದ ಕೆಲವರಲ್ಲಿ 'ಬದುಕಿ ಉಳಿದವರ' ನೆರವೂ ಅವರಿಗೆ ಇದೆ (ಸಾಸಮಾ. ೧೬೦).

[ಪಣ್ಣ + ಕಟ್ಟು]

ಪೆಣ್ಣಕಟ್ಟು, ಪಣಕಟ್ಟು, ಪಣಕಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಜಾತಿ ಪದ್ಧತಿ, -ಕಟ್ಟಿಕೆ: (ಕ). ೩. ಗುಂಪು; ಪಂಗಡ; ವರ್ಗ; ಪಕ್ಷ: ಇವರ ವಿಚಾರಣೆಗೂ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ಬರೆವುದಕ್ಕೂ ಗುರಿಕಾರ, ಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ವಾಹ ಮುಂತಾದ ಆಯಾ ಪಣಕಟ್ಟಿನ ಜನಗಳನ್ನು ನೇಮಕ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೮); ಇವನಂತಹ ಸುಸಂಸ್ಕೃತನೂ ವೀರನೂ ಮನೋಬಲಾಯುಧಾತ್ಮನೂ ನಮ್ಮ ಅರಮನೆಯ ಪಣಕಟ್ಟಿನಲಿ ಬೇರಾರಿ ದ್ದಾರೆ? (ಚಿಟ್ಟ. ೧೩೯-೬). 'ಬುಡಕಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಪೆಣ್ಣಕಟ್ಟು:** ೩. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಪಣಕಟ್ಟು ಆಯಗಾರರು ಶಾನಬೋಗ ಪುಟರಂಗಪ ತಳವಾರ ಪೋಬಾ ಬೇಗಾರ ದಾಸ ತಮ್ಮ ಆಯಗಾರ ಸಹ ನಮ್ಮ ಮೊಕ್ತ ನೀನು ಬಂದು ನಮ್ಮ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಅಜಾತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಎಕ. XI, ೬೦೪೩. ೩೬-೧೫; 1555?). **ಪೆಣ್ಣಕಟ್ಟು:** ೩. ನಾನಾ ಪಣಕಟ್ಟು ನವರು ಬರೆತಿ ಕೊಟ್ಟ ದಾನಶಾಸನದ ಪತ್ರಾ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೮೩-೮೫; ಸು. 1672); ಅನೇಕಲ್ಲುವುಭಯಪೇಟೆಯಲ್ಲಿಯಿರುವಂಥಾ ಸೆಟ್ಟಿ ವರ್ತಕರು ಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ತ ಪಣಕಟ್ಟು ಜನರಿಗೆ ದೇಶದ ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ನಂದಿಕೋಲು ಮೆರವಣಿಗೆ ಏರ್ಪಡಿಸಿ. . . ಕಲಹ ಬಂದು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೦೫-೯; 1895); ಮೂಗೂರ ನೋಮರಾಜ್ಞಿಯು ಅರತಿ ನೆಸರ ಕುಮಾರರು ದೇವರಾಜ್ಞಿಯು ಅರತಿನವರು ಪಣಕಟ್ಟಿನ ಉದ್ಯೋಗ

ಸ್ವರ ಸುಸಂಸ್ಕೃತದ ಮೇಲೆ ನೇಮಕಾ ಮಾಡಿಸಿದ ದಾನಶಾಸನದ ಕ್ರಮ ವೆಂತೆಂದರೆ (ಮ್ಯಾ. ೧೯೩೩, ೩೧-೨೯; 1737).

[ಪಣ್ಣ (< ಬಣ್ಣ) + ಕಟ್ಟು]

ಪೆಣ್ಣಕಾಂತೆ (ನಾ). ವೇಶ್ಯೆ; ವಾರಸ್ತ್ರೀ: ಭಾಸಂ ಕಾಂ ತಳಮ್ ಬೇಡೆ ಶಿವಗಣಚಂತಾಮಣಿ ಬಸವನೀವನಂಬರವನನದಂ ಎನೆ ಕೇಳ್ವಾ ಪಣಕಾಂತೆ ದೂತಿಗೆ ಪಸಾಯಂಗೊಟ್ಟು (ಪ್ರ. ೩೩. ೮-೨೫). [ಪಣ್ಣ + ಕಾಂತೆ]

ಪೆಣ್ಣಕ್ಕನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ; ಪಕ್ಕನೆ; ಪುಣಕ್ಕನೆ: ಬೆಕ್ಕು, ಬದುಕಿದೆಯಾ ಬಡನೀವನೇ ಎಂದು, ಬಲೆ ಬಿಚ್ಚಿ ತೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಪಣಕ್ಕನೆ ನೆಗೆದು, ಅಲಡ್ಡ ಮರದಲ್ಲಿ ಮರೆಯಾಯಿತು (ಸಾಳೇಜಂ. ೪೮).

[ಪಣ್ಣ + -ಅನೆ]

ಪೆಣ್ಣಗೈ (ಕ್ರ). ಪಣವಾಗಿ ಒಡ್ಡು; ಪಂದ್ಯದ ವಸ್ತು ವಾಗಿ ಮಾಡು: ಮಾನಿಯ ಶೀಲವನು ಪಣ್ಣಗೈದು, ತಾಳಿ ಬಾಳಿ ಬದುಕಲು ಏಕೆ ರಾಜ್ಯ ವಾಳುವುದೇ? (ನಡವಾ. I, ೪೨೬). [ಪಣ್ಣ + ಗೈ (< ಕಯ್)]

ಪೆಣ್ಣಗೊಳ್ (ಕ್ರ). ಒತ್ತೆ ಹಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಒತ್ತೆ ಯಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು: ಪಣಗೊಳ್ಳಲ್ ಚೆಲ್ಲದಿಂದ ಚದುರನ ಚದುರಂ ಸೇನೆ ಗೊಳ್ಳಲ್ . . . ಇಂತೀ ಗಣಕಾಸಂದೋಹದೊಳ್ಳೇವೆಯ ಪುರುಷಗಾಣ ಶ್ರೀಗಳಗ್ರಾಹಿಯಲ್ಲೇ (ರೀಲಾವ. ೨-೯೬). [ಪಣ್ಣ + ಕೊಳ್]

ಪೆಣತ, ಪಣಥ, ಪಳಥ, ಬಣತ, ಬಳತ (ನಾ). ೧. ದವಸ ಧಾನ್ಯ ಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನೆಲಮುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ) ಕಟ್ಟಿದ, ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಾಗಿಲುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಹಂತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬಾಗಿಲುಳ್ಳ ಕೊಠಡಿ; ಕಣಜ: ಭತ್ತದ ಪಣತದ ಮೇಳು ಹತ್ತಿಂಟು ಸೂಜನೆ ದಿಮ್ಮಿಸಾಲೆ (ಕಾಲಸಂ. ೩೮-೮); ಎಂಬತ್ತ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷದ ಜೀವರುಗಳೆಂದೆಂಬ ದೀಪವ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತ ಮುಂಬೆಳಸಿಗೆ ಪಣತವ ಕಟ್ಟಿದಂದದಿ ಪೊಂಬೆಟ್ಟ ಕಣ್ಣೆ ರಂಜಿಸಿತು (ನೋತಕ. ೨-೧೨); ಇಂತರ ಮನೆಯಂ ರಣನೆಗೈಸಿ ತದುಪಯುಕ್ತ ಮಾಡ ಬೊಕ್ಕಸ ಭಂಡಾರ ಲಾಯಂ ಗಜಾಶ್ವಶಾಲೆಯಂಗ್ರಾಣ ಪಣತ ಮುಂತಾದ ಮಹಲ್ಲಂ ನಿರ್ಮಾಣಂ ಗೈಸಿ (ಕಳಸ್ಯ. ೧-೧೦೫); ಅರಮನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಬೊಕ್ಕಸ ಭಂಡಾರ ವುಗ್ರಾಣ ಜಾನಶಾಲೆ ಪಣತ ಮುಂತಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಕಳಸಂ. ೩೨-೨); ಮನೆಯ ಒಂದು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಲುಮನೆಯೂ ಇನ್ನೊಂದು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಪಣತದ ಕೊಟ್ಟಿಗಿಯೂ, ಇದ್ದುವು (ಪಂಜಪಂ. ೧೫೪). **ಪೆಣಥ:** ೧. ಮನೆಯ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹಸುಗಳ ಕೊಟ್ಟಿಗೆ, ಸ್ನಾನದ ಮನೆ (ಬಚ್ಚಲು ಮನೆ), ಸೌದೆಯ ಕೊಟ್ಟಿಗೆ, ಪಣಥ (ಕಣಜ) ಇವು ಮನೆಗೆ ಹೊಂದಿ ಕೊಂಡು ಇರುವುವು (ಮದಮಂ. ೯). **ಪೆಳಥ:** ೧. ಕಳುವ ಸಾಯಣ್ಣ ನವರು ಅಗ್ರಹಾರವ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಪಳಥ ಬಿಡುಗೊಡೆಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಗ ೨೧೪ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೩೩; 1291). **ಬಣತ:** ೧. ಅಲ್ಲಿ ಬಣತದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ. ಕುಳಿತುಕೊಂಡಾಗ, ನೀನು . . . ಅಂಚಿಕೊಳ್ಳ ಬಹುದು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೪೯). **ಬಳತ:** ೧. ಹಸಿರು ದೊರೆವಾಗ ಅದನ್ನು ಕೊಂಡಾಗಲೀ, ಬೆಳೆದಾಗಲೀ, ಕೆಡದಂತೆ ಮತ್ತು ಒಣಗದಂತೆ, ಬಳತಕ್ಕೆ ಹಾಕಿ . . . ಕಾಯ್ದಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದು (ಗೋಗ್ರಾಸ. ೮೯). ೨. ಬಿದಿರಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಜಾಪೆಯಿಂದ ಹೆಣೆದು ಮಾಡಿದ, ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಧನ; ತೊಂಬೆ; ಗಳಗೆ. ೩. ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ಗಳು; ಬಿದಿರಿನ ಸೀಳು; ದಬ್ಬೆ; ಯಾಕೋ, ಬಳತದ ಹಾಗೆ ಬಳಕುತ್ತಿ? (ರೂಢಿ). [7./ಮರಾ. ಬಳತ, ಬಳದ]

ಪೆಣತಪಾಣಿ (ನಾ). - ಪಣತ ೧: ಪಣತಪಾನೆಯಲ್ಲಿ ಹಾವು ಸೇರಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಭವವಿರುವುದರಿಂದ ದೀಪವಿಲ್ಲದ ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಇಳಿಯುವುದು ಆಪಾಯಕರ (ರೂಢಿ). [ಪಣತ + ಪಾನೆ]

ಪಣತಿ, (ನಾ). ಹೆಂಗಸು ; ಸ್ತ್ರೀ : ಪಣತಿ ಧನ್ಯನು ಮತ್ಸರಕೋಯ್ಯಚಕೆಯಿಂದಾ ಬಂದನೇತಕೆ ಬಣಗುಮತ್ಸರನ ಭಜನೆ ಮತ್ಸರಿಯಾಗು ನೀನು (ಅರಾಸಾ, ೩-೭-೩೬) ; ಶಂಖಿಯಿಲ್ಲದೆ ಆಳುವಂಥಾ ದಿಂಕಾ ನಾದಾ ಧೂರಗಾಳಿವರೂ ಪಂಕಜಾಕ್ಷಿ ಕೇಳೂ ಯನ್ನುತಾ ಆ ನಳಾರಾಜಾ ಪೊಂಕದಿಂದಾ ಪೇಳ್ವಾ ಪಣತಿಗೆ (ಯನಕ, ೪೬). 'ಮಡದಿ' ಪರಾ. (ದೇ. || ತೆಲು. ಪಣತಿ, ಪಡಂಕಿ)

ಪಣತಿ, 'ಪಣತಿ' ನೋ.

ಪಣತೀಸ (ನಾ). ಮೂವತ್ತೈದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ : ಪಣತೀಸ-ಇನೋ ಅರಹಂತಾಣಂ ಇನೋ ಸಿದ್ಧಾಣಂ... ಇನೋ ಕೋನಿ ಸವ್ವನಾಹೂಣಂ ಎಂದೀ ಪಂಚಪದದ ಮೂವತ್ತೈದು ಕ್ಕರಮಂ (ಪಸಾರ, ೫೭೫) ; ಪಣತೀಸಂ ಸೋಲಸವಂ ಪಣ ಚದುರುಗಮೇಗಮೆಂದು ಪೇಳ್ವಾಗಮದಿಂ ಗಣಿಯಿಸು ವದೆ ಸವಿದಂ ಪ್ರಣತ ಶ್ರೀಪದಮನಿಪ್ಪ ತತ್ವಂಚಪದಂ (ಶ್ರೀಪದಾ, ೫). [**ಪ್ರಾ.** ಪಣತೀಸ./ಸಂ. ಪಂಚತ್ರಯತಾ]

ಪಣತಿ 'ಪಣತಿ' ನೋ.

ಪಣತಿಸೋಡರ್, ಹಣತಿಸೋಡರು (ನಾ). ಮಣಿನ ಅಥವಾ ಲೋಹದ ದೀಪದ ಬಟ್ಟಲಿನಲ್ಲಿ ಹಚ್ಚಿದ ದೀಪ, ಜ್ಯೋತಿ : ಮಿಕ್ಕಕ್ಕರೆಗೆ ಪಣತಿಸೋಡರಂ ಹಿದದು ನೋಡಿದಳಯೋನಿಚೆಯ ದೇವನಂದಿತ ರೂಪಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ, ೧೩೩-೩೦೦). **ಹಣತಿಸೋಡರು** : ಇರುಳು ಗಾಳಿ ಬೀಸುವಾಗ ಹಣತಿಸೋಡರು ಹೆದರಿದಂತೆ ತಾನು ತಣ್ಣ ಗಾದೇನೆಂದು ಚಳಿಚಳಿ ನಡುಗುತ್ತಲಿತ್ತು ಶುಭ ನುಡಿಯೆ ಶುಭ ನುಡಿಯೆ ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ (ನಾಡಲೀ, ೩-೧೧). [ಪಣತಿ (<ಪಣತಿ) + ಸೋಡರ್]

ಪಣತೊಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡು : ದೃಢಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಮಾಡು ; ದೃಢನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಹೊಂದು : ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ದಂಪತಿ ಗಳೆಲ್ಲ ಗ್ರಂಥರಾಶಿಯನ್ನು ಉಳಿಸಲು ಹಾಗೂ ಬೆಳೆಸಲು ಪಣತೊಟ್ಟರು (ವಾಚಪಂ, ೧೭೫) ; ಬೊಪ್ಪಣ... ಸ್ವಾಮಿಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ತ್ರಿಕರಣ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡುವೆನೆಂದು/ ಪಣತೊಟ್ಟ (ಶಾಂತಲಾ, ೧೪೧) : ನಿರ್ದಯೆಯಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸುಡಲು ಪಣತೊಟ್ಟ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ ಗಳ ಪ್ರಖರತೆಯಿಂದ ಅವಳಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚುವಂತೆಯೇ ಆಯಿತು (ಮಣಿಮ, ೩) [ಪಣ + ತೊಡು]

ಪಣಥ 'ಪಣತ' ನೋ.

ಪಣಬು, ಪಣ (ನಾ). ಚಕ್ಕ ಸೇತುವೆ ; ಸಾರ : [ಹಿರಿಯಕುರ್ವ [ಯ]ಶ್ವೇಕುರ್ವ ಕಲ್ಲೀನಾಯಕಿತ್ತಿಕುರ್ವ... ಅನುಪು ಕಟಗೆ ಪಣವಿನ ಹಜುಗೋಲವರು ಕೊಡುವ ತೆಪಿಗೆ ಸಹವಾಗಿ (ಸಾಇನ, IV, ೨೫೫-೧೧ ; 1313) ; ನೀನು ಕುದುರೆಯಿಂದ ಇಳಿದು, ಅನರ ಸಂಗಡ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಪಣವಿನ ಕೈವಿ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು, ವಿಷಯವೇನೆಂದು ಕೇಳಿದೆ (ಕಲಸ, ೨೧೦). **ಪಣ** : ಅಲ್ಲೊಂದು ನದಿ. ಅದನ್ನು ದಾಟು ವುದಕ್ಕೊಂದು ಹಾಕಿದ್ದ ಪಣವನ್ನು ಕಿತ್ತು ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ (ಘಟೇಪು, ೭೫). [?]

ಪಣಭಾಮಿನಿ (ನಾ). - ಪಣಕಾಂತೆ : ಪರಿಮಳಕೋಯ್ಯನಾವರಿಸ ತುಂದಿ ಮುಗಿಲ್ಲದ ಕಾವಿಲಾಸನುಂದಿರಲದಗ್ರಘಂಟಿಯುಲಿ ಮೇಘರಸಂ ಪಣಭಾಮಿನೀವಿಲೋಲರಬಿರಕರ್ಣಪತ್ರರುಚಿ ಮಿಂಚು ನವೋಕ್ತ ಲಗ್ನಗಮ ತ್ವಸೂನರಸಕರ್ಣಾ ವೃಷ್ಟಿಯೆನೆ ಕಾರವೊಲೊಪ್ಪಿದುದ್ದರಿ ತಣ್ಣಲರ್ (ಯಾದಚಂ, ೩-೭೮). [ಸಂ. ಪಣಭಾಮಿನೀ]

ಪಣಮ 'ಪಣವು' ನೋ.

ಪಣರವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಪಣರವಾಡಿಯ ರಟ್ಟಿಗಡನ್ನು ಪಯ್ಯನ ಮಗ ಅಸಗಯ್ಯ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೬೩-೧೨ ; ೪71). [?+ಪಾಡಿ]

ಪಣವು, ಪಣಮ (ನಾ). ಪುಣವ ; ಹಿಂಕಾರ : "ಪಣವ-ಪುಣವ- ಹಿಂಕಾರ" (ಕದ್ವ ಕೋ. ೨೪). **ಪಣಮ** : ಸೋಬಾಸಕ ನೀ ನದಿಯ ಸೋಬಗಿನ ಚಂತಾನುಣಯ ಓಮೆಂಬ ಪಣಮ ಒಳಗಿಲ್ಲ ಮುಂದೂ ಮುಖದ ಮೋಹನ್ನ ದನಿಯ ಕೊಡ ಬಾರ (ಲೋಕಗೀ. ೧೦). [**ಸಂ.** ಪ್ರಣವ] **ಪಣವು**, (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ದು : "ದಿಂದಿಮಾ, ಪಣವೇ-ಈ ೨ ಪಳ(ಬ)ಹಂ" (ಹಲಾಯ, ೧೭-೯೭) ; "ಅನೇಕ ಶಂಖ ಕಾಹಳೇರೀಪಣವರುಲ್ಲರೀಮ್ನ ದಂತೂಯಂಗಳಂತಕಾಲಾಂತಕವಿಕಟಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಸಂಗಳೆಂಬಂತೆ ಮೊಟಗಿ (ಸಂಪಭಾ. ೧೧-೩೩ ಪ) ; ಒರ್ವ ಪಾಣ ವಿಕಸ ಪೆಗಲ ಪಣವಮಂ ತನ್ನ ಪೆಗಲೊಳ್ ತಗುಳ್ಳಿ ಕೊಂಡು... ಬಾಣಿಸುವ ವಾದ್ಯವಿದ್ಯಾಧರನ ವಾದನವೈದಗ್ಗಂ ಮರುಳ್ಳೊಂಡು (ಅರ್ಧನೀ. ೬-೨೯ ಪ) ; ಭೇರ ಪಟದ ನಿಸ್ಸಾಣ ಕಾಡಲೇ ಮುರಜ ಪಣವ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯ (ಸಾಗಂಧಿ, ೨೩೦-೧೩) ; ಅನೆಯ ಮೇಲೆ ಘಂಟ ಯನ್ನೂ ಪಣವವನ್ನೂ ಬಾರಿಸುತ್ತ ಚೌಕಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ನನ್ನ ಜಯವನ್ನು ಘೋಷಿಸಲಿ! (ವಚಭಾ. ೨೧೯). [ಸಂ.]

ಪಣವಕ (ನಾ). [ಭಂದ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಂದಸ್ಸು ; ಪಂಕ್ತಿ ಎಂಬ ಹತ್ತನೆಯ ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ, ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲಿ ಮ ನ ಯ ಗಣಗಳು ಮತ್ತು ಒಂದು ಗುರುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹತ್ತು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಒಂದು ಸಮವೃತ್ತ : ಭೂನಾಕಾಂತವೋರೆ ಕೋಯೇಶಂ ತಾನೆಂದುಂ ಪಣವಕ ನಾಮಂ ಕೇಶ್ವೇನಂತೀ ತಿಪನಟಾ ದೋದೊಂದು ಮಿನಾಕ್ಷೀಯತಿ ಗಿರಿಯೊಳ್ಳುಲ್ಕುಂ (ಭಂದೋಬಂ. ೧-೧೦೭). [ಸಂ.]

ಪಣವಧು (ನಾ). ಸೂಳೆ ; ವೇಶ್ಯೆ ; ಗಣಿಕೆ : "ದಾರಕೆ ಲಂಚಿಕೆ ಪಣವಧು ವಾರಾಂಗನೆ ಗಣಿಕೆ ವೇಶ್ಯೆಯೆನೆ ಬೆಲೆವಣ್ಣ" (ಸಮ್ವ ಕೋ. ೫೩-೭) ; ಪುರೋವಸಂಗೂರ್ವಾ ಕೂರ್ತಪಳ್ ಪಣವಧುಸ್ಸೇಹವ್ಯ ಪೋಹಂಗಳಿ (ಅನಂಪು. ೮-೫೪) ; ಹಂದಿಕ್ಕ [ಪಾಣಂ, ದೀಕ್ಷ]ಣವ [ಪಾಣಂ, ತ]ಧು ಬರೆ ಹಿಮಕರೆ ಬರಕರರೊಂದೆ ತಿಪದೊಳನುರಕ್ತ ತೆಯಿಂ ನೆರೆವಳ್ಳಡ ವಸುವಿತ್ತೊಡೆ ಸರಿ ಮೈದುಕಳಿಸರ್ಕಳಿಸರ್ಕುಂ ಗಣಿಕೆಯೊಳ್ (ರಾಜಕೇ. ೧೨-೨೭). "ಪಣವಧುಗೇಡ" ಪರಾ. [ಸಂ. ಪಣವಧೂ]

ಪಣವಧುಗೇಡ (ನಾ). ಸೂಳೆಯ ಮನೆ ; ವೇಶ್ಯಾಗೃಹ : ಗುರು ಸೌರಭ್ಯಸಂದೋಹಭಾರಾಕಳಂತೆ ಬಂದೊಯ್ಯನೇ ನೂದಿದುದೂ ಪಣವಧು ಗೇಡದಿಂ ಗಂಧವಾಹಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೮-೪೫). [ಸಂ.]

ಪಣವಧುಟಿ (ನಾ). - ಪಣವಧು : ಪಲ್ಲವ ಜಂಗಮಂ ಪಣವಧುಟಿ [ಪಾಣಂ, ಟಿ, ತಿ]ಯ ಗೇಹದೊಳಿರ್ದಾ ಬೀಯಕಿಡ್ಲಿ ಧನಂಗಳಂ ಬಸವ ನಿತ್ತ ಪಣಿಗಳೆ ಬೇಡಿ ತರ್ಪುವೆಂದಲ್ಲಯ ಬೀಟಿಯಂ ಕಳುಪೆ (ಧೃವನಿ. ೮-೨೦). [ಸಂ. ಪಣವಧುಟಿ]

ಪಣವಬಂಧ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಚಿತ್ರಕಾವ್ಯದ ಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ : ಇದು ಪಣವಬಂಧಮುಂ ಗೋಪುಲಾಕ್ರಿಯುಮಕ್ಕುಂ (ಮದಕ. ೧-೪೦ ಪ). [**ಸಂ.** ಪ್ರಣವಬಂಧ]

ಪಣವು, ಪಣ, ಹಣ, ಹಣವು (ನಾ). ೧. ದುಡ್ಡು ; ಧನ ; ದ್ರವ್ಯ : ರಕ್ಕಸಿಯರವನಿಯ ಬೆಟ್ಟದಂತೆ ಕಲ್ಲ ಬಿದನೆ ಯೊಳಿರ್ದ ಪಣವಿನಂತೆ ಸಿಡಿಲೊಳಗಿರ್ದ ಸಕ್ಕರೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮ್ನ. ೧೩-೧೪೫). ೨. ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಬೆಲೆಯ ನಾಣ್ಯ ; ಪಣ : ನಾಲ್ಕು ಹಾಗೆ : ಧಾನ್ಯಮನರ್ಥಮಾದ ಕಾಲಮೋ ಕೊಡಂ ತೀವಿದ ಸತ್ತುಗದ ಪುಡಿಯಂ ಪತ್ತು ಪಣವಿಗೆ ಮಾಟು ಪತ್ತಾಡು ಕೊಳ್ಳಂ (ಸಂಚತಂ, ೧೮೬-೫) ; ಅಲ್ಲಿ ಕೊಯ್ಯಿದಲೆಯ ಪೇಜಾಂಗಿ ತಮ್ಮ ಪನ್ನಾಯದ ಸುಂಕದೊಳಗೆ ಬಿಟ್ಟ ವೀಸಂ ಪೊಜಿಗಿ ವೀಸ ಪ[ಣ]ವಿನಲೆಗೆ

ವೀಶ ೧(ಪೌಷ್ಕ. XV, ೫-೯; 1106); ಪದಿನೆಂಟು ಕೊಳಗದೊಬ್ಬಳನುಮು ಪಣವಿಂಗಾಗಿ ನೂಜಿ ನಾಲ್ಕುಂಟುಗನುಮು ಪದಿನೆಂಟು ಕೊಳಗದೊಬ್ಬಳಾದಿದ ಮೂಜು ಬಳ್ಳಮಿರೆ ಪೊಂಗಳವೇಂ (ಭಾಸ್ಕರ. ೨೧-೮); ಆತನ ಬುದ್ಧಿ ಪೌರುಷಮಂ ಮುಟ್ಟಿ ನಾವಿಕಾದಶವಂದಂಗೊಟ್ಟೊಡಾ ಪಣವಿಂಗವರ ಪೊಳ್ಳ ದ್ವೀಪದೊಳ್ ಕೊಂಡು ಪೆಜತು ದ್ವೀಪದೊಳ್ ಮೂಜು (ಬಂಪ. ೪-೧೩). ಪಣಿ: ೨. ಪೂಗಿಳಬದ್ಧಿಸಹಸ್ರಂ ಪಾಗಂಗೂದಿದ ಪಣತ್ರಯ ವೀಶಕ್ಕುಂ ತಾನೆನಿತಾಗಿರೆ ಮೂಜುಂ ಕ್ಷಕ್ಕೆ ಯಾಗಳೆ ತಾನೆನಿತು ಪೊಂಗಳವು ತಾನೆನಿತಕ್ಕುಂ (ಭಾಸ್ಕರ. ೨೩-೭); ನಿಮ್ಮರಸಿ ಈಗ ಪೇಳಿಯಿರುವ ಎಂಟು ಪಣಮಂ ತರುವೆ (ಪಾಗಂಪ. ೯-೭೬). ಹಣ: ೧. ಹಣ ಬಂಗಾರ ವಸ್ತ್ರ ಕಪ್ಪದ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟನೆ ಬಿದ್ದಿರಲು ಕಂಡು ಕಾತರಿಸಿ ಕೈಮುಟ್ಟಿ ಎತ್ತದ ಭಾಷೆ (ಅಪರಂ. ೨೧-೫೨); ದಿರುವ ಹೊಗಳಿಸಿ ಕೊಂಡು ದಾತಾರರ ಹಣವ ಸಲೆ ತಿಂದು ಹೆಚ್ಚಿದ ಹಿರಿಯ ಚೊಕ್ಕಿನ ರಾವುತರ ಕೆಡಹಿದನು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ. ೧೦-೧೪); ಮುದ್ದು ಮೂತಿನಲಿ ಮೋಹವ ದೀಪಾಯನನೊಳಗಿದ್ದ ಹಣವ ತೆಗೆ ಮಗಳೆ(ಕಂಪನಿ. ೬-೧೫೧); ಯಾರಿಗೊ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಹಣವನ್ನು ಕೊಡದೆ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳ ಬಾರದದು (ಅಪರಂ. ೧೨೪); ಹಣವೆಂದರೆ ಹಣವೂ ಬಾಯಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ (ಗಾಡ). ೨. ಮೊಳಗಿರದಲ್ಲಿ ಗುಡಿಂಗೆಗೆ ಹೇಜುಂಗೆ ಅಡ್ಡ ಸೂರು ಗುಡಿಸ ಹೇಜುಂಗೆಹಸಾಬಿದಿಗವೇಜುಂಗೆ ಹಣ ಒಂದು (ಕಂಪ. ೩೪-೫೧-೧೪; 1091); ಕಂಬವೊಂದಕ್ಕೆ ಹಣಂ ಮೂಜು ಮರಿಯಾದೆಯಲು . . . ಕಳವು ಕೊಂಡು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೨-೩೭; 1233); ಆ ಕಾಲುಗಳಿ ಗ್ರಾಮ ಅಣಿಯಾರು ಗ್ರಾಮವೊಂದಕ್ಕೆ ನಾಲು ವತ್ತ ಎರಡು ಹೊಂನು ನಾಲುಕು ಹಣ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲು. ೨೬. ೧೨೯-೭೪; 1521); ಒಂದು ಹಣದಲುಬ್ದ ಒಂದು ಹಣದ ತುಪ್ಪ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೧೪). ೩. ಒಂದು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ನಾಣ್ಯ ಮತ್ತು ನೋಟು; ಕರೆನ್ಸಿ: ವಸ್ತುಗಳ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಅಳವಡು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬೇಕುಬೇಕಾದಂತೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಬಲ್ಲ ಧನದ ಪ್ರತಿನಿಧಿ-ಹಣ (ಹಣಪ್ರ. ೨). ಹಣವು: ೧. ಅಯ್ಯಾ ಹಣವಿನ ಅಕ್ಕಿ ತುಪ್ಪನ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೬೧-೨೦; 1058?); ನಾರಸಿಂಹದೇವ ಸೋಮಯ್ಯ ಮುಂತಾಗಿ ಹಣವಿನ ಕೆಯ್ಯ ಕಾರುಣ್ಯಗೆಯ್ದರು (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೨. ೨೯-೧೦; 1169); ಕೆಟ್ಟಜಾತಿಯನಾರನಾದದೆ ಮುಟ್ಟಿಕೊಂಬರು ಹಣವಿನಾಸಿಗೆ ಬಟ್ಟಗುತ್ತೆಯರಿಂತು ವಾರಪುರಂಧಿಯರು (೭೨ಪು. ೪೦-೫೬); ಜಜ್ಜಾರ ಮೂಸಾಳುಗಳು ನಿಜದಾತಾರನವರಕೊಡಗಿ ಹಣವಿನ ಮಣನ ನೀಗಿದರು (ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ. ೧-೫೦). ೨. ಮೊಸರ ಕೆಸೆಯಂ ಹಣವಿನಗಲದೊಳು ಕತ್ತರಿಸಿಯೆಡಜ ಸರಿಮೊಸರೊಳಗೆ ಕಲಸು ವುದು (ಸೂಪಣ. ೨-೧೧). [<ಸಂ. ಪಣ]

ಪಣವು (ನಾ). (?): ಯಾ ಪಣವಿನ ಗ್ರಾಮವಂನು ಸಿನಾರ್ಪಿತವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಯಾ ಭೂಮಿಗೆ ಲಿಂಗ ಮುದ್ರೆ ಸಿನಾರ್ಪಿತವ ಮಾಡಿಸುವಲಿಗೆ (ಎಕ. VII, ೩ನಮೊ. ೧೬-೧೦; 1598). [?]

ಪಣವೊಡ್ಡು, ಪಣಬಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಜೂಜು ಅಥವಾ ಪಂದ್ಯದಲ್ಲಿ ಒತ್ತೆಯ ಹಣ ಅಥವಾ ವಸ್ತುವನ್ನು ಒಡ್ಡು; ಪಣಕಟ್ಟು: ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಪಣವಾಗಿ ಇಟ್ಟು ಯಾರಾದರೂ ಜೂಜಾಡುತ್ತಾರೆಯೇ? ರಾಜನು ಜೂಜಿನ ಮದದಿಂದ ಮೈಮರಿದಿದ್ದರೂ ಅವನಿಗೆ ಪಣವೊಡ್ಡುವು ದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲವೇ? (ಮಜಾ. ೯೬); ಈ ಹಲಗೆಗಳ ಹತ್ತಿರ, ಪಣವೊಡ್ಡುವವರು ನಿಲ್ಲಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವ ಎತ್ತರದ ಪೀಠ(ಸ್ಟೂಲ್) ಗಳವೆ (ಪ್ರಕಾಶ. ೧೪೧). ಪಣಬಡ್ಡು: ನನ್ನದನ್ನು ವಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಯೂ ಇಲ್ಲ-ಜೂಜಾಟದಲ್ಲಿ ಪಣಬಡ್ಡಲು (ಬಂಗಾಪ. ೫೩). [ಪಣ್ಯ + ಒಡ್ಡು]

ಪಣಸ (ನಾ). ಬಣ; ಪಂಗಡ (?): ಯಿದಳೆ ಯರವರು ಅದ್ವಿ ಬನ್ನ ಕಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಗೊಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿದ ಪಪ್ಪ ಬಗ್ಗು ತೂ ಯೆನ್ನು ಸಿವಯಿತ್ತ ತನು ಕುಲ ಅದಿನೆಂಟು ಪಣಸದೊಳ್ಳಿಯುಮ್ಪದರೆ ಬಯಿರಿ 'ಕಥೆ' (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೯-೭೭; 1). [?]

ಪಣಹ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ದು; ಪಣವ: ಮೊಳಗಿದವು ನಿನ್ನಾಳ ಕೋಳಾಹಳಿಸಿದವು ಕಹಳೆಗಳು ಪರ್ವತ ಪೀಠೆಯ ಹೆಚ್ಚಿದ ಪಟಹ ಪಣಹ ಮೃದಂಗ ದಿಂಡಿನುಡ ಉಲಿಯು . . . ಕಳಗಚ್ಚಾ ಯ್ತು ಕೌರವಸ್ತೆ ನೃಶರಧಿಯಲಿ (ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ. ೯-೨೭); ಮುರಜ ತಂಬುಲ ಪಣಹ ರಣಮೌವರಿಗಳಬ್ಬರಿಸಿದವು (ಕೊರಂ. ೬-೨೦-೪೪); ಚೆಂಬಳ ಪಟಹ ಪಣಹ ದಿಂಡಿನು ಡಮರು ಧಕ್ಕೆ . . . ಬೊಂಬುಳರನಂಗಂ ದಂಬುಜಭವಾಂಡಮದಿರೆ (ಚಿಬು. ೩೪-೨೮). [<ಸಂ. ಪಣವ]

ಪಣಾಂಗನೆ (ನಾ).-ಪಣವಧು: ಶ್ರೀತನಿಪ್ಪ ಪಾತಕಿ ಪಣಾಂಗನೆ ಗಿಂದರಲಂ ತರುತ್ತೆ ಧಾತ್ರೀತಳದಲ್ಲಿ ಬೀಳಿ ಗಿರಲಿಗೆ ಸಮರ್ಪಣಮೆಂದ ಸೈಪು (ರಾಜಕೀ. ೩-೯೩). [ಸಂ. ಪಣಾಂಗನಾ]

ಪಣಾಚಾರಿಯ (ನಾ). ವರ್ಗದ ಮುಖಂಡ: ಹೊಯ್ಸೂರಾಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀಹರಣ ಪ್ರಚಣ್ಣ ಬೋರ್ಡ್ಲಣ್ಣ ಅರಿರಾಯ ಜಗ ರ್ಜ್ವಂಸರಂ ಪಣಾಚಾರಿಯ ಶ್ರೀರಾಯ ನಾರಾಯಣ ಪ್ರೌಢಪ್ರತಾಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಶ್ರೀವೀರರಾಮಚಂದ್ರರಾಯ (ಎಕ. XI, ವಾಮಾ. ೫೯-೩೪; 1280). [ಪಣ್ಯ (<ಬಣ್ಣ) + ಆಚಾರಿಯ]

ಪಣಾಯಿತ (ನಾ). ೧. ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಪ್ರಶಂಸೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು: "ಪಣಾಯಿತಂ ತಾಂ ಪಣಿತಂ" (ಮಸ್ತಕೋ. ೧೦೬-೫೨); "ಈಶಿತಂ, ಶಸ್ತ್ರಂ, ಪಣಾಯಿತಂ . . . ಈಶಿತಂ, ಸ್ತುತಂ-೧೨ ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು, ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು, ಬಣ್ಣ ಸಲ್ಲಟ್ಟಿದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೫೨). ೨. ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟವನು; "ಕೊಂಡಾಡಿದವ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೯೫). [ಸಂ.]

ಪಣಾರ್ಪಣ (ನಾ). ೧. ಮುಂಗಡ ಕೊಡುವ ಹಣ; ಅಗಾವು; ಸಂಚಕಾರ: "ಪಣಾರ್ಪಣಂ ಸಂಚಕರಂ" (ಮಸ್ತಕೋ. ೬೨-೬೪); "ಪಣಾರ್ಪಣಂ ಸಂಚಕಾರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೧). ೨. ಕರಾರು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಒಪ್ಪಂದ. [ಸಂ.]

ಪಣಿ, ಹಣಿ, (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಗು; ನಮಿಸು; ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡು: ಪ್ರಣುಗುಣಗಳ . . . ಮೇರುಸಂದಿಗಳ ಪಣಿ[ಚ್ಚೆ]ದೊಟ್ಟುತೆರಾಗಿಯಂ ವರಗುಣಧರಪ್ರಾಯರೆ ದಲೆನಿಸುವ ಗುಣಸಮುದ್ರ ಸಮಂತಭದ್ರರ ಜರಣ ಕೆಜಗುನನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೨೧). ಹಣಿ: ೧. ಕೊತ್ತಿ ಮಿಸಲ ಹಾಲ ಮತ್ತು ತಾ ಬಿಡುವುದೇ ಹೊತ್ತು ಬಂದಾಗ ಹಣವರ ಸಂಗವದು ಕತ್ತಿಗಳ ಗೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೪೦). ೨. ಜಗ್ಗು; ಸಗ್ಗು; ಬಗ್ಗು; ಮಣಿ: ತುಬಾತಿಯ ಗುಂಡಿಗೆ ಸಹ ಹಣೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯ. ೪-೧೨೪); ಹಣೆಯುವುದೇನು ಬೇವರೂ? ಅದರನ್ನು ಹಣದಾಳು (ಕೊಳಮು. ೩೬); ಚುಚ್ಚುವುದಾದ್ದಾಯಿತು. ಹಣೆಯು ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣೀರಿನ ಪಟ್ಟಿಯಾಯಿತು. ಅದರೆ . . . ಯಾವ ಹಂಚಿಕೆಗೂ ಜ್ವರ ಹಣೆಯಲಿಲ್ಲ (ಅಪಮಾ. ೫೫). ೩. ತೃಪ್ತವಾಗು; ದಣಿ; ಸಂತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅನುಲೇಪನ ಮಾಡುಂಬರ ರತ್ನ ಮಂಡನಗಳನಾಂತು ಕಾಂತಾಳಿಗೆ ಮನ ಹಣವಂತಿತ್ತು ಸೌಂದರಗಣನಾಥ ವನಭೋಜನಕುದ್ಯತನಾದ (ತ್ರಿಭು. ೧೫-೫೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಪಣ]

ಪಣಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಡೆ; ಬಡಿ: ಸರ ಪಣಿ ಕಡಿ ಮಾಡಿ ತೊಟ್ಟಿಯಜಾ . . . ಸುಡು ತಾಡುಂಬಜಾಯೆಂಬಿವು ಪದದ ಮೊದಲೊಳರಲಶುಭಕರಂ (ಕವಿಜ. ೩-೩೨). ೨. ತಾಗು; ಘರ್ಷಿಸು: ಬೀಜಿನೇಜಿ ನೀ

ಕಾರಕದೊಳ್ ಕ್ರಿಯೆ ತಕ್ಕ ಮುಂ ತೋಡೆ ಪೇಟ್ಟ ವಗುಣಂ ಗುಣರೂಪದ
ಪೊದ್ದುಗುಂ ಸಾಣುಗಾಣೆಯವರೆಲ್ಲರುಮಂ ಸ್ವಪ[ತಾ]ನೆ ಮತ್ತೇ[ಪು]ವಂ
ಪಣೆದೊಡಾನೆಯನೆಂಬ[ದ]ದೊಪಿತಂ (ಕವಿ. ೧-೧೩೪); ಬಿಗಿದು ಪುಗ
ಲನುವಿಸುವ ಲವಲವಿಕೆಯುಂ ಕೂಡಿ ಕರಗಿಸಲ್ ಕಾಯ್ದರ ಕಾಯ್ದುಂ
ಬೆರಸಿ ಬಿಟ್ಟಂಕರಲ್ ಬಯಸುವ ಬಗೆಯುಂ ಪತ್ತಿ ಪಣೆದಣೆಯನುವಳಿಪುಂ
ಅಳವಿಗಬಾಯೆ (ರೀತಾನ. ೧೦-೪೫೪). 'ಹಣೆ' ಪರಾ.

ಪಣೆ, (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಅಶ್ವತ್ಥ; ಅರಳಿ : (ಕ).

[ದೇ. ೫ ಕವಿ. ಪಣ್ಯ]

ಪಣೆ, (ನಾ). ೧. ಹಾವು; ಸರ್ಪ; ಫಣೆ: ಫಣೆ-ಪಣೆ; ಫಲಕ-
ಹಲಗೆ (ಕವಿ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಶಶಿವರ್ತಿ ಪ್ರಪುರದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ
ಕೀಳ್ದಾಯಿದು ಸಸಿನ ಪಣೆ ನಾರಿ ತೊಡರಿಸಿ ಬಾಗಿರಲ್ ಬಸದಿಂದ ಲಳು
ಪಾದನಿನ್ನಾರಿಗಳ್ಳೆನೆಂದಾಗಣೆ ಬೆಳದಿಪ್ಪುದು (ನವನೋ. ೨-೧೩).
'ಪಣೆಗಡೆಗೆ' ಪರಾ. ೨. ರಾಯ: ಬೆಸಗೊಳ್ಳವರೊಡೆಯೊಳಗಿನ
ದಿವ್ಯೋದಮಿಂದ್ರಚಾಪಮರ್ಕೇಂಬುಗಳಂ ಮಸಗಿಯೆ ಪಣೆ ಕೊಳ್ಳೊಡೆ
ಯುಂ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರನ ಚಾಪಮೆಸೆಪೊಡೊಳ್ಳುಬೆಯಕ್ಕುಂ (ಜಿಜ್ಞ. ೧-೪೨).
[ಸಂ. ಫಣೆ]

ಪಣೆ, (ನಾ). ೧. ರಾಕ್ಷಸರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಗದ ಹೆಸರು: ಪಣೆಗಳು
ಗೋವುಗಳಲ್ಲಿ ಫಲವನ್ನು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿಟ್ಟು ಅದು ರಹಸ್ಯ
ವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾ. ೧೪೪); ಬುಗ್ಗೆದದಲ್ಲಿ ಕಂಡು
ಬರುವ ಒಂದು ಪಂಗಡವು ನಮ್ಮ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಒಂಕೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ.
ಇವರೇ ಪಣೆಗಳು (ಕುಳುನಾ. ೧೩). ೨. ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವ
ಒಂದು ಜನಾಂಗದ ಹೆಸರು; ವೈಶ್ಯ: ಕುರಿಗಳವರು ಪುತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿ
ರಾಗಿಯೂ ಎತ್ತು, ದನಗಳುಳ್ಳವರು ಕೃಷಿ ವಾಣಿಜ್ಯ ಮಾಡುವ ಪಣೆ-
ವಣಕ-ಬಣಂಜು-ವೈಶ್ಯರಾಗಿಯೂ ಮನೆಮಾರು ಬದುಕುಮಾಡಿಕೊಂಡು
ಸ್ಮರವಾಗುತ್ತ ಬಂದರು (ಸಾಹಿ. ೧೩೦). [ಸಂ.]

ಪಣೆಕಟ್ಟು 'ಪಣಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಣೆಗಡೆಗೆ (ನಾ). ಸರ್ಪದ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕಡೆಗೆ,-
ಕಂಕಣ: ಕೀಲಕಡೆಗೆ ಹಸ್ತಕಡೆಗೆ . . . ಗೌಳಕಡೆಗೆ ಪಣೆಗಡೆಗೆ
ಸೊಬಗಿನ ನೀಲಕಂಠಕೆಯರೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨೪-೩೯).

[ಪಣೆ + ಕಡೆಗೆ]

ಪಣೆಗೆ, ಪಣೆಯೆ, ಹಣೆಗೆ, ಹೆಣೆಗೆ (ನಾ). ೧. ತಲೆಯನ್ನು
ಬಾಚುವ ಸಾಧನ; ಬಾಚಣಿಗೆ: ಪಸರಿಸಿ ಪಂದಲೆಯಂ ಮೆಟ್ಟಿಸಿ
ವೈರಿಯ ಪಲ್ಲ ಪಣೆಯೆಂಬ ಬಾರ್ ಪೊದಲೊಡೆಸಗಿಯನವನ ಕರುಳ್ಳೆ
ಪೊಸವಾಸಿಗಮಾಗಿ ಕೃಷ್ಣೆಯಂ ಮುದಿಯಿಸಿದಂ (ಪೂಜಾ. ೧೨-೧೫೫);
ಗರಗಸದಂತೆ ಮೆಯ್ಯಂ ಕೊಡೆವರ್ ಪಣೆಯಂತೆ ತಲೆಯಂ ಪತ್ತಿ
ತೆಗೆವರ್ (ಧರ್ಮಮೃ. ೩-೩೩); ಮುದಿವು ತೊಡವುದು ನೀರೆ ಪದಿಗ
ಪಣೆ[ಪಾಣಂ. ಪವಣೆ]ಗಿಯವಸರವಾಳೆಯದಿರೆ ನುಡಿಸಲ್ಪಾಡದೆ ಸಾರಿದರು
(ಪ್ರೀತಾಲ. ೨-೩೧). ೨. (ಬಾಳೆಯ) ಚಿತ್ತು: ಪಣ್ಣ ಪಣೆಯೆ
ವಿಣ್ಣು ತಿಣ್ಣು ಮಾಡಂತೆ ಕೆಲವ ಕುಷಂಗಳೊಳೆದೋಳ್ಳಣಬಾಪುವ
ಪೊಂಬಾಬೆಗಳುಂ (ರೀತಾನ. ೬-೬೦೪). **ಪಣೆಯೆ:** ೨. ಒಲೆಯ
ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಬಳಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕೆಲವು ಜೋಳು ಮೈಸೂರು, ಕದಲಿ,
ಬೂದಿಬಾಳೆಗೊನೆಗಳೂ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಿದ್ದವು. ಮೇಲಿನ ಪಣೆಯೆ
ಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಕಸುಕಾಯಿ (ಬಾಳಿ. ೧೪೪). **ಹಣೆಗೆ:** ೧. "ಕಂಕತ(ಂ):
ಕೇಶಮಾರ್ಜನಂ-೪೩ ಹಣೆಗೆ" (ಪರಿಯು. ೫೨-೧೫೬); ಅದಿನ ಹೆಸೆಯ
ಪಸುವಿನನ್ನರುತ್ತಮರ್ ಒಡೆದ ಕೊಡದ ಶುಕದ 'ಕಟ್ಟ ಮಣ್ಣಂ ದವವರ್
ಮಧ್ಯಮರ್ ಕೋಣನ ನೊಡ(ಣ)ವಿನ ಸಾರಣೆಯನ್ನರ್ ಕನಿಷ್ಠರ್

ಬುರಗನ ಬೆಕ್ಕಿನ ಹಣೆಯೆ ಜಿಗುಬೆಯನ್ನರ್ ಅಧಿಕಕನಿಷ್ಠರೆಂದು
ನಿರೂಪಿಸೆ (ಜೀವನಂ. ೨೪೦ ಪಂ. ೧); ಮಡಕೆ ದೈವ ಮೊಣ ದೈವ
ದೀದಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ದೈವ ಹಣೆಗೆ ದೈವ . . . ದೈವ ದೈವವೆಂದು ಕಾಲಿಡ
ಲಿಂದಿಲ್ಲಾ ದೈವನೊಬ್ಬನೆ ಕೊಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೫೬೩); ತರುಣಿ
ದುಶ್ಯಾಸನನ ನೊರೆನೆತ್ತರಲಿ ನಾಡುವೆ ನಿನ್ನ ಮಂಡೆಯ ಕೆರುಳ ಬಾಚು
ವೆನಿವನ ದಂತದ ಹಣೆಯೆಲಿ (ಕುಮಾರ. ೬೦೫. ೧೬-೪೪); ಕೊಡಲುಗಳ
ಮೇಲೆ ಹಣೆಯೆನ್ನೂ ಅಡಿಸರಲಿಟ್ಟ (ಚಂದುಟ. ೪೭). ೨. ಒಂದೊಂದು
ಗೊನೆಯೊಳಗೆ ಹತ್ತು ಹದಿನೈದು ಹಣೆಗಳು ಇರುವುವು; ಒಂದೊಂದು
ಹಣೆಗೆಗೆ ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ಕಾಯಿಗಳು ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೪೭).
೩. ನೇಯ್ಗೆಯ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಹಾಯಿಸುವ ಸಾಧನ; ಮಗ್ಗದ
ಅಶ್ವತ್ಥ: ಜೋಡು ಹಣೆಯೆಂಬ ಕಾಣೊ, ಜೋಡು ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟ
(ಕನ್ನಡ. ೧೯೬). 'ಅಣೆಗೆ', 'ಬಾಚಣೆಗೆ' ಪರಾ. **ಹೆಣೆಗೆ:**
೨. ಒಂದು ವಾಟಿಬಾಳೆಯ ಗೊನೆಯ ಎರಡು ಹಣೆಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಳಕು
. . . ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು (ಮರಮ. ೬೩೫).

[ದೇ. ೫ ಮಲ. ಪಣ್ಯ; ತುಳು. ಪಣ್ಣ, ಪಣ್ಣೆ; ತೆಲು. ಪನ್ನೆ; ಕೊಂಡ.
ಪಣೆ; ಪೆಂಗೊ. ಪನಿಯ; ಕುವಿ. ಪನಿಯ./ಪ್ರಾ. ಫಣಗ, ಫಣೆಹ]

ಪಣೆಜ (ನಾ). ಮುತ್ತಜ್ಜ: ನಿಮ್ಮ ತಂದೆ ಸತ್ತುದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಿ
ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯ ತಂದೆ ಸತ್ತುದ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿ ನಿಮ್ಮ ಅಜ್ಜ ಪಣೆಜ ಸತ್ತುದ
ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಿ (ಪಣಜಾ. ೧, ೨೪೯-೨೫). [ಸಂ.]

ಪಣೆಜಿ (ನಾ). ಮುತ್ತಜ್ಜ: ನಿಮ್ಮ ತಾಯಿ ಸತ್ತುದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಿ
ನಿಮ್ಮ ತಾಯಿಯ ತಾಯಿ ಸತ್ತುದ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿ ನಿಮ್ಮ ಅಯಿ ಪಣೆಜಿ
ಸತ್ತುದ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಿ (ಪಣಜಾ. ೧, ೨೪೯-೨೫). [ಪಣೆಜ + ಇ]

ಪಣೆತ (ನಾ). ೧. ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು:
"ಪಣಾಯಿತಂ ತಾಂ ಪಣತಂ" (ಮತ್ತಕೋ. ೧೦೬-೫೨); "ಈದಿತಂ,
ಶಸ್ತಂ, ಪಣಾಯಿತಂ, ಪನಾಯಿತಂ, ಪ್ರಣತಂ, ಪಣತಂ . . .
ಸ್ತುತಂ-೧೨ ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು, ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು, ಬಣ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು"
(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೫೨). ೨. ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟವನು; "ಕೊಂಡಾಡಿದವ"
(ಗಂಗಾಮ. ೧೯೫). ೩. ಪಣ; ಪಂದ್ಯ; ಪಂಥ; ಜೂಜು: (ಕ).
೪. ಪಣದಲ್ಲಿ ಒಡ್ಡಿದುದು; ಬಾಚಿ ಕಟ್ಟಿದುದು: (ಕ).

[ಸಂ.]

ಪಣೆತವ್ಯ (ನಾ). ಕೊಂಡು ಮಾರುವ ವಸ್ತು; ವಿಕ್ರಯದ ವಸ್ತು;
ಮಾರಾಟದ ಪದಾರ್ಥ: "ಪಣತವ್ಯ = ಮಾರುವ ಒದಿವೆ" (ಗಂಗಾಮ.
೧೯೫); "ವಿಕ್ರೇಯಂ, ಪಣತವ್ಯಂ, ಪಣ್ಯಂ-೩ ಮಾರತಕ್ಕ ವಸ್ತುವಿನ
ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೯೪). [ಸಂ.]

ಪಣೆತಿ 'ಪಣೆತಿ' ನೋ.

ಪಣೆತಿ, ಪಣತಿ, ಪಣತಿ, ಪಣತಿ, ಪ್ರಣತಿ, ಪ್ರಣತಿ, ಪ್ರಣತಿ,
ಪ್ರಣುತಿ, ಹಣತಿ, ಹಣತಿ, ಹಣತಿ (ನಾ). ೧. ಬತ್ತಿಯ ದೀಪ
ವನ್ನು ಹಚ್ಚಲು ಬಳಸುವ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮಣ್ಣಿನ ಅಥವಾ
ಲೋಹದ ದೀಪದ ಬಟ್ಟಲು; ಸೋಡರು: ಪ[ಪಾಣಂ. ಪ್ರ]
ಣತಿಯೂ ಇದೆ ಬತ್ತಿಯೂ ಇದೆ ಜೋಡಿಯೂ ಬೆಳಗುವದೆ ತೈಲಬಿಲ್ಲದೆ
ಪ್ರಭಿ ತಾನೆಲ್ಲಿಯದೋ (ಅಪಹಂ. ೧೯-೬೪); ಮೂಗಿನ ಕಪ್ಪು ಪಣತಿಯ
ಕತ್ತಲೆ ಜೋಡಿಯೆಂಬರು (ಸರ್ಪನ. ೬೨-೩೬); ಕಲ್ಯಾಣವೆಂಬ ಪಣತಿ
ಯೊಳಿಲ್ಲಾ ಶಿವಶರಣರೆಂಬ ಭಕ್ತಿಯ ತೈಲಂ ಬಿಲ್ಲದ ಬಸವನೆ ಜೋಡಿಯುಳ
ಲ್ಲಿರದೋಡುವದು ಕರ್ಮ ಕತ್ತಲೆಯೆಂಬುದು (?) (ಅಮುಸಾಂ. ೫-೧೧೩).
ಪಣತಿ: ೧. ಒಂದಾನೊಂದು ದಿನವೆಣ್ಣಿ ದೀಪಕಿಲ್ಲದ ಭೈರ್ಯಂ
ಗುಂದದೆ ಪಿರಿದಾಗಿ ಪಣತಿಯೊಳುವವನೊಂದು ಬತ್ತಿಯಂ ಹರಿಸದಿಂಕಿ

ಸೋದರರು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩-೨); ಭೂಪಾಲ ಎಣ್ಣೆ ಬತ್ತಿಯಿಂದ
ಪಣಿಪತ್ ಮಾರಯ್ಯ ಜೋಡಿತಿ (ಸೋದರ. ೫೭ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ); ಗೋಡು
ಗೋಡಲಿ ಪಣಿಯಿದ್ದು ದುಪ್ಪಿ ಗೋಡರವಾಯಿತು (ಪ್ರಸ್ತಾವ. ೨೩-೭);
ಪಣಿಯೊಳಗಿನ ಎಣ್ಣೆಯು ಇದೇ ಶಕ್ತಿಯ ಕಾರಣದಿಂದ—ಬತ್ತಿಯೊಳ
ಗಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೇರಿ ಬಂದು ದೀಪಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೬೪).
೨. ಮಣ್ಣಿನ ಅಥವಾ ಲೋಹದ ದೀಪದ ಬಟ್ಟಲಿನಲ್ಲಿ ಹಚ್ಚಿದ
ದೀಪ,—ಜ್ಯೋತಿ: ಪುಟಪುಟದ ಕಾರಣ; ಹಳತು ಹೊಸತನು ಹಿಂಜಿ
ಹೊಸದು ಹೊತ್ತಿ ಸಿ ಹಿಡಿದ ಶಾಂತಿಪಣಿ (ಸಲಹು. ೫೦-೧೨). ಪಣಿಪತ್ :
೧. "ಪಣಿ (ಪಣಿ)—ಪ್ರಣೀತಾ" (ಪದ್ಯಕೋ. ೨೪); ಸೋಮಣ್ಣನು
ತಾನು ಮಾಡಿದ ಗಡಿಗೆ, ಹರಿದಿ . . . ಹೂಜಿ, ಪಣಿಪತ್ ಮಾಡಲಾದುವು
ಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ಪದ್ಯ. ೩-೬೧). 'ಪಣಿಪತ್ ಸೋದರ'
ಪರಾ. ಪಣಿಪತ್ : ೧. 'ಪೂಜಿಸುವ' ಪರಾ. ಪ್ರಣಿಪತ್ : ೧. ಸಗ್ಗನೇ
ಈ ಪ್ರಣಿಯನ್ನು ಎಣ್ಣೆ ಮಂದಿ ಜೋಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಪ್ರಸ್ತಾವ. ೧೨೨);
ಕರದೊಳಗೆ ಬರಿ ಹಣಿ, ಎದೆಗನ್ನೊಳಗೆ ಪ್ರಣಿ, ಅರತಿಯು ಅರದಿದೆ,
ತುಂಬು ಭರತಿ (ಅರಳು. ೨೫೫-೬). ೨. ದೇವಗಿರಿಯ ಯಾದವರು
ಹಚ್ಚಿದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಪ್ರಣಿಗಿಗೆ, ಕಂಪಿಲದವರು ತಮ್ಮ ಆತ್ಮಾರ್ಥವನ್ನು
ತೈಲವನ್ನು ಎರೆದಿದ್ದರು (ರಾಜ್ಯೋದ. ೪೭); ಅವಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಉರಿಯುವ
ಪ್ರಣಿಯಿತ್ತು (ಸ್ತುತಿ. ೭೭). ಪ್ರಣಿಪತ್ : ೧. ಉಪ್ಪಿನ
ಪೂಜಿಸುವನು ದೇವದತ್ತವಂತೆ ಕರ್ತೃರಾದ ಪ್ರಣಿಪತ್ (ಪಾಠಂ. ೩)ಯಲ್ಲಿ
ಜೋಡಿಯ ಬೆಳಗುವಂತೆ ಸಿದ್ಧ ಸೋಮನಾಥ ಲಿಂಗಗ್ರಾಹಿ ಅಗ್ರಾಹಿತಾ
(ಸಲಹ. III, ೧೨-೨೪; ಕರಜ. ೩೩೪. ನೋಡಿ). ಪ್ರಣಿಪತ್ : ೧. ಅನುದಿನಂ
ಗಳೆಂಬವು ಪ್ರಣಿಯಾಗಿ ವರುಷಗಳೆಂಬವು ಬತ್ತಿಯಾಗಿ ಜೀವಪಾತಿಯ
ಬೆಳಗಿನ ಬೆಳಗಿನ ಬೆಳಗಿನ ಬೆಳಗಿನ (ಲಿಂಗಲಿ. ೪೩-೧೩). ಪ್ರಣಿಪತ್ :
೧. ಕರ್ತೃರಾದ ಪ್ರಣಿಯಲ್ಲಿ ಬತ್ತಿಯ ಹಾಕಿ ಉರುಹಬಹುದೇ (ಪದ್ಯ. ೧೦೫-೧೦). ಹಣಿಪತ್ : ೧. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಬಾಳ ಹಣಿಯೊಂದು ಎಣ್ಣೆ
ತುಂಬಿ, ಬೆಳಕು ಕೊಟ್ಟರೆ ತಾನೇ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಪ್ರಕಾಶ (ಕನ್ನಡ. ೨-೫೯);
ಕರದೊಳಗೆ ಬರಿ ಹಣಿ, ಎದೆಗನ್ನೊಳಗೆ ಪ್ರಣಿ, ಅರತಿಯು ಅರದಿದೆ,
ತುಂಬು ಭರತಿ (ಅರಳು. ೨೫೫-೬). ೨. ಆ ಹಿಂದಣ ಕಾಲದ ಬೆಳುವಿನ
ಬಂಗಾರದ ಹರಿವಾಣದಲ್ಲಿ ಹೂಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಉರಿಯುವ ಹಣಿ
ಯನ್ನಿಟ್ಟು ಬಂದು . . . ನೋಡಿದಳು (ಕಾಲೂರ. ೨೦ ಕಥಾಸಾರ);
ನಂ ಗುಡಿಸ್ತು ಬೆಳಗುವಂಥ ಹಣಿಯೇ ದೇವು ಕೊಟ್ಟ (ಪಾಠಂ. ೬೦). ಹಣಿಪತ್ : ೧. ಪ್ರಣಿಪತ್—ಹಣಿ (ಪದ್ಯ. ೩೬೧ ಪ್ರಯೋ);
ಮೃತ್ತಿಯ ಹಣಿಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆಯ ನೀಡಿ, ಬತ್ತಿಯ ಹಾಕಿ, ಅಗ್ನಿಯ
ಮುಟ್ಟಿಸಿದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಉರುವುಲ್ಲದೆ, ಘನಸಾರದ ಹಣಿಯಲ್ಲಿ ಬತ್ತಿಯ
ಹಾಕಿ ಉರುವುದಕ್ಕಾದೀತೇ ? (ಪದ್ಯ. ೨, ೧೦೫-೧೦ ಅರ್ಥ); ಇನ್ನೇನು
ಕವಿರು ಬಹು ಕತ್ತಲೆಗಾಗಿ ಎದೆಯ ಹಣಿಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಬತ್ತಿಗಳನ್ನೊಡ್ಡಿಯಿಸಿ
ಸೋದರ ಹೊತ್ತಿ ಕೊಳುವ ಹೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲೇನು, ಹೇಳಿ ಮುಂದುವರೆಯು ?
(ಕೋಗಿಲಿ. ೭೦-೫); ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನನ ಹಣಿಯ ಭೂತದಂತೆ ಕೃಷ್ಣನ
ಅಸೆ ದೊಡ್ಡದೇಹವನ್ನೂ ಭಯಂಕರರೂಪವನ್ನೂ ತಾಳಿ. . . ಎನ್ನುತ್ತಿದೆ
(ರಾಮಾಣ. ೫೦); ಯಾರು ಅಹಿವರು ನಿನಗೆ ಈ ಮೂವರೊಳಗೆ ? . . .
ಬಾಳ ಹಣಿಯೊಳಗೆ ಯಾರು ಉರಿಯುವ ಹಣಿ ? (ಕರಣ. ೨೩-೪).
೨. ಮಿಸುನಿಯ ಕೋಟಿಕೊಡು ಕವಿವರ ತೆತ್ತಿ ಸಿದ್ಧ ಹೊಂಗಳವನ
ತನಗೆ ಸನ್ನಿಹಿಟ್ಟು ಹಣಿ ಜೋಡಿಸಿ ಕ್ರಮದಂತೆ ರಂಜಿಸಿತು ರಕ್ತಸನ ಕಣ್ಣಿನ
(ನೋಡ. ೧೧-೧೯); ದೇವರ ಮುಂದೆ ಎರಡು ಹಣಿಗಳನ್ನೊಡ್ಡ (ರೂಪ).
ಹಣಿಪತ್ : ೧. "ಹಣಿ (ಹಣಿ)—ಪ್ರಣೀತಾ—ಪಣಿಪತ್" (ಪದ್ಯಕೋ. ೪೭);
ಹಣಿಯೊಳಗೆ ಕೂಡಿ ಬತ್ತಿಯಿಂದ ಉರಿಯುವ ಬೆಳಕಿಯಿಂದ

ಬೆಳಗಿಂದ ಸೋದರರೊಡ್ಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾನ್ಯ. ೧೩-೫); ಹಣಿಪತ್
ಬತ್ತಿಯ ಹಂಗನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಮಣಿಪತ್ ಕೇಶವ ಹಂಗು (ಭರಜ. ೩೩-೧೨೩).
[<ಸಂ. ಪ್ರಣೀತಾ./ಮರಾ. ಪಣಿಪತ್]
ಪಣಿಪತ್, ಹಣಿಪತ್ (ನಾ). ೧. (ಕಬ್ಬು, ಬಾಳೆ ಮುಂತಾದ)
ಕಬಾವು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಬೆಳೆ,—ಪೈರು: ಜಿನಾಭಾಷೆಯೆಂಬ
ಬಡಬಾಗಿಲಿನ ವಿಷಯಸಾಗರವೆಂಬ ಪೀಠದ ಜಿನಾಭಾಷೆಯೆಂಬ ಕೂರ
ಲಗಿಂ ಕರ್ತೃವ್ಯಯೆಂಬ ಪಣಿಪತ್ ಹಣಿಯಿದೆ . . . ಶಾಶ್ವತವುಂ
ದೊರೆಯಲ್ಪಡು (ಧರ್ಮಾನ್ಯ. ೭-೯೭). ೨. ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ; ಸಂಹ
ರಿಸುವಿಕೆ: 'ಪಣಿಪತ್ ಬೋಯ್', ಪರಾ. ೩. ಯುದ್ಧ;
ಇರಿದಾಟ; ಕಾದಾಟ; ಕಾಳಗ: ಹಯದ ಮಕ್ಕಳು ಮೇಲಣವನ
ವಿಷಯದ ದೊರೆಯಾಗಿಯೂ ನೆಗಟ್ಟಿಯ ಪಣಿಪತ್ ಮಿಕ್ಕಿಸಿದ ತಕ್ಕನ
ದೀರರನ್ನೆ ಕೊಲ್ಲುವಂತೆಯೂ ತಗ್ಗಿಸಿ ಲಿಂಗವಿರಿಯೆಂಬ ವಿಭುಗಟ್ಟಿಯ
ಸೆಂಡನಾಡಲಾನೆಯ ಪರಿ ನೋಡಲೆಂದೊಲೆದು ಮಾಡಿದ ನಾಹಳಿ
ಮನೋಹರಂ (ಪಾಂತ್ರಿ. ೯-೧೪೪); ಪಿರಿದಪ್ಪ ಕತ್ತಿ ತನಗು ಕೊಡಂ
ಸುರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಪಣಿಪತ್ ಗುರ್ತು ಪಡೆಯದಂತೆ ದೋಷವಿರಿಸಿತುಮಪ್ಪ
ಪರಮಾತ್ಮನ ಮತಮುಂ ಪೊರಿದೊಡ್ಡದೆ ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳುಂ
ನಿರ್ಮೂಲವಾಗಲಿಯವು (ಧರ್ಮಾನ್ಯ. ೭-೫೦). ಹಣಿಪತ್ : ೨.
ಕತ್ತಿನ ಹಣಿಪತ್ ಮಾಡುವರಲ್ಲದೆ ಕಾಯದ ಹಣಿಪತ್ ಮಾಡುವರೆ (ಪದ್ಯ. ೩೭೯);
ತುಂಬುಂ ತೆನೆವೋದ ಬಹುಕೊಡುಗುವುದೆಂದೊಂದೆ ನರರ ಬಾಚಾ
ಲಭಿಕಾಲಂ ಹಣಿಪತ್ ಪೊಯಿಲ್ಲೆ ಮೊದಲು ಕಣಿಯನ್ನದಿಳವೆ
ಜವ್ವನಂ ಮುಪ್ಪೆನ್ನಂ (ಅನಂತ್. ೩-೭೧); ಕಣಿಯೆಂಬ ಬಾಗಿಲ ಕಟ್ಟಿ
ಕೊಂಡಾಡಲು ಗುಣವಿಹೀನನ ಸರ್ವಬಲವ ಹಣಿಪತ್ ಮಾಡಿ ನಂಜೇಂದ್ರ
ಚಂದ್ರಮನಾಗ ರಣಭೂತಗಳಿಗಿತ್ತು ಬಲಿಯ (ಕಂಪಿ. ೧೩-೧೪); ಹೊಣೆ
ಬಾರುಗುತ್ತ ಕತ್ತಿನ ಹಣಿಪತ್ ಪಿರಿದೊಡ್ಡುಗೊಂಬ ಸೋಯ ನಂಗೆಂ ಕ್ಷಣ
ದೊಳಗೆ ಕೊಲ್ಲದೆ ಮನುಷ್ಯ ತ್ಯಜಿಂ ಕಡೆ ಮಾಡದಿಹವೆ (ನೀತಿಪಾ. ೨೪೪).
೩. ರಣದೊಳಾವುದು ಕೈದು ಹಿರಿಯು ಬಣಿಪತ್ ಪರಿಪತ್ . . . ಹಣಿಪತ್
ಕಾವುದು ಸದರವದಲಿ ಕಣಿ ಕೋಡಾ ತನ್ನ ನೆಂದನು ಭೀಮ ಮಾಗಧನ
(ಕುಮಾರ. ೨-೯೨); ಖಣಿಖಣಿಲು ದಡದೊಳಗು ಬಲಕಣಿಯ ಶಸ್ತ್ರದ
ಕೋಡುಗಲ್ಲು ಹಣಿಪತ್ (ಪಾಠಂ. ೩)ಗಳ ಹೆಮ್ಮರನ ಕಣಿಗಳ ಕಲಹ
ದುಬ್ಬರದ ರಣಭೂತ ಹುಟ್ಟಿಸಿತೆಂದದ ಹಣಿಗೆ ಬೇನೆಯೆಂಬ (ಪೀಠಂ. ೩-೧೩-೩೫). ೪. ಕತ್ತರಿಸಿದ ಭಾಗ; ಮಂಡ; ಭೇದ; ಕುಜಾಯ
ಹಣಿಪತ್ ಕೋಳಿ ಕೋಡಿನ ಮುಖದಲೆಯ ಮಿಸಲಿನ ರಕುತದ . . .
ಹೊಣಿಗೆ ಬಡಿದ ಭೂತಬಲಿ ಬೊಟ್ಟು ಹಾಕದೊಡನು ಬೈಲ್ವ ಲಗ್ನಿಯ
ಹಣಿಗಳಲ್ಲರವಾಯ್ತು ಕಣಿಪತ್ ಶಸ್ತ್ರಪೂಜೆಯಲಿ (ಕುಮಾರ. ೪-೪).
೫. ಕತ್ತರಿಸಿ ಬಿದ್ದ ರಾಶಿ,—ಸಮೂಹ: ಹಣಿಪತ್ ಬಗಿದವನಿವರು
ಕರಗಳ ಹಣಿಪದಲಿ ನೋಡಿದರು . . . ಅರುಣವಾರಿಯ ಕಣಿ ಕೂಡಿಸಿ
ದರು ಚಾರರು ಕಳನ ಚೌಕದಲಿ (ಕುಮಾರ. ೪-೪೩). ೬. ಪ್ರತಿಭಟನೆ;
ಎದುರಿಸುವಿಕೆ: ರಣಭಯಂಕರವಿಷಯವಿಲ್ಲದೆ ಹಣಿಪತ್ ಹೊಯ್ದಾಡಿ
ಸಾತ್ವಿಕ ಕಣಿಪದನು ಕಲಹದನು ಕುರುಸೇನಾಮಹಾರಾಜವನ (ಕುಮಾರ. ೪-೩೫).
೭. ಸೂಚನೆ.
ಹಣಿಪತ್ ಮಾಡು—೧. ಕತ್ತರಿಸು; ಮುರಿ; ಒಡೆ: ಕಣಿಪದನು
ಮೈತ್ರಿಯನನು ನೃಪನಣಿಕಲು ಶಸಿವನು ಕೊಡೆಗಳ ಹಣಿಪತ್ ಮಾಡಲಿ
ಯೆಂದನು ತಪ್ಪುವದೆ ಮುಷಿವನ (ಕುಮಾರ. ೪-೩೩). ೨. ನಾಶ
ಮಾಡು; ಸಂಹರಿಸು: ಸೇನ ಮಾಡಿದ ದೈವದಲಿ ಧಾರುಣಿಯ
ಹುಡುಕಿನ ಸಿರಿಗೆ ಸೇರದೆ ಹಣಿಪತ್ ಮಾಡಿದ ರಾಜವಂಶದ ಕಲ್ಪತರುವನನ
(ಕುಮಾರ. ೩-೧೯); ರಣದೊಳಸುರ ಕಲಹ ಹೆಸರು ಕೆಯದಂತೆ ರಾವಣ

ಕುಂಭಕರ್ಣ ಮೊದಲಾದ ರಕ್ತಸರನುಜ್ಞೆ ಹಣೆದವಾದಿದನುರವಣಿಸಿ ಧೂಳಿ
ಗೋಟಿಯಂ ಕೊಂಡ ರಭುವೀರನಂದಂ (ಚೈ.ಭಾ. ೧೪-೭); ಕಣಿಕೆ
ಕೆಟ್ಟವರಂದನೇಕ ಕೃಷ್ಣನವನೊಳಣಕ ಸಲ್ಲದುಯೆನಲ್ ಕುರುರಾಯು
ನೆಂದನವನಣುರೇಣುತ್ಯಣಕಾಪ್ಪದೊಳಗೆ ಪರಿಪೂರ್ಣನೆಂದರಿಯೆನೇಯೆನ್ನ
ರಿದುರ್ ಹಣೆದವಾದಿದನು ಸಂಧಿಯನು ಸರ್ಪರಲಿದುರ್ ಕುಣಿಸಿ ನಗಿಸುವ
ನಾಟಕವ ದೀರ್ವ (ಲಕ್ಷ್ಮ.ಭಾ. ೫-೩-೪೧); ಪಾರುತ ನೆಭಕ ತನಗುಳ್ಳನಿತು
ಶಕ್ತಿಯನಾಂತು ರಥವನು ಹಣೆದವಾದುವೆನೆನುತ ರೆಕ್ಕೆಯೊಳಿರಗುತಪ್ಪಳಿಸಿ
(ರಾಮಾಸಂ. ೩-೪-೧೪). ೩. ಹೋರಾಡು; ಕಾದಾಡು; ಯುದ್ಧ
ಮಾಡು; ಹೊಡೆದಾಡು: ಕ್ಷಣದಿ ನಿನ್ನ ದೇಹಜಡವ ಹಣೆದವಾದಿ
ಓಡಿಸುವ (ಹಿಮೀ. ೧೫೪-೭೯೧); ಅರ್ಥಪ್ರಾಣಾಭಿಮಾನವ ವಂಚನೆ
ಯುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ ಭಕ್ತನೇ ಹೊನ್ನು ಹೆಣ್ಣು ಮಣ್ಣು ಹಣೆದವಾದಿದನ್ನಕ್ಕ
ಭಕ್ತನೇ (ಪಂಚತ. ೧, ೧೯೭-೮೩). [**ಪಣಿ**]

ಪಣಿವೆ 'ಪಂತ್ಯ' ನೋ.

ಪಣಿದಂಬೊಯ್ಯ, ಹಣಿದಂಬೊಯ್ಯ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಸಿ
ಹಾಕು; ಸಂಹರಿಸು; ನಾಶಮಾಡು: ಪಣಿದಂಬೊಯ್ಯನು ಸೈನ್ಯ
ದ್ವಿಪಹಯಭಟಿಸಂದೋಹವಂ ತನ್ನ ತೋಳೊಳ್ ಕುಣಿಯಲ್ಪುತ್ತಾಡ
ದಿಂದಂ ಜಯಿಸಿ. . . ಎದವಂದೇವಂ ಜಗತ್ತುತ್ಯನಾದಂ (ಎಕ.
VII, ಚನ್ನ. ೩೯-೪೨; 1149); ಪಾಯ್ವ ಪೊಯೆ ಪಂದಿ ಬಾಳಂ
ಪೊಯ್ದಂತರೆ ಕಡಿದು ಕಡೆಯ ಮಿಡಿ ತೊಡೆ ನಡುಗಲ್ ಕಾಯ್ವ
ಕೃತಾಂತಂ ಪಣಿದಂಬೊಯ್ದಂತರೆ ಬೇರಿಳಾಪರರಿದಿದರ್ದರ್ (ಲೀಲಾಪ.
೬-೧೧); ಪಸುವೆಂಬೇವದೆ ಕುದುರೆಯ ಮನೆಯಂ ಕಾದೊರ್ವರೊರ್ವರಂ
ಪೊಯ್ದರ್ ಮಾಮಸಕದೆ ಪಣಿದಂಬೊಯ್ದಂತಸಿಯಂ ಹಿಂಗದೆ ತುರಂಗಿ
ಗಳ್ ಸಂಗರದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೪೧). ೨. ಕಲಹವಾಡು;
ಜಗಳವಾಡು; ಹೊಡೆದಾಡು: ಪಣವುಂಡಂ ಬಂದಿಯೊಳ್ಳಾಲನೆ
ಪಲಗಿಜೂಜಾದಿದಂ ಸೂಳಿಗೆಯ್ದಂ ಪಣಿದಂಬೊಯ್ದಂ ತೊಟಲೆಂ . . .
ಎಂದುವುಳಿತಿರ್ಪಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೫-೩೬). **ಹಣಿದಂಬೊಯ್ಯ**:
೧. ಹಣಿದಂಬೊಯ್ಯಲ್ ಜವಂ ರಾಯರನೆ ಬಯಸಿ ಬರ್ಪಂತೆ
ನೋಮೇಶ್ವರಂ ತೆಂಕಣರಾಯಂ ಬಂದನಾಶಾಜಯಕೆ (ಸೂಕ್ತ. ೧-೨೧).

[ಪಣಿವೆ + ಪೊಯ್ಯ]

ಪಣಿದಂಬೊಯ್ಯ (ಕ್ರಿ). ಪಣವಾಗಿ ಕೊಡು, -ಒಪ್ಪಿಸು:
ಕವರುಕತ್ತಿಗೆ ಕಡಿತಂ ಬಂದಂತಾಯ್ತು ಪ್ರದ್ಯೋತನಂಗೆ ಪದ್ಮಿಯಂ
ಪಣಿದಂಬೊಯ್ದಂತಾಯ್ತು ಮುಹೂರ್ತಮೆ ಶುಭಮುಹೂರ್ತಮೆಂದು
ಮಂಡೋದರಿ ಬೆಕ್ಕುಸಂಬಳಿಗಾಗಿ ನೋಡುತ್ತು ಮಿರೆ (ಅರ್ಥನೇ. ೬-೭೧ ವ).

[ಪಣಿವೆ (<ಪಂತ್ಯ) + ಪೊಯ್ಯ]

ಪಣಿದಕಾಣ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವವನು; ಕಟಾವು ಮಾಡುವವನು:
ಲೂರುಂ ಮೂಳೆಯಂ ತಿಂಬಗುರು ಪಯಗಜಾಯ ತನಗೊಂಬಂ ಬಳೆಗೊ
ಯ್ಯಲ್ ಪೂಣ್ಣು ತುದಿಯೊಳೊಡಿ ಪೋಪ ಭೀರುನಪ್ಪ ಪಣಿದಕಾಣನಂತೆ
ವಜ್ರಾಯುಧನ ದಿಕ್ಕರಿಕರಾಕಾರ ಬಾಹುಪರಿಪಯಗಳಮಂ ತಾಮರಿಯು
ನೂರೊಳಾನೆಗಟ್ಟು ನಂತೆ ಕಟ್ಟಿ (ಶಾಂತಪು. ೮-೪೯೨). [ಪಣಿವೆ + ಕಾಣ]
ಪಣಿದರೆ (ನಾ). ಸರ್ಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಸರ್ಪಭೂಷಣ; ಶಿವ:
ಕಣಿಕಣಿಯನುಗುಟ್ಟು ತೊಡಿದಂ ಕಣಿಕಣಿಯಂ ಕಣಿವೆ ಕೆಡದನೆಂಬಿಂ ದೆಸೆ
ಯೊಳ್ ಕಣಿಕಣಿಯಂನಿಂಬ ತೊಡಿದಂ ಪಣಿದರನಗಿದಳರೆ ಕಡಿಮವಾಗಳ್
ಕಣಿಗಳ್ (ಚು.ಕಾ. ೩೦೫). [**ಪಂ.** ಪಣಿದರೆ]

ಪಣಿಯವಟ್ಟಿ (ನಾ). ಪಾಣಿವಟ್ಟಿಲು: ಕೊಳಗುರದೇಗುಲಕ್ಕೆ
ಕಣ್ಣು ಪೀಟಿ ಪಣಿಯವಟ್ಟಿ ಮಿಣಿತುಪಂ ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರತಿಟ್ಟಿಗೆಯಿಸಿದ(ನಾ.೫೫.
XI-1, ೩೫-೧೫; 933). [**ಪಾಣಿವಟ್ಟಿ**]

ಪಣಿಯಾರ, ಪಣಿವಾರ, ಪಣ್ಯಾರ, ಪನಿವಾರ(ನಾ)-೧. ಭಕ್ಷ್ಯ;
ತಿಂಡಿ: ಒಂದುದಿನ ರಾತ್ರಿ ಕೀಚಕನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಪಣಿಯಾರ
ಗಳನ್ನೂ ಮಧುಪಾನಗಳನ್ನೂ ತಯಾರು ಮಾಡಿ . . . ಕೊಟ್ಟಳು
(ವ್ಯಾಸ. ೨೨೪). **ಪಣಿವಾರ**: ೨. ದೇವರ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ
ಮಾಡುವ (ಕೋಸಂಬರಿ, ರಸಾಯನ, ಕೊಬ್ಬುರಿಸಕ್ಕರೆ ಮೊದ
ಲಾದ) ಚರಪು: ಅಗಾಗ್ಗೆ ದೇವರ ನಿವೇದನಕ್ಕಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಪಣಿವಾರ
ವನ್ನು ಜೋಯಿಸರ ಮನೆಯವರಿಂದ ಮಾಡಿಸಿ ಅಮ್ಮನವರ ಪ್ರಸಾದ
ವೆಂದು ಆ ಊರಲ್ಲಿ ಮನೆಮನೆಗೂ ಗೃಹಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಿ ಕಳುಹಿಸುವುದು
(ಮೂರೂ. ೪೮). **ಪಣ್ಯಾರ**: ೧. ಅನಂಗಿಲ್ಲ ಮಂಗಳಯೋ ಅಡುಗೆ
ಮನೆಯಿಂದ ಪಾನಕ ಪಣ್ಯಾರಗಳನ್ನು ಒಡಗಿಸಿದಳು (ಸರ್ಪಮಂ. ೩೪೮);
ರಮಣಿಗಳು ವಿಧವಿಧವಾದ ಪಣ್ಯಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು (ದೇವೀಜಾ. ೭೩).
೨. ಮನೆಯ ಸಾರಿಸಿ ರಂಗವಲ್ಲಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ಭೋಂಕನೆ ಭಕ್ಷ್ಯಭೋಜ್ಯವ
ಸಮವು ನನೆಯಕ್ಕಿ ಕಡಲೆ ಪಣ್ಯಾರದಿ ನಿಖಿಲಾರ್ಜನೆಯ ವಸ್ತುಗಳ ಸಾರ್ಭ
ವರು (ನೋಪತ. ೧೪-೮೨). **ಪನಿವಾರ**: ೧. ದಾರಿಗರನ್ನು ಕರೆಕರೆದು
ಕೊಡುವ ತಣಿವಣ್ಣು, ಎಳನೀರಿ, ಕದ್ದಿನ ರಸದ, ಪನಿವಾರಗಳ ಅರವಟ್ಟಿಗೆ
ಗಳು (ಶಾಂತಪು. ೧೦೮). ೨. ಶರಣಜನರೆಲ್ಲರಿಗೂಮಾ ಶರತ್ಸಮಯದೋಳ್
ಪರಿಯುತಿಹ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಲ್ಗು ಗ್ನಿಯಂ ತಾ ಸಮವು ನಿರುತದಿಂ ಪನಿವಾರಮಂ
ಮಾಡಲು (ಅರ್ಜಾ. ೧-೧೨೪); ಅಯೋಳ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಏನೇನು ಅಡ್ಡಿ
ಉಟಿ ಉದ್ದು ಮತ್ತೆ ಪನಿವಾರ ನೆನೆಯಕ್ಕಿ ನೆನೆಗಡಲೆ ಪನಿವಾರ ನಮ್ಮ
ಮುದ್ದು ನರಸಿಂಹನ ಗುಡಿಯಾಗಿ (ಗದುಪಾ. ೬೩); ಜೋಡು ಕಾಯಿ
ಗಳನ್ನು ಒಡೆದು ಪನಿವಾರ ಹಂಚಿದರು (ಮಣ್ಣು ಮ. ೩೫೬).

[ದೇ. ೫ ತಮಿ. ಪಣಿಯಾರ; ತುಳು. ಪನಿಯಾರೊ, ಪನಿವಾರೊ;

ತೆಲು. ಪಣ್ಯಾರ, ಪಣ್ಣಿರ, ಪಣ್ಣೇರ]

ಪಣಿಯಾಲ, ಪಣಿಯಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ;
ಜಡೆಬಸರಿ ಮರ: ಅಲದ ಬೇರು, ಅತ್ತೀಬೇರು, ಅರಳಿಬೇರು,
ಬಸುಂಬೇರು, ಪಣಿಯಾಲದ ಬೇರು, ಈ ಐದು ಬಗೆ ಬೇರುಗಳ ಕೂಡಿ
(ವೈದ್ಯಪಾ. II, ೧೪೮); ಅಲದಿಂ ತಳ್ಳ ಕಂಜಾಲದಿಂ ಪುದಿದ ಪಣಿಯಾ
ಲದಿಂ . . . ವಿವಿಧ ಕುಂಜಾಲದಿಂದತಯವಿಶಾಲದಿಂದಾ ಶಿವಾಲಿಲಾ
ವನಂ ಮೆಚೆದುಡು (ಸಂದಿಮಾ. ೬-೫); ಒಂದು ಪಣಿಯಾಲದ ಮರವಿತ್ತು
(ನೀತಿಚಂ. VIII, ೧೦). **ಪಣಿಯಾಲ**: "ಗರ್ದಭಾಂಡ, ಕಂದರಾಲ,
ಕಪೀತನ, ಸುಪಾರ್ಶ್ವಕ, ಪ್ಲಕ್ಷ:—೫ ಬಸರಿಗಿಡ, ಜಡೆಬಸರೇಮರ,
ಇದನ್ನು ಪಣಿಯಾಲವೆನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೨೨); ನೆಗ್ಗಿಲ ಬೇರು,
ಮಾವಿನ ಬೇರು, ಬೊಬ್ಬುಲಿ ಬೇರು, ಪಣಿಯಾಲದ ಬೇರು . . . ನೀರಿನಲ್ಲಿ
ಹಾಕಿ ಕಷಾಯವ ಕಾಸಿ (ಸಕಪ್ತ. ೩೯೧); ಎಲ್ಲಾದ ಹಟ್ಟೀಲಿ ಬೆಲ್ಲ
ಬೇವಿನ ಮರವು ಪಲ್ಲಣಿಸಿ ಬೆಕವ ಪಣಿಯಾಲ ಮರದದಿಗೆ ನೆಲ್ಲ ಕೂತವನೆ
ಬರಹೇಲಿ (ಪ್ರಯ. ೫೨). [**ಪಣಿ** + ಅಲ]

ಪಣಿಯೆ 'ಪಣಿಗೆ' ನೋ.

ಪಣಿವಾರ 'ಪಣಿಯಾರ' ನೋ.

ಪಣಿಸಿವಡು (ಕ್ರಿ). (?): ಪಣವೆ ದಿಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸೂಳಿನನೆಗಲ್ಲದದತ್ತ
ಗುಣಂ ಧನಂಗಳಂ ಗಣಿಯಸದಿತ್ತು ಸಾರಸುಖಮುಳ್ಳೊಡೆಯಂತಮ
ಮಾತೆ ಕೂರ್ತವಂ ಪಣಿಸಿ[ಪಾಣಂ.ರಣಸಿ]ವಡುತ್ತೆ ಪತ್ತುವೊಡಮರ್ಥಿಗೆ
ಕತ್ತಿಗೆ ಸೂಳಿ ಹಾಲಿ ಕೂಂಟಿಹ ತಣಿಯಂತೆ ಮತ್ತೆ ಮನೆ ತೀನ ತವರ್ಮನೆ
ಯಂತು ಪತ್ತುವಂ (ಲೀಲಾಪ. ೨-೯೫). [?]

ಪಣಿಯಂಕು, ಪಣುಕು, ಹಣಿಕು, ಹಣಿಗು, ಹಣಿಯಂಕು,
ಹಣುಗು, ಹಳುಂಗು, ಹುಣಿಗು, ಹುಣುಗು (ಕ್ರಿ).
೧. ಕುಗ್ಗು; ಕುಸಿ: ತುಮುಲಕ್ಕಿರಾವಂತಂ ದರ್ಶನಾರ್ಥಯೊಡೆ

ಯಲ್ಲುಂದರೀಕಂ ಪಣುಕಲ್ ಕುಮುದಂ ... ಸುರುಳ್ಳಂ ಸಮದಿಂದ್ರಂ
ವಹ್ಮಿಕಾಲಂ ದನುಜನುದಧಮಂ ವಾಯುಯಕ್ಷಂ ತ್ರಿಯಕ್ಷಂ (ಶೀಲಾಪ.
೬-೪). ಪಣುಕು : ೧. ಪಾಪ ಪಣುಕುತ್ತು ಮೋರೊಂ[ಪಾಪಂ.
ಪಣುಗುತ್ತುನೊಮೇಂ]ದಾಪಾಲನೋರೊಮೇಂ ಬಿದ್ದಮಿಜಿಯುತ್ತುಂ
ನೀರ್ನೇಪದ ಮುಗಿಲೊಂದೊಡ್ಡಂ ಬೀಜುದುದಿಂದ್ರಂಗೆ ಬಿನದಮಂ
ನಾಗೇಂದ್ರಂ (ಮುದ್ರಪ. ೧೨-೭೯). ಹಣಿಕು : ೧. 'ಹಣಿಕೆಸು'
ಪರಾ. ಹಣಿಗು : ೨. ಬಾಗು ; ಬಗ್ಗು ; ಮಣಿ : ಮಣಿದು
ಕೂಪದ ಜೀವನನ ಕಡೆಗಣನದೇ ಘಟಿಯಂತ್ರ ಮೃಗರಿಪು ಹಣಿಗಿರೆ
ಹರಿಣಂಗೆ ಗೆಲವೇ (ಕುಪ್ಯಾ. ೮-೪೦) ; ಸಿಂಗರಿಸುವ ಬೆಲೆವಣ್ಣಳ್
ಬಿನದಕ್ಕಂಗಳಮಂ ಸಾರುವ ಬಿಡುವಣ್ಣಳ್ ಪಿಂಗದೆ ಹಣಿಗಿ ನಡೆದ ಬೆಸ
ವಣ್ಣಳ್ (ಜಯಶಾ. ೧೨-೧೫). ೩. ಹಿಂಬರಿ ; ಹಿಂದೆಗೆ : ಎಸೆವುದಂ
ಬಿಟ್ಟು ಹಣಿಗಿದನೆಂಬ ಗಾಡೆಮ್ಮ ದಸೆಗಾಯ್ತು (ಸಿಂಗರಾ. ೧೪-೧೬).
ಹಣುಂಗು : ೪. ಅಡಗಿಕೊಂಡು ನಿರೀಕ್ಷಿಸು ; ಹೊಂಚು
ಹಾಕು : ಪಟಕೊಂಡೆಯೊಳವುಳ್ಳೆಗಳ ಪಾಣುಗಿಯು ಪುಂ . . .
ಅವಜ ಹಿಂದೆ ಹಿಂದೆ ನೆಲನಂ ಹತ್ತಿ ಹಣುಂ[ಪಾಪಂ. ೫, ೬, ೭]ಗಿ
ಜುಣಾಗಿ ಜೂಜಾಡುವ ಕಿಜುವುಲಿಗಳುಮಂ . . . ಕಂಡು ಕಂಡು
(ನಂದರ. ೧೮-೯) ; ಮೇಳಿಯೊಳಗಿರ್ದ ಮೇವ ಮಿಗಮಂ ಮಿಗೆ ಪೆರ್ಬುಲಿ
ಕಂಡು ಕಾಣದಂತಳವಿಗೆ ತರ್ಗಿ ಕುರ್ಗುಕುಸಿರಿಕ್ಕದೆ ಬಂದು ಹಣುಂಗಿ
ಪಾರ್ವ ತನ್ನ ಕನನಭೀಕ್ಷಿಸುತ್ತೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೯೪). ಹಣುಗು : ೧. ಕುಸಿದ
ತಲೆ ಹಣುಗಿದೊಡಲರಕ್ಕ ಬಾಯ್ ಸುಗಿದ ಕಿವಿಯುಸುರಡದ ಮೂಗು
(ಹಜಶಾ. ೫-೩೧) ; ಮನೆ ಹಣುಗಿ ತುಟಿಯೊಣಗಿ ನೋಟದ ಮೊನೆ
ಮುಜುದು ರ್ಪೊಂಟಿಸುತ ಮುಂದಣೆಗೊನೆದು ಬಿದ್ದನು ಭೀಮ ಪಾಂಡವ
ಸೇನೆ ಕಳವಳಿಗೆ (ಕುಪ್ಯಾ. ೩-೨೭). ೪. ಹುಲಿಯ ಹಾರಯಿಸಿ ತಲೆ
ದಡು ತೋಪಾ ಹಾಸನ ತಿಂದು ದೂರದಿಂ ಕಂಡು ಹಸರಿಸಿ ಹತ್ತಿ ಹಣುಗಿ
ನೆಲಕೋರಂತೆಯಡಗಿ (ಹಜಶಾ. ೫-೩೦) ; ಕಳಚಿ ಹಾಸನನುಬ್ಬರಿಸಲಸ್ತಳಿಸಿ
ಕಂಠೀರವನ ಮೋಟಿಗೆ ನಿಲುಕಿದವು ಕಡುವಿದವು ಹಾಯ್ದವು ಹಣುಗಿ
ತುಡುಕಿದವು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೩-೨೭). ೫. (ಭಯದಿಂದ) ಅಡಗು ;
ಅವಿತುಕೊಳ್ಳು : ಹಣಗಳನು ಬಗಿಬಗಿದು ಕಟಿಗಳು ಹ[ಪಾಪಂ. ೫,
ಹು]ಣುಗಿದರು ಕೆಲರದ್ದು ಕೂಜಸಂದಣೆಗಳೊಳು ಹುಡುಗಿದರು (ತೊರಾ.
೬-೩೫-೪೫). ೬. ಹೆದರು ; ಅಂಜು ; ಭಯಪಡು : ಹಣುಗಿ
ಮುಟಗೊಂಡೆಮವ ಉಬ್ಬ ಕರೆಣಿಕೆಯಲಿ ಕೈಮಾಡುವುದು . ಭೂಷಣವೆ
ಭಟರಿಗೆ (ತೊರಾ. ೪-೪-೩೭) ; ಕುಣೆಡು ಕುದಿದವು ಶರದಿ ಪಾರಾಗಣ
ಗಳುಡಿದವು ಭರಿಗೆ ದಿವಿಜರು ಹಣುಗಿ ತನು ಕಂಪನದೊಳರ್ದು ಬೆರದ
ಬೆರಿಗನಲಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೪-೩೪). ಹಳುಂಗು : ೧. ಕಂಠೀರವರಮಂ
ಕೇಳಲಾಗಿ ಬೆಳ್ಳಾಗಿ ಬಿಗುರ್ತು ರಾಗಸುಳಿದಿಗಿದು ಸುಗಿದು ಹಳುಂಗಿ
[ಪಾಪಂ. ಹಣುಗಿ] ಹಮ್ಮುದಂಬೊಗಿ . . . ತಡಂಗಡೆದಿರ್ಪ ಮಾತಂಗ
ದಂಪತಿಗಳಂ (ಗುಳ. ೧-೧೨೪೪). ಹುಣಿಗು : ೭. (ಭಯದಿಂದ
ಮೈಯನ್ನು) ಕುಗ್ಗಿಸು ; ಮುದುರಿಕೊಳ್ಳು : ಕಲಿಜನುಮನಂ
ನೋಡಿದನು ಮೈ ಹುಣಿಗಿ ನಂದಿರ್ದನಾಜಿಯೊಳಗೆ (ಕುರಂಗ. ೩೮-೩೫).
ಹುಣುಗು : ೭. ಮೈ ಕರ್ಣನ ರಭಸಕಂಜಿದಂ ಭೀಮ . . . ರಭದ
ಕೈವೀರ ಮೈಹುಣುಗಿದಂ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರು ಜಪವ ಮಾಡಿದರು ತಾರಕ
ವನು (ಕುರಂಗ. ೩೯-೪೫).

ಪಣುಕು 'ಪಣುಕು' ನೋ.

ಪಣೆ, ಪಣೆ, ಹಣೆ (ನಾ). ೧. ನೊಸಲು ; ಭಾಲ ; ಭಾಳ ;
ಲಲಾಟ : "ಪಣೆ-ಭಾಳ-ಹಣೆ" (ತದ್ವಶೋ. ೨೪) ; ಕೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿರೆ
ಪಾಪಕ್ಕಿಕ್ಕದೆ ಸಿರಿಗಂಪು ಪಣೆಯೊಳೆಸೆದುದು ಕೋಪಂ ಮಿಕ್ಕತನು ಬೆಸೆಸಿ

ದೊಡೆ ನೊಸಲಕ್ಕರಮಂ ಕೊಡೆಯಲೆಂದು ಬಂದಿದುವವೋಲ್ (ಚಂದ್ರಪ.
೫-೮೬) ; ಕನ್ನಡಿತಿಲಕವೊಪ್ಪದೊಳೆಸೆವೊಳೆಯನ ಪಣೆ ಗೆಲ್ಲುವೆನ್ನ
(ಭರಣ. ೬-೪೪) ; ಭನಪಾದ ಮಣಮಯಪದ್ಮಸೀತದೊಳಾಗೆ ಜನನಾಥ
ಜೊಡಾರಕ್ಕ ಮನದರುಪದಲಿ ಮುಂದಿಸಿ ಕತ್ತು ರಿನಾಮವನು ಪಣೆಗಳವರಿಸಿ
ದನು (ಕಂಪನಿ. ೨೨-೬೧). ೨. ನೊಸಲಿನ ಮೇಲ್ಬಾಗ ; ನೆತ್ತಿ :
ಅಡಿ ಕೊಡೆ . . . ಕಟಿ ಮುನ್ನುಡಂ ಪರಡು ಸಂದಿ ನೊಸಲ್ ಪಣೆ ಕಣ್
ಕಡಂಟವೆಂಬೆಡೆಯನೆ ನಟ್ಟಿವುಚ್ಚದವು ನೀರ್ಪವು ಸೀಳುವು ಪಾರ್ಥ
ನಂಬುಗಳ್ (ಪಂಪಾ. ೧೧-೧೩೬). ಪಣೆ : ೧. ಬಸದಿಗಾ ಮೈತ್ಯಕಾಂತೆ
ಬಂದು . . . ಯತಿಪತಿಯ ಸವನನೋಪಮಾಂಪ್ರಿದ್ವಯಕ್ಕೆ ಭಣೆಯಂ
ಚಾಚಿ (ಸಮ್ಯಕ್. ೫-೭) ; ಸರಸಿಜೋದ್ಭವನು ಭಣೆಯೊಳು ಬರೆದು ನಿರ್ಬಿಸಿದ
ಪೆಜನುಕಿದು ಬೇಟುಂಟಿ ತಾನಪಡುವೆ (ಕನಕ. ೫೪-೧) ; ಪಾದೋದಕ
ಪ್ರಸಾದಗಳ ಕೊಳ್ಳಿ ಬೂದಿಯ ಭಣೆಯೊಳು ಫರಿಸಿ (ಚಿತ್ತ. ೨-೩೩).
ಹಣೆ : ೧. "ಭಾಳಮಳಕಂ ಲಲಾಟಂ ಪಣೆಯನಿಕ್ಕು" (ಮೂಗರಾ.
೯೪-೪) ; ಬಲಬರ ಭಕ್ತಿಯರಿಯಾಯಿತ್ತು ಕಾಣರಣ್ಣಾ ಮೊದಲ ದಿನ
ಹಣೆ ಮುಟ್ಟಿ ಮುಜುದಿನ ಕೈಯ ಮುಟ್ಟಿ ಮೂಟೆಂಬ ದಿನಕ್ಕೆ ತೂಕದಿಕೆ
ಕಾಣರಣ್ಣಾ (ಬಸವ. ೨೨೦) ; ರಣಮೊಳೊಡ್ಡಿ ದರಾತಿಗಳನೇ ಹಣೆಯ
ಪಟ್ಟದ ವಿರರ ಜಯಿಸಲು ಹಣದಿಗಾಣೊಲೈನೆ ಮಾಡುವೆದವಿಯಲಿ
ತಪವ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೩೪) ; ಹಣೆಯೊಡೆದುಗುವ ರೋಹಿತಧಾರೆ ಕಮ್ಮ
ಲರ್ಗಯನ ಮೇಲೆ ಬೆಡ್ಡಿದವು (ಮೋಹ. ೧೨-೪೯) ; ಜನ್ನಗುಡೆಯು
ಹಣೆಯ ಉಪನಯ ಒಕ್ಕುಣೆಯ ಪಟ್ಟಲಿಖಿತದ ಕನಕದೋಲೆಯಂ
ತಾನೋದಿ . . . ಏತಂದನಾ ಇಂದ್ರಜಿತನೂಜಂ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೭೪-೨೦೪೧).
೨. "ನೀಚಿಕೀ, ಶಿರೋದೇಶಿ - ಈ ೨ ಹಣೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೪-೧೧೨).
'ಪಣೆ' ಪರಾ.

ಪಣೆಗೈಯಾಗು = (ನಮಸ್ಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ
ಕೈಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು ; ಹಣೆಯವರೆಗೆ ಕೈಯೆತ್ತು ; ದಿಗ್ಗನೆ
ನಿಂದು ಪಣೆಗೈಯಾಗಿ ಮಣಿದು ಬಾಗಿ ಆಸ್ಥಾನ (ಪ್ರೀರಾಮಾ.
೩೭೩-೩೭೯). ಹಣೆಗೆ ಗಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು = ೧. (ದುಃಖ, ಉದ್ವೇಗ
ಗಳಿಂದ) ಹಣೆಗೆ ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಅವಳು ಹಣೆಗೆ ಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು
ಅತ್ತಳು (ರೂಢಿ. ೨). (ವ್ಯಂಗ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಉಪಯೋಗ ಮಾಡಿ
ಕೊಳ್ಳು ; ಅನುಕೂಲ ಹೊಂದು ; ಇಂಥವನು ಈ ಸಾವುಕಾಸ
ಬದುಕು ತಕ್ಕೊಂಡು ನಿನು ಹಣೆಗೆ ಗಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವನೆಂಬುದನ್ನು
ದೆಯುರು ಅಲೋಚಿಸತಕ್ಕದಿತ್ತು (ಮುಂಬಯ. ೪-೧೭೦). ಹಣೆಯ
ಬರಹ, ಹಣೆಯ ಬರೆಹ = ವಿಧಿಲಿಖಿತ ; ಅದೃಷ್ಟ ; ಎಣಿಸಿ ಮಾಡುವು
ದೇನು ತಪ್ಪದು ಹಣೆಯ ಬರಹವು (ಕಾಂತಾ. ೩೭-೪) ; ಸೃಷ್ಟಿಸಮಯದಿ
ಬರೆದ ಹಣೆಯ ಬರಹವೆಂಬ ನಷ್ಟಸತ್ತ್ವರ ತತ್ತ್ವ ದೂಡಿಬಿಡಿರೇಳಿ
(ವಿಹೀಗೀ. ೪೨-೧೧) ; ಬೆಳ್ಳಿಯು ತನ್ನ ಹಣೆಯ ಬರೆಹವನ್ನೂ ದೂರಿ
ನಡೆದುದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳಿ ಅತ್ತುಬಿಟ್ಟಳು (ಕಾಲಾಸ. ೧೦ ಕಥಾಸಾರ).
ಹಣೆಹಣೆ ಚೆಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು = ಹಣೆಹಣೆ ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳು ; ಅವಳು ಹಣೆ
ಹಣೆ ಚೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಅಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). ಹಣೆಹಣೆ ಬಡಿದು
ಕೊಳ್ಳು = ದುಃಖ, ಉದ್ವೇಗಗಳಿಂದ ಹಣೆ ಚೆಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು ;
ಗೋಳಾಡು ; ಅದುರಂತವನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವಳು ಹಣೆಹಣೆ ಬಡಿದುಕೊಂಡರು
(ರೂಢಿ).

ಪಣೆ, ಹಣೆ, ಹಣೆ (ನಾ). ೧. ಮರದ ಕಾಂಡದ ಮೇಲ್ಬಾಗ, -
ಕವಲೊಡೆಯುವ ಭಾಗ : "ಪ್ರಭಾಣಃ, ಸ್ಕಂಧಂ-ಈ ೨ ಮರದ
ಪಣೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೦-೨೪) ; ತೀವಿರ್ದತ್ತು ಮೊದಲ್ ಮೊದಲೆ ಪಣೆಯುಂ
ಮೂಗಯ್ಯ ಮೂಗಯ್ಯನತ್ತಾವಕ್ಕೆಯ್ ಕನಲ್ ಕವಲ್ ಪಲವುಂ

ಕೊಂಬಾದು ಪೊಕ್ಕೊಂಬುಗಳ್ ತೀವಿರ್ಪತ್ತು ತಳಿರ್ ನೊದಲ್ ಪಣಿ
ಕನಲ್ಕೊಂಬೆಂಬುವೀ ಕೆಂದಳರ ಮಾನಿಂಗಲ್ಲದೆ ಮಾವುಗಳ್ ಪಣಿವಕ್ಕಿಂತೇಂ
ದೆಡಂಗಕ್ಕುಮೇ (ಅದಿಪ್ಪ. ೧೧-೯೫); ಪಲಿಕಾಲದೊಳೊಳಿವಾರ್ತಮಲಕದ
ಪಣಿಯಂ ಕುತಾರದಿಂ ಸೀಳ್ದದೊಳಿಲ್ ತಲನುಧುಳ್ಳುತಮಂ ಪೂರಿಸೆ
ಫಲನಾ ಮರದಲೆಗಿಂದಮವು ಪಿರಿದಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩-೩೯);
ಕರಿಯ ಭೂಮಿಯೊಡಗೂಡಿ ನೊದಲಿಂದಂ ಪಣಿ[ಣ್]ಯಿಂದಂ
ಪೆಗೊಂಬುಗಳಿಂದಂ [ಕೊಂಬುಗಳಿಂದಂ] ಅಲದ ಮರನೊಕ್ಕೊಳ್ಳುಗುಂ
(ಧರ್ಮಪ್ರ. ೧೩-೫); ಬನಮೆಂಬ ಮದನನ್ನ ಪನರವನೆಯೊಳ್ ಪೊತ್ತಿ ಸಿದ
ದೀಪಮಾಲೆಯ ಮಾಡಕ್ಕುನುರೂಪವಾಗಿ ಪಣಿಯಂ ಕೊನವರೆಗಂ
ಪೂತುವರೆ ಚಂಪಕನಿಕರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೫೩). ೨. ಕಾಡುಮೃಗಗಳು
ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ; ಮೃಗಗಳ ಹಕ್ಕಿ: ಇಂತು ಸಂತತ
ನೊಪ್ಪುವ ಕಾಂತಾರದಂತರಾಳದೊಳ್ ದಿಯದರ್ ಬೇಂಟಿಯಾದಲೆಂದು
ಸಂಪ್ರಮಂ ಮಿಗೆ ಸರವಿದಿಮ ಪಣಿಯೊಡಗಿಯ್ದುಂ ಬಂದು (ಶಬ್ದಶಂ. ೩-೪೪ ಪ). ೩. ಉಳುವ ನೆಲ; ವ್ಯವಸಾಯದ ಭೂಮಿ; ಕೃಷಿ
ಭೂಮಿ: (೪). ಹಣಿ: ೧. ಗುಲ್ಮ-ಹಣಿಯಲ್ಲದ ಮೆಳೆ ಬಳ್ಳಿ ಗಿಡುಗಳ್
(ನಾಟಕ. ೪). ಹಣಿ: ೨. "ಹಣಿಯೆಂದು ಮಿಗದಿಕ್ಕಿ" (ಶಬ್ದಶಂ. ೫೧-೪೫);
"ಹಣಿಯೆನಲ್ ಮಿಗಮಿರ್ಪ ತಾಣ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೨);
ಇಂತಹದಳಮೆನಿಸಾ ಪೇರದವಿಯಂ ಬೇಂಟಿಯಾದಲೆಂದು ದಿಯದರ್ಪದೊಳಿ
ಪೊಕ್ಕು ಮಿಕ್ಕು ಮಿಾಣಾ ಸಂಪ್ರಮಿಸಿ ಸರವಿದಿಮ ಹಣಿ[ಪಾತಾಂ. ೫, ೧]
ದಿಯೊಡಗಿಯ್ದುಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೪೦ ಪ); ಮಾನಿಸರ ಸುಳಿವಂತಿಳಿದೆಯ್
ಕಾಯ್ದುರವಣಿಸಿ ಹಣಿಯಿಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಪೊರಮುಟ್ಟಿಬ್ಬರಿಸುವ ಪೆರ್ಪಾಲಿ
ಮೊದಲಪ್ಪ ಕೂರ್ತಿಗಂಗಲನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣಲೊಡಂ (ಮೂರ್ತ. ೧೧-೩೧).
೪. ಸಾಣೆ ಹಿಡಿಯುವ ಕಲ್ಲು; ಮನೆಗಲ್ಲು: ಇಡುಗಣ್ಣು ನೋಟ
ನವರಿಸಿಕರ ಗೆಲವಿನೋಟ ಕಡುತಕ್ಕುವಡೆದ ಹಣಿ ಕಾವನಲಗಣಿಗೆ ಹಣಿ
... ಅ ದ್ವಿಜತನೊಣಿಯ ವಿಲಾಸವನದೇನೆಂಬೆನು (ಸಮ್ಯಕ್. ೩-೧೧).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪಣಿ, ಪಣ್ಣಿ; ಮಲ. ಪಣ]

ಪಣಿ, (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಯಿಂದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಎಬ್ಬಿ ತೆಗೆಯು
ವಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ತೋಡುಹಳ್ಳ; ಬಂಡೆನೆಲೆ; ಕಲ್ಲುಗಣಿ.
'ಕಲ್ಲಣಿ' ಪರಾ. [ದೇ. || ಮಲ. ಪಣ; ತುಳು. ಪಣ]

ಪಣಿ, ಹಣಿ, (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಎತ್ತುವ ಸಾಧನ; ಏತ: ಒಂದು
ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಗಡ್ಡೆಗೆ ನೀರು ಎಳೆಯಲು ಪಣಿ ಹಾಕಿರುವರು (ನಾಟಕ. ೪೮)

ಹಣಿ: 'ಹಣಿಗುತ್ತಿ' ಪರಾ. [←ತುಳು. ಪಣ]

ಪಣಿ, (ನಾ). ಹಾವಿನ ಹೆಡೆ; ಫಣಿ. 'ನಾಗರು' ಪರಾ.

[←ಸಂ. ಫಣಾ]

ಪಣಿಕಟ್ಟು 'ಪಣಿಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಣಿಗಂಗಿಡಿ (ನಾ). (ಶಿವನ) ಹಣಿಗಣ್ಣಿನ ಕಿಡಿ; ಹಣಿಗಣ್ಣು ರಿ:
ಕುಡಿನೆಣೆಳಂಬುಧಿಯ ಸೇಣಿದೊಡೊಡವೆನ್ನಿಯ ಮೃದನ ಪಣಿಗಂಗಿಯ
ತಣ್ಣೆ ಪನಜನ ಫಾಲಾಕ್ಷರಕೆ ಮುತಿಯಿಡುವೆ (ಅನಂಠ. ೧-೫-೩).

[ಪಣಿಗಣ್ + ಕಿಡಿ]

ಪಣಿಗಟ್ಟು, ಪಣಿಕಟ್ಟು, ಫಣಿಕಟ್ಟು, ಹಣಿಕಟ್ಟು (ನಾ).
(ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ) ಹಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಪಟ್ಟಿ; ಹಣಿಪಟ್ಟಿ:
ಪಿಡಿಕೆಯ್ ತೀವಿದ ಕೂರ್ತಿಗಣಿ ಮಡಕಾಲ್ಪರಮಲೆವ ಕಟ್ಟಿ ನಿಡಿಯುಸಿಯೊಳಿ
ಕರ್ಪಿದ ಪಣಿಗಟ್ಟು ಕೆಯ್ದಿಡೆ ಬೆಡಂಗನೊಳೆಳಿಳಿ ಧನುರ್ಧರರ್
ಪಣಿದಕ್ಕರಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩೧); ತುಂಬಿನ ಸುಳಿ ಪಣಿಗಟ್ಟು ಕೆನ್ನೆಯ
ಗಣಾ ಹಣಿ ರವಿ ಮಸ್ತಕಮಣಿಯ ಮಿಡುಗುವ ಮುತ್ತಿನ ಬಲೆ ಜೂಳೆಯವ
ಮನದೊಳದಿಂದಿತ್ತ ನಂದನಗೆ (ರಾಮವಿ. ೪-೪೯); ಪಣಿನೊಳುಬಾ

ಪಣಿಗಟ್ಟು ಮುತ್ತಿನ ಬೊಟ್ಟು ಮಿಡುಗುವ ಮಟ್ಟಿಯ ಮಜ್ಜದೋಲೆ
ತುಣುವಿನ ಮುತ್ತಿನ ಬಲೆ ಬನ್ನಿಗೇದಗಿಣ್ಣುಗಳೆಂ ಸಿಂಗರಿಸಿದಳು
(ಕುಂಜರಾಂ. ೨೯-೯೩). ಪಣಿಕಟ್ಟು: ತೊಟ್ಟಕ್ಕುವಡಂ ಮರವಿಲ್
ಕಟ್ಟಿದ ಪಣಿಕಟ್ಟು ಬೇಂಟಿನೊಡೆ ದೊರೆಯೊಳೊಡಂಬಟ್ಟುಸಿಯ ಸುರಗಿ
ದಳವದ ತೊಟ್ಟಂಗಿಗೆ ತನ್ನೊಳಮರೆ ಬೇಂಟಿಯನೊಪ್ಪಂ ಬಂದು
(ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೬); ಉಡೆದೋಲುಂ ಪಣಿಕಟ್ಟುಂ ಮಡಮೇಣಿಸಿ
ಮೆಟ್ಟಿದಕ್ಕುವಡಮುಂ ಕಯ್ಯೊಳ್ ಪಿಡಿದಿಡ್ ಕುಂಟಮುಂ ತನಗೊಡಂಬಡೆಯೆ
ಲೇಖವಾಡಾಕ್ಕು ತಯೊಳ್ (ಪರ್ವಮಾ. ೨-೪೫); ಪಣಿಕಟ್ಟುಳ್ಳೇಲಿ
ಯಿಂದಟ್ಟುಮ ಪೊಸದಳಿಂ . . . ಸ್ಥಾನಕಂ ದಂತಿದಾನೋಕ್ಷಣದಿಂ
ಮಯ್ಯತ್ತಿರಲ್ (ಶಬ್ದಪು. ೫-೧೦೧). ಫಣಿಕಟ್ಟು: ತಲೆದೀದಿ
ಮುಂದಲೆಗೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಮುತ್ತಿಳ ದಾವಳಿಯ ಫಣಿಕಟ್ಟಿನಮರಿ
ಸಿದರಾ ಕುವರಿಗೆ (ಸಮೋ. ೨೩-೩೫). ಹಣಿಕಟ್ಟು: "ಹಣಿಕಟ್ಟು =
ಎತ್ತಿನ ಹಣೆಯ ಅಲಂಕಾರ" (ಜಾನಕೋ. ೫೨); ಎತ್ತಿಗೆ ಹೊಸ ಬಾಸಿಂಗ,
ಹಣಿಕಟ್ಟು, 'ಮಗಡ' (ಮಗುಡ), ಸರುಹ್ನಗಳ ಸಂಪ್ರಮವಾಗುವುದು
(ಕನ್ನ. ೧೭೭). [ಪಣಿ + ಕಟ್ಟು]

ಪಣಿಗಣ್, ಪಣಿಗಣ್ಣು, ಪಣಿಗಣ್ಣು, ಹಣಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಹಣಿ
ಯಲ್ಲಿರುವ ಕಣ್ಣು; ಶಿವನ ಮೂರನೆಯ ಕಣ್ಣು; ಫಾಲನೇತ್ರ:
ಪಣಿಗಣ್ ನದಿ ಶಶಿ ಕೆಂಡೆಡೆ ಪಣಿಗಣ್ಣುಮೊಗದಿ ಶಸ್ತ್ರಾಘದ
ಸಂದಳೆಯ ದಶಬಾಹುವಿಂ ವಾರಣಮುಖಿಸಿತನೋತು ಮೂರ್ತಿಯಿಂ
ನಿಂದಿಡ್ (ಪ್ರಪಂ. ೩೪-೭); ಬಾಂಬೊಣಿ, ಪಣಿಗಣ್, ಕೊರಲ್ಕುಣಿ
... ಕಾಲ್ಕೆರೆ ಇತ್ಯಾದಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೫ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಪಣಿಗಣ್ಣು
ವೊಳೆ ಸುರನದಿ ಪಣಿಫೂಷಣಮಾಂತ್ತು ತಿಸುಳ ಮಿಗಮನ್ನಿತಧೀಪಣ
ವಿಪಮಿಭುಜನಾರ್ಬುರಮಣಿಯರಮಮರ್ಧೆಯೆ ರೂಪುದೋಬಾದೆನಾಗಳ್
(ವೃಷಭ. ೧೪-೧೦೬). 'ಪಣಿಗಂಗಿಡಿ', 'ಪಣಿಗಣ್ಣು ರಿ' ಪರಾ.
೨. ಹಣಿಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದ ಕಣ್ಣು; ಮೋಗಣ್ಣು: ಪಡತಲೆಯ
ನರಂ ತೆಗೆದೊಡೆ ಮಿಡುಕದೆ ಸೈತರ್ಮ ಬಾಲಮಂ ಕೊರಲುಂ ಮತ್ತೆಡೆದಿ
(ಡ)ದುದಿರದೆ ಪಣಿಗಣ್ಣುಡಸಿ ಕರಂ ಸುಯ್ಯ ಬಾಳಲಾಡದು ತುರಗಂ
(ಅಶ್ವಶಾ. ೧೩-೨೫). ಪಣಿಗಣ್ಣು: ೧. ಗಿರಿಯಂ ಶೃಂಗಾರ ಭೂತ
ಗಣದಿಂ ಹಾಸ್ಯ ಕರುಣಾರಸಂ ನಿಜಾಪಾಂಗದಿಂ ಪಣಿಗಣ್ಣುನುರುತರಾದ್ವ್ಯ
ತವು . . . ರುದ್ರಗಣದಿರವಿನಂ ವೀರರಸಮಸೆಯ ನನರಸಭರಿತನಾಗಿ ಶಿವ
ನೊಪ್ಪಿದ್ವನು (ಸೌಂದರ್ಯ. ೧-೩೬); ಕಂದರ್ಪನ ಸುಟ್ಟ ಪಣಿಗಣ್ಣು
ಮುಚ್ಚಿದೊಡೊಡೆ ಮತ್ತೆ ತೆಪ್ಪಿದು ಬೆಂದ ಪಾಪಿಯ ಬೇಯಿಸಬೇಡ
ವೆಂದು ಸುಗಂಧಾಕ್ಷತೆಯ ಮೆತ್ತಿದನು (ವೋಹತ. ೨೧-೨೪); ವಿಲಯ
ಸ್ವರಾಂತಕನ ಪಣಿಗಣ್ಣೆಂದೆ ಪೊಣಮಡುವ ವಳ್ಳುಯ ತೆಜದೊಳಿಸೆವ
ರಶ್ಮಿಗಳನುಗುಳ್ಳಮೋಳಿದ ಬಾಣಮಂ ಪೂಡುತ (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೦-೧೭);
ಕಡುಗಲಿ ಕಾಲರುದ್ರನ ಪಣಿಗಣ್ಣಿನ ಕಿಡಿಗಳ ಗಡವದಂದಲಿ ಜಡವ
ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಗಳ ಸುಭಟರ ಬೆಡಗಿನ ನಿಕರಮೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಠವಿ. ೬-೫೯). ಫಣಿಗಣ್ಣು: ೧. ದೂಷಕದಕ್ಷನು ಯಾಗನ ಮಾಡಿ ಕಂದೇಶನು
ಫಣಿಗಣ್ಣು ತೆಪ್ಪಿಯೆ (ಮಾದೇಸಾಂ. ೧-೯). ಹಣಿಗಣ್ಣು: ೧. ಹರನ
ಹಣಿಗಣ್ಣಿನ ಮಹಾಸಲನುರಿಯ ಹೊಯ್ಯಲಿ ಸಾಯಲಾಡದೆ ಪುರಾಪತನ
ವನು ದಿಸುಟು ಮಂಡೋದರಿಯ ರೂಪಕವ ಧರಿಸದನೊ ಕಂದರ್ಪನೆನೆ
ಸಿಂಗರದ ಸಾರೋದಯದ ಸೊಬಗಿನ ಶರಣಧಿಯ ಮುತ್ತಿಕದಪೊಲು
ಮೆಪ್ಪಿದಿರ್ದಳಾ ಕಾಂತೆ (ತೊರಂತ. ೫-೨-೭೬); ಬಿಡದೆ ಕೇಸರಿಯೆಂಬ
ದೇವತೆ ಕಡುವಿಗಡದೊಪ್ಪಾಶ್ಚರೂಪದಿ ಕಡೆಯ ಕಾಲದ ಸಿಡಿಲ ವನಿಯನೆ
ನೆಣೆ ಕೆರಳಿ ಬಂದೂ ಪೊಡೆಯರಲನೊಡವಾಯಿ ಹಣಿಗಣ್ಣುಡೆಯ ತಿವಿಡೆ
ಕಾಣಿ ನೆತ್ತರ ಕೆಡೆದು ಬಿದ್ದೊಡಿದುದು ಹರಿಯುಧವಿನೇನೆಂಬೆ

(ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೧-೪೬); ಹಣಿಗಣ್ಣಿನ ದಳ್ಯರಿಗಳು ನಾಲಗಿಯನ್ನು ಚಾಚಿ ಚಾಚಿ, ಲೋಕಚಲುವ ಕಾನುನನ್ನು ಹಾ ! ಅನ್ನು ವದರೋಗಿ ನುಂಗಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು (ಕನ್ನ. ೧೭೫). [ಪಣಿ+ಗಣ್]

ಪಣಿಗಣ್ಣ, ಹಣಿಗಣ್ಣ (ನಾ). ಹಣಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಮುಕ್ಕಣ್ಣು; ಫಾಲನೇತ್ರ; ಶಿವ: "ಪಣಿಗಣ್ಣನೆಂದು ಶಂಕರನೊಳೆ" (ಕರ್ಣಾ. ೯೩); "ಪಣಿವಲೆಯುಂ ಮಾದೇವಂ . . . ಪಣಿಗಣ್ಣಂ ಕಟಾಸಂದುಮಯಾಣ್ಣನೆಂದು ೩೪" (ಭೃಗು. ೬); ಪಣಿಯೊಳು ಮನನ ನಿಟ್ಟು ತನ್ನ ನೋಡುತ ಕ್ಷಣಕೆ ಕರ್ನುಪ ಸುಟ್ಟಿರುಹನಾ ಪಣಿಗಣ್ಣನೆಂಬರು ಬಿಸಿಗಣ್ಣನೆಂಬರು ಗುಣನಾಮಗಳ ನೋಡುವಾಗ (ಭರಣ. ೬೬-೧೬೬); ಪಣಿಗಣ್ಣ ಪರಮಗುಣಾಧಿ ಮಣಮುಕುಟದ ಮಹಿಮನಮುಳುನೆಯನಿಧಿಂ ಗಣಸಭೆಯೊಳೊರ್ನು ಸುಮನೋಗಣಸನ್ನುತ ಸಿದ್ಧರಾಮನಧಿನವಧೀಮಂ (ವೃಷ. ೭-೧೮). **ಹಣಿಗಣ್ಣ:** ಶಿವನಿಗೆ ಹಣಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿರುವುದರಿಂದ ಹಣಿಗಣ್ಣನೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೪೬). [ಪಣಿಗಣ್+ಅ]

ಪಣಿಗಣ್ಣು 'ಪಣಿಗಣ್' ನೋ.

ಪಣಿಗಣ್ಣರಿ (ನಾ). (ಶಿವನ) ಹಣಿಗಣ್ಣಿನ ಉರಿ, -ಜ್ವಾಲೆ: ಪೊಗಿದು ಪತ್ತಿವತ್ತು . . . ಮುಟ್ಟುಕು ಸುಟ್ಟುಕು ತಿಂದು ಕೇಗಿವತ್ತು ಗಿಯದೆ ನಿಂದ ಪೂಗಣಿಯುಂ ಪಣಿಗಣ್ಣರಿ ಹಂಬೆಯಾಳ್ವನಾ (ಗಿರಿ. ೮-೪೭); ಭವನ ಪಣಿಗಣ್ಣರಿಯ ಬೆಳಗಿನಂ ತಮುರದೆ ಜವದಿಂದಲೋಡು ತಿರೆ (ಜಿಬು. ೪೬-೨೬). [ಪಣಿಗಣ್+ಉರಿ]

ಪಣಿಗಣ್ಣರೆ (ಕ್ರಿ). (ಶಿವನು) ಹಣಿಯ ಕಣ್ಣನ್ನು ತೆರೆ, -ಹಣಿ ಗಣ್ಣನ್ನು ಬಿಡು: ಸ್ಮರನು ಗುರಿಗೊಂಡೆಚ್ಚ ಕಣಿಯೊಂದರಿ ಯೋಗನ ಸುಳಿದು . . . ಐದೊಳು ಪಣಿಗಣ್ಣರದು ಕೋಪಾಗಿಯಲಿ ದಹಿಸಿದನ ಭವನಂಗಳನಾ (ಅನಂ. ೧-೧೯-೧೬). [ಪಣಿಗಣ್+ತೆರೆ (< ತೆಪ್ಪಿ)]

ಪಣಿಗಿಚ್ಚು, ಹಣಿಗಿಚ್ಚು (ನಾ). - ಪಣಿಗಣ್ಣರಿ: ಬೆಮರ್ ಕೋಟಾ ದುದು ಪಣಿಗಿಚ್ಚು ಕಾಟಾದುದು ಕಣ್ ನಟಿಮೇಜಾದುದು (ಜಿಬು. ೬೧-೪). **ಹಣಿಗಿಚ್ಚು:** ಹರನ ಹಣಿಗಿಚ್ಚೊಡಲುಗೊಂಡಂಕುರಿತ ವಾಯಿತೊ . . . ಎನಲಿರದೆ ಬೆಳೆದರು ದೈತ್ಯವಂಶೋದ್ಧರಣರಿಬ್ಬರು ತೀವ್ರತೇಜರುದಗ್ರಭುಜಬಲರು (ನಿಭಾ. ೩-೮-೮). [ಪಣಿ+ಕಿಚ್ಚು]

ಪಣಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹಣಿಯನ್ನು ಆವರಿಸು; ಹಣಿಗೆ ಮುತ್ತಿ ಕೊಳ್ಳು: ಸುಡತಿಯ ಮುಖಾಬ್ಬ ಮದು [ಧು]ಲೋಭನೆ ಪಣಿಗೊಂದಿರ್ಪ ಪಟಮೆವಣಿಗಳನೆ ನುಣ್ಣೊದವಳಕಾಳಿಕ್ಕಿದಳೊರ್ವಳಾ ಚೆನ್ನ ಚೆನ್ನ ಪೂಗನಾಗಳಾ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೪-೨೪೩). [ಪಣಿ+ಕೊಳ್]

ಪಣಿಮಣಿ (ಕ್ರಿ). (ನಮಸ್ಕಾರಾರ್ಥವಾಗಿ) ಹಣಿಯನ್ನು ಬಾಗಿಮೆ; ತಲೆಬಾಗು: ಮತ್ತೆ ಮೈಥಿಲಿಗೆ ಪಣಿಮಣಿದು ಕೈಮುಗಿದು ದೀಕ್ಷೊಟ್ಟ ನಂಜನಾನಂದನಂ ಪ್ರತಿನಂದನಂಗೆಯ್ದಳಂ, ಪೂಜ್ಯ ರಘುನಂದನಾನಂದ ಯಂ (ಪ್ರೀತಾಮ. ೨೩೪-೧೯೧). [ಪಣಿ+ಮಣಿ]

ಪಣಿಮರ್ಚು (ನಾ). ಹಣಿಯ ಮಡಿಕೆ, -ಸುಕ್ಕು (?): ಕರಗಳನೊರಿ ಭೂಧರಕೆ ಗಾತ್ರನ ತೂಗುತ ಬಾರಿಬಾರಿಯಂಬರವ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತ ಪಣಿಮರ್ಚುಗಳಂ ಕಾಣಿಸುತ್ತ ಪಾಲವಂ ತಿರದಲಿ ರಿಂಪಿಣಂಗೆಳೊಳಿ ಕಣ್ ಗಳತ್ತಿ ನಿಮರ್ಚ ಪರ್ಚಿ ಪಲಿರಿದು ಸ್ವರ್ಣವಮಾರುತನ ಬಂಧಿಸಿ ಲಂಘಿಸಿದಂ ಸುನೇಗದೋಳಾ (ಹನು. ೨೧). [ಪಣಿ+<ಮಡಚ್ಚು]

ಪಣಿಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಣಿಯನ್ನು ಸಮೀಪಿಸು; ಹಣಿಯವರೆಗೆ ಬರು. ೨. ಮರದ ಕಾಂಡದ ತುದಿಯವರೆಗೆ ಬರು, - ಉಂಟಾಗು. ೧, ೨: ನೊಟಿಯ ಪಣಿಮುಟ್ಟು ಕೈವಂದಜಗಿದುದಿದು ದೇವ ನಿನ್ನಗೆ ಹೃದಯಂ ತಾನೆತ್ತಜಾದುದನವೇಡ ಧಾರಣೆಯೆಂಬಿಯಂ ಗಿಜಗುವುದು ಚೋದ್ಯಮೇ ಧರಣೇಜಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೯೪).

[ಪಣಿ+ಮುಟ್ಟು₁; ಪಣಿ+ಮುಟ್ಟು₂]

ಪಣಿಯಕ್ಕರ (ನಾ). ಹಣಿಯ ಬರಹ; ವಿಧಿಲಿಖಿತ; ಅದೃಷ್ಟ: ಎಣಗಿದರಿಗೆ ಪಣಿಯಕ್ಕರ ನೆಲೆಯಾತಗಿಣಗದರಿಗೆ ತಲೆಬರಹ ನೆಜ್ಜೆ ಲೋಪವೆಂದಜ ಬರೆದಂತೆ ಪೊಗಿಂದ ಮಹಿವುದಂತಸಿಪ್ಪವನನ (ಪರ್ವ. ೬-೫೮); ಮತ್ತೆ ವರಾ ಬರೆದ ಪಣಿಯಕ್ಕರಗಳನೆ ಮಿಗೆ ನೆರೆದು ಪತ್ತಿ ದುವಳ್ಳು ಮಲ್ಲದೊಡಿದವರ ನೊಸಲಕ್ಕರಂಗಳು ಮಾಯವಾದಪುದೇ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨-೨೬); ಭಣಕುಲವನಾಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು ಬಡನಾ ಮಹಾ ಮಣಯಹುದೆಂದೊಡಜದರಿಸಿ ನಾಕಿಗಳ ಹಣಿಯಕ್ಕರಂಗಳು ತೊಡೆನೆ ನೊರಸುವನಪ್ಪದಿಕ್ಕಾ ಲರಾಯಂಗಳನು (ಚೈಮಿ. ೨೪-೨೯).

[ಪಣಿ+ಅಕ್ಕರ]

ಪಣಿಯಕ್ಕಿ, ಹಣಿಯಕ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಶವಸಂಸ್ಕಾರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶವದ ತಲೆಯ ಬಳಿ ಇಡುವ ಅಕ್ಕಿ: ಸುಡುಗಾದಿನೋಳ್ಳಾವಲಿಟ್ಟು ಪಣಿಯಕ್ಕಿಯಂ ಪಡಿಗಳಂ ಮಾದಿಟ್ಟು ಕೊಂಡನಾ ನೀರಬಾಹುಕನಾ ಹಂಶ್ಯಂದ್ರನಂ (ತುರಂಗ. ೩೨-೨೯). **ಹಣಿಯಕ್ಕಿ:** ೧. ಸುಡುವ ನೆಲ ದೆಣಿಗೆ ಹಾಗೆ ಹೊಡುಡುಗೆಯಂ ತಂದೆನಗೆ ಕೊಡುವುದಾ ಹಣಿ [ಪಾಕಾಂ. ತಲೆ]ಯಕ್ಕಿಯಂ ನಿನ್ನ ಸಂಬಳಕ್ಕೆ ಪಡಿಯಾಗಿ ಕೊಂಡುಬುದು (ಹಳ. ೧೧-೩೬). ೨. ಶುಭಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿ, ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ತಳೆಯುವ ಅಕ್ಷತೆ; ಮಂಗಳಾಕ್ಷತೆ: ಹಣಿಯಕ್ಕಿ ಒದಗಿ ಬಂದರೆ, ಹಡೆದವರನ್ನೂ ಕೇಳೊದ್ದಿಲ್ಲ ಅಂತ ಗಾದಿ (ಮಗಮ. ೧).

[ಪಣಿ+ಅಕ್ಕಿ₁]

ಪಣಿಯಿಕ್ಕು, ಹಣಿಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಲೆಯನ್ನು ಮೇಲು ಮಾಡಿ ಪಾರಿವಾಳ ಮೊದಲಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸು: ಆರನೆಯ ಪರ್ಮರದ ನಟ್ಟಿಗೊಂದಿನಿರ್ದೊಂ ಮೊಗಸುವ ಪಲತೆಹದ ಪಕ್ಕಿಗಳ ಕೋಡುಗುಡಾಯ ಕಿಣುಗಾಳಿಯಂ ನಿಜಾಪುಗಿಯ್ದ ದೇವಕುಲದಾಲೆಯ ನೆಲೆಯ ಕೋಣತಾಣಕ್ಕೆ ಪಾಟಾವ ಪಾರಿವಂಗಳಂ ಪಾಟಿ ಪಣಿಯಿಕ್ಕಿ ಯಂ ಪೊಂಡಾವರೆಯ ರಜದಿಂ ಪುದಿದ ಪೂಗೊಳದ ತದಿವಿದು ಸುಟಾ ಯುತ್ತಿ ಪಾಂಚೆಯ ತುಪ್ಪು ಬಂಜೆಯಂ ಪಳಂಚಲಿದುಂ . . . ಅಪರ ಸಾಂಧ್ಯಾಂಧವಹನೇಕೆ (ಮಧ್ಯ. ೭-೪). **ಹಣಿಯಿಕ್ಕು:** ೨. ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ತಲೆಹಾಕು; ನಡುವೆ ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಗೋವರ್ಧನನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೊ ವಿಹ್ವಲತೆಯು ನಡುವೆನಡುವೆ ಈಪತ್ ಅನಂದವು ಹಣಿಯಿಕ್ಕುತ್ತಿತ್ತು (ಎರಸ. ೬೬); ತಾರುಣ್ಯಸಹಜವಾದ ಶೃಂಗಾರವು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಹಣಿಯಿಕ್ಕುವುದು (ಭೂ. ೩. IV ಮುನ್ನುಡಿ); ಪುನರುಕ್ತಿ ಶೈಲಿಗಳೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹಣಿಯಿಕ್ಕಿವೆ (ಕರ್ಣಾ. ೨೮೫). [ಪಣಿ+ಇಕ್ಕು]

ಪಣಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಹಣಿಯನ್ನು ಇಡು, -ಚಾಚು; ನಮಸ್ಕರಿಸು: ಇದು ದೇವರ ಗುಡಿ; ಪಣಿಯಿಡು, ಪೂಜೆವಡು, ಪಾವನವಪ್ಪುದು ನಿನ್ನ ಮುಡಿ (ಅನೀಕ. ೫೦-೫). [ಪಣಿ+ಇಡು]

ಪಣ್ಣಾಯ್, 'ಪಣ್ಣಾಯ್' ನೋ.

ಪಣ್ಣಾಯ್, 'ಪಣ್ಣ' ಪರಾ.

ಪಣ್ಣಿ (ನಾ). ಮಾಡುವಿಕೆ; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವಿಕೆ: ಕಾಣ್ಕೆ, ಪೂಣ್ಕೆ, ಮಾಣ್ಕೆ, ಉಣ್ಕೆ, ಪಣ್ಣಿ (ಪಿಬ್ಬಾ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ).

[ಪಣ್ಣಿ (< ಪಣ್ಣು) + -ಕೆ]

ಪಣ್ಣಾಯ್, ಪಣ್ಣಾಯ್, ಹಣ್ಣು ಗಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಹಣ್ಣು ಗು ತ್ತಿರುವ ಕಾಯಿ; ಹಣ್ಣು ಮೆಟ್ಟಿರುವ ಕಾಯಿ; ಪಕ್ಷಿವಾಗುತ್ತಿರುವ ಕಾಯಿ; ದೋರೆಗಾಯಿ: ಪಣ್ಣಾಯ್ ತತ್ತ್ ತುಟುಗಲ ಬಿಟ್ಟೊನೆಯಂ ತೂಗಿ ತೊನವ ಕಾಂಗಂ ತನ್ನತ್ತಣ್ಣ ಬರೆತೆಗೆವ ತೊದಿಂ ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿದುದೆಳನ ನಾಗಲತೆ ದಾಂಗುಡಿಯಂ (ಕಾಪ್ಯಾ. ೨೧೮); ಪಣ್ಣಾಯ್ ತೀವಿದ

ಬಾಬಿಯ ಬಿಟ್ಟು ನೆ ಇಜ್ಜರದಿಂದ ಬಾಬಿಯ ಪಿಂಡಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಾ ಪುಳಕ ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ಮನಕೆ ಬಯಕೆಯು ಪುಟ್ಟುಸುಗುಂ (ಚಂದ್ರ. ೧-೧೦೭); ತಾಯೊಡನುಂಟ ತಂದೆಯೊಳು ಭುಂಜಿಸುವ ಕಡ್ಡಾಯ ಪಣ್ಣಾಯ್ತು ಮೆಲುವ ಕಾಯಕಾಂತಿಯ ಪಸರಿಸಿ ಬಳಿದನು ಕಂತುರಾಯನ ಸತ್ಕುಮಾರಕನು (ನೋಡತ. ೧೬-೭೭). ಪೆಣ್ಣಾಯ್ತು : ೧. ಅಲ್ಲಿ ಹುಲಿಯನನೊಂದು ಎತ್ತ ಹಿಡಿದುಂಡಿತ್ತು ಒಬ್ಬದ ಹೆಣ್ಣಾಯ್ತು ಕಿನ್ನಿಪಾಂತದನಲು (ಕಾಲಾರ. ೮೦-೧೪೯). ಹೆಣ್ಣುಗಾಯಿ : ೧. ಸೀಬಿಗದದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಹಣ್ಣುಗಾಯಿಗಳಿವೆ (೮೦೬). ೨. ಹಣ್ಣಾದ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ; ಬಲಿತ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ; ಹಣ್ಣುಗಾಯಿ ಕೊಬ್ಬರ ಯಾಗಲು ಒಂಬತ್ತು ತಿಂಗಳು ಬೇಕು (೮೦೬). ೩. ಹಣ್ಣಾದ ತರಕಾರಿ : (೪).

ಹಣ್ಣುಗಾಯಿ ನೀರುಗಾಯಿ ಮಾಡು - ಹೊಡೆದು ಜರ್ಝರಿತ ಗೊಳಿಸು, - ತುಂಬ ಗಾಸಿಗೊಳಿಸು : ಭೀಮಾರ್ಜನರು ಬಿಡದೆ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹಣ್ಣುಗಾಯಿ ನೀರುಗಾಯಿ ಮಾಡಿ ಅವನನ ಗೊಳಿಸಿ . . . ಬಿಟ್ಟರು (ನೋಡತ. ೧೬೫); ಜೀವನನ್ನು ಹಣ್ಣುಗಾಯಿ ನೀರುಗಾಯಿ ಮಾಡಿ, ಒಮ್ಮೆ ಜಫನ್ನು ನೀರಿ ನಿರಂಭಕವಾಗಬೇಕೆನ್ನುವ ಮುಟ್ಟಿನೂ ಮಜಲು ಹೊಡೆದವು (ದೀಪಕ. II, ೧೪೪); ಇನ್ನು ಮಾತಾದಿ ದರೆ ಹಣ್ಣುಗಾಯಿ ನೀರುಗಾಯಿ ಮಾಡಿ - ಬೀದಿಗೆ ದಬ್ಬಿಸಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ (ಅಪಾಭ. ೫೭). [ಪಣ್ಣು + ಕಾಯ್ತು]

ಪೆಣ್ಣು ಡಿ (ನಾ). ಬಳ್ಳಿಯ ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾದ ಕುಡಿ, - ಹೊಳೆಯುವ ತುದಿ, - ಬೆಗುರು : ಅಡಿ ಕೆಂದಳೆರಂ ತನುಲತೆಯಡಕೆಯ ಸಸಿಯಂ ತಮಾಳದಳದೊಳ್ಳಪ್ಪಂ ಮುಡಿಯಧರಂ ಪವಳಂ [೪೮] ಪೆಣ್ಣು ಡಿ [ಪಾಕಾಂ. ದಪ್ಪುಟಿ, ಪದ್ಧುಟಿ, ಪಣ್ಣುಡಿ, ಪಣ್ಣುಡಿಯಂ ಗೆಲಿ ಮಜರ ರಾಜನಂದನೆಯಾಗಳು ಜಿನಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಲಿ ಸಿದ್ಧ ಕೂಟಕ್ಕೆ ಬಂದು (ಪುಣ್ಯಪ್ರ. ೧-೭೭). [ಪಣ್ಣು + ಕುಡಿ]

ಪೆಣ್ಣು ಡಿ (ನಾ). ಹಣ್ಣನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು : ಸಾಲಂಗುಳಿ, ಅಟಿಂಗುಳಿ, ಪೂಂಗುಳಿ, ಪಣ್ಣುಳಿ, ಕಾಯ್ತುಳಿ (ಕಬ್ಬಾನು. ೪೧೪ ಪ್ರಯೋ). [ಪಣ್ಣು + -ಕುಳಿ]

ಪೆಣ್ಣೆಂಡೆ, ಹಣ್ಣೆಂಡೆ (ನಾ). ನಿಗಿನಿಗಿ ಕೆಂಡೆ; ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಕೆಂಡೆ; ಪೂರ್ತಿ ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ಕೆಂಡೆ : ಪಣ್ಣೆಂಡೆಬಿಟ್ಟೆಯಂ ತಾಳ್ದ ಪಾವಿನ ಕೊಬ್ಬ ನುಣ್ಣುರಲೊಡೆದ ಗೋಡೆಯಡರ್ ಪನ್ನೆರಳು ಕಣ್ಣಾನೆ ಪತ್ತಿಸವ ತಲೆಸರಂದಳೆವೆನೆವ ಹರುಸದಿಂ ಪೊರೆಗೆ ತನ್ನ (ನಂದಮಾ. ೨೧-೫೨). ಹಣ್ಣೆಂಡೆ : ಹಣ್ಣೆಂಡೆದ ಮೇಲೆ ರೊಟ್ಟಿ ಸುಟ್ಟರೆ ತನ್ನಲು ರುಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (೮೦೬). [ಪಣ್ಣು + ಕೆಂಡೆ]

ಪೆಣ್ಣೊಂಚಲ್ (ನಾ). ಹಣ್ಣಿನ ಗೊಂಚಲು ; ಫಲಗುಚ್ಚ : ಆ ನಂದನವನಂ . . . ಕಣ್ಣೊಂದು ಮೆಚಿವ ತೋರಮಪ್ಪ ಪಣ್ಣೊಂಚಲಿಂದಳರಮಾದ ದ್ರಾಕ್ಷಾನುಂಡಪಂಗಂ . . . ಅತ್ಯಂತ ರಮಣೀಯ ಮಾಗಿದುರ್ದಂ (ಬಾಧಪ. ೧-೧೦೯ ವ). [ಪಣ್ಣು + ಗೊಂಚಲ್]

ಪೆಣ್ಣೊನೆ 'ಪಣ್ಣೊಲೆ' ನೋ. ಪೆಣ್ಣೊಲೆ, ಪಣ್ಣೊನೆ, ಹಣ್ಣೊನೆ (ನಾ). = ಪಣ್ಣೊಂಚಲ್ : ೪೦೫ ನೋಟ್ ನೆಚಿದ ರಸಗಂಧಂ ತಲೆದ ಪಣ್ಣೊಲೆಯಂ (ಎಚ್. XIII, ೩೩೧-೨೯ ; ೨೨೨); ಅಲರ್ವಂಭೋರುಹಪಂಡಮುಳ್ಳಲರ್ವ ಚೆನ್ನಿಯಿಲ್ಲೊಳಂ ತೂಗಿ ಪಣ್ಣೊಲೆಯಂ ಬಳ್ಳುವ ಕಾಂಗು . . . ಎನೆಗುಂ ವಿದ್ಯಾಧರೋದ್ಯಾನ ದೊಳು (ಅದಿಪ. ೧-೬೭); ಅಲರ್ವ ಕಮಲವನಪಂಡಂಗಳೆನುಳ್ಳಲರ್ವ ಕುಮಾವನಪರಾಜಿಗಳೆಂ ಪಣ್ಣೊಲೆ [ಪಾಕಾಂ. ನೆ]ಯಿಂ ಬರುಳುವ ಕಾಂಗುಗಳೆಂ . . . ಆ ನಂದನವಾನಂದಮನೋದವಿಪುದು (ಕುಮಾರಾ.

ಬೀರಿಕಾಸಂಧಿ. ೭೭). ಪೆಣ್ಣೊನೆ : ಫಲಭಾರದಿನರ್ವಿಗಗುರ್ವ ಪರ್ವ ತಲೆಹಗಿದ ಬಾಬಿ ಪಣ್ಣೊನೆಗಳಂ ಗೊನೆಗೊಂಡ ಕವುಂಗುಕಾಯ್ತುಳಿಂ ತುಮಗಿದ ತೆಂಗು ಶೋಭಿಪುದನಂಗನ ಮಂಗಳಗೀಡಮೆಂದಿನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೪೭); ಪಸುರೇಜಾದ ಕಾಯ್ತುಳವೆಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಪಣ್ಣೊನೆಗಳವೆಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯೆನೆ ಸೋಲಿಸುಗುಂ ಬಿಡದಾಪನಂ ಬನಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೩೨); ಚೆನ್ನ ಪಣ್ಣೊನೆಯ ಭರದಿಂ ಸನ್ನುತಮಾಗಿದುರ್ ಬಾಬಿ ಸಸಿಯೊಳ್ ಮಿಳಿಗಂ ತನ್ನ ಪಿಪಿವಿಂಗೆ ಮೊಲೆಯಂ ಮುನ್ನಿ ಬಾಗಿರ್ದು ಕೊಡುವ ಬಾಲೆಯ ತೊಡಿದಂ (ಬಾಧಪ. ೧-೧೦೬). ಹೆಣ್ಣೊನೆ : ತೆಂಗುಗಳ ಫಲಭರದಲೊಪ್ಪುವ ಹಣ್ಣೊನೆಯ ಕಡಳಿಗಳ . . . ಕಂಗೊಳವ ಬಹುಫಲಕುಸುಮಗಂಧಂಗಳಿಗೆ ಬಳಿ ಸಲುವ ಪಾಡುವ ಭೃಂಗನಕರದಲೆಸೆವ ಗಿರಿಯನು ಕಂಡುವವರಗಣ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೪-೩-೧೪). [ಪಣ್ಣು + ಗೊಲೆ]

ಪೆಣ್ಣೊಳ್, ಹಣ್ಣೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಆಲಂ) ಸಫಲವಾಗು ; ಫಲಪ್ರದವಾಗು : ಮೊದಲ ಬೇಟೆದ ಮೊಳೆ ಪಣ್ಣೊಂಡ ಕಾನನಂ . . . ಮೊದಲ ಮಿಲನದ ಮತ್ತೆ ವಿರಹದ ಪಿಪಾಲಯಂ! (ಚಕ್ರಾಂಗ. ೬೨-೧೬೯೪). 'ಪೆಣ್ಣೊಳಸು' ಪರಾ. ಹೆಣ್ಣೊಳ್ : ೨. ಹಣ್ಣಾಗು ; ಮಾಗು : 'ಹೆಣ್ಣೊಳಸು' ಪರಾ. [ಪಣ್ಣು + ಕೊಳ್]

ಪೆಣ್ಣೊಳಿಸು, ಹಣ್ಣೊಳಿಸು, ಹಣ್ಣುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಫಲಗೊಳಿಸು ; ಸಾರ್ಥಕಗೊಳಿಸು : ನುಣ್ಣು ದಪಿಮೊಳು ಪೊನ್ನೋಲೆ ಡಾಳನೆ ನಿಡುಗಣ್ಣದಗದಿಸಿ ಕಾತರನೆ ಬಿಟ್ಟೊಂಡ ಮೊಲೆ ನಸುಬಿದುರೆ ನೋಬ್ಬುನಿಯಂಗೆ ಪಣ್ಣೊಳಿಸುವುದು ಭಾಗ್ಯವನು (ಚಕ್ರ. ೬ ಸಾಂಗತ್ಯ ೬೪). ಹೆಣ್ಣೊಳಿಸು : ೨. ಹಣ್ಣು ಮಾಡು ; ಪಕ್ವಗೊಳಿಸು ; ಮಾಗಿಸು : ಕಾಡ ಅತ್ತಿ ಹಣ್ಣೊಳಿಸುವಂಥ ಕಂಗಾಳಿ ಇದಿರು ಬಂದು ದೇವಗಿರಿಯ ಜ್ವರಿಸುವದಣ್ಣು, 'ಬಿಜಮಾಡಿ ತಾವು' ಎಂಬಂ. (ನೋಡತ. ೧೧-೪೨). ಹಣ್ಣುಗೊಳಿಸು : ೩. (ಆಲಂ) ನಿಪ್ಪತ್ತಗೊಳಿಸು ; ನಿರ್ವಿಣ್ಣುಗೊಳಿಸು : ರಾಘವನ ದವ್ವು ಬಡೆದುಕೊಂಡೀತೆಂಬ ಭೀತಿ ಕೆಲ ದಿನ ಬಳಗಿಂದ ಅವಳನ್ನು ಹಣ್ಣುಗೊಳಿಸಿತು (ಗಂಧಾಯ. ೨೯೬). [ಪಣ್ಣೊಳ್ + -ಇಸು]

ಪೆಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಸು ; ಜೋಡಿಸು ; ಅಳವಡಿಸು ; ಅಣಿ ಗೊಳಿಸು : ನೀನಾಗಳುಂ ತುಪ್ಪಿಯಂ ವಿಶ್ವಮಂ ಪಣ್ಣುಮಯ . . . ಹೇ ಕವಿ (ಸಂಸಪ. ೧೩-೧೪); ಬಗೆಯ ಅನ್ತರ್ಮದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಎಡೆ ಗಿರಿದು ಪರಿಪೋಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ, ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಪಣ್ಣು ದಿರಲಾರದೆ, ಆ ಮೂಲತಂತ್ರದಾಳೋಚನವನ್ನು ಕಿರುಮರಯದ ಅಕ್ಷಮತೆಯ ಕಾಯ್ತು ನಿನ್ನ ನಾಲಗೆಗೆ ಗಳ್ಳನಿಳಿಹಿ, ನಿನ್ನನ್ನು ತೆಲೆಗಿಡಿಸಿ ದ್ರೋಹಿಮಾಡಿ ಕೆಡಹಿ ಕೊಂಡು ತೊತ್ತಳಗುಣಿಯತು (ಬಿಟ್ಟ. ೧೬೭-೩). [ಪಣ್ಣು (< ಪಣ್ಣು) + -ಚು]

ಪೆಣ್ಣು ಡಕ್ಕೆ, ಹಣ್ಣು ಡಕ್ಕೆ, ಹಣ್ಣು ಡಿಕೆ (ನಾ). ಹಣ್ಣಾದ ಅಡಕ್ಕೆ ; ಬಲಿತ ಕ್ರಮುಕ : ಕೋಕಿಳಧ್ವನಿ ಸರಮಾದ ಪಣ್ಣುಡಕ್ಕೆ ಬಾಯ್ತೊಡೆ ಯಾದಳವಳ್ಳಿಯೇಳೆ ನೂತನತನುವಾದ . . . ನಂದನವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕಣ್ಣೆನೆದು ತನ್ನನೆ ನೋಡಿಸಿದಳು ತದಾರ್ಪರಿಂ (ಶಾಂತಿ. ೭-೧೨); ಅಲ್ಲಿನ ಗಡುಗಳು ಪಿಂಗಾರ . . . ಪಣ್ಣು ಡಕ್ಕೆ, ಗೋಟಿಡಕ್ಕೆ, ಕಂಗೋಟಿಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವುಗಳಾಗಿದ್ದುವು (ಭಾಷಾ. ೨೫೬). ಹಣ್ಣು ಡಕ್ಕೆ : ಕಾಲೆಲಿ ಹಣ್ಣು ಡಕ್ಕೆ ಬಾಯೊಳಗಿಟ್ಟು ನಾಜುವ ಮೈಯಿಗೆ ಮಲಿನದ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟಿ ತನಲವಿಂದ ವಿಟರನು ಸಾರುತರ್ವರು ದಾಸಿಯರು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೯-೧೫). ಹಣ್ಣು ಡಿಕೆ : ಸೂಳಿಸೂತಕನಾಗಿ ಪನ್ನೀರ ಮಡಿಯುಟ್ಟು ಹಣ್ಣು ಡಿಕೆಗೊನೆಯನೆ ಹಿಡಕೊಂಡು ಜಾಮುಂಡಿ ಸೇರು ಪಾಪದಳೆ ಬಿಳಿವಲೆ ತಕ್ಕೊಂಡು ಭೋಗದ ನಂಜಯ್ಯ ಬರ ಹೇಳಿ (ಸಾಪದ. ೧೦೧). [ಪಣ್ಣು + ಅಡಕ್ಕೆ]

ಪಣ್ಣನೆ (ಅ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ; ಭಂಗನೆ; ತಟ್ಟನೆ: ಹೋಸು ಕುಂಡದಿಂದ ಕಡೆದಿಡಲ್ಪಟ್ಟು ಪೊದ್ದಿರೆ ಕಂಡು ಕಂಡಮಂ ಕಾಮಿಸಿ ಗೀರ ಪಣ್ಣನೆಗೆ ಪಣ್ಣನೆ ಪೊದ್ದಿರೆ ಕಂಡು ಕಂಡಮಂ ಭೂಮಿಗೆ ತರ್ಗಿ ಕುರ್ಗಿ . . . ಮುನಿಪುತ್ರರಂ ನಗಿಸಿ ಹತ್ತಿ ನುತೇಡಿಸಿ ತೊಂದು ಕೋಡಗಂ (ಕಾಶೀ. ೧-೧೨೮); ಪಣ್ಣನೆ ನೆಗೆವ ಕುದುರೆಗಳ ಪಣ್ಣನೆ ಪೋಲಾಯ್ತರೇಣ ಮಜೆಯುವರೊಬ್ಬಂ (ಮೃ. ಸೂ. ೫-೪೨). ೨. ಮೆಲ್ಲನೆ; ಮಂದವಾಗಿ; ನಿಧಾನವಾಗಿ: "ಪಣ್ಣನೆಯೆಂದು [ಪಾಶಾಂ. ಪಣ್ಣಮೆಂದು] ಮೆಲ್ಲನೆ" (ಕಶಸಾ. ೬೦-೫೯೮); ಪಣ್ಣನೆ ತೊಲಲ್ಪಟ್ಟು ತಿಡುನೆ ಪಣ್ಣನೆ ಲರೊಳಿಲರ್ಪ ವನಚರವ್ರಜಮದೊಳಿಲ್ ಪಣ್ಣನೆ ತಡೆದಿರೆ ಬನದೊಳಿಲ್ ಪಣ್ಣನೆ ತಿರುಪುರ್ವಕು ಪರುಚರಕುಳಮಂ (ಕಾಶೀ. ೨೨೨); ತೆಂಕಣ ಗಾಳಿ ದೀಪುತಿರೆ ಪಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣನೆ ದೀಪುತಿ (ಹ.ವಿ. ೧೪-೨೨); ಕಪ್ಪುರಗಂಪಣ್ಣನೆಗೆ ಸಾರಿದೆ ಪಣ್ಣನೆ ಸುಯ್ಯಲರ್ . . . ಪಾದಿದರ್ ನಲಿದು ಗಾಯನಿಯರ್ ನವಗೀತಜಾಳಮಂ (ಬುದ್ಧ. ೬-೨); ದೀಪಿದುದು ಪಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣನೆ ಪಟ್ಟಿಮಾನಿಳಂ (ಮಹಾ. ೬-೪೯); ಪಣ್ಣನೆ (ಪೊ)ಯ್ಯನುವಾಸಿಸಿದಪ್ಪ ಮಹಾದಿವ್ಯಮುಲೈ ವಾತಾಪಹರಂ (ಕಶ. ೧೧-೬೨). ೩. ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಹಸನಾಗಿ; ಬರ್ಗಿನನ್ನ ಪಿರಿಯಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣನೆ ನೋಟ್ರಮಾತನೊಡ್ಡಬಾಯದ ಗಂಡವಾತಂ (ಪಂಪ. ೬-೧೬); ಇಂದಿದೇಂ ಮಗನೆ ಪ[ಪಾಶಾಂ. ಸು]ಣ್ಣನೆ ನುಣ್ಣೊಗದಲ್ಲಿ ವಿರಾಸೆಗೊಡದ ಮುನ್ನ ನನ್ನ ಪೆಗಲೊಳ್ ಪೊಸ ಸೂಲಮಿ ದಂತು ಮೂಡಿತೋ (ಅರ್ಧ. ೫-೬೫). ೪. ಶೀಘ್ರವಾಗಿ; ಬೇಗನೆ.

ಪಣ್ಣಪಣ್ಣನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ೧. ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ; ನಿಧಾನವಾಗಿ: ಗಿಳಿವೆಣ್ಣ ಕಾಲಂ ಪಿಡಿದು ಪಣ್ಣಪಣ್ಣನೆ ಪೊದ್ದಿರೆ ಪಣ್ಣಂ ಬಾಯ್ತಾಯೊಳ್ ಕುಡುವ ನೆವದಿಂದಂ ಬಿಡಿಸಿ ಹುಂದಿಸುವ ಕೀರಕಾಮುಕನುಮಂ (ಲೀಲಾ. ೧೧-೫೫). ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಹಸನಾಗಿ: ಪಣ್ಣಪಣ್ಣನೆ ತುಪ್ಪದೊಳ್ಳು ರಿಪಡ್ಡಗಂಪಮರಲ್ . . . ಪುಣ್ಣವಾಂಸನಿಕಾಯಪೊನ್ನಿದುಡಾ ಸುಚಕ್ರದೊಳ್ (ಬುದ್ಧ. ೫-೬೬). ೩. ಶೀಘ್ರವಾಗಿ: ಅಂತೆರಡುಂ ಪಡೆಗಳುಂ ಪಣ್ಣಪಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣ ಕಾಲೆಕ್ಕು ನಡೆಯಲೊಡರಿಸಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪ. ೧೦-೫೦). [ಪಣ್ಣಂ+ಅನೆ.]

ಪಣ್ಣಕ (ನಾ). ೧. ಸಜ್ಜು ಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ಅಣಿಮಾಡುವಿಕೆ: "ಪಣ್ಣಕ ಮನಲ್ ಸಂವರಣೆ [ಪಾಶಾಂ. ಕೃತಂ, ತಿಲಂ]" (ಕಪ್ಪ. ೬೨); "ಪಣ್ಣಕಮನಲ್ ಸಂವರಣೆ" (ಕಪ್ಪ. ೪೬). ೨. ಹೆಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವ ಅಲಂಕಾರದ ಬೊಟ್ಟು; ತಿಲಕ: "ಪಣ್ಣಕಮೆಂದು ತಿಲಕಂ [ಪಾಶಾಂ. ತಿಲಂ]" (ಕಶಸಾ. ೬೦-೫೯೮); "ಸರೆ ಪಣ್ಣಕ ತಿಲಕ ಮಕ್ಕು [ಪಾಶಾಂ. ತಿಲಮದಕ್ಕು] ಸತ್ಯವಿವರಂ" (ಕವಿ. ೨೬೯); ನಿಟ್ಟಿಸುತ ಕನ್ನಡಿಯ ನೊಸಲ ನೇವರಿಸುತ್ತ ನಟ್ಟಿನದುವಿನೊಳೊಂದು ಪಣ್ಣಕವನಿಟ್ಟು ಪಟ್ಟಿನಂ ತೊಟ್ಟು ತೊಡವಂ ಕಮ್ಮರೆಯನಿಟ್ಟು ಒಟ್ಟಿನಂ ಪಣ್ಣಕನೆಯಾಯ್ತು (ಕಾಲೀ. ೧೫೦-೬೨೮).

[<ಪಣ್ಣಂ/ತೆಲು. ಪನ್ನಕ]

ಪಣ್ಣಕೆ (ನಾ). ಸಿದ್ಧತೆ; ಸಜ್ಜು; ಅಣಿ: ಪಿಣ್ಣಕದೇವನಾಗಿದರ್ ಗಾಣದ ಹೊಡದು ಕಣ್ಣ ಮೂವರಿತ್ತು ಲಂಕಾಪುರಿಗೆ ನಡೆದು ಮಣ್ಣ ಪುಕ್ಕಳಿಗೆ ಹರಣದ ಕೊಟ್ಟು ವೈವಾಹಪಣ್ಣಕೆಯೊಳೆಸೆದು ಜವದಿ (ಲಿಂಗ. ೨೬-೬). 'ಪಣ್ಣೆ' ಪರಾ. [ಪಣ್ಣಂ+ಅಕೆ]

ಪಣ್ಣಗೆ (ನಾ). ಪಣ್ಣು ಮಾರುವವನು; ಹಣ್ಣನೆ ವ್ಯಾಪಾರಿ: ದವಸಿಗಂ, ದೂಸಿಗಂ, ಕಾಯಿಗಂ, ಪಣ್ಣಗೆ (ಪಾಶಾ. ೪೦೫ ಪ್ರಯೋ).

[ಪಣ್ಣಂ(<ಪಣ್ಣಂ)+ಅಕೆ]

ಪಣ್ಣಗೆ 'ಪಣ್ಣಗೆ' ನೋ.

ಪಣ್ಣಗೆವಿಡಿ (ನಾ). ಅಲಂಕರಿಸಿದ ಹೆಣ್ಣುನೆ; ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಕಂಠಿ: ಮತ್ತೊರ್ವಳ್ ಕಂದಳರ್ವೆಯಾದ ನವಮಾಕಂದದಿನೆಳಗೊಂಬು ನೆಲಕೆ ಭಳಭರದಿಂದ ಜೋಲ್ಪಂದದಿನೊಡರ್ಪ ಕುಚೆಭರದಿಂದ ನಡು ಬಳ್ಳಿ ಪೊನ್ನ ಪಣ್ಣ [ಪಾಶಾಂ. ಪಣ್ಣ]ಗೆವಿಡಿಯಂ (ಹ.ವಿ. ೧೪-೫೫).

[ಪಣ್ಣಗೆ(<ಪಣ್ಣಗೆ)+ವಿಡಿ]

ಪಣ್ಣಸು, ಹಣ್ಣಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು; ಅಣಿಗೊಳಿಸು; ಸಜ್ಜು ಮಾಡು: ಪ್ರಳಯಶಿಯು ದಕ್ಕುರಿಯ ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ ಮಿಕ್ಕಿಸುವ ಮುಸಕದುರಿಯಿಣ್ಣೆಯಂ ಪಣ್ಣಸಿಯಂ (ಕಪ್ಪ. ೬-೬೯). ೨. ಪಣ್ಣನೆ ನೆಗೆವ ಕುದುರೆಗಳ ಪಣ್ಣನೆ ಪೋಲಾಯ್ತರೇಣ ಮಜೆಯುವರೊಬ್ಬಂ (ಮೃ. ಸೂ. ೫-೪೨). ಹಣ್ಣಸು: ೧. ಒದಗಿಸು; ದೊರಕಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು; ಲಭ್ಯಗೊಳಿಸು: ಮೊರಹಾಲಿನೊಡನೆ ಸರ್ವನು ಹಣ್ಣಸಿದಂಥ ದೇವಸ್ವರೂಪ ತಾಯೇ! (ಕಪ್ಪ. ೪೬-೧೬). ೨. ರಚಿಸು; ನಿರ್ಮಿಸು: ಹಣ್ಣನೆ ಹೊನ್ನಿನ ಮಣ್ಣನೆ ಬಲೆಯನ್ನು ಹಣ್ಣಸಿ ಜಗವನದ ಜೊಳು ಹಿಡಿದ ಮುಕ್ಕಣ್ಣನೆ ನೋಡು (ಸರ್ವ. ೨೦೮). ೪. ಹೊಂದಿಸು; ಜೋಡಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ಮುನ್ನ ಯೋಗನ ನಡೆ ದಿಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣಸುತೆ ಸಾಸಾಗ್ರಕಂಪಿವನ್ನೆ ತನ್ನನಿಪನ ನಿರೀಕ್ಷಿಸದಲ್ಲ ತಪದಳು (ಕ.ವೇ. ೧೯-೯). ೫. ಅಲಂಕಾರಗೊಳಿಸು; ಸಿಂಗರಿಸು (?): ಒಯಲ ಬಣ್ಣಸಿ ಮುಗಿಲ ಹಣ್ಣಸುವ ಈ ಕೊರಡು ಗಾಲಿಯಾಗಲು ಹೊರಟು ಬಂತು ತೇರು (ನಿಲಮ. ೨೨-೬).

[ಪಣ್ಣಂ+ಇಸು]

ಪಣ್ಣಸು, ಹಣ್ಣಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಣ್ಣು ಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪಕ್ಕು ಫಲವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು: ಚಗುರಿಸಿ ಹೂವಿಸಿ ಕಾಯಿಸಿ ಪಣ್ಣಸಿ ಬಣ್ಣಸು ಪೊಲು ಜೀವವಲ್ಲಕೆಯಾ ಬಲ್ಲವ ಬಲ್ಲನು ಏಕತಾನದ ನಾದ ಜೀವನ ಮನ್ನಾದ ಅನುಭವಿಯಾ (ಸೋಗೀ. ೨೪-೫೧೬). ಹಣ್ಣಸು: ೧. ಮಿಡಿ ಗಾಯನೊತ್ತಿಟ್ಟು ಹಿಸುಕಿ ಹಣ್ಣಸಬುದೆ? (ಭಾವಣಿ. ೨೯-೫೬೬). ೨. ಫಲಿಸು; ಸಫಲವಾಗು; ಈಡೇರು: ಆ ತಾಯಿಯ ಕರುಣೆ ಇದ್ದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಆ ಅಣೆ ಹಣ್ಣಸಿತು (ಸೂರ್ಯ. ೪ ಸ್ಮರಣ). ೩. ಮಾಗಿಸು; ಮೃದುವಾಗಿಸು: ಹಣ್ಣನೊಡನೆ ಇನ್ನಯನಾಗಿ ಸಲ್ಲನಾಗಿ ಗೆಳೆತಂದಿಂದ ಬಾಳುವ ಕಲೆಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯು ಗಂಡಿನ ಒಗರನ ಒರಟನ್ನು ಹಣ್ಣಸದೆ ಇರದು (ಯಕ್ಷ. ೧೫೬).

[ಪಣ್ಣಂ(<ಪಣ್ಣಂ)+ಇಸು]

ಪಣ್ಣು, ಪಣ್ಣು, ಹಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ) ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸು; ಅಣಿಗೊಳಿಸು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ಪಣ್ಣದ ಜಾತ್ಯಶ್ವ ರಥಾಶ್ವಸಂಕುಳ ವಿಲೀನೋದ್ಯಾತ ಲಾಲಾಜಲಂ ಕದಡೆಬಿತ್ತ ಮುತ್ತುಂಕೆ ಬೀಣಿ ಪರಭಾಗಂಚಿತ್ತು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ನಿಧನಾಗಿದುವು ಕೌರವಧ್ವಜನಿಯೊಳ್ ಕಾಳಿಂದಿಯಂ ಗಂಗೆಯಂ (ಪಂಪ. ೧೦-೬೧); ಪಣ್ಣನೆಯಂ ಪಲ್ಲಣಸು ಕುದುರೆಯಂ ಪೂಡು ತೇರಂ ಭಟರ್ ಕೈದು ಗಳಂ ಕೈಕೊಳ್ಳುಮಂದಿರ ಭಟರ ಕಳಕಳಂ ಕೇಳಲಾದತ್ತದತ್ತಂ (ಹ.ವಿ. ೬-೬೫); ಕರಿಕುಳಮಂ ಪಣ್ಣುತ್ತು ಮು ಕುರಗಂಗಳನ್ನರದೆ ಸಾಡೆ ಪಲ್ಲಣಸನುವಿಂ ವರರಥತೆಯಂ ಪೂಡಾಸುರದಾಯುಧಹಸ್ತರಾಗಲುಚಿತಂ ಕಲಿಗಲ್ (ಹವಿ. ೨೬-೨೯); ವಾಣಿಗಳನ್ನರದೆ ಪಲ್ಲಣಸಿದರ್ ಮತ್ತಗಜರಾಜಿಗಂ ಜಂಚಿಕೆಯನ್ನಿಕ್ಕಿದರ್ ತೇರ್ಗಳುಮನೋಡಿಯಂ ಪಣ್ಣದರ್ ಜೋಡುಸಿಸತನಿಕ್ಕಿ ಕಾಲಾಳನ್ನವನುವಾದರು (ಚಿಬ್ಬ. ೨೬-೨೫). ೨. ಉಂಟಾಗು; ಒದಗು; ಸಂಭವಿಸು: ಐದಿಡುಭಯಸ್ತನೈಕ್ಕಂ ಕೈಗಲಿಸಿ ತುಮುಲಯುಡ್ಡಂ ಪಣ್ಣಲ್ (ಕಪ್ಪ. ೧-೪೨). ೩. (ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ) ಸಿದ್ಧವಾಗು; ಸಜ್ಜಾಗು; ಅಣಿಯಾಗು: ಅಂತಾಯಿರಳಂ ವಿಜಯಂ ವಿಜಯೋ

ದೋಗದೋಳ್ ಕಳೆಯೆ ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದೋಳ್ ಬೀಡುವೀಡುಗಳ್ಳೆಲ್ಲಂ
ತೊಬಲ್ಲೆ ಕಿರ್ಕಿರೇಬಾಂ ಪಣ್ಣೆ ಮನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪೮ ನು); ಇದಿರಾ
ದರ ಕೊಲುಪಂಕದಾನೆಗಳಂದು ಕದನಕೆ ಪಣ್ಣೆ ನಡೆದವು (ಕುರಾಸಾಂ.
೧೧-೨೯); ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರಿರ್ನುನುರಿತುಬಾಲಂ ಪಣ್ಣೆ ಬರೆ ಕಂಡು
ಬಿಲ್ಲೊಂಡೆದ್ದು ಕೋಪದಿಂದಣ್ಣೆ ಕಲ್ಪಾಡಿದರ್ಪಟುಭೆರೆ ತಲೆಗಳಂ ಬಾಣ
ಪ್ರಯೋಗದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೧೨); ಯಥೋಚಿತ ನೈವರ್ಥ್ಯದಳೆದ
ಮಾತ್ಮಸಮೇತಂ ಪಣ್ಣೆ ಬಂದಿಛೇಂದ್ರಮನೇಟಾ ಸಮರಸಮುಚಿತ
ಸಂಭ್ರಮಂ ಮಿಗೆ ಶುಭಮುಹೂರ್ತದೋಳ್ ಶಿವಿರಕ್ಕೆ ನಡೆತರ್ಪಾಗಲ್
(ರಾಜಕೀ. ೬-೧೧೨). ೪. ಮಾಡು; ನಡೆಸು; ಕೈಗೊಳ್ಳು; ನಿರ್ವಹಿಸು:
“ಪಣ್ಣೆ ನೆ ಮಾಡೆಂಬ ವಾಚಿ” (ರನ್ನ. ೪. ೬); ಪತುನಂ ಕೊಂದದನಟ್ಟು
ಸುಟ್ಟು ಪಲರುಂ ತಿಂಬೆಂಬಲಂ ತಿಂದು ಕೊಡಿಸುತಂ ತಾಂ ಪರಿವಂದಮೇಂ
ಬಹುವಿಧಕ್ರಮ್ಯಗಳಂ ತಂದು ಭಕ್ಷಿಸುವೊಂದಂದಮನೆಯ್ತು ಪಣ್ಣೆ
[ಪಾಣಾಂ. ಪೂಣೆ] ಕಡೆಯೊಳ್ಳಾವನ್ನೆ ಗಂ ಕೂಡೆ ವಿಪ್ರಸಮಾಜಂ ನೆಗಬ್ಬನ್ನೆ ಗಂ
ತಗುಳ್ಳು ವೇದಂ ಪೇಟ್ಟು ದೊಳ್ಳು ಬಿಡೋ (ಸಮಪ. ಅನುಬಂಧ 1, ೩೬೮-೧೯);
ಓದಿದೊಯ್ಯ ಮುಟ್ಟುನೆಂ ಪೆರ್ಗಿಡೆಯೋಳ್ ಎಂಬಂ [ರೌದ್ರಾಟೋಪಮಂ
ಪಣ್ಣೆ ನಿಗ್ರಹಂಗಿಯ್ಯಲೆಂದಿರ್ಪುದುಂ ಒಳಗೆ ಪಡಿಯಂ ಪತ್ತಿದುರ್]
ಕೇಳ್ತು (ವರ್ಮೂ. ೧೨-೨೩೦); ಪರಿಪರಿಯೊಳಿಗಣ ಪಣ್ಣೆ ತಣೆವಳು
ಪರಮಾನಂದನಡುವಳು (ಪದಿ. ೬-೪೮). ೫. ರಚನೆ ಮಾಡು; ರಚಿಸು;
ನಿರ್ಮಿಸು : ಆಗಲಾಯುಂ ಮುತುಗಳ ಪೂರ್ವನೊಂದುಮಾಡಿ ಪೂವಿನಂಬು
ಗಳಂ ಪಣ್ಣೆ ಲೆಂದು ಕಾಮದೇವಂ ಮಾಡಿದೋಜನ ಸಾಲೆಯಿರ್ಪಂಕರ್ಪಿ
ಪೂವಿನ ಸಂತೆಯೋಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೦ ನು) ; ಗುರು ಪಣ್ಣೆ ದ
ಚಕ್ರವ್ಯೂಹರಚನೆ ಪೆರ್ಗಾರಿದು ಪುಗಲ್ (ಗದಾಯು. ೪-೫೫); ಜೈತ್ರಂ ಪಣ್ಣೆ
ತಂದಂಗಳಂಗಳಿಕೆಯೋಳ್ ಸಾರ್ಪದ ತದ್ವರೂಪಮನೆ ಚೆಲ್ವಾದಪ್ಪು ತೂತೋ
ತ್ಪರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೩೫); ನಲ್ಲುಣ್ಣೆ ಗೆವಾಸಿಂಗಳ ಮರಲ್ಪಡಿಯಂ ಪಲವಣ್ಣ
ಜೋಡಮಂ ಪಣ್ಣೆ ಪಳಂಚಿ ಸಂಚರಿಸಿ ನೋಡುತೆ (ಚಕವಿ. ೬-೩೪).
೬. ಯೋಜಿಸು; ಏರ್ಪಡಿಸು : ಕೂಸಿಂಗೆ ಸ್ವಯಂಬರಮಂ ಪಣ್ಣು ವಂ
(ವಡ್ತಾರಾ. ೪೦-೨೬); ಅನನ್ಯೋಪಪತ್ತಂತುಂ ಬಂದೀ ನಿನ್ನ ನ್ನಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿ
ಗಮಂತೀ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕಂ ಪದದಾನೊಂದಿದ ಮನದಿಂದಮಿರತಿದಂ
ಪಣ್ಣೆ ದೊಂ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೮); ಪುಣ್ಯಪುಳ್ಯ ನಸಾವ ಕಾಯವ ಪ[ಪಾಣಾಂ. ನೆ]
ಣ್ಣೆ ದೊಡೆ ಕೈಸಾರಿ ಬಪ್ಪುದು ತಿಣ್ಣು ನೇ ಕೃತಪುಣ್ಯನಾವೆಂದರಸನಂದವರ
ಕಣ್ಣು ದಣೆವಿನ ನೋಡಿ . . . ಸುಖದೊಳಿರತಿದರ್ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೪-೨೪);
ಮುಂದೆ ಗಣಪುರದೊಳು ಪಣ್ಣು ವದ್ವರಕೆ ನೀ ಬಂದು ಕನ್ನೆ ದಿಲೆಯ ಬಣ್ಣ ದ
ಮುರಾರಿಯಂ ಕಂಡು ವಿಷವಧುತನದ ತಿಣ್ಣ ಮಂ ಕಳೆದನೊ ಕೊಡಗೂಡು
(ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೧೬). ೭. ಶೃಂಗಾರಮಾಡು; ಸಿಂಗರಿಸು; ಅಲಂಕ
ರಿಸು : ದ್ವುಪದನುಂ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನನುಂ ಮುತ್ತಿ ನಮಾಣಿಕದ ಮಂಡನಾ
ಯೋಗಂಗಳೋಳ್ ನೆಜೆಯ ಪಣ್ಣೆ ದ ಮದಾಂಧಗಂಧಸಿಂಧುರಂಗಳನೇಜಾ
ಬರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪೮ ನು); ಎರಡುಂ ಪಕ್ಕದೆ ಪಣ್ಣೆ ದೋಣೆವಿಡಿಯಂ
ಕೈಗೆಯ್ಯ ಬಂದೇಜಾ ಚಾಮರಮಂ ಕನ್ನೆಯರಿಕ್ಕೆ . . . ಬಂದಂ . . .
ವಜ್ರಬಾಹುಮಹಿಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೧); ಸುರಕರಿಯಂತೆ ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿ
ಮುನ್ನಮೆ ಪಣ್ಣೆ ಸಮಂತು ತಂದ ಸಿಂಧುರಪತಿ ಪಟ್ಟವರ್ಧನಮನಾಗಳೆ
ಸಾರ್ಪದೋಡೆ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೬); ಪೊಂಬುಟ್ಟು ಮಂ ಪಣ್ಣೆ ಬಣ್ಣ ಮಂ
ಕೇಳ್ತಯ್ ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨-೨೪). ಪೆಣ್ಣೆ : ೧. “ಪೆಣ್ಣೆ-ಪಣ್ಣೆ
ಕರಣೆ (ಸಿದ್ಧಿ ಮಾಡು), ಫಲೇ ಚೆ” (ಪಂಪಭಾ); ಮಾಣ್ಣೆ ನಿಮ್ಮಯ್ಯ ಭಯಂ
ಪೋಪೆವಿ ಕಾಳಿಗಕೆ ಪಣ್ಣೆ ಪಾಶ್ರ್ವಮನೆನುತೆ ನಡೆದನಾ ಗರುಡನಾಹನ
ಮಹಾಸತ್ತ್ವದಿಂದೆ (ಚಿಬಪು. ೩೧-೨೯). ೭. ಅತಂ ಸರಿಯೊಳ್
ದೊಡಮಂಚೆಯಂಬುದಂ . . . ಚಪ್ಪರಣೆಯೊಳಾದೊಡಂ ಪಣ್ಣೆಂಬುದಂ

ಸ್ವರಿಸಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೧೪೮). ೧೨ ಇಲ್ಲಿ ‘ಪೆಣ್ಣೆ’ ಉಲ್ಲೇಖದಲ್ಲಿ
ಬರುವ “(ಧ್ವನಿಯು) ಮಧುರವಾಗು; ಹದವಾಗು; ಇಂವಾಗು”
ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥವೂ ಶ್ಲೋಕವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಣ್ಣು :
೧. ಸಣ್ಣ ತಣ್ಣೆ, ಕಲ್ಪಿತ-೪. ೨ ಹಣ್ಣೆ ದಾನೆ (ಪಲಾಯ. ೩೬-೩೮);
ಹಣ್ಣೆ ಹನ್ನೆರಡು ವಾಯಿತು [ಪಾಣಾಂ. ಹನ್ನೆರಡು ವರುಷಗಳು ಸಂದಲು]
ತೂನ್ಯಸಿಂಹಾಸನವನಕಟಾ ಎನ್ನ ಗುರುವಿನ್ನೆಂದು ಬಿಜಯಂಗೈದು . . .
ಮನ್ನಿಸುವನೋ ಎನುತಲಾ ಬಸವಣ್ಣ ಚಿಂತಿಸಿದ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೨-೩);
ಅಣ್ಣ ನ ಮೊಗವನಯ್ಯನ ಮೊಗವನು ನೋಡಿ ಕಣ್ಣು ನೀಗುಳುಗುಳುನುಗುಳ
ಪೊಣ್ಣನೆ ಕಾಲ್ನೆ ಬಿದ್ದರು ದೀಕ್ಷೆಯಿಂದಿನ್ನು ಹಣ್ಣೆ ವು ಜ್ವಮಿಸೆಂದರಂಚಿ
(ಭರಣ. ೪೫-೬೫). ೨. ಬಳಿಕ ಸಂತೋಷದಲಿ ತನ್ನಯ ಸಲಿಗೆ ಬಿನ್ನಹ
ನೆಂಬ ಬೀಜದ ಬೆಳಿಗೆ ಹದವಳಿ ಹಣ್ಣೆ ಪಸರಿಸಿತೆನುತೆ ಹರುಷದಲಿ
(ಪ್ರಭುಲೀ. ೮-೨೨). ೩. ಗಜಫಲಿ ಹಣ್ಣೆ ವೆಯೇಕಲೆ [ಪಾಣಾಂ. ಗಳು
ಹಲ್ಲಣಿಸಿ] ಮಗನೆ ನಿಜಪರಿವಾರಕೆ ಬೆಸಗೊಡು ಮಗನೆ (ಹಳಕಾ. ೧೨-೩೦
೧೪); ಆಳು ನೆರೆದುದು ನೆಲ ಕುಸಿಯ ರಥಜಾಲ ಜಡಿದುದು ಹಣ್ಣೆ ದಾನೆಯ
ಸಾಲು ಮೆಚೆದುವು ಕುಣವುತಿದ್ದುವು ಕೊಡೆ ವಾಣಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಟೋ.
೧-೪೪); ಉದಯಮುಖದಲಿ ಲಗ್ನಿ ನಜಿ ಮೊಳಗಿದವು ದುರ್ಗದ ಮೇಲೆ
ಗಜ ಹಣ್ಣೆ ದವು ಹಯ ಹಲ್ಲಣಿಸಿದವು ರಥ ಹೊಡಿದವು ರಣಕೆ (ಕೊರರಾ.
೬-೧೮-೩). ೪. ಕಾಯವ ದಂಡಿಸಿ ಅತ್ಯನಿಗ್ರಹವ ಮಾಡಿ ಬಟ್ಟಿಗುತ್ತ
ತನವ ಹಣ್ಣೆ ತಗಟಿನಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿ ದುರ್ ಬೇಡಿ ಕೊಂಬ ತಪ ತಾನೇಕೆ (ಚನ್ನ. ೨.
೪. ೩೨೫-೬೮೩); ಏನ ಹಣ್ಣೆ ಬಸವಮಂತ್ರಿಯದೇನಿಪುತುಂ
ತಿಳಿಯ ವೇಕೆನಲು (ಬಸಪು. ೩೧-೧೬); ಹಣ್ಣು ಭೋಗಿಸ ಬಂದವನಲ್ಲ
ಕದನವ ಹಣ್ಣು ಲೋಸುಗ ಬಂದವನು (ಮೋಹತ. ೩೫-೫); ಕಣ್ಣು ಸಣ್ಣ ದು
ಅಗಿ ಹಣ್ಣು ದಿಹುದೊಂದಿಲ್ಲ ತಣ್ಣು ಗಿಹ ಮನವನುರೂಪವದು ಇದನು
ಕೊಂದಣ್ಣ ಗಳು ಯಾರು (ಸರ್ಪಜ್ಞ. ೧೨೮೧); ಮನಸು ಮುರಿದು ಹರಿವ
ರಾರು ಇವರು ಹಣ್ಣೆ ದಿಟ್ಟಿಯ ? (ಪಲಾನ. ೪೫-೮). ೫. ಸಣ್ಣು ಸೊಡೆಗಳ
ಸಾರಣೆಯ ಕಾರಣೆಯ ಪಂಚವಣ್ಣ ಭೂತದ ರಂಗ[ವಲ್ಲಿ]ಗಳ ವಿಧಿಯೊಳು
ಹಣ್ಣೆ ದ್ವ ಮಕರತೋರಣ ರತ್ನಕಾಂಕ್ಷತೋರಣವೋರಣಂಗಳಾಗಿ
(ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೫೫); ಹೆಂಗುಸಿವಳಂತೆಂದು ಬಗಿದಾ ಲಿಂಗ ನಾ ಮರುಳಲ್ಲ
ಕೇಳಾವಂಗಳಿಂದ ಬಹುಕಳೆಗಳಂ ನೀ ಹಣ್ಣು ದಿರು (ಬಸಪು. ೨೪-೬೪);
ಆ ಯುವತಿಯರು ಕಾರ್ಯಗಳ ನೆಜಿ ಬೀಯ ಮೂಳರು ಕುಟಿಲವಿದ್ದಿ
ಮಾಯೆಗಳ ಹಣ್ಣು ವರು ನಿತ್ಯದಿ ಹುಸಿಯನಾಡುವರು (ನಳಕ. ೩-೨೩).
೬. ದಾರಿದ್ರ್ಯದವು ಮುಂದೆ ಹೊಡಿದ ತೆರುಗಳು ಹಣ್ಣೆ ದ ಮದಸ್ತಂಭೀರ
ಮಾವಳಿ ಹಲ್ಲಣಿಸಿದ ಹಯಾಳಿ (ಕೊರರಾ. ೨-೩-೫೧); ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ತುರಗ
ಸಾರಥಿ ಕೇತನಂಗಳಿಂದ ಹಣ್ಣೆ ದ ವರೂಢವಂ ತರಿಸಿ ಪೊಜಗಿರಿಸಿ . . . ಅ
ಸೀತೆಗಿಂತೆಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೬೦). ೭. ಉಂಟುಮಾಡು;
ಒದಗಿಸು : ಸತಿಯ ಬಿಡದೋಡಿ ರಾಮು ಖಳಕುಲತತಿಗೆ ಕೇಡನು ಹಣ್ಣು
ದುಳಿಯನು (ಕೌತಿಕಾ. ೨೬-೧೦); ಕಡಲ ತಡಿಯೊಳು ವಿಮಾನವಿಳಿದು
ಕಾಲ್ಪಡೆಯೊಳು ಮಾಗಧರಾಜ ಒಡೆಯನೊತ್ತಿಗೆ ಬರು ತಿದರ್ಪಪ್ರಜೋಕೊಬ್ಬ
ಕೆಡುಕ ಹಣ್ಣೆ ದನೊಂದು ನೋವ (ಭರಣ. ೨೫-೫೧); ಯಾದವ
ಪಾಂಡವರ ಬಿಂಕದ ಬಣ್ಣ ಮಂ ಕೆಡಿಸಿ ಕಾಳಗದೊಳುಬ್ಬ ಸವನುಜಿ ಹಣ್ಣೆ ಗಲ್ಲದೆ
ಮಾಣೆನಹಿತಿರ್ಗಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೨೯); ಎಣ್ಣೆ ದಂದದಿ ನುಡಿದು ಕಲಹನ
ಹಣ್ಣೆ ದನು ದಾರುಕನು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೫-೫೨). ೯. (ಬರೆ ಮೊದ
ಲಾದುವನ್ನು) ಒಡ್ಡು; ಬೀಸು; ಹರಡು; ವ್ಯಾಧನು ಸೂಸಲು
ಜೆಲ್ಲಿ ಜಂತ್ರವ ಹಣ್ಣೆ ಅಡಿಗಲ್ಲನೊಡ್ಡಿ ಹೋದ ಬಳಿಕ ಸೂಸಲು ಕಂಪಿಗೆ
ಹೆಗ್ಗಣ ಬರದು ಬಿದ್ದಂತೆ ಬಿದ್ದಿರಲ್ಲಾ ಮಾಯದ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ (ಅಪಹಂ.
೧೫೯-೬೨೬); ಆ ಬಲೆಯೊಳ್ಳುವೆ ಸಿಕ್ಕಿದಂ ಸಮಂತಾಮಿಗೆ ಪಣ್ಣೆ ಪೋದ

ಸಿದಿಯೊಳ್ಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡಬಂದದಿಂ (ಉದ್ಭ. ೬-೧೨೬); ಲಲನೆಯಾ
ಲೋಕಂಗಳೋ ವಿಟಕುಲದ ಗಳಪಾಪಂಗಳೋ ಕೋಮಲೆಯನೇತ್ರಾಂಶು
ಗಲೋ ಹಣ್ಣದ ಬಲೆಗಳೋ ತಾವು (ಬಸವ. ೪೦-೫); ಮಣ್ಣ ನಾನೆಯ
ನಿಲಿಸಿ ಹಗ್ಗವ ಹಣ್ಣ ಹಸಸಿ ಮುಟ್ಟಿದರ್ ಕರಿ ಹೆಣ್ಣ ನಪ್ಪು ನೆನೆದು
ಬಂದಾ ಕುಳಿಯ ದೀಕ್ಷಂತೆ (ಸಿಧಾ. ೧೧-೧೪-೨೧). ೧೦. ಹೊಡು;
ಅಳವಡಿಸು; ಜೀವರಥಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣದಪ್ಪ ತಾನೆ ತಾವು ಹಣ್ಣ ನೆ ಎಲ್ಲ ಬೆಳಕು
ಎಲ್ಲ ಬಯಲು ಮಣ್ಣ ಕಣಕು ಕಣ್ಣದ (ಅರಳು. ೪೯೫-೧೬).
೧೧. ಬಣ್ಣ ಸು; ವರ್ಣಸು; ಹೊಗಳು; ತಾಯಿಸುಹಸಿಯ
ನೋಡಿದಂದೆಲ್ಲಾ ಬಣ್ಣ ಸಲು ಜಂಗಮರು ಆ ಬಸವಣ್ಣ ಗೀತ್ಯೆಚ್ಚೆಂದು
ಜಗವೇ ಹಣ್ಣ ತರಲಿನ್ನಿತ್ತ ಬಸವನು ಬಂದನೋಲಗೆ (ಜಜ್ಜ. ೪೦-೧೪).

ಪಣ್ಣ ವೇಷಾ = ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸಲು ಹೇಳು; ಸಜ್ಜು ಗೊಳಿಸುವಂತೆ
ಹೇಳು; ಬರವೇಟ್ಟು ತಯಾರಿಸಿದ್ದ ಪೂಜಿ ತರವೇಟ್ಟು ರೇಖಮಂ ಪಣ್ಣ ವೇಷಾ
ಕಂಯಂ . . . ದೀಡುವಿದುವೆಂ ದೇವಾಳಪ್ರಸನ್ನದೊಳ್ (ಅರ್ಚನ. ೨-೫೬). ಪಣ್ಣೆ ಕೊಳ್ಳ, ಹಣ್ಣೆ ಕೊಳ್ಳು = ೧. ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು;
ಸಜ್ಜು ಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಅಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಜಲನಿಧಿತ್ವಮಂ . . .
ಜಲದವಣ್ಣನುಮೆಂಬುದನೀ ನಿವಾಳಮಂ ಕಳೆಯಲೆ ಪಣ್ಣ ಕೊಂಡ
ನಸುರಾರಿ (ಜಗದಿ. ೧೬-೬೬); ಭರದ ಕೈಯ ತಂದೆ ಶುಭಮುಖಿಯಾದದ
ರೆಥಮಂ ಪಣ್ಣ ಕೊಂಡು ತ್ವರಿತದಿಂದೆಂದು ರಘುಪತಿಗಿಂದನಂತೆಂದು
(ಕುಮಾರ. ೨-೪೬). ೨. ವ್ಯಾಸಿಸು; ಹೆಚ್ಚು; ಹರಡಿಕೊಳ್ಳು;
ಪಂಚಮಲಂಗಳೆಲ್ಲ ದೆಯೊಳಂ ನಲ್ಲಿನಿಂ ಬಾಸಣಸಿ ಹಣ್ಣ ಕೊಂಡಿಹುದಿದನೇ
ನಲಾಗಿ (ನೀಶ್ಯ. ೬-೬-೧೧). ಪಣ್ಣೆಡು = ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸಿಡು; ತಯಾರಿ
ಸಿಡು; ನಿಡಿಯರ್ ಬಲ್ಲಾಯದ ಬಲ್ಲಡಿಗರ್ ವಂದಿರ್ದರಯ್ಯರಾಲದ
ಕೆಲಗಿಂ ತೊಡರ್ವರ್ ನಮ್ನಯ ಭಜದೊಳಡು ಪಣ್ಣೆಡು ಪೋಗು ನೀನು
ಮಾನುಂ ತಿಂಬಂ (ಪಂಪ. ೬-೧೨). ಪಣ್ಣೆ ಬರ್ = ೧. (ಯುದ್ಧ ಕೈ)
ಸಿದ್ಧ ವಾಗಿ ಬರು; ಸಜ್ಜಾಗಿ ಬರು; ಚತುರಂಗಬಳಪ್ರಬಳಭಾರ
ಭಗ್ನ ಭೋಗೀಂದ್ರ ಪಣಾಸಹಪ್ರಪೂತ್ಕಾರಮಂ ಕೇಳಲು ತ್ಯಂತನಾಗಿ ಪಡೆ
ಯಂ ಪಣ್ಣ ಬರವೇಟೆಂದು ಬಳಾಧ್ಯಕ್ಷಂಗೆ ಚಿಸುವುದುಂ (ಮಲ್ಲಿ. ೪-೧೬೦). ೨. ಶೃಂಗಾರವಾಗಿ ಬರು; ಅಲಂಕೃತವಾಗಿ ಬರು;
ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರು; ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ನೃಪನಂದನರಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಪಣ್ಣ
ಬಂದ ಮೆದದಾನೆಗಳಂತಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಹಯಸಂಕುಳಮಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಬರ್ ವಾರವನಿಪಾ
ನಿಕರಂ (ಧರ್ಮ. ೪-೨೧೪); ರಾಜಮಂದಿರದ್ವಾರದೊಳ್ ಪಣ್ಣ
ಬಂದಿದ್ ಪಟ್ಟವರ್ಧನಗಂಧಸಿಂಧುರಸ್ಯಂಧಾರೂಢನಾಗಿ ಪುರಮಂ ಪೊಟ
ಮಟ್ಟು (ಚಂದ್ರ. ೨-೧೧೧); ಪಣ್ಣ ಬಂದ ಗಂಧಸಿಂಧುರದ ಪೂರ್ವಾಸನ
ದೊಳ್ ಗಾಂಧಿಕೆವರಸಿ ಮೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಿ (ವೃಷ. ೫-೬ ಸ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಪಣ್ಣು; ತೆಲು. ಪನ್ನು]

ಪೆಣ್ಣು, 'ಪಣ್ಣ' ನೋ.

ಪೆಣ್ಣುಗೆ, ಪಣ್ಣೆಗೆ (ನಾ). ೧. ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸುವಿಕೆ; ಸಜ್ಜು ಗೊಳಿಸು
ವಿಕೆ; ಗೆಳಾರಕ್ಕೆ-ಉಡುಗೆ, ಪಣ್ಣುಗೆ, ಪಕ್ಕಿಗೆ (ತಮಿ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ).
೨. ಅಲಂಕಾರ; ಶೃಂಗಾರ; ಪೊನ್ನ ಪಣ್ಣುಗೆಯ ಪಿಡಿಯನೇಜಾ
. . . ರಾಜರಾಜಂ ಮುದ್ರರಾಜನ ಮನೆಗೆ ಬರ್ಪುದುಂ (ಪಂಪ. ೧೨-೪೪ ಸ); ಕರಿಗಳ್ ಪಣ್ಣದ ಪೊನ್ನ ಪಣ್ಣುಗೆಯವಂದೇಳಿಣ್ಣ ನೂಣು
. . . ತೆರಳ್ತರೆ (ಎ. ಕ. XV, ಅರಸ. ೨೧೬-೧೦; ಸ. 1195); ಗಾಂಧರ್ವ
ದತ್ತೆಯುಂ ಪೊನ್ನ ಪಣ್ಣುಗೆಯ ಪಿಡಿಯನೇಜಾಸಿ ಚಾರುದತ್ತಂ ಮುಂದೆ
ಗೊಂಡಾಕೆಯ ವಿದ್ಯಾಗಮಮನೆ ಪೊಗಬಾಸುತ್ತಂ ಬಂದು (ಬಂಕಂ.
೫-೨ ಸ). ಪಣ್ಣೆಗೆ: ೨. ಎಸೆದೊಟ್ಟುರ್ ಎಸೆವನಮಾಲೆ ಖಚರಾಣೀಕಕ್ಕೆ
ಚಿತ್ತಂಗಳಾಗಸದೊಳ್ ಪಣ್ಣದ ಪೊನ್ನ ಪಣ್ಣೆಗೆಯಂಗಳ್ ಚಿತ್ತ

ಮುರ್ವೀಶರಪ್ರಸರಕ್ಕೆ (ಶಾಂತಿ. ೫-೨೪); ಪಣ್ಣ [ಪಾಶಾಂ. ಣ್ಣ]ಗೆಯ
ರತ್ನಹಯದಿಂ ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ಜಗಂ ತಬಿಲ್ಲತಾಪ್ರಭೆಯಿಂದಂ ಪಣ್ಣ ಗೃಹಾಂಗ
ಣತಬಿದೊಳ್ ಪಣ್ಣ ದುರ್ವದು ಪಟ್ಟವರ್ಧನಂ ಭವ್ರಗಜಂ (ಜಗದಿ. ೧೪-೪೪).

[ಪಣ್ಣು ೪-೧]

ಪೆಣ್ಣು ಬೋಣು (ಕ್ರಿ). ಹಣ್ಣು ಬಿಡು; ಫಲಬಿಡು: "ಪಣ್ಣು ಬೆನೆ
ಪಣ್ಣು ಬೋಣುದು" (ಶಬ್ದ. ೨೬).

[ಪಣ್ಣು (< ಪಣ್ಣ) + ತೋಡು]

ಪಣ್ಣೆ, ಪಣ್ಣೆಯ, (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ; ನೆರವಿ: ಹಲಬರು
ಸುಕುಮಾರರವರು ಕನ್ನೊಳು ತಾವು ಕೆಲಬರೊಂದೊಂದು ಪಣ್ಣೆಯಲಿ
ನಲಿದಾಡುತಹರು (ಭರಣ. ೬೬-೪). ಪಣ್ಣೆಯು: ೨. ವ್ಯವಸಾಯದ
ಭೂಮಿ; ಸಾಗುವಳಿಯ ಜಮೀನು: (+). 'ಪಣ್ಣೆ' ಪರಾ.

ಪಣ್ಣೆ ಪಣ್ಣೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಬಣ್ಣ ಸುಪಾಕಮಾಡಿದ ಪಿಟ್ಟು
ಪಾಯಸಂ ತಣ್ಣ ನೆಯ ಕಳಲು ಹಸಿಯಲ್ಲಮಂ ಬಡ್ತಿ ಸಲ್ಲ ಪಣ್ಣೆಯೊಳು
ಕುಳ್ಳಿರ್ವ ಪಂಕ್ತಿಯ ಕೊಳ್ಳು ತಿರ್ವದಾ ಭೂಸುರಾಳಿ (ಸಮೃ. ೬-೨೪);
ನುಣ್ಣದ ನುಡಿಯ ನೀಟಿಯರಾರತಿಯ ತಂದು ಪಣ್ಣೆ ಪಣ್ಣೆ
ಯೊಳಿತ್ತವಗೆ (ರಾಮ. ೧೯-೪೧); ಪಣ್ಣಂಚಿಗಳು ಕೊಳದೊಳು ಸುಳಿ
ವಂತೆವೆಣ್ಣುಗಳಾ ನೆಲದೊಳಗೆ ಪಣ್ಣ ಪಣ್ಣೆಯೊಳು ಸುಳಿದು ಭರತೇಶಗೆ
ಕಣ್ಣ ಹಬ್ಬವೆ ಕಾಣಿಸಿದರು (ಭರಣ. ೧೬-೧೨೬). ಪಣ್ಣೆ ಪಣ್ಣೆಯೊಳ್ಳಲ್ಲಿ
ನಿಂದಾಗೆನೆಣ್ಣುಗಳಾದಾತಲಿರಲು ಹುಣ್ಣ ಮೆಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಯಂ
ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಪಣ್ಣೆ ಹಗಲು ಬತ್ತಿಗಳು (ಜ್ಞಾನ. ೬೫-೧೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪಣ್ಣೆ]

ಪಣ್ಣೆಯ, 'ಪಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಪಣ್ಣೆಯ, (ನಾ). ವ್ಯಾಪಾರ; ವ್ಯವಹಾರ; ವೃತ್ತಿ: ನಿಜ್ಜಂ
ಪಣ್ಣೆಯದಾ[ವಾ]ಗೆ ಜೂಜು ತನಗಾ ಜೂಜಾಬಿಡಿಂ ಬಂದ ಭಾಸ್ವಜ್ಜಾ
ಮೀಕರದಿಂದೆ ಜಂಗಮಪದಾಬ್ಜಾ ರಾಧನಗೈಯುತುಂ (ಉದ್ಭ. ೧೨-೯೨).

[< ಸಂ. ಪಣ್ಣ]

ಪಣ್ಣೆಲೆ, ಹಣ್ಣೆಲೆ (ನಾ). ಹಣ್ಣಾದ ಎಲೆ; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಲಿತು
ಬಣ್ಣ ಗೆಟ್ಟೆ ಎಲೆ; ಮುದಿಯೆಲೆ: ಕೆಂಕಣ ಗಾಳಿ ದೀಸುತರೆ ಪಣ್ಣೆಲೆ ಪಣ್ಣೆ
ದೀಟೆ (ಜಗದಿ. ೧೪-೨೨); ಬರ್ಕಡಿತ ನೀರ್ಗ ಪಣಾಪಟ್ಟಿ ಕೆಯ ಪಣ್ಣೆಯು
ಮುಜಾಗಿ ದೇಸಿಗರಂ ದೇವರ್ಕ್ಕೊಡೆಯರ್ ಮುಟ್ಟುರೆ ನೀಬ್ಬರವೆ
ನಿಮ್ಮ ದೊರೆಗೆ ಬೋಟೆಯರೊಳರೇ (ತಮಿ. ೨೪ ಪ್ರಯೋ). ಹಣ್ಣೆಲೆ:
ಕೆಲಕೆಲವು ಗಿಡಮರಗಳಿಂದ ಹಣ್ಣೆಲೆಗಳು ಉಪರುತ್ತಿದ್ದುವು (ಬಾಣ. ೬೯);
ಕೆಲವು ಹಣ್ಣೆಲೆಯಾಗಿ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಉಪರುತ್ತವೆ (ರಾಮ. ೧೧೫);
ಹಣ್ಣೆಲೆ ಉಪರುವಾಗ ಚಿಗುರಲೆ ನಗುವುದು (ಗಾಡ). [ಪಣ್ಣು + ಎಲೆ]

ಪಣ್ಣೆ, 'ಪಣ್ಣ' ಪರಾ.

ಪಣ್ಣನ (ನಾ). ಹಣ್ಣಿನ ಸ್ಥಿತಿ; ಮಾಗಿ ಪಕ್ವವಾದ ಸ್ಥಿತಿ;
ಕಾಠಿಣ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಮೆದುವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ:
ದಶಗ್ರೀವನಾತ್ಮಮುಂ, ತನ್ನ ಕಸುಗಾಯನದೊಗರ್ ಕಳೆದು, ಪಣ್ಣನಕ್ಕೆ
ತಿರುಗುತಿರ್ಪೊಂದು ಸೂಚನೆ ತೋರುತಿಹುದೆನೆಗಿ (ಪ್ರಾಸ. ೬೦೬-೨೨೪).

[ಪಣ್ಣು + ತನ]

ಪಣ್ಣು, 'ಪಣ್ಣ' ಪರಾ.

ಪಣ್ಣಲೆ 'ಪಂದಲೆ' ನೋ.

ಪಣ್ಣೆನೆ, ಹಣ್ಣೆನೆ (ನಾ). ಹಣ್ಣಾದ ಧಾನ್ಯದ ಹೊಡೆ; ಮಾಗಿದ
ಕದಿರು: ಬೆಳಸುಗಳ ಪಣ್ಣೆನೆಗಳ ಮಿಜುಪ ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಹರಿ
ದ್ರಾಸುಲೇಪನದ ಮೆಜಿಪ ಮೈಸಿರಿಯ ಮೂಗಲ್ಪುಡಿಂ ಭೂದೇವಿ ನೆಜಿ
ತೋಳಿಸುವ ಪರತ್ಕಾಲದೊಳ್ಳಿರುಗಿತ್ತರಹಯಂ ಧರೆಯ ಮೇಲೆ

(ಪ್ರಮಿ. ೨೫-೫). ಹಣ್ಣಿನೆ: ರಾತ್ರಿ ಕಳ್ಳರು ಹಣ್ಣಿನೆಗಳನ್ನು ಕೊಯ್ದು ಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ (೨೫೭). [ಪಣ್ಯ + ತೆನೆ.]

ಪಣ್ಯರಸು(?) (ನಾ). (?): ಪುರುಳಿ ಕುಳವು ಸವಿಲ್ವೆಕೊರೆಸಣಗಂ ಪಣ್ಯರಸ ಮೂರಲ್ ವಾವಲ್ ದುರಸೆ ಗಿಳಿ ಪರ್ವ ಮರವಂ ಮರ ಕುಟಗಂ ಪುಣಿ ಬುಟ್ಟುಗಿ ಹಸುಬಂ ಪುಣಿವುಲ್ (ಸೂತ್ರಸು. ೩-೧೪೬). [?]

ಪಣ್ಯಲ 'ಪಣ್ಯ' ಪರಾ.

ಪಣ್ಯಸರ (ನಾ). ಹಣ್ಣಿನ ಸಮೂಹ; ಫಲಗಳ ರಾಶಿ: ಉತ್ತುತ್ತಿ ಖಜೂರ ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಸಕ್ಕರೆ ಬೆಲ್ಲ ಮೆತ್ತೈಸಿದ ಕಾಯ ಭಾಗ ಒತ್ತದೆ ಕಳಕ ಸಮಸ್ತ ಪಣ್ಯಸರಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪಣ್ಯನಿ]ಗಳತ್ತಿಡದಲಿ ಮಾಣುತಿಹವು (ಮೋಹತ. ೩-೨೦). [ಪಣ್ಯ + ಪಸರ]

ಪಣ್ಯ 'ಪಂಪು' ನೋ.

ಪಣ್ಯೇಟಿ (ನಾ). ಹಣ್ಣಿನ ಮೇಲಿನ ಪ್ರೀತಿ, -ವ್ಯಾಮೋಹ: ಒಂದು ದವಸಂ ಕಣ್ಣೇಟೆಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾದ ಕರೀಣುಗಳಂತೆ ಪಣ್ಯೇಟಿಮಾಡಾಟವು ನಿನ್ನಂ ಪನಿವಂಗಿಯುಬಂದಂ (ಶಾಂತಿ. ೪-೬೬೨). [ಪಣ್ಯ + ಬೇಟಿ (< ಬೇಟಿ)]

ಪಣ್ಯರ (ನಾ). ಹಣ್ಣು ಬಿಡುವ ಮರ; ಫಲವೃಕ್ಷ: ಪಣ್ಯರಗಳಿ ಪೂಮರಗಳ ತಣ್ಣಲೆದಲೆಲರ ಮಿಟ್ಟುಗಿಪರಳಲರ ಪೊದಬ್ಬುಣ್ಣುವ [ಕಂ] ಪೆ ಕರಂ ಕೈಗಣ್ಣುವ ದಂಪತಿಯಲಂಬೆ ನಂದನನದೊಳ್ (ಬಂಜಂ. ೧-೨೨); ಕಾಡ ಕಾಯಿನ ಬೋಳನಾ ಪಣ್ಯಳಂ ಕಂಡು ನಾಡ ಪಣ್ಯರದಡಿಯ ನರಿಯನಲ್ ಬಂದಂ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೬-೨೬೬). [ಪಣ್ಯ + ಮರ.]

ಪಣ್ಯ (ಗು). ೧. ಮಾರಾಟ ಮಾಡತಕ್ಕ; ವಿಕ್ರಯಿಸತಕ್ಕ; ಕೊಳ್ಳತಕ್ಕ ಅಥವಾ ಮಾರತಕ್ಕ: 'ಪಣ್ಯವಸ್ತು' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಮಾರಾಟ; ವಿಕ್ರಯ; ವ್ಯಾಪಾರ: ಹೊನ್ನೆಂದು ಜಗದಿ ನೀಂ ಕೈಗೆ ಕೊಂಡುಹವು ವಿಧಿ ಮಣ್ಣಿನುವನಾ; ಅವನ ವರ ಮಣ್ಣಿನುವೆ ನೀನು ಧನ್ಯಮಿಂತರಿ ಮಸ್ತಮಾಲ್ಯಗಳ ಗಣನೆಯಾ ಪಣ್ಯಕ್ಕೆ ಗತಿ ಯಂತೊ? (ಮಂಕುಕ. ೨೧); ಮನುಷ್ಯರ ಪಣ್ಯವನ್ನೂ ಬೇಗಾರ ಮತ್ತು ಅದೇ ರೂಪದ ಇತರ ಬಲಾತ್ಕಾರದ ದುಡಿಮೆಯನ್ನೂ ಪ್ರತಿ ಪೇಧಿಸಲಾಗಿದೆ (ಭಾಷಾ. ೧೫). ೩. ಮಾರಾಟದ ವಸ್ತು; ವ್ಯಾಪಾರದ ವಸ್ತು: "ವಿಕ್ರೇಯಂ, ಪಣಿತವ್ಯಂ, ಪಣ್ಯಂ-೩ ಮಾರತಕ್ಕ ವಸ್ತುವಿನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಓದ್ವಾಂ. ೨೯೪); ಅತಿಶಯಮಪ್ಪ ಕಾರ್ತಿಕದ ಪುಣ್ಯ ಮೆಯೊಳ್ . . . ಬಿಲ್ಲನಂಬನಾಯತಗುಣಪಣ್ಯಮಂ ಓದಿದು ಮಾಣುಡೊಡಾಣು ತಿಂಗಳಂಗದಂ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಯಿಂದಮಯ್ಯದಿಯ ಲಾಭಮನೀಗು(ಗೆ) ಜಗಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯಯಂ (ಅಬ್ಬಮ. ೬-೬೮); ಅಲಂಬಂ ಪೊಡೆನೆಂದುಗೊಂಡೆದೊಗೆ ಮಾಲ್ಯಂಗಿಯ್ಯ . . . ಮೇಣ್ ಜುಮ್ಮೆಂದು ತೆಂಗಾಳಿಯಂ ಪುಲಕಂದಾಳ್ಳುವ ವಿಶ್ವನಾಟಕೊಲೆನಾ ಪುಣ್ಯಂ ದಲೇಂ ಪಣ್ಯದೇ? (ಸಂಪದ. ೧೦-೮). ೪. ಬೆಲೆ; ಕ್ರಯ: "ಪಣಿ, ಪಣಿ, ಪಣನಂ, ಪಣನೀಯಂ, ಪಣ್ಯಂ, ಈ ೫ ಬೆಲೆ" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೦೮). ೫. ವ್ಯವಹಾರ; ನಡವಳಿಕೆ: ಹರಿಯನುಗ್ರಹ ಮತ್ತೆ ತಂದೆಯ ವರವು ನಿಜದಲಿ ವೀರನಳಗಿರೆ ತರುಚರೇಶ್ವರರೊಳಗೆ ಮತ್ತೆ ಪಣ್ಯ ಕೊನೆಯಾಯ್ತು (ಕಾಶ್ಯ. ೧೬-೮). ೬. ಹೊಗಳತಕ್ಕದ್ದು; ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದುದು. ೭. ಮಾರಾಟ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಅಂಗಡಿ: "ಪಣ್ಯಂ, ವಿಕ್ರಯಶಾಲಾ, ಅಪಣ್ಯ, ವಿಪಣಿ-ಈ ೪ ಅಂಗಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೦-೧೪೧); "ಅಪಣ್ಯಂ ವಿಪಣಿ ಪಣ್ಯವಂಗಡಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೮-೮).

ಪಣ್ಯದ ಅಂಗಡಿ-ಅರಮನೆಯ ಜೀತದವರು ವ್ಯವಹಾರ ನಡೆಸುವ ಅಂಗಡಿ: ಪಣ್ಯದ ಅಂಗಡಿಗೆ ಶಾಸನಭಾಗವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಾರ

ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಗೊಲ್ಲನನ್ನೂ . . . ನೇಮಕ ಮಾಡಿಸಿ (ಮಹಾವಂ. ೧, ೧೨೬). ಪಣ್ಯದ ಜನ-ಅರಮನೆಯ ಜೀತದ ಜನ, -ವರ್ಗ: ಬಾಕಿ ಎತ್ತು, ಅಳು ಯಾವತ್ತು, ಸೀಮೆ ಹೆಣ್ಣುಗಂಡುಜನ, ಅರಮನೆ ಪಣ್ಯದ ಜನ ಎತ್ತು ಸಹಾ, ಜನಾಯಿಸಿ, ಗಟ್ಟಿದ ಕಳಗೆ ಕಲ್ಲುಹಾಕಿ ಬಳಿಯ ಇದ್ದಂಥಾ ರಸದನ್ನು ಹೆಗ್ಗಲಕ್ಕೆ ತಂದು ಹಾಕುವಂತೆ ದೊರೆಗಳು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟು ಸಾಗಿಸುತ್ತಾ ಇದ್ದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೫). ಪಣ್ಯದ ತೋಟ-ಅರಮನೆಯ ಜೀತದವರಿಗೆ ಸೇರಿದ ತೋಟ: ಗಡಗಲ್ಲ ರುವ ಅರಮನೆಯ ಪಣ್ಯದ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ತೆಂಗು, ಹಲಸು . . . ಮುಂತಾದ ಹಸುರುವಾಣಿ ಜನಸುಗಳು ಚಿಕ್ಕ ಉಗ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. ೧, ೧೨೬). [ಸಂ.]

ಪಣ್ಯಂಗಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ತಪ್ಪ ಸೀಮಾಸ್ತರಾಣಿ ಪೂರ್ವಸ್ವಾಂದಿತಿ ನೊಲಿ ಬೆಳದಾ ಬೆಳ್ಳಿಲೊಡಿದಿ ಪೂರ್ವದಕ್ಷಿಣಸ್ವಾಂದಿತಿ ಪಣ್ಯಂಗಿಣಿ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫-೬೧; 776). [?]

ಪಣ್ಯಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: "ಪರ್ಜಾ-ಪಣ್ಯಂದತ್ವಣ, ಮರದರಿಸಿನ್ (ಓಷಧಿ. ೯೧); "ಪೂದ-ಪಣ್ಯಂದತ್ವಣ" (ಓಷಧಿ. ೧೦೪).

[< ಸಂ. ಪಣ್ಯಂಧ]

ಪಣ್ಯಕರ್ಮ (ನಾ). ವ್ಯಾಪಾರದ ಉದ್ಯೋಗ; ವಾಣಿಜ್ಯದ ಕಸುಬು: ಪಣ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಪಾಶುಪಾಲ್ಯ ಕೃಷಿ ಪ[ಪಾಠಾಂ. ಪು]ಣ್ಯ ಕರ್ಮಗಳುಮಂ . . . ಯಥಾಯೋಗ್ಯಮುಪದೇಶಂಗಿಯು (ಅದಿಷ್. ೮-೬೪ ವ). [ಪಣ್ಯ + ಕರ್ಮ]

ಪಣ್ಯಕಾವ್ಯ (ನಾ). ಹಣದ ಆಸೆಗೆ ಬರೆದ ಕಾವ್ಯ: ಮಾನ್ಯ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯಂತೆ ಧನ್ಯ ಶುಕನೊಲು ಹಾಡು, ಪಣ್ಯಕಾವ್ಯವು ಹಾಡೆ? (ಗದ. ೨೬-೧೨). [ಪಣ್ಯ + ಕಾವ್ಯ]

ಪಣ್ಯದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಮಾರಾಟದ ವಸ್ತು; ವಿಕ್ರಯಿಸತಕ್ಕ ವಸ್ತು; ವ್ಯಾಪಾರದ ಸರಕು: ದಾರಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಟ್ಟಿ ಪಣ್ಯದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳಲು ತೊಡಗಿದರು (ಅರ್ಯಕೇ. ೬೨). [ಪಣ್ಯ + ದ್ರವ್ಯ]

ಪಣ್ಯನಾರಿ (ನಾ). ಸೂಳೆ; ವಾರಸ್ತೀ; ಗಣಿಕೆ: "ವಾರಸತಿ . . . ಪಣ್ಯನಾರಿಯೆನೆ ಗಣಿಕೆಯೆನೆ ಸೂಳೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೦-೫); ಅರಣ್ಯದೊಳು ಪಣ್ಯನಾರಿ . . . ಮಾನವ ಮಾರಿ ದಾರಿಗೊಂಡವರ ಸೂರೆ ಗೊಂಬಳು ಗುರುವೆ ಸೇರಿದನು ನಿಮ್ಮ (ಮೈಲಾರ. ೪೩-೪೬).

[ಪಣ್ಯ + ನಾರಿ]

ಪಣ್ಯವಧು (ನಾ). = ಪಣ್ಯನಾರಿ: ವಿಧಿತಂ ಪಣ್ಯವಧುಪೊಂದೆ ತೆಜ ನಾಗಿರ್ಕುಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೩-೨೧); ಮುನಿಸಾಪ್ತಸಂತಾನಮಂ ತಕ್ಕು ಗೆಡಿಸಿ ರಾಜ್ಯಂಗಿಯ್ಯನಾ ಪಣ್ಯವಧುವಾಯೊಳಗನಂಗಂ (ಉದ್ಯದೇ. ೪-೧೬). [ಸಂ. ಪಣ್ಯವಧೂ]

ಪಣ್ಯವನಿತೆ (ನಾ). = ಪಣ್ಯನಾರಿ: ಮೃದುಪದಗತಿಯಿಂದ ಭವಭಾವದ ಪರ್ಚಿಂ ಪ[ಪಾಠಾಂ. ಪು]ಣ್ಯವನಿತೆಯೊಳ್ ಕೃತಿಸೌಂದರ್ಯದ ಕಣಿಯೆನೆ ವಿದಗ್ಗುಬುಧವನದ ಮನಮನಲೆಯಲೆಬೇಡಾ (ಅದಿಷ್. ೧-೧೬); ನಿರ್ವ್ಯಸನ ದೊಳು ಪಾಲನೆದೊಳು ಧನದೊಳಹಿ ಕಾಯದೊಳ್ ವ್ಯವಹಾರದೊಳ್ ಪಣ್ಯವನಿತೆಯೊಳು ಪಡೆಯೊಳತಿಸುಮಿದೊಳಂ ಭೋಗಮಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೧೫೦-೫೦). [ಪಣ್ಯ + ವನಿತೆ]

ಪಣ್ಯವಸ್ತು (ನಾ). = ಪಣ್ಯದ್ರವ್ಯ: ಚತುರವ್ಯಾಪಾರಿಗಳಾದ ಗಂಗಪ್ಪ ನವರು ಹ್ವಾನನಾಗಲಿ, ಕನಿಕೆಯಾಗಲಿ, ಪಣ್ಯವಸ್ತು ಪಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಸಾಸಮಾ. ೧೫೧); ಈ ಪಂಚವರ್ಷಗಳ ಸಂಗಮವೇ ಅಹುದು ನಾಂದಿ ಕುಲದೈಕ್ಕೆ ಜೀವನಕೆ, ಅತನವ್ಯ ಚಿತ್ರಕಲೆಗೆ: ಮನೆಯ ದಿರು ಪಣ್ಯವಸ್ತುವಿನ ಬೆಲೆಗೆ (ಚಿಂತನ. ೬೬-೨೨). [ಪಣ್ಯ + ವಸ್ತು]

ಪಣ್ಯವೀಧಿ, ಪಣ್ಯವೀಧಿ (ನಾ). ವೇಶ್ಯೆಯರು ವಾಸಿಸುವ ಬೀದಿ ; ಸೂಳೆಗೇರಿ : ಆ ಪಣ್ಯವೀಧಿಯೊಳ್ ಸೂಪಜಕಾಯ್ದೆ ಕ್ಷು ಚಾಪ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರವನಾಂತು ಯೇಶ್ವರತೈಸವ ನನ್ನರೂಪು ಯೌವನ ಸತ್ಯಲಾಪನವರ ದೊರೆಗಿಡಿಸಿ (ಭೃ.ವೇ. ೨-೯೩). ಪಣ್ಯವೀಧಿ : ಅಂಗಸಂಭವನ ದೀಡುಂದಾಜನವನು ಬೆಡಂಗಾದುದಾ ಪಣ್ಯವೀಧಿ [ಪಾಠಂ. ೫] (ಪ್ರೀಪಾಲ. ೯-೬) ; ಗಿಳಿಗಿಡಿದು ನುಡಿಗಳಂ ಬರಿಸುತಂ... ಸಾಡುತಂ ನೋಡುತಂ ಬೆರೆನಣ ಕೆನಿದಿದರಾ ಪಣ್ಯವೀಧಿಯೊಳು (ಚಿಬ್ಬ. ೧೧-೪೦). [<ಸಂ. ಪಣ್ಯವೀಧಿ]

ಪಣ್ಯವೀಧಿ (ನಾ). ವ್ಯಾಪಾರ ನಡೆಯುವ ಬೀದಿ ; ಅಂಗಡಿ ಬೀದಿ ; ಮಾರುಕಟ್ಟೆ : "ವಿಪಣಿ ಪಣ್ಯವೀಧಿ ನಾಮಂ" (ಮ್ತು.ಕೋ. ೪೬-೬). [ಸಂ. ಪಣ್ಯವೀಧಿ]

ಪಣ್ಯವೀಧಿ 'ಪಣ್ಯವೀಧಿ' ನೋ.

ಪಣ್ಯವೀಧಿ (ನಾ). = ಪಣ್ಯವೀಧಿ : ವನ್ಯಮೃಗಗಳ ನಡುವೆ ಗೋಪು ಬಂದೇನಡುವು ಪಣ್ಯವೀಧಿಯಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವನಡುವು ? (ಮಂಕು. ೩೦೯). [ಪಣ್ಯ+ವೀಧಿ (<ದೀದಿ)]

ಪಣ್ಯಾಂಗನಾಜನ (ನಾ). ಸೂಳೆಯರ ಗುಂಪು ; ವಾರಸ್ತ್ರೀ ಸಮೂಹ : ಮತ್ತಿತ್ತ ಮಿಂಚಂ ತಟ್ಟಿ ಮೆಡವುಡಂತೆ ಸುತಿಪ್ಪಿದ ಕಾಲ್ಪಾಪಿನ ಕದಿತಲೆಯ ಬಳಸಿದಪಣ್ಯಾಂಗನಾಜನದ ನಡುವೆ ಮಡೆ ಮಯಸೀತಂಗಳನೇಜಾ (ಪಂಪಾ. ೩-೫೫ ವ) ; ಭೃಂಗಕುಲನೀಲಾಳಕಂಗಳ ನಭಂಗಳ ಬೆಳಂಗಿಸುವ ಮಧುರವಚನಂಗಳರುಣಪ್ರವಾಳಂಗಳ ನಖಂಗಳ ಲತಾಂಗಿಯರೆನಪ್ಪ ಪಣ್ಯಾಂಗನಾಜನವೆನೆಯದು (ಹದಕಾ. ೪-೪೦) ; ಅಗ್ನಿಲಾವಣ್ಯಪಣ್ಯಾಂಗನಾಜನದ ಭಾಗ್ಯದ ಸೌಭಾಗ್ಯದ ನಯದ ದೀಯದ ಚಾಗದಪುಷ್ಪೋಗದಸಕದೊಳಂ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೬೬ ವ). [ಸಂ.]

ಪಣ್ಯಾಂಗನಾವೀಧಿ(ನಾ). = ಪಣ್ಯವೀಧಿ : ಸೊಬಗುವೆತ್ತ ಪಣ್ಯಾಂಗನಾ ವೀಧಿಗಳೊಳಂದಬದಿದಿದುಮತಿಮನೋಹರಮನಪ್ಪು ಕೆಯ್ದ ಪುರಂದಂತೆಂ ದೊಡೆ (ಜಗದಿ. ೨-೩೩ ವ) ; ಹಂತಿ ಹಂತಿಯು ಭದ್ರವನಗಳನ್ನಿತ್ತಸುತ ಲಂತರಾಂತರದ ಮಡೆಮಾಡಗಳ ಸಾಲಸಾಲಿಂ ತೋರ್ಕೆವಡೆದ ಪಣ್ಯಾಂಗನಾವೀಧಿಯೊಳು ಬರುತಿರಲು (ಭಿಕ್ಷಾ. ೨-೬). [<ಸಂ. ಪಣ್ಯಾಂಗನಾವೀಧಿ]

ಪಣ್ಯಾಂಗನೆ (ನಾ). = ಪಣ್ಯನಾರಿ : "ರೂಪಾಜೀವಾ, ವೇಶ್ಯಾ, ಗಣಿಕಾ, ಪಣ್ಯಾಂಗನಾ, ಕ್ಷುದ್ರಾ - ಈ ೫ ಸೂ(ಬಿ)ಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೦-೩೩೬), ಪದ್ಮಾವತಿಯಂಬಚ್ಚರಸಿಯು ತಪ್ಪರೆದೊಳು ವಸಂತನೇನೆಯೆಂಬ ಪಣ್ಯಾಂಗನೆಯಾಗಿದೆ (ಶಾಂತಿ. ೬-೪೬ವ) ; ನೀತನ್ಯತ್ಯಪ್ರಸೂತಿಕಾ ಸುತ ಪಣ್ಯಾಂಗನಾಪರ್ವದೀನಾನಾಭಜನದಾನಶಾಲಾವಿವಾಹಾದಿ ಮಂಗಳಗೇಡವರ್ಜಿತಮೂ . . . ಆಪ್ತ ಭೈಕ್ಷಾಸಿದ್ಧಿಯೊಳು (ಅಜಿತ. ೬-೧ ವ) ; ವಿಚಿತ್ರವಹಿಮಂ ಕೆಲಬರಾ ಗಣೇಶ್ವರರಂ ಕರೆದು ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಮತ್ಯಾಲೋಕದೊಳು ಮಂಗಳವಾಡದ ಪಣ್ಯಾಂಗನೆಯರೊಳೊಬ್ಬರೊಳೆಯ ದಂತೆ ಎಲ್ಲರೂ ಬೇಜಿಬೇಜಿಗೊತ್ತೆಗಳನ್ನಿತ್ತಲ್ಲದೆ ನೆರೆದಿಪ್ಪುದು ಎಂದು ಬೆಸಗಿ (ಒಸರ. ೧೨-೬೬) ; ಪಣ್ಯಾಂಗನೆಯುತಿಶಯಲಾವಣ್ಯಮನವಳಂಗೆ ದಂದಮುಮನಾಕೆಯ ತಾರುಣ್ಯದ ಸೊಬಗಂ ಕಂಡಂ ಪುಣ್ಯಧಿಪಾಭರಣ ಚರಣಸರಸುಜಭೃಂಗಂ (ವೃಷಭ. ೨೪-೧೬). [ಸಂ. ಪಣ್ಯಾಂಗನಾ]

ಪಣ್ಯಾಕುಲ (ನಾ). ವೇಶ್ಯೆಯರ ಗುಂಪು ; ಮುಂತೆ ಮೇಜವ ಪಣ್ಯಾಕುಲದ ಕಂತು ಮೋಹನವೀಧಿ ವಿಪ್ರರಪದರಿದು ಜಸದಿಂ. ತೇಜದಿಂ . . . ಶೋಭಿಸೆ ಕುತೂಹಲದೊಳಂ ತಣಿವ ತಾಣಮೆನಲು (ಲಿಂಗಪ. ೧೧-೨೪). [ಸಂ.]

ಪಣ್ಯಾಗಾರ (ನಾ). ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ ; ಅಂಗಡಿ : ದಿಗವನಭೋಜೋಗಾಭೋಗಂ ಮದನ್ವಯಮಾಗೆ ವಸ್ತುಗಳ ಬಬಾಯಂ ಪಣ್ಯಾಗಾರ ಸ್ವಪಾಪನದೇವರೊಳ್ ಸೋಯಿಸೆ (ಶಾಂತಿ. ೧೧-೨೦).

[ಪಣ್ಯ+ಆಗಾರ]

ಪಣ್ಯಾಜೀವ (ನಾ). ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಜೀವನ ನಡೆಸುವವನು ; ವ್ಯಾಪಾರಿ ; ವರ್ತಕ : "ಪಣ್ಯಾಜೀವ, ವಣಿಕ್, ಪ್ರಾಪಣಿಕ, ನೈಗಮ, ವೈದೇಹ - ಈ ೫ ಹರದಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೬) ; "ವೈದೇಹಕ, ಸಾರ್ಥವಾಹ, ನೈಗಮ, ವಾಣಿಜ, ವಣಿಕ್, ಪಣ್ಯಾಜೀವ, ಅಪಣಿಕ, ಕ್ರಯವಿಕ್ರಯಕ - ಆ ವರ್ತಕನ ಮಾಡುವನ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೯೬). [ಸಂ.]

ಪಣ್ಯಾಜೀವಿ (ನಾ). = ಪಣ್ಯಾಜೀವ : ತಿವಿದರು ಹೊಲವಳಯವಲಿ . . . ಪಣ್ಯಾಜೀವಿ ವಾಮನ ಮೂಕ ಬಧಿರಾಂಧಾವಳಿಗಳೊಪ್ಪಿದರು ಸಕಲದಿಶಾಸಮಾಗತರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೨೧). [ಸಂ. ಪಣ್ಯಾಜೀವಿನಾ] ಪಣ್ಯಾರ 'ಪಣಿಯಾರ' ನೋ.

ಪಣ್ಯ (ನಾ). ೧. = ಪಣ್ಯನಾರಿ : ಸಕಲಮಹಿಳಾಪ್ರಪಂಚಂ ಸ್ವಕಿಟಿಯ ಪರಕೀಯ ಪಣ್ಯೆಯಂದಿಂತು . . . ಮೂಜುತೆಜನಾಗಿರ್ಕುಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೨-೨೦) ; ಪ್ರಕಟಿತ ನಾಯಿಕೆಯರಾ ಸ್ವಕೀಯ ಪರಕೀಯ ಪಣ್ಯೆಯನೆ ಮೂಜುತೆಜಿಂ (ರಸರ. ೩-೪೯) ; ತರಳಾಪಾಂಗಪ್ರಕಾಶಂ ಕೆದಲಿ ಮದನಬಾಣಂಗಳಂ . . . ಬಿಂಬಾಧರರಾಗಂ ರಾಗಮಂ ನೋಲ್ಪರೊಳೆ ಪಡೆವುತಂ ಪೋಯ್ತು ಪಣ್ಯಾ[ಪಾಠಂ. ೧೫]ಪ್ರತಾನಂ (ರಾಜಕೀ. ೧೧-೬೪). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಕೆಂಗೊಂಗಿ : "ಪಾರಾವತಾಂಪ್ರೀ, ಕಟಿಧೀ, ಪಣ್ಯಾ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯತೀ, ಲತಾ - ೫ ಕೆಂಗೊಂಗೀಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೬) ; "ಅಗ್ನಿಬಲ್ಯ, ಇರುಂಬಲ್ಯ, ಎರುಂಬಲ್ಯ, ಚಟಿಕ ಹಂಬು, ಕೆಂಗು . . . ಪಣ್ಯ, ಮಿಂಚಿನ ಬಲ್ಯ" (ಸಸ್ಯನಿ. ೨೮). [ಸಂ. ಪಣ್ಯಾ]

ಪಣ್ಯ 'ಪಣ್ಯ' ಪರಾ.

ಪತ್ನಿ 'ಪತ್ನಿ' ನೋ.

ಪತ್ನಿ (ನಾ). ದಾರಿ ; ಹಾದಿ ; ಮಾರ್ಗ : ಪಥ-ಪತ (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ) ; ಮಾರ್ಗ ಮೂಲಾಗಿದ್ದಿರುತ್ತದೆಯು ಸಂಪೂರ್ಣವನ ಗುರುಪರಿ ಚರಿಯು ಪರಿವರ್ತನೆಗಳಿಂದಿರುತ್ತನಕಿಗಳೆದು ತಿರುಗಿ ಬಂದೊಡೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ[ಪಾಠಂ. ಮು]ತ ದೊರಕಲರಿಯದು ಕೆಳಗನು ಸಂಪರಿಪುನ ನರೋತ್ತಮರುಗಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೪. ೪-೪೮). [<ಸಂ. ಪಥ]

ಪತಂಗ (ನಾ). ೧. ಹೆಕ್ಕಿ ; ಪಕ್ಷಿ : "ಪತತ್, ಪತಂಗ, ಪತಗ . . . ವಾಣೀ, ದ್ವಿಜ - ಈ ೨೬ ಹಕ್ಕಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೦-೪೪) ; ಕೊಂದು ಕಾಲಾಂತರಕ್ಕೆ ಭೂಸುರವ್ಯಂಜವೈರಿಯು ಪರಶುರಾಮನ ಚಂದನಜಾಯದೆ ಬಂದು ಹಳಚಿದನಾ ಪತಂಗಗಳ (ಸಂಭವ. ೨೬-೩೫). 'ಪತಂಗಾಧಿಪ' ಪರಾ. ೨. ಹಾರುವ ಹುಳು ; ಮಿಡತೆ ; ಶಲಭ : "ಶಲಭಂ ಪತಂಗಮಂದಜಾಗವಜಿ" (ಮ್ತು.ಕೋ. ೪೬-೨೬) ; "ಶಲಭಮಂದನೆ ಪತಂಗಕ್ಕೆ ಪೆಸರದು" (ಮಂಗರಾ. ೫೨-೧೦) ; ತುಂಬಿ ಪತಂಗ ನೋಣ . . . ತೋನನೆ ಹೊದಲಾದುವಕ್ಕೆ ಸ್ವರ್ಣನ ರಸನ ಫ್ರಾಣಮುಮಕ್ಕು (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೧೧೬-೬). ೩. (ಬೆಕ್ಕಿನಿಂದ ಅಕರ್ಷಿತವಾಗಿ ದೀಪಕ್ಕೆ ಮುತ್ತುವುದರಿಂದ ರೆಕ್ಕೆ ಉದುರಿ ಹೋಗುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೆಕ್ಕೆಹುಳು ; ದೀಪದ ಹುಳು ; ಈಚಲು ಹುಳು : ಅಂತು ತಾಗಿದ ಸಿಂಧುನಂದನನ ಕೋಪಕಿರಿತಿಪಾಕಳಾಪಂಗಳೊಳ್ ಪುಡುಪುಡುಬ್ಬ ಸಾಯಲೆಂದು ಪಾಯ್ ಪತಂಗಂಗಳಂತೆ ಸೋಮಕ್ರೋಷಯ ಪ್ರಮುಖನಾಯಕರೊಂದಕ್ಷೋಹಿಣೀಬಲಂಚೆರಸು ಭರಂಗೆಯ್ದಾಂತೋಡೆ

(ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೯ ಪ); ಸರ್ಪನ ಸಂಯೋಗ ಜ್ಯೋತಿಯ ಪತಂಗನ ಬೆಸನದಂತೆ (ಬಸವ. ೮೧೨); 'ಪಕ್ಷಿ'ವೆಂಬ ಭ್ರಮಿಸಿ ಪತಂಗ ದೀಪದಿ ಬಿದ್ದು ಕಣ್ಣು ಗೆಡುವುದನು ಕಂಡು ಕಂಡಜಾಯ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೫-೯೫-೪); ನಿನ್ನಂಗರಮೃತಾದೀಪತಪಿ ಪಾರ್ಥನ ವಿರಾಗದ ಪತಂಗಮಂ. . . ಸೆಳೆದಳೆಡು ಸುಟ್ಟು ರಿಸಿ ಜಾಜ್ಜಲ್ಯಮುಪ್ಪಂತೆಪೋಲ್ ನೆಗಲ್ಲ ಪೆಂ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೨೯-೮೦೦). 5
೪. ಮೈಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಕನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾರುವ ಹುಳು; ಮಿಂಚುಹುಳು; ಹೊನ್ನೆಯ ಹುಳು; ಮಿಣುಕುಹುಳು; ದ್ವಿರದಂ ಮತ್ಯೂಂ ಪತಂಗಂ ಭ್ರಮರನಹಿಯೆನಿಪ್ಪಂತೆನೇಕಿದ್ರಿಯಾರ್ಥಂ ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದಪ್ಪು (ರತ್ನಾಕ. ೨೮). ೫. ಸೂರ್ಯ; ರವಿ: "ರವಿ ಮಾರ್ತಾಂಡಂ ಪತಂಗಂ ತಪಿ ತಪನ . . . ತರಣ ಸಪ್ತಾಶ್ವನಾದಿತ್ಯ ನಕ್ಕುಂ" (ಪದ್ಮಕೋ. ೧೧-೬೪); ಪತಂಗನೂಧವಾಚಿಯ ಕಡೆವಾಯ್ತು 10
ಳೆಂದುಗುಣ ಭೇನವಿತಾನದೊಳಾಪವೊಂದಿ ಸಂಪಯಮನೆ ಮಾಯ್ತು ವಾಪುರದ ತೊಜಲಗೊಂದಿನ ತೊಲರಾಶಿಗಳ್ (ಕಾದಂಭಾ. ೧೧೧); ತಂದಿರನನಿಮಿಷ ತಾರಕೆಗಳು ಮಸಳೆಸಿ ಪತಂಗ ಪರ್ವತನ ಅಡರಿ ಬಂದನು (ಕನಕ. ೧೬೯ ಪಲ್ಲವಿ); ಜಂಗಮನಿರ್ಗಮನಪ್ರಣವರದ ಪತಂಗಮಹಿತಶಿ 15
ವಸನಯನಾ ಭವಭಂಗ ಮನೋಜ್ಞವಿಹಂಗಮನ ಸುತಾಂಗ ಪುಂಪಂ ಜಯ (ಉದ್ಯೋ. ೨-೧), ೬. ದುಂಬಿ; ಭ್ರಮರ: ಶ್ರೀಮಹಿಮಾನನ ಮಂಜುಳತಾಮರಸಪತಂಗ ವಿಷ್ಣು ಪದಭಕ್ತಿರಸೋದ್ಧಾಮ ಪೃಥುಪಂಶ ದೇಳಿಯನಾ ಮೈತ್ರೇಯಂಗಿ ಶಕ್ತಿ ಸುತನಂತುಸಿರ್ಧಂ (ವಿಷ್ಣು ಪು. ೧-೪-೧). ೭. "ಒಂದು ತರದ ಭತ್ತ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೯೬). ೮. ಚಿಟ್ಟೆ; ಪಾತರಗಿತ್ತಿ: ಪತಂಗಕ್ಕೂ ಹಾತೆಗೂ ವಿಶೇಷ ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲ. 20
ಪತಂಗವು ವಿಶ್ರಮಿಸುವಾಗ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೇಲೆ ನೆಟ್ಟಗೆ ಹೋದಿಸಿ ಹಿಡಿಯುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. 11, ೧೦೮೪). ೯. ಬಾಣ; ಅಂಬು; ಶರ: "ಶಲಭಂ ಬಾಣ ವಿಹಂಗಮಂ ರವಿ ಪತಂಗಾಖ್ಯಾನ" (ಸಾಸಾಂ. ೬೨). ೧೦. ಕಾಗದದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಾಳಿ 25
ಪಟ: (೪). ೧೧. ಒಂದು ಪರ್ವತದ ಹೆಸರು: ತ್ರಿಕೂಟ ಕುರು ವಿಂದ ಪತಂಗ ರುಚಕ ನಿಷಧವೆಂಬೈದು ಗಿರಿಗಳೇ ತೆಂಕಣ ಗಂಧಮಾದನ ಶೈಲದ ಪಡುವಲ ವಿಪುಲಾದ್ರಿಯ ಮಧ್ಯಭಾಗದೊಳಗಿಹವು (ವಿನೀತ. ೨೧೪).
ಪತಂಗದ ಹುಳು = ಪತಂಗ ೩: "ಪತಂಗಃ, ಶಲಭಃ-೨ ಪತಂಗದ ಹುಳುವಿನ ಹೆಸರುಗಳು" (ನಿಘಾಂ. ೧೬೨). [ಸಂ.]

ಪತಂಗ, ಪಾತಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ವೃಕ್ಷ ಮತ್ತು (ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ) ಅದರ ತೊಗಟೆ: ಬೊಬ್ಬಲಿ ಪಚ್ಚಾರಿ ಪತಂಗಮೆಕ್ಕ ಮೊದಲಾದುವಿವಿರುಹಂ ರಾಜಿಕಂ (ದಾದಾಚಂ. ೪-೪೫); ಪತಂಗ, ಸಪ್ತಂಗ (ಮೈಥಿ. ೧೫-೨೬೬); ಮೆಣಸು, ಅಡಿಕೆ, ಪತಂಗ, ಸಿಂಗಾಪುರಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೧೧೪). 30
೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಧದ ಮರ; ರಕ್ತಚಂದನ: "ಪತಂಗಃ- ಪತಂಗ, ರಕ್ತಚಂದನ" (ಓಷಧಿ. ೯೧); ಬೆಳಲಾಲಂ ಮುತ್ತಿ . . . ಪತಂಗಂ ಪುಲಿಂಗಿಲ್ ತಮಾಲಂ ಮೊಳಗಾಚೆಂ ನೆಲ್ಲಿ ಸೇಜಾಲ್ ತದುಕು ಪನೆಗೊಪ್ಪಿ ಕುಳುನಾ ಕಾಡೊಳತ್ತಂ (ಶಬಂ. ೩-೩೨). 'ಪತಂಗಿ', 'ಪತ್ರಾಂಗ' ಪರಾ. ಪಾತಂಗ: ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ಪಾತಂಗ-ಅಲ" (ಓಷಧಿ. ೯೬); ಅತ. ಚಿಕ್ಕಯ್ಯನಡಗುವಾರಣ್ಯದ ಜಾತಿಪುಷ್ಪವನೇನೆಂಬೆ ಭೂತಾಳಿ ಬೂರುಡೆ ಮಿಟ್ಟುಲಿಯ ದಿಂದ ಪಾತಂಗ ಮುಗುಳಿಯ ಮರನು (ನಿಜಸಾಂ. ೧-೫೫).
[ದೇ. ? / ತೆಲು. ಪತಂಗಚೆಕ್ಕ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪತಂಗ್]

ಪತಂಗಮಂಡಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಮಂಡಲ: ಪತಂಗಮಂಡಲಮಪರ 45
ಗಿಂತಲಿಮನೆಯ್ದುವುದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೮ ಪ). [ಪತಂಗ + ಮಂಡಲ]

ಪತಂಗಮಣಿದೀಪಿಕಾನ್ಯಾಯ (ನಾ). [ನ್ಯಾಯ] ದೀಪದ ಹುಳುವು ನಿಜವಾದ ದೀಪವೆಂಬ ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಮಣಿದೀಪಕ್ಕೆ ಮುತ್ತುವುದರಿಂದ ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವ್ಯರ್ಥಪ್ರಯತ್ನ ವಾಗುವುದೆಂಬ ನ್ಯಾಯ: ಆತನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿ 5
ರುವುದು ಪತಂಗಮಣಿದೀಪಿಕಾನ್ಯಾಯವೆಂದೂ ಕರುವಿಯನ್ ಎಂಬ ಆತ ನನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿದಬೇಕು (ಮಂತ್ರ. ೧೩೧-೨೦). [ಸಂ.]
ಪತಂಗವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ದೀಪದ ಹುಳುವಿನ ನಡವಳಿಕೆ, ವ್ಯವಹಾರ. ೨. (ಆಲಂ) ಪೂರ್ವಾಪರವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮುನ್ನುಗ್ಗುವುದು: ಮಹಿಮಾನರಪ್ಪ ಮನುಜರ್ ಪತಂಗವೃತ್ತಿಯನೆ 10
ಕೊಂಡು ಕೊನೆಯುತ್ತಿರ್ಪರ್ ಸತತಮದಂತುಂ ವಿಬುಧಪ್ರತಿಕಗ್ನಿಷ್ಣಂ ನಯಾಗಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೬-೨); ನಮ್ಮ ಭುಜಬಲದ ವಿಜಿಗೀಷುವೃತ್ತಿಯನೆ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಪತಂಗವೃತ್ತಿಯನೆ ನೆಗಟ್ಟುಮಾಚಿತ ಮಲ್ಲದು ಸಮಯೋಚಿತಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನೆಗಟ್ಟುವ ಮಂತ್ರಂ (ಅನಂ. ೧೩-೫೯ ಪ). [ಪತಂಗ + ವೃತ್ತಿ]

ಪತಂಗಸೂತಜ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಸಾರಥಿಯಾದ ಅರುಣನ ಮಗ; ಜಟಾಯು: ತೀವಿಮತ್ಸವದಿಂದ ಪರರಾಜೇವಲೋಚನವೈದಿ 15
ದನು ಪರಿಭಾವಶುದ್ಧಿಯ ಮನದ ತಪದ ಪತಂಗಸೂತಜನ (ತೊರಾ. ೩-೧-೪೫). [ಸಂ.]

ಪತಂಗಾಧಿಪ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳ ಒಡೆಯ; ಪಕ್ಷಿರಾಜ; ಗರುಡ: "ಒಂದೆಯೆಲರುಣವೆಗೆಯ ಪತಂಗಾಧಿಪ ಗರುಡನಕ್ಕು ಪಕ್ಕಿಗಳಾಣ್ಣಂ" 20
(ಕವಿಕಂ. ೨೬). [ಪತಂಗ + ಅಧಿಪ]

ಪತಂಗಿ (ನಾ). ಹಕ್ಕಿ; ಪಕ್ಷಿ: "ಪತಂಗಿ ಪತ್ರಿ[ತ್ರಿ]ಯನಿಕ್ಕುಂ" (ಪದ್ಮಕೋ. ೪೪-೨೪). [ಸಂ. ಪತಂಗಿನಾ]

ಪತಂಗಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣ ಪಕ್ಷಿ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣ ಜೇನುನೋಣ; "ಬಿಳೀಜೇನುತುಪ್ಪ ಮಾಡುವ ನೋಣ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೯೬). ೩. ಬಿಲ್ಲಿನ ಹೆದೆ. [ಸಂ. ಪತಂಗಿಕಾ] 25
ಪತಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಿಯಾಗು; ಹಬೆಯಾಗು: ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ನೀರೇ ಸೂರ್ಯಕಿರಣಗಳಿಂದ ಪತಂಗಿಸಿ ಹೋಗಿ ಮೋಡವಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಮಳೆಯಾಗಿ ಬರುವುದು (ನಡದಾ. 11, ೧೫೫೩). ೨. ಬಟ್ಟೆ ಇಳಿಸು; ಸಾರವನ್ನು ತೆಗೆ: ಎರಡು ಸಾಂ ಪತಂಗಿಸಿ ತೆಗೆದ ಕಟ್ಟು ಮದ್ಯಸಾರ (ನಿಘಂ. 11, ೧೬೯).
[ಪತಂಗಂ (P ← ಪದಿ. ಪತ್ಯ) + ಇಸ್ಯ. / ತೆಲು. ಪತಂಗಿಂಚು]

ಪತಕರಿಸು 'ಪತಿಕರಿಸು' ನೋ.

ಪತಗ (ನಾ). ೧. ಹಕ್ಕಿ; ಪಕ್ಷಿ: "ಪತಕ್, ಪತಂಗಃ, ಪತಗ, ಪತ್ರಿ . . . ದ್ವಿಜಃ-೪ ೨೬ ಹಕ್ಕಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೦-೮೪); 35
ಪದನಿನಂ ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಪತ[ಪಾಂ. ೩೦]ಗನಕರಕ್ಕೆ ಪಶುವಧಿಕ ಪಶುವಿಗೆ ಮನುಜನಧಿಕ (ಪತಿಲ. ೧೪-೪). ೨. (ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನುಳ್ಳ) ಹಾರುವ ಕೀಟ; ಚಿಟ್ಟೆ; ಅರಣ್ಯಕದ ಪುಷ್ಪಗಳ ಮೂಸುವವರಾರು? ಅರಿಹರು ಪತಗದುಡುಪನು ಹುಡುಕಿ ಮೆಚ್ಚಲ್? ಬೇರೊಬ್ಬರೊಳೆಯಲ್ಲದೆ ಪ್ರಕೃತಿ ತನಗಿಂದೆ ಸ್ವಾರಸ್ಯವೆನಗುವಳೊ! 40
(ಮಂಕುಕ. ೫೬೬). [ಸಂ.]

ಪತತಿ (ನಾ). (?): ಪ್ರಿಯ ಚಿಲ್ಲ ಚಿಲ್ಲ ಸಂಪನ್ನ ಕಲಜನಪರ್ವತನಾ ಧರೀಶಂಗಿ ಓವದೊರೆ ಪತತಿಯ ಅಬುದು ಸುರಲೋಕಕ್ಕೆ ನಿಜಾದನಾ 45
(ನಿ. IX, ೨೦-೧೦; ಸು. 800). [?]

ಪತತ್ಯರ್ಷ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪದದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; "(ಅಲಂಕಾರವಾಗಲಿ ಬಂಧವಾಗಲಿ) ಮೊದಲು

ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿದ್ದು, ಅನಂತರ ಬರಬರುತ್ತ ಕೇಳಾಗುವುದು" (ಕ್ರಿ.ವಿ. ೨೨೮). [ಸಂ.]

ಪತತ್ರ (ನಾ). ಗರಿ; ರೆಕ್ಕೆ; ಪಕ್ಷ: "ತನೂರುಹಂ, ಗರುಹ್, ಪತ್ರಂ, ಪತ್ರಂ . . . ಪಕ್ಷ: - ಈ ೯ ಎಣ(೦)ಕೆ" (ಪರಾಯ. ೪೦-೪೬); ಎಲ್ಲ ಪತತ್ರಮಿತಿ ನಮೂದಿದ ಗೋಡ್ . . . ಒಪ್ಪೆ ನಮಾಂಬುದ ಬಿಂದುವುಂಟುಂ ಗಳಗಳಿಗೇಂಟುತಿರಿದುಂ ಮನಂ ತಣಿಸಂತೆರಿ ಜಾತ ಕೋತ್ಯರಂ (ಪಾಂತ್ರಿ. ೧೨-೪೬); ಘನಪಾತೀನಪತ್ರಕಂಪಿತಪಯೋಜಾತಂ ಪಯೋಜಾತಗಂಧನಿಕಾಯಾತ್ರತಪಾತಸಂಯುತಪನ್ನತ್ತಾಳಿ (ಕ್ರಿ.ವಿ. ೧-೫೨). [ಸಂ.]

ಪತತ್ರ (ನಾ). ೧. ರೆಕ್ಕೆಯುಳ್ಳುದು; ಹಕ್ಕಿ; ಪಕ್ಷ: "ಪತಾ, ಪತಂಗ, ಪತಗ, ಪತ್ರೀ . . . ದ್ವಿಜಃ-ಈ ೨೬ ಹಕ್ಕಿ" (ಪರಾಯ. ೪೦-೪೪); ಗೃಹೀತಮಾಂಸಮಿಂದಮುಳ್ಳ ಪತತ್ರ ತದರ್ಥಗಳಪ್ಪ ಪತತ್ರಗಳಂ ಪರಿಭವಮನೆಯ್ದುವೋಲ್ ಪರಿಗ್ರಹನುಳ್ಳಂ ತದರ್ಥಗಳಪ್ಪ ಟೋರಾದಿಗಳಂ ಪರಿಭವಮುಂ ಸಾವುಮಂ ಎಯ್ದುಗುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೨); ಜಾರುದತ್ತಂ ಪೊಕ್ಕರ್ ತಿತ್ತಿಯನೊಯ್ದೇಜಾಪ್ಪಪತ್ರಿಯಂ ಮಿಕ್ಕಿನ ಭೇರುಂಡಗಳ್ಳುಂಡು (ಪ್ರತ್ಯಾಪ್ತ. ೪-೨೬೪); ದೇವಿ ನೋಡಿದ ಮುಂದೆ ಕನಕಗ್ರಾವಂತಿಡಿ ಖಗವಿಡೊಂದು ಮಹಾಖಚಿತ್ರಪತ್ರ (ತೊರಾ. ೬-೧-೬೪). ೨. ಬಾಣ; ಅಂಬು; ಶರ: ಚಕ್ರಿಯ ಚಕ್ರದೊಳಂ ಕೊಡದಾಕ್ರಮಿಸಿದುದೆಚ್ಚ ನಿಜಪತ್ರ ದಲೆನೆ ನಿಮ್ಮಾಕ್ರಮ ಕಮಲಕ್ಕೆಣಗದೆ ವಕ್ರಿಸಿ ಭೂಚಕ್ರದೊಳಗೆ ಬಾಲ್ವರುಮೊಳರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೨೦); ನೆಲೆ ಪತ್ರಗಳವೆ ಪತ್ರಿಯ ಮುಜುವೆನು ನಿನ್ನಿವರ ಕೇಣೆಗೆ ತೆಲಹುಗೊಡು ನೀನೆಂದು ಮಾದ್ರೀತನುಜ ಮಗುಳ್ಳೆಚ್ಚ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೨೮); ಅದ್ದನೋ ದಳಪತಿ ಪತ್ರಿಯ [ಪಾಶಂ. ಪತ್ರಿಯ, ಶರವ್ರಜ] ವದ್ದಳವ ವಾರುಧಿಯೊಳೆನುತೊಳಬಿದ್ದು ಹೊಕ್ಕುದು ಹನುಮ ಹರಿಹರು ಸುತಸುತಾದಿಗಳು (ತೊರಾ. ೬-೧೯-೫೬). ೧೨, ೨ : ಅಗಧರನ ಪದಾಬ್ಬ ಕೈದಾಗುಗೆ ನ್ನ ಪರೀಗದೊಡೆ ಶಾರ್ಙ್ಗಗುಣಮುಕ್ತ ಪತ್ರಗಳೆಣಗುಗುಮೆಣಗೆ ಪತ್ರಗಳುಂ ನಿಮ್ಮಯ ಕಳೇವರತೃತಿಗೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೮-೧೦೪).

ಪತತ್ರ ಮಾಡು = ಪಕ್ಷಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು, - ಪರಿವರ್ತಿಸು : ಪೂರ್ವಭಸಂ ಲಯಸಮಯದ ಪೂರ್ವಭಸಂದಂತಿ ಬಂದಂಬರಕಿಲಕಮಂ ಮುಕ್ತಿ ಪುತ್ರನಂ ಪುತ್ರಿಯುಮಂ ವಿದ್ಯೆಯಂ ಪತತ್ರ ಮಾಡಿ ಪೊಜಮಡಿಸಿ (ಪಂರಾಮ. ೧೦-೬೬೪). [ಸಂ. ಪತ್ರನಾ]

ಪತತ್ರಗೋತ್ರ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳ ಗುಂಪು; ಹಕ್ಕಿಗಳ ಸಮೂಹ : ಇತ್ತಲಾದಿತ್ಯನಪರಗಿರಿಯನೆಯ್ದಲೊಡಂ ಪತತ್ರಗೋತ್ರಂಗಳೆಲ್ಲಂ ಬಂದಲ್ಲಿ ಪಾಯ್ದು ಬಲೆಯೊಳ್ ಸಿಲ್ವಿ (ಪಂಪತಂ. ೨೯೦-೧). [ಪತ್ರ+ಗೋತ್ರ]

ಪತತ್ರಯುಗ್ಮ (ನಾ). ಹಕ್ಕಿಯ ಜೋಡಿ; ಎರಡು ಹಕ್ಕಿ : ಅಥಿಯ ಸತ್ಕರಿಸಿದಾ ಪತ್ರಯುಗ್ಮ[ಪಾಶಂ. ಕ್ರ]ಕ್ಕೆ ಸ್ವರ್ಗವನು ಗೂಡಿದಾ ಸ್ಥಿತಿಯಂ ಕಥೆಯಂ ಕೇಳ (ಪನ್ನಭಾ. ೬-೧೯೬).

[ಪತ್ರ+ಯುಗ್ಮ]

ಪತದ್ವೈಹ (ನಾ). ಉಗುಳುವ ಪಾತ್ರೆ; ಪೀಕದಾನಿ; ಪಡಿಗ : "ಪತದ್ವೈಹಾಖ್ಯಂ ಪಡಿಗಂ" (ಮುಕ್ತ. ೪೯-೨೬). [ಸಂ.]

ಪತನ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗೆ ಹಾರುವಿಕೆ, - ಬೀಳುವಿಕೆ. ೨. ಕೆಳಗೆ ಇಳಿ ಬೀಳುವಿಕೆ; ಜೋಲು ಬೀಳುವಿಕೆ. ೩. ಅವನತಿ; ಕೀಳುದೆಸೆ; ಅಧೋಗತಿ : ಅತಿಯಾದ ಸಂಕೃತವನು ವಿರಚಿಸಿ ಗತವೆಡೆದು ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಭೋಗೋನ್ನತಿಯನು ಭೋಗಿಸಿದ ಸಫುನಂತರದೊಳವನೆಯಲಿ ಪತನ ತಪ್ಪದು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೪); ಅವುಗಳ ವಶಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ನಾವು ಅತ್ತಿತ್ತ ತೂಗಾಡುತ್ತಾ ಪತನದಾಳದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಬಿಡುವ ಸಂಭವವಿರುತ್ತದೆ

(ಅಶ್ವಮ. ೧೦); ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮದ ಅಂತ್ಯವನ್ನು ನೋಡುವುದು ಎಂದರೆ ಪರ್ವಾತ್ಯಪ್ರಪಂಚವು ಪಾರ್ಶ್ವಾತ್ಯಜಗತ್ತಿನ ಪತನವನ್ನು ನೋಡುವುದು (ಜಗಸಂ. ೨೧). [ಸಂ.]

ಪತನಕಾರಿ (ನಾ). ಕೀಳುದೆಸೆಗೆ ತರುವಂಥದು; ಅವನತಿಯನ್ನಂಟು ಮಾಡುವಂಥದು : ಕಾನೂನುಸಮ್ಮತವಾದ ಈ ಅಪರಾಧಗಳ ಪತನ ಕಾರಿಯಾದ ಪ್ರಭಾವ ಅಧಿಕಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರೀತಿ ಸಹಾನುಭೂತಿಗಳಿಂದ ಬಾಳುತ್ತಿರುವ ಜನರಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಗಳ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ (ಪುನರು. ೫೯೨). [ಸಂ. ಪತನಕಾರಿನ್]

ಪತನಕಾಲ (ನಾ). ಅವನತಿಯ ಕಾಲ; ಅವಸಾನಕಾಲ; ವಿನಾಶದ ಸಮಯ : ನಡುಗಿತಳಿ ನಿರ್ಭಾತದಲಿ ಬಟಿಡಲು ಸುಳಿದುದು . . . ಹಿಮ್ಮರ ನಿವಾತದಲುಡಿದು ಬಿದ್ದವು ಕಾರಣೇಂದ್ರನ ಪತನಕಾಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೬). [ಪತನ+ಕಾಲ]

ಪತನಗತಿ (ನಾ). = ಪತನಮಾರ್ಗ : ಕುಲಗುರುವೆ, ಕೈದಿದಿರೆನ್ನಂ ಪತನಗತಿಗೆ (ಪ್ರೀರಾಮ. ೫೦೪-೧೧೧). [ಪತನ+ಗತಿ]

ಪತನಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಅವನತಿಯ ಹಾದಿ; ವಿನಾಶದ ಮಾರ್ಗ : ಅತ್ಯವು ಪತನಮಾರ್ಗದ ಕಡೆ ಮುಂದುವರಿಯುವಾಗ ಅದನ್ನು ನಿರೋಧಿಸುವುದು ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ (ಅನಾಸ. ೧೯). [ಪತನ+ಮಾರ್ಗ]

ಪತನಹೇತು (ನಾ). ಬೀಳುವಿಕೆಗೆ ಕಾರಣವಾದುದು; ಅವನತಿಗೆ ಮೂಲವಾದುದು : ನಿನ್ನೀ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ನಿನ್ನ ಪತನಹೇತುವಲ್ಲವೇ ? (ಹೇಮಕೂ. ೬). [ಪತನ+ಹೇತು]

ಪತನಾಭಿಮುಖಿ (ನಾ). ಅವನತಿಗೆ ಎದುರಾಗಿರುವವನು ; ಪತನಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದವನು : ಸೋರ್ದ ನೆತ್ತರಾಪೊನಲ್ ತತ್ತರಿಸು ತಿಹೆನ್ ಪತನಾಭಿಮುಖಿ (ಪ್ರೀರಾಮ. ೬೬೦-೯೧); ತಾನು ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿಯೆಂಬುದನ್ನರಿಯದೆಯೆ, ಅವನು ಪತನಾಭಿಮುಖಿಯಾಗಿ ಪ್ರಪಾತಕ್ಕೆ ಧಮುಕುತ್ತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೧೩೬). [ಪತನ+ಅಭಿಮುಖಿ]

ಪತನೋನ್ಮುಖಿ (ನಾ). ಪತನಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖವಾದುದು; ಬೀಳುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವುದು : ಶಿಖರದ ಮೇಲೆ ಹತ್ತುತ್ತಲೇ ಅವನ ಶರೀರದ ಭಾರದಿಂದ ಪತನೋನ್ಮುಖವಾಗಿದ್ದಾ ಸ್ವಾಪಶಿಖರವು ಭಗ್ನವಾಗಿ ಅತಿ ಘೋರಶಬ್ದದಿಂದ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಿತು (ಕಪಾಕುಂ. ೨೮). [ಸಂ.]

ಪತನು (ನಾ). "೧. ಚಂದ್ರ. ೨. ಹಕ್ಕಿ. ೩. ಮಿಡಿತೆ; ಕಲಭ" (ನಾನಾಶ. ೧೫೬). [ಸಂ.]

ಪತಯಾಳು, ಪತಯಾಳು (ನಾ). ೧. ಹಾರುವಿಕೆ. ೨. ಬೀಳುವಿಕೆ; ಪತನ ಹೊಂದುವಿಕೆ. ೩. "ಬೀಳುವವ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೯೬).

ಪತಯಾಳು: ೩. "ಪತಯಾಳು; ಪಾತುಕೇ-೨ ದೀಳೋ ಸ್ವಭಾವ ಉಳ್ಳವನ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೩೦). [ಸಂ.]

ಪತಯಾಳು 'ಪತಯಾಳು' ನೋ.

ಪತರುಗುಟ್ಟು 'ಪತರುಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಪತರು 'ಪದಲು' ನೋ.

ಪತರುಗುಟ್ಟು, ಪತರುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಒದ್ದಾಡು; ಚಡಪಡಿಸು; ತಳಮಳಿಸು : ನೀನು ಹೇಳೋ ಮಾತು ನಿಜವಾದರೆ, ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಸಹಸ್ರಾರುಜನ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳು ಸಾಧು ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಲ್ಲಾ ಸತ್ತು ಪತರುಗುಟ್ಟುತ್ತಾ . . . ಪ್ರೇತಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ (ಮಾಂಗಲ್ಯ. ೨೬). **ಪತರುಗುಟ್ಟು :** ಒಂಟಿಹಕ್ಕಿ ಪತರುಗುಟ್ಟೋ ಹಂಗೆ ಜೀವ ಬಾಳಾ ಒದ್ದಾಡುತ್ತದೆ (ಮಲ್ಲಿ. ೨೨೯); ಒಂದು ಜೀವ ಪಕ್ಷಿಯ ಪತರುಗುಟ್ಟುವಿಕೆ ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಅಕ್ರಂದನದ

ಧ್ವಜ, ಎಲ್ಲವೂ ಅರ್ಥವಾಯಿತು (ಭಾಟೀಮು. ೧೨೪).

[ಪತಕಂ (< ಪದಜು) + ಕುಟ್ಟು]

ಪತಕ (ನಾ). ವಿರಳವಾದುದು; ತೆಳುವಾದುದು; ಸಾಂದ್ರವಲ್ಲದುದು: "ಪತಕ = ತೆಳ್ಳನ; ತೆಳುವಾದ, ಪ್ರವಾಹಿ (ಜಾತಕೋ. ೧೪); ಯದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮಾಯೆ ಪಟ್ಟಿವೊ ಪತಕವೊ ಬಹುಪತಕವೆಂದು ೩೪ (ಅರಸಾ. ೧-೧೯೪). 'ಪತ್ರ' ಪರಾ.

[< ಪತ್ರ. ಪತ್ರಲ./ಸಂ. ಪಾತ್ರಟ]

ಪತಕಿ 'ಪತ್ರ' ನೋ.

ಪತಾಕೆ (ನಾ). ೧. ಧ್ವಜ; ಬಾವುಟ; ನಿಶಾನೆ: "ಕೇತು ಧ್ವಜಂ ಪತಾಕಂ ವೈಜಯಂತಿಯಾ ಕೇತನಂ ಹಬವಿಗೆಯಿಕ್ಕು" (ಮಂಗಳಾ. ೮೫-೨೬); ಪರ್ವತಶೃಂಗದ ಮೇಲೆ ಕಾಣುವ ರಕ್ತಬಣ್ಣದ ಪತಾಕವನ್ನು (ಕೋಟನೂ. ೪೫). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಭಟ್ಟ ಪತಾಕ ಚಕ್ರ ಚಾಪ ಶಿಲೀಮುಖ ಗಜಾದಾಂಕುತಾದ್ಯಾಯುಧ ನಿಶಿತಧಾರಾಚೂರ್ಣ ಕೃತ ಮಧುರಾಪುರೀ ಚೂಕ್ಕಿಲಿಂಗನಾಯಕ ಕಾಂಡಮಂಗಲ ರಾಮಚಂದ್ರ ನಾಯಕ ನೇಲಾಪುರ ವೆಂಕಟನಾಯಕ . . . ಪರಾಕು (ಯಾದಚಂ. ೬-೧೩).

[ಸಂ. ಪತಾಕಾ]

ಪತಾಕೆ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಅಥವಾ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಅಸಂಯುತಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಹೆಬ್ಬೆರಳನ್ನು ತೋರುವಿರಳಿನ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟು ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಪತಾಕೆಯಂತೆ ನೇರವಾಗಿ ಎತ್ತಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು: "ಬೆರಳೆದು ಮಿಳಿತಗೈಯುತ ಕರವಂ ಸರಿಯಾಗಿ ಮುಂದೆ ಚಾಚಿ ಪತಾಕಂ" (ಕಪ್ಪಾಸಿ. ೪); ಅಂಗೈ ಮೇಗಾಗಿ ಪತಾಕಂಗಳ ಮೇಣ್ ಹಂಸಪಕ್ಷಮಾಗಿಯೆ ಬೇಗಂ ಹಿಂಗದೆ ಮುಂಗೈ ತಿರುಗಲ್ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ರೇಚಿತಾಖ್ಯಹಸ್ತ ಮನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೫೬); ಪತಾಕ ಅರ್ಥಚಂದ್ರ . . . ಶಿಖರಹಸ್ತ ಮೊದಲಾದ ನೂರಾರು ಹಸ್ತ ಮುದ್ರೆಗಳಿವೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೧೯). [ಸಂ.]

ಪತಾಕೆರ (ನಾ). = ಪತಾಕೆ: ಲಲಿತಪತಾಕೆರಂಗಳ ಸಲೆ ಭುಜದ್ವಂಗಳಲ್ಲಿ ಮೊಳಕೈಗಳೊಳಂ ನೆಲೆಗೊಂಡ ಮುಡುಹಿನೊತ್ತಿ ನೊಳಲಪ್ಪುವ ದಂತೆ ತಿರುಗಲಾವಿಡ್ಡ ಮುಖಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೫೧). [ಪತಾಕೆ + ಕರ]

ಪತಾಕೆಹಸ್ತ (ನಾ). = ಪತಾಕೆ: ನಿತ್ಯಂ ಪತಾಕಹಸ್ತಂಗಳಂ ಸ್ವಸ್ತಿ ಕವಿ ದಿತ್ತರಂಗಯ್ಯ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೫೦). [ಪತಾಕೆ + ಹಸ್ತ]

ಪತಾಕಾಪಟ (ನಾ). ಬಾವುಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಬಟ್ಟೆ; ಧ್ವಜದ ವಸ್ತ್ರ: ಘೋಷಂ ಚಿತ್ರಾತಪತ್ರಂಗಳನುಳಪತಾಕಾಪಟ್ರೀಣಿಯಂ . . . ದಿಕ್ಕೀನುಪ್ರಾಂತಂಬರಂ ತಿಂತಿಣಿಯನಿಸಿರೆ ಕಾಕಂದಿಗಿಟ್ಟಿಂದ ನಂದ್ರಂ (ಭಕ್ತಪ್ರ. ೧೦-೪). [ಸಂ.]

ಪತಾಕಾಭಂಗ (ನಾ). ಧ್ವಜಸ್ತಂಭವು ಮುರಿಯುವಿಕೆ; ಬಾವುಟವು ಮುರಿದು ಬೀಳುವಿಕೆ: ಇದೆ ಬಹಳ ಭೂಕಂಪವದ್ಭೂತ ವಿದೆ ದಿತಾವಳಿ ಧೂಮಕೇತುಗಳದೆ ಪತಾಕಾಭಂಗವಿದೆ ವಿಪರೀತಪರವೇಷ (ಕುಮ್ಭಾ. ೬-೬). [ಸಂ.]

ಪತಾಕಾಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] "ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಅಥವಾ ಮುಂದೆ ಬರುವ ವಿಷಯನ್ನು ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ ಸಮಾಸೋಕ್ತಿಗಳಿಂದ (ಎಂದರೆ, ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ವೈತ್ಯಾಂತಕಥನದಿಂದ ಅಥವಾ ಒಂದೇ ವಿಶೇಷಣಪ್ರಯೋಗಗಳಿಂದ) ಸೂಚಿಸುವುದು ಪತಾಕಾ ಸ್ಥಾನ" (ಕೃಷಿ. ೨೦೫ ಅಡಿ). [ಸಂ.]

ಪತಾಕಾಹಸ್ತ (ನಾ). = ಪತಾಕೆ: ಪಯೆಯಂ ಕೃಷ್ಣ ಸಂಗುಪ್ಪ ಮಂ ಮುಟ್ಟಿ ಪತಾಕಾಹಸ್ತದಿಂದಂ ನೆಗೆಪಿ ಮುಖಮನಾ ಕುಟ್ಟಿ ಸಾಮ್ಯಾಂಗಿ ಯಾದಳ್ (ಜಗದಿ. ೬-೨೬). [ಸಂ.]

ಪತಾಕಿ (ನಾ). ೧. ಧ್ವಜವನ್ನು ಹೊರುವವನು: "ಪತಾಕೀ, ವೈಜಯಂತಿಕ: -೨ ನಿಶಾನಿ ಹಿಡಿಯುವವನು, ಪತಾಕ ಉಳ್ಳವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೫೬). ೨. ಧ್ವಜ; ಬಾವುಟ. [ಸಂ. ಪತಾಕಿನ್]

ಪತಾಕಿಕೆ (ನಾ). ಬಾವುಟ; ಧ್ವಜ: ಮುಂದಕ್ಕೆ ಪೋವುದು ತನುವಿದು ಹಿಂದೆಗೆಗೊಡುವುದು ಬಳಕೆಗೈದವ ಮನವೇನೆಂದವೆನೊ ಪವನ ನಿಧಿರೋ ತಂದ ಪತಾಕಿಕೆಯ ಚೀನವಸನವಿದೆಂಬೊಲ್ (ಶಾಕುಂ. ೧೮-೨೪). [ಸಂ. ಪತಾಕಿಕಾ]

ಪತಾಕಿನಿ (ನಾ). ಸೈನ್ಯ; ಬಲ; ದಂಡು: "ಪೃತನಾ, ಸೇನಾ, ಧ್ವಜಿನೀ, ಪತಾಕಿನೀ . . . ಅನೀಕಂ - ಈ ೧೦ ಪದೇ" (ಹಲಾಯು. ೭೫-೨೦೬); ಆಗಲ್ ಪಾಂಡವಪತಾಕಿನಿಯಮಿರದೆ ಪೊಟನುಟ್ಟಿ ಧ್ವಜಂಧ್ರ ಪೂಜಮನೊಡ್ಡಿ ನಿಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೮೫ ಪ); ಅಪರಿಮಿತಮನಿಪ ಚತುರಂಗಪತಾಕಿನಿ ತಮಗೆ ಕದನಕೇಳಿಗೆ ನೆರಮಲ್ಲ ಪಕರಣಮೆನಿಪ ಕೋದಂಡಪಾಣಿಗಳ್ ದಂಡಪಾಣಿಗಳೆಯೆನೆ ತಳವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫೧); ಇಳಿದು ಗಜಹಯರಥವ ಸುಭಟಾವಳಿ ಕೃತಾಂಜಲಿ ನೊಸಲೊಳರೆ ಕೆಲಬಲಕೆ ಸಾರ್ಥರು ನೋಡಿದರು ಪಾಂಡವಪತಾಕಿನಿಯ (ಕುಮ್ಭಾ. ೬-೨). [ಸಂ. ಪತಾಕಿನೀ]

ಪತಾಕಿನೀಪತಿ (ನಾ). ಸೈನ್ಯದ ಅಧಿಪತಿ; ದಳಪತಿ; ಸೇನಾಪತಿ: ಆಗಲ್ ಪತಾಕಿನೀಪತಿಯ ನಿಯಮದಿಂ ಪೂರ್ವದಿಗ್ಗಾ ಗಟ್ಟಿ ತಮಂ ಮೈ ಘ್ನ ಮಂಡಮನಪ್ರತಿಹತಶಾಸನಾಂಕಿತಮಂ ಮಾಡಿ ಬರೆ (ಅದಿಪ. ೧೬-೮೧ ಪ).

[ಸಂ.]

ಪತಾಕೆ (ನಾ). ೧. ಧ್ವಜ; ಬಾವುಟ; ನಿಶಾನೆ: "ವೈಜಯಂತೀ, ಪತಾಕಾ, ಕೇತು, ಕೇತನಂ, ಧ್ವಜ: - ಈ ೫ ಪಟ (ಹಬ)ಯಾಗಿ" (ಹಲಾಯು. ೭೫-೨೦೪); ಹಿಮಧವಳಾತಪತ್ರ ಮನೆ ಪೋಲೆ ಮುಖೇರದವ ದೆವ್ವ . . . ಪತಾಕೆಯೊಂದು ವಿಭ್ರಮಮನೆ ಪೋಲೆ ಪೂರ್ವ ಪೊಡಪೊಳಕೊಂಡುವಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಚಿಹ್ನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೦); ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟುವ ಪತಾಕೆಯಿಂ ತೋರಣದೋಳಿಗಳಂ ರವಿಹಿಮಕರವೀಧಿ ಗಳಿಂದಂ ಪುರಮದೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿದುದೋ (ಜಗದಿ. ೨-೨೦); ಪತಾಕೆಗಳ ತಟ್ಟೆಳಲ ತಂಪಿನ ನಡುವೆ ಕಾಣಲಾಯ್ತು ಗಜಾಧಿಪತಿ ವಿಕ್ರಪತಿಯ ನಿಳಯದ ಕಳಸ ಕಣ್ಣ ಮಂಗಳವಾಗಲು (ಹಜರಾ. ೧೦-೬೬). ೨. ಪುರುಷನ ಜನನೇಂದ್ರಿಯ: ಪುರುಷನ ಪತಾಕೆಯೊಳಗಿರೆ ಮಗುಳ್ಳ ಮಲಗಿಡ್ ಗುರುಕುಚಿಯತನುಗೈ ಹಡೆರಡು ಕಡೆಯೊಳು ಹಿರಿದೊತ್ತಲು (ಜನನ. ೯-೧೯). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಕಾವ್ಯ, ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಉಪಕಥೆ: ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವೆಂದರೆ, ಮುಖ್ಯ ಕಥೆಗೆ ಅಂಗವಾಗಿ ಸುಧೈ ಬರತಕ್ಕ ಕಥೆ . . . ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವು ದೊಡ್ಡ ದಾಗಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ 'ಪತಾಕಾ' ಎಂದೂ, ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿದ್ದರೆ . . . 'ಪ್ರಕರೀ' ಯೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಕೃಷಿ. ೨೦೫); ಪ್ರಾಸಂಗಿಕ ಕಥಾಭಾಗಗಳೆಂದರೆ, 'ಪತಾಕಾ' ಮತ್ತು 'ಪ್ರಕರೀ' ಎಂಬ ಅರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯಗಳು (ಧ್ವನಾಲೋ. ೧೬೬ ಅಡಿ). [ಸಂ. ಪತಾಕಾ]

ಪತ್ರಿ 'ಪಡಿ' ನೋ.

ಪತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯ; ಯಜಮಾನ; ಸ್ವಾಮಿ: "ಪ್ರಭು ಪರಿಸ್ಥಳೀಶಂ ಸ್ವಾಮಿ ಭರ್ತೃ ಪತಿ ಸಾಧನಧಿಪನೀಶ್ವರನಂದ್ರಂ" (ನಪು ಕೋ. ೯೯-೯); ಪತಿಯ ಜಯಸ್ತಂಭದ ಪರಣಿ ದಲೆಲ್ಲದೊಡೆ ಜಳಪಥಂ ಸ್ಥಳಪಥದಂತೆ ಸುಗಮಮಾದುವೆನೆ ಪರಿದು ತೋಯಾರಾಶಿ ಯೊಳದೇಂ ರಥಂ ಸೊಗಯಿಸಿತೋ (ಅದಿಪ. ೧೨-೮೬); ಜಟಾಯು . . . ಪತಿ ಕಾಪುನೆಯ್ತು ಪೋದಂ ಸತಿಯಂ ಕಳ್ಳಯ್ಯ ಪಂ ಮಿಳಂ ಮಾತೊಳಂ ಡುಡ್ಡತನಂ ಮದೀಯ ತುಂಡಾಹತಿಯಿಂ ಶತಮಂಡಮಾಗಿ ಮಾಡ್ಪಿನೆ

ಸುತ್ತುಂ (ಪಂಞಮಾ. ೯-೧೦೩); ಪತಿಗಲ್ಲದೆ ಪಟಗೊಡೆಗುಡದ ತೆಲದೆ
ನಡೆವಿಡಿದ ಬೆನ್ನ ಸಂಕಡಿ ಚಂಡಾಕೃತಿಯ ತೆಲನಯಾದು ನಿಮ್ಮೊನ್ನೆತ್ತಿ
ವೆತ್ತುದು ಚರಣಕಾಂಡಮುಕ್ತಾಗ್ರಹಯಾ (ಕುಸ್ತುಮಾ. ೮-೫೩); ಕೌರವನ
ರುಣ ಹಿಂಗಿ ರಣದಲಿ ಸುಭಟಕೋಟಿಯನು ತೀರಿಸಿಯೆ ಪತಿಯವಸರಕ್ಕೆ
ಶರೀರವನು ಸೂಕುವೆನು (ಕುಸ್ತುಮಾ. ೧೦-೨೦). ೨. ಆಳುವವನು;
ದೊರೆ; ಪ್ರಭು: ಅವನಲ್ಲಿಗೆ ಪತಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರದೇವನೋ ದುರ್ಯೋ
ಧನನೋ (ಕುಸ್ತುಮಾ. ೧೧-೪). ೩. ಗಂಡ; ವಲ್ಲಭ: "ಕಾಂಶಿ,
ಕಮಿತಾ, ಪತಿ... ಅನುಕೇ - ಈ ೧೪ ಗಂಡಂ" (ಹಲಾಯು.
೮೨-೩೪೩); ಜನಕಜೆಯನ್ನೆ ಪತಿಗೆ ನೆಗಟ್ಟು ಶೀಲದಿಂ (ಎಳ. XI V,
೧೬೩೦. ೩೧-೩; ಸು. ೨೦೦); ಸತಿಯಾನು ಪತಿ ನೀನು (ಬಸವ, ೫೦೬);
ಪತಿಯುಳ್ಳನವುದ್ದುತ ದೇವತೆಯಂ ಸತಿ ಪೋಲು ಕರವಗುರ್ವಾ
ಗಿರ್ತುಂ ಪತಿಯ ಪರೋಕ್ಷದೊಳೊಪ್ಪುವ ಸತಿ ತಾಂ ಚೌನಟದ ಪಣ್ಣ
ಮರಂಪಿರ್ತುಂ (ಬಂಪ. ೧೦-೨೯); ಪತಿಗಳೆನ್ನನು ಮಾಪು ಧರ್ಮ
ಸ್ಥಿತಿಯ ಕೊಂಡರು (ಕುಸ್ತುಮಾ. ೧೪-೧೦೮); ಪತಿಗಳೈವರಿದ್ದರೇನು
ಸತಿಯ ಭಂಗಕೊಡಗಲಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨-೧೧೬-೧). ೪. [ಶೈವ]
ಪರಮಾತ್ಮ; ಶಿವ: ಬಳಿಕ ಸಕಲಾಗಮಂಗಳಲ್ಲಿಯೂ... ಪತಿ
ಕುಂಡಲಿನ ಮೂಯೆ ಪತು ಪಾಶ ಕಾಂಕ್ಷೆಯೆಂಬ ಪಟ್ಟಿವಾರ್ಥಗಳಂ...
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂಗಳಕ್ಕಂ (ವಿನೇಶ. ೬೨); ಪತಿ-ಪತು-ಪಾಶಗಳೆಂಬ ತತ್ತ್ವ
ತ್ರಯಗಳೇ (ತ್ರಿಪದಾರ್ಥಗಳೇ) ಶೈವಾಗಮದ ಮೂಲತತ್ತ್ವಗಳು.
ಜೀವನೇ ಪತುವು, ಅವನನ್ನು ಅವರಿಸಿರುವ ಸಂಸಾರಬಂಧನವೇ ಪಾಶ,
ಜೀವನ ಸಂಸಾರಪಾಶವನ್ನು ಕಳೆದು ಉದ್ಧರಿಸುವವನೇ ಪತಿಯಾದ
ಪರಮೇಶ್ವರ (ಧಾರದ. ೬೩); ಈ ದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಪತಿ, ಪತು, ಪಾಶವೆಂದು
ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ವಿಷಯವು ಮೂರು ವಿಧ-ಪತಿಯೇ ಪರಮಶಿವನು,
ಪರಮಾತ್ಮನು, ಸರ್ವಶಕ್ತಿ ಸಂಪನ್ನನು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೬).

ಪತಿಗೇಕದೋಡಂ = ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ಚಲಕೆ ಬಲ್ಲಣ್ಣಂ
ಶೌರ್ಯಮಾತ್ಮಣ್ಣಂ ಪತಿಗೇಕದೋಡಂ ಸಂಗ್ರಾಮಗುರಾದಂ ಮನುಜ
ಮಾನ್ಯಾತಂ ಕೀರ್ತಿವಿಖ್ಯಾತಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೪೬-೬; 1074).
ಪತಿ ಮೆಚ್ಚೆ ಗಂಡಂ = ಬಡೆಯನು ಮೆಚ್ಚುವಂಥ ವೀರ; ತುಂಬ
ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಇನ್ನು ನನ್ನ
ಸಾರಾಯಣಂ ಸಮ್ಮುಕ್ತರತ್ತಾಕರಂ ಪತಿ ಮೆಚ್ಚೆ ಗಣ್ಣನಾಳ್ವನ ಚಕ್ರಂ
... ಶ್ರೀಮತ್ಪದವಳ್ಳ ತೈಲಪಯ್ಯಂ ಮಾಸವಾದಿ ಸೂಟನಾಲ್ವ
ತ್ತುಮಂ ಬೀಳವೃತ್ತಿಯನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೫೨-೩೫;
ಸು. 1007); ಮಹಾಪ್ರಭಣ್ಣದಣ್ಣನಾಯಕಂ ಪತಿ ಮೆಚ್ಚೆ ಗಂಡಂ
ಶ್ರೀಮದ್ಗಣ್ಣನಾಯಕಂ ಕೇಶವಯ್ಯಂಗಳೆ ಬೆಳ್ಳೊಲ ಮೂನೂಟಂ
ಪುಲಿಗು ಮೂನೂಟಂವಂ ಸುಖಸಂಕಥಾನೋಡದಿಂದಾಳುತ್ತಮಿಣ್ಣಂ
(ಎಣ. XX, ೬-೬; 1012). [ಸಂ.]

ಪತಿಸಂವರಿ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಗಂಡನನ್ನು ತಾನೇ ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ
ಅವಕಾಶವಿರುವ ಯುವತಿ; ಸ್ವಯಂವರದ ಅವಕಾಶವಿರುವ
ಕನ್ಯೆ: ನಿಜವಿಜಯಶ್ರೀ ಪತಿಸಂವರಪರಿಯನೋತ್ಸವಾಲೋಕನ
ಕುತೂಹಲಪ್ರಚಲಿತ ಸಮಸ್ತ ಸಾಮಂತಚಕ್ರನುಂ (ಆದಿಪ. ೧೪-೯೧ ವ);
ವರಮುಕ್ತಿಪ್ರಸಾದ ಪತಿಸಂವರಿ ಪುರುಷನಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೋಲಾ ವಿಜಯ
ಮುನೀಶ್ವರನಂ ಕೆಯ್ಯೊಂಡಳ್ ದೇವರ ಪಲವುಂ ತೆಜದ ಪಟಗೊಡ
ನೆಸವಿನೆಗಂ (ಶಾಂತಪು. ೫-೬೩); ಬರವೆಲ್ಲ ಕೆದಿರದೆ ಪತಿಂ (?) ವರಿಯಂ
ಮುಂದಿಟ್ಟು ಪೇಡರಾಧೀಶ್ವರನಂ ಪರಿಯನೋತ್ಸವಮಂ ನಾಡೆ ರಯ್ಯ
ಮಪ್ಪಂಕು ಮಾಬ್ಬೆ ಮಾಮುಂ ತಾಮುಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೩-೬೪).
೨. ವಿವಾಹಯೋಗ್ಯಳಾದ ಕನ್ಯೆ; ವಿವಾಹ ವಯಸ್ಕಳಾದ ಕನ್ಯೆ;

ಉಪವರ ಕನ್ಯೆ: "ಮುನ್ನಂ ಕುಡಲಾದವಳ್ ಪತಿಸಂವರಿಯನಿಕುಂ"
(ಮಸ್ತುಕೋ. ೫೩-೧೦); ಕೃತಿ ಗಡ ಕೊಳ್ಳಂ ಕುಡುವಂ ಕೃತಿ ಗಡ
ಭಾವಿಸುವಡಾ ಪತಿಸಂವರಿಯುಂ ತಾಂ ಕೃತಿ ಗಡೆನಲ್ ಕೊಳ್ಳೊಡೆಯೇನತಿ
ಕುಮಾದುದೊ ಕೃತಾರ್ಥಮೆನೆ ಭುವನಜನಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧-೬೪).

[ಸಂ. ಪತಿಸಂವರಾ]

ಪತಿಕರ, ಪಯಿಕರ (ನಾ). ೧. ಸ್ವೀಕಾರ; ಅಂಗೀಕಾರ;
ಮಾನ್ಯತೆ: ಪತಿಯಾಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿ ಚಂಪ ಸತಿಗೇಕೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯು ಪ್ರತಿ
ಜ್ಞೆಯ ಪತಿಕರದಲ್ಲಿ ಮೋಪದಿರೆ (ಲೋಪದಿರೆ?) ಯಾತನೆಯಲ್ಲವೆ ಇವಳ
ಲಿಂಗನಿಷ್ಠೆ ಇವಳಿಗೆ ನಮ್ಮ ನಿಷ್ಠೆ ಪತಿಯಾಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಾ (ಸರ್ವಮ.
೧೯೪-೧೦). ೨. ಕರುಣೆ; ಅನುಗ್ರಹ. ೩. ಒಲವು. ೪. ಹೊಗಳಿಕೆ;
ಪ್ರಶಂಸೆ: "ಪತಿಕರಿಸು" ಪರಾ. ಪಯಿಕರ: ೨. ಆಯ್ಯಾ
ನಿನ್ನ ನಂದಿದೆನೊ... ಪಯಿಕರವನು ತೋರೊ ಪತಿಕರ ಸುರತರು
(ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೪-೧). [←ಮರಾ. ಪತಕರ, ಪತಕರಾ, ಪತಕಾರಾ]

ಪತಿಕರಣೆ (ನಾ). ೧. ಸ್ವೀಕಾರ; ಅಂಗೀಕಾರ: ನೇಮವಾಯಿತು
ಮತ್ತೆ ನೃಪತಿಸ್ತೋನುವರ್ಜನನೊಡನೆ ಕದನೋದ್ವಾದಮರುಬ್ಬರಿಸಿದರು
ಪತಿಕರಣೆಗೆ ಮಹೀಪತಿಯ (ಕುಸ್ತುಮಾ. ೧೪-೧೦); ಪತಿಕರಣೆ ಪಲ್ಲವಿನೆ
ಶರಣಾಗತನ ರಕ್ಷಿಸಿ ರಾಮನನುರಾದನೆಗೆ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟನು ಬಲಾಸುರ
ರಿಪುಕುಮಾರಕನ (ತೊರಣಾ. ೪-೪ ಸೂಚನೆ). ೨. ಗೌರವಿಸುವಿಕೆ;
ಆದರಣೆ: ಕಂಗಳಲಿ ಕುಡಿಮೇಳ ಹುಟ್ಟಿನ ಹೊಂಗಿನಲಿ ಭಂಜವಣಿ
ಭಾವದ ಭಂಗಿಯಲಿ ಪತಿಕರಣೆ (ಕುಸ್ತುಮಾ. ೧೩-೨೫).

[ಪತಿಕರಿಸು + ಅಣ್.]

ಪತಿಕರಿಸು, ಪತಕರಿಸು, ಪತ್ಕರಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಅಂಗೀಕರಿಸು;
ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು: ಅಶೆಯ ಧಕ್ಕರಿಸಿ ನಿರಾಶೆಯ ಪತಿ
[ಪಾಶಂ. ಪ್ರತಿ]ಕರಿಸಿದ ವೇಷವ ಕಂಡೆ ನೀ ಸರಿಯೆಂಬೆ (ಚನ್ನ. ವ. ಕ.
೫೬೧-೧೨೨೮); ಫೃತ ತೈಲ ಜಲ ಚರ್ಮಪಾತ್ರೆಯೊಳಗಿರಲವಂ ಪತಿಕರಿಸ
ಲಿಲ್ಲ ಶಿವಭಕ್ತವಾಗಿದ್ವಂ(ದೀಪ್ತಾ ಬೋ. ೨೬-೪೬೦); ಇಂದು ನಿನ್ನಯ ಪಟ್ಟಿ
ದರಿಯಲೆಂದು ಕೊಂಡಾಡುವೊಡೆ ಬಪ್ಪನು ಎಂದಿನಲು ಕಾಮಾತುರನು
ತಾನಧಿಕತಾಪದಲಿ ಎಂದುದನು ಪತಿಕರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನು (ಸಂಭವ. ೩-೨೦);
ಎಲೆ ತಾಪಸಮರ್ಯನೆ ನೀನೊಲವಿಂದಿ ನಮ್ಮಮಪ್ಪ ಪಟ್ಟಾಪಕೆಯಂ
ಸಲೆ ಪತಿಕರಿಸುವುದು (ತ್ರಿಪುಡಿ. ೯-೪೯). ೨. ಆದರಿಸು; ಸತ್ಕರಿಸು;
ಉಪಚರಿಸು: ತರಿಸಿ ಸಾದು ಜವಾದಿಯನು ಕರ್ತುರದ ವೀಳೆಯುವುದು
ಗೊಣಿಗಳಲಿ ಹಿರಿದು ಪತಿಕರಿಸಿದನು ಪರಿವಾರವನು ಕರಿದೋಣ
(ಕುಸ್ತುಮಾ. ೧೫-೨೦); ಭರತಾದಿಗಳೆರಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ಪ ಬಳಿಕ ಪತಿಕರಿಸಿ
ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನಂ ಕೊಂಡಾಡಿ... ಮುನಿವರನೊಯ್ಯನಿಂತೆಂದನು (ಚೈಮಿಭಾ.
೨೧-೫೨); ಅತಿಥಿಗಳಭ್ಯಾಗತರೊಡನಧನರ ಯತಿಯಾಚಕರೆಲ್ಲರನು
ಪತಿಕರಿಸುವುದು ಬಳಿಕ ಸಂತಸದೊಳು ಸತಿಯರು ಸವಿವುದನ್ನೆವನು
(ಹವಿಬ. ೮-೩೨); ಮಾಧವೀಮಂಟಪವು ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಮನೋ
ಹರವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ನಿಜವಾಗಿ ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥವಾಗಿ ನಮ್ಮನ್ನು
ಪತಿಕರಿಸುವಂತಿದೆ (ಶಾಕುಂ. ೮೪-೧೪). ೩. ಕೃಪೆ ಮಾಡು; ಕರುಣೆ
ತೋರಿಸು; ಅನುಗ್ರಹಿಸು: ಹರಪವಾರ್ತಕರೊಪ್ಪಿಸುವರೆ ಶರಣು
ಹೊಗಿ ನರರಾದಡಂ ಪತಿಕರಿಸಿ ಕಾವರು ಸಾವು ನೋವುಂ ಜೀವಿಗಳೆಲ್ಲ
ಸಂಯಲಾ (ಬಸವ. ೨೮-೧೨); ಹರ ಪತಿಕರಿಸಿ ನುಡಿದುದೆ ಪರಮಪಾವನ
ಧರ್ಮತತ್ವವದು (ಕುಸ್ತುಮಾ. ೧೬-೫೩); ಕಟಿ ತಲೆಗುತ್ತಿ ದೇವರಿಗನ್ನು
ತಾ ಪದಿಯುತ್ತರಕೆ ಪಾಸಟಿಯ ಪತಿಕರಿಸೆಂದು ಲೈಮುಗಿದ (ತೊರಣಾ.
೪-೨-೪೯); ನೀ ಪತಿಕರನೆ ಬಳಿಕನ್ನೇನು ಚಂತಿಸಲೇಕೆ ರಕ್ಷಿಸು (ಸಂಸಾ.
೪೦). ೪. ರಕ್ಷಿಸು; ಕಾಪಾಡು: ಇಂದು ನಿಮ್ಮಂಘ್ರಗಳ ಮಹಿಮೆಗ

ಬಂದೆನ್ನಲು ಪತ್ರಿಕರಸದೇಶೆಂದು ಕಾರವನನು ಬಿನ್ನಯಿಸಿದನು
ಭೂಪತಿಗೆ (ಕುಪ್ಯಾಭೀ. ೨-೨೮); ಶರಣು ಹೊಕ್ಕು ವಿಭೀಷಣನ ಪತ್ರಿಕರಿಸಿ
ಲಂಕಾವನಿಯ ಜನಪದದರಸುತನವನು ಕೊಟ್ಟು ಮನ್ನಿಸಿದನು ರಘುಪ್ರಭವ
(ತೊರಣ. ೬-೨ ಸೂಚನೆ); ಶಿವಪೂಜೆಯ ಮಾಡಿ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನಿಟ್ಟ ಪಾಪಾ
ತ್ಮನಂ ಪತ್ರಿಕರಿಸಿ ಕರುಣದಿಂದ ಭರ್ಮಪಥಕ್ಕೆ ಶಿಕ್ಷಿಸಿದ (ಚಿಬಪ. ೫೧-೨೧).
೫. ಸಮರ್ಥಿಸು; ಸಾಧಿಸು; ಭಾಷೆಗಳ ಬಲ್ಲವನು ಭಕ್ತನಿವಾಸಿ
ಬಸವೇಶ್ವರನ ಭಾರಂ ಭಾಷೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಂ ಪತ್ರಿಕರಿಸಿ ನಿಮ್ಮ ಸಿವುಡಿಯಲಿ
(ಬಸಪ. ೩೫-೫೬); ರೂಢಿಯೋರೆಯಾಜನರ್ಜುನನಾದಿ ಪತ್ರಿಕರಿಸುವನು
(ಕುಪ್ಯಾ. ೯-೧೫). ೬. ಒಲಿ; ಒಲುವುತೋರು; ಬಳಕೆ ಕೇತಯ್ಯಂ
ಗಣ ಗೋಕುಲವನ್ನೆಲ್ಲಂ ಪತ್ರಿಕರಿಸಿ ಕೈಕೊಳುತರಲ್ಪದನಜಾಮ ಕಜುಗಳು
ನಿಂದಜುತರಲು (ಬಸಪ. ೬೦-೬೫); ಕಟ್ಟಿದನು ನಿನ್ನವಗೆ ಲಂಕೆಯ
ಪಟ್ಟವನು ಪತ್ರಿಕರಿಸಿ ರಘುಪತಿ ತೊಟ್ಟ ಬಾಣಕ್ಕೆ ಬಂದ ಶರಧಿಯ ಹೂಳಿ
ಕೈಲದಲಿ ಕಟ್ಟಿದರು ಸೇತುವನು ಕವಿಗಳು (ತೊರಣ. ೬-೨-೫೫).
೭. ಒಲಿಸು; ಮೆಚ್ಚಿಸು; ವರಮನೋರಥಸಿದ್ಧಿಯನು ಪತ್ರಿಕರಿಸಿ
ಪಡೆವುದು ಕೇಳಿಸುತರಾದರಿಸಿ ಮಾಯೆಗೆ ಹೇಳುತರಿಸುವನು ಕವಿಯ
ದಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೬). ೮. ಹೊಗಳಿಸು; ಶ್ಲಾಘಿಸು; ಪ್ರಶಂಸೆ
ಮಾಡು; ಹಿರಿಯ ಭಕ್ತರ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನೊರೆದೊರೆದು ಶಿವನಾಗಯ್ಯನಂ
ಪತ್ರಿಕರಿಸಿ ಮೆಚ್ಚಿದನು ಬಸವನಾ ಬಿಜ್ಜಳನ ಸಭೆಯೊಳಗೆ (ಬಸಪ. ೫೫
ಸೂಚನೆ); ಜಗದೊಳದ್ವೈತೋರನರಂಭಗಧರನು ಪತ್ರಿಕರಿಸಿದನು ಪವನಜನ
ಫಲಗುಣನ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೪). ಪತ್ರಿಕರಿಸು: ೧. ಅದರೆ ಈ
ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಪತ್ರಿಕರಿಸುವಾಗ ನೀವು ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಿ
ಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೫೪); ನಾನು ಒಂದು ಚಟ ದಿದುತ್ತೇನೆ.
ಪತ್ರಿಕರಿಸೋಣವಾಗಲಿ (ಗಾಳಪ. ೫೨). ಪತ್ರಿಕರಿಸು: ೧. ಯೋಗ್ಯ
ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲಿಲ್ಲದೆ ನರಹರಿಯು ಸೇವೆರೊಡನೆ ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನು
ಬೆಳೆಸುತ್ತಿದ್ದ. ಅದರ ಈಗಲೆ ಕೆಲವನ್ನು ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿಯ ಉಳಿದ ಪ್ರಯಾ
ಣಕರು 'ಪತ್ರಿಕರಿಸಿ'ದರು (ಸಮದೀ. ೨೯೮); ನಮಗೆ ಹುಟ್ಟೋ ಮಕ್ಕಳ
ಗತಿ ಏನು... ಅವರು ಮತ್ತೆ ಬೇರೆ ಜಾತಿ ಪತ್ರಿಕರಿಸಬೇಕಾಗಕ್ಕೆತಿ
(ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೧೪). [ಪತ್ರಿಕರಿಸು-ಇನ್ನು]

ಪತ್ರಿಕಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯನ ಕೆಲಸ, - ಸೇವೆ; ಸ್ವಾಮಿ
ಕಾರ್ಯ: ವಸುವಂ ದ್ವಿಜನ್ನದಾನೆ... ನಿನ್ನ ಸುವಂ ಪತ್ರಿಕಾರ್ಯದ
ವರ್ತಿಸಿದ (ಗದಾಯು. ೫-೨೨); ಕ್ಷಿಯೊಳಗೇ ಗೋವಿನ್ನನಂತರ ಜಮೂ
ನಾಥರನ್ನುಮೇಂ ಪೋಲ್ವರೆ ವಿತರಣದ ಗುಣದ ಸೌರ್ಯದ ಪತ್ರಿ
ಕಾರ್ಯದ ಜಲದ ಬಲದ ಮಹಿಮೋನ್ನತಿಯೊಳಗೆ (ಸೂಚ. ೫೫, ೫೬-೧೯; ೧). ೨. ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು;
ಒಡೆಯನ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದವನು: ಜತುರೋಪಾಯಂಗಳಂ
ಬಲ್ಲವಂ ಪತ್ರಿಕಾರ್ಯಂ ವರಮಂತ್ರಿಯು (ಸೂಚ. ೬೧).

[ಪತ್ರಿಕರಿಸು-ಇನ್ನು]

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಪತ್ರಿಕಾ - ಒಂದೆಲೆಹೊನ್ನೆ"
(ಒಪಧ. ೯೧).

[ದೀ. ೧೧ ತಮಿ. ಪತ್ರಿಕ, ಪತ್ರಿಕಾ-ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಅಂತರಂಗ]

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಗಂಡನ ಮನೆ, - ಗೃಹ: ಬಾಲ ಪತ್ರಿಕೆ ಪೋಪುಡ
ಪೇಳಲ್ ವನವಾಸಬಂಧುವೀ ಶರುವಂದಂ ಕೇಳುತನುಮಾತಿಸಿ ಕಲಕಂಠಾ
ಲಾಪದ ನೆವದ ನುಡಿವುದೊ ಪದಮಾತಂ (ಶಾಕುಂ. ೫೬-೮೮).

[ಪತ್ರಿಕೆ-ಗೃಹ]

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಗಂಡನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವವಳು, - ಕೊಲೆಮಾಡು
ವವಳು.

[ಸಂ. ಪತ್ರಿಕೆ]

ಪತ್ರಿಕ (ಗು). ೧. ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದ; ಕೆಡೆದ; ಪತನ ಹೊಂದಿದ.
೨. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋತ; ಪರಾಜಯ ಹೊಂದಿದ: (೪).
೩. ನೀತಿಗೆಟ್ಟ; ಶೀಲಭ್ರಷ್ಟ; ಪತನ ಪರಿತನ್ನ ಜನದ ಸೋಪು
ನಲಿವು ನನ್ನವು (ಅಮತಂ. ೪೬-೧೬). ೪. ನೀಚನಾದ; ದುಷ್ಟನಾದ.
(ನಾ). ೫. ಬಿದ್ದುದು; ಕೆಡೆದುದು; ಪತನ ಹೊಂದಿದುದು:
"ಪತನಂ ಪ್ರಸೃತ್ಯಂ" (ನಸ್ಯಕೋ. ೮೨-೫); "ಪತನಮೇನ ಪನ್ನಮೇನ
ದಿದ್ದುದು" (ಮಂಗಂ. ೧೩೨-೨೬). ೬. ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದವನು.
೭. ನೈತಿಕವಾಗಿ ಪತನ ಹೊಂದಿದವನು; ಶೀಲಭ್ರಷ್ಟನಾದ
ವನು: "ಸೃತ್ಯಂ ಗತಂ ಪ್ರಸೃತ್ಯಂ ಪನ್ನಂ ಪತನಂ ಪಂಚುತಂ
ವಿಗತಾರ್ಥಂ" (ನಸ್ಯಕೋ. ೧೦೬-೪೮); ದಿನಪದವಯಕ್ಕೆ ನಿಲಿ ಪತ್ತನೆ
ಯೆಡೆಯೊಳ್ ಸುಖಸಮಸ್ಥಿತಂ ರವಿ ಪನ್ನೋದನಯೆಡೆಯೊಳ್ ಧನ
ಪನ್ನರನೆಯೆಡೆಯೊಳ್ ದಕ್ಷಿಣಾಕ್ಷರಹಿತಂ ಪತನಂ (ಜಾತಕ. ೧೪-೪);
ನಾನೂ ಪತನ. ಅವಳಂತೆಯೇ ನಾನೂ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದು ಹೆಣ್ಣು
ನೊಡನೆ ಸಂಪರ್ಕವಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದೆ (ಸೂಚ. ೧೫೬). ೮. ನೀಚ;
ದುಷ್ಟ; ಪಾಪಿ: ಪತನವ ಮದ್ಯ ಮಾಂಸವನೆ ಭುಂಜಿಸಿದವಂ
(ದೀಕ್ಷಾ ಬೋ. ೨೬-೪೭೨); ಪಾತಕನು ಪತನಕ್ಕೆ ತಳ್ಳುವು ಭಾತಕನು
... ದೈವದ್ರೋಹಿಯೆಂಬುದು ಭಾತಕನೊಳೆ ನರಕ (ಕುಪ್ಯಾ. ೮-೪೧);
ಅತನವರಿಗೆ ಕೇಡಿಲ್ಲ ಅವ ಪಾತಕ ಪತನಸಂಗವ ಮಾಡ್ಕನ್ನಲ್ಲ
(ಪುರಂದ. ೧-೪೬-೩); ಪತನ ಪಾಪವೆನಿಸುವ ಬಲಿಯೊಳಕಿಶಯವಡೆದ
ತೀರ್ಥಗಳು ಸತಿಯರ ಪಾದಸಂಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ತಮ್ಮ ದುಷ್ಟವ-ಕಳೆಯ
ಲೆಳಸುವುವು (ಹದಿ. ೨-೬); ಸೋದರದ್ರೋಹದಿಂದ ರಾಜವಿದ್ರೋಹದಿಂದ
ಪತನನಾಗಿ ಪಾಪ ಮರಣವು ನಿನ್ನಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೨೪೨-೧೧೧).
೯. ಲೆ: ಜಗದೊಳು ರಾಸ್ತಾ ಪ್ರಕರಕ್ಕೆ ಮೈಗೊಟ್ಟವಂ ಮಿಗೆ ಪತನನಾಗ
ದಿರ್ವಪನೆ (ಜೈಮಿ. ೨೧-೨೧). ೧೦. ಹಾರಿದುದು; ಜೆಗಿದುದು.
೧೧. [ನಾಟ್ಯ] ಏಳು ಬಗೆಯ ಹುಬ್ಬಿನ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು;
ಹುಬ್ಬನ್ನು ಕೆಳಗಿಳಿಸುವುದು: ಸಹಜ, ಪತನ, ಉತ್ಪತ್ತಿ...
ಚತುರ - ಈ ಏಳು ಹುಬ್ಬಿನ ಭೇದಗಳ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೩-೪೩೬);
ನಿಲದಿಂದಿಳಿದ ಪುರ್ಣಂ ದಿಟದಿಂದ ಕೇಳ ಪತನಂಬ ಪೆಸರೆ ಪಡೆಗಂ
(ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೩-೪೪). ೧೧. ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಹಿಮ್ಮಡಿಯ ಭೇದ
ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಪಾಸ್ತಿ ಭೇದ: ಪಿರಿದುತ್ಪತ್ತಿ ಪತನಂ [ಪಾಶಂ.
ಪ್ರಮ ಪತನಂ] ವಿರಚಿತುತ್ಪತ್ತಿ ನೆಗಳ್ಳು ರಾಜಪ ಪತನಂ...
ವಿಯುಕ್ತಾಂಗುಲಿಸಂಗತವಿಯೆಯೆಂಬ ಸಮಂತು ಪಾಸ್ತಿಯ ಭೇದಂ
(ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೩-೧೦೯); ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಪತನ [ಪಾಶಂ. ಅಪತನ], ಉತ್ಪತ್ತಿ
ಪತನ, ಅಂತರ್ಗತ, ಬಹಿರ್ಗತ, ಮಿಥೋಯುಕ್ತ, ವಿಯುಕ್ತ, ಅಂಗುಲಿ
ಸಂಗತ - ಈ ಎಂಟು ಪಾಸ್ತಿಯ ಭೇದಗಳ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೩-೧೧೦ ಪ).
೧೨. ಏಳು ಬಗೆಯ ಕೈ ಬೆರಳುಗಳ ವಿನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು;
ಹಸ್ತಾಂಗುಲಿ ಭೇದ: ಸಲೆ ಸಂಯುತ ವಿಯುತಂಗಳ ಸುಲಿತವಕ್ರಾಪ್ತಿ
ಪರಿತ ಪತನಾಪ್ತಿಗಳ ಲಲನೇ ಕುಂಚಸ್ತೂಲಂ ಗೆಲೆಸಂದ ಪ್ರಸೃತ
ಮೆಂದು ಭೇದದೊಳೆನೆಗುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೩-೧೧೨); ಸಂಯುತ,
ವಿಯುತ, ವಕ್ರ, ಪರಿತ, ಪತನ, ಕುಂಚಸ್ತೂಲ, ಪ್ರಸೃತ - ಈ ಏಳು
ಹಸ್ತಾಂಗುಲಿಯ ಭೇದಗಳ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೩-೧೧೩ ಪ). [ಸಂ.]
ಪತ್ರಿಕತ್ವ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟತನ; ನೀಚತನ. ೨. ಅನೈತಿಕತೆ.
[ಸಂ.]

ಪತ್ರಿಕಾಪಾಠನ (ಗು). ೧. ಪಾಪಗಳನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವಂಥ;
ನೀಚರನ್ನು ಪರಿಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವಂಥ: ಪತ್ರಿಕಾಪಾಠನ ಪರ್ವತಾ
ಶ್ರಮದಲಿಪ್ಪ ನುನ್ನುತ ಮಲ್ಲಿನಾಥನೆಂದನ್ನ ನಾಮಂ (ಸಿದ್ಧಂ. ೨-೨೮);

ಪತ್ರಿಕಾವನವನ್ನೂರ್ತಿಯಾಗಿಯೆ ಯತಿಗಳೊಳು ಯತಿಯಾದರಣೆಯಂ ಜತನ
ದಿಂದಾಚರಿಸುತ (ಗಗತಾ. ೨೧-೧); ರಘುಪತಿ ರಾಘವ ರಾಜಾರಾಂ, ಪತ್ರಿಕ
ಪಾವನ ಸೀತಾರಾಂ(ನಿರಾತ.೫೧).(ನಾ). ೨. ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ಪರಿಶುದ್ಧ
ಗೊಳಿಸುವಂಥವನು,—ಮೇಲೆತ್ತುವವನು; ಪರಮಾತ್ಮ : ಪತ್ರಿಕ
ಪಾವನನೆಂಬ ನಾಮ ಸಕಲಪ್ರತಿತಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ನಿಲುವದೀ ನಾಮ (ಪುರಂದ.
ಧಾ. ೩-೩೮-೧). [ಪತ್ರಿಕ+ಪಾವನ]

ಪತ್ರಿಕಾಗ್ರ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯ ಮಾಡುವಾಗ ತೋರುವ
ಅರು ಬಗೆಯ ಅಂಗಾಲಿನ ವಿನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಪದಕಳ ಭೇದ:
ಪತ್ರಿಕಾಗ್ರ, ಉಚ್ಚೈತಾಗ್ರ, ಭೂಮಿನಿಲಗ್ರ, ಉದ್ವೃತ್ತ, ಕುಂಚನ್ನದ್ಯ.
೩ರಕ್ಷೀನ—ಈ ಅಹಂ ಅಂಗಾಲ ಭೇದಗಳ್ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೩-೧೨೦ ಪ).

[ಸಂ.]

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ನೈತಿಕವಾಗಿ ಪತನ ಹೊಂದಿದವಳು : ಅವಳು
ಪತ್ರಿಕೆ (ಸೋತುಗ. ೧೫೬). [ಸಂ. ಪತ್ರಿಕಾ]

ಪತ್ರಿಕೋದ್ಧಾರ(ನಾ). ನೈತಿಕವಾಗಿ ಪತನಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ
ಉದ್ಧಾರ,—ರಕ್ಷಣೆ. [ಪತ್ರಿಕ+ಉದ್ಧಾರ]

ಪತ್ರಿಕೋದ್ಧಾರಕ (ಗು). ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವ,—
ಮೇಲೆತ್ತುವ : ಸುಂದರ ಶುಭಕರ ವ್ಯಕ್ತನೊಬ್ಬನ ಪತ್ರಿಕೋದ್ಧಾರಕ
ಜೀತನಮೇ! ವಿಳೇಕ್ಕೆ ಮಹಿಮಾನುತ ಬಾಲಕ ನಮೋ ನಮೋ ನಿನಗೋ
ಶಿನಮೇ! (ಅಪ್ಪ. ೧೧೦-೨). [ಪತ್ರಿಕ+ಉದ್ಧಾರಕ]

ಪತ್ರಿಕ (ನಾ). ೧. ಒಡೆತನ; ಪ್ರಭುತ್ವ; ಸ್ವಾಮ್ಯ : “ಎಚ್—
ದ್ರವ್ಯವ್ಯವಾಸೇ (ಸುರಿ), ಪತ್ರಿಕೇ ಚ (ಒಡೆತನ)” (ಶಮಧಾ);
‘ಯತಿಪತಿ’ ಯತಿತ್ವಮಂ ಪಳೆಯುತ್ತೆ, ಪಾರುತಿ ಪತ್ರಿಕಮಂ, ತನ್ನ
ನಿಜಮಂ ಸುಡಿದನಕಾತರತೆಯಿಂದೆ (ಚಕ್ರಾಂಗ. ೩೫-೪೬೦). ೨.
ಮದುನೆಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ವಿವಾಹಿತ ಸ್ಥಿತಿ : (ಕ). ೩. ಪತಿಯ
ಭಾವನೆ; ಗಂಡನೆಂಬ ಭಾವ : ಪತ್ರಿಕಮನಾಳ್ವ ಚಾಟಿನಿಸ್ತನನಮೇಡ್
ಗೊಳ್ಳ ಜಂಬನಕೆ ಬೆಂಬಲಾಯಿಂದಿವಪ್ಪ ತನ್ನ ಚುಂಬನ[ಮ]ನೆಯಾಗಿ
ಕಾಂತೆ ಪುರುಷಾಯಿತದೊಳ್ ಕರಮೊಪ್ಪಿ ತೋಪುದಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು.
೧೪-೪೬). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಿಕಾಪ (ನಾ). ಗಂಡನನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ನೀಡುವಿಕೆ,—
ಕೊಡುವಿಕೆ : ಅಕೆ ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು ತನಗೊಪ್ಪಿಸುವಂತೆ ರಾಮಾನಂದ
ನನ್ನು ಬೇಡಿದಳು. ಗುರು ಅವಳಿಗೆ ಪತ್ರಿಕಾಪವನ್ನು ನೀಡಿದನು
(ಭಾರದ. ೨೯೨). [ಪತ್ರಿಕ+ದಾನ]

ಪತ್ರಿಕೋಪ (ನಾ). ಗಂಡನಿಗೆ ಮಾಡುವ ದ್ರೋಹ,—ವಂಚನೆ;
ಪತಿಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಅಪರಾಧ : ಅಮೃತಮುಖಿಯದು
ಪತ್ರಿಕೋಪವಾದರೆ ಚಂಡತಾಸನನದು ಮಿತ್ರದ್ರೋಹ (ಕಾವ್ಯಸ. ೬೬).

[ಪತ್ರಿಕ+ದ್ರೋಹ]

ಪತ್ರಿಕೋಪಿ (ನಾ). ಗಂಡನಿಗೆ ವಂಚನೆ ಮಾಡುವವಳು : ಅವಳು
ಪತ್ರಿಕೋಪಿ ಎಂದಿಗೂ ಅಲ್ಲ (ಮುತ್ತೈದೆ. ೨೨೪). [ಪತ್ರಿಕ+ದ್ರೋಪಿ]

ಪತ್ರಿಕರ್ಮ (ನಾ).[ವೀಶ್ಯ]ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಆಚರಿಸುವ
ವಿಧಿ,—ನಿಯಮ : ಇಲ್ಲಿ ಯೋಗನೆಂದರೆ ಪತ್ರಿಕರ್ಮ. ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಶು
ಧರ್ಮ, ಪತ್ರಿಕರ್ಮ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧ . . . ಶಿವವ್ರತ, ಶಿವಧ್ಯಾನ,
ಶಿವಜ್ಞಾನ, ಶಿವಭಕ್ತಿ, ಶಿವಾರ್ಥನ ಇವು ಐದು ಪತ್ರಿಕರ್ಮಗಳು
(ಭಾರದ. ೨೪೧). [ಪತ್ರಿಕ+ಧರ್ಮ]

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿಗೆ ಗಂಡನಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರದ್ಧೆ : ನರ್ತನದೆಯ
ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ . . . ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ರೇವತಿಯ ಚಿತ್ರಧಿಯ ಮೇಲೆ
ತೇರಿ ತೇರಿ ಬರಹತ್ತಿ ದುವು (ಮುತ್ತೈದೆ. ೨೬೮). [ಪತ್ರಿಕ+ನಿಷ್ಠೆ]

ಪತ್ರಿಕರಾಯಣಿ (ನಾ). ಗಂಡನಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ ಹೊಂದಿದವಳು; ಪತ್ರಿಕ
ನಿಷ್ಠೆಯುಳ್ಳವಳು : ಅವಳಂತಹ ಪತ್ರಿಕರಾಯಣಿಯನ್ನು ನಾನು
ಈವರೆಗೂ ನೋಡಿಲ್ಲ (ಮುತ್ತೈದೆ. ೨೨೪). [ಸಂ. ಪತ್ರಿಕರಾಯಣಾ]

ಪತ್ರಿಕೋಪಿ (ನಾ). ಪತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ : ಚಾರು
ಲತೆಯ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಸದಾ ಸರ್ವದಾ ಅವನು
ಪ್ರಯತ್ನಪಡದೆ ಇದ್ದರೆಯೇ ತನ್ನ ಪತ್ರಿಕೋಪಿ ಚಾರುಲತೆಗೆ ಸಹಜ
ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಇಪ್ಪ. ೨೮೬). [ಪತ್ರಿಕ+ಪೂಜೆ]

ಪತ್ರಿಕಾಣಕ (ನಾ). ಗಂಡನನ್ನು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸು
ವಿಕೆ; ಪತಿಯೇ ಪ್ರಾಣವೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ :
ಅದರಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಮುಖಿಯು ಕಮಲಮಡೆಗೆ ತನ್ನ ಪತ್ರಿಕಾಣಕಿಯನ್ನು
ತಿಳಿಸಿ ಪತ್ರ ಬರೆದ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಓದಲು ನೊದಲು ಮಾಡಿದನು(ಬಂಕಿಮ. ೪೮).

[ಸಂ. ಪತ್ರಿಕಾಣಕಾ]

ಪತ್ರಿಕಿಂಬಿ ‘ಪದಿಬಿಂಬ’ ನೋ.

ಪತ್ರಿಕಾಗುಣ (ನಾ). ಹದಿಬದಿಯ ನಡವಳಿಕೆ,—ಆಚರಣೆ :
ಅತನ ಕುಲವಧು ವಿನಯೋಪೇತೆ ಮಹಾಸತಿ ಪತ್ರಿಕಾಗುಣದೊಳ್
ಸೀತೆಯನೆ ಪೋಲ್ತಳ್ (ಸಾಹಿ. XX, ೧೦೧-೩೬; 1129); ಆ ನೆಗಳ್ಳ
ಮದ್ದಿರಾಜನ ಮಾನಸಕಳಹಂಸೆಯನಿಪ ಮಾಕಾಂಬಿಕೆಗಂ ಭೂನುತ
ಪತ್ರಿಕಾಗುಣ ಜಾನಕಿ××× ಜನರ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಪಡೆದಳಾ ಸುತರಮಾ
(ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೫೧-೩೨; 1169). [<ಸಂ.ಪತ್ರಿಕಾಗುಣ]

ಪತ್ರಿಕಾಪಿ (ನಾ). ಹದಿಬದಿತನ; ಪಾತಿವ್ರತ್ಯ; ರನ್ನನ ಸತಿ ಸತ್ಯಗುಣ
ಸಂಪನ್ನ ಪತ್ರಿಕಾಪಿಯೊಳು ಮಹಾಸತಿಯನಿಪುತ್ತ್ ××× ನೆಡೆ
ಮೆದವಿಮರ್ಶಿಸ್ತೆಯಂ ಪಡೆದು ಪೆಂಪಿನಾಗಮಮಾದಳು (ಕವಿ.
೧೨-೪-೫೪; ಸು. 1093). [ಪತ್ರಿಕಾಪಿ(ಹದಿಬದಿ)+ಇತಿ]

ಪತ್ರಿಕಾಪಿ ‘ಹದಿಬದಿ’ ನೋ.

ಪತ್ರಿಕಾಪಿತಿ (ನಾ). ಗಂಡನಲ್ಲಿರುವ ಭಕ್ತಿ,—ಶ್ರದ್ಧೆ : ಪತ್ರಿಕಾಪಿತಿ
ಯುನ್ನತಿತೆಯಲಿ ನಿಷ್ಠತೆಯಲಾ ಸಾವಿತ್ರಿಯಾಗೆಯು ಸುತಚರಿತ್ರದವೋಲಾ
ನಿಮ್ಮ ದ್ರೌಪದಾದೇವಿ ಹಿತವನಾಚರಿಸವಳು (ಕವಿ. ೨೬-೨); ಪತ್ರಿಕ
ಭಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿಹ ಸತಿಯ ಸಂಗ ವ್ರತಗಟ್ಟು ಸುಖಪಡೆಯಲಿಲ್ಲವೋ ರಂಗ
(ಪುರಂದ. ೪-೧೪೪ ಪಲ್ಲವ). [ಪತ್ರಿಕ+ಭಕ್ತಿ(ಬಿಕ್ಕುತಿ)]

ಪತ್ರಿಕಾಪಿತಿ (ನಾ). = ಪತ್ರಿಕಾಪಿತಿ : ನೆಗಲಿ ವ್ರತ ಪತ್ರಿಕಾಪಿಯ ಮೈಮೆಯು
ಮಾನಸಿಕೆಯಲ್ಲದ ಪೋಗಲಿ ತನ್ನದನೆ ಪೆಂಪು ಮನೋಹರಗಿಲ್ಲ
ದಕ್ಕುಮೇ (ಅದಿಪ. ೧-೬೨); ಪತ್ರಿಕಾಪಿತಿ ಭವದ್ವಯಂ ಹಿತಮೆಂಬುದ
ನಣುದು ವಿನಯದಿಂದ ನಿಷ್ಠ ಮಹಿಮೆಯಂ ಮೆಚ್ಚಿಸುತೆ (ಎಕ. V,
ಬೀಲೂರು. ೧೬-೨೦; ಸು. 1120); ಪತ್ರಿಕಾಪಿಯೊಳರುಂಧತಿಗೆ ಸರಿ . . .
ಹಂಪ್ರವ್ರವ್ರ ಪನರಸಿ ಚಂದ್ರಮತಿ ಭೂತಕದೊಳ್ (ಕವಿ. ೧-೪೪).

[ಪತ್ರಿಕ+ಭಕ್ತಿ]

ಪತ್ರಿಕಾಪಿತಿ (ನಾ). ಗಂಡನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನುಳ್ಳವಳು; ಗಂಡನಿಗೆ
ವಿಧೇಯಳಾಗಿರುವವಳು : ಮತಿವಂತೆಯ ಧರ್ಮಜ್ಞೆಯ ಪತ್ರಿಕಾಪಿಯ
ಸಂದ ಶೌಚವಂತೆಯ ಸತ್ಯಾನ್ವಿತವಚನೆಯ ಕಳೆಯನೆ ಪೇಟ್ಟಿತಿತೆಯಿಂದಿಂ
ತನ್ನ ವಧುಗೆ (ಸುಡ. ೮-೧೪); ಪತ್ರಿಕಾಪಿಯಾದರೆ ತನ್ನ ಪತಿಗೆ ಸರ್ವೋಪ
ಚಾರಂಗಳ ಮಾಡಿ . . . ಆತನುಂಧು ಮಿಕ್ಕುದನಂಬುದೇ ಪತ್ರಿಕಾ
ಭಾವ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೬೬-೨೨೬); ಪತ್ರಿಕಾಪಿತಿ ಬಂದಕೆಂಬಾ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯು
ಪರೆಯಲು (ನನ್ನಾ. ೩-೩೦). [ಪತ್ರಿಕ+ಭಕ್ತಿ]

ಪತ್ರಿಕಾಪ (ನಾ). ಗಂಡನೆಂಬ ಭಾವನೆ; ಪತಿ ಎಂಬ ಭಾವ : ನಿತ್ಯ
ಪತ್ರಿಕಾಪ ಶ್ರೀಲಕುಮಿದೇವಿಯು ನಿತ್ಯ ಪುತ್ರಭಾವ ಬೊಮ್ಮ ಪ್ರಾಣ
ರಿಗೆ (ಪುರಂದ. ೫-೫೧ ಉಗಾಧೀನ). [ಪತ್ರಿಕ+ಭಾವ]

ಪತಿಭಕ್ಷೆ (ನಾ). ಗಂಡನನ್ನು ಭಿಕ್ಷೆಯಾಗಿ ಬೇಡುವಿಕೆ; ಗಂಡನನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯಾಚನೆ: ನಾನು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸೆರೆಗೊಡ್ಡಿ ಪತಿಭಕ್ಷೆಯನ್ನು ಬೇಡುವವಳಾಗಿರುವೆನು (ಬಿನ್ನಬೇ. ೭೦).

[ಪತಿ + ಭಕ್ಷೆ]

ಪತಿರಾಯ (ನಾ). ಗಂಡ; ಪತಿ: ಪನ್ನಿರಡು ಹೆತ್ತರು ಒಂದಿಬ್ಬನಲ್ಲೂ ಪತಿರಾಯರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೫೮-೭೭); ಕಳೆದು ಹೋದ ಅಭರಣಗಳನ್ನು ಪತಿರಾಯನೇ ಹೋಚಿಕೊಂಡಿರಬೇಕೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅವಳಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿರಲಿಲ್ಲ (ಮುತ್ತೈದೆ. ೧೯೮); ಅಕಳಂಕಾ ಅತ್ತಿ ಗೋಕುಲವಂಥಾ ಮಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂಥಾ ಪತಿರಾಯನಿದ್ದರೆ ಸಾಕಿದಾ ತವರ ಮರತೇನೆ (ಗರತ. ೭೧).

[ಪತಿ + ರಾಯ]

ಪತಿರುಣ (ನಾ). ಒಡೆಯನ ಮುಣ; ಸ್ವಾಮಿಯ ಹಂಗು: ಕೂಡೆ ವೈಗಳ ಕೆಡಹಿ ಪತಿರುಣವೆ ನೀಗಾದಿದರಥಟಿ ಬಿಲ್ಲವರು (ಕಂಸನಿ. ೧೯-೭೫).

[ಪತಿ + ರುಣ]

ಪತಿವಂಚಕಿ (ನಾ). = ಪತಿದ್ರೋಹಿ: ಪಂಚಪತಿಯರೊ ಮೇನವರು ಪವಂಚಕಿಯರೋ ಗ್ರೀಷ್ಮಕಾಲದ ಪಂಚತೆಯೊಳಾಲಿಗಿಹು ದಿಗ್ಗಧುಗಳಂಬುವವ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೯-೨೦). [ಪತಿ + ವಂಚಕಿ]

ಪತಿವಂತೆ (ನಾ). ಗಂಡನನ್ನುಳ್ಳವಳು; ಮಮಂಗಲಿ: ತನಗೆ ಕತೋರ ಶಿಕ್ಷಣ ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ತಾನು ಪತಿವಂತೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವಳು ಮರೆಕರಲಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೨೮೯). [ಪತಿ + ವಂತೆ]

ಪತಿವತ್ಸಿ (ನಾ). = ಪತಿವಂತೆ: "ಪತಿ(ಪ್ತೀ)ನಾಮ ದರ್ ಭರ್ತೃಸಂಯುತೆ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೫೩-೬); "ಪತಿವತ್ಸಿ ಪಾಠಂ. ಪತ್ನಿಯೆನಲ್ಲದೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರ. ೮೯-೬). [ಸಂ. ಪತಿವತ್ಸಿ]

ಪತಿವ್ರತ (ನಾ). ಪತಿಗೆ ಪತಿಯಲ್ಲಿರುವ ನಿಸ್ವೈ, -ಭಕ್ತಿ; ಹದಿಬದೆ ತನ; ಪಾತಿವ್ರತ್ಯ: ಈ ಧರಿಯೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟುವದೆದರ್ ಪತಿವ್ರತದನ್ನು ತಿಕ್ಕಿ ತಾಂ ಸಾಧನೆವೋಯ್ತು ಮುಂ ನೆಗಟ್ಟುರುಂಥೆಯೊಳ್ (ಎಕ. ೧, ಬೇಬೂರು. ೧೧೩; ಸು. 1220). [ಸಂ.]

ಪತಿವ್ರತತ್ವ (ನಾ). = ಪತಿವ್ರತ: ನಿನ್ನ. . . ನಿರ್ಭಿನ್ನತೆಯ ಪತಿವ್ರತತ್ವವನು ಪರಿಕಪನನುತ ನನ್ನಿಯಂ ಬರಿಸಿದನು (ಸವನೋ. ೯-೯೫). [ಸಂ.]

ಪತಿವ್ರತಸ್ಥಿ (ನಾ). ಪಾತಿವ್ರತ್ಯವುಳ್ಳವಳು; ಪತಿವ್ರತೆ; ಸಾಧ್ವಿ: ಎಸೆವ ಪತಿವ್ರತಸ್ಥಿ ದನಯಂತಿ ಮನಸಿಪ್ರಿಯನಂ ವಿಚಾರಿಸಲ್ ದಸಿದೆನೆಗೆ ಭೂಸುರರ ವೇಷದ ಚಾರರನಟ್ಟಿದಳು (ಸಳಹಂ. ೬೫೩).

[ಸಂ. ಪತಿವ್ರತಸ್ಥಾ]

ಪತಿವ್ರತಾಗುಣ (ನಾ). = ಪತಿಬ್ರತಾಗುಣ: ದಿವ್ಯಮುನಿಪುಂಗವ[ರಂ] ಬಗಿದೀರ್ಷನಂ ನಿಜಾತ್ಮಂತಪತಿವ್ರತಾಗುಣದಿನರ್ಚಿಸಿ ಮೆಟ್ಟಿಸು ನೀಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೮); ಸಂದ ಪತಿವ್ರತಾಗುಣನಿಭೂಷಣದಿಂ ನೆಗಟ್ಟುಬಲ್ಲ ಪಾಯ್ (ಅಜಞ. ೧೨-೪೮). [ಸಂ.]

ಪತಿವ್ರತಾಚರಣ (ನಾ). ಪಾತಿವ್ರತ್ಯದ ಆಚರಣೆ; ಪತಿವ್ರತೆಯ ನಡವಳಿಕೆ: ವಧುರೋಹಿಣಿ ಬೆನ್ನೊಳಂತೆ ಬಂದಂದಮನಾತ್ಮವಲ್ಲಭನೊಳಾದನುರಕ್ತತೆಯಂ ಮಹತ್ವಮಂ ಸಂದ ಪತಿವ್ರತಾಚರಣಮಂ ಬಾಬು ವೃತ್ತಿಯನಂದು ಛಾವಿಸುತ್ತೊಂದುಮನೆಂದಳಿಲ್ಲ ಬಬಾಯಂ ಸಿರಿದುಂ ತನಗಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೮೧೫). [ಸಂ.]

ಪತಿವ್ರತಾಧರ್ಮ (ನಾ). ಪತಿವ್ರತೆಯ ಧರ್ಮ; ಹದಿಬದೆತನ: ಪತಿವ್ರತಾಧರ್ಮಮಂ ಕೈಕೊಂಡು, ನಿಯಮವಜ್ಞದೊಳಂದ್ರಿಯಂಗಳಂ ಬಿಗಿದುಧ್ಯಾನನದಿ, ಸೇವಿಸಿ ನಿನ್ನನಾ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೮೮-೨೭೪). [ಸಂ.]

ಪತಿವ್ರತಾಭಾವ (ನಾ). = ಪತಿಬ್ರತಾಗುಣ: ನಿನ್ನ ಚರಿತವೆ ಪುಣ್ಯ ಚಂಪು ನಿನ್ನ ನೆನೆದಂಗೆನೆಗೆ ಬಹುದು ಪತಿವ್ರತಾಭಾವ(ಕುಮ್ಭಾ. ೧೬-೫೨);

ಪತಿವ್ರತೆಯಾದರೆ ತನ್ನ ಪತಿಗೆ ಸರ್ವೋಪಚಾರಂಗಳ ಮಾಡಿ . . . ಆತ ನುಂಡು ಮಿಕ್ಕು ದನುಂಬುದೇ ಪತಿವ್ರತಾಭಾವ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೭೭-೨೨೬); ಅನಸೂಯಾದೇವಿ ಪತಿವ್ರತೆಯಾಗಿ ಶಿವನ ಕೈಯ ಪಡೆದಳೆಂಬುದ ಅರುಂಥಕಿ ಕೇಳಿ, ತಾನು ಪತಿವ್ರತಾಭಾವದಿಂದ ಶಿವನ ಪೂಜಿಸುತ್ತ ಹಿಮಾ ಚಲದಲ್ಲರಲು (ಭೃಗುಸೂ. II, ೬೬). [ಸಂ.]

ಪತಿವ್ರತಾಲಿಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮುನಿಗಳ ಯೋಗಸಾಧನೆಯ ಒಂದು ವಿಧ: ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಂ ಸರಸ್ವತಾಲಿಂಗಮೆಂದುಂ ಪತಿವ್ರತಾಲಿಂಗ ಮೆಂದುಂ ಕೇಶವ್ರತಾಲಿಂಗಮೆಂದುಂ ಅರಿಂಜಯಲಿಂಗಮೆಂದುಂ ಚತುರ್ವಿಧ ಲಿಂಗಮಕ್ಕುಮವಜ್ಞೋಳ್ . . . ಪತಿವ್ರತಾಲಿಂಗಂ ವಿಶಲ್ಪಯೋಗ ಸಾಧನಂ (ಚಾವುಂ. ೨೨೨). 'ಕೇಶವ್ರತಾಲಿಂಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪತಿವ್ರತಿಕೆ, ಪತಿವ್ರತಿಕೈ (ನಾ). = ಪತಿವ್ರತ: ಸತಿಯರ್ಪಾವ್ರತಿಕೆಯಂ ನಂದಿಯಲಗನಿಕ್ಕಿ ತೊಡಕಿಯೆಯುಂ ಕುಂಟಿಯೆರಾ ಸೋಲ್ವ ಸವಿಗಂಡು ಬೇಟಿಕ್ಕಿ ಕಂಟಕರಾದವೆಂದು ನೀಕರಿಸೆಯುಂ (ಅರ್ಧಸೇ. ೫-೨೪).

ಪತಿವ್ರತಿಕೈ: ಅಯಂಗೆಟ್ಟು ಪತಿವ್ರತಿಕೈಯಳವಂ ತಾಂ ಸುಟ್ಟು . . . ಕಳಂಕಮಾಗಿ ಕುಲಮುಂ ಪೊದಂದದೇನೊಳ್ಳತೇ ಶ್ರೀಯುಂ ರೂಪು ಮದೇವುದೆಯ್ಯ ಸಿರಿಗಂ ಶೀಲಕ್ಕುಮೇನಂತರಂ (ಜೀವಸಂ. ೨೨೮-೨೮).

[ಪತಿವ್ರತ + ಇಕೆ]

ಪತಿವ್ರತಿಕೈ 'ಪತಿವ್ರತಿಕೆ' ನೋ.

ಪತಿವ್ರತೆ (ನಾ). ಪತಿಸೇವೆಯೇ ವ್ರತವಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು; ಗರತಿ; ಸಾಧ್ವಿ: "ಕುಲವಧು ಸಾಧ್ವಿ ಪತಿವ್ರತೆ ಕುಲಪಾಲಕೆ ಸತಿ ಚರಿತ್ರವತಿ ಯಕ್ಕುಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೫೨-೪); ಅನಪತ್ನಿ ಪತಿವ್ರತೆ ಕೈಯನೆತ್ತಿದಳು ತೊಡುಗೆಗೆ ಕರೆಮರ್ಥಿಸಿ ರೂಪಿನ ಕಣೆ ಸೂಚಕವರ್ಯು ನಿಶುಣೆ ಮಿಥುನಾಲಯಾದಿಮದ್ರೇಚ್ಯಾಣಂ (ಜಾತಕ. ೧೯-೭); ಪತಿಯಂ ನಿಂಬಡಿ ನೊಳ್ ಪತಿವ್ರತೆಗೆ ಬೇಟಿಕೊಂಡುಂಟಿ ಕೈಕ್ಕುಂ ವಿರಾಗತೆಯುಂ ಮೇಣಾ ತದನುಪ್ರಯಾಣವಿಧಿಯುಂ ತಾವಲ್ಲದೆ(ಕಾವ್ಯಾ. ೭೦೬); ಪರಮಪತಿವ್ರತೆಗೆ ಗಂಡನೊಬ್ಬ (ಬಸವ. ೬೧೫). [ಸಂ. ಪತಿವ್ರತಾ]

ಪತಿವ್ರತತನ (ನಾ). ಸಾಧ್ವಿಯಾಗುಣ: ಪರಸಂಪದದಿಂ ಸಿರಿಯಂ . . . ಪತಿವ್ರತತನದಿಂ ನಿರುತಮರುಂಥತೆಯಂ ಪೊಲ್ವಿರುತರ್ಪಣ ಕೀರ್ತಿವತ್ತು ಚಿಂಗಳ ಮುದದಿಂ (ಪ್ರೀತಾಮ. ೧೦-೮). [ಪತಿವ್ರತೆ + ತನ]

ಪತಿಶ್ರುತ್ಯಾಪ್ತೆ (ನಾ). ಗಂಡನ ಸೇವೆ, -ಉಪಚಾರ: ಪತಿಪಾದ ಭಕ್ತಿಯೆರಗಿಸಿ [ಬಣ್ಣನೆ]ನೆತ್ತ ಸತಿಯರೊಲಿದು ಸದನಿಸುವ ಪತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾಪ್ತೆಯ ಬಗೆಯನಪಾತು ಸಂಗತಿಗೈದದನು ಬಣ್ಣ ಪನು(ಪದಿಬ. ೩-೩).

[ಪತಿ + ಶ್ರುತ್ಯಾಪ್ತೆ]

ಪತಿಸದನ (ನಾ). ಗಂಡನ ಮನೆ; ಪತಿಗೃಹ: ಹೊಕ್ಕ ಪತಿಸದನದಲಿ ಸುಖ ತಾಂತಿ ಇರದೆ, ಸೊಕ್ಕು ಕುಳಿತಳು ರೋಗರಕ್ಕಸಿಯು ಶಿರದೆ (ಕವಿ. ೩೪-೨). [ಪತಿ + ಸದನ]

ಪತಿಸದ್ವಿ (ನಾ). = ಪತಿಸದನ: ಆ ಪಳಂಕಕ ಪತಿಸದ್ವಿಕ್ಕಿದಪಳಂಕಗ ನುಜ್ಜೆಯನೀವುದಿಲ್ಲರೂ (ಕಾಕುಂ. ೫೩-೮೭). [ಪತಿ + ಸದ್ವಿ]

ಪತಿಸನ್ನಿಧಿ (ನಾ). ಗಂಡನ ಸಮೀಪ, -ಹತ್ತಿರ: ಕನ್ನೆ ಪರನೊಡನೆ ಗಡ ಪತಿಸನ್ನಿಧಿಗಿಂದವಳ ಕಳುಹಿ ನಿಮಗಲಪಾದತ್ತನ್ನಯ ಮಾನಸಮಾಪಂ ತನ್ನಯ ಬಳಿಯಿಟ್ಟೊಡನೆಯ ಮಗುಂತ್ತನವೊಲ್ (ಕಾಕುಂ. ೫೯-೧೦೦).

[ಪತಿ + ಸನ್ನಿಧಿ]

ಪತಿಸೇವೆ (ನಾ). ಗಂಡನ ಸೇವೆ, -ಉಪಚಾರ: ಪತಿಸೇವೆಯೊಳಂ ಪಸಿದ ಪಾರ್ಷ್ವನ ಮಹಾದತಿ ವಿಳಂಬವನಾಚರಿಸಿ ಸತಿಯರ ಧರ್ಮದ ಸಾರವನ ಲಾಯದೆ ಖತಗೊಂಡು ಮುನಿಗಳಿಬನು (ಪದಿಬ. ೨-೨೯).

[ಪತಿ + ಸೇವೆ]

ಪತಿಹಿತ(ನಾ). ೧. ಸ್ವಾಮಿಯ ಹಿತ; ಒಡೆಯನ ಒಳಿತು: ಬಸನಂ ಪತಿ ಹಿತದಲ್ಲಿಯೆ . . . ಬಸನಂ ನೋರಿಂಗಿಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಬಸನಂಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರದೇವಿಯೊಳು ಪೆಜನೊಳವೆ (ಎಳ. V, ಹಾಸನ. ೧೧೬-೨೪; 1123); ಪತಿಹಿತಂ ಪೊರಜನದುತ್ಸವಂ ದೇಶದನ್ನತಿ . . . ಪುಣ್ಯನೀತಿಸಂತತಿಗಳೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದು ರೂಪಾದುದೆಂಬಂತೆ ಮತಿವಂತ ಸತ್ಯಕೀರ್ತಿಯನ್ನಪ್ಪನೆಳಪ್ಪ ಧಾನನಾ ಭೂನಿಪತಿಗೆ (ಹಳಕಾ. ೧-೪೬). ೨. ಸ್ವಾಮಿಯ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವವನು; ಒಡೆಯನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಪತಿ ಹಿತನಂಜನಾತನಯನಾ ಪವನಾತ್ಮಜನಂ ಖಗೀಶ್ವರಂ ಪತಿಹಿತನಾ ಮರುತ್ತ ನಯನಂ ಖಗರಾಜನಿರ್ವಹನಂದನಂ ಪತಿಹಿತನಾ ಮರುತ್ತ ನಯನಂ ಖಗರಾಜ ನಿರ್ವಹಿತನಂ ಪತಿಹಿತನೀತನೆಂದು ಪೊಗಬ್ಬಂ ಸಲೆ ದುರ್ಗನನುರ್ಮ ರಾಜನಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೧೨-೧); ಸಾಸಾಯಾಧವಿಶಾರದನ ಭರಿತಧೈರ್ಯನ ಪತಿಹಿತನ . . . ಸೇನಾಪತಿಯ ಮಾಡುವುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೮೮).

ಪತಿಹಿತಚರಿತ = ಒಡೆಯನ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪರಸ್ಪೃಹಜಳಧಿ ಸಂಜಾತ ಜಯಪ್ರೀತಿ ಪತಿಹಿತಚರಿತಂ ಪ್ರೀತಿ ದಕ್ಷಾಧಿನಾಥನೆಸೆದಂ ಧರಿಯೊಳ್ (ಸಾಂಜಾ. XX, ೬೪-೬; 1112). **ಪತಿಹಿತಧಿ** = ಒಡೆಯನ ಹಿತವೇ ನಿಧಿಯಾಗುಳ್ಳವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪರಮಗುಣಶ್ಚನ್ನಿಸಿದ ಸಿರಿಪತಿ ದಕ್ಷಾಧಿನಾಥಕಳನೆ ಸುಜನಾಭರಣನ ಮಯ್ಯುನನೆಸೆದಂ ಪ[ತಿ]ಹಿತಧಿ ನೆಗದ್ದೆನನ್ನದಕ್ಷಾಧಿಶ(ಸಾಂಜಾ. XX, ೬೪-೨೧. 1112). **ಪತಿಹಿತವೈನತೇಯ** = ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವುದರಲ್ಲಿ ಗರುಡನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮಹಾಪ್ರಚೋದ್ಯ ದಕ್ಷಾ ನಾಯಕಂ . . . ಪತಿಹಿತವೈನತೇಯಂ ಶೌಚಾಂಜನೇಯಂ (ಸಾಂಜಾ. XX, ೪೬-೨೧; 1072); ಪ್ರತಾಪಸಹಾಯಂ ಪತಿಹಿತವೈನತೇಯಂ ಪಿಸುಣರ ಗಣಂ . . . ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ ಶ್ರೀಮದ್ದಕ್ಷಾ ನಾಯಕಂ ಬುರ್ಗುದೇವಂ (ಎಳ. VII, ೩೧೦. ೧೨೪-೧೪; 1077). [ಪತಿ + ಹಿತ]

ಪತಿಹಿತವ(ನಾ). ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪತಿಹಿತವರೊಪ ಸಚಿವರ ಸತಿಯರ್ ನಾಲ್ವರ್ ಮಹೋತ್ಸವಂ ಮಿಗೆ ದೈವಸ್ಥಿತಿಯಂ ಪುತ್ರನೆಡೆದರೊ ತಿಂಗಳಂ ಹಿಂಚಿ ಪಡೆದರ್ (ದಶಕು. ೨-೬೫). [ಪತಿ + ಹಿತವ]

ಪತಿಹಿತವೆ (ನಾ). ಪತಿಗೆ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವವಳು; ಪತಿವ್ರತೆ; ಸಾಧ್ವಿ: ಗಂಗೆ ಹೆಬ್ಬದಳು ನರಕಿಗಳು ತನ್ನೊಳಗೆ ತೊಳೆದ ದೋಷ ತನಿ ಲಾದುದಿಂದು ಪತಿಹಿತವೆಯ ಪದೆಯುನೈವನವನಾಯದವನೇನೆಯುಳುಳು ಶುಭದ್ಧನದ ಕುವರನಿ ಸ್ವಾಮಿಹಿತವನದ ಮಂತ್ರಿಯ ಸೋಂಕು ತನಗೆ ಕೈಸಾರ್ದುದೆಂದು(ಹಳಕಾ. ೧೦-೩೨). [ಪತಿ + ಹಿತವೆ]

ಪತಿಹಿತಾಚಾರೆ (ನಾ). = ಪತಿಹಿತವೆ: ಜನಕಂ ತಾಂ ದಾಸಿರಾಜಂ ಜನನಿ ಪತಿಹಿತಾಚಾರೆ ದುಗ್ಗಬ್ಬಿ (ಸಾಂಜಾ. XX, ೧೪೪-೨೪; 1165).

[ಪತಿಹಿತ + ಆಚಾರ + ಎ]

ಪತಿಹಿತಕ್ಕೆ (ನಾ). ಸ್ವಾಮಿಯ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವಿಕೆ; ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿ: ಅಳವಜಾವು ನನ್ನ ಪೆಂಪನ್ನಳಿತಗುಣಂ ಪತಿಹಿತಕ್ಕೆ ಯೆಂಬವು ತನ್ನೊಳ್ಳೆದವು ಪುದಿರೆ ಸುಪುತ್ರ: ಕುಳದೀಪಕನನ್ನಿ ಜಾವ ವಗ್ಗಡೆ ನೆಗಬ್ಬಂ (ಎಳ. V, ಮಂಜರಾ. ೪೫-೧; ಸು. 1030 ?).

[ಪತಿಹಿತ + ಇಕ್ಕೆ (<-ಇಕ್ಕೆ)]

ಪತಿಹಿತೆ (ನಾ). = ಪತಿಹಿತವೆ: ಪತಿಯ ಕಳಂಕನುನಾತ್ಮದ್ಯುತಿಯಿಂದ ಪ ಪರಿಸರನ್ನು ರೋಹಿಣಿಯಂ ಪತಿಹಿತೆ ತಾನ್ನಲವದಿಯುನೀತಿಕ್ರೀಡೋತ್ಪನ್ನ ಸಂತತಂ ನಗುತಿಕ್ರೂ(ಎಳ. V, ಹಾಸನ. ೧೧೬-೩೫; 1123); ಪತಿಹಿತೆಯರೊಪ ಸತಿಯವರತಿದುರ್ಲಭಮೆಂದುಮಿಂಕುಬಲ್ಲದೆ ಕುಲಹಿತ

ಸುಲಭಂ ಸುಸ್ತುರ್ಲಭಮದತಿದುರ್ಲಭಮಂತೆ ಕಾಜದೇಂ ದುರ್ಲಭಮೇ (ಪಾಶ್ವಾ. ೫-೧೦೯); ಪತಿಹಿತೆಯು ರತಿಯೊಳಂ ಪತಿಯೊಳ್ ಪೆಣಗು ವಂತೆ (ಪತಿಹ. ೫-೫೬). [ಪತಿಹಿತ + ಎ]

ಪತಿಹೀನೆ (ನಾ). ಗಂಡನಿಲ್ಲದವಳು; ಪತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವಳು: "ಮೋಚಿ-ಪತಿಹೀನೆ" (ಕಾಶ್ಯ. ೯೪). [ಸಂ. ಪತಿಹೀನಾ] ಪತುಮೆ 'ಪಡಿಮೆ' ನೋ.

ಪತೂರ, ಪತೂರ್ಯ(ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಹೊನ್ನಗನ್ನೆ: "ಪತೂರ, ಪತೂರ್ಯ-ಈಯಿರದು ಹೊನ್ನಗನ್ನೆ" (ಒಷಧ. ೯೧).

ಪತೂರ್ಯ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

[<ಸಂ. ಪತೂರ]

ಪತೂರ್ಯ 'ಪತೂರ' ನೋ.

ಪತ್ತರಿಸು 'ಪತಿಕರಿಸು' ನೋ.

ಪತ್ತ, ಪತ್, (ನಾ). ಪಾತ್ರೆ; ಭಾಂಡ: ಯಾರ ಕಾಲನೊರಸುನೆ ಯಾರ ಹಾಸ ಹಾಸುನೆ? ಯಾರ ಪತ್ತ ಚೀವರನತ್ತಿ ಹಿಡಿದೆ? (ವೈ. ೨೩. ೬೬-೩೪೬). **ಪತ್:** ಇಲ್ಲೇ ಒಂದಿಷ್ಟು ಬೂದಿ, ಪಕ್ಕೋಡೆ ಮಾಡಿಸಿ ಗೂಡೇಲಿ ತುಂಬಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬಾರದೇ! ಅಲ್ಲಿ ಪಕ್ಕಳಿದ್ದೇ ಇವೆ. ತುಂಬಿದಾ ಇಟ್ಟಿ! (ದಿನಾರಿ. ೪೬). [<ಪ್ರಾ. ಪತ್ತ./ಸಂ.ಪಾತ್ರ]

ಪತ್ತ, 'ಪತ್ತರ' ನೋ.

ಪತ್ತಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಅಮ್ಮಳಿಯ ಪತ್ತಣ್ಣ ತೆಜುವ ಅಯ್ಯುಲು ಭತ್ತ ಪಡೆಯಂ ಯಿದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಮುಗುಳಿ ಚೆಣ್ಣ ಯೂರ ಪಲ್ಯಾಡಿ ಅಮ್ಮಾಳೆ ಕಿರಿಯ ಮುಗುಳಿ ಮುಬ್ಬವಳ್ಳಿ ನಲ್ಲೂರು ನೂಗುಣ್ಣ ತೇಗುರು ಆರಮಣ್ಣಂ ಬಿಟ್ಟಿ (ಎಳ. VI, ಚಕ್ರಮ. ೪೨-೧೬; 959). [?]

ಪತ್ತಣ (ನಾ). ಪಟ್ಟಣ; ನಗರ: ಹರಿಯ ಪತ್ತಣಕೆ ದೂರ್ವಾಸ ಬಂದು ಹರಿಯರಮನೆಗೆ ವಿತ್ತರದಿ ಪೋಗಿ ಭಿಕ್ಷಾನ್ನವಂ ಯೋಜಿಸಲ್ (ನಿಕೋ. ೧೧-೬೬). 'ಪಟ್ಟಣ' ಪರಾ. [<ಸಂ. ಪತ್ತನ]

ಪತ್ತನ(ನಾ). ನಗರ; ಪುರ: "ಬಂದಿಗಳಲ್ಲಾ ಗಲಿ ನಾವೆಗಳಲ್ಲಾ ಗಲಿ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿ ಸೇರಬಹುದಾದ ಪುರ" (ಪದ್ಮಾರಾ. ೩೪೫. ೧೯೯); "ಪತ್ತನಂ, ಅಧಿಷ್ಠಾನಂ, ನಿಗಮ: . . . ಪುರಂ, ಪುರೀ-ಈ ೧೧ ಪಟ್ಟಣಂ" (ಹಲಾಯ. ೪೪-೧೩೦); ಗ್ರಾಮ ನಗರ ಪೇಡ ಖರ್ವಡ ಮಡಂಬ ಪತ್ತನ ದ್ರೋಣಾಮುಖಂಗಳಂ ನಿಹಾರಿಸುತ್ತಂ ಬರ್ಪೊರಾ ಪಾರಣಾಸಿಗೆ ವಂದು (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೦೨-೧೬); ನಗರ ಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ ಗ್ರಾಮ ನಗರ ಪೇಡ ಖರ್ವಡ ಮಡಂಬ ಪತ್ತನ ದ್ರೋಣಾ ಮುಖ ಸಂವಾಹನ . . . ಅಷ್ಟಾದಶವಿಷಯಭಾಷಾಸಮುತ್ಪತ್ತಿನಪಂವೃತ ಪಟ್ಟಂಡಭರಿತಮಪ್ಪ ಭರತಮಂ ಭರತನಂತೇಕಚಕ್ರಚ್ಚಾಯಾಯಾ-ಮುಂ ಆಜ್ಞಾವಿಧೇಯಮುಮಂ ಮಾಡಿ (ಅಜಪ. ೧೦-೧೪); ಪೇಟೆ ಮುಟೆಂಬ ಪತ್ತನ ದ್ರೋಣಾಮುಖ ಸಂವಾಹನಚೆಯುನಿಪತಮು . . . ಮನೋಹರಮುಮನಿಸಿದ ಭರತಚಕ್ರದ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮಧ್ಯದೇಶ ಮುಂಟು (ಜಗದಿ. ೨-೧೪); ವಿನುತ ಹಂಸಾವಳಿಯ ನದಿಗಳಂ . . . ಅಹಿವಿಧಾರಾಹುವನ್ನಿಪ ಬಿರುದಿನ ಕೇತುಮಯ ಪತ್ತನಂಗಳಂ ದೇಶಂ ನವಗ್ರಹಾತ್ಮಕವನ್ನಿಸಿತು (ಭಾಷಣಂ. ೨-೬). [ಸಂ.]

ಪತ್ತನಾಜೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಸೌರಮಾನದ ಏರಡನೆಯ ತಿಂಗಳಿನ ಹತ್ತನೆಯ ದಿನ; ವೃಷಭಮಾಸದ ಹತ್ತನೆಯ ದಿನ: ಈ ವರುಷದ ಪಾತ್ರೆ ಮುಗಿದೊಡನೆ ಪತ್ತನಾಜೆಗೇ ನಮ್ಮ ಹೂನಯ್ಯನಿಂದ ಗದ್ದೆಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಫೋಮಸನಿಗೆ ಗೇಡೆಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಡುವ (ಸಂಜಾ. ೩೬). [<-ತುಳು. ಪತ್ತನಾಜೆ, ಪತ್ತನಜೆ, ಪತ್ತನದ್ಕೆ]

ಪತ್ತರ, ಪತ್ತ, ಪತ್ತಿ (ನಾ). ರಿ. ಓಲೆ; ಪತ್ರ: ತಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತೊಂಡು (ಒಳ್ಳೆ) ಪತ್ತರ ಓಡೋಣೇ . . . ನಮ್ಮೂರ ಗೋವಿನ ಸೆರೆಗಳ ದಿಡಸಯ್ಯಾ (ನಾಪದ. ೧೩೫). ಪತ್ತ: ರಿ. "ಪತ್ತ(ತ್ತಿ)—ಪತ್ರ=ಎಲೆ, ಓಲೆ"(ತದ್ಯಕೋ. ೨೪). ತಿ. ಎಲೆ; ಪರ್ಣ: ಮೇಲಿನ 'ತದ್ಯಕೋ' ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. ಪತ್ತಿ: ಮೇಲಿನ 'ತದ್ಯಕೋ' ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

[<ಪ್ರಾ. ಪತ್ತ./ಸಂ. ಪತ್ರ]

ಪತ್ತರ, 'ಪತ್ತಿರೆ' ನೋ.

ಪತ್ತಲ, ಪತ್ತಲು, ಪಾತಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆಳುವಾದ ಸೀರೆ: ದಿಡಿಯ ಪತ್ತಲವುಟ್ಟು ಕೆಂಪು ರವಳೆಯ ತೊಟ್ಟು ನೋಲಿನಲಿ ತಾರಗಿಯ ತಿಲಕವಿಟ್ಟು (ಕನಕ. ೧೩-೧); ಯತೋದ ಬೇರೆ ಮಾತಲ್ಲದೆ, ಪತ್ತಲ ಕೂಡ ಬದಲಿಸದೆ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನನ್ನು ಸುಸರಿಸಿದಳು (ಪಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೮); ಉಡುವುದು ದಿಡಿಯ ಹೊಳೆಹೊಳೆಯುವ ರೇಶಿಮೆ ಪತ್ತಲ (ಸಾಹೇಬ್. ೩೦). ಪತ್ತಲು: ಅಂದು ಗುಲಾಬಿ ಪತ್ತಲು ಉಟ್ಟಿದ್ದಳು (ಚಂದ್ರಪಿ. ೬೬); ಖನ್ನಿ ಪಾಪಾತಿದಿವಿಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಪತ್ತಲುಡಿಸಿ ಸೋಬಾನ ಪಾಡ್ಯಾ ರಲ್ಲ (ಮಲ್ಲಿಗ. ೫೬). ಪಾತಳು: ಓರಣವಾಗಿ ಗೌರವಣದ ಮೈಗೆ ದಿಗಿಯಾಗಿ ಒರಗಿದ ಒಂದು ಪಾತಳು (ಮುಂಗಾಫ. ೩೦). [<ಮರಾ. ಪಾತಳ]

ಪತ್ತಲು 'ಪತ್ತಲ' ನೋ.

ಪತ್ತವಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಿ(ತಿ)ರುಳಿಗೆ ಕಾಗೆದೊಂಡೆ ಯಜದೊಂಡೆ ಪುನರ್ನವಿ ಪತ್ತವಂದವಿಶ್ವರಿ . . . ಕಾತರಿಕೆಯಿಗಿಪ್ಪಿವಂ ಮಧುಯಂತಂ ಫೈತಕಪಟಿ ಕುಲ್ಪ ನಾಗಲೋಹರಣಮನಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿ ಕಳೆದಿಕ್ಕುಗುಮಾನಗಮಸ್ತಿ ವೃದ್ಧಿಯಂ(ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೨೯); "ಪತಂಗದ ಮರನ ಬದನಿಗೆ" (ಲೋಕೋಪ. ೬೪). [?]

ಪತ್ತಳ (ನಾ). (?): ಪಳವಳೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ ಕಸ್ತೂರಿ ಭಳೆಯ ಕುಂಕುಮ ನವ್ಯ ಶ್ರೀಖಂಡ ಪತ್ತಳವ ಮಿಶ್ರಿಸಿದ ಮುಟ್ಟಿಪಂ ಚಿಲ್ವಾಯ್ತು ಕೃತ್ತಿ ವಾಸನ ಚರಕ್ಕೆ (ಲಿಂಗಪ. ೧೫-೪೪). [?]

ಪತ್ತಳಕರಣ 'ಪತ್ತಳಕರಣ' ನೋ.

ಪತ್ತಳಕ್ಕೆ, ಬತ್ತಲಕ್ಕೆ, ಬತ್ತಳಕ್ಕೆ, ಬತ್ತಳಿಗೆ (ನಾ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ಡುವ ಕೋಶ,—ಚೀಲ; ತೂಣೀರ: "ಅಂದಿನ ಪತ್ತಳಕ್ಕೆ, ಕಲಾಪ, ತೂಣೀರ" (ಸಾಚರಾ. ೪); ಕುಸುಮಶರಂ ತನ್ನ ಪುಷ್ಪಂಗಳೆಂಬ ಬಾಣಂ ಗಳಂ ತುಂದಿದ ಪತ್ತಳಗಳನ್ನಲ್ಲಿ ತಂದಿರಿಸಿದನೆಂಬಂತೆ ಪಿರದಪ್ಪ ಪೂಗಳ ಬಳಗಮನೋಳಕೊಂಡಗುರ್ವಪಡೆಮರ್ವಿ ಕೋವಿ ಪರ್ವದ ಮತ್ತಲ್ಲಿಕಾವಲ್ಲೀ ವಲ್ಲಂಗಳಂದತ್ತಂಕರಮನೇಯಮಾಗಿದುರ್ದಮ (ಬಾಧಪ. ೧-೧೦೯ ಪ). ಬತ್ತಲಕ್ಕೆ: ಭುಗುಭುಗು ಭಟಿಭಟಿಲೆಂದು ಲೋಚನದಿಂದೊಗೆದ ದಳ್ಳುರಿ ಸುತ್ತಿ ಸ್ವರನ ದಿಗಿದ ಬತ್ತಲಕ್ಕೆ ಕರ್ಪುವಿಲ್ಲ ಸಹಿತ ಸುಟ್ಟುಗಿದುದು ಉರಿ ಸಭಸ್ತಳಕ್ಕೆ (ನೋಹತ. ೬-೩೯). ಬತ್ತಳಕ್ಕೆ: ರಿ. ಮನ್ಮಥಭೂಪನು ತಿಳಿದು ದಿಲು ಬತ್ತಳೆಗಳನದನೆ ತೊಂದರಿಗಳೆಳು ಚೆಂಚುವಂ ಮನೆಯೆ ಮೂಡುತ್ತ ಬುಕುಸಂಧಿ (ಹಚಕಾ. ೩-೧೪); ನೈಪತಿಲಕ ಬತ್ತಳೆಯಲಿ ಸೆಳೆದನು ಹೂಡಿದನು ಶರವ (ಕುವಾಳ. ೧೧-೪೬); ವಿಶಿಖರತಿಯಲಿ ನೊಂದು ಹಲುವೊಡನೆ ದಸರನುಗಿದನು ಬತ್ತಳೆಯಂದಸಮನಯನ ಕಳಂಬವನು ಕಳವಳನೆ ಸುರಣಕರ (ಕೊರಂ. ೩-೬-೬೬); ವಿಸಾಸೇತನ ಬಾಣದ ಬತ್ತಳೆಯನೇನುಳಿಯದೆ ತಳೆದಂತೆ ಮೂಗನಯನುಪಮಜಾನು ಯುಗಳವಿಪ್ರವು (ಅಂಜ. ೫-೧೨೫). ಬತ್ತಳಿಗೆ: ದಿಲ್ಲು ತೀರು ದೆದೆ ಬತ್ತಳಿಗೆ ಸೀತಕ ವಜ್ರ ಕವಚ . . . ಮಯೂರಿ ಪೇಟಿಕ ಮುಂತಾದ ಶಸ್ತ್ರ, ಇಯಾತ್ಮರಕ್ತಾದಿ ಸಾಧನವಿಶೇಷಂಗಳಿಂದಲೂ (ವಿನೇಶ. ೨೬೩).

[ದೇ.೩ ತೆಲು. ಬತ್ತಳಕ, ಬತ್ತಡಕ, ಬತ್ತಳ, ಬತ್ತಡಿ]

ಪತ್ತಳಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕಾಗದ; ಪತ್ತಿಕೆ: "ಪತ್ತಳೆಯೆನಲು ಕಾಗದ ಮಕ್ಕು" (ಮಂಗಂ. ೧೦೫-೧೫); "ಪತ್ತಳಕ್ಕೆ (ಪತ್ತಳಿ)—ಪತ್ತಿಕಾ" (ತದ್ಯಕೋ. ೨೪). [ಪತ್ತಳಿ, +-ಇಕೆ]

ಪತ್ತಳಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಗದ, ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು: ಪಟಿ ಸಾಲಿಗಂ, ಪದವಂದಿಗಂ, ಪತ್ತಳಿಗಂ, ತೆಲ್ಲಿಗಂ(ಭಾಷಾಭೂ. ೧೬೩ ಪ್ರಯೋ.).

[ಪತ್ತಳಿ, +-ಇಕೆ]

ಪತ್ತಳಿ, ಪತಳಿ, ಪತ್ಥಳಿ (ನಾ). ರಿ. ಎಲೆ; ಪತ್ರಾವಳಿ; ಹಚ್ಚಿ ದೆಲೆ: ಪರಿಪಾಕಮಾದ ಮುಂಸೋತ್ಕರಮನದಂ ಮುತ್ಪದಲಿಯ ಪತ್ತಳಿ ಯೊಳಗಿಕ್ಕಿರವಾಗಳ್ ಮುಂದಿಟ್ಟು ದರದಿಂದನ್ನ ವನೆ ಪಡೆ ಬುಣ್ಣ ನುತಿದಂ (ಪ್ರಿಪದಿ. ೨೬-೧೨೪). ತಿ. ಕಾಗದ; ಪತ್ರ: 'ಪತ್ತಳಿಕ್ಕೆ' ಪರಾ. ತಿ. ಅಧಿಕಾರಪತ್ರ; ಶ್ರೀಮುಖ: ಕಾಮ ದೇವ ನಿತ್ತಂ ಮಧು ಪತ್ತನೀ ನೆಲನನಿಂತಿದು ಪತ್ತಳಿ[ಪಾಣಂ. ಪತ್ತೆಳೆ, ಪತ್ತೆಳೆ, ಪತ್ತೆಳೆಯೆಂದು ಸಾಣುವಂದಂ ಮಿಗೆ ಕರ್ಚಿ ಪಾಟಾದುವು ಕೆಂದ ಲರಂ ಗಿಳಿವಂದಿನೋಳಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೧); ಉದ್ಯಾನದೇಶಮನಾಳ ಲೆಂದು ಕಾಮನ ಕೆಯ್ಯೋಳ್ ತೋಗಿದ ಪತ್ತಳಿಯಂ ಕೊಂಡು ಜಾದಂ ತೋಡಂತೆ ತಳರ್ತೋಳಿಗಳಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೬೪ ಪ). ಪತಳಿ: ತಿ. ಹಡುವಣ ಮುತ್ತೆರಿಸೀಮೆ ಆತನ ಮು××× ಪಯ್ಯನ್ನ ಸಲುವಂತಾಗಿ ಕೊಟಿ ಪತಳಿ (ಎಕ. II, ೪೦೬-೬; ಸು. 1250). ಪತ್ಥಳಿ: ತಿ. ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಧಾನರ ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾಮುಂಡಲೀಶ್ವರಂ ಕುಮಾರಂ ದಿಜ್ಜಲದೇವರಸರ ಸೌರಸದಿಂ ಪತ್ಥಳಿಸಹಿತಂ ಪಡೆದು ಬರೆದ ಶಾಸನಂ (ಕೊಲ್ಲಾ ಶಾ. ೮-೩೯; 1147). [<ಪ್ರಾ. ಪತ್ತಲ./ಸಂ. ಪತ್ತ]

ಪತ್ತಳೆ, ಪತ್ಥಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: "ಪತ್ತಳೆಕರಣ" ಪರಾ. ಪತ್ಥಳೆ: ಪ್ರಧಾನಮೂಘನೆಯ ಪತ್ತಳೆಯ ಗೋವಿಪಯ್ಯ ನಾಯಕನು (ಎಕ. XIII, ೩೨೨-೫೪; 1126). 'ಪತ್ಥಳೆಕರಣ' ಪರಾ.

[<ಪ್ರಾ. ಪತ್ತಲೆ]

ಪತ್ತಳೆಕರಣ, ಪತ್ತಳಕರಣ, ಪತ್ಥಳೆಕರಣ (ನಾ). ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡುವ ಉದ್ಯೋಗವುಳ್ಳವನು,—ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ವನು: ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾಪ್ರಧಾನಂ ಸಾಮಾಸಿಗಳಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ ಮನೆ ವರ್ಗದ ಪತ್ತಳೆಕರಣಂ ದಣ್ಣನಾಯಕ ಭೀಮಯ್ಯಂಗಳು (ಎಕ. XVI, ೩೩-೧೩; 1102). ಪತ್ತಳೆಕರಣ: ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಶ್ನಿಸಹಿತಂ ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾ ಪ್ರಧಾನಂ ಸೇನಾಧಿಪತಿ ಪತ್ತಳಕರಣಂ ದಂಡಾಯದ ಹೆಗ್ಗಡೆ ದಂಡ ನಾಯಕ ಮಹಾದೇವಯ್ಯಂಗಳುಂ (ಸಾಚರಾ. XI-೩, ೫೦-೨೩; 1138). ಪತ್ಥಳೆಕರಣ: ಲೋಕಸಹವಾಸಿಗಳಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ ಪತ್ಥಳೆಕರಣಂ . . . ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾಪ್ರಧಾನಂ ದಣ್ಣನಾಯಕಂ (ಸಾಚರಾ. XX, ೬೪-೧೪; 1112).

[ಪತ್ತಳೆ, +-ಕರಣ]

ಪತ್ತಳೆಗೂಳು (ನಾ). ಎಲೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟ ಆಹಾರ; ಎಡೆ: ಮನೆದೈವ ಮುಪ್ಪ ಕೃತಾಂತನ ಪರ್ವದ ದಿನದೊಳಗಾ ಮೃತ್ಯುದೇವಿ ಮನಮೊಸೆದಿಟ್ಟಿ ವಿಸಾಸಲ ಪತ್ತಳೆಗೂಳನನುಕರಿಸಿದವು ಪಿಂಡಗಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೧೪).

[ಪತ್ತಳೆ, +-ಕೂಳು (<ಕೂಳು)]

ಪತ್ತಜುಗಾವುದ (ನಾ). ಹದಿನಾರು ಗಾವುದ: ಸಿಜೆ ಕೋಲಾ ಸಿಜೆ ಕೋಲಿಂ ಪತ್ತಜುಗಾವುದ ಬಲದ ಪನಣನಿಂತೆಂದಾನಜಾಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೯). [ಪತ್ತಜು + ಅಜುಗಾವುದ]

ಪತ್ತಜಿ (ನಾ). ಎಂಬಲು; ಉಚ್ಚಿಷ್ಟ: "ಎವ್ವಜಿಯೆಂದು, ತಿನ್ನಮೆಂದು, ಪತ್ತಜಿಯೆಂದು ಎಂಬಲ" (ಕನಕಾ. ೬೬-೫೦೪); "ಎವ್ವಜಿಯೆಂಬಲು ಮನ್ನಕ್ಕುಂ ತಾವೇನುಂ ಪತ್ತಜಿನ್ನಲುಚ್ಚಿಷ್ಟಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೬).

[?]

ಪತ್ರ್ನುಪತ್ತು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಕೈಗೆ ಸಾಗಿಸುವ ರೀತಿ, —
ವಿಧ(?) ಬಯ ಕಾಗದವಾದರೆ ಪತ್ರ್ನುಪತ್ತು ಅಗಿ ಅವರಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸ
ಬಹುದಿತ್ತು ಇದು ರಿಚ್ಚಿ ಹೋಗಿ ವಸ್ತು ಪಡೆಯದೆ ಇರಲು ನಿರ್ವಾಹ
ವುಂಟೇ? (ಮ. ೧೦೦೦. ೨೩). [?]

ಪತ್ರ್ಯ, ಪತ್ರ್ಯ (ನಾ). (ಕರಾ) ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತುಂಬುವ
ಸಾಧನ; ಕಣಿಜ; ಗಳಿಗೆ: ಅವನು ನೆತ್ತಿಗೆ ಎಲೆವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸುತ್ತು
ಕೊಂಡು ಪತ್ರ್ಯದ ಮೇಲಿರಿಸಿದ್ದ ಬಾಳು ಮತ್ತು ಬುಟ್ಟಿಗಳನ್ನು
ಎತ್ತಿಕೊಂಡ (ಸಹದಾ. II, ೧೧೨೫). ಪತ್ರ್ಯಯಿ: ಪತ್ರ್ಯಯಿಯ
ತುಂಬ ಕಾಳುಗಳಿವೆ (ರೂಫಿ).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಪತ್ರ್ಯಯ; ತುಳು. ಪತ್ರ್ಯಯಿ,
ಪತ್ರ್ಯಯ, ಪತ್ರ್ಯಯ, ಪತ್ರ್ಯಯ./ಪೋರ್ಚು. ಪತ್ರ್ಯಯ]

ಪತ್ರ್ಯಯಿ 'ಪತ್ರ್ಯಯ' ನೋ.

ಪತ್ರ್ಯ, ಪತ್ರ್ಯ, ಪೋತ್ರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕೆಲಸ
ಮಾಡುವವನು; ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗೆ: ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗೆ ಪಂಚಾಳಕುಲದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ
ಪತ್ರ್ಯರಿಗೆ ಒಂದು ಸನಗು ಮಾಡಿಕೊಡೆಂದು ಕೊಟ್ಟರೆ ಅವರು ಮಾಡಿ
ಕೊಟ್ಟ ಸನಗು ತನಗು ಪರಿಣಾಮವಸ್ತುವೆರೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಬುವರು
ಪರಿಣಾಮವಿಲ್ಲದಾದರೆ ಮರಳಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಜಾಣ ಪತ್ರ್ಯರನ ಕೈಯಿಂದ
ಮಾಡಿಸಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಬುವರು (ಪಚಸಂ. ೧೨೬-೧೦೬); ಆದರೆ ಕಿರೀಟ
ಕಡಿಸದ ಪತ್ರ್ಯರನ ಮೋಸವನ್ನು ಬೈಲಿಗೆ ಹಾಕುವ ಮಾರ್ಗವು ಅವನಿಗೆ
ತೋರಲಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೬೬); ನನ್ನ ನತ್ತು ಮುರಿದಿತ್ತು, ಟಿಳಕರು
ಒಬ್ಬ ಪತ್ರ್ಯರನನ್ನು ಕೊಡಲೆ ಕರೆದು ತಂದರು (ಸ್ಕೃತಿ. ೬೬).

೨. ಬೆಂಕಿಸಾಲೆಯ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ, — ಅಧಿಕಾರಿ; ನಾಣ್ಯಗಳ
ಪರೀಕ್ಷಕ: ಬಳಿಕ ಪತ್ರ್ಯರನು ಆ ಗಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಪೊಂದನ್ನು ತಕ್ಕೊಂಡು
ನಟ್ಟಿನಡುವೆ ಕಡಿದು, ಪೊಂದು ರೂಪಾಯಿ ತೂಕ ತುಂಡನ್ನು ಕಡಿದು
ಕೊಂಡು . . . ಜಾಲಗಾರನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕರೆಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಕೊಡುವನು
(ಕಥಾ. ೨೮೨); ಪತ್ರ್ಯರ-ಈತನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ನಾಣ್ಯಗಳ ಪರೀಕ್ಷೆ
ಮಾಡಿ ಬೆಲೆ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಗೌಡನಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವನು
(ಮಹಾರ. ೧೬೨). ಪತ್ರ್ಯರಿ: ೩. ತೆರಿಗೆ ಹಣದ ಪರೀಕ್ಷಕ
ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕರ ದವಸ್ಥ-ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಅಳತೆ ಮಾಡು
ವವನು: (೪). ಪೋತ್ರ್ಯರ: ೪. ಬಣ್ಣದ ಕೆಲಸ ಮಾಡು
ವವನು; ಗಾರಿಯವನು: ಗಣೇಶಚತುರ್ಥಿಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ
ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಪೋತ್ರ್ಯರು, ಜೀನಗಾರರು ಮುಂತಾದವರು ಗಣಪತಿಗಳನ್ನು
ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೪೬).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಪತ್ರ್ಯ; ಕೆಲು. ಬತ್ತುಂಡು./ಪ್ರಾ.ಪತ್ರ್ಯರಕ-ಅಭರಣ]

ಪತ್ರ್ಯರಿ 'ಪತ್ರ್ಯರ' ನೋ.

ಪತ್ರ್ಯರುಪತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಜೊತೆ ಬಟ್ಟೆ; ಜೋಡಿ ವಸ್ತ್ರ:
ಮನೆಯ ಯಜಮಾನ ಆ ಕೂಡಲೇ ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ ಒಂದು ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ
ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲುಗಳನ್ನೂ ೨೫ ರೂಪಾಯಿಯನ್ನೂ ಒಂದು ಪತ್ರ್ಯರು
ವಸ್ತ್ರವನ್ನೂ ತಂದು ಸನ್ಮಾನಿಸಿದರು (ನಾಕಲಾ. ೧೯).

[ಪತ್ರ್ಯರು (P←ತಮಿ. ಪತ್ರ್ಯರು)+ವಸ್ತ್ರ]

ಪತ್ರ್ಯಸು (ನಾ). ೧. = ಪತ್ರ್ಯಯ: ಈಗ ನಿಮ್ಮ ಚಾವಣಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿ
ಹಾಕಿಸಲು ಒಂದು ಪತ್ರ್ಯಸಿಲ್ಲವೇ? ಪತ್ರ್ಯಸಿಲ್ಲದೆ ಚಾವಣಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವೇ
ಇಲ್ಲ (ಮರಮ. ೧೨೧). ೨. ಪೆಟ್ಟಿಗೆ; ಪೆರ್ತಾರಿ: ಇವರ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ
ಪತ್ರ್ಯಸಿಂಪದ ದತ್ತರುಗಳನ್ನು ಕಳೆಕ್ಕೊಳಿಸಿದರು (ಸಂಬಸಾ. ೨೩೧); ಆದರೆ
ಆ ಸೀರೆಯನ್ನಿಟ್ಟಿದ್ದ ಪತ್ರ್ಯಸೇ ಉಂಡು ಹೋಗಿತ್ತು (ದೇವಕಂ. ೬೦).

[←ತುಳು. ಪತ್ರ್ಯಸ]

ಪತ್ರ್ಯ 'ಪೆಟ್ಟು' ನೋ.

ಪತ್ರ್ಯ 'ಪತ್ರ್ಯರ' ನೋ.

ಪತ್ರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಚಲಿಸುವಿಕೆ; ಚಲನೆ; ನಡೆಗೆ: "ಪತ್ರ್ಯ —
ನಡಿಗೆ, ಕಾಲನಡೆ ಜನ, ಸೇನಾಭೇದ" (ಮದ್ರಾ. ೨೩೯೨). ೨. ಕಾಲಾಳು;
ಪದಾತಿ; ಕಾಲನಡೆಯ ಸೈನಿಕ: "ಪದಾತಿ, ಪತ್ರ್ಯ . . . ಸಾಡ
ಚಾರಿ — ಈ ಆ ಕಾಲಾಳು" (ಹಲಾಯು. ೬೬-೨೯೬); ಪೊಳೆನ ಮಿಂಚು
ಗಳಂತಿರೆ ಕೇತುಗಳ ಜಳದವೃಂದದಪೋಲಿರೆ ಹಸ್ತಿಗಳ ಗಣತಧಾರೆ
ಗಳಂತಿರೆ ಪತ್ರ್ಯಗಳ ಬಳಸಿ ಕಾರ್ಗಣಿಯಾಯ್ತು ಮಹಾಹವಂ (ಕವಿರಾ.
೧-೧೪೪); ಪತ್ರ್ಯಶಂಗಳ ಕದನೋತ್ಪತ್ತಿಯ ಮಾತೆತ್ತಲೆಂಬಿನಂ ಗಜ
ಘಟಿಯಂ ಪತ್ರ್ಯ ನಡೆತಂದುವನೆ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕುಳಿಪನಮೊಂದೆ ಜಲ
ಜಿನಸವನಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೧೨-೬೫); ಗಣನಾತೀತಮದೇನದೇನೆಸಿದ್ಧದೋ
. . . ವರೂಘಂಗಳುಳ್ಳಣಪಸ್ತಾಸ್ತಗಭಸ್ತಿವಸ್ತುತವಿಯದ್ದಗ್ಗಿತ್ತಿಗಳ
ಪತ್ರ್ಯಗಳ (ಪುಸ್ತ. ೫-೧೩). ೩. ಸೈನ್ಯದ ಒಂದು ಅತಿ ಚಿಕ್ಕ
ಭಾಗ; ಒಂದು ರಥ, ಒಂದು ಅನೆ, ಮೂರು ಕುದುರೆ ಮತ್ತು
ಐದು ಕಾಲಾಳುಗಳ ಗುಂಪು: "ಒಂದು ಸಾಮಾಜಿಕೊಂದು ತೀರ್
ಮೂಣಪ್ಪಮೆಯ್ದು ಕಾಲಾಳುಗಳ ಪತ್ರ್ಯಯಕ್ಕೂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೮೩-೮);
ತದ್ಬಲಂಗಳ ಪ್ರಮಾಣಮಂತೆನೆ ಪತ್ರ್ಯಯೆಂದು ಸೇನೆಯೆಂದು . . .
ಅನೀಕಿನಿಯೆಂದುಮಪ್ಪಪ್ರಕಾರಂ (ಮಹಾನೀ. ೧೧-೧೧೨ ವ). [ಸಂ.]

ಪತ್ರ್ಯ (ನಾ). ಹಿನ್ನೆ; ಪಾಲು; ಭಾಗ: ಬನೂಮೂನಿಯ ಮೈಮೇಲಿನ
ಬಂಗಾರವಿತ್ತು. ಸಾಂಗಲಿಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಮೂರ್ದರೆ "ಪತ್ರ್ಯ"ನ ಪ್ರತ್ಯೆ
ಬರುತ್ತಿತ್ತು (ದೀಪಕ. I, ೨೩೬). 'ಪತ್ರ್ಯಗ್ಗ', 'ಪತ್ರ್ಯಗಾರ' ಪರಾ.

[←ಹಂ. ಪತ್ರ್ಯ; ಮರಾ. ಪಾತಿ]

ಪತ್ರ್ಯ (ನಾ). ನಿವೇಶನ (?): ಬುಕ್ಕು ಪತ್ರ್ಯ ಮೂವತ್ತೆರಡುಮನ್ನೆ
ಪತ್ತಿಗದವಣಂ ಮೂಜು ಗದ್ಯಾಣಂ ಮುಟ್ಟು ಪೊರಸಂ ಬಿಟ್ಟು ಮರ್ಯಾದೆ
ಎಂಟಿನೆಯ ಶ್ರಾಹೆಗೆ ಪತ್ರ್ಯ ಮೂಜು ಧರಣಂ ಮೂಜಿನೆಯ ಶ್ರಾಹೆಗೆ
ತೆಜು ನೆಜೆದು ಮೂಜು ಗದ್ಯಾಣಮಂ ಪತ್ತಿಗೆ ತಿಜುವರೆಲ್ಲಾ ಕಾಲಕ್ಕ
ವಿದುವೆ ಮರ್ಯಾದೆ (ಸೌಹಾ. IX-i, ೬೬-೨೩; ೨೨೨); ಶ್ರೀಪೆರ್ಗಡೆ
ಯರ ಮರುಳನುಯ್ಯಂ ದೇವರಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿ ಶಿವನಾಗಯ್ಯುಗೇರಿಯ
ಶತದ ತಕ್ಕಿಲ್ಲಿಯ್ಯ ಮತ್ತರು ೩ ಮನೆ ಪತ್ರ್ಯ ೩ ಮಂಕಯ್ಯೇರಿಯ
ಶತದ ಕಿಸುಕಾಡು ತೋಂಟಂ ಮತ್ತ ೧ (ಕಾ. II, ೯-೧೯; 1075).

[?]

ಪತ್ರ್ಯಗ್ಗ, ಪತ್ರ್ಯಗ (ನಾ). ೧. ಜೊತೆಯವನು; ಸಂಗಡಿಗ; ಸ್ನೇಹಿತ:
ವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಳ್ಳ ನಮ್ಮ ಮದುವಾಳ ಮಾಚಯ್ಯನನ್ನ ಪತ್ರ್ಯಗರಿ[ಪಾಕಾಂ.
ನಿನ್ನ ತೆತ್ತಿಗರಿ, ನಿನ್ನ ಪತ್ರ್ಯಗಿ]ವರಯ್ಯಾ (೩೨೨. ೩೫೧; ಪಚಶಾ. I,
೨೨೦-೪ ನೋ). ೨. ನೆಂಟ; ಬಂಧು: ಪೊರಪರಾರ್ ಕೌಸಲ್ಯ
ಸುಮಿತ್ರೆಯರ ಚತ್ತದಿರವರಿದು ಪೊಳಿಸುವವನಾರು ಮದ್ದಮನಸಂಭರಿತ
ಹೃತ್ತಾಪದಿಂ ತೊಳಲುತಿಹರುಪಡರಿಪ ದ[ಪತ್ರ್ಯಗರದಾರ್ಪರು
(ವೆಂಕಾಂ. ೨-೧೧-೩೩). ೩. "(ನರ್ತನದಲ್ಲಿ) ಕುಣಿತದ ಜೊತೆ;
ಪತ್ರ್ಯಗರು" (Couple. ಇಂಕನ). ಹತ್ತಿಗೆ: ೪. ಉಂಟುಮಾಡು
ವವನು: ಹೆತ್ತ ನಿನ್ನೊಡಲಿಗೆ ತಂಪಿನ ತೆತ್ತಿನೊ ಮೇಣ್ ಬಹಳ ತಾಪದ
ಹತ್ತಿಗ[ಪಾಕಾಂ. ಮುತ್ತಯ]ನೊ ಕುರುರಾಯನೆಲೆ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ
(ಕುನ್ಯಾದ್ರಿ. ೪-೨). [ಪತ್ರ್ಯಗ್ಗ-ಇಗ]

ಪತ್ರ್ಯಗ್ಗ (ನಾ). = ಪತ್ರ್ಯಗಾರ: "ಪತ್ರ್ಯಗ-ಕೋರುಕಾರ; ಪಾಲಿಗೆ;
ಪಂಚಯಸ್ತ್ರ" (ಜಾಸಕೋ. ೧೪). [ಪತ್ರ್ಯಗ್ಗ-ಇಗ]

ಪತ್ರ್ಯಗಾರ (ನಾ). ಪಾಲುದಾರ; ಹಿನ್ನೆದಾರ: (೪).

[ಪತ್ರ್ಯಗ್ಗ-ಇಗಾರ(←ಕಾಣ)]

ಪತ್ರಿಕೆ 'ಪತ್ರಿಕೆ' ನೋ.

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಸ್ವೇಚ್ಛೆ; ಜೊತೆಗಾತಿ; ಒಡನಾಡಿ: ಅತ್ತಿಗಿಯು ಹುದುಗುನಹುದು ತಾಯುಹುದಕ್ಕು ಗುತ್ತಿಗೆಗಾತಿ ನೀನಹುದು ಪತ್ರಿಕೆ ಪರಮಾನುಕೂಲಿ ಕೇಳೆಂದು ಕೈಯತ್ತಿ ಕೊಂಡಾದಿದ ಕುಮರ (ಮೋಹನ. ೩೧-೫೭). [ಪತ್ರಿಕೆ, + -ನಿ]

ಪತ್ರಿಕೆ, ಹತ್ತಿಗಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಗದ; ಪತ್ರ; ಓಲೆ: "ಪತ್ರಿಕೆ - ಪತ್ರಿಕಾ = ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು, ಓಲೆ (ತದ್ವಕೋ. ೨೪). ೨. ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು; ಧಾರೆ: (+). ೩. ಚಾಕು; ಜೊರಿ: (+). ಹತ್ತಿಗಿ: ೧. "ಪತ್ರಿಕೆ, ಹತ್ತಿಗಿ" (ತದ್ವಕು. ೧೫೪ ಪ್ರಯೋ); "ಹತ್ತಿಗಿ - ಪತ್ರಿಕಾ = ಪತ್ರಿಕೆ" (ತದ್ವಕೋ. ೪೪). [<ಪಂ. ಪತ್ರಿಕಾ]

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). "ಹಿನ್ನೆ; ಪಾಲು" (ಪಾಸಕೋ. ೧೪). [<ಪತ್ರಿಕೆ]

ಪತ್ರಿಕೆಯಾರಂಬ (ನಾ). ಜೊತೆಯಾಗಿ ಮಾಡುವ ಉದ್ಯೋಗ; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕಸುಬು: (+).

[ಪತ್ರಿಕೆ (<ಪತ್ರಿಕೆ)+ಅರಂಬ]

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). (?): ಕುಮಾರಗಾಣೆ ಪಣ ೪ ವಿಜಯವೀರವಣ ಪಣ ೪ ಕೊಡಕಿವಣ ಪಣ ೧ . . . ಎಳ್ಳು ಸಲಗೆ ೩ ಕೋಳಿ ೧೪ ಕ್ಕಂ ಗದ್ಯಾಣ ೧ ಪಣ ೩ ಹಾ ಜೋಳಕಾರುಣ್ಯ ಬಿಟ್ಟಿಯ ಭಂಡಿ ಗದ್ಯಾಣ ೧ ಪಣ ೯ ಪತ್ರಿಕೆ ಪುತ್ರರ ಪಣ ೪ ಹಾ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೪-೧೪೪; 1261). 'ಎತ್ತಿಲು' ಪರಾ. [?]

ಪತ್ರಿಕೆಯ ಮತ್ತಲಾರ 'ಪಟ್ಟಿಯ ಮತ್ತಲಾರ' ನೋ.

ಪತ್ರಿಕೆ, ಹತ್ತಿರ, ಹತ್ತಿರ, ಹತ್ತಿರು, ಹತ್ತಿರೆ, ಹತ್ತಿಲ, ಹತ್ತಿ (ನಾ). ಸಮಾಪ; ಬಳಿ; ಮಗ್ಗುಲು; ಬದಿ: ಮರಳಿ ಪತ್ತಿರ ಶಿಷ್ಯನ ಶಿರದ ಮೇಲೆಯು ತಮ್ಮ ದಕ್ಷಿಣಕರನ ಬಾಚುತಲಿ (ಗಗತಾ. ೨-೩೦). ಹತ್ತಿರ: ಕಾರನಾಡದ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಕಾಳೇನಿಯು ಮುಖ . . . ಹೊನ್ನಾವರದ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಶರಾವತಿಯು ಮುಖ (ಕಥಾಗ. ೪); ಇರೋನೊಳು ಪುಲಿ ಸಿಂಗ ಕರಡಿ ಸರಿ ಕೋಳಗಲ್ಲಿರುಗುವವು ಹತ್ತಿರದ ಹೋದಿಗೋವರಮಿಲ್ಲ (ಮಲ್ಲಪ. ೧೭-೯); ಖರೇದಿ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳವು ದೂರ ಅಥವಾ ಹತ್ತಿರ ವಿದ್ವಂಕಿ ಭಂಡೀಬಾಡಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಖರ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಹತ್ತುವುದ ರಿಂದ ಖರೇದಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿರವನ್ನು ಖರ್ಚು ಹಿಡಿಯಲಾದೀತು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೬). ಹತ್ತಿರ: ಹಸಿಯ ಮೇಲಣ ಮಾತ ಬೆಸಗೊಳಲಿಟ್ಟ ದನೆ ಶಿಶಿಧರನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿದರೆನ್ನುವರು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೨೫-೪೪); ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಪರಿದೆಯ್ದಿಯಲಗಂ ಕಿತ್ತು ತಾಂ ಜಡಿಜಡಿದು ಮೊನೆದೋಡುತ್ತ (ಬಸಪ್ಪ. ೩೨-೫೪); ಗರುವರನು ಮಾನ್ಯರನು ರಣಧೀರರನು ದೂರದಲಿರಿ ಸುವರು ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕರೆವರು ಬಾಯಿಬಿಡಿಕರ ಜಗದ ಭಂಡರನು (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೧೫-೪); ಇತ್ತರೋಲಿಯನವರನವರ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕರೆದಯ್ಯನಿರನಿಗೆ ಬತ್ತದಲಿ ಶಂಕಿಸುತ ಹದನೇನೆಂದು ಬೆಸಗೊಳಲು (ತೊರರಾ. ೨-೬-೭). ಹತ್ತಿರು: ಶಿವನಂ ಸುತ್ತಿ ಸುತ್ತಿ ಬರುತ್ತ ನೋಡುತ ಹತ್ತಿರಿಗೆ ಬಂದು (ಬಸಪ್ಪ. ೧೪-೬೧); ಕಿವಿಯ ಹತ್ತಿರಿಯಿಂದ ಮುಸುಕುವಂಕಿದರ್ ವೊರ್ವ ಗೋಪಾಂಗನೆಯ ನಿಡಂಗಣ್ಣಳು (ಭಿಷ್ಣು. ೩-೨೨); ಇತ್ತ ಲಣ್ಣಗೆ ಮಾತ್ಸರ್ಯವನು ಹತ್ತಿರಲಿ ಕೈಮುಗಿದು (ಅನಂರಾ. ೧-೬-೭೯). ಹತ್ತಿರೆ: ಅಗಲಕಾಕಾರರೂಪವದಾಗಿ ನಡನಡಗುತ್ತ ಹತ್ತಿರಗಾಗ ಕೈಸನ್ನೆಯಲಿ ಕರೆವುತ್ತ (ಬಸಪ್ಪ. ೨೬-೨೫); ದೂರಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರೆಯಾಯ್ತು ಕಾಳಗವಂದೆನಲು ನಿಷ್ಕಾಳಕೋಟಿಯ ಧರಧರದ ದಿಬ್ಬಾಳದಲಿ ತಲೆ ದೋಣಾದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೪). ಹತ್ತಿಲ: ಕಡುವೆಡೆಗಾದು ದಮ್ಮನಲಾಡುದು ವಿತ್ತಮರಾಯಂ [ಪದಲ್ಪೆಡೆ] ಪಡೆಗಾದುದೆಂಬ [ಪಾ: ಪ] ಪೊತ್ತಿರಲಾದುದೆ ಕಯ್ಯು ಸತ್ಯಮಂ ನುಡಿನೆಡೆಗಾದುದೆಂದುನಿಯಲಾದುದೆ

ನಾಲಗೆಯ ಹತ್ತಿಲದಿಂದ ಕೀರ್ತಿ ಪೊಂದಿದಿದ ರೋಚನೆಯನು ನಾಸ್ತಿಕನ ಕೂಪ್ತಿಕನ ಸತ್ಯದೇಶೆಯರ (ಕವಿ. ೨೧-೭-೧೫; 1093). ಹತ್ತಿ: ನೋನೆಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿ, ಅತ್ತ ಅಗಸನ ಹತ್ತ ಹೋದಂತೆ (ಗಾಜೆ).

ಹತ್ತಿರಾಗು = ಸಮಾಪಿಸು; ಸನ್ನಿಹವಾಗು; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರು: ಇತ್ತ ನಿಜಭಾಷೆಗೆ ಪರಾಭವ ಹತ್ತಿರಾಯಿತು ನರ ನಿಧಾನಿಸುತ್ತ ಮುರ ರಿಪು ರಥವ ದಿಟ್ಟನು ಕಡೆಯ ಮೋಹರಕ್ಕೆ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೧೪-೨೫). ಹತ್ತಿರಣ = ಹತ್ತಿರದ; ಸಮಾಪದ; ಬಳಿಯ: ಬಡಗಲು ಈಶ್ವರ ಪುರದ ಊರ ಬಳಿಯ ಹತ್ತಿರಣ ಹುಡುಗನುರ (ಎಕ. VII, ೨೨ನೂ. ೨೬-೨೫; 1524). [<ಪತ್ರಿಕೆ/ತುಳು. ಹತ್ತಿರ, ಹತ್ತಿ]

ಹತ್ತಿರೆ, ಹತ್ತಿರ, ಹತ್ತಿರ, ಹತ್ತಿರ, ಹತ್ತಿರೆ, ಹತ್ತಿರೆ (ಅ). ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ; ಸನ್ನಿಹದಲ್ಲಿ; ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ: ಕರುವನ ಕೇಯ್ಯಾದಿತ್ಯ ದೇವರ ಕೈಯ್ಯಂ ಪತ್ತಿರ ಬಡಗ ತೋರಣಗಾವುಂಡಗಿಯ ನವಿಲಮತ್ತರು ಹತ್ತು . . . ಮತ್ತರು ಮತ್ತಮೋರ್ವಾಯ ಬಿಟ್ಟಿಯ ಪತ್ತಿರೆ ಮೂಡ ಮನೆಯಗೆಯ ನವಿಲ ಮತ್ತರೇಳಣ ಭುಜೆ (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೧೯೭-೪೬; 1119); ದೇವರಂ ಪತ್ತಿರ ಬಡಗಲು ರಾಜದಿದಿಯಂ ಪತ್ತಿರೆ ಮೂಡಲು (ಜೊಂಕಣ. ೧೯೩೦, ಬಾಗವಾ. ೧೦೩-೪೫; 1165); ರಾಜವಾಹನಂ ನೋಮದತ್ತನಂ ತುಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಪತ್ತಿರೆ ಕುಳ್ಳಿ ರಿಸಿ . . . ಬೆಸಗೊಳಲ್ (ಪಶು. ೫-೧೨೪). ಹತ್ತಿರ: ಪತ್ತಿರದ್ದವ ರೆಲ್ಲ ಜಡಿದರ್ವೆನೆಡೆಗೆ (ಕುರಂಗ. ೫-೫೭). ಹತ್ತಿರ: ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಅಣೆ ರೊಕ್ಕ ಅದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೪); ಅದರ ಹತ್ತಿರ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರ ಸಜ್ಜಿತನಾದ ಒಬ್ಬ ವೀರಯುವಕನು ನಿಂತಿದ್ದನು (ಮಂದಾಕಿ. ೧). ಹತ್ತಿರ: ಹತ್ತಿರಾತನ ನಿರಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಲಿತ್ತು ವೀಳೆಯವನು ಸುಯೋಧನ ಕಿತ್ತು ಕೊಂದಿರೆ ನುಡಿಸಿದನು ಕಲಿಕರ್ಣಸವನವನ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೧-೧೫); ಸಂಶಯದಿಂದ ಭೂಪಾಲಕಂ ತನ್ನ ಹತ್ತಿರದ ನಿಜಮಂತ್ರಿ ನಳುಲಕೇತುವ ನೀತ್ತಿನಲ್ಲಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೫೪). ಹತ್ತಿರ: ಮಾವಿನ ಕೊಯ ಕೆಳಗೆ ಗುತ್ತೀಶ್ವರದೇವರಗದ್ದೆಯಂ ಬಡಗ ಹತ್ತಿರ ಒಂ ಮೈಯಲಿಂ (೧) ನ್ನೇಸಳಲು ಗದ್ದೆ ಕೆಂಮಂ ೧೦೦ (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೨೭೬-೫೦; 1183); ನಡೆದಹಾಪೆಗೆಯಾಂಡಲಾರ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಮೃದಮೂರ್ತಪುರದ ಬಾಗಿ ಲ್ಲಾಡದೊಳು ನಿಂದು (ಇಹರ. ದೇ. ೩೨-೫); ಲಗ್ನವಿದ ಹತ್ತಿರ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೪); ಹತ್ತಿರ ಕರೆದು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡಳು ಪ್ರಾಣಪತ್ರಿಕೆಗಾತಿಯು ಮಂದದಿ (ಮೋಹನ. ೨೭-೪). ಹತ್ತಿರ: ಭತ್ತಿ ಚಾಮರ ಧಾಳು ಎತ್ತಿ ಬಿಡಿದುವವರು ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಹಾಕು ಪಾವನಿಗರು . . . ಎಡ ಯೂಜನವರು ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲ ಸಂದೆಯು (ಶರಣ. ೨೩೦-೩). [<ಹತ್ತಿರ]

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಕಾಲಾಳುಗಳ ಗುಂಪು; ಪದಾತಿ ಸೈನ್ಯ: ಉತ್ತರದೇಶದ ಪತ್ರಿಕೆಗಳುಂಟುಯವರು ಪಾಂಡ್ಯದೇಶದ ಪದಾತಿಗಳು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೦-೭). [ಪತ್ರಿಕೆ + ವರ್ಗ]

ಪತ್ರಿಕೆ, ಹತ್ತಿರ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಅಂಟಿಸು; ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಲಗತ್ತಿಸು: ಒತ್ತಿದ ತಳ್ಳಿತ್ತಿದ ತುಟಿ ಮುತ್ತಿನ ಪೊಸಮಾಡುಗೆ ತಳರ ಸೋಮರ್ವ ಮನಮಂ ಪತ್ತಿಸಿ ಜೊತ್ತಿಸಿ ಮದನೋತ್ತೆಯರವಯವದ ಬಂದರರಿಯರೆಬರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೯); ವನದೊಳ್ ನೇಣು ಕೆಣ್ಣು ನಗ್ನಿ ಜಿ ಬಹುಪ್ರಪಾತಿಯಂ ಪತ್ತಿಸಲ್ . . . ದೂರವ್ ಪೋದುದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೪೩); ಅದೆ ತನ್ನೇತ್ತಂ ಪದದೊಳ್ ಪತ್ತಿಸಿ ಬಾಳ್ವ ಭಾಪುರೆ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಂ ಲಲಾಟೇಕ್ಷಣಂ (ಪಂಪಾ. ೩೭). ೨. ಸೇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು: ಗುಂ ಎಂಬುದರ್ಕೆ-ತೆಗಟ್ಟುಂ, ನೆಗಟ್ಟುಂ, ಪೊಗಟ್ಟುಂ, ಎಂಬಂತುಬಾಡು

ವರ್ಗವು ಪತ್ರಿಕೆಯು (ಕಮಿಷನ್. ೪೪ ಪ್ರಯೋಗ); ಅತ್ಯಂತವೆಂದು
ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿರುವುದು ಸರ್ವ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವ ಪತ್ರಿಕೆಯು
ಮೂಲದಿಂದ ಪತ್ರಿಕೆಯು ಸರ್ವವೆಂದು ಪರಿಣಾಮವು (ಕಮಿಷನ್. ೨೭೫ ಪ್ರಯೋಗ). ೩. ಅತ್ಯಂತವೆಂದು; ಹೊಂದಿಸು: ಕಲ್ಪಿಸು ಚಂದ್ರ
ಕಲ್ಪಿಸು ಪತ್ರಿಕೆಯು ಸರ್ವವೆಂದು ಪರಿಣಾಮವು (ಕಮಿಷನ್. ೨-೭೫); ಕಲ್ಪಿಸು
ಪತ್ರಿಕೆ ಕೋಮಲವಾಗಿರುವುದು ತಂದೆಯು ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿರುವುದು
... ಸುಕಂತ ಬಾಹ್ಯವೆಂದು ಜಾಣೆ ಲಸದ್ದೇನೆಯು (ಕಮಿಷನ್. ೧-೭೫); ವನಮಧ್ಯದ ತೆಪಲಿನಿಂದ ತೆಪಲಿನಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸು ಕಲ್ಪಿಸು
ಕಲ್ಪಿಸು ಕಲ್ಪಿಸು ಕಲ್ಪಿಸು ಕಲ್ಪಿಸು ಕಲ್ಪಿಸು ಕಲ್ಪಿಸು ಕಲ್ಪಿಸು ಕಲ್ಪಿಸು
೪. ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ದುರ್ಯೋಧನಂ ...
ಗರ್ವವಾಗಿ ಪಾಂಡವರ ಮೊಗಮಂ ನೋಡಲು ನಾಡು ಮದಗವುರಲೆ
ಪೋಗಿ ಜೂದಿಸಿಕೊಳ್ಳು ಗೆಲ್ಲ ನೆಲನಂ ನಯಜ್ಞನಾಗಿ ತನ್ನೊಳ್ ಪತ್ರಿಕೆ
ದುಶ್ಚಾಸನಂ ಯುವರಾಜನಂ ಮಾಡಿ ನಿರ್ವಾಹಮರಸುಗೊಯ್ಯುತ್ತ
ವಿದುರಂ (ಕಮಿಷನ್. ೭-೭೫ ಪು). ೫. (ದೀಪ, ಬೆಂಕಿ ಮೊದಲಾ
ದುತ್ತು) ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪುಟಮಾಡು; ಹಚ್ಚು;
ಹೊತ್ತಿಸು; ಪತ್ರಿಕೆ ಬೆರಲೊಳ್ ನೋಡರಂ ಪತ್ರಿಕೆಯು (ಕಮಿಷನ್.
೯-೧೨೫); ಶುದ್ಧ ಮನಾಶ್ಚಾಪತ್ರಗತಮಂ ಸುಸ್ಥಿ ಗ್ಧಮಂ ಚಿತ್ರವರ್ತಕಿಯಂ
ಪತ್ರಿಕೆ ರಾಜದಿಂದ ಬೆಳಗುವೆಂ ಬೋಧಾಮಲಜ್ಞತಿಯಂ (ಅರ್ಥನೇ.
೧-೧೧). ೬. ಲೇಪಿಸು; ಬಳೆ; ಸವರು: ತಾವರೆಯ ನೂಲಿನ ಸುತ್ತಿದ
ನಿರಂಕದರುಳಿಯಂ ಪತ್ರಿಕೆ ಮೃಣಾಲನಾಳವಲಯದಿಂದ ಮುದ್ರಿಸಿದ
ನೋವಪತ್ರಪುಟಮಂ ತೆಗೆದು (ಕಮಿಷನ್. ೧೨೫); ಕರ್ಣಾವತಂಸದೊಳ್
ಕೀಲಿಸಿದ ನೀಲದುನ್ಮುಖಮಯೂಖಸಂಕುಳಂ ಕೊಡಂಕೆಯೊಳ್ ತಂದಿ
ತೆಂಬಂತೆ ಕೊಳ್ಳಿಯ ಕಲ್ಪಿಸಿಯಂ ಪತ್ರಿಕೆಯು (ಕಮಿಷನ್. ೭-೭೫ ಪು).
೭. (ಮನಸ್ಸನ್ನು) ತೊಡಗಿಸು; ನಿಲ್ಲಿಸು; ನೆಲೆಯಾಗುವಂತೆ
ಮಾಡು: ಉತ್ತಮವಿದ್ಯೆಗಳ್ಗೆ ಗುಣಿಯಾದ ತನೂಭವರೆಯ್ಗೆ ಚಿತ್ರಮಂ
ಪತ್ರಿಕೆ ಪತ್ರಿಕೆಯು ಸರ್ವವೆಂದು ಪರಿಣಾಮವು (ಕಮಿಷನ್. ೨-೭೫);
ಗೊಳುತ್ತಮಿದು (ಅರ್ಥ. ೮-೭೫); ವಿನಯದಿನವಳ ಶ್ರಾವಣವನು
ಲೇಸಾಗಿ ಕಿಡಿಸಿ ತಿಳಿಸಿ ಬಲುಶಾಸ್ತ್ರ ವನೆಯನೇನೆಯು ಮೆಲ್ಲನೆ ನಯ
ದಿಂದನ್ನ ಧರ್ಮದೊಳ್ಪತ್ರಿಕೆಯು (ಧರ್ಮಪು. ೪-೧೯೫); ಒದವಿಸಿ ನಡೆ
ನುಡಿ ನೋಟದ ಪದದಿಂದ ಪೆಣ್ಣಿಗೆ ಕಲಿಸುವರ್ ವೈಕುಂಠ ಮುದುಪೆ
ದಲಿ ಕುಂಟೆ ಮೆಯ್ಯದಳದ ಗೆಯ್ಯೆಯೊಳಮಿಂತು ಪತ್ರಿಕೆಯುಮಾ
(ಅರ್ಥ. ೭-೭೫). ೮. ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಮೇಳದೊಳ್ಪುಕೆಯು
ಗೊಟ್ಟಿಯೊಳೊಳಪೊಯ್ಯ ಪತ್ರಿಕೆಯು ಸರ್ವವೆಂದು ಪರಿಣಾಮವು
... ಸೂಳೆಯರ ನೆಗಟ್ಟಿ ನಾಡೆ ತನಗಟ್ಟಿ (ಕಮಿಷನ್. ೪-೯೫);
ಬೆಸನಕ್ಕಾಗರಮಾಡಲೇಕನೊಬಗಿಂ ಕೂರ್ತಂದದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಪತ್ರಿಕೆ
ಲೆಂದಾಟಿಸಿ ಬಂದವಂ (ಕಮಿಷನ್. ೭೨). ೯. ಕೈಗೊಳ್ಳುವಂತೆ
ಮಾಡು; ಹೇರು; ಅಮರಿಸು: ಕ್ಷತ್ರಿಯಧರ್ಮವರ್ತಯಪ್ಪ ನಿನಗೆ
ಯತಿಧರ್ಮಮಂ ಪತ್ರಿಕೆಯು (ಕಮಿಷನ್. ೧೧೪-೧೯). ೧೦. ಉಂಟು
ಮಾಡು; ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡು; ಹುಟ್ಟಿಸು: ಬಸನಂ ಕೈಗೊಳ್ಳು
ತನ್ನೊಲ್ಲರನೆ ಪಿಡಿದು ಬಲ್ಲಂದದಿಂದ ನೆಲೆಯಂ ಪತ್ರಿಕೆ ಚಿತ್ರಂಚಿತ್ರ
ಮೆಚ್ಚಂ ಸಲಿಸಿ ಸಲುವ ತಾಣಂಗಳೊಳ್ ಜಾಣರಂ ಜೊತ್ತಿಸಿ (ಕಮಿಷನ್.
೫-೫೦). ೧೧. ತೊಡಿಸು; ಧರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಚಿತ್ರಜನ
ಪಿತೃಮಂಗಳೆ ಪತ್ರಿಕೆಯು ಮಹುಬಾಗ್ರಕೆತ್ತಿದ ಮುತ್ತಿನಂದದ ಸತ್ತಿಗೆ
ಯೊಳೊಪ್ಪಿದನು ಭುಜಗೇಂದ್ರ (ಅನಂ. ೧-೭-೪೦). ೧೨. (ಏಟು)
ತಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು, - ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮಿಕ್ಕುತು

ವಜ್ರಪಾತಮಂಮನೆಯನೆಯುಮಾಡು ಸಮಾಧಿ ಕೋರಹತ್ತಕ್ಕೆ ತಗುಳ್ಳು
ಪತ್ರಿಕೆಯು ಮಾನಸಗೋಳಮೆನಪ್ಪ ಜೊಕ್ಕುರಕ್ಕಿಕ್ಕಿದ ವಜ್ರಲೇಪಮನೆ
ಪತ್ರಿಕೆ ಲಗ್ನಿಗೆ ... ಬೆರ್ಬದನಂ (ಕಮಿಷನ್. ೫-೮೦).
೧೩. ವ್ಯಯಿಸು; ವೆಚ್ಚಮಾಡು; ವಿನಿಯೋಗಿಸು: ಜನ
ಪೂಜೋತ್ಸವಕಲ್ಪಿಯಂ ಜನಕಥಾಕಾಪೋತ್ಸವಕಲ್ಪಿಯಂ ... ಜನ
ಮಹಾದಾನೋತ್ಸವಕಲ್ಪಿಯಂ ಧನಮಂ ಪತ್ರಿಕೆಯು ನಿಜೆ ಪಿರಿಯ್ಯ
ಶ್ರೀ ದಾನಚಿಂತಾಮಣಿ (ಅರ್ಥ. ೧೨-೧೩). ಹತ್ತಿಸು: ೧. ಚಂದ
ವಿಕ್ರಮಭೀಮನದ ಕೈಕೊಂಡು ತಾನವಿವೇಕದಲಿಯುಂದೊಡತಂದಿಂ
ತಂದ ಹತ್ತಿಸಲಿದು ನಮಗೆಂದ (ಕಮಿಷನ್. ೭-೧೮); ರತಿರೂಪ ಹರಿದು
ಹತ್ತಿಸಿದಂತೆಪಿಸೆವ ನಿನ್ನತಿಯು ರೂಪುಗಂಡಿವನಾಳುಪುದಿಲ್ಲವದೊಂದ
ಕೊಡುವುದನೆಗೆ ಹಿತವಲ್ಲವೆಂದನಲ್ಪ (ಸಮ್ಯಕ್. ೫-೧೩). ೨. ಬೆಸು
ದೂಳಿಗವನಾ ಪದಿಪಾಟಂಪಲೊಡಗಿಸಿ ಕಾರ್ಯಭಾಗವಿದರಸನ್ನಿವೃತ್ತಿಯ
ಸಜಾಪು ಬೆಸುಗಿವಿದಂತೆ ಹತ್ತಿಸಿ (ಅರ್ಥ. ೭-೭); ಬತ್ತಿ ಹೆತ್ತುಪ್ಪನು
ಹ[ಪಾಟಂ, ಹೊತ್ತಿ] ಸಿದ ಫಲವೇನು ಮತ್ತೊಂದು ದೈವಕೀಟಗುವನ
ಶಿವಪೂಜೆ ಹತ್ತಿಗೇಡೆಂದ (ಸಮ್ಯಕ್. ೧೭೫); ಊದುಬತ್ತಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿಸಿಟ್ಟ
ದ್ದಾರಿ (ಪಾಲಕ. ೯). ೩. ಸತ್ತು ಪೋಗಿಹೋಯ್ತು ಪುತ್ರಗೆ ಹತ್ತಿಸುವೆ
ಅಗ್ನಿಯನುಯಂದರೆ ಹತ್ತಿ ಬೇಯ್ಯುದುಯನೆಗೆ ಪಡಲರಿ (ಕಮಿಷನ್.
೧೭೫). ೪. ಕಣ್ಣಿನ ಬಿಳುಪೇಡೆ ಕಪ್ಪು ಹತ್ತಿಸಿ ಮುಖಕಣ್ಣೆಯ
ಮಿಂಚುಗಣ್ಣು ಹುಣ್ಣುಗಲೆಯು ನೀರೆಯಲಿ ಮಹಿಸಿಹ ಮಂದಿ
ಪರ್ಯಾಂಗನೆಯೊಪ್ಪಿದರು (ಕಮಿಷನ್. ೭-೧೯೫); ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಂಗಾಂಶ
ಗಳ ಒಳಭಾಗಗಳಿಗೆ ಬಣ್ಣ ಹತ್ತಿಸುವ ಅನಿಲೇನ್ ಬಣ್ಣಗಳ ಅನೇಕಾನೇಕ
ಬೆರಕೆಗಳಿಂದ ಅಮೇಲೆ ಈ ಕೊಯ್ತುಗಳಿಗೆ ಬಣ್ಣ ಕಟ್ಟಬಹುದು (ಕಮಿಷನ್.
೧, ೫೪). ೫. ಅವನು ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ನನಗೆ ಹತ್ತಿಸಿದನು (ರೂಪ).
೧೦. ಅವನು ಇಬ್ಬರ ನಡುವೆ ಜಗಳವನ್ನು ಹತ್ತಿಸಿದನು (ರೂಪ).
ಸಿಹಿಪದಾರ್ಥ ಮಗುವಿನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ರುಚಿ ಹತ್ತಿಸಿತು (ರೂಪ).
೧೪. ಎರಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಎರಿಸು: ಜೊಂಬರವನು
ಹುಡುಗನನ್ನು ಗಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿಸಿದನು (ರೂಪ). ೧೫. (ಶಾಖ
ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕೊಡು; ಒದಗಿಸು: ಉಟ್ಟ ನೀರೆಯ
ಪೊಟ್ಟಣಂಗೆಟ್ಟ ಶೂಲಿಯುಕ್ಕಿಗೆ ಬಾಯ ತೆಪವನೋಳಿಯಿಂದ ನನಗೆ ಹತ್ತಿಸು
ತ್ತಿರೆ ಸೇರಿಯೆಲ್ಲಂ ನನೆಯಲಕ್ಕರಿವಡುವನೊಡನೆ (ಅರ್ಥ. ೧೪-೭೦).
೧೬. (ಹೆದೆಯನ್ನು) ಬಿಗಿ; ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು: ಹತ್ತಿಸಿದ ಬಾಪಮಂ
ಜೇಗೈದು ಕೂಡೆ ಮನೆವತ್ತ ಕೂರಂಬುಗಣಾಧಿಪತ್ಯೇನೆ ಮುಜಾದತ್ತವನ
ವಾಣಾಪತಿಗೆ (ಚಿದ್ರಿ. ೪-೭೦).

ಪತ್ರಿಕೆಯು, ಹತ್ತಿಸಿಕೊಳ್ಳು - ೧. ಎರಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು;
ಎರಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಏಡಿ ಬರ್ಮಾಂಕದನೆಂದು ಮುಂದೆ ನಿಲಿ ನಿಜಕಂಕಶವನಂ
ಪತ್ರಿಕೆಯೊಡಂ ಶಿಲಾತಳಮನೆಯೊವರ್ಪದಂ (ಕಮಿಷನ್. ೮೫-೭);
ಇವನು ನನ್ನನ್ನು ತನ್ನ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿಸಿಕೊಂಡನು (ಮುಂಬಯಿ
೭-೧೨೭). ೨. ಲೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಬಳಿದುಕೊಳ್ಳು: ಸೋಗಾಗಿ
ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಸುಗಂಧವನ್ನು ಹತ್ತಿಸಿಕೊಂಡು, ಒಬ್ಬ
ರೊಡನೆ ಒಬ್ಬರು ಹುಡುಗ ಮಾಡುತ್ತ ಎಲ್ಲ ರಾಜರೂ ಕುಳಿತಿದ್ದರು
(ಕಮಿಷನ್. ೫೧); ಬಣ್ಣ ಹತ್ತಿಸಿಕೊಂಡ ಪದಾರ್ಥಗಳ ರಾಸಾಯನಿಕ
ಗುಣಗಳನ್ನು ಅ ಬಣ್ಣಗಳು ಎಂದಿಗೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಮಿಷನ್. ೧,
೫೪). ೩. (ಬೆಂಕಿ, ದೀಪ ಮೊದಲಾದುವು) ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು
ವಂತೆ ಮಾಡು; ಪುಟಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅವನು ಕತ್ತಲೆ
ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಣತೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡುವನು (ರೂಪ).

[ಪತ್ರಿಕೆ, + - ಅನು.]

ಪತ್ತಿಲೆಂದ್ರ (ನಾ). ಕಾಲಾಳುಗಳ ಸೇನೆಯ ಅಧಿಪತಿ; ಪದಾತಿ ನಾಯಕ; ಗಗನಗಹನದೊಳಿ ಗಮಿಯಪ ಖಗಕ್ಕೆ ಪತ್ತಿಲೆಂದ್ರಧೀವರಂ ದೀಪದ ರೇಣುಗಣನವಜಾಲಕೊಳಗಾಯ್ತು ಗುಮಿಗೆಯಿಂದನಿಮಿಷಪ್ರತಾನಂ ಚಿತ್ರಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೪೬). [ಪತ್ತಿ+ಲೆಂದ್ರ]

ಪತ್ತಿ, ಹತ್ತಿ, (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟು; ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು: "ಪತ್ತಿ— ಸಂಕ್ಷೇಪಣೀ (ಪತ್ತಿಕೊಳ್ಳು), ಕಲಹ, ಸಂಖ್ಯಯೋಃ" (ಶಮಧಾ); "ಪಗಿಲ್ಲದ ಪತ್ತಿ ದಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೨); ಅಲ್ಲಿಯ ಕಣ್ ಪಳಂಚೆ ಮನಮಲ್ಲಿಯ ಕೀಲನೆ ನೆಚ್ಚು ಮೆಚ್ಚು ತಳ್ಳಲ್ಲಿಯ ಸೋಲ್ಪು ಪತ್ತಿ (ಅದಿ. ೨-೪೨); ನಡಪಾಡುವ ವನದೇವಿಯರದಿಯೊದವಲಕ್ಕ ಕ ದ್ರವಂ ಪತ್ತಿದವೋಲ್ ಕಡಂಗಿಂಪನಾಳ್ಳು ಪೊಂದೊಂದದೆ ವನಚರದಿದ್ದ ಮೃಗಗಣಾರುಣಜಳದಿಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೪೯). ೨. ಸೇರು; ಕೂಡು; ತನೆ ಮಾಡುತಂ ಬಲಂ ಕೂಡುತುಡು ತನ್ನಾಳ್ಳಂ ಕರಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಗೆಲ್ಲುವನೆಂ ಶ್ರೀವಧು ಪತ್ತುಗುಂ (ಪಂಪ. ೧೦-೧೪); ಪೇನಂತೆ ತಲೆಯಂ ಪತ್ತಿ ಪಲ್ಲದಿವರ್ ತೇರಣದಂತೆ ತಳಮಂ ಪತ್ತಿ ಕತ್ತರಿಸುವರ್ (ಧರ್ಮಾ. ೬-೬೬); ಪಶ್ಚಾತ್ಯಮಂ ಪೇಟಿ ಕಾರಂ ಕಡೆಯಾಗು ಲ್ಲೊಡೆ ಶಬ್ದಂ ಲಿಂಗತ್ರಯ ವಚನತ್ರಯ ಪುರುಷತ್ರಯಾಸ್ತಿತಮಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಕಡೆಯೋ ಪತ್ತುಗುಂ (ಶಮಧ. ೨೫೦ ವೃತ್ತಿ); ಹೊತ್ತ ದೇಹನ ದಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹನ ಪತ್ತದೆ ನಿಲ್ಲುಡು ಮುಕ್ತಿ (ಭರಣ. ೧-೧೧೪). ೩. ಬೆಸುಗೆಯಾಗು; ಬೆಸಿದುಕೊಳ್ಳು: ತೆತ್ತುತನಕ್ಕೆ ತೆತ್ತುತನಮಂ . . . ಅಸೆಗಮಾಗೆಯನಾದಲಂಪಿನಂ ಪತ್ತಿದ ಮೆಯ್ನೆ ಪತ್ತುಗೆಯನುಕ್ಕೆವಕ್ಕು ವಗೆಯ್ತು ಮಂ ಪೊಣರ್ಪತ್ತು ಮು ಪಾಯದಿಂ ಕಳೆಯೆ ಕೂಡುವನೆಂ ವಿಭು ಕೆಂಡು ಮೆಚ್ಚಿದಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೯೪೫ ಶೂದ್ರ); ಕಂಭದೊಳ್ ಪತ್ತಿದ ಪೊನ್ನ ಪುಕ್ಕಳ ತೊಡರ್ಚಿದ ಮುತ್ತಿನ ಸೂಸಕಂ (ಪುಷ್ಪ. ೪-೬೮). ೪. ಅಳವಡು; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು: ಮುತ್ತಿನ ತೋರಣಂ ಗಜದ ನೆತ್ತಿಯ ಮುತ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಪಲ್ಲಳೊಕ್ಕತ್ತಿದ ಪೊಲ್ವೆಯಂ ಪಡೆವ ಗೋಪುರಪಂಚಕಮಾಸ್ತಮಾಗೆ . . . ಪ್ರತಾಪಮಂ ಪೊತ್ತು ದದೊಂದು ಸಿಂಹಪುರಮೆಂಬ ಪುರಂ ಘನಘೋಷಘರ್ಜಿತಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೬೬); ಕಂಬುನಿಭಕಂಠಿ ತನುಪುಳಕಂಬುರನೆ ಮಿಸುನಿ ರನ್ನಮಂ ಪತ್ತುವವೋಲ್ ಲಂಬಾಳಕತತಿ ಮದರೋಲಂಬಾಳಿಯನಿಬಸ ಲಟ್ಟಿದಳ್ಳುಭನಂ (ಉದ್ಯ. ೪-೧೦೮). ೫. ಹಿಡಿ; ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು: ಅಂತು ಸತ್ತಂ ನೆಲನೆಂ ಪತ್ತುವಿದನೆಂಬಂತೆ ನೆಲನೆಂ ಪತ್ತಿ ಮೂರ್ಧಾಗತ ನಾಗಿದ್ ಕುರುಕುಳಚೊಡಮನೆಯನೇನುಂ ಮಾಡದೆ ಕಿಮ್ಮಾರವೈರಿ ಮುಟ್ಟಿ ವಂದಾಗಳ್ (ಪಂಪ. ೧೬-೯೬೮); ಉದ್ಯತ್ಯಾಂಕಿ ಚಂಚನ್ನ ಖಗತ ತನುವೆಂತುಂ ದಿದಂ ಪತ್ತಿ ಕಾಲಂ ಸತಿ ದೀಪ್ತಿದ್ವಾಪ್ತನಿಂತೀತನ ಕೊನನಿದಂ ಕಾಣೆ ನೀನುತ್ಪಲಾಕ್ಷೀ (ಶಾಪ. ೪೯೬); ತತ್ತಲಗುದಿದು ಕಾಯ್ತು ಕಾಯ್ತೊಂಡದಕ್ಕೆ ಯೋಳದಿ ಬರ್ಧಿಸುತ್ತು ಮಾಪಾದನುಸ್ತ ಕಂಬರಂ ಮೃತ್ತಿಸಿ ಪತ್ತಿ ತಿದಿಯುಗಿಯುಕ್ಕೆ (ಅಜಿ. ೧೧-೧೦೮); ತನಿವಣ್ಣಳ ಸಾರಮಂತುಕಾದಳಿ ಸಲೆ ಪತ್ತಿ ಸೀತ್ಕರಿಸಿ ಕಣ್ಣಳನಂತರೆಮುಚ್ಚಿ ನೀರುತುಂ ವಿಳಸಿತಚುಂಬನಾಭಿನಯಮಂ ನೆಜೆ ತೋರ್ಪ ಪೊಲಿದುರ್ದಾದಾಪ್ತದೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೪೯). ೬. ತಾಗು; ಸ್ಪರ್ಶಿಸು; ಅಗಸದೊಳಗೊಂದು ಮಹಿಳಾಗದೊಳನ್ನೊಂದು ದಾಡೆಯಾಗರೆ ಮನದಿಂ ಬೇಗಂ ಬರ್ಪಳ ದಿಟ್ಟುಗಳಾಗಳಿ ಪತ್ತಿದುವು ಗೆಂಟಿಪೊಳ್ ಮಾರುತಿಯಂ (ಪಂಪ. ೬-೧೬); ಧರಣಿಯನೆಯ್ನೆ ಪತ್ತದೊಡೆ ನೀಳ್ಳ ಮಡಂ . . . ಕೃತಂ ತೊಡೆಯನಿಪ್ಪೊಡೆ ಪಾಪದ ಪುಂಜಮಂತವಳ್ (ರೋಕೋ. ೧೧-೫೨); ಪಣ್ಣ ಕದ್ದಿನಂತೆ ನೆಲನೆಂ ಪತ್ತಿ ಸೆಜಿಸಿಕ್ಕಿದಂತುಮುಳಿಸಿ (ಧರ್ಮಾ. ೧೧-೧೬೮). ೭. ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು; ಬರು; ಖಳನಂತೆಯಿಂ

ಪತ್ತಿದ ಕಳಂಕಪಂಕಮನೆ ಚಿಚ್ಚರಂ ಭವ್ಯಜನಂಗಳ ವಚನಮೆಂಬ ನಿರ್ಮಳ ಜಳದಿಂ ಕರ್ಜುವುದು ಸೌಖ್ಯಮಂ ಬಯಸುವವಂ (ಸಮಪ. ೬-೧೦೮); ಎಸೆವಾ ವ್ರತಮಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುತ್ತು ಮಿಡ್ಗಂಗೆದೊಮ್ ಕರ್ಮದ ಬಸದಿಂ ನೆಗುತ್ತಂ ಪತ್ತಿ ವಿವರ್ಧಿಸುತರ್ದಾದು ಬಂಧುಜನದ ಮನ ದುಮ್ಮಳಮಂ (ಪರ್ವ. ೧೬-೫೬). ೮. ಆವರಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಅಣ್ಣಾಪುಗಿಡಿಸುತ್ತು ಮೆಲ್ಲಾ ತೊಡಿದ ದೆಸೆಗಿಡಿಸದಿರದು ವಿಷಯ ಸಮೂಹಕ್ಕೆಜಗಿ ದಿದದಂತೆ ಪತ್ತಿನ ಮುಜುಕಂ ದಿಜ್ಜೋಡದಂದದಿಂ ಮಾನಿಸರಂ (ಕಾಪಂ. ೫೬೮); ನರರಂ ಪತ್ತಿದ ಪಾಪಂ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಂ ಪೊಜಿಗಾಗಿ ಪಡೆನದಿಂ ಪೊದಪುದೆ (ಸಮಪ. ೧೧-೮೬); ತಪನಂಗೊಗಿದುದು ಪೆರ್ಚದ ತಣ್ಣಗಿಗೆ ತೀತಂ ಪತ್ತಿತೇನನೆಂಬೆಂ ಹಿಮದೊಳ್ (ಗಂ. ೯-೬೧). ೯. ಏರು; ಆರೋಹಣ ಮಾಡು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗು: ಪತ್ತಿ ಪ್ರಮಾದಪುಳಮನಕ್ಕುಗ್ರಾಹನವತಂಜೋಧವದೊಳ್ ಮತ್ತೀ ರತ್ನಾಕರದೊಳ್ ಪುತ್ರಿಕೆಯನೆ ಬಬ್ಬಳಂತು ಬಾಬ್ಬದೆ ಜೋಡ್ತಂ (ಕವಿ. ೨-೬೬); ತೆಜಪುದೆದಂಗಳಂ ಕೆಯ್ಯಿಜಿಗೊಳಿ ನೋಟಿಕರ ಮನಮನಾಗಳ್ ತೋಳದಿಂ ಪೊಜುಡೆ ಜಿಗಿಲ್ಲ ಪತ್ತಿದ ಕುಜುವದಿಗಳಿ ಮೆಜೆದುನವರ ನಾಣ್ಣ ತೊಪಂ (ಪಂಪ. ೫-೬೬); ಮಕ್ಕಳಂತೆ ವಿಮಾನಮಂ ದಿದದೆ ಪತ್ತುತುಂ ಮಹಾಮಂತ್ರಿಯೆಂತೆ ವ್ರತಕ್ಷಣೋ ಪಾಯಮಂ ಚಿಂತಿಸುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾ. ೬-೪೬); ಹಣಮಂ . . . ಪತ್ತು ವಂದಣಮಂ ಕೆಂಪಿನ ಪೂವನೆತ್ತಿದಲೆ ನೂತ್ನಾಗಾರಮಂ ದೃತ್ಯರಂ ಕನಸೊಳ್ ಕಾಣಲು ಬಾರದೈ (ಸೋಮೇ. ೬೦). ೧೦. (ದೀಪ, ಬೆಂಕಿ ಮೊದಲಾದುವು) ಹೊತ್ತು; ಉರಿಗೊಳ್ಳು: ಸಂದಣಿಸಿ ಪತ್ತಿದುಂ ಪುಲೆಂದುರುಹಿಡೆ ಬೇಗದಿದೆ ಉಂದಾಕ್ಷಣದೊಳ್ ಬೆಂದ ನಿುರಿಯಂತೆ ಮದನಂ ನಿಂದಿರೆ ಕಂಡಭವನೆಯ್ನೆ ಮುಳಿದಂ ತುಳಿದಂ (ಗಂ. ೪-೫೨). ೧೧. ಬಳಿದುಕೊಳ್ಳು; ಲೇಪನವಾಗು: ಸಿರಿದಾಗಿ ಪತ್ತೆ ಕೆಂಪಳದಿ ಸಿನವಿರಿಸಿದೊ ಪರದು ಪೊದೆಯಂ ರತಿ ತನ್ನ ರಸಲಗುಗಳನೆಂಬಂತೆ ಮಗ ಮಗಿಸುವುವು ಪೊಂಗಿ ಪೊಂಗಿದೆಗಳಿ (ರೀಲಾ. ೬-೧೨೪). ೧೨. ಸ್ನೇಹಮಾಡು; ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದು: ಪದನಜಾದು ಪತ್ತುವ ಪತ್ತುಗಿಂ ಇಂಬುಡೆದು ಸೇವಿಸುವ ಸೇವೆಗಂ ನರನಜಾದು ಪಾಡುವ ಪಾಟಿಕ್ಕಂ ಪೊಟ್ಟಿಜಾದು ಸಾರ್ ಸಾರ್ಕೆಗಂ ಮನಂಬಿಚ್ಚು ಪತ್ತೆ ಪೊಯ್ನೆ ತಾಗೆ (ಕಾಂ. ೬-೫೯); ಮುತ್ತರ ಮುತ್ತರಿಂ ಪಡೆದ ವೃತ್ತಿಯನಿಲ್ಲುಳಿ ಗೊಳ್ಳರೊಳ್ಳರಂ ಪತ್ತುವವೋಲ್ ವಿಚಾರಿ[ರ]ಪರರಲ್ಲದ ಮೂರ್ತಿರ ದೊಂದು ದಯ್ಯಮಂ ಪತ್ತಿಯುಮಂತದಂ ಪುಟವರಂ ತಿಳಿಸಲ್ಪಡಮಾಜಿದಾ ಗಳಾರ್ತಲೆ ಬರ್ಪರಂತದವಿ[ರ]ಕಾರ್ತರಲ್ಲದತ್ತ ನೋಟ್ಟಿದಂ (ಸಮಪ. ಅನುಬಂಧ. ೧; ೬೬೬-೪೬); ಪತ್ತಿದ ಗಂಡರ ಚಿತ್ರವ ಕಿಡಲೀಯದಿತ್ತುದೇ ಕೋಟಿ ತನಗೆಂಬ ಸೂಳೆಯ ಹಿತ್ತಲಲ್ಲಿರದೆ ಸುರಭೂಜ (ರೀಲಾ. ೨-೬೫). ೧೩. (ಬಿಸಿಲು, ಬೆಂಕಿ ಮೊದಲಾದುವು) ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಪ್ರಖರ ವಾಗು; ಪ್ರಕರ್ಷವಾಗು: ಪತ್ತು ಬಿಸಿಲುಜಿ ಕಾಲಂ ಮುತ್ತಿತು ನೋವು (ಗಂ. ೨-೧೪). ೧೪. ಒಳಸೇರು; ಒಳಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ಕೊಂಡಿರು: ಆಕೆಯ ಪತ್ತಿದ ಕಣ್ಣು ಮನುಬ್ಬಿದ ಮನಮುಮಂ ಜೋಲ್ಪು ನಾಣುಮಂ ನೇಲ್ಪ ಸರಮುಮನುಜಾದು (ಪಂಪ. ೪-೪೦೮); ಪತ್ತಿದ ಬಸಿಜ್ಜ್ ಪೊತಂದ ಕಣ್ . . . ಸರ್ಪಕನದ್ವ್ಯಪಣಿಪಣಂ ಭಯದ ಮಾಯಾ ದಾಕ್ಷಸೀರೂಪಕಂ (ಕಾವ್ಯ. ೮೨೨); ನರತ ಮಂಡೆಯನೀರೊ ಗುವ ಕಂಗಳು ಲೋಕ ಸುಂಪ ಬಾಯ್ ಸರೆಹೊಜಿಪಾದ ಕೊರಳು ದೀಳಲು ಪಲ್ಲು ಪತ್ತಿದ ಗಲ್ಲದ ನೆಜೆ ವೃದ್ಧನದಿಯಿಟ್ಟನೊಲಿದು (ಜೀವಸಂ. ೧೬-೬೦). ೧೫. ಬೆನ್ನಟ್ಟು; ಹಿಂಬಾಲಿಸು; ಅನುವಿನಿ ಬೇಟೆಕಾಟ[ನೊ ಲನಿರ್ಮಾಡಿಯಪ್ಪುದು . . . ನೂಕಿ ಬೇಟೆಕಾಟನ ಮನಪಟ್ಟ ಪತ್ತುವುದು

ಬೇಟೆಬೀದಿಂ ನಿರಂತರವೃತ್ತಿಯೋ (ಸಂಪದಾ. ೪-೧೦೩); ಪತ್ತಿ ಜವನಂತೆ
 ರಿಪುಬಲಪತ್ತಿಯನಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯವೂ ವಿಷಯವೃತ್ತಿಯೂ ಸತ್ತುದು ಪುಣ್ಯವು
 ಬೆನ್ನಿತ್ತುದು ಪೂಜ್ಯವಿರುವುದು ಗರುಡವೃಕ್ಷನೋ (ಸಂಪದಾ. ೪-೩೪);
 ಪತ್ತುತ್ತಂ ಹರಿಯಂ ಕೆಲರೊತ್ತುತ್ತಂ ನೀರೊಳಾತ್ಮನೂ
 ಚಂದನದಿಂ ಮೆತ್ತುತ್ತಂ ಜೀರ್ಣೋಬವಿಯೊಳೊತ್ತುತ್ತಂ ರಾಗದಿಂದಮಾದಿದ
 ರಾಗಳಾ (ಬಂಕಂ. ೧೩-೩); ವಸುಪಾಲನಾನೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕಂಠಮಂ ಕಿತ್ತಿಟ್ಟು
 . . . ಹಿಂದಂ ಪತ್ತಿ ಬಪ್ಪ ಮಂದಿಯಂ ಕೊಂಡು ಕೊಗುತ್ತು ಬರ್ಪಾಗಳಾ
 (ಪುಣ್ಯಾ. ೩-೨೨೪). ೧೩. (ದಿವ್ಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಂತೆ)
 ಮೆಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು; ಪುಗೆ ನೃಪಸಂಕುಳಂ ಮನಸಿಜಗ್ರಹವಾಗ್ರಹದಿಂದ
 ಪತ್ತಲಂದೊಗೆಯೆ ವಿಶಾರದೇಶ್ವ (ನೀತಿಪು. ೪-೮೪). ೧೩. ಅನುಸರಿಸು:
 ಅಂತಾ ಮಾಗಳಮಂ ಪತ್ತಿ ಪತ್ತುವಿಡದೆ ನಡೆದು ಜೀವಿತಾವಧಿ
 ಯೊಳ್ಳೆವಗತಿವಡೆದು (ಸಂಪದಾ. ೩-೧೪೪); ಬಸವೇಶಂ ಮಾಚದೇವಂ
 ಮುಳದ ಬಗೆಯನಾಕರ್ಣಸುತ್ತುಂ ಮಹಾಸಾಧ್ಯಸದಿಂ ಮುಂಗಿಟ್ಟು
 ಚಿತ್ತಂ ಕಡದೆ ನಡುಗಿ ತನ್ಮಾರ್ಗಮಂ ಪತ್ತಿ . . . ಕಾರ್ಪಣ್ಯಮಂ ಬೀಜಾ
 ತಾಗಳಾ (ವೃಷಭ. ೧೩-೩). ೧೪. ತೊಡಗು; ಪ್ರಾರಂಭಿಸು;
 ಮೊದಲು ಮಾಡು: ಮನದ ನೆನಪರ ಕಿಡುಗುಂ ಜಿನಾಧಿಪಾ ನಿನ್ನ
 ಪಾಪನಿಲಯಂ ಗುಣಮಂ ಮುನಿಗಳುಮದೊಂ ತತ್ವೇವನೆಯಂ ಕಿಡಿ
 ಪಲ್ಲೆ ಪತ್ತಿ ದರ್ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಂ (ಕವಿಾ. ೧-೪೧). ೧೪. ಆಲಿಂಗಿಸು;
 ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು: ಭಲಾಲನೆ ಬರ್ಪನ್ನಂ ಕಂಡಬಲಿಮಾಡಿಯಾಗಿ ಪತ್ತಿ
 ಕಳೆಯನ ಕೊರಲಂ ಪಳವನಿ ಕೊಂಜಳಂ ಬಾಯಬಾದಬ್ರಹ್ಮವುಮಂದು
 ಬಿಡೆ ಪುಯ್ಯಲ್ಲಲ್ (ಕಾದಂಪಾ. ೪೧೪). ೨೦. ಪ್ರಭಾವ ಬೀರು;
 ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗು: (೪). ಹತ್ತು: ೧. ಹತ್ತದಿರೆ ಫಲ
 ಬಳಕಲಾ ದೇವೋತ್ತಮನು ನಸುನೆಗುತ ನುಡಿದನು (ಕುನ್ಯಾ. ೬೦೫.
 ೪-೪೪); ಮತ್ತದಕೆ ಹಾಲು ನೀರಿಹುದು ಸಂಪದಗಲಿಯತ್ತರದ ಮೇಲೆ
 ದೊನ್ನೆಯನಿರಿಸಿ ಕುಪ್ಪವಂ ಹತ್ತದಂದದಿ ತೊಡೆದು ಹೊಯ್ಯುಕೊಂಡದ
 ನಿಡ್ಡಲಿಗಿಯಂತೆ ಬೇಯಿಸುವುದು (ಸೂಪತಾ. ೩-೩); ಹತ್ತಿದ
 ಮೆಯ್ಯಾಳ ಕೊಡಹಿ ಕರನ ಹಿಡಿದಿತ್ತದಳಬುಜಾಯತಾಕ್ಷಿ (ಮೋಹತ.
 ೪-೨೩). ೨. ಹೊತ್ತುವುದು ಸಂಯುಕ್ತವು ನನೆಗುದಿಯಹುದು ತವುದು
 ಹ[ಸಾಹಂ. ತದಹು]ತ್ತಿ ಹುದು . . . ನಮಗಂಜಿ ಸುತ್ತಿಹುದುಪ್ರೀತಿಯಿಹುದು
 ದೋಷವತನಕ್ಕೆಂಟು ತೊನೆಯ್ದು (ಸೂಪತಾ. ೩-೧); ದ್ರಾವಿಡ
 ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಪುರುಷವಾಚಕವರ್ತನಾಮಗಳೇ ರೂಪಾಂತರಗೊಂಡು ಅಖ್ಯಾತ
 ಪ್ರತ್ಯಯಗಳೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಪುರುಷವಾಚಕಪ್ರತ್ಯಯಗಳಾಗಿ ಧಾತುಗಳಿಗೆ
 ಹತ್ತುತ್ತವೆಂಬುದನ್ನೂ ಗಮನಿಸಬಹುದು (ದ್ರಾವಿ. ೨೫೩); ಕೆರೆ, ಬಾವಿ,
 ಹಳ್ಳ, ಹೊಳೆ ಬತ್ತಿ, ಬೆನ್ನಿಗೆ ಹೊಟ್ಟಿ ಹತ್ತಿ ನೆಲವೆದ್ದು ಬದಿಯುಂತೆ!
 (ನಿಲಮು. ೧೪-೨೩). ೩. ಒಡೆಯರ ಬರವಿಗೆ ಕುನ್ನಿ ಜಾಲ ಬದಿಪರೆ
 ವೆಚ್ಚವೇನು ಹತ್ತುವದು (ಬಸವ. ೨೧೩); ಚಳಿ ಹತ್ತಿ ಮಳೆಯೊಳಗೆ
 ಘಾಸಿಯಾಗುತೆ ಬಂದು ನಡುಗಿ ಹಲು ಹುಣಿಗುಟ್ಟಿ ಬಾಗಿಲೊಳು ನಿಂದಿರಲು
 (ಇಳರ. ದೀ. ೫೨-೪) ಕಳವಳಿಸುತಂ ಬಿದ್ದೊ ಜಲವರು ತಲೆಗಳಂ
 ಸೆಕೆ ಹತ್ತಿ ದಹಿಸಲು ಜ್ವಲನೇಶ್ವರನ ದೇಗುಲಂಗಳಿಗೆಯ್ದು ಬದುಕುವರು
 (ಒಸಪು. ೫೩-೩೪). ೪. ಚಾಕುರಂಗಮಂ ಜಾನಿಸಿ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಹೋಗಿ
 ಹ[ಸಾಹಂ. ಸು]ತ್ತಿ ಪುತ್ರಳಿಯಂತೆ ಬಂದನು ದ್ವಾನವನೊಪ್ಪದಿಂ ಕಳಿದು
 ರಾಜಕುಮಾರಂನವಾರಣಿಯಂತೆಯಂ (ಸಂಪದ. ೩-೩); ಹರಿಹರಿ ಎಂದೊದಜೊ
 ಹತ್ತಿದ ಪಾಪಗಳಿಗೆ ಬೆದೊ (ಪುರಂದ. ೨-೩೩-೧). ೫. ಮಂದನು ತಗ್ಗಿ
 ಕೊಡೆಯ ಹತ್ತಿ ಹೆಂಗಳೊಳ್ಳೋದೆ ಹೇಟಾಳವ ಮಾಡುತ್ತಿವಿರಲು (ಮೃಲಂ
 ೧೯೨೯, ೧೫-೪; ೨೩ನೆಯ ಶತ.); ಕಾಲೆಗದ ಭಂದಿಯಂ ಹತ್ತಿ ಹೋದಂ
 ರಥಿಕನಾ ಸ್ಕಂದನಾರೋಹನೆಂದನಿಕ್ಕುಂ (ಸುಂಗರಾ. ೩೩-೨೩); ಅಲ್ಲಿಂದ

ಬಡೆಗಳು ಹಂದು ಬಟ್ಟರು ಹತ್ತಿದರು ಬೇಸಬದೆ ಕಲಾದಂಗಳಲಿ ಬಹಳ
 ಶ್ವೇತವರ್ತನ (ಕುನ್ಯಾ. ೩-೫೩); ಹತ್ತಿದರೊಮ್ಮೊಂದೊಂದು ಪಲ್ಲಕಿಯ
 ಮುತ್ತಿನ ಕುಚ್ಚುಗಳ ಮೆಲೆಯ (ಮೋಹತ. ೨೪-೫). ೧೦. "ಹತ್ತು—
 ಹೊತ್ತು; ಉರಿಯಾಗು" (ಜಾನಕೀ. ೫೩); ಒಲೆ ಹತ್ತಿಯಂದೊಡೆ
 ನಿಲಬಹುದಲ್ಲದೆ ಧರೆ ಹತ್ತಿಯಂದೊಡೆ ನಿಲಬಾರದು (ಬಸವ. ೨೩);
 ಬೇಗೆ ಹತ್ತಿದಲ್ಲಿ ಹೊಗೆಗೆ ನಿಮಿತ್ತ ಕೇಳಬೇಕೇ? (ಗಾದ). ೧೧. ಅವನ
 ಮುಖಕ್ಕೆ ಮುಸಿ ಹತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೧೨. ಧಗಲಂ ಭುಗಿಲನೆ ಎದ್ದು
 ಹಂದು ಹತ್ತುವನಲ್ಲ ನಿರವಯಕೆ ಚವುಪದಮಿಲ್ಲ ನಾಲ್ಕುನೆಂಟಕೆ ತಂದು
 ಎಂಬ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮಾಡಿ ಸ್ವಪ್ನಸಬಾರದ ಘನಶರಣನು (ಕವಿಾ. ೧೦೪-೫೦೫).
 ೧೩. ದಿಸಲು ಹತ್ತಿದ ಮೇಲೆ ಹಪ್ಪಳ ಒಣಗಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).
 ೧೪. ಕರಣವದ ಕೊಬ್ಬಿನವದಿರು ಹಿಂದೆ ಹತ್ತಿದರೆ ಮರಳ ಬಲ್ಲನೆ
 ಭೀಮನು (ಕುನ್ಯಾ. ೩-೨); ಮತ್ತೆ ಚಿತ್ರಾಂಗದಯೆ ಜಾತನಂ ಧಾತನಂ
 ಹತ್ತಿ ಹಂದುದು ಬಲಮುಶೇಷಮುಂ ಘೋಷಮುಂ ಘೋರಶರಸಂಗರ
 ದೊಳು (ಚಿದ್ರೂ. ೨೨-೩೩). ೧೬. ತರಬೆ ಹರಣಯುಪದೇಶದಿಂದ
 ಗತಿ ಪಥ ಮುಕ್ತಿಯ ಪಡೆದು ಬಟ್ಟಿಯ ಹತ್ತನೆ ವಿಶಾಕೃರಾಯನು
 (ಬಸವ. ೩೫೩); ಮಕ್ಕಳು ಬುದ್ಧಿವಂತರಾಗಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಹಾದಿಯನ್ನು
 ಹತ್ತಿದರೆ ಪೋಷಕರು ನಿಕ್ಷಿಂತರಾಗಿರಬಹುದು (ರೂಢಿ). ೧೭. ಎಂಥಾ
 ದೊಡ್ಡ ಮಳೆ ಬರಹತ್ತು (ಮುಂಬಯ. ೪. ೧-೨೧); ಉದ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ
 ಪುಷ್ಪಗಳು ಸುಗಂಧವನ್ನು ಬೀರಹತ್ತಿವೆ (ಮಂಜು. ೨); ಭಟ್ಟರು
 ಹೊಡೆದ ಧೋತರವನ್ನು ಟೊಂಕಕ್ಕೆ ಸುತ್ತ ಹತ್ತುವರು (ಹೂಸಂಸಾ. ೫೩);
 ಈ ಎಲೀ ಹಡ್ಡು ಗ್ರಾನೋಡ್ವೋಗದ ಮ್ಯಾಲ ಪ್ರಬಂಧ ಓದಲಿಕ್ಕೆ
 ಹತ್ತಿದೇನು? (ದೀಪಕ. II, ೪). ೨೦. ಅವನಿಗೆ ಬೆಟ್ಟಿನ ಮರುಕು
 ಹತ್ತುತು (ರೂಢಿ). ೨೧. ಸುಕ್ಕು; ಸುರುಟು; ಬಾಡು:
 ಬತ್ತಿದ ಗಲ್ಲ ಹತ್ತಿದ ಮೊಲೆ . . . ಹೊತ್ತ ಬೆಳ್ಳೆಕೊಡಲಾ ಮುದಿ
 ಸೂಳೆಯರ ಮೊತ್ತವೊಪ್ಪಿದುದಾಗಲ್ಲಿ (ಕಂಸವ. ೩-೧೯೦).
 ೨೨. ಬೇಕಾಗು; ಅಗತ್ಯವಾಗು: ಅ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಹತ್ತುವ ಧನವನೂ
 ಕ್ರೀಡಾಹರದೇವರ ಬ್ರಾಹ್ಮರ ಪ್ರತಿಹತ್ತವಾಗಿ ಬುಕ್ಕರಸರ ಕೈಯಲ್ಲಿ
 ಧಾರೆಯನೊಡು ಕೊಟ್ಟು (ಮತ. XI, ದಾನಪ. ೨೯-೧೩; 1424);
 ಅದರ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಐದು ವರ್ಷ ಹತ್ತುವುದು (ಮುಂಬಯ.
 ೪-೪೪); ಮುಂದೆ ಕೋರ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಎಷ್ಟು ವರ್ಷ
 ಹತ್ತೀತೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ (ಗ್ರಾಮಯ. ೩೫೩). ೨೩. (ಸುದ್ದಿ
 ಮೊದಲಾದುವು) ತಲುಪು; ಮುಟ್ಟು: ಮೊತ್ತದರನುಗಳು ಕೂಡಿ
 ಬರ್ಪಾ ವಾರ್ತೆ ಹತ್ತುತು ಭಂಭಾಪುರಕೆ (ಪ್ರಭಂ. ೨-೫೦).
 ೨೪. (ನೆಲ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಆಶ್ರಯಿಸು: ಎದೆಯಲಗು
 ಕೊಂಕಂಕುಲೆಯನೊಡು ಹತ್ತಿ ಬಸವಳೆಯ (ಕುನ್ಯಾ. ೬೦೪. ೬-೧೧ ಅದಿಪದ್ಯ). ೨೫. ಒರಗು; ಬೀಳು: ಬತ್ತಿದ ಹರ್ಷಾಪ್ತ
 ಗಳಿಂದ ಧರಣಿಗೆ ಹತ್ತಿದಳಾಕೆ ಬೇಗದಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೯-೨೦).
 ೨೬. ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸಿಗು; ಗಣನೆಗೆ ಬರು: ಹತ್ತುಸಾವಿರದೇಳು
 ನೂಜುಂಪತ್ತು ಗಜ ಹನ್ನೊಂದುಸಾವಿರ ಹತ್ತದವು ರಥವೆರಡು ಲಕ್ಕವ
 ನೆಣೆಸಿದರು ಹಯವ (ಕುನ್ಯಾ. ೪-೩). ೨೭. (ಹಣ ಮೊದಲಾದುವು)
 ಉಳಿತಾಯವಾಗು; ದಕ್ಕು: ಊಟಾ-ಊದಿಗಿ ಪರಭಾರೆ ಹೋಗಿ
 ಮ್ಯಾಲ ದಹಾ-ಬಾರಾ ರೂಪಾಯಿ ಕೈಗೆ ಹತ್ತತಾನ (ದೀಪಕ. II, ೧೩);
 ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆ ಪೋಲು ಮಾಡಿದರೆ ಹಣ ಕೈಗೆ ಹತ್ತುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
 ೨೮. (ರುಚಿ ಮೊದಲಾದುವು) ತೋರು; ಉಂಟಾಗು; ಆಗು:
 ನಮ್ಮ ಹಾಲಿನ ಚಹಾ ಕಹಿ ಹತ್ತದೇನ (ದಾಸಕು. ೪೧). ೨೯. ಎದು
 ರಾಗು; ಕಾಣು: ಹೋಗಹೋಗುತ್ತ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಭಾ

ಮಂದಿರವು ಹತ್ತಿತು (ಅನ್ಯ. ೧೯). ೩೦. ಸಾಲು ; ಸಾಕಾಗು ; ಪೂರೈಕೆಯಾಗು : ನಿಜಗುಣಯು ತನಗೆ ಹತ್ತು ವಸ್ತು ರೊಟ್ಟಿ ಬುತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೨೧); ಬರುವ ಸಂಬಳದಲ್ಲಿ ತಿಂಗಳ ಖರ್ಚಿಗೆ ಹಣ ಹತ್ತುವುದಿಲ್ಲ (೨೨೩). ೩೧. (ನೆಲಕ್ಕೆ) ಅಂಟು ; ಬೇರೂರು ; ಬಿಡುಗಡೆಗೊಳ್ಳುವುದು ಹಬ್ಬದರೆ ಹತ್ತುವವು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೨೨). ೩೨. (ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ, ಆಹಾರ ಮಾಡಲಾದುವು) ಶರೀರಕ್ಕೆ ಒಗ್ಗು ; ಅಂಟು : ಅವನಿಗೆ ಅನಾರೋಗ್ಯದಿಂದ ಆಹಾರ ಮೈಗೆ ಹತ್ತುತ್ತಿಲ್ಲ (೨೨೩). ೩೩. (ಬೆಲೆ ಮಾಡಲಾದುವು) ಅಂದಾಜಿಗೆ ಬರು ; ಎಟುಕು ; ಗಿಟ್ಟು : ಇಂದಿನ ಸಂಜೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಕೆಯ ಧಾರಣೆ ಹತ್ತದಿದ್ದು ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಖರ್ಚು ಹತ್ತಲಿಲ್ಲ (೨೨೩). ೩೪. ಸಂಭೋಗಿಸು : ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿಯನೊಡನೆ ಹತ್ತಿವಿದಿದೋಲಯಿಸು ಚಿತ್ರವನು ಪಡೆದು ಮದವಾಗಿ ಮೊಲ ನಾಯ ಹತ್ತಿದಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೩೧).

ಪತ್ತಿಕೊಳ್ಳು, ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ನೆಲೆಯಾಗಿರು ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರು ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು : ಎಮ್ಮಂತಪ್ಪ ನಿಸ್ಸುಹಗ್ಗ ಕೂಟಾಂಗಾಟಿಸಿ ಮೈ ಸುಖಮಂ ಪಾಟಿಸಿ ಮನ್ನಣೆಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೀಯೋ ಪತ್ತಿಕೊಂಡಿರಲಾಗದು (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೩-೩೧). ೨. ಅಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು : ಒಡಹುಟ್ಟಿದರೆ ಕಂಡು ಬಿಗಿಯಿಟ್ಟು ಸ್ನೇಹವೆ ಬಿಡದಿಹ ಸುಜನರೊಡನೆ ಕಡುತನವೆ ಕಂಬುಕಂತವ ಪತ್ತಿಕೊಂಡೊಡನೆಟ್ಟಿದ್ದುವು ಮುಕ್ತಾಳಿ (ಕಂಠವಿ. ೨೪-೩೩). ೩. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು ; ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು : ಎತ್ತ ಹೋದರು ಮನವ ಹತ್ತಿಕೊಂಡೇ ಬಹದು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮುನಿಮುಕೊಳಲಿಯು ಜ್ಞಾನದ ಬಿತ್ತು ಲೇಸಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೨೦); ಪಚ್ಚಿಯು ತೀರ ನನ್ನನ್ನು ಹತ್ತಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಳು (ಮೇವಿಮ. ೧೪೬). ೪. ಉಂಟಾಗು ; ಮೊದಲಾಗು ; ಸಂಭವಿಸು : ನನ್ನ ಮಗನ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಯುದ್ಧ ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿತು (ನಟಭಾ. ೩೩೦). ೫. ಆಶ್ರಯಿಸು ; ಅವಲಂಬಿಸು ; ಆಸರೆಗೊಳ್ಳು : ಹತ್ತ ತಾಯ್ನಿ ಮದಿದು ಮುಖವ ನೆತ್ತಲೇನೆಂದಜಾಯದೆನ್ನನೆ ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿಹುದಧಿಕವಿಶ್ವಾಸವಲಿ ನೆಹಿ ನಂದಿ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೫-೫-೩೪). ಪತ್ತಿರಾ, = ೧. ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರು ; ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿರು : ಕದಪಂ ಪತ್ತಿರಾ ತಯ್ಯಾಕಮಲಕುಮುದಂಕಿಜಲ್ಮಮಂ ತತ್ತ ರೋಜಮಂಚದಿನೋಡಾಡುತ್ತ (ಕಾದಂಬ. ೫೧೩); ಅರಿಚರಣಪಾಂಸು ಪತ್ತಿರೆ ಕರಾಗ್ರದಿಂದ ತೊಡೆದು ಕಳೆದೆ ವಸ್ತ್ರಾಂಚಲದಿಂದ (ಗದಾಯು. ೯-೨೩); ತೀರಮನದರೂ ನಿಡುಗೇಸಂಗೊಳ್ಳು ಸುರಿವ ನೀರನಾಟುಸಿ ನಾಂದು ಕಾಯದೊಳ್ ಪತ್ತಿರಾ ನೀರೆಯಂ ಕಳೆದು ನನವಸ್ತುಭೂಷಣಕುಸುಮ ಪರಿಮಳದ್ರವ್ಯಂಗಳ ಒರಂತೆ ತೊಟ್ಟುಟ್ಟು ಮುದಿದು ಲೇಸಿಸಿ (ಚಿಬ್ಬ. ೪೫-೬೬). ೨. ಸೇರಿಕೊಂಡಿರು ; ಕೂಡಿಹೊಂದಿರು : ಒಡಲೊಕ್ಕ ತ್ತಿದ್ವಸುನಂ ಬಿಡೆ ಪೊಡೆ ನೋಸಂತುಟಂತೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮುಮಂ ಬಿಡಿಸಿದೆಯೊಳ್ಳುಮದಟಾಂ ಬಿಡಲಜಾನನೆ ಲಬ್ಧ ಹೀನನಂತಂ ಜೀವಂ (ಸಮಪ. ೮-೨೩೫); ಪಲಬರವರೋಧಕಾಂತೆಯರೊಲವಿಂ ಪತ್ತಿರೆ ಯುಮಾಕೆಯೊಳ್ ನೃಪನಿಶಂ ನಲಿದೊಂದಿರ್ಗಂ ತಾರಾವಳಿ ತತ್ತಿರೊಂದುಚಂದ್ರಿಕೆಯೊಳೊಂದುವಳೋಲಾ (ಶಸ್ತ್ರ. ೩-೩೨); ವಿಪ್ರರಾ ಎತ್ತಿದ ಸೇರಿಗೈಯೊಳ್ ಸಂಧ್ಯಾಮಂಡಪಮನಲಂಕರಿಸಿಯಂ . . . ಬಾಲಕರಾ ಅಟಿ ಪಾಟಿಂಗಳಂ ಮುಚಿದು ತಾಯ್ನಿರೊತ್ತಂ ಪತ್ತಿರೆಯಂ, ಮುಚ್ಚಂಜೆ ಸೊಗಯಿಸಿದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೨-೨೨).

೩. ಒದಗಿರು ; ಉಂಟಾಗಿರು : ಕಿಯ್ತು ನಿಂದಿರೆ ಪತ್ತಿ ಸಮಸ್ತ ಧಾತ್ರನಳುಳ್ಳೆಂದು ದಿಶಾಂತಂಗಳ್ಳಿರೆಗಂ ತಂದೆಯ ಕೀರ್ತಿಯೇಂ ಬಳಿದೋ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯಂ ಧನ್ಯನೋ (ಗದಾಯು. ೧-೧೨); ಪತ್ತಿರಾ ನಂತರವಮುನಿತ್ತಿಯುಂ ವಿಷಯವೈರಿಗಳ್ಳಿಬಾಡು ನೀಂ ಮುತ್ತನ್ನು

ಕೇಳಾ ಪರತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತಂ ನಿನ್ನಗೊಂಡು ಭವಮುನೀಯಲ್ಯಾಗಾ (ಜೀವಂ. ೮೧-೯). ೪. ನೆಲೆಯಾಗಿರು ; ನೆಲಸು ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರು : ಒಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಮೋಹೋದುಂಧಿಂದ ಪತ್ತಿರೊನೆಂಬನುಂ ಸುಖಮಂ ಪೊಂದೆಂದುಂ ಪಾಟಿಸುತರಿಸುನುಂ ಸುರೋಳಮೆಯ್ಯಲಾಜನ ಮೋಳಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೩-೩೦); ಚಿತ್ರಸರೋರುಹದೆಯೊಳ್ ಚಿತ್ರಜನಿಭ ನುದ್ದುಬೋರ್ವಪನ ಮೂರ್ತಿ ಕರಂ ಪತ್ತಿರಲುನ್ನತವಿರಹದ ಪತ್ತಿಯನನವಳಿದೊಡೆ ಬಂತಿಸುತರಿಸಾ (ಬುದ್ಧಿ. ೩-೩೪) ಹತ್ತಿಕಡು = ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹಾಳಾಗು : (೨). ಹತ್ತಗೊಡು = ೧. ಎರಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡು ; ಮೇಲೇರಲು ಅನುವುಗೊಡು : ಆ ತುಂಬಿಕುದುರೆ ಸವಾರರನ್ನು ಹತ್ತಗೊಡುವುದಿಲ್ಲ (೨೨೩). ೨. ಕೊಡು ; ಸೇರು : ನಮ್ಮ ಬೆಣಗೂ ನನಗೂ ಕೈಗೆ ಕೈ ಹತ್ತಗೊಟ್ಟರೆ ಎರಡು ಹೊಡೆತದಾಗ ಅವನ್ನ ನೆಲಕ್ಕುರುಳಿಸಿ ಬಿಟ್ಟೀನು (ಮೇವಿಮ. ೧೩). ಹತ್ತ ಬಡಿ = "ಸದೆಬಡಿ ; ಹಣೆಗೆ ತರು" (ಜಾನಕೀ. ೫೨). ಹತ್ತಿದರೆ ಮುರುಟುಹ = ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಎಲೆಗಳು ಮುದುರಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮುನಿ : "ಹತ್ತಿದರೆ ಮುರುಟುಹಂ ರಕ್ತಪದಿ ತೀಳಿಯದು" (ಮಂಗಳ. ೪೩-೪೩). ಹತ್ತಿದವನು = ಸಮೀಪದವನು ; ಸಂಬಂಧಿಕ ; ನೆಂಟ : ಅನನೇನು ಹತ್ತಿದವನೂ ಅಲ್ಲ, ಹೊಂದಿದವನೂ ಅಲ್ಲ (೨೨೩). ಹತ್ತಿ ಬರು = ೧. ಅನುಸರಿಸು ; ಹಿಂಬಾಲಿಸು : ಒತ್ತರಿಸಿ ಬಂದರಾಪತ್ತು ಸೇನೆಯೊಲು, ನಿತ್ತರಿಸಿ ಅಳುಕನುಡಿದಿರಾಗುತನನು, ಹತ್ತಿ ಬಹ ನೆರಳಂತೆ ಮುತ್ತಿ ನಿಮಿಷದೊಳದಗಿ ಎತ್ತಿ ಹೋಗುವುದದರ ಪಾಡೆಂದು ತಿಳಿದು (ಕವಿಪ್ರ. ೫೨-೧೩). ೨. ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಬರು ; ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರು : ನೇಮೋಜನ ಮನೆಯ ಹತ್ತ ಬನ್ನ ಬೀದಿಯೇ ಮೇರೆ (ಸಾಹಿ. XI-11, ೧೪೦-೩೩ ; 1097). ೩. ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಅಧಿಕವಾಗು : ಅಂಥವನ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜನಾತು ಕೇಳಬೇಕಲ್ಲಾ ಎಂತ ನನ್ನ ಜಳು ಹತ್ತಿ ಬರುತ್ತೆ (ಕುಸುಮ. ೧೦೧). ಹತ್ತಿ ಬೀಳು = ೧. ಒತ್ತಾಯಿಸು ; ಬಲವಂತ ಮಾಡು ; ದುಂಬಾಲು ಬೀಳು : ನಾನು ಭಾವನಿಗೆ ಹತ್ತಿ ಬಿದ್ದು ಕೇಳಿದಾಗ ತಾನು ಆ ಗೊಂದಲಿಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ನಿಜವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು (ಸ್ವತಃ. ೩೩). ೨. ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು ; ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು : ಧನ ಎಂಬ ಪದಾರ್ಥ ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ. ಧನದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಹತ್ತಿ ಬಿದ್ದು ಹೋಗುತ್ತದೆ (ಇಪ್ಪ. ೨೦೯). ಹತ್ತಿ ಹಿಡಿ = ಬಿಗಿಯಾಗು ; ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು ; ಸರ್ವಾಂಗ ತೊಯ್ದು ಅವಳ ಪುಸ್ತಕಾದ ಅಂಗಾಂಗಗಳಿಗೆ ಉಟ್ಟು ಸೀರೆ, ತೊಟ್ಟು ರವಳೆಗಳು ಹತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದವು (ಒಡ್ಡಿ. ೪). ಹತ್ತಿ ಹೊಂದು = ಆಪ್ತವಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರು ; ಸಮೀಪವರ್ತಿಯಾಗಿರು : ಇದು ನಿನ್ನ ಹತ್ತಿ ಹೊಂದಿದ ಮನೆ. ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಷ್ಟು ದಿನ ನೀನು ಇದ್ದುಕೊ (ಇಪ್ಪ. ೨೧೫). ಹತ್ತಿ ಹೋಗು = ೧. ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹೋಗು ; ಓಡಿ ಹೋಗು : ಎಂದಾದರೂ ಒಂದು ದಿನ ಇವಳೂ ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬನೊಡನೆ 'ಹತ್ತಿ' ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ (ಕುಸುಮ. ೧೯೦). ೨. ತಳಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು ; ಒಳಸೇರು ; ಬತ್ತು : ನಿತ್ಯಾಡದಿಂದ ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಹತ್ತಿ ಹೋಗಿವೆ (೨೨೩). ಹತ್ತಿಸು = ಕುದಿ ಹತ್ತಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಹದಕ್ಕೆ ತರುತ್ತಿರುವ ನೀರು : (೨). ೩. ಈ ಧಾತು ಅನೇಕ ಶಬ್ದಗಳ ಮುಂದೆ ಸೇರಿ ಸಂಯುಕ್ತ ಧಾತುವಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಉದಾ. ಕೈಗೆ ಹತ್ತು, ಮೈಗೆ ಹತ್ತು, ನಿದ್ದೆ ಹತ್ತು ಇತ್ಯಾದಿ.

[ದೇ. || ತದಿ. ಮಲ. ಪಜ್ಜು ; ತುಳು. ಪತ್ತು ; ತೆಲು. ಪಟ್ಟು ; ಹತ್ತು ; ಕೊಡ. ಪರ್ಜ. ಪತ್ ; ಕೋತ. ತೊಡ. ಪತ್]

ಪತ್ತು, (ನಾ). ೧. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ :
 “ಅದರು ಪೊದೊಗೆ ಸಂಖ್ಯೆಗಳು ಪತ್ತು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೮). ೨. ಸಂಬಂಧ ;
 ಬೆಸುಗೆ ; ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಕಣ್ಣು ಮೆಯ್ಯುವನು ಪೊಟ್ಟು ಪೊಟ್ಟಡ
 ಮುಸಿರ್ ಪತ್ತಿ [ಪಾಶಾಂ. ಪತಿ, ಪನತಿ] ಬದಿ ದುಃಖಂಗಳನನುಭವಿಸುವರಾ
 (ಮಜ್ಜಾ. ೧೩-೨) ; ಪಂಚಪ್ರಕಾರದುಃಖಂಗಳನನೇಕಪ್ರಕಾರದನನುಭವಿಸು
 ಸುತ್ತಮರ್ಥನುಭವನಾತ್ರಮುಪ್ಪೊಡಮುಸಿರ್ಪತ್ತಂ [ಪಾಶಾಂ. ತಂ] ಬದಿ
 ಯದೆ . . . ಅವಂದಿರ ವೈಕ್ರಿಯಕರಂಗಳ್ ಪಾದರಸದ ಮಾರ್ಗದಿಂ
 ಪತ್ತು ಮಿಕ್ಕಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೧-೪೬ ಮ). ‘ಉಸಿರ್ಪತ್ತು’ ಪರಾ.
 ೩. ಸಂಪರ್ಕ ; ಸಹವಾಸ ; ಸಂಗ : ಕರಳದ ಹಂ ಸೊಕ್ಕಿದ ಕರಿ
 ದುರ್ಜನನರಿದಿ ಪತ್ತಿನೊಳಿರಲು (ತರ್ಜಾ. ೯-೫೧). ೪. ಅಶ್ರಯ :
 ‘ಪತ್ತುಗುಡು’ ಪರಾ. ೫. ಯುದ್ಧ ; ಕಲಹ : “ಪತ್ತು -
 ಸಂಶ್ಲೇಷೇ (ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು) ; ಕಲಹ, ಸಂಖ್ಯೆಯೋ” (ಶಮಧಾ).
 [**ಪತ್ತು**, /ತದಿ. ಮಲ. ಪಜ್ಜು ; ತೆಲು. ಪಟ್ಟು ; ಕೋತ. ಪತ್]

ಪತ್ತು, ಹತ್ತು, ಹತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ ; ಒಂಬತ್ತರ
 ಅನಂತರ ಬರುವ ಸಂಖ್ಯೆ ; ದಶ : “ಪತ್ತು - ಸಂಶ್ಲೇಷೇ (ಹತ್ತಿ
 ಕೊಳ್ಳು) ; ಕಲಹ, ಸಂಖ್ಯೆಯೋ” (ಶಮಧಾ) ; ಪತ್ತು ಪೂಜನಂ
 (ಎಚ್. XIV, ೧೯೧-೧೫ ; 725) ; ಕುದಿಳುದಿದತ್ತ ಹಂ ಕುದುರೆ ನೂಜ
 ಟೋಳಾ ಬಲದಾನೆ ಪತ್ತು ತಾಗಿದುವನೆ ದೋಷಮಾ ಪಿರಿದು ಸಂಖ್ಯೆ
 ಯೋಳೇಳುಹುತ್ಸಂಗದಿಂ (ಕವಿಶಾ. ೧-೧೨೦) ; ಮೊದಲಿಂದ ತುದಿ
 ಯೆಯ್ನೆ ಸಂದ ಸರಕಾಯುಷ್ಯಾಬ್ಧಿ ಕೇಳೊಂದು ಮೂವಿದುಂಬಂ
 ಬುಕ್ಕೇಳು ಪತ್ತು ಪದಿನೇಳುಪತ್ತೈರಯ್ ಮೂವು ಪರ್ವದ ಮೂವತ್ತೆನೆ
 . . . ಏಂ ಮುಖ್ಯವರ್ಣೋತ್ತರೋ (ಅದಿಪ್ತ. ೫-೯೩) ; ಮೊದಲಿಂದ
 ತೆಗೆವಾಗಲೊಂದು ತುದುವಾಗಲ್ಪತ್ತು ಬಾಣಂ . . . ನಡುವಾಗಲೊಬ್ಬ
 ಸೇನಾಂಗದೊಳ್ ಗಣನಾತೀತವೆಂದೊಡೇ ಪೊಗಬ್ಬುದೋ ಬಿಲ್ಲಲೆಯೆಂ
 ಪಾರ್ಥನಾ (ಗದಾಯು. ೩-೩). ‘ಅಯ್ಯತ್ತು’ ಪರಾ. ಹತ್ತು :
 ಸಲಗೆ ಎರಡು ಕೊಳಗ ಹತ್ತು (ಎಚ್. VI, ೪೬೦. ೨-೧೪ ; ಸು. 1110).
 ಹತ್ತು : ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿ ಮೂನರ್ ಪುತ್ರ ಎರಡಾರ ಬೆಸಸಾಯಂ
 ಹತ್ತು ಹಸು ಕೂಡ ಮಧ್ಯದೇಕದೊಳ್ ಸುಕ್ಷೇತ್ರಮಪ್ಪ ತಾಣದೊಳ
 ಪುರ್ದೇ ಸೇವ್ಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೫-೧೪) ; ಆ ನಿಕಲವಪ್ಪ ಶಿವನ
 ನಿಕಲೆಯಪ್ಪ ಕುಂದಲಿನಿಯ ಹತ್ತಿಪೊಳೊಂದಂಶದಲ್ಲಿ ಶಿವಸಾದಾಪ್ತಿ
 ಜನಿಸಿತ್ತು (ಅದಪ. ೩-೧೧) ; ಹತ್ತುಂ ಕರಣಂಗಳು ನೊಟಿ ಹತ್ತುಂ ದಿಸೆ
 ಗೋಡಿ ಪೋದುವಂಗಳವಾಣಂ ಪೊತ್ತಾ ನಲಾಜದುಳಿದುವು (ಮೃ. ೮೦.
 ೧೯೪೦, ೧-೬೦ ; ಸು. 13ನೆಯ ಶತ) ; ಶ್ರೀಮದಾಕಾಶಿಯೊಳು ಹತ್ತುರ
 ಧಾಮವಿಶ್ವೇಶ್ವರನನಿಶ್ಚಯನೇಮವಾಗಲು ತನ್ನ ಹತ್ತು ಬೆರಳ್ಳಂ ಕಡಿದು
 ಪ್ರೇಮದಿಂದರ್ಚಿಸಿ ಪಡೆದನಧಿರಾಮವೆನಲು (ಬಸಪ್ಪ. ೫೩-೫೬) ; ಹತ್ತು
 ಶರದಲಿ ಧರ್ಮಜನನಿಪ್ಪತ್ತಿಂ ಪಂಚಮನುಷ್ಯವನು . . . ಐವತ್ತು ಶರದಲಿ
 ಸಕಲ ರಥಿಕರನೆಚ್ಚು ಬೊಟ್ಟಿಬಾಡ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೩-೩೨).
 ಹತ್ತುಹತ್ತು, ಹತ್ತುಹತ್ತು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಸೋಮೇಶ್ವರಂ ದೇವರ
 ನಂದಾದೀದಿಗಳೆಂಬೆಯ ಮುದ್ರಾವಣದ ಸುಂಕದೊಳಗೆ ತಿಂಗಳ್ಗೆಂಗೆ
 ಹತ್ತುಹತ್ತು ದ್ರವ್ಯಮಂ ಬಿಟ್ಟಿಂ (ಎಚ್. XXVII, ೫-೫೬ ; ಸು.
 1082) ; ಉತ್ತುಂಗ ಗವಯ ಶಬಲಿ ಸುಷೇಣರ ಮೇಲೆ ಹತ್ತುಹತ್ತುಂ
 ಬೊಡಲ್ಪುಗಲೆಚ್ಚಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೧೯) ; ಅವರು ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಆಳುಗಳೆಲ್ಲ
 ರಿಗೂ ತಲಾ ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಕೊಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). ಪತ್ತನೆಯವತೆ
 - ಹತ್ತನೆಯ ಅವಸ್ಥೆ ; ದಶಮಾವಸ್ಥೆ ; ಸಾವು : ಪತ್ತದೇರ್ವಸ

ರಾಂಶವಗೊಲ್ಲು ಪುಟ್ಟಿಯರ್ಪತ್ತು ತೋಳ್ ಶಿರ ಪತ್ತರವನ ಪತ್ತನೆಯವತೆ
 ಗಾಣಿಸಿ ಲೋಕವ ಕಾಯ್ದು ಪತ್ತವತಾರ ಶ್ರೀರಂಗ (ಚತುರಾಂ. ೧೪-೬೬).
 ಪತ್ತವತಾರ, ಹತ್ತವತಾರ, ಹತ್ತುಅವತಾರ = ೧. ಹತ್ತು ಅವತಾರ
 ಗಳನ್ನು ತಾಳಿದವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಪತ್ತದೇರ್ವಸರಾಂಶವಗೊಲ್ಲು
 ಪುಟ್ಟಿಯರ್ಪತ್ತು ತೋಳ್ ಶಿರ ಪತ್ತರವನ ಪತ್ತನೆಯವತೆಗಾಣಿಸಿ ಲೋಕವ
 ಕಾಯ್ದು ಪತ್ತವತಾರ ಶ್ರೀರಂಗ (ಚತುರಾಂ. ೧೪-೬೬). ೨. ವಿಷ್ಣು ವು
 ತಾಳಿದ ಮತ್ಸ್ಯ, ಕೂರ್ಮ, ವರಾಹ, ನರಸಿಂಹ, ವಾಮನ,
 ಪರಶುರಾಮ, ರಾಮ, ಕೃಷ್ಣ, ಬುದ್ಧ ಮತ್ತು ಕಲ್ಕಿ ಎಂಬ
 ಹತ್ತು ಅವತಾರಗಳು ; ದಶಾವತಾರ : ಹತ್ತವತಾರವನ್ನಿಡ
 ನನ್ನು ಸ್ವಾಮೂರುತಿ ಪುರಂದರವಿಠಲರಾಯನು (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೪-೨೫-೩) ;
 ದೇವರ ಹತ್ತವತಾರಗಳ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಅವಕಾಶವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರು
 ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ಕರ್ಣಾ. ೩೫೨) ; ಅದಿಗದಿಗೆ ಹತ್ತು ಅವತಾರವ ಮಾಡಿದ
 ಕಡುಕಪಟಿಯಲ್ಲದೆ ಭಾರಿಗುಣದವನಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೩-೯೧-೨).
 ಪತ್ತುಗೈಯವ = “ಹತ್ತು ಕೈಗಳುಳ್ಳವ ; ಶಿವ” (ಗಂಗಾಪ. ೧೯೬).
 ಪತ್ತುದಿಶೆ = ಹತ್ತುದಿಕ್ಕುಗಳು ; ದಶದಿಕ್ಕುಗಳು : ಪತ್ತುದಿಶೆ
 ನಾಲ್ಕು ವಾರ್ಧಿ ವಿಯತ್ಸಳವೊಂದವನೊಂದೆ ಕುಳನಗವೇಳುಂ ಮತ್ತೆ
 ಪಿಪಿವೆಗೆಳಿಲ್ಲವಜತ್ತಡಗಿರಲೆನ್ನ ತಳದೊಳೊಡನೆಯಲಿ (ನೇಮಿಪ್ಪ. ೧೨-೬೨).
 ಪತ್ತುದಿಸೆ = ಪತ್ತುದಿಶೆ : ಸಂಖ್ಯೆಯಕ್ಕೆ - ಪತ್ತುದಿಸೆ, ಪತ್ತುದಿಸೆಗಳ್
 (ಶಮಧ. ೧೩೯ ಪ್ರಯೋ) ; ಪತ್ತುದಿಸೆಯಂ ಬೆಳಗಿಸುವೆ ಪನ್ನೆ ರಡುರಾಶಿ
 ಗೊತ್ತಾ ಸೆಯಾಗಿರ್ಪೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೪೨). ಪತ್ತುಮಡಿ, ಹತ್ತುಮಡಿ
 = ಹತ್ತರಷ್ಟು ; ಹತ್ತುಪಟ್ಟು : ಪದಿನಾಲ್ಕುಂ ಭುವನಂಗಳಿಂದೆನವ
 ತದ್ವತ್ಪಾಂಡಮಂ ಪಾಹ್ಯದೇಶದೊಳಂ ತೊಂದಪಾನೊಂದು ಪತ್ತು
 ಮಡಿಯಂ ಪರ್ಜರ್ಪವು (ವಿಷ್ಣು. ೧-೧-೧೦೮) ; ಹೊಜಗೆ ರಥಿಕರು
 ರಾಹುತರು ಹೋಧರು ಪದಾತಿಗಳಿದ್ದುದಂದಿನ ಸಿರಿ ಸುರೇಂದ್ರನ ಪಾಡಿಗೆ
 ಮಡಿ ಹತ್ತುಮಡಿ (ಕುಮಾರ. ೧೩-೩೨) ; ಬಲವಿರೋಧಿಸಹಾಯಕಿಯೊ
 ಕಲಿತನನಿಕಲದವನಿಪಾಲಕತಲಕರವಂದಿ ಮಹೀಪತಿ ಹತ್ತುಮಡಿ
 (ತೋರಾ. ೧-೩-೨೦). ಪತ್ತೆಂಟು, ಹತ್ತೆಂಟು, ಹತ್ತೆಂಟು = ಕೆಲವು ;
 ಹಲವು : ಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ ವಾರ್ಧಿಭೂತಲಪಾಠಂಗಳುರಾಗಮಂ ಬಳಿಯ
 ಸಲ್ಪಭೃಕ್ತಿಯಾಶಂಕುಲಂಗಳೆಂದಾದದಂದೆ ಕೊಂಡನವಜೋಳ್
 ಪತ್ತೆಂಟು ರತ್ನಂಗಳಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೨-೧೨೦) ; ಇನ್ನವಜೋಳ್ ಇರದೆ
 ಪತ್ತೆಂಟು ವಳಯಂ ಚಾರಿಸದನ್ನಂ ಭೋಗ ಮಿಕ್ಕ ವನಲ್ಲನಿನ್ನರಾಜಂ (ಎಚ್.
 II, ೧೩೩-೧೦೫ ; 982) ; ವ್ಯಾಳಿ ಪತ್ತೆಂಟು ದಿನಸಂ ಪೋದಿಂಬುಲಯಂ
 ಮುಲ್ಲನೆ ಕನ್ನಿಗಿಂತೆಂದಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೨೫) ; ಬಿಟ್ಟಹಳೆಯಂಬ
 ಗ್ರಾಮಲು ಹಿಂದೆ ಹತ್ತೆಂಟುಕಾಲದಿಂದ ನಾಮನಸ್ಸವಾಗಿ ನಿರ್ವಾಸು
 ವಾಯಿತು (ಎಚ್. IX (8), ಚನ್ನ. ೨೯೯-೧೧ ; 1387) ;
 ಕರ್ಣಾಟಕಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರಲೋಪಕ್ಕೆ . . . ಉಕಾರಕ್ಕೆ - ಸುತೋಲೆ,
 ಹತ್ತೆಂಟು (ಶಮಧ. ೫೨ ಪ್ರಯೋ) ; ಮಡದಿಯಗಲಿದ ಬಳಕೆ
 ಹತ್ತೆಂಟದಿಯ ದಾಂಟಿನ ಮರಳಿ ಏಜಸತಿಯೆಡೆಗೆ ತಿರುಗುವ ಚಂದ್ರ
 ಬಿಂಬಾನನೆಯನೀಕ್ಷಿಸುವ (ಸಳಶ. ೫-೧೪) ; ತುರಗ ಸಾಸಿರ ನಾಲ್ಕು ಗಜ
 ಹತ್ತು ಕಾಲಾಳ ನೆರದಿ ಹತ್ತೆಂಟುಸಾವಿರದ ಸರಗಣನೆಯ ನೋಹರವ
 ಖಾನನ ಪಿತ ಗರುವ ಪರಾಶ ತೋಟದನು (ಕಂನಡಿ. ೧೧-೮೩).
 ಪತ್ತೆರಡು = ೧. ಹತ್ತು ಮತ್ತು ಎರಡು ; ಹನ್ನೆರಡು. ೨. ಎರಡು
 ಹತ್ತುಗಳು ; ಇಪ್ಪತ್ತು : ಪತ್ತೆರಡುಯೋಜನಮನುಷ್ಯತ್ವಂ ತಲ್ಲಿ
 ಕಲ್ಲು ಕಾಣದೆ ತನಗಿರ್ಪತ್ತುಪನಾಸಮದಾಗಲ್ ಚಿತ್ತದೊಳಂದಳ್ಳದಜಸು
 ತಿರ್ವಂ ಭಕ್ತಂ (ಪ್ರಭು. ೫೨-೧೫). ಹತ್ತನೆ ಅವಸ್ಥೆ = ಪತ್ತನೆಯವತೆ ;
 ನರ್ವಿಯಾನ್, ದಶಮಾ, ಜಾಯಾನ್ - ೩ ಶತವೃದ್ಧ, ಬಹಳ

ಮುಡುಕ, ಹತ್ತನೇ ಅವಸ್ಥೆ ಸಮಾಪನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೦೦). ಹತ್ತರ ಕೂಡ ಹನ್ನೊಂದು, ಹತ್ತರ ಕೂಡ ಹನ್ನೊಂದು, ಹತ್ತರಗೂಡ ಹನ್ನೊಂದು - ಹತ್ತರೊಂದಿಗೆ ಹನ್ನೊಂದನೆಯದು ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾದುದು ; ಮಹತ್ವವಲ್ಲದುದು : ಹತ್ತರ ಕೂಡ ಹನ್ನೊಂದು, ಪರಗೇ ಕೂಡ ಗೋವಿಂದ (ಗಾಡ) ; ಹತ್ತರ ಕೂಡ ಹನ್ನೊಂದು ; ಪರಗೇ ಕೂಡ ಗೋವಿಂದ ! (ಅನಾಥ. ೧೩೩) ; ನಾನು ನನ್ನ 'ಹತ್ತರ ಗೂಡ ಹನ್ನೊಂದು, ಪರಿಶಯ ಕೂಡ ಗೋವಿಂದ' ತರಗತಿಯ ಅಯುಷ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಸಂಗಗಳ ವಿಷಯ ಮಾತಾಡಿದೆನು (ವಾಸಪು. ೧೦೧). ಹತ್ತರಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು - ಹತ್ತರ ಕೂಡ ಹನ್ನೊಂದು : ಅವನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ರೋಷನ್ ಹತ್ತರಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಪಸ. ೧೩೦). ಹತ್ತಜುವರು - ಹಲವರು : ಹಿತವರು ಹತ್ತಜುವರು ತಮ್ಮೊಳು ಸನ್ನತದಂ ಸಹಜೋಜನವಂ ಮಾಡಿದರ್ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೫-೪). ಹತ್ತ ಜೊಳಗೆ ಹನ್ನೊಂದು - ಹತ್ತರ ಕೂಡ ಹನ್ನೊಂದು : ಹತ್ತಜೊಳಗೆ ಹನ್ನೊಂದಾಗಿ ನೀರ ತಾವರೆಯಂತಿವೆನು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೯೯-೩೩೦). ಹತ್ತಾರು - ಅನೇಕ ; ಸಾಕಷ್ಟು ; ಕನ್ನಡದ ಡಕಾರಾಂತ ಭಾಷೆಗಳು ಕೃದಂತಭಾವನಾಮಗಳಾಗುವಾಗ >ಟ ಆಗುವುದಕ್ಕೆ ಹತ್ತಾರು ಉದಾಹರಣೆಗಳು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇವೆ (ದ್ರಾವಿ. ೪೩) ; ಹತ್ತಾರು ಸಲ ನೀನು ಬಟ್ಟಿಯನಳಿದರು ಕತ್ತರಿಸುವುದೊಂದೆ ಸಲವೆ (ಇಂಜಾಸ. ೨೦೭-೨೧). ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು - ಹಲವು ; ಕೆಲವು : ನನ್ನಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಪುಸ್ತಕಗಳಿವೆ (ರೂಢ). ಹತ್ತುಜನ = ೧೦. ಅನೇಕ ಮಂದಿ : ಹತ್ತು ಜನರ ಹಲ್ಲು ಕಡ್ಡಿ ಒಬ್ಬನ ತಲೆಹೊರೆ (ಗಾಡ). ೨. - ಹತ್ತುಮಂದಿ ೨ : ಹತ್ತು ಜನ ಎಂಬುವರು ಮುತ್ತಿನ ಸಮಾನ (ಗಾಡ) ; ಹತ್ತುಜನರ ಮುಂದೆ ಮಾನ ಕಳೆಯಬೇಡ (ರೂಢ). ಹತ್ತು ಪಟ್ಟು = ಪತ್ತುಮಡಿ : ಅವನು ನನಗಿಂತ ಹತ್ತು ಪಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರೀತಿಯಂತೆ (ರೂಢ). ಹತ್ತು ಮಂದಿ = ೧೦. ಅನೇಕ ಜನ ; ಸಾಕಷ್ಟು ಜನ : ಅಕ್ಕಡಾಂದಲಿ ಹತ್ತು ಮಂದಿಯ ಕೂಡಿ ನಕ್ಕರು ಕೆಲವರು ತಮತಮಗೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೩೫-೩೩೬) ; ಮುಂದಿದ್ದ ಕೂಸನ್ನು ಒದ್ದಾಳೊ ಹತ್ತು ಮಂದಿಲಿ ಮಾನನ ಕೆಡಿಸ್ಸಾಳಣ್ಣ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೨-೩) ; ಹತ್ತು ಮಂದಿಯ ತಾಯಿ ದೀದೀಲಿ ದಿದ್ದು ಸತ್ತಳಂತೆ (ಗಾಡ). ೩. ಅನೇಕ ಜನ ಸಭೆಯ ಬಿಕ್ಕಾಟ ; ಸಮಸ್ತರು : ದುಷ್ಟ ಕರ್ತವ್ಯದೊಳ ಹೆಸರು ತೆಗೆಯಬಾರದು ಹತ್ತು ಮಂದಿಗಂಜದವನ ಸ್ನೇಹಿಸಬಾರದು (ಪುರಂದ. ೨-೫೪-೩) ; ಹತ್ತು ಮಂದಿಯ ಮಾತು ದಿವರಬೇಡ, ರಾಯರಿಗೆ, ದೇವರಿಗೆ ಸುಳ್ಳಾದಬೇಡ (ಗಾಡ). ಹತ್ತು ಸಮಸ್ತರು = ಹತ್ತು ಮಂದಿ ೨ : ಅದು ಧಾರ್ಮಿಕವೇ ಆಗಲಿ, ಲೌಕಿಕವೇ ಆಗಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಸುದರ್ಶನ ಭಟ್ಟರ ಅವಗಾಹನೆಗೆ ತರದೆ, ಅವರ ಸಲಹೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಊರಿನ ಹತ್ತು ಸಮಸ್ತರು ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ರಾಜ್ಯೋದ. ೬). ಹತ್ತೈದು - ಕೆಲವು ; ಹಲವು : ಕುಮಾರಂ ತನ್ನ ಮನದನ್ನರಪ್ಪ ಹತ್ತೈದು ಸಮಿಗಳಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ತುಂಬುರನಂ ಕರೆಯಿಸಿ (ಸಂಬರ. ೪-೯೩) ; ಗಳಿಗೆ ಜಾವಂ ದಿನಂ ಪಕ್ಷ ಮಾಸಾಬ್ಧತತಿಗಳ ಹಂಗು ಹೊದ್ದ ದೊಂದೆರಡುಸಂವತ್ಸರಂಗಳರೆ ಹತ್ತೈದು ವರುಷದ ಹರೆಯಂ ತಳೆದ ನನುಪಮಸ್ವಾತಂತ್ರನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧೧).

[ದೇ. ೧ ಪದಿ. ಮುಲ. ಪತ್ತು ; ತುಳು. ಪತ್ತ್ ; ತೆಲು. ಪದಿ ; ಕೊಡ. ಪತ್ತಿ ; ಕೋತ. ಪತ್ ; ತೊದ. ಪೊತ್ ; ಕೋಲಾ. ಪದಿ, ಪದೇ ; ಗೊಂಡಿ. ಪದ್, ಪದ]

ಪತ್ತು, 'ಪೊಯ್ತು' ನೋ.

ಪತ್ತು, (ನಾ). ೧. (ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ

ಕತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಇಡುವ) ನಂಬಿಕೆ ; ವಿಶ್ವಾಸ ; ಭರವಸೆ : ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ಸಹ ಸಾಲ ಮಾಡುವುದುಂಟು. ಆದರೆ ಅವರ ಪತ್ತು ಪೋತಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವರ ಸಾಲದ ಬಡ್ಡಿಯ ದರವು ಹಗುರಾದ್ದಿರುತ್ತದೆ (ಕರ್ಭಾಗ. ೨೪೬) ; ಇದರಿಂದ ಹಿಂದೂಜನರ ಪತ್ತು ಕೆಡಿಸಿಕೊಂಡನು (ಹಿಂಪುಷ. ೧೩೨) ; ಆತ ಕೇಳಿದಂತೆ ಎರಡುನೂರು ಮುನ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳವರೆಗೆ ತನ್ನ ಪತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಸಾಲ ತಂದು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು (ಜೀವಪ್ರ. ೧೦೦). ೨. ಘನತೆ ; ಗೌರವ ; ಹಿರಿಮೆ : ಅಹಿಂಸಾ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಹಿಂಸಿದರೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಪತ್ತು ಹಾಳಾಗುವುದು, ಅಸ್ತಿತ್ವ ಬೆಳೆಯುವದು (ವಿಜಾನಂ. ೪೨). [←ಮರಾ. ಪತ್]

ಪತ್ತು, (ನಾ). ಬಟ್ಟಿಯನ್ನು ಮತ್ತಿ, ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ನೆನೆಸಿ ಹೊತ್ತಿ ಸಿದ ಪೆಂಡು : ಹತ್ತುತಲೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು, ದೀದಿ ಮೇಲೆ ತಮಟೆ ಹೊಡೆಸಿಕೊಂಡು, ಪತ್ತುಗಳಿಗೆ ಗುಗ್ಗುಳ ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಬಂದರೆ ಚಂದ ಅಂತ ಕಾಣಿಸಿತು (ಸನ್ನಾರು. ೩೦೦). [?]

ಪತ್ತುಗಾರ (ನಾ). ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು ; ಅಕ್ಕ ಸಾಲಿಗೆ : ಒಡನೆ ಮಾಡಿಸಲು ಬಂದವಳನ್ನು ಕೆಡಿಸಿದನೆಂದು ಅಪವಾದ ಹೊತ್ತು ಬಂದ, ಪತ್ತುಗಾರ (ಸನ್ನಾರ. ೫೩). [←ಪತ್ತಾರ]

ಪತ್ತುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿಮ ; ಆಶ್ರಯಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹಬ್ಬಿಮೆ : ಲೋಕದ ಲೋಗರ್ ಕಾಡ ಬೀಟಂ ತಂದು ಊರ ಮರ ನೊತ್ತಿಗಿಡುವರುಂಟು. ನೋಡೆ ನಾಡೆಳವಳ್ಳಿಯಂ ಸಮಂತು ಕಾಡ ಕರ್ಮರನೊಳ್ ಪತ್ತುಗುಡುವರೊರೇ ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೪-೪).

[ಪತ್ತು + ಕುಡು, (<ಕೊಡು)]

ಪತ್ತುಗೆ, ಪತ್ತಿಗೆ, ಹತ್ತಿಗೆ, ಹತ್ತುಗೆ (ನಾ). ೧. ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ ; ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ : ಗೆಜಾರಕ್ಕೆ - ಉಡುಗೆ . . . ಪಣ್ಣಿಗೆ, ಪತ್ತುಗೆ (ತಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಜರಾಯುಗಳ್ ಭೂಭೃತತಿಯುಂ ಜೋತಿಯೊಡೆವೆರೆದ ಲೋಕಳಯುಂ ಪತ್ತುಗೆಯಿನಂದಮಧ್ಯದೊಳೆತ್ತಂ ಸನರಾಮರಾಸುರರ್ ವರ್ತಿಸುಗುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧-೧-೧೦೭). ೨. ಹೊಂದಿಕೆ ; ಹೊಂದಾಣಿಕೆ : ಮುತ್ತ ಬಿದುಗಳ್ಳವರ್ ನೆಲದ ಪೊಸ ನಲ್ಲರಂ ಪತ್ತುಗೆಯ ನೋಕ್ಕುಪೋಲರಿಲುಗಳ್ ಮಿನುಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೬೫-೧೧೧). ೩. ಸಂಬಂಧ ; ಸಂಪರ್ಕ : ಪೊಗಬಲ್ ದೇಸಿಗೆ ದೇವ ರಂದುಕಳೆಯಂ ನಿಸ್ಸಾರಮಂ ತಮ್ಮ ಪತ್ತುಗೆಯಿಂದಂ ಪದಿನಾಳನಲ್ಲಿ ಸವಿವರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೪೪) ; ಪಣದಾಸೆ ನೆಟ್ಟುತನದ ಪತ್ತುಗೆ ನೇಹದನೆಕೆ ಗಳಿಂದೆಗರಗಿ ಗುಣ ಜವ್ವನ ಕುಲ ರೊಪುಗುಂದಿದ ನಡೆವಣಿಕೆಯ ಲಾಗದು ಪೆಣ್ಣು (ಪದಿಬ. ೫-೧೩). ೪. ದೇಹಸಂಬಂಧ ; ಸಮಾಗಮ ; ಸಮ್ಮಿಲನ : ತೆತ್ತುತನಕ್ಕೆ ತೆತ್ತುತನಮಂ . . . ಪತ್ತಿದ ಮೆಯ್ಯ ಪತ್ತುಗೆಯನುಕ್ಕೆವಳುಕ್ಕೆವಗೆಯ್ಯ ಮಂ ಪೋಣರ್ತು ಮುಪಾಯದಿಂ ಕಳೆಯ ಕೊಡುವನಂ ವಿಭು ಕಂಡು ಮೆಚ್ಚಿದಂ (ಕಾಪ್ಯಸಾ. ೯೪೫ ಶೂದ್ರಳ) ; ಅಮರ್ತಗಿಟ್ಟೊಡಲಪೋಡಿದುದೆಂದಗಿವೆನ್ನ ನಿನ್ನ ಪತ್ತುಗೆಯ ತೊಡರ್ಪದಿಂದಂ ಪಣದತ್ತು ಮನಂ ಬುಲೆಯ್ದೊ ಸೊರ್ಕಿದಾನೆಗೆ ಪರಿ ವಂತಿರಿದು ಪಡಾದತ್ತೆನಗಂ ನಿನಗಂ ತಳೋದರೇ (ಅದಿಪು. ೧೨-೩೬) ; ಪದನಣಾದಂ ಪತ್ತುನ ಪತ್ತುಗೆಗಂ ಇಂಬುಡಾದು ಸೇವಿಸುವ ಸೇವೆಗಂ . . . ಮನಂಜೆಚ್ಚು ಪತ್ತೆಪೊಯ್ಯಂತಾಗರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೯ ಪ). ೫. ಸ್ನೇಹ ; ಒಲವು ; ಗೆಲಿತನ : ಗುರುವುಂ ತಾನುಂ ಮನಂ ಗೊಂದರಾ ನಮನಾಂಸಸ್ಥಿತಿಯಪ್ಪ ಪತ್ತುಗೆಗಳಿಂ ಕ್ಷೇಮಂಕರಾಧೀಶನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೨೧) ; ಎಮಗೆ ಪತ್ತುಗೆಯಂ ಮಾಡಿದಿರಪ್ಪೊಡೆ ಸುಖ ದೊಳ್ ನೆಲಸದೆ ತಿರಿವಿರಿದು ಪೆಟ್ಟಂತೆ ಸಂಚಳಿಸುವ ಕಣ್ಣಳುಮಂ ನೋಡಿ ವೈರಾಗ್ಯಂ ಪೆರ್ತ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೯೦) ; ಸವಿ ತವದನ್ನೆಗಂ

ಮನದ ಪತ್ನಿಗೆಗಳ್ ಕಡವನ್ನೆಗಂ ಪೆಜಂಗಳೆಡೆಯಾಗದನ್ನೆಗಂ . . .
 ತವಿವುದು ತನ್ನನೊಪ್ಪಿಸುವುದು (ಚಂದ್ರ. ೪-೪೧); ದೊಡ್ಡವರೊಡನೆ
 ಪತ್ನಿಗೆಯನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಬಯಸಿದುದಕ್ಕೆ ಇದು ಯೋಗ್ಯವಾದ
 ದಂಡ (ಇಂದಿ. ೨೮). ೩. ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ; ಒಡಗುವಿಕೆ; ಸಂಭ
 ವಿಸುವಿಕೆ: ಜನದಬಾವಂ ಪರಾಭವದ ಪತ್ನಿಗೆಯಂ . . . ಜನತಾಪ
 ವಾದಮಂ ವ್ಯಸನಿಗಳಾರುಮೆತ್ತಲಜಾವರ್ ವಿಷಯಾಸವಮುತ್ತ ಚೇತಸರ್
 (ಪಂಜಾನಾ. ೧೪-೧೧೪). ೩. ಹೊಂದುವಿಕೆ; ಪಡೆಯುವಿಕೆ:
 ನೆಗಬ್ಬ ಭಯಭೋಷಣಕ್ರಿಯೆ ಮಗಳ ಮನೋರಮೆಯ ಮದುವೆಗಂ
 ರಾಜ್ಯದ ಪತ್ನಿಗೆಗಂ ಗುರೂಪರೋಧಕ್ಕಗಿದು ಮನದಂದನೇಂ ಜಿತಾತ್ಮನೊ
 ಪುರುಷಂ (ಅದಿ. ೩-೨). ೪. ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ಭಾಗ; ಪಕ್ಕ;
 ಸಮೀಪ: ಕುಂದರಾಜನ ತಂಗಿ ದೀಪಬರಸಿಗೆ ಊರಿಂ ಮೂಡಣ
 ಭೇರುಣ್ಣೇಶ್ವರದ ತಳವೃತ್ತಿ ಪುಲ್ಲೆಯ ಬಯಲ ಮೂಡಣ ಪತ್ನಿಗೆಯಲೆ
 ಭೇರುಣ್ಣ ಗಳೆಯಲೊಟ್ಟಿ ಗಟ್ಟಿಯ ಮತ್ತರತ್ತ (ಎಳ. VII, ೩೦೦.
 ೧೫೧-೪೧; 1047); ತಪ್ಪಿಗಾವುಂಡನ ಸಾತಿಗಾವುಂಡಂ ಅಗಸಗಿಣಿಯ
 ತಂನ ವಿಸಂಕಾಣೆಯ ಬಳದೊಳಗೆ ಗೂಗಿಯಬಾಗಿ ಪಡುವಣ ಪತ್ನಿಗೆಯಳು
 . . . ಬಿಟ್ಟ ಎರೆಯ ಮತ್ತರೊಂದು (ಕೊಲ್ಲಾ. ೧೫-೪೧; 1186).
 ೫ ಅಶ್ರಯ; ಆಧಾರ: ಸೊಗಯಪ ಸುರಭೂಷದ ಪತ್ನಿಗೆಯಂ
 ನವಕಲ್ಪಲತಿಕೆ ಪಡೆದಂತೆ ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಖಚರಾಧಿಪನೆದೊಪತ್ನಿಗೆವಡೆ
 ದಳ ವಾಯುವೇಗವನಾತರತ್ನಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೧೫೬). ೧೦. ನಿಸ್ಸೆ;
 ತತ್ಪರತೆ; ಏಕಚಿತ್ತ: ಎಡವಿದದ ನೀಮವರ ಮಕ್ಕಳನ್ ಬಗೆ ಪೊರಳ
 ದೊಂದ ಪತ್ನಿಗೆಯಿಂದ ಸೇವೆಯಿರುದುವನ್ ಬಲ್ಲೆನ್ (ಅಂತಿ. ೧೩.
 ೯-೧೫೬). ೧೧. ಸ್ಥಿರತೆ; ಅಚಲತೆ; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರುವಿಕೆ:
 ಮುಗಿಲೊಡ್ಡಿದ್ರನೆ ಭನು ಮಿಂಚುಗಳೇಳೆ ಬಳಕ್ಕೆ ವಾರಿವರಲಿಂದಂ
 ಶಿರ್ಷಗಿಗೊಂಡ ಕಾಲಮದು ಪತ್ನಿಗೆಯಂ ತಳೆದಿರ್ಪಡೆಯೊಳದತ್ತಾಕ್ಷಣ
 ದೊಳ (ವೀರ. ೩-೧೫). ೧೨. (ರಥದಲ್ಲಿ) ಸಂಬಂಧವನ್ನುಂಟು
 ಮಾಡುವ ಭಾಗ; ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ; ಅಚ್ಚು; ಅಡ್ಡವಂದ ನೆಗೊಂದಿನ
 ಪತ್ನಿಗೆ ಜೋಲ್ವ ಬಳಗೊಂದಿನ ಬಳ . . . ಕಣ್ಣೆ ಬೆರೆನೆ ನಡೆತಂದು
 ವಂದಮಗಿಯೆಂಬ ನೆಗಬ್ಬಿಯ ತೇರ್ಗಳೆತುಂಬ (ಕಬ್ಬಾ. ೨೧೩).
 ಪತ್ನಿಗೆ: ೧. 'ಪತ್ನಿಗೆಯಾರಂಬ' ಪರಾ. ೧೩. ಹಿಡಿದು
 ಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ; ಹಿಡಿತ: (೪). ಹತ್ತಿಗೆ: ೩. ತೋಕದ ಹತ್ತಿಗೆಗೆ
 ಹೊರದೆಗಿದು ಮಲವೆಯ ಚತ್ತವನು ಚೇತರಿಸಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ನುಡಿಸಿದನು ಮುನಿಪ
 (ಕುಮಾರ. ೧೧-೧೦); ಅತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಭಾವಲಿಂಗಸಂಬಂಧವ ತಿಳಿದುದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನ
 ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿಗೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿರಬೇಳು (ಮೋಹನಾ. ೬೩-೨೮೪
 ಅಥ). ೧೨. ಬಿಟ್ಟದವು ರಥವಾಣಿ ಹತ್ತಿ[ಪಾಣಂ. ಪು.]ಗೆ ಬಿಟ್ಟ ರಥ
 ನುಗ್ಗಾಯ್ತು ಶೌರ್ಯದ ಕೆಚ್ಚು ಮುಜುಬುದು ಹಿಂಗಿದರು ಪಾಂಡವ
 ಕುಮಾರರು (ಕುಮಾರ. ೩-೩೧); ಮುಜುಬ ಬಲುಗುಮರೆಗಳ. . . ಹತ್ತಿಗೆ
 ಹಜುಡ ಗಾಲಿಯ ರಥವ ಬೆನಕದವೆಡೆ ಕಾಲಾಳ ಅಜುಹಿದರು ಭೂಪತಿಗೆ
 (ಕುಮಾರ. ೨-೬). ೧೪. ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ; ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರು
 ವಿಕೆ: ಹತ್ತಿಗೆಯ ಬಿಡಿಸಿ ಕೆಡಣಿಸಿ ಬಿದಿರ ಸೆಟ್ಟಿಗವನುಟ್ಟಿನೊಳು
 ಬೆಂದುದಂ ಹಿಡಿದು ತೆಗದಿರಿಸಿಯುತ್ತಮದ ಸಕ್ಕರೆಯನದ ಪದರೊಳು
 ತುಂಬಲದು ಬಿಚ್ಚುಪೇಣಿಯಾಯ್ತು (ಸೂಪಣಾ. ೧-೪೯). ಹತ್ತಿಗೆ:
 ೧. ಸುತ್ತ ರೂಪಿಯ ರೂಪಿಯ ಬಲುಹತ್ತಿಗೆಯ ಬಿಜುಬುಗಳ
 ತೇರಿನ ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಹೊದಣುವೆಗದವು ತಲ್ಲನೆಬಲಿಕೆ (ಕುಮಾರ. ೨-೨೬);
 ದೇವಿಯದ್ದಳು ಬಾಗಿದೊಡಲಿನ ಕೈವರಳ ಹತ್ತಿಗೆಯ ಕಡಸಿನ
 ಜೀವನವನುಡುಗಲಿಶ ನಯನದ ಮೇದ ಮಸ್ತಕದ (ಕೊರಂ. ೫-೩೬).
 ೩. ಕನಿಷ್ಠ-ಕನ್ನಡಗಳ ಹತ್ತಿಗೆಯನ್ನೂ ಕನ್ನಡದೇನೆಯ ವೆಗ್ಗಳೆ

ಯನ್ನೂ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದ್ದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಕಾಲ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲುವ ಮೂಲಕ್ಕೆ
 ಇರುವುದೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು (ತವಣಿ. ೫೪); ಪಕ್ಕ, 'ಪಾಳು-ಪಟ್ಟು'
 ಈ ನುಡಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಹತ್ತಿಗೆಯು ವಿಮರ್ಶಾರ್ಥವಾಗಿದೆ (ಕರ್ಣಾ. ೨೦).
 ೫. ಒತ್ತಿಗೊತ್ತೆಂದಾಗಲಿವನಿಸುತ್ತ ಬಿನ್ನವಿಸಿದನು ತಂದೆಯ ಹತ್ತಿ
 ಗೆಯ ಬುದ್ಧಿಗಳ ತುದಿ ನೊಡಲಾಗಿ ದಶಶಿರನು (ಉತ್ತ. ೧೦-೨೨)
 ೬. ಆ ಮುನಿವರನು . . . ಉತ್ತಮವು[ದ] ಶ್ರುತಿಯಲಿ[ಲ್ಲಿ] ಭಕ್ತಿಯ
 ಹತ್ತಿಗೆಯು ನಿನಗುಂಟೆಯೆಂದಾ ದ್ವಿಜನ ಕೇಳಿದನು (ತಮ್ಮ. ೨೦-೫೯).
 ೭. ನಿಟ್ಟೂರ ಹೊಲದ ಹತ್ತಿಗೆಯ ಹೊಲನಮ್ ಹುಲಿಗಿಣಿಯ
 ಗದಿಮ್ಪದ ಗಳೆಯ ನೂಲು ಮತ್ತಕ್ಕೊಯ್ಯಮ್ . . . ಪಾರಮೇಶ್ವರ
 ದತ್ತಿಯಾಗಿ ಪಡೆದು (ಎಣ. XVI, ೪೪-೫೩; 1147); ಗೂಗಿಯ ಬಾಗಿಂ
 ಬಡಗಲೆಯ ಮತ್ತರೊಂದು ಮತ್ತಂ ಬಳಕಾರದ ಬಡಗಣ ಹತ್ತಿಗೆ
 ಯೊಳ್ಳತ್ತಗೊಂದು (ಕಣ. I, ೨೪-೨೧; 1148). ೮. ಎತ್ತಿದವು
 ಶರಣಾಲಭಲುಗುಣನ ರಥ ಹಯ ಸಮಸ್ತಕಂ ಜೇನ ನೋಡದಂತೆ ಕವಿಯಲ್ವೆ
 ಶರ ಹತ್ತಿಗೆಗೆ ಪೊಗಲೆಡೆಯ ಕಾಣದೆ ಮೂರಧ್ಯಂತಿಯಂ ನೋಡುವಾ
 ಹಯಗಳು (ತುರಂಗ. ೩೮-೩೫). ೧೦. ಸೇರಿಸುವಿಕೆ; ಕೂಡಿಸು
 ವಿಕೆ; ಹೊಂದಿಸುವಿಕೆ: ತತ್ತೆನಲ್ ನಾವವದೊತ್ತಿ ನೋಳ್ ತ್ತಂ
 ಪದವೆ ಮತ್ತೆಸೆವ ಬಿಂದುವೆಂದಂತೆರಡನು ಹತ್ತಿಗೆಯ ಮಾರ್ಪನಿಯ
 ಚತ್ತಿಂಬ ಬೆಳಗು (ಮನೋವಿ. ೨-೩೩). ೧೩. ಹೊಡೆತ; ಆಘಾತ:
 ಸತ್ತ ಸವಯದು . . . ತತ್ತ ಕೈ ಕಂಪಿಸದು ಮುಪ್ಪಿಯ ಹತ್ತಿಗೆಗೆ
 ಮನ ರೋಗಂಪಿಸದು ಮದವತ್ತಿ ಮೆಟ್ಟಿದೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ಮರ್ವಳಾಕ
 ದರಿ (ಕುಮಾರ. ೨-೧೧೧) ೧೬. ನಂಟು; ಮೊರೆ; ಬಂಧುತ್ವ:
 ದೈತ್ಯರ ನೊತ್ತ ಶಿಶುಪಾಲಾತ್ಮಜರು ಸಹಿತಕ್ಕಧಿಕ ರಣಶೂರರೆನಿಸುವರವ
 ರಸಂಖ್ಯಾತ ಹತ್ತಿಗೆಗೆ ವರದೃಷ್ಟಕೇತು ವರೋತ್ತಮರು ಸಹಿತವರ ಬಲ
 ಬಲುಮೃತ್ಯುವನು ಕೈಕೊಳ್ಳದವರತ್ತೋಣೆಯೆಂದು (ಕೋಗಯ. ೨೨-೧೯).
 ೧೭. ಮೇಲೆ ಬೀಳುವಿಕೆ; ಮುತ್ತುವಿಕೆ; ಆಕ್ರಮಿ
 ಸುವಿಕೆ: ಮುತ್ತಿತಾ ಬಲಜಲಧಿ ವಡಬನ ಮುತ್ತುವಂಬುಧಿಯಂತೆ ಬಳಕಾ
 ಹತ್ತಿಗೆಯ ಹವಣನಲಿ ಹಂಸುತನಿರ್ದನು (ಕೊರಂ. ೫-೬-೮); ಬಿತ್ತರಿಸ
 ಲರಿದಾದಿವೀರರ ಹತ್ತಿಗೆಯ ಹವಣುಗಳ ಸಂಗರವೆತ್ತ ನೋಡಲು ಕೊಲಿಗೆ
 ಮೇಲದು ಬಲುಹು (ಕೊರಂ. ೬-೧೪-೧೧). [ಪತ್ನಿಗೆ+ಗಿ]
 ಪತ್ನಿಗೆಗಾಣ (ನಾ). ಸಮನಾದವನು; ಅನುರೂಪ; ಹೊಂದಿಕೆ
 ಯಾಗುವಂತಹವನು: ತೆತ್ತಿ ನೋಡಲು ಕುವರಿಯ ರೂಪಿಂಗೆ
 ಪತ್ನಿಗೆಗಾಣಿಲ್ಲಿನು ಬಿಟ್ಟದ ಪರ್ವಾಪ್ತುಗಳಿಂದ ಧರಣಿಗೆ ಹತ್ತಿದವಾಕೆ
 ಬೇಗದಲಿ (ಮೋಹನ. ೨೯-೨೦). [ಪತ್ನಿಗೆ+ಕಾಣ]
 ಪತ್ನಿಗೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು;
 ಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ಬಿಡು: ಪಗಲೆಂದು ತಲೆಯೆತ್ತಲೂಕೆನಸುಂ
 ಚಂದ್ರಂಗೆ ಕೂರ್ತಂತೆ ಪತ್ನಿಗೆಗುಂದಳಾ ನಿಸೆಯಪ್ಪುದುಂ ಪರಿದು
 ಮಗ್ನಾಂಭೋಧಿಯೊಳ್ ಕೂಡುವಳಾ . . . ಕೌಮುದಿ (ರೀಲಾವ. ೨-೫೨);
 ಕಡಂಗೊರ್ಪ ಪರ್ವದ ಮರ್ಬು ಮಿಗವಕ್ಕೆಗನೊಳಾದ ಪಗಿತನಮಂ
 ಬಗಿಗೊಂಡು ತಜ್ಜನಕ ವನಧಿಯಂ ಕನಲ್ವು ಸುತ್ತಮೊತ್ತರಿಸಿ ಮೊತ್ತಂ
 ಗೊಂಡು ಪತ್ನಿಗೆಗುಂದದೊತ್ತಿ ಮುತ್ತಿ ಮದೆಂಬೊಪ್ಪವನಪ್ಪು ಕೆಯ್ದು
 (ರಾಜಕೀ. ೧-೧೦೨ ನ). [ಪತ್ನಿಗೆ+ಕುಂದು]
 ಪತ್ನಿಗೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂಬಂಧ ತಪ್ಪು; ಹೊಡೆ ಕೆಡು: ಪತ್ನಿಗೆ
 ಗೆಟ್ಟು ಮೊಂದುನುಡಿಗೊಂಬತನೆಂದೆಂಬಿನಿಗಣನತ್ತಜಾವಂದಮಂಬ ತೆಜ
 ದಿದರ್ಪ (ಚಂದ್ರ. ೪-೬೯). [ಪತ್ನಿಗೆ+ಕೆಡು]
 ಪತ್ನಿಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು; ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು; ಸೇರಿ
 ಕೊಳ್ಳು: ಅವನಂ ಮದಂ ಜಗುಬಿಡುಂಗಳಾಂತ ಪೊರೆ ನಿಲ್ಲಳ ವಕ್ಷದ

ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕೂರ್ತು ಪತ್ತುಗೆಗೊಳಿಸಿ ತಳ್ಳು ತೋರಿಸಿದಳು ಧರಣೀವಧು ಪದ್ಮಭೂಪನಾ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೪); ಧರೆಯಂ ಗಾಲಿಯನೆತ್ತಿ ವಪ್ರಪತ್ತುಗೆ ಗೊಳಿಸುತ್ತಂ ತಾಗಿಸಲ್ ಲೋಕಮಂ ತುರಗಂಗಳ್ ಮುರಘಟ್ಟ ನೋಚ್ಚಳಿತ ಧೂಳೀಜಾಳದಿಂ ಪೊಬಲ್ . . ಧರದಿಂ ಬಂದಿರಾಂತು ನಿಂದುವರ ದಂಗಳ್ (ಮಾತಾ. ೧೨-೨೨೧); ಜಗದೇಶವೀರ ನರಪತಿ ಜಗದೀಶ್ವರನಂಶ ಮುಕ್ತ ಮುಬ್ಬದೊಡವನೊಳ್ ಪಗೆ ಪತ್ತುಗೆಗೊಂಡವರುಂ ಸೊಗವಾಳ್ವರೆ ದಿವ್ಯಭೋಗಭಾಗ್ಯೋದಯದೊಳ್ (ಅಪ್ರ. ೩. ೫೭-೬).

[ಪತ್ತುಗೆ+ಕೊಳ್]

ಪತ್ತುಗೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಂದಿಸು; ಕೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು : ಅತ್ತಿಗೆ ನಾದಿನಿಯೊಳಂತರಂಗವ ಪತ್ತುಗೆಗೊಳಿಸಿ ಬಾಳುವುದು (ಪದಿ. ೪-೨೧); ಆ ತನೂಜಾತರ್ಗಿ ಜಾತಕರ್ಮಮಂ ನೆಗಟ್ಟು . . . ಅನ್ನರ್ಥಂಗಳಾದ ಸಲ್ಪಸರ್ಗಗಳಟ್ಟು . . . ಶಸ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಂ ಪತ್ತುಗೆಗೊಳಿಸಿ (ಚವಿ. ೨-೨೪). ೨. ಅಳವಡಿಸು; ಜೋಡಿಸು : ಕತ್ತರಿಯಿಂದ ಸಮಾಜನಿಗೆಯ್ದು ಪೆರ್ನುಪತ್ತುಗಳೊಡನೆ ಮಾಣಿಕವ ಪತ್ತುಗೆಗೊಳಿಸಿದ ದಯರಂಗವಾಲಿಯ ಬಿತ್ತರಿಸಿದರು ತೀಕ್ಷ್ಣವಿ (ನೋ. ೨೧-೫).

[ಪತ್ತುಗೆಗೊಳ್+ಇಸು]

ಪತ್ತುಗೆವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಬೇರ್ಪಡು; ಭಿನ್ನವಾಗು : ಸಂಪುಟಂ ಪತ್ತುಗೆವಿಟ್ಟು ರಂದದಿಂ ಸಿಂಪುಗಳಾಗು ಬಿಸಿಲ್ದಿಂದ ಮುಕ್ತಾ ಪಲಿತ್ರೇಣಗಳಿಂದ ಪತ್ತಿ ಮಾಂಭೋಧಿಯ ಪುಳಿನೆಯಂ ಬೆಳ್ಳನಾಳ್ವಿ ದುರ್ವಾಗಳ್ (ಕಾಂ. ೧೪೨). [ಪತ್ತುಗೆ+ವಿಡು]

ಪತ್ತುಗೆವರಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿಕಟವಾವಿಸುವುದನ್ನು ಪಡೆ; ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದು : ನಗಮೊಗದಿಂದ ಪೊಣ್ಣುವ ಸುಗಂಧದಿಂ ಘ್ರಾಣದಿಟ್ಟಿಯಂ ಸರಿಸುವ ಪತ್ತುಗೆವರಸಿ ಬರಸಿಯೊಲಿಸುವ ನೆಗಟ್ಟಿಯಂ ಮನವನೊನಸುಮಮಂ ಪಡೆಗುಂ (ಸಸಾರ. ೧೪೭). ೨. ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸು; ಆಸ್ತವಾಗು : ಅತ್ತಿ ನಾದಿನಿಯೊಳಕಡೆ ಕಾಮುವುನ್ಮತ್ತ ಯರೀ ಕೃತಿಗೇಳಿ ಉತ್ತಮಗುಣಗಳಿಂದೊಳಗುಗೈದವರೊಳು ಪತ್ತುಗೆವರಸಿ ಬಾಳುವರು (ಪದಿ. ೧-೫೮).

[ಪತ್ತುಗೆ+ವರಸು, (<ಬರೆಯಿಸು)]

ಪತ್ತುಗೆವರಸು (ಅ). ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ : ತಾಯಿ ಶಿಶುವಿನಂತೆ ಕಜುವಿನೆಳಗಂದಿಯಂತೆ ಶೋಧಿಯ ಪೊನ್ನಂತೆ ಪಂಚಪರಮೇಶ್ವರಿಗೊಳಪ್ಪ ಪತ್ತುಗೆವರಸು . . . ಪ್ರಭುಕೆಟ್ಟ ನಾಡಂತೆ ಸಂಸಾರದ ಶರೀರದ ಭೋಗದ ಮೇಲೆ ಬೇಸೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೨೫).

[ಪತ್ತುಗೆ+ವರಸು]

ಪತ್ತುಗೆವೆಜು (ಕ್ರಿ). ಸ್ನೇಹದಿಂದಿರು; ಒಲಿದಿರು : ಆ ಕಾಂತಿಯೊಳಾ ಸಕಲಮಹೀಕಾಂತಂ ವಜ್ರಲೇಪದನುಬಂಧಮುನಿತ್ತಾ ಕೃತಿಯಂ ಪತ್ತುಗೆವೆತ್ತೋಳುಯಾದುವನನಂಗರಾಗಾಮ್ಯ ತದೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿ. ೩-೪೭).

[ಪತ್ತುಗೆ+ವೆಜು]

ಪತ್ತುಗೆಡು (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ.

ಪತ್ತುಗೆಡಾಗು = ನಂಬಿಕೆಯು ಹಾಳಾಗು : ಆ ಅಲಂಕಾರಗಳ ದೊರೆಯದಿದ್ದರೆ ಜನರಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪತ್ತುಗೆಡಾಗುವುದು (ಕಳ್ಳಕಾ. ೪೧). ಪತ್ತುಗೆಡು ಮಾಡು = ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡು : ನಾನು ಹಲವು ಬಗೆಗಳಿಂದ ಅವನ ಪತ್ತುಗೆಡು ಮಾಡುವೆನು (ಕಮಲ. ೨೦).

[ಪತ್ತುಗೆ+ಕೇಡು]

ಪತ್ತುಗೊರಳ (ನಾ). ಹತ್ತುತಲೆಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ದಶಶಿರ; "ರಾವಣ" (ಗಂಗಾ. ೧೯೬).

[ಪತ್ತುಗೆ+ಕೊರಳ (<ಕೊರಲ್) +ಅ]

ಪತ್ತುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರು; ಕೂಡು : ಬಿತ್ತನ್ನದೆ ಬೇರೆನ್ನದೆ ನಿತ್ತುಂ ಭಾಗಂಗಳಿಂದೆಯುಂ ಕುತ್ತುಗಳಂ ತುತ್ತುವ ಗಿಡುವವೊಳಕ್ಕುಂ ಪತ್ತುಗೊಳ್ಳುಂ ಪರೋಪಕಾರಿಗಳೆದೊಳ್ (ನೀತಿಮಂ. ೧೧, ೧೭೭). ೨. ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಆರೊಂದು ಹಯಮೊಬ್ಬದನಾರೈದು ಪೋಗದೆ ಪತ್ತುಗೊಳ್ಳು ನೀಂ ಕಾಲುರಿಡನಕ್ಕುಂ, ಸಾಜಂ (ರಾಮಾ. ೪೭-೧೫). [ಪತ್ತುಗೆ+ಕೊಳ್]

ಪತ್ತುದಲೆಯ (ನಾ). = ಪತ್ತುಗೊರಳ : ಪತ್ತುದಲೆಯನು ಕೀಡಕನು ಮನವಿತ್ತು ಪರವಧುವಿಗೆ ಬಾಳ್ವರೆ (ನಾಗ. ೧೪-೪೯).

[ಪತ್ತು+ತಲೆ+ಅ]

ಪತ್ತುವರಿಜ (ನಾ). ಹತ್ತು ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿದವನು; ವಿಷ್ಣು : "ಎಲರುಣವಟ್ಟಿಗೆ ಪಾಟುಂಬಳೆಗೊಯ್ಯಂ . . . ಹರಿಯೊಂದು ಪತ್ತುವರಿಜನುತ್ತುಂ" (ಕವಿ. ೨೫). [ಪತ್ತು+ವರಿಜು+ಅ]

ಪತ್ತುವಳಿ (ನಾ). ಸರ್ಕಾರದ ಹಣವನ್ನು ದುರುಪಯೋಗಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, - ಸ್ವಂತಕ್ಕೆ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, - ದಸ್ತುಮಾಡುವಿಕೆ; ಭವಾವಣೆ : ಇದು ತಿಳಿದು ಪತ್ತುವಳಿ ಬಾಬುನಲ್ಲಿಯೂ ಬಲವಂತದಿಂದ ಬಿಟ್ಟಿ ಬೇಗಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಲ ಗಡ್ಡೆಗಳ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಯದ್ದಾಗ್ಗು ಸಹ . . . ಮಾಜಿ ಅಮೀಲಗೆ ಅವನ ಅಮಲ್‌ನಲ್ಲಿ ನಡೆದು ಇರುವ ವಿದ್ಯಮಾನಕ್ಕೆ ಮಹಜರು ಬರೆದು ಕೊಡಬೇಕು (ಮಹಾ. ೧೧, ೫೯).

[ಪತ್ತು+ವಳಿ]

ಪತ್ತುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ದೃಢವಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರು : ಗೊರವನ ಬೆಳ್ಳಿರಲೊಳಮಡ್ ಹಾಲಾಹಲದ ಕರ್ಪಗಳೊಡುಲುಗಳ ಮಾಲ್ಪಿಯಂ ಶಂಬಧವಳಂತೆದೊಳ್ ಪತ್ತುವಿಡಿದೇಕಮುಖೀರುದ್ರಾಕ್ಷಮೊಂದು ತೆಜಂಬೊಳೆಯ (ರಾಮಾ. ೪೦-೨೫). [ಪತ್ತು+ವಿಡಿ]

ಪತ್ತುವಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸು; ಬೇರ್ಪಡಿಸು; ಅಗಲಿಸು; ದೂರ ಮಾಡು : ವನಶರುಪತ್ತಂಗಳನೊಯ್ಯನೆ ನೆಲೆಯಂ ಪತ್ತುವಿಡಿಸಿ ಕಳೆಕೆಗಮುತ್ತತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತಮಾಗಿ ಶಿಶಿರಮುಮಿಸಿನಿಸಿನೆ ತನ್ನ ನೆಜನನಜಾಪಿದಿದೀಗಳ್ (ಅದಿ. ೧೧-೪೯); ಎನಗಾದೊಂದು ಪರಿಭವಮನಾಗ್ಗೆ ದೂಜಾದವನಾಗ್ಗೆ ಪೇಟ್ಟಿ ಪೊದನಾಂ ನಿನಗುಡುನಂತರಂ ಸುಖದಿನೆನ್ನ ತನುವಿಂದ ಪತ್ತುವಿಡಿಸುವೆನುವಂ (ಕಾಂ. ೨೯೪); ನಳಕೂಬರನೊಳ್ಳೂಡಿ ಸುಖಮರೆಂದಾಕೆಯ ದುಷ್ಟರಣಾಮಮಂ ಪತ್ತುವಿಡಿಸಿ . . . ಮನ್ನಿಸಿ ಭಯಮಂ ಕಳೆದಿತ್ತುಂ ಭೃತ್ಯಪದನಿಯಂ ದಶವದನಂ (ಪಂ. ೧೦-೧೯೫); ಈತನ ಧನಮುಂ ಬುದ್ಧಿಯುಂ ವೃಥೆಯಾಗದಂತೆನ್ನ ಬಲ್ಲ ಮಾರ್ಗದಿಂ ತಿಳಿಸಿ ಬಟಾಕ್ಕೀ ಧರ್ಮಮಂ ಪತ್ತುವಿಡಿಸಿ ಮದೀಯ ಧರ್ಮದೊಳ್ ಪತ್ತಿಸುವೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೦೯).

[ಪತ್ತುವಿಡು+ಅ]

ಪತ್ತುವಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಡು, - ತೊರೆ, - ತ್ಯಜಿಸು : ಕುಲಜನುಮಲ್ಲಂ ನಡೆನ ಬಲಮುಂ ತನಗಿಲ್ಲ ಕಣ್ಣ ಮೇಳಿದ ನಾರೊಳ್ ನೆಲಸಿರನಲ್ಲಿಯುಂ ಪನ್ನಂ ಚಲವೆಂದು ಪತ್ತುವಿಡದ ದೊಂದುಂಟು ಗುಣಂ (ಕವಿ. ೩-೧೭೨); ಅಂತು ಸತ್ತುಂ ನೆಲನಂ ಪತ್ತುವಿಡಿನೆಂಬಂತೆ ನೆಲನಂ ಪತ್ತಿ ಮೂರ್ಛಾಗತನಾಗಿದ್ಗೆ ಕುರುಕುಳ ಚೂಡಾಮಣಿಯನೇನುಂ ಮಾಣದೆ ಕಿಮ್ಮಾರವೈರಿ ಮುಟ್ಟಿನಂದಾಗಳ್ (ಪಂ. ೧೩-೯೭); ಸಿಂಹಶರಭಶಾರ್ದೂಲವ್ಯಾಳವ್ಯಗಿಮಿಥುನಂಗಳ್ ಕಾಲಸ್ವಭಾವದಿಂ ಪುಜುಸ್ವಭಾವಮಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ವಿಷಮಸ್ವಭಾವ ಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ಯದುಂ (ಪಂ. ೧೦-೭೧); ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಪ್ರಾಯೋಪಗಮನವಿಧಿಯಿಂದ ದೇಹವ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ಒಂದುಕ್ಷಣದೊಳು ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯೊಳದೊಂದ್ರರಾಗಿದ್ಗೆ (ಶಂ. ೩೭. ೫-೧೪೪).

೨. ಬೇರ್ಪಡು ; ಬೇರೆಯಾಗು ; ದೂರವಾಗು ; ಅಗಲು : ಶರಪಂಜರದೊಳೊಳಿಯುಮೊದಲಿಂ ಪತ್ರಿಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಪೋಷ ಜೀವಮಂ ಪೋಗಲಿಯೆಂದೆ ಸ್ವಚ್ಛಂದಮಿಟ್ಟು ವಪುಡುಮೆತ್ತರಾಯಣಂ ಬರ್ಪನ್ನ ಮಿರಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೬ ಪ); ಜಾತಿಜರಾಮರಣಾನಿಷ್ಠಸಂಯೋಗ ಮಿಷ್ಠವಿಯೋಗ ಸಹಜಸಮುದ್ರವಶಾರೀರಮಾನಸಾಗಂತುಕದು; ಮಿದಿಂ ಪತ್ರಿಕೆ ಬಿಟ್ಟು ನಂತರಪ್ರಪಂಚಮಂ ಪೋರ್ವಲೆಂದು ತಪಂಬಟ್ಟುಂ (ಅಜ್ಞಾ. ೧೦-೪ ಪ); ಮತ್ತಹಸ್ತಿಗಳ ಮತ್ತೆ ಕದಿಂ ದಿದಿರಿಂ ಘಟೇಂದ್ರೋತ್ತಮಾಂಗ ದಿನಗುರ್ವಿಪ ಪಂದಿಯ ಕೋಟ್ಯುಳಂ ಪತ್ರಿಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಗುಣಂಜದೊಳೊಳಿಳ ಮುತ್ತುನಾಯುತು ಮಿರ್ಪ ಶಬರಪ್ರಿಯಕಾಮಿರೂರ್ವಳಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೧೧೯); ಒದೆದ್ದಿತ್ತಿತ್ತಿಂ ಪತ್ರಿಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಬೈಬೈಯಂದಿನಂ ಕಿಟ್ಟು (ಶಮದ. ೫೩ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಇಲ್ಲವಾಗು ; ಮರೆಯಾಗು ; ಕಾಣದಾಗು : ಅಗಳ್ ತನ್ನ ರಾಗಮಂ ರಾಗಿಗಲ್ಲಿಲ್ಲಂ ಪಡ್ವುಕೊಟ್ಟುಂ ಕೆಂಪು ಪತ್ರಿಕೆ ಬಿಟ್ಟುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫೦ ಪ). ೪. ನಿವಾರಣೆಯಾಗು ; ಪರಿಹಾರವಾಗು : ತಪದೊಳ್ ನಿಂದುಂ ನಿನ್ನ ನೆಲದೊಳ್ ನಿಂದೆನೆಂಬ ಮಾನಕಷಾಯ ಮವರ್ಗಿನ್ನುಂ ಪತ್ರಿಕೆ ಬಿಟ್ಟು ದ್ವಂದ್ವಂ ಕೇವಲಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಯಾಗದಿದು (ಅಜ್ಞಾ. ೧೪-೧೪೩ ಪ); ಪಲವು ತೆಲದಿಂ ಸಂಜೀವಕನೋಳಾದ ಭಯಂ ಪತ್ರಿಕೆ ಸಂತಸಂಬಡೆ ನುದಿದೊಡಂಗೆಯೊಂದು ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೫೩-೩); ಬೆಸವಿದನೆನ್ನ ಮನದೊಂದು ಸಂತಯಂ ಪತ್ರಿಕೆ ಬಿಡುವಿನಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೫-೩); ಆ ಕನ್ಯಾರತ್ನದ ಕರಸ್ಪರ್ಶನದಿಂ ಪವಿತ್ರಸುರಭಿಸಲಿಗೇಚನದಿಂ ಪತ್ರಿಕೆ ಮೂರ್ಛೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೦); ಕೆಡುವ ಭಂಡದಂತೆ ಮಾಜುಪೋಗದು ಪೇನಂತೆ ಪತ್ರಿಕೆ ಬಿಡುವು ಬಾಣಿನಂತೆ ನೇರಿತಲ್ಲದು (ಧರ್ಮಾ. ೪-೧೩೫). ೫. ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು ; ನೀಗಿ ಕೊಳ್ಳು : ಭೈರ್ಯಮಂ ಪತ್ರಿಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರಲಾಪಂಗೆಯ್ಯ ಲಲಿತಾಂಗ ದೇವನಂ ಸಾಮಾನ್ಯಕಡೇವರೈವೆಂದು . . . ಎನೆ (ಅಜ್ಞಾ. ೩-೫ ಪ); ಅರಿವಡ್ವರ್ಗಂ ಕಾಡುವಂತುಗಿಬಿಗಿ ಮಾಡಿ ಕಾಡುವವಂವರ ಕಾಟಕ್ಕಮಲ ಸದೆಯುಂ ಭೈರ್ಯಮಂ ಪತ್ರಿಕೆ ಬಿಡದೆಯುಂ ಇದರ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪-೩೩೮). ೬. (ಬಾಲ್ಯ ಮೊದಲಾದುವು) ಮುಗಿ ; ಕಳೆದುಹೋಗು : ನಿಜಜನನೀಜನಕರ್ . . . ಪುತ್ರನಿಂದಗ್ಗಲಮಪ್ಪ ಪರಮಸ್ಮಿತಿಯಿಂ ನಡಪುನಿವಿರೆ ಕೆಲವು ದಿನಸದೋಳದಿತ್ತೆ ಹೋಗಿ ಕಾಯಾಸಮಪ್ಪ ಶೈವನಂ ಪತ್ರಿಕೆ ಬಿಡುವುದುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೩೧೪). ೭. ಅಗಲಿಸು ; ಬೇರ್ಪಡಿಸು ; ದೂರವಾಗು : ತನಯರಿವರ ವಾರ್ತೆಯನಪ್ಪ ಕೇಳುವುಂ ಜೀವಮನಂತೆ ಪತ್ರಿಕೆ ಬಿಡುಗುಂ ತನುವಿಂದದೊಂದಮಿಗಲ್ . . . ಸಂತಯಿಸು ಪೋಗಿ ಮನೋರಮೆಯುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೩೫೪). ೮. ನಿವಾರಿಸು ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು ; ಪರಿಹರಿಸು : ಚಕ್ರಿ ಚಕ್ರಿಕಾ ಪರ್ವಯಪ್ಪು ದಜಾಂದಾ ವನಾಂತರಾಳಕ್ಕೊರ್ವನೆ ಬಂದು ಮಾಧವೀ ಮುಂಟವನುಂ ಪೋಕ್ಕು ಅವರಿವರ ನಾಣುಮಂ ನಡುಕನುಂ ಪತ್ರಿಕೆ ಬಿಟ್ಟು ನುಡಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೯ ಪ). ೧೦. (ಬಾಲ್ಯ ಮೊದಲಾದುವು) ಮುಗಿಸು ; ಪೂರೈಸು ; ಕಳೆ : ತತ್ಪ್ರಮಾಣಂ ಕೈಕೊಂಡು ಬಾಲಜನೋಚಿತಕ್ರಿಯೆಗಳಂ ಮಾಡಿ ಜನ್ಮಾನುರೂಪಮಾಗೆ ಪುಂಡರೀಕ ನೆಂದು ಪೆಸರನಿಟ್ಟು ಶೈವನುಂ ಪತ್ರಿಕೆ ಬಿಡಲೊಡನು ವಿಳಿದಿಡ್ಯಾಕಲಾಪ ದೊಳ್ ಪರಿಣತನಂ ಮಾಡಿ (ಕಾವ್ಯಾ. ೩೩೫); ಪತ್ರಿಕೆ ಬಿಟ್ಟು ನಾಂ ಶೈವನುಂ ಸಮುಜ್ಜಳನದಿಡ್ಯಾಹ್ವಯೋಪಸೇವನೆಗೀಗಲ್ ನೆಜಿ ಯೋಗ್ಯಮಾದನೆನೀ ಕಂದರ್ಪದೇವಂ ದಲ್ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೨೫); ಪರ್ವತೈಯ್ಯನೆಂಬ ನಾನುಮಂ ತಳೆದು ಶಯಿಶವಲೀಯಂ ಪತ್ರಿಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಸಕಲಪ್ರಪಂಚತೆಯುಂ ಲಭುತರಂ ಮಾಡಿ ತಾಂ ಗುರುತೆನೆತ್ತದೊಂ (ಎಚ್. XV, ಹೊಳೆನ. ೧೧೩-೧೪; 1282); ದಿನದಿನದೊಳ್ ತತ್ಪ್ರ

ಮಾಯಂ ನಡೆಗಲ್ಲು ತೊಡಳ್ ಪಿಂಗಿ ಶೈವನುಂ ಪತ್ರಿಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಬೆಳೆ ದಿದರ್ (ಪ್ರಪಂ. ೩೫-೫ ಪ). ೧೧. ನಿಲ್ಲಿಸು ; ನೆಲೆಗೊಳಿಸು ; ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸು : ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮಚಿಂತೆಯೊಳೆ ಚಿತ್ತಮನಾಗಳೆ ಪತ್ರಿಕೆ ಬಿಟ್ಟು ನನ್ನಾಸ್ತದಸಾಪ್ತಮಂ ಪಡೆವ ಪಶ್ಚಾಪದಂಗಳನೋಡುತಕ್ಕಿಯುಂ (ಎಚ್. VIII, ನಗರ. ೪೪-೧೦; 1255). [ಪತ್ರಿಕೆ + ಬಿಡು.] ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; ಕೆಂಪುಚಂದನ : "ಪತಂಗಂ-ಪತ್ರಿಕೆ" (ಪಂಪಭಾ. ೯೧). [ಸಂ.] ಪತ್ರಿಕೆ, ಹತ್ತಿ (ಅ). ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ; ಬಳಿಗೆ : 'ಪತ್ರಿಕೆ ಸಾರಾ' ಪರಾ. ಹತ್ತಿ : ಇತ್ತ ಬಾರಯ್ಯಾ ಇತ್ತ ಬಾರಯ್ಯಾ ಎಂದು ಭಕ್ತರೆಲ್ಲರೂ ಕೂತು ಹತ್ತಿ ಕರೆಯುತರೆ (ಬಸವ. ೨೪೫); ಹಾಡುವ ಹಂಸನ ಹತ್ತಿ ಕರೆವುದೊಂದು ಚಂದಮಾನು (ಪಂಪಭಾ. ೧೯೪-೯೩೨). 'ಹತ್ತಿಸಾರಾ' ಪರಾ. [<ಪತ್ರಿಕೆ>] ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಗುರುತು ; ಸುಳವು ; ಚಿಹ್ನೆ ; ಮಾಹಿತಿ : ಹದಿನೈದು ದಿನವಾದರೂ ಅವರ ಪತ್ರಿಕೆಯೇ ಇಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೫೪); ಆ ಮಾಸ್ತರರ ತಮ್ಮ ಶ್ರೀಪಾದನ ಪತ್ರಿಕೆಯೇ ಇಲ್ಲ (ಕನಕ. ೩೦); ವಿನೀ ಅಗಲಿ, ತನ್ನ ನಿಜವಾದ ಪತ್ರಿಕೆ ದಿಟ್ಟುಕೊಡಬಾರದು (ದೀರೋ. ೪); ಬಹಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ನೋಡದಿದ್ದರೆ ಕೋಟಿನಲ್ಲಿ ಹೊಲಿದ ಪತ್ರಿಕಾಣೆನ ಲಾರದು (ಭಾರತಿ. ೧೧೪). ೨. ವಿಳಾಸ ; ಅಡ್ಡೆಸ್ಸು : ಎಲ್ಲ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿಸಿ ನೀ ಈವರೆಗೆ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಪತ್ರ ಬರೆದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ನನ್ನ ಪತ್ರಿಕೆ ತಡವಾಗಿ ಆದರೂ ಅವೆಲ್ಲ ಮುಟ್ಟಿದುವು (ಅನ್ನ. ೪೫); ನಾನು ಒಬ್ಬರ ಪತ್ರಿಕೆ ಕೇಳಲು ಅಲ್ಲಿ ಮನೆಯೊಂದರ ಒಳಗೆ ಹೋದೆ (ಕೊಂದಯ್ಯಾ. ೫೩). ಪತ್ರಿಕೆ ಕೊಡು = ವಿಳಾಸವನ್ನು ಕೊಡು : ಪ್ರಭುರಾಯರು ಇಲ್ಲಿಯ ವರನನ್ನು ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಿಕೊಡಲು ಹೇಳಿ, ತಮ್ಮ ಪತ್ರಿಕೆ ಕೊಟ್ಟು ಹಿಂತಿರುಗಿ . . . ಹೋದರು (ಕೊಂದಯ್ಯಾ. ೫೨); ಸೆಟ್ಟರೆಂದರೆ ನಿಮ್ಮೊರ ಸೆಟ್ಟರೆಲ್ಲ . . . ಎಂದು ತಿಳಿದೇಳಿ ಅವರ ಪತ್ರಿಕೆ ಕೊಟ್ಟರು (ಹುಚ್ಚು. ೩೩). ಪತ್ರಿಕೆ ಮಾಡು = ಗೊತ್ತು ಹಚ್ಚು ; ಶೋಧಿಸು ; ಕಂಡುಹಿಡಿದು ; ತಲಾಶು ಮಾಡು : ಇನ್ನು ಯಾರಿವರೂ ಅವರನಾದರು ಪತ್ರಿಕೆ ಮಾಡಿರಿ ಜವದಿ (ಯಜೋ. ೪೨); ನಾನು ಆತನನ್ನು ಪತ್ರಿಕೆ ಮಾಡಿ ಧರ್ಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡುವೆನು (ಪಂಪಭಾ. ೩); ಸದಾಶಿವ ರಾಯರು ಕಳ್ಳತನವನ್ನು ಪತ್ರಿಕೆ ಮಾಡುವಾಗ ಅತ್ಯಂತ ಕ್ರೂರವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ರಂಗರೋ. ೨೨). ಪತ್ರಿಕೆಯಾಗು = ಗುರುತು ಸಿಕ್ಕು ; ಶೋಧವಾಗು ; ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲ್ಪಡು ; ಗೊತ್ತಾಗು : ಯಾರಿಗೂ ಪತ್ರಿಕೆಯಾಗದಷ್ಟು ದೂರ, ಬಹುದೂರ ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲವೇ ಆ ಯಜ್ಞನೆಯಲ್ಲಿತ್ತು (ಜೊಸತ್ತಿ. ೩೩); ನಿಮ್ಮ ಕಳವಿನ ಮಾಲು ಪತ್ರಿಕೆಯಾಗಿದೆ (ಭಾರತಿ. ೩೩); ಬೇಟೆಯಾಗದಿದ್ದರೆ ಊರಿಗೆ ಆಳುಗಳು ಬಂದದ್ದೇ ಪತ್ರಿಕೆಯಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಹುಚ್ಚು. ೨೧). ಪತ್ರಿಕೆ ಹಚ್ಚು = (ರಹಸ್ಯ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು) ಕಂಡುಹಿಡಿದು ; ಶೋಧಿಸು : ಅಜನುಡಿಯನ್ನೂ ಅದರ ಸ್ವರೂಪ-ಉಚ್ಚಾರಗಳನ್ನೂ ಪತ್ರಿಕೆ ಹಚ್ಚಲು ಇರುವ ಅಧಾರ ಗಳೇನು ? (ದ್ರಾವಿ. ೩೩); ಸುಧಾಕರನು ಗುಪ್ತಚಾರನಾಗಿ ಮೂರು ನೇಪದಿಂದ ನಮ್ಮ ಚಲನವಲನಗಳನ್ನು ಪತ್ರಿಕೆ ಹಚ್ಚಲು ಈಗಾಗಲೇ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿರುವನು (ದೇಶಭ. ೯೪); ಒಂದು ದಿನ ಮಂಜಯ . . . ದೈವ ತೋರಿಸಿದ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಪತ್ರಿಕೆ ಹಚ್ಚಿ, ಮಧ್ಯಸ್ಥಗಾರರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಚೆನ್ನಯನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದೆಂಬಿಟ್ಟು (ನಡವಾ. II, ೧೦೧೪). ಪತ್ರಿಕೆ ಹತ್ತಿಸು = ಪತ್ರಿಕೆ ಹಚ್ಚು ; ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಬಂದು ಅರೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಇದ್ದರೆ, ಪತ್ರಿಕೆ ಹತ್ತಿಸಿ ಹಿಡಿದು, ಅವರನ್ನು ಕಡುವು ಹಾಕುವದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೪೫). [<ಹಿಂ. ಪತಾ ; ಮರಾ. ಪತ್ರಿ]

ಪತ್ರಿಕಾ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾದ ಕೊಲೆ, ಕಳ್ಳತನ ಮೊದಲಾದವು
ವನ್ನು ಗೊತ್ತು ಹಚ್ಚುವವನು, — ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವವನು :
ದಿವಾ ನಿಯಮ ಇದನ್ನು ಬಳಸುವುದಕ್ಕೆ ಪತ್ರಿಕಾರನನ್ನು ಕರೆಸ
ಬೇಕೆಂದು ಸಲಹೆಮಾಡಿರು (ಒಂಕನು. ೨೭೯); ಈ ನಾಯಕನ ಪೇಟೆ
ಯಲ್ಲಿಯೇ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧ ನಾದ ಅಂದಮನೆಂಬ ಪತ್ರಿಕಾರನು ವಾಸ
ಮಾಡಿರುತ್ತಿದ್ದನು (ಒಂಕನು. ೧); ಪರವಲ್ಲಭರಾಯನು ಇಂದು ಪತ್ರಿಕಾರ
ನಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ (ದೇವೀಚ. ೧೪೨). [ಪತ್ರಿಕಾ + ದಾರ] 5

ಪತ್ರಿಕಾರಿ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾದ ಕೊಲೆ, ಕಳ್ಳತನ ಮೊದಲಾದವು
ವನ್ನು ಗೊತ್ತು ಹಚ್ಚುವಿಕೆ, — ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವಿಕೆ, — ಪತ್ರಿ
ಕೆಚ್ಚುವಿಕೆ: ಕೆಲವು ಕಾಲ ತಾಲ್ಲೂಕು ಪೊಲೀಸಿನ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ
ಯಾಗಿ ನಾನೇ ಅನೇಕ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಸ್ವತಃ ಪರಿಶೋಧಿಸಿ ಪತ್ರಿಕಾರಿ
ನಡೆಸಿದ್ದೇನೆ (ಸಮಾ. 11, ೨೫೦); ಇಂತಹ ಒಬ್ಬ ಬ್ಲಿ ಕ್ಷಿಗಾರರು ಇರು
ವುದಾದರೆ, ನನ್ನ ಪತ್ರಿಕಾರಿಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಇಂದೇ ಜಲಾಂಜರಿಯನ್ನು
ಕೊಡಬೇಕಾದೀತು (ಒಂಕನು. ೩). [**ಪತ್ರಿಕಾರ**]

ಪತ್ರಿಕಾರ್ಯ (ಕ್ರಿ). ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಸಮಾಪಿಸು; ಹತ್ತಿ
ರಕ್ಕೆ ಬರು: ಕತ್ತಲೆಯೆಂಬ ಕಾಮುಗಿಲೊಳಗಣೆ ಪೊಳೆದು ಸಾಯ್ತೆ
ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಮೇಲ್ಪಾಯ್ತು ಲತಾನೇ ಸ್ಥಿತರಾದ ಪರಿಣತಿಯೆಷ್ಟು ದೂರ
ಪತ್ರಿಕಾರ್ಯಂತೆ ಮುರಿವಡದರ್ಪ ಪತ್ರಿಕಾ . . . ಅಡಸಿ ಸಿದ್ಧಿವಾಗಳ್ (ಲೀಲಾವ.
೧೪-೧೦೫ ವ). [**ಪತ್ರಿಕಾ** + **ಸಾರ್ಯ**]

ಪತ್ರಿಕೆಯ 'ಪತ್ರಿಕೆಯ' ನೋ.

ಪತ್ರಿಕೆ, **ಪತ್ರಿಕೆ**, **ಪತ್ರಿಕೆ** (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿ;
ಒತ್ತಿಹಿಡಿ; ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು: ಬಾಲೆಯೊಳಗ್ . . .
ಅರಿಜಾಣಾದ ಮೇಲುದುಮಂ ಸಮಂ ನೇವರಸುತುಂ ಪತ್ರಿಕೆಮಡೆ
ನೇಣನೊತ್ತು ನೇರಸುತುಂ . . . ಪೊಂಬಟ್ಟಲನೆತ್ತಿ ಬರುತುಮಿದರ್ಪ
(ರಾಮಾ. ೪೮-೨೭). **ಪತ್ರಿಕೆ**: ೨. ಸಮಾಪದಲ್ಲಿರು; ಪಕ್ಕ
ದಲ್ಲಿರು; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರು: ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿಯನೊಡು ಹತ್ತಿವಿದೋಲ
ಯಿಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೩೧). **ಪತ್ರಿಕೆ**: ೩. ವಿಕಾಸಶಾಸ್ತ್ರೋಪನೆಯ
ವಲ್ಲಭನ ಪತ್ರಿಕೆದೋಲಗಿಸುವರು ಪರಮಪ್ರಕಾಶನಿಯರುಗಳೇಗಳು
ಸುತ್ತಮುತ್ತಲೂ ಘೋಷ ವಾಯಸ ಜಂಬುಕವ್ಯಾಕ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧೩).

[**ಪತ್ರಿಕೆ** + **ಪಿಡಿ**]

ಪತ್ರಿಕೆಯ, **ಪತ್ರಿಕೆಯ** (ಕ್ರಿ). ಒಂದಾಗಿರು; ಬೆಸೆ:
ಗಲಕಳರವಮಂ ಕೆಡಣ ಬಲಿನಿಂ ಬಾಯಿಂ ಬಾಯಿಂ. ದಿಡಿಸಿ ಬಾಯ್ಗೆ
ಪಾಯ್ತು ಪತ್ರಿಕೆಯಂತೆ ಪತ್ರಿಕೆಯ ತೋಳ ತೊಡಂಕಂ ತಪ್ಪಿಸಿ
(ಲೀಲಾವ. ೭-೫೫ ವ). **ಪತ್ರಿಕೆಯ**: ಅವರ ಮನಮನಣಿದು
ನುಡಿದ ನುಡಿಗಂ . . . ಪೊಟ್ಟಿದು ಸಾರ್ವ ಸಾರ್ವಗಂ ಮನಂಬೆಚ್ಚು
ಪತ್ರಿಕೆಯಂತಾಗಿರೆ (ಚಾಂಕಿ. ೩-೫೯). [**ಪತ್ರಿಕೆ** + **ಪೊಯ್**]

ಪತ್ರಿಕಾರ್, **ಪತ್ರಿಕಾರ್**, **ಪತ್ರಿಕಾರು** (ಕ್ರಿ). ಸಮಾಪಿಸು;
ಸನಿಹಕ್ಕೆ ಸೇರು; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರು: ಪ್ರಾಣಪರಿತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಪೂಣಿಸಿ
ಪತ್ರಿಕಾರ್ ಸುರಿವ ಬಾಪ್ಪ ಬಂದುಗಳೆಂ ಕೋಡೆಜಂಕೆಯ ಮೊದಲು
ಗಳುಮಂ ಕಂಕಡ ಪುಟ್ಟಿಯುಮಂ ನಾಂದುತ್ತು ಮಿದ್ವ ನವನಿಪಂಚಿಯುಮಂ
. . . ಇಂತೆಂದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೧೨೦ ವ); ಅಂತಿರವಂ ಕಂಡು
ಕಳಭಾಸಿನ ಪತ್ರಿಕಾರ್ . . . ನುಡಿಸಿದಳ್ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೭೯ ವ);
ಆ ಸಮಯದೊಳಾ ಮಹಾಸೇನಮಹಾರಾಜಂ . . . ನಿಜತಾಂಬೂಲಿಕ
ನೊರ್ವಂಗೊಡಿ ಕರುಮಾಡಮಂ ಪತ್ರಿಕಾರ್ ನಿಲ್ಲುದುಂ (ಬಾಧಪ.
೨-೬೮ ವ); ಬಿಸುಸುಯ್ತು ಬುಲತ್ತು ಬೇವಸಂಗೊಳಂತಿರೆ ಪತ್ರಿಕಾರ್
ನರಸಂ ಸರಸಂ ಮಿಗೆಯಂದಿನಂದಿಂ (ಚಿಕ್ಕವಿ. ೩-೨೪). **ಪತ್ರಿಕಾರ್**:

ಗಿರಿಸುತೆ ಬಂದು ಕಂಡು ಬೆಟಗಾಗಿ ಕೃಪಾಕರಚಿತ್ತ ಪತ್ರಿಕಾರ್ ರಾಯ
ಮಯ್ಯುಮಂ ಮೊಗಮುಮಂ ತಡವುತ್ತಿರೆ. (ಗಿರ. ೮-೭೮); ಹಲ್ಲಂ
ಕಿರಿದರಂ ಕೊಲ್ಲದೆ ಬಿಟ್ಟು ಹುತ್ತವನಡರ್ಪಂ ಪತ್ರಿಕಾರದೆ . . .
ಮಾತಾಂತರಂ ತಾಜುತಟ್ಟಿ ನಂ ಮಾಡಿ (ದಶಕು. ೫-೪೪ ವ); ನಂದಿ
ನಾಥನ ಪತ್ರಿಕಾರ್ ಮುಂದೆಯಾತಂ ತನ್ನ ಮನದೊಳಗೊಂದಿದೆಯುಂ
ಕಂಡು ಸಂಭ್ರಮವೆತ್ತಿ . . . ದಂಡಪ್ರಕಾಸವನ್ನಿ ಪಂದಿಸುತ (ಬಸವ.
೨-೨೧); ವಿಪ್ರರೆಲ್ಲರಸುತಾ ಮಹಾಂತನಿಸುವ ಸಿದ್ಧ ಲಿಂಗೇಶನರ್ಪ
ಮರಸಂ ಕಂಡು ಪತ್ರಿಕಾರ್ . . . ಎಣಗಲು (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೪-೪೦).
ಪತ್ರಿಕಾರು: ಪತ್ರಿಕಾರದ ಮೃಗವ ತಾನೆಚ್ಚದೆ ನಾರಿ ಹೊಡು ಬಿಟ್ಟು
ಮುಜಾದು ಹುಲ್ಲೆ ಸತ್ತಿತ್ತು (ಅವತಂ. ೧೪೫-೬೬೨); ಎತ್ತಲೀಯದೆ
ತಲೆ ಕೈಗಳ ಬಿಲ್ಲವರೊತ್ತೊತ್ತೆಯಿಂದಾರ್ಪಸುತ ಪತ್ರಿಕಾರಂ. ತ್ತ. ತ್ತಿ
ಸಾರಿದರು ಹತ್ತಿದರು ಕೋಟೆಯನು (ಕುಂಜಾಂ. ೧೦-೩೩); ಸುತ್ತ
ನೋಡುವಳೊಮ್ಮೆ ನೂಪುರವಲುಗದಂತೆ ಪತ್ರಿಕಾರವಳೊಮ್ಮೆ
(ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೨೩). [**ಪತ್ರಿಕಾ** + **ಸಾರ್**]

ಪತ್ರಿಕೆಯ 'ಪತ್ರಿಕೆಯ' ನೋ.

ಪತ್ರಿಕೆಯ (ನಾ). ಹತ್ತರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗ; ಹತ್ತನೆಯ ಒಂದು
ಭಾಗ; ದಶಮಾಂಶ: ಭಟ್ಟರ್ಗಿ ಗಟ್ಟಿ ಒಡ್ಡಲಿ ಆ ಪತ್ರಿಕೆಯ
ವಿಟ್ಟಾರ್ (ಮೈ. ೧೯೩೬, ೧೩-೧೬; ಸು. ೪೩೦); ಅವಲೋಕನ
ಗುಗಮ್ನಾ ಮೃತೊನ್ನಿಯನ್ನಿ ಉಣ್ಣು ಉಣ್ಣಿದ ಮೂವತ್ತು
ಗಲೊಳಮ್ನುದುನೊಳ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನಿ ಉಣ್ಣಿ ಆಳನಿಯನ್ನಿ
ಉಣ್ಣು (ಎಕ. 111, ಮಂಜ. ೧೪-೭; 907); ಕಿಟುಪನ್ನಿವರ್ಕ್ಕ
ಮ್ನುಲಮೆಲ್ಲ ಪತ್ರಿಕೆಯ ವಿ. (ಎಕ. XIV, ತರುಮ. ೨೫೨-೫; 7);
ಪತ್ರಿಕೆಯ - ಹತ್ತರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗವೆಂಬ ಭಿನ್ನಾಂಶವನ್ನು ಈ ಪದವು
ತೋರಿಸುತ್ತದೆ (ಸಂಭಾ. ೨೦೬). 'ಅಯ್ಯೊಂದಿ', 'ದಶವಂಧ'
ಪರಾ. [**ಪತ್ರಿಕೆ** + **ಒಂದು** + **ಇ**]

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಆನೆ, ಒಂದು ರಥ, ಮೂರು ಕುದುರೆ
ಗಳು ಹಾಗೂ ಐದು ಕಾಲಾಳುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸೈನ್ಯದ ಒಂದು
ಒಳ ವಿಭಾಗ: ಏಕೇಫ ಎಂದರೆ ಆನೆ ೧ ಏಕರಥ ಎಂದರೆ ರಥ ೧ ತ್ವಕ್ಕ
ಯೆಂದರೆ ಕುದುರೆ ೩ (ಮೂಜು) ಪಂಚಪದಾತಿಗಾ ಎಂದರೆ ಕಾಲಾಳು ೫
ಯವು ಸಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಚತುರಂಗಬಲವೂ ಒಂದು ಪತ್ರಿಕೆಗವನಿಸುವುದು
(ನೃಪಾ. ಅನುಬಂಧ ೧. ೯-೨೬). [**ಪತ್ರಿಕೆ** + **ಅಂಗ**]

ಪತ್ರಿಕೆ, 'ಪತ್ರಿಕೆ' ನೋ.

ಪತ್ರಿಕೆ, 'ಪತ್ರಿಕೆ' ನೋ.

ಪತ್ರಿಕೆ 'ಪತ್ರಿಕೆ' ನೋ.

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿ; ಮಡದಿ; ಸಹಧರ್ಮಿಣಿ: "ಸಹಚರ
ಭಾರ್ಯಾ ಕುಟುಂಬಿನ ಸಹಧರ್ಮಿಣಿ ಪತ್ರಿಕೆ . . . ಸಜ್ಜನಕ್ಕೆ ಪೆಸರಿಂ
ತಿಸುಂ" (ಮೃತಕೀ. ೫೨-೩); ಪ್ರಿಯ ಕೇಳುತ್ತವರ್ತಿಯಂ
ತನಯನಂ ಪತ್ರಿಕೆ ಗಣಂ ನಿನ್ನ ಪತ್ರಿಕೆಯತೋದಾವಧಾ (ಜಗದಿ. ೩-೨೩);
ಜಾರತ್ವ ಮಾಡೊ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಕೂಡಿ ಅಳಬಾರದು (ಪುರಂದ. ೨-೫೪-೨).

[ಸಂ. ಪತ್ರಿಕೆ]

ಪತ್ರಿಕೆಯ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿಯ ಕುಲ, — ವಂಶ: ಆ ಪತ್ರಿಕೆಯ
ಸಾವಿರವಾಗಲು ಗೋಪಾಲಬುಟ್ಟಿ ಹಿಡಿಸಿದಳಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೧-೯೫-೨).

[ಪತ್ರಿಕೆ + ಕುಲ]

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ: ಒಮ್ಮೆ ತಾಯಿಯಾದ
ವಳು ಎಂದೆಂದಿಗೂ ತಾಯಿಯೇ. ಅವಳು ಪುನಃ ಕನ್ಯೆಯಂತೆ
ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? (ವಂಶ. ೨೫೪). [ಸಂ.]

ಪತ್ನೀಭಾಗ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿಗೆ ಸೇರಬೇಕಾದ ಪಾಲು, — ಅಂಶ : ನೀವು ಊಟ ಮಾಡಿ, ಪತ್ನೀಭಾಗ ಅಂಶ ನೀವು ದಿಟ್ಟಿದ್ದು ನನಗೆ (ದೂರಪ. ೩೨೨). [ಸಂ.]

ಪತ್ನೀಶಾಲೆ (ನಾ). ರಾಣಿವಾಸ; ಅಂತಃಪುರ : ಮಯನ ಮತದಲಿ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನ ಸಯವಿನೇಕದಲಿ . . . ಪತ್ನೀಶಾಲೆ ಜನನೇದಿಯ . . . ಬಹಿರ್ವೇದಿಗಳನಳವಡಿಸಿದರು ನಹಿಲದಲಿ (ಕುನ್ಯಾಸ. ೬-೨೪).

[ಸಂ. ಪತ್ನೀಶಾಲಾ]

ಪತ್ನಂಗಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಪತ್ನಂಗಿಣಿಯೊಡೆಯ ಪಟ್ಟಣೋತ್ತರದ ಕಣ್ಣು ಮುಯ್ಯನ ಮಗ ನಿರುಗಮುಯ್ಯನುಂ (ಎ.ಕ. ೫, ಕೋಶಾರ. ೫೬-೬; ೨೨೨). [ಇದು 'ಪದ್ಮಂಗಿಣಿ' ಎಂದಿರಬಹುದು.

[?+ಕಣಿ]

ಪತ್ನ (ನಾ). ೧. ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ಉಚಿತವಾದುದು : ಅಂತಾ ವಿಬುಧವೈರಿ ವಾಸರಂಗನಿಂತಾದರುಂ ಕಾವನಿಸದಹಿತಂ ನುಡಿ ಪತ್ನಮುನ್ನಿ ಸಮ(ಸಂಚಾರಾ. ೬-೧೬-೮). ೨. ಹಿತವಾದುದು; ಪ್ರಿಯವಾದುದು : ದೂಷಣ ಪತ್ನನಾಗಿ ಮನದಾಶ್ರಯಕ್ಕೆ ತಂದಾತ ರೇಕಣ್ಣ ಪ್ರಿಯ ನಾಗಿ ನಾಥಾ ಬಸವಣ್ಣ ನಿಂದ ಬದುಕಿದೆ (ಸರ್ವಸ. ೪೫-೨೩೯). [<ಸಂ. ಪಥ]

ಪತ್ರ(ನಾ). ೧. ಎಲೆ; ಪರ್ಣ : "ಬಹೂಂ . . . ಪತ್ರಂ, ಪಲಾಶಂ, ಭವನಂ, ಭವಃ — ಈ ೭ ಮರದ ಎಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೧-೩೧); ಲಳಿತವಿಚಿತ್ರಪತ್ರಫಲ ಪುಷ್ಪಯಂತಾಟವಿ ಸೋರ್ಕದಾನೆಯಂ ಬೆಳೆವುದು (ಸಂಪಥಾ. ೧-೫೪); ವಿದಿತ ವಿಸ್ತೃತ ಸಾರತರಾಗ್ರಹಾರದಿಂದ ನಾಗರಖಣ್ಣ ಪತ್ರಪರಿವೇಷ್ಣನದಿಂದ ಜನನೇತ್ರಪುತ್ರಕಾರಾಗಮನಿತ್ತು (ಎ.ಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೨೮೬-೮; 1169), ನಯಮುಂ ತೋರ್ಕೆಯುಮಿರ್ಪನೋಡಿದ ನಿರಾಭಾಕ್ರಾಂತ ಭೂಪಾಳ ಶೌರಿಯ ಸಂಕಲ್ಪದ ಪತ್ರಪುಷ್ಪಫಲಭಾರಾಕ್ರಾಂತಮಾಗಿದುರ್ವೊರ್ಮೆಯ ವೃಂದಾವನಭೂಮಿಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೩-೬೬). ೨. ದಳ; ಎಸಳು; ಪಕಳೆ : 'ಶತಪತ್ರ' ಪರಾ. ೩. ಬೆಲ್ಲವೆತ್ತದ ಎಲೆ; ಪತ್ರೆ : ಪ'ದ'(ರೆ)ವ ಪತ್ರವೆದೆಯಲ್ಲಾ ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಗಣನಾಥನ ತಂದೆ ಯಲ್ಲಾ (ಸರ್ವಸ. ೩೦-೪೧). ೪. ಎಲೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ಎಲೆಯ ಹೊರತುದಿ, — ಅಂಚು : ಪತ್ರ : ಇದರ ಬಣ್ಣ ಹಸಿರು. ಇದು ಅಗಲವಾಗಿರುವ ಎಲೆಯ ಭಾಗ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೩೪). ೫. ತಾಳೆ ಮರದ ಗರಿ; ಓಲೆಗರಿ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಎಲೆ : "ಬಾಪ್ಪಕ — ಅಂಬಟಿ, ಇಂಗು, ಪತ್ರ, ಕಂಬರಾಜಗಿರೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೦೮). ೭. ಲಿಪಿ : "ಪತ್ರಕ, ಪತ್ರಂ . . . ಪರಾಂಗಕಂ — ೭ ಲಿಪಿಂ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೩). ೮. ಬರೆದ ಕಾಗದ; ಓಲೆ; ಲೇಖ್ಯ : "ಓಲೆ ಪತ್ರಮದು ಲೇಖ್ಯಮುಳ್ಳು" (ಸುಂಗರಾ. ೧೦೫-೧೫); ಪತ್ರಮನಿವನವನೀಪತಿ ಸೂತ್ರಿಸಿದವೊಲುತ್ರ ಮೂಂಗದೊಳ್ ತಾಳ್ವಿ (ಸಾರ್ವಭ. ೨-೬೮); ಪತ್ರ ಬರೆದು ಹಾಕಿ ಎಂದಾಗ ಮುಸ್ತರರಿಗೆ ಎದೆ ತಿವಿದಂತಾಯ್ತು (ಕಾಪೀ. ೧೨). ೯. ಪುಸ್ತಕದ ಹಾಳೆ; ಪಾಠ. ೧೦. ದಾಖಲೆ; ದಸ್ತಾವೇಜು : ಚಿತ್ರಗುಪ್ತರ ಕೈಯ ಪತ್ರವ ನಿರಿಸಿತ್ತು ಗುಹೇಶ್ವರನೊಬ ಲಿಂಗೈಕ್ಯದ ನಿಲವು (ಅವತಂ. ೬೬-೨೮೯); ಇನ್ನಿವರ್ಗಾಳಪ್ಪನಂಬಿಂಟು ತಪ್ಪುವುದೆ ಇನ್ನೇನೊ ಇವರ ಪತ್ರಂ ಗಿಲ್ಲ ದಿದ್ವಾರದ ನೋಡುವೆಂ (ಸಂಬರ. ೬-೬); ಅರಸಪ್ಪೊಡೆಯರ ಹೆಸರ ಅಡವು ಮೈಸಾಲದ ಪತ್ರಗಳು ನಮ್ಮ ದಾನಿವಾಸದ ಸೀಮೆಯ ನಾಡದರ ಹೆಸರ ಪತ್ರಗಳೂ ಸಿಕ್ಕಿ ಇರಲಾಗಿ (ಎ.ಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫-೯; 1569); ಎಲ್ಲರೂ ಗೋಗರೆದು ಒಂದಕ್ಕೊರದರಂತೆ ಮತ್ತೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಕೊಟ್ಟು . . . ನಾಯಕನ ಮನೆಯ ಸೆರೆಯಿಂದ ವಿಡುಗದೆಯಾದರು (ಜೇಮಕೂ. ೩೪). ೧೧. ವರ್ತಮಾನ ಪತ್ರಿಕೆ : 'ಪತ್ರಕರ್ತ'

ಪರಾ. ೧೨. ಲೋಹದ ಫಲಕ; ತಗಡು. ೧೩. ಹಕ್ಕಿ; ಪಕ್ಷಿ. ೧೪. ಹಕ್ಕಿಯ ಗರಿ, — ರೆಕ್ಕೆ : "ತನೂರುಹಂ, ಗರುತ್, ಪತ್ರಂ . . . ಪಕ್ಷಿ — ಈ ೯ ಎಣ(ಂ)ಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೦-೪೬); 'ಪತ್ರಿ' ಪರಾ. ೧೫. ಬಾಣದ ಗರಿ; ಪುಂಖ. ೧೬. ಕುದುರೆ, ಒಂಟಿ, ರಥ, ಗಾಡಿ ಮುಂತಾದ ವಾಹನ : "ಪತ್ರಂ ವಾಹನ ಹೇತಿ ಪತ್ರಂ" (ಸಸ್ಯಕೋ. ೧೩೩-೯೦); ಪತ್ರಂ ಭುಜಂಗಸಮಿತಿ ಕಳತ್ರಂ ವಳ್ಳುರಿ ವಿಭೂಷಣಾವಳಿ ಭೂಭೃತುಪ್ರಿ ಗವಾಧಪನಜಿನಂ ನೇತ್ರಂ ನಿವಸನ ಮನಿಪ್ರನೋಸೆಗಮಗಧನಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೫೮). ೧೭. ನುತಪುಂಡ ರೀತಿ ವಿಲಸಿತನಾಗಿ ಕೊಳನಲ್ಲಮುಳಪತ್ರವಿರಾಜಮಾಗಿ ಮರನಲ್ಲ . . . ಎನಿಸಿ ಪಡೆ ನಡೆಗೊಂಡು (ಜಿಹ್ವ. ೨೬-೯). ೧೮. ರಥಕ್ಕೆ ಹೊಡುವ ಕುದುರೆ : "ವಾಹನಂ, ಭೋರಣಂ, ಯುಗ್ಗಂ, ಯಾನಂ, ಪತ್ರಂ — ಈ ೫ ರಥವ ಹೊಡುವ ಕುದುರೆ" (ಹಲಾಯು. ೬೪-೨೯೫). ೧೯. ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ : "ಅಸಿಪುತ್ರಕಾ, ಅಸಿಧೇನು, ಕ್ಷುರಿಕಾ, ಪತ್ರಂ, ಶ್ರುಕಾ — ಈ ೫ ಸುರಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೬೮-೬೧೯). ೧೯. ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು; ಧಾರೆ. ೨೦. ಗರಗಸ : "ಶಣ್ಮು-ಪತ್ರಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೩೪). ೨೧. ಹಗೆ; ಶತ್ರು. ೨೨. ಅಗ್ನಿ. ೨೩. ಪರ್ವತ; ಗಿರಿ : "ಯಾನ ರಥ ಖಡ್ಗ ಪರ್ವ ಕೃಶಾನು ಗಿರಿಯಾಜು ಪತ್ರಶ್ಚುಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೨೦). ೨೪. — ಪತ್ರಭಂಗ : 'ಮಕರಿಕಾಪತ್ರ' ಪರಾ.

ಪತ್ರಯೋಧಿ — ಪತ್ರೋಧಿ : ಮೊಸರೋಧಿ ಪತ್ರಯೋಧಿ . . . ತಾಳ ಪಾಕಮಂ ಸತಿಯರಜಾವಂತೋರವನು (ಸೂಪರಾ. ೩ ಸೂಪರ). ಪತ್ರ ದ್ವಾರದಿಂದ — ಕಾಗದದ ಮೂಲಕವಾಗಿ, — ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ : ನಮ್ಮ ಆಸಾವಿಯವರಿಗೆ ಏನಾದರೂ ಶಂಕೆಯು ಬಂದಿದ್ದಾದರೆ ನಮಗೆ ಪತ್ರದ್ವಾರದಿಂದ ಕೇಳಬೇಕು (ಮುಂಬವ್ಯ. ೨೮೨). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಕ (ನಾ). ೧. ಎಲೆ; ಪರ್ಣ : "ಪರ್ಣಂ-ಪತ್ರಕ" (ಓಷಧಿ. ೯೦). ೨. ವರ್ಣಲೇಪನದ ಅರು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅನಿಲಕಂ ಪತ್ರಕಂ ಬಿಂದುಕಂ ಧೂಮ್ರಾವರ್ಣಕಮುದ್ವರ್ಣನಂ ಚಿತ್ರಪ್ರವರ್ಣಮೆಂಬಾಜುಂ ತೆಜದ್ವಯುಮಂ . . . ಪರಿಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ (ಮುಖ್ಯ. ೫-೪೨); ಪುಲಕಂ ಪತ್ರಕಂ ಬಿಂದುಕಂ ಧೂಮ್ರಾವರ್ಣಂ ಉದ್ವರ್ಣನಂ ಚಿತ್ರವರ್ಣ ಮೆಂಬಾಜುಮುಳ್ಳುಗಳೊಳಂ . . . ಅಪೂರ್ವಾಭಿಷಯಂ ತಳೆದು (ಪ್ರವೃ. ೧೫-೬೯). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಪದಾರ್ಥ; ಚಾಳೀಸ ಪತ್ರೆ : "ಪತ್ರಕ, ಪತ್ರಕಾ-ಈ ಯೆರಡುಂ ತಾಳೀಸಪತ್ರೆ" (ಓಷಧಿ. ೯೦); ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ . . . ಪತ್ರಕ, ಕುಂಬಳದ ಬೀಜ, ಇವ್ವು ಔಷಧಗಳನ್ನು ಸಂಯಾಗಿ ಕೂಡಿ ಜೋರ್ಪ ಮಾಡಿ ಗ ೩ ತೂಕವನ್ನು ಜೇನುಕುಪ್ಪಡಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಮಜ್ಜೆ ಗೆಯಲ್ಲಿ ಕದಡಿ ಕೊಡುವುದು (ವಿಷ್ಣು. ೧೪೪). ೪. — ಪತ್ರ ೧೦ : "ಕರಾರು, ಪತ್ರಕ" (Boud. ಪಾಂ. ೯). ೫. ಗುರುತಿನ ಚೀಟಿ; ಪಟ್ಟಿಕೆ; ಕಾರ್ಡ್ : ಗ್ರಂಥಗಳ ಜನಾದರಣೆಯತೆಯನ್ನು ಸೂಚೀ ಕಾರನು ಅಂತು ಆ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪತ್ರಕಗಳನ್ನು ಬರೆದರೆ ಸೂಚಿಯ ಉಪ ಯೋಗ ದೆಚ್ಚು ಸಾರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೩೮). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಕರ್ತ (ನಾ). ಪತ್ರಿಕೆಯ ಉದ್ಯಮದಲ್ಲಿರುವವನು : ಪ್ರಾಸ್ತಾನ ಪತ್ರಕರ್ತನೊಬ್ಬನು ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಇಂಥ ಸ್ಪರ್ಧೆಯನ್ನು ತೊಡಗಿದನು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೪೬೦). [ಪತ್ರ+ಕರ್ತ]

ಪತ್ರಗುಚ್ಛ (ನಾ). ಎಲೆಗಳ ಗೊಂಚಲು : ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ತಾಲವೃಕ್ಷಗಳು . . . ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕುಚ್ಛನಂತೆ ನಿಡಿದವಾದ ಪತ್ರಗುಚ್ಛ (ಹಸುಕೂ. ೩೩೪). [ಪತ್ರ+ಗುಚ್ಛ]

ಪತ್ರಚ್ಯುತ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ನೂರೆಂಟು ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅವುಗಳೊಳು ಚಂಡತ್ತುಟಿ ಚಾಚತ್ತುಟಿ ಪದ್ಮೀತ ಪತ್ರಚ್ಯುತ . . .

ಜಯಾಳವೆಂದಿವು ಮೊದಲಾದ ನೂರುಂಟು ತಾಳಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೮).

[?]

ಪತ್ರಚ್ಛೇದ (ನಾ). ಎಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬಿಡಿಸುವುದು : ಚಿತ್ರಕರ್ಮ ಪತ್ರಚ್ಛೇದ ಗ್ರಹಣತ ರತ್ನಪರೀಕ್ಷೆಗಳೊಳಗೆ . . . ಮುದ್ದರ ಗದಾದಿ ವಿವಿಧಾಯುಧಂಗಳೊಳಗಮಿಪ್ರವೀಣ[ನು]ಮೂರೂಢನವಗಜ್ಜ ಮಹೇಂದ್ರಚಾಣ (?) [ನು]ಮಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೪ ವ). "೭೪ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು, ಎಲೆಗಳ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿಸುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ" (ಪಂಪವಿ. ೩೯); ಅಕ್ಷರಗಣತಗಾಂಧರ್ವಪತ್ರಕರ್ಮ ಪತ್ರಚ್ಛೇದಾದಿ ಸಪ್ತಕಳಗಳೊಳಗೆ . . . ಪರಿಣತನಾಗಿ (ಧರ್ಮರಾ. ೪-೧೦೭). 'ಚೌಪ್ಪಿಕಲೆ' ಪರಾ. [ಪತ್ರ+ಚ್ಛೇದ]

ಪತ್ರಚ್ಛೇದ್ಯ (ನಾ). = ಪತ್ರಚ್ಛೇದ : ಹಸ್ತಕಾಲಕಲಿಕಚಿತ್ರಕಳಾಪ ಪತ್ರಚ್ಛೇದ್ಯಾದಿ ಸಮಸ್ತಕಮಸ್ತ ಶಿಲ್ಪಮುಮಂ ಪಡೆದು (ಅದಿಪು. ೮-೩೪ ವ). [ಪತ್ರ+ಚ್ಛೇದ್ಯ]

ಪತ್ರಚ್ಛೇದಿ (ಪತ್ರಚ್ಛೇದಿ) ನೋ.

ಪತ್ರನಾಡಿಕೆ (ನಾ). ಎಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ನಾರು, -ಎಳೆ.

[ಸಂ. ಪತ್ರನಾಡಿಕಾ]

ಪತ್ರಪಡಿ (ನಾ). ಕಾಗದದ ನಳಲು, -ಪ್ರತಿ; ಪತ್ರ: ಆಚಾರ ದೇವಣ್ಣನ ಕಯ್ಯಲು ದೇವರು ಧಾರೆಯನೆಡೆದು ಸುಖ ಬಾಳುವಂತಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ತಾಂಬ್ರಶಾಸನದ ಪತ್ರಪಡಿ (ಎಳ. XII, ಗುಲ್ಬ. ೯-೩೨; 1306).

[ಪತ್ರ+ಪಡಿ]

ಪತ್ರಪರಕು (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಯವಾದ ಅರ: "ವೃತ್ತನಾ, ಪತ್ರಪರಕು: -ಚೀರ್ಣದ ಹೆಸರು. ಅಗಸಾಲಿಗನ ಕೊರಮುಟ್ಟು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೬). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಪಾಲಿ, ಪತ್ರವಾಳಿ (ನಾ). ಬಾಣದ ಗರಿ. **ಪತ್ರಪಾಳಿ:** "ಪತ್ರ ಪಾಳಿ, ವಾಜಾ-ಈ ೩ ಗಣಾ" (ಕಲಾಯು. ೬೭-೩೧೪); "ಗಣಾ ಪತ್ರ ಪಾಳಿ ವಾಜಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗಳ. ೮೭-೩೪). [ಸಂ. ಪತ್ರಪಾಲಿ]

ಪತ್ರಪಾಳಿ 'ಪತ್ರವಾಲಿ' ನೋ.

ಪತ್ರಪುಟಿಕೆ (ನಾ). ಎಲೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ದೊನ್ನೆ; ಎಲೆವಟ್ಟಲು: ವನಮಹತ್ತರ ವಿಚಿತ್ರಪುಷ್ಪಫಲಹಸ್ತಂ ಬಂದು . . . ವಿವಿಧ ಪತ್ರಪುಟಿಕಾ ನಿಹಿತಂಗಳಂ ತಂದು ಮುಂದಿಬಾಟ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೭೫). [ಪತ್ರ+ಪುಟಿಕೆ]

ಪತ್ರಪುಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). = ಪತ್ರಪುಟಿಕೆ: ಬೀಸುವ ಕರಾಗ್ರದ ಪತ್ರ ಪುಟ್ಟಿ ಗೆಯ[ಪಾಪಾಂ. ಪುಟಿಕೆಗಳ]ಒಡಲ ದೆಗೆಯಲಿ ತೋಪುತಳಿನವಮೃದನ ಪೊಲು ವಾಲಗೆ ಶಿವರಗದಗದಲಿ ನಡೆತಂದು ಕಂಡನು ಮುನಿಪನಚ್ಯುತನ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೪-೪). [ಪತ್ರ+ಪುಟ್ಟಿಗೆ (< ಪುಟ್ಟಿಕೆ)]

ಪತ್ರಭಂಗ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿ; ಕುಂಕುಮಕೇಸರಿ, ಚಂದನ ಮುಂತಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ತಮ್ಮ ಮುಖ ಹಾಗೂ ದೇಹದ ಮೇಲೆ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಲಂಕಾರ; ಮಕರಿಕೆ: ಪಟ್ಟದಕುಂತಕ ಪತ್ರಭಂಗಪಲ್ಲವಿತ ಕಪೋಲ ಪತ್ರೆ . . . ನೃಪೇಂದ್ರಕಾಂತ ನವಕಲ್ಪಲತಾಕೃತಿಯಿಂದನೊಪ್ಪಿದಳಾ (ಶಂಕುಪ. ೯-೨೦೦); ಹರಿನ್ಮಚಿಕ್ಕಿ ಭಾಗದೊಳಾ ಪುರವಗಾಪನಂ ಬರೆ ಯುತಿಪುರಭಂಗರಪತ್ರಭಂಗಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೬); ಚಿಕ್ಕಸಿದಳಾ ಸುದತಿಯ ಕಪೋಲದೊಳಾ ಸಮ್ಮದದಿಂ ಮೃಗಮದದ ಪತ್ರಭಂಗಮ ನೊರ್ವಳಾ (ಜಗದಿ. ೧೦-೧೨೨). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಭಾಜನ (ನಾ). = ಪತ್ರಪುಟಿಕೆ: ಭಕ್ತಿ ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತನ ಮಾಡಿದ ಪತ್ರಭಾಜನಮಂ ಶ್ವಾನ ಸೂಕರ ಗಾದಾಭ ಕುಕ್ಕುಟಿ ಮಾರ್ಜಾಲಂಗಳು ಮುಚ್ಚು[ಟ್ಟು]ದೊಡೆ ಅವಜ ಕೂಡೆ ಸಹಭೋಜನವ ಮಾಡಿದಂತೆ

ಕಾಣರಣ್ಣಾ. (ಚನ್ನಪ. ೩೫-೨); ಭನನವಪ್ಯತವ ತಂದೆಬರೆದು ಪತ್ರ ಭಾಜನ ತುಂದಿ ಕಡೆಗೋಡಿದವೆಯಿ (ಮೋಹತ. ೩-೫೪). [ಪತ್ರ+ಭಾಜನ]

ಪತ್ರರಥ (ನಾ). ಗರಿಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಚಲಿಸುವುದು; ಪಕ್ಷಿ: "ಪತಕ . . . ಪತ್ರರಥ: . . . ದ್ವಿಜ: -ಈ ೩೩ ಪಕ್ಷಿ" (ಕಲಾಯು. ೪೦-೮೪). [ಪತ್ರ+ರಥ]

ಪತ್ರರೇಖೆ (ನಾ). = ಪತ್ರಭಂಗ: ಮೃಗಮದಪತ್ರರೇಖೆಗಳನೇಕೆಗೆ ತಾಳಿರ[ದಾಡು]ವೀ ಕದಂಪುಗಳಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೨). [ಪತ್ರ+ರೇಖೆ]

ಪತ್ರಲೇಖೆ (ನಾ). = ಪತ್ರಭಂಗ: "ಪತ್ರಾಂಗುಳಿ ಪತ್ರಲೇಖೆ ಚರ್ಚಾನು ಲೇಪನಂ ಸ್ಥಾಪಕಂ ಪ್ರವೀಣಧನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಮುಕೋ. ೭೬-೯); ವದನಾಮೋದಕಕ್ಕುಳಗುವ ಮದಭೃಂಗದ ಕರ್ಣಪೂರಕ್ಕೆರವದ ನೆಬಲಾ ಪುದಿದತ್ತು ಕಪೋಲದೊಳನೆ ಸುದತಿಗೆ ಮೃಗಮದದ ಪತ್ರಲೇಖೆಗಳೆಸಗುಂ (ಜಗದಿ. ೧೦-೧೨೩). [ಪತ್ರ+ಲೇಖೆ]

ಪತ್ರವತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಶಂಭಿ ಪತ್ರವತಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗಳ. ೪೫-೪೮). [ಸಂ. ಪತ್ರವತಿ]

ಪತ್ರವಲ್ಲಿ (ನಾ). = ಪತ್ರಭಂಗ: "ತೋರ್ ಮೊಲೆ (ಕೆನ್ನ) ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಅನುಲೇಪನದಿಂದ ಬರೆದ ರೇಖೆ ಪತ್ರವಲ್ಲಿ ಎಂಬುದು" (ಕಲಾಯು. ೮೯-೩೮೮). [ಸಂ. ಪತ್ರವಲ್ಲಿ]

ಪತ್ರವಾದ್ಯ (ನಾ). ಎಲೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ವಾದ್ಯ; ಪಿಪಿ: ಮಧುರಸ್ವನಪತ್ರವಾದ್ಯನಿರತರ್ ಮನೋಜ್ಞಗೋಪಾಲವೇಣುವಾದನ ಸುಭಗರ್ (ಜಗದಿ. ೩-೭೬). [ಪತ್ರ+ವಾದ್ಯ]

ಪತ್ರವಾಹಕೆ (ಗು). ೧. ಕಾಗದವನ್ನು ಒಯ್ಯುವ, -ಸಾಗಿ ಸುವ: ಈ ಪತ್ರವಾಹಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಯಾವ ಕೆಲಸಗಳು ಆಗಿವೆಯೋ ಅವೆಲ್ಲಾ ನನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದಲೇ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರದ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಆಗಿವೆ (ಯೋಧರು. ೧೩೨). (ನಾ). ೨. ಕಾಗದವನ್ನು ಒಯ್ಯುವವನು: ಮೊದಲು ಪತ್ರವಾಹಕ (Exrand boy) ನಂತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಾ ವಾರಕ್ಕೆ ಎರಡೂವರೆ ಪಿಲಿಂಗುಗಳಂತೆ ಸಂಪಾದಿಸತೊಡಗಿದನು (ವಿಜ್ಞಾಕ. ೭೭). [ಪತ್ರ+ವಾಹಕ]

ಪತ್ರವಾಹನ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ವಾಹನವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು: ಭಾಕ್ತಿಯಲ್ಲದಾಯಿ ಶೂತ್ರಯೋಧಶಿರಿಯೊಳು. ಪತ್ರವಾಹನ ಪೋಪ ಭಾಳನೇತ್ರನೋಲಗಳೆಯ್ತಿ ಚಿತ್ರವ ತಿಳಿಯ್ತಿ (ಭೈರವೇ. ೫-೭೭).

ಪತ್ರವಾಹನೇತ್ರ = ವಿಷ್ಣು ವಿನ ಕಣ್ಣನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಶಿವ: ಪತ್ರವಾಹನೇತ್ರ ಪತಕ ಪತ್ರನಂಜಯ ಮಿತ್ರಮಂಡಲ . . . ಗುರುಸಿದ್ಧೇಶ ಮಾಂ ತ್ರಾಹಿ (ಬಸಪ. ೧೧-೫೯). **ಪತ್ರವಾಹನಪುತ್ರ** = ೧. ವಿಷ್ಣು ವಿನ ಮಗ; ಬ್ರಹ್ಮ. ೨. ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ: ಪತ್ರ ವಾಹನಪುತ್ರವಿಗ್ರಹಗೋತ್ರ . ಪತಕೋಟಿ ಪತ್ರವಾಹನ ಪುತ್ರಪುತ್ರ ಸ್ತೋತ್ರಪಾತ್ರ . . . ಮಾಂ ತ್ರಾಹಿ (ಬಸಪ. ೧೧-೫೬). **ಪತ್ರವಾಹನ ಪುತ್ರಪುತ್ರ** = ಬ್ರಹ್ಮನ ಮಗ; ನಾರದ: ಪತ್ರವಾಹನಪುತ್ರಪುತ್ರ . . . ಗುರುಸಿದ್ಧೇಶ ಮಾಂ ತ್ರಾಹಿ (ಬಸಪ. ೧೧-೫೬). [ಪತ್ರ+ವಾಹನ]

ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರ (ನಾ). ಅಂಚೆಯ ಮೂಲಕ ನಡೆಯುವ ಕಾಗದ ಗಳ ವಿನಿಮಯ: ಇವನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿದ ಸರಕಾರವು ಇವನ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಅಂಚೆಯ ಕಟ್ಟನ್ನು ಕೂಡಾ ಹಾಕಲಿಲ್ಲ (ಪತ್ರಿಕಾ. ೧೪); ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರದ ಮೂಲಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೊಡುವ ಪದ್ಧತಿಯು ಈಗ ಜಾರಿಯಲ್ಲಿದೆ (೮೩೩). [ಪತ್ರ+ವ್ಯವಹಾರ]

ಪತ್ರಸಾಸನ (ನಾ). ತಾಮ್ರಶಾಸನ; ದಾಖಲೆ: ನಾಗಂಣ್ಣನೊಡೆ ಯರು ಆ ಪುರವಗ್ಗದ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಪತ್ರಸಾಸನ (ಮೈಲಂ. ೧೯೩೬, ೨೪-೩೯; 1359). [ಪತ್ರ+ಸಾಸನ]

ಪತ್ರಾಂಕುರ (ನಾ). = ಪತ್ರಭಂಗ : ಗುರುಕುಚಿತವಿದೋಳು ಪತ್ರಾಂಕುರ
ಮಂ ಬರೆದಳನಂಗನ ಯಂತ್ರವ ಬರೆದಂತೆ ಮತ್ತೊರ್ವಳು ನೀತಿಗೆ ಹಂ
ಕುಲಯುವತಿ ಲಾವಣ್ಯವತಿ (ಕುಮಾರ. ೪-೮). [ಪತ್ರ + ಅಂಕುರ]

ಪತ್ರಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಸಪ್ತಂಗ.
೨. ಕೆಂಪು ಶ್ರೀಗಂಧ; ರಕ್ತಚಂದನ : "ತಿಲಕರ್ಣ, ಪತ್ರಾಂಗಂ,
ರಂಜನಂ, ರಕ್ತಚಂದನಂ, ಕುಚಂದನಂ—೫ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಚಂದನವೃಕ್ಷದ
ಸಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೦೪). ೩. ಭೂರ್ಜವೃಕ್ಷ. [ಸಂ.]

ಪತ್ರಾಂಗುಲಿ, ಪತ್ರಾಂಗುಳಿ (ನಾ). ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಹಣೆ,
ಕೊರಳು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಮೇಲೆ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಚಿತ್ರ
ವನ್ನು ಬರೆಯುವುದು. **ಪತ್ರಾಂಗುಳಿ :** "ಪತ್ರಾಂಗುಳಿ ಪತ್ರಲೇಖಿ
ಚರ್ಚಾನುಲೇಪನಂ ಸ್ಥಾಪಕಂ ಪ್ರಬೋಧನಮಕುಂ" (ಪದ್ಮಕೋ.
೩೬-೪). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಾಂಗುಳಿ 'ಪತ್ರಾಂಗುಲಿ' ನೋ.

ಪತ್ರಾಂಜನ (ನಾ). ಕಾಗದ ಬರೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮುಸಿ;
ಶಾಯಿ. [ಪತ್ರ + ಅಂಜನ]

ಪತ್ರಾಗಾರ (ನಾ). ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾದ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳನ್ನು
ಇಟ್ಟಿರುವ ಸ್ಥಳ; ದಪ್ಪರಖಾನೆ : ಇವು ಟೆಲಿಗ್ರಾಫ್ ಮತ್ತು ಚೀನಾ
ದೇಶಗಳ ಪತ್ರಾಗಾರ (archives) ಗಳಲ್ಲಿವು ಟೆಲಿಗ್ರಾಫ್‌ಗಳಿಗೋ ಅಥವಾ
ಚೀನೀಭಾಷೆಗೋ ಅನುವಾದಿತವಾಗಿವೆ (ಭಾರತ. ೩೮). [ಪತ್ರ + ಆಗಾರ]

ಪತ್ರಾಧ್ಯ (ನಾ). ೧. ವಾಹನಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವನು.
೨. ಖಡ್ಗ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು : ಮದನಕಳಾಗ್ರಂ
ಪತ್ರಾಧ್ಯಂ ಕಂಜನಾಮಿ ಭುವನಪರೀಕ್ಷಾಂ (ಪವಿತ್ರಾರ. ೮-೪).

[ಪತ್ರ + ಆಧ್ಯ]

ಪತ್ರಾನ್ವಿತ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು. ೨. ಗರಿಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿರುವುದು. ೧, ೨ : ಹರಯ ಪರಯಂಕಮೆಂಬಂತೆ ಪತ್ರಾನ್ವಿತದ
ನೆರೆವುಡುಯಾಚಲದಂತೆಯರುಣಭಲಭಾರದಿಂ . . . ಪರಮಯೋಗೀಶರಂ
ಕಂಠಾಂಕಿಯಿಂದೊಪ್ಪನೆತ್ತೊಂದು ವಲಿವೃಕ್ಷವು (ನವನೋ. ೮-೩೮).
೩. ವಾಹನದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು : 'ಪರಮಪತ್ರಾನ್ವಿತ'
ಪರಾ. [ಪತ್ರ + ಅನ್ವಿತ]

ಪತ್ರಾಲಂಬನ (ನಾ). ವಾದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವೆಂಬ ಘೋಷಣಪತ್ರವನ್ನು
ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ; ವಿನಾದಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನ ನೀಡುವಿಕೆ;
ವಾದಕ್ಕೆ ಕರೆನೀಡುವುದು : ನಿಜಯಚಿಹ್ನನಂಬನೋರ್ವ ವಾದಿ . . .
ಅರಮನೆಯ ಬಾಗಿಲೋಳೆ ನಿಂದು ಪತ್ರಾಲಂಬನಂ ಮಾಡಿರ್ಪುದುಂ
(ಸುಳುಮಾ. ೨-೧೪ ಪ). [ಪತ್ರ + ಅಲಂಬನ]

ಪತ್ರಾಲಿ (ನಾ). ಎಲೆಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು : ಸರಸೀಮಾಲಿ
ಯೋಳೆಸದುವು ನವಪತ್ರಾಲಿಯ ತೆಜವಿಂದ ತೋರ್ಪ ಕಮಲದ
ಮುಗುಳ್ಳಳ (ಜಗದಿ. ೪-೩೩). [ಪತ್ರ + ಅಲಿ]

ಪತ್ರಾವಳಿ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು : ಸಾಸುರಾಗ
ದೊಳುಟ್ಟಿ ಪಸುರುದಿಗೆಯೆನೆ ಧರಾಮಾನಿಯ ಮೊಗವಾರಿಯು
ಮುಸುಕಿಕೊಂಡಿತ ನಿನನಪತ್ರಾವಳಿಗಳೆನೆ ನಗರಮಂ ಬಳಸಿದಪವನಂ
ಗಳ್ಳಿಪ್ಪುವು (ಚಿವಿಭಾ. ೩-೨೨); ಈ ಕೋಮಳ ಕಾಮುಕ್ತಿಪ್ಪೆ
ಚಿತ್ರಕೃಲನೊಲುವುಮಂ ಪುಟ್ಟಿಪಳ ನೋಡೆ ಪತ್ರಾವಳಿ ಕೋಪಂ
ಚಿತ್ರ ಚಿತ್ರಾಗಮಪವನಪರಿಸ್ಪೃಶ್ಯವಾಸಂಕಿಯಾವೋಲೆ (ಶಾಕುಂ. ೩೫-೬೧). ೨. ಮುತ್ತುಗ, ಅಲ ಮುಂತಾದ ಬಿಡಿಎಲೆಗಳನ್ನು
ಜೋಡಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಊಟದಲೆ; ಇಸ್ತೀನಲೆ; ಪತ್ರ್ಯೋಳಿ :
ಅಲದ ಎಲೆಗಳು ಹರವು ಇರುವುದರಿಂದ ಪತ್ರಾವಳಿಗೆ ಬರುತ್ತವೆ

(ಮುಂಬಯಿ. ೨-೨೯); ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ಪತ್ರಾವಳಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದಾರ್ಲಿ
. . . ಕುಂಬಳಕಾಯಿಯ ಪಲ್ಲೆ ಬಡಿಸಿದೆ (ಜೊಸಪ್ಪಿ. ೨೦೪).
೩. —ಪತ್ರಭಂಗ : ಸೌಂದರಿಯ ಕಡಪುಗಳೊಳೊರ್ವಳು ಸುರವಧು
ಬರೆದಳು ನಿಜಪತ್ರಾವಳಿಯಂ (ಪುಷ್ಪ. ೯-೭೪).

[ಪತ್ರ + ಅವಳಿ (= ಅವಲಿ)]

ಪತ್ರಾಶ್ರಯ (ನಾ). ಓಲೆ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರವಸ್ತುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು
ಕೊಳ್ಳುವ ಕಿವಿಯ ಮೆದುನಾದ ತಳಭಾಗ; ಹಾಲೆ : "ಹಾಲೆ
ಪತ್ರಾಶ್ರಯಂ ಲಂಡಿಕಾಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೪-೫). [ಪತ್ರ + ಆಶ್ರಯ]

ಪತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಗರಿಗಳನ್ನುಳ್ಳುದು; ಪಕ್ಷಿ : "ಪತರ್, ಪತಂಗೇ,
ಪತಗೇ, ಪತತ್ರೇ, ಪತ್ರೇ . . . ದ್ವಿಜಾ - ಈ ೨೬ ಹಕ್ಕಿ" (ಪಲಾಯು.
೪೦-೮೪); "ಶಕುನಿ ವಿಹಗಂ ವಿಹಗಂ ಪತ್ರಿ . . . ಶಕುಂತಿಯೆನೆ ಪತ್ರಿ"
(ಮಂಗರಾ. ೫೦-೧). ೨. ಎಲೆಗಳನ್ನುಳ್ಳುದು; ಮರ, ಗಿಡ
ಮುಂತಾದುವು. ೩. ಗಿಡುಗೆ; ದೇಗೆ : "ಶಶಾದನ, ಪತ್ರಿ,
ಶ್ವೇನ - ೩ ಗಿಡಗಳ ಹಕ್ಕಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೩). ೪. ಬಾಣ; ಕಣೆ;
ಅಂಬು : "ಕಂಕಪತ್ರ : . . . ಪತ್ರಿ, ಖಗೇ, ಶಿಲೇಮುಖೇ, ರೋಪಾ-
ಈ ೧೬ ಅಂಬು" (ಪಲಾಯು. ೩೩-೩೧೨); "ಚಿತ್ರಪುಂಜಂ . . . ಪತ್ರಿ
. . . ಕಾಂಡಮಂದನಲ್ಯಂಜನಿಕ್ಕಾಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೩-೨೪). ೫. ಒಂದು

ಬಗೆಯ ಮರ; ತಾಳೆ : "ತಾಳಧ್ವಜದ್ವಯಂ ಪತ್ರಿಯೆನೆ ತಾಳು"
(ಮಂಗರಾ. ೩೪-೯). ೬. ಬೆಟ್ಟ; ಗಿರಿ. ೭. ಉಕ್ಕಿನ ಲೆಕ್ಕಣಿಕೆ;
ಕಂಠ : "ಪತ್ರಿ[ಪಾಶಾಂ. ಪತ್ರಿ] ನಾರಾಚಮೆನೆ ಕಂಠಂ" (ಮಂಗರಾ.
೧೦೬-೧೫). ೮. ರಥ. ೯. ರಥಿಕ. [ಸಂ. ಪತ್ರಿನಾ]

ಪತ್ರಿಕ (ನಾ). ಬರೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಓಲೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸು
ವವನು : "ಓಲೆಗಳ ಮಾಲ್ಪವಂ ಪತ್ರಿಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೨).

[ಪತ್ರ + ಇಕ]

ಪತ್ರಿಕಾರ್ಕತ (ನಾ). = ಪತ್ರಿಕರ್ತ : ಸುದ್ದಿಗಾರರು ಜಿಗುಳಿಯಂತಹ
ಪ್ರಾಣಿಯೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪತ್ರಿಕಾರ್ಕತರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ
(ಪತ್ರಿಕಾ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಿಕಾಗೋಷ್ಠಿ (ನಾ). ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳನ್ನು ಕರೆಸಿ
ನಡೆಸುವ ಸಭೆ : ಶ್ರೀಯುತರು ಪತ್ರಿಕಾಗೋಷ್ಠಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ
ನಿಲುವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಿಕಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). ವರ್ತಮಾನಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಉದ್ದಿಮೆ, —ವೃತ್ತಿ :
"ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗ; ಪತ್ರಿಕಾವೃತ್ತಿ" (Journalism. ಪತ್ರಿ. ೪೮). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಿಕಾವ್ಯವಸಾಯಿ (ನಾ). = ಪತ್ರಿಕಾವೃತ್ತಿ : ಪತ್ರಿಕಾವ್ಯವ
ಸಾಯಕ್ಕೂ ಮತ್ತೆ ವ್ಯವಸಾಯಿಗಳಿಗೂ ಇಂದಿನ ಹಾಗೆ ಒಂದು ನಿಶ್ಚಿತ
ಸ್ಥಾನ ಬಂದುದು ೧೮೪೩ ರಲ್ಲಿ (ಪತ್ರಿಕಾ. ೯). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಿಕಾವ್ಯವಸಾಯಿ (ನಾ). ವರ್ತಮಾನ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ
ತೊಡಗಿರುವವನು : ಸಾಹಿತಿಗಳಾಗಲೀ ಪತ್ರಿಕಾವ್ಯವಸಾಯಿಗಳಾಗಲೀ
ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ದಿಟ್ಟ ಸುತರಾಂ ಇರಲಾರರು (ಪತ್ರಿಕಾ. ೫೫).

[ಸಂ. ಪತ್ರಿಕಾವ್ಯವಸಾಯಿನಾ]

ಪತ್ರಿಕಾಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ (ನಾ). ಪತ್ರಿಕಾವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವವನಿಗೆ ತನ್ನ
ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ವಿಚಾರವನ್ನು ಕುರಿತು ಲೇಖನಗಳನ್ನು
ಬರೆಯಲು ಇರುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ : ಯಾವ ದೇಶದ ಸರ್ಕಾರವೇ ಆಗಲಿ
ಪತ್ರಿಕಾಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಿಕುಲ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಗಳ ಗುಂಪು. ೨. ಬಾಣಗಳ
ಸಮೂಹ, —ರಾಶಿ. ೧, ೨ : 'ಪತ್ರಿಕುಲಚರಿತ್ರ' ಪರಾ.

[ಪತ್ರಿ + ಕುಲ]

ಪತ್ರಿಕಾಲಚರಿತ್ರ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು.

೨. ಬಾಣಗಳಿಂದ ಹುಂಬಿರುವುದು. ೧, ೨ : [ಪಂಚರತ್ನೀ ಮುಖನಾಸರಚಕ್ಷುಃ ಪತ್ರಿಕಾಲಚರಿತ್ರಂ] ರಿಪುಭೀಕರಮನಿಪಂಕಕೃತ ನವ ತರುವಿಸರ್ಪಂತರ್ದಲ್ಲಿ ಗಾಂಧಿಯ ರಥಂ (ಗದಾಯು. ೪-೩೪). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಬರೆಯುವ ಕಾಗದ. ೨. ಓಲೆ; ಪತ್ರ : ನಮಯವತಿ . . . ಪತ್ರಿಕೆಯನು ತವಕದಿಂದ ಬಿಟ್ಟು ಮುದ್ರೆಯನೋಸರಿಸಿ ತೆಗೆದು . . . ನಿಂದೋದಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೨೪).

೩. ವರ್ತಮಾನಪತ್ರ ಮುಂತಾದ ನಿಯತಕಾಲಿಕ : ಇದೇ ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ಓದುವಷ್ಟು ಕೂಡ ವಿರಾಮವು ಅನೇಕರಿಗೆ ಇಂದಿನ ದಿನದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ (ಪತ್ರಿಕಾ. ೪೭). ೪. ಬರೆದಿರುವ ಲೋಹದ ತಗಡು, ಓಲೆಯ ಹಾಳೆ ಮುಂತಾದುವು ; ಪಟ್ಟಿ : ರಘುನಾಥಂ ತುರಂಗಮಂ ಪೂಜೆಗೈದಿರೆಯೊಳ್ಳ ರಿಸಲದಲು ಪಣೆಗೆ ತನ್ನ ಗ್ಲಂಥೆಯಂ ಬರೆದ ಪತ್ರಿಕೆಯನು ಅಳವಡಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೪). ೫. ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು, —ಧಾರೆ :

(೪). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧವನ್ನು ; ಜಾಯಿಪತ್ರಿ : ಲವಂಗಮುಂ ಜಾತಿಫಲ ಜಾತಿಫಲಮುಂ ಪತ್ರಿಕಾ ತಮಾಳಪತ್ರಮುಂ ಕರ್ಪೂರ ಪಚ್ಚಿ ಕರ್ಪೂರಮುಂ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೭-೧೧).
ಪತ್ರಿಕಾಮುಖ = ಕಾಗದದ ಮೂಲಕ, —ಮುಖಾಂತರ : ನಡೆದ ಪೌರಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪತ್ರಿಕಾಮುಖದಿಂದ ತಿಳಿಸುವಂತೆ ನಾಥು ಹೇಳಿದವೆಂದು ಮಂತ್ರಿಗೆ ತಿಳಿಸು (ಪಾಕುಂ. ೪೩-೧೧). ಪತ್ರಿಕಾಹೇಳಿಕೆ = ವರ್ತಮಾನ ಪತ್ರಿಕೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಸಂದೇಶ : ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಅವರು ತಮ್ಮ ಪತ್ರಿಕಾಹೇಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. ಪತ್ರಿಕಾ]

ಪತ್ರಿಕೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಸಣ್ಣ ಪುರಳೆಹುಲ್ಲು, ಪತ್ರಿಕೆಹುಲ್ಲು, ಕೋತಿಸುಬುತ್ತಿ ಹುಲ್ಲು (ಮೈದಿಗಿ. ೩೪-೬೬೦).

[ಪತ್ರಿಕೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲಾ)]

ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮಿ (ನಾ). ವರ್ತಮಾನಪತ್ರಿಕೆಯ ಉದ್ಯಮದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವನು : ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನಂತಿರುವ ಇತರ ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡ (ಒಂಟದ. ೧೯). [ಸಂ. ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮಿನ್]

ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗ (ನಾ). = ಪತ್ರಿಕಾವೃತ್ತಿ : “ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗ ; ಪತ್ರಿಕಾವೃತ್ತಿ” (Journalism. ಪತ್ರಿಕಾ. ೪೪). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿ (ನಾ). = ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮಿ : ಅಮಂತ್ರಣಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ “ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿಗಳ ಭೇಟಿಗಾಗಿ” ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ (ಒಂಟದ. ೨). [ಸಂ. ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿನ್]

ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿ (ನಾ). = ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮಿ : ಅಮಂತ್ರಣಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ “ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿಗಳ ಭೇಟಿಗಾಗಿ” ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ (ಒಂಟದ. ೨). [ಸಂ. ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿನ್]

ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿ (ನಾ). = ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮಿ : ಅಮಂತ್ರಣಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ “ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿಗಳ ಭೇಟಿಗಾಗಿ” ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ (ಒಂಟದ. ೨). [ಸಂ. ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿನ್]

ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿ (ನಾ). = ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮಿ : ಅಮಂತ್ರಣಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ “ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿಗಳ ಭೇಟಿಗಾಗಿ” ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ (ಒಂಟದ. ೨). [ಸಂ. ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿನ್]

ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿ (ನಾ). = ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮಿ : ಅಮಂತ್ರಣಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ “ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿಗಳ ಭೇಟಿಗಾಗಿ” ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ (ಒಂಟದ. ೨). [ಸಂ. ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿನ್]

ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿ (ನಾ). = ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮಿ : ಅಮಂತ್ರಣಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ “ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿಗಳ ಭೇಟಿಗಾಗಿ” ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ (ಒಂಟದ. ೨). [ಸಂ. ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿನ್]

ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿ (ನಾ). = ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮಿ : ಅಮಂತ್ರಣಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ “ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿಗಳ ಭೇಟಿಗಾಗಿ” ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ (ಒಂಟದ. ೨). [ಸಂ. ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿನ್]

ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿ (ನಾ). = ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮಿ : ಅಮಂತ್ರಣಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ “ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿಗಳ ಭೇಟಿಗಾಗಿ” ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ (ಒಂಟದ. ೨). [ಸಂ. ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿನ್]

ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿ (ನಾ). = ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮಿ : ಅಮಂತ್ರಣಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ “ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿಗಳ ಭೇಟಿಗಾಗಿ” ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ (ಒಂಟದ. ೨). [ಸಂ. ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿನ್]

(ಸಮಸ. ೪-೧೨) ; ಕಾಡ ಪತ್ರೆಯ ನಾಡ ಕೀಡೆ ತಿಂದಿರವೆ (ಸಮಸ. ೪. ೫೦-೭). ೨. ಬಿಲ್ವ, ಬನ್ನಿ, ತುಳಸಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಎಲೆ, —ದಳ : ಬಳಸಿದ ಪತ್ರೆಯಂ ಬರುತೆ ಕೆಟ್ಟಿನ ಕಾರೋಳಿ ನೋಕಿ (ಸಮಸ. ೧೦-೪೦); ಹೊತ್ತಾರೆ ಎದ್ದು ಅಗ್ಗುವಣ ಪತ್ರ[ಪಾಕುಂ. ತ್ವರ]ಯ ತಂದು ಹೊತ್ತು ಹೋಗದ ಮುನ್ನ ಪೂಜಿಸು ಲಿಂಗವ (ಬಸವ. ೧೭೨); ಪತ್ರೆಯಂ ಪುಷ್ಪದಿಂ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡುತಂ ಚಿತ್ರ ಜಹರಂಗಿ ಧೂಪಾರತಿಯ ನೆತ್ತುತಂ (ಕಣ್ಣರ. ದೇ. ೧೪೧-೧೫); ಓಹಿಲನರಣ್ಯಕ್ಕೆಂದಿನಂದೊಳೆಯ್ದು . . . ಪತ್ರೆಯಂ ಕೊಯ್ದು (ಬಸವ. ೪೩-೪೩); ಬಟ್ಟೆಯ ಕಲ್ಲಿಗೆ ಒಟ್ಟಿ ಪತ್ರೆಯನಿಟ್ಟು . . . ಕರಣಂಬ ಭ್ರಷ್ಟರನು ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೨); ಪತ್ರಿ ಇಲ್ಲದ ಪೂಜೆ, ಪತ್ರವಿಲ್ಲದ ಸಾಲ (ಗಾಡ). ೩. ಜಾಯಿಕಾಯಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಮೇಲಿನ ತೊಗಟೆ, —ಸಿಪ್ಪೆ : ಈಗ ಮಂಗಳಗಳು ಇವುಗಳ ಮೇಲಿನ ಪತ್ರೆಯನ್ನು ತಿಂದು, ಬರಿ ಕಾಯಿಗಳನ್ನೇ ಜಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೧). ೪. ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಸಸ್ಯ ; ಮಂಚಿಪತ್ರಿ : “ಮಾಚೀ = ಪತ್ರೆಯುಂ, ದೇವಗಣಿಕೆಯುಂ, ಶರೀರವುಂ” (ಪಾಕುಂ. ೪೪).

೫. ಗಾಂಜಾ, ಹೊಗೆಸೊತ್ತು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಎಲೆ : ಅವನು ಈಡೆಗೆ ಪತ್ರಿ ಸೇವಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೬. ಲೋಹದ ತಗಡು, —ಹಲಗೆ : ಪತ್ರಿ ಅಂದರೆ ಕಾರೋಗೇಟಿಡ್ ಅಯರ್ನಾಕೀಟ್ ಇವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಜೂರಿಯ ದರ (ಮುಂಬಯಿ. ೧೭ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ); ಕೆಲವರು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ‘ವೀರಶೈವ ಲಿಂಗಾಯತರ ಚಹಾ-ಕಾಫಿ-ಫರಾಳ ದುಕಾನ’ದ ಪತ್ರಿಗಳ ಕೆಳಗೆ ನಿಂತು ಹಸಿಗಳಿಂದ ಪಾರಾದರೂ ಒಳಗಿನ ಹೊಗೆ ಅವರ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನೀರು ತರಿಸಿತು (ಮುಗಿಸು. ೪).

ಪತ್ರ ಹಾಳು = ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಮನೆಮನೆಗೆ ಬಿಲ್ವ ಮುಂತಾದ ದಳಗಳನ್ನು ತಂದುಕೊಡು, —ಒದಗಿಸು : ಕನ್ನರಿ ಬಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಪಾತ್ರದವರ ಮನೆಗೆ ಪತ್ರಿ ಹಾಕೋದಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೋ (ಬಿಳುಮ. ೪೦).

[ಸಂ. ಪತ್ರ]

ಪತ್ರೋದಿ, ಪತ್ರಡೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕೆಸುವಿನ ಎಲೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾರದ ಕಡುಬು : ವನಜ . . . ಕೆಸುವಿನ ಸೊಪ್ಪಿನ ಪತ್ರೋದಿಯೊಂದಿಗೆ ಕಡಲೆಯ ಪಾಯಸ ಮಾಡಿ ಬಡಿಸಿದ್ದಳು (ದೇವಹಂ. ೧೧೬); ನಾಲ್ಕು ಕೆಸುವಿನ ಎಲೆಗಳನ್ನು ತಂದು . . . ಪತ್ರೋದಿಗಾರಂಭಿಸಿದರು (ಬಾಳಗಿ. ೨೩). **ಪತ್ರಡೆ :** ದಾದಿಯಲ್ಲಿ ಅಜ್ಜ ಮರಳಿಸ ಕಂಡು “ನೋಡಲ್ಲಿ ಪತ್ರಡೆಗೆ ಲಾಯಕ್ಕಾಗಿದೆ” ಎಂದರು (ಪ್ರಶ್ನೆ. ೪೪). [← ತುಳು. ಪತ್ರೋದಿ]

ಪತ್ರೋದಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ದಿಂಡಲು. ೨. ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರ : “ಪತ್ರೋದಿಂ. ಧೌತಕಾಶೀಯಂ—ತೊಳೆದ ಪಟ್ಟೀಸೀರೆ ಮುಂತಾದದ್ದು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೦೨). [ಸಂ.]

ಪತ್ರೋದಿ (ನಾ). = ಪತ್ರಾವಳಿ ೨ : ಹತ್ತ ಪತ್ರೋಳಿ ಅನ್ನಾ ಹಾಳತಾರ ಅನ್ನಿ ಭರೋಸ ಅದ ನನಗ (ದೀಪಕ. II, ೫೩); “ಹಳೇ ಪತ್ರೋಳಿ”, “ಹರಕುಮೊಟ್ಟೆ”ಗಳ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಸಬರಿಯನ್ನೂ ಗಯ್ಯಾಳಿಯ ಬಾಯಿಯು ಪೋಡಿಸಿದರೆ ಏನಾಯಿತು? (ನಿರಾಭ. ೧೫೪).

[< ಪತ್ರಾವಳಿ]

ಪತ್ಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ‘ಪ’ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ ; ಪಕಾರ : ನೆಗಟ್ಟುರ್ ರೇಫ ಜಲ ನಾಂತ ಗಾಂತ ಸಾಂತೋತ್ಪದಿದರ ಪತ್ಯಂ ಪತ್ಯಂ ಪುಗುಗುಂ ದ್ರಿತ್ಯಂ (ಕಮದ. ೨೩೨). [ಸಂ.]

ಪಥ (ನಾ). ಹಾದಿ ; ದಾರಿ ; ಮಾರ್ಗ : ನಿಜೆಯಿಂದ ಲಿಂಗವ ಪೂಜಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು ಪಥವನಾಯದ ಪರಣರು ಸರ್ವನ ಹೆದೆಯ

(ಸಮಸ. ೪-೧೨) ; ಕಾಡ ಪತ್ರೆಯ ನಾಡ ಕೀಡೆ ತಿಂದಿರವೆ (ಸಮಸ. ೪. ೫೦-೭). ೨. ಬಿಲ್ವ, ಬನ್ನಿ, ತುಳಸಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಎಲೆ, —ದಳ : ಬಳಸಿದ ಪತ್ರೆಯಂ ಬರುತೆ ಕೆಟ್ಟಿನ ಕಾರೋಳಿ ನೋಕಿ (ಸಮಸ. ೧೦-೪೦); ಹೊತ್ತಾರೆ ಎದ್ದು ಅಗ್ಗುವಣ ಪತ್ರ[ಪಾಕುಂ. ತ್ವರ]ಯ ತಂದು ಹೊತ್ತು ಹೋಗದ ಮುನ್ನ ಪೂಜಿಸು ಲಿಂಗವ (ಬಸವ. ೧೭೨); ಪತ್ರೆಯಂ ಪುಷ್ಪದಿಂ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡುತಂ ಚಿತ್ರ ಜಹರಂಗಿ ಧೂಪಾರತಿಯ ನೆತ್ತುತಂ (ಕಣ್ಣರ. ದೇ. ೧೪೧-೧೫); ಓಹಿಲನರಣ್ಯಕ್ಕೆಂದಿನಂದೊಳೆಯ್ದು . . . ಪತ್ರೆಯಂ ಕೊಯ್ದು (ಬಸವ. ೪೩-೪೩); ಬಟ್ಟೆಯ ಕಲ್ಲಿಗೆ ಒಟ್ಟಿ ಪತ್ರೆಯನಿಟ್ಟು . . . ಕರಣಂಬ ಭ್ರಷ್ಟರನು ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೨); ಪತ್ರಿ ಇಲ್ಲದ ಪೂಜೆ, ಪತ್ರವಿಲ್ಲದ ಸಾಲ (ಗಾಡ). ೩. ಜಾಯಿಕಾಯಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಮೇಲಿನ ತೊಗಟೆ, —ಸಿಪ್ಪೆ : ಈಗ ಮಂಗಳಗಳು ಇವುಗಳ ಮೇಲಿನ ಪತ್ರೆಯನ್ನು ತಿಂದು, ಬರಿ ಕಾಯಿಗಳನ್ನೇ ಜಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೧). ೪. ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಸಸ್ಯ ; ಮಂಚಿಪತ್ರಿ : “ಮಾಚೀ = ಪತ್ರೆಯುಂ, ದೇವಗಣಿಕೆಯುಂ, ಶರೀರವುಂ” (ಪಾಕುಂ. ೪೪).

೫. ಗಾಂಜಾ, ಹೊಗೆಸೊತ್ತು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಎಲೆ : ಅವನು ಈಡೆಗೆ ಪತ್ರಿ ಸೇವಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೬. ಲೋಹದ ತಗಡು, —ಹಲಗೆ : ಪತ್ರಿ ಅಂದರೆ ಕಾರೋಗೇಟಿಡ್ ಅಯರ್ನಾಕೀಟ್ ಇವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಜೂರಿಯ ದರ (ಮುಂಬಯಿ. ೧೭ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ); ಕೆಲವರು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ‘ವೀರಶೈವ ಲಿಂಗಾಯತರ ಚಹಾ-ಕಾಫಿ-ಫರಾಳ ದುಕಾನ’ದ ಪತ್ರಿಗಳ ಕೆಳಗೆ ನಿಂತು ಹಸಿಗಳಿಂದ ಪಾರಾದರೂ ಒಳಗಿನ ಹೊಗೆ ಅವರ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನೀರು ತರಿಸಿತು (ಮುಗಿಸು. ೪).

ಪತ್ರ ಹಾಳು = ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಮನೆಮನೆಗೆ ಬಿಲ್ವ ಮುಂತಾದ ದಳಗಳನ್ನು ತಂದುಕೊಡು, —ಒದಗಿಸು : ಕನ್ನರಿ ಬಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಪಾತ್ರದವರ ಮನೆಗೆ ಪತ್ರಿ ಹಾಕೋದಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೋ (ಬಿಳುಮ. ೪೦).

[ಸಂ. ಪತ್ರ]

ಪತ್ರೋದಿ, ಪತ್ರಡೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕೆಸುವಿನ ಎಲೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾರದ ಕಡುಬು : ವನಜ . . . ಕೆಸುವಿನ ಸೊಪ್ಪಿನ ಪತ್ರೋದಿಯೊಂದಿಗೆ ಕಡಲೆಯ ಪಾಯಸ ಮಾಡಿ ಬಡಿಸಿದ್ದಳು (ದೇವಹಂ. ೧೧೬); ನಾಲ್ಕು ಕೆಸುವಿನ ಎಲೆಗಳನ್ನು ತಂದು . . . ಪತ್ರೋದಿಗಾರಂಭಿಸಿದರು (ಬಾಳಗಿ. ೨೩). **ಪತ್ರಡೆ :** ದಾದಿಯಲ್ಲಿ ಅಜ್ಜ ಮರಳಿಸ ಕಂಡು “ನೋಡಲ್ಲಿ ಪತ್ರಡೆಗೆ ಲಾಯಕ್ಕಾಗಿದೆ” ಎಂದರು (ಪ್ರಶ್ನೆ. ೪೪). [← ತುಳು. ಪತ್ರೋದಿ]

ಪತ್ರೋದಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ದಿಂಡಲು. ೨. ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರ : “ಪತ್ರೋದಿಂ. ಧೌತಕಾಶೀಯಂ—ತೊಳೆದ ಪಟ್ಟೀಸೀರೆ ಮುಂತಾದದ್ದು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೦೨). [ಸಂ.]

ಪತ್ರೋದಿ (ನಾ). = ಪತ್ರಾವಳಿ ೨ : ಹತ್ತ ಪತ್ರೋಳಿ ಅನ್ನಾ ಹಾಳತಾರ ಅನ್ನಿ ಭರೋಸ ಅದ ನನಗ (ದೀಪಕ. II, ೫೩); “ಹಳೇ ಪತ್ರೋಳಿ”, “ಹರಕುಮೊಟ್ಟೆ”ಗಳ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಸಬರಿಯನ್ನೂ ಗಯ್ಯಾಳಿಯ ಬಾಯಿಯು ಪೋಡಿಸಿದರೆ ಏನಾಯಿತು? (ನಿರಾಭ. ೧೫೪).

[< ಪತ್ರಾವಳಿ]

ಪತ್ಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ‘ಪ’ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ ; ಪಕಾರ : ನೆಗಟ್ಟುರ್ ರೇಫ ಜಲ ನಾಂತ ಗಾಂತ ಸಾಂತೋತ್ಪದಿದರ ಪತ್ಯಂ ಪತ್ಯಂ ಪುಗುಗುಂ ದ್ರಿತ್ಯಂ (ಕಮದ. ೨೩೨). [ಸಂ.]

ಪಥ (ನಾ). ಹಾದಿ ; ದಾರಿ ; ಮಾರ್ಗ : ನಿಜೆಯಿಂದ ಲಿಂಗವ ಪೂಜಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು ಪಥವನಾಯದ ಪರಣರು ಸರ್ವನ ಹೆದೆಯ

ಮಾಣಕವಂತಿಪ್ಪರು ಭೂಪಣರಾಗಿ (ಬಸವ. ೭೪೫); ಪುಳಕದ ಹಾದಿಗೊಂದು ಪಥವಪ್ಪು ದು ಕಣ್ಣಳ ಕೋಡಿಗೆಂದು ನೀರ್ಗಲ ಕಡೆಗಾಣ್ಣು ದು(ಪಂಪಾ. ೨); ವಿಧುರನಟ್ಟಿದ ಮನಕ ಬಂದನುಯಿನರ ಸಜ್ಜೆಯ ಮನೆಯಲಗಿಗುತ್ತದಲಿ ನೆಲದೊಳು ಸನಿಹವನು ಪಥವ (ಸಂಭವ. ೪-೪೬); ನಿಶ್ಯಾನುಭವವೆ ವಿಶ್ಯಾತ್ಮಾನುಭವಕೆ ಪಥ (ಮಂಕುಕ. ೪೦೦). [ಸಂ.]

ಪೆಫಕ (ನಾ). ೧. ಸೈನ್ಯದ ಒಂದು ತುಕಡಿ, — ದಳ: ಜರ್ಘನಿಯು ತನ್ನ ಏರಾಟವನ್ನು ಹೋರಿಸಿದ ಸಾಗಿಸಿದ ರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಪಥಕವನ್ನು ಫ್ರಾನ್ಸದೇಶಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಯಿತು (ಮಾದಿಮ. ೧೯೬). ೨. ಹಂಡ; ಸಂಘ; ಗುಂಪು: ಮೆಂಬರಾದ ಮೇಲೆ ಅವರು ಮಾಡುವ ಯಾವುದೇ ಕನ್ನಡ ಹಟುವಟಿಕೆಗೆ ಶ್ರಿಸ್ತವ್ಯ ಎಂಬ ಪಥಕದ ಹೆಸರಾದಬೇಕು (ಮುಂಗಾತ. ೬).

[←ಮರಾ. ಪೆಫಕ, ಪಕ]

ಪೆಫಕಲ್ಪನೆ (ನಾ). ಇಂದ್ರಜಾಲ; ಕಣ್ಣುಟ್ಟು. [ಸಂ. ಪೆಫಕಲ್ಪನಾ]

ಪೆಫಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಮಾಡಿಸು; ಪ್ರಯಾಣ ಹೊರಡಿಸು: ಅರ್ಜುನನುಳಿದ ಸತಿಯರಂ ತೋರಗಳ ಹಕ್ಕಿಗಿ ದ್ವಾರಕಾಪುರಕ್ಕೆ ದಾರುಕನೊಡನೆ ಪೆಫಗೊಳಿಸಿಯ ಕಳುಹಿ (ಕುರಂಗ. ೯೦-೧೪). [ಪಫ + ಕೊಳ್ಳ + -ಇಸ್ಯ]

ಪೆಫಪರಿಶ್ರಮ (ನಾ). ಮಾರ್ಗಕ್ರಮಣದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಬಳಲಿಕೆ, — ದಣಿವು: ನಾನಾವಿಧದ ಪದಕನೊಳ್ ಹರಿಗಾವಗಮಾಡು ದುಡು ಪೆಫಪರಿಶ್ರಮಮೆಲ್ಲಂ (ಪಂಪಾ. ೯-೨೮). [ಪಫ + ಪರಿಶ್ರಮ]

ಪೆಫಪ್ರದರ್ಶಕ (ನಾ). ಹಾದಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವವನು; ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ: ತಾವು ಈಗಲೂ ಕೂಡ ನನ್ನ ಆಪ್ತಮಿತ್ರರಾಗಿಯೂ ಪೆಫಪ್ರದರ್ಶಕರಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು (ಮಜಲ. ೧೫೦).

[ಪಫ + ಪ್ರದರ್ಶಕ]

ಪೆಫಭೇದ (ನಾ). ೧. ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬದಲಿಸುವ ಮೆಜಲು, — ಹಂತ: "ಪೆಫಭೇದದೊಳಗಂಚೆಯು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೬). ೨. — ಪಥ ಸಂಖ್ಯೆ: "ಪೆಫಭೇದಂ ದಿವ್ಯ ಕ್ರೋಶಾಹ್ವಯಂ" (ಸಾನಾರ. ೧೧೬).

[ಪಫ + ಭೇದ]

ಪೆಫಭ್ರಾಂತ (ನಾ). ದಾರಿ ತಿಳಿಯದವನು; ಹಾದಿ ತಪ್ಪಿದವನು: ಪೂರ್ವಪರಿಚಿತವಿಲ್ಲದ ನನದಲ್ಲಿ ತಿರುಗುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವರು ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ದಾರಿ ತಪ್ಪಿ ಪೆಫಭ್ರಾಂತರಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ (ಕಪಾಲುಂ. ೧೬). [ಪಫ + ಭ್ರಾಂತ]

ಪೆಫಭ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ದಾರಿ ತಪ್ಪುವಿಕೆ; ದಿಕ್ಕು ತೋರದಿರುವಿಕೆ: ನವತುಮಾರನಿಗೆ ಹಾಗೇನೆ ಪೆಫಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಯಿತು (ಕಪಾಲುಂ. ೧೬).

[ಪಫ + ಭ್ರಾಂತಿ]

ಪೆಫಶಿಲ್ಪಿ (ನಾ). ದಾರಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವವನು; ರಸ್ತೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಸೈನ್ಯದ ಚಲನೆಯು ಸುಗಮವಾಗಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು ಸೈನ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆಯೇ ಪೆಫಶಿಲ್ಪಿಗಳು ತಮ್ಮ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ಯೊಡನೆ ಹೋಗಿ . . . ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಪಾ. ೨೫೬).

[ಪಫ + ಶಿಲ್ಪಿ]

ಪೆಫಶ್ರಮ (ನಾ). — ಪೆಫಪರಿಶ್ರಮ: ದೃಢತಾಪಸನಂ . . . ಅಲ್ಲಿಯ ಮೂಲಿಗನಪ್ಪ ಪಟ್ಟಸಾಲಿಗಂ ಕಂಡು ತನ್ನ ಮನೆಗೊಡಗೊಂಡು ಪೋಗಿ ಪರಮಪತ್ನಿಯೊಂದಂ ಪೆಫಶ್ರಮಮನಾಟಾಹಿ (ಪಂಚತಂ. ೬೬-೭೦); ಮಿಗೆ ಬಾಂಬಟ್ಟಿಗರಿದುರ್ ಪೆಫಶ್ರಮದಟ್ಟುಳೆಯಂ ಕಳೆದು ಪೋಪರತಿ ಮುದದಿಂದಂ (ಹವಿಗ. ೧-೬೨). [ಪಫ + ಶ್ರಮ]

ಪೆಫಶ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಪ್ರಯಾಣದಿಂದ ಬಳಲಿದ, — ದಣಿದ

(ನಾ). ೨. — ಪೆಫಪರಿಶ್ರಮ: ಆ ನದಿಯ ತೀರದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿಡುರ್ ಪುಷ್ಪಳೆಯುಂ ಪೊಂಡಿಕನುಂ ಪೆಫಶ್ರಾಂತಮಂ ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು (ನನ್ನಾ. ೬-೧೧೧ ವ). ೩. ಪ್ರಯಾಣದಿಂದ ಬಳಲಿದವನು: ಪುರವರನು ಸೆಟ್ಟಿಯು ಪೆಫಶ್ರಾಂತರ ತಪದಿ ವೈಶಿಕದ ನಿವ್ರಯೋಕರಲು (ಬಸವ. ೨೪-೫೪); ಶ್ರೀಧರಭಟ್ಟನುಂ ನಾರಸಿಂಹಭಟ್ಟರೆಂಬ ಸಾರ್ವ ರಿವ್ವರುಂ ಪೆಫಶ್ರಾಂತರಾಗಿ ಬಂದುನೂ ಪುಷ್ಪಳೆಯಂ ಕಂಡು (ನನ್ನಾ. ೬-೧೨೧ ವ). [ಪಫ + ಶ್ರಾಂತ]

ಪೆಫಸಂಖ್ಯೆ (ನಾ). ದೂರವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ; ಹರದಾರಿ: "ದಿವ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೆಫಸಂಖ್ಯೆಯಲಿ ಕ್ರೋಶಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೪-೨೫). [ಪಫ + ಸಂಖ್ಯೆ]

ಪೆಫಾರ್ತ (ನಾ). — ಪೆಫಶ್ರಾಂತ ೩: ಬಳಿದಿಮ್ಮಾವಿನ ಬಾಬಿಯೊಳಿಗಳ ಪಣ್ಣಂ ಪಣ್ಣನೋರೊಮ್ ಮೆಲ್ಲೆಳನೀರೇಂಟಿ ಪೆಫಾರ್ತಂಪರಕೀರ ಧ್ವಾನದಂದಾಡ್ತದೊಳ್ (ಜಗದಿ. ೯-೪೮). [ಪಫ + ಅರ್ತ]

ಪೆಫಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಸನ: ಯೋಗ ಯೋಗ್ಯಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಪೆಫಾಸನ . . . ಅರ್ಥಾಸನಾದಿಯಂಭತ್ಯಾಲ್ಯಾಸನ ಭೇದಂಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೧೫೦). [ಪಫ + ಆಸನ]

ಪೆಫಿಕ (ನಾ). ದಾರಿಗ; ಪ್ರಯಾಣಿಕ: "ಪಾಂಥ: . . . ಪೆಫಿಕ:— ಈ ೫ ಬಟ್ಟಿ ನಡೆವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೨); ಮೋಕ್ಷಪುರಸ್ಕೃತ ಭವ್ಯಪೆಫಿಕಪಾಥೇಯಮಪ್ಪ ಸಮುಕ್ತಮುಮಂ . . . ಭಗೀರಥ ಮಹಿಮಾಶಯ್ಯೊಂಡುಂ (ಅಜಿತ. ೧೨-೧ ವ); ಪೆಫಿಕರ್ ಗಿಳಿಸೋವಲಾ ಜನಂಗಳಂ ಕಣ್ಣೆ ಮೆಯಿಕ್ಕದೀಕ್ಷಿಸಿ (ಪಂಪಾ. ೧-೧೦೬); ಅಸಮ ವೀರರು ಪೆಫಿಕರಾದರು ಗಗನಮಾರ್ಗದಲಿ (ಕುಪ್ಪಾಡ್ಕೋ. ೫-೧೫). [ಸಂ.]

ಪೆಫಿಕಜನ (ನಾ). ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವ ಜನ; ಪಾಂಥಜನ: ಪೆಫಿಕಜನದ ಕಣ್ಣಂ ಮನಕ್ಕಂ ಪನರಂಬಡೆದು ನೆಟಿ ಸೊಗಯಿಸುವ ಸರಸಸರಸೀರುಹಾಕರಂಗಳೊಳ್ (ಪಾಂಕಿ. ೧-೫೬೨); ಎಲರಲೆಪ ದಿಂದುರುಳ್ಳು ಪರದಸೆವ ಕುಸುಮರೇಣುಗಳೊಳಂ ಪೆಫಿಕಜನಂಗಳಿಂ ಪನರಿಸಿದ ಲವಂಗಪಲ್ಲವದ ಪಾಸುಂಗಳೊಳಂ (ಕಾಂಪೂ. ೯೬); ಅಮೃತ ಕಿರಣದಿಂದಾಯಮಾನಶೀತಳಚ್ಚಾ ಯಾಪರಿತಪೆಫಿಕಜನಶ್ರಮಜನಿಸ್ತೇದ ದಿಂದುಸಂದೋಹಮುಮಪ್ಪ ಮಟಿವಿಟಿಯ ತನಗೆ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೦೨-೧). [ಪೆಫಿಕ + ಜನ]

ಪೆಫಿಶ್ರಮ (ನಾ). — ಪೆಫಪರಿಶ್ರಮ: ಅತನ ಕೀರ್ತಿಪ್ರಮದೆ ಪೆಫಿ ಶ್ರಮದಿಂ ವಿಶ್ರಮಿಸಿದಳೆಲಾಲನಂಗಲವಲೀಪನದೊಳ್ (ಪಾಂಕಿ. ೪-೫೫). [ಸಂ.]

ಪೆಫಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿತವಾಗು; ಒಗ್ಗು; ಹಿಡಿಸು: ಉಳಿದ ಪುಷ್ಪದ ಪರಮಳವು ಪೆಫಿಸಿದರೆ ಸಂಪಗೆಯರಳ ಪರಮಳ ಪಕ್ಕವೇ ತುಂದಿಗಳ ತಿಂತಿಣೆಗೆ (ಕುಪ್ಪಾಡ್ಕೋ. ೪-೪೬). [←ಪಫ + -ಇಸ್ಯ]

ಪೆಫ್ಯ (ಗು). ೧. ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಉಚಿತವಾದ. ೨. ಹಿತವಾದ; ಪ್ರಿಯವಾದ. (ನಾ). ೩. ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ಉಚಿತವಾದುದು: ಏಡು ಕನ್ಯಾರತ್ನ ಮನೀಗಡೆ ಚಕ್ರಿಪದದ್ವಯಕ್ಕೆ ತಡೆದಿರದಿಣೀಪಡೆಮಾತೊ ಬಂದು ಕಾಣ್ ಕಂಡೊಡೆ ಪಫ್ಯಮಪಫ್ಯಮಾ ಕನಿಷ್ಠಾ ಚರಣಂ (ಪಾಂಕಿ. ೬-೮೯); ಎಲೆ ಭೂಮಿಾಶ್ವರ ನಿನಗೆ ಪಫ್ಯಮಾವುದದಂ ಮಾಡು (ಯೋಗೀಶ. ೧-೬೫); ದುರುಳತನವಾರಿಂಗೆ ಪಫ್ಯವು ದಿಟಿ ವಿಚಾರಿಸಲು (ಕಾಂಕಿ. ೩೪-೪). ೪. ಹಿತವಾದುದು; ಒಳ್ಳಿತಾದುದು: ಪರಿಣಾಮವೇ ಪಫ್ಯವಾಗಿ ಅಂತರಂಗಪದ್ಧ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿಂದು ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದೆ . . . ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಂಗದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಲೀಪ ವಾದುದೇ ಶರಣಸ್ಥಲ (ದೋಳಮಾ. ೧೦೦-೨೯೬); ಸುಖನವಡನಪಫ್ಯಕ್ಕೆ

ತಾಂ ಪಠ್ಯಸುತ್ತುಂ (ರತ್ನಾ. ೨೬); ಮರಳಿ ಕೊಡುತೊಡು ಬೇಗ
ಕೌರವನರಸುತನವುಳವುಡು ಕಾಕಾ ಹೇನರಿಸಿದರು ಹೇಳುವುಡು ಪಠ್ಯವಿಡು
(ಕುಮಾರ. ೨೫-೧೬); ನಾನು ನಿನಗೆ ಪಠ್ಯವಾದ ಒಂದು ಮಾತನ್ನು
ಹೇಳಲೇಬೇಕು (ಪಂಚಭಾ. ೨೯೬). ೫. (ರೋಗಿಯು) ಆಹಾರಕ್ರಮ
ದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸುವ ನಿಯಮ. - ಕಟ್ಟುಪಾಡು : ಅಕೆಯು
ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಠ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗುವದು (ನೀಗಟ್ಟು. ೧೧);
ಮಹಾವೈದ್ಯನಾಥಅಯ್ಯರ್ ಅವರು ಊಟದಲ್ಲಿ ಪಠ್ಯದಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದರು
(ಸಂಗೀತ. ೪). ೬. (ರೋಗಿಯು) ನಿಯಮದಂತೆ ತೆಗೆದು
ಕೊಳ್ಳುವ ಆಹಾರ, ಔಷಧ ಮುಂತಾದುವು; ಅನುಪಾನ :
ಪಠ್ಯ ಮುಚ್ಚಿಗೆಅನ್ನ . . . ಪಠ್ಯ ಮೊಸರ ಕೋಪ ನೀರುಮುಚ್ಚಿಗೆ
(ವಿವಿ. ೨); ೭. ಸನ್ನಿವಾತಕ್ಕೆ . . . ಔಷಧಿಗಳಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ
ಹುರಿಯಕ್ಕಿಗಂಜಿಯಂ ಪಠ್ಯಮುನ್ನಿಕ್ಕಿಸುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೧೫೨); ಹತ್ತಿದ
ರೋಗ ಹುರಿಯಲ್ಲಿ, ಪಠ್ಯದ ಮಡಕೆ ಇಳಿಯಲ್ಲಿ (ಗಾಡ). ೮. ವ್ರತ
(?) : ಇಷ್ಟಲಿಂಗವನಜಾಮ ಪೂಜೆಯ ಮಾಡಿ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವನಜಾಮ
ಪಠ್ಯವ ಕೊಂಡು ಜಂಗಮವಾದವೆಂಬ ಮಿಥ್ಯತತ್ವದ ಅಲ್ಲಗಳು ನೀವು
ಕೇಳಿದೀ (ಪೋಷಣ. ೧೯-೭೬).

ಪಠ್ಯ ಮಾಡಿಸು = ಅನುಪಾನದ ಮೇರೆಗೆ ಅನ್ನಾಹಾರಗಳನ್ನು
ಸೇವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಚಕ್ರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕಾಯಿಲೆ ಬಂದರೆ ಪಠ್ಯ
ಮಾಡಿಸುವುದು ಕಪ್ಪ (ರೂಢ). ಪಠ್ಯ ಮಾಡು = ಪಠ್ಯದ ನಿಯಮ
ಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸು; ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿರಿಸು : ರೋಗಿಯು ವೈದ್ಯರು
ಹೇಳಿದಂತೆ ಪಠ್ಯ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢ). [ಸಂ.]

ಪಠ್ಯಂಗೋಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ರೋಗಿಗೆ ಕಟ್ಟುಪಾಡನ್ನು ವಿಧಿಸು, -
ಅನುಪಾನವನ್ನು ನಿಯಮಿಸು : ಅಟ್ಟಿ ವಾತದ ತೈಲವಂ ತಾಂ
ಬೊಟ್ಟಿಡಿಸಿ ಲೇಪಿಸುತ ಪಠ್ಯಂಗೋಟ್ಟಿದಕೆ ತಕ್ಕನಿತು ಜೋಪಾಸನವ
ನಾಡರಿಸಿ (ಬಸವ. ೧೭-೪). ೨. ಪಠ್ಯವಾದ ಆಹಾರವನ್ನು
ಕೊಡು : (ಕ). [ಪಠ್ಯ + ಕೊಡು.]

ಪಠ್ಯಕಾರಿ (ನಾ). ಹಿತಕರವಾದುದು; ಒಳ್ಳೆಯದು : ಪದವಲದ
ಕಾಯಿ . . . ಅದಿನ ಹಾಲು, ಮುಂತಾದವೆಲ್ಲಂ ಪಾಸ ಪ್ಪಾಸ ಬಿಕ್ಕುಳು
ರೋಗವುಂಟಾದವರಿಗೆ ಪಠ್ಯಕಾರಿಗಳೆಂದಿರುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೨೪೬).

[ಸಂ. ಪಠ್ಯಕಾರಿನ್]

ಪಠ್ಯದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಅನುಪಾನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಆಹಾರಪದಾರ್ಥ :
ಹುರಳಿಕ್ಕಟ್ಟು . . . ಚರಿಕೇರಿಸೊಪ್ಪು ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಜ್ವರದವರಿಗೆ
ಪಠ್ಯದ್ರವ್ಯಗಳು (ಸಕವ್ಯ. ೧೦೨). [ಪಠ್ಯ + ದ್ರವ್ಯ]

ಪಠ್ಯಾಹಾರ(ನಾ). ೧. ವ್ರತನಿಯಮಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕುದಾದ ಆಹಾರ, -
ಊಟ : ಅಲ್ಲಿಪ್ಪ ತಪೋಧನರ ಪಠ್ಯಾಹಾರಮೋಪಧನಮಿತ್ಯಕಮಾಗಿ
. . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟಿ ನೆಲಂ (ಸಾಂ. ೫೫, ೨೧-೫೬;
101೨). ೨. ರೋಗಿನಿವಾರಣೆಗೆ ತಕ್ಕ ಆಹಾರ : ವೈದ್ಯರು ಪಠ್ಯಾ
ಹಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢ). [ಪಠ್ಯ + ಆಹಾರ]

ಪಠ್ಯೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಅಳಿಲೆಕಾಯಿ ಮರ :
"ಪಂಚಕೀ, ಅಭಯಾ, ಪಠ್ಯಾ-ಈ ೩ ಅನಿಲ" (ಪರ್ವಾಯ. ೧೦೧-೪೬೪); ಎರಡೆಗಳಾಯ್ತು ಪಠ್ಯೆ ಲವಣಕ್ಕೆ ತೋಳಿ ವಿಷಾಪಹಾರಕಂ
(ಲೋಕೋಪ. ೮-೨೬). [ಸಂ. ಪಠ್ಯಾ]

ಪದ್ಯ, ಪದನ್, ಪದನ, ಪದನು, ಹದ, ಹದನ್, ಹದನ,
ಹದನು (ನಾ). ೧. ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಿತಿ; ಹವಣಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ;
ಹಾಳತ : (ಕ). ೨. ಅವಸ್ಥೆ; ನಿಲವು; ಸ್ಥಿತಿ; ಪಾಡು : ನಿನ್ನನೀ
ಪದಕ್ಕೆ ತಂದುದು ಮುನ್ನಿನ ಗೆಯ್ಯ ದೋಪಮಿನ್ನಜಾದು ಜಿನೇಂದ್ರ

ಧರ್ಮಜಲದಿಂ ಕಳೆ ಕರ್ಚಿ ಕಳಂಕಪಂಕಮಂ (ಅವಿಘ. ೩-೪೦).
೩. (ಸರಿಯಾದ) ಸಮಯ; ವೇಳೆ; ಕಾಲ : ಕಡುಮುಳಿದು
ನಿನ್ನ ತೊಡೆಗಳನುಡಿಸಿದೆಯೋಳ್ ಭೀಮಸೇನ ನಾನಾ ಪದದೊಳ್ ಸಿದಿಯ
ಲೈಂದಿರ್ಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೯); ಅಲರಾಯ್ ಪದದೊಳಿರಡನೆಯಲರ್ಗಂ
ಕೈ ನೀಡಿ ಸೇದವಡುವರ್ ಸತಿಯರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೫); ರಕ್ಕಸನಿರ್ದರ್ದ
ಕೊಲ್ಲ ಪದದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾರ. ೭-೧೭); ಸುರರ್ ತದನಂತರಂ ಸ್ವಕೀಯಾ
ವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋಪ ಪದದೊಳ್ (ನೇಮಿಫ. ೫-೨೪ ಮ). ೪. ರೀತಿ; ಕ್ರಮ;
ಹವಣು; ಬಗೆ : ಕೆಯ್ಯ ಮರಗಸಂ ಪುಲ್ಲಸಮೆಂಬೆರಡುಮಂ ಕಳೆದು
ಪದದೊಳ್ ಬಿತ್ತದೊಡಂ ಮನದೊಳುಳ್ಳ ರಾಗದ್ವೇಷಮೆಂಬೆರಡುಮಂ
ಕಳೆದು ಶುದ್ಧ ಚಾರಿತ್ರದೊಳ್ ಪತ್ತದೊಡನಾತಂಗೆ ಬೆಳಸುವಿನಾತಂಗೆ
ಸುಗತಿಯುಮಂತಕ್ಕುಂ (ಜೀವಸಂ. ೪೭-೧೩ ಮ). ೫. (ಆಹಾರಗಳ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಪಕ್ಕಗೊಂಡ ಸ್ಥಿತಿ; ಪಕ್ಕತೆ; ಸರಿಯಾಗಿ ಬೆಂದಿ
ರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ಅಕ್ಕಿಯನಿಂಬಾಗಿ ಮೂಲು ಸೂರ್ಯ ಕರ್ಚಿ ಪೋಯ್ದಿದೆ
[ಕುಂದಿವೆ] ಸರೊಳುತ್ತಮಮಕ್ಕುಂ ಪದದೊಪ್ಪಲ್ ಸಮರಸನಾಗಿರ್ಕು
ಕಲಾಯನಜೆಯಲ್ಲನ್ನಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨). ೬. ಕಳಿತುದು;
ಮಾಗಿದುದು : 'ಪದಗಾಯಿ', ಪದವಣ್ ಪರಾ. ೭. ತೀಕ್ಷ್ಣ;
ಹರಿತ; ಚೂಪು : 'ಪದಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. ೮. "ಆಯುಧಗಳಿಗೆ
ಬಾಯ ಹರಿತ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಕುಡಿಸುವ ನೀರು" (ಪ್ರಭಣ್).
೯. ತೇವ; ಅದ್ರವ : 'ಪದಂಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. ೧೦. ಸುರತ
ದ್ರವ : ರಾಗಮಿಲ್ಲದ ಸುಸಿಲಬ್ಬಿಲ್ಲದ ಪದಂ ನೆಮಿಲ್ಲದ ಕಾಯ್ಯ
. . . ಕರಂ ಚದುರುಮಂ ಮನಂಗೊಳಿಪುದೇಂ ಕಡುಪಾಣಿಯೋ
ಲತಾಂಗಿಯರ್ (ಅವಿಘ. ೧೨-೪೫); ಶಯನಂ ಭರ್ತುಂಬುವಿಂ ನಾನೆ
ಮುನ್ನ ಮೆ ನಾಣೊ[ಬ್ಬ]ದಿಪೋಗಿ ಸೂಸುವ ಪದಂ ಗಂಗಾಂಬುವಂ
ಪೋಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೯); ಪದಂ ಸೂಸಿ ಪಾಯ್ತರೆ ತಾಮಿಂತು
ಸುಖಾಮೃತಾಪ್ತಿ ವಳಿಯೋಳ್ ತೇಂಕಾದಿದರ್ (ಪಾಂಕೀಶ್ವ. ೫-೧೩೪);
ಭಾನೆಯೋಳ್ . . . ಇಂತೊಡಗೂಡೆ ಪದಂ ತುಳುಂಕುಗುಂ (ಮನ್ಮಥ. ೩-೧೪).
'ನಾಣ್ಣಿದ' ಪರಾ. ೧೧. ದಯೆ; ಅನುಗ್ರಹ :
"ಒಲುಮೆ ಪದವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೯-೬). ಪದನ್ : ೧. ಹಳಮುಖ
ನೆಂಬ ಪಾರ್ವಂ ತನ್ನ ಮೂಡಣ ಕೆಯ್ಯನುಬಲೆಂದು ಪೋಗಿ ಕೆಸಪಾ
ದುದಂ ಕೆಂಡುಬಲ್ ಪದನಲ್ಲೆಂದು . . . ಪೋಗುತ್ತಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೫೨-೧೬).
೩. ಪದನಂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಮುಖಗಳ್ (ಅವಿಘ. ೧-೫೧).
೪. ತಪ್ಪದೆ ಗುರುಪಡೆನಮುಮಂ ತಪ್ಪಲ್ ಬಸಗೆ ಮದೀಯ ಕೋಪದ
ಪದನೇಂ ತಪ್ಪಿದುದೆ (ಪಾಂಕೀಶ್ವ. ೬-೭೪); ನೋಡುವ ಮಾತಾಡುವ
ಬಾಯೊಡುವ ಪದನಮೃತಮತಿಗೆ ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಿಯಂ ಪಾಡಬಾಯುತ್ತರೆ
(ಯಶೋಪ. ೨-೪೬); "ಗಗನಮುಖಂ ದುಪ್ಪವೇಕ್ಕುಂ" ಎಂದು ದಂಗುರ
ಮಿಕ್ಕುಂ; ಅದಜಾನೀಕೆ ಪೋಪುದು ಪದನಬ್ಬ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧-೧೪).
೧೨. ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ಉಚಿತವಾದುದು : ಪಾರ್ವದ್ವಾಪುನನ್ನು
ದಯಮನಾನಂ ತಡೆದಿಪ್ಪುದು ಪದನಲ್ಲೆಂದು ದಿನಪನುಡಯಂಗಿಯ್ಯಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೪). ಪದನ : ೧. ಕಡುಬಣ್ ತ ಪದನದಿಂ ರದನದಿಂ
ಪದನದಿಂಪದಧರದಮರನಕರಂ . . . ಚೀಟಿ ದೂಟಿ ತೋಟಾದ
ರದ್ವತಾಕಾರನಂ (ಚಿ. ೩೨. ೩೧-೩೪). ಪದನು : ೩. ಈ ಕಂದಪಂ
ಶಸ್ತಾ ಭ್ಯಾಸದೊಳೆಂತುಂ ವಿಸ್ತೃತಮತಿಯಾಗಲಿದುವೆ ಪದನೇಂದು ನೈಸಂ
ಬಗೆದು(ಕುಮಾರ. ೭-೫೬); ಅಂ ಸಂಧಿಪೋದಿದಿರೇ ಪದನೆ ಲೇಸೆಂದವ್ವಿ
ತನ್ನಾಕ್ರಿತಾದ್ರಿಗಳಂ ಕಾಣಸಲಿಂಪ್ರನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ತರುತ್ತಿರ್ದಪ್ಪುದೆಂಬಂತೆ ಮೇರು
ಗಿರೀಂದ್ರಾಕಡೇವಕೋಟಿಭುಟಿಕೋಟೀಯೂಥಮೇನೊಪ್ಪಿ ಕೋ(ಪುಷ್ಪ. ೧೧-೧೬). ೪. ಪದನುಣ್ಣುವ ಸುಯ್ಯಲರ್ಗಂಪುಗಲ್ ದಳಂಗಳನಧಿ

ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಮಿತಿ ಉಚಿತವಾಗಿರುವುದು (ಪದ್ಯ. ೧-೨೦).
ಹದ : ೧. ಹಾಲ ಹದದರಿ ಹಪ್ಪನೇದರಿ ಮೇಲೆ ಹಪ್ಪನೆಯುರು
 (ಪ್ರಭು. ೧೭-೨೧). ೨. ಒಬ್ಬನೊಬ್ಬ ಹಲಾಯುಧನು ಮಳೆಯ
 ಹದದಿ ಭೂಮಿಯ ಬೆದೆಯನಪಾದು . . . ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತಿ (ಪ್ರಜಾ.
 II, ೭೬); ಶಿಶುಪಾಲ ಕಂಸನ ಮಾದರಿವರ ಕೊಲುವದಿದು ಹದ
 (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೭). ೩. ಮಗನು ರಣದರಿ ಮಡಿದ ಹದ ಬೀಡುಗಳೊ
 ಕಾದುದು ವಾರ್ತೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೭-೧); ನೀರಿಯ ಮಾಡುವ ಹದವು ಬಹು
 ಸೋಜಿಗವಾದದ್ದು (ಮುಂಬಯ. ೨. ೪-೫೪); ಸರಕಾರದ ಅವಾಯ
 ಬೆಡ್ಡುಗಳಿಂದ ಬೇಟೆಯ ಹದ ಕೆಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಂತೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ
 ಮಾಡಬೇಕು (ಪ್ರಜಾ. ೧೭೯). ೪. ಸೊಬ್ಬ ಗೆಯ ಹಿಟ್ಟಿನೊಳು ಬೆಣ್ಣೆ
 ಸಕ್ಕರೆಮಿಕ್ಕಿ ಬಟ್ಟುವಾರೊಳಗಂಬರಿಯ ಹದದಿ ಬೆರಸಿಯೊಲೆಯೊಳಗೆ
 ಗಾರಿಗೆಯ ಹದದೊಳು ತೊಳಸಿ (ಸೂತಾ. ೧-೨೦); ಪುತ್ರಜೀವಿ ತಿರುಳನ್ನು
 ಬೆನ್ನಾಗಿ ಕುಟ್ಟಿ . . . ಹದನ ನೋಡಿ, ಬಸಿದುಕೊಂಡು (ಸಕಪ್ಪ. ೭೦).
 ೫. ಬೆಗುರುಗಳೆನುವ ಭಲ್ಯಗಳ ಅಲಗುಗಳಂ . . . ವಿರಹಿಗಳ ಹೃದಯ
 ವೆಂಬ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಕೆಂಪಾದ ನೀರಿನಿಂದ ಹದಂಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು
 (ಸಾಗಂಧಿ. ೪೭೭-೨೧); ಆ ಶಿಖರಿಯು ಕತ್ತಿ ಹದವುಳ್ಳ ಅಂಜಿನಿಂದ
 ಹೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದು (ಕೃಷ್ಣ. ೭೭); ಮೊಂಡಪ್ಪನ ಕತ್ತಿ ಬೆಣ್ಣೆ ಕೊಯ್ಯುವಷ್ಟು
 ಹದವು (ಗಾದೆ). ೧೩. ಅಳವು; ಪ್ರಮಾಣ : ನೀನು ಸ್ವಲ್ಪ ಬೆಳಗ್ಗೆ
 ಬಂದರೆ ನನ್ನ ಹದದ್ದೇ ಹಿಟ್ಟು ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು (ಮೂರುದಾ. ೧೩೪);
 ಎಷ್ಟು ಹೊ ಹಾಕಬೇಕು . . . ಯಾವ ಹದದಲ್ಲಿ ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸಬೇಕು
 (ಹುಚೂ. ೧೪೪). ೧೪. ಜಾಣ್ಮೆ; ಕೌಶಲ : ಕಂಡ ಒಂದೊಂದು
 ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಟ್ಟನೆ ಪದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸುವ ಹದ ಅವರದು (ಪಂ. ೧೨, ೧೩, ೧೪, ೧೫).
 ೧೫. (ಲೋಹದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ತಕ್ಕ ಗಡುಸು
 ಮತ್ತು ಸ್ಥಿತಿ ಸ್ಥಾಪಕತೆಗಳ ಗುಣ : ಸಾಮಾನ್ಯ ಉಕ್ಕನ್ನು ಕಾಯಿಸಿ
 ನೀರಲ್ಲಿ ಮುಣುಗಿಸಿದರೆ, ಅದರ ಹದವು ನವ್ಯವಾಗಿ, ಅದು ಬಿರುಸೋ
 ವಿದುವೋ ಆಗುವುದು. ಅದೇ ಈ ಮಿಂಗನೀಸ್ ಮಿಶ್ರವಾದ ಉಕ್ಕಿನ
 "ಹದ" (Temper)ವು ಬದಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಬಾಲಕೃ. III, ೧೨೪೫).
ಹದನೆ : ೧೦. ಹದನ ಹಸ್ತಾಗ್ರದಿಂದ ಘಾತಿಸಿ ಬೆದವಿದೆಯಂ ಮೆಟ್ಟು
 ಮೇತಕ್ಕೆ ಮೆಯ್ಯಾದ . . . ಕಾಡೊಳ್ ಮದನವ್ಯಾಸಂಗದಿಂದಿದರ್ಪದ
 ಗಿಡಗಿಡಹಂತ್ರಂ ಬೊಲಂದೊಂದಿಧೇಂದ್ರಂ (ರೀಲಾ. ೪-೫). ೧೧. ಸಂಗತಿ;
 ವರ್ತಮಾನ; ಸುದ್ದಿ : ಈ ಹದನನಗಲ್ಲಿಯ ಬೇಟೆಯುಳ್ಳೊಡನ್ನೆರ್ದ
 ಯನಾಗಲೆ ಕೊಂಡು ಬರ್ಪಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೦-೯); ಗಿಳಿ ಜವ
 ದಿಂದಿಟ್ಟು ಮುಂಚೆ ಹದನನಪುನವೆಂದು ಪಾಟಿ ಬಂದಮಳೆಯ
 ಪೊಸ ಬನಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಉದ್ಯ. ೭-೧೨೬); ದಿನ್ನ ವಿಸಲೆಂದಿರ್ಪ ಹದನಂ
 ಮುನ್ನಜಾಡು ಪರಮೇಶ್ವರಂ ಹಿಮಗುನ್ನೆಯನದಿಂ ನೋಡುವವಸರದೊಳ್
 (ಬಸವ. ೧-೫೫); ಅರಸನಿಂದ ಸಜೀವಿಯೋ ಸುರಪುರನವಾಸಿಯೋ ಹದನ
 ನೇನೆಂದಾಯೆನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೨೪). **ಹದನೆ :** ೨. ರಾಘವನಿಂದ
 ಬದುಕುವೆನೆಲಭಾಗ್ಯಂ ಗಾದುದೀ ಹದನ ಎಂದು ಮನದೊಳಗಲಿ
 ವಿಧೇವಣ ನೊಂದು (ಕೌತೂ. ೨೯-೧೯). ೩. ಅರಸನಂ ಧನಮಿತ್ರಂ
 ಬೀಟೊಡ್ಡು ಬಂದು ಕಾರ್ಯದ ಹದನನೆನ್ನೊಳ್ ಪೇಟಲ್ (ಪ್ರಜಾ. ೪-೧೫೫);
 ಬರುತ ಕಳ್ಳರ ಹೆಜ್ಜೆ ಹದನಮಂ ನೋಳ್ವಾಗಲರಸು
 ಮೆಟ್ಟುವ ಪಂಚರತ್ನ ಮಯಪಾದುಕಂ . . . ಕನ್ನದ ಬಾಯೊಳಿ ಕಂಡು
 (ಸಮೃ. ೨-೨೨); ಈ ಹುಮ್ಮಸ್ಸದ ಕುದುರೆಯನು ಬರುವ ಹದನವನು
 ಕಲಿಯಯ್ಯ (ಅಂತರ. ೫೦). ೪. ಹದನವಾಗಿಹ ಬಾಣನನ್ನಾ ಜದರ
 ಧನ್ಯಯು ಪೊಡಿ ಹೆದೆಯಲಿ (ರಘು. ೯೭-೫೭); ಅದರ ಉಗುರು
 ಬಹಳ ಹದನ (ಮುಂಬಯ. ೧-೩೪); ಹದನವಾದಗಲ ಕತ್ತಿ ಕೈಯೊಳಿದ

(ನಿಲಯ. ೪೪-೧೧). **ಹದನು :** ೨. ಅವನಿಪತಿ ಪೂರಾಯದುಗುಡದಲಿ
 ನರನ ಹದನೇನೋ ವ್ಯಕ್ತೋದರನಿರವು ತಾನೆಂತೆನುತ ಚಿಂತಾಭರಿತನದನು
 (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೨); ಏನ ಮಾಡುವೆನೆನು ದಿಕ್ಕಿನಗೇನು ಹದನಂದಲಿ
 ಬಳಲುವ ಹೀನಹೃದಯನನು ಪಳರಿಸಲು ವಸಿಷ್ಠ ನೈಕಂಧ (ಕೋರಾ.
 ೧-೪-೪); ಆ ಸಮಯದಿ ಸದ್ಗುರುರಾಯ ನೆನೆದ ಪರಾಶರಮುನಿಗಾದ
 ಹದನ (ವೋಹತ. ೫-೨೭); ಹೋಕಿನ ನಾಯಕಿಯರಿದರ್ಪಣ ಕೇರಿಯೊಳ್
 ಸೋಕಿದವರ ಹದನೇನು (ಕಂಪದಿ. ೬-೧೦೪). ೩. ಸುಖವನನುಭವಿಸಿ
 ಅನು ಸುಖದ ಹದನನು ಕಂಡೆ ದುಃಖವನನುಭವಿಸಿ ಅನು ದುಃಖದ
 ಹದನನು ಕಂಡೆ (ಸಮಾ. ೪. ೫೯೭-೭೩); ದೇವ ನಮ್ಮದು ಧರ್ಮ
 ಯುದ್ಧವಿದಾವ ಹದನನು ಬೆಸದಿರಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೧೨); ರಜಕ
 ನಾದಿದ ಮೊಸಳಂ ನೆನೆದು ಕುಲಪತ್ನಿಯಂ ಬಿಡುವ ಹದನಾವುದು
 (ಚಿದ್ರಾ. ೧೭-೫೩); ಒಕ್ಕೊಂದಿರ ಧರ್ಮದ ಹದನಪಾತಾಳಿಸುವುದು
 (ಹದಿಬ. ೧-೬೧). ೪. ಹದನಾದ ಮೂಸಮಂ ಮುಂದಿಡುತ್ತ ಭವಂಗೆ
 ಮುದದಿಂದಮರ್ಪಿಸಿದನಾ ಪುಕಿಂದಂ (ಮಹಾದಿ. ೭-೪೪). ೧೨. ಸದೆ
 ಕೂಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯದವ ಹದನಾದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಾನೇ ? (ಗಾದೆ).
 ೧೩. ಪರಮೇಶ್ವರಂಗೀ ಹದನನಪುನಬೇಕೆಂದು ನಂದೀಶ್ವರನತ್ತರಂತ
 ಗಮನದಿಂದೈತಂದು (ಚಿಬು. ೩೧-೨); ಕಾಳೋ ಸಖಿ, ಅಂಜಿಯುಳಿ,
 ಪೇಳೇನೀ ಹದನು ? (ಅಹಲ್ಯ. ೭-೧೫). ೧೪. ಕಾರಣ : ಎಮ್ಮ
 ಬರಿಸಿದ ಹದನದೇನು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೯೭); ಮೋಹವಿಂತೇಕಿವರೊಳನ
 ಗೆಂಬಾ ಹದನನಪುನವೊಡೆ ಬಗೆದು ಜಿತಮೋಹಿಗಳನಾ ಚತುರನಳನಗೆ
 ಕೊಳಗಲಿಂತೆಂದ (ಸಾಲ್ವಾ. ೪-೫೦). ೧೫. ಹೆಂಚಿಕೆ; ಉಪಾಯ :
 ಇದಕ್ಕೆ ಹದನೇನು ? ಅಲೋಚಿಸಿ ಹೇಳು (ಭೀಷ್ಮ. ೧೪೭).

ಹದ ಮಾಡು, ಹದ ಮಾಡು, ಹದನು ಮಾಡು : ೧. ಚೂಪು
 ಮಾಡು ; ಹರಿತಗೊಳಿಸು : ಹದ ಮಾಡಿ ತರುವಿಕ್ಕೆ ಪೊಳೆವ ಬತ್ತ
 ಸಾಯುಧವಿದಧಾಸಿಗಳ . . . ಕಾದಿಸುವ ಕೋವಿದ ಶಿರೋಮಣಿ
 (ಮೋಹತ. ೧೭-೪೩); ನಾಲಗೆಯನು ಹದ ಮಾಡು ಜಡವನು ಕೊರದೇಳು
 ಜಗ ನಿನಗಡಿಯಾಳು (ಇಂಜಾ. ೧೫೩-೫೨). ೨. ಸರಿಮಾಡು ;
 ಅನುವುಗೊಳಿಸು : ಗಂಧಕುಂಕುಮರಸಭರಂಗಂಧ ಗಂಧೋದಕದಿಂದ
 ಹದಮಾಡಿ ಗಂಧವಟ್ಟಲನಿಡಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೧-೯); ಈ ದಿವ್ಯ
 ದರ್ಶನಫಲ ಕೈಸೇರಬೇಕಾದರೆ ಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಚಿತ್ತಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಕುದ್ದಿ
 ಮಾಡಿ, ಸಂಯಮ ನಿಯಮಗಳಿಂದ ಹದ ಮಾಡಿ . . . ಕರುಣೆಗೆ
 ಕಾಯಬೇಕು (ಜಗದಾ. ೨೬); ಹಡೆದಮ್ಮ ನೀರಾ ಹದ ಮಾಡಿ
 ಏನಂದಾಳೊ (ಹುಟ್ಟು. ೧೭೬); ಅಂಕಿ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಹದನು ಮಾಡಿ
 . . . ತರ್ಕಮೃತವಾದ ಅನುಮಾನಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು ಸಂಖ್ಯಾ
 ಶಾಸ್ತ್ರದ ಕಾರ್ಯ (ಕವಿಕೋ. ೧, ೪). **ಹದಕ್ಕೆ ಬರು = ಸರಿಯಾದ**
ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು : ಕುಟ್ಟು : . . . ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಳಸಿತವಾಗತಕ್ಕಷ್ಟು
 ಹದಕ್ಕೆ ಬಂದ ಹುದ್ದಿನ ಮಗ್ಗು (ಸದ್ಭಾಂ. ೧೧೫); ಮರಮುಟ್ಟುಗಳ
 ಬೆಲೆ ಹದಕ್ಕೆ ಬರುವವರೆಗೆ ಆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕುವಂಥ ಹುಚ್ಚನಲ್ಲ
 (ಯೋಧ. ೨೫). **ಹದದಿಕ್ಕಿ = ಬೆನ್ನಾಗಿ ಬಲಿತ ಅಡಿಕೆ :** (೪).
ಹದನಾಗು, ಹದವಾಗು : ೧. ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು : ಅವರ
 ಮನಸ್ಸು ಈ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಹದನಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪ್ರೀದಿ. ೧೫೯);
 ಅಧರದನದೊಳಗಿಟ್ಟು ತಾ ಹದವಾಗಿಯೊಡಗಿ ವಜ್ರಸ್ಥಳಾಗ ನಿಡೆಗಳ
 ಹೂಡಿ ನಿನ್ನಯ ಮುನಿಸನು ಕಳೆವುದೆನ್ನೆಳವೆ (ಕಂಪದಿ. ೬-೧೭೧);
 ಕಂಕನಾದ ಹದವಾಗಲೆಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಹರಸಿಕೊಂಡು ಮುಖವನ್ನು
 ತಮಟೆಯಂತೆ ಕೆಂಚಿಗೆ ಕಾಯಿಸಿದ (ಪಂಜಿ. ೩೪). ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣ
 ವಾಗು ; ಹರಿತವಾಗು : ಅದರ ಕೊಂಬುಗಳ ತುದಿಗಳು, ಎದುರು

ಬರುವ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಖಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇಳಿಸಿದುವಷ್ಟು ಹದನಾಗಿದ್ದವು (ಬಂಗಾ. ೩೧). ೩. ನಯವಾಗು; ನುಣುಪಾಗು: ಕರುಗಳು . . . ಬೇಗನೆ ಮೈಗೊಡುತ್ತವೆ. ಮುಂಡದ ತೂಕ ಹೆಚ್ಚು, ಹದವಾಗುವ ಅಟ್ಟ ಭರ್ತೆ (ಕವಿಕೋ. 1, ೨೨೨).

[ದೇ. || ಕವಿ. ಮುಲ. ಪತ; ತೆಲು. ಪದನು, ಪದನು, ಹದನು; ಮರತ್ತಿ. ಪತೊ]

ಪದ್ಯ (ನಾ). ೧. ಚರಣ; ಅಡಿ; ಪಾದ: "ಚರಣಂ ಕ್ರಮಮಂಭ್ರ ಪದಂ" (ಸಮ್ರ. ೩೬-೨); ಅರೆದುಂ ನೋಡಿ[ಯೊ]ಜಲ್ಪು ವಿಟ್ಟ ಪದಮಂ ನೋಳ್ಕುಂ ಕಳಲ್ಪುಂ ಪಳಂಚಲಿದುಂ ಮುಟ್ಟಿದ ಸೀಯನಪ್ಪ ದನಿಯುಂ ಮೇಲ್ಪಾಯ್ತು ಮೇವೈಸಿಯುಂ ಸಿರಿದುಂ ಉಂಡುವ ಬೇಟೆ ದೊಂಡು ಸುಸಿಲುಂ ನೋಯಿಕ್ಕುಂ (ಅನಿಪ. ೧೨-೨೩); ಪದದಿಂ ನಾಥವರಂ ಪಾತದ ತಾಣಂ (ಲೋಕೋ. ೮-೨); ಪದವಂ ಸುಖಾಪ್ತು ವಿಂದಂ ತೊಳೆದು (ತಿರು. ಪ. ೮-೨); ಅಂಬುಜಾಕ್ಷನ ಪದವ ಮಹಾದರೆ ಪಾತಕದ ದುರ್ಗದಲಿ ಕೆಡಹನೆ ನಮ್ಮನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫-೪೨). ೨. ಹೆಣ್ಣೆ; ದಾಪು: ಉದ್ಯಹಿತತಾಂಬೂಲಕರಂಕವಾಹಿನೀಸ್ತಂಧವಿನ್ಯಸ್ತ ಹಸ್ತನು ಮಾಗಿ ಕತಿಪಯಪದಂಗಳಂ ನಡೆದು (ಪಾಂ. ೩೯). ೩. ಹೆಣ್ಣೆಯ ಗುರುತು; ಪಾದದ ಜಾಡು: ಪದಮುಮಂಜುಮುನುನುಮುಜಾಯದ [ದೇವು]ದು ಬದ್ಧ ಬೆಕ್ಕಿಗಂ ಪಟ್ಟೆ ಬಲೆಂಬುದನೆರೆದುಮನುಪಾಪಾತನೆ ಚದುರಂ (ಪಂಪ. ೫-೪೫). ೪. ಹಾದಿ; ಮಾರ್ಗ: "ಪದಂಗೆಡು" ಪರಾ. ೫. ಕುರುತು; ಸಂಕೇತ; ಚಿಹ್ನೆ. ೬. ಅಧಿಕಾರ; ಪದವಿ; ಹುದ್ದೆ; ಸ್ಥಾನ: ವಿಪುಲಯೋವಿತಾನಗುಣಮಿಲ್ಲದನಂ ಪ್ರಭು ಮಾಡಿ ಪೂರ್ವಾಭೂಮಿಪರ ಪದಂಗಳಂ ಪುಗಿಸಿ (ಪಂಪ. ೧-೧೪); ಪದಂ ನಿನಗೆ ಮುಕ್ತಿಯೊಂದೆ ಕುಡುತಿಪ್ಪ ನೀನಂತಂದ ಪದಾತ್ರಿತರ್ಗಿ (ಚಂದ್ರ. ೧೪-೯೬); ಪದದ ದರ್ಪದಲಂಬುಜಾಕ್ಷನ ಪದವ ಮಹಾದರೆ ಪಾತಕದ ದುರ್ಗದಲಿ ಕೆಡಹನೆ ನಮ್ಮನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫-೪೨); ನಿನಗೆ ಕೊಟ್ಟೆನು ಪುಸಿಯಲ್ಲ ಚತುರ್ವಿಧಪದಂಗಳನು (ಪ್ರಾ. ೬-೫೬); ೭. ಸ್ಥಳ; ಜಾಗ: ಉಡೆದೊನಲುಟ್ಟು ಕಾಳಕೆಯ ಕುಪ್ಪಸವಿಟ್ಟು ಪದಂಗಳಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲದಿಗಳ ಸಾರ್ಪತೊಂಡು . . . ಚರಿಸುತಿರ್ಪದೊರ್ವ ಪುಕಿಂದನಾಯಕಂ (ಬಲ್ಲಾ. ೬-೨೦೨). ೮. ಸದ್ಯತಿ; ಮೋಕ್ಷ: ಗುರುಪಾದಕೆಳಗಿದರೆ . . . ಪರಿಣಾಮವಕ್ಕು ಪದವಕ್ಕು (ಸರ್ವ. ೪೯). ೯. ಅದೆ ತುಳಸಿ ಸೇವಿಸಲು ಪೂರ್ವದಲಿ . . . ಒಬ್ಬ ಭೂಸುರ ಪದಕೆ ಪೋದ (ವಿವಾ. ೯೪-೧೧). ೧೦. ಅವಕಾಶ; ಆಸ್ಪದ: ಮೊದಲೊಳ್ ತಮ್ಮನೆ ನೋಡಲಿತ್ತ ಪದದೊಳ್ ಕೈಕೊಂಡವರ್ (ಪಾಂ. ೫೬೯). 'ಪದಂಬಡೆ' ಪರಾ. ೧೧. ಮನೆ; ಆಶ್ರಯ; ಆವಾಸಸ್ಥಳ. ೧೧. ವಸ್ತು; ಪದಾರ್ಥ; ದ್ರವ್ಯ. ೧೨. ಕಾರಣ; ಹೇತು; ಮೂಲ ೧೩. ನೆಪ; ವ್ಯಾಜ. ೧೪. ವ್ಯವಹಾರ; ಕಾರ್ಯ ಭಾರ. ೧೫. ರಕ್ಷಣೆ; ಕಾಪು. ೧೬. ವೇದಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಬ್ರಹ್ಮರಾಕ್ಷಸನಾಗಿ ಯೊಕ್ಕಲಿಗನೋರ್ವನಂ ಹಿದಿದು ಬೋಧಿಸಿಕೊಂಡು . . . ನುಮುಮಿ ಗಳಂ ಗಣನೆಯಿಂ ಗುಣಿಸಿ ಪದ ಪಾಳಿ ಸುಜಟಾಕ್ರಮಂ (ವಿಕ್ರ. ೪-೬-೨೧); ಉದಾತ್ತ . . . ಪದ ಕ್ರಮ ಜಟಿ ಚರ್ಚೆಯೆಂಬ ಮುಗ್ಧನು ಸ್ವಾಮಾಧಿಪಾನಮುಕ್ತ ನೇದಪಾಪಂಗಳಂ ಪಚಿಸುಪೆಂದಪಾಪಾಸ ರೂಪಮಾದವು (ದಶಾ. ೨-೧೩ ಪ); ಅವನು ಕರಿಯಬೇಕಾಗಿದ್ದ ವೇದದ ಮಂತ್ರಭಾಗವನ್ನು ಜಟಿ, ಪದ, ಕ್ರಮಗಳ ರೀತಿಯಾಗಿ . . . ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (ಭಾರ. ೨೬೧). ೧೭. ಕೆರಣ; ಕೆರಿದು. ೧೮. ೧೭: ಪದಮುಕ್ಕುತ್ತುಂಗಗೋತ್ರಾಚಳಿಮರದೊಳೊಪ್ಪುತ್ತಿರಲು

. . . ಜಗದ್ವಂದ್ಯನಾದತ್ತು ದಯಾದಿತ್ಯಪ್ರಭಾಸಂ ಪ್ರಕಟಿತಭುವನಾ ಭೋಗ ತೇಜೋವಿಶಾಸಂ (ಎ. ೧. ೧, ಬೇಲೂರು. ೧೭-೫೩; 1136). ೧೮. ಆಕೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ; ಮನೆದಾಯ: ಮನೆಯಗಲದಿಂದ ಗುಣಿಯುಂ ನೀಳಮಂ ಪದಮನಿಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋ. ೩-೨೦); ನಾಲ್ಕು ಪದವು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿದೆ, ಅಗ ಅದ್ವಂಕ ಪದಗಳ ಗುಣಾಕಾರವು ಮಧ್ಯ ಪದದ ಗುಣಕ್ಕೆ ಸಮಪಾಗಿದೆ (ಭೂ. ೫೨). ೧೯. [ವ್ಯಾಕೃ] ಪ್ರತ್ಯಯಸಹಿತವಾದ ಶಬ್ದ; ಮಾತು: "ಪ್ರತ್ಯತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಂ ಗಳೆರಡುಂ ಕೊಡೆ, ಪದಮುಕ್ಕುಂ" (ಶಮ. ೩೫ ಸೃ. ೨); ಪದಮುಕ್ತಪ್ರತಿ ಪಾದನಪ್ರವಣಮುಕ್ತಂ . . . ರಸಪ್ರಸ್ತಂದಿ ಮೂಲ್ಯುಂ ಮನೋಮುಂದಮಂ (ಮಲ್ಲಿ. ೧-೬೬); ಪದಮಂ ಪ್ರಾಸಮುಮಂ ಕಪ್ಪದೆ ಬಲ್ಲಂ (ಅನಂ. ೧-೪೩); ಪದ ಪದವಕ್ಕುರಕ್ಕುರದ ವಾಕ್ಯದ ವಾಕ್ಯದ ವಿಶ್ರಮಂ ಲಯಂ ಪುದಿದ ಬೆದಂಗೆನಿಂ . . . ರಸಂಗೋಚವೆದೊಡಮನೀ ಚಳಿದೇವಭೂವರಂ (ಚಳಿ. ೪-೯೬); ಪ್ರತ್ಯಯೂ ಪ್ರತ್ಯಯೂ ಕೂಡಿದರೆ ಪದವಾಗುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯ. ೫). ೨೦. [ಸಂಗೀತ] ಗೀತರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಭರತನಾಟ್ಯಕ್ಕೆ ಮಿಸಲಾದ ಈ ಪದಗಳು ಶೃಂಗಾರರಸ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದು, ಭಗವಂತನ ಲೀಲಾನೋದಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತವೆ (ಸಂಗೀ. ೬೬); ನಿಬಿಡ್ಧ ಗಾಯನದಲ್ಲಿ (೧) ಬೇರೆ ರಾಗಲಯಪ್ರಧಾನವಾದ ಪ್ರಾಥಮಭಗಳೂ (ಧ್ರುವ, ಪದ . . . ಜಾವಳಿ ಇತ್ಯಾದಿ) ಕೃತಿಗಳೂ ಸೇರುತ್ತವೆ (ಭಾರ. ೫೪೨). ೨೧. ಪದ್ಯ; ಹಾಡು; ಗೀತೆ: ಉದಯಕಾಲದೊಳೊಡ್ಡೊಂದಿಪ್ಪದೈವದ ಪದಗಳ ಪಾಡುವಂದೊಳು (ಪದ. ೨-೧೫); ಮಗಳೇ, ಸಂಗಣ್ಣಿಗೆ ನನ್ನ ಪದಗಳನ್ನು ಕೇಳೋ ಅಸೆ ಅಗಿದೆ . . . ಎರಡು ಪದಗಳನ್ನು ಹೇಳವ್ವ (ಹಾ. ೬೨); ಪದದಂತೆ ತಾಳ, ಮನದಂತೆ ಗರ್ವ (ಗಾ. ೧೩). ೨೨. ಪದ್ಯದ ಒಂದು ಸಂಕ್ತಿ, -ಸಾಲು. ೨೩. [ಗಣಿತ] ಎರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: ಪದಯುಗಳಂ ಸಮ ಉಭಯಂ ಬಾಹುಕಿವಿಗಳೆರಡು ನಾಸುಂ (ವ್ಯಮಾ. ೯-೨).

ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣ = ವ್ಯಾಕರಣ, ತರ್ಕ ಮತ್ತು ಮೀಮಾಂಸೆಗಳೆಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: ಪದವಾಕ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾರ್ಥ] ಪ್ರಮಾಣಜ್ಞನೆಂದನ್ನ ಕೋವಿದರು ಕೊಂಡಾಡುವರು (ಕುರಾ. ೧-೬೬). **ಪದವಾಕ್ಯವಿದ** = ವ್ಯಾಕರಣ ಮತ್ತು ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: ಪದವಾಕ್ಯವಿದರಾಗ ವಾದಗಡನೆಯ ದಿಟ್ಟು ಒದವಿಪರು ದಿವಿದರವ (ಮಂಕು. ೪೧). [ಸಂ.]

ಪದಂಗಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಎನ್ನೊಬ್ಬಳೊನ್ನು ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ನೆಲಸ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಪದ[ಣ್ಣ]ಲಿಗಂ ಒನ್ನು ನರಯಣನ ದಾನಗೊಟ್ಟ (ಪಾ. ೫. ೫-೧, ೩೫-೧೦; ೨೩೩). [?]

ಪದಂಗಳಾಣ್, ಪದಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಹದಗೊಳ್ಳು; ಪಕ್ಕವಾಗು: ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಬಿಂದುವಿಕ್ಕಲ್ಪಕ್ಕೆ . . . ಪದಂಗೆಂಡಂ-ಪದಂಗೆಂಡಂ [ಪಾಂ. ಪದಂಗೆೊಟ್ಟಂ, ಪದಂಗೆೊಟ್ಟಂ, ಪದಂಗೆೊಂಡಂ, ಪದಂಗೆೊಂಡಂ] (ಶಮ. ೧-೨೪ ಪ್ರಯೋ). **ಪದಗಾಣ್:** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಪದ್ಯ + ಕಾಣ್]

ಪದಂಗಳಾಸು, ಹದಗಾಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹದವಾಗುವಂತೆ ಕಾಯಿಸು; ಪುಟವಿಕ್ಕು: ಉದಯಾದ್ರಿಯೊಳ್ ಪದಂಗಳಾಸಿದ ಪೊನ್ನ ಪುಣಿಯ ಪೊಲಿದುರ್ದು ಕಣ್ಣಿ ಹಿಮಾಂಕುಮಂಡಲಂ (ಪಂಪ. ೩-೮೧). 'ಪಟಂಗಳಾಸು' ಪರಾ. **ಹದಗಾಸು:** ೨. ಪಕ್ಕವಾಗುವಂತೆ ಬೇಯಿಸು; ಹದಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಅಡು: ನಿಮ್ಮ ವಿಸ್ತಾರವೇಕದ ಅಂಗಣಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಪದಗಾಸಿ ತನಿಪಾಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸವಿನೋಡಿಯೇ ದಿದಬೇಕು (ಮಂತ್ರ. ೨೯-೧೪). [ಪದ್ಯ + ಕಾಸು]

ಪದಂಗಳಾಸು, (ನಾ). ತುಟಿವಿಟ್ಟು; ಕಾಸಿ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿದುದು: ಅನುವಿಸಿ ಕರೆದಟ್ಟುಗೆ ಸೋರ್ಕಿಸಿ ಸಿಂಧುರವುಂಟುಪಡಿಸಿದ ಪದಂಗಳಾಸಿನ ಪೂಂಗಳಲ್ಲದೀಯದೆ ನಿನಗಿಂತುಂ. ಲೋಭಮುಂಟಿ ದಾನವಿನೋದ (ಲೀಲಾವ. ೪-೪೩). [ಪದಂಗಳಾಸು]

ಪದಂಗಳುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ನುಡಿ: ಪುಷ್ಪ ಶರವಶೀಕರಣಮಂತ್ರಮಂ ಪದಂಗಳುಟ್ಟಿದ ಕೋಗಿಲೆಗಳಲ್ಲ (ಕಂಠಾಸಾ. ೧-೧೦೭ ಪ); ಚತುರಚತು ರಕೆಯೋದಿಸಿದ ಪದನಾಗಮಂಗಳಂ ಪದಂಗಳುಟ್ಟ ಪರಮಪಂಡಿತಂ ಗಳಿನ ಪಂಚರದ ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿಗಳ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೭೭ ಪ); ಕುಸುಮ ಸಾಯಕ ಜನವಕ್ರಮಂತ್ರಂಗಳನೊಸೆದು ಪದಂಗಳುಟ್ಟಿದ ಪಸುಕೆವಾರಂ ಗಳಾ ಬನದೊಳಿಲ್ಲ (ಕುಸುಮ. ೩-೨೨). [ಪದ್ಧ+ಕುಟ್ಟು]

ಪದಂಗಳಡು 'ಪದಂಗಳೊಡು' ನೋ.

ಪದಂಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಮಾರ್ಗ ತಪ್ಪು; ಹಾದಿ ತಪ್ಪು: ಕಾಣದಂ ಗುರ್ಗಡ ಮರ್ಘ ದಿಗ್ಗುಮೆ ಪದಂಗೆಟ್ಟಿಗೆ (ಕಾಣಂಪಾ. ೪೦೩).

[ಪದ್ಧ+ಕೆಡು]

ಪದಂಗಳೊಡು, **ಪದಂಗಳಡು**, **ಪದಗುಡು**, **ಪದಗೊಡು**, **ಹದಗೊಡು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹದ ಗೊಳಿಸು: ಕನ್ನಡಕ್ಕೂ ಏಳಲ್ಪ ಬಿಂದುವಿಗೆ . . . ಪದಂಗಳೊಟ್ಟುಂ, ಪದಗೊಟ್ಟುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪದಂಗಳೊಡು ಪದಗಂಠಂ, ಪದಂಗಳೊಂಡಂ, ಪದಗೊಂಡಂ] (ಕಮದ. ೬. ೧೩೭ ಪ್ರಯೋ). **ಪದಂಗಳುಡು**: (೬). **ಪದಗುಡು**: ೨. "ಅಲಗಿನ ಬಾಯಿಗೆ ನೀರು ಕುಡಿಸು" (ಪ್ರಭಂಜ). **ಪದಗೊಡು**: ೧. ಮೇಲಿನ 'ಪದಂಗಳೊಡು' ಉಲ್ಲೇಖದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಹದಗೊಡು**: ೧. ಗಿಳಿ ಹಲ್ಲ ಕಡುಕಿ ನುಡಿ ಹದಗೊಡುವದು (ನಲಮು. ೨೩-೪).

[ಪದ್ಧ+ಕೊಡು]

ಪದಂಗಳೊಳ್, **ಪದಗೊಳ್**, **ಪದಗೊಳ್ಳು**, **ಹದಗೊಳ್ಳು** (ಕ್ರಿ). ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು; ಹದವಾಗು: ಕನ್ನಡದ ಅಕ್ಕದೊಳ್ ಏಳಲ್ಪ ಬಿಂದುವಿಗೆ . . . ಪದಂಗಳೊಂಡಂ, ಪದಗೊಂಡಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪದಂಗಳಂಡಂ, ಪದಗಂಡಂ, ಪದಂಗಳೊಟ್ಟುಂ, ಪದಗೊಟ್ಟುಂ] (ಕಮದ. ೧೩೭ ಪ್ರಯೋ). **ಪದಗೊಳ್**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಪದಗೊಳ್ಳು**: ಎಲೆ ಕಾಂತ ನಿನ್ನ ಸವಿನವನಪರುಷಂ ಗರಿಯ ನಲವಿಂದಲೆನ್ನ ಹೃದ್ಧರಣಯತಿಪದಗೊಂಡು (ನಮೋ. ೬-೩). **ಹದಗೊಳ್ಳು**: ಕಂಡೆನ್ನ ಮನೋರಥದ ಹದಗೊಂಡ ಹೊಂಬೆಳ ಗೈಯ ಹೊಂಬೆಳಸಿನ ಮಹೋದಯವ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೩೩-೩೭); ಒಸಿದು ಗುಣಿಸಲ್ಪ ಕಂಠವು ಸುಸರದಿ ಹದಗೊಳ್ಳು ಸಮವ ಚ ಕಮದಕ್ಕುಂ (ಶ್ಲೋಕ. ೩೨-೧೯); ಕುದಿಯುವದು, ಮಿದಿಯುವದು, ಹೊಂದಿ ಹದ ಗೊಳ್ಳುವದು (ನಲಮು. ೩೨-೨೩). [ಪದ್ಧ+ಕೊಳ್ಳು]

ಪದಂಗಳೊಳಿಸು **ಪದಗೊಳಿಸು**, **ಹದಗೊಳಿಸು**, **ಹದನಗೊಳಿಸು**, **ಹದನುಗೊಳಿಸು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಂದಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ಅಲರಂದಿಂಗಣಂ ಮಣಿಕುಲದಿ ಸಮದಂಗಳಂ ಪದಂಗಳೊಳಿಸದವೋಲ್ ತಳಕಳಿಸಿ ಪೂಯೆಯಿಕ್ಕುಂ ಲಲನೆಯ ಶಂಪವೆವ ಬೆರಳ ಮಣಿಮುದ್ದಿಕೆಗಳ (ದಶಕು. ೬-೬೦). ೨. ತೇವಗೊಳಿಸು; ತೋರಿಸು: ಇಳಿದಿಳಿಯಂ ಪದಂಗಳೊಳಿ ದಾನವಳಂ ಜಳದಂಗಳಂತೆ ಮಂಜುಳಪ್ಪಧುಳೊಟವಂತೆಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೬೬). **ಪದಗೊಳಿಸು**: ೨. ಪದಗೊಳಿಸುತ್ತಿ ದಾನ ರಸದಂ ರಸಿಯಂ . . . ಬಂದುದೊಂದಂ ಸಿಂಧುರಂ (ಕುಲಕಂ. ೩-೪೧).

೩. ಚೆನ್ನಾಪು ಮಾಡು; ಹರಿತಗೊಳಿಸು; ತೀಕ್ಷ್ಣಗೊಳಿಸು: ಎಕ್ಕಲಂ ಬೆಳಗದಿಗಾಡಿನೊಳು ದಾಡೆಯಂ ಮಸಿದು ಪದಗೊಳಿಸುವನಿಕ್ಕು

ಜಾಯಿಲ ಕಂಡು ಪಾಯಲ್ (ರಾಘವ. ೧೭-೭೨). **ಹದಗೊಳಿಸು**: ೪. ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು; ಅಣೆಮಾಡು: ಗಮಿಸುವನುವಿನ ಲೋಹಮಂ ಬಿಡ್ಡ ಮನದಿಂ ಹದಗೊಳಿಸುವಾ ಕಮ್ಮಾಟನುಂ ತಾನೆ (ಬಸವ. ೨೧-೨೯); ಎದಗದದವಳಗನು ಮುನ್ನನೆ ಹದಗೊಳಿಸಿ ಈ ರೀತಿಯೆ ನಿರವೊದಗಿದೊಡೆ ನೀನೆಂದ ಕಾಯಾವದದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩-೭೩); ಮಂದರಕಿಯಿಂದ ಹದಗೊಳಿಸಿದನು ಹಸ್ತಿನಿಯ (ಭರಣ. ೧೫-೪೪); ಅಮೃತ್ಯುನು ಅವರ ಅಶ್ವೈಯ್ಯನವರ ಆರೋಗಣಿಗೆ ಹದಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ . . . ಹೋಗಿದ್ದಿರ ಬೇಕು (ಚಂಗಾಳ್. ೨೬೦). ೫. ಹದಮಾಡು: ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹದಗೊಳಿಸುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ . . . ಮುಖ್ಯವಾದುದು ಉಳುವು (ವ್ಯವಮ. ೧೩); ಅವರೆಗು ಈ ಹೊಲದ ಬದುಕು ಹದಗೊಳಿಸೋಣ (ನಲಮು. ೧೪-೨೦). **ಹದನಗೊಳಿಸು**: ೫. ಇವುಗಳೊಳಗಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಘಟನೆ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು . . . ನಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನು ಹದನಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ, ಪರಿಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕಗಳಾಗಿರುವುವು (ಪಾಂತ್ಯ. ೧). **ಹದನುಗೊಳಿಸು**: ೩. ಹದನುಗೊಳಿಸಿದ ಕೋರೆಯಲಿ ಚಮ್ಮಿದ ಗಗನಾಂಗಣಕೆ ನೆಗೆದುಮೃದುವಳಿದು ಬಿಡ್ಡನು ರಸಾಕಳ ವದುರೆ ಮೂರ್ಛೆಯಲಿ (ಅನಂಠಾ. ೧-೪-೨೪). [ಪದಂಗಳೊಳ್ + ಹದನು]

ಪದಂವಪ್ಪು, **ಹದವಪ್ಪು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಸರಿಯಾದ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಬರದಿರು: ಅಧೀಪ್ಪವೃಷ್ಟಿ ಕರೆಯುತ್ತಿಕ್ಕುಂ ಪದಂವಪ್ಪದೆ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೩). **ಹದವಪ್ಪು**: ೨. ಪಕ್ಕವಾಗಿಲ್ಲದಿರು; ಸರಿಯಾಗಿ ಪಾಕವಾಗದಿರು: ಮಹಾಕವಿ ಕೂಡ ಈ ಬಿಚ್ಚಣಿಯ ಮವನ್ನು ಮೀರದೆ ಅವನ ಕೃತಿಪಾಕವು ಹದವಪ್ಪು ಹೋಗಬಹುದು (ಕಾವ್ಯಸ. ೫).

[ಪದ್ಧ+ವಪ್ಪು]

ಪದಂದಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಹೆಣ್ಣು ಯನ್ನು ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸು, -ಹೊರ ಳಿಸು: ಅರ್ಕನ ವಾಚಿಗಳ ಪದಂದಿರಿಯ ಕಡಲ್ ಕಲಂಕೆ ಥರೆ ಕಂಟಕ ಲದ್ವತಮಾದುಡಾಹಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩-೬). [ಪದ್ಧ+ತಿರಿ]

ಪದಂಪು 'ಪದಪು' ನೋ.

ಪದಂಬಡಿಸು, **ಪದವಡಿಸು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಣೆಗೊಳಿಸು; ಸಿದ್ಧಮಾಡು: ಆ ಜನಾಂಧಿಕೆಯ ಮುಂದೆ ಸಂಗೀತಕಮಂ ಸಂಗಳಿಸಿ ಪದಂಬಡಿಸುವೆ ಯೊಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩-೨೨೩ ಪ). **ಪದವಡಿಸು**: ೧. ಸುಧಾಕನಾ ಧೀಶ್ವರನಿಯಮಿತ ನಿಳಂಪಪಲ್ಲವತಿ ಪದವಡಿಪ ನವದಿವ್ಯಾನ್ನದೊಳಂ . . . ಪ್ರವರ್ಧಮಾನನಾಗಿ ಬಳಿಯ ಬಳಿಯ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫-೧೪ ಪ). ೨. ಹದಮಾಡು: ಅನ್ನದಾನಂ . . . ನವನಿಧಮಕ್ಕುಂ ಅದಂತೆಂದೊಡೆ ಇದಿಗೊಂಡುಡ್ಡದೊಳಿಸುವ ಪದಯುಗಮಂ ತೊಳವ ಪೂಜಿಪೊಳಂಗಳ ದೋಡ್ಡದಯಾನ್ನ ಶುದ್ಧಿಯಂ ನೆಹಿ ಪದವಡಿಸುವ ಭೇದದಿಂದ ಪರಮಾಗಮ ದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ. ೩-೩೦); ಕುಸುಮಕಾಮುಕನ ಪೊಡೆಗೆ ಪದವಡಿಸಿ ಕಾಸಿ ಕಂದಿಸಿದ ಸೆಲಗಿನಂದಿನಲಗುಗಳವೆನಿಸಿ ಕಡುಗಂದಿ ಸೂಸಿದ ಪಾಸಿದಳಿ ದಳಗಳಂ (ವರ್ಧಪ. ೫-೩೩ ಪ); ಮಣಿಮಯಭಾಷನಂಗಳೊಳ್ ತೀವಿದನಪ್ಪುರತ್ನಂಗಳ ಪದವಡಿಸಿದ ಸುಗಂಧಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳ ಕರ್ಪೂರವಾರಿಗಳ (ಮಹಾಸೇ. ೯-೪ ಪ). ೩. ಉಪಶಮಿಸು; ಶಾಂತಗೊಳಿಸು; ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸು: ಅವಳಂಧಿಕೆಯಲಿ ನಿಧೀರತಾಪಲದಿನೊಯ್ಯ ನೊಯ್ಯನೆ ತದುದ್ರೇಕಮಂ ಪದವಡಿಸಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩-೩೩ ಪ); ಅಂಕು ಕಂಕುಂತಾಪಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗಿ ಕುಕ್ಕುಬಗುದಿಮರ್ಕದೊಳಗೊಳಗೆ ಬೇವ ಹೃದಯನುಂ ಪದವಡಿಸಲಾಡಿದೆ . . . ಕಳೆಯಂಗಿಂತೆಂದಂ (ಅನಂಠ. ೧೧-೨೯ ಪ); ಅಪಾಯಯಾ, ನೀನ್, ಪ್ರವೀಣ್ಯಾನ್ ಪದಗಳೆಟ್ಟು ಮನಮನ್ ಪದವಡಿಸಿ ಒಳ್ಳೆನುಡಿಗಳೊಳವೆಂಬುದನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೧-೪೩೪). ೪. ನೆರವೇರಿಸು; ಪೂರೈಸು; ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸು:

ಅನುಕ್ರಮದಿಂದ ನೀರ್ಗುಡಿಸಿ ಯಥಾಕ್ರಮದಿಂದ ಪದವದಿಸಿ ಪಾರಲೌಕಿಕ ವಿಧಿಯುಂ (೨೦೦೩೫. ೪-೫೪). ೫. ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸು; ಹತ್ತೋಟಿಗೆ ತರು; ಆತನು ಸಾಮುದ್ರಿಕವಾದದ್ದು ನೋಡುವೆಂ ಸಾಮುದ್ರಿಕಂ ಪದವದಿಸಿದೊಡೆ ಬಹುಕರ್ಮಪುರದಲ್ಲಿ ಪದವದಿಸಲೆನ್ನ ಬಯಕೆಯು ದಂಡಂ (ಅದಿ. ೧೪-೪೩); ಕೌಮುದೀಮಹೋತ್ಸವ ಮುಂ ನೋಡುವಬ್ಬ ಯೋಗ್ ಅಕ್ಕತಕಾರಾಮಸಂವರಣನುಪಲಕ್ಷಿತ ಛಾಪಾಸಂಕೇತಜನಂಗಳ್ಳಿದಿದು ಬರ್ಹೀನಲ್ಲಿ ಪುಲ್ಲಶರನುಮಂ ಚಲ್ಲಯೋಗ್ ಪದವದಿಸಲುಂ (೨೦೦೩೫. ೪-೩೨ ದ); ಅದಜೋಡನೆ ಪೋರೋ ಬಲ್ಲಿಂ ಪದವದಿಸಿ ವಶಕ್ಕೆದುಂದು (ಮಹಾಣೀ. ೪-೩೩).

[ಪದ್ಧ + ಪದಿಸು]

ಪದಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು : ವಿಪಂಬಿಯು ನುಣ್ಣುರ ಮೂಂದೆ ಪಾದಿ ಕೋಮಲಮನೆ ಚಿತ್ರಮಂ ಬರೆದು ಕೋಣಾ ಪದಂಬಡೆ ದಯ್ಯ ಮೇಳದೊಳ್ ನೆಲಿಸಿದ ಮೂತನಾದಿ . . . ಒಲಗಿಸಿತ್ತೊಲವಿಂ ಸಖೀಜನಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೩-೯೦). [ಪದ್ಧ + ಪದ್ಧ]

ಪದಕ (ನಾ). ೧. ಹಾರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸುವ ಅಲಂಕಾರಯುಕ್ತವಾದ ಬಿಲ್ಲೆ; ಸರದ ನಡುವಿನ ಬಿಲ್ಲೆ : ಸುರಗಿಯಲರ ಮುಗುಳ ಮುಕ್ತಿನ ಮೂಲೆಯುಂ . . . ಕುಂಕುಮದ ಕುಟ್ಟಿಲದ ಪದಕದಿಂ . . . ಅಲಂಕರಿಸಿ (ಕಾದಂಬ. ೩೪೪); ಆ ಪರದಂ . . . ಒಂದುದಿನಂ ವ್ಯಂತರದೇವಂ ಕೊಟ್ಟ ಪದಕಮಂ ಸಹಿತ್ತಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧೦-೪೧); ತಳಿತ ಜೊತದ ಸಸಿಗಳವನಿಗೆ ಮಲಗುವಂತೆ ರಾಜ ಪುತ್ರರು ಹೊಳೆವ ಪದಕದ ಕೊರಳ ತಲೆಗಿಂಬಾದ ತೋಳುಗಳ . . . ದಳಿತದಷ್ಟಾನನದಲೆಸಿದರು ಸಾಲತುಡುನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಪ್ತೀ. ೫-೩೯); ಶೃಂಗಾರವಾಗಿದೆ ಸಿರಂಗನ ಮಂಚ . . . ಶಂಕರನ ಕೊರಳಿಗೆ ಪದಕ ವಾಗಿಹ ಮಂಚ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೧-೧೪-೫); ಮುಕ್ತಿನ ಹಾರದ ತಡುವೆ ಇದ್ದ ಪದಕ ನಕ್ಷತ್ರದಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಹಾಸುತ್. ೩೪). ೨. ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಅಥವಾ ಬಿರುದಾಗಿ ಕೊಡುವ ಬಿಲ್ಲೆ; ಮೆಡಲು : ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪಡೆದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬಹು ಹಿಂದೆ ಹಾಕಿ . . . ಬಂಗಾರದ ಪದಕಗಳನ್ನು ಮೊರಕಿಸಿ ಕೊಂಡನು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೧೫); ಶ್ರೀಯವರೊಂದಿ ಬನ್ನದ ಪದಕವು ನನ್ನ ನೀಳ್ವನಕೆ ಬಂತು (ಇಂಜಾಪ. ೨೯-೩೨). ೩. ವೇದದ ಪದವಾಳ ವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದವನು. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಭರಣ. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕೇದಾರಜಂ - ಪದಕ" (ಒಪ್ಪ. ೪೦). ೬. (ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ) ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ; ಸೂಚಿ : (೪). ೭. [ಭಂದ] ಭಂದೋವೃತ್ತಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು; ಭಂದೋ ಬದ್ಧವಾದುದು : (೪). [ಸಂ.]

ಪದಕಟಕ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಕೊಡುವ ಕಡಗ; ಅಂದುಗೆ; ಕಾಲು ಬಳೆ : ಅರುಣಾಂಬುಜನಾಳನಾನಾಸರಿಸಿದ ನವಭೇನೊಂಡಮಾಲೆಯ ಚಿಲ್ವಂ ಪರಿಭವಿಸಿ ಮುಚ್ಚಿದುದೇಕಿಲ್ಲರಿಸಿ ಪದಾಗ್ರದೊಳಿ ಮುಕ್ತಿಕದ ಪದಕಟಕಂ (ರಾಜರೇ. ೩-೫೩). [ಪದ್ಧ + ಕಟಕ]

ಪದಕವಾದ (ನಾ). ಕೇವಲ ಶಾಬ್ದಿಕವಾದ ವಾದ; ಶಬ್ದಾಡಂಬರ ದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾತು : ವೇದಾಗಮಂಗಳ ಮೂಲವಲ್ಲದಿದು ಪದಕ ವಾದವೆಂದು ನೀನುಸುರದಿರು (ಬಸವ. ೩-೩೪). [ಪದಕ + ವಾದ]

ಪದಕವಿ (ನಾ). ಹದ ತಿಳಿದ ಕವಿ; ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಕವಿ : ಸೊಂಕಿಲ್ಲದ ದಿಜುನುಡಿಗಳನಂಕಿಸದೆ ಮನೋನುರಾಗ ಮೃದುಪದಕತಿಯಂ . . . ಕೇವಲಸಲ್ಲಂ ಕರೆ ಕವಿಸಿಕನಂಬರಾ ಪದಕವಿಯಂ (ಕವಿಜ. ೧-೫); ಮದಹಸ್ತಿಗಳ ಕೈಯ ನೂಕಿ ಬಂಧಿಸುವ ಪೆರ್ಗದ ಪುರಾಕವಿಯು

ಅದಟಿನ ಬ್ಯಾರಾಸ್ತಕವ ವರ್ಣಸುಮೋ ಪದಕವಿಗಳಿಗೋತರವು (ನೋತಕ. ೨೦-೧೩). [ಪದ್ಧ + ಕವಿ]

ಪದಕವಿತಿ (ನಾ). ಹಾಡುಗಟ್ಟು; ಸಂಗೀತದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಶ್ರವ್ಯವಾಗುವ ಕಾವ್ಯ : ಕೋವಿದರು ಕೊಂಡಾಡುವರೊಸೆದು ಚದುರರು ಪೇಳಿನಲೀ ಪದಕವಿತೆಯುಮುದದಿಂದಾನುಸುಂಡೆನು (ಕುಂಜಾಂ. ೧-೩೩). [ಪದ್ಧ + ಕವಿತಿ]

ಪದಕೋಶ (ನಾ). (ಪದಗಳ) ಅರ್ಥಕೋಶ; ಶಬ್ದಕೋಶ; ನಿಘಂಟು : ಆ ಪೇಳಿಗಳಿಗೆ ಗೋಡೆಭಾಷೆಯ ವ್ಯಾಕರಣ ಮತ್ತು ಪದ ಕೋಶಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಕೃತಿಗಳು ಒಂದೆರಡಾದರೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದುವು (ದ್ರಾವಿ. ೧೫೦). [ಪದ್ಧ + ಕೋಶ]

ಪದಕ್ರಮ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಲಯದ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ : ಸುರೀತಿ ರಕ್ತಿ ಪದಕ್ರಮಂ ವಳಿ ಸುರಂಗಿತಮಾಯತಂ ಮನೆ ಕಂಟಕಂ . . . ಇಂಥ ಲಯಾಸ್ತ ದಂಪ್ಯ ಪದಿ. ೧೧-೯). [ಪದ್ಧ + ಕ್ರಮ]

ಪದಗಿ (ನಾ). = ಪದಕ ೧ : "ಪದಗಂ ಪದಕಾಧಿಧಾನದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾಸಿ. ೩೧). [<ಸಂ. ಪದಕ]

ಪದಗಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲುನಡಿಗೆ. ೨. ಪಾದಚಾರಿ. ೩. ಪದಾತಿ; ಕಾಲಾಳು : "ಪದಾತಿ, ಪತ್ತಿ, ಪದಗಿ . . . ಪದಗಿ - ೩ ಕಾಲು ನಡೆಯ ಭಟರ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೫೩). [ಸಂ.]

ಪದಗತಪಾತ (ನಾ). [ಭಂದ] ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿಚಿತ್ರಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಪದ್ಯಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನೂ ಅನುಸ್ವಾರ, ವಿಸರ್ಗ ಗಳನ್ನೂ ಲೋಪ ಮಾಡಿರುವುದು : ಶರ ಶೂಲ ಚಾಪ ಚಕ್ರಾ ಸಿ ರೂಪಮಿಥ ರಥ ತುರಂಗ ಪದಗತಪಾತಂ ಮುದಜಂ ಗೋಮೂತ್ರಕೆ ಪುಷ್ಕರಮಧ್ಯಮುಣಿ ಸರ್ವತೋಭದ್ರಂಗಳ (ಕಾವ್ಯಾಪ. ೫೩೯). [ಸಂ.]

ಪದಗತಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲುನಡಿಗೆ; ಕಾಲ್ನಡೆ : ಮಂತ್ರಿಯ ಮಾತ ಕೈಕೊಂಡು ಸದಳವೆಲ್ಲವ ನಿಜನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು ಪದಗತಿಗಳಲಿ ಗಮಿಸಿ (ಪದಕಾ. ೪-೧). ೨. ಹೆಜ್ಜೆ ಯಿಡುವ ಭಂಗಿ, - ರೀತಿ : ಪದಗತಿ ಪಾತದಕ್ಕರಮನುಗೈಸಂತರೆ ತೂಕದೋಲೆ ಗೀತದ ಲಯಮಾನಮಂ ಪವಣಿಸಂತರೆ . . . ನರ್ತಿಪರಲ್ಲಿ ಕಾಂತೆಯರ್ (ವರ್ಧಪ. ೧-೩೧).

[ಪದ್ಧ + ಗತಿ]

ಪದಗರ್ಭ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] "ಪಲ್ಲವಿಗೆ ಪ್ರಥಮ ಮತ್ತು ದ್ವಿತೀಯ ಎರಡು ಅಂಗಗಳು. ಈ ಅಂಗಗಳು ಸಂಧಿಸುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ 'ಪದಗರ್ಭ' ಎಂದು ಹೆಸರು" (ಸಂಗೀತಂ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಪದಗಾಣ್ 'ಪದಂಗಾಣ್' ನೋ.

ಪದಗಾಯಿ, ಹದಗಾಯಿ (ನಾ). ಹಣ್ಣಾ ಗಲು ಬಂದಿರುವ ಕಾಯಿ; ಬಲಿತ ಕಾಯಿ : ಕಾಯಿ ಪದಗಾಯಿ ದೋರೆವಣ್ಣುಗಳಿಂದೆಯಿತಿ ಪಕ್ವಮೂತ ರಸಮೊಸರ್ ಪರಿಪರಿ ಭವಾಪಳಿಗಳಿಂದೆ . . . ಒಪ್ಪಿ ಮರ್ದಾ ಬನಂ (ನವನೋ. ೪-೨೩); ಕಗ್ಗಾಯಿ ಬಲಿಬಲಿದು ಮ್ಯಾಲೆ ಮಧುರಸ ಬರೆದು ಪದಗಾಯಿಯಾದಂತೆ (ನವನೋ. ೨೨-೩೪). **ಹದಗಾಯಿ :** ಆ ಮರದಲ್ಲಿ ಹದಗಾಯಿಗಳೇ ತುಂಬಿವೆ (೨೩೩).

[ಪದ್ಧ + ಕಾಯಿ, (<ಕಾಯ್)]

ಪದಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಹಾಡು ಹೇಳುವವಳು; ಹಾಡುಗಾತಿ : ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಪದಗಾರ್ತಿ - "ಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾಡೋವಾಗ ಪದಾ ಹೇಳಾನವ್ವ . . . ಸಾಳು ಸುಮ್ಮಿರು" ಎಂದು ಕೆಂಚಯ ಬಾಯ ಮೇಲೆ ಹೊಡೆದಳು (ಸುರಸಂ. ೫೦).

[ಪದ್ಧ + ಕಾರ್ತಿ, (<ಕಾಣಿ) + ಕಿ, (<ಇತಿ)]

ಪದಗುಡು 'ಪದಂಗೊಡು' ನೋ.

ಪದಗಿಂಪು, ಹದಗಿಂಪು (ನಾ). ಹದವಾದ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ : ಘಟ್ಟ ಸಿದ್ಧ ಕೀಟ ಘಟ್ಟ ನೆಯಿಲ್ ಪೊಟ್ಟಿ ಗೊಡೆದ ತಾಳುಗಳ ರುಧಿರಜವೊಳ್ ಬೆರೆಸಿ ಪದಗಿಂಪವಾಳ್ಪು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯದ ಬಾಳಾಜವೊಳಂ ನೆಲದೊಳೊಗವ ಛಂ ಮೊದಲೂಲಂಗಿಡೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೦ ಪ). **ಹದಗಿಂಪು :** ನಾಗಪ್ಪರಂಗೇಳ್ ನಾಗರಸ ತೆರವಾಗಿ ಪೆಡೆಮುಟ್ಟು ತೊಡೆಯೊಡೆಯೊಗೆ ಮೊಗಕೆ ಹದಗಿಂಪು ತಾಯ್ತು ಮುನು ಲಕ್ಷ್ಮಣಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೩-೧೪೫). [ಪದ್ಯ + ಕೆಂಪು]

ಪದಗಿಡಿಸು, ಹದಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹದವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು ; ಹಾಳುಮಾಡು ; ನಾಶಗೊಳಿಸು : ಎಮ್ಮ ಮೊಮ್ಮಬರೆಸಂ - ಪದಗಿಡಿಸುತ್ತ (ಅಪ್ಪ. ೩.೧೫-೬); ಪದನಾಟಂ ಸಾಮರ್ಪ ಪದಗಿಡಿಸಿದ ಹದರಂ (ಚಳವಿ. ೩-೨೬೧). **ಹದಗಿಡಿಸು :** ೨. ರೀತಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು ; ವಿರೂಪಗೊಳಿಸು : ಅತ್ಯುಚಿತವನ್ನು ಹದಗಿಡಿಸದ ಬರೆಯುವುದು ಕಠಿನ (ಸಮಾಲೋ. ೫೩); ಕೊಲ್ಲುವವನು ಹೇಯನ್ನು ಹದಗಿಡಿಸಿ ನಾಶಗೊಳಿಸು ತಾನೆ (ಹಂಕಿರು. ೩೬); ಹಲವು ಸಮಗಾರರು ಕೂಡಿ, ಕೊಗಲು ಹದಗಿಡಿಸಿದರು (ಗಾಡ). [ಪದ್ಯ + ಕೆಡಿಸು]

ಪದಗಿಡು, ಹದಗಿಡು, ಹದಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗು ; ಕ್ರಮಗಿಡು : ಪದನೆಯೆಂಬ [ಬಣ್ಣ] ನೆಯೆಂದು ಬವಣಗೊಂಡು ಪದಗಿಟ್ಟು ಬಯಲ ಬಣ್ಣ ಸದೆ . . . ಹದಬಯಲ ಧರ್ಮವ ಬಣ್ಣ ಬೆನು (ಹದಬ. ೧-೪೬). **ಹದಗಿಡು :** ೨. "ಅನುಕೂಲವತ್ತು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಹದಗಿಡು :** ೧. ಮದಕರಿಗಳು ಕಟ್ಟಿದ ಮಲ್ಲಗಂಧವನೊಡೆದು ಕೆಡಹಿ ಕೊಂಡಾಗ ಬೆದಣು ತಮ್ಮಿಟ್ಟಿಯೊಳಗೆ ದೆಸೆದನೆಗೈದಿ ಹದಗಿಟ್ಟೊಡೆ ಯಾದಿದುವು (ಕಂಠವಿ. ೧೫-೮೨); ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅಡಕತ ಹದಗಿಟ್ಟು ಹೋಗಿತ್ತು (ಪಂಪಪಂ. ೧೪೦); ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹದಗಿಟ್ಟಿದ್ದ ರಿಶಾರ್ಡ್ ಗಳನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲು ಎರಡುದಿನ ಬೇಕಾಯ್ತು (ಕಾಜೀರ. ೧೧೬). [ಪದ್ಯ + ಕೆಡು]

ಪದಗಿಯೆ, ಹದಗಿಯೆ, ಹದಗೈ (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು; ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡು ; ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹದಮಾಡು : ತನ್ನ ಸಮನಂ ಕರೆದು ಭರದಿನವೆಡೆಗೆಯ್ದು ಪೊನ್ನಂಟಿಗಿತ್ತು ಪದಗಿಯೊಂದು ಕಳುಹಲ್ (ಅರಾಜ. ೨-೫-೧೦). **ಹದಗಿಯೆ :** ಹುರಿದ ಹೊಸಭಂಗಿ ಹದಗಿಯ್ದು ಪಿನಿ ಕೂಟದೊಳ್ ಬೆರೆದನುಲ್ ಹಾಯಿಕಾಯ್ ಪತ್ರಿ . . . ಪರಿಪರಿಯ ಭೋಜನವ್ಯವ್ಯಂಗಳಿಡಿದ ಭಂಡಿಗಳೆದೆ ಬರುತಿರ್ದುವು (ಚಿಬು. ೪೬-೪೫). **ಹದಗೈ :** ಹದಗೈದುಕೊಂಡೆಯ್ದು ಮುಜದಿನ ಕಂಡನು ಮದನನ ನಾಸಾ ನದಲ್ಲಿ (ಭರಣ. ೪೪-೨). [ಪದ್ಯ + ಕೆಯ್]

ಪದಗೊಡು 'ಪದಂಗೊಡು' ನೋ.

ಪದಗೊಳ್ 'ಪದಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಪದಗೊಳಿಸು 'ಪದಂಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಪದಗೊಳ್ಳು 'ಪದಂಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಪದಗ್ರಹಣ (ನಾ). ಪದವಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು : ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ ಯವರು ತಮ್ಮ ಪದಗ್ರಹಣದ ತಾರೀಖಿನಿಂದ ಐದುನವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಪದವಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾಸ. ೨೮). [ಪದ್ಯ + ಗ್ರಹಣ]

ಪದಘಟ್ಟಣಿ (ನಾ). ಕಾಲಿನಿಂದ ಮೆಟ್ಟುವಿಕೆ ; ಪದಾಭಾತ : ನನಸಹಸ್ರತುರಂಗ ಕಾಲಾಳವಗಡಿಸಿತ್ವ ಮತ್ತು ಸಾವಿರನವನತಳ ನುಗ್ಗಾಯ್ತು ಪದಘಟ್ಟಣಿಯ ಘಟ್ಟಣಿಗೆ (ಕುವಾಳ. ೩-೬). [ಪದ್ಯ + ಘಟ್ಟಣಿ]

ಪದಘಾತ (ನಾ). - ಪದಘಟ್ಟಣಿ : ಪದಘಾತಕ್ಕಿಗಿದಳ್ಳಿ ಬಳ್ಳಿದುದಧೋ ಲೋಕಂ . . . ಭುವನಮಂ ಪರ್ಯಾಕುಲಂ ಮೂದಲಾರ್ತದೋ ದುರ್ಯೋಧನ ಭೀಮಸೇನರ ಗದಾಯುದ್ಧಂ ಪ್ರಿಧಾಭ್ರಾಂತಿಯಂ

(ಗದಾಯು. ೮-೧೦); ಪದಘಾತೋದ್ಧಿ ತಥೋಳಿಪಟಲಮಹಿಮು ರುಗ್ಗಿಂಬಮಂ ನುಂಗಿ ರೋದೋಂತದೋಳಾದಂ ಧ್ವಾಂತಸಂತಾನಮ ನೊದವಿಸಿ . . . ನಡೆದತ್ತಾ ಜಗನ್ನಾಭಸ್ವಿತ್ಯಂ (ಜಗದಿ. ೧೫-೬೬); ಇದೆ ರಥದ ಪದಘಾತದಲಿ ಹೊಮಿದೆಯ ಪಾಯದಳಿಫ ಭೀಮನ ಕದನಪಥ ವಿದೆಯನುತ ನಗುತ್ಯಂತವನಾ ದೋಣ (ಕುವಾಳ. ೧೩-೨); ಪದಘಾತಕ್ಕೆ ಧರಾತಳಂ ಕುಸಿಯ . . . ಮುದ್ದಂಗೆಯ್ದ ರೀಶಾರ್ಜನಲ್ (ಕುಚಂ. ೪-೬೮). [ಪದ್ಯ + ಘಾತ]

ಪದಚತುರೂರ್ಧ್ವ (ನಾ). [ಭಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಕರಿ ದಿನಪ ರಾಜ ರಾನಣ ಕರ ಪರಿಸಂಖ್ಯಾಕ್ಷರಂ ಪೊದಬ್ಬಿಸಿಯ ಗಣಾಂತರಿತಂ ಪದಚತುರೂರ್ಧ್ವಂ ಪರಿಸ್ಪಟಿಂ ಬಗೆದು ಕೇಳ್ವುದು (ಭಂದೋಂಬು. ೩-೨೧೫). [ಸಂ.]

ಪದಚತುಷ್ಪಯ (ನಾ). ಸಾಲೋಕ್ಕ, ಸಾಮಾಪ್ಯ, ಸಾರೂಪ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಯುಜ್ಯಗಳೆಂಬ ಮೋಕ್ಷದ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳು : ಎಣೆಯಾಗಿ ಪದಚತುಷ್ಪಯವ ಕೂಡಿ (ಮನೋವಿ. ೧-೩೦).

[ಪದ್ಯ + ಚತುಷ್ಪಯ]
ಪದಚಾರಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗತಿ, - ಗಮನ ; ಸಡೆ : ಪದಚಾರಿಗೆ ಪದಚಾರಿಯನೊದವಿಸುತುಂ ಗಜಚಿ ಗಜಜುತುಂ . . . ಕೃಷ್ಣ ದಾನವರ್ ಪೊಕ್ಕು ಪೊಯ್ದ ರೊವರ್ನೊರ್ವಲ್ (ಜಗದಿ. ೯-೬೨). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ನಾಟ್ಯಭೇದ. [ಪದ್ಯ + ಚಾರಿ]

ಪದಚ್ಛೇದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪದಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಂಗಡಿ ಸುವುದು : (೪). [ಪದ್ಯ + ಚ್ಛೇದ]

ಪದಚ್ಯುತ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಬಿದ್ದ. (ನಾ). ೨. ಪದವಿ ಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು ; ಸ್ಥಾನಭ್ರಷ್ಟ. [ಪದ್ಯ + ಚ್ಯುತ]

ಪದಚ್ಯುತಿ (ನಾ). ಪದವಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಸ್ಥಾನಭ್ರಷ್ಟತೆ : ಪದಚ್ಯುತಿಯ ಅಥವಾ ಇತರ ಕಾರಣದಿಂದ ಉಂಟಾದ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಪದವಿ ರಿಕ್ತತೆಯನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆಯುವ ನಿರ್ವಾಹನವನ್ನು . . . ತಡವಾಗದಂತೆ ನಡೆಯಿಸತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾಸ. ೩೧); ಏನುವುಂ ಎನ್ನಿಂದ ಎಂತಾನುಮೊತ್ತಿ ಪೊಣಮುಡಿಸಲಾದಿದುಲ್, ವಿಧಿ ನಿಯತಮಪ್ಪವನ ಪದಚ್ಯುತಿಯನ್ ತಪ್ಪಿಸುವ ಯುಕ್ತಿಯನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೩-೧೧೫೦). [ಪದ್ಯ + ಚ್ಯುತಿ]

ಪದಚ್ಯುತಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ತೆಗೆದುಹಾಕು ; ಪದವಿಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿಸು : ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರನ್ನು . . . ಮಹಾಭ ಯೋಗದ ಮೂಲಕ ಪದಚ್ಯುತಿಗೊಳಿಸಬಹುದು (ಭಾಧಾಸ. ೨೮); ಮೇಜರ್ ಗೋರ್ಡನ್‌ರು ಅವನನ್ನು ಪದಚ್ಯುತಿಗೊಳಿಸಿದ್ದರು (ಬಿಂಜನ್. ೮೪). [ಪದಚ್ಯುತಿ + ಕೊಳ್ಳು + ಇಸ್ತು]

ಪದಚಾತ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಶಬ್ದಗಳು. ೨. ಪದಗಳ ಗುಂಪು ; ಶಬ್ದಸಮೂಹ. [ಪದ್ಯ + ಚಾತ]

ಪದಡಕ್ಕೆ 'ಪಡಡಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಪದಡಿ 'ಪದಡೆ' ನೋ.

ಪದಡೆ, ಪದಡಿ, ಹದಡಿ, ಹದಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು ; ೧೧ ಈಗಿನ ದಾವಣಗೆರೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹದಡಿ : ಶ್ರೀಮನ್ಮನೆವರ್ಗಡೆ ಪಲ್ಲವಾಧರಣ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿರಾಜಪ್ಪದಡಿ ಸನ್ನೆರಡುನುನಾಳುತ್ತುವಿರೆ (ಎಳ. XI, ದಾವಣ. ೧೩೩-೧೩; 1937). **ಪದಡಿ :** ಸಾಕ್ಷಿ ಪದಡಿಯ ಗಾಢುಣ್ಣಂ ನಾಗಿಯಣ್ಣ ನುಂ (ಎಳ. XI, ದಾವಣ. ೧೨೪-೮೪; ಸು. 1942?).

ಹದಡಿ : ಹದಡಿ ಚಾಳುಕ್ಕರ ಕಾಲದಲ್ಲೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಈಗ ಅಲ್ಲಿ ಹಳೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳಿಲ್ಲ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೨೩೫). **ಹದಡೆ :** ಹದಡೆಯ

ಕುಟುಂಬ ಎಚ್‌ಕೆಗೌಡ ಬಿನ್ನಲಗಿಣಿಯ ಪದನ ಕೊಂಡುಹೋದಲ್ಲಿ
(ಎಚ್. ೫೬, ದಾವಣ. ೧೨೫-೨; ೧). [೧]

ಪದಧಕ್ಕೆ 'ಪದಧಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಪದತಲ, ಪದತಳ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿಡುವ ಸ್ಥಳ; ಪಾದಪ್ರದೇಶ :
ಪದತಲದೊಳದನರ್ಪಿಸುವೆ, ಹೇ ಸದಯ ಗುರುಬೇವ (ವಿನೋ. ೧-೧) ;
೨. ತನ್ನ ತನುರುಚಿತೆಯ ಪದತಲದಿ ಪೂಜೆಗೈವಾತನನು. ಕಾಣುತಂ ಕಣಕರದಿ
ಕರಗಿದಳ್ ಚತ್ರಾಂಗಿ (ಚತ್ರಾಂಗ. ೩೪-೧೦೦). **ಪದತಳ :**
೩. ಅಂಗಾಲು : ಪದತಳಮುಂ ಪಳಮುಂ ನೋಯದೆ ಕಂದದೆ ಸಲಿದು
ನರ್ಪಿಸುತ್ತಿರ್ಪ ಮರುತ್ತದೆಯಿಗೊಂದ್ರನ ಹೃತ್ತ ಪದ್ಯೋಳಾದುವ ಭಕ್ತಿ
ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಲಾಸಿಕೆಯಕ್ಕುಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೨-೭೦) ; ಜೊತತಲರಂ ಪೋಲ್ವ
ಪದತಳಂಗಳು (ಪ್ರಥಮ. ೯-೫) ; ಹೆಬ್ಬಟ್ಟುಗಳು, ಪದತಳಗಳು . . .
ತಿರಸ್ಸು ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಾನಗಳೇ ಸ್ತ್ರೀಯರುಗಳಿಗೆ ಕಳಾಸ್ಥಾನಗಳೆನಿಸಿ
ಕೊಂಬುವು (ಸಕವಿ. ೬೦). [ಪದ್ಧ + ತಲ]

ಪದತಳ 'ಪದತಲ' ನೋ.

ಪದತ್ಯಾಗ (ನಾ). ಪದವಿಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದು ; ಅಧಿಕಾರವನ್ನು
ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುವುದು ; ರಾಜೀನಾಮೆ ನೀಡುವುದು : ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ
ಯವರು, ತಮ್ಮ ಹಸ್ತಾಕ್ಷರದೊಡನೆ ಉಪರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರಿಗೆ ಹಸ್ತ ಬರೆದು
ತಮ್ಮ ಪದತ್ಯಾಗ ಮಾಡಬಹುದು (ಭಾಷಾ. ೨೮). [ಪದ್ಧ + ತ್ಯಾಗ]
ಪದತ್ಯಾಗಪತ್ರ (ನಾ). ಪದವಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುವಾಗ ಬರೆ
ಯುವ ಪತ್ರ ; ರಾಜೀನಾಮೆ ಪತ್ರ : ಮೇಲಿನ . . . ಪರಿಶಿಷ್ಟ
ಖಂಡದ ಮೇರೆಗೆ ಉಪರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರಿಗೆ ಬರೆದ ಪದತ್ಯಾಗಪತ್ರದ
ಸೂಚನೆಯನ್ನು . . . ಅಧ್ಯಕ್ಷರಿಗೆ ತಿಳಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಷಾ. ೨೮).

[ಪದತ್ಯಾಗ + ಪತ್ರ]

ಪದತ್ರಯ (ನಾ). ಮೂರು ಹೆಣ್ಣು : ತದಶ್ಚಮೇಧದೋಳೇತ ವಾಮನ
ನಾಗಿ ಯಾಚಿಸಿದನು ಪದತ್ರಯವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೪೫). [ಪದ್ಧ + ತ್ರಯ]

ಪದತ್ರಾಣ (ನಾ). ಪಾದರಕ್ಷೆ ; ಜೋಡು ; ಮೆಟ್ಟು : ತಿರಸ್ತಾಣ
ಮಧ್ಯತ್ರಾಣ ಪದತ್ರಾಣ . . . ಮುಂತಾದ ಶಸ್ತ್ರಜಯಾತ್ಮಕ ರಕ್ಷಾದಿ
ಸಾಧನವಿಶೇಷಗಳೆಂಬುದು (ವದೇ. ೨೬೨). 'ಪಾದತ್ರಾಣ' ಪರಾ.

[ಪದ್ಧ + ತ್ರಾಣ]

ಪದದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಮಾರ್ಗ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು : ಪದದಪ್ಪದೆಯುಂ
ಬಗೆ ಬೆದಪದೆಯುಂ ಕತೆ ಕಿಡದೆಯುಂ . . . ಆ ಜಿನಜಂಪ್ರಂ ಇಂತೆಂದಂ
(ಕಾಂಕಿ. ೫-೧೦). [ಪದ್ಧ + ತಪ್ಪು]

ಪದದರುತನ (ನಾ). ಪಾದದರ್ಶನ : ನೆನಪದಲ್ಲದೆ ನಿನ್ನ ಪದದರುತನದ
ಭಾಗ್ಯವು ಕನ್ನಿಕಾಮದು ಘನಮಹಿಮ ಸಮಯಿಸುತ ಕೈಮುಗಿದಿರ್ದಳಾ
ಕಾಂತೆ (ತೊರಾ. ೧-೧೨-೨೧). [ಪದ್ಧ + ದರುತನ]

ಪದದಲನ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ತುದಿ ; ಪಾದಾಭಾತ : ಲೋಕಕ್ರೋಧ
ಮದಹಸ್ತಿ ಪದದಲನರೋಪವಾವಾಗ್ಗಿ ಗಾಹುತಿಯಾಗಿ ಬಿಳ್ಳ ನಿನ್ನಾ ಭಸ್ಮ
ರಾಶಿಯುಂ ತೋಳುವುದೊ ಕಣ್ಣಿಗೆ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೧೫-೪೨). [ಪದ್ಧ + ದಲನ]

ಪದದಳಿತ (ಗು). ಕಾಲಿನಿಂದ ಬಡಿದ, -ಮೆಟ್ಟಿದ : ವಿತರಕ
ಪದದಳಿತ ಸಸುಧೋತ್ತ ತಿತ ಧೋಳಿ ಸಟಲಪರಿಚುಂ ದಿತ ದಿಶಾಮುಖ್ಯದಿದನು
ಕುರುರಾಯ ಮೋಹರವ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೪೮). [ಪದ್ಧ + ದಳಿತ (= ದಲಿತ)]

ಪದದೋಷ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪದಗಳ ರಚನೆ ಅಥವಾ
ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ದೋಷ, -ತಪ್ಪು : ಪದದೋಷವು
ಪದದ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರಬಹುದು ಅಥವಾ (ಅನೇಕ ಪದಗಳು
ಸೇರಿ ಆಗುವ) ಒಂದು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅವುಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ
ಇರಬಹುದು (ಕ್ರಿ. ೬೩, ೨೨೬). [ಪದ್ಧ + ದೋಷ]

ಪದಧಾರಿ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿರು
ವವನು ; ಅಧಿಕಾರಿ : ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಥವಾ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಯ
ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳ ಸಂಬಂಧದ ಯಾವನಾದರೂ ಪದಧಾರಿಯಾಗಿ . . .
ಯಾವುದಾದರೂ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸಂಸ್ಥೆಯೊಳ್ಳೆ ಸೇರಿದವನಾಗಿ ಇರಬೇಕೆಂದು
ಉಪಬಂಧವನ್ನು ಮಾಡಿರುವ ಯಾವುದೊಂದು ವಿಧಿಯ ಅಮಲಿಗೂ
ಬಾಧಕವಾಗತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಭಾಷಾ. ೯). [ಸಂ. ಪದಧಾರಿನ್]

ಪದಧೂಲಿ, ಪದಧೂಳಿ (ನಾ). ೧. ಪದಾಭಾತದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ
ಎದ್ದ ಧೂಳು : ಪದಧೂಲಿ (ಪಾಶಾ. ೪೬) ಶೋಭದಿಂ ದಿಗ್ಭುಷಿ
ವದನಮುಂ ಶ್ಯಾಮಳಂ ಮಾಡಿ . . . ಅಹ್ಮಗ್ರಾಸ್ತ ಶಸ್ತ್ರ ಕರಕಿರಣ
ಸಂಘಾತೋನ್ಮಾತಫೋದೋಷದಿನರ್ಧಶ್ಯಾಮಳಂ ಮಾಡಿದುದು ದಿನ
ಮುಮುಂ ಕೂಡೆ ರಾಜೇಂದ್ರಸೈನ್ಯಂ (ಅದಿ. ೧೪-೪೮). **ಪದಧೂಳಿ :**
೧. ಪದಧೂಳೀಕೀತವಾತಃಪ್ರತತಿ ನದಿಗಳಂ ತೀವ್ರತುಂ (ವರ್ಧ. ೮-೬೭).
೨. ಪಾದಧೂಳಿ ; ಪಾದರಚ : ಪದಧೂಳಿಯಲಿ ಮೂಟದಹಲ್ಯಾ
ಸತಿಯ ದುಷ್ಕೃತವ (ತೊರಾ. ೧-೨-೨೦) ; ಪುಣ್ಯವಹುವೆಮ್ಮ ಧರೆ ನಲ್ಲಭನ
ಪದಧೂಳಿಯಂ (ಚತ್ರಾಂಗ. ೬೦-೧೬೪೨). [ಪದ್ಧ + ಧೂಲಿ]

ಪದಧೂಳಿ 'ಪದಧೂಲಿ' ನೋ.

ಪದನ್ 'ಪದ್' ನೋ.

ಪದನ 'ಪದ್' ನೋ.

ಪದನಖ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಉಗುರು : ಪದನಖಮಣಿದಪರ್ಪದೋಳ್ಳದ
ನೇಂದುವನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಮಿರೆ ಕೋಮಳೆ (ಮಲ್ಲಿ. ೪-೨೦) ; ಚರಣದಲಿ
ಚಾಚಿದರು ಭೂಮಿಾಶ್ವರರು ಮಕುಟವನಂತಾರಾಪಸ್ಯ ಕೇಂದುವಿನಂತೆ
ಮೆಚ್ಚಿದುದು ಹರಿಯ ಪದನಖವು (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೫೫). [ಪದ್ಧ + ನಖ]

ಪದನಖರ (ನಾ). = ಪದನಖ : ಪದನಖರಾಳಿ ಬೇರ್ವಯ . . .
ಕೇಶವಯಮಂಗಮನಾವರಿಸುತ್ತಿ ತೋಟಿ ಪಿಂಗದೆ ಶಿವಲಿಂಗದಂಭ್ರಿಯನೆ
ಜಾಸಿಸುತಿದರ್ಶನತೀವರ್ಧೆಯಂ (ವೃಷ. ೨೨-೨೨). [ಪದ್ಧ + ನಖರ]

ಪದನತ (ಗು). ೧. ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದ, -ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ. ೨. ಕಾಲಿನ
ವರೆಗೆ ಇಳಿದು ಬಂದ. ೧, ೨ : ಮದಜಳನೀಳಳಂಕಳಳಕಂ ವಿಷಮಾ
ನಳ ಭೀಮರೋಚನಂ ಪದನತ ದಾನವಾರಿ ಗಿರಿಶಂ ಗಿರಿಜಾತನಿಸತಕೇಳ
ಕನ್ನೊದವಿದ ತೋಭಿಯಂ ಕುಡುತಮಿಪ್ಪೊದು (ಸಾತ್ವ. ೪-೧೩೨).

[ಪದ್ಧ + ನತ]

ಪದನಟ, ಪದನಟ, ಪದವರಿ, ಪದನಟ (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಷಯ
ವನ್ನು ತಿಳಿ ; ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿ : ಪದನಟದು ನುಡಿಯಲುಂ
ನುಡಿದುದನಟ ದಾರಿಯಲುಮಾರ್ಪರಾ ಸಾಧವರ್ಗಳ್ (ಕವಿ. ೧-೬೮).
೨. ಸರಿಯಾದ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿ : ಸ್ತಂಭಕರ್ಯಾದಿ ಸಾನಾವಿಧ
ಧಾನ್ಯಗಳಂ ಪದನಟದುಡುಗುವ ಕಳಂಮಾಡುವೊಕ್ಕುವಡಕುವ
. . . ತೆಜನುನುಡಿಯ ಬೇಟ್ಟು (ಅದಿ. ೬-೭೭ ವ) ;
ಮಾಗಿಯೊಳ್ಳಬ್ಬ ಕಾಲದೊಳ್ ಭೂಮಿಯೊಳಂ ಪದನಟು ಸೀರಿಸಕ್ಕುಗೆ
ಬಲ್ಲರ್ (ಲೋಕೋ. ೬-೪) ೩. ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತಿಳಿ : ಕ್ರಮದಿಂ
ಪಾಲಂ ಕಾಸಿ ಹೆಪ್ಪನಿಟ್ಟು ಕಡೆದು ಬೆಣ್ಣೆಗೊಂಡು ಪದನಟದು ಕಾಸಿ
ದಾಗಳ್ ತುಪ್ಪ ಮಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾ. ೯-೧೨೦). ೪. ಸರಿಯಾದ
ಕಾಲ ಅಥವಾ ಯೋಗ್ಯ ವಾದ ಸಮಯವನ್ನು ತಿಳಿ : ಪದನಟದು
ದಿತ್ತದ ಬೆಳಸುಂ . . . ಮುಯ್ಯಂ ನೋಡುವ ಮಾನಸರುಂ ತುದಿ
ಯೊಳ್ ಮಹಾದುಃಖಮನೆಯ್ಪವರ್ (ಧರ್ಮಾ. ೧೧-೪೨).

ಪದನಟ : ೨. ಸಹಜಾನುಗ್ರಹಸ್ವಾಯತಸಂಬಂಧವ ಮಾಳ್ವದೀ
ಪದನಟಾದನನುಗ್ರಹ ಸಲ್ಲ (ವದೇ. ೫೪-೨೫೫) ; ಪದನಟವ
ತುರಗದ ವೈದ್ಯತೆಯೆಚ್ಚು ಕೆಯಲಿ ಸಂತ್ಸಿಸಿದರು ಪಾಡೆಗಳ ವೇದನೆಯ

(ಕುಮಾರ. ೫-೩೯). ೪. ಹದನವಾಡು ಹರಗುವ ಬೆದೆಯನವಾಡು
ದಿತ್ತುವ . . . ಲೋಕಾಧಿಪೋಕಗಳ ಹಗೆಯು(ಹಗೆವು)ನಿಕ್ಕುವನಯ್ಯಾ
(ಸರ್ವಪ. ೧೬೨-೭೬೮). **ಹದವರಿ:** ೨. ಕಚ್ಚಾಪದಾರ್ಥವನ್ನು
ಹದವರಿತು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು . . . ವಿಜ್ಞಾನ
ವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಓದಾರ್ಥಿಯರುಗಳೂ ಬೇಕು (ಅಶ್ವ. ೧೯೫). **ಹದವಣಿ:** ೨.
ಸುಭಕ್ಷ ಸುಪಕ್ಷಪಲಗಳ ಮೋಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಹದವ[ವಾಣಂ. ನ]ಜಾದಿಕ್ಕಿ
ದನು (ಭರಣ. ೩-೯೧). [ಪದನಾ (< ಪದ್ಯ) + ಅಣ]

ಪದನಿಮಿತ್ತ (ಅ). ಸ್ಥಾನದ ಕಾರಣವಾಗಿ; ಅಧಿಕಾರದ
ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ; ಭಾರತದ ಉಪರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ತಮ್ಮ ಪದ
ನಿಮಿತ್ತ ರಾಜ್ಯಪರಿಷ್ಕೃತ ಸಭಾಪತಿಯವರಾಗಿರತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಷಾ. ೩೨).

[ಸಂ.]

ಪದನಿಮಿತ್ತ ಸದಸ್ಯ (ನಾ). ಸ್ಥಾನದ ಬಲದಿಂದ ಸದಸ್ಯನಾಗಿರು
ವವನು: "ಅಧಿಕಾರ ಬಲದ ಸದಸ್ಯ, ಪದನಿಮಿತ್ತ ಸದಸ್ಯ" (Ex-officio
member. ಪಕ್ಷಿ. ೩೭). [ಪದನಿಮಿತ್ತ + ಸದಸ್ಯ]

ಪದನಿವಾಸ (ನಾ). ಪದವಿಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಸರ್ಕಾರವು ಪುಕ್ಕಟೆ
ಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ವಸತಿ: ಉಚ್ಚತಮನ್ಯಾಯಾಲಯದ ಪ್ರತಿ
ಯೊಬ್ಬರು ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರೂ ಬಾಡಿಗೆ ಕೊಡದೆಯೇ ಪದನಿವಾಸವನ್ನು
ಉಪಯೋಗಿಸಲು ಹಕ್ಕು ಹೊಂದಿರತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಷಾ. ೨೪೭).

[ಪದ್ಯ + ನಿವಾಸ]

ಪದನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನುಗ್ರಹಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಆಕರ್ಷಿಸು;
ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ತದಾನನಾಂಬುಜದ ತುಂದಿಗಳಂ ಸುರಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ
ತಾಂ ಪದನಿಸಲಾರ್ತದಿಲ್ಲ ನಿಜಗಂಧದಿನೇನದಪ್ರಾಪ್ತಳಂಬವೋ
(ಪುಷ್ಪ. ೧೨-೨೦). [ಪದನಾ (< ಪದ್ಯ) + ಇಸು]

ಪದನು 'ಪದ್ಯ' ನೋ.

ಪದನೋಟಿ (ನಾ). ಹಿತವಾದ ದೃಷ್ಟಿ; ಪ್ರಿಯವಾದ ನೋಟ:
ಮುದದಿ ಪೋಹಿಸಿ ಮುಂದುವರಿವೆನ್ನೆದೆಯಿರವದ ನೋಡೀ ಪರಿಯೆಂದು
ಇದಿರಿದುಂಕೆವೋಲೆಕನಗೊಡಿದ ಪದನೋಟವ ಪರಿಸುವುದು (ಚಿವಿ.
೩-೧೫೭ ಸಾಂಗತ್ಯ). [ಪದ್ಯ + ನೋಟ]

ಪದನ್ಯಾಸನ (ನಾ). ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಇಡುವಿಕೆ; ನಡೆಗೆ; ಪದ
ವಿನ್ಯಾಸ: ರಾಯಲಕ್ಷದನ್ಯಾಸನಮಂ ಕಲ್ತುಂಚೆ ಶೀತಾಂಕು ತೀವಿದ
ನೆಯ್ದಿಲ್ಲೊಳನಲ್ಲದಿಲ್ಲೆನೆ ಬನಂ ಚಿತ್ರೋತ್ಸವಾಲಂಬನಂ. (ಮಲ್ಲಿ. ೨-೩೭).

[ಪದ್ಯ + ನ್ಯಾಸನ]

ಪದನ್ಯಾಸ (ನಾ). ೧. = ಪದನ್ಯಾಸನ: ಸ್ಕರಮಂತ್ರದೇವತೆಯೋಲಾ
ಬಾಹಾಲತಾಂದೋಳನಂ ಬಗೆಯಂ ಬಲಾಸಜ್ಜೆಯೊ ಬಾಲೆ ಮಹಾದಳ
ಲೀಲಾಪದನ್ಯಾಸಮಂ (ಪಂರಾಮ. ೫-೪೨). ೨. ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗುರುತು;
ಪಾದಚಿಹ್ನೆ: ಸುಹೃತ್ಪದ್ಯದೊಳಿಂಬುವೆತ್ತುದು ಪದನ್ಯಾಸಂ . . .
ಶ್ರೀಪೂಜ್ಯಪಾದೇಶನಾ (ಪುಷ್ಪ. ೧-೨೪). [ಪದ್ಯ + ನ್ಯಾಸ]

ಪದಪದ್ಯ ತಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗುರುತು; ಪಾದಚಿಹ್ನೆ:
ನಿನ್ನ ಪೆದೆಯುಗಲೊಳೆನ್ನ ಪದಪದ್ಯ ತಿಗಳೊಪ್ಪುವು ಇವಂ ಕಂಡೊಡೆ
ಪನ್ನಗವಿರೋಧಿಯಂ ಕಾಮ ಕಬಾಪುಗಂ ಪೋಗು (ಜಗದಿ. ೩-೧೧೩ ೩).
೨. ಪದಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸುವ ಕ್ರಮ, - ರೀತಿ: ಉಚಿತ ಪುರಾಣ
ಮಾರ್ಗ ಪದಪದ್ಯ ತಿ ಬಂಧುರಬಂಧಮಂಜಿನಂ ರಚಯಿಸೆ ಪಾಟ್ಯಮಾಣಕ
ವಿಶೇಷವಿಶೇಷಣ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಪ್ರಚುರತೆ ಕಾಳಿದಾಸನುಮನೇಬಾಸೀತೀ
ಕೃತಿ ಸಾಗವರ್ಮನಾ (ಭಂಡೋಂಬ. ೧-೭). [ಪದ್ಯ + ಪದ್ಯ ತಿ]

ಪದಪದ್ಯ (ನಾ). = ಪದಕವಿತೆ: ಗಗನಗಾತ್ರದೊಳಂ ತಾಂ
ಯಗಣನುಸಿದಲತುಭಮಬ್ಬ ಮುಖಿ ಕರ್ತಗಂಧಗಣಿತಭಯ ಕೇಡಕ್ಕುಂ

ಪಗೆವರ್ಗಂ ಪೇಳನೇಡ ಪದಪದ್ಯಗಳೊಳ್ (ಕವಿ. ೧-೨೭); ಇನ್ನಾಗಿ
ವಿನೋದದಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತು ಹೋಗುವ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ . . . ಪದಪದ್ಯಗಳ
ನೋಡುವ ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಸಂಗಡಲೆ ಕಳುಹಿಸಿದರು (ಮಹಾ. ೩೨).

[ಪದ್ಯ + ಪದ್ಯ]

ಪದಪಲ್ಲಟಿ (ನಾ). ಪದಗಳ ಸ್ಥಾನ ಬದಲಾಗುವುದು: ಈ ಮೇಲಿನ
ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಪಲ್ಲಟಿ, ಪದಪಲ್ಲಟಿ . . . ಕಂಡು ಬರುವುದನ್ನು
ಗಮನಿಸಬಹುದು (ಕುಮಾರ. ೯೩). [ಪದ್ಯ + ಪಲ್ಲಟಿ]

ಪದಪಾಂಸು (ನಾ). = ಪದಧೂಳಿ ೨: ಸಮಂತಭದ್ರಪ್ರಾತರ
ಪದಪಾಂಸು ಕಿಡಿಸುಗಲಾಪಾಂಸುಗಳಂ (ಮಲ್ಲಿ. ೧-೧೩).

[ಪದ್ಯ + ಪಾಂಸು]

ಪದಪಾಕ (ನಾ). ಸಿದ್ಧವಾದ ಅಡುಗೆ; ತಯಾರಾದ ಅಡುಗೆ: ಸರಿ
ನಲಿದು ಕಾಸಿ ಪದ[ಪಾಣಂ. ಪ್ರತಿ]ಪಾಕಮಂ ನೋಡುತಂ (ಕಣ್ಣ. ೮. ೩೬.
೧೩೫-೨೪); ಪದಪಾಕಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ಬಾಗಿಸಿದ ರಾಜಾನ್ನಾನ್ನದೊಳ್ ಫಾಸಿ
ಯಾಗದುದಂ ಸಜ್ಜು ಕಮಲ ಫಟ್ಟಿ ಮೊಸರಂ ತಂದಿಕ್ಕಿ (ಮಹಾನೀ. ೧೬-೪೯).

[ಪದ್ಯ + ಪಾಕ]

ಪದಪಾಕ (ನಾ). ವೇದಪಠನದ ಒಂದು ಕ್ರಮ; ವೇದಸಂಹಿತೆ
ಯನ್ನು ಪದವಿಭಾಗಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದು:
ವೇದದ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಪದವಿಭಾಗ ಮಾಡಿ ಹೇಳುವ ರೂಢಿ ಬಂತು
(ಪದಪಾಕ) (ಭಾರತ. ೩೨). [ಪದ್ಯ + ಪಾಕ]

ಪದಪಾಕ (ನಾ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವುದು. ೨. ಒದಕೆ; ಪಾದಾ,
ಘಾತ; ತುಳಿತ; ದೋಹದವನ್ನು ತೀರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆ:
ದಯೆಗೆಯ್ ಪದಪಾಕಮನಸುಗೆಯೊಳಂತದು ತಳಿಗುಂ (ಚಂದ್ರ. ೭-೭೪);
ನನಿತಾ ಪದಪಾಕದಿನಾದನುರಾಗಂ ತನ್ನೊಳೊದವೆ ಸಾಸಿರ್ಮಡಿ
ಯಾದನಂತಂ ಸೊಚಿಸುತಿದುರ್ದು ಬನದೊಳ್ ಮಿಸುಸುಗೆ ಮಿಸುಪ
ಕೆಂದಳಿವೊಡೆಯಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೯೩). [ಪದ್ಯ + ಪಾಕ]

ಪದಪೀಠ (ನಾ). ಕಾಲಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಪೀಠ;
ಕಾಲುವುಣೆ; ಪಾದಪೀಠ: ಪದಪೀಠದ ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳ್ ಪದಕಂ
ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಬೆಸಗೊಂಡನಾ ನರೇಂದ್ರಮುಕುಂದಂ
(ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೧೩೨); ದೇವ ಮಾಲ್ಪಾದನ್ನಿಷ್ಠಮನೆಂದು ಬೇಟ್ಟು
ಪದದೊಳ್ ಪದಪೀಠದ ಮಾತುಳುಂಗಮೇಂ ಕುಪ್ಪಿಯನಿತ್ತುದೋ
ಜಗುಬೆಂದದಿಗೊಂಡು ಮನಕ್ಕಪೂರ್ವಮಂ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೧೦೩).

[ಪದ್ಯ + ಪೀಠ]

ಪದಪು, ಪದಂಪು, ಪದಪ್ಪು, ಪದುಪು, ಪದೆಪು, ಹದಹು (ನಾ).
೧. ಆಸೆ; ಇಷ್ಟ; ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಇದು ಸರ್ಗಕ್ಕೆಂದು
ಪದೋದ್ಭವಂ ಸುದತೀರತ್ನಸಮೂಹಮಂ ಪದಪಿನಿಂ ಬೈಚಿಟ್ಟು ಭಂಡಾರ
ಮಪ್ಪುದನಲ್ ಸಂದಣಿಸಿದ್ ಸುಂದರಿಯರಂ ಕಂಡಂ ನರೇಂದ್ರಾತ್ಮಜಂ
(ಕಾಂಡಾ. ೯೯೪); ಕೊಲ್ಲದ . . . ಪರವನಿಯರ್ಗ ಪದಪಿಂ ಚಿತ್ತಂ
ಸಲ್ಲದ ಪರಿಗ್ರಹಕ್ಕೊಪ್ಪಿದ ಸುಪ್ರತನುವೈದುಮಲ್ಲನೆ ರತ್ನಂ (ಧರ್ಮಾಮ್ನ.
೧-೮೧); ಅದನೆ ಮಗುಳ್ಳೊಂದು ಮತದಿಂ ಪದಪಿಂ ಪೇಳಲ್ . . .
ಭೇದಕಾಶಯವಚನಂ (ನರಹ. ೩೩-೬೬); ಮದುಮಗುರಲೊಟ್ಟಿರಿರಬೇ
ಕೆಂದು ಕೊಳ್ಳಿಗಳ ಪದಪಿನಿಂ ಬೆಳ್ಳಿಯೊಟ್ಟಿದಳ್ (ಕಾಲೀ. ೧೮೨-೪೧೩).
೨. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಡಗರ; ಸಂಭ್ರಮ: "ಪದಪೆಂದೆನೆ ಸಂರಂಭಂ"
(ಚತು. ೪೪); ರೂಪಂ ಪದಪಿಂದಂ ಮಾಡಿಯುಂ ನೋಡಿಯುಂ
ಮಸದ್ಭವದೊಳ್ ಗರ್ಹಿತಸ್ವರೂಪೋಗದೇವತಾಕೇ ಮಪ್ಪಚಂಡಾಲರ
ಕೆಲದೊಳಗೇಗೈದನೋ ದುರ್ವಿವೇಕಂ(ಕಾಂಡಾ. ೫೦); ಪದಪಿನಿಂ ಪಶ್ಯಮು
ಪಯೋಧಿಯೆಂದಿದ್ರನೀಲದ ಪೀಠಮಾಧ್ಯದೊಳ್ ಮುಚ್ಚಂಜಿಯೆಂಬೋಜ

ನುಡಿತ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ನಿಜನಿಜವಾಗಿರುವ ಸವಮಾಣಿಕದ ಲಿಂಗವೊಲು
 . . . ಸಂದೇಗಂಪೆಸೆಯೆ (ಉದ್ಭವ. ೪-೬); ಪೊಡೆವ ತಂಬಟಪಟದ
 ಭೇರಗಳ ಭೂರಗಳ ಪದವಿಂದ ಪಡೆ ನಡೆದುದು (ಚಿದ್ರಾ. ೨೦-೩೬).
 ೩. ಪ್ರೀತಿ; ಬಲುಮೆ; ಮೆಚ್ಚುಗೆ; ಪದಪು ಮನಕ್ಕೆ ಸೋಕು
 ನಯನಕ್ಕೆ ಸೆಯುತ್ತಿರೆ . . . ಅಡಿಸಿದನಾತನಂಗಜನಂಬ ನಟ್ಟು ವಂ
 (ಅದಿಪು ೪-೧೫); ಮುನಿಸಿಂ ಬಯ್ಯದೆ ಪೊಲ್ಲಮೆಗೆ ಜಟಾಯಲಾರದೆ
 ಪದವಿಂ [ಮಗನ ವಿನೋದಮಂ . . . ನೋಡುತುಮಿಂತಿರುತ್ತಿರ್
 ರಿರ್ನಾರಂ] (ಧರ್ಮಪು. ೨-೧೨); ಜಡೆಯನ್ನೆಸಾರು . . . ಸೌಂದರನದಿ
 ಗದಿಗೆ ಪದವಿನಿಂದ ಮುಂಡಾದಿ . . . ನೋಡಿದರು ಮಗನಂಬ ಭಾವ
 ದಿಂದ (ಸೌಂದ. ೫-೪೦); ಪದಪರಿ ತರದವುಟದ ಮುಡುಮದಿಯು
 ಹದನಂತೆ ಮೆಚ್ಚಿದುದರ್ಥಯಲಿ (ಕಂಸ. ೬-೧೧೬). ೪. ಸಂತೋಷ;
 ಹಿಗ್ಗು; ನಲಿವು; ಶ್ರೀಲೋಕೈರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕನು ಕೈಸಾರ್ಯದಿವಲ್ಲಿ
 ನುತ್ರೆ ಪದವಿಂದಾನಾಕೆಯಂ ನೋಡಿದಂ (ಕಾದಂ. ೪೦೪); ಪದವಿಂ
 ವಿಚಿತ್ರರತೇವೇವಾರ್ಥಯೋಳ್ಯಾದಿ ಮುಟ್ಟುತುತ್ತುಂ . . . ಪ್ರಿಯ
 ರಂತು ಪೊಟ್ಟು ಗಳವರ್ಪಟ್ಟಂ ಪುರೋದ್ಯಾನದೊಳ (ಮಲ್ಲಿ. ೨-೩೪);
 15 ಪದವಿನೋಳಿಲುನಂ ಸುರಗಡೇಂದ್ರಮಂ . . . ಎಂಬ ಮನಮುಳ್ಳೊಡೆ
 ಪೊದೊ ಜಿನೇಂದ್ರಧರ್ಮಮಂ (ಧರ್ಮಪು. ೬-೧೬೨); ತನ್ನಜ್ಜಿ ನಾಂಬು
 ವೊಳ ಪದವಿಂ ಮುಳುಂಗಿ ಕುಕ್ಕಂ ನೀಗಿದೊಡೆಯಂಗೆಜಗಿ ಕರುಣಂಬಡೆ
 ಯನೇ (ಪದ್ಮಾ. ೪-೬೦). ೫. ಆದರೆ; ವಿಶ್ವಾಸ: ಪದವಿಂ ಧರ್ಮಮು
 ನೊಪ್ಪಿನಿಂದನಗುಪ್ಪದ್ವಂಸನೋಪಾಯಸಂಪದಮಂ ತನ್ನನಿ ಪೇಟ್ಟು ಜು
 ವ್ರತಮನಾನೀಗರ್ಳ ದಿಸುಟ್ಟುಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೫೦); ಪದವಿಲ್ಲದ
 ದಾಣಿಯುಂ ಜಿನೇಶ್ವರಪದಸೇವೆಯಿಲ್ಲದವನುಂ ನೊರೆ ರಂಜಿಸಲಾಟರುಮಿ
 ಯೊಳ (ಧರ್ಮಪು. ೧೩-೧೩೬); ಪದವಿಂ ಮಾಡುವ ದಾನಕೆ
 ಶಿವಧರ್ಮಾಧಾರಕತ್ತಂ (ಕೃ. V, ೩೨-೪೦; 1215); ನೀನಾವ ತಾಣ
 ದೊಳರ್ದೊಡಾಯೆಡೆಗೆ ಪದವಿಂದಲಾನು ದಿಜಯಂಮಾಡಿ ಸೇವೆಯನು
 ಕೊಂಬೆ (ಸೌಂದ. ೧-೪೬); ಪದವಿನಿಂದಿಪ್ಪ ಲಕ್ಕದ ಮೇಲೆ ತೊಂಬತ್ತಾ
 ಸಾರಿಸಿರೆ ಸುಜಂಗಮವನು . . . ಕರೆತಂದು (ಚಿಬ. ೬-೧೬).
 ೬. ಮನೋಹರತೆ; ಚೆಲುವು; ಸೊಗಸು; ಇದು ಶುಕ್ರಚಾಪಲತೆ
 ಪುಟ್ಟದ ತಾಯನೆಯನೆ ವಿಚಿತ್ರಮಣಿಗುರುಗಳ್ ಪುದಿದ ಲಹರಿ
 ಸಮಾಜದ ಪದವಿಂ ರಾಜಿಪುದು ಲವಣಪಾರಾವಾರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೨೩);
 20 ರನ್ನದ ಭಟಂಗಳ ಕೈಕೈಗೆ ಮಿಗೆ ಕೊಡುವ ಕೊಂಬೊಂದು ಪದಪು
 ಕಂದುಕಳೆಯನೆ ತೋಟಾದುದು (ಸಾಲ್ವ. ೩೩-೬೦); ತಡಿತದಿ
 ಗಡರ್ವ ಜಲದೊತ್ತುಗಳ ಮುತ್ತುಗಳ ಪದ[ಪಾಪಂ. ೬]ವಿನಂ ಕಡಲೆಸಿ
 ದುದು (ಚಿಬ. ೨-೪); ಬಿದಿಗೆ ಚಂದ್ರನು ಬೆಳೆದು ಹುದಗಿರುವ
 ಬೆಳಕನ್ನು ಪದವಿನಲಿ ಸುತ್ತ ಚೆಲ್ಲಂತೆ (ನಾಡ. ೧೩). ೭. ಸುಖ;
 35 ಸ್ವೇಮ; ಅಬರ . . . ಮನನೊಂದನಗಿವನಿಂದ ಪದ[ಪಾಪಂ. ೬]ಪು
 ಇಂದು ದೊರೆದುಬಿಲ್ಲವನುತ ವಿಧಿಯು ಬೈಯುತಂದು ತದ್ವ್ಯಹೃದಿವರಂ
 (ನೋ. ೧-೪೨). ೮. ಭಕ್ತಿ; ಶ್ರದ್ಧೆ; ಪದಪು ಜಿನೇಂದ್ರಪಾದ
 ಕಮಲಂಗಳೊಳಾವಗಮಾಗಿ . . . ಕುದಿದಪತ್ಯಜೆಯಂ ಕುಸಿವು ಮಾಣ
 ಸುವಯ್ಯು ಮುಣುವ್ರತಂಗಳಂ (ಅದಿಪು. ೬-೬); ಪದವಿನಂ ಕೇಳ್ದು
 40 ಪುರಾಣಂಗಳಂ (ಕಾದಂ. ೩೬೪). ೯. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಒಪ್ಪು;
 ಗುರುಗುಂಜೆ ಪುನರ್ನದಿ ಪದ್ವಪ್ರಮೆಂಬಿನಿತುಮುನಿಕ್ಕಿ ಸುಣ್ಣ
 ದೊಳವಂ ಪದವಿಂ ತೆಗಪುತ್ತೆ (ಲೋಕೋ. ೪-೩೧); ಉಂಡೆಯೊಂದನೆ
 ತೆಗೆದು ಬಿದಿರ ನೇತ್ರದ ತೆಜದಿ ಗೇಣಿಗಲವಂ ಮಾಡಿ ಪದವಿನಂ ಪಂಚ
 45 ನೊಳು ತುಪ್ಪವ ತಡಹಿ ಅಡಲು ಮಂಡಗೆಯೊನಿಕೊಂಡುದು (ಸೂಪ. ೧-೨೯);
 ನೋಡು ನನ್ನ ಬಾಳ ಪದಪ (ರಾಮನ. ೪೪). ಪದಂಪು:

೩. ಅದಿಗಿಬಗಿದ ಕೇಯೂರಕನನಿತ್ತ ಬಾಯನುತ ಪದಂಪೊದವೆ ತೆಗೆತೆಗೆದು
 ತುಟ್ಟಿಸಿದನಾಗಳ್ ನೈಪತಿ ನಿವಿಧನಿಜಭುಜಯುಗದಿಂದ (ಕಾದಂ. ೩೬೦).
 ೬. ತಂಗಾಳಿಯ ಪದಂಪು ಗಿಳಿಗಳ ರವದ ಸೊಂಪು . . . ಸಂಗಳಿಸಿತ್ತೆಲ್ಲಿ
 ಯುಂ ಚೈತ್ರಾಗಮಂ ಬರಲ್ (ಚಿಬ. ೪೫-೧೫); ಈ ಪದಂಪು, ಈ
 5 ತಂಪು ದೂರದ ದಿವಮಂದಾರದ ಗಂಧದ ಗಣಿಯಿಂದ ಬಂತು (ನಡಬಂ.
 ೬-೨೧). ಪದಪು: ೩. ಆತನ ನುಡಿಯೊಳ್ಳದಪ್ಪ ನಪರ್ವತದಪ್ಪಿನ
 ದೊಂದು ನೇರ್ಪು ಚುಂಬನಮನವಟ್ಟ ಮೂಡುವುದು (ಚಂದ್ರ. ೪-೪೨).
 ಪದಪು: ೯. ದಿವಭುವನವನು ಪದಮ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಂತೆ ಪದವಿಂದ
 ಲೊಂದಿಸುತೊಂದೆ ಮಗ್ಗದಲಿ-ಸೇರಿ ಕವಿತೆ ಶಬಲಾರಂಕವನುದುತ
 10 (ಗೀ. ೨೩-೬೪). ಪದಪು: ೩. ಉದಾತ್ತರಾಘವನ ಪದಪನಾಂ
 ಪದವಂ (ಪಂರಾಮ. ೧೨-೪೧); ಗೋಪಿಯೆರ್ ಪದವಿಂ ಇಕ್ಕುಲಿಸಿ
 ಲಲಿತಾನನಾಂಬುಜಮಲದೊಡೆದುದು ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ಮುರಕರನಾ(ಜಗ. ೩-೩೩);
 ಸೋಮಪ್ರಭಂ ಲೀಲೆಯಿಂದಿರ್ವಂದಾನಾರಾಧ ಸುಪ್ರಭಮುಧು
 ಪ್ರಧ್ವಂಸರಂ ಪರ್ವಬಾಪ್ಪದೆ ಮೆಯ್ಯೆರ್ಪದಂ . . . ಇಕ್ಕಿದಂ ಪದವಿನಂ
 15 ಬಾಯ್ವಾಯ ತಾಂಬೂಲಮಂ (ಅನಂ. ೧೪-೨೪). ೪. ಕಿವಿಗಿಂಪಂ
 ಕೆಳೆ ಗೀತ. . . ತನಿಸೊಕ್ಕು ಮೆಯ್ಯೆ ಪದಪಂ ತಂದೀಯೆ ದೇವಾಂಗನಾನವ
 ಹಾಸಂಗೆದೆ ಸಿಂಹಕೇತು ಪದವಂ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಪ್ರೀತಿಯಂ (ಪರ್ವ. ೬-೫೦);
 ಧನಮಂ ಪುರ್ಯಾದೆಯಿಂದಾರ್ಪಿಸಿ ವಿಷಯಸುಖಾಸ್ವಾದನಂ
 ದೋಷನಿಷ್ಪಾದನಮಲ್ಲೆಂಬಂತೆ ಚಿತ್ರಕ್ಕೊಡುಸಿ ಪದಪಂ (ಪಂರಾಮ. ೬-೧೬೧);
 20 ಲತಾನೀಕೇತನಾಂಕದೊಳಾಗಳ್ ಪದಪು ಮಿಗೆ ಮಿಡರದಂಪತಿ
 ಮದನಸುಖಾಸ್ವದಮನಾಂಕ ಕುಸುಮದ ಪಸೆಯಂ ಭೋರೇನೆ ಕಂಡು
 ನೊಟ್ಟುನ್ನೆಗಂ (ನೇಮಿ. ೪-೨೪); ಪದವಿಂ ಪೇಟ್ಟುಪೆಂ ರೀತಿ ಭಾವಂ
 ಭಂದೋಲಂಕಾರಸಾರಂ ಪುದಿದಿರೆ ಗಿರಿಹೋದ್ವಾಹಮುಂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಂ
 (ಗಿಂ. ೧-೪೨). ೫. ಇಂದೀವರನಯನೆ . . . ಗುಣನಿಳಯನಂದಾಗಳ್
 25 ನೋಡಿ ಪೋಗಲಾಟದೆ ಪದವಿಂ ಸಾರೆ ಕುಕ್ಕುರ್ದು (ಧರ್ಮಪು. ೧೦-೧೬೬);
 ರತ್ನಮಾಲೆಯಿಂದ್ರಾಣಿಯುಮಿಂದ್ರನುಂ ಪದವಿನಂ
 ಸಂತ್ಸೈ (ಅನಂ. ೯-೬೯). ೬. ಸಂತಮಾ ಸುರಾಪಗೆಯ ಬೆಳ್ಳೊನ್ನಲಂ
 ಪದವಿಂದುಗುಟ್ಟು ಹೇಮಂತನೇಂದ್ರಮಂ ನೆನೆಯಿಸುತ್ತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೨೦).
 ೧೦. ಅತಿಯಾಸೆ; ಮೋಹ: ಈ ಪರದನೆ ಸುಖನ್ನದೆ
 ಪಾಪಯುತಂ ಪೊನ್ನೊಳಾದ ಪದಪನೆ ಬಗೆದಂ (ಧರ್ಮಪು. ೧೨-೬೯).
 ೧೧. ಸತ್ಪಾರ; ಉಪಚಾರ; ಶುಶ್ರೂಷೆ: ತೀವಿದ ಮುಜ್ಜನದಿಂದ
 ಸದ್ವ್ಯವದಿನೊಸೆದತ್ತಿ ದೊಂದು ಬೋನದೊಳಂ ನಾನಾ ವಿಧದ ಪದವಿ
 30 ನೊಳ ಹರಿಗಾಣಗಮಾಡುದು ಪಥಪರಿಶ್ರಮುಬ್ಬಂ (ಪಂಪ. ೯-೨೪);
 ವರ ಪಂಚಾಚಾರಮಂ ರಕ್ಷಿಸುವ ಪದಪು ಲೇಸಿಪ್ಪಿನಂ . . .
 ವರ್ತಿಸುತ್ತಂ (ಪಾಪ. ೧-೩). ಹದಹು: ೨. ಅದನು ಕಂಡಾ
 ಧೀವರಂ ಸರಿಯುತೊಂದುದಿನದುದಯದೊಳಗಾ ಹಕ್ಕು ದಿಸೆದನೆಗೆ
 ಮುಂಬೊಲತೆ ಹದಹು[ಪಾಪಂ. ೬] ಮಿಗೆ ಹಾಟಾಹೋದುದನುತು
 (ಸಮ್ಪ. ೨-೩೨). [ಪದ: + ಪು]

ಪದಪುಂಜ (ನಾ). ೧. ಪದಗಳ ಗುಂಪು, -ಸಮೂಹ: 'ಸತ್ಯಂ
 ಶಿವಂ ಸುಂದರಂ' ಎಂಬ ಪದಪುಂಜವನ್ನು ಕವಿ ರವೀಂದ್ರರು ತಮ್ಮ ಲೇಖನ
 ಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿ ಪ್ರಚುರಕ್ಕೆ ತಂದಿದ್ದಾರೆ (ಸೌಂದ. ೪೧೦); ಈ ಪದಪುಂಜ
 ಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪೂರ್ವಪದವಾದ 'ಪೂರ್ವ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು
 ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಬಾರದು (ದ್ರಾವಿ. ೬೬೩೩). ೨. [ವ್ಯಾಕ]
 (ಅಪೂರ್ಣವಾದರೂ) ಹೊಂದಿಕೆಯುಳ್ಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ
 ಪದಗಳ ಗುಂಪು; ಸಮನ್ವಿತವಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮೂಹ;
 45 ವಾಕ್ಯಾಂಗಭಾಗ; ಪದಸಮುಚ್ಚಯ. [ಪದ: + ಪುಂಜ]

ಪದಪುಗಾರ (ನಾ). ಸೊಗಸುಗಾರ; ಒನಪುಗಾರ : ಗದ್ದ ಅಲಗಿಸುತ್ತ
ಕೇಳಿದ ಈ ಪದಪುಗಾರ (ಬಿಜು. ೯೨).

[ಪದಪು + -ಕಾರ (←-ಕಾಣ)]

ಪದಪುಗಾರ್ತಿ, ಪದಪುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ
ಕೂಡಿರುವವಳು: "ಪದಪುಗಾರ್ತಿಯೆಂದು, ಹೊಸಮಗಾರ್ತಿಯೆಂದು,
ಸಂರಂಭವತಿ" (ಕಶನಾ. ೬೨-೬೪೧). **ಪದಪುಗಾರ್ತಿ : ೨.** ಸಂತೋಷ
ವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವಳು; ಗಣಿಕೆ: "ಪದಪುಗಾರ್ತಿಯು
ಮೆಲ್ಲಂದದೊ ತಾಂ ಗುಣಸಾಲುಮೆ ಗಕ್ಕುಂ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೪);
ಇವನ್ನು ಅನುಗಿಯುತ್ತ ಕೊಳ್ಳುತ್ತ ನೋಡತ ಭಾಗ್ಯರ ಉಪಭೋಗಕ್ಕಳವದಿಸಿ
ಯೊಪ್ಪಿ ಸುವ ತವಕಕ್ಕಾಗಿ ಪದಪುಗಾರ್ತಿಯರು ಸಿದ್ಧ ವಾಗಿರುವರು (ಬಿಜು. ೮೩-೮೪). [ಪದಪು + -ಗಾರ್ತಿ (←-ಕಾಣ) + -ತಿ (←-ಇತಿ)]

ಪದಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಶೋಭಿಸು; ಸೊಗಸಾಗು : ಮುಂದ
ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು ಮೊಗದೋಡದ ನಂದೊಡೊಳ್ ಕೈ ಮಿಡಿದ ಮೇಲದೇಂ
ಪದಪುಗೊಂಬುವ ಶೋಳ ಪಂಥ ಪಾಡುಗಲ್ (ಚಕವಿ. ೬-೨೦೯); ಅವರ
ಪಾದಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಪದಪುಗೊಂದಿರುವ ಮಂಜುಲಮಾರ್ಗ ಯಾವುದು ?
(ತಂ. ೪೦). [ಪದಪು + ಕೊಳ್]

ಪದಪೂರಕ (ನಾ). ಪದ್ಯದ ಒಂದು ಸಾಲನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಲು
ಸೇರಿಸುವ ಪದ; ಪಾದಪೂರಣಕ್ಕಾಗಿ ಸೇರಿಸುವ ಪದ : ವಿಯತಿ
ಪದಪೂರಕಂ . . . ಕ್ರಿಯಾಕಂಕಾರಹೀನವೆನಿಸ್ತ ಪೂರ್ವಂ ತೊಣ ಕಳೆದು
(ಬಸವ. ೧-೧೮). [ಪದ + ಪೂರಕ]

ಪದಪೂರಣ (ನಾ). = ಪದಪೂರಕ : ಪದಪೂರಣಮನುಷಂ ಪುಗಿಸಿದ
ಕುದಿದು ವ್ಯಭಾಷರಂಗಳಂ ಪ್ರಸದೋಕ್ಕಿದೆ . . . ಪೂಜ್ಯಯೋನೋಮ
ವೇಲೊಡ್ಡಾರ್ ಮೆಚ್ಚರಿದಂ (ಜಾತಕ. ೧-೧೨). [ಪದ್ಯ + ಪೂರಣ]

ಪದಪು 'ಪದಪು' ನೋ.

ಪದಪ್ರಹಾರ (ನಾ). ಒಡೆ; ಒಡೆತ : ಬಳಿಕ ನೊಡುನೆಯಲಿ
ನಿನ್ನ ಪಳವಗೊಟ್ಟನು ಭೀಮಸೇನನ ಜಲಗತಿಯ ಜಾತುರಜಪೇಟಿಪದ
ಪ್ರಹಾರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೪-೨೩). [ಪದ್ಯ + ಪ್ರಹಾರ]

ಪದಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಪದಗಳ ಜೋಡಣೆ : ಸದಮಳಯುಕ್ತಿಗೆ
ಯತ್ನಂ ಪದಬಂಧದ ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿ ಕೈತರತರತಂ (ಕವಿಜ್ಞಾನ. ೧-೨೦);
ಮೃದುಪದಬಂಧವನೇಸುವ ಸುದತಿಯ ನಿಮಿರ್ದೊತ್ತಿಡೊಂದು ಪುರ್ವಿಂ
ಮೆರೋ ವದನಂ (ಜಾತಕ. ೩೪-೧). ೨. ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾಲುಗಳ
ರಚನೆ : (ಚತುರ್. ೧೧, ೧೨೧). ೩. ಕಾಲಿನ ಆಭರಣ : ಅಂಪ್ರ
ನುಕಿರಣಾಚ್ಚಾರುಣಸಂಕಾಶಮೌಕ್ತಿಕಪದಬಂಧಂ ಆ ವೇವಂ ಪ್ರೀದೇವ
ನಾಮಮುಂ ತಾಳ್ತಿ (ಶಾಂತಿ. ೬-೧೩೪). [ಪದ್ಯ + ಬಂಧ]

ಪದಬಂಧನ (ನಾ). = ಪದಬಂಧ ೧ : ಮೃಕರಣಾಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ
ಪದಬಂಧನ (Morphological Constructions) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ
ಸಾಮ್ಯ ಮತ್ತು ಭೇದಗಳು (ಸುವರ್ಣ. ೩೩೫). [ಪದ್ಯ + ಬಂಧನ]

ಪದಬರ (ನಾ). (?) : ಶ್ರೀ ಕೇಶ(ಶ)ನೇಶ್ವರದೇವಗ್ನಿ [೯] ದೇವಪೂಜಾ
ನನ್ನರಂ ಪದಬರದೊಳ್ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕದನಾಚ್ಚ[೦] ದ್ರಾಕ್ಷಾಕಾರಂ ಬರಂ
ವಿಟ್ಟರ್ (ಎಇ. XVI, ೮೫-೮೬; 1067). [?]

ಪದಬಲ (ನಾ). ಕಾಲಾಳುಗಳ ಪಡೆ; ಪದಾತಿಸೈನ್ಯ : ತರಣಕುಲ
ರಥ ಘನ ದರಿ ದ್ವಿರದಾತುಳ ವನದರಾಗ್ರಪದಬಲದಿಂದಂ ಧರಣೀಶಂ
ರಾಮನೋಲ ಸುರಗಣವರವರದ ಶರಧಿಕರಮೆಸೆದಿರ್ಕುಂ (ಕವಿಜ್ಞಾನ. ೧-೪೦). [ಪದ್ಯ + ಬಲ]

ಪದಭಜಕ (ನಾ). ಪಾದವನ್ನು ಸೇವಿಸುವವನು, — ಪೂಜಿಸುವ
ವನು; ಪಾದಾರಾಧಕ : ಇದುವೆ ಚರದುಂದುಭಿಯಲಾ ಎರಡನೀಶ್ವರನ

ಪದಭಜಕರಾ ಕಾಲವಾಡು ಬಾಣಸಲಾಗಿ ಮದನಾರಿಯಾ ಭೋಷಣಕ್ಕೆ
ಸಂತೋಷಿಸುತ್ತವರನಾ ಕೈಲಾಸದಾ ಸದನದೊಳಗಣ ಪದವ ಕೊಡಲಲ್ಲಿ
ಸರ್ವಭೋಗದೊಳಿರ್ಪರು (ವೀತ್ಯತಿ. ೬-೫-೫೩). [ಪದ್ಯ + ಭಜಕ]

ಪದಭಾರೆ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಭಾರ : ಏಳಬುದಿ ಕಡೆಯಾದ ಸರ್ವರಾಜ್ಯ
ಶ್ರೀಯ ಮೇಳದೊಳು ನೀರಸಿಯಂ ವಿಜಯಸಿರಿಗಳಂ ತಾಳಲಾರ್ಪದಟ್ಟುಳ್ಳ
ಭುಜವನಾಮಿಕನ ಪದಭಾರೆಳ್ಳ ಬಸವನವುದೇ (ಕವಿತಾ. ೧೧-೩೨).

[ಪದ್ಯ + ಭಾರೆ]

ಪದಭ್ರಷ್ಟ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ಸ್ಥಾನ
ಭ್ರಷ್ಟ : ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಪದಭ್ರಷ್ಟನಾದ (ಶಾಂತಿ. ೪೦೧).

[ಪದ್ಯ + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಪದಭ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವುದು :
ಪದಭ್ರಾಂತಿ : ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳಿರುವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಾಧ್ಯಶ್ಯವು ಅವುಗಳ
ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನೂ ಮರೆಸುವಂತಿದ್ದಾಗ ಒಂದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ
ತಪ್ಪಾಗಿ ಭಾವಿಸುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯುಂಟು (ಭಾರತ. ೬೦).

[ಪದ್ಯ + ಭ್ರಾಂತಿ]

ಪದಮಂಜರಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು :
ಸಮಸ್ತ ರಾಗಗಳೊಳಗೆ ರಾಸುಕ್ರಿಯೆ . . . ಪದ[ಸಾತಾಂ. ಪಳ, ಫಳ]
ಮಂಜರಿ . . . ಮಧ್ಯಮಾನವಯಂಬ ಮೂವತ್ತಾಳು ರಾಗಂಗಳೇ
ಮುಖ್ಯಮಾಗಿ ಬಳಕೆಯಿಂದಧುನಾಶರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗೊಂಡಿರ್ಪುವು (ವಿವೇಕ.
೨೩೪). 'ಫಲಮಂಜರಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪದಮುಧ್ಯಸಂಧಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕೃ] ಪ್ರಕೃತಿ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು
ಸೇರುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಧಿ: ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಮಧ್ಯಮುಂ
ಪೂರ್ವಪದದ ಕಡೆಯುಂ ಪರಪದದ ಮೊದಲುಂ ಕೂಡೆ ಪದಮುಧ್ಯಸಂಧಿ,
ಪದಾಂತಸಂಧಿ ಎಂಬ, ಸಂಧಿವಿಷಯಮಿರ್ತುಂ (ತಮಜ. ೫೦ ವೃತ್ತಿ).

[ಪದ್ಯ + ಮುಧ್ಯ + ಸಂಧಿ]

ಪದಮುಸ್ತಕ (ನಾ). ಬಾವಲಿ; ಕಪ್ಪಟೆ : "ಪದ[ಸಾತಾಂ. ಮದ]
ಮುಸ್ತಕಂ ದಾವಲೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೨-೧೧). [ಸಂ.]

ಪದಮಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಪದವನ್ನು ಜೋಡಿಸು; ಪದವನ್ನು ರಚಿಸು :
ಒಂದೆಡೆಯೊಳೊಂದು ಕಂದದ ಮೊದಲುಮಂ ವೃತ್ತದ ತುದಿಯುಮ
ನೊಂದು ಮಾಡಿ ಪದಮಿಕ್ಕಿಯೋದಿ ಸಂಧಿಕೆಗೆ ಮುಯ್ಯಾಂಕುಂ . . .
ದೇವತೆಗೆ ಬೆಸೆವ ಪಟ್ಟ ಪಸಿಯೆಗ್ಗುರುವಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೪ ವ).

[ಪದ್ಯ + ಇಕ್ಕು]

ಪದಮಿಡು 'ಪದವಿಡು' ನೋ.

ಪದಮುಖ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ತುದಿ : ಪದಮುಖಕ್ಕೆ ಮುಂಜೊಗ
ವಿಟ್ಟನು . . . ಕರ್ಣಾಭರಣ ಚರಣದ ಮಿಡಿಯದಲಿ ರಂಜಿಸಿದನಾ ಕರ್ಣ
(ಕುವ್ಯಾಳ. ೪-೧೬). [ಪದ್ಯ + ಮುಖ]

ಪದಮೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಬರಿ; ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು; ಕುಗ್ಗು :
ಪದಮೆಟ್ಟಿದ ಜೌನನದುರ್ಬುಗೊಡೊಂದೊಡಲೊಡಲೊಂದೆ ತೋಟಾಸು
ವೆನೆನ್ನೆಯ ಪೆಣ್ಣಿನದೊಂದು ಪೆರ್ವೆಯಂ (ಚಕವಿ. ೬-೨೫೦).

[ಪದ್ಯ + ಮೆಟ್ಟು]

ಪದಮೇಳ (ನಾ). (ಸಂಗೀತ ಅಥವಾ ನೃತ್ಯದ) ಹಿತವಾದ ಸರಸ
ವಾದ ಗೋಷ್ಠಿ : ಒಡುಪವ ದಗೊಳಗರುದಿಯ ಪದಮೇಳಮನುಬಾಡು
ದಾಗಿರದೆಗೇಲ್ತಂದರ್ . . . ಬೆಲೆವಳ್ಳ (ಚಕವಿ. ೬-೧೨೧).

[ಪದ್ಯ + ಮೇಳ (= ಮೇಲ್)]

ಪದಮೈತ್ರಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಪದಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಪರಸ್ಪರ
ಹೊಂದಾಣಿಕೆ : ಪದಗಳಿಗೆ ಇರತಕ್ಕ ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾದ ಮೈತ್ರಿಗೆ ಶಯ್ಯ

ಎಂದು ಪದರು . . . ಶಯ್ಯೆಗೆ 'ಪದಾನುಗುಣ್ಯ'ವೆಂದೂ 'ಪದಮೈತ್ರಿ'ಯೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಕೃ.ಸಿ. ೨೨೪). [ಪದ್ಯ + ಮೈತ್ರಿ]

ಪದಯದ (ನಾ). ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಇಷ್ಟನಾದವನು; ಪದಯದ ಸ್ನೇಹಂ ಪರಮಸ್ನೇಹಂ . . . ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮನಃಪ್ರಿಯಂ (ಅಜಿತ. ೬-೧೧೪); ಸಾಯಂಜ್ಞದ ದೋಷಯೋಚನದೊಂದಿಗೆ ಪದಯದನೆ ಕರಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೨-೬೯). [**ಪದ** + **ಯ**, P ಇದುವು 'ಒಳ್ಳಿದ' 'ಬಲ್ಲಿದ' ಎಂಬುವುಗಳ ಶಬ್ದಸಾಮ್ಯದಿಂದೂಟಾದ ರೂಪವಿರಬಹುದು]

ಪದಯಿಲ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿರುವವನು; ಅಧಿಕಾರಸ್ಥ; ಗಾಂವಿಲಂ, ನಾಂವಿಲಂ . . . ಪದಯಿಲಂ, ಪಜ್ಜಯಿಲಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ಪ್ರಯೋಗ). [ಪದ್ಯ + ಯಿಲ]

ಪದಯಿಸು 'ಪದೆಯಿಸು' ನೋ.

ಪದಯುಗ (ನಾ). ಎರಡು ಪಾದ; ಪಾದಯುಗ: ಎನುಂ ನೂಣದ ಬಾಗಿಲಂ ಪದಯುಗಕ್ಕಾರೋಧನವ್ವನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೪); ಪದಯುಗರಮ್ಯನಪ್ಪ ಪರಿ ಮುನ್ನಳೆಯಲ್ಪೆ ತದಂಭಿಗಾದಮೆಯ್ದು ದ ನೆಲನೆಯ್ದು ಲಪ್ಪದೆ ಚತುರ್ವಿಧಾಂಚದೀ ಹರಿಸ್ಸು ರಪ್ಪದನಕರಕ್ಕೆ (ಕುಮಾರ. ೮-೬೯); ಭೂತಳವನ್ನೊಂದ ಬಳಕಪ್ರೀತಿಯಲಿ ಕಮಲಜಳಬಾಹೋದಪ್ಪತ ಚರಣದೊಳಕೆಯಲಾದುದು ಧರಣಿ ಪದಯುಗಲಿ (ಕುಮಾರ. ೯-೪೫); ತಮ್ಮ ಪದಯುಗ ನೆನೆದೆ ಸಕಲೇಶ್ವತವನೊದಗಿಸಲಿನಗೆ ಸಾಧನವೇಕೆ ಬೇರೆ (ಗಣಿತ. ೧೬-೬೨). [ಪದ್ಯ + ಯುಗ]

ಪದಯುಗಳ (ನಾ). = ಪದಯುಗ: ಪದಯುಗಳಂಗಳಂ ತೊಳೆದು ಪೂಜಿಸಿ ಬಂದಿಸಿ ಕಾಂತೆ ಕಾಯವಾಕ್ ಹೃದಯವಿಶುದ್ಧಿಯಿಂದೆ ನಿರವದ್ಯ ಮನಸ್ಸು ಮನೀಯೆ (ವರ್ಧಮ. ೧೫-೫೬); ನದಿನವನುತ್ತುರಿಸಿ ಹರಿಹರಪದ ಯುಗಳಕಳಿಸಮಿಸಿ . . . ನದಿಕಂಡ (ಕುಮಾರ. ೧೯-೧೬). [ಪದ್ಯ + ಯುಗಳ (= ಯುಗಲ)]

ಪದಯುಗ್ಗ (ನಾ). = ಪದಯುಗ: ಮಲಯಾಳತಪೋನಿಧಿ ದೇವ ಸಿಂಗೀಡೆಯರ ಪದಯುಗ್ಗಮಂ ಪಡೆದು ಕಟ್ಟಿದರ್ಕ್ಕಿಯ ಪುಣ್ಯಮೂರ್ತಿಗಳ್ (ಸಾಂ. ೫೫. XX, ೪೯-೫೪; 1976); ನಾಡೆ ಏನ್ನ ಪದಯುಗ್ಗಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುತ್ತ ಬೇಡ ನಗಧರಾರ್ಪಣೀಗಳಿಯಾ ಕಟ್ಟಪಂ ಮಾಡಿದೊಂಬನಿ ನೀನುಂಬಗ್ಗವನಾತಗಿತ್ತಿ (ನೀತಿಪು. ೫-೬-೧). [ಪದ್ಯ + ಯುಗ್ಗ]

ಪದರ 'ಪದರು' ನೋ.

ಪದರಕ್ಷೆ (ನಾ). ಮೆಟ್ಟು; ಪಾದರಕ್ಷೆ: ತಲೆಗೆ ಪದರಕ್ಷೆಯಂ ನಾಣಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡ ತೊಡೆ ಲೋಕವಿರುದ್ಧಂ (ಸಾಂ. ೫೫. ೩-೬೪). [ಪದ್ಯ + ರಕ್ಷೆ]

ಪದರಗಲ್ಲು 'ಪದರುಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಪದರಚನೆ (ನಾ). ೧. ಪದಗಳನ್ನು 'ಜೋಡಿಸುವುದು': ಪದರಚನೆ . . . ಮೃದುವನೆ ಪೊಸಬಗೆ ರಸಭಾವದೊಳೋಳುಯಾಡೆ ಪೇಜ್ಜನಧನವ ಪಂಪಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧-೪೨); ಪದದ ತರುವಾಯ ಪದರಚನೆ ತಾವಾಗಿ ಹೊಂದಿ ಬಂದವು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೧೦). ೨. ದೇಶೀಯವಾದ ಹಾಡಿನ ನುಡಿ: ಪಂಪನ ತನಗೆ ರಂಜಿಸುವಧರೋಪ್ಪವಾಗಿ ಪದರಚನೆಯ ತನಗೆ ಮೃದುಪದನವಾಗಿ ಅಂಬುವ ತನಗೆ ಕಂಬುಗ್ರೀವವಾಗಿ ಪೂರ್ಣರಾಗವೆ ತನಗೆ ಕರ್ಣಾಧರವಾಗಿ (ಕೂಟಾ. ೧-೨೧; ?). [ಪದ್ಯ + ರಚನೆ]

ಪದರಚ (ನಾ). ೧. = ಪದಧೂಳಿ ೧: ಪದರಚದಿಂ ಗಿರಿದುರ್ಗಂ . . . ಪುಡುತ್ತುಂಗಧ್ವಜವಂದದಿನದು ಪನಮುಗಮನಿಸಿದುದು. ಸ್ವಪನ್ನೆನುಂ (ಸಾಂ. ೫೫. ೮-೮೬); ಅಮಮ ಪದರಚ ರವಿಯ ತಿವಿದುದು ದಿವವನಲಿ ದುದು (ಕುಮಾರ. ೪ ಸೂಚನೆ). ೨. = ಪದಧೂಳಿ ೨: ಅವಗೆ ಶಾಪನೋಚನವು ರಾಘವನ ರಾಣಿಯ ಪದರಚದ ಸೋಂಕವಗೆ ಭುಜಲಿ ಕೆಂಬುದಿದು ತಾನತ್ತಿವಚನಪಲ (ತೊರಣ. ೨-೬-೯). [ಪದ್ಯ + ರಚ]

ಪದರಚ್ಚು (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ, -ಸಂಕೋಲೆ: ಏಂದು ವಾರಾಂಗನಾಶ್ಯತಫಂಗಳ್ ನಾಡೆ. ನಿರುತದಿಂ ಬಲೆದೊಡಕುಗಳ್ . . . ನಿಟರ ಮನಮೆಂಬ-ಕರಿಯ ಪದರಚ್ಚುಗಳ್ (ಅಂತ. ೨-೫-೪೧). [ಪದ್ಯ + ರಚ್ಚು]

ಪದರರೂಪ (ನಾ). ಹಾಳೆಯಂತೆ ಅಗಲವಾಗಿರುವ ಅಕಾರ: ತುದಿ ಒಂದೇ ಕಡೆ ದಪ್ಪವಾಗಿ ತಟ್ಟೆಯಂತೆ ಅಗಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಪದರರೂಪ (Lamellate) (ಕೀಟಜ. ೧೪). [ಪದರ (<ಪದರು) + ರೂಪ]

ಪದರಾಗ (ನಾ). ಅಂಗಾಲಿನ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ: ಪದರಾಗಂ ಪಲ್ಲವಂ. . . ಮೆಯ್ಯೆ ಲತೆ ತೊಡೆ ಕದಲೇಸ್ತಂಭಮಾಗಲ್ಪೆ . . . ತತ್ಯಾಂತೆ ಕಣ್ಣೆಡ್ಡ ಮೂದಲ್ (ರೀತಾವ. ೬-೬೨). [ಪದ್ಯ + ರಾಗ]

ಪದರಾಟ (ನಾ). ಗಡಿಬಿಡಿ; ಅತುರ: ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಉದ್ಘಾತ, ಒದರಾಟ, ಪದರಾಟ (ಕುಮಾರ. XXXIII, ೫೪೪೪). [ಪದರು (<ಪದಲು) + ಆಟ]

ಪದರಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಂಗೆಡು; ದಿಕ್ಕುಗೆಡು: ಪದರಾಡು, ಬಾಯ್ಕುಟ್ಟು, ಮೇಲೆಮೇಲುರುಕ್ಕರನ್ ಕಳಗೆ ಪಾತಾಳಂ ನುಂಗಿದುದು (ಪಾರಸ. ೧೯-೨). ೨. ಅಸಂಬದ್ಧ ವಾಗಿ ಮಾತನಾಡು: (ಕ).

[ಪದರು (<ಪದಲು) + ಆಡು]

ಪದರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗೆದರಿಸು; ರಘುಂಕಿಸು: ಲೇಸಿನಿಪುದೈ ಸಾವು ಸಾಧು ಸಜ್ಜ ನೆರೆಡೆಯೊಳು ಪಾತಕಿಯದೆಂತಿರುವ ಪದರಿಸಲದೇನೊರೆವ (ಪಂಪಾಂ. ೪-೪-೨೪). [ಪದರು (<ಪದಲು) + ಇಸು]

ಪದರು 'ಪದಲು' ನೋ.

ಪದರು 'ಪದಿರ್' ನೋ.

ಪದರು, ಪದರ (ನಾ). ೧. (ಮರ, ಬಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ) ಮಡಿಲೆ; ಪೊರೆ; ಹಾಳೆ: ಆ ಹೋಳುಗಳ ನಡುವಳಿಯ ಕತ್ತಿಯೊಳು ನೀಳೋಂಡಾ ಪದರಿಗಿದುದು . . . ನಾರಿಂದವಂ ಬಿಗಿವುದು (ಸೂಪಾ. ೫-೧೬); ಅಸುಗೆಯ ತರೋಳ್ಕಲಗಿಸಿ ಪಕ್ಷದ ಪದರೊಳಗಳ ವದಿಸಿ . . . ಸುಚಾರಿ ಕೆ ಮುಗಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೨-೨೯); ಬೇಣು ಗಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಪದರು ಬೆಳಕಿಗೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಕುಡಿ. ೧೬); ನಭೋಮಂಡಲದಿಂದ ಕಾಮೋದವ ಪದರಿಂದ ಮಿಂಚೊಂದು ಸುಳಿದು ಹೋಯಿತೇನು? (ಮಾಮನ. ೧). ೨. ಮೆಜಲು; ಹೆಂತ; ಸ್ತರ: ತುಳು ನಾಡಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪದರುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಾದುವುಗಳನ್ನು . . . ವಿವೇಚಿಸಿದ್ದೇನೆ (ಕುಮಾರ. ೪); ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕನ್ನಡ ರಸಿಕರು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಮಾಜದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಪದರುಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಮೂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಸಾಸನಾ. ೧೪). ೩. ತುರುಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಮೇಲಿನ ಸಿಪ್ಪೆ: (ಕ). ೪. ಮೀನು, ಮೊಸಳೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಹೊರಕವಚ; ಶಲ್ಯ: ಚರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೊರತೊಗಲು ಒಳತೊಗಲು ಎಂಬ ಎರಡು ಪದರುಗಳಿವೆ (ಸಸ್ಯ. ೬). ೫. ಸೆರೆಗು; ಮಡಿಲು: ಅದರ ಸಂಕೋಪದ ಮುತ್ತಿನಿಂದಾ ತನ್ನ ಹಾಲತ್ತಿನ ಪದರನ್ನು ಮಹಾದೇವನು ತುಂಥಿಸಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೨೫); ಭಾಗ್ಯವಿಧಾತನು ಅವನ ಪಾಲಿನ ಪಂಚಾಮೃತವನ್ನು ಅವನ ಪದರಿನಲ್ಲಿ ಸುರಿಯುವ ಮುಂದೆ ನಾನು ಬೇಡೆಂದು ನುಡಿಯಬಹುದೇ? (ಜಯಕಾ. ೯೧). ೬. ತೆರೆ; ಪಟ್ಟಲ: ಕೆಳಮುಖ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕೆಳಕಿಡ್ಡಳು ಗಿರಿಜ. ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಪದರು ಬಂದಿತ್ತು (ಪನ್ನ. ೬೪); ರಾಜನಿಗೆ ಕಂಬನಿಯ ಪದರು ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಬಂದಂತಾಯ್ತು (ಕಾನೇರ. ೬೨). ೭. ರಕ್ಷಣೆ; ವಶ; ಅಧೀನ: ಈ ಮಗುವಿಗೂ ಅವರ ಪತಿಗಳಿಗೂ ಮಾನ ಬಹುಮಾನದಿಂದಾ ಕಾಪಾಡು ವಂಥಾದ್ದು ತಮ್ಮ ದವಲತ್ತಿನ ಪದರಿಗೆ ಕೂಡಿ ಇದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೧೬);

ಪಂಚಮಕಾಲದ ವೇದ್ಯವಾದ ರಂಗಿ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಪದರದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘದ ಹೋಗಿದ್ದರೆ ರಂಗನಾಯಕಿಯಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೬೧); ಇನ್ನು ಪದರದಲ್ಲಿ ಶ್ಯಾಮಕಿರಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಹೋದರೂ ಇನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಮೇಲೆ ಸ್ವಲ್ಪದರೂ ಸಿಟ್ಟಿನ ಅಂಕುರ ಕೋರಲಿಲ್ಲದೂ (ಜೀವಪ್ರ. ೩೮).
ಪದರ : ೧. ಆತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮನನಜಾಯಬೇಕೆಂಬರು ಇಂತೀ ಆತ್ಮ ಭೇದವನಜಾವುದಕ್ಕೆ ಪದರದ ಹೊಣೆಯು ಅಟ್ಟಿಯು ಸಂದೆ (ಅಪರೀ. ೪. ೨೫-೬೧); ಈ ಬಣ್ಣದ ಉರಿಯು ಪದರಕ್ಕೆ ವರ್ಣಮಂಡಲ (Chromosphere) ಸೆಂದು ಹೆಸರು (ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠ. ೪೪). ೨. ದಕ್ಷಿಣದ ರಾಗಸ್ವರೂಪವು ಬರೇ ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ದೀಳುವುದಕ್ಕಿರುವ ಒಂದು ಪದರ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಬೇಕು (ಭಾರವ. ೫೪೩); ಅದರ ಒಂದೊಂದು ಪದರವೂ ಅವನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಂತಾಗಬೇಕು (ಕಗದ್ಯ. ೧೫೪).

ಪದರದ ಬೀಳು—ಹಲವು ಮಡಿಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬೀಳು: (೧). **ಪದರಿಗೆ ಬೀಳು**—ಅಶ್ವಯವನ್ನು ಪಡೆ; ಅಧೀನವಾಗು : ಹೀಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಬೀಳುತ್ತ ಇವಳು ಯಾರದಾದರೂ ಪದರಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಾಳೆ (ಸ್ವ. ೨೮); ಅವರ ಪದರಿಗೆ ಬಿದ್ದು ಅವರ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರಳಾಗಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದಳು (ಕೃಷಿ. ೪೧೩). **ಪದರಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು**—೧. ಮಡಿಕೆಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು. ೨. ತನ್ನದಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ಆ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಪದರಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಇಚ್ಛೆಯು ಸುಬ್ಬಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವಾಗಿತ್ತು (ಸಮುದೇ. ೪೪೫).

ಪದರುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಮೊಸಳೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಚರ್ಮದಂತೆ) ಮಡಿಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರು : ಮೊಸಳೆಯ ಬಿನ್ನು ಬಹು ದಪ್ಪವಾಗಿ ಪದರುಗಟ್ಟು ಕಲ್ಲಿನ ಹಾಗೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೨೮).

[ಪದರು + ಕಟ್ಟು.]

ಪದರುಗಟ್ಟು, ಪದರಗಟ್ಟು (ನಾ). ಸ್ತರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಟ್ಟು ; ಹಾಳೆಹಾಳೆಯಾಗಿರುವ ಕಟ್ಟು : (ಲೋಕ . . . ಪದರುಗಟ್ಟು, ಸಸ್ಯದ ಅಂಗವಸ್ತು, ಮೊ.ಗಳ) ಕೆಳುತಗಡು (Lamina. ಇಂ. ೪೨).

ಪದರಗಟ್ಟು : ಗಾಳಿ, ಹಿನ್ನೆ ಇವರು ಅಳವ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಪದರ ಪದರವಾಗಿ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪರ್ವತಾಶಿಗೆ ಪದರಗಟ್ಟಿನ ಪರ್ವತಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಭೂ. ೧೩೫). [ಪದರು + ಕಟ್ಟು (< ಕಲ್ಯಾ).]

ಪದರುಗುಂಡು (ನಾ).—ಪದರುಗಟ್ಟು : ನೆಲದ ಹೊಟ್ಟೆಬದುಕು ನೋಡು—ಗಟ್ಟಿಗಟ್ಟು ಹಿಟ್ಟುಮಟ್ಟಿ ಪದರುಗುಂಡು ಮುಂಡಿಬಂಡೆ (ಮೂರ್ತಿ. ೧೩-೩). [ಪದರು + ಗುಂಡು]

ಪದರುಪಚಾಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಪಚ್ಚಿಲಿ, ಪಚಾಲಿ, ಪದರುಪಚಾಲಿ (ಮೈ. ೧೮. ೨೮-೫೪). [?]

ಪದರುಬಂಡೆ (ನಾ).—ಪದರುಗಟ್ಟು : ಒಂದು ಪದರಿನ ನಂತರ ಇನ್ನೊಂದು ಪದರು ದೀಳುತ್ತ ಬರಲು . . . ಮೇಲಿನ ಭಾರದಿಂದ ಈ ಕಟ್ಟು, ಮಣ್ಣು, ಎಲುಬುಗಳೆಲ್ಲಾ ಬಂಡೆಗಳಾಗುವುವು. ಇಂಥವುಗಳಿಗೆ ಪದರುಬಂಡೆ (Stratified rock) ಗಳೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೧೩೯).

[ಪದರು + ಬಂಡೆ.]

ಪದರೇಚಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಹೆಚ್ಚೆ ಯನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವ ಕ್ರಮ; ೧೨ “ಹಿಂದಕ್ಕೂ ಮುಂದಕ್ಕೂ ತೂಗಾಡುವಂತೆ ಕಾಲೈರಳು ಮತ್ತು ಹಿಮ್ಮಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಪುನಃ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವುದು” (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೨೮೬ ಗದ್ಯಾನುವಾದ); ಮಡಮದಿಬೆರಲ್ಲಳ ತುದಿಗಳ್ ದಿಡ್ಡದೇ ಪೂಜಮಯ್ಯನೊಳಗನುಮೆಯ್ಯಾಗಲ್ ಕೇಳ್ ಕಡುನೀಡಿಯೆರೆ ಶಿರೋಮು [೧]ಯೊಡರ್ ಪದರೇಚಿಟ್ಟುಮಂದಿಸಿಕೊಳ್ (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೪-೨೦).

[ಪದರು + ರೇಚಿತ]

ಪದರೇಣು (ನಾ).—ಪದಧೂಳಿ ೨ : ಅನು ಪೇಳಿದ ಕೃತಿಯೊಳು ಕಪ್ಪು ಪುದಿದಹುದಾಗಿ ಕೋವಿದರು ಹೃದಯದೊಳೆಯ್ಯದೆ ತಿದ್ದಿ ಇನ್ನುಯ ಪದರೇಣುವಾನಾದಪೆನು (ಪ್ರತಿಪಾಂ. ೨-೨೧).

[ಪದರು + ರೇಣು]

ಪದಲಾಲಿತ್ಯ (ನಾ). ಪದಗಳ ಮೃದುತ್ವ ; ಮೃದುವಾದ ಪದ ರಚನೆ : ಕಾಲಿದಾಸನ ಉಪಮಾ, ಭಾರವಿಯ ಅರ್ಥಪುಟ್ಟಿ, ದಂದಿಯ ಪದಲಾಲಿತ್ಯ ಈ ಮೂರುಗುಣಗಳೂ ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿವೆ (ಭಾರವ. ೪೫೨).

[ಪದರು + ಲಾಲಿತ್ಯ]

ಪದಲೋಚನ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ (ವಿಷ್ಣು ವಿನ್) ಕಣ್ಣನ್ನು ಧರಿಸಿದ ವನು ; ಶಿವ : ಪದಲೋಚನ ಭವನೋಚನ . . . ಪರಿಪಾಲಿಸೆಮ್ಮನು (ಹಾರಾಸ್ಯ. ೧-೫-೧೦). ‘ಪಾದಾಕ್ಷ’ ಪರಾ. [ಪದರು + ಲೋಚನ]

ಪದಲ್ಪಾಣ (ನಾ). (?) : ಕೋಟಿಗರಾ ಜಯಮೆಲ್ಲ ಎಮ್ಮೋನ್ ಗೋಸಾಸಿ ಪುದಾರುಂ ಬೆದೆ ಮತ್ತಲುಂ ಪದಲ್ಪಾಣಮುಂ ಕೊಟ್ಟೋನ್ (ಎಳ. VIII, ಸೂರಬ. ೯೧-೯; ಸು. ೨೧೦). [?]

ಪದವಡಿಸು ‘ಪದಂಬಡಿಸು’ ನೋ.

ಪದವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹದವಾಗಿರು ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗು ; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು : ಅಲರುತ್ತು ಮಿಹ ಪದವೊಳ್ ಪದವಟ್ಟು ಪೊಡುತ್ತು ಕೋರ ಮಲ್ಲಿಗೆಯು ತುಜುಂಬು ರಾಹು ತವೆ ನುಂಗಿದ ಚಂದ್ರನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯ ನಂದುಗುಟ್ಟು ಪೊಲೊಪ್ಪಿರಲ್ ಬಲದೊಳುರ್ವಸಿ ದೇಸಿಗೆ ದೇಸಿಯಾದಿವಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೭) ; ಪದವಟ್ಟು ನಾರಿಹಂಕೆಗಳ, ಕಡಲ ಪಯಣದಾ ಕಪ್ಪಲ್ಲಳನ್ ನಾವಿಕೆಗೊಂದು ಮಾಡಿದನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೫-೫೩೨). ೨. ಹಿತವಾಗು ; ಅನುರಸವಿಸಂಪೆರಸೋಲಗಂಗೊಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮದೀಯ ಸಿಂಹಾಸನಾರ್ಥ್ಯಕದೇಶಮನಳಂಕೊ ಪದವಡೆ ನೋಂಕಿ ಕುಳ್ಳಿಡ್ ರೂಪುಮಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೪-೯ ಪ). ೩. ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಾಗು ; ಹದಗಾಲವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು : ಯಥೋಚಿತಮಾಗಿ ದಾನಮಂ ಕೊಟ್ಟ ನಂತಮಪ್ಪ ಪಲಮಂ ಪಡೆಗುಂ ಪದವಟ್ಟು ದಿಟ್ಟಿದಂ ಇಟ್ಟಿಳವಪ್ಪ ದೊಂದು ಬೆಳಸಂ ಪಡೆವಂತೆ (ಸಮಪ. ೩-೬೬). ೪. ವಶವಾಗು ; ಹತ್ತೋಟಿಗೆ ಬರು : ಅತನಂ ಸಾಮುದಿಂದಮಳವಡಿಸಿ ನೋಡುವಂ ಸಾಮದೊಳಂ ಪದವಡದೊಡೆ ಬುರ್ಕಿಡ್ ಪುದಲ್ಲಿ ಪದವಡಿಸಲೆನ್ನ ಬಯಕೆಯು ದಂಡಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೪-೪೩). [ಪದರು + ಪಡು.]

ಪದವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹದಗೊಳ್ಳು ; ಪರಿಪಾಕವಾಗು : ಖಡೆಯ ಪೆಡೆಯ ದೊಡವಿನಂ ನಿಗ್ಗವದ ಬಡಿಕೋಲ್ಪದವಡೆದ ದಿಲ್ಲಂಬು ಬಲಿವಿದಿದರು ದೀಯದರು (ಶಾಸ್ತ್ರಭಾ. ೫-೬). [ಪದರು + ಪಡೆ.]

ಪದವಣ್ (ನಾ). ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಗಿರುವ ಹಣ್ಣು ; ಪಕ್ವವಾದ ಹಣ್ಣು : ಕುಡಿ ಕೋಳ್ ನಯಂ ನಯಂ ನೆಲೆ ನೆಲೆ ಭಂಗಿ ಭಂಗಿ ಪದವಣ್ ಬೆಳವಣ್ ಪೊತಲ್ಲಿದಂತೊ ಕೋಮಲಲತೆ ಪೇಟುಮೆನ್ನಿನಯಳಂ ಮಣ್ಣಿಗೊಂಡುದೊ ಸೊಣ್ಣಿಗೊಂಡುದೊ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೨). ಪದವಣ್ಣು ದಿದೀಳೆ . . . ಬೇರಿಂ ತುದಿಮುಟ್ಟಿ ಕಾಯ್ತ ಪಲಸೆಂದಿವು ಕುಂದವು ನಂದನಂಗಳೊಳ್ (ಜಗದಿ. ೨-೧೫) ; ಪದವಣ್ ಪೇಟುಮೆನ್ನಿನ ನಾರಂಗದ ತರು ಕನವಣ್ ಪೇಟುದಿನ್ನಾವು . . . ಪುರೋದ್ಯಾನದೊಳ್ ಕುಂದವೆಂದುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೩೮). [ಪದರು + ಪಣ್.]

ಪದವರ (ನಾ). ಪದಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಳಸಬಲ್ಲವನು ; ಹೊಗಳು ಭಟ್ಟ (?) : ಮಂಗಳಪಾಕಪ್ರಕರಧ್ಯಾನದೊಳಂ ಜಯ ಜೀಯ ಪಾಯನಧಾರೆಂದದಿಗದಿಗುಗ್ಗದ ಪದವರರ ಕಳಕಳದೊಳ್ಪಂದನೇಕ ರಾಜ ಲೋಕಂಪೆರಸೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು ನೋಳ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪ್ರತಿಪಿ. ೧೯-೪೨); “ವಂದಿ” (ಪ್ರತಿಪಿ. ಕೋಶ). [ಪಂ.]

ಪದವರ್ಣ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಸಂಗೀತರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಪದವರ್ಣ . . . ಸಾಹಿತ್ಯ ಶೃಂಗಾರಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದು (ಸ್ಮೃತಿಪ್ರಕಾಶನ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಉಂಟು) ನಾಟ್ಯಕ್ಕೆ ಮೀಸಲಾಗಿದೆ . . . ಪದವರ್ಣವನ್ನು ಚೌಕವರ್ಣವೆಂದೂ ಕರೆಯುವ ರೂಢಿಯುಂಟು (ಸಂಗೀತಂ. ೭೨); ಶಬ್ದಂ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಯುರ್ ಅವರು . . . ಪದವರ್ಣಗಳು, ತಿಲ್ಲಾನಗಳು ಮತ್ತು ಪಾಠಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು (ಸಂಗೀತ. ೨೦). [ಪದ್ಯ + ವರ್ಣ]

ಪದವಳಿ 'ಪದವಳಿ' ನೋ.

ಪದವಳಿ, ಪದವಳಿ, ಪದವಳಿ, ಪದವಳಿ (ನಾ). ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ, ಕೃಷಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಬರುವ ಮಳೆ; ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾದ ಹಾಗೂ ಅನುಕೂಲಕರವಾದ ಮಳೆ: ಅಂತು ಕೊಂಡ ಪದವಳಿಗಳೇ ಕವಮಪ್ಪಿ ಕಾವ್ಯಾಪಿ . . . ವಿವಿಧ ಧಾನ್ಯ ಭೇದಗಳುಂ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ ಪರಿಶ್ರಯದೋ ಕೃಷಾಚೀವನೋಪಾಯೋಪಕರಣಕೃಷ್ಣ ಪಶ್ಯಂಗಲಾಗಿ (ಅನುಪ. ೬-೭೨ ದ); ಪದವಳಿ [ಪಾಠಂ. ಪುನಃ, ಪುನಃ]ಯಂ ಧಾರುಣಿ ಬೆಳೆವುದು ಭರದಿಂದಧಿಕವೃಷ್ಟಿಯಂ ಬೆಳೆಯದ ವೋಲ್ (ಮದಕ. ೧೦-೭೭); ಪದವಳಿ ಕೊಳ್ಳಿ ಧಾತ್ರ ಪಿರಿದುಂ ಬೆಳಗುಮರಿಯಂ ಭರಾಧಿಪರ್ . . . ಪರಿಪಾಲಿಸುತಿರ್ಕ (ಪಂಚತಂ. ೬೧೨-೬); ಕೊಳೆ ಪದವಳಿಗಳ್ ಕರ್ಪಿನ ಮರಲಂತೆ ಕನಲ್ಪುರ್ಪಿದ ಕೆಯ್ಯಿಲಗಳೆಗೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೦೭); ಪದವಳಿಯಾದುದಿಲ್ಲು ಯನಿತುಂ ಲಯಮಾದುದಕ್ಕೃಷ್ಣ ಪಶ್ಯಮಾದುದು (ಅನಂಪ. ೬-೬೬).

ಪದವಳಿ: ಈತನಲ್ಲಿದ್ದ ಸಲ್ಲಿ ಪದವಳಿಯೆಂದೂ ಕುಂದದಿಪ್ಪಂತು . . . ಮಾಳ್ವರು (ಕಾ. I, ೨೫-೨೦; ಸು. 1186). **ಪದವಳಿ:** ರಾತ್ರಿ ಪದವಳಿಯಾಯಿತು (ರೂ. ೧). **ಪದವಳಿ:** ತನ್ನಯ ಸಲಿಗೆ ದಿನ್ನ ಪನಂಬ ದೀಪದ ಬೆಳಿಗೆ ಪದವಳಿ ಹಚ್ಚ ಪಸರಿತೆನುಕೆ ಹರುಷದಲಿ ನಲಿದು (ಪ್ರಭುಲಿ. ೮-೨೨); ಇದಿರಾಗುತಲುವಧಿಯ ಪತಿಸುತನಂದದಲಿ ನಿಲಿಸಿ ದಳೆನಿಪ ಪದವಳಿಯನು ಸುರಿಯಲು ಭೂಮಿಸಾಲರು ಹೆದಟಾ ಹಿಂದಕೆ ಕೆರಳಿದರು (ಅಂಜನ. ೧೧-೨೦). [ಪದ್ಯ + ಮಳೆ]

ಪದವಾಸನೆ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಯ ವಾಸನೆ: ಒಡೆಯನಾನೆ. ಸಾರ್ವ ನೆಂದು ಪದವಾಸನೆಯ ತಡಕೆ ಮೂಸುತ ಶುನಕನರಿದಾಡುವಂತೆ (ಮಂಕುತ. ೨೨೬). [ಪದ್ಯ + ವಾಸನೆ]

ಪದವಿ (ನಾ). ೧. ದಾರಿ; ಮಾರ್ಗ; ಪಥ: "ಅಥ್ವಾ . . . ಪದವೀ, ಮಾರ್ಗ, ಪದ್ವಾ, ನಿಗಮ:—ಈ ೧೨ ಬಟ್ಟಿ" (ಕರ್ತಾಯು. ೪೬-೧೦೫). ೨. ಸ್ಥಾನ; ಅಂತಸ್ತು: ಮಾಡಿದವು ಗುರುಸೇವೆ ಯಪರಿಂ ರೂಢಿಯೊಳಗೆ ಪದವಿ ಬಂದುದು (ಗಗತಾ. ೧೯-೩); ದೇಶದ ಪಣ್ಯವನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನಕ್ಕೆ ಮೊದಲನೆಯ ಪದವಿ ಇರುವುದು (ಪಂಪ. ೨೦). ೩. ಅಧಿಕಾರ; ಹುದ್ದೆ: ಬೇಡಿದ ಪದವಿಯನೀವ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ (೬೫೪. ೧೯೯); ಪದವಿಯ ರೂಪಿನ ಸೊಬಗಿನ ಮದಮಂ ಮಾಡುವರ ಮೂಗಿನೋ ಪಾತ್ರಮನಾಡದೆ ಮಾಣನಂಗಂ (ಯೋಜಿತ. ೨-೭೨); ಬಲ್ಲನೆರಡನೆಯಶ್ವರಂ ಫಣತಲ್ಪ ನಿನ್ನಯ ಪದವಿಯಂ ಸಂಕಲ್ಪಿಸುವನೇ (೬೫೪. ೨-೧೯); ರಾಜಸೇವೆಯ ಪದವಿ ಪಾತಕಫಲ ವೆನುತ ನೂಕಿದರು ರಥವನು ಪಳವು ದರ್ಪದ ಹೇವಮಾರಿಗಳು (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೬-೨೫). ೪. ಮನ್ನಣೆ; ಮರ್ಯಾದೆ; ಗೌರವ: ಕೊತ್ತಿಗೆ ಬಲ್ಲದನೊಲಿದರೆ ಪದವಿಯ ಪೂಜದೆ ಮಾಣನೆ (೬೫೪. ೪೭೪); ದೇವರಾಜನು ದಿವ್ಯ ಬಾಡಪದನಿಂದ ರಾಜನೆಂಬ ಪದವಿ ಯನ್ನಾ . . . ಸಂಪಾದಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯ. ೪-೮೨); ನಿರಾಯಾಸ ವಾಗಿ ಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು. ಆದರೆ ಪದವಿಯು ಕೀರ್ತಿಯಲ್ಲ

(ಚಿಂಗಾಳ್. ೩). ೫. ಸಂಪತ್ತು; ಐಶ್ವರ್ಯ: ಪದವಿಗಳನ್ನೀ ಪದವಿ ಬಂದರೆ ಹಿಡಿಸಿದ ಹಗಲಲಿ ದೀವಟಿಗೆ (ಪವನಾ. ೯೧); ಪದವಿ ತಪ್ಪಿದ ಮೇಲೆ ಸಂಟಂಪ್ಪರೆ ನಮಗೆ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟ ಹಗೆ ಕಾಣ ಕೊನೆಗೆ (ಇಂಜಾಪ. ೯೨-೫೦). ೬. ವಿದ್ಯಾಪೀಠ, ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಪರಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ತೇರ್ಗಡೆಯಾದಾಗ ಕೊಡುವ ಪ್ರಶಸ್ತಿ; ಡಿಗ್ರಿ: ಪದವಿಯ ಓದಿಗೆ ಕನ್ನಡನನೆ ಅಯ್ಯ (ಇಂಜಾಪ. ೨೫-೧೧). ೭. ಗೌರವಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಬಿರುದು: ನಾವು ಅನಂಗಿ ಇಹಗೀರುಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪದವಿ ಗಳನ್ನು ಕೊಡಬಹುದು (ರಾಣ. ೧೬೨). ೮. ನೋಕ್ಷ; ಮುತ್ತಿ: ಹಲವು ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಮೂತ್ರದ ಬಿಲಗಳಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ ಪದವಿಯ ಫಲನ ಕಾಣದೆ ಹೊಲಬು ತಪ್ಪಿದನು (ಹುಸಾ. ೫೯). [ಸಂ.]

ಪದವಿಧಿ (ನಾ). ಬೆದಿಗೆ ಬಂದ ಹೆಣ್ಣಾ ನೆ: ಪದವಿಧಿಯನುಟಿ ಪಾರಯ್ಯ ದಪ್ಪದು ಕಂ ಪೊನನೊಲ್ಲದದು (ಬಂಕಂ. ೨-೪೩). [ಪದ್ಯ + ಪಿಡಿ]

ಪದವಿಡು, ಪದವಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಯಿಡು; ಸಾಗು; ಮುಂದುವರಿ; ಗಮಿಸು: ಪದವಿಟ್ಟಿಯ್ತಲಿಂ ತಾವರೆಗೆ ಸಿರಿ ಲತಾಕೋರಕ್ಕಂಥ ನೀರೇಡಾದುವು . . . ತಿರಿದೆಸಕಮಂ ಮಿಕ್ಕು ವಕ್ಕುಂ ಬಸಂತಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೫-೩); ಹರನರ್ಚಿಸಿದ ಪರಿಯಂ ನೆನೆದು ಪದವಿಡುತೆ ತಿರುಗಿ ತಮ್ಮರಮನೆಗೆ ಎಂದಿನಂದಿ ಬರುತೆ (ತಿರುರ. ದೇ. ೬-೭); ನಡದದೆ ಮಾರ್ಗಂ ಪದವಿಡಲೊಡರಿದುದೆ ಭಂಗಿ ಕೇಶವಂಗಿರಿಯಂ ಬೇ (ಶಮದ. ೨೯೩ ಸಮಾಪ್ತಿ ಪಾಠ್ಯಂಗಳ); ನಳಿನೋಚಿತೆ ಕಂಡು ಪಟ್ಟಿಯ . . . ಹಿಡಿಯಬೇಕೆಂದನುತ ಗಮಿಸಿದಳು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಪದವಿಡುತ [ಪಾಠಂ. ಅಡಿಯಡುತ] ಕರಪಲ್ಲವನ ಚಾಚಿದಳು (ನಳ. ೨-೩೩). ೨. (ಕೃತಿಯಾಗಿ) ಹೇಳು,—ಬರೆ; ಶಬ್ದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ರಚಿಸು: ಪದವಿಡುವೆಡೆಯೋ ಪಲ್ಲವದೋ ಪದವೊಳುಧಯಗಣ ಸಮನಾಗಲ್ ಸಲ್ಲಿತಕೀರ್ತಿಯಾದವುಪಲ್ಲದೊಡಾ ಕೃತಿಗೆ ಪಾಠ ತಪ್ಪದೆ ಬರ್ತಂ (ಭಂಡೋಲು. ೧-೪೬ ಅಡಿ); ವೀರೇಶನ ಲೀಲಾಕಥನ ಪದವಿಡುವೆನು ಚಿತ್ತೈಸುವುದು (ವೀರೇಶ. ೧-೭); ಹಲಗೆ ಬಳವನ ಪಿಡಿಯದೊಂದಗ್ಗಳಕೆ ಪದವಿಟ್ಟುಕುವದೊಂದಗ್ಗಳಕೆ . . . ಗದುಗಿನ ವೀರನಾರಾಯಣನ ಕಿಂಕರಗೆ (ಕುಮಾರ. ೧-೧೫); ಬರಹವನುಯಾನಾ ಪದವಿಟ್ಟು ಕದಿಪೋಳ್ ಬರೆದು ಮಾಡಿದ ಕೃತಿಯಲ್ಲ (ದೋಹತ. ೧-೨೧). **ಪದವಿಡು:** ೧. ಮೊದಲೊಳಿದೊಂದು ಪತ್ತು ಪಡುವಲ್ಲಿ ತಂತು ಬಿಡುವಲ್ಲಿ ಸಾಸಿರಂ ಪದವಿಡುವಲ್ಲಿ ವೈರಿಶರಸಂಹತಿಯಂ ತಣುವಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಮಗ್ಗದ ಗತಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟಿ ಸಮರಾಂಕಣದೋ ಗಣನಾಹಿಂಸನುಪ್ಪುದು ರಿಪ್ಪಂದಮಂ ತವಿಸಿ ನಿನ್ನೆಡೆಗೆಯ್ದು ಗುಮಾ ಮಹಾಶರಂ (ಶ೨೦. ೫-೫೧). ೨. ಪದ ವಿಡಲಜಾಯಂ ಗಡ . . . ಕುಕವಿ ನಸರಪಾನುಭವದೆ ತನ್ನಂ ಪೆಣರನೆಂತೊ ಪೇರ್ ತಣಿಸಿದಪಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧-೪೬). [ಪದ್ಯ + ಇಡು]

ಪದವಿಡೆ (ನಾ). ವ್ಯಾಕರಣ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಮತ್ತಂ ಸ್ವಯಂಭುವಾಧಿಧಾನ ಪದವಿಡ್ಯಾಚ್ಚಂದೋವಿಚಿತ್ಯಲಂಕಾರಂಗಳೆಂಬ ಮೂಜಾಂ ಪರ್ವದಾದ ವಾಚ್ಛಯಮುಮಂ . . . ತನೂಜಿಗಳ್ಳುಮುಪದೇಶಂಗೆಯ್ಯಂ (ಅನುಪ. ೮-೬೦ ದ); ಪದವಿದ್ಯಾಮಾರ್ಗದೋ ವ್ಯಾಕರಣಪರಿಣತಾಳಾಪದೋ ಮಿಕ್ಕ ಪಟ್ಟಿರ್ಕದೊಳಾಗ್ಗಂ ದುರ್ಗಮಂಬಂತಿ . . . ಅಶ್ವರ್ಯಮಂ ತಾಳ್ಳಿ ನಿಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೫). [ಪದ್ಯ + ಪಿಡಿ]

ಪದವಿಧಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪದಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸುವ ನಿಯಮ: ಬೆರಸಿ ಸಮಸಂಸ್ಕೃತಂಗಳ್ ಬರೆ ಕನ್ನಡದೊಳಗೆ ಸಮತೆ ಯಿಂದಂ ಸಲ್ಲಂ ನಿರವದ್ಯಮಾಗಿ ಪದವಿಧಿ ವಿರುದ್ಧ ಮಕ್ಕುಂ ತದನ್ಯಥಾ ವೃತ್ತಿಗಳೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೮೨); ಪದವಿಧಿ ಕನ್ನಡಕಂ ಸಕ್ಕದಕ್ಕ

ಮಿಲ್ಲಾದ್ಯರಿಂದ ಸಂದುವನಬಾದಿಪ್ಪೊದು ವಿರುದಾಪಳಯೋ ಪೇಟ್ಟುದು ಪದವಿನತನಾದುದು ವಿರುದ್ಧ ಸಮಾಸಂ (ಶಮದ. ೧೭೪). [ಪದ್ಯ+ವಿಧಿ]
ಪದವಿನತ (ನಾ). ಪಾದಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವನು : ಆ ಜನ ಮುನಿಗಳೊಡನೆ ಪಾದವಿನತನು ಸೋಲ್ಲು ಪದವಿನತರಾಗಲ್ವೆ (ವೀಶ್ವತ. ೪-೯-೧೬). [ಪದ್ಯ+ವಿನತ]

ಪದವಿನಾಸ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಇಡುವುದು ; ಹೆಣ್ಣು ಹಾಕುವುದು : ಪದವಿನಾಸದ ತುಡುಗಲ್ ಪೊದಲು ಲಯಂದರನು ರಂಗಮಂ ಬಳಸಿದನಾ ಪ್ರದಶಾಧಿನಾಥಂ (ಅದಿ. ೭-೧೧೯); ಪದವಿನಾಸದಿನೆಯ್ತಿ ಕಂಪಿಸೆ ಮುಹೀಶಕ್ರಂ . . . ಆ ಕೂರ್ಮಕಂಪದಿನಂಭೋಧಿ ಕಲಂಕಿತವೈನಿಸಿ ತೇನುಹೊಂದಮೋ ತಾಂಡವಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೨-೬೬); ತಾಳನಿರ್ಣಾಯ, ವೇಗ, ಪದವಿನಾಸ ಇವು ಕಥಾಪ್ರದರ್ಶನದ ನಿರ್ಣಾಯಕಗಳಾದವು (ಭಾರತ. ೫೫). ೨. ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹೋಡಿಸುವುದು : ಪದವಿನಾಸದ ದೇಶೆ ಮೂರ್ಗದ ವಿಲಾಸಂ ರೂಢಿವತ್ತಂಗಳಾರದಲಂಕಾರದ ಬಂಧ ಭಾವ ದೇಶಕಂ . . . ಎಸೆದತ್ತು (ಸೂತ್ರ. ೬-೧೧೦). ೧, ೨ : ಪದವಿನಾಸ ವಿಶೇಷದೊಳ್ ಪದವಿಲಾಸಂ ಗೊಂಪುವತ್ತಿರ್ದ ಕಾವ್ಯದ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಸಮುದಾಯತೋಳಿ . . . ಸನ್ನಿಧಿಯಾಗಿಹ್ ಜಿನೇಂದ್ರವಾಗ್ನಿನಿಶೆ ನಿಲ್ವನ್ನೂಪಾಂಭೋಜದೊಳ್ (ಅನಂ. ೧-೪). [ಪದ್ಯ+ವಿನಾಸ]

ಪದವಿಭಾಗ (ನಾ). ಪದ್ಯದ ಪದಗಳನ್ನು ಭಂದಸ್ಸು ಅಥವಾ ಅರ್ಥಾನುಸಾರವಾಗಿ ಬಿಡಿಸುವುದು : ಈ ಪದ್ಯವನ್ನು ಪದವಿಭಾಗ ಮಾಡಿ ಅರ್ಥ ಹೇಳು (ರೂಢಿ). [ಪದ್ಯ+ವಿಭಾಗ]

ಪದವಿಲ್, ಹದವಿಲು, ಹದವಿಲ್ಲು (ನಾ). ಬಾಣಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಹವಣಾದ ಬಿಲ್ಲು : ಮುನಿದರಂದಿನೊಳ್ ರಥಮುಮಂ ಪದವಿಲ್ಲು ಮನೆಯ್ ಪಾದರ್ಪ ನೆಕ್ಕನೆ ಕಡಿಂದ್ರನಂದನಳುಕೈಯನಾರ್ಪಡೆ (ಪಂಪ. ೧೧-೧೯); ಪದವಿಲ್ಲಂ ನನೆಯಂದಿನ ಪೊದೆಯಂ ಪಿಡಿದಿರದ ಪದವೊಳಾನೋಡಿದೊಡಂ ಮದನಂಗಂ ಮಾನಿನಿ ದಶವದನಂಗಂ ರೂಪ ಭೇದಮೇನಾದಪುದೇ (ಪಂಪ. ೯-೧೬೬); ಬಳಿಯಂಬು ಪೂವಿನಂಜಿನೆ ತೊಳಗುವ ಪದವಿಲ್ಲೆ ನನೆಯ ಬಿಲ್ಲೆನೆ ಬೆನ್ನೊಳ್ ತಳೆದು . . . ಮನೋಜ ನಂತರಿ ನಡೆದಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೨೦); ಪದವಿಲ್ ಕಟ್ಟಿದ ಗೀತ್ . . . ಶಾಶದ ವಿಶ್ವಕದ್ಮ ದೇನಿಯನೊದವಿಸಿ ನಡೆದತ್ತು ಬೇಂಟೆಗಾಣರ ತಂದಂ (ಸೂತ್ರ. ೬-೧೦೨); ಪದವಿಲ್ ಮೊನೆಯಂಬು ಲತಾಂತಮಾಲೆ ಮಂಜುಲ ಗಜದಂತೊಳ್ಳೆ ವಿರಾಜಿಸೆ ಕಣ್ಣೆಸೆದರ್ ಪುಳಿಂದಿಯರ್ (ಶಬ್ದ. ೬-೧೦). **ಹದವಿಲು :** ದೋಳೆ ಕವಲಂಬುಗಳ ಹದವಿಲು ತಾಳಿಕೆಯ ಕುಪ್ಪಸದ ಬೇಂಟೆಯ ಮೇಳದಲಿ ಭೂಪಾಲ ಹೊಜವಂಟನು (ಕುವ್ಯ. ೪-೧೨); ಉರು ಹತ್ತಳದ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬೇಂಟೆಗಳ ಹದವಿಲು ಪದಿಯ ಶರಾಳಗಳ ತಂದಿಳುಹಿದರು ಚೆರರು (ಕುವ್ಯ. ೫-೪೬). **ಹದವಿಲ್ಲು :** ಹದವಿಲ್ಲ ಬೆನ್ನ ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳ . . . ಶಬರಿಯರು ಪದೆದು ಕುಸಿದಡಸಿ ತೋಡುಗಳಲ್ಲಿ ಹರವ ಹುಲ್ಲೆಗಳನೆಸುತಿದರು (ಪಟ. ೫-೯೬); ಹೊಯ್ತಿ ತಿರುವನು ಸಿಳೆದು ಕಿವಿನರೆಗೊಯ್ದುನಿಹು ಹದವಿಲ್ಲು ಲಾ ದಿಲು ಹೊಯ್ದು ದಳಹಾ ಬಜಾದೆ ಹೆದಹಾತು ಮೂಗಧಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯ. ೧೫-೨೪); ಭೂಲತೆಯ ಹದವಿಲ್ಲುಗಳ ಹೊಳೆವಾಲಿಗಳ . . . ಬೇಟೆಕಾಯ್ದಿರಿದರು ವನವ (ತೊರ. ೧-೫-೬೯); ಮದಗಜವಿಂಡು ಬಂಜದ ಕಂಡು ಸ್ತರಿಸುತ ಹದವಿಲ್ಲು ಹೇವಡೆಗೆಯ್ದು (ಮೋಹ. ೬೪-೬).

[ಪದ್ಯ+ವಿಲ್]

ಪದವಿಸ್ತುತಿ (ನಾ). ಪದ್ಯದ ಪಾದದ ವಿಸ್ತಾರ : ನಿಯತಸ್ತಾನಂ ಪದವಿಸ್ತುತಿಯೊಳಾದ ವಿರಾಮಮಹಾಗಿ ಯತಿಯಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯ. ೪೬೯).

[ಪದ್ಯ+ವಿಸ್ತುತಿ]

ಪದವೀದಾನ (ನಾ). (ಘಟಿಕೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯವು ಉತ್ತೀರ್ಣರಾದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ) ಯೋಗ್ಯತಾಪತ್ರವನ್ನು ಕೊಡುವಿಕೆ : ಕುಲಪತಿಗಳು ಪದವೀದಾನ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಹಿತವಚನ ಹೇಳಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಪದವೀಧರ (ನಾ). (ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ) ಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನು : ಅದನು . . . ಪದವೀಧರನಾಗಿ ಮೂರುದಶಗಳ ಕಾಲ ಗಣಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಸಸ್ಯ. ೬೧); ಇವು ಈ ವಿಶಾಲವಿದ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪದವೀಧರರಾಗುವವರೆಗೂ ನಾನು ಕಾದಿದ್ದು ನಿಮ್ಮನ್ನೇ ಮುದುಕಿಯಾಗು ತ್ತೇನೆ (ತೂ. ೬). [ಸಂ.]

ಪದವೀಪತ್ರ (ನಾ). (ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯವು ಉತ್ತೀರ್ಣರಾದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ) ಯೋಗ್ಯತಾಪತ್ರ : ಆ ಪದವೀ ಪತ್ರವನ್ನು ಮೊದಲು ನಿಮ್ಮ ಪಾದಗಳ ಮೇಲಿಟ್ಟು ನಂತರ ಕೈಗೆ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ (ಪಂಪ. ೧೪೨). [ಸಂ.]

ಪದವು (ನಾ). (ಕರಾ) ಸಮತಲಭೂಮಿ ; ಪ್ರಸ್ಥಭೂಮಿ : ಮೇಲೆ ಪದವನ್ನು ಏರುವೆ ಎಂದು ಮುಂದುವರಿದ. ಚಿಕ್ಕಗುಡ್ಡವನ್ನೇರಿದರೆ ಮುಂದೆ ಬರುವುದೇ ಪದವು (ಸಂ. ೪೦). [←ತುಳು. ಪದವು]

ಪದವೆಂಕೆ (ನಾ). ಹದವಾದ ಉರಿ ; ತೀವ್ರವಾದ ಉಷ್ಣತೆ : ಮೆಯ್ಯ ಸುಯ್ಯ ಪದವೆಂಕೆಗಳಂ ದಿಗುಯ್ಯದಪ್ಪುಗಳ್ ಕಳೆದುವು ನಾಣುಮಂ . . . ಚುಂಬನಂ ಕಳೆದುವು (ಪಂಪ. ೫-೨೬).

[ಪದ್ಯ+ವೆಂಕೆ]

ಪದವೆಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಹದವನ್ನು ಪಡೆ ; ಹವಣುಹೊಂದು : ಪದವೆ ಟ್ಪಿರ್ತರ ಜೀವಮೊದೊಡಲಿ ಬೇಟೆಂಬಂತೆಬಿಂ ಮಾಡಿದಂ ಮದನಂ ಗಾವುದು ದೋಸಂ (ಕಾವ್ಯ. ೪೦೫); ಪದವೆತ್ತಿರ್ದ ಗಭೀರಭಾವ ಗುಣದಿಂ ಲಾವಣ್ಯಲೀಲಾವಿಲಾಸದಿಂ . . . ತತ್ಕಾವ್ಯಂ ಜಗತ್ತೇವ್ಯ ಮತ್ಪುದು (ಶೃಂಗಾರ. ೧-೧೦); ತುಳಾಂಗಿ ಸರ್ವಮಂಗಳೆ ರತಿಕೋಟಿಯಂ ಪಳಿದು ರಂಜಿಸಿದಳ್ ಪದವೆತ್ತ ಚೆಲ್ಲಿನಿಂ (ಶಬ್ದ. ೧-೬೬).

[ಪದ್ಯ+ಪೆಣ್ಣು]

ಪದವೆಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆ ; ಎಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : ವಿದಿತ ವಿಶೇಷಪದವು ಮೊದಲ ವಿಭಕ್ತಿಗಳನಂತು ವಾಕ್ಯದ ಮೊದಲೊಳ್ ಪದವೆತ್ತ ವಗ್ರಕಾರಕ ಪದದ ವಿಭಕ್ತಿಯನೆ ತಳೆವುಪ್ಪಯ್ಯಮುಮಿ ದೊಳ್ (ಶಮದ. ೧೪೦). ೨. ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆ ; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಹೊಂದು : ಪದವೆತ್ತ ನುರಾಗವಿಭ್ರಮಂ ಜನಿಯಸಲಾಗಳಾಕುಲತೆಯಂ ತಳೆದನ್ನ ನೊಜಲ್ತು ನೋಡಿದಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೬೧೪); ಓದೆದು ಕಲಂಕಿ ಪಾಯ್ ಪದವೊಳ್ ಪದವೆತ್ತು ಪುಡುಂಕುನೀರನರ್ಧಿಗಳು ಹೊದಿ ಮುಂದಲಿಗೆ ಪಾಯ್ ಪೊರಳ್ಳಿದಳ್ . . . ಅವಕಾಶದೊಪದವನಂ ವರಿತಾಪನಟತ್ತ ಚೋರನಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೬-೨೨); ತಾಂ ಮೊಗಂಗುಡೆ ಪದವೆತ್ತು ಚುಂದಿಸಿ (ಪಂಪ. ೬-೪೨). [ಪದ್ಯ+ಪೆಣ್ಣು]

ಪದಕಟ್ಟು (ನಾ). ಪದಕ್ಕೆ ಇರುವ ವಾಚ್ಯ, ವ್ಯಂಗ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಪದಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಗೌಣ ಗಳಲ್ಲದೆ ಪರಮುಖ್ಯವೆಂದೊಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಕಲಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯವೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೬).

[ಪದ್ಯ+ಕಟ್ಟು]

ಪದಕಟ್ಟು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಸಪ್ತಳು ; ಹೆಣ್ಣೆಯ ಧ್ವನಿ : ಪದಕಟ್ಟು ಕಿವಿಗೆ ದೀಳುತ್ತಲೇ ಅವಳ ಮನಸು ಬಾಗಿಲ ಕಡೆಗೆ ಎರೆರೆಗೂ ಹೋಗಿ ಕೊಡಗತು (ಇಸ್ರ. ೨೬೨). [ಪದ್ಯ+ಕಟ್ಟು]

ಪದಕಯ್ಯ (ನಾ). ಪದಗಳ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ; ಪದಬಂಧ : ಸರಸಪದ ಪದ್ಯಾದ್ಯ ಧ್ವನಿಕರಣಯುಕ್ತರಾಶಿತ್ಯನಿಯಮಾನುಷ್ಠಾನಭಾವಮಾಗರಿ ರಚನುಮಂ ಕೃತಿಯು (ಒಪಕ. ೧-೧೯). [ಪದ್ಯ+ಕಯ್ಯ]

ಪದಕಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರ : ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪದ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದೂ . . . ಪರಿಗಣಿಸುವಂತೆ ವಿವರಿಸುವಾಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು (ವಾಕ್ಯ) ಪ್ರಮಾಣಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಯಹೀನಿಡೆ (ಕಲ್ಪವೃ. ೨೮೫). [ಪದ್ಯ+ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಪದಕಿಲೆ (ನಾ). ಅಡಿಗಲ್ಲು ; ತಳದ ಕಲ್ಲು : ಪೃಥ್ವಿಕುಳಮಂಟಪದ ಮೇಲೆ ಪ[ಪಾಪಾಂ. ಪಾ]ದಕಿಲೆ ದಿಗಿಡು ತಳಕಂಬ ತಳಕದ ಮೇಲೆ ಕೆಸಲುಗಲ್ಲು (ಅವತಂ. ೨೬-೧೧೩). [ಪದ್ಯ+ಕಿಲೆ]

ಪದಸಂಘಟ್ಟನೆ (ನಾ). ಕಾಲಿನಿಂದ ಅಪ್ಪಳಿಸುವಿಕೆ, - ಹೊಡೆಯುವಿಕೆ ; ಪದಾಭಾತ : ಪದಸಂಘಟ್ಟನದಿಂದವು ವನಿಯಂ ಪರ್ವದ ಕೆಂದೂ ದಿಗ್ರವನಿಪ್ರಾಪದ ಕಂಠಮಂ ಪುದಿದು ತತ್ಪ್ರಿಂಧೂರದಂತಿದು (ಸೇವಿ. ೧೧-೧೪೧). [ಪದ್ಯ+ಸಂಘಟ್ಟನೆ]

ಪದಸಂಘಟ್ಟನೆ (ನಾ). - ಪದಸಂಘಟ್ಟನೆ : ಪದಸಂಘಟ್ಟನೆಯಂ ತಿಲೋಚ್ಚಯಕುಲಂ ನುಗ್ಗಾಗಿ . . . ಮುಕ್ತಿವನೊತ್ತಂಬದ ರಾಜಹಂಸ ಪುರಮಂ ಶ್ರೀಮೂಲವಶೋಚಂ (ದಶಕು. ೧-೬೨).

[ಪದ್ಯ+ಸಂಘಟ್ಟನೆ]

ಪದಸಂಚಯ (ನಾ). - ಪದಪುಂಜ ೧ : ಉಡುಗಿದುದೀಗೇಗೇಗಿನ ಕಬ್ಬದೊಳೊಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿದೀಗದೀಗದಿನ ಕವಿಪ್ರಜಕ್ಕೆ ಪದಸಂಚಯಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೨-೬೯). [ಪದ್ಯ+ಸಂಚಯ]

ಪದಸಂಚರಣೆ (ನಾ). ಪದಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ರೀತಿ, - ಕ್ರಮ : ಪದಸಂಚರಣೆಯಲಿ ಶಿಖಿ ತಿರುಗಿ ನೋಡದ ದಿರಿಡು ಬೇಜಿ ಕುಮಾರ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯು ನಚೋಲಕರಿ (ಕೂರಾ. ೧-೧-೧೦). [ಪದ್ಯ+ಸಂಚರಣೆ]

ಪದಸಂಧಾನ (ನಾ). ಪದಗಳ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ, - ಹೊಂದಣೆ : ಮಾನಕಪದಮಂ ಪದಸಂಧಾನಮನರ್ಥಪ್ರತೀತಿಯಂ ಕವಿಪ್ರದಯಾಸ್ಥಾನ ಮನುಷ್ಯದೊಡದ ಕೆಟ್ಟೇನೆಯ ಕರದಿಯು ಮೊಲಟ್ಟು ಪಂ ವಾಚಕನೇ (ಛಂದೋಬು. ೧-೨೦ ಅಡಿ). [ಪದ್ಯ+ಸಂಧಾನ]

ಪದಸಂಪತ್ತು (ನಾ). ಶಬ್ದ ಸಂಪತ್ತು : ಅಪರು ಈ ಭಾಷೆಯ ಪದ ಸಂಪತ್ತನ್ನೂ ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ದ್ರಾವಿ. ೧೬೬).

[ಪದ್ಯ+ಸಂಪತ್ತು]

ಪದಸಂಯೋಜನೆ (ನಾ). - ಪದಸಂಧಾನ : ಮಹೋನ್ನತವಾದ ಅಲೋಚನೆ ಸರಳ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಪದಸಂಯೋಜನೆಯ ಮೂಲಕವೂ ಅಧಿದೈವ್ಯ ಗೊಳಬಲ್ಲದು (ಸೌಂದ. ೩೯೦). [ಪದ್ಯ+ಸಂಯೋಜನೆ]

ಪದಸೋಂಕು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಸ್ಪರ್ಶ ; ಪಾದಸ್ಪರ್ಶ : ಪಳನಿಯವನು ಸಾರಿದು ಮುಂದೆ ಸಂದಿಪ ಹವಣನೆಯಾದೆ . . . ಸಾರುತಿರೆ ಪದಸೋಂಕಿಗಾ ಸತಿ ಕ್ರೂರವಾಯಸಕಂ ಪತಿಯ ಪರೀಪನು ದಿಗಿಯು ಪಾಚರಿಸಿದಳು ಧೀತಿಯಲಿ (ಕೂರಾ. ೨-೬-೧೦). [ಪದ್ಯ+ಸೋಂಕು]

ಪದಸ್ಥಳನ (ನಾ). ಹೆಜ್ಜೆ ತಪ್ಪುವಿಕೆ : ಪದಸ್ಥಳನಮಾದುಂಚೆಗಿಡಿ ರೊಕ್ಕುಕಂ ವಕ್ರಮಂ ತೊಡವ್ವುಡಿದುಮು (ಮಲ್ಲಿ. ೧೯-೩೯).

[ಪದ್ಯ+ಸ್ಥಳನ (= ಸ್ಥಳನ)]

ಪದಸ್ತ (ನಾ). ಪದವಿಯಲ್ಲಿರುವವನು ; ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿರುವವನು ; ಹುದ್ದೆ ದಾರ : ಸರಸದ ನಾಡು ವೈಸಿದ ದೀಡು ಪದಸ್ತನ ಸೀಮೆ ಬೀಂಟದಾಗರಮಂಪಚಾರದಿಕ್ಕೆಯನಲೊಪ್ಪು ವುದ್ದಿಯು ಸೂಳಿಗೇರಿಗರ್ (ಪ್ರಿ. ೧೬-೩೦) ; ಹಸ್ತಿವಾಹನನಾದಿಯಾದ ಸಮಸ್ತದೇವನಕಾಯ ದೊಳಗೆ ಪದಸ್ತ[ಪಾಪಾಂ. ಪ್ರಶಸ್ತ]ನಾವನು ಲಿನ್ನವೋಲ್ (ಕೂಸಾ. ೨೬).

[< ಸಂ. ಪದಸ್ತ]

ಪದಸ್ತುತನ (ನಾ). ಹಿರಿಮೆ ; ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ ; ಘನತೆ : ಪೇಡತನವನು ದಿಡಿಸಿ ಸಲೆ ಕೊಂಡಾಡಿ ಕಾದಿದನಸುರಜಾತಿಯೊಳೊಡೆ ಪರಿಭವ ತನ್ನ ದಂಬ ಪದಸ್ತುತನದಿಂದ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೫-೬೨). [ಪದಸ್ತು+ತನ]

ಪದಸ್ತೆ (ನಾ). - ಪದಸ್ತೆ ೨ : ಇವಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಕಟ್ಟು ಮಾಡೋವ ನೊಡಲು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಮಾಡಲಿ, ನಾವು ಪದಸ್ತೆರು, ಗರತೀರು ಕಟ್ಟುಹೋದನೆ? (ಮುಸುಗ. ೬೮). [< ಸಂ. ಪದಸ್ತಾ]

ಪದಸ್ತೆ (ಗು). ೧. ಮೇಲ್ತರಗತಿಯ ; ಉತ್ತಮವಾದ : ಕಾನು ಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ನನ್ನಿಯೊಡೆದಲ್ . . . ಪದಸ್ತೆಗಣಕಾಕುಲಮೊಲ್ಲು ಜಿ ಕೇಳುದಾವಗಂ (ಮಲ್ಲಿ. ೮-೫೧) ; ಗಾವಿಲ ಬಂದು ಪಟ್ಟಿಣದ ಪದಸ್ತೆ ವೇಶ್ಯಾವನಿತೆಯರ ಕಂಡಂ ಪಾವಳೇಳಿಗೆ ಮೇಲಿಕ್ಕದಿರಲವನಾನ ಸತ್ತುರುಪ (ಕುನ್ಯಾಸಾ. ೩೪). (ನಾ). ೨. - ಪದಸ್ತೆ : ಪದಸ್ತೆನೆ ಸತ್ಯ ಶೌರ್ಯ ಶೌಚಾದಿಗುಣಾಸ್ತ ದನೆನೆ ನೆಗಲ್ಲಾ ಹವಮಲ್ಲದೇವನಂ ಮನದ ಗೊಂಡನಡೆ ಗದೇವಂ (ಅಜಿ. ೧೨-೨೩) ; ಘನನಲಾ ಭಗದತ್ತ ಕಾಂಛೋ ಜನು ಪದಸ್ತೆನಲಾ (ಕುನ್ಯಾಸ. ೧೦-೪೬). ೩. [ಜೈನ] ಪದಸ್ತೆ, ಪಿಂಡಸ್ತೆ, ರೂಪಸ್ತೆ ಮತ್ತು ರೂಪಾತೀತ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಧ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಪಂಚಪದವೆಂಬ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾದ ಧ್ಯಾನ ; ಧರ್ಮಧ್ಯಾನದ ಭೇದ ; ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವ ಮಂತ್ರಗಳ ಚಿಂತನೆ : ತಾರಗಿಯಂ ಪೂರಾಧ್ಯಾಯ ವಾರಿಯೊಳರದೊಳನೆ ಕರ್ತವಂತೆಪೋಲಿಸವಾಕಾರದ ಪಂಚ ಪದಂಗಳನಾರಯ್ ತಿರುದ್ಧ ಮನದೊಳಿರೆ ಪದಸ್ತೆಂ (ಪಸಾರ. ೫೬೩).

[ಸಂ.]

ಪದಸ್ಥಿಕೆ (ನಾ). - ಪದಸ್ತುತನ : ಪಾದಿ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದ ಕತದಿಂ ತ್ಯಾಗ ನಾಸತ್ತು ಬೇಡಿದುದೊಂ ದಾನ ಹವಣನ ಪದಸ್ಥಿಕೆಯ ಹೋದಿಯುಂಟದ ಹೀಳುಕುಪಕಾರ (ಪಜಕಾ. ೬-೧೨). [ಪದಸ್ತು+ಕೆ]

ಪದಸ್ಥಿ (ನಾ). ೧. ಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವಳು ; ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವವಳು : ಅಗ್ರಮಹಿಷಪದದಲ್ಲಿ ಪದಸ್ಥಿಯಾಗು (ಅದಿ. ೪-೫೬). ೨. ಜಾರಿ ; ಸೂಳೆ : ಅತನು ಬಂದವೆಂದೊಡನಾರನಾ ದೊಡಂ ತಡೆಯಿರಿಯಂಬ ಗರ್ವದ ಪದಸ್ಥಿಯರಾ ಹೊತೆಯಲ್ಲೊಪ್ಪುಗುಂ (ಮಲ್ಲಿ. ೮-೫೧೬). [ಸಂ. ಪದಸ್ತಾ]

ಪದಹತ (ಗು). ಪದಾಭಾತಗೊಂಡ : ಪದಹತಧೂಳಿಯುನಾಕಾಶ ರಥತುರಗಾಳಿಯು ದಿಗುಜಾಲವೇನೆಂಬನು ಮಹಾದ್ವೈತ (ಕುನ್ಯಾಧೀ. ೩-೨೪). [ಪದ್ಯ+ಹತ]

ಪದಹತಿ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಹೊಡೆತ ; ಪದಾಭಾತ : ಪದಹತಿಯಂ ನೆಲಂಪ್ಪಡುಗೆ . . . ವಿರೋಧಿಯಂ ತುಳುವ ಕೊಲ್ಲುದು (ಸೌ. ೫೫. XI-೩, ೧೦೩-೧ ; ಸು. 1070) ; ದಿಹುಸದೆಯ ಪದಹತಿಗಳ ಪಲತೆಹದ ಹೀವಿಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧಂ ದೊರೆವುದು (ಒಪಕ. ೩೪-೩೬) ; ಪದಹತಿಗೆ ಮಾಹೇಂದ್ರಕೈಲ ಭೂವಿಯು ತಳದಿ ಹುದುಗಿದುದು (ವೆಂಕಾ. ೫-೧-೨೯). [ಪದ್ಯ+ಹತಿ]

ಪದಹಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಡನ್ನು ಹೇಳು : ಅಕ್ಕವ್ವ ತನ್ನ ಸವಿಯಾದ ದನಿಯಲ್ಲಿ . . . ಬಸವನ ಮೇಲಿನ ಪದ ಹಾಡುತ್ತಾಳೆ (ಸನ್ನಿ. ೨೨). ೨. (ಆಲಂ) ಮುಕ್ತಾಯ ಮಾಡು ; ಮುಗಿಸು : ಅವನು ಆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಪದ ಹಾಡಿದ (ರೂ. ೩). ೩. ಹಿಂಸೆಗೆ ಒಳಗಾಗು ; ಸುಡು ; ಬಿಸಿ ತಾಗು : ಈ ಉರಿದುಸಿಲ್ಲ ಹೊರಟು ಚಪ್ಪರಿಯೂ ಕಿತ್ತುಹೋಗಿ ಕಾಲು ಪದಹಾಡುತ್ತಿದೆ (ರೂ. ೩). ೪. ದುಃಖಿಸು ; ಗೋಳಾಡು : ಸದಾ ಕಾಲವೂ ಮಗನಿಗೆ ಕೆಲಸವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಪದಹಾಡುವುದೇ ಆಯಿತು (ರೂ. ೩). [ಪದ್ಯ+ಹಾಡು, (< ಹಾಡು)]

ಪದಪದ್ಯ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಡನ್ನು ಹೇಳಿಸು : ಅ ಹೆಣ್ಣು ಅವನನ್ನು ಕರೆದು ತನ್ನ ಮನೆಯ ಹತ್ತಿರ ಕೂರಿಸಿ ಪದಪದ್ಯ ಭಕ್ತ ಹಾಡಲು (ಸಣ್ಣ ಕ. IV, ೬೬). ೨. ಗೋಳುಗುಟ್ಟಿಸು ; ಅಳಿಸು : ಉರಿ ದಿಸಿಲಿಗೆ ಕಾಲು ಚುರುಗುಟ್ಟಿ ಪದಪದ್ಯ ತಾಡ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

[ಪದಪದ್ಯ - ಇಸು]

ಪದಪದ್ಯ (ಕ್ರಿ). ೧. - ಪದಪದ್ಯ ೧ : ಪದಪದ್ಯ ಮೇಲೆ ಅವಳು ಇವಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಎಲೆ ಅಡಕೆ ಕೊಟ್ಟಳು (ಸಣ್ಣ ಕ. IV, ೬೫); ಪದಪದ್ಯ ವುಡ್ಡಾಗಿಯೇ ಬೀಗುತಿಯಿಂದ ಅಹ್ವಾನಿತಳಾಗಿದ್ದ ಕೆಂಪೆ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಹಾಡಲು ಸಜ್ಜಾಗಿ ಕುಳಿತಳು (ಸುಮಂ. ೫೦). ೨. (ಅಲಂ) (ನೋವಿನಿಂದ) ಗೋಳಾಡು ; ದುಃಖಿಸು : ಕೊಡದೇ ಪದಪದ್ಯನು ! ನಾ ದಿತ್ತೇನೇನು (ಕಿರು. ೬೯). [ಪದ್ಯ + ಹೇಳು (< ಪೇಳು)]

ಪದಪದ್ಯ, ಪತರು, ಪದರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪೋಲೆಗೊಳ್ಳು ; ಕೆನಿಸು ; ಕೋಪಿಸು ; ಉದ್ವಿಗ್ನವಾಗು : ಪದಪಾ ಸಕಲಪ್ರಜೆಯ ನೋಯಿಸಲದು ಸ್ವತಃ ಲೇಸಲ್ಲ . . . ಪದಪದಲಿ ಭೂಪ್ರಜೆಯ ಕೆಡದಂವದಲಿ ರಕ್ಷಿಸ ಬಗೆಯ ವಿರಚಿಸುವುದೆ ವಿಚಾರಿಸಿ ಭರ್ತೃಸಾಧನವೆಂದನಾ ಭೀಷ್ಮ (ಕಿರು. ೨-೮೮) ; ಬಬಾದೊಂಬಿ ಕೆಗೊಳಗಾಗದಿರೆಯಳ್ಳು ಪರಿವೆಯು ವನಶೋಕ ಪದಪಾಂವದು . . . ಸಿಟ್ಟಿನೆಗೆದೊಯ್ಯ (ಮದಿಕ್ಕಾ. VI, ೧೬೬೦). **ಪತರು :** ೨. ಚೆಡಪಡಿಸು ; ಕಳವಳವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಒದ್ದಾಡು : 'ಪತರುಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಪದರು :** ೧. ನೀನು ಅವರನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡತಕ್ಕವನೇ ಸರಿ ; ಪದರಬೇಡ ; ತಾಳಿಕೊ (ಭೀಷ್ಮ. ೧೧೧). ೨. ಅಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಮಾತನಾಡು ; ಬಡಬಡಿಸು : ಪರಿಹಾಸ್ಯವನು ಮಾಡಿ ಪದರಲಾಗದು ಅಂತಃಕರಣ ನೀನಿಟ್ಟು ತೆರಳುವುದೆ ಸೌಖ್ಯ (ಪ್ರೀತ್ಯಾ. ೧೯) ; ತಾನೇ ನಾದರೂ ಪದರಬಿಟ್ಟರೆ ಅವಿವೇಕ. ವಿನಾಗುವುದೋ ಎಂದು ಶಂಕಿಸಿ ಮಾತನ್ನೇನೂ ಆಡದೆ ಸರೋಜಕನ್ನು . . . ಕೊಡಿಸಿದನು (ಮಹಾ. ೨೬೦). ೪. ಹೆದರು ; ನಡೆಗು : ಸುದಕಿಗಾ ನುಡಿ ನಿತಿ ತೂಲಾಗ್ರದಲಿ ತಿವಿದಂತಾಗಿ . . . ಚಿಂತೆಯಲಿ ಪದರಿ ಹಮ್ಮನೆ ಹರದು ಕಂಗ ಕೊಳುದುರಿ ಜಲದಿಂದಗಳು (ಅನಂ. ೬-೨೩-೨೧) ; ಕಂಠರಂಗೈತಂದ ಮಾಳ್ವೆಯೊಳ್ ಬರೆ ಕಂಡು ಬದರಲನಿಮಿಷನಿರಮಾ ಪುರಂ ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಪದರದಿ[ಪಾಪಂ. ಬೆದರದಿ] ಸ್ವಪಾಗ್ರಹೆ ವಿದೇಹನಂದನನಿರ್ದನಕಿಮನೋ ಹರ್ಷದಿಂದ (ವೆಂಕಾ. ೧-೧೯-೬) ; ಪದರಿ ತಲ್ಲಣಗೊಂಡು ಪಶುಗಳು ಚೆದರಿ ಒದಿಹೋದವು (ಗೋಪಾ. ೧೧-೫೧) ; ನಿನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಯಾಕೆ ಕ್ಲೇನು ಕಡಮೆ ? . . . ಯಾಕೆ ಪದರುತ್ತೀಯೆ ? (ಅಪೂ. ೬೬). ೫. ಅಲುಗಾಡು ; ಮಿಸುಕು ; ಚೆಲಿಸು : ಅವ ಕಂಡು ಪಕ್ಷಿಗಳು ಬೆದರಿ ಭೂಮಿಗೆ ಯಳಿದು ಪದರಾದೆ ಕುಳಿತರಲು ಕಂಡಾ ನಳನಾಗಾ (ಯಸ. ೧೪) ; ದಿಳಿಯ ಮಂಚಿನ ಮುಸುಕು ಬಳಿದ ಮೆಳೆಯ ಪೊದರಲಿ ಪದರುತ . . . ಮಿಸುಕುವ ಮಿಂಚುಹುಳವೆಂದೆಸಲೋ ! (ಇಂಗೀ. ೧೩-೨). ೬. ಚಂಚಲತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಅಸ್ಥಿರವಾಗು : ಅ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಾದಂಬರಿಯ ನೀನು ಚಂದ್ರಾಪೀಡನ ಕಂಡು ಪದರಿ ಇದೇನ ತೊಡಗಿದೆ ಎಂದು ಲಜೆಯು ನಿಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿರುವುದು (ನಳ. ೬೨) ; ಯದುಕುಲಾದ್ವಿಚಂದ್ರನೆ ಪದರದಲಿ ತಾನಾಡಿದವನಿಗೆ ಬಂದಾನೆ (ಪ್ರೀತ್ಯಾ. ೨೩).

ಪದಪದರು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಬಳ್ಳಿಗೊಂಚಲಿನಂತೆ ತೀರಿ, ಹದ್ದಿದುಡು ನಮ್ಮ ಕೋಲ್ ಪದಪದರಿ ಬೆದರಿ ಅಳೆನ್ಸ ! (ಪಾರು. ೩೪-೭೭೩).

[ದೇ. ೫ ಕವಿ. ಪತರು ; ಮಲ. ಪದರು ; ಪದರು ; ತೆಲು. ಪದರು, ಪದರು ; ಮಲ್ತೊ. ಪದರೆ, ಪದರೆ]

ಪದಪದ್ಯ (ನಾ). ಉದ್ವಿಗ್ನತೆ ; ಆತುರ : ಪದಪದ್ಯದಿಂದ ಭೀತಿಯಿಂದ ನಡುಕಮಂ ಪರ್ಚಕ್ಕುಮಂಗಳೆ ಮೂಸಿದ ಮದ್ದುಪ್ಪಿಗಳಂ ಕರಂ ಮಜ ಸುಗುಂ ಹರ್ಷಾಪ್ತುಮಿ (ಮಿತ್ರಗೋ. ೬೧-೯೨). [**ಪದಪದ್ಯ**]

ಪದಾಂತ (ನಾ). ಪದದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ, - ಅಕ್ಷರ : ತಳಿಗುಮ ದಂಕ ಪದಾಂತಂಗಳೆತ್ತಮುಮುನಿತ್ಯ ನೈತ್ತಿಯುಮುನುತ್ಯಮುಮಂ(ಕಮದ. ೨೬೮) ; ಪದಾಂತವಾದ ಷಕಾರಕ್ಕೆ ಪರವಾದ ಸಕಾರಕ್ಕೆಡ್ ಅದೇಶ ವಾಗುತ್ತದೆ (ಕೃಷಿ. ೧೧). [ಪದ್ಯ + ಅಂತ್ಯ]

ಪದಾಂತರ (ನಾ). ೧. ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಜ್ಜೆ. ೨. ಬೇರೆಯ ಶಬ್ದ ; ಇನ್ನೊಂದು ಪದ : ಮಹಿಮುಮು ಸೂಚಿಸುವನೆ ಪಿಪಾಸಿ ಯನೆ ಪೂಜಾಯನೆ ಪದಾಂತರದಿಂದ ನೋಡು ನಿಲಿ ಪದ್ಧತಿತಿಯ ನಣುಪುನ ಪೊಪಪವುನನ್ನ ಸೇಗ್ರಾಪ್ಯಂಗಳ (ವಾಙ್ಮ. ೪೪೬) ; ಇಂತಿದೆ ನೆಲೆನೆಯನಗೊಂದುಪದಾಂತರದಿಂದತನು ತನ್ನ ಪೆಸರನದರ್ಶಂ ಸಂಪದಿ ನಿಟ್ಟಿನೆ ಚೆಲ್ಲಂ ತಳೆದ ವಿದೇಹನಾಮನೂ ಮಹಿಗೇಗುಂ (ಚಂಪ್ರ. ೧-೬೯). [ಪದ್ಯ + ಅಂತರ]

ಪದಾಂತರೀಕರಣ (ನಾ). ಒಂದು ಪದಕ್ಕೆ ಬದಲು ಮತ್ತೊಂದು ಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದು : ಪ್ರಣತ ಪದಾಂತರೀಕರಣಮಂಹದೆ ತಾಂಡೋಳಾದೊಡಂ ಮಹಾಗುಣನುನೆ ತರ್ಕಮೇಕಬಹುಭೇದವಿಲ್ಲ ಮನ್ನರಿ ನೋಡಲಿಂ (ಕವಿ. ೧-೧೨೨). [ಸಂ.]

ಪದಾಂತಸಂಧಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ.] ಒಂದು ಪದದ ಅಂತ್ಯವರ್ಣವು ಮುಂದಿನ ಪದದ ಆದಿವರ್ಣದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ಆಗುವ ಸಂಧಿ : ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಮಧ್ಯಮುಂ, ಪೂರ್ವಪದ ಕಡೆಯುಂ ಪರಪದ ಮೊದಲುಂ ಕೂಡೆ ಪದಮಧ್ಯಸಂಧಿ ಪದಾಂತಸಂಧಿ ಎಂದು ಸಂಧಿ ವಿಷಯಮಿರ್ತಲಂ (ಕಮದ. ೫೦ ವೃತ್ತಿ) ; ಪದಾಂತಸಂಧಿಯು ಈಗಿನ ಪದ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅನಿತ್ಯವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು . . . ಕೋರಿಸುತ್ತದೆ (ಕಂಪ. ನೀರಿಕೆ). [ಪದಾಂತ + ಸಂಧಿ]

ಪದಾಂತ್ಯ (ನಾ). ೧. - ಪದಾಂತ : ದೀರ್ಘಂ ಪೂರ್ವಪದಾಂತ್ಯ ದೊಳುತ್ತರಪದದ ಮೊದಲೊಳೊದವಿರೇ ಲೋಪಂ (ಕಮದ. ೨೯೩). ೨. ಪದ್ಯದ ಪಾದದ ಅಂತ್ಯ, - ಕೊನೆ : ಬಿಂದು ವಿಸರ್ಗಂ ವ್ಯಂಜನ ಮೊಂದಿದ ದಡ್ಡಕ್ಕರಂ ಪದಾಂತ್ಯಂ ದೀರ್ಘಂ ಬಂದೊಡಣಾ ವನಜಮುಖಿ ಗುರುವೆಂದುಂ (ಭಂದೋ. ೧-೩೫). [ಪದ್ಯ + ಅಂತ್ಯ]

ಪದಾಂತ್ಯಸಂಧಿ (ನಾ). - ಪದಾಂತಸಂಧಿ : ಪದಾಂತ್ಯಸಂಧಿ : ಅನನ + ಅಲ್ಪನಂ, ಅವನಾಲ್ಪನಂ (ಕಮದ. ೫. ೬೦ ಪ್ರಯೋ).

[ಪದಾಂತ್ಯ + ಸಂಧಿ]

ಪದಾಕ್ರಾಂತ (ನಾ). ೧. (ಅಭಿಪ್ರಾಯ) ಅಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಒಳ ಪಟ್ಟಿದು : ಚೆಲ್ಲಕ್ಕರಾಚ್ಚುಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಪಲ್ಲವರಿಂದ ಪದಾಕ್ರಾಂತವಾದ ಮೇಲೆ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಹೇಗಾದರೂ ತನ್ನ ವಂಶದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಬೇಕೆಂಬುದೊಂದೇ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ . . . ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟನು (ಕರ್ಣಾ. ೬೧). ೨. ಅಕ್ರಮಣಕ್ಕೊಳಗಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಮದಸಂ ಮದಿರಾಪ್ತಿಯರನೇ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದೊಳೆ ತನ್ನ ಪದಾಕ್ರಾಂತರಂ ಮಾಲ್ವ ಮಿತ್ರನ ಚರಿತ್ರಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ (ಪಾತ್ಯಾ. ೮-೩೦ ಪ). [ಪದ್ಯ + ಅಕ್ರಾಂತ]

ಪದಾಗಮಜ್ಜ (ನಾ). ವ್ಯಾಕರಣದ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು : ಅಸಮರ್ಥಮಪ್ರತಿತಂ . . . ನೀರಸಮೆಂದು ದೋಷವಿತ್ತು ಸಮನಿಸುಗುಂ ಪದದೊಳ್ ಪದಾಗಮಜ್ಜರ ಮತದಿಂ (ಕಾಙ್ಮ. ೪೩೫).

[ಪದ್ಯ + ಅಗಮಜ್ಜ]

ಪದಾಭಾತ (ನಾ). ೧. ಒದಿತ ; ಪಾದಾಭಾತ : ಭೀಮಸೇನನ ಗದಾಭಾತದೊಳೊರುಭಂಗಮುಂ ಪದಾಭಾತದೊಳ್ ಮಕುಟಭಂಗ

ಮುನೂಗಿ (ಗಣಾಯು. ೯-೧೬ ಪ); ನಿಮ್ಮ ಪದಾರ್ಥಾದಿಂದ ಈ ಕೊಡಗು
ನುಳ್ಳು ನೂರಾಗಿದೆ (ಬಾಲಕ. ೩೩೫). [ಪದ್ಯ+ಅರ್ಥಾತ]

ಪದಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಾಳು; ಪದಾತಿ: "ಪದಿಕಂ ಪತ್ತಿ ಪದಾತಂ
ಪದಾತಿ ಪದಾತಿಕಂ ಪದಾತಿಗೆ ನಾಮಂ" (ದಸ್ತುಕೋ. ೪೩-೧೦).

೨. ಕಾಲ್ಪಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವವನು; ಪಾದಚಾರಿ. [ಸಂ.]

ಪದಾತ (ನಾ).-ಪದಾಣಿ ೧: "ಪದಿಕಂ ಪತ್ತಿ ಪದಾತಂ . . .
ಪದಾತಿಗೆ ನಾಮಂ" (ದಸ್ತುಕೋ. ೪೩-೧೦). [ಸಂ.]

ಪದಾತಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲುನಡೆಯ ಸೈನಿಕ; ಕಾಲಾಳು: "ಪದಾತಿ:
. . . ಪದಿಕೆ; ಪಾದಚಾರಿ - ಈತ ಕಾಲಾಳು" (ಪಠಾಯು. ೭೪-೨೯೬);

ರಥವ್ಯವಸಾಯಮಾಂ ಪದಾತಿಮಯಮುಂ ನೆಹಿಯಾದುದು ಕಾಡು
ಕೋಡುಮಾರ್ ತ್ರಿಜಗದೊಳಾಂ ಪದೀ ಬಲಮನಿನ್ನೆ ನಿಗಿತ್ತು ಚತುರ್ಬಲಾ

ರ್ಥವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೮); ನೆರೆದುದು . . . ನಿಜಭುಜಾಲಾಪದ
ಪದಾತಿಯೊಡ್ಡುಗಳಲ್ಲಿ (ಇಪರ. ಪ. ೧೩೫-೨೪); ಚೋಣಿಯೊಳೆರಡು ಬಲದ

ಪದಾತಿ ಸವೆದುದು (ಕುನ್ಯಾಭ. ೯-೪೬). ೨. ಕಾಲುನಡೆಗೆಯವನು;
ದಾರಿಗ. [ಸಂ.]

ಪದಾತಿಕೆ (ನಾ).-ಪದಾಣಿ ೧: 'ಪಾದಾತಿಕೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪದಾತಿನಿ (ನಾ). ಕಾಲಾಳಿನ ಸೈನ್ಯ; ವಂಕವರದಿ ಪೊಟುಮಟ್ಟಿಬಾ
ವಾಳ್ಳಮಾಂಕೆಯೊಳ್ ಗಡಣೆಗೆ ಕಾಮಕರ್ಮದ ಮಹೇಂದ್ರಪದಾತಿನಿ

ಮುತ್ತಿ ಸುತ್ತಲುಂ (ಪಂಪ. ಪ. ೫-೧೦೬). [ಸಂ. ಪದಾತಿನೀ]

ಪದಾತಿಪತನ (ನಾ). ಕಾಲಾಳುಗಳ ನೋಲು; -ನಾಶ: ಮಹಾ
ರಥರು ಮೆದಗಡೆದುಡುಳಿದ ಪದಾತಿಪತನವನೆಯ ನಾನೆಂದ (ಕುನ್ಯಾ. ೧-೩೮).

ಪದಾದಿ (ನಾ). ೧. ಪದದ ಆರಂಭ. ೨. ಪದಾರಂಭದ ಅಕ್ಷರ:
ಪದಾದಿಯ ಬಕಾರಕ್ಕೆ ಐತ್ಯಂದೆರೆದ ಭಕಾರಭುಕ್ಕುಂ (ಪಮದ. ೨೭೫
ನೃತ್ರಿ). [ಪದ್ಯ+ಅದ್ವಿ]

ಪದಾಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿರುವವನು; ಅಧಿಕಾರಸ್ಥ:
ಅವೇವನಪತ್ರದ ಮೇಲೆ ಆ ಪದಾಧಿಕಾರಿಯಿಂದ . . . ಅವನ ಹೆಸರು
ರಿಹಿಸ್ಸರು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ (ಭಾಧಾಸ. ೫).

[ಪದ್ಯ+ಅಧಿಕಾರಿ]

ಪದಾಧ್ಯ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯ] ಮಹಾಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ
ಸಾದಾಖ್ಯಗಳು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಲು ಸಹಾಯಕವಾಗಿ

ರುವ ಆರು ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನುಂಟು
ಮಾಡುವ ಪದಗಳ ದಾರಿ; ಮಂತ್ರ, ಪದ, ವರ್ಣ, ಭುವನ,

ತತ್ತ್ವ ಮತ್ತು ಕಲಾ ಎಂಬ ಆರು ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು:
ವರ್ಣಾಧ್ಯ, ಪದಾಧ್ಯ, ಮಂತ್ರಾಧ್ಯ (ಇವು ಮೂರು ಪದಾಧ್ಯಗಳು)

(ನಾಸೂ. ೨ ಅಡಿಟಿ). [ಪದ್ಯ+ಅಧ್ಯ]

ಪದಾಸತ (ನಾ). ಪಾದಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವನು - ಬಾಗಿವನು:
ಇಂದ್ರನಂ ಕಂಡು ಪದಾಸತನೆಂದಂ ದಶಮುಖನಪ್ರತಿಮಂ ಪಾರದೊಳಿಡಿ

ರ್ಥವಪರಾರವನಂ (ಪಂಪಮಾ. ೧೦-೧೬೬); ಇರತ್ತಿಜನುಗುಪ್ತೆಯಿಂ
ದುಸುಟಿಹೀಂದ್ರಮರ್ತ್ಯೇಂದ್ರನಿರ್ಜರೆಂದ್ರಪದಮಂ ಪದಾಸತರ್ಗ ಮತ್ತೆ

ನೀನೀವುದೇಂ ಕರಂ ಬಗೆಯೆ ಚೋಡ್ಯಮೇ (ಪಂಪ. ಪ. ೧೪-೯೬).

[ಪದ್ಯ+ಅಸತ]

ಪದಾನುಗುಣ್ಯ (ನಾ).-ಪದವೈತ್ತಿ: ಪದಗಳಿಗೆ ಇರತಕ್ಕ ಅನೋನ್ಯ
ವಾದ ಮೈತ್ರಿಗೆ ಶಯ್ಯೆ ಎಂದು ಹೆಸರು . . . ಶಯ್ಯೆಗೇ 'ಪದಾನು
ಗುಣ್ಯ'ವೆಂದೂ 'ಪದಮೈತ್ರಿ'ಯೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಕೃ. ನಿ. ೨೨೪).

[ಪದ್ಯ+ಅನುಗುಣ್ಯ]

ಪದಾಯುಧ (ನಾ). ಕಾಲನ್ನು ಆಯುಧವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳುದು;
ಹುಂಟ: "ಕುಕ್ಕುಟಂ ಕಾಮ್ರಚೂಡಂ ಪದಾಯುಧಂ ಕೃಕವಾಕು

ಕೋಟಾಯಕ್ಕುಂ" (ಪಂಪ. ಪ. ೫೧-೫); ಪದಾಯುಧ ಚಕ್ರವಾಕ
ಕಳಿಂಗ . . . ಭರವ್ಯಾಪಾದಿ ಪಕ್ಷಿಪ್ರಕರ ದಿದ್ದು ದು ದಿಗದ ಕೇಸುಂ

ಕಣ್ಣ ಪಲೆಗಳಲಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೨೦-೫೨). 'ಚರಣಾಯುಧ' ಪರಾ.

[ಪದ್ಯ+ಆಯುಧ]

ಪದಾರ್ಥ (ನಾ). ಅರ್ಥಿಸಿದ ದ್ರವ್ಯ; -ವಸ್ತು: ಕಮ್ಮ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ
ಕೋಂಬಿದ ಶ್ಯಾಮಿಗೆ ಕಲ್ಲ ಮುಟವ ಕಟ್ಟಿ ಬೀಳೆಂದು ದಿಟ್ಟಿಗ ದೇವರಿಗೆ

ಪದಾರ್ಥಮಂ ನಮಸ್ಕಾರಮಂ ಮಾಡಲಾಗಿ ಭಕ್ತಿ ಪದಾರ್ಥಮಂ ಕೈಕೊಂಡು
. . . ಸಜ್ಜನೆ ಸಪ್ತರುಸರು ಯೆ ಮುಟಿದಲಿ ಯೆ ಪದಾರ್ಥವ ಅನುಭವಿಸು

ವರು (ವಿ. ಪ. XVI, ಕುಣಿ. ೪೯-೫೦; ಸು. 14807). [\leq ಸಂ. ಪದಾರ್ಥ]

ಪದಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಪದದ ಅರ್ಥ; -ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಸುಕಥಾ
ಕಾಪಮನೋಹು ಪೇಟ್ಟುದು ಪದಾರ್ಥೋಕ್ತಿಯಿಂ (ಸುಕುಮಾ.

೧-೪೬); ಕಾವ್ಯಮಂ ಕೇಳ್ದು ಮುಢಿಸಿ ಜನಿಸಿದ ಪದಾರ್ಥಮಂ ತಿಳಿದು
ನೋಡದೆ ವಿನೂತನಕವಿಯೆಂದು ಕುಂದಿಟ್ಟು ಜಹ್ನಿದೊಡೆ ಪೇಳ್ವವ

ನೋವಾಮೂರ್ತಿಯಂ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧-೬). ೨. ವಸ್ತು; ದ್ರವ್ಯ:
ಇನಿವಿರಿದು ಪರಾಕ್ರಮಮುಳ್ಳ ನಿನಗೆ ತೀರದ ಪದಾರ್ಥಮಿಲ್ಲೆಂಬುದನಾಂ

ನೆನೆನೆದು ಲಜ್ಜೆಯಿಂ ಬೀಡೆನಲೂದಪನ್ನಿಲ್ಲ ನಿನ್ನನಿನ್ನಂ ಬರವಂ
(ಪಂಪ. ಪ. ೫-೮೪); ಉಪ್ಪು ಬಹಳ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಪದಾರ್ಥವು

(ಮುಂಬಯ. ೪-೧೯೮). ೩. ಸಾರು, ಹುಳಿ ಮುಂತಾದ ಮೇಲೋ
ಗರ: ಹಸಿಯ ದಿಸಲನೆ ಕೊಯ್ದು ಪದಾರ್ಥವ ಮಾಡಿ ಉಸಿರ

ಎಸರಲ್ಲಿ ಬಾಗುತ್ತಿಪ್ಪರಯ್ಯ (ಅವನಂ. ೫೮-೨೫೦). ೪. ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸಿದ
ಆಹಾರವಿಶೇಷ: ಪ್ರಾಣಿಂಗಕ್ಕೆ ಕೃಷಾಂ ಪರಿಯಾಣದಲಿ ಪೊಸ ಪೊಸ

ಪದಾರ್ಥಶ್ರೇಣಿಯಂ ಲೇಸಾಗಿ . . . ನೀಡುತಿರಲು (ಬಸವ. ೩೩-೧೧);
ಉಣ್ಣುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಬದಲು ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು

(ಮುಂಬಯ. ೪-೨೫). ೫. [ಗಣಿತ] ಒಂಬತ್ತು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ
ಸಂಕೇತ: ನವ ಪದಾರ್ಥ ರಂಧ್ರ . . . ನಾಟ್ಯಾಂಗ ಇರತಿಪುಂ

೯ ಕೈ ಪೆಸರು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧). ೬. ಎಳು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ:
ಬಂದಿರೆ ಶಶಾಂಕ ದಿವಸೇಶ ಮರುದಿಂದ್ರ . . . ಇಂದುವದನೇ ಯತಿ

ಪದಾರ್ಥದೊಳೆ ನಿಂದಂದೆಂದುಮಿದ ಕೇಳ ಪೆಸರಂ ವನಮಯೂರಂ
(ಭಂಡೋಂಬು. ೨-೧೪೯). ೭. [ನ್ಯಾಯ] ವಾದದ ಅಂಶಗಳನ್ನು

ಒದಗಿಸುವ ವಿಭಾಗ; -ಪ್ರಕರಣ. ೮. - ಪದಾರ್ಥಸಪ್ತಕ:
ಪೇದೋಕ್ತಧರ್ಮವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದರೆ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮ

ದಲ್ಲಿ ಕಾಲ ದೇಶ ಶಕ್ತಿ ಶುದ್ಧಿ ಅಕುಡ್ಡಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲಾದ
ಸಾಮಗ್ರಿಭೇದದಿಂದ ದ್ರವ್ಯ ಪದಾರ್ಥ ಅಮ ಪಕ್ಕ ಮಾಡಲಾದ ಪ್ರಭೇದ

ಗಳೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೬೨). ೯. [ಜೈನ] ಜೀವ,
ಅಜೀವ, ಆಸ್ರವ, ಬಂಧ, ಸಂವರ, ನಿರ್ಜರೆ, ಮೋಕ್ಷ, ಪಾಪ

ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯಗಳೆಂಬ ಒಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ತತ್ತ್ವಗಳು: ಸಮ
ವಾಯುಮತ್ತು ದಲೆಂದು ಮನಂ ಬಸಮಾಡಿ ದೋಷವಿಹಿತನಾಪ್ತಂ

ಕ್ರಮದಾಪ್ತನೆ ಪೇಟ್ಟು ದದಾಗಮಮಾಗಮದರ್ಥನಾವುದೆಂದು ಪದಾರ್ಥಂ
(ಅದಿ. ಪ. ೫-೫೪); ಜೀವಾದಿ ಪದಾರ್ಥಂಗಳೊಳಾವುದು ಸಂದಿಗ್ಧ ಮಾಡೊಡಂ

ಬಲಗೊಳೆ ಭವ್ಯಾವಳಿಗೆ ವಿದಳಮಕ್ಕುಂ (ಅಜಿತ. ೫-೬೦). ೧೦. [ವೀಶ್ಯ]
ಹೆಣ್ಣು, ಹೊನ್ನು ಮತ್ತು ಮಣ್ಣುಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯ

ಮೂಲದ್ರವ್ಯಗಳು: 'ತ್ರಿವಿಧಪದಾರ್ಥ' ಪರಾ.

ಪದಪದಾರ್ಥ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಒಂದು ಲಕ್ಷದ ಮೇಲೆ ಕೊಂಬತ್ತೊಂದು
ಸಾವಿರ ಜಂಗಮಕ್ಕೊಂದು ಮಾಡಿದ ಪದಪದಾರ್ಥವೆಗಳೆಲ್ಲವನು

ಒಂದು ವಿಧವೆಗಳೆಂದರೆ ಸನೆಯಲು (ಬಸವ. ೮-೧೬); ಇನ್ನೊಂದು ಮೃದುಕರರಸರಸಾಯನಪದಪದಾರ್ಥಗಳಂ ಪಾವನದ ಪಾನಾದಿಗಳನೊದವಿಸಿ ಕೂಡೆ ಗಡನಿಸುತ (ಬಸವ. ೩೩-೪). [ಸಂ.]

ಪದಾರ್ಥಪ್ರಸಾದ (ನಾ). [ವೀಕ್ಷೆ] ಪ್ರಸಾದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ; ಭೋಗಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ಗುರುಲಿಂಗ ಜಂಗಮಕ್ಕರ್ಪಿಸಿ ಅವರು ಉಳಿಸಿದ ಶೇಷವನ್ನು ಪ್ರಸಾದರೂಪವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಗುರುಲಿಂಗಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಸರ್ವ ಪದಾರ್ಥವ ಸರ್ವಭೋಗಗಳ ಭೋಗಿಸಲಿತ್ತು ಶೇಷಪ್ರಸಾದವ ಭೋಗಿಸುವುದು ಪದಾರ್ಥಪ್ರಸಾದ (ಉಚಿತ. ೪. ೧೧೪-೧೧೬). [ಪದಾರ್ಥ+ಪ್ರಸಾದ]

ಪದಾರ್ಥಭಾವಿನಿ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಶಾಸ್ತ್ರಮತದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಿರುವ ಏಳು ಜ್ಞಾನಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಅರನೆಯದು: ಪದಾರ್ಥಭಾವಿನಿ - ಹೊರಗಾಗಲಿ ಒಳಗಾಗಲಿ ಯಾವದೊಂದು ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವೂ ಆಗದಿರುವದು (ಆಮೃತ. ೩-೬ ಬೀಳು); ಅನುಭವದಿಂದ ತಿಳಿಯತಕ್ಕ ಭೂಮಿಗಳು ಜ್ಞಾನಭೂಮಿಗಳು. ಅವುಗಳು "ವಿವಿಧಾ" . . . "ಪದಾರ್ಥಭಾವಿನಿ" "ತುರ್ಯಗಾ" ಎಂದೇಳು (ಭಾರವ. ೨೨೭).

[ಸಂ. ಪದಾರ್ಥಭಾವಿನಿ]

ಪದಾರ್ಥಸಪ್ತಕ (ನಾ). [ನ್ಯಾಯ] ಶಾಸ್ತ್ರಮತದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಿರುವ ವಿವಿಧಾ, ವಿಚಾರಣಾ, ತನುಮಾನಸಾ, ಸತ್ವಾಪತ್ತಿ, ಅಸಂಸಕ್ತಿ, ಪದಾರ್ಥಭಾವಿನಿ ಮತ್ತು ತುರ್ಯಗಾ ಎಂಬ ಏಳು ಜ್ಞಾನಭೂಮಿಗಳೆಗಳು: ಕಾಣಾದವೆಂಬ ವೈಶೇಷಿಕಶಾಸ್ತ್ರವೇ ದ್ರವ್ಯಗುಣಕರ್ಮಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷ ಸಮವಾಯು ಅಭಾವಗಳೆಂಬ ಪದಾರ್ಥಸಪ್ತಕವುಂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಪುದುಂ ಪ್ರಪಂಚಸ್ವರೂಪವುಂ ವಿನಯಿ ವಿಭಾಗಿಸುತಿರ್ತುಂ (ವಿವೇಕ. ೧೦).

[ಪದಾರ್ಥ+ಸಪ್ತಕ]

ಪದಾರ್ಥಣ (ನಾ). ಕಾಲನ್ನು ಇಡುವುದು; ಹೆಜ್ಜೆ ಊರುವುದು: ಅನರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಥೀತಿಯ ಪದಾರ್ಥಣವಾಗಿತ್ತು (ಸರ್ವಮಂ. ೩೮).

ಪದಾರ್ಥಣ ಮಾಡು - ಹೆಜ್ಜೆ ಯಿಡು; ಕಾಲಿಡು; ನಡೆ: ಆತನು ಯಾವ ಅನ್ಯಾಯದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದೂ ಪದಾರ್ಥಣ ಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂದು ನಾನು ಶಪಥಮಾಡಿ ಹೇಳುವೆನು (ಬನ್ನಬೀ. ೩೩); ಹಳತಿಂದ ಹೊಸತಿಗೆ ನಾವು ಪದಾರ್ಥಣ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ (ಆತ್ಮಾರ್ಥ. ೧೧೧).

[ಪದ್ಧ + ಅರ್ಥಣ]

ಪದಾವಧಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರದ ಅವಧಿ, - ಕಾಲ: ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ತಮ್ಮ ಪದಾವಧಿಯು ಸಮಾಪ್ತವಾದ ಮೇಲೂ ತಮ್ಮ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯವರು ಪದಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವವರೆಗೂ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಷಾ. ೨೮).

[ಪದ್ಧ + ಅವಧಿ]

ಪದಾವಸತಿ (ನಾ). ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಬಾಗುವಿಕೆ, - ಎರಗುವಿಕೆ; ನಮಸ್ಕಾರ: ವನಜ ಬಗ್ಗಿ ಮಿತ್ರ ಹರ ಕುಳ್ಳಿರಿಸುಂಸ್ತುತಹಿತದೊಳ ಪದಾವಸತಿಯನೇರ್ಪ ಮಹೇಂದ್ರ (ಜಗದ. ೩-೫೯). [ಪದ್ಧ + ಅವಸತಿ]

ಪದಾವಾಸ (ನಾ). - ಪದವಿನಾಸ: ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ಬಾದಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಡದೆ ತಮ್ಮ ಪದಾವಾಸಗಳ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಹಕ್ಕು ಹೊಂದಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಷಾ. ೨೮).

[ಪದ್ಧ + ಅವಾಸ]

ಪದಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಪದದ ಪುನರಾವರ್ತನೆ: ಸಮಗೊಂಡರ್ಥ ಪದಾವೃತ್ತಿ ಮತ್ತದಾವೃತ್ತಿಯೆಂಬ ಶಿಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಕಾನ್ಯಾಸ. ೩೫೨).

[ಪದ್ಧ + ಅವೃತ್ತಿ]

ಪದ್ವಿ, ಹದ್ವಿ (ಕ್ರಿ). ೧. (ರತ್ನ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು) ಕೂರಿಸು; ಕೆಚ್ಚು; ಕುಂದಣಿಸು; ಮೆಟ್ಟು: ಅಮೃತರೋಕದ ಮಾತೆ,

ಅಳಿಯದಳ, ಬಾನ್‌ಬಾಳ ಪರ್ಮಗಳ ತಾಯಿ, ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಪೊನ್ನ ಮುಡಿ, ಪದಿದರಲ ಬೆಂಪು, ಬೆಳ್ಳಾವೆಯ ಪೊಂಗಯರ್! (ಹೊಂಗಳು. ೧೭-೧). **ಹದ್ವಿ:** ೧. ಕೊರಗಿ ಮತ್ತು ಕಾಲಿಗೆ ಧರಿಸುವ ಅಭರಣಗಳಿಗೆ ವಜ್ರಗಳನ್ನು ಹದಿಯುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾ. II, ೧೩೬); ಕೇಳಿ, ಎದೆಯಲಿ ಹದಿಯಿರಿ-ಹೊಸ ಆಳ ಬಾಳಲಿ ಹದಿಯಿರಿ (ಹೊಂಗಳು. ೨-೧೧). ೨. (ನೆಲಗಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಕಲು) ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಹಾಕು: ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ರಂಗದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕಾಲದ ಹಿಂದೆ ಒರೆಬುಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹದ್ದಿದ್ದರು (ಸನ್ನಾರು. ೧೧). ೩. ಹೂಳು; ಹುಗಿ: ಕಪ್ಪದಲಿ ನೆರವಾಗಲೆಳಸುತ ಅಳಲಿನೊಡ್ಡ ಹದಿನೆವು (ಬಲುಮೆ. ೩೨-೨). ೪. ಅಗೆದು ತೆಗೆ: "ಹದಿ - ಖನನ ವಿನರಣೆ (ಹೊಳೆರುವುದನ್ನು ಅಗೆದು ಕಾಡಲು)" (ಕಮಧಾ).

[ದೀ. || ತಮಿ. ಪತಿ; ಮಲ. ಪದಿ, ಪದಿಯು]

ಪದ್ವಿ, ಹದ್ವಿ (ನಾ). ೧. ವಾಸಸ್ಥಳ; ಹಳ್ಳಿ: ಕಾಲುಗಳೆಯ ಪದಿ ಸಹನಾಗಿ ನಿಮಗೆ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿವು (ಎಳ. XIV, ಗುಂಜು. ೧೩೨-೯; 1540). ೨. ನೆಲೆ; ಆಶ್ರಯ: ಪಾದಾರ್ಥವ ಸಲಿಸಿ ಪಾವನವಾಯಿತೆ ಜನ್ಮ ರೋಮರೋಮೆಲ್ಲ ರದಿಚನ್ನ ಗುರು ನಿಮ್ಮ ಪಾದದಲಿ ಕಂಡೆ ಪದಿಗೋಳು (ಗರತ. ೪೧). **ಹದ್ವಿ:** ೧. ಊರ ಒಡೆಯನ ಹದಿಯಲು ಮನೆಭಾಗದಲು ತೆಪುವ ತೆಪು (ಸಾಂ. IX-II, ೪೨೪-೫೨; 1401); ಪೊಳಮುಟ್ಟಿನ ಹಳೆಯ ಹದಿಯ ಹಳ (ಎಳ. XIV, ಮಳವ. ೧೪೫-೨೦; 7). ೩. ಬುನಾದಿ; ಅಡಿವಾಯ; ತಳ: ಪದಪಿನಂ ಬಸದಿಗಳ ಕಿತ್ತು ಕೋಂಟಿಯ ಹದಿಗೆ ಹಾಯ್ದು (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೩-೩೩); ಮನೆಯ ಹದಿಗೆ ಹಾಕಿರುವ ಕಲ್ಲುಗಳ ಪೊಟಿರೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಿರಣಿಸು, ಮಂದಿಗಳು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಹೇನನ್ನು ಶೇಖರಿಸಿಡುತ್ತಿದ್ದುವು (ಪುಟ್ಟಹ. ೧೫೪); ಈ ಹದಿಯ ಮೇಲೆ ಸಂಘದ ಕಾರ್ಯಮಂಡಿರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಬೆಳಸುವುದು ವಾದಿಕೆ (ಹೊಪ್ಪ. ೧೩೪). 'ತಳಹದಿ' ಪರಾ. [**ಪದ್ವಿ.**/ತಮಿ. ಪತಿ]

ಪದ್ವಿ, 'ಪದಿನ್' ನೋ.

ಪದಿಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಸಿರಿಗಂ ಪದಿಂಬು ಕರ್ಮಲ ಬೆರಸು . . . ಅಶನ ಕಡುಗಡವೆಸಕ್ಕಳಿಂದೆಂದೀ ಮರಂಗಳುಂ (ಪುಟ್ಟಮ. ೧೧-೩೪).

[?]

ಪದಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಲ್ಪದಿಗೆಯಿಂದ ಹೋಗುವವನು; ಪಾದಚಾರಿ. ೨. ಪದಾತಿ; ಕಾಲಾಳು: "ಪದಿಕೆಂ ಪತ್ತಿ . . . ಪದಾತಿಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೪೩-೧೦). ೩. ಒಂದೇ ಒಂದು ವಿಭಾಗವನ್ನುಳ್ಳದು. [ಸಂ.]

ಪದಿಕೆ 'ಪೊದಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಪದಿಕೋಳ 'ಪದಿಕೋಳ' ನೋ.

ಪದಿಟಿ, ಪದಿಪ್ಪೆ, ಪ್ರತಿಟ್ಟಿ, ಪ್ರದಿಟಿ, ಹದಿಟಿ (ನಾ). ೧. ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು; ದೇವತಾಪ್ರತಿಷ್ಠೆ: 'ಪದಿಟಿ ಗೆಯರ್' ಪರಾ. ೨. ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು; ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ: "ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ - ಪದಿಟಿ, ಪದಿಟಿ" (ಕಮದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಗೌರವ; ಘನತೆ; ಹಿರಿಮೆ: "ಪದಿಟಿ-ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ - ಗೌರವ" (ಕದ್ವ. ೩೪. ೨೪). **ಪದಿಪ್ಪೆ:** ೧. 'ಪದಿಪ್ಪೆಗೆಯರ್' ಪರಾ. **ಪ್ರತಿಟ್ಟಿ:** ೧. 'ಪ್ರತಿಟ್ಟಿಗೆಯರ್' ಪರಾ. ೪. ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಉಪಜೀವನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ವಿರ್ಪಾಡು ಮಾಡುವುದು: ಸುಕುಮಾರಪಟ್ಟಿತ ಪ್ರತಿಟ್ಟಿಯಂ ಮಾಡಿ (ಎಳ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೪-೩; ಸು. 1290). **ಪ್ರದಿಟಿ:** ೨. ಮುಮ್ಮಾಡಿ ಚಕವ ಗಾಡಯನವರ ಪ್ರದಿಟಿ ಹನುಮನ ದೊಡೆ (ಎಳ. XVI, ಮದ್ದು. ೧೧೩-

೭; ಸು. 1646). ಹದಿಟೆ: ೧. ಈಶಕೋಟಿತ್ರಯದ ಹದಿಟೆಗೆಯ್ದೊಲವಿಂ
ವಿಧೀಪಣನ ಪಾಲಿಸಿದ (ರೇವಣ. ೨-೪). ೨. "ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಹದಿಟೆ"
(ಕರ್ಣಾ. ೪೯); ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾವ್ಯರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಹದಿಟೆ
(ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ)...ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಪದ್ಯವಗಳು ಕಾರಣವಾಗಿವೆ (ತವಣ. ೧೯೬).
೩. (ಧನ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೂಳುವುದು :
'ಹದಿಟೆಗೆಯ್' ಪರಾ. ೬. ಅಹಂಕಾರ; ಸೊಕ್ಕು : ಕವಿತೆಯ
ನಾಡರಸದ ಹದಿಟೆಯ ಮೆರೆವನುಮರಿಯಮೆಯಿಂ (ಸಂಸಪ. ೩೬-೯).

[<ಸಂ. ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ]

ಹದಿಟೆಗೆಯ್, ಪದಿಷ್ಟೆಗೆಯ್, ಪ್ರತಿಟ್ಟೆಗೆಯ್, ಹದಿಟೆಗೆಯ್
(ಕ್ರ). ೧. ದೇವತಾವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸು ; ದೇವತಾ
ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡು : ಲಿಂಗವನುರುಛತ್ತಿಯಿನಾ ಮಂಗಲ
ದೊಳ್ಳದಿಟೆಗೆಯ್ದು ಪೂಜಿಸಿ (ಪಾರಾ. ೧-೩-೫). ಪದಿಷ್ಟೆಗೆಯ್ :
೧. 'ಪದಿಷ್ಟೆಗೆಯ್ಯು' ಪರಾ. ಪ್ರತಿಟ್ಟೆಗೆಯ್ : ೧. 'ಪ್ರತಿಟ್ಟೆ
ಗೆಯಿಸು' ಪರಾ. ಹದಿಟೆಗೆಯ್ : ೧. ಕೂರ್ಮೇಶ್ವರಾಷ್ಟ್ರ
ತ್ವದಿಂ ವೇದಾಂತಿಕ ಮಹೇಶನಂ ಹದಿಟೆಗೆಯ್ದು ಪೂಜಿಸುಂ ಸಾಧನಂ
(ಹವ್ಯಾ. ೬-೨೪). ೨. (ಧನ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ನೆಲದಲ್ಲಿ
ಹೂಳು : ಬಗ್ಗಿನೊಂದು ನಿರಯಂ ಹದಿಟೆಗೆಯ್ದುಂ ದೇವಿಯನಿರಿಸಿ
(ರಾಮಾ. ೧೪೯-೧೨). [ಪದಿಟೆ+ಗೆಯ್]

ಪದಿತೂಪು (ನಾ). ಧಾನ್ಯದ ಒಂದು ಅಳತೆ ; ಹತ್ತು ಕೊಳಗ :
ಮಂದುವೂರ ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾಂ ಪರಾಪೂರ್ವಂ ಅವಂಗಿ
ಪದಿತೂಪು ಕುಣಿ ನೆತ್ತಪದಿ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೦-೬ ; ಸು. 750).
'ಅಯ್ಯಂಬು' ಪರಾ. [ಪದಿ(<ಪತ್ತು)+ತೂಪು(<ತೂಂಬು)]

ಪದಿನ್, ಪದ್ವಿ, ಪದಿರ್, ಪಧಿ, ಪನ್, ಪಯಿನ್, ಹದ್ವಿ,
ಹದಿನ್, ಹನ್ (ಸಮೂಹ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ 'ಪತ್ತು' ಎಂಬ ನಾಮ
ವಾಚಕಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶರೂಪ : ಕೈವರದೊಳ್ ಒನ್ನು ಮಾನ್ಯಂ
ಮಾಣಮುಂ ಮೂಗಣ್ಣುಗಂ x ಮ್ಮಣ್ಣುಮಿಪ್ಪತ್ತಿಗಣ್ಣುಗಮದುವುಂ
ಪದಿನ್ಯುಳಂ ಪಾಟುಂ ಇದಂ ಪಡೆಯೋರೀಶ್ವರವಾಸರ್ (ಎಕ. X (8), ಚಿಕ್ಕಬ.
೧೦೬-೬೪ ; 850). ಪದ್ವಿ : ಒಂದೆರಡೆಂದಿವು ಪದದೊಳ್ ಸಂದಿಸಿ
ಪತ್ತರ್ ಪನ್ನೆನಿಕ್ಕುಂ ರೂಪಂ ಮುಂದೆ ಪೊವೊಂದಿ ನಿಲೆ ಪದಿಯೆಂದಕ್ಕುಂ
(ಕಾವ್ಯಾ. ೨೬೫) ; ಪತ್ತರ್ ಪನ್ನೆನಿಕ್ಕುಮದುತ್ತರಕೊಂದೆರಡು ನೆಲಸಿ
ಪದಿಯೆಂದಕ್ಕುಂ ಮತ್ತೊದವಿ ಮೂಳು ನಾಲ್ಕರೆ ಸುತ್ತೀಂ ಸ್ವರದಿರೆ
ನಕಾರದಿಧಿ ಮುಂದೆಲ್ಲಂ (ತಮದ. ೧೯೨). ಪದಿರ್ : 'ಪದಿಕಂಡುಗ',
'ಪದಿಕೊಳ', 'ಪದಿಮಡಿ' ಪರಾ. ಪಧಿ : ಮೂಲಕ ಕೀಟ
ಕೀಟ ಪಧಿ ಕಣ್ಣುಗಂ ದ್ರೀಹಿಭೂಮಿ (ಇಕ. V, ೧೩೬-೨೬ ; 454).
ಪನ್ : ಮೇಲಿನ 'ಪದ್ವಿ' ಉಲ್ಲೇಖದ 'ಶಮದ' ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು
ನೋಡಿ. ಪಯಿನ್ : ಸಾಸಿರಮರೆ ಮುಂದೊತ್ತಿ ಸಮಾಸದೊಳಕ್ಕುಂ
ಪಯಿನ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೬೪) ; ಪತ್ತರ್ ಪಯಿನ್ನೆಂದಾದತ್ತಾದೇಶಂ
(ತಮದ. ೧೯೧). ಹದ್ವಿ : 'ಹದಿಮೂಳು' ಪರಾ. ಹದಿನ್ :
'ಹದಿನಯ್ಯು' ಪರಾ. ಹನ್ : 'ಹನ್ನೊಂದು', 'ಹನ್ನೆರಡು'
ಪರಾ.

ಪದಿಂಬರ್, ಪದಿಂಬರು, ಪಯಿಂಬರ್ = ಹತ್ತುಮಂದಿ, -ಜನ :
ಪದಿಂಬರ್ ತರ್ ಪೂಜೆಯೆನೊರ್ವನೆ ತರ್ಪಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೩೬-೬) ;
ಸಂತಾಪನುಂ . . . ಮುರಿತಾಸ್ತನುಮೆಂಬ ಪದಿಂಬರುಮೋರೋರ್ವರಂ
ಗಣಸನ್ನೆಗೆಯ್ದು ಕಾದುವಲ್ಲಿ (ಪರಾಪೂ. ೧೩-೯೬ ಪ) ; ತನಯರ್
ಪದಿಂಬರೆಸಿದರ್ (ವರ್ಧಪ. ೧೫-೪೩) ; ಜಂಪಕ ಮೋಹರ್ ಮುಂತಪ್ಪ
ಪದಿಂಬರ್ ಕುಪರವೆರಡು ತಾನುಂ ಬದ್ಧದಿಂ ಯುಧ್ಧ ಸನ್ನದ್ಧನಾದಂ

(ರಾಮಾ. ೧೪೧-೨೪) ; ಪಂಚಾಣುಪ್ರೇರಗೊಳ್ಳುಟ್ಟುವ ಪತ್ತು ಕೆಜದ
ಪದಿಂಬರು (ಪಾಸ್ತು. ೧೦೬-೯) ; ಪಯಿಮ್ಮ, ಪಯಿಂಬರ್ (ಶಬ್ದಾನು.
೩೩೩ ಪ್ರಯೋ). [<ಪತ್ತು]

ಪದಿನಯ್ಯಣಿ (ನಾ). ಹದಿನೈದು ಬಾಣ : ಪದಿನಯ್ಯಣಿಗಳಂ ಬಲನ
ಕಾಯಮಂ ಸೀಳಿ (ಚಿಪ್ಪ. ೪೯-೧೩). [ಪದಿನ್ (<ಪತ್ತು)+ಅಯ್ಯಣಿ]
ಪದಿನಯ್ಯಳ (ನಾ). ಹದಿನೈದು ಕೊಳಗ ; ಒಂದು ಅಳತೆ :
ಬಸವಸಿಟ್ಟಿ ಪದಿನಯ್ಯಳ ನೀಮ್ಮಣ್ಣು ಅಯ್ಯಳ ಪೂಂಜೊಲನುಂ
ಪೂನ್ನಣ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣಿಣಂ ಕೊಣ್ಣುಮ್ (ಎಕ. IV, ಹಗ್ಗ. ೬.
೧೬-೯ ; 1021). [ಪದಿನ್ (<ಪತ್ತು)+ಅಯ್ಯಳ]

ಪದಿನಯ್ಯ, ಪದಿನೈದು, ಹದಿನಯ್ಯ, ಹದಿನೈದು (ನಾ). ಹತ್ತು
ಮತ್ತು ಐದು ಸೇರಿ ಆದ ಸಂಖ್ಯೆ ; ಪಂಚದಶ : ಪದಿನಯ್ಯ
ಕನಿಷ್ಟಮ್ (ಎಕ. XIV, ೧೯೦-೧ ; 725) ; ಸ್ವಸ್ತಿ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ಪೆಮ್ಮ
ಸದಿಗಳ ಪಟ್ಟಿಂಗಟ್ಟಿದ ಪದಿನಯ್ಯ ವರಶವನ್ದ (ಎಕ. II, ೩೯೪-೫ ;
884 ?) ; ಇಂತು ಪ್ರಾಯೋಪಗಮನಂಗಿಯು ಪದಿನಯ್ಯ ದಿನಸಂ
ಮೆಯ್ಯಂ ತೊಣ್ಣಿಡಿಪೊರ್ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೦೧-೧೩) ; ಪದಿನಯ್ಯ
ಕೊಳಗ ಬೆಡ ಗುಡಿಯುಂ (ಎಕ. IV, ಹಗ್ಗ. ೬. ೧೬-೧೪ ; 1021).
ಪದಿನೈದು : ಇಂತು ಬಾಬುತ್ತುಂ ಪದಿನೈದು ಪದಿನಾಲು ವರುಷದ
ಪ್ರಾಯದಾತನಾಗಿ (ವಡ್ತಾರಾ. ೩೬-೨೧) ; ಪದಿನೈದುದಿನವಸವರಸಂ
ಮದದಿಂ ಮೆಯ್ಯಣಿಯುದುಡಕ್ಕೆ ಪುರಜನಮೆಲ್ಲಂ ಗದಗದಗಂಪಂಗೊಂಡುದು
(ಧರ್ಮಾ. ೯-೧೬೪). ಹದಿನಯ್ಯ : ಪಂದಿ ಹದಿನಯ್ಯ ಈದರೂ
ಒಂದೂ ಹಯವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಗಾಡ). ಹದಿನೈದು : ಹದಿನೈದು ಕಂಗಳ
ವಿಗಡರುದ್ರನು . . . ಛೇಮಪೆನನಲ್ವೆದೆ ಜನಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೨) ;
ಕಾದಿದನು ಸಮಕಾಳಿಯಲಿ ಹದಿನೈದು ದಿನ ಪರಿಯಂತ
(ತೊರಣ. ೧-೪-೩೯).

ಪದಿನಯ್ಯರ್, ಪದಿನೈಮ್ = ಹದಿನೈದು ಜನ, -ಮಂದಿ :
ಪದಿನಯ್ಯರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೯೦ ನೃಪ್ತಿ) ; ಅಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಸೇನಾದಿಗಳಪ್ಪ
ಪದಿನೈವರಿಂ ಒರೆಯನೆನಿಸಿ ಚಿತ್ರರಥನೆಂಬನೊರ್ವಂ . . . ಉದಯಿಸಿದಂ
(ಕಾದಂಪೂ. ೩೦೪). ಪದಿನೈದು ಕಣ್ಣುಳ್ = ಶಿವ ; ಈಶ್ವರ : ಪುರವ
ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುವೊಡೆ ನೆಲ ಮುಖಾಬ್ಬ ಗೊಳು ಪದಿನೈದು ಕಣ್ಣುಳ್ಳ
ಗದಿಮ ಮಿಕ್ಕವರ ಪಾಡೇನು (ಕಂಸದ. ೧೧-೧೪೯).

[ಪದಿನ್ (<ಪತ್ತು)+ಅಯ್ಯ]

ಪದಿನಾಲ್ಕು, ಹದಿನಾಳು, ಹದಿನಾಲ್ಕು (ನಾ). ಹತ್ತು ಮತ್ತು
ನಾಲ್ಕು ಸೇರಿ ಆದ ಸಂಖ್ಯೆ ; ಚತುರ್ದಶ : ಭದ್ರಬಾಹುವೆಂಬ ಮಗ
ಯೊಂದು ಬಟ್ಟಿನ ಮೇಗೆ ಪದಿನಾಲ್ಕು ಬಟ್ಟಿನೊಂದೊಂದಬ ಮೇಗೋಳಿ
ಯೊಳಿಟ್ಟುಡುತ್ತಿಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೩೩-೨೩) ; ಇಂತೀ ಪದಿನಾಲ್ಕು
ಮನತ್ಯಂತಂ ದೃಢಹೃದಯನಾಗಿ ತಾಳಿಪ್ಪಂಗೆ (ಧರ್ಮಾ. ೧-೪೨) ;
ಕೌಸಲಿಯ ಕುವರ ರಾಮಂಗೆ ಪದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಂಬರಂ ವಿವಿನಯಾತ್ರೆ
(ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೬೫-೩೧೪). ಹದಿನಾಳು : ನೂಕಿಕೊಂಡೇ ವಾಘಿಯಲಿ
ರಥ ನಾಳುಸಾವಿರ ಬಲುಗುದುರೆ ಹದಿನಾಳುಸಾವಿರ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೯).
ಹದಿನಾಲ್ಕು : ಕಾದಿಹನು ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರುಷವು (ತೊರಣ. ೨-೬-೩೩).

ಪದಿನಾಲ್ವರ್ = ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮಂದಿ, -ಜನ : ಪದಿನಾಲ್ವರ್
ಪರಿವಿಡಿಯಂ ಮನುಗಳಾದರ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೮, ೪).

[ಪದ್ವಿ (<ಪತ್ತು)+ನಾಲ್ಕು]

ಪದಿನಾಲ್ಕು ಜಗ (ನಾ). ಭೂಲೋಕ, ಭುವಲೋಕ, ಸ್ವರ್ಲೋಕ,
ಮಹರ್ಲೋಕ, ಜನಲೋಕ, ತಪೋಲೋಕ ಮತ್ತು ಸತ್ಯಲೋಕ
ಎಂಬ ಏಳು ಊರ್ಧ್ವಲೋಕಗಳು, ಅತಲ. ವಿತಲ, ಸುತಲ,

ರಸಾತಲ, ತಲಾತಲ, ಮಹಾತಲ ಮತ್ತು ಪಾತಾಲಗಳೆಂಬ ಏಳು ಅಧೋಲೋಕಗಳು ಕೂಡಿ ಒಟ್ಟು ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗಳು : ಪದಿನಾಲ್ಕುಜಗದ ಜನಗಳು ಕರುಣಾಧಿಯೆಂದು ನಿನ್ನ ಕೀರ್ತಿಪರು (ನೋತಕ. ೮-೩೫). [ಪದಿನಾಲ್ಕು+ಜಗ]

ಪದಿನಾಲ್ಕುಲೋಕ, ಹದಿನಾಲ್ಕುಲೋಕ (ನಾ).—ಪದಿನಾಲ್ಕು ಜಗ : ಜೋಡಿಸಿ ಸಭಕುಪ್ಪರಿಸಲ್ಪೆ ನಿಲ್ಲದಲ್ಲಾದಿತು ಪದಿನಾಲ್ಕುಲೋಕ ಕೋಡಿ ಬಿದ್ದುವು ಸಪ್ತರಥಿ ದುವ್ಯಾಯು ಮಾಡಿದ ಗರುಡ ನೇಗದಲಿ (ನೋತಕ. ೪೨-೬); ಇವರಿಂದ ಅಧಿಕರಿಸ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ ಪದಿನಾಲ್ಕುಲೋಕ ದೋಳ ಸತ್ಯ ಸತ್ಯಂ ಸತ್ಯವು (ಷಕಿಲ. ೪-೯೮). **ಹದಿನಾಲ್ಕುಲೋಕ:** ಹಬ್ಬುಗಿಡು ಹದಿನಾಲ್ಕುಲೋಕದ ಮೊಟ್ಟುಗಳನೀಡಾದಿ ಸಭದೋಳ ಗೊಬ್ಬನೇ ರವಿ ತೋಳಿ ಬೆಳಗುವವೋಲು ಪಾಂಡವರ ಕೊಬ್ಬುಗಳ ನಲಿಸುವೆನು (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೯). 'ಚತುರ್ದಶಲೋಕ' ಪರಾ.

[ಪದಿನಾಲ್ಕು+ಲೋಕ]

ಪದಿನಾಟು, ಹದಿನಾರು, ಹದಿನಾಟು (ನಾ). ಹತ್ತು ಮತ್ತು ಆರು ಸೇರಿ ಆದ ಸಂಖ್ಯೆ; ಜೋಡತ: ಅರಸನುಮಾದಿಸೆ ದಿರುಳ ಪದಿನಾಟುಂ ಪೊಲ್ಲ ಕನಸುಗಳಂ ಕಂಡಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೮೫-೨೧); ಪದಿನಾಟು ನೆಲೆಯ ಮಡಮಾಡದಿನೊಪ್ಪುವ ಪೊನ್ನ ರಥ (ಭರ್ತುಮ್ಯ. ೮-೨೨೧); ಪದಿನಾಟು ದಿಡ್ಡಿ ಬತ್ತೀಸ ಬಿಲದ್ವಾರದ ವಿಧುಮಿತ್ರದುಪಲದಿಂ ಬಿಗಿದ ರುಧಿರಾ ಪುರದಾಳುನೇರಿ (ನೋತಕ. ೨೦-೧೪). **ಹದಿನಾರು:** ಕುಂಟಿಗೆ ಎಂಟು ಚೇಷ್ಟೆ, ಕುರುಡಗೆ ಹದಿನಾರು ಚೇಷ್ಟೆ (ಗಾದ). **ಹದಿನಾಟು:** ಇಂತೀ ಹದಿನಾಟು ತೆಜನ ಭಕ್ತಿಯನು ಚರಲಿಂಗಳ್ಳೆ ಕೊಟ್ಟು . . . ನಾನು ಪ್ರಸಾದ ಮುಂತಾಗಿ ಭೋಗಿಸುವೆನು (ನುಪಾದೇ. ಬ. ೯೦-೨೧೫); ಹದಿನಾಟುಬು ಪರಿದವು ಮತ್ತೆ ಬಳಸಲಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೫); ಏಜಾದನು ನಡೆದು . . . ಹದಿನಾಟುಯೋಜನದುದ್ದ ದುಪ್ಪ ರಿಗೆಯನು (ತೋರಾ. ೫-೩-೩).

ಪದಿನಟುವರ್, ಪದಿನರುವರ್, ಪದಿನರುವರು, ಪದಿನಟುವರು—ಹದಿನಾರು ಮಂದಿ,—ಜನ: ಸರ್ವಾಭ್ಯಂತರ ಸಿದ್ಧಿ ಅಂತಪ್ಪದಂ ಪದಿನೆಟ್ಟುರುಂ ಪದಿನಟುವರುಂ ಕಾವರ್ (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೩೮-೧೫; 950); ಜಿನಾಳಯಕ್ಕೆ ಪದಿನರುವರ್ಸೆಟ್ಟಿಯರ ಮಹಾನಗರದ ಸಮುದಾಯದ ಸಂಸ್ಥಾಧಾನದೋಳ . . . ಕೊಟ್ಟ ಮೊಕ್ಕಿಯ ಪೊಸವೊಂ ಗದ್ಯಾಳ ೩೫ (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೯೪-೮; 1039); ಪದಿನರುವರು (ಲೋಕನ. ೧೫೩); ಭರ್ತುಮ್ಯೋಳ ಪದಿನಟುವರು(ವರ್)ಸ್ಸೆ(ಸ್ಸೆ)ಟ್ಟುಗಳು (ಇ. ೫, ೧೪೩-೧೫; 1095). **ಹದಿನಾರಾಣೆ—ಪೂರ್ತಿ;** ಅಪ್ಪಟೆ: ಹದಿನಾರಾಣೆ ಮ್ತವಹಾರ—ಬುದ್ಧಿಯ ಮ್ತಕ್ಕೆ (ವಂಶ. ೨೫೪). **ಹದಿನಾಟು ಬಣ್ಣ, ಹದಿನಾರು ಬಣ್ಣ—ಪೂರ್ಣ;** ಅಪ್ಪಟೆ: ತೋಜಾದನು ತಾ ಬಳಿಕ ವಗೆ ಹದಿನಾಟು ಬಣ್ಣದ ಪುಟದ ಚಿನ್ನಕ್ಕೆ ನೂಲುಮಡಿಯನೆ ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ರೂಪಕವ(ತೋರಾ. ೩-೮-೧೪); ಹದಿನಾಟು ಬಣ್ಣದ ಸೊನ್ನೆಯ ಸರಳ್ಳಳ ಕುದಿಗಾಸಿ ನೀರೊಳಿಟ್ಟಂತೆ ಉದಿಸಿತು ಛುಳುಛುಳು ಛುಳುಛುಳು ಛುಳು ಛುಳುಛುಳು ತನು ತಾಪದಿಂದೆ (ನೋತಕ. ೯-೪೨); ಅವನು ಖಂಡಿತ ವಾಗಿಯೂ ಹದಿನಾರು ಬಣ್ಣದ ರಾಜಪುತ್ರವಂಶದವನೇ ಸರಿ (ಭಾರವೀ. ೫೨).

[ಪದಿನ(<ಪತ್ತು)+ಅಟು]

ಪದಿನಾಟುಭಾವನೆ, ಹದಿನಾರುಭಾವನೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರತ್ವನಾಮಕರ್ಮದ ದರ್ಶನಶುದ್ಧಿ, ವಿನಯ ಸಂಪನ್ನತೆ, ಶೀಲವ್ರತೇಷ್ವನತಿಚಾರ, ಆಭೀಕ್ಷಣ್ಣ ಜ್ಞಾನೋಪ ಯೋಗ, ಸಂವೇಗ, ಶಕ್ತಿತಸ್ತ್ರಾ, ಶಕ್ತಿತಸ್ತ್ರಪ, ಸಾಧುಸಮಾಧಿ, ವೈಯ್ಯಾವೃತ್ಯಕರಣ, ಅರ್ಹದ್ವೈ, ಆಚಾರ್ಯಭಕ್ತಿ, ಬಹು ಶ್ರುತಭಕ್ತಿ, ಪ್ರವಚನಭಕ್ತಿ, ಆವಶ್ಯಕಾಪರಿಹಾರಿ, ಮಾರ್ಗ

ಪ್ರಭಾವನೆ ಮತ್ತು ಪ್ರವಚನವತ್ಸಲತ್ವಗಳೆಂಬ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಭಾವನೆಗಳು : ಪದಿನಾಟುಭಾವನೆಯಂ ಬಹುವಿಧಮಜಾ ದರ್ಶನಂ ಭಾವಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪ. ೯-೧೧೬). **ಹದಿನಾರುಭಾವನೆ:** ೫ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರುಭಾವನೆಗಳನ್ನು ವ್ರತಸಹಿತ ಜನಮಂದಿರಗಳಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ (ಜೈನಪ. ೫೬೦). [ಪದಿನಾಟು+ಭಾವನೆ]

ಪದಿನೆಂಟು, ಹದಿನೆಂಟು (ನಾ). ಹತ್ತು ಮತ್ತು ಎಂಟು ಸೇರಿ ಆದ ಸಂಖ್ಯೆ; ಅಷ್ಟಾದಶ: ಪದಿನೆಂಟು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳುಂ ಬಲ್ಲೊಂ ಸೋಮಕರ್ಮನೆಂಬೊ (ವಡ್ತಾರಾ. ೬೩-೧೫); ಗದಾಯುದ್ಧಂ ಪರಿಜ್ಞನ್ನಮಿಂಕು ದಿನಂಗಳ್ ಪದಿನೆಂಟುಂ ಸಮುದಾ ರೌದ್ರಾಹವಂ ಭಾರತಂ (ಗದಾಯು. ೯-೩೬); ಭಕ್ತಂಗಳ್ಯದೇವಸ್ವರಜೆಯದು ಪದಿನೆಂಟು [ಪಾಕಾಂ. ಹದಿನೆಂಟು, ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು]ಕೋಟಿ ವಿವರ ಸರಕವದು (ಬಸಪ. ೩-೬೩); ಪ್ರಚುರದಿ ಪದಿನೆಂಟು ರಚನೆಯ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ರಚಿಸುವರಾ ನಂತು ಪೇಳೆ (ಭರಣ. ೧-೧೫). **ಹದಿನೆಂಟು:** ಹದಿನೆಂಟು ವಿಷಯದ ದೇಸಿಯು ಕರೆದು (ಮೈ. ೮೦. ೧೯೧೫, ೨೧-೧೦; 1047); ಕರ್ಣ . . . ಪವನಜನ ಕಾಯದಲಿ ಸೋಲಿದು ಬವರಮುಖದಲಿ ಹಿಂಗಿದನು ಹದಿನೆಂಟು ಸೂತನಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೬೦. ೧೩-೫೦).

ಪದಿನೆಟ್ಟುರ್—ಹದಿನೆಂಟು ಜನ,—ಮಂದಿ: ಸರ್ವಾಭ್ಯಂತರ ಸಿದ್ಧಿ ಅಂತಪ್ಪದಂ ಪದಿನೆಟ್ಟುರುಂ ಪದಿನಟುವರುಂ ಕಾವರ್ (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೩೮-೧೫; 950); ಭೂರಮಣರಲ್ಲಿ ವಿನ್ಯೋಗಮಂ ತಾಳ್ದು ಪದಿನೆಟ್ಟುರ್ ಪ್ರಧಾನರೊಳುಂ (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೧೧).

[ಪದಿನ(<ಪತ್ತು)+ಎಂಟು]

ಪದಿನೆಂಟುಲೋಕ, ಹದಿನೆಂಟುಲೋಕ (ನಾ). [ಜೈನ]ಮನುಷ್ಯ ನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಕ್ಷುಧೆ, ತೃಷೆ, ಭಯ, ದ್ವೇಷ, ರಾಗ, ಮೋಹ, ಚಿಂತೆ, ಜರೆ, ರೋಗ್ಯ ಮೃತ್ಯು, ಖೇದ, ಸ್ವೇದ, ಮದ, ಅರತಿ, ವಿಸ್ಮಯ, ಜನ್ಮ, ನಿದ್ರೆ ಮತ್ತು ವಿಷಾದ ಎಂಬ ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ದೋಷಗಳು: ಪದಿನೆಂಟುಲೋಕದಿಂ ಹಿಂಗಿದನಂಶ ಚತುಷ್ಟಯಾತ್ಮಕಂ (ಅನಂಪ. ೩-೫೬); ಕಲಿಸಿಪ್ಪ ಪದಿನೆಂಟು ದೋಷದಿಂ ರೋಷದಿಂ ನೆಲಿಸಿಪ್ಪ ಸತಿಯರಂ ನೀತಿಯಂ ಪ್ರೀತಿಯಂ ಕೀರ್ತಪರ್ ಗುರುವೆ ನರರು (ಷಕಿಲ. ೨-೫೨). **ಹದಿನೆಂಟುಲೋಕ:** ಇವರಲ್ಲಿ ಕ್ಷುಧೆ . . . ವಿಷಾದ ಎಂಬ ಹದಿನೆಂಟು ದೋಷಗಳೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಜೈನಪ. ೫೦೪). IP "ದೋಷ-೧೮: (ಅ) ಅರ್ಹಂತರಲ್ಲಿರದ: ದಿಗಂಬರಸಂಪ್ರದಾಯದಂತೆ—ಕ್ಷುತ್ (ಹಸಿವು), ಪಿಪಾಸಾ (ನೀರಡಿಕೆ), ಜರಾ (ಮುಪ್ಪು), ಆತಂಕ (ರೋಗ), ಜನ್ಮ (ಹುಟ್ಟು), ಅಂತಕ (ಸಾವು), ಭಯ (ಅಂಚಿಕೆ), ಸ್ಮಯ(ಗರ್ವ). ರಾಗ, ದ್ವೇಷ, ಮೋಹ, ಚಿಂತೆ, ರತಿ, ನಿದ್ರೆ, ವಿಸ್ಮಯ, ವಿಷಾದ, ಸ್ವೇದ, ಖೇದ (ಚತ್ವ. ೪. ೩, ೬ ಪ್ಯಾ). ಶ್ವೇತಾಂಬರಸಂಪ್ರದಾಯ ದಂತೆ ವೀರ್ಯಾಂತರಾಯ,— ಭೋಗಾಂತರಾಯ, ಉಪ ಭೋಗಾಂತರಾಯ, ದಾನಾಂತರಾಯ, ಲಾಭಾಂತರಾಯ, ನಿದ್ರಾ, ಭಯ, ಅಜ್ಞಾನ, ಜುಗುಪ್ಸಾ, ಹಾಸ್ಯ, ರತಿ, ಅರತಿ, ರಾಗ, ದ್ವೇಷ, ಅವಿರತಿ, ಕಾಮ, ಶೋಕ, ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ (ಚತ್ವ. ೪. ೩, ೬ ಪ್ಯಾ). (ಆ) ನಿಧನ, ನಿದ್ರೆ, ಚಿಂತೆ, ಲಜ್ಜೆ, ಕ್ಷುಧೆ, ತೃಷೆ, ವಿಷಯ, ಅಧಿ, ವ್ಯಾಧಿ, ದ್ಯೂತೋದ್ಯೋಗ, ದಾಹ, ಶೋಷ, ರತಿ, ಸ್ವೇದ, ಕೋಪ, ಶೋಕ, ಉದ್ಭ್ರಮ, ಭಯ (ಅಪಯ್ಯ. ೩೬೧). (ಇ). ನೋ. ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳು-೧೮" (ಪ್ರವಶ್ನ. ೨೧೩). 'ಅಷ್ಟಾದಶ ದೋಷ' ಪರಾ. [ಪದಿನೆಂಟು+ಲೋಕ]

ಪದಿನೆಂಟನರ್ (ನಾ). ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ, ಲಿಂಗ ವಂತ, ಬಣಜಗ, ಗಂಗಡಿಕಾರವೊಕ್ಕಲಿಗ, ಅಗಸ, ಕೆಲಸಿಗ, ಕುರುಬ, ಕುಂಬಾರ, ಕಟಕ, ಬಡಗಿ, ಅಕ್ಕಸಾಲೆ, ಹೊರೆಯ, ಉಪ್ಪಾರ, ಬೆತ್ತ, ಹೊರೆಯ ಮತ್ತು ಮಾದಿಗರೆಂಬ ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ಜಾತಿಗಳು : ಮಿಕ್ಕಿನ ಲೋಕದೊಳು ಪದಿನೆಂಟನರ್‌ನೊಳ ರೊಂ ಭಕ್ತ ಲೋಕನೆ ಕುಲವಲಾ ದಿಟೆ (ಬಸವ. ೫೫-೨೦). 'ಅಷ್ಟಾದಶ ಜಾತಿ' ಪರಾ. [ಪದಿನೆಂಟು + ನರ್]

ಪದಿನೇಬ್, ಪದಿನೇಬು, ಪನ್ನೇಳು, ಹದಿನೇಳು, ಹದಿನೇಬು (ನಾ). ಹತ್ತು ಮತ್ತು ಏಳು ಸೇರಿ ಆದ ಸಂಖ್ಯೆ; ಸಪ್ತದಶ : ಅನಂತ ಮಗಂ ತಿಪ್ಪಯ್ಯನವೊ ಪದಿನೇಬ್‌ನೊಂ ಪಿರಸಿ ಕಾಳಗದೊಳ್ ಸತ್ತು (ಎಕ. V, ಅಂಕ. ೬೧-೬ ; 920) ; ಮೊದಲಿಂದ ತುದಿಯೆಯ್ತು ಸಂದ ನರಕಾಯುಷ್ಯಾದ್ಧಿ ಕೇಳ್ . . . ಪದಿನೇಬುಪ್ಪ ತ್ರಯ್ಯ ಮೂರು ಬಿಡಿದ ಮೂವತ್ತೆನೆ (ಅದಿ. ೫-೯೬). **ಪದಿನೇಬು :** ನಕಾರಕ್ಕೆ ಪದಿನೈದು ಪದಿನಾಳು, ಪದಿನೇಬು (ಪದಮ. ೧೯೨ ಪ್ರಯೋ). ಪನ್ನೇಳು : ಗಡಿಂಬದ ಕೋಲೊಳ್ ಕೊಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತರೆ ಪನ್ನೇಳು (ಸಾಂ. ೫-1, ೯೬-೯೧ ; 1042). **ಹದಿನೇಳು :** ಶ್ರೀಕಾಯಂಗ ಹದಿನೇಳು ಲಕ್ಷ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟುಸಾವಿರ ವರುಷದಲ್ಲಿ ಸೇತುರಾಮೇಶ್ವರದೇವರು ಮೂಲಸ್ಥಾನ (ಅದಮ. ೪೬-೧೩೧) ; ಸೀಳಿದನು ಸೌಬಲದೊಳಪ್ಪ ಶ್ರೀನಾ ಮಾದ್ರೇಶರೊಳು ಹದಿನೇಳನು (ಕುಮ್ಯಾದ್ರ. ೬-೪೬). **ಹದಿನೇಬು :** ವಿಸಮ ಪದಯುಗ್ಮಕ್ಕೆ ಸಸಿನೆ ಹದಿನೇಬು (ಭಂಡೋಂಬು. ಕಿ. ೫-೩೨೫).

[ಪದಿನ್ (< ಪತ್ತು) + ಏಬ್]

ಪದಿನೇಬು 'ಪದಿನೇಬ್' ನೋ.

ಪದಿನೈದು 'ಪದಿನಯ್ಯ' ನೋ.

ಪದಿಪು (ನಾ). (?) : ಈಗಿರುವ ಪದಿಪು ಹಾರಣೆ ಮೊದಲಾಗಿ (ಜೊಂಕಣ. ೧೯೩೫, ರಾಜವೆನ್ನರು. ೮-೨೧ ; 955). [?]

ಪದಿಮೂಣು, ಹದಿಮೂರು, ಹದಿಮೂಣು (ನಾ). ಹತ್ತು ಮತ್ತು ಮೂರು ಸೇರಿ ಆದ ಸಂಖ್ಯೆ; ತ್ರಯೋದಶ : ಅನಂತ ದೀರ್ಯನುಂ ರಕ್ತಪ್ರಭೆಯುಂ ಭರ್ವಯುಮೆಂಬ ಮೊದಲ ನರಕದ ಪದಿಮೂಣುದ್ರವಂಗಳೊಳ್ . . . ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಶಾಂತಿ. ೪-೧೦೯ ಪ) ; ರಕ್ತತ್ರಯಕ್ಕೆ ಕಾಪಾಗಿ ಬಳಸಿದ ಕೋಟಿಯದೊಳಿರ್ಪ ಪದಿಮೂಣು ಜಾರಿತ್ರಮುಮಂ (ಭರ್ಮಾಪ್ಯ. ೧-೧೭೦). **ಹದಿಮೂರು :** ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಬೇರೆ ಹದಿಮೂರು ರೂಪಾಯಿ (ರೂ. ೪). **ಹದಿಮೂಣು :** ದಿವಸ ಹದಿಮೂ[ಪಾಕಾಂ. ನಾ]ಜಲಿ ಕೈಕಾಭವನೊಡಬಡಿಸಿದರು (ತೊರಣ. ೨-೬-೪).

ಪದಿಮೂವರ್, ಹದಿಮೂವರ್ = ಹದಿಮೂರು ಜನ್ಮ-ಮಂದಿ : ಅವರೊಳು ಕೇರಸರುಮೆನೆ ಬಿರಿಸೆನ ಪದಿಮೂವರುಂ ತಾವೊರಂ ನಿಲಿಸಿ (ಬಸವ. ೫೧-೭೦) ; ಅದಿಯಲರಿಯರು ಹದಿಮೂವ[ಪಾಕಾಂ. ಮುನ] ರಾದರು ಪರಮೋಚಿತುಂಗೆ ದಕ್ಷಮೂನೀಂದ್ರತನುಜೆಯರು (ತೊರಣ. ೬-೧-೭೯). [ಪದ್ಧಿ (< ಪತ್ತು) + ಮೂಣು]

ಪದಿನೂಗಿ (ನಾ). ಹತ್ತುಮುಖಗಳು.

ಪದಿಮೊಗದವಂ = ಹತ್ತುಮುಖಗಳುಳ್ಳವನು ; ರಾವಣ : ಇವರೊಳ್ ಹಿರಿಯನೊಂಗೆ ಸಾಸಿರನೊಗದವಂ, ಕಿಟಿಯಂ ಪದಿ ಮೊಗದವಂ (ಅದ್ಭುತ. ೪೦-೨). [ಪದ್ಧಿ (< ಪತ್ತು) + ಮೊಗ]

ಪದಿಯಡಿ (ನಾ). (?) : ಸತ್ಯಾಶ್ರಯದೊಳ ಸಗರಕ್ಕೊಲ್ಲ ಶೇಷಣ್ ಪದಿಯಡಿಯೊನ್ನು ಬೋವು ಪದಿಯಡಿಯೊನ್ನು (ಕೃಷ್ಣ. ೮೬-೬೧-೪೬ ; ಸು. 932). [?]

ಪದಿಯರಕ್ಕ (ನಾ). (?) : ಪದಿಯರಕ್ಕರ ಬೋವುಗುವುಣ್ಣರ ಮಗಂ ಪಲಯ್ಯಗುವುಣ್ಣರ ತಂಗಿ ಮಣ್ಣಯಬ್ಬಿ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೦-೬ ; 1023). [?]

ಪದಿಯಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ಪಮ್ಮನಡಿಗಳ ಪೃಥುದೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯ ಬೂತರಸ ತೊಟ್ಟಿ ಕಾರಟ್ಟಿಯಂ ಪದಿಯಕೆಯೆಂ ನೆಲೆಗೊರು ಮೊಗಪೆ ಅಳಿಯುಮು ದಿಟ್ಟಿ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲು. ೭೬. ೯೪-೪ ; ಸು. 890). [?]

ಪದಿರ್, ಪದರು, ಪದಿರು, ಪದುರು, ಹದರು, ಹದಿರ್, ಹದಿರು, ಹದುರು (ನಾ). ೧. ಎರಡರ್ಥವುಳ್ಳ ಮಾತು ; ದ್ವಂದ್ವಾರ್ಥದ ನುಡಿ : ಒರ್ ಜಾರೆ ಮನೆಯವಗಾಂಜಿ ಮಹೋತ್ಸಾಹದಿಂ ಪುದಿದ ತನುಮಂ ಪದಿರಿಂ ಪಾದಿದಳ್ (ಗಿರಿ. ೪-೭೦ ಪ). ೨. ಒಗಟೆಯಂಥ ಮಾತು : ಯಮದಂಡನೆಂದಂ ದೇವಾ ನೀಂ ಗೆಲ್ಲೆಯಾಂ ಸೋಲೈನುಂ ಸತ್ತೆನುಮಂದಿವರ್ ಪದಿರಿಂ ನುಡಿದ ಸೂಚ್ಯಾತುಗಳಂ ಕಾಸಿನವರುಂ . . . ಕೇಳು (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೫-೧೦). ೩. ಚಮತ್ಕಾರದ ಮಾತು ; ಜಾಣ್ಮೆಯು ನುಡಿ ; ಚತುರೋಕ್ತಿ : ಮದಮಾನಸಮಹಂ ಜಾಣ್ಣಿ ದಿರಿಂಬನಣಾಡು ತನ್ನ ಕೊಡೆಗಳ್ಳೆಡೆಗುನ್ನದಕರೆಯುಂ ಬರ್ದೆಯುಮಂ ಮುದದಿಂ ಶ್ರೀ ರೇಣುಪತಿ ಬಸಮಾಗಿಸುವಂ (ಮದಕಿ. ೧-೨೬) ; ಅಲಸಿಕೆ ನೋಟದೊಳ್ . . . ಪೊರೆಗೆಳೆ ಸೋಲದೊಳ್ ಪದಿರೊಳೊಡ್ಡಿದೊಳ್ ಪಲಮಾತು ಮಾನದೊಳ್ ಕಲಿತನಮಾಗದಂತಲರೆ ವರ್ತಿದಳ್ ಕವಿತಾ ವಸಂತನೊಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೭೦) ; ಪದಿರನಾಡುವ ಸೂಚ್ಯಾದಿ ಮಸ್ತ ಚೇಷ್ಟೆಯಂ ಮೆಟಿಯಿಪ ತಮ್ಮ ಭಂಗಿ ಮಹಿವಾಟ ಮನೋಜಸುಮಕ್ಕೆ ಸಂತತಂ ಮುಟುಗುವ ಚಿತ್ರದಿಂ ರಜನಿರಂಜನಮಾಡುಮು ಬಂಧಕೀಜನಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೪೫) ; ರಾಗದೋವರಿ ಪದಿರ ಪಾಳೆಯಂ . . . ಎನಿಪು ದಂಗಳನ ಭಾರಾಭಾರಿ ರಾಜಿಸುವ ಸೂಳೆಗೇರಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೮೬). ೪. ಸಂಕೇತ ; ಸಂಜ್ಞೆ ; ಸೂಚನೆ : ಪದನಖಮಯೂಖ ಲೇಖಾ ಚ್ಚಲನಗುಳಿ ಪ್ರಕಾಶಕೆಗಳೊಳ್ ತಿಲವಾಳು ಪೊನಲಂ ದಿಟ್ಟಿ ದಿನದಂದೆ ಗಳಣಿಂಚೆರದ ಪದಿರೊಳ್ ಕರೆವ ಪದಪಯೋಜಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮೈದುನಿನದ ಮೆನಿಸಿ (ಪರ್ವತ. ೭-೯ ಪ). ೫. ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಧ್ವನಿಗಳು ; ನಾದವೈವಿಧ್ಯ : (ಕ). ೬. ಧ್ವನಿ ; ನಾದ : 'ಪದಿರಿಕ್ಕು' ಪರಾ. ಪದರು : ೭. ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ; ಇಬ್ಬಗೆ : ಬಯಲು ಬಯಲು ಬೆರದ್ದಿ ಮೇರೆಯುಂಟೆ ಆಯ್ಕಾ ಕ್ಷೀರ ಕ್ಷೀರವ ಕೂಡಿದಲ್ಲಿ ಪದರುಂಟೆ ಆಯ್ಕಾ (ಅಮಂಡೇ. ೬೪೧-೫೬). **ಪದಿರು :** ೧. ಇವನ್ನಿಬ್ಬರಂ ಬಾರಂ ಘನತಮಿರಮಿದಪ್ಪು ದಳಟಿ ನೇರಮದಿಲ್ಲಂ ಮನೆಯೊಕ್ಕೊಡರಿದ ಪೋಡುಡು ಜನರಹಿತಂ ನೆರೆಯಿಂದೆಂದು ಪದಿರಿಂ ನುಡಿದಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೬೨) ; ಸೀರೆಗೆ ಕಿವಿಯೊಲೆ ತಾಳಿ ಮೂಗುತಿಯೆನೆ ಅರೆನಲಿ ಪದಿರ ಪುರುಳಿವು ದೊಡ್ಡಂಗೆ (ಕಾಲೋರ. ೫೨-೭೪). ೪. ಪದಿನೋವರೆಯು . . . ಭಾವದ ಸುಗ್ಗಿಯಪ್ಪು ಬೆರೆ ಸುದತಿಯಾಂ ಪೇಳ್ವ ಜನವಶ್ಯಮಿಲಿಗೆ (ಜನಮ. ೧೩-೭೯) ; ಒರೆದಳ್ ಪದಿರಿಂದಂ ಕಡೆವರೆಯದ ಬಡೊಡದಿದ ಕಾಮಿನಿ ತಡೆಯದೆ ನಿಟರೊಡವೆಯೊನಿಪ ನಿಧನದಂಜನಮೆನೆ ಸುತೆಗೆ (ಉದ್ಭವ. ೪-೭೯). **ಪದುರು :** ೩. ಲಮಾಗ್ಲಿಂದಮೆ ಪರ್ವತೆಲ್ಲ ಜಗಕಂ ಜಾಣ್ಣುಂಗಿಡತ್ತಿತ್ತಂ ಪದುರೇ ತಾಣದೆ ಬಲ್ಲುದು (ಚಿವಿ. ೬-೬೫). **ಹದುರು :** ೩. ನಮಗೆ ಹೊತ್ತು ಹೋಗದೆ . . . ಎನ್ನ ಕೂಡೆ ಹದುರು ಹದುರಿಂದೆ ಬೇಳೆಯವ ಕಳೆವರೆ ಹೇಳಾ (ಅಮಂಡೇ. ೬೨೬-೨೬). ೪. ವ್ಯಂಗ್ಯವಾದ ಮಾತು ; ಚುಚ್ಚುವುದು ; ಮೂದಲಿಕೆ ; ವಿಡಂಬನೆ : ಗುರುಹಿರಿಯರಂ ಕಂಡು ಕನಸೊಳ್ಳಮಿಸ ಕೆಟಿಯ ನಾಡುತಂ ಹದರಿಂ ಪರಿವನ ಮಂತ್ರ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ವಿಭೂತಿಯಂ

ಬುರುಭಾಳ ಜಿಹ್ವೆಯೊಳ್ ರಿಸನೊಮೆಯು (ಪ್ರಭುತ್ವ. ೩-೩೩). **ಹದಿರ್** : ೩. ಹಲವು ತೊಡಿಗೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಚಾಮರಂಗಳ ಹದಿರ ಹಾಡುವಾಡುವ ಸ್ತ್ರೀಯರ (ಹಜಾ. ೪-೩೯); ಸೊಕ್ಕುಬವನ್ನೆಯರಾಡುವ ಹದಿರ್ ಚದುರುಗಳ ಹಕ್ಕಿ ಮೋಹನದಿಕ್ಕೆಯನಿಪ ವೇಶ್ಯಾಶ್ರಯಂ ಮುಂದೆ ಕಡು ಚೆಲ್ವಾದುದು (ಚಲಪ. ೧೧-೩೩). ೪. ಪಶುಮೃಗಪಕ್ಷಿಪಾತಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹದಿರಂ ಸಮಂತು ಭಾವಿಸಿ (ಮದಕಿ. ೧೧-೨೩); ಅರಲಂದಿಂ ಗಣಿಸನ್ನೋಪವನನಂಗಂ ಚಂದ್ರಮಂ ಕೂಂಕುಮಂ ಕರದಿಂ . . . ನಲ್ಲನಗಲ್ಲೊಡಿಸ್ಸಿಗಿದು ತಾವೇಗಿಯೊಡಂ ಪಲ್ಲವಾಧರೆ ಕೇಳಂಜು ವಳಲ್ಲಿ ನೀ ಹದಿರನೋಪಂ ಕಾಣು ಮೊಂದಂಜುವೆಂ (ಅನಂಪು. ೪-೨೧). **ಹದಿರು** : ೩. ಹದಿರು[ಪಾಶಂ. ಹಾದರೆ] ಸೂಳಿಗೆ ಕಟಿಕಿ ವಿದ್ಯಾ ನಂತಂಗೆ ಮದ್ದುಮರ ಹಾವದಿಗಾಗಿ ಗೆಲ್ಲ ಸೋಲುವ ಮತ್ತರ ಕೊಲ್ಲಟಿಗಂ ಗಲ್ಲದೆ ತಿವಭಕ್ತರಿಗುಂಟೆ ಅಯ್ಯಾ (ಚನ್ನ. ೪. ೧೩೫-೩೬೦); ಒಳಸರಿದು ಹದಿರು ನುಡಿನ ಜಾರಿಯನರಸನ್ನೋಪಿದ (ಜೀವಂಜ. ೧೩-೧೪); ಹದಿರು ಚದುರು ಗನ್ನ ಗತಕ ಬಯಲದೊಂದು ಕದನಕರ್ತವನು ಮಾಡಿ ಹೃದಯಂ ಕರಗಿಸಿ ಧನವ ಸೆಳೆದುಕೊಂಬು ಹದುರಿಯವರನೇನೆಂಬೆ (ಅಂಜಪ. ೩-೧೨೩); ನಲಿದು ಬಂದೆನ್ನ ಕಾಲ್ನೆಹಗಬೇಕೆಂದು ನಲ್ಲಳ ಕೂಡೆ ಹದಿರನಾದಿನು (ಭರಣ. ೧೪-೧೦೦); ಹದಿರು ಚದುರಿನಾಗರೆ ಲೋಯ ಪೇಟಿಯೊಡವಿದ ಮೋಹನಶಾಲೆ ಮದನನ ಬೆಳ್ಳಾರವಲೆಯಂತೆ ರಾಜಸಿ ಸದನಗಳಿಹುವು ಸೊಳೆಯರ (ಕಂನಡಿ. ೨-೪೩). ೪. ಕಂಗಳೆಂಬೆಂಬ ಬಲಿಗಳ ವಿಸರದಿಂ ಕಟಾಕ್ಷಂಗಳೆಂಬೆಂಬ ಬಿಡುಬಾಣಂಗಳೆಂ . . . ಹಿಂಗೆದಳೆನೆಗಳೆಂಬೆಂಬ ತೆರಿಯಂ ಮೈತಿಳಂಗಳೆಂಬೆಂಬ ನಾನಾ ಹದಿರಿಂ ವಿಟವನಂಗಳೆಂಬ ನರಮೃಗ ಬೇಂಟಿಯಾಡುವ ವಾರಾಂಗನೆಯರೆಸಿದಿರರು (ಕುರಂಗ. ೩-೨೧). ೫. ದ್ರೋಹಚಿಂತನೆಯನ್ನು ರೇಮಟಿ ವೇಂಕಟಾದ್ರಿ ನಾಯಕನು ಮಾಡಿರುವನೆಂದು ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರಿಗೆ ಹೇಳಿ ಹದಿರನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ (ಸುಗುಗಂ. ೪೩-೧೩). ೬. ಮದನಹರ ಸೋಮಯ್ಯನೇನ ಬಂದಪನೆಂದು ಹದಿರೊಳ ಣಕೊಡಲು ಕಟಿಕಿಯೊಳು ಗುಡಿಯಂ ಕಟ್ಟಿದ ಮಹಿಮರೇ (ಸೋಮಜ. ೪-೩೨); ಅಡಬುದೇ ಹದಿರ ಅರಸನೋಲಗದಲ್ಲಿ (ಪ್ರಾಧರಾ. ೧-೪೪); ಸದಮಲ ಮಲಪ್ರಹರ ಪರಿದು ಬಿಟ್ಟಿಕ್ಕಾಂಕು ಹೋದಳೇ ದತ್ತಿಹದನೆಗೆ ಪದವಿಡಲು ಬಿಟ್ಟಿದ ತುದಿಯ ಮಯೂರ ಕಂಡು ಹದಿರಿಂದ ಕೂಗಿತ್ತಹೋ ಗಂಗೆ ಬಿಟ್ಟಿಕ್ಕೆ ಹೆದಲು ಬಿಳುನಲದೇಶವಂ ಪೊಕ್ಕಳೆಂದು (ಗುರುಜಾ. ೧-೧೩). ೭. ರೀತಿ; ಬಗೆ; ಕುಮರಿಯ ಚದುರಿಯ ಹದಿರರಡು ಒಂದಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೩೩). ೮. ಚಮತ್ಕಾರ; ಜಾಣ್ಮೆ; ಹಿಡಿದ ಬಿಡುವೊಬ್ಬಳಿಗೆ ತಹ ಬಲನೆಡೆ ಹಾಯುವ ಸುತ್ತರೊತ್ತುವ ತಡೆವ ನಡವುವ ಸೆಳೆವ ತಿರುಹುವ ಹದಿರ ಜೋಳೆಯಲಿ ಗಡಣದನವನಿಭವತಿ ಯನವಗಡಿಸಿ ನೂಕಿದೊಡೆ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೩-೧೧). **ಹದುರು** : ೩. ಹದುರಿನ ನೆಲ ಚದುರಿನ ಚಾರಚಾವದಿ ಮಂದದ ಮಂದಿರ ಮೋಹನದ ಸದನವೊಪ ಸೂಳಿಗೇರಿಯತ್ತ ರದೋಳಗದುಭುತವಾಗಿರುತಿಹುದು (ಅಂಜಪ. ೩-೯೧); ಹಿರೋರ್ವರು ಸವಿಸವಿಯ ಚದುರ ಹದುರಿನ ಮಾತುಗೊಡುವ ಸುರತನ ನೋಡಿಸ್ಸು ತಡಮಾಡಿ ಬಂದನೊಳರಸ ಮುಂಗಲ್ಕೆಗೆವತ್ತ (ನಾಗಕು. ೩೧-೧೦೯); ಹದುರಿನಡೆ ಗನ್ನ ಗತಕದ ಪಕ್ಕಿ . . . ರಾಗದ ಭೂಮಿಯದೆಯಲ್ಲಿದ್ದಿಲ್ಲೆಂಬ ತೆಂಕಿಗಾಸ್ತದವಾದುದಾ ಕೇರಿಕೇರಿಯಲ್ಲ (ರಾಘವ. ೩-೨೫); ಚದುರತನಕೆ ತಾಣ ಹದುರಿನ ಹಸರ . . . ವಿಂಕದ ವೀದಿಯಂ ಮೈಯ ಸದನದಿಂದೆಸೆವುದಾ ಕೇರಿ (ಕರಜಾ. ೩-೪). ೯. ಮೊಳನೆಗೆಯ ಕಟಿಕಿಗಳ ಹದು[ಪಾಶಂ. ದಿ]ರನ ಹಳವುಗಳ . . . ಮೀಸೆ ಯೊಳಿಳವ ಬೆರಗ್ಲಳ ಕರ್ಣ ಸ್ತಂಭದ ಮಿಳತಿಲಕ ಮಶ್ಯಾಸನಾದಿಗಳದ ರೀಚೆ ಯಲಿ (ಕುಮಾರ. ೧೪-೨೯); ಕುಧವ ಮಜ್ಜಳ ಕೇಳು ತಿವರಣರೊಳು

ನೀನು ಹದುರ ನುಡಿದುದಜಾಂದಲಿಂತಾಯ್ತು ತಿಳಿದು ಸಮಹೃದಯ ದಿಂದಾತನದಿವಾನರೆಗೆ ಮನೆಯ ಪರಿಹರಿಪ ಪೋಗಿನಲು (ಪ್ರಾಧರಾ. ೧೦-೪೧); ಹಲ್ಲು ವಿಷಂ ಫಣಿಪತಿಗಂ ಎಲ್ಲ ವಿಷಂ ದುರ್ಜನಂಗದೊನೆ ಪೇಳ್ವೆಂ ಹಲ್ಲಿಂ ಹದುರಿಂ ಸೊಲ್ಲಿಂ ಕೊಲ್ಲದೆ ಮಾಣು ಪನೆ (ನೀತಿಪಾ. ೫೧೩). **ಪದಿರ ಪಟ** = ಯಾವುದಾದರೂ ಸಂಕೇತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ವಾದ್ಯ. —ಹರೆ: ಮತ್ತಂ ಸಸಂಭ್ರಮಪ್ರಚೇತ ಸಮದಗಜಘಟಾ ಘಂಟಾರವಂಗಳೆಂದಂ ತುರಂಗಮಹೇಶಿತಂಗಳೆಂದಂ ಮಹಾಸಾಮಂತರ ಪದಿರ [ಪ][ಪಾಶಂ. ಪ]ಪಿಗಳೆಂದಮಗುವಾರ್ಗಿಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೦೪ ಪ); ಇತ್ತ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಕುಲಧನಂಗಳುಂ ರಾಜ್ಯಚಿಹ್ನೆಂಗಳುಮುಬುದುಬದ ಮಹೇಶನಕಾಡಿ ಸಾರದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ ವ್ಯಯಸಾಧ್ಯಸಾಧುವಾದ ಪುಣ್ಯನಿಮಿತ್ತ ಮನೇಕನಾಗಧವಂದಿಬ್ಬಂದಾರಕಬ್ಬಂದಕ್ಕಿತ್ತು ನಾನಾಸಿದ್ಧದ ಪದಿರ ಪಟಗಳೆಸೆಯ . . . ಪೊಜಮುಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೦೭ ಪ); ತಂತಮ್ಮ ಮೊನೆಯ ನಾಯಕರ ಬಿರುದಿನ ಬೀರವದ್ದಳೆಯ ಪದಿರ ಪಟಿಯ ಕಹಳೆಯ ಕಳಕಳಂ ಕವಿ ಶಬ್ದಂಗಿಡೆ (ಪಂಪಾನಾ. ೧೩-೩೪ ಪ); ಅಗಳೆರಡುಮೊದ್ದು ಗಳ ಮೊನೆಗಳೊಳ್ ತಂತಮ್ಮ ಬಿರುದಿನ ಬೀರವದ್ದಳೆಯ ಪದಿರ ಪಟಿಗಳುಂ ನೆಲಂ ಮೊಟಗಿದಂತೆ ಮೊಟಗೆ (ನೀತಿಪು. ೧೧-೧೪೪ ಪ). **ಹದುರ ನುಡಿ** = ಚಮತ್ಕಾರದ ಮಾತು; ಚತುರೋಕ್ತಿ; ಸರಸನುಡಿ ಮುಂತು ನುಡಿ ಹದುರ ನುಡಿಯ . . . ಬಿವುಳನುಡಿಗಳಿಂ ಪುರುಷರನು ಬೆಗಡು ಗೊಳಿಸುವ ಬನ್ನಡೆಯ ನುಡಿಯ ಭಾವೆಯರು ಬರುತಿಹೊಕ್ಕಿಲದೊಳು (ನವನೋ. ೨೪-೧೫).

[ದೀ. || ತಮಿ. ಪುಕಿರ್; ತುಳು. ಪದರ್; ತೆಲು. ಪದರು]

ಪದಿರ್ 'ಪದಿನ' ನೋ.

ಪದಿರಿಕ್ಕು, **ಹದರಿಕ್ಕು**, **ಹದಿರಿಕ್ಕು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಧ್ವನಿ ಮಾಡು; ಸಪ್ತಳು ಮಾಡು: ಬಲುಕ್ಕೆ ಪುಂಜಂ ಮರಮುಜಾಪವಸರಮನಾ ನಟಾದು ಪದಿರಿಕ್ಕಲೊಡಂ ಪವನವದಿಂ ಗಗನಕ್ಕೆ ನೆಗೆದು ಪೋಗಿಮನೆ (ಪಂಪಜಂ. ೨೪೦-೧೨); "ಸೂಚಿಸು, ಸಂಕೇತದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡು" (ಪ್ರಭುತ್ವ). **ಹದರಿಕ್ಕು**: ೨. ಮೂದಲಿಸು; ಕಡೆಗಡೆಸು: ಎಲ್ಲಿಗಿಲ್ಲವೋ ಹೋಗದಿರು ಕಬ . . . ನಿಲ್ಲಿಸುತ ಹದರಿಕ್ಕು ಹೆಡಕನು ಘಲ್ಲಿಸಲು (ಕೊರರಾ. ೫-೧-೨); ದಿವಿಜರಿಪು . . . ಮಾಯಾಯುವತಿಯಂ ಹದರಿಕ್ಕು ನುಡಿದನು ಮನದ ಕಡುಹಿನಲಿ (ಅಂಬಲಾ. ೪೨-೧). **ಹದಿರಿಕ್ಕು**: ೩. ರೋಷದ ಬಣಿತಿಯಂ ಹದರಿಕ್ಕು ಶಕ್ತನ ಗದರಿ ಗರ್ಜಿಸುತಿ . . . ಸಾರಿಸುತ ತೆಗೆದಚ್ಚನಾ ದೈತ್ಯ (ಅಂಬಲಾ. ೨೦-೨೫).

[ಪದಿರ್ + ಇಕ್ಕು]

ಪದಿರು 'ಪದಿರ್' ನೋ.

ಪದಿರುವಾತು, **ಹದಿರುವಾತು** (ನಾ). ಚತುರೋಕ್ತಿ; ಚಮತ್ಕಾರದ ಮಾತು: ಪದಿರುವಾ[ಪಾಶಂ. ಸತಿಯ ಮಾ]ತುಗಳಾ ಪೊಸ ಗಾದಿಯಂದಿವಂ ಪಾನಿಸಿ ಕಾಣ್ಪುದೇ ಸರಕಮಲ್ಲಿ (ಕಂಕಕ. ೩೯). **ಹದಿರುವಾತು**: ಜಾಣಂ . . . ಲೋಲೆಯಂ ಹದಿರುವಾತಿಂ ಜಪಿ ದನು (ಚಲಪು. ೧೦-೪೩ ಪ). [ಪದಿರು(<ಪದಿರ್)+ವಾತು]. **ಪದಿಕರ್ತೃಗಳು** (ನಾ). ಹತ್ತುಮಂಡುಗ: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಪ್ಪೋರಯ್ಯ ದಿವಕ್ಕರ್ ಪದಿಕ್ಕರ್ಣುಗೆ ನಲ್ಲತ್ತ್ $\times \times \times$ (ಎಕ. VI, ಚಕ್ರಮ. ೫೦-೩; ಸು. 480 ?); ಪುಣ್ಯಸಮುದ್ರದಾ ಮಯಲುಕ್ಕಿಲ್ಲದಾಣಾಮಿಗೆ ಪದಿಕ್ಕರ್ಣುಗೆಂ ಮುಣ್ಣಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗದುಂ. ೪೫-೩೩; 776); ಪೊಲ್ಲಯ್ಯನ ಮಾಡಿಸಿದ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣೊರೆಗಾಲ್ಲದಿಕ್ಕರ್ಣುಗೆಂ ನೀರ್ಮುಣ್ಣು (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೪೧-೩; 882).

[ಪದಿರ್(<ಪತ್ತು)+ ಕಂಡುಗ(<ಮಂಡುಗ)]

ಪದಾರ್ಥ 'ಪದಾರ್ಥ' ನೋ.

ಪದಾರ್ಥ, ಪದಾರ್ಥ, ಪದಾರ್ಥ (ನಾ). ಹತ್ತು ಕೊಳಗ:

ಶ್ರೀ ಶಿವಭೀಮಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆ ಒಮ್ಮದಿಮ್ಬರಂ ಬನ್ನು ಪದಾರ್ಥಗಳಂ
ಕಬಣಿ ಒಕ್ಕಣ್ಣುಗಂ ಕೆನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. IX, ಚಂಗಳೂ. ೪೨-೨;
ಸು. 820); ಒಕ್ಕಲೋಳನ್ನು ಪೊಜಿಯಂ ಕೆಯಂ ಪದಾರ್ಥಗಳಂ
ಭತ್ತಮುಂ ಮೀಸಲುಂಬಳವತ್ತಮುಂ ಸಲ್ಲದು (ಎಕ. III, ಸಂಜನ.
೧೮೩-೧೧; 977). ಪದಾರ್ಥ: ಮಹಾಜನ ಪದಾರ್ಥ ಕಬಣಿ ಕೊಟ್ಟು
(ಎಕ. IX, ಪೊಜಿಯಂ. ೯-೧೧; ಸು. 870). ಪದಾರ್ಥ: ಶ್ರೀಮತ
ದಿಷ್ಟಿಯು ಸಾವಿಯುಬ್ಬೇಸ್ವರಕ್ಕೆ ದಿಟ್ಟ ಮಣ್ಣುಪುನೆಯೊಡೆ ಶಿವರಾಯ
ಕೆಜಿಯೊಳ್ಳದಿಕ್ಕಳವದೆ (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೩೩-೧೦; 1100?).

[ಪದಾರ್ಥ (<ಪತ್ತು) + ಕೊಳಗ]

ಪದಾರ್ಥಗಳ (ನಾ). = ಪದಾರ್ಥ: ತುಮಣ್ಣುಗಳಣ ಮಣ್ಣೆ ದು
ಬ್ರಮದಾಯ ರಾಜಮನ ಪದಾರ್ಥಗಳಾಟಿಸಿಗೆ ಗುಣ್ಣುಲಲಾರ
ಅಳಿಯಂ ಒಕ್ಕಲು ಸಲಿಪು (ಎಕ. X, ಗೋರಿಯ. ೫-೪; ಸು. 900).

[ಪದಾರ್ಥ (<ಪತ್ತು) + ಕೊಳಗ]

ಪದಾರ್ಥ (ನಾ). ಹತ್ತರಪ್ಪು; ಹತ್ತುಪಟ್ಟು: ಚಂದ್ರಭುಕ್ತಂಗೆ
ಪೃಥ್ವಿಯೆಲ್ಲವನಾಳ್ವ ಲಕ್ಷಣಂಗಳೊಳವು ತಾಂಗಳರಸು ಮಾಡಿದವಂ ನಿಮಗೆಲ್ಲ
ಮಿಲ್ಲಿಯ ಬಾ[ಬ್ರಾನ್] ಪದಾರ್ಥ ಬಾಬಂ ಮಾಡುವನೆಂದು ಬೋಧಿಸಿ
(ಪದ್ಯರಾ. ೧೮೭-೩); ಕಾಳಪ್ಪಿಗಾಡಿಗೆ ಗುಣ್ಣುಂ ಪುಟ್ಟ ತಂದೆಗೆ
ಪದಾರ್ಥದಿಯಾಗಿ ಸೆಮ್ಮಾರ್ಥದಿಗಾಪುಣ್ಣನೆಂಬ ಶಿಸರಂ ಪಡೆದಂ (ಎಕ. VII,
೨೨೨. ೧೦-೩೨; 1085); ಚೆರಿದಿವಲರಲ್ಲಿ ಸೋಮಾರ್ಥ ಪದಾರ್ಥ
ಸೋಗಿಗೆ ಪುರ್ವ ಕೊರ್ವ ಚೆಲ್ಲೆಗೆ ನಖಂ ಮುಖಂ ಪತಿಗೆ ಕೋಳ
ಕರವಾಳ್ ಮದನಂಗೆ ಕಾಂಶೆಯಾ (ಪುಷ್ಪ. ೯-೪೩); ಚಂದ್ರಕಾಪಟಲದ
ಶೈತ್ಯವಾದವಗುಣಕ್ಕೆ ಪದಾರ್ಥದಿಯಾಗಿ . . . ಎಸೆದಿರ್ಪದಾ ಕೊಳಂ
(ಸಳಜಂ. ೧೨೨). [ಪದಾರ್ಥ (<ಪತ್ತು) + ಮದ್ವಿ]

ಪದಾರ್ಥಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತುಪಟ್ಟುಗು; ಹತ್ತರಪ್ಪಾಗು:
ಈ ನೆಗಟ್ಟು ಚೆಮೂತ್ತಿಯು ಮದಾನೀಕಿನಯಕ್ಕುಮದು ಪದಾರ್ಥಿಸ
ಲೊಡಂ ತಾನಕ್ಕುಹೀಯಕ್ಕುಂ (ಪಂಚಮಾ. ೧೩-೮); ಆ ದೇವಿ
ಮನೋಮುದದಿಂದನಂತನೊಳ್ ಕೊಡಿದಪಳ್ ಯೌವನಮದಂ ಪದಾರ್ಥಿಸ
ಸುವಿನಂ (ಜಗದಿ. ೮-೧೩); ಆ ಸರೋವರಂ ಜಲಕೇಯನಳಸುಂ
ಲಾವಣ್ಯವತಿಯರ ಲಾವಣ್ಯರಸಮಂ ತನ್ನ ಭಸರಸದಿಂ ಪದಾರ್ಥಿಸಿಯುಂ
. . . ಮೆಜೆವುದು (ಸಳಜಂ. ೧೨೧ ಪ); "ಹರಡಿಕೊಳ್ಳು; ಹಬ್ಬು"
(ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಪದಾರ್ಥ + ಇಸು]

ಪದಿಲ 'ಪದುಳ' ನೋ.

ಪದಿಪ್ಪೆ 'ಪದಿಟಿ' ನೋ.

ಪದಿಪ್ಪೆಗೆಯ 'ಪದಿಟಿ'ಗೆಯ' ನೋ.

ಪದಿಪ್ಪೆಗೆಯ್ಯು, ಪ್ರತಿಟ್ಟಿಗೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೇವತಾವಿಗ್ರಹ
ವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ ಮಾಡಿಸು: ಸ್ತುತಿಶ್ರೀ ದಿವಯಿತನು ಮಂ
ಯಸೋರ್ ಭಗವತಿಯಂ ಪದಿಪ್ಪೆಗೆಯ್ದೊಡೆ (ಮೃ. ೧೯೨೯, ೩೮-
೪, ೩೩೫ ೪೪). ಪ್ರತಿಟ್ಟಿಗೆಯಿಸು: ೨. ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗುವಂತೆ
ಮಾಡು: ನೆಲೆಗೊಳಿಸು: ಕೊಳಗುರದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣುಹಿಟಿ ಪಳಯ
ವಟ್ಟುಮಿಣತವಂ ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರತಿಟ್ಟಿಗೆಯಿಸಿದ ಬಳ್ಳಿ[ಜ್ಜ] (ಸಾಂಜ. XI-೩,
೩೫-೧೫; 933). [ಪದಿಪ್ಪೆಗೆಯ್ (<ಪದಿಟಿ) + ಸು]

ಪದಂಪಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪದುಮ್ಪಯ ಸಲಿಪದು
. . . ಅಬ್ಬಾ ಸತ್ತ (ಎಕ. X, ಚಂಪಾಮ. ೧೨೩-೨; 1610).
[ಪದಮನಾಭನ ಪದಮಪ್ಪಯ್ಯ ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದೆ?]

ಪದುಗು, ಹದಿಗು, ಹದುಗು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಡುಗು; ಕುಗ್ಗು;
ಸಂಕುಚಿಸು: ಪುದುಗಿಣ್ಣೆ ಸೆಯಾನೆ ಪ[ಪಾಪಾಂ, ಹ]ದುಗಿದಂ
ಭೋಗಿಪಂ ಗದಗದಿಸಿತಾ ಸಾಯಕದ ದಿಸಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮದನೇನ ಬಣ್ಣ
ಸುವೆನು (ಚೈಮಿ. ೧೩-೪೩); ಪದನಾಟಂ ಸಾಸಿಪರ ಪದಗಿದಿಸಿದ
ಹದುರಣೀಗಳೇ ಕೇರಿಯ ಪೊಕ್ಕಿದ ಕೊಳ್ಳ ಕನಕಪದ್ವೇಂ ಪದುಗುತ್ತೇ
ಕಾಂಕಮಿಂತು ಪರಿವಪನಕಟಾ (ಚಳವಿ. ೬-೨೩೧). ೨. ಸುಳ್ಳಾಗು;
ತಪ್ಪು: ಸಿರಿಯರಸ ಸದಯನತತ್ವಸಂಕಲ್ಪ ನಾಶನ ಭಾಣಿ ಪದುಗುವುದೆ
(ವೆಂಕಾ. ೨-೩-೪). ಹದಿಗು: ೧. ಮದನನ ಕಡುಧಾಳೆಯಬ್ಬರ
ಕೊಳಗಾಗಿ ಹದಿಗಿ ನೋಳ್ಳ ಕಾದಲರ ಉಡೆಗೋಟಿ ಕೋಳುಹೋದುದು
(ಚಂಪ್ರಸಂ. ೯-೨೦೫). ಹದುಗು: ೧. ಒದವಿ ಕೈಸೋಂಕಿದೊಡನೆ
ಹದುಗುವ ಮೆಯ್ಯ . . . ಬೆಚ್ಚುವ ಮನದೇಳೆಯಳ ಎದಗರಗಿಪುದಿಟ್ಟ
ಯಜಾತು (ಪದಿ. ೬-೩೩); ತರುಣರಪುಣನು ಬಯಕೆನೋಟಿಗಳನು
ಸುಳಸುತರುವನು ನಾಚಿ ಹದುಗಿರುವ ಸತಿಯೆಡೆಗೆ (ಒಲುಮೆ. ೩೫-೩);
ಹುಲಿಯನ ಸಾಲಿಗೆಯೂ ಅದರ ಗಂಟಿನಲ್ಲಿ ಹದುಗಿ ಮೌನವಾಗಿತ್ತು
(ಮರಮ. ೨೫೧). ೩. ಸೆಡೆ; ಹಿಂದೆಗೆ: ಹರಲೊತ್ತೆ ಹದುಗುವ ಹಜ್ಜೆ
. . . ಸುರಿವ ಬೆಮರು ಸೂಸುವ ಸೇದೆಯಿಂದಾ ನರನಾಥರೆಯ್ಯಂಪರಾಗ
(ನೇಮಿಸಂ. ೩೪-೧೧೯). ೪. ಬಾಗು; ಮಣಿ: ತರುಣಲಕಂಠಕಂಠವರು
ಬಂದು . . . ತಲೆಗರೆದು ತಗ್ಗಿ ಹದುಗುತ್ತೆ ಕೈಮುಗಿದಿರ್ದೂ ಇರಲು
(ತರು. ದೇ. ೧೫-೨೨). ೫. ಅಡಗು; ಮರೆಯಾಗು: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ
ನೋಡಿದರು ಬಾನ ಕರೆಯಲಿ ಹದುಗಿ ಕಾರ ಮುಗಿಲಂತಿಹವು ಬಿಟ್ಟ ಹದ್ದಿ
(ಹೂಂಗಳ. ೫-೯); ಆ ಮರಗಳ ಮರೆಯಲಿ ನೋಡಲ್ಲಿ ಹದುಗಿದ ಕೈ
ಹೆಂಟನ ಮನೆಗಳ ಬಡಹಳ್ಳಿ (ಕೋಗಲ. ೯೦-೯); ವಕ್ಕಿ ಕುಂಡದೊಳು
ಹದುಗುತ್ತ ಕಳೆಗುಂದಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಹವುಗುತನು (ಅಹಲ್ಯೆ. ೩೩-೧೪).
೬. ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು; ಹಿಂಬರಿ: ನಿಂತೇನು ನೋಡುತೆ? ಹದುಗುವರೆ
ಇಲ್ಲಿ? ಮಸಣವಾಗಲಿ ಎಸೆಯು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ! (ಪಾಂಜಣ. ೬-೧೦).
೭. ಒಳಸೇರಿರು; ಹುದುಗಿರು: ಮುನಿಯೊಳು ಹದುಗಿಹುದೈ ಸತಿಯಾನೆ
ಮಾಗಿಯೊಳಿರುವೊಲು ಬಸಂತದಾಸಿ (ಅಹಲ್ಯೆ. ೨೪-೧).

[ದೇ. ೧೩೫. ಪಶುಪ್ಪು, ಪಶುಕು; ಮಲ. ಪದ, ಪದಿ, ಪದುಕ್ಕು;
ತುಳು. ಪದೆ, ಪದ್ದು]

ಪದುದೆಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇನಿತು ಮಣ್ಣು ಬಿದಿಸಿದ
ಪ್ರಭುಗಳಂಕನಾನು ಭೂವಗಾಪುಣ್ಣ ಪದಿಲಯ್ಯ ಪದುದೆಯ್ಯ (ಎಕ. V,
ಅರಳ. ೨೪-೧೩; ಸು. 800). [?]

ಪದುವು 'ಪದವು' ನೋ.

ಪದುವು, ಪದುವ (ನಾ). ಕಮಲ; ತಾವರೆ: ಪದುವು 'ಪಂಜಳ'
(ಪಜ್ಜಳ) ವರ್ಣ ನೆಯದಲಿ (ನೈದಿಲಿ) ಯಾಗಿದಳವ್ವೆ (ಸರ್ಪವ.
೩೪-೩೩೪); ಉಕಾರಕ್ಕೆ-ಅಲ್ಪ-ಅಲುಪ, ಪದ್ಮ-ಪದುವು (ಪದುವ. ೨೫೪
ಪ್ರಯೋ). ಪದುವ: 'ಚೆಂಬದುವ' ಪರಾ. [<ಪಂ. ಪದ್ಮ]

ಪದುವುಣ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ:
ಉನ್ನತಿಯ ಪದುವುಣನು ಕಂಡನು ಮುನ್ನಿಸಿದನಾ ಮನುಜವರ್ಗನನು
(ಸಂಭವ. ೫-೨೩). [<ಪಂ. ಪದ್ಮ]

ಪದುವುಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುಸ್ತುಗಿಸಿನ ಕರಿಯಮ್ಮ
ಬೆಳ್ಳನೆಯ ಪದುವುಣ್ಣನ್ . . . ಇನ್ನೀ ಎನಿಬರು ಶ್ರೀಕರಣಸಹಿತಂ
ಬಿಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೋದಬ. ೧೦-೧೨; ಸು. 800).

[ಪದುವು + ಅಣ್ಣ]

ಪದುವುನಾಭ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳ್ಳ ಕಮಲವುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು:
ಪದುವುನಾಭನ ಚೋದಿಸುವ ರಥ ವೇಗದಿಂ ಪದ್ಮವ್ಯೂಹಮನೆಯ್ಯ ವಂದು

(ಸಂಪಛಾ. ೧೧-೧೩೪ ಪ); ಉದರವೈರಾಗ್ಯವಿಷಯ ಸಮುಪದಮುಭವನಿ
ಲೇತ ಭಕುತಿಯಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨-೨೫ ಪಲ್ಲವ). [**<ಸಂ. ಪದ್ಮನಾಭ**]
ಪದಮುಭವ (ನಾ). = ಪದಮುಃ : ಪದಮುಭವನೈಯ್ಯನು . . .
ನಿಗಮನ ಪೇಳ್ವ ನೋಲಿನಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೮-೭೨). [**<ಸಂ. ಪದ್ಮಭವ**]
ಪದಮುಮಿತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದ ಸ್ನೇಹಿತ ; ಸೂರ್ಯ : ಪದಮು
ಮಿತ್ರನ ಉದಯ ಹಂಗೆಭ್ಯುದಯದಂತೆ ರಾಸು ನಿಧಿ ಸದುದಯದಿಂದಪ
ವಾಸವಟ್ಟನು ಮೂಜುದಿನ ತನಕ (ಕಾಕರಾ. ೧೫-೩೮).

[ಪದಮು + ಮಿತ್ರ]

ಪದಮುರಾಗ (ನಾ). ನವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಮಾಣಿಕ್ಯ ;
ಪದ್ಮರಾಗ : ಮುನಿಕುಮಾರರೋಡುವ ವೇದವೇದಾಂಗಗಳಂ ತಪ್ಪು
ವಿದಿದು ಜಡಿದು ಬಗ್ಗಿ ಸುವ ಪದಮುರಾಗದ ಬಣ್ಣದರಗಳಿಗನುಂ . . .
ನೋಡಿ (ಸಂಪಛಾ. ೧-೧೧೫ ಪ). [**ಪದಮು + ರಾಗ**]

ಪದಮುಲೋಚನ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು :
ಇದು ಸಕಲ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಕಡುಮಂದವನೇವುದು . . . ಸ್ತ್ರೀ ಶೂದ್ರ
ರಿಗೆ ನೋಡಲಾಗಿ ಸದರವಿದು ಮಾಡುವರೆ ಪೇಳಲೆ ಪದಮುಲೋಚನ
ನಿಮ್ನದಿಯ ಶ್ರೀವದನದಲಿ ಪೇಳುವುದೆ ಮುಖ್ಯವಿದೆಂದನಾ ಭಕ್ತ (ನಿಭಾಗ.
೧೧-೩೨-೩೬). [**ಪದಮು + ಲೋಚನ**]

ಪದಮುವಿಟ್ಟಿರ (ನಾ). ಕಮಲದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಆಸನ, —
ಹೀತ : ಹೋಗಲಿಸದ ಪೊಚ್ಚು ಪದಮುವಿಟ್ಟಿರದೊಳು ಮಂಗಳಮಜ್ಜನ
ಗೆಯ್ದು ಅಂಗಸುವಸ್ತ್ರಭೂಷಿತನಾಗಿ ಶಿವಪೂಜಾರಂಗಸ್ಥಳವ ಸಾರಿದನು
(ಮೋಹತ. ೨೧-೩). [**ಪದಮು + ವಿಟ್ಟಿರ**]

ಪದಮುವ್ಯೂಹ (ನಾ). = ಪದ್ಮವ್ಯೂಹ ೨ : ನಾಲ್ಕುಂಯೋಜನದ
ಪದಮುವ್ಯೂಹದೊಳಂಗರಾಜ ಶಲ್ಯ ವೃಷಸೇನ ಕೃಪ ಕೃತವರ್ಣಾಶ್ರ
ತ್ಯಾ ಮರಂ ದುರ್ಯೋಧನಂ ಬೆರಸಿರಿ (ಸಂಪಛಾ. ೧೧-೧೩೨ ಪ).

[**<ಸಂ. ಪದ್ಮವ್ಯೂಹ**]

ಪದಮುಸಂಭವ (ನಾ). = ಪದಮುಃ : ಪದಮುಸಂಭವ ನಾರದಗೆ
ನಾರದನು ವರ್ತೀಕಜಗೆ . . . ಎನುತ ಪೂರ್ವಾಚಾರಮಾರ್ಗವನನುಸರಿಸಿ
ಗೀರ್ವಾಣಭಾಷಾವನಧಿಯೆನೆ ಶೋಭಿಸುವ ರಾಮಾಯಣದ ಸತ್ಯಭಯಾ
. . . ಉಸುರ್ವನು (ಆನಂದ. ೧-೧-೧೩). [**ಪದಮು + ಸಂಭವ**]

ಪದಮುಸಖ (ನಾ). = ಪದಮುಮಿತ್ರ : ಪದಮುಸಖ ಕೋಟಿ
ಪ್ರಕಾಶನು . . . ನಿಗಮನ ಪೇಳ್ವ ನೋಲಿನಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೮-೭೨).

[ಪದಮು + ಸಖ]

ಪದಮಾಕ್ಷ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ಕಮಲ
ಲೋಚನ : ಸರಹಯಂದುಜುಭವಿಸಿದ ಮಾಸ ತಿಥಿಯು ಪುದಿವತಿ
ಶುಭವಾರ ಸಂಜೆಯೊಳುದಿಸಿದ ಪದಮಾಕ್ಷನೀತ ತಾನ್ವಿಸೆ (ಕಂನಡಿ. ೧-೧೯).

[**<ಸಂ. ಪದ್ಮಾಕ್ಷ**]

ಪದಮಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು : ಜಡರಂಗ
ವಾಡುವ ಬಾರಿದೊರ್ವನ ಪದಮಾಕ್ಷಿ ಪಿಡಿದೆಳದೊಯ್ದು ಮದನಾಗಮ
ದೊಳು ಮುಗ್ಗಿಸಿ ಹಣಗನನುರಿದೆಗೆದಳವನಂದ (ಕಂನಡಿ. ೨-೯೬).

[**<ಸಂ. ಪದ್ಮಾಕ್ಷಿ**]

ಪದಮಾಲಯ (ನಾ). ಕಮಲವೇ ಮನೆಯಾಗಿರುವವಳು ;
ಲಕ್ಷ್ಮಿ : ಪಾಲಿಸೆ ಪದಮಾಲಯ ನೀನೇ ಗತಿ (ವಿವಾಕ್ಯ. ೩೯ ಪಲ್ಲವ).

[**<ಸಂ. ಪದ್ಮಾಲಯ**]

ಪದಮಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಮಸ್ತ್ರಧನ ಪಂಚಬಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ;
ಕಮಲದ ಬಾಣ : ಮದನ ವಿಯೋಗಿಗಳೆದೆಯ ಭಟ್ಟುಗಿಡೆಚ್ಚು
ಪದಮಾಸ್ತ್ರದಲಿಗನಗ್ರದಲಿ ಪುದಿದ ಕನ್ನೀಲಿನಲಿಗಿಯುಗುರ್ಗಲಂ

ಪದಪರಶೆಸಿದುವಂಗನೆಯ (ಕಂನಡಿ. ೯-೧೮). [**ಪದಮು + ಆಸ್ತ್ರ**]

ಪದಮಿನಿ (ನಾ). ೧. = ಪದಮು : ಹೃದಯಂಗೂಡಮದನೆಯಾದೆ
ಪದಮಿನಿಗಿರದಳು ಕೈಯನಿಕ್ಕುವ ಶರಿಯಂ ಪದವೀಕ್ಷಿಸಿ ಮಿಗೆ ನಗು
ವಂದಿನಲರ್ದಾದು ನೋಡೆ ನಾಡೆ ಕುಲಯನಿವಹಂ (ಕುಸುಮಾ.
೪-೪೪). ೨. ಕಮಲವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವವಳು ; ಲಕ್ಷ್ಮಿ :
'ಪದಮಿನಿವಲ್ಲಭ' ಪರಾ. ೩. [ಕಾಮಶಾ] ಸ್ತ್ರೀಯರ ನಾಲ್ಕು
ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಪದ್ಮಿನಿ : ಹೊಲೆಯರೊಳು ಪದಮಿನಿ ಹೆಣ್ಣು
ಹುಟ್ಟಿದರೆನು (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೫-೧೩೭-೧). [**<ಸಂ. ಪದ್ಮಿನಿ**]

ಪದಮಿನಿವಲ್ಲಭ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಒಡೆಯ ; ವಿಷ್ಣು : ಮೃದು
ಮನದೊಳು ನಿಲ್ಲು ಪದಮಿನಿವಲ್ಲಭ (ವಿವಾಕ್ಯ. ೬೦-೧).

[ಪದಮಿನಿ + ವಲ್ಲಭ]

ಪದಮು (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿ ; ಪದ್ಮಾವತಿ : ಪದಮೆಯರಸ ಸನಂದ
ನಾರ್ಜಿತ ಪದಮುಸಿಂಧರ ಗೋಷ್ಠಿನಾಥನು . . . ನಿಗಮನ ಪೇಳ್ವ
ನೋಲಿನಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೮-೭೨). [**<ಸಂ. ಪದ್ಮ**]

ಪದ್ಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬರೆದಂ ಪೆಗಂ ಮಿಣ್ಣು ರಿಸಿದಂ
ಪದ್ಮಯ್ಯ (ಎಳ. VII, ೩೪೦. ೯-೧೪; 1021). [?]

ಪೆಧುರು 'ಪದಿರ್,' ನೋ.

ಪೆದುನ 'ಪದಮು' ನೋ.

ಪೆದುವಗೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಪೆದುಮಗೆರೆಯಯ್ಯ
ಅಣ ಭೋಗಪತಿ ಆಯ್ಯನ ಮಂಗಳಮಂ ಪೂಜ್ಯಮರ್ಯಾದೆದಪ್ಪಿ
ಆಕ್ರಮಂಗಿಯ್ಯ (ಎಳ. XI, ಹಿರಿಯಾ. ೧-೧೧; 925).

[IP ಇದು 'ಪೆದುವಗೆರೆ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದೆ ?]

ಪೆದುವಾರ (ನಾ). (?) : ನಾಲ್ಕು ಬರಿಸ ಪರಿಯಾರಮು ವಿದಾನೆ
ವರಿಸ ಪೆದುವಾರಮುಂ ಮೇಣ್ಣಿಯೊ ಸತ್ತಿ ಗಮು ಇನೆತ್ತುಮಾ [ನ್]
ಪ್ರಸಾದಂಗಿಯ್ಯಾರ್ (ಸಾಇ. IX-1, ೫೦-೧೫; ಸು. 9ನೆಯ ಶತ ?).

[?]

ಪೆದುಳ, ಪದಿಲ, ಹೆದುಳ, ಹೆದುಳು (ನಾ). ೧. ಒಳಿತು ; ಸುಖ ;
ಕ್ಷೇಮ : ಸಂತಮಿರ್ಪುಡೆ ನವಗ್ರಹಮಾಶಾಹಂಕಿಗ್ ಪೆದುಳಮೇ
(ಕಾವ್ಯ. ೧೫೧) ; ಸಟವಂ ಬಂದು ಹರಭಕ್ತನಂ ಪೆದುಳದಿಂದೆ ಕಳುಹಿದ
ನೆಂದು ಬಿನ್ನಯಿಸೆ ಸೇದಿರಾಜಂ ಸಂತಸುಬಟ್ಟು (ಸೇವಿರ. ಪೀ. ೬೬-೬) ;
ವಿಷ್ಣು ಪದದಲಿ ಸದಮಳಾತ್ಮಕ ಶಿಶುಮಾರನು ಪೆದುಳದಲಿ ಸಕಲಕೆ ಸಲೆ
ಯಾಧಾರವಾಗಿಹನು (ಕಾವ್ಯ. ೬-೬೮) ; ಬಂದಿರೆ ಪಂಠಾಮನೆ ಮನೆ
ಯೊಳಗಲ್ಪಂದಿರನುನೆ ಮಕ್ಕಳು ಪೆದುಳನೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೨೦) ; ಪೆದುಳ
ದಳೆಯೊಳುತಿರ್ದನಾ ನೃಪಚಂದ್ರಂ (ಮರಾಠ. ೬-೨೨). ೨. ನಿರಾತಂಕ ;
ಸಮಾಧಾನ ; ನೆಮ್ಮದಿ : ಕಾಯಚೇವಂ ಪೆದುಳನಿರೇಕಾಯಿತಾ
ದೊಡೆ ನಿನಗೆ ಪೇಳ್ವನುಪಾಯವೊಂದಂ ಕೇಳು ನೀ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗದಲಿ
(ಬಸವ. ೪೯-೨೬) ; ಪಂದೂರ ಬೀದಿಬೀದಿಯ ಪಲವನೆಯೊಳು ತಿರುಗುವ
ದಿಟ್ಟಿನೊಳನು ಕರೆದು ಮುನ್ನಿ ಸದೇಶಾಂತನನಾಡದೆ ಪರಿಹರಿಪುದು ಪೆದುಳ
ದೊಳು (ಹದಿಬ. ೪-೪೩) ; ಅದುವೇ ನವಿನ್ಮಾ ಹೊನ್ನಿಯ ಪೆದುಳದ
ಬಾಳುವೆ ತೊರೆಯಲಿ ಸುಳಿಯಾಯ್ತು (ಸಲ್ಮ. ೧೦-೪). ೩. ಸಂತೋಷ ;
ಹಿಗ್ಗು : ಉದರಮೆ ತೊಟ್ಟಲಾಗಿ ಭುವನತ್ರಯನುಂ ನೆಜೆ ತಾಳ್ವ ದೇಹಿ
ವರ್ಗದ ಕೃತಪಾಪಪುಣ್ಯಫಲಮಂ ಸಲೆ ತೂಗುವ ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಂ
ಪೆದುಳದೆ ತೊಟ್ಟಲೊಳ್ ಪಡಿಸಿ ತೂಗಿದರ್ . . . ಲತಾಂಗಿಯರ್ (ಜಗದಿ.
೩-೨೮) ; ಅದು ಸುಕೃತಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ತವರ್ಮನೆ ಜ್ಞಾನಮಹಾಬ್ಧಿ
ತೀರಮಂ ಪೆದುಳದಿನೊಲ್ಲು ತೋಜಾಸುವ ಮಾರ್ಗಂ . . . ಎನಲ್ವೆ
ವಾರಣಸಿ ರಂಜಿಪುದಲ್ವೆ (ಪ್ರಕಾ. ೯-೪) ; ಪಟ್ಟಿ ಲಬ್ರಹ್ಮನಾರ್ಜಯವನತಿ

ಮುದದಿಂದ ಶಿವೆಗೆ ಶಿವನಜುಪಿಪನದಂ, ತಿಳಿದು ಪದುಳದಿಂದಪನೆ ಪೇಳ್ವೆಂ
(ಲಲಿತಂ. ೪೮-೧); ಭೂರನುಂ ಸತ್ಯಧರ್ಮದಿಂದ ಪೊರೆಯಲ್ವೀ ರಾಜ್ಯ
ಮೆಲ್ಲಮಂ ಪ್ರಜೆ ರಾರಾಜಿಕಂ . . . ಪೆಂದಿರ್ ಮಕ್ಕಳ್ಳರಸು ಹರಿದಿನದ
ಹಬ್ಬದ ಪರಪರೆಯುಳ್ಳವನುನೆಗೆ ಪದುಳದೊಳಿರ್ಪಂ (ಚಿವಿ. ೩-೧೪೧).
೪. ಉತ್ಸಾಹ; ಹುರುಪು: ಸಂಜ್ಞಾಯಾವಿರಚವಿದಪೊಳಿರ್ಪಂ
ತರ ಸತ್ಯಧಾರಿಸರತತ್ವಂಗಳಂ ಪದುಳದಿಂ ಸರಗೆಯ್ವ ಪಟ್ಟಿದಿಗಲ್
(ವಿಶೇಷ. ೧-೬೬). ೫. ವಿಶ್ವಾಸ; ಪ್ರೀತಿ: ಅದಜಾಂದಲರನಿಗೆ
ಕ್ಷೇಮಪದ್ಧಿಯದಂದು ಪದುಳದೆ ಪ್ರಾಣಮಿತ್ರನೊಳು ಒದವಿದ ಚಿಂತೆ
ಯನುಸಾರೆ ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ಮುದದ ಪಳೆದು ನಸುನಗುತ (ಅಂಜನ.
೫-೨೬); ಮುದಿಕುರುದಿ ಹೊಂಗೆಯನು "ಬಾದಾಮಿ, ಕೋ" ಯನುತ
ಪದುಳದಿಂ ಮೊಮ್ಮಂಗೆ ಕೊಡಲು ಸಿಹಿಯಹುದೆ? (ಮಂಕುಳ. ೪೬೬).
೬. ಶ್ರದ್ಧೆ; ಭಕ್ತಿ: ಹೃದಯದೊಳು ಧ್ಯಾನಿಸನೆ ಗುರುವಂ ಪದುಳದಿಂ
ತಿರವಾಗೆನೆ ಗುರುಪದಕೆ (ಬಸವ. ೪೫-೧೬); ಭೋಜನಾಪ್ಯದುದಧಿಸ್ತಂದರ
ಗಣೇಶ್ವರ ಕೇಶಿರಾಜಂಗೆ ಪದುಳದಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ವಿಶೇಷ. ೧-೨೦).
೭. ಸೊಗಸು; ಅಂದ; ಬೆಂದ: ಶಕ್ತಿಸ್ತತ್ಯದೊಳೊಡಂಬಡಿ ನರ್ತ
ಸುವಲ್ಲಿ ಜಪ್ತವಟ್ಟದ ಮಣಿಯಂತದಂ ಪದುಳಮಾದೊ ದಿವ್ಯವಧೂ
ಕದಂಬಕಂ (ಅವಿಷ. ೬-೧೨೫); ಉದಯಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ ಮೆಚೆವ ಭಾನು
ವಿಗೆ ಮತ್ತಿದಿರಾದ ಪ್ರತಿಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪದುಳದುತ್ತುಂಗಿಂಜಾಸನ
ವೇಣಾ . . . ತೀವಿಯೊಳೆನೆದನಾ ರಾಯ (ಭರಣ. ೧-೬೦); ಪದುಳದೆ
ಬಾಲರೀಲೆಯ ತೋಜಾ ಸಕಲರ್ಗ್ಗೆ ಹದುರಕುಮಾರರೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂಠವಿ.
೪-೪೧). ೮. ಸ್ಥಿರಚಿತ್ತ; ದೃಢಚಿತ್ತ: ಆಯಿರವಿನೊಳ್ ಪದುಳನೊ
ಪದುಳನಲ್ಲನೊ ಪರೇಕ್ಷಿಸುವೆನೆಂದು ಬಂದು (ಜೀವನಂ. ೧೬೬-೧೨).
ಪೆದಿಲ: ೧. ನಿರ್ಮಲಹೃದಯರಿಗೆ ವಿಶ್ವಾತ್ಮತೆಯ ಸದ್ವೃಹ್ನಭಾವ
ನಪ್ಪ ಪದಿಲದಿಂ ನೆಲೆಗೊಂಡು ಜಲನಾಸ್ತದವಿಯದೆ ತುಂದಿರಲು (ಗಗನಾ.
೧೬-೧೦); ಗೋಕಾಂಬುವೆಂಬ ಪಟ್ಟಣದಿ ಪದಿಲದಿಂದಲೆಯಾಳ್ವ ಭಾನು
ವಂಶಾತ್ಯ ಧರಣಿಹಂದ್ರವನೆಂಬ ಭವಸೇನಂಗೆ . . . ಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿ
ಇಬ್ಬರು ಇರಲು (ಸಾರಂಗ. ೨೯). ೨. ನಿರ್ಧಾರ; ನಿಶ್ಚಯ:
ಮೊದಲನ್ನೀ ನೀ ತೆರದಿ ಮೊಂಡಾಗು ನೀನೆಂದು ಪದಿಲದಿಂದಲೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಬರಿದು
ಪುಟ್ಟಿದ (ಸಾರಂಗ. ೨೬). ಹೆದುಳ: ೧. ಹೆದುಳನೇ ಪಾರ್ಥಂಗೆ
ಹೇರಾಳದಲಿ ಕಾದಿದನಾ ಸುಶರ್ಮನ ಕದನ ಬೆಟ್ಟತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೧೧);
ಮಂಗಳಂ ಹೆದುಳನೊಡೊಡನೆ ಕಟ್ಟಿಸಿ . . . ಸುಜಂಗಳಮವನು . . .
ಕರೆತಂದು . . . ಅವರೇನ ಬೇಡಿದದೀ ಸುವಸ್ತ್ರಗಳನುತ್ತು ಕಳುಪುವುದು
(ಚಿವಿ. ೬-೧೬); ಹೆದುಳಕೆ ಹೊಣೆ ಅವನಿರದಿರೆ, ತಿರೆ ಪೋಪುದು ಮಗ್ಗಿ!
(ಅಪಲ್ಯ. ೨೦-೧೬). ೨. ನೋಡಿ ವಂದಿಸಿ ಹೋಹ ಶಿಷ್ಯಂಗೆ ನೀಂ
ಕೃಪೆಯ ಮಾಡುವುದು ಹೆದುಳದಿಂ (ಪದ್ಮಾ. ೪-೧೧); ಹ [ಪಾಶಂ.ಪ]
ದುಳದಿಂ ಪದ್ಮಾಸನಾಸೀನದಿರನಂ ಕಲಿವಂತೆ ಕುಳ್ಳಿಹನಿದುನರದನೆಯ
ಶಂಭು ವೃಷಭನು ತಾನೆಯೆಂಬವೊಲು (ಬಸವ. ೬-೨೯). ೪. ದಿವ್ಯತಾಪ
ಲಜ್ಜಾಂಜವ ಕಂಪಂ ಪಣ್ಣ ಹೆದುಳದಿಂದಾಂತೆಳಸುತ್ತಂ ಪಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣನೆ
ನುಣ್ಣ ನೆಗಂಟಂ ಸುಳಿಗಿಲರಾ ಬಸದೊಳ್ (ಉದ್ಯೋ. ೨-೨೧). ೫. ಒಲವಿಂದ
ನಡೆತಂದು . . . ಅಗ್ನಿವೇಯನೊಲವಿಂದಿಕಿಸಿ ಸಂಗಮೇಶ್ವರನ ಹತ್ತಿರೆ
ಹೆದುಳದಿಂದಿಕಿಸಿ (ಬಸವ. ೬-೪೨). ೬. ಹೆದುಳದಿಲ್ಲದ ದೇಹರಂ . . .
ಪ್ರವರ್ಧನವಹುದೆ ಲೋಕದೊಳು (ಬಸವ. ೬೬-೬೪). ೧೦. ಶುಭಕರ
ವಾದುದು; ಮಂಗಳಕರವಾದುದು: ಒಗ್ಗದಿರೆ ನಾಲ್ಕುಗೆಗೆ ಹುಡುಕಿ
ಹೆದುಳದ ಪೊತ್ತು (ಕಾಲರ. ೬೬-೧೬೬). ಹೆದುಳು: ೧. ಹೆರಸಿ
ಹೆದುಳನಲರಿಸಿ ನೀಡುವನ ಪಡೆಯುವನ, ಎರಡುಗೂಡಿಂದ ಸುಕೃತಾರ್ಥ
ವಹುದು (ಕವಿ. ೫೬). [ದೀ.೧ ತೆಲು. ಪದಿಲ]

ಪೆದುಳಂ (೨). ೧. ಕ್ಷೇಮವಾಗಿ; ಸುಖವಾಗಿ; ಒಳ್ಳೆತಾಗಿ:
ಅವನೀಮಣ್ಣ ಕಮಂ ನಿರಂತರಿತಮಾ ಹೇಮಾದ್ರಿಯಂ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿವರಂ
ದೋವ್ವಳವಪ್ಪದಿಂ ಪದುಳಮಾ ಪೊರ್ವ್ವಾದ್ರಿಯಂ ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿವರಂ
ಪಾಳಿಸಿದಂ . . . ಅಹವಮಲ್ಲಂ (ಸೌಖ್ಯ. 1X-1, ೧೨೬-೨; 1064);
ಪದುಳಂ ಪಾಳಿಸನೆಯಂ . . . ಬಲ್ಲಾಳನೃಪಂ (ಎಳ. V, ಪೇಲೂರು.
೪೬-೨೨; 1177); ಕನ್ನೊಂದು ಗರಗರಿಯ ಸೊಮ್ಮಿಸಭ್ಯವದುದೆ
ಪದುಳಮರಸಾಳ್ವ ಬಸಂತರಾಯನುಕುಂ ಸೊರ್ಕಂ ಸೋರ್ಮ ಬಯಲಪ್ಪ
ನೆಗಂ ವಾಬಾಗಿಯು . . . ಗ್ರೀಷ್ಮರಾಜಂ ತರಿದೋಜಾಡಂ (ರಾಮಾಶ್ವ.
೫೧-೧೯). ೨. ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ:
ಪದುಳಂ ಕುಳ್ಳಿದೊಡುಗಾಯದ ವಸ್ತ್ರತಂ ತಗುಳೆ ಗಬಿ ಪೋದಂ ಸಂದಿರ್
ದಟಿರೊಳಿಡದಜಾಯಂ ತಪ್ಪದೆ ಕಮಟಾಯೋಜನೊಸಿದಂ ದಿಲ್ಲೋಜಂ
(ಗದಾಯು. ೨-೧೬); ಪದುಳಂ ಪೀಶಾಗ್ರದೊಳ್ಳುಳ್ಳರಲಜಾಯದುಮಂ
ಕಣ್ಣ ನೀರಾಗಳುಂ ಸೋರ್ವದುಂ . . . ಸದ್ವೈದ್ಯರಿಂ ನೋಡಿಸಿ ಪಟಾ
ಪಡಿಸಿ ಸಿಟ್ಟಿಯಂ ಬೇಗವಿರಾಗಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೨೪); ಮುದದಿಂ
ತಪ್ಪದಪಂಕಜಕ್ಕೆಜಗಿ ನೀಂ ನಿನ್ನನ್ನವಾಯೋರ್ವಿಯೊಳ್ ಪದುಳಂ ನಿಂದಿರು
ಗೋತ್ರಮಿತ್ರಸಹಿತಂ (ಸೇವಿಷ. ೧೧-೧೦೪); ಅನುಮೆನ್ನೋಪಳುಂ
ಪದುಳಂ ಕ್ರೀಡಿಸುತೀರ್ವದು ವಿಲಸತ್ಯಲ್ಲದ್ಯಮೋದ್ಯಾನದೊಳ್
(ಕಪ್ಪ. ೬-೨). ೩. ಜೋಪಾನವಾಗಿ; ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ:
ಮೇನಾಸತಿ ನಿಜಸುತಿಯಂ ನೋಡಿ . . . ಪದುಳಂ ಪೋಗನ್ನ ಪೋಗಿಂದತಿ
ಭುರುಸದಿಂ ಬುದ್ಧಿವೇಳುತ್ತು ಮಿಡಲ್ (ಗಂಕ. ೫-೧೨). ೪. ಚೆನ್ನಾಗಿ;
ಸೊಗಸಾಗಿ: ಅವರ್ಗೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಯುಗಲಂಗಳ್ . . . ಪೆಜನೇಬು
ದಿನಕ್ಕೆ ಕಳರ್ನಡೆ ನಡೆದುಂ ಪೆಜವೇಬುದಿನವೊಳ್ ಪದುಳಂ ನಡೆದುಂ
. . . ಶ್ರೀಪರೋಪಮಜೀವಿಗಳುಮಾಗಿ (ಅವಿಷ. ೫-೪೧ ಪ); ಪದುಳಂ
ನಿರ್ಭೂರವಾರಿಯಂ ಕಳಿಯುತುಂ ಮಂದಾರಕಾಗಂಧಮಂ ಕೆಡಪುತ್ತುಂ
. . . ಆ ನೆಗೆಂದ್ರದ ಮಂದಾನಿಳನಾಟಿಸಿತ್ತು ನಯದಿಂ ದೇವಾಗಮ
ಶ್ರಾಂತಿಯಂ (ಕಪ್ಪ. ೧೦-೫೬). ೫. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ; ದೃಢವಾಗಿ:
ಪದುಳಂ ತ್ರಿಪ್ರಭೃತಿಗ್ರಹಂಗಳೆರೆ ತಂತಮುಚ್ಚದೊಳ್ ಭೂಪವಂಶವಂ
ಭೂಪತಿಯುಳ್ಳುಂ (ಜಾತಕ. ೧೨-೧); ಪದುಳಂ ನಿಂದೆಡೆಗಯ್ಯೊಳೊತ್ತಿ
ರಘುಜಂ ಕೊಪ್ಪಂ ಪದಾಂಗುಷ್ಠ ಮೂಲದೊಳಿಟ್ಟೊಣೆ ಕಾಲದಂಡ
ನಿಭಮಂ ಕೋದಂಡಮಂ. ಭೂಕಳಂ ಪದುಳಂ ನಿಂದುದೆ (ಪಂರಾನಾ.
೫-೪೭); ಅಂಗುಷ್ಠದ ಕೊನೆಯನೂಜಾ ನೆಲದೊಳ್ ಪದುಳಂ ನಿಂದಿರ್ಮ
ಮಾಬ್ಬ ನೊವ್ವಂ ತಪದುಂ (ಚಿವಿ. ೧೬-೬೦).

ಪದುಳಂ ಮಾಡು-ಕ್ಷೇಮವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸುಖ
ವಾಗಿರಿಸು; ಅಂತಾತ್ಮೀಯಭಾಗಿನೆಯನನಾ ರಾಜ್ಯದೊಳ್ ಪದುಳಂ
ಮಾಡಿ ಮಹಾಸಾಮಂತಮಂತ್ರಿಮಂಡಳಕ್ಕೆಪ್ರಿಯಿಸಿ ನಿಜವಿಜಯರಾಜ
ಧಾನಿಗುಪ್ತಳಪೇಟಕ್ಕೆ ವಂದು (ಅವಿಷ. ೫-೨೧ ಪ). [**ಪದುಳ**]

ಪೆದುಳಂಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ನೆಮ್ಮದಿ ತಪ್ಪು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಗಾಗು:
ಅಜಾಯಿಯಾ, ನೀನ್, ಪ್ರವಿಶಾತ್ಮಾನ್, ಪದುಳಂಗೆಟ್ಟ ಮನನುನ್
ಪದವದಿಪ ಒಳ್ಳನುಡಿಗೆಳೊಳವೆಂಬುದನ್? (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೧-೪೬೬).

[ಪದುಳ+ಕೆಡು]

ಪೆದುಳಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ನೆಮ್ಮದಿಗೊಳಿಸು: ಎಲ್ಲರಂ ನೀಡುಂ
ನೋಡಿ . . . ಹೃದಯಮಂ ಪದುಳಂಗೆಯ್ವ ನೆಲದೊಳಿಡ್ವಳನೆತ್ತಿ ಪಾಸಿ
ನೊಳ್ ಪಟ್ಟಿಸಿ . . . ತಮ್ಮೊಳಿಂತೆಂದರ್ (ರೇಬಾಪ. ೧೦-೬೪ ಪ).

[ಪದುಳ+ಕೆಯ್]

ಪೆದುಳಂಗೆಳಿಸು, ಪದುಳಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಸೇವೆಗೆ)
ನೀಡು; ಒದಗಿಸು; ದಯಪಾಲಿಸು: ಪದಕಮಲಮಂ ಪದುಳಂ

ಗೋಳಪುರು ನಲ್ಲಿಯೆನೊಲ್ಲು ಸೇವೆಗೆಯ್ಯುಗೊ (ದ್ವಪಂ. ೧-೬).
ಪದುಳಗೊಳಿಸು : ೨. ಅಂದಗೊಳಿಸು ; ಚೆಲುವಾಗಿಸು :
ಪದುಳಗೊಳಿಸು ಪಲಗೊಳಿಸುವನೇಳ ಪುದುಗೊ ಪೊಂದೊಡಿಗೆಳ ಮದುಮೆಗೊ
ನೊಡೆದ ಪೊಳ್ಳಳ ನ್ನಿ ಪದೆಗೊಳಿಸುವಂತೆನುವುದು (ಪದು. ೫-೧೪).

[ಪದಗಳ + ಕೊಳ್ಳಾ, +-ಇನ್ನು,]

ಪದ್ಮಕಂಬುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡು : ರಕ್ಷಣೆ
ಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಇಂತಿಕೀರಿಯವರಸಾಕ್ಷಿಯೆಂದು ಪದ್ಮಕಂಬೆಯಂ
ಪದ್ಮಕಂಬುಡಿಸಿ ದೆಸೆಗೊಲೆಂದು ಮೂಡು ವುದನಾರಿಯ ಭಾರಿಯ ಮಾರಿ
ಗಿಕ್ಕಿ . . . ಬಂದಂ (ಚಳವಿ, ೫-೨೧ ಪ). [ಪದ್ಮಕ+ಪಡಿಸು]

ಪೆದುಳಂಬಡೆ, ಪದುಳವಡೆ (ಕೆ). ೧. ಸಮಾಧಾನಗೊಳ್ಳು : ಕದಂಬ ಕಳೆ ಕಡುಡೆದುರೇ ಪದುಳಂಬಡೆಯೊಸಗಿಯೇನವಂ ಬಿತ್ತರಿಸು (ಚಕವಿ. ೪-೧೪). ೨. ಸಂತೋಷಗೊಳ್ಳು : ಒಬ್ಬ ನೋಡಿ ಪದುಳಂ ಬಡೆದುರ್ವುನ ನೀಳೆ ರನ್ನೆಕಮ್ಮನವರಕಂ ಕೊಬ್ಬರಸದಿಂ(ಎಮ್ಮ. ಪು.೧-೧-೪). ಪೆದುಳವಡೆ : ೧. ನೋಡುಡಿ ಪರಿಯೊಳನ್ನ ಮುಂದುಗಿಡಿಸುತ್ತಿದೆ . . . ಬುಡೆಯುವನ ಬಳಿಯ ನಿಂದು ಪದುಳವಡೆಯಲೀಸೆದು(ಗೀತಗೋ. ೩೦-೧೫). [ಪದುಳ+ಪಡೆ.]

ಪದ್ಮಕುಂಜಿಲು (ಕೆ). ಬೆಳೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದು :
 ಈ ಕಾವಿನ ಸಂದಿಚ್ಛಕಂ ಪದ್ಮಕುಂಜಿತ್ತುದು ಮತ್ತಮೇಂ ಭಮಮುಂ
 ಪೆಂಪಾದುದೀ ದೀದಿಯಂ (ಚಕವಿ. ೩-೩೫). [ಪದ್ಮಕುಂಜಿಲು]

ಪದ್ಮಕಂಪೋಗು, ಹದ್ಮಕಂಪೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮಾಧಾನ
ಹೊಂದು,—ಪಡೆ : ಗುವಜನಿಕಂ ಭಗವಾತಕರೋದವದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನೀಂ
ಸಹಾಯನಹೆಯಯ್ ಪದ್ಮಕಂಪೋಗು[ಪಾಕಾಂ. ಪೋಗು] ಬೃಹಸ್ಪತಿ
ಮುದದಿಂದಂ ಪೇಳು ಕಂಡೆ ಕಾರ್ಯದ ಹದನಂ (ಗಿಂಕ. ೩-೩೮ ಅದಿಸಪ್ಪ).
ಹದ್ಮಕಂಪೋಗು : ೨. ಕ್ಷೇಮವಾಗಿ ಹೋಗು ; ಸುಖವಾಗಿ
ಹೋಗು: ನೀವಿಲ್ಲದಂ ಹದ್ಮಕಂಪೋಗದ ಸಾವಿರಮಮನೆಯ ಮೂದಿದ
ಸಂಕಸಂ (ಸಂಪದ. ೩-೩೯) ; ಹೃದಯವನು ತೋಡುಗದೆಯಲ್ಲಮ ಹದ್ಮಕ
ಹೋಗದೇ ಕಾಂದಿನೆನುತಲಿ ಮದಮತಿಯಲಾ ಗಿಂಕೆ ನುಡಿದೋಡೆ(ಪ್ರಭುಲೀ.
೨-೩೯). [ಪದ್ಮಕ + ಪೋಗು, (< ಪೋ,)]

ಪೆದುಳಗೊಳಿಸು 'ಪದುಳಂಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಪದಗಳಿಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಸುಲಭವಾಗಿ ದೊರಕು, - ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು :
 ಎರವಿಲ್ಲದೇಕನ್ನಿಗಿ ಧರ್ಮಾದೇಶು ಸಂಸರಿಸುವ ಸಹಿತಗಳಿಗೆ ಪುರುಷೋ
 ಕ್ತಮನದಿಗಳ ಪೂಜೆಯಿಂದಿವ ಪರಸುಖ ಪದಗಳಿಗೊಳುವುದು (ಪದ್ಯ.
 ೬-೫೦). [ಪದಕ + ಕೊಳು (< ಕೊಳ್,)]

ಪದ್ಮಕಣಿ (ನಾ). ಸೌಖ್ಯ : ಇದುವೆ ಪಂಚಾಕಾಶಕಾರಕವಿದನು ದೇಶಿಕ
ನಿಂಜ ಬಲ್ಲವ ಪದ್ಮಕಣಿಯಲಾ ಪಂಜಬ್ರಹ್ಮವ ಪದವನ್ನೈದುವನು (ಗಣಾ.
೨೦-೨೧). [ಪದ್ಮಕ-೨೨]

ಪದ್ಮಳಮಿರ್, ಪದ್ಮಳವಿರು, ಪದ್ಮಳರು, ಹದ್ಮಳವಿರು, ಹದ್ಮಳರ್
(ಕೆ). ೧. ಸುಖವಾಗಿರು ; ಹಾಯಾಗಿರು : ಆತ್ಮಾಂತರಂಗದೊಳ್
ಪದ್ಮಳಮಿರ್ ನ್ನುಭವಿಧಾನಮಂ ಬಂಜಿಸಿ ಕೃತಾಂತರಾಧಕಂ ನೆಗಿ
ಕೊಂಡುಯ್ಯ ಕ್ಕಲ್ಲನೆ ಕನಬ್ಬು (ಪರ್ವತ. ೯-೩೦ ನೆ); ಪದ್ಮಳಮಿರ್‌ದೊ
ಸಾಬ್ಬುದು ಎಂದರಣಂ ನುಡಿಯೆ ಬವನಣ್ಣಂ ಕೇಳ್ವು ನಸುನಗುತಿ
(ಋಷ. ೧೦-೫೩); ನೇವರ್‌ವಿಳಿವಿರಾ ನೀಮಿಸುಡಿನಂ ಬವನಗೊಂದಿಂ
ಪದ್ಮಳಮಿರು (ಆಪ್ರ. ೪೦-೧೩). ಪದ್ಮಳವಿರು : ೧. ನಿನ್ನ ನಿಜ
ಭಕ್ತಾಳಿಂ ನೀನು ಪದ್ಮಳವಿಡುಡೆಂದು . ಕರುಣಂಗೆಯ್ವ ಪರಶಿವನ
ಪರಣಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಪರಣಾ (ಅಚಿ. ೩-೧೫); ಇಂದುಕೇಮರನು . . .
ನಲವಿಂಪಮಿರ್‌ರು ಪದ್ಮಳವಿವಂಶೆ ಗೆಯ್ವ ನಾನೆಂದು ಸಂತೆಸಿ ಪೊದಂ

(ಸಾಂಪತ್ಯ. ೧೪-೧೩). ೨. ಸಮಾಧಾನದಿಂದ ಕೂಡಿರು; ನಿಶ್ಚಿಂತನಾಗು; ಶಾಂತನಾಗು : ಎದೆಗಿಟ್ಟು ಬೇಡಿಯಂ ದೋಷಿಯಂಬರೆ ಹೀಯ ಪಡುಳುಕುಹುದೆಂದು ವಿನಯದೊಕ್ಕಗ್ಗಡಾತನಂ ಕದುವಿ ನುಡಿದಂ ಭರತಂ (ಪ್ರೆಮಿಭಾ. ೧೮-೫೩). ಹೆದುಳಿರು : ೧. ಸೂಸ್ಮತವಾದ ನುಡಿಯಂ ನಂದಿ ಪದಂಳುರು ಚಿಂತಸದಿಂನ್ನು (ಬಸವ. ೩-೨೦); ಜನಕ ಹಿಮದಂತ ಗಿರಿದಾಜನಾದಂ ... ಓಪದ್ರಪ್ರಸ್ತ ಪುರವರದೊಳಂ ಪದಂಳುರುತ್ತ (ಲಲಿತಂ. ೧೪-೩). ೨. ತನುವೆರಡಾತ್ಮನೊಂದಾಗಿರುತಿಹವಾ ತನುವ ನುಳುವು ಬೀವನಪ್ಪ ಮನಮೊಸೆದೆದೆಗೆ ಭೋವುದು ನೋಡಿ ಪದಂಳುಹುದನು ಚತವರೊ ಪ್ರಹಸಿತನಿ (ಅಂಕುಷ. ೫-೯೯). ಹೆದುಳವಿರು : ೧. ನಿನ್ನ ಬಂದಿರಿ ಹದಂಳುದ್ದಿರೆ ಎಂದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮೈಸಿರಿ ಹಾಲುಹೋಹುದೆ (ಒಸಪ. ೨೪೧). ಹೆದುಳಿರೆ : ೧. ಕೀಳಾರು ಮೇಲಾರು ಹದಂಳಪ್ಪ ನಾನು ಚಾಂಡಾಳನೋ ಹುಸಿಯು ಹೊಲೆಯಂ ಹೊಣುವ ನೀನು ಚಾಂಡಾಳನೋ ಹೇಳೆಂದೊಡೆ (ಹಜಾ. ೧೧-೨೦). [ಹದಂಳಂ+ಇರಾ]

ಪದುಳವಿರಿಸು, ಪದುಳವಿರಿಸು, ಹದುಳಿರಿಸು (ಕ್ರ). ಶ್ರೀಮವಾಗಿ
 ರಿಸು; ಸುಖದಲ್ಲೊರಿಸು : ಅಜಿಠಧರಾಭಾರಮಂ ತನ್ನ ವಿಶ್ವಾಸ್ತದ
 ಬಲ್ಲ ತನ್ನ ಶೋಕೋಲ್ಪದವಿರಿಸಿದಂ ವಿಶ್ವಮಾದಿತ್ಯದೇವಂ (ಎಕ.
 VII, ೩೨೦. ೧೨೪-೧೧; 1077). ಪದುಳವಿರಿಸು : ಆ ರಾಜಸಿಪಾ
 ಮಣಿ ಪ್ರಿಥ್ವಿರಾಜ್ಯಂಗಿಯು ಧನಕೃತ್ಯಾಧಾರತೆಯಂ ಸಕಲ
 ಮಹೀಭಾರಮುಮಂ ಪದುಳವಿರಿಸಿದಂ ಸರಸಿಂಹಂ (ಎಕ.XIV, ಸಾಗಮಂ.
 ೧೪೦-೧೬; ಸು. 1224). ಹದುಳಿರಿಸು : ಹದುಳಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ
 ಭಕ್ತನು ಮದಿಸಿ . . . ಎನ್ನುವನ್ನೂ ಬಗೆಗೊಳ್ಳಬಹುದು. ೫೫-೫).

[ಪದಗಳಂ+ಇರಿಸು]

ಪದ್ಮಳವಡೆ 'ಪದ್ಮಕಂಬಡೆ' ನೋ.

ಪದ್ಮಕವಿರಿಸು 'ಪದ್ಮಕವಿರಿಸು' ನೋಡಿ.

ಪೆಡುಳವಿರು 'ಪೆಡುಳಮಿರಿ' ನೋ.

ಪದ್ಮಲೇಕೆ (ನಾ). ೧. ಸಮಾಧಾನ; ಶಾಂತಿ; ನೈವೈದಿ: ಕರಮ
ಪದ್ಮಲೇಕೆಯ ಸೊಂಪಾವರಿಸಿದ ನಿಸ್ಸದಯದ್ವಯಸದನದೊಳಿತ್ಯಾದರಿದಂ
ಸಕಳತ್ಯಾಗಸ್ವರೂಪಸನ್ನಿವಸ್ತುನಮಂ ಸ್ವಾಪ್ತಿದಂ (ವರ್ಧತ. ೩-೯).
೨. ದೃಢತೆ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಪದ್ಮಲೇಕೆಗುಂದದಿದ್ದ ಪಳಕಳದ ಚೆಲ್ಲು
ಸಡಿಲ್ಲು ದಿಲ್ಲು ಕಮಗದ ಬಿಗಿಬೊಂಬೆಯೊಯ್ಯನೆ ಸಡಿಲ್ಲು ದು (ಸುಕುಘಾ,
೯-೧೭); ಮರೀಚಿಯುನು ದೃಢಮನಂ ವಿಗತಾರ್ಹತಲ್ಲ ಪದ್ಮಲೇಕೆ
ಪದ್ಮಲೇಕೆಯನಂಬಿದು ಕೊಪಿನದಂಡಮಂಜೀಶಿವಾದಿ ವೇಷಮನಾಂತಂ
(ವರ್ಧತ. ೧೦-೪೪); ಮನದ ಪದ್ಮಲೇಕೆಗೆ ಕಂಟಕಮೆನಿಸ ಬಹಿರ್ಗಮಯ
ವಿಷಮದೇವುದೋ (ಪಸಾರ. ೪೫೩). ೩. ಹೆಸರು ವಾಸಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ: ಅದು
ನೂಟ ನಾಲ್ಕು ತಂದಿ ಪದ್ಮಲೇಕೆಯಂ ತಳೆದು ಕೆಂಪಣಂ ಶ್ರೀಯಂ
ದಭ್ಯುದಯಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಿವಾಸಾಸ್ತದವನದೀ ಬ್ಯಾಸಪುರದರಂ ರಂಜಿಸುಗುಂ
(ಕಜ. IV, ೧೦-೧೩; 1121). [ಪದ್ಮಲೇಕೆ-೧೩೪]

ಪದ್ಮಲಲಿತವೆಂಬ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆ, — ಹೊಂದು; ಹೆಸರು
ವಾಸಿಯಾಗು; ಜಯಾಪರನೆಂದು ಪುಣ್ಯಸಂಪದನೊಪಪಿಸಿದೆ ಕಾನೆ
ಗತಿ ಮಂತ್ರದಿ ತಂತ್ರದಿ ಬಹು × ನೆಂಬುದಂ ಪದ್ಮಲಲಿತವ್ವ ಪುಣ್ಯನಿಧಿಯಂ
ಸಲ ಬೇಡಿದಿ ಮಂತ್ರಿ, ಪುಟಿಯಂ (ಎಫ್. XII, ೩೫೪-೫. ೧೨೮-೫; 1202).

[ಪದುಳಿ + ಪೆಜ್ಜು,]
ಪೆಜ್ಜುಳಿ, ಪೆಜ್ಜುಳಿ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷೇಮದಿಂದಿರುವವನು; ಸುಖ
ವಾಗಿರುವವನು : ಚಿದುರನೊಪ್ಪಂ ಮಿಕ್ಕಾತ್ಪದ ಬಾಂಗೆ ಪೊಗಿ
ದಿರ್ದು ಸಂಸಾರಸಮುದ್ರದೊಳಿರ್ದು ಕೆಡದೆ ಮುನ್ನೆ ಮೆ ಪದುಳಿಗನಾಗಜಾದು
ಬಿಡ್ವದಿ; ದರ್ಶನಮಂ (ಧನಪಾಡು, ೬-೨೦೬); ಸಂತಂ ಸತ್ಯತಿಗಿಲ್ಲನಿ

ಪದ್ಮಲಿಪಿ ಮುನ್ನಾಂಶ ಸನ್ನಂಗಳಕ್ಕಿಂತುಂ ಪಾತ್ರನುದಾರನೆಂದುಸುರುತುಂ
ತಮಿಲ್ಲ ಪೋದರ್ಜನರ್ (ನೈಸೂ. ೬-೧೫೨); ಮುದದಿನೀವುತ ಸನ್ನ
ಸತಿಮತ ಪದ್ಮಲಿಗರು ನೀಂ ಸೇವಿಸನೆ, ಭೂಸುಪತಿಯಾಣ್ನನ ಸಿಂಹಸೀತದ
ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ದೇವಪು. ೯-೪೪). ೨. ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡು
ವವನು; ಹಿತಕಾರಿ : ಪ್ರಿಯಂಪದಂ ಪದ್ಮಲಿಗ(ನ)ನೆಂತುಮೊಳ್ಳದನೆ
ಸಿಪ್ಪೊಡೆ ದೂತನ ಮಾತದುತ್ತಮಂ (ಲೋಕೋ. ೧೦-೫); ಸಚವಂ
ಸುಬುದ್ಧಿಯೆಂಬವಂ . . . ಸಂತತಂ ಪ್ರಜೆಗಳಂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಪೊರೆದು
ಪರಿಜನಕೆ ಪದ್ಮಲಿಗನಾಗಿ ಭೂಪನಂ ಪೋಷಿಸುವನು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೬-೧೩).
೩. ಎಚ್ಚರಿಕೆಯುಳ್ಳವನು; ಜಾಗರೂಕ : ಬಟ್ಟಿಯೋಳ್ ಭಯ
ಮುಳ್ಳದನಜಾಂಜಿ ಕೆಯ್ಯ ವನೋಪರಿಸಿಕೊಂಡು ಪದ್ಮಲಿಗ [ಪಾಂ. ೧೦] ದ
ನಾಗಿ ನಡೆವಾತಂ ತನ್ನದ್ದೇತಿಸಿದೆಯ್ಯಂ ಬೇಗಮೆಯ್ಯಂ ವಂ (ದೇವಪು.
೧೬೫-೫); ಪದ್ಮಲಿಗನಪ್ಪು ದೋಜೆವರಿಸಪ್ಪು ದು . . . ಲಭುಪ್ಪನಪ್ಪು ದು
ವಿಶೇಷಗುಣಂ ಗಣಂಗೆ ಲಕ್ಷಣಂ (ಸೂಕ್ತಸು. ೧೬-೩೬). ಹದ್ಮಲಿಗ :
೧. ಹದ್ಮಲಿಗನು ದೇವೇಂದ್ರನಾತನ ಸುದತಿಯರು ಸುಖಜೀವಿಗಳು
(ಕುಪ್ಪಾ. ೬೦೫. ೧೨-೨೬); ಕುಶಲನೇ ಜನಕೃಷ್ಣೀಶನು ಕುಶಲತಾಕನು
ಹದ್ಮಲಿಗನೆ (ತೋರಾ. ೧-೧೩-೪); ತಂಗಿ ಬಂದಿ ತಾಯಿ ಲೇಸಾಯ್ತಂಗಳಜನ
ಪಿತ ಹದ್ಮಲಿಗನೆ (ಲೋಕೇ. ೧೪-೧೪). ೨. ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾಗಿ ಪರಿ
ಜನಕ್ಕೆ ಹದ್ಮಲಿಗನಾಗಿ ರಾಜನನ್ನು ಸುಬುದ್ಧಿ ಪೋಷಿಸುತ್ತಾನೆ (ಬದುರ.
೮೨). ೪. ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೊಡಿದವನು; ಸ್ಥಿರಚಿತ್ತ :
ಹದ್ಮಲಿಗನಾಗಿ ಉಳಿದರೆ ಪದ್ಮಿಯನೀವ ಕಾಣಾ ಕೊಡಲಸಂಗಮದೇವ
(ಬಸವ. ೬೬೦). ೫. ಸಂತೋಷಚಿತ್ತ; ತೃಪ್ತ : ಅದು ಬೇಕು
ಇದು ಬೇಕು ಎಂದೆಂಬ ಎದೆಗುಂದಿಹತನ ಬೇಡ ಹದ್ಮಲಿಗನಾಗಿದ್ದರೆ ಸಾಕು
(ಸಮಾಪ. ೧-೩); ಹದ್ಮಲಿಗರಲ್ಲದವರಲ್ಲಿ ಗಂಧಾರ್ವತೆಯನೊಲ್ಲೆಯಯ್ಯ
ನೀನು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೨-೯); ಹದ್ಮಲಿಗರು ದಾಸೋಹತನದಲಿ
ವಿದಿತ ಕಾಮ ಕ್ರೋಧ ಲೋಭಾಸ್ತದವಿರಹಿತರವರ್ಗದವಂ ಕೇಳು
(ಬಸವ. ೨೬-೪೨). [ಪದ್ಮಲಿ + ಇಗ]

ಪದ್ಮಲಿಪಿ, ಹದ್ಮಲಿಪಿ (ನಾ). ೧. - ಪದ್ಮಲಿಗ ೧ : ಪದ್ಮಲಿಪಿನೆ
ಪದ್ಮಲಿಪಿನೆ . . . ನೆಗಲ್ಪಾಡಹಮಲ್ಲದೇವನಂ ಮನದಗೊಂಡಣ್ಣ
ದೇವಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೨೬); ಧನಪತಿ ಪದ್ಮಲಿಪನೂನಾಂಗಿ ನಿಪುಣಮತಿ
ನಳಸಮುದ್ರವಂ (ಜಾತಕ. ೧೩-೧೨). ೨. - ಪದ್ಮಲಿಗ ೨ : ಇದೇಂ
ಪದ್ಮಲಿಪನೆಂದು ಕೀರ್ತಿಸಿದೊ ಗೋನುಗನರ ಸಕಲಾಪನೀತಳಂ
(ಎಚ್. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮-೨೫; 1631). ೩. ಸ್ಥಿರಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು;
ದೃಢಚಿತ್ತ : ಪದ್ಮಲಿಪನಲ್ಲದನಂ ಕಲಿಸಿದೊಡಂ ತಿಳಿಸಿದೊಡಮೇಂ
ನಿಲ್ಲುಟಾಗುಮೆ (ಸಮಪ. ೧೧-೧೫೯). ಹದ್ಮಲಿಪಿ : ೨. "ವಿಸ್ತೃತ,
ಸ್ಥಿರ. -೨ ಹದ್ಮಲಿ (ಗ)ದಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೧-೨೧೫). "ಪದ್ಮಲಿಪಿ"
ಪರಾ. [ಪದ್ಮಲಿ].

ಪದ್ಮಲಿಪಿ 'ಪದ್ಮಲಿಪಿ' ನೋ.
ಪದ್ಮಲಿಪಿ, ಹದ್ಮಲಿಪಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಪಾಡು ; ಸುಖವಾಗಿರು
ವಂತೆ ಮಾಡು : ಮದವದರಿಪ್ರಪರನಾಜಿಯೊಳದಿದೆ ಬಿಂಕೊಣ್ಣು
ಧರೆಯನುನುತಕೆಯ್ಯಂ ಪದ್ಮಲಿಪಿ ಪಾಳಿಸಿ ಕೀರ್ತಿಯನೊಡವಿಸಿದಂ
ಗುಣಭಾಸಿ ಮನ್ನೆಯ ಸೋಮ (ಎಚ್. VII, ಚನ್ನಗ. ೩೪-೯; 1149 ?);
ಹರಿ ಪದ್ಮನುಭವ ರುದ್ರಾಪ್ಪಿರು . . . ಪದ್ಮಲಿಪವ ಸ್ಮೃತಿಮವ ಸಮಸ್ತ
ವನೊಡಗಿಸುವ ಸಂಹರಿಸುನಾ ಕರ್ಮದಲಿ ಸೇರಿದರಾ ಮಹಾಪುರುಷರ
ನೇಮದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೬-೩-೩೫). ೨. ಸಂತೋಷಪಡು ; ಹಿಗ್ಗು :
ವರ್ತಿಸಿತು ಪದ್ಮಲಿಪಿ ಜಯರವಂ ಲೋಕದೊಳ್ ನಾಕದೊಳ್ ಪದ್ಮಲಿಪಿ
ದರಮರರ್ ಪ್ರನೋದದಿಂ (ಚಿಪು. ೪೦-೩೨); ಪದ್ಮಲಿಪಿದರನಿರುದ್ದ ಸಾತ್ಯಕಿ

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಗದ ಸಾಂಬ ಕೃತವರ್ಮ ನಿಶತಪ್ರಮುಖರಾದ ಯದುವೀರರು
(ಚೈಮಿಭಾ. ೨೪-೬೯). ೩. ತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದು ; ತಣೆ : ತೋಜಿಯೋಳ್
ಪೋಸವಂಗೆ ತಪ್ಪವನಿಕ್ಕಿದಂಕಿಕ್ಕಿದ ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡ ಬಲೊಪರಂ ಕೊಂಡು
ಪದ್ಮಲಿಪಿ ನಿಂದ ಬಲಾಕ್ತಂ (ಧರ್ಮಪು. ೧-೧೪೮). ೪. ಸಮಾಧಾನ
ಗೊಳ್ಳು ; ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸಂತೈಸಿಕೊಳ್ಳು :
ತನ್ನಂತಿರೆ ಬಗೆವುದು ಬಿಜರಂ ಪ್ರಾಣಹಿಂಸೆಯಂ ಮಾಡಲ್ಪಡೆ . . .
ಪದ್ಮಲಿಪಿ ಕೇಳ ಮಗನೆ ಹಿತಮಿಡುಭಯಭವಕ್ಕಂ (ಯೋಜ. ೪-೩೫).
೫. ಸಾವರಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಬೇತರಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಅಗಲವರೆತಾನುಂ ಸಂತೈಸಿ
ಪದ್ಮಲಿಪಿ ಮಗುಬಿ ಕುಳ್ಳಿದು ಮಗಧಪತಿ ಜರಾಸಂಧಂ ಶಿಶುಪಾಲ ಸಾಲ್ವ
ದಂತವಕ್ರಾದಿಗಳ ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ (ಜಗದಿ. ೮-೪೩ ವ); ಅದನೀಕ್ಷಿಸಿ
ನಳನರಪತಿಯಾದು ಮಕ್ಕುಖಿಯೆಂದೊಡಾಕ್ಷಣಂ ಕಡುಪಿಂದಂ ಹೃದಯದ
ತಾಪಂ ಪರ್ಜಲ್ ಪದ್ಮಲಿಪಿಕೊಂಡಂ ಮಗುಬ್ಬು ಧೀರೋದಾತ್ತಂ (ಸಚಂ.
೬೩). ೬. ಕುಗ್ಗು ; ಕಡಮೆಯಾಗು ; ಶಮನವಾಗು : ಸಿರಿಯಾಳಂ
ಹೃದಯದಲಿ ಬೆದಬೆದನೆ ಕುದಿವುತ್ತ ತೋಕಂ ಪದ್ಮಲಿಪದೆ ತಲವಾಗಿ ಲಕ್ಷಿಸಿ
ಯಳಲುತಿರಲರು (ಬಸವ. ೨೪-೬೬). ೭. ಸಮಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು ;
ಪದ್ಮಲಿಪದಂಗೆದುಬ್ಬಿಡದ ಕಣ್ಣಲರ್ . . . ಗಂದೆಯೆಂಬದ ಕರಭಾಕ
ಮೊಬ್ಬ ಸುಸಿಲಿಂ ತಣೆದೊಯ್ಯನೆ ಜಾರೆ ಜಾಜಾದಲ್ (ಲೀಲಾಪ. ೩-೧೫);
ಪದ್ಮಲಿಪದೆ ತನು ಪುದಿದ ಪುಕಳಾಳವೆರಸಿ ಗುರುವಂ ನೋಳ್ವ ತವಕದಿಂ
ಸುರತಾಂತಾಂತೆಯರದೇಂ ಬಂದರೋ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೬೦); "ಪ್ರೀತಿಸು"
(ಪದ್ಮರಾ. ಕೋ. ೮). ೮. ಒದಗಿಸು ; ಉಂಟುಮಾಡು : ಹದನಾದ
ನಾಣುದಾಣಕೆ ಲಿಂಗಯೋಗವ ಪದ್ಮಲಿಪುವಾಗ ಸ್ವರ್ಗವನು ಮಿದಿಯದೆ
ಗೇಣು ಬೋಟನೆ ತೋಜುತಿದ್ದುದು (ಭರಣ. ೪೧-೬೨). ಹದ್ಮಲಿಪಿ:
೪. ಮದನುಪು ತನ್ನೊಳಗೆ ಕಿನ್ನರನುಸುವನದಗಿಸಲು ಹೆದಟು ದಂಡಾ
ಧೀಶ್ವರಂ ಮನಗದಡಿ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯಗಳನೀಕ್ಷಿಸಿ ಹದ್ಮಲಿಪದೆ ನಿಲ್ಲರದ
ತೋಕಾಕ್ರಾಂತನಾಗುತ್ತ (ಬಸವ. ೩೬-೧); ತಾಯಿ ಹದ್ಮಲಿಪಿ ದೇವ
ಲೋಕದಲಾಯದಲಿ ಸಲಿಸಾ ಕುಮಾರರನು (ಕುಪ್ಪಾ. ೧೧-೧೪);
ಹದ್ಮಲಿಪಲಿ ರಾಜೇಂದ್ರ . . . ನಿನ್ನ ಕುಲಸಂಪದದ ಸಿಂಗಾಭರಣ
ನಾದನು ಪುತ್ರನೆಂದೆಂಬ ಮುದವಿರಲಂಬೇಕು (ತೋರಾ. ೨-೫-೬);
ದೇವ ನಿನ್ನ ಮುಖಾಬ್ಬ ವನು ಬಿಟ್ಟು ಪರಯಲಿ ಹದ್ಮಲಿಪುವನು
(ಅಕ್ಕಿ. ೪-೬೮); ಹರಣ ಹದ್ಮಲಿಪಿ ವಿಶ್ವಸುತನಿಗೆ (ಉತ್ತ. ೪೩-೨೯).
೫. ರಥದೊಳಗೆ ಮಾದ್ರೇಶನ ಸಮರಧನ ಸಂತೈಸಿದನು ಕವಚಪ್ರಾಪ
ಮಂತ್ರಪ್ರಧಿಗಳಲಿ ಹದ್ಮಲಿಪದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುಪ್ಪಾ. ೧೨-೩೨); ಕರಪುಟ
ಮೇಳವಿಸಿ ಮೈಯಿಕ್ಕಿ ಪರಮಕೃಪಾಳುವಿಗೆ ದಿನ್ನೈಸಿದನು ಹದ್ಮಲಿಪುತ
ನಾಗೇಂದ್ರ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧೬-೫೩). ೯. ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸು ; ತಣಿಸು:
ಭೂಮಿಪತಿ ಕೇಳಿದು ಪರಲಕ್ಷ್ಮೀಮನೋಹರ ಧೌಮ್ಯಮುನಿಯನೆ
ಪ್ರೇಮದಲಿ ಮುನಿನೀಶರನನೆ ಹದ್ಮಲಿಪದನೊಲವಿನಲಿ (ಕುಪ್ಪಾ. ೬೦೫.
೪-೬೦). ೧೦. ನಿಯಂತ್ರಿಸು ; ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಡು : ನಾವು
ವೃದ್ಧರು ನಮ್ಮ ಬಾಲಕ ನಾವು ಹದ್ಮಲಿಪಲಾಜಿವು (ಕುಪ್ಪಾ. ೧೦-೧೬);
ಮದನಾಕುರ ಕೈವಿಜಾಡಿದೊಡೆಯೊಳಿ ಹದ್ಮಲಿಪದಿಕ್ಕಲ್ಲ
ದಿಂತು ಇದಿರಿಗೆ ಕಾಣಪುದುಚಿತವ (ಕುರಾಪಾ. ೨೩-೯೩). ೧೧. ಎಚ್ಚೆ
ರಿಸು ; ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸು : ಅದು ಶಿವೈಕ್ಯರ ಮನಗಣದಡೆ ಮುದದಿ
ಹೆಸರಂ ಹೇಳಿ ವಂದಿಸಿ ಹದ್ಮಲಿಪುತ ಬಹನು . . . ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ
(ಬಸವ. ೩೧-೨೬).

ಪದ್ಮಲಿಪಿಕೊಳು, ಹದ್ಮಲಿಪಿಕೊಳು = ೧. ಸಮಾಧಾನಮಾಡಿ
ಕೊಳ್ಳು ; ಸಂತೈಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಭಾವದಲಿ ಮಿಗೆ ಕಳವಳಿಸಿ ಪದ್ಮಲಿಪಿ
ಕೊಳುತ ಭೂಪತಿಲಕೆ ಬಿಂತಿಸಿ ನೆನೆಪುತಿದ್ದನು ವೀರನರಯಣನ

(ಉನ್ಯಾಸ. ೧-೯೪); ಧರಣೀಶಾಲಕುಮಾರನಾ ಹರಿಹರಣಕಮಲವಿಯೋಗ
ಚಿಂತಾತುರನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಹದುಳಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಜಮನವ . . . ಮರಳಿ
ದನು ನಿಜವುರಳೆ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೪-೮-೨೮). ೨. ಚೇತರಿಸಿಕೊಳ್ಳು ;
ಸಾವರಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಬಂದವೆಲ್ಲಂದಿಲ್ಲಗಾರೋ ತಂದು ದಿಸುತಿರು ನಮ್ಮ
ನಿತ್ತಲು ಮಂದಿರಕೆ . . . ಎಂದು ವಿಸ್ಮಿತರಾಗಿ ಪ್ರಮಥರು ನೊಂದು
ಹದುಳಿಸಿಕೊಳ್ಳತ ಗಮಿಸಿದರು (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೫೬-೧೬).

[ಪದುಳ+-ಇಸು]

ಪದೆ, ಹದೆ, (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಯಸು ; ಆಸೆಪಡು ; ಇಷ್ಟಪಡು ;
ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; "ಪದೆ-ಈಶ್ವಾರ್ಯಾಂ (ಅಪೇಕ್ಷಿಸು)" (ಶಮಧಾ); ಅಲಸದೆ ಪೀನಂ
ಪದೆಯದೆ ಪಾಂಗುಡು ದೋಷಮಂ ಪಿಂಗಿಸಿ ತಪ್ಪದೆ ಬಗೆದು ಪೇಚ್ಚು
ಜಾಗಮಮುದಾರನೈ ಪತುಂಗದೇವವಿವಿಕ್ರಮದಿಂ (ಕವಿತಾ. ೧-೪೪);
ತನ್ನೆಯಂ ಪದದೊಡಗೊಂಡು ಪೋಗಿರಿದಿರೆಂದು ಗುಣಾರ್ಣವಭೂಭುಜಂಗೆ
ಕಟ್ಟಿದಿರೋ ಬಟ್ಟಿದೋಚುಪವೂಲಂದೊಗದಂ ಕಮಲೈಕಬಾಂಧವಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೧೧); ದೋರೇಕೊಳ್ಳುದುಡಕ್ಕುಧಿಕರ್ ವಿವೇಕಿಗಳ್ ಪದವರೆ
(ಅನಂಪು. ೧೨-೬೫); ಕೌಸಲೆ ಕುಮಾರರ ಪದೆದು ಹಡೆದುದೆ ಸಫಲ
(ಉನ್ಯಾಸ. ೪-೨೨); ಘನರಸಮಂ ಪದೇಂಟಿವ ವಿಸುತಂ ಚಾದಗೆ
ಕುಮಾರಯಂ ಕುಡಿವುದೆ (ಶಬಶಂ. ೧-೨೨); ನಿನ್ನ ಪದವಂದೆರೆದ ಬಡ
ತಿರುಕೆರಲ್ಲಿ ? (ಗಣಪಂ. ೬೦-೪೨). ೨. ಉತ್ಸಾಹಿಸು; ಹುರುಪಿನಿಂದ
ಕೂಡಿರು ; ಹುಮ್ಮಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿರು : ಪದದಡಿಯಿಟ್ಟಿ ಮೊಲ್
ಕುಸುಮದೊಳ್ ಮದನಾಯುಧಲಕ್ಷ್ಮಿ . . . ನಮಯೆವನಲಕ್ಷ್ಮಿ
ವಿಳಾಸಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂದದಿನದಿಯಿಟ್ಟುದಂದು ವಸುದೇವನ ಚೆಲ್ಲದರ್ಥಂಗೆ
ಯಪ್ಪಿಯೊಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೨೨); ಪದೆದು ಪೂರೈಪ ಶಂಖಧ್ವಾನ
ವಂದೊಗೆಯೆ (ಇಹರ. ದೇ. ೪೫-೪); ಮೃದುಮೃದಂಗಂ ಬಹಳ ಕಡಕಾ
ರವದ ನಡನೆ ಪದೆದು ಪೊಣ್ಣುವ ಶಂಖಧೇರವದ ನಡುವೆ . . .
ಅಂಗಜಹರಂಗೆ ಮುಕುರಂದೋಜಾ ಮೈಯಕ್ಕಿ ನಿಂದು (ಬಸರ. ೩-೬೮).
೩. ಉತ್ಸಂಕೇಯಿಂದ ಕೂಡಿರು ; ಉದ್ವಿಗ್ನವಾಗು : ಪವನಿಲ್ಲದ
ದೊಂದಾಪ್ಪಕ್ಕವನೊಳಕೊಂಡೆನ್ನ ಮನಮುಪಾರೂಢಮಹೋತ್ಸವಮಂ
ಕೇಳಲ್ಲದೆವುದವನೀಶ ನಿವೇದಿಸು (ಕಾದಂಪು. ೩೮೪); ಪದದೆಯ್ನಿ
ಜಾರಿ ಸಂಕೇತದ ಗೃಹದೊಳ್ಪ್ರಿಯನಲ್ಲ ಕಾಣದೆ ಮನದೊಳ್ ಬೆದರುತ್ತಂ
. . . ಪೋಗುತ್ತಿದ್ದರ್ (ಕ್ರಿ. ಪ್ರತಿ. ೨೪-೧೩೦). ೪. ಒಲಿ ; ಮೆಚ್ಚು ;
ಪ್ರೀತಿಸು : ಪದವ ಮನಂಬರಸೆಳಗಿದ ಪದದೊಳದೇಂ ಚೆಲ್ಲುವದೆಮೋ
ಜಿನಜನಪದಪಲ್ಲವತಳದೊಳ್ ಸುರಸು ದತೀಚಯದಲಕವಲ್ಲರೇಕುಸುಮಂ
ಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೬-೪); ಪದವೆರ್ಡೆ ಬತ್ತ ಕೆತ್ತುವಧರಂ ದೆಸೆಗಿಟ್ಟಲರ್ಗಣ್ಣ
ನೋಟಂ . . . ತುಳಿಯೋಳೆಗಳಾದುದಿಂತಿದು ಕುಸುಮಾಸ್ತನಂಬದಿಟ್ಟ
ನಿಕ್ಕಿದ ಸೊರ್ಕಿನ ಗೊಡ್ಡ ಮಾಗದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೦);
ಪದಮಂ ಡಂದ್ರಮಂ . . . ಸೋಂಕಿನೊದವಂ ಮಂದಾನಿಳಂ ಕೊಟ್ಟ
ಮೊಲ್ಲದೋರೋರ್ವರೊಳೊರ್ವರಂವು ಪದೆದರ್ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ
ಪ್ರೀತಿಯಂ(ಮಲ್ಲಿಕ. ೩-೯೦); ನಿಜಶಾಲನೇಶ್ರಿ ಪದದನ್ನ ಮನೋಹರ
ವಕ್ರಪದ್ಮಮಂ ಕೂಡತದ್ವಪ್ಪಿಯಿಂದದರ್ಮ ನೋಡಲೊಡಂ (ದಶಕು.
೧೨-೩೬); ಆ ಮಂತ್ರಿಮಾಲಿಕೆಗೆ . . . ಚೋಳಧರಾಭಾಮಾಧಿಪತಿ
ಮನೋಜ್ಞಶ್ರೀಮಹಿಮ ಪೃಥುಕಭಾಗ್ಯಮಂ ಪದದಿತ್ತಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೨೫).
೫. ನಲಿ ; ಹಿಗ್ಗು ; ಸಂತೋಷದಿಂದಿರು : ಇದಿಗೊಳ್ಳುದು
ಕಾಲ್ನರ್ಜವುದು . . . ಪದದನ್ನ ಮನೀವುದೆಂಬ ನವವಿಭುಷಣಂ ತಮಗೆ
ದೊರೆಕೊಳೆ (ಅದಿಪು. ೪-೯೬); ನಲ್ಲನುತ್ಪನ್ನೋಕ್ತಿಗಳವತಸಮಾಗೆ
ಪುಳಕಾಂಕುರಮೋರ್ವರಬಾಧಮಾ ಲತಾಂಗಿಗೆ ಪದೆ[ಪಾಪಂ. ೬]ದಾರಿ
ಸಲ್ಲದೆವರೊಡ ತನೂಭವಲಾಭಪಾರ್ತಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೪-೨೯); ಪದೆ

ಲರ್ದೊಡವಂ ಲತಿಕಾಸ್ತದಮಂ ನೆಚ್ಚಿ ಮಾಡಿ ಹರ್ಷದತಿಶಯಮಂ
ಕೋರ್ಪುದು (ಉಸುಮಾ. ೧೨-೧೬೬); ಪಾದಿದರ್ ಪದೆದು ಗಂಧರ್ವ
ರಾನಂದದಿಂ (ಚಬಪು. ೪೦-೬೨). ೬. ಬೆಲುವಾಗಿರು ; ಸೊಗಸಾಗಿರು :
ಇದು ಮಳಯಾಳಂ ಮಳಯಜಂ ಮಳಯಾನೇಂದಂ ಪೆಂಪುವೆತ್ತುದು
ಸಿರಿಕಂಡಮುಂ ಪದೆ[ಪಾಪಂ. ೬]ದು ತಿಡುವ ಗಾಳಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ.
೪-೨೧); ಪದೆದೊಳ್ಳೆಗಳ್ ಬಲಿದೊಟ್ಟಿದು . . . ಆ ಕುವರಂಗೆ
ಕೈಶವಾತಿಕ್ರಮದೊಳ್ (ಕ್ರಿ. ಪ್ರತಿ. ೧೬-೧೬೬). ೭. ಬೆಳೆ ; ವೃದ್ಧಿಸು ;
ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಅತಿಬಹಳಬಣ್ಣವೆಳವಾಸಮುದ್ರಂ ಪದೆದಾಯಾಸಕ್ಕೆ
ಪಕ್ಕಾಗೆ (ಎಕ. ೫, ಮುಳವಾ. ೩೮-೨೦; ಸು. ೨೨೦); ಬಳಸುವ
ಬೇಟದೊಳ್ . . . ಗೊಲೆಗೊಂಡ ಬೇಟವೆಂಬಲತೆ ಕೂಟದೊಳ್
ಪದೆದು ಪತ್ತೆದೊಗಿಂಪಿನಲಂಪನೀಯದೇ (ಅದಿಪು. ೧೨-೨೦); ಪದೆದನು
ತಾಪದಿಂ ತನು ಬೆಳತುಡು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೫-೩೪). ೮. ಹೆಚ್ಚಾಗು
ವಂತೆ ಮಾಡು ; ಬೆಳೆಸು : ಅರಗಿನ ಮಾಡದೊಳ್ಳಪದ ಲಡ್ಡುಗೆಯೊ
ಳೊಲಲೆಂದು ಬಂಧುಮುತ್ಸರದೊಳೆ ವೈರಮಂ ಪದೆದು ಭೀಮನನ್ನಿನಿ
ತಂದ ನೀಂ ಮರುಳನೊ (ಗದಾಯು. ೪-೪೪). ೯. ಒಳಗೊಳ್ಳು ;
ತಳೆ ; ಹೊಂದು : ಮೆಲ್ಲನೆ ತಣ್ಣಂ ತಗಂಪುಮಂ ಪದೆದು ತಿಡೆತ್ತೊಂದು
ಮಂದಾನಿಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪೫); ಪುದಿದ ತಣ್ಣನಾಲಿಂಗಿಸಿ ತಣ್ಣನೆ
ಪದೆದು ಮಂದಗತಿಯಿಂದ ಪಣ್ಣನೆ . . . ಮಾರುತನೆಂಬ ಕಾಮುಕಂ
ಸುಳಗಿಸುಮನಾರತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೫೫ ರಗಳೆ). ೧೦. ವೃಕ್ಷವಾಗು ;
ಪ್ರಕಟವಾಗು : ಉದಯವಪ್ಪ ಸದಮಲಾಮೃತಕರನೊ ಎಂಬಂತೆ
ಭೂತಳಕ್ಕುದಯಿಸಿದನಮೃತಕರನಾಗಿ ಸಕಲರು ನಲಿಯ ಪದೆದು ಕುಮಲಯ
ಲೋಕದಭೂತಿದಿರವೋಡೆ ಕರಕಮಲಾಳಿ ಮುಗಿಯಲಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ.
೬-೫೧); ಬಲಭಾರಕ್ಕೆ ಧರಾತಳಂ ಕುಸಿಯೆ . . . ಪದೆದೇಲ್ಲಂದಂ
ನರೇಂದ್ರಾತ್ಮಜಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೬೬). ೧೧. ಯತ್ನಿಸು ; ಪ್ರಯತ್ನ
ಪಡು : ಗುದದೊಳಗಪಾನಹರಿಯದೊ ಮಲಮೂತ್ರಮುಮನೊದವಲೀ
ಯದೆ ವಿಸರ್ಜಿಸಯಧೋದ್ವಾರಮಂ ಪದೆದು ಬಲಿದನ್ನರಸಮಂ
ವಾಪ್ಪಿಯಂ ಮಾಡುತಿಹುದನುದಿಸಂ ಮಹಿಯದೆ (ಚಬಪು. ೫೪-೨೩).
ಹದೆ ; ೫. ಸುದತಿಪುತ್ರಮಾತಾಪಿತರು ಹಿಕ್ಕು ನಿತ್ಯವೆಂದು ಹದೆದು
ಕುದಿದು ಕೋಟಲೆಗೊಂಬನ್ನಕ್ಕಂ ಗುರುನೆಂದೇನಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೬೫-೬).

ಪದೆಪು 'ಪದಪು' ನೋ.

ಪದೆಪುಗಾರ್ತಿ 'ಪದಪುಗಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಪದೆಪುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷವು ಹಾಳಾಗು, —ಇಲ್ಲವಾಗು :
ಪದೆಪುಗೆಡ[ಲ]ಬೈಯೊಡವುಟ್ಟಿದ ಮಾನಸ ಮನೆಯೊಳುಂಟುಂ
(ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೯). [ಪದೆಪು (<ಪದಪು)+ಗೆಡು]

ಪದೆಪುದಂಡೆ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಹಾರ, —ಮಾಲೆ : ಛತ್ತಿಯೊಳ್
ಪೊಜಮುಟ್ಟಿ ಚಾಪದಿ ಮದನಕ್ಕೆಯಿತ್ತಿದ ಪದೆಪುದಂಡೆಗಳು . . .
ರಂಜಿಸು (ನೋಹತ. ೨೨-೬). [ಪದೆಪು (<ಪದಪು)+ದಂಡೆ]

ಪದೆಯಿಸು, ಪದೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಯಸುವಂತೆ ಮಾಡು ;
ಆಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು : "ಪದೆಯಿಸು-ಈಶ್ವಾರ್ಯಾಂ (ಅತಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡು)" (ಶಮಧಾ); ಪದೆಯಿಸಿ[ಪಾಪಂ. ೬] ಸೊಂಕಿ ಸಂಕೆಗಿಡೆ
ಮೇಳಿಸಿ . . . ಅಲಂಪಿಸುಬ್ಬದಿಗಮನಾ ಲತಾಂಗಿಗೆ ಸ್ವತಂ ಪದೆದಂ
ನವಸಂಪ್ರಯೋಗದೊಳ್ (ಉನ್ಯಾಸ. ೪೦೦). **ಪದೆಯಿಸು :** ೧. ಪದ
ಯೆಂಬ ಸೋಂಕು ಚುಂದಿಸುವಲಂಪು . . . ಮೇರೆದಪ್ಪಿದುದನೆ ಕೂಡಿದರ್
ಪ್ರಿಯತಮರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೪೩). ೨. "ಹದೆಗೊಳಿಸು"(ರೀಲಾಸ.
ಕೋಟ) : ಪದೆಯಿಸಿ ಪಿಂಡುಗೆಯ್ದು ಸೆಳೆದುಳ್ಳುದೆಯಂ ತೊಡೆಯಂದಿ
ಲುಂಕಿ ಸೋಂಕಿದೊಡೆ . . . ಕಾಂತೆಯೇಂ ಪದೆದೊಳ ಮನಕಾದ
ಮಲಂಪನೋಪನಾ (ರೀಲಾಸ. ೧೩-೧೩). [ಪದೆ+-ಇಸು]

ಪದೇಪದೇ (ಅ). ಪುನಃ ಪುನಃ ; ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ : ಮೋಹನಗುಣ
ಅವರು ಪದೇಪದೇ ಒತ್ತಾಯ ಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಂಜಪಂ. ೧೮೧);
ಗಾಂಧೀಜಿ ... ಹಿಂಸಾಮಾರ್ಗ ಉಚಿತವಲ್ಲವೆಂದು ಪದೇಪದೇ ಹೇಳಿದರು
(ಅತ್ಯಾಶಂ. ೧೪೪); ಪದೇಪದೇ ಹೇಳಿದರೂ ಸದೆ ಕೂಡಿಸೋದು ಬಿಡ
(ಗಾಡೆ). [ಸಂ.]

ಪದೋದಕ (ನಾ). ಕಾಲುಗಳನ್ನು ತೊಳೆದ ನೀರು; ಪಾದೋದಕ:
ಕೈಯೊಡ್ಡಿ ಆ ಅಯ್ಯನ ಪದೋದಕಮಂ ಪ್ರಸಾದಮನುಭವಿಸುತಂ ಕಪ್ಪ
ಗೋಷ್ಠಿಯೊಳಾ ಬಸವನಿರಲು (ಒಸಪ್ಪ. ೨೮-೪). [ಪದ್ಮ+ಉದಕ]

ಪದೋನ್ನತಿ (ನಾ). ಪದವಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಏರಿಕೆ, -ಬಡ್ತಿ :
ಪದೋನ್ನತಿಗಳನ್ನು ಏತ್ತು ಒಂದು ಸೇವೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಸೇವೆಗೆ
ವರ್ಗಾವಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ (ಭಾಷಾ. ೧೮೬); ಆದರೆ ಕಂಡು
ಬಂದಿತು, ಮೇಲಿನವನು ಪ್ರಸನ್ನನಾದರೆ ಒಂದೆರಡು ವರ್ಗಗಳನ್ನು ಜಿಗಿದು
ಪದೋನ್ನತಿ ಪಡೆಯಬಹುದೆಂದು (ಇಪ್ಪಕ. ೪೮೪). [ಪದ್ಮ+ಉನ್ನತಿ]

ಪದ್ಮಳಿ 'ಪದ್ಮತಿ' ನೋ.

ಪದ್ಮಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ (?): ಕೊರದಿಂಬಾಗಿರೆ ಪದ್ಮಿಯ
ಗಜಾಯನವಂ ಗುಳಿಗೆ ಮಾಡಿ ಪುಷ್ಪಾಳಗಿಟ್ಟಿ ತೆಜದಿಂ (ಅಶ್ವತ್ಥ. ೧೬-೬೬).
[?]

ಪದ್ಮು 'ಪರ್ಮ' ನೋ.

ಪದ್ಮು 'ಹದ್ಮು' ನೋ.

ಪದ್ಮದೇರ 'ಪರ್ಮದೇರ' ನೋ.

ಪದ್ಮಪಾಡು (ನಾ). "ಸುಖದುಃಖ" (ಪ್ರಭಂ): ಪದ್ಮಪಾದಿಂಗಿಲ್ಲ
ದಾಪ್ತನು ಇದ್ದು ಫಲಮೇನು (ಅಂಬಿಕಾ. ೨೧-೫೬). [ಪದ್ಮ+ಪಾಡು]

ಪದ್ಮಂದ್ವ (ನಾ). -ಪದಯುಗ: ದುರಮಂಡಿ ಮುಂದಿದರ್ಪದಂ
ನೋಡಿ ... ಕರೆತಂದು ಮೂರ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತೆ ಪದ್ಮಂದ್ವವಂ ತೊಳೆದು
(ದುರಪ. ೨೯-೬). [ಸಂ. (ಪದ್ಮ+ದ್ವಂದ್ವ)]

ಪದ್ಮತಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣೆ; ಅಡಿ. ೨. ಹೆಣ್ಣೆಯ ಗುರುತು, -
ಚೆಣ್ಣೆ: ಕಾಯನಂ ನೋಡಿ ನೀನಿಲ್ಲಿರಲ್ವೆಡೆ ... ನಿನ್ನ ಪಡೆದುಜುಗ
ಲೊಳೆನ್ನ ಪದಪದ್ಮತಿಗಳಿರ್ಪುತ್ತು ... ಪೋಗೊಂದು ಪೇಟಾ ಕಟಾಪ
(ಇಗವಿ. ೬-೧೧೪ ದ). ೩. ಮಾರ್ಗ; ದಾರಿ; ದಾದಿ: "ಅಧ್ಯಾ,
ಪಂಥಾ, ಪದ್ಮತಿ ... ನಿಗಮ: - ಈ ೧೩ ಬಟ್ಟೆ" (ಪರಾಯ. ೪೬-೧೦೫). ೪. ಸಂಪ್ರದಾಯ; ಆಚಾರ; ರೂಢಿ: ಪದ್ಮತಿಯ
ಮೇರೆಗೆ ಪುರೋಹಿತರ ನಾಮಕರಣಂಗಯ್ಯು (ಪ್ರೀತಾ. ೧೬-೪೬೯);
ಅತಿಥಿಯನ್ನು ... ಮಾಡಾಡಿಸುವುದು ಅನೂಜಾನವಾದ ಪದ್ಮತಿ
(ಸಂಖ್ಯ. ೪೧). ೫. ಕ್ರಮ; ವಿಧಾನ; ರೀತಿ: ವಿನಂಬ ಸರ್ವ
ನಾಮಂ ... ಬಹುವಚನಾರ್ಥಮನಾಸಲ್ ಸಾಲ್ಪತ್ತು ಮತ್ತೆ ಕೃತಿ
ಪದ್ಮತಿಯೊಳ (ಕದಂಬ. ೬೯). ೬. ವ್ರತನಿಯಮ. ೭. ಸಾಲು;
ಪಂಕ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಪದ್ಮತಿಕೆ (ನಾ). [ಭಂದ] ಪದ್ಮ ಟಿಕೆಯೆಂಬ ಮಾತ್ರಾಭಂದಸ್ಸು :
ಪಲತೆಜದ ಪದ್ಮದಿಂದಂ ಲಲಿತವಚೋರಚನೆಯಪದ್ಮತಿಗಳಿಂ ಸಲೆ ನೀರೆ
ಸಮೆದುದು ಸರಸಾವಿಲಪರ್ಣಮದೊಡೆದುನೆ ಬಾಜನೆಗಲ್ಲಂ (ಕಾನ್ಯಾ. ೮೫೫). 'ಪದ್ಮ ಟಿಕೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಪದ್ಮತಿಕಾ]

ಪದ್ಮ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆ; ಕಮಲ: "ಸಹಸ್ರಪತ್ರಂ ... ಪದ್ಮಂ,
ಪಂಕಜಂ - ಈ ೧೬ ತಾವರೆ" (ಪರಾಯ. ೧೧೨-೫೮); ಹರಿಸಂದೋಹ
ವಿರಾಜಿತಂ ವಿವಿಧಪದ್ಮಾಂಕೃತಂ ಹಂಸಸಂಚರಣಪ್ರೌಢ ಉದಾತ್ತ
ವಿಕ್ರಮಗುಣೋದ್ಯುತಂಧರೇಕಾಂಕಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೩೯-೮; 1186). ೨. ಕನ್ನೆದಿರೆ; ಉತ್ಪಲ. ೩. ಆನೆಯ ಮೈ ಮೇಲೆ ಕಂಡು

ಬರುವ ಬಿಳಿಯ ಅಥವಾ ಬಣ್ಣದ ಚುಕ್ಕೆ; ಚಿಟ್ಟು: "ಆ ಬಿಂದು
ಪದ್ಮಂ ಮೆಯ್ಯ ಚಿಟ್ಟು ಕೃ" (ದುಂಗರಾ. ೪೬-೨). ೧. ೩: ಸ್ಥಿರಪದ್ಮ
ವಕ್ರದಿಂದರುತರವಂಜಿಂದಿಸೆವ ದಾನದಿನೇ ನರಸಿಂಹಭೂಭುಜಂ ಪಂಚತ
ಭದ್ರಲಕ್ಷಣದಿನೊಪ್ಪುವ ಬಪ್ತನ ಗಂಧವಾರಣಂ (ಎಕ. V, ಜೇಲೂರು. ೧೯೩-೫೧; 1181). ೪. ಅಷ್ಟಭುಜಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಭಸವನಂತಂ
ವಾಸುಕಿ ... ಪದ್ಮಂ ಕುಳಿತೆಂದು ನಾಗರ ಕುಲಂಗಳೆಂಬಿಕ್ಕಿ ನಾಮಂ"
(ದುಂಗರಾ. ೧೧೯-೪); ಇಂದ್ರಾಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದೆಂಬಿಕ್ಕಿನ ಭೂಮಿಯಂ
ಕ್ರಮದಿಂ ಪೂತ್ತು ಅನಂತ ... ಪದ್ಮ ಕರ್ತೋಟಿಕ ಕ್ರೋಧ ಕಾಳ
ವೆಂಬಪ್ಪ ಕುಲಭಗವತಿರ್ಕುಂ (ವಿನೇಶ. ೧೫೦). ೧. ೪: ಚರಣಮುಂ
ಬಾಸಿಯುಂ ಪದ್ಮಮಂ ಪದ್ಮಮುಮನಿರದೆ ಪೋಲ್ಲಿರಲಲ್ಲಿ ಬಾಲೆಯರ್
... ಕಣ್ಣೆ ನೆದರು (ಚಿಟ್ಟು. ೧೦-೪೯). ೫. ಚಂದ್ರ: ಸಾರಂಗ
ಪದ್ಮಧರ ಜೀಮೂತಪಾರಮು ... ಸಿದ್ಧನಂಜೇಶ ಪಾಲಿಪುರು
(ಚಿಟ್ಟು. ೬೬-೬೬ ೪). ೬. ಸುಗಂಧಯುಕ್ತವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಮೂಲಿಕೆ. ೭. ನೀರು; ಜಲ. ೮. ಕಮಲದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ
ರಚಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೇನಾವ್ಯೂಹ: 'ಪದ್ಮವ್ಯೂಹ' ಪರಾ.
೯. ಕೊಳ; ಸರೋವರ. ೧೦. ಡೊಂಕು; ವಕ್ರತೆ. ೧೧. ಯತಿ;
ಮುನಿ. ೧೨. ದಿಟ್ಟ; ಭೈರ್ಯಶಾಲಿ. ೧೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಮರ: "ಸಂದ್ಯಾನರ್ಹ, ಸರಲ: ... ಪದ್ಮ, ಸ್ಕಂದನ, ಮೋಕ್ಷ:-
ಎಂದಿವು ಮರಂಗಳುಮಪ್ಪುವ" (ಪರಾಯ. ೧೩೫-೨೬). ೧೪. ಒಂದು
ನರಕದ ಹೆಸರು: ವಿಕರ್ತಾ ಪ್ರಕಂಪ ಪದ್ಮ ಸುವಕ್ಶ್ಯ ಕಾಲವೆಂಬೈದು
ಮಂತ್ರನರಕಂಗಳಿಂದಾವರಿತ ಅಘೋರವೆಂಬರಸುನರಕವಿದು (ವಿನೇಶ. ೧೬೯). ೧೫. ಹದಿನೆಂಟು ಮಹಾಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು:
ಪರಮಶಿವ ... ಪದ್ಮಾಗ್ನಿಯ ದ್ವಾಪ್ತ ಬ್ರಹ್ಮಕೃಷ್ಣ ಸಾಂಗ
ದಿಂದಪ್ಪಾದಪುರಾಣಂಗಳೊಳಿಸೆವ ಭಸಿತೇವಾಸಂಗವಾಯಿತ್ತೆನ್ನ ಜನ್ಮವು
ಸಫಲವಾಯಿತ್ತು (ಬಸಪ. ೪೬-೬೬). ೧೬. -ಪದ್ಮಮುದ್ರೆ, ೨:
ಚಕ್ರಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂಕಾರನಾಮದಿಂದಲೂ ... ಪದ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪ
ನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ ... ಇರುವನು (ಹಸಾರ. ೮-೨೪ ತಾತ್ಪರ್ಯ).
೧೭. [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ನೂರುಕೋಟಿ: ಎಕ್ಕಂ ...
ಪದ್ಮ ... ಮಹಾಪರಿಮಿತ ಈ ೪೦ ಸ್ಥಾನದ ಉಗ್ರದಣಿ (ದ್ವಂದ್ವ. ೪-೨೪);
ಮೂಲಬಲ ಮುನ್ನೂರುಪದ್ಮವು ಛಾಲಲೋಚನನಂತೆ ಲಯಿ
ಸಿದನೆಂದು ರಘುರಾಯ (ಶಾಂತ. ೬೬ ಪಲ್ಲವಿ); ನೆರೆದುದು ... ಪರಿವ
ರಥ ಶತಕೋಟಿ ವಿಂಶತಿಪದ್ಮ ಕಾರಾಳು (ಮೃಣಾ. ೪-೬೬); ಪಗಡೆಯ
ನಾಡಿ ಸಾರಿಯನಿರಿಸುವ ರೇಖೆರೇಖೆಗೆ ಪದ್ಮಪದ್ಮ ದ್ರವ್ಯವ ಸೋತನು
(ಭೈರವ. ೧೦೧); ಶ್ರೀ ಚಿಟ್ಟದ ಚಾವುರಾಜ ನಾಮದ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು
ಪದ್ಮ ಖಲ್ವ ಮಹಾಭೂರಿ ಗಣನೆಯ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುವನು (ಸುಗುಗಂ. ೬೦-೧೫). ೧೮. [ಯೋಗ] ಪೂಜೆ, ಧ್ಯಾನ ಮುಂತಾದ ಸಮಯ
ದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಭಂಗಿ: "ಕಮಲಯುತಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ
ಕೊಳ ಚಂದ್ರನು ನೀರ್ವಾನಾನೆಮೊಗದ ಚಿಟ್ಟುಂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಂ ಕುಮುದಾಸನ
ಪೂವ ಭುಂ ಕ್ರಮದಿಂ ಪದಿಮೂಜು ಪದ್ಮ ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೪೮೨).
'ಪದ್ಮಾಸನ' ಪರಾ. ೧೯. ಕುಬೇರನ ಮಹಾಪದ್ಮ, ಪದ್ಮ,
ಶಂಖ, ಮಕರ, ಕಚ್ಚಪ. ಮುಕುಂದ, ಕುಂದ (ಅಥವಾ
ನಂದಕ), ನೀಲ, ವರ (ಅಥವಾ ಖರ್ವ) ಗಳೆಂಬ ಒಂಬತ್ತು ನಿಧಿ
ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಹಾಪದ್ಮ ಪದ್ಮ ... ಪರವೆಂಬ ನವನಿಧಿಗಳಧಿಕಾರ
ಮುಂಟಾಗಿ (ವಿನೇಶ. ೨೨೧). ೨೦. [ಜೈನ] ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ
ಕಾಳ, ಮಹಾಕಾಳ, ನೈಸರ್ವ, ಪಾಂಡುಕ, ಪದ್ಮ, ಹಿಂಗಳ,
ಮಾಣವಕ, ಶಂಖ, ಸರ್ವರತ್ನಗಳೆಂಬ ಒಂಬತ್ತು ನಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ

ಒಂದು : ಅನುಕ್ರಮದಿಂ ಪ್ರೀತ್ಯದೊಳ ಪುಟ್ಟಿದ ಕಾಳ ಮಹಾಕಾಳ
ನೈಸರ್ಗ ಪಾಂಡುಕ ಪದ್ಮ ಪಿಂಗಳ ನೂತನಕ ತಂಟಿ ಸರ್ವದತ್ತಂಗಳೆಂಬ
ನವನಿಧಿಗಳುಂ (ಅದಿ. ೧೫-೨೬) ; ಕಾಳ ಮಹಾಕಾಳ ಪದ್ಮ . . .
ಎಂಬೊಬತ್ತು ನಿಧಿಗಳುಮನುಕ್ರಮದೊಳರ್ಚಿಸಿ (ಚಂದ್ರ. ೬-೧೦೧೨).
'ನವನಿಧಿ' ಪರಾ. ೨೧. ಒಂದು ಕಾಲಗಣನೆ : ಎಂಬತ್ತು ನಾಲ್ಕು
ಮತ್ತು ಎಂಬತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷ ಗುಣತತ್ವಮದಿಂದ ಕುಮುದಾಂಗ
ಮತ್ತು ಕುಮುದ, ಪದ್ಮಾಂಗ ಮತ್ತು ಪದ್ಮ . . . ಎಂಬತ್ತು ಕ್ರಮದಿಂದ
ಅಗುತ್ತವೆ (ಚೈ. ಸಂ. ೨೦೬).

ಪದ್ಮದ ಸುತ - ತಾವರೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ : ಪದ್ಮದ
ಸುತಸೂರ್ಯಪದ್ಮಂ (ಅರ್ಧ. ೨-೮೯). ಪದ್ಮದ ಹಾವು - ಕೃಷ್ಣ
ಸರ್ಪದಂತೆ ಹೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಮದ ಚಿಹ್ನೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಸಣ್ಣ ಜಾತಿಯ ವಿಷಸರ್ಪ : (೪). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಕ (ನಾ). ೧. ಅನೆಯ ಮೈನೇಲೆ ಕಂಡುಬರುವ ಬಿಳಿಯ
ಅಥವಾ ಬಣ್ಣದ ಚುಕ್ಕೆ : "ಒಂದು, ಪದ್ಮಕಂ-ಈ ೨ ಚಿಬ್ಬು"
(ಕಲಾ. ೨೬-೨೭). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ಮತ್ತು ಅದರ
ಚಿಕ್ಕೆ : "ಪದ್ಮಕಂ-ಪದ್ಮಕ . . . ಕೋಷ್ಠ" (ಒಷಧಿ. ೯೦) ; ಮಧು
ಜೀವನಿ ಪದ್ಮಕಂಗಳಂ ತಲೆಳ್ಳಾನ್ಯಾಧನಹಿತಂ ಪ್ರತಿಪಾನದ ವಿಧಾನಮಂ
ಶರದದಂದು ಮಾಲ್ಯನುನಯದಿಂ (ಅಕ್ಷ. ೬-೮೨) ; ಪದ್ಮಕ, ಅದು
ಸೋಗಿಸೊಪ್ಪು . . . ತಾವರೆಗಿಣು-ಇವು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಗ ೨ ತೂಕ
ಪಾಲಿನಿಂದ ಸಣ್ಣ ನಾಗಿ ಅರೆದು (ಸಕಪ್ಪ. ೧೭೯) ; ಬಟ್ಟಿಯೊಳ ಪಟ್ಟಣಿಗ
ರುರಿಸಿದರಾ ಚಂದನಾಗರು ಸರಳ ಪದ್ಮಕದ ಚೂರ್ಣದಿಂದಲ್ಲದೆ ಧೂಪಮಂ
ರಾಜಧಕ್ಕಿಗೆ (ಪ್ರೀ. ರಾ. ೧೧೯-೧೨೦). ೩. ಸುಗಂಧಯುಕ್ತವಾದ
ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ಮಾಡುವ ಸುಗಂಧ
ದ್ರವ್ಯ : ಸಕುಟಲರಕ್ತ ವತ್ಸುಕಿಲಕಂ ಸಕಲಾಪಧಿ ಕಾಮಯಂತ್ರಮುದ್ರಿಕೆ
. . . ಪದ್ಮಕಕ[ದ್ರ]ವನುರೇಪನಂ (ಸಕಪ್ಪ. ೨೦೯). ೪. ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಸರ್ಪ : ಬಿನ್ನಿನಲ್ಲಿ ರಕ್ತವರ್ಣವಾದ ದಿಳಿದುಗಳುಳ್ಳದು ಪದ್ಮಕ
ವೆನ್ನಿಕೊಂಬದು (ವಿಜಯ. ೨-೪). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಕರ್ಣಕ (ನಾ). ಕಮಲದ ಮಧ್ಯಭಾಗ, - ಬೀಜಕೋಶ :
ಪದ್ಮನೇತ್ರಂ ಪದ್ಮಕರ್ಣಕಾನಾಸಿಕಂ . . . ಸಿರಿಯಿಂದ ಪದ್ಮಗಿಣಿಯಾಗಿ
ಪದ್ಮಪ್ರೀತಿಸರನೆ ತಾಂ ಪದ್ಮಕನ್ನದಿಂದ (ಸಮ್ಯಕ್. ೯-೨).

[ಪದ್ಮ + ಕರ್ಣಕ]

ಪದ್ಮಕಾಷ್ಠ (ನಾ). - ಪದ್ಮಕಾಷ್ಠ : ಸೂರ್ಯ ಚವಾಳಾ ಮಣದ
ಮೇಲೆ ಕಿಮ್ಮತ್ತು ಇಡತಕ್ಕ ಚೀನಸಗಳು. ೧, ಅಕ್ಕಲಮಾರ . . . ೧೨೪,
ಪದ್ಮಕಾಷ್ಠ (ಮುಂಬಯ. ೧೨೬). [<ಸಂ. ಪದ್ಮಕಾಷ್ಠ]

ಪದ್ಮಕಾಷ್ಠ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ಪದ್ಮಕಾಷ್ಠಂ,
ಪದ್ಮಕಾಷ್ಠಂ-ಈ ಯೆರಡುಂ ಪದ್ಮಕಾ (ಒಷಧಿ. ೯೭). ೨. ಪದ್ಮವೆಂಬ
ಮರದ ಸುಗಂಧಮಯವಾದ ಸೌದೆ, - ಕಟ್ಟಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಕೇಸರ (ನಾ). ತಾವರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕುಸುರು ; ಕಿಂಜಲ್ಕು :
"ಪಂಚಸಂಧಃ - ಪ್ರೀಗಂಧ . . . ಪದ್ಮಕೇಸರ, ತಾವರೆಯ ಕೇಸರ"
(ಒಷಧಿ. ೯೭) ; ಸಾನುದ್ರಲವಣ, ಪದ್ಮಕೇಸರ ಇವೆರಡನು ಸಮಾಂಶ
ವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನೀರಿಂದ ಅರೆದು ಪಾನನ ಮಾಡಿಸಲು ಓತಿಯ
ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಗಳೂ ಶಮನವಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೨೨೦). [ಪದ್ಮ + ಕೇಸರ]

ಪದ್ಮಕೇಸರಿ (ನಾ). - ಪದ್ಮಕೇಸರ : ನಾಗಕೇಸರಿ, ಪದ್ಮಕೇಸರಿ,
ತಾವರೆಗಿಡ್ಡೆ, ನೈದಿಗಿಡ್ಡೆ . . . ಖಡೋರ-ಇವು ಸಮಭಾಗವಾಗಿ
ಕೂಡಿ ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ (ಸಕಪ್ಪ. ೨೪೯).

[<ಸಂ. ಪದ್ಮಕೇಸರ]

ಪದ್ಮಕೋಶ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯ ಮೊಗ್ಗು : ಪದ್ಮಕೋಶಸ್ತನಿ
ಚಪಲಚಕೋರಾಕ್ಷಿ ನಿಂದಿದೋದೆ (ರಾಜತೀ. ೪-೧೩). ೨. [ನಾಟ್ಯ]
ಹಸ್ತಮುದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಅಸಂಯುತಹಸ್ತಗಳು ಯಾವು
ವೆಂದರೆ - ೧ ಪತಾಕ . . . ೧೨-ಪದ್ಮಕೋಶ (ಅಭಾಸ್ತ. ೪೮).

[ಪದ್ಮ + ಕೋಶ]

ಪದ್ಮಗಂಧಿ (ನಾ). ಕಮಲದ ಹೂವಿನಂತೆ ಸುಗಂಧವುಳ್ಳವಳು ;
ಪದ್ಮಿನೀಜಾತಿಯ ಸ್ತ್ರೀ : (೪). [<ಸಂ. ಪದ್ಮಗಂಧಾ]

ಪದ್ಮಗಂಧಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ಪದ್ಮಗಂಧಿ-ಹಿಪ್ಪರಿ
ಮೂಲ, ಪದ್ಮಕ" (ಒಷಧಿ. ೯೭). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಗಣ (ನಾ). [ಭಂದ] "ಮುಡಿಗಿಂತಲೂ ಅಕ್ಷರಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ
ಉದ್ದವಾಗಿ, ಮುಕ್ತಾಯದ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಆದಕ್ಕಿಂತ ಸಾವ
ಕಾಶವಾಗಿ ತರುವ ಉ ಲಕ್ಷಣದ ವಿಶೇಷಗಣಕ್ಕೆ "ಪದ್ಮಗಣ"
ಎಂಬ ಹೆಸರು" (ಸಮಾಲೋ. ೨೧೩). [ಪದ್ಮ + ಗಣ]

ಪದ್ಮಗದ್ದುಗೆ (ನಾ). ಕಮಲದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವ ಪೀಠ :
ಪ್ರೀತ್ಯಪ್ಪಯತಿಶೋಷದಿಂ ಪದ್ಮಗದ್ದುಗೆಯೆಡೆ (ಸಮಾಲೋ. ೧೦-೬೯).

[ಪದ್ಮ + ಗದ್ದುಗೆ (<ಗದುಗಿ)]

ಪದ್ಮಗರ್ಭ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ ತಾಳಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ :
ಅಕ್ಕುಂ ನಿರಾಳಂಬಮಾ ಬನವಾಸಂ ರಸೆಗೆಂಬ ತಂಕೆಯೊಳಿ ದೇವೇಂದ್ರಾ
ಲಯಂಗಳ್ಲಿ ದೇವನಗಂ ಪೋಲ್ಪುದು ಪದ್ಮಗರ್ಭನ ಕಿರೀಟಸ್ತಂಭಮಂ
ಸ್ತಂಭಮಂ (ಅಜಿತ. ೨-೩). [ಪದ್ಮ + ಗರ್ಭ]

ಪದ್ಮಚಾರಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ :
"ಅಮೃತಾ, ಅಚರಾ, ಪದ್ಮಾ, ಚಾರಿಣಿ, ಪದ್ಮಚಾರಿಣಿ-೫ ಕಾಶ್ಮೀರ
ದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೫).

[ಸಂ. ಪದ್ಮಚಾರಿಣಿ]

ಪದ್ಮಜ (ನಾ). - ಪದ್ಮಗರ್ಭ : ಜಗಮಂ ಮಾಡಿದ ಪದ್ಮಜಂ ಪಡೆದ
ನಿಲ್ಲಿ ಕನ್ನೆಯಂ (ಪಂಪ. ೪-೭೫) ; ವಿಫಲಶ್ರೇಷ್ಠ ಪದ್ಮಜ ಸೋಮ
ಧರ ನಾರಾಯಣರು ಕೊಡಲೆಂದು ಹರಸಿತು ಭೂಸುರವಾಸ (ಕುಮಾರ. ೧೦-೪೦).

[ಸಂ.]

ಪದ್ಮಜನಿ (ನಾ). - ಪದ್ಮಗರ್ಭ : ಮುಂಡಿತಮುಕಿಯಿಂದ ಪದ್ಮಜನಿಯಂ
. . . ಜಯಿಸಿದನುದಾತ್ತವೈಭವಂ (ರಾಜತೀ. ೪-೧೧೧). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಜಸೂನು (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮನ ಮಗ ; ಜಾಂಬವಂ ತ : ಒಲಗ
ನಡೆಕಂದರಾ ಕಪಿಪಾಲ ಪದ್ಮಜಸೂನು ಕೇಸರಿ ಶೂರಿನಮುಲಲ ಹನುಮ
ಹರಿಸುತಸುತ ಸುಖೇಣಕರು (ಕೊರಂ. ೬-೧೦-೧೬). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಜಾಂಡ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ; ವಿಶ್ವ : ಒಡೆದುಡೊ ಪದ್ಮಜಾಂಡಮು
ವನೀವಳಯಂ ವಿಳಗಿತ್ತೊ (ಚಂದ್ರ. ೬-೩೧) ; ದೇವಿಯಾಗಸಗಳಾನೆಡೆ
ಯೊಳೆಂದುಸಾರಲೈ ಬಾರದಾದುದು ಪದ್ಮಜಾಂಡಮುದು ಬೆಸಗೆ ಬಿಡದಿರ
ದೆಂಬ ಮಾಳ್ವೆಯಂ (ಶೋಕ. ೬-೪). [ಪದ್ಮಜ + ಅಂಡ]

ಪದ್ಮಜಾಪತಿ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಒಡೆಯ ; ವಿಷ್ಣು : ಹಿರಿಯ
ಒಡೆಯನಲ್ಲದೆ . . . ಪದ್ಮಜಾಪತಿ ದೈತ್ಯನ ಕೊಂದು ವೇದ ಕಮಲೋ
ದ್ಭವನಿತ್ತು ಕಾಯದ ಕಾರಣದಿಂದ (ಭರಂ. ೧೨-೧೨೨-೨). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮತಂತ್ರ (ನಾ). [ಶೈವ] ಸ್ವಾಯಂಭುವಾಗಮದ ಮೂರು
ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸ್ವಯಂಭೂತ ಪ್ರಜಾಪತಿಮತ ಪದ್ಮತಂತ್ರ
ವೆಂದು ಸ್ವಾಯಂಭುವಾಗಮದ ತ್ರಿಭೇದಗಳು (ವಿವೇಕ. ೬೫).

[ಪದ್ಮ + ತಂತ್ರ]

ಪದ್ಮನಾಭ (ನಾ). ೧. ಹೊಕ್ಕುಳ್ಳಲ್ಲಿ ಕಮಲವುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು :
"ವಿಷ್ಣು : . . . ಪದ್ಮನಾಭ . . . ಗದಾಧರ-ಈ ೪೫ ಸಾರಾಯಣನ

ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೫-೨೨); ಒಂದು ಧನುವಿಗೆ ಮೂವಿಂಟು ಹಿಂದೆ ಒಂದು ಬಾಣವು ದಿದಲಾಗಿ ಪದ್ಮೋದ್ಭವನ ಸ್ಥಿತಿ ಕಟ್ಟಿತ್ತು ಮತ್ತೊಂದು ಬಾಣವು ದಿದಲಾಗಿ ಪದ್ಮನಾಭನ ಹೆಡೆಯು ಕಟ್ಟಿತ್ತು (ಸಕದ. III, ೧೦೨-೧೧೧, ಗಾಣದ ಕಪ್ಪಣ ನ ವಚನ); ಶೋಭನ ಶೋಭನವೆ . . . ಪದ್ಮನಾಭ ಶ್ರೀಪುರಂದರವಿಠಲಿಗೆ ಪದ್ಮಾವತೀಪ್ರಿಯ ಶ್ರೀನಿವಾಸಿಗೆ (ಪುರಂದ. ಭಾ. ೧-೧೫೭-೫). ೨. [ಗಣಿತ] (?): ಮಗ್ಗಿ ಗಣಿತ x x ಮುಂಗುಳಿ ಅಳತೆ ರಾಜಾಧೀಶ ಬಣ್ಣಾಂತರ ಪದ್ಮನಾಭ . . . ತಗುಣ ಉತ್ಕೃಷ್ಣ ಗುಣಮುಕ್ತಿನ ಚಿಲ್ಲಿನ ಗುಣಿತವು ಅಪ್ಪಾದಿತಗುಣಿತಂಗಳು (ಶ್ವೇತಗ. ೨-೪). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮನಾಲ, ಪದ್ಮನಾಳ (ನಾ). ಕಮಲದ ದಂಟು, -ದೇಟು, -ಕಾವು. **ಪದ್ಮನಾಳ:** ಪದ್ಮನಾಳಪ್ರತೋಭಯ ಸಮತೋಲದ ಕೋಮುಲಿತ ಪದ್ಮಾಹುಯಾಗದಿ . . . ಪದ್ಮವನದಂತೆ ರಸಿಕಾಭರಣಲಿಂಬ ನಲಿಯಲಾ ಸತಿಯುಕ್ತವೆಂದರು (ಸಂದಿಮಾ. ೪-೧೩). [ಪದ್ಮ+ನಾಲ]

ಪದ್ಮನಾಳ 'ಪದ್ಮನಾಲ' ನೋ.

ಪದ್ಮಪತ್ರ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯ ಎಲೆ; ಕಮಲಪತ್ರ: ಪದ್ಮಪತ್ರದ ಜಲದಿಂದವಿನಂತೆ ಜಲಿತಮಾದುದು ಚಿತ್ರಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೯-೩೩); ಪದ್ಮಪತ್ರಗಳಿಂದೊಪ್ಪಿ ಸಿಕ್ಕೊಳುತ್ತ ಕಾಮನಂದಿಂ ಮುಮ್ಮೊಗೊಳುತ್ತ (ಸಂಜಿ. ೧೨-೧೧೬); ಪದ್ಮಪತ್ರದ ಗುಣ-ತಾವರಿವೆಯಲ್ಲಿ ಉಟಿ ಮಾಡುವುದೆಂದ . . . ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಸಕಲರೋಗ ಸಮೂಹವನ್ನೂ ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೪೭). ೨. ತಾವರೆಯ ದಳ; ಕಮಲದ ರೇಳು. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; "ಪುಷ್ಕರ ಮೂಲ" (ಸಂಜಿ. ೨೪೪): "ಪೌಷ್ಕರಂ, ಕಾಶ್ವೀರಂ, ಪದ್ಮಪತ್ರಂ-೩ ಪೌಷ್ಕರಮೂಲೇ - ತಾವರೇಗಡ್ಡೆ, ಕಾಶ್ವೀರದಲ್ಲಿ ನೆಲತಾವರೇಗಡ್ಡೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೫).

ಪದ್ಮಪತ್ರಜಳ=ತಾವರಿವೆಯ ಮೇಲಿನ ನೀರಿನ ಹನಿ: ಪುಯ್ಯ ಕಂಕುಕದ ಚಂದಂ ಮಿಕ್ಕು ಮೇಲ್ಮುಖಾಂತ ನಡೆದರ್ ನೋಳ್ವೊಡೆ ಪದ್ಮಪತ್ರಜಳದಂತಲ್ಲಾ ಡದಾಳ್ವರ್ಯಾದಿಂ(ತ್ರಿಪದಿ. ೨೪-೨೬೩).

[ಪದ್ಮ+ಪತ್ರ]

ಪದ್ಮಪಾಣಿ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ. ೨. ಲಕ್ಷ್ಮಿ. ೩. ಪಾರ್ವತಿ. ೪. ವಿಷ್ಣು. ೫. ಬ್ರಹ್ಮ. ೬. ಬುದ್ಧ. ೭. ಸೂರ್ಯ. [ಪದ್ಮ+ಪಾಣಿ]

ಪದ್ಮಪೀಠ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಪೀಠ: ಪದ್ಮಪೀಠದಗ್ರಭಾಗ ದೊಳ್ಳರಂ ವಿರಾಜಿಪಾ ಪದ್ಮಸದ್ಭಯಂತೆ ಶೋರ್ಪ ಯಂತ್ರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ . . . ತತ್ಪದ್ಮನೇತ್ರೆಯೊಪ್ಪಿದಳಾ (ಉದ್ಯು. ೫-೫೫). ೨. ಕಮಲದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವ ಪೀಠ, -ಆಸನ: ಶಿವಾರ್ಚನೆಗೂಪಯುಕ್ತವಾಗಿ ಅನಂತಪೀಠ...ಪದ್ಮಪೀಠ...ಪ್ರಣವಪೀಠಗಳ ಛಾಪನೆಯೆಂದುಪ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ದಿವ್ಯಮಂಟಪಮಧ್ಯಗತಸಿಂಹಾಸನಕ್ಕೆ (ವಿವೇಕ. ೧೦೪); ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಪೀಠಗಳು ಅನೇಕವಿಧವೆಂದೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ಭದ್ರಪೀಠ, ಪದ್ಮಪೀಠ . . . ಶ್ರೀಕಾಮ್ಯವೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ (ಭಾರತ. ೫೧೬). [ಪದ್ಮ+ಪೀಠ]

ಪದ್ಮಪುರಾಣ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಮಹಾಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣ ಪದ್ಮಪುರಾಣ . . . ವೈಷ್ಣವಪುರಾಣ ಶೈವಪುರಾಣ . . . ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣವೆಂಬೋ . . . ಹದಿನೆಂಟು ಮೂಲಪುರಾಣಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨); ಪದ್ಮಪುರಾಣವು ವಿಶಾಖನು ಮನುಜ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪೇಳುವುದು ವಚನ (ಪುರಂದ. ೫-೧೬೧-೧೧೦).

[ಪದ್ಮ+ಪುರಾಣ]

ಪದ್ಮಪುಷ್ಕರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಪದ್ಮಪುಷ್ಕರ, ಪುಷ್ಕರ ಮೂಲ (ಮೈತ್ರಿ. ೪೬-೯೧೬). [ಪದ್ಮ+ಪುಷ್ಕರ]

ಪದ್ಮಪ್ರಭ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದಂತೆ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳುದು. ೨. [ಜೈನ] ಆರನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರನ ಹೆಸರು: ವ್ಯಸಭ ಅಜಿತ . . . ಪದ್ಮಪ್ರಭ . . . ಪರ್ಧಮಾನರಂದಿಪ್ರತ್ಯುನಾಲ್ವರ್ ತೀರ್ಥಂಕರರ್ (ಚಾವಂಪ. ೪೦೨). ೧೨, ೨: ವದನಂ ಚಂದ್ರಪ್ರಭಂ ವಿಕ್ರಮಭುಜಮುಚಿತಂ ಪಾಣಿ ಪದ್ಮಪ್ರಭಂ . . . ತಾನದಜಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ತೀರ್ಥೇಶ್ವರನೆನೆ ನೆಗಬ್ಬಂ ಪದ್ಮನಾಭಪ್ರಧಾನಂ (ಅರ್ಧನೀ. ೧-೪೩). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಬಂಧು (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಗೆಳೆಯ, -ಬಂಧು; ಸೂರ್ಯ. [ಪದ್ಮ+ಬಂಧು]

ಪದ್ಮಬೀಜ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯ ಬೀಜ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈತ್ರಿ. ೪೮-೯೪೯); (ಸಸ್ಯ. ೩೮). [ಪದ್ಮ+ಬೀಜ]

ಪದ್ಮಭವ (ನಾ). ೧. = ಪದ್ಮಗರ್ಭ: ಪದ್ಮಭವನ ಮಹಿಮೆ ಹಂ ನಿನ್ನ ಮಹತ್ವಂ ಪ್ರಥಿತಮಗಾಥಂ (ಜಗದಿ. ೩-೧೦೫); ಒಮ್ಮೆ ಬಗೆವನೆ ಪದ್ಮಭವ ನಿನ್ನ ಸ್ವಲ್ಪಪದವಿಯನು (ಬಸವ. ೨-೧೯); ದಿದದೆ ಕಾದುವ ಗಂಡ ಬಂದಿರನೇತಕೆ ಪಡೆದನಕಟಿ ಪದ್ಮಭವನು (ಹದಿಬ. ೩-೯). ೨. [ಭಂದ] ಬ್ರಹ್ಮಗಣ: ಎರಡಜೋಳಾಂಟು ಸಂಪ್ರಿಯೋಳ್ ಬರೆ ಪದ್ಮಭವ ನುಲಾದುವು ಮೆಚ್ಚುವ ತೆಲದಿಂದಿರೆ ಮುಂದಣ ಪದಂ ಮುನ್ನಿನಂತಿರೆ ಕರಂ ಗೀತೆಕೆಯಂತಕ್ಕುಂ (ಭಂದೀಶಂ. ೫-೨೫೬). [ಪದ್ಮ+ಭವ]

ಪದ್ಮಭವಾಂಡ (ನಾ). = ಪದ್ಮಜಾಂಡ: ಪಾಯ್ಲು ಪೊಯ್ದಾಡೆವರ್ ಪದ್ಮಭವಾಂಡಮಂ ಮೃಡನ ಭಕ್ತರ್ ಬಲ್ಲಿವರ್ಭಾವರಾ (ರಾಜಕೇ. ೬-೧೧೮). [ಪದ್ಮಭವ+ಂಡ]

ಪದ್ಮಭೂ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮ: "ಬ್ರಹ್ಮಾ, ಸೃಷ್ಟಾ, ಧಾತಾ, ಪರಮೇಶ್ವೀ, ಪದ್ಮಭೂ: . . . ಕಮಲಾಸನೇ - ಈ ೨೦ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨-೬). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಭೂಷಣ (ನಾ). ಕಲೆ, ವಿಜ್ಞಾನ, ಸಮಾಜಸೇವೆ, ಅಟಪಾಟಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಯಾವುದಾದರೂ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಭಾರತಸರ್ಕಾರದವರು ಕೊಡುವ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಶಸ್ತಿ; P ಇದು 'ಪದ್ಮಶ್ರೀ'ಗಿಂತಲೂ ಮೇಲ್ಮಟ್ಟದ ಪ್ರಶಸ್ತಿ: ಪದ್ಮಭೂಷಣ, ಪದ್ಮಶ್ರೀಗಳು ಹಲ್ಯಾಜನರ ಸೊತ್ತಾಗ್ತಾ ಇವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ - ನಮ್ಮ ಜನದ ಮೊದ್ವುತನ (ಸತದಾ. II, ೧೨೧೬). 'ಪದ್ಮವಿಭೂಷಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಮಂದಿರಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯೇ ಪುನೆಯಾಗಿರುವವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ: "ಶರಧಿಸುತೆ ರಾಮ ಗೋಮಿನಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪದ್ಮಮಂದಿರಿ . . . ಮನ್ಮಥಮಾತೆಯೆನಲು ಸಿರಿಗಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩-೧೮).

[ಸಂ. ಪದ್ಮಮಂದಿರಾ]

ಪದ್ಮಮಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಭರಣ (?): ಚಿಲ್ಲಣಂ ಬಾಲಗೈರುಂ . . . ಬಲ್ಲಿಯಂ ಚಕ್ರ ಗಿರುಗಟಿ ತೊಡಕುವಳಿ ವಂಕಿ ಕಲ್ಲಮಣಿ ಪದ್ಮಮಣಿ ಪುತ್ರಜೀವಿಯು ಹುಲ್ಲುಮಣಿ ಪಟಿಕವಣಿ ಭೂಷಣಂ (ಗುರುಜಾ. ೩-೫೦). [ಪದ್ಮ+ಮಣಿ]

ಪದ್ಮಮಿತ್ರ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಗೆಳೆಯ; ಸೂರ್ಯ: ಕೆಂಪೇಜಾತು ಮೂಡಣವನೆ . . . ಸಕಳಜಗಂ ಪೆಂಪೇಜಾತು ಪದ್ಮಮಿತ್ರನುದಯಸು ವಾಗಳ್ (೧೦೪. ೫-೪). [ಪದ್ಮ+ಮಿತ್ರ]

ಪದ್ಮಮುಖಿ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು: ಪದ್ಮಮುಖಿ . . . ಪದ್ಮಪ್ರಜಮಂ ಪದ್ಮಾಕರದಲ್ಲಿ ಕೊಯ್ದುಳ್ಳುತ್ತವದಿಂನಂ (ತ್ರಿಪದಿ. ೨೪-೬೬). ೨. [ಭಂದ] ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರು

ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನುಳ್ಳ, ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಮವಾದ ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಇಂದುಗಣಂ ಶರಣಂ ಪೂಜ್ಯೋದಿರೇ ಚಂದ್ರಧರಂ ಪಿಂದು ಪದಾಂತದೊಳೊಡೆ . . . ಜಗದ್ವಂದಿತ ಪದ್ಮಮುಖೀ ನಿಜ ನಾಮದ ಪದ್ಮಮುಖೀ (ಭಂಡಾರೀ, ೨-೧೬೧). [ಸಂ. ಪದ್ಮಮುಖೀ] ಪದ್ಮಮುದ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಮಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕಮಲದ ಅಕ್ಷತೆಯುಳ್ಳ ಮುದ್ರೆ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಾಧ್ವರು ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಮುದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : 'ಚಕ್ರಮುದ್ರೆ' ಪರಾ. ೨. ಧ್ಯಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವ ಮಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆ : ಪದ್ಮಮುದ್ರೆ . . . ಸಂಹಾರ ಮುದ್ರೆಯೆಂಬುದಿಯಾಗಿ ಸಕಲ ಮುದ್ರೋಪಮುದ್ರಾಬಂಧ ಲಕ್ಷಣಗಳಂ ಗುರುಮುಖದಿಂದಜಾತು (ವಿವೇಕ. ೧೧೦); ಪದ್ಮದಲಿ=ಪದ್ಮಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ, ಪ್ರಸ್ತಾವ=ಪ್ರಸ್ತಾವನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು . . . ಇರುವನು (ಪರಾ. ೮-೨೮ ಪದ್ಯಾರ್ಥ). [ಪದ್ಮ+ಮುದ್ರೆ]

ಪದ್ಮಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅತನ ಅನುಜ ಪದ್ಮಯನು ಅತನ ತಮ್ಮ ಚಕ್ರತಂತ್ರಗೌಡರು (ಎಕ. VII, ೩೨೨. ೧೧೪-೧೬; ೧೨೦ ?). [ಪದ್ಮ+ಅಯ (< ಅಯ್ಯ)]

ಪದ್ಮಯೋನಿ (ನಾ). = ಪದ್ಮಗರ್ಭ : ಬರೆವೊಡೆ ಚರಭಟ್ಟ ಕರು ವಿಟ್ಟಪನೆಂದೊಡೆ ಪದ್ಮಯೋನಿ ಕಂಡರೊಡೆ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನಜಾಗುಂ ನೆಜೆಯುಂ (ಪ್ರಸ್ತ. ೨-೯೨). [ಪದ್ಮ+ಯೋನಿ]

ಪದ್ಮರಾಗ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ. ೨. ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ರತ್ನ; ಮಾಣಿಕ್ಯ : "ಶೋಣಾಶ್ಚ ಪದ್ಮರಾಗಃ - ಈ ೨ ಮಾಣಿಕ್ಯಂ" (ಪರಾ. ೨೯-೨೧); ಸಸುಪ್ತವಡೆದ ನೆಲದೊಳ ಪದ್ಮ ರಾಗದ ಪರಲಕಂ ಬಲಿಗಡೆಜಾತಂಕೆ ಉಪಾಶ್ರಯಂಬಡೆದಕಂಕರಿಸುವಿಂದ್ರ ಗೋಪಂಗಳುಮಂ . . . ಕೆಂಡು (ಪಂಪ. ೬-೨೫೨); ಓರೊಂದೆಡೆ ಯೊಳ್ ಪೊಳೆದುಪು ರಾರಾಜಿಸ ಪದ್ಮರಾಗರುಚಿಮಂಜರಿಗಳ್ (ಸಂರಾಮ. ೧೨-೮೮); ಪದ್ಮರಾಗಂಗಳಂ ಮೌಕ್ತಿಕವೃಷಮನನುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಂಗಳವಾದದ ಬಸವನ ಮಹಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಪೋಗಿರೆಂದು ಕುಬೇರನಂ ಕಳುಪುತಿದೊಂ (ಬಸವ. ೧೨-೨೪). [ಪದ್ಮ+ರಾಗ]

ಪದ್ಮರಿಪು (ನಾ). ಕಮಲದ ಶತ್ರು; ಚಂದ್ರ : ವಿಶ್ವತಯಶದಿಂದ ಪದ್ಮರಿಪುವಂ ರಿಪುವಂ ನಿಜತೇಜದಿಂದೆ . . . ಜಯಸಿದ್ಧನಾದಾಶ್ಚ ವೈಭವಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೧೧). [ಪದ್ಮ+ರಿಪು]

ಪದ್ಮರೇಖೆ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವ ವಿನ್ಯಾಸ, - ರಂಗವಲ್ಲಿ : ವೃಕ್ಷಂ ಲತೆ ಸ್ಪಸ್ತಿಕಂ ಪದ್ಮರೇಖೆ ಗೃಹ ಲಕ್ಷಣಮನಿಪ್ಪ ಬಂಧಂ ರಂಗವಾಲಿಯಕ್ಕು (ಮಂಗಳ. ೬೦-೧೪). ೨. [ಸಾಮುದ್ರಿ] ಅತುಳ್ಳ ಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದೆಂದು ನಂಬಲಾದ ಅಂಗೈಯ ಒಂದು ರೇಖೆ, - ಗೆರೆ : ಹಸ್ತದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮರೇಖೆಯಿರಲು ಕೋಟಿ ದ್ರವ್ಯಾಧಿಪತಿಯಾಗುವನು (ಸಾಮುಲ. ೫೫-೨೦); ಕರತಳದ ಪದ್ಮರೇಖಾಂಕಿತನ ನೋಡಿ ಗಿರಿವರ ತನೂಭೆಯು ವದನಾಬ್ಜವೀಕ್ಷಿಸಿ . . . ಮೃದುಲತರ ಪಯುಂಕದಿಂ ಸಕಲ ಲೋಕಚೈತನ್ಯಾತ್ಮನುಪ್ಪವಡಿಸಿದ ಮುದದೊಳು (ಸಂದಿಪ. ೨೪-೪). 40

[ಪದ್ಮ+ರೇಖೆ]

ಪದ್ಮಲತೆ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಬಳ್ಳಿ : ಅಂತೊಂದೊಂದೆ ತನ್ನರಜಾ ಸ್ವದಮೊಂದೊಂದಜೊಳೊಂದೆ ಪದ್ಮಲತೆ ಸಂದಿರ್ಕುಂ ಲಸತ್ತತ್ತದಿಂ (ಸೇಮಿಪ. ೮-೧೨೩). [ಪದ್ಮ+ಲತೆ]

ಪದ್ಮಲಾಂಛನ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು. ೨. ಪದ್ಮರೇಖೆಯುಳ್ಳವನು; ರಾಜ; ದೊರೆ.

೩. ಬ್ರಹ್ಮ. ೪. ಕುಬೇರ. ೫. ಸೂರ್ಯ. [ಪದ್ಮ+ಲಾಂಛನ] ಪದ್ಮಲೇಖೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವಾದ ಬೂದು, ಕೃಷ್ಣ, ನೀಲ ಮೊದಲಾದ ಆರು ಲೇಖ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೧ "ಕಮಲದ ಬಣ್ಣದಂತಿರುವುದು, ದಾನಶೀಲತೆ, ಭದ್ರಪಂ ಕಾಂತು, ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಠ, ಉಪದ್ರವಸಹನೆ, ಮುನಿಗುರುಪೂಜಾ ಪ್ರೀತಿ - ಇವು ಇದರ ಲಕ್ಷಣ" (ಜೈನಶಾ. ೧೫೬); ಗುರುಭಕ್ತಂ ಮಜು ಧರ್ಮಾನುರಾಗಿ ಭದ್ರಂ ಕ್ಷಮಾಗುಣಂ ತ್ಯಾಗಿ ದಯಾಪರನೇನಿಸುವ ನರನಿಂಶಿಖರಪೊಪ್ಪಿದವನೆ ಪದ್ಮಲೇಖೆಯ ಜೀವಂ (ಪ್ರವಾ. ೬೧-೧೬). 'ಲೇಖ್ಯ' ಪರಾ. [ಪದ್ಮ+ಲೇಖ್ಯ]

ಪದ್ಮಲೋಚನ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವನು. ೨. ವಿಷ್ಣು : ಬಾರೆಲೆ ಪದ್ಮಲೋಚನನ ಮಯ್ಯುನ ಸಾಂಡವ ನಿನ್ನ ಭಕ್ತಿಸ್ವಾರಸಿದಿತ್ತುದೆನ್ನ ಬಗೆಗುತ್ತವಮಂ (ಶುಕಂ. ೫-೫೦).

[ಪದ್ಮ+ಲೋಚನ]

ಪದ್ಮಲೋಚನೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವನು : ಪದ್ಮ ಮುಖಿ ಪದ್ಮಲೋಚನೆ . . . ಪದ್ಮಪ್ರಜಮಂ ಪದ್ಮಾಕರದಲ್ಲಿ ಕೊಯ್ದು ಕುತ್ಸವದಿಂದಂ (ಪ್ರಭ. ೨೪-೬೬). [ಸಂ. ಪದ್ಮಲೋಚನ]

ಪದ್ಮವಾಸೆ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ : "ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಶ್ರೀಃ . . . ಪದ್ಮವಾಸಾಃ . . . ಈ ೯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಪೆಸರು" (ಪರಾಯ. ೬-೨೨). [ಸಂ. ಪದ್ಮವಾಸಾ]

ಪದ್ಮವಿಭೂಷಣ (ನಾ). ಕಲೆ, ವಿಜ್ಞಾನ, ಸಮಾಜಸೇವೆ, ಆಟ ಪಾಟಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಯಾವುದಾದರೂ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಭಾರತಸರ್ಕಾರದವರು ಕೊಡುವ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಶಸ್ತಿ; ೨ ಇದು 'ಪದ್ಮಶ್ರೀ', 'ಪದ್ಮಭೂಷಣ'ಗಳಿಗಿಂತ ಮೇಲ್ಮಟ್ಟದ ಪ್ರಶಸ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಪದ್ಮವಿಷ್ಣು (ನಾ). = ಪದ್ಮಪೀಠ ೧ : ನಂದ ಶಿಲೆ ತಪನಪ್ರವಿ ದಿಂದಂಬುಜನಿಳಯ ಪದ್ಮವಿಷ್ಣುರಮಂ . . . ಅಕೃತೇಚ್ಛಂಗೆ ಪಡೆದು ಪದಪಂ ಮೆಜಿದಳ್ (ಅದಿಪ. ೯-೮೫); ಪರಮಂಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪರಮಾದರದಿಂದಂ ಗೂಢ ಪದ್ಮವಿಷ್ಣುರಮಂ ತಂದಿರಿಸಲ್ (ಅದಿಪ. ೬-೯). [ಪದ್ಮ+ವಿಷ್ಣು] ಪದ್ಮವೃಕ್ಷ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ಪದ್ಮವೃಕ್ಷಂ, ಪದ್ಮ ಕಾಷ್ಠಂ - ಈ ಯೆರಡುಂ ಪದ್ಮಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೯೩). [ಪದ್ಮ+ವೃಕ್ಷ]

ಪದ್ಮವೇದಿಕೆ (ನಾ). ಕಮಲದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವ ಜಗಲಿ : ಅ ಜಂಬುದ್ವೀಪದ ನಟ್ಟನಡುವೆ . . . ಪದ್ಮವೇದಿಕಾಪರಿವೃತತತ್ ಕೋರ ಣಾಂಚಿತಚನಿಭವನಪರಿವೃತಮುಂ (ಅದಿಪ. ೧-೪೯೨). [ಪದ್ಮ+ವೇದಿಕೆ] ಪದ್ಮವ್ಯೂಹ (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ, - ಗುಂಪು. ೨. ಕಮಲದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೇನಾರಚನೆ : ಅಸಮಪದ್ಮವ್ಯೂಹವನು ಭೇದಿಸುವನಾಪವನೆನಲು ಕೇಳಿದು ಶಿಶುತನದ ಲಾಹವಕೆ ನಡೆದನು ನಾವು ಬೇಡನಲು (ಕುನ್ಯಾದ್ರಿ. ೮-೨೨); ಸುತ್ತ ಪದ್ಮ ವ್ಯೂಹಮಂ ರಚಿಸಿ ನಡುವೆ ನೆರನುತ್ತಮುಕುಂಕುಂ ಕಟ್ಟಿ (ಪ್ರಮಿಥಾ. ೧೨-೧೦); ನನಗೆ ತಂದೆಯು ಪದ್ಮವ್ಯೂಹವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು ವುದನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ಪಂಪ. ೨೪೩). ೧, ೨ : ಕೆದಕಿದುದು ಶಿಲೀಮುಖಪಾತದಿಂದ ಶೋಣಿತಪರಾಗತ ಪದ್ಮವ್ಯೂಹದೊಳನೆ ಕೃಷ್ಣ ಶರಾಘಾತದೊಳಗಿದ್ದುದು ದೈತ್ಯಬಲದೊಳುಣಜಲಾಳಂ (ಜಗದಿ. ೧೨-೧೩). 'ಚಕ್ರವ್ಯೂಹ' ಪರಾ. [ಪದ್ಮ+ವ್ಯೂಹ]

ಪದ್ಮಶ್ರೀ (ನಾ). ಕಲೆ, ವಿಜ್ಞಾನ, ಸಮಾಜಸೇವೆ, ಆಟಪಾಟಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಯಾವುದಾದರೂ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಭಾರತಸರ್ಕಾರದವರು ಕೊಡುವ ಒಂದು

ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಶಸ್ತಿ : ಇದರ ಶತ್ಕೃ ಪದ್ಯಶ್ರೀ ದಾ. ರಂಗನಾಥನಾರು ಭಾರತದ ಅತ್ಯಮೂಲ್ಯ ಸೊತ್ತಾಗಿ ದ್ದಾರೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೨೬); ಪದ್ಯಭೂಷಣ, ಪದ್ಯಶ್ರೀಗಳು ಹಲಾ ಜನರ ಸೊತ್ತಾಗ್ತಾ ಇವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ— ನಮ್ಮ ಜನರ ಮೊದ್ವುತನ (ನವಮ. 11, ೧೨೧೬). 'ಪದ್ಯಭೂಷಣ', 'ಪದ್ಯವಿಭೂಷಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪದ್ಯ ಪಂಥ (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳ ಮನೋಹರ, —ಗುಂಪು : ನೀರೋತ್ತಲಪಂಥಂ ಪದ್ಯಪಂಥಂ ಲಲಿತವನಲತಾಪಂಥಮುಂ ತಂದತಂದಂ ಗಳಿಗೇ ಬಂದಪ್ಪು ದೊಂಬಂತೆಸಿದುದು ಭರತಾಂತಾಪುರಸ್ಥಿ ಸಮೂಹಂ (ಅದಿ. ೧೧-೧೩೫); ಪದ್ಯಪಂಥಂಗಳೊಳಿತ್ತಂ ಸುತ್ತು ಗೊಂದಿಡಲೊಳುಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೧-೬೧). ೨. ತಾವರೆಯ ಕೊಳ ; ಕಮಲಸರೋವರ : ಆ ಕುಂದಮನೆ ಪದ್ಯಪಂಥಂ ಮೂದಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಸ್ರದಳಸುರರ್ಣತಾಮರಸ ಮುಮದಟ ಕರ್ಣಕೆಯ ಮೇಲೆ ಸಿಂಹಾಸನಮುಮಂ ವಿಗುಂಪಿಸಿ (ಸಂಕರಮಾ. ೧೬-೨೯ ಬ). [ಪದ್ಯ+ಪಂಥ]

ಪದ್ಯ ಸಂಭವ (ನಾ). = ಪದ್ಯಗಳ ಭವ. [ಪದ್ಯ+ಸಂಭವ]

ಪದ್ಯ ಸಂಹಿತೆ (ನಾ). ಅಗಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ : ಪ್ರಭೂತಾ ಗಮ ವೀರೋದ್ಯೂತಾಗಮ ಸಾರ್ವಕೀತಂತ್ರ ಪದ್ಯಸಂಹಿತೆಯೆಂದು ಅಹಿತಾಗಮದ ನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳು (ವಿನೀತ. ೬೫). [ಪದ್ಯ+ಸಂಹಿತೆ]

ಪದ್ಯ ಸಖ (ನಾ). = ಪದ್ಯಬಂಧು : ಪದ್ಯಸಖಿಕೋಟಿಗಳ ಕಾಂತಿ ತಾ ಕಾಂತಿಯ ರೂಪಾದವೊಲಾ . . . ಕಣ್ಣೆ ಸಿದಳ (ಸಂದಿಪನಾ. ೬-೮); ನೀಳ್ವ ಪತಾಕೆಗಳ ಪಸರಿಸಿದ ಪಟಪಟಲಂ ಪದ್ಯಸಖರುಚಿಯಂ ಪರಿಭಸಿಸೆ (ರಾಜಶೀ. ೬-೧೧ ಬ). [ಪದ್ಯ+ಸಖ]

ಪದ್ಯ ಸದ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕಮಲವನ್ನೇ ಮನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ : ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ ರೂಪಾದನ್ನ ನಾಭ್ಯಂಬುರುಹದಿನೊಗೆದಂ ಚಿನ್ನಯಂ ಪದ್ಯಸದ್ಯಂ (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೧೨೩-೪; 1159); ತಪ್ಪಿತ್ತದ್ದಂದ್ವದ ಮನಕೆ ಸಮಾಕಾರ ಸಂಪದ್ಯರಾಲಾಭದೊಂದೊಡ್ವೇ ಗಮಂ ನೀಡಿದನತಿರರ್ಣಿಭಂದಿಂ ಪದ್ಯಸದ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೯೬); ಮೂರಹರಪದ್ಯಸದ್ಯಮುಖನಿರ್ಜರಕೋಟಿಯನೊಕ್ಕ ರಿಕ್ಕಿ (ರಾಜಶೀ. ೧-೫); ತುಂದಿ ತುಳ್ಳುವ ಮೊಗದ ಮೊಗಂಬಡೆದ ಸೊಬಗು ಪದ್ಯಸದ್ಯನ ಮೊಗಸಿರಿಯನೆಡವುತೆದಂಮಾಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೯-೧೧). ೨. ತಾವರೆಯ ಕೊಳ ; ಮಿಸುಪ ಓಯ ಮಿಂಗಳ ದಾಡೆ ತಾಮಾಗಿಳಾರಾಕ್ಷಸಿಯ ತೊಡೆ ಬಾಯಂತಿರ್ದುದಾ ಪದ್ಯಸದ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೪೧).

[ಪದ್ಯ+ಸದ್ಯ]

ಪದ್ಯ ಸದ್ಯೆ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಮನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು ; ಲಕ್ಷ್ಮಿ : ಪದ್ಯಪೀತದ್ರಭಾಗದೊಳ್ಳರಂ ವಿರಾಜಿಸಾ ಪದ್ಯಸದ್ಯೆಯಂತೆ ತೋರ್ಪ ಯಂತ್ರಮುಥ್ಯದಲ್ಲಿ . . . ತಪ್ಪದ್ಯನೇತ್ರೆಯೊಪ್ಪಿದಳ (ಉದ್ಯು. ೫-೫೫).

[ಸಂ. ಪದ್ಯಸದ್ಯಾ]

ಪದ್ಯ ಸಾಲೆ, ಪದ್ಯ ಸಾಳಿ (ನಾ). ನೇಕಾರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ : ಶ್ರೀ ಪ್ರಸನ್ನನಿಲನೀಯಸ್ವಾಮಿಯವರಿಗೆ ಸರ್ವಾಪುರದಲ್ಲಿರುವ ಪದ್ಯ ಸಾಲೆಯವರು . . . ಬರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ದಾನಶಾಸನಕ್ರಮ (ಎಕ. IX (೩), ೪೫೪. ೧೦೬-೪; 1802). ಪದ್ಯ ಸಾಳಿ : ನೇಕಾರರು . . . ೧ನೇ ಮರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಸಾಳಿ, ಸುಕಸಾಳಿ, ಸಕ್ಕುಲಸಾಳಿಯೆಂಬ ಮೂರು ಪೂಜಾತಿಗಳಿವೆ (ಆಧ್ಯಾ. ೧೫೯). [ಪದ್ಯ+ಸಾಲೆ (< ಸೇಲೆ)]

ಪದ್ಯ ಸಾಳಿ 'ಪದ್ಯಸಾಲೆ' ನೋ.

ಪದ್ಯ ಹೃದ (ನಾ). = ಪದ್ಯಾಕರ ೧: ಪದ್ಯಹೃದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭವಿಸಿದ ಕಾರಣಮಾ ಕೂಸಿಗೆ ಪದ್ಯಾವತಿಯೆಂಬ ಪೆಸರನ್ನಿಟ್ಟು (ತನ್ಯಾಸ್ತ. ೨-೩೧ ಬ). [ಪದ್ಯ+ಹೃದ]

ಪದ್ಯಾಂಕಿತ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಲಾಂಛನವಾಗಿ ಉಳ್ಳುದು : ಪರದಂ ಪದ್ಯಾಂಕಿತಂ ತೋಳೆರಡು ಸಹಿತವಪ್ರಭಾಭಾಸುರಂ ತೋಳೆ ರಡು (ಅದಿ. ೧-೬). [ಪದ್ಯ+ಅಂಕಿತ]

ಪದ್ಯಾಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆ ; P "ಕುಮುದ ವನ್ನು ಎಂಬತ್ತನಾಲ್ಕರಿಂದ ಗುಣಿಸಿದಾಗ ಬರುವ ಲಬ್ಧ" (ಜೈನಶಾ. ೧೫೬) : ಎಂಬತ್ತುನಾಲ್ಕು ಮತ್ತು ಎಂಬತ್ತುನಾಲ್ಕು ಗುಣಿತಕ್ರಮದಿಂದ ಕುಮುದಾಂಗ ಮತ್ತು ಕುಮುದ, ಪದ್ಯಾಂಗ ಮತ್ತು ಪದ್ಯ . . . ಎಂದಿವು ಕ್ರಮದಿಂದ ಆಗುತ್ತವೆ (ಜೈನಶ. ೩೦೬). [ಪದ್ಯ+ಅಂಗ]

ಪದ್ಯಾಕರ (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನವಾದುದು ; ತಾವರೆಯ ಕೊಳ ; ಕಮಲಸರೋವರ : "ಪದ್ಯಾಕರ, ತಟಾಕ . . . ೨ ತಾವರಿಗಳಳ್ಳ ಕೆರೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೫); ಬಳಸಿ ಮೃದ್ವಾನಮುದ್ರಾನದೊಳೊದವಿದ ಪದ್ಯಾಕರಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೧-೬೧); ಶ್ರೀಕಾಂತಿ ತನ್ನರೇ ಪದ್ಯಾಕರದೊಳ ಹಂಸಿಯಂತೆ ನೆಲಸಿರೆ (ಪುಸ್ತಕ. ೬-೧); ಕಡುಪರಿಮಳದ ಪಸರದ ಸೊಗಸು ತೀವಿತು ವಿಮಳ ಪದ್ಯಾಕರದ ಪವಮಾಣ (ಕುಮಾರ. ೨೩-೧೩). ೨. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕೈ. ೧, ೨ : ಪದ್ಯಾಕರಾಬ್ಜ ಗ್ರಹಣಕೃತನಿತ್ಯೋದಯಂ ರೋಹದೊಳ ಸುಸ್ಥಿರಮೆತ್ತೇ ದೋರ್ಯಶಕ್ತಿ, ರತಭರತಭವದ್ಯಾಗೃಹಂಜಾಂಜುಂದಿಂಬ (ಎಕ. VI, ಬಕ್ಕಮ. ೧೩೦-೫೪; 1105). [ಸಂ. (ಪದ್ಯ+ಅಕರ; ಪದ್ಯಾ+ಕರ)]

ಪದ್ಯಾಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಬೀಜ ; P ಇದನ್ನು ಜಪಸರದ ಮಣಿಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ೨. ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ವನು : ಉಪ್ಪಕರ ಶೃಂಗ ಪಿಂಗಳ ಪಾರಿಭದ್ರ ಸೌರಾಪ್ಯಕಂ ಶೈಲಭ ಧ್ವಜ್ರದಂತಾನಂಗಳೋಪ್ಪ ಪಿಂಜರೋಚಮಾನ ಪದ್ಯಾಕ್ಷ ಪಾರ್ಶ್ವ ಪುಂಗವಾಂಗ . . . ಕರ್ಣಪೂರ್ಣಂ ಮುಖ್ಯಗಣರ ಸಂದಳಿಯಿದುರ್ದು (ಸಂದಿಪನಾ. ೨೪-೨೫). ೩. ಸೂರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಪದ್ಯಾಕ್ಷಿ (ನಾ). = ಪದ್ಯಾಕ್ಷ ೧ : ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಧರಣಿಲ್ಲದ ಪದ್ಯಾಕ್ಷಿ ತೋಳಿಯ ಮನೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಕೊಂದಿರೆ (ಸರ್ವಜ. ೧೬೯-೮೯೯). [ಸಂ. ಪದ್ಯಾಕ್ಷಿ]

ಪದ್ಯಾಗಮ (ನಾ). ಅಗಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ : ಮಾತಂಗಳಂತ್ರ ಯಕ್ಷಿಣೀಶಾಸ್ತ್ರ ಪದ್ಯಾಗಮ ಪೌಷ್ಕರ ಸುಪ್ರಯೋಗ ಹಂಸಾಗಮ ಸಾಮಾನ್ಯಾಗಮವೆಂದು ಪಾರಮೇಶ್ವರಾಗಮದೇಳು ಭೇದಗಳು (ವಿನೀತ. ೬೬). [ಪದ್ಯ+ಅಗಮ]

ಪದ್ಯಾಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; "ಚಕ್ರಮರ್ಧ" (ಸಂದಿ. ೨೪೦) : "ಪ್ರಪುನ್ನಾಟಿ, ಪಿಡಗಜ, ದದ್ರುಳ್ಳಿ, ಚಕ್ರಮರ್ಧಕ, ಪದ್ಯಾಟಿ, ಉರಣಾಕ್ಷ : . . . ೬ ತಗಡೇಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು, ತಗಿಟ, ತಗ್ಗುಳ್ಳ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೬). [ಸಂ.]

ಪದ್ಯಾನಂದಿ (ನಾ). ೧. ಕಮಲವನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವವನು ; ಸೂರ್ಯ. ೨. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವವನು ; ವಿಷ್ಣು. ೧, ೨ : ಹರಿ ಪದ್ಯಾನಂದಿ ಪೀತಾಂಬರೋಲ್ಲಸಿತಂ ಚಕ್ರ ಸಹಾಯನಾಕ್ರಮಿಸಿದಂ ಭೂಚಕ್ರಮಂ ಪಾದದಿಂದ ರಸಿಗಾಗಳ ಬಲಿ ದುಸ್ತಮಂ ತಳವಿಸಂ ದಾನಪ್ರಬದ್ಧಾ ಕುಳಂ (ಪುಸ್ತಕ. ೮-೨೬). [ಸಂ. ಪದ್ಯಾನಂದಿನ್]

ಪದ್ಯಾನುಸಂಗಿತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದೊಡನೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು. ೨. ಐಶ್ವರ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು. ೧, ೨ : ಸದಾಳಿಪ್ಪಿಯಂ ಪರದಾನೋನ್ನತಭದ್ರಲಕ್ಷಣಪದಂ ಪದ್ಯಾನು ಸಂಗಿತ್ಯಮಾಗೆರೆ ಪೆಂಪಟ್ಟಿಯಾದ ದೇವಗಣಪಂ ರಕ್ಷಿತ್ಯ ಭೂಚಕ್ರಮಂ (ಬಗದಿ. ೧-೫). [ಸಂ.]

ಪದ್ಯಾಲಯ (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದುದು.

೨. ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾಗಿರುವುದು. ೧, ೨ : ತೋರುಪಾಕರ ದಂತೆ ಪದ್ಯಾಲಯಂ . . . ಕಾಯಜನ ಪಿತನಂತನಂತಮಣಿರಂಜಿತದೊಳರ ಮನೆ ವಿರಾಜಿಸಿದುದು (ಚಿ.ಪು. ೫-೫೩). [ಪದ್ಮ+ಆಲಯ]

ಪದ್ಯಾಲಯ (ನಾ). - ಪದ್ಮಮಂದಿರೆ : "ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಪದ್ಯಾಲಯಾ, ಪದ್ಯಾ, ಕಮಲಾ, ಶ್ರೀ, ಪಂಪ್ರಿಯಾ-೩ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪) ; ಧರೆಯಂ ಸ್ಥಿರೆಯನಿಸಿದನಂದಿರೆಯಂ ಪದ್ಯಾಲಯಾಪ್ತಿಯೆಂದನಿಸಿದಂ . . . ಅದೇಂ ಸಮರ್ಥನೊ ಪದ್ಮಂ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೨).

[ಸಂ. ಪದ್ಯಾಲಯಾ]

ಪದ್ಯಾಲಿಂಗಿತ (ನಾ). ೧. ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು. ೨. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ಆಲಿಂಗಿತನಾದವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಪದ್ಯಾಲಿಂಗಿತನಂತ ಶ್ರೀರೋಲಿತೆಗಂ ದೂರಮೆನಿಸಿದಂ ಕಿಷಾಯಂದಂ (ಶಾಂತಿ. ೬-೧೬).

[ಸಂ.]

ಪದ್ಯಾವತಿ (ನಾ). ೧. ಲಕ್ಷ್ಮಿ : ಕೋಭನ ಕೋಭನವೆ . . . ಪದ್ಮನಾಥ ಶ್ರೀ ಪುರಂದರವಿಠಲಗೆ ಪದ್ಯಾವತೀಪ್ರಿಯ ಶ್ರೀನಿವಾಸಗೆ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೨-೧೫೬-೫). ೨. [ಹೈನ] ಒಬ್ಬ ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ : ಇವಾದೇವಿ ಸುರಾದೇವಿ ಪೃಥ್ವಿ ಪದ್ಯಾವತಿ . . . ಭದ್ರೆಯಂಚಿಣ್ಣುರುಮಾಶಾವಧಾನರರ ನಾದಿಪುರುಷಾಂಜಿಕೆಗೆ . . . ವಿಚಿತ್ರಾತಪತ್ರಂಗಳಂ ಪಿಡಿಯಲುಂ . . . ಬೆಸಸುವುದಂ (ಆದಿ. ೩-೩ ಎ), ಪದ್ಯಾವತಿಲಬ್ಧ ವರಪ್ರಸಾದಾಸಾದಿತ ವಿಪುಳಕುಳಾಪುರುಷ ಮಹಾದಾನಹರಿಣ್ಯಗುಪ್ತತ್ರಯಾಧಿಕದಾನ (ಎಕ. VIII, ಸರ. ೩೫-೩, 1077). ೩. ಒಬ್ಬ ಯಕ್ಷಿಯ ಹೆಸರು ; ಇಷ್ಟತ್ತು ಮೂರನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರನಾದ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥನ ಯಕ್ಷಿ.

ಪದ್ಯಾವತಿಯ ಕಲ್ = ಪದ್ಯಾವತಿಯೆಂಬ ಜೈನದೇವತೆಯ ವಿಗ್ರಹ : ವಾಯವ್ಯದೊಳ್ ಪದ್ಯಾವತಿಯ ಕಲ್ (ಎಕ. XVI, ೫೬-೩೩ ; 1059). [ಸಂ. ಪದ್ಯಾವತೀ]

ಪದ್ಯಾಸನ (ನಾ). ೧. ಕಮಲವನ್ನು ಪೀಠವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ : ಕಾಡಲಿಹಂ ಬಲದೇವನೆನ್ನನುಬೆಯಂ ದುರ್ಯೋಧನಂಗಾ ನೊಡಂಬಡೆನವಲ್ಪಯದಾಗಳುಂ ನಿನಗೆ ದಲ್ ಪದ್ಯಾಸನಂ ತಾನೆ ನೇರ್ಪ ದಿಸಲ್ ಕೂಡಿದಂ (ಪಂಪ. ೫-೨೦) ; ಸಲಗಂ ಕಾಮಸುಖಾರ್ಥ ಮಿತ್ತಿನನೊಳಪೂತುಂ ಸಮಂತಾರೋಳಂ ಚಲಮಂ ಕೋಪಿಯುಮಾಗ ದಂತೆ ಪಡೆದಂ ಪದ್ಯಾಸನಂ ವೇಶ್ಯೆಯಂ (ಮದಕ. ೧೦-೧).

೨. [ಯೋಗ] ಧ್ಯಾನ, ಪೂಜೆ ಮುಂತಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಭಂಗಿ ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯೋಗಾಸನ ; ೧೦ "ಮೊದಲು ಬಲದಡಿಯನ್ನು ಎಡಪಾದದ ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿರಿಸಿ, ಬಳಿಕ ಎಡದಡಿಯನ್ನು ಬಲದೊಡೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟು, ಆಮೇಲೆ ಬಲಗೈಯಿಂದ ಎಡಗಾಲ ಹೆಬ್ಬರಳನ್ನೂ, ಎಡಗೈಯಿಂದ ಬಲಗಾಲ ಹೆಬ್ಬರಳನ್ನೂ, ಹಿಡಿದೆಳೆದು, ಆಯಾಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲೊಗ್ಗ ಮಾಡಿದ ಅಂಗಾಲುಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿ, ಅನಂತರ ಎದೆಯ ಬಳಿ ಅಂದರೆ ಅದರಲ್ಲಿನ ನಾಲ್ಕು ಬೆಟ್ಟನಷ್ಟು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಗದ್ದವನ್ನು ಒತ್ತಿಟ್ಟು, ದಿಟ್ಟಿಯನ್ನು ಮೂಗಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟರಬೇಕು. ಇದೇ "ಪದ್ಯಾಸನ"ದ ಭಂಗಿ" (ಯೋಗದೀ. ೧೦೫) ; ವರಪದ್ಯಾಸನದೊಳ್ ಕನಕಜಮಯಂ ಸಿಂಹಾಸನಂ . . . ವಿಜ್ಞಾನದಿಂದಂ ಜಗದ್ಗುರುವಾದಂ (ಗದಾಯ. ೧-೩) ; ಬಲದ ಪದ್ಯಾಸನಂ ಮುಗಿದಕ್ಷಿ ಮುಚ್ಚಿದಂಜಲಿವರೆಸಿ ಗುರುವಸಿಷ್ಠಂಗೆಗಿ (ಪಂಪ. ೧೩-೧೪) ; ಸಿದ್ಧ ಪದ್ಯಾಸನದೊಳಿಡು ವಿಶುದ್ಧತನು ತಾನಾಗಿ (ಬಸವ. ೩-೫) ; ರಣಮಂಡಲದೊಳಗೆ

ಪದ್ಯಾಸನವನನುಕೊಳಿಸಿ ಯೋಗಾರೂಢನಾದನು ವರಸಮಾಧಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೨೧). ೩. [ಕಾಮಶಾ] ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ; ಪಂಕಜಾಸನ : ಪದ್ಮಿನಿ ಪದ್ಯಾಸನದಿಂ ನಾಗರಳುಂಧದಿಂ ಚಿತ್ತಿನಿ ಶಂಖಿನಿ ವೇಣುದಾರಿತದೆ ಹಸ್ತಿನಿ ತಣಕುಂ ಸ್ಕಂಧಪಾದದಿಂ ಕೂಡುವಿನಂ (ಮನ್ಮಥ. ೨-೪) ; ಮಲ್ಲನೆ ಮಲಗಿದ್ ಸ್ತ್ರೀ ತನ್ನೆರಡು ಕಿರುದೊಡೆಗಳಂ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಪಲ್ಲಟಿ ಮಾಡಿ ಎಡದ ಕಾಲ ಹೆಬ್ಬರಳಂ ಎಡಗೈಯಿಂ ಪಿಡಿದು ಇರೆ ರಮಿಸುವದು ಪದ್ಯಾಸನಮೆಂಬ ಕರಣಂ (ಕಾಮಶಾ. ೨೩೫).

[ಪದ್ಮ+ಆಸನ]

ಪದ್ಯಾಸನಕ್ಕೆ (ನಾ). ಪದ್ಯಾಸನವನ್ನು ಹಾಕಿ ಕುಳಿತಿರುವವಳು : ಆಕೆ . . . ಗಂಟಿಗಳ ಕಾಲ ಪದ್ಯಾಸನಕ್ಕೆಯಾಗಿ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಳು (ಶಾಂತಿ. ೨೯೨). [ಸಂ. ಪದ್ಯಾಸನಸ್ಥಾ]

ಪದ್ಯಾಸೀನ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವವನು, - ನೆಲಸಿರುವವನು : ಪದ್ಯಾಸೀನನಾದ ಬುದ್ಧನನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡಿದ ಕನಕದಲ್ಲಿ . . . ರಮಣೀಯವಾದ ದರ್ಶನವು ಚಿತ್ತವಾಗಿರುವುದು (ಪ್ರಬಂಧ. ೮೦).

[ಪದ್ಮ+ಆಸೀನ]

ಪದ್ಯಾಸ್ಥಿ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು : ಪದ್ಯಾಸ್ಥಿ ಯಲ್ ಭೃಂಗಕುಂಠಳಿಯಲ್ . . . ವರ್ಷಿದರ್ ಕುಮಾರನ ಮನಸ್ತ್ರೀ ಸಾರಕಾಸಾರದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪ. ೧೨-೧೧೨). [ಸಂ. ಪದ್ಯಾಸ್ಥಾ]

ಪದ್ಮಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದು : ವನಮಾಲಿಯಂದದಿಂ ಪದ್ಮಿನಿ ಪದ್ಮಿಯವೊಲ್ಪು ವನಕುಕ್ಷಿ . . . ಕುಮಲಯಾಧಾರಿವೊಲ್ಪುನಮಾಲಿಯನಿಸಿ ರಂಜಿಸುವ ಕಾಸಾರಮಂ ಸರ್ವಮಂಗಳೆ ಕಂಡಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೧೨). ೨. ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಚುಕ್ಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದು. ೩. ಆನೆ : "ದಂತೀ, ದಂತಾವಳಿ, ಹಸ್ತಿನ . . . ಇಭಿ, ಸ್ತಂಭೀ ರಮಾ, ಪದ್ಮಿನಿ - ೧೫ ಆನೆಯ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೬). ೪. ವಿಷ್ಣು : ವನಮಾಲಿಯಂದದಿಂ ಪದ್ಮಿನಿ ಪದ್ಮಿಯವೊಲ್ಪು ವನಕುಕ್ಷಿ . . . ಕುಮಲಯಾಧಾರಿವೊಲ್ಪುನಮಾಲಿಯನಿಸಿ ರಂಜಿಸುವ ಕಾಸಾರಮಂ ಸರ್ವಮಂಗಳೆ ಕಂಡಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೧೨). [ಸಂ. ಪದ್ಮಿನಾ]

ಪದ್ಮಿನಿ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯ ಬಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಹೂವು ; ಕಮಲ : "ವಳಿನೀ, ದಿಸಿನೀ, ಪದ್ಮಿನೀ-೩ ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೪) ; ದಿನಕರನುನ್ನತದ್ವ್ಯುತಿಗೆ ಪದ್ಮಿನಿ ಚೈತ್ರಮಹೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ನಂದನವನಲಕ್ಷ್ಮಿ . . . ಸಂತತಮಹೋತ್ಸವದಿಂ ಪೂರಿಯೇಜುವಂತೆ ತನ್ನಿನಿಯನ ಕಾಣ್ಯೆಯಿಂ ಸುದತಿ ನೂತನಕಾಂತಿಯನಾಂತುದೊಪ್ಪದೇ (ಸಳಹಂ. ೬೩೬) ; ಇನವಿರಹಿಣಿ ಪದ್ಮಿನಿ ಕಾಂತನಲ್ಲೆಯನಾಂತರದುಗೆ ಮುಳವ ಸುಕಾಕಾಂತನ ಕರಳೆ ಬಿರ್ಚಿ ಮುಚ್ಚಿದಳೆನೆ ಮೊಗವಂ ಮುಗಿವ ಪಂಕಜಂ ಕರಮೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೦) ; ಸನತಿಯೊಂದು ಪಿಸುಣ್ಣ ಎಣಿಯಂ ಮಾಜುವೋದನೆಂಬೊಂದುಬೈಗದಿಂ ಕೊರಗಿದಳೆನೆ ಪದ್ಮಿನಿ ನಾಡೆ ಬಾಡೆ (ರಾಜಾಶ್ವ. ೨೨-೧೦). ೨. ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ, - ಗುಂಪು. ೩. ತಾವರೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೊಳ ; ಕಮಲ ಸರೋವರ : ಪದ್ಮಲದೇವಿ ರಾಜಸುತಮಿಪ್ಪಳು ಹುಳ್ಳರಾಜಾಂತ ರಂಗಮರಾಳಂ ರಮಿಯಪ್ಪ ಪದ್ಮಿನಿಯವೊಲು (ಎಕ. II, ೩೪೬-೧೧ ; ಸು. 1165). ೪. [ಕಾಮಶಾ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಸ್ತ್ರೀಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು ಮತ್ತು ಆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಸ್ತ್ರೀ : ಕನಕಪುಷ್ಪಂ ಭ್ರಮರಾಳಕಂ . . . ಪಿತೃಧ್ವನಿ ವಜ್ರದ್ರಿವಮಾಗಿ ಪದ್ಮಿನಿಯವಳಾ (ಮದಕ. ೨-೧) ; ಜಲಜಾಸ್ಥಂ ತತ್ಪುಗಂಧಾತ್ಮ ತಿರಿತಸರಿಲಂ ಶ್ರೀಫಲೋದ್ಯ ತ್ತುಚಂ ಕೋಕಿಲನಾದಂ ಹಂಸಯಾನಂ ಮೃದುಲಫುತರಭೃತ್ಕಣ್ ಸತ್ಕುಂಠಲಂ ಪಿಪ್ಪಲವರ್ಣಾಕಾರಗುಹ್ಯಂ ಚಕಿತಮೃಗದ್ವಶಂ ಲಜ್ಜೆ ಮೇವಾ

ಶ್ಯಾಮನೋಂ ತಿಲಪುಷ್ಪಫ್ರಾಣವಾ ಪಾಂಡುರಧರಣಮಯಂ ಪದ್ಮಿನೀ
ನಾರಿಗಳ್ಳುಂ (ಮನ್ವ. ೩-೩); ಸರಸತರಲಾವಣ್ಯರಸದಿಂದೂರಿ ಮಸಗೆ
ಜನಹೃದಯದಲಿ ಮೈಪರಿಮಳವ ಪಸರದಲಿ ಪದ್ಮಿನಿ ಬಂದಳೊಲವಿನಲಿ
(ಕುವ್ಯ. ೫-೩೪); ದಿಳಿದುಡುವ . . . ಒಳಗುಗುಡದೋಜೆ ಕಂಗೊಳಿ
ಸುತಿರ್ಪವಳಿ ಕೋಮಲೆ ಕೇಳು ಪದ್ಮಿನಿಯನಿಪ್ಪಳೆಗೆ (ಜನನ. ೨-೧೧);
ಮೂಡಲವು ಹಸ್ತಿನಿಗೆ . . . ತೆಂಕಲಿನ ಬೀಡು ಪದ್ಮಿನಿಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ.
೧೩೨೦). [ಸಂ. ಪದ್ಮಿನೀ]

ಪದ್ಮಿನೀಪ್ರಿಯ(ನಾ). ಕಮಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಸೂರ್ಯ :
ಉದಯಗಿರಿಂದ್ರವೇದಿಕೆಯನೇಜಾದನೋಯ್ಯನೆ ಪದ್ಮಿನೀಪ್ರಿಯಂ(ಕಾಡಂಱು.
೪೩೦); ಅಪನೀಶ್ವರಂ ಪುರುಷರಾರುಂ ಕಾಣದಂತಂಗನಾಡುವಿರ್ಪಲ್ಲಿಗೆ
ಭೋಲಕನೆಯ್ತು ವಿಲಸತ್ತೀಜೋನುಯಂ ಪದ್ಮಿನೀಪ್ರಿಯನೆಂಬೊಂದು
ವಿಶಾಸದಿಂ ಸೆಲಸಿದಂ ಶೃಂಗಾರರಂಗಸ್ಥಳಂ (ಸಳಚಂ. ೨೩೯). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಿನೀಮಿತ್ರ(ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯ. ೨. [ಗಣಿತ] ಹನ್ನೆರಡು
ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ; ಅನಿಲಂ . . . ಮುಂದೆ ನಿಲರ್
ಭೂಕೇಶಂ ದೇವ ಕಡೆಯೊಳ್ ವಿಶ್ವಮಹೋದಯಂ ಪದ್ಮಿನೀಮಿತ್ರನೊ
(ಭಂಡೋಂಬು. ೨-೧೩೩). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಿನೀವಲ್ಲಭ(ನಾ). ಸೂರ್ಯ : “ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷೀ, ಜಗಜ್ಜ್ಞಾನ,
ಅಂಶುಮಾರೀ, ತ್ರಯಾಶನು . . . ಪದ್ಮಿನೀವಲ್ಲಭ, ಹರಿ: —೧೨
ಸೂರ್ಯನಾಮಂಗಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೨). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಿನೀಷಂಡ(ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು :
ಮಿಹಿರಪ್ರದ್ಯೋತಿ ಸಂಧ್ಯಾಭವನಸಮಯದೊಳ್ ಪದ್ಮಿನೀಷಂಡದೊಳ್
ಪೊದ್ದು . . . ಮುಗುಳೊಳ್ ಸಿಲ್ವಿ(ಸುಕುಮಾ. ೩-೧೫). ೨. ಪದ್ಮಿನೀ
ಜಾತಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸಮೂಹ. ೧, ೨ : ಚಂಡವಿರೋಧಿಸಾಧನ
ತಮಸ್ತಮಮೋಡೆ ವಿಶ್ವಪದ್ಮಿನೀಷಂಡಮೆರಲು ರಾಗದಿನೊಪ್ಪಿರೆ
(ಪಂಪಭಾ. ೧-೩). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಿ(ನಾ). ೧. ಲಕ್ಷ್ಮೀ : “ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಶ್ರೀ, ಕಮಲಾ, ಪದ್ಮಾ
. . . ಈ ೯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಪೆಸರು” (ಹಲಾಯು. ೩-೩೨); “ಶ್ರೀ ರಾಮ
. . . ಪದ್ಮಿ . . . ದನುಜಾಂಪ್ರಿಯೆಯಿಂದಿವಿರಾನಾಮಂಗಳು”
(ಮನ್ವ. ೧೩-೨೩). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ನೆಲದಾವರೆ:
“ಅಮೃತಾ, ಅತಿಶರಾ, ಪದ್ಮಾ, ಚಾರಟೀ, ಪದ್ಮಚಾರಣೀ—೫ ಕಾಶ್ಮೀರ
ದೇಶದಲ್ಲರುವ ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ ಹೆಸರು” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೪೫). ೩. ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ; “ಭಾರ್ಗಿ” (ಪಂಡಿತ. ೨೪೨);
“ಹಂಪಿಕಾ . . . ಬ್ರಾಹ್ಮಣೀ, ಪದ್ಮಾ, ಭಾರ್ಗೀ . . . ಬರ್ಬರ,
ವಂದಕ:—೯ ಭಾರಂಗೀ ಹೆಸರುಗಳು. ಗಂಟುಭಾರಂಗೀ ಎಂಬುವ
ಗ್ರಂಥಿಕಪ್ರವೃತ್ತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೩೨). ೪. ಲವಂಗ.
[ಸಂ. ಪದ್ಮಾ]

ಪದ್ಮೀಶ(ನಾ). ೧. ಕಮಲಕ್ಕೆ ಒಡೆಯ; ಸೂರ್ಯ. ೨. ಸಂಪ
ತ್ತಿಗೆ ಒಡೆಯ; ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೀಮಂತ. ೧, ೨ : ಮನುಜನಿಡಲೊಂದೆ
ಕುಸಲಯುನುನೊಂದೆ ಪದ್ಮನುನುನಾಧಿಪಂಗೇಜಾಸೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಕುಸಲಯು
ಪತಿ ಪದ್ಮೀಶನಪ್ಪ ಪೂಗೊಳನೆ ಬಸವ ಪೂಗೊಳನೆಲ್ಲಂ (ಜಗದಿ. ೧೩-೪೦).

[ಪದ್ಮ+ಅಶ]

ಪದ್ಮೋದರ(ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಮಲವನ್ನುಳ್ಳವನು;
ಕಮಲನಾಭ; ವಿಷ್ಣು : ಪರ ಸಂಧ್ಯಾಕ್ಷರದಂತೆ ಗುರು ದೀರ್ಘಂ
ಗೂಢಸಂಧಿಯನೆ ತೋಳ್ ನಾಲ್ಕುಂ ಕರಮೆಸೆದಿರ್ಪಂ ಪದ್ಮೋದರಂಗೆ
ಚಕ್ರಾಸಿ ಶಂಖ ಶಾರ್ಙ್ಗಸಮೇತಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೧೪).

[ಪದ್ಮ+ಉದರ]

ಪದ್ಮೋದ್ಯವ(ನಾ). —ಪದ್ಮಗರ್ಭ : ಪದ್ಮೋದ್ಯವೋದ್ಯಾವಕಂ
ವಿದಿತಾರ್ಥಾನುಗಮಾನಲೈ. ವಿನಯಾದಿತ್ಯಾವನೀಪಾಲಕಂ (ಎಕ. ೧೧,
ಮಳಸ. ೩೧-೧೧; ೧೧೧೭); ಒಂದು ಧನುವಿಗೆ ಮೂಜಂಬ ಹಿಡಿದೆ ಒಂದು
ಬಾಣವ ಬಿಡಲಾಗಿ ಪದ್ಮೋದ್ಯವನ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕಟ್ಟಿತ್ತು (ಸಳಚ. ೧೧,
೧೦೨-೧೯೧, ಗಾಣದ ಕಪ್ಪಣ್ಣನ ವಚನ): [ಪದ್ಮ+ಉದ್ಯವ]

ಪದ್ಮೋದ್ಯವತ್ಸ(ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮನ ಪದವಿ, —ಸ್ಥಾನ : ಕಂತುವ ಕಾಂ
ಪದ್ಮೋದ್ಯವತ್ಸಂಬಡೆದುಲಿದು ತಪಸ್ತಪ್ತನಾ ಕಾಂತೆಯಂ . . . ನಿರ್ಮಿಸಿ
ಜಯಿಸಿದಂ (ಹಿಪ್ಪ. ೩-೨೩). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮ(ಗು). ೧. ಪದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ. ೨. ಪಾದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿ
ಸಿದ; ಪಾದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಸಾಲುಗಳುಳ್ಳ. (ನಾ). ೩.
ಮೂರು, ನಾಲ್ಕು, ಆರು ಇತ್ಯಾದಿ ನಿಯತವಾದ ಸಾಲುಗಳುಳ್ಳ
ಭಂದೋಬದ್ದವಾದ ರಚನೆ: “ಶ್ಲೋಕಂ ಯಶನುಂ ಪದ್ಯಮುಂ
. . . ತಾಸಕ್ಕುಂ” (ಮನ್ವ. ೧೦೧-೨೦); ಪದ್ಯಂ ಸಮಸ್ತಜನತಾ
ಹೃದ್ಯಂ ಪದವಿವಿಪಾದನಯಮನಿವೇದ್ಯಂ (ಕವಿಂ. ೧-೩೦); ಪದ್ಯಂಗಳ್
ನವರಸನಿರವದ್ಯಂಗಳ್ ಸುಜನಸಂಕುಳಕ್ಕೆ ನಿರಂತಂ ಹೃದ್ಯಂಗಳ್ (೧೦೪.
೧-೧೩); ಮರುಳುಹಾರುವ ಗದ್ಯಪದ್ಯದ ಸರಸವಿದ್ಯಗಳಲ್ಲದೀ ಸಂಗರದ
ಕರ್ಕಶವಿದ್ಯೆ ನಿಮಗೇಕೆಂದನಾ ಕಣ್ (ಕುವ್ಯ. ೩-೧೧); ಪದ್ಯಂ ವಧ್ಯಂ
ಗದ್ಯಂ ಹೃದ್ಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫-೧೪). ೪. ಭಗವಂತನ ಪಾದದಲ್ಲಿ
ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಶೂದ್ರ: “ಶೂದ್ರಃ, ಅಂತ್ಯವರ್ಣಃ, ವೈಶಲಃ,
ಪದ್ಯಃ—ಈ ೪ ಶೂದ್ರಂ” (ಹಲಾಯು. ೯೩-೯೩೨); “ನೆಟಿ ಪಂಚಮಂ
ಪದ್ಯನಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೩). ‘ಗದ್ಯ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪದ್ಯಕಾವ್ಯ(ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ;
ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಕಾವ್ಯ : ಬಗೆಯದೆ ಸತ್ಯತಾಭ್ಯವಹಾರಿಗಳುಸಿರ್ವ
ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದೊಳ್ ನಿರ್ಬಂಧಂ ಪುಗದೆಂದರೋಚಿಗಳದಂ ತೆಗಟಿಂದಾ
ಗದ್ಯಪದ್ಯಕಾವ್ಯದೊಳಿಕ್ಕರ್ (ಶಮದ. ೩೦); ಸರೇಭವಿದಿರಾಗಿ. ಶಿಥಿಲ
ಮುಪ್ಪೆದಂಬ ಸಂಧಿಯನಜ್ಜರ್ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದೊಳ್ಳೆಕ್ಕು ಕಮೆಂಬರ್;
ಪ್ರಾಜ್ಞರದಂ ದೂಷ್ಯಮೆಂದು ಪದ್ಯಕಾವ್ಯದೊಳೆಂತೆ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದೊಳಂ
ಪ್ರಯೋಗಿಸರ್ (ಶಮದ. ೩೦ ಪೃತ್ತಿ); “ಪದ್ಯ” ಎಂಬುದನ್ನು ಲಾಕ್ಷಣಿಕರು
ಪದ್ಯಕಾವ್ಯವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ
(ಸಂಕೋಧ. ೧೨೪). ‘ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ’ ಪರಾ. [ಪದ್ಯ+ಕಾವ್ಯ]

ಪದ್ಯಗಂಧಿ(ನಾ). ಪದ್ಯದ ಲಯ ತೋರುವ ಗದ್ಯ : ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ
‘ಜೋರ್ಣಿಕ’—ಮೊದಲಾದ ಪದ್ಯಗಂಧಿ ಗದ್ಯಗಣೆಯಪ್ಪೆ(ನಾಡೋ. ೩೩೫);
ಪ್ರಿದಿಯು ಪದ್ಯಗಂಧಿಯಾಗಿರುವ ಗದ್ಯದಂತೆ ಕಾಣಿಸುವುದೆ ‘ವಚನ’
ಎನಿಸಲು ಕಾರಣವಿರಬಹುದು (ಸಂಕೋಧ. ೧೪೫). [ಸಂ.]

ಪದ್ಯನಾಟಕ(ನಾ). ಭಂದೋಬದ್ದವಾದ ಸಂಭಾಷಣೆಗಳನ್ನು
ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯ : ಪದ್ಯನಾಟಕ . . . ಅಣಕುವಾಡು
—ಎಲ್ಲವೂ ಇಂದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿದೆ (ಸದ್ಯಕಾ. ೨೪).

[ಪದ್ಯ+ನಾಟಕ]

ಪದ್ಯರಚನೆ(ನಾ). ಪದ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದು; ಪದ್ಯದ ರಚನೆ,
—ಬರೆವಣಿಗೆ : ಪದ್ಯರಚನೆಯೊಳ್ ಕಾವ್ಯಾಸನುಂ ಗದ್ಯರಚನೆಯೊಳ್
ಬಾಣನುಂ . . . ನೆಗಟ್ಟರ್ (ಗಡಾಯು. ೧-೯). [ಪದ್ಯ+ರಚನೆ]

ಪದ್ಯಾರ್ಥ(ನಾ). ಪದ್ಯದ ಅರ್ಥಭಾಗ : ಪದ್ಯಾರ್ಥ ವಾಕ್ಯವೇಷ್ಯನ
ದೇಗಂ ಸ್ವರವನುಕ್ಕುತಿಗಂ ಸ್ವರಮುತ್ತು ಪರಮಿರೆ ಯತ್ಯಕ್ಕಮಂತೆ ಸಂಧಿ
ವಿಕಲ್ಪಂ (ಶಮದ. ೩೧). [ಪದ್ಯ+ಅರ್ಥ]

ಪದ್ಯ(ನಾ). ಮಾರ್ಗ; ದಾರಿ; ರಸ್ತೆ : “ಅಧ್ಯಾ . . . ಪದ್ಯಾ,
ನಿಗಮಃ—ಈ ೧೨ ಬಟ್ಟಿ” (ಹಲಾಯು. ೯೩-೧೦೫); “ಅಯನಂ, ವರ್ಷಾನ್,

ಮಾರ್ಗಃ . . . ಪದ್ಯಾಃ, ಪರ್ವಣೀ, ವಿಶವದೀ - ೧೨ ಪಾರಿಯ ಹೆಸರು ಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೯೭). [ಸಂ. ಪದ್ಯಾಃ]

ಪದ್ಯಂತಿಕೆ (ನಾ). (?) : ಎಡೆಮಾರ್ಗದ ಪದ್ಯಂತಿಕೆಗಳಿಂದ ಭವ್ಯಭವಿ ಬೆಳಗುತ ಭರದ್ವಾಜಮುನಿಪನಂ ಕಂಡು . . . ಸಮುದವೆತ್ತು ಪಚರಿಸಿ (ಪರಬ. ೪೧-೨೯). [?]

ಪದ್ಯಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನೀಮುಪಾ, ಪರೇರಾ ಬೇರು, ಪದ್ಯಲಿ, ಪಾತ, ಕಾಡುಬಳ್ಳಿ (ಮೈಟಿಗ. ೨೧-೩೯೪). [?]

ಪಧಿ 'ಪದಿನಾ' ನೋ.

ಪನ್, 'ಪದಿನಾ' ನೋ.

ಪನ್, ಪಂ (ಸಪೂರಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ 'ಪಸಿ' ಎಂಬ ನಾಮ ವಾಚಕಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶರೂಪ : 'ಪಂದಲೆ', 'ಪಂದೋಲಾ' ಪರಾ. ಪಂ : 'ಪಂಬಲೆ' ಪರಾ. 'ಪೊಂ' ಹೋ. [<ಪಸ್ಯ]

ಪನ, ಪನವು (ನಾ). ರಹಸ್ಯಸ್ಥಳ ; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಪ್ರದೇಶ ; ಸಂಕೇತಸ್ಥಳ : "ಪನಂ = ಸಂಕೇತಸ್ಥಳಂ" (ಶಮದ. ಪಂ. ೨) ; ಸಮರಸನ್ನದ್ಧತೆಯ ಸನ್ನಿಹದ ಸಂಭಾರಗಳನ್ನು ತಳ್ಳಿದೆಯ ಪನದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು ಸಜ್ಜಾಗಿರುವನು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೩೪-೬). **ಪನವು :** "ಸಂಕೇತಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಪನವೆಂದು ಕೊಂಬೆಂದು ಪನರಾ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೧೬೨) ; 'ಪನಗಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೇಗಿದ್ದ ಕೋಗಿಲ ?', 'ಹೋಗಿದ್ದ ಬನವಾಸಿ ಪನವಿನೋ' (ಸಖೀಗೀ. ೧೪-೧೬೪). [ದೇ. ೩]

ಪನಂಬುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ ; (ಮೈಟಿಗ. ೩೩-೬೪೧). [ಪನಂಬು + ಬಳ್ಳಿ]

ಪನಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಗಂಗೆಸಿಟ್ಟಿ ಕಲಸ್ಯುತಿ ಪನಟಿಯ ತುರುಗೊಳೊಳೊಡ್ಡು ಪುಯ್ಯಲೊಡ್ಡುಗೆ ಅನ್ನಿಡಾದು ಸಗ್ಗ ಮೇಲಾದಂ (ಎಳ. X, ಕೋರಾಪ. ೨೪೫-೩ ; ೨೬೬). [?]

ಪನಪನ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಪನ್ನ ಸಹಜವಚನಂ ನೆತ್ತರ್ ಪನಪನ ಪರಿಯ ತಿದಿಯುಗಿವಂತುಗಿದು ಕೊಟ್ಟುಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೨ ನ) ; ಅಂತು ಸಹಜವಚನ ರತ್ನ ಕುಂಡಲಂಗಳಂ ನೆತ್ತರ್ ಪನಪನ ಪನಯ ತಿದಿಯುಗಿವಂತುಗಿದು ಕೊಟ್ಟುಡರ್ ವೆಚ್ಚ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೩ ನ).

ಪನವು 'ಪನ' ನೋ.

ಪನಸ 'ಪಲಸು' ನೋ.

ಪನಸವಾಡಿ, ಹನಸವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸರ್ವ ಸಮಸ್ಯಮಾಗಿ ಪನಸವಾಡಿಯಂ ಬಿಟ್ಟು (ಎಳ. VII, ೩೨ನೂ. ೧೦-೫೨ ; 1085 ?). **ಹನಸವಾಡಿ :** ಚಿಕ್ಕಕೂಡಲಿಯ ಹನಸವಾಡಿಯ ಪೂವ್ವಾರ್ಯ ಅಪೂವ್ವಾರ್ಯ ಅಳಯನ್ಯಾಯ ಯೇನೂಯಿಲ್ಲೆಂದು ಧಾರಾಪೂರ್ವ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ (ಎಳ. VII, ೩೨ನೂ. ೩೪-೩ ; 1813).

[ಪನಸ (<ಪಲಸು) + ವಾಡಿ]

ಪನಸಾರೆ, ಪಸಾರ್, ಪಸಾರೆ (ನಾ). ೧. ಪಿಪ್ಪಲಿ, ಸರ್ಪಿ, ಸಿತ, ಕ್ಷೌದ್ರ, ಪಯಸ್ಸುಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಸಾರಗಳು ; ಪಂಚ ಸಾರ : ಆ ಮೂಲಿಕೆಗೆ, ಕೆಲವು ಪನಸಾರೆ ಮದ್ದುಗಳನ್ನು ಬೆರೆಸಿ . . . ಮದ್ದನ್ನು ತಯಾರಿಸಿದ (ಕುರಿಣಾ. ೪೪). **ಪಸಾರ್ :** ೨. ಟಿಪ್ಪದ ದ್ರವ್ಯ ; ಗ್ರಂಥಿದ್ರವ್ಯ : 'ಪಸಾರಿ' ಪರಾ. **ಪಸಾರೆ :** ೧. ಟಿಪ್ಪಕ್ಕೆ ಪಸಾರೆ ಸಾಮಾನು ಬೇಕೆಂದು . . . ಹೋರಿಸಿ (ಮುಸುಗ. ೧೬೨). ೨. 'ಪನಸಾರೆ', 'ಪಂಸಾರೆ' ಎಂಬ ರೂಪಗಳೂ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ಪ್ರಯೋಗಗಳು ದೊರೆತಿಲ್ಲ. [<ಪಂಚಸಾರ]

ಪನಸು 'ಪಲಸು' ನೋ.

ಪನಸೋಗೆ, ಹನಸೋಗೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು ; ೨. ಈಗಿನ ಹುಣಸೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಹನಸೋಗೆ : ಶ್ರೀರಾಜಕೇಸರಿವರ್ಮಪರಮಾರ್ಥನಿಧಿಗಳ್ ನಿಲ್ಲದೆ ಪನಸೋಗೆಯ ಕಾಲೆಗಡ ರೊಟ್ಟಿ ಕೆಯ್ದಂ (ಎಳ. IX, ಕೋಡು. ೪೬-೫ ; ಸು. 1003).

ಹನಸೋಗೆ : ೧. ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಮೂಲಸಂಘ ಬೇತೀಯಗಣ ಪೊಸ್ತಕ ಗಣ್ಯ ಕೊಂಡಕುಂದಾನ್ಯಯ ಹನಸೋಗೆಯ ಬಯ್ಯ ಶ್ರೀದಾಹುಬರಿ ಮಲಧಾರಿದೇವ (ಎಳ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೪-೨ ; 1303) ; ಹನಸೋಗೆಯ ಅದಿಶ್ರೀ ಆವ್ಯಗಳು (ಎಳ. I (R), ೧೯-೨೬ ; 1344). ೨. [ಜೈನ] ಯತಿಗಳ ಒಂದು ಶಾಖೆ : ಅನ್ಯಯಗಳು : ಪೊರಳ್ . . . ಹನಸೋಗೆ, ಮೈಲಾಪ (ಕಾಶ. ೮೬). [?]

ಪನಾಯಿತ (ಗು). ೧. ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ ; ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟುದು ; ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು : "ಅದಿಕಂ, ಶಸ್ತ್ರಂ, ಪನಾಯಿತಂ, ಪನಾಯಿತಂ, ಪ್ರಜಾತಂ . . . ಈತಂ, ಸ್ತುತಂ-೧೨ ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು . . . ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು, ಬಡ್ಡ ಸಲ್ಲಟ್ಟದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೫೨). [ಸಂ.]

ಪನಾಳಿ, 'ಪನ್ನಾಳಿ' ನೋ.

ಪನಾಳಿ (ನಾ). ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ, ಪನಾಳವೆಂಬಲ್ಲಿ ಟಂಕಿಸಿದ ನಾಣ್ಯ ; ಹದಿನಾರು ಪ್ರಕಾರದ ನಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಾಣ್ಯಗಳು . . . ೧. ಔರಂಗಾ ಬಾದಿ . . . ೪. ಹೈದರಾಬಾದಿ ೯. ಪನಾಳಿ (ಕಬಾ. ೨೮೧).

[<ಪನ್ನಾಳಿ (<ಪನ್ನಾ ಮು)]

ಪನ್ನಿ, ಹನ್ನಿ (ಕ್ರಿ). ಪನಿತು, ಹನ್ನಿತು (ಭೂತನ್ಯಾ). ೧. ತೊಟ್ಟು ತೊಟ್ಟಾಗಿ ಬೀಳು ; ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕು ; ಒಸರು ; ಜಿನುಗು : ಆ ಕೂಸಿನ ತಲೆಯೊಳಿಸಾನುಂ ವಿಪದಿಂದು ಪನಿತುಡುಂಡಾತಂಗೆ ದಿಂದುಸಾಗರ ನೆಂದು ಪನರಣಿಟ್ಟು (ಮದ್ದೂರಾ. ೧೧೧-೬) ; ಕಿವಿಯೊಳಮದ್ದಿನ ಪನಿ ಪನಿವಿಸುನೆವರರೆಬರಳುಕುಳುತಿಯಂ (ಅದಿಪ. ೧೧-೬೯) ; ಸೊನೆವನಿ ಚೆಂಬುಂ ಪನಿಯ ಮಾಗೊನರಂ ನಸುಂಚರ್ . . . ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದುದು ಕೋಕಿಲವ್ರಜಂ (ಜಗದಿ. ೧೪-೩೪) ; ಸತಿಯ ನೊಸಲರ್ಥಚಂದ್ರಾ ಕೃತಿಯದಪಾಂ ಪನಿತ ಸುಧೆಯ ಬಿಂದುಗಳೆಂಬಂತೆ . . . ಪೊಸಮೂಕುತಿ ಮೆಟಿಡತ್ತು (ಸಳಚಂ. ೩೨೩). ೨. (ನೀರಿನ) ತೊಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರು, - ಬಿಂದುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರು : ಮೇಘಂಗಳ್ ಪನಿತರ ಮೇಘಂ ಕುಂಭ(ದ)ಮೇಘಮೆಂಬವೊಲೆ ಮುಟಿ ಕೊಳ್ಳಂ (ಅಬ್ಬಮ. ೪-೪೬). ೩. (ಮೆಳೆಯಂತೆ) ಸತತವಾಗಿ ಸುರಿ ; ಧಾರೆಯಾಗಿ ವರ್ಷಿಸು : ಅಂತು ಸಹಜವಚನ ರತ್ನ ಕುಂಡಲಂಗಳಂ ನೆತ್ತರ್ ಪನಪನ ಪನಯ ತಿದಿಯುಗಿವಂತುಗಿದು ಕೊಟ್ಟುಡರ್ ವೆಚ್ಚ ದೇವೇಂದ್ರನಾತಂಗೆ ಮೋಘಶಕ್ತಿಯನಿತ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೩ ನ) ; ಪನಿತವು ಮುಂಗಾ ರೊಳ್ ಬಲ್ಲುನಿಗಲ್ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೨೬) ; ಕಡುಗಿದಪಾಡ ಕೇಶದಿಂದ ನೀರ್ವನಿಗಳು ದಿಡದೆ ಪನಿತವೇನೆಂಬೆ(ಚಂಪ್ರ. ಸಾಂ. ೧೬-೨೧೯). **ಹನ್ನಿ :** ೧. "ಹನ್ನಿ-ಬಿಂದುಪತನೇ"(ಶಮಧಾ) ; ಉರಿವ ದಿವಿಲು ತಾಗಿಯಾ ಮಂಡೆಯ ಬಿಟ್ಟ ಕರಗಿ ಕನಿತು ನೋಡುವವರ ಮಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಹನ್ನಿತು ದೀಳಲು (ನೇಮಿಪಂ. ೬-೧೧೧) ; ಮನಸತೆಯ ಪುಣ್ಯಗಂಗೆ ಹರಿವಂತಿಹುದು ಮಂಗಳತೆಯ ಹಿಮವು ಕರಗಿ ಹನ್ನಿವಂತಿಹುದು (ಕನಕ. ೧೯-೧೬). ೨. ಕಲ್ಲು ಕವಚಯ ನುಂಗಿಯಿಡುವಾತನ ಹಣ ತಾಕಿತ್ತು ಹಣ ಹನ್ನಿತು ಮೂಜು ಸೊನ್ನೆಯಾಯಿತು (ಮುಸುಗಂ. ೮೩-೩) ; ಅವರ ಕಣ್ಣು ಹನ್ನಿ ಯಿತು (ಮುಗಿದು. ೬). ೪. ಸೋರು ; ಹರಿದುಹೋಗು : ತನುವ ದಂಡಿಸುತುದಯಕೆ ತಂದರಾ ಕರ್ಮ ಹನ್ನಿತು ಹೋಯುಡೆ ಕೃತಮಾಕಾ

(ಕಂಠ. ೩೨-೩೫). ೫. ಮಳೆಯು ಬೀಳು, -ಸುರಿ ; ಮರ್ಷಿಸು : ಈ ಮರ್ಷಿಸ್ತು ಮಳೆ ಹಣ್ಣು (ರೂಢಿ).

ಹನ್ನಿರು = (ದ್ರವಬಿಂದುಗಳಿಂದ) ತುಂಬಿರು : ಕಳ್ಳೆಯೊಳು ಹಾಲು ಮುಳುಗಲ್ಪೆಯೊಳು ಹೆಣ್ಣಿನು ಎಳ್ಳಿನೊಳಗೆಣ್ಣೆ. ಹನ್ನಿರುಲು ಶಿವಲೀಲೆ ಸುಳ್ಳೆನ್ನಬಹುದೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೪).

[ದೇ. ೧] ತಮಿ. ಮಲ. ಪನ್ನಿ ; ತುಳು. ಪನ್ನಿ, ಪಣ್ಣಿ ; ಕೊಡ. ಪನ್ನಾ]

ಪನ್ನಿ, ಹನ್ನಿ (ನಾ). ೧. (ನೀರು ಅಥವಾ ಯಾವುದೇ ದ್ರವಪದಾರ್ಥದ) ತೊಟ್ಟು, -ಬಿಂದು : ತಣ್ಣಗೆಯಿಸಿ ಸಕ್ಕರೆಮುನುಸಣ್ಣೆಯಾದ ಕನ್ನಡಮುನು ಸಮಾಸೋಕ್ತಿಗಳೊಳಗೆ ತುಣುತು ಬೆರಸಿದೊಡೆ ವಿರಸಂ ಮುಣುಗುವ ಪಾಲ್ಪೆಯು ಪನ್ನಿಗಳಂ ಬೆರಸಿದವೋಲ್ (ಕವಿ. ೧-೫೬) ; ಇನ್ನೆಯು ಮೊದಲೊಳಗೆ ನಂಜನ ಪನ್ನಿ[ಪಾಣಂ. ಪನ್ನಿ]ವೋಲ್ ಬಲುಕೆಯ್ತು ಮುಳುಕು ಕೊಂಡಿಕ್ಕುವುನಿಂತೆಯೆನೆ ವಿಷಯವಿಷಾಸ್ಯಾದನ ದೊಳಗೆ ಅಂಪಬಿರಿದೇಳೆಯೋ ನರಪತುಗಳ್ (ಅದಿ. ೧೪-೧೫೫) ; ಕುಪ್ಪನ ಬಾಣಹತಿಯನುಗುತರುತ್ತಿ ದೈತ್ಯರ ನೆತ್ತರ ಪನ್ನಿಯೊಳಗೊಳಿಸಿರವಪ್ಪದೈತ್ಯ ರೆಂಬಿರನ್ನವು ಪುನಿಗಳ್ (ಸಮಪ. ೧೦-೬೪) ; ಚಾದಗೆ ಕಾಮುಗಿಲ್ಲನಿಯಂ . . . ಪಾವ್ ತೊಡಿದಂ (ದಶಕ. ೨-೬೬). ೨. ಮಳೆ ; ವೃಷ್ಟಿ : ಪನ್ನಿಯಲ್ಲದೊಳಗಿರ್ಪ ಸಸ್ಯಗಳಂ ಮೇಳಪನ್ನಿಯ ಕಂಡಂದದಿಂ (ವೆಂಕಾ. ೫-೬-೨೫) ; ಬಾನಿಂದ ಪ[ಪಾಣಂ. ಹನ್ನಿ] ಮಿಟ್ಟೊಡಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಂತೆ ಪಸುಂಬುಲರ ಕಾಣ್ಪುದಿದು (ಕುಣಲ್. ೧-೨-೬). ೩. ಮಂಜಿನ ಹನ್ನಿ ; ತುಷಾರ ಕಣಿ : ಬೆಳಗಪ್ಪ ಹಾನದಯ್ಯಲ್ ಕೊಳೆ ಶಿಶುಕಾಳಿ ದಳ್ಳಿ ತೊಟ್ಟಿದ್ ಧರಾತಳಮೆಂಬ ಪೆಣ್ಣು ಪೊಸಕಂಜುಳಿಯು ನೀರ್ಮುಕ್ತಿ ನಂದಮಾದುವು ಪನ್ನಿಗಳ್ (ಕಾಪ್ಪ. ೩೯೪ ಶೂದ್ರ. ೪). 'ಪನ್ನಿಪುಲ್', 'ಪನ್ನಿಪೊಳ್ಳು' ಪರಾ. ೪. ತಂಪು ; ಶೀತಲ : 'ಪನ್ನಿನೀರ್' ಪರಾ. ೫. ಕಣ್ಣೀರು ; ಕಂಬನಿ : 'ಪನ್ನಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ೬. ಸುವಾಸನೆ ; ಪರಿಮಳ : 'ಪನ್ನೇರಳು', 'ಪನ್ನೇರಳಿ' ಪರಾ. ಹನ್ನಿ : ೧. "ವಿಶ್ವಸ್ಯಾ ಬಿಂದುಃ-ಈ ೨ ಹನ್ನಿ" (ಹಲಾದಯ. ೧೧೨-೫೫) ; ಹೊಸ ಹಾಲ ಹನ್ನಿಗಳದ ತೆವದ ತೆನೆಗಳಂ ತಿಲುತಿಲುತು ತಂದು ತಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೨೯) ; ಸ್ವಾತನರುಪಂ ಸುರಿಯಲೆಂತಹ ಹನ್ನಿಗಳಿಗೆ ಏಕರಿ ಯೊಳಂ ಕಡುಗೊಳ್ಳದಂತಾಗಿದು ಪರಿ ಬೇಟೆ (ಬಸಪ್ಪ. ೫೧-೨೪) ; ವರ ಸುಧೆಯ ಹನ್ನಿಯೊಂದು ಯಮುನೆಯ ಪರಿಯೊಳುಕ್ಕಿತು (ಸಂಭವ. ೫-೫೬) ; ಹನ್ನಿ ಕೊಡಿದರೆ ಹಳ್ಳ, ತೆನೆ ಕೊಡಿದರೆ ಭತ್ತ (ಗಾಡ). ೨. "ಮಳೆ, ಸರಿ, ಸರವು, ಸೆಳಳು, ಸೋನೆ, ಹನ್ನಿ, ಸಿಡಿಲು" (ಕಂಠ. ೪೯) ; ಬಸವನೆಂದರೆ ಪಾಪ ದನೆಗೆಟ್ಟು ಹೋಗುವದು ಮಿಲಿಗೆ ಹಸುರೊಳೆಸಿದರ್ಪ ಹನ್ನಿಯಾಣು ಹುಸಿದು ಹೋದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೪). ೩. (ಆಲಂ)ಅತಿ ಸ್ವಲ್ಪ ; ತೀರ ಕೊಂಚ ; ಲವಲೇಶ : ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನಿ ಎಷ್ಟೆಯೂ ಇಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಪನ್ನಿಯ ಪೊಳ್ಳಾರಿ = ಮುಂದು ಬೀಳುವ ಬೆಳಗಿನ ಹೊತ್ತು ; ಮುಂಜಾವ : ಪನ್ನಿಯ ಪೊಳ್ಳಾರಿ ಹಿನಪದ ಮೊಗವ ಕಂಡು ಪನ್ನಿಯರು ಗಳಾದ ನಾವು ವಿನಯದಿಂದತ್ತಿ ಮ್ಮನವರ ಪಾದ ಕಂಡು ಮನದಕ್ಕರಿಂ ಶರ ತೊಂದು . . . ತಮ್ಮೊತ್ತಿಗೆ ಬಹುವು (ಜ್ಞಾನ. ೨೪-೧೦೪). ಹನ್ನಿಯಾಗು = (ಕಣ್ಣೀರಿನ)ತೊಟ್ಟುಗಳಾಗು : ಸುಡುವಳಲ್ ಹನ್ನಿಯಾಗಿ ನುಡಿಯಾಗಿ ನೆರವಾಗಿ . . . ನಿಂದಂ (ಕಾಲಾ. ೧೦೯-೨೨೪).

[<ಪನ್ನಿ/ತಮಿ. ಮಲ. ನಾಯ್. ಪನ್ನಿ ; ತುಳು. ಪನ್ನಿ, ಪಣ್ಣಿ ; ಕೊಡ. ಪನ್ನಿ ; ಕೋಡ. ಪನ್ನಿ ; ಕೋಲಾ. ಪನ್ನಿ]

ಪನ್ನಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹನ್ನಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸು, -ಎಣಿಸು : ನಡುನೆತ್ತಿ ದಿಂದು ಮುತ್ತುಗಳೊಡೆದುಚ್ಚಳಿಸುತ್ತಿ ಪಾಣಿ ಪನ್ನಿಗುತ್ತ ನದಿಲ್ ತುಡುಕಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೪). [ಪನ್ನಿ + ಗಿಣು]

ಪನ್ನಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣೀರಿಡು ; ಕಂಬನಿದುಂಬು ; ದುಃಖಿಸು : ಜನ್ನೇಯಗ್ರಜನಲ್ಲಿಗೆಯ್ದು ಬಹುಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥೋಕ್ತಿಯಂ ಕಲ್ಪದಂ ಪನ್ನಿ ಗೊಂಡುಂಡುನೋಡಿ ಬಂದೊಡರಸಂ ಮಂತ್ರಿತ್ವಮಂ ಕೊಟ್ಟು ವಂ ನೆನೆಪೋ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೨೫). [ಪನ್ನಿ + ಕೊಳ್ಳಿ]

ಪನ್ನಿತ (ಗು). ೧. ಹೊಗಳಿದ ; ಸ್ತುತಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಹೊಗಳ ಳ್ಪಟ್ಟು ; ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟು : "ಅದಿಕಂ, ಪನ್ನಂ, ಪನ್ನಾ ಯತಂ, ಪನ್ನಾಯತಂ, ಪ್ರಣತಂ, ಪಣತಂ, ಪನ್ನತಂ . . . ಅಳತಂ, ಸ್ತುತಂ -೧೨ ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು, ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು, ಬಣ್ಣ ಸಲ್ಪ ಟ್ಟದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೫೨). [ಸಂ.]

ಪನ್ನಿತರ್ (ಕ್ರಿ). ಹನ್ನಿಯಾಗಿ ಬೀಳು ; ತುಂತುರಾಗಿ ಬರು : ಸುರಿವ ಮುಗುಳುಗಳ ಮಳೆಯೊಳು ಕೂಡಿ ಪನ್ನಿತರ್[ಪಾಣಂ. ಪು] ಕುರು ವಿಂದಮನಮಾಕ್ತಿಕದ ಪರಲೊಪ್ಪಿದುಪಾಲಿಕಲ್ಪಿದ್ರೋಪದ ದೊರೆ ಯನೆ ಕಣ್ಣೆಡ್ಡೆಮಾಗಿ (ಕ್ರಿ.ಪಾಲ. ೬-೪೪). [ಪನ್ನಿ + ತರ್]

ಪನ್ನಿದಂದಲ್ (ನಾ). ಹನ್ನಿಹನ್ನಿಯಾದ ಮಳೆ ; ತುಂತುರುಮಳೆ ; ಸೋನೆ : ತೋರ ಬಾಪ್ಪದ ಪನ್ನಿದಂದಲಂ ಸುರಿಯುತುಂ ಕುಸುಮಾವಳಿ ದೇವಿ ನಾಡೆ ನೋಡಿದಳ್ . . . ಮದೀಯ ಮುಖಾರವಿಂದಮಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೪೪). [ಪನ್ನಿ + ತಂದಲ್]

ಪನ್ನಿನೀರ್, ಪನ್ನಿನೀರು, ಪನ್ನೀರ್, ಪನ್ನೀರು (ನಾ). ೧. ತಂಪಾದ ನೀರು ; ಮಂಜಿನ ನೀರು ; ಶೀತಲವಾರಿ : ಸೇವಂತಿಗೆಯ ತೋಟ ದೊಳಗೆ ಮಿಂಟುವರಿವ ಪರಿಮಳದ ಪನ್ನಿನೀರ ಪಳ್ಳಮಂ ದಾಂಟಲಾಣದ ಬಾಲಮರಾಳಂಗಳಂ . . . ದಾಂಟಿಸುತಿರ್ಪ ರಾಜಹಂಸರಾಜಿಗಳಿಂ (ಗಿರಿ. ೨-೬೧ ವ) ; ಮಳೆಯರುಹದ ಕರ್ಪೂರದ ಪಳಕಿನ ಪನ್ನಿನೀರ . . . ಶೀತಳೆಯಿನವನಪನನಾಪ್ತರುಡ್ಡಿ (ವಿಜಯ. ೧೧-೬೮) ; ಚಿತ್ರ ಪಟ್ಟಿಯಂ ಪುಡಿಗಿಯ್ದು ಪನ್ನಿನೀರೊಳೊಡಗಲಸಿ ಕಣ್ಣೆಟ್ಟು (ಸಾಂದ. ೪-೧೯). ೨. ಸುಗಂಧಯುಕ್ತವಾದ ನೀರು ; ಸುವಾಸನೆಯ ನೀರು ; ಪರಿಮಳೋದಕ : ಚಂದನರಸಮಂ ಪನ್ನಿನೀರೊಳ್ಳೊಳಿಸಿ ಸಂತಸ ದನ್ಯಂಗೈದುಂ ಲಸದಕ್ಷಿಣೆಯಂ ತ್ರ್ಯಕ್ಷಂಗಿತ್ತು (ಉದ್ಭ. ೬-೪೬) ; ಪೊನ್ನಗೊಪ್ಪರಿಗೆದಿವಿದ ಪುಣುಗು ಕಪ್ಪರಿ ಜವಾದಿಗೊಡಿದ ಕುಂಕುಮ ರಸಂಗಳಿಂ ವಿತ್ತರೆಂಬದೆ ಪನ್ನಿನೀರ್ (ಪಾಲಾ. ೧-೬-೨೬ ವ).

ಪನ್ನಿನೀರು : ೨. ಕಪ್ಪರಿ ಕಾಪ್ಪಿರ ಪನ್ನಿನೀರು ಸಿರಿಮಂಡಾದಿಯಾದ ಸೌರಭ್ಯೇಶನಮುಮಂ ಧರಿಸಿ (ಸಮ್ಯಕ್. ೯-೬೪) ; ಕುಂಕುಮರಸ ಪನ್ನಿನೀರ ಬಟ್ಟಿ ಬಲೊಲಿಗೆ ಸಿಂಹಿಸಲು ಇಟ್ಟಿ ಮಂದಿಗೆಯ ಪೊಂಬುಟ್ಟಿ ಹೆ ತೈಲಸಂಭಟ್ಟಿದಿಂ ಪೊಂಗಿದಂತಾಯ್ತು (ಮೋಹ. ೨೪-೧೪) ; ಧರಣೀಶನ ಸಿರಿಮಂಡಿಗಾಗ ನಾರಿಯರ್ ನೆಪ್ಪಿ ಪನ್ನಿನೀರ ಸೊಸಿದರು (ಕಂಠ. ೨೨-೫೬). ಪನ್ನೀರ್ : ೧. "ಹಿಮವಾರಿ ಪನ್ನೀರೊಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾ. ೯೯-೨೨). ಒಡನಾದಿಗಳದಿಗಿ ತಳವ ಪನ್ನೀರ ತುಂತುಮ್ಪನ್ನಿ ಗಳಿಂ ಪೊಸತಪ್ಪ ಕಾರ ಸಿರಿಯ ಪರಿಯಂ ಪಡೆದಂತಿರ್ಪಳ್ (ಕಪ್ಪ. ೧೧. ೩೧೫). ೨. ಪನ್ನೀರ ಪರಿಮಳದ ಪೊಗೊಂಡು ಮುಂದೆ ತೋಟಾಕ್ತಿ ಪ್ಪ ಪೊಗಡುಗಳಂ ಕಂಡು (ಪುಷ್ಪ. ೫. ೨೨೪-೧೧) ; ಕಮ್ಮೊಟ್ಟಿಯಂ ಮರ್ಷನಂ ಮಾಡಿಸಿ ಪನ್ನೀರಿಂ ಮಜ್ಜ ಸಂಬುಗಿಸಿ (ಧರ್ಮ. ೨-೨೨ ವ) ; ಗಂಧಾದಿ ಗಳನೆಲ್ಲಂ ತೆಗೆದು ತೆಗೆದು ಪನ್ನೀರಿಂದ ಮೇಳಯಿಸಿ . . . ಮೃಗಸುನನೆ ಗನುಲೊಸಿದರು (ಬಸಪ್ಪ. ೪-೩೫) ; ಬೆರಸಿದರು ಪನ್ನೀರ ಹೊಂಗೊಪ್ಪರಿಗೆ ಯಲಿ (ಸಕಲ. ೩-೬೪). ಪನ್ನೀರು : ೧. ತೈತ್ಯ ಸೌರಭ್ಯ ಮಾಂದ್ಯಮೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧಮದಸಮ್ಮದೈ ಮಾಡ ಪನ್ನೀರು . . . ಕರ್ಪೂರವೃಕ್ಷ ಹಿಮಾದಿ ಸಂಪರ್ಕದಿಂ . . . ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯಮಾಗಿರ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೬). ೨. ಕೇರಳೀಯ ದೀದಿಗಳ ಪನ್ನೀರ ಚಳಿಯದ . . .

ಸೂರವೀಧಿಯ ರಣನೆಯಲಿ ರಚಿಸಿದರು ಪಟ್ಟಣವ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೨-೪) ; ಪಚ್ಚೆಗಪ್ಪುರ ಪನ್ನೀರು ಮೃಗನಾಥಮುಖ್ಯಲೇಖನದ ತಿಗುರನಿಕ್ಕಿದರಾಳಿಯರು (ಸೋಹತ. ೨೩-೧೨) ; ಪನ್ನೀರನೋಡನೋಡನೆ ತೋಡಿದೊಡದಕೆ ಮಿಗೆ ಪಚ್ಚೆತುರಿಯೆಂದು ಮತ್ತೆ ಸಿದ್ಧವಿದಿಗೊಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೨) ; ಪನ್ನೀರು ಕರ್ಪೂರವೀಳೆಯ ಮೋಹನದನುಲೇಖನಾದಿ ವಸ್ತುಗಳ. . . ಅನುಗೊಳಿಸಿದನು (ಕಂನವಿ. ೧೦-೩೯).

ಪನ್ನೀರ ಗಿಂಡಿ, ಪನ್ನೀರ ಗಿಂಡಿ ಪರಿಮಳಯುಕ್ತವಾದ ನೀರನ್ನು ಚೆಮುಕಿಸಲು ಬಳಸುವ ಗಿಂಡಿ ; ಪನ್ನೀರುದಾಣಿ : ಗಂಡುಗಳನು ದಿಂಡುಗಡಿಸುವ ಕುಸುಮಕೋದಂಡನ ರಾಣಿಯಂತೆನಿಸಿದ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷಿಯ ಸಭೆಯೊಳು ಪನ್ನೀರ ಗಿಂಡಿಯು ಸಿದ್ಧವೊಡವಳು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೯-೨೦) ; ಅವರ ಮನೆಯ ಪನ್ನೀರ ಗಿಂಡಿ ಕುಂಬ ಚೆನ್ನಾಗಿ (ರೂಢಿ). ಪನ್ನೀರ ದಾಣಿ-ಪನ್ನೀರ ಗಿಂಡಿ : ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪನ್ನೀರ ದಾಣಿ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

[ಪನ್ನಿ + ನೀರ್. / ತಮಿ. ಪನ್ನೀರ್, ಪನ್ನೀರ್ ; ಮಲ. ಪನ್ನೀರ್ ; ತುಳು. ಪನ್ನೀರ್ ; ಕೊಡ. ಪನ್ನಿರಿ ; ತೆಲು. ಪನ್ನೀರು. ಪನ್ನೀರಮು]

ಪನ್ನೀರು 'ಪನ್ನೀರ್' ನೋ.

ಪನ್ನೀರೇಜಿ (ಕ್ರಿ). ಪನ್ನೀರನ್ನು ಧಾರೆಯಾಗಿ ಸುರಿ;—ಹಾಕು : ನಡುಗಂಬೆಳಗುಜೊನ್ನದೊಳು ಮುಳುಗಿಸಿ ತಮ್ಮ ಲಾವಣ್ಯಯೆಂಬ ಪನ್ನೀರೇಜಿದು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧-೩೨). [ಪನ್ನೀರ್ + ಎಜಿ.]

ಪನ್ನೀರ್ಗೊಪ್ಪಿಗೆ (ನಾ). ಪನ್ನೀರನ್ನು ತುಂಬಿದುವೆ ಜಾಡಿ,— ಭರಣೆ : ಪನ್ನೀರ್ಗೊಪ್ಪಿಗೆ ಪುಡಿಗತ್ತುರಿಯು ತಟ್ಟೆ . . . ಕರ್ಪೂರದ ನಾಳಗಳ ಸಿದ್ಧವೊಡನೆ ನಡೆದೊಡಿದು (ಪದ್ಯರಾ. ೪-೬).

[ಪನ್ನೀರ್ + ಕುಪ್ಪಿಗೆ]

ಪನ್ನೀರ್ದಳಿ, ಪನ್ನೀರ್ದಳಿ (ಕ್ರಿ). ಪನ್ನೀರನ್ನು ಚೆಮುಕಿಸು,— ಸಿಂಪಡಿಸು : ಸಿರಪಚ್ಚೆಗಪ್ಪುರದ ಹಳೆಯನೋಡದಾ ಧಾಳಿಯುಂ ಹರಹಿ ಮೇಲೆ ಪನ್ನೀರ್ದಳಿದು ತನ್ನಿನಯನಂ ಕಳವಳಪ ಕಾಂತೆಯ ಮಲಂಗಿಸಿ (ಪದ್ಯರಾ. ೪-೯೨). ಪನ್ನೀರ್ದಳಿ : 'ಪನ್ನೀರ್ದಳಿಪ' ಪರಾ.

[ಪನ್ನೀರ್ + ತಳಿ]

ಪನ್ನಿಪುಲ್ (ನಾ). ಮಂಚಿನ ಹನಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಹುಲ್ಲು ; ಇಬ್ಬನಿಯಿರುವ ಹುಲ್ಲು : ಮಾನಸನಾಟಂಬುದು ಪನ್ನಿಪುಲ್ಲ ಮುಗಿಲ ಸಂಜೆಯೊಳೋರಂತಪ್ಪದಜಾಂಬದಾರ್ ಬಾರಿಸಿದೊಡಂ ನಿರ್ದಿನಲ್ಲೆಂ (ಪದ್ಯರಾ. ೪೬-೬) ; ಎನಿತಾನುಮಂಟುನಿಧಿಗಳನೇಕ ನಾಕಂಗಳಲ್ಲಿ ಕುಡಿದುಂ ಪೋಯ್ತುಲ್ಲೆ ನಗೆ ನರಭೋಗಮೆಂಬಿ ಪನ್ನಿಪುಲ್ಲಂ ನಕ್ಕೆ ತೃಷ್ಣ ಪೇರ್ ಪೋದಪುದೇ (ಅವಿಪ. ೯-೫೬) ; ಸಮಂಜ್ಜಲ ತಾರಕಪುಂಜಮೆಂಬ ವಿಶ್ವಮಮನೆ ದೀಪಂತಿದುರ್ದನಸುಂ ಪನ್ನಿಪುಲ್ಲ ಪಯಾಳವಪ್ರಜಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೪೦). [ಪನ್ನಿ + ಪುಲ್]

ಪನ್ನಿಪೊಳ್ಳು, ಪನ್ನಿಪೊತ್ತು, ಹನ್ನಿಪೊತ್ತು (ನಾ). ಇಬ್ಬನಿ ಬೀಳುವ ಸಮಯ ; ಉಷ್ಣಕಾಲ ; ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ : ಅಲರೇಜುವ ಕತ ಪತ್ತಂ . . . ಉಡುಗುವ ತಾರಾತತಿ ಸದಮಲವಡೆದಾಕಾಮುಖನೊಪ್ಪಿದುದಾ ಪನ್ನಿಪೊಳ್ಳುನೊಳು (ಜಯಶಾ. ೧೨-೧) ; ಅಂಬುಜದೊಳು ಪಾಡುವ ಪಜಮನಜಾಗಳೆನೆದುವು ಪನ್ನಿಪೊತ್ತಿನ ಸಮಯದೊಳು (ಜಯಶಾ. ೧೪-೪೪). ಪನ್ನಿಪೊತ್ತು : ಇವಳನುಮಾನಿಸದೆ ಪನ್ನಿಪೊತ್ತಿ ನೊಳ್ಳರಿಸಿ ಇವಳು ನುಡಿದಾ ನಾಲಗೆಯನುತ್ತರಿಸಬೇಕು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೧೦-೫೯). ಹನ್ನಿಪೊತ್ತು : ಹನ್ನ[ಪಾಕಾಂ. ನೆ]ಪೊತ್ತುನೊಳು ತಂದ ನೀರ ಕಳಸಿಗೆಯೊಳಾ ದಿನದ ಹಗಲಿರುಳು ಮೂಳಿಗೆಯ ಮುಚ್ಚಿನೊಳು . . . ಇರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೪೧) ; ದೋರದೊಳಿರುಳು ಹನ್ನಿಪೊತ್ತಿಗೆ ಮುಂಚ್ಚಿಳು

ತುರಗವನೇಜಂ ಭೂವರನ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸಿದರು (ಪ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೪೩).

[ಪನ್ನಿ + ಪೊಳ್ಳು (< ಪೊಳ್ಳು)]

ಪನ್ನಿಯಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅನ್ನ ಬನ್ನು ಪನ್ನಿಯಾಲಕಾಲ ಬಡ (ಗ)ಣ ಬೇಲಿಯಂ (ಎಳ. III, ಸಂಜನ. ೧೩೯-೧೫ ; ೨15 ?).

[?]

ಪನ್ನಿವಾರ 'ಪಣಿಯಾರ' ನೋ.

ಪನ್ನಿಸಿರಿ (ನಾ). ತಂಪಿನ ಹೆಚ್ಚಳ ; ಶೀತಲತೆಯ ಅಧಿಕೃತ : ಪೂಸುವ ಸಿರಿಗಂಪ ಪಾಸುವ ತರ್ಗರ್ ಸೂಸುವ ಪನ್ನಿಸಿರಿಯೆಳಪ ಓಸರಿಸದೆ ನೆಳಲುಗಳ ಸಾರುವ ದೇಹದೇಹದ ಜನಗಳೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೩). [ಪನ್ನಿ + ಸಿರಿ] ಪನ್ನಿಸು, ಹಣಿಸು, ಹನ್ನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹನ್ನಪನ್ನಿಯಾಗಿ ಬಿಡು ; ತೊಟ್ಟು ತೊಟ್ಟಾಗಿ ಹಾಕು : ನರಮೂತ್ರದೊಳರುಳಾಳದ ಪಂಪಕ್ಕಳಲಂ ಸಮುದ್ರಫಲಮೆಂಬೆರಡಂ ಬೆರಸರೆದು ಪನ್ನಿಸು ಮೂಗಿನೊಳುರಗಕುಳೋ ಗ್ರೋಗ್ರತರ ವಿಪಂಗಳ್ ಕಿಡುಗುಂ (ಮನುಜ. ೭-೪). ಹಣಿಸು, ೨. ಸುರಿ ; ಎರೆ ; ಹಾಕು : ಆನೆಗಳು ತುಂದಿಬೊಳಗೆ ನೀರು ತುಂದಿ ತಂದು ಗಿಡಗಳಿಗೆ ಹಣಿಸುವುದು (ಮುಂಬಯ. ೫-೩೧) ; ಹಣಿಸುವುದಲ್ಲ ಹೊಯ್ಯಾರ ಹಣಿಸಿದರೆ ಬೇವು ತನ್ನ ವಿಪವ ದಿಡಲಿಲ್ಲ (ಕಚಾಂಗಿ. ೩೪) ; ಅಲ್ಲಿ ನೀರಂತೆ ಹಣಿಸಿದ ಮಾಳಯ ರಕ್ತವನ್ನು ನೋಡುವ ಕಣ್ಣೇ ಇಲ್ಲ ! (ಪದ್ಯರಾ. ೩೩). ಹನ್ನಿಸು : ೧. ಗಾಯವ ಮೇಲೆ ಈ ರಸವನ್ನು ದಿನಕ್ಕೆ ಎರಡು ಸಲ ಹನ್ನಿಸು (ರೂಢಿ). ೨. "ಹನ್ನಿಸು—ರಸದಾನೇ (ಸುರಿ)" (ಕಮಧಾ) ; ಒಬ್ಬ ಕರ್ಪೂರವನ್ನಿರಿಸಿ ಕೂಡೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ತೈಲವನ್ನಿ ಹನ್ನಿಸಿ ಇಬ್ಬರು ಹೋಗಿರೈ (ಭರಣ. ೪೫-೬೨) ; ನಾಲ್ಕುಬಿಟ್ಟ ಒಂದು ಪಾಲು ಎಣ್ಣೆಯ ಹನ್ನಿಸಿ ಆ ಎಣ್ಣೆಗೆ ಸರಿಮೊಸರ ಹನ್ನಿಸಿ ಪಾಳವ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ ಕಲ್ಪದ್ರವ್ಯ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೨೬) ; ಹಳ್ಳದಿಂದ ನೀರು ತಂದು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಕೈತೋಟಕ್ಕೆ ಹನ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ (ಕಪಪ. ೫-೧). ೩. ಚೆಮುಕಿಸು ; ಸಿಂಪಡಿಸು ; ತಳಿ : ತಾರೆಗಳಾಚೆಯ ನೀರಿನಯಂತೆ ಹನ್ನಿಸದೆ ಬರಿ ಸುರಿಯುವಳು (ಅರಳು. ೧೩-೬) ; ಮುಖದ ಮೇಲಿಷ್ಟು ನೀರು ಹನ್ನಿಸಿದ (ರಂಗಪ. ೪೩). [ಪನ್ನಿ + ಸು.]

ಪನ್ನಿಪೊತ್ತು 'ಪನ್ನಿಪೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಪನ್ನೆ, ಹನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; ತಾಳೆ : "ಕಳಮುಂ ತಾಳಮುಮನೆ ಪನ್ನೆ" (ಪದ್ಯಕೋ. ೩೩-೪) ; ಬನ್ನಿ ಬೆಂಪಕ ಜೊತ ಪನ್ನೆ . . . ಅಗಿಲು ನಾನಾವಣದುತ್ತ ಮತರುಗಳಿಂದೆನೆದುದು ಮಹೋದ್ಯಾನ (ಪ್ರಹ್ಲಾಜ. ೧೩-೪) ; ನೆಲ್ಲಿ ನೇಜಲ್ ತದುಳು ಪನ್ನೆ[ಪಾಕಾಂ. ಪಂ] ಗಳೊಪ್ಪಿರ್ಕುಮಾ ಕಾಡೊಳಿತ್ತಂ (ಕುಪಂ. ೩-೩೨) ; ಅದಕೆಯ ಬಾಗಿಸಿ, ಪನ್ನೆ ಇಬ್ಬಾಗಿಸಿ . . . ತೆಂಕಣ ಗಾಳಿಯು ಕೊಂಕಣಸೀಮೆಗೆ ಬಂತು ! (ಕವಿಪ. ೨೪-೫). ಹನ್ನೆ : "ತುಂಗದ್ರುಮ—ಹನ್ನೆ" (ಒಪ್ಪ. ೩೧) ; ಅಸುರನ ಹೆಣನುತುಟ್ಟಿರೋಷದಲಿ ತಿರುಹಿಟ್ಟಿನೊಪ್ಪುವ ಹನ್ನೆಯ ಕೊನೆ ಗಳಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧೫-೩೨) ; ಅದು ಈ ಹನ್ನೆಗರಗಳ ಕೆರೆಕೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗಾದರೂ ಕೇಳಿಸಬೇಕೆ ? (ಮರಮ. ೧).

ಪನ್ನೆಯ ಮರ, ಹನ್ನೆಯ ಮರ—ಪನ್ನೆಮರ : "ಪುರುಷಃ-ಸಿಗುಡಿತಿ, ಸುರುಗಿ, ಪನ್ನೆಯ ಮರ" (ಒಪ್ಪ. ೧೦೦) ; "ತುಂಗದ್ರುಮ—ತೇಗು, ಹನ್ನೆಯ ಮರ" (ಒಪ್ಪ. ೬೦) ; ಹನ್ನೆಯ ಮರದ ಬನವಿರ್ಕಂ (ಚಳಿ. ೩೪).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಪನ್ನೆ ; ಮಲ. ಪನ್ನ ; ತುಳು. ಪನ್ನೆ, ಪಣ ; ಕೊಡ. ಪನ್ನೆ] ಪನ್ನೆ, ಹನ್ನೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಸದಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಹುಲ್ಲು ; ಅದೇ ತಾನೆ ಮೊಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಹುಲ್ಲು ; ಮೊಳೆಹುಲ್ಲು : "ಪನ್ನೆಯೆಂದು ಮೊಳೆವಲ" (ಕಪಪ. ೬೨-೬೪೨) ; ಪನ್ನೆಗಳ್ ತೋಡದ ಮಂದಪಾಸರುತಿ ಮುದ್ದಂ ನಾಡೆಯುಂ ದೀಪಿ (ಕಾಪಂಪು. ೩೫) ;

ಪನೆ ಮಿಜುಗಲ್ ಮುಗುಳ್ಗೆ ನುಗ್ಗಿ (ಜಗದಿ. ೩-೩೮); ಪನೇದೋಡು
ಶ್ರುದಿಗಾಂಕಿ ಮುಂತೆ ಪನೆಗಲ್ ತೋಪಾಂಕಿ (ಅನಂತ್. ೩-೩೨). ೩. ಹೆಲ್ಲು:
ಪನೆ ಕಣ್ ಕಿವಿ ನೆತ್ತಿಯ ಕಣ್ವನೆ [ಪಾಂ. ಕಣ್ ಪಣ್]ಯಿಂದಿವಳಿಕೊಳಗೆ
ಬೇನೆಯಾಗಲ್ ಗರುಗಂ . . . ಎತ್ತೆಯ ಬೆರಸಿ ನನ್ನಗೆಯ್ಯಲ್ ಕಿಡುಗುಂ
(ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩೭); ಅಪಾರಮನಗಿದಿವುನಲ್ಲಿ ರಸನೆಗೆ ಪನೆಗಲ್
(ನೀತಿಮಂ. ೩, ೨೭). 'ಕೊಂಕುಂಬನೆ' ಪರಾ. ೩. ಕೋರೆಹೆಲ್ಲು;
ದಾಡೆ: 'ನಿಡುಪನೆ' ಪರಾ. ಹನ್ನೆ: ೧. "ಹನೆ-[ಮೊಳೆವಲ್ಲು],
ಹೆಲ್ಲು" (ಕಂಠುಮ. ೯೧).

ಪನೇಕೋಡುಪಾದಿ (ನಾ). (?): ದೇಯ ತಾತ್ಪದೀ ಪನೇಕೋಡುಪಾದಿ
ಮೂಲು ಭಾಗಕ್ಕೆ (ಕೈ) (ಇಳ. XIV, ೨೩೨-೫೪; ೨ನೆಯ ಶತ). [?]

ಪನೆಗರ್ಜು (ನಾ). ಹೆಲ್ಲು ಕಚ್ಚುವುದು, -ಕಡಿಯುವುದು:
ಪನೆಗರ್ಜು ಕುಡಿಮಾಸೆ ಕೊಂಕಿ ಕುಡಿಯಲ್ (ಮೈಸೂಮ. ೪-೩೩).

[ಪನೆ + <ಕರ್ಜು]

ಪನೆಡ್ನಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಉದಕಪೂರ್ವಾಸ್ತ
ಪೊಲಮೇರೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಪನೆಡ್ನಂಟೆಯನ್ನೂಡಾಯಕಡೆ ಅಗ್ನೇಯದಿಸಿ
ಪುಲ್ಲಾಯಟ (ಎಳ. X (೩), ಮುಳಬಾ. ೩೨೪-೪೯; ೩೩೦). [?]

ಪನೆಬೆಲ್ಲ (ನಾ). ತಾಳೆಮರದ ರಸದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಬೆಲ್ಲ;
ತಾಳೆಬೆಲ್ಲ. [ಪನೆ + ಬೆಲ್ಲ]

ಪನೆಮರ, ಹನೆಮರ (ನಾ). ತಾಳೆಯ ಮರ; ತಾಲವೃಕ್ಷ:
ದಾಳಿಂಬಂ ಬಳ್ಳಿವಲಸು ಪನೆಮರಂಗಳ್ ಎಡೆಯೆಡೆಯೊಳ್ ಮನೋಹರ
ಮಾಗಿರ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪-೨೫); ಮಾಮರಂ, ಪನೆಮರಂ ಮುಂತಪ್ಪ
ಮರಂಗಳಾವೆಗಂ ಫಲಗಳಂ ತುಂದಿರ್ಕುಂ (ಅದ್ಭುತ. ೪೦-೧೭);
ಕಾಮಾತ್ಮಕಂ ಮೇನಕೆಯನಾಟಿಸಿ ವಿಶ್ವಾವಸುವವನಂ ಕಾಲಿಂದವೊಡೆದ
ನೆಲೆ ಸಿಡಿದಿದೆ ಪನೆಮರವನಂತೆ ಕೆನಿಸಿಂ (ಸಾಸಂದ. ೭-೩೯). ಹನೆಮರ:
ಬೆಳಗಿನ ಬಿಸಿಲು ತೆಂಗು, ಹನೆಮರಗಳ ಹನಿಯಿಂದ ತೊಯ್ದ ಹೆಡೆಗಳನ್ನು
ಮುದ್ದಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಮರಮ. ೪೮); ಮಳೆಗಾಲ ಬಂದರೆ ಯಾರನ್ನಾ ದರೂ
ಬೇಡಿ ಕಾಡಿ, ಇನ್ನೊಂದು ಹತ್ತು ಹನೆಮರದ ಗಂಗಳನ್ನು ತಂದು ನಾಲ್ಕು
ಸುತ್ತಲೂ ತೂಗಿಸುತ್ತಾನೆ (ಹಹಸ. ೭೬). [ಪನೆ + ಮರ]

ಪನ್ನೆ, ಪನ್ನಿ, ಹನ್ನೆ (ನಾ). ೧. ಸೊಕ್ಕು; ಬಿಂಕ; ಜಂಬು:
"ಕಾಮಕರ ಗಬ್ಬ ಬಿಂಕ ಪನ್ನ ಮುಮುರ್ಕೆನಲ್ ಗರ್ವವು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೯);
ತನ್ನ ಪನ್ನಂ ಕೆಲಬ್ಬಂ ಮನದೊಳ್ ತೊಟ್ಟಾಗ್ಗೆ ಹಂ ಮದ್ದಿಭುಗಮಿಭುವರಂ
ಶೌರ್ಯಸಂಬಲ್ಪ ಮಕ್ಕುಂ (ಚಂದ್ರ. ೯-೧೧೨೪). ಪನ್ನಿ: ೧. ಹಯ
ಶಿಕ್ಷಾಕ್ರೀಡೆಯಂ ತೋಟುವ ಹರಿಸುತನೋ ತಾನೆನಿಪ್ಪಂದದಿಂ ಪನ್ನಿಯ
ಸೋಂಕುಂ ಬಿಂಕಮುಂ . . . ನೂಂಕುವ ಬಿಡುವ ಪೊಡಪುಂ ಪೊಡ
ಬಿಡು ಪಿರಲ್ ನಾಡೆಯುಮಾ ಕಂದರ್ಪದೇವಂ ಸುರುಚರ ತುರಗಾರಾಧಿ
ಯೊಳ್ ಪ್ರಾಧನಾದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೭-೭೫); ಹೊಸ ಪಕೀಲನ ಪನ್ನಿ ಅನಕ
ತಡಕೊಳ್ಳುವದೇ ಪ್ರಯಾಸ (ವಾಗ್ಗೇ. ೧೮೩); ಬನ್ನಿ ಎಂದರೆ ಪನ್ನಿ
ಹೆಚ್ಚು (ಗಾಡ). ೩. ಅಹಂಕಾರದ ಮಾತು; ಜಂಬದ ಮಾತು;
ಸೊಕ್ಕಿನ ನುಡಿ: ಕಾಳಗದಿ ಕರ್ಣನಂ ಗೆಲಲರಿದು ನಿನಗಿಂದು ಬರಿ
ಪನ್ನಿಯನ್ನಾಡಬೇಡೆಂದನು (ಪುರಂ. ೬೪-೪೦); ಹನ್ನಿಗ ಕೇಳತಲು
ನೀ ಹರಟಿದ ಪನ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ಪೇಳು (ಚಂದ್ರ. ೧೩). ಹನ್ನೆ: ೧.
ಅನ್ನೆಗಂ ಕೊರೆಗೆ ಸಿಲ್ಪಿದ ಹನ್ನಿನಲ್ಲಿಂಬರತಗನ್ನಗದಿಕಿಂಪದ ಹನ್ನದಿಂ
ಹರುಷಗಡಿಸಿದರು (ಲಕ್ಷ್ಮ. ೩-೩೪). [ದೇ. ೩ ತುಳು. ಪನ್ನ, ಪನ್ನಿ]

ಪನ್ನೆ (ನಾ). ವೇದದ ಒಂದು ಭಾಗ: ನಮಕ ಜಮಕ ನಾರಾಯಣ
ಪನ್ನಪೋಡುವಿ ಯೇನಂತಪೋದಿದ ಕತ್ತೆ ಸಮಾನಿಸಿಲ್ಲ ವೇದಾಂತಾರ್ಥವು
ನನೆಗೆ (ಚಿದಾಶಾ. ೨೨-೧). [←ತುಳು. ಪನ್ನೆ/ಪ್ರಾ. ಪಣ್ಣ./ಸಂ. ಪ್ರಶ್ನೆ]

ಪನ್ನೆ, ಪರಣಿ, ಪರ್ನ, ಹನ್ನೆ (ನಾ). ಎಲೆ; ಪರ್ಣ: 'ಪನ್ನ
ಗುಡಿ' ಪರಾ. ಪರಣಿ: ಪರಣವ್ವಾ ಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ ಶಿಶುವ
ಸೂಪರಣಗಳು ನೋಡುತಾಗ ಕಿರಣ ಬೀಳದರೆ ಸೂರ್ಯಗೆ ಮರೆಮಾಡುತ
ತಮ್ಮ ರೆಕ್ಕೆ ಪರಿಸುತಾಗ (ಕರ್ನಾಟ. ೨೯೪). ಪರ್ನ: ತಪಾದರೆಯು
ಪರ್ನಗಳ ಕಾಪ್ಪಕ್ಕೆ ಮುಜಾದರಾ ಶಾಖೆಗಳ . . . ತರುತನುವ ತೆಜುವಂತೆ
ಬೇಹದೊಳೊರೆದ ಗರ್ವನ ಬಿಟ್ಟು ಕೇಳೆ ಪರರ ಕೆಲಸವ ಮಾಡದವನೇ
ಪಾಪಯುತನಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೩-೨೪). 'ಪರ್ನಕುಟಿ', 'ಪರ್ನ
ಶಾಲೆ' ಪರಾ. ಹನ್ನೆ: 'ಹನ್ನವಣಿಗೆ' ಪರಾ.

[<ಪ್ರಾ. ಪಣ್ಣ./ಸಂ. ಪರ್ಣ]

ಪನ್ನೆ (ಗು). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದು; ಪತಿತ. ೨. ಹೋದ; ಚಲಿಸಿದ.
೩. ಪಡೆದ; ಹೊಂದಿದ. (ನಾ). ೪. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದುದು:
"ಪನ್ನಂ, ಪತಿತಂ-ಈ ೨ ಬಿಟ್ಟುಮ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೪೨); "ಪತಿತ
ಮನೆ ಪನ್ನಮನೆ ಬಿದ್ದುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೩). ೫. ಕೆಳಕ್ಕೆ
ಬೀಳುವುದು. ೬. ದೂರ ಹೋದುದು: "ಪನ್ನಂ ಪತಿತಂ ಪರಿ
ಚ್ಛೇದಂ ವಿಗತಾರ್ಥಂ" (ಮೈ. ೪೩೬. ೧೦೬-೪೮). ೭. ನೆಲದ ಮೇಲೆ
ಬೀಳುವುದು; ತೆವಳುವುದು. [ಸಂ.]

ಪನ್ನೆ, 'ಪನ್ನಾ' ನೋ.

ಪನ್ನೆಂಗಿ, 'ಪಲ್ಲಂಗ' ನೋ.

ಪನ್ನೆಂಗಿ (ನಾ). ಹಾವು; ಸರ್ಪ: 'ಪನ್ನೆಂಗಧರ', 'ಪನ್ನೆಂಗ
ಶಾಯಿ' ಪರಾ. [<ಸಂ. ಪನ್ನಗ]

ಪನ್ನೆಂಗಧರ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ: ಅದರ
ಮ್ಯಾಗ ಪನ್ನೆಂಗಧರನ ಬರೆಯಿರೆ (ಲೋಕಗೀ. ೧೬); ಕನ್ನ ಬೇಟೆಯ
ನಾಡಿ ಹೊನ್ನ ಬೆಟ್ಟವ ತಿರುಗಿ ಪನ್ನೆಂಗಧರಗೆ ಎಡೆಮಾಡಿ (ಕನ್ನ. ೧೩೪).
[<ಸಂ. ಪನ್ನಗಧರ]

ಪನ್ನೆಂಗಶಯನ (ನಾ). = ಪನ್ನೆಂಗಶಾಯಿ: ಇನ್ನಾದರೂ ನನ್ನ
ದಾಸಸಂಗವನ್ನಿತ್ತು ಮುನ್ನಿ ಸಿ ದಯೆ ಮಾಡೋ . . . ಪನ್ನೆಂಗಶಯನ ಶ್ರೀ
ಪುರಂದರವಿಠಲ (ಪುಂದ. ಧಾ. ೨-೩೧-೨); ಕರಿಯುವನೆ ಪೊತ್ತವನೊ
ಗೋಪಾಲಾ ನೆರೆದ ಭೂತ ತಂದವನೊ ತರಧಿಯನ ನನ್ನ ಚರಣಪಂಕಜ
ಭೃಂಗ ಪುರಂದರವಿಟ್ಟು ಪನ್ನೆಂಗಶಯನನೆ (ಪುಂದ. ಧಾ. ೪-೩೮-೫).

[ಪನ್ನೆಂಗಿ + ಶಯನ]

ಪನ್ನೆಂಗಶಾಯಿ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿರುವವನು;
ವಿಷ್ಣು: ಪನ್ನೆಂಗಶಾಯಿ ಹಯವದನನ ನಿಜಭಕ್ತ ನನ್ನ ಪೋಲುವರಂಟಿ
ಮಧ್ಯಮುನಿರಾಯಾ (ವಾಕೀ. ೨೭-೫). [<ಸಂ. ಪನ್ನಗಶಾಯಿನ್]

ಪನ್ನೆಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ನೆಲಬೇವು: "ಗೌಂ
ಗೊಟ್ಟಕ್ಕಿ ಪನ್ನೆಂಗಿಯನೆ ನೆಲಬೇವು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೫). ೨. ಬಿದಿರಿ
ನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪನ್ನೆಂಗಿ, ಇಬ್ಬಿರು (ಮೈ. ೫೯-೧೧೨೨).

[<ಸಂ. ಪನ್ನಗಿ]

ಪನ್ನೆಂಬರ, ಪೊನ್ನಂಬರ (ನಾ). ೧. "ಉಷ್ಣ ವಲಯದ ಸಮುದ್ರ
ಗಳಲ್ಲಿ ತೇಲುತ್ತ ದೊರೆಯುವ, ಒಂದು ಜಾತಿಯ ತಿಮಿಂಗಿಲದ
ಕರುಳಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ, ಮೇಣದಂತೆ ಮೆತ್ತಗಿರುವ ಸುಗಂಧ
ದ್ರವ್ಯ" (Ambergris. ೫೦೫): ತಿಮಿಂಗಿಲ ಸತ್ತ ಮೇಲೆ . . .
ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಬಗೆದು ಪನ್ನೆಂಬರವನ್ನೂ ಅದರ ತಲೆಯನ್ನು ಸೀಳಿ
ಬೀಜಾಯಿಗಟ್ಟಿ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನೂ ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾ. ೧೧, ೪೫).
ಪೊನ್ನೆಂಬರ: ೧. ಬೆಳಗಿರುವುದನ್ನು ಪುನಂಬರ (ಪೊನ್ನೆಂಬರ)
ಎಂತಲೂ, ಇದಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಬೆರೆಯಂತಲೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾ. ೧೧,
೩೪೧). ೨. "ಬಡಾಯಿ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಅನಂ. ೧೨).
'ಪನ್ನೆ' ಪರಾ. [←ತುಳು. ಪನ್ನೆಂಬರ, ಪನ್ನಾಂಬ್ರ]

ಪನ್ನ ಕಡು ? (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಶ್ರೀಮದ್ವಿಷ್ಣು ಕೃಷ್ಣ ಶಬ್ದಬಾರದ ಮಯ್ಯಾಗಾಪುಣ್ಯನು ಪಾದಮೂಲಮುಂ ಪನ್ನ ಕಡುಗಿವುಡು ಕೃತಮಿಡು (ಎಕ. X (೨), ಚಿಕ್ಕಬ. ೨೩-೩; ೨ನೆಯ ಶತ).
[?]

ಪನ್ನ ಕೇಣಿ (ನಾ). ವೀಳೆಯದಿಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ (?) : ಪನ್ನ ಕೇಣಿ ಪದ್ಯರಾಗುಳದ ಸುಂಕವೆಗ್ಗಡೆ ಸಂಗ ಮಯ್ಯನುಂ ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿಟ್ಟಾಗಿನದ ಸುಂಕವೆಗ್ಗಡೆ(ಡೆ) ಪಾವುಣ್ಣ ಮಯ್ಯನುಂ (ಎಇ. XVI, ೩೮-೩೨; 1037). 'ಪನ್ನಾಯ' ಪರಾ.
[ಪನ್ನ + ಕೇಣಿ]

ಪನ್ನ ಗಿ (ನಾ). ೧. ಹಾವು ; ಸರ್ಪ : "ವಿಷಧರ : ... ಪನ್ನ ಗಿ, ನಾಗ : ... ಭುಜಂಗಮ : - ಈ ೨೫ ಪಾವಿನ ಪೆಸರಾ" (ಕರಾಯು. ೧೦೫-೧೮) ; ತನ್ನೊಳಗಣ ಪನ್ನ ಗನಂ ಮುನ್ನೀನಾ ಪಿದೊಗಿಯೆ ಕಾಯು ಲಾಪದ ಪಿರಿದುಂ ಬನ್ನದ ಕಪೊಸೆದುದು ತೊಡಿಗೆ (ಪಂಪಾ. ೫-೫೪) ; ಪರಿಪಂಥಿಪನ್ನ ಗನ್ನೆ ನೆಲೆಯನೆನಪ ಬಿಜ್ಜ ಕಛೂಪನೊಪ್ಪಿ ಪ್ಪ ಸಮಯದೊಳು (ಬಸರ. ೩-೩೪) ; ಪನ್ನ ಗಂಗಳ ಸಾವಿರವೆಡೊಳಗುನುತಪ್ಪ ಫಣಿಗಳೆನಲ್ಕೆ ಬಲಂ ನಿಗುರ್ದಪವೆಂಬುಜಾವಳಿಗೆ ಪತಿಗಳಾಗಿ (ಬಸಪ. ೪೩-೨೩) ; ಪನ್ನ ಗನ ಸಿರಿಮಂಠವಾತನು ಬೆನ್ನಲಿರಲೀ ಪಾಂಡುತನಯರಿಗಿನ್ನು ಮಂಗಳವೆನುತ ಸಂಜಯ ಬಂದನಿಧಪುರಿಗೆ (ಕುಮ್ಭಾ. ೨-೪೮).
೨. ಕಶ್ಯಪನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಕದ್ರುವಿನಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಒಂದು ದೇವಸಂತತಿ ; ಪಾತಾಳಲೋಕದ ನಾಗವಂಶ : ವಿದ್ಯಾಪ್ರವಿದ್ಯಾ ವಣನ ಮೊನೆಯಂದಿನಬೇಜಾಂಗಳ್ಳಿ . . . ವಿದ್ಯಾಧರಧರರಾಗಿಯುಂ ಪನ್ನ ಗರಾ ಪನ್ನ ತಿಕೆಯುಂ ಬಂದಾಂತೊಡೆ (ಪಂಪಾ. ೫-೮೪ ವ) ; ಪನ್ನ ಗ ಗರುಡಾಮರಕರೋಳಗಾರಾನುಂ ಮುನ್ನಿ[ನ] ರೋಷಭವತ್ಸಂಪನ್ನ ತೆಯಿಂದೊಯ್ದ ರಕ್ಕುಮಾತ್ಮಾರ್ಥಕನಂ (ಬಂಪ. ೮-೩) ; ಇಲ್ಲ ನೋಡ ಜುಗನೆ ಪಡಿ ನರರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಜರರಲ್ಲಿ ಪನ್ನ ಗರಲ್ಲಿ (ಕುಮ್ಭಾ. ೫-೧೩).
೩. [ಗಣಿತ] ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : ಪಂಚಪತ್ರ . . . ಪನ್ನ ಗ ಹಿರವಕ್ತ ಪಾಂಚಜನ್ಯ ಶುಕ್ಲ ಇಂತಿನಿಶುಂ ಪಕ್ಕ ಹೆಸರು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦-೨೨). [ಸಂ.]

ಪನ್ನ ಗಕಟಿಕ (ನಾ). ಹಾವನ್ನ ಕಡಗವನ್ನಾಗಿ ಧರಿಸಿರುವವನು ; ಶಿವ : ಎನ್ನ ನಾಲಗೆಯ . . . ಮಹಾನುಭಾವಿಗಳ ಚರಣಕ್ಕಂ ಹೊನ್ನ ಹಾವಿಗೆಯ ಮಾಡೆಲಿ ಪನ್ನ ಗಕಟಿಕಾ (ಶಂಕಕಂ. ೧-೩).
[ಪನ್ನ ಗ + ಕಟಿಕ]

ಪನ್ನ ಗಕನ್ನಿಕೆ (ನಾ). ನಾಗಲೋಕದ ಹೆಣ್ಣು ; ನಾಗಕನ್ಯೆ : ಪನ್ನ ಗಕನ್ನಿಕೆಯೆಂದು ಮಂಜುಳರೀತಿಯಲಿ ಪಾಡುತ್ತಿರಲು (ಬಸಪ. ೨೩-೧೦). [ಪನ್ನ ಗ + ಕನ್ನಿಕೆ]

ಪನ್ನ ಗಕನ್ನಿ (ನಾ). = ಪನ್ನ ಗಕನ್ನಿಕೆ : ಪನ್ನ ಗಕನ್ನಿಯೊರ್ಪಳುಪದೇಶ ಮುಕ್ತಳೊ ನಾಗಬಂಧಮಂ (ಕಾಮ್ಯಾ. ೫೩೩). [ಪನ್ನ ಗ + ಕನ್ನಿ]

ಪನ್ನ ಗತಳ್ಳ (ನಾ). = ಪನ್ನಂಗಶಾಯಿ : ಪನ್ನ ಗತಳ್ಳಂ ಕಂಸಹರಂ ನಗಧರಂ (ಕಾಮ್ಯಾ. ೧೪೮). [ಪನ್ನ ಗ + ತಳ್ಳ (= ತಲ್ಪ)]

ಪನ್ನ ಗಧರ (ನಾ). = ಪನ್ನಂಗಧರ : ಎನ್ನ ಮಗಳ ಹರಣಮಂ ಕಾವು ದೆಂದು ದಿನ್ನವಿ ಪನ್ನ ಗಧರಂ ಕೇಳ್ತು (ನಂಬರ. ೧೨೩-೩೫) ; ಮುನ್ನ ಕೈಲಾಸದಲಿ ಪನ್ನ ಗಧರನಾಳು ಎನ್ನಯ ಪೆಸರು ಪುಷ್ಪವತ್ತನು (ಸರ್ಪಜ್ಞ. ೩). [ಸಂ.]

ಪನ್ನ ಗಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಹಾವಿನ ಚಿಹ್ನೆಯುಳ್ಳ ಧ್ವಜ. ೨. ತನ್ನ ಬಾವುಟದಲ್ಲಿ ಸರ್ಪವನ್ನು ಚಿಹ್ನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ದುರ್ಯೋಧನ : ಬರಿಪಂ ಚಿತ್ರ ಚಿತ್ರದಂತೆ ಮೃದುರೇಪಾಮಂಡನಾಡಂಬರ

ಸ್ಪುರಿತಂ ಪಾಪನೆ ಪನ್ನ ಗಧ್ವಜಮಹೀಭೃತ್ಸೇನೈವೋಲ್ ಕರ್ಣಸೌಂದರ ಮುದ್ದುತ್ಯವಿತಾಗುಣಂ ಗಣಿಕೈವೋಲ್ ಭಾವಾದ್ಯಲಂಕಾರಬಂಧುರಮೆಂಬು ಸ್ತುತಿಯುಂ ಜಗಕ್ಕೆ ನೆಗಟ್ಟುಂ ವಾಕ್ಯೈಧರಂ ಶ್ರೀಧರಂ (ಚಾತಕ. ೧-೩).
[ಪನ್ನ ಗ + ಧ್ವಜ]

ಪನ್ನ ಗಪತಾಕ (ನಾ). = ಪನ್ನ ಗಧ್ವಜ ೨ : ಅಂತು ಮೂರ್ಛಾಪ್ರಸಂಗ ನಾಡ ಪನ್ನ ಗಪತಾಕಂಗೆ ಶಿಶಿರೋಪಚಾರಕ್ರಿಯೆಗಳಂ ಮಾಡ್ಪ ಸಂಜಯ ನಿರವಂ ತಪ್ಪರಿಜನಂ ಕಂಡು (ಗದಾಯು. ೩-೩೩ ವ).
[ಪನ್ನ ಗ + ಪತಾಕ]

ಪನ್ನ ಗಪತಿ (ನಾ). ಹಾವುಗಳ ಒಡೆಯ ; ಆದಿಶೇಷ : ನೀಪದೋಳ್ ಪನ್ನ ಗಪತಿಯ ಭವಾರತ್ನದೀಪಂ . . . ತುಜುಗಿದುವು (ಅದಿ. ೧೩-೨) ; ಪನ್ನ ಗಪತಿ ಗರುಡ ರುದ್ರ ಇಂದ್ರಾದ್ಯರಿಗೆ ಉನ್ನತಗುರುವಾಗಿ ವಿಜಾಪ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೧-೩-೨). [ಪನ್ನ ಗ + ಪತಿ]

ಪನ್ನ ಗಭೂಷಣ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಆಭರಣವನ್ನಾಗಿ ಧರಿಸಿರುವ ವನು ; ಶಿವ : ಪನ್ನ ಗಭೂಷಣ . . . ಚಿನ್ನಯ್ಯನೆನ್ನ ಮುಕ್ತಯ್ಯನ ಜ್ಞನಪ್ರನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೪೩) ; ನಿನ್ನ ಮಗನ ಮಗನೊ ಗೋಪಾಲಾ ಪನ್ನ ಗಭೂಷಣನೋ ಧನ್ಯನಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನಾಮವನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಚಿಂತೆ ಪನೊ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೪-೩೪-೪). [ಪನ್ನ ಗ + ಭೂಷಣ]

ಪನ್ನ ಗರಾಜ (ನಾ). ೧. = ಪನ್ನ ಗಪತಿ : ಸುರ ಖಚರ ರವಿ ಗರುಡ ವಿದ್ಯಾಧರ ಪನ್ನ ಗರಾಜಪಂದಿತಂ (ಧಂದೋಂಬು. ೪-೨೩೩) ; ಅಪಂದಿರಂ ಪನ್ನ ಗರಾಜಂ ಕೊಂದನೆಂಬುದಪಸಿದ್ಧಾಂತಂ (ಅದಿ. ೧೨-೨೯) ; ಪನ್ನ ಗರಾಜನ ಸಿರಿಗಂ . . . ಎನ್ನ ಸಿರಿವಿಗಿಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೪೧). ೨. [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : (೨). [ಪನ್ನ ಗ + ರಾಜ]

ಪನ್ನ ಗಲೋಕ (ನಾ). ಹಾವುಗಳ ಲೋಕ ; ನಾಗಲೋಕ : ಪನ್ನ ಗಲೋಕದ ಜೀವರಾಶಿಗಳ ಪೊತ್ತುವ ಮಾಟ್ಯಿಯುಂ ತಿರಿಗಳಂ ಪೊಗೆ ದಪ್ಪರೊ ಧಿಲ್ಲರೆಂದಿನಂ ಪುತ್ರನಗುಟ್ಟು ಪೆರ್ಗರಡಿಗಳ ಮೊಗವಿಟ್ಟಿ ಸೆಗುಂ ವನಾಂತದೋಳ್ (ದಶಕು. ೨-೧೧೯) ; ಪನ್ನ ಗಲೋಕಮಂ ಬಿಡದೆ ಮೆಟ್ಟ ಮನುಷ್ಯರ ಲೋಕಮೆಲ್ಲಮಂ ತನ್ನಯ ಪಾದಸೇವನೆಯೊಳೊಂದಿಸಿ (ಪಾಧಪ. ೧-೩೩). [ಪನ್ನ ಗ + ಲೋಕ]

ಪನ್ನ ಗವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಹಾವಿನ ವಿಷಕ್ಕೆ ಮದ್ದು ಮಾಡುವುದೇ ಮುಂತಾದ ವಿಷವೈದ್ಯ ವಿದ್ಯೆ ; "ಸರ್ಪವಿದ್ಯೆ (?) " (ಚೈತನಶತ. ೧೫೩) ; ವಜ್ರಾಪರ್ಕ ಸಾಗರಾವರ್ತಂಗಳೆಂಬ ದಿಲ್ಲಳಂ ಗಾಂಧಾರ ಪನ್ನ ಗವಿದ್ಯೆಗಳನಿತ್ತು ಪೋದಂ (ಚಾವುಂ. ೩೮). [ಪನ್ನ ಗ + ವಿದ್ಯೆ]

ಪನ್ನ ಗವಿರೋಧಿ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಶತ್ರು ; ಗರುಡ : ನಿನ್ನ ಪಡಿ ಮಜುಗಲೊಳೆನ್ನ ಪದಪದ್ಧತಿಗಳಿರ್ದವು . . . ಇವಂ ಕಂಡೊಡೆ ಪನ್ನ ಗವಿರೋಧಿಯುಂ ಕಾದು ಕಲಾಪುಗುಂ (ಜಗದಿ. ೩-೧೧೩ ವ).
[ಪನ್ನ ಗ + ವಿರೋಧಿ]

ಪನ್ನ ಗವೀಧಿ (ನಾ). ನಾಗಲೋಕದವರು ಸಂಚರಿಸುವ ಮಾರ್ಗ : ಪನ್ನ ಗರು ಬರ್ಪ ಪನ್ನ ಗವೀಧಿಗಳ ನಡುವೆ . . . ಬರುತಿರಲು (ನಂಬರ. ೯-೮೮). [ಪನ್ನ ಗ + ವೀಧಿ]

ಪನ್ನ ಗವೇಣಿ (ನಾ). ಹಾವಿನಂತೆ ಉದ್ದವಾದ ಜಡೆಯುಳ್ಳವಳು ; ಮನೋಹರವಾದ ನೀಳಕೇಶರಾಶಿಯುಳ್ಳವಳು : ಪಾಣಿ ನೀರಣ ಪಾಣಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ರಾಣಿ ಪನ್ನ ಗವೇಣಿ . . . ವರಗೀರ್ವಾಣಿ ರಕ್ಷಿಸು (ನಳಕ. ೩-೩೩). [ಸಂ. ಪನ್ನ ಗವೇಣಿ]

ಪನ್ನ ಗವೈರಿ (ನಾ). ೧. = ಪನ್ನ ಗವಿರೋಧಿ : ಮನದ ಬಯಕೆಗೆ ಬಡತನಗಳಿ ಅನುಪನಜಾದ್ಯತರಲಿ ಪನ್ನ ಗವೈರಿಯೊಂದಿನಲು (ಕಾಕಿರಾ. ೧೯-೫೩). ೨. "ನವಿಲು" (ಅನನಾ). [ಪನ್ನ ಗ + ವೈರಿ]

ಪನ್ನ ಗತಯನ (ನಾ). = ಪನ್ನಂಗಶಾಯಿ : ಪನ್ನಗತಯನವತರಣೋದ್ಯೋಗದಿಂದ ನಾಗೇಂದ್ರನಂ ನೋಡಿ (ಜಗದಿ. ೨-೫೬ ಪ); ಪನ್ನಗತಯನನ ಕಣ್ಣಿನಿಂದಲಿ ಕಂಡು ಧನ್ಯನಾದೆ ನಾ (ಪುರಾಣ. ೩-೮೨-೧); ಪನ್ನಗತಯನನ ಕುಣಿಯೊಮ್ಮೆ ಕುಣಿಯೆಂದು ಕುಣಿಸಿ ನಗುವ ಪುಣ್ಯವೆಂತು ಪಡೆದಳಯ್ಯ (ಕನಕ. ೧೪೮-೨). [ಪನ್ನಗ+ತಯನ]

ಪನ್ನ ಗತರಣ (ನಾ). ಹಾವುಗಳಿಗೆ ಅಶ್ರಯಸ್ಥಾನವಾಗಿರುವುದು; ಸಾಗರ; ಸಮುದ್ರ: "ಪನ್ನಗತರಣನುಕೂಪಾರಮುಧಧಿ ಪಾರಾವಾರಂ" (ಪಪ್ಪು. ೨೨-೨). [ಪನ್ನಗ+ತರಣ]

ಪನ್ನ ಗಾಂತಕ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು; ಗರುಡ: (ಕ). [ಪನ್ನಗ+ಅಂತಕ]

ಪನ್ನ ಗಾಧಿಪ (ನಾ). = ಪನ್ನಗಪತಿ : 'ಪನ್ನಗಾಧಿಪಹಾರ' ಪರಾ. [ಪನ್ನಗ+ಅಧಿಪ]

ಪನ್ನ ಗಾಧಿಪಹಾರ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಮಾಲೆಯಂತೆ ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ: ಪನ್ನಗಾಧಿಪಹಾರ ಹಾ ಎನಗಿನ್ನು ಗತಿ ನೀಡೊಬ್ಬನೆ ಸುತಂ (ಬಸವ. ೧೪-೬೧). [ಪನ್ನಗಾಧಿಪ+ಹಾರ]

ಪನ್ನ ಗಾಭರಣ (ನಾ). = ಪನ್ನಗಭೂಷಣ: ಪನ್ನಗಾಭರಣ ಪಸಿ ವನಾಜಸುವುದೆಂದು ಅಜುಪಿ (ಇಳ. ದೇ. ೫೩-೨೨); ಪನ್ನಗಾಭರಣಂ ಗೋಧವದನ್ನದಾರೋಗಿಸಿದನು (ಬಸವ. ೩೩-೧೬); ಪನ್ನಗಾಭರಣಂ ಸುತಿಯು (ಚಿಬಪ. ೪೭-೩). [ಪನ್ನಗ+ಅಭರಣ]

ಪನ್ನ ಗಾರಿ (ನಾ). = ಪನ್ನಗವಿರೋಧಿ: 'ಪನ್ನಗಾರಿಧ್ವಜ' ಪರಾ. [ಪನ್ನಗ+ಅರಿ]

ಪನ್ನ ಗಾರಿಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಗರುಡಚಿಹ್ನೆಯುಳ್ಳ ಧ್ವಜ: ೨. ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಗರುಡನ ಚಿಹ್ನೆಯುಳ್ಳವನು; ಕೃಷ್ಣ: ಪನ್ನಗಾಂಧ್ವಜನ ರಾಜಗೃಹಮಂ ಕಂಡು . . . ಪವನಜಂ ತಳದಂ (ಚೈಮಿಧಾ. ೬-೪೦); ಪನ್ನಗಾರಿಧ್ವಜನ ಮುಂದಲೆಯ ಕೊಯ್ವ ಸಂಪನ್ನವೆನಿಸುವ ಶಂಖುಕರ್ಣಗಣನಾಥನೇಕೋರಾಮಿತಂದೆಯೆಂಬ ಉನ್ನತದ ನಾಮದಿಂ . . . ಜನಿಸಿದಧಿ (ಗುರುತಾ. ೨-೪೧). [ಪನ್ನಗಾರಿ+ಧ್ವಜ]

ಪನ್ನ ಗಾತನ (ನಾ). ೧. ಹಾವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದು; ಗರುಡ: "ಗರುತ್ಮಾಪ್, ಗರುಡಾ, ತಾಕ್ಷ್ಮಾ . . . ಸುಪರ್ಣಾ, ಪನ್ನಗಾತನ:- ೯ ವಿಷ್ಣು ದೇವರ ವಾಹನವಾದ ಗರುಡನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೮). ೨. ನವಿಲು. [ಪನ್ನಗ+ಅತನ]

ಪನ್ನ ಗುಡಿ, ಪರ್ಣಕುಟಿ (ನಾ). ಎಲೆಮನೆ; ಪರ್ಣಕುಟಿರ: ಮೈಥಿಲಿ ಪನ್ನಗುಡಿಯ ಕಣೆಯೆಲವಾಗಿಲಂ ತೆರೆದು ನೋಡಿದಳಹಾ! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೮-೧೩೬); ಪನ್ನಗುಡಿ ತಡಿಕೆಪದಿಯಂ ಕೆಲಕ್ಕೋರಿಸಿ ಬಂದಳು ಬಯಲೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೮೬-೪೦). **ಪರ್ಣಕುಟಿ:** ಧನಗೆ ಬಗೆಯೊಪ್ಪಿ ರಚಿಸುವನುತಮಂ ಪರ್ಣಕುಟಿಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೬-೫೬). [**ಪಂ.** ಪರ್ಣಕುಟಿರ]

ಪನ್ನ ಗೇಂದ್ರಾಭರಣ (ನಾ). ನಾಗಭೂಷಣ; ಶಿವ: ಪನ್ನಗೇಂದ್ರಾಭರಣ ಧನುಗಿಂದನ್ನಿಸಿದ ಲಿಲಾವತ್ಕಿಯು (ಬಸವ. ೨೬-೧೮). [**ಪಂ.**]

ಪನ್ನ ತ (ನಾ). ತೂರ; ವೀರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಪನ್ನತರ ನಡುವನುಡಿಯಲೈನ್ನ ಭುಜಾರ್ಗವನು ಸಾಲ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೬); ತನ್ನಂ ಬೇಡುವ ಶತಿಯಂ ಪನ್ನತನೆಂದೆಡೆಯ ಕಿಚ್ಚಿನೊಳ್ ತುಡುಕುವವೊಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೧-೩೩); ಎನ್ನ ತನೂಜನನೊಯ್ದ ಪರಿಸ್ಪರಿಸಿ . . . ಆ ಪನ್ನತರವನಿತಾದುದು (ಬಂಪರಿ. ೮-೬).

ಪನ್ನ ತಿ (ನಾ). = ಪನ್ನತಿಕಿ: ಅನನು ಪನ್ನತಿಯಿಂದ ಭೋರನೆ ಬಂದು (ಭೈರವೇ. ೧-೧೨೦). [**ಪನ್ನ** ತ]

ಪನ್ನ ತಿಕಿ (ನಾ). ೧. ಶೌರ್ಯ; ಪರಾಕ್ರಮ: "ಪನ್ನ ತಿಕಿ-ಪರಾಕ್ರಮಂ" (ಶಮದ. ಪಂ. ೨); ಪನ್ನಗರ್ ಪನ್ನ ತಿಕಿಯಂ ಬಂದಾಂಕೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೮ ಪ); ಅರವಮನೆಯ್ವ ರುದ್ರಂ ಕೇಳಿ ಕೋಪದಿಂದೀ ರವಿಯ ನೋಡೆ . . . ಸೂರನುಚಿ ಬಿಟ್ಟು ಪೊರಳುತ್ತಿದ್ದನನೆಯರಂ ತನ್ನ ಪನ್ನ ತಿಕಿ ಜಾಜಿ (ಆರಾಣ. ೧-೬-೪೧); ಮೇಘಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪನ್ನ ತಿಕಿಯಿಂದ ವಾಯುವಾಸ್ತ್ರಮಂ ಪೂಡಿ (ಚಿಬಪ. ೪೩-೨೬). ೨. ಯೋಗ್ಯತೆ; ಅರ್ಹತೆ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ನನ್ನ ನುಡಿಯೊಳ್ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣ ಪರಿ ಬಣ್ಣ ಸುವ ಪನ್ನ ತಿಕಿ ಬರುವನಕ ನನ್ನ ಬಾಳಿದು ಸರಕ! (ಭಾರಂಗ. ೧-೧೫). [ಪನ್ನ ತಿಕಿ-ಇತಿ]

ಪನ್ನ ತಿಕಿವಟು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದು; ಶೌರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಸಿಂಹಳೇಂದ್ರಂ . . . ತನ್ನ ಪನ್ನ ತಿಕಿವತ್ತ ಪಾರ್ಥಿವ ಕುಮಾರರೊಂದುಗೂಡಿ ಗಂಧಸಿಂಧುರಸ್ತಂಧಾರೂಢನಾಗಿ ಕಡುವಹಿಲದಿನಿ ದಿರ್ಭ ಬರ್ಪಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೬-೮೧ ಪ). [ಪನ್ನ ತಿಕಿ+ವಟು]

ಪನ್ನ ವಣಿ, ಹನ್ನವಣಿ (ನಾ). ೧. ವೀಳೆಯದಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಗಾತ್ರಗರುಂ ಪನ್ನವಣಮುಂ ಕೊಟ್ಟಿಲೆ [ಯ] ಹೇಜು ಅಂತು ಹೇಜಿಗೆ [ನಡೆ] ೨೦೦ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೪೫-೨೫; 1071). **ಹನ್ನವಣಿ:** ೧. ಬೆಲ್ಲಂ ಭಟ್ಟಿಗೆಂ ಹೇಜಾಂಗಿ ೨ ಹನ್ನವಣವಲ್ಲಿ ಹೇಜಾಂಗಿ ಯೆಲೆ ೫೦ (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೧೬೨-೬೪; 1106). ೨. ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯ ಸುಂಕದ ಅಧಿಕಾರಿ: ನಾನಾದೇಸಿ ಗಾತ್ರಗರು ಹನ್ನವಣರುಂ (ಎಂ. XII, ೩೩೦-೩೨; 1105). [ಪನ್ನ+ವಣ]

ಪನ್ನ ವಳಿ 'ಪನ್ನಾವಟಿ' ನೋ.

ಪನ್ನ ಸ 'ಪನ್ನಸು' ನೋ.

ಪನ್ನ ಸಾದು (ನಾ). ಕರ್ಪೂರ ಬೆರೆಸಿ ಮಾಡಿದ ಸಾದು, -ಬಟ್ಟು: ಪನ್ನೀರು ಪರಿಮಳ ಮೃಗನಾಥಿ ಭರಣಿಯ ಪನ್ನ ಸಾದಿನ ಕಂಪು ಎನೆಯಿ (ಅಬ್ಬಲಾ. ೩-೬೮). [**ಪನ್ನ** ಸಾದು (<ಸಾದು)]

ಪನ್ನ ಸಿ 'ಪನ್ನಸು' ನೋ.

ಪನ್ನ ಸಿಗ, ಹನ್ನಸಿಗ (ನಾ). ಪನ್ನಸು ಎಂಬ ತೆರಿಗೆಯ ಉಸ್ತುವಾರಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅಧಿಕಾರಿ: ಪನ್ನ ಸಿ [ಗ]ಗ್ಗಿ ಮತ್ತರಣ್ಣಾ ಸಿರ ನಂಪಗ್ಗಿ ಮಾನ್ಯಮಂಟುನೂಜು ತೋಂಟಮಂಟು (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೭೬-೧೯; 992); ಪನ್ನ ಸಿಗ ತೀಮಯ್ಯನ ಕಯ್ಯೊಳ್ ಸಿರಿವರದ ಪನ್ನ ಸಿನ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಮತ್ತಕ್ಕೆಯ್ಯಮ್ ಮಾಡುಗೊಣ್ಣು (ಎಂ. XV, ೩೩೫-೧೩; 1040); ಗಾವುಣ್ಣುಗಳುಂ ಪನ್ನ ಸಿಗರು ಮೊ [ಳಂ]ಬುಕೊ [ಳಂ]ಗೆಯಿ ಪಾಡಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೩೮-೨೬; 1059); ಪನ್ನ ಸು . . . ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು 'ಪನ್ನ ಸಿಗ' ನೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಶಾಪ. ೪೦೦). **ಹನ್ನ ಸಿಗ:** ದೇವಗ್ಗಿ ಎಕ್ಕೆಯ್ಯ ಮನೆಗಲ್ ೧೩ ಗಾಣ ೧ ಹನ್ನ ಸಿಗಂ ಪದ್ಮನಾಭ XXX ತ್ತರ್ ೧೨ ಗಿಟ್ಟ ಕಮ್ಮ ೪೫೦ (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೮೬-೪೩; 1050).

[ಪನ್ನ ಸು+ಇತಿ]

ಪನ್ನ ಸು, ಪನ್ನ ಸ, ಪನ್ನ ಸಿ, ಪನ್ನ ಸು, ಪನ್ನ ಸೆ, ಪನ್ನ ಸ, ಹನ್ನ ಸು, ಹನ್ನ ಸು, ಹನ್ನ ಸಿ (ನಾ). ೧. ಶೇಕಡ ಐವತ್ತರಷ್ಟು ತೆರಿಗೆ ವಿನಾಯಿತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ; ಅರ್ಧತೆರಿಗೆಯ ಜಮೀನು: ಇಜಾನ ನೊಂಬಂ ಭಾಗೆ ಅಯ್ಯೊಳ ಕಲಿಸಿ ಪನ್ನ ಸು ದಿಟ್ಟಿ (ಎಂ. X, ೬೦೫೫. ೫೦-೩; ಸು. 950); ಅಣ್ಣಯಭಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಪನ್ನ ಸು ಅಜುಗಣ್ಣುಗಂ (ಎಂ. XII, ೩೦೫. ೯-೯೧; 1072); ಗವಜೇಶ್ವರದೇವ ಗಿಯಂ ಪಡುವ ಮಂನೆಯ ಪಂನಸು ತೆಂಕ ಭೂ ೧೪೦ ಹ ೨೩ (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೨೫೨-೪೦; 1148); ತೆಂಕಲು ಮೂತನೆಯ ಪಂನಸಿನ

ದಾರಿಯ ಪತ್ತಿರೆ (ಕೊಲ್ಲಾ. ೧೩-೩೧; 1166); 'ಪನ್ನಾಸ' ಪರಾ. ಪನ್ನಸ: ೧. ಶ್ರೀಮತ್ ಕೋಟಮಹರಾಜನೈಟ್ಟು ಬನ್ನಾರಿಗೆಯತ್ತ ಪನ್ನಸ ಪನ್ನಾರ್ಪಣ್ಣಗದ ಬೆದೆ (ಸೌ. ೧೫. IX-1, ೪೦೧-೪; ?).

ಪನ್ನಸಿ: ೧. ಪನ್ನಸಿ ಭೂಮಿ ೨೦೦ ಮೈಲಾರ ದೇವಾಭೂಮಿ ೨೦೦ (ಇ. ೧೪. XIV, ೧೪೨-೩೦; 12ನೆಯ ಶತ). ಪನ್ನಾಸು: ೨. ಶೇಕಡೆ 5 ಐವತ್ತರಷ್ಟು ತೆರಿಗೆ; ಅರ್ಧತೆರಿಗೆ: ಲೋಕೇಶ್ವರದಾ ನರೆಯಂಗಲ್ಲ ಪನ್ನಾಸುಗಳಾಣ್ಣ ಸಮಯಮೂರ್ತುಗಳ ಇಕ್ಕುಳ ಜೋಳಮ್ ಕೊಡುವುದು (ಇ. ೧೫. X, ೧೩೩-೩; 7ನೆಯ ಶತ); ಶ್ರೀಕರುಣವಸ್ತನ್ ಸಾಮಸ್ತಕೇಸರಿಯಾ ಕೊಟ್ಟ ಪನ್ನಾಸು ಸಿಂಗುಟ್ಟಿಯಾ ಲಿಖಿತ ಬಲ್ಲವರಸರ ಸೂಬಾಣಕ್ಕು (ಸೌ. ೧೫. IX-1, ೪೩-೧೪; ಸು. 9ನೆಯ ಶತ); ಪನ್ನಾಸು . . . ಈ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು 'ಪನ್ನಸಿ'ಗೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಾ. ೪೦೦).

ಪನ್ನಸೆ: ೨. ಅಯಿರದಿ ಅಕ್ಕಿ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಕೊಟ್ಟಿದ್ದು [ಪನ್ನಸೆ ಉಳ್ಳರು ತಾಯಿಜಿಯೆಗ್ಗೆ ಎರಿಕಾಡು ಇಪ್ಪತ್ತೈದುತ್ತುರು (ಸೌ. ೧೫. IX-1, ೪೩-೩; ಸು. 9ನೆಯ ಶತ). ಪನ್ನಸ: ೧. ಪಾಣ್ಣಿಗಾವುಣ್ಣ ತಮ್ಮ ಕೆಲೆಯೊಳ್ ಮಾಧವಯ್ಯಂಗಿ ಇರ್ಕ್ಕಣ್ಣ ಮಣ್ಣು ಪನ್ನಸ ದಿಟ್ಟ (ಎ. ೧೫. XV, ಪೂರ್ವ. ೩೪-೪; 974). ಹನ್ನಸು: ೨. ಗಾಲುಂಡುಗ $\times \times \times$ ಪತ್ತೊಕ್ಕಲುಂ ಹನ್ನಸುಂ ಕೆಣ್ಣು $\times \times \times$ ಗೋಲ (ಸೌ. ೧೫. XI-ii, ೨೦೫-೧೩; ?). ಹನ್ನಸು: ೧. ನರೆಯಂಗಲ್ಲ ತೆಂಕಣ ಭಾಗದ ಹಿರಿಯ ಹನ್ನಸಿನ ತಿಪ್ಪಣಯ್ಯನಾಯಕರು ತಿಪ್ಪಣೇಶ್ವರದೇವರ್ಗ್ಗೆ ತನ್ನ ಹನ್ನಸಿನ ಬಳದೊಳಗೆ (ಸೌ. ೧೫. XV, ೪೨-೩೩; 950); ಗಂಜಿಗಾಯಿಂ ಬಡಗಣ ತೋ $\times \times$ ಕಮ್ಪಿ ಹನ್ನಸು ಮ ೧೨ (ಸೌ. ೧೫. IX-1, ೧೩೩-೩೧; 1099). ಹನ್ನಾಸಿ: ೧. (ನೈ)ವೇದ್ಯಕ್ಕುಂ ನಂದಾದೀವಿಗಂ ದಿಟ್ಟ ಹನ್ನಾಸಿ $\times \times \times$ ಮತ್ತರು ೧ (ಸೌ. ೧೫. IX-1, ೧೪೨-೪; 1110). [\leftarrow ಸಂ. ಪಂಚಾಶತ್]

ಪನ್ನಾ, ಪನ್ನ, (ನಾ). (ಬಟ್ಟಿ, ಗೋಡೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ಅಗಲ: ಅವರೆ ಹತ್ತಿಬಟ್ಟಿಗಳ ಪನ್ನಾ-ಅಗಲ ಮೂರು ಅಂಗುಲ (ಗರಿಪ್ರ. ೩೫). ಪನ್ನ: ೨. ಅಪರಿಗೆ ಒಂದು ಸೂಟಿಗೆ ಅರು ಗಣ ಡಬ್ಬಲ್ ಪನ್ನ ಬಟ್ಟಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಗದು (ರಂಗ. ೨); ಬನಾಕು ಬಟ್ಟಿ ಎಂಬುದು ಎಂಟು ಮೊಳ ಉದ್ದದ ಎರಡು ಪನ್ನಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೊಲಿದ ಹೊದಿಕೆ (ಪ್ರವಾ. I, ೪೪ ಅಡಿ). [\leftarrow ಹಿಂ. ಪನಹಾ; ಮರಾ. ಪನ್ನಾ]

ಪನ್ನಾಡೆ (ನಾ). ತಾಳೆ, ತೆಂಗು, ಅಡಕೆ ಮುಂತಾದ ಮರಗಳಲ್ಲಿ, ಸೋಗೆಗಳ ಬುಡದಲ್ಲಿರುವ, ಬಲೆಯಂತಹ ತೆಳ್ಳಗಿನ ಪೊರೆ: (೨).

[ದೇ. ೫ ಕಮಿ. ಪನ್ನಾಟ್ಟಿ; ಮಲ. ಪನ್ನಾಡ]

ಪನ್ನಾಯ (ನಾ). - ಪನ್ನವಣಿ ೧: ಮೂಳೆಬ್ಬರಸಿ ತುಂಬುರ ಬೆಳದ ಬೋಗಿನಲು ಎಡೆಯಾರ ಪೊಲದೊಳ್ ದಿಟ್ಟ ಮತ್ತ ಪಾನ್ನೆರಡು ಪನ್ನಾಯ ಕೊಳಗಟ್ಟಿಯಂ ದಿಟ್ಟ (ಎ. ೧೫. XI, ಪೂರ್ವ. ೪೦-೩; 987); ಆ ತೋಂಬಿಕೆ ಸುಂಕಾ ಪನ್ನಾಯ ಸ(೦)ಮತ್ತವುಂ ಮಂನ್ನನೆ (ಸೌ. ೧೫. XI-1, ೩೯-೪೧; 1055); ಎಲೆಯಂ . . . ಪೇಣನಲುಂ ತಲೆಪೊಟಿ ಯಲಿಲ್ಲಿ ತಂದದಂ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಪನ್ನಾಯದ ಸುಂಕಮುಮಂ ಪುರಿಗೆಯಿ ಯಲು ಮಾಣುವೆಲೆಯ ಪನ್ನಾಯಮುಮುನತ್ತ ಸುಂಕಕ್ಕಿ (ಎ. ೧೫. XVI, ೩೪-೩೪; 1102); ಆ ತೋಂಬಿದಲೆಯ ಪನ್ನಾಯದಲ್ಲಾ ಸುಂಕ ಮುಮಂ . . . ದಿಟ್ಟ ಕೊಟ್ಟ (ಎ. ೧೫. VII, ಕಾರ. ೧೦೪-೫೨; 1156); ಪಟ್ಟಿಣದಲು ಮುಂನ ನಡುಲುತಿದ್ದ ಪನ್ನಾಯಮುಂ ಧಾರಾ ಪೂರ್ವಕಮಾಗಿ ದಿಟ್ಟ ಶಾಲನೆ (ಸೌ. ೧೫. XV, ೩೧೧-೯; 1231). 'ಅಚ್ಚುಪನ್ನಾಯ', 'ಪಂಗಿ' ಪರಾ. [ಪನ್ನ + ಆಯ]

ಪನ್ನಾಲೆ (ನಾ). ಲಾಳಕೆ; ಬುದ್ಧಿವಂತ: ಅಗಲ ಕಿಂದಾಗುತ್ತ ಹೋಗುವ ಕೊಳವೆ . . . ಲಾಳಕೆ; ಅಲಕೆ; ಪನ್ನಾಲೆ (funnel. ಇಂಕನಿ); ಕಡಿಮೆಯಾದ ಆಳವನ್ನುಳ್ಳ ಪನ್ನಾಲೆಯು ಅಕ್ಕಿಯ ದೊಡ್ಡ ಮಡುಗಳಿವು (ಚೋ. ೩೦೧. ೪೯); ಈ ಹಬ್ಬ-ಕೊಂಡಿಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಬಾಯಿತೆರೆ-ಗಲ್ಲದ ಪನ್ನಾಲೆ (Buccal funnel) . . . ಇದೆ (ಕೇ. ೬೬. ೪೧). 'ಪನ್ನಾಳ್' ಪರಾ. [\leftarrow ಇಂ. funnel]

ಪನ್ನಾವಟಿ, ಪನ್ನವಳ, ಪನ್ನಾಳ್, ಪನ್ನಾಳ್, (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪನ್ನಾವಟಿಯ ಕೋಟೆಯ . . . ಪಾಳಾಳ್ಕ ಲಾಳಕಂ ಭುಜಬಳದಿಂ ಕ $\times \times \times$ [ಕೊಣ್ಣಾಳ್ಳನು] (ಸೌ. ೧೫. XI-1, ೪೩-೧೦; 1050). ಪನ್ನವಳ: ವಂದನಮಂ ಕಿಳಿಗಮಂ ಹಂದನ ಬಾಣಕ್ಕ ಚೌಕ ಪನ್ನವಳಿಯನ್ನಣ್ಣಗಡಗಣಕರಮನೊನ್ನರನಿಮಿಪದ ಕೊಣ್ಣಿ ವೀರಪಾಣ್ಣಿ (ಸೌ. ೧೫. IX-1, ೧೧೮-೩೩; ಸು. 1057).

ಪನ್ನಾಳ್: ಪನ್ನಾಳೋನ್ನೂಳನಂ (ಎ. ೧೫. XVI, ೩೪-೩೩; 1057).

ಪನ್ನಾಳ್: ಪನ್ನಾಳೆಯ ಕೋಟೆಯ ನೆಲವೀಡಿನೋಳ್ (ಎ. ೧೫. XV, ೩೪-೯; 1050). [?]

ಪನ್ನಾಸ (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಐವತ್ತು: ತಿಂಗಳಾ ಪನ್ನಾಸ ಕೊಟ್ಟು ನನ್ನ ಹಸನ ಇಲ್ಲಿ ಕಾವಲಿಟ್ಟಾರೆ (ರತ್ನ. ೩೨೩). 'ಪನ್ನಸು' ಪರಾ.

[\leftarrow ಪ್ರಾ. ಪನ್ನಾಸ, ಪನ್ನಾಸ./ಸಂ. ಪಂಚಾಶತ್./ಹಿಂ. ಪನಾಸ್; ಮರಾ. ಪನ್ನಾಸ್]

ಪನ್ನಾಸು 'ಪನ್ನಸು' ನೋ.

ಪನ್ನಾಳ್, ಪನಾಳ್, ಪನ್ನಾಳ್, ಪನ್ನಾಳ್, (ನಾ). ೧. ನೀರು ಹರಿದುಹೋಗಲು ಮಾಡಿರುವ ಕೊಳವೆ; ಹರಿನಾಳಿಗೆ; ಮೋರಿ: ಹರಿತೆಗಿಯಾ ಸೂಜಿಯಾ . . . ರೊಟ್ಟಿಯಾ ನಾಳಮೋ ಪನ್ನಾಳಮೋ (ಕುಮುರಾ. ೧೩-೨೯). ೨. ಕೊಳವೆ; ನಳಿಕೆ: 'ಪನ್ನಾಳಗಿಂಡಿ' ಪರಾ. ಪನಾಳ್: ೨. ತವನ ಪನಾಳಿಯ ಕಲ್ಯ ಮಾಡಿಸಿದವುಗಳು (ಮುಂಬಯ್ಯ. ೧೩ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). ಪನ್ನಾಳ್: ೧. ಭೀಮೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿಯ ಪನಾಳಿ ಗಾರೆಯು ಜೀರ್ಣವಾಗಿ (ಮೈ. ೧೯೪೫, ೪-೨; 1903).

ಪನ್ನಾಳ್: ೧. ಭೀಮೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪನಾಳಿ ವಗೈರೆ ಜೀರ್ಣವಾಗಿ ಹೋದಂತಾದ್ದು (ಮೈ. ೧೯೪೫, ೩-೪; 1870). 'ಪನ್ನಾಲೆ' ಪರಾ.

[\leftarrow ಪ್ರಾ. ಪನಾಳಿ./ಸಂ. ಪ್ರನಾಳಿ./ಮರಾ. ಪನಾಳ್, ಪನ್ನಾಳ್, ಪನ್ನಾಳ್]

ಪನ್ನಾಳ್ 'ಪನ್ನಾವಟಿ' ನೋ.

ಪನ್ನಾಳಗಿಂಡಿ (ನಾ). ಕೊಂಬು ಅಥವಾ ಸೊಂಡಿಲಿರುವ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ: ಪನ್ನಾಳಗಿಂಡಿ ನಡು ಮಧ್ಯೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ನಾಯ ಹರಿದಾಳೆ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೩೦). [ಪನ್ನಾಳ್ + ಗಿಂಡಿ]

ಪನ್ನಾಳ್ 'ಪನ್ನಾಳ್' ನೋ.

ಪನ್ನಾಳ್ 'ಪನ್ನಾಳ್' ನೋ.

ಪನ್ನಾಳ್ 'ಪನ್ನಾವಟಿ' ನೋ.

ಪನ್ನಿ 'ಪನ್ನ' ನೋ.

ಪನ್ನಿಕ್ಕುಂಡುಗ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿಚ್ಚಾಸಿರ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿತ್ತಿಪ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿನುಡಿ, (ಕ್ರಿ). ಗರ್ವದ ಮಾತನಾಡು; ಜಂಭ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು: ಮುನ್ನಿನವರ ಬಗೆಯ ಕಂಡು ಪನ್ನಿನುಡಿವೆ ಚೋರರಾಕ್ಷಸಾ(ಪ್ರಾ. ೨೫).

[ಪನ್ನಿ (\leftarrow ಪನ್ನಿ) + ನುಡಿ]

ಪನ್ನಿನುಡಿ (ನಾ). ಗರ್ವದ ಮಾತು ; ಸೊಕ್ಕಿನ ನುಡಿ ;
ಕನ್ನಡಿಯ ಹೊಳಹಿನೊಳಗೆ ರತ್ನಮಂ ತೋರಿದಂತೆ ಪನ್ನಿನುಡಿಯಂ
ನುಡಿದು ನಾಕದ ಮಹೀಶ್ವರಂ ಕನ್ನಡಿಗೆ ತಾಡಮಂ ದೀರಿ ತಾಂ ಹಾರಿದಂ
(ಪರಕು. ೭-೨೫). [ಪನ್ನಿ (<ಪನ್ನಿ) + ನುಡಿ]

ಪನ್ನಿಬ್ಬರ್ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿಬ್ಬರು 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರಂಡು 'ಪನ್ನೆರಡು' ನೋ.

ಪನ್ನಿರುವರ್ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕಂಡುಗೆ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳಿ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳಲ್ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿಚ್ಯಾಸಿರ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿಚ್ಯಾಸಿರ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪರಿಕರಿಸಿ ಮೊರೆವ ಮಜಾದುಂದಿಗಳ ತೊನಟಾತು ಸುಳಿವೆಯು ಗಾಳಿ
(ನಂದಿಮಾ. ೭-೩). [ಪನ್ನೀರ್ (<ಪನ್ನೀರ್) + ಚೆಯು]

ಪನ್ನೀರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೀರ್ಕೊಳ' ನೋ.

ಪನ್ನೀರ್ಕೊಳ (ನಾ). = ಪನ್ನೀರ್ಕೊಳೆಯ : ಪನ್ನೀರ್ಕೊಳೆಯ
ಕತ್ತರಿಯ ಸಾರಣಿಯಂ . . . ಕಂಗೊಳಿಸಿ (ಪ್ರಪಂ. ೫-೪೪ ಪ).

[ಪನ್ನೀರ್ಕೊಳ (<ಪನ್ನೀರ್ಕೊಳ) + ಪನ್ನಿ]

ಪನ್ನೀರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ನಾಳು ಬಂದು ನಿಂತು
ನಂಮ ಪೆನುಗೊಂಡೆಯ ಹ[ಬ್ಬ]ದೆಯು ಕುಳದ ಒಕ್ಕಲು ನಂಮ
ಕುಳದ ಪಂನು ತೆರಬೇಕೆಯೆಂದು ನಿಂತುನು ಹಿಡಿಯಲಾಗಿ (ಸೌಖ್ಯ.
VIII, ೩೭೨-೩ ; 1507) ; ಅಗ್ರಹಾರದಲು $\times \times \times$ ಕೊಡುವ ಪನ್ನಿನ
ರೊಕ್ಕವನು (ಸೌಖ್ಯ. IX-11, ೩೫೦-೧೧ ; 1553).

[ದೇ. ೫ ತಮಿ. ತಲು. ಪನ್ನಿ]

ಪನ್ನಿವಳ (?) (ನಾ). (?) : ಶ್ರೀಪುರುಷ $\times \times$ ಪಾರಾಜರ
ಪ್ರಭುವೀ \times ಜ್ಯೋತಿಯ ಮಾದಿಗೋ $\times \times$ ಕ ಪನ್ನಿವಳ ಸಪ್ತಬ್ಬರಾಳಂ
ಕಲ್ಲುನೋಡುವು ಒನ್ನು ಕೊಪುಜ $\times \times$ ಮುಮನಿ ತಾಗಮು ಕೊಟ್ಟರ
(ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೧೫೧-೪ ; ?). [?]

ಪನ್ನಿ (ನಾ). ಕರ್ಪೂರ : "ಪ್ರಾಲಯಮನಲು ಘನಸಾರಮನೆ . . .
ಪನ್ನಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೨) ; ಪಚ್ಚಿಕ್ಕಪ್ಪರ ಕೊರು ಒಂದಕ್ಕಿ
ಹಾಗೆ ಪನ್ನಿ ಕುರು ಒಂದಕ್ಕಿ ಬೇಕೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೩೫-೮೦ ;
1582).

[<ತಮಿ. ಪನ್ನಿ]

ಪನ್ನಿ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಗಂಡಸರ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ
ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೆವಿಯ ಕೆಳವೇರದವರೆಗೆ ಕತ್ತರಿಸಿದ
ಕೊಡಲು : ಕತ್ತರಿಸಿದ ಪನ್ನಿಯೊಡ ಕೊನವಿನಾ . . . ಕನ್ನೆಯ
(ಕುರಾಪಾಂ. ೪೧-೯೨) ; ಕರ್ಣಾಭರಣದ ಕಾಂತಿಯೊಡೆಯಾಡುವ ಪನ್ನಿ
ಯೊಳು ಗಡಗುಳಿ ಕಾರ ಮುಗಿಲೊಳೆಡೆಯಾಡುವ ಕುಡುಮಿಂಟನಂತಹುದಲ್ರಿ
(ಭರಣ. ೩-೫೦) ; ಪನ್ನಿಗಳ ಕೊನವಿನಾಳೆಗಳ ಹೊಸಹೊನ್ನ ಜವ್ವನವರು
ಗಳು . . . ನಡೆತಂದರೈ (ಪ್ರಹಾಸ. ೧೭-೨೩) ; ಒತ್ತಿದ ಪನ್ನಿ ಬವರಿ
ಗಡ್ಡ ಕೊರಳೊಳು ಸುತ್ತಿದ ಯಜ್ಞೋಪವೀತ (ಜ್ಞಾನ. ೩೫-೨೫) ;
[<ತಮಿ. ಪನ್ನಿ = ಕೆನ್ನೆ / ಹಿಂ. ಪನ್ನಾ = ಕುರಿಯ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ
ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕೊಡಲು]

ಪನ್ನಿ (ನಾ). ಕುರು ; ಬೊಟ್ಟಿ ; ಗುಳ್ಳಿ (?) : ಆ ಪನ್ನಿ ಪೊಡದು
ಯುದ್ಧರೆ ಅಳಲೆಕಾಯಿ ಜೊರ್ಣ ಕಾಚನ ಜೊರ್ಣವಂ ಕೊಡಿ (ಅಶ್ವಮೈ.
೧೪-೮ ಬೇಕು) ; ಉಮ್ಮತದ ಸೊಪ್ಪು ಉಪ್ಪಂ ಹುರಿದು ಪುಡಿನಾಡಿ
ಇಕ್ಕುವುದು ಪನ್ನಿ ಮಾಣ್ಣಂ (ಅಶ್ವಮೈ. ೧೧೪-೧೧). [?]

ಪನ್ನಿಗಪ್ಪುರ (ನಾ). = ಪನ್ನಿ : ಸಿರಿಪಚ್ಚಿ ಪನ್ನಿಗ[ಪಾಂ. ಕ]
ಪ್ಪುರದ ರಾಶಿಗಳು . . . ದಿನ್ನಾಣವಡೆದವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಭರಣ. ೪೭-೧೪).
'ಪರ್ವಕಪೂರ' ಪರಾ. [ಪನ್ನಿ + ಕಪ್ಪುರ]

ಪನ್ನಿತಿಮ್ಮ (ಕ್ರಿ). ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲಿನ ಕೊಡಲನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಸರಿ
ಪಡಿಸು : ಸೆಳೆದ ಕುಡುವಿನಾ ಕತ್ತರಗಡ್ಡ ಪನ್ನಿತಿಮ್ಮದ ವಿಶಾಲಮುಲ
ಘನೆಯು (ನಂದಿಮಾ. ೧೭-೫೫). [ಪನ್ನಿ + ತಿಮ್ಮ (<ತಿಮ್ಮ)]

ಪನ್ನಿವಿನಾ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕೆನ್ನೆಗೂಡಲಿನವರೆಗೂ ಬೆಳೆದಿರುವ
ವಿನಾ : ಆ ಕೋಲುಮುಖದ ಗಲ್ಲಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡಿಕೊಂಡು ಹೊರವಾಗಿ
ಬೆಳೆದಿರುವ ಪನ್ನಿವಿನಾ (ಬೆಳುದು. ೧೫). [ಪನ್ನಿ + ವಿನಾ]

ಪನ್ನಿರಂಡು 'ಪನ್ನೆರಡು' ನೋ.

ಪನ್ನಿರಡು 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರಡು 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರಡು 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರಡು 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರಡು 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರಡು 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರಡು 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನೆ ರಡಿನ 'ಪನ್ನೆ ರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನೆ ರಡು, ಪನ್ನಿ ರಡು, ಪನ್ನೆ ರಡು, ಪನ್ನೆ ರಾಟ್ಟು, ಹದಿನೆರಡು, ಹನ್ನೆರಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಹತ್ತಕ್ಕೆ ಎರಡನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ ಸಂಖ್ಯೆ; ದ್ವಾದಶ: ಪಿಟ್ಟಿಗೆಣೆ ಪನ್ನೆ ರಡು ಗಾಮುಣ್ಣ ಪ್ರದರ್ ಸಕ್ತಿ (ಎಕ. XI, ಚಕ್ರದು. ೨೪-೧; ಸು. 500 ?); ಪನ್ನೆ ರಡು ಗದ್ಯಾಣ ದಣ್ಣ (ಮೈ. ೧೯೪೨, ೪೬-೨೧; ಸು. 790); ಪನ್ನೆ ರಡು ತಲೆಯ ಪಾವಂ ಕಂಡು ದಹಾಂದಿಲ್ಲಿ ತೊಟ್ಟಿ ನಾಡೋರ್ ಪನ್ನೆ ರಡು ವರ್ಷಂಬರಂ ರಾತ್ರ ಪಸವಮಕ್ಕುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೬-೧೧); ಪನ್ನೆ ರಡು ವರುಷದವಧಿಯು ಮಿನ್ನೆ ಜಯರ್ ಬಿಂ]ದು ದಹಿಪನೆಯೆಂಬ ಕುಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೪); ಪನ್ನೆ ರಡುಂ ಗಟ್ಟಿ ನೀಮ್ನುಣ್ಣ ಮಂ . . . ಕೊಟ್ಟಿರ್ (ಎಕ. IV, ಜಾಮರಾ. ೧೫-೧೪; ಸು. 1000 ?); ಪನ್ ಎಂಬುದರ್ - ಪನ್ನೊಂದು, ಪನ್ನೆ ರಡು (ಶಮದ. ೧೯೨ ಪ್ರಯೋ). ಪನ್ನಿ ರಡು: ಪನ್ನಿ ರಡು ಗಿಡ್ಡು ಗಿಗೊಟ್ಟು (ಎಕ. X, ಚಂಪಾಮ. ೩೪-೩; 935). ಪನ್ನೆ ರಡು: ಪನ್ನೆ ರಡು ಪನ್ನೆ ರಡ್ತಿ ಪುರಾರ (ಎಕ. XVI, ೩೦೨. ೧೨೩-೧೪; 788). ಪನ್ನೆ ರಾಟ್ಟು: ಪಾಲ್ಕುರ್ಗ ಪನ್ನೆ ರಾಟ್ಟು × ಪಡ್ಡೆ × × × ಪನ್ನೆ ರಾಟ್ಟು ಕಿಜುದೆಯು (ಎಕ. XVI, ೩೦೨. ೧೨೩-೪; 788). ಹದಿನೆರಡು: ಪೆಂಕಟಿನೆಂಬ ಕವಿಯು ಹದಿನೆರಡು ಸಾವಿರ ಪದ್ಯಗಳ ರಾಜನಾಯಕನನ್ನು ಬರೆದ ಪೆಂಕಾ ಮಾತನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೩೪). ಹನ್ನೆರಡು: ಹಕ್ಕನಕೆಯು ಗದ್ದೆಯಿಂದ ಮೂಡಲು ಕೆಯ ಮತ್ತರು ಹನ್ನೆರಡು (ಸೌಜಾ. XI-II, ೧೨೨-೧೬; 1072); ಹನ್ನೆರಡು ಗಾವುದದಳೆಯ ಸಮಾನ್ಯತೆಯ ಕಲ್ಯಾಣಪುರಂ ಮುನ್ನವೇ ಸಿಂಗರಿಸವೆಳ್ಳು (ಬಸಪ. ೫-೧೩); ಪಾಂಚಾಲರಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರ ರಾಜಪುತ್ರರು ಜಟಿದು ಜೋಡಿಸಿತು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೩೯); ನಮ್ಮಾ ಪಡೆಯ ನೆರಹಲು ಸರಿದವನಾಗಿ ದಿವಸ ಹನ್ನೆರಡು (ತೊರರಾ. ೪-೬-೨೯); ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ಸಾಧಕ ಮಾಡಿ ಮನೆಯ ಮುದುಕಿ ಸೊಂಟಿ ಮುರಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

ಪನ್ನಿ ಕೊಂಡುಗ, ಪನ್ನಿ ಕೊಂಡುಗ-೧. ಹನ್ನೆರಡು ಖಂಡುಗದ ಪ್ರಮಾಣ: ಪನ್ನಿ ಕೊಂಡುಗದಕ್ಕಿಯ ಕೂಬುಮ[ನ]ದರ್ ಕತ್ಯ ಪಂಕರ ಮುಮನೊರ್ವ ಮಾನಸಂ ಕೊಂಡು ಪೋಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೫ ಪ). ೨. ಹನ್ನೆರಡು ಖಂಡುಗದಮ್ನು ಬೀಜವರಿಯುಳ್ಳುದು: ಪನ್ನಿ ಕೊಂಡುಗವೆದನೊಟ್ಟು ನೆನ್ನ (ಇ. V, ೧೩೬-೧೪; 454); ಪನ್ನಿ ಕೊಂಡುಗ ಬೆದೆ ಮುಜೊಟ್ಟಾರ್ (ಮೈ. ೧೯೪೪, ೬-೩; ಸು. 808); ಶಿವಕಲೆಯೊಳ ಪನ್ನಿ ಕೊಂಡುಗ ದಿಟ್ಟಿ ನೀಮ್ನು (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣ ರಾ. ೩೪-೧೪; ?). ಪನ್ನಿ ಕೊಳ-ಹನ್ನೆರಡು ಕೊಳಗದ ಪ್ರಮಾಣ: ಪನ್ನಿ ಕೊಳ ಮಿರಿಯುಂ ಒಕ್ಕುಳ ತುಪ್ಪ (ಎಕ. III, ಮಂಜ. ೧೪-೧೧; 907). ಪನ್ನಿ ಕೊಳ-ಪನ್ನಿ ಕೊಳ: ತುರಂಗಲೊಳ್ ಪನ್ನಿ ಕೊಳ ಗಟ್ಟಿ ಸಲ್ಲ (ಎಕ. X (೩), ಜಾಗೇಶ. ೯೩-೪; 10ನೆಯ ಚ). ಪನ್ನಿ ಕೊಳ-ಹನ್ನೆರಡು ಕೊಳೆ: ವೇದದಿವರಂ ಪನ್ನಿ ಕೊಳೆಯು ತೀರ್ಥದ ತಡಿಯೊಳ ಕೊಳೆ ಮಹಾದಿನದೊಳದ ಧರ್ಮ ಮನಳದನು (ಎಕ. VI, ಕೋಶ. ೩೬-೩೬; 1190). ಪನ್ನಿ ಕೊಳಾರ್-ಹನ್ನೆರಡು ಕೊಳಲು, -ಗಲೆ (?): ಪಟುಗೋಲ ಪನ್ನಿ ಕೋಳ [ಪಾಕಂ. ಕೋ]ಲಿಂಪಂ ದೋಡೆಯೊಳೋರ್ ಲೇಸೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಮ್ನು. ೬-೧೩೬). ಪನ್ನಿ ಛಾಸಿರ, ಪನ್ನಿ ಚಾಸಿರ, ಪನ್ನಿ ಚಾಸಿರ, ಪನ್ನಿ ಚಾಸಿರ, ಪನ್ನಿ ಚಾಸಿರ, ಪನ್ನಿ ಚಾಸಿರ-ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರ: ಮದ್ರಾಜನಂ ಪನ್ನಿ ಛಾಸಿರ ಮಾನೆವರಸು . . . ನೀಳನೆಡೆಗೊಂಡು ತಾಗಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೦೪ ಪ); ಲಕ್ಷಣಂ . . . ಪನ್ನಿ ಛಾಸಿರ ವರ್ಷಮಂ ಜೀವಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೬-೬೨ ಪ); ತಪ್ಪಿದಂಡಕ್ಕೆ ಪನ್ನಿ ಚಾಸಿರ

ಹೊನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟು (ಬಸರ. ೬-೮೬); ಪಾಣರವಾದಿ ಪನ್ನಿ ಚಾಸಿರದ ಬಳಂಜವೆಂಬ ನೆರದು (ಎಕ. X (೩), ಮುಳಬಾ. ೩೦೬-೩; ಸು. 950); ಬಸವಾಸಿ ಪನ್ನಿ ಚಾಸಿರಮಂ ಮನಾಳುತಿರೆ (ಇ. ೧೯೪೬, ಪಾಣಗಲ್. ೨೧೪-೧೪; 949); ತುದ್ಧ ಪನ್ನಿಗಿ ಪನ್ನಿ ಚಾಸಿರ ವರ್ಷಂ (ಪಾಪಟ. ೨೬-೪); ಲಡ್ಡುಗೆಯ ನೇನುಧಾರಿಗಳು ಪನ್ನಿ ಚಾಸಿರ (ರಾಘವ. ೪-೩೧); ಲೋಕಟಿ ಬನವಸೆ [ಪನ್ನಿ ಚಾಸಿರಮಂ ಮನಾಳೆ (ಸೌಜಾ. XX, ೧೫-೫; 904); ಪಾನುಂಗಲ್ಲಯ್ಯಾಣ ಹಲಸಿಗೆ ಪನ್ನಿ ಚಾಸಿರದ ಹೆಜ್ಜೆಂಕ (ಇ. ೧೯೪೬, ಪಾಣಗಲ್. ೨೦೯-೨೪; ?). ಪನ್ನಿ ಕೊಳ, ಪನ್ನಿ ಕೊಳ-ಹನ್ನೆರಡು ಬಗೆ, -ವಿಧ: ಪನ್ನಿ ಕೊಳದ ತಪದೊಳುತ್ತ ರೋತ್ತರಂ ನೆಗಟ್ಟು (ಧರ್ಮಮ್ನು. ೨-೨೩೪); ಅಕ್ಷರಮಾಚಾರಾಂಗದಿ ಭೇದದಿ ಪನ್ನಿ ಕೊಳಮುಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨೧). ಪನ್ನಿ ಕೊಳ-ಹನ್ನೆರಡು ಹಳ್ಳಿಗಳು: ನೀಟುರಾ ಪನ್ನಿ ಕೊಳಯ . . . ಕೊಟ್ಟಿರ್ (ಎಕ. IX, ಹೆಸಕೋ. ೪೨-೪; ಸು. 750); ಪಿಳಿಗೊಪ್ಪ ಪನ್ನಿ ಕೊಳಯ ಮಂ . . . ಕೊಟ್ಟಿರ್ (ಇ. VI, ೧೦೩-೪; 887). ಪನ್ನಿ ಮರ್ತ, ಪನ್ನಿ ಮರ್ತರ್-ಹನ್ನೆರಡು ಮತ್ತರಮ್ನು ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ವುಳ್ಳುದು: ದಿವಸರಸರ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿ ಕೆಯ್ನು ಪನ್ನಿ ಮರ್ತ (ಎಕ. XI, ಚಕ್ರ. ೩೩-೨೩; ಸು. 815); ಪನ್ನಿ ಮರ್ತ ಕೊಳಯಂ ಮಾಲುಗೊಣ್ಣು ದಿಟ್ಟಿ ನಾ ಪನ್ನಿ ಮರ್ತ ಕೊಳಯಂ ಸಾಲ್ಕುಗೆಯ್ನು [ದೇವ]ಮನ್ಯು [ಗಾ]ಗಿ ಬಾಯ್ನು (ಸೌಜಾ. XI-I, ೩೪-೧೨; 925); ಕೂಸುಗಲ್ . . . ಪನ್ನಿ ಮರ್ತರ್ ಪರ್ವದಾಲದ ಮದದ ಮೊದಲ್ಗೆ ವಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೦ ಪ). ಪನ್ನಿ ಮರ್, ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರ್, ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರು, ಪನ್ನಿ ರುವರ್, ಪನ್ನಿ ಬರ್, ಪನ್ನಿ ವರ್, ಪನ್ನಿ ವರ್, ಪನ್ನಿ ವರ್, ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರು, ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರು, ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರು, ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರು=ಹನ್ನೆರಡು ಜನ, -ಮಂದಿ: ಪನ್ನಿ ವರ್ವರಾ ಬಿಟ್ಟು ಪೊಯ್ನು ಧರ್ಮಂ (ಎಕ. IV, ಜಾಮರಾ. ೩೩-೯; ಸು. 750); ನೀನಿಂದ ಪನ್ನಿ ಮರ್ ಪಾರ್ವರ್ಗ ಸಾರಮಪ್ಪ ತೀರಭೋಜನಮಂ ಮಾಡಿದೆಯುಳ್ಳುಡಿ . . . ಮನೋರಥ ಸಿದ್ಧಿಯುಂ ಮಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೫-೧೦); ಪನ್ನಿ ಮರ್. ಪೋಪರನ್ನೆ ಯರಂ ಮದುವೊಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩೯ ಪ); ಮೇಲಿನ ಪಂಚಾರಿ ಗಳು ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರ್ (ಬಸಪ. ೫-೧೪); ಬಸವಮಂತ್ರಿಯನು ಕರೆದು ಮನ್ನೆ ಕೆತ್ತ ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರು ಮಹಾಮಾತೃರೋಳಗ್ಗೆ ಶ್ವರನೆನಲು (ಬಸಪ. ೫-೬೫); ಪನ್ನಿ ರುವರುಂ ರಟ್ಟಿ ವಾದಿ ಮೇಗೆ ದಣ್ಣ ಪೊಡ್ಡಲಿ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಿ. ೯೨-೨; ಸು. 750); ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರ್ ಬೋವೇರರುಮಂ . . . ಕವಲಿಯು ಮನೆಯಾದ ಮಹಾಪಾತಕಂ (ಸೌಜಾ. XI-I, ೪೦-೧೬; 965); ಅರಿಯೂರ ಪನ್ನಿ ವರ್ವರು (ಎಕ. IV, ಗುಂಡು ಕೋ. ೯೯-೧; ಸು. 750); ಪನ್ನಿ ಮರು ಮಹಾಪರಿಸೆಯ ಎಡೆನಾಡ ಮುವರ್ವಾ ಬ್ಬಾ ಮುಣ್ಣು ಗಳುಂ ಸಕ್ತಿ (ಎಕ. III, ಪಂಪಭಾ. ೧೫-೪; ಸು. 970 ?); ವರ ದಿವಾಕರರು ಪನ್ನಿ ವರ್ವರು . . . ಇವರೋಪನೋಡ್ಡು ಲಗದೊಳು (ಸಿದ್ಧೀಶ. ೧-೩೯); ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರು ನಾಯಕರು ಕೋಳಿಯೂರ ಕೋಟಿಯ ಮುತ್ತಲು (ಎಕ. XIV, ಎಡಕೊ. ೮೧-೫; ಸು. 1125); ಪೂರರು ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರಯ್ಯಾ (ಬಸಪ. ೧೬); ಸೋಮೇ ಶ್ವರದೇವನೊಳಗಾಗಿ ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರಮಗಳಂ (ಸೌಜಾ. ೧೯-೪೦, ಸಿದ್ಧ ಮ್ನು. ೯-೧೬; 1160); ಗುತ್ತಿ ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರ ಗಂಡ ಪಟ್ಟಿ (ಇ. V, ೪೧-೬; 1586); ದೇವರ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಯ ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರ್ಗ್ಗಂ ಸೂರ್ಯ್ಯ ಗ್ರಹಣದಲು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಜಾ. IX-I, ೨೫೧-೪೩; 1140); ಮಹಾಜನಮಂ ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರುಂ . . . ಪದಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಕೆಯ (ಇ. I, ೩೩-೩೫; 1246); ದೇವಪುತ್ರರು ಪನ್ನಿ ವರ್ವರಿಗೆ ಗದ್ಯಾಣವಿಪ್ಪ ನಾಲ್ಕು (ಪಂಪಭಾ. ೧೯೩೩, ಪಾಣಗಲ್. ೩೦-೨೧; ?).

ಪನ್ನೆರಡು = ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ, -ಅವಧಿ : ಮತ್ತಮಿರ
ನೆಯ್ಯುದು ಪನ್ನೆರಡುಮಂ ಮನಂ ಮಡುಗೆ ಬನಂಗಳೂಳ್ (ಸಂಪದಾ.
೮-೪೯). ಪನ್ನೆರಡಿನ = ಹನ್ನೆರಡು ಜನ ಸೂರ್ಯರು ; ದ್ವಾದಶ
ಶಾಧಿತ್ಯರು : ಪನ್ನೆರಡಿನರು ಪನ್ನೊಂದು ರುದ್ರರು . . . ನೆರೆದು ಭಜಿಸಲು
(ಜಪ. ೧೦-೩೧). ಹನ್ನೆರಡು ಗಂಡ = ದ್ವಾದಶಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಿಗಿಂತ
ಹೆಚ್ಚು ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಕಡನ
ಪ್ರಪಂಚ ಹನ್ನೆರಡು ಗಂಡ ಮಂಡಳಿಭೈರನಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೨೨೧-೮;
1285). ಹನ್ನೆರಡು = ಹನ್ನೆರಡುಮಾರುಗಳಷ್ಟು ವಿಸ್ತೀರ್ಣ
ವುಳ್ಳುದು : ಹನ್ನೆರಡುಯುಗಲಯುಗಲವಾಗಿ ದಿಟ್ಟಿ ಮಹದ ಮನೆ
(ಕಾ. 1, ೨೫-೪೨; 1186); ಹ[ತ್ತು]ಕಯ ಅಗಲ . . . ಹನ್ನೆರಡು
ಅಗಲದ ನಿವೇಶನ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೧೩೧-೧೧; ?). ಹನ್ನೆರಡು =
ಹನ್ನೆರಡು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯಗಳು ; ಶ್ರೀಭಂಡಾರದ ಹನ್ನೆರಡು ಧಾನ್ಯಮುಂ
. . . ಬಿಗಾದಿ ಬಿಗೋತ್ತರವಾಗಲು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೨೦-೪;
1180). [ಪನ್ನೆ (< ಪನ್ನಿ) + ಎರಡು]

ಪನ್ನೆರಳು 'ಪನ್ನೆರಲು' ನೋ.

ಪನ್ನೆರಳುಟ್ಟು 'ಪನ್ನೆರಲು' ಪರಾ.

ಪನ್ನೆರಳುರಿನ 'ಪನ್ನೆರಲು' ಪರಾ.

ಪನ್ನೆರಳುರಿದ 'ಪನ್ನೆರಲು' ಪರಾ.

ಪನ್ನೆರೆ 'ಪನ್ನೆರು' ನೋ.

ಪನ್ನೆರಲು, ಪನ್ನೆರಳು (ನಾ). 'ಪನ್ನೆರಡು' ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿಗೆ
ವ್ಯಂಜನಾದಿಶಬ್ದ ಸೇರಿದಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ರೂಪ. ಪನ್ನೆರಳು :
ಅನುರೂಪರಂ ಕಂಡೊಡನೆ ಪನ್ನೆರಳುನದಿಂ ಕಿಡಿ ಸುರಿಯು . . .
ಗುಹನೇದನು (ಜಪ. ೩೯-೧೮).

ಪನ್ನೆರಡು ಪ = ಹನ್ನೆರಡು ಬಗೆಯ ತಪಸ್ಸು : ಪನ್ನೆರಡು ಪಯೋ
ಳುತ್ತುನುನಾರ್ತು ಸಮಾಧಿವೆತ್ತು . . . ಪಡೆದಂ ಸುರರಾಜಪೂಜ್ಯಮಂ
(ಶಾಂತಿ. ೯-೫೪). 'ದ್ವಾದಶತಪ' ಪರಾ. ಪನ್ನೆರಳುರಿನ,
ಪನ್ನೆರಳುರಿನ = ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ : ನೆಲೆದುವು ಪನ್ನೆ
ರಳುರಿನ [ಸಾಂ. ೬, ೨೨೨] ಮುಗ್ರವಿರೋಧಿಜನಕ್ಕೆ ಮಿಟ್ಟುಗಳ್ ನೆಜೆವ
ಫೂಲ್ (ಸಂಪದಾ. ೮-೪೯) ; ಮುನಿವರಂ ಪನ್ನೆರಳುರಿನಕ್ಕೆ ಶಿವನ
ಕೃಪೆಯೊಡಗಿತುಂತೆಂದನು (ರಾಘ. ೧೦-೩೫). ಪನ್ನೆರಳುಟ್ಟು =
ಹನ್ನೆರಡು ಕೋಟಿ : ಪನ್ನೆರಳುಟ್ಟು ಚರಲಿಂಗಳೊಲು . . . ಪರಮಾತ್ಮ
ಮುಖ್ಯಂಗಳಂ ಹರಿಸಿದೊಡ್ಡು ಸಿದ್ಧೋದೊಲ್ಲದಾಂ ಮನಮೊಸೆದು ಪರಮ
ಪ್ರಸಾದಮಂ ಕೊಂಬುದಿಲ್ಲ (ಅರಾ. ೨-೧೩-೨೨) ; ಪನ್ನೆರಳುಟ್ಟು
ಭೈರವರ್ ಪಾಲಿಸ್ತದೆಸೆಯ ಬಾಗಿಲ ಕಾದು ಸಂತತ ವಿಶಾಲ ಸೌಭಾಗ್ಯ
ದಿಂದಿರ್ ಭೀಷಣನಾಮ ಭೈರವ (ಸಂದಿಮಾ. ೩-೧೨). ಪನ್ನೆರಳುರಿದ =
ಹನ್ನೆರಡು ಬಗೆ, -ರೀತಿ : ಕ್ರಮದಿಂದ ಪನ್ನೆರಳುರಿದಮನೆ ತಳೆದ
ಕೇಳುಗಂ . . . ಕಮಲಾಕ್ಷಂಗೆ ತಮರ್ ತಾಮನುತ (ಕಾಳುಂತ.
೧೧೨-೧೯೦). [< ಪನ್ನೆರಡು]

ಪನ್ನೆರಲು ಪ 'ಪನ್ನೆರಲು' ಪರಾ.

ಪನ್ನೆರಳುರಿನ 'ಪನ್ನೆರಲು' ಪರಾ.

ಪನ್ನೆರಳುಟ್ಟು 'ಪನ್ನೆರಡು' ನೋ.

ಪನ್ನೆರಲು 'ಪನ್ನೆರಳು' ನೋ.

ಪನ್ನೆರಲೆ 'ಪನ್ನೆರಳು' ನೋ.

ಪನ್ನೆರಳು 'ಪನ್ನೆರಳು' ನೋ.

ಪನ್ನೆರಳುಮರ 'ಪನ್ನೆರಳುಮರ' ನೋ.

ಪನ್ನೆರಳೆ 'ಪನ್ನೆರಳು' ನೋ.

ಪನ್ನೆರಳೆಮರ, ಪನ್ನೆರಳುಮರ (ನಾ). ೧. ಪನ್ನೆರಳೆ ಹಣ್ಣಿನ
ಮರ : ಪನ್ನೆರಳೆಮರ ಅವಳ ಸಮಾಧಿಯ ಮೇಲೆ ನೆರಳನ್ನು
ಹರಿಸಿತ್ತು (ಪಾಲ್ಕು. ೧೩೪) ; ಅವರ ಮನೆಯ ಕೈತೋಟದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ
ಪನ್ನೆರಳೆಮರವಿದೆ (ರೂ. ೨). ಪನ್ನೆರಳುಮರ : ೨. ಹೂವುಗಳನ್ನು
ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; ಬಿಳಿಹೂವಿನ ಲಕ್ಕಿಮರ : (೨).

[ಪನ್ನೆರಳೆ (< ಪನ್ನೆರಳು) + ಮರ]

ಪನ್ನೆರಳೆ 'ಪನ್ನೆರಳು' ನೋ.

ಪನ್ನೆರಳು 'ಪನ್ನೆರಳು' ನೋ.

ಪನ್ನೆರಳು, ಪನ್ನೆರಲು, ಪನ್ನೆರಲೆ, ಪನ್ನೆರಳು, ಪನ್ನೆರಳೆ,
ಪನ್ನೆರಳೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ಮತ್ತು ಸುವಾ
ಸನಾಯುಕ್ತವಾದ ಅದರ ಹಣ್ಣು : ಗುಚ್ಛದ್ರಾಕ್ಷೆ ಸೀದಿ
ಪನ್ನೆರಳು . . . ತರುಣಕರಂಗಳುಂ (ವಿನೇಶ. ೨೧೧) ; ಅತ್ತಿ ಪನ್ನೆರಳು
ನೆನೆಗಡೆಯುಂ (ವಾದಿ. ೧೪೯-೨). ಪನ್ನೆರಲು : ೧. 'ಗುಡ್ಡ
ಪನ್ನೆರಲು' ಪರಾ. ಪನ್ನೆರಲೆ : ೧. ಪನ್ನೆರಲೆ ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ
ಮಿಣಿಕೆ . . . ಮುಂತಾದ ಮಧುರಫಲಗಳ್ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೩-೩) ;
(ಮೃದಿ. ೪೩-೯೩೦). ಪನ್ನೆರಳು : ೨. ಸುವಾಸನೆಯ ಹೂವು
ಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ಬಿಳಿಹೂವಿನ ಲಕ್ಕಿಮರ,
ಪನ್ನೆರಳು" (ಸಸ್ಯ. ೩೩) ; "ಪನ್ನೆರಳು, ಬಿಳಿಹೂವಿನ ಲಕ್ಕಿಮರ"
(ವೃಕ್ಷಾ. ೧೧೩). 'ಪನ್ನೆರಳುಮರ' ಪರಾ. ಪನ್ನೆರಳೆ :
೧. 'ಪನ್ನೆರಳೆಮರ' ಪರಾ. ಪನ್ನೆರಳೆ : ೧. ಡೇರಾ,
ನಂದಿಬಟ್ಟಲು ಗಿಡಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಪನ್ನೆರಳೆ ಹಣ್ಣಿನ ಮರ (ಪೂಜ. ೧೨೩).
೨. ಇಲ್ಲಿ ಪನ್ನೆರಳೆ ; ಅಲ್ಲಿ ಹೊಂಗುಲಾಬಿ ಹಂಪಿ . . .
ಹೊಸತೆ ಬಂತೊ ತಾಯ ಹರಕೆ ಹೂವ ರೂಪ ತಾಳಿ ! (ಅನೇ. ೨೦-೯).

[ಪನ್ನೆ + ನೇರಳೆ (< ನೇರಲು)]

ಪನ್ನೊಂದು, ಹನ್ನೊಂದು (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸೇರಿದ
ಸಂಖ್ಯೆ ; ಏಕಾದಶ : ಪತ್ತು ಪವಾಸಂಗಿಯು ಪನ್ನೊಂದನೆಯ ದಿವಸ
ದಂದು ಚರಿಗೆಪೂಜ್ಯವಿಷಯಂ ತೊಲಬ್ಬನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೮೯-೧೯) ;
ಒಂದಾದಿಯಾಗಿ ಪನ್ನೊಂದುವರೆಂ ಗುಣವದ್ವೈತಚಕ್ರಂ ಗುಣಮಣಿ
ಭೂಪಣಸೂತ್ರಮುಮರ್ಬದವರ್ಗನ್ನಿಂದಂ (ಅದಿ. ೧೫-೨೪) ; ಅರ್ಜುನನ
ರಥಮೆಸಪ ಪನ್ನೊಂದನೆಯದು ಸೂತಾವತಾರಮುಂ ಹರಿಗಾಯ್ತೇ
(ಗದಾಯು. ೩-೪೪) ; ಮುನ್ನಿನ ಗುಣದೊಳೊಡ್ಡಪನ್ನೆರಳೆಯುದ್ದಿಪ್ಪ
ವಿರತ ಪನ್ನೊಂದನೆಯಂ (ಧರ್ಮಾ. ೫-೧೪೩) ; ಪನ್ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ—
ಪನ್ನೊಂದು, ಪನ್ನೆರಡು (ತಮ. ೧೯೨ ಪ್ರಯೋಗ). ಹನ್ನೊಂದು :
೧. ಅಲ್ಲಿ ಮೇಗೆ ಹನ್ನೊಂದು ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಕಲ್ಪಂಗಳ್ (ಅಜಿತ. ೧೧-೨೩೪) ;
ಹಾಳುಕ್ಕು ವಿಕ್ರ[ಮ] × × × ಹನ್ನೊನ್ನೆಯ ಕ್ಷಯಸಂವತ್ಸ
ರದ . . . ಅದಿವಾರದ್ರ[ಮ] (ಸೌಖ್ಯ. XI-ii, ೧೩೨-೩೪ ; 1086) ; ಹತ್ತ
ಹೊಳಗೆ ಹನ್ನೊಂದಾಗಿ ನೀರೆ ತಾವರೆಯಂತಿಪ್ಪೆನು (ಮಹಾಭೇ. ಬ.
೯೯-೨೩೦) ; ಹನ್ನೊಂದು ಒದಿದ ಮೇಲೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕೇಳಬೇಡ (ಗಾಡೆ).
೨. (ಸತ್ತ) ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ದಿವಸದ ಶ್ರಾದ್ಧದ ಭೋಜನ :
ಪದಮಿನಿ ತಂದಿರ್ ಬೇರೆ ಬೆಲ್ಲಗಳನುಂ ಬದಿಗಿಕ್ಕಿ ಬರ್ಪ್ ಹನ್ನೊಂದ
ಕಾಯುವನೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೩೩-೩೯೯) ; ಹನ್ನೊಂದರೊಳ್ ನೆರನಿಯಂ
ಬಳಗನೆರೆದು ಚೆನ್ನಿಯಂ ಪೆಸರಿತ್ತಿ ತಣಿದುಂಡು ಮರೆಯಾಯ್ತು (ಕಾಲೂರ.
೧೮೫-೪೨೧).

ಪನ್ನೊರ್ವರ್, ಪನ್ನೊರ್ಬರ್, ಪನ್ನೊರ್ವರು = ಹನ್ನೊಂದು
ಜನ : ಶತಾಣೀಶ ಶತಮೃನ್ನು ಶತಚಂದ್ರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಪನ್ನೊರ್ವರ್
ತಮ್ಮಂದಿರುಂ ಬೆರಸು (ಸಂಪದಾ. ೯-೯೫೪) ; ಶ್ರೀದಾಸಿಅಮ್ಮನ್

ಕಂಟಿಯೋ ಪನ್ನೂಲರ್ ಎಂಬುದು ಸ್ವರ್ಗ ಅದರ್ (ಮೈ. ೧೯೬೯, ೨೩-೪; ಸು. 740); ಅಪ್ಪಾಬಾಧರು ಪನ್ನೂಲಸಾಸಿರದ ಪನ್ನೂಲ ಮರು (ಪನ್ನೂಲ, ೧೭೬). [ಪನ್ನೂಲ (<ಪನ್ನೂಲ) + ಒಂದು]

ಪನ್ನೂಲ (ನಾ). ಪಾದದ ಅಡಿ, -ಕೆಳಭಾಗ: ವರ ಪನ್ನೂಲಮನಾನ ನಾಬ್ಬ ಮನವರ್ತಾಣ್ಣದೇನಾಕಾರೇ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೦). [ಸಂ.]

ಪನ್ನಾಯ 'ಪನ್ನಾಯಿ' ನೋ.

ಪನ್ನಳ್ಳಿ 'ಪೊನ್ನಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಪನ್ನಳ್ಳಿ ಅಚ್ಚಡ (ನಾ). ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣ ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಚ್ಚಡ, -ದುಪ್ಪಟ: ಪದ್ಮರ ಯಾರನ ದೋಯಿಗೆ ಕಡಗ ಸಂ. . . ಬಿಟ್ಟವಾಗು ೧ ಪನ್ನಳ್ಳಿ ಅಚ್ಚಡ ೧ ಸಹ ಯನಾಮು ಕೊಟ್ಟು (ಎಚ್. XI, ೬೦೦೦. ೩೬-೧೪; 1533 ?). [ಪನ್ನಳ್ಳಿ (<ಪೊನ್ನಳ್ಳಿ) + ಅಚ್ಚಡ (<ಪನ್ನಡ)]

ಪನ್ನ (ನಾ). ಸ್ತುತಿಪಾಠ: ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತೋತ್ರ: ಬಗೆದಂಪನಪ್ಪ ತನು ಬಗೆವುಗಿಯುಂ ಬಗೆದಂಪನಪ್ಪ ಕೆಯುಂ ಚಿತ್ರಂ ಬುಗಿಯುಂ ಪನ್ನದ ದೇವರ್ ತೆಗೆದರ್ ಕಿಟಕಿಟಾದ ದುರಿತಹರಣನ ಬಗೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೪).

ಪನ್ನವರ್ = ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರು; ಮಂಗಳಪಾಠಕರು; ವೈತಾಳಿಕರು: ಗಡಣದ ಸಂಗಡಂ ಪೊಗಟ್ಟ ಪನ್ನವರುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೪); ಪ[ಪಾಪಾ: ದಿ]ಪ್ಪವರ ಪರಿಹಾಸಕರ ರಾಜರಾಜವಲ್ಲಭರಂದಣದ ಗೊಂದಣಂ . . . ತಿಂತಿಣಿಗೊಂಡು (ಅನಂಪು. ೬-೯೪ ನ); ಪನ್ನವರ ಮಂಗಳೋಕ್ತಿಯನುಪ್ಪವದಿಸಿ (ಪನ್ನಪು. ೯-೧೦೫).

ಪನ್ನಂಗಾಯಿ 'ಪನ್ನಾಯಿ' ನೋ.

ಪನ್ನಕ್ಕ 'ಪಂಪಕ' ನೋ.

ಪನ್ನಕ್ಕ (ನಾ). ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಜನನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸುವ ಮಂಗಳಪಾಠಕ; ವೈತಾಳಿಕ: ಉಪ್ಪವದಿಸುವುದುಮುಣಿಕೆಯ ಪನ್ನಕ್ಕರೊಡನಾದಿಗಳ ಪ್ರಬೋಧಿಸಿದರ್ ಮೇಲಪ್ಪ ಪದರಪನೆಯಿಂದೊರೆಯಪ್ಪ ಮಹಾನಂಗಳಪ್ರಬೋಧನೆಯಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೪೩). [ಪನ್ನ]

ಪನ್ನಕ್ಕ 'ಪನ್ನಕ್ಕ' ನೋ.

ಪನ್ನಡ, ಪನ್ನಳ, ಹನ್ನಳ, ಹನ್ನಟ (ನಾ). ಉದ್ದು ನೊದಲಾದ ಹಿಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಬಾರವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ, ತೆಳ್ಳಗೆ ಲಟ್ಟಿಸಿ, ಒಣಗಿಸಿದ ನಂತರ, ಕರಿದು ಅಥವಾ ಸುಟ್ಟು ನಂದಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ಯಂಜನಪದಾರ್ಥ: ಯಳೇಪ್ಪ ಶಾಕ ಪನ್ನಡ ಪಳೆವಾ ದಧಿ ವ್ಯಂಜನವು ತಂದತಂದದ್ದರಿವಾಣಗಳ ಚಪ್ಪಕದೊಳಗೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಬಂದರು (ಪ್ರಸಾರ. ೩೫-೫). "ಪನ್ನಡಕಾರ" ಪರಾ. ಪನ್ನಳ: "ಪನ್ನಳ(ಡ) = ಪನ್ನಟ" (ಪನ್ನಳ. ೨೪); ಪನ್ನಳ ಸಂದಿಗೆ ಪನ್ನಡಿಯುಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ . . . ಮುಗಿದವು ಬೇಗಂ (ಪಾಪಾಸ್ಯ. ೧-೪-೨೦); ಶರ್ಕರೆಯ ದೇನ್ಬರುಡೆ ಪನ್ನಳಂ ತುಂಬಿ ಯಾಲಕ್ಕಿ ಕರೆಯುಂ (ಪರಶು. ೧೫-೩೨).

ಹನ್ನಳ: "ಹನ್ನಳ . . . ಪನ್ನಟ = ಪನ್ನಳ" (ಪನ್ನಳ. ೪೪); ಹನ್ನಳಂ ಕುಂಬಳದ ಸಂದಿಗೆಯ ಸೇವಗಿಯೊಪ್ಪದಿವು ನೊದಲಾಗಿ . . . ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿದಡೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೫೨); ತೆಗೆ . . . ಸಣ್ಣ ಗಿಯ ಗುಡೆ ಹನ್ನಳವ ಪುರಸಂದಿಗೆಯ ಹೊರಗಿಯ (ಪರಶು. ೫-೪-೬೦); ತುಪ್ಪ ದೊಳಗೆ ಹದವಣಿದು ತಾಳಿಸಿದ ಕಮ್ಮನಪ್ಪ ಹನ್ನಳ ಸಂದಿಗೆಗಳ . . . ಬಡಿಸಲು ಚಪ್ಪರಿದುಣುತಿದರ್ (ಗೋಮಟ. ೨-೧೨೯); ಹಣಕು ಹೋಳಿಗೆ ಲೇಸು ಮುಣುಕ ಹನ್ನಳ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೩೦); ತರಗು ತಿನ್ನುವವನ ಮನೆಗೆ ಹನ್ನಳಕ್ಕೆ ಹೋದರು (ಗಾಡ). ೩ ಹನ್ನಟ: ಪನ್ನಟಂ, ಹನ್ನಟಂ (ಪನ್ನಟ. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

ಹನ್ನಳ ತುಪ್ಪನ್ನ = ಹನ್ನಳವನ್ನು ಕರಿದು, ಚೂರು ಮಾಡಿ, ಸಂಬಾರವಸ್ತುಗಳೊಂದಿಗೆ ಅನ್ನದಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲಸನ್ನ: ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನಳ ತುಪ್ಪನ್ನ, ಕೇಸರಿಭಾತು ಮಾಡಿದ್ದರು (ರಾಧ). ಹನ್ನಳದ ಎಲೆ = ಹನ್ನಳದಂತಹ ಅಗಲವಾದ ದಪ್ಪ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (೪). ಹನ್ನಳ ಹೊರೆಯ ಅನ್ನ = ಹನ್ನಳ ತುಪ್ಪನ್ನ: ಎನಗಿತ್ತ ಹನ್ನಳ ಹುರಿಯ ಅನ್ನ ಅದೆ ಕೊಡುವುದಿಗನಗೆ ಮಧುರಭೋಜನವಾ (ಕನಿಪು. ೨೫-೬).

[<ಪ್ರಾ. ಪನ್ನಡ/ಸಂ. ಪನ್ನಟ/ಮರಾ. ಪಾಪಡ, ಪಾಪಡಿ/ತಮಿ. ಅಪ್ಪಳ; ಮಲ. ಪನ್ನಡ; ತುಳು. ಪನ್ನಡ, ಪನ್ನಳ, ಅಪ್ಪಳ, ಹನ್ನಳ; ತೆಲು. ಅಪ್ಪಡ, ಅಪ್ಪಳ, ಅಪ್ಪಲ]

ಪನ್ನಡಕಾರ, ಪಾಪಡಪಾರ, ಹನ್ನಳಕಾರ, ಹನ್ನಳಪಾರ (ನಾ). (ಹನ್ನಳವನ್ನು ತಯಾರಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ಷಾರ್ಯ-ಲವಣ: "ಹನ್ನಳಕಾರ ಎಂಬ ವಸ್ತು" (ಅನಂಪು). ಪಾಪಡಪಾರ: ಪಾಪಡಪಾರ (ಹನ್ನಳಪಾರ) (ಮುಂಬಪ್ಪ. ೧೨೦).

ಹನ್ನಳಕಾರ: ಸೋದಿಯಂ . . . ಇದು ಉಪ್ಪು, ಸ್ವಂಧವಲವಣ, ಹನ್ನಳಕಾರ ಮುಂತಾದ ಲವಣಕ್ಷಾರಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಪ್ಪ. ೬-೧೬); ಹನ್ನಳಕಾರ (Baking Powder) ಎಂಬೊಂದು ಹುಡುಗು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೯೪). ಹನ್ನಳಪಾರ: ಪಾಪಡಪಾರ (ಹನ್ನಳಪಾರ) (ಮುಂಬಪ್ಪ. ೧೨೦).

[ಪನ್ನಡ + ಕಾರ್ಯ/ತಮಿ. ಅಪ್ಪಳಕಾರಮ್]

ಪನ್ನಯಿ 'ಪನ್ನಾಯಿ' ನೋ.

ಪನ್ನಲಿ (ನಾ). (?): ಪನ್ನಲದರ್ಲರ್ ಸಂಬಳಮುಪ್ಪಿನಮುಪದನಕೆ ಣ್ಣಮಯಣಂ ಬರುತುಂ ಪನ್ನಕವಾಗಿರೆ ಪಾಪುಗಳುಪ್ಪಯಣಂಗಿಯುಂ ವಂದು ಪೊಸಮಲ್ಲಿಗೆಯೊಳ್ (ಅಜಪು. ೬-೨೧). [?]

ಪನ್ನಳ 'ಪನ್ನಡ' ನೋ.

ಪನ್ನಳಿ 'ಪೊನ್ನಳಿ' ನೋ.

ಪನ್ನಳಿಬಟ್ಟಿ (ನಾ). ಚೌಕಳ ನಮೂನೆಯಾಗಿ ನೆಯ್ದ ಅಥವಾ ಅಚ್ಚೊತ್ತಿದ ಬಟ್ಟಿ: "ಚೌಕುಳಬಟ್ಟಿ; ಪನ್ನಳಿಬಟ್ಟಿ; ಚಿಕ್ಕುಬಟ್ಟಿ" (Check. ೫೦೪೩). [ಪನ್ನಳ (<ಪೊನ್ನಳಿ) + ಬಟ್ಟಿ]

ಪನ್ನಾಯಿ, ಪನ್ನಾಯ, ಪನ್ನಂಗಾಯಿ, ಪನ್ನಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ಮತ್ತು ಅದರ ಹಣ್ಣು; ಪರಂಗಿ: ತೋಟದಲ್ಲಿ ಬಾಳೆ, ಪನ್ನಾಯ . . . ಬಗೆಬಗೆಯ ಹಲಸಿನ ಮರಗಳು ಅಲ್ಲಿದವು (ಶ್ಯಾಮಲಾ. ೧೧); ಎರಡು ದೊಡ್ಡ ಪನ್ನಾಯಹಣ್ಣು ತೆಗೆೊಂಡು ಮಾಸ್ತರ ಜತೇಲಿ ಹೋಗು (ಅರಸ್ಯ. ೯೪); ಮಾವು ಮತ್ತು ಪನ್ನಾಯ ಹಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ 'ಎ' ಜೀವಾತು ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ (ಅಮಸಾ. ೬೧).

ಪನ್ನಾಯ: ಪರಂಗಿಹಣ್ಣು, ಪನ್ನಾಯ (ಮೈ. ೧೪-೬೨೧).

ಪನ್ನಂಗಾಯಿ: (೪). ಪನ್ನಯಿ: ಪನ್ನಯಿ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಕಟ್ಟನ್ನು . . . ಮಾಡಿಸಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೪೬).

[<ಪೋರ್ಚು. ಪ್ಯಾಪಾಯ್. Papaya, Papayo./ಮಲ. ಪನ್ನಾಯ; ತುಳು. ಬಪ್ಪಂಗಾಯ; ತೆಲು. ಪನ್ನಯಿ, ಪನ್ನಾಯ./ಹಿಂ. ಪನ್ನಯಾ; ಮರಾ. ಪಪಳಿ, ಪಪಯಾ, ಪಪ್ಪಯಾ, ಪೋಪಳಿ, ಪೋಪಯಾ]

ಪನ್ನು 'ಪರುಪು' ನೋ.

ಪನ್ನುಕೆ 'ಪಂಪಕ' ನೋ.

ಪನ್ನುಕೆ, ಪನ್ನಕ್ಕ, ಪೊನ್ನುಕ (ನಾ). ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಪೊದೆಗಳನ್ನು ಬಡಿದು ಬೇಟೆಯ ಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸುವುದು; ಸೋವು ವುದು: "ಪನ್ನುಕಮನೆ ಸೊಪ್ಪುಗುಟ್ಟುವುದು" (ಕರ್ನಾಟ. ೩೬);

5

10

15

20

25

30

35

40

45

ನಿಯತದ್ವೈತ್ಯ-ಪಪ್ಪುಕಂ, ಕಪ್ಪುಡಿ (ಕಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). ಪಪ್ಪುಕೈ :
(೨). ಪೊಪ್ಪುಕೈ : "ಪೊಪ್ಪುಕಂ-ಸೊಪ್ಪುಗುಟ್ಟುಕಂ" (ಕಮದ.
ಪಂ. ೨).

ಪಪ್ಪುರಕುಂಠಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಂಠಿ : "ಪಪ್ಪುರಕುಂಠಿ-
ಪಪ್ಪುರಕುಂಠಿ" (ಒಪ್ಪು. ೧೭೩). [ಪಪ್ಪುರಕುಂಠಿ + ಕುಂಠಿ]

ಪಪ್ಪುಳಿ, ಪೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಪೊಟ್ಟಿ,
ಪಪ್ಪುಳಿ (ಮೃಗ. ೭೭-೧೫೭೪). ಪೊಟ್ಟಿ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗ
ವನ್ನು ನೋಡಿ. [?./ಕಮಿ. ಪಪ್ಪುಳಿ]

ಪೆಬ್ಬು, ಹಬ್ಬು (ನಾ). ಯಜಮಾನ ; ಒಡೆಯ ; ಸ್ವಾಮಿ : (೨).
ಹಬ್ಬು : "ಹಬ್ಬು-ಪ್ರಭು-ಒಡೆಯ" (ಕದ್ರ. ೨೩೬. ೪೪) ; ಪ್ರಭು-ಹಬ್ಬು
(ಕಮದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಪ್ರಭು, ಹಬ್ಬು ; ಪ್ರಸರ, ಹಸರ (ಕಮದ. ೧೫೪
ಪ್ರಯೋ) ; ಕೊಟ್ಟು . . . ಹಬ್ಬುಗಳ ನೆಟ್ಟನೆಯ ವಿಚಿತ್ರಮಾದ
ತೊಡಗುಳನೊಬ್ಬರು (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೧೩-೪೨).

[<ಪ್ರಾ. ಪಪ್ಪು-/ಸಂ. ಪ್ರಭು]

ಪೆಬ್ಬು 'ಪರ್ಬು' ನೋ.

ಪೆಬ್ಬುತಿ (ನಾ). ಗಿರಿಣಿ ; ಪಾರ್ವತಿ : "ನಗನಾಥಾತ್ಮಜೆಯಲ್ಲಿ ಪೆಬ್ಬುತಿ
ಯೆನು" (ಕರ್ಣಾಟ. ೯೬). [<ಸಂ. ಪಾರ್ವತಿ]

ಪೆಯ, 'ಪಯನ್' ನೋ.

ಪೆಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅಡಿ ; ಪಾದ ; ದತ್ತಕ್ಕೆ ಯತ್ನಂ ಪದ, -ಪಯ
(ಕಮದ. ೨೬೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಪದ, ಪಯ (ಕಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ).
೨. ಕಾಳಗದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ವರಸೆ ; ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆ
ಹಾಕುವ ಒಂದು ಕ್ರಮ, - ತಂತ್ರ : ನೆಲನ ತಗ್ಗಿನುಪ್ಪರದ
ಮೆಯ್ಯೊಲುವಿನ ಪಾರಗದ ಬವರಿಯ ಸುಳುಹಿನಲಿ ಚಮ್ಮುಟದ ಪಯ
ವಂಚನೆಯಲಿ . . . ಕಾದಿದರು (ಕುಮ್ಮದ್ಯ. ೧೪-೬) ; ಪಯ ಮೈಲುಳಿ
ಯಲೊಲಿದರು ಪಾದಪದದದಲಿ ಪೆಬ್ಬುಟರು (ಕುಮ್ಮದ್ಯ. ೭-೨).
೩. [ನಾಟ್ಯ] ಹೆಜ್ಜೆ ಯನ್ನು ಹಾಕುವ ರೀತಿ, - ಕ್ರಮ ; ಪದಗತಿ :
ಪಾದದೊಳ್ಳಯಲಿ ಮೇಳಿಸಿ ರುಂಕೆ ಬಿಂಕದೊಳೊಂಡಬಡೆ . . . ಭೂಪಾಳನ
ಚಿತ್ರವಲ್ಲದೆಗೆ ಸಂದುದು ರಂಭೆಯ ಲಾಸ್ಯವಿಭ್ರಮಂ (ಅನಂಪು. ೪-೯೦) ;
ಪಯದ ಕರಾರ್ಥನೆಯದ ದೃಷ್ಟಿಯ ಕರಣದ ಭಾವವಂಗಹಾರದ ನಯಮಾ
ಪ್ರಯಮಾಗೆಬೆದಂಗಿಂಗಾಕೆಯನಾ ಭೂಪಾಳಬಾಳರದಿವೀಕ್ಷಿಸುತುಂ(ಮಹಾಸೇ.
೪-೫೬). 'ಪಯಪಾಡು' ಪರಾ. [<ಪ್ರಾ. ಪಯ-/ಸಂ. ಪದ]

ಪೆಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ನೀರು ; ಉದಕ : "ಅಮೃತೋದಕಮುಂ
ಯೋಚಿಸಲೀಯರಡುನಾಮ ಪಯಪಬ್ಬಂಗಳ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೦೦) ;
"ಆಪಃ, ನಾ, ವಾರಿ, ಸರಲಂ, ಕಮಲಂ, ಜಲಂ, ಪಯಃ . . .
ಮೇಘಪುಷ್ಪಂ, ಘನರಸಂ-೨೬ ಉದಕದ ಹೆಸರುಗಳು, ಅಂದರೆ ನೀರು"
(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೭೬) ; ಪಾಲಂ ಕೊಂಡು ಪಯಮುನಿಳಿಯ್ದು ಮರಾಕಂ
ಬೊಲು (ಇದುಕಾ. ೧-೨೨). ೨. ಹಾಲು ; ಕ್ಷೀರ : "ಊಧಸ್ಯಂ
. . . ಪಯಃ, ಪೀಯೂಷಂ-೪೬ ಪಾಲ್" (ಹಲಾಯು. ೪೬-೧೧೯) ;
ಸರಿ ವತ್ಸನುಣ್ಣದ ಪಯಂ ನೇಮವೆಂದದಂ . . . ಕೋಡಿದನೆ ಕೊಂಕಿ
ದನೆ (ಬಸರ. ೬-೬೨) ; ಸವಿವ ಪಯಂ ತವರಾಜಂ ತನಿವಣ್ಣಳು ಶಿವಾರ್ಪಿತ
ವಲ್ಲದದಂ ಸವಿವ ಶರಣನಂತೆ ನಾಲಗೆಯೇಜು (ಸಂಬರ. ೧೬-೧೫).
೧, ೨ : ಉಚಿತವಹ ಸಮಯದಲನಾಯಸದಿಂ ಪಯವ ಸೃಜಿಸಿ ಜನರಲ್ಲ
ರಿಗೆ ಹಂಚಿ ಕೊಟ್ಟು (ಭೃಗು. ೨೩೬. ೯೩). [ಸಂ. ಪಯಸ್]

ಪೆಯಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಫಲವನ್ನು ಪಡೆ : ನಿಲ್ಲದಿರೆಯಡೆಯೋಳ್
ಪಸೆಯಲ್ಲಿಗೆ ಸಡೆ ತೊರಿಯಂ ಪೆಯಂಬಡೆದಾ×××ನಲ್ಲಿಗೆ 'ಬರ್ಬಂ
(ಚಿದ. ೬-೨೬೪). [ಪಯಂ (PI←ಕಮಿ. ಪಯ)+ಪಡೆ.]

ಪೆಯುಕಣ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹನಿ, - ಬಿಂದು : ಆ ಕುರುತಿಲಕನ
ಮೆಯ್ಯೊಳನೀಕಪಯಃಕಣಗಣಂ ಪೊಬ್ಬುಪು ಮುಕ್ತಿಕ್ರೀಕಾಂತೆಯತ್ತ
ಮುಕ್ತಿನ ವೈಕೃತದ ತೊದಿನಧಪಪೋತ್ಪನ್ನವಿಧಿಯೋಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೪೬) ;
ಸಂಸಾರಸಮುದ್ರಮಂ ತೃಣಪಯಃಕಣದಿಂದಿಲಾಕೆಯ್ತು (ಸಂರಾಜಾ.
೧-೧೪) ; ಶಿಶಿರಪಯಃಕಣವೆರಸಿದ ಕುಶೇಶಯಚ್ಚವಮನಕ್ಕಿಗಳ್ ಬಾಪ್ಪ
ಜಲಪ್ರಕಮಿತರುಚಿಗಳ್ ಪೋಲ್ತರೆ (ಇಗದಿ. ೩-೪೬). [ಸಂ.]

ಪೆಯುಕಣಿಕೆ (ನಾ). - ಪಯುಕಣ : ಬಳಸಿದ ಬಿಂಬಲು ರುಳೋಳ್
ಪೊಳವ ಪಯಃಕಣಿಕೆ ಸಿಂಧುವಾರಲತಾಂತಾಪಳೆಯನಿಸಿ ತುಣುಗೆ(ಶಾಂತಿಪು.
೧೦-೪೪). [ಸಂ. ಪಯುಕಣಿಕಾ]

ಪೆಯುಕೇಲಿ, ಪಯುಕೇಳಿ (ನಾ). ನೀರಾಟ ; ಜಲಕೇಳಿ.
ಪೆಯುಕೇಳಿ : ಕುಂಕಳಳಿಲಿಟ್ಟುಪ್ಪು ಹಿಂಗಿದಂಬಳಾಸಂತಾಗಿ
ಪಯುಕೇಳಿಯೋಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೪೫). [ಸಂ.]

ಪೆಯುಕೇಳಿ 'ಪಯುಕೇಲಿ' ನೋ.

ಪೆಯುಪತಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಅಧಿದೇವತೆ ; ವರುಣ. ೨. ಅಪ್ಪ
ದಿಕ್ಕಾಲಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ; ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯ ; ಅಕಶಯಸಾಮ
ನೇದಮದು ಗೋಪುರಮಾಗಿ ವಿರಾಜಿತಂ ಪಯುಪತಿದಿಶೆಯೋಳ್ (ಶಬಕಂ.
೧-೬೬). [ಸಂ.]

ಪೆಯುಪಯೋಧಿ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ಸಮುದ್ರ ; ಕ್ಷೀರಸಾಗರ :
ಪಯುಪಯೋಧಿ ಭೇನಸಂಕಾಶದುಕೊಲಪ್ರಜ್ಞದಾಚ್ಚಾದಿತ ವಿಚಿತ್ರ
ನೇತ್ರೋಭಯೋಪಧಾನ ಶಯ್ಯಾತಲದೊಳ್ (ಅದ್ವ. ೫-೨೨೪). [ಸಂ.]
ಪೆಯುಪೂರ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿರುವುದು ; ಸರೋ
ವರ. ೨. ಹಾಲಿನ ಪ್ರವಾಹ ; ಹಾಲಿನ ಪೂರ : ಸಲಿಲಾಶಯಂ
ಪಯುಪೂರಮನಾಂತುದೋ ದಿಟಕೆ ತಾನೆನಿಸುತ್ತಮೃತಾಂತುರಕ್ಕಿಯಿಂ
(ಚಂದ್ರಪು. ೮-೩೯). [ಸಂ.]

ಪೆಯುಪ್ರತಾನ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ಮೊತ್ತ, - ಸಮೃದ್ಧಿ : ಆ ಕಳಮ
ಧಾತ್ರಿ ಕಣಶಕುಚಾಕಲಿತ ಪಯುಪ್ರತಾನದಿಂ ಬಳಿಯೆಗಿ . . . ರಾಜ
ಶುಕಾಸುಕೇಶಪ್ರತತಿ ಬಳಿವುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೯೩). [ಸಂ.]

ಪೆಯುಪ್ರವಾಹ (ನಾ). = ಪಯುಪೂರ ೧ : ಕ್ಷೀರವಾರ್ಧಿವಾರಂ
ಯೆಲ್ಲಮನೊಮೊದಲೊಳಿ ಪೊಯ್ಯಂತಿ ಪೊಯ್ಯ ಪಯುಪ್ರವಾಹಮಂ
ಬಾಲಕನಬಲಂ ಗೈರಿಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೪೨೪). [ಸಂ.]

ಪೆಯುಗತಿ (ನಾ). ೧. ನಡೆಯುವ ರೀತಿ, - ಕ್ರಮ ; ಹೆಜ್ಜೆ ಯಿಡುವ
ಬಗೆ : "ಪಯುಗತಿ-ಪದಗತಿ-ಗಮನ ಕ್ರಮ" (ಕದ್ರ. ೨೩೬. ೨೪) ; ಪದಗತಿ-
ಪಯುಗತಿ (ಕಮದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಕಾಳಗದ ಒಂದು ವರಸೆ ;
ಯುದ್ಧದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತ್ರ, - ಉಪಾಯ : ಜಾರಿಯನು
ಜಾರಿಗಳ ಪಯುಗತಿಯೋರೆಪೋರೆಯ ಬವರಿಗಳ ಸಂಚಾರಣೆಯಲ್ಲರಿಸಿ
ತವಿದನು ರಾಘವೇಶ್ವರನ (ಶೂರಾ. ೬-೨೪-೪೪). [ಪಯ್ಯ + ಗತಿ]

ಪೆಯುಗರಡಿ (ನಾ). ಈದ ಕರಡಿ ; ಮರಿ ಹಾಕಿದ ಕರಡಿ : ಹಂ
ನೀಲೋಪಳಮುಂ ಪಯುಗರಡಿಯುಮಿರೆ ನೀಳಯುಗಳಮೇವೆಕನೆ
(ಶಾಂತಿಪು. ೨-೯೬) ; ಮರದೆಯೋಳ್ ಪಯುದಿಡ ಪಯು[ಪಾಶಾಂ.
ಮುಮು]ಗರಡಿಯು ಮೈಯಲ್ಲಿ ಪರಿಯ ಪರಿದೆಯೆಡೆಯಿಂ ತರುಣ
ರಸಿಕರಣತತಿ (ಲೀಲಾಪ. ೬-೧೧೪). [ಪಯ್ಯ (<ಪಯನ್) + ಕರಡಿ.]

ಪೆಯುಗರಿ (?) (ನಾ). (?) : ಊರುಂ ಮೊಳೆಯಿಂ ತಿಂಬುಗುರು
ಪಯುಗರಿಯ ತನಿಗೊಂಬಂ ಬಳೆಗೊಯ್ಯಲ್ ಪೂಣ್ಣ ತುದಿಯೊಳೋಡಿ
ಪೋಪ ಭೇರುವಪ್ಪ ಪಡೆದಕಾಜಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೪೯೪). [?]

ಪೆಯುಗಣಿ (ಕ್ರಿ). ಹಾಲನ್ನು ಕರೆ, - ಹಿಂಡು : ಭಸಕಾಪುಧೇನುವ
ಬರಿಸಿ ವಿವಿಧ ಪಯುಗಣಿವು ವರ್ತಿಸುವ ಕರಗಿಸಿ ಚನುಮಯಮೂರ್ತಿಯು

ಕಂಡ (ಕಂನಡಿ ೫-೧೧). [ಪಯ್ಯ + ಕೂಡು]

ಪಯಗೂಡು (ಕ್ರೈ). ಕಾಲಿನೊಳಗೆ ಸೇರು, —ಹೊಗು : ಹೂರಂ
ಪ್ರಕಟಕಮಂ ಕಾಚ್ಚುಲೆ ಸುಕಳೊಲಳುಟ್ಟು ಸಿಹಲಧರಮಂ ವಾರ
ಯೊಳೆದೊಳೆವೆವೆ ನಿವಾರಣೆ ಪಯಗೂಡಿಯು ಮುಳ್ಳಿನ ವಿಷಮಂ
(ಬದುಡು. ೨-೧೩೧). [ಪಯ್ಯ + ಕೂಡು]

ಪಯಣ, ಪೈಣ (ನಾ). ೧. ಪ್ರವಾಸ; ಪ್ರಸ್ಥಾನ; ಪ್ರಯಾಣ :
“ಯಾತ್ರಾ, ಪ್ರಯಾಣಂ, ಪ್ರಸ್ಥಾನಂ—ಈ ೩ ಪಯಣಂ” (ಹಲಾಯು.
೭೪-೨೯೪); ಭೋರೇನೆ ಪಯಣದೊಳೆಮ್ಮಂ ಸೋಂಕಿದ ಶರದ್ವತುವೆ
ಬನದೊಳವೆವೆವೆವೆವೆ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೧-೪೭); ಪಯಣದೊಳೆವೆವೆವೆವೆವೆ
ನಯಮಂ ಕುಡೆ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೫); ಮರುಳ
ಪಯಣಕ್ಕೆ ಕೂಗೇಯೆ ಸಂಗಡಿನೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೯೫);
ಹಾದಿಯನು ಸಪಟಾದರು ಯಮಪುರದತ್ತ ಪಯಣಕ್ಕೆ (ಕಾಶೀಂ.
೨೦-೧೩); ಆ ಸಂಜೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪಯಣವನ್ನು ನಿಧಾನ ಮಾಡುವು
ದಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪವಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಳಕು. ೪). ೨. ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಲು
ಮಾಡುವ ಪ್ರಯಾಣ; ದಂಡಯಾತ್ರೆ: ನಿಶಾನಸಾಸನಮಯದೊಳ್
ಪಯಣದ ಸೂಚನಾಳಿಕೆಗಳೆ ವಿವಿಧ ದೀಪಕವೊಡಗೊಂಡಿದ್ದು
ಕಂಡು (ಸಂಚಿತಂ. ೧೨೬-೧೨); ಅಖಿಳಸೇನಾಪತಿಗೆ ಪಯಣಮಂ
ಪೇಳ್ವ ನಾಗಳ್ (ಜಿಬಪ. ೨೫-೨); ಮುಂದಣ ಪಯಣವೆ ನಿರ್ಧರಗೈದಾಗ
ಬಂದು ವಿಟ್ಟನು ಹೊಜಿದೇ (ಕಂನಡಿ. ೧೧-೩೯); ಎಲ್ಲರೂ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ
ಪಯಣ ಮಾಡಿ ಜಗನ್ನಾಥಸ್ವಾಮಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು
ಸೇರಿದರು (ಅರ್ಯಕೀ. ೪೧). ೩. ಒಂದು ದಿನದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ
ಹಾದಿ, —ಮಾರ್ಗ; ಒಂದು ದಿನದ ಹಾದಿ: ಶ್ರೀವಿಜಯನುಂ
ವಿಜಯನುಮಂವರ್ತಾಸ್ಯತೀತನುಂ ಜ್ಯೋತಿಪ್ರಭೆಯುಮಂ ಕಟಾ
ಸಲ್ ಮೂಜು ಪಯಣಮೊಡಪೋಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೦೪); ಕೆಲವಾನುಂ
ಪಯಣಗಳ್ ಸಲೆ ಸಮನಿಸೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೪೪); ಉದ್ಭಟಭೂಮಿ
ಪಾಲಕಂ . . . ಪಿರಿದುಂ ಪಯಣಂಗಳೆಂ ಸಮಂತೆಲ್ಲಂದಂ (ಉದ್ಭಟ.
೨-೧೦೨); ಭರದ ಪಯಣದ ಮೇಲೆ ಪಯಣದಲರವಣಿಸಿ ನಡೆತಂದು . . .
ಹರಹಿವು ಗುಡಿ (ಕುಸುಮಾ. ೨೨-೬). **ಪೈಣ:** ೧. ಶ್ರಮಸಾಧ್ಯ
ವಾಗದಂತೆ ಪೈಣವಿತ್ತು ತಮೋರಹಗುಣದವರ ಬಾಧೆಯ ತಪ್ಪಿಸಿ ಉತ್ತಮ
ಯಾತ್ರೆ ಮಾಡಿಸುವದು (ವಿಪ್ರಸು. ೨೪-೧); ಸುಗಂಧರಾಜೇಂದ್ರನು
ಉದಯಕಾಲದೊಳ್ ಪೈಣವಂ ಮಾಡುವಾಯಂದು ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನಿತ್ತು
(ಸೌಗಂಧಿ. ೩೫೬-೫); ವಿಕಾಶಿಕೆ ಪೈಣ ನಡೆದು . . . ಕಾಶಿ ಪಟ್ಟಣ
ವನ್ನು ತೆರಿದರು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೨೩); ಒಂದು ದಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ
ಪೈಣ ಅದ ಕರುವಾಯ ನಮಗೆ ದಾರಿ ತಪ್ಪಿ ಹೋಯಿತು (ಸುಮತ. ೨೫೪).

ಪಯಣಮಾಗು = ಮುತ್ತಿಗೆಗಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಹೊರಡು:
ಬಂದೊದವಿದ ದೊರೆಗಳ ಪೊಟುಂ ಪದವಿಂದಂ ಪಯಣಮಾಡುದಾದಂಬರ
ದೊಳ್ (ಹನ್ನೂರ. ೩-೨೪). [**<ಪ್ರಾ. ಪಯಣ. / ಸಂ. ಪ್ರಯಾಣ**]
ಪಯಣಂಗೆಯ್, ಪಯಣಗೈ (ಕ್ರೈ). ಪ್ರಯಾಣಮಾಡು;
ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಹೊರಡು: ಭೂಲೋಕದತ್ತಣಂ ಪಯಣಂಗೆಯ್
ನೃಪನ ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿ ಯುವತಿಗೆ (ನರಹ. ೭೯-೨೦೫೪). **ಪಯಣಗೈ:**
ನವೀನವಂಶಗಳವರುಂ ರಸದ ಹಂಗಲನೇರಿ ಜೇನುಹೊಳೆಯಲಿ ತೇರಿ
ಪಯಣಗೈದರು (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೪೧-೧೧೨೬). [ಪಯಣ + ಕೈಯ]

ಪಯಣಂಬರ್ (ಕ್ರೈ). ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿ ಬರು, —ನಡೆತರು:
ಅಂಕು ಪುಂಡರೀಕೇಶನುಮನಾಗಿ ಪಯಣಂಬಂದು . . . ಬೀಡಂ
ಬಿಡಿಸಿದಾಗ್ (ಅದಿಪ್ತ. ೪-೯೨೪); ಕೆಲಕೆಲದೊಳ್ ರಾಜಸುತರ್
ಕೆಲಬರ್ ಬರೆ . . . ಮಜ್ಜಿಬಾಡು ಪಯಣಂಬಂದಂ (ಸಂರಾಮಾ.

೨-೧೨); ಒರ್ವಂ ದೂರದಿಂ ಪಯಣಂಬಂದು ನಾಡೆಯಂ ಬಬ್ಬು
. . . ನಿರ್ದ್ರಗೈಯುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೪೭).

[ಪಯಣ + ಬರ್ (<ವರ್)]

ಪಯಣಂಬೋಗು (ಕ್ರೈ). ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಹೊರಡು; ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ
ತೆರಳು: ಅವರ್ಗೇ ಲೋಕಂಗೆಯ್ ಬ್ರಹ್ಮಂಗಳನೇಟಾಸಿ ಪದಿಕಮಂ
ಬೀಡೊಡಗೊಂಡುತ್ವರಾಪಥಕ್ಕೆ ಪಯಣಂಬೋಗಿ . . . ದೇಶಮನೆಯ್
(ಮದ್ದುರಾ. ೯೧-೨೫); ಶಾಂತವರ್ . . . ಶಕುನಂಗಳೆಲ್ಲಮುತ್ತುರೋತ್ತರಂ
ತಿರ್ಮವಿನಮುತ್ತುರಾಧಿಮುಖರಾಗಿ ಪಯಣಂಬೋಗಿ (ಸಂಪಭಾ. ೩-೩೩೪);
ಅಂಬರಹರರಾಜನಂಬರಹರಗೋಡರೋಡತಪ್ರಸ್ಥಾನದಿಂ ಪಯಣಂಬೋಗಿ
(ಶಾಂತಿಪು. ೫-೩೬೪); ಪೊಟು ನಡುವಣ ಕ್ಷುಬ್ಧಕ ದ್ವಾರದಿಂ ಪೊಟುಟ್ಟು
ದಕ್ಷಿಣಾಧಿಮುಖರಾಗಿ ಪಯಣಂಬೋಗುವಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೬-೭೪).

[ಪಯಣ + ಪೋಗು (<ಪೋ)]

ಪಯಣಗತಿ, ಪೈಣಗತಿ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣದ ನಡೆ, —ಮಾರ್ಗ:
ಆ ಮುಂದಣ ಪಯಣಗತಿಯ ಸಂಜುವಾಯುವ ಸಂಬಂಧಮಂ ಕರಣ
ವನದಲ್ಲ ತಿಳಿದು (ಧನವ. ೪೯-೪೫); ಹರುಪುಳಕದ ಹರಹಿನಲಿ ಯುಳರಿ
ವರೂಪವದಾತಿಬಲಸಹಿತರಿದಿಶಾಪಟಮಲ್ಲ ಬರವನು ಪಯಣಗತಿಗಳಲಿ
(ತೊರರಾ. ೧-೬-೬); ಆ ಮಾರ್ಗವಂ ಪಯಣಗತಿಯಿಂದ ಗಜಪುರದ
ಸೀಮೆಗೈತಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೧೩). **ಪೈಣಗತಿ:** ನಿನ್ನಯ ನೆನಪೆ
ಮುಕುತಿಪಥಕೆ ದಾರಿಗಿದ ಪೈಣಗತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಬುತ್ತಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೪೦-೩).

[ಪಯಣ + ಗತಿ]

ಪಯಣಗೈ 'ಪಯಣಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಪಯಣನಡೆ (ಕ್ರೈ). ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಹೊರಡು; ಸಂಚಾರಮಾಡು:
ಕಲೆತು ನಾನನರೊಡನೆ ಪಯಣನಡೆನನು ಮುಂದೆ (ಇಂಗಿತ. ೯೩-೨೧).

[ಪಯಣ + ನಡೆ]

ಪಯಣಪರ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು: ದೇವ
ಮಂದುಧಿ ಮೊಳಗೆ ಪರಮನು ಪಯಣಪರನಾದ (ಕಾಶೀಂ. ೪೪-೧೧).

[<ಸಂ. ಪ್ರಯಾಣಪರ]

ಪಯಣಲಗುನ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಲು ತಕ್ಕ ಮುಹೂರ್ತ,
ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾಲ: ಬೀಡೊಡಗೊಂಡುತ್ವರಾಪಥಕ್ಕೆ ಪಯಣಂಬೋಗಿ
ಮಟ್ಟನುರೆ ಸಾಕೇತಪುರಿಗಾಗಿ (ರಾಮಾಸಂ. ೧-೫-೧).

[<ಸಂ. ಪ್ರಯಾಣಲಗು]

ಪಯಣವೀಳೆಯ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವ ಮೊದಲು
ಕೊಡುವ ತಾಂಬೂಲ; ಬೀಳ್ಕೊಡುಗೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ
ಕೊಡುವ ವೀಳೆಯ: ಪಯಣವೀಳೆಯವಾಗುವವರೆಗೆ ಈ ಯಿಬರೂ
ನಮ್ಮ ಅರಮನೆಯೊಳಗೆ ಗೆರವದ ರಾಜಮಂತ್ರಾದಿಯ ಅತಿಥಿಗಳಾಗಿರಲಿ
(ಬಿರುಗಂ. ೩೬-೩). [ಪಯಣ + ವೀಳೆಯ]

ಪಯಣಸನ್ನದ (ನಾ). ಯುದ್ಧೋದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವಿಕೆ:
ಪಲವುಂ ಗಡಗೋಟಿಗಳ ಬಲಮಂ ಪಯಣಸನ್ನದಂಗೆಯ್ದೊಂದು
ರಾಯಸಂಗಳಂ ಕಳುಹಿ (ಚಳವಿ. ೫-೬೬). [**<ಸಂ. ಪ್ರಯಾಣಸನ್ನದ**]

ಪಯಣಿಗ, ಪೈಣಿಗ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣಿಕ; ಪ್ರವಾಸಿ: ಕೂರ್ಮ
ಯಿನೆಮ್ಮ ಹಾತ್ರಮಯಣಿಗರ್ ನೇರಿಬ್ಬಾಧಿವ್ಯಾಧಿಗಳಂ ಪರಿಹರಿಸಿ
ಪೊರೆಯ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೪-೧೯); ಅದು ಒಬ್ಬ ಪಯಣಿಗನನ್ನು ಕುರಿತು
ಬರೆದ ಕವಿತೆಯಾಗಿತ್ತು (ಬರವಾ. ೬). **ಪೈಣಿಗ:** ಪೈಣಿಗರಾಗುವದೆ
ಮನೆಗೈದಿ ಬರಲವನನು ಕಲಿಕರ್ತಾ ರಾಗವತಿ ನಡೆತಂದು ವಿನಿಮಿತಾಗಿ
ನೀವೀಗಾರ ಕಾರ್ಯಕೆ ಹೋಗುವಿರಿ ಪ್ರಾಣೀಶಯಂದಳು ನಗುತ
ಭಾನುಮತಿ (ಜಿನಭಾ. ೫೬-೪೬). [ಪಯಣ + ಇಗ]

ಪಯಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡು ; ಸಂಚರಿಸು : ಮಾನ
ಅಳಿಯ ಮಂಗಳೂರಿಗೆ ಪಯಣಿಸಿದರು (ಒಡ್ಡಿ. ೪೨). ೨. ತಿರುಗು ;
ಓಡಾಡು : ಶ್ವಾಸ ನಶ್ವಾಸದೊಳು ಒಳಹೊಕ್ಕು ಹೊರಬರುತ ಲೋಮ
ದೊಳು ರಕ್ತಕಣದೊಡನೆ ಪಯಣಿಸುತ . . . ಕೊರಗುತಿರುವೆಲೆ ಅಹಂಭಾವ
(ಮರದೇ. ೩೩-೪). [ಪಯಣ + ಇಸ್ಯ]

ಪಯಣೋದ್ಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ತೊಡಗುವಿಕೆ :
ಮುನಿಸು . . . ಪಯಣೋದ್ಯೋಗಮನನಾದನು ಸರಾಗದಲಿ (ತೊರಣ.
೧-೧೨-೩) ; ಕಾಗದವೆಲ್ಲವ ಕೈಕೊಂಡು ಪಯಣೋದ್ಯೋಗವ ನೆನೆದಳತ್ತಿ
ಯಲಿ (ನೋಹತ. ೨೪-೩೪). ೨. ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದವನು :
ಅಯೋಧ್ಯಾಪುರಿಗೆ ಪಯಣೋದ್ಯೋಗರಾದರು ಜನಕನಾಜ್ಞೆಯಲಿ
(ತೊರಣ. ೧-೧೩-೧). [ಪಯಣೋದ್ಯೋಗ]

ಪಯದಳ (ನಾ). ಕಾಲಾಳುಗಳ ಸೈನ್ಯ ; ಪದಾತಿಬಲ : ಕೈಯ
ಕೈದುಮನುಕು ಪಯದಳ ದೀಳುಗೊಂಡುದು ಪೇಡರೇಶ್ವರನ (ಕುಮ್ಭಾ.
೧೯-೩೩) ; ಪಳವೆವೆ ಪಂದಿತ್ತು ಪಯದಳ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೨-೪).

[ಪಯ್ + ದಳ (= ದಲ)]

ಪಯನ್, ಪಯ್, ಪಯಿನ್, ಹಯನ್, ಹಯನು, ಹಯಿನು,
ಹಯ್, ಹಯ್, ಹೈನ್, ಹೈನು (ನಾ). ೧. ಈದ ಹಸು,
ಎಮ್ಮೆ, ಹುಲಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿ : ತನ್ನ ಗೋಮಂಡಳದೊಳ
ಗೊಳ್ಳಿದವನು ಪಯನ್ ಪಯನುಮಂ ಮೂಸಾಸಿರಗಂಡುಗೆ ಬತ್ತ ಮುನುಂ
. . . ಕೊಟ್ಟೊಡೆ (ಪದ್ಮಾ. ೨೨-೩) ; ಪಯನಮ್ಮ ಕುಡುಗಲೆಂಬಿತ್ತು
ವಸುಧೆಗೆ ಪಯನ್ (ಸಮ. ೯-೧೧೩). **ಪಯ್ :** ೧. ಕೆಚ್ಚಲ
ಬಾಹು ಪುಟ್ಟಿದುದು ಕೊಟ್ಟನೆ ನಮ್ಮ ಪಯಕ್ಕೆ (ಪಸಾರ. ೪೩೪) ; ಪಡೆ
ವೊಡೆ ಪಯದಿಂ ಪಯಮಂ ತಡೆಯದೆ ಕೆಳಗೊಳ್ಳದವಳು ಕಣುಪಂ ಚದುರಾ
(ನೀತಿಮಂ. ೧, ೩). **ಪಯಿನ್ :** ೧. ಪಯನಂ ಕಂಡು ಕಣುಪಂ
ದಿಡುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾ. ೧೪-೧೩೦). **ಹಯನ್ :** ೨. ಹಸು,
ಎಮ್ಮೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ದೊರಕುವ ಹಾಲು, ಮೊನರು
ಮುಂತಾದುವು : ಹಾಲ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹಯನನನ್ನು ಕೊಟ್ಟಂತೆ
ಅನನ ಕೊಡುಗೊಯಗಿತ್ತು (ಕರ್ನಾ. ೧೩೯) ; ಹಯನಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ
ಅಳಕ ಹಿಂಡುವುದು (ಪಟ್ಟಣ. ೨೨). **ಹಯನು :** ೧. ಕಾನುಭೇನು
ಮನೆಯಲಿರಲು ಬೇಟೆ ಪಯನನನುಸರೇಕೆ (ಬಸವ. ೩೦೨) ; ಬಣಜಂ
ಹಯನ ಮೂಲ್ಯರೆಂದು . . . ಸುಡಿಯೆ (ಪಟ. ೩೨-೩೦) ; ಹಸುಮಕ್ಕಳ
ಹಯನುಗಳ ಬಸವಳಸದೆ . . . ಬಗೆಯೊಸೆದುಚಡದೊಳೊಳುವುದು
(ಪದಿ. ೪-೪೫) ; ಬಹಳವು ಬರಡು, ಒಂದೆರಡು ಹಯನು (ಪಂ. ೧೩-೨).

ಹಯನ್ : ೨. ಹಸು, ಎಮ್ಮೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ದೊರಕುವ ಹಾಲು, ಮೊನರು
ಮುಂತಾದುವು : ಹಾಲ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹಯನನನ್ನು ಕೊಟ್ಟಂತೆ
ಅನನ ಕೊಡುಗೊಯಗಿತ್ತು (ಕರ್ನಾ. ೧೩೯) ; ಹಯನಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ
ಅಳಕ ಹಿಂಡುವುದು (ಪಟ್ಟಣ. ೨೨). **ಹಯನು :** ೧. ಕಾನುಭೇನು
ಮನೆಯಲಿರಲು ಬೇಟೆ ಪಯನನನುಸರೇಕೆ (ಬಸವ. ೩೦೨) ; ಬಣಜಂ
ಹಯನ ಮೂಲ್ಯರೆಂದು . . . ಸುಡಿಯೆ (ಪಟ. ೩೨-೩೦) ; ಹಸುಮಕ್ಕಳ
ಹಯನುಗಳ ಬಸವಳಸದೆ . . . ಬಗೆಯೊಸೆದುಚಡದೊಳೊಳುವುದು
(ಪದಿ. ೪-೪೫) ; ಬಹಳವು ಬರಡು, ಒಂದೆರಡು ಹಯನು (ಪಂ. ೧೩-೨).

ಹಯನ್ : ೨. ಹಸು, ಎಮ್ಮೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ದೊರಕುವ ಹಾಲು, ಮೊನರು
ಮುಂತಾದುವು : ಹಾಲ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹಯನನನ್ನು ಕೊಟ್ಟಂತೆ
ಅನನ ಕೊಡುಗೊಯಗಿತ್ತು (ಕರ್ನಾ. ೧೩೯) ; ಹಯನಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ
ಅಳಕ ಹಿಂಡುವುದು (ಪಟ್ಟಣ. ೨೨). **ಹಯನು :** ೧. ಕಾನುಭೇನು
ಮನೆಯಲಿರಲು ಬೇಟೆ ಪಯನನನುಸರೇಕೆ (ಬಸವ. ೩೦೨) ; ಬಣಜಂ
ಹಯನ ಮೂಲ್ಯರೆಂದು . . . ಸುಡಿಯೆ (ಪಟ. ೩೨-೩೦) ; ಹಸುಮಕ್ಕಳ
ಹಯನುಗಳ ಬಸವಳಸದೆ . . . ಬಗೆಯೊಸೆದುಚಡದೊಳೊಳುವುದು
(ಪದಿ. ೪-೪೫) ; ಬಹಳವು ಬರಡು, ಒಂದೆರಡು ಹಯನು (ಪಂ. ೧೩-೨).

ಹಯನ್ : ೨. ಹಸು, ಎಮ್ಮೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ದೊರಕುವ ಹಾಲು, ಮೊನರು
ಮುಂತಾದುವು : ಹಾಲ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹಯನನನ್ನು ಕೊಟ್ಟಂತೆ
ಅನನ ಕೊಡುಗೊಯಗಿತ್ತು (ಕರ್ನಾ. ೧೩೯) ; ಹಯನಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ
ಅಳಕ ಹಿಂಡುವುದು (ಪಟ್ಟಣ. ೨೨). **ಹಯನು :** ೧. ಕಾನುಭೇನು
ಮನೆಯಲಿರಲು ಬೇಟೆ ಪಯನನನುಸರೇಕೆ (ಬಸವ. ೩೦೨) ; ಬಣಜಂ
ಹಯನ ಮೂಲ್ಯರೆಂದು . . . ಸುಡಿಯೆ (ಪಟ. ೩೨-೩೦) ; ಹಸುಮಕ್ಕಳ
ಹಯನುಗಳ ಬಸವಳಸದೆ . . . ಬಗೆಯೊಸೆದುಚಡದೊಳೊಳುವುದು
(ಪದಿ. ೪-೪೫) ; ಬಹಳವು ಬರಡು, ಒಂದೆರಡು ಹಯನು (ಪಂ. ೧೩-೨).

ಹಯನ್ : ೨. ಹಸು, ಎಮ್ಮೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ದೊರಕುವ ಹಾಲು, ಮೊನರು
ಮುಂತಾದುವು : ಹಾಲ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹಯನನನ್ನು ಕೊಟ್ಟಂತೆ
ಅನನ ಕೊಡುಗೊಯಗಿತ್ತು (ಕರ್ನಾ. ೧೩೯) ; ಹಯನಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ
ಅಳಕ ಹಿಂಡುವುದು (ಪಟ್ಟಣ. ೨೨). **ಹಯನು :** ೧. ಕಾನುಭೇನು
ಮನೆಯಲಿರಲು ಬೇಟೆ ಪಯನನನುಸರೇಕೆ (ಬಸವ. ೩೦೨) ; ಬಣಜಂ
ಹಯನ ಮೂಲ್ಯರೆಂದು . . . ಸುಡಿಯೆ (ಪಟ. ೩೨-೩೦) ; ಹಸುಮಕ್ಕಳ
ಹಯನುಗಳ ಬಸವಳಸದೆ . . . ಬಗೆಯೊಸೆದುಚಡದೊಳೊಳುವುದು
(ಪದಿ. ೪-೪೫) ; ಬಹಳವು ಬರಡು, ಒಂದೆರಡು ಹಯನು (ಪಂ. ೧೩-೨).

ಹಯನ್ : ೨. ಹಸು, ಎಮ್ಮೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ದೊರಕುವ ಹಾಲು, ಮೊನರು
ಮುಂತಾದುವು : ಹಾಲ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹಯನನನ್ನು ಕೊಟ್ಟಂತೆ
ಅನನ ಕೊಡುಗೊಯಗಿತ್ತು (ಕರ್ನಾ. ೧೩೯) ; ಹಯನಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ
ಅಳಕ ಹಿಂಡುವುದು (ಪಟ್ಟಣ. ೨೨). **ಹಯನು :** ೧. ಕಾನುಭೇನು
ಮನೆಯಲಿರಲು ಬೇಟೆ ಪಯನನನುಸರೇಕೆ (ಬಸವ. ೩೦೨) ; ಬಣಜಂ
ಹಯನ ಮೂಲ್ಯರೆಂದು . . . ಸುಡಿಯೆ (ಪಟ. ೩೨-೩೦) ; ಹಸುಮಕ್ಕಳ
ಹಯನುಗಳ ಬಸವಳಸದೆ . . . ಬಗೆಯೊಸೆದುಚಡದೊಳೊಳುವುದು
(ಪದಿ. ೪-೪೫) ; ಬಹಳವು ಬರಡು, ಒಂದೆರಡು ಹಯನು (ಪಂ. ೧೩-೨).

ದೊರೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪನಜ. ೩೪) ; ಕೈಗೊಟ್ಟು ಕಾಲಿಗೊಟ್ಟು ಅಳು.
ಬತ್ತದ ಹೈನ (ಪಟ್ಟಣ. ೯). ೨. ಮಲ್ಗಾಡದ ಅಳಕು ಜವಾರಿ ಅಳಕ
ಗಿಂತ ಕಿರಿದಾದದ್ದು ; ಅದರ ಹೈನವೂ ಅಷ್ಟಕ್ಕಷ್ಟೆ (ಕರ್ನಾ. ೫೩) ;
ಎಮ್ಮೆ ಅಳಕುಗಳು ಹೈನವ ಸಲುವಾಗಿ ಉಪಯುಕ್ತವಾದವು (ಕರವ.
೩೩) ; ಹಾಲು—ಹೈನ ಹೊಟ್ಟಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಹೋದಷ್ಟೂ ಸಂತಾನ
ವೃದ್ಧಿಯಾಗದಿರುತ್ತದೆಯೆ ? (ತನು. ೨೯). **ಹೈನು :** ೧. ಬರಡು
ಹೈನಾಗಿರಲು ತನುಧರ್ಮಕ್ಕೆ ನೆರೆಯುಂಟೆ (ವಿನೇಶ. ೧೦-೪೧) ; ಕಂದಯ್ಯ
ಅತ್ತಾರೆ ಕಣಗೀಲು ಬಗತಾವು . . . ಬಾಲನ ಬರಡಾಳೆಲ್ಲ ಹೈನಾಗಿ
(ಪಟ್ಟಣ. ೩೯). ೨. ವನಕರುಗಳ . . . ಹೈನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ
(ಕವಿ. ೩-೧೪).

ಪಯನಾಗು, ಹಯನಾಗು, ಹೈನಾಗು = ಹಾಲನ್ನು ಕರೆ
ಯುವ ಹಸುವಾಗು ; ಕರಾವಾಗು : ಪಯನಕ್ಕೆ ಪಯನಂ ತಣಿಸಿ
ನಯದಿಂ ಕಟ್ಟಿದು ಹಾಲಂ ಕೊಳ್ಳಂತೆ (ಜೀವನಂ. ೨೧೪-೬) ; ನೀನೊಲಿ
ದರೆ ಬಣಜಂ ಹಯನಾಗುವು (ಪಾಣಂ. ಹಯನಹು) ದಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೩) ;
ನನ್ನ ಶೀಲಂಗೆಂದು ಸುರಳಿ ಹಯನಾಯಿತ್ತು (ಪಸರ. ೯-೪೨) ; ಬಣಜಂ
ಹಯನಾಯಿತ್ತು (ರೇವಣ. ೩೩-೫೪) ; ಜೀವಂವ ಗೊಡ್ಡು ಹಯನಕ್ಕು
ಗುರುಕರುಣ ತೋಜುವ ದಿನಕೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೩) ; ಅಡ್ಡದ ಮಳೆ
ಬಡಿದು ದೊಡ್ಡದ್ದ ಕೆರಿ ಕುಂದಿ ಗೊಡ್ಡಗಳೆಲ್ಲ ಹೈನಾಗಿ (ಕನ್ನಡ.
೧೫೩). **ಹೈನ ಮಾಡು** = ಪಶುಪಾಲನೆ ಮಾಡು : ಈ ಪರಗಣೆ
ಗಳಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಹೈನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಗ್ರೀಟಿ. ೪) ; ಇವರಿಗೆ ಹೈನ
ಮಾಡುವುದು ತಿಳಿದಿದ್ದಿತೆ (ಕರ್ನಾ. ೩೩೪).

[ದೇ. ೧ ಪದಿ. ಪಯ = ಫಲ, ಲಾಭ, ಸವಿ. / ಪಾ. ಪಯಾ =

ಜನ್ಮ ನೀಡು. / ಸಂ. ಪ್ರಜನನ = ಗರ್ಭಧಾರಣೆ, ಜನನ]

ಪಯನಾವು (ನಾ). ಈದ ಹಸು ; ಕರು ಹಾಕಿದ ಅಳಕು : ಅ
ಮುನಿಸಂ ನೋಂತು ಬಡವಾಗಿ ವಿಕರಾಳನಾದ ರೂಪುಮಂ ಕಂಡು
ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗಿದ ಪಯನಾವು ಪಂದಿಜಾವುಮಂ (ಜಾವಂ. ೧೪೧) ;
ಅದೊಡವಂ ಕೊಟ್ಟು ಪಯನಾವಂ (ಪಾಣಂ. ನಾಕಳಂ) ಕೊಳ್ಳೆಂ (ಪಂಚತಂ.
೧೪೩-೩) ; ಬರುತಿರ್ಪಾ ಮುನಿಸನ ಕೈಕರೇರಮಂ ಕಂಡು ಬಿರ್ಗಿ
ಪಯನಾಟಿವು ಕರೆಂ ಪರಿತಂದು ಪಾಯೆ (ಪಾಂಕೀಶ್ವ. ೩-೩೩).

[ಪಯನ್ + ಅವು]

ಪಯನು (ನಾ). ಸವಿ : ಇತ್ತಲು ಪರವೆಗೆ ಸಂದಿಗೆ ಪಲವು ಕಾಲದಗಲ್ಲಿ
ಪಯನಾಗಿ (ಪಾಣಂ. ಯ ಹಯನಾಗಿ) ಪ್ರಜಯಕಲಹಂ ಕಾಲಾಣಾ
ಸುಖವ ಮಳೆ ಕಣ್ಣೆದು ನೇಹದ ದಿತ್ತಂಕುರಿಸಿ ತವಳಂ ತಳುಕು ಸಮಾ
ನುರಾಗವರಲು ಶ್ರೀಮೂಲಿಂಗನದೊಳಾ ಶಿವಾರ್ಪಿತಂ ಸಿಲ್ವ ಸಫಲವಾಗಲಾ
(ಸಂಚರ. ೧೩-೯೬). 'ಪಯನ್' ಪರಾ. [ಪಯನ್ ಪಯ]

ಪಯಪಾಡು, ಪೈಪಾಡು (ನಾ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವ ಕ್ರಮ, —
ರೀತಿ : (೧). ೨. ಕಾಳಗದ ಒಂದು ವರಸೆ, — ಪಟ್ಟ ; ಯುದ್ಧ
ದಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತ್ರ : ಸುಳಿಪರಡಬಲ
ಚಾರಿಯಲಿ ಚಾಪವದ ಪಯಪಾಡಿಸಲಿ . . . ಛೇನು ಕೌರವರು (ಕುಮ್ಭಾ.
೩-೨೨) ; ಲುಳಿಯ ಪಯಪಾಡುಗಳ . . . ಲಾಳನದೊಳು ವಿಚಿತ್ರದ
ವೀರರೊಪ್ಪಿದರಸಮಸನುರದಲಿ (ತೊರಣ. ೩-೩೧-೨೨) ; ಪಯಪಾಡು
ಮುರಿಪು ಮೈಲುಕೆ ಲಾಗುಲನನೆ ಲಕ್ಷ್ಯಂಗಳಿಂ ಧರದೊಳೇಟಂ ತೋಜಿ
(ಪಟ. ೩೪-೩೪) ; ಖಳ ದನುಜಾಂಕರರು ಕಾದಿದರು ಪಯಪಾಡಿಸಲಿ
ಸಮಾಸಾಗಿ (ಕೋಗಯ. ೧೦-೫೦). 'ಪಯಗತಿ' ಪರಾ. ೩. [ನಾಟ್ಯ]
ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವ ಭಂಗಿ ; ಪದವಿನ್ಯಾಸ : ಪಯಪಾಡು ನಿಜವನೆ
ಚಾಳಿಯಂ . . . ಲುಳಿ ಪುದಿಸಿದನಂ ಕರೆಂ ನರ್ತಿಸಿದಳಾ (ಧರ್ಮ. ೨-೨೩) ;

ನೇಮನೆಗೆ ಪಯಪಾಡು . . . ತಿರುಪಿನಲಿ . . . ಮಯಾಪೇವಿ
ಮೋಹಿನಿ ಪಾತ್ರನಾದಿದಳು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೪-೫೭). ಪೈಪಾಡು :
೩. ಮೃದನೋಲ್ಕು . . . ವಿನೂತನದ ಪನ್ನಿರದು ಪೈಪಾಡು ಹಿರಿದನಿಸು
ಮೈವತ್ತೊಂದು ಚಾಲಿಯಿಂದ ತಿರುಪುಗಳ್ಳು ತೆಲದಿಂದ ನಾನಾತೆಜದ
ಕರಣಂಗಳೆಂ ನರ್ತನಂಗಿಯುತಿರೆ (ಪಾಸೋಪ. ೧-೪೪).

[ಪಯ್ಯ+ಪಾಡು]

ಪಯದಿಂದ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ಹನಿ, -ತೊಟ್ಟು : ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದ
ಜನನಿಯರು ಮೂಲೆಯುಂಜಿಸಲಾ ಪಯದಿಂದಗಲನದನನಿಸಲವೇ
(ಪುಸಾ. ೩೨). [ಪಯ್ಯ+ದಿಂದ]

ಪಯವುಲಿ (ನಾ). ಈದ ಹುಲಿ; ಮರಿ ಹಾಕಿದ ಹುಲಿ :
ಪಯವುಲಿಗಳ ಮೂಲೆಯಾದಿದುವಾ ಹಣಂಗಳಂ (ಕಾಮ್ಯಮ. ೪೨೬).

[ಪಯ್ಯ(<ಪಯನ್)+ವುಲಿ]

ಪಯಶ್ಚರ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಮೊಸಳೆ ಮೊದ
ಲಾದ ಜಲಜಂತು, -ಜಲಚರ : ಕುಪಿತ ಮರುತ್ಸುತರವಳ್ಳು
ಪಯಶ್ಚರನಕರಂಭಮೋಲು ಹಂಕೆ ಭಾವಿಪೊಡೆ ಜನಕ್ಕೆ ಕೊಳಂ ಕಿಟ್ಟ
ಪಾಟುವಂತಾಯ್ತು ಕಮಲಜಾಂಡಂಬರೆಗಂ (ಗದಾಯು. ೩-೨೦).

೨. ಮೀನು : ಭಯಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂಕೊಂಡು ಮುಳುಂಗಿ ತೆಲ್ಲು
ವಪೂಕ್ಷಣಯುಗ್ಮಪಯಶ್ಚರದ್ವಯಂ (ತಟಪಂ. ೪-೧೧೦). [ಸಂ.]

ಪಯಸ್ಕ (ನಾ). ಹಾಲಿನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಬೆಣ್ಣೆ,
ಮೊಸರು ಮುಂತಾದುವು : "ಪಯಸ್ಕಂ ಅಜ್ಞ ದಧ್ಯಾದಿ-ಹಾಲಿ
ನಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ತುಪ್ಪ, ಮೊಸರು, ಬೆಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದ್ದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು"
(ಹಿರಾಂಕಿ. ೨೪೯). [ಸಂ.]

ಪಯಸ್ವಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕೆರೆಯುವ ಆಳಳು; ಹೆಯನು : ವಸು
ದೇವ ದೇವತೆಗಳಿ ಬಲದೇವರ್ ಗಂಡಗೋಪನಂ ಕೃತಿಯುಮನು
ಕ್ರಮದಿಂದ ಪೊಡೆನಟ್ಟು ಪ್ರಚುರಪಯಸ್ವಿನಿಗಳಪ್ಪ ಪಶುಗಳಿಂದಜಂಬು
ಗಜಾಯಿಸಿದನಂತರಂ ಸಂಭಾಷಿಸುತ್ತಿರ್ಪುದಂ (ಮಹಾಣೆ. ೬-೩೭೮);
ಒಮ್ಮೆ ಪಯಸ್ವಿನಿಯಾದ ಭೇನುನಿನಂತೆ ತೋರುವ ಉಪ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ
ನವವಧುನಿನಂತೆ ಗೋಡಂಸುತ್ತಾಳೆ (ಸಾಂಪ. ೯೬). ೨. ನದಿ;
ಹೊಳೆ. ೩. ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು. ೪. ಗಂಗಾನದಿ. ೫. ರಾತ್ರಿ;
ಇರುಳು. ೬. ಆಡು. ೭. ಹದಿನಾಲ್ಕು ನಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು :
ತರಳ ತಿ ನಾಡುಗಳ ಚೌಡಶಗಳಿಗೆ ನಾಮಗಳಾಯುರು ಸುಸುಮ್ನಯಂ...
ಪಯಸ್ವಿನಿ ಗಂಧವಾರಯು ಪರಿಸಿದಪ್ಪದಿಯಿರುವವು (ಗಗತಾ. ೯-೧೨).

[ಸಂ. ಪಯಸ್ವಿನೀ]

ಪಯಸ್ವದ್ವ (ನಾ). ನೀರಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದು; ಸಮುದ್ರ :
ಅಮಲ ಪಯಸ್ವದ್ವದಿಂದ ಶುದ್ಧವೃತ್ತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೧೦). [ಸಂ.]

ಪಯಸ್ವ (ನಾ). ೧. ನೀರು; ಉದಕ : ಪಯಸ್ವ, ನಭಸ್ವ,
ರಜಸ್ವ (ಶಬ್ದಾ. ೩೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಹಾಲು. [ಸಂ. ಪಯಸ್]

ಪಯಳ (ನಾ). "ಮೇಘದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ ನಿರ್ಮಲಜಲ" (ವಿಸ್ತೀರ್ಣ.
೧೩-೫ ಅಡಿಬ); ಸುಯತಿಗಳು ನುಡಿದ ಕಬ್ಬಾ ಪಯಳಾಯಂತಿದೆ
(ವಿಸ್ತೀರ್ಣ. ೧೩-೫). [?]

ಪಯಳ (ನಾ). (?): ಜಗತ್ತಿನ ನೋಟ ಕಣ್ಣು ನುಡಿದ ದನಿ
ಗಮಿಂದಾಗಿ ಕುಳಿದುಕೊಂಡೇಳಿಗಳಿಂದ ದಂಡಾಧಿಪರ್ ಮೂಂಡಕರಧಿಕ
ಸಾನುಂತರಂಶರ್ಪಯುಕ್ತರ್ ವಗಿಳಾಜರ್ ಗಾಯಕರ್ ಪಾತಕರಶ
ದವರ್ ಸತ್ತರ್ ವಾಸಕಾಜರ್ ನಗಿಳಾಜರ್ ವಾದ್ಯಕರ್ ಚಿತ್ರಕರಣಗಿ
ನವರ್ ಸೂಳಿವಾಕರ್ ಪಯಳರ್ (ಅನಂಪ. ೨-೨೬); "ಕಾಲಾಳು"
(ಪ್ರಭು). [?]

ಪಯಿಂಘಾಸಿರೆ, ಪಯಿಂಜಾಸಿರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಹತ್ತು
ಸಾವಿರ : "ಎಕ್ಕನರಂ . . . ಒಂಬಯ್ಯಾಜು, ಪಯಿಂಘಾಸಿರೆ-ಇವು
ಸಂಖ್ಯಾನಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೩೪-೫೯); ಪಯಿಂಘಾಸಿರೆ (ಭಾಷಾಭೂ.
೧೩೨ ಉದಾ); ಪತ್ತರ್-ಪಯಿಂಘಾಸಿರೆ (ತಮದ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ);
ಪಯಿಂಘಾಸಿರೆ ಮತ್ತೆ ರಾಣಿಸುವ ವಿಖ್ಯಾತವೀರಗಳಾಗಿ ಇರ್ಪದವರಾ
ರೆಂಬೊಡಂ ಪೇಳ್ವೆವು (ಅರಾಜ. ೧-೧೩-೩೪); ಅಲರಿಚನಂಚಿಗೇಯಪ್ಪ
ಪಯಿಂಘಾಸಿರಸು ಕೆಂದಾವರೆಗಳಂ ಕೂಡಿ ಕಿಚ್ಚಿನೋಲ್ ಬೆಳಗುತಿರ್ಪ
ಪುಷ್ಪರಮೊಂದಿಕ್ಕುಂ (ಅದ್ವೈತ. ೩೯-೨೩). ಪಯಿಂಜಾಸಿರೆ :
ಹೆಚ್ಚುಲಿಯನದರಿ ಕೊಂಕಣತೋಗಿಯಾ ಪಯಿಂಜಾಸಿರದ ಪಡೆಗೂಡಿ
ಬರುತಿರೋಡೆ (ಚೇರಮ. ೯-೬); ಪಯಿಂಜಾಸಿರೆ, ಪತ್ತುಸಾಸಿರೆ
(ಶಬ್ದಾ. ೩೩೩ ಪ್ರಯೋ).

ಪಯಿಂಘಾಸಿರ್ವರ್-ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಜನ, -ಮಂದಿ : ಒಳ್ಳಂ
ಧರಾಧೀಶರಂ ಪಡರಿಟ್ಟಂತಿರೆ ಮಾಟ್ಟುನೋದದ ಪಯಿಂಘಾಸಿರ್ವರಂ
ಯುದ್ಧಮೋಳ್ (ಸಂಪಭಾ. ೧೦-೨೫); ಅಂತು ಭೀಷ್ಮಂ . . . ಮಹಾ
ಪ್ರಳಯಭೈರವನಂತೆ ಮಸಗಿ ಪಯಿಂಘಾಸಿರ್ವರ್ ಮುಕುಟಬದ್ಧರಂ
ಕೊಂದಾಗಳ್ (ಸಂಪಭಾ. ೧೧-೪೦೮).

[ಪಯನ್(<ಪತ್ತು)+ಸಾಸಿರೆ]

ಪಯಿಂಜಾಸಿರೆ 'ಪಯಿಂಘಾಸಿರೆ' ನೋ.

ಪಯಿಂಟು 'ಪಾಯಿಂಟು' ನೋ.

ಪಯಿಳ, ಪಯಿಳ, ಪಯ್ಕ, ಪೈಕ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಬಳಗ;
ಪರಿವಾರ : ಪಾಚಿಗೌಡನ ವರಸುಕಾತನಂದೆನಿಸುವನು-ಕೂಚಿಮಾರನು ತನ್ನ
ಪಯಿಳದೊಡನಿರೆ ನಿಗಮಗೋಡರನು (ಮರುಜಾ. ೨-೫೩). ೨. ಒಂದು
ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಪರಿಚಾರಕವರ್ಗದ ಹೆಸರು : ಅಂತು ಪಯಿಳ
ಮೂಜಕ್ಕಂ ಆಕ್ಕಿ ಪಾನೆ ನಾಲ್ಕತ್ತದಿರೆ X X ಮೂಡೆ ನೂಟ ಮೂವ
ತ್ತದಿಯದು (ಸೌಖ್ಯ. IX-೫, ೪೧೭-೩೯; 1377); ವಶಿಷ್ಠಗೋತ್ರದ
ನಿಲಮನೆಯ ಪಯಿಳದ ಪಟ್ಟಲಿಯ ಗೋವಿಂದಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಮಗದಿರೂ
(ಎಕ. VIII, ಸಗರ. ೧-೧೩; 1586); ಹಿಂದೆ ನಂಜು ಮೊರಸ ಪಯಿಳಕ್ಕೆ
ನಡವ ಆಚಾರ ಕಟ್ಟಿ ಅಪ್ರತಿಕ್ರಮಿಲ್ಲ (ಎಕ. IX (೨), ಮಾಗಡಿ. ೯೬-೨೪;
ಸು. 1850); ಜನ್ನೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿಗೆ ನಿಷ್ಕೋತ್ಸವ ಪಕ್ಷೋತ್ಸವ . . .
ಮುಂತಾದ ಶೇನ ಪದಿತರ ದೀಪಾರಾಧನೆ ಸಕಲವನಿಯೋಗ ಪಯಿಳಕೆ
ಸಮರ್ಪಿಸಿದು (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೩೦-೧೪; 1729). ೩. ನಾಡಿನ
ಒಂದು ವಿಭಾಗ; ಕಂಪಣ : "ವಿಷಯಮನೆ ಕೊಟ್ಟಮನೆ ಪಯಿಳ
[ಪಾಕಾಂ. ಪಯ್ಕ, ಪೈಕ]ಮನೆ ಕಂಪಣಕೆ ಬೆಸರೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ.
೫೬-೨); "ಪಯಿಳ-ಪದಿಕ-ಕಾಲ್ಕಡೆ, ಪ್ರದೇಶ" (ಕದ್ರಕೋ. ೫೧).
೪. ಜಮೀನಿನ ಒಂದು ಭಾಗ, -ತುಂಡು : ಯಂತೀ ಪಯಿಳ
ನಾಲ್ಕು ಬಾಳು ಮನೆ [ಉ]ಪ್ಪ ನಾಗರಕಣಿ ಬಾವಿ . . . ಬೆಟ್ಟ
ಸಹಿತವಾಗಿ ಬದ ಭತ್ತ ನಾಗಂಡುಗದ ಮೂಡೆ ನೂಟ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು
(ಸೌಖ್ಯ. IX-೫, ೪೦೯-೨೩; 1365). ಪಯಿಳಾಳ : ೨. ಸುಂಕ ತಳ
ವಾಟಕೆ ಮಣಕ ಪಯಿಳ ಸದ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಕೃತಾರ್ಥ
ನಾಡನು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೪-೨೬; 1881). ಪಯ್ಕ : ೨. ದಳ
ವಾಯಿ ಬೆಟ್ಟದ ಅರಸುವಿನ ಸಜ್ಜುನಿಯನ್ನೂ ದುರುಪಯೋಗಪಡಿಸಿ
ಕೊಂಡು ಧೂರ್ವರಾಗುತ್ತಿದ್ದ ದಳಯ ಪಯ್ಕದವರನ್ನು . . . ನಿಗ್ರಹಿಸು
ವುದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನೊಬ್ಬನು ಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಸಂಪ. ೧೦೨). ೩. ಒಂದೇ
ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಅನೇಕ ವಸ್ತುಗಳು : (೧). ಪೈಕ : ೧. ಮಟ್ಟ
ಕ್ಕಿಯಂ ಮಟ್ಟಿಯಾಯತವಾಯತವ ಕೇಳು ತಕ್ಕರದು ಪೈಕ ಸುಮುಖಾರ್ಥ
ಮೆನಲಜನವರ ಚರಣಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಶರಣು (ಲಾಜಂ. ೧೫-೨೫);

ನಿಮ್ಮ ಪೈಕಿ ಮುಖ್ಯತನ ಸಹಜ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೫); ಅಳಿಯ ಮಕ್ಕಳ ಪೈಕಿ [ಸಾಂ. ಪಯಿಕ್] ಭಾವ ಸಂಗಮದೇವನೊಳಗೆ ಸೇರಿತು ಪಕ್ಷವಾಯಿತು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೫೪); ಕಲಿ ಸಾಲ ಮಹರರ ಪೈಕವನು ಕಲಿಕವನು ಕಲ್ಪಾನಕನ ಕಡುಹಿನಲಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೨೨-೪). ೨. ಬೆಟ್ಟದ ಬಾಹುಬಂಧು ಸಾಕಿದ ಹಳೆಯ ಪೈಕದ ನಾಯಕರು ಒಳಹೊಕ್ಕು ಪೈಕಿ ಮಾಬಾಲನನು ಸದೆದು (ಕಂನಡಿ. ೩-೩೯); ಸಕಲ ವಿನಯೋಗ ಪೈಕ ಸಹಾ ಸಮುಪ್ಪಿಸಿದ (ಎಳ. IX, ದೇವನ. ೩೩-೧೧; 1898); ಹಳೆಯ ಪೈಕ ಸಂದಣಿ ಅಂದಣದ ಎಡಬಲದಿ (ಕರಲಿ. ೫೪-೧); "ಪೈಕ" (ದಂಡಾಳು)ಯೆಂಬ ಪಟ್ಟವಾದರೂ ಇದೇ ಅಧಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೧೪೧); ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಾರರ ಈ ಒಳಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಪತ್ತಿಗಳು, ಪದಾತಿಗಳು ಎಂದು ಹೆಸರಿತ್ತು. ಇವರೇ ಮುಂದೆ ಪಾಯಿಕರು, ಪೈಕರು . . . ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಕರ್ನಾಟಕ. ೨೩). ೪. ಬಡಗಳು ಪೈಕದ ಕೇರಿಯಲಿ (ದೊಂಕಾ. ೧೯೩೪. ಇಂದಿ. ೩೫-೨೪; ?). ೬. ಬಣಿ; ಪಂಗಡ; ಪಕ್ಷ: ಏನ ಹೇಳುವೆ ನಿನ್ನವರ ಇಯಮಾನವನು ಘುಕ್ಕೊಂದು ಪೈಕದ ಮಾನಭಂಗಸ್ಥಿತಿಯನೇರಿ ಜನ ಮೇಜಯಕ್ಷಿತ (ಕುವ್ಯಾ. ೪. ೧೩-೨); ಪೈಕವರಣ ವಿಷಮವೀರರ ವಿಗ್ರಹದ ಸರಭವದ ಸೌರಂಭಾತಿಶಯ ನಡೆಯದು ಸುರಾಸುರರ (ಕೊರಾ. ೩-೧೪-೧). ೭. ಹೊನ್ನು; ಹಣ; ದ್ರವ್ಯ: ಹಿರಿಯರು ಸಮಾಧಾನ ಭಕ್ತಿಯ ನೊಕವರು ಭರವಸಕ್ಕೆ ಬಂದು ಭರಿತಭಟ್ಟಿ ಪೈಕವ ಮತ್ತೆ ಭರಸದಂತೆ (ಕವೀ. ೮೧-೩೯೪); ತನ್ನ ರಮನೆಯ ಪೈಕದ ವಾಳಿಕದ ಭಂಗಾರವೊಡ್ಡಿ ತು ಕೋಟಿಸಂಖ್ಯೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೯).

ಪೈಕವರು, ಪೈಕದವರು (ಬಹುವು): ಗರುವ ಕೇಳಯ್ಯ ಪಾಮಾತಿಯ ಪೈಕದರು ನಾವ್ (ಲಾಚಿಂ. ೩೩-೫೨); ಇವರು ಬಿಲ್ಲಾ ಸುರನ ಪೈಕದವರು ಇವರು ಭಸ್ಮಾಸುರನ ಕುಲದವರು ಛಾವಿಸುನೊದಿವರಂಥಕಾಸುರನ ಗೋತ್ರದವರು (ವೀಶ್ಯ. ೨-೧೨-೨೯).

[<ಪ್ರಾ. ಪಯಿಕ್./ಸಂ. ಪದಿಕ./ಕೆಲು. ಪಯಿಕ, ಪೈಕ./ಮರಾ. ಪೈಕಾ]

ಪೆಯಕರ 'ಪತಿಕರ' ನೋ.

ಪೆಯಕಿ 'ಪೈಕಿ' ನೋ.

ಪೆಯತ್ರ, ಪೈತ್ರ, (ನಾ). ಚೈತ್ರಮಾಸದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸುವ ಒಂದು ಉತ್ಸವ: ಧರ್ಮ ದೀಪ ನಿವೇದ್ಯ ಚೈತ್ರಪಯಿತ್ರಕ್ಕೆ ಸಲಿಸುವದು (ಕಾ. II, ೩೨-೧೧; 1204). ಪೈತ್ರ: ವರ್ಷಾಂಶಕ್ಕೆ ಚೈತ್ರಕ್ಕೆ ಹಾಗೆ ಮತ್ತಂ ಪೈತ್ರಕ್ಕೆ ಹಾಗೆಂದು ವಿಭಕ್ತಿ (ಸಾಂ. XV, ೧೩೫-೫೪; 1179). 'ಚೈತ್ರಪವಿತ್ರ' ಪರಾ. [<ಸಂ. ಪವಿತ್ರ]

ಪೆಯತ್ರಾರೋಪಣ (ನಾ). ಶ್ರಾವಣಮಾಸದಲ್ಲಿ ದೇವರ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನು ತೊಡಿಸುವ ವಿಧಿ ಮತ್ತು ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸುವ ಉತ್ಸವ: ಶ್ರಾವಣಕುಡ್ಡ ಚತುರ್ಧಸಿ ಸೋಮವಾರದಂದು ಪೆಯತ್ರಾರೋಪಣ ಸಮಯದಲು (ಎಳ. XI, ದಾಪಣ. ೧೩೨-೧೫; 1285). [<ಸಂ. ಪದಿತ್ರಾರೋಪಣ]

ಪೆಯನ್, 'ಪಯನ್' ನೋ.

ಪೆಯನ್, 'ಪದಿನ್' ನೋ.

ಪೆಯನ್ಮೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಹತ್ತುನೂರು; ಸಾವಿರ: ಪಯನ್ಮೂರು, ಪತ್ತುನೂರು (ಕವ್ಯಾ. ೩೩೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಪಯನ್ (ಪತ್ತು) + ನೂರು]

ಪೆಯನ್ಮೈ (ನಾ). ಹತ್ತು ಸಲ, -ಬಾರಿ: ಪಯನ್ಮೈ, ಪಯಂಬಾರ್ (ಕವ್ಯಾ. ೩೩೩ ಪ್ರಯೋ). [ಪಯನ್ (ಪತ್ತು) + ಮೈ]

ಪೆಯರ್, ಪಯರು, ಪೈರು (ನಾ). ೧. ಹೊಲ, ಗಡ್ಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬೆಳೆ: (೨). ೨. ಗಡ, ಮರ, ಬಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದ ಸಸ್ಯ; ಹಸುರು ಬೆಳೆ: (೩) 'ಪಸುರ್', ಪರಾ. ಪೆಯರು: ೧. ಪಯ ರೈದದಿ ಸುರಿವ ಮಳೆಯ ಸುರಸದಿದ್ದರೆ ಅವರೇತರದಲ್ಲಿ ನೀಡುವರಯ್ಯಾ (ದೇವಾ. ೪೦-೩೪); ನಾನಾ ಹೇವಿಗಳ್ಗೆ ಸಂಪತ್ಪ್ರಾಪ್ತವಪ್ಪಂತು ಸಕಲ ಫಲಮಂ ಪಯರನಕ್ಕುವ ಮಹಾಪ್ರಜೆಗಳು (ಚಿಬಪ್ಪ. ೨೯-೪೦); ಯೇಸುಂಟಾದ ಪಯರುಗಳನು ಆಗುವಾದಿ ನಿಂತು ಪುತ್ರ ಪೌತ್ರವಾರಂಪರೆ ಯಾಗಿ . . . ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬಹಿರಿ (ಪೈ. ೧೯೩೩, ೩೩-೧೩; 1598); ಮಳೆಯಲ್ಲಿದ್ದರಿಂದ ಪಯರುಗಳು ಹಾಳಾಗಿ ಜನಗಳು ಸತ್ತರು (ವ್ಯಾಸದಿ. ೧೩೦). ಪೈರು: ೧. ಪೈರಿಗೆ ನೀರು ಬೇಡಂಬಣ್ಣಿ ಉಚಿತವನುಮಾಡು ದಿಡಬೇಳೆ (ಸರ್ವ. ೧೦೩-೫೩೧); ಒಣಗಲ್ ಪೈರಿಗೆ ಬಾರದಿದ್ದ ಮರು ತಾಂ ಬಂದೇನು (ಸೋಮೇಶ. ೧೩); ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಪೈರು ಗಳ ವಿಟ್ಟು ಜನವಂಡಿ ಜಗುಳಿದರು (ಕಂನಡಿ. ೧೧-೪೪); ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲ ಪೈರು (ಎಳ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೦-೧೩೨; 1724); ಗಡ್ಡೆ ಕೋಗಿನಲಿ, ಹಳದಿಯ ಪೈರು ಬೆಳೆಬೆಳೆದು ಹದ್ದಿಯರೆ ತಾಲಿನನ ವಸಧಿಯ ಸುದಿಸ್ತೀರ್ಣ ಲಂಬಾಯದೊಪ್ಪ ಸೈಕವೇರೆಯನು ಹೋರಿ (ಚತ್ರಾಂಗ. ೫೨-೧೪೩೨).

ಪೈರುಪಚ್ಚೆ = ಬೆಳೆ; ಫಸಲು: ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಎರಡು ಆನೆ ಬಂದು ಇದೆ. ರೈತರ ಪೈರುಪಚ್ಚೆ ಕರಡು ಮಾಡುತ್ತದೆ (ರಾಣೇಂದ್ರ. ೨೩೯); ಕೊಳವು ಕುಂಟೆಯು ಪೈರುಪಚ್ಚೆಯು ತಳೆದ ಮನೆ ಅಲ್ಲಿದ್ದವು (ಕವ್ಯಾ. ೧೩-೧೦). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಪಯರ್; ತುಳು. ಪೈರ್; ಕೆಲು. ಪಯರು, ಪೈರು]

ಪೆಯರು 'ಪಯರ್' ನೋ.

ಪೆಯಲಾ, ಪೈಲಾ (ಗು). (ಉಕ್ಕ, ೧. ಮೊದಲನೆಯ; ಒಂದ ನೆಯ: 'ಪಯಿಲಾನಂಬರು' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಮೊದಲನೆಯದು; ಪ್ರಥಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವುದು: ಆ ಸೆಟಗೋಡಿನ ಎತ್ತು ಲಡಾಯದಲ್ಲ ಗೂಳಿ ಹೋರಿಗಿಂತಲೂ ಪಯಲಾ ಅಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ (ರೂಢ). ಪೈಲಾ: ೩. ಮೊದಲನೆಯವನು; ಪ್ರಥಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನು: ಎಲ್ಲಾ ದರಾಗ ಪೈಲಾ ಬಂದಾನೆ ಅಪ್ಪಾ (ಮುಗಿಮ. ೩೪). ೪. ಮೊದಲನೆಯ ತಾರೀಖು; ಒಂದನೆಯ ತಾರೀಖು: ಎಷ್ಟು ಬೇಕೋ ಅಷ್ಟು ನಾನು ಕೊಡ್ತೀನಿ. ಪೈಲಾಕ್ಕೆ ಪರಮ ಕೊಟ್ಟು ದಿಡುವಂತಿ (ದಾಳೂಟ. ೨೧); ಮಾರ್ಚ್ ಪೈಲಾಕ ಮನೀ ನಿರೋಪ ತಗೊಂಡರೆಂದರ ಅತು (ದೀಪಣ. II, ೨೩೦); ಸಾಮಾನ್ಯ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ ಅದ. ಪೈಲಾದ ತನಕ ಹೋಗತದ (ಗೀಚುಗಿ. ೧೪).

[<ಪ್ರಾ. ಪಹಿಲ./ಹಿಂ. ಪಹಲಾ, ಪಹಿಲಾ; ಮರಾ. ಪಹಿಲಾ]

ಪೆಯಲಾನಂಬರು, ಪೈಲಾನಂಬರು (ನಾ). ೧. ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಗಳಿಗೆ ಪುಸ್ತಕ ಹಿಡಿಯೊದಿಲ್ಲಾ ಮನ್ಯಾಗ, ಪರೇಕ್ಷದಾಗ ನೋಡಿದ್ಯಾ ಪಯಲಾನಂಬರು (ಪೈ. ೨೦). ಪೈಲಾನಂಬರು: ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠ ದೇವ; ಉತ್ತಮಮಟ್ಟ: ಪೈಲಾನಂಬರ ಪರಾ ಅವ (ತಿರುಗು. ೫೯). [ಪಯಿಲಾ + ನಂಬರು]

ಪೆಯಲಾನ್ 'ಪೈಲವಾನ್' ನೋ.

ಪೆಯಸರಿಸು 'ಪೈಸರಿಸು' ನೋ.

ಪೆಯಾಕ 'ಪಯಿಕ' ನೋ.

ಪಯೋಂಬುಧಿ (ನಾ). ಪಯೋಧಿ ೧: ಒಗದವು . . . ಕೌಸ್ತುಭಾದಿ ಸಂನಾದಿಧವಸ್ತುಗಳೊಡನೆ ಪಯೋಂಬುಧಿಯೊಳಗೆ (ಭಂದೋಂಬ. ೨. ೧-೨೪). [ಸಂ.]

ಪಯೋಜ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು ; ತಾವರೆ ; ಕಮಲ : ಪಯೋಜೋಪಮವತ್ತ್ವ ತತ್ತ್ವ ತಾದಿಂದೋಗೈದ್ವು (ಶಾಂಕಿಪು. ೯-೨೦೯) ; ಮುನಿಮಂಡಲೇಪದಪಯೋಜಪುತ್ರೋಪಯೋ . . . ಕಳೆವಣಿತು ಪೂಜ್ಯಂ ಸ್ವಪಂ (ಶಾಂಕಿಪು. ೨೨) ; ತಪ್ಪಿಯಾನನ ಪಯೋಜಮಂ ಕುಟ್ಟೋ ಕೃತಂ ಮಾಡಿದುದೇ (ಸುಕುಮಾರ. ೯-೯೨) ; ಜ್ಞಾನವಾಮುರನಕ ಪಾದ ಪಯೋಜನ ಸೇನೆ ಸಂಭ್ರಮ ಮೀಡುತಿದುದು (ಪ್ರೀತಿಸಾಂ. ೧೧-೧೨೧).

[ಸಂ.]

ಪಯೋಜಂತು (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಮೀನು, ಮೊಸಳೆ ಮುಂತಾದುವು ; ಜಲಚರ. [ಸಂ.]

ಪಯೋಜಜ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ ; ಇಂದು ಪಯೋಜಜಂಗೆ ಕೃತಕೃತಕ ಸಾರ್ಥಕ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೭೯). [ಸಂ.]

ಪಯೋಜನಾಥ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ಕಮಲವುಳ್ಳವನು ; ವಿಸ್ತು ; ಪಯೋಜನಾಥನು ನಿರ್ಮಿಸನೆ ಚಾರಾಸಿದುಗಳೆ (ಬಸವ. ೫೪-೩೬).

[ಸಂ.]

ಪಯೋಜಸ್ತ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟುವುದು ; ಮೋಡ. ೨. "ಕಮಲ" (ಅಸಂಸಾ). [ಸಂ.]

ಪಯೋಜಸಖ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಗೆಳೆಯ ; ಸೂರ್ಯ : 'ಪಯೋಜಸಖಗೇಹ' ಪರಾ. [ಪಯೋಜ+ಸಖ]

ಪಯೋಜಸಖಗೇಹ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಸೂರ್ಯನಿರುವ ರಾಶಿ ; ಸಿಂಹರಾಶಿ : ಪಯೋಜಸಖಗೇಹಸ್ಥಾ ಯಿಯಾದುದು ಸದ್ಯಮೇ ನಾಯಕನಂಗನಾರ್ಥಕಧನಂ ಮಂದಾತ್ಮಜಂ ತನ್ನರಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೩೦).

[ಪಯೋಜಸಖ+ಗೇಹ]

ಪಯೋಜಸೂತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದ ನಾಳ, -ದೇಟು : ಬಳುಳದ ಪೂವಿಸ್ತವಳಯಕ್ಕೆ ದುಕೂಲದ ಚಿಲ್ವನಪ್ಪ ಸಾಲುಗೆಗೆ ಪಯೋಜಸೂತ್ರನವ ಮುಂದೆಗೆ ನೇತ್ರದ ಕೋವಣಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕುಗುರುವ ಬೂದಿಗೊಡ್ಡಿ ತನುವಂ . . . ನಿಂದಳೊವಳಂ ಕಂಡು (ಶಾಂಕಿಪು. ೮-೯೦). [ಪಯೋಜ+ಸೂತ್ರ]

ಪಯೋಜಿನಿ (ನಾ). ತಾವರೆ ; ಕಮಲ ; ಪಯೋಜಿನಿಗುಳ್ಳರಲಿಂಪುವತ್ತ ಸಂಪಗೆಗಲರ್ಪಣಾಪಮುಪ್ಪ ಮದಮಂಜರಿ ಪಾಟಿಗಾಗಿ ಬಂದಂ . . . ಮಾಧವಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೩). [ಸಂ. ಪಯೋಜಿನಿ]

ಪಯೋಜ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಕೊಡುವುದು ; ಮೋಡ : ಸ್ವನಿತಘನ ಬೃಹಿತಂ ದುರ್ದಿನಮದಪೂರಂ ಪಯೋಜಗಜಘಟಿ ಸುಬದತ್ತ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೩೨) ; ಉಣ್ಣುವ ಮಿಂಚೆದು ದೀಪನಾಲಯುತ್ತುಂಗ ಪಯೋಜದಿಬಟ್ಟಿ ತೆರೆ . . . ಅರಿಸರಲೊಪ್ಪುವ ಮುಕ್ತಿನ ಗೇಸೆಯಾಗಿ ಕಾರುಂ ಗಗನಸ್ತೋರಮಯುಮೊಂದಿದರೊಂದು ವಿನಾಹರೀಲಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೧೮). [ಸಂ.]

ಪಯೋಜಪಥ (ನಾ). ಮೋಡಗಳು ಸಂಚರಿಸುವ ಮಾರ್ಗ ; ಆಕಾಶ : ನಿರವಧಿಪ್ರಕಾಶಮಯಂ ತಾನಾದುದು ಭಾವಿಸಿ ನೋಡೆ ಪಯೋಜಪಥಂ ಪ್ರಥಿತಮಾದ ದೇವಾಗಮದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೩-೯೧). [ಪಯೋಜ+ಪಥ]

ಪಯೋಜಮಾರ್ಗ (ನಾ). - ಪಯೋಜಪಥ : ಇದಿವೆಂದು ಪವನ ಪವನಂ ತದ್ವಿಮಾನಗತವದಸ್ಯೇದನವಜಲಕಣಗಾಂಭಮುನಿನಿಸಾಲು ಸಿದುದು ಪಯೋಜಮಾರ್ಗಗಮದೊಳ್ (ಶಾಂಕಿಪು. ೩-೪).

[ಪಯೋಜ+ಮಾರ್ಗ]

ಪಯೋಜಾಗಮ (ನಾ). ಮೋಡಗಳ ಬರುವಿಕೆ ; ಮಳೆಗಾಲ : ನವಿರಾಟಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ ಸುಖನಿಲಾಯತಗಳಂ ಪಯೋಜಾಗಮ ದೊಳ್ (ಕವಿಜ್ಞ. ೩-೬). [ಪಯೋಜ+ಆಗಮ]

ಪಯೋಧ (ನಾ). ೧. ಮಳೆಯ ಮೋಡ ; ಕಾಮೋಡ : ಪರಿ ನೀಲದ ಭಿತ್ತಿಯೊಳಂಬುರುಹಾನನೆ ಕೊಡೆ ಕುಂಕುಮದ ಕಾರಣಿಯಂ ವಿರಚಿಸಿದಳರೆ ಮುಂಗಾರ್ ಸಿರಿ ಸೆಳೆವಿಂಚಂ ಪಯೋಧಮೊಕ್ಕುಟ್ಟಿ ಪ ಪೋಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೮-೪). ೨. ಸಮುದ್ರ. ೩. ಕೆರೆ, ಕೊಳ ಇತ್ಯಾದಿ. [ಸಂ. ಪಯೋಧಸ್]

ಪಯೋಧರ (ನಾ). ೧. ನೀರನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ; ಮೋಡ : "ಅಥಂ . . . ಪಯೋಧರ . . . ಬರಾಹಕೇ—ಈ ೧೦ ಮುಗಿಲ ಪೆಸರ್" (ಪರಾಯು. ೧೧-೫೮) ; ಚಿಲ್ವನಾವರಿಸಿದುದು ಸಂದಣಿಸಿ ನೀಳ್ ಪಯೋಧರವಾರಿಧಾರಿಗ್ (ಜಗದಿ. ೪-೩೧) ; ಆ ಪಯೋಧರತಂಡ ಜಂಝುಮಾರುತರಿಸುತ . . . ಕೊತ್ತಕಾಳ್ವೀರಿ ದುರ್ಗಮ ಬಳಸಿ ಕೊಂಡಿಹಾರು (ಸಪರೋ. ೨-೫೮). ೨. ಮೋರೆ ; ಸ್ತನ : "ಉರಿಸಿಜಂ . . . ಪಯೋಧರ ; ಸ್ತನ—ಈ ೫ ಮೋರೆ" (ಪರಾಯು. ೮೭-೩೭೨) ; ಪಯೋಧರದ್ವಯಂಗಳ ತುದಿ ಕರ್ಗ ತೋಟಾತಮಲೇಂದುವೆ ಲಾಂಛನ ದಂದದಂತೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೩೩೦ ಶೂದ್ರಕ) ; ಮೋಡಿದಂ . . . ಗುರುಜಘನ ಪಯೋಧರಯುಗಧರದಿಧುರಿಯಂ (ಕವಿಜ್ಞ. ೨-೫೬) ; ಎರಡುಮಹಲಂಗೆ ಕೆಡೆಯೊಳ್ ಪರಮರನದೀಪ್ರವಾಹದಿಂದೆನೆ ವಸಂಧರಿಯಂದಿನಲಘು ಪಯೋಧರವಿಲಸಿತಹಾರಲತಿಕೆ ಸತಿ ಸೊಗಯಿಸಿದಳ್ (ಶಾಂಕಿಪು. ೪೯೬). ೧, ೨ : ದಿನನಾಥಂ ನವವರ್ಷಾವಸಿಯು ಪೀವರಪಯೋಧರಸ್ತರ್ಜನದಿಂ ವಿನತಾಂತುಕನಾದಂ (ಜಗದಿ. ೪-೧೧) ; ಸ್ವರಿತಪಯೋಧರಂಗೆ ಪಯೋ ಧರಮಂ ಮರಲೊಪ್ಪೆ . . . ಮುಖಾಬ್ಬ ಮದಬ್ಬ ಲೀಲೆಯಂತೆರೆ ಸುರ ಕಾಂತೆಯರ್ ಸಜಳಕಾಂತೆಯರೊಪ್ಪಿದರಾ ಪ್ರಯಾಣದೊಳ್ (ಪ್ರಸುತ. ೧೦-೩೪). ೩. ಸಮುದ್ರ ; ಕಡಲು. ೪. ಕಣ್ಣು ; ನಯನ : "ನಯನಂ ಮೇಘಂ ಉದಧಿ ಕುಣಂಗಳು ನಾಲ್ಕು . . . ಪಯೋಧರ ಪಬ್ಬಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೨೧) ; "ನಯನಾಥ, ಕುಣಾಂಬುಧಿಗ್ ಪಯೋ ಧರಂ" (ನಾನಾರ. ೭). ೫. ಕೆಚ್ಚೆಲು. ೬. ಬೆನ್ನೆಲುಬು ; ಕಶೇರು. [ಸಂ.]

ಪಯೋಧರಕಾಲ (ನಾ). ಮೋಡಗಳಿರುವ ಕಾಲ ; ಮಳೆಗಾಲ : ತಮಗಿದಿರಂ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದ ಪಯೋಧರಕಾಲದೊಳೆರೆದು ತದಿಯುಮಂ ಪೂಯು ಪರಿವ ತೊಣೆಗಳುಮಂ . . . [ಜಿ]ರಿವೊನಲ್ಲಳುಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಪು. ೭-೨೫ ಮ). [ಪಯೋಧರ+ಕಾಲ]

ಪಯೋಧರಶರ (ನಾ). (ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸುವ) ಮೋಡವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಬಾಣ ; ವಾರುಣಾಸ್ತ್ರ : ವಿಯುಚ್ಚರಾಧಿಪತಿಯುಚ್ಚ ಕೃಶಾಸ್ತ್ರಸೃಷ್ಟಮಂ ಪಯೋಧರಶರದಿಂ . . . ಎಚ್ಚು ತೊಳ್ಳಿದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೩೯). [ಪಯೋಧರ+ಶರ]

ಪಯೋಧರಶಿಲೀಮುಖ (ನಾ). - ಪಯೋಧರಶರ : ಪಯೋಧರಶಿಲೀ ಮುಖಮಂ ಮರುದುಗ್ಗುಬಾಣದಿಂ . . . ಎಚ್ಚು ತೊಳ್ಳಿದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೩೯). [ಪಯೋಧರ+ಶಿಲೀಮುಖ]

ಪಯೋಧಾರಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಧಾರೆ ; ಸುಬಾದುದು . . . ಜಳದೇವೀ ಸಮೂಹಂಚೊಲಂಘೋದಪಯೋಧಾರಾಕಿ ತಳ್ಳಿ ಯ್ವಿಸುಸಿದಿರು ಕೊಳ್ ಜಾರನಾರೀಕದಂಬಂ (ಜಗದಿ. ೪-೨೯). [ಸಂ. ಪಯೋಧಾರಾ]

ಪಯೋಧಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದುದು ; ಸಮುದ್ರ ; ಕಡಲು : ಪಯೋಧಿಗೊರ್ಮೆ ಜನಮಂದಿರಸುಂದರಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊರ್ಮೆ ಮನುಷ್ಯರೊಳೆ ಜಿನಪೂಜೆಗೆ ಪೋಗೆ (ಶಾಂಕಿಪು. ೩-೩೫) ; ಪುತ್ರ ಪಯೋಧಿಯನ್ನೇನಿದ ವರ್ಧಮಾನಧಟ್ಟಾರಕರಂ . . . ಅರ್ಚಿತಂ (ಪಂಪಮಾ. ೧-೧೪) ; ಮುಡುಕು ಮಂದರಗಿರಿ ಪಯೋಧಿಯ ತೆರಿಗಳನು ತುಳವಂತೆ (ಉನ್ಮಾದ್ರೋ. ೩-೧೪). ೨. [ಜೈನ] ಕಾಲದ ಒಂದು ಗಣನೆ ;

ಸಾಗರ : ಅಮರರನೇಂ ನಿಮೂಳಸುವನೊ ವಿಧಿ ಪಯೋಧಿಯುಗಳಾ
ಪಧಿಯೊಳ್ (ಮಲ್ಲತ. ೧೩-೧೧೦). [ಸಂ.]
ಪಯೋಧಿಕೇಳಿ (ನಾ). ನೀರಾಟ; ಜಲಕೇಳಿ; ತೀರದ ನೀರದಂ
ನೆಗೆದು ಗರ್ಜಿಸುವುದು ಪಯೋಧಿಕೇಳಿಯಂ ಸಾರಮರಾಳನೇನುಳಿದು
(ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೧೯). [ಪಯೋಧಿ + ಕೇಳಿ (= ಕೇಳಿ)]
ಪಯೋಧಿ (ನಾ). ೧. ಪಯೋಧಿ ೧ : ಶ್ರೀಯನರಾತಿಪಾಧನ
ಪಯೋಧಿಯೊಳ್ ಪಡೆದುಂ ಧರಿಯುಂ ಜೀಯನೆ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳದೆ
(ಸಂಪದ. ೧-೧). ೨. ಹಾಲಿನ ಸಮುದ್ರ; ಸ್ತೀರಸಾಗರ :
ಪಯೋಧಿಯೆಂದಂ ನಿವಿಳಾಪನೀಶ್ವರಭಯಸ್ಥಾನಂ . . . ಸುಪುತ್ರ
ನೊಗತರ್ಕಂ ನಿಮ್ಮೊಳುಮೀಶ್ವರಾ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೧೨೨); ಪಯೋಧಿಯ
ಕೆನೆಯೊಪ್ಪುಪ್ಪದೆ ನೀಮೂಗಿಯಲಿಳಿದ ಮೇಳುಗಳಲ್ಲೆ ನಿಸಿದುತ್ತು ಕಡ
ಲೊಳು (ಚೈದ್ಯ. ೩-೩). [ಸಂ.]
ಪಯೋದಿಂದು (ನಾ). ೧. ಹಾಲಿನ ಹನಿ, -ತೊಟ್ಟು; ಹಯ
ಪದಕಮರಾಧಿಸೇಕದ ವರಪಯೋದಿಂದುಗಳು. . . ಕಡಲಾಗಿ ಕೈಗೊಳಲು
(ಕುಮಾರ. ೧-೧೫). ೨. ನೀರಿನ ಹನಿ. [ಸಂ.]
ಪಯೋಭೃತ್ (ನಾ). ಮೊಲೆ; ಸ್ತನ : ರಜನೀಕಾಂತಾಪಯೋ
ಭೃತ್ ಟಿಮಲಯಜಪತ್ರಂ . . . ಬೆಡಂಗಾಯ್ತು (ಅಂಪ್ರ. ೮-೩೪);
ಪಯೋಭೃದ್ವರನಮ್ರಾಂಗಾಂಗನಾಚಾಲಿತ ಚಮರದುದ್ದವ್ಯಪಾಶ್ವರಂ
(ರಾಜಶೇ. ೩-೨೩). [ಸಂ. ಪಯೋಭೃತ್]
ಪಯೋರಸ (ನಾ). ೧. ನೀರು; ಜಲ : ಪಯೋರಸಂ ತೀಡುವ
ತೆಂಬೆಲರ್ ಮನದೊಳುಕೆಗಳಂ ಸುರತಾಪನಾದೊಳ್ ಮಾಡೆ (ಶಾಂತಿ. ೮-೧೦೦). ೨. ಹಾಲು : ಚಂದಳದೊಳಂ ಬಿಂಬದೊಳೊಂದಿದ ಕೆಂಪಂ
ಪಯೋರಸದೊಳಮರ್ದಿಂಪಂ ಕುಂದದ ರನ್ನದಲಂಪಂ ತಂದೊಂದೆನಿಸಿದ
ಫಲಧರಮೊಪ್ಪಿದುದವಳಾ (ರಾಜಶೇ. ೩-೫೩). [ಸಂ.]
ಪಯೋರಾಶಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು : ಪಯೋರಾಶಿತಟದೊಳಾ
ತನ ಕೀರ್ತಿಪ್ರಮದೆ ಪಥಪ್ರಮದಿಂ ವಿಶ್ವಮಿಸಿದಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೮-೫೫);
ಪಯೋರಾಶಿಗಳು ಮುಟ್ಟಿತ್ತು ದಾನಪ್ಪದದೊಡನೆ ಪರಕ್ಷೋಣ
ಪಾಲಾಂಗನಾದ್ಯಗ್ನಿಗಳದ್ವಾಪ್ತಾಂಬುಧಾರಾಪ್ರಸರಂ (ಅಪ್ರ. ೯-೧೩);
ಕಡಲ ಪಶ್ಚಿಮಪಯೋರಾಶಿಗೈತಂದನು (ಕಡಲ. ೯-೩೩). [ಸಂ.]
ಪಯೋರುಹ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ತಾವರೆ; ಕಮಲ :
ಮುನೀಶ್ವರಗಳೆ ದೈವಮಂದವರ ಪಾದಪಯೋರುಹಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತರ
ರಿಸಿಪರ್ಗ ಪೇಟಾ ಪದೆಯರಾಳುದುಡೆಂ (ಕಾಂಪು. ೩೪೪); ಕೈಮುಗಿದ
ಮಿಲ್ಲಿಂದೆ ಪಿತ್ತಪದಪಯೋರುಹಕೆ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೫೯-೧೯೯). [ಸಂ.]
ಪಯೋವಾರ್ಧಿ (ನಾ). ಪಯೋಧಿ ೧ : ಪಯೋವಾರ್ಧಿಗೆ ಅಂಪ್ರ
ಮನಂ . . . ತೋಪಾಂತಾ ವಿಸುಳಿಗೆ ಗಿಂಜಿಗೆ ತಿವಲಿಂಗಮನಧಿಕಮನು
ಪ್ರಮೋದದಿಂ ತೋಜುವುದುಂ (ಗಿಂಜ. ೩-೫೩). [ಸಂ.]
ಪಯೋವಿಕಾರ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ರೂಪಾಂತರವಾದ ಮೊಸರು,
ಬೆಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ ಮೊದಲಾದುವು : ಪಯೋವಿಕಾರದಿಂ . . . ಫಲ
ಮಕ್ಕೊಂ . . . ಮನುಜಂಗೆ ಅಂಪ್ರದತೆಯಪ್ಪಾರೋಹಿಗೇಹಂಗಳೊಳ್
(ಚತು. ೯-೧೯). [ಸಂ.]
ಪಯ್ಯ 'ಪಯಿ' ನೋ.
ಪಯ್ಯನೆ (ಅ). ಬೇಗನೆ; ಕೂಡಲೆ : ಪಯ್ಯನೆ ರಥಂ ಪರಿದತ್ತು
(ಕುಮಾರ. ೨೦ ಪಾಪಾ. ೨೦). [? - ಅನಿ.]
ಪಯ್ಯ (ನಾ). (?) : ಶ್ರೀಕಾಂತಾಕಾಂತನಾತೋದರಭವನದೊ
ಳೊಂದಕ್ಕೊಳೊಂ ಬಯ್ಯ ಪಯ್ಯಂ ರೋಕಾರೋಳಂಗಳಂ (ಸಾಂ. ೫
XV. ೩೩-೪ : 1147).

ಪಯ್ಯಮಾಗು = (?) : ವಿದ್ಯೆಯಂ ಕೊಂಡು ಬಂದಪಿನಾಣಿಗಳ
ಬರ್ಹಿನಂ ಮನೆಗೆ ನೀನಂ ಪಯ್ಯಮಾಗೆಂದು ಬೇಟ್ಟು ಪುರಾಭ್ಯಂತರದಿಂದ
ಮಂದು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿಂ ಸೂರ್ಯಮಿತ್ಯದ್ವಿಜಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೩-೩೩). [?]
ಪಯ್ಯಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಪಯ್ಯಗೆಯೆದ ಜನ್ಮಯ್ಯ
X X X ಮಗ ಸರಸಿಂಗಯ್ಯಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಸತನ (ಎ. IV. ಗುಂಪು ೫೬.
೫೬-೫೭ ಸು. ೨೦೦ ?); ಕಡೆಕೊಳಂ ಪಾರಪುರಂ ಪಯ್ಯಗೆಯೆ ಮುಕ್ಕೊ
ದಲೈಕ್ಕೊಮೊಗದ ಪೋಗಿ (ಮೈ. ೧೯೩೪. ೩೮-೩೯ : 11 ನೆಯ ಶತ). [?]
ಪಯ್ಯ, ಪಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಹುಡುಗ; ಬಾಲಕ : ಸಯ್ಯಕ್ಕೊಗತ್ತಿ
ಯೆಡೆಯೊಳ್ ಪಯ್ಯಬಿಳುಪ್ಪದೆಡೆಯೊಳೆ ನೆಗಟ್ಟು ಮಗಳ್ಳಾ ಕೆಯ್ಯಂಬಪ್ಪೊ
ಡುರ್ಚಿ ಮೆಯ್ಯಂಬಂ ಕಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಕೂಕೊಡದಕ್ಕೊ (ಬಂಜರಿ.
೧೨-೫೪); ಅಬಾದಿನದನೀ ಪಯ್ಯನಿನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೪೫-೯೩೪).
ಪಯ್ಯ : ೨. ಕರು; ವತ್ಸ : ಪಾಲಂಜಲು ಪಯ್ಯಪಾಣಂ. ಪಯ್ಯ,
ಪಯ್ಯನ ಉದಕವೆಂಜಲು ಮಕ್ಕೊಡ . . . ಎಂತು ಪೂಜಿಸುವೆಯ್ಯಾ
(ಬಸವ. ೮೮೫).
[ದೇ. ೩೩೫. ಪಯ್ಯ; ತುಳು. ಪಯ್ಯ, ಪಯ್ಯ, ಪಯ್ಯ; ತೆಲು.
ಪರ್ಜಿ. ಗೊಂಡಿ. ಪಯ್ಯ]
ಪಯ್ಯಗುಂದುಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು; ೧೦ ಕುಗಿನ
ಹೊನ್ನಾವರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹೈಗುಂದ : ಚಂದಮಹಾಸೇನ ಪುತ್ರಸ್ಥ
ಪಯ್ಯಗುನ್ನು ಪುರೇಶ್ವರಸ್ಥ ಪಲ್ಲವರಾಜೇನ ದತ್ತ : (ಎ. XXII. ೨೯-೫;
೫ ನೆಯ ಶತ). [? + ಪುರ]
ಪಯ್ಯನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು; ೧೦ ಉತ್ತರಕನ್ನಡ
ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂದು ಸ್ಥಳ : ಬಸವಾಸಿ ಪನ್ನಾಚಾರ್ಯರಮುಮಂ ಪಯ್ಯ
ನಾಡುಮಂ (ಎ. XV. ೩೩೧-೩ : 1028). [? + ನಾಡು]
ಪಯ್ಯರ 'ಪೈಸರ' ನೋ.
ಪಯ್ಯರವೋಗು 'ಪೈಸರಂ ಬೋಗು' ನೋ.
ಪಯ್ಯರಿಸು 'ಪೈಸರಿಸು' ನೋ.
ಪರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಮಗು ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಪರ್
ಎಂದು ಹರಿದು ಹಾಕಿತು (ರೂ. ೧).
ಪರ (ನಾ). ಪಕ್ಷ; ಕಡೆ.
ಪರವಾಗಿ = ೧. ಸಲುವಾಗಿ; ವತಿಯಿಂದ: ಸನ್ನ ಪರವಾಗಿ ನೀನು
ಎರಡು ಮಗುಗಳನ್ನು ಅಡವಾರದೆ ? (ಹಾಹು. ೨); ನೀನೇ ಸನ್ನ
ಪರವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂದು ದಿಡು (ರೂ. ೧). ೨. ಪಕ್ಷವಹಿಸಿ;
ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಾಗುವಂತೆ : ಆ ಪಕ್ಷದ ಪರವಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಅಭ್ಯ
ರ್ಥಿಗೆ ಸೋಲಾಯಿತು (ರೂ. ೧). 'ಪರ' ಪರಾ. [ದೇ. ೩೩೫. ಪರ]
ಪರ, 'ಪರ್' ನೋ.
ಪರ (ಗು). ೧. ದೂರದ; ಹತ್ತಿರವಲ್ಲದ. ೨. ಪ್ರತಿಯಾದ; ವಿರುದ್ಧ
ವಾದ. ೩. ಮುಂದಿನ; ಎದುರಿನ. ೪. ಭವಿಷ್ಯದ. ೫. ಬೇರೆಯ;
ಅನ್ಯ. ೬. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ. ೭. ಪರಾಕಾಷ್ಠೆಯ;
ತುಟ್ಟಿತುದಿಯ. ೮. ಶತ್ರುತ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಹಗೆಯನ್ನು
ಸಾಧಿಸುವ. ೯. ತಲ್ಲೀನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಮಗ್ನವಾದ.
(ನಾ). ೧೦. ದೂರವಾದುದು; ಹತ್ತಿರವಲ್ಲದುದು : "ವಿಶ್ವಕೃಷ್ಣಂ,
ಪರಂ . . . ಮೃದಹಿತಂ - ಈ ೩ ದೂರಂ" (ಪರಾಯ. ೧೧೫-೮);
"ಪರಂ ದೂರಮೆನಿಸಿತ್ತು" (ದುಂ. ೧೨೩-೫). ೧೧. ಪ್ರತಿ
ಯಾದುದು; ವಿರುದ್ಧವಾದುದು. ೧೨. ಎದುರಿನಲ್ಲಿರುವುದು;
ಮುಂದುಗಡೆಯಲ್ಲಿರುವುದು : ಪರದ ಪರ್ವದ ನೆಲೆಗಳ್ಯಂ ಪಕ್ಷಂ
(ಶಮದ. ೩೩). ೧೩. ಮುಂದೆ ಬರಲಿರುವ ಕಾಲ; ಭವಿಷ್ಯತ್ತು:
ಇರವುಂ ಪರವುಂ ತಿರುನಾಳಾದುದು (ತಿರುನಾ. ದೇ. ೨೧೬-೧೫);

೧೪. ಅನ್ಯವಸ್ತು; ಬೇರೆಯವರ ಪದಾರ್ಥ : ತಂಭುವಿನ ಭಕ್ತಂಗವರ ಸಂಗತ ವಿವರಣೆಯ ತಾ ನೈಜವಲ್ಲದ ಪರವೆ ಪರಿಕಿಸಲು (ಬಸವ. ೯-೫೩).
 ೧೫. ಅನ್ಯ; ಬೇರೆಯವನು; ಪರಕೀಯ; ಹೊರಗಿನವನು: ಪರಗುಪಕರಣಗಳನ್ನು ಪರಕರಣ ತನು ತೃಣದ ತೆಲದ ಲಘುಜೀವಿತಮೆಂಬೆ ರಡುಂ ಪಾಪುಡಮಿಂತೀ ಬರವಿಗೆ (ಕಾದಂಬ. ೧೫೪); ಕಾಮಧೀನು ನಿಮ್ಮ ಸಾರಿಲು ಪರರ ಬೇಡಲಾಪಿಸೆಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೬೧); ಹರ ಕೊಲ್ಲಲ್ ಪರ ಕಾಯ್ಯನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೯); ತನ್ನಂತೆ ಪರರ ಬಗೆದಡೆ ಕೈಲಾಸ ದಿನ್ನಾಣವಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೦೩); ಮನೆಗೆ ವಸತಿ ಪರರಿಗೆ ಉಪ ಕಾರಿ (ಗಾಡೆ)-೧೬. ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಾದುದು; ಉತ್ತಮವಾದುದು: ಪರಕ್ಕೆ ಪರತರವೆನಿಸ ದೈವದ ಪರಮತತ್ವರಹಸ್ಯವನು ವರ್ಣಿಸಿದನು (ನಿರ್ಭಾ. ೧೦-೩೩-೧); ಪರಕೆ ಪರವೆನಿಸಾ ಕ್ಷರಾಕ್ಷರಪುರುಷರೇ ಪ್ರಕೃತಿಯಂ ತೋಡಲು(ಅಮೃತ. ೪-೫೩); ಗುರುವಿನಿಂದ ಪರವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಕಲಶ್ರುತಿಗಳು ಹೊಗಳುತ್ತಿತ್ತುವು ನೋಡಾ (ಅಮರ. ೧೬-೧). ೧೬. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ವನು; ಉತ್ತಮ : "ಪರಂ ಪ್ರಧಾನಂ ಪ್ರವರಂ . . . ಅಗ್ರಗಣ್ಯಂ" (ಮನ್ವತೋ. ೯೪-೨). ೧೭. ಪರಮಾತ್ಮ; ದೇವರು : ಪರವಿದ್ದು ಪ್ರಾಣನ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಹರೆಯದ ಭೇದವ ನರರೆತ್ತ ಬಲ್ಲರೈ (ದೇವಾಂ. ೫-೯); ಪರನಪರಂ ಭವನಭವಂ . . . ನಿನ್ನ ನಿಜವದೇಂ ಕೇವಲಮೇ(ಜಗದಿ. ೩-೯೩); ಪರನೆಂದರೆ ಕ್ರಿಸ್ತಾದ್ವಿಭೂತಿಯಲ್ಲಿ . . . ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ವಾಸುದೇವ ಮುಂತಾದ ನಾಮಗಳುಳ್ಳ ನಾರಾಯಣನು (ಭಾಷ್ಯ. ೭೩೮). ೧೯. ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪದವಿ; ಮೋಕ್ಷ; ಕೈವಲ್ಯ : ಪರವು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತೆಂದು ಕ್ರಿಯೆಯಿಲ್ಲವ ವಿನಾ ನಡೆವನು (ಬಸವ. ೮೮೮). ೨೦. ಪರಲೋಕ : ಇಹಮಂ ಪರಮಂ ಬಗೆದಂತೆ ಮಾಬ್ಬ ಸನ್ನಿಹಿತ ಜಿನೇಂದ್ರಭವಗಮನುಭವಾಂಶಿತದಾಯಿಯನಿತ್ತು ದೊಪ್ಪದೇ(ಶಿವಪು. ೧-೯); ಭಜಿಸು ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಸ್ತು ವ ವಿಜಯನದೆ ಇಹ ಪರಕೆ ತತ್ವದ ನಿಜವಿದರೆ (ಕುಮಾರ. ೪-೧೦); ಸಿರಿಯದಾರಿಂಗಾದೊಡಪ್ಪುದು ಇರದೆ ಬಹುದಾ ಪಾಪ ಪುಣ್ಯವು ಪರಕೆವುಳವುದು ಕೀರ್ತಕೀರ್ತಕೀರ್ತಕರಡು ಜಗದೊಳಗೆ (ಕಾಕಿಂ. ೨೩-೧೪); ಪರಕೆ ನಡೆಸುವ ಜಂಭಿ ಹರಿವ ಗಂಗೋತ್ಪಂಗೆ (ಪುರಂದ. ೨-೨೭-೩). ೨೧. ಹಗೆ; ಶತ್ರು : "ಅಂ . . . ಪರನಹಿತಂ . . . ವಿದ್ವಿಷ್ಯಂ" (ಮನ್ವತೋ. ೯೯-೧೦). ೨೨. ನದಿಯ ಅಚೆಯ ತೀರ; ಎದುರುದಂಡೆ : "ಪಾರವನೆ ಪರಮೆನಲು ನದಿಯಾಚೆಯನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗಳ. ೧೨೩-೧೨). ೨೩. (?) : ಹತ್ತಿಲ ಚತುಸ್ಪೀನೆಯು ವಿಸರ . . . ನೋವಣಿಸಿಟ್ಟಿಯ ಪರವ ಗಡಿಯಿಂದಂ (ಸಾಂಘ. IX-II, ೪೬೪-೨೫; 1472).

ಪರಮಾಗು, ಪರವಾಗು-೧. ಮುಂದೆ ಬರು; ಮುಂದುಗಡೆ ಯಲ್ಲಿರು: ಮಹಚ್ಛ ಬೃಕ್ಕೆ ಮಾ ಎಂಬಾದೇಶಮಕ್ಕುಂ. ಇವರ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕೃತಪದಂ ಪರಮಾದೊಡಂ ದೋಷಮಿಲ್ಲ (ತಮದ. ೧೭೫ ವೃತ್ತಿ). ೨. ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಮರಣಹೊಂದು : ಪರವೆ ಪರವಾದ ಕೇನಂದೆಂಬಿನೆರೆ ದೇವ ಪರವೆ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಮುಂಕೊಂಡಕೆರೆ ದೇವ (ಸಂಪರ. ೧೬-೧೨೬). [ಸಂ.]

ಪರಂಕಲಿಸು 'ಪರಕಲಿಸು' ನೋ.

ಪರಂಗ 'ಫಿರಂಗಿ' ನೋ.

ಪರಂಗಿ 'ಫಿರಂಗಿ' ನೋ.

ಪರಂಗಿ ಅಕ್ಕಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಮರಅಕ್ಕಿಲು ಹುಲ್ಲು, ಪರಂಗಿಅಕ್ಕಿಹುಲ್ಲು (ಮೈದಿ. ೩೫-೧೫೩೦).

[ಪರಂಗಿ (<ಫಿರಂಗಿ) + ಅಕ್ಕಿಹುಲ್ಲು]

ಪರಂಗಿಗಿಡ(ನಾ). ೧. ಪಪ್ಪಾಯಿಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ: ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪರಂಗಿಗಿಡದಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣುಗಳು ತುಂಬಿವೆ (ರೂಢ). ೨. (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ; ಅನಾನಸು.

[ಪರಂಗಿ (<ಫಿರಂಗಿ) + ಗಿಡ (<ಗಿಡು)]

ಪರಂಗಿಚೆಕ್ಕಿ 'ಫಿರಂಗಿಚೆಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಪರಂಗಿಮಣಿ 'ಫರಂಗಿಮಣಿ' ನೋ.

ಪರಂಗಿಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ (ನಾ). ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : (ಮೈದಿ. ೧೭-೩೧೪).

[ಪರಂಗಿ (<ಫಿರಂಗಿ) + ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ]

ಪರಂಗಿರೋಗ 'ಫಿರಂಗಿರೋಗ' ನೋ.

ಪರಂಗಿಹಣ್ಣು (ನಾ). ಪಪ್ಪಾಯಿಗಿಡದ ಹಣ್ಣು : ಪರಂಗಿಹಣ್ಣು, ಪಪಾಯ (ಮೈದಿ. ೧೪-೩೨೧); ಪರಂಗಿಹಣ್ಣು ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯದು (ರೂಢ). [ಪರಂಗಿ (<ಫಿರಂಗಿ) + ಹಣ್ಣು (<ಹಣ್ಣು)]

ಪರಂಗಿಹಲಸು (ನಾ). ೧. - ಪರಂಗಿಹಣ್ಣು : (೪). ೨. ಅನಾನಸು ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಹಣ್ಣು : ತೋಟದಲ್ಲಿ ಬಾಳೆ, ಪಪ್ಪಾಯಿ, ಪರಂಗಿಹಲಸು . . . ಹೀಗೆ ಬಗೆಬಗೆಯ ಹಲಸಿನ ಮರಗಳು ಇದ್ದವು (ಶ್ಯಾಮಲಾ. ೧೧). [ಪರಂಗಿ (<ಫಿರಂಗಿ) + ಹಲಸು (<ಹಲಸು)]

ಪರಂಗಿಹುಣ್ಣು 'ಫಿರಂಗಿಹುಣ್ಣು' ನೋ.

ಪರಂಚಾಟಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಗೊಣಗಾಟಿ; ಅಕ್ಷೇಪ : ಅವನು ಕೆಲಸ ಹುಡುಕುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು . . . ಮನೆಯವರ ಪರಂ ಚಾಟಿ ಸಾಗಿದೆ (ಚಗುರು. ೭೨). [←ತುಳು. ಪರಂಚಾಟಿ, ಪರಂಚಲ]

ಪರಂಜ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು; ಧಾರೆ. ೨. ಕತ್ತಿ; ಬಡ್ಗ. ೩. ಕೈಲವನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಯಂತ್ರಸಲಕರಣೆ; ಗಾಣ. ೪. ನೋರೆ; ಬುರುಗು. [ಸಂ.]

ಪರಂಜಯ (ನಾ). ೧. ಶತ್ರುವನ್ನು ಜಯಿಸುವುದು, - ಗೆಲ್ಲುವುದು. ೨. ನೀರಿನ ಅಧಿದೇವತೆ; ಮರುಣ. [ಸಂ.]

ಪರಂಜಳ (ಗು). ನಿರಾಳವಾದ (?).

ಪರಂಜಳವಾಗು-ಸ್ವಪ್ನವಾಗು (?) : ಅಂಜಿಸುವದೇನೊ ಪರಂಜಳವಾಗಿದೆ . . . ಕಂಜನನ ನಿನ್ನದು ನಿನಗಂಜಲಾತಕೊ (ವಿದಾಳ. ೧೫೫-೧). [←ಮರಾ. ಪರಂಜಳ, ಪರಂಜಲ./ಸಂ. ಪ್ರಾಂಜಲ]

ಪರಂಜು 'ಪರಜು' ನೋ.

ಪರಂಜೋತಿ (ನಾ). - ಪರಂಜೋತಿ : ಈ ತೆಲದ ರಕ್ತಭಕ್ಷದ ನೆವದೊಳಾ ಪರಂಜೋತಿ ವಿಶ್ವಾತ್ಮ ನಿಶ್ಚೈಸಿ . . . ಚಂಸಲು (ವೀಕ್ಯಪ. ೨-೩-೫). [←ಸಂ. ಪರಂಜೋತಿನ್]

ಪರಂಜೋತಿ (ನಾ). ದಿವ್ಯವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಪರಮಾತ್ಮ : ಪರಂಜೋತಿ ಮುಕುಂದನೆನ್ನ ಬಗೆಯೊಳ್ ನೀರೆ . . . ಪೇಬರೊಡರ್ಪ ದಿನೇ ಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಜಗದಿ. ೧-೧೬); ಪರಂಜೋತಿಯ ಪರೋತ್ತಮ ಕರುಣಿಸುವುದು (ಕುಮಾರ. ೬-೪೬); ಪರಮ ಪರಂಜೋತಿ ಕೋಟಿ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಕಿರಣ ಸುಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶ (ಭರಣ. ೧-೧).

[ಸಂ. ಪರಂಜೋತಿನ್]

ಪರಂತಪ (ಗು). ೧. ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ತಾಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ : ಆ ಪರಂತಪ ಬರಿಯ ಭವನದ ಕೈಪಟಿಯ ನಾರಿಯರ ಪಡನಾಲಾಪ ಪಾಸ್ಯದ ಭಕ್ಷದವನಿಲ್ಲರೇ (ಕೂರಾ. ೬-೧೦-೪೪). (ನಾ). ೨. ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ತಾಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ವೀರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ : ಇತ್ತ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನಂ ಪರಂತಪಂ ತಪೋನಯಮನಯಮಿತನಾಗಿ (ಪಂಪ. ೬-೬೬ ಪ); ಪರಂತಪನಾ ಜಿನಚಂದ್ರಂ ಜೈನಪಾದನಮಕುಟಿ

ಮರ್ಯಾದೆಯ ದಿವ್ಯವಿಳಾಸ (ಪಾಂಚಿಪು. ೬-೫೭); ನೀನು ಪರಂತಪ. ಪರರನ್ನು ತಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ನೀನು ಪರರಿಗಾಗಿ ತಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೀಯ (ಭಾರತ. ೧೧೨). [ಸಂ.]

ಪರಂತಪನ (ಗು). ಅತ್ಯಂತ ತಾಪವನ್ನು ಕೊಡುವ; ಘೋರವಾದ: ಅಪರಾಧವಿಶಿಷ್ಟ ಪರಂತಪನ ತಪಶ್ಚರಣವೊಂದೆ ಪೊಲಗನೆ ನಿರ್ವೇಗಪರಾ ಯಣಂ ಮನಂಗೊಂಡು ಪವಿತ್ರಶ್ರಾವ್ಯವ್ರತಂಗಳೊಳೊಡವಂ (ಪಾಂಚಿಪು. ೧-೪೬). [ಸಂ.]

ಪರಂತಿ, ಪರತಿ, ಹರತಿ, ಹರತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಮುಗುಳಿ ಪರತಿ ಮುಳುನ್ನು ಏತೇಶಾಂ . . . ಮಧ್ಯಸ್ಥಿ ಕೇ (ಇಳ. VII, ೨೨೦-೨೯; ೩೩೩). ಪರತಿ: ಅನ್ನು ಮೂಡುಸ್ಥಾನಮುಂ ಪರತಿಯುಂ ಕಣಿಯುಂ ಮುತ್ತುಂ ಶ್ರೀಜಗದೇಕಮುಲ್ಲದೇವಗ್ನಿ ನಿವೇದಿಸಿ (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೬೪-೧೦; 1828). ಹರತಿ: ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾದೇವಕಾ ಲಾಯ್ಯರಾದ ಹರತಿಯಮ್ಮಡಿಗಳ್ಳು ಪನಾಯಕರಯನನರು . . . ಕೊಟ್ಟಿಂ ಪ ಗ್ರಾಮದ ದಾನಪಟ್ಟಿ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ (ಎಳ. XII, ೩೦೨. ೧-೬; 1609); ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜ ಶ್ರೀಹರತಿಸಂಮೇಲಿ ಸರಜ ರಂಗಪ್ಪ ರಾಜರವರ ಪೌತ್ರರಾದ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ ರಾಜರವರ ಪುತ್ರರಾದ ರಾಯಪ್ಪ ರಾಜ ರವರು . . . ಕೊಟ್ಟಿ ಭೂದಾನಸಂಸ್ಥಾನದ ದಾನಪಟ್ಟಿ (ಎಳ. VII(R), ನಾಗಮಂ. ೯೭-೨೩; 1680). ಹರತಿ: ಒಂದು ಚಲ್ಲರ ಗಂಡ ಹರತಿಯಮ್ಮಡಿ ರಂಗನಾಯ್ಕ (ಎಳ. XII, ೩೦೨. ೪೪-೫; 1612). [?]

ಪರಂತು (ಅ). ೧. ಆದಾಗ್ಯೂ; ಆದರೂ; ಆದರೆ: ಪರಂತು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಭೀಷ್ಮ. ೨೮); ಪರಂತು, ರಾಜ್ಯವು ಅನ್ಯಾಕ್ರಾಂತವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಅರ್ಯಕೇ. ೩೪); ಪರಂತು, ಅಲ ನಿಶಾನಿ ಗಳೆರಡು ಸ್ಥಿರವಾದದ್ದು (ಭೂಮಿ. ೧೬). ೨. ಹೊರತು; ಅಲ್ಲದೆ: ನಾವು ಈಶ್ವರಪೂಜೆ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಈ ದಿನ ವೀರಸ್ವರ್ಗವೇ ಪರಂತು ಎರಡನೇ ಮಾತೇ ಇಲ್ಲ (ಚಿತ್ರವಾ. ೫೬). [ಸಂ.]

ಪರಂಧಾಮ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನೆಲೆ; ಸ್ವರ್ಗ. ೨. ಸ್ವರ್ಗವೇ ನೆಲೆಯಾದವನು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಪದ್ಮನಾಭನ ಪರಂಧಾಮನೆ . . . ನಿಮಗೆಯು ನನೋ ನನೋ (ಗೋಪಾ. ೨೦-೧೧೪); ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ಆ ಪರಂಧಾಮ ಯಾವ ಯಾವ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಿಸಬಹುದು (ಎಮುಳ. ೬೬). ಪರಂಧಾಮವನ್ನೆಂದು = ಸಾಯು; ಮರಣ ಹೊಂದು: ಪತಿ ಪರಂಧಾಮವನ್ನೆಂದಿದ ಮೇಲೆ ಮಹಾದೇವಿಅಕ್ಕನವರು ಗಂಗರಾಜರನ್ನು ಮಹಾಸಚನಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡರು (ಪಾಂಚಲಾ. ೧೪); ಪಂಚ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಜಪಿಸುವಾಗಲೇ ಲಲಿತಾಂಗ ಪರಂಧಾಮವನ್ನೆಂದಿದನು (ದಾಸಚಂ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಪರಂಧಾಮರೂಪ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಿಯಾದವನು: ಪರಂಧಾಮರೂಪಂ ವಿಶುಳ ಜ್ಞಾನಾಧಿಪತ್ಯಂ . . . ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ರಕ್ಷಪು ದೆನ್ನಂ (ರತ್ನಾ. ೮೫). [ಪರಂಧಾಮ+ರೂಪ]

ಪರಂಪದ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನೆಲೆ; ಪರಮಪದ; ಪುಲ್ಲಕರ ಕೂಡಾದದ್ದಿಲ್ಲವಲ್ಲವನ ಸಮಾಜಗಳ ಬಲ್ಲವರ ಕೂಡಾದ ಸಂಪಾದಿಸು ಪರಂಪದವ (ಜಗದಾ. ೩೩೧). [ಸಂ.]

ಪರಂಪರ (ಗು). ೧. ಒಂದನ್ನೊಂದು ಅನುಸರಿಸುವ; ಸಾಲಾ ಗಿರುವ; ಕ್ರಮವಾಗಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಸಾಲು; ಪರಿವಿಡಿ; ಪಂಕ್ತಿ: ಸುರದ್ರಮನಂಕರಿತ ಪಲ್ಲವಿತ ಕೋರಕಿತ ಪ್ರಸದಿತ ಫಲಿತ ಪರಂಪರದಾ ವಿವರದಂ ವರ್ಧಿಸಿತು (ಬಸವ. ೩೬-೪೯). ೩. ಅನುಕ್ರಮ; ಪರ್ಯಾಯ: ಇಂತೆಮ್ಮ ವಂಶಪರಂಪರದಿ ಬಹುದು (ಬಸವ. ೫೪-೨೬). [ಸಂ. ಪರಂಪರಾ]

ಪರಂಪರಾಕ (ನಾ). ಯಜ್ಞಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಬಲಿ ಕೊಡುವಿಕೆ: "ಪರಂಪರಾಕಂ, ಶಸನಂ . . . ೨ ಪರ್ವಾಕಂ, ಯಜ್ಞ ದಲ್ಲಿ ವೇದೋಕ್ತಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಪಶುವಿಶಸನವೆಂಬ ಶ್ರೌತ ಪಶು ವಧೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೨೨೧). [ಸಂ.]

ಪರಂಪರಾಗತ (ಗು). ೧. ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದಿರುವ: "ಪರಂಪರಾ ಗತವಾತ್" ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಒಂದಾದ ನಂತರ ಮತ್ತೊಂದು ಬರುವುದು; ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರುವುದು: ಬಾಹುಬಲಿಯ ವೈರಾಗ್ಯದ ಕಥೆಗೆ ನಡುವೆ ಭರತಶತ್ರುಘ್ನಾಯ ಭೋಗವೈಭವ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯ ಚಿತ್ರ ಪರಂಪರಾಗತವಾಗಿ ಚಿತ್ರವಾಗಿದೆ (ಪಂಚ. ೧೩೨). [ಸಂ.]

ಪರಂಪರಾಗತಪಾಠ (ನಾ). ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದಿರುವ ಲಿಖಿತಭಾಗ: (ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳಿಲ್ಲ ಸಮಾನವಾದ) 'ಪರಂಪರಾಗತಪಾಠ' ವಾಗಲೀ (Transmitted Reading) . . . ಅರ್ಥಹೀನವಾಗಿ ದಿಟ್ಟಿರು ವುದು (ಭಾರತ. ೩೭). [ಪರಂಪರಾಗತ + ಪಾಠ]

ಪರಂಪರಾನುಗತ (ನಾ). ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿರುವುದು; ಕುಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂ ಧಿಸಿರುವುದು: ಪರಂಪರಾನುಗತವಾದ ಸತ್ಯಂತಾನಂದಲೇ ಪಿತೃಕರ್ಮ ಗಳು ನಡೆಯಬೇಕು (ಭಾರತ. ೧೧೨). [ಸಂ.]

ಪರಂಪರಿತ (ಗು). ಒಂದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬರುವ; ಒಂದರ ಹಿಂದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬರುವ: 'ಪರಂಪರಿತರೂಪಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಂಪರಿತರೂಪಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] "ಒಂದು ರೂಪಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪವು ಕಾರಣವಾದರೆ ಅಂಥ ರೂಪಕ್ಕೆ ಪರಂಪರಿತ ರೂಪವೆಂದು ಹೆಸರು. ಲಕ್ಷ್ಯ-ಸನಕಾದ್ಯರ್ಕಳ ಮಾನಸಾಂಬುಜಮುರಾರಿ ನೀನೇ ವೇದಾಂತನಂದನ ಕೇಳಿರಸ ಲೋಲದಿವ್ಯಶುಕರಾಜಂ ನೀನೇ . . . ಶೈವಾಗಮೌಘನಭೋ ಮಧ್ಯ ಮನೋಜ್ಞ ಬಾಲಮಹಿರಂ ನೀನೇ ಭವಾನೀಧವಾ" (ಶೃಂಗಿ. ೨೬೪). [ಪರಂಪರಿತ+ರೂಪಕ]

ಪರಂಪರಿತಹೇತು (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಮುಂದೆ ಸೂಚಿಸುವಕಾರಣ ಗಳಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಸೂಚಿಸಿರುವುದನ್ನು ಕಾರಣವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವುದು: ಪರಂಪರಿತಹೇತುಗೆ-ವಿನಯಮುನಿಪುಂದ್ರಿಯಜಯಂ ವಿನಯಂ ಗುಣ ಸಂಪದಂಗಳಂ ಜನಿಯಿಸಿದತ್ತು (ಕಾವ್ಯ. ೬೨೮). [ಪರಂಪರಿತ+ಹೇತು]

ಪರಂಪರೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದರ ನಂತರ ಮತ್ತೊಂದು ಬರುವುದು; ಸಾಲು; ಪರಿವಿಡಿ; ಓಳೆ: ಸರ್ವಜನಭವ್ಯಜನಂಗಳಭ್ಯುದಯಪರಂಪ ರಾದಿವೃದ್ಧಿಯನಕ್ಕಧಿಕಂ ಮಾಡಿಯುಂ (ಅಣ್ಣ. ೧೨-೪ ಪ); ತತ್ಕಾಂಕ್ಷೆ ಚಿಂತಾಪರಂಪರೆಯುಂ ತಾಳಿದರ್ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೩-೧೦೬); ಅಪರ್ . . . ಪರಸಿ ಪರೋತ್ಕೃಷ್ಟಪರಂಪರೆಯನೆಯ್ದು ಸುಖಮಿರ್ವಮಂ (ಪುಷ್ಪ. ೪-೯೫ ಪ); ೩೦೦ ರಿಂದ ಈಚಿನ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮೀಲಿಪಿಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಸಂಪಾತಗಳ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನ ಪರಂಪರೆ ಇದೆ (ಪ್ರಾದಿ. ೫೪). ೨. ಅನುಚಾನವಾಗಿ ಬಂದಿರುವುದು; ಸಂಪ್ರದಾಯ; ರೂಢಿ: ವಾರ್ತಿಕಿಗೆ ಅದಿಕವಿಯೆಂಬ ಹೆಸರೂ ಪರಂಪರೆಯೆಂದ ಬಂದಿದೆ (ಭಾರತ. ೪೩); ಹಬ್ಬಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆ ಕೊಡುವ ಪರಂಪರೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉಂಟು (ದೇಶಸ್ಥಿ. ೩೬). ೩. ಹಿಂದಿನ ಸನ್ನಿವೇಶ; ಹಿನ್ನೆಲೆ: ಸಂಪ್ರದಾಯವು . . . ಇಂದು ಹುಟ್ಟಿ ಇಂದೇ ಬೆಳೆದು ಜನಾಂಗದಲ್ಲಿ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡ ಪರಂಪರೆಯುಂಟು (ಕನ್ನ. ೧೨೯). ೪. ಕುಲ; ವಂಶ; ಪೀಳಿಗೆ: ಅವರ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇಂತಹ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೫. ಹಾನಿನಿಮಾಡುವುದು ಕೇಡನ್ನು ಮಾಡುವುದು. ೬. ಕೊಲ್ಲುವುದು. [<ಸಂ. ಪರಂಪರಾ]

ಪರಂಪರಾಳು 'ಪರಂಬೋಳು' ನೋ.

ಪರಂಬರಿಕೆ 'ಪರಾಮರಿಕೆ' ನೋ.

ಪರಂಬರಿಸು 'ಪರಾಮರಿಸು' ನೋ.

ಪರಂಬೆ, ಪೆರಂಬ, ಪೆರಂಬೆ, ಪೆರಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಖದಿರಾಹ್ಲಯ:-ಪರಂಬೆ" (ಒಪ್ಪ. ೪೪). ಪೆರಂಬ : ಉತ್ತಮ ಸಸ್ಯ . . . ಕುಂಠಿ, ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಮತ್ತು ಪೆರಂಬಲೋದಿಗಳನ್ನು ತಂದು ಮಡಗಿದಳು (ಹುಲಿಪಾ. ೧೮೬). ಪೆರಂಬೆ : ಮರಗಳು : ಹೆಸರು . . . ಪೆರಂಬೆ (ಸಮೃದ್ಧ. ೨೬೬). ಪೆರಂಬೆ : ವುನ್ನೆ, ಪೆರಂಬೆ (ಮೃದ್ವಿ. ೬೪-೧೩೦೪). 'ಪಾರಂಬೆ', 'ಹೆಬ್ಬೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ೧೧ ತಮಿ. ಪರಮ್ಪು. ಪಿರಮ್ಪು = ಬತ್ತ ; ಮಲ. ಪರಮ್ಪು, ಪುರಮ್ಪು = ಬತ್ತ ; ತೆಲು. ಪ್ರಬ್ಬ = ಬತ್ತ]

ಪರಂಬೋಳು, ಪರಂಪೋಳು, ಪೊರಂಬೋಳು (ನಾ). ಬಂಜ ರಾಗಿರುವುದರ ಕಾರಣ ಅಥವಾ ಸಾರ್ವಜನಿಕರ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಮೀಸಲಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕಂದಾಯ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲದ ಭೂಮಿ : ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯದೇವಸ್ಥಾನ ಸ್ಥಾನಿಕ ಹೆಬ್ಬಾರದ ಮೂಲವರ್ಗ ಸಂಬ್ರ & ರಲ್ಲಿತ್ತು ; ಅದು ಅನಂತರ ಪರಂಬೋಳು ಆದುದು (ಕುಳುನಾ. ೧೧೮) ; ಅ ಮನೆಯಿರುವ ಸ್ಥಳ ಪರಂಬೋಳು ಅಂತೆ (ಚಿಗುಬ. ೪೮). ಪರಂಪೋಳು : (ರೈಸಗ. ೧೧, ೫೫೮). ಪೊರಂಬೋಳು : ಈ ದಾರಿ ಪೊರಂಬೋಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟದೆಯೋ ಅಥವಾ ಭಟ್ಟರ ಪರ್ವಾಸ್ತಿಗೆ ಸೇರುವುದೋ ? (ಮಣಿ ಸಂ. ೩೦).

[ದೇ. ೧೧ ತಮಿ. ಪುರಮ್ಪೋಳು ; ತೆಲು. ಪೊರಂಬೋಳು./ಮರಾ. ಪರಂಪೋಳಾ]

ಪರಕ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಿರುವುದು ; ದೃಷ್ಟಿಗೆ ದೂರವಾಗಿರು ವುದು ; ಪರೋಕ್ಷ : "ಪರಕಂ=ಪರೋಕ್ಷಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨) ; "ಪರಕಂ ಪರೋಕ್ಷದೋಳಾ" (ಕರ್ನಾಟ. ೨೦) ; "ಪರಕಮಂದಾ ಪರೋಕ್ಷಂ" (ಕಟ್ಟಕ್ಕ. ೮೩). [< ಸಂ. ಪರೋಕ್ಷ./ಪ್ರಾ. ಪರೋಕ್ಷ]

ಪರಕಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಳಿಂಗವೈಯ ಮಗಂ ಪರ ಕಯ್ಯಂ (ಎಕ. ೫೧, ದಾಸನ. ೧೬-೯ ; ೩೩೨). [ಪರಕಂ + ಅಯ್ಯ]

ಪರಕರ 'ಪರಕಾರ' ನೋ.

ಪರಕರಿಸು 'ಪರಕಲಿಸು' ನೋ.

ಪರಕರು 'ಪರಕಾರ' ನೋ.

ಪರಕರ್ತೃ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕೃ] ಬೇರೆಯವನು ಕರ್ತೃವಾಗಿರುವುದು ; ಪ್ರೇರಕ ಕರ್ತೃ : ಧಾತುಗಿಸು ಕನ್ನಡಕ್ಕಾ ಹೇತುನೋಳಾ ಸ್ವಪರಕರ್ತೃ ಪೂಳಾ . . . ಇಸು ಹಾತಂ (ಶಮದ. ೨೩೧). [ಪರಕ + ಕರ್ತೃ]

ಪರಕರ್ತೃಕ (ನಾ). = ಪರಕರ್ತೃ : ಕನ್ನಡದ ಧಾತುವಿಗೆ ಹೇತುವಿ ನೋಕಂ ಸ್ವಯಂಕರ್ತೃಕ ಪರಕರ್ತೃಕದೋಳಂ ಇಸುವಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೩೧ ಸ್ತುತಿ). [ಸಂ.]

ಪರಕಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸುಳಿಯ ಹೆಸರು (?) : ದನಾ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡೋವಾಗ ಹೀನಸುಳಿ, ಪಾತಾಳಸುಳಿ, ದಾವಣಸುಳಿ, ಪರಕಲಸುಳಿ . . . ಇವೆಲ್ಲಾ ನೂ ಚಂದಾಗಿ ನೋಡಿ ಒಳ್ಳೆ ಸುಳಿ ಇರೋದ ತತ್ತಾಲಾ (ಹುಟ್ಟಪ. ೧೬೫). [?]

ಪರಕಲಿಸು, ಪರಕಲಿಸು, ಪರಕರಿಸು, ಪರಿಕಲಿಸು, ಹರಕರಿಸು, ಹರಕಲಿಸು, ಹರಿಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವ್ಯಾಪಿಸು ; ಹರಡು ; ಅವರಿಸು : ಅಂಕು ನೂರ್ವರೋಳೊರ್ವನಗುರ್ಬು ಪರ್ವ ಪರ[ಪಾಕಾಂ. ೦] ಕಲಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೧) ; ಕೋಡನೂಟಾ ಪಾಡಬುದು ಪರ [ಪಾಕಾಂ. ೦] ಕಲಿಸಿ ಕೆಡೆದ ಮದಾಂಧನಿಂಧುರಂಗಳದಿಯೊಳದಂಗಿನೆ ಗೆತ್ತು

(ಗದಾಯು. ೬-೨೮) ; ಪಿರಿದು ಪರಕಲಿಸಿ ಮೇರುವನರುಹನ ಮಜ್ಜನ ಪಯಃಪ್ಪವಂ ಮುಸುಕಲೊಡಂ (ಅನಂಪ. ೫-೬೬) ; ಕಾವ್ಯವೆಂದೆಂಬ ಕಲ್ಪವಲ್ಲಯ ಸಲಹುಗೆ ಕೃಪಾಮೃತರಸವನ್ನರವೊಡು ಪರಕಲಿಸಿ ಪರ್ಬು ವಂತೆ (ಸಾಂದಪ. ೧-೬). ೨. ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಅಧಿಕವಾಗು ; ಅತಿಶಯವಾಗು : ಮರಗಿಡುವಿನ ಕತ್ತಲೆಯುಂ ಪರಕಲಿಸಿ ಪೊಡಬ್ಬ ಕೋಣಮಣದೀಧಿಯುಂ ನೆಹಿದಿಪ್ಪುದು (ಪರ್ವಮಾ. ೫-೫೫) ; ಅಲ್ಲಿಂ ನಡೆದು ಪರಕಲಿಸಿ ಪರಿವ ಕರ್ಪೂರರಸದ ಪರಿಕಾರೋಳಾ ಕಾಲಂ ನೀಡಿ (ರೇಲಾಪ. ೧೧-೫೬) ; ಕಾಳಗತ್ತರ ಲೋಕದೊಳು ಪರ್ವ ಪರ [ಪಾಕಾಂ. ೦] ಕಲಿಸಿ ಮಡಲಿಡುದುದು (ಸೋಮಪ. ೨-೬) ; ಸಿದ್ಧ ನಂಜೇಶ ಹೇಳಿದಂ ಸರಸಮೃದ್ಧಮಧುರವಣನಾಮೃತಂ ಪರಕಲಿಸಿ ಹೊಣಿಸೂಸಲು (ಗುರುಚಾ. ೪-೪೪). ೩. ವ್ಯಾಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹಬ್ಬಿಸು ; ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸು : ರತ್ನಾನಿಚಾರಸುಂ ಪರಕಲಿಸಿ (ಜೀರಮ. ೧-೨೪) ; ಹಂದ್ರಿತೆಯ ಪರಕಲಿಸಿ ಹಂದ್ರನುಡಯಂ ಗೆಯ್ಯನು (ಪ್ರಾ. ಭಾ. ೯-೨೬). ೪. ಹೆಚ್ಚುಮಾಡು ; ಅಧಿಕ ಗೊಳಿಸು : ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿಹುದು ಸುರಪುರಂಜಿ ವಿಬುಧಸಂಚಯಕೆ ಸುಖವ ಪರಕಲಿಸೆ . . . ತಿರುವಾವಲೂರು (ಸಾಂದಪ. ೨-೮). ೫. ಕೊಡೆ ; ಲೇಪಿಸು ; ಬಳಿ : ಕೊಳಪ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪಲಗಿಗೆ ಕತ್ತುರಯ ಮಿಸುಪ ರಜಮಂ ಪರಕಲಿಸುತ್ತ (ಜಯಚಾ. ೧೨-೫೨). ಪರಂಕಲಿಸು : ೧. ಗಡಾಸನ್ನೆಗೆಯ್ದು ತೆಗೆನೆಹಿದೊಳಿ ಪರಂಕಲಿ[ಪಾಕಾಂ. ೦] ಪರ್ವ ಕೊಣಿಜಾದಿಸೆ ಕೆಂಗಣಾಯ ಮೊನೆಯಂಬುಗಳ ಕಣ್ಣೊಯಿಸಿದುವು . . . ಕಡುವಿತ್ತೆಗರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೬). ಪರಕರಿಸು : ೨. ಪರಕರಿಸಿ ಹಂಚಿಯಂ ಹಂಚರಿಸಿಯಿರುತಿರೆ ತೆರೆನೆಯ ಯಮಪುರದ ಸೋಪಾನ ವೆಂಬಂತೆ (ಪಿಂಡೋರ. ೨-೧೦) ; ಎರೆಗೊಂಡಡರ್ವಲ್ಲಿಯ ಮರಂಗಳಂ ದಿಗಿದು ಸುತ್ತಿ ಮೊಗಮುತ್ತಿದ ಸುಯ ಪರಕರ[ಪಾಕಾಂ. ೦] ಸೆ ಗರಕ ಭಯದಿಂ ಚರಿಯಸರದಜಗ್ರಭಾಗದೋಳಾ ಖಚರರ್ಕಳಾ (ಮಹಾಣೀ. ೪-೬೪). ಪರಿಕಲಿಸು : ೧. ಪಚ್ಚು ಪರಕಲಿಸಿ ಬೆನ್ನಂ ಮುಚ್ಚಿರೆ ಮುದಿ ಕಳ್ಳಬೆಳ್ಳಿವಟ್ಟಿಲಾ ಬಾಯೋಳಾ ಬೆಚ್ಚಂತೆರೆ ಸತಿ ಶರಿಯಂ ಕಟ್ಟಿ ನೆಲಕ್ಕುಲಿದ ರಾಹುವಂ ನೆಹಿ ಪೋಲ್ಪಳಾ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೬ ಶೂದ್ರಕ) ; ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಪಡೆ ಗಂಗಾನದ್ಯುಭಯತೀರಂಗಳೋಳಾ ಪಚ್ಚು ಪರಕಲಿಸಿ ನಡೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೬೦) ; ಜಳಕೇಳೋಲಭಾವನ ಲಳನಾಕುಣ ತಟವಿಲಿಖಿತಮೃಗಮದಪತ್ತಾಪಳಿ ಪರಿಕಲಿಸಿ ತರಂಗಂಗಳೋಳಿ ಪುಡವರ್ಕ ಪೂರ್ವಜಳೋಳಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೫-೬೪). ೨. ಪರಿದು ಪಂ(ರ)ಕಲಿಸಿ ಕವಿವಾ ಪರಿಯಂ ತೆಗೆದರಿದು ಕಳೆದು (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೫-೧೨) ; ಪರಿಕಲಿಸಿದುರು ಮೌಕ್ತಿಕವ ಸಂಚರಿಸುವಾನೆಯ ಮತ್ತ ಮದರ್ಬಿರವ . . . ಅಸುರ ಸಭಾಂಗಣವ ಕಂಡ (ಕೋರಂ. ೫-೨-೬೨) ; ಕಾವ್ಯವಿನಚಂದ್ರಧರಗಳುಳ್ಳ ನ್ನೆಗಂ ಪರಿಕಲಿಸಿ ಮೆಹಿವುದು (ಭಾವಚಿಂ. ೧-೧೬). ೩. ದಿರುದಿನ ಪಲ್ಲವಸ್ತುಗೆ ಮೆಹಿದುವು ಪರಿಕಲಿಸುತದಿವ್ಯಪ್ರಭೆಯ (ಕಂಪದಿ. ೨೦-೨೧). ೬. ಕೊಡು ; ಸೇರು : ಕರುಣತಮೋರುಚಿ ಕಮಲಾಕರದೋಳಾ ನವ ಚಂದ್ರಕಿರಣಮುತ್ತುಲವನದೋಳಾ ಪರಿಕಲಿಸಿದಂತೆ ಕತ್ತರಿ ಸಿರಿಗಂಧಗಳಣ್ಣು ರಾಮಕೃಷ್ಣರೊಳಿಸೆಗುಂ (ಜಗದಿ. ೬-೨೨) ; ಪರಮಜಿನ ದಿವ್ಯಾಂಗಂಧದಿ ಪರಿಕಲಿಸಿ . . . ಪಿರಿದು ನಿರ್ಜರವಾಗಿ ಪರಿವಾ ಪರಮನಾಜನಗಂಧಜಲವನು ತಿರದೊಳಾಂತುದು ತಮತಮಗೆ ಭಕ್ತಿಯಲಿ ಸುರನಿಶರ (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೬೬-೬೯). ೭. ಗುಂಪುಗೂಡು ; ಒಟ್ಟಾಗು : ಧನುರ್ವಲಂ ತೆಗೆ ನೆಹಿದು ಪೊಕ್ಕು ಕೊಣಿಜಾದಾರ್ಪ ಪರಿಕಲಿಸಿ ಬಂದೊಡೆವುಲ್ಲೆಗುಂ ದೊಟ್ಟಿಂತ್ಲಮೊರ್ವನನೆ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಮಾಡಿ ಶರಾಸಾರದಿಂ ದೂರಪಾತುಸು ವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮) . ೮. ಮೀರು ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು :

ಪರಕಲಿಸಿ ತೋರಿ ಕೊಂಬು ಕರಣಗಳ ಪೂರ್ವಕ ತಳಂ ತಳರಂ ಪೋಲಿರೆ . . . ಕಲ್ಪತರುವನೆ ಪೋಲ್ತಂ (ಅಜಞ. ೪-೫೦). ಹರಕರಿಸು : ೧. ಬಲುಬೇಡವಡೆ ಕಡಗಿ ಹರಕರಿಸಿ [ಸಾಕಾಂ. ಪದಿಸಲಿಸಿ] ನಡೆಯು (ಹಡಕಾ. ೫-೧೪). ೯. (ಅಲಂ) ಚಂಚಲವಾಗು ; ಹರಿದಾಡು : ಕರಣಸಂತತಿಗಳನು ಹರಕರಿಸಿ [ಸಾಕಾಂ. ಹರಕರಿಸಿ]ಲಿಯದೆ ಪರಿಣಮಿಸಿ 5 ಪೂಡೆ ಗುರುಭಕ್ತಿ ನೋಡಾ (ತಿಪಗೀ. ೨೦-೭೪). ಹರಕಲಿಸು : ೧. ಕರಿದರ್ ಕಿವಿಯೊಳ್ ಹರಕಲಿಸತೆಗಲತೆಯೊಳ್ ಹರಣಂ ಸುಯ್ ನಮಿದುರ್ ನಡೆದುದು (ಲೀಲಾಸ. ೧೦-೭೭). ೨. ಮಡಲಿಪಾಡು ಹದ್ದು ಹರಕಲಿಸಿ ಬಿಳಿದಳಲತೆಗಳಿದುಳುಪುಂ (ಹಡಕಾ. ೩-೩೩). ೩. ಅಸುರ ದೊಳಾನೆದೊಗಲಂ ಬಿಟ್ಟು ಹರಕಲಿಸಿ ಹಾಸಿ (ಸೋಮದ; ೫-೫೫). ೪. ತೆರಳುವ ತೇರು ಪತಾಕೆ ಹರಕಲಿಸಿದ ಭಟರಿದೊತ್ತಿ ಬರುತ್ತಿದ್ ಭರತೇಶ (ಭರತ. ೩೨-೪೨). ಹರಕರಿಸು : ೩. ಹರಕರಿಸಿ ದಂಕಟ್ಟಿದಿಯ ಬಿಳುದಿಂಗಳನು ಸುರಿವ ಕರಣಿಲುಪ ಬಾಯ್ಕಿಲೆಯ ಪರಮೇಶ್ವರಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨-೩೦). [ಕರ, + ? + ಇಸ್ಯ]

ಪರಕಳತ್ರ (ನಾ). ಬೇರೆಯವನ ಹೆಂಡತಿ ; ಪರನಾರಿ ; ಪರಸ್ತ್ರೀ : ಪರಕಳತ್ರನುನಪ್ಪಿದುರಂಬರಿಸು ಮಿಳನ ತಲೆಯಂ ಕೊಳ್ಳಿಂ (ಶಾಂತಪ. ೬-೭೪). [ಪರ, + ಕಳತ್ರ (= ಕಲತ್ರ)]

ಪರಕಾಯ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ದೇಹ, -ಶರೀರ : ಪರಕಾಯದ ಪ್ರವೇಶ ಬಲ್ಲಾತನಾಗಿ ಕುಕ್ಕುರನೊಂದು ಸತ್ತು ಬಿದ್ದಿರಲದಹ ಕಾಯದೊಳು ಪೊಕ್ಕು (ಪ್ರಾಥಂ. ೧೯-೨೦). 'ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶ' ಪರಾ. 20 [ಪರ, + ಕಾಯ]

ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ಅಲೌಕಿಕ ಸಾಧನೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬೇರೊಂದು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು; ಜ್ಞಾನವೈಕಲ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಎಮ್ಮ ಗುಣಾಪಹಾರಾರ್ಥಂ ಬಂದೀ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪಾರಾವಶಂಗಲೋ ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶದಿಂ ನುಡಿವುದು ಕಾರಣ ದಿನ ಪುರುಷಭಾಷಾನುವಾದಂಗಳೊಳವೆಂಬುದುಂ (ಶಾಂತಪ. ೯-೯೧); ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶ . . . ಮಿಗೋಳಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಅವಾಂತರ ಸಿದ್ಧಿಗಳು (ಭಾರದ. ೧೬೫).

ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶ ಮಾಡು = ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬೇರೆಯವರ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹೊಗಿಸು, -ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಹುಡುಗಿಗೆ ಬೋಧೆ ಮಾಡುವುದು ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವುದು ಎರಡೂ ಒಂದೇ (ಮಾಮರ. ೫೬). [ಪರಕಾಯ + ಪ್ರವೇಶ]

ಪರಕಾರ, ಪರಕರ, ಪರಕರು, ಪರಿಕರ, ಪರಿಕಾರ (ನಾ). (ಉಕ) ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಚಿಕ್ಕಪುಡುಗಿಯರು ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಡುಪು; ಲಂಗ : ಶಾಂತಾ . . . ಪರಕಾರದ ಬದಲು ಗೀರೆ ಧರಿಸತೊಡಗಿದಳು (ಗಂಜಾಯ. ೨೨೪); ಅಕ್ಕನ ಮದುವೆ ನಿಶ್ಚಯವಾದಾಗ ನಾನಿನ್ನೂ ಪರಕಾರ ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆ (ವೈಸ. ೬). **ಪರಕರ** : ಕಾಯಲಂಡದ ಚಪ್ಪಟೆಮುಖದ ಪರಕರ ಉಟ್ಟಿ ಗಿಡ್ಡ ಹುಡುಗಿ . . . ನುಸುಳಿ ಹೋಗುವಾಗ (ಕ್ರಿಜ. ೪); ವಸೂ ಪರಕರದ ಪೋರಿಯಾಗಿ ಉಳಿಯದೆ . . . ಹೆಣ್ಣಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದಳು (ದೀಪಕ. 1, ೧೧೬). **ಪರಕರು** : ಮೈಮೇಲೆ ಪರ್ಮ, ಪರಕರು . . . ಸಾಧಿನ ಬೊಟ್ಟು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಬಾಲಕಿಯರು—ಇವರೇ ಕುಂದಿಬಿಟ್ಟರು (ಮುಂಗಾಪ. ೨೭). **ಪರಿಕರ** : ಹೆಂಗಸರು ಪರಿಕರವನ್ನು ಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಲಕ್ಕೆ ಶರಗು ಹೊದ್ದುಕೊಳ್ಳುವರು (ಕಭಾಗ. ೧೦೫). **ಪರಿಕಾರ** : ಹೆಂಗಸರು ಪರಿಕಾರ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಾರವಾಡಿ ಹೆಂಗಸರಂತೆ . . . ಸಿರಗು ಹೊದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗ. ೧೦೮); ಅಜ್ಜ ಚಿನ್ನಮುನಿಗೆ 45

ಪರಿಕಾರ ಬಿಡಿಸಿ ಕಿರಿಗೆ ಉಡಿಸಿದ್ದಳು (ಮಲಮ. ೯೩).

ಪರಕಾರದ ಗೆಳತಿ = ಬಾಲ್ಯದ ಸ್ನೇಹಿತೆ: ಸಾವಿರ್ವರೂ ಪರಕಾರದ ಗೆಳತಿಯರು (ಭೂಮಿತಾ. ೨೩). **ಪರಕಾರದ ಹುಡುಗಿ** = ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಹುಡುಗಿ; ಬಾಲಕಿ : ಅಗ ಅವಳಿನ್ನೂ ಪರಕಾರದ ಹುಡುಗಿ (ಅಲ್ಪದಿ. ೧೩೨).

[← ಪಾರ. ಪರಕಾರ್ ; ಮರಾ. ಪರಕರ್, ಪರಕೋರ್]

ಪರಕಾರ್ಯ (ನಾ). ಪರೋಪಕಾರ ; ಪರಾರ್ಥ : ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಾ ನರನ ಸಾರ್ಥಿಯಾಗನೇ ಪರಕಾರ್ಯವನುಮಾಡು (ಕುಮಾರ. ೫-೨೫). 'ಪರಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠ' ಪರಾ. [ಪರ, + ಕಾರ್ಯ]

ಪರಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠ (ನಾ). ಪರೋಪಕಾರದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು; ಪರೋಪಕಾರಿ : ಸತ್ಪುರುಷರೇ ಪರಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠರು (ಕುಮಾರ. ೫-೨೫). [ಪರಕಾರ್ಯ + ನಿಷ್ಠ]

ಪರಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಸಮಯ : ಉಳ್ಳವನಲ್ಲದಾಗ ಮಿಲ್ಲನಲ್ ಬಾರದುಳ್ಳುದುಂ ಪರದ್ರವ್ಯ ಪರಕ್ಷೇತ್ರ ಪರಕಾಲ ಪರಭಾವ ದಿಂದಮಿಲ್ಲದಿರ್ಕುಂ (ಶಾಂತಪ. ೪-೧೩೪ ಪ). ೨. ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಯಮು ನಂತಿರುವವನು. ೩. ತಮಿಳುನಾಡಿನ ವಿಷ್ಣು ಪಂಥದ ಹನ್ನೆರಡು ಜನ ಆಳ್ವಾರರುಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾದ ತಿರುಮಂಗೈ ಆಳ್ವಾರರ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪುರುಕರವಿ . . . ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುನಿವಾಹನರ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಕಾಲರ್ (ಎಕ. V (R), ಮೈಸೂರು. ೪೯-೯; ?); ತಿರುಮಂಗೈ ಆಳ್ವಾರ್—ಪರಕಾಲ, ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೪೮೫೧ (ಭಾರದ. ೨೫೭೭೩೩). 'ಪರಕಾಲಮತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಕಾಲಮತ (ನಾ). ತಮಿಳುನಾಡಿನ ತಿರುಮಂಗೈ ಆಳ್ವಾರರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮತ : ಶ್ರೀಮದ್ಭಟ್ಟಾ ವತಾರ ಪರಕಾಲಮತಕ್ಕೆ . . . ಕೃಷ್ಣ ರಾಜವಡೆಯರವರು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ರತ್ನ ಪದಿ ಶತಗೋಶ (ಎಕ. V (R), ಮೈಸೂರು. ೨೫-೧; 1816). 'ಉತ್ತರಾಧಿಮತ' ಪರಾ.

[ಪರಕಾಲ + ಮತ]

ಪರಕಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ : ಗಾಂಧಾರಿಯು . . . ವತ್ತಾಗಿರುವ ಪರಕಾಳಿ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಗಳಿಗೆ ಮಾಡಿ ಅದರಿಂದ ಕಣ್ಣು ಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಕೃಷಾ. ೨೦೫). ೨. "ಪರಕಾರ" (ಜಾನಕೋ. ೧೪). [← ಪಾರ. ಪರಕಾಲಾ; ಮರಾ. ಪರಕಳಾ, ಪರಕಾಳೀ, ಪರಕಾಳಾ./ತಮಿ. ಪರಕಾಳಿ; ತುಳು. ಪರಕಳೆ, ಪರಕಾಳಿ] **ಪರಕಿ** (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಪರಕಿಯ ಮಗಳ್ ಕಳಿಂಗಬ್ಬಿ (ಎಕ. XI, ದಾಮಣ. ೧೭-೮; 889). [?]

ಪರಕೀಯ (ಗು). ೧. ಹೊರಗಿನ; ಅನ್ಯ : ಅದನ್ನೂ ಎರಡು ವಿಧ ವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿರುವರು ; ಸ್ವಯಂಸಲಹೆ ; ಪರಕೀಯ ಸಲಹೆ (ತಿಪ್ಪದ. ೫೫). ೨. ಶತ್ರುತ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ಹಗೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ. (ನಾ). ೩. ಹೊರಗಿನ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅನ್ಯವ್ಯಕ್ತಿ : ನಾನು ನಿಮಗೆ ಅಷ್ಟು ಪರಕೀಯಳಾದನೇ ? (ನಿರ್ದೋಷ. ೧೫೯); ಲಲಿತೆಯು ಅವನಿಗೆ ಪರ ಕೀಯಳಂತೆ ಕಾಣತೊಡಗಿದಳು (ಪಂಜೀ. ೫೨); ಆಮ್ನಾ ಪರಕೀಯನಾದ ಇವನಾವನು ? (ಶಾಕುಂ. ೧೦೯-೬). [ಸಂ.]

ಪರಕೀಯತೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯೆಂಬ ಭಾವ ; ಹೊರಗಿನದು ಎಂಬ ಭಾವ : ವ್ಯತ್ಯಗಳು ಮಾತ್ರ ತಮ್ಮ ಪರಕೀಯತೆಯನ್ನು ಮರೆಯಲಿಲ್ಲ (ಸಮಾಲೋ. ೧೬೧). [ಸಂ. ಪರಕೀಯತಾ]

ಪರಕೀಯೆ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವನ ಹೆಂಡತಿ ; ಪರಸ್ತ್ರೀ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ನಾಯಕಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು; ಬೇರೆಯವನಿಗೆ ಸೇರಿದವಳು ; ಅನ್ಯೆ : ಸ್ವಕೀಯ ಪರಕೀಯೆ

ಸಾಧನಾನ್ಯಾಯರೀತಿ ತ್ರಿವಿಧವಾಯಿಕೆಯರಿಂ (ವಿನೇಶ. ೨೪೪).

[ಸಂ. ಪರಕೇಯಾ]

ಪರಕುಲ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮನೆತನ, —ವಂಶ: ಪರಕುಲಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಪೋಷಿಸುವರು (ಹತ್ತುಮ. ೨೫).

[ಪರಕುಲ]

ಪರಕೃತಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರು ರಚಿಸಿದ ಕಾವ್ಯ, —ಗ್ರಂಥ: ಇದು ಲೋಹಪಿನ್ನದ ಮೆನಪ್ಪು, ಪರಕೃತಿಸುತಿಯೊಳಮಿಳಮಿಳವತ್ತಂ (ಹಂದ್ರ. ೧-೪೦). [ಪರಕುಲ]

ಪರಕೆ, ಹರಕೆ, ಹರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಆಶೀರ್ವಾದ; ಆಶೀರ್ವಚನ: ಪಾಂಡವರುಂ . . . ಮಹಾಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪರಕುಲ ಪರಕೆಗಳುಂ ಇಕ್ಕುವ ಸೇನೆಗಳುಮನಾಂತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೩ ಮ); ಸಾಸಿಬ್ಬರತ್ತ ಪರಕೆಯ ಕೈಕೊಂಡು ಕಲ್ಲು ಏಟುಸಿದಂ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೪೪-೩; ಸು. ೨೨೦ ?); ಗುರುಚರಣಂಗಳ್ಳೆಡಗದೆ ಪರಕೆಯನಾದರದಿ ನಾಂತುಕೊಳ್ಳದೆ ಮೋಸಂಬರಸಿಪ್ಪುಳುಂ ನಿನಗುಚಿತಮೆ (ಗದಾಯು. ೩-೮೦); ಪರಕುಲ ಸಪ್ತಮಾತೃಕೆಯರ ಪರಕೆಯೊಳಂ . . . ಗಿರಿಜಾತೆ . . . ಬಳಿಯುತಿರ್ದಳೆ (ಗಿರಿಕ. ೩-೩೯ ಮ). ೨. ತನ್ನ ಅಭಿಷ್ಠಾಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ದೇವರಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸೇವೆಯ ನಿರ್ಧಾರ, —ಸಂಕಲ್ಪ: ಬಳಾರಿಯ ಮನೆಯಂ ಪರಕೆಯ ಕುಜಾಯಂ ಪುಗಿಸುವಂತೆ (ಪಂಪತಂ. ೧೭೫-೧೦); ಕಾವುದೆಂದಾ ಪಾದಮೀರದೊಳ್ ಪೊರಳು ಪರಕೆಯಂ ನುಡಿದು (ರೀಲಾಪ. ೧೧-೭೫); ಜನ್ಮಗಿಯಾವಂ ಪರಕೆಯ ಪೊನ್ನಂ ಪರಿಯಣಮನುಯ್ಯ ಕಳ್ಳನ ನಂತಿಂತ್ನಿದು ಗಡಮೆನೆ ದೈವದ ಸನ್ನಿಧಿಯಂ ನೋಡೆ ಮನೆಯ ಕುನ್ನಿ ವಿಶೇಷಂ (ಪದ್ಯಸಾ. II, ೪೨೧); ಆ ಪರಕೆ ಕೈಗೂಡಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೨೨), ಪರಕೆಯ ನೋಂಟಿಯೆಂದು ಪಡೆದವ್ವಿಗೆ ಪರಿದ ಬೇನೆಯೆಂದು . . . ಒರೆಯುತೆ (ಚಳವಿ. ೩-೯೨). ೩. ಅಭಿಷ್ಠಾಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಅದು ಈಡೇರಿದ ಮೇಲೆ ದೇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ವಸ್ತು, ಪ್ರಾಣಿ ಮುಂತಾದುವು; ಮೀಸಲು; ಮುಡಿಪು: ಸಿರಿದಮನೆ ಹಿಡಿದು ಪರಕೆಗೆ ಬಸಂತನಲವೋಡ ಮಾಡಿನಡಿ ಮಂಚಿಕೆಯೊಳ್ ಕುಸುರಿದಜುದಗದಗಿನಂತೆ ಪೊಲಿಸಿದುವು ತದ್ವಸ್ತದೊಳುದಿರ್ದ ಮುತ್ತದ ಮುಗುಳ್ಳೆ (ಯಶೋಚ. ೧-೩೭); ಜಗದೆಂಬಿಕೆ ಯೆನಿಸುವ ದುರ್ಗಗೆ ಪರಕೆಯನೀವೆಂ (ದಶಕು. ೫-೯೦). **ಹರಕೆ:** ೧. "ಹರಕೆ—ಸ್ವಸ್ತಿ, ಆಶಿಸ್" (ಪಾಣಿನ. ೪); ಹರಸಿ ಮಾಡುವುದು ಹರಕೆಯ ದಂಡ (ಬಸವ. ೨೨೪); ನಿಮ್ಮ ಹರಕೆಯದಿನ್ನಿಹುಮಿಲ್ಲದೆ ಕಾಲ ಪವನಾಶನ ಕೈದುತಾಪನಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೪೬-೩೭); ಹರಿಯ ಚರಣ ಕೈಕಾಗಿ ವಿಜಯದ ಹರಕೆಗಳ ಕೈಕೊಂಡು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೩೭); ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯ ಹರ ಕಮಲಜರ ಹರಕೆಗಳ ತಳೆದು . . . ಮಳದೇವ ಪೂಜಾ ಲಯಕೆ ನಡೆತಂದ (ತೊರಣ. ೩-೨-೩). ೨. ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ತಂದ ಹರಕೆಯ ಕುಟು ತೋರಣಕ್ಕೆ ತಂದ ತಳೆರ ಮೇಯುತ್ತ (ಬಸವ. ೧೨೯); ತಂದೆ—ತಾಯಂದಿರು . . . ಹೊರದಿಡ್ಡ ಹರಕೆಯಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಂಬಹು. ೫೫); ಸುಮ್ಮನೇ ಮುಂದಕ ಯಾಕೆ ಹಾಕಬೇಕು, ದೇವರ ಹರಕೇನ? (ಗಂಗಾಸಾ. ೪೪). ೩. ಹಣ್ಣು ಹರಕೆಯದಿತ್ತ ನಿಮ್ಮಗರಣ್ಯದನುಭವವೆತ್ತ (ಕುವ್ಯಾ. ೪. ೬೦೫. ೪-೫೫); ಹೊಡೆಸಿದರು ಕುಟು ತೋಡ ಕಾಟಿಯ . . . ಉಡಿದ ಕೈಗಳ ಮೃತ್ಯುವೇವಿಗೆ ಕೊಡುವ ಹರಕೆಯ ಕಂಡು ರಾವಣ ನೋಡಿ ಮೆಚ್ಚಿದ (ಕಾಣಿಕಾ. ೨೧-೧೨); ಗುಣಪಡಿಸ್ಸಿ ನಿಯಳ ರುಜಿಯದನಂದೆ ಸಲಿಸುವ ಹರಕೆಯನೆಂದೆ (ಇಂಜಾಪ. ೪೯-೩೪). **ಹರಿಕೆ:** ೧. ಹರಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ದಾಸ . . . ಅನ್ನದ ಕರಕ ಸವಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೨೫); ಹಿರಿಯರ ಹರಿಕೆಯ ಕೈಕೊಂಡು ಜಿನದತ್ತ (ಜಿವಾಮಾ. ೩-೧೩೯). ೨. ಎಷ್ಟೊ

ಹರಿಕೆಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತೆನು (ವಿವಿ. ೧೫೫); ನರಕದಲ್ಲಿ 'ಬೀಳುವವನು ಹರಿಕೆ ಹೇಳದರೆ ತಪ್ಪಿತೇ? (ಗಾಜೆ. ೩. ದೇವಕಾರ್ಯಕ್ಕೆಂದು ಧಾರಾ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಹರಿಕೆ (ಎಳ. XVIII, ೧೯-೩೫೬; 1274); ಇತ್ತರು ಸಕಲ ಹರಿಕೆಯನು (ಸಂಭವ. ೧೭-೭೫).

ಹರಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು — ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ದೇವರ ಸೇವೆಯ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳು: ಉಮ್ಮತ್ತೂರಿನ ನಾಯಕನು ಹರಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆಂದೂ . . . ಮಹಂತರು ತಿಳಿಸಿದರು (ಪ್ರಿಯಾ. ೭). **ಹರಕೆಯ ಗೊಂಡಲ** — ಹರಕೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲು ಅಂಬಾ ಭವಾನಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿ: ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ 'ಹರಕೆಯ ಗೊಂಡಲ' ಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಸುವ ರೂಢಿಯುಂಟು (ಕಥಕ. ೩).

[< ಪರಕುಲ + ಕೆ./ಮುಖ. ಪರಕು; ತುಳು. ಪರಕೆ, ಪರ್ಕೆ, ಹರಕೆ; ಕೊಡ. ಪರಕೆ]

ಪರಕೆ, 'ಪೊರಕೆ' ನೋ.

ಪರಕೆಗಟ್ಟು, ಹರಕೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಾರ್ಯವು ಕೈಗೂಡಲೆಂದು ದೇವರಲ್ಲಿ ಸೇವೆಯ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ದಯ್ಯಕೆ ಪರಕೆಗಟ್ಟು ತ ಭ್ರಮೆಗೊಳುತಿರ್ದರು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೦-೭೦). **ಹರಕೆ ಕಟ್ಟು:** ಹರಕೆಗಟ್ಟು ಹತ್ತು ವರ್ಷಗಳಾದರೂ ಇನ್ನೂ ತಿರುಪತಿಗೆ ಹೋಗಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಪರಕೆ + ಕಟ್ಟು]

ಪರಕೆಗುಡು 'ಪರಕೆಗೊಡು' ನೋ.

ಪರಕೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಹರಸು; ಆಶೀರ್ವದಿಸು: ಕನ್ನರನ್ನೆಯರು ಪರಕೆಗೈ ಯಲಾ ಮನೆಯನ್ನು ತಿವೆದೊಪ್ಪುವುದು (ಹದಿ. ೫-೨೫).

[ಪರಕೆ + ಕೈ (< ಕೆಯ್)]

ಪರಕೆಗೊಡು, ಪರಕೆಗುಡು, ಹರಕೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಹರಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಮೇರೆಗೆ ದೇವರಿಗೆ ಮೀಸಲನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸು: ದೇವ ತೆಗೆ ಕುಡದೆ ಸತ್ತರೆ ತೀವಿದ ಮನೆಗಳನೆ ಪರಕೆಗೊಟ್ಟುಂ ಸತ್ತರಾ (ಸಮಪ. ೫-೧೧). **ಪರಕೆಗುಡು:** ಸೋಮಶರ್ಮನೆಂಬೊ . . . ಮಕ್ಕಳಂ ಬೇಡಿ ಸಂಬರಣಾಗತಾಣಕ್ಕೆ ಪರಕೆಗುಡಲ್ ಪೋಪುದಂ . . . ಕಂಡು (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೨-೫); ದೇವತೆಗೆ ಪರಕೆಗುಡೆ ನಾನಾವಿಧ ರುಜೆ ಹಿಂಗಿ ಪೋಗೆ (ಸಮಪ. ೫-೧೧). **ಹರಕೆಗೊಡು:** ಹರಕೆಗೊಡಲು ಹಣ್ಣು ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದನು (ಕಾಲಾರ. ೩ ಕಥಾಸಾರ); ಹರಕೆ ಕೊಟ್ಟರೂ ಹರಿಯೊಡು ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ (ಗಾಜೆ). [ಪರಕೆ + ಕೊಡು]

ಪರಕೆಗೊಳ್, ಹರಕೆಗೊಳ್, ಹರಕೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಆಶೀರ್ವಾದ ವನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು: ಎನ್ನ ಪತ್ತ ತಂದೆಯುಮಂ . . . ಕಂಡು ಪರಕೆಗೊಂಡಲ್ಲವಾದಾರಂಗೊಳ್ಳಂ (ಅರ್ಧಸೇ. ೨-೫೩ ಮ); ಮುನಿಸಭೆಗೆ ವಂದಿಸಿ ಪರಕೆಗೊಂಡು . . . ಅರ್ಜುನಂ ಪೂಜಮಟ್ಟನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೧೧); ಆನತ್ತೆ ದಿರ್ಗಿಡಗಿ ಪರಕೆಗೊಂಡೆನ್ನಿ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೭-೨೭). **ಹರಕೆಗೊಳ್:** ಸದ್ಗುರು ದೇವಭಕ್ತರ ಹರಕೆಗೊಂಬುದು ಲೇಸು (ಬಸವ. ೧೩-೭); ಕಂದ ಗಮಿಸಿದನವರ ವಂದಿಸಿ ಹರಕೆಗೊಳೆಂದು (ಸಂಭವ. ೧೭-೫೧). **ಹರಕೆಗೊಳ್ಳು:** ಜೊಡೆಯಂಗಳಿಗೆ ವಂದಿಸಿದ ಬಾಲಕಿ ಹರಕೆಗೊಳ್ಳು (ಬಸವ. ೪೬-೪೩). [ಪರಕೆ + ಕೊಳ್ಳು]

ಪರಕೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). — ಪರಕೆಗಟ್ಟು: ತನ್ನ ಸಂಗಡತಿಯರ್ಗೊಲವಕ್ಕೆ ನುತ್ರಿ ಮಾರಿಗೆ ಪರಕೆವಿಡಿದತ್ತಿ ದಳ ಕುಲಟಿಯಾರ್ವಾ (ಜಿವ. ೯-೧೧).

[ಪರಕೆ + ವಿಡಿ]

ಪರಕೆವೆಟು (ಕ್ರಿ). — ಪರಕೆಗೊಳ್: ಆತನೊಳ್ಳರಕೆವೆತ್ತೊಡನೆ ಕಳು ಹಿಸಿಕೊಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೪೦). [ಪರಕೆ + ವೆಟು]

ಪರಕೋತ್ತಮ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಗುಂಪು, — ಸಮೂಹ: ಪರದೇಸಂ, ಪರಕೋತ್ತಮ, ಪರವಣ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೨ ಉದಾ). [ಪರ + ಕೋತ್ತಮ]

ಪರಕ್ಷೀತ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ರಾಜ. ೨. ಶತ್ರುರಾಜ: ಸದಾಚಾರ ಚಕ್ಷುರಭಿವ್ಯಕ್ತಪರಕ್ಷೀತಗೃಹವೃತ್ತಂ ವೃತ್ತದೋರ್ಬಂಧುರಂ . . . ಪುಟ್ಟದಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೧೦). [ಪರ + ಕ್ಷೀತ]

ಪರಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಪ್ರದೇಶ, — ಸ್ಥಳ: ಉಳ್ಳುದುಂ ಪರ ದ್ರವ್ಯ ಪರಕ್ಷೇತ್ರ ಪರಕಾಲ ಪರಭಾವದಿಂದಮಿಲ್ಲದಿರ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿ. ೮-೧೩೮ ಪ). [ಪರ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಪರಕ್ಷಾಪ (ನಾ). = ಪರಕ್ಷೀತ ೨: ಈ ಪುಟ್ಟ ಪುಟ್ಟಾಗಿ ಪೋಗಿ ಪರಕ್ಷಾಪರನಿಕ್ಕಿ . . . ನಿಷ್ಕಂಟಕಂ ಮಾಡುವೆಂ (ಶಾಂತಿ. ೭-೫೫); ಉದ್ರಿಕ್ತಪರಕ್ಷಾಪ ಪ್ರತಾಪೋತ್ಪದಕಕಳಭನೀ ಬಂದನೀ ಬಂದನು (ರಾಜಶೇ. ೭-೧೭). [ಪರ + ಕ್ಷಾಪ]

ಪರಗಣ 'ಪರಗಣೆ' ನೋ.

ಪರಗಣಹಾಕಿಮ್ (ನಾ). ಜಿಲ್ಲೆಯ ಆಡಳಿತಾಧಿಕಾರಿ: ಹನ್ನೆರಡು ಮಂತ್ರಿಮರ್ಯದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ದೆಪ್ಪುಟಕವಿಾಪನರ್ ಮತ್ತು ಒಂದೆ ರಡು ಪರಗಣಹಾಕಿಮ್ (Sub-divisional Officer) . . . ನಿಯುಕ್ತ ರಾಧರು (ಯೂರಾಣಿ. ೧೫೬). [ಪರಗಣ (< ಪರಗಣೆ) + ಹಾಕಿಮ್]

ಪರಗಣೆ, ಪರಗಣ, ಪರ್ಗಣ, ಪರ್ಗನ, ಪರ್ಗುಣ (ನಾ). ಹಲವು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ನಾಡಿನ ಒಂದು ಭಾಗ; ಜಿಲ್ಲೆ: ಶಿಷ್ಯ ತೋರಿಸಾಲ ಪರಗಣೆಯ ಕೋಲಾರಪುರಕೆ ದೇಸಾಯಿ ನಾಡೆಯನಹ (ಪ್ರಾಥಮ. ೧-೨೫); ದೇವರಾಜನು . . . ಹೊಸಕೋಟೆಯ ಪರಗಣೆಯನ್ನು . . . ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೮೨); ಅರಸಪ್ಪನಾಯಕನು . . . ಸ್ವಾದೀಪರಗಣೆಯ ಹದಿನಾರುಸಾವಿರವರಹದ ಸೀಮೆಯನ್ನು ವಾದಿರಾಜರಿಗೆ ಧಾರೆಯೆರೆದನು (ಕಥವಿ. ೧೬೪). **ಪರಗಣ:** 'ಪರಗಣಹಾಕಿಮ್' ಪರಾ. **ಪರ್ಗಣ:** ಒಟ್ಟು ರಾಜ್ಯ ಪರ್ಗಣ ಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗವಾಗಿ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪರ್ಗಣಕ್ಕೂ ಒಬ್ಬ ಅವಿಾರನೂ . . . ಇದ್ದರು (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೬೩). **ಪರ್ಗನ:** ಇದಕ್ಕೆ ೧೦ ರಿಂದ ೪೦ ದಿಷ್ಟಿಕ್ಕಿನವರೆಗೂ ಸೇರಿತ್ತು. ಇಂಥಾ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಮಹಲ್ ಅಥವಾ ಪರ್ಗನ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಪಾಳಗಾ. ೧೨). **ಪರ್ಗುಣ:** ೨೪ ಪರ್ಗುಣಗಳು ("ಪರ್ಗುಣ" ಅಂದರೆ ಕೆಲವು ಗ್ರಾಮಗಳ ಮೊತ್ತ) (ಭೂಗೋಳ. ೪೩).

[← ಪಾರ. ಪರಗನಾ; ಹಿಂ. ಪರಗನ, ಪರಗನಾ; ಮರಾ. ಪರಗಣಾ, ಪರ್ಗಣಾ]

ಪರಗತಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನೆಲೆ; ಮೋಕ್ಷ; ಕೈವಲ್ಯ: ಹಂಸ್ತರಣ ಮಾಡೋ ನಿರಂತರ ಪರಗತಿಗೆ ಇದು ನಿರ್ಧಾರ (ಪುರಂದ. ೫-೮೫ ಪಲ್ಲವಿ); ಪರಸಂತಾಪದಮಂ ಪರಗತಿವಿಲಯಾಸ್ವದಮಂ ಕಾರ್ಯಮನುದಾರಮತಿ ನೆಗಳ್ವಪನೇ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೨); ಈಯೆಸಕದೊಳರೆ ಶೂದ್ರರಾದೊಡಂ ಪರಗತಿಗೆ ತಾವಾಯಾಸವಿಲ್ಲದೇಜುವರು (ಹವಿಬ. ೯-೧೫). [ಪರ + ಗತಿ]

ಪರಗಮನ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು; ಪೂರ್ಣಪಾಂಡಿತ್ಯ: "ಪರಗಮನಂ ಪಾರಾಯಣ ಪರಾಯಣೋಪಾಖ್ಯಮಟಾಗಿ ಸಾಕಲ್ಯಾರ್ಥಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೧೧೬-೩೧). [ಪರ + ಗಮನ]

ಪರಗಿ, ಬರಗಿ, ಹರಗಿ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಗಳಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ; ಕರಮರಿಕೆ; ಕಮರಾಕ್ಷಿ: ಪರಗಿ (ಕರವಂದ). — ಸಣ್ಣ ಗಿಡ, ಕಂಟೆಯ ಜಾತೀದು (ಕಥಾಗ. ೪೩). **ಬರಗಿ:** ಬರಗಿ . . . ಇದರ ಹಣ್ಣು ಹುಳಿಯಾಗಿ ರುಚಿಕರವಿರುತ್ತದೆ (ಕಥಾಗ. ೪೩). **ಹರಗಿ:**

ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಂಪುಹರಗಿ, ಇನ್ನೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಸೊಕ್ಕಿ ನಿಂತ ಬದನೆಯ ಗಿಡಗಳು (ಮೂರುದಾ. ೨೮೬). [← ತೆಲು. ಪರಿಗಿ, ಪರಿಗಿಯ]

ಪರಗು, ಹರಗು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹರಕೆ ಹೊಡೆ, — ಕುಂಟೆ ಹೊಡೆ: ಧಾರಣೆಯಂ ಪರಗುವ ದಿತ್ತುವ ಬಹುವಿಧ ಪಂಕ್ತ ದಿಂದಂಜ್ವಪಾಯಮಂ ವಿಭು ಪೇಟ್ಟಂ (ಸಮಸ. ೨-೧೧); ಪ(ಃ) ರಗಲ್ ಕೇಳ್ ತ್ವರಿತದೆ ತಾರ್ವರಿಯಲ್ ಪೋಪಾಗ (ಪಂದು)ವಾಯಸಂ ಯಡದಸೆಯೋಳ್ ಸರವಿಾಗೆ ಪೋಗೆ ಬೆಳಗುವರೆಯ(ಯಿ)ಂ ಬಹಳ್ ಬಲನೊಳಧಿಕಂ ಬೆಳಗುಂ (ಐಟ್ಟಮ. ೯-೩೫); ಪೊಲವೆಲ್ಲಮಂ ಪರಗಿದೈ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಶಿವಾಮರೇಶ್ವರಾ (ಅಮರ. ೯). ೨. ಕೇಳು; ಕೆತ್ತುಹಾಕು; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡು: ಕಾಯ್ ಕರ್ಜೊನ್ನ ಸೂಜಿಗಳಂ ಬೆರಲ್ ಕೊಳ್ ಬೆಟ್ಟುವರುಂ ನಟ್ಟು ಪರಗುವರುಂ (ಅವಿ. ೫-೮೫ ಪ); ನಟ್ಟು ಪರಗುವುದುಂ . . . ತಂದು ತೇಗುವುದುಂ ಎಂದಿವ ಮೊದಲಾದ ಪಲವುಂ ತೆಡದ ದಾರುಣೋದಗ್ರನಿಗ್ರಹವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ವಿಗ್ರ ಹಂಗಳನೊಡ್ಡಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೭ ಪ); ಒಕ್ಕಲಿಗನಂತೆ ಮೆಟ್ಟಿ ಪರಗು ವರ್ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೩-೭೩); ಕುತ್ತಿ ಕೂರಲಗಿನೊಳ್ಳಭಕೆತ್ತುವ ನಟ್ಟು ಕೋಪದಿಂ ಪರಗುವ (ಪಸಾರ. ೩೦೧). **ಹರಗು:** ೧. "ಹರಗು-ಸಕ್ಕ ಕ್ರಿಯೆಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ಹಸನ ಮಾಡಿ ಹರಗಿ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕಸವ ದಿತ್ತುವ ಮರುಳರಂತೆ (ಪಚಸಂ. ೧೨೯-೧೧೩); ಉತ್ತು ಹರ [ಪಾಣಾಂ. ೦] ಗಿದ ಹೊಲದೊಳಖೆಳದೀಜಂಗಳಂ ದಿತ್ತಿ ದಡೆ ವಿನಾಯ್ತು (ದೀಕ್ಷಾ ಬೋ. ೩೭-೧೨); ಹರಗಿ ಹಸನಾದೀಯೊಳು . . . ಹರಿಕರಿಯಾದ ದೀಜವ ದಿತ್ತುವವರಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೧೦); ಉತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹರಗುವದು ದಿತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹರಗಿ ಕಳೆದೇದರಾ ಬೆಳೆಯು ಎತ್ತುಗೈಯುದ್ದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೫೮). ೩. (ಆಲಂ) ಸರ್ವನಾಶ ಮಾಡು; ಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸು: ಇಟ್ಟೂರು ಕಳೆಯಲ್ಪಗಿದನವನ ಜನ್ನಮಂ ನಟ್ಟು ಹರಗಲ್ಪಗಿದನವನ ಕುಲವೆಲ್ಲಮಂ (ವೀರರ. ಹ. ೪೮೬-೪); ಹರಗಿ ಬರಿಕೈದಪೆನು ದಿಡು ಪಡ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೧-೫). [ದೇ. || ತಮಿ. ಪರುಜ್ಜು, ಪಲುಕು]

ಪರಗುಣ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಸ್ವಭಾವ, — ಗುಣ: ಅಕೇಶ ಜನಂಗಳೊಳ್ ಪರಗುಣಾಸ್ತ (ಸ)ಹನಲ್ಲದನಾತ್ಮಗುಣೋದಯಾಂಕು; ಸರೂಪನ × × × ಪಾರಪರಾಯಣಂ (ಕವಿಾ. ೩-೨೨೨); ಪರಗುಣದೊಳ ಸಹನಂ ಮಚ್ಚರಮೆನಿಕುಂ (ಮಸ್ತುಕೋ. ೧೩೯-೧೨೪). ೨. ವೈರಿಯ ಗುಣ; ಶತ್ರುವಿನ ಸ್ವಭಾವ: ಪರಗುಣಗಣಮಂ ಸೈರಿಸುವರಮಗನು ಮನುಜರೊಲ್ವರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೩೪). [ಪರ + ಗುಣ]

ಪರಗೃಹ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಮನೆ; ಅನ್ಯಗೃಹ: ಮನುಷ್ಯನು . . . ಪರಾನ್ನಭೋಜಿಯೂ ಪರಗೃಹಶಾಯಿಯೂ ಆದರೆ, ಅದರ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕೊನೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. II, ೩೦೬). ೨. ಬೇರೆಯವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವವನು: ಕುಟುಂಬವಿಲ್ಲದವಂ ಪರಗೃಹನೆಂಬುದು (ರಾಮಶಾ. ೨೫೨). [ಪರ + ಗೃಹ]

ಪರಗೇಹ (ನಾ). = ಪರಗೃಹ ೧: ಪರಗೇಹೋಪಾರ್ಜಿತಾರ್ಥಂ . . . ಚಾರುದೃಷ್ಟಿಗಮನಂ ಕನ್ಯಾನಿವಾಸೋದ್ಭವಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೬).

[ಪರ + ಗೇಹ]

ಪರಘಾತ (ನಾ). [ಜೈನ]ನಾಮಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪಿಂಡಪ್ರಕೃತಿಯೆಂಬ ನಲವತ್ತುಮೂರು ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಇನ್ನೊಂದು ಜೀವಕ್ಕೆ ಹಿಂಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು: ಪಿಂಡಾಪಿಂಡಭೇದದಿಂದ ಗತಿ ಜಾತಿ ಶರೀರ . . . ಅಗುರು ಲಘುಕ ಉಪಘಾತ ಪರಘಾತ ಉಚ್ಛಾಸ ಅತಪ . . . ತೀರ್ಥಕರನಾಮಮಂದಿಂತಲ್ಲಿ ಗತಿನಾಮಕರ್ಮಂ ಚತುರ್ವಿಧ ಮಕ್ಕುಂ (ಗೊಮ್ಮನಾ. ೩-೬). [ಪರ + ಘಾತ]

ಪರಪ್ರಾಯ (ನಾ). ಶತ್ರುನು ಕೊಡುವ ಪೆಟ್ಟು ; ಎದುರಾಯಿ
ಕೊಡುವ ಪೆಟ್ಟು ; ಬವಯಿಲಿ ಪೈಸಂ ಪರಪ್ರಾಯವನು ವಂಚಿ
ಭಟಿರ ಕೊಡಿದಿತ್ತುವರು . . . ಕೊಡಲ್ಪಡುವರು (ಕುವಾಳ. ೪-೪೬). [ಪರೈ + ಪ್ರಾಯ (ಪ್ರಾಯ)]

ಪರಚಕ್ರ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತಿಗುರಿ: 'ಪರಚಕ್ರಭ್ರಾಂತಿ' ಪರಾ
೨. ವೈರಿಗಳ ಪಡೆ ; ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ : ಪರಚಕ್ರಗಳನಂಜಿಸಿದ ಪರಸೈನ್ಯ
ಭೈರವನ ಮೇಗಿಲ್ಲದೆ - ಬಲ್ಲಾಶ್ವನಮುಮಂ ಕಂಡುಂ ಕೇಳುಂ
ನಿನಗೆ ಸೊಪಲಿಂಕು' ಬಗೆ ಬಂದವು (ಪಂಪ. ೯-೫೨ ಪ) ; ಪರಚಕ್ರ
ಕ್ರೀಡೆಗೆ ಪರೋರ್ದನಿ ಜವಂ (ಪುಷ್ಪ. ೫-೧೧) ; ಆ ಪರಚಕ್ರ
ವನು ಸರ್ವಾಮುಖೋಪಕ್ರಮವನೊಡೆ ಮಾಡಿ (ಸರ್ವ. ೧೦-೬೫-೪೬).
೩. ಶತ್ರುಗಳ ಅಧಿಪತ್ಯ. - ಅಡಳಿತ : ಪರಚಕ್ರಕ್ಕೆಡೆಮಾಡಿ ಭೂವಲ
ಯಮಂ . . . ತಪಕ್ಕೆ ಪೋವುದನಯಂ (ಪಂಪ. ೨-೬೨).
೪. ಶತ್ರುರಾಜ್ಯ ; ರಿಪುಮಂಡಲ : ಪರಚಕ್ರಭೂಪರಟ್ಟಿದ ಕಂಗೈಡು
ಶತ್ರು ಮದದ ಪೊನಲಿಂಚಿತ್ತಂ . . . ಕೆಸಹಕ್ಕುಂ (ಕವಿ. ೩-೧೪೧) ;
ಅರಸಂ ಪರಚಕ್ರಮಂ ಸಾಧಿಸಿ ಬಂದು ಮಗಂ ಕುರುಡಾದುದಂ ಕಂಡು
(ಮದ್ದ. ೬೫-೨೨) ; ಪರಚಕ್ರಗಳನೊತ್ತಿ ಕೊಂಡದಿರಂ ಕೊಂದಿಕ್ಕಿ
(ಪಂಪ. ೬-೧೬).

ಪರಚಕ್ರಭಯಂಕರ = ಶತ್ರುಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಉಗ್ರವಾಗಿರುವವನು ;
ಒಂದು ಬಿರುದು : ಚಕ್ರಂ ಪುಟ್ಟಿಲೊಡಂ ಪರಚಕ್ರಭಯಂಕರ ಬರಲ್ಪಿ
ಮೇವುದನೊಡಂ (ಅದಿ. ೧೨-೧೧೩). ಪರಚಕ್ರಭೈರವ = ಶತ್ರು
ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಭೈರವನಂತಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಮಜ್ಜಿಳ
ಕಳೇರವಂ ಪರಚಕ್ರಭೈರವಂ (ಸೌಖ್ಯ. ೫೫, ೪೬-೯ ; 1074) ; ಪರಚಕ್ರ
ವಕ್ರ = ಪರಚಕ್ರಭಯಂಕರ : ಪರಚಕ್ರವಕ್ರಂ ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ
ಪ್ರಸನ್ನ ಸಹಿತಂ (ಸೌಖ್ಯ. ೫೫, ೫೧-೧೩ ; 1077). [ಪರೈ + ಚಕ್ರ]
ಪರಚಕ್ರಭ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತಿಗುರಿಯ ವೃತ್ತಾ
ಕಾರವಾದ ಚಲನೆ. ೨. ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವೆಂಬ ಭ್ರಮೆ. ೧, ೨ :
ನೆರದ ವಿಸಂವಾದಂ ಪಂಜರಕುಳಕೆಯೊಳ್ಳುಲಾಲಗೇಹಂಗಳೊಳಂ ಪರಚಕ್ರ
ಭ್ರಾಂತಿಗಳಧರದೊಳೆ ನೆಗಟ್ಟುಂ ಮಹಾಹವಧ್ವನಿಯಂತಂ (ಕವಿ. ೩-೧೧೧).
[ಪರಚಕ್ರ + ಭ್ರಾಂತಿ]

ಪರಚಿಂತೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಕುರಿತ ಕಳವಳ, - ದುಃಖ :
ಪರಚಿಂತೆ ಎನೆಗೆಕಯ್ಯಾ ನಮ್ಮ ಚಿಂತೆ ನಮಗೆ ಸಾಲದೆ (ಒಸನ. ೫೦೦).

[ಪರೈ + ಚಿಂತೆ]

ಪರಚಿತ್ತ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಮನಸ್ಸು : 'ಪರಚಿತ್ತಗ್ರಹಣ'
ಪರಾ. [ಪರೈ + ಚಿತ್ತ]

ಪರಚಿತ್ತಗ್ರಹಣ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಿಳಿಯು
ವುದು : ಅಗ್ರಾಮ್ಯವಚನವೃತ್ತಿ . . . ಮಧುರಂ ನಿರ್ವಾಗ್ರ ಪದವಿಸ್ತತಿ
ಪರಚಿತ್ತಗ್ರಹಣಸಮರ್ಥಂ (ಕಾವ್ಯ. ೫೦೯) ; ಪರಚಿತ್ತಗ್ರಹಣ
ವಿಧಾನದ ಮೂಲಕ ಪೋರಿಸಿನವರು ತನ್ನನ್ನು ವಿಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕತೆಯನ್ನು
ವಿವರಿಸಿದನು (ಪುನ. ೪೪೯). [ಪರಚಿತ್ತ + ಗ್ರಹಣ]

ಪರಚು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಉಗುರಿನಿಂದ) ಕೆರೆ ; ಗೀರು : ಕೂರುಗುರ್ಗಾಂ
ಪರಚುತ್ತಿ . . . ಕಾದಿದುವು ಬಾವಲಿಗಳ್ (ಚಂದ್ರ. ೫-೧೧೦) ; ಈ
ಕಡಲು ತನ್ನ ಬಂಧಿಸುವರೆಯ ದಡವನಲಿಪಂಜರಿಂ ಪರಚು - ಮೇಲೇರಿ
ಬರಲೆಳೆ (ಗಣೇಶ. ೩೫-೩) ; ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು ಬಿದ್ದು . . . ಪರಚಿ,
ಕೂಗಿ ; ಕಿರುಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆವು (ಮಾರ್ಗ. ೨೬). ೨. ಹರಿ ; ತರಚು :
ಕೆಲವರು ತುಂಬಿರಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ಹುಡುಗರು . . . ಹುವುಗಳಂ ಪರಚಿ
(ಸೌಗಂಧ. ೪೦೯-೯).

ಪರಚಿಕೊಳ್ಳು - ಕೆರೆದುಕೊಳ್ಳು : ನನಗಂತೂ ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು
ಪರಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಗಾಯಿತು (ಕಾಲಮ. ೬೫) ; ಕೈರಾಗದವ ಮೈ
ಪರಚಿಕೊಂಡ (ಗಾದ).

[ದೇ. || ತುಳು. ಪರಂಕು, ಪಂಕು, ಪರ್ಕು ; ಕೋರಾ. ಪರ್ಕು ;
ಪರ್ಕ. ಪರ್ಕು ; ಗಡಬ. ಪಾರ್ಕು ; ಕುದಿ. ಪರ್ಕಲ]

ಪರಚ್ಚಂದ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಇಚ್ಛೆ, - ಅಪೇಕ್ಷೆ. ೨. ಬೇರೆ
ಯವರ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವವನು ; ಪರಾವಲಂಬಿ :
"ಪರವಾನ್ . . . ಪರಚ್ಚಂದ ; ಗೃಹ್ಯಕೇ-ಈ ಕ ಹೆಜ್ಜರ ಪರವಾನ್"
(ಕಲಾಯ. ೫೬-೧೪೬) ; "ಪರವಶಂ . . . ಪರಚ್ಚಂದನೆನೆ ಪರದ ಪಡವ
ನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೪-೬). [ಪರೈ + ಚಂದ]

ಪರಜನ (ನಾ). ಪರಕೀಯರು ; ಇತರರು : ಸಮಾನಿ ಬರ್ಕಂ
ಕೇನುದ್ವುಮಯೋಗಸಮುದ್ರವಂಗೆ ಪರಜನಭೃತಕೃಷ್ಣಮಂ . . . ಭರಾ
ಧೀಶವಂಶವೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿ (ರಿಯಂ) (ಚಾತ. ೧೪-೪) ; ದಿನಸಾಕಂ . . .
ನಿಲೆ ಕರ್ಕಿಯೊಳ್ ಪರಜನಪ್ರೇಕ್ಷಂ ಖಳಂ (ಚಾತ. ೧೬-೧೫).

[ಪರೈ + ಜನ]

ಪರಜಾತ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಪ್ರೋಪಣೆಗೆ ಒಳಗಾದ ; ಇತರ
ರನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಜೀವನ
ಕ್ಕಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವವನು : "ಪರಜಾತ ; ಪರೈಧಿತಿ-ಈ
ಹೊಜಕುಳಿ" (ಕಲಾಯ. ೫೪-೧೯೬). [ಪರೈ + ಜಾತ]

ಪರಜಾತಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕುಲ ; ಅನ್ಯಜಾತಿ : ಪರಜಾತಿಯನು
ರಹಿಸದಂತಿಹ ಕುಲಗಳಲಿ ರಹಿಸಲದಕೇನು (ದೀಕ್ಷಾ. ೫೫-೨)

[ಪರೈ + ಜಾತಿ]

ಪರಜಿ (ನಾ). (?) : ಭೂವರಂ ರಹಿತ ನೀ ಪೋಗನಲು ಕೈಮುಗಿದು
ಪೋದಂತೆ ಮಾಡಿ ಪರಜಿಯೊಳಗಲು (ಪುಷ್ಪ. ೬-೧೬೪). [?]

ಪರಜು, ಪರಂಜು, ಪರುಜು, ಪರುಜು (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯ
ಅಲಗು, - ಬಾಯಿ ; ಮಿಡ್ಡೆ ಧಾರೆ : "ಪರಜು(ಜಿ)-ಪರಂಜ(-ನ) =
ಕತ್ತಿಯ ಬಾಯಿ" (ಪುಷ್ಪ. ೨೪) ; ಸುಲಿಪಲ್ ಪರಲಿಕ್ಕುನುಗೆ ಬಾಳನ
ಕೀರ್ಪರ ಹಿಂದೆ ಮೋದದಿಪ್ಪನೆ (ಎಕ. ೫೬, ಪಾಪ. ೪೨-೩೩ ; 1162) ; ಹಯ
ಯದ ಕತ್ತಿಯೊಳ್ಳೊಡೆ ಪರೆ ಮೂಗನು ಅಜಾಯದಿದೊಂದ ಮಾಡಿದರೆ
ಇಜಾವರೆ ಪರಜಿ[ಜಿ]ಲ್ಲದಲಗಿಲಿ (ಅಮುಸಾಂ. ೬-೪೯) ; ಕತ್ತಿಯ ಪರಜಿನಂ
ನತ್ತಿಯಂ ತಿವಿಯುತ್ತೆ (ಚತಮ. ೪೨-೨೧). ೨. ಕತ್ತಿಯ ಹಿಡಿ, - ಹಿಡಿಕೆ :
ವಿಭೂತಿಯಂ ಪಚ್ಚುರಿಕೆಗಂ ತಳಿದು ಲಿಂಗಾರ್ಪಕಂಗೆಯ್ಯಂತೆ ಅನುವಿನಿಂದ
ದಡಿ ಪರಜಿನೊಳೊಳ್ಳು ಕೈಯಿಕ್ಕೆ (ಅರಾ. ೪-೯-೪೪) ; ಪರಜಿರಲು ಹಿಡಿನ
ಕಳಾರಿ ಮೊನೆ ಮೊನೆಂತೆ (ಕಿಮ್ಮಾಂ. ೧-೨೨) ; ಕನಕರಚಿತಗಳಾಗಿ
ದಂತದ ಪರಜುಗಳಿಂದ ಒಪ್ಪುತೆರುವ ಕತ್ತಿಗಳು (ಕುವಾಳ. ೧೫೧).

೩. ಕತ್ತಿ ; ಮಿಡ್ಡೆ : ಕಲಿಯಲ್ಲದ ತನುವ್ಯಾತಕೆ . . . ಅಲಗಿಲ್ಲದ ಪರ
ಜ್ಯಾತಕೆ (ಚಿದಾಕೂ. ೧೫೨-೯) ; ಮೈಯ ಪರಜಿನಲ್ಲಿ ಬಂಡಿಕೋಲಿನ ಪೆಟ್ಟು
ಆದದು ಅದು ಅದಿರುಪ್ರಾಯಯೆಂದು ಹೆಸರು (ಮಿಡ್ಡೆ. ೫-೬೦).
ಪರಂಜು : ೨. "ಪಾಳಿ ಪರಂಜುವನಲು ಮೋಹಳಮಕ್ಕುಂ"
(ಮಂಗರಾ. ೮೪-೬೬). ಪರುಜು : ೨. ಶಲ್ಯನು ಸುಪರ್ಣಮಯವಾದ
ಪರುಜುಳ್ಳ ಮಿಡ್ಡೆವನ್ನೂ . . . ಹಿಡಿದು (ಕುವಾಳ. ೧೫೧). ಪರುಜು :
೨. ಗಜದಂತದಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಪರುಜುವುಳ್ಳ ಒಂದು ಮಿಡ್ಡೆವನ್ನು
ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು (ಕುವಾಳ. ೬೦).

[< ಪಂ. ಪರಂಜ. / ತಮಿ. ಪರಂಜು ; ಮಲ. ಪರಂಜು ; ತೆಲು. ಪರುಜು]

ಪರಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಜ್ಞಾನ : ಭಗವದನುಗ್ರಹದಿಂದ
ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾದ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟು

ಮಾಡುವುದು, ಈ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೇ ಪರಜ್ಞಾನ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೭).
[ಪರೈ+ಜ್ಞಾನ]

ಪರಟೆ, ಪರಟೆ (ನಾ). ೧. ಕೆದರಿದುದು; ಚಿದರಿದುವುದು:
'ಪರಟೆತಲೆ' ಪರಾ. **ಪರಟೆ**: ೨. ಒರಟಾದುದು; ಬಿರುಸಾ
ದುದು: 'ಪರಟೆದಲೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪರಟ್ಟು, ಪಜಟ್ಟು; ಮಲ. ಪಟು]

ಪರಟೆತಲೆ, ಪರಟೆದಲೆ (ನಾ). ೧. ಕೆದರಿದ ಕೂದಲುಳ್ಳ ತಲೆ:
ಪರಟೆ-ತಲೆ, ಇದಕ್ಕೆ-ಪರಟೆತಲೆ (ಹೊಸಗ. ೨೪). **ಪರಟೆದಲೆ**: ೨.
ಒರಟುಕೂದಲಿನ ತಲೆ; ಬಿರುಸುಕೂದಲುಳ್ಳ ತಲೆ: (೪).

[ಪರಟೆ+ತಲೆ./ತಮಿ. ಪಜಟ್ಟುತಲೆ]

ಪರಟೆ, 'ಪರಟೆ' ನೋ.

ಪರಟೆ, 'ಪಲ್ಟೆ' ನೋ.

ಪರಟೆ, ಪರಟೆ, ಪರಡಿ, ಪರಡಿ (ನಾ) ೧. ಮಡಕೆಯ ಓಡು;
ಬೋಕೆ: ಕೈಯಲ್ಲೊಂದು ಪರಟೆ ಹಿಡಿದು ದೀನಸುಖದಿಂದ ಭಿಕ್ಷುಕನು
ಕೂಗುತ್ತಿದ್ದ (ಹಿಂದು. ೮೪). ೨. (ತೆಂಗು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ)
ಚಿವು; ಕರಟೆ: ಮಡಕೆ ಪರಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಗೋ ಮುಖ ಮುಚ್ಚಿ
ಕೊಳ್ಳಲು ಸಿದ್ಧಾದವು (ಗ್ರಾಮಾ. ೪೯೨); ಅಹಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ
ದಿದ್ದ . . . ಕೆಂಗಿನ ಜುಟ್ಟು ಪರಟೆ ತುಡುಕುಗಳೂ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪವಿತ್ರತೆ
ಯನ್ನು ಹೀಗಕೆಯುತ್ತಿದ್ದವು (ರತ್ನ. ೨೪೩); ಒಂದೇ ಒಳ್ಳೆಯ ಬಾವಿ
. . . ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಂದಲೂ ನೀರನ್ನು ಪರಟೆಯಿಂದ ಕೆರೆಯಬೇಕು
(ಹಬ್ಬ. ೧೪). ೩. ಚಮಚದ ಅಗಲವಾದ ಮುಂಭಾಗ: (೪).
೪. ತಟ್ಟೆ; ಪರಾತ: (೪). ೫. ಗುದ್ದಲಿಯ ಚೂಪಾದ
ಭಾಗ, -ಮೊನೆ: (೪). ೬. ಮೊಣಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ಚಿಟ್ಟಿನಂತೆ
ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವ ಭಾಗ; ಮೊಣಕಾಲು ಚಿವು: ನಿಂಗನ ಎಡಗಾಲ
ಪರಟೆಯ ಸಂದು ತಪ್ಪಿದ್ದರಿಂದ ಅದು ಇನ್ನೂ ವಾಸಿಯಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಜೀವಪ್ರ.
೧೦೬). ೭. (ಆಲಂ) ದೇಹ; ಶರೀರ: ಎಂಬಾದರೂ ಸತ್ತರೆ ಬಿಟ್ಟು
ಹೋದ ಈ ಪರಟೆಯನ್ನು ಯಾರು ಎಳೆದು ಹಾಕುವರು (ಎರಸೆ. ೬೫).

ಪರಟೆ: ೨. ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೇಲೆ ತೋಟ . . .
ಅದರ ಕೆಳಗೆ ಪರಟೆ, ಅದರ ಕೆಳಗೆ ಕೊಬ್ಬರಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೪೭).
೩. ಅಣಸಿನ ಬಡಿಯಿಂದ ನಿಂಗನ ಮೊಣಕಾಲ ಪರಟೆ . . . ಹೊಡೆದನು
(ಜೀವಪ್ರ. ೧೦೫). ೪. ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಪಾತ್ರೆ: ಕೈಯಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರೆ ಪರಟೆ
ಹಿಡಿದುಕೊಂಡೋ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ . . . ನೆರವಾಗುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಲಮ.
೬೧೪). ೫. (ಆಲಂ) ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ: ನನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಪರಟೆ ಬರುವ
ಭೀತಿಯುಂಟಾಗಿದೆ (ಮೊಸಾಸಾ. ೬೨). **ಪರಡಿ**: ೬. ಸೇವಿಗೆಯ
ಪಾಯಸವ ಪರಡಿಗಳಲಾಯರು ಬಡಿಸಿತು (ಕಾಶಿ. ೨-೬೫); ಹೆಚ್ಚಿನ
ಪಾತ್ರೆ ಪರಡಿಗಳು ಮನೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಾವು (ಪರಾ. ೧೬೬); ಪಾತ್ರೆ-ಪರಡಿ
ಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹುಣಿಸೆಹಣ್ಣಿನಿಂದ ಹಿಕ್ಕಿ ಲಕಲಕ ಮಾಡಿದಳು (ಮುತ್ತೈದೆ. ೨೬).
ಪರಡಿ: ೭. ಮಕ್ಕಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಪರಡೆಯು ಬಂದೀತು (ಭಾರಥಿ. ೪೬).

ಪರಟೆ ಕೊಡು = ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕೊಡು; ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡುವಂತೆ
ಮಾಡು: ಈಗ ಜೊಡೆಯ ಕೇಶಾನ್ನ ಕೈಯಾಗ ಪರಟೆ ಕೊಟ್ಟು
ಕಳಿಸೋದು? (ಸಮಜೀ. ೨೪). **ಪರಟೆ ಕುದುರೆ** = ಕರಟೆದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ
ತೂತು ಮಾಡಿ ದಾರವನ್ನು ಪೋಣಿಸಿ, ಹೆಚ್ಚಿರಳು ಮತ್ತು ಅದರ
ಪಕ್ಕದ ಬೆರಳಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತೂರಿಸಿ, ದಾರವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ
ಹಿಡಿದು ಕರಟೆದ ಮೇಲೆ ನಡೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ;
ಚಿವು ಕುದುರೆ: ಇವು ಪರಟೆ-ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿ ಕಿಕ್ಕಿ ಕೇತನಕ್ಕೆ
ಹೊರಟ ಹರಟೆಗಳಲ್ಲ (ಗಾಳಪ. X ಮೆಟ್ಟಿ ಗಯ ಮಾತು). **ಪರಟೆ ಹಿಡಿ** =

ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ; ಚಿವು ಹಿಡಿ: ಮುಂದೆ ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳು
ಕೈಲಿ ಪರಟೆ ಹಿಡಿಯೋ ಹೊತ್ತು ಬರುತ್ತೆ (ಹಾಡು. ೬೭); ನನ್ನ
ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಪರಟೆ ಹಿಡಿಯುವ ಮನಸ್ಸು ನನಗಿಲ್ಲ (ಮಡ್ಡ . . .
೨೬೯). [ದೇ. || ತೆಲು. ಪರಟೆ, ಪನಟಿ, ಪನಂಟಿ, ಪಂಟಿ]

ಪರಟೆ, 'ಪರಟೆ' ನೋ.

ಪರಟೆ, 'ಪರಡಿ' ನೋ.

ಪರಟೆದಲೆ 'ಪರಟೆತಲೆ' ನೋ.

ಪರಡ 'ಪರಡು' ನೋ.

ಪರಡಕ್ಕೆ 'ಪಡಡಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಪರಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಗೋದಿ ಹಿಟ್ಟು ಅಥವಾ
ರವೆಯನ್ನು ಹದವಾಗಿ ಕಲಸಿ, ಹೊಸೆದು ಮಾಡಿದ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ
ಚೂರು ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾಯಸ: ಬೆಳ್ಳಿಯರೆ
ವುಡಿಯಂತಿರುವ ಗೊಜ್ಜು ಗಿಗುಟ್ಟು . . . ಮಾಡಿದರು ಪರಡಿ ಸರವಳಿ
ಗೆಯ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೫೧); ಪರಡಿ ಕಿಚುಗೋದಿ ಸೇವಗೆ . . . ಪರವಡಿ
ಯಲ್ಲೆನ್ನಾಲಿಂ ಬೆರಸಿದ ಸಕ್ಕರೆಯ ತುಯ್ಯಲಿಕ್ಕಿದರ್ (ಸರ್ವ. ೪೪೧);
ಪರಡಿಯ ಶಾವಿಗೆಯ ಪರಪರಿಯ ಪಾಯಸದ . . . ನವಪ್ಪ ತನುಪದಂಶಕ
ದಲ್ಲಿ ನೋಡಲಿ ನಮ್ಮನೆಂದುದು ಧೂರ್ತವಟುನಿಕರ (ಕುಮಾರ. ೧೫-೭);
ವಡಿ ಪರಡಿ ಸೇವಿಗೆಯ ಸೂಸಲುಗಡುಲು . . . ಚಿತ್ರಾನ್ನಗಳ ಬಡಿಸಿದರು
(ಅನಂರಾ. ೬-೨೫-೪೦).

ಪರಡಿ 'ಪರಡು' ನೋ.

ಪರಡಿ, 'ಪರಟೆ' ನೋ.

ಪರಡಿ, 'ಪರಡಿ' ನೋ.

ಪರಡಿ, ಪರುಡಿ, ಪರೋಟಿ (ನಾ). ೧. ಮರವನ್ನು ಕಡೆಯುವ
ಯಂತ್ರ: ಚರಕ: ಮಂಜದ ಕಾಲು ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಪರಡಿಯಲ್ಲಿ
ಕಡೆದು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಪರುಡಿ**: ೨. ಹಲಗೆಗಳನ್ನು ಗರಗಸ
ದಿಂದ ಕೊಯ್ದು ತೆಗೆಯುವಾಗ ಉಳಿಯುವ, ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ
ಬಾರದ ಮರದ ದಿಮ್ಮಿಯ ಹೊರಭಾಗದ ತುಂಡು: ಕರಗಸದ
ಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಲಗೆಗಳಾವುದೂ ಇಲ್ಲವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಗಾರ್ಡನು
ಬಂದು ಬರಿಯ ಪರುಡಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಮಹಜರು ಮಾಡಿಕೊಂಡು
ಹೋದನು (ರೂಢಿ). **ಪರೋಟಿ**: ೩. ಕಳ್ಳರು ಪರೋಟಿನ್ನು ಮಾತ್ರ
ಬಿಟ್ಟು ಹಲಗೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಡ್ಡಾಯಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[←ತುಳು. ಪೋರೋಟಿ]

ಪರಡಿಗಿ (ನಾ). = **ಪರಡಿ**: ಅವುಗಳ ವಿಜಾನೀವಗಿಯನು ಪರವಳಿಗೆ
ಪರಡಿಗಿಯ ನುಮಿತ್ತಿಲ್ಲ [ಪಾಪಂ. ಸರಳಿಯ ಪರಡಿಯನು ನುಮಿ
ಮುಂಜಿಕ್ಕಿ, ಸರವಳಿಗೆ ಪರಡಿಗಿಯ ನುಮಿತ್ತಿಲ್ಲ] ಲಡ್ಡುಗಿಯನು . . .
ಗಡಣುತ್ತ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೫೫). [ಪರಡಿ, + -ಗಿ]

ಪರಡಿಗಿ (ನಾ). ತಕ್ಕಡಿಯ ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಅಳವಡಿಸಿರುವ
ತಟ್ಟೆ; ಪರಡಿ: ಒಂದು ಮಕ್ಕಿಯನ್ನು ಒಂದು ಪರಡಿಗಿಯಲ್ಲಿ, ಅನೇಕ
ಮಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಪರಡಿಗಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ತೂಗಲು (ಕುಟುಂಬ.
೨೨). [ಪರಡಿ (< ಪರಡಿ) + -ಗಿ]

ಪರಡು, ಹರಡು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಬೆರಳು, ಉಗುರು, ಗುದ್ದಲಿ
ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ) ಕೆರೆ; ಗೆಬರು: ನೆಲಸಂ ಪೊಕ್ಕಡಂಗಿದ
ಪಗೆವರನಗುಟ್ಟು ಕೊಲ್ಲದನು ದಾಹಸುವಂತೆ ದಕ್ಷಿಣಚರಣದೊಳ
ನೆಲಸಂ ಪರಡಿ ಗಂಭೀರನಾದದಿಂ ಹೇಸಿತಂಗೆಯ್ಯ ವಿಜಯಹಯಮುಂ
ವಿಜಯನ ವಿಜಯವನೆ ಸೊಬಿಸಿ (ಪಂಜಾ. ೯-೯೫೭); ಪಡಿ ಕೊಟ್ಟರೂ
ಪರಡೋದು ಬಿಡ (ಗಾಡ). ೨. ಹುಡುಕು; ತಡಕಾಡು:

ಅದರ ಅವಶೇಷವು ಆ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಇದೆಯೋ ಎಂದು ಪರಡು (ಹುಡುಕು)ತ್ತಾರೆ (ಸಾಹಸೀ. ೨೧೯); ಅವನು ತಲೆದಿಂದಿನ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ರೂಪ ಕಡಿಪಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಯಲೆಂದು ಕೈಹಾಕಿ ಪರದಿದ (ನಡವಾ. II, ೧೧೨೩). **ಪರಡು**, : ೧. "ಪರಡು-ಅಂಗುಲಿ ಖನನೇ (ಬೆರಳಿನಿಂದ ಕೆಡಕು), ಪ್ರಸಾರಣೇ, ಗುಲ್ಬೇ ಚ (ಕಾಲಿನ ಹರಡು)" (ಶಮಧಾ). 5 **೩. ಕೆತ್ತು**; ಕೇಳು: ನೋವಲು ಒಂದಿಷ್ಟು ನೋಡಿನ ಬುಡಗಳನ್ನು ಹರಡಿ ರಾಶಿ ಹಾಕಿದಳು (ಕುಡಿಕೂ. ೧೬೦).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಪಜಣ್ಣು, ಪಜಾಣ್ಣು; ಮಲ. ಪರಣ್ಣು]

ಪರಡು, ಹರಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಗಲವಾಗಿ ಹಾಸು, -ಹರಡು: ಕುದಿಸಿ ಉದಕದೊಳಲಾದಿ ವೀಸುತೋಗಿದು ಪರಡಿ ತೆಗೆತೆಗಿದು ಘಳಿಯು 10 ನೋವಗಿಪ್ಪುದು (ಒಸಪ್ಪ. ೩೬-೪೭). ೨. ಅಗಲವಾಗು; ವಿಸ್ತಾರ ಗೊಳ್ಳು: ಪರದಿಗೆರೆ ಸೋಗಿ ಗಿಂಜುಗೊರಳಂ ಪಿಪಿ ಮುಂದೆಹ ಗಿಟ್ಟನಂ ಕೃಷಾ? ಪರವೃತನಾಗಿ ನೀಗುಡಿಯುತಿರ್ದುದನೊಯ್ಯನೆ ಬಂದು ಭೂತಲೇಶ್ವರನಿಗೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೨೪). **ಹರಡು**: ೧. "ಹರಡು -ಅಂಗುಲಿ ಖನನೇ (ಬೆರಳಿನಿಂದ ಕೆಡಕು), ಪ್ರಸಾರಣೇ, ಗುಲ್ಬೇ ಚ 15 (ಕಾಲಿನ ಹರಡು)" (ಶಮಧಾ); ಒಗ್ಗೊಗ್ಗಿದೊಂದನೊಂದಂ ಹರಡಿ ಗಳಿಯನೊಂದಿಸುತ್ತಾ ಮದಿಗಳಂ ತೆಗೆದೊಟ್ಟಿ ಮಿಗೆ ಏಗಿದು (ಒಸಪ್ಪ. ೨೧-೪); ಹರಡಿದಂ, ಕಡದಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೮೭ ಪ್ರಯೋ). **೩. ಹುಬ್ಬು**; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಊರ ಹೊರಗೆ ಹರಡದ ಹೆಸರಾತೆಗೆ (ನಲ್ಕ. ೩-೧೩). ೪. (ಆಲಂ) ಆಡಂಬರವನ್ನು ತೋರಿಸು, -ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: 20 ಒಂದೊಂದು ತಡವೆ ಅಂಗದಿಯನ್ನು ಹರಡಬೇಕಾಗುವುದು. ಅವಕ್ಕೆ . . . ಒಂದೊಂದು ತಡವೆ ಅತಿ ಜಂಘವು ಬೇಕು (ದೇವೀಪಾ. ೩೭).

ಹರಡಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಅಗಲವಾಗು; ವಿಸ್ತಾರಗೊಳ್ಳು; ವಿಸ್ತರಿಸು. . . . ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುವದು (ಒದ್ದಾಂ. ೩೩೧). ೨. ಚೆಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿ ಗೊಳಿಸು; ಕೆದರು: ಮಗು ಅಟ್ಟಿದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹರಡಿಕೊಂಡು 25 ಕೂತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಪರತ್ತು; ತುಳು. ಪರಡ್, ಹರಡು; ಕೊಪ್ಪ. ಪರಡ್; ತೆಲು. ಪಜಚು]

ಪರಡು, ಪರಡ, ಪರಡಿ, ಪರಡೆ, ಹದಡ, ಹದಡು, ಹದರೈ, ಹದಿರು, ಹರಡಿ, ಹರಡು, ಹರಡೆ (ನಾ). ೧. ಹಿಮ್ಮಡಿಯ ಗಂಟು; ಗುಲ್ಬು: "ಪರಭಾಗಂ ಪಾರ್ಷ್ವ ಮಡಂ ಪರಡುಗಳಿವೆ ಗುಲ್ಬು 30 ಘಂಟಿಕಾ ನಾಮಂಗಲ್" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೩೬-೨); ಪರಡು ಸಂದಿ ನೊಸಲ್ ಪಣೆ ಕಣ್ ಕಡಂಪಿನೆಂಬೆಯನೆ ನೆಟ್ಟು ವುಡ್ಡದುವು. . . ಪಾರ್ಥಸಂಬುಗಳ್ (ಸಂಪಥಾ. ೧೧-೧೩೬); ಪರಡು ನಿಗೂಢಂ ಲಲಿತಲತಾಂಗಿಯ ವರಜಂಘಾ ಯುಗಲಂಗಳ ಭಂಗಿಯನಪಾಯಂ ಪೊಗಬಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೦ ರಗಳೆ); ಪರಡಿಬಾದಿ ತೋಳುರಂ . . . ಮಡಂಗಳೆಂಬೆಡೆಗಳಂ ನೆಜೆ ನೆಟ್ಟು ವು 35 ಬಾಣಕೋಟಿಗಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೮-೬೬); ಪರಿವಿಡಿಯೊಳುಂಗುಟೆವೊಳಡಿ ಯೊಳು ಪರಡಿನೊಳು . . . ಕಳೆಭರದೊಳೇ ಪರಿಯಂದೆ ತತ್ತತ್ ಸ್ಥಾನ ಕಳೆಗಳಲಿ (ಒಸಪ್ಪ. ೪೦-೧೯). **ಪರಡ**: ೧. ವಿಸ್ತರಗಂಗಳೆಯರಡುಂ ಪಾದವು ಪರಡೆಗಳುದ್ದಿವು (ಪ್ರಭುಮೋ. ೭-೨೧). **ಪರಡಿ**: ೨. ಮುಂಗೈಗೆ ತೊಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ: ಕಂಕಣಂ ಜೊಡೆ ದೋರೆಯು ಪರಡಿ ಪೊಂಬಳೆಯುಮಂ ಕರದ್ರಯದ ಮಣಿಬಂಧದಲಿ 40 ಒಲವಿಂದಿಟ್ಟರು (ನಸಮೋ. ೨೩-೪೦). **ಪರಡೆ**: ೨. ನೂಪುರ ಕಡಗ ಪೆಂಡೆ ಪರಡೆ (ವಿವಾಕ್ಯ. ೧೧-೧). **ಹದಡ**: ೩. ಕೈಯ ಮಣಿಕಟ್ಟು; ಪ್ರಕೋಪ: ಕಿಟ್ಟ ಎಷ್ಟು ಅಂಗಲಾಚಿದರೂ ಶಾಲಿ ಗ್ರಾಮವು . . . ಹದಡದ ಗುಂಟೆ ಹದದು ಬಂದು ಹೊರಕ್ಕೆ ಸಿಡಿದು 45 ಹೋಯಿತು (ಗಂಜಾಯ. ೧೭೯). **ಹದಡು**: ೩. ಪುಟಾಳಕರ

ವಿಹೋರಗವು . . . ಪೊಡವಿಯೊಡೆಯನ ಕೈಯ ಹದಡಂ ಕಡುವಿಪಂ ಮಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ (ಒಸಪ್ಪ. ೪೬-೨೨); ಕರಭ-ಮುಂಗೈಯಿಂದ ಕಿರಿಬೆರಳಿನ ತನಕ ಇರುವ ಹದಡು (ಗಂಜಾಯ. ೭೨). **ಹದರೈ**: ೩. ಕಯ್ಯ ಹದರನೊಡಗಟ್ಟಿ ಜಡಿಯುತ್ತ ಭೋರಕನೆ ಬಂದ ರೌದ್ರಸರ್ಪನನ್ನು ಕಂಡು ಹೆದಲು ಹವ್ವನೆ ಹಾಕಿ (ಪಜಾ. ೧೨-೯); ಕೊರಳ ಹದರನಲೌಕಿ ಹಿದಿಮೋಡೆ (ತೋರಾ. ೬-೪-೨೮). **ಹದಿರು**: ೩. ನಗುತ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ನಾಕೆಯ ಹೆಗಲ ಹದಿನಲೌಕಿ . . . ಹೊಣವದಿನೆ (ತೋರಾ. ೩-೪-೩೦). **ಹರಡಿ**: ೨. ದೋರೆಯ ಹರಡಿಯಾ ತಿರುಗುವ ಬಗೆಯ ದೃಢಗಡು ತಿಡುವೆ ಮಾಯಾ (ಚಿದಾಕೋ. ೩೫-೧೧); ಹರಡಿ ಹಿಂಬಳಿ ಸಾಲ್ಪಿರಕ್ಕೆ ದರ ಮೇಲೆ ಸುರುಚಿರೇಬಿ ಚಂದ್ರಮನ ಸೋಲಿತ ನಬ (ವಿವಾಕ್ಯ. ೧೦೩-೧); ವಾಲೆ ಮೂಗುತಿ ಕಪ್ಪ ಬಂದಿ ಗೀರ್ಬಳಿ ಹರಡಿ (ಒದ್ದಾ. ೧೧-೧೫); ದೋರಕಂಕಣವೆ ಹರಡಿಯೇ . . . ಮೂಗುತಿಯ ಎಂದು ನೆನದಿಂತು ಶೋಕಿಸಿದರು (ಮುಜ್ಜ. ೩-೬). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ: ಪಂಕಜಾಸನ, ಕಚಡಿ ಹರಡಿಗಳು ಮೆರೆದಿವೆ? (ಮಲ್ಲಾಂ. ೨-೩೨). **ಹರಡು**: ೧. "ಘಂಟಿಕಾ, ಗುಲ್ಬು: - ೨ ಹರಡು" (ಪರಾಯು. ೮೫-೩೬೧); ಕುಲಗಿರಿ ಸಪ್ತಕುಲಸರ್ಪಕಂಗಳೂ ಶ್ರೀಗುರುವಿನ ಹರಡಿ ನಲ್ಲಿವು(ಅತ್ಯು. ೫ ಬೀಳೆ); ಆ ಪದಯಗಳವಂ ಪಿದಮ ಹರಡಿನ ಮೊದಲಿಗಿಕ್ಕದಿಯಾಗಿ ಕಡಿಕಡಿದುರವಣಿಸುತಿರಲು (ಒಸಪ್ಪ. ೩೯-೩೪); ಹರಡು ಗಳು ಬೆರಲು ಸಿರೆ ಗೂಢವಾ ಬಡನಡುವಿನುರುರಕ್ಕೆ ಚರಣವಾ ಕೆಂಚಿಯು ಕಡೆಗಣ್ಣು ತರುಣಿ ಸುಖಿಯಹಳು (ವೀಶ್ವ. ೪-೨೩-೩೨). **ಹರಡೆ**: ೧. "ಘಂಟಿಕಾ, ಗುಲ್ಬು: - ೨ ತದ್ಧಂಫೀ, ಆ ಪಾದದ ೨ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯಿರುವ ಮೂಳೆ ಗೆಣ್ಣುಗಳ ಮೇಲೆ ಮಾಂಸಬಂಡದ ದಿಮ್ಮಿ ಚೀಲ . . . ಹರಡೆ" (ಒದ್ದಾಂ. ೧೮೯). ೫. ಅನೇ, ಕುದುರೆ ಗಳಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ: ೪ ಅನೇನು ೨ ಹರಡೆ ೧ ತನಾಲು (ಎಳ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೩-ಛಟಿ ೧೪೩; 1847). ೬. ಈಟಿ ಮುಂತಾದ ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅಳವಡಿಸುವ ಲೋಹದ ಕಟ್ಟು; ಅಣು: ಚನ್ನದ ಹರಡೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟು ಮುತ್ತುಗಳುನ್ನತಳುಟ್ಟಿ ನಿಟ್ಟಿಗಳ ಸನ್ನಾಹದ ಬಲುಭಟರು . . . ಕಾದಿಹರು (ಕಂಸನಿ. ೧೧-೧೪೫).

ಹರಡಿಕಂಕಣ, ಹರಡೆಕಂಕಣ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಸ್ತಾಭರಣ: ಕರದೊಬ್ಬರಿಗೆ ಅನ್ನವಿಕ್ಕುವನೆಂತೆಂಬ ಹರಡಿಕಂಕಣವನ್ನೆ ನನ್ನ ಕೈಗೆ (ಕಥನಿ. ೧೯೫); ಹರಡೆಕಂಕಣ ಕಮಲಾದೇವೀ ಒಂಕಿ ಬಾಷ್ಪೋ (ಹುಟ್ಟು. ೧೮೩). **ಹರಡಿಗುಂಡು** = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಒಡನೆ: ಪೌಂಜಿ, ಹರಡಿಗುಂಡು, ಗೆಜ್ಜೆ . . . ಡಾಟು ನೊಡಲಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಹೊರಟರು (ಮಲಮ. ೩೮).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಪರಟು, ಪರಣ್ಣು; ತೆಲು. ಅರಡಾ = ಕಂಠಾಭರಣ; ಪಯಿಂದಿ, ಪೈಂದಿ = ಬಂಗಾರ]

ಪರಡೆ, 'ಪರಟೆ' ನೋ.

ಪರಡೆ, 'ಪರಡು' ನೋ.

ಪರಡೆ, ಹರಡೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರುಹಕ್ಕಿ: ಭೋರೇಬೆಜಿಗಿ ಪೊಯ್ ಪರಡೆಗಳ ವಿಷಯಭೇರಗಳಾಗುಮಂ (ಪರ್ವಮಾ. ೫-೪೧ ನ); ಉಂಟೆಯ ಪರಡೆಯ . . . ಜೆದರುರು ತಂದಲ್ಲಿ ಹಿಂಜು ಮುಂಬಗೆ ಪಾಟುಸುತಿಹರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೮೪); ಸಾಳ್ವಂ ಪಸುಂಬಂ ಪರಡೆ [ಪಾಟಾಂ. ೩] ಶಿಖಿ ಶುಕಂ ತದ್ವನಾಂತ್ಯಮಿರ್ಕುಂ (ಶಮಕಂ. ೩-೩೩). ೨. ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ; ಹಾಲಕ್ಕಿ: ಪರಡೆ ಪಸುಂಬಂ . . . ಶರಕ ಮಿವು ಪೋಗೆ ಶಾರುಂಬರೆಯಡೆಯೆಂದೊರೊಳೊಳ್ಳುಂ (ರೋಕೋಪ.

೧೨-೧೬). ಪರಡೆ: ೧. "ಕರ್ಕರೇಟು, ಕರೇಟು—ಈ ೨ ಪರಡೆ" (ಸಾಚಂ. ೧೧೪); ತುರಣಕರಂ... ಪರಡೆ ಗೌಜು ಬಿಟ್ಟು... ರಾಗಧರಣಿಂಟ ಪಕ್ಷಿಗಳ ವನಿಯಂ ಕರಿಯಲು (ಹಳಕಾ. ೫-೪೨); ಪರಡೆ ಗೀಜಗ... ಕಟಿಂಜ ಗಿಂಜಲು ಗರಿಗ ಮೊದಲಾದವಿಳುಗುಳುಲ ದಿವ್ವು ಮುರಿಯೊಳಗೆ (ಕುಪ್ಯಾ. ೨೦-೫೬); ಅರಸಿ ನೋಡೀಡಿಯಲಿ ಹುದುಗಿ ಪರಡೆ ಹಂಗೆ ಮಯೂರ... ಇವೆಯಂದ (ಕೊರಂ. ೬-೧-೬೨). ೨. ಪರಡೆ ವಾಮಾಸೆಯಿಂದಂ ಸರಂಗಿಯ್ಯಲಮಂ ಮೇಣ್ ನಟ್ಟುಡಂ ಪಿಂಗಲಿಯತಿಶುಭದಂ (ಮಮದ. ೬-೪೬); ಬೆಸಿವಿದಿದು ಕೆದರಿದವು ಜೊಲದಲಿ ಹಸುಟ ಪರಡೆ[ಸಾಚಂ. ೬]ಗಲೇನನೆಂಬೆನು ಶಕುನಸೂಚಕವ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೬-೨೧); ಅಜುಗನು ಕಪ್ಪಿಗೆ ಹೊರಟ ಅ ಸೂರ್ಯೋದಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪರಡೆ ಎಡಗಡೆ ಸುಧುರಸ್ಸರದಲ್ಲಿ ಉಲಿಯಿತು (ಭಾಮಣಿ. ೯೧). [ದೇ. ೫ ಕವಿ. ಪರಣ್ಯ./ಸಂ. ಪರಟಾ, ಪರಟೇ] ಪರಡೆ, ಪರಟೆ, ಪರಡಿ, ಪಾರಟೆ, ಪಾರಡೆ (ನಾ). ೧. ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತೂಗಲು ತಕ್ಕದಿಯ ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಅವನಡಿಸಿರುವ ತಟ್ಟೆ, —ಬಟ್ಟೆಲು: ಬೇಟೆನೊಳು ಬೇಗ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ಬರೆದು ತೀರ್ಥದ ತಟ್ಟೆ ಭಸ್ಮವರಸೊಂದೆತಿಯೊಳು ಪೋಗೆ ವೈಷ್ಣವ ದ್ವಿಜರ ನೊಂದು ಪರಡೆಯೊಳಿರಿಸಿ ತೂಗಿ (ಗುರುಜಾ. ೧೦-೪೬); ಇಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಪರಡೆಗಳು ಸಾಟಿಯಾಗಿರುವವು (ಸಾಲಂಸಾ. ೬೬); ದೊರೆಗಳು ತಮ್ಮ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ನೇತ್ರಾಂತಿಯ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನೂ... ಸಂಜೆಯ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನೂ ತಮ್ಮ ರುಕಿತೆಯಪರಡೆಯಲ್ಲಿ ತೂಗಿ (ಕಲಾಮು. ೨೬). ಪರಟೆ: ೨. ಮನೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ (ತಗ್ಗಾದ) ಮೌಳಿಗೋಡೆ: (೨). ಪರಡಿ: ೧. ಕ್ರಾಸು ಪರಡಿಯೊಳಿಟ್ಟು ಅಂಡಜ ಏಸು ಪರಿ ಶರೀರವನು ಕೊರದಿದೆ ವಾಸರವು ತಾ ಹೆಚ್ಚಿ ಸವಟಿಟ್ಟು ಅಂದ ಬರದಲಿ (ನಂದಿರೀ. ೧೪-೬೦); ಅ ಶಿವರಾಯಂ ತಕ್ಕದಿಯ ತರಿಸಿ ತನ್ನಯ ಮಾಂಸವಂ ಕೊಯ್ತು ಯಿಕ್ಕಿದನು ವಂದು ಕಡೆಗೆ ಹಕ್ಕಿಯಂ ಪರಡಿಯೊಳ ಗಿರಿಸಿ ತೂಗಲ್ಪೆ (ಕುರಂಗ. ೬೧-೬೨); ರುಕ್ಕಿಣಿ ಬಂಗಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ತೆಗೆಸಿ ಒಂದು ತುಲಸಿದಲವನ್ನಿಟ್ಟಳು. ತುಲಸೀ ದಲದ ಪರಡಿ ನೆಲಕ್ಕೇ ಕೂತತು (ಕರ್ನಾಟ. ೨೮೮). ಪಾರಟೆ: ೨. ಅ(ಅ) ಬಾದಾವಿಯ ದುರ್ಗವನು ಮೂಡಣ ಪಾರಟವನು ಚಾಮರಾಜ ರಚಿಸಿದನಾ ಮಂಗಳ ಮಹಾ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ (ಇಲ. X, ೯೬-೧೬; 1399). ಪಾರಡೆ: ೧. ೫೦. ಪಂಚ ಪಾತ್ರಗಳು. ೫೦. ಪಾರಡೆಗಳು (ತಕ್ಕದಿ ಪಾರಡಿ) (ಮುಂಬಯಿ. ೧೦೨). [←ಮರಾ. ಪರಡೇ, ಪಾರಡೇ]

ಪರಣಿ, 'ಪನ್ನ' ನೋ.

ಪರಣಿ, ಪರಣಿ(ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲೂ ಇರುವ ಚಿದ್ವಸ್ತು; ಜೀವ; ಪ್ರಾಣಿ: "ಪರಣಂ ಪ್ರಾಣಾರ್ಥದೋಳ" (ಕರ್ನಾಟ. ೪೬); ನಾ ಪರಣವ ಕೊಂಬೆ ನೋಡೆಂದು ದೈತ್ಯಮೂಪನನಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬಿಡಾದ (ಮೋಹತ. ೧೨-೫೬); ಸತ್ತ ಕುವರಂಗೆ ಪರಣಮಂ ಕೊಟ್ಟನು (ಜಬ್ಬ. ೫೬-೧೫); ತಾಪಸೋತ್ತಮ ಮೂಟು ರ್ಭಾವದಯ್ಯನ ನೇಮವೇ ಪರಣ ವಾಗಿ ಗಮನಿಸದಂತೆ... ಸೂರಂ ಮಿಾಜಲಸಮರ್ಥನಾಗಿ (ರಾಘ. ೧೪-೫೬). ೨. (ಆಲಂ) ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಕನ್ಯಾಪತಿ ಪ್ರಸನ್ನವಿಜಯವಿಕ್ಕಲ... ಎನ್ನಯ ಪರಣ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೯-೧). ಪರಣಿ: ೧. ಹರಣವುಳ್ಳ ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಮ್ಮ ಪರಣವ ನೆನಪಾದ ಮಾಣೆ ಮಾಣೆ (ಬಸವ. ೬೯೨); ತೇಜದೇಳಿಗೆ ನಿನ್ನ ಪರಣಕ್ಕೆ ಕೇಡು ಬಂದದೆ ಬರಲಿ ಮಿಗೆ ಸತ್ಯಮಂ ದಿಟ್ಟು ಕೆಡದಿರು (ಹಳಕಾ. ೬-೫೬); ಮದಿದಿದ್ ಪರುಗಳ ಪರಣಮಂ ಕೊಟ್ಟುರುಹತರಂ ಪೊರೆಯನೇ (ಒಸಪ. ೫೦-೬೧); ಮುಕುಟಬದ್ಧರ ಹರಣದಫಲಸಮೂಹ ದೀಪಿತು ಸಭಕೆ ದಿಬ್ಬದಿನಲಿ

(ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೧೧); ಮರುಬುದ್ಧಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ದಿದಿಸೊ ನಿನ್ನ ಕರುಣ ಕವಚವೆನ್ನ ಪರಣಕ್ಕೆ ತೊಡಿಸೊ (ಪುರಂದ. ೧-೯-೧); ನನ್ನ ಪರಣ ನಿಗೆ ಶರಣ ಸಕಲಕಾರ್ಯಕಾರಣಾ ನಿನ್ನ ಮನನದಿಂದ ತನನವನುತಿದೆ ತನು ಪಾವನಾ (ಗಂ. ೧೧೬-೧).

ಹರಣದ ಹರಣ = ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣದಂತಿರುವವನು; ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಸಾತ್ರ: ಕರುಣ ಸಂತತಿಯನ್ನ ಹರಣದ ಹರಣವಾಗಿಹ ನಿನ್ನವಂ ಬೋಸರಿಸಿ ಕೊಂಡಾಡುವನು (ಬಸಪ. ೧೫-೬೧). ಹರಣದೇವಿಯ = ೧. ಜೀವದ ಒಡೆಯ: ಹರಣದೇವಿಯನೆ ನೀನೆ ಬಲ್ಲೆಯೆಂದು... ಸಾಕ್ಷಾಂಗದಿಂದಾಗಿ (ಪದ್ಯಂ. ೨-೨೫). ೨. ನಲ್ಲ; ಕಾದಲ; ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರ: ಹರಣದೇವಿಯ ಕೇಳಾದರೆ ಸ್ವಪ್ನದೊಳು... ನಾನಳು ತಿದ್ದ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೪-೬೧); ಹರಣದೇವಿಯ ಬಿಟ್ಟೆನು (ಜಯಕಾ. ೧೨-೬೪). ಹರಣದೊಡತಿ = ಜೀವದ ಒಡತಿ; ಸ್ವಾಮಿನಿ: ಶಾರದ ನಿಗಮವಂದಿಕಳೆ ಹರಣದೊಡತಿಯನ್ನ ಹೃದಯದೊಳಗೆ ನಂದು ಸೇರಿಸು ನಿನ್ನ ಸುಮತಿಯ (ಅಬ್ಬಲಾ. ೧-೬).

[←ಪ್ರಾ. ಪರಾಣ./ಸಂ. ಪ್ರಾಣ]

ಪರತ, ಪರತು, ಪರ್ತ (ಅ). (ಉಕ) ಮರಳಿ; ತಿರುಗಿ; ಪುನ: ಇಂದು ಮನಿಯಾರ್ಥ ಉಂಟ ಪರತ ಬಂದಿತಲ್ಲ (ಪ್ರಭಾ. ೫೧); ಹಣಾ... ಪರತ ಬಾರದ ಏನ ಮೂಡತದ? (ಹೂಬಿಸಿ. ೬೧). ಪರತು: ಕೀವುದಾರನಿಗೆ ಹಣ ಪರತು ಸಿಗಲಾರದು (ಬ್ಯಾಂಕಲ್. ೧೧); ನಾನು ಕೊಡ್ತೀನಿ-ಪೈಲಾಕ್ಕೆ ಪರತು ಕೊಟ್ಟು ದಿಡುವಂತಿ (ದಾಕೂಟ ೨೧); ತಾನು ಕಳುಹಿದ ಕಾಗದವೂ ಪರಪಾಟಿನಿಂದ ಪರತು ಬಂದಿತು (ತಿಂತುತ. ೧೦೦). ಪರ್ತ: ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ಮಗಳ್ಳ ಕರೀಲಕ್ಕೆ ಬಂದಾಳ... ಹಬ್ಬ ಮುಗಿದ ಕೊಡಲೇ ಪರ್ತ ಕರಕೊಂಡು ಬಾ (ಜೀವಪ್ರ. ೪೮).

ಪರತ ಮಾಡು, ಪರತು ಮಾಡು = ವಾಪಸು ಮಾಡು; ಹಿಂದಿರುಗಿಸು: ನಿಮ್ಮ ಲೆಕ್ಕದ ಕಾಗದವನ್ನು ಪರತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ(ದೇವಸ್ಥ. ೬೦); ಪೋಲೀಸರು ನೋಟೀಸನ್ನು ಪರತು ಮಾಡಿದ್ದರು (ಪಾಸಕ. ೬೬).

[←ಮರಾ. ಪರತ]

ಪರತಂತ್ರ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಪರಾಧೀನತೆ: ಎಷ್ಟು ದಿನಗಳ ಕೆಳಗೆ ಹಾಕಿದವೋ ಏನೋ ಈ ಪರತಂತ್ರದ ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು (ಸಾಹಿಜೀ. ೪೬). ೨. ಬೇರೆಯದನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವಂಥದು; ಪರಾವಲಂಬಿಯಾದುದು: ಆನಂ ಆಪಳ ಅವುದು ತಾನೆಂದಿವು... ಪರತಂತ್ರಂಗಳ (ಕಮದ. ೧೪೬ ಪುಟ್ಟಿ); ೩. ಇತರರಿಗೆ ಅಧೀನನಾಗಿರುವವನು; ಪರಾಧೀನ: "ಪರವಾನ್... ಪರತಂತ್ರ: ಪರಾಯತ್ತ, ಪರಚ್ಛಂದ: ಗೃಹ್ಯಕ:—ಈ ೪ ಹೆಜರ ವಶದಾತಂ" (ಹರಾಯು. ೫೬-೧೪೬); ಪರತಂತ್ರನೆನಿಸಿದನಿನ್ನರ ಸೇವುದೊ ಹಾಸಮೆಂಬವೊಲ್ (ಲೀಲಾ. ೪-೪); ಇಂದಿನಿಂದ ನಾನು ಪರತಂತ್ರನಾದೆ (ಉದಯ. ೪೬); ಇಂತೆಂದು ಮರುಮರುಗಿ ಬೊಂಕುತಲೆ; ಪರತಂತ್ರ ತಾಂ ತೋರದಿರೆ (ಕವಿಪು. ೪೨-೪). ೪. ಬೇರೆಯವರ ತಂತ್ರ, —ಶಾಸ್ತ್ರ: ಇವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಈ ಪರತಂತ್ರವನ್ನು ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಪರೋಪದ್ರವ್ಯಸ್ಥಿಯಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವೆನಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವಂಥ ಕಲಾಕೃತಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಭಾರದ. ೫೬೬). [ಸಂ.] ಪರತಂತ್ರಜೀವನ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಅಥವಾ ಬೇರೆಯ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ನಡೆಸುವ ಜೀವನ: ಇದು ಪ್ರೌಢಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ಮೊದಲು ಕೆಲವು ಕಾಲ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಿಾನಿನ ದೇಹಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡು ಪರತಂತ್ರಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಬೇಕು(ಪರಜೀ. ೮).

[ಪರತಂತ್ರ + ಜೀವನ]

ಪರಕಂತ್ರಜೀವಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಅಥವಾ ಬೇರೆಯವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬದುಕುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಪರಾವಲಂಬಿ ಜೀವಿ: ಕೆಲವು ಜೀವಿಗಳು . . . ತಮ್ಮ ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಇತರ ಜೀವಿಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತವೆ; ಇವಕ್ಕೆ ಪರಕಂತ್ರಜೀವಿಗಳು (Parasitic) ಎಂದು ಹೆಸರು (ಪರಜೀ. ೨); ತಮ್ಮನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವ ಪರಕಂತ್ರಜೀವಿ ಮತ್ತು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆಯುವ ಕೀಟಗಳಿಗೂ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ (ಕೀಟಜಿ. ೨೩).

[ಪರಕಂತ್ರ+ಜೀವಿ.]

ಪರಕಂತ್ರಿ (ನಾ). ಪರಾವಲಂಬನೆಗೆ ಒಳಗಾದವನು; ಸ್ವತಂತ್ರ ನಲ್ಲದವನು; ತನ್ನಿಂದದನೆಂದೆ ಸ್ವತಂತ್ರಿತೆ ಇಲ್ಲ ಇದಿಂದದನೆಂದೆ ಪರಕಂತ್ರಿಯಲ್ಲ (ವೋಚಮಾ. ೯-೩೧). [ಸಂ. ಪರಕಂತ್ರಿನ್]

ಪರಕಟಿ (ನಾ). ಆಚೆಯ ದಡ; ಪಾರ: "ಪಾರಂ ಪರಕಟಿಮನಾಕ್ತೀರ ಮವಾರಾಖ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೪-೧೩). [ಪರ+ಕಟಿ.]

ಪರಕತ್ವ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತತ್ವ; ಮೋಕ್ಷತತ್ವ; ಪರಮಾರ್ಥ: ಪರತ್ವವನವಾದನೆಂಬಸ್ಥಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಕಾಂಡಿಯಲ್ಲ (ಬಸವ. ೮೮೮); ಪ್ರತ್ಯೇಕತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅನಂತಜೀವರುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾದ ಪರತ್ವವೊಂದಿದೆ (ಸುಪ್ತಾರ. ೨೩೩). ೨. ಪರಮಾರ್ಥಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಪ್ರವವಮಯ ಪರತ್ವ . . . ಶ್ರೀಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಸಲಹೆ ಮೂಜಗವ (ಅಮೃತ. ೪-೩೨); ಗುರುವೆ ಪರತ್ವವು ತಾನೆ ನೋಡಾ . . . ಗುರುವೆ ಪರತವನು ತಾನೆ ನೋಡಾ (ಅಖಂಡೇ. ೧೭-೧). [ಪರ+ತತ್ವ.]

ಪರತತ್ವ (ನಾ). ೧. = ಪರತತ್ವ ೧: ಪರತತ್ವವಿಚಾರದಿನ್ಮುಖ್ಯರಿಯಾಗಿ ಜಿನೇಂದ್ರಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಂದ ಮಹಾಪುರುಷರ ಕಥೆಗಳ ಕೇಳಿಯಿಂದ . . . ಮನದೊಳ್ ಚಿಂತಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೩-೨೧೬); ಮಧಿಸಿ ಮಧಿಸಲು ಉದ್ಭವಿಸುವುದು ಮತಿಯಲೇ ಪರತತ್ವಮದರಿಂ ಮಥನವನೆ ಪೊರಗೊಳಗೆ ಲಂಬಿಸಿ ಸಿಟ್ಟು ನಾಗು (ಗುಣಾ. ೧೭-೫೪); ಮತಮೆಲ್ಲಂ ಪರತತ್ವಮಂ ನಿರವಿಕುಂ (ಮೈಸೂರು. ೮೧-೧೮೮). ೨. = ಪರತತ್ವ ೨: ನಿಜವ ಬೆರಸುವ ವಿಗದಂಗೆ ಪರತತ್ವ ಚಿನುಮಯರೂಪ ತಾನು (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೩-೫೬).

[ಪರ+ತತ್ವ.]

ಪರತಪಾವತಿ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಪಡೆದು ದಕ್ಕಾಗಿ ದಾಖಲೆಗಾಗಿ ಬರೆದುಕೊಡುವ ಪತ್ರ; ರಸೀತಿ: ಪೋಸ್ಟಮನ್ ಪಾಂಡೂ . . . ಪರತಪಾವತಿಯ ಮೇಲೆ ಸಹಿ ಮಾಡಿಸಿ ಕೊಂಡ (ವೀಣಕ. ೧೩, ೮೩). [ಪರ+ತಪಾವತಿ]

ಪರತಿ (ನಾ). ಚಂಡಾಲಸ್ತ್ರೀ; ಹೊಲತಿ: ವಸಿಷ್ಠನುಂ ಕಾಮದಿಂದ ಪರತಿಯಾದವನುರಿಯನೊಂದಿದಂ (ಸೌಂದ. ೬-೨೮). [←ತಮಿ. ಪಹತ್ತಿ]

ಪರತಿ 'ಪರಂತಿ' ನೋ.

ಪರತು 'ಪರತ' ನೋ.

ಪರತೇಜ (ನಾ). ಪರಕೀಯರ ತೇಜಸ್ಸು;—ಕಾಂತಿ: ಕಾಂತಿ ಪ್ರಧಾನಮುನಿಗಳ . . . ಪರತೇಜಂ ತಗುಳ್ಳೊಡೆ ಸಲೆ ತೋರ್ಪರದಂ ತಾಂ ಸ್ವರ್ಣಾನುಕೂಲ ರವಿಕಾಂತಂಜೊಲ (ಕಾಕುಂತ. ೨೩-೪೨).

[ಪರ+ತೇಜ.]

ಪರತ್ರ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷ; ಮುಕ್ತಿ: ತಪು ಮಿತ್ರರು ತಾವು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಗಿರವುದು ಮುಂದೆ ಪರತ್ರವಿಲ್ಲದೆ ಪಾಜುತಿರೆ (ಬಸವ. ೩-೩). [ಸಂ.]

ಪರತ್ರ(ಅ). ೧. ಬೇರೆಯಾದರೂ; ಬೇರೆ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ. ೨. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ; ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ. ೩. ಬೇರೆಯ ಅಥವಾ ಮುಂದಿನ ಲೋಕದಲ್ಲಿ. ೪. ಬೇರೆ ಬಗೆಯಾಗಿ; ಅನ್ಯಥಾ. [ಸಂ.]

ಪರತ್ರ (ನಾ). = ಪರತ್ರ: ಅರಸಂ . . . ಜಿನದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡು ಪರತ್ರೆಯಂ ಸಾಧಿಸಿದೊಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೭೫-೨೯); ಕುಲವಿಧ್ಯಂತೆಯ ರೊಳ್ಳುನೋಜಸುಖಮಂ ಮಾಡ್ವಂಗೆ . . . ಪರತ್ರೆಯಬಾಗುಂ ಶೌಹಂ ಕಿಲುಂಬಕ್ಕುಂ (ಮದಕ. ೯-೧); ನೀಲಂತುಂ ಪಸಿದುಮಂತ್ಯದೊಳ್ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿದಂ ಪರತ್ರೆಯಂ ಸಾಧಿಸುವೆಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೭೯ ಪ). 'ಇಹತ್ರೈ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಪರತ್ರ]

ಪರತ್ವ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥಳ, ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲು, ಅದಿ ಎಂಬ ಸ್ಥಿತಿ: ಪಂಸ್ತಂಪರೂಪತ್ರಯ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕುಂಗಳುಂ ಕಾಲಕ್ಕುಂಗಳುಂ ಪರತ್ವ ಪರತ್ವಂಗಳವು (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೪೧). ೨. ಪ್ರಭಾವ; ವರ್ತಮಾನ. ೩. ಹಗೆ; ವೈರ. ೪. [ದ್ವೈತ]ನಲವತ್ತು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪರಮಾತ್ಮ. ಲಕ್ಷ್ಮಿ . . . ಪರತ್ವ. ಅಪರತ್ವ . . . ಸೌಭಾಗ್ಯವೆಂದು, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಲವತ್ತು ವಿಧ ಗುಣಗಳು (ಒಂದಸಾ. ೨೩೫). [ಸಂ.]

ಪರದ, ಹರದ (ನಾ). ವ್ಯಾಪಾರಿ; ವರ್ತಕ; ವೈಶ್ಯ: "ಊರು ಭವಂ ಭೂಮಿಸ್ತುತನೂರವ್ಯಂ ವೈಶ್ಯನುರಗಸೇ ಪರದಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೨-೭೨); ಪರದರ್ಗ . . . ಕುಡಿಯರಪ್ಪ ನಾಲ್ಕುಗಾರ್ಗಲ್ ಸ್ಥಿರ ಗೋಪಾಧ್ಯಾಯಕ್ಕಾ ಪರಿಪಾಲಕೇತ್ರಕರ್ಷಣಂಗಳ್ ಕ್ರಿಯೆಗಳ್ (ಕವಿಾ. ೧-೩೪); ಪೊಟಲ ಪಾರ್ವರ ಪರದ . . . ಕನಕರಮೆಲ್ಲಮಂ ಕಲ್ಪಿದಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೨೩-೧೭); ನಾಗದತ್ತನೆಂಬ ಪರದಂಗಮಾತನ ಪರದಿ ನೆಸು ದತ್ತಿಗಂ ಪುಟ್ಟಿದ . . . ವಿನರ್ ತನಯರ್ (ಅದಿಪ. ೩-೩೩ ಪ); ಪರದ ಪನ್ನಿವ್ವರು . . . ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ (ಎಳ. VI, ಮೂಡಗ. ೨೩-೧೧; ಸು. ೨೨೦ ?). ಹರದ, "ಪರ್ವಾಜೀವ: . . . ವೈದೇಹ:—ಈ ೭ ಹರದಂ" (ಕಲಾಯು. ೯೩-೪೧೬); ಹರದರ್ಗ ಪೇಟ್ಟು ಧಿದ್ರಿಸುವಳು (ಮದಕ. ೧೦-೩); ಧರಣಿಯ ಮೇಲೊಂದು ಹಿರಿದಪ್ಪ ಅಂಗದಿಯನಿಕ್ಕಿ ಹರದ ಕುಳ್ಳಿಡ್ ನಮ್ಮ ಮಹದೇವಸೆಟ್ಟಿ (ಬಸವ. ೧೧೫); ನೀಂ . . . ಸ್ವುರಿತ ರತ್ನಪರೀಕ್ಷೆಯಂ ತಾನಜೊಂದು ಕೈಕೊಂಬ ಹರದನೆಂದದಿ (ಬಸವ. ೮-೯); ಹರದನು ಲೆಕ್ಕ ತಪ್ಪಿಸಿ ಹೊಡೆವನಳೆಯು ಕೂಕ ಕೊಲೆಗಳಲಿ ನಕ್ಕುನಂದಿಸಿ ಹೊತ್ತು ಗಳಿವಾ ಹಕ್ಕುತನದಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಬಾ (ಕಾಕುಂತ. ೧೦-೨೪).

[ಪರದು+-ಅ.]

ಪರದ, 'ಪರದೆ' ನೋ.

ಪರದಗಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಸ್ತು ಗ್ರಾಮಸ್ತು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಮಾಣಿ ದುಕೊಂಬುಪ್ರಕೃಂ ದಕ್ಷಿಣತ: ಪರದಗಿಣಿ ಪಕ್ಕಂ (ಮೈಸೂ. ೧೯೪೪, ೧೫-೪೦; ಸು. 725). [ಪರದ+ಗಿಣಿ]

ಪರದರ್ಶನ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ತತ್ವ;—ಸಿದ್ಧಾಂತ: ಒತ್ತರಿಸ ಸಿಕರ್ತಿಯೊಳು ಪ್ರಭವತ್ತು ಪರದರ್ಶನದ ಮೂಗಿನ ಕತ್ತಿಯೆಂಬಾ ಕೆಕ್ಕೆಯವನಾ ಪುರದೊಳಿತ್ತ ಸಿದ (ಬಸವ. ೫೩-೫೩). [ಪರ+ದರ್ಶನ]

ಪರದವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). (?) : ಮಗಳ ಗೌರವ್ಯನ ಕೊಟ್ಟು ತಟ್ಟಿಯವ ಪರದವಟ್ಟಿಗೆಯೆಂದು ಪುಳುಮಾಡಲು ಮುಟ್ಟಿವಾಳುಮಂ ಕೊಟ್ಟಿರ್ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೩, ೫೫-೭; 1054). [?]

ಪರದಳ (ನಾ). ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ; ವಿರೋಧಿಬಲ.

ಪರದಳವಿಭಾಡ = ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಎಲ್ಲರ ಗಂಡಂದಿರು ಪರದಳವಿಭಾಡರು (ಸರ್ವಸ. ೩೪-೩೪೧); ಕಾಮಿನೀಕನ್ಯಾಪ್ಪಣ್ . . . ಪರದಳವಿಭಾಡನ್ (ಎಳ. V (R), ತಿರುಮ. ೧೧೩-೩೩; 1720). [ಪರ+ದಳ (= ದಲ)]

ಪರದಾ 'ಪರದೆ' ನೋ.

ಪರದಾಟಿ 'ಪರಿ' ಪರಾ.

ಪರದಾಡು, 'ಪರಿ' ಪರಾ.

ಪರದಾಡು, ಹರದಾಡು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಮಾಡು, -
ವ್ಯವಹರಿಸು : ನಂಬುಗೆಯಿಂದ ಪರದಾಡುವಾಕೆ ಬಂದೊತ್ತೆಯನೇವಳೆಂದು
ಕಿಟುಕೊಡುನೆಂಬನೆ ಚುನ್ನವಾದಿದಳ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೬-೮೦); ಕದ್ದು
ಪರದಾಡುವಂ ಸುಂಕಗನ ಕೆಯ್ಯಿಳೆ . . . ಸಿಕ್ಕುವಂತೆ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೧೩-೧೪೫);
ಜನಕನುಪಾರ್ಜಿಸಿಟ್ಟ ಧನಮೆಲ್ಲಮನಾಳಿಗಿ ತೀರ್ತಿ
ತಾಯುಮಂ ವಸ್ತಿಯುಮಂ ಬಿಸುಟ್ಟು ಪರದಾಡಿ ಧನಂಬಡೆಯಲ್ವೆ
ಪೋಗೆ (ಮಹಾಸೇ. ೪-೧೧೬); ಚಂದವೇಗನಿನ್ನಿಪ್ಪಂ ಪರದಾಡಿ ಪಲವು
ಸೂಬೊಳ್ ಪಿರಿದರ್ಥಂ ನಪ್ಪವಾಗಿ ಬಡತನವಾಗಲ್ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೪-೧೨).
ಹರದಾಡು : ಒಬ್ಬಳು ಮಗ . . . ಹರದಾಡಿ ಗಳಿಸಿದನೆಂಬುದನ್ನು
ನಮ್ಮೊಡಲು ಹದುವಿತ್ತಿ ಕಂಡವು (ಸೋಮಚ. ೧-೯೬).

[ಪರದು+ಅಡು]

ಪರದಾಯಿ (ನಾ). (ಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ) ಒಂದು
ಬಗೆಯ ನಾಣ್ಯ : ಗೋವೆಯಿಂದ ವಿಚಾರಪುರಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಹತ್ತು
ಸಾವಿರ "ಪರದಾಯಿ"ಯೆಂಬ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ (ಚರ್ಚಾ. ೩೫೦).

[?]

ಪರದಾರ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವನ ಹೆಂಡತಿ : ಪರವನಿತಿ;
ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀ : ಪರದಾರಾಧಿಗಮಕ್ಕೆ ಹೇತುವಳಿಂಗಳನ್ನೊಳಿಸುಂ ಕೊಳ್ಳ
ದುಶ್ಚರಿತಂ . . . ಪರಮಂದೀ ನುಡಿಯಂ ವಿಚಾರಿಸದವಂ ಪಾಪಕ್ಕೆ
ಪಕ್ಕಾಗನೇ (ಸಮಪ. ೫-೩೦); ಪರದಾರಾಧಿಗಾಮಿಯ . . . ಕೃಪಣನ
ಸರಕವಾಗಲಿ ಕೊಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಾಳೆ ಸ್ವಂಧವನ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೮-೩೬);
ಧಾರಾದತ್ತದಿಂದ ಬಂದ ಸ್ತ್ರೀಯರೊಳು ವಿಚಾರಿಸಿ ಪಾಲುಂಬಂತೆ ಮೇರೆ
ದಪ್ಪಿಯೆ ಪರದಾರದಿ ಚರಿಸಲಾರಯೆ ಸುರಿಯೊಂಟುವಂತೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೪-೬೦). ೨. ಹಾದರ : ವ್ಯಭಿಚಾರ : ಪರಮದ್ರೋಹಂ ಶೌರ್ಯಂ
ಪರದಾರಂ ನೆಗಟೆ ತದ್ವಿಘಾತಮದುಗ್ರಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೨-೪೯); ಪರದಾರದ
ದತ್ತರಮಂ ನಿನ್ನಾಗನೊರೆವೆಂ (ಜನಪ. ೧೨ ಸೂಚನೆ).

**ಪರದಾರಸೋದರ = ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಗೆ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವನಂತಿರುವ
ವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು :** ಇದು ಪರದಾರಸೋದರ ರಾಮನಾಥನ
ಪದಕೃತಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೧೦೮). [ಸಂ.]

ಪರದಾರಗಮನ (ನಾ). ಪರಸ್ತ್ರೀಯೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆಯುವುದು;
ಪರಸ್ತ್ರೀಯ ಸಹವಾಸ : ವ್ಯಭಿಚಾರ : ಆಯುತವೆ ಪಾರದರಿಗನ
ಪಾಯಮನೆತ್ತಿ ಜವನುಪವಾಕ್ಯಾರ್ಥಂ ಕೊಳ್ಳಿಯೆ ಪರದಾರಗಮನವು
ನಾಯುಪ್ಪಂ ತಮಮನಲ್ ಮನಂದಂದಪನೇ (ಪಾಂಕಿಪ. ೫-೫೧);
ಪರದಾರಗಮನಪರರಿಸಿಪರದಾರ ಮನಕ್ಕೆ ವರ್ಪಲ್ (ನಾರ್ತ್ಯಪ್ರ. ೪-೩೩);
ಪೂರ್ವದಲಿ ಕಮಲಾಯತಾಕ್ಷಿಯುಂಟು ಹಲಬರು ಪಾಯುಸಖ
ಪರದಾರಗಮನನ ಮೆಚ್ಚಿದನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫-೧೩). [ಸಂ.]

ಪರದಾರಪ್ರಿಯ (ನಾ). ಪರಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು;
ಹಾದರಿಗ : ಪರದಾರಪ್ರಿಯನಾದ ಪಾತಕನೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕಳ್ಳ . . .
ಮಯ್ಯರಿದಿದೇನಂ ಜಾಣಿಸುತ್ತಿ ದೃಷ್ಟಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೯೮).

[ಪರದಾರ+ಪ್ರಿಯ]

ಪರದಾರವಿದೂರ (ನಾ). ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದ ದೂರವಿರುವವನು :
ಗುರುದೇವ ದ್ವಿಜಭಕ್ತಂ . . . ಪರೇಂಗಿತ್ವನುದಾರಂ ಪರಿವಾರ ಕಲ್ಪ
ವೃಕ್ಷಂ ಪರದಾರವಿದೂರನಖಿಲಭುವನಾಧಾರಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೬-೨೪).

[ಪರದಾರ+ವಿದೂರ]

ಪರದಾರಶೀಲ (ನಾ). ಪರಸ್ತ್ರೀವ್ಯಸನಿ; ವ್ಯಭಿಚಾರಿ : ಕ್ಷಿಜನೊ
ಳೊಂದಿದ ಗುರುವಿಂ [ನೇತಾರಂ] . . . ಭೃಗುಸುತನಿಂ ಪರದಾರಶೀಲನೆ
ನಿಕುಂ ಮನುಜಂ (ಜಾತಕ. ೧೫-೩). [ಪರದಾರ+ಶೀಲ]

ಪರದಾರಸೂತಕಿ (ನಾ). ಪರಸ್ತ್ರೀಯ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಕಳಂಕಿತ
ನಾದವನು : ಪಾತಕಿಗೆ ನುಡಿದ ಸೊಲ್ಪುಗೊಡು ಪರದಾರಸೂತಕಿಗೆ
ನೆನೆದಣಿಕೆ ಬಯಲಹುದು (ಚ್ಯವಿಘಾ. ೪-೪). [ಪರದಾರ+ಸೂತಕಿ]
ಪರದಾರಾತಿಕ್ರಮಣ (ನಾ). ಪರಸ್ತ್ರೀಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿ ನಡೆ
ಯುವುದು ; ಅತ್ಯಾಚಾರ : ಅಲ್ಲಿ ಪರಮಮೇಯಮಪ್ಪ ಬಾಹ್ಯಂ
ನಿಷ್ಕರಾಕ್ರೋಶನ ನಿಶಾತನ ವದನ ತಾಡನ ಪೀಡನ ಪರದಾರಾತಿಕ್ರಮ
ಣಾದಿ ಲಕ್ಷಣಮಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಫ. ೮-೨೮ ನ). [ಪರದಾರ+ಅತಿಕ್ರಮಣ]
ಪರದಾಸ್ಯ (ನಾ). ಪರಕೀಯರ ಊಳಿಗೆ, -ಸೇವಾವೃತ್ತಿ;
ಗುಲಾಮಗಿರಿ; ಕರ್ನಾ ಹೊರೆ ಹೊರಿಸಿರುವ ಅಳು ಅಳುಕು ಪರದಾಸ್ಯ
ಸಂಕರೆಯ ಕಳಡುತ್ತೆ ಬಾಳು ತಿರುಗುವುದು (ದ್ರಾಕ್ಷಿವಾ. ೩೨-೧).

[ಪರ+ದಾಸ್ಯ]

ಪರದಿ (ನಾ). ವರ್ತಕನ ಹೆಂಡತಿ : ಇಂದ್ರದತ್ತನೆಂಬ ಸೆಟ್ಟಿಗಂ
ಪ್ರೀಕಾಂತೆಯೆಂಬ ಪರದಿಗಂ ಮಗಳಭಯಮುಯಿಂಬೊಳ್ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೬೫-೮); ದೇವಿಲನೆಂಬ ಪರದಂಗೆಂ ಬಂಧಾಪ್ರಿಯೆಂಬ ಪರದಿಗಂ ನೀಂ
ಪ್ರೀದತ್ತಿಯೆಂಬ ಮಗಳಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದ್ದು (ಜಾವಂಫ. ೨೦೦); ಎನ್ನ ಪರದಿ
ತಾನುಂ ಸೊನ್ನಿರಿದುಮಾತನಂ ಕಂಡೆ ಬಿಂತಿಸಿ ವಿಳೆಯರಾದರು
(ಬಂಹಂ. ೧-೫೪). [ಪರದಿ+ಇ]

ಪರದಿಕೆ, ಹರದಿಕೆ (ನಾ). ವ್ಯಾಪಾರ ; ವಾಣಿಜ್ಯ : ಧನವಂ
ತನುವಂ ಬೇಡಿದ ಮನುಜಂಗೆರದಿಲ್ಲದವುದು ಪರದಿಕೆಯೇ (ಬಂಹಂ. ೪-೨೩). **ಹರದಿಕೆ :** "ಹರದಿಕೆ-ವಾಣಿಜ್ಯ, ವಣಿಜ್ಯ" (ನಾಚರಾ. ೬);
ಹರದಿಕೆಯ ಹರಿಬಕ್ಕೆ . . . ಭಾಸುರದ ರತ್ನ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳೊಳು. ಪರಿಣತನ
ಮಾಡಿದನಯ್ಯನಾದಯ್ಯನ (ಸೋಮಚ. ೧-೯೩); ನಮಗುಳ್ಳ ಹರದಿಕೆಯ
ವೆವಹಾರದುದೊಳಿಗಕ್ಕಿದೇ . . . ನಿಜಜನನಿಜನಕರೋಪ್ಪದ್ವಾರೀ
ಪಾಪಿಯಂ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೧೦-೬). [ಪರದು+ಇಕೆ]

ಪರದಿತಿ (ನಾ). ೧. = ಪರದಿ : ಪರದಂ ಸಾಗರದತ್ತಂಗೆಮಾತನ ಪರ
ದಿತಿ [ಪಾಂ. ಪರದಿ] ಧನವತಿಗಮುಗ್ರಸೇನನೆಂಬೊಂ ತನೂಜಂ (ಅಜಿಫ. ೫-೧೪ ನ); ಸಾಗರದತ್ತನೆಂಬ ಪರದನಾತನ ಪರದಿತಿ [ಪಾಂ. ಪರದಿ]
ಸುಮತಿಗಂ ನಂದ . . . ಜಯಸೇನನೆಂಬಯ್ಯ ತನಯರ್ (ಜಾವಂಫ. ೧೮);
ನಯದತ್ತನೆಂಬ ಪರದಂಗೆಮಾತನ ಪರದಿತಿ [ಪಾಂ. ಪರದಿ] ಸುನಂದೆಗಂ
ಪ್ರಥಮಜನ್ಮದೊಳ್ ಧನದತ್ತನೆಂಬ ತನೂಜನಾಗಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೩೬ ನ).
೨. "ವರ್ತಕಿ ; ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುವವಳು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಪರದಿ+ಇಕಿ (<-ಇತಿ)]

ಪರದು, ಹರದು (ನಾ). = ಪರದಿಕೆ : "ಸತ್ಯಾನ್ಯತಮದು ಪರದು"
(ವಸ್ತುಕೋ. ೬೨-೬೪); ನಂದಿಮಿತ್ರನೆಂಬೊಂ ಸೆಟ್ಟಿ ಸಾರ್ಥಂಗೆರಿಸು
ಪರದಿಗೆ ಪೋಗುತ್ತಿ [ಪಾಂ. ಪರದುಪೋಗಿ] ದಾರ್ಪಣದೆಯೊಳೊಂದೊ
ರೊಳ್ ಬಿಟ್ಟಿಡಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೬೩-೨೩); ಲೋಭಿಯ ಕೋಡುಂ . . .
ಲಾಭಮನಜಾಯದ ಪರದುಂ ಕೋಭಿಸಲಾರ್ತಪುನೆ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೫-೧೦೩);
ಪಾಲುನ್ನದ ಪೂರ್ಣಮೆಯೊಳ್ ಕುಟಾಪಾಗಿ ಗಂಧವಂ . . . ಕಂದ
ಮೂಲನುಂ ಬಿಸುಡದೆ ಬಯ್ಲು ಮೂಡಾದೊಡೆ . . . ಪರದಿಮರಿಯಾಗಿ
ಪರ್ಜುಗುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೬-೪೨). **ಹರದು :** "ವಣಿಜ್ಯಂ, ವಾಣಿಜ್ಯಂ,
ವಣಿಕ್ರಮಂ- ಈ ೩ ಹರದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫-೩೬); ಮೊದಲುಗೆಡದ
ಹರದನಗಾದುದಯ್ಯ (ತನಗೀ. ೪೪-೪೧೨); ಹರದು ಮಾಳ್ವಡೆ ಪೋದ
ಸೆಟ್ಟಿಗದಜಾಂ ಲಾಭಂಗಳಾಗಲ್ವೆ (ಸನ್ನಿಹ. ೩-೩೪); ವಾರದಕ್ಕಿಯ
ಹಾರವರು ಶೃಂಗಾರದೋದಿನ ವಿಲರು ಹರದಿಗೆ ದೂರದೇಶಕೆ ಬಂದವರು
ನೆರಿದಿಹರು (ಕೊಲ್ಲಾ. ೯೫).

[ದೇ. || ಕೊಂಡ. ಪೂರ್ = ಮಾರು; ಬೆಂಗು. ಪೂ = ಮಾರು; ಕುವಿ. ಪ್ರಾ. ತ]

ಪರದುಂಗೈ 'ಪರದುಗಿಯಾ' ನೋ.

ಪರದುಗಿಯಾ, ಪರದುಂಗೈ, ಪರದುಗೈ, ಹರದುಗಿಯಾ, ಹರದು
ಗಿಯು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡು; ವ್ಯವಹಾರ ನಡೆಸು :
ಪಿರಿದನಿಡ ಕೊಳಗದಿಂದ ಮುಂ ತಾಂ ಕೊಂಡಂತಿರೆ ಪರ್ವಿ ಕುಡುಗಿ
ಕುಂದಿಸಿ ಪರದುಗಿಯುಲ್ಲದಂದು ನೆಗಟ್ಟು ಜೈನಂ (ಸಮಸ. ೫-೪೬);
ಪರದುಗಿಯು ತ್ವಮಂ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಪಡೆದರ್ಥಂ ದೇವತಾಪೂಜೆಗೆ. . .
ನಿಟ್ಟುಂ ಕುಡೆ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧-೩೪; 1169); ಪರದುಗಿಯುದೆ
ಸುಮ್ಮನಾದಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದು ಪರದರಿಗನುಚಿತವು (ನೇಮಿಸಂ. ೪-೧೦).
ಪರದುಂಗೈ: ಹರದರು ರತ್ನದ ಹೇರಂ ಪರದುಂಗೈನಲ್ಲಿ ಪೋಗು
(ಕಂದಕೊ. ೨೧೦). ಪರದುಂಗೈ: ಕೆಲವು ದಿನವದಿಂ ಬುಲಕಾ ಶ್ರೀಧರ
ಸೆಟ್ಟಿ ಪರದುಗೈಯಲ್ ಭರದಿಂ ಜಲಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪೋಪುದುಂ (ಧರ್ಮಸ.
೧೦-೩೫); ರೋಕ್ಕದಾಸೆಗೆ ಪರದುಗೈಯಲ್ ಪೋಪೆನು (ಸಾಧುಭಾ.
೧೬-೫೯); ಆ ವಿಷನಾಂತರದ ಕಪ್ಪುಂಯಿದು ನೈಪತಿ ಪರದುಗೈಯಲು
ಬಂದೆ (ನಾಗಕು. ೧೪-೪೯). ಹರದುಗಿಯಾ: ಒಂದುವುದುಗಿ ಪ್ರತ್ಯಯ
ಮಾಡುವ ದೀಪಿಗಿದಿದವ ಹರದುಗೈಯುಬರೊಳಂ (ಚಿದ್ರ. ೨೦೪).
ಹರದುಗೈಯು: ಹೊರನಾಡುಗಳಿಗೆ ಹರದುಗೈಯಲು ಹೋದ
ಪರದರು ಹಿಂದಿರುಗಿದೊಡನೆಯು. . . ಔತಣದ ಅಮಂತ್ರಣ ಬಂತು
(ಭಾಸರ. ೬೫). [ಪರದು + ಕಿಯಾ]

ಪರದುಗೈ 'ಪರದುಗಿಯಾ' ನೋ.

ಪರದುಪೋಗು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕಾಗಿ ದೂರದೇಶಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣ
ಮಾಡು: ನಂದಿನಿತ್ರನೆಂಬೊಂ ಸೆಟ್ಟಿ ಪಿರಿದಂ ಸಾರ್ಥಂವೆರಸು ಪರದು
ಪೋಗಿ (ಪಡ್ವರಾ. ೧೬೩-೨೩); ಇರ್ವರ್ ವಣಕ್ಕುತ್ರರ್ ಪುದುವಿ
ನೋಳ್ ಪರದುಪೋಗಿ ಪಿರಿದಪ್ಪ ಪೊನ್ನಂ ಪಡೆದು ಮಗುಟ್ಟು (ಸಂಚಿತಂ.
೧೭೦-೪); ಪರದುಪೋಪೆನೆಂಬ ಬಗೆಯಂ ತಂದು ಯಥೋಚಿತಮಪ್ಪ
ಭಂಡಮಂ ಕೊಂಡು ಶುಭದಿನದೊಳ್ ಪೊಜವೀಡಂ ಬಿಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮ್.
೧-೯೪). [ಪರದು + ಪೋಗು (< ಪೋಗೈ)]

ಪರದೆ, ಪರದೆ, ಪರದ್ವೆ, ಪರದಾ, ಪರದೆ (ನಾ). ೧. ತೆರೆ; ಜವನಿಕೆ:
ರೋಹಿಣಿಯು ಪರದೆಯ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಅವರ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದಳು
(ಬಂಕಿಮ. ೭೨); ಕೆಲವು ಚಿಕ್ಕ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ನೋಗಸಾದ ಉದುಪಿನಲ್ಲಿ
ರಾಜನ ಎದುರಿಗಿದ್ದ ಸುಂದರವಾದ ಪರದೆಯ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದರು (ಸ್ಮರಣಾ.
II, ೧೬೫); ಸುರೇಶ. . . ಕಿಡಕಿಯ ಪರದೆಯನ್ನು ಸರಿಸಿ ಹೊರಗೆ
ನೋಡಿದ (ಅಜೋರೀ. ೮೭). ೨. ಸೊಳ್ಳೆಗಳು ಬರದಂತೆ ಹಾಸುಗಿಯ
ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟುವ, ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಕಂಡಿಗಳಿರುವ ಬಟ್ಟೆಯ
ಸಾಧನ; ಮಚ್ಚೆರದಾನಿ: ರಾತ್ರಿಯ ನೇಳೆ ಪರದೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಕೊಳ್ಳದೆ
ಮಲಗುವುದು ಅಶಕ್ತವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದೆ (ಸಂಜಯ. ೪೨); ಇಲ್ಲಿ ತೂಗುತ್ತಿ
ರುವ ನಯವಾದ ಪರದೆ ಕೈಮಾಡಿ ಕರೆಯುತ್ತಿದೆ (ಸತವಾ. III, ೨೦೭೨).
೩. ಸಿನಿಮಾದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರವನ್ನು ನೋಡಿಸುವ ಪಟ; ರಜತಪರದೆ:
"ಜಲನಚಿತ್ರದ, ದೀಪಚಿತ್ರದ, ಛಾಯಾಚಿತ್ರದ, ತೆರೆ, ಪರದೆ" (Sreeni.
೧೦೪೬). ೪. ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೃಶ್ಯಗಳಿಗೆ
ಸಹಾಯಕವಾದ (ಚಿತ್ರಗಳುಳ್ಳ) ತೆರೆ: ದೃಶ್ಯದ ಪರದೆಗೆ ಬದಲಾಗಿ
ಅಂಕದ ಪರದೆಯೇ ಅತುರದಿಂದ ಬಿದ್ದಿತು (ರಂಗಸಾ. ೩). 'ಅಂಕಪರದೆ'
ಪರಾ. ೫. (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಹೆಂಗಸರು ಧರಿಸುವ)
ಮುಸುಕು; ಅವಕುಂಠನ: ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಪರದೆ, ಮುಸುಕು
ವಿನೂ ಇಲ್ಲವೇ ಆ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ? (ಸಾಹಿಬ್. ೨೭). ಪಡದೆ:
೧. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಜರತಾರಿಯ ಪಡದೆಗಳನ್ನು ಇಳಿಬಿಡಿಸಿದ್ದನು (ಮಂಜುಳ.
೧೦೮). ೪. ಪಾತ್ರ, ಮಾತ್ರ ಪಡದೇದ ಹಿಂದಿಂದ ಮಾತಾಡುವ

(ಮಜ್ಜಿ. ೬೬); ಹನ್ನೆರಡೂವರೆ ಗಂಟೆಗೆ ಪಡದೆಯ ಹಿಂದೆ ಗಂಟೆ ಬಾರಿಸಿತು
(ದೀಪಕ. II, ೩೮೪). ೬. ಹುಡುಗನೊಬ್ಬನ ಬೀಜದ ಸುತ್ತಲೂ
ಇರುವ ಪೊರೆ, -ಪದರ: ಹಣ್ಣಿನ ಒಳಗೆ ಇರುವ ಪಡದೆಯು ಸಫೇತಿರ
ಬೇಕು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೪೫). ಪರದ್ವೆ: ೧. ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಹೂವುಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿದ ಪರದೆಗಳನ್ನು ಬಾಗಿಲು, ಕಿಟಕಿಗಳಿಗೆ ಇಳಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).
ಪರದಾ: ೪. ನಾಟಕಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಪರದಾಗಳನ್ನು
ಹಾಕಿರುವುದಿಲ್ಲವೆ? (ಗಲಪ್ಪ. ೧೫). ಪರದೆ: ೧. ಕಿಟಕಿ-ಬಾಗಿಲುಗಳಿಗೆ
ಸಿಲ್ಕ್ ಪರದೆಗಳು (ಸಖಸಾ. ೬೩೫); ೨. ಚಂದ್ರಶಾಲೆಗಳ ಮೇಲುಗಡೆ
ಕನಾಕಿನ ಪರದೆಗಳು. . . ಕಟ್ಟಿಟ್ಟಿದ್ದವು (ಶ್ರೀರಾಮ. ೪೫).
೪. ಅದರಲ್ಲಿ ಪರದೆ ಇದೆ, ಸೀನೆಯಿದೆ (ಸ್ವಪ್ನಕೊ. ೧೩೪); ಇಂತಹ
ಕಂಪನಗಳ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಜನ ಅಳಿಯುತ್ತಿದ್ದುದು ಅವರ ಹತ್ತಿರ
ಎಷ್ಟು ಪರದೆಗಳಿವೆಯೆಂಬುದರ ಮೇಲೆ (ಸಖಸಾ. ೧೧).

[← ಪಾರ. ಪರದಾ; ಹಿಂ. ಪರದಾ, ಪರದಾ; ಮರಾ. ಪಡದಾ]
ಪರದೇವತೆ (ನಾ). ಶ್ರೀಷ್ಠ ವಾದ ದೇವರು, -ದೈವ: ಪತಿಯೊಳು
ಪರಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾಣಿಯೆಂದು ಬಗೆದು ಪತಿಯನೆ ಪರ
ದೇವತೆಯೆಂದು ಭಜಿಸುವ ಸತಿಯರ ಸನ್ನಿಹಿಸುವನು (ಹದಿಬ. ೨-೩).

[ಪರ್ದೆ + ದೇವತೆ]

ಪರದೇಶ (ನಾ). ತನ್ನ ದಲ್ಲದ ದೇಶ; ಬೇರೆಯ ದೇಶ; ವಿದೇಶ:
ಹೇಷಿತದಲಮರಾವಳಿಗೆ ಪರದೇಶವನು ಮಾಡುತ್ತ ವನವನು ಘಾಸಿ
ಮಾಡುತ. . . ನಡೆತಂದನಂತಕನಂತೆ ಗೋಳುಲಕೆ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೩೨-೩)
ಏನ್ನನ್ನು ಪರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮರಣದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸುವವರು ಸಿಗಬಹುದು
(ಮನಸ. ೪೪). [ಪರ್ದೆ + ದೇಶ]

ಪರದೇಶಸ್ಥ (ನಾ). ಹೊರನಾಡಿನಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವವನು. [ಸಂ.]

ಪರದೇಶಿ (ಗು). ೧. ಹೊರನಾಡಿಗೆ ಸೇರಿದ; ವಿದೇಶೀಯ:
ಸ್ವದೇಶಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪರದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸುಡಲಾಗಿದೆ (ಧರ್ಮಸಾ.
೭೨); ಲಿಪ್ಪಾಸ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಪರದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳ ಭಾಷಣವಿಲ್ಲದೆ ಆಕೆ
ಎಂದೂ ಸಾಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ಪರ್ಯಾ. ೯೮). ೨. ಅನಾಥವಾದ;
ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ; ತಬ್ಬಲಿಯಾದ: 'ಪರದೇಶಿ ತಪಸಿಯ ಹೇಣನನಾ ಚಂದ್ರಯ್ಯ
ನಯ್ಯಾ ಕಾಣನೇ (ಬಸಪ್ಪ. ೩೨-೫೩); ಎಷ್ಟಾದರೂ ತಂಗಿಯ ಮಗ,
ಪರದೇಶಿ ಪೋರ ಎಂಬ ಆತ್ಮೀಯತೆ ಕನಕರಂದಿಂಗಾಗಿ (ರೂಢಿ ೩೧).
(ನಾ). ೩. ಹೊರನಾಡಿನವನು; ಪರದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು:
ಪರದೇಶಿ ಮರ್ಜನಂ. . . ಅತಿಪಾಪಿಯಲ್ಲದೆ ತುರಂಗನಕರಕ್ಕೆ ಗೋವ
ರಪ್ಪರೆ ಸತತಂ (ಸಂಜಯ. ೬೫೬); ಕಾರುಣ್ಯನಿ ಪರದೇಶಿ ಬಂದಿರಲದಗನಾ
ಲೂರೊಳಗೆ ಕೊಲುತರ್ಪುದು ನಿರಂತರವು (ಬಸಪ್ಪ. ೫೫-೨೬). ೪.
ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅನಾಥವ್ಯಕ್ತಿ: ಪರದೇಶಿ[ಪಾಪಾಂ. ೩] ವಿಶ್ವಪೀನಂ
ಕುತ್ರಂಗುಳಿಯಕ್ಕೆ ಜೈನನೆ ಜಿನಗಳಯಕ್ಕೊಯ್ಯೋವಿ ಲೇಸು ಮುಟ್ಟನೆ
ಜೈನಂ (ಸಮಸ. ೪-೩೧); ಪರಿಚಾರಕಜನಂಗಳಿಗುಳಿದ ಪರದೇಶಿಗಳಿಗೆ
ದೇಗುಲದೊಳಗೆ ಹುಗಬಾರದು (ಬಸಪ್ಪ. ೪೩-೪೫); ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು
. . . ಕರ್ಣ ದುಶ್ಯಾಸನರು ದಿಕ್ಕುವಸೆಯಿಲ್ಲದ ಪರದೇಶಿಯನ್ನು ಕಂಡ
ಹಾಗೆ ಕಂಡು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೫೧).

ಪರದೇಶಿ ಆಯ್ಕೆ = ಬೇರೆ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಬಂದು ನೆಲಸಿದ ಸಂನ್ಯಾಸಿ:
ರಂಗಸ್ವಾಮಿಯವರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯಿದ್ದಂಥಾ ಪರದೇಶಿ ಆಯ್ಕೆವನರು
ಮೂವತ್ತೈಕುಮರುಪದಾರ್ಥ. . . ಭಿಕ್ಷಾವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸಿದ
ದೇವಸ್ಥಾನ ವುಪರಿಗೆ ಬಾಗಿಲು ಮುಹಾನವಮಾಮಂಟಪಕರೆಯೆರಡು
ಸಹ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಸೇವೆ (ಎಕ. XII, ೩೭೫೩. ೬೯-೫: 1770).

[ಸಂ. ಪರದೇಶಿನ್]

ಪರದೇಶಿತ್ವ (ನಾ). ನಿರ್ಗತಿಕವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಅನಾಥವಾಗಿರುವಿಕೆ; ನನಗೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟ ಪರದೇಶಿತ್ವ ಬಂತು (ದ್ರಿ. ೧೦೬).

[ಪರದೇಶಿ + ತನ]

ಪರದೇಶ (ನಾ). ಪರದೇಶಂ, ಪರಶೋತ್ತಮ (ಭಾಷ್ಯ. ೧೩೨ ಉದಾ).

[ಪರ + ದೇಶ]

ಪರದೇಶಿ (ನಾ). ೧. ಪರದೇಶಿ ೩ : ಪರದೇಶಿಯನ[ನೆ]ಮ್ನುಪರಬ್ಬರುಮಂ ಮನಮಾರೆ ತೋಡು . . . ಅಭಿಮಂ ಹಜಾಯಿಬೆನೆಂಬರ್ಯಿಂದಮಿಲ್ಲಿಗೆ ವಂದೆಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೬-೩೦). ೨. ಪರದೇಶಿ ೪ : ಪರದೇಶಿ ನಾನಂದತಿಕ್ಷುಧೆಯುಡಸಲು ಪರದೆಯ್ದೆ ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ(ಜೀವಂಸಂ. ೬-೧೮); ಕೆಳಗಾರಾದರೂ ಅರದೇಶಿ ಪರದೇಶಿಗಳಿದ್ದರೆ ಕರೆದು ಫಲವನ್ನು ತೊಡ ಹೇಳಿ (ಬತ್ತ. ೩೬).

ಪರದೇಶಿಯಪ್ಪ - ಬೇರೆ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಬಂದು ನೆಲಸಿದ ಸಂನ್ಯಾಸಿ: ಸ್ಥಾನಿಕ ಪರದೇಶಿಯಪ್ಪರಾದ ಮನಂಜಿ ಜೀಯರ X X ಯನ ಕೈಯಲು . . . ಕೊಟ್ಟಿ ದತ್ತಿ (ಎಕ. VII (R), ಮುದ್ದುರು. ೬೯-೭೩; 1261); ಶ್ರೀ ಪಂ X X ದೇವರ ಸ್ಥಾನಾಪತಿ ಪರದೇಶಿಯಪ್ಪ X X ದಯಪ್ಪ ಜೀಯರು (ಎಕ. VII (R), ಮುದ್ದುರು. ೬೬-೧೪; 1278).

[<ಸಂ. ಪರದೇಶಿನ್]

ಪರದೈವ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ದೇವರು; ಅನ್ಯದೈವ: ಫಲ ಬೇಕು ಪರಣಿಗೆ ಪರದೈವನೊಲ್ಲೆ ನೆಂಬ (ಬಸವ. ೬೭೬); ಪರದೈವಗಳನವಿಚಾರದಿಂದ ಮುಟ್ಟಿ ನು (ಬಸವ. ೫೭-೫೦); ಹರಿಪಾದವಿರಲಿಕ್ಕೆ ಪರದೈವಗಳಿಗೆಹಗಲೇಕೆ (ತುರಂದ. ೪-೧೪೭ ಪಲ್ಲವ). ೨. ಪರದೇವತೆ: ನಿತ್ಯ ಪರದೈವ ಚಿಂತನೆಯೊಳ್ ಮುಳುಗಿ (ಅಮೃತ. ೨೬).

[ಪರ + ದೈವ]

ಪರದೈವತ (ನಾ). ಪರದೇವತೆ: ಎಲೆ ಕೃಷ್ಣ . . . ನೀಂ ಪರದೈವತ ಕಳಾಸ್ಪರೂಪನಾಗಿ ತೋರ್ಪೆ (ಜಗವಿ. ೪-೭೯ ವ).

[ಪರ + ದೈವತ]

ಪರದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ವಸ್ತು; ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥ. ೨. ಇತರರ ಸಂಪತ್ತು; ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಸೇರಿದ ಆಸ್ತಿ: ಉಳ್ಳು ಮಂ ಪರದ್ರವ್ಯ ಪರಕ್ಷೇತ್ರ ಪರಕಾಲ ಪರಧಾವಂದಿಮಿಲ್ಲದಿರ್ಕಂ (ಪಾಂಕಿತ. ೮-೧೭೪ ವ); ಪರದ್ರವ್ಯ ಪರಸ್ತೀ . . . ಮಲತ್ರಯದಲ್ಲ ಮೋಹಿಸದೆ (ಮದನಾ. ೬೮-೧೦೦).

[ಪರ + ದ್ರವ್ಯ]

ಪರದ್ರೋಹ (ನಾ). ಇತರರಿಗೆ ಕೇಡನ್ನು ಬಗೆಯುವುದು: ಹುಸಿ ಪರದ್ರೋಹವು . . . ಅತ್ಯಸ್ತುತಿಯನ್ನಿವನು ಏನುಟು ತದ್ವಿಪರೇಷದಲಿ ವರ್ತಿಸುವವನೇ ರಾಯನು (ಕುನ್ಯಾ. ೩-೬೧); ಪರದ್ರೋಹವನ್ನು ಮಾಡಲೂ ಬಾರದು, ಚಿಂತಿಸಲೂ ಬಾರದು (ಅರ್ಯಭ. ೮೫).

[ಪರ + ದ್ರೋಹ]

ಪರಧನ (ನಾ). ಪರದ್ರವ್ಯ ೨: ಪರಧನಹರಣಾರ್ಥಂ ನಿಜಗುರು ವಧೆಯಂ ಮಾಪ್ಪ ಮುಪ್ಪಬುದ್ಧಿಯ ಕಥೆಯಂ ನಿಧಂತಂ ನೋಡಲ್ ಬಜಾಂತಿರಿ ಬಂದಂ ಪೂರ್ವಗಿರಿಗೆ ಸರಿಸಿಜಮಿತ್ರಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೫-೨೪೯); ಒಂದಕ್ಕೊಬ್ಬನೆ ಒಂದಕ್ಕೊಬ್ಬನೆ ಪರಸ್ತೀ ಪರಧನವೆಂದೇ ಜೂದಿಂಗಂಜುವ (ಬಸವ. ೪೪೬); ನಾಸ್ತಿಕನ ನಿಂದಾಕುಳನ ಪರಧನ ಬಾಧಕನ ದತ್ತಾಪಕಾರಕನ . . . ಪರದೇಶಿ ಧರ್ಮನ ಗತಿಗಳಲಿ ತಾನಿಳವೆನಿಂದೇ ಕೊಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸೂತನಂದನನ (ಕುನ್ಯಾ. ೧೮-೬); ಪರಧನ ಪರಸತಿ ಪರನಿಂದಿಗಳುಕುತ ತೋಯಿಲಕು ನಿಂದಿರೆ ಮುಂತ ಪೋಗುವುದೆ (ತುರಂದ. ೪-೧೪೪-೬).

[ಪರ + ಧನ]

ಪರಧರ್ಮ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಧರ್ಮ; ಅನ್ಯಧರ್ಮ: ಭಾರತ ಪರಧರ್ಮಸಹಿಷ್ಣು ತೆಗೆ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ ದೇಶ (ಭಾರದ. ೩೨೫).

[ಪರ + ಧರ್ಮ]

ಪರನಾಡು (ನಾ). ಪರದೇಶ: ದಾರ್ಶಿನಿಯು ಸಿಂಹಲದ್ವೀಪದಿಂದ ಪರನಾಡುಗಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೬೪).

[ಪರ + ನಾಡು]

ಪರನಾರಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಹೆಂಗಸು; ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀ: ಪರನಾರಿಯ ಸಂಗವ ತೋಪಿಯಂ ಭೋ (ಬಸವ. ೬೪೪); ಪರನಾರಿ ಭೂರಿಸೌಖ್ಯ ನಿವಾರಿ ಕೇಡಿನ ದಾರಿ (ಕೌತು. ೨೩-೨೪).

ಪರನಾರೀದೂರ - ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದ ದೂರವಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪರನಾರೀದೂರ ನಲುಮತ್ತ ನಾಲ್ಕುಮೂರ್ತಿಗಳ ಕರೆಗೊಲ್ಲ ಗಣ್ಣ (ಎಕ. XII, ೨೦೨. ೪೦-೬೧; 1040); ಪರನಾರೀದೂರಂ ಸರಣಾಗತ ಪ್ರಿಯಂ (ಕಳಾ. ೪೧-೫೯-೧೦; 1128). **ಪರನಾರೀಪುತ್ರ** - ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ತಾನು ಮಗನೆಂದು ಭಾವಿಸಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪರನಾರೀಪುತ್ರ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀನಿವಾಸ ಕೀರ್ತಿವಿಶಾಸನಧನವ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ (ಸೌಜ. XX, ೩೯-೧೯; 1084); ಪರನಾರೀಪುತ್ರನುಂ ಪಾರ್ಶ್ವದೇವಪಾದಾರಧಕನುಂ(ಂ)ಮಪ್ಪ ಕಲುಕಣನಾಡಾಳ್ವ ಸಾವಂತ ಸೋಮಯ ನಾಯಕಂ (ಎಕ. VII (R), ನಾಗಮಂ. ೧೬೯-೭೬; 1142). **ಪರನಾರೀಪುತ್ರಕ** - ಪರನಾರೀಪುತ್ರ: ಪರನಾರೀಪುತ್ರಕ ನೆಡ್ವರ ತೊಟ್ಟು . . . ಗುಣಬಿಕ್ಕು ಬೆಡ್ವಗಂ (ಎಕ. II (R), ೪೩೪-೧; 10ನೆಯ ಪ). **ಪರನಾರೀಬ್ರತ** - ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ವ್ರತವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪರಹಿತವ್ಯಾಪಾರನೇ ಪರನಾರೀಬ್ರತಯುಕ್ತನೇ ಪವನಜಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೪-೫೩; 1191). **ಪರನಾರೀಸಹೋದರ** - ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ವಿನೇಕಜಾಣಾಕ್ಕಂ. ಪರನಾರೀಸಹೋದರಂ (ಸೌಜ. XX, ೪೭-೪; 1074); ಪರನಾರೀಸಹೋದರನಪ್ಪ ಗಂಗಣ್ಣ ನ ಲಿಖಿತ (ಎಕ. II (R), ೧೭೩-೧೦೭; 1145).

[ಪರ + ನಾರಿ]

ಪರನಾರೀಸಂಗ (ನಾ). ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯ ಸಹವಾಸ; -ಸಂಬಂಧ: ಪರನಾರೀಸಂಗದೋಷಂ . . . ಪೂರ್ವಗುಮನೆಗೆ(ದಕಳು. ೧೦-೬೧).

[ಸಂ.]

ಪರನಿಂದಕ (ನಾ). ಇತರರನ್ನು ದೂಷಿಸುವವನು; -ತೆಗೆಳುವವನು: ಕೇಳು ಪರನಿಂದಕನೆ ನಿಂದ್ಯನು (ಕುನ್ಯಾ. ೨೩-೪೩).

[ಪರ + ನಿಂದಕ]

ಪರನಿಂದೆ (ನಾ). ಇತರರನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ದೂಷಣೆ; -ತೆಗೆಳಿಕೆ: ಅತ್ಯಸ್ತುತಿ ಪರನಿಂದೆಯ ಕೇಳಿದಿರೆಯ್ಯಾ ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮ (ಬಸವ. ೪೦೭); ಕರೆದಲಿ ಜಪಮಾರನುಣೆಗಳನೆನಿಸುತ ಪರನಿಂದೆ ಬಾಯಲಿ ಮಾಡುವರೆಯ್ಯ (ತುರಂದ. ೪-೧೪೪-೨); ಪರನಿಂದಾ ಪರವಸ್ತುಜಾತ ಪರಕಾಂತಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಂ ಮಾಡು . . . ಮೆಜೆಸಾಂತಂ ತಾನೆ ಭಕ್ತೋತ್ತಮಂ (ದ್ರಿ. ೩೭೩); ಪರನಿಂದೆ ಗೃಹಕ್ಷಯ, ಯತಿನಿಂದೆ ಕುಲಕ್ಷಯ (ಗಾದೆ).

[ಪರ + ನಿಂದೆ]

ಪರನಿಂದೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಇತರರನ್ನು ಹೀಯಾಳಿಸು; -ತೆಗೆಳು: ಪರನಿಂದೆಗೆಯ್ವ ಅವನು . . . ಇಳವ ನೆರಕದೊಳಿಳವೆನವಧಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ಧನವನೀಯದಡೆ (ಪಳಕಾ. ೮-೫೬).

[ಪರನಿಂದ + ಕೆಯ್]

ಪರನಿಮಿತ್ತ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಉದ್ದೇಶ; -ಕಾರಣ: ಅನ್ಯನಿಮಿತ್ತ: 'ಪರನಿಮಿತ್ತಂಗೆ' ಪರಾ. [ಪರ + ನಿಮಿತ್ತ]

ಪರನಿಮಿತ್ತಂಗೆ (ಕ್ರಿ). ಬೇರೆಯ ಕಾರಣವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳು: ಬರೆ ನಾನಿದಿರೊಳ್ ನೋಟವ ತಿರುಪುತ್ತಂ ನೆಗೆಯ ಪರನಿಮಿತ್ತಂಗೆದಾ ತರುಣಯ ನಾಣಂ ಮದನಂ ನೆರೆಮರೆಯನಿಟ್ಟುಮಂತೆ ಮೆರೆದನುಮಲ್ಲಂ (ಪಾಳುಂ. ೨೫-೪೬).

[ಪರನಿಮಿತ್ತ + ಕೈ (< ಕೆಯ್)]

ಪರನಿವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ಸುಖ ; ಪರಮಾನಂದ : ಈ ಪುನರ್ವಿವರ್ತನೆಯ ಪರನಿವೃತ್ತಿ ಎನಲೇ ಸಂಲೀನತೆಯೇ ಭವವ್ಯತಿ (ಗಣಿತ. ೧೬-೪೦೧). [ಪರೈ + ನಿವೃತ್ತಿ]

ಪರನೃಪ (ನಾ). ಶತ್ರುರಾಜ : ಪರನೃಪರೋಲಗಿಸಿದ ಪದ್ಮರಾಗಮಣಿಯಂ . . . ಮಣಿದೀಪದ ಸರಮೊಪ್ಪಿದುದು (ಅಜಿತ. ೬-೫) ; ಪರನೃಪ ರಟ್ಟಿದ ಕಪ್ಪಕರಿಗಳ ಮದವಳಮನುಂಟು ಕಂಪೇಬಾದ ತದ್ಧರಣೀಶ ಗೃಹಾಂಗಣದೊಳ್ ಪಜಾವಜಾಯಾದುವು ಪಟಮೆವಜಾಗಳ ಬಳಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೩೩). [ಪರೈ + ನೃಪ]

ಪರನೃಪಮಂಡಳ (ನಾ). ಶತ್ರುರಾಜ್ಯ : ಪರನೃಪಮಂಡಳಕ್ಕೆ ಭಯಮಂ . . . ಇತ್ತ ನಂದು ದಿತ್ತರಿಸೆ ಸನತ್ತುಮಾರ ಸಳಕೊಬರ ಕಂಕುನಿಧಂ ನೃಪಾತ್ಮಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೭೦).

[ಪರನೃಪ + ಮಂಡಳ (= ಮಂಡಲ)]

ಪರನೃಪತಿ (ನಾ). = ಪರನೃಪ : ಪರನೃಪತಮುಳುಬಿಟ್ಟು ಕಡರಣಾರ ವಿಂದಯಗಳಂ (ಸಾಂ. ೫೫, ೪೧-೫; 1068). [ಪರೈ + ನೃಪತಿ]

ಪರಪಂಚ (ನಾ). ೧. ಜಗತ್ತು ; ವಿಶ್ವ : "ಪರಪಂಚ-ಪ್ರಪಂಚ" (ತದ್ವಿಕಾ. ೨೪). ೨. ನೃತ್ಯಾಸ ; ಪಕ್ಷವಾತ ; ಭೇದ : ಪಂಕ್ತಿ ಯೊಳ್ ಪರಪಂಚಮಂ ಮಾಡೆ ದೋಷಮಂದೆಲ್ಲೆಗ್ಗೆ ಸಂಯಾಗಿ ಬದಿಸಲ್ (ಸಮ್ಯಕ್. ೪-೪೩). [ಪಂ. ಪ್ರಪಂಚ]

ಪರಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಇನ್ನೊಂದು ಪಕ್ಷ ; ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ; ವಿರೋಧ ಪಕ್ಷ : ಎಂದು ಪರಪಕ್ಷದೊಪಪುರಸ್ಕರಮನೇಕೋಪಪತ್ತಿಗಳಂ ಸ್ವಪಕ್ಷ ಸ್ಥಾಪನೆಗೆಯ್ದು (ಅಜಿತ. ೨-೨೨ ವ); ಪರಪಕ್ಷಾಪರಪಕ್ಷಂ ದೊರೆ ಕೊಂಡುದು ವಿಧಿಗನುಕ್ಕೆ ಬಯ್ಯಲ್ (ಪದ್ಮಾರ. ೨-೪೨). ೨. ಶತ್ರುಗಳ ಸಮೂಹ, -ಗುಂಪು : ಪರಪಕ್ಷಮುಳ್ಳನೆ ತನಗಿರವುಬ್ಬನಮದಜಾನ [ಬ್ರ]ವುದದನೇಗೆಯ್ದುಂ (ಕವಿ. ೩-೧೫೦). ೩. ಶತ್ರು ; ಹಗೆ : "ಅಪಕ್ಷನೆನೆ ಪರಪಕ್ಷನೆಂದೆನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೨). [ಪರೈ + ಪಕ್ಷ]

ಪರಪತಿ (ನಾ). ಸಾಲ ; ಕೈಗಡ : ಕಾಯಕವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಮಾಡು ವಲ್ಲಿ ತುಡುಗುಣಿಯಂತೆ ನುಡದಿ ಮಕ್ಕಳಿಂದು ಹೆಡಗೆ ಗಳಗಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಯಿದು ಕಡ ಪರಪತಿ ಎಂದು ಕೊಟ್ಟಿಡೆ ಅದು ಗುರು ಪರ ಪತಿ ಈ ಮೂಡುಪೊಡಮೆಯ್ಲಿ (ಸರ್ವ. ೬೨-೩೩೦).

[ಪಂ. ಪರಪತಿ, ಪರಪತ್ನಿ]

ಪರಪತ್ನಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯವಳ ಹೆಂಡತಿ ; ಪರಸ್ತ್ರೀ : ಪರಪತ್ನಿಯನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಕಾಕುಂ. ೩೫-೭). [ಪರೈ + ಪತ್ನಿ]

ಪರಪದ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ಥಳ ; ಮೋಕ್ಷ : ಸ್ವಾತ್ಮಾರಾಮ ಸ್ವಾಮಿಯು ರಾಜಯೋಗ . . . ಪರಪದ . . . ತುರಿಯಾಸಸ್ಥಾ ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾನೆ (ಭಾರವ. ೧೬೫). ೨. [ವ್ಯಾಕ.] ಸಂಧಿ ಅಥವಾ ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪದಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಬರುವ ಪದ : ಪರಪದಪೂರ್ವಂ ದ್ವಿತ್ವಾಕ್ಷರಮಾಗಿರೆ ಪೂರ್ವ ಪದದ ಚರನುಂ ಹ್ರಸ್ವಾಕ್ಷರಮಾಗಿ ಸಂಧಿದೋಷಂ (ಪಮಪ. ೫೯).

[ಪರೈ + ಪದ]

ಪರಪಮುದು (ನಾ). ದೇವರ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಬೇಳೆ : ಆ ಕೈಂಕರ್ಯಗಳ ದಾಸಗಟ್ಟಿಯು ವಿನರ ಪ್ರತಿದಿನ ಗಿಕ್ಕೆ ನಡಪ ನಿತ್ಯಸಂಧಿ ಗಕ್ಕೆ ಅನ್ಯತಪದಿ ಮಂ ೧/೪ ಕೆ ತಳಿಗೆ ೬ ಅರ್ಧ ಪರಪಮುದು ಕಟಾ ಯಮದು ನೈಯಮದು ಚುರುಕೊಮುದು ಸಹ ವರ್ಷ ೧ಕೆ ಸಲುವುದು (ಎಕ. XIV, ೨೨ರಂಗ. ೪೫-೨; 1535).

[ಪರಪ್ರತಿ (< ಪರುಪ್ರತಿ) + ಆಮುದು (< ಆಮುದು). / ತಮಿ. ಪರುಪ್ರಮುತು]

ಪರಪರ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆ, ಕಾಗದ ಮುಂತಾದುವು ಹರಿಯುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಪದ : ಮಗು ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಪರಪರ ಎಂದು ಹರಿದು ಹಾಕಿತು (ರೂಢಿ).

ಪರಪಾಕ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರು ಮಾಡಿದ ಅಡುಗೆ : ಪರಪಾಕ ಪರ ವಸ್ತ್ರ . . . ಕಾಂಕ್ಷೆ ಮಲತ್ರಯದಲ್ಲಿ ಮೋಹಿಸದೆ (ಮದಮಾ. ೬೪-೧೦೦); ನಿರತ ಕಮ್ಯಯ ಸ್ವಪಾಕಿಯ ಭರ್ಮಪ ನಡಸುತ್ತ ಪರಪಾಕಮುಮನು ವರ್ಜಿಸಿ (ಸಮವೋ. ೨-೩೩). [ಪರೈ + ಪಾಕ]

ಪರಪಾಟಕ 'ಪರ್ಪಾಟಕ' ನೋ.

ಪರಪಾಟು, ಪರಿಸಾಟು (ನಾ). ಪ್ರಮಾದ ; ಗೊಂದಲ : ನಿಮಗೆ ಮರೆತು ಹೋಗಿರಬೇಕು. ಪರಪಾಟು ಆಗಿರಬೇಕು (ದಿನಾಬ. ೪೯); ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯ ನಿಲ್ದಾಣದಲ್ಲಿ ಪರಪಾಟು ಆಗಿ ಭಾರವಾಡದ ಗಾಡಿಯನ್ನು ದಿಟ್ಟು ಹಾವೇರಿಯ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಪುಟ್ಟು. ೧೯). **ಪರಿಸಾಟು** : ಎಂದೂ ಅಲ್ಲದ ಪರಿಸಾಟು ಈ ದಿನವೇ ಆಗುತ್ತದೆಯೇ ಹೇಳು ? (ಮರಳ. ೭೨). [ಪಂ. ಪರಪಾಟು]

ಪರಪಾಟು (ನಾ). = ಪರಪಾಟು : ನಂದು ಪರಪಾಟು ಅತು (ಬೆಂಗಳ. ೧೪). [ಪರಪಾಟು + ಅತು (< ಅಲ್ಪ)]

ಪರಪಾರ (ನಾ). ಆಚೆಯ ದಡ ; ಎದುರುದಂಡೆ : ಅಪಾರ ಪಾರಾಪಾರ ಪರಪಾರಸಮುತ್ತಾರಿತ ಕುಂದೇಂದುಳುಮುದ್ದತೀ ಪರಳಕರ ತಾರಪಾರನೀಪಾರರೋಚರ್ವಂಜರೀನಿಜಯವಿಶದಯುತೋರಾಶಿವಳಯನುಂ (ಪಾಂ. ೧೨-೭೧ ವ). [ಪರೈ + ಪಾರ]

ಪರಪಾಪ್ಯಕ 'ಪರ್ಪಾಟಕ' ನೋ.

ಪರಪಿಂಡಾದ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಆಹಾರವನ್ನು ಪಡೆಯುವವನು ; ಪರಾಧೀನ : "ಪರಾನ್ನಃ, ಪರಪಿಂಡಾದಃ - ಈ೨ ಹೊರಕ್ಕಿದ ಕೂಟನುಂಬುವಂ" (ಹರಾಯು. ೫೫-೧೯೬). [ಪಂ.]

ಪರಪಿಂಡಿ (ನಾ). ೧. = ಪರಪಿಂಡಾದ ೧ : "ಹೊರಾಂ ತಿಂಬನಂ ಪರಾನ್ನಂ ಪಾರಧಿಕನಾ ಪರಪಿಂಡಿಯಕ್ಕು [ಪಾಕಾಂ, ಪರಪಿಂಡಿಯಕ್ಕು, ಪರಪಿಂಡಾದನಕ್ಕುಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೬೯-೧೦). ೨. ಪರಾವಲಂಬಿ ಜೀವಿ : ಕಾಳಜ್ವರದ (ಕಾಲಾಪಕಾರ್) ಪರಪಿಂಡಿಯಿಂದ . . . ಕರುಳ್ಳಿ ಸೊಂಕಾದರೆ . . . ಹಲವಾರು ಬಗೆಗಳ ಜೀವಾಣುಗಳು ಹೊರದೀಳ ಬಹುದು (ಕವಿಕಾ. I, ೪೨೬). [ಪಂ. ಪರಪಿಂಡಿ]

ಪರಪೀಡನ (ನಾ). ಇತರರನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವುದು, - ಕಾಡುವುದು : "ಪರಪೀಡನಂ ಸಪತ್ನಾಕರಣಮೆನಲು ಲೋಗರನು ಬಂಧಿಸಲು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೩೨). [ಪರೈ + ಪೀಡನ]

ಪರಪೀಡನೆ (ನಾ). = ಪರಪೀಡನ : ಸದಾ ಪರಪೀಡನೆಯಲ್ಲೆಯೇ . . . ಉದ್ಯುಕ್ತರಾಗಿರುವವರು ಮೊದಲು ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಖವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಕೋರಿ ದರೂ ಪರ್ಯವಸಾನದಲ್ಲಿ ಅವರ ಸರ್ವನಾಶ ಖಂಡಿತ (ಭಾರವ. ೯೪); ಪರ ಪೀಡನೆಯ ಪಾಪಕರವು (ಇಂಜಾಪ. ೧೮೦-೪೪). [ಪರೈ + ಪೀಡನೆ]

ಪರಪೀಡೆ (ನಾ). = ಪರಪೀಡನ : ಪರಪೀಡಾಮುಖದುಷ್ಟದುರ್ಜನ ನಿಶಾಯಾತಂಕದಿಂದ ಸದ್ಗುಣಾಕರನುಂ ಸದ್ವ್ಯಸಥಾನಮಂ ಸಮೆವುದಂ ಮಾಣ ಲ್ಪದೇಕಾಯಿತ್ತ ಬಂಧುರಮಂ ಕಾಮ್ಯನಿಬಂಧಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೪೫) ; ಪರಪೀಡೆಯನೆಸಗುವವಂ ನರಕವನುಂಟುಂಟು ದೇಯನೇತೆಂದಿದಂ (ಸಳಹಂ. ೬೦೩). [ಪರೈ + ಪೀಡೆ]

ಪರಪ್ರತಿ, ಪರೈಪ್ರತಿ, ಪರ್ಬು, ಪರ್ವು, ಹಂಬು, ಹಬ್ಬು, ಹರಗು, ಹರವು, ಹರಹು, ಹರುಹು, ಹರ್ಬು, ಹರ್ವು (ಕ್ರಿ). ೧. ವ್ಯಾಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹರಡು : ಪೂಜಿಸಿಕರಣಂ ಲ್ಲಕ ನಕುರೆ ಕನಲ್ಪಗಿದು ಸೋಗಿಯಂ ಪರಪಿ (ಅಜಿತ. ೧೧-೪೯); ಪರಪಿಡ

ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಕುಲಮಾಲೆಯ ಪೂವರಿ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೧೨೩); ಸರಸೀಪಾತ ಸಖಂ ಸಹಸ್ರಕರದಿಂ ಸರ್ವೋರ್ವಿಯೋಳ್ ಕಂಡಮಂ ಪರಪುತ್ರ್ ದನೊ (ದಶಕು. ೪-೨೧); ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲಮುರ್ದಿಯ ತನಿಗಂಪ ನೆರವಿ ನೆರವಿಗೆ ತಂದಲಮೊಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಪರಪುತಿದುರದಾ ರಾಜಮಾಗದೊಳ್ ಸುಣರಂತೆ (ಚೈವಿಭಾ. ೬-೧೨); ಚೆಂಬವಳದ ಸರದ ಪರಸಿದ ಪೊಂದಟ್ಟಿಗಳೆಂ ರಂಜಿಸಿ (ರಾಮಾತ್ಮ. ೧೦೩-೪). ೨. (ವದಂತಿಯಂತೆ) ಹಬ್ಬಿಸು ; ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡು : ನೀರೊಳ್ಳೊಕ್ಕೊಯಂತೆ ಪೆಜರ ದೋಷಮಂ ಪರಪದ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೫-೯೯). ೩. ಚೆಲ್ಲಾಡು ; ಚೆಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿ ಮಾಡು ; ತೂರು ; ಎಸೆ : ಪರಸಿದ ಕೂಟು ಮುಸುಕು ಮಡಿದ ಮುತ್ತಿಪಾದಿ ಜೀವಸಾವದ್ಯಮುಮಂ (ಪಾಂಡಿಪು. ೫-೭೦); ಉಟಿಜಾಂಗಣದೊಳ್ ಪರಸಿದ ಪಲತೆಜದ ಫಲಗಳೆಂ (ಪಾಂಡಿಪು. ೨೨೩); ಚಿತ್ರಗ್ರೀವಂ ಸಪರಿಗ್ರಹಂ ಬಂದು ಪರಸಿದ ಕೂಟಂ ಕಂಡೆಜಗಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೪-೧೬); ತುಜುಕಾರ್ತಿಯರ್ ತಿಜಾತಂದು ಪಾಜುತನಕ್ಕೆ ಪರಪೆ ಪರಮ ಕೊರಗಿದ ಕಯ ನೆಯ್ದಿಲ್ಲೆಂ (ರೀಲಾಪ. ೫-೬೭). ೪. ವ್ಯಾಪಕ ವಾಗು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಭಂಡಂ ಪಿಂಗಳನವನಿಯೋಳ್ ಪರಸಿದೊಡೆ (ಭಂಡೋಲು. ೧-೬೦); ಪರಪೆ ಕೇಕಿಗಳ ತಾಂಡವಮಂ ನುಣ್ಣರದ ತಿಜ್ಜು ಘನಘೋಷಗಧರಂ (ಪಾಪ್ಯಾಪ. ೬೪). ೫. ದೂರಕ್ಕೆ ಹಿಡಿಸು ; ದೂರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಪರಪುತ್ತುಂ ಪುಲ್ಲಿಗುಂಪಂ ಪದಕೆ ತೊಡರ್ ಪೆರ್ಕ್ಕಿಗಳ ಪಾಪದಂತೊಪ್ಪಿರೆ . . . ಸೋಕಾಂತಾನೆಯ್ಯ ತಂದಪುಡು (ಪಾಪಂ. ೧೭-೩೩). ೬. ಕೆದರಿಕೊಂಡಿರು ; ಅಸ್ತ ವ್ಯಸ್ತ ವಾಗಿರು : ಮರುಳಂತೆ ಮರುಳೆ ತಲೆಯಂ ಪರಸಿದ ಮನೋನು ರಾಗದಿಂ ಮುಡಿ ಮುಡಿಯಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೩-೧೨೬). ೭. ಚಾಚು ; ನೀಡು : ಕನ್ನಡಿಬಾಸಿನೋಳಾ ಚೆನ್ನೆ ವಿರಾಜಿಸಿದಳ . . . ಚೆಂಬೊನ್ನದ ಕಾಂತಿಯೊಡೊಡಲ್ ಪರಸಿ ತಾಪಿಸುತುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೫೧); ನೀಂ ಪೊರೆಪುದೆಂದಾತ್ಮಾಂಗಮಂ ಧಾತ್ರಿಯೊತ್ತರಪುತ್ತುಂ (ವೃಷಭ. ೨೬-೩೦). ೮. ಆವರಿಸು ; ಕವಿ ; ಮುತ್ತು : ವಲ್ಲಿನಿವಾಸಂಗಳಂ ಪರಪುತ್ತುಂ ಮಳಯಾಪನೀಧರಚರಂ ತಾಂ ಬಂದುದು . . . ಅಂಗಳಜಂ ಬರ್ಪಂತೆ ಚಿತ್ರಾಕೃತಿ (ಪಂಪ. ೬-೩೮). ೯. ಹರಡಿಡು ; ಅಗಲವಾಗಿಡು : ಧರಾಲತಾಂಗಿ ಪರಮರಾಮೇಶ್ವರಂಗೆಯುರುತರದುಲು ಪಿಗಳತಂದು ಪರಸಿದಳೊ (ವಿಕೀರ್ತಿ. ೪-೧೬). ಪರಪು : "೧. ಪರಪು (ಪರಪು)—ಪ್ರಸಾರೇ (ಹರಡು)" (ತಮಧಾ); ಲತಾಂಗಿಯರ ಮೇಲ್ಪೊ ದೆದ ದುಕೊಲಮಂ ಮೋಹರಾಜನೆಂಬ ಬೇಂಬಿಗಾಜಂ ಪರಸಿದ ಬಲಿ ಯನ್ನದೆ ಕಾಮಧ್ಯಜಮಂದೊಡಂ . . . ತನ್ನ ಕೇಡಂ ಬಗೆವನಲ್ಲದೆ ಸುಖಮಂ ಬಗೆಯಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೬-೧೫೫); ಶೀತಲಮಂ ಪರಪುತ್ರಿ ಗೈಸೆಯೊಳ್ಳಂಹರಿಸಿದೊಡೆಯ್ಯನೆ ಲಸತ್ಪ್ರಭಾತಸಮೀಪಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೧೧೪); ದಶದಿತಿಯೊಳೆಂದುಕರರುಚಿಯಕಮಂ ಪರೆ[ಪಾಪಂ. ೮]ಪಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೫). ೨. ಈ ಪೊಲ್ಲವಾತಂ ಪರಸಿದೊಕ್ಕಲಿಗರ ಸಾಲಿಗೆಯಂ ಕಿಟ್ಟುಕ್ಕುವೆಂ (ಪಂಪ. ೧೫-೬೧೮). ೩. ಪಿಂಗಾಕ್ಷನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳಮಂ ತನ್ನ ಗದಾಲಾಂಗೂಲದಿಂಬಿಯಾಗೆ ಪೋಪ್ಪು ಪರಿಸಲುಂ (ಗದಾಯ. ೬-೧೩೮). ೪. ಮಾಡು ; ನೆರವೇರಿಸು : ಮದುಮೆಯಂ ಭವ ನಾಂಗಣ ಬಾಲಚೂತದೊಳ್ಳರೆ[ಪಾಪಂ. ೯]ಪೊಲವಿಂದೆ ಮಾಧವಿಯೊಳ್ (ಪಾಂಡಿಪು. ೫೦). ಪರ್ಬುರ್ : ೪. "ಪರ್ಬು—ವಿಸ್ತಾರೇ" (ತಮಧಾ); ಅಂತು ನೂರ್ವರೊಳೊರ್ಪನಗುರ್ಬು ಪರ್ಬ ಪರಕಲಿಸೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮಯಸ್ಸನಾಗಿ ಪೃತಭವಿಭವನುಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿವುದುಂ (ಪಂಪ. ೧-೧೩೧); ಕೀರ್ತಿಯನೆ . . . ಪರ್ಬದಳ ದಿಗ್ವಿನಿತಾಸಂದೋಹಮಂ ತಾಪಿಸಂ (ಗದಾಯ. ೧೦-೧೧); ಪೊಗಟ್ಟುಂ ಮನೋಜನಂ ಕೇಸರಿ

ಯಂತೆ ಪರ್ಬ ಪಟುವಾಗಿ ಪೊದಟ್ಟು ಕುರ್ಬಂತರಂಗಮಂ ಕಾಸಿ ಕಪಾಲಿಯಂ ಪಿದಿಮಾಜಲ್ಪರೆವೆಣ್ಣನೆ ಮಾಡಿದಿಟ್ಟುನಂ (ರೀಲಾಪ. ೧-೪೫); ಕಣ್ಣನರೆ ಮುಟ್ಟು ದಿಸಲ್ ಪರ್ಬರೆ ಕಾಯುತಿರ್ಬುದು ಕೊರ್ದದ ವೃಕ್ಷಾಗ್ರ ದಲ್ಲಿ ಮರ್ಕಟರಾಜಂ (ದಶಕು. ೨-೮೬); ಕಾಮೋಜ ಪಿಡಿದ ಸೂತ್ರದ ಕರ್ಗಿಜಿಯೆನೆ ರೋಮಾಳಿ ನಸುಪರ್ಬತೊಡಲ (ಮೋಹತ. ೨೩-೨೧). ೭. ಸ್ಥಿರತರವಾಗಿ ಪರ್ಬದ ಸುಪವಶರಾಸನಮಾಳೆ . . . ವಿತಾನ ಮಂದನೆ ಸಭೋಂಗಣಮಂ ನೆಜೆ ತಿಂಬುತಿರ್ಪುದುಪ್ಪರಿಗೆ ನಿರಂತರಂ ನಿಖಿರ ರತ್ನ ಮರಾಜಕಳಾಕಳಾಪದಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೧೨೪). ೮. ಮೊದಲೊಳ್ ನೀಳ್ ಪೊದಟ್ಟು ಪರ್ಬ[ಪಾಪಂ. ೫೯]. . . ಕೊಂದುದು ಕೃಷ್ಣಾಗರು ಧೂಪಧೂಮಾನಿವಹಂ ಕೃಷ್ಣೋರಗಂ ಕೊಲ್ಲುಪೊಲ್ (ಅವಿಭ. ೫-೨೩); ಘನಾಗಮಂ ಮೊದಲಿಡೆ ಪರದಾಗಮಂ ನೆಜೆಯ ಪರ್ಬ ಸಮಸ್ತಮುಖೀ ವಿಭಾಗಮಂ (ಪಂಪ. ೬-೬೯); ದಂತಕಾಂತಿನಿಕಾಯಂ ನಿಮಿರ್ದಾ ಸಭಾ ಜನಮನತ್ತಂ ಪರ್ಬ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೬೫); ನಳನ ರಾಣಿಗೆ ಶೋಕ ಪರ್ಬದ ತೊದಿ ಕತ್ತಲೆ ಲೋಕವನು ಮುಸುಕಿದುದು ಭರಣೆಯ ಮುಟ್ಟಿ ದಂದದಲಿ (ನಳ. ೫-೧೪); ಬಲುತವಕಮುಂ ತಲೆದೋಜಿ ಕಾತುರ ಪರ್ಬ ವಿರಹಾಗ್ನಿ ಸಂತತ ಫಲದೋಜಾದುದು (ಪಂಪ. ೯-೧೬೧). ೧೧. (ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ) ಹೋಗು, —ಹರವಿಕೊಳ್ಳು, —ಹರಡಿಕೊಳ್ಳು : ಬಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾಗಿ ಮೊದಲೊಳಗೆಳ್ಳನಿತುಂ ಪೊನ್ನಿಕ್ಕದೊಡೆ ಪರ್ಬದು ಪೊನ್ನುಳ್ಳ ನರನಿಕ್ಕೊಡಲ್ಲದೆ ಬೆಳ್ಳನೆ ಪರ್ಬಗುಮೆ ಕೀರ್ತಿಲತೆ ದಿಕ್ಕಟಮಂ (ರೀಲಾಪ. ೧-೪೩); ಪರ್ಬವ ಕನಲ್ಪೆಯೆಂಬ ಬಳ್ಳಿ ಕೊರದಂಟಾದಂತೆ ಪಿಡಿದ ಲಾಗುಳಮುಂ ಅಂಜಿಕೆಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸೆ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೩೦೦). ೧೨. ಹೆತ್ತು ; ಏರು : ದುರ್ಬಲನಾಗಿ ಮೋಹಾಸುರ ಕ್ರಿಪುರದ ಪರ್ಬಾಗಿಲುಗಳನಿಡಿಸಿ ಅಬ್ಬರ ಪರಿದಾಗಲು ಪುರದೊಳು ಪೋಗಿ ಪರ್ಬದನೊಂದಟ್ಟಿಯೆನು (ಕ್ರಿಪುಸಾಂ. ೨೨-೨೪೬); ಸೆಲದಿಪುಳುಮಾ ಲಿಂಗತನುವಂ ಪರ್ಬುತಿರಲು (ಪಂಪ. ೧೩-೧೯). ೧೩. ಅಧಿಕವಾಗು ; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಪರ್ಬ ದಾನಂದದೊಪೊನ್ನತರ್ಪಂ ಪ್ರಾಜ್ಞನಾಜ್ಞಾನಿಧಿ ಕೆಸಿಲಮುನೀಂದ್ರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೧೧೯). ೧೪. (?) : [ಚಿನ್ನ] [ಕುಳಾದ್ಯು]ವಕೀರ್ಷ[ನೆ] ಮನೆಯ್ ಪರ್ಬದವೆರೆಸುಪದನಂ ಗುಣಗಣನಯರ್ (ಸಾಹಿ. XI-i, ೪೧-೪೩; ೪೬೯). ಪರ್ವ : ೧. ಓಂಕಾರವಪ್ಪ ಪ್ರಣಮವ ಪರಿಣಾ ಮಿಸಿ ವ್ಯಾಪಾರದ ಲತೆಯ ಬಳ್ಳಿಯ ಬೇರೆ ಕಿತ್ತು ಪರ್ವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಉರ್ವಿಯ ಸುತ್ತಿ ಮುತ್ತಿ . . . ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಂಗದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಲೇಪವಾದುದೇ ಶರಣಸ್ಥಲ (ಮೋಹಮಾ. ೧೦೦-೩೯೬). ೪. "ಮದಲ್ಪು ದೆಂದು ಪರ್ಬದುದು" (ಕಪಾ. ೫೪-೧೪೬); ಉರ್ವಿ ಪರ್ವ ಪರದತ್ತಾ ಶಾಂತರಕ್ಕಂ ಮಿಯದ್ವಲಯಕ್ಕಂ ಕನಕಾದ್ರಿಕಂದರಕಟಚ್ಚಾ ಚಿಕ್ಕೊಳ್ಳಲ ಬ್ಬೀಳರಂ (ಅವಿಭ. ೬-೧೦೦); ಪರ್ವತಮಂ ನೆರೆಂದ್ರ ಸುತನೇಜಿ ವಿರಾಜಿತ ಕೇಶವಾಶಮಂ ಪರ್ವದ ಮೋಹಸಾಲೊಡನೊಮೊದಲೊಳ್ ಪೂದಿ ಕ್ಕಿದಂ ಜಸಂ ಪರ್ವವಿನಂ ಜಗತ್ತಯಮಂ (ಪಂಪ. ೨-೨೩); ಸಮುನ್ನತರಾಜಲೀಲೆಯಂ ದೀಪುಕೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಮಕೆ ಪರ್ವದ ಪರ್ವತ ರಾಜನೊಪ್ಪುಗುಂ (ಗುಳ. ೧-೫೦); ಪದನಖಂಗಳು ಪರ್ವಯುರ್ವಿಯೊ ಳೆದಲ ಬೇರುಗಳೆಯ್ (ಪಂಪ. ೩೪-೫). ೬. ಮುಂದೆ ತಮ್ಮ ಶಗೆ ಪರ್ವ ದಂತೆ ಪನ್ನಿಮರ್ತ್ತರ್ ಪರ್ವದಾಲದ ಮರದ ಮೊದಲಿ ಮದು (ಪಂಪ. ೨-೩೦೮). ೮. ಆಕಾಶಮಂಡಳಮಂ ಪರ್ವದ ಬೆಳ್ಳುಗಿಲ್ (ಪಂಪ. ೬-೬೧); ಕಾಲದ ಮರ್ವ ಪರ್ವದ ಪೊರಿದ ಪಮಾಲವನಂಗಳೆಂದೆ (ಪಾಂಡಿಪು. ೬೯೧); ಪರಿಯ ಪರ್ವದ ಮಂಜು ರಂಜಿಸುವಂತೆ ತಾವರೆ ನಾಡೆಯುಂ ಕೊರಗಿದಾನನಮಾಗಳಗಳದೇನರಲ್ಪು ದೊ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೪-೩೧). ೧೧. "ಪರ್ಬದುದೆನೆ ಕುಡಿನಂದು" (ಪಂಪ. ೪೯); ಶಿವಭಕ್ತಿಲತೆ ಪರ್ವ

ವಿನಂ ಭರ್ತೃಪ್ರಯುಕ್ತ ರತಿಮುದದಿಂದಂ . . . ದಿವ್ಯಪ್ರೀತಾಪದಪದ್ಯಂಗಳೆ
 . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕ(೦)ವ್ಯಾಧಿ (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೧೫೩-೫೩ ;
 1083); ಬಸವನ ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿಲತೆ ಬೀರ್ವರಿಯಿತ್ತು ರಗೇಂದ್ರಲೋಕದೊಳ್
 ದೆಸೆಗಳನ್ನೆಗಳಂ ಮುಸುಕಿ ಪರ್ವದುದಾಗಳ್ ಮತ್ಯಲೋಕದೊಳ್
 (ಬಸವ. ೧೨-೧); ಭಕ್ತಿಲತೆ ಪಲ್ಲವಿಸಿ ಪರ್ವ ಮಡಲಿಡೆ (ಪದ್ಯ. ೨-೬); ತಡಂ
 ಬಡೆದಳ್ ನೀಹಾರಮುಹೀಧರಮಂ ಪರ್ವದ ಶೃಂಗಾರಮರುಲ್ಲತೆಗೆ
 (ಉದ್ವ. ೬೬, ೪-೪೪). ೧೩. ಭವಭಾರದಿಸುಮಿಗುರ್ವು ಪರ್ವ ತಲ್ಲೆಹಗಿದ
 ಬಾಟೆಪನ್ನೊನೆಗಳಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೯-೪೬); ಶಿವನ ಭಕ್ತಬಾರಲಂ ಸಂತಸಂ
 ಪರ್ವ ಪುಳಕಂಗಳೇಳುತ್ತಿರಲು (ಇಹರ. ೬೬, ೨೯-೧೪); ಹರನಿತ್ತಾಯುಪ
 ಮಂಕು ಪರ್ವರಲುಂ . . . ಸೂರ್ವತ್ಪರಂ ಧಾತ್ರಿಯಂ ಪೊರೆದು(ಉದ್ವ. ೬೬,
 ೧೨-೨೫); ಪರ್ವದ ಗರ್ವದಿಸುಮಿ . . . ಸಾಗಿದಂ (ಚಳಿ. ೨-೨೦).
 ೧೪. ನಿಶಾಲವಾಗು ; ವಿಸ್ತಾರವಾಗು : ಪೊಳೆಸ ದಾಡೆಗಳ ಕೆಂಗಣ್ಣು
 ಪರ್ವದೊಡಲೊಳು ಪೊಡಪುಗೊಂದೊಡ ಪಜ್ಜರೋಮದ . . . ಎಕ್ಕಲ
 ನಿರ್ದುರ್ದೊಂದೆಯೊಳು (ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೪-೩೦). ೧೫. ಉಬ್ಬು ; ಹಿಗ್ಗು ;
 ಕುನವುತಂ ಕುಕಿರಿಬಾವುತಂ ಪರ್ವ ಕೊರ್ವುತಂ ತ್ರಿಪಾಯನನ ಬೆಸನಾಂ
 ಪಡೆದನುತುರ್ವುತಂ (ಬಸವ. ೧-೩೬); ಸಾರ್ವತಿಯಂ ಹರ್ಷಮೇಷಿ
 ದಿಜಯಂಗಿಯುತ್ತುರ್ವುತಂ ಕೊರ್ವುತಂ ಪರ್ವತೆ(ಪಾಂ. ನಲವಿಂ) ಪರ್ವತ
 ರಾಜಂ ಪುರಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದಂ (ಗುಳ. ೩-೧೧೨). ಹೆಬ್ಬು ; ೧೧.
 ಮನದೊಳು ಚಿಂತಾಲತೆಯದು ಹಂಬುತ (ರತ್ನಾ. ೪, ೨೬); ಹೆಬ್ಬಳ್ಳಿ
 ಹಂಬುವ ತೆರೆದ ಹೆಮ್ಮರನ ಮೆಯ್ಯ ಕಲ್ಪದ್ರುಮದ ಗಾತ್ರಮಂ ತನ್ನ
 ನಾಳ್ವೆರೈದುಸೊಂದಿಲ್ಲಳಂ ಸುತ್ತಿ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೪೯-೫೬೧); ಲಾವಣ್ಯರಸ
 ಗಂಗೆಯು ಅಗ್ನಿ-ಪರಾಜಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹಂದಿ ನಿಂತಿರುವಳು (ಪಯಂಕ. ೧೪೪).
 ಹೆಬ್ಬು ; ೧೧. ಕಡೆದು ಬೇಯಿಸಿ ಕಲ್ಲುಪೊರೆ ಕಿಚ್ಚುಗಳ ದಣೆಯ ಸಡಗರದ
 ತಿನ್ನಸುಡೆಸು ಹಬ್ಬುತದೆ ಕಂಪು (ಕಾಲಕ. ೬೧-೧೨೬). ೨. ಬೀದಿಗಲಹದ
 ಕಡಲು ಬೀದಿನದ್ದೆ ಹದ್ದುತು (ಕುವ್ಯಾ. ೪, ೮-೨); ಸದ್ವಿವಿಗಳು
 ಭರ್ವಶರ್ಮರನ್ನು ಕೊಲೆ ಮಾಡಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ್ದಾರೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯೂ
 ನಗರದಲ್ಲಿ ಹದ್ದುತ್ತು (ಬಾಣ. ೩೯೪). ೪. ಹದ್ದಿದಾಲ ತಮಾಲತರುಗಳ
 ಮೊಟ್ಟುಗಳ ಹೆಮ್ಮೆಯ . . . ಕಾಂತಾರದೊಳಗಿವರಬ್ಬರಿಸುತೈದಿದರು
 (ತೊರಣ. ೩-೧-೬); ಮಲೆಯ ಬೀದಿನದೆಯ ಮೇಲೆ ದಟ್ಟಗಾಡು ಹದ್ದಿರೆ
 (ಅಶೀ. ೪೨-೬). ೮. ವೀರನೇನಾಪತಿಯ ಸನ್ನೆಗೆ ಭೂರಿಬಲ ಹದ್ದಿದುದು
 (ಕುವ್ಯಾ. ೪, ೮-೧೧); ಹೊಗೆ ; ಹಡಾಳಿಸಿ ಹದ್ದಿತಂಬರವ (ಕಾಂತಾ.
 ೨೨-೩೫); ಕೋಟೆಯನ್ನು ತಡವಿನ್ನೇಕೆಯೆಂದು ಹಬ್ಬುತಿದುರ್ದವಾಹಿನಿ
 (ಸಮ್ಯಾ. ೮-೫೪); ಹೊನ್ನಿ ಸುರಿ ಹೊಮ್ಮಿ, ತಣ್ಣಗೆ ಹದ್ದು . . . ಹೊನ್ನ
 ಸರಿ ಪ್ರವಹಿಸಿತು (ಚತ್ಯಾಂಗ. ೨೦-೫೫). ೧೧. ಶಿವನ ನೇಹಂ ಮನದೊ
 ಳಂಕುರಿಸಿದಳೆಲರು ಹರಪೂಡೆ ಹಸ್ತದೊಳು ಹದ್ದು ಬೆಳೆದಳೆಲರು
 (ತೊರ. ೬೬, ೧೪-೧೯); ಸಭ್ಯತಾಲತೆ ಹೂಳು ಹಸರಿಸಿ ಹದ್ದು ಫಲವಾದಂತೆ
 ಕಾಯವ ನಿಬ್ಬರದೊಡದೊಳು ಹರಪದಪಯೋಜದಲಿ(ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೩೪);
 ಮನಕೆ ಬಾರದ ಹೆಣ್ಣು ಮನೆಗೆ ಹದ್ದಿದ ಬಳ್ಳಿ ಗುಣವಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯನಂ
 ಸಮಪೊ (ಪುರಂದ. ೧-೬೪-೫); ಬಳ್ಳಿಯನ್ನು ತಡೆಗಳ ಅಭವಾ ಕಂಭ
 ಗಳ ಮೇಲೆ ಹಬ್ಬಲು ಬಿಡಬಹುದು (ಅಡುಸಾ. ೧೨೯). ೧೩. ಹದ್ದು
 ಪಾರ್ವತಿ ತೇರೈತಿ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿ . . . ಸಂತೈಸಿಕೊಳಲಾಜದಲ್ಲಿ ಪರಿಪರಾದಿ
 (ಬಸವ. ೯-೨೬). ೧೬. ಪ್ರಕಟವಾಗು ; ಗೋಚರಿಸು ; ತನ್ನಾಳ್
 ದೇವನ ಮಾರುತಿ ಬಾಯಿನಲು ಹದ್ದಿದನಾಗ ಕಂಭದಲಿ (ಸಂಭವ.
 ೪-೬೬). ಹರಗು ; ೧. ಹಬ್ಬಿಗೆ ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಹರಗುವಂತೆ ಆ ಎಲೆಗಳನ್ನು
 ತಂದು . . . ಪಾಯಿಲ್ಲಿ ಪಾಕಿದನು (ಅಶೀ. ೧೬); ಗೊಬ್ಬರ ಹರಗು
 ವುದು ಬೇಲಿ ಕಟ್ಟುವುದು ಒಡ್ಡುಹಾಕುವುದು (ಮಲನು. ೬೨೬);

ಹರಪು ; ೨. ಮೇದಾರ ಕೇತಯ್ಯ ಹೋದಿರುಳು ನೀಗಿದುದು
 ಬೋದೊಂದು ಸುದ್ದಿ ಮಂಟಪಕೆ ಹರವಿದನು (ಕನ್ನ. ೨೬೯). ೩. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ
 ಉರುಟು ಉರುಟು ಬೆಣಚುಕಲ್ಲುಗಳು ಹರವಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದವು (ಬಿಟ್ಟ. ೧೩೪);
 ಸಿಗರೇಟಿನ ಬಾಡಿ . . . ಬಿಟ್ಟಿನ ಅನು-ಪಾಸು ರಂದಿ ಹರವಿದ್ದವು
 (ದೀಪಕ. II, ೨೯೬). ೪. ಚಾವಣನು ನಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಹರವಿ ತಂದೆಯ
 ಮುಂದೆ ಇಟ್ಟನು (ಸವತಿ. ೪೪); ಈ ಬಟ್ಟದ ಅಟೆಗಳನ್ನು ಎನ್ನ ಹಾದಿ
 ಯಲಿ ಹರವಬೇಡ (ಅಂಕರಾ. ೨೪) ; ಮೀನಿನ ರಾಶಿಯನ್ನೇ ದಿನ ಸಂಜೆ
 ಮನೆಗೆ ತರುತ್ತಿದ್ದರು. ತಂದುದನ್ನು ಮರಳ ಮೇಲೆ ಹರವಿ ಒಣಗಿಸಿ
 ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಂಗಾಣು. ೬೪). ೧೫. ಇವಳ ಬೊಂಕವು ಅಷ್ಟೊಂದು
 ಹೇಡಿಯೆ? ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿಯ ತೀರುವೆನೆಂಬ ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಹರವಿ
 ನಿಂತಿದೆ (ಪದ್ಯ. ೪೪). ೧೬. ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸು ; ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸು ;
 ರುಕ್ಕಿನ ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಪ್ರಬೋಧಿಸಿ
 ಎದುರು ಹರವಿದಳು (ನಿಂತ. ೧೧೪). ಹರಹು ; ೧. ಶಿವಭಕ್ತಿಯ
 ಧ್ವಜವನೆತ್ತಿಸಿ ಮತ್ಯಲೋಕದೊಳಗೆ ಹರಹಿದ ಭೇದವ ಭೇದಿಸಿ ನೋಡಿ
 ಅನು ಅಪಾದೆ (ಅವಶಂ. ೨೩೧-೧೦೪೬); ಪಟ್ಟಿಗಳ್ಳಾರದ ಹಳೆಯನೋಡಿದಾ
 ಧೂಳಿಯಂ ಹರಹಿ (ಪದ್ಯ. ೪, ೮-೨೨); ಹರಹಿದ ಹಸಿಯ ತೊಲಗಿನ
 . . . ಮೀನಂಗಡಿಯಲ್ಲೆತಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೪); ಅಂಕುರವದೇ ಪೂಗಿಡು
 ವೃಕ್ಷಲತೆವೇಗೊ ಬೆಂಕಿಯ ಹರಹಿದಂತಾಯ್ತು (ವೋಹತ. ೨೪-೨೦);
 ಅಡುತ ಹರಿಗಳನು ದೆಸೆದನೆಗೆ ಹರಹುತ್ತ ನಿಂತ ತೆಂಗಿನ ಮೇಲೆ ಹರಿವು
 ದೆನ್ನ ಬಗೆ(ಮಲದೇ. ೪೨-೩). ೨. ಉರಿಗಣ್ಣಿನಿಂದರುಪುವ ಶಕ್ತಿಯಾಶ್ವರ
 ಗಿರುತಿರ್ಮ ಸಕಲಬಲವನು ನೆರವಿ ಯುದ್ಧವ ಮಾಡಿದನೆಂಬ ಮಾತನು
 ಹರಹಬಹುದೆ ಧರಿಯೊಳಗೆ (ಪ್ರಪಂ. ೩-೩೦); ಇರುಳು ಬೇಟೆನ ಹರರು
 ಸಾರ್ಥನ ನಿರುಪನಿತ ಗಾಢಪ್ರಾಪ್ತಾಚರವನು ಕೌರವನ ಸಭೆಯಲಿ
 ತಂದು ಹರಹಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೪, ೮-೫೦); ಅಕಂಪನ ಮರಣವಾರ್ತೆಯ
 ನಸುರಳಿತ್ತೇಶ್ವರನ ಸಭೆಯಲಿ ಹರಹಿದರು. ಹರಿಕಾಜರು (ತೊರಣ.
 ೬-೧೯-೧). ೩. ಮೈಗಳ ಕಡೆದು ಹರಹಿದಡೆ ದಿಡೆನು ದಿಡೆ ನಿಮ್ಮ
 ಚರಣವ (ಸಿದ್ಧವ. ೪, ೧೪೯-೬೩೦); ಮುಜಾರಿಕ್ಕಿಗೆ ಮಾರಿ ಭೈರವಂ
 ಹರಹುಗೆ ಮೇಳೆಯಂ ಮುಜಾಗಿ (ಲೀಲಾಪ. ೨-೧೦೬); ಭಾರ್ಗವರಾಮ
 ನವರನು ಪರಶುಹತಿಯಂ ಕಡಿದು ಸೇನೆಯ ಹರಹಿದನು ಕಾಲಂಗೆ ಹೊಸತಿನ
 ಬೋಸನವೆಂತೆ (ಸಂಭವ. ೨೬-೧೦೬); ಕಾಗೆ ಹದ್ದಿಗೆ ಹರಹುವೆನು
 ಕಡಿದು ಚತುರ್ಬಲವ (ತೊರಣ. ೨-೬-೧೯); ಮಾರಾರಿಯೊಡನೆ ಕಾದುವೆನು
 ನರನ ಬೇರ ಕಿತ್ತು ಹರಹುವೆನು (ಪಾಂಡವ. ೩೪-೨೦). ೪. ವಿಮಲಾ
 ಶ್ರಮದ ವಿಹಿನೋಪಕಂಠದಲಿ ಹರಹಿದವು ಗುಡಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೨-೬);
 ರಾಜಿಯ ರೂಪಿನ ಕಿಟಕಿಯಿಂದ ಬೆಳದಿಂಗಳು ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಹರಹಿತ್ತು
 (ಭೀಮಕಾ. ೧೪೪). ೬. ಧರಣಿಪತಿ ಹರಹಿದನು ನಿಜತನುವನಾ ಮುನಿಯ
 ಚರಣಸತಿಸಿದೆಯೊಳು (ಹದವಾ. ೫-೬೯); ಅವಯವವನನಿಯೊಳು
 ಹರಹಿದಂ ಸೌಂದರಂ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೬-೬೧); ನಿಜಗುರುಳಬಲ ನಿನ್ನಯ
 ದಿವ್ಯದೇವನ ಬಜಾಸಲದೆಯಲ್ಲಿ ಹರಹಿ . . . ಸಾಗರಮುಜಾಯಂತೆ
 ಹೊರಳಬೇಡ (ವೋಹತ. ೩೩-೪೪). ೧೯. ಹಾಯಿಸು ; ಹರಿಯು
 ವಂತೆ ಮಾಡು ; ಪಾತಾಳದ ಉದಕವ ತಂದು ಪಾತೆಗೆ ಹರಹಿದ ತೆಲ
 ನರಕೆ (ವೋಹತ. ೧೦೪-೧೧೫). ೨೦. ಓಡಿಸು ; ದಬ್ಬು ;
 ನೂಲು ; ಗಾಳನು ಗೆಲ್ಲುವಂ ಹರಹು ಹೂಡೆಗನಂ (ಲೀಲಾಪ. ೨-೧೦೬).
 ಹರುಹು ; ೧೫. ಹರುಹರಿಯದೆ ಬರಿದೊ ಬರಿದು (ಉಯ್ಯಾ. ೮,
 ೧೨-೬). ಹೆಬ್ಬು ; ೪. "ಅಲತೀ ಹರಿದಪ್ರದಂಬುದು"(ಕಾಶ್ಯ. ೪೬).
 ಹವು ; ೪ ಹುದ್ದಿನ ಜನ - ವಿಶಿಷ್ಟರ ಹದ್ದಿದ ಬಡತನದ ಕೊರ್ವು
 ನುಡುಗಿನಂ (ನಿ. V, ೧೬-೬ ; 1142).

ಹದ್ದು ಹರಡು - ಹರಡಿಕೊಳ್ಳು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹದ್ದು ಹರಡಿದ
 ಕೋಟಿ (ನಿಲಮು. ೨೨-೧೭); ಈಗ ಸುಮಾರು ಮೂವತ್ತು ನಲವತ್ತು
 ವರ್ಷಗಳಿಂದಲೂ ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯ ನಾನಾ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂಬಿದು ಹದ್ದು
 ಹರಡುತ್ತಿದೆ (ಬಂಕಿಮ. 15, ಮುನ್ನುಡಿ). ಹರಹಿಕೊಳ್ಳು - ೧. ಹರಡಿ
 ಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹರವು: ಹದನಾಗಿ ಕಾಯ್ದು ಹಾಲಿನ
 ಗಟ್ಟಿ ಕೆನೆ ತೆಗೆವುತದನೊಂದು... ತಳಗಿಯೊಳಗೆ ಹರಹಿಕೊಂಡು
 (ಸೂತಕಾ. ೧-೫೯). ೨. ವ್ಯಾಪಕವಾಗು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹೆಚ್ಚು:
 ಕೂರ್ಯಕೂರ್ಯಕೂರ್ತವೆಂದೆರಡು ಸರಸಕರವಹ ಬಲೆಯ ಏನಿಯ ಹರಹಿ
 ಕೊಂಡಿದುದೇ ಮನಸ್ಸು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೪-೯); ಇರಲಿ ಮೇಣ
 ಮೊದಲಿ ಹತ್ತಿರಿಯರಲಿ ತನ್ನ ವರಂದರತ್ತಲಿ ಹರಹಿ ಕೊಂಬುನು ಕೃಷ್ಣನು
 (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೨-೬೪). ೩. ಪ್ರದರ್ಶಿಸು; ತೋರ್ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು:
 ಅರಿಯದ ವೈರಾಗ್ಯ ಹರಹಿಕೊಂಬುದಕಿಂತ ಅಂಕು ಮೊದಲೊಗಿರೋ
 ಗೋಪಾಲಕಿಲನ್ನ (ಜಗದಾ. ೬೯).

[ಪರ್ಮಿ-ಫಿ. 1. ತಮಿ. ಪರಮ್ಪು, ಪರಮ್ಪು, ಪರಮ್ಪು, ಪರಮ್ಪು;
 ಮಲ. ಪರಮ್ಪು; ತುಳು. ಪರಮ್ಪು, ಪರ್ಬು, ಪರಂಬು; ತೆಲು. ಪರಮ್ಪು,
 ಪರ್ವ, ಪರುಮ್ಪು, ಪರಗು, ಪೂಪು, ಪ್ರಬ್ಬು, ಪಂಬು, ಪಮ್ಬು; ಪರ್ಜಿ.
 ಪರ್ವ; ಗೊಂಡಿ. ಪರಾಪಾನಾ; ಕುಳಿ. ಪ್ರಪ್ಪ]

ಪರಮ್ಪು, ಪರಮ್ಪು, ಪರ್ಬು, ಪರ್ವ, ಹಂಬು, ಹಬ್ಬು, ಹರವು,
 ಹರಹು, ಹರಿಹು, ಹರುಹು, ಹೊಂಬು (ನಾ). ೧. ಹರಡಿರು
 ವುದು; ವಿಸ್ತಾರ; ವೈಶಾಲ್ಯ: ಜಲದವ ಸುಲಂ ಪರಮ್ಪು
 [ಪಾಶಾಂ. ಪರಮಂ]. . . ಸೆಲವು ಜಲಂಗಳಾವಂ ವಿರಾಸಿರೇಜನದ
 ನಲೆಯುಂ ಸಂಗಮಮುಂ (ಕವಿಾ. ೩-೯೭); ಪರಮನ ನೀಳದ ಕಡೆಯಂ
 ಮರುಳಂ ತವ ನೋಡಬಾಡಂಬರತಳಮಂ ಕರಿದೆಂಬಂತೆ (ಪಂಪಾ.
 ೬-೨೦); ನಿರ್ಮಲನಮಪ್ಪ ಪರಮನ ಪರ್ಮಾಡುಗಳ ತೊಜಿಯ . . .
 ಸಂಚರಿಸುವ ನೀರ್ಮಾಪನಲಹರಿ ಸರ್ವದೋಷಾಪಹರಂ (ಅಶ್ವತಾ. ೬-೭೦);
 ಆ ಕೈಲದವ್ವ ನೊಂದೇ ಸಾಗಿರಂ ಪರಪದಮ್ಬು ಜುಯೋಜನಂ (ಜಿಜ್ಞಾ.
 ೧೫-೧೭); ಹೆಲಸಲಿ ಬಾಪ್ಪಳೊಬ್ಬಳು: ಒಬ್ಬಳೇಕೆಯ ಪರಮನೀ
 ಭೂಮಿಯಲಿ (ಪಾರಸಿ. ೯-೨೦೫). ೨. ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಬಯಲು,
 ಪ್ರದೇಶ: ಪಸರೆಯೊಳ್ ಪಸರೆಯೇ ಪರಮನೊಳ್ ಪೊರೆಯೇ . . .
 ಪಂಪ ಬರಿವೊನಲಸೆಮವೊರೊಂದು ತಾಣದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೯-೧೭ ರಗಳೆ).
 ಪರಮ್ಪು: ೧. ಪರಮನ ತೋಟಾ ಪೋಪ ಜಲದಂತೆ ಬಳಸನೆ ಸುತ್ತಿ ಪೋಗದೆ
 (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೪); ನಿಬಿಲವಾಟಿಯ ಪರಮನಿಂದತೋಳಿಯ ಪೊದಟಾಂ
 . . . ತೊಲಗಮ ಬನದೊಳಗೆ ಬಳದ ಕಲ್ಲು ಬೆ ಪಗಲುಂ (ಕಾವ್ಯಾಂ.
 ೬೨೦). ೩. ಹರಡುವಿಕೆ; ಹಬ್ಬುವಿಕೆ; ಪ್ರಸಾರ: ಮೊದಲೊಳ್ ನೀಳ್ವ
 ಪೊದಟ್ಟು ಪರ್ವ ಪರಮಂ [ಪಾಶಾಂ. ಪದಪಂ, ಪರಮಂ] ಕೈಕೊಂಡು . . .
 ಕೊಂಡುಡು ಕೃಷ್ಣ ಗರುಡಾಪಧೂಮಾನವಹಂ ಕೃಷ್ಣೋದಗಂ ಕೊಲ್ವ
 ಪೋರ್ (ಅದಿಪ. ೫-೨೩); ಸರಿಗಮಪಧೂನಗಳ ನೇಮ ಪಪ್ಪವೆ ಹರಣ
 ಭರಣದ ಪರಮ್ಪು [ಪಾಶಾಂ. ಹೆಂಪು] ತಿರುಪುಗಳ . . . ರಣನೆಯಲ್ಲಿ
 ಸನಾಪನಿಸುವನವನೆ ಗಾಯಕನು (ಕುನ್ಯಾಂ. ೩-೯೫). ಪರ್ಮು: ೨.
 ೩. ಪುರ್ಬುಗಳೋ . . . ಪುರ್ಬುತಾಪರ್ಬುಗಳೋ ಮದನವಿಪ್ರಮದ
 ಕೊಬ್ಬುಗಳೋ (ಗಿಂಕ. ೧೦-೪೯); ಸದುನಾಂಕು ಗಗನಕೆ ಕಟ್ಟಿಲೆಯು
 ಪರ್ಬಾ ಪಡೆಯಲು . . . ಬರುಹರದಿಳಿಪ್ಪಿಲುರು (ಜಿಜ್ಞಾ. ೫-೧೨).
 ೪. ಹರಿಯುವಿಕೆ; ಪ್ರವಹಿಸುವಿಕೆ: ಲತಾಮುಂಬಿಪಸ್ಸಾ ನದಿಂ ಪರಿ
 ಕಾಲ ಪರಿಯ ಪೂದೋಂಬಿದ ಕೊಬ್ಬಾಂ (ಗಿಂಕ. ೨-೭೧ ವ); ನಾನಾ
 ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಒತ್ತಿ ಭೋಗಿರವ ರವಮರ್ಬಾಂ ಪರ್ಮಾಂ ಹತ್ತೊಂದು
 ಗೊಡಿ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದಿಂದ ಪೂರ್ಣದಿಂದ ತುತ್ತಿದುದು . . . ತಟ್ಟಲಮವೇನೆಂಬೆನು

(ಜಿಜ್ಞಾ. ೨೬-೨೯). ೫. ಹೆಚ್ಚಳ; ಅಧಿಕೃತ: ಒಡವಾ ಮೊಲಗಳ ಕೊಬ್ಬು
 ಭವನ ಹರುಪದ ಪರ್ಬು . . . ನುಡಿಯ ಮಾತಿನ ಮುದ್ದು ಶಿವನೊಲಿ
 ಸುವ ಮುದ್ದು ತಾನೆನಲ್ ಶಿವ ಮಜ್ಜೆವಳು (ಜಿಜ್ಞಾ. ೩೬-೨೨). ಪರ್ವ: ೨.
 ೩. ಕ್ಷಿತಿಶಕ್ತಂ ತನ್ನ ಪರ್ವಂ ತೆರಮನಗದ ವಾರಾಸಿಯಂ ಪೋಲ್ವಿನಂ
 . . . ನೆರೆದುದು . . . ದಿವ್ಯಾಶ್ವಸ್ಥ್ಯಂ (ಜಗದಿ. ೧೫-೭೫); ಎಲೆಯ
 ಪರ್ವಂ ಸುಪ್ತಗೊಂಡು ಬಾಲ್ಯೋರಿಯಾಗಿ ಬಳಸದ ಕೇತಕೀಪಂಕ್ತಿಗಳುಂ
 (ಜಂದ್ರ. ೧-೧೦೫ ವ). ೫. ಸಿಂಧುರಭೂಪಾಸಂದೋಹದಿಂದ ವಾಣಿವರ್ಗದ
 ಪರ್ವಂ . . . ಸೇನಾಶಕ್ತಿಯೊಂದಿಟ್ಟು ಕೋ (ಪ್ರಪ್ಪ. ೧೪-೪೬).
 ಹಂಬು: ೩. ಬಳ್ಳಿ; ಲತೆ: "ಬಾರುಪಲ್ಲಿ ಯಲೆಯ ಹಂಬು"
 (ಅಶಾ. ೧೦-೨೧); ಓಡ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಮನಿಯ ಪಲ್ಲವದ ಪಾಕಿ
 ಬಸಲೆಯ ಹಂಬ ಬಾಯಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ (ಕೋಲಶಾಂ. ೨೪-೧೦); ಹಂಬು
 ಹಂದುರುಳ್ಳ ಸರಗಿರದೆ ತಿಂಥಿಯು ಪೆರ್ಗೊಂಬು ಕೈಬಸಮಾಡಲು
 (ಮದೇಪ. ೩೦-೯); ಅಂಬುಜ ಅಡಕೆಯ ಬಸದಿಂದ ಹಂಬು ಹದ್ದಿವ
 ನಾಗವಲ್ಲಿ (ಕರಲೀ. ೫೭೨-೮); ಎಲ್ಲಿಯೂ ಗೆಣಿಸಿದ ಹಂಬುಗಳು ಕಾಣುವ
 ದಿಲ್ಲ (ಕುಡಿಶಾ. ೧೬೯). ೭. ವೀಳ್ಯದಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಹಂದಿನ ಕುಂಡು
 ಗಳನ್ನು ಗೊಬ್ಬರ ಪಾಕಿ ಸರಿಮಾಡಿರುವ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟು ಹಂಬು
 ಹಬ್ಬುವದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಸಬೇಕು
 (ವ್ಯಮು. ೫೫); ಈ ಹಂಬನ್ನ ಹೇಗೆ ಬೆಳೆಸಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಹಂದಿನಲ್ಲಿ ಈ
 ವರುಷ ಮುದ್ದು ಕಟ್ಟಿ ಎಲೆ ತೆಗೆತೇನಿ (ನಿವರಾ. ೭). ೮. (ನೇಣು
 ಹಾಕುವ) ಹಗ್ಗ; ಪಾಶ: ದೊಂದಿಸಾಕ್ಷಿ ಹಂದಿಗೆ ಕಾರಣ (ಗಾಡ).
 ಹಬ್ಬು: ೯. ನೀಳ; ಉದ್ದ: ಬೆಕ್ಕಿನ ಮೈ ಹಬ್ಬು (ಮುಂಬಯಿ.
 ೬. ೩-೩೦). ಹರವು: ೧. ಜಂಗಮದ ಹರಿದ ಹರವು ಜಂಗಮದ
 ನಿಂದ ನಿಲವು (ಬಸವ. ೪೨೨); ಅವನ ಹರವನ್ನ ಹೆಚ್ಚೆಯೂ ಉದ್ದನ್ನ
 ಮೊಗೊ ಎದ್ದು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವವು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೩೦೪); ಅದಿಹಂಪ
 ನಿಂದ ಬಸವೇಶ್ವರನ ಪರಿಗೆ ಈ ಯುಗದ ಹರವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದೆ
 (ಕಪಾಪ. ೭೭). ೩. ಕೇರಿಕೇರಿಯ ದೀದಿಗಳ ಭಸಸಾರಭೂತಯ
 ಹರವುಗಳ ಪನ್ನೀರ ಜಳಿಯದೊಳೆಸಿದುದಾ ಪುರವು (ಜೀವಂಜ. ೬-೨೨).
 ೫. ನೆಗೆದಾಟ ದೀಳುವ ಕವಿವಣಂಗಳ ಹರಿದಿ [ಪಾಶಾಂ. ಬುದಿ]ನಲಿ
 ರಾಕುಳದ ಮಯವಾಯ್ತು ವನಿ ರಣಮಯದ (ಕೊರರಾ. ೬-೩೫-೪೭).
 ೧೦. ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ವ್ಯಾಪ್ತಿ; ಕ್ಷೇತ್ರ; ಪ್ರದೇಶ: ಅರಸ
 ಕೇಳಿ ಹರವು ಜಂಪಾಪುರವಿಡಣ ಪತಿ ವಿಮಲವಾಹನ (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೧೭-೨);
 ಈ ಸಿದ್ಧರು ನಾಗತೇರ ಹರವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಕನ್ನಿಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿಯೂ . . .
 ಮಲಗಿರುತಾ ಯೆರೂ ಕಾಣದ ಹಾಗೆ ಮಾಯವಾದಂತೆ (ಚಕ್ರಪಾ. ೧೫);
 ಎತ್ತರದ ಒಂದು ಹರವು. ಅಲ್ಲಿಂದ ನೆಲ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ತಗ್ಗಿ ತಗ್ಗಿ ಒಂದು
 ತಪ್ಪಲಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿದೆ (ಸಮ್ಪ. ೨೩೧). ೧೧. ಬಡಾವಣೆ; ವಿಸ್ತರಣೆ;
 ವೊಹಲ್ಪಾ: ನೀನು ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷದವಳಾಹಾಗ ಬಾಮುಂಡಿ
 ಹರವಿನಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ . . . ಹೊಸಮನೆಗೆ ಹೊರಟುಹೋದೆ (ಹೊಸಪ್ರ. ೨);
 ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಶಬ್ದಗಳ ಸ್ವೀಕರಣದ ಸಾಲ್ಪನೆಯ ರೀತಿಯೆಂದರೆ, ಆ ಶಬ್ದ
 ಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಂತರಿಸುವುದು . . . Extension
 ಹರವು, ವಿಸ್ತರಣೆ, ಬಡಾವಣೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೭೬); ಬರಿಯ ಹೆಸರಲ್ಲ ಸಿದ್ಧಿ
 ಸಾರಿರುವ ಹಿರಿಯ ಸಾಧನದ ಕೇರಿ! ಚೆಲುವ ಸೊಸುತದ ಹಸುರ
 ನುಟ್ಟಿರುವ ಹರವಿಗಿತ್ತಿ ಹರು ಕೋರಿ (ಜಿಜ್ಞಾ. ೨೧-೧೦). ಹರಹು: ೨.
 ೧. ಅಮೃಮ್ಬು ಹರಣಕರ ಹರಿಗೊಂ [ಪಾಶಾಂ. ಹರುಪದಿಂದೊಪ್ಪಿರಲು
 (ಬಸವ. ೧-೧೪); ಕುರುಬಲದ ಬೆಳವಿಗೆಯ ಬೆಳಸಿದ ಹರಹರೇಕ್ಷಿ ಸರಳ
 ದಿಡಲು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೬೦೫. ಪರಿ. ೨೮೭); ಕೊತ್ತಳದ ಹುಲಿಮುಖದ
 ಹರಹಿನಲೆಸಿದುದಾ ಮರ್ಗ (ಕೊರರಾ. ೬-೭-೧೬); ಬಡಪಾಯಿ ನದಿ;

ನಮ್ಮ ಊರಿನ ಸಾಮಾನ್ಯನದಿಯ ಹರಹೂ ಅದಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಅಪೂ. ೨೦).
 ೩. ಆಹವನಿಜಯವಾಹಿನಿಯ ಹರಹಿನಲಿ ಹೊರೆಯೇಣಾ ಹೊಂಪುಕೆಯೋಡ
 ರದಿಗದಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಧ. ೩-೩೪); ಹೊಂಬೆಳಕುಗಳ ಹರಹು [ಪಾಶಾಂ.
 ಹೊಗರು]ಗಳೊ ಸಿದಿಲಿನ ಸುಳಿವೊ ಸರಳಬ್ಬರವೊ ಕಾನನೆ ಮಹಾದ
 ನಂದ್ರಾಂ (ತೊರಾಂ. ೩-೩೫-೪೩). ೪. ಪೂವಳೆಯ ಪೂರದ ಹರಹಿನಲಿ
 ಜನ ಮುಳುಗಿತದ್ದು ತರಭವಕ್ಕೊಡುಡು ಜಗತ್ತಯವ (ಕುವ್ಯಾ. ೪.
 ೧೫-೩೦); ಹಂಕೆಬೆಳದುರವೆಗೆ ಗಿರಿ ನೆಲ ಸರಿಸವಾದುದು ನದಿನದಂಗಳ
 ಹರಹು ನಂದವು (ತೊರಾಂ. ೪-೪-೪). ೫. ಪಂಭವಕೆ ಗುಜಾಯಾಗಿ
 ಹಾಸ್ಯದ ಹರಹಿನಲಿ ಹಳುವಾಗಿ ಪಾಂಡನರಸನನು ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಹಸ್ತಿ ನ
 ಪುರಕೆ ಭೂಜವೆಂಬೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೩೫); ಹರುಷಪುಕದ ಹರಹಿನಲಿ
 ೧೫ ಏಕರಣನನು ಮೈದಡೆ . . . ತೆರಳಿದನು (ತೊರಾಂ. ೩-೧೪-೩೪).
 ೧೦. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮಿಗೆ ಚಿಲ್ವನಾಂತಿರ್ದವ್ಯವತ್ತು ಕೋಟಿ
 ಯೋಜನದ ಹರಹು (ನಂದಿಮಾ. ೩-೩). ಹರಿಹು : ೧೦. ಹಿರಿಯ
 ಕೆಳೆಯ ಪಡುವಣ ಹರಿಹಿನಲ್ಲಿ ವಾಮನಾಥದೇವರ ಭೂಮಿಯುಂ
 ಪಡುವಲು (ಕಾ. 1V, ೧-೧೦೦; 1204). ಹರುಹು : ೧. ಅರು
 ಹಾಗಬೇಳು, ಹರುಹಾಗಬೇಳು ಬೀಳುವದಿಗೆ ಬೀಳೇಳು (ಅರಳು. ೩೯-೧೯).
 ೧೦. ಮಾಯಾದೇವಗಳಿಗೆ ತೆಂಕಜಹಳ್ಳದ ಹರುಹಿನಲು ಕೋಟಿಸ್ಥಳ
 (ಸೌಖ್ಯ. IX-11, ೪೪೦-೪೪; 1419). ಹೊಂಬು : ೩. ಪುನಃ
 ಓದಿಬಿಟ್ಟು ನೆಂದು . . . ಕೈಗಳನ್ನು ಬೋದಿಸಿ ಹೊಂಬಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ತರ
 ಬೀಳಾಯ್ತು (ಚಂಗಾಳ. ೩೩).

ಹರವಾಗು=೧. ವಿಶಾಲವಾಗು; ವಿಸ್ತಾರವಾಗು; ಅಗಲ
 ವಾಗು : ಇನ್ನೊಂದು ಹರವಾದ ಹರಿವಾಣಮಕ. ೨೩೦ ಕೊಡೆಂದೆನಲು
 (ಮಲ್ಲಜ. ೮-೩೨); ಬರಬರುತ್ತಾ ಕಾಲುದಾರಿಯು ಹರವಾಗುತ್ತ
 ಬಂದಿಯ ದಾರಿಯಪ್ಪು ದೊಡ್ಡದಾಯಿತು (ಮೇದಿಮ. ೧೧೪); ಹರವಾದ
 ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಮರಗಳು ಬೀಳಿಯುವವು (ಕಪ. ೩-೧೨).
 ೨. ಅನುಕೂಲವಾಗು : ಪ್ರಥಮಸ್ತಳಸಂಪಾಕವಾದ ಹಳಿಪಾಕ ಹರ
 ವಾಗಿ ಗೌಡುಂಕೆಯಾಗಿ ಅರಮನೆ ತೆಜುಮಾರುಗಳನೂ ಉಂಡಿಗೆಯ
 ಕಿರುಕೊಳ ಸಲ್ಲ (ಸೌಖ್ಯ. IX-11, ೪೩೩-೫೩; 1408). ಹರಹಿನ ಡುಣ್ಣು,
 ಹರಹಿನ ಡುಣ್ಣುಗ=ದೊಡ್ಡ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ;
 ಕೊಡಗು ಮಳಲ ಕಂತೆ ಹರಹಿನ ಡುಣ್ಣುಗಳೊಡನೆ . . . ಎಡೆವಿಡದನೆಂದು
 ನರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೫-೩೦); ಈ ಬತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜಾತಿಯವುಗಳಿ
 ದ್ದುವು; ಅವಾವುನೆಂದರೆ :- ಕಣವೆಯ ಸಣ್ಣ . . . ಹರಹಿನ ಡುಣ್ಣುಗೆ,
 ಬೈರಾವಳಿ (ಕರ್ನಾಟ. ೧೫೪). [<ಪರಪು. /ತದಿ. ಪರಪು, ಪರಮ್ಪು,
 ಪರವೈ; ಕುಳು. ಪರಪು; ತೆಲು. ಪರಪು, ಪಜಪು]

ಪರಪು 'ಪರುಪು' ನೋ.

ಪರಪುಟ್ಟ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಪ್ರೋಪಣೆಗೆ ಒಳಗಾದವನು :
 "ಪರಪುಟ್ಟ-ಪರಜಿತ, ಪರಿಸ್ಕಂದ, ಪರಜಾತ, ಪರೈಧಿತ" (ಪಾಶಾಂ. ೬);
 ಜಾತಿಗೋವಳಿ ರಕ್ಷಿಸಿ ೨೩೦ ಪರಪುಟ್ಟನಾದ (ಜಗದಿ. ೧೩-೪೧); ನರಸಿಂಹ
 ಮೊನೆಯಾರು ಕೊಂಡರ್ಪಿಯಂ ಪೊರದ ಪರಪುಟ್ಟನನು (ಸೌಂದತ್ಯ.
 ೪-೩೨); ಚಂದಿರ ಜೋಷಾಕರ ಪರಪುಟ್ಟನು ಕೋಗಿಲೆಯು ತರುಣಿಯ
 40 ನೋವನ್ನಾರಿಗತಾಪುನನು (ಜೀವಂಜಾಂ. ೧೨-೩೯); ಪರಪುಟ್ಟನಾಗಿ
 ಪಟ್ಟಣದ ಬೀದಿಗಳೊಳಗೆ ತಿರುಗುತದ ಬಾಲಕನ ರೂಪವಂ ಕಂಡು ಕರೆ
 ಕರೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೨೧). ೨. ಕೋಗಿಲೆ : "ಪದಿಯಜವಕ್ಕು . . .
 ಪರಪುಟ್ಟಂ - ಈ ೫ ಪಿಕಂ" (ಕಶನಾ. ೫೫-೨೦೫); ಎಲೆ ಪರಪುಟ್ಟ ಕೇಳಾ
 (ಅಜಿತ್. ೩-೧೧೨); ಸೂರ್ಯ ನಿರಂತರ ಕರೆದತ್ತು ಮಾವಿನೊಳ ಪರಪುಟ್ಟಂ
 45 (ಗಿಂಕ. ೨-೪೨); ಪರಪುಟ್ಟ ಭೂನಿಯಂ . . . ಅವನಂ ಪಿರಿದೊಪ್ಪಂಬದಿದರ್

ಕೇಳಿದನಮುಂ . . . ಕರಂ ರಂಜಿಕುಂ (ಪ್ರಿ.ಪದಿ. ೨೮-೩೫); ಮೊರೆನ
 ಪುಂದಿಗಳೆಂದ ಪರಪುಟ್ಟನಿಂದೆ ಬಿತ್ತರಿಸಿ ಪಾಡಿಸಿ ಪೊಗಳಿಕಂತೆ ಪುರಮಂ
 ಬಳಸಿದುವವನಂ ಕಣ್ಣೆನೆಂದು (ಜಬಪು. ೧೧-೨೩).

[<ಸಂ. ಪರಪುಷ್ಪ]

ಪರಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಅನ್ಯಪುರುಷ; ಪರಕೀಯ; ಗಂಡನಲ್ಲ
 ದವನು : ಪರಪುರುಷನೇವನಾಕೃತ ಸುರತವಿಚಾರಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಏಕಪತಿ
 ಯೊಳ್ ಸೆರೆದಾಗಳ್ ಮಹೆಯಲ್ಲಗಿದಿರವದು ನಗಿಸುತ್ತ ಪೀನಮುಠ
 ಸಾರಿಕೆಯಾ (ಕವಿಾ. ೩-೧೯೩); ಪರಪುರುಷನಿಪ್ಪ ದಿವಾಕರನ ಕರ
 ಸ್ಪರ್ಶನಕ್ಕೆ ಸ್ಪೃಶದ (ಕಾದಂಬ. ೧೯೯); ಪರಪುರುಷ ಸಮಪ್ಪದ ಕಳ
 ಭರಮಂ . . . ಬಿಟ್ಟು ಮುಡಿವಡೆ ನಿರಂತರಂ ಪಾಶ್ಚರ್ಯೆಂದು ಬಗೆಗಾ
 ವಧುವಂ (ಮದಕ. ೮-೩೯); ಪರಪುರುಷರ ಮುಖವ ನೋಡದಂತೆ
 ಮಾಡಾ (ಬಸವ. ೫೦೧). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ವಿಷ್ಣು.

[ಪರ+ಪುರುಷ]

ಪರಪುರುಷಗಮನ (ನಾ). ಅನ್ಯಪುರುಷನ ಸಹವಾಸ : ಪರಪುರುಷ
 ಗಮನವನುಳ್ಳ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸೇವನೆಯ ಕಾತರಕ್ಕೆ . . . ಉರುತರ ಕಡೆಯಂ
 15 ಚಾರ (ದ್ವಾದಶಾ. ೧೦-೧೩೪). 'ಪರಸತಿಗಮನ' ಪರಾ.

[ಪರಪುರುಷ+ಗಮನ]

ಪರಪುಷ್ಪ (ನಾ). ೧. ಅನ್ಯರಿಂದ ಪ್ರೋಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು : ಪುಕ್ಕ
 ಪರಪುಷ್ಪ . . . ಎಲೈ ಸೊಕ್ಕೆ! ನನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳು (ಸದವಾ. III.
 ೨೦೩೪). ೨. ಕಾಗೆಯಿಂದ ಸಾಕಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಕೋಗಿಲೆ :
 "ಅನ್ಯಪುಷ್ಪ, ಪರಪುಷ್ಪ : . . . ೩೪ : - ಈ ೫ ಕೋಗಿಲೆ" (ಪಲಾಯು.
 ೪೧-೯೦); ಉದ್ಯಾನವನಂ ಮದೋತ್ಕೃತಪರಪುಷ್ಪೋದ್ವಾ ಮಕೋಳಾ
 ಹಳಂ (ಅದಿಪ. ೫-೨೯); ಪಾಪರೂಪನಿಂದ ಪುಗಲ್ವೆಡೆಂಬಂತೆ ಪುಗಿಲ್ವು
 ಗಿರಿಸುತಿರ್ಪ ಪುಷ್ಪಪರಪುಷ್ಪಂಗಳುನುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೪-೪); ಪರಿವಾರ
 25 ಕಳ್ಳಲಕೆ ಪತಿನಿರೀಕ್ಷಣಪ್ಪು ಸುರಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಬಿಟ್ಟು ಪುಷ್ಪಚೂಪಲತೆಯನೆ
 ಸಿರಿದೇವಿಗನಲ್ಪೆ ಸಾತ್ಕರ್ಯ ಪರ್ಯಾಯಂಗಳ್ (ಎಕ. XI, ದಾಪಣ,
 ೩೫-೩೬; ಸು. 1160).

ಪರಪುಷ್ಪವಾಗು=ಬೇರೆಯವರ ಪ್ರೋಪಣೆಗೆ ಒಳಗಾಗು : ಕೇಜ
 ಪೊಡೆದು ಪರಪುಷ್ಪವಾದ ಗ್ರಹಮಾಲೆಯಾದ ಹಾಗೆ (ಪದನ. ೫೦-೩).

[ಸಂ.]

ಪರಪುಷ್ಪಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಕೋಗಿಲೆ : ಎನಗೆ ಪುರಪುಷ್ಪಿಯೆ ಸದಾ
 ಪರಪುಟ್ಟ [ಪಾಶಾಂ. ಟ್ಟಿ] ಜೊರಳುವುದೆ (ಬಸಪು. ೪೫-೪೪).

[<ಸಂ. ಪರಪುಷ್ಪಾ]

ಪರಪೋಷ್ಯ (ನಾ). ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಪ್ರೋಪಣೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ;
 ಪರಾವಲಂಬನೆ : ಮಾನಂಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೆ ಪರಪೋಷ್ಯಕ್ಕೊಳಗಾಗಿರಲಾ
 (ನಾಮೋಪ. ೩೫). [ಪರ+ಪೋಷ್ಯ]

ಪರಪ್ರಕಾಶ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಮೂಲಕ
 ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು : ಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಪ್ರಕಾಶವುಂಟು. ಆ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ
 ಪ್ರಕಾಶವು ಬೇಕೇ ಅಥವಾ ಬೇಡವೇ ಎಂಬ ವಿಚಾರವೇ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶ,
 ಪರಪ್ರಕಾಶವೆಂಬ ವಿವಾದ (ಹಿಂದಸಾ. ೫೩). ೨. ಅಲೌಕಿಕವಾದ
 ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಪಂಪೂರ್ಣ ಪರ
 ಪ್ರಕಾಶನೊಳ್ ಪಪುಪತಿಯೊಳ್ . . . ಇಂದಿರ್ಪತೆಬ್ಬಾದಿನೇ (ಶಬಧಂ.
 ೪-೧೧೯). [ಪರ+ಪ್ರಕಾಶ]

ಪರಪ್ರತ್ಯಯ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ, -ಜ್ಞಾನ :
 ಯಾರೊ ಮಾಡಿಟ್ಟ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಪರಪ್ರತ್ಯಯ ನೇಯಬುದ್ದಿಯಾಗಿ
 ಇದ್ದಂತೆ ಹಾಡುವ ದಾಸ್ಯವೃತ್ತಿಯೂ ಅವನಿಗೆ ಒಪ್ಪದು (ಗಾಳಪ. ೪೩).

೨. [ವ್ಯಾಕೃ] ಪದದ ಮುಂದೆ ಸೇರಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಪ್ರತ್ಯಯಂ ಗಳಲ್ಲೂ ಅನೇಕ ಬಗೆಗಳುಂಟು. ಪೂರ್ವಪ್ರತ್ಯಯ (ಪ್ರಿಫಿಕ್ಸ್)-ಪರ ಪ್ರತ್ಯಯ (ಸಫಿಕ್ಸ್) ಮತ್ತು ಅಂತಃಪ್ರತ್ಯಯ (ಇನ್‌ಫಿಕ್ಸ್) (ಕವಿಕೋ. I, ೬೦೫). [ಪರೈ+ಪ್ರತ್ಯಯ]

ಪರಪ್ರೇಷಿತ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿರುವವನು ; ಸೇವಕ ; ಭೃತ್ಯ : ಉದಾಹರಣೆ ನೀರಿ ಲಗ್ನದೊಳ್ ಕಿವುಡನು ಸ್ವತ್ತಂ ಪರಪ್ರೇಷಿತಂ (ಜಾತಕ. ೧೪-೬). [ಪರೈ+ಪ್ರೇಷಿತ]

ಪರಪ್ರೇಷ್ಯ (ನಾ). = ಪರಪ್ರೇಷಿತ : ಶನಿಗೃಹದೊಳ್ ಬುಧನಿರಿ ಮನೆ . . . ಪರಪ್ರೇಷ್ಯನಿಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕ. ೧೬-೨೫). [ಪರೈ+ಪ್ರೇಷ್ಯ]

ಪರಬರಿಣಿಗೆಯ್ (ರಿ). (?) : ಪ್ರತಿವೀರವ ಕಟ್ಟಿ ತಂ × ಕಂಗೆ ಪರ ಬರಿಣಿಗೆಯ್ (ಎಳ. IV, ಎಡತೊ. ೩೬-೧೫ ; 1034). [?+ಕಿಯ್]

ಪರಬಲ, ಪರಬಳ (ನಾ). ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ ; ವೈರಿಬಲ : ಪರಬಲದ ನೆತ್ತರ ಕಡಲೊಳಗಣ ಜಿಗುಟಿ ಬಳವ ತೆಜದೊಳಿ ಬಳಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೪೬) ; ಪರಬಲದೊಳ್ ಪಾರ್ಥಂ ನಿಷ್ಕರಿದಾಪಾಬಳನಿರಲ್ ಜನಾಧಾರನೆ ನೀಂ ಪರಿಕೆಗದೆ ವೀರಪಟ್ಟಮನರಸಾ ತಾಳುವುದು (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೧೪೩) ; ಅರೆದುದೋ ಪರಬಲವ . . . ಮಾರ್ಬಲದ ವೀರರು ಹರಿದುದೋ ಹವಣಿಲ್ಲ ದಂಟಿಯ ಸಮರಸಾರಂಭ (ಕುಪ್ಪಾದ್ರೋ. ೩-೧೬). ಪರಬಳ : ಪರಬಳದಾನವಸಂಹಾರಾರುಣಜಳರಿಪ್ಪ ಮಿಗ್ಗನುನ್ನತೇಜಂ (ಎಳ. VI, ಮೂಡಗ. ೨೨-೨೩ ; 1129).

ಪರಬಲಕಾಲಭೈರವ = ಶತ್ರುಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಶಿವ ನಂತಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಈ ಪಂಕರುಹವುಂಟಿ ದೇವಲಾದ ಲೋದೇ ಪರುಷ ಗರ್ಭವ ಧರಿಸಿ ಪರಬಲಕಾಲಭೈರವನ (ಕುಪ್ಪಾಳ. ೪-೪೪). ಪರಬಲಮಂಪದೊಳಿ = ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ನಾಮಗೊಳಿಸುವಂಥದು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪರಬಲಮಂಪದೊಳಿ ಕಂಗಳರಸ ಕಸ್ತುರಿ ರಂಗ ಮೊದಲಾದ ದಿರುದಿನಾನೆಗೈದಿದುವು (ಕಂಪನಿ. ೩-೪೨). ಪರಬಲ ಸಾಧಕ, ಪರಬಳಸಾಧಕ = ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪರಬಲಸಾಧಕ ಪರಾಶರ ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕಲಬ್ಧ ವರಪ್ರಸಾದ (ಎಳ. III (R), ಗುಂಡ್ಲು ಪೀ. ೨೩೩-೨೧ ; 1315) ; ಪರಬಳ ಸಾಧಕರು ಮಪ್ಪ ಕುಮಾರಮಾಧವದಂಣ್ಣಾಯಕರುಂ ಕೇಶವದಂಣ್ಣಾಯಕರುಂ . . . ಅಶ್ವತ್ಥಮಿದುರ್ (ಎಳ. III (R), ಹಗ್ಗಡ. ೪೧-೧೬ ; 1218). ಪರಬಳ ಕೇಸರಿ = ಶತ್ರುಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಸಿಂಹವದೈರನಾದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪರಬಳಕೇಸರಿ ವೈರಿಬಳಕಳಿಬಡವಾನಳಂ (ಎಳ. VII, ೩೪೦. ೨೦-೧೪ ; 1032). ಪರಬಳಗೊಳಿ = ಶತ್ರುಪಡೆಗೆ ಗೊಳಿಯಂತಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪರಬಳಗೊಳಿ ರಣಮಂ ಹೊತ್ತು . . . ತಲ್ಲಿದಾದು ಮೆಜದು ಸುರಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತನಾದ (ಎಳ. VIII, ಸಾಗರ. ೪೬-೧೦ ; 1282). [ಪರೈ+ಬಲೈ]

ಪರಬಲಾಂತಕ (ನಾ). ವೈರಿದಳಕ್ಕೆ ಯಮಸ್ವರೂಪಿಯಾದವನು : ಪರಬಲಾಂತಕನೆದ್ದು ನಿಂದನು ಸಿಂಹನಾದದಲಿ (ಕುಪ್ಪಾಳ. ೧೦-೩೪) ; ಪರಬಲಾಂತಕ ಪಾರ್ಥಸ[ಸ]ಟ್ಟಿಲದವಂಕದಲಿ ನೆರೆದು ಬಂದೋಡಿದಾ ಭೀಷ್ಮಭೂಪನ ಬಲವನರವನಿಸುವಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಾಂತ ಪೂರಿಸಿದ ತಿರುವ ತೊಲಗದ ಕೈಗಳು (ಸಾಳ್ಯಭಾ. ೨೫-೨೨). [ಪರಬಲ+ಆಂತಕ]

ಪರಬಲಾಪಹ (ನಾ). ೧. ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು.

೨. ಶತ್ರುವಾದ ಬಲನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು.

೧, ೨ : ಸುರೇಂದ್ರನಂತೆ ಸಹಸ್ರನೇತ್ರಾತ್ರಿತ ವಿಪುಲವಿಗ್ರಹಪರಬಲಾ ಪಹನುಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೪ ನ). [ಸಂ.]

ಪರಬಳ 'ಪರಬಲ' ನೋ.

ಪರಬಳಕ್ಕೆ ತಾಂತ (ನಾ). = ಪರಬಲಾಂತಕ : ಪರಬಳಕ್ಕೆ ತಾಂತಂ ಕರ ಹತ್ತ ಮಲ್ಲಂ ಮಲ್ಲೆಯಸಾಹಸೆಯರುಂ (ಕೊಲ್ಲಾ ಶಾ. ೧೩-೪೦ ; 1189) ; ಪರಬಳಕ್ಕೆ ತಾನ್ತ ಸ್ವೀಕಾರಸಾರೋದಯ ಅನ್ನದಾನವಿನೋದ ಸುಮನ್ವಾ ದಾನಶೂರ (ಎಳ. V (R), ತಿರುಮ. ೪೪-೨೫ ; 1276).

[ಪರಬಳ (= ಪರಬಲ) + ಕೈ ತಾಂತ]

ಪರಬೊಮ್ಮ (ನಾ). = ಪರಬ್ರಹ್ಮ : ಲೀಲೆಯದು ಪರಬೊಮ್ಮದ ಇಚ್ಛೆ (ಸಿದ್ಧವ. ೯೯-೫೯೦) ; ಸ್ವಾಕಾರನಿಷ್ಠ ಭೂತಂಗಳೊಳಗನುಕಂಪೆ ತಾನೆ ಪರಬೊಮ್ಮವನಲು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೪೩) ; ಪರಬೊಮ್ಮ ನೀ ಮೈದೋ ಟಾದೈ ತನಗೆ (ಕವ್ಯಾಳ. ೨-೧೪) ; ನಿನ್ನಲಿ ನೆಮ್ಮಿದಧಿಕದ್ವೇಷವೀ ಪರ ಬೊಮ್ಮದಿದಿರಲಿ ದಿಟ್ಟಿದು (ಕೊರಂ. ೪-೪-೫೯) ; ಪರಬೊಮ್ಮನೆಂದು ಜನಂ ಅವುಡನು ಕಾಣದೊಡಮುಳ್ಳಿಯಿಂ ನಂದಿದುದೊ ಆ ವಿಚಿತ್ರಕೆ ನಮಿಸೊ (ಮಂಕುಳ. ೧). [ಸಂ. ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾ]

ಪರಬೊಮ್ಮರಸಿಕ (ನಾ). ಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ಪರಬೊಮ್ಮರಸಿಕನಪ್ಪಲವರು ನಮ್ಮ ಜನ್ಮದ ಜನ್ಮವೆಂದು . . . ಉದ್ಬಿ ದರು (ಭರಣ. ೬೦-೪೪). [ಪರಬೊಮ್ಮ+ರಸಿಕ]

ಪರಬೊಮ್ಮಿಣಿ (ನಾ). ಅದಿಶಕ್ತಿ : ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಂತೆ ಮನುಷ್ಯನಾದ ಪಾದೊಳು ಆ ಪರಬೊಮ್ಮ ಪರಬೊಮ್ಮಿಣಿಯವರಿಬ್ಬರಿಂದ ಪರೋಪರಿ ಪಸರಿಸಿತು (ಉದ್ಯೋಪ. ೩-೧೧-೨೨). [<ಸಂ. ಪರಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ]

ಪರಬೋಧಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಬೋಧನೆ : ಪರವಸ್ತು ಪರಬೋಧಿ ಪರದ್ರವ್ಯ . . . ಕಾಂಕ್ಷೆ ಮಲತ್ರಯದಲ್ಲಿ ಮೋಹಿಸದೆ (ಮದಿಸಾ. ೬೮-೧೦೦). [ಪರೈ+ಬೋಧಿ]

ಪರಬ್ರಹ್ಮಯರಶಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಕುನ್ನತ್ತೂರ ಪರಬ್ರಹ್ಮಯರ [ಶಿ]ಯಕ್ಕುನ್ಮತ್ತೂರನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಎಳ. IV (R), ಕೊಳ್ಳೇಗಾ. ೧೦-೫ ; ಸು. 10ನೆಯ ಶತ). [?]

ಪರಬ್ರಹ್ಮ (ನಾ). ಪರಮತತ್ತ್ವ ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಫನಮಹಾಲಿಂಗ ವೆಂಬ ಪರಬ್ರಹ್ಮವು ಗುರುಕರುಣದಿ ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿ ಕರಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪಲಿಂಗ ವಾಗಿ ಬರಲು (ಮಹಸಂ. ೩೬೧-೧೩೬) ; ನಿಮಿಳಕ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೆಂದೆಡೆ ಹರನ ನಾಮವಿವು (ಬಸವ. ೫೫-೩೯) ; ಆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಮೊದಲಾದ ಈಶ್ವರ ತ್ರಯಾದಿಷ್ಠಾತ್ಯ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಪರತತ್ತ್ವ . . . ಎಂದಿವು ಮೊದಲಾದವೇ ಬ್ರಹ್ಮದ ಪರ್ಯಾಯನಾಮಗಳಕ್ಕುಂ (ವಿನೇಶ. ೨೯) ; ಗುರುವೆ ಪರ ಬ್ರಹ್ಮವು ತಾನೆ ನೋಡಾ (ಅಮಂಡ. ೧೬-೧). [ಸಂ. ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾ]

ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿ (ನಾ). ದೇಹದ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಉತ್ತಮ ದಲುತ್ತುಮವು ಕ್ರಿಯಾನಾಡಿಗಳಿರುವವರೋಳ್ ಎರಡನಾಗಿಳಿದುಳಿದಿರುವದೇ ಪರಕರದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದಿಯು (ಗಗತಾ. ೯-೧೧). [ಪರಬ್ರಹ್ಮ+ನಾಡಿ]

ಪರಭಂಡ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಸೇರಿದ ವಸ್ತು ; ಪರದ್ರವ್ಯ : ನಡೆ ಪರಭಂಡ[ಪಾಶಾಂ. ಪರಬಂಡ]ದಲಿ ಮನವೇಕೆಮಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೬೦-೨೯). [ಪರೈ+ಭಂಡ]

ಪರಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಭಕ್ತಿ : ಈ ಪರಭಕ್ತಿ ಭಗವತ್ಪಾಶ್ವಾ ತ್ಕಾರನಾಗಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಕಟೇಚ್ಛಾ ರೂಪವಾದ ಅಧಿನಿವೇಶನನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಿ . . . ಪರಿಪೂರ್ಣ ಪರಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೬) ; ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ . . . ತನ್ನಯ ನಾಗಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವಿಕೆಯೇ ಎರಡನೆಯ ಪರ್ವ ಪರಭಕ್ತಿ (ಭಾರದ. ೨೬೫). [ಪರೈ+ಭಕ್ತಿ]

ಪರಭಾಗ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮಿಕೆ ; ಮೇಲ್ಮೆ ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ : ಚಿತ್ರಕರಂ ಬೋಲ್ವರಭಾಗಭಾವವಿಲಸದ್ವರ್ಣಮಾವೃತ್ತಿಯಂ ಪ್ರಕಟಮಾದಿರೆ (ಕವಿಾ. ೧-೧೫೦) ; ತ್ರಿದಶಸ್ತುತ ನೋಡ ಪೊದಬೊಡವಿದ ತಾಳೇ

ತಮಾಕುನೀಕದ ಕರ್ಮಿ ಪುದಿಮ ಪರಭಾಗಮಂ ಪಡೆದವರಿರದಂ
ಕೆಲದೊಳೆನ ವನರಾಜಿಗಳಂ (ಅವಿ. ೧೧-೫೪); ಅಂಬರಜರಪುರಭಾಗಮಂ
ಪರಭಾಗಮೆನುವುದು (ಶಾಂತಿ. ೨-೪೯). ೨. ಹಿಂಭಾಗ;
ಹಿಂದುಗಡೆ: ಆ ದಮಿತಾರಿಯ ಕೀರ್ತಿ ರೋಕಮಂ ವ್ಯಾಳ ತೊಟಿಲ್ಲ
ತನ್ನ ನಮನಪ್ರಮಮಂ ಕಳೆಯಲ್ವೆ ತನ್ನಹೀನಾಳಶಿರೋಜರಾಜಿ ಪರಭಾಗಮಂ
ನಾಶ್ರಯಿಸಿದಳೆಂದಿನಂ (ಶಾಂತಿ. ೩-೩೩); ಅಳವಡೆ ಪರಭಾಗಂಬಡೆದಳೆ
ಯಕಪರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೋಮುಗಡಿ ಸೊಬಗಂ ತಳೆದಸೆದು ಕನಕಶಿಖಾತ
ಳಾಗ್ರದೊಳೆ ಮುರಿದು ಪದ ಜಗುನೆಯ ಪೊನಲಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೧-೧೦೦).
೩. ಶೋಭೆ; ಸೌಂದರ್ಯ; ಮನೋಹರತೆ: 'ಪರಭಾಗಂಬಡೆ'
ಪರಾ. ೪. ಒಳ್ಳೆಯತನ; ಸಜ್ಜನಿಕೆ: "ಪರಭಾಗ, ಗುಣೋ
ತ್ಕರ್ಷ-ಈ ೨ ಒಳುಮೆ [ಒಳ್ಳೆ]" (ಕಲಾಯು. ೧೩೦-೧೦೧); "ಪರ
ಭಾಗಮೆನೆ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಮೆನೊಳ್ಳುಳ್ಳು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೩೪).
೫. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಉತ್ತಮನಾದವನು: ಪ್ರಭುವನಭೂಪ
ಣೋಪಮೆಗೆ ಸಂಗಮದೊಳೆ ಪರಭಾಗಮಿ[ನೀ] ಸ್ವಯಂಪ್ರಭೆಗೆ ಲಲಿತ
ಬಿತ್ತೃಭೆಗೆ ಬಂಧುರಸಿಂಧುರ ನೀಲನೀರದಪ್ರಭವಭಯಂ ಪ್ರಿಪ್ಪಪ್ಪಂ
(ಶಾಂತಿ. ೫-೨೪). [ಸಂ.]

ಪರಭಾಗಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದು; ಮೇಲ್ಮೆ
ಯಿಂದ ಕೂಡಿರು: ದೇವಮಾನವಸಭಾಸಂದೋಹದಿಂದ ನಾಡೆಯುಂ
ಪರಭಾಗಂಬಡೆದೇರಿ ಬೆಡಗಿಡಿದುದೋ ತನ್ನ ಭಿರಾಜಾಲಯಂ (ಅವಿ. ೪-೨೦); ದಿಷ್ಟನೆ ದೀಗುವ ಪೊಸಸಿಂಹತನಂತೆ ವಾತಪೂರಣಂಕೋಳಂ
ಪರಭಾಗಂಬಡೆದು (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೨೧ ವ). ೨. ಅತಿಶಯವಾದ
ಶೋಭೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಉಜ್ವಲಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರು: ರತ್ನದ
ಕೇಳುಳ್ಳ ಜಾಗಂಬೊಯ್ದಂತೆ ಪರಭಾಗಂಬಡೆವು ವಿವಾಹಗೀಹಾಂತರ
ದೊಳೆ (ಅವಿ. ೪-೩೧); ಅಳವಡೆ ಪರಭಾಗಂಬಡೆದಳೆಯಕಪರಭಾಗದಲ್ಲಿ
ಸೋಮುಗಡಿ ಸೊಬಗಂ ತಳೆದಸೆದು ಕನಕಶಿಖಾತಳಾಗ್ರದೊಳೆ ಮುರಿದು
ಪದ ಜಗುನೆಯ ಪೊನಲಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೧-೧೦೦). [ಪರಭಾಗ+ಪಡೆ.]

ಪರಭಾಗಂಬಿಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. -ಪರಭಾಗಂಬಿಟ್ಟು ೧: ಫರೆಯೊಳು
ಮುನ್ನುಳ್ಳ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರ ಮರ ಚರತದೊಳೆ ತನ್ನ ಜಾರಿತ್ರಮಿತ್ತಂ ಪರ
ಭಾಗಂಬಿಟ್ಟರಲ್ (ಎತ. XV, ೩೫೨-೨೪; 1098). ೨. ಸೊಗಸಿ
ನಿಂದ ಕೂಡಿರು; ಶೋಭಿಸು: ಮದವದ್ದಂತಿಮದಾಂಬುಧಾರಿಗಳ
... ರಥಾಶ್ವಸಂಕುಳಬಲಿನೋದ್ಭೂತಲಾಲಾಜಲಂ ಕದಡೆಬಿತ್ತಮವುಂಕೆ
ಬೇಟೆ ಪರಭಾಗಂಬಿಟ್ಟು ಶೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ನದಮಾಗಿದುಳ್ಳು ಕೌರವಧ್ವಜನಿ
ಯೊಳೆ ಕಾಳಂದಿಯುಂ ಗಂಗೆಯುಂ (ಪಂಪ. ೧೦-೩೧); ಪರಭಾಗಂ
ಬಿಟ್ಟರೆ ಪದ್ಮರಾಗಮಣಿ ಪಾಣಿಪದ್ಮರಾಗದಿನೊವಂ ನರನಾಥಸುತಂ
ಮುಖದಂ ಕಿರೀಟಮಂಕಿದುರವಂತೆ ಭುಜಶಾಖೆಗಳಂ (ಪಂಪ. ೫-೫೪);
ಕಬೀರ ಭರದಂ ಪರಭಾಗಂಬಿಟ್ಟು ಕೆಯಪರಭಾಗಂ ಪತಿಯ ಮನಮನುಜ
ಸಿಖೆವಿಡುಗಂ (ಜಗ. ೧೦-೪೭). [ಪರಭಾಗ+ಬಿಟ್ಟು]

ಪರಭಾರಿ, 'ಪರಭಾರಿ,' ನೋ.

ಪರಭಾರಿ, 'ಪರಭಾರಿ,' ನೋ.

ಪರಭಾರಿ, ಪರಭಾರಿ (ನಾ). ೧. ತಮ್ಮ ವಶದಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತು,
ಅಸ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಡುವಿಕೆ:
ವ್ಯವಸಾಯದ ಜಮೀನಿನ ಮರ್ಗಾವಣೆ, ಪರಭಾರೆ ಮತ್ತು ವ್ಯವಸಾಯ
ಸಂಬಂಧದ ಸಾಲಗಳು (ಭಾಷಾ. ೨೪೯). ೨. ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದುದು;
ಹೊರಗಿನದು: ಆನಂಗೀ ಎಂದು ಒಂದು ಪರಭಾರಿಯಾದ ಕೋನೆಯ
ವಿವಾಹದಾಗಿತ್ತು (ಜಗ. ೧೭). **ಪರಭಾರಿ:** ೧. ಸಿತ್ತಾರ್ಜಿತವಾದ
ಅವರ ಅಸ್ತಿಯು ಇಂದು ಪರಭಾರಿ ಆಗುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಪರಭಾರೆ ಮಾಡು - ಅಸ್ತಿ, ವಸ್ತು ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಬೇರೆ
ಯವರ ವಶಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸು, - ಅಧೀನಕ್ಕೊಳಪಡಿಸು: ಈ ದಿನ ಗಡ್ಡೆ
ಮತ್ತು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೋ, ನಾಳೆಯೇ ಪರಭಾರೆ ಮಾಡಿ
ದಿಡುತ್ತಾನೆ (ರಂಗ. ೧೨೪); ಮೈಸರ್ ಮಗನಿರುವಾಗ ತಂದೆಯು
ಅಸ್ತಿಯನ್ನು ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲೇ ಆಗಲಿ ಪರಭಾರೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ
ಅಧಿಕಾರವೇ ಇಲ್ಲ (ಭಾಟೀ. ೨೪). **ಪರಭಾರಿಯಾಗಿ** - ೧. ಪರೋಕ್ಷ
ವಾಗಿ; ನೇರವಾಗಿ ಅಲ್ಲದೆ: ಬಂದವರು ಪರಭಾರಿಯಾಗಿ "ಬಿಟ್ಟು ಹಾಡಿ
ಸುಖಿಯರು ಮರಳಿದ್ದಾರೆಯೇ" ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಿದಾಗ (ಕು. ೨೩).
೨. ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ: "ಜಾಡಿದಮಯ್ಯಾರು? ಎಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ?" ಎಂದು
ಪರಭಾರಿಯಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸಿ, ಅರಸುನೆಯನ್ನು ಸೇರಿದನು (ಕಥೆ. ೩೧೩).
ಪರಭಾರಿಯಾಗು - ಅಸ್ತಿ ಮುಂತಾದುವು ಪರಾಧೀನವಾಗು, -
ಬೇರೆಯವರ ವಶಕ್ಕೆ ಒಳಪಡು: ಜಮೀನು ಪರಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದರ
ದ್ದು; ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಗಂಗಾ. ೩೫);
ಮುಂದುಕೆಯ ಅಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿಯೆಲ್ಲ ಪರಭಾರಿಯಾಗುವಂತೆ ತಂತ್ರ ಹೂಡಿದ್ದ
ವಕೀಲ . . . ಬಂದನು (ಪುನ. ೨೯). [←ಮರಾ. ಪರಭಾರೆ]

ಪರಭಾರಿ, ಪರಭಾರಿ (ಅ). ೧. ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ;
ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ: ಪರಭಾರೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರನ್ನು ಕಂಡರೆ
ನಮಗೆ ಅದರ ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟಿತು? (ಗಾ. ೧೪೪). ಮುನಿಸೀಪಾಲಿಟಿಯ
ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ಜಾಗಿಯು ದಾಡಿಯನ್ನು ಪರಭಾರೆ ಒಪ್ಪಿ ಸದಸ್ಯ
ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಅಪ. ೨೨೩). ೨. ಹೊರಗಿಂದ ಹೊರಗೆ: ಕೆಲವು
ಕೆಲಸ ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಜಿಲ್ಲಾ ಹೀಗೆ ಮಾಲವನ್ನು ತುಂಬಿ ಪರಭಾರೆ
ಸ್ವೀಕರಣದ ಮೇಲೆ ಏರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬ. ೯೫). ೩. ಬೇರೆ
ಮಾರ್ಗವಾಗಿ; ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ: ಚಕ್ರದುರ್ಗ ನಮಗೆ ಅಸಾಧ್ಯ
ಪಾಲು ಭಾರಿಯಾದೆಯಂಥಾ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಪರಭಾರೆ
ವರ್ತಮಾನಾ ಕೇಳುತ್ತಾ ಇದೇವೆ (ಮದ. ೭-೪); ಕೊತ್ತಿತ್ತಿಗ್ರಾಮದ
ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಇಳಿದಿರುವ ಮರಾಟೆಯವರ ದಂಡಿನ ಬಳಿಗೆ ನೀವು ಪರಭಾರೆ
ಹೋಗಿ (ಜಾಮ. ೧೦೮); ಅಲ್ಲಿಂದ ಪರಭಾರೆ ಯಾರಿಗಾದರು ಉಪ್ಪು
ತರಿಸುವದ್ದರೆ . . . ಹಣವು ಕಳೆಸಬೇಕು (ಮುಂಬ. ೨೭).
೪. ಬೇರೆಯ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ; ಬೇರೆಯ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ; ಹೊರಗೆ: ಅವರ
ಹಗರಿಸ ಊಟಿಗಳೆಲ್ಲ ಪರಭಾರೆ (ಮರ. ೫). ೫. ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ;
ಬೇರೆಯಾಗಿ: ಊಟಾ-ಊಡಿ ಪರಭಾರೆ ಹೋಗಿ ಮ್ಯಾಲ ದಹಾ -
ದಾರಾ ರೂಪಾಯಿ ಕೈಗೆ ಹತ್ತಿತಾವ (ದೀಪ. 11, ೧೩). **ಪರಭಾರಿ:**
೧. ಎಷ್ಟೋ ವರ್ಷಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಊರಿಗೆ ಬಂದ ನಾನು ಅವರ ವಿಷಯ
ವನ್ನು ಪರಭಾರಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಯಿತು (ರೂಢಿ).

[←ಮರಾ. ಪರಭಾರೆ, ಪರಭಾರಾ, ಪರಭಾರಂ]

ಪರಭಾವ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಇಂಗಿತ, - ಆಲೋಚನೆ.
೨. ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ಥಿತಿ: ಉಳ್ಳ ದನಲ್ಲದಾಗಮಿಲ್ಲ ಸರ್ವಾ ಜಾರದು
ಳ್ಳುದುಂ ಪರದ್ರವ್ಯ ಪರಕ್ಷೇತ್ರ ಪರಕಾಲ ಪರಭಾವದಿಂದಮಿಲ್ಲದಿಕ್ಕಂ
(ಶಾಂತಿ. ೪-೧೩೪ ವ). [ಪರ+ಭಾವ]

ಪರಭಾವಜ್ಞ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಇಂಗಿತವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಲ್ಲ
ವನು: ಪರಭಾವಜ್ಞಂ ಕೃತಜ್ಞಂ ರಸಿಕಂ . . . ಸಭೇಂದ್ರಂ (ಲಾಸ್ಯ. ೧-೩೩).
[ಸಂ.]

ಪರಭಾಷೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಭಾಷೆ; ಪರಕೀಯ ಭಾಷೆ: ವ್ಯಾವಿಧ-
ಕನ್ನಡರು ಇಂದು ಪರಭಾಷೆಯನ್ನಾಡುವ ಅನೇಕ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಆಕ್ರಮಿ
ಸಿದ್ದರೆಂಬುದಕ್ಕೆ . . . ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಅಂಶಗಳಿವೆ (ಭಾಷಾ. ೧೯೩).

[ಪರ+ಭಾಷೆ]

ಪರಭೂಪಾಲ (ನಾ). ಶತ್ರುರಾಜ; ಪರಭೂಪಾಲದ್ವೀಪಾಂತರಾಳ
ಕೇಳೇವನಗಳಂ ಕಿತ್ತು (ಪಂಚಮಾ. ೩-೧೦೦); ಪರಭೂಪಾಲರ ಬಾಳಂ
ಪರಪಾಪಂ ಮಾಡುವಂತೆ ಹಸನಂಗಿಯು (ಕಮ್ಯಾರ. ೨-೨೭).

[ಪರಭೂಪಾಲ]

ಪರಭೃತ (ನಾ). ಅನ್ಯರಿಂದ ಪೋಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಕೋಗಿಲೆ :
ಪರಭೃತಗಳುಲಿವ ರವಂಗಳ ಸಹಸಾ ತಳಮಳಗೊಳಿಸಿದವರೋ . . .
ವಿರಹಿಗಳಾ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೪); ವಿರಹಿಗಳ ಸುಯ್ಯ ಬೆಂಕಿಯೊಳಾ
. . . ಕರಮುರಿಕನಾದುವುನ್ನವಪರಭೃತಪಟ್ಟಿ ರಣ ರಾಜಕೀರಕುಲಂಗಳಾ
(ಪಂಪಾ. ೫-೯೦); ನವಾಮೃದ ಪೂವಿದಿಯಂ ಕಡುಳಿದುದು ಪರಭೃತಂ
ಪರಭೃತದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೫-೩೪); ಪರಭೃತಂಗಳವೇಕೆ ಮುನಿದವವಾ ತಳರು
ಗಳಿಗೆ (೩೫೪. ೪-೧೫); ಗಣಿಗೆ ಕಂಠವಪು ಹಂಸೆ ಸಂಭಾಷಿತದ ಮೃದು
ರವಳೊಡಗಿದವು ಪರಭೃತವು (ಕವಿರಾ. ೧-೫-೪೩). [ಸಂ.]

ಪರಭೃತಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಕೋಗಿಲೆ : ಮಾವಿನ ಚಗುರನ್ನು ನೋಡಿ
ಪರಭೃತಿಯು ಉನ್ಮತ್ತೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ? (ಕಾಕುಂಕ. ೪೦-೧).

[ಸಂ. ಪರಭೃತಿ]

ಪರಮ(ಗು). ೧. ಬಹಳ ದೂರದ; ಸಮೀಪವಲ್ಲದ. ೨. ಮುಖ್ಯ
ವಾದ; ಪ್ರಧಾನವಾದ; ನೀನತ್ತೆ ಮಾನಂದಿರಂ ನೇನಿಸುತ್ತೀಯೆಡೆಯೆ
ಧರ್ಮಮಾಚರಿಸುತ್ತೀವೆ ಪರಮಕರ್ತವ್ಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೭-೨೫೪).

೩. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ; ಶ್ರೀಮಾಸೇನಪುರಮ
ಪ್ರಭಾವನಿಯುಳ್ಳವುಳ್ಳವು ನಾ ವೆಟ್ಟಿದುಳ್ಳ ಸಂಗಳಗಳ ಬೇಡ್ವೆ ಸಿದ್ಧ
ಸಮಯನಪ್ಪಾದೆ ನೋನ್ನು (ಎಕ. II, ೨೭-೧; ಸು. ೨೦೦); ಆ ಪರಮ
ಕ್ಷತ್ರತೇಜೋರಾಶಿಗೆ ಮುನಿಸೆಂಬ ಕಿಚ್ಚಿನೊಳೆ ಬೆಂದು ನಿಲ್ಲದಂಬುಧಿಯ
ನೋಡಿ ಪೊಕ್ಕರಿಸ್ತ ಸಪಾಧನದಿರನಿಂದಮೆಂತೆನೆ (ಕಾಂತಿಪ. ೯-೧೫೨);
ಪರಮಕವೀಂದ್ರವ್ಯಂವ ವಿಸುತೋತ್ತಮವಾಣಿ ಸರಸ್ವತೀಸ್ವಯಂವರವರ
ವಜ್ರದೋಪಮನಪಾಸ್ತರಣಂ (ಪಂಚತಂ. ೩-೨೧); ವ್ಯಾಪ್ತವಿಭಾಷಾ
ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಮಪರಿಣಿತ ಪಂಡಿತರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾದ ಫಾಮಸಾಬರೊ
. . . ಪರಿಶೀಲಿಸಿದ್ದಾರೆ (ವ್ಯಾಪ್ತಿ. ೪೩). ೪. ಶುದ್ಧವಾದ; ಪವಿತ್ರ
ವಾದ : 'ಪರಮಸಾವನ' ಪರಾ. ೫. ಕೊಟ್ಟುಕೊನೆಯ; ಪರಾ
ಕಾಷ್ಠೆಯ. ೬. ಹೆಚ್ಚಾದ; ಅಧಿಕವಾದ : ಪರಮಯೂನಾಧಿ
ಯನಿಸಿದ ಪರಮನ ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳ್ಳುವ ಮೂ ಪರಮೇಶ್ವರಮಂ ತೋಪಿದ
ಬಾಲಾಕಾರಿಯನಿಸಿದುವು ರತ್ನದೀಪಪ್ರಭಿಗಳ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧೨-೧೦೮).

(ನಾ). ೭. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದು : ಉತ್ತರ
ರಾಮಚರಿತದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಇದಕ್ಕೆ ಪರಮವಾದ ಉದಾಹರಣೆ
(ವೀರವೀ. V, ಮುನ್ನುಡಿ). ೮. ಪರಮಾತ್ಮ; ದೇವರು : ಶಿರವ ಹಜಾದಿಕ್ಕೆ
ಪರಮನಿದ್ದೆಯು ಕಾಣದೇನಿಳಿಯಲ್ಲಿ (ಬಸವ. ೩೫೬); ಎನೆವ ಪಂಜಾಪ್ತ
ರಿಯ ಪರಮನರನು ನೋಡ (ತಿರುರ. ದೇ. ೩-೪); ಫಣಿಯ ಮಂಚದ
ಮೇಲೆ ಪವನಿಸಿ ಪರಮನಿಸಿದ ಲೀಲೆಯೆತ್ತಲು ಮನುಷ್ಯಭಾವದ ನಟನೆ
ತಾನತ್ತ (ಕಾಂತಿ. ೪೩-೪೫); ಪರಮನೊಳು ಪ್ರಾಣ ಬೆರದಿಪ್ಪ ಏಕೈಕಿಗೆ
ಚರಮುಕ್ತಿಯೆಂದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೮). ೯. [ಜೈನ] ಜಿನ; ಅರ್ಹಂತ : ಪರಮಂ ಜಿನಸಿದನಾಗಳಾ ಭವ್ಯಪ್ರಸಾದಕರ ನಿಜವೋಂಕು
ಗಳಾ ಬೆಳಗುವಿನಂ (ಅದಿಪ. ೫-೭೫); ಪರಮನ ಚರಮಕಲ್ಯಾಣಂ
ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗೆ (ಕಾಂತಿಪ. ೧೨-೩೭); ಅಜಿತಂಜಯಂ ಚಕ್ರಧರ
ಪುರಸ್ಕರಂ ಪರಮನ ಪದಪಯೋಜನವದನಾನಂದದಿಂ ಬಂದು (ಚಂದ್ರಪ. ೩-೫); ಪರಮಂ ಪ್ರಾಣಕಲ್ಪದಾರುಣವಿಮಾನೋದ್ದೇಶದಿಂ ಬಂದು
ಬಂಧುರ ವಕ್ರಾಬ್ಜನಿವಿಷ್ಟನಾತ್ರಯನಿವಂ ರಾಮಾನಂದಿಕಾಗರ್ಭಮಂ
(ಕುಸ್ವಪ. ೯-೧೧೩). [ಸಂ.]

ಪರಮಂಡಲ, ಪರಮಂಡಳ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಬೇಡ; ವಿದೇಶ;
ಪರದೇಶ : ಚರಗೃಹಮಪ್ಪಮಮಗಿರೆ [ಪರ]ಮಂಡಲ[ಪಾಂ. ೧೨]
ದೋಳ . . . ಮದಿಗುಂ (ಚಾತಕ. ೨೩-೩). 'ನಿಜಮಂಡಲ' ಪರಾ.
೨. ಶತ್ರುರಾಜ್ಯ; ಶತ್ರುಮಂಡಲ : ಪರಮಂಡಲಕೆ ಸಯಣವ
ಮಾಡುವವು ನಾವಳುಕಿದವರಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾ. ೭-೨); ವಾಯಾದರಿಲ್ಲ
ಮಾರ್ಗಲವ ಪರಮಂಡಲದ ನಾಯಕರ ಸುಳಿವಿಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೫೪).
ಪರಮಂಡಳ : ೩. ಪ[ರ]ಮಣ್ಣು ಕೈಕರಾನುಶ್ಚಾಳುಕುಳಕಳಕಳ
(ಕಾಕ. ೨೩-೪-೪; ೨ನೆಯ ಶತ); ಅದಿರದ ವೀಳರಕ್ಕಮಿಳ ಪೂರ್ಣ
ರಂಜೆ(ಲೆ)ಗಣ್ಣು ನಿತ್ತು ಬಾಳದ ಪರಮಂಡಳಂ ಕಿಟದ [ಕೊ]ಂಕಣವಿಯಾದ
ಮಾಳವಂ. (ಕಾಕ. ೪-೨-೧೨೪; 1058).

ಪರಮಂಡಳ ಸೂಚಿಕಾಣ- ಶತ್ರುರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆ ಹೊಡೆ
ಯುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಸಂಸ್ಕೃತಮಂದಿಜನಂ ಪರಮಣ್ಣು ಕ
ಸೂಚಿಕಾಣಂ (ಎಕ. I, ೬೩-೧೪; 1093); ಪರಮ[ಂ]ಡಳಸೂಚಿಕಾಣ
ನಪ್ಪ ಶ್ರೀಮತು ಹಜ್ಜೆಯನಾಯಕಂ . . . ಸಂಪತ್ತಿಯಂ ಸುಖದಿನನುಭ
ವಿಸುತ್ತಿದು (ಕವಿರಾ. ೧೫-೩೫; 1186). [ಪರಭೂಪಾಲ]

ಪರಮಂಡಲಿಕೆ, ಪರಮಂಡಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಪರದೇಶದ ದೊರೆ,—
ಅರಸು. **ಪರಮಂಡಳಿಕೆ :** ೨. ಶತ್ರುರಾಜ್ಯದ ಅಧಿಪತಿ,—
ಮಾಂಡಲಿಕ : ಬಲುಹ ನೀ ನೋಡುವರೆ ಪರಮಂಡಳಿಕರನು ಕಂಡೊಡ್ಡು
(ಕುವ್ಯಾ. ೪. ೩-೪೦). [ಪರಭೂಪಾಲ]

ಪರಮಂಡಳ 'ಪರಮಂಡಲ' ನೋ.

ಪರಮಂಡಳಿಕೆ 'ಪರಮಂಡಲಿಕೆ' ನೋ.

ಪರಮಕವೀಶ. (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠಕವಿ; ಕವಿಪುಂಗವ : ಕನ್ನಡದೊಳಾ
ಸಂತಗುಣಮಂ ಕೈಕೊಳ್ಳಂತಾಗಿರೆ ಬಗೆದು ಪೇಟೆ ಪರಮಕವೀಶರಾ
(ಕವಿರಾ. ೩-೧೫೩). [ಪರಮ + ಕವಿ + ಈಶ]

ಪರಮಕವೀಶ್ವರ (ನಾ).—ಪರಮಕವೀಶ : ಪರಮಕವೀಶ್ವರ ಜೇತೋ
ಪರಮಂದಿನವೆನೆವ ಮಾಳವೀಮಾಧವಮಂ ವಿರಚಿಸಿದ ಕನ್ನಮಯ್ಯಂಬರ
ಮಾಗಂ ಸುಳವಿ ಬಗೆವೊದಿನ್ನುಂ ಮುನ್ನುಂ (ಪಂಚತಂ. ೫-೫).

[ಪರಮ + ಕವಿ + ಈಶ್ವರ]

ಪರಮಕಾರಣಿಕ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಕಾರಣಪುರುಷ : ಪರಮಕಾರ
ಣಿಕ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೫೬೪). [ಪರಮ + ಕಾರಣಿಕ]

ಪರಮಕಾರುಣಿಕ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಕರುಣೆಯುಳ್ಳವನು;
ಪರಮದಯಾಳು : ಪರಮಕಾರುಣಿಕನಪ್ಪನವಾಕೃತದೋಷಂ (ಕವಿರಾ.
೩-೨೨೧). [ಪರಮ + ಕಾರುಣಿಕ]

ಪರಮಕಾಷ್ಠೆಯುತ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಗುರಿಯುಳ್ಳವನು :
ಹತ್ತು ಹೊಜಿಗೆ ಹೊದಿಸಿದ ಪರಮಕಾಷ್ಠೆಯುತರಂ ತೋಪಿದಂ
ವೃತ್ತಿಕಾರೊಡನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೪). [ಸಂ.]

ಪರಮಕಾಷ್ಠೆ (ನಾ). ಅಧಿಕ; ಪರಾಕಾಷ್ಠೆ : ನಡುಗುಣೆ ಬೆಮರ್ಗು
ಧೀತಿಯ ಪರಮಕಾಷ್ಠೆಯಂ ನುಡಿಯಬಿಡಾಯದೆ (ತಿರುರ. ದೇ. ೧೨-೧೫);
ಪರಮಪಾತಕದ ಪರಮಕಾಷ್ಠೆ ಯಾವುದು . . . ಎಂದೆನೆ ಸೇವ್ವರು ಪರ
ನಣ್ಣು ಕೊಡನಾಟನೆಂದು (ಕುವಾಸಾಂ. ೩೩-೧೦೮). [ಪರಮ + ಕಾಷ್ಠೆ]

ಪರಮಕೂಳ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ಪರಮಕೂಳಕಮ್ಮಗನ್ನಿರರ
ಕೇಸಿಗಳ . . . ಪ್ರಸಾದಂಗಿಯಾರಾ (ಎಕ. III, ತಿರುದು. ೧-೬; 726).

[?]

ಪರಮಕೃಪೆ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ದಯೆ,—ಕರುಣೆ : ಪರಮಕೃಪೆ
ಯಿಂದ ಕೆಲವರೆಯರ ಭಕ್ತಿಗೆ ಜಾರುತರದ ಗಣಪದಮಂ ಕೊಟ್ಟು
(ಶ್ರೀಮಿ. ೩೩-೪೯). [ಪರಮ + ಕೃಪೆ]

ಪರಮಕೋಟಿ (ನಾ). - ಪರಮಕಾಷ್ಠೆ : ಅಹಮಿದ್ವರ್ . . . ಪಾಪಹರಣಗುಪ್ತಗುಪ್ತವಾದ ಮಹಿಮೆಯ ಪರಮಕೋಟಿ ಯೋಶರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೨೪); ಅಹಮಿದ್ವರ್ತನುಪ್ರಪ್ತ ಪುತ್ರ ನಂಗಪ್ರಪ್ತಗಂಗಕಂ ನೀಡುಂ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ ಸಂಸಾರಮುಖದ ಪರಮ ಕೋಟಿಯನೆಯ್ದಿದಂತಾಗಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೧೦೨ ಪ). [ಪರಮ+ಕೋಟಿ]

ಪರಮಗತಿ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯುನ್ನತವಾದ ಸ್ಥಾನ; ಮೋಕ್ಷ : ಪರಮ ಗತಿಯೆಂಬುದು ನೆರಮನೇ ಹೆಚ್ಚಿಯೋ ? (ಗದ). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆಶ್ರಯ, - ದಿಕ್ಕು : ನಾನು . . . ಅನುಭವದಿಂದ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಪತಿಯೇ ಪರಮಗತಿಯೆಂದು ತಿಳಿದನು (ಕಪಾಕುಂ. ೧೨೦). ೩. ಮುಖ್ಯವಾದ ಗುರಿ ; ಮೂಲೋದ್ದೇಶ. [ಪರಮ+ಗತಿ]

ಪರಮಗುಣ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಗುಣ : ಪರಮಗುಣಪರೀತಕಾವ್ಯ ರತ್ನಾಕರಮರುಪಾರಮನೆಯ್ಯು ಗುಂ ಮಹಾತ್ಮಂ (ಕವಿಾ. ೩-೨೩೦); ಪರಮಗುಣಾಂಬುರಾಶಿ ಜಿನಧರ್ಮಮರುಪ್ರಭತೀತರಶಿ ಮಣ್ಣೊರಿಸದ ವಜ್ರದೇವಿಯೊಳೊಂದೆಡೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೩೩); ಪರಮಗುಣ ಮೊಂದೆ ಸಂಯಮಿಗೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೫೨). [ಪರಮ+ಗುಣ]

ಪರಮಗುರು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಗುರು, - ಆಚಾರ್ಯ : ತದ ನಂತರಂ ಭಾಜರ ಪರಮಗುರು . . . ಇಂತೆಂದು ಬೆಸಸುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೬ ಪ); ಎನೆಗಲ್ಲ ಗರ್ಭ ನೀಂ ಗುರು ನೀನಗಂ ಪರಮಗುರು ವಿಷ್ಣು (ಜಗದಿ. ೧-೩೩); ಪತಿಯ ಪರಮಗುರು. (ಹದಿಬ. ೩-೪).

[ಪರಮ+ಗುರು]

ಪರಮಜಾತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪಾರಿವ್ರಾಜಕ ಲಕ್ಷಣವಾದ ಜಾತಿಯ ನಾಲ್ಕುಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ದಿವ್ಯಜಾತಿಯೆಂದವಮಂದ್ರತ್ವಮುಂ . . . ಪರಮಜಾತಿಯೆಂದಮಾರ್ತತ್ವಮುಂ . . . ಪಡೆಯಲಕ್ಕುಂ (ಜಾವುಂಪು. ೨೨೮). [ಪರಮ+ಜಾತಿ]

ಪರಮಜಿನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಅರ್ಹಂತ : ಪರಮಜಿನ ಶಿಷ್ಯರಂ ಗಣಧರರಂ ಮಕುಟಾಗ್ನಿ ಯಿಂದಮಗ್ನಿ ಕುಮಾರರಂ ಸುರಪತಿಮತ ದಿಂದಂ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೩-೩೮); ಪರಮಜಿನನೆಂಬ ಗುಣಗಣ ಸುರತನಿಧಿಗಿಂದ್ರರಂಬ ತರುಗಳ್ ಮೀಲಲ್ಪರಿದಂತಿರ್ದಾರ್ತ ತತ್ತ್ವರ ಶಾಖಾಕಳಿತಳಪಧಾರಾಕ್ಷೀರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೨೩); ಪರಮಜಿನ ಪದಾಂಭೋಜಾತದೊಳ್ ಭೃಂಗಮಾಲಾಪರಿಕರಮನೆ ಕಣ್ಣಳ್ . . . ದೇವತಾನಿಷ್ಠನಾದಂ (ಅನಂಪು. ೪-೬೫). [ಪರಮ+ಜಿನ]

ಪರಮಜಿನೇಂದ್ರ (ನಾ). - ಪರಮಜಿನ : ಪರಮಜಿನೇಂದ್ರವಾಣಿಯ ಸರಸ್ವತಿ ಬೇಜದು ಪೆಣ್ಣ ರೂಪಮಂ ಧರಿಯೊ ಸಿಂದುದಲ್ಪು (ಅದಿಪು. ೧-೯); ಪರಮಜಿನೇಂದ್ರಧರ್ಮಪರಿಗಾಲನಶೀಲಸಮರ್ಥನಂ . . . ಪಡೆವನ್ನೆಗಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೦-೩೦). [ಪರಮ+ಜಿನೇಂದ್ರ]

ಪರಮಜ್ಞಾನ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅರಿವು, - ತಿಳಿವಳಿಕೆ : ಪರಮಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಸಗನಿ ಗುರುಭಕ್ತಿಯೆಂಬ ಭೂಮಿಯ ಮಣ್ಣು ತಂದು ಪಾತೆಯಂ ಕಟ್ಟಿದೆ (ಅವಳಂ. ಕ. ೩೫೮-೯೭೯); ಬುದ್ಧನು . . . ಪರಮ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡ ದಿವಸ ನೈಶಾಖಕುಳ್ಳ ಪೂರ್ಣಿಮಾ (ಕಾಮಂ. ೬೯). ೨. [ಜೈನ] ಕೇವಲಜ್ಞಾನ : ಪರಮಜ್ಞಾನನಿಧಾನದೀಶ್ವರನೊಳಾಯುರ್ವಾಮಗೋತ್ರಂಗಳಂ ಸರಿಕಂಡಿದ್ ಮಹಾನುಭಾವರಿ (ಅನಂಪು. ೧೪-೫೧). [ಪರಮ+ಜ್ಞಾನ]

ಪರಮಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅರಿವುಳ್ಳವನು : ಪರಮ ಜ್ಞಾನಿಯ ವಿವೇಕವಿಕರಪೋಲ್ ಬಾಲರ ತಲೆಯನರಿದು ತಂದೆಯೊ (ಗದಾಯು. ೯-೩೪); ಪರಮಜ್ಞಾನಿ ಮರಳ್ವನೇ ಪೆಣಿಗ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೯೧). [ಪರಮ+ಜ್ಞಾನಿ]

ಪರಮಜ್ಯೋತಿ (ನಾ). ಅಲೌಕಿಕವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ ; ಪರಮಜ್ಯೋತಿ : ಪುರುಷಾಕಾರತ್ರಯಮದು ನಿನ್ನ ವಿಡಂಬನುಲೈ ಪರಮಜ್ಯೋತಿ (ಜಗದಿ. ೩-೧೦೫). [ಪರಮ+ಜ್ಯೋತಿ]

ಪರಮತ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ತತ್ತ್ವ, - ಸಿದ್ಧಾಂತ : ಪರಮತ ರುಚಿಯಂ ವಿಷಯಾನುರಾಗದಿಂ . . . ಪರಿಪಾಲಿತವಿಲಸಿತವಿರಮಣ ದಿಂದತುಭಕಮರ್ವದಾಶ್ರನಮಕ್ಕುಂ (ಅದಿಪು. ೩-೫೬); ಪಟ್ಟಕ್ಕಪ್ಪಣ್ಣುಮಿರು ಪರಮತತತ್ತ್ವರಣನಿರತರು (ಸಾಹಿ. XX, ೪೬-೨೬; 1072); ಪರಮತ ದತ್ತ ಪೊಕ್ಕುಪನೊಕ್ಕು (ಜೀವಸಂ. ೨೨೦-೧೪); ಪರಮತಗರ್ವ ಗಂಧಗಜಭಂಜನಕೇಸರಿ ಬಂದಂ (ಪ್ರಪಂ. ೧೪-೬). ೨. ಬೇರೆಯ ಜಾತಿ; ಅನ್ಯಮತ : 'ಪರಮತಸಹಿಷ್ಣುತೆ' ಪರಾ. [ಪರ+ಮತ]

ಪರಮತತ್ತ್ವ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತತ್ತ್ವ, - ಸಿದ್ಧಾಂತ : ಪರಮ ತತ್ತ್ವದ ನಿಜಸಂಯುಕ್ತರ ಅನು ನೀನೆಂಬ ಶಬ್ದ ಸುಖಿಗಳ ಕೋಟಾ ಎನೆಗೆ (ಬಸವ. ೮೪೦); ಪರಮತತ್ತ್ವ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ(ಗಗತಾ. ೧-೧).

[ಪರಮ+ತತ್ತ್ವ]

ಪರಮತತ್ತ್ವ (ನಾ). - ಪರಮತತ್ತ್ವ : ಜಾಣನಲ್ಲಾ ಪರಮತತ್ತ್ವ ದೊಳ್ . . . ಬಸವಣ್ಣ (ಬಸವ. ೩೬-೪೯); ನರಗೆ ಬೋಧಿಸಿ ಪರಮತತ್ತ್ವನ ವರಹವನ್ನುವನ್ನಿಲ್ಲವನು ವಿಸ್ತರಿಸುತ (ಗಗತಾ. ೧೯-೪೩). [ಪರಮ+ತತ್ತ್ವ]

ಪರಮತಪೋಧನ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ತಪಸ್ವಿ : ಪರಮತಪೋ ಧನರ ಪುಗುವರೆಂಬುದಸಂಭವಮಲ್ಲೆ ಭೋಗಭೂತರರ ನಿವಾಸಮಂ (ಅದಿಪು. ೫-೬೬); ಪರಮತಪೋಧನಗ್ ಬೆಸಕೆಯ್ ಮಹಾತ್ಮರೆ ಸೌಖ್ಯ ಭಾಜನರ್ ಧರಣಿಯೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೬೬); ಪರಮ ತಪೋಧನನಂ ಬಲ್ಲ ರಿದಿಯವೊಲೆನುಕ್ಕೆ ನುಡಿದ ಕತಿದಂ ಧರಿಯೊಳ್ ಕರಡಿಗಳಾಗಿ ನೀಂ (ಪ್ರಪಂ. ೨೨-೨೬). [ಪರಮ+ತಪೋಧನ]

ಪರಮತಪೋನಿಧಿ (ನಾ). - ಪರಮತಪೋಧನ : ಪರಮತಪೋನಿಧಿಯೆನಿಸಿದ ಗುರುವಿಂಗಳಧಿನಂದಿಸುಕ್ಕೆ ಹಾರೀತಂ ಕುಕ್ಕರೆ(ಕಾದಂಪು. ೨೬೪).

[ಪರಮ+ತಪೋನಿಧಿ]

ಪರಮತವಾದಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮತದ ಪರವಾಗಿ ವಾದಿಸುವ ವನು : ಅಖಂಡತಪ್ರತಾಪ ದಿವಾಕರಕಿರಣ ಪರಮತವಾದಿ ಮದನಾಕರ ಣನುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೨೬೬-೧೨; 1070). [ಸಂ. ಪರಮತವಾದಿನಾ]

ಪರಮತಸಹಿಷ್ಣುತೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮತದ ಬಗೆಗೆ ಇರುವ ತಾಳ್ಮೆ, - ಸಹನೆ: ಪರಮತಸಹಿಷ್ಣುತೆ ತಿ ಡಿಡಾರ್ಯದ ಫಲ (ಮಕ್ಕಾರ. ೧೨೩ ಸೀರಿಕೆ). [ಪರಮತ+ಸಹಿಷ್ಣುತೆ]

ಪರಮತಾವಲಂಬನ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮತವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸು ವುದು. [ಪರಮತ+ಅವಲಂಬನ]

ಪರಮತಾವಲಂಬಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮತವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸು ವವನು. [ಸಂ. ಪರಮತಾವಲಂಬಿನಾ]

ಪರಮದರುಶನಿಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ದಾರ್ಶನಿಕ; ಶ್ರಾವ ಕರ ಹನ್ನೊಂದು ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವನು: ಅಪುರ್ವವನಾಪ್ತಂ . . . ಪರಮದರುಶನಿಕನಂತನಂ ಪ್ರಾಥಮಿಕಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೩-೨೬). [\leq ಸಂ. ಪರಮದರ್ಶನಿಕ]

ಪರಮದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಿಯಮ, - ಮತ : ಅಂತು ಕ್ಷೇಮಂಕರಂ ದುರಿತಾರಿಸ್ತನೈಮಂ ಬೆಂಕೊಳ್ ಬಗೆದಂತೆ ಪರಮದೀಕ್ಷೆ ಯಂ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ ಬಗೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೧೬ ಪ); ಪರಮದೀಕ್ಷೆಗುಪೇ ತ್ತಿದಂ ವಿನೇಕಿಯೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೬೪). [ಪರಮ+ದೀಕ್ಷೆ]

ಪರಮದ್ರೋಹ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ ದ್ರೋಹ, - ವಿಶ್ವಾಸ ಘಾತ. ೨. ಅತಿಯಾದ ದ್ರೋಹವನ್ನು ಬಗೆಯುವವನು :

ಪರಮಧನ್ಯೋಹರೋಹಿಂದಿ ತನ್ನೊಳಿಹುಯಲೊಂದಿವೆಂದರೆ ಬಹುಮಂ
(೦೩೩೩. ೧-೩೬) ; ಪರಮಧನ್ಯೋಹನನಾಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನೇಲೇ ಕೊಂಡವೆಂ
(ನೇಮಿಪು. ೧೨-೮೦). [ಪರಮ+ಧನ್ಯ]

ಪರಮಧನ್ಯ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಪುಣ್ಯವಂತ : ಪರಮಧನ್ಯ ಕೃತಾರ್ಥ
ನಾದೆನು (ಗಣಾ. ೨೦-೩೮). [ಪರಮ+ಧನ್ಯ]

ಪರಮಪಂಡಿತ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದ ವಿದುಷಿ : ಕಯ್ಯಂಡ ಕಳಾಪರಣಕೆ
ಯೊಳ್ ಪಂಡಿತೆಯಿಂದಾಳೆ ಪರಮಪಂಡಿತೆಯಾದಳೆ (ಅದಿಪು. ೩-೨೧).

[ಪರಮ+ಪಂಡಿತ]

ಪರಮಪತಿವ್ರತೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮಳಾದ ಗರತಿ, -ಹದಿಬದಿ :
ಪರಮಪತಿವ್ರತೆಗೆ ಗಂಡನೊಬ್ಬ (ಬಸವ. ೬೧೫); ಪರಮಪತಿವ್ರತೆಯರ ಕುಲ
ಗುರು ಬಸವನ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಾನೋನ್ವಯೋಪರಿಸದೆ ಸಭೆಯೊಳ್ಳಹಿಮೆ
ಯನರಿದಾಂತೇಶ್ವರನು ದೇವಿ ಗೃಹಮಂ ಪೂಜ್ಯಳ್ (ದೃಪದಿ. ೮-೩೮).

[ಪರಮ+ಪತಿವ್ರತೆ]

ಪರಮಪತ್ರಾನ್ವಿತ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ (ತಾನರೆ) ಎಲೆಗೆ
ಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು ; ಕೊಳ. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವಾಹನದಿಂದ
ಕೂಡಿರುವವನು. ೧, ೨ : ಹರನಂತೆ ವಿಷಧಾರಿ . . . ಆ ಕರ
ಳಮಲ ಸಂಗಿಯೊಳ್ ಪರಮಪತ್ರಾನ್ವಿತಂ ಪರಮಪತ್ರಾನ್ವಿತನೊಲಾ
ಸರಸಿ ಕಣ್ಣೆಸೆದುರು (ಚಿಬಿಪು. ೪೫-೪೯). [ಪರಮ+ಪತ್ರಾನ್ವಿತ]

ಪರಮಪದ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯುನ್ನತವಾದ ಸ್ಥಾನ, -ಪದವಿ.
೨. ಮೋಕ್ಷ ; ಕೈವಲ್ಯ : ಪುರುಷರಮೇಶ್ವರನೈದಿದ ಪರಮಪದಂ ನಮ
ಗಮದುನೆ ನೆಲೆ ಪೊತುಂಟೇ (ಅದಿಪು. ೧೬-೫೬) ; ಶ್ರೀಗೆ ನೆಲೆಯೊಗಿಸಿ
ವಿದ್ಯಾಶ್ರೀಗಾತ್ರಯಮೊಗಿಸಿ ಪರಮಪದಮಂ ಪಡೆವುದೊಗದಿನೊಗಿದಂ
. . . ಅಭಿನವಪಂಪಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨-೧) ; ಪರಮಪದವೀಪ ಪರಮ
ಪುರುಷೋಕ್ತಮನು ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೫೬) ; ಮುಕ್ತರಾದ
ಜೀವರುಗಳು ಲೋಕಾಕಾಶದಲ್ಲೇ ಸರ್ವೋರ್ವ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಕಲಲೋಕಗಳ
ಉಪಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ಪರಮಪದ (ಹಿಂದಸಾ. ೮೨).
೩. ಮೋಕ್ಷ ಸ್ವರೂಪನಾದವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಪರಮಪದನಾತನಾ
ಮೂರಹರನೊಡಂಬಡಿಪೊಡೆನ್ನ ನನ್ನಿನ ನುಡಿಯೊಳ್ ಪುರುಳಲ್ಲ
(ಚಗಡಿ. ೧೧-೨೬). [ಪರಮ+ಪದ]

ಪರಮಪದವಿ (ನಾ). - ಪರಮಪದ ೧ : ಅಮಿತದಾಸಿ ಗುಣಗಣದ
ಪರಮಪದವಿಗೆ ಮೊದಲೆಂಬುವನೊಗಿಸಿ ನೆಗಬ್ಬುಮಾ ನೈವಸುದಾತ್ತಗುಣಿ
ಗಣರ ತುತ್ತ ಕುದಿಯೊಳನೂನಂ (ಶಾಂತಪು. ೧-೬೦) ; ಪರಮಪದವಿಯು
ನಿಮ್ಮ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಿ, ಪರಮಪದವಿಯು ನಿಮ್ಮ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಜೊತ್ತು
ಕೊಳ್ಳಿ, ಎನೆಗೆ ನಿಮ್ಮ ತೊತ್ತುತನವೇ ಸಾಕು (ಗಣೇಪ. ೪. ೨೦೩-೯೦).

[ಪರಮ+ಪದವಿ]

ಪರಮಪದಸ್ಥ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮ : ಕಸ್ತೂರಿಗಂಧಿಯರ್ ಬಸದೊಳು
ಬಹು ಫಲವಸ್ತುಗಳನು ಸೇವಿಕೊಂಡು ಮುಸ್ತೈದಿಯರಾಗಿ ಬಂದರು
ಪರಮಪದಸ್ಥ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿರ್ದೇಗಿ (ಮೋಹತ. ೪-೬೧). [ಸಂ.]

ಪರಮಪವಿತ್ರ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಪಾವನವಾದ ; ಬಹಳ ಪೂಜ್ಯ
ವಾದ : ಶುಭಸಂಕರಾನುಮೋಕ್ಷ ನೆಗಲು ಪರಮಪವಿತ್ರೋತ್ತಮಪಾತ್ರಕ್ಕೆ
ಶ್ರೀಪೇಷಂ . . . ಪಾತ್ರದಾನಮುನಿತ್ತಂ (ಶಾಂತಪು. ೯-೬೨ ನ). (ನಾ).
೨. ಬಹಳ ಪಾವನನಾದವನು ; ಅತ್ಯಂತ ಪೂಜ್ಯನಾದವನು :
ಪರಮಪವಿತ್ರನ ಕರಸರಿಸುಹಪುಟಾಂತರದೊಳ್ . . . ಅತಿಮುದಿಂ
ಸರಮಾನ್ವಮುನಿಕ್ಕಿದಂ (ಸರ್ವಪು. ೧೫-೨೧). ೩. ಬಹಳ ಶುದ್ಧನಾಗಿರು
ವವನು, -ಸ್ವಚ್ಛನಾಗಿರುವವನು : ಪರಮಪವಿತ್ರನಂತೆ ಧರೀ ನೀರಣ
ಮಾದುದು (ಅನಂಪು. ೫-೩). [ಪರಮ+ಪವಿತ್ರ]

ಪರಮಪವಿತ್ರ (ನಾ). ಬಹಳ ಪೂಜ್ಯಳಾದವಳು ; ಅತ್ಯಂತ
ಪಾವನೇ : ಪರಮಪವಿತ್ರ ಪುರೋಮಪುತ್ರ ಪರಿವಾರದೇವೀಸಮನ್ವಿತೆ
ಪೋಗಿ ಮಹಾದೇವಿಯು ಪ್ರಸೂತಿಶಾಸನಾಯಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಶಾಂತಪು.
೧೦-೫ ನ). [ಸಂ. ಪರಮಪವಿತ್ರಾ]

ಪರಮಪಾತಕ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ ಹೀನಕಾರ್ಯ, -
ಪಾಪ : ಪ್ರಾಚೀರಕ್ಷಣಮ ಪರಮಧರ್ಮಂ ಪ್ರಾಚೀನಧರ್ಮ ಪರಮಪಾತಕಂ
(ಪಂಚತಂ. ೫೦-೨೧) ; ಅರಸನಾದದೆಯು ನಿರಸರಾಧಿಯುನಿಂತು ಕೊಲು
ವನೆ ಪರಮಪಾತಕವಾಗಿದೇ (ಬಸವ. ೨೮-೩೧). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಹೀನ
ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವವನು : ಅವನೊಬ್ಬ ಪರಮಪಾತಕ (ರೂಢಿ).

[ಪರಮ+ಪಾತಕ]

ಪರಮಪಾತಕಿ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಘೋರವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು
ಮಾಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಮಹಾಪಾಪಿ : ಪರಮಪಾತಕಿಯಾದೆ ಮೈಜೀ
ಗೊರಸನ್ನೆಲ್ಲಿಗೆ ಸಂದನೋ ಅಕಂಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ತೋಪು ನೀ (ಬಸವ.
೫೨-೬). [ಪರಮ+ಪಾತಕಿ]

ಪರಮಪಾವನ (ಗು). ೧. ಬಹಳ ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ; ಅತ್ಯಂತ
ಪವಿತ್ರವಾದ : ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿ ಭವಸುಖಮನೊಲ್ಲಪೋರನೊಲ್ಲಮೆ
ಪರಮಪಾವನಜ್ಞಾನಪರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೬೩) ; ಪರಮಪಾವನ ಪರ
ಸಿದ್ಧ ಬೆಳೆದನು ಸುರಮೃತವಿನ ಲೀಲೆಯಲಿ (ಸಿದ್ಧಪು. ೩-೬೩). (ನಾ).
೨. ಬಹಳ ಪರಿಶುದ್ಧನಾದವನು ; ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರನಾದವನು :
ರಾಮನಾಥನನರ್ಚಿಸಿದವರು ಪರಮಪಾವನರು (೩ಸಪು. ೫೧-೬೦).

[ಪರಮ+ಪಾವನ]

ಪರಮಪಾವನಿ (ನಾ). - ಪರಮಪವಿತ್ರ : ಪರರೂಪವತಿ ತಾನೆಂದು
ಪರಮಪಾವನೆಯೆಂದು ಬಿಡದೆ ಬೆಚ್ಚೆಯದನುಸಂಸುವದಾತ್ಮವಲ್ಲಭನ
(ಹದಿಬ. ೩-೩೧). [ಸಂ. ಪರಮಪಾವನಾ]

ಪರಮಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವ್ಯಕ್ತಿ ; ಬಹಳ ಉತ್ತಮನಾದ
ವನು : ಸರಸಿಜಾನನೆ . . . ಕರ್ಪೂರದ ವೀರ್ಮಗಳ ಪರಮಪುರುಷಂ
ಗಿತ್ತು . . . ಸಂತೋಷರಧಿಯೊಳಗೋರಾಜುಕರ್ದಳು (ಕುರಂಗ.
೯೨-೧೩). ೨. ದೇವಾಧಿದೇವ ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಪರಮಪುರುಷತ್ರಯ
ಪರತ್ರವಿತ್ರಚಾರಿತ್ರ ಪರಮಪರ ಪರಮಾತ್ಮ . . . ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ.
೬೧-೪೫) ; ಪದುಮನಾಥ ಪರಮಪುರುಷ ಪರಂಜ್ಯೋತಿಸ್ವರೂಪ (ಪುರಂದ.
೪-೮೧-೧) ; ಇವನೇ ಪರಮಸಿದ್ಧನು, ಪರಮಯೋಗೀಶ್ವರನು, ಪರಮ
ಪುರುಷನು (ಹಿಂದಸಾ. ೯೬). [ಪರಮ+ಪುರುಷ]

ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಮನುಷ್ಯನು ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ
ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಗುರಿ
ಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು ಹಾಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು ;
ಮುಕ್ತಿ : ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥಮಿದು ಜರಮದೊಳನ್ನೆ ವರಮುಟಾದ
ಪುರುಷಾರ್ಥವೊಳಾಚರಿಸುವುದು ತಕ್ಕುದು (ಪಂಪಾ. ೯-೧೨೯) ;
ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥಮಂ ವಿಸ್ತರದಿಂ ಸಾಧಿಸುವೆಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೯೫) ;
ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವೆಂದು ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕ
ವ್ಯಾಕರಣಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕುಮಾರಲಭಟಾಚಾರ್ಯರು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು
(ಹಿಂದಸಾ. ೧೬೨). ೨. ದೊಡ್ಡ ಸಾಧನೆ ; ಅತಿಮುಖ್ಯವಾದ ಸಿದ್ಧಿ :
ವಿಶ್ವದ ಅನಂತತೆ - ಗಾಂಧೀಯಗಳನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸಿ, ಅನಂದಿಸುವ
ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕು. ಈ ಅನಂದವೇ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥ
(ಮಕ್ಕಾರ. ೨. ೬೩೪) ; ಶ್ರೀರಾಮಪ್ರೇಮದೊಳೆ ಕಂಡಳೆ ಜನಕಜಾತೆ
ಜೀವನದ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪-೧೬).

[ಪರಮ+ಪುರುಷಾರ್ಥ]

ಪರಮಪ್ರಭಾವ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕವಾದ ಹಿರಿಮೆ, —ಘನತೆ.
೨. ಬಹಳ ಘನತೆಯುಳ್ಳವನು: ಪರಮಪ್ರಭಾವರಂ ಶ್ರೀಧರದೇವರಂ
... ಅಖಿಲವನೀತರಂ ಕೀರ್ತಿಸುಗುಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೧-೨೧).

[ಪರಮ + ಪ್ರಭಾವ]

ಪರಮಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ೧. ಪರಮಾವಧಿ ; ಉನ್ನತ ಮಟ್ಟ :
ಪರಮಪ್ರಮಾಣಮುಖಾಸಿರಂಬರಂ ಮತ್ತೆ ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಿತಿ ನಾಲ್ಕು ಸಿರ
ಮಧಮಮಾತ್ರಮಿರ್ಭಾಸಿರಂ ಶರಾಸನಮದು ಕ್ರಮಕ್ರಮದಿಂದಂ
(ಶಾಂತಿ. ೬-೧೦೬). ೨. ಅತ್ಯಂತ ನಿರ್ಧಾರಕವಾದ ಆಧಾರ :
ಅವರ ಮಾತನ್ನೇ ಪರಮಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು
(ರೂಪಿ). [ಪರಮ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಪರಮಪ್ರಸಾದ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ ಅನುಗ್ರಹ, —ದಯೆ :
ಕ್ಷೇಮಂಕರಮಹಾರಾಜಂ ಪಂಶೋಪಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಚಿಹ್ನಫಲಪರಮ
ಪ್ರಸಾದಸ್ತೀರಮುಖಂ ಪ್ರಿಯಾತ್ಮಜಾಸನಾರವಿಂದಧೀಕ್ಷಣಾನಂತರಂ
(ಶಾಂತಿ. ೮-೬೭೨). ೨. [ವೀಶ್ಯೆ] ಪ್ರಸಾದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ :
ಜೀವಭಾವದಲ್ಲಿ ಕೂಡಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಪರಮಪ್ರಸಾದ ಅ ಪರಮಪ್ರಸಾದ
ಮೃತಿರಕ್ತವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾದವಾಯಿತು (ಸರ್ವಜ.
೧೧೬-೬೦೪); ಪರಮಪ್ರಸಾದವೂ ಮದ್ದು ರುವೆ ದಯೆಗೈವುದು (ಉದ್ಭಟ.
೫-೧೦೬). [ಪರಮ + ಪ್ರಸಾದ]

ಪರಮಪ್ರಸಾದಿ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯೆ] ಪ್ರಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು:
ಇಂತಪ್ಪ ಪರಮಪ್ರಸಾದಿಗಳ ಶ್ರೀಚರಣಕ್ಕೆ ನಮೋನಮಃ ಎಂಬೆಯು
(ಅಖಂಡೀ. ೧೫೧-೧). [ಪರಮ + ಪ್ರಸಾದಿ]

ಪರಮಪ್ರಿಯ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರವಾದ : ಪರಮ
ಪ್ರಿಯವಸ್ತುಗಳಂ ಪರಮಪ್ರಿಯತಂಗಳಂ ಸಮಂತು ನಿಜಾಂತಃಕರಣ
ದೊಳಣಮಲ್ಲೆಂಬಂತಿರುತ್ತಿ ಗಡೆರವೃತ್ತಿ ವಿಹೃತಮನಿಕ್ಕುಂ (ಶೃಂಗಾರ.
೨-೬೮). (ನಾ). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿ, —ಮೆಚ್ಚುಗೆ : ಪರಮ
ಪ್ರಿಯದಿಂದ ವಿಶ್ವಂಭರಭೂಷಣಂ ತನ್ನನಿಂದ ಬರವೇಬಿಡನೆಲ್ (ಕುಸುಮಾ.
೧೫-೧೬೬); ಪರಮಪ್ರಿಯದಿಂದ ಪುನಃ ತನ್ನರನನಿಪಮರಸತಿಗೆ ತೋಪಿಸಿ
ದತಿಬಂಧುರಮಣದರ್ಶನಮೆಂಬಂತಿರಲೊಪ್ಪಿತ್ತು ದಯಭೂಧರದೊಳನಿಂಬಂ
(ಪ್ರವೃ. ೨೭-೧೦೯). ೩. ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ :
ಪರಮಪ್ರಿಯರೆತ್ತಾನುಂ ಪರಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತರಾದರೊಡವರ ಪರೋಕ್ಷಾಂತರ
ದೊಳೆ ಮುಖಗುವ ಮುಖಕಂ ಕರುಣಾತ್ಮಕವಿಪ್ರಲಂಭವೆನೆ ಪೆಸರ್ವಡೆಗುಂ
(ಶೃಂಗಾರ. ೪-೪೯). [ಪರಮ + ಪ್ರಿಯ]

ಪರಮಪ್ರೀತಿ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಅನುರಾಗ ; ಅತಿಶಯವಾದ
ಪ್ರೇಮ : ಪರಮಪ್ರೀತಿಯನತಿಭರಭಕ್ತಿಯನಾ ಜಿನಾರ್ಥಕಕ್ರಮ
ಯುಗಮಂ ತಿರದೊಳ್ಳಾಳ್ಳಿ ಶುಭಪತಿಕೀರತಿಮಿತ್ರತ್ತು ಪಾದ್ಯಮಂ ನಿಜ
ರುಚಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧೨-೫೦); ಪರಮಪ್ರೀತಿಯನಪ್ಪುಳೆಯ್ಯಾ ಸಕ
ಧಾತ್ರೀವಲ್ಲಭಂ ಸಿಂಹವಿಪ್ರರದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರಲ್ (ಸರ್ವಜಂ. ೭೬೯).

[ಪರಮ + ಪ್ರೀತಿ]

ಪರಮಪ್ರೇಮ (ನಾ). = ಪರಮಪ್ರೀತಿ : ಪರಮಪ್ರೇಮಂ ಜನ್ಮಾಂತರ
ದಿಂದೊಡವಂದುದಿನಿ ಗೆಡೆ ಬೆಚ್ಚು ಮೊಲಚ್ಚು ರಿಯಾಗಿ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮೀಧರ
ರೊಳಮೂದತ್ತು ಭರತ ಶತ್ರುಘ್ನರೊಳಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೪೬); ಪರಮ
ಪ್ರೇಮಾವಸ್ಥಾಂತರದ ವಿಭೇದಕ್ಕೆ ವಿವಿಧಮಧುರೋಕ್ತಿಗಳಂ ವಿರಚಿಸಿದ
ನುದಾಹೃತಿಯಂ ಪಂಪೆಯೊಳ್ (ಶೃಂಗಾರ. ೪-೪೬).

[ಪರಮ + ಪ್ರೇಮ]

ಪರಮಬ್ಧಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೆಯ ಹೆಸರು : ಕೂಗ್ಗೊಲ್ಲ ಬೂತುಗನರಸಿ
ಪರಮಬ್ಧಿಯಾಳುತ್ತಿರೆ ಕೂಗ್ಗೊಲ್ಲಗಾವುಣ್ಣ ತಮ್ಮುತ್ತಿ ಬೊರ್ಗಲ್

ತುಲುಗೊಳೊಳ್ಳಾದಿ ಸತ್ತರ್ (ಎಕ. IV, ಮುಗಸೂ. ೯೨-೬ ; ಸು. 920).

[ಪರಮ + ಅಬ್ಧಿ]

ಪರಮಬ್ರಹ್ಮ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ; ಪರ
ಬ್ರಹ್ಮ : ಪರಮಬ್ರಹ್ಮತನೂಭವರ್ ದ್ವಿಜವರರ್ ವರ್ಣೀಶ್ಚ ಮರ್...
ಧರಾಮರೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಂದು ಕೊಂಡುಕೊನೆದು (ಆದಿಪ. ೧೫-೨೧);
ಪರಮಬ್ರಹ್ಮಶರೀರಪ್ರಪ್ತಿ ಜನತಾಂತರ್ವ್ಯಕ್ತಿ . . . ಸರ್ವಾಂಗಸುಂದರಿ
ವಿದ್ಯಾನಿಲಿ ನಾಟಕಂ ಸರಗೆ ಮತ್ಯಾವ್ಯಸ್ಥಲೀರಂಗದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ.
೧-೬); ಪರಮಬ್ರಹ್ಮನ ನಂದನಂ ಭರತಚಕ್ರಾಧೀಶದರ್ಶನವಂ ಚರ
ಮಾಂಗಂ ಕುಸುಮೇಷು ಬಾಹುಬಲದೇವಂ (ಅನಂಪ. ೧೧-೧೧).

[ಪರಮ + ಬ್ರಹ್ಮ]

ಪರಮಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಭಕ್ತಿ, —ಶ್ರದ್ಧೆ :
ವರಶೈವವೈಷ್ಣವಾಗಮಗಳ ಚರ್ಚಿಸಿ ಸಂಬಂಧ ಮಹದಿ ಪ್ರವರ್ಣಿಸಿ . . .
ದೈವಜ್ಞನಾಗಿ ಶುಚಿಯೊಳಿರೆ ಪರಮಭಕ್ತಿಯು (ನೇಮಾಂಪ. ೯); ಭಗವ
ದಪರೋಕ್ಷವೆಂಬ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾದರೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ನಿರವಧಿಕ
ಪ್ರೇಮಪ್ರವಾಹವುಂಟಾಗುವುದು. ಇದೇ ಪರಮಭಕ್ತಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೨).

[ಪರಮ + ಭಕ್ತಿ]

ಪರಮಭಟಾರಕ (ನಾ). ಬಹಳ ಪೂಜ್ಯನಾದವನು ; ಒಂದು
ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಪೃಥ್ವೀವಲ್ಲಭ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪರಮ
ಭಟಾರಕಂ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯಕುಳಕಿಕಂ ಚಾಳುಕ್ಯಾಭರಣಂ (ಸಾಹಿ. XXX,
೪೬-೩ ; 1072); ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜಪರಮೇಶ್ವರ ಪರಮಭಟಾರಕ
ದ್ವಾರಾಂತೀಪುರವರಾಧೀಶ್ವರ (ಎಕ. IX, ಮುಗಸೂ. ೧೫-೨ ; 1315).

[ಪರಮ + ಭಟಾರಕ]

ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ (ನಾ). = ಪರಮಭಟಾರಕ : ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕಂ
ಸತ್ಯಾಶ್ರಯಕುಳಕಿಕಂ ಚಾಳುಕ್ಯಾಭರಣಂ (ಕಾಶ. ೫-೨-೧೬೯ ;
1058); ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ ಸತ್ಯಾಶ್ರ
ಯಕುಳಕಿಕಂ ನೂಮ್ನಾಡಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ಶ್ರೀಕೋಕ್ಯಮಲ್ಲದೇವರು ಕಲ್ಯಾಣ
ಪುರದ ನೆಲವೀಡಿ XXX ಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರೆ (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೧೧-೯ ; ?).

[ಪರಮ + ಭಟ್ಟಾರಕ]

ಪರಮಯೋಗಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಮುನಿ, —ಯುಗಿ : ಪರಮ
ಯೋಗಿಗೆ ಯೋಗನಿಯೋಗಭಾಷಮಂ ಫಲಿಯುನೆ (ಶಾಂತಿ. ೯-೨೮).

[ಪರಮ + ಯೋಗಿ]

ಪರಮರಹಸ್ಯ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಗೌಪ್ಯ ; ಬಹಳ ಗುಟ್ಟು : ಪರಮ
ರಹಸ್ಯವಿದಂ ಸಾದರದಿಂದೇಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಪೇಳ್ದಂ (ಪ್ರವೃ. ೨೫-೧೮);
ಪರಮರಹಸ್ಯವಿಾ ಮತಮದತ್ತವಿದಮ್ನ ಕುಬುದ್ಧಿಗಳ್ಗೆ ಗೋಚರಿಕುಮು.
(ವೃಷಭ. ೬೯-೪೨). [ಪರಮ + ರಹಸ್ಯ]

ಪರಮರ್ಷಿ (ನಾ). = ಪರಮಯೋಗಿ : ಪರಮರ್ಷಿ ನಾರದಂ ತನಗೊರೆದು
ಕೂಡೆ ತಾನುರಿಯೊಳ್ಪವೇಶಿಸಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೨).

[ಪರಮ + ಮುನಿ]

ಪರಮವ್ರತ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನೋಂಪಿ, —ವ್ರತ.
೨. [ಗಣಿತ]ವಿದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : ಪುರಹರವಕ್ತಂ ಪಂಚಂ
'ಪರಮವ್ರತಭೂತವಂದ್ರಿಯಂ ಇಹವಕ್ತಂ . . . ಐದಡಿ ಸಾಮಂ
(ವೃಷಭಾ. ೯-೫). [ಪರಮ + ವ್ರತ]

ಪರಮಸುಖ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸಂತೋಷ, —ಆನಂದ:
ಪರಮಸುಖಪದ ಶ್ರೀಧರ್ಮಕಾಮಾರ್ಥಮೋಕ್ಷಸ್ಥಿರವಯವಿಶೇಷಾಪ್ಯಾನ
ವಿಖ್ಯಾತ ತತ್ತ್ವಂ (ಅವಿಂ. ೬-೨೧೦); ಒದವುವುದು ನಿಷ್ಕ್ರಮೀಚಾರದಿನ
ವರ್ಗ ಮನೋಜಪರಮಸುಖವಿನ್ನ ಪರಭುಧಯಮನದಧಿನೈವೇಬ್ಬದೊ

(ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೨೮); ನಿಮ್ಮ ನೋಟನಂತರವೂ ಕೂಟ ಪರಮಸುಖ (ಬಸವ. ೪೯೧); ಆ ದಯಾನಿಧಿಯಿಗೇ ಸಾರಿದೊಡಹುದು ಪರಮಸುಖ (ಶಾಂತಿಪು. ೨೩-೧೩). ೩. ಪರಮಾವಧಿಯಾದ ಆನಂದ; ಮೋಕ್ಷ; ಮುಕ್ತಿ : ಅದರೂ ಸಕಲಕಲಾಗಮವಿವರವಂ ತಪ್ಪದಂತು ನೆಗಟ್ಟಿಂ ನೆಗಟ್ಟಿಂ ದುಡಿದೊಡಿತ ಪರಮಸುಖಾಸ್ತದಕ್ಕೆ ಬಗೆದಂತೆ ನೀಮೆ ಮೊದಲಿಗ ರಪ್ಪಿರ್ (ಅದಿಪು. ೧೫-೧೮). [ಪರಮ+ಸುಖ]

ಪರಮಸುಖಿ (ನಾ). ಅತಿಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆನಂದವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅನಾಯಾಸದಿಂದ ಮನೆಯ ಮಾಡಿ ನಿರಾಯಾಸದಿಂದ ಪರಮಸುಖಿ (ಬಸವ. ೯೧೬). [ಪರಮ+ಸುಖಿ]

ಪರಮಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] (ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ) ಏಳುಬಗೆಯ ಉತ್ತಮ ಸ್ಥಿತಿಗಳು; ೧ ಒಳ್ಳೆಯ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದು, ೨ ಒಳ್ಳೆಯ ಶ್ರಾವಣನಾಗುವುದು, ಮನೆ ತೊರೆದು ತಪಸ್ವಿಯಾಗುವುದು, ದೇವೇಂದ್ರಪದವಿ, ಚಕ್ರವರ್ತಿಪದವಿ, ಅರ್ಹತ್ವದವಿ ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೆಯ ಏಳು ಹಂತಗಳು : ಸಹ್ಯಾತಿ ಸದ್ಗುಣತತ್ವ ಪರಿವ್ರಾಜ್ಯಪದ ಸುರೇಂದ್ರತ್ವ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಪರಮಾರ್ಹತ್ವ ಪರಿನಿರ್ವಾಣಮಂಚೇಯಂ ಪರಮಸ್ಥಾನನಾಮುಕ್ತತಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳು . . . ಅಜಾಪಿ (ಅದಿಪು. ೧೫-೧೬ ಪ); ದರ್ಶನದಿ ಜ್ಞಾನದಿ ನೊಡ್ಡುವ ಪರಮಸ್ಥಾನಮನಾಂ ಪಡೆವೆನಕ್ಕೆ ಪಂಡಮಗತಿಯಂ (ಅದಿಪು. ೨-೩೩). 'ಸಪ್ತಪರಮಸ್ಥಾನ' ಪರಾ. [ಪರಮ+ಸ್ಥಾನ]

ಪರಮಸ್ನೇಹ (ನಾ). ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಗೆಳೆತನ, - ಮೈತ್ರಿ : ಪರಮ ಸ್ನೇಹಾಮೃತಾದ್ರೇಕ್ಷಣರೂಪಿಣಿಯಂ ಸೇನೆ ಸಂಭಾಷಣಂ ತೂರ್ಯರವಂ . . . ಒಲವು ಮೌಹೂರ್ತಮಾಗಲ್ ತದಲ್ಪಿದರಿಯೊಳ್ ನೈವಾದವ ಪುನ್ನೆಗವಳನವವೈವಾಹದಿಂ ಕೃಷ್ಣನಿರ್ದಂ (ಜಗದಿ. ೧೧-೫೩); ಪರಮ ಸ್ನೇಹದಂ ರುಚಿಚ್ಛಲದಿನಾಪಂ ಸೇತ್ರದಿಂ ತಾಂ ಕಡಲ್ಪರಿಯುಕ್ತಿದ್ವಪು ದಂಬೋಲ್ ಪದವು ನೋಡುತ್ತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೫೮). [ಪರಮ+ಸ್ನೇಹ]

ಪರಮಹಂಸ (ನಾ). ೧. ಪರಮಾತ್ಮ; ಪರಬ್ರಹ್ಮ : ಪರಮಹಂಸ ಪರಾತ್ಮ ಪರಮೇಶ್ವರ . . . ಪರೋತ್ತಮ ಕರುಣಿಸುವುದು (ಕುಸುಮಾ. ೬-೮೬); ಪರಮಹಂಸಂ ಲಿಂಗ ಪದಿಸಾಟು ಸ್ವರಗಲೇ ಗೋಮುಖ (ಶಂಕರಾ. ೪-೫೯); ೨. (ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿದ) ಶ್ರೇಷ್ಠವರ್ಗದ ಸಂನ್ಯಾಸಿ; ೧ ಕುಟೀಚಕ, ಬಹಾದಕ, ಹಂಸ, ಪರಮಹಂಸರೆಂಬ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ವರ್ಗ : ಅಸ್ತನ್ಮನೋ[ಶ್ರ]ಬಲಂ(?) ತೀರ್ಪಡೆ ತೀರ್ಗುಮಾ ಪರಮಹಂಸ ಸ್ವಾಮಿಯಿಂದೊಂದು ವಿಕ್ಲಬದಿಂ ತಾಂ ಬರವೇಬ್ಬುದುಂ ಪರಮಹಂಸಂ ಬಂದು ಕುಳ್ಳಿದೊಡೆ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೬); ಯತಿಯು ಪ್ರವೃತ್ತಿಭೇದದಿಂ ಕುಟೀಚಕ ಬಹಾದಕ ಹಂಸ ಪರಮಹಂಸರೆಂದು ನಾಲ್ಕು ತೆಜನಾಗಿರ್ಪರು (ದೀಪಕ. ೧೪೪); ನೂರಕ್ಕೆ ನೂರರಷ್ಟು ಒಳ್ಳೆಯವರಾಗಿರುವವರು ಪರಮ ಹಂಸರೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಪಂಪವಂ. ೧೨೧). ೩. ಒಂದು ಉಪ ನಿಷತ್ತಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀರುದ್ರ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ . . . ಹಂಸ ಪರಮ ಹಂಸ . . . ಮುಂಡಕನಂದಿವು ಮೊದಲಾದವೇ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು (ದೀಪಕ. ೪). [ಸಂ.]

ಪರಮಹಿತವ (ನಾ). ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು, - ಶುಭವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು : "ಆ ಪರಮಹಿತವಂ ತಕ್ಕಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೪). [ಪರಮ+ಹಿತವ]

ಪರಮಾ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುಹ್ಯರೋಗ; ಮೇಹ; "ಒಂದು ಜನನೇಂದ್ರಿಯ ರೋಗ" (ಸುತೋ. ೩೧೮); "ಸ್ತ್ರೀ ಸಂಬಂಧದಿಂದ

ಬಂದ ರೋಗ, ಗನೋರಿಯಾ" (ಕಸ್ತೂರೋ. ೫೮೧).

[←ಮರಾ. ಪರಮಾ./ಸಂ.ಪ್ರಮೇಹ]

ಪರಮಾಂಡಳಿಕ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮಂಡಳಿಕ; ಅನ್ಯವ್ರಾಂತವನ್ನು ಆಳುವವನು : ಪರಮಾಂಡಳಿಕರ್ ಭಯದಿಂ ಕರಂಗಳಂ ಮುಗಿದು ಕಪ್ಪಮಂ ತಂದೀವರ್ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೧೧-೧೩೪).

[ಪರ+ಮಾಂಡಳಿಕ (=ಮಾಂಡಳಿಕ)]

ಪರಮಾಕೃತಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ವರೂಪ : ನಾಕಿಗಳಿಂದ್ರಾದ್ಯರ್ ಪರಮಾಕೃತಿ ಮರ್ಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದೆನಲ್ ನಿನ್ನವರಾರಾಕೃತಿಯನರ್ಚಪರ್ (ಜಗದಿ. ೩-೧೦೬). [ಪರಮ+ಆಕೃತಿ]

ಪರಮಾಗಮ (ನಾ). ೧. ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅರಿವನ್ನು ಕೊಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥ : ಪರಮಾಗಮಕೋವಿದನಪ್ಪದು ಪೂರ್ವಕಾಮ್ಯರಚನೆಗಳಂ ತಾಂ ಮೊದಲೊಳ್ಳುಂಗಳ್ಳದೆ ಪದದೊಳ್ಳಾಣಂ ಬೆಡಂಗುಮುಳ್ಳುಮೆ ಕೃತಿಯೊಳ್ (ಕವಿಾ. ೧-೯); ಅರಿದಿಮ ಬಾಳ ಬಟ್ಟಿ ಪರಮಾಗಮಮುಲ್ಲದೆ ಜಾರ ಬೋರ ವೀರರ ಕಥೆಯಂತೆ ಬಾಬ್ಬ ದಿಯ ಮಾತುಗಳಂ ಬಟಾಕಿಯ್ಕೆ ಚರ್ಚಿಯಲ್ಲ (ಅನಂಪು. ೧-೩೬). ೨. [ಜೈನ] ಧರ್ಮಗ್ರಂಥ; ಜಿನಾಗಮ : ಉದಾತ್ತವೃತ್ತಿ ಪರಮಾಗಮಭಾವನೆ ವೃದ್ಧಸೇವೆ ಯಾಗಂ ತ್ರಿಜಗದ್ಗುರುಪ್ರಣಯಿಂದಿವ ನಾಗಳುಮೊಂದೆ ಕೀಲಿ ದಲ್ ಜಂತ್ರದ ಪಾಸೆಯಂತೊಡನೊಡರ್ಚುವ ನಿಂದ್ರನುಮಾ ಪ್ರತೀಂದ್ರನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೧೦); ಪರಮಾಗಮ ದಿಂದಲ್ಲದೆ ಪರತ್ರೆಯಂ ಪಡೆವುಪಾಯಮಿಲ್ಲ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೪-೫೬); ಪರಮಾಗಮಮೆಲ್ಲಮನುಜ್ಞರಿಸುವನಂತಮರ್ಹದೂರ್ತಕಾಲದೊಳೆಂಬಜ್ಞರಿ ವೆತ್ತ ಪಾಗ್ಗುಳಂ ಬಂಧುರಮಾದುದು ದುಂತುಲತಮೋದಿನಕರನೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೩೫). [ಪರಮ+ಆಗಮ]

ಪರಮಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಗುರು; ಪ್ರಾಚಾರ್ಯ : ಆ ಚಂದ್ರಪ್ರಭಜಿನನ ಮಹಾಚರಿತಪಯೋಧಿಪಾರಯಾನಕ್ಕಾ ನಾಲೋಚಿಸಿದಂ ಪ್ರಾಕ್ತನ ಪರಮಾಚಾರ್ಯಶ್ರೇಷ್ಠತೆಕುಬಿಲದಿಂದೀರ್ಗಳ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೬೬). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ವಿದ್ವಾಂಸ; ಮಹಾಪಂಡಿತ : ಅರಿದಾದಂ ಕನ್ನಡದೊಳ್ಳಿ ರೋಟಿ ಗೊಂಡಜಾಯ ಪೇಬ್ಬನೆಂಬುದಿಗಾರ್ಗಂ ಪರಮಾಚಾರ್ಯರವೊಲ್ಲಯ್ತಿ ರಲಿಪಾಯಕ್ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ನಾಡವರೋಚರ್ (ಕವಿಾ. ೧-೪೨). [ಪರಮ+ಆಚಾರ್ಯ]

ಪರಮಾಣು (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಸಣ್ಣ ದಾದ ವಸ್ತು; ಅಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಣು : ಕರಿಗಂ ಪರಮಾಣುಗಮಂತರಮಾವುದೊ ನಿಮಗಮಸುರ ವೈರಿಗಮೇನಂತರಮಂತೆ ನಿಮ್ಮೊಳ್ಳಗ್ಗದ ಪರಕುಧರಂ ಪೋಣದ್ ತಾನ ದಂದೇನಾದಂ (ಸಂಪದಾ. ೧೦-೬); ಪರಮಾಣುಪ್ರಾಯಂ ಗುಣಮಿರೆ ಮೆಚ್ಚುವ ಸಂಜನಂದೆ ದುರ್ಜನರೆಮಗಿಂ ಗುರುಗಳ ದೋಪಲವಮುಮಿರೆ ಪರಿಹರಂಪಂತೊಡಾ ತೋಟಾ ನುಡುವುದುಂದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧-೪೧). ೨. ಕೊಂಬೆ; ಅತ್ಯಲ್ಪ : ಹೇಳುವರೆ ಪರಮಾಣು ಗುಣವಾಟಾಲ ವೃದ್ಧರೊಳ್ಳಲ್ಲ ತಕ್ಕಿನ ಕೌಳಾಣರು ಮಾದ್ರದವರೆರೆ ಕಲ್ಪ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೨೦). ೩. [ಜೈನ] "ಪುಧ್ವಲದ್ರವ್ಯದ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾಗಕ್ಕೆ ಪರಮಾಣುವೆನ್ನುವರು" (ಜೈನಸ. ೩೦೬) : ಅಂತು ಪರಮಾಣುಯರೂಪರಸಂಗಧಸ್ತ ಶ್ವಗುಣವತ್ತರಮಾಣುಪರವೃತ ಮೂರ್ತಿಯಪ್ಪ ಪರಮನ ಪರಿಪೂರ್ಣಯೌವನಕ್ರಿಯೆಯಂ ನಾಭಿರಾಜಂ ನೋಡಿ (ಅದಿಪು. ೪-೬೪); ಅಂತುಪವಾಸಕ್ಕೆ ತೀಳ್ಕೆ ತಾಂಗಲಾಗಿ ಜೀರ ಕರ್ಮಪರಮಾಣುಗಳನೊಡನೊಡನೆ ತವಿಸಿ . . . ಉತ್ತರಾಶಾಧಿಮುಖ ರಾಗಿ ಪೋಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೩೧೪); ಪರಮಾಣುವಿನಲ್ಲಿ ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ, ಸ್ಪರ್ಶ ಗುಣಗಳು ತಮ್ಮ ಪರ್ಯಾಯಗಳನ್ನೆ ನುಸರಿಸಿಯೇ ಇರುವುವು

(ಜೈನಧ. ೫೭). ೪. [ವಿಜ್ಞಾನ] ವಿಭಜನೆ ಮಾಡಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರಮಾಣುಗಳ ಕಾಂತ ; ಮೂಲವಸ್ತುವಿನ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶ ; IP 'Atom' ಎಂಬ ಅಂಗ್ಲ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೆಲವರು 'ಅಣು' ಎಂದೂ ಕೆಲವರು 'ಪರಮಾಣು' ಎಂದೂ ಭಾಷಾಂತರಿಸುತ್ತಾರೆ : ಈ ಪ್ರಕಾರದ ಪರಮಾಣುವಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿದಂಥ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಕಣಗಳಿಗೆ ಪರಮಾಣುಗಳೆಂಬ ಹೆಸರು(ಮುಂಬಯಿ. ೫-೭೩); ಅವು ಜನಕದ ಒಂದು ಪರಮಾಣು ಮತ್ತು ಒಂದು ಪರಮಾಣುವಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೩); ಪರಮಾಣು ವೆಂದರೆ ರಾಸಾಯನಿಕ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗ ಹೊಂದದೆ ತನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅತ್ಯಂತ ಸಣ್ಣ ಮೂಲವಸ್ತು ಭಾಗವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು (ಭಾಷಿ. ೨೮೧). [ಸಂ.]

ಪರಮಾಣುಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮ ಘಟಕಗಳು ಚಲಿಸುವ ಹಾದಿ ; ಆಕಾಶ : ಜಡದೊಡ್ಡ ನಾ ಮಿಶ್ರಣವೊಂದು ಪರಮಾಣು ಮಾರ್ಗದಿಂದ (ಸಂಪಭಾ. ೩-೩೩). [ಪರಮಾಣು + ಮಾರ್ಗ]

ಪರಮಾಣುವು (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ : ಅತುಮ ತುಂದಿ ತುಂದಿ ನೋಡಾ ಪರಮಾಣುವು ತುಂದಿ ತುಂದಿ ನೋಡಾ ಗುಣೇಶ್ವರನೆಂಬ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಜಗಿ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ತುಂದಿ ನೋಡಾ (ಆವಂಶ. ೩೯-೩೦೩) ; ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನನಾತ್ಮನಿಗೆ ನಿಜತ್ವವನ್ನು ಸತ್ಯಂಗಳಿಗೆ ಮತಿ ವೃತ್ತಿ ಲಕ್ಷಣವಿರುವ ಪರಮಾಣುವು (ನಿಭಾಗ. ೯-೩-೨೫).

[ಪರಮ + ಅತುಮ]

ಪರಮಾತ್ಮ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತಿಕವಾದ ಚೈತನ್ಯ ; ದೇವರು ; ಪರಬ್ರಹ್ಮ : ನೆಗ್ಗು ಮಹಾತ್ಮಂ ನರಸಿಂಹನೊಬ್ಬನೊಳ್ ಪರಮಾತ್ಮಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧-೩೧) ; ಶುದ್ಧಾತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮನಿಬ್ಬರೂ ಒಂದು ರತ್ನಕ್ಕೆ ಹೋಗಾಟವನಾದಿಹರು (ಒಸಸ. ೯೦೫) ; ಪರಮಾತ್ಮ ಪರಮೇಶ್ವರ . . . ಪರಂಜ್ಯೋತಿಸ್ವರೂಪ ನಿರೂಪ ಚಿತ್ತೈಸು (ಒಸಪ. ೩೧-೪೫) ; ನಿಜ ನಿರ್ಮಲವೆನಿಸ ಪರಮಾತ್ಮ ಜಿನುಮಯರೂಪ ತಾನು (ಕುನ್ಯಾದ್ಯೋ. ೩-೩೩) ; ಪದವಿಸು ಪರಮಾತ್ಮನೆ ನೀನು ಭವರೋಗವೈದ್ಯ ಭಕ್ತರ ನಿಧಿಯ (ಪುರಂ. ೩-೧೩೧ ಪಲ್ಲವ). ೨. [ಜೈನ] ಜಿನೇಶ್ವರ ; ತೀರ್ಥಂಕರ : ಪರಮಾತ್ಮಂ ನಿಷ್ಕಿತಾತ್ಮಂ ಜಿನಪತಿ ಪರಮಸ್ವಾಮಿ ಸದ್ಭರ್ಮಮಾರ್ಮಂ ಗುರುವಂದ್ಯಂ ಪರ್ಥಮಾನವ್ರತಪತಿ ಸುಕುಮಾರಂ ಕಥಾನಾಯಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೬೦) ; ಏದೊರೆಯನಾತ್ಮನೊಡನಾದಿ ಯನಂತಂ ನಿರತ್ಯಯಂ ಚಿನ್ಮಯಂ ನಿಃಸ್ವಾದೇಶಿಕನೆಂದಾತನುಪಾದೇಯಂ ಮುಕ್ತಿದುಕ್ತನುಂ ಪರಮಾತ್ಮಂ (ಯೋಜ. ೪-೨೩) ; ಜಿನನಿಗೆ ಅರ್ಹನ್, ಜಿನೇಶ್ವರ, ತೀರ್ಥಂಕರ, ಪರಮೇಶ್ವರ, ವಿಚರಾಗ, ಪರಮಾತ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳುಂಟು (ಭಾಷತ್ಮ. ೨೨೭). ೩. ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನು ; ಸಿದ್ಧ ; ೪ "ಕೇವಲಜ್ಞಾನದಿಂದ ಲೋಕಾಲೋಕ ಗಳನ್ನು ಅರಿತವನು ಮತ್ತು ಆತ್ಮಾನುಭವದಿಂದ ಒಂದಾದ ಅತೀಂದ್ರಿಯಸುಖದಿಂದ ಸಂತ್ಯಸ್ತನಾದವನು" (ಜೈನಶಾ. ೧೫೯) : ಯೋಗಮಾರ್ಗವೊಂದು ತಮಗೊಂದುಮಿಲ್ಲಿನಿಯುಂ ಸಿದ್ಧ ಕಳೆದೆಂಬ ಲೆಖನಮೂರ್ತಾ ಪರಮಾತ್ಮರು ದ್ವಂದ್ವರಸುಗಿಮ್ಮಂ ಸಿದ್ಧಿಯುಪ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪ್ರತ್ಯ. ೧-೨) ; ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಿನ 'ಆತ್ಮನು ತನ್ನ ಜ್ಞಾನ ದರ್ಶನಗಳಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ನೆರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರಿಂದ ಕೇವಲಿಯನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಇವನಿಗೆ "ಪರಮಾತ್ಮ" ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯು ಸಲ್ಲುವುದು (ಜೈನಸ. ೨೮೭) : ೪. [ದ್ವೈತ] ಜೀವಾತ್ಮಕ್ಕೆಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಆತ್ಮ ; ಇವತ್ತು ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಪರಮಾತ್ಮ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಜೀವಾತ್ಮ . . . ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದ್ರವ್ಯಗಳು

ಇವತ್ತು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೭೫) ; ಪರಮಾತ್ಮ ಜೀವರು ಸಹಜವಾಗಿ ಭಿನ್ನರಾಗಿರುವರು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೧೭). [ಸಂ. ಪರಮಾತ್ಮನಾ]

ಪರಮಾದರ (ನಾ). ಬಹಳವಾದ ಆಸಕ್ತಿ : "ಅತೀವತ್ಯಂತಂ ವಿಭೂತಿ ಪರಮಾದರಮೆಂದಿವು ಸಂಭ್ರಮಾಧಿಧಾಯಕಮುಕ್ತಂ" (ವಸ್ತುಶಾ. ೧೩೨-೪೫) ; ಸಹಸ್ರಪುಸ್ತಕಪ್ರಸರಮುಕ್ತಮುಟ್ಟ ಪರಮಾದರದಿಂದ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಪಂಪಸದಳಂ (ಶಾಂತಿಪ. ಪಂ. ೧-೨) ; ಮೆಲಗಿ ಪರಮಾದರದ ಪಾಡಲು ಕುಳಿತು ಕೇಳುವ . . . ನಲಿದರೆ ನಲಿವೆ ನಿಮಗಿಂತಾ ಸುಲಭನೋ ಹರಿ (ಹಸಾರ. ೨-೫). [ಪರಮ + ಅದರ]

ಪರಮಾದೇಶ (ನಾ). (ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾದ) ಪರಮಾವಧಿಯಾದ ಅಪ್ಪಣೆ, - ಆಜ್ಞೆ : ಉಚ್ಚತಮನ್ಯಾಯಾಲಯದವರು ಆಯಾ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉಚಿತವಾಗಿರಬಹುದಾದಂತೆ, ೧ ಬಂದೀಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕರಣ, ೨ ಪರಮಾದೇಶ . . . ಉಕ್ತೀಪಣಸ್ವಭಾವದ ನಿರೂಪಣೆಯು ಸೇರಿಯಾದ ನಿರ್ದೇಶವನ್ನಾಗಲಿ, ಅದೇಶವನ್ನಾಗಲಿ ಅಥವಾ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಸಾಧರುವುದಾದ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಇರತಕ್ಕುದು (ಭಾಷಾ. ೧೯).

[ಪರಮ + ಅದೇಶ]

ಪರಮಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತಿಕವಾದ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುವ ಹಕ್ಕು ; ಸಂಪೂರ್ಣಾಧಿಕಾರ : ಅವನ ಸರ್ವೋದ್ಯಮ ಸರ್ವಪ್ರಯತ್ನಗಳ ಹಿಂಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾಧಿಕಾರ ಸಂಪಾದನೆಯ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಸೆಲಸಿಮ್ನದಾಗಿ ನೆಕ್ಕು ದೋವನಿಗೆ ಮನವರಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೫೩೬).

[ಪರಮ + ಅಧಿಕಾರ]

ಪರಮಾನಂದ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯವಾದ ಸಂತೋಷ ; ಮಹಾನಂದ : ಅನಂದನಾಟಕಂ ಪರಮಾನಂದಮನಂದು ಮಾಡೆ (ಆದಿಪ. ೧೩-೫೪) ; ಪರಮಾನಂದಸದೋಲವರ್ ತಮ್ಮೊಳೊರೊಂಬೊಂದೊಂದು ಮಾತಂ ತಮ್ಮ ಮನಕ್ಕೆ ತೋಟಾಡಂತೆ ನುಡಿಯುತ್ತಿರಲಾ (ಜಗದಿ. ೩-೨ ವ) ; ಪರಮಾನಂದವಾಗಲು ನಳಿನಸಾಧನು ಸೇನಸಹಿತಾ ಪುಸ್ತಕವ ನಿಳಿದು ಸೇವು ದಿಗಿಯಿಪ್ಪಿದನು ಭರತನ (ಕಾಂಠಾ. ೪೪-೪೫) ; ಕೊಂದದ ಸುಕೃತಂ ಪರಮಾನಂದಂ ಸೌಭಾಗ್ಯಕೀರ್ತಿವಿಜ್ಞಾನಂಗಳ ಮಂದಹರನಾಟ್ಯ ಮಾರ್ಗದೊಳೊಂದಿದವಂಗಳಲ್ಲದ್ದೊ ನೋಳ್ ಸಮನಿಸವೇ (ರಾಸ್ಯರಂ. ೧-೨೪) ; ವಿಜಯೋತ್ಸವವೊ ಕುಮಾರಜನ್ಮೋತ್ಸವವೊ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಅದ ಪರಮಾನಂದದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ವರ್ಧನನು . . . ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ (ಸಪತಿ. VII, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). ೨. ಪರಮಾವಧಿಯಾದ ಸಂತೋಷ ; ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ಅನಂದ ; ಮೋಕ್ಷ : ಜೀವನಾತೀತ ತುರ್ಯ ಪರಮಾನಂದನಿರವಯಂ . . . ಬೆಳಗಿನೊಳಗಣ ಮಹಾಬೆಳಗಿನ ಬೆಳಗು ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಯ್ಯ (ಒಸಪ. ೯೫೫) ; ಸಕಲರಾಗಾದಿ ಕ್ಲೇಶಾಸರಣವೊ ಜ್ಞೇಯಾವರಣವೊ ಹೋಗಿ ಸರ್ವಾತ್ಮವು ಬಂದು . . . ಬುದ್ಧ ಪದವಿಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದು. ಇದೇ ಪರಮಪದ. ಇದೇ ಪರಮಾನಂದ (ಹಿಂದಸಾ. ೪೧). ೩. ಅನಂದಸ್ವರೂಪನಾದವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ ; ದೇವರು : ತುರಿಯಪರಮಾನಂದನು ನಿರವಯಸೂರ್ಯೋಪಿ ಪ್ರಭೆಯ ಬೆಳಗಿನ ಸಹಸ್ರಕಿರಣದ ಅಗ್ರಪಟಿಲಿನ ಬೆಳಗು ಕೂಡಲ ಸಂಗಯ್ಯನು (ಒಸಪ. ೯೫೪). ೪. ಶ್ರೇಷ್ಠ ರೀತಿಯ ಅಹ್ವಾದವನ್ನು ಪಡೆದವನು : ದೇವರಂ ಬಂದಿಸಿ ಬುಲಿ ಯಥಾಕ್ರಮದಿಂದಮಾಳಾರ್ಹನೆ ಗಳಿಂದಮರ್ಚಿಸಿ ಪರಮಾನಂದಂ ಕಡೆಯ ಜಿನೇಶ್ವರಮಂದಿರದೊಳು ಕಂಡ ನೊಮನಂಬರಚರನಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೫-೪). [ಪರಮ + ಅನಂದ]

ಪರಮಾನು 'ಫರ್ಮಾನ್' ನೋ.

ಪರಮಾನುಗ್ರಹ (ನಾ). ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೃಪೆ ; ಅತಿಶಯವಾದ ಕರುಣೆ : ಸಾರವಸ್ತುಗಳನ್ನೋಲಗಿಸಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಪರಮಾನು

ಗೃಹಾನ್ಯಾಸನುಸಾರಾದಿ ಪೋಗಿ ಪಟ್ಟಿಂಧಭೂವಲ್ಲಭನಂ ಹಿಮವತ್ಪಟಂ
ದಿಡಿದು ಮೂಡ ಮೋಗದೆ ಪಯಣಂಬರೆ (ಶಾಂಕಿಪು. ೧೧-೫೪ ವ).

[ಪರಮು + ಅನುಗ್ರಹ]

ಪರಮಾನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಆಹಾರ, - ಭೋಜನ.

೨. (ಅಕ್ಕಿ, ಹಾಲು, ಸಕ್ಕರೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿ ಪದಾರ್ಥ : "ಕ್ಷೈರೇಯಂ, ಪಾಯಸಂ, ಪರಮಾನ್ಯಂ—ಈ ೩ ತಯುಲ್ಯಾ" (ಕಲಾಯು. ೫೩-೧೬೫); ಪರಮಾನ್ಯ ಮೋಗರಂ ಸುರುಚಿರ ನಾನಾಭಕ್ಷ್ಯಮುಖ್ಯಭೋಜನವಸ್ತು ತೃತಮಂ ಕುಡುವುದು ಪಡೆಯದೆ ಕರಮಂ ನೀಡಿದೊಡೆ ಭೋಜನಾಂಗಮಹೀಜಂ (ಶಾಂಕಿಪು. ೬-೪೬); ಕೆಲಕೆ ಪಾಳೆಯ ತಳಿರವೊಟ್ಟು ಕಲರನಂಗೈವಂಕೆ ಪರಮಾನ್ಯವನು ಭುಜಿಸಿದರು (ಶಾಂಕಿಪು. ೨-೬೩); ಮಿಸುಪ ಕಾಂಚನ ಪಾತ್ರೆಯಲಿ ಪೂರಿಸಿದ ಪರಮಾನ್ಯವನು . . . ಕರಯುಗವಿಸರುಹದಿನೊಲಿ ದಿತ್ತು ದಾ ನಿಜಮೂರ್ತಿ ದಶರಥಗೆ (ಕೋರಂ. ೧-೬-೫೫). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾಯಸ : ಪದ್ಮಾನ್ಯ ಗೂಡಾನ್ಯ ಪರಮಾನ್ಯ ಪಾಯಸಂ ಪಂಚಭಕ್ಷ್ಯಂ . . . ಫಲಾನಳಿಯ ಮುಖ್ಯಭೋಜನದ್ರವ್ಯವಾ ತರುಣಿಯರು ಪೊಸಮಿಸುಪವಾಣದೊಳಂ ತೀವಿಯರದೆ ತಂದೀಯಲು (ಸನಮೋ. ೧೯-೨೯). [ಪರಮು + ಅನ್ಯ]

ಪರಮಾಯಿಷಿ 'ಪರಮಾಸಿ' ನೋ.

ಪರಮಾಯು (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ದೀರ್ಘವಾದ ಆಯುಷ್ಯ ; ಆತಿ ಹೆಚ್ಚಾದ ಜೀವಿತದ ಅವಧಿ : ಗೃಹಮೇಟುಂ ಜನನೋದಯಂ ಗೃಹಮುಂ ಬಲಯುಕ್ತಮೇನೆ ಪರಸ್ಪರಸೀಡಾರಹಿತಂ ಸ್ವಗೃಹಸ್ಥಂ ಪದ್ವೈಹಮೇನೆ ಪರಮಾಯುಸಂ ಯಥೋಕ್ತಂ ಕುಡುಗುಂ(ಜಾತಕ. ೯-೯); ಯುಗ ಹದಿನೆಂಟುಸಹಸ್ರ ಕೂಡೆ ಬ್ರಹ್ಮಂಗೆ ಪರಮಾಯು (ಮೋಳಮಾ. ೫-೧೪); ಆ ವರುಷತವೆಂಬುದೀ ಸುರತಗೆ ಪರಮಾಯುವೈ (ಕುಕಾ. ೨-೨೫); ಪಾಸಿಗೆ ಪರಮಾಯು, ಲೋಭಿಗೆ ಚರಾಯು (ಗಾಡೆ). ೨. ಆಯುಸ್ಸಿನ ಪ್ರಮಾಣ; ಜೀವಿತಾವಧಿ: ಪರಮಾಯು ಮೂಟು ದಿನಸಂ ಚರಿತಂ ಚರಿತಾರ್ಥನಾ [ಗು ನೀ]ನೆಂಬವೊಲಾ ಪುರೋಹಿಗೆ ಮೂಟುಜಾಪಂ ಪರಿವದಿಸಿತ್ತೋತು ತನಗೆ ಬೇಟ್ಟಂತಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೩). ೩. [ಕ್ಷೈನ] ಒಂದು ಪೂರ್ವಕೋಟಿಯಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದ ಜೀವಿತದ ಕಾಲ, - ಆಯುಸ್ಸು : ಕೊಲಗದು ಪುಟ್ಟ ಕೋಟಿ ಪರಸಂಪ್ಪೆವರಂ ಪರಮಾಯು . . . ಪಂಚಧನೈಕಂ ಪವಣ್ ನೆಲೆ ನರ ಗೊಂದೊಡ್ಡಿದಿರಿ ಬಿಟ್ಟ ಸಲಾನಜಾಯಂ ವಿದೇಹಮಂ (ಅದಿಪ. ೧-೫೨); ಧರೆಯಂ ಪಾಲಿಸಿ ಪದ್ಮೋದರನೊಳ್ ತೊಂದುಲಕ್ಕಬರಸಂ ಬುಡ್ಡಾ ಪರಮಾಯುವ ತೌಕಲೊಳರ್ಥರಾತ್ರದೊಳ್ ಕೆಲವು ಸಪ್ತಮಾನಗಿಟಾದೊಂ (ಶಾಂಕಿಪು. ೫-೬೧); ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಸತ್ತ ನಲ್ಲದಾತಂಗೆ ಪರಮಾಯು ನೆಜೆಯ ಸತ್ತ ನಲ್ಲೆಂಬುದುಂ (ಪಂಚಮಾ. ೧೬-೬೨ ವ). [ಪರಮು + ಆಯು]

ಪರಮಾಯುಷ್ಯ (ನಾ). ೧. ಆಯುಸ್ಸಿನ ಪರಮಾವಧಿ : ಪರಮಾಯುಷ್ಯವಾದಯ್ಯಿರುಳ್ಳರಸು ನೂಟಾರ್ಪುಪರ್ವಂ ನರದ್ವಿರದೌಘೈ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೧೦೫). ೨. - ಪರಮಾಯು ೧ : ಪರಮಾವಲಿಂಗದಶಾನಮಾತ್ರದಿಂದ ಜಾತಿಸ್ವರತ್ನ ಮಹದೈತ್ಯವರ್ವ ಪರಮಾಯುಷ್ಯ ಕುದ್ಧ ವಿದ್ಯಂಗಳು . . . ದೊರೆತೊಂಬುವು ನೋಡಾ (ಅಮೋ. ೨೬-೨). ೩. - ಪರಮಾಯು ೩ : ಕೊಲೆಯಂ ಕರಮಟಾಯೆಯಂ ನೊಂದು ಪ್ರಾಣಮನೆಂತಾನುಂ ಪರಮಾಯುಷ್ಯಂಬರಂ ನಿಜಾಸಿ (ಶಾಂಕಿಪು. ೬-೯೪ ವ). [ಪರಮು + ಆಯುಷ್ಯ]

ಪರಮಾರಾಧ್ಯ (ನಾ). ಪರಮಪೂಜ್ಯನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಪರಮಾರಾಧ್ಯ ರಪ್ಪ ಕ್ರೀಡುತ್ತುರಾಣದ ದಿವಾಕರಭಟ್ಟೀಪಾಠ್ಯಾಯರ ಸರ್ವ್ವ

ನಮಸ್ಕರಗೃಹಾರಂ (ಸಾಂಕಿ. XX, ೬೪-೯ ; 1100) ; ಪರಮಾರಾಧ್ಯ ಜಗತ್ಪ್ರಯಾಧಿಕಾರ್ಯ ನಿಂ (ಅನಂಪ. ೬-೫೬). [ಪರಮು + ಆರಾಧ್ಯ] ಪರಮಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಮೋಕ್ಷಪ್ರದವಾದುದು : ಪರಮಾರ್ಥ ಮುತ್ತುದಂ ಮುಚ್ಚರಿಸದೆ ಕೋಟಿಸದೆ . . . ಒಂದೆ ಮನದಿಂ ನಿರುತಂ ಕೇಳ್ವನೆ ಭರ್ಮದೊಳಗಂ ತಿಳಿಗುಂ (ಭರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೧). ೨. ನಿಶ್ಚಿತ ವಾದುದು; ನಿಜ; ಸತ್ಯ : ಭೂನುತನಿಬ್ಬ ಕುರ್ಮೆಂಬಿದುಂ ಪರಮಾರ್ಥಂ (ನೇಮಿಪು. ೪-೧೦); ಮದದಿ ಮಾಡಿದ ಪಾತಕವು ಪತಿಗೊಡಲುದು ಪರಮಾರ್ಥವಿದು ಪರಿವಿದಿಯನಜಾಯದೆ ಕೆಡುವುದೀ ಜಗ (ಕುಮಾರ. ೪-೧೯). ೩. ಮೋಕ್ಷತತ್ವ ; ಪರತತ್ವ : ಪ್ರಭುಗಳ ಭರ್ಮಾಶ್ರದ್ಧೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು; ಪರಮಾರ್ಥವಿಚಾರಕ್ಕಿ ಉದಯಿಸಿತು (ಶಾಂಕಿಪು. ೨೧೩). ೪. ಅತಿಮುಖ್ಯವಾದ ಉದ್ದೇಶ, - ಗುರಿ : ಒಲುಮೆಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆ ಪರಮಾರ್ಥವಿನ್ನಿಲ್ಲ ನರರ ಬದುಕಿನಲಿ (ಚಕ್ರಾಂಗ. ೬೬-೧೬೯೧). ೫. (ಮನುಷ್ಯನು ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ) ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು ; ಮೋಕ್ಷ : ಕಣ್ಣ ಮುಚ್ಚಿ ಕನ್ನದಿಯ ಕೋಣುಪಂತೆ ಇರುಳುಹಗಲಿನ ನಿದ್ರೆ ಸಾಲದೆ ಬೆರಕನಣಿಸಿ ಪರಮಾರ್ಥವ ಹಡೆದರೆ ಬೋಡ್ಯ ವಲ್ಲವೆ(ಬಸವ. ೫೪೨); ವಿಜ್ಞಾನವು ಜಗತ್ತಿಗಾಗಲಿ ಮಾನವನ ಜೀವಿಕಕ್ಕಾಗಲಿ ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ ಪರಮಾರ್ಥವೊಂದಿದೆಯೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸದೆ ಜಗತ್ತನ್ನು ಯಾಂತ್ರಿಕವಾದದಿಂದ ವಿವರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿತು (ಮುಕ್ತಾರ. ೩೦ ೪೬೪). ೬. ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ; ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪ : ಸಾಕಿಗಳಿಂದ್ರಾದ್ಯರ್ ಪರಮಾರ್ಥ ದುರ್ಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದೆನಲ್. ನಿನ್ನವತಾರಾತ್ಮಕಯನರ್ಜಪರ್ ಮಹಿಮಾಕರ ಪರಮಾರ್ಥವಾಗ್ಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ನಿನ್ನಾ (ಜಗದಿ. ೩-೧೦೬). ೭. ಅತಿಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು; ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವಂಥದು : ಪರಮಾರ್ಥಂ ಪುಷ್ಕಾರ್ಥಂ . . . ಒಪ್ಪಿತ್ತು ಶೈಲಂ ವರಕೂಟಂ ಶೃಂಗ ಮಾಟಂ ಮೃಗಧರಧರಜೂಟಂ ಕರಂ ದೇವಕೂಟಂ (ಗಿಂಕ. ೫-೨೧).

[ಪರಮು + ಅರ್ಥ]

ಪರಮಾರ್ಥಂ (ಅ). ನಿಜವಾಗಿ; ಸತ್ಯವಾಗಿ: ಶ್ರೀರೂಪಲೀಲಾಧನವಿಭವ ಮಹಾರಾಶಿಗಳ್ಳಿಲ್ಲವಾಗ್ಗೆಂ ಪರಮಾರ್ಥಂ ಮೆಚ್ಚಿ ನಾನೀ ಧರಣಿಯಲಿ ರವಾನೆನ್ನು ಸನ್ಯಾಸನಗೆಯ್ದು ರುಸತ್ಯನ್ನಿನ್ನಿಗೇನೆಪ್ರವರಮುನಿವರನ್ನೀವ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ದಾನ್ (ಎಕ. II, ೪೪-೩ ; ಸು. 700); ಪಾರ್ಥವನುಣಯುತ ಮಾಗಿಯುಮರ್ಥಾತಫಲದಾಯಿಯಾಗಿಯುಂ ನಿನ್ನೊತ್ತಾರ ಮೃರ್ಥತೆಯಂ ಪಡೆಗುಂ ಪರಮಾರ್ಥವಚೇತನತೆಯಂದೆ ಕಲ್ಪಕುಜಾತಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೪); ಈ ಲೋಕದೊಳೆತನೆ ಪರಮಾರ್ಥಂ ಸುಖಿಯೆಂಬೊಸಿದರಸನವಂತಿ ಸುಕುಮಾರನೆಂದು ಪೆಸರನಿಟ್ಟಂ (ವಜ್ರಾರಾ. ೨೬-೧೨); ಪರಮಾರ್ಥಂ ನಿಜಜನಕರ್ ಪರಸಿದ ಪರಕೆಗಳು ಬಯ್ಯ ಬಯ್ಯಳ್ ಮಕ್ಕಳಿರದೆಯ್ದುಗುಂ (ಕಾಂಡು. ೪೪೬); ದೇವ ಭವದೀಯ ಸುತರಂ . . . ಸಮಸ್ತ ಸೃಪದಿವ್ಯ ವರರಪ್ಪಂತು ಮಾಡುವೆಂ ಪರಮಾರ್ಥಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪-೧೪). [ಸಂ.]

ಪರಮಾರ್ಥಂಗಯ್ (ಕ್ರಿ). ನಿಶ್ಚಯಿಸು; ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿಸು :

ವಿಸ್ತರರೂಪದೊಳ್ ಸಂಸಾರ ತಡ್ಡಿತುಬಂಧ ತನ್ನಿಮಿತ್ತ ಮೋಕ್ಷ ತತ್ಕಾರಣ ಪ್ರಪಂಚಮಂ ದಿವ್ಯಚಿತ್ತದೊಳ್ ಪರಮಾರ್ಥಂಗಿಯು ಪರಿಣಿಷ್ಟಮುಣ ಕಲ್ಯಾಣಾಧಿಮುಖನಾಗಿದ್ ಜಗತ್ಪರ್ವಯ ಬಗೆಯನಜಾಡು (ಶಾಂಕಿಪು. ೧೧-೯೧ ವ). [ಪರಮಾರ್ಥ + ಗಯ್]

ಪರಮಾರ್ಥಂಪಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಗಳಿಸು ; ಕೈವಲ್ಯ ವನ್ನು ಸಾಧಿಸು : ಶ್ರೀರೇವಮ್ನನ ಅಣ್ಣನಾಕ್ತಿಗನ್ ನೆರದರೆಲ್ಲರದೊಳೆ ತಾಮ್ರಿಬ್ಬು ಪರಮಾರ್ಥಮ್ನಡೆ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೨-೨೫ ; ?).

[ಪರಮಾರ್ಥ + ಪಡೆ]

ಪರಮಾರ್ಥಿಕೆ (ನಾ). ಪರತತ್ವದ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಮತ್ತು ಚಿಂತನೆ ; ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೆ : ಪರಮಾರ್ಥಿಕೆ ಹಿತಮಹಿತಮಪರಮಾರ್ಥಿಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೂ . . . ಮುಂದೆಕೌಶಿಕನುಂ (ಶಾಂಕಿ. ೬-೨೬). [ಸಂ. ಪರಮಾರ್ಥಿಕಾ]

ಪರಮಾರ್ಥವಾದ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಾನುಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತಿರಿಕ್ತ ವಾದ ಮತ್ತುವುದೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವಿಕೆ ; ಪ್ರತಿಪೇಧವಾದ : ಈ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲ ಪರಿಶ್ರಮ ಪಟ್ಟವರು ಮೂರನೆಯ ಸೋಪಾನವೆಂಬ ಸುಸುಪ್ತವಸ್ಥಾ ಸದೃಶವಾದ ಪರಮಾರ್ಥವನ್ನೆ, ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಾಗುವರು. ಇದೇ ಪ್ರತಿಪೇಧವಾದ, ಪರಮಾರ್ಥವಾದ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೧).

[ಪರಮಾರ್ಥ + ವಾದ]

ಪರಮಾರ್ಥವಾದಿ (ನಾ). ಅತಿಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವವನು : ಅರಸಿ ಕೇಳಿ ಹೊನ್ನಿ ಸರಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಪರದೇವತೆ ತಾನೆಂದು ಪರಮಾರ್ಥವಾದಿಯಳಿಂಗರಾಯನು ಪರಿಪರಿಯೊಳು ಬಗ್ಗಿ ಪನು (ಪವಿ. ೧-೨೬). [ಸಂ. ಪರಮಾರ್ಥವಾದಿನ್]

ಪರಮಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಪರಮಾರ್ಥವನ್ನು ಬಯಸುವವನು : ಪರಮಾರ್ಥಿಯಾದರೆ ಪರಮನ ಸಂಪದವೆಂಬುದೇ (ಸಕಪ. 1, ೪೦-೪೨).

[ಸಂ. ಪರಮಾರ್ಥಿನ್]

ಪರಮಾವಧಿ (ಗು). ೧. ಅತಿಹೆಚ್ಚಿನ ; ಅತ್ಯಂತವಾದ ; ಪರಾಕಾಷ್ಠೆಯ : ಅನುಮತಿಯ ಗುಣಗಳು ಮಕ್ಕಳು ಪಡೆಯಬಹುದಾದ ಪರಮಾವಧಿ ಮಟ್ಟವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತವೆ (ಚಕ್ರ. ೯೧); ಇದರಿಂದ, ಹುಲ್ಲಿನ ಪರಮಾವಧಿ ಪ್ರಯೋಜನವು ಆಗದೆ ಹೋಗುವದು (ಗೋಪಾ. ೧೦೪). (ನಾ). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಕೊನೆಯ ಮಿತಿ, -ಎಲ್ಲೆ ; ಚರಮ ಸೀಮೆ : ಸಹನಶೀಲತೆಯ ಪರಮಾವಧಿಯೆಂದು (ಪ್ರಶಾ. ೧೧೬) ; ಅದು ಸುಖದ ಪರಮಾವಧಿ. ನಾನು ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಲ್ಲ (ಮರನಾ. ೧೭೪); ಶಕುಂತಲೆಯ ದುರ್ದೈವದ ಪರಮಾವಧಿಯನ್ನು ಕಾಣಲು ನಾವು ಬದನೆಯ ಅಂಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕು (ಧರ್ಮಸಾ. ೭೧). ೩. ಅತಿಹೆಚ್ಚು ; ವಿಪರೀತ : ಚೀನಾದೇಶದ ಜನರಿಗಂತೂ ಅಪು ತನ್ನವ ವ್ಯಸನವೂ ಸೇರುವ ವ್ಯಸನವೂ ಪರಮಾವಧಿಯೆಂಬ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೦). ೪. [ಜೈನ] ಅವಧಿಜ್ಞಾನದ ಮೂರು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪರಮಾವಧಿಯಂ ಭವಮುಕ್ತಾದ ಯತಿಪತಿ ನುಡಿದಂ (ಆದಿ. ೩-೩೭). ೫. "ಅವಧಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ದೇಶಾವಧಿ, ಪರಮಾವಧಿ, ಸರ್ವಾವಧಿ ಎಂದು ಮೂರು ಭೇದಗಳಿವೆ. ಪರಮಾವಧಿ ಮತ್ತು ಸರ್ವಾವಧಿ ಜ್ಞಾನಗಳು ಚರಮಶರೀರಿಯಾದ ಅಥವಾ ತದ್ಭವಮೋಕ್ಷಗಾಮಿಯಾದ ಮುನಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ದೊರಕುತ್ತವೆ" (ಅವಿ. ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಕೋಶ) ; ಸಂಯಮಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ಜಾರಾಣುದ್ಧಿಯುಮಂ ಪರಮಾವಧಿಯುಮಂ ಪಡೆದಂ (ಜಾವಂ. ೬೫). [ಪರಮ + ಅವಧಿ]

ಪರಮಾತಿ 'ಪರಮಾಯಿಷಿ' ನೋ.

ಪರಮಾತೀರ್ವಾದ (ನಾ). ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಹರಕೆ : ಪರಮಾತೀರ್ವಾದದಿಂದ ಪರಮ ಮಗನಂ (ಕಾದಂ. ೪೯೧) ; ಪರಮಾತೀರ್ವಾದವೆಂಬ ಐದನೆಯ ಪರಮೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಲೂಕೂರ್ಯೋತ್ಪನ್ನಾದಂ ಪೊಕ್ಕು ರಾರಾಜಿಸಿ (ಪ್ರಶಾ. ೭-೧೪). [ಪರಮ + ಅತೀರ್ವಾದ]

ಪರಮಾತೀರ್ವಾದನ (ನಾ). = ಪರಮಾತೀರ್ವಾದ : ಕರಕಮಳ ಮುಳುಳುಯಿತ ಕುಸ್ತಳನಾದ ಕುಸ್ತಳನಾಥನಂ ಪರಮಾತೀರ್ವಾದನ ಗಣೆಂದಂ ಕುಳ್ಳಿದ್ರು (ಸಾಂ. XX, ೪೬-೬೪ ; 1972).

[< ಪರಮಾತೀರ್ವಾದ]

ಪರಮಾಶ್ಚರ್ಯ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಅಚ್ಚರಿ ; ಅಶ್ಚಾಶ್ಚರ್ಯ : ಪರಮಾಶ್ಚರ್ಯಪರ್ಯಾಕಾಶಕಿರೀಕಂಪದೀರಸು ಸುರಪತಿ ಕೆಯ್ಯಿಡಾದು (ಶಾಂಕಿ. ೧೦-೭೫ ದ), [ಪರಮ + ಅಶ್ಚರ್ಯ]

ಪರಮಾಶ್ರಯ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನೆಲೆ ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಪರಮಾಶ್ರಯನೇ ತಾನಾಗಿ ಶಕಪ್ರಕಮಳಕರ್ಣಕಾಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತ ; ಸಿದ್ಧನಾಗಿರ್ಪ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೮೧೬).

[ಪರಮ + ಅಶ್ರಯ]

ಪರಮುಖ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಪ್ರೇಕ್ಷಿಯಾದವನು ; ಮುಮುಕ್ಷು : ಶಂಕಪರಿ ಪರಮುಖರು ಶಂಬರಸುರೇಂದ್ರನೊಲಿದಂ ಕರುಣದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸು ತಾಯಿಯೆನಲು (ಸಮೋ. ೧೨-೧೬). [ಸಂ.]

ಪರಮುಖಜಾಣಿ (ನಾ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ಅವರ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬಲ್ಲ ಚತುರ ; ಇಂಗಿತಜ್ಞ : ಪರಮುಖಜಾಣಿ ಸ್ವಾಮಿ ನೀನುಂಯದ ಸುರುಚಿರಲೆಗಳೆನುಂಟೆ (ಭರಣ. ೪೪-೬೪). [ಪರ + ಮುಖ + ಜಾಣ]

ಪರಮೈ 'ಪಟಮೆ' ನೋ.

ಪರಮೈ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ದೇವತೆ ; ಶಿವೆ ; ಪಾರ್ವತಿ : ಪರಮೆಯಾದಿದ ನುಡಿಯ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಸರಿಸುವ ಮುಂದೆಕೌಶಿಕನ ವಜ್ರಾಕು ವಾಗ್ವಿದಿಯೊಳು ಪಾರ್ಥನ ಗೆಲುವನೆಡೆಸುತರೆ ಹರಹಯ ಪೊಗಳಿದನು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೨೨-೫). ೨. [ಭಂದ]ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಮಧ್ಯಾಭಂದಸ್ಸಿನ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಸುರರ ನೆರದಿ ನೆರೆಯ ಪರಮೆ (ಭಂದೋಂಬ. ೨-೬೦). [ಸಂ. ಪರಮಾ]

ಪರಮೈವೊರೆ (ನಾ). ದುಂಬಿಯ ರೈಣಂಕಾರ ; ತುಂಬಿಯ ಧ್ವನಿ : ಪೊಸಗಂಪು ಪರಮೈವೊರೆಯಂ ಬಳಿಗೆ ಕರೆಯ (ಪ್ರೀರಾಪಾ. ೨೨೪-೨೭)

[ಪರಮೈ (< ಪಟಮೆ) + ವೊರೆ]

ಪರಮೇಶ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಒಡೆಯ, -ಸ್ವಾಮಿ : ಪರಮೇಶಂ ಜೀವಿತೇಶಂ ತಮಗೆ ದಿಟಿನೆಂದುವೆ ಕಾಂತಾಜನಂ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಾಜಾಹ್ವಾನೆಂದೊಲ್ಲೆ ಬಗೆ ಧರೆ (ಕಂದ್ರ. ೧೬-೧೭). ೨. ಶಿವ ; ಈಶ್ವರ : ಪರಮೇಶ ಭಕ್ತಜನಶಂಕರ ಶಂಕರ ನಿನ್ನ ಮಾತನಾಂ ಮನ್ನಿಸಿದಂ (ಬಸವ. ೧೪-೬೭) ; ಸುಮತಿಗಳು ಪರಮೇಶನೆಂದರೆ ರಮಣದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದರೆ ವಿಮಳಿತ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದರೆ ಹರನ ನಾಮವಿಧಿ (ಬಸವ. ೫೫-೬೯). ೩. ವಿಷ್ಣು ೪. ಇಂದ್ರ. ೫. ಚಕ್ರವರ್ತಿ : ಪುರು ಪರಮೇಶನ ಹಿರಿಯ ಕುಮಾರನು ಸರೋತಕಳೊಬ್ಬನೆ ರಾಯ (ಭರಣ. ೧-೨೦). ೬. [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರ ; ಜಿನ : ಪರಮೇಶಂ ಮುಟ್ಟದ ಮಂದರದಂತೆ ಸಮನಸರಣವಯಂ ವಿಳಸದ್ಧಿಂಸಂಧಾನದೀಪುರಾಸುರ ಜಂಬವದ್ವೀಪಮಂದಿನಂ ಸೋಗಿಯೆಸುಗುಂ (ಕಂದ್ರ. ೧೫-೬).

[ಪರಮ + ಈಶ]

ಪರಮೇಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಬಹಳಶ್ರೇಷ್ಠವಾದವನು ; 'ಕವಿಪರಮೇಶ್ವರ' ಪರಾ. ೨. ಚಕ್ರವರ್ತಿ ; ಸಾಮ್ರಾಟ : ಪುರುಪರಮೇಶ್ವರ ಪುತ್ರಂ ಭರತೇಶ್ವರಚಕ್ರವರ್ತಿ ಬಂದಿದಾಂ (ಅದಿ. ೧೨-೪೯) ; ಅಪುಣ್ಯಾಂಕುರಪಾಶಪ್ರರೋಪಾಯಮಾಣನುಮಪ್ಪ ಪರಮೇಶ್ವರಂಗೆ ಬಗೆ ಗೊಂದಲಿಯರನರಿಸರ್ (ಶಾಂಕಿ. ೯-೪೦) ; ಶ್ರೀಪ್ರಾಪ್ತವಲ್ಲಭಮಾ ರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ . . . ಕೈಕೊಳ್ಳುಮಲ್ಲದೇವರು ಕಲ್ಯಾಣ ಪುರದ ನೆರದೀಡಿ × × ಗೆಯುತ್ತದೀರಿ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೧೧-೯ ; ?). ೩. ಪರಶಿವ ; ಈಶ್ವರ : "ಈಶಾನಾ, ಶಶಿಶೇಖರ . . . ಪರಮೇಶ್ವರ . . . ನೀಲರೋಹಿತ : - ಈ ೪೫ ಮಹಾದೇವರ ಪೆಸರ್" (ಹರಯು. ೩-೧೧) ; ಪಾರ್ವತಿ ಭಸವೆಂಬೆನೆ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಅರ್ಧಾಂಗಿಯಾದಳು (ಬಸವ. ೮೬೬).

ಸರಸಿಜಾನನಿ ಹೋಗಿ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಬೇಗುಲುಮಂ ಹೋಗಲು (ಒಪ್ಪ. ೫೨-೨೬). ೪. ವಿಷ್ಣು. ೫. ಇಂದ್ರ. ೬. ಬ್ರಹ್ಮ. ೭. [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರ; ಜಿನ: ಅಂತು ಪುರಂದರನಾನಂದನ ತ್ಯಾಜನಾದೋ ಪರಮೇಶ್ವರಂ ಭರ್ಮಾಮೃತಪರದಿಂ ಭವ್ಯಸಸ್ಯಸಮೃದ್ಧಿಯಂ ಮೂಡು ವುದುಂ ವ್ಯವಮಂಬುದು ಭರ್ಮಾಮೃತವಾಂಮೊಪ್ಪು ವುದುಂವಂ (ಅದಿಪ. ೭-೧೨೭ ಪ); ಪರಮೇಶ್ವರನಂ ಪ್ರೀತಗದ್ಗುರುವಂ ನೆಗಬ್ಬಿ ಜಿತ ಸಾಧನಂ ತನ್ನ ತನೂದರದೊಳ್ ತಾಳಿದ ಪಂಪಚ್ಚರಿಯನಿಸಿದುದಾ ಸುರಾಂಗನಾಭ್ಯರ್ಚನೆಯಾ (ಅದಿಪ. ೩-೧೮); ಪರಮೇಶ್ವರನಂ . . . ಮಣಿಮಯವಿಷ್ಣುರದೊಳ್ ನೆಲಸಿದ ಭವ್ಯಚಿಂತಾಮಣಿಯಂ . . . ಕಂಡು (ವರ್ಧ. ೧೦-೭೭).

ಪರಮೇಶ್ವರ ದತ್ತಿ = ಚಾಲುಕ್ಯರಾಜರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ: ಶ್ರೀಮದ್ಭಕ್ತವತ್ಸಲ್ಯ (ಸೈಕ) ಮಲ್ಲದೇವರ್ಗ್ಗಿ ದಿನ್ನ ಪಂಗಿಯು ಪರಮೇಶ್ವರ ದತ್ತಿ ಮಾಡಿ . . . ದೇಗುಲದ ಬೇಸಕ್ಕಂ ದೇವಪೂಜೆಗಂ . . . ಬಿಟ್ಟ ಬಸವನಿ ನಾಡ ಕಂಪಣಂ (ಇಪ. IV, ೨೦೯-೨೮; 1075). ಪರಮೇಶ್ವರ ದೀಕ್ಷೆ = ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೊಂದುವ ವ್ರತ; ಜಿನದೀಕ್ಷೆ: ಗುರುಪದಪದ್ಧಾಂತದೊಳ್ ಪರಮೇಶ್ವರದೀಕ್ಷೆಯಂ ಮುನಂದಿಡೆ ಕೊಂಡಿ ಧರೆಯಂ ಪೊಗಬಾಸಿದನಿದೇಂ ಪುರುಪರಮೇಶ್ವರಸುತರ್ ಪಂಜೇದಿಗಲೋ (ಅದಿಪ. ೧೪-೧೩೯). [ಪರಮ + ಈಶ್ವರ]

ಪರಮೇಶ್ವರಾವತಾರ (ನಾ). ಶಿವನ ಅಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಅಶ್ವತ್ಥಾಮ: ಪರಮೇಶ್ವರಾವತಾರನೆ ಪರಮಹ್ನಾಯ . . . ಹೊರೆ ಕೊಂಡುದು ಏನಿಗೆ ಪಾತಕಂ ಬಾಲವಧಂ (ಗದಾಯು. ೯-೩೪).

[ಪರಮೇಶ್ವರ + ಅವತಾರ]

ಪರಮೇಶ್ವರಿ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದ ಒಡತಿ, - ಸ್ವಾಮಿನಿ: ನೀರದ ಮಂ ಕುಡುಮಿಂಚು ಪೊದಿ ಕೋಳಿಸುವಪೊಲಾ ಸುರಾಧಿಪನನಾ ಪರ ಮೇಶ್ವರಿ ಪೊದಿ ನಾಡೆ ಕಣ್ಣೆಸೆದಳ (ಶಾಂತಿಪ. ೭-೨೯); ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಏಕಸುತಮುಖರೀಕ್ಷಣದೊಳೊಡನೊಗೈಗೆ[ಗ]ಪುಳಕಂಗಳನೇಂ ಕರಮನೆ ದಲೊ (ಅದಿಪ. ೪-೫); ಕುರುಕುಲಜೀವಾಕರ್ಷಣಪರಿಣತಮಿದು ಕಾಳ ಹಸ್ತಮುಟ್ಟದೆ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಕೇತಹಸ್ತಮುಳ್ಳುಮೆ ಪರಾಭವಜ್ವಲನಧೂಮ ಕೃಷ್ಣಂ ಕೃಷ್ಣೇ (ಗದಾಯು. ೧-೭೭). ೨. ಪಾರ್ವತಿ; ದುರ್ಗ: ನೇವರದ ಕಳಧ್ಯಾನನೊಗಿದು ನೆಗಮಂ ಜಗಮಂ ಪಂಪೇಷ್ಟಿನಿ ಬರು ತರ್ದಳ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಚಂದ್ರಧರನೇಕ್ಷಿತ ಭರದಿಂ (ಗೌತ. ೫-೩೦); ರಘುಪುಂಗವನ ನುಡಿಗೆಳ್ಳು ಪರಮೇಶ್ವರಿಯಂತೆಂದಳ (ಅದ್ಭುತ. ೫೩-೧೬). ೩. ಅರುವತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಯೋಗಿನಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು: ಬ್ರಾಹ್ಮಿ . . . ದೇವಿ ದಿವ್ಯಯೋಗಿನಿ . . . ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಕ್ರೋಧಿನಿ . . . ಹುಂಕಾರಯರೆಂಬ ಚತುಷ್ಟಯೋಗಿನಿಯರುಂ (ದೀಪ. ೨೧೪).

[ಪರಮ + ಈಶ್ವರಿ]

ಪರಮೇಶ್ವರಿನೋಟು 'ಪ್ರಾಮಿಸರಿನೋಟು' ನೋ.

ಪರಮೇಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠದೈವ; ಬ್ರಹ್ಮ; ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತ: "ಬ್ರಹ್ಮಾ, ಸೃಷ್ಟಾ, ಧಾತಾ, ಪರಮೇಷ್ಟಿ . . . ಕಮಲಾಸನ: - ಈ ೨೦ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪೆಸರ್" (ಪರಾಯು. ೨-೬); ಸುರಭೂರುಹದಗಿಯಂ ವಿತ್ತರದಿಂ ಪರಮೇಷ್ಟಿ ತಂದು ಮನುಷ್ಯಾಕೃತಿಯಂ ವಿರಚಿಸಿ ಪುಟ್ಟಿಸಿದ ನೆನರ್ ದೊರೆವತ್ತಂ ದೀಲನವಿಳಲಕ್ಷ್ಮೀರೋಲಂ (ಶಾಪಮಂ. ೨೯೭-೧೪೫; 1151); ಪರಮೇಷ್ಟಿಯಂಜೆ ಕೃಷ್ಣನ ಗರುಡಂ . . . ಮುನ್ನೀ ಗಿರಿವರದೊಳ್ಳುಟ್ಟಿ ನೆಗಬ್ಬಿ ವೈಸುವು[ವನಿಶಂ] (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೪೭); ಬಳಿಕ ಹರಿದುದು ದೇವಕಲು ಪರಮೇಷ್ಟಿಯಲ್ಲಗೆ (ಕುಪ್ಯಕ. ೭-೧೭); ಪರಮೇಷ್ಟಿ ಏಕಚಾತುರಿಯನಳೆಯೆ ನರವಿಸಿದನೆರಡುಳ್ಳಿಯಂದಿರಡು

ಜಂತುಗಳ (ಮಂಕುಳ. ೧೯೩). ೨. ಶಿವ. ೩. ವಿಷ್ಣು. ೪. ಗರುಡ. ೫. ಅಗ್ನಿ. ೬. [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರ; ಜಿನ: "ಪರಮೇಷ್ಟಿ ಪರನೋಟು ಸ್ವರೂಪನಾಪ್ತಂ . . . ತೀರ್ಥಕರಂ" (ಮುಕ್ತಿಕೋ. ೨-೮); ಸೀತ ಶ್ರಯಾಗ್ರಸ್ಥಿ ತನಂ ಪರಮೇಷ್ಟಿಯಂ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂಗಿಯು (ಚಂದ್ರ. ೭-೫೦); ದೇವದೇವ ಪರಮೇಷ್ಟಿ ದಯಾಶ್ರಯಕರಣವೆಂಬ ಸುರಕೋಟಿಯ ಕಳಕಳಮೆಸೆದುದು (ಪುಷ್ಪ. ೧೧-೪); ಜಿನನಿಗೆ ಅರ್ಹನ್, ಜಿನೇಶ್ವರ, ತೀರ್ಥಂಕರ, ಪರಮೇಷ್ಟಿ, ವೀತರಾಗ, ಪರಮಾತ್ಮಾ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರು ಗಳುಂಟು (ಭಾಷ್ಯ. ೨೨೭). ೭. ಅರ್ಹಂತ, ಸಿದ್ಧ, ಆಚಾರ್ಯ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಸಾಧುಗಳೆಂಬ ಐದು ಘನ ಗುರುಗಳು: "ಸರಸಿಜವಾಸ ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಟಿ ಗಳುಂ ಪರಮೇಷ್ಟಿ ಯೆಂದೊಕ್ಕು" (ಸಾಸಾರ. ೧೫೧); ಅದೇ ಪರಮಪದ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ಪರಮೇಷ್ಟಿ ಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೮೨). 'ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಟಿ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಪರಮೇಷ್ಟಿ ನಾ]

ಪರಮೇಷ್ಟಿ ತನ (ನಾ). ಪರಬ್ರಹ್ಮಪದವಿ; ಬ್ರಹ್ಮತ್ವ: ಬೇಡ ತನಗೆರೆ ದೇವ ಏನುಮಿ ಮಾಡಿದಿ ಪರಮೇಷ್ಟಿ ತನದಿರವು (ಸಿಭಾಗ. ೧೦-೧೪-೩೩).

[ಪರಮೇಷ್ಟಿ + -ತನ]

ಪರಮೇಸ್ವರನೋಟು 'ಪ್ರಾಮಿಸರಿನೋಟು' ನೋ.

ಪರಮೇಸ್ವರ (ನಾ). = ಪರಮೇಶ್ವರ ೨.

ಪರಮೇಸ್ವರ ದತ್ತಿ = ಪರಮೇಶ್ವರದತ್ತಿ: ಸುಧಾಕರ್ಮ[ದುಪ] ಧೋಗಕ್ಕಂ ಪಂಚೋಪಚಾರಪೂಜೆಗಂ ಪರಮೇಸ್ವರದತ್ತಿಯಾಗಿ (ಕಳಾ. ೧೦೩-೮-೨೨; 1076). [

ಪರಮೇಶ್ವರ]

ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತಿಕವಾದ ಅಧಿಕಾರ; ಪರ ಮಾಧಿಕಾರ. ೨. ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಸಂಪತ್ತು, - ಸಿರಿ: ಪ್ರೀತಿಕರ ವಿಮಾನದೊಳ್ ಮೂವತ್ತೊಂದುಸಾಗರೋಪಮಮುನುಮಿತವಿಕ್ರಮಾಧಿ ಧಾನಮುಮಹಮಿಂದ್ರ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಮುಂ ದೊರೆಕೊಳೆ ಸುಖಾತ್ಮ ನಿರೆ (ಶಾಂತಿಪ. ೯-೩೦ ಪ); ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯದಿನೆಸಿದಾ ಪುರದೊಳ್ . . . ಅಚ್ಯುತಸಮಾಖ್ಯಂ ಭಕ್ತಂ ಮೆಚೆವಂ (ಪ್ರವಿ. ೫೪-೩). ೧೨. ಉಮಾ ಕಾಮಿನೀಜೀವಿತೇಶಂ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಾಸ್ತದಂ ರಕ್ತಿಸುಗೆ ವಸುಧೆಯಂ ಯುದ್ಧ ರಂಗಪ್ರಣೇತ್ರಂ (ಜಗದಿ. ೧-೩). [ಪರಮ + ಐಶ್ವರ್ಯ]

ಪರಮೋತ್ಕೃಷ್ಟ (ಗು). ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ: ಅಂತು ಹುಂಡಸಂಸ್ಥಾನರುಂ ನಪುಂಸಕರುಮಪ್ಪ ನಾರಕರ ಜನ್ಮಭೂಮಿ ಗಳಾದೆಬಿಜೋಳಂ ನೆಲಸುವ ಜೀವಂಗಳ ಕರ್ಮಕಾರತಮ್ಯಪರಮೋತ್ಕೃಷ್ಟ ಸ್ಥಿತಿ (ಶಾಂತಿಪ. ೭-೧೦೦ ಪ). [ಪರಮ + ಉತ್ಕೃಷ್ಟ]

ಪರಮೋತ್ಸವ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಸಂತೋಷ, - ಸಂಭ್ರಮ: ಸುದ್ದಿ ಜ್ಞ ನಾಗ್ರಗಣ್ಯನಂ ಹಿರಣ್ಯನಂ ಸನ್ಯಾಸಪೂರ್ವಕಂ ವಿಪರ್ಜಿಸಿ ಪರ ಮೋತ್ಸವದಿರ್ದಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೪೨ ಪ); ಪರಮೋತ್ಸವದಿರೆ ನಡೆತಂದು . . . ಪದ್ಮ ಲಯರಲಂ ತಿಜಾದಳ ಭವಾನಿ ಶಿವಪೂಜಾರ್ಥಂ (ಗೌತ. ೫-೫೬).

[ಪರಮ + ಉತ್ಸವ]

ಪರಮೋದನ (ನಾ). = ಪರಮಾನ್ನ ೩: ಮಡದಿಯರು ಮೂನಂಗಿ ಮುನಿಕುಲಮ್ಬುಡ ವಸಿಷ್ಠ ನೇಮದಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ನು ನೃಪತಿ ಪರ ಮೋದನವನುಚಿತದಲಿ (ಶೋಕಾ. ೧-೭-೫೭). [ಪರಮ + ಓದನ]

ಪರಮೋದಯ (ನಾ). ೧. ಬಹಳವಾದ ವಿಳಿಗೆ, - ಶ್ರೇಯಸ್ಸು: ಪರಿಚಿತಸನಾಧಿರಾಗಾಂಕುರಜಲಸೇಶಂ ವಿರೋಧಿತರುದವದದನಂ ಪರಮೋ ದಯವಿಗನನಂ ಪರಾಶ್ರಮವದನೆ ವಿಭಿನ್ನರೂಪಕಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿಾ. ೩-೨೨). ೨. ಅಧಿಕವಾದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ನೈಪತುಂಗನ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸತಕಂ ಜಿಜ್ಞಾಸು ಏಜಾಯತಿ

ಯೊಡನೆ ಮಹಾವಿಧೂತಿ ಪರಮೋದಯನಾ (ಕವಿ. ೩-೧೫೫).

[ಪರಮು + ಉದಯ]

ಪರಮೋರ್ಥ (ನಾ). ಬಹಳ ಎತ್ತರವಾದ ಸ್ಥಾನ; ಉರ್ಧ್ವ ಲೋಕ: ಜೀವನದ ಮೂಲ ಮೇಲಿರುವ ಪರಮೋರ್ಥದಲಿ (ಮಂ.ಕ. ೫೬೦).

[ಪರಮು + ಉರ್ಧ್ವ]

ಪರಮೋತಿ 'ಭರಾಮೋತಿ' ನೋ.

ಪರಮೌದಾರಿಕ (ಗು). "ಭಾತಿಕರ್ಮ ನಾಶವಾಗಿ, ಅರ್ಹದವಸ್ಥೆ ಯಲ್ಲಿರುವ" (ಜೈನಶಾ. ೧೫೯): ಪರಮೌದಾರಿಕ ದಿವ್ಯಮೂರ್ತಿ ವಸನಾಲಂಕಾರಮಂದಾರಶೇಖರರಮ್ಯಂ ಧೃತಯೌವನಂ (ಅದಿ. ೮-೫); ಪರಮೌದಾರಿಕದಿವ್ಯಶರೀರನುಂ . . . ಸುಂದರಾಕಾರನುಮಪ್ಪ ಹೀರ್ವಕರ ಕುಮಾರಂಗೆ . . . ಪ್ರಸಾಧನಪ್ರಾರಂಭಂಗೆಯ್ಯ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೫೬೫); ಪರಮೌದಾರಿಕದಿವ್ಯದೇಹ ಸಹಜಾಮೋದಂಗಳಿಂದ ಸರೋವರ ಗಂಗಾದಿ ನದೀಜಲಕ್ಕೆ ಮುಳುಗಿದುಂ ಗಂಧೋದಕಾಖ್ಯಾನಂ (ಅನಂ. ೫-೬೬).

[ಪರಮು + ಔದಾರಿಕ]

ಪರಮ್ನ ಪುರುಷ (ನಾ). ದೇವರು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಅನಂತಾನಂತ ಪರಮ್ನಪುರುಷ ಪುರುಷೇಶ್ವರ (ವೋ. ೨೬-೨). [**ಪರಮಪುರುಷ**]

ಪರೆಯ, ಪರೆಯ್ಯ, ಹರೆಯ, ಹರೈ, ಹರೆಯ (ನಾ). ೧. ತಾರುಣ್ಯ; ಯೌವನ: "ಪರಯಮನಿ ಪ್ರಾಯಮಕ್ಕು" (ಕರ. ೧೨೬). **ಪರೆಯ್ಯ:** ೧. ಪರೆಯಂ ವರ್ಣವಳಂಗಳೊಂಡ ನಯವತ್ಯಾ ಶ್ವರ್ಯಸೌಂದರ್ಯನೊಂದಿರೆ ಭೇದಂ ಲವಮಿಲ್ಲದಾತ್ಮಜಿಯ ದರ್ಶಾಂತಿಕ ದೆಂಬಂತೆ ದಿತ್ತರಿಸುತ್ತಿರ್ಪ ತದೀಯ ಚಿತ್ರಪಟಮಂ ನೋಡುತ್ತಮಿರ್ದಂ . . . ಚಂದ್ರಧ್ವಜೋರ್ವಿಶ್ವರಂ (ಕುಸುಮ. ೧೫-೬೦); ನೋಡೆನ್ನೋರೆಗೆ ವೆಣ್ಣಳ್ ಕೂಡೆ ಮನಂಗೊಳ್ಳ ಮಕ್ಕಳಂ ಮುದದಿಂ ಮುದ್ದಾಡಿಸುತಿ ದಿವರ್ಪರ್ ತಾಮೇಡಿಸುವಂತೆನ್ನ ಸಿರಿಯುಮಂ ಪರೆಯುಮುಮಂ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೮೦); ಆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯುಂ ರೂಪಮಾ ಪರೆಯಂ ಬೇವಿನ ಸುಗ್ಗಿ ಪಾಪುನೆಯ ಚಿತ್ರಂ ಕಾಡೆ ಚಂದ್ರಾತಪಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೮). 'ಎಳ ವರೆಯ', 'ಮುಂಬರೆಯ' ಪರಾ. **ಹರೆಯ:** ೧. ಜಡಿದು ಗಿಳಿ ಸೋವ ಹರೆಯದ ಮಡದಿಯರ ಶರೀರವರ್ಣರೂಪಂ . . . ತಮ್ಮೊಳ ಮಡೆಗೊಂಡವೊರೊ ನೆಲ್ಲ ಲೇನೊಪ್ಪಿದುಮೇ (ದಶಕು. ೧-೩೧); ಪುರ್ಬು ಗಳ್ ಕಾಮೇಕೋದಾಡಮಂ ದಂದಿಸಿದುವಾ ಮುಖಂ ಮುಳುರಿದವಂ ಪಳಿದುದು . . . ಎಸಲೆಯ ಹರೆಯಮುದುರ್ದು ಕುಪರನ (ಚಿ. ೫-೪೪); ಹರೆಯದ ಹೊಸಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಡುತ್ತಿದ್ದ ಸೀತಾರಾಮುವಿನ ಬಾಳಿಗೆ ಉದಯವೇ ಇಲ್ಲದ ಕತ್ತಲು ಕವಿಯುತು (ಕಳಹ. ೮೯). ೨. ವಯಸ್ಸು: ನಂದನರನ್ನಯ ಹರೆಯದ ಸೌಂದರ್ಯಗರ್ವರಾಗರೆನ್ನದಿರ್ (ಅರ್ಧಸೀ. ೧-೧೦೬); ಸಾವ ಹರೆಯದ ಎನುತ ಗಗನದ ದೇವತೆ ಮಹುಗಿತ್ತು (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೬೬); ಮಕ್ಕಳಾದವು ಕಂಡಂ ಬದುಕುವೆನೆಂಬ ಹರೆಯದಲಿ ಅಕ್ಕಬೇ ವಿಧಿಯಾಯ್ತು ಪೂತೆಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೬-೨-೬೬).

ಹರೈ: ೧. ದಿಲ್ಲು ತಲರೆಗೆ ಲೇಸು ಚೆಲ್ಲಾ ಬಿ ಲೇಸು ಹರೆಯಲಿ ಸೊಳಗೆ ಗುಲ್ಲಾ ಬಿ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೦೪); ಕೋಲಿಂಚು ಇಡಿಕೆಕೆ ಕಣ್ಣುನೆನೆ ಕೆಣಕೆಕೆ ಬಾ ಗೆನೆಯ ಹೊರಗೊ ಎನುವಾಗ ಒಳಸೇರಿ ಹರಿ ಮಿರಿಧಾಂಗೆ ಕುಳಿತೇವೊ (ಉದ್ಯಾ. ೬೫-೧೨). **ಹರೆಯ:** ೧. ಹರನ ಮನೋಹರಂ ಗಿರಿಜೆಯಾ ನಡೆ . . . ಈ ಸುರುಚರಕಾಂತಿಯಾ ಹರೆಯವೇ ಸುಳುಮಾಡತೆಯಾ ಸುಧಾಮಯಂ (ಗಂ. ೪-೫೬); ಹರೆಯದ ಮೇಲೆ ಬರ್ಪದೇ ಸದ್ವಿವೇಕಂ (ಪದ್ಯಂ. ೨-೬೬); ಕರಮಸಿವ ರೂಪು ರೂಪಿಗೆ ತಕ್ಕ ಹರೆಯ(ಸೌಂದ. ೪-೧೫); ಇವಳ್ಳಿ ಹರೆಯದಿಂದಮೆ ಕುದೇರಂ ದೊರೆದಿರ್ಕುಂ (ಚಿ. ೬-೧೯೪); ಹರೆಯದಲಿ ಮುಟ್ಟಿ ನನುಭವ

ಸೇರಲೆಂದು, ಇರೆಯೊಳಗೆ ಹರೆಯದುತ್ಸಾಹ ಇರಲೆಂದು . . . ಹರಸಿದವು (ಕವಿ. ೧೬-೮). ೨. ಆರ ತನಯಂ ಪೆಸರಾವುದು ರೂಪದಂಕುಪಿಣಿ ಹರೆಯಮದಿನ್ನೆಗೆಂ ತಡೆದಿ ನೀಂ ನುಡಿಯಾದುದೆ ನಿನ್ನೊಳಾತನೊಳ್ ಪರಯಮುಂಕು (ಕಾದಂಬ. ೨೯); ಚಂದ್ರಂಗೆ ಸಕಳಕಳಿಗಲ್ ನೆರೆವ ಮಾಳ್ವೆಯಿಂ ಅಂದು ಹದಿನಾಳು ಹರೆಯಮದಾಗಲ್ (ಸಂಬರ. ೩-೧೮); ಹರೆಯವೇ ಕಿಜಾದಲ್ಲದೇ ಎನ್ನಾತ್ಮ ಕಿಜಾದಲ್ಲ (ಬಸವ. ೨೪-೧೬); ಸಾವ ಹರೆಯವೆ ಭರತ ಮರಕ್ಕೆ (ಶಾಂತಿ. ೪೪-೪೧); ತನಯಂ ಹುಟ್ಟುವ ಹರೆಯಂ ಬಾಲಿಕೆ ನಿನಗಿನ್ನುಂ ಸಾಲದು (ಜಯಶಾ. ೨-೪೪); ಎರೆಯ ತಿಂಗಳ ಹರೆಯ-ಮಂಗಳ ಬರಲು-ಕುಂದಿತು ವತ್ಸಗೇ (ಕವಿ. ೨೦-೩೪).

ಹರೆಯದವ, ಹರೆಯದವ - ೧. ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದವನು; ತರುಣ; ಯುವಕ: ಯುವಯತಿ, ಕನುಕ - ಹರೆಯದವನ ನುಡಿ ದಪಂ (ಕಾಶ್ಯ. ೨೯೨); ಹರೆಯದವನಂ ಭವಾನೀವರನ ಗಣ್ವೀಯಾರಿರ್ ತಾವಿಂಗೆಯ್ಯುರ್ (ದಶಕು. ೧೧-೬೮); ಕೂಸಿಗೆ ತಾಯಿಯಿರೆ ಲೇಸು ಹರೆಯದಿಗೆ [ಪಾಶಂ. ಹಿರಿಯರಿಗೆ]ಮಿಾನೆ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ: ೧೧೩೨). ೨. ವಯಸ್ಸಿನವನು: ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಂ ನಿನ್ನಯ ಹರೆಯದವಂ ಬಂದ ನೊಮಂ ಕುಮಾರಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೪೬). **ಹರೆಯದವಳು - ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದವಳು; ತರುಣಿ; ಯುವತಿ:** "ಯುವತಿ - ಹರೆಯದವಳು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೬೮). [**ಸಂ. ಪ್ರಾಯ**]

ಪರೆಯಿಸು 'ಪರೆಯಿಸು' ನೋ.

ಪರರಾಜ (ನಾ). ಶತ್ರುರಾಜ; ಅರಿವೈ: ಪರರಾಜೋದಗ್ರತೇಜಂ ಕಿಡೆ ರಿಪುಕುಮುದಂ ಕುಂದೆ . . . ನಿತ್ಯಾಭ್ಯುದಯದಿನೆನೆದಂ ಗೋಪ ಮಾತಾಂಡದೇವಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೧೪೦); ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಸಿಂಹಾಸನ ವನ್ನೇರುವವರೆಗೆ ಜಾಳುಕ್ಕರಾಜ್ಯವು ಪರರಾಜದ ಕೈಯಲ್ಲಿತ್ತು (ಕರ್ಣಾ. ೬೮).

ಪರರಾಜವರ್ಪದಲ್ಲಣ - ಶತ್ರುರಾಜರ ಗರ್ವಕ್ಕೆ ಹೆದರಿಕೆ ಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪರರಾಜವರ್ಪ ದಲ್ಲಣೆಂಬ ಪೆಂಡೆಯವ ಚರಣದೊಳಗಡೆನಿ . . . ಪವಳದಾವುಗೆಯ ಮೆಟ್ಟಿ ಬರಲು (ಸೌಂದ. ೪-೨೫). [**ಪರ್ರ + ರಾಜ**]

ಪರರಾಜಕೆ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳ ಸಮೂಹ: ಕೇಜೋನಿಧಿಕರಹ ಪರ ರಾಜಕನವದೋಪದಿಗ್ಗ ಯಂ ಪದ್ಮರಣೋರಾಜಪ್ರತಾಪನುಪವಿತೇಜಸ್ವತಿ ಖಚರರಾಜನವನೀತಲದೊಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೩-೩೬). [**ಪರ್ರ + ರಾಜಕ**]

ಪರರಾಯ (ನಾ). - ಪರರಾಜ: ಪರರಾಯರ್ಕಳ ಸೇನಿಯಂ ಗೆರೆದು ಮತ್ತೇಭಂಗಳಂ ಸೀಳ್ಳು ತನ್ನರಿಯೆಂಬೆಂಬರನೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕುವ ಭಿಗಿಂ ಗಂಜಿ ಕೀರ್ತನಾಯ್ಕಳಂ ನಿರುತಂ ಭೋಜ್ಯವಿತೇಷಮಿತ್ತು ಪೊರೆವರ್ (ಸೋಮೇ. ೬೫). [**ಪರ್ರ + ರಾಯ**]

ಪರರಾಷ್ಟ್ರ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ನಾಡು; ಅನ್ಯದೇಶ. ೨. ಶತ್ರು ರಾಜ್ಯ: "ಬೆಸಕೆಯ್ದಲ್ಲದಿರಪ್ಪ ಸೀಮೆಗಳವೆಲ್ಲ ಪರರಾಷ್ಟ್ರಮೆಂದೆ ನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೬-೨). [**ಪರ್ರ + ರಾಷ್ಟ್ರ**]

ಪರಲ, ಪರಲು, ಪರಳ, ಪರಳು, ಹರಲು, ಹರಳ, ಹರಳು (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನ ಚೂರು; ಸಣ್ಣ ಕಲ್ಲು; ನೋರಡು: ಅರಜ ನಿಯಂ ವಿರಜನಿಯಂ ಪರಾಜಿತಂ ಮಾಡಿ ಭಾವಿಸುತ್ತಿರ್ದಂ ಪನ್ನರಡುಮನು ಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಂ [ಗಿರಿ] ನೆರೆಯದುಮೆನೆ ಪರಲದೇ ನೆರೆದವು (ಶಾಂತಿ. ೯-೯೯); ಕಡಕುಂ ಪರಲಳುಂ ಮೆಲ್ಲದಿಗಳನೆಯುಡುಗದೊತ್ತಿ ದಿದೆಯಂ ನೆತ್ತರಿದಡೆಡ್ಡು ಪಾಯೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೧೪); ಎಡೆ ಪರಲಳುಂ ದೆನೆಗೆ ದೆರ್ಪು ಗೋದನ ಗಾಳಿಗೆಯ್ತು ಪಿಂಡಡಸುತೆ . . . ಬಪ್ಪ ಪಲವಾಳಳ ನೀವ್ವಿದಂ ನರಾಧಿಪಂ (ರೀಲಾವ. ೫-೧೦೬); ಅತಿಪ್ರಸಾರತರ ವಾತಾಹಗೆ

ಪರಲ್ಪಾಪುಸಂದದಿಂದಮದೇಂ ಪರ್ವತಮುಂ ಪಾಪುಗುಮೇ (ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ. ೪-೧೪೩); ಪರಲ್ಪಂ ಮುತ್ತುಮಾಣಿಕಂ ಪಾಪುಗುಮೇ ಪರಸಂಗಲ್ (ಕಮದ. ೩೯ ಪ್ರಬೋ). ೨. (ವಜ್ರ ಮೊದಲಾದ) ಬಹಳ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವ ಮಣಿ; ರತ್ನ: ಪದ್ಮರಾಗದ ಪರಲ್ಪಂ ಬಲಗಿದವು ದಂತೆ ಉಪಾಶ್ರಯಂಬದದಳಂಕರಸುವಿಂಪ್ರಗೋಪಂಗಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೫೮); ನಡುವಣ ಕರ್ಣಕೆಯ ಕೇವಣಂ ಕೇವಣದೊಳ್ ತೊಡರ್ಪಿ ನೀಲದ ಪರಲನೆ ಮೃದಲಪುಮುದ್ರಿಕೆವೊಲಾಯ್ತು ಕನಕಾಂಬುರುಹಂ (ಗವಾಯ. ೩-೪೨); ಪೊಂಗೇದಗುರು ಬಾಲ್ಯೋಲಿಯನೊಳಪೊಕ್ಕಂತೆ ಪೊಡೆ ತಗುಂಪನುಂ ಬಿದಿಯುಂ ಪೊಪಮದುಂ ಮುಡುಂದಿಗಳಿಂ ರತ್ನಗರ್ಭ ನೀಲದ ಪರಲನುಗುಟ್ಟು ಚೆಲ್ಲು ನೆಲನೆ ನೆಲಂ ಬಿದಿಯೆ ಬೇರಿಂ ಪಟ್ಟು ಬಳ್ಳಿ ವಲಸುಗಳುಂ (ಲೀಲಾಸು. ೩-೩೦೮); ಪರಲೊಳ್ಳುರುಸಂಭೇದೊಳ್ಳುರುದೊಳ್ಳುರು ಭೇನು . . . ಎಸೆವಂತೆ ಸಲೆ ಸಾಗರಖಂಡದೊಳೆಸೆವುದೆಸೆದ ಬಾಂಧವ ನಗರಂ (ಎಳ. VII, ೩೪೦. ೨೫-೩೬; 1204); ಮಿದಿ ಪಟ್ಟೆಯ ಪರಲನೆ ಕೆಂಪಿದರೆಪಟ್ಟುದ್ರಾಗಮನೆ . . . ನೇಜಾಲಿಸದುಮೆ ಬನದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೨-೪೩). 'ಕೆಂಬರಲ್' ಪರಾ. ೩. (ಅಲಿಕ್ಕಲ್ಲ, ಕರ್ಪೂರ ಮುಂತಾದುವುಗಳ) ಜೊರು; ಹಳುಕು; ಶಕಲ. ಕಾಮಕಾಂಕ್ಷೆ ಬೂಬುಂ ತನ್ನಿಟ್ಟೆಯಿಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಬಣ್ಣವುರ ತೀವಿದ ಮಾಲ್ಯೋಯಯ್ತು ನವಿಂ ಕುಂದಂಗಳಿಂದಿದ್ದುಗೋಪವಿಶಾಸಂಗಳಿನಾಲಿಕ್ಕಲ್ಲ ಪರಲಂ ಕಾರೊಳ್ ಮಹೀಮುಂಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೪); ಆರಮಗುಣಪೋಲಗದೊ ಕೋಲಗಕಾರ್ತಿಯುಟ್ಟುಗಿಟ್ಟ ಕರ್ಪುರದ ಪರಲೆ ದಿಡ್ಡರಲ್ಲಿ . . . ದರ್ಪಕಂ ತಿರಿವು ಬೆಕ್ಕದಂತೆ ತಿರಿಯುತ್ತಿರೆ ಮೇಲೆ ಮದಾಳಿಮಾಳಿಗಳ (ಅರ್ಧಸೇ. ೨-೩೩); ಪರಲಾಗದಂತು ವಸ್ತ್ರಾಂತರದೊಳ್ ಸೋದಿಸಿದ ಸುಣ್ಣದೊಳಗಿಂದಾಳಂ ಬೆರಿಯು ದನಟ್ಟು ಪೂಸುಗೆ (ಅಶ್ವ. ೧೨-೨೦); ಕರ್ಪುರವರಲ ಸೇನೆಗಳ ತಣ್ಣಂಪಿಂ ಹರಿಗಳಂ ಕುನರೆಯೆ (ಭಾವಚಂ. ೪-೪). ೪. ಹೀಚು; "ಮಿಡಿ; ಕಾಯಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ಪರಲು, : 25 ೨. ಪಲವು ಪರಲುಗಳ ತೆತ್ತಿ ಮೆಚುವ ತಾಲಿಗಳ ಇತ್ತನು ವೀರಭಟಾಳಿಗೆ ಸಂತಸವೆತ್ತಾ ನೈಪಕಾಲಿಕಲ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೧-೫). 'ಪರಲುಗ' ಪರಾ. ಪರಲ್: ೨. 'ಕಂಕಳವರಲ್' ಪರಾ. ೪. ಪೂಸತಳೊಂದಿಸೆ ಕುಸುಮಗಳೊಂದಿಸೆ ನಸುಪರಳೊಡಿಯಾಗಳು ಪಸರಿಸುವು ಸತಿಯಿಗಾದ ಸಂತಸದೇವನ ನೋಡಿ ವೃಕ್ಷಗಳು (ಅಂಜನ. ೧೦-೪೩). 'ಪರಲ್ಪಾಯಿ' ಪರಾ. ೫. ನೋರಜುಗಲ್ಲಿನ ಭೂಮಿ: ಮೊಗಯ ಮತ್ತರು ೫ ಭಟ್ಟ ಪ್ರತಿ ನ್ಯಾಸದರೆ ಮತ್ತರು ೧೫ . . . ಪರಲ್ಪತ್ತ ೧೦ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೩೦೦-೧೪; ಸು. 12ನೆಯ ಶತ). ಪರಲ್ಪ: ೧. ಬಾಲೆಯರು . . . ನಡೆವಡೆಯೊಳು ಪರಲೆಯೊಳ್ಳಲು ಪಾದವೊಡೆದು ರಳುತ ಧರಿಯೊಳಗೆ ಮಡುವೊಸಿಯ ಪರಿಯಲು (ಅಂಜನ. ೯-೪೩); ಪರಲೆಂಬರೆ ಸುರಮಣಿಯಂ ಕರುವೆಂಬರೆ ಕಲ್ಪಭೂಷಣುಂ (ಪ್ರಭಣ್ಣ. ೩೩-೯೩); ತಗ್ಗಿನಂ ತೆವರಿಂ ಪರಲಿಂ ಪುತ್ತದಿಂ . . . ಶಾಕಿನಿಯರಿಂ ದಾಕಿನಿಯರಿಂದವನಾ ಪಥಂ ಬೆವಸುವುದು (ಚಿ.ಪು. ೫೩-೨೩). 'ಪರಲೊತ್ತು' ಪರಾ. ೨. 'ಪರಲೊಲೆ' ಪರಾ. ೪. 'ಪರಳುಗಾಯಿ' ಪರಾ. ಹರಲು: ೨. ನೀಲದ ಹರಲೆನೆಯ ಕರಂಡಕಮಂ ಸುದಿದೊರ್ವಳಲೆ ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿದಳು (ಜಯಶಾ. ೨-೧೩). 'ಹರಲುಗ' ಪರಾ. ಹರಲ್: ೧. 'ಹರ ಲೊತ್ತು' ಪರಾ. ೫. ನ್ಯಾಸದರೆ ಮತ್ತರು ೧೫ ಹರಲ್ಪತ್ತರು ೧೦ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೩೦೦-೧೩; ಸು. 12ನೆಯ ಶತ). ೩. (ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆಯುವ) ಬೀಜ; ಬಿತ್ತ: ಪರಾಪದಿಂದೊಳಗಾದ ಹತ್ತಿಯ ಹರಳ ರಸದ ಬೆರಸಿ ಕಾಸಿದೊಡೆ (ಸೂಪಾ. ೨-೧೪). ಹರಲ್ಪ: ೧. ಎರಡುಂ ಪಳ್ಳದ 45 ಮೊದಲ ಮೊದಲಗೀರಿ ಕಲ್ಲು ಬಿಳಿಯ ಹರಳೆ ಅಂತಾ ಎರಡುಂ ಪಳ್ಳದ

ನಡುವಣ ತೆವರೆ (ಎಳ. XI, ದಾಪಣ. ೧೯-೧೯; 1043); ಅಳುಬೆಂಬ ಹರಳ[ಪಾಶಾಂ. ೪೦]ಕಳೆದು ವಯಾಮೃತವೆಂಬ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೋಸನುಂ ಮಾಡಿ (ಅವಶಂ. ೨೩೩-೧೨೩೦); ಧರಣೀಪಾಲನು . . . ನಾಯಿಯ ಸಾಕುತಿರಲು ನರನೊಬ್ಬ ನೋಡಿ ಸೈರಿಸದಲೆ ನಾಯಿಯ ಹರಳಲೆ ಹಾಕಲು (ವಿವಾಸು. ೩೩-೩); ಅವಳು ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ಮಾಡಿ ಊಟವನ್ನೆಲ್ಲ ಸಾಗಿಸಿದಳಂತೆ. ಆದರೆ, ಕೊನೆಯ ತುತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹರಳು ಬರುವುದಿತ್ತು (ಭಾಷಾಂತ. ೨೮); ಹಸಿಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಹರಳು ನೆಟ್ಟಂತೆ (ಗಾಜಿ). 'ಹರಳುಗಲ್ಲು' ಪರಾ. ೨. ಹರಳುಗಳ ಕೇವಣದ ಮಂಗಳ ತರವೆಪ ತೊಡಿಗೆಗಳ . . . ಪಂಜನಂಗಳು ಕಮಲಭವಪುರದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದರು (ಕವ್ಯಾ. ೩-೩೧); ಪುಳಸುಂಗುಬಿದಿಂದ ಮಿಂಬಿದ ಹೊಳೆವ ಹರಳನು ಮಿಂಬುವೆಂದದಿ (ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ. ೨೧-೩೩); ಹರಳಿನ ಆ ಕಡೆಗೆ ಅಯ್ಯೋ! ಮೊಳಕೆಗೆ ಹತ್ತುತ್ತಿದೆ ಕಾಣೆ (ಸೂ. ೨೦೫). ೩. ಅಲಿಕ್ಕಲ್ಲ ಹರಳಿ ನಂತೆ ಅರಗಿನ ಪುಕ್ಕಳಂತೆ ತನು ಕರಗಿ ನೆರೆನ ಸುಖವ ನಾನೇನೆಂಬೆ (ಜಸಪ. ೪೪೩); ಕೆಲವಂ ಗುಳ್ಳದೆಳಿಗಾಯ ಹರಳಂತೆ ಕತ್ತರಿಯೊಗರು ಹೋಹಂಕುಕ್ಕುಂಕೊಂಡು . . . ಹಸನಂ ಮೂಳ್ಳುಮ (ಸೂಪಾ. ೪-೩೨); ಅಮೋಘಯಂ ಲವಣಗಳು, ಮ್ಯಾಲ್ಟಿಗಿಯನ್ ಸಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಹರಳುಗಳಂತಿವೆ (ಕೀಟ. ೩೫). ೩. ಹೊಂಗಿಯ ಹರಳೊಳ್ಳು ಕಳಂ ಹಿಂಗದೆ ತಾಂ ಯೆಣ್ಣೆ ಮಾಸವಯ್ಯಂ ಕೊಡುವರ್ (ವೃಂದಾ. ಅನುಬಂಧ. 1, ೧೩-೨೫). ೩. ಬೆಡಲ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಬೀಜ: ಅರಿವು ಪರಸು ಕೊಂದು ಪುರನ ಪಾಳ್ವೆದಾಗ ಹರಳ ಬಿತ್ತಿಸಿದರೆನೆಂಬೆ (ಕಂಪನಿ. ೩-೧೩); ಹರಳುಗಳಂ ಹಂದಿಗಳ ರತ್ನವೆಗಳಲ್ಲೆಯೂ ಅಂಕೋಲೆ ತೈಲದಲ್ಲಿಯೂ ನೆನಸಿ ಬಿತ್ತಲು ಅದರಲ್ಲಿ ಹಾಗಲಕಾಯಿ ಹುಟ್ಟುವದು (ಸೌಗಂಧ. ೪೩೩-೧೪); ಹರಳು, ತೊಗರಿ, ಅವರೆ-ಇವುಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪೈರಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಪದ್ಧತಿ ನಮ್ಮಲ್ಲಿಲ್ಲ (ವೃಂದಾ. ೪೪). 'ಹರಳಣಿ' ಪರಾ.

ಪರಲ ದಿನ್ನೆ = ಕಲ್ಲಿನ ತಿಟ್ಟು, —ದಿಣ್ಣೆ: ಕಡಲವಾಗಿಲ ಹಲು ಹಾದಿಯ ದ್ವೀಪ ಪರಲ ದಿನ್ನೆ ಪ್ರಾಪ್ತ ತಥಾತು ದಕ್ಷಿಣ (ಇಳ. VIII, ೯೫; 444). ಪಳಕೆಯ, ಹರಳ ಕೊ, ಹರಳ ಕೆಯ, ಹರಳ ಕೆಯ = ೧. ನೋರಜು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಭೂಮಿ; ಹರಳುಗದ್ದೆ (?): ದೇವರ ಮೂಡದೇನೆಯಲ್ ಪಳಕೆಯ ಮತ್ತರು ೪ ತುಡುಕೆನಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅಜುನದೇ ತುಣ್ಣದು ಮಣಿಲ ಕೆಯ ಮತ್ತ ೩ (ಸೌಖ್ಯ. 1X-1, ೧೨೦-೧೫; ಸು. 1038); ೨ ಇದು 'ಪರಳ ಕೆಯ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದು, ೨. ಬೆಡಲಗಿಡಗಳನ್ನು ಬೆಳೆದ ಹೊಲ: ಬೊಂಬಸಮುದ್ರದ ಹಿಂದಣ ಹರಳ ಕೊ ೧ (ಎಳ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೫೪-೨೮; 1260); ಊರ ದಡುವಣ ಹರಳ ಕೆಯಲು ಮತ್ತ ರೊಂದು ೧ (ಮೃ. ೧೯೪೩, ೨೯-೪೪; 1174); ಕುಣುಂಬಿಟ್ಟಿದ ಮೂಲಿಗ ಹೊಲ್ಲಿಗೊಡ ಶ್ರೀಮಲ್ಲೇಶ್ವ(ಶ್ವ)ರ ದೇವರ ನಂದಾದೀಪಿ(ವಿ) ಗೆಗೆ ತಂನ ಮೂಂನೈದೊಳಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಹರಳ ಕೆಯ ಕಂಭ ೧೦೦ (ಎಳ. XI, ೩೩-೩೫; 1243); ಅದಗಿಲ್ವಾಳ ಹೊಲದ ಮೇರೆಯ ಮೂಡ ಹರಳ ಕೆಯ ಮತ್ತರು ೫ (ಸೌಖ್ಯ. XI-11, ೧೩೫-೨೪; 1113); ಹರಳ ಕೆಯ ಮತ್ತ ೧ ಕ(೦)ಮ್ತುಂ ೪೫೦ (ಸೌಖ್ಯ. 1X-1, ೨೩೩-೪೩; 1183). ಹರಳ ಕಮ್ಮ = ಬೆಡಲಗಿಡ ಬೆಳೆಯುವ ಭೂಮಿ: ಚಂದಿಗೊಡನ ಬಾವಿಯಿಂಮೂಡ ಹರಳ ಕಮ್ಮವಿನ್ನೂಡು ಮತ್ತಂ (ಕಚ. 1, ೨೪-೨೦; 1148). ಹರಳ ಕಾಯಿ = ಬೆಡಲ; ಎರಡ: ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೂದಿಯುಂ ಪೊಯ್ದು ಕೊಂಡು ಕೊರಳ್ಳಲ್ಲಿ ಹರಳ ಕಾಯ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನಾವು ಕರದಡೆ ಮಾತನಾಡದಿದ್ದರು (ಭೈರೂ. ೧೪೩). ಹರಳ ಬೆಂಚೆ =

ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಕುಂಬೆ : ಪೂರ್ವಗಣ ಕಂನೇಶ್ವರ ದೇವಗೃಹಂ ರಾಮನಾಥದೇವಗೃಹಂ ಹರಳ ಬೆಂಚಿಯಂ ಮೂಡಲನಾದಿ ಕಾಲದೊ ನಡವುತ್ತಿದ್ದ ಮತ್ತರು ೨ (ಸಾಹಿ. IX-1, ೨೯೮-೬೦ ; 1196). ಹರಳುಗು = ಕಲ್ಲುಗು ; ಶಿಲೆಯಾಗು : ಹರಳು[ಗಾಣಂ. ಕಲ್ಲು]ದಹಲ್ಲೆಯ ಶಾಪಹರಣವಿದು ಚರಣವಿದು (ಕುಪ್ಯಾ. 100. ೧೭-೩೬).

[ದೇ. ೫ ಕದಿ. ಮಲ. ಪರಲ್ ; ತುಳು. ಪರಲ್ ; ಕೊಡ. ಪರ ; ಕೋಕ. ಪರ್ಲ್]

ಪರಲಾಲ (ನಾ). ನೊರಜುಕಲ್ಲಿನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ಅಲದ ಮರ (?) : [ಯಾ][ಪ್ರ]ಕೃದಿ[ನ್ದ] ಕೆಲಗಣ ಪರಲಾಲ ಅದಜ ಮೂಡಣ ಕೋವನ[ಕೆಜಿ] (ಎಚ್. X, ೬೬-೨೪ ; 892). [ಪರಲ್ + ಅಲ]

ಪರಲು, 'ಪರಲ್' ನೋ.

ಪರಲು, ಪರ್ಲು (ನಾ). (ಉಕ) ಸಂಬಂಧ ; ಸಂಪರ್ಕ : ಅವನ ಉದ್ದಟಕನನ್ನು ಕಂಡು ಅವನ ಪರಲು ಕದಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆನ್ನಿತ್ತು (ಕೊಳಮು. ೧೫೩). **ಪರ್ಲು :** ಅಪರ ಪರ್ಲು ಪ್ಪಿ ಬಹಳ ವರ್ಷಗಳೇ ಆದವು (ರೂಡಿ).

ಪರಲು ಹರಿ. ಪರ್ಲು ಹರಿ = ೧. ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಡಿ ; ಮುಣಾನುಬಂಧ ಇಲ್ಲವಾಗಿಸು : ಕೆಡಿಸಿದ ಹುಡುಗಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯ ಕರಾರಿನಿಂದ ಪರಲು ಹರಿಯಬೇಕೆನ್ನುವಿಯಾ ? (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೫೪).

೨. ಮುಣವಿಮೋಚನವಾಗು ; ಹಂಗು ತೀರು : ನಿನ್ನ ಪರಲು ಹರಿಯತೆಂದು ಮಂದಾಕಿನಿ ಇಷ್ಟ ಹಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ (ಜಮ. ೧೪೦) ; ಒಮ್ಮೆ ಮದ್ದೀ ಮಾಡಿದಿಟ್ಟ ಪರ್ಲು ಹರ್ಷಣ(ಕುಪ್ಯಾ. ೨೭). **ಪರಲು ಹರಿದು ಕೊಳ್ಳು,** ಪರ್ಲು ಹರಿದುಕೊಳ್ಳು = ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಡಿದುಕೊಳ್ಳು : ಇರುವ ಎರಡು ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪರಲು ಹರಿದುಕೊಂಡಳು (ಮಣ್ಣು. ೧೦೬) ; ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಈ ಮದುವೆಯ ಪರಲು ಹರಿದುಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯು ಪ್ರಬಲವಾಯಿತು (ಕ್ರಿ.ಕಾಂ. ೫) ; ನಿಮ್ಮ ಲೇಖನವನ್ನು ಪ್ರಕಟ ಮಾಡಿ ಒಮ್ಮೆ ನಿಮ್ಮ ಪರ್ಲು ಹರಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮುಗಿ. ೮೦).

[? / ತುಳು. ಪರ್ಲ್ = ಕತ್ತಿಯಂತೆ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು]

ಪರಲುಂಗುರ, ಹರಳುಂಗುರ (ನಾ). (ವಜ್ರ ಮುಂತಾದ ಬೆಲೆ ವಾಳುವ) ರತ್ನದ ಅಂಗುಳೀಯಕ ; "ರತ್ನಾಂಗುಲಿ, ರತ್ನ ವನ್ನು ಕುಂದಣ ಹಾಕಿದ ಉಂಗುರ" (ಪ್ರಧನ್ಯ). **ಹರಳುಂಗುರ :** ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ಪರಳುಂಗುರ ವಿಘಾತಿಯೊಳಗಿಡು ದಿದ್ದದ್ದಗಾಧ ಕೂಪದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೬-೩೬) ; ಹಸ್ತಕಟಕ ಹರಳುಂಗುರ ಹೊಂಬಳೆ ವಿಸ್ತಾರ ನವರತ್ನದಾರ (ಶಾಂತೀಶ. ೬-೬೮). [ಪರಲ್ + ಉಂಗುರ]

ಪರಲುಗೆ, ಹರಲುಗೆ (ನಾ). ಹರಳುಗಳ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವವನು ; ರತ್ನಪಡಿವ್ಯಾಪಾರಿ : ಪೊನ್ನುಗಂ, ನಾರುಗಂ, ಪಾಲುಗಂ, ಪರಲುಗಂ (ಶಬ್ದಾ. ೪೨೪ ಪ್ರಯೋ). **ಹರಲುಗೆ :** ಹೊನ್ನುಗನು, ಮಣ್ಣುಗನು, ಪಾಲುಗನು, ಹರಲುಗನು ಇತ್ಯಾದಿ (ಹೊನ್ನು. ೮೪).

[ಪರಲ್ + ಉಗ]

ಪರಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಅಸೀದ್ವಿನಯನಸ್ಥಾನ ಪರಲೂರ ಗಣಪ್ರಣೇ (೧೮. XI, ೬೯-೧೨ ; 567) ; ಪರಲೂರದ ಜೇದಿ ಯಬ್ಬಣ ಪ್ರಭಾಚನ್ಮಗುರುವಾರ್ಪಡೆ[ದಾರ್] (ಸಾಹಿ. XX, ೯-೩೦ ; ಸಂ. 7ನೆಯ ರತ). [ಪರಲ್ + ಲೂರ್]

ಪರಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : ಇಬ್ಬನೆ, ಪರಲೆ, ಇಟ್ಟಿವು, ಯಸಗ, ಮದರಾಸ್ ಮಲ್ಲಿಗೆ (ಮೈದಿ. ೨೬-೪೧೮). [?]

ಪರಲೊತ್ತು, ಪರಳೊತ್ತು, ಹರಳೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಅಂಗಾಲಿಗೆ) ಕಲ್ಲು ಚುಚ್ಚು ; ಕಲ್ಲೊತ್ತು : ಪರಲೊ[ಪಾಶಂ. ಕೊ]ತ್ತೆ ಸೈರಿಸುತ್ತುಂ . . . ಸೀತೆ ಸೆಡೆದು ಮುಲ್ಲನೆ ನಡೆದಳು (ಪಂಪಾ. ೭-೨೭). ೨. ಹರಳುಮೊಲೆ ಮೂಡು, — ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಸೀನಕುಂಡಂ ಪರ ಲೊತ್ತುವ ದಿನದಿಂ ನೀನಲ್ಲದೆಯನ್ನರನೇನಜಿದಳೆ (ಜಯಕಾ. ೧೪-೬೬). **ಪರಲೊತ್ತು :** ೧. ಪರಲೊತ್ತು ನೊಂದುವಮ್ಮಾಟಿ ಪಾದಗಳು (ನಾಗಕು. ೯-೧೫). **ಹರಲೊತ್ತು :** ೧. ಹಲವು ಹರಲೊತ್ತು ಬೊಕ್ಕಿಗಳು ಮೂಡಿ ನಡೆಗೆಟ್ಟ ಮುಲ್ಲದಿಯ ನಿಜವನೆಯಂ ನೋಡಿ (ಪದಕಾ. ೯-೨೯) ; ಹರಲೊತ್ತು ಸುಡುಗಾಡೊಳಗೆ ಮಲಗಿದನು (ಜೇನಂಜ. ೫-೪) ; ಹರಲೊತ್ತು ಪಾದವು ಬೊಕ್ಕಿಯೊಡೆದು ಹಸ್ತಕೆ ವಾಪಸಿಯಿಲ್ಲ (ಅಮುಸಾಂ. ೬-೫). ೨. ಹರೆಯವೇಷದ ಮುನ್ನವೆ ಹರಲೊತ್ತುವ ಹರೆಯದ ರಾಜ ಪುತ್ರಿಯರು ವರಿಸುವ ನವನೋಹನಾಂಗವಾ ಕುಮರಗೆ ಬೊರೆಕೊಂಡುದು (ಕಂಪ್ರಸಾಂ. ೨-೨೬). [ಪರಲ್ + ಲತ್ತು]

ಪರಲೋಕ (ನಾ). ಮುಂದಿನ ಜಗತ್ತು ; ಪರತ್ವ ; ಸ್ವರ್ಗ : "ಪರ ಲೋಕಮುಜಾಗಿ ಲೋಕಾಂತರಮಕ್ಕುಂ" (ಸಮ್ಯಕ್. ೫೯-೪೬) ; ಪರ ಲೋಕಿಯ ಮುನ್ನಮಿಲ್ಲಿನೆ ಪರಲೋಕಮತ್ತಣಂ ಬಂದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೨೮) ; ಜಂಗಮವೆನ್ನೊಡೆಯರೆಂದು ಒಕ್ಕುವ ಕೊಂಡು ಉದಾಸೀನನ ಮಾಡಿದರೆ . . . ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಬೊರ (ಜಸವ. ೪೨೨) ; ಇಹಲೋಕ ಪರಲೋಕಗಳಿಗೆ ಜಗದೇಕರಕ್ಷಕಶಿಕ್ಷಕನಲ್ಲದೆ ಬಳಕೆವಾರುಂಟು (ಜಸಪು. ೨೮-೬೫) ; ಪಾಂಡುರಾಜನು . . . ಎಳೆಯ ಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನೂ ವಿಟ್ಟು ಪರಲೋಕವನ್ನೊದಿದನು (ವಜ್ರಾ. ೧೫) ; ಪಾಸಿಗೆ ಪರಲೋಕ ವಿಲ್ಲ, ಪಾಪೋಸಿಗೆ ಮದಿಯಿಲ್ಲ (ಗಾದ).

ಪರಲೋಕಯಾತ್ರಿ = ಮುಂದಿನ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು : ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಸೋದರರು ಮತ್ತು ಪತ್ನಿಯೊಡನೆ ಪರಲೋಕಯಾತ್ರಿ ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ (ಭಾರತ. ೧೦೬). [ಪರೈ + ಲೋಕ]

ಪರಲೋಕಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಅಪರಕರ್ಮ ; ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ : ಗಾಂಗೆಯನುಂ ಸತ್ಯವತಿಯುಮತ್ಯಂತಲೋಕಾನಲಹದ್ಯಮಾನಮಾನಕರ್ತಳಾಗಿ ಆತಂಗೆ ಪರಲೋಕಕ್ರಿಯೆಗಳಂ ಮಾಡಿ (ಸಂಪದಾ. ೧-೮೦).

[ಪರಲೋಕ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಪರಲೋಕದೂರ (ನಾ). ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಿಂದ ತಿರಸ್ಕೃತನಾದ ವನು, — ಬಹಿಷ್ಕೃತನಾದವನು : ಏಕೆ ಹುಟ್ಟಿಸಿದ ಇಹಲೋಕ ದುಃಖಿಯ ಪರಲೋಕದೂರನ (ಜಸಪ. ೬೪). [ಪರಲೋಕ + ದೂರ]

ಪರಲೋಕಸುಖ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಸಂತೋಷ ; ಸ್ವರ್ಗಸುಖ : ವೃಥಾ ಪ್ರಾಣವಧೆಯಂ ಮಾಡು ಪರಲೋಕಸುಖಮಂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವೆ ಬುದ್ಧಿ (ಸಂಪದಾ. ೬೧-೧೦).

[ಪರಲೋಕ + ಸುಖ]

ಪರಲೋಕಿ (ನಾ). ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು ; ಸ್ವರ್ಗವಾಸಿ : ಪರಲೋಕಿಯ ಮುನ್ನಮಿಲ್ಲಿನೆ ಪರಲೋಕಮತ್ತಣಂ ಬಂದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೨೮). [ಸಂ. ಪರಲೋಕಿನ್]

ಪರಲೋಲಿ, ಪರಳುಮೊಲೆ, ಪರಳೊಲಿ (ನಾ). ಆಗ ತಾನೆ ಮೂಡುತ್ತಿರುವ ಮೊಲೆ ; ಸಣ್ಣ ಮೊಲೆ : ಮುಂಗೊಕ್ಕಿಯ ಪರಲೋಲಿ [ಪಾಶಂ. ಕೊ]ಲಿಯು . . . ಬೆದರ್ ಕಣ್ಣ ನೋಟದ ಬಾಲೆಯರ್ (ಚಿ.ಪು. ೧೦-೧೯). **ಪರಳುಮೊಲೆ :** ಪರಳುಮೊಲೆಗಳ ಖಿದಿಯಲು ಗಟ್ಟಿ ನೋಳ್ಳ ಪರಳವೆಣ್ಣುಗೊಟ್ಟಿವರು (ಕಂಪಿ. ೬-೧೬೫). **ಪರಲೋಲಿ :** ಮೂಡು ಮುಚ್ಚಿಯೆಂಬುದೆಳವಣ್ಣ ಪರಲೋಲಿಯೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲವಾ ದೇಶಮೊಳಗೆ (ಉದ್ಯೋ. ೨-೧೪). [ಪರಲ್ + ಮೊಲೆ]

ಪರಲ್ಪಿಲ್ (ನಾ). ಕಲ್ಲನ್ನು ಬೀಸಿ ಎಸೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧನ ; ಕವಣಿ : ಪಾಮರಿಯರ ಕುಡುವುವಿನ ಕೊನೆಮುಟ್ಟಿದ ಕುಟುಗಿವೆಗಳ ನಡುವೆ ಕರೆಯಾಲಿಗಳೆಂದುವು ಚಿತ್ರಭವಂ ವಿರಹಿವಿಹಂಗೆ ವನಿಸುವ ಪರಲ್ಪಿಲ್ ರಡು ಹೆದೆಯ ಮಧ್ಯದ ಹರಿನೀಲದ ಗೋಳಕವಂಬಂಕೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೪೦). [ಪರಲ್ಪಿ+ವಿಲ್ಪ]

ಪರವಂಚನೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಮೋಸ ಮಾಡುವುದು ; ಇತರರನ್ನು ವಂಚಿಸುವುದು : ಪರವಂಚನೆ ವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ಕಲ್ತಾ ಜನಗಳ ನುಡಿಗಳ ಪ್ರಮಾಣಮುಖ್ಯವೆ ಜಗದೊಳ್ (ಕಾಕುಂ. ೩೧-೧೨೫) ; ಹಗಲಿಲ್ಲ ಪರವಂಚನೆಯ ತಾಮಸ ತಿನ್ನಿಸ್ತು ತಿಂದು . . . ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವಂಚನೆಯ ಭೋರನ್ನಿಡಿಯಲೆಗಳೆ ಕಾಲಹರಣ ಮಾಡುವವರು, ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬಂದಿದ್ದಾರೆ (ಉದಯ. ೩೪). [ಪರ+ವಂಚನೆ]

ಪರವಣಿಗೆ, ಹರವಣಿಗೆ (ನಾ). ಕೆದರಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ರೀತಿ ; ಚೆಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ಆ ಕಡುವ ಪಲವು ಪಾಟುಗಳಾ ಪೋರೆಯೊ ಪೊರಳೆಯಾ ಪುಯ್ಯಗೆ ಮತ್ತಾ ಪರವಣಿಗೆಗಳಾ ಪಟುವಾ ಪೊಳೆಗೆಯ್ಯ ದುರವನೇವೆಯೊರವಂ (ಜಯ. ೩-೧೪೫). **ಹರವಣಿಗೆ :** ಊರಿಂದ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಮನೆಯ ಹರವಣಿಯನ್ನು ಸರಿಮಾಡುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಸಾಕಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [**<** ಪರೈ, +ವಣಿಗೆ]

ಪರವಧು (ನಾ). ಬೇರೆಯವನ ಪತ್ನಿ ; ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಹೆಂಡತಿ : ಪರವಧುದುರ್ವ್ಯಸನಂ ನಿನೆಗೆಂದಮದ್ವಪ್ಪಿಸುವರಾ ಕೆಂಪೆಯ ಕಾಯ್ದೆಯೇಪುತ್ರಿಕೆಯಂ (ಅದಿಪ. ೫-೮೩) ; ಪರವಧುಗಾಸೆಗೆಯ್ಯಧಿಕ ಪಾತಕಮೊಂದು ರಘುಪ್ರವೀರನೊಳ್ಳು ರದೊಳದಿರ್ಚದೊಸರಿಸಿ ವಂಚಿಸಿ ಸೀತೆಯನುಯ್ಯ ಭೀತಿಯೊಂದು (ಪಂರಾಮ. ೯-೮೯) ; ಕಂಗಳೆಟ್ಟಿಗೆ ಪರವಧುವ ನೆರೆವರು (ಜಯ. ೧೦೩) ; ಬೇಟೆವೇ-ಪರವಧುವಿನಲಿ ಕೈಮಾಟವೇ ಪರವಿತ್ತದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೪೪). [ಪರ+ವಧು]

ಪರವನಿತೆ (ನಾ). = ಪರವಧು : ಪರವನಿತೆಗಳಿ ರಣದುರ್ಧರನೆನ್ನಿಸಿದಳು ಭೋಷನಟುವಾದನುರೇಶ್ವರ ನೀನೇನಟಾಯದನೇ (ಪಂರಾಮ. ೧೪-೧೨೪) ; ಪರವನಿತೆಯರನೊಮ್ಮೆಯುಂ ನೀ ನೋಡದಿರು (೩. ಸತ್ಯ. ೪-೩೫).

[ಪರ+ವನಿತೆ]

ಪರವರತಿ, ಪರವರಸಿ, ಪರವರ್ಷ, ಪರವರ್ಷಿ, ಪರ್ವರ್ಷ, ಪರ್ವರ್ಷಿ, ಪರ್ವಷಿ (ನಾ). ೧. ಪಾಲನೆ ; ಪೋಷಣೆ ; ಸಂರಕ್ಷಣೆ : ಆ ಪರವರಿಯ ಕಾರಿಲು ಯಾವ ಜಿಕ್ಕಿಯಿಂದ ಮಾಡಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೨೨). **ಪರವರಸಿ :** ೧. ಸಣ್ಣವರಿಗೆ ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ ಯಾವತ್ತರಿಗೂ ಪರವರಸಿ ಮಾಡುವ ಬಗ್ಗೆ, ತಮ್ಮನ್ನು ಮಹಾದೇವನು ಹೈವಾ ಮಾಡಿ ಇದ್ದಾನೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೧೧). **ಪರವರ್ಷ :** ೧. ಈ ದೊಲತ್ತು ಕೊಡುವಂಥಾದ್ದು ಸರಳರಾಜು ಮಾಡುವಂಥಾದ್ದು ಯಾವತ್ತು ತಮ್ಮ ಪರವರ್ಷ ಮಹರ್ಬಾನಗಿಯಿಂದಾ ಎಂಬದು ನಮಗೆ ನಿಶ್ಚಯವಿದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೩೫). **ಪರವರ್ಷಿ :** ೧. ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲ, ಪ್ರಜೆಗೆ ಪ್ರಯೋಜನ, ರೈತಪರವರ್ಷಿ ಇವುಗಳ ಮೇಲೆ ಸಂಪೂರ್ಣದೃಷ್ಟಿಯಿತ್ತು . . . ಖಾವಂದರವರು ವಿಚಕ್ಷಣೆಯಿಂದ ಅಕ್ಷಿ ಯುಪಾಲಿಸಿದ ಕ್ರಮವು ಮೃತ್ತವಾಗುತ್ತ (ಮಹಾವಂ. II, ೫೮). **ಪರ್ವರ್ಷ :** ೨. ಏಳಿಗೆ ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ : ಇಂಗ್ಲೀಷ ಬಹಾದ್ದರ ಕುಂಪನಿ ದೊಡ್ಡ ಸರಕಾರದ ಆಶ್ರಯದ ಒಳಗೆ ಇದ್ದು ಅಬ್ಬು ಹುರಮತ್ತಿನಿಂದ ಪರ್ವರ್ಷ ಆಗುತ್ತಾ ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೫೩). **ಪರ್ವಷಿ :** ೧. ಅ ಪರ್ವಷಿ ಹೊರ್ತು, ನಾವು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಒಡವ ಮೇಲೆ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೫೩). **ಪರ್ವಷಿ :** ೧. ಭಕ್ತ, ವೇಷಾನ್ . . . ಪೋರ್ ಪರ್ವಷಿ ಇವು ವೊಡಲಾದ ಮುಖ ರಾಯ ಬಾಬುಗಳನ್ನು ಖಾವಂದರವರು ವಿಚಾರಿಸಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೫೩).

[← ಪಾರ. ಪರ್ವರಿಶ್, ಪರ್ವರಿಶೀ ; ಹಿಂ. ಪರವರಿಶ್, ಪರ್ವರಿಶ್ ; ಮೂ. ಪರ್ವರಿಶೀ, ಪರ್ವರಿಶ್, ಪರ್ವರಿಶ್, ಪರ್ವರಿಶೀ]

ಪರವರಸಿ 'ಪರವರತಿ' ನೋ.

ಪರವರಿ, ಹರವಡಿ, ಹರವರಿ, ಹರಾವರಿ, ಹರುಬರಿ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆ ; ನಿವಾಸ ; ಗೊತ್ತು : ಹಸ್ತಿನಪುರಂ . . . ಭೂವನತೆಯ ಕರ್ತಾರದ ಕರಂಡಗೆ ಸೌಖ್ಯದ ಪರವರಿ ಪೊಸವೇಟಿರ್ (ಕಾಂಕಿಪು. ೯-೧೩೯) ; ಉರಿಯಂ ಕೆಂದಳಿಗಳ ಭೂಮರಾಜಿಯಂ ಭೃಂಗರಾಜಿ ಕಿಡಿಯಂ ಪರ್ ಪೋಲ್ಲಿರೆ ಕಾವಿಗೆ ಕಾಮಾಗ್ನಿಯ ಪರವರಿಯನ್ನಿದುವು ಬಂದ ಮಾವಿನ ಮರಂಗಳ (ಅದಿಪ. ೩-೧೩) ; ಆ ನೆಲನಿತುಂ ಸುರಜಾಪದ ಬೆಳಸಿನ ಪ[ಪಾಂ. ಹ]ರವರಿಯನ್ನಿಳುಂ ಪಂಡರತ್ನರುಚವಲ್ಲರಿಯಂ (ಪಂರಾಮ. ೧-೩೪). ೨. ಹೆಚ್ಚಳ ; ಅತಿಶಯ ; ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ : ಸರಸತೆ ಕೊರಗದ ವಿದ್ಯೆಯ . . . ಪರವರತೆ ಪೊಣ್ಣದೊಲವಿನ ಪರವರಿ [ಪಾಂ. ಶ್ರೀಯಂ ಬಲ್ಲನುಳ್ಳೊಡಾತನೆ ಬಲ್ಲಂ (ಲೀಲಾವ. ೪-೫೧). ೩. ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡುವ ಭೂಮಿ, — ಜಮೀನು, — ನಿವೇಶನ : ಕಲ್ಲಾ ನೇಶ್ವರದಾ ದೇವರ ಪರವರಿಯ ಭತ್ತಮುಂ ಕವಿಲಿಯ ಪಾಲುಂ ಎಯ್ಯಂ X X X ದೇವಾನ್ವೇಷನ ಪಂಜನಮಲ್ಲಾಡೆ ಪೊನೊರ್ವನಾರು ಮುಣ್ಣೊ ಮೊಳ್ಳಂ (ಎಕ. VI, ಕೂಪು. ೩೩-೩ ; ಸು. ೪73 ?). **ಹರವಡಿ :** ೪. ಪ್ರಕಟಣೆ ; ತೋರಿಕೆ ; ಪ್ರದರ್ಶನ : "ಪ್ರಕಟಕ್ಕೆ ಹರವಡಿ" (ಕಬ್ಬಿ. ೫೧) ; "ಹರವಡಿಯನಲ್ ಪ್ರಕಟಂ" (ಕವಿಂ. ೧೯೩) ; ನಾನು ಹೆಸರ ವೇಶ್ಯ ಸೊಳೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಹಂಗುರಿಸಿ ಬಿಡಿವಾತು ಮಾಡಿ ಹರವಡಿಯಿಂದ ಹರೆಹದಿದ್ದರೆ . . . ಕೊನವನನ್ನು ಕಟ್ಟಿರಿ ಮರುಳ್ಳಾಡಿ ಎಳೆತಂದೊಪ್ಪಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ? (ಮಂತ್ರ. ೨೩-೧). ೫. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ; ಪ್ರಾತಿ ; ಕೀರ್ತಿ : "ಹರವಡಿ—ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದಂಥ" (ಗುವಿಮೋ. ೧೩೯). **ಹರವರಿ :** ೧. ದವಾಗ್ನಿಯ ಸಕ್ರಂ ಹರಿಯಂಗಳ ಹರವರಿ ಕೇಸರಿಗಳ ಸರಿ ಪರ್ವದಡವಿ ಪಡೆದುದಗುರ್ವಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೪೩) ; ತೇರ ತಾಣಂ ಕುಸುಮಕುಲದ ನೆಲೆ . . . ಪುಳಿನಾಕೀರ್ಣ ಕೊಳನ ಹರವರಿ ನವಿಲ ನಂದನವೊಪ್ಪ ಕೇಳೇವನಕ್ಕೆಯಿಂದನು (ಹಜಕಾ. ೩-೨೩) ; ವಿರಹಿ ಜನದುರಿ ಮನಸಿಜನ್ನೆದಂದಿನಲಿಗಿ ಹರವರಿ . . . ಎನ್ನಿಸಾರ್ತನ ಪರಿ ಪೊಸತಾಯ್ತು ಚೈತ್ರಭೂಪಾಲಕನಾ (ನಳಚಂ. ೫೫) ; ಪರವಸಂಪನ ಬೀಡೊ . . . ಚಂದ್ರಮನ ಹರ[ಪಾಂ. ರ]ವರಿಬೊ . . . ಎನೆ ನೆಚ್ ಮೆಚ್ಚಿದುದಾ ಭೂಮಿ (ತೊರಂ. ೧-೩೯) ; ಹೊನ್ನದ ಹರವರಿಯೊ . . . ಎನೆ ತಿಳಿದ ಪೊಗೊಳನೊಂದು ಚೆಲುವಾಯ್ತು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩-೪). ೨. ಹರಂ ಮಾಹೇಶ್ವರಜ್ವರವನಟ್ಟಿದಂ ಹರಣದೊಳು ಹರವರಿಯ ತಾಪಮಂ ಕಟ್ಟಿದಂ (ಸಂಬರ. ೧೩-೧೧೩) ; ಚಿಂತೆಯ ಹಬ್ಬುಗೆಯ ಹರವರಿಯ [ಪಾಂ. ಸದ]ಪ್ರೇದದ ಮದ್ದಿನಲಿ ಹಣಗಿದರು ಪವನಜ ಫಲಗುಣಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೫೩) ; ಕಡಲು ವಿಘೋರ್ಗಸುತುಡು . . . ಮತ್ಸ್ಯ ಮಕರಾದಿಗಳ ಹರವರಿಯಂ ತೀಕರಗಳಂ ನೋರೆಗಳಂ ಕರಮು ವಿರಾಜಿಸುತುಡು (ನಾಗಕು. ೨-೩) ; ಹರವರಿಯ ಮೋಹದಿಂ ಹಿರಿವಾಗಿ ಹಿಗ್ಗುತ್ತ ಸಲಹುತಿರ್ವರು ಪುತ್ರನ (ರಾಘವ. ೨-೪೩). ೩. ಹಡುವಣ ದೊಂಗನ ಹರವರಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತರು ೧ (ಎಕ. VI, ಕೂಪು. ೩೦-೪೩ ; 1170) ; ತಮು ಹರವರಿಯ ಭೂಮಿಯ ಕಾರದ್ದೊ ಯೋಗೆ ಪೋಟೊರಗೊಳಂದದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಗೋತ್ರದ ಶಂಕರಭಟ್ಟಾ ಹಿತಾಗ್ನಿಗಳ ಮಕ್ಕಳು (ಎಕ. XXVII, ೨೮-೩೦ ; 1256) ; ಕಿಳುಂದದ ನಾಡ ಹರವರಿಗಳ ವಳಗೆ ಗಿಡಕಲ್ಲು . . . ಚಿಕ್ಕ ಕೊಡನಾಡ ವಳಗಣ ನಾರವೆ ಅಂತು ಹರವರಿಗಳು ಜನು ಕಳವ ಕಡಿದು ಸಮರ್ಪಿಸಿಡಲು (ಮೈ. ೧೯೩೩, ೩೩-೪೪ ; 1380) ; ಕುಪ್ಪವಳ್ಳಿಯೊಳಗಣ ದೇವಿ

ಯಕ್ಕನ ಹರವರಿಯು ನಾಲ್ಕು ಹಣವಿನ ಕುಳದ ಭೂಮಿಯನ್ನು . . .
ತಾಲು ಆ ನಾಗಣಗಲಿಗೆ ಧಾರೆಯನೇಜು ಕೊಟ್ಟ ಶಿಲಾಶಾಸನ (ಮೈ. ೧೯೩೨, ೪೨-೪; ಸಂ. 1418). ೪. "ಹರವರಿ [ಪಾಂ. ಪರಿವಡಿ, ಹರವಡಿ]ಯೆಂದು ಪ್ರಕಟಂ" (ಕತ. ೬೬-೪೭೪). ೫. ಸರಸಿಂಗ ಮೊನೆಯರ ವಿಚಿತ್ರಾನುರಾಗಮಂ ಹರವರಿಯು ನಂದಿಯಣ್ಣನ ಸಕಲ ಭೋಗಮಂ ಬಂದು ನೋಡಲು ನೆರೆದ ಸಕಲ ಸಾಮಂತರಿಂ (ನಂಬರ. ೫-೪೦); ಹರವಾಯನಿಪ ಸರಪಟಿಯು . . . ಹರವರಿಯು ಸಕಲ ಸೌಭಾಗ್ಯಸಂದೋಹದಿಂ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಲಿ (ಗುರುಚಾ. ೬-೧೦). ೬. ವಿಹಾರಸ್ಥಾನ: ರಾಜವೀಥಿ ವಿಪಣಮಾರ್ಗ ಗಣಿಕಾವಾಟಸರಣ ಸಂತಾನಂ ವಸಂತವಲ್ಲಭನ ಹರವರಿಯಂತಿರ್ಪುದು (ಅನಂ. ೧-೧೦೫ ಪ); ಕಾಲನ ಹರವರಿಯೊ ಹೆಬ್ಬಳಸ ಮುತ್ತುವ ವಿಹಗಸಂತಿಯೊ . . . ಹಿಳುಕಟ್ಟರಿಸಿ ಗಟ್ಟರಿಸಿದುವು ದಿಗುತಟವನು ಶರವ್ರಾತ (ಕುಮಾರ. ೪-೧೫); ಜವನ ಹರವರಿಯೊ . . . ಕಪದಿಯ ಕವತೆಯೊ ಕಾಣನು ಸುರಾಸುರಕದನೇಳಿಯಲಿ (ತೀರಣ. ೬-೧೩-೪೦). ೭. ಬಹಳವಾದ ವಿಸ್ತಾರ; ಹೆಚ್ಚಾದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ;—ಹರವು: ವರಸ್ಪಶ್ಚಕ್ಷಿತ್ವನಿ ಹರವರಿಯು ವಿಶ್ವನಂಬರು (ಮನೋ. ೬-೨೨); ಕಿಜುಕಿಚ್ಚು ಹರವರಿಯು ದಿಂಜದವಿಯು ನಿಮಿಷದೊಳ್ ದಾಮದೂಮಮಂ ಮೂಡದಿದೇ (ಸಮ್ಯ. ೧-೪೮). ೮. ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು: ದಸೆಗಿಟ್ಟೋಚೂಹ ನಿರ್ಜರ ಹರವರಿಯನ್ನು ಸುರೇಶ್ವರ ನೋಡಿ ಖತಿಗೊಂಡ (ಉತ್ತರಾ. ೨೨-೧). ೯. ಚೆಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿ; ಚೆದರಿ ಹೋಗಿರುವಿಕೆ: ಮರುತನ ಗತಿ ಜೀವಿತದಿಂದುವಿನಂತರದ ದೇಹನಹಂಗೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಹರವಂ ವೃತ್ತಿಯನಿಪ್ಪದಜಾಂ ಕಾರಣರೂಪುಗಳಾಗಿ (ಯೋಗಾವಿ. ೨-೧೪). ೧೦. ಚಲನೆ; ಓಡಾಟ: ಪೂರ್ವಸಗದಗ್ರದೊಳಗುದಯವಾದನಾ ತರಣ ಕಣ್ಣಾಲ್ನೆ ಹರವರಿಯು ಸರಣಿ (ಭಾವಣ. ೬-೧೪). ಹರಾವರಿ: ೨. ಕೊಂಡು ಪ್ರಸಾದ ನಿಂದುದು ಒಗರವೆಂದು ಹರಾವರಿಯಿಂದನು ಭವಿಸದೆ (ವಚನ. 1. ೩೭೪). ೩. ಅಕ್ಷೇತ್ರದ ಚತುರ್ವಿಮೆಯೊಳಗುಳ್ಳ ಹರಾವರಿ ಮುಂತಾದ ವರದ್ಲಿ ಸಲುವ ಗೇನಿ (ಇಲ. V, ೪೧-೧೩; 1586). ಹರುಬರಿ: ೩. ಕಾರಮಕಿಯ ಹರುಬರಿಯೊಳಗೆ ಕಾರುಕದ ಮನ್ಯ ಕುಂಡುಗದೆಯೊಳಗೆ ದಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಮೈ. ೧೯೩೦, ೬೦-೧೩; 1588). ಹರವರಿಯಾಗು=೧. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು: ಹರವಂ ಯಾಗಿ ನುಡಿಯನು ಧೈರ್ಯದೊಳು ಮಂದರದಂತಿಹನು ರಾಜೇಂದ್ರ (ಭರಣ. ೨-೨೭); ಹಣಕಾಸಿನ ವೆಚ್ಚದ ಮೊಗ ನೋಡದೆ ಹರವರಿಯಾಗೀ ಯಲ್ಲಹುದು (ಭಕ್ತಿ. ೪-೧೨-೧೯). ೨. ವಿಶಾಲವಾಗು; ವಿಸ್ತಾರ ವಾಗು; ವ್ಯಾಪಕವಾಗು; ಹರವರಿಯಾಗಿ ಹಲವು ದಿಜ್ಜುಖದೊಳ್ ಸರಳಿಸಲಿ ನಿನ್ನ ಯಶೋವಲ್ಲರಿ (ಜಯಕಾ. ೮-೩೯). ೩. ದಟ್ಟವಾಗು; ಒತ್ತಾಗು: ಹರವರಿಯಾದ ಪೇರದವಿಯೊಳ್ ಕಡು ಕೊರ್ವಿದ ಬೆಳ್ಳ ಮೃಗಂಗಳಂ ಹರಿಹರದಿಟ್ಟಿಯಂ ತವಿದು (ಸಳ. ೮೨). ೪. ಚೆದರು; ಕಲಕು; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗು: ಹಜಾಹಂಜಾಡು ಬಗೆ ಹರವಂ ಯಾದುದಜಾವು ದೀತುಡು ದಿಂಕದೇಳ್ನೆ (ಪ್ರೀತಾಲ. ೫-೬೧).

[<ಪರಿ + ಪರಿ]

ಪರವರಿಸು, ಹರವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೊಡ್ಡದಾಗು; ವಿಶಾಲ ವಾಗು: ಸರಮುಖದ ನವಿಲ್ಲದೆ ಪರವರಿಸದೆ ವೃತ್ತಮಾದ ಜಂಘ ಗಳಿ ಭೂವರವಧುವವಳ್ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೧೩-೨೮). ಹರವರಿಸು: ೨. ಅಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು: ಅರವರ್ಗವೆಂಬುದೇವದನ್ನ ಮುರ ದೊತ್ತಿ ಹರವರಿಸಿ ಹಗಿಯಂತೆ ಕೊಂಡು ಕೂಗುವುದು (ಕೃಕ. ೧-೧೬-೪).

[ಪರವರಿ + ಸು]

ಪರವರ್ತನ (ನಾ). ಅನೇಲಿ ಆಗುವಂಥದು; ಅನಂತರ ನಡೆ ಯುವುದು: ಅಹಿಂಸೆಯು ಹಿಂಸೆಗೆ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾದ ವರ್ತನ ವಾದರೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪವು ಪರವರ್ತನವು (ಅರ್ಥ. ೬೨). [ಪರ + ವರ್ತನ] ಪರವರ್ದಿಗಾರ್ 'ಪರವರ್ದಿಗಾರ' ನೋ.

ಪರವರ್ದಿಗಾರ, ಪರವರ್ದಿಗಾರ್ (ನಾ). ಸಂರಕ್ಷಿಸುವವನು; ಪರಿಪಾಲಿಸುವವನು; ದೇವರು: ಖುಡಾವಂದ್. ಪರವರ್ದಿಗಾರ ಎಲ್ಲಾ ಒಕ್ಕೇಡು ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಮಧು. ೬೫). ಪರವರ್ದಿಗಾರ್: ಪರವರ್ದಿಗಾರ್! ನನ್ನ ತೋಳುಗಳಿಗೆ ಬಲ ಕೊಡು (ಅನ್ನ. ೨೧). [←ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪರವರ್ದಿಗಾರ್]

ಪರವರ್ಷ 'ಪರವರಶಿ' ನೋ.

ಪರವರ್ಷಿ 'ಪರವರಶಿ' ನೋ.

ಪರವಶ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಅಧೀನವಾದ; ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಧೀನತೆ; ಪರತಂತ್ರ: "ಪರವಶ [ಪಾಂ. ಸ]ಮುಂಬುದು ಪಾರವಶ್ಯಮೆಂದಿನಿಪರ್ಥಂ" (ಚು. ೧೧೯); ಪರವಶ. . . ದಿಲ್ಲವೂ ದುಃಖಕರ. ಅತ್ಯವಶವಾದುದಲ್ಲವೂ ಸುಖಾಸ್ವದ (ಭಾರ. ೫೪). ೩. ತನ್ಮಯತೆ; ಮಗ್ನತೆ: ಪರವಶದ ಭಕ್ತಿಯಂ ಬಂಧುರ ಲಿಂಗದ ಮುಂದೆ ಕುಣಿದು (ಪ್ರೀ. ೪೪-೧೨). ೪. ಮೈಮರೆವು; ಅನ್ಯಮನಸ್ಸುತೆ: ಒಡಲ ಹಿಡಿದಾಡದಿರು ನುಡಿಯ ಹೋಗಾಡದಿರು ನಡೆಯೊಳೆಚ್ಚುವ ದಿಡದಿರು ಪರವಶದಿ ಧೃವನಗಲದಿರು (ಸರ್ವ. ೩೦೦). ೫. ಜ್ಞಾನ ತಪ್ಪುವುದು; ಬವಳಿ; ಮೂರ್ಛೆ: ಪರವಶದೊಳಿ ದರ್ಶೋ ಮೇಣ್ಣರಾರ್ಜಿತಾಸ್ತಾಡರಾರೋ ದ್ರೌಪದಿಯಂ ಪಂಥವಿಸುವಲ್ಲಿ ನೋಡುತ್ತಿರಲಕ್ಕುಮೆ ಪಸನಸೂನುಗಂ ಪಾರ್ಥಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೧). ೬. ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವವನು; ಬೇರೆಯವರ ಅಂಕಿತ ದಲ್ಲಿರುವವನು; ಉಪಜೀವಿ; ಅಕ್ರಿತ: "ಪರವಾನ್, ಪರಾಧೀನ್, ನಿಘ್ನ, ಪರವಶ. . . ಗೃಹ್ಯಕ:—ಈರ ಹೆವರ ವಶದಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೬-೧೪೬); "ಪರವಶಂ ನಿಘ್ನಂ . . . ಪರಶ್ಯಂದನೇನ ಪರರ ವಶದವ ನಕ್ಕು" (ಮಂಗಂ. ೬೮-೭). ೭. ಮಾರುಹೋದವನು; ಮರುಳಾದವನು: ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪರವಶನಲ್ಲ ಹರವಶಂ (ನಂಬರ. ೮-೫೦). ೮. ಮೂರ್ಛೆ ಹೋದವನು; ಜ್ಞಾನ ತಪ್ಪಿದವನು: ಭೀಷ್ಮನವನಿಗೆ ಕೆಡೆದು ಪರವಶನಾದನು (ಕುಮಾರ. ೨೩-೧೯); ಅರಸುಗಳು ಬಾಯ್ಬಿ ಟಿಯದೇ ನೆಲನೆನುತ ಪರವಶರಾದರಲ್ಲಲ್ಲಿ (ತೀರಣ. ೧-೧೬-೪). [ಸಂ.]

ಪರವಶಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಾರುಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮರುಳಾಗಿಸು: ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು . . . ವಿವಾಹವಂತರ ನ್ನಲ್ಲ ಪರವಶಗೊಳಿಸಿದವು (ಪುಷ್ಪ. ೧೧೭ ಬೀಳಿಕೆ).

[ಪರವಶ + ಕೊಳ್ಳ + ಇಸು]

ಪರವಶತೆ (ನಾ). ೧. ಪರಾಧೀನತೆ; ಅಧೀನವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಂಕಿತ ದಲ್ಲಿರುವುದು. ೨. ತನ್ಮಯತೆ; ತಲ್ಲೀನತೆ: ನಿರ್ಭರಪ್ರಣಯಪರವಶತೆಯಂ ನೆರೆದ ಕಾದಲರ ಕಾಮಕೇಳಿಕೊಣತದೊಳ್ (ಚಂದ್ರ. ೮-೬೬ ಪ); ಚಿಂತಾಪರವಶತೆಯುನಿಪಂ ತಡೆದಿದೀರಬದಾತ್ಯರ್ಥಂಕದೊಳಾ ಕಾಂತಂ ಕುಳ್ಳಿರ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೬೦). ೩. ಅರಿವು ತಪ್ಪುವಿಕೆ; ಮೂರ್ಛೆ. [ಸಂ. ಪರವಶತಾ]

ಪರವಶತ್ವ (ನಾ). ೧. ಅಧೀನತೆ. ೨. ಮೈಮರೆವು. [ಸಂ.]

ಪರವಶವರ್ತಿ (ನಾ). ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಅಧೀನನಾದವನು: "ಅಧೀನ ನವಾಗಾಯತ್ತಂ ನಿಘ್ನಂ ಪರವಶವರ್ತಿ" (ಮೃ. ಕೋ. ೧೦೧-೨೧). [ಸಂ. ಪರವಶವರ್ತನ್]

ಪರವಶೆ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವವಳು ; ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವವಳು : ೩೪ನೇ ಮುನಿಶಕ್ತಿಯನಾಯಕಿಯರ್ ಪರವಶೆಯನಿಪ್ಪು ಮುಮನಾದೊಡಮಾಂ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಾರೊಂ ಪಲಮಾ ನಳನಾಂಬಕಿಯತ್ತನಂದಮನ್ನೀ ಮನಮಂ (ತಾಳುಂಕ. ೩೧-೫೫). ೨. ಮೈಮರೆತಿರುವವಳು ; ತನ್ಮಯಳಾಗಿರುವವಳು : ಸ್ಮರಶರ ಸಂಧಾನಕ್ಕಂಬುರುಹೇಕ್ಷಣೆ ಲಕ್ಷ್ಮಮಾಗೆ ಸಲ್ಲನನುಟಾದಾ ಪರವಶೆ ತನ್ನಿಲ್ಲದನಂ ಕರೆದರ್ ಬಿಟ್ಟೀಣ ಮಿಟ್ಟುಗರೆಸಂತೀಗರ್ (ತಾಂಕಿಪು. ೮-೮೨); ಪರವಶೆ ಪಾದರಿ ವಿಫಲೆ ವಿಹ್ವಲೆ ವಿಪಮೆ ವಿರಹಿ... ತಾಮಸಿಯನಿಪ ಪನಶೆ ಯರ ನುಕಳ್ಳೆ ನಲಿಸಿ ನಿಶ್ಚೈಸಿದೊಡೆ ಬಳಕೆ ಬಳಲಿಕೆ ಬಾರದೆ (ಚೈಮಿಪಾ. ೫-೬೧). [ಸಂ. ಪರವಶಾ]

ಪರವಸ, ಹರವಸ (ನಾ). ೧. ಅಧೀನತೆ ; ಅವಲಂಬನೆ : "ಪರವಸ [ಪಾಪಾಂ.ಶ್ರಮೆಂಬುದು ಪಾರವಶ್ಯಮೆಂದನಿಪರ್ಥಂ" (ಚತು. ೧೧೯). ೨. ಪರವಶತೆ ; ಮೈಮರೆತು : ಕರುಣದಿಂದ ಮುನ್ನು ಮಿಕ್ಕು ಪರವಸ ದಿಂದಂ ಕಣ್ಣೆಗರ್ ಬಂದು (ದಡ್ಡಾರಾ. ೯-೨೬); ಅಂತು ಪರವಸ [ಪಾಪಾಂ.ಶ್ರಮೆಂಬುದು ಮುನ್ನುಮಿಕ್ಕು ಸೈರಿಸಲಾಡದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೬೨); ಬಗೆಯ ಬೆರಸದ ಪರವಸ[ಪಾಪಾಂ.ಶ್ರಮೆಂಬುದು ಸಗಿಯೊಳೆಡೆಗೊಂಡಮಳ ಜನ್ನದ ಮುಗುಡ ಪಾಂಡವರೊಗಿದರು ಧೈರ್ಮಾದಿಗಳು ಸಹಿತ (ಕುಮಾರ. ೧೩-೩೧). ೩. ಬವಳ ; ಜ್ಞಾನ ತಪ್ಪುವುದು ; "ಮೂರ್ಛೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಹರವಸ :** ೧. ಪರವಶ-ಹರವಸ (ತಮಜ. ೨೫೮ ಪ್ರಯೋ); ಹರವಸದಿಂ ಹದವಬುವೇಂ ಕರುಣಾಳುಗಳೊಳರೆ ಕಾವುದುಯಾದ ಮುನ್ನಂ ಎಂಬ ನುಡಿಯನಾರಿಸುತ್ತೆ (ಚಿವಿ. ೬-೬೧). ೨. "ಹರವಸಮೆನಲ್ಯೆ ಮೈಮರೆಯುವಿಕೆಯಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೧೩); ಒಮ್ಮೆ ಹರವಸದಿಂ ಮೂರ್ಛೆಯಾಗುವೆಯಮ್ಮ (೨೫೯. ೧೫೬-೬೯೫); ತನುವನೀ ಕಮ್ಮರಿಗೆ ಕುಡುವೆನೆಂದಾಡುತರೆ ಹರವಸಂ [ಪಾಪಾಂ. ಪರವಶಂ] ಕೈ ಮಿಕ್ಕುದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೬೬); ತೊಡೆದಮು ತರಣೆ ತನುಕಾಂತಿಯನೆನಲು ಹರವಸಕೆ ಹರಹಿನಲಿ... ಉದಯಾರುಣಿಮೆ ರಂಜಿಸಿತು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೯-೪೧); ಸೊಡೆಯಂ ಸವಿದೀಂಟುವಂತೆಯುಂ ಹರವಸದಿಂದ ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿದಂ ಸುಕು ಮಾರನನಾ ಕುಮಾರನಂ (ಚಿವಿ. ೪-೬೮). ೩. "ಹಮ್ಮದಂ, ಹರವಸಂ, ಮುಚ್ಚಿ-ಈ ೩ ಮೂರ್ಛೆ" (ಕಶಸಾ. ೧೨-೨೬೨). ೪. ಮೋಹಾಂತೀರೇಕೆ: ಹರವಸಮೊಯ್ಯನಾಡೆ... ಪೋದ ಕೂಟಮಂ ಪರಿನಿದಿಯೊ ಚಿತ್ರ ಮೆಳಸಿತ್ತು ರಕಾಂತಪುಪಾಂತಮೋಪರಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೬೦); ಹರವಸ ದಿಂದ ಚುರ್ಚುರ್ವೆದೊಗಿಲ್ಲ ನ ಬಿರ್ಚುಗಿಯಂ ಕೆಲಲ್ಪು ವರ್ ನರಪತಿಯೊ ಲ್ಪೊಣರ್ಪದೆದಾರಿಯ ರಾಯರೆ ರಾಣಿವಾಸಿಯರ್ (ಆಪ್ರತಿ. ೬೯-೧೯). ೫. ಅವೇಶ ; ಅವೇಗ : ಮೃಗಂಗಳೊಳಿಂದು ಪತ್ತಿಸಿದ ಹರಣನ ಗೋರಿಯ ಹರ್ಪದ ಹರವಸದ ಭಾವಪ್ರಪಂಚಮಂ... ಬಂದು ನೋಡ ಲ್ಪೇಬ್ಬಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೩೯ ಪ); ಹರವಸದಿಂ ನಿನಗಿದಿರಾದಗಿಯರೆನಿ ಪ್ಪಾರಾತಿಗರ್ ಹರಣಂ ಹೌದನೆ ಹಾಪರಿ (ಜಯಕಾ. ೮-೩೯); ಅತಿಕಾಯ . ಮೈರಿಯುಸಿರ್ ಸೊಲ್ಲನಾಲೆ ದೀರದ ಹರವಸಂ ತೋಟುಗಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೪-೨೬). ೬. ಮರೆತು ; ವಿಸ್ಮೃತಿ : ರಾಮನು ಪೊಡೆಯಲರನಿಂದ ಉಯಬಾರನೆ ನಿನಗೆ ಹರವಸವೆ (ತೊರರಾ. ೬-೫-೪೦). [**ಪರವಶೆ**]

ಪರವಸಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅವೇಶಹೊಂದು ; ಉದ್ದೀಗಗೊಳ್ಳು : ಪಲ್ಲಳ ಬಣಂಬಿಗಳೊಳ್ ಪರವಸಗೊಂಡು ಮೆಟ್ಟಿಯುಂ ಅಟ್ಟಿಯ ಬೆಟ್ಟ ಫುಟ್ಟಿದಿಟ್ಟಿಡೆಗಳೊಳ್ ನಟ್ಟಿಯುಂ... ಮರ್ಯೋಧನನಂ ಅಟಿಸಿ ಕಾಣದೆ (ಗದಾಯು. ೬-೨೮ ಪ). [**ಪರವಸ + ಕೊಳ್**]

ಪರವಸತೆ, ಹರವಸತೆ (ನಾ). ೧. ಮೈಮರೆಯುವಿಕೆ ; ಮುಗ್ಧತೆ ; ತಲ್ಲೀನತೆ ; ಸುರಶರುವಿನ ತನ್ನೆಳೊಳು ಸುರಶದ ಪರವಸ[ಪಾಪಾಂ.ಶ್ರಿತಿ

ಯೊಳೊಳಿಗರ್ ಗರುಡ ಗಂಧರ್ವ ಯತ್ನಾ ಮರಾಂಗನೆಯರಿಂ ಕರಮೆಸಿದಿ ಹುಡಮರಾದ್ರಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೧೩). **ಹರವಸತೆ :** ೨. ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರಚೋದನೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಗಮನ ಕೊಡುವ, (ಕೃತಕವಾದ) ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಂಥ ಸ್ಥಿತಿ : ಹರವಸತೆ (ಹಿಪ್ಪೊಟನಂ) : ಯುದ್ಧ ಸೆರೆ ವಾಸಿಗಳ ತಿರಿದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಅರಿವಳಿಕೆ ವಸ್ತುಗಳು ಇಲ್ಲ ದಾಗಲೂ ಹಲ್ಲಿನ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳಲ್ಲೂ... ಬಳಸಬಹುದು(ಕವಿಕೋ. ೧, ೪೬೨).

[<ಪರವಶೆ]

ಪರವಸ್ತು (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತತ್ವ ; ಪರತತ್ವ ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಪ್ರಥಮದಲ್ಲಿ ವಸ್ತು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿದ್ದಿತು. ಆ ಅನಿ ವಾರ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಪರವಸ್ತು ತನ್ನ ರೀತಿಯಿಂದ ತಾನೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ನಾಮವಾಯಿತು (ಅನಂಪು. ಕ. ೨೮೩-೬೮೧); ಗುರುವೆ ಪರವಸ್ತುವು ತಾನೆ ನೋಡಾ(ಅನಂಪು. ೧೬-೧); ಈಕೆ ಪರವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಾಗುವ ಕಾಲ ಬಂದಿದೆ (ತಾನೈಕ. ೧೦೯); ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ ಪ್ರಕಾರ ಪರವಸ್ತುವೇ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಆದಿ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯ (ಇಸ್ಲಾಂ. ೨೦೫). [ಪರವಸ್ತು]

ಪರವಾ 'ಪರವೆ' ನೋ.

ಪರವಾದಿ (ನಾ). ಪರಮತದ ಪರವಾಗಿ ವಾದವನ್ನು ಮಾಡುವ ವನು ; ಪರಮತವಾದಿ : ಪರವಾದಿಗಳ ಮೊಗಂಗಳ ಕಂಕುಪಂದಂತೆ ಕಂದಿ ಕುಂದಿರೆ (ಅದಿಪು. ೨-೨೩); ಪರವಾದಿಯಂ ದಾಸನನ್ನಾನಾದಿಗಳಂ ಸಂತೋಷಂಬಡಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೨೯ ಪ); ಬೇಡವೋ ಪರವಾದೀ ಗಳಹದಿರು (ಬಸವ. ೫೬೯); ಪರವಾದಿಗಳ ಗರ್ವಮಂ ಮುಟಾದು ಜಯಿಸುತ್ತ (ಪ್ರಾಧರಾ. ೭-೨೨).

ಪರವಾದಿಗಳವು ಗರಾಜ = ಪರಮತವಾದಿಯೆಂಬ ಆನೆಗೆ ಸಿಂಹ ವ್ರಾಯನಾದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಜ್ಞಾನಧಾನದೀಪವರ್ತಿ ಗಳುಂ ಮಂತ್ರವಾದಿಮಕರಧ್ವಜರುಂ ಪರವಾದಿಗಳವು ಗರಾಜರುಂ (ಕಾಳ. ೯೪-೩-೧೩ ; 1124). **ಪರವಾದಿಜನಭುಜನ = ಪರಮತವನ್ನು ವಾದಿ ಸುವ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸುವವನು, - ಭಂಗಿಸುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು :** ಪರವಾದಿಜನಭುಜನನೆಂಬ ಬಿರುದಿನ ತೊಡರ್ಪುಣ ರ್ಪುಣಿಸಲೇಳ್ವು ನೀರಭಳ್ಳ ಪರಸ್ಪತಂ ಸಂಪೂರ್ಣಸಂಪ್ರಮದಿಂ ತದಾ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಂದು (ವೃಷಭ. ೩೬-೬೬೫). **ಪರವಾದೀಶರಭೇರುಂಡ = ಪರಿ ಮತವಾದಿಯೆಂಬ ಶರಭಕ್ಕೆ ಗಂಡಭೇರುಂಡದಂತಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು :** ಪರವಾದೀಶರಭೇರುಂಡಾ ಪರನಾಮಧೇಯರಪ್ಪ ಶ್ರೀಮತ್ ಶ್ರೀನಿನ್ನ ಶಕ್ತಿತದೇವರ್ (ಸಾಹಿ. XX, ೪೬-೨೬ ; 1072).

[ಸಂ. ಪರವಾದಿನಾ]

ಪರವಾಸಗಿ, ಪರವಾಸಿ, ಪರವಾಸಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಅನುಮತಿ ; ಒಪ್ಪಿಗೆ ; ಸಮ್ಮತಿ : ಮುನಿಸಾಲಿಯ ಪರವಾಸಗಿ ಸಿಗಬೇಕಾದರೆ ಎರಡು ವರ್ಷ ಕುಡಿಯಬೇಕಾಯಿತು (ಅಳಸಿ. ೨೫೦); ಅವನು ರಾವಣೀ ಕಾಕಾ ಅವರ ಪರವಾಸಗಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರಲ್ಲ (ದೀಪಕ. 11, ೮); ನಿನಗೆ ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಇರಲಿಕ್ಕೆ ಪರವಾಸಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇ ತಪ್ಪಾಯಿತು (ಮುತ್ತಿ. ೧೯೧). **ಪರವಾಸಿಗಿ :** ೧. ನಮ್ಮ ಮಾಲು ಮಾರಾಟ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಪರವಾಸಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಇನ್ನೂ ವರೆಗೂ ಯಾಕೆ ಮಾರಲಿಲ್ಲ?(ಮುಂಬಪ್ಪಾ. ೨೯ ಪ್ರಸ್ತಾಪನೆ); ತಿವ ಜೋಡ ತನ್ನ ಕೈಲಾಸಕೆ ತಿವಮೂತರನಿಟ್ಟು ಬಾಗಿಲ ಕಾಯುವಡೆ ಬಂದ ಮಂದಿ ಪರವಾಸಗಿ ತಗೊಂಡ ದಿಟಕೊಡ್ತಿ ಅಂದನೊಳ ಯಾಕೆ (ಕನ್ನ. ೧೫೦). **ಪರವಾಸಿಗೆ :** ೧. ಈಗ ನಾಟಕ ಬರೆಯೋದಕ್ಕೆ ನಿಂ ಪರವಾಸಿಗೆ ತಕ್ಕೋಬೇಕೇನು ? (ಸದಸಾ. ೧, ೩೩೨); ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯ ಪ್ರತಿಲೇಖನವು ಪರವಾಸಿಗೆಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತ ವಾಗಿ ನಡೆಯುವಂಥದು (ಭಾರತ. ೩೪); ಮೊದಲು ನಮಗೆ ಪರವಾಸಿಗೆ

ಯಿಂದ ಸಮಾಪದ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಕಾವಲಿನೊಡನೆ ಹೋಗುವ ಸವಲತ್ತು ಇತ್ತು (ವೇ. ೧೭೪). ೨. ಯಾವುದಾದರೂ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅಧಿಕಾರ: ನಮಗೆ ಬಂದೂಕದ ಪರವಾನಿಗೆ ಇರುವದೋ? (ವಿವೇಚ. ೯೮). ೩. ಅಧಿಕಾರಪತ್ರ; ರಹದಾರಿ; ಅಪ್ಪಣೆಬೀಟೆ; ಸನ್ನದು: ಸೈದುಮಹಮ್ಮದು . . . ಬರಹ ಕೊಟ್ಟ ಪರವಾನಿಗೆ ಕ್ರಮ (ಎಕ. 1X, ಚನ್ನಪ. ೧೪೬-೬; 1763).

[←ಪಾಠ. ಹಿಂ. ಪರವಾನಗೀ; ಮುರಾ. ಪರವಾನಗೀ, ಪರವಾನಗೀ, ಪರವಾನಗೀ, ಪರವಾನಗೀ, ಪರವಾನಗೀ, ಪರವಾನಗೀ]

ಪರವಾನಾ 'ಪರವಾನೆ' ನೋ.

ಪರವಾನಿಗೆ 'ಪರವಾನಗಿ' ನೋ.

ಪರವಾನಿಗೆ 'ಪರವಾನಗಿ' ನೋ.

ಪರವಾನು 'ಪರವಾನೆ' ನೋ.

ಪರವಾನೆ, ಪರವಾನಾ, ಪರವಾನು, ಪರವಾನೆ (ನಾ). ೧.

ಅಪ್ಪಣೆ; ಅನುಜ್ಞೆ; ಅನುಮತಿ: ಛೋಟಿಯ ಜಾತಿಯವರೊಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಧಾರಿಗಳು ಸಾರಾಯಣಾಸ್ತ್ರಿಯ ಮೇಲೆ ದೂರು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಪರವಾನೆ ಕೇಳಿದರು (ಬುರಾಣ. ೪೨). ೨. ಯಾವುದಾದರೂ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅಧಿಕಾರದ ಪತ್ರ; ಅಪ್ಪಣೆಬೀಟೆ; ಸನ್ನದು; ನಿರೂಪ: ಸೈದುಮಹಮ್ಮದು . . . ಬರಹ ಕೊಟ್ಟ ಪರವಾನಿಯ ಕ್ರಮ (ಎಕ. 1X, ಚನ್ನಪ. ೧೪೬-೮; 1767); ಅಸಂಖ್ಯಾತ ವಿಸಯಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಅಧೀನನಿಯಮಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅವುಗಳನ್ನು . . . ಅಪ್ಪಣೆಬೀಟೆ ಅಥವಾ ಪರವಾನಿಗಳೆಂದೂ (ಲೈಸೆನ್ಸ್) . . . ಸೂಚನಾಪತ್ರಗಳೆಂದೂ (ಮಿನಿಟ್ರ್ಸ್) ಕರೆಯಬಹುದು (ಕವಿಕೋ. I, ೨೪೬); ಒಂದೆರಡು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಅರನುನೆಯ ದೊಡ್ಡಮುದ್ರೆ ಒತ್ತಿರುವ ಪರವಾನೆಯು ಜ್ಞಾನಾಗರ ತೀರ್ಥಕ್ಕೆ ತಲೈತು (ಪಾಗ್ಲೇವಿ. ೮೨); ಜೇಬಿನಿಂದ ಒಂದು ಪರವಾನಿಯನ್ನು ತರಿಸಿ ತನ್ನ ಖೋಜಿಯೊಡನೆ ಅವಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದಳು (ಬಂಕಿಮ. ೨೨೨).

ಪರವಾನಾ: ೧. ಪರವಾನಾ—ಪರವಾನೆ (ಹೊಸಗ. ೧೧೨). ೨. ಹೀಗೆ ವಿಲಾಸಿತಿಯಿಂದ ಬಂದ ತಸರೀಫ್ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು . . . ಪರವಾನಾ ಸಮೇತ . . . ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದರು (ಮುಜಾಹ. II, ೧೧೪). ಪರವಾನು: ೨. 'ಧರ್ಮಪರವಾನು' ಪರಾ. ಪರವಾನೆ: ೨. ಪಟ್ಟದಿಂದ ಖಂಡೇರಾಯರು ಪರವಾನೆಗಳು ತನ್ನ ಹೆಸರ ಪತ್ರಗಳ ಸಹಾ ಗದಿಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಘೋಷಿಸಿ (ಪ್ರದ. ೪೭). 'ಧರ್ಮಾನು' ಪರಾ.

[←ಪಾಠ. ಪರವಾನಾ; ಹಿಂ. ಪರವಾನಾ; ಮುರಾ. ಪರವಾನಾ, ಪರವಾನಾ]

ಪರವಾಸ (ನಾ). ಬೇರೆಯದಾದ ವಾಸಸ್ಥಳ; ಇನ್ನೊಂದು ವಾಸ ಸ್ಥಾನ, —ತಂಗುದಾಣ: ಪರವೇಶಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಪರವಾಸ ತಪ್ಪದು (ಗಾಜ). ಸೊಸೆಗೆ ಗೃಹಪ್ರವೇಶ, ಅತ್ತಿಗೆ ಪರವಾಸ (ಗಾಜ).

ಪರವಾಸ ಮಾಡು — ಬೇರೆಯ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೆಲಸು; ಇನ್ನೊಂದು ಜಾಗದಲ್ಲಿ ತಂಗು: ಪರವಾಸ ಮಾಡಿದರೂ ಸಹವಾಸ ಬೇಕು (ಗಾಜ); ಪರವಾಸ ಮಾಡುವವನ ಭರವಸೆ ಸಲ್ಲದು (ಗಾಜ). [ಪರೈ + ವಾಸ]

ಪರವಾಸುದೇವ (ನಾ). ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ದೇವರು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಪರಮಪುರುಷನ ಪರವಾಸುದೇವನ ಪುರಂದರನಿಲನ ಅಡಿಸಿದಳೋಡೆ (ಪ್ರಪಂ. ೪-೧೬೬-೬); ಪರವಾಸುದೇವನಿರವಂ . . . ನೆನದಂ (ಚಿವಿ. ೫-೧೧೬). [ಪರೈ + ವಾಸುದೇವ]

ಪರವಿ, ಹರವಿ, ಹರವಿ, ಹರಿವಿ, ಹರಿವೆ, ಹರುವಿ, ಹರುವೆ, (ನಾ). ಕೊಡದಂತಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆ; ವಾಸಾಲೆ: "ಪರವಿ

ಕಾಯ ಗಜೋತ್ಕರಮುಂ ಘಟಾಂಕಿತಂ" (ಸಾಹಾ. ೧೧೦); ಸಂತೋಷ ದಾಳುರಾ ತೊಂತುವೊಡ ಪರನಿಯಂತೆ ಬಿಟ್ಟು ಪರಯ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೪-೧೫೯); ಪರನಿಯೋತ್ತೀವಿದ ಪಾಲೆಲ್ಲಂ ಇನಿಸಾನುಂ ಪುಳಿ ಪೊದಿ ದನಿತತೊಲೆ ಮುನ್ನಿನ ಗುಣಮುಂ ಸವಿಯುಂ ಕಿಡುವಂತೆ (ಜೀವನಂ. ೧೦೧-೧೦); ಪರನಿಯೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಕಳಪುವುದರಸನ ನಿಳಟಿಕ್ಕಿ ಕೊಪ್ಪಾಂಡದ ಪಣ್ಣಂ ಪಿರಿದೊಂದಂ (ಪುಣ್ಯಸ್ತ. ೩-೩೨). ಹರವಿ: ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ಹೊಳೆನೀರನ್ನು ಒಂದು ಘಂಟಿಕಾಲ ತಳ್ಳಿ ಬಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು (ಗದುಪಾ. ೧೫೭). ಹರವಿ: "ಘಟಿ, ಕರೇರ:—ಈ ೨ ಹರವಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೧); ತಾಳಮರದ ಕೆಳಗೆ ಒಂದು ಹಾಲ ಹರವಿ ಯದೊಡೆ ಅದ ಹಾಲ ಹರವಿಯೆನ್ನರು ಸುರಿಯ ಹರವಿಯೆಂಬರು (ಬಸವ. ೯೦); ಕೆಡೆಯದ ಹಾಂಗೆ ಹಿಡಿದನು ಬಸವನಾ ಗೊಲ್ಲತೆಯ ಕರವಿಯನು (ಬಸವ. ೧೦ ಸೂಚನೆ); ಹಾಲು ತುಪ್ಪದ ಹಲವು ಹರವಿ ಗಳ . . . ಕಳವೆಯಕ್ಕಿಯ ಕೂಳ ರಾತಿಯ ಬಂದಿ ಜೋಡಿಸಿತು (ಕುಣ್ಯಾ. ೧೦-೨೫); ಎರಡು ಬೂದುಗುಂಬಳಾಯಿಗಳಿದ್ದುವು. ಒಂದು ದೊಡ್ಡದು; ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಒಂದು ಹರವಿಯು ಗಾತ್ರವಿತ್ತು (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೧೬೯). ಹರಿವಿ: ನೀರು ಹರುವುದಕ್ಕೆ ಹರಿದಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನಮ್ಮ ಜತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದರು (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೭೬). ಹರಿವೆ: ನಿನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಮುದ್ರೆ ಹರಿವೆಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡು (ಪ್ರಪಂ. ೨೧೩-೬); ಧರ್ಮಪುತ್ರ ಹರಿವೆಯಲ್ಲಿರುವ ನೀರಿನೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಆತನ ಪ್ರಜ್ಞೆಯು ಸ್ಪಷ್ಟವಿ ಹೋಗುವುದು (ಕೃವಾಣ. ೪೬); ಪುಟ್ಟ ಮಡ್ಡಿನ ಕೊಡದಲ್ಲಿ ನೀರು ತಂದು ಹರಿವೆಗೆ ತುಂಬುವುದು (ಪಾತಕ. ೨೫); ಹಣೇಲುಂಡೆ, ಹರಿವೇಲುಂಡೆ, ನಿನ್ನೆಲ್ಲುಂಡೆ ತಿರುಕಸಾಲೆ (ಗಾಜ). ಹರುವಿ: ಕೈಲ ತುಪ್ಪ ಕರ್ಪೂರ ಹರುವಿಯನಿಟ್ಟು (ಕರಿಕ. ೧೩೪-೩). ಹರುವೆ: ದಿಳುದಿನದ ಗೋತ್ರ ಸಗಣೆಯು ಬರಬೇಕು ಹೇಳಿದನಾಗ ಶಂಕರನು ಅಳೋಚಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊತ್ತರು ಹರುವೆಯ (ಮದೀಸಾಂ. ೨-೭೬).

ಪರವಿತ್ತ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಧನ; ಅನ್ಯರ ಹಣ: ಬೇಟೆನೇ ಪರವಧುವಿನಲ್ಲಿ ಕೈಮಾಟವೇ ಪರವಿತ್ತದರಿ (ಕುಣ್ಯಾ. ೨-೪೪).

[ಪರೈ + ವಿತ್ತ]

ಪರವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಎದುರಿಗೆ ಇಲ್ಲದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ಮನುಷ್ಯನ ಚಿತ್ರಣ; ಪರೋಕ್ಷವಾದ ರೂಪಚಿತ್ರಣ: ಅಂತು ಪರವಿದ್ಯೆ ಪರಿಣತಿಯು ಮಹಿಮಾ ಪಟಮಂ . . . ಮುಗಿಭನದೊಳಗೆ ನೆರವಿ ಪೋಪುದುಂ (ಪಂರಾಡಾ. ೪-೮೯ ದ); ಶ್ರುತಿವಿದ್ಯೆ ಮಾತೃವಿದ್ಯೆಂ ಪರವಿದ್ಯೆ ಮೆಂಬ ವಿದ್ಯಪದ್ಧತಿಯುಮಂ . . . ಭಂಗಿಯುಮಂ ಮೃದುರೇಪಾ ವಿಳಾಸಮುಮಂ ಪರಿಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೫-೪೨). 'ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆ' ಪರಾ. [ಪರೈ + ವಿದ್ಯೆ]

ಪರವಿದ್ಯಾಭೇದಿನಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಮಾಯಾವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿದ್ಯೆ: ಇವರುಂ ವಿದ್ಯಾಧರಲ್ಲಿಗೆ ವಂದೊಡವರೊಳೊಪಂ ಪರವಿದ್ಯಾಭೇದಿನಿ [ಸಾಕಾಂ. ವಿದ್ಯಾನಿಧಿಯೆಂಬ ವಿದ್ಯೆಯುನಾ ಮೈತಾಳಿಯಂ ಪ್ರಕಟಮಾಬ್ಬುದುಂ (ಚಾವುಂ. ೧೮೯); ವಿಜ್ಞಾನನು ಪರವಿದ್ಯಾಭೇದಿನಿಯಿಂದ ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ಜಯಿಸಿದನು (ಜಿಜ್ಞಾ. ೪ ಪ್ರ. ೭೬೪). [ಸಂ. ಪರವಿದ್ಯಾಭೇದಿನಿ]

ಪರವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಜ್ಞಾನ, —ತಿಳುವಳಿಕೆ; ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯೆ: ಇನ್ನು ಪರವಿದ್ಯೆ. ಅದರಿಂದ ಆ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆ . . . ಇಲ್ಲಿ ಪರವಿದ್ಯೆಗೆ ವಿಷಯವೆಂದು ಅಕ್ಷರ ವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ (ಪ್ರಜ್ಞಾ. ೩೨೧).

ಪರವಿಜ್ಯಾಧಿಕ-ಅತ್ಯುತ್ಕಮವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದವನು; ಪಂಡಿತ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕುಸೂರದಿಕ್ಕುಂಜರಂ ಪರವಿಜ್ಯಾಧಿಕಂ ಸಕಲಕಳಾಧರಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೬೧-೧೧; 1109).

[ಪರೈ+ವಿದ್ಯೆ]

ಪರವೂರು (ನಾ).೧. ಬೇರೆಯ ಪಟ್ಟಣ; ಇನ್ನೊಂದು ಊರು: ಪರವೂರಿಂದ ಬಂದು, ನೆಲಸಿದವರಾದರೂ ಅವರಿಗೆ ರಂಗಾಪುರವೆಂದರೆ ಅಧಿವಾಸ (ಅಪನಾ. ೯೬); ಪನ್ನ. ಪರಮಮಿತ್ರರೊಬ್ಬರು ಒಮ್ಮೆ ಪರವೂರಿಗೆ ನನ್ನೊಡನೆ ಬಂದಾಗ (ಮುಂಕುಪ. ೩೬). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ದುಗೊನ್ನೆಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗಲಿಷ್ಠವಾಗಿಲು ಸಹಮುಂ ಎಂಬುಳ್ಳ ಪರವೂರು ಕೂಡಲೆ ಇನಕುಮಂ ಪೊಲಮೇರೆಸಹಿತವಿತ್ತನ್ (ಎಶ. 1X, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೩-೧೪; ಸು. 890).

[ಪರೈ+ಊರು (<ಊರ್)]

ಪರವೆ, ಪರವಾ, ಪರಿವೆ, ಪರ್ವಾ (ನಾ). ೧. ಕಾಳಜಿ; ಗೊಡವೆ; ಚಿಂತೆ: ಕಂಡ ಕಂಡಾ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮನ ಜಂಬೆ ಅಂದುಗೊಂಡಿದೆ ಅಪ್ಪಾನ ಮರವೆ ನಿನಗೇನು ಪರವೆ (ಚಿದಾಕೋ. ೩೧-೪); ಶರಧಿಯೊಳು ಮಿಸೊಂದು ಪುಟ್ಟಿಲೇಂ ಸಾಯಲೇಂ? ಪರವೆಯೇನಿಲ್ಲವೆಲೊ (ಮಂಕುಕ. ೫೬೨). ೨. ಎಚ್ಚರ; ಗಮನ; ಲಕ್ಷ್ಯ; ನಿಗಾ: ಸಮ್ಮ ವಾಕ್ಯದ ಪರವೆಯವಿಲ್ಲ (ಅನಂಕಾ. ೧-೫-೩೪); ಓದುತ್ತ ಅವಳು ಅದರಲ್ಲಿ ತನ್ಮಯಳಾದಳು. ಮೈಮಲೆ ಪರವೆಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರ. ೪೫೦. ೩೧); ಅವರೇ ಇಷ್ಟ ಪರವೆಯಿಲ್ಲದೆ ನಡೆದುಕೊಂಡರೆ ಸಮಗೇನು ಅಡಗಾಣಿಸಿದೆ? (ಸ್ವ. ೩೬. ೨೪). ಪರವಾ: ೩. "ಸಂಬಂಧ" (ಪಾನಕೋ. ೧೪). ಪರಿವೆ: ೧. ಬರಲಿ ಬರುವುದು; ಸರಿಯುವುದಿಲ್ಲ ಸರಿಯಲಿ; ನಿನಗೆ ಪರವೆಯೇನಿಲ್ಲೆಲ್ಲ (ಮಂಕುಕ. ೧೫೦); ಅವಳ ಅಮೋಘ ರೂಪಲಾವಣ್ಯ ಗಳ ಪರವೆಯು ಅವಳು ಮಾಯವಾದ ಮೇಲೆ ದ್ವಿಗುಣವಾಯಿತು (ಪ್ರೀತಾಯ. ೨೮೬). ೨. ನಿನ್ನ ಪರವೆಯ ಇಲ್ಲದಂದದೊಳು ಕೊಲಗು ತಿರುದಿಲ್ಲಾ ನಿನ್ನ ಹೇವ! (ಮರದೇ. ೩೩-೧೦); ಅರಿವನು ಎನ್ನುವ ಮನದ ಪರವೆಯೇ ಅರುದೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎನಿಸುತ್ತಿರೆ (ಅರಳು. ೧೨೨-೩); ಅವರ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನಳಾಗಿ ನಾನು ಅನೇಕ ಸಲ ವೇಳೆಯ ಪರಿವೆ ಇಲ್ಲದೆ ಕೊತುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ಕುಂಕುಪ. ೨೮); ತಾಯಿ ಎಂಕಮ್ಮ ಊಟಕ್ಕಿದ್ದಿಸಿದರೂ ಅವನಿಗೆ ಪರಿವೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಒಡ್ಡಿಲು. ೪೩). ಪರ್ವಾ: (೪).

ಪರವಾ ಇಲ್ಲ, ಪರವಾಗಿಲ್ಲ, ಪರವಾಯಿಲ್ಲ, ಪರ್ವಾ ಇಲ್ಲ, ಪರ್ವಾ ಗಿಲ್ಲ=ಕಾಳಜಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರವೇಯವಿಲ್ಲ; ಚಿಂತೆ ಇಲ್ಲ; ಅಡ್ಡಿ ಇಲ್ಲ: ಪರವಾ ಇಲ್ಲ; ನನಗೆ ನಿಂತಿರುವುದೇ ಇಷ್ಟ (ಅಪನ. ೩೫); ಜಿಗಲೂರಿನ ಪರವಾದರೆ ಪರವಾ ಇಲ್ಲ (ಮನಿ. ೧೩೬); ಪರವಾಗಿಲ್ಲ ಒಕ್ಕೇ ಶಕುನ (ಉದುಗೊ. ೫೪); ಪರವಾಗಿಲ್ಲ ಬಿಡಿ ಸಾರ್ (ನಡದಾ. II, ೧೦೨೫); ಇಂದು ಅಭೀಸಿಗೆ ತಪ್ಪಿದರೂ ಪರವಾಯಿಲ್ಲ (ಭಾರತಿ. ೨೮); ಪರವಾಯಿಲ್ಲ ಅವರಿಂದಾದ್ರೇನು, ನಮ್ಮಿಂದಾದ್ರೇನು (ರೂಪಸಂ. ೪೮); ಪರ್ವಾ ಇಲ್ಲ. ನನಗೆ ಅದರಿಂದ ಯಾವ ತೊಂದರೆಯೂ ಇಲ್ಲ (ರೂಪ); ಈಗ ಪರ್ವಾಗಿಲ್ಲ ಮುದ್ದಪ್ಪ (ಕಲಾಸಾ. ೬). ಪರವೆ ಮಾಡು=ಲಕ್ಷ್ಯ ಕೊಡು; ಗಮನಿಸು: ಹತ್ತುಹೆಜ್ಜೆ ಹೋಗುತ್ತಲೇ ಬೆಕ್ಕೊಂದು ಅಡ್ಡ ಬಂದಿತು. ಇವು ಗಳ ಪರವೆ ಮಾಡದೆ ಮುಂದುವರಿದ (ಉದಕೋ. ೬).

[←ಪಾರ. ಪರ್ವಾ; ಓಂ. ಪರ್ವಾಹ್, ಪರ್ವಾ; ಮರಾ. ಪರವ, ಪರ್ವಾ]

ಪರವೆಣ್ಣು, ಪರವೆಣ್ಣು (ನಾ).-ಪರವಧು: ತೊಡಕ್ಕು ದಿಯದಿರ್ಪ ಚಲಂ ಪರವೆಣ್ಣು ಕೋತೊಡಂಬಡದ ಚಲಂ (ಎಶ. II, ೧೩೩-೨೨; 982);

ನೀಂ ಪರವೆಣ್ಣು ಅನಪ್ಪು ವುದನೆ ಬಯಸುತ್ತೀ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೩); ಪರವೆಣ್ಣು ತಂದನೋ ತಂದನೊ ಪೆರ್ಗಿಡೆ ಪೆರ್ವೆಯೊಂ ನಮ್ಮ ದುರ್ಗಕ್ಕರಸಂ (ಅಸಂಪ. ೧೧-೪೧). ಪರವೆಣ್ಣು: ಹೇಗೆ ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡ್ಯಾನು . . . ಪರವೆಣ್ಣು ಪರವೊನ್ನು ಕರಗತವಾಯ್ತಂದು ಪರಲೋಕ ಭಯ ದಿಟ್ಟು ತಿರುಗುವನ (ಪುರಂದ. ೧-೧೫೩-೨).

ಪರವೆಂದಿರಣ್ಣು=ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸಹೋದರನಂತಿರುವವನು; ಪರನಾರೀ ಸೋದರ: ಒಂದು ಬಿರುದು: ಶ್ರೀಪರವೆಣ್ಣಿರಣ್ಣು ನೀಸರಯ್ಯ (ಎಶ. II, ೪೪೫; 980). [ಪರೈ+ಪೆಣ್ಣ]

ಪರವೇತ್ತ್ಯ ಸ್ವ (ನಾ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವನು; ಅನ್ಯರ ಗೃಹವಾಸಿ. [ಸಂ.]

ಪರವೋಗು (ಕ್ರ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆ ಹೋಗು; ದೂರದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು: ಪರಚಕ್ರಮ ಕಯ್ಯವರಲ್ ಕರಚಕ್ರಂ ಪೊಣ್ಣು ಪೋದ ಬೇಗದೊಳ್ ಪರಂ ಪರವೋದಂ (ಪಾಂಕಿಪ. ೬-೧೫೬).

[ಪರೈ+ಪೋಗು (<ಪೋ)]

ಪರವ್ಯ ಪದೇಶ (ನಾ) [ಜೈನ್]ಅತಿಥಿ ಸಂವಿಭಾಗವೆಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶಿಕ್ಷಾವ್ರತದ ಅತಿಚಾರಗಳೆಲ್ಲೊಂದು; ಪಾತ್ರದಾನ ಮಾಡುವಾಗ ತನ್ನ ಶರೀರ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ "ಅತಿಥಿಯನ್ನು ಕರೆದು ತನ್ನಿ" ಎಂದು ಹೇಳುವುದು: ಕ್ರಮದ ಪರವ್ಯಪದೇಶಂ ಸಮತ್ಪರತ್ವಂ . . . ಅತಿಕ್ರಮಮಕ್ಕುಂ ಪಾತ್ರದಾನಮಂ ಕುಡುವೆಡೆಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೨೨). [ಪರೈ+ವ್ಯಪದೇಶ]

ಪರವ್ಯಾಪಾದ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ದ್ರೋಹ ಚಿಂತನೆ; ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕೇಡು ಬಯಸುವುದು: ಪರ ವ್ಯಾಪಾದವಾತ್ಮಸ್ತುತಿ . . . ನಿಜಾಸ್ವಯಧರ್ಮಕರ್ಮಚ್ಯುತಿಗಳಿವು ದೋಷಾಂಕುರಂಗಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೧೪). [ಪರೈ+ವ್ಯಾಪಾದ]

ಪರವ್ಯಾಹ (ನಾ). ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ; ವೈರಸೇನೆ: ಉಪಮಾಕೀತದ ಬಿಲ್ಲ ಬಲ್ಲಿ ಸಮಸಂದೊಂದೊರ್ವರೊಳ್ ಪರ್ವ ಪರ್ವ ಪರವ್ಯಾಹಭಯಂಕರಂ ನೆಗೆದು ಪಾದಾರ್ಥಬಿಡೆ (ಸಂಪಭಾ. ೧೧-೧೬). [ಪರೈ+ವ್ಯಾಹ]

ಪರಶಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. (ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮೂಲವಾದ) ಆದಿವಸ್ತು; ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿ: ಪರಮಗುಣ ಪರಶಕ್ತಿವಾಗಿರತ್ತರ . . . ಕರುಣಸು ವುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೪೬); ಪರಶಕ್ತಿಯುತ್ಪನ್ನೋ ಪರಶರಮಹಿಮನೊಳಾಂಕಿ ದಿರ್ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾದಿದನೇ (ಶಬರಂ. ೪-೧೧೪); ಭೂಮಿ ಜಲ ಅಗ್ನಿ ಮರುತ್ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನೆಂಬಾರಕ್ಕೆ ಭೂತಾಂಗಸ್ವರೂಪವಾದ ಪರಶಕ್ತಿಯೇ ಕಾರಣವು (ಉದ್ಭವಾ. ೧೩-೬). ೨. ಮಾರ್ವತಿ: ಪೊಳಪೊಳವ ಪರಶಕ್ತಿ ಯಾವನ ನೆಳಲಿನಿಸುತ್ತಿಳು . . . ಅವನನೀಶ್ವರನೆಂದು ಭಜಿಸೆಂದ (ಗಗನಾ. ೧೨-೬೯). ೩. ಶಕ್ತಿಯ ಅಧಿದೇವತೆ: ಪಾಲಾಸ್ಯ ಕದಂಬ ಪೀಠದೊಳ್ಳಿರಾಜಪ ಪರಶಕ್ತಿ ಯಾವುದೆಂದು ವಿದ್ಯಾಪತಿ ಕೇಳಲೊಡಂ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೫-೩೬ ಪ). [ಪರೈ+ಶಕ್ತಿ]

ಪರಶಿವ (ನಾ). ಈಶ್ವರ; ಪರಮಶಿವ: ಪರಶಿವನೆ ನಿಮ್ಮನಾಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿ ಸುಪಂ ಮದ್ವಸವಗುರುವಿನಂತೆಮ್ಮ ನಿನ್ನೊಕ್ಕಿಗಿಡಿಕೊಳ್ಳಯ್ಯ (ಅಪಾಪ. ೫-೧೦-೧೨); ಗುರುವ ಪರಶಿವನು ತಾನೆ ನೋಡಾ (ಅಬಂಧೆ. ೧೬-೧).

[ಪರೈ+ಶಿವ]

ಪರಶು (ನಾ). ಗಂಡುಗೊಡಲಿ; ಕುಠಾರ: "ಪರಶು ಕುಠಾರಾಭಿಖ್ಯಂ" (ನಪ್ಪು ಕೋ. ೪೪-೧೫); ಕೂಂ[ಸಿ]ಗುರು ಶುಕ್ರಾಪೊಳೊಳಾ ರಾಮನನುಗ್ಗ ಪರಶುಪಾಟಿತಪುನಂಶಾರಾಮನಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧-೧೦೪); ಕೈಯ ಕರಾಳ ಪರಶುವನ್ನೆತ್ತಿ ನೆಲದಲಿ ನೀಳ ಹೊಡೆದನು ಹಿತನ ಕಲೆಯನು (೩೫ಪ. ೮-೧೩); ಖಳರು ಕಕ್ಕಡೆ ಪರಶು ಕೊಂತದಿ ಹೊಳೆವದಾಯುಧ ಕೂಲ

ಶರದಲಿ ಹಳಚಿ ಕಾಡಿತು (ಕಾಕಿರಾ. ೨೦-೧೫); ಶರದ ಕೊಲ್ಲಲು ಕತ್ತಿ
ಶರತು ತೋಮರೆ ಬೇಕು (ಪಾಂಚಜ. ೪೧-೫). [ಸಂ.]

ಪರಶುಧರ (ನಾ). ೧. ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವನು. ೨. - ಪರಶು
ರಾಮ : ಪರಶುಧರಂ ಚಕ್ರಧರಂ ಸುರಪತಿ ಭೂಕಾಂತೆ ಕೊಂತಿ
ಯಂದೀ ಪೇಟ್ಟಯ್ಯಾರ್ ಕೊಡಿ ನಿನ್ನ ಕೊಂದನಾರನೊವನೆ ಕೊಂದನಲ್ಲ
ನಂಗಾಧಿಪತೀ (ಗದಾಯು. ೫-೨೬). ೩. ಗಣೇಶ : "ಪರಶುಧರಂ ಗಣ
ಪತಿ . . . ವಿನಾಯಕಂ ಹೇರಂಬಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪-೧೬); ಪರಶುಧರ
ಗಣಪತಿ ವಿನಾಯಕ ಗಣಾಸ್ಥ ಬಯ (ನಳದಂ. ೨೩೨ ರಗಳೆ). ೧೨, ೨೩, ೨೪ :
ಈ ಮಹಾಪುರುಷಂ . . . ಕ್ರೌಂಚಾರಾತಿಯಾಗಿಯುಂ ಪಣ್ಣುಪಿನಲ್ಲು
ಪರಶುಧರನಾಗಿಯುಂ ದ್ವಿರದಾಸ್ಯನಲ್ಲು (ಜಗದಿ. ೪-೧೦೮). ೪. ಶಿವ.
[ಸಂ.]

ಪರಶುಧಾರ (ನಾ). - ಪರಶುಧರ ೩ : ಗಣಮುಖನಿ ಮಹಿವೇಶ
ದಂತನಿ ನಿಜಗುಣಾಸ್ತುತ ಪರಶುಧಾರನಿ . . . ತ್ರಿಜಗವಂದಿತ ಗಣಪ
ಮಾಳ್ವದು ಮತಿಗೆ ಮಂಗಳವ (ಕುಪ್ಪಾ. ೮. ೧-೪). [ಸಂ.]

ಪರಶುರಾಮ (ನಾ). ಗಂಡುಗೊಡಲಿಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವನು;
ಜಮದಗ್ನಿಯ ಮಗ; ವಿಷ್ಣು ವಿನ ಹತ್ತು ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು: ಪರಶುರಾಮನನಂಜಿ ದೀರಕ್ಯಾಗರಮಾಡ ನದೀಜನೇದೊರೆಯನೇ
ದೊರೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೫); ಪರಶುರಾಮನು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಗುಡಾ
ಯಾದನು (ಬಸವ. ೫೬೧); ನರೇಶ್ವರಂ ನೀಂ ತಪಾದೊಟ್ಟಿದ್ದೆ ಪರಶು
ರಾಮನಾರದಿಂದಡ್ಡುತಾ (ಜಗದಿ. ೧-೬೦); ರಾಜನಿಕರಮಂ ತಪಾದೀ
ಯನೇ ಪರಶುರಾಮನೇ ಧರೆಯನವನೇಸುರಗ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೩೬).

[ಪರಶು + ರಾಮ]

ಪರಶುರಾಮಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). "ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ಕಲ್ಯಾಣಿಗೆ
ರಾಮನು ದಾನ ಮಾಡಿದ ಎರಡು ಕೊಂಕಣಸ್ಥಳಗಳು"
(ಅನಂನಾ); ೨ ಈಗಿನ ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ: ಉತ್ತರ ಸಹ್ಯಾದ್ರಿ
ಖಂಡವು ಪರಶುರಾಮ ಕ್ಷೇತ್ರದ ನಿರ್ಮಾಣದಿಂದ ಅರಂಭ (ಕುಪ್ಪಾ. ೧೦೦).

[ಪರಶುರಾಮ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಪರಶುತರ (ನಾ). "ಕೊಡಲಿಯಾಕಾರದ ಬಾಣ" (ಪಂಪದೀ. ೩೬೯) :
ಪರಶುತರನಿಕರದಿಂ ಕುಮ್ಭಗಿಡಿದವೊಲೊಡನೆ ಕದಿಯ (ಪಂಪಭಾ.
೧೦-೪೪). [ಪರಶು + ತರ]

ಪರಶಿ 'ಪರಿಸ್ಥಿ' ನೋ.

ಪರಶ್ವಧ (ನಾ). - ಪರಶು : "ಪರಶು ಕುತಾರಾಭಿಮುಂ ಪರಶ್ವಧಂ
ಸ್ವಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೪-೧೫); ಶೂಲ ಪರಶು ಪರಶ್ವ
ಧಾದಿಗಳಾಳುತೊಪ್ಪುವ ಕರಚತುಷ್ಟಯ ಸಾಲಿಸೆಮ್ಮನು (ಕುಪ್ಪಾ. ೧-೧೧);
ಕೃತಾಂತನ ಪರಿಥೆ ದಂಡದ ಪಾಶಪಾಣಿಯನುರು ಪರಶ್ವಧ [ಪಾತಾಂ. ತ, ರ,
ವ]ದ ಹರನ ಮಿತ್ರನ ಗದೆಯ . . . ಸರಿಸದ ಕೈದುಗಳ ಜಿಹಿ ಕಾಣ
ಲಾಯ್ತಲ್ಲಿ (ಕೊರರಾ. ೬-೬-೨೨); ಧರೆಯ ನಿಕ್ಷುತ್ರವನು ಮಾಡುತ ಪರಶು
ರಾಮನು ಮುನ್ನ ತೊಳೆತೊಳೆದುರುಪರಶ್ವಧವನು ತದ್ಗದ ರುಧಿರವಾರಿ
ಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೬-೨). [ಸಂ.]

ಪರಶಿ 'ಪರಿಸ್ಥಿ' ನೋ.

ಪರಸಿ 'ಪರಿಸ್ಥಿ' ನೋ.

ಪರಸಿ, ಪರಿಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ಕುಂತಾ
ಯುಧ (?) : "ಪರಸ(ಪರಿಸ) ಪ್ರಾಸ ಒಂದು ಆಯುಧ"
(ತದ್ಕೋ. ೨೪). **ಪರಿಸಿ** : ಪರಿಸ ಬೋಳೆಯ ಕೋಲಿಸಿವ ಹೆಜ್ಜೆಸರ
ಕೊಡನೆ . . . ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳು ನೆರೆದಿದುವವರಲ್ಲಿ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೫-೧೪).
'ಪರಸಿ' ಪರಾ. [<ಸಂ. ಪ್ರಾಸ]

ಪರಸಂಗ (ನಾ). ಸಮಯ ; ಸಂದರ್ಭ : ಸಮ್ಮ ಓನೆ ಮರ್ಯಾದಿಗೆ
ಧಕ್ಕೆ ಬರುವಂಥ ಪರಸಂಗ ಬಂದಾಗ (ಮನೆಬಿ. ೧೬); ದಣಿ ಮ್ಯಾಗ
ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಟ್ಟಾಕೆ ನಿನಗೊಂದು ಆಪರೂಪ ಪರಸಂಗ ಒಬ್ಬ
ಬಂದರ ಹ್ಯಾಗಲೇ ? (ಮೇದಿಮ. ೧೩). [<ಸಂ. ಪ್ರಸಂಗ]

ಪರಸಗಟ್ಟಿ (ನಾ). ಉತ್ಪನ್ನ ಜರುಗುವ ವೇದಿಕೆ : ಕಲ್ಯಾಣದ ತರಣರ
ಪಾವಿತ್ರ್ಯವು ಒಂದು ಕಣದಷ್ಟಾದರೂ ಉಳಿದಿದೆಯೇ ಎಂದು ನಾನು
ಕೇಳುತ್ತೇನೆ. ಬಸವಣ್ಣನ ಪರಸಗಟ್ಟಿಯು ಕಟುಕವೆಂದಿ ; ಕಲ್ಯಾಣವು
ಕಟಕಗೇರಿ (ಜೈಮಿ. ೮೯). 'ಪಾದಗಟ್ಟಿ' ಪರಾ.

[ಪರಸಿ (<ಪಂಸಿ)+ಕಟ್ಟಿ]

ಪರಸತಿ (ನಾ). - ಪರವಧು : ಫಲ ಬೇಕು ತರಣಿಗೆ ಪರಸತಿಯನೊಳ್ಳೆ
ನೆಂಬ (ಬಸವ. ೬೬೬); ಪರಸತಿಯಲ್ಲು ಮತ್ತೊಂದು ಪರಾಘಮವಲ್ಲು
ಮದೀಯ ಬಿತ್ತಂ (ದಶಕು. ೧೨-೧೫); ಪರಸತಿಯ ನೆಜ್ಜೆಗೈಯ
ಮುತ್ತಿತು ನೆರೆದು ಕೋಡಗವಿಂದು (ಕುಪ್ಪಾ. ೨-೩೬); ಪರಸತಿ
ಯೊಲುಮೆ ನಿನಗೆ ಒಪ್ಪಿ ಕೊಡೆವ (ಪುರಂದ. ೧-೧೩೩-೨). [ಪರ+ಸತಿ]

ಪರಸತಿಗಮನ (ನಾ). ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯ ಸಹವಾಸ : ಪರಸತಿಗಮನದ
ತಾ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ದ್ವಾ. ದಶಾ. ೧೧-೧೫೬). [ಪರಸತಿ+ಗಮನ]

ಪರಸತಿವೇಳೆ (ನಾ). ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಸರ್ಗ ; ಪರಸ್ತ್ರೀಯೊಡನೆ
ಸಹವಾಸ ; ವ್ಯಭಿಚಾರ : ಪರಸತಿವೇಳೆ ಲೇಸಲ್ಲನುಕ ದೀಳ್ಕೊಟ್ಟಳು
ನಿಜಾನುಜನ (ಕುಪ್ಪಾ. ೨-೪೪). [ಪರಸತಿ+ವೇಳೆ (= ಮೇಲ)]

ಪರಸತ್ಯ (ನಾ). ಅತಿಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಿಜತತ್ವ ; ಪರಮಸತ್ಯ :
ಅನುಭವವೇ ಪರಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಸತ್ಯತೆಯನ್ನು ನೀಡುವುದು (ಪರಶ. ೯೪).

[ಪರ+ಸತ್ಯ]

ಪರಸದನ (ನಾ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮನೆ ; ಅನ್ಯಗೃಹ : ಇವನನು ಪರ
ಸದನದೊಳಗಿಟ್ಟು ಸಾಕಿದ ಗೋಕುಲದೊಳಗೇ (ಕರ್ನಾ. ೩೧೩).

[ಪರ+ಸದನ]

ಪರಸನ (ನಾ). ಪ್ರಶ್ನೆ : ಪ್ರಶ್ನೆ, ಪರಸನ (ಶಬ್ದಾ. ೧೪೬ ಪ್ರಯೋ);
ಪ್ರಶ್ನೆ-ಪರಸನ (ಹೊಸಗ. ೧೧೫). [<ಸಂ. ಪ್ರಶ್ನೆ]

ಪರಸನೆ (ನಾ). - ಪರಸನ : ಹೊರಸಿನ ಪರಸನೆ ಇಲ್ಲ, ಜಗತ್ಯಾ ಕೊರತೆ
ಇಲ್ಲ ; ಅದರೆ ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಗ ಇರುತ್ತಾಳೆ ? (ಪ್ರೀಮಾಶ್ರ. ೪೧).

[<ಪ್ರಶ್ನೆ]

ಪರಸನ್ನ (ಗು). ೧. ಕೃಪೆಯುಳ್ಳ ; ದಯೆಯುಳ್ಳ ; ಪ್ರಸನ್ನ
ವಾದ : ಪರಸನ್ನ ಹಮವದನ ಚರಣಸರಸಿ ಮಧುಕರನು (ವಾದಿಕಾ.
೬೯-೩). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಸನ್ನವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ನಾಣಿ ಮೊದಲಾದ ದೇವಿ
ಯರು . . . ಪರಸನ್ನನು ಸಾಲಿಸರೆ ಪರಸನ್ನರಾಗಿ ಸರಸಿಜಾಕ್ಷಿಯ

ಮುಂದೆ ನಿಲಲ್ (ಹಮಚ. ೨೧೪). [<ಸಂ. ಪ್ರಸನ್ನ]

ಪರಸನ್ನೋಹನ (ನಾ). ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಮರುಳುಗೊಳಿಸು
ವುದು, - ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ದ್ವಾತಸಿದ್ಧಿಯ ಮಂತ್ರ ಪರ
ವಿದ್ಯಾತಿಯು ವಿಚ್ಛೇದ ರಕ್ಷವಿಧಾನ ರಥಮತಿ ಯಂತ್ರ ಪರಸನ್ನೋಹ
ನೌಪಧಿಯ ಈತಗಳು ಮೇಳವಿಸಿದರು (ಕುಪ್ಪಾ. ೧೩-೨೨).

[ಪರ+ಸನ್ನೋಹನ]

ಪರಸಮಯ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಧರ್ಮ, ಅನ್ಯಮತ : ಪರ
ಸಮಯದ ಪ್ರಿದೆನಿಸಿದ ಪುರಾಣಮಂ ಜೈನರಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಮದೊಂದಂ ಪರಿಕಿಸಿ
ನೋಟ್ಯಾಗಳ್ (ಸಮಪ. ೩. ೪೨). ಮುಳಿದು ಪರಸಮಯಂಗಳಂ
ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ ತಾಗುವ ಪರಸ ನಿಟಲಾನಲನದುದ್ದದ ತಗರು ಬಂದಿದೆ (ಪ್ರಸಥ.
೨೯-೫) ; ಪರಸಮಯನಿಧರ್ಯಮುಧಾಮ ನಿಷ್ಠೆಯ ನೇಮ (ವೀಳಿ. ೪-೬-೨) ;
ಮೂಳಕುಂ ಪರಶು ಪರಸಮಯವಾರಣಿಕಂ ಭಾಳಲೋಚನನ

ಮುಖಗೋತ್ರಜಂಭಾರಿ (ಪ್ರೌಢಾ. ೧೫-೩೪); ಪರಸಮಯದವನ
ನಾಡದೂ ಅಗಲಿ ಶಿವಸಮಯದವನಾದದೂ ಅಗಲಿ ವರ್ತುಗಟ್ಟು ನುಡಿದ
ಕರ್ಮಜೀವಿಗಳ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಬಾಲ್ಯಕ ಸುರಿಯದೆ ಮೂಣುವೆ (ಅಖಂಡ. ೨೬೭-೭). ೩. ಬೇರೆಯ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ಅನ್ಯಮತದ
ವನು; ಅನ್ಯವ್ಯವಹಾರವಾದವನಾದ ಪರಸಮಯಮುಖ ಬಾಡುವದಾದಿ
... ತೆರಳಿದನು ಸವಿಲೆಯ ಪುರಾಧೀಶಂ (ಕಂಠವಾ. ೯-೧೧).

ಪರಸಮಯಧ್ವಂಸಕ - ಅನ್ಯಮತಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವ
ವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಶ್ರೀಮತ್ಕುಲಗೊಳ್ಳದೆ ಅರಿಟ್ಟನೇಡಿ
ಪಟ್ಟಿತರ ಪರಸಮಯಧ್ವಂಸಕ (ಎಳ. 11 (R), ೨೩೩-೨; 7).

[ಪರೈ + ಸಮಯಿ]

ಪರಸಮಯಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ಅನ್ಯ
ಮತೀಯ: ಇದುವೆ ಪರಸಮಯಿಗಳಂ ಮುದದಿಂ ಪಠಕ್ಕೆ ಶರಾರಾಪುರು
(ಸಮಪ. ೧-೭೧); ಮತ್ತೆಯೂ ಪರಸಮಯಿಗಳು ಬಾಯ್ತುಲಂಚಿಂ
ತೆಂದರು (ಒಸಪ. ೫೩-೬೧); ಬಿಜ್ಜಳನು ... ಪರಸಮಯಿಗಳ ಚಾಡಿ
ಕೇಳಿ ಬಸವೇಶ್ವರನೊಂದಿಗೆ ಲೆಕ್ಕ ವಿಚಾರಿಸಿ ಸೋತು ಹೋದನೆಂದು ...
ಹೇಳಿದುಗಲ್ಲಿ (ಮೂರುಳು. ೯೦). [ಸಂ. ಪರಸಮಯಿನಾ]

ಪರಸಾಂಗು (ನಾ). ಸುಮಾರು ಐದು ಮೈಲಿ: ಒಂದು ದ್ವೀಪಕ್ಕೂ
ಮತ್ತೊಂದು ದ್ವೀಪಕ್ಕೂ ಮೂರು ಸಾಲು ಪರಸಾಂಗುಗಳನ್ನು ದೂರ
ವಿರುತ್ತದೆ (ಪ್ರವಾಹ. 1, ೩೦೨). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಪರಸಂಗಾ]

ಪರಸಾದ 'ಪಸಾದ' ನೋ.

ಪರಸಿಗಲ್ಲು 'ಪರಸುಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಪರಸು, ಹರಸು, (ಕ್ರೈ). ೧. ಆಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡು: ಪರಸುವೆನೆನ್ನ
ದಾಂ ಪರಪೆನೆಂಬುದಿದಾಗದು ಚಿತ್ತನಾಥನೊಳ್ (ಕವಿಾ. ೨-೧೦೭);
ಕರ್ಮಕ್ಷಯಮುಮುಕ್ಷಯದಾನಮುಮುಕ್ಷಯ ಪರಸಿ ಪೋಷಮಟ್ಟು
ಬಸದಿಗೆ ಪೋಷಾಗಳ್ (ವಡ್ತಾರಾ. ೭೮-೨೬); ಭರತೇಶ್ವರಚಕ್ರವರ್ತಿ ನಿಜ
ಪ್ರಿಯಾನುಜನಂ ಬಾಹುಬಲಕುಮಾರನಂ ಪರಮಾಶೀರ್ವಾದದಿಂ ಪರಸಿ
(ಅದಿಪ. ೧೪-೪೬ ಪ); ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರುಮಂ ಸೀತೆಯುಮಂ ಪರಸಿ
ಗಗನಚಾರಣಾ ಪೋಷುದುಂ (ಪಂಜಾಮಾ. ೯-೧೫ ಪ). ೨. ಒಳ್ಳೆಯ
ದನ್ನು ಹಾರೈಸು; ಶುಭ ಕೋರು: ಈತನಂ ಭೋಂಕೆನೆ ಕಂಡ
ಬಿರ್ತು ನೋಟಿಂಬೆರಸು ಪರಸಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು (ಅದಿಪ. ೨-೨೦);
ವೀರಶೈವಿಯುನ ಕೆಯ್ಯಾರೆ ಸುರಾಂಗನೆಯರೊನೆದು ಪರಸುವರವನುಂ
... ಎನೆದುನಂಬರತಳದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೭೮); ಚೆನ್ನೆಯರಾತಂದಾರತಿ
ಯನೆತ್ತಿ ಪರಸೆ (ಗದ್ಯಾ. ೩-೭೬); ಪುರವರ ಮಹಾಸತಿಯರತಿ
ಭಯಭರಿತ ಭಕ್ತಿಯಿಂದೆ ... ಆರತಿಗಳಂ ನಿವಾಳಿಸಿ ಪರಸಿಸೇಯಂ
ತಳದರಧೀಶೋತ್ಸವದೊಳು (ಚಿ೬ಪ. ೫-೧೬). ೩. ಹರಕೆ ಹೊರು,
ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಹರಸಿಕೊಳ್ಳು; ಮುಡಿಪು ಕಟ್ಟು: ಅನಮೇ
ಪರ್ ನೂತನಪ್ರಸ್ತುತ ಸುರಭಿಸುಧಾಕ್ಷೀರಾಧಿಪೀಕಾರ್ಚನೆಯಂ ... ಪ್ರತ್ಯಗ
ಟಂತಾಮನೆಯಂ ರಚನಾಶ್ಚರ್ಯಾಶ್ಚೈವಭೂಷಾರ್ಚನೆಯಂ ಸಮಾಜ
ದಿಂಬಾವಳಿಗೆ ಪರಸಿದರ್ ಮಸ್ತಕಸ್ತಪಸ್ತರಾ (ಅದಿಪ. ೧೪-೧೧೪)
ಈರ್ವರುಂ ಭೂತಂಗಳ್ಳಿ ಪರಸಿ ಮುಂಡಕೌಶಿಕನೆಂಬ ಮಗನಂ ಪಡೆದೊಸಂ
(ಚಾಪು. ೨೮೭); ಸಂತಾನಮಿಲ್ಲದುಟ್ಟಿಗದಿಂ ಪುತ್ರಾರ್ಥಿಗಳಾಗಿ ನಾಗ
ಸ್ಥಾನದ ನಾಗಗೌ ಪರಸಲ್ಪಾದರ್ (ಸುಕುನಾ. ೫-೪೪೫); ಪಲವು
ದೈವಕ್ಕೆ ಪರಸಿದೊಡಂ ತನ್ನನಿಕ್ಕಿದೊಡಂ ... ದೊರೆಕೊಳ್ಳದು
(ಧರ್ಮಾ. ೬-೧೬೬ ಅದಿಪ). ೪. ಪ್ರಾರ್ಥಿಸು; ಧ್ಯಾನಿಸು:
ಪರಸು ಪರಸೆಲವೊ ಕಾಶೀಪುರೇಶನಂ ನೀಡು ಗೋಡನೆಂಬಾಗಳ್ (ವಜ್ರ. ೯-೪೮). ಹರಸು: ೧. ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಶಿವನೆಂದು ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿ

ಕಾರ್ಜುನನ ಬೆರಸೆಂದು ಎನ್ನ ಹರ[ಪಾತಾಂ. ೦] ಸುತ್ತಿ ಹುದು(ಮುಪದೇ. ೬. ೩೧-೩೭); ಸರ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯವಳವದಲಿ ನಿನಗೆಂದು ಹರಸಿ ಹಾರೈಸಿ
(ವಿಧರಾ. ೧-೭೦); ಸಂಹರಿಸು ದೈತ್ಯನನೆಂದು ತಾಯ್ ಹರಸಿದಳು
ನಂದನನ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೦-೨೬); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಲ್ಲಭೆಗೊರ್ವ ನೊಮ್ಮಗ
ನಾಗಲೆನುಕೆ ಹರಸಿದ (ವೋಪತ. ೧೩-೪೯); 'ಮರಳಿ ಬೀಳ, ಕಂದಾ,
ನನ್ನು ದರದಿ' ಎಂದು ತಬ್ಬಿ ಹರಸೆನ್ನ (ಗಿಳಿವಿ. ೪೭-೫); ಹ[ಪಾತಾಂ. ಪ]
ರಸಿ ಸೇಸೆಯನಿಕ್ಕಿದಳು ತನ್ನ ಪಲ್ಲಭನ ಸಿರಿಮುದಿಯೊಳು (ಸೋಮಪ. ೨-೧೨೦); ಹರಸುತರಿದು ರಾಮರಾಜ್ಯದೊಳಬಿಳಜನನವಹ (ಕಾಂ. ೪೪-೫೬); ಮಳೆ ಬಂದು ಬೆಳೆ ಬೆಳೆದು ಧರೆ ತಾಯಲೆಂದು ... ಇಳಿ
ಯೆಳಗೆ ಹರಸಿದವು ಬಾಲಕರು ಬಂದು (ಕನ್ನ. ೭೯). ೩. ಕಂಠಲ
ದೇವಿಯರುಂ ಪದ್ಮಾವತಿವೇದಿಗೆ ಹರಸಿ ಪರಮೋದೇವನಂ ಹಡೆದು
(ಎಳ. VII, ೩ವನೊ. ೪-೯೨; 1122); ಹರಸಿ ಮಾಡುವುದು ಹರಕೆಯ
ದಂಡ (ಒಸಪ. ೨೨೪); ಪೊದವೀಶ್ವರಂ ಹಿಂದೆ ಹರಸಿ ಹಾಳಂಬಟ್ಟು
ಹಡೆದ ಸುತನೀತನು (ವಜ್ರಾ. ೧೨-೪೨); ಹರಸೋಡು ತಪ್ಪೊದಿಲ್ಲ,
ತಿರುಂಬೋಡು ಹೋಗೋದಿಲ್ಲ (ಗಾಪ. ೩). ಕೊಂಡಾಡು;
ಸ್ತುತಿಸು; ಹೊಗಳು: ಓತು ಕೊಂಡಾಡುತಂ ಹಾಡುತಂ ಹರಸುತಂ
ಹೊಸಹೊಸ ಪಯಿ ಸಿರಿಯ ನೇಮದಳಲರ್ ಕೆಲರು (ಒಸಪ. ೭-೪೨);
ಮರುಳುಪಡೆಗಳು ಉಂಡು ಹರಸಿದವೆಂದು ರಾಘವನ (ಕಾಂ. ೨೨-೪೯).

ಹರಸಿಕೊಳು, ಹರಸಿಕೊಳ್ಳು = ಹರಕೆ ಹೊರು; ಮುಡಿಪು ಕಟ್ಟು:
ಮಹಾ ಮಹೇಶ್ವರರಿಗರ್ಚನೆಯೈನೆಂದಿರುಳು ಹರ[ಪಾತಾಂ. ೦] ಸಿಕೊಳು
ತಿರ್ಧಳಂದು (ಸೋಮಪ. ೧-೭೮); ತೇರಸಗಣಂಗಳಿಗೆ ನಮಿಸಿಯಪಾರ
ಪಯಿಲಿ ಹರಸಿಕೊಂಡಿಹವು (ಒಸಪ. ೪೮-೧೮); ಹರಸಿಕೊಂಡರು ಗಣಪ
ಯಕ್ಷೇಶ್ವರ ಕಳಾವತಿ ದುರ್ಗಿ ಭುವನೇಶ್ವರಿಗಳಿಗೆ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೩-೨೧).

[ದೇ. 11 ತದಿ. ಪರಸು, ಪರಾಚ್ಛು; ಕೋತ. ಪರ್ಜಾ; ಕೊಪ.
ಪರ್ಜಾ; ತುಳು. ಪರಸು = ಆಶೀರ್ವಾದನ, ಹರಕೆ]

ಪರಸು (ನಾ). ಕೊಡಲಿ; ಕುಠಾರ: ಪರಸಿನೊಳೆದೆಯಂ ಸೀಳ್ವಂ
ಗಣಂಗಳಂದಿಕ್ಕಿ ಮೆಟ್ಟಿಸಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾ. ೩-೭೬); ಕೊಂತ ಪರಸು
ಕಳ್ಳದಯಾಟಿ ಖಂಡೆಯ (ದೇವಾಂ. ೩-೨೦೨); ಆ ಜಾಗೀರದಾರ್ರು
ನನ್ನ ಕರಸಿ ಕೊಳ್ಳು ಎಂದರು. ಹಾರೈ ಹುಡುಗ, ನಾ ಒಳ್ಳೆಂದೆ, ತಾವೇ
ಪರಸು ತಗೊಂಡು ಇಕ್ಕರಿಸಿದರು (ಕನಕ. ೩೬). [← ಸಂ. ಪರಸು]

ಪರಸುರಾಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬತ್ತನ ಹೆಸರು; ಪರಸುರಾಮನಾ ಎಜಿಂದು
ಬಿಬ್ಬಿನ್ (ಸಾ. 1X-1, ೪೦೦-೩; ಸು. ೩ನೆಯ ಕತ). [← ಪರಸುರಾಮ]

ಪರಸುರಾಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬತ್ತನ ಹೆಸರು: ಇವ ಬರೆದೊಂ
ಪರಸುರಾಮಯ್ಯ (ಎಳ. V, ಅ೨೮, ೫-೪; ಸು. ೨15).

[ಪರಸುರಾಮ, + ಅಯ್ಯಾ]

ಪರಸೆ 'ಪರಿಸೆ' ನೋ.

ಪರಸೇನೆ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳ ದಂಡು; ಮೈರಿಸೈನ್ಯ: ಮುಂದಿಹ
ಭೂಪರ ಪರಸೇನೆಯಿಜಾನಲ್ಲಿ ಶೌರ್ಯಗೋಪದಿ ಮೆಜೆದರದ್ದು ತದಿ
(ವರ್ಧ. ೭-೧). [ಪರೈ + ಸೇನೆ]

ಪರಸೇನೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಚಾಕರಿ; ಅನ್ಯರಿಗೆ ಮಾಡುವ
ಲೂಳಿ: ಸಂತಂ ಮೃಗಗಣ ವೈತ್ತಿಯನಿಂತಪ್ರಸ್ತುತಮನಜಾಪಿದಂ
ಪರಸೇವಾಚಂತಾವಿಷಾದಿತಾಂತಸ್ತಾಂತಂ ಸಂತೈಸಲೆಂದು ತನ್ನಂ ತಾನೇ
(ಕವಿಾ. ೩-೧೪೦); ನಾನು ಪರಸೇನೆಯ ಮಾಡುವೆನಯ್ಯಾ ಜಂಗಮ
ವಾಸೋಹಕ್ಕೆಂದು (ಒಸಪ. ೩೦೮); ಪರವಾಳುತನವನುಗಾಯ್ತು ಪರಸೇವಾ
ಲಘುಸ್ಥಿತಿರೆಮ್ಮನೇತಕೆ ನುಡಿಸಿದಪೆ (ಕುಪ್ಯಾ. ೨-೨೫).

[ಪರೈ + ಸೇನೆ]

ಪರಸ್ಪೃಶ್ಯ (ನಾ). = ಪರಸ್ಪೇನೆ: ಪರಸ್ಪೃಶ್ಯವು ಧಿಸಂಪಾತಜಯಶ್ರೀಪತಿ ಪತಿಹಿತತಂ ಶ್ರೀಪತಿವತ್ಯಾ ಧಿಸಂಪಾತಜಯ ಧರಿಯಾಳ್ (ಸೌರ್ಯ. XX, ೭೪-೫; 1112).

ಪರಸ್ಪೃಶ್ಯಭೃದವ = ಶತ್ರುಸೇನೆಗೆ ಭಯಂಕರಸ್ವರೂಪನಾದವನು; ವೈರಿಸ್ಪೃಶ್ಯಕ್ಕೆ ರುದ್ರನಂತಿರುವವನು: ಪೂಜ್ಯನಾ ದ್ವಪದ ಮಂದಿರಮಂ ಪರಸ್ಪೃಶ್ಯಭೃದವಂ (ಸಂಪದ. ೩-೭೪).

[ಪರಸ್ಪೃಶ್ಯ]

ಪರಸೋಮ್ಯು (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಸ್ವತ್ತು, - ಆಸ್ತಿ: ಕಟ್ಟಿದರೇನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿದರೇನು ಮುಟ್ಟುಪರಲ್ಲ ಪರಸೋಮ್ಯುನೆಂದಳು (ಕರಣ. ೩೦೪). [ಪರಸ್ಪೃಶ್ಯ + ಸೋಮ್ಯು]

ಪರಸ್ತ್ರೀ (ನಾ). = ಪರವಧು: ಕೊಲೆಯೆಂಬೊಂದನಸತ್ಯಮೆಂಬೆರಡನು . . . ಪರಸ್ತ್ರೀಯೆಂದು ನಾಲ್ಕುಂದನಾಕುಲಮೆಂದಯ್ಯ ನನಾಕುಳಂ ತೊಟ್ಟ ದೊಡೇಂ ಹೃಲ್ಮಾಸಮೇ . . . ಸಂತಾಪಮೇ ಬೇವಸಂ (ಕಾಂಕಿಪು. ೭-೫); ಒಂದಕ್ಕೊಬ್ಬನೆ ಒಂದಕ್ಕೊಬ್ಬನೆ ಪರಸ್ತ್ರೀ ಪರಧನವೆಂದೇ ಜೂದಿಂಗೆಂಬನೆ (೭೫೬. ೪೪೬); ಪರಜನಕೆ ದಯೆಯನು ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಲಿ ಭೀತಿಯ . . . ನೀ ವಿರಚಿಸೋ ಬೇಸವುವೋ ಭೂಪಾಲ ಕೇಳೆಂದ (ಕುಮಾರ. ೧-೫೭); ನನ್ನನ್ನು ಪರಸ್ತ್ರೀಯೆಂದು ತಿಳಿದುದರಿಂದ ನೀನು ಹೀಗಾಗಿರುವೆ (ಕಾಂಕಿಪು. ೭೪-೩). [ಪರಸ್ಪೃಶ್ಯ + ಸ್ತ್ರೀ]

ಪರಸ್ತ್ರೀಗಮನ (ನಾ). ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಹೆಂಡತಿಯೊಡನೆ ಸಹವಾಸ ಮಾಡುವುದು; ವ್ಯಭಿಚಾರ; ಹಾದರ: (ಕ).

[ಪರಸ್ತ್ರೀ + ಗಮನ]

ಪರಸ್ತ್ರೀಲೋಲ (ನಾ). ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀ ಲಂಪಟ: ದನುಜೇಚ್ಚಂ ಕುಜಗೇತ ದೊಳ್ ನೀ ಪರಸ್ತ್ರೀಲೋಲಂ (ಚಾತಕ. ೧೭-೨೯).

[ಪರಸ್ತ್ರೀ + ಲೋಲ]

ಪರಸ್ತ್ರೀವ್ಯಸನ (ನಾ). ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಲಂಪಟತೆ; ಜಾರತನ; ಹಾದರಿಗತನ: ಪರಸ್ತ್ರೀವ್ಯಸನವೇಯವಸನಯ . . . ಎನಿಸುವನು ಬಿಸುಟು ತದ್ವಿಪರೀತದಲಿ ವರ್ತಮಾನವನೇ ರಾಯನು (ಕುಮಾರ. ೩-೭೧). [ಪರಸ್ತ್ರೀ + ವ್ಯಸನ]

ಪರಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿರುವುದು: ವಿವಿಧ ಕ್ರೋಧಾದ್ಯಾ ವೇಶದಿಂ ಆತ್ಮಸ್ಥಂಗಳಂ ಪರಸ್ಥಂಗಳಂ ಉಭಯಸ್ಥಂಗಳಂ ಅಶ್ವದಜಾಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೦); ಹಾಸ್ಯವು ಅಥವಾ ನಗುವು 'ಆತ್ಮಸ್ಥ', 'ಪರಸ್ಥ' ಎರಡೂ ಅಗಬಹುದು (ಬಂಕಿಮ. ೩೫೧). ೨. ಬೇರೆಯ ಸ್ಥಳದವನು: ಪರಸ್ಥರು ಯಾವ ಪ್ರದೇಶದಿಂದಲೇ ಈ ಹವೆಯೊಳಗೆ ಬರಲಿ . . . ಅರೋಗ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ (ಕಥಾ. ೨೧). [ಸಂ.]

ಪರಸ್ಥಲ, ಪರಸ್ಥಳ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಪ್ರದೇಶ; ಬೇರೆಯ ಊರು. **ಪರಸ್ಥಳ:** ಅಗ್ನಿ ಸಂಯಾಗಿ ಸುಲ್ತಾನಾಬೇಗನು ಎನೋ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಪರಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೊರಡಲೇಬೇಕಾದ ಏರ್ಪಾಡು ಬಂತು (ಕಂಕಣ. ೧೮೮); ಪರಸ್ಥಳವೇ ಪರದಾಟವೇ (ಗಾಂ. ೧೭). [ಪರಸ್ಪೃಶ್ಯ + ಸ್ಥಲ]

ಪರಸ್ಥಳ 'ಪರಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಪರಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣದ ದಿನ ಪ್ರಶಸ್ತವಲ್ಲದಾಗ, ಅದಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ಶುಭಕರವಾದ ದಿನದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಯಾಣದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಮನೆಗೆ ಸಾಗಿಸುವುದು; ಹೊರಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವುದು: ನಾಳೆ ನನಮಿ, ಅದ್ದರಿಂದ ಇವತ್ತೇ ಪರಸ್ಥಾನ ಮಾಡಿ ಬಾ (ಕಾಂ. ೧೭). [**ಸಂ.** ಪ್ರಸ್ಥಾನ]

ಪರಸ್ಪರ (ಗು). ೧. (ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕೆಲವರಲ್ಲಿ) ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ರಿಗೂ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ ಸಂಬಂಧ

ಪಟ್ಟವರು: ಸ್ನೇಹಿತರು ಮುಂತಾದವರ ಭಿಟ್ಟಿಯನ್ನು ತಳೆದಿಟ್ಟಿರಲೇ. ಅದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರದಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೪). ೩. ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದು: "ಪರಸ್ಪರಂ, ಮಿಥಃ, ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ, ಇತರೇತರಂ-ಈ ೪ ಬೇಜಿವೇಜಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯-೩೫); "ಅನ್ಯೋನ್ಯಮಿತರೇತರ ಮಿಥಃ ಪರಸ್ಪರಮನಲು ಬೇಜಿಬೇಜಿಂಬುದನು ಸೂಚಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯-೧೫). ೪. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ; ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಲಂಕಾರ: ಜಾತಿಪರೋಕ್ಷ . . . ಪರಸ್ಪರಸಾರಸವಿವಾಲನಂಗಳಿಂದೇ ತಿಳಿದಿದಮೊಂದಿ ನೆಗಬ್ಬಂ ನೆಜಿ ವಾಸ್ತವಭೇದವ್ಯಕ್ತಿಗಳ (ಕಾವ್ಯಾ. ೭೦೬); ಇತರೇತರಕಾರಕ ಸಂಪ್ರತಿ ಪತ್ತಿ ಪರಸ್ಪರಂ ಸಮೂಹದೊಳಿಸಿವೊಂದತರಯಗೂಡಿದಿಂ ನಿರ್ಧಾರಕ ಮತ್ತುದು ಸಾರಮೆಂಬ ಸದಲಂಕಾರಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೩೫೪). [ಸಂ.]

ಪರಸ್ಪರತೆ (ನಾ). ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಪೂರಕವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಸುಂಕ ಸಂಧಾನಗಳು ಅರಂಭವಾದಾಗ ಸುಂಕ ವಿನಾಯಿತಿಗಳ ಪರಸ್ಪರತೆಯ ನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಬದಲಾವಣೆಯೊಂದನ್ನು ಹಿಂದುಳಿದಿರುವ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳ ಹಿತದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾಡಲಾಯಿತು (ಅಂತರಂ. ೧೮೨).

[ಸಂ. ಪರಸ್ಪರತಾ]

ಪರಸ್ಪರಸಂಬಂಧ (ನಾ). ಒಂದಕ್ಕೊಂದಕ್ಕಿರುವ ಬಾಂಧವ್ಯ; ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ನಂಟುತನ: ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪ ಲಕ್ಷಣ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧಗಳ ನಿರೂಪಣೆ . . . ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ (ದ್ರಾವಿ. V, ಮುನ್ನುಡಿ); ಈಶ್ವರಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮಾಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರತೆಯೊಂದಿಗೆ ಅದರ ಅಂಶಗಳು ಇರಬೇಕಾದ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ ಹೇಳುವಾಗ ಸೌಂದರ್ಯ ಮತ್ತು ಲಾವಣ್ಯಗಳ ವಿಷಯವೂ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ (ಸಾಂಧ. ೧೨೬). [ಪರಸ್ಪರ + ಸಂಬಂಧ]

ಪರಸ್ಪರಸಾಮ್ಯ (ನಾ). ಒಂದಕ್ಕೊಂದಕ್ಕೆ ಇರುವ ಹೋಲಿಕೆ: ಪರಸ್ಪರ ಸಾಮ್ಯ ಕಂಡುಬಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವೂ ಇದೆ ಯೆಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ (ದ್ರಾವಿ. ೩೪). [ಪರಸ್ಪರ + ಸಾಮ್ಯ]

ಪರಸ್ಪರೋದೀರಿತ (ಗು). ೧. ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಹೇಳಿದ, - ನುಡಿದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] (ನಾರಕರು ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಕೊಡುವ) ಐದು ಬಗೆಯ ದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಂತು ಶಾಂಕರ ಮಾನಸ ಶ್ವೇತೃಜ ಪರಸ್ಪರೋದೀರಿತ ದನುಜೋದೀರಿತಂಗಳೆಂಬಯ್ಯಂ ತೆಜದ ದುಃಖಂಗಳೊಳದರ್ ನಿಮಿಷಮಾತ್ರಮಪ್ಪೊಡಮುಸಿರ್ ಪೊತ್ತಂ ಪಡೆಯದೆ (ಅದಿಪು. ೫-೮೮ ಗ); ಶಾಂಕರಂ ಮಾನಸಂ ಶ್ವೇತೃಜಂ ಪರಸ್ಪರೋದೀರಿತಂ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಾಸುರೋದೀರಿತಂಗಳೆಂಬ ಪಂಚಪ್ರಕಾರದುಃಖಂಗಳನೇಕ ಪ್ರಕಾರದಿನನುಭವಿಸುತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೧-೪೬ ಪ).

[ಪರಸ್ಪರ + ಉದೀರಿತ]

ಪರಸ್ಪೃಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಇನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪದ; ಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆಯ ಫಲವು ಇತರರಿಗೆ ಸೇರಿದುದೆಂದು ಹೇಳುವ ಪದ. 'ಅತ್ಯನೇಪದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಸ್ಪ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಸೊತ್ತು; ಅನ್ಯರ ಸಂಪತ್ತು: ಪರಸ್ಪವಸ್ಪ ಪಹರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು ಅಪಾಯ (ಅರ್ಯಾ. ೩೬).

[ಸಂ.]

ಪರಸ್ಪತ್ತು (ನಾ). = ಪರಸ್ಪ: ಅದು ಎಷ್ಟು ಅಲ್ಪವಾದರೂ ಪರಸ್ಪತ್ತುವೆ? (ನೀತಿ. 1V, ೨೮). [ಪರಸ್ಪ + ಸ್ಪತ್ತು]

ಪರಹತ್ಯ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಕೈ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಹಸ್ತ: (ಕ). [ಪರಸ್ಪ + ಹತ್ಯ]

ಪರಹಸ್ತ (ನಾ). ೧. = ಪರಹಸ್ತ : ಇದು ಪರಹಸ್ತವನ್ನು ಸೇರಿದ್ದರಿಂದ ಉಪಪದಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾಗುತ್ತದೆ (ಶಾಕುಂತ. ೪೬-೧೬). ೨. (ಅಲಂ) ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಕ್ರಿಯೆ, - ಕೆಲಸ : ಕದನದಲ್ಲಿ ಕಯ್ಯಾರೆ ದೈತ್ಯರ ಸದೆದು ಭೂಭಾರವನ್ನು ಪರಹಸ್ತದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿ . . . ಪಯಣವ ಮಾಡಿದನು ಮುರವೈರಿ ನಿಜಪುಂಗಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೧೬). [ಪರಹಸ್ತ + ಹಸ್ತ]

ಪರಹಿಂಸೆ (ನಾ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ನೋಯಿಸುವುದು ; ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಕಾಡುವುದು : ಖೇರಶೈವನಾದಡೆ . . . ಎಂತೂ ಪರಹಿಂಸೆಯನೆಸಗದಿರಬೇಕು (ಚನ್ನವ. ಕ. ೧೦೬-೨೩೯) ; ಕೊಲುವುದೇ ನೊಂದರದೆ ಬಿಕ್ಕಿಂಗಳೆವುದೇ ಪರಹಿಂಸೆ ಲೋಕದ ಹಳವುದೇ ವಧೆ ಶಸ್ತ್ರವಧೆ ವಧೆಯಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೨೬). [ಪರಹಿಂಸೆ]

ಪರಹಿತ (ಗು). ೧. ಉಪಕಾರ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ; ಸ್ನೇಹಪರವಾದ (ನಾ). ೨. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು ; ಪರೋಪಕಾರ : ಸರಮಹಿತಾ ನಿನಗೇನಹಿತರುಮೊಳರೇ ಸಹಿತ ಪರಹಿತಾಚಾರಪರಾ (ಕವಿಾ. ೧-೪೨) ; ಪರಹಿತಮಿದಾತ್ಮಹಿತಮೆಂಬೆರಡು ಮನುಬಾದಲನೆನುಗೆ ಮಾಡಿದವಂ ನಿತ್ತರಿಸಂ (ಕಾವಂಉ. ೪೪೪) ; ಪುರುಷಾತ್ಮದ ನೆರೆ ಸತ್ಯದ ಕರು ಪರಹಿತಲಕ್ಷ್ಮಿಗಿಕ್ಕಿದಾಣಂ (ಸೌಹಾರ. XX, ೬೬-೨೬ ; 1118) ; ಪರಹಿತದ ನೆಗಟ್ಟು ನಾನಿಂ ಪರಕ್ರಿಯಂ ಪಡೆನೆಂಬ ಮುನಿಪಾ (ಜೀವಸಂ. ೩೫-೧೬) ; ಪರಹಿತದೊಳ್ ನಯುಕ್ತಮದೊಳ್ . . . ನಿನಗಾರ್ ದೊರೆ (ಪುಷ್ಪ. ೧-೪೦) ; ಪರಹಿತ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಹಿತ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ (ಇದೆ). ೩. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು ; ಇತರರಿಗೆ ಸೌಖ್ಯ ನೀಡುವವನು ; ಪರೋಪಕಾರಿ : ಪರಹಿತನೆಂಬ ಸತ್ಯನಿಧಿಯೆಂಬ . . . ಗುಣಯೆಂಬ ಪಟನರಾರ್ಥ ಧೃಕ್ಪ್ರಿಯೋಳ್ (ಮದಕ. ೧-೪೬) ; ಪರಹಿತರಲ್ಲ ಧರ್ಮಪರರಲ್ಲ ದಯಾಸ್ವರರಲ್ಲ ಮರ್ತ್ಯರೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೧೪೫) ; ಪರಹಿತರೊಲ್ಲ . . . ಸಂವರಿಸಿದ ಜೀವನೋಚಿತಧನಂಗಳ ನೀಡುತ್ತಿಗೊಳ್ಳ ತೀವ್ರನಪ್ಪರಸನ ಮಾಟಕ್ಕಿಯಿಂದಮೆ (ಪಾಶ್ವರ್ಥ. ೧೧-೬) ; ವೇದವಿದಂ . . . ಅಶೀರ್ವದಪರಂ ಪರಹಿತಂ ಪುರೋಹಿತ ನಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೦೫ ಪ್ರಯೋ.). [ಸಂ.]

ಪರಹಿತಚರಿತ (ನಾ). ಪರೋಪಕಾರವೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವವನು ; ಇತರರಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದೇ ತನ್ನ ಶೀಲವಾಗಿರುವವನು ; ಪರೋಪಕಾರಿ : ಪರಹಿತಚರಿತಂ . . . ವೈದ್ಯಾಂಬು ರಾಸಿ ಕುಳಿತಳನೆನಿಸಿದಂ ದಿಬ್ಬಣ್ಣಂ (ಸೌಹಾರ. XI-11, ೧೨೧-೧೫ ; 1072) ; ವರಗುಣಭರಿತಂ ಪರಹಿತಚರಿತಂ ಬೆಳ್ಳಲದ ನೆಗಟ್ಟ ದಂಡಾಧೀಶಂ (ಕವಿಾ. ೬೪-೧೨-೨೪ ; 1170) ; ಪರಹಿತಚರಿತಂಗೆ ಜಗದ್ಗುರುಗೆ . . . ಮುಕದೆಯ್ಕಿ ಮಿಳಂ (ಪಾಶ್ವರ್ಥ. ೧೫-೧೨೫). [ಪರಹಿತ + ಚರಿತ]

ಪರಹಿತವ್ಯಸನಿ (ನಾ). ಪರೋಪಕಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತನಾದವನು : ಪರಹಿತವ್ಯಸನಿಗಳಲ್ಲದೆ ದುರ್ಯ್ಯಸನಿಗಳಲ್ಲ (ಅಜಿಪು. ೧-೨೧೮).

[ಪರಹಿತ + ವ್ಯಸನಿ]

ಪರಹಿತಾರ್ಥ (ನಾ). ಪರೋಪಕಾರದ ಉದ್ದೇಶ ; ಬೇರೆಯವರ ನೆಮ್ಮದಿಯ ಕಾರಣ, - ಗುರಿ : ಪರಹಿತಾರ್ಥಕೆ ಯನ್ನ ಕೋಮಲ ಶರೀರ ಶಿವನಾಕ್ಷಿಗಾಹುತಿಯಾದೊಡೆಗಲಿ (ನವನೋ. ೫-೩೫).

[ಪರಹಿತ + ಅರ್ಥ]

ಪರಹೆಣ್ಣು 'ಪರವೆಣ್ಣು' ನೋ.

ಪರಹೊನ್ನು (ನಾ). = ಪರವಿತ್ತ : ಪರಹೆಣ್ಣು ಪರಹೊನ್ನು ಕರಗತ ವಾಯ್ತೆಂದು ಪರಲೋಕ ಭಯ ದಿಟ್ಟು ತಿರುಗುವನ(ಪುರಂದ. ೧-೧೫೩-೨).

[ಪರಹೆಣ್ಣು + ಹೊನ್ನು, (< ಪೊನ್ನು)]

ಪರಳ್ 'ಪರಲ್' ನೋ.

△ **ಪರಳಿಗೆ 'ಹರಳಿಗೆ' ನೋ.**

ಪರಳು 'ಪರಲ್' ನೋ.

ಪರಳುಗಲ್ಲು 'ಪರಳ್ಳಲ್ಲು' ನೋ.

ಪರಳುಗಾಯಿ 'ಪರಳ್ಳಾಯಿ' ನೋ.

ಪರಳುನೆಲ (ನಾ). ನೊರಜಿನಿಂದ ತುಂಬಿ ಬಿರುಸಾಗಿರುವ ನೆಲ :

ನಡುಮನೆಯ ಪರಳುನೆಲ ಮೈಯೊಳೊತ್ತಿ ನಿದ್ರೆಯ ಕಡಿಸಿತು (ಪುರಂದ. ೬-೨೪). [ಪರಳು (< ಪರಲ್) + ನೆಲ]

ಪರಳುಮೊಲೆ 'ಪರಲೊಲೆ' ನೋ.

ಪರಳೊತ್ತು 'ಪರಲೊತ್ತು' ನೋ.

ಪರಳೋಲೆ, ಹರಳೋಲೆ (ನಾ). ರತ್ನಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಿವಿಯ ಅಭರಣ ; ಹರಳಿನ ಓಲೆ : ಪರಳೋಲೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದುವು ಕರ್ಣದಲಿ (ಕಂಸನಿ. ೨೪-೬೬). **ಹರಳೋಲೆ :** ಹರಳೋಲೆ ಮಕರಿಕಾಪತ್ರ ಮೂಕುತಿ ಸಣ್ಣ ಗಿರೆಯ ತಿಲಕ ಚಿವಿಚಿವಿ (ಭರಣ. ೪೦-೫೬) ; ಹರಳೋಲೆ ಕುಣಿಯಲು ಜಡೆ ಬೆನ್ನ ನೆಲೆಯಲು (ಕಂಸನಿ. ೬-೧೨೩) ; ಹರಳೋಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ . . . ನೀನು ಯಾರ ಮಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨೦).

[ಪರಳು (< ಪರಲ್) + ಓಲೆ]

ಪರಳ್ಳೆಲ್ಲು, ಪರಳುಗಲ್ಲು, ಪಳಗಲು, ಹರಳುಕಲ್ಲು, ಹರಳುಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನ ಚೂರು ; ಚೂರುಗಲ್ಲು : ಧೀಮಾರಣ್ಯದೊಳು ಪರಳ್ಳೆಲ್ಲು ಮುಳ್ಳು ದಿಸಿಲೊಳ್ಳಾಯ್ದ ಬಟ್ಟಿಯೊಳ್ ಬಜಾಗಾಲಿಂ ಚರಿಸುವ ರವರು (ಶಾಂತೀಶ. ೪-೨೬). **ಪರಳುಗಲ್ಲು :** ೧. ಮೊನೆಗಲ್ಲು ಗುಂಡು ಗಲ್ಲುಗಳರೆಗಲ್ಲುಗಳ್ ಘನವಾದ ಪರಳುಗಲ್ಲುಗಳು . . . ವನಮಾರ್ಗವ ತುಂಬಿದುವು (ಕಂಸನಿ. ೧೪-೪೪). **ಪಳಗಲು :** ೨. ಕಲ್ಲು ತುಂಬಿದ ಭೂಮಿ ; ಹರಳು ಭೂಮಿ (?) : ಶ್ರೀಮನ್ನಾಗ್ನಿವೃಷ್ಟಂ ಚಾವುಷ್ಟ ಗಾವುಷ್ಟಂ ಮುಗುನ್ದದೊಳು . . . ಶ್ರೀಮತ್ತಿಯು ಗೋವರ್ಧನದೇವರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಣಿ ಗರ್ಭೆಯುಂ ಪಳಗಲುಮುಂ ದಿಟ್ಟಿಂ (ಸೌಹಾರ. XI-1, ೬೪-೪೯ ; 1045) ; II ಇದು 'ಪರಳುಗಲ್ಲು' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತ ವಿರಬಹುದು. **ಹರಳುಕಲ್ಲು :** ೩. ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಮಣಿ, - ರತ್ನ : ಚನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ ಕೆಲವು ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಹರಳು ಕಲ್ಲುಗಳು ಕಣಗಲ್ಲ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೬೯). **ಹರಳು ಗಲ್ಲು :** ೧. ಬಹಳ ಅಳವಾದ ಅದರ ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿದ್ದ ಹರಳುಗಲ್ಲುಗಳು ಸಹ ಅಲ್ಲದದೆ, ಇದ್ದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ತ್ವಸ್ತಿಯಿಂದ ಸುಂತು ಮುಕ್ತಿಸಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು (ವೀರವತ್ಸ. ೪೬) ; ಹರಳುಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಹರಿದಂತೆ ಹಿಮಗಡ್ಡೆಯ ಮೇಲೆ ರೆಟಿರಟೆನೆ ಸದ್ದು ಮಾಡುತ್ತ ಮೂರು ಕುದುರೆಯ ಗಾಡಿಯೊಂದು . . . ಬಂದು ನಿಂತಿತು (ಪುಷ್ಪ. ೫೫೫).

[ಪರಳ್ (< ಪರಲ್) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯ)]

ಪರಳ್ಳಾಯಿ, ಪರಳುಗಾಯಿ (ನಾ). ಹೀಚು ; ಮಿಡಿ ; ಕಸು ಗಾಯಿ : ಬನದೊಳು ಹಿಮನೆಂಬ ಚೋರ ಮೈದೋಜಿ ಪಾದಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಬೆದಜು ಸೂಜಿಗೊಟ್ಟಿಂದದೆ ಪರಳ್ಳಾಯಿ ಮುಂತಾದ ತಾಜಕಿ ನೆಲಕು ದುರಿದುವು (ವೀರವತ್ಸ. ೪-೪೬). **ಪರಳುಗಾಯಿ :** "ಮಿಡಿಯೆಂದೊಡೆ ಪರಳುಗಾಯಿ" (ಪಾಶ್ವರ್ಥ. ೬೬).

[ಪರಳ್ (< ಪರಲ್) + ಕಾಯಿ (< ಕಾಯ್)]

ಪರಳೊಲೆ 'ಪರಲೊಲೆ' ನೋ.

ಪರಾಂಗನಾವಿರತಿವ್ರತ (ನಾ). ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯರ ಬಗ್ಗೆ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತಳೆಯದಿರುವ ನೋಂಟು, - ನಿಯಮ : ಶೋಕಂಗೆಯ್ಯ ಸೀತೆಯಂ ದಶಾಸ್ಕನಂತಕವೀರ್ಯಕೇವಲಿಗಳ ಚರಣೋಪಾಂತದೊಳ್

ಕೈಕೊಂಡ ಪರಾಂಗನಾದಿವ್ರತದ ಭಂಗಮಂ ಬಗೆಯದುಯ್ಯಂ
(ಪರಾಂಗನಾ. ೯-೧೧೩ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರಾಂಗನೆ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಹೆಂಗಸು ; ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀ : ಪುನಿಯ
ಯದು ಪರಾಂಗನೆಗಾಟಿಸುದು . . . ಧರ್ಮಮದಲಿ ತಡೆವುದಧರ್ಮಂ
(ಅದಿಪ. ೫-೬೯) ; ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಯ ಬೇಡುವನೆ ಪರಾಂಗನೆಯ ಪಾಪ
(ಸಮಾಜ. ೯-೩೩). ೨. ಕೈವಲ್ಯವೆಂಬ ಸ್ತ್ರೀ : ಕಂಡೆ ಮಕ್ಕಳಿಬ್ಬರೂ
ಪರಾಂಗನೆಯ ನೆರೆದು ಪರಾಪರವಸ್ತು ವಾದುದನೇನೆಂಬೆನುಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧೀಪ.
೩೬-೯೫). ೩. ಪರಾಂಗನೆಗೆ ನುಯ್ಯೊಟ್ಟಿರ್ದುರ್ಮಮತ್ಯಂತಪಶ್ಚರಿತರ್
. . . ಪಾಪಸರಿಸಲ್ಪೇನೆಂಬಿನಾಶ್ಚರ್ಯಮಂ (ಪ್ರಿ.ಪದಿ. ೧-೫೫).

ಪರಾಂಗನಾಪುತ್ರ = ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಮಗನಂತಿರುವವನು ;
ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಮಗನಂತೆ ವರ್ತಿಸುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು :
ಗೋತ್ರವಿಭೂಷಣಂ ಪರಾಂಗನಾಪುತ್ರಂ . . . ಶ್ರೀಮದಂತಃಪುರವರ್ಗದ
ದಂಡನಾಯಕಂ (ಸಾ.ಇ. XX, ೩೪-೫ ; 1100). [ಪರ್ಮ + ಅಂಗನೆ]

ಪರಾಂಬರಿಕೆ 'ಪರಾಮರಿಕೆ' ನೋ.

ಪರಾಂಬರಿಸು 'ಪರಾಮರಿಸು' ನೋ.

ಪರಾಕ (ನಾ). ೧. (ಯಜ್ಞ ಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ,
ಒಂದು ಬಗೆಯ) ಕತ್ತಿ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪವಾಸ ವ್ರತ ;
ಮೈಮರೆಯದೆ ಹನ್ನೆರಡು ದಿವಸಗಳು ಮಾಡುವ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ
ರೂಪವಾದ ಉಪವಾಸವ್ರತ : 'ಪರಾಕಕೃತ್ಯ' ಪರಾ.
೩. ದೂರ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ. [ಸಂ.]

ಪರಾಕಕೃತ್ಯ (ನಾ). = ಪರಾಕ ೨ : ಮಹಾಕಷ್ಟಂಗಳಾದ ತಪ್ಪ
ಕೃತ್ಯ . . . ಪರಾಕ [ಪಾಕಂ, ಪರಾ, ಪರಾಕಾ] ಕೃತ್ಯ ದೇವ
ಕೃತ್ಯ ಯಾವಕೃತ್ಯಾದಿ ಕೃತ್ಯಂಗಳಂ ಪಕ್ಷ ಮಾಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿ
ಅನ್ನಮಂ ಪಿಚ್ಚಿಸಿ ತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಬುದು ಮಾಡಲಾದುದೇ . . . ತಪವೆನಿಸು
ವುದು (ವಿವೇಕ. ೧೨೨). [ಪರಾಕ + ಕೃತ್ಯ]

ಪರಾಕಾಪ್ತ (ನಾ). ಪರಮಾವಧಿ ; ತುತ್ತತುದಿ : ಹೀಗೆ ವಿವಾಹ
ವಿಷಯಕವಾದ ಶ್ರೀಮವು ಅದರ ಪರಾಕಾಪ್ತ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಂತೆ
ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಆದಷ್ಟು ಹೆಜ್ಜೆಗಡೆಗಳು
(ನೀಗಟ್ಟು. ೭೯). [ಸಂ. ಪರಾಕಾಪ್ತ]

ಪರಾಕಾಪ್ತತೆ (ನಾ). = ಪರಾಕಾಪ್ತ : ಇದೂ ಅಜ್ಞಾನದ ಪರಾಕಾ
ಪ್ತತೆಯೇ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೬) ; ಸಾಗರೀಕತೆಯ ಪರಾಕಾಪ್ತತೆಯಲ್ಲಿದ್ದವು
ನಾವು (ಸಾಮಿಸ್ತ. ೧೧೨). [ಸಂ. ಪರಾಕಾಪ್ತತಾ]

ಪರಾಕಾಪ್ತೆ (ನಾ). = ಪರಾಕಾಪ್ತ : ಪರಿತೋಷ ಪರಾಕಾಪ್ತೆಯೊಳ್
ನಿಜ ತಾತ್ಪರ್ಯಗುತ್ತುಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೦-೨೧ ಪ) ; ದೋಷದ ಪರಾಕಾಪ್ತೆ
ಯಿಂದ ಗುಣದ ಪರಾಕಾಪ್ತೆಯು ಜನಿಸುವುದು (ಗುರುನಿ. ೯೪) ;
ಈ ಕಷ್ಟರೂಪದ ಅವನ ಆನಂದ ಪರಾಕಾಪ್ತೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುತ್ತಿತ್ತು
(ಪುನರು. ೩೪೬). [ಸಂ. ಪರಾಕಾಪ್ತಾ]

ಪರಾಕಿ (ನಾ). ಹನ್ನೆರಡು ದಿನ ಉಪವಾಸ ಮಾಡುವ ವ್ರತವನ್ನಾ
ಚರಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಪರಾಕ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಹಿಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಅತ
ನವ ಬಿಟ್ಟರೇನೋ ಪರಾಕಿಯಂತೆ ವಿಷಯವ ಬಿಟ್ಟರೇನೋ ಅಶಕ್ತ ಸಪೋಷಕ
ನಂತೆ (ಉರಜಿ. ೧೨೨-೧೧೦) ; ಯತಿಗೆ ಪರಾಕಿಯಾಯಿತ್ತು ಮಾಯೆ
(ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೪-೨೬) ; ಇತ್ತೊಡೆ ಬೇಟೆಮೊಯದೊಡೆ ಕಾಟಮದುಂ
ಬೆಲೆವನ್ನೆ ಬಾಡುಕಂಬತ್ತುವ ಬೇಟೆಮಂ ಸುಡು ಪರಾಕಿಯ ನೋಡಿಂವಿಯ
ಗಂಡರ್ವರೊಳ್ ಕಪ್ಪುಂ ಕಪ್ಪುಂಕೊಡಿಗೆ [ನಾಣಂ]ನದಂಬು ಅದಷ್ಟು
ನಾಸಿಗಂ . . . ಸುಗ್ಗಿಯಲ್ಲವೇ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೩೬೬) ; (ಅನಂಪ.
೪-೪೪ ನೋ). [ಸಂ. ಪರಾಕಿನ]

ಪರಾಕಿತನ (ನಾ). ಪರಾಕಿಯೆಂಬ ವ್ರತದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ ; ಪರಾಕ
ಕೃತ್ಯದ ವ್ರತಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ : ಸುಭದ್ರೆಯಂ ಸುಲಸೆಯರಿಂ
ದಿವರ್ಜೊಡ್ಡು ಸುಗಳಾಗಿ ತರ್ಪಾಪಕರಣಂಗಳೊಳ್ಪರಿಣತವೆತ್ತಾ ವಿವಾಹ
ಗರ್ವದಿಂ ಕಿಡುಗೊಸುತನದೊಳ್ ಪರಾಕಿತನಮಂ ಕೈಕೊಂಡಿರುತ್ತಿರಲ್
(ಪುಷ್ಪ. ೪-೨೯ ಪ). [ಪರಾಕಿ + ತನ]

ಪರಾಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗಣಿಸು ; ಉಪೇಕ್ಷಿಸು : ಸಾಕೈ ನಿಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ
ಣ್ಣಂದಿರಿಗನ್ನು ಹಾಕಿ ಹೋಗುವೆವೆಂದು ನೆನೆದ ಹೋರೆಯ ಕಂಡುಬಿಟ್ಟನೆ
ಅವರನ್ನ ಪರಾಕಿಸಿ ಹೋಗರೆಯೆಂದ (ಭರಣ. ೪೫-೧೦೪).

[ಪರಾಕು + ಇಸು]

ಪರಾಕು (ನಾ). ೧. ಅಲಕ್ಷ್ಯ ; ಉಪೇಕ್ಷೆ ; ಉದಾಸೀನತೆ : ಕಾಪುಡುಪ
ರೈದಾಡು ಮಂದಿ ಸಮಾಪದಲಿ ಕಾಡುವರು ಎನ್ನನು ನೀ ಪರಾಮರಿ
ಸದೆ ಪರಾಕಾಗಿಹುದು ಲೇಸಲ್ಲ (ಪಂಸಾ. ೬೪) ; ಓಲಗೊಳಿದೊ ಮದ
ನಂಗೆ ದಿನ್ನೈಸಲ್ಲ ರಾಕಾಡೊಡೆಂದನು (ಜೈಮಿಥಾ. ೩೦-೪೬) ; ಸುಲಿಂಗವ
ಧರಿಸುವಾಗ ಪರಾಕುವಾದುದೊ (ಕಂಕದಾ. ೬-೧೪). ೨. ಲಕ್ಷ್ಯ ;

ಗಮನ : ಅರಸೆ ನೋಡು ಪರಾಕಿನಲಿ (ಬಜ್ಜರಾ. ೧೦-೨೦) ; ನುಡಿ
ಯೆಸಿ ಪರಾಕವಗನಿಸಿ ಮಾತಾಡ ಮಂದಿಸನು ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ (ಕಂಕದಾ.
೪-೫೬) ; ಅಂ ಪರಾಕಿನಂ ಕೇಳುದಿಲ್ಲ, ಅದೇನೆಂದವುದದಂ ಪೇಟಾ
(ಮಿತ್ರಗೋ. ೨೫) ; ಊರಲ್ಲಿರುವ ಮಕ್ಕಳುಗಳೊಡನೆ ಮಕ್ಕಳಾಟಿಕೆಯ
ಪರಾಕಿನಲ್ಲಿ ವಿವಾಹಾಸ್ಥಾನವು ಸಾಗಿದೆಂದು (ವಚನಾ. ೬). ೩. ಎಚ್ಚರಿಕೆ ;

ಜಾಗರೂಕತೆ : ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳು ಇವೆ-ಎಂದು ಪರಾಕು ತಿಳಿಸದಿದ್ದರೆ
ಅಸಾಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಲನಿ. ೨೨೪). ೪. ಹೊಗಳಿಕೆ ; ಸ್ತುತಿ :
ಹೋರಿಸಿದಿದು ನೀಡುವಿಕೆಯ ಫಲಗಿಯ ಪರಾಕಿನೊಳಗೆ ಕೈಕೊಳುತ
(ಭರಣ. ೧-೬೪) ; ಇದು ಭೀಮನ ಪಾಲಿನ ಪರಾಕು (ಯಕ್ಷಬ. ೪೫) ; ಹೈನ
ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಾವತಿದೇವಿ ಒಬ್ಬಳು ಅರಾಧ್ಯದೇವತೆ. ಅಪಳ ಉತ್ಸವ
ಪೂಜೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಾದಿಕೆಯ ಪರಾಕುಗಳ ಪತನದಿಂದ (ಜಾನಗೀ. ೧೬).

೫. ಹಿರಿಯರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ (ಗಮನ ಸೆಕೆಯಲು)
ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಶಬ್ದ : ರಾಯ ಪರಾಕೆಂದು ಕೈವಾರಿಪ ತೊಂಡೆ
ನಾಯ ಪಾಕೆಯರೊಪ್ಪಿದರು (ನೋಪಕ. ೪-೬) ; ಪುರಹರ ಪರಬ್ರಹ್ಮ
ಮೂರುತಿ ಪರಾಕು (ನಂದಿಮಾ. ೫-೪೧) ; ಕೆಯ್ಯಂ ನೆಗಮಿ ಪಂದಿಗಲ್
ಪರಾಕು ಪರಾಕೆಂದು ದಿರುದಾವಳಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚರಿಸುತಿದ್ದರ್ (ಚಿಕ್ಕದೇ.
೧೩೪ ಪ) ; ಇಕ್ಕಲದೊಳಂ ಹೆಯ್ಯ ಪರಾಕೆಂದು ನುಡಿದು (ನವಮೋ.
೪-೩೪). ೬. ಮೈಮರೆಯುವು ; ಅಜಾಗರೂಕತೆ : (೪).

ಪರಾಕು ಮಾಡು = ಪರಾಕಿಸು : ಪರಾಕು ಮಾಡದೆ ಪರಾಂಬರಿ
ಎನ್ನ ಅಪರಾಧಂಗಳ ಪ್ತಮಿಸೋ (ಪುರಂದ. ೧-೬೩ ಪಲ್ಲವಿ) ; ಬೇಕಾದರಾಲಿ
ಸುವುದು ಬೇಡವಾಗೆ ಪರಾಕು ಮಾಡುವುದು (ಭರಣ. ೪೦-೧೧೬) ; ನಾಳು
ಕೇಳು ಪರಾಕು ಮಾಡದೆ (ವಿವಾಹ. ೪೬ ಪಲ್ಲವಿ). ಪರಾಕು ಹೇಳು,
ಪರಾಕ ಹೇಳು = 'ಪರಾಕು' ಎಂದು ಉಗ್ರಾಡಿಸು : ಅರಸರು ಸಾಟ್ಯ
ಭವನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂಬುದನ್ನು ಪಂದಿಮಾಗಧರು ಸಾರುತ್ತ ಮುಂದೆ
ಮುಂದೆ ಪರಾಕು ಹೇಳುತ್ತ ನಡೆದಿದ್ದರು (ಕುಂಕುಮ. ೩೪) ; ಕೀರ್ತನೆಯ
ಸ್ವಾರಸ್ಯಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಬರಬಹುದೆಂದು ಪಂದಿಮಾಗಧರು ಪರಾಕು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ
(ಪ್ರೀತಾಯ. ೬೨) ; ನಿಶೆವಣಿಗೆ ಪರಾಕ ಹೇಳುತ್ತಾ ಬರುತ್ತಿರುವ ಆ
ಹಿಂದೂ ಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಗಳದು? (ನಿಶಿಲು. ೧೬).

[<ಸಂ. ಪರಾಂಚ್/ತಮಿ. ಪರಾಕು ; ತುಳು. ಪರಾಕು, ಪರಾಕೆ ;
ತೆಲು. ಪರಾಕು]

ಪರಾಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗುವುದು ; ಮೇಲೆ ಬೀಳು
ವುದು ; ಆಕ್ರಮಣ. ೨. ಶೌರ್ಯ ; ಕಲಿತನ : "ಸಾಹಸಂ ದಲವದಾನಂ

ವಿಕ್ರಾಂತಂ ಪರಾಕ್ರಮಂ . . . ವೀರ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೨-೪); ಅಯು
ನಯ ಪರಾಕ್ರಮೋಪಾಶ್ರಯಂಗಳಂ ಶ್ರೀಗಡಭೂ ಮಾದಿದ ನಿನ್ನಿಂದ್ರಿಯ
ಜಯಮೇ ಕೂಡೆ ಲೋಕತ್ರಯದಿಂದ ಪೊಗಬಾಸಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೩೫);
ಕಡು ಪರಾಕ್ರಮ ಪಿತ್ತ ನೆತ್ತಿಯ ಹಿಡಿದು ನೀ ಗಳಹಿದರೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೧೧).
೩. ಶ್ರಮ ; ಪ್ರಯತ್ನ ; ಉದ್ಯಮ : (೪). ೪. ಶೌರ್ಯವುಳ್ಳ
ವನು ; ಬಲಶಾಲಿ ; ಪರಾಕ್ರಮಿ : ಉರ್ಬ್ಬಿಯೊಳ್ಳಲಮೊಳೊಬ್ಬನೆ
ಗಣ್ಣು ಶ್ರೀಚನ್ನಮನೆನ್ನು ಮೊಳ್ಳಿದೆಯಹ್ ಗೊನ್ನಿಸುತರಿಂ ಪರಾಕ್ರಮನ್
(ಎಂ. XXIV, ೨೬-೭ ; ಸು. ೫೫).

ಪರಾಕ್ರಮಧನ = ಶೌರ್ಯವೇ ಧನವಾದವನು ; ಬಹಳ ಶೂರ ;
ಒಂದು ಬಿರುದು : ರಿಪುಕುಳಪರ್ಬುಕ ಕುಳಿಶಾಯುಧಂ ಪರಾಕ್ರಮ
ಧನನೋ ನೂರ್ಬುಕ ಸಂನಾಹಂ ಸಕಲೋಬ್ಬರೆಯೋಳ್ ಚಟ್ಟಿಸಿಟ್ಟಿ
ಬೀರರ ಬೀರಂ (ಕೊಲ್ಲಾ. ೫. ೪-೫೮ ; 1147). ಪರಾಕ್ರಮ ಧನಳ =
ಶೌರ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನು ; ಕೀರ್ತಿಹೊಂದಿದವನು ;
ಒಂದು ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಗೆ ಫಲಂ ಜಾಗಂ ವಾಕ್ಶ್ರೀಗೆ ಫಲಂ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರ
ಪರಣಿ . . . ಎಂದಂತಾಗಳುಮುಜಾಜಿಸಗಿದಂ ಪರಾಕ್ರಮಧನಳಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೬-೧) ; ಅತನ ತಪ್ಪು ತ್ರಂ ನುಡಿದಂತೆ ಗಂಜ ಪರಾಕ್ರಮ
ಧನಳಂ . . . ಮಹಾಸಾಮಾನ್ಯಂ ಹುಳ್ಳೆಯ ನಾಯಕಂ (ಎಂ. VII (R),
ನಾಗಮಂ. ೧೩೨-೪೬ ; ಸು. 1179). [ಸಂ.]

ಪರಾಕ್ರಮಣ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳ ದಾಳಿ ; ಅನ್ಯರ ಮುತ್ತಿಗೆ :
ಪರಾಕ್ರಮಣ ತಟ್ಟಿ ಮಾಡಿ ಸಕಲ ಸಂಕ್ರಮಣಗಳಿಗೂ ವಿವಾಹೋತ್ತ
ವನ್ನು ಹದಮಾಡುವುದು ಜಿಗುಟು ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಕಾರ್ಯ (ನಲಮು. VI,
ಮುನ್ನುಡಿ) ; ಕನ್ನಡದೇಶ ತನ್ನ ಭಾಷೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಪರಾಕ್ರಮಣವನ್ನು
ದಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬೆರೆಯಬೇಕು (ಸಾಂಪ. ೩೬೪). [ಪರೈ + ಅಕ್ರಮಣ]

ಪರಾಕ್ರಮಭೀಮ (ನಾ). ಶೌರ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೀಮನಂತಿರುವವನು ;
ಮಹಾ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಮೈಕಾರ
ಚಮೂಪಂ ಸಾಮಜರಿಪುವಿಕಮಂ ಪರಾಕ್ರಮಭೀಮಂ (ಕೊಲ್ಲಾ. ೫.
೪-೫೨ ; 1147). [ಪರಾಕ್ರಮ + ಭೀಮ]

ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿ (ನಾ). = ಪರಾಕ್ರಮಿ : ಯಾವ ಪುರುಷನು ತಾನೇ
ನಿಮ್ಮನ್ನು ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾಗಿರುವನು ? (ದೊಲತ. ೧೫) ; ರಾಜ
ಒಡೆಯರು ಅಪ್ರತಮ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು
(ಶ್ರೀರಾಯ. ೫). [ಸಂ. ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿನ್]

ಪರಾಕ್ರಮಹೀನ (ನಾ). ಶೌರ್ಯವಿಲ್ಲದವನು ; ಹೇಡಿ : ತನ
ಸೊನ್ನವಿನ ಸುಳಿವಿರು ಪರಾಕ್ರಮಹೀನರೇ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೨೯) ;
ನೀನು ಈಗ ನಿಶ್ಚಿತ್ತನಾಗಿರುವೆ ! ಪರಾಕ್ರಮಹೀನನಾಗಿರುವೆ (ಶ್ರೀರಾಯ.
೨೯೧). [ಪರಾಕ್ರಮ + ಹೀನ]

ಪರಾಕ್ರಮಿ (ನಾ). ಶೌರ್ಯವುಳ್ಳವನು ; ಕಡುಗಲಿ ; ವೀರ :
ರವಿಸುತನಂತೆ ಮೋಲಧಿಕದಾಣ ಪರಾಕ್ರಮಿ ಸಿಂಗದಂತೆ ಮೋಲ್ (ಕಮ. ೨೧೪
ಪ್ರಯೋ). ಮೇದಿನಿಯೊಳಾರಾದೊಡಂ ಮಿಡುಕುಳ್ಳೊಡುನ್ನತ
ಪರಾಕ್ರಮಿ ತಡೆಯಲಿ ನಾಜೆಯನು (ಚೈಮಿಭಾ. ೨-೨೮) ; ಅವನು
ರಾಮನಂತೆ ವೀರ . . . ಅರ್ಜುನನಂತೆ ಪರಾಕ್ರಮಿ ಎಂದಿವೇ ಕನ್ನಡಿಗರ
ಮನೆಮಾತುಗಳು (ಸಾಹಸ. ೧೫). [ಸಂ. ಪರಾಕ್ರಮಿನ್]

ಪರಾಖ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ವೃತ್ತಾಂತ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ].
ಹೋಲಿಸುವಾಗ ಪರಸ್ಪರ ಸಾಮ್ಯವಿಲ್ಲದ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು
ಹೇಳುವ ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ : ಉಪಮಾನ ಪ್ರತಿಪಸ್ತುರೂಪಕ
... ಪರಾಖ್ಯಾನ . . . ಎಂದಪರಾಭೀವಮಿವಕ್ಕುಂ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೬೫).

[ಪರೈ + ಅಖ್ಯಾನ]

ಪರಾಗ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಹುಡಿ ; ಪುಷ್ಪಧೂಳಿ : "ಕುಸುಮದ
ರಜಂ ಪರಾಗಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೧-೧೧) ; ಪರಾಗರಾಗಮುದಿತಾಶಾಭಾಸ
ಮುದ್ದುನ್ನಧೂನ್ಮದಭ್ಯಂಗಧ್ವನಿ ಮಂಗಳಧ್ವನಿಯೆನಲ್ ಸಾಲ್ಪನ್ನೆಗಂ
ತಾನೆ ತಕ್ಕುದು ಕಾಮಂಗೆ ವಿವಾಹಮಂಟಪಮೆನಲ್ಯಾ ಮಾಧವೀ
ಮಂಟಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬) ; ನೂಲ ದುಕೂಲಮೆನುಟ್ಟಿ ಪರಾಗದ
ತಿಲಕವನ್ನಿಕ್ಕಿ (ನಂಬರ. ೧೦-೬೨) ; ನವಪರಾಗದ ತಿಲಕಮಂ ರಚಿಸಿ
ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ವಿವಿಧ ಮುಕುಳದ ಕಂಠಮಾಲೆಯಂ ತಳೆದು . . . ಮಂಜು
ಳಾಂಗಂ ಮೆಚ್ಚಿದನು (ಚಿಬಪು. ೩೫-೫) ; ಕೇಸರಗಳು ಪರಾಗವನ್ನು
(Pollen-grains) ಕೊಡುತ್ತವೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೪೯). ೨. ಧೂಳು ;
ಪುಡಿ ; ಚೂರ್ಣ : "ರಜದಲ್ಲಿಯುಂ ಪರಾಗಮೆಂಬುದು" (ಪರಾಯನ.
೧೩೫-೨೬). ೩. (ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಉಪಯೋಗಿಸುವ)
ಗಂಧ, ಬುಕ್ಕಿಟ್ಟು ಮುಂಹಾದ ಸುಗಂಧದ ಪುಡಿ. ೪. ಚಂದನ.
೫. ಸೂರ್ಯ ಅಥವಾ ಚಂದ್ರಗ್ರಹಣ. ೬. ಕೀರ್ತಿ ; ಖ್ಯಾತಿ.
೭. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಪರಾಗಕೇಸರ (ನಾ). "ಹೂವಿನ ಗಿಡದ ಪುರುಷಾಂಗ" (ಅನಂನಾ).
[ಪರಾಗ + ಕೇಸರ]

ಪರಾಗಕೋಶ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಧೂಳಿಯಿರುವ ಕೇಸರಭಾಗ :
ಪುಷ್ಪಹೀತದಿಂದ ಕೋಲಿನಂತೆ ಅರಂಭವಾಗುವ ಭಾಗವೆ ಕೇಸರದಂಡ
(Filament). ಇದನ್ನು ಪರಾಗದಂಡವೆಂದೂ ಕರೆಯುವರು. ಅದರ
ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮುಡಿಯಾಕಾರದ ಕೋಶವಿದೆ. ಇದೇ ಪರಾಗಕೋಶ
(Anther) (ಸಸ್ಯಶಾ. ೫೮) ; ಪುಷ್ಪಪರಾಗವಿರುವ ಕೇಸರಭಾಗ ; ಪರಾಗ
ಕೋಶ (Anther, ಇಂಗ್ಲಿಷ್). [ಪರಾಗ + ಕೋಶ]

ಪರಾಗತಿ (ನಾ). ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು, - ಚಲಿಸುವಿಕೆ : ಪ್ರಗತಿ
ಯಲ್ಲಿಯೇ ಪರಾಗತಿಯ ಕಾಲ್ಪೊಡಕೂ ಇದ್ದು ಬಿಟ್ಟಿದೆ (ಕರ್ಣಾಭಾ. ೭).
[ಸಂ.]

ಪರಾಗಪಾಂಸು (ನಾ). = ಪರಾಗ ೧ : ತಾವರೆಯೊಳ್ಳರಾಗಪಾಂಸುಗ
[ಪಾಂಸು. ಸಳ, ಶುಳ] ಮೊಳದುಂಬಿಗಳೊಡನೆ ವಸ್ತ್ರವು ದನುಪುರಜೆಮ
ಕಿಂಕಿಣೀಕಳರವನುಂಟು ಬಾಲೆಯರದೇಂ ಪೊಜಮುಟ್ಟಿರೊ ನಾಟ್ಯಶಾಲೆಯಂ
(ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೬೦) ; ಕುಸುಮತರುಗಳ್ ಮರುದಾಹುತಿಯಂ ಪರಾಗ
ಪಾಂಸುಪ್ರಸರಂ ಬೆರಸರಲಂ ಸುರಿವಪುತ್ತು (ಜಗದಿ. ೪-೬೦).

[ಪರಾಗ + ಪಾಂಸು]

ಪರಾಗಸ್ಪರ್ಶ (ನಾ). (ಸಸ್ಯಗಳಲ್ಲಿ) ಗರ್ಭಾಧಾನಕ್ಕೆ, ಹೂವಿನ
ಧೂಳಿಯನ್ನು ಶಲಾಕಾಗ್ರದ ಮೇಲೆ ಚೆಮುಕಿಸುವುದು :
ಪರಾಗಸ್ಪರ್ಶವೆಂದರೆ ಪರಾಗಕೋಶದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ಪರಾಗವನ್ನು
ಅದೇ ಹೂವಿನ ಶಲಾಕಾಗ್ರದ ಮೇಲಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಹೂವಿನ
ಶಲಾಕಾಗ್ರದ ಮೇಲಾಗಲಿ ಬೀಳಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೬೦) ;
ಗಾಳಿ, ನೀರು ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿಗಳು - ಈ ಮೂರು ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ
ಪರಾಗಸ್ಪರ್ಶವಾಗುವುದು (Pollination) (ಸಸ್ಯಶಾ. ೬೦).

[ಪರಾಗ + ಸ್ಪರ್ಶ]

ಪರಾಗ್ರಾಪ (ನಾ). ಹೊರಗೆ ಕಾಣುವ ವಸ್ತು ; ಎದುರಿಗೆ
ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ತೋರುವ ಆಕಾರ : ಅತ್ಯುನ್ನತ ಪ್ರತ್ಯಗ್ರಾಪನು
ಎಂದರೆ ನಮ್ಮೊಳಗಿನ ಸ್ವರೂಪ ; ಅನಾತ್ಮವು ಪರಾಗ್ರಾಪ ಎಂದರೆ ನನಗೆ
ಹೊರಗೆ ಎದುರಿಗೆ ತೋರುವ ವಸ್ತು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨-೧೬) ; ಐರೋಪ್ಯ
ಜೀವನ, ಲಲಿತಕಲೆಗಳು ಪರಾಗ್ರಾಪದಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದರೆ ಭಾರತೀಯ
ಜೀವನ ಲಲಿತಕಲೆಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ ರೂಪಿನಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿವೆ
(ಭಾರತ. ೫೬೬). [ಸಂ.]

ಪರಾಜ್ಯುಖ (ಗು). ೧. ಮುಖವನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿದ; ವಿಮುಖವಾದ. ೨. (ಬೆನ್ನು, ಮನಸ್ಸು, ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು) ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿದ. ೩. ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ; ಕಡೆಗಣಿಸಿದ: ಹೀನಮುಖ ಬಹುಮುಖ ಪರಾಜ್ಯುಖ. . . ಬಹುಮುಖದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಆ ಸರೇಂದ್ರನ ಮರ್ತಕ ದುಸ್ಥಾನವಾಗದೆ ಬಿಡದು (ಕುಂಭ. ೮-೩೭). ೪. ವಿರೋಧವಾದ; ಪ್ರತಿಕ್ರೂಲವಾದ. (ನಾ). ೫. ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು; ಹಿಂದಿರುಗುವಿಕೆ; ವಿಮುಖವಾಗುವುದು: ಸೋಪನಸ್ತಮಸ್ತು ಕಾಪಿಲಸಿದ್ಧಾಂತಮುಮಂ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಮುಮಂ ತೋಜಾ ಲೋಕಮಂ ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಪರಾಜ್ಯುಖಂ ನೂನಿರೆ (ಅದಿಪು. ೯-೯೩); ರಾವಣಂ ವಿಶ್ವವಿನಾಯಕಾಸ್ತ್ರದಿಂದಿಸುವುದುಮಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಿದ್ಯಾಶಿಲೀಮುಖದಿಂ ಪರಾಜ್ಯುಖಮಾಬ್ಜುಧಂ (ಪಂಜಮಾ. ೧೪-೧೭೨ ೮). ೬. ವಿಮುಖನಾದವನು: "ಪರಾಜ್ಯುಖಾ, ಪರಾಜೀನಃ—೨ ಅಧಿಮುಖವಾಗದೆ ಹಿಂದೆ ತಿರುಗಿದವನ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೩೧); ಅಂತು ಪೂಜಾಸುಖಪರಾಜ್ಯುಖಂ ಪೂಜ್ಯುಗಳೆತ್ತಿದ್ದೊಳಂದುದಿನಸಂ ಪ್ರಭಾತಮಯದೊಳೊಡ್ಡೊಲಗದೊಳೆರೆ (ಕಾಡುಪು. ೨೩); ಮುನ್ನನೊರ್ಮೆ ದಶಮುಖಂಗೆ ರಣಮುಖದೊಳೆ ದಿರ್ಜದ ಪರಾಜನಂ ಪರಾಜ್ಯುಖಂ ಮಾಡಿ ಗೆಲ್ಲು ಕುಡೆ (ಪಂಜಮಾ. ೧೧-೧೦೩ ೮); ಬಡತನಗಳಡಿಸಿದೊಡೆ ಬಂಧುಗಳೆಡಹಿ ಕಾಣರು ಭಂಟಿ ತಾನಾದೊಡೆಯು ಬಂದಾಪತ್ತಿನೊಳಗೆ ಪರಾಜ್ಯುಖನೆಯಾಗಿ ನುಡಿಸದವನೇ ಹಗೆ (ಕುಂಭ. ೫-೭೪); ಪುಣ್ಯದ ಅತೆ, ಪಾಪದ ಅಂಜೆ ಅಪನನ್ನು ನಯತಕರ್ಮದಿಂದ ಪರಾಜ್ಯುಖನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ (ಭಾರವ. ೧೧೭). ೭. [ನಾಟ್ಯ] ಹಸ್ತಚಲನೆಯ ಉತ್ತಾನ, ಅಧೋಮುಖ, ಪಾರ್ಶ್ವತಳ, ಅಗ್ರತಳ, ಸ್ವಸಮ್ಮುಖತಳ, ಊರ್ಧ್ವಮುಖ, ಅಧೋವದನ, ಪರಾಜ್ಯುಖ, ಸಮ್ಮುಖ, ಪಾರ್ಶ್ವತೋಮುಖ, ಊರ್ಧ್ವಗತಮುಖ, ಅಧೋಗತಮುಖ, ಪಾರ್ಶ್ವಗತ, ಅಗ್ರಗತ, ಸಮ್ಮುಖಾಗತಗಳೆಂಬ ೧೫ ಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉತ್ತಾನ, ಅಧೋಮುಖ ಪಾರ್ಶ್ವತಳ, ಅಗ್ರತಳ, ಸ್ವಸಮ್ಮುಖತಳ, ಊರ್ಧ್ವಮುಖ, ಅಧೋವದನ, ಪರಾಜ್ಯುಖ . . . ಸಮ್ಮುಖಾಗತ — ಈ ಹದಿನೈದು ಕರತಳ ಭೇದಗಳು (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೪ ೮). [ಸಂ.]

ಪರಾಜ್ಯುಖತೆ (ನಾ). ೧. ಮುಖವನ್ನು ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸುವುದು; ವಿಮುಖವಾಗುವಿಕೆ. ೨. ಹೇವರಿಕೆ; ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಜುಗುಪ್ಸೆ: "ಧರ್ಮಪರಾಜ್ಯುಖತೆ" ಪರಾ.

[ಸಂ. ಪರಾಜ್ಯುಖತಾ]

ಪರಾಜ್ಯುಖಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗಣಿಸು; ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು: ಆ ತೃಷ್ಣೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದ ನಿಪ್ಪಟೆ ನಿರೋಧಿಸಿ ಪರಾಜ್ಯುಖಿಸಿ ನೀಗಿ ಬಿಸುಟವುಗಳೆಂ ನೆರೆ ಮುಕ್ತನಹುದೆ ದುಃಖನಿರೋಧ 35 ಪೆಂಬ ಮೂರನೆಯರ್ಯಸತ್ಯ (ವೈಕುಂ. ೪೪-೫೭೪).

[ಪರಾಜ್ಯುಖ+ಇಸು]

ಪರಾಜೀನ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದ; ವಿರುದ್ಧವಾದ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ತಿರುಗಿಕೊಂಡ; ವಿಮುಖವಾದ. ೨. ಪಶ್ಚಿಮದೀಶದಲ್ಲಿರುವ. (ನಾ). ೩. ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗುವುದು; ವಿಮುಖವಾಗುವಿಕೆ: "ವಿಪರೀತಂ, ಪರಾಜೀನಂ—ಈ ೨ ಹಿಂದು ಮುಂದಾಗುಹ" (ಪರಾಜ್ಯು. ೧೨೫-೭೨); "ವಿಪರೀತಂ ಪರಾಜೀನಮಂದೊಡದು ಹಿಂದುಮುಂದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರಿನಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗರಾ. ೧೩೦-೧೫). ೪. ವಿಮುಖನಾದವನು: "ಪರಾಜ್ಯುಖಃ, ಪರಾಜೀನಃ—೨ ಅಧಿಮುಖವಾಗದೆ ಹಿಂದೆ ತಿರುಗಿದವನ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೩೧). [ಸಂ.]

ಪರಾಜಯ(ನಾ). ಸೋಲು; ಅಪಜಯ: "ಪರಾಜಯಃ, ರಣಭಂಗಃ—ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಸೋತುಹೋಗುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೩೧); ಸಲೆ ಪರಾಜಯ ಜಯವನೀಶ್ವರ ತಿಳಿವ (ಕಾಶ್ಯಾ. ೨೧-೨೫); ರಾಜಶೇಖರನುಂಗಳೆಂದ ಸ್ವರಗೆ ಪರಾಜಯವಾಯ್ತು (ನೋಹತ. ೮-೪); ಪರಾಜಯವಿದುವೆ ಪರಮಜಯವಿಂದನೆಗೆ! (ಚಕ್ರಾಂಗ. ೩೯-೧೦೫೨). [ಸಂ.]

ಪರಾಜಿತ (ಗು). ೧. ಸೋತ; ಸೋತು ಹೋದ; ಸೋಲಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ: ಸರಸಿರುಹಮಿಂದುದೀಧಿಪರಾಜಿತ ಶ್ರೀವಿಶಾಸವಿಾ ಸನ್ನ ಮುಖಂ (ಕವಿಾ. ೩-೭೧). (ನಾ). ೨. ಸೋತು ಹೋದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಸೋತು ಹೋದವನು: "ಪರಾಜಿತಃ, ಪರಾಭೂತಃ—೨ ಸೋತು ಹೋದವನ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೩೧); ಈ ಅಂದಿಗರೆ ಹುಡುಗಿಯಿಂದ ಪರಾಜಿತನಾದ ರಾಜಕುಡಿಯನು ಯಾರೆಂಬುದು . . . ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ಸಾಕು (ಪ್ರೀತಾಯ. ೫); ಪರಾಜಿತನೆಂದರೆ ಹೆಣ್ಣಿನ ತಂದೆ ಎಂದು ಇಂದು ಮೊದಲ ಬಾರಿ ತಮ್ಮ ಅನುಭವದಿಂದ ಅವರು ಅರಿಂದಂತಾಗಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಕಿ. ೪೭). ೩. ವಾತುಲಾಗಮದ ಹನ್ನೆರಡು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಾತುಲ ಉತ್ತರವಾತುಲ ಕಾಲ ಜ್ಞಾನ ಪರಾಜಿತ . . . ವಿಶ್ವಾತ್ಮಕಾಗಮವೆಂದು ವಾತುಲಾಗಮದ ದ್ವಾದಶಭೇದಗಳು(ವಿವೇಕ. ೭೨).

ಪರಾಜಿತಂ ಮಾಡು = ಸೋಲಿಸು: ಅರಜನಯಂ ವಿರಜನಯಂ ಪರಾಜಿತಂ ಮಾಡಿ ಭಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದಂ ಪನ್ನೆರಡುಮನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೯೯). [ಸಂ.]

ಪರಾಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಜ್ಞಾನ; ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ: ನಿಪ್ರಯೋಳಗಟಾಯದಿದರ್ಶ ಮೂನಿಸನನ್ನಿಸುವ ಮನಶ್ಚೆಯಿಂದಾ ಪರಾಜ್ಞಾನ ದೇಶ್ಚಿಯಂದೇ ನಂದಿ ಭೃಂಗೀಶಾದಿ ಗಣನಕರದೊಳಗೊಯಾನಂದಿಂ ವರ್ತಿಸಿದ ಪರಸುಜ್ಞಾನವೈ (ವೀಶ್ಯ. ೩-೩-೫೭). [ಸಂ.]

ಪರಾತ, ಪರಾತು, ಪರಾಯತ, ಬರಾತ, (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಹಾಗೂ ಅಂಚುಳ್ಳ ದೊಡ್ಡ ಮರಗೆಯಾಕಾರದ ಲೋಹದ ಪಾತ್ರೆ; ಹರಿವಾಣ: ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪರಾತದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಚೀನಾಂಬರ, ಪಕ್ಷವಸ್ತ್ರ . . . ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಂದು (ಶಾಂತರಾ. ೩೫); ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಪರಾತದಲ್ಲಿ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಸುರದಿ ಕೊಂಡಳು (ಮನಾಸಾ. ೫); ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ದೊಡ್ಡ ಪರಾತದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಒಟ್ಟಿದ ಪಾರದಾಣಯ ರಾಶಿ! (ವೈ. ೧೫೩). ಪರಾತು: ಬಳ್ಳಿಂ ಬಡಿಯುವ ಪರಾತಿನ ಮೇಲೆ ಪಟಪಟ ಹನಿಯುದುರಿಸುತ್ತ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ನಾವಿದಳು (ಅಸ್ತ. ೩೪); ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ಪಂಚಕರಾಗುವ ದುಃಖದ ಭಾರ ಸಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ—ಅವೇದನೆ, ನಿವೇದನೆಗಳ ಪರಾತನ್ನು ತರೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡವು ಭಾರವಾಗದು ಎಂದು ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದೆ (ನಿಬಂಧ. I, ೪೯೯). ಪರಾಯತ: ಆ ನೀರನ್ನು ಚೆಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಚನ್ನದ ದೊಡ್ಡ ಪರಾಯತಗಳನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದರು (ಗುಣಸಾ. ೬೯). ಬರಾತ, : ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಬರಾತಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ನಗಳ ತುಂದಿಸಿ ವರಸೆಯಾಗಿ . . . ಇಡಿಸಿದನು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೪೧).

[←ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪರಾತ್]

ಪರಾತು 'ಪರಾತ' ನೋ.

ಪರಾತ್ಪರ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಪರಮ: ಸಾತ್ಯಾತ್ ಪರಾತ್ಪರ [ಸಾಶಾಂ. ಪರಾಪರ]ಸದಮಳತ ಶಿವರಿಂಗಮಂ ತೋಜಾವಪನಿ ಬನ್ನಿ (೩೫ಪು. ೫೧-೪೦). (ನಾ). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು; ಪರಮಾರ್ಥ: ಪ್ರಸಾದವೇ ಗುರು ಪ್ರಸಾದವೇ ರಿಂಗ ಪ್ರಸಾದವೇ ಜಂಗಮ ಪ್ರಸಾದವೇ ಪರಾತ್ಪರ (ಉಪ. ೧೨೧-೧೦೯);

ಅಯ ಪರಾತ್ಪರತೆ ಅಯ (ಪ್ರಾಧಾ. ೧-೫೩). ೩. ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ಥಾನ ; ಮೋಕ್ಷ ; ಮುಕ್ತಿ ; ಪರಾತ್ಪರ [ಪಾಶಾಂ. ಪರಾ ಪರ] ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಗೆ ಪರಮನ ಸುದ್ದಿಯ ಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದನೊಬ್ಬ (ಬಸವ. ೯೨೬). ೪. ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು ; ಪರಮಪುರುಷ : ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ ಪರಾತ್ಪರ [ಪಾಶಾಂ. ಪರಾಪರ] . . . ಪರಮಾತ್ಮ ಪರಮೇಶ (ಬಸವ. ೨-೧೬) ; ಏಂದು ಪಾಡುಕವಿಲ್ಲದಂದು . . . ಈ ಶತ್ರುಮಾನ್ಯಾದಿ ಪಾಶಾನ್ಯವಿಲ್ಲದಂದು ಅಲ್ಲಿಂದತ್ತ ನೀನೇ ಪರಾತ್ಪರನು ನೋಡಾ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೬-೧೬). [ಸಂ.]

ಪರಾತ್ಪರತೆ (ನಾ). ಅತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸ್ಥಾನ : ಮೋಹದ ಈ ಪರಾತ್ಪರತೆಯನ್ನು ನೀವು ಒಪ್ಪುತ್ತೀರಾ ? (ಸಮಜೀ. ೬೧೧). [ಸಂ. ಪರಾತ್ಪರತಾ]

ಪರಾತ್ಮ (ನಾ). ದೇವರು ; ಪರಮಾತ್ಮ ; ಪರಮಹಂಸ ಪರಾತ್ಮ ಪರಮೇಶ್ವರ . . . ಪರೋತ್ತಮ ಕರುಣಿಸುವುದೆಂದ (ಕುಮಾರ. ೬-೨೬) ; ಸತ್ಯವಹ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕೃಷ್ಣನು ಮಿಗೆ ತಕ್ಕ ಲಕ್ಷಣೆಯಿಂದ ಅಕ್ಷನ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮ ಪರಾತ್ಮಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥಿಸುವುದೆಂದ (ಅಮೃತ. ೩-೨೨). [ಪ್ರ. + ಅತ್ಮ]

ಪರಾಧಿ (ನಾ). ೧. ಬೇಟೆ ; ಶಿಕಾರಿ. 'ಪಾರದಿ' ಪರಾ. ೨. ಅತಿ ಶಯವಾದ ಮಾನಸಿಕ ಕ್ಲೇಶ. [ಸಂ.]

ಪರಾಧೀನ(ಗು). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಅಂಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಕೈಕೆಳಗಿನ ; ಅನ್ಯರಿಗೆ ಅಧೀನವಾದ. (ನಾ). ೨. ಬೇರೆಯವರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ ; ಪರಾಧೀನತೆ : "ಪ್ರಾಪಾರದಲಿ ಸಂತೋಷದಲಿ ಪರಾಧೀನದಲಿ . . . ಕ್ಷಣಾಘ್ನಿಮುಕ್ತಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೫-೫೦) ; ಮಾನವನು ಪರಾಧೀನವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದ ಮಟ್ಟಿಗೂ ತ್ಯಜಿಸಿ ಆತ್ಮಾಧೀನವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಬೇಕು (ಭಾಷ. ೫೪). ೩. ಬೇರೆಯವರ ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿರುವವನು ; ಅನ್ಯರ ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟವನು : "ಪರವಾನ್, ಪರಾಧೀನಃ . . . ಗೃಹ್ಯತಃ—ಈ ಏ ಹೊರ ವಶದಾತಂ" (ಪರಾಯು. ೫೬-೧೫೬) ; "ಪರವಶಂ ನಿಶ್ಚಿಂ ಪರಾಧೀನನೆಂದೆನಲು . . . ಪರರ ವಶದವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೬) ; ಕುದುರೆವರಿಜಂ ತಳೆದು ಪರಾಧೀನನಾಗಿ ಪಲ ಕೋಟಿರಂಗಳನುಭವಿಸಿದೆ (ಕಾದಂಬ. ೬೨೯) ; ಪರಾಧೀನನಾದರೆ ನರಜನ್ಮ ಹೋದೀತೇ ? (ಗಾದ). ೪. (ಅಸ್ತಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳ) ವರ್ಗಾವಣೆ ; ಪರಭಾರೆ ; ಇವತ್ತು ನೀನಪ್ಪ ಸೇರಿಗಾರರ ಅಸ್ತಿ, ಅಸ್ತಿ ಎರಡೂ ಪರಾಧೀನವಾಗುತ್ತವೆ (ಪಪನ. ೨೪). ೫. [ಕಾಮಶಾ] ಸಾಲ್ವು ಬಗೆಯ ರತಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ರತಿಭಾವಂ . . . ಸಾಲ್ವು ಪರಿಣಿ ಸಿರೋಧ ಪರಾಧೀನ ಸ್ವಾಧೀನ . . . ಆಲಿಂಗನ ಚುಂಬನಗಳ ಮಾಡಲ್ವ ಮಲ್ಲಮಲ್ಲನೆ ಮೈ ಬಿಸುಸಾಗಿ ಬಿಸುಸುಯ್ಯಾಗಿ ಬಿಚ್ಚನೆಯ ಕಳೆಯಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ಪಂದಿಸಿದೊಡೆ ಪರಾಧೀನ ರತಿ (ಕಾಮಶಾ. ೨೬೧). [ಪ್ರ. + ಅಧೀನ]

ಪರಾಧೀನತೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವುದು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವಿಕೆ : ಸಲಹೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಮಕ್ಕಳ ಹುಟ್ಟುಗುಣವಾದ ಪರಾಧೀನತೆ ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ (ಶ್ವೇತ. ೫೫೫).

[ಸಂ. ಪರಾಧೀನತಾ]

ಪರಾಧೀನೆ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವವಳು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವವಳು : ಅಕೆಯಾದರೋ ಪರಾಧೀನೆ ; ಅಲ್ಲಿ ಗುರುಜನಗಳೂ ಸಮಾಪದದಲ್ಲಿಲ್ಲ (ಕಾಶುಂಕ. ೨೫-೧೪). ೨. [ಕಾಮಶಾ] ಪರಾಧೀನನೆಂಬ ರತಿಭಾವವನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು : ಪರಾಧೀನೆ ಕುಸುಮಬಾಣಸನಾಗಮಕೋವಿದೆ (ಜನಪ. ೪-೬೬).

[ಸಂ. ಪರಾಧೀನಾ]

ಪರಾನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರು ಒದಗಿಸಿದ ಆಹಾರ ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ನೀಡಿದ ಭೋಜನ : ಪರಧನ ಪರಾನ್ಯ ಪರಸ್ಪರಾರಾತಿ ದಡದು (ಸತವ. III, ೧೪೧) ; ವಾಚಿಸದೆ ವೇದಾರ್ಥನಿಷಯವನು . . . ಪರಾನ್ಯ ಪೂರಕ ಶಪ್ತಕನುವಾದ ನೀಚನಕ ಭೂಸುರನ ಕರುಳನು ಕೋಡು ವಳಲ್ವ ಮೃತ್ಯು (ಕುಮಾರ. ೪-೯೪) ; ಪರಾನ್ಯ ಅವರಿಗೆ ತಪ್ಪಿದ ದಿನವೆಂದು ? (ಪೊಸಕ್ತಿ. ೨೯). ೨. ಬೇರೆಯವರು ನೀಡಿದ ಆಹಾರ ದಿಂದ ಜೀವಿಸುವುದು, —ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆಯುವುದು. ೩. ಬೇರೆಯವರು ನೀಡುವ ಆಹಾರದಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಊಟಕ್ಕಾಗಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವವನು : "ಪರಾನ್ಯ, ಪರ ಪಿಂಡಾದಃ—ಈ ೨ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಕೊಟನುಂಬವಂ" (ಪರಾಯು. ೫೪-೧೯೬) ; "ಪರಿರಾರಿಕ್ಕಿತಂ [ಪಾಶಾಂ. ಹೆಣರಾರಿ ತಿಂಬವಂ] ಪರಾನ್ಯಂ ಪಾರಧಿಕನಾ ಪರಪಿಂಡಾದನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೯-೧೦). [ಪ್ರ. + ಅನ್ಯ]

ಪರಾಭವ (ನಾ). ೧. ಸೋಲು ; ಅಪಜಯ : ಎಯ್ಯರೆ ಕಲಹ ದೊಳೆನ್ನಂ ಪರಾಭವಂಗಳವರ್ಗಲ್ (ಅವಿಘ. ೧೪-೨೬) ; ಗೋಗ್ರಹಣದಿಂದೇನಾದಿರಂ [ತಾ] ಪರಾಭವನುಂ ಬಿ: ಮಹಾದಿರಾಭೈದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೬) ; ಪೂಜಿಸಿ ಪರಾಭವಂ ನಿನಗೆಂತೊ ? (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೨೬೦-೪೫೦). ೨. ಅಪಮಾನ ; ಅನಮಾನ : ವಿಶಾದಪಾಶೋಹೀನಪಯಸ್ಸು ರಾಜಾಧಿರಾಜನಂ ಪರಾಭವಂಬದಿಸದಿರಂದು ಬಲದೇವಂ ಬಾರಿಸೆ ಬಾರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೬-೯೬ ಪ) ; ಕುರುಕುಲಜೀವಾತ್ಮಕಪರಿಣಾಮವೆಂದು ಕಾಳ ಹಸ್ತಮಲ್ಲದೆ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಕೇಶವಸ್ತಮಕ್ಕುಮೆ ಪರಾಭವಜ್ವಲನಧೂಮ ಕೃಷ್ಣಂ ಕೃಷ್ಣೇ (ಗದಾಯು. ೧-೬೬). ೩. ಅನಾದರ ; ತಿರಸ್ಕಾರ : "ಪ್ರ. (ಅ)ತ್ಯಾಕಾರಃ, ಪರಿಭವಃ . . . ಪರಾಭವಃ . . . ತಿರಸ್ಕಾರಃ—ಈ ೩ ಪರಿಭವಂ" (ಪರಾಯು. ೧೧೬-೧೯) ; "ನಿರಾಕಾರಂ ಪರಾಭವ ಮನಾದರಮೆನೆಲು ತಿರಸ್ಕಾರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬-೬). ೪. ಮರೆಯಾಗುವುದು ; ಅಗೋಚರವಾಗುವಿಕೆ. ೫. ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗುವಿಕೆ ; ವಿಭಟನೆ. ೬. ಅರುವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ನಲವತ್ತನೆಯ ಸಂವತ್ಸರ : ಮತ್ತಮಾ ಪರೂಪವೇ ಪ್ರಭವ ವಿಭವ . . . ಪರಾಭವ ಪ್ಲವಂ . . . ಅಶ್ವಯವೆಂದಜುವತ್ತು ತೊನಾಗಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೬೨೧) ; ಪರಾಭವಸಂವತ್ಸರದ ಸ್ವಾನವದ $\times \times \times$ [ಛಾ]ಮವಾರದಂದು (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೪೬-೧ ; ?). ೭. ನಾಶ. ೮. ೯ : ಪರಾಭವಂ ಸಂವತ್ಸರ ದೊಳ . . . ಪಂಕ್ತಿಭೇದಂ ರಿಹಿಗೊಳ್ ಅಕ್ಕುಮಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಗಳೊಳ್ಳಿಲ್ಲ (ಜಗದಿ. ೨-೧ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರಾಭವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೋಲಿಸು ; ಅಪಜಯಗೊಳಿಸು : ಪರಾಭವಿಸಿದಂ ಗುಣಪ್ರಗುಣಹೆಂಡತೋದಂದೆಂದಂ . . . ಸುರೇಂದ್ರಧನು ಮೂದಿದಂಬರಮನಂದು ಪೀತಾಂಬರಂ (ಪರಾಮಾ. ೫-೧೦೧) ; ಹರ ಮಿತ್ರನಂ ಪರಾಭವಿಸಿ . . . ಮಹಾನಾಭನುಜಿ ಬೆಂಕೊಂಡನರಿಬಲವನು (ಜಿಫ. ೬೯-೧೬) ; ನನ್ನನ್ನೇ ವೃಂದೆಯುದ್ದದಲ್ಲಿ ಪರಾಭವಿಸಿದನು (ಗುರುಣ. ೧೦೪). ೨. ಅವಮಾನಗೊಳಿಸು ; ಗೌರವಕ್ಕೆ ಹಾನಿ ತರು : ಮರೋದರ ಪೂತಕರದೊಳ್ಳರಾಭವಿಸಿ ಕೃಷ್ಣಯನುಯ್ಯ ಪರಾಧಿಯಲ್ಲಿದಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೯). [ಪರಾಭವ + ಅಮೃ.]

ಪರಾಭೂತ (ಗು). ೧. ಸೋತು ಹೋದ ; ಪರಾಭವ ಹೊಂದಿದ. ೨. ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಕಂಡ ; ಕೀಳಾಗಿ ಕಂಡ. (ನಾ). ೩. ಸೋತು ಹೋದವನು ; ಪರಾಜಿತ : "ಪರಾಜಿತಃ, ಪರಾಭೂತಃ—೨ ಸೋತು ಹೋದವನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೬೧). [ಸಂ.]

ಪರಾಭೂತಿ (ನಾ). ಸೋಲು ; ಪರಾಭವ : 'ಪರಾಭೂತನೆಂಬ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಾಭೂತಿನಿಷು (ಕ್ರ). ಅಪಜಯವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸೋಲು : ಪರಿದಪ್ಪು ಸೋಲಿಸು ನೆಗೆತ್ತು ಪುರುಷನು ಶಬರನೊಡನೆ ಪರಾಭೂತಿನಿಷು ಕಾರಣದಿಂದ (ಶಬರಂ. ೪-೯೫). [ಪರಾಭೂತಿ+ನಿಷು.]

ಪರಾಭೇದ್ಯ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಜಯಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯನಾದ ವನು : ಶ್ರೀಕಾಳಿದಾಸಂ ಪರಾಭೇದ್ಯಂ ಮೂಲದೇವಿಗಂ ಮಧುವ 5 ದಹ್ಯಾಧೀಶ್ವರಂಗೆ ಜಯಾಪಾತ್ಯಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಕಾಳಿ. ೮-೨-೨೬೧ ; 1062). [ಪರ+ಅಭೇದ್ಯ]

ಪರಾಮರಿಕೆ, ಪರಂಬರಿಕೆ, ಪರಾಂಬರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಪರಿಶೀಲನೆ ; ಗಮನಿಸುವಿಕೆ ; ಪರಿಭಾವನೆ : "ಪರಾಮರಿಕೆ (ಪರಾಂಬರಿಕೆ)— 10 ಪರಾಮರ್ಶಿಕಾ" (ತದ್ಭ ೪೩೬. ೨೪). ೨. ಉಪಚಾರ ; ಆರೈಕೆ : ಕೂಸಿನ ಪರಾಮರಿಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಹಿಂಗೆ ಮೈಮರಡು ಇರುತ್ತಾರೆ (ಕಾತ್ಯನಿ. ೬೫-೨೫) ; ದಿನವೂ ಹಿರನ್ನಾಪಾಪದ ಬಂಗಲೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅಮ್ಮಾವರ ಪರಾಮರಿಕೆ ನೋಡಿಕೊಂಡರು (ದಾಕೂಟ. ೧೦) ; ಹೆಂಗರುಳಿನ ಪರಾಮರಿಕೆ ಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಿಪದ್ದರೂ ಅದೊಂದರಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸವಾಗದು 15 (ಸಾಹಿ. ೬) ; ತೇವಣ್ಣ ಮಡಿ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡೆ ಎಲ್ಲರ ಪರಾಮರಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ (ವೈ.ನಿ.೧೪೬). ೩. ವಿಮರ್ಶೆ ; ವಿವೇಚನೆ : ಆ ಪ್ರಸ್ತಾವ ದೊಳು ಬಸವರಾಜದೇವರ ಪರಾಮರಿಕೆಯನೇನೆಂಬೆ (ಕೂಸ್ಯಸಂ. ೩೬೫- ೨೬). ಪರಂಬರಿಕೆ : ೩. "ಬೇಕ, ನೀಕ—ಅಮರ್ಷಣೆ, ಪರಂಬರಿಕೆ ಯೋ" (ಕಾತ್ಯ. ೨೯೬). ಪರಾಂಬರಿಕೆ : ೧. ಅಖಿಲಶಕ್ತ 20 ಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಪರಾಂಬರಿಕೆಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು (ವಿಷ. ೬-೨೪) ; ಮೂರು ಒಳ್ಳೆಯ ಅಭರಣದ ಪಟ್ಟಿಗೆಗಳು ಮಾರಾಟಕ್ಕೆ ಬಂದಿವೆ. ತಕ್ಕಟ ದಾಸನು ತಮ್ಮ ಪರಾಂಬರಿಕೆಗಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿದ್ದಾನೆ (ರಾಕ್ಷಸು. ೪೧).

ಪರಾಮರಿಕೆ ಮಾಡು, ಪರಾಂಬರಿಕೆ ಮಾಡು=ಉಪಚಾರ ಮಾಡು ; ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ವಿಚಾರಿಸು ; ಆರೈಕೆ ಮಾಡು : ಹೀಗೆ ತಮ್ಮ ಕೈಲಿ ಅದಷ್ಟು ಬಡವರ ಪರಾಮರಿಕೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೪೮) ; ಚಂಪಕ್ಕ ಮಾಡು ಬಂದು ತುಸು ಪರಾಮರಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು 25 (ಗಂಧಾಯ. ೧೩೧) ; ಪುಟ್ಟಿಳ್ಳಿಯ ಕೇವಲೆಯ ಮನೆತನವು ಅವರನ್ನು ಇಂದಿನವರೆಗೂ ತಮ್ಮ ಮನೆಯವರೇಡೇ ತಿಳಿದು ಅವರ ಪರಾಂಬರಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ (ಸೇನಾಪ. ೬೯). [ಪರಾಮರಿಕೆ+ಇಕೆ]

ಪರಾಮರಿಸು, ಪರಂಬರಿಸು, ಪರಾಂಬರಿಸು, ಪರಾಮ್ರಿಸು 30 (ಕ್ರ). ೧. ಗಮನಿಸು ; ಲಕ್ಷಿಸು ; ಪರಿಶೀಲಿಸು : ಪರಾಮರಿಸು ಮನ್ನಿಸ್ಸನ್ನಯ ಮೂತನೆಯ್ದು ದೈನ್ಯದಿಂದ ನುಡಿದು ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಕೊಡು ಪಥು ತನ್ನ ಮೋಹದ ನಲ್ಲನೆ (ಸಾಂದಪು.೧೬-೪೬) ; ಪರಾಕು ಮಾಡದೆ ಪರಾಮರಿಸಿ (ಪಾಶಂ. ಪರಾಂಬರಿಸಿ)ಎನ್ನ ಅಪರಾಧಗಳ 35 ಶ್ಲಮಿಸೊ (ಪುರಂದ. ೧-೬೬ ಪಲ್ಲವಿ) ; ಪರಾಮರಿಸು ಸ್ವಾಮಿ ಪರಾಕೆಂದು ದಿನ್ನಿಸುವ ಅವಸರದ ಗುರಿಕಾರರ ಕೋರಾಹಲ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೧-೮). ೨. ಉಪಚರಿಸು ; ಆದರಿಸು ; ಆರೈಕೆ ಮಾಡು : ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವಾಗ ಕೆಲಸಗಾರರ ಅನ್ನ-ನೀರುಗಳ ಲಕ್ಷ್ಯ ಅವರಿಗಿರುವುದಿಲ್ಲ ; ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಮಕ್ಕಳಂತೆ ಪರಾಮರಿಸುವರು (ಸೇನಾಪ. ೯೪) ; ಎಷ್ಟುಗೇಗೆ 40 . . . ತಕ್ಕಂಥ ಆಹಾರಗಳನ್ನು ಅವುಗಳಿಗೆ ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ವೇಳವೇಳಿಗೆ ಮೇವು ನೀರಿನಿಂದ ಪರಾಮರಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯). ೩. ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡು ; ವಿಮರ್ಶಿಸು : ಸುಕಾಮ್ಯರೂಪರಸಾರಮಂ ದಿಮಳಮಾನಸತ್ವವಿಯಂತಿವೋರ್ ವಸುಂಧರಿಯೊಳದೇಂ ಪರಾಮರಿಸ ಬಲ್ಲನೆ ಕಲ್ಪಪಟಪದಾರ್ಪಣಂ (ದಿವ್ಯಪ.೧-೩೩). ೪. ಪಾಲನೆ ಮಾಡು ; 45 ಹೋಷಿಸು : ಜನರು ಎಷ್ಟು ನೀಚರಾದಾಗ್ಯೂ ದೇವರು ಅವರನ್ನು ಪರಾಮರಿಸದೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೦). ಪರಂಬರಿಸು :

೧. ಚದುರಿಸಿಕೊಡು ಪರಂಬರಿಸುವರೇ ಸದಮಲಬೋಧಸಂಯುತರು 5 (ಸೇಮಸಂ. ೩೨-೪೩) ; ಗುರುವೆ ದಿನ್ನಹ ಪರಂಬರಿಸು (ಜನರಾ. ೪-೪೬) ; ಭೂಪತಿಯ ಅನ್ಯಾಯ ನಿನ್ನದು ನೀ ಪರಂಬರಿಸು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೬-೩೪). ಪರಾಂಬರಿಸು : ೧. ತದನಂತರಂ ತನ್ನಂ ತಾನೆ ಪರಾಂಬರಿಸಿ ಈ ಪರಿಜನರೂ ರೂಪನೆ (ಪುಣ್ಯಾ. ೬-೪೪ ಪ) ; ಹಿಮವಂತ ದೇವನೀತನು ಪರಾಂಬರಿಸಲೆ ನದಿರಾಜಯೆಂದು ತೋರಿದರು (ಭವಪ. ೩೮-೨೮) ; ಬಹುಚಿತ್ತಮಾಗಿರುವ ಮಂದಾರಮಾಲೆಯಂ . . . ಪರಾಂಬರಿಸದೇಕು 10 (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೨೩-೨). ೨. ಇದರಿಂದ ನಿನ್ನ ವಂಶವು ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದು ಎಂದು ರಾಯರನ್ನು ಪರಾಂಬರಿಸಿದರು (ಸಮೀ. ೪೨). ಪರಾಮ್ರಿಸು : ೧. ತಾವಲ್ಲ ಪರಾಮ್ರಿಸಿ ಅದಂ ನೆರವೇರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಬಹುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೨೮-೨). [ಪರಾಮರ್ಶಿಕಾ]

ಪರಾಮರ್ಶ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯುವಿಕೆ ; ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ. ೨. ಮುತ್ತಿಗೆ ; ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು. ೩. ಜ್ಞಾಪಕ ; ನೆನಪು. ೪. ಪರಿಶೀಲನೆ ; ಚಿಂತನೆ : ಪರಾಮರ್ಶ, ಪರಿಭಾವನೆ (Consideration. ಪಾಂನಿ. ೨೧). 35 ೫. ವಿಮರ್ಶೆ ; ವಿವೇಚನೆ. ೬. ತೀರ್ಪು ; ನಿರ್ಣಯ : ಮುಖ್ಯ ನ್ಯಾಯಾಧಿಕಾರಿಯವರನ್ನು ಹಿಟ್ಟು ಇತರ ಯಾರೊಬ್ಬರು ನ್ಯಾಯಾಧಿಕರ ನಿಯುಕ್ತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ ಭಾರತದ ಮುಖ್ಯನ್ಯಾಯಾಧಿಕರಿಯವರ ಪರಾಮರ್ಶವನ್ನು ಕೇಳತಕ್ಕದು (ಭಾಷಾ. ೬೬). ೭. (ರೋಗಿ ಗಳು, ದರಿದ್ರರು, ಸ್ನೇಹಿತರು ಮುಂತಾದವರ) ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ಅಥವಾ ಕುಶಲವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುವುದು. ೮. [ತರ್ಕಶಾ] ಅನು ಮಾನ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ,— 40 ಜ್ಞಾನ : ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಮಹಿಷಾಸುರವಾದ ಭೂಮವನ್ನುಳ್ಳುದೆಂಬ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ "ಪರಾಮರ್ಶ" ಎಂದು ಹೆಸರು . . . ವ್ಯಾಪ್ತವು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವುದೆಂಬ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ "ಪರಾಮರ್ಶ" ಎಂದು ಹೆಸರು (ಭಾಷ್ಯ. ೨೬೧).

ಪರಾಮರ್ಶ ಮಾಡು=೧. ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡು ; ವಿವೇಚಿಸು : ರಾಜ್ಯಗಳ ಉಚ್ಚನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರುಗಳೊಡನೆ ಪರಾಮರ್ಶ ಮಾಡಿದ ತರುವಾಯ . . . ನೇಮಕ ಮಾಡತಕ್ಕದು 45 (ಭಾಷಾ. ೬೬) ; ಸರ್ವಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ಪರಾಮರ್ಶ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನನ್ನ ವಜೀರನಿಗೆ ಆಜ್ಞೆ ಕೊಡುವೆನು (ಕಗದ್ಯ. II, ೧೫). ೨. ಆರೈಕೆ ಮಾಡು : "ಉಪಚರಿಸು—ಪರಾಮರ್ಶ ಮಾಡು" (ಗಂಗಾಮ. ೪೩). [ಸಂ.]

ಪರಾಮರ್ಶಕ (ನಾ). ೧. ಪರಿಶೀಲಿಸುವವನು. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ನೆನೆಪಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವವನು : ಇಲ್ಲಿ ಪರಾಮರ್ಶಕನು ರಸಾವೇಶ 50 ದಲ್ಲಿರುವವನು (ಧನ್ಯಾಶೀ. ೧೨೬ ಅಡಿ). [ಸಂ.]

ಪರಾಮರ್ಶಿಸು (ಕ್ರ). ಪರೀಕ್ಷಿಸು ; ಪರಿಶೀಲಿಸು : ಈಗ ನಾನು ತಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ವಿಚಾರವನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸು 55 ಕ್ಕೇನೆ (ಹಂಕರು. ೬೬) ; ಭೂಮಿಯ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಮ್ಯ ಹೊಸಗಿದ್ದಾಂಶವು ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಮೂಲವನ್ನೂ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿದೆ (ಭೂಮುಟ್ಟು. ೯೬) ; ಕೆಲವರಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಿಸಿದ ಭಗವತ್ಪ್ರಿಯೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಾಗಿ ಪರಾಮರ್ಶಿಸುತ್ತಿದೆ (ಭಾರವ. ೧೧೩).

[ಪರಾಮರ್ಶ+ಇಸು]

ಪರಾಮರ್ಶ (ನಾ). ವಿವೇಚನೆ ; ಪರಿಶೀಲನೆ : ಗಮನಿಸಿಕೊಳ್ಳಾ ಯೆಂಬುದು ಪೂರ್ವಪರಾಮರ್ಶಗಮಾದವುಗುಮಾ ರೂಢಿಗಂ ಕವೀಶ್ವರ ಮತದಿಂದ (ಪಮದ. ೧೬೯) ; ರಾಜನ ತಾಮಸರ ಮಾತರಿ . . . ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಪುಟ್ಟ ಪರಾಮರ್ಶೆಯಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲಾರೆ (ಕಾವ್ಯಕು. ೧೩೨) ; ಅದಿಹ ಮಾತಿನ ಪರಾಮರ್ಶ ಮಾಡಿದರೆ ಅವಳು ನಡೆದದ್ದನ್ನೇ 45 ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮೂಕಜ್ಜಿ. ೧೫೬). [ಸಂ.]

ಪರಾಮೃತ್ಯು (ನಾ). ೧. ಹಾಳಾದುದು : ಅನಂತದೀರ್ಘಕಾಲ ಕ್ಷೇತ್ರ ದೊಳಗಿನೇಳಕಾಲಂ ಪರಾಮೃತ್ಯುವಾದ ಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗಮಂ ಮುನ್ನಮು ಸಮುಪವೇಶಂಭುತೆ ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭನಾದಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೬೫ ಪ).
 ೨. ಹಾಳು ಮಾಡುವುದು; ಭಂಗಪಡಿಸುವಿಕೆ : ಕಾಕಿಣೀರತ್ನದಿಂದಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಿದುರ್ದೋದಂ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಂ ಪರಾಮೃತ್ಯಂ ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೬೩ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರಾಮೋತಿ 'ಪರಾಮೋಷಿ' ನೋ.

ಪರಾಮೃರಿಸು 'ಪರಾಮರಿಸು' ನೋ.

ಪರಾಯ, ಪರಾಯಿ, ಪರಾಯಾ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯ ; ಅನ್ಯ. (ನಾ). ೨. ಅನ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಪರಕೀಯ ವ್ಯಕ್ತಿ : ತುಸು ನೋದ್ರಿ ಮಾರಿ ತಿರುತಿ. ಪರಾಯರಲ್ಲ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ನಿಮ್ಮ ಹೆಣ್ಣು ನಾನು (ಬಾಂಡಾಯ. ೧) ; ಪತ್ತಲಾ ಉಟ್ಟಾಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಪರಾಯರಾಕಿ ಆಗಲಿಲ್ಲ (ಬಾಂಡಾಯ. ೪೦). **ಪರಾಯಿ :** ೧. ಇದಲ್ಲದೆ ಸ್ವಾದಿ ಅರಸುಗಳು ಪರಾಯಿ ಪೋಷ್ಣಗೀಸ್ ತಾಲೂಕು ಗೋವೆ ಒಳಗೆ ಇರುತ್ತಾರೆ (ರಾಜೀಂದ್ರ. ೨೧೩) ; ಪ್ರತಿವರ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಸುಮಾರು ೧೫೫ ಕೋಟಿ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಪರಾಯಿದೇಶದ ವರ್ಷಕವು ಸದಿಯುತ್ತದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೩೯). **ಪರಾಯಿ :** ೧. ಸುತ್ತ ಪರಾಯಾ ಹುದಿಗೆ ಬೆದರಿಕೆ ಹಾಕೋ ಮಾತು ಆಡ್ತಾರೆ (ಜಾಜು. ೨೭).

[←ಹಿಂ. ಪರಾಯಾ, ಪರಾಳ ; ಮರಾ. ಪರಾಯ, ಪರಾಯಾ; ಪಾ. ಪರಾಯ./ಸಂ. ಪರಕೀಯ]

ಪರಾಯಣ (ಗು). ೧. (ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಅತ್ಯಂತ ಆಸಕ್ತಿ. ಹೊಂದಿದ ; ತಲ್ಲೀನವಾದ ; ನಿರತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರಮುಖವಾದ ಉದ್ದೇಶ ; ಪರಮ ಗುರಿ, —ಧ್ಯೇಯ. ೩. ಹೋಗುವಿಕೆ ; ತೆರಳುವಿಕೆ. ೪. ಮೂಲವಸ್ತು, —ಪರಾರ್ಥ : ನೀನೇ ಈ ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಗೂ ಪರಾಯಣವು (ಕೃಷ್ಣಾಕ್ಷ. ೧೦೬). ಆಕಾಶವೇ ಇವುಗಳಿಗಿಂತ ದೊಡ್ಡದು, ಪರಾಯಣವು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೧೪೯). ೫. ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ ; ಪೂರ್ಣವಾದುದು : "ಪರಗಮನಂ ಪಾರಾಯಣ ಪರಾಯಣೋಪಾಖ್ಯಮಾಣಿ. ಸಾಕಲ್ಯಾರ್ಥಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೧೧೬-೩೧). ೬. (ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಬಹಳವಾಗಿ ಆಸಕ್ತ ನಾದವನು ; ತತ್ಪರನಾದವನು ; ನಿರತನಾದವನು : "ತತ್ಪರಃ, ಪರಾಯಣಃ—ಈ ೨ ಅಸಕ್ತಂ" (ಪರಾಜು. ೫೪-೧೯೭) ; ಹಿಮ್ಮೆತ್ತ ವರ್ತ ದೋ ತಪಶ್ಚರಣಪರಾಯಣರಾಗಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೭ ಪ) ; ನಿರಪತಿ ಸಂದಿಕಂ ಶಶಿವರ್ತಿ ಭಕ್ತಪರಾಯಣಂ (ಒಸಪು. ೫೫-೨೪). ೭. ಪ್ರೀತಿ ಸುವವನು : "ಪ್ರೀತಿ ಪ್ರಿಯಂ ಸಹಚರಂ ಪರಾಯಣನಿರಾ ಪ್ರೇಮ ಗೃಹವನಿಷ್ಠ" (ಮಂಗಾ. ೬೪-೪). [ಸಂ.]

ಪರಾಯಣತೆ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿ ; ತತ್ಪರತೆ : ಇಂತಹ ಪರಾಯಣತೆ ಯಿಂದ ಅವನು ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬಲ್ಲನು (ಅನಾಪ ೫). [ಸಂ. ಪರಾಯಣತಾ]

ಪರಾಯಣತ್ವ (ನಾ). ಮೂಲವಸ್ತು ವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಪರಾಯಣತ್ವವೂ (ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ) ಪರಮಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ (ಆಕಾಶ ಕೃತ) ಹೆಚ್ಚು ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೧೯೦). [ಸಂ.]

ಪರಾಯಣಿ (ನಾ) ರಕ್ಷಿಸುವವಳು ; ಆದಿಶಕ್ತಿ : ಆದಿನಾರಾಯಣ ಪರಾಯಣಿ ನಾದಮಯಿ ಗಣಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೬). [ಸಂ. ಪರಾಯಣೀ]

ಪರಾಯತ 'ಪರಾತ' ನೋ.

ಪರಾಯತ್ತ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಅಧೀನವಾದ ; ಪರತಂತ್ರ ವಾದ ; ಪರಾಧೀನವಾದ : ಪರಾಯತ್ತಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಆ ಕೆಲಸ

ವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಶೂಭ). (ನಾ). ೨. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗುವಿಕೆ ; ಪರಾಧೀನತೆ : ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕೆಡಬೇಕಾದರೆ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಕಾರಣಗಳು. ಒಂದು ಪರಾಯತ್ತ. ಇನ್ನೊಂದು ಅತ್ಯಾಯತ್ತ (ಅರ್ಯಭ. ೧೬೧). ೩. ಬೇರೆಯರಿಗೆ ಅಧೀನನಾದವನು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಅಂಕಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟವನು : "ಪರವಾನ್, ಪರಾಧೀನಃ . . . ಪರಾಯತ್ತಃ, ಪರಚ್ಯಂದಃ, ಗೃಹ್ಯಕಃ—ಈ ೪ ಹೆಜ್ಜರ ವಶದಾತಂ" (ಪರಾಯು. ೬೫-೧೪೬). [ಸಂ.]

ಪರಾಯಿ 'ಪರಾಯ' ನೋ.

ಪರಾಯಿ 'ಪರಾಯ' ನೋ.

ಪರಾರಿ (ನಾ). ಕಳೆದ ವರ್ಷದ ಹಿಂದಿನ ವರ್ಷ : "ಸಮಾಂತಾಲ್ಬಂ ಪರದಾಖ್ಯಮದಕ್ಕುಂ ತಾಂ ಪರಾರಿ ತಕ್ಕುಮಗತಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೧೩-೧೧). [ಸಂ.]

ಪರಾರಿ 'ಪರಾರಿ' ನೋ.

ಪರಾರ್ಜಿತ (ಗು). ಅನ್ಯರ ಕೈವಶವಾದ ; ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು : ಪರವಶದೋರ್ವರೋ ಮೇಲ್ವರಾರ್ಜಿತಪ್ರಾಣರಾದರೋ ದ್ವೈಪದಿಯಂ ಪರಿಭವಿಸುವಲ್ಲಿ (ಗದಾಯು. ೧-೬೧). [ಪರೈ + ಅರ್ಜಿತ]
ಪರಾರ್ತಹರ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ವ್ಯಥೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವವನು : ಪರಮಗುಣ ಪರಶಕ್ತಿವಾಗಿತ್ತರ ಪರಾರ್ತಹರೇಶ . . . ಕರುಣಿಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೮೭). [ಸಂ.]

ಪರಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಹಿತ ; ಪರೋಪಕಾರ : ಆಪನರ್ಥ ಪರಾರ್ಥವೆಲೆ ಸಂಜೀವನಿಯನ್ನೆದಿಕು ಪರಾರ್ಥದೊಳಾವನನು ನಿರ್ವಾಣ ಮೂದುದು ಲೋಕ ಮೂಜರಲಿ ಆ ವಿರಿಂಚಿ ಪುರಂದರಾದಿಯ ದೇವತಾಗಿ ವರಿಬ್ಬರೇ ಸಂಭಾವನೀಯರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೨೦) ; ಪರಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಅರ್ಜುನನ ಮನೋಭಾವದಲ್ಲಿ ಎಂಥ ಸ್ವಾರ್ಥ ಹುದುಗಿದೆ (ಧಾರದ. ೧೧೭) ; ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿ ಪೂರ್ವಕ ಪುರುಷರ ಪ್ರಿಯತ್ನ ಸ್ವಾರ್ಥ ಅಥವಾ ದಯೆಯಿಂದ ಪರಾರ್ಥ (ಹಿಂದಸಾ. ೬೨). ೨. ಮುಕ್ತಿ ; ಮೋಕ್ಷ (?) : ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಮಂ ಪಡೆದ ಪರಾರ್ಥಮಂ ಶಾಶ್ವತಮೆಂಬುದನುಕ್ತ ಸಿದ್ಧ ಮಲ್ಲದಂದಭಿಧಾನಂ ನಿರರ್ಥಕರಮುಮಾಧಾರರಹಿತಮಕ್ಕು ಮೆಂದುಮಿಲ್ಲದ ಪರಾರ್ಥಕ್ಕಭಿಧಾನಮನಿಡುವ ಮರುಕಾಪೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೩೮ ಪ). **ಪರಾರ್ಥನಿಧಿ** = ಪರೋಪಕಾರವನ್ನೇ ನಿಧಿಯಾಗುಳ್ಳವನು ; ಪರೋಪಕಾರಿ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಕೇವಲಾಜ ದಂಡಾಧಿಪನಂ ಪರಾರ್ಥ ನಿಧಿಯಂ . . . ಕೈಯಂ ಮುಗಿದು (ಕವಿ. ೬೪-೧೨-೨೨ ; 1170).

[ಪರೈ + ಅರ್ಥ]

ಪರಾರ್ಥಕಂಟಿಕ (ನಾ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಹಿತಕ್ಕೆ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಧಕ್ಕೆ, —ಅಡ್ಡಿ ; ಮೃಗಾದಿ ತಾ ಜೋಗಲಿನ್ನು ಪರಾರ್ಥಕಂಟಿಕವಾಗ ರೀತಕ ತೀರ್ಥವೈಸಲಿ ಶಸ್ತ್ರಧಾರಿಯಿಂದೆದನಾ ಮಗಧ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೮೯).

[ಪರಾರ್ಥ + ಕಂಟಿಕ]

ಪರಾರ್ಥಚರಿತ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಹಿತವನ್ನಂಟುಮಾಡುವುದೇ ಆಚಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಪರೋಪಕಾರಶೀಲ : ಜನ ಪೂಜೆಯಂ . . . ನೆಗಲೆಂದು ಪುರೋಹಿತಂಗೆ ಸಜ್ಜನಮಹಿತಂಗೆ ಪೇಟ್ಟು ನಥರಾಮನತೇಪಳಲಾಕಲಾಪಕೋಕನದಭವಂ ಪರಾರ್ಥಚರಿತಂ (ಪಂಪಮಾ. ೧೫-೮೪). [ಪರಾರ್ಥ + ಚರಿತ]

ಪರಾರ್ಥನಿಪುಣ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ದೋಚುವುದರಲ್ಲಿ ಕುಶಲನಾದವನು : ನಕ್ರಪ್ಪರಾತ್ಮನಿಪುಣರೆನ್ನಿ ನೀಚ ಮೂಢಬ್ಬರ ಕರಣವ ರೇಚನಂತಿಪ್ಪಜನಕವಾತ್ರಿತಜನಕಂ (ಕೊಲ್ಲಾ ಶಾ. ೧೦-೨೧ ; 1151). [ಪರಾರ್ಥ + ನಿಪುಣ]

ಪರಾರ್ಥ ಪರ (ನಾ). ೧. ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಹಿತಚಿಂತನೆಯಲ್ಲೇ ಮಗ್ನನಾದವನು. ೨. ಬೇರೆಯವರ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಆಸಕ್ತಿ ಮೆಚುವವನು. ೩. ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ; ಮೋಕ್ಷವಿಚಾರ ಪರ. ೧, ೨, ೩ : ಮತ್ತಮಾ ಸ್ವಪಂ ಸಪ್ತಾಂಗಸಂಗಿಯಾಗಿಯೂ ಸಪ್ತಾಂಗಸಂಗಿಯಲ್ಲು . . . ಪರಾರ್ಥ ಪರನಾಗಿಯೂ ಪರಾರ್ಥ ಪರನಲ್ಲು (ಪ್ರವೃ. ೯-೩೯ ದ). [ಸಂ.]

ಪರಾರ್ಥ ವ್ಯಸನಿ (ನಾ). ಪರಾರ್ಥ ಪರ ೧ : ಪರಾರ್ಥ ವ್ಯಸನಿಯೇ ಸಜ್ಜನನು ಸರ್ವಾರ್ಥತ ಕೇಳಿಂ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೩-೫೮)
[ಪರಾರ್ಥ + ವ್ಯಸನ]

ಪರಾರ್ಥ ಸಾಧಕ (ನಾ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಹಿತಚಿಂತನೆ : ಪರಾರ್ಥ ವ್ಯಸನಿ ಕೆಲಸದಿಂದ ಪರಾರ್ಥ ಸಾಧಕನೆಮಗೆ [ಪಾಂ. ಸಾಧನತನ] ಪರಮ ಸ್ವಾರ್ಥವೆಂಬರು ಸಂಜನರು (ಸಂಭ. ೩೩-೧೫). [ಪರಾರ್ಥ + ಸಾಧಕ]

ಪರಾರ್ಥ ಸ್ವಹೆ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಐಶ್ವರ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಇರುವ ಆಸಕ್ತಿ, -ಹಂಬಲ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಾನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, -ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡುವುದು : ಭರತಕ್ಷೇತ್ರದ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮಧ್ಯದೇಶಮುಂಟು ಅದಜ ಪಂಪನಭಿವರ್ಣಿಸುವೊಡೆ ವರ್ಣಸಂಕರಂ ಚಿತ್ರದೊಳ್ . . . ಪರಾರ್ಥ ಸ್ವಹೆ ಗುಣವಿಶೇಷದೊಳ್ . . . ಅಕ್ಕುಮಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗ ಕೊಳ್ಳು (ಜಗದ್. ೨-೧ ವ). [ಪರಾರ್ಥ + ಸ್ವಹೆ]

ಪರಾರ್ಥ ಹರ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವವನು : ಸಂಜನತಪರಾರ್ಥನಾಗಿಯುಮೆದಗ್ಗ ಪರಾರ್ಥ ಹರಂ ಪ್ರದತ್ತ ಕಾಮನು ಮೆಣಿಸಿದೊ ಕಾಮಮಥನಂ . . . ಎನಿಸಿದನಹೀಂದ್ರ ಭೂಪಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೪೪). [ಸಂ.]

ಪರಾರ್ಥಾನುಮಾನ (ನಾ). [ನ್ಯಾಯ] ಬೇರೆಯವರ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗುವ ತರ್ಕ : ಅನುಮಾನತ್ರ ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾದರೆ ಅದು 'ಪರಾರ್ಥಾನುಮಾನ' ಎನಿಸುವುದು (ಭಾಕತ್ಯ. ೨೩೩).
[ಪರಾರ್ಥ + ಅನುಮಾನ]

ಪರಾರ್ಥ ಪಹಾರ (ನಾ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕದಿಯುವುದು ; ಬೇರೆಯವರ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವುದು : ಜೀನ ಘಾತಾನ್ಯ ತವಚನಪರಾರ್ಥ ಪಹಾರಾನೈನಾರೀಗಮ ಬಹ್ವಾರಂಭ ಪಾರಿಗ್ರಹ ಮೆನಿಸುವವಯ್ಯಂ ಮಹಾಪಾತಕಂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೪೩).
[ಪರಾರ್ಥ + ಅಪಹಾರ]

ಪರಾರ್ಥ (ಗು). ೧. ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ; ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ : ಪರಮಜನಮಾಲೆ . . . ಮುನಿಮಾಲೆ ನಿರಂತರಮಾಗಿ ಭವ್ಯಮಾಲೆಗೆ ಪರಾರ್ಥಗುಣರತ್ನವಾಲೆಯುಂ ದಯೆಯಿಂದಂ (ಆದಿಪ. ೧-೧೫) ; ಶಾಂತಿ ಜನಜನ್ಮಜಲಧಿಗೆ ಶಾಂತಿಪುರಾಣಮ ಪರಾರ್ಥಗುಣರತ್ನಮಿದಂ ಪೇಟ್ಟಂತು ಕವಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ನೋಂತಂ ಪೆಸರಿಂ ಪುರಾಣಚೂಡಾಮಣಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೧-೧೨) ; ಪರಾರ್ಥಮಣಿಮಂಡನಂಗಳುಮಂ ದಿವ್ಯವಸನಕುಸುಮ ಮಾಲಾಸಾಲೀಪನಂಗಳುಮನಪಟ್ಟು ಕೆಳದಿಯುಂ ತಾನುಂ ಕೈಗೈದು (ರೀಲಾಪ. ೧೪-೨೨). (ನಾ). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು ; ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದುದು : "ಪ್ರಧಾನಂ . . . ಪರಾರ್ಥಂ, ಅಗ್ರಂ . . . ಅಗ್ರಿಯಂ—೧೭ ಮುಖ್ಯವಾಗಿಯೂ, ಉತ್ತಮವಾಗಿಯೂ ಇತರರಿಂದ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದಂಥಾದ್ದರ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೩೬) ; ಪರಿಹೃತದೋಷಂ ಸಗುಣಂ ಪರಾರ್ಥ ಮುಕ್ತ ಭವತಕ್ಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಂಕರಿಸಿರ್ಕ . . . ಮದೀಯ ಮತಿಮಾನಿಯಂ (ಚಂದ್ರ. ೧-೩). [ಸಂ.]

ಪರಾರ್ಥ (ಗು). ೧. -ಪರಾರ್ಥ ೧. (ನಾ). ೨. ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗ ; ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಧಭಾಗ ; ಉತ್ತರಾರ್ಧ : ಪರಾರ್ಥದೊಕ್ಕು ಮುಗಾತ್ತಿ ಲಘುವೊಂದೆ ಬರ್ಕ ಗದ ರಸದೊಡೊಳ್ (ಛಂದೋ. ೪-೨೩೨). ೩. (ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾದ) ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ ; ಕೋಟ್ಯಂತು ಕೋಟಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಆಯುಃಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಭಾಗ : ಅಂಕಗಳ ಶ್ರೇಣಿ ಹದಿನೆಂಟರ ನರೆಗೂ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಈ ಹದಿನೆಂಟು ಶ್ರೇಣಿಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ : ಏಕಂ, ದಶಂ . . . ಅಂತ್ಯ ಮತ್ತು ಪರಾರ್ಥ (ಪ್ರವೃ. ೧, ೩೫೬). [ಸಂ.]

ಪರಾರ್ಥ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ; ಶ್ರೇಷ್ಠದರ್ಜೆಯ : ಅಂತು ನರತನುವಿನ ಕೈಯೊಳಭೇದ್ಯಕವಚಮುಮಂ ಚೂಡಾರತ್ನಮುಮಂ ರತ್ನಕಟಕಂವೆರಸು ಪಲವುಂ ಪರಾರ್ಥ [ಪಾಂ. ಭೃಗು] ರತ್ನಂಗಳಂ ಕೊಂಡು (ಆದಿಪ. ೧೩-೩೨) ; ಒದವುಟ್ಟಿದ ತಳದಳಸುಪ ತುಡುಗಿಯ ದುಗುಲದ ನಮೇರುದಾಮುಕದೊಳ್ ಪಟ್ಟುಡಿಮದು ಪರಾರ್ಥಕೂಟದ ಬೆಡಂಗೊಡಂಬಟ್ಟು ದಿವ್ಯರಹಮಿಂವ್ರರೊಳಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೯-೧೩೦) ; ಪರಾರ್ಥಗುಣಮಾಲೆಯಂ ಪಿಡಿನಂತಾ ವಸ್ತ್ರಮಾಲೆಯಂ ಪಿಡಿದು . . . ತಪೋವನಮಂ ಪುಗುವಂತಾ ಬನಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೩ ವ). ೨. ಬಹಳ ದೂರವಾದ. (ನಾ). ೩. ಪ್ರಮುಖವಾದುದು : "ಅಗ್ರಂ, ಪ್ರಧಾನಂ . . . ಪರಾರ್ಥಂ . . . ಅಗ್ರಣೀಃ—ಈ ೧೩ ಮುಖ್ಯಂ" (ಪರಾಯ. ೧೧೫-೫) ; "ಅಗ್ರಂ ಪ್ರಧಾನಂ ಪುರೋಗ್ರಂ ಪರಾರ್ಥಂ . . . ಮುಖ್ಯಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗಂ. ೧೨೩-೪). [ಸಂ.]

ಪರಾವರ್ತ (ನಾ). ೧. ವಿಮುಖವಾಗುವಿಕೆ ; ಹಿಂದಿರುಗುವಿಕೆ. ೨. ವಿವಿಮಯ. ೩. ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ; ಪರಿಷ್ಕರಣ.

ಪರಾವರ್ತಗೊಳಿಸು = ವಿಮುಖವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹಿಂದಿರುಗಿಸು : ರಾಘವ ಅಕೆಯನ್ನು ನಾಟಕಗಳಿಂದ ಪರಾವರ್ತಗೊಳಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ಇದೊಂದೇ ಕಾರಣವಲ್ಲ (ಗಂಮಾಯ. ೧೪೩). [ಸಂ.]

ಪರಾವರ್ತಕ (ನಾ). (ಕಿರಣ, ಬಿಂಬ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು) ಪ್ರತಿಫಲಿಸುವ ಸಾಧನ : ಗೋಲಾಂತರ ಕಾಚಿನಂತೆ ಧಾತುಗಳ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವುಗಳ ಒಳ ಮೈಯು ಕನ್ನಡಿಯ ಹಾಗೆ ನುಣುಪಾಗಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಪರಾವರ್ತಕಗಳು ಹೆಸರುಂಟು (ಮುಂಬಯ. ೩-೯೦). [ಸಂ.]

ಪರಾವರ್ತನ (ನಾ). ೧. ತಿರುಗುವುದು ; ಸುತ್ತುವಿಕೆ : ಭವಪಂಚಾಮ ಪರಾವರ್ತನದಿಂ ಬಂದು ವಿಂಧ್ಯಾಟವೀಶುಧ್ಯದೊಳ್ ಸೋಮನಾಮಧೇಯ ತಾಪಸಂಗಂ ಕ್ರೀಡತ್ತಿಗಂ ಸೋದಿಲನೆಂಬೀಂ ಮಗನಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪ. ೯-೯೧೨). ೨. ಹಿಂದಿರುಗುವುದು ; ವಿಮುಖತೆ ; ಹಿಂದೆಗೆಯುವಿಕೆ. ೩. ಬದಲಾವಣೆ ; ಪಲ್ಲಟ ; ಪರಿವರ್ತನೆ : ಅಬ್ಬಿಯಿಂದಿ ವರ್ಣ ದೇವಿಯರಾ ಕೃತಿಯ ಪರಾವರ್ತನದಿಂ ಮಾನವಸ್ವರೂಪದಿಂ ಪ್ರಿಯಮಿತ್ರಿಯಂ ನೋಡಲ್ಪಂದು (ಶಾಂತಿಪ. ೯-೧೦೧ ದ) ; ಪಾಪಿಗಳ ಪರಾವರ್ತನಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಾಧು ಇರಬೇಕಾದರು ಏಕೆ ? (ಕಗದ್ಯ. ೧೨೦). ೪. [ವಿಚ್ಛಿ] (ಬೆಳಕಿನ ಕಿರಣಗಳು ಪ್ರತಿಫಲಿತವಾಗಿ) ಹಿಂದಿರುಗುವಿಕೆ ; ಮರುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : ಹನಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಕಿರಣಗಳ ವಕ್ರೀಭವನದಿಂದಲೂ ಪರಾವರ್ತನದಿಂದಲೂ ಇಂದ್ರಧನುವು ಮೂಡುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ. ೩-೧೪೬). ೫. [ಜೈನ] ಅಶುಭನಾಮಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಬಲಾಯಮಂತರ್ಮುಕರ್ಷಣಕಾಲಂ ಪ್ರಮತ್ತಾ ಪ್ರಮತ್ತ ಪರಾವರ್ತನಸಹಸ್ರಂಗೆಯ್ಯು . . . ಅಯುಃಕರ್ಮಮೆನುಬಿಸಿ (ಆದಿಪ. ೧೦-೧೪ ಪ) ; ಮತ್ತಾ ಪ್ರಮತ್ತ ಪರಾವರ್ತನಸಹಸ್ರಂಗಳನಂತರ್ಮುಕರ್ಷಣದೊಳ್ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿ (ಪ್ರವೃ. ೧೩-೧೨೬ ವ). [ಪರಾವರ್ತನ]

ಪರಾವರ್ತನಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಿಮುಖಗೊಳಿಸು : ಮಗನ ಮುಂದೆ ಒಮ್ಮೆ ಎಲ್ಲ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅವನನ್ನು ಇದರಿಂದ ಪರಾವರ್ತನ ಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಶ್ರೀನಿವಾಸನು ಅನೇಕ ಸಲ ಯೋಚಿಸಿದನು (ರಂಗದೀಪ. ೧೯೪). [ಪರಾವರ್ತನ+ಕೋಳ್, +-ಇಸು]

ಪರಾವರ್ತನೆ (ನಾ). ೧. - ಪರಾವರ್ತನ ೨ : ಅವನು ನಿದ್ರೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಒಪ್ಪನಾಡು ಅವನನ್ನು ಅದರಿಂದ ಪರಾವರ್ತನೆ ಹೊಂದಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಬಿಂಜನ್, ೬೨). ೨. - ಪರಾವರ್ತನ ೩ : ಈ ಛಾವನೆಗಳು ಹೇವಾಳದಲ್ಲಿ ಬೆರೆತು ಹೇವನದ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಾವರ್ತನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಿ ತನ್ನ ಬರುವದು (ಗೊತ್ತುಗು, ೨೯).

[ಪರೈ+ಅವರ್ತನೆ]

ಪರಾವರ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬದಲಾಯಿಸು ; ಮಾರ್ಪಾಟು ಮಾಡು : ಹೀಗೆ ಎಷ್ಟೋ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಪಾನೆ ಹೊಣೆ ಏನೋ ಎನ್ನುತ್ತಿರುವಂತೆಯೂ ಆಗಾಗ ಅವನ ಮುಖಭಾವಗಳನ್ನು ಪರಾವರ್ತಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಅಪನಾ, ೪).

[ಪರಾವರ್ತನ + - ಇಸು]

ಪರಾವಲಂಬನ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವುದು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಆಸರೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ : ಆಶ್ರಯಹೀನವನು ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪರಾವಲಂಬನ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೦೬).

[ಪರೈ+ಅವಲಂಬನೆ]

ಪರಾವಲಂಬಿ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಆಧಾರವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವುದು ; ಉಪಜೀವಿ. ೩. - ಪರಾವಲಂಬಿ ಸಸ್ಯ : ಪರಿಶುದ್ಧ ಸಸ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಹಾರ ತಯಾರು ಮಾಡಲು ಸಕ್ರಿಯವು. ಇವು ಸಹಿತ ಪರಾವಲಂಬಿಗಳಿ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೦೬); ಪಕ್ಕದ ಪೊದೆಗಳುಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪರಾವಲಂಬಿ (Parasite) ಬೆಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಹಸುತೂ. ೧೫೨). ೪. ಪರಾಧೀನ ವ್ಯಕ್ತಿ : ನಾವು ಈ ತನಕವೂ ಪರಾವಲಂಬಿಗಳಾದುದು ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು (ಕೈಲಾಸ. ೫೦); ಆರ್ಥಿಕವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆ ಪರಾವಲಂಬಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಸಂಯುಕ್ತ ಕುಟುಂಬವು ಅವಳಿಗೆ ಎಲ್ಲ ವಿಧದ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿತ್ತು (ಕರ್ನಾಟ. ೬೦).

[ಪರೈ+ಅವಲಂಬಿ]

ಪರಾವಲಂಬಿಸಸ್ಯ (ನಾ). ಆಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇತರ ಸಸ್ಯಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವ ಸಸ್ಯ : ಇವನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಪರಾವಲಂಬಿ (Complete-Parasite) ಸಸ್ಯಗಳೆಂದು ಕರೆಯಬಹುದು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೦೬).

[ಪರಾವಲಂಬಿ + ಸಸ್ಯ]

ಪರಾವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿಯ ನಾಲ್ಕು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧ ಪರಿ, ಪಶ್ಯಂತಿ, ಮಧ್ಯಮೆ, ವೈಖರಿಗಳೆಂಬುವು ನಾಲ್ಕು ಅವಸ್ಥೆಗಳು ; ಪರಾವಾಕ್ ಪಶ್ಯಂತೀವಾಕ್ ಮಧ್ಯಮಾವಾಕ್ ವೈಖರೀವಾಕ್ಯೆಯೆಂದು ಚತುರ್ವಿಧಂ (ವಿವೇಚ. ೧೬೯). [ಸಂ. ಪರಾವಾಕ್]

ಪರಾವಿದ್ಯೆ (ನಾ). [ವೇದಾಂತ] ಎರಡು ಬಗೆಯ ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲೊಂದು ; ಆಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯೆ ; ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ ; ಭಾರತೀಯರು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಧನೆಗೆ ಸಹಾಯಕವಾದುದನ್ನು ಪರಾವಿದ್ಯೆಯೆಂದೂ . . . ಕರೆದರು (ಭಾರತ. ೩೯೬); ವೈದಿಕವಾಚ್ಯವಿಶ್ವವು . . . ಪರಾವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಗಳಿಸುವ ಕ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕುಟುಂಬದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ದೊರೆಯುವಂತಾಯಿತು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೯೧).

[ಸಂ. ಪರಾವಿದ್ಯಾ]

ಪರಾವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಸುತ್ತು ತಿರುಗಿದ. ೨. ಹಿಂದಿರುಗಿದ ; ವಿಮುಖವಾದ ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೩. ಪ್ರತಿಫಲನ ;

ಮರುಳೊಳಿಸುವಿಕೆ. ೪. ಸುತ್ತುವುದು : (೧). ೫. [ನಾಟ್ಯ] ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಶಿರೋಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೧ "ಹಿಂಭಾಗವನ್ನು ನೋಡುವಂತೆ ತಲೆಯನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವುದು. ವಿ - ಕೋಪ, ನಾಚಿಕೆ, ಹಿಂದುಗಡೆ ನೋಡುವುದು, ಪರಾವೃತ್ತಾನುಕರಣ; ಇವುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವಾಗ" (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೨೨೨ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) : ಧುತವಿಧುತಮುಂ . . . ಪರಾವೃತ್ತೋತ್ಪತ್ತಿದಭೋಮುಖಂ . . . ಕೇಳಿ ಸಮಂತು ಪತ್ತೊಂಬತ್ತು ಶಿರೋಭೇದಮೆಂದು ಪೇಳ್ವರ್ (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೧-೬೬); ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ಮೊಗಮಾಡದದ ಶಿರಮದು ಪರಾವೃತ್ತಂ (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೧-೪೪). ೬. ಮೂವತ್ತೆರಡು ಬಗೆಯ ಅಂಗವಿನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪರಾವೃತ್ತಂ . . . ಸ್ಪಷ್ಟಿಕ ರೇಚಿತವಿಂಶತುಂ ವಿಸ್ತರ ಮಾದಂಗಳಾರ ಮೂವತ್ತೆರಡುಂ . . . ವಿರಚಿಸುವಂ (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೫-೬). ೭. ಹತ್ತು ಬಗೆಯ ಜಂಘಾಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ೧೧ "ಕಾಲನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಮಾಡಿ ಮಂಡಿಯನ್ನು ಊರಿ ಜಂಘೆಯನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲಿಡುವುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೨೬೪ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) : ಅವರ್ತತ, ಸತ, ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಉದ್ವಾಹಿತ, ಪರವರ್ತತ, ಸಸ್ಯತ, ಪರಾವೃತ್ತ, ತಿರಸ್ಕೀನ, ಬಹಿರ್ಗತ, ಕಂಪಿತ - ಈ ಹತ್ತು ಜಂಘಾಭೇದಗಳ್ (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೨-೧೪೪೪); ಮುಂದಕ್ಕೆ ನೀಡೆ ಸಸ್ಯತಂ ಹಂದದಿ ಪೆಹಗಿಯ್ತು ಧರೆಯನೊಂದ ಪರಾವೃತ್ತ ಮೊಂದಿ ಬಹಿ ಪಾಶ್ಚರ್ಯ ಧರೆಯಿಂದನಿಸುವ ಜಂಘೆಯೇ ತಿರಸ್ಕೀನಾಖ್ಯಂ (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೨-೧೪೬). ೮. ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರು ವಿಧವಾದ ದೇಶೀಯ ಸ್ಥಾನಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ೧೧ "ಒಂದು ಕಾಲಿನ ಹಿಮ್ಮಡಿಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಲಿನ ಹೆಬ್ಬೆರಳೂ, ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಲಿನ ಹಿಮ್ಮಡಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಕಾಲಿನ ಕಿರುಬೆರಳೂ ಸೇರಿರುವಂತೆ ನಿಂತು ಕೊಳ್ಳುವುದು. [ಪಾದಗಳನ್ನು ಹಿಂದು ಮುಂದು ಮಾಡಿ ಕೊಡಿಸಿ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವುದು.]" (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೩೬೦ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) : ಸ್ಪಷ್ಟಿಕ, ವರ್ಧಮಾನ, ಸಂದ್ಯಾವರ್ತ . . . ಏಕಜಾತುಗತ, ಪರಾವೃತ್ತ . . . ವೃಷಭಾಸನ ಈ ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರು ದೇಶೀಯ ಸ್ಥಾನಕಗಳ್ (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೬-೧೨ ಪ); ಪದಮೊಂದದ ಮದದೊಳ್ ಬಂದೊದವಿರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಪಾದದಂಗುಟಮಿಂತಾ ಪದಮದಕೆ ಮೊದಲ ಪಾದದೊಳು ದಿಸಿದ ಕಿಜುವೆರಲೆ ಪತ್ತಿರೆ ಪರಾವೃತ್ತಂ (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೬-೪೨).

ಪರಾವೃತ್ತವಾಗು - ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗು ; ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹಿಮ್ಮೆ ಸಲ್ಲು : ಒಂದು ವರ್ಷದೊಳಗೆ ಛೂಮಿಯಿಂದ ಪರಾವೃತ್ತವಾಗಿ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಸೆಕೆಯು ಸುಮಾರು ೨೮ ಘಟಿಕೆ ಹತ್ತಾದ ಬರ್ಷದ ಕವಚವನ್ನು ಕರೆಗಿಸುವಷ್ಟು ಮಾತ್ರವುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨); ಧ್ವನಿಯ ತೆರೆಯು 'ಕ' ಪರಾವರ್ತಕದ ಮೇಲೆ ಆವೃಳಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಪರಾವೃತ್ತವಾಗಿ . . . ಹೋಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೯೧). [ಪರೈ+ಅವೃತ್ತ]

ಪರಾವೃತ್ತತಲ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತೈದು ವಿಧವಾದ ದೇಶೀಯ ಭೌಮಚಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೧ "ಅಂಗಾಲನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಮಾಡಿ ಕಾಲನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ನೀಡುವುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೩೨೧ ಗದ್ಯಾನುವಾದ); ರಥಚಕ್ರ, ಪರಾವೃತ್ತತಲ, ನೂಪುರ . . . ಸಮಸ್ತಲತ ; ಈ ಮೂವತ್ತೈದು ದೇಶೀಯ ಸಂಬಂಧ ಭೌಮಚಾರಿಗಳು (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೬-೧೬ ಪ); ಪದಮೊಂದಂ ಪೊಹಗೆ ಸಮಿದೊಳದವಲ್ ತಲ ಮೂರ್ಧ್ವದಿಂ ಪರಾವೃತ್ತತಲಂ (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೬-೬೬). [ಪರಾವೃತ್ತ+ತಲ]

ಪರಾವೃತ್ತವದನ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ಮುಖ. ೨. ಮುಖವನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನು ; ವಿಮುಖನಾದ ವನು : ಪೊಸಗೆಂಪು ಪಸರಿಸಿದ ಕಣ್ಣಂ ಬಲ್ಲಿಂ ಬರೆತೆಗಿದು ಮಾನಸಮದನಂ ಪರಾವೃತ್ತವದನನಾಗಿ (ಲೀಲಾಪ. ೪-೧೪೬ ಪ). [ಪರಾವೃತ್ತ + ವದನ]

ಪರಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕೊಡುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ವಿವಿಮಯ : "ಪರಾವೃತ್ತಿ ಮುಂ ವಿವಿಮಯನಂ" (ಮಧುಕೃ. ೩೨-೩೪). [ಸಂ.]

ಪರಾಶಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಮೂಲಶಕ್ತಿ ; ಆದಿ ಪ್ರಕೃತಿ. ೨. [ವೀಶ್ಯ] ಚಿಹ್ನೆ, ಪರಾಶಕ್ತಿ, ಆದಿಶಕ್ತಿ, ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ ಮತ್ತೆ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ಶಿವನ ಆರು ಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಶಸ್ತ್ರಚೈಯಂ ಶಿವಂ ನೆನೆಯಲಾಗಿ ಅವನ ಚಿಂತಾಶಕ್ತಿ ತೇಜದ ಸಹಸ್ರಾಂಶದ ವಿಸೂಲಪರಾಶಕ್ತಿಯೂ ಸಹಸ್ರಾಂಶಭವಸುವಿಚಾರದಿಂದಾದಿಶಕ್ತಿಯೂ ಸಹಸ್ರಾಂಶದಿಂದಿಚ್ಛೆಯಾಯ್ತು (ವೀಶ್ಯ. ೧-೪-೧೬) ; ತಾಂತ್ರಿಕತೆ ಕಲೆಯೆಂಬ ಪರಾಶಕ್ತಿಯೂ . . . ನಿವೃತ್ತಿ ಕಲೆಯೆಂಬ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯೂ ಎಂದು ಆರು ವಿಧವಾದ ಶಕ್ತಿಗಳಿರುವವು (ಶಿವಸೂ. ೪೦-೨೫ ಬೀಶ್ಯ) ; ಈ ಶಕ್ತಿ ಪರಮಾತ್ಮನಂತೆಯೇ ಸಜ್ಜಿದಾನಂದರೂಪಿಯಾಗಿ ಪರಾಶಕ್ತಿ ಎನಿಸಿದೆ (ಚಕ್ರ. ೨೦) ; ಆಗ ಶಿವನೊಳಿರುವ ಶಕ್ತಿಯು ಚಿಹ್ನೆ, ಪರಾಶಕ್ತಿ . . . ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದ . . . ಪದ್ಧಿಗಳನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿತು (ಭಾರದ. ೨೫೩). [ಸಂ.]

ಪರಾಶರ (ನಾ). ೧. (ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬರೆದ) ವ್ಯಾಸಮುನಿಯ ತಂದೆಯ ಹೆಸರು ; ಸತ್ಯವಾಗಿ ಪುನಃಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಮಂದಿಯನ್ನು ಪರಾಶರಂ ಪೋದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೯ ಪ) ; ಮುಷ್ಯಗಂಧಿನಿ ದೇವತೆಗಳ ಸಂಗವಾಯ್ತು ಪರಾಶರವ್ರತಿಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೨೩) ; ಪರಪರಾಶರ ಭರದ್ವಾಜ . . . ಮುಖ್ಯಮುನಿಗಳಾ ಕೃತವರದೊಳು (ಚೈಮಿಭಾ. ೩೩-೩೯). 'ಪರಾಶರಸ್ತೋತಿ' ಪರಾ. ೨. ವ್ಯಾಸಮುನಿ : "ವೈಕುಂಠಾಯನಂ ಸತ್ಯವಾದಿ ಪ[ರಾಶರಂ. ಪಾ]ರಾಶರಂ ವ್ಯಾಸಸತ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೧೦) ; ಪರಾಶರ . . . ಉಪಮುನು ಮೊದಲಾದವ್ಯಾಶೀತಿ ಸಹಸ್ರಮುನೀಶ್ವರಗೃಹಸಂತಾಪ್ರಯಂಗಳಂ (ವಿನೀಶ. ೧೭೪) ; ಯದುಕುಲ ವಂಶಜ ಪರಾಶರಾಸಕ ದೇವ ರಕ್ಷಿಸು ಸಮ್ಮನು (ಹಂಸ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಪರಾಶರಪುರಾಣ (ನಾ). ಪರಾಶರಮುನಿಯಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಪುರಾಣ ; ಸಸ್ಯಮಾರಪುರಾಣ . . . ಸೌರಪುರಾಣ ಪ[ರಾಶರಂ. ಪಾ]ರಾಶರಪುರಾಣ . . . ಭಾಗವತಪುರಾಣವೆಂಬವೇ ಆಯಾಯ ನಾಮಧೇಯ ಮುಳ್ಳವುಂ ನಿರೂಪಿತಂಗಳಾದ ಹದಿನೆಂಟು ಉಪಪುರಾಣಂಗಳು (ವಿನೀಶ. ೯). [ಪರಾಶರ+ಪುರಾಣ]

ಪರಾಶರಸುತ (ನಾ). ಪರಾಶರಮುನಿಯ ಮಗ ; ವ್ಯಾಸ ; ಹಿಮಗಿರಿಯೊಳರ್ಧ ಧನಮಂ ಪರಿವೇಳುವೆಂದು ಆ ಪರಾಶರಸುತಂ ನೇಮಿಸಿದೊಡೆ (ಚೈಮಿಭಾ. ೫-೩೦). [ಪರಾಶರ+ಸುತ]

ಪರಾಶರಸ್ತೋತಿ (ನಾ). ಪರಾಶರಮುನಿಯಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಸ್ತೋತಿ ; ಮನುಸ್ತೋತಿ ಅತ್ರಿಸ್ತೋತಿ . . . ಪರಾಶರಸ್ತೋತಿ ವ್ಯಾಸಸ್ತೋತಿ . . . ಎಂದಿವೇ ಆಯಾಯ ನಾಮಧೇಯಮುಳ್ಳವುಂ ಮತ್ತೆ ಮಾಡ ಹತ್ತಿಂಬತ್ತು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳವರ್ಣನೆಗಳಿಗೆ . . . ಕಲೆಯುಗ ದಲ್ಲಿ ಪರಾಶರಸ್ತೋತಿಧರ್ಮದೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿಹುದು (ವಿನೀಶ. ೫) ; ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕಲೆಯುಗಳೆ ಪರಾಶರಸ್ತೋತಿಯು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೆಂದು ಅಂಗೀಕೃತವಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೫೩). [ಪರಾಶರ+ಸ್ತೋತಿ]

ಪರಾಶರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲದ ಭಿಕ್ಷು, -ಸಂನ್ಯಾಸಿ ; ಪರಿವ್ರಾಜಕ. ೨. ತಪಸ್ವಿ ; ಸಂನ್ಯಾಸಿ : "ಪರಾಶರೀ ಬ್ರಹ್ಮೀ . . . ತಾಪಸಃ—ಈ ತಪಸ್ವಿ" (ಪರಾಯು. ೬೪-೨೫೫) ; "ತಾಪಸಂ . . . ಪರಾಶರಿ ತಪಸ್ವಿಯನಿಳ್ಳು" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೯). [ಸಂ. ಪರಾಶರಿನ್]

ಪರಾಶ್ರಯ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಆಸರೆಯಲ್ಲಿರುವಿಕೆ ; ಪರಾಧೀನತೆ : ಅಲ್ಲಿ ಪರಾಶ್ರಯಂ ಪುಣ್ಯಬಂಧಸ್ವಾಶ್ರಯಂ ಸವಿಲ್ವ

ನಿರ್ವಿಲ್ವ ಮಂದಿಕ್ಷಿಪಂ (ಪರಾಶ. ೧೧೬) ; ಸ್ವಾಶಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದ ಪರಾಶ್ರಯ ಹೇವತ್ಯಂತ ಅಸಹ್ಯಕರವಾದ ಸನ್ನಿವೇಶವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅನರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ಮುನ್ಯಾ. ೧೧. ೬೭೪೪). [ಪರಶ್ರ+ಆಶ್ರಯ]

ಪರಾಶ್ರಿತ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯವರ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಬೇರೆಯವರ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿರುವವನು ; ಪರಾಧೀನ ; ತಾನು ಪರಾಶ್ರಿತನೆಂಬುದೇ ಒಂದು ಕೀಳರಿಮೆಯಾಯಿತು ಅವನಿಗೆ (೨೩೩). [ಪರಶ್ರ+ಆಶ್ರಿತ]

ಪರಾಶ (ನಾ). ೧. ಹಾಸುಗೆ ಹಾಸುವ, ಕಸ ಬಳಿಯುವ ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಮಂತರ ಬಳಿಯಿರುವ ನೌಕರ. ೨. ಸೇವಕ ; ನೌಕರ : ಚೋಪದಾರ, ಮಹಲದಾರ . . . ಪರಾಪರು, ಗೊಲ್ಲ, ಬೋಯಿ . . . ಮುಂತಾದವರು ಅಲಾಹಿದ. ಪಾರ್ಗಿಡ್‌ಪೇಷಾಳಿಚೇರಿ ಹಾಖಲ್ (ಮಹಾದಂ. ೧, ೨೨೪). [←ಪಾರ. ಹಿಂ. ಪರಾಶ್ ; ಮರಾ. ಪರಾಸ್]

ಪರಾಸನ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವುದು ; ಕೊಲೆ ; ವಧೆ : "ಪ್ರಮಾಸಣಂ, ಉಹಣಂ, ನಿಶಾರಣಂ, ನಿಶಾರಣಂ, ಪ್ರವಾಸನಂ, ಪರಾಸನಂ . . . ವಧಃ—ಈ ಇಂ ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು, ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೭೨). [ಸಂ.]

ಪರಾಸು (ಗು). ೧. ಜೀವ ಹೋದ ; ನಿರ್ಜೀವವಾದ ; ಸತ್ತ. (ನಾ). ೨. ಮರಣಹೊಂದಿದ. ವ್ಯಕ್ತಿ : "ಪರಾಸುಃ . . . ಸಂಸ್ಥಿತಃ, ಮೃತಃ—ಈ ಪರಾಸು" (ಪರಾಯು. ೧೦೪-೬) ; ಪುಟ್ಟಿದಾಗಲೆ ಮಾತಾಪಿತೃಯುಗಳಂಗಳ್ ನಿಂತುಮಾಗುಳಿದೊಂ ಪರಾಸುಗಳಾಗಿ (ಅದಿಪ. ೫-೪೧ ಪ) ; ಪತ್ನಿ ಪರಾಸುವಾದಳೆ ಗೆತ್ತು ಪರೇತಪತ್ನಿ ಕೊಂದು ಪೋಪುದುಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೬-೮ ಪ) ; ಅಂತಾ ಪರಾಕ್ರಮಧನಂ ಹಂ ಪರಾಸುಪತ್ನಿಯುಂ (ವಧವಮಾ. ೫-೪ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರಾಸ್ಯಂದ (ನಾ). ಹೇಡಿ : "ಪರಾಜಿತ, ಪರಾಸ್ಯಂದಃ, ಪರಜಾತಃ, ಪರೈಧಿತಃ—ಈ ಹೇಡಿ ಅಳ ಬೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೫). [ಸಂ.]

ಪರಾಸ್ಯಂದಿ (ಗು). ೧. ಪರರ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಕಳ್ಳ ; ದರೋಡೆಕೋರ : "ಪರಮೋಷಿ . . . ಪರಾಸ್ಯಂದಿ ಮಿಳಂ . . . ಎನಿಪ್ಪನಕ್ಕುಂ ಸ್ತೇನಂ" (ಮಧುಕೃ. ೬೫-೪೧) ; "ಆ ಪಾರಿಪಂಥಿಕಂ . . . ಪರಾಸ್ಯಂದಿ . . . ಮಲಿ ಮುಡನೆನರ್ ಕಳ್ಳಂಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೪). [ಸಂ. ಪರಾಸ್ಯಂದಿನ್]

ಪರಾಸ್ತ (ಗು). ೧. ಎಸೆದ ; ಬಿಸಾಡಿದ. ೨. ಹೊರದಬ್ಬಿದ ; ಹೊರದೂಡಿದ. ೩. ಖಂಡಿಸಿದ ; ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದ. ೪. ಸೋತು ಹೋದ ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೫. ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿದವನು ; ಸೋತವನು ; ದೇವಿಯ ಕೌಶಲದಿಂದೊಂದು ವಿನಾದಿಯಲ್ಲಾ ಏನೊಂದು ಮಂದಿ ಕೊಂಪಣೆಯ ಸಿಪಾಯಿಗಳೂ ಪರಾಸ್ತರಾಗಿ ಹೋದರು (ದೇವೀಜಾ. ೧೫೧). [ಸಂ.]

ಪರಾಹ್ಲ (ನಾ). ಹಗಲಿನ ಉತ್ತರಾರ್ಧ ಭಾಗ ; ಅಪರಾಹ್ಲ ; "ಮಧ್ಯಾಹ್ನದಿಂದ ಸಂಜೆ ತನಕ ಇರುವ ಹೊತ್ತು" (ಗಂಗಾಪು. ೧೯೮). [ಸಂ.]

ಪರಾಳ 'ಫಲಾರ' ನೋ.

ಪರಿ 'ಪರ್ಯ' ನೋ.

ಪರಿ, ಪರಾ, ಹರಿ, ಹಜಾ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಲಿಸು ; ನಡೆ ; ಸಾಗು : ಅತನಂ ಕಂಡು ಕರು ಮಾಡದಿಂದಿಹುದು ಪರಿದು (ವಿದ್ಯಾರಾ. ೧೧೬-೨೧) ; ಅಂತು ಪೋಜುಮಟ್ಟು ಮುಂದೆ ಪರವ ಭವಕೃತ್ಪ್ರಾಮಾರಂಗಳಂ . . . ತನಗೆ ರಾಜರಾಜಕುಮಾರಸ್ವರ್ಗಂ ಮಾಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೩ ಪ) ;

ಮಯಾ ಮುಂಡಂ ರಿಹಿತೇಶೋ ಪಜಾಮ ಪುನ ಬಲಮುಟ್ಟಿ
 × × × ವನದನಾಮಾಸನಾಗಿ[ಬ್ಬ] ಕೈಲನೇಮುಟ್ಟಿ ದನೊ
 (ಸಾ.ಸಾ. ೫೬-೬, ೬೬-೧೦; ಸು. 1045). ಹರಿ: ೧. ತಲೆ
 ಯಿಲ್ಲದ ಮೃಗ . . . ಹಣ್ಣು ಯಿಲ್ಲದೆ ಹರಿಯುತ್ತ (ಅವಶಂ. ೧೪೦-೪೧೧);
 ಮುಂದೆ ಹರಿದರು[ಪಾಕಾಂ. ಮುದು] ಕೈಯ ಕಂದಿಯ ಸಂದನೆಯ
 ಪಡೆವಳರು (ಕುಪ್ಯಾಭ. ೧-೧೬); ಹರಿವ ಬೆಕ್ಕುಗಿಲೊಳು ಕೋಟಾ
 ಮಹಿಮೆವೆ ಚಂದಿನೋ ಭಾಸ್ಕರನೋ (ಭರಣ. ೧-೫೬). ೨. "ಹರಿ
 (ಪರಿ)—ಭಾವನೇ (ಹಿಡು)" (ತಮಾಭಾ); ಸುಡು ಸುಡು ಮನದಿಮ
 ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹರಿವುದು (ಬಸವ. ೩೪); ಹರಿದು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು
 ಗಣಗಿ ಚರಣಸರಿಸುಡಮಂ ಕೊಳೆದು (ಹಚಕಾ. ೩-೬); ಹರಿದುಮ
 ಚಿತ್ತವಳುಪಳಕೆ (ಕೊರಂ. ೨-೫-೧೧); ಚೀರುತ್ತ ಅಬ್ಬರಿಸುತ್ತ ನನ್ನನ್ನು
 ತಿನ್ನುವವರಂತೆ ಹರಿದು ಬಂದರು ನನ್ನ ಹಡೆದಮ್ಮ (ಸುಮಂ. ೧೪).
 ೩. ಕೆಂಕಣಕೋದಿಯಂ ಪಡುವ ಮುಂದಾಗಿ ಹರಿದ ಪಳವೆ ಮೇರೆ
 (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೩೨೩-೨೩; 1046); ಹರಿವ ನದಿಯ ತೆಜಿನ ಹೋಲ
 ಬಲ್ಲರೆ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೫೫೫); ಉಕ್ಕಿದುದು ತನಿವೀರರಣ ಕೂದಿಕ್ಕಿ
 ಹರಿದುಮ ರೌದ್ರರಣ (ಕುಪ್ಯಾಭ. ೧೩-೨೬); ಹರಿವ ನೀರನ ತೀರದ ಕುಳತ
 ರೀನು ಬಳಧ್ಯಾನದಿ (ಪುರಂ. ೧-೧೪೦-೨). ೪. ಪಾದರಿ ಮಾವು ಹರಿಣಂದನ
 ದಡೆಗೊಳು ಹರಿದಜಿವೆವಮ್ಮ ಕಂತುಕ ಕಣ್ಣೆ ಗೋಚರಿಸಿದುದಿಲ್ಲ
 ವನದೊಳು (ಕುಪ್ಯಾಭ. ೩೨-೨೫). ೫. ಆ ನರೇಂದ್ರನ ತಲೆ ಸಹಸ್ರ
 ವಿಧಾನದಲಿ ಹರಿದುಮ ಸುಯೋಧನನೇನೆ ಹರಿದುಮ (ಕುಪ್ಯಾಭ. ೧೪-೪೪);
 ಹರಿ ಹರಿದನ್ನಿ ಭಗ್ನೀಕೃತವಿಷಯನಾಡಂ (ಚಿಬ್ಬ. ೪೧-೨೯);
 ಕಡೆಯೊಳುಬುದೆಗೆಹಗಡೆ ಹರಿದುಬರಿದು ಕೊಳ್ಳೆನುತೆ ಕೋಲ್ಬುಜೆದೊಡೆ
 (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೬-೩೪). ೬. ಇವನ ದೃಷ್ಟಿಗಳೇನೆ ಬೋನದ ಮೇಲೆ
 ಹರಿವಳೊ ಎನುತ ಕೆರೆಹಿನಲಿ ಬೇಗದಿಂದಲೆ ಮುಚ್ಚಲು (ಒಸಪ. ೫೭-೨).
 ೭. ಹರಿವನಲ ಅಗ್ನಿ ಜಲ ಮೊಳೆದೊಳದಂದದು ಹುಟ್ಟಿದಳೆಮ್ಮವ್ವ
 (ಅವಶಂ. ೨೧೦-೯೪೩); "ಬೀಸು" (ಅವಶಂ. ಕೋಶ); ಕರ್ಣಪಾರಂಪರೆ
 ಯೋಕೇಶನ ಹೆಸರು ಜಗದಲಿ ಹರಿದುಮ (ಸಂಭವ. ೧೪-೪೧); ಓಲಗೆ
 ಬಂದ ನೃಪಕೋಟಿಕೋಟೀರಪ್ರಭಾಲಹರಿ ಹರಿದು ಮುಸುಕಿತು
 ಪತ್ಮಭಾಮಣಿಪಾಲಗಳ ನಿಶರಮಂ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೬-೨೪). ೧೦. ಹರಿವು
 ತಿದೆಯರಿಸಿನದ ಸಿರಿ . . . ಓಸರಿಸುತಿದ ಮುಕ್ತೈದತನವಲೆ ಸರಮೆ
 ಕಳುಹೌ ಬೇಗ ಪತಿಯೆಡೆಗಿಂದಪಾ ಸೀತೆ (ಕೊರಂ. ೩-೧೨-೩೪).
 ೧೧. ಉಪಪಾತಕ ಮಹಾಪಾತಕಂಗಳ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಂಗಳು ಕೋಟಿಗು
 ಕೋಟಿ ಓಬ್ಬ ಶಿವಶರಣನ ಅಂಗಳವ ಕಂಡಲ್ಲಿ ಹರಿದು[ಪಾಕಾಂ. ಅಳಿದು]
 ಹೋದವು ನೋಡಾ (ಅವಶಂ. ೨೬೪-೧೩೬೧); ಎಂದಿಗೆನಗೀ ಪೀಡೆ ಹರಿಗು
 ಪುರಂತರಿ ಹೇಳಿ (ಒಸಪ. ೪೫-೪೬); ಹರಿದುಪಳುಲವೆನುತ ಪುರ
 ಕೋತ್ಪದ ಹರುಪದಲಾ ಧನಂಜಯ ಪರಮ ಗಡುಗಿನ ವೀರನಾರಾಯಣನ
 ಕರುಣದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾಭ. ೬೦೫. ೬-೧೧೬); ಪರಮಪುರುಷನ ದೃಷ್ಟಿಪಾತ
 ದಿನರದೆ ಸಂಚಿತ ಸಕಲದುಷ್ಕೃತ ಹರಿ[ಪಾಕಾಂ. ರ, ರೆ]ದುದಿಸಿದಳು ಶಿಲೆಯ
 ಮಧ್ಯದೊಳುಬಲೆ ಗೌತಮನ (ಕೊರಂ. ೧-೧೨-೧೯). ೧೨. ದ್ವಯವಿದಿ
 ಮಡಕ್ಕೆ ಎರಡಲ್ಲದೆ ಮಿಹಲಿಲ್ಲವಾಗಿ . . . ಸಂಸಾರವ ಹರಿವುಕೈ ನಿಕಳಂಕ
 ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನಲ್ಲದಿಲ್ಲವಾಗಿ(ಮೋಳಮಾ. ೧-೧); ಪಾಪಸೋತಮ
 . . . ಪಾಪ ಹರಿವುಲಿಂಗದ ಪೂಜೆಯುತಾ ರಾತ್ರಿಯಂ ಕಳಿದು
 (ಪ್ರಾಕಾಂ. ೧೦-೪೯); ಯುಗಭಾಗ್ಯ ಹರಿವನ್ನ ಸಾವು ಬಾಳ್ಕೆಗಳಿತ್ತು
 ಬಗೆಯುದ್ದೀಪಿಸುತೆ ಜ್ವರಿಸುವಾತ (ವಿಹೀಗ. ೩೩-೧೬). ೧೩.
 ಹಾಲಿನೊಳು ನೆಹಿ ಕುಪ್ಪದಿಪ್ಪದ ಹೇಳಿದರೆ ಹರಿಯದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬-೧೧);
 ಹರಿದುದಿಲ್ಲದೆ ಬನರ ರಾಯನನೊಸಬೇಡುದು (ಕುಪ್ಯಾಭ.

೨-೯). ೧೪. ಗೋಸ್ತಿ ಹರಿದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಇರದಿನ ಹಾದಿ
 (ಮೋಳಮಾ. ೬-೨೪); ಓಲಗೆ ಹರಿದ ಮರುಹಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭುಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು
 ಜನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು . . . ನಿನ್ನ ಪರವಾಗಿ ಪಾದಿಸಿದವರು ! (ಕಪಪ. ೬-೯೩). ೧೫. ಪುರಾಣವನೊಡ್ಡಲ್ಲಿ ಪುಂಡರ ಸಂಗವ ಹರಿಯಬೇಕು
 (ಮೋಳಮಾ. ೧೬-೬೦). ೨೦. ದಿದಿರೂರ ರಕ್ತಸ ಮೊನೆಯೊಳ್ಳದೇವ ಈ
 ಯಾನೆಯ ಕುದುರೆಯ ದಳದಲು ಹರಿದಿಹಾಯದು ಕಯ್ಯ[ಂ]ಬು ತವಲು
 ದೇವಂಜಿಗೆ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ಯಲು (ಮೃಗ. ೧೯೩೨. ೩೨-೨; 1125).
 ೨೧. ಸಾಧ್ಯವಾಗು; ಶಕ್ಯವಾಗು; ಜಂಗಮವು ಲಿಂಗರೂಪವಹ
 ವಿವರವೆಂತೆಂದೆಡೆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನಾನು ಲಿಂಗರೂಪೆಂದೆಡೆ ಹರಿಯದು (ಅವಶಂ. ೧೬೦-೬೨೬); ತನಗೆ ಬೇರೆಯುವೆರಡು ಮೂರ್ತಿ ದಿನ ತನಕ ಹರಿಯದ
 ಡುಮ್ಮಳಿ ಮಜದಿನ ಬಲೆಯನೊಯ್ಯತ್ತಿ ಹಾಕಲು (ಬಸಪ. ೨೬-೨೨);
 ನಾಳಿನಾಹವ ಮಿಹರಿಂಪುರುಷರಿಗೆ ಅಸದಳವಳಬಲ ಗಾಂಧಿವಿಗೆ ಹರಿಯದು
 (ಕುಪ್ಯಾಭ. ೯-೫); ಸರಿಸಿಹಾಸನ ತನ್ನ ಕೈಯಲಿ ಹರಿಯದನಲ್ಲದೆ
 ಕಂಡೆನು ಹರನ ಪದಯುಗವ (ಕೋಗಯ. ೧೧-೫೩); ವೀರ್ಯಗುಣವಿಲ್ಲ
 ದಿದ್ದರೆ ಅಂಥವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಏನು ಹರಿದೀತು ? (ವಚಭಾ. ೬೬).
 ೨೨. (ಹಾವು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಂತೆ) ಮೆಲ್ಲನೆ ಸರಿ; ಹರಿದಾಡು:
 ಹರಿವ ಹಾವಿಂಗೆಂಟೆ ಉರಿಯ ನಾಲಗೆಗಿಂಟೆ . . . ಪರಸ್ಪರ ಪರಧನವೆಂದೀ
 ಜೂದಿಂಗೆಂಜುವೆ (ಒಸಪ. ೪೪೩); ಹರಿವ ಹಾವನನಾಣಿಯೆಂದೊಡೆ
 ಹರಿಯಲಮ್ಮದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೧೬); ಸಣ್ಣ ಹುಳವಂತೆ ಹರಿಯುತ
 ಇದ್ದನಾಗ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೧-೨). ೨೩. ಇತ್ಯರ್ಥವಾಗು; ಬಗೆಹರಿ :
 ಕವಿ . . . ಎಂದಿಗೂ ಹರಿಯದ ಜೀವನಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ
 ರಂಗಮಂದಿರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಕಳಿಸುವನು (ಕಾಪ್ಯಾ. ೧); ಎಲ್ಲಿಗೂ
 ಹರಿಯದಿಹ ಸಂಶಯವೆ (ವಿಹೀಗ. ೬೫); ಈ ರಹಸ್ಯವು ಮುಂದೆ ಹರಿಯ
 ಬೇಕು (ಚೋಪಿ. ೧೨೫). ೨೪. ಹರಿದು ಕೋದಿಯಲಂ
 ನೀರು ಹಮಾದು ಗದ್ದೆಯ ಪಂಥವಾದ ಕಾವಿಂಗೆ ಅತೃಪ್ತನವರು ತಂನು
 ಬಿದ್ದಲಿಂಗ ಪ್ರತಿಕ್ಷೇತ್ರವನು ತಾಳಕೊಯ್ದಲ್ಲಿ ಕೊಂಬರು (ಎಕ. XII,
 ೩೨೫. ೨-೧೩; 1263).

ಪರಿಪರಿ, ಪರಿಪರಿ, ಪರಿಪರಿ, ಹರಿಹರಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಪುರಿಪುರಿ
 ಪರಿಪರಿ ಪೋಪೋಗೇಲಿಲಿ ಪೊಹಿಂಗುಪಿಂಗು(ಕವಿ. ೨-೨೩); ಅವಧಿ
 ಗಳೊಳ ಪಣ್ಣಲಮಾಮಗಮೊಳವಲ್ಲಿಗಣಿಸಿ ಪರಿಪರಿಮ (ಕಂಪಭಾ. ೬-೪೬);
 ಸ್ವಸ್ತಿತ್ರೀ ಮಹೇಂದ್ರಾಧಿರಾಜ ಗಂಗರ ಮೇಗೆ ಪರಿಪರಿಯ(ಎಕ. X,
 ಚಂಪಾ. ೧೧೬-೨; ಸು. 890); ಧರಣೀಶಂ . . . ಪರಿಪರಿದಲ್ಲದಿಗುರುಳು
 ತಿರ್ಧಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಯ. ೩-೨೦೫); ಗೋಪಾಲಕರು ತಮ್ಮೊಳಗೆಡು
 ಬಗೆಯಾಗಿಗಿತ್ತು ಗೆಲವಿಗೆ ಹರಿದುಮ ನಾವಾಡುವೆವು ಬನ್ನಿ. . . ಎನುತ
 (ಬಸಪ. ೩೨-೧೬); ಅಟ್ಟಿ ಪರಿಹರಿದುಹಿ ಬಳುಪು ಕಾಪುರದ ಕಂಗೆಟ್ಟು
 ಕಳಿಗುಂದಿ ಮೆಲ್ಲನೆ . . . ಪಶ್ಚಿಮಗಿರಿಯ ತಪ್ಪಲಂ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ರವಿ
 ಪದಗಡೆಯೊಳೆಡೆದನು (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೬-೪). ಪರಿಪಾಟಿ, ಪರದಾಟಿ,
 ಹರಿಪಾಟಿ- ೧. ಓಡಾಟಿ; ಸುತ್ತಾಡುವುದು: ನಿನ್ನ ರಾಜಾಲಯಂ
 ಹೊಣತಾಗಿ ಮಿಕ್ಕಡೆಯೊಳು ಹಾವಳಿಯ ಪುನವವರ ಪರಿಪಾಟಿ ಪಿರಿದು
 ನೇತ್ರಾನಾಟಿನಾದಿಯಾದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮಂಪ್ರರಾಜೀವದಾಡೆಂದು ದಿನ್ನವಿಹಂ
 ಎನುತ (ಚಿಬ್ಬ. ೬-೨೦); ದರ್ಶನದ ಪ್ರತಿವಿಂಬಕ್ಕೊಂದು ಬೇಜ್ಜೆಯುಂಟೆ
 ನೆಳಲಿಂಗೊಂದು ಹರಿದಾಟಿ ಉಂಟೆ (ಅವಶಂ. ೨೪-೪೦); ಬೇಡ ಮಂತ್ರಿ
 ಗಳೊಡನೆಸದ ಕಾರ್ಯವ ನೀ ಹರಿದಾಟಿಕೆಸರೆ (ಕುಪ್ಯಾಭ. ೩೦-೩೫). ೨. ಕೊಳಲಾಟಿ; ಬವಣೆ: ಕರಣೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳ
 ಪರಿಪಾಟಿಮಂ ದಿಡಿಸಿ ಲಿಂಗಾಂಗಸಂಯೋಗದೊಳಾ ನಲಿಸುವ ಸಮಾಪ್ತ
 (ಪದ್ಮಾ. ೪-೨೧); ವಿವಿಧ ಸುರಭಿರ ಪರಿಪಾಟಿಮಂ ನೋಟಿಮಂ

ವಿವರಿಸುವದೇನಮರೋದಿದರ್ ಕೂದಿದರ್ ಸುರಪಾಲನರೆನೆಯನು
(ಜಿ.ಪು. ೪೩-೫); ದೋಣಿ ದೂರ ದೂರ ಹೋದಂತೆ ಹುಲಿಯನ
ಪರಿದಾಟಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ (ಮರ. ೬೧೯); ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ತೆಗೆದು
ಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಡೆಯವರಿಗೂ ಪರದಾಟವಾಗುತ್ತಲೇ
ಇತ್ತು (ದೂ. ೧೫೫); ದುಡ್ಡಿದ್ದರೆ ಮರು; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪರದಾಟಿ
(ಅನಾಥ. ೧೪೨); ಪ್ರವಾಸಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಪತ್ರ
ಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿದಲ್ಲಿ ಕಚ್ಚಾಟ ಪರದಾಟಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾದಾವು (ಗಾ. ೧೫.
೩೫). ಪರಿದಾಡು, ಪರದಾಡು, ಪರಿದಾಡು-೧. ಓಡಾಡು;
ಸುತ್ತಾಡು; ಸುಳಿವಾಡು; ಅಲೆದಾಡು; ಪುಲಿಗಳ ಮಣುಗಳೊಳ್
ಪರಿದಾಡುವ ಪರುಹರಿಣಿಗಳುಮಂ (ಪಂಪ. ೧-೧೧೫); ಪರಿ
ದಾಡುವ ಸುತನ ಪದಾಂಬುರುಪಂಗಳೊಳುಲಿನ ಪೊನ್ನ ಗೆಜ್ಜೆಯ
ವನಿಯಂತೆ ನಟ್ಟಿನ ವೀಣಾವೇಣುರವಂಗಳೊಳೆಯವಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಾ
ಮೃತಮಂ (ಮಲ್ಲಿ. ೩-೧೧೯); ಎನ್ನ ಕನ್ನಿಗಳಿಗೆ ಪರಿದಾಡು ಕೂಡಲ
ಸಂಗ (ಬಸವ. ೩-೯೬); ಚಿಂತಾರವರು . . . ಬರೀ ಪರಿದಾಡುತ್ತಿದ್ದ
ರಲ್ಲದೆ, ಅವರಿಗೆ ಅಳಿಯಂದಿರ ಗೋಳೇ ಕೇಳದು (ಮಾ. ೨೦೮);
ಅರಸು ಬಂಟಿನ ಕೆಳಗೆ ಪರಿದಾಡುವದ ಕಂಡೆ (ಮೇ. ೨೩೬-೪೧೯);
ನಂದಮುದ್ರಿತಕಂಠಗಳ ಗೊಂದಲದ ಭೂಷಣಗಳಿ ಗೋವಿಂದ
ರಾಮರು ಮುಖದರಂಗದೊಳಗೆ ಪರಿದಾಡಿ (ನಿಭಾ. ೧೦-೨೩); ಅಟ್ಟ
ಪರಿದಾಡುವದು ಬಟ್ಟೆಯಲಿ ಮೆಚೆಯುವದು . . . ಒಂದು ಸೆರೆ ಹಿಟ್ಟು
ಕಾಣಯ್ಯ (ಸರ್ವ. ೧೯೬). ೨. ಪ್ರವಹಿಸು; ಮಂದಾಕಿನಿ
ಮಾದೇವನ ಜಡೆಗಳ ಬಂಧದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯೊಂದಿ ನಂದನದೊಳು ಬಂದು
ಪರಿದಾಡುವ ಚೆಲುವಿಂದ ಕಾಲುಮೆಗಳೊಪ್ಪಿ ದುವು (ಮೇ. ೨೪-೫೬);
ನೊಣ ತನ್ನ ಕುಳ್ಳಿಗೆ ಸರಿಗಾಣೆನಂದಾಗ ಪರಿದಾಡುತಹಳು ಕಾವೇರಿ
(ಕಂ. ೫-೪೨). ೩. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಪಸರಿಸು; ಹರಡು;
ಮೋಡನಂ ಮೋಡನೆ ಗಾಡಿ ಪರಿದಾಡೆ ಪೊಸದೇನ ಸೂಸೆ . . .
ಪಡೆದು ಕೃಷಿಯಂ ಕಿರಾರ್ಪವನನೆಗುವ ನನ್ನ ಸೈನಿಗೆ ಸಾಟಿಯಂಟೇ
(ಪದ್ಯಂ. ೧-೩೧). ೪. ತೊಳಲಾಡು; ಬವಣೆಪಡು; ಪರಿದಾಡಂ
ಛೇದನೆಯಂ ಮುಚಿದು (ಕಳ. ೩೪); ಮಿತ್ರನಾವುತ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ
ನೀಗೊಡಹ ಮುತ್ತಗಣೇಂದ್ರ ಸೂತಿಯಲಿ ಎತ್ತಲೆಂದಜಾಯದೆ ಪರಿದಾಡು
ವಂತೆ ಕೆಳತ್ತಲೆ ತೀವಕುರಿಯಲಿ (ಮೇ. ೧೮-೪); ಹೀಗೆ ಪರ
ದಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗಲೇ ಅರ್ಧ ಗಂಟೆ ಕಳೆದು ಹೋಯಿತು (ಕಾ. ೪೩೫. ೪);
ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಮುಂದೆ ತುಂಬಾ ಪರದಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತೆ (ಮರ. ೧೬೧).
೫. (ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ) ಧಾವಿಸು; ಮುನ್ನುಗ್ಗು; ತಾಮ್ರಧ್ವಜಂ
ಪರಿಸಾದಮಂ ಮಾಡಿ ಪರಿದಾಡುತೆ ಕೂಡೆ ಪರಿಣಾಂಗಳೆಲಬಂ ವಿವರಿ
ಸಿದಂ ಪಾಣಿಂ ಪರಿಕರಿಸಿದುದುಂತೆ (ಜ್ಯ. ೨೫-೪೬).
೬. (ದೇಹದಲ್ಲಿ ರಕ್ತದಂತೆ) ಚಲಿಸು; ಪ್ರವಹಿಸು; ಹರಿ ಹರ
ಸಾಮ್ಯದ ವಿಚಾರಪ್ರಕಾರಿ ಆ ಕಾವ್ಯದ ನರನರದಲ್ಲಿ ಪರಿದಾಡುತ್ತಿದೆ
(ಕವಿ. ೧೬೦). ೭. (ಹಾವು ಮುಂತಾದುವುಗಳಂತೆ)
ಸರಿ; ಸರಿದಾಡು; ಹಲ್ಲಿ ಹಾವುಗಳು ಅವನ ಕಾಲ ಮೇಲೆ
ಹರಿದಾಡಿದುವು (ಮ. ೪೨). ಪರಿದೋಡು, ಪರಿದೋಡು-೧. ಇಲ್ಲ
ವಾಗು; ವೀಣರಾಗನ ಸ್ವರಗಳೊ ರೀತಿಯಿಡುತು ಹಾಡಿದರು ಕೇಳು
ರಲ್ಲರ ಪಾತಕ ಪರಿದೋಡುವಂತೆ (ಭ. ೧-೬೬). ೨. ಧಾವಿಸಿ
ಓಡು; ಸಾರಿದರೆ ಸೂರಾಗಿ ಹರಿದೋಡುತಹನು (ಕವಿ. ೧೧-೬).
ಪರಿವಡಿ, ದಾಪುಗಾಲು; ದಾಟುಗಾಲು; ಧೀಮನು . . .
ತೀಳುವಾಗಿ ಎದ್ದು ವಂದಿಯಕ್ಕಿ ಪರನದಿಯಿಂದ ನಡೆದು ಬರಲು
(ಶ್ವ. ೪೪). ಪರಿದಾಡಿಸು-ಚೆದರಿಸು; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿ ಮಾಡು;

ಬರುತಿದೆ-ಸಡಲಿಸಿ ಮಡದಿಯರುಡಿಯನು ಮುಡಿಯನು, ಬಡಮುಡುಕರ
ಕೊಡೆಗಂ ಪರಿದಾಡಿಸಿ (ಕವಿ. ೨೮-೫). ಹರಿಯು ಬಿಡು-೧.
ಅಲೆದಾಡಿಸು; ತಿರುಗಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಒಕ್ಕಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು
ಬೇರೆ ವಿಷಯಗಳ ಕಡೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹರಿಯು ಬಿಟ್ಟು ಪಾತದಲ್ಲಿ ವಿಮುಖ
ರಾಗಿರುವ ಮಕ್ಕಳ ಅವಧಾನವನ್ನು ಪಾತದ ಕಡೆ ಸೆಳೆಯಲು ಸೆರವಾಗ
ಬೇಕು (ಶ್ವ. ೨೬೬). ೨. ಮುಂದುವರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು;
ಬಿಡುಬಿಡು . . . ಪಿಯರಸಿದೆಯಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರೂ ರಾಜವೀಳಿಗೆ
ಯನ್ನು ಹರಿಯಬಿಟ್ಟ ಮಕ್ಕಳು ಅವಳಿಗುಳಿಯಿಲ್ಲದಾದ್ದರಿಂದ
ಅವಳು ಮರೆಯಾಗಿಯೇ ಉಳಿದಿರಬೇಕು (ಸಪ. VI, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ).
೩. ಮುನ್ನುಗ್ಗಿಸು; ಧಾವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪಾರುಪನಾ
ಕಳೆದೊಳಗೆ . . . ಸಾಗಿದೊಡಿಸಿದು ಹರಿಯು ಬಿಡುವನು (ಕುಂ. ೨೦೦.
೯-೧೦೧); ಧರಣಿ ಕಂಪಿಸುವ ಸಂಗಮದೇವನ ಹರಿಯು ಬಿಟ್ಟು ಬೇಗ
ದೊಳು (ಕುಂ. ೧೩-೨೩). ೪. ಮುನ್ನುಗ್ಗುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ
ಕೊಡು; ಛೇದಿಸಿದೊಡಿಸಿದು ಹರಿಯು ಬಿಡಿ ಸಾಕೆಂದನಾ ಧೀಮ
(ಕುಂ. ೯-೪೦). ೫. ಪ್ರವಹಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪರಮಾತ್ಮನ
ಪಾದದಡೆಗೆ ಭಕ್ತನು ತನ್ನ ಭಾವಗಳ ಪ್ರೇಮಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಹರಿಯು
ಬಿಡುವನು (ಜಗ. ೪). ೬. ಉಚ್ಚಾರಣಾ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿಂದ 'ಪರಿ',
'ಪೂ' ಈ ಎರಡು ಪದಗಳ ಅರ್ಥಗಳೂ ಮಿಶ್ರಣಗೊಂಡು
ಈ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯೊಂದಿದ ಇತರ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿಯೂ
ಅರ್ಥದ ಗೊಂದಲ ಉಂಟಾಗಿರುವುದು ಸಾಧ್ಯ.

[ದೇ. ೩ ಕವಿ. ಪರಿ; ತುಳು. ಪರಿ, ಪರಿ; ತೆಲು. ಪರಗು;
ಮರಾಠಿ. ಪರ್ಜಿ, ಪರ್ಜಿ]

ಪರಿ, ಹರಿ, (ಗಾ). ೧. ಚಲಿಸುವುದು; ನಡೆಯುವುದು: (೧).
೨. ಓಟ; ಧಾವಿಸುವುದು; 'ನಿಡುವರಿ' ಪರಾ. ೩. ರಭಸ
ದಿಂದ ಮುಂದುವರಿಯುವಿಕೆ; ನುಗ್ಗುವುದು: 'ಅನೇವರಿ' ಪರಾ.
೪. ಹರಿಯುವುದು; ಪ್ರವಾಹ; ನೀರಿನ ಹರಿವು; ತಿರುಕ ಕೂಟಂ
ನೀರೊಳ್ ಗರಗರನಪ್ಪಂತು ಕರ್ಣ ಮೇಣುಂಡಪರೋ ಪರಿಯೊಳ್
ಮೇಣುಂಡಪರೋ ಮರುಳೇತಂ ಶ್ರವಣರಾಜ ತಪಮಂ ಕಂಡರ್
(ಧರ್ಮ. ೧-೧೦೬); ಕುಸುಮರಜಾಣಿಕಣಂ ಪರಿಯಂ ಪರಿಯಂ
ತಳರದ ಸಿರಿ ಬಲ್ಲಕುಂದೆನಾಳ್ಕೊನಿಕ್ಕುಂ (ಸಾ. ೧೫. IX-೧, ೨೪೯-೧೬;
1147); ಆಗರದೊಳು ರಸದಾಳಿ ತೆಂಗಾಳಿಯಂ ತಾಗರೊಂದೊಳೊ
ಳೊಂದು ಹಳಚಿ ಮೇಗೋಲೊ ಕೊಡೆದಿರಸದ ಪರಿಯೊಳೊಕ್ಕುಸಾಗರ ತುಂದಿ
ವಂತಾಯ್ತು (ಮೇ. ೨-೪೮). ೫. (ದೂರದ ಅಳತೆಯನ್ನು
ಸೂಚಿಸುವ) ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ: 'ಪರಿದಾರಿ' ಪರಾ.
೬. ಓಡಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಆ ಗಣೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಸರಿಯೋಡುವುದುಮಾ ಧ್ವನಿ
ಗೀಳು ಕೋಪಾನಳನಂ ಕಣ್ಣಾಣಿಯುಪ್ಪಾನೆಗಾಸೆಗೊಟ್ಟು ಪರಿದು
ಪರಿಯೊಳ್ ನಿಲ್ಲದೆ (ಬಂ. ೨-೫೧೫). ೭. ರೀತಿ; ಕ್ರಮ;
ಬಗೆ; ಪ್ರಕಾರ: "ವ್ಯಾಕೋ(ಕ್ಯ)ತಿ, ಭಂಗಿ-ಈ ೨ ಪರಿ"
(ಪರಾಯ. ೧೨೫-೬೬); ಕಾಸತುಗುಸೆಯ ದಾಟಿಯಲಿ x x x
ದೊಳಗೊಡಂ ಸತ್ತ ಪರಿಯಂತೆಂದದೆ (ಎ. VIII, ಸೂರ. ೪೬೬-೪;
೫. ೨೨೦); ಎಲ್ಲರ ಗಂಡರ ಪರಿಯಂತೆಲ್ಲ ನೋಡವ್ವಾ ನಮ್ಮ ನಲ್ಲ
(ಬಸವ. ೪೪೯); ಭೃಂಗೀಶ ಪರ್ವನಕೆ ನಿಂದಾಗ ಹೊಸ ಪರಿಯ ಗತಿಗಳಂ
ನಟಿಸಿ ತೋಪುತ್ತಮಿರಿ (ಬಸವ. ೧-೨೫); ಹಿಂದೆ ಗಳಡುವನಿನನು
ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದ ಪರಿಯಲಿ (ಕುಂ. ೧-೧೦); ಈ ಪರಿಯ
ಸೊಬಗಾದ ದೇವರಲಿ ನಾ ಕಾಣೆ (ಪುರಂದ. ೨-೧೬೪ ಪಲ್ಲವಿ).
೮. ಸ್ಥಿತಿ; ಪಾಡು; ಈಗ್ಗೆನಿರ್ವಹಿಸಿದ ಪರಿಯೇನೆಂದಾಂ ಸರೋಜ

ಮುಖ್ಯ ಮುಕುಳತಾತ್ಪನಂ ಬೆಸಗೊಂಡೆಂ (ಕಾದಂಭಾ. ೮೪೧); ಜಾ
ಭೇಂದ್ರಪತಾಕಾ ವಿಧವತದ್ ಏನಗವಿಾ ಪಯಾಪ್ತೇ (ಗದಾಯು.
೯-೨೨); ತಿರುಗಿ ಕಂಡನು ಕೃಷ್ಣನ ಪಯಸಣಾಪನು (ಉಪಾ. ೨೨೨.
೩-೩೩); ಪೊಸಪೂರಿಗಿಯು ಮುಕ್ತಿಯು ಪೊಸಪೂರಿಗಿಯು ಪೊಸಪೂರಿಗಿಯು
ಮನೆಯ ಪರಿಕಥೆ ತಿರುಗಿ ಸಸಿನಮಾಡಿದ ಮದುವೆಯೊಸಗಿಯು ಪೊಸಪೂರಿಗಿಯು
(ಕಾಲಾ. ೫೩-೯೧). ೯. ಸೇನೆ; ದಂಡು: ನನ್ನಯಗಂಗೆ ಪರಿ
ಬನ್ನು ಬೆಳ್ಳಿಹಿಯುಂ ಕುನ್ನಾರುಮನಿಜಾಡು ಹೋಗಿ (ಎಕ. XII,
೨೩೩೩, ೫೫-೧; ಸು. ೨೨೦); ಕರ್ಪೂರ ಮುಖವಂ ನೋಟವು ಪರಿ
ಬನ್ನು ಹೆಮ್ಮಾಗಿಯು ಪರ್ಯಾಯಕ್ಕೆ (ಎಕ. XII, ೨೩೩೩. ೧೦-೩;
ಸು. ೨೨೦); ಬೇಡರ ಪೀರನ್ನು ಪರಿಯೊಳ್ಳುಬರಬಾವಿನೊ X X X
ಪರಿಯೊಳ್ಳುರಗವು ಕುನ್ನಾರಿಯೊಳ್ ಪಿ X X ಜಾಡು ಸರ್ಗಕ್ಕೆ ಸನ್ನಾ
(ಎಕ. V, ಪಾಸನ. ೨೨-೪; ೨೨೨); ಬನವನೆಯ ಚೆಟ್ಟಿ ನಾಗರಕ್ಕಕ್ಕೆ
ಮುನಿಮ ಪರಿಯನಟ್ಟಿ ಪಡೆ ತೊಡೆಯನಿಜಾಡು (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ.
೨೩೪-೮; ೨೨೨). ೧೦. ಅಧ್ಯಾಯ; ಪ್ರಕರಣ; ಒಂಬತ್ತು ಪರಿಕಥೆ
ಒಂದು ಕಾದಂಬರಿ ಇದು (ಸಮಾ. ೧. ೩೬೪). ೧೧. ವಿಶೇಷ;
ಹೆಚ್ಚಳ; ಅಧಿಕೃತ; ಅತಿಶಯ: ಪರಿಮಾತ್ರಂ ಫಿನ್ನಲಂಡಂ ಸುರಿಯೆ
ಮದವಳಂ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ಳಾಡೆ . . . ನಿಜಾಕುಂಜಮಂ ಪೊಳ್ಳೆಮಿಮಿಡುಕದ
ನಂದತ್ತು (ಬುಧ್ವ. ೧೦-೯೨). 'ಪರಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ೧೨. ಬೇಟೆ
ಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಸಿಗುವ ಜಾಗ, - ಸ್ಥಳ: 'ಪರಿಗೊಳ್' ಪರಾ.
೧೩. ದಾರಿ; ಹಾದಿ; ಮಾರ್ಗ: 'ಪರಿಸಾರ' ಪರಾ. ಹರಿ: ೨.
೨. 'ಪ್ರವಣಂ, ದಯನಂ-ಈ ೨ ರಥದ ಹರಿ' (ಹರಾಯು. ೩೩-೨೯೧).
೪. ಹರನ ಹೊಳೆಯ ನೋಡಿ ದುರುಳನು ಸೈರಿಸದರೆ ತೃಪ್ತಿಯಿಂದಲಿ ಪೋಗಿ
ಬೆರಳಿಟ್ಟು ಮಧ್ಯದಲಿ ಭರದಿ ಪೋಗುವ ಹರಿಯ ತಿರುಹುವೆನೆಂದು (ವಿವಾಸು.
೮೪-೩); ಭರಿಯ ಮುಂಧರಿಯ ಬದುಕ ನೋಡು-ಹಳ್ಳಿಹೊಳೆಯ,
ರುರಿಯ ಹರಿಯ ಸೆಳವು ಹೊಳವು ಹೊಳವು ನುಣುಪು ರೂಪುಗೊಡುಕ
ಲಿಹುದು (ಮೂರ್ತಿ. ೧೩-೯); ನೀರಿನ ಹರಿಯ ಚನ್ನಾಗಿ ಆಗುವಂಥ
ಸಮತಳಭೂಮಿ (ಕೃಷ್ಣ. ೫೪); ನೀತಿಯು ದುಃಖದ ಕೊನೆಯ
ಮೆಟ್ಟಿಲ್ಲನಿಜಾಡು ಕಳೆದಿರನ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಜಾರಿದಳು (ಕನಕ. ೫೧).
೫. 'ಹರಿಯಂತರ' ಪರಾ. ೬. ಇವರು . . . ವ್ಯಾಪಾರದ ಹರಿ
ಯನ್ನು ಬಲ್ಲವರು (ಕವಾ. ೨೫೩); ಅವನಿಗೆ ಬದುಕು ಮಾಡುವ
ಹರಿಯು ಗೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲ (ಗುರು. ೩). ೯. ಊರ ಹರಿ ಬನ್ನು ಕಾದೂ
ಮಜಾಪೊಕ್ಕೋನಂ ಕಾಡು ಕುಟ್ಟಿ ನೈರಬಲಕ್ಕೆ ಅದಿರನ್ನಡೆದು ಸತ್ತು
ಯಸವಂ ಪಡೆದಂ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕ. ೩-೨; ಸು. ೨೨೨); ನೀತಿ
ಮಹಾರಾಜನ ಹರಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ದುಮ್ಮ ಕಾಟಿಯು ಪರಿಯಲ್ . . .
ರಾಜಯನ ಮಗ ಮಾತ . . . ಸತ್ತ (ಸು. ೧೯೩೯, ೩೩-೨; ಸು.
೧೦೩೪). ೧೪. ದೂತ; ಹರಿಕಾರ: ಕೃತಾಂತನ ಹರಿಯಂತೆ ಕದಿದು
ಬೇಟೆಯೊಳೊರ್ವಂ ಬೇಡಂ . . . ಪಿಡಿದನಂತಾ ಪಿಳುಕಂ (ದುರ್ಗಾ. ೩-೩೫). ೧೫. ನೀರು ಹರಿದು ಹೋಗಲು ಮಾಡಿದ ದಾರಿ;
ಚರಂಡಿ; ಗಟಾರ: 'ನೋಡಿ, ಬಟ್ಟಲು, ಗಟಾರು, ಹರಿ' (ಕಂಠು.
೪೧); ಹೊಲಸುನೀರು ಹರಿದು ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಹರಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ
(ಮುಂಬಯ. ೫-೩೩); ಅಲ್ಲರೂ, ಹುಚ್ಚುಗೊಟ್ಟಿಗೋಳಾ, ಮುನಿ
ಮುಂದೆ ಹರಿ ಯಾಕೆ ಕೆದರಾಕೆ ಹತ್ತಿರಿ ಅಂತ? (ಕಮ್ಪ. ೯).
೧೬. 'ಚಿಕ್ಕ ಚರಂಡಿಯಂತಹ ಹಳ್ಳಿ' (ಕವಾ. ೩-೧೩೩):
ಅವನಿಗಾಗಿ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದರು. ಆ ಹರಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೋರಾದಿ
ಸುತ್ತಲಾಯಿ ತಾಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು (ಕವಾ. ೩-೧೩೨). ೧೭.
(ಮನೆಗೆ) ಸಾಲು: ಪಡುವೆಗೇರಿಯ ಪಡುವಣ ಪರಿಯೊಳ್ ಮನೆ

ಯೊಂದು ಹಿರಿಯ ಮೂಡೆಗೇರಿಯ ಪಡುವಣ-ಪರಿಯೊಳ್ (ಎಕ. XIII,
೨೧-೪೩, ೧೨೦೪). ೧೮. ಹರಡಿರುವುದು; ಹರಡು: (೪). ೧೯.
ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ; ರಾಶಿ: 'ಇಂಗುಳ ತೆರಕ್ಕೆ . . . ಸಂತೆ ಹರಿ
[ಪಾ. ೧೦. ೮] ಬಂಬಲ್ . . . ಜಾಳಿಯುಮನೆ ಕ್ರೀಡಕಾಪ್ಪಿಂ'
(ಕವಿ. ೯೯. ೧೩).

ಪರಿಪರಿ, ಪರಿವರಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) ೧. ಬಹಳ ವಿಧ; ಅನೇಕ
ರಿಕೆ: ಮುನ್ನಿನ ಕಲಿವೀರಧೀರರು ಕಾದಿದ ರಣಗಳನು ಪರಿಪರಿವರಿ
ಬಟ್ಟಿ ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲದೆ . . . ಕಾದಿ ಕೋಟಲು ಬಾರದು (ಬಸನ.
೩೩೮); ಪರಿಪರಿಯ ಕಾಯ್ಕಳರ ಕಾಯ್ಕಳಾಯ್ ಹರ ಹರಾ ಎನಲಾಗದೇ
(ಬಸವ. ೪೫-೪೨); ಪರಿಪರಿಯ ದಿನ್ನಾ ದಿವೊಳಗರಿಗಿನ ಮನೆಯ ಮಾಡಿದ
(ಕುಪ್ಪಾ. ೯-೩೯); ಪರಿಪರಿಯ ಸಿಂಧ ಸೀಗುರಿ ಪತಾಕಾವಳಯ . . .
ದೊರೆಗಳೆತಂದರು (ಚಿದ್ರಾ. ೩೩-೨೩). ೨. ಹರಿಯುವಿಕೆ;
ಪ್ರವೃತ್ತಿ: ಮನದ ಹರಿವರಿ ಹೊನ್ನ ಮಣ್ಣಿನ ಪರಿಪರಿಯ ಹೇರಿರದ
ಸವ್ಯವನೆಯಲಿಡೊಡೆ ದೋಪವೇನು (ಪ್ರಭು. ೧೩-೫೩). ಪರಿಯ
ಪಾಣ-ಬೇಟೆಯ ಪ್ರಾಣಿ ಸಿಗುವ ಅಥವಾ ಓಡಾಡುವ ಜಾಗ, -
ಸ್ಥಳ: ಸಾರಾಯಣನುಂ ಕಾನದುಂ ಪುರಪರಿಸಾರಂ ಬೆರಸು ಬೇಟೆಗೆ
ಪೊಟುಮಟ್ಟು ಪರಿಯ ಪಾಣಕ್ಕೆ ಮಂದು (ಕವಾ. ೫-೪೩);
'ಗೊತ್ತಿನ ಸ್ಥಾನ; ಅನುಕೂಲ ಸ್ಥಾನ' (ಪ್ರಭು). ಪರೀಪರಿ
- ಹಲವು ರಿಕೆ; ಅನೇಕ ಬಗೆ: ಪೋಡಿ ಹುಡುಗಿ, ಪರೀಪರಿ
ಯಿಂದ ಕಾದ್ದದ (ಪಾಂಡಾಯ. ೨೩); ಪಾಸಪ್ಪ ಸತ್ತರೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿ
ನೀಮಾಳಿಗೆ ಪರೀಪರಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದಳು (ಬಾಬಲ. ೧೩೦).

[<ಪರಿ, ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಪರಿ; ತೆಲು. ಪರಿ, ಪರುಗು,
ಪರುಪು, ಪಟಾ]

ಪರಿ-(ಉಪ). ನಾಮಪದ, ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳ ಹಿಂದೆ ಅಧಿಕವಾಗಿ,
ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಒಂದು
ಉಪಸರ್ಗ. 'ದುರ' - ಹೋ. 'ಪರಿವರಸು', 'ಪರಿವೆಸ'
ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಕಣೆ, ಪರಿಕಣೆ, ಪರಿಕುಣೆ, ಪರಿಕುಳಿ, ಹರುಕಣೆ (ಸಾ).
೧. ಹರಿಯುವ ಜಾಡು: ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಾಯಣಗೋಳ ಪರಿವ
ರದಿರದ ಗಾರಿಯ ಪರಿಕಣೆಯನೆ ಪೊನ್ನ ಕೋಟೆ ಸೊಗಯಿಸಿ
ಕೋಕುಂ (ಕವಾ. ೧-೫೦). ೨. (ನೀರು) ಪ್ರವಹಿಸುವ ಜಾಗ;
ಕಾಲುವೆ: ಪರಿವೇಷದ ತೊಂದಿನವರತಂ ಕರ್ಪೂರರಸದ ಪರಿಕಣೆ ಸುತ್ತಂ
ಪರಿಯಲ್ (ಕಾದಂಭ. ೨೨೩). ಪರಿಕಣೆ: ೩. ಮರದ ಸುತ್ತಲೂ
ನೀರು ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟಿ; ಪಾತಿ: 'ಅಲಾಲಂ, ಅಲವಾಲಂ
-ಈ ೨ ಮರಕ್ಕೆ ನೀರಿನ ಹರಿಕಣೆ' (ಹರಾಯು. ೩೦-೩೦).
ಹರಿಕುಣೆ: ೨. ಎರಡು ಗಲ್ಲದ ನಯನವಾರಿಯ ಹರಿಕುಣಿಯ ನಿಲಿದನು
ಸಂಜಯನರಸನು ಕುಳಿರಿಗೆ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಜಾಚಿದನು ಮಲಗೆ (ಕುಪ್ಪಾ. ೯-೯).
೩. 'ಯಾನಮನಲ್ ಸಾರಣಿಯನಲ್ ನೀರ ಹರಿಕುಣಿಯನಿಕ್ಕುಂ'
(ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೧೯). ಪರಿಕುಳಿ: ೨. ಹರಿವ ಪರಿಕುಳಿಯಲ್ಲಿ
ಕೈಯನಿಕ್ಕಿ ನೋಡಿ ಅದಗಿದ್ದಾನೆಯು ಹಿಡಿದೆ (ಸರ್ವ. ೩೦-೩೧೩).
ಹರುಕುಣೆ: ೧. ಕಂಪಕ ಮಂತ್ರಿಯ ಬೆಂಕಿಳ ಕಂಗಿಟ್ಟು ಹರುಕಣೆ
ಯೊಳು ಸಾಗಿದನು (ಪ್ರಾ. ೧೪-೩೩). 'ಪರಿಕೇಣೆ' ಪರಾ.

[ಪರಿ + ಕಣ,]

ಪರಿಕಥೆ (ಸಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಒಂದು ಗದ್ಯಕಥಾರೂಪ; 'ಒಂದೇ
ಪುರುಷಾರ್ಥದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗೆ ಅನೇಕ ವರ್ಣನೆಗಳು ಬರುವುದು
ಪರಿಕಥೆ' (ಧ್ವನಿ. ೧೪೨ ಅಡಿ): ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದೆ

ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ-ಮುಖ್ಯವಾಗಿ-ಕಥೆಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇವು ಅಖ್ಯಾಯಿಕೆ . . . ಪರಿಕರ, ಕಥಾಸಿಂಹ ಎಂಬಂತೆ ಐದು ವಿಧವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಅಗ್ನಿಪುರಾಣವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಶೃಂಗ. ೧೮೦). [ಸಂ. ಪರಿಕರಾ]

ಪರಿಕರ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲಿನ ಜನ; ಪರಿವಾರ; ಪರಿಜನ: ಪರಿಕರಜನ್ಯಕಾನಿಕರದೊಳ್ ಕಳಭಾಸಿಗ ಬುದ್ಧಿವಂತೆಯಾ ಪರಣಿ (ಕುಮಾರ. ೧೫-೨೨); ರಥ ಪರಿಕರ ಸಹಿತವಾತ್ಮಾನುರಾಗದಲಿ ಚಂಡ ತೇಜದಿ ನಡೆವುತರಲು (ಬಸವ. ೫-೧೪); ಭೂಸುರರ ಸಚಿವರ ಪರಿಕರರ ಭೋಜನಾದಿ ಮಂತ್ರಿಗಳ . . . ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿದನು (ಕುಮಾರ. ೨೨-೨೩). ೨. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: ದೊರೆತೋಳಸುಗೆ ಏನಗೆ ತಡೆಯದಾ ಪುರುಷರಮೇಶ್ವರನ ನಿರತಪಯಗುಣಪರಿಕರಮುಂ ಕತ್ಯಾಪಿ ಪಾರ್ವತಿಯು ಮಂಗಳಮುಂ (ಅದಿ. ೧೨-೨೩); ವಿಜೃಂಭಮಾಣ ನವನಳಿನ ಪರಿಕರಾಕೃತ್ಯ ಮಧುಕರರಮಣಿಯ . . . ವನಮನೆಯೊ ವಂದು (ಸಂಪದ. ೫-೧೦೨); ಮರವಾಯ್ತು ಪೋಷರ್ . . . ಇವುಪರಿಕರ ಮೆಸಗುಂ ಮುರಾರಿ ನೆಗಹಿದ ನಗದೊಳ್ (ಜಗದಿ. ೪-೨೩). ೩. ಆರಂಭ; ಮೊದಲಾಗುವಿಕೆ; ಪ್ರಾರಂಭ. ೪. ನಡುಕಟ್ಟು; ನಡುಪಟ್ಟಿ. ೫. ಹಾಸುಗೆ; ಶಯ್ಯ: "ಸರ್ಯಾಂಕಂ ಪರಿಕರಮೆನ ಸರ್ಯಾಂಕಿ" (ಮನ್ವ. ೧೦೬. ೫೪-೨೩). ೬. ವಿವೇಚನೆ; ವಿಮರ್ಶೆ: ಅವರನೆ ಲಿನೇಂದ್ರಭಕ್ತಿ ಪೋಷಣ್ಣ ದಯಾರಸಮಿಂಚು ನಾಡೆಯುಂ ಪರಿಕರದಿಂ ಮನಕ್ಕೊಪ್ಪು ಸಾರಿ . . . ಕಳೆಗುಂ ಮಲಕಮೃಗಬಂಧಮಂ (ಅದಿ. ೫-೨೩); ಕಪ್ಪುಮೆಸಿಯೆಂದೆನ್ನಲದಂತಿಹುದು ಅರಿವ ಪರಿಕರನೆಂತು ಎನಗಿದನದೂಹಿ ಕರುಣವುದು (ಗಗನ. ೨೨-೪). ೭. ಸಹಾಯಕ; ಸಂಗಡಿಗ: x ಬಂಬಳುಲಾನ್ತ ಕ ದೀರರ ಬಣ್ಣ ಪರಿಕರ ನಕಿಗಂ (ಎಕ. II (R), ೪೪; ಸು. 1000). ೮. ಸೇವಕ ವರ್ಗ: ಭೂಪಾಲ ಮಕರ ಭೃಷಂ ನಡೆಯ ತಡೆವೆಂಬೆಗೆ ಪರಿಕರದ ಪರಿವಾರವನುಮಾಗಿ ವಿಹಿನ ದೊಳು ಹರಿದು ನಡೆಯಲೈ (ಹಜಾ. ೩-೧). ೯. ಸಾಮಗ್ರಿ; ಸಲಕರಣೆ: "ಪರಿವಾರ, ಪರಿಕರ, ಪರಿಸ್ತಂಭ, ಪರಿಗ್ರಹ:—ಈ ೪ ಪರಿಗ್ರಹಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೧-೧೫೧); ಕೋಕಿಲನ ಕೊರಲ ಮಧುರಧ್ವನಿಯೊಂದೆ ಸಮರ್ಥಂ ತೂಲಿಯ ತಪದಸಕಮನುಜುಗಿಸು ಪೊಡುಕದ ಪರಿಕರವೇಕಯಾ (ಗಂಕ. ೩-೩೧); ಗ್ರಾಮಸಪಪರಿಕರಮಿಲ್ಲದಿರೆ ಕಟ್ಟಾಸುರದೊಳು ಗಾಳುಗಡೆ . . . ಬೇಸಹಸದೆ ಬಿನ್ನವಿವುದು (ಹದಿ. ೩-೨೧); ದಿಳಿಯ ಕಾಗದ, ನಾನಾಬಣ್ಣದ ಪೆನ್ನಿಲ್ ಮೊದಲಾದ ಪರಿಕರಗಳು ಮೇಚಿನ ಮೇಲೆ ಕೋಡಣೆಗೊಂದಿದ್ದು (ಕುಮಾರ. ೨೨). ೧೦. ಉಗಟಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ವ್ಯಂಜನ; ಮೇಲೆಲೋಗರ: ಪನ್ನಿರ್ಕಂಡುಗಡಕ್ಕೆಯ ಕೊಟುಮು[ನ]ದರ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪರಿಕರಮುಮನೊರ್ ಮನಸಂ ಕೊಂಡು ಪೋಸಂ (ಸಂಪದ. ೩-೨೫ ಪ). ೧೧. (ಪೂಜೆ, ಯಜ್ಞ ಮುಂತಾದ) ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಪಾತ್ರೆ, ಹೂವು, ಧೂಪ ಮುಂತಾದ) ಉಪಕರಣ: ಜ್ಯೋತಿಸ್ವರ್ಗಗಳೊಡೆ ನಾನಾವಿಧ ಪರಿಕರ ದಿವ್ಯಾನ್ವನಾನೀಕದಿಂ ತೀವೆ ಸುರೇಂದ್ರಂ ಸಂಪ ನಂದೀಶ್ವರ ಮಹಿಮೆಯನಾಸಂದದಿಂ ಮಾಡುತಿಹಂ (ಕುಮಾರ. ೧೧-೨೩); ನೆಗಾರ್ತನ ಪರಿಕರಂಗಳಂ ನೆರವು . . . ಪೋಷಣವಾಸಿಗಳಿಂದಮಾಯ್ತು ಕಳಕಳ ಏನದಂ (ಜಗದಿ. ೪-೪೦); ಮುನಿನಾಥನು . . . ಮರುತಮಿತ್ರ ಕಾರ್ಯದ ಪರಿಕರಂಗಳಂ ಸವಕಟ್ಟು ತಿರಲು ಭೂಪತಿ ಕಂಡನು (ಹಜಾ. ೫-೫೪); ಮುಖಪರಿಕರಮಂ ಮಾಡಿಟ್ಟಿರಾಗಲಾ ವೇದಿಕೆಯೊಳ್ (ಶೃಂಗ. ೪-೪). ೧೨. —ಪರಿಕರಾಲಂಕಾರ; ೧೩ ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ ಸಂಧಿಯ ಒಂದು ಅಂಗ. ಕಾವ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಫಲಕ್ಕೆ ಕಾರಣಭೂತವಾದ ರತಿ, ಉತ್ಸಾಹಾದಿಗಳು ಇನ್ನೂ ವೃದ್ಧಿ

ಹೊಂದುವುದು : ಸಮಾಸೋಕ್ತಿ ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿ . . . ಪರಿಕರ . . . ಉದಾತ್ತಾದ್ಯುಲಂಕಾರಗಳೊಡಗೂಡಿ (ವಿನೇಶ. ೨೨೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಕರ 'ಪರಿಕಾರ' ನೋ.

ಪರಿಕರಣ (ನಾ). ಸಲಕರಣೆ; ಸಾಮಗ್ರಿ: ಅಭೂತ ಪರಿಕರಣಗಳನ್ನು ಸಯೋಗಿಸಿ, ಬೆಳೆಯ ಉತ್ಪನ್ನವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅಕಂಕಗಳು ಇಲ್ಲದೇ ಇಲ್ಲ (ಶ್ರುದ. ೨೩); ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಂಚ ಕುರ್ಚಿ ಮುಂತಾದ ಸಕಲ ಪರಿಕರಣಗಳು ಇದ್ದುವು (ಚಕ್ರ. ೧೨೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಕರಣಿ (ನಾ). ೧. ವಿವಾರಿ; ಸಿದ್ಧತೆ: ಅರಸನೊಯದೆ ದಿಟ್ಟಿಗಿಲಸದ ಪಯಲಾಯಿಕೆ ಎನ್ನ ಮಾಡಿದ ಪರಿಕರಣಿ ಭುವಿನಯಲಣಿಯದೆ (ಪ್ರಭು. ೨೨-೪). ೨. ಗೌರವ; ಮರ್ಯಾದೆ; ಮನ್ನಣೆ: ಸೂಕ್ಷ್ಮ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನದೆ ಪರಿಕರಣೆಯನ್ನದೆ ನಿತ್ಯ ನಿಜವಾದ ಪ್ರಸಾದಿ (ಚನ್ನ. ೪. ೫೩-೧೨೧೫); ಮನ್ನಣೆಯೊಳ್ಳುತೆಯ ನುಡಿಯೊಳ ಗುಸ್ತುತಿಯನೆಸಗುವುದು ಪರಿಕರಣಿ ತನ್ನ ಪರಿಗುಗ್ಗಡದ ಪರಿಕರಣಿಯನು ಮಾಡತನಿ ಧಿನ್ನವನು ತೋಣುವುದು ರಾಡುರ ಗನ್ನಗತ ಕಲಾ (ಕುಮಾರ. ೧-೩೯). [ಸಂ. ಪರಿಕರಣ]

ಪರಿಕರಶ್ಲೋಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] "ಕಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪರಿಷ್ಕಾರವನ್ನೊದಗಿಸುವ ಶ್ಲೋಕವೇ ಪರಿಕರಶ್ಲೋಕ" (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೩ ಅದಿ. ೪); ಇದನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿರುವ ಪರಿಕರಶ್ಲೋಕ ಕೆಳಗಿನದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೩). [ಪರಿಕರ + ಶ್ಲೋಕ]

ಪರಿಕರಾಂಕುರ (ನಾ). —ಪರಿಕರಾಂಕುರಾಲಂಕಾರ: ಎಸೆಯಲಧಿ ಪ್ರಾಯವು ವಿಶೇಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೆ ತಾಂ ಹೊಸ ಪರಿ ಪರಿಕರಾಂಕುರವು (ಕುಮಾರ. ೫೩). [ಪರಿಕರ + ಅಂಕುರ]

ಪರಿಕರಾಂಕುರಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] (ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಗರ್ಭಿತವಾದ ವಿಶೇಷ್ಯಗಳನ್ನುಳ್ಳ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಲಂಕಾರ: ವಿಶೇಷ್ಯವು ಅಭಿಪ್ರಾಯಗರ್ಭಿತವಾಗಿ ಹೊಸಪರಿಯಿಂದ ತೋರಲು ಪರಿಕರಾಂಕುರಾಲಂಕಾರವೆನಿಸುವುದು. ವಿಸಮಾಭಸಂಬಂಧವಾದರಣ. ನಾಲ್ಕೋಳನೆಂಬಂಥಾ ವಿಶೇಷ್ಯವದದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಯೇ ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ವಸಂಬಧಪ್ರಾಯಗರ್ಭ ವಿಹುದು (ಕುಮಾರ. ೫೪); ವಿಶೇಷ್ಯವು ಸಾಧಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಪರಿಕರಾಂಕುರಾಲಂಕಾರವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಶೃಂಗ. ೨೩೧). [ಪರಿಕರಾಂಕುರ + ಅಲಂಕಾರ]

ಪರಿಕರಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ವಿಶೇಷವು ಅಭಿಪ್ರಾಯಗರ್ಭಿತವಾಗಿ ತೋರಲ್ಪ ಪರಿಕರಾಲಂಕಾರವೆನುವುದೆಂಬ ಲಕ್ಷಣಾರ್ಥ . . . ತಾಪನಾಶನದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ದರ್ಶನವು ಶೀತಲತ್ವಾಧಿಪ್ರಾಯಗರ್ಭಿತವು (ಕುಮಾರ. ೫೨); ವಿಶೇಷವು ಸಾಧಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಪರಿಕರಾಲಂಕಾರವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಶೃಂಗ. ೨೩೦). [ಪರಿಕರ + ಅಲಂಕಾರ]

ಪರಿಕರಿತ (ನಾ). ಜೊತೆಗೂಡಿದುದು; ಹೊಂದಿದುದು; ಎರಡರ ಒಟ್ಟಿಗೆ ತರತರದಿಂದೊಂದೊಂದು ಗೋಪುರಂ ಪ್ರವಿರಾಜನ್ನರಕತಮಣಿ ತೋರಣಪರಿಕರಿತಂ ಪುರವಧುಗೆ ವದನಮಿರ್ಗಂತಿಕಾಂ (ಅದಿ. ೩-೧೦೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧತೆ ಮಾಡು; ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸು; ಅಣಿ ಮಾಡು: ಅನಘ ದೇಶಿಕ ಕುಲೋತ್ತಮನ ಸಂಪ್ರಮುಕೊಲ್ಲು ವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪರಿಕರಿಸಿ ಗುಡಿಗಟ್ಟಿದಳೊ . . . ಎನ್ನಿ ಸುಳಿದಿದಿದಳೆ ಮೊದಲಾದವಳ ಸಸಿಗಂ ತೋರಿಟ್ಟಿಗಳ ಮೆಚಿದವು (ಪದ್ಮ. ೩-೩೪). [ಪರಿಕರ + ಅಸು]

ಪರಿಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. (ವಸ್ತ್ರ, ಪರಿಮಳ, ಲೇಪನ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ) ದೇಹವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಕುಶಲ ಪರಿಕರ್ಮದಿಂದ ಶೃಂಗಾರಗೊಂಡು ಕಲೆ ಬಾಡಿದವನೊಂದಿಗಾಗಿ ಬೇಡುವವರೇ (ಮಲದೇ. ೨೫-೫). ೨. ಅಲಂಕಾರ; ಭೂಷಣ: ನಿರ್ಮಾಣಾಂಶಕರಣಕೃತ ಪರಿಕರ್ಮವಿಳಸಿತೆ ತಾಯಿ ಸ್ವೀಕೃತಮೂಲವು ಬೇಡ (ಕುಮಾರ. ೧೧-೫೩). ೩. ಆರಾಧನೆ; ಪೂಜೆ. ೪. ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸುವಿಕೆ. ೫. ಸೇವಕ; ಆಳು. ೬. [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮೊತ್ತವನ್ನಾಗಲಿ, ಬೆಲೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಗುಣಾಕಾರ, ಭಾಗಾಕಾರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗೊಳಿಸುವ ಗಣಿತಕ್ರಿಯೆ: ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಗುಣಿಸುವ ವಿಧಾನವು ಸ್ಥಿರಪಟ್ಟ ಮೇಲೆ, ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಪರಿಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ವಿಧಾನಗಳೂ ವಿಪುಲವಾಗಿವೆ. ಸಂಕಲನ, ವ್ಯವಕಲನ, ಗುಣಾಕಾರ, ಭಾಗಾಕಾರ ಎಂಬವು ಸಾಲ್ವ ಪರಿಕರ್ಮಗಳು (ಕವಿಕೀ. ೧, ೨); ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನಾದರೂ ಬರೆಯುವ ಕ್ರಮವು ವಿಪುಲವು ಮೇಲೆ, ಅಂಕಗಣಿತದ ನಾನಾ ಪರಿಕರ್ಮಗಳ (operations) ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿಯೇ ಕಂಡುಹಿಡಿದಿರಬೇಕು (ಗಣಿತ. ೩೪); ಗಣಿತವು ಎಣಿಕೆಯಿಂದ ಅರಂಭವಾಗಿ, ಅನೇಕ ವಿಧ ಹೊಸ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಪರಿಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ (operations) ಕುರಿತು ಚರ್ಚಿಸುವುದು (ವಿಜ್ಞಾನ. ೩). ೭. [ಜೈನ] ದೃಷ್ಟಿವಾದಾಂಗದ ಪರಿಕರ್ಮ, ಸೂತ್ರಕೃತ, ಪ್ರಥಮಾನುಯೋಗ, ಪೂರ್ವಗತ, ಚೂಲಿಕಾ ಎಂಬ ಐದು ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಲಿಖಿವಿಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಗಣಿತಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಭಾಗ: ಪನ್ನೋದಂಗಮುಮನೇರಪರಿಕರ್ಮಮುಮಂ . . . ಯಥೋಚಿತವಿಧಿಯಿಂದ ನೋಡುವ (ಅದ್ವಿ. ೩-೪೦೦); ಪರಿಕರ್ಮಂ ಸೂತ್ರಂ ವಿಶ್ವರೂಪ ಪ್ರಥಮಾನುಯೋಗಮಾ ಪೂರ್ವಗತಂ ವರದೊಳಿಕೆಯಿಂದಿರುವ ಪನ್ನೇರಡನೆಯಂಗಳಿಗೆ ತೋರ್ಪುಮಯ್ಯವಿಕಲ್ಪಂ (ಚಂದ್ರಶ. ೧೪-೪೭). [ಸಂ. ಪರಿಕರ್ಮನ]

ಪರಿಕರ್ಮಾಪ್ತಕ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಸಂಕಲನ, ವ್ಯವಕಲನ, ಗುಣಾಕಾರ, ಭಾಗಾಕಾರ, ವರ್ಗ, ಘನ, ವರ್ಗಮೂಲ ಮತ್ತು ಘನಮೂಲ ಎಂಬ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಗಣಿತ ಕ್ರಿಯೆ: ಈ ಆಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೋಷ್ಟಕಗಳು, ಸಂಖ್ಯೆಗಳು, ಪರಿಕರ್ಮಾಪ್ತಕ . . . ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳು ಅಡಕವಾಗಿವೆ (ಗಣಿತ. ೨೭೩). [ಪರಿಕರ್ಮ+ಅಪ್ತಕ]

ಪರಿಕರ್ಮಿ (ನಾ). ಸೇವಕ; ಆಳು: ನಿನ್ನನ್ನು ನನ್ನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪರಿಕರ್ಮಿಯಾಗಿ ನೇಮಿಸುತ್ತೇನೆ (ಮಾರ್ಗ. ೧೪).

[ಸಂ. ಪರಿಕರ್ಮಿನ್]

ಪರಿಕಲಿತ, ಪರಿಕಳಿತ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೂಡಿದ, -ಸೇರಿದ: ಯುವರಾಜಕಂಠಿಕಾಪರಿಕಲಿತ ಕಂಠಲಂಕನುಮಾಗಿ . . . ಗಾಂಗೆಯಿಂದ ಸುಖದೊಳರಸುಗೆಯ್ಯುತ್ತಿ ಪನ್ನೆಗೆ (ಪಂಪ. ೧-೩೪ ಪ); ವ್ಯಾಕರಣ ಸ್ವರಾಘಂಟಾನೇಪರಿಕಲಿತೋತ್ತರ ನಕ್ಷತ್ರಮಾಳಂ ಪೌಕೋದಿಸಾಸ್ತಾಮಿ ಚಿತ್ತಂ ಬಾಗಿ ಬಗೆದುರೊಡಂ ಬಂದುದಂದಪ್ರಭಾಗಂ (ವರ್ಧನಾ. ೧೨-೩); ಪರಿಕಲಿತಕವಚಶ್ಲೋಕಮುರಗಾತ್ರಂ ವೀರರಸಮನಾಪರಿಸಿದನೀ ಧುರದೊಳ್ಳಿಭು (ಶೃಂಗಾರ. ೧-೪೦). ೨. ಆವರಿಸಿದ; ಸುತ್ತುವರಿದ: ಪರಿಕಲಿತ[ಸಾಕಾಂ. ಗಣಿತ]ಕೀಮುಖ ವಾನರಚಿಹ್ನೆ ಪತ್ರಕುಲಚಿಹ್ನೆಂ ರಿಪುಧೀಕರಮನಿಪಂತಕೃತ ಸಪತರುನಿಪಾಂಕಿದುರದ್ವಿ ಗಾಂಧಿಯ ರಥಂ (ಗದಾಯು. ೪-೩೪); ಪರಿಕಲಿತ ಗಂಧಕೈಲೋತ್ಪರಮಧ್ಯದೊಳನುರೂರಂಜಿಪಂಪನಿರಿಯಂ ಕರಿ ಪೋಲಿರೆ (ವಿಷ್ಣು. ೫-೪೩). (ನಾ). ೩. ಕೂಡಿದುದು; -ಸೇರಿದುದು: ಸುರಧನವಳುಸುಮ ಸೌಮನ

ಪರಿಕಲಿತಂ ನಗವನಾಂತುಪವನಂ ನುಂದಿಂದರಸನಿರ್ದಿಗೊಂಡೊಯ್ಯಂಕರಿ ತೀವಿದುದು (ವರ್ಧನಾ. ೯-೨೯). ಪರಿಕಳಿತ: ೧. ಪರಿಕಳಿತ ಕಳಂಕಜ್ವಲನರಸುಜ್ವಲಪರ್ವತಂ ಪೋಲದದೇಂ ವರಕಸ್ತೂರಿ ತಲಕದಿಸುರುತೋ ಭಾಭಾಟಮನಿಪ ನಿನ್ನ ಲಲಾಟಂ (ಕುಸುಮ. ೩-೪೩); ಪರಿಕಳಿತಾಪಹದ್ಯದ್ಯಂ ಪರಿಲಬ್ಧ ಭ್ರಮಣಿನಿಂದ್ಯಂ (ಪಾಂಕೀ. ೫-೧೪೦). ೩. ಕಳೆ ಪರಿಕಳಿತಂ ಪೃಥ್ವಿ (ಮನ್ಮತ. ೧೩೩-೯೪); ಪರಿಕಳಿತ ಮಪ್ಪಧಸ್ತನ ಪರಿಣಾಮಂಗಳ್ಳಿರಾಜಿತಾರ್ಥಸ್ಥಿತಪ್ಪರಿಣಾಮಂಗಳ್ಳಿಮಾ ಮಾಗಿರಲಂತದಧಾಪ್ರವೃತ್ತ ಕರಣಮನಿಕ್ಕಂ (ಪಾಂಕೀ. ೧೩-೧೩). [ಸಂ.] ಪರಿಕಲಿಸು 'ಪರಿಕಲಿಸು' ನೋ.

ಪರಿಕಲ್ಪ (ನಾ). ಕ್ರಮ; ವಿವರಣೆ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಕರಮಸಿದುವು ರತ್ನತ್ರಯ ಪರಿಕಲ್ಪದ ಪರಮರಾಮಚರಿತಂ ಚಕ್ರೇಶ್ವರಚರಿತಮಚಿತ ತೀರ್ಥೇಶ್ವರಚರಿತಂ ರತ್ನನಿಂದ ಭುವನತ್ರಯದೊಳ್ (ಅಚ್ಯು. ೧೨-೪೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಕಲ್ಪಂಗಿಯ (ಕ್ರ). ನಿಶ್ಚಯಿಸು; ನಿರ್ಧಾರಮಾಡು: ಪರಿಕಲ್ಪಂಗಿಯದನ್ನಂ ಕುಡವಮರಕುಜಂ ಪರ್ಜು ಕುಂದುಕ್ಕುದಾ ಸಾಗರಂ (ಕುಸುಮ. ೨-೧೩೦). [ಪರಿಕಲ್ಪ+ಕಿಯ]

ಪರಿಕಲ್ಪನ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಯ; ತೀರ್ಮಾನ (?): ನವನಿಧ ವೈಶೇಷಿಕ ಗುಣೋಚ್ಚೇದಂ ಪುರುಷಂಗೆ ಮೋಕ್ಷಮೆಂಬ ಪರಿಕಲ್ಪನಮುಂ ಇಲ್ಲದುದೇ ಪ್ರದೀಪನಿರ್ವಾಣಕಲ್ಪಮಾತ್ಮನಿರ್ವಾಣಮೆಂಬುದು ತಮ್ಮಿಂದಮೆ ನಿರಾಕರಿಸಿ ಪಟ್ಟಿದಬಾಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಕಲ್ಪನೆ, ಪರಿಕಲ್ಪನೆ (ನಾ). ಯೋಜನೆ; ವಿವರಣೆ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಇದರಂತೆ, ವಿಜ್ಞಾನ (consciousness)ವೆಂಬುದೊಂದೇ ಸತ್ಯ. ಕ್ಷಣಿಕ ಪ್ರಪಂಚವು (world of phenomena) ಇದರ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ (projection) (ತತ್ವಪ್ರ. ೩೪೦). ಪರಿಕಲ್ಪನೆ: ಮುನ್ ಪಲವು ಸೂಳುವಾ ದೇವಿಯಿಂದ ತಮ್ಮಭೀಷ್ಮತುಡಿಯಾದುದೆಂಬನಾ ದೇವಿಗೆ ತಕ್ಕ ವೃತ್ತಿ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯಂ ಮಾಳ್ಪ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ (ಪಾಂಕೀ. ೯೫-೧೩; 1179).

[ಸಂ. ಪರಿಕಲ್ಪನಾ]

ಪರಿಕಲ್ಪಿತ (ಗು). ನಿಶ್ಚಿತವಾದ; ನಿಗದಿಮಾಡಿದ: ಕೃಷಯ ಮುಹೂರ್ತಪರಿಕಲ್ಪಿತಸ್ಥಾನ ದೇವತಾರ್ಥನಾದಿ ಕಲ್ಪರಚನಾವಿಧಾನೆಯಂ (ಚಂದ್ರಶ. ೧೨-೧೩೫); ಪರಿಕಲ್ಪಿತ ವ್ರತ ಸಮಾಧಿ ಸಲ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆ ಜಪ ತಪ ನಿಷ್ಕೆ ದೇಹಂ ಬಿಲಗಿಲ್ಲ (ಚ್ಯವಿಭಾ. ೫-೩೨). [ಸಂ.]

ಪರಿಕಲ್ಪಿಸು (ಕ್ರ). ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡು; ತೀರ್ಮಾನಿಸು: ಜ್ಞೇಯಾ ಕಾರಪರಿಚ್ಛೇದಪರಾಜ್ಞುಮುಪ್ಪ ಚೈತನ್ಯಂ ಮುಕ್ತಾತ್ಮಸ್ವರೂಪ ಮೆಂದು ಪರಿಕಲ್ಪಿಸುವರ್ (ತತ್ವಪ್ರ. ೫); ಇದ್ದಿಯ ನೈಜಮಕ್ಕು ಮಂದಿಂತು ಮಹೀಶಂಕು ಪರಿಕಲ್ಪಿಸುತುಂ ಪದವಿಂದ ನೋಡಿದಂ (ಕುಸುಮ. ೧೩-೧೫). [ಪರಿಕಲ್ಪಿಸು+ಇಸು]

ಪರಿಕಳಿತ 'ಪರಿಕಲಿತ' ನೋ.

ಪರಿಕಲ್ಪನೆ 'ಪರಿಕಲ್ಪನೆ' ನೋ.

ಪರಿಕಾಂಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಬಹಳವಾಗಿ ಆಸೆಪಟ್ಟ; ಅಧಿಕವಾಗಿ ಬಯಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಭಕ್ತ; ಆರಾಧಕ. [ಸಂ.]

ಪರಿಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಆಸೆ; ದೊಡ್ಡ ಬಯಕೆ.

[ಸಂ. ಪರಿಕಾಂಕ್ಷಾ]

ಪರಿಕಾರ (ನಾ). ೧. ಪರಿವಾರ; ಪರಿಜನ: "ಪರಿವಾರಮಾ ಪರಿಸ್ತಂಧಂ ಪಂಗ್ರಹಂ ಪರಿಕಾ[ಸಾಕಾಂ. ವಾ]ರಮಕ್ಕು" (ಸುಂಗರ. ೬೦-೧೫). ೨. (ಉಪ್ಪು, ಮೆಣಸು ಮೊದಲಾದ) ತಿಗ್ಗರಣೆ ಸಂಬಾರ; ಉಪಸ್ಕರ: "ನೇಕವಾರಿ, ಉಪಸ್ಕರಂ- ೫ ೨ ಊಟದ

ಪರಿಕಾರಂ" (ಪಲಾಯು. ೫೩-೧೩೬); ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಪರಿಕಾರ ಹಾಕಿದ
ತುಪ್ಪದ ಪರಿಮಳವಂತೂ ಹೇಳಿ ತೀರದು (ಸನ್ನಿ. ೯). ೩. "ಪರಿಕಾರ
ವನ್ನು ಉಪ್ಪು, ಮೆಣಸು ಮುಂತಾದ ಸಂಬಾರಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ
ಸಂಸ್ಕರಿಸುವುದು : (೪). [**ಸಂ. ಪರಿಕರ**]

ಪರಿಕಾರ್ಯ 'ಪರಿಕಾರ' ನೋ.

ಪರಿಕಾರ್ (ನಾ). ನೀರು ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಾಲುವೆ, -ನಾಲೆ:
ಅ ಲವಣಜಲಧಿಯಂ ಪರಿಕಾಲನೆ ಬಗೆವಂತೆ ಬಗೆದು (ಅದಿಪ್ತ. ೧೨-೪೧);
ಮರಾಳಿ ಪರಿಕಾರ್ಲಾ ಕಾಲಬಟ್ಟು (ಅರ್ಥಸೀ. ೨-೫೪). ಚಂದ್ರ
ಕಾಂತರವದ ಪರಿಕಾಲ್ಕಂ ದಾಂಟಿ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೧೫); ತೀವಿ ಬಹ
ಕನ್ನೀರಿಂ ಪರಿಕಾರ್ಲಿರಾಚಕುಂ (ಎಳ. XI, ದಾಮಣ. ೨೯-೪೩; 1424).

[**ಪರಿ+ಕಾರ್**]

ಪರಿಕಾಲುನೆ 'ಪರಿಗಾಲುನೆ' ನೋ.

ಪರಿಕಾಲ್ವ 'ಪರಿಗಾಲುನೆ' ನೋ.

ಪರಿಕಾಣ, ಹರಿಕಾರ, ಹರಿಕಾಣ, ಹಣಕಾಣ, (ನಾ).

೧. ಚುರುಕಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಜೋರಾಗಿ ಓಡುವವನು; ವೇಗಶಾಲಿ:
ಪರಿಕಾಣರೋತಂ ಕಾಲ್ವರ್ದಿದಂ. ಕಾದುವರೋತಂ ಮುದ್ದುಲಿ (ಪಮಜ.
೧೩೩ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಓಡುತ್ತ ಹೋಗಿ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸು
ವವನು; ಸಂದೇಶವಾಹಕ; ಚಾರ; ದೂತ: ಲತೆಯೆಂಬ
ಕುರಂಗಮುಮಂ ಪೊಕ್ಕಿ ಧೌತಾಂಬುತರಂಗಮೆಂಬ ಪರಿಕಾಣನಟ್ಟಿ
... ನೋವುದು ಸಮೀರಣವಾರಣಮಾ ಪ್ರದೇಶದೊಳ್ (ಕಾಮ್ಯವ.
೬೪೯); ಬೇಗಮೊತ್ತರಿಸುತ್ತಂ ಪರಿಕಾಣನಂ ತಿಮಿರಮಂ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ
ಪಾದಂಗಳಿಂದೊರಗಿತ್ತೀನೊಬೊಡೊಡೊ ಮೋ ವಿಧು ಮದೊಡೊತ್ತೀಫ
ವಿಕ್ರೀಡಿತಂ (ಚಂದ್ರ. ೨-೩೩); ಆಕಾಶಮಂಡಲದೊಳಗೆ ಲೋಕೇಶನ
ಪಟ್ಟಣವಿರ್ಪುದು ನೋಡಾ ಆ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಬಾಗಿಲು ... ಕೇರಿ
ಗಳೊಳಗೆ ಪರಿಕಾಣರ [ಪಾಕಾಂ. ಪಾರಿಕಾರರ, ಪರಿವಾರದ] ಕಟ್ಟಿಕೆ ನೋಡಾ

(ಅಮೋ. ೧೯೯-೨೩); ನಂಬುಗೆಯ ಪರಿಕಾಣನಾಗಿದುರ್, ಆ ಪರಮ
ನನ್ ಬೆಸಕೆಯ್ತು ಎಸಕದಿನ್, ಒಳ್ಳೆತ್ತೆ-ದಿಟಂ, ಆ ಕೆಲವೊಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಗೊ
ಳ್ಳೆಸಕಂ (ಬದ್ಧ. ೫೧-೧೧೧೫). ೩. (ಆನೆಯನ್ನು) ನಡೆಸಿಕೊಂಡು
ಹೋಗುವವನು: ಪರಿಜನಮುಮಾಪ್ತಜನಮುಂ ಪರಿಕಾಣರುಮೋಡೊಡಿ
ಯುಮೊಡವರೆ ... ಆರಣ್ಯಮಂ ಮುಟ್ಟುವಂದನಂದು ನೆರೆಯದ್ರಂ

(ಸಂರಾಮಾ. ೪-೧೧೪); ಆನೆಯ ಪರಿಕಾಣನಂತೆ ಪಲವಂ ಬಿಂಪಿ ...
ಮೆಲ್ಲನಂತೆಂದಂ (ಧರ್ಮಾ. ೩-೩೫); ಆ ಕೈಟಿಟನೆಂಬ ಕಟ್ಟಾಣಿ ...
ಕ್ರೋಧಿನಿಯೆಂಬಯ್ಯನೆಯ ಮದದೊಳ್ ಮದಕ್ಕಿನಂದ ಕೀನಾಶನಂತೆ
ಮಾಮುಸಕಂ ಮನೆಗೆ ಬರೆ ಮುಂದೆ ಪರಿತಪ್ಪ ಪರಿಕಾಣರ್ ರಾಮಕೃಷ್ಣರಂ
ತೊಲಗು ತೊಲಗನೆ (ಅರ್ಥಸೀ. ೪-೪೪). **ಹರಿಕಾರ:** ೨. ಹರಿಕಾರ

ಬೊಮ್ಮಣಹೆಗ್ಗಡೆ ... ಕೊಟ್ಟಿ ಶಿಲಾಶಾಸನದ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ
(ಎಳ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ೩೩-೧೦; 1418); ಅವನ ಸಂಗಡ ಹರಿಕಾರರ
ಕೂಡಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಿದಲ್ಲಿ, ಹೈದರಾಬಾದಿನರು ಆ ಕಾಗದವನ್ನು ನೋಡಿ
ಬಹಳ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೧); ಚಿನ್ನದ ಕೋಲಿನ ಹರಿ
ಕಾರ ನೆನೆಗೆ ಬಂದು ಹೇಳಿ ಹೋದ (ಪಾಂಪರಾ. ೩); ದೇವತೆಗಳ ಹರಿಕಾರ

ಹರಿಸಾಸ್ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ (ಬದ್ಧ. ೫೫, ೫೬). ೪. ಪ್ರಯಾ
ಣಿಕ; ಪಾಂಥ: "ಪಾಂಥ: ಪಥಿಕ, ಪಂಥನ್ ಈ ೩ ಪರಿಕಾರಂ"
(ಕಾಶ್ಯ. ೨೫೪). ೫. ಮುನ್ನೂರಿನೇ; ಮೊದಲೆ ತಿಳಿಯಪಡಿಸು
ವಿಕೆ: ಈ ಹರ್ಷಭಾವನೆ ಯಾವ ಭಟನೆಗೆ ಹರಿಕಾರನಾಗಿರುವುದೋ,
ಅದು ಯಾವಾಗ, ಯಾವ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕೆಂದಿದೆಯೋ ಹಾಗೇ ಬರಲಿ

(ಕವಿಬಾ. ೨). **ಹರಿಕಾಣ:** ೧. "ಜಂಘಾಳಿ, ಜವನ, ವೇಗ-
ಈ ೩ ಹರಿಕಾಣಂ" (ಪಲಾಯು. ೫೯-೨೦೩); "ಹರಿಕಾಣಂ ವೇಗಾಯ್ತು
ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಕನಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೨). ೨. ಮುಸಾಳುಳಂತೆ
ಬೀಡಿಸುತ್ತಂ ಪರಿಕಾಣರಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಂ ... ಈ ಮುಸಾಳಿಂ
ಬಾಧೆಯಂ ಮಾಡೆ (ಧರ್ಮಾ. ೨-೩೧); ಒಲಗದೊಳಗಂಪನಮರಣ
ವಾರ್ತೆಯನಸುರಳಕ್ಕೀಶ್ವರನೆ ಸಭೆಯಲಿ ಹರಹಿದರು ಹರಿಕಾಣರೈತಂದಂ
(ತೊರಣಾ. ೩-೧೯-೧); ಹರಿಕಾಣರ ಮಂಡೆಯಕಾಣರ ಬಲು ಹರಿಕಾಣರ
ಸಬಳಗರ ... ವಾಹಳ ಪುರದ ಪೊಣಗೆ ಕಣ್ಗೆ ಸೆದವು (ಕುಂಸಾಂ. ೪-೪೨).

ಪರಿಕಾಣ: ೨. ಹಣಕಾಣಗ್ಗಿ ಎ[ರೆ]ಮುತ್ತರು ೩ (ಸಾಂ. ೫.
XI-೩, ೪೩-೩೩; 1050).

[**ಪರಿ+ಕಾಣ/ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಹರಕಾರ್**]
ಪರಿಕೆಸು, ಪರುಕೆಸು, ಪರ್ಕೆಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು
ಕಂಡುಹಿಡಿದು; ಶೋಧಿಸು; ಪರೀಕ್ಷಿಸು: ಪರಿಕೆಸೋ ಮೃಗೋಪ್ಯವದ
ಕಂಪುನುನೀಕೆಯ ಸುಯ್ಯ ಕಂಪುಮಂ (ಸಂಪಥಾ. ೪-೩೦);
ಪರಿಕೆಸೊಡಂ ವಿಕ್ರಾನ್ತ ಧನಂ ವಾಸುದೇವದಣ್ಣಾ ಧೀಶಂ (ಸಾಂ. ೫. XI-೩,
೧೦೧-೧೩; 1088); ಪರಿಕೆಸಲು ಪರಮಾತ್ಮ ದಿನಕರ ಹರಿಹರ
ವಿಂಚಿಗಳು ಸೂರ್ಯನ ನೆರೆದು ಸುತಿ ಕೈವಾಸುತಿರೆ (ಕುಮಾರ.
೩-೩೧); ಸುರಪನಾ ಪವನಜನ ಪರಿಯನು ಪರಿಕೆಸಲು ನಿರ್ಮಿತನಾಕ್ಷಣ
ಸುರಸಿಯನು (ತೊರಣಾ. ೫-೧-೧). ೨. ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡು;
ಯೋಚಿಸು; ಭಾವಿಸು: ಸರಸಿಸಂಭವಂ ... ಅದಿವಿಧ ಮೆ
ಣೀಶ್ವರವಿಧ ಮಿದೆಂದು ಪೇಟ್ಟು ಪರಿಕೆಸದೇಳೆ ಮೂರ್ಧನಮೂರ್ಧನ
ನೂತನಮೊಂದು ಹೈನಮಂ (ಸಮಜ. ೨-೪); ಅಂಬರಕೆ ಪರಿಕೆಸಮಂಟಿ
ಪಂಪ್ರಲೇಪಂ (ವರ್ಧ. ೧೪-೪೫); ಸರ್ವೋನ್ಮಯ ರಕ್ಷೆಗಾ ಶಿಕ್ಷೆ
ಗುಣಿಲ್ಲವರ್ಕೆ ಪರಿಕೆಸಲ್ ನೀವಲ್ಲದಾರುಂಟು (ಪದ್ಮಾ. ೪-೩); ಹರಿಹರ
ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನೆ ... ಕಾಡುವೆನೆಂದು ನೀ ನುಡಿದ ಮರುಳೆ ನಿನ್ನ ನ್ನವಾರು
ನಾನಾಪರಿಯಲಾದಿಸುವವರು ನೀನಿದ ಪರಿಕೆಸದೆ ಗರ್ವದಲಿ ನುಡಿದರೆ
(ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೩೧). ೩. ಗಮನಿಸು; ನೋಡು; ಲಕ್ಷಿಸು:
ಕರಣವಿಕಾರವೊಂದಿ ಕುಸುಮಾವಳಿ ಮೂರ್ಧನವೊಂದೊಂದಮಂ
ಪರಿಕೆಸಿ ಧೀತಿವಟ್ಟು (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೧೩); ಬಂಧುಗಳಂ ಬಗೆಯದೆ
ಪುರಜನಮಂ ಪರಿಕೆಸದೆ ಹರಭಕ್ತಿಯೊಳಾತುರದಿಂ ಬಾಗಿವಾದಿಯಂ ಪೊಣ
ಮಟ್ಟು (ಬಸವ. ೨-೪೩); ಬರುತಿರಲಿವರನುನನಗಳಂ ಪರಿಕೆಸಿದರಾ
ರಾಹುಕೇತುಗಳೊಡರಾ ಪುಣಿ ದಿಟ್ಟು ಬಂದರು ದೈತ್ಯಪಂಕ್ತಿಯನು
(ಸಂಪಥ. ೫-೧೨೪); ಸ್ಮರಣು ಗುರಿಗೊಂಡೆಚ್ಚ ಕಣೆಯೊಂದರಲಿ
ಯೋಗವನುಳಿದು ... ನಾಲ್ಕರೊಳಲಸುತಿಯನು ಪರಿಕೆಸಿದನು
(ಅನಂರಾ. ೧-೧೯-೧೩). ೪. ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸು; ಶುದ್ಧಿಮಾಡು:
ತಿಳಮಂ ಪರಿಕೆಸಿ ವಾಸಿಸು ಬಲುಳ್ಳದಂ ಪುಲ್ಲಪುಷ್ಪಸಂಕುಲದಿಂದೆ ವಿಟಾ
ದಿಟ್ಟೆಯೊಳಾ ಪೂವಂ ಸುಖಿಯಂದದೆ ವಾಸಿಸಿಣ್ಣಿಗಾ ಬೆಸರಕ್ಕುಂ
(ಲೋಕೋಪ. ೩-೨೨). **ಪರುಕೆಸು:** ೧. ಪರುಕೆಸಿ ನೋಡಲೆಂದು
ಭೂಪತಿಯು ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತನ ಪೀಠಿಕೆ ಹಾಕಿದನು (ಇಪ್ಪ. ೨೩೩).
ಪರ್ಕೆಸು: ೧. ಧರಣೇಂದ್ರಪುರಕ್ಕದೇ(ಂ) ಕೊಂಡಿದಂ ಪರ್ಕೆಸದೆ
ಕಾರ್ತಿಕೇಯನ ಪುರವಧಿಕಂ ಕೊಟ್ಟುಕೊಡೆ ಸಮಸ್ತಾ ನನಿಯೊಳಂ
(ಸಾಂ. ೫. IX-೩, ೨೩೦-೨೪; 1169). [**ಪರಿಕ್+ಪಸ್ಕು**]

ಪರಿಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಚಿದ್ರದ; ಹರದಿದ. ೨. ತುಂಬಿದ;
ಭರ್ತಿಯಾದ. (ನಾ). ೩. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ಭಂಕಂ
ಪ್ರಪೂರ್ಣಮುಚಿತಂ ನಿಜತಮಾಕುಳಂ ಪರಿಕೀರ್ಣಮಾಶ್ಚ ದನಮನಲು
ಸಂದಯುಕ್ಕು" (ಕುಂಸಾಂ. ೧೨೪-೯). [**ಸಂ.**]

ಪರಿಕೂಟ (ನಾ). ೧. ಪಟ್ಟಣದ ಅಥವಾ ಕೋಟೆಯ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ

ಈ ೩ ಪರಿಕಾಣಂ" (ಪಲಾಯು. ೫೯-೨೦೩); "ಹರಿಕಾಣಂ ವೇಗಾಯ್ತು
ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಕನಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೨). ೨. ಮುಸಾಳುಳಂತೆ
ಬೀಡಿಸುತ್ತಂ ಪರಿಕಾಣರಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಂ ... ಈ ಮುಸಾಳಿಂ
ಬಾಧೆಯಂ ಮಾಡೆ (ಧರ್ಮಾ. ೨-೩೧); ಒಲಗದೊಳಗಂಪನಮರಣ
ವಾರ್ತೆಯನಸುರಳಕ್ಕೀಶ್ವರನೆ ಸಭೆಯಲಿ ಹರಹಿದರು ಹರಿಕಾಣರೈತಂದಂ
(ತೊರಣಾ. ೩-೧೯-೧); ಹರಿಕಾಣರ ಮಂಡೆಯಕಾಣರ ಬಲು ಹರಿಕಾಣರ
ಸಬಳಗರ ... ವಾಹಳ ಪುರದ ಪೊಣಗೆ ಕಣ್ಗೆ ಸೆದವು (ಕುಂಸಾಂ. ೪-೪೨).

ಪರಿಕಾಣ: ೨. ಹಣಕಾಣಗ್ಗಿ ಎ[ರೆ]ಮುತ್ತರು ೩ (ಸಾಂ. ೫.
XI-೩, ೪೩-೩೩; 1050).

[**ಪರಿ+ಕಾಣ/ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಹರಕಾರ್**]
ಪರಿಕೆಸು, ಪರುಕೆಸು, ಪರ್ಕೆಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು
ಕಂಡುಹಿಡಿದು; ಶೋಧಿಸು; ಪರೀಕ್ಷಿಸು: ಪರಿಕೆಸೋ ಮೃಗೋಪ್ಯವದ
ಕಂಪುನುನೀಕೆಯ ಸುಯ್ಯ ಕಂಪುಮಂ (ಸಂಪಥಾ. ೪-೩೦);
ಪರಿಕೆಸೊಡಂ ವಿಕ್ರಾನ್ತ ಧನಂ ವಾಸುದೇವದಣ್ಣಾ ಧೀಶಂ (ಸಾಂ. ೫. XI-೩,
೧೦೧-೧೩; 1088); ಪರಿಕೆಸಲು ಪರಮಾತ್ಮ ದಿನಕರ ಹರಿಹರ
ವಿಂಚಿಗಳು ಸೂರ್ಯನ ನೆರೆದು ಸುತಿ ಕೈವಾಸುತಿರೆ (ಕುಮಾರ.
೩-೩೧); ಸುರಪನಾ ಪವನಜನ ಪರಿಯನು ಪರಿಕೆಸಲು ನಿರ್ಮಿತನಾಕ್ಷಣ
ಸುರಸಿಯನು (ತೊರಣಾ. ೫-೧-೧). ೨. ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡು;
ಯೋಚಿಸು; ಭಾವಿಸು: ಸರಸಿಸಂಭವಂ ... ಅದಿವಿಧ ಮೆ
ಣೀಶ್ವರವಿಧ ಮಿದೆಂದು ಪೇಟ್ಟು ಪರಿಕೆಸದೇಳೆ ಮೂರ್ಧನಮೂರ್ಧನ
ನೂತನಮೊಂದು ಹೈನಮಂ (ಸಮಜ. ೨-೪); ಅಂಬರಕೆ ಪರಿಕೆಸಮಂಟಿ
ಪಂಪ್ರಲೇಪಂ (ವರ್ಧ. ೧೪-೪೫); ಸರ್ವೋನ್ಮಯ ರಕ್ಷೆಗಾ ಶಿಕ್ಷೆ
ಗುಣಿಲ್ಲವರ್ಕೆ ಪರಿಕೆಸಲ್ ನೀವಲ್ಲದಾರುಂಟು (ಪದ್ಮಾ. ೪-೩); ಹರಿಹರ
ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನೆ ... ಕಾಡುವೆನೆಂದು ನೀ ನುಡಿದ ಮರುಳೆ ನಿನ್ನ ನ್ನವಾರು
ನಾನಾಪರಿಯಲಾದಿಸುವವರು ನೀನಿದ ಪರಿಕೆಸದೆ ಗರ್ವದಲಿ ನುಡಿದರೆ
(ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೩೧). ೩. ಗಮನಿಸು; ನೋಡು; ಲಕ್ಷಿಸು:
ಕರಣವಿಕಾರವೊಂದಿ ಕುಸುಮಾವಳಿ ಮೂರ್ಧನವೊಂದೊಂದಮಂ
ಪರಿಕೆಸಿ ಧೀತಿವಟ್ಟು (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೧೩); ಬಂಧುಗಳಂ ಬಗೆಯದೆ
ಪುರಜನಮಂ ಪರಿಕೆಸದೆ ಹರಭಕ್ತಿಯೊಳಾತುರದಿಂ ಬಾಗಿವಾದಿಯಂ ಪೊಣ
ಮಟ್ಟು (ಬಸವ. ೨-೪೩); ಬರುತಿರಲಿವರನುನನಗಳಂ ಪರಿಕೆಸಿದರಾ
ರಾಹುಕೇತುಗಳೊಡರಾ ಪುಣಿ ದಿಟ್ಟು ಬಂದರು ದೈತ್ಯಪಂಕ್ತಿಯನು
(ಸಂಪಥ. ೫-೧೨೪); ಸ್ಮರಣು ಗುರಿಗೊಂಡೆಚ್ಚ ಕಣೆಯೊಂದರಲಿ
ಯೋಗವನುಳಿದು ... ನಾಲ್ಕರೊಳಲಸುತಿಯನು ಪರಿಕೆಸಿದನು
(ಅನಂರಾ. ೧-೧೯-೧೩). ೪. ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸು; ಶುದ್ಧಿಮಾಡು:
ತಿಳಮಂ ಪರಿಕೆಸಿ ವಾಸಿಸು ಬಲುಳ್ಳದಂ ಪುಲ್ಲಪುಷ್ಪಸಂಕುಲದಿಂದೆ ವಿಟಾ
ದಿಟ್ಟೆಯೊಳಾ ಪೂವಂ ಸುಖಿಯಂದದೆ ವಾಸಿಸಿಣ್ಣಿಗಾ ಬೆಸರಕ್ಕುಂ
(ಲೋಕೋಪ. ೩-೨೨). **ಪರುಕೆಸು:** ೧. ಪರುಕೆಸಿ ನೋಡಲೆಂದು
ಭೂಪತಿಯು ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತನ ಪೀಠಿಕೆ ಹಾಕಿದನು (ಇಪ್ಪ. ೨೩೩).
ಪರ್ಕೆಸು: ೧. ಧರಣೇಂದ್ರಪುರಕ್ಕದೇ(ಂ) ಕೊಂಡಿದಂ ಪರ್ಕೆಸದೆ
ಕಾರ್ತಿಕೇಯನ ಪುರವಧಿಕಂ ಕೊಟ್ಟುಕೊಡೆ ಸಮಸ್ತಾ ನನಿಯೊಳಂ
(ಸಾಂ. ೫. IX-೩, ೨೩೦-೨೪; 1169). [**ಪರಿಕ್+ಪಸ್ಕು**]

ಪರಿಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಚಿದ್ರದ; ಹರದಿದ. ೨. ತುಂಬಿದ;
ಭರ್ತಿಯಾದ. (ನಾ). ೩. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ಭಂಕಂ
ಪ್ರಪೂರ್ಣಮುಚಿತಂ ನಿಜತಮಾಕುಳಂ ಪರಿಕೀರ್ಣಮಾಶ್ಚ ದನಮನಲು
ಸಂದಯುಕ್ಕು" (ಕುಂಸಾಂ. ೧೨೪-೯). [**ಸಂ.**]

ಪರಿಕೂಟ (ನಾ). ೧. ಪಟ್ಟಣದ ಅಥವಾ ಕೋಟೆಯ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ

ಈ ೩ ಪರಿಕಾಣಂ" (ಪಲಾಯು. ೫೯-೨೦೩); "ಹರಿಕಾಣಂ ವೇಗಾಯ್ತು
ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಕನಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೨). ೨. ಮುಸಾಳುಳಂತೆ
ಬೀಡಿಸುತ್ತಂ ಪರಿಕಾಣರಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಂ ... ಈ ಮುಸಾಳಿಂ
ಬಾಧೆಯಂ ಮಾಡೆ (ಧರ್ಮಾ. ೨-೩೧); ಒಲಗದೊಳಗಂಪನಮರಣ
ವಾರ್ತೆಯನಸುರಳಕ್ಕೀಶ್ವರನೆ ಸಭೆಯಲಿ ಹರಹಿದರು ಹರಿಕಾಣರೈತಂದಂ
(ತೊರಣಾ. ೩-೧೯-೧); ಹರಿಕಾಣರ ಮಂಡೆಯಕಾಣರ ಬಲು ಹರಿಕಾಣರ
ಸಬಳಗರ ... ವಾಹಳ ಪುರದ ಪೊಣಗೆ ಕಣ್ಗೆ ಸೆದವು (ಕುಂಸಾಂ. ೪-೪೨).

ಪರಿಕಾಣ: ೨. ಹಣಕಾಣಗ್ಗಿ ಎ[ರೆ]ಮುತ್ತರು ೩ (ಸಾಂ. ೫.
XI-೩, ೪೩-೩೩; 1050).

[**ಪರಿ+ಕಾಣ/ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಹರಕಾರ್**]
ಪರಿಕೆಸು, ಪರುಕೆಸು, ಪರ್ಕೆಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು
ಕಂಡುಹಿಡಿದು; ಶೋಧಿಸು; ಪರೀಕ್ಷಿಸು: ಪರಿಕೆಸೋ ಮೃಗೋಪ್ಯವದ
ಕಂಪುನುನೀಕೆಯ ಸುಯ್ಯ ಕಂಪುಮಂ (ಸಂಪಥಾ. ೪-೩೦);
ಪರಿಕೆಸೊಡಂ ವಿಕ್ರಾನ್ತ ಧನಂ ವಾಸುದೇವದಣ್ಣಾ ಧೀಶಂ (ಸಾಂ. ೫. XI-೩,
೧೦೧-೧೩; 1088); ಪರಿಕೆಸಲು ಪರಮಾತ್ಮ ದಿನಕರ ಹರಿಹರ
ವಿಂಚಿಗಳು ಸೂರ್ಯನ ನೆರೆದು ಸುತಿ ಕೈವಾಸುತಿರೆ (ಕುಮಾರ.
೩-೩೧); ಸುರಪನಾ ಪವನಜನ ಪರಿಯನು ಪರಿಕೆಸಲು ನಿರ್ಮಿತನಾಕ್ಷಣ
ಸುರಸಿಯನು (ತೊರಣಾ. ೫-೧-೧). ೨. ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡು;
ಯೋಚಿಸು; ಭಾವಿಸು: ಸರಸಿಸಂಭವಂ ... ಅದಿವಿಧ ಮೆ
ಣೀಶ್ವರವಿಧ ಮಿದೆಂದು ಪೇಟ್ಟು ಪರಿಕೆಸದೇಳೆ ಮೂರ್ಧನಮೂರ್ಧನ
ನೂತನಮೊಂದು ಹೈನಮಂ (ಸಮಜ. ೨-೪); ಅಂಬರಕೆ ಪರಿಕೆಸಮಂಟಿ
ಪಂಪ್ರಲೇಪಂ (ವರ್ಧ. ೧೪-೪೫); ಸರ್ವೋನ್ಮಯ ರಕ್ಷೆಗಾ ಶಿಕ್ಷೆ
ಗುಣಿಲ್ಲವರ್ಕೆ ಪರಿಕೆಸಲ್ ನೀವಲ್ಲದಾರುಂಟು (ಪದ್ಮಾ. ೪-೩); ಹರಿಹರ
ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನೆ ... ಕಾಡುವೆನೆಂದು ನೀ ನುಡಿದ ಮರುಳೆ ನಿನ್ನ ನ್ನವಾರು
ನಾನಾಪರಿಯಲಾದಿಸುವವರು ನೀನಿದ ಪರಿಕೆಸದೆ ಗರ್ವದಲಿ ನುಡಿದರೆ
(ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೩೧). ೩. ಗಮನಿಸು; ನೋಡು; ಲಕ್ಷಿಸು:
ಕರಣವಿಕಾರವೊಂದಿ ಕುಸುಮಾವಳಿ ಮೂರ್ಧನವೊಂದೊಂದಮಂ
ಪರಿಕೆಸಿ ಧೀತಿವಟ್ಟು (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೧೩); ಬಂಧುಗಳಂ ಬಗೆಯದೆ
ಪುರಜನಮಂ ಪರಿಕೆಸದೆ ಹರಭಕ್ತಿಯೊಳಾತುರದಿಂ ಬಾಗಿವಾದಿಯಂ ಪೊಣ
ಮಟ್ಟು (ಬಸವ. ೨-೪೩); ಬರುತಿರಲಿವರನುನನಗಳಂ ಪರಿಕೆಸಿದರಾ
ರಾಹುಕೇತುಗಳೊಡರಾ ಪುಣಿ ದಿಟ್ಟು ಬಂದರು ದೈತ್ಯಪಂಕ್ತಿಯನು
(ಸಂಪಥ. ೫-೧೨೪); ಸ್ಮರಣು ಗುರಿಗೊಂಡೆಚ್ಚ ಕಣೆಯೊಂದರಲಿ
ಯೋಗವನುಳಿದು ... ನಾಲ್ಕರೊಳಲಸುತಿಯನು ಪರಿಕೆಸಿದನು
(ಅನಂರಾ. ೧-೧೯-೧೩). ೪. ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸು; ಶುದ್ಧಿಮಾಡು:
ತಿಳಮಂ ಪರಿಕೆಸಿ ವಾಸಿಸು ಬಲುಳ್ಳದಂ ಪುಲ್ಲಪುಷ್ಪಸಂಕುಲದಿಂದೆ ವಿಟಾ
ದಿಟ್ಟೆಯೊಳಾ ಪೂವಂ ಸುಖಿಯಂದದೆ ವಾಸಿಸಿಣ್ಣಿಗಾ ಬೆಸರಕ್ಕುಂ
(ಲೋಕೋಪ. ೩-೨೨). **ಪರುಕೆಸು:** ೧. ಪರುಕೆಸಿ ನೋಡಲೆಂದು
ಭೂಪತಿಯು ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತನ ಪೀಠಿಕೆ ಹಾಕಿದನು (ಇಪ್ಪ. ೨೩೩).
ಪರ್ಕೆಸು: ೧. ಧರಣೇಂದ್ರಪುರಕ್ಕದೇ(ಂ) ಕೊಂಡಿದಂ ಪರ್ಕೆಸದೆ
ಕಾರ್ತಿಕೇಯನ ಪುರವಧಿಕಂ ಕೊಟ್ಟುಕೊಡೆ ಸಮಸ್ತಾ ನನಿಯೊಳಂ
(ಸಾಂ. ೫. IX-೩, ೨೩೦-೨೪; 1169). [**ಪರಿಕ್+ಪಸ್ಕು**]

ಯಿರುವ ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು, -ಕಟ್ಟಿ; "ಕೋಟಿ ಬಾಗಿರಿನ ಹತ್ತಿರ ವಿರುವ ಕಟ್ಟಿ" (ಅನಂಸಾ). ೨. ದೊಡ್ಡ ಬಾಗಿಲು; ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು: "ಹಸ್ತಿ ನಮಿ, ಪರಿಕೂಟ(೦): -ಈ ೨ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಕಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೪೮-೧೩೩); "ಪರಿಕೂಟಮಾ ಹಸ್ತಿ ನಮಿಮನಲು ಪರ್ವಾಗಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೬-೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಕೃತ (ಗು). ೧. ಅವರಿಸಿದ; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಬಳಸಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಆವೃತನಾದವನು; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟವನು: ಒಂದುದಿನಸಮಾಜಿಕವಯಮಹಾರಾಜಂ . . . ಸರ್ವಾಪರಸಭಾ ಮುಖಪದೊಳಂತಃ ಪುರಾಂಗನಾಜನಸಂಗತನವಿಳಪ್ರಧಾನಪರಿವಾರಪರಿಕೃತ ನುಮಾಗಿರೆ (ಚಂದ್ರಶ. ೫-೨೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಕೆ, (ನಾ). ಧಾಳಿ; ಅಕ್ರಮಣ: 'ಬಲ್ವರಿಕೆ' ಪರಾ.

[ಪರಿ + ಕೆ]

ಪರಿಕೆ, (ನಾ). ಪರಿಶೀಲನೆ; ಪರೀಕ್ಷೆ: "ಪರಿಕೆ ಪರೀಕ್ಷೆ" (ಕರ್ಣಾ. ೪); ಪರೀಕ್ಷಾ-ಪರಿಕೆ (ಕಮದ. ೨೩೨ ಪ್ರಯೋ); ಗುತ್ತಿಗೆವಿದವಂತೆ ನೆಹಿ ಸಾಧಿಸಿದಜುಪತ್ತು ಸಾಲುಕೂ ಬಿಡ್ತಿ ಗುಣುಡ್ತಿ ವೃತ್ತ ಕುಚಾನ್ವಿತೆಯರ ಪರಿಕೆಯ ನೋಡು ಚಿತ್ರ ಯಿಸೆಂದರಂಗಣಿಗೆ (ಮೋಹನ. ೧೬-೧೧); ಎಲೆ ಬೃಹಂದಳೆ ನಿನಗೆ ಕದನ ನಾಟ್ಯದ ವಿವ್ಯಗಳ ಪರಿಕೆಯದ್ದಲ್ಲಿ ನಿಲಲರಿಯು (ಕುರಂಗ. ೩೬-೫೬); ನೋಸಲ ಪೊರಿಯಾಯ್ತು ಪಾತದ ಭಾರ ಚಿಂತೆ . . . ಬಸವಳಿದು ಬಂದ ಸೇದೊನ ಪರಿಕೆ ಸಂತೆ (ಪಂಚನಿ. ೧೬೫-೨).

[<ಸಂ. ಪರೀಕ್ಷಾ./ಪ್ರಾ. ಪರಿಕೆ, ಪರಿಖ./ತಮಿ. ಪರಿಕೈ; ತುಳು. ಪರಿಕೆ]

ಪರಿಕೆ, (ನಾ). ೧. ಕಂದಕ; ಕೋಟಿಯ ಅಗಳು: ಪರಿಖ-ಪರಿಕೆ (ಕಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಕೊಳ; ಹೊಂಡ: "ಪರಿಕೆ [ಪಾಕಾಂ. ಪಿಯನೆ ದೀರ್ಘಕೆಯನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೫).

[<ಸಂ. ಪರಿಪಾ]

ಪರಿಕೊಳೆ (ನಾ). ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕೊಳೆ; ಸೋರುವ ಕಶ್ಶಲ; ಕೀವು, ರಕ್ತ ಮುಂತಾದುವು: ಪರಿಕೆಯನಾ ನೀನಾ ಪಾಳುನೆಯಂ ಪರಿಕೊಳೆಗಿಂಬಂ ಪೆಣ್ಣ ಕೊಡಂಬಂ (ಸಾಸಂದ. ೮-೪೬).

[ಪರಿ + ಕೊಳೆ (<ಕೊಳು)]

ಪರಿಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ನಡೆಯುವಿಕೆ; ತಿರುಗಾಟ; ಸಂಚಾರ: "ಗತಿ, ವಿಮು: . . . ಪರಿಕ್ರಮ:-ಈ ೫ ನಡೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೦-೪೧); "ವಿಮುಂ ವಿಪಾರಂ ಪರಿಕ್ರಮಂ ಪರಸರ್ಪಮೆನೆ ನಡೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦-೧೩). ೨. ತಿರುಗುವಿಕೆ; ಸುತ್ತುವುದು: ಕರಣದ ಬಾಯು ಚಲ್ಲಿಯ ಪರಿಕ್ರಮಕ್ರಮದ ಭಂಗಿಗ್ಗ ನೆಗಟ್ಟಿಡೆಯೊಳ್ ಸುರ ವಂದಿಗಳಂ ಹೋಹೋಯಿರೆಯನಿಕ್ಕುಮದಾಟಿಮುಂತು ನೀಲಾಂಜನಿಯಾ (ಅದಿಪ್ತ. ೪-೬೯); ಈ ಕೊನೆ ಇಲ್ಲದ ಪರಿಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮೌಲ್ಯದ ತಂತು ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಮುಚಲವಾಗಬಹುದು (ಪಂಚಪ್ಪ ೪೪೦). ೩. ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ: ತ್ರಿಮಯನಕೃತಾಂಕ್ಷಿ ಪರಿಕ್ರಮನೆ ಪರಮೇಶ್ವಿ ವಂದ್ಯನೆ ಪರಮಗುಣನಿಧಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೧-೬೪). ೪. = ಪರಿಕ್ರಮಸಂಧಿ: ಆ ಸಂಧಿ ಯಾವು ವೆಂದೊಡೆ:-ಸಂಪ್ರದಾನ . . . ಪರಿಕ್ರಮ ಅರಿಪರದೂಪಣ ಸ್ತಂಭೋ ಪನಸುಮೆಂದು ಪೋಡತದಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦-೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಕ್ರಮಣ (ನಾ). = ಪರಿಕ್ರಮ ೨: "ಪರಿಕ್ರಮಣ"ವೆಂದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ವಸ್ತುವು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದು ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ಸುತ್ತುವುದು (ಚೋ. ೩೯ ಅಂಟ). [ಸಂ.]

ಪರಿಕ್ರಮಸಂಧಿ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ವಿರೋಧಿಗಳೊಡನೆ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಒಪ್ಪಂದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು;

ಕೋಶದ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಪತ್ತು ಅಥವಾ ಅದರ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ಶತ್ರುವಿನ ಪಶಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಧಾನ: ಭಂಡಾರ ಮನಕ್ಕೆ ಅದರ್ಪಣಾಧಾಮನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು ದೇಶಪ್ರದ್ವೈಯಂ ರಕ್ಷಿಸುವ ಸಂಧಿ ಪರಿಕ್ರಮಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦-೨೨).

[ಪರಿಕ್ರಮ + ಸಂಧಿ]

ಪರಿಕ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೋಗು; ತೆರಳು. [ಪರಿಕ್ರಮ + ಅಸು.] ಪರಿಕ್ರಮಿಸು (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತುವರಿಯುವುದು; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟುವುದು: "ಪರಸರ್ಪ, ಪರಿಕ್ರಮಾ-೨ ಅಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿ ಬರುವಿಕೆ, ಸುತ್ತಿ ಬರುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ್. ೩೬೨). ೨. ಸುತ್ತಲೂ ಬೇರೆ ಹಾಕುವುದು ಅಥವಾ ಕಂದಕ ತೋಡುವುದು. [ಸಂ. ಪರಿಕ್ರಮಾ]

ಪರಿಕ್ರಮ್ಯ (ಗು). ಬಹಳವಾಗಿ ಕೋಪಗೊಂಡ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕ್ರೋಧ ಹೊಂದಿದ: ಭವಬದ್ಧ ವೈರಮಂ ತಿಳಿದು ವಿಭಂಗಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪರಿಕ್ರಮ್ಯ ಮನರ್ ನವಮಂಡಮಾಗಿ ಮುಬ್ಬರ್ ನವನಾರಕರಂ ಪುರಾಣ ನಾರಕರಾಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೧೩-೧೩೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಕ್ಷಿನ್ನ (ಗು). ತೊಯ್ದಿರುವ; ಒದ್ದೆಯಾದ: ಉಚ್ಚಳಿಸಿದ ಪರಿಕ್ಷಿನ್ನಾಂಗಳ್ಗೆ ಪೇಸಿ ಮನೆಯಂ ಪೊಣಮಟ್ಟು ಪೊಡ (ಶಾಂತಿಪ. ೪-೬೬ ಮ).

[ಸಂ.]

ಪರಿಕ್ಷೇಶ (ನಾ). ಕಷ್ಟ; ಸಂಕಟ; ನೋವು: ಹಿಂಸಕಪುರುಷಂ ಈ ಭವದೊಳ್ ವಧಬಂಧ ಪರಿಕ್ಷೇಶಾದಿಗಳಂ ಮುಖಭವದೊಳ್ ಅಶುಭ ಗತಿಯಂ ಪಡೆಗುಂ (ಕತ್ವಪ್ರ. ೨೬೧); ವನನಾಸದ ಪರಿಕ್ಷೇಶಾನು ಸಂತಾಪವನು ದೀಕ್ಷ್ಯಾದಿ . . . ದೇವ ಸಲಹುವುದು (ಕುಮಾರ. ೧೦-೩೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಕ್ಷಯ (ನಾ). ನಾಶ; ಅವನತಿ: ವಿವಿಧಧಾನ್ಯಭೇದಂಗಳುಂ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಪರಿಕ್ಷಯದೊಳ್ ಪ್ರಜಾಜೀವನೋಪಾಯಾರ್ಹತಗಳಕ್ಕಷ್ಟ ಪಶ್ಯಂಗಳಾಗಿ ಬಿಡೆದಿಗಿರಿಯುಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೬-೭೨ ಮ). [ಸಂ.]

ಪರಿಕ್ಷಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಾಶಮಾಡು; ಇಲ್ಲವಾಗಿಸು: ಭವಸಂಯೋಜನ ಗಳನ್ನು ಪರಿಕ್ಷಯಿಸಿ ಸಮ್ಯಕ್ಜ್ಞಾನದ ಬಲದಿಂದ ವಿಮುಕ್ತಿಯೊಂದಿದ ಭಕ್ಷುಗಳು . . . ಪರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವರು (ಚರ್ಚಕ. ೧೩).

[ಪರಿಕ್ಷಯ + ಅಸು.]

ಪರಿಕ್ಷಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಎಸೆದ; ಕೆದರಿದ; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾದ. ೨. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿದ; ಬಳಸಿದ. (ನಾ). ೩. ಸುತ್ತುವರಿದುದು: "ನಿವೃತಂ, ವೇಪ್ತಿತಂ . . . ಪರಿಕ್ಷಿಪ್ತಂ-ಈ ೫ ಸುತ್ತುಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೮-೨೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಕ್ಷೀಣ (ನಾ). ೧. ನಾಶ; ಅಳಿವು: ಕುರುಕುಲವಲ್ಲಾ ಪರಿಕ್ಷೀಣ ನಾದ ಮೇಲೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗುವಾದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ "ಪರಿಕ್ಷಿಪ್ತ" ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು (ಪಂಚಪಾ. ೩೬೩). ೨. ಕಡಮೆಯಾಗುವಿಕೆ; ಕುಂದುವಿಕೆ: ಆಗ ಮಿಲಿಂದರಾಜನು . . . ಅಯುಸ್ಸು ಪರಿಕ್ಷೀಣ ನಾದ ದೇವಪುತ್ರನಂತೆ ಭೀತನಾದನು (ಮದವ. ಮಿಲಿಂದ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಕ್ಷುಬ್ಧ (ಗು). ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವಾದ: ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧ ವಾದ: ಅವಿಧೇಯಕ್ಷತ್ರಸಂವರ್ತನಸಮುಪರಿಕ್ಷುಬ್ಧ ವಾರಾಶೀವೀಡೀ ನಿವಹಂ ಮರ್ಯಾದೆಯಂ ದಾಂಟಿದನೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತ್. ೪-೧೩೪); ನೆಹಿ [ಜ] ನುಬ್ಬ ಪಾಯ್ವು ನೆತ್ತರ್ಪಣಿಗೆ ಪರಿಕ್ಷುಬ್ಧ ಬಲಜಲಧಿಯೊಳ್ಳೆಂಬಾವುಪಿ ಮೊಹಿದ ಪಜಾಪ ತೆಲದಿಂ ಗಜಾಗಣೆ ನೆಹಿ ಮೊಹಿದು ಪಜಾದು ವೆರಡುಂ ಬಲದೊಳ್ (ರಾಜರೇ. ೬-೪೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತಲೂ ಎಸೆಯುವಿಕೆ, -ಚೆಲ್ಲುವಿಕೆ. ೨. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟುವಿಕೆ; ಬಳಸುವುದು: ಪ್ರಬಲಪುಟಪುಟ

ಪರಿಕ್ಷೇಪಪೂರ್ಣತಾಂತ್ರಿಕಪ್ರಯೋಗವನುಂ (ಗದಾಯು. ೨-೧೮); ಏವಾ
ಲತೆಯು ನಿಶಾ[ಸ]ಧೃತಿಯು ದ್ರಾಕ್ಷ್ಯಾಲತೆಯು ಪರಿಕ್ಷೇಪದಿಂದೊದವಿ
ಲತೆಯು ಪುಂಡಪದಿಂದಳಂಕರಿಸಿ ನಿಂದ ಸಹಕಾರಲತೆಯು ಬಾಳ್ವೊಂಪ
ದೊಳ್ . . . ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಾಗಳ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೬೬ ಪ). ೩. ವರ್ತುಲ;
ಮಂಡಲ; ಪರಿಧಿ. ೪. ಇಂದ್ರಿಯ. [ಸಂ.]

ಪರಿಮಂಡಿತ (ಗು). ನಾಶಮಾಡಿದೆ: ಚಂಡಗಜಗಮನೆ ಪರಿಮಂಡಿತಾ
ಘಾತಯಂ ಕಂಡಳೀರಿಂಬೊಳ್ಳ ನಸಿನೆಪೋಳಿಯಂ (ಅದಿಪು. ೭-೨೬೦೪).
[ಸಂ.]

ಪರಿಮುಚಿತ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿಸಿದ; ಕುಂದಣಿಸಿದ: ಅಮಳೋಳಗಣ
ಗಣನಾತೀತ ರಮ್ಯಮಣಿಕನಕರಣಪರಿಮುಚಿತಮೃದ್ವಾಕಾರಂ (೪ರ)
ಮೊಪ್ಪುಗುಂ (ಪಾಂಚತ. ೩-೬ ೦೪೪); ಮೃತ್ವಾ ಮೃತ್ವಾಫಲಕಪ್ರಕರ
ಪರಿಮುಚಿತವಿಶಾಸಸೌಧಾಗ್ರ . . . ಗುಣಾಗ್ರಗಣ್ಯಸಮುದಯಸಮುಂಚಿತ
ಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೦೬ ಪ). ೨. ಕೂಡಿಸಿದ; ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ
(?): ಉತ್ತೋರಣ ಪರಿಮುಚಿತಾದರ್ಶದಿಂದಾಸ್ಥಿ ವೇಲ್ಪತ್ತರಿಮಾಂಬು
ಳ್ಳುಮೆ ಪಾಂಥಪ್ರತಟಗೊದವಿಕುಂ ತಪ್ಪುರೀಲಕ್ಷ್ಮಿ ಚೆಲ್ವಂ (ಚಂದ್ರಪು.
೩-೧೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಚಕ್ರ (ನಾ). ಕಂಡಕದ ವರ್ತುಲ; ಮಂಡಲಾಕಾರವಾದ
ಅಗಳು: ಅಂತರಿಗಂಧೀರಮಾದ ಪರಿಪಾಚಕ್ರದಿಂದೊಳಗೆ (ಜಗದಿ.
೨-೧೪ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾತ (ನಾ). ೧. ಕಂಡಕ; ಅಗಳು. ೨. ಹಳ್ಳ ಬಿದ್ದ
ಜಾಡು. ೩. ಮಣ್ಣು ಅಗೆಯುವ ಸ್ಥಳ. ೪. ಪುಷ್ಕರಿಣಿ;
ಕಲ್ಯಾಣಿ: "ವಾಪಿ ದೀರ್ಘಕ ಪರಿಪಾತಂ" (ಮೃತುಕೋ. ೨೪-೧೫);
ಶ್ರೀತರುಣೀಕೇಳಗುಂ ಭೂತಳವಿಭ್ರಾಜಿತಂ ಲಸಜ್ಜೀವನವಿಖ್ಯಾತಂ
ಶಾಸನವು ಪರಿಪಾತಂ ಪ್ರಭುಪುರುಷನಂದದಿಂದನವರತಂ (ವರ್ಧಪು.
೧-೫೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಪೆ (ನಾ). ೧. (ಪಟ್ಟಣದ ಅಥವಾ ಕೋಟೆಯ ಸುತ್ತಲೂ
ಅಗೆದಿರುವ) ಕಂಡಕ; ಅಗಳು: "ಪರಿಪಾಧಿಮುಂ ಪೀಯಂ"
(ಮೃತುಕೋ. ೪೬-೬); ತಜ್ಞ ನಪದಮಧ್ಯಂಗಳೊಳ್ ಪರಿಪಾವಪ್ರಪ್ರಾಕಾರ
ಗೋಪುರಾಬ್ಬಾಲಕುಂಭಕೃತಂಗಳಪ್ಪ ರಾಜಧಾನಿಗಳುಂ (ಅದಿಪು.
೪-೬೬ಪ); ಆ ಪುರಸ್ಥಿಯು ರತ್ನಕಂಠಿಕಾನುಯೋಜಿತವಿವಿಧವಿವಿಧಮುಂ
ತಳೆದು ಪರಿಪೆಯು ತೆರವೊಯ್ದಿಂದಂ ತೆರಳ್ವು ತಡಿವಿದಿದು ತೆಕ್ಕಿಗಟ್ಟಿದ
ಪೊಂದಾಪರೆಯು ರಜದಂತೆ ನೃಪಮಂದಿರಮುಂ ಬಳಸಿದ್ ಪೊಮ್ಮುಗಿಲ್ಲೊ
ಗಯಿಸುಗುಂ (ಮುದ್ದಿಪು. ೨-೬೪); ಇಪ್ಪದಪ್ರತಟಮತೋಬಾಚಕ್ರಮುಂ
ಸುತ್ತಿ . . . ಪರಿಪಾಂತರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೬೨); ಆ ಪರಿಪೆ ಕಲ್ಯಾಣ
ದರಿ ಕಂಗಿರಾಯಿತಲ್ಲಮಗೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೪-೪). ೨. ಕೋಳ;
ಕಲ್ಯಾಣಿ: "ಪರಿಪಾ, ದೀರ್ಘಕಾ-ಈ ೨ ದೀರ್ಘಕಾ" (ಪಲಾಯು.
೧೧೧-೫೪); ರಮಣೀಯಮಾದ ವನವಳಯದಿಂದೊಳಗೆ . . . ಈ
ನರನಾಥನೆನ್ನಪೊಲೆನುತ್ತಂಭೋಧಿ ತಾಂ ಬಂದು ನಂದನಮುತ್ತುಯ್ಯ
ನಿಂದವೊಲ್ಪರಿಪೆ ಚೆಲ್ವಂ ದೀಪಾ ಕಳೊಪ್ಪುಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೪೬).
[ಸಂ. ಪರಿಪಾ]

ಪರಿಪೇದ (ನಾ). ಬಹಳ ವ್ಯಥೆ; ಅಧಿಕವಾದ ಕಳವಳ, -
ದುಃಖ: ಇಂತೀ ಪರಿಪೇದಮೇತೆಹದಿನಾಯು ತ್ತಾನಿಸಿನೆನ್ನನೀ
(ಅನಂತ. ೧೨-೫೫); ಹೇಳು ಮುರಹರ ಬುದ್ಧಿ ಕದಡಿ ಭಂಡಾಳಿಸು
ಪರಿಪೇದವೊಳಗಯ ಕೇಳಬಜಾಯೆನು ರಾಜವಾತೆಯನೆಂದನಾ ಪಾರ್ಥ
(ಕುಮಾರ. ೧೬-೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಪ್ಯಾತಿ (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ಯಶಸ್ಸು, -ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. [ಸಂ.]

ಪರಿಗ (ನಾ). -ಪರಿಘ ೨: ಪರಿಗ ಮುಸಲ ಮುಸುಂದಿಯು ಕಲ್ಪ
ಮುದ್ದರ ಕರದೈದು ಬಾಣದ ಹರಿಗೆ ಬೆರಸಿ ಹುಂಕರವೆಮ್ಮ ಕಡಿದಾದಿ
ರಗುತಡಿ ಸರದಿಯುಂಭಯಪಾಡುದಳವು (ದೇವಾಂಘ. ೪-೫೨).

[<ಸಂ. ಪರಿಘ./ತಮಿ. ಪರಿಕ, ಪರಿಕ್ಕ]

ಪರಿಗ್ಗ (ನಾ). (?) : ಈ ಬೆಸನಪ್ಪೊಡೆ ದೂತರ್ಗ ಭಟ್ಟರ್ಗ ಪರಿಗ್ಗಲ್ಲದೆ
ನೀಂ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೪೨-೫). [?]

ಪರಿಗಣನೆ (ನಾ). ೧. ಖಚಿತವಾದ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ; ನಿಖರವಾದ
ಎಣಿಕೆ. ೨. ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾದ ವಿಚಾರ, -ಆಲೋಚನೆ: ಕವಿಕರ್ಮದಲ್ಲಿ
ಲೋಕಭಾವಗಳು ತಮ್ಮ ಪರಿಗಣನಮೌಲ್ಯದಿಂದ ರಸ
ಲೋಕದ ಮೌಲ್ಯಗಳಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಕವಾಗುತ್ತವೆ (ಸಾಂಧಸ. ೪೨೧).

[ಸಂ.]

ಪರಿಗಣನೆ (ನಾ). ೧. (ಉದ್ದೇಶ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ) ಗಮನಕೊಡು
ವಿಕೆ, -ಪರಿಶೀಲನೆ: ಬರವಣಿಗೆಯ ವೇಗದ ಪರಿಗಣನೆ (ಪ್ರದ. ೩೪೯).
೨. ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ; ಎಣಿಕೆ: ನಿಮ್ಮನುಜ್ಜೆಯಲಿ ಚರಿಸುವೆನು ವನ
ವಾಸದಲಿ ಗೋಚರಿಸುವೆನು ನೀವ್ ನುಡಿದ ವರಾಪದ ಪರಿಗಣನೆ ಪರಿ
ಯಂತವೆನನು ಕೈಕೆಗಾ ರಾಮ (ಕೊರಂ. ೨-೨-೫೦).

[ಸಂ. ಪರಿಗಣನಾ]

ಪರಿಗಣಿತ (ಗು). ೧. ಗಣಿಸಿದ; ಎಣಿಸಿದ; ಪರಿಭಾವಿಸಿದ;
ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದ: ಪರಿಗಣಿತ ಪರಮಾತ್ಮ ಸಂಘಟಿಸಿದುದು ಭಾಗಿಯಲಿ
(ಕೊರಂ. ೧-೬-೫೮). ೨. ನಿಖರವಾಗಿ ಯೋಚಿಸಿದ, -
ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡಿದ: (೪). (ನಾ). ೩. ಎಣಿಕೆಗೊಂಡುದು;
ಪರಿಭಾವಿತವಾದುದು: 'ಮಾನವನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ನೈತಿಕತತ್ವ
ಗಳೂ ಜಗತ್ತಿನ ಭೌತತತ್ವಗಳಿಗೆ ಅನುರೋಧಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿತವಾದುವು
(ಮೃತ್ಯು. ೩೦ ಪೀಠಿಕೆ); ಹಾಸ್ಯವು ನವರಸವೆಂದು ನಮ್ಮ ಲಾಕ್ಷಣಿಕ
ರಿಂದ ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿದ್ದರೂ . . . ಮಿಕ್ಕ ರಸಗಳ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ
(ಬಂಕಿಮ. ೩೪೯). ೪. ಲೆಕ್ಕ; ಎಣಿಕೆ: ದಾಯ ಬಂದುದು ನಮಗೆ
ಹೋಲಿಸಾಯಿತೇಳು ವಿಶೋಕ ಸಾಕುಳಿದಾಯುಧದ ಪರಿಗಣಿತವನು
ಹೇಳಿದನಾ ಧೀಮ (ಕುಮಾರ. ೧೮-೧೯). ೫. ಪರಿಭಾವಿತ ವ್ಯಕ್ತಿ:
ಶ್ರೀದೇವಿಯು ಅವರ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿಯೇ ಒಬ್ಬಳಂತೆ ಪರಿಗಣಿತಳಾದಳು
(ಪ್ರೀರಾಯ. ೨೧೯). [ಸಂ.]

ಪರಿಗಣಿಸು (ಕ್ರ). ಎಣಿಸು; ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳು; ಭಾವಿಸು;
ಯೋಚಿಸು: ಪರಿಗಣಿಸಲಗ್ನೀಂದ್ರನಂಪನರ್ . . . ನೆಗಲ್ಪ ಭದ್ರಾಕ್ಷ
ಕೇತುಮಾಲ್ಯಾದಿಗಳ್ಳಿ ಧರೆಯನೊಂಭತ್ತುಭಾಗಂ ಮಾಡಿ ಕೊಡಲು
(ಚಿಬಪು. ೧೫-೧೫); ನನಗೆ ಏನು ಅಗುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸದೆ
ಅನಳ ಕಿಟಕಿಯ ಬಳಿ ರಾತ್ರಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಳೆದಿದ್ದೇನೆ (ಮಲನಾ. ೧೬೬);
ನಮ್ಮವನವನೆಂದು ಅನ್ಯನು ಅವನೆಂದು ಅಲ್ಲರು ಪರಿಗಣಿಸುವರು
(ಇಂಜಾಪ. ೯೧-೪೨); ಈ ದಿನ ಒಂದು ಮಹಾಸುದಿನವೆಂದೇ ನಾವು ಪರಿ
ಗಣಿಸಿದ್ದೇವೆ (ಪ್ರತಾಪ. ೫೦). [ಪರಿಗಣನ+-ಇಸು.]

ಪರಿಗತ (ಗು). ೧. ಸುತ್ತುವರಿದ; ಬಳಸಿದ; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿದ:
ಪರಿಗತ ನಿಜಾರಣಿಯೊಳಾ ಗಿರಿಯೊಳ್ . . . ಇಪ್ಪದಾ ಕಟಿಯುಂಗಳಂ
(ಅರ್ಧಶೇ. ೪-೧೨೫). ೨. ಅಧಿಕವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ; ಅವರಿಸಿದ;
ತುಂಬಿದ: ನರಪತಿತನುನನಾಯುತ ತರಣಾಪಾಂಗದೊಳಿ ನೋಡಿ ಕೆಳದಿ
ಯರೊಡನಾಂ ಪರಿಗತ ಹಾಸ್ಯದೊಳಿಂ (ಕವಿ. ೧-೬೦); ಅದಿಬಾ
ನವಿರಳವಾತೂಳಿಪ್ರಮುಖಪರಿಗತತೂಳಿಕಾತಳಮಪ್ಪ ಮನಕ್ಕೊತಾನುಂ
. . . ಪರಿಣಮಿಸಿದ ಸುಸ್ಥಿತಿಯಂ ಮೃಧಂ ಮಾಡದೆ (ಚಂದ್ರಪು.
೪-೧೮ ಪ); ಮತ್ತನೂ ವನಂ . . . ಪರಿಗತ ಶಬರೋಪಯುಕ್ತ ಮಾಗಿಯು

ಮದಿಗ್ರಹಸಮಗ್ರಸ್ಥಳಮುಂ (ರಾಜಶೀ. ೫-೭೪ ವ). ೩. ತಿಳಿದ; ಅರಿತು
ಕೊಂಡ. ೪. ಹೊಂದಿದ; ಪಡೆದ: ಧರಣೀವಲ್ಲಭ ತನ್ನುನಿರೀಕ್ಷಣ
ಕ್ಷಣದೊಳಲರ್ದ ಕಡವಿನ ಮರಗಲ್ ಪರಿಗತರೋವನಾಂಜಿತಿಯಂ ದೊರೆ
ಮಾಡಿದುದನ್ನ ತನುವುಮಂ ನೆಜೆ ತನ್ನೊಳ್ (ಚಂದ್ರ. ೨-೯೯);
ನಿಟಲನೇತ್ರನ ನುನುನಿಖಿಯುಬ್ಬಟಿಗೆ ಸಮದೋಡಿಸಿತು ಕಣ್ಣನ ಚಟುಳ
ವಿಕ್ರಮಪವನಪರಿಗತ ಬಾಣಶಿಖರ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೩೯); ಮರದೊಳೆನೆ
ಛೊಂದು ನೆವದಿಂ ಮರನಡರ್ಗಂ ಶಿಖಿ ದಿವಾಕರಂ ನೀರ್ವೊಕ್ಕಂ ಪರಿಗತ
ದಿಂಬವ್ಯಾಜದಿನರೆ ಹಿಮಾಗಮಮಹಿತನೇಂ ಕಡುಗಲಿಯೋ (ರಾಜಶೀ.
೯-೧೧). ೫. ಹೋದ; ನಡೆದ. (ನಾ). ೬. ಆವರಿಸಿರುವುದು;
ತುಂಬಿರುವುದು: ಪನಪುಲ್ ಪಟ್ಟಿಯ ನೆಲಗಟ್ಟಿನ ಮುತ್ತಿನ ರಂಗವರಿಯು
ಶಿಖನಂ ಮನದೊಳ್ ಜನಯನೆ ಶಿಖಿ ಮಸುಳೆ ವಿನೂತನ ರವಿರಥವಾಂಸು
ಪರಿಗತಂಜೋಲ್ ನಭದೊಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೪-೧೧೩). ೭. ಸೇರಿರುವುದು;
ಕೂಡಿರುವುದು: ಅನ್ನೋನ್ನತಪ್ರಜಯಸಂಜಾತಸಂಪತ್ತರಂಪರಾಪರಿಗತ
ಮಾಗೆ ನಿಳಂಬದಂಪತಿಯನೆ ಪೋಲ್ಪು ತದ್ವಂಪತಿಗಳ್ಳಿ (ಸುಕುಮಾರ. ೯-೯೩೪);
ಸ್ವರಣವಿಚಾರಾಮಂತ್ರಪರಿಗತವನ್ನಿರ್ವಹಿದರೆ ನಿ ಎಂದಿವು (ತನು. ೩೧೧).
೮. ಹೋದುದು; ನಡೆದುದು: ತುರಗವಿವ ಸಾಳಿನಲಿ
ಕುಂದಿನಿಪುಂಗಿ ಪರಿಗತವಾಗುವು (ಶೂರರಾ. ೩-೨-೧೯). [ಸಂ.]

ಪರಿಗಲಿತ, ಪರಿಗಲಿತ (ಗು). ೧. ಮುಳುಗಿದ. ೨. ತಟ್ಟನೆ ಕೆಳಗೆ
ಬಿದ್ದು, ಉರುಳಿದ. ೩. ಕರಗಿದ. ೪. ಹರಿದ; ಪ್ರವಹಿಸಿದ:
ಶಿಖಮಹಿಪ್ರಾಸಾದಪರಿಗಲಿತ [ಸಾಂ. ಪರಿಮಳಿತ] ಸದಮಳವಪ್ರವಾಹ
ನಿಪ್ಪಯಾಸ ಪರವರ್ಧತಾನಲ್ಲ ಕಲ್ಪತರುಪಂತ್ರಿ ಸಂತತದರ್ಶಿತ ಪರಿಮಳ
ಭೂತ ಕುಸುಮವಿನರವಿನರದ ಮುಂದಮರಂದರನ ಕದಂಬಕರ್ಮವಿತ ವಿಧು
ರವಿವಿಧನಾಥಮುಂ (ರಾಜಶೀ. ೧೪-೧೦೩ ವ). (ನಾ). ೫. ಹರಿ
ಯುವುದು; ಪ್ರವಹಿಸುವುದು. ೬. ದ್ರವ. **ಪರಿಗಲಿತ:**
೭. ಸೋರಿದ: ಕಂಗೊಳಿಸಿದರುಕುರಹಪರಿಗಲಿತಕ್ಷಣಜಾತಕಲಿತಕಾಯ
ರಣೀಯರ್ (ರಾಜಶೀ. ೩-೫೧). ೮. ಹೊರಗೆ ಬಂದ; ಹೊಮ್ಮಿದ;
ಸೂಸಿದ: ಪರಿಗಲಿತ ಪೂರ್ಣಾಂಧರ್ . . . ಭಲ್ಲನಕರ ನಿಷ್ಕುರಣನದರ್
(ಶಾಂತಿ. ೯-೧೦೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಗಲಿತ 'ಪರಿಗಲಿತ' ನೋ.

ಪರಿಗಾಲುವೆ, ಪರಿಕಾಲುವೆ, ಪರಿಕಾಲ್ವೆ, ಹರಿಗಾಲುವೆ (ನಾ). -
ಪರಿಕಾಲ್ವೆ: ಭಾಗೀರಥದೀವಿಯರು ಸಾಸಿದವೊಗವಾಗಿ ಸಾಗರವೆರೆದಂತೆ
ರಾಗಿಸ ಪರಿಗಾಲುವೆ ಸಾಸಿದವೊಗವಾಗಿ ಸದ್ವನವ ಸಾರಿದುವು (ಮೋಹತ.
೨-೩೯). **ಪರಿಕಾಲುವೆ:** ಕಾವೇರಿಯು ವಕ್ಷದ ಚಾರುಹಾರನಂಬಂತೆ
ಅನೇಕ ಪರಿಕಾಲುವೆಗಳು ಊರನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಹರಿಯುತ್ತಿರುವುವು
(ಕರ್ಣಾಟ. ೧೫೪). **ಪರಿಕಾಲ್ವೆ:** ಪೀಣ ಮದೆ ಮಾಂಸದೊಟ್ಟಲ್
ಬಸಿಯ ಪರಿಕಾಲ್ವೆ . . . ತದ್ರೂರಂಗದಲ್ಲೊಡೆಯಲಂ ತೀನೆ (ಚಿಬ. ೪೬-೫೬).
ಹರಿಗಾಲುವೆ: ಬಂದರು . . . ಹೊಳೆಯ ಹರಿಗಾಲುವೆಯು
ಹರಿಹನ ದಿಳಿದ ಸಂದನದುಬ್ಬುಗೊದ್ದಿನ ಕಳಮೆ ಕಡಳಿ ದ್ವಾಸ್ತಿ ಧವಳೇಕ್ಷು
ಗಲನೇಕ್ಷಿಸುತ (ಶೂರರಾ. ೩-೧೨-೨೫).

[ಪರಿ + ಕಾಲುವೆ (<ಕಾಲ್ಪಾಯ್)]

ಪರಿಗಡು 'ಪರಿಗಡು' ನೋ.

ಪರಿಗೀತ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ: ಪರಿ[ಸಾಂ. ರ]ಗ್ಗಿರ್ಥಾಂ
ಪೂರ್ವಾಪರದೊಳ್ಳಿವಾಗಲೆಂದುಮೊಂದಜಿಕೊಂಡುಂ ದೊರೆತೊಂದೊಂದ
ದೊಡದು ದುಪ್ಪರಮೆ ವಿರುದ್ಧಾಭಾಸುಂಬುದಾದೊ ದೋಷಂ (ಕವಿಂ.
೧-೪೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಗೊಡ (ಗು). ಅತ್ಯಂತ ಗುಪ್ತವಾದ; ತಿಳಿಯಲಸಾಧ್ಯವಾದ:

ರೂಢಿಗಚ್ಚುರಿಯಾಯ್ತಲಾ ಪರಿಗೊಡ ಮೃಗಗಣವಿಲ್ಲವೆದೆ ನಿಮೂರ್ಧನು
ಹಿಡಿತನುಯಂದನು ದೂತನೊಡೆಯಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧೬). [ಸಂ.]
ಪರಿಗೈ ಹೀತ (ಗು). ೧. ತೆಗೆದುಕೊಂಡ; ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ: ಇವರ್ಗಂ
ಪುಟ್ಟಿದೊಂ ಮೃಗಶೃಂಗನೊಬೊಂ ತಾಪಸಕುಮಾರನಾತಂ ಬಾಲಕಾಲಪರಿ
ಗೈಹೀತತಾಪಸಾಚರಣಂ ತಪೋರೂಪವಾಗ್ಗಮಂ ಮೆಚ್ಚದೆ ವಿಧಾಂಧ
ಕಾರಾವಕುಂತಿತ ಸಮೃಗ್ಧ ಜಾನನಾಗಿ (ಶಾಂತಿ. ೭-೪೩ ವ); ಬಾಲ್ಯಕಾಲ
ದೊಳ್ ತೊಡಂಗಿ ಪರಿಗೈಹೀತ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವ್ರತಪರಿಣತನಾದಂ(ಗದಾಯ.
೫-೪೪ ವ). ೨. ಹೊಂದಿದ; ಪಡೆದ: ರತ್ನಮಂಡನಾಯೋಗಪರಿ
ಗೈಹೀತ ಸುರೇಂದ್ರ ಕುರೇಂದ್ರಪ್ರಕೃತನಪ್ರಮರೇಂದ್ರನನೆ ಪೋಲ್ಪುಂ
ಸೌಜನ್ಯಕುಂಡಾಂಕುರನಿರ್ವಹುಂ (ಶಾಂತಿ. ೫-೯೪ ವ). ೩. ಒಪ್ಪಿದ;
ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ; ಸಮ್ಮತಿಸಿದ. ೪. ಮದುವೆಯಾದ. [ಸಂ.]

ಪರಿಗೈ, ಹರಿಗೈ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ
ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧನ; ಗುರಾಣಿ; ಧಾಲು;
ಅಡ್ಡಣ: "ಅಡ್ಡಣಮಂದನಲ್ ಪರಿಗೈ" (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೪); ವೀರ
ದೊಳ್ ಕೂಡಿ ಪರಿಗೈಯುಂ ಬಿಟ್ಟೀಜುಂ ಬೆರಸರ್ಪಂತೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯಂಗೆ ಪುಟ್ಟಿ
ಸಿಂಹಾಸನಮುಂ ಬಿಟ್ಟೊಡೆಯುಂ ಬೆರಸರ್ಪಂತೆ . . . ಕೊಲ್ಲದ ಪ್ರಕ
ದೊಳಂ ಪುಟಿಯದ ಪ್ರತದೊಳಂ ಬೆರಸಿರ್ವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೨);
ಪರಿಗೈಗಳಲ್ಲಿ ಕೀಲಿಸಿದ ಗಿಜ್ಜೆಯ . . . ಪರಿ ನಾಡೆಯುಮೊಪ್ಪಿದುದಿವಲಂ
ಗಕೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೩೩); ಮದಿದ ಪೆಣಗಳ ಬಳಿಯೊಳೊತ್ತುವರ್
ಸುತ್ತುವರ್ ಪರಿಗೈಯುಂ ದಿವಿಭಟರು (ಚಿಬ. ೪೨-೩೯); ಖರ ಖಡ್ಗ
ಪ್ರಾಂಶು ವಿದ್ಯುದ್ವೃತ್ತಿ ಪರಿಗೈಗಳಂಭೋಧರಂಗಲ್ (ರಾಜಶೀ. ೬-೧೩).
೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ: ಸುತಿ, ಮೌರಿ, ಜೋಲು, ತಂಬಟಿ,
ಕುರಣ, ಚಿಕ್ಕ, ಪರಿಗೈ, ಕೊಂಬು . . . ಮುಂತಪ್ಪ ಬದ್ಧವಣಂಗಳ ದಿರುಸರಂ
ಎಲ್ಲೆಡೆಯೊಳಂ . . . ಮಾರ್ದನಗುಟ್ಟಿದುದು (ಅಮೃತ. ೩೨-೧೦).
೩. ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಪರಿಗೈಯ ಬನ್ನಿಗಿಯರ್ ಈ ಊರ್ಗೈ
ಬನ್ನು ಅಂದರೊಳ್ ಭಲವಿನೆ ನಾಲ್ಕೈತ್ತನ ಬಳನ ಕಿಡಿಸಿ ಅಜೈಬ್ಬು
ಮಾಡಿ (ಎಳ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೦-೧೦; ಸು. 800). **ಹರಿಗೈ:** ೧.
"ಪೇಟಿಕಂ, ಭಳಕಂ, ಚರ್ಪ, ಅವರಣಂ-ಈ ೪ ಹರಿಗೈ" (ಪರಾಯಂ.
೩೬-೩೦೩); ಕಾಳಗದಿಡಿದಡೆ ತನ್ನಾಬ್ಬಂಗೆ ಹರಿಗೈಯಂನಿಕ್ಕಿ ಬಂದು
ಕುಂದುರೆಯಂ ರಾಹುತನಂ ಕೊಂಡು ಸ್ವರ್ಗಸ್ತನಾದ (ಸೌಮ್ಯ. IX-೬,
೨೫೩-೯; ಸು. 1149); ಸರಸಿದಲೆಗೊಡೆಯುಂ ಪಿದಿದರಸನ ನೀರ್ವೊಯನೆ
ನಿಂದು ಕುನಿದಾಂತೊರ್ವಳ್ ಮರಕತದ ಹರಿಗೈಯೊಡೆಯನರಂಬನ
ಮುಂದ ಮೆಜೆವ ರಿಯುಪೊಲೆನೆದಳ್ (ಅನಂ. ೭-೪೩); ಹರಿಗೈ ಖಡ್ಗ
ಕಳಾರಿ ಕುಂತದ . . . ವರೂಢಾರೋಹಕರ ದೋಹರದ ಮೇಳದಲಬ್ಬರಿ
ಸುತೊಳೊಡೊಕ್ಕನಿಕಾಯು (ಶೂರರಾ. ೬-೩೪-೪೬). ೨. ತಿಗಡಲೊಡ
ಜುಪ ಹರಿಗೈಗಳ ಗೊಜಗಿಪ ಹೆಗ್ಗ ಹಳೆಗಳ . . . ಮಹಾಧ್ವನಿ ಬಗಿದುದೈ
ತಾವರೆಯು ತನಯನೆ ಕಣ್ಣೊಳೊಟಿರವ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೪). ೩. ನೊಕ್ಕ
ನೆಗ್ಗಡೆ ಹರಿಗೈಯಲಿತ್ತಿಸಿದನೆರಡು ಜನಮಂದಿರಮುಂ (ಎಳ. VII, ೩೪೩.
೧೦-೪೭; 1083 ?); ಹರಿಗೈಯ ನೆಲವೀಡಿನೊಳು ಸುಖದಿನಾಳುತ್ತಿವ್
(ಎಳ. VII, ೩೪೩. ೩೪-೯೩; 1112 ?); ಹರಿಗೈಯ ಗ್ರಾಮದೊಳು
× × × ಣಿ ಪಾದಪಂಚಪದಾಸಂಸೇವೆಯಂ(ಎಳ. VII, ೩೪೩. ೪೭-೪೭;
ಸು. 1245). ೪. (ಆಲಂ) ಹರಿಗೈಕಾರರ ಸೈನ್ಯ: ಬಲಸಮುದ್ರದ
ಬುದ್ಬದಂಗಳೊ ತಿಳಿಯಲರಿದನೆ ಹರಿಗೈ ಮುಸುಕಿತು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೨೬).

ಹರಿಗೈಯವ - ಗುರಾಣಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವವನು: ಹರಿಗೈಯವ
ರೊಂಬತ್ತು ಬಲ್ಲವು (ಕಾಂತಿ. ೨೮-೩೧); ಬಿಗಿದುಟ್ಟಿ ದಟ್ಟಿಯ ಹರಿಗೈಯ
ಮು ತಜುದಿದರು (ಕುಂ. ಸಾಂ. ೧೧-೩೧); ಒಪ್ಪೊಬ್ಬ ದಿಲ್ಲುಗಾರನಿಗೆ

ಏಳು ಏಳು ಮಂದಿ ಹರಿಗಿಯವನನ್ನು ಸವಿಸಿ ಪೂಜೆಗಳನ್ನು ಒಡ್ಡು
ತ್ತಿದ್ದರು (ಕೃಷ್ಣಾಧಿ. ೨೩). [ದೇ. ೧೧ ತಮಿ. ಪರಿಗ್ರಹ]

ಪರಿಗಣಾ, ಹರಿಗಣ, ಹರಿಗಣಾ (ನಾ). ಗುರಾಣಿಯನ್ನು
ಹಿಡಿದು ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ಯೋಧ, — ಶೂರ : ಬಿಲ್ವದ ಪದಲಿಡೆ
ಕಂಡಾದ್ದಾ ಪರಿಗಣಾಕರ ತಂದೆ ನಡೆದು ಪಳಂಚಿದು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೨೩೧).
ಹರಿಗಣಾ : ಹರಿಗಣರ ಮಂಡೆಯಕಾರರ ಹರಿಗಣರ . . . ವಾಹಕ
ಗಳೂ ಏರ್ಪಡಾಗುತ್ತಿದ್ದವು (ಸಂಪಾದ. ೧೩೨). **ಹರಿಗಣಾ :** ಕಟ್ಟು
ಬಟ್ಟೆಯ ದಿರುದಿನ ಹರಿಗಣಾಕರ ಪರಿವಿಧಿಯೊಳಗೆ (ಗಿ೦ಕ. ೬-೫೫ ದ);
ಬಂಡವತ್ತಿಡದೆ ಮಹಾಗೋಗಿರಿಲೆಗೆಂಬವಾಕೆಯ ಪೆಸವೊತ್ತ ಹರಿಗಣಾಕರ
ತಂದೆ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೨೧೪); ಅಸಮಾನದ ದಿರುದಿನದ ಹರಿಗಣಾಕರ ಮೆಚ್ಚಿ
ದರ್ (ದಶಕ. ೬-೫೪); ಹರಿಗಣಾಕರು ಹಲಗಿಯವರುಬ್ಬರದ ದೊಂಕಣ
ಕಾಣರಾಂಕು ಕೃತಾಂತನಾಲುಮೆ ಪರಧರದಿ ತೀವಿದರು (ಕುನ್ಯಾಧಿ.
೪-೪೬); ಹರಿಗಣಾಕರ ಮಂಡೆಯಕಾರರ ಬಲುಹರಿಗಣಾಕರ ಸಬಳಗರ . . .
ವಾಹಕ ಪುರದ ಪೊಜಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ನೆದವು (ಕುರಾಣಾಂ. ೪-೪೨); ಕೊಂಕಣಾಕರ
ಹರಿಗಣಾಕರ ಕೈದುಗಾಕರ ಪಡೆವೆರಸು . . . ತೇರಾಳ್ಳೆ ದಂಡೆತ್ತಿ
ಪೊದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೩-೨೪). [ಪರಿಗಣ-ಕಾಣ]

ಪರಿಗಡು, ಪರಿಗಡು, ಹರಿಗಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ರೀತಿ ಕಡು ; ಕ್ರಮ
ತಪ್ಪು : ಅಜುನೀರ್ವಳಂ ನೆಲಲುಂದಿದ ತರುಣಿಯಂ ಧೂಳದರ್ದೂರ್
ನಿಜಂ ಪರಿಗಟ್ಟಿ ಪಾಸೆ ನಿಶ್ಚೇಷೆಯ ತನು (ದಶಕ. ೩-೧೨). **ಪರಿಗಡು :**
೨. (ಪ್ರವಾಹವು) ಹರಿಯುವುದು ನಿಂತುಹೋಗು ; (ಪ್ರವಾ
ಹದ) ಹರಿವು ಕೆಡು : ತೊಡಗಿ ಪರಿಗಟ್ಟಿವು ಬೆಳ್ಳೆಯಲೋಳ್
ಸರಳಿದುವು ಮರುಮರೀಚಿಕಾವಾಹಂಗಳ್ (ಸಂಪಾದ. ೬-೪೬); ಪರಿ
ಗಡೆ ಕಣ್ಣು ನೀರಜುತುಡೆಕ್ಕಸರಂಗಳ ತೋರಮುತ್ತಿಗಳ್ ಪರದವೊಲಾ
ದುವು . . . ಆಕೆಯ ಮೆಯ್ಯಿಸುಪೆನಳುಂಬಮೋ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೩೩೩).
೩. "ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಪಡಿಸು" (ಅನಂಜಾ). **ಹರಿಗಡು :**
೪. ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದಾಗು ; ಓಟಿಲ್ಲದಾಗು : ಮರೆ ಹರಿವಾಡೆ ಹಂದಿ
ಹರಿಗಟ್ಟಿರೆ . . . ಬೇಂಟೆವನೆಯುಬ್ಬರನುಬ್ಬರನಾಯ್ತರಣ್ಯದೊಳ್
(ಸೂಕ್ತಸು. ೩-೧೧೬). ೫. ಮುಗಿ ; ನಿರ್ಣಯವಾಗು ; ಬಗೆಹರಿ :
ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಮಾತಿಗೆ ಕೊತರೆ ಬೆಳಗಾದರೂ ಹರಿಗಡುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಪರಿಗ + ಕಡು]

ಪರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಡಿದೋಗು ; ಹಿಡು ; ಪಲಾಯನ
ಮಾಡು : ಎತ್ತಮೆತ್ತಿದ ಕುಡಿವಾಲಮುಂದೆನೆಯ ಕರ್ಪುಗಳ್ ಪರಿ
ಗೊಂಡುನಾಚಿಯೋ (ಸಂಪಾದ. ೪-೧೦೪). ೨. ಪ್ರವಹಿಸು ; ಹರಿ :
ಕೊಂಕ ಪರಿಗೊಳ್ಳ ನದೀನದಪಾಳದಿಂ ಮಹೀತಲಮಹಿಲೋಕದಂತೆನೆದುಡಾ
ಜಗತೀಪತಿಗೊರ್ಧ್ಯಾನದೊಳ್ (ಅರ್ಧನೀ. ೬-೩); ಪರಿಗೊಂ [ಪಾಕಾಂ.
ಕೊಂ]ಡತ್ತು . . . ಅಂದಿಗರ್ನಾವೆಯಂ ಭರದಿಂದಿಕ್ಕದ ಮಾಟಿ
ಯಾಯ್ತು ನದಿಯೆಂದೆಂಬನೆ ಗಂ (ಪಾಶ್ವಾ. ೪-೧೬). ೩. ವ್ಯಾಪಿಸು ;
ಹರಡು : ನನೆನಿಲ್ಲನ ದೀರಮನೊಲ್ಲ ಪೇಜ್ಜಿನಾಂ ತಿಂಗಳ ಸೊಂಪು
ಗುಂಪುವೆಡೆಡೆಗೆ ಸಂ ಪರಿಗೊಂಡುದೆಂದಿನಂ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೬). ೪. ಅತಿ
ಶಯವಾಗಿ ಹೊಂದು, — ಪಡೆ : ನೆಲಪೊಲೊಮೆಯಂ ಬಿಡದೆ ನೀನೆ
ನತಾದೊಡೆಯಂ ಮನೋಭವಾನಳನ ಪೊದಟ್ಟ ಪನ್ನೆಯನಿಹಂ ಪರಿಗೊಂಡ
ಳನಿಪ್ಪ ಭಂಗಿಯಂ ತಳಿದಿರುತಿವೊದಕಲನೆಗ್ರಿಯಂ ಕಳಭಾಸಿಣಿ ಬಿಟ್ಟು
ಪೊಡೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೪೫). ೫. ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಬೇಟೆಗೆ ಸಿಗುವಂತೆ
ಮಾಡು : ಅಡಲಾದಿಸಲ್ ಪಾಟಾಯಂ ನಿಜಸಲುಂ ಪರಿಗೊಳ್ಳಲ್
ತೊವರಿಕ್ಕಲೊಳಗಂ ಬರಲ್ . . . ಹರಿಗ ಕೇಳಾನೆ ಬಲ್ಲೆಂ (ಸಂಪಾದ.
೫-೪೧). [ಪರಿಗ + ಕೊಳ್]

ಪರಿಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಹಿಡಿಯುವುದು ; ಗ್ರಹಿಸುವುದು. ೨. ತೆಗೆದು
ಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಸ್ವೀಕಾರ. ೩. ಪಡೆಯುವುದು ; ಹೊಂದು
ವುದು. ೪. ಮದುವೆ ; ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ. ೫. ಹೆಂಡತಿ ; ಪತ್ನಿ.
೬. ಗಂಡ ; ಪತಿ. ೭. ಮನೆತನ ; ಕುಟುಂಬ ; ಸಂಸಾರ ; ನಿಮ್ಮೊಂದು
ವಚನಮಾತ್ರದಿಂ ನಮ್ಮ ಪರಿಗ್ರಹಮೆಲ್ಲಂ ಪಲವು ಕಾಲಂ ಪಸಿಯದುಂಡು
ಬಾಲ್ಯಂತರ್ಧಂ ಸಾರ್ಧವು (ಸಂಪಾದ. ೧೬೨-೧೯). ೮. ಆಸ್ತಿ ;
ಸಂಪತ್ತು ; ಐಶ್ವರ್ಯ. ೯. ಸಂಬಂಧ ; ಬಾಂಧವ್ಯ : "ಮುಖ್ಯ
ದಲ್ಲಿ ಬಲುತಂತ್ರದಲಿ ಪರಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿ . . . ತಂತುವದು" (ಪುಂಗರಾ.
೧೫೪-೬೬). ೧೦. ಪರಿಜನ ; ಪರಿವಾರ : "ಪರಿವಾರ, ಪರಿಕರ,
ಪಂಪ್ಪಂದಿ, ಪರಿಗ್ರಹ—ಈ ೪ ಪರಿಗ್ರಹ" (ಕಲಾಯು. ೫೧-೧೫೧);
ತನ್ನ ಸಂಗಡವರಂ ಪರಿಗ್ರಹಮುನೆಯುರರಾಜದಿ ಹಿಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸಂ
ಕಡುಮನೊಳಂದು ಬಿಟ್ಟನಂತೀವುದೆ ವಾಚಿಯನಾ ಸ್ವಪೋತ್ತಮಂ
(ಕಾದಂಪು. ೬೨೦); ಕರಣದ ಲೋಕನುಂ [ಪೂಜದ ವಿಧೋ] ಕಣ್ಣುಂ
ಚಿಕ್ಕಮಲ್ಲಿಯುಂ ಸಮಸ್ತಪರಿಗ್ರಹಮುಂ ಮಲೆಗುಳ ಪ್ರಭುಗಳಂ
ತಮ್ಮ ಧರ್ಮವಾಗಿ (ಕಾಳ. ೧೩-೪-೯೬ ; 1093); ಪುಸ್ತಕಕೃ
ಪರಿಗ್ರಹಗಾತ್ರಧನ್ಯಶ್ರಯಮೆಂಬವರ್ಗಮುನಿತ್ಯಂ (ಪುಸ್ತಕ. ೧೩-೨೬).
೧೧. ಆಶ್ರಯ ಕೊಡುವುದು ; ದಯೆ ; ಅನುಗ್ರಹ. ೧೨. ರಕ್ಷಣೆ
ಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಜನ ; ಪೋಷಣೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ
ವರು ; ಆಶ್ರಿತ ಜನ : "ಪರಿಗ್ರಹಂ ಪೋಷಣೆವರ್ಗಮುಂ" (ಮುಕ್ತಕೋ.
೧೨೦-೧೭). ೧೩. ಗೌರವ ; ಮನ್ನಣೆ. ೧೪. ರಾಜ್ಯಭಾರ ;
ಆಡಳಿತ. ೧೫. ವಿನಾಸಲುಪಡೆ ; ಹಿಂಚೂಣಿ ಸೈನ್ಯ : ಕಸರು
ಮಗುಳವನಲಿ ರೊದ್ದದ ಪರಿಗ್ರಹಂ ರಾಸಿನಾನೊರ್ವಸುಂ ಲಕ್ಷಣವೆನ್ನು
ಮಗುಣ್ಣು ಹಲಂಬರನಿಜಿದು ಕಾಲಾಳೊ ಲಾಲವಿತ್ತೆರೆ ಪರಿಗ್ರಹದಿಗಣ್ಣು
ಮಣ್ಣುಳೆ ಮಹಾ ಸುರಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತನಾದ (ಎಳ. XVI, ಪುಮಕೂ.
೧೦೯-೧ ; 1163). ೧೬. ಜಯಿಸುವುದು ; ಗೆಲ್ಲುವುದು. ೧೭.
ಅಂತಃಪುರ ; ರಾಣಿವಾಸ. ೧೮. ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ;
ತಿಳಿವಳಿಕೆ. ೧೯. (ಆಸೆ, ದುಃಖ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ವಿಸ
ರ್ಜನೆ ; ತ್ಯಾಗ : ಪರಿಗ್ರಹವೆಂದರೆ ದುಃಖತ್ಯಾಗವೆಲ್ಲದಿ
ಯೆಡಣ (ಕುಶಸ್ತ. ೨೧-೧೩). ೨೦. ಶಾಪ : "ಬಯ್ಯುಳ್—ಶಾಪ,
ಪರಿಗ್ರಹ" (ನಾಟಕಾ. ೪). ೨೧. ಮೂಲ ; ಬುಡ ; ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ.
೨೨. ಬೀಸಣಿಗೆ. ೨೩. ಸೂರ್ಯ (ಅಥವಾ ಚಂದ್ರ) ಗ್ರಹಣ :
"ತೃಜಮುಂ ಕೀಳ್ಳೆಡೆ ಸಂಜುಂ ನುಚನಮಾಖ್ಯಂ ಸೇನೆಯುಂ
ದಾನಮುಂ ಮೃಜನಂಗೆ ಪರಿಗ್ರಹಾಖ್ಯಂ" (ನಾಟಕ. ೧೬೬).
೨೪. ವಿಷ್ಣು. ೨೫. [ಜೈನ] ಮಮತೆ ; ವಾಂಛಲ್ಯ ; IP ಮಮ
ತೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ವಸ್ತುಗಳೂ ಸಹ ಪರಿಗ್ರಹವೆಂದೇ ಭಾವಿ
ಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಇದು ಬಾಹ್ಯ ಮತ್ತು ಅಭ್ಯಂತರ ಎಂದು
ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಧನ, ಧಾನ್ಯ, ಬೆಳ್ಳಿ, ಬಂಗಾರ, ಮನೆ,
ಹೂಲಿ ಮುಂತಾದುವು ಬಾಹ್ಯಪರಿಗ್ರಹಗಳು. ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ,
ಕ್ರೋಧಾದಿ ಕಷಾಯ, ಹಾಸ್ಯಾದಿ ನೋಕಷಾಯ ಮುಂತಾದುವು
ಅಭ್ಯಂತರ ಪರಿಗ್ರಹಗಳು ; ಎನಕು ಪರಿಗ್ರಹದ ತೊಡರ್ಪಣಿಕೆಮನೋ
ದುಃಖಮಡಣ ಕುಂದನಿತು ಮನಕ್ಕನಿತೆ ಸುಖಮೆಂಬುದಂ ನೆಟ್ಟನೆ ತಿಳಿದಂ
ಜನ್ಮಜಲಧಿಯೋ ಮುಂಬುಗುವನೇ (ಅಮೃತ. ೩-೬೨) ; ಕೊಲೆಯೆಂದಪತ್ನಿ
ಮೆಂದು . . . ಪಳಂಚಲಿನ ಪರಿಗ್ರಹಮೆಂದಿವಜೋಕಾದಪೇಕ್ಷೆಯನು
ಪೇಕ್ಷಿಸು (ಸುಕುಮಾ. ೬-೩೪) ; ತನ್ನ ಸದಸ್ಯಕುಂತಲಮಂ ಪಂಚ
ಮುಷ್ಟಿಯಂ ಪಡಾದುಕೊಂಡು ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರ ಪರಿಗ್ರಹಂಗಳಂ ಪರಿ
ತ್ಯಾಗಗೊಯ್ಯು (ಸಂಪಾದ. ೧೫-೫೬ ದ) ; ಸ್ತ್ರೀ, ಪುತ್ರ, ಧನ, ದ್ರವ್ಯ

ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅವು ತನ್ನವೆಂದು ಮಮತ್ವವನ್ನು ಇಡುವುದರ
ಪರಿಣಾಮವೇ ಪರಿಗ್ರಹವಾಗಿದೆ (ಜೈನಪ. ೪೬೬). ೨೩. [ನಾಟ್ಯ]
ಇವು ತ್ವ ಬಗೆಯ ಕರಕರ್ಮಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಧೂನನಮುಂ
... ನಿಗ್ರಹಮುಂ ಪರಿಗ್ರಹೋತ್ಪನ್ನಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೧೧); ಧೂನನ,
ಶ್ಲೇಷ, ವಿಶ್ಲೇಷ, ಕ್ಷೇಪ, ರಕ್ಷಣ, ಮೋಕ್ಷಣ, ಪರಿಗ್ರಹ... ತರ್ಜನ-ಈ
ಇವು ತ್ವ ಕರಕರ್ಮಭೇದಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೧೩ ವ). [ಸಂ.]

ಪರಿಗ್ರಹಣ (ನಾ). ೧. ಹಿಡಿಯುವುದು; ಗ್ರಹಿಸುವುದು :
ಶಾಸ್ತ್ರದಲಿ ವಿವಿಧವಾಕ್ಯಪರಿಗ್ರಹಣವೆಂದಿಹ ಮೇಲಿಲ್ಲಂಬ ಮುನಿಕರ್ಕದ
ಭದ್ರಾಚಾರ್ಯ ಘಾಡಿಸಿದುದಾ ಯಜ್ಞಮಂಟಪದ (ತೊರಣ. ೧-೬-೪೫).
೨. ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು; ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೩. ತಿಳಿದು
ಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿ; ಗ್ರಹಣಶಕ್ತಿ : ಇಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಅದರ ಶಕ್ತಿಯ
ಅಂತಿಮರಹಸ್ಯವನ್ನು ನಮ್ಮ ವೈಯಕ್ತಿಕಪರಿಗ್ರಹಣದಲ್ಲಿ ಅರಸಬೇಕು
(ಸಾಹಿತ್ಯ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಗ್ರಹಪರಿಮಾಣವ್ರತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮಮಕಾರವನ್ನು
ಕಡಮೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಮಾಡುವ ನೋಂಪಿ; ವಾಂಛಲ್ಯ
ವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಲು ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ವ್ರತ : ಸ್ತ್ರೀ, ಪುತ್ರ, ಧನ, ಪ್ರವೃ
ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅವು ತನ್ನವೆಂದು ಮಮತ್ವವನ್ನು ಇಡುವುದರ
ಪರಿಣಾಮವೇ ಪರಿಗ್ರಹವಾಗಿದೆ. ಈ ಮಮತ್ವಕ್ಕೆಂದು ಮಿತಿಯನ್ನಿಟ್ಟು
ಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಪರಿಗ್ರಹಪರಿಮಾಣವ್ರತವಾಗಿದೆ (ಜೈನಪ. ೪೬೬).

[ಪರಿಗ್ರಹ + ಪರಿಮಾಣ + ವ್ರತ]

ಪರಿಗ್ರಹವಿರತ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಸ್ತ್ರೀ, ಪುತ್ರ, ಧನ
ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಮಮಕಾರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವಿಕೆ :
ಧನಧಾನ್ಯಾದಿಪರಿಗ್ರಹಗಳು ಬಂಧಕಾರಣವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿ ಉತ್ಸಾಹ
ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅವುಗಳ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವುದು ಪರಿಗ್ರಹವಿರತವ್ರತಮೆಯು
(ಜೈನಪ. ೧೧೬). ೨. ಸ್ತ್ರೀ, ಪುತ್ರ, ಧನ, ಧಾನ್ಯಾದಿ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ
ಮಮಕಾರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದವನು; ತನ್ನದು ಎಂಬ ಮೋಹ
ವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ತನ್ನ ಸಂಸಾರಿಕವ್ಯವಹಾರ
ಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಗನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ವಿರತನಾದವನು : ಇಂತು ವರ್ತನಿಕಂ
ವ್ರತಕಂ... ಅರಂಭಕಂ ಪರಿಗ್ರಹವಿರತಂ ಅನುಮತವಿರತಂ ಉದ್ದಿಷ್ಟ
ವಿರತನೆಂದಿಂತು ಪನ್ನೊಂದು ವಿಶ್ವಮನುಕೃತ್ಯಾಪಕರೋಳ್ (ಸುಕುಮಾ.
೬-೬೬ ವ); ಮಕ್ಕಳು... ಸಮರ್ಥರಾದುದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಲು
ಅವರಿಗೆ... ಕಾಟುಂಬಿಕಜನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಭಾರವನ್ನು ಹೊರಿಸು
ವುದೂ ಅದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಪಕನು ಪರಿಗ್ರಹವಿರತನೆನಿಸುವನು (ಜೈನಪ. ೬೬೬);
ಪರಿಗ್ರಹವಿರತ :—ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೊಪ್ಪಿಸು
ವನು (ಭಾರದ. ೧೪೪). [ಪರಿಗ್ರಹ + ವಿರತ]

ಪರಿಗ್ರಹಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಸ್ವೀಕರಿಸು; ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು :
ಇವರಿಂದಗ್ಗಳಮಾಂ ಪರಿಗ್ರಹಿಸೆನೆಂದಾ ಮಾರ್ಗದಿಂದಲ್ಲಿ... ನೋಡಲ್ಪ
(ಸಮಪ. ೫-೪೬); ಮಧುರತಾಂಬೂಲವ ಪರಿಗ್ರಹಿಸು... ಚಿಲ್ವಿಂದ
ಲೆಸದಂ ಗಣವರೇಣ್ಯನಾ ನಂಬುಣ್ಣನು (ಸೌಂದರ್ಯ. ೬-೫೩); ಕಲೆಯುಂ
ದಮಲಭಾವಜ್ಞರು ತಮ್ಮ ಕಾದಲೆಯರ ಕರೆವ ಸನ್ನೆಯಲಿ ಸಲಿ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ
ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳು ಲಲಿತಲೆಳ್ಳಿಲೆಗಳಂಗಡಿಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹಕ. ೩-೧೩).
೨. ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು; ಅಂಗೀಕರಿಸು : ಸಿಜಿಯೊಡ್ ಸೀತೆಯಂ ಪಾವಕನ
ಮುಖದಿಂ ಪರಿಗ್ರಹಿಸು... ಅಯೋಧ್ಯಾಪುರಿಗೆ ದೂವಾಳಿಸಿದನು
(ಜೈನಭಾ. ೧೪-೪); ಗರ್ಭಜಹ್ನಿಯುಳ್ಳ ಈಕೆಯನ್ನು ನನ್ನ ಪತ್ನಿ
ಯೆಂದು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಲಿ? (ಕಾಳುಂಕ. ೬೬-೨೨).

[ಪರಿಗ್ರಹ + ಇಪ್ಪು]

ಪರಿಗ್ರಾಹ್ಯ (ಗು). ೧. ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ನಾ).
೨. ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದುದು. [ಸಂ.]

ಪರಿಘ (ನಾ). ೧. (ಬಾಗಿಲನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ)
ಮರದ ಅಥವಾ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅಗುಳಿ; ಲಾಕವಿಂಡಿಗೆ : “ಅರ್ಗಳ,
ಪರಿಘ :—ಈ ೨ ಅಗುಲು” (ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೪೫); ಈ ಹೊಸ
ಬಾಗಿಲುಗಳಿಗೆ ಲೋಹಪರಿಘಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಹಿಗ್ಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ, ಅವು
ಅನೆಗಳ ದಾಳಿಯನ್ನೂ ತಡೆದುತ್ತು (ಶಾಂತರಾ. ೪೦೦). ೨. ಕಬ್ಬಿಣದ
ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಕಬ್ಬಿಣದ ಮೊನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ
ಗದೆ : “ಪರಿಘಾತನಂ ಪರಿಘಮನೆ ಸಿಲ್ಲಣಿಗೆ” (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೩೬);
ಎರಡುಂಕೆಲನುಮನೆರಡುಂ ಕರಪರಿಘದಿನದೊ ಗುರ್ದಿ (ಸಂಪಭಾ. ೩-೩೦);
ಮಾಲೆಯ ಬಾಹಾಪರಿಘನಿಶಾಸ್ತ್ರಹತಿಯೊ ಸುರೋಳಪ್ರಾಪ್ತನಾದನಾ
ನಿರ್ಭಾತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೩೧); ಪರಿಘದಲಿ ಕಾದಿದರು ಹೊಕ್ಕರು
ಹಲಗೆ ಖಡ್ಗದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಧಿ. ೪-೫೨); ಪರಿಘ ಎಂದರೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ಮುಳ್ಳು
ಗೂರುವ ಉದ್ದವಾದ ಗದೆ (ಸಾಕೇತಂ. ೪೪). ೩. ಗಾಜಿನ ಅಥವಾ
ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ,—ಹೂಜಿ. ೪. ಮನೆ; ಗೃಹ. ೫. ಕೊಲ್ಲುವುದು;
ವಧೆ. ೬. ಹೊಡೆತ; ಪೆಟ್ಟು. ೭. ಗಾಯಗೊಳಿಸುವುದು. ೮. ಅರಮನೆ, ಕೋಟೆ ಅಥವಾ ಪಟ್ಟಣದ ಬಾಗಿಲು,—
ದ್ವಾರ. ೯. ಪ್ರಾಕಾರ. ೧೦. ಗೋಪುರ. ೧೧. ಕೊತ್ತಳದ
ಸುತ್ತಳತೆ. ೧೨. ಅಳವಿನ ಪ್ರಧಾನವದ ಕಕ್ಷೆ : ಶಾಸಾಗಯೇ
ಯಾರ ಪಂಚಯತ್ಯಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುವವನಲ್ಲ; ಅದರೆ ತಾವೇ ತನ್ನ ಪರಿಘ
ದಲ್ಲಿ ಬಂದಾಗ, ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸೆರವೋರಂದರೆ ಅವರನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು
ವವನು (ಗಂಮಾಯ. ೭೪); ನೂರು ತೇಡದ ಗೋಲ ತರುಗುತಿನ ಪರಿಘ
ದಲಿ ಊರುಗೋಲಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿ ನಕ್ಷತ್ರವೀಧಿ (ನಿಲಮು. ೨೧-೨೩). ೧೩.
ಉದಯದಲ್ಲಾಗಲೀ ಅಸ್ತದಲ್ಲಾಗಲೀ ಸೂರ್ಯಬಿಂಬಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡ
ಲಾಗಿ ಕಾಣುವ ಮೋಡಗಳ ಸಾಲು : ಪರಿಘಂ ನಿರ್ಭಾತಮುಳ್ಳ
(ಬೃಂ) ಸುರಧನು ಬಡಪಂ ಪಕ್ಷವಾತಂ ತಮೌಘಂ... ಎಂಬ ಚಿಹ್ನೆ
ನೆರೆಯಲ್ ಮಾಸಂಗೋಳ್ ಪುಣ್ಣಮೆಯೊಳವಾದು ಪೇಜುರ್ಥಮಂ
(ಅಬ್ಬಮ. ೬-೩೦). ೧೪. [ಜ್ಯೋತಿ] ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ
ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯದು : ವಿಷ್ಣುಂಭ ಸ್ತ್ರೀ... ಪರಿಘ ತಿವ...
ಎಂದ್ರ ವೈದ್ಯಕಿಗಳೆಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಯೋಗಂಗಳುಂ (ವಿನಯ. ೩೨೦);
ಧ್ರುವ ಪರಿಘವೇಕಾದಶದ ಯೋಗಗಳು ಶುಭ (ಗಗತಾ. ೪-೬೯). [ಸಂ.]

ಪರಿಘಾತ (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆತ; ಪೆಟ್ಟು. ೨. ಕೊಲ್ಲುವುದು;
ವಧೆ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಪರಿಘ. ೪. ತೆಗೆದು
ಹಾಕುವುದು; ತೊಲಗಿಸುವುದು; ನಿವಾರಣೆ. ೫. ಒಕ್ಕಿದ
ಧಾನ್ಯದ ರಾಶಿ,—ಗುದ್ದಿ : “ಪರಿಘಾತಂ ಬಹುಲೀಘನರಾಶಿ”
(ಮಸ್ತುಕೋ. ೯೫-೨೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಘಾತನ (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆತ; ಪೆಟ್ಟು. ೨. ಕೊಲ್ಲುವುದು;
ವಧೆ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಪರಿಘ : “ಪರಿಘಾತನಂ
ಪರಿಘಮನೆ ಸಿಲ್ಲಣಿಗೆ” (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೩೬); “ಪರಿಘ, ಪರಿಘಾತನ—
೨ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೆಟ್ಟು ಹಾಕಿದ ಮರದ ಗುದ್ದಿಗೆ” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೩೫).

[ಸಂ.]

ಪರಿಘೋರ್ಣತ (ಗು). ಶಬ್ದ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ; ಘೋಷಿಸುತ್ತಿ
ರುವ : ಸಾಹಸಿಕಂ ಮುಲಾರಿ ಪುಗುತಂದಂ... ಪರಿಘೋರ್ಣತಗೀತ
ವಾದ್ಯಸಂದೋಹಮಂ... ಶಬ್ದಗೀತಮಂ (ಜಗದ. ೬-೨೪). [ಸಂ.]
ಪರಿಘೋರ್ಣಸು (ಕ್ರ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಮೊರೆ,—ಶಬ್ದಮಾಡು :
ನಿರ್ಸಳಮಾದ ಸೋತರಸಾಧಿ ನಿರ್ಸ ಪರಿಘೋರ್ಣನಂದ್ರಿಕೆಯಂ ವಿಧೂ

ದಯ್ಯಾಶಮನಾರ್ಥವಾಗಿ ಪರಿಭಾಷಣೆಸುತರಾದ ರಾಸಕೇಶಿಯಾ (ಜಗದಿ. ೫-೧೧). [ಸಂ. ಪರಿಭಾಷಣೆ + ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಭಾಷಣೆ (ನಾ). ೧. ಧ್ವನಿ; ಶಬ್ದ : ಕುರುಕುಲಚೂಡಾಮಣಿ... ತದ್ವುಕುಲದೀರ್ಘೋಚ್ಚಾಸನು ಪರಿಭಾಷಣಮುನಾಗಿ (ಪಾಶಾಂ. ಪರಿ ದೀಪನಮಗಿ) ಮೂರ್ಛಾಯಾವಿಜೃಂಭಂ (ಗವಾಯು. ೩-೪೪). ೨. ಆಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಾತು; ಅವಾಚ್ಯಶಬ್ದ .೩. ಗುಡುಗು ; ಮೇಘಧ್ವನಿ. [ಸಂ.]

ಪರಿಚಯ (ನಾ). ೧. ಗುರುತು ; ಮಾಹಿತಿ : "ಸಂಸ್ತವಃ, ಪರಿ ಚಯಃ-ಈ ೨ ವೊಂದಿವಾಚಂ" (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೨೬-೪೪) ; ಪರಿಚಯ ವಿಜ್ಞ ಕಂಡಜಾಯಿಯೋ ಸಖ ತೊಟ್ಟಿನಲಿಂತು ದಿಟ್ಟು ಪೋಪರಿ (ಪಾದಂಭಾ. ೯೦೩) ; ಪರಿಚಯಮಾದೊಡ್ಡವನರಾಡುವ ಪಾಪನರಲ್ಲ ಸೀವಿಯೋ ಪರಿಚಯವಲ್ಲ ನರ್ತಕಿಯರ್ (ಪಾಂಕೀಶ್ವ. ೪-೨) ; ಅವನ ಪರಿಚಯವೇ ರಾಯರಿಗೆ ಆಗಲಿಲ್ಲ (ಕಂಬಡು. ೧೩೪) ; ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಪರಿ ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹೋಗಲಿ, ಪರಿಚಯವಾದರೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದವನು ಹೇಗೆ ಸುಸಂಸ್ಕೃತನೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು ? (ಭಾರತ. ೫೩೫). ೨. ಸಲಿಗೆ ; ಸದರ : ಪರಿಚಯವೊಂದು ಪರ್ಯಾಯವೋ ಶುಕನಾ ಕುಸುಮಾವಳಿಪೂಜನೆಯ ಕುಚಾಗ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯವಿಲ್ಲ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೨೬) ; ಅವಳಿಗೂ ನನಗೂ ಪರಿಚಯ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ನಡೆಯಿತು (ಪ್ರಣಯ. ೪). ೩. ಅಭ್ಯಾಸ ; ವ್ಯಾಸಂಗ : 'ಪರಿಚಯಿಸು' ಪರಾ.

ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡು = ಗುರುತು ಮಾಡಿಕೊಡು ; ಪರಿ ಚಯಿಸು : ಒಬ್ಬಬ್ಬರನ್ನಾಗಿ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು (ಪಶ್ಚಿಮ. ೧೩೪). **ಪರಿಚಯವಾಗು** = ಗುರುತಾಗು : ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನಿಗೆ ಶಬಲೆಯ ಪರಿಚಯವಾಯಿತು (ಮಹಾಭ. ೧೨೯) ; ತನಗೆ ಒಬ್ಬಬ್ಬರ ಪರಿಚಯ ವಾದಾಗಲೂ ಅವನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹಾಗೇ ಅಲೋಚಿಸಿದನು (ಪಶ್ಚಿಮ. ೧೩೪). **ಪರಿಚಯ ಹತ್ತು** = ಗುರುತು ಸಿಗು : ತಾಯಿಯ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅವಳಿಂದ ಮೈ ಸಪರಿಸಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ, ಅವನಿಗೆ ಪರಿಚಯ ಹತ್ತಿತು (ಪಾದಂಭಾ. ೨೬೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಚಯಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸೇರು ; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು : ಕತ್ತಂ ಯಿಳಂಬ ಪರಿಚಯಂ ಪರಿಚಯೋ ಪರಿಚಯಂಬಡೆದ ಮದವಟ್ಟಿಯುಂ (ಅವಿಶ್ವ. ೪-೪೧ ದ). [ಪರಿಚಯ + ಪಡೆ]

ಪರಿಚಯಪತ್ರ (ನಾ). ಒಬ್ಬರನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬರೆದು ಕೊಡುವ ಪತ್ರ ; ಕಿಟ್ಟಿಣ್ಣ ಗೊಂದು ಕೆಲಸ ಕೊಡಿಸಲು ನೆರವಾಗಬೇಕೆಂದು ಪರಿಚಯಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದುಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು (ವಿಷ್ಣು. ೮೫) ; ಈ ಪರಿಚಯಪತ್ರ ತರುವ ನಮ್ಮ ಮಿತ್ರರಿಗೆ ಕೂಡಲೆ, ಅದನ್ನು ಬೇಗ, ಅನುಕೂಲಕೆ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡಬೇಕು (ಪಾದಂಭಾ. ೨೫೪). [ಪರಿಚಯ + ಪತ್ರ]

ಪರಿಚಯಸ್ಥ (ನಾ). ಪರಿಚಿತನಾದವನು ; ಗುರುತಿನವನು : ಕುಸ ದೊರದಲ್ಲಿದ್ದ ಪರಿಚಯಸ್ಥರ ಮನೆಗೆ ನನ್ನ ಮಡದಿ ಏಕಚ್ಚಾಗಿಯೋ ಹೋಗಿದ್ದಳು (ಸಂಭವ. ೫೯) ; ಸಂತೆಯ ಮಾಳವನೆಲ್ಲಾ ಸುತ್ತುತ್ತಾ, ಪರಿಚಯಸ್ಥರೊಡನೆ ಹರಟುತ್ತಾ ಇರುವುದರಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತು ಸಂಜೆಗೆ ತಿರು ಗಿತ್ತು (ಸರ್ವಮಂ. ೪೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಚಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಸು ; ಗುರುತು ಮಾಡಿ ಕೊಡು : ಅನಿಲಾತ್ಮಜಂ . . . ಶಾಂತಿಯುಂ ಪರಿಚಯಿಸಿದನು ದಶ ರಥಾತ್ಮಜಗೆ ಕಿಟ್ಟಿಂಧಿಯಂ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೨೯೦-೧೪೪) ; ಸೆರೆ ಖರ್ಗ್ ಹಳೆಯ ಮಿತ್ರನಿಗೆ ತನ್ನ ಸೂತನದ್ದಪ್ಪಿಯನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಿಕೊಡಲು ಕುತೂಹಲಿ ಯಾಗಿದ್ದಂತೆ ನುಡಿದನು (ಪ್ರಣಯ. ೩೬೯). ೨. ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡು :

ಪರಿಶ್ರಮಿಸು : ಚಂದ್ರಾಯುಧದಿ ವಜ್ರಾಯುಧ ರವಿಹಾಸ ಚಂದ್ರಹಾಸ ದೊಳು ಸಾಧನೆಯಾ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರಂತಿರ್ವರವರು ಮನುಜೊಂದ್ವರು ಪರಿ ಚಯಿಸಿದರು (ಭರತ. ೩೩-೩೪). ೩. ಕಲಿಸು ; ಹೇಳಿಕೊಡು : ಪರಿಪರಿಯಾಯುಧಾಭ್ಯಾಸವನವನಂದು ಪರಿಚಯಿಸಿದನು ದಯದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪-೨). [ಪರಿಚಯ + ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಚರ (ನಾ). ೧. ತಿರುಗಾಡುವುದು ; ಸುತ್ತಾಟ. ೨. ಪರಿಚಾರಕ ; ಸೇವಕ : ಅವ ತೆಜದಿಂದವಿಗಾಳಾ ದೇವರ್ ತಾಮೇಕೆ ತಡೆಯದುಪ್ಪ ವದಿಸ ರೆಂದಾನಜಾಯವೆಂದು ಪರಿಚರರಾವಳಿ ಮುಕವರ್ಧನಗೆ ತಮತಮಗುಸಿ ದಾರ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೫೪) ; ಕೌಶಿಕನ ಪರಿಚರನು ಅವನ ಆಗಮನವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದನು (ಮಹಾಭ. ೧೩). ೩. ಅಂಗರಕ್ಷಕ. ೪. ಸೈನ್ಯದ ಸುತ್ತಣ ಕಾವಲಿನವನು : "ಪರಿಧಿಸ್ತಃ, ಪರಿಚರಃ-೨ ದಂದಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಕಾದಿರುವ ಘೌಡು, ಕಾವಲ್ ಜನರ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೫೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಚರಣ (ನಾ). ೧. ಸೇವೆ ; ಶುಶ್ರೂಷೆ ; ಪರಿಚರ್ಯೆ : ಸದಾ ವಿನಯದಿಂ ಪರಿಚರಣಕ್ರಿಯೆಗಳೆನಿಯ (ಬಸವ. ೨೨-೪). ೨. ಸೇವಕ ; ಪರಿಚಾರಕ. [ಸಂ.]

ಪರಿಚರಿಯ 'ಪರಿಚರಿಯ' ನೋ.

ಪರಿಚರಿಯ, ಪರಿಚರಿಯ (ನಾ). ೧. ಸೇವೆ ; ಶುಶ್ರೂಷೆ : ತಾಯಿಗೆ ಪರಿಚರಿಯೆಯನು ಮಾಡುತಿರ್ದನು ಕಪಟಿಭಾವದಲಿ(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩-೧೬-೨೬). **ಪರಿಚರಿಯು :** ೧. ಎನ್ನು ದೇವಾರ್ಜನಿಗೆ ಪೂಜೆಮೊಟ್ಟುಕಣಿವುಡಾ ಪರಿ ಚರಿಯಬಡೆಗೆ (ಪಶ್ಚಿಮ. ೬೬. ೩೪-೧೪) ; ಅಖಿಲಮಾಹೇಶ್ವರರಿಗಿಷ್ಟಾರ್ಥಂ ಗಳಿಂದಾದರೂ ಪರಿಚರಿಯಂಗಳಿಂ ತಣಿಸುತ್ತ (ಮಹಾಭ. ೪-೪೬) ; ಪರಮಪತಿ ದಮಯಂತಿಯನು ನೀಂ ಪರಿಚರಿಯ[ಪಾಶಾಂ. ಯಳನುಪಚರಿಯಂ] ದಲಿಯನಗೊಲಿಯ ಮಾಡೆಂದುರುತರದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಬಲೆಯರ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟ (ಸಕಲ. ೩-೧೪). ೨. ಪೂಜೆ ; ಆರಾಧನೆ ; ಉಪಾಸನೆ : ಪಂಚಾಗ್ನಿಯನು ಕ್ರಮದಿಂ ಪ್ರತಿದಿನಂ ಪರಿಚರಿಯ ಮಾಡುವ ಲೇಸ ಬಯಸುವರೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೩೬). [**ಸಂ. ಪರಿಚರ್ಯಾ**]

ಪರಿಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡು ; ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡು : ನಾನಾ ಕುಶಲಶಾಸ್ತ್ರವನು ವಿದ್ಯಾನೀಲವನು ಪರಿ[ಪಾಶಾಂ. ಸೇವಕನುಪ]ಚರಿಸಿ ಪರಿಣತಿಯಾಗಿ ಸುಖದಿಂದ ಆ ಕುಮಾರಿಯರುತಿರಲು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೩೬). [ಪರಿಚರ + ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಚರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸೇವೆ ; ಶುಶ್ರೂಷೆ : "ಪರಿಚರ್ಯಮೆನೆ ಸೇವೆ ಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಳಾ. ೪-೨೬) ; ಅತಿಪ್ರಯತ್ನಪರಿಚರ್ಯಾರಂಭದಿಂ ಪುತ್ರ ನೀತಿಯುಮಂ ರಾಮನುಮಂ ಸಮಾಹಿತಮನಮಾಡು (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೬೬). ೨. ಬಾಂಧವ್ಯ ; ಸಲಿಗೆ ; ಸದರ : ರಿಕ್ಕಿಯು ಬರುವ ಪರಿಯಂತವು ನಮ್ಮ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲ ಸಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದು ದಿಟ್ಟು ದಿಟ್ಟಿರೆ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಬಂದ ಬಳಿಗೆ ಹೋದೀತು ; ಪರಿಚರ್ಯಾದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯಾ ದರೂ ಇದ್ದೀತು (ಪಶ್ಚಿಮ. ೪). [ಸಂ. ಪರಿಚರ್ಯಾ]

ಪರಿಚರ್ಯಾ (ನಾ). ೧. ಸೇವೆ ; ಶುಶ್ರೂಷೆ : "ಪರಿವಸ್ಯಾ, ಪರಿ ಚರ್ಯಾ, ಶುಶ್ರೂಷಾ . . . ಉಪಚಾರಃ-ಈ ೧೧ ಬೆಸಕೆಯ್ಯವರ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಪ್ರಬಂಧ. ೨೧-೧೨೯) ; ಶರೀರರಕ್ಷಣೆಗಂ ಪರಿಚರ್ಯಾಗಂ ಸಮ ಯೋಚಿತಕುಶಲರಪ್ಪ . . . ಜನಮಂ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದುಂ (ಮಲ್ಲಪ. ೪-೯೩) ; ಸರಸಿಜಾನನಿಗಾಯ್ತು ಯತಿಪದಸರಸಿರುಹಪರಿಚರ್ಯಾ [ಪಾಶಾಂ. ಪರಿಚಯಂ] (ವಿಭಾಗ. ೧೦-೬೨-೬೩) ; ಪರಿಚರ್ಯಾ ಮನವಾಲ್ತಿಯೆಂದೆಂಬ ತಕ್ಕಯವಳ್ಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨೪). ೨. ಪೂಜೆ ; ಆರಾಧನೆ. [ಸಂ. ಪರಿಚರ್ಯಾ]

ಪರಿಚಯಗೀಯು (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆಮಾಡು ; ಶುಶ್ರೂಷೆಮಾಡು :

ಏಕೆಂ ಪ್ರೀತಿಪರಿಚಯಗೀಯುತಿರಲಾಂ ಪಾಂತಿಯಂ ಸೇರಿದವನಧ್ಯಾತ್ಮ ಮಂ(ಪ್ರೀತಾಪೂ. ೨೭೬-೨೭೭). [ಪರಿಚಯಗೀಯು(<ಕೀಯು)]

ಪರಿಚಲನೆ (ನಾ). ತಿರುಗುವಿಕೆ ; ಸಂಚಾರ ; ಚಲನೆ : ಬಲದ ಮುನೆಯ ಕರಣವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕಳವಳದ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯದ ಪರಿಚಲನಸಂಚದ ತಿಥಿಲಮೂಲಾಧಾರ ಮಾಡುತನ (ಕುಪ್ಯಗ. ೧೦-೨). [ಸಂ.]

ಪರಿಚಲನೆ (ನಾ). ೧. = ಪರಿಚಲನ : ಕಳಗ ಚಲನದಿಂದ ಸೀಲೆಂಬಿ ರಾನ್ ಅವಕಾಶದಲ್ಲಿ ದ್ರವಗಳ ಪರಿಚಲನೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ಪ್ರಾಣಿಕಾ. ೧೦೮). 'ರಕ್ತಪರಿಚಲನೆ' ಪರಾ. ೨. ಉಪಯೋಗದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ ; ಚಾಲನೆ ಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ : ಗ್ರಂಥಗಳ ಸಂಗ್ರಹಕ್ಕೆ, ಪರಿಚಲನೆಗೆ . . . 10 ಸಾಕಷ್ಟು ಸ್ವಕಾಶಕಾಶವಿರಬೇಕು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೬) ; ಗ್ರಂಥದಿಂಗಡಣೆ, ಪರಿಚಲನೆಗಳಿಗೆ ಇದು ತುಂಬ ಸುಲಭ ಸುಗಮ ಪದ್ಧತಿಯೆಂದು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧೮). [ಸಂ. ಪರಿಚಲನ]

ಪರಿಚಾಯ್ಯ (ನಾ). ಪರಿಚಾಯ್ಯ, ಉಪಚಾಯ್ಯ, ಸಮಾಹ್ಯ ಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಯಜ್ಞಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಮಂಡಲಾ ಕಾರವಾಗಿ ಉರಿಯುವಂತೆ ರಚಿಸಿರುವ ಹೋಮಾಗ್ನಿ. [ಸಂ.]

ಪರಿಚಾರ (ನಾ). ೧. ಸೇವೆ ; ಪರಿಚಯಗೀ : ಪ್ರಾಣಲಿಂಗದ ಪರಿಚಾರವ ಮಾಡುವರನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಕಾಣೆ (ಚನ್ನವ. ೪. ೪೩೫-೪೩೬) ; ಸಾರಮತಿ ಯಲಿ ಕಂದಮೂಲಾಪಾರನಾಗಿಂತಲಿಯೇ ಪರಿಚಾರವಂ ಮಾಡುತ್ತಮಿರಲ್ (ಋಷಿ. ೩೪-೭) ; ಗರತಗಲವೆಂದು ಗೆಲ್ಲಗೊಂಡುರ್ಬದೆ ಪರಿಚಾರವೆಂದು ಪಳೆಯದೆ . . . ಏರವಿಸಿದುದನೆನಗುವುದು (ಪದಿಬ. ೩-೩೩). ೨. ಸೇವಕ ; ಆಳು : ಕಂಸಂ . . . ಪರಿಚಾರರಪರಿಚಾರವೆನೆ ನಾಕಿಗಳವಿವೇಕಮನೆ. . . ಪಾಸಪಾಯಿಲ್ ಕೂಸನಪ್ಪಳಿಸಿ (ಜವಿ. ೨-೫೩ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರಿಚಾರಕ (ನಾ). ೧. = ಪರಿಚಾರ ೧ : ಇತರೇಂದ್ರರ್ ಪರಿಚಾರಕ ಪ್ರಭೃತಿಯಂ ಮುಂದಾದೆ . . . ಸಂತತಮೇನಂದು ಜಿನಾರ್ಥಕಂಗೆಸಿ ದುದೋ ಜನ್ಮಾಧಿಪೇಕೋತ್ಪಮಂ (ಅದಿಪ. ೩-೪೧). ೨. ಸೇವೆ ಮಾಡುವ ವನು ; ಪರಿಚಾರ ; ಸೇವಕ : "ಪರಿಚಾರಕರ್ಗಚ್ಚುಳಾಯ್ತರೆಂದೆಂಬ ಪೆಸರ್" (ಕೃಷ್ಣ. ೩೫) ; ಅಂತು ಪ್ರಥಮನಾಕನಾಯಕಪ್ರಗೃಹಾಮರರ್ . . . ಅವನತಮಾಣಮಕುಟಿರಾಗಿ ಪರಿಚಾರಕಕ್ಕೈದೊಳ್ ನೆಗಲಿ (ಪಾಂಡಿಪ. ೧೧-೪೪ ಪ) ; ಜಂಗಮವ ಪರಿಚಾರಕರೆಂಬ ಕೇಡಿಗೆ ಬಿಜಗಾ ದೆನಯ್ಯಾ (ಋಷಿ. ೪೧೪) ; ವೈದ್ಯ, ಔಷಧ, ರೋಗಸ್ಥ, ಪರಿಚಾರಕ ಈ ನಾಲ್ಕು ಚಿಕಿತ್ಸಾಂಗವೆನಿಸಿಕೊಂಬುವುವು . . . ರೋಗಸ್ಥನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯು ಲೈವನಾಗಿಯೂ . . . ವೈದ್ಯನಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹ ಬಯಸುವವನಾಗಿರುವಂಥಾ ವನೇ ಪರಿಚಾರಕನೆನಿಸಿಕೊಂಬನು (ಸಕವ್ಯ. ೭೩) ; ನಾನು ತಮ್ಮ ಸೇವಕ, ತನುಗೆಷ್ಟು ಮಂದಿ ಪರಿಚಾರಕರನ್ನು ಕರೆತರಲಿ ? (ಮನಸ. ೩೦).

[ಸಂ.]

ಪರಿಚಾರಕತ್ವ (ನಾ). ಸೇವಕತನ ; ಉಳಿಗ ; ಸಕಲಸುರಸಮಾಜಮಂ ಪರಿಚಾರಕತ್ವದೊಳ್ ಯೋಜಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೫೫ ಪ).

[ಸಂ.]

ಪರಿಚಾರಕಿ (ನಾ). ಉಳಿಗವನ್ನು ಮಾಡುವವಳು ; ಸೇವಕಿ ; ದಾಸಿ : ಚಾಪುರದಪದ ಕನ್ನಡಿಯ ಪರಿಚಾರಕಿಯರಿಂ ಕೂಡೆ ಸಂದಣಿ ಸಿದ ದಾಗಿರೋಳ್ (ಪಾಂಡಿಪ. ೮೭೦) ; ಪರಿಚಾರಕಿಯರನ್ನೊಪ್ಪಿರೆ ಕರ ಮಕ್ಕನ ಮನವನೊಂದು ಬೆಸಗಿವೊಂದು ಚೆಚ್ಚರವೆಂದು ಪೇಲ್ವು ಮತ್ತೊಂದರರ್ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೩-೫೬) ; ಚಪುರ ಚಪುರಿಯರಪ್ಪ ಪರಿ ಚಾರಕಿಯರುಂ . . . ಭಾನುಮತಿಯಂ ಮಂಗಳವಸದನಂಗೊಳಿಸಲವ 45 ಸರಂಬಡೆದು (ಪುಷ್ಪ. ೮-೫೩ ಪ). [ಪರಿಚಾರಕಿ-ಇ]

ಪರಿಚಾರಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಪರಿಚಾರಕಿ : ಎಲ್ಲಾರ ಕೈಲೂ ದೊಡ್ಡ ಕೊಳ್ಳೊಳ್ ನಾನೇನು ಪರಿಚಾರಗಿತ್ತಿ ನಾ ? (ಚಂದಕೋ. ೨೩೨).

[ಪರಿಚಾರ-ಗಿತ್ತಿ]

ಪರಿಚಾರಿಕೆ (ನಾ). ಉಳಿಗ ; ಸೇವೆ ; ಪರಿಚಯಗೀ : ಎಲ್ಲಾಗ್ಲೂ ಪರಿಚಾರಿಕೆ ಮಾಡೋದೇ ನಮ್ಮಹೇಬರಾ ಆಯ್ತು (ಚಂದಕೋ. ೨೩೧).

[ಪರಿಚಾರ-ಇಕೆ]

ಪರಿಚಾರಿಕೆ (ನಾ). = ಪರಿಚಾರಕಿ : ಕುಂಚದಪದ ದವಕೆಯ ಪರಿಚಾರಿಕೆ ಯೆರಲ್ಲಮಂ ಕಣ್ಣಿ ಕಳೆದೇಕಾಂತದೊಳ್ ಕನ್ನೆಯನಂತೆಂದಳ್ (ಕಂಪಧಾ. ೪-೬೧ ಪ) ; ಕೆಲದೊಳ್ ಪರಿಚಾರಿಕೆ ಪಿಡಿದರ್ಪ ಸ್ವರವರ್ಧನ ವೆರ ವೀಣೆಯಂ ತಾಂ ಕೊಂಡಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೩೫) ; ಪರಿಚಾರಿಕೆ ಯರ್ವರಸತಿಭರದಿಂದಂ . . . ಬರುತಿರ್ಪಾಗಳ್ (ಕ್ರಿ. ಪದಿ. ೨೪-೧೦).

[ಸಂ. ಪರಿಚಾರಿಕಾ]

ಪರಿಚಾರಿಣಿ (ನಾ). = ಪರಿಚಾರಕಿ : ಏಳಿಳ ಪರಿಚಾರಿಣೀಜನಂ ಏಳಿ ಏಯೋಗನಿಷ್ಠಾ ಪರತೆಯಂ ಏರಂತರಮೋಲಗಿಸುತೊಪ್ಪು ತಿರಿಯರೆ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೬ ಪ) ; ಪರಿಚಾರಿಣಿಯರು ತೊಡೆದು ನಾಟ್ಯಗೃಹದ ಸಿಂಗರಿ ಸಿದರು (ಭರತ. ೧೨-೧೪೫) ; ಸಮ್ಪೂಜದ ಪರಿಚಾರಿಣಿಯಾದ ಚಪುರಕಿಗೆ ಏನು ಆಜ್ಞಾ ಪಿಸಿ ಇರುವೆಯಪ್ಪ (ಪಾಕುಂ. ೪೪-೬). [ಸಂ. ಪರಿಚಾರಿಣೀ]

ಪರಿಚಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆ ಮಾಡು ; ಉಳಿಗ ಮಾಡು : ಅಲಸದೆ ಪರಿಚಾರಿಸುವಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲನತರೋಳಂ ಸರಪ್ರಸಂಗೈಯಲು ಸರಸಿಜಭವ ರಾಣಿಯೊಲಿಯದೇಂ ಮಾಣ್ಣಿ ಪಳೇ (ನೀತಿಸಾ. ೨೩).

[ಪರಿಚಾರ-ಇಸು]

ಪರಿಚಿತ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿದ ; ಸೇರಿದ : ಇಂದ್ರನಂತೆ ಪರಿಚಿತಸುರಧಿ ರಮ್ಯನವ್ಯತಾರ್ಜಯಂತೆ ವಿಶ್ವ ರಿತಕುಮಲಯಂ (ಚೈಮಿಭಾ. ೨-೧೩). ೨. ತುಂಬಿದ ; ಭರ್ತಿಯಾದ : ಅನರ್ಥರತ್ನಮಣಿಮಕುಟಿಕೀಟಿ ಮಯೂಖಮಾಲಿಕಾಪರಿಚಿತಪ್ರಭಾಕದಂಬಕಪ್ರಕದಿಂದಿತ ವಿಮಾನಧಿಪ್ತಿ ವಿಶಾಸಂ (ಪಾಂಡಿಪ. ೭-೧೩ ಪ) ; ಕರಮಸಿದ್ಧಿಪ್ರದಾತಕನುಪಾದ್ಯಯವಪ್ರ ಮಯಾದರೀಪ್ರಭಾಪರಿಚಿತಪಾರ್ಶ್ವಮಗ್ರಭೃತಾಂಬುಧರಂ ವಿಜಯಾರ್ಥ ಭೂಧರಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೬-೨). ೩. ಗುರುತುಳ್ಳ ; ಪರಿಚಯವಿರುವ : ಪರಿಚಿತ ಮರಗಿಡಗಳು, ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ನಿಸರ್ಗದ ಅಗುಹೋಗುಗಳು — ಇವು ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದವು (ಪುಷ್ಪ. ೭೩೪). ೪. ಅಪ್ಪವಾದ ; ಸಲಿಗೆಯುಳ್ಳ ; ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ; ಪರಿಚಿತ ಸನಾಧಿರಾಗಾಂಕಂರ ಜಲಸೇಹಂ ವಿರೋಧಿತರುದವದಹನಂ ಪರನೋದಯರವಿಗನಂ ಪರಾ ಕ್ರಮಪದನೆ ವಿಭಿನ್ನರೂಪಕಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿಾ. ೩-೨೨) ; ಪರಿಚಿತ ಚಕ್ರ ವಾಕವಿಭುನಂಗಕನೊಯ್ಯನೆ ನಿದ್ರೈಯ್ಯವಳ್ (ಪಾಂಡಿಪ. ೨೪) ; ಪರಿಚಿತ ಪರಿಜನಮಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಪರಿಸ್ತಂದವೊಂದೊವಿಲ್ಲನೆ ತನ್ನೊಳ್ ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಮನಂ ಪರಿಯೆ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೭೩). ೫. ತಿಳಿದ ; ಗೊತ್ತಿರುವ ; ಅರಿತ : ಪರಿಚಿತಾಶೇಷದೇಶಭಾಷನಂ . . . ಪ್ರಸಿದ್ಧ ನುಮಪ್ಪ ಮಹತ್ತರನ ಕೈಯೊಳ್ ಸನ್ಮಾನದಾನಪುರಸ್ಕರನಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು (ಅದಿಪ. ೧೪-೪೩ ಪ). (ನಾ). ೬. ಪರಿಚಯವಿರುವಂಥದು ; ಗೊತ್ತಿರುವುದು ; ಎಲ್ಲಿ ಪರಿಚಿತವಾದ ಪಾದನೇದಧ್ವನಿ ಗಳಲ್ಲಿಗೊಯ್ಯದೆ ದಾರುದಾರುಣದ ಕಟ್ಟಿದಗಿಲ್ಲಿಗೇಳ್ತೆಂದೆ ಸೌಮಿತ್ರಿ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೪-೧೧) ; ಈ ಮುಖವು ಪರಿಚಿತವಾದ ಮುಖದಂತಿದೆ (ಪ್ರೀತಾಯ. ೨೪೪). ೭. ಗುರುತುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಪರಿಚಯವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಹಿಂದಿನ ಪರಿಚಿತಯೋರೆ ಕಣ್ಣಿ ಗಾದರೂ ಬಿದ್ದರೆ ಪುನಃ ಸಂಕಟ ದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುಬಹುದೆಂದು ಭಯ (ಪ್ರೀತಾಯ. ೨೧೬) ; ಪ್ರೀತಿಯಾಗಿ "ಏನು ನನಗೆ ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿ ಪರಿಚಿತವಾದಂತಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ

(ಸಂಪದ. 11, ೧೩೧). ೮. ಅತ್ತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಆಪ್ತ: ತ್ರಿವೇದಿ, ಪಟೇಲ, ನಿಯೋಗಿಯವರನ್ನು ಕರೆಯಲು ಅವರವರ ಪರಿಚಿತರು ಬಂದಿದ್ದರು (ಸಮಜೀ. ೩೧೧). ೯. ತಿಳಿದವನು; ಅರಿತವನು; ಸವ್ಯಾಸವ್ಯ . . . ಮಂಡಳಾಪನಾದಿಗಳನ್ನು ಮೂವತ್ತೆರಡು ಗವಾನಿಶ್ಚೇಪದೊಳ ಮುಪರಿಚಿತರಾಗಿ ಕಾದುವಾಗಳ್ (ಸಂಪದ. ೧೩-೯೨ ನ); ವ್ಯಾಕರಣ ಪರಿಣತನುಲಂಕಾರಪರಿಚಿತನೇಕರಸನ್ನಿವೇಶನಧಿಧಾನಪ್ರವೀಣನು (ಪಟೇಲ. ೧-೧೨೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಚಿತ (ನಾ). ಪರಿಚಯ; ಗುರುತು; ಊರಿನಲ್ಲಿ ಹಸುಗೂಸು ಮೊದಲೊಂದು ಮುಮುಕರವರೆಗೂ ಅವರಿಗೆ ಪರಿಚಿತ ಇತ್ತು (ರಾಯ. ೬೯); ತಮ್ಮ ಊರಿನ ಹುಡುಗ ಹುಡುಗಿಯರ ಪರಿಚಿತ ತನಗಿಲ್ಲವೇ? (ಮಂಜು. ೩೫); ಕಲಾವಿದ ಬಳಸಿದ ಸಾಧನದ ಪರಿಚಿತ ಜನಕ್ಕೆ ಇರ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಕವಿ. ೧೧೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಚಿತ (ನಾ). ಪರಿಚಯವಿರುವವಳೆ; ಗೊತ್ತಿರುವವಳು: ಪರಿಚಿತ ನೀತಿ ತಳೋದರಿಗೆ ಮೆಯ್ಯಳಿಯಿಂ ಮನಮಂ ತೊಡಂಕೆ ನಾಂ ತ್ತರಿಪದಿ ನಿರ್ಮಾ ನಿಂದಬಲನಾಜಾಸು (ಆನಂ. ೧೧-೯೩). [ಸಂ. ಪರಿಚಿತಾ]

ಪರಿಚಯವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಟ್ಟಿದು; ಮುದ್ದು ಕೊಡು: ಕಂಪನ ಪೊಪ್ಪು ಪೊಪ್ಪುಬಾಯಿನಲ್ ದೊರೆತಪ್ಪ ನಮೆರುಮಾಲೆಯಂಪಂ ಪರಿ ಚಯವಿಸಲ್ ಬಯಸಿ ಬರ್ಪಳನೂಳಿಯಂತೆ (ಪಂಪ. ೫-೩೩); ಪರಿ ಚಯವಿಸಿ ನವಕಳಾಧರಸಮಂ ಪಿರೆ ಪರಭೃತಂ ಚೂಲತಾತರುಡಗಿ ನೆ ದತ್ತು ಶಾಖಾಕರಂಪಂ ತನ್ನಿ ನಾದನಿಭಸಿತ್ತಾರಂ (ಲೀಲಾವ. ೯-೯೩). ೨. ಮುಟ್ಟು; ಸೋಕು; ಸ್ಪರ್ಶಿಸು: ಪದಾಧಾತಧೂಳಿಪಟಿಲ ಪರಿಚಯವಿಸಿದುದಂಬರವ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೪-೪೦).

[ಸಂ. ಪರಿಚಯವಿಸು + ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಚಿ, ಪರಿಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ, — ಲೇಪನ ವಸ್ತು: ತೀವ್ರ ಕೋಗಿಯ ಕತ್ತರಿಯುಂ ಕತ್ತರಿಯೊಳಂಟಿ ಪರಿಚಿಯುಂ ಪರಿಚಿಯೊಳ್ ಪರಿಚಯಂಬಡೆದ ಮದವಟ್ಟಿಯುಂ ಮದವಟ್ಟಿ ಯೊಳೊಡಂಬಟ್ಟಿ ವಿಶ್ವಕರ್ಮೋಲತಲರಿವಿವಿಚಿತ್ರಪ್ರಲೇಖಿಯುಂ (ಅದಿ. ೪-೪೧ ವ); ಪರಿಚಿಯೊಳೊಡಿಸುವ ಕತ್ತರಿಯುಂ ಮದವಟ್ಟಿದೆಗೆವ ಬೊಟ್ಟಿದುವ ಕುಚಾಂತರದೊಳ್ ಹಾರಮನೆಕಸುವ[ಯಿ]ರದಿಂ ಸ್ವಾಧೀನ ಪತಿ ಕರಂ ಬಗೆಗೊಂಡಳ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೩೬). **ಪರಿಚಿ:** ಪರಿಚಯ ನಂಟು (?) ಕೆನ್ನೆಗಳೊಡೆಯನೆ ನೀವುವ ಚಿನ್ನಪೂವನೋಸರಿಸುವ . . . ಕೆಯ್ಯದೊಂದು ನೆನದಿಂ ಲಲಿತಾಂಗಿಯ ಶಂಕೆಯುಂ ಭಯಂಬೆರಗಿದ ನಾಣುಮಂ ಕ್ರಮದೆ ಹಿಂಗಿಸು (ಸಂಪದ. ೩-೬೬); ತೆಗೆಯುತ್ತಂ ಮೇಲುದಂ ಪರ್ವಲಗೆ ಪರಿಚಿಯಂ ಹಸ್ತದಿಂದೊತ್ತುತುಂ . . . ಅಬಲೆಯೋರೊರ್ವೊಂದೊಂದು ಪಾಂಗಿಂ ಬಗೆಗೊಂಡೆಟ್ಟನ್ನೆಗಂ ತನ್ನೊಡನೆ ಪರಿ ವನಕ್ರೀಡೆಗೊಂದೆಟ್ಟುನಾಗಳ್ (ಜರ್ಮಿ. ೧೪-೪೬). [?]

ಪರಿಚೋದನ (ನಾ). ಓಡಿಸುವುದು; ನುಗ್ಗಿಸುವುದು: 'ಪರಿ ಚೋದಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಚೋದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಓಡಿಸು; ನುಗ್ಗಿಸು: ಸ್ಕಂದನಾಶ್ವಂಗಳನೊಂದೆ ದೊರೆಯೊಳ್ ಪರಿಯ ಪರಿಚೋದಿಸಿ ಬಾಣಪಾಶಪ್ರಮಾಣದೊಳ್ ನಿಜಾಸು ವುದುಂ (ಪಂಪ. ೪-೧೦ ವ); ತನ್ನ ರಥಮಂ ಪರಿಚೋದಿಸವೆಂಬ್ಬ ರಾಮನೊಳ್ ತೊಡರಲೊಡರ್ಪ ಬರ್ಪ ಪದದೊಳ್ (ಸಂಪದ. ೧೪-೧೪೩). [ಪರಿಚೋದಿಸು + ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಚ್ಛೇದ (ನಾ). ೧. ಮುಸುಕು; ಹೊದಿಕೆ; ಆವರಣ: ಅಂಚೆಯ ದುಳೊಳಪರಿಚ್ಛೇದ ಚಾರುತಲ್ಪದಿಂ ಕಾಂಚನಮಂಚದಿಂ . . . ಮನಂಗೊ ಳಪ ಸೆಡ್ಡೆಗೆ ಮಂಜಳೊಂದು ಲೀಲೆಯುಂ (ಮಲ್ಲ. ೧೧-೧೦೨).

೨. ಹೊದೆಯುವ ವಸ್ತು; ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ: ಅದೇನೆಸಿದಿರೊನೊ ದೇಹದೀಪ್ತಿ ಚಂದ್ರಾತಪಮಂ ಪಳಂಚಲೆಯೆ ನೀಲಪಂಚ್ಚದಿಂ ಹಲಾ ಯುಧಂ (ಸಂಪದ. ೧೩-೧೧). ೩. ಪರಿಚನ; ಪರಿವಾರ: ಕೇಶವನು ಮಾತೃಯಗುರುವಿಯೋಗದೊಳ್ ಪರಿತ್ಯಕ್ತಸಕಲರಾಜ್ಯಪರಿಚ್ಛ [ಪಾಂ. ಚೈ. ೧]ದಂ ಪ್ರವೃಜ್ಯಪದವಿಯೊಳ್ ಪರಿತ್ಯಕ್ತನುಮಾಗಿ ತದಚ್ಯುತ ಕಲ್ಪದೊಳ್ ಪ್ರತೀಂದ್ರನಾದಂ (ಅದಿ. ೬-೧೨ ವ); ನಿಜತಾಪಿತ ನರೇಂದ್ರಾತ್ಮೀಚ್ಯಾಸೇನಾಪರಿಚ್ಛದರಪ್ರದವರವೊಳಂ ಕೃತದಾರಪರಿ ಗ್ರಹಣಂಧ್ರಂ ಯುವರಾಜ್ಯಪದದೊಳ್ ನಿಂದು (ಪಾಂ. ೬-೬೧ ವ). ೪. (ಗೃಹಕೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುವ ವಾತ್ಸ್ರಿ, ಪೀಠ ಮುಂತಾದ) ಉಪಕರಣ; ಸಾಮಗ್ರಿ; ಸಲಕರಣೆ: "ಪಂಬರ್ಹಂ [ಪರಿವಾರಂ] ಪರಿಚ್ಛೇದಂ . . . ದಿಶ್ವರಿಸುವ ಗೃಹೋಪಕರಣೋತ್ಪದಂ" (ಪ್ರಸ್ತ. ೪೦. ೪೪-೫೧); ಅಂತು ಪ್ರಧಾನಪ್ರಕೃತಿಯಪ್ಪ ಕಾಮದೇವನಿಲ್ಲದೆ ತದೀಯ ಪರಿಪೂರ್ಣಪರಿಚ್ಛೇದಮಂ ಪೊತ್ತು ನಿಂದಕಂ ಗೋಡಿ (ಪಾಂ. ೪-೪೩ ವ); ಬಹುಪ್ರಕಾರ ಭಂಗುರಶೃಂಗಜಳಯಂತಾದಿ ಜಳಕೇಶವಿಳಾ ಸೋಪಯೋಗಾತ್ಮ್ಯಪರಿಚ್ಛೇದಂಗಳೊಳಂ . . . ಆಲಪಟ್ಟು ದಿಟ್ಟಿ ಗೊಲವನೋಲಗಿಪ ಲೀಲಾಸರೋವರಮಂ ರಾಜಹಂಸಂ ಲೀಲಾಪೀಠನ ಸಮೇಶಂ ಪುಗೆ (ಚಂದ್ರ. ೬-೧೧೯ ವ); ಕೃಷ್ಣಾಜಿನಂಗಳನುರುಪರಿಚ್ಛೇದ ಗಳನು ಕೊಡಿಸಿದನಾ ಮುನಿವ್ರಜಕೆ (ನಿಭಾ. ೧೦-೫೪-೨೯). [ಸಂ.]

ಪರಿಚ್ಛೇದ (ಗು). ೧. ಮುಟ್ಟಿದ; ಮರೆಮಾಡಿದ; ಹೊದಿಸಿದ.

೨. ಆವರಿಸಿದ; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿದ. [ಸಂ.]

ಪರಿಚ್ಛೇದನೆ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ; ಹೊದಿಸುವುದು.

೨. ಮುಸುಕು; ಹೊದಿಕೆ. [ಸಂ. ಪರಿಚ್ಛೇದನ]

ಪರಿಚ್ಛೇದಿ (ನಾ). ೧. ನಿಶ್ಚಯ; ನಿರ್ಣಯ; ನಿರ್ಧಾರ: ಮುನ್ನ ಮಧೋಲೋಕವರ್ಣದಲ್ಲಿ ರಜ್ಜುಪರಿಚ್ಛೇದಿ ನಿರೂಪಣಾರ್ಥಂ ವ್ಯವಹಾರ ಪಲ್ಯಾದಿವಿಳಲ್ಪಂ ಪ್ರಸ್ತುತಗಾಢಾಸೂತ್ರಂಗಳಂ ನಿರೂಪಿಸಿ ಪಟ್ಟೊಡಂ (ತತ್ತ್ವ. ೧೬೩). ೨. ಮೇರೆ; ಸೀಮೆ. ೩. ವಿಯೋಗ.

[ಸಂ.]

ಪರಿಚ್ಛೇದಿ (ಗು). ೧. ಎರಡು ತುಂಡು ಮಾಡಿದ; ವಿಭಾಗಿಸಿದ.

೨. ಮೇರೆಯುಳ್ಳ; ಮಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಎಲ್ಲೆಯನ್ನೊಳ ಗೊಂಡ: ಪೃಥಿವೀ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳೂ ಕಾರ್ಯರೂಪ ವಾದುವು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇವು ಪರಿಚ್ಛೇದ ಅಥವಾ ಅವಧಿಯುಳ್ಳ ವಸ್ತು ಗಳು ಎಂಬುದೇ ಪ್ರಮಾಣ (ಭಾ. ೩೦೯). (ನಾ). ೩. ಪರಿಮಿತ ವಾದುದು; ಸೀಮಿತವಾದುದು: ಜೀವನ ಈ ಗುಣಗಳು ಅಪರಿ ಮಿತವಲ್ಲ—ನಿಭುವಲ್ಲ. ಮಿತ—ಪರಿಚ್ಛೇದ ವೆಂಬುದು ಸ್ವಯಂಸಿದ್ಧ ವಿಷಯ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೫೨). ೪. ಖಚಿತತೆ; ಖಂಡಾಖಂಡಿತ: ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿಡದ ಗಳನ್ನು ಯಾಕೆ ತರಿಸುತ್ತೀರಿ? ನಾನು ಅವನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ತಕ್ಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪರಿಚ್ಛೇದವಾಗಿ ಹೇಳಿದನು (ಮುಂಬಯ. ೪-೬೬). ೫. [ನಾಟ್ಯ]ಮೂವತ್ತೆರಡು ಬಗೆಯ ಅಂಗಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಮನಖ ಧನ್ಯಮ ಸಂಭ್ರಾಂತಮನೆಂದೀ ಮೂಜುಕರಣಮಂ ಮಾಡುತ್ತಂ . . . ಸುತ ಕರಣಮಿವೊಂಬತ್ತು ಸ್ತಂಭಿಂ ಕೂಡಲ್ಯ ಕೇಳ್ ಪರಿ [ಪಾಂ. ಕಟ] ಚಿನ್ನಾಖ್ಯಂ (ಲಾಸ್ಯಂ. ೫-೩೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಚ್ಛೇದ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವುದು; ತುಂಡುಮಾಡುವುದು: ತಯಾಪಾಯಕ್ಕೆ ಪಂಚನೋಪಾಯಮಾವುದುಮಿಲ್ಲ ಎನೆಗೆ ಪರಿಚ್ಛೇದಮೇ ಕಾರ್ಯಂ (ಪಂಪ. ೪೫-೯). ೨. ದೃಢನಿರ್ಧಾರ; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ತೀರ್ಮಾನ, — ನಿರ್ಣಯ: ಪಥಾಶಯಸ್ಥನಾದ ನಿಜಪ್ರಾತೀಶ್ವರನ ಪರಿಚ್ಛೇದಮನಜಾದು (ಸಂಪದ. ೧೦-೪೪ ವ); ನಿಜಜನಕ ಗಮನ

ಪರಿಚ್ಛೇದನುನುಡು ತಿವಿಮುಖಕ್ಕೆ ವಂದ ಪಾದರಸದಂತೆ ನಿಜನಿರ್ಗ
ಧ್ಯಯ್ಯಾಗುಣಂ ದೇವತೆಗೆ ಪೋಗೆ (ಮುಲ್ಲು. ೧೦-೨೬); ಬಂದರ್ ಪರಿ
ಚ್ಛೇದದಿಂ ಕಾರಿಕಾಲಮ್ (ಕಾರಿಕ. ೨೮-೪೪). ೩. ಎಲ್ಲೆ; ಮೇರೆ;
ಸೀಮೆ. ೪. ಪುಸ್ತಕದ ಒಂದು ಅಧ್ಯಾಯ, - ಸರ್ಗ; ಗ್ರಂಥದ
ಒಂದು ಪ್ರಕರಣ: "ಕಾಂಡ: - ಪರಿಚ್ಛೇದವುಂ, ಅಂಬುಂ, ನೀರುಂ"
(ಕಾಶ್ಯ. ೨೫೯); ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಹೇರಳ
ವಾಗಿರುವುದು ಯಾವುದೆ. . . ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ ವಿಭಜನೆ . . .
ಸಾಲುಗಳ ಅಕ್ಷರ ಒಳಚಾಚುವಿಕೆ (ಮುದ್ರಣ. ೨೦). ೫. ಅವಧಿ;
ಮಿತಿ: ಅವಧಿಯುನಿಲ್ಲದೊಂದು ತ್ರಿವಿಧಪರಿಚ್ಛೇದರಹಿತವನವಂ (ವಿಷ್ಣು. ೧-೪-೧೯). ೬. ವಿವೇಚನೆ: ಪರಿಚ್ಛೇದ ಉಪಪಾಸಂ ಪತ್ತಿ ಚಿತ್ತದೊಳ್ಳಂ
ಚ್ಛೇದಬುದ್ಧಿಯಂ ನೆನೆದು (ಪ್ರವಚ. ೧೨-೨೫೨). ೭. ಒಂದು
ಅಳತೆ, - ಪ್ರಮಾಣ: "ಪರಿಚ್ಛೇದಮಂ ಮಾತ್ರೆಯೆಂಬುದು" (ಪಂಗಾ.
೧೩೯-೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಚ್ಛೇದಂಗೆಯ್ (ಕ್ರ). ನಿಶ್ಚಯಿಸು; ತೀರ್ಮಾನ ಮಾಡು:
ಪರಿಚ್ಛೇದಂಗೆಯ್ ನಿಜರುಂ ನಿತಂದಿನಿಯರ್ ತಂತಮ್ಮ ಚಿಂತೊನ್ನ ಮಾಡದ
ನೆಲೆಯನೇಜು (ಅಜಿತ. ೬-೧೧೦ ೨). [ಪರಿಚ್ಛೇದ + ಕೆಯ್.]

ಪರಿಚ್ಛೇದನ (ನಾ). - ಪರಿಚ್ಛೇದ. [ಸಂ.]

ಪರಿಚ್ಛೇದಿ (ನಾ). ದೃಢಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ನಿಶ್ಚಿತ
ವಾದ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದವನು: ಪರಮೇಶ್ವರದೀಕ್ಷೆಯಂ
ಮನಂದಿಡೆ ಕೊಂಡಿ ಧರೆಯಂ ಪೊಗಬುಸಿದನದೊ ಪುರುಷರಮೇಶ್ವರ
ಸುತರ್ ಪರಿಚ್ಛೇದಿಗಳೋ (ಅವಿಶ್ವ. ೧೪-೧೩೯); ಕದನದೊಳ್ ಬೆಂಕೊಂಡು
ಬಾಹಾಬಲೋನ್ನತಿಯಂ ದೀಪಾವೆನೆಂದು ಪೂರ್ವಿಸಿದನೇಂ ಗಂಡಂ
ಪರಿಚ್ಛೇದಿಯೋ (ಪಂಗಾ. ೯-೧೪೪). [ಸಂ. ಪರಿಚ್ಛೇದಿನ್]

ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ತುಂಡುಮಾಡು; ಕತ್ತರಿಸು: (೪).
೨. ದೃಢನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡು; ನಿಶ್ಚಯಿಸು; ತೀರ್ಮಾನಿಸು:
ಕೊಟ್ಟು ಬ[ನ] ಪೊಲ[ಮನ] ಕಾದುವೆನು ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ ನಡವಾಗಳ್ಳಿ
ಬಟ್ಟಿಗೊ ನೆಜೆಮ್ಮ ಕಲಿಗಳ್ಳನೆಂದೋ $\times \times \times$ [ಜು]ಯ ಬಾಬಿ ನೆನ್ನು
ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ (ಸೌಜ್ಞ. ೫೧-೧, ೨೧-೭; ೫೨); ಇಂದೆಮಗುಣಕ್ಕೆ ಬಗೆ
ಯಿಲ್ಲುಪವಾಸಂಗೆಯ್ದೆ ಮೆಂದು ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ ನುಡಿದೊಡೆ (ಮದ್ದೂರ.
೪೧-೧೦); ತನ್ನ ನಲ್ಲನ ಕಳೆವರಮಂ ತುಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಸಾವಂ
ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ ಪಲ್ಲಂ ಸುಲಿಯುತ್ತ ಮಿಡ್ ಮಾಡ್ರಿಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಪ. ೨-೨೪೨);
ನೀನೆನ್ನ ಸೋಂಕಿದೊಡೆ ಸಾಲಗಿಗಿತ್ತು ಸಾವೆನೆಂದು ಪರಿ
ಚ್ಛೇದಿಸಿ ನುಡಿದು (ಪಂಗಾ. ೯-೧೪೪ ೨). ೩. ನಿವಾರಿಸು; ಪರಿ
ಹರಿಸು: ಮನದ ಸಂಶಯಮಂ ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ ಕಾಯಾರ್ಪಣವಿಶೇಷ
ಧರ್ಮಂ ನೆನೆದು ತಿಳಿದಾ ಧರಾಧೀಶ್ವರಂ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆಗೆ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾದಂ
(ಮುಲ್ಲು. ೬-೧೧). [ಪರಿಚ್ಛೇದನ + ಇಸು.]

ಪರಿಚ್ಛೇತ (ಗು). ೧. ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದ; ಕಳಚಿದ. ೨. ಕಳೆದು
ಹೋದ; ನಷ್ಟವಾದ. ೩. ಚೆಲ್ಲಿದ; ಸುರಿದ: ಉಗ್ರವೈರಿ
ಸಂಘಾತಕರೊಂದ್ರದಂದ್ರ ಕಟಕೂಟಪರಿಚ್ಛೇತಭೃಂಗಮಾಳಕಾಸೀಶ
ಮದಾಂಬುಕಂ . . . ಕದನಂ ಕದನತೀಕ್ಷಣ (ಪಂಪ. ೧೪-೩);
ಯುವತಿಯರ ಕರಪರಿಚ್ಛೇತಸಲಿಲಂಗಳೊಳ್ ದಿಡೆ ಕೆದಕುವ ಕಿಂಜಲ್ಕದಿ
ನಾಡುದು ಸರೋವರಂ ಕೆಸಿರಳಲಂ (ಕಮಲ. ೨೩೦ ಪ್ರವೇಶ). (ನಾ).
೪. ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದುದು: "ಪನ್ನಂ ಪತನಂ ಪರಿಚ್ಛೇತಂ ವಿಗತಾರ್ಥಂ"
(ಮಸ್ತಕೋ. ೧೦೬-೪೪). ೫. ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದವನು: ದಿವಿಜವನಿತಾ
ಸವಿಭ್ರಮಧವಾಪಾಂಗಮ ನಿಜಾಯಾರಂಭೋನಿಧಿಯಂ ತವೆ
ಬೀರ್ದುಪಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನೆ ದಿವದಿಂದಂ ಶ್ರೀಧರಂ ಪರಿಚ್ಛೇತನಾದಂ

(ಅವಿಶ್ವ. ೫-೯೯); ಅಂತಲ್ಲಿಂ ಪರಿಚ್ಛೇತರಾಗಿ ಬಂದು (ಪಾಂಕಿಪು. ೯-೩೮೨).
[ಸಂ.]

ಪರಿಜನ (ನಾ). ೧. ಸೇವೆಮಾಡುವ ಜನ; ಸೇವಕವರ್ಗ:
ಪುರೋಚನಂ ತಮ್ಮಂ ಮುಜಾದಿವನಂ ಧಿದ್ರಿಸುವನೆನಲಾಂ ಮುನ್ನಿನ
ದಿವಸಮೊಳಗಣ ಪರಿಜನಮೆಲ್ಲಮಂ ಪಾರ್ವರನೊಡುವ ನೆವದೊಳಿ ಪೊಟ
ಮಡಿಸಿ (ಪಂಪ. ೬-೪೨); ಪರಿಜನಸಂಭ್ರಮಕ್ಕೆ ತಹಿಮಕರಣದಿ
ನೆಬ್ಬುತುಂ (ಪರ್ವ. ೯-೫೯); ಅವಾಂತರವಾದರೆ ಪರಿಜನರನ್ನು
ಕರೆಯಲಿಲ್ಲವೇ? (ಪಾಂಪ. ೧೧೦). ೨. ಸೇವಕ; ಪರಿಚಾರಕ.
೩. ದಾಸೀಸಮೂಹ; ಸಖೀಜನ: ಪರಿಜನಸಹಿತಂ ಮಂಜೋದರಿ
ಬಂದು ಮುನೀಂದ್ರ ರಕ್ಷಿಸೆಂದೊಗುವುದುಂ (ಪಂಗಾ. ೧೦-೧೬೬);
ಪಾರನಾರಿ ಪರಿಜನಪರೀಕ್ಷನುಂ . . . ವನಮಂತ್ರ ರಪುರಸ್ಸುಮಾಗಿ
ಬರ್ಪಗಳ್ಳ (ಚಂದ್ರ. ೭-೪೩೨). ೪. ಸುತ್ತಲಿನ ಜನ; ಪರಿವಾರ:
ಪರಿಜನಮುಂ ಸಖೀಜನಮುಮೆನ್ನನೆ ಚಿಂತಿಸದಂತು ತಂಗಿ ನೀನರು ಕರು
ಮಾಡದೋ (ಕಾದಂಬ. ೫೯೦); ಪರಿಜನದ ಭೂಪನಂತೆ ಪುರದಬಳಾ
ಜನದ ನೆಗೆದ ಹಾಹಾರವಮೆಯ್ದರೆ ಕಿವಿಗೆ (ಪಂಗಾ. ೩-೩೦);
ಪರಿಜನಂಗಳು ಪುರಜನಂಗಳು ನೆರೆದು . . . ಅಳುತ್ತಿರೆ (ಬಸವ. ೪೬-೩೫);
ಅವಳನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಪರಿಜನರು ಬರುವ
ರೆಂದು ಮಾತುಕೊಟ್ಟು (ಕಾವ್ಯ. ೪೬). ೫. ಪೋಷಣೆಗೆ ಒಳ
ಪಟ್ಟವರು; ರಕ್ಷಣೆ ಹೊಂದಿದ ಜನ; ಆಶ್ರಿತ ವರ್ಗ: ಪರಿಜನಕ್ಕೆ
ದೊಡೊಡೆ ಪೊರವುದುಂ . . . ಮೊದಲಾಗಿ ಮತ್ತಮುತ್ತಮಗುಣಂ
ಕೊಳವು (ಪಂಪ. ೨೯೪-೧); ಪರಿಜನಜೀವನಂ ಸಕಲದೇಶಸಮಾಹಿತ
ವೃತ್ತಿ . . . ಎಂದಿನಂ ಕರಣಗಾಗ್ರತಸ್ಸರರ ಮಾಲೆ ಮನಕ್ಕೆಸಗಿತ್ತು
ರೀಲಿಯಂ (ಅನಂಪ. ೨-೨೪).

ಪರಿಜನ ಪಾರಿಜಾತ = ಪರಿಜನರಿಗೆ ಅಥವಾ ಸೇವಕವರ್ಗಕ್ಕೆ
(ಕೇಳಿದುದನ್ನು ಕೊಡುವ) ಪಾರಿಜಾತವೃಕ್ಷದಂತಿರುವವನು;
ಒಂದು ಬಿರುದು: ಚಾಳುಕ್ಯಾನ್ಯಯಪ್ರಸೂತಂ ಪರಿಜನಪಾರಿಜಾತಂ
ಭೂಪಮಾನ್ಯಾತಂ (ಸೌಜ್ಞ. ೫೫, ೬೧-೪; ಸಂ. ೧೧೦೨). [ಸಂ.]

ಪರಿಜಪನ (ನಾ). ಜಪ: "ಪರಿಜಪನಂಗೆಯ್" ಪರಾ. [ಸಂ.]
ಪರಿಜಪನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರ). ಜಪವನ್ನು ಮಾಡು: ಪರಮನೊಳಗೊಳ
ಗದೊಂದಂ ಪರಿಜಪನಂಗೆಯ್ಯೆಯುಂ ನೆಗಟ್ಟುಕ್ಕಾಕ್ಷರದಿಂ ನಿಗೂಢತರ
ನಿರ್ದುರರವ ಗುಂಜದ್ದು ಹಾತಕ್ಕೇನೆಯಾದಂ (ಅವಿಶ್ವ. ೯-೮೬).

[ಪರಿಜಪನ + ಕೆಯ್.]

ಪರಿಜು (ನಾ). ೧. ರೂಪ; ಆಕಾರ; ಆಕೃತಿ: "ಪರಿಜಂದನೆ
ರೂಪನಾಮದೋ" (ಕಣಾಕ. ೧೯); ಈ ಪರಿಜೇ ತನುಚ್ಛವಿಯುನೀ
ಪೊಸಪೊಸವನೀ ಬೆಡಂಗನೀ ರೂಪುಮನೀ ವಿಳಾಸಮುಮನೇನೊಳ
ಕೊಳ್ಳುಮೊ (ಅವಿಶ್ವ. ೩-೨೦); ಆ ಭಾವಮಾ ಪರಿಜಾ ವಿಭ್ರಮಮಾ
ಬೆಡಂಗು . . . ಏಂ ಮನುಗೊಳಿಸಿಹೋ ಚಾಳುಕ್ಯಕಂದರ್ಪನಾ
(ಗದಾಯು. ೪-೫೦); ಅವನೊಂದೊದವಿದ ರೂಪುಮಂ ಬಯಸಲಾಗಳಿ
ನಾಗನೀಳಂಪಯುಕ್ತವರ್ಗದ ಪರಿಜಂ ದಿಟಂ ಪಡೆವಂ (ಪುಣ್ಯ. ೬-೧೧);
ಪರಿಜಂದಲ್ಲಂದದೊಳಂ ನರರಂ ಪೋಲಿ ಪರಕಟಿ ನೀಚರ್ (ನೀಚಮಂ.
೨-೩೬೧). ೨. ಪ್ರತಿಮೆ; ವಿಗ್ರಹ; ಬೊಂಬೆ: ಪೊಸಮುತ್ತಿಂ
ಕಡೆದಾ ಪರಿಜನೆ . . . ಕರವೆನೆಂದಂ ಭೂಪತಿ ಪುರಸೆಯರ ಕಣ್ಣಳ
ಕದಿಂದ (ಜಯಕ. ೧೦-೫೬); ಮಿಸುನಿಯ ಪರಿಜೋ ಪೊಸಚಿನ್ನದ
ಕರುಪೊ (ಚಂದ್ರ. ೬-೫೨); ಚಂದ್ರೋಪದ ಪರಿಜಬೆಂಬಂತೆ
ಕಣ್ಣಿತ್ತು ತಿರ್ದರ್ (ಪಾಂಪ. ೪-೧೨). ೩. ಚಿತ್ರಪಟ: ತರುಣ
ನಲ್ಲನ ಪರಿಜಲ್ಲ ತೋಪಿನಲು (ಪಾಂಪ. ೧೬-೪೪). ೪. ರೀತಿ;

ಬಗೆ ; ಪ್ರಕಾರ : ಎರಡುಂ ಕರ್ಣದೊಳಂ ಪೊಳೆವ ರತ್ನಮಯಪತ್ರ
ದಿಂದಮಿನದಿಂಬಯುಗಾಂತರತಮನಿಂಬುದಿಂಬದ ಪರಿಜಂ ಪರಿಭಾವಿಸ
ದೇಕೆ ನಿನ್ನಯ ವದನಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೫೯) ; ಸುರತತಿ ದಿಲೀಪ
ರಾಮರ ಪರಿಜೋದಿರೆ ಗುರು ಮನಸ್ಸು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರ ಬೆರಗೊಂದನಿಸಿದ
ರೇನನುಸರಿಸಿದನಳಸಿಂಗರಾಯನದ್ವೈತಪ್ರಯೋಗ (ಚಳವಿ. ೩-೬೯) ; ಎರಡು
ಪರಿಜನವರಡರಿಂ ತುಂಬಿ ಬಹುದೆಂದು ; ಮರಿಯ ತಿಂದಾಮೇಲೆ ಎಳೆ
ಸವುತೆಯಂ ಮೆದ್ದು ಮೊರೆದು ಬೊಂದುಳಿಯನ್ನು ಸಾರುತ್ತಲಿಹುದು
(ಕಾಲೀ. ೫೩-೮೧). ೫. ಭಂಗಿ ; ನಿಲವು ; ಶೀವಿ : ಇದು
ಲೀಲಾಂಜಲೀಕವಿಯೊಳೆಡೆ ದನಿ ಜಿಹ್ವೆಗೊಳ್ಳನ್ನೆಗಂ ಪಾಡಲೆಂದೇಜು
ದಳಂ ತೂಗುತ್ತಮಿದ್ವೈತಪ್ರಯೋಗ ಪರಿಜು (ಅದಿ. ೪-೯) ; ಶುಭ್ರಾಬ್ಬ ಮಂ
ರಾಜಮರಾಳಂ ರಾಗದಿಂದೇಜುವ ಪರಿಜನ[ಪಾ. ೩೦. ಜದ] ಪೋರ್ . . .
ಸಿಂಹಾಸನಾಸೀನನಾದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೮೨). ೬. ಅವತಾರ :
'ಪತ್ತುವರಿಜು' ಪರಾ.

ಪರಿಜು ಮಾಡು - ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಮಾಡು ; ಆಕಾರವನ್ನು
ರಚಿಸು ; ವಿನಯದಿಂದ ತಿವನೊಂದು ಪರಿಜು ಮಾಡಲ್ಪಡೆಯಲಗತಜೋಳಿ
ರೂಪಾಗಿ ತೊಲಿಗೆ ತುಳಿಲ್ಪಯ್ಯು (ಅರಾಜ. ೧-೧-೯೧).

[ದೀ. ೫ ತಮಿ. ಪಂಜು ; ಮಲ. ಪಂಜು ; ತೆಲು. ಪರಸು, ಪರುಸು]
ಪರಿಜುವಡಿ (ಕ್ರಿ). ಆಕಾರವನ್ನು ತಳೆ ; ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು ;
ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆ ; ಶಿವಭಕ್ತಿಯೇ ಮೂರ್ತಿಗೊಂಡಂತೆ ರುದ್ರಯಜ್ಞವೆ
ಪರಿಜುವಡೆದಂತೆ . . . ರೂಪು ವಿರಾಜಿಸಲ್ಪೆ ಬಂದಾ ತಿವಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ
(ಸಾಂ. ೧೫-೪೪) ; ತದಂಗನೆಯ ಭಾಸುರಮಾದ ವಿಶ್ವಾಸಮಯದಂ
ಪರಿಜುವಡೆದುಮೊ (ಅರಾಜ. ೧-೧೦-೬) ; ಶಶಿಕಳೆ ಭುವನದೊಳಿ
ಳುವರವರಿಜುವಡೆದುದಯಿಸಿತೆಂಬೊಲೆಸೆದು ಕಳೆಗಳೊಡವರೆಯ ವಿರಾಸಂ
ದಿತ್ತು ಬಳೆದನವನಿಪತನಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೬೪).

[ಪರಿಜು+ಪಡೆ]

ಪರಿಜುವೆರು 'ಪರಿಜುವೆಜು' ನೋ.

ಪರಿಜುವೆಜು, ಪರಿಜುವೆರು (ಕ್ರಿ). ೧. - ಪರಿಜುವಡೆ : ಪರೀಕ್ಷೆ
ಶ್ವಪ್ರವರ್ತನಂ ಭಾವಿಸಲ್ ಪರಿಜುವೆತ್ತುವೊ ಶಾಂತಿದಾಂತ್ಯಾದಿಗಳ್
ನಾಡೆ ಪರಿಶೀಲನೆ ರೂಪುವೆಡೆದುಮೊ ಎಂದು ಭೂಜನಂ ಕೀರ್ತಿಸುತ್ತಿರೆ
(ಅರಾಜ. ೧-೧-೨). ಪರಿಜುವೆರು : ೧. ಕಡುರಯ್ಯ ಪರಿಜುವೆತ್ತಿಡಿ
ಕಿರಿದ ವಿಟಿಯಂ (ವಿಶ್ವಾ. ೨-೧೯). ೨. ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಪಡೆ :
ನೀಮಗಳ ಗಂಡನಂ ಪೆಂಡೆಯೊಲಾಳ್ ಪನ್ನತಿಳಿಯಂ ಪರಿಜುವೆತ್ತ ದಿಸು
ಗೊರಲ ರತ್ನಸು ಪೂಗುವರತ್ತಿಯಂ (ವಿಶ್ವಾ. ೩-೩).

[ಪರಿಜು+ಪೆಜು]

ಪರಿಜುಸೊಡರ್ (ನಾ). ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ದೀಪ : ಪರಿಜುಸೊಡ
ರಂತನಂ ದಿಕ್ಕು ನಿಕ್ಕುವಮಲ್ಲ (ಸಾಂ. ೬-೪೪).

[ಪರಿಜು+ಸೊಡರ್]

ಪರಿಜೆ 'ಪರಿಜೆ' ನೋ.

ಪರಿಜೆದಿಡು (ಕ್ರಿ). ಉಂಬಳೆ ಕೊಡು ; ದತ್ತಿ ಬಿಡು : ಬಾಣಗಾವು
ಣ್ಣಂಗೆ ಕರೆಯ ಬವರಿ ಪರಿಜೆಬಿಟ್ಟರ್ (ಮೈ. ೧೯೨೬, ೯೨-೬ ; ?).

[ಪರಿಜೆ ? + ದಿಡು]

ಪರಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಜ್ಞಾನ ; ಕೂಲಂಕಷವಾದ
ಜ್ಞಾನ : ಕಲ್ಪನಾಂಶ . . . ನಿಜವಾಗಿ ಶಕ್ತವೊ ತೀವ್ರವೊ ಆದ ಪರಿ
ಜ್ಞಾನದ ಕಾರ್ಯ (ಸಾಹಿ. ೮) ; ಲೌಕಿಕ ಮತ್ತು ಪಾರಲೌಕಿಕ ವಿಷಯ
ಗಳ ಪರಿಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಡುವರು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೨) ; ಸಮಯ ಸಂದರ್ಭ
ಗಳ ಪರಿಜ್ಞಾನವು ಸಮಗ್ರವಾಗಿರಬೇಕು (ಅರ್ಯ. ೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಜ್ಞಾನತೆ (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ಜ್ಞಾನ ; ಅಧಿಕವಾದ ತಿಳಿ
ವಳಿಕೆ : ಲಾಭಾಲಾಭದೊಳು ಪರಿಜ್ಞಾನತೆಯುಂ ಪುಣ್ಯಪುಣ್ಯದೊಳು
ವಿಚಾರಪುಣ್ಯತೆಯುಂ . . . ಪೀತಲೇಶ್ವರಪರಣಾಮಮಂದಜಾಪುಮಂ
(ಪರಾ. ೪೧೫). [ಪರಿಜ್ಞಾನ+ತೆ]

ಪರಿಜವ 'ಪರುತವ' ನೋ.

ಪರಿಜವಣೆ 'ಪರುತವಣೆ' ನೋ.

ಪರಿಜವಿಸು 'ಪರುತವಿಸು' ನೋ.

ಪರಿಜಕ್ಕೆ 'ಪಡಡಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಪರಿಜೋಣೆ (ನಾ). ನೀರು ಹರಿದು ಹೋಗಲು ಮಾಡಿರುವ
ಕೊಳವೆ ; - ದೋಣಿ : ನನಕಾಂಚನಕೇಶಕೇದಳಂಗಳ ಪರಿಜೋಣೆಯಂ
. . . ಸಮುದಾಡುವ ಜುಟಿಳಂಗಳಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೧೫).

[ಪರಿ+ಜೋಣೆ (< ದೋಣಿ)]

ಪರಿಣತ (ಗು). ೧. ಬಾಗಿದ ; ಬಗ್ಗಿದ. ೨. ಕೊನೆಯ ಅವಸ್ಥೆಗೆ
ಬಂದ ; ವಯಸ್ಸಾದ ; ಮುಪ್ಪಾದ : ಪರಿಣತನಿರ್ದರಂತರಿ ಖರೆ
ಕಿರಣಂ ಕಾಲಚಕ್ರಹತಿಯಂ ಕೆಡೆಯಲ್ ಸುರದು ಪರಿದುಣಜಲದಂತರಿ
ಪರಸುತಾರ್ಥಪರಸಂಧಾರ್ಥಾರಂ (ಲೀಲಾ. ೧೦-೧೯). ೩. ಮಾಗಿದ ;
ಹಣ್ಣಾದ : ನೀಡಾರಶಕಲಭವಲಪರಿಣತ ಕವಿತ್ವಪೂಜನುಭವಧೂರದಧಿ
ಯುಮಂ . . . ಭರತೇಶನಾರೋಗಿಸಿದಂ (ಅದಿ. ೧೧-೨೬ ಪ) ; ಪರಿಣತ
ಗಂಧಶಾಲಿವನಗಂಧದಿನುಲ್ಲುತಾಂಬುಜಾಕರೋತ್ಪರನವಗಂಧದಿಂ . . .
ದಿಶಾಪರಿಧಿಯನ್ನೊ ಬಾಸಣೆಸುತಿರ್ಪದು ಸಾರ್ಥತೆಯಂ ನಿಜಾಪ್ರಿಯೋಳ್
ಸೆರೆದು ಸುಗಂಧಮಂಡಲಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೧೧). ೪. ಪರಿಪಕ್ವಸ್ಥಿತಿಗೆ
ಬಂದ ; ಪ್ರೌಢವಾದ : ಪ್ತಿಯುಂ ಜಿತದುರಿತಂ ನುತಸಂಪ್ರತಿಭೂತ
ಭಾವಿಪರಿಣತತತ್ವಂ (ಕಾದಂಬ. ೧-೧೪) ; ಪರಿಣತ ಪ್ರೌಢಿಗಳಿಗಂತೇಕರಣನೆನೆ
ವುದು ಸುಜನರಿಗೆ ನಿಪ್ಪರತೆಗಲ್ಲದೆ ಮನವನೀಯದು ಮಹಿಯ ಮೂಢ ಜನ
(ಕುಪ್ಪಾ. ೯-೪೫). ೫. ಬದಲಾಯಿಸಿದ ; ವ್ಯತ್ಯಾಸಹೊಂದಿದ.
೬. ನೈಪುಣ್ಯವುಳ್ಳ ; ಸುರಿತ ; ಸಮರ್ಥವಾದ : ಅನರ
ಪರಿಶೋದನಪರಿಣತೋಗ್ರಾಸಿಭಯಂಕರರರ್ (ಪಂಪ. ೧-೨೨) ;
ಪರಿಣತಕವೀಂದ್ರವದನಾಜರದೊಳ್ . . . ರಂಜಿಸೆ ನರ್ತನ ಸರಸ್ವತೀಲಾಸ್ಯ
ಭೇದಮಂ ಜಡನಮಾಯಂ (ಮಲ್ಲ. ೧-೩೪) ; ಅನುಜರವಿವೇಕಿಗಳು ಪರಿಣತ
ಜನರಲಧಿಕನು ನೀ (ಕುಪ್ಪಾ. ೨೩-೩೫). ೭. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆದ ; -
ವಿಕಾಸ ಹೊಂದಿದ. (ನಾ). ೮. ಪರಿಪಕ್ವವಾದುದು : ಆ ಭೂತಂ
ಗಳುಂ ಕಾಯಕಾರಪರಿಣತಂಗಳಕ್ಕುಮಿದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಿಸಿದ್ಧಂ
(ಕಾದಂಬ. ೪-೧೨೪ ಪ) ; ಪರಿಣತಮನಿಸಿದಂತೇಕರಣತುಷ್ಯಯ ಗುಣ
ಸ್ವಭಾವಂಗಳಂ . . . ಅಧಿಪರ್ಣಸುನಂ (ಕ್ರಂಗಾರ. ೧-೨೬). ೯. ಪ್ರೌಢ
ನಾದವನ್ನು ; ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದವನ್ನು : ಚತುರ್ವ್ಯಾಸನೇತ್ರಂ
ಭೋಂಕನೆ ಕಂಡು ರಹರಹ ಪರಿಣಾಮಪರಿಣತನಾಗಿ ಸಮುದಾಯಮಂ
ಬಂದಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪೪ ಪ) ; ಸರೇಂದ್ರಂ . . . ಪರಿಣಿಷ್ಟ
ಮುಣಕ್ಕೆ ಮನಂ ಪರಿಯ ಪರಿಜ್ಞಾನಿಸಲ್ಪಡೆಂ ಪರಿಣತನೋ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೩೬). ೧೦. ವಯಸ್ಸಾದವನ್ನು ; ವೃದ್ಧ ; ಮುದುಕ :
ಶಾಕುಂತಲವನ್ನು ಪುನಃಪುನಃ ಹಿಂದೆಕೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ . . . ಅದು ತರುಣ
ರಿಗೆ ಪ್ರೇಮಕಥೆ ಪರಿಣತರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತಸ್ವಾರ (ಧರ್ಮಸಾ. ೩೬). ೧೧.
ನೈಪುಣ್ಯವುಳ್ಳವನ್ನು ; ನಿಷ್ಣಾತ ; ವಿಶಾರದ : ಅಂಕವರ್ಗ
. . . ಪೋಷಕಶ್ರಿಯೆಗಳಂ ಗಾಂಗೆಯಂ ತಾಂ ಮುಂತಿಟ್ಟು ಭೂದಿ ಶಸ್ತ್ರ
ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳೊಳಿಪರಿಣತರಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಪ. ೧-೨೬ ಪ) ; ಪರಿಣತನ
ಶ್ರುದ್ಧಿಂ ಪ್ಯಾಕರಣದೊಳವಯವದಿನಪಣಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥಮನುಜ್ಞರವಟ್ಟು
ಭಾವಿಸುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಸಾ. ೪-೩೬) ; ರಾಮಣನ ಮಗನಿವನು . . . ಆದ

ಶೈದುಗಳಾವ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರದರಿ ಪರಿಣತನು (ಶಾಂತಿ. ೨೬-೧೨). ೧೨. ತನ್ನ ಕೊಂಬಿನಿಂದ ಅಡ್ಡ ವಾಗಿ ತಿವಿಯುವ ಆನೆ: "ಅಡ್ಡವಿಜಾವಾನೆ ಪರಿಣತಮೆಂಬುದು" (ಜಲಾಶಯ. ೩೬-೬೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಣತಪ್ರಜ್ಞೆ (ನಾ). ಪರಿಪಕ್ವವಾದ ಜ್ಞಾನ; ಪ್ರೌಢವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ, -ಅರಿವು: ನಾಸ್ತಿಯವರ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿಯ ಪರಿಣತಪ್ರಜ್ಞೆ ಬೇರೆಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಜೊಸತ್ತಿ. ೨೬೬).

[ಪರಿಣತ+ಪ್ರಜ್ಞೆ]

ಪರಿಣತಮತಿ (ನಾ). ೧. - ಪರಿಣತಪ್ರಜ್ಞೆ. ೨. ಪ್ರೌಢವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು: ಆ ನಾಡವರ್ಗಗಳ ಜಮರನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಕುಣಿತೋದದೆಯುಂ ಕಾವ್ಯಪ್ರಯೋಗಪರಿಣತಮತಿಗಳ (ಕವಿ. ೧-೩೮).

[ಪರಿಣತ+ಮತಿ]

ಪರಿಣತವಯಸ್ (ನಾ). ವಯಸ್ಸಾದವನು; ವೃದ್ಧ: ತರುಣವೃಷಂ ಕೆಲವು ತೊಬ್ಬಲರಿ ಕಂಡುದಜಾಂದೆ ಜೈನದೀಕ್ಷೆಗೆ ಮೆಯ್ಯುಂ ತರುಣಜನಂಗಳೆ, ತರ್ಪರ್. ಪರಿಣತವಯಸ್ಸಗಳಪ್ರವರ್ ಮೆಯ್ಯಾರರ್ (ಅವಿ. ೧೫-೪೪); ಅಂತು ಪ್ರಿಯಪುತ್ರವಿಯೋಗವಿತ್ತಲೀಭೂತ ಚೇತನೆಯುಂ ಮೆಯ್ಯುಂ ನಿಜಾಸಲಾಜದೆಯುಂ ಪರಿಣತವಯಸ್ಸನಾಗಿಯುಂ ಬಾಳಮರಣಮನಿತ್ತಿತ್ತೊಂದು (ಶಾಂತಿ. ೬-೯೧ ವ); ಪರಿಣತವಯಸ್ಸರೆಮಿ ಕೃಷ್ಣರುಡರೆಮೆಮಗಿಂಬುಕೆಯ್ಯುದುಚಿತಂ (ಗದಾಯು. ೪-೨).

[ಸಂ. ಪರಿಣತವಯಸ್]

ಪರಿಣತಿ (ನಾ). ೧. ಬಾಗುವಿಕೆ; ಬಗ್ಗುವಿಕೆ. ೨. ಪರಿಪಕ್ವತೆ; ಪ್ರಬುದ್ಧತೆ: ಅಂತು ಮನದೊಳೊಗದ ಕಾರುಣ್ಯರಸಮೆ ನೀತಿಯೊಳಾದನುರಕ್ತತೆಯಂ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆವುದುಂ ಸ್ವಭಾವಪರಿಣತಿಯೊಳೊಂದು ಸ್ವಕೀಯಾಪ್ರಪುರುಷಪರಿಪಕ್ವತೆಯಂತೆಂದಂ (ಸಂರಾಮ. ೧೪-೧೧೩ ವ); ಸತ್ಪ್ರಿಯೆಗಳೊಳಹಂಗೆ ಗರ್ವಿಸಿ ನುಡಿದವಂಗೆ ಸಾಂಗವಮದೇ ಭಕ್ತಿಪರಿಣತಿ[ಪಾಠಂ. ಐಯ] (ಬಸವ. ೨೪-೪೯). ೩. ವೈಶ್ಯತೆ; ಬದಲಾವಣೆ; ರೂಪಾಂತರ: ಕಲಲಭುಸಭೇನ ಬುದ್ಧವಾದಿ ಪರಿಣತಿಯುಂ ನವಮಾಸಾಸಾನಸಮಯದೊಳ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷ ಯುಗಮೆಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಅವಿ. ೫-೪೧ ವ); ಬಹುವಚನಸ್ಪರಿತ ಕ್ರಿಯೆಗೇಕತೆ ನಿಜಪರಿಣತಿ[ಪಾಠಂ. ತೆ] ಮೇರ್ ಧಾತುಗೇಕವಚನದೊಳಿತ್ಯಂ (ಶಮದ. ೧೨೫). ೪. ಸ್ಥಳತೆ; ಈಡೇರುವಿಕೆ: ಮನಕ್ಕಂತಾನುಂ ಕಾಲಬದ್ಧವತಿಯಂ ನಿವೃತ್ತಿಪರಿಣತಿಯೊಳ ಪರಿಣಮಿಸಿದ ಸುಸ್ಥತೆಯುಂ ಮೃತ್ಯುಂ ಮಾಡದೆ (ಚಂದ್ರ. ೪-೧೪ ವ); ಪುಣ್ಯದ ಫಲದ ಪರಿಣತಿಯೆಂತುಬೋ (ಸಿಂಹ. ೧೦-೧೫-೧೬). ೫. ಫಲ; ಪರಿಣಾಮ: ಕಲುಷಮತಿ ಕಬರನಾದಂ . . . ಉಬ್ಬಕಂ ಬದ್ಧರೋಹದಂ ಬಿಕ್ಕಾದಂ ಅಂತು ಪರಸ್ಪರೋಪಪಾಪಪರಿಣತಿಯುಂ (ಸಂರಾಮ. ೧೦-೯೬ ವ). ೬. ಮುಕ್ತಾಯ; ಕೊನೆ: ವ್ಯಸಭನ ಅನಿಮಿತ್ತ ರೋಷಾವೇಶವಿಷಮತೆ ಗಮಾ ಜರಾದುರ್ಬಲಬಲೀವರ್ಧದುದ್ಧೇಮರಣಾಯಾಸಪರಿಣತಿಗಂ ವಿಸ್ಮಯಂಬಟ್ಟು (ಚಂದ್ರ. ೨-೨೦). ೭. ಮುಪ್ಪು; ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ. ೮. ನೈಪುಣ್ಯ; ಪ್ರೌಢಿ; ಕುಶಲತೆ: ತ್ರೀಗೆ ಭಳಂ ಜಾಗಂ ವಾಕ್ಪ್ರೀತಿಗೆ ಭಳಂ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಪರಿಣತಿ (ಸಂಪಭಾ. ೬-೧); ಕರುಣಾಪೂರ್ವಕಾದಿ ಕರ್ಮಾಂತರಪರಿಣತಿಯುಂ ಪದ್ಧತಂ ಲೋಕದೊಳ್ಳಿತ್ತರಿ ಸರ್ವೇಚ್ಛುಂ (ಎಕ. VII, ೨೨೦, ೧೨೩-೨೨; 1158); ಅಶ್ವಾರೋಹಣ ಪರಿಣತಿಯುಂ ಪರಿಣೋಭನೆದುದು (ರಾಜಕೀ. ೧೩-೪೨ ವ). [ಸಂ.]

ಪರಿಣತಿದೋಷು (ಕ್ರಿ). ನೈಪುಣ್ಯವನ್ನು ತೋರು; ಪ್ರೌಢಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: ಪರಿಣತಿದೋಷ ವಾಹಕತನಂ ಬಗೆಗೊಂದುದು ಮಂತ್ರಪುತ್ರನಾ (ರಾಜಕೀ. ೧೩-೪೨). [ಪರಿಣತಿ+ತೋಷು]

ಪರಿಣತವದೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪರಿಪಕ್ವತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಗುರುಸ್ವಧಿಯೊಳ್ಳುತ್ಯಂ ಪರಿಣತವದೆ ದಿದರ್ ಸಕವಿದ್ಯೆಯನೀಗಲ್ ಪರಿವಿಧಿಯ್ತಂತೆ ಕಳಾಧರನಾದಂ ತ್ರೀಧರಂ (ಮಲ್ಲ. ೪-೧೩೪); ಪರಿಣತವದೆಂ ವಿದ್ಯಾಪರಿಕರದೊಳಮಾತ್ಮಸುತನುಂ (ಪುಷ್ಪ. ೪-೬೨). ೨. ನಿಪುಣತೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಆಗಲೊರ್ವಳಂತೆ ಪುರಕಾಂತೆ ವಯು. ಪರಿಣತಿಯೊಡನೆ ಪರಿಣತವದೆದ ವಚನಜಾತುರ್ಯಮಂ ಮಜೆಯಲರಿಸಿಕೊಂಡೆಂಧಲ್ (ಮಲ್ಲ. ೪-೮೧). [ಪರಿಣತಿ+ಪದೆ]

ಪರಿಣತವೆಣು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆ: ಸಲವು ಸುಕೃತಮಂತು ಪರಿಣತವೆತ್ತದೊ . . . ಎನೆ ಕುಲಸಧು ಕುಮಾರುಗೊಂದಿಹರು (ಹದಿಬ. ೨-೧೮). [ಪರಿಣತಿ+ವೆಣು]

ಪರಿಣತಿಸುಖ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿಕಡೆಯ ಸುಖ; ಕೊನೆಯ ಅನಂದ: ಪರಿಣತಿಸುಖಮಂ ಭಾವಿಸಿ ಶರಣಿಗರ್ಹಕ್ತೃವಚನಮಲ್ಲದೆ ಪರಿಣಿಲ್ಲ (ಚಂದ್ರ. ೨-೩೯). [ಪರಿಣತಿ+ಸುಖ]

ಪರಿಣತಿ (ನಾ). ನಿಪುಣೆ; ಚತುರಿ: ಚತುರ್ಮಾಚತುರಿಯರುಂಸುಭಾಷಿತ ಪಠಪರಿಣತಿಯರುಂ ಎನಿಸಿದ ಕನ್ನಿಕೆಯರೊಡನೆ . . . ವಿಜಯಂಗೆಯ್ಯುಂ (ಕಾದಂಬ. ೬೫); ವಿದ್ಯಾನೀಲವನು ಪರಿಣತಿಸಿ ಪರಿಣತಿಯಾಗಿ ಸುಖದಿಂದೆ ಆ ಕುಮಾರಿಯರುತಿರಲು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೩೬). [ಪರಿಣತಿ+ನಿ]

ಪರಿಣತಿ (ನಾ). ೧. ನಿಪುಣತೆ; ಪ್ರೌಢಿ; ಚಾತುರ್ಯ: ಇಭ ಪರಿಣತಿಯೊಳನುಪವಿಧವದೊಳ್ (ಎಕ. XIII, ೩೩೦-೯; 929); ತರುಣತೆ ಪೋಗಿ ಜಿನಾಗಮಪರಿಣತೆ ನಿಮಗಾಗಿ (ಅವಿ. ೨-೧೦೧); ವಿನು ಪರಿಣತೆ ನಿನೆಗೆ ಬಾಣಿಯಾನು (ಕವ್ಯಾವಿ. ೧-೨೨). ೨. ಪರಿಪಕ್ವತೆ; ಪ್ರಬುದ್ಧತೆ: ಪರಿಣತಿಯನ್ನು ಮಿಲ್ಲಲೆ ತಾನಿದು ಮೈನೆರೆ ದೊಂದು ಸುಗ್ಗಿ ದಿತ್ತರಿಸುಗುವಣ್ಣ ನಿಮ್ಮ ದನೆಯಂ ಕಳೆಯೊಳ್ ಕ್ರಮ ಮುಂಟು (ಸೂಕ್ತಿ. ೮-೪೨೪). [< ಸಂ. ಪರಿಣತಿ]

ಪರಿಣದ್ಧ (ಗು). ೧. ಸುತ್ತಿದ; ಕಟ್ಟಿದ. ೨. ವಿಶಾಲವಾದ; ಅಗಲವಾದ: ಲೋಕದ ಚೆರೈಲ್ಲಮನೊಳಕೊಂಡು ರೇಖೆಗೊಂಡ ಲಾಟಲರಾಮನೆ ಪರಿಣದ್ಧಕಂಧರಂ ಯುವರಾಜಕಂಕಾಭರಣಮಂ ಕಟ್ಟುವುದರ್ ನೋಂಕು ತನ್ನ ಚೆಲ್ಲನಲ್ಲದೆ ಪೆಜರೆ ಚೆಲ್ಲನಾಗೆವದದಂತಾ ದುದು (ಸಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ). [ಸಂ.]

ಪರಿಣಮ (ನಾ). ೧. ಮುಕ್ತಾಯ; ಕೊನೆ: ಅನ್ನಮುಣ್ಣದ ಬ್ರಹಮಂ ಪರಿಣಮಂ ಮಾಡಿ ದೇವರ ದಿವ್ಯಪ್ರೀತಾದಮಂ ಪೂಜಿಸುತ್ತಮಿರೆ (ಎಕ. XI, ದಾದನ. ೧೫೫-೨೦; 1124). ೨. ಫಲ; ಪರಿಣಾಮ: ನೋರೆನ ರ್ವೀಂಕೃತಿಯ ದಳನಾದಗಳೆಂದೆಂಬ ಶರಧಿಯೊಳು ಮುಳುಗಿ ಮೈಮುಜದೆ ಪರಿಣಮನೇ (ಕೃಷ್ಣ. ೪-೧೦-೧). [< ಸಂ. ಪರಿಣಾಮ]

ಪರಿಣಮತೆ (ನಾ). ಪ್ರಬುದ್ಧವಾಗುವುದು; ಪ್ರೌಢತೆ: ಬಳಿಕ ಗರ್ಭದೊಳಗೆ ಮೂಟು ಪೊಜಿಗೆ ಮೂಟು ವರ್ತಿಸುವ ಜಾಯತೆ ಅಸ್ತಿತೆ ಪರಿಣಮತೆ [ಪಾಠಂ. ವಿಪರಿಣತಿ] . . . ವಿನಶ್ಯತೆ ಎಂಬಾ ಪದ್ಧಾವಿ ವಿಶಾರದುಂಕಾತನೆನಿಸಿ (ವೀರ. ೨೫೬); ಊರ್ವಿಭೂತಗಳಾರು, ಅಸ್ತಿ, ಜಾಯತೆ, ಪರಿಣಮತೆ . . . ವಿನಶ್ಯತೆ ಎಂಬ ೩ ಶರಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು (ಹಸಾರ. ೩-೬ ಪದ್ಯಾರ್ಥ); ಪರಿಣಮತೆ=ಕೈತವಾಪಸ್ಸೆ ಪಾಟು ವುದು (ಹಸಾರ. ೩-೬ ಪಾತ್ರರ್ಯ). [< ಸಂ. ಪರಿಣಾಮತಾ]

ಪರಿಣಮನ (ನಾ). ಬದಲಾವಣೆ; ಮಾರ್ಪಾಟು; ರೂಪಾಂತರ: ನಿಜನಿರಂಜನಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಂಯಮನಂ ಗಮನಂ ಪರಿಣಮನಂ . . . ಅದಿ ದ್ವಾದಶಧಾನುಷ್ಠಾನಂ ತಪಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೪೪); ಕುಂಬಾರನ ಮಡಿಲೆ, ಕುಡಿಕೆಗಳಿಗೆ . . . ಪರಿಣಮನ ಕ್ರಿಯೆಗಾಗಿ ಒದಗ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಕಾವ್ಯಕು. ೬೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಣಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಗು; ವಂದಿಸು; ನಮಸ್ಕರಿಸು:

ಸೋಪಾನಪಂಕ್ತಿತ್ವಯೋರೂಪದಿನಂಬರಮೆ ಚಿನರಾಜಭಕ್ತಿಯಿಂ ಪರಿಣ
[ಪಾಠಂ. ೩೩] ಮಿಸಿದಂತೆ ಸೋಪಾನಪಂಕ್ತಿತ್ವಮಗ್ಗಂ
ಗಳೊಳ್ (ಅದಿಪ. ೬-೫೭ ಪ); ಅಹ್ವದಮಾನಸರಾಗಿ ಭಕ್ತರು ಪರಿಣ
ಮಿಸುತರಲು (೬.೫೭. ೯-೧೪); ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭು ಬರಲು ಮುಕ್ತಾಯಿ
ಗಳು ಪರಿಣಮಿಸಿದರು ಭಕ್ತಿಯಲಿ (ಪ್ರಭು. ೧೨-೪). ೨. ಬದಲಾವಣೆ
ಯಾಗು; ರೂಪಾಂತರ ಹೊಂದು; ಮಾರ್ಪಾಟಾಗು; ನೀನೆಮ
ಗಿದಿರಂ ಬಂದು ನಂದಿಸಿ ವಿಧಿಯಿಂದರ್ಪಿಸಲೊಡಂ ನಿಧಿಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿ
ಸುವೆನೆಂದು ಪೇಟ್ಟುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೧-೯); ಅಳಗೆ ರಾಮನಲ್ಲಿದ್ದ
ಮೋಹವು ಕಡೆಗೆ ಕ್ರೋಧವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (ಕಲಾಧ. ೯೭); ಅಂದ
ಯ್ಯನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಾಮದಪನದ ಕಡೆಯು ಮುನ್ನಭವಿಯಾಗಿ ಪರಿಣ
ಮಿಸಿತು (ಪಾಟ. ೧೩೭). ೩. ಆಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ; ಮೈದೋರು;
ರೂಪು ತಳೆ; ಹೈಮಾಚಲಮಂಥೋರೂಪದಿಂದಂ ಪರಿಣಮಿಸಿದುದು
. . . ಎನಲ್ ಚೆಲ್ಲದಾಯ್ ಬ್ಬ ಪಂಡಂ (ಪಾಪಂ. ೩೩೪); ಪರಿಣಮಿಸಿ
ದುದಿಲ್ಲಿ ಜಳಸ್ವರೂಪದಿಂ ತಿಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರ. ೧-೪೯); ಪರಿಣಮಿಸುಕೊಂ
ಪ್ರಕೃತಿತ್ವರೂಪದಿಂ ಮಧ್ಯಮೈಕವಚನಂ ವಿಧಿಯೊಳ್ (ಶಮದ. ೨೩೦);
ಕನ್ನದಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಕನ್ನೆಯ ರೂಪಿನಂತೆ ಪರಿಣಮಿಸಿ (ಸಾಗಂಧಿ. ೩೯೦-೩೩).
೪. ಉಂಟಾಗು; ಸಂಭವಿಸು; ಅಂತು ಸೂಕ್ತಿಸಿದ ಸೂತ್ರ[ದ]
ವೃತ್ತಿ ನಿಜಾತ್ಮವೃತ್ತಿ ಘೋರ್ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೪);
ಮನಕ್ಕೆಂತಾನುಂ ಕಾಲಬಿಲ್ಲ ವರದಿಂ ನಿವೃತ್ತಿಪರಿಣತಿಯೊಳ್ ಪರಿಣಮಿಸಿದ
ಸುಸ್ಥಿತಿಯಂ ಮೃಥಂ ಮಾಡದೆ (ಚಂದ್ರ. ೪-೧೪ ಪ); ಅರೆಮೆ ಕೆಕಾರಂ
ಡಬ್ಬದಿಂ ಪರಿಣಮಿಸುಂ (ಶಮದ. ೨೫೭); ತಾಯಿಯ ಮುದ್ದು, ತಂದೆಯ
ಕಾಣ್ಯ ಅನೇಕ ವೇಳೆ ಮಕ್ಕಳ ಪುರೋಧವನ್ನಿ ಗೆ ಕುಂದಕಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿ
ಸುತ್ತವೆ (ಚಂಗಾಳ್. ೪). ೫. (ಗುಣದಂತೆ) ಪರಿಪಕ್ವವಾಗು; ಪರಿ
ಪೂರ್ಣವಾಗು; (೬). ೬. ಮುಪ್ಪಾಗು; ವಯಸ್ಸಾಗು; (೭).
೭. ಫಲ ಕೊಡು; ಫಲಿಸು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು; ದೊರೆಕೊಳಸುವ
ತಕ್ಕಿಯೊಳ್ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಫಲಮನಸ್ತಶಸ್ತ್ರತನುತೋತ್ಪರರಹಿತಂಗೆ
. . . ದೊರೆಕೊಳಸುವವೋಲ್ (ಅದಿಪ. ೧೫-೧೬). ೮. ಹರ್ಷಗೊಳ್ಳು;
ಸಂತೋಷಿಸು; ತೃಪ್ತಿಯೊಂದು; ವಿನುಳವೃತ್ತಿಗಲ್ ಸರೆ ಕಂಡ
ಮೂಲಫಲದಿಂದೆ ತಡೆದು ಪರಿಣಮಿಸುಕೊಂ (ಗಿಂ. ೧-೬೧); ಚೆನ್ನಮಡಿ
ವಳಸಮಳಚಾರಿತ್ತೋನ್ನತಿಗೆ ಭಕ್ತರು ಪರಿಣಮಿಸೆ (ಬಸವ. ೨೧-೪೫);
ಕಲಿಗಲ ದೇವನೀ ಕಮಿಯೆಂದು ಹೊಗಳಿದ ರಾವಣನ ಮಗ ಮೃಗನಗಲ
ದಿಟ್ಟು ಪರಿಣಮಿಸಿ (ಕಾಂ. ೩೪-೪೩); ಕುಮತಿ ದುರ್ಜನರು ಪರಿಣಮಿ
ಸದಿರಲೇನಾಯ್ತು (ಪಾಪಂ. ೧-೧೪). [ಪರಿಣಮನ+ಇಸು]

ಪರಿಣಯ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ವಧೂವರರನ್ನು ಪವಿತ್ರ
ವಾದ ಅಗ್ನಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಘಡಿಸುವುದು. ೨. ಮದುವೆ;
ವಿವಾಹ: "ಉಪಯಾಮ ವಿವಾಹೋದ್ವಾಹ ಪರಿಣಯಂ ವಾಣಿಪೀಡನ
ಕ್ಯಾಪ್ತಿ" (ಸುಪ್ರ. ೫೩. ೫೩-೧೧); ಪರಿಣಯಕ್ಕೆಟ್ಟಿಂದೆಲ್ಲಾ ಪುರಜನ
ಪರಿಜನಮನವಿಳವಸ್ತುಗಳೆಂ ಸತ್ಕರಿಸಿ (ಉದ್ಯ. ೪-೪೦); ಪರಿಣಯಮಂ
ನೆಗಳ್ ಸಮಾಪ್ತಿಯಂ ಮಾಡಿ (೬.೫೭. ೩೨-೩೯); ನರಚರಿತ್ರದ ರಾಮ
ಭದ್ರಗೆ ಪರಿಣಯ ಮಾಡ್ವುಜ್ಜುಗವ ನಿರ್ಧರಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೨-೩);
ಗುರುಜನವೆಸಗಿದ ಪರಿಣಯವೇ ಸರಿ (ಕಾಂ. ೩೧ ಅ೩೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಣಯನ (ನಾ). ಪರಿಣಯ ೨: "ಉಪಯಾಮ, ಪರಿಣಯನಂ
. . . ಉದ್ವಾಹಃ-ಈ ೫ ಮದುವೆ" (ಪಲಾಯು. ೮೧-೩೪೧);
ಪರಿಣಯನಾರ್ಥಂ . . . ಅದಿತ್ಯನಾದರದಿಂದಂ ನೆನೆದು ಬರಿಸಿದಂ ಮೂನ
ಮುಖ್ಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೫೭-೧೩); ಪರಿಣಯನ ಸಮಿತ್ತಂ ದಶಶಿವನತ್ತಲ್

ಪೋಗೆ (ಪಂಪ. ೧೦-೧೬೭); ಪರಿಣಯನವೇದಿಕಾಶೇಖರ ಪದ
ಪಂಕರುಹರಾಗಿಸಲ್ಕೊಂದು ವಧೂವರರನೊಡಗೊಂಡು ಬಂದರ್ . . . ಕುಲ
ವೃದ್ಧರ್ (ಪಾಂಕೀಶ್ವ. ೪-೨೪೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಣಯನಗೃಹ (ನಾ). ಮದುವೆ ಮನೆ; ವಿವಾಹ ನಡೆಯುವ
ಗೃಹ: ಪರಿಪೂರ್ಣೋತ್ಸವಮುತ್ಸವಮುರಜಧ್ಯನಿಯಿಂದಮಾ ಪಥೂ
ವರರಂ ಪೋ ಬದವೇಬಿಂಬಂಕಿರ್ದೊಂದು ಸುರವಾರ್ಷ್ವವಿಲಾಸಪರಿಣಯನ
ಗೃಹಂ (ಅದಿಪ. ೪-೧೯); ಅತಿಶಯಮಾದತ್ತು ಪರಮಪರಿಣಯನಗೃಹಂ
(ಕೃಷ್ಣ. ೪-೫೧). [ಪರಿಣಯನ+ಗೃಹ]

ಪರಿಣಯನೋತ್ಸವ (ನಾ). ಮದುವೆಯ ಸಮಾರಂಭ; ವಿವಾಹ
ಮಹೋತ್ಸವ: ಪರಿಣಯನೋತ್ಸವಂ ರತಿಗನಗನೊಳಗೆ (ಅದಿಪ. ೧೧-೧೧೩); ಪುಷ್ಪದಂತಪುರಾಣದೊಳ್ ಕುಮಾರಪರಿಣಯನೋತ್ಸವ
ಪರಿವರ್ಣನಂ (ಕೃಷ್ಣ. ೧೨-೧೧೪ ಪ). [ಪರಿಣಯನ+ಉತ್ಸವ]

ಪರಿಣಯೋತ್ಸವ (ನಾ). ಪರಿಣಯನೋತ್ಸವ: ಪರಿಣಯೋತ್ಸವ
ಪೋಷ್ಣಕನಾಗಿ ಶಿಶುಸಾಲದಾನವಂ ಬಂದಿದ್ ಭೀಷ್ಮಕಪುರಕ್ಕಭಿಮುಖ
ನಾಗಿ (ಪಾ. ೧೦-೫೩ ಪ). [ಪರಿಣಯ+ಉತ್ಸವ]

ಪರಿಣಾಮ (ನಾ). ೧. ಬದಲಾವಣೆ; ರೂಪಾಂತರ;
ಮಾರ್ಪಾಟು: "ಪರಿಣಾಮಮದು ವಿಕಾರಂ" (ಸುಪ್ರ. ೫೩. ೧೧೪-೨೨);
ಕಾರಕಮುಖದಿಂ ವಿಭಕ್ತಿ ಪರಿಣಾಮಿಸುವುದಾಗಿ, ವಿಭಕ್ತಿಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ
(ಶಮದ. ೧೫೭ ಪ್ರಯೋ); ದೀಜಪುಷ್ಪಫಲಂಗಳ್ಳಿ ಮದಿರಾಭಾವದಿಂದಂ
ಪರಿಣಾಮಮೆ (ಗೊಮ್ಮ. ೪-೪); ಪರಿಣಾಮವೆಂದರೆ ಬದಲಾವಣೆ . . .
ಈ ಪರಿಣಾಮವು ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲೂ ಪ್ರತಿಮಸ್ತುವಿನಲ್ಲೂ ನಡೆಯುತ್ತದೆ
(ಹಿಂದಸಾ. ೩೫). ೨. ಕಾರ್ಯದ ಫಲ: ಕಿಜಾಯಾತಂ ನಿರ್ಗದಿಂ ವಕ್ರ
ಗತಿಪರಿಣಾಮದಿನ್ನುತ್ಪತ್ತಿಚಿತ್ತದಿನ್ನುತ್ಪತ್ತಿ ನಾದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೭ ಪ);
ಗಮನವಿಲ್ಲದೆ ಸುಳಿಯಬಲ್ಲದೆ ನಿರ್ಗಮನಿಯಾಗಿ ನಿಲಬಲ್ಲದೆ ಅದಕ್ಕದೆ ಪರಿ
ಣಾಮ ಅದಕ್ಕದೆ ಸಂತೋಷ(ಅಪಜಂ. ೯೯-೪೭); ನಂದನಲಾಭಮಂಥೆ ನಿನ
ಗುಳ್ಳಿ ನೆಗಂ ನಮನನದಣಂ ವಿರತಿಪರಿಣಾಮಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೭೫); ಅಂದ
ಮುಂದವ ನೋಡು ರಾಮನ ಕರದ ಬಾಪದಿಡೆದು ದಿಟ್ಟಿಸು ಹಿಂದು
ಸಂಕುಯ ಬಿಟ್ಟು ಪರಿಣಾಮ ನಿರ್ಗಾಯ್ತು (ಕಾಂ. ೧೭-೫೨).
೩. ಪರಿಪಕ್ವತೆ; ಪ್ರೌಢತೆ: ಕರಿಗೆ ಕೇಸರಿ ಮೈರಿ ದುರಿತಕ್ಕೆ ಹರ ಮೈರಿ ಉರ
ವಣಿಸಿ ಬರುವ ಸಂಸಾರದುಃಖಕ್ಕೆ ಪರಿಣಾಮ ಮೈರಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೧೪);
ಅಮೃತ, ನಿನ್ನ ಪರಿಣಾಮ ಸಾಕ್ಷಿಕವಾದುದು. ನಮ್ಮಂಥ ಯತಿಗಳೂ
ನಿನ್ನ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಪಡೆಯಬೇಕು (ಪಾಪಂ. ೧೭೭).
೪. ಕೊನೆ; ಮುಕ್ತಾಯ: "ಪರಿಣಾಮಪಥ್ಯ" ಪರಾ. ೫. ಮುಪ್ಪು;
ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ. ೬. ಒಳಿತು; ಕ್ಷೇಮ; ಕಲ್ಯಾಣ: "ಕೀರ ಪರಿಣಾಮ
ಸುಕ ಶಬ್ದ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೯); ಬಂದಿರೆ ಪರಿಣಾಮವೆ ಮನೆಯೊಳಗಕ್ಕಂದಿ
ರನುನೆ ಮಕ್ಕಳು ಪದುಕವೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೨೦); ಗುರುಪಾಡಕೆಟಗಿದರೆ
ಶಿರಸು ತಾ ಮನೆಯಕ್ಕು ಪರಿಣಾಮವಕ್ಕು ಪದವಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೯);
ಅ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ದೌಲತ್ತಿನಿಂದಾಗಿ ಹಣ್ಣು ಹಣ್ಣಾಗಿರುವೆನು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ
ನಾವು ಈಗಿಂದೀಗಲೇ ಉಪಾಯ ಯೋಚಿಸದಿದ್ದರೆ ಪರಿಣಾಮವಿಲ್ಲ!
(ಕೃಷ್ಣ. ೩೪). ೭. ಫಲಿತಾಂಶ: ನೊಡಲನೆಯ ವಕೀರಿಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು
ಮುಗಿಸಿ ಪರಿಣಾಮ ಈಗ ತಿಳಿದು ಬಂದಿತ್ತು (ಸುಪ್ರ. ೮೬೯).
೮. ಬಾಗುವುದು; ಬಗ್ಗುವಿಕೆ. ೯. ಸುತ್ತಲೂ ಹರಡುವಿಕೆ;
ಪ್ರಸಾರ. ೧೦. ವಿಸ್ತಾರ; ಹರಡು. ೧೧. ನಿರ್ಧಾರ;
ತೀರ್ಮಾನ: ನಗುತ ರಾವಣ ಪೊದವಿಜೆಗೆ ಪರಿಣಾಮವಾಗಲಿ ತಲೆಯ
ತಾಯಿಂದ (ಕಾಂ. ೧೭-೪೪). ೧೨. ಆನಂದ; ಹರ್ಷ;
ಸಂತೋಷ: ಲಿಂಗದೊಡನೆ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಸಾರಿತ್ತಾಗಿ ಬಂದಿತ್ತೆಂಬ ಪರಿ

ಣಾಮವಿಲ್ಲ ಬಾರದಂಬ ದುಃಖವಿಲ್ಲ (ಒಪಪ. ೨೨೯); ಸೋಮರಾಂಭನ
ಲಾಂಛನರು ಪರಿಣಾಮವಂಕುರಿಸಲ್ಪೆ ಸುಖಗೋಷ್ಠೀಮಧುರವಚನಂಗಳಂ
ಮಾತುಗಳನಾಡುತ್ತ (೭೨೫. ೨೫-೨); ಸುಭದ್ರೆ ನಡೆತಂದು ನೆಲಕೆ ದೂಪ್ತನೆ
ಕೆಡೆದು ಸೆಳೆಯಲಿ ಹಲುದಿದಳು ಕೊಳುಗುಳಕೆ ಕಂದನ ಕಳುಹಿದವರಿಗೆ
ಸಂದುದೇ ಪರಿಣಾಮವೆಂದೆನುತೆ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೬-೧೩). ೧೩. ಶಂತಿ ;
ಸಮಾಧಾನ : ಎಂದೋ ಮನದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮವಹುದನೆಂದೋ (ಒಪಪ.
೨೨); ಎಲ್ಲ ಸಂದುದೇ ಪರಿಣಾಮವೇ ಇನ್ನು ಹೋದನೇ ಮುನಿಸಾಥ
ಕರುಣಿಸಿದೀ ಎಂದು (ಪಪಪ. ೯-೪). ೧೪. ಪ್ರಭಾವ ; ವರ್ಚಸ್ವಿ.
೧೫. ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ : ವೈದ್ಯರು ಕೊಟ್ಟ ಔಷಧಿಗಳ ಪರಿಣಾಮದಿಂದ ಅವರ
ಅರೋಗ್ಯ ಸುಧಾರಿಸಿತು (೨೩೩). ೧೬. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಆರೋಪಿ
ಸಲ್ಪಡುವ ವಸ್ತುವು (ವಿಷಯ), ಆರೋಪಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ
ವಸ್ತುವಿನ ರೂಪವಾಗಿ ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದಿ ಪ್ರಕೃತಕಾರ್ಯ
ಕೃಪಯೋಗವಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಲಂಕಾರ : ಸಮಾ
ಸೋಕ್ತಿ . . . ಪರಿಣಾಮ . . . ಉದಾತ್ತಾ ದ್ಯುಲಂಕಾರಗಳೊಡಗೂಡಿ
(ವೀಳ. ೨೨೫); ವರ್ಣಿಸುವ ವಸ್ತುವನುಮಾನವಸ್ತುವೆಂದೇ ದಿಬ್ಬಿಗೋಳಿಸಿ
ಅದಬಾಂಧವ್ಯ ಕಾರ್ಯಮುಮಂ ಪೇಜಿಯೆಂದು ಪರಿಣಾಮವೆನಿಪುದು
(ಅಪ್ರ. ೩. ೪೪-೫); ಉಪಮಾನವು ಉಪಮೇಯವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮಿಸು
ವುದರಿಂದ ಪರಿಣಾಮವೆಂದು ಹೆಸರು (ಕುಸಲ. ೧೯೬). ೧೭. [ಗಣಿತ]
ಸಿದ್ಧಾಂತವಾದ ಒಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿದ,
ಆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಿಂದ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದಾದ,
ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ; ಉಪಸಿದ್ಧಾಂತ : ರೇಖಾಗಣಿತಕ್ಕೆ . . .
ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವು ಬಂದಿದ್ದಿತಾದರೂ ಪ್ಲಾನಭಾಗವನ್ನು ಅಧಾರವಚನ . . .
ಪರಿಣಾಮ (Corollary) ಹೀಗೆ ವಿಂಗಡಿಸಿ ತರ್ಕ ಮಾಡಿ ಇದನ್ನು
ಕಾಪ್ಪದ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಪರಮೋಪಕಾರ ಮಾಡಿದ ಮಹಾಕವಿಯೊ
ಯೊಕ್ಕಿಡ್ (ಅಲ್ಪನಾ. ೮೮). ೧೮. [ಜೈನ] ವಸ್ತುವಿನ ಶುಭ,
ಅಶುಭ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಎಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಭಾವ,—
ಅವಸ್ಥೆ : ಪರಿಣಾಮವನಂಪ್ರಾಪ್ತಂ ಪರವರ್ತಿಸುತಿರ್ಪಲ್ಲಿ ಶುಭಪರಿಣಾಮಂ
ಬೆರೆಸೊಸಿದ್ಧಾರ್ಥಗಳುಮಾತ್ ರೌದ್ರದೋ ಮೂಡಿ ಮುಬುಗುತಿರ್ಪದೆ
ಚದುರಂ (ಅಜಿ. ೧೧-೩೯); ಪರಿಣಾಮದ ಪೊಲ್ಲಮೆಗಳ್ ದೊರೆತೊಳೆ
ದಿದೊಡವಿ ಬರ್ ಪಾಪಾಸ್ತ್ರವನುಂ ಬರಲಿಯದೆ (ಜೀವನಂ. ೧೫೨-೧).

ಪರಿಣಾಮ ಬೀರು = ಪ್ರಭಾವವನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಇವುಗಳ
ಫಲಿತಾಂಶ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಕಲಿವಿನ ಮೇಲೆ ಪರಿಣಾಮ ದೀರಕಳುವು
(ಕಲ್ಪದ. ೩೦೨). ಪರಿಣಾಮ ಮಾಡು = ಪರಿಣಾಮ ಬೀರು : ನದಿಗಳು
ನಾನಾವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಸೇವೆ ಮನವನ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಪರಿಣಾಮ
ಮಾಡದೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ (ಸನಿ. ೮). [ಸಂ.]

ಪರಿಣಾಮಕಾರಿ (ನಾ). ಫಲಕಾರಿಯಾದುದು ; ಪ್ರಯೋಜನಕರ
ವಾದುದು : ಅಗಸನನ್ನು ಬದಲಿಸುವುದೂ ಗೌಳಿನನ್ನು ಬದಲಿಸುವುದೂ
ಅಷ್ಟ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯೆಂದು ಅನುಭವಿಕರು ಬಲ್ಲರು (ದೀಕೃ. ೩೬);
ಈಗ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪದ್ಧತಿ ಕ್ರೋರತಮವಾದದ್ದು ; ಪರಿಣಾಮ
ಕಾರಿಯಾದದ್ದಲ್ಲ (ಪ್ರಸು. ೪೩೦); ನೋಡುಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಪರಿ
ಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ತಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಅವುಗಳ ಜೀವನಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು
ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯ (ಅದುಸಾ. ೫೦).

[ಸಂ. ಪರಿಣಾಮಕಾರಿನ್]

ಪರಿಣಾಮಗುಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ,
ಜೀವನ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗುವ ಗುಣ (?) : ಗಂ × × × ೦
ಬೌದ್ಧವಾದಿ ಪಾದಿ ಕೆಳೆಯೆಂದಿಗು × × × ಮಾನೆಯೆಂದಿರ್ಪು ತಡೆದ

ದಹಾದ × × × ದೆಂದೀಕ್ಷಿ ಪರಿಣಾಮಗುಣಮುಕ್ತ ವೇದೋರೆಯನೆಂದೊಡೆ
. . . ಪದದದ್ದಂ ಭಮ್ಯಾದೀಯಕೊಡರಿಸದಿರ್ಪಂದಿರ್ಪ ಪರಿಣಾಮ
ಗುಣಂ (ಕೊಲ್ಲಾ ಶಾ. ೧-೨೨ ; ?). [ಪರಿಣಾಮ + ಗುಣ]
ಪರಿಣಾಮಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪರಿವರ್ತಿಸು : ಕುಂಬಾರನು ಮಣ್ಣನ್ನು
ಗಡಿಗೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಾಮಗೊಳಿಸುವನು (ಭಾರದ. ೨೩೧).

[ಪರಿಣಾಮ + ಕೋಳ್ + ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಣಾಮಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಪರಮಾನಂದವನ್ನು ಹೊಂದು :
ಸುರತಸಂಭ್ರಮದ ಚುಂಬನಂಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಪರಿಣಾಮಗೊಳ್ಳಯ್ಯಾ ಎನ್ನ
(ಅಖಂಡ. ೨೮೬-೪೧). [ಪರಿಣಾಮ + ಕೊಳ್ಳು, (< ಕೋಳ್,)]
ಪರಿಣಾಮಜಲ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷದಿಂದಂಟಾದ ಕಣ್ಣೀರು ;
ಆನಂದಬಾಷ್ಪ : ತನು ಉದ್ಭವಿಸುವ ಕರಗ ಕಂಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮಜಲ
ಉಕ್ಕಿ ಕಡಗೋಡಿಸಿರುವುತ್ತು . . . ಅನಿಷ್ಟಲ ಪರಿಸಮೋದನೆ ಬೆರೆದು
(ಅಖಂಡ. ೨೦೬-೪೬). ೨. [ವೀಶ್ಯ] ಹತ್ತು ವಿಧವಾದ ಪಾದೋ
ದಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಚತ್ವಾರ್ಥ್ಯದ್ಯಮಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿ
ಪರಿಣಾಮಜಲವ ಚಿದ್ರಾಂಜದೊಳಗೆ ಪರಿಣಾಮಪಾವದದಿಂದ ತೋಧಿಸಿ
(ಚನ್ನ. ೪. ೮೨-೧೬೬). 'ದಶವಿಧವಾದೋದಕ' ಪರಾ.

[ಪರಿಣಾಮ + ಜಲ್ಮ]

ಪರಿಣಾಮತೆ (ನಾ). ಆನಂದ ; ಸಂತೋಷ : ಕೂಡಿ ಸುಖಬಡೆವುದು
ಜಂಗಮಲಿಂಗದ ವಿಷಯ ಸುಖಬಡೆದು ಪರಿಣಾಮತೆಯೆನೈದುವುದು
ಪ್ರಸಾದಲಿಂಗದ ವಿಷಯ ಪರಿಣಾಮತೆಯೆನೈದುವುದು ಏಕಶಯಬಡೆವುದು
ಮಹಾಲಿಂಗದ ವಿಷಯ (ಅಪವ. ೫-೧೨). [ಸಂ. ಪರಿಣಾಮತಾ]

ಪರಿಣಾಮಪಥ್ಯ (ನಾ). ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹಿತವಾದುದು ; ಕಡೆಯಲ್ಲಿ
ಮಂಗಳಕರವಾದುದು : ಪರಿಣಾಮಪಥ್ಯಮಂ ಸುಖಪರಿಕರಮಂ
ಮೆಚ್ಚದನ್ನರಾರಿ ಮಾತಂ ನಿರತಿಯರಸಮೇತಮಂ (ಕವಿಾ. ೩-೧೫೨);
ಪರಿಣಾಮಪಥ್ಯಮಮಪ್ಪ ಕೃತ್ಯಮಂ ನಿಜಮನಶ್ಚಮರಸಚನ ಸಹ
ಸಮಾರೋಚದಿಂ ಕಂಡು (ಚಂದ್ರ. ೯-೧೨೬ ನ). [ಪರಿಣಾಮ + ಪಥ್ಯ]
ಪರಿಣಾಮಪ್ರಧಾನ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಟ್ಟುವುದರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ
ವಾದುದು ; ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾದುದು : ಎಲ್ಲ ವಿಮರ್ಶೆಯೂ
ಮೂಲಭೂತವಾಗಿ ಮೃತ್ತಿನಿಷ್ಠವಾದುದು ಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮಪ್ರಧಾನ
ವಾದುದು (ಸಾಹಿತ್ಯ. ೩೦೦). [ಪರಿಣಾಮ + ಪ್ರಧಾನ]
ಪರಿಣಾಮರಮಣೀಯ (ನಾ). ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗುವುದು :
ಅವಿನೀತರಾಜಪುತ್ರನೊಳಾಕೋಚಿಸಿದ ಮಂತ್ರದಂತೆ ಪರಿಣಾಮ
ರಮಣೀಯವಾಗದೆ ಕಡೆಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೬ ಬ).

[ಪರಿಣಾಮ + ರಮಣೀಯ]

ಪರಿಣಾಮರಮಣೀಯತೆ (ನಾ). = ಪರಿಣಾಮರಮಣೀಯ :
ಒಂದೇ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಚಿತ್ರ ಇದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಅಣಕವಿದೆ . . .
ಪರಿಣಾಮರಮಣೀಯತೆಯೂ ಇದೆ (ಸಾಂದಸ. ೩೧೩).

[ಪರಿಣಾಮ + ರಮಣೀಯತೆ]

ಪರಿಣಾಮವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪರಮಸುಖವನ್ನು ಪಡೆ ; ಪರಮಾನಂದ
ವನ್ನು ಹೊಂದು : ಆ ಪಶುಕಾಯವಂ ಕಳೆದು ಆನು ಪರಿಣಾಮ
ವಡವಳಯ್ಯಾ (ನೀಲಪ. ೪. ೨೬-೪೦); ನಿನ್ನಂ ಕಂಡು ಬದುಕಿದೆವು
ಪರಿಣಾಮವಡೆದವು (ಸೋಮಚ. ೨-೮೯). [ಪರಿಣಾಮ + ಪಡೆ]

ಪರಿಣಾಮವಾದ (ನಾ). ೧. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಸಾಂಖ್ಯಮತದ
ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳುವ 'ರೂಪಾಂತರ' ತತ್ತ್ವದ ಮತ : ಕುಂಬಾರನು
ಮಣ್ಣನ್ನು ಗಡಿಗೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಾಮಗೊಳಿಸುವನು. ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಮರೆ
ಯಾಗಿದ್ದ ಗಡಿಗೆಯೂ ಕುಂಬಾರನ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಹೊರಪಡುವುದು

ಎಂದು ಸಾಂಖ್ಯವಾದ, ಇದನ್ನೇ ಪರಿಣಾಮವಾದವೆಂದೂ ಸತ್ತ್ವಾರ್ಥವಾದವೆಂದೂ ಹೇಳುವರು (ಭಾರತ. ೨೩೧); ಈ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಸುವರ್ಣ ಪರಿಣಾಮವಾದ ಭೂಪಟದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮದ ಪರಿಣಾಮವೆಂದು ಕೆಲವರು ತಿಳಿಯುವರು... ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪರಿಣಾಮವಾದ, ಮತ್ತೊಂದು ಆರಂಭವಾದ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೬). ೨. [ವಿಜ್ಞಾನ] ಸರ್ವೇವವಸ್ತುವು ಆದಿ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ತಳೆದಿರುವ ರೂಪಾಂತರವನ್ನು ಕುರಿತವಾದ; ವಿಕಾಸವಾದ; "ಗರ್ಭಧಾರಣವಾಗುವುದರಿಂದ ಭ್ರೂಣವು ಹೊಸದಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದದ್ದೇ ವಿಕಾಸವಾಗುವುದೆಂದೂ ಹೇಳುವ ವಾದ: ವಿಕಾಸವಾದ" (Theory of Evolution. ಇಂಕನಿ); ಖಗೋಳಜ್ಞರಿಗೆ ಭೂಗರ್ಭಶಾಸ್ತ್ರದ ಪರಿಣಾಮವೂ ದಾರ್ವಿನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಪರಿಣಾಮವಾದವೂ (Theory of Evolution) ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ (ವಿಶ್ವಕ. ೧೦); ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಪ್ರದಾಯವು . . . ಪರಿಣಾಮವಾದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾರತ. ೨೨೬). [ಪರಿಣಾಮ + ವಾದ್ಯ]

ಪರಿಣಾಮವಾದಿ (ನಾ). [ವಿಜ್ಞಾನ] ವಿಕಾಸವಾದವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವವನು: ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಕುರಿತು ದೃಷ್ಟಿಭೇದಗಳನ್ನು ಇಂದಿನ ಆರಂಭವಾದಿ, ಪರಿಣಾಮವಾದಿ . . . ಮುಂತಾದ ದಾರ್ಶನಿಕರು ಧನ್ಯ ಧನ್ಯ ಕೋನದಲ್ಲಿ ಈ ಸೃಷ್ಟಿಕೃತವನ್ನು ಕುರಿತು ಸಾಬೀತಾಗಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು. (ಪರಿಣ. ೬೩ ಕವಿವ್ಯಪರಿಚಯ). [ಸಂ. ಪರಿಣಾಮವಾದಿನ್]

ಪರಿಣಾಮಶುದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] "ಮನಃಪರಿಪಾಕ" (ಆದಿಪ. ಸಂಗ್ರಹ. ೪೩೪): ಪರಿಣಾಮಶುದ್ಧಿ ದೊರೆತೊಳೆ . . . ಭರತಂಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರ ಲಕ್ಷಣಪಂಚದಿಂದ ಕೊಟ್ಟಿನವಧಿ ಪುಟ್ಟಿತ್ತಾಗಳು (ಆದಿಪ. ೧೫-೨೨); ಪರಿಣಾಮಶುದ್ಧಿ ಯಿಂದಮಾಹಾರವಾಸಮುಕ್ತಿ (ಶಾಂತಿಪ. ೯-೪೬ ಪ); ಭರ್ತರಭಕ್ತಿಭರದಿನಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಪರಿಣಾಮಶುದ್ಧಿಯಿಂದ ಪಂದಿಸಿದಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೪-೨೧). [ಪರಿಣಾಮ + ಶುದ್ಧಿ]

ಪರಿಣಾಮಶೂಲಿ (ನಾ). ಅಜೀರ್ಣವಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಆಹಾರವು ತಳೆಯುವ ಮಾರ್ಪಾಟುಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ನೇದನೆ, - ಸುಲಿತ; ತೀವ್ರವಾದ ನೋವುಂಟುಮಾಡುವ ಅಜೀರ್ಣರೋಗ: ಬಣ್ಣ, ಲವಣ ಸಹ ಕಲ್ಮವಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟು . . . ಸಾಸುಮೆಯಿಂದ ದಿಸ್ತೀಂದರೆದು ಕಲ್ಮವ ಮಾಡಿ ಕೊಡಲು ಆಮಾಸಿಸಾರ, ಉದಾವರ್ತ, ಪರಿಣಾಮಶೂಲಿ ಸಹ ಮಾಣ್ಣಂ (ಸಕವ್ಯ. ೩೧೪). [ಪರಿಣಾಮ + ಶೂಲಿ]

ಪರಿಣಾಮಾಲಂಕಾರ (ನಾ). - ಪರಿಣಾಮ ೧೩: ಪರಿಣಾಮಾಲಂಕಾರಮಂಕನಿ . . . ವರ್ಣಸುವ ವಸ್ತುವನುಪಮಾನವಸ್ತುವೆಂದೇ ದಿಟಗೊಳಿಸಿ ಅದಜಾಂದಪ್ಪ ಕಾರ್ಯಮುಮಂ ಪೇಟಿಯದು ಪರಿಣಾಮ ಮುನುವುದು (ಆಪ್ರ. ೪೪-೧). [ಪರಿಣಾಮ + ಅಲಂಕಾರ]

ಪರಿಣಾಮಿ (ಗು). ೧. ಬದಲಾಯಿಸುವ; ರೂಪಾಂತರ ಹೊಂದುವ. (ನಾ). ೨. ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದಿದುದು; ರೂಪಾಂತರ ಹೊಂದಿದುದು: ಪರಿಭಾಷಿಸೆ ಕಾಲತ್ರಯ ಪರಿಣಾಮಿಗಳೆನಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟು ಮೂಣಂ ಕ್ರಿಯೆಯೊಳ್ ನುತಂ ಪ್ರತಿಪೇಧಕ್ರಿಯೆ ಬರೆ ಭೂತಾರ್ಥದೊಳ್ ಸಲ್ಲುದು (ಕಮದ. ೨೨೨); ಸತ್ಯ, ರಜಸ್ಸು, ತಮಸ್ಸುಗಳುಳ್ಳ ವಿಶ್ವವೆಲ್ಲಾ ಪರಿಣಾಮಿ ಮತ್ತು ಅನಿತ್ಯವಾದುದು (ಭಾರತ. ೨೩೬); ಕೆಲವರು ಅತ್ಯನಿಬ ವಸ್ತುವನ್ನು ಶಾಶ್ವತ, ನಿತ್ಯ, ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಪರಿಣಾಮಿಯಲ್ಲದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವರು ಅದನ್ನು ಪರಿಣಾಮಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೩೫).

೩. ಬದಲಾವಣೆ; ಮಾರ್ಪಾಟು. ೪. [ವೀಶ್ಯ] "ಲಿಂಗಾನಂದಾಸ್ತು ಭಾವಿ" (ವೋಶಮಾ. ೪೩೪): ನಾನೇಕೆ ಬಂದೆ ಸುಖವ ದಿಟ್ಟು ಬಂದು ದಕ್ಕಿ ಒಂದೂ ಆದುದಿಲ್ಲ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸುಖಿಯಲ್ಲ ಪರಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮಿಯಲ್ಲ (ವೋಶಮಾ. ೩೬-೧೫); ನೀನು ಪರಿಣಾಮಿಯಾದ ಬಸವಾ ರೂಪು ನಿರೂಪವಿದಿದೆ ಬಸವಾ (ಸೀಲಪ. ೪. ೧೧-೨೬); ಚೇತನ ತಾನಾ ಗಿಯುಂ ನಿಶ್ಚೇತನದ ಪರಿಣಾಮಿ . . . ಮಹಾನುಭಾವಪ್ರಜ್ಞ ಮಾನಸನು (ಬಸಪ. ೪-೧೨). [ಸಂ. ಪರಿಣಾಮಿನ್]

ಪರಿಣಾಮಿದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಬದಲಾವಣೆಯಾಗುವ ವಸ್ತು; ಮಾರ್ಪಾಟಾಗುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಪದಾರ್ಥ: ಜೀವ ಪುಷ್ಕಲಗಳೆರಡು ಕ್ರಿಯಾಕ್ರಯದ್ರವ್ಯಗಳು, ಪರಿಣಾಮದ್ರವ್ಯಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೧). [ಪರಿಣಾಮಿ + ದ್ರವ್ಯ]

ಪರಿಣಾಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ರೂಪಾಂತರವಾಗು: ಇಂಕರ್ಥಪದದಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿ ಪರಿಣಾ [ಪಾಠಂ. ೧] ಮಿಶ್ರುವು (ಕಮದ. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಆನಂದವನ್ನು ಹೊಂದು; ಹರ್ಷವನ್ನು ತಾಳು: ತಿಪಥಕ್ರು ಪರಿಣಾಮಿಸಿದರೆ ಒಡನೆ ನಿವ ಪರಿಣಾಮಿಸುವ ನೋಡಾ (ಮಹಾವೇ. ಬ. ೬೬-೧೬೫); ನಿನ್ನಾಚಾರದನ್ನೂ ಉ ವ್ಯಂದನುಂ ಕೇಳ್ದಾಗಳುಂ ಪರಿಣಾಮಿಸುತ್ತಿಹವು (ಬಸಪ. ೪-೬೧); ಅಖಿಲ ಸುರಜಾಲ ಪರಿಣಾಮಿಸರು (ಸವಸೇ. ೫-೧೪). ೩. ವರ್ಧಿಸು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದು: (ಕ). [ಪರಿಣಾಮಿ + ಇಷ್ಯ]

ಪರಿಣಾಮೋದಕ (ನಾ). - ಪರಿಣಾಮಜಲ ೨: ಪರಿಣಾಮೋದಕ ನಿರ್ವಾಮೋದಕ ಇವೆರಡು ಬಟ್ಟಲಿತ್ತಿ ಸಲಿಸಿದಂತಹ ಜಂಗಮಪಾದೋದಕದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧವು (ಚನ್ನ. ೪. ೬೯-೧೬೪); ದಶವಿಧ ಪಾದೋದಕಗಳು: - ಇವು ಗುರುಪಾದೋದಕ . . . ಪರಿಣಾಮೋದಕ, ನಿರ್ವಾಮೋದಕ, ಸತ್ಕೋದಕ ಎಂದು ಹತ್ತು ಇರುತ್ತವೆ (ಕವಾಕೋ. ೧೦೪); ಆ ಬಟ್ಟಲಲ್ಲಿದ್ದ ತೀರ್ಥವನ್ನು ಮೂರು ಸಲ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದೇ ಪರಿಣಾಮೋದಕ (ಕರ್ನಾಕ. ೧೬೬). 'ದಶವಿಧಪಾದೋದಕ' ಪಠಾ. [ಪರಿಣಾಮ + ಉದಕ್]

ಪರಿಣಾಯ (ನಾ). ಚಿದುರಂಗ, ಪಗಡೆ ಮುಂತಾದ ಅಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಯನ್ನು ಚೆಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು, - ನಡೆಸುವುದು: "ಪರಿಣಾಯ-ಪಗಡೆಕಾಯಿ ನಡೆಸುವುದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೨೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಣಾಶಗ್ನಿ (ಕ್ರಿ). ನಾಶಪಡಿಸು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು: ಮಹೋನ್ನತಿ ಯಂ ಪರಿಣಾಶಗ್ನಿಗೈದು ಮೇಣ್ ಕೋಧಿಪ ಸದ್ವೃತಾಶರಣಿಯಂ ಪರಿ ಭಂಗಿಸಿ ಕಾಡುತಿರ್ಪುದೀ ಲೋಭವಿದನ್ನ ನಾವಗಮಿದಂ ಸಲೆ ದೂಡು ಶಿವಾ ಮುರೇಶ್ವರಾ (ಅಮೃ. ೪೧). [ಪರಿಣಾಶ + ಗ್ನಿ (< ಕಿಯೆ)]

ಪರಿಣಾಹ (ನಾ). ೧. ಅಗಲ; ಹರಡು; ವಿಸ್ತೀರ್ಣ: "ಪರಿಣಾಹ, ವಿಶಾಲತಾ-ಈ ೨ ಸುತ್ತು" (ಕಲಾಯು. ೧೩೦-೧೦); ಅದು ಜಂಬೂ ದ್ವೀಪೋಪಮಾನ ವಿಸ್ತಾರಪರಿಣಾಹಪರಿಣಾಮಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಆದಿಪ. ೬-೩೪ ಪ); ಕುವಲಯಾಹೀಡೇಭಂ . . . ವಿಂಧ್ಯಭೂಭೃದಾಯಾನುದೂಳಂ ಮಹಾವರಾಹಪರಿಣಾಹದೂಳಂ . . . ಪವನವೇಗದೊಳಮಗುವುಮದ್ಭುತ ಮುಮುನಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೬-೩೫ ಪ); ಪೆಸರಿಂದಂತದು ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ ಪರಿಣಾಹ ದಿಂದ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಕ್ಕೆ ಸಮಂ (ಚಂದ್ರತ. ೧೧-೨೪). ೨. ವೃತ್ತದ ಆವರಣರೇಖೆ; ಪರಿಧಿ. [ಸಂ.]

ಪರಿಣೇತಿತ (ಗು). ತುಂಬಿದ; ವ್ಯಾಪಿಸಿದ: ಪಾರಿಜಾತ ಸಂತಾನಕ ಹರಿಹಂದನ ವನಪರಿವೃತಪರಿಣೇತಿಚತವಿಶಾಲಹರಿಣೀಳರುಚಿರುಚಿರವಿರಚಿತ ನೀಲಾಭ್ರವಿಭ್ರಮಕುಟ್ಟಿಮದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೩-೪೨ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರಿಣೇತ (ಗು). ೧. ಸುತ್ತು ಬರಿಸಿದ; ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಬರುವಂತೆ

ಮಾಡಿದ. ೨. ಮದುವೆಯಾದ ; ವಿವಾಹವಾದ : ಒಂದುದಿನವೂ
ಪರಿಣಿ [ಪಾಠಂ. ೧೩] ತರ್ಭಾರ್ಯನು ಮಾರ್ಶ್ಯಸೌಂದರ್ಯನು . . .
ಅದ ಕುಮಾರನಂ . . . ಮಹಾರಾಜಂ ದೊರವೊಳಿ ಕಂಡು (ಚಂದ್ರಪು.
೪-೧೨ ಪ). ೩. ಪೂರ್ತಿಮಾಡಿದ ; ಮುಗಿಸಿದ. (ನಾ). ೪.
ಮದುವೆಯಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ವಿವಾಹಿತವ್ಯಕ್ತಿ : ಯಮರಾಯ
ಹೃದಯವಿಹೀನ . . . ಸೂತನ ಪರಿಣಿತರನ್ನಗಲಿಸಿ ವಿರಹಯಾತನೆಗೆ
ಗುರಿಮಾಡುವ (ಪರಿಣ. ೫೨).

[ಸಂ.]

ಪರಿಶ್ಕ (ಗು). ೧. ಹಿಡಿದ ; ಗ್ರಹಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಆವರಿಸಿರು
ವುದು ; ಬಳಸಿರುವುದು (?) : ಪ[ಪಾಠಂ. ದು]ರಿತಮದೊಂ[ದೊಂ]
ದೊಳಗೆ ಪರಿಣೇಷಂ ಕಲಹದೋಷ ಪರ್ವಸಮಕ್ಕುಂ ಪಿರಿದಕ್ಕುಮಿನ
ಶರಾಂಕರ ಪರಿವೇಷಂ ಬಿಳ್ಳನಾದೊಡಂ ಮುಖಿ ಕಿಡುಗುಂ (ಜಟ್ಟಮ.
೫-೧೫).

[<ಸಂ. ಪರಿಶ್ಕ]

ಪರಿಶ್ಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ : ಪರಿಶ ಪಾಲ್ಪಣ ಸ್ವೇತ
ಸೋರಿಯು ಪಂಪ ಗೀಜಗ ಮೆರೆದವು (ಗೋಪಾಡು. ೨೪). [?]

ಪರಿತಂ (ಅ). ೧. ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ. ೨. ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ.
ಪರಿತಂ ಮಾಡು = ಅಭಿಮುಖವಾಗಿಸು ; ಎದುರಾಗಿಸು :
ಅಂತುಡಾಸೀನಮಾನಸಂ ಮಸಕವಿಲ್ಲದ ಸಾರ್ವಭೌಮಂ ಪೇರಡ್ಡಮಾಗಿ
ಕೆಲದ ಚಕ್ರಾಯಾಧನೋಕ್ ತಮ್ಮಂಗೆಬಾಹ್ಯವಸ್ತುವಂ ಪರಿತಂ ಮಾಡು
ತ್ತಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೧೬ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರಿತಪನೆ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ದುಃಖ ; ಬಹಳವಾದ ಕಳವಳ :
'ಪರಿತಪಿಸು' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ಪರಿತಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಯಾಗಿ ದುಃಖಿಸು ; ಬಹಳವಾಗಿ ಕಳವಳ
ಪಡು : ಹರಣವಳಿದು ಧರಗುರುಳಿದ ಪಕ್ಕಿಯ ಪರಿಯ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ಪರಿತಪಿಸಿ
(ಪದಿಬ. ೨-೩೫) ; ದಿನವೆಲ್ಲಾ ದುಡಿದರೂ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬದೆ ಪರಿತಪಿಸುವ
ಬಡಜನಕೋಟಿಗೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬರಗಾಲವಿಲ್ಲ (ಕಣ್ಣಣ. ೫ ಮೊದಲಮಾತು) ;
ತಮ್ಮನ್ನು ನಂಬಿ ಕೈಹಿಡಿದ ಜೀವ ಪರಿತಪಿಸುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಹೃದಯ
ವನ್ನು ಗರಗಸದಿಂದ ಕುಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗಾಯಿತು ಅವರಿಗೆ (ರಂಗವ.
೧೧೮). [ಪರಿತಪನ + ಇಸ್ಯು]

ಪರಿತಪ್ತ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾದ ; ಸುಣ್ಣುಣಲಂ ಮಣ್ಣಿಂಟೆ
ಗಿತ್ತ ಮಣ ಪರಿತಪ್ತ ಲೋಹರಜಸ್ವಿಕೃತಕಳದೋಕ್ ಮೆಯ್ಯುಸೇಡಾಡುವುದುಂ
(ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯೧ ಪ). ೨. ದುಃಖ ಹೊಂದಿದ ; ತಾಪ
ಹೊಂದಿದ. (ನಾ). ೩. ತಾಪ ಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಸಂತಪ್ತ
ವ್ಯಕ್ತಿ : ಹಸಿವಿನ ಬಾಧೆಯಿಂದ ಪರಿತಪ್ತಳಾದಳು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೩೦).

[ಸಂ.]

ಪರಿತರ್, ಪರಿತರು, ಹರಿತರ್, ಹರಿತರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓಡಿಬರು ;
ಧಾವಿಸು ; ರಭಸದಿಂದ ಮುನ್ನುಗ್ಗು : ಕರುಮಾಡದಿಂದಿಬಾಡು ಪರಿ
ತರ್ಪನ್ನೆಗೆಂ (ಮಹಾರಾ. ೧೧೬-೧೩) ; ಪರಿಜನನುನಿತಂ ತುಂಪದೆ ಪರಿ
ತಂದಿನ್ನೀವೆನೆಂದು ಕಪ್ಪುರದ ದಿಂಜಬೊರೆದ ಕರಕಾಂಬುನಂ ತಳಿದು
(ಅವಿಪು. ೪-೧೬) ; ರಾಗದಿನಗಳು ನೀಡುಂ ಪರಿತಂದೋರ್ವಳು ನೋಡಿ
ದಳೊಲ್ಲ ರೂಪವಿದ್ಯಾಧರನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೧೩) ; ಶರ್ಮಂ ಪರಿತಂದು
ನಿಲ್ಲನೆಂದೊಡೆ ಗಿರಿಜೆಯ ಸೌಭಾಗ್ಯದಿರವನಾರ್ ಬಣ್ಣಿಸುವರ್ (ಗಿರಿಕ.
೩-೯೪). ೨. ನಡೆದು ಬರು ; ಆಗಮಿಸು ; ಸಾಗಿ ಬರು :
ಮನೋಭವನೊಡ್ಡ ಣದಂತೆ ತಂದತಂದೆ ಪರಿತಂದು ಸೂಸಿದುದು ಸೇಸೆಯ
ನಂದು ಪುರಾಂಗನಾಜನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೫). ಮದೀಯಾಂಚಿಕೆಯ

ಮುಂದೆ ಪರಿತರ್ ದೌವಾರಿಕೆಯರಿಂ . . . ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರಿಂ ಕೂಡೆ
ಸಂದಗಿಸಿದ ಬಾಗಿಲೊಳೆಂತಾನುಂ ನುಸುಳ್ಳು ಪೋದಂ (ಶಾಂತಿಪು.
೮೩೦) ; ಜಗಂಗಳಂ ಬಗೆಯದೆ ನುಂಗಲೆಂದು ಪರಿತಂದಪುದಂತಕನಾಣ್ಣಿ
ಯಂದವಿಯ ಪಗೆವಡೆಗಿಲ್ಲ ಜೀವನಂ (ಪಂಪಮಾ. ೧೪-೧೫೯).
೩. ಪ್ರವಹಿಸು ; ಹರಿದು ಬಿರು : ಹಿಮಶೈಲಾಗ್ರದ್ವಿಘಟಾ
ತಂದಮರಾಪಗೆ ಕೆಲಗೆ ಣದ ಜಿನದಿಂಬದ ಮೇಲಮಂದಿರೆ ಪರಿ
ತಂದುದಜಾಂದಮ ಪಾವನಮಾಯ್ತಿ (ಸಮಪ. ೨-೫೩) ; ಹುಣ್ಣಿ ಮೆಯ
ಸಸಿಯ ಬಟ್ಟೊಸರ್ಮ ಪರಿತರ್ಪ ದಿವ್ಯಾನ್ಯತದ ತೋಜಿಯೊ (ಪದ್ಮರಾ.
೧-೩೦) ; ಕಣ್ವನಿಪೊನ್ನರಿತರ್ಪೊಲೊಪ್ಪೆ ವೃಷ್ಟಿ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೧೮).
ಪರಿತರು : ೧. ಮತ್ತೆ ಜೋಡಿಸಿ ಪರಿತರಲು ಮುರಿಯೆಚ್ಚು ಪುನರಸಿ
ಹುರುಳುಗಿಡಿಸದವನು ಹರಿದನು ಮತ್ತೆ ಪವನಜನ (ಕುಮಾರ. ೨೦-೧೫) ;
ಅಲಭುಭುಜಬಲ ಹಲಗೆ ಮಂಡೆಯವಿದಿದು ಪರಿತರಲು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-
೩೬-೧೬). ಹರಿತರ್ : ೧. ನೆಜೆ ಕೇಳು ಹರಿತಂದು . . . ತರುಣಿ
ಯರೆ ಹರಣಮಂ ಕಾಯ್ತಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೩೫) ; ಪುರುಷಕರವಿಷೋರಗ
ವಾಗಳೊಂದುದವಣಿಸಿ ಹರಿತಂದು (ಮಪು. ೪೬-೨೧). ೨. ಕಣಜಂಗಳಿಗೆ
ಹರಿತಂದು ಪಡಿಗಳನಳವ ಬಾಚರಸಂಗೆ ಇಂತೆಂದ (ಬಸಪು. ೫೩-೧೩).
೩. ಭರ್ಯಾರಮನಲು ಗಿರಿಯ ತುದಿಯಿಂದೋಸರಿಸಿ ಹರಿತರ್ಪ ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ
ನಾಮಮಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೩೦-೨). ಹರಿತರು : ೧. ಮಂಡಿಯಿರು
ಹರಿತಪ್ತ ಕಡುಸಂಭ್ರಮವನೇನೆಂಬೆ (ಬಸಪು. ೫-೨೮) ; ಕಳವಳಿಸಿ ಸಾತ್ಯಕಿ
ಘಟೋತ್ಕಚರುಲಿದು ಹರಿತರೆ (ಕುಮಾರ. ೧-೩೩) ; ನಂದಾದಿ
ಗೋಪರ ಮೊತ್ತವೀ ಪ್ರಳಯದ ಮಹಾಭೃನಿಯತ್ತಲೇನೇನೆನುತ ಹರಿ
ತಂದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧೦-೩೪). ೨. ತೊಪ್ಪ ತೊಪ್ಪನೆ ಪಿರಿಯ ಕಲ್ಲೊಳು
ತಪ್ಪಲಿಡುತಂ ಸೋಡುತಂ ಹರಿತಪ್ತ ಕೆಲವಾಡುಗಳಂ ಬೊಟ್ಟುಲಿಯ
ಮರನಿಪ್ಪ ನೆಪ್ಪಿಗಾತನು ಹೊಡೆದು (ಬಸಪು. ೨೦-೧೪) ; ಹರುಷ ಮಿಗೆ
ಹರಿತಂದು ಬಂಡೆಯ ಶಿರದ ಹಲಗೆಯನಡೆದನು (ಕುಮಾರ. ೧೦-೨೭) ;
ಕಾಮಲತೆ ನೀನಿದಂ ಮುಂದಿಗೆ ಮುಡಿಯೆಂದು ಕೊಡಲಾಗಲಾ ಮಾಲಿಯೇ
ಹಾವಾಗಿ ಹರಿತಂದುದಂ ಕಂಡೆನು (ಸಮ್ಯಕ. ೬-೪೭). ೩. ತಪ್ಪಿಸಿದ
ಮೈಮೈಗಳಲಿ ಹರಿತಪ್ತ ರಕ್ತವ ಸುಜಾಮ ಕೆಂಥಳುಪ್ಪರಿಸಿದುದು
(ಕುಮಾರ. ೨-೨೮).

ಪರಿವರಿತರು, ಪರಿವರಿತರ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಮಹಾದೇವಿಯ
ತದ್ರೂಪಿಸ್ತರ ಪರಿವರಿತರೆ ನೆಲಮಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಸನ್ನ (ಎಕ. XVI, ಮದ್ದಗಿ.
೧೩೩-೨ ; ?) ; ಪರಿವರಿತಂದು ಮುಯ್ಯಿರೆದಿಲ್ಲನೆ ಪಕ್ಕದಿನ್ನಿ . . .
ಕಾಂತನೋಕ್ ನೆರೆದು ದಸಾಂಗಕಾಂತೆಯೆಂದೊಮಾಡು ದಾದಾಮೆ ತತ್ತ ಭಾತ
ದೋಕ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೧೦೧). [ಪರಿ+ತರ್]

ಪರಿತರು 'ಪರಿತರ್' ನೋ.
ಪರಿತರ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸು ; ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸು : ಧೂರ್ತಜನಂ
ನಿಜವ್ಯಸನಮಂ ಪರಿತರ್ಪಿಸ [ಪಾಠಂ. ಪ್ಪಿಸ]ಲೆಂದಧರ್ಮದೋಕ್ ಮರ್ಪಿಸು
ನಂತು ಯೋಜಿಸುಗುಮಾಳ್ವರನೆಂದೊಡೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೬೯).

[ಸಂ. ಪರಿತರ್ಪಣ + ಇಸ್ಯು]

ಪರಿತಾಪ (ನಾ). ೧. ಕಾವು ; ಉಪ್ಪು ; ಶಿಶು : ಪರಿತಾಪಂ ಕಿಡೆ
ಪುಳಕಾಂಕುರಮೊದವೆ ಲತಾಂಗದೋಕ್ . . . ಪಶ್ಚಿಮಾನಿಲಂ ಸೋಂಕ
ಲೊಡಂ (ಪಂಪಮಾ. ೩-೧೪೦) ; ನವಭಸನಲಾರವದಿಂದವನೇದೇವಿಯ
ನಿದಾಪುಪರಿತಾಪಮದಂಗೆವವೋಲಿ (ಜಗದಿ. ೨-೨೦). ೨. ಜ್ವರ ;
ತಾಪ : ಚಂದನರಸದಿಂದೆ ಮಾಗಿಯಾ ನೀರಿದಂ ನಂದದು ಪರಿತಾಪಾನಳ
ನಿಂದಜಾಂದಂ ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ಯ ಕಾಮಜ್ವರಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೬೪).
೩. ಅತಿಯಾದ ದುಃಖ ; ಬಹಳವಾದ ಸಂಕಟ,—

ಬೇಗುಂದಿ : ಪರಿತಾಪಮನೆನೆಗೆ ನಿಶಾಕರನಾಗಿಹುಗುಂ . . . ಸುರಭಿ
ಸಮಯೋದಿತಂ ಹಿಮಕರನುಲಂ ಪದವನೆಂಬುದಿದು ವಿಪರೀತಂ (ಕವಿಂ:
೩-೩೬) ; ರೌದ್ರಶಾಪಪರಿತಾಪ ವಿಶಾಪದೊಳಾ ಮುಹೀಶ್ವರಂ . . .
ಚಿಂತಿಸುತ್ತಂ ಪೊಬಿಲ್ಗೆ ಮಗುಬ್ಬುನೆಂದು (ಪಂಪಾ. ೧-೧೧೨) ; ಒಡ
ದುಟ್ಟಿದರೆ ಕೈಯಾರೆ ಕೊಂದರೆ ಮುಟ್ಟಿದೇ ಕಡುಪಾಪ ಘನಪರಿತಾಪ
ತನಗೆ (ಕುಪ್ಯಾಭೀ. ೩-೨೬) ; ಕಾರ್ಯದವಿನೇಕಮಂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಕಾರಣದ
ಪರಿತಾಪಮಂ ಗಣಿಸಿ ಕ್ಷಮಿಸಿಮಪರಾಧಮಂ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೩೩-೧೩೮).
೪. ಆಯಾಸ ; ದಣ್ಣೆ : "ದವಳ್ಳು, ಪರಿತಾಪ:-೩೨ ಅ ಬಬಿಲಿಕೆ"
(ಪಲಾಯು. ೯೮-೪೪೩). ೫. ಭಯ ; ನಡುಕ. ೬. ಒಂದು
ನರಕದ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಪರಿಶಾಪಪಡು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಯಾಗಿ ದುಃಖಪಡು; ಬಹಳನಾಗಿ
 ಕಳವಳಗೊಳ್ಳು, — ಬೇಗುದಿಪಡು : ಗುರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಅಲೆಯುವ
 ದ್ಯೂಷಕಾರಣ ಪಶ್ಚಿಯು ಅವನಿಂದ ತ್ಯಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳಾಗಿ ಪರಿಶಾಪ
 ಪಡುತ್ತಾಳೆ (ಬುಕ್ಕಾರ್. ೨೦೯); ಮುಂದೆ ದುಷ್ಯಂತನು ಪರಿಶಾಪ
 ಪಡುವನಾಗ ನಾನುಮತಿ . . . ಆ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಶಕುಂತಲೆಗೆ
 ಮುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾಳೆ (ಕಾವ್ಯಸ. ೩೩). [ಪರಿಶಾಪ + ಪಡು.]

ಪರಿಶಾಪಶ್ರಾಂತೆ (ನಾ). ಬಹಳವಾದ ದುಃಖದಿಂದ ಬಳಲಿದವಳು;
ಅತಿಯಾದ ಸಂಕಟದಿಂದ ನೊಂದವಳು : ಭವಿಷ್ಯತೆಗೀತೆ; ಮೃತಿ
ಓ ಪರಿಶಾಪಶ್ರಾಂತೆ ! (ಅಪಲ್ಯ. ೧೧೧-೨೪).

[ಸಂ. ಪರಿತಾಮಶಾ, ೦೫]

ಪರಿಶಾಪಿಕಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ದುಃಖವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದು; ಪಂಚವಿಂಶತಿಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪಂಚವಿಂಶತಿಕ್ರಿಯೆಗಳು — ೧. ಸಮ್ಯಕ್ಸಂಕ್ರಿಯೆ . . . ೯. ಪರಿಶಾಪಿಕಿ (ಪರದಾಃಪೋಷ್ಪಾವನ) (ಜೈನಧ. ೬೩). 'ಪಂಚವಿಂಶತಿಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. [೧]

ಪರಿಶಾಸಿತ (ಗು). ಅಧಿಕವಾಗಿ ಕಳವಳಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ; ಬಹಳವಾಗಿ
 ಸೀಡಿತವಾದ: ತನ್ನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಬಗೆದತನುಪರಿಶಾಸಿತರನ್ನೆನುಮಾಗಿ
 ತಂತನು ಕರಗಿದ್ದೊಗಡೆ ತದ್ವೃತ್ತಾಂತಮಲ್ಲಮಂ ಗಾಂಗೆಯೆನ್ನಜುದು
 (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೧೪). [ಸಂ.]

ಪೆರಿಕು (ನಾ). ನೀರನ್ನು ದಾಟುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧನ;
ನಾವೆ; ತೆವ್ವ : ಹಂಪಮಾನರ ಹೆಂಜುಗಂಪುಕುಹ ಯೆಲರನು ದೋಣಿ
ದುಗ್ಗಿ ಪರಿತನ ಮೇಲೆ ಪತಿ. . . ನಡದಲಿ (೪೭. I, ೪೪-೧೪;
1427). [?]

ಪರಿಶುಷ್ಪ (ಗು). ೧. ಪೂರ್ವಿಯಾಗಿ ತೃಪ್ತಿಗೊಂಡ, -ತಡೆದ; ಸಂಶುಷ್ಪಿಗೊಂಡ: ಎಸೆಗುಂ ಪದಕಾರಕೋದುಕಾಂಕುರಪರಿಶುಷ್ಪವುಷ್ಪ ಪರಪುಷ್ಪಗಳನ್ನೂ ನಿ ನಂದನಂಗಳೋಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೩); ಪರಿ ಶುಷ್ಪಸುರತಸೌಖ್ಯಾಯಮಾನಮಾನಸರಾಗಿ (ಕಾಂತ್ಯಜ್ಞ. ೫-೧೩೪ ವ). ೨. ಸಂತೋಷಗೊಂಡ; ಅನಂದಿಸಿದ. (ನಾ). ೩. ಸಂತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದಿದವನು; ಸಂತುಷ್ಪಿಗೊಂಡವನು: ಆ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬಿಗಿಯಾ ಪರಿಶುಷ್ಪನದೆ ನ್ನು ಪಗೆ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಯನಿತ್ತು (ಹದಕಾ. ೫-೮೩); ಪಂದಿತರು ಪರಿಶುಷ್ಪರಾದರು (ಕಾಂತ್ಯಾ. ೧-೬೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಹಾಸ್ಯ (ನಾ). ಸಂತ್ಯಾಪ್ತಿ; ಸಂತುಷ್ಟ; ಪರಿಹಾಸ: ಜಾಸಕಿ
ನೋಡ ನಿನ್ನ ನಗೇಣ್ ಪರಿಹಾಸ್ಯ [ಪಾಠಂ. ತ್ಯಾ]ಯನಪ್ಪ ಕೆಯ್ಯ
ಲಂಕಾನಗರೇಬಿ: ಪುರಸಮೇದುವಾಸವನಂಗಳೆಯುಮಂ (ಪಂಠಾನೂ.
೯-೧೩೪). [ಪರಿ.]

ಪರಿತುಷ್ಟಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸಂತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸಂತುಷ್ಟ

ನಾಗು : ಅನ್ಯತಮನುಕುಹಾದಿ . . . ಹದ್ರಸಾದಸುಧಾಸ್ವಾದನಿ
ಗಿಯು ಪರಿತುಷ್ಟಿವದೇದು (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೪ ಪ). [ಪರಿತುಷ್ಟಿ + ಪದೇ]
ಪರಿತುಷ್ಟಿವೇಯಿ (ಕ್ರಿ). = ಪರಿತುಷ್ಟಿವದೇ : ಪರಿತುಷ್ಟಿವತ್ತು ಸುರತದ
ಪರಿಶ್ರಮಮನಾಜನರ್ ಕದೀಯಲಿತಾಮಂದಿದಿದಿಂ ಪೊದಮುಟ್ಟಿರ್
(ರಾಜಶೇ. ೫-೧೩೫). [ಪರಿತುಷ್ಟಿ + ಪೇಯಿ]

ಪರಿತ್ಯಕ್ತ (ಗು). ೧. ಸಂತ್ಯಕ್ತಿಯಾದುದು; ತನು: ಪದನಂ
ಜಯನಂ ಪಲ್ಲಕಸಿ ಪರಿತ್ಯಕ್ತ ಬಲಾಹಾರನಂ ಮಾಡಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೫ ಪ).
(ನಾ). ೨. ಸಂತ್ಯಕ್ತಿಯಾದುದು ವ್ಯಕ್ತಿ : ಪರಮಸುಖನಿಲಯನು
ಪರಿತ್ಯಕ್ತರಾಗಿ ಕುಸುಮಾವಳಿದೇವಿಯುಂ ಕಂದರ್ಪದೇವನುಮಿಪ್ಪುಡುಂ
(ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೧೧೧ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರಿತ್ಯಕ್ತ (ನಾ). ಸಂತುಕ್ತ; ಸಂತ್ಯಕ್ತ: ಸರ್ವಭಾವಾಕ್ರಮಿತುಂ
ಪರಿತ್ಯಕ್ತಿಯನೇಯು ಲೀಪ್ತಿರ್ವಾರ್ಥವನ್ನಿತ್ತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೧೧೨); ಗುಣ
ದಿಂವ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕೆ ಪರಿತ್ಯಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೬೧). [ಸಂ.]

ಪರಿತ್ಯಕ್ತವಿಜ್ಞಾ (ಕೃ). ಸಂತ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸಂತುಷ್ಟ
ವಾಗು : ಸುರಕಟೀನನವೋದಕಮನೂಡಿ ಮನಂ ಪರಿತ್ಯಕ್ತವಿತ್ತು
(ಕುಸುಮಾ. ೪-೩೮). [ಪರಿತ್ಯಕ್ತ + ವಿಜ್ಞಾ]

ಪರಿಶೋಷ (ನಾ). ೧. ಆಸೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ವಿರಕ್ತಿ : ಅವನಲಿ ದೊರೆತೊಂಬುದೀ . . . ಪರಿಶೋಷವೀ ನಿರ್ವಾಳುಬಳಿ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೨-೩೪). ೨. ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ತೃಪ್ತಿ ; ಸಂತುಷ್ಟಿ ; ಕೌರವನ ಛಲ ನೆಂದುದನ್ನು ಹಿಡಿದವನಿಬಿಗಾಯ್ತು ಪರಿಶೋಷ (ಕುಮಾರ. ೨೩-೩೩). ೩. ಅಧಿಕವಾದ ಆನಂದ, —ಸಂತೋಷ : ಕ್ಷೇಮಂಕರ ಮಹಾರಾಜಂ ಪರಿಶೋಷಪ್ರಾದುರ್ಭಾವವಶತ್ಪ ಭೂತಪರಮಪ್ರಸಾದಸ್ಮೇರ ಮುಖಂ ಪ್ರಿಯಾತ್ಮಜಾನನಾರವಿಂದನಿರೋಕ್ಷಜಾನಂತರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩೬ ಪ). ಪರಿಶೋಷಪರಾಕಾಷ್ಠೆಯೊಳಿ ನಿಷ್ಠಿ ತಾತ್ಮನಾಗುತ್ತಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೨೧ ಪ); ಕರಣ ನಿರ್ಮಲವಾಯ್ತು ಮನವುಬ್ಬರಿಸಿತಪರಿಶೋಷದೇಳಿಗೆ ಪರಮಸುಖದಲಿ ತನುಪ ಮುದಿದನು (ಕುಮಾರ. ೮-೩). ೪. ಆಸೆ ; ಬಯಕೆ : ದ್ವೇಷಂ ವಿರಹಿಗಲೊಳ್ ಪರಿಶೋಷಂ ಮಧುಮತದೊಳಾಗಿ ಬಂದರಾ ಕೆಲರುಂ ಯೋಷಿಜ್ಞ ನಮಲರಂದಿನ ವೇಷಂಗೊಂಡಂತೆ ನೆಜೆದು ಪೂದುದುಗೆಗಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೨೩). ೫. ಪಾರಿಶೋಷಕ : ಪಾದ್ರಿಯಿಂದ ಅನೇಕಾನೇಕ ಪರಿಶೋಷಗಳನ್ನು ಪಡೆದು, ಆತನಿಗೆ ತಾನು ಕ್ರೈಶ್ಚಿಜಾತಿಗೆ ಸೇರುತ್ತೇನೆ ಎಂಬ ನಂಬುಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿ (ಮರಮ. ೫೩೦).

ಪರಿಶೋಷವಾಗು - ಬಹಳ ಸಂಶೋಷವಾಗು ; ಅಧಿಕವಾದ
ಅನಂದವುಂಟಾಗು : ಕೌರವರಾಯನಾಳಲಿ ಪೂಜನಿಯನು ಪರಿಶೋಷ
ವಾಗಲಿ ಸ್ವಪನ ಮಿತ್ರರಿಗೆ (ಉಪ್ಪಾದ್ಯೃತ, ೩-೫೬); ಏತರಿಂದ ಅವನಿಗೆ
ಪರಿಶೋಷವಾಗುವದು ಎಂಬುದೇ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ (ಇಪ.ಕ. ೧೬೫).

[ସଂ.]

ಪರಿತೋಷಂಬಡೆ, ಪರಿತೋಷವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಹಳವಾದ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಅಧಿಕವಾದ ಅನಂದವನ್ನು ಪಡೆ : ಪರಿತೋಷಂಬಡೆಗಂಜಾವರಸೋಮೇಶ್ವರನಹೊಸುತ್ತ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೧೧೩). ಪರಿತೋಷವಡೆ : ೧. ಪರಿತೋಷವಡೆಂದು ಪ್ರಾಕೃತಶಂಕುಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಪತಿಸದಿ ನಿಂದಿರಲು (ಮೋಹನ. ೪-೨೫). ೨. = ಪರಿತುಷ್ಟಿ ವಡೆ : ಸಿತ ರಾಜಾನ್ಯ ಸದ್ಭುತತೋವೈಗೂಡಿ ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದ ತೋರ ದತ್ತುಗಳ ಜನನದಪ್ಪದೆ ಕೈಕೊಂಡರು ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಿತವೆಂದು ಪರಿತೋಷ ವಡೆದು (ಮೋಹನ. ೩-೫೫). [ಪರಿತೋಷ+ಪಡೆ.]

ಪರಿಶೋಷವಡು (ಕ್ರ). ಬದಲನಾಗಿ ಸಂಶೋಷವಡು,—

ಅನಂದಿಸು : ಕಟ್ಟಾಣನುನಿಗೇಳಿ ಕಡುಮೆಚ್ಚಿ ಪರಿಶೋಷಣೆಯನ್ನು
(ಮೋಹನ. ೩೩-೩೩). [ಪರಿಶೋಷ + ಪಡು.]

ಪರಿಶೋಷಣೆ 'ಪರಿಶೋಷಣೆ' ನೋ.

ಪರಿಶೋಷಣೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಂಶೋಷಣೆಯಿಂದಾದ
ಕಣ್ಣೀರು; ಅನಂದಬಾಷ್ಪ : ಕರುಣಾಳು ಪರಿಶೋಷಣೆಯುಳ್ಳ
ವಿಶಾಲರೋಚನ ನೋಡಿದನು ತನ್ನ ಪರನೊಲವಿನಲಿ (ಕುಮಾರ. ೧೧-೧೩).

[ಪರಿಶೋಷ + ಅಶ್ರು]

ಪರಿಶೋಷಿ (ಗು). ೧. ತೃಪ್ತಿಗೊಂಡ; ಸಂತುಷ್ಟಿ ಹೊಂದಿದ.
೨. ಅನಂದಗೊಂಡ; ಸಂಶೋಷಣೆ ಹೊಂದಿದ. (ನಾ). ೩. ಅನಂದ
ವನ್ನು ಕೊಡುವವನು : ಪರಜನಪರಿಶೋಷಿ ಕಾಲದ್ದೇನಿ ನಿರ್ದೋಷಿ
(ಬಸವ. ೭-೪). [ಸಂ. ಪರಿಶೋಷಿನ್].

ಪರಿಶೋಷಿತ (ಗು). ೧. ಸಂಶೋಷಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ : ಪರಿಶೋಷಿ
ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದಲೂಕರದಕ್ಕುಳ್ಳವನಾದಾನಂದಾನಂದೆಯೊಳಾ ನರಸಂ ಸುನಂದ
ಯೊಳಾ ಪಿರಿಯರಸಿಯೊಳೊಡಗೂಡಿ ಸುಖದಿನಿರಲಿ (ಮಹಾಶೇ. ೨-೩).
(ನಾ). ೨. ಸಂಶೋಷಣೆಯಿಂದಿರುವವನು : ಒಗುವ ಕಂಬನಿಗಳಲಿ
ಕಂಠವ ದಿಗದ ಸೆರೆಗಳ ಸೇರುವಕ್ಕೆಯ ವಿಗತ ಪರಿಶೋಷಿತನು ಪಾವನತರಂ
ಗಿಂತೆಂದ (ತೋರಾ. ೧-೪-೬). [ಸಂ.]

ಪರಿತ್ಯಕ್ತ (ಗು). ೧. ಬಿಟ್ಟ; ತ್ಯಜಿಸಿದ : ಪರ್ವತದೊಳಿರ್ವ
ತಾರ್ಥಲಂ ಜಾತಿಪರನಾಗಿ ಪರಿತ್ಯಕ್ತಾಹಾರಶರೀರನುಪಶಾಂತಸ್ಥಾನಂತ
ನಿರ್ಮದಂಬುಬಂ . . . ಅಪಾಪು (ಅವಿಶ್ವ. ೫-೧೧೨). (ನಾ). ೨.
ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟವನು; ತ್ಯಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು : ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ, ನೆರೆ ಮುಕ್ತರಲ್ಲಿ,
ಸಲ ಪರಿತ್ಯಕ್ತರಲ್ಲು ಒಂದೆ ಉಕ್ತಿ (ನಿಲಮು. ೩೪-೧೭); ಕೊನೆಗೆ ಪ್ರವಿಾಳೆ
ಯಿಂದ ಪರಿತ್ಯಕ್ತನಾಗಿ ಕುಡುಕ ಕರಾಳದ ಮೇಲೆ ಹೊಡೆಯಿಸಿಕೊಂಡಾಗ
(ಸಮಜೀ. ೧೦ ಪೀಠಿಕೆ). ೩. (ಅಸೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಬಿಟ್ಟವನು;
ತ್ಯಜಿಸಿದವನು : ಕೇಶವನುಮಾತೃಯಗುರುವಿಯೊಳೊಡಗೂಳ ಪರಿತ್ಯಕ್ತ
ಸಕಲರಾಜ್ಯಪರಿಚ್ಛೇದಂ ಪ್ರವ್ರಜ್ಯಪದವಿಯೊಳ ಪರಿತ್ಯಕ್ತನುಮಾಗಿ
ತದಚ್ಯುತಕಲ್ಪದೊಳ ಪ್ರತಿಪ್ರವ್ರಜ್ಯನಾದಂ (ಅವಿಶ್ವ. ೬-೧೨೨). [ಸಂ.]

ಪರಿತ್ಯಕ್ತ (ನಾ). ೧. ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರಳಾದವಳು; ಉಪೇಕ್ಷೆ
ಗೊಳಗಾದವಳು : ಈ ಕವಿಪರಿತ್ಯಕ್ತೆಯರ ಪೈಕಿ ಯಾರಿಗೆ ಯಾರು
ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅಶ್ರಯ ಕೊಡುತ್ತಾರೆಂಬದು . . . ಅಭಿರುಚಿಯ
ಮೇಲೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ (ನಿರೂಪ. II, ೩೫). ೨. ಗಂಡನಿಂದ ತಿರಸ್ಕೃತ
ಳಾದವಳು; ಗಂಡ ಬಿಟ್ಟವಳು. [ಸಂ. ಪರಿತ್ಯಕ್ತಾ]

ಪರಿತ್ಯಜನ (ನಾ). ಬಿಡುವುದು; ತ್ಯಜಿಸುವುದು; ಪರಿತ್ಯಾಗ :
ಜೀವಂಗಳ . . . ನಾನಾಕಾರ ಪರೋಪಾಧಾನಪರಿತ್ಯಜನಪುರಸ್ಕರಂ
ಪಂಭ್ರಮಿಸುಗುಂ (ಅವಿಶ್ವ. ೧೬-೫೭೨). [ಸಂ.]

ಪರಿತ್ಯಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು; ವರ್ಜಿಸು; ತ್ಯಾಗ ಮಾಡು :
ವಹಿಷವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸಬೇಕೆಂದು ಎಲ್ಲೆಯೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ (ಅರ್ಜುನ. ೪೨);
ನನ್ನನ್ನೇ ಸಂಭಿ ನನ್ನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದವ ಈ ನಾಯನ್ನು . . .
ನಾನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸಲಾರೆನು (ಹಂಕರು. ೧೩). [ಪರಿತ್ಯಜನ + ಇಸ್ಯ]

ಪರಿತ್ಯಾಗ (ನಾ). = ಪರಿತ್ಯಜನ : ಆಗಲಾ ಸ್ವಯಂಬುಧ್ಯಂ . . .
ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರಪರಿಗ್ರಹಪರಿತ್ಯಾಗಪುರಸ್ಕರಂ . . . ಪ್ರತ್ಯಾಪ್ಯಾಸನಮಂ
ಕೊಟ್ಟು (ಅವಿಶ್ವ. ೨-೫೧೨); ನೃಪನ ಮೂದಲೆ . . . ಪ್ರತಿಭಟಿತ ನಗೆ
ಸೌಭಟಪರಿತ್ಯಾಗ . . . ಈ ಭೂಮಿಪರ ಮರಳಿತು (ಕುಮಾರ. ೧-೨೩);
ಕಾವೇರಿಯ ಪವಿತ್ರಜಲಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ದೇವನನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ
(ಪ್ರೀತಾಯ. ೨೦೮). [ಸಂ.]

ಪರಿತ್ಯಾಗಿ (ನಾ). ತ್ಯಾಗಮಾಡುವವನು; ತ್ಯಜಿಸುವವನು : ಭೂ

ಸಂಸರ್ಗಪಥಸಂತಪರಿತ್ಯಾಗಿ (ಪ್ರಾಪ್ತ. ೨೧-೩). [ಸಂ. ಪರಿತ್ಯಾಗಿನಾ]
ಪರಿತ್ಯಾಗ್ಯ (ಗು). ಬಿಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ; ವರ್ಜಿಸಲು ತಕ್ಕ
ದಾದ. [ಸಂ.]

ಪರಿತ್ಯಾಣ (ನಾ). ೧. ರಕ್ಷಣೆಮಾಡುವುದು; ಕಾಪಾಡುವಿಕೆ;
ಸಂರಕ್ಷಣೆ : "ಪರ್ಯಾಪ್ತಿ, ಪರಿತ್ಯಾಣಂ, ಹಸ್ತವಾರಣಂ—೩ . . .
ರಕ್ಷಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬೆಸರುಗಳು" (ಪ್ರಾಪ್ತ. ೩೫೫); ಹರಿಯ ಪರಮಾಂಶದಲಿ
ನೀನವತರಿಸಿದೆಯಲಾ ತಂದೆ ಗೋದ್ವಿಜಧರಣಧರ್ಮಮರ ಪರಿತ್ಯಾಣಾ
ರ್ಥದಲಿ ತನುವ ಧರಿಸಿ (ನಿಭಾ. ೪-೧೩-೨೦); ಈ ಸಣ್ಣ ಭರಣೆಯೊಳಗೇ
ಅ ಸ್ವಧರ್ಮಸಂಸತ್ತು ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪರಿತ್ಯಾಣವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ
(ನಿರೂಪ. II, ೧೪೪). ೨. ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ
ಸಾಧನ; ಕಾಪಾಡಲು ಬಳಸುವ ಸಲಕರಣೆ. ೩. ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ.

[ಸಂ.]

ಪರಿತ್ಯಾಸ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ; ಅಂಜಿಕೆ : ಅಂತು ಪರಿತ್ಯಾಸನಿಯಾರ್ತ
ಕಿರಾತಸಂಜಾತಮೊಡವರೆ ಪನ್ನತಿಕಿಯಂ ಬರ್ಪಾಗಳಾ (ರಾಜಶೇ.
೫-೧೨೦೨). [ಸಂ.]

ಪರಿದರ (ನಾ). ಒಸಡಿನ ಚರ್ಮವು ಸುಲಿದು ಹೋಗಿ ರಕ್ತವು
ಒಸರುವ ಬಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ : ಪರಿದರ ಎಂಬ ದಂತಮೂಲ
ರೋಗದಲ್ಲಿ ಎಣರುಗಳು ಒಡೆದು ಅವಾಗಲೂ ದಿದದೇ ರಕ್ತ ಸುಂವದು
(ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೨೫). [ಸಂ.]

ಪರಿದಲಿತ, ಪರಿದಳಿತ (ಗು). ೧. ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಅರಳಿದ;
ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿಶಸನ ಹೊಂದಿದ : ಪರಿದಲಿತ[ಪಾಂ. ೪]ಶ
ಕಮಲದ ಕಂಪುಗಳ . . . ವೆಗ್ಗಳಕೆ ಝಳವಿಸಿ ಹೊಯ್ದು ಸೆಳೆದು
ಜನದ ಕಣ್ಣಿನ (ಕುಮಾರ. ೫-೪). ಪರಿದಳಿತ : ೨. ಸೀಳಿದ :
ಪವನಬಲಪರಿದಳಿತಕವೇನವದಲಿ ನಭ ಧಾತುಗೆಟ್ಟು (ಕುಮಾರ. ೩-೧೦);
ಇಳಿದುದೀ ಕಣನೊಳಗೆ ದಿಗುಮಂಡಲದ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗವೆನೆ
ಪರಿದಳಿತ ಚದುರಂಗದಲಿ ಮಸಗಿದುರುಣಜಲರಾಶಿ (ಕುಮಾರ. ೧೫-೨೬). [ಸಂ.]

ಪರಿದಳಿತ 'ಪರಿದಲಿತ' ನೋ.

ಪರಿದಳಿತಧರ್ಮ (ನಾ). ಧರ್ಮವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವವನು;
ಅಧರ್ಮ : ಶಿಶುಘಾತಕನ ಪರಿದಳಿತಧರ್ಮನ ಗತಿಗಳಿ ತಾನಿವೆನಿಂದೇ
ಕೊಲ್ಲದಿರರೆ ಸೂತನಂದನನ (ಕುಮಾರ. ೧೫-೭).

[ಪರಿದಳಿತ (= ಪರಿದಲಿತ) + ಧರ್ಮ]

ಪರಿದಾನ (ನಾ). ಅದಲು ಬದಲು; ವಿನಿಮಯ. [ಸಂ.]

△ ಪರಿದಾರಿ 'ಹರಿದಾರಿ' ನೋ.

ಪರಿದಿಟ್ಟು (ನಾ). ಹರಿದಾಡುವ ದೃಷ್ಟಿ; ಚಂಚಲವಾದ ನೋಟ :
ತರುಣರೋಗಣಕ್ಕೆ ಸರಸೇಕ್ಷಣದ ಸವಿನೋಟಮನುಪದೇಶಿತಂತೆ ದೆಸೆ
ವಡೆದು ಮುಂದಿಟ್ಟು ಪರಿದಿಟ್ಟು ನೆಜಿ ಮೆಜಿಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೩೫೨).
[ಪರಿ + ದಿಟ್ಟು]

ಪರಿದೇವ (ನಾ). = ಪರಿದೇವನ : ಜಾತಿಕಾರಣವಾಗಿ ಜರಾ-ಮರಣ-
ಕೋಶ-ಪರಿದೇವ . . . ಸಂಭವಿಸುವವು (ಬುದ್ಧ. ಪ. ವಿಲಿಂ. ೩೪).

[ಸಂ.]

ಪರಿದೇವನ (ನಾ). ಪ್ರಲಾಪ; ವಿಲಾಪ : "ಕ್ರಂದಿತಂ, ರುದಿತಂ,
ವಿಲಾಪಃ, ಪರಿದೇವನಃ—ಈ ೪ ಅಂಶಗಳು" (ಕಲಾಯು. ೧೦೫-೧೬); ಪರಿದೇವನ
ಪ್ರಚುರಹಾಹಾರಾಸಮಂ ಕೋಕವಿಹ್ವಲದಿಂ ಕೊಬ್ಬು ದಿಗೊಂಡು
ಕುರುಕುಲಕ್ಕಾ ಪಾಲನಂತಪುರಂ (ಗಜಾಯ. ೧೦-೧೩); ಕುಟಲದಿಂ
ಹಂಸೇನೆಯಂ ನೋಡಲೈತಂದ ಚಟುಲವಿಕ್ರಮಕುಳನ ಪರಿದೇವನವ

ನೋಡಿ (ವೆಂಕಾಟಾ. ೬-೬ ಸೂಚನೆ). [ಸಂ.]

ಪರಿದೇವನಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ರೋದಿಸು ; ಗೋಳಾಡು : ದನುಜಾಸ್ತ್ರಯದ ಪರಿಪಾಲನೆಯ ಸ್ವೀಕಾರ ನಿನಗಡನೇಳ್ಳೆನುತ ಪರಿದೇವನಂಗೈದನಾ ದೈತ್ಯಕುಲನಾಥನು (ವೆಂಕಾಟಾ. ೬-೨೬-೨೪).

[ಪರಿದೇವನ+ಗೈ (< ಕೈಯ್ಯ)]

ಪರಿಧಾನ (ನಾ). ೧. (ವಸ್ತ್ರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಉಡುವುದು ; ಧರಿಸುವುದು. ೨. ವಸ್ತ್ರ ; ಉಡುಪು : "ಉಪಸಂಪ್ಪಾಸಂ, ಪರಿಧಾನಂ, ಅಂತರೀಯಂ, ನಿವಸನಂ—ಈ ೪ ಉಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೯೦-೩೯೨) ; ಕಂಬುಲತಾಸುಲಿಶಲವಣಾಂಬುಧಿ ಪರಿಧಾನಮಾಗಿ ಚೆಲ್ಲಂ ಪಡೆದೀ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಪ್ರಭುಗಿಡು ಪೊದೆಸದೊಳೆ ಸಮದ ಮಳುಟಿ ಮಿರ್ಜಾಂಕಿಳುಂ (ಅದಿ. ೭-೬೨) ; ಪರಿಧಾನಮಂಡವಸ್ತ್ರಂ . . . ಕರದ ಕಮಂಡಲು ತೋಧಿಸುತಿರೆ ನಾರದನಿಬುಡು ಬಂದು ನೀರದಪಥದಿಂ ಮುರರಿಪುವಂ . . . ಪರಸುತ್ತುಂ (ಮಹಾಭ. ೭-೪೨) ; ವಿಗದ ರೂಪಂ ತಾಂಯೋಡುತಿರ್ಪಾ ಹರಿಯು . . . ತೋಗಲ ತೆಗೆದುಟ್ಟನಾ ಪರಮೇಶ್ವರಂ ಶಂಕರಂ ಶಶಿಧರಂ ಬಗಿದಿವಂ ಪರಿಧಾನಮುಂ ಮಾಡಿ (ಅಂಜ. ೬-೧೨-೮). ೩. ಮೇಲುಡುಪಿನ ಒಳಗೆ ತೊಡುವ ವಸ್ತ್ರ—ಬಟ್ಟೆ ; ಒಳ ಉಡುಪು. ೪. ಖಡ್ಗದ ಒರೆ. ೫. ಉಪಾಯನ ; ಕಾಣಿಕೆ ; ಉಡುಗೊರೆ : ಜನ್ನೋಪಂತಂಗೆ ಪರಿಧಾನಮನಿತ್ತು ಒಳಗು ಮಾಡಿ ಕೊಂಡು ಶಿವಪ್ರನಾಯಕನಂ ಕೈವಲಮುಂ ಮಾಡಿಕೊಳಬೇಕೆಂದು (ಕಳಸ್ತ. ೬-೩೭) ; ಕೋಂಟಿಯಂ ವೇಡೈಸಿದ ಗುರಮಾನಿಗರ್ಗಂ ಮತ್ತಂ ಕೆಲಂಬರ್ಪಯೋಗಿಗಳ್ಳಂ ಪರಿಧಾನವನಿತ್ತು (ಕಳಸ್ತ. ೭-೪೬). ೬. ಆವರಣ ; ಪರಿಧಿ : ಪರಿಧಾನದಿ ಸುರಿಯುತಿರೆ ತುಂಬುವೆರೆಯ ಕಿರಣ ರಾಶಿ (ಚಂಪನ. ೩-೭). ೭. ನೋಟ ; ದೃಶ್ಯ : ಬೆಳಗಾಗಲು ವಾರಿಧಿಯ ಹೊಂಬುರನೊಡೆದು ಬರುವ ದಿವ್ಯಶರೀರಿ ದಿನಮಣೆ, ಕಣ್ಣುಳಿಟ್ಟಾದ ಪರಿಧಾನ—ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಿ ಮೊದಲಿಂದಿಗೂ ತೋರದ ಬಾಳಿನ ಹಿರಮೆಯೊರದು ಅವನ ಮನದಲ್ಲಿ ಮನೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿತು (ಸಮಜೀ. ೫೯೨). [ಸಂ.]

ಪರಿಧಾನಕ (ನಾ). ಉಡುಪು ; ವಸ್ತ್ರ : ಖಾಸ ಚಿಪ್ಪಿನ ಲೋಹಬದ್ಧದ ಜೀನಗಲಸದ ಮೃಗನಮದ ಪರಿಧಾನಕದ ಪಾರಿಯು . . . ಕೈನೆಗಿಹಿ ನುಬ್ಬಣದ ಚೂರಿತಮಾನ ಕಳ್ಳಸದಸುರರಾವ್ತರು ಬಳಸಿದರು ಖಾಸ (ತೊರಾ. ೬-೨೯-೧೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಧಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಧಾರಣೆ ಮಾಡು ; ಧರಿಸು : ವಿಶ್ವಾತ್ಮಕನು ಸರ್ಪಗಳನ್ನು ರತ್ನಾಭರಣಗಳನಥವಾ ಮುಳುಟಿ ಪರಿಧಾನಿಸಿದರೇನು . . . ಸರ್ವೇಶ್ವರನ ರೂಪದ ಜ್ಞಾನವಾಗುವದೆ (ನಾರ್ಪ. ೨-೭೯).

[ಪರಿಧಾನ+ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಧಾವನ (ನಾ). ೧. ವೇಗವಾಗಿ ಓಡುವುದು ; ರಭಸವಾದ ಓಟ : ಸ್ವಕೀಯಪರಿಧಾವನವೇಗವಿಭಟವೈರಿಬಾಲಶಟಿನೆಂಬ ಶಕಟಿ ನುಮಂ . . . ಕರೆದು (ಜಗದಿ. ೬-೨೨೨) ; ಪರಿಧಾವನೋದ್ವೇಗ ಧೂಳಿ ಮುಸುಕಿತು ತರಣಮಂಡಲವ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೩). ೨. ಬಹಳವಾಗಿ ಉಜ್ಜುವುದು. [ಸಂ.]

ಪರಿಧಾವನೆ (ನಾ). —ಪರಿಧಾವನ ೧ : ದುರಿಯೋಧನಾನುಜರು ತೇರ ಸೂತನ ಸೂತನೆಯ ಚಿತ್ತಾರ ಪರಿಧಾವನೆಯ ಧೂಳಿಯಲೋರಣದ ಭಾರಣೆಯಲ್ಲೆ ದಿದರನಿಲಸಂದನ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೨೧). [ಸಂ. ಪರಿಧಾವನ]

ಪರಿಧಾವಿ (ನಾ). ೧. ಜೋರಾಗಿ ಓಡುವುದು. ೨. ಅರಿದವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲವತ್ತಾರನೆಯದು : ಪರಿಧಾವಿ ಸಂವತ್ಸರದ ಅಪಾರ್ಥದ ಪೂರ್ಣಮಿ X X X ದಕ್ಷಿಣಾಯನಸಂಕ್ರಾಂತಿಯ ಪರ್ವದಲು

X X X (ಕೊಲ್ಲಾ ಶಾ. ೧೦-೪೧ ; 1192). [ಸಂ. ಪರಿಧಾವಿನಾ]

ಪರಿಧಾವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೋರಾಗಿ ಓಡು : ಅವಾನ ದಿಕ್ಕಿನೊಳಮಾನಗಂ ಬಿದಕಿ ಜೀವ ಪರಿಧಾವಿಸವೊಲ್ (ಮಂಕು. ೨೨೨).

[ಪರಿಧಾವನ+ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಧಿ (ನಾ). ೧. ಗೋಡೆ, ಆಳ್ವೇರಿ ಮುಂತಾದ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿರುವ ಆವರಣ : "ಪರಿಧಿ ಪ್ತಾಕಾರ ವಪ್ರನಾಮಂ" (ವಸ್ತು. ೪೬-೬) ; ಪರಿಧಿಯ ಶಿಖರಂಗಳ ಪದ್ಮರಾಗರುಚಿ ಪುದಿದ ತತ್ಪರೀವರದ ಪಯಃಪರಿಪಾ ವಳಯಂ ಮಿಗೆ ದಿತ್ತರಿಪುದು ಪಗರೊಳಮುದಪ್ರಸಂಧ್ಯಾಭ್ರಮಮಂ (ವಧವ. ೧೩-೩೪) ; ಪೊಳೆನ ನೀಲದ ಭಿತ್ತಿ ಸ್ಪರ್ಶಗೊಳಗೆ . . . ಸ್ವಟಿಕದಲಿ ಪರಿಧಿಗಳಹವು ಒಂಭತ್ತು (ಬಜ್ರ. ೧೨-೫೧). ೨. ಚಂದ್ರ ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯನ ಸುತ್ತ ಇರುವ ಪ್ರಭಾಮಂಡಲ ; ಪರಿವೇಷ : "ಪರಿಧಿ, ಪರಿವೇಷ (ಪ್ಯಾತ್), ಮಂಡಲಂ, ಉಪಸೂರ್ಯಕರ—ಈ ೪ ಪರಿವೇಷದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪-೪೧) ; ವಳಯವೇಳಜ ಕೋಟಿ ಚಂದ್ರನ ಬಳಸಿ ತೋಡುವ ಪರಿಧಿಯಂತದ ಏಳಯವನೆ ತಾರಾಗ್ರಹಂಗಳ ಬಹಳ ತೇಜದಲಿ (ತೊರಾ. ೬-೫೪-೧೫). ೩. ವೃತ್ತದ ಆವರಣ ರೇಖೆ ; ಮಂಡಲದ ಸುತ್ತುಗಿರೆ. ೪. ಪವಿತ್ರವಾದ ಹೋಮಾ ಗ್ನಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇಟ್ಟಿರುವ ಸಮಿತ್ತು. ೫. ಸುತ್ತಲಿನ ಮೇರೆ,— ಎಲ್ಲೆ : ನಾನೆನುವ ಕೇಂದ್ರದಿನ ಹೊರಟಿ ಸತ್ತ್ವದ ಪರಿಧಿ ಬಾನಾಚೆ ಹಬ್ಬಿದುದೋ ? (ಮಂಕು. ೧೩೮) ; ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಈ ಇರವಿನ ಪರಿಧಿಗೆ ನಾವು ಸಲ್ಲುತ್ತೇವೆ (ಕಾವ್ಯ. ೩೭). ೬. ವೃತ್ತ ; ಮಂಡಲ : ವಿಗತ ದಿಗಿಭವಾಶಾದೇತಮಸ್ತ್ರಂಗತಾಕಂ ಗಗನಪರಿಧಿ ಯಾತಪ್ರಾಣವಾತಂ ಶರೀರಂ ಸೋಗಯಿಸದವೊಲ್ (ಪಂಪ. ೬-೧೫೬) ; ಒಂದು ರೇಖೆಯಿಂದ ಸುತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು . . . ವರ್ತುಳ, ಪರಿಧಿ—ವೃತ್ತವೆಂದು ಹೇಳುವುದು (ಭೂಮಿ. ೯). ೭. ದಿಕ್ಕಿನ ತುದಿ ; ದಿಗಂತ ; ಸ್ಥಿತಿಜ : ವಿಶ್ವಪರಿಧಿಯದಲ್ಲೊ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರನಾಚೆ ವಿಶ್ವಕೇಂದ್ರವು ನೀನೆ (ಮಂಕು. ೧೩೬). ೮. ಚಕ್ರದ ಹೊರ ಅಂಚು ; ನೇಮಿ. ೯. ಮರದ ಕೊಂಬೆಯ ತುದಿ,—ಮೊನೆ : "ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪರಿಧಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೪-೨೧) ; "ವೃಕ್ಷಕಾಪಾ ಗ್ರಮಂ ಪರಿಧಿಯೆಂಬುದು" (ಮಂಗಾ. ೧೪೦-೧೧). ೧೦. ಹೊದಿಕೆ ; ಆಚ್ಛಾದನೆ. ೧೧. ಮರ ; ವೃಕ್ಷ. ೧೨. ನೀರು ; ಜಲ : "ಭೂಜ ಮಂಭಸ ಸಾಲಂ ಪರಿವೇಷಮುಂ ಪರಿಧಿಯಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೨೨). ೧೩. [ಗಣಿತ] ಸುತ್ತುಳತೆ : ದಿನಗತಿಯನ್ನು ದ್ವಿಗುಣಮಾಡಿದರೆ ಸೂಚಿ ಪ್ರಕ್ಷೇಪ ಸೂಚಿಪ್ರಕ್ಷೇಪಸರ್ಗವನ್ನು ೧೦ ರಿಂದ ಗುಣಿಸಿ ವರ್ಗಮೂಲವನ್ನು ತೆಗೆದರೆ ಪರಿಧಿಯು ಬರುತ್ತದೆ (ತತ್ತ್ವ. ೨೦೦) ; ಜಂಬೂದ್ವೀಪವು ಒಂದು ಲಕ್ಷಯೋಜನ ವ್ಯಾಸವುಳ್ಳ ವೃತ್ತದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿದೆಯೆಂದೂ, ಅದರ ಪರಿಧಿ (ಸುತ್ತುಳತೆ) . . . ಸ್ವಲ್ಪ ಅಧಿಕ ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ (ಗಣಿತ. ೬೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಧಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು ; ಬಳಸು : ಧಾರಣೆಯೆಂದೆಂಬ ಪರಿಧಿಯ ಮಧ್ಯದ ಸೇರಿದ ರತ್ನಮೇಖೆಯ ಚಾರುಶೃಂಗಾರದಂದದಲಿ ಪರಿಧಿಗೊಂಡು ಪಾರಾವಾರ ರೆಂಡಿತು (ಕಂಪನಿ. ೨-೩).

[ಪರಿಧಿ+ಕೋಲ್]

ಪರಿಧಿಶ್ಚ (ನಾ). ೧. ವೃತ್ತಾಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ಪಹರೆಯವರ ಸಮೂಹದ ಒಬ್ಬತ : ಪರಿಧಿಶ್ಚ ; ಪರಿಚರ ;—೨ ದಂದಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಕಾದಿರುವ ಘೌಜು, ಕಾವಲಾಜನರ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೫೫). ೨. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ರಾಜನ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಸುತ್ತಲೂ ನಿಲ್ಲುವ ಸೈನ್ಯದ ಸೈನಿಕ. ೩. ಮೈಗಾವಲಿನವನು ; ಅಂಗರಕ್ಷಕ.

೪. ಸೇನಾಪತಿಯ ಅಥವಾ ರಾಜನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಇತರರಿಗೆ ತಲುಪಿಸುವುದು ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಹಾಯಕನಾಗಿರುವ ಅಧಿಕಾರಿ. [ಸಂ.]

ಪರಿಭಾಷೆ (ಗು). ನಿವಾರಿತವಾದ; ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಪರಿತ್ಯಕ್ತ; ಪರಿಭಾಷಕೇತುಭೀತಂ ಕುರಂಗಸಪಹಂಸಿ ಮುದವನೆಯ್ಯಂ ಪಂ . . . ಚಂದ್ರಂ (ಅಸಂಪು. ೧-೧೦೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಭಾಷೆ (ಗು). ೧. ತೊಳೆದ; ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸಿದ; ಪರಿಭಾಷಕವಾಕ್ಯಿಯಾಗಿ ವಿಶ್ವತ ಕಳಧಾಪಿಣ . . . ಪೂಜಮುಟ್ಟಳುಯಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೬). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಶುದ್ಧವಾದ; ಧವಳ. ೩. ಪವಿತ್ರವಾದ: ಪಸರಿಸಿದ ಪರಿಭಾಷಕೇತುಪ್ರಸರದಲಿ ಬೆಳುಪಾಯ್ತು ಜಗ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೫). (ನಾ). ೪. ಪವಿತ್ರವಾದುದು; ಪುನೀತವಾದುದು: ಪ್ರಜ್ಞೆ ನೀಲದಿಂದ ಪರಿಭಾಷವಾಗುವುದು, ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಂದ ನೀಲ ಪರಿಭಾಷವಾಗುವುದು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೨೬). [ಸಂ.]

ಪರಿನರ್ತನ (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ನೃತ್ಯ, -ನಾಟ್ಯ: ಪರಿನರ್ತನಂ ಗಿಯ್ಯುತಿ ಸೊಲು (ರಾಜಶ. ೧೬-೬೧). [ಸಂ.]

ಪರಿನಾಳ (ನಾ). ನೀರು ಹರಿದುಹೋಗಲು ಮಾಡಿರುವ ಕೊಳವೆ: ಕರಿಗಣ್ಣು ನಜಲಾಪಣ್ಯರಸಂ ಪರಿನಾಳಮಿಕ್ಕಿದತ್ತನೆ ತಂದಕ್ಕುರಸುಂದರಿ ಚಂದನರಸಧಂತಾಯತಕೇತಕೀದಳದ್ರೋಣಿಗಳಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೯೦).

[ಪರಿ + ನಾಳ (= ನಾಲೆ)]

ಪರಿನಾಳಿಕೆ (ನಾ). -ಪರಿನಾಳ: ಅಪರಿಮಿತಂ ಪೂಜ್ಯವ ಕಾಪ್ಪ ಪಯೋಧಾರಾಳಿ ಪರಿವ ಪರಿನಾಳಿಕೆಯೊಂದುಪಮೆಗೆ ಬಂದಿದುರ್ದಮ ಕರ್ಣ ಪೂರನವಕೇತಕೀದಳಂ ಕಾಮಿನಿಯಾ (ಕಾದಂಬ. ೨೨೪).

[ಪರಿ + ನಾಳಿಕೆ (= ನಾಲಿಕೆ)]

ಪರಿನಾಳಿಗೆ, ಹರನಾಳಿಗೆ, ಹರಿನಾಳಿಗೆ (ನಾ). -ಪರಿನಾಳ: (ಪ್ರಧಣ್ಣ). ಹರನಾಳಿಗೆ: "ಪ್ರಕಾಲ-ನೀರ ಹರನಾಳಿಗೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೧೯); ಕಾರೋಗೇಟಿಡ್ ಅಯರ್ನೇಟಿಡ್ ಹರನಾಳಿಗೆಯ ತಗಡುಗಳು (ಮುಂಬಯ್ಯ. ೩೪ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ); ಹರನಾಳಿಗೆಯಿಂದ ನೀರು ಹೋರಾಗಿ ದೀಳುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿ ಮಕ್ಕಳು ಕುಣಿಯುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). **ಹರಿನಾಳಿಗೆ:** ಸುಮಾರುಪೊಂದು ಮೊಳ ಅರ್ಧವರ್ತುಲಾಕೃತಿಯ ಹರಿ ನಾಳಿಗೆಯಂತೆ ನೆಗ್ಗನ್ನು ಕಟ್ಟಿಯೊಳಗೆ ಬುಡದಿಂದ ಮೇಲಿನವರೆಗೆ ಹಾಕು ವರು (ಕಳಾಗ. ೨೬); ಬಂಗಲೆ ಮಾತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಳೆಯ ತರದ್ದೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಕರಿಯ ಹರಿನಾಳಿಗೆಯಾರದ. ಹಂಡುಗಳನ್ನೇ ಹೊಟ್ಟು ದ್ದಾರೆ (ಭೂಮಿಪಾ. ೪೬). [< ಪರಿನಾಳಿಕೆ]

ಪರಿನಿರ್ಮಲ (ನಾ). ಬಹಳ ಸ್ವಚ್ಛವಾದುದು, -ಶುದ್ಧವಾದುದು: ಪರಿನಿರ್ಮಲವಾದ ಕನ್ನಡಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವ ಕಲೆಗಾರಿಕೆ ಡಿ.ವಿ.ಜಿ. ಅಪರಣ್ಣ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಂಡಿದೆ (ಸುವರ್ಣ. ೨೧೬). [ಸಂ.]

ಪರಿನಿರ್ಮಾಣ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾದ ರಚನೆ, -ನಿರ್ಮಾಣ: 'ಪರಿ ನಿರ್ಮಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿನಿರ್ಮಿತ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಮತ್ತಂ ಮಿಥ್ಯಾ ವಿರಕ್ತಮಾದಕಜಾಯಯೋಗಾಧಿಧಾನಬಂಧಹೇತುಜ್ಞನೀಚಕರ್ಮ ಪರಿ ನಿರ್ಮಿತಚತುರ್ಗತ್ಯುಪಲಕ್ಷಿತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೪೯ ವ); ಚಿತ್ರವಿಶ್ವಕರ್ಮ ಪರಿನಿರ್ಮಿತಕೃತಿಯಂ ತ್ರಿ:ಪ್ರಪದ್ವಿಣಂಗಿಯ್ಯು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೫೬). (ನಾ). ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿ ರಚಿತವಾದುದು: ಬಾಪುಬಲಿಪಂಡಿತದೇವ ಪರಿನಿರ್ಮಿತವಸ್ತು ಭರ್ಮನಾಥಪುರಾಣವೊಳ್ . . . ಪರಿವ್ಯಾಪಣಾನಂ (ಬಾಧಪ. ೧೬-೪೩೬ ವ). [ಸಂ.]

ಪರಿನಿರ್ಮಿಸು (ಕ್ರ). ರಚಿಸು; ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡು: ಪರಿನಿರ್ಮಿಸು

ದಕ್ಕೊ ಪಂಡರಕ್ಕದಿನಮರೀಂದ್ರಚಾಪನುರುಂಬಕದಿಂ ಪೆಣೆದಕ್ಕೊ ಚಿತ್ರ ಮಿಂತಿದು ಬಗೆಗಿಂದಿನಂ . . . ಎಣೆದಕ್ಕು ಕೀರಮಿಕಹಂಸನಿನಾದವಿದಂಬನಂ ಬನಂ (ಜಗದಿ. ೧೦-೫೫); ಪರಿನಿರ್ಮಿತ ಮಾಣುಡುವ . . . ಶಿಲ್ಪದ ಮೂಲದ ನರನಂ ಪೇಲ್ಪಲ್ಲಿ ಮಾಟ್ಟುಗ ಪ್ರತ್ಯಯಮಂ (ಪಮದ. ೧೯೬); ಸುರಪುರಕಾಂ ಪೋಗಲೊಡಂ ಪುರವರಮಂ ನೀಂ ವನಾಂತರಾಳದೊಳದೊಳ್ ಪರಿನಿರ್ಮಿಸಿರಿಂ (ಸೌನಂದ. ೧-೩೬). [ಪರಿನಿರ್ಮಾಣ + ನಿರ್ಮಿಸು]

ಪರಿನಿರ್ವಾಣ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಅರ್ಹಂತನ ದೇಹಾವಸಾನ: ಇತ್ತ ಚತುರ್ವಿಧದೇವನಿಕಾಯ ಮುಂ ಪುರುದೇವಪರಿನಿರ್ವಾಣಮಹಾಕಲ್ಯಾಣಪೂಜಾರ್ಪಣಾರ್ಪಣಾಧಿಲಾಪಿ ಯಾಗಿ (ಅದಿಪ. ೧೬-೫೧ ವ); ಪರಿನಿರ್ವಾಣಮನೆಯ್ಯುದಮುರ್ದದ ಪಕ್ಕೊಂಬತ್ತು ಮುಂ ತೀರ್ಥಕ್ಕದ್ದರಾ (ಪಾಶ್ವ.ಪು. ೧೬-೧೬೬); ಪರಿ ನಿರ್ವಾಣನಾಸಲಕ್ಷಿಯ ವಿವಾಹೋತ್ಸಾಹಮಂ ತಾಳ್ದಿದೀಶ್ವರಂ . . . ನಿರಂತರವೊಲ್ಲಿಗೆ ವಿನೇಯಸಂತತಿಗೆ . . . ಜಗಜ್ಜಿಯುಮಂ (ಅಸಂಪು. ೧೪-೬೬). ೨. [ಬೌದ್ಧ] ಬುದ್ಧನ ಇಹಲೋಕಪರಿತ್ಯಜನ, -ನಿರ್ಯಾಣ: ಇಂದಂ ರಾತ್ರಿಯಂತಿಮಯಾಮದಲಿ ಕಥಾಗತನ ಪರಿ ನಿರ್ವಾಣವಾಗಲಿಹುದೆಂದರುಹಿ ಬಾರಿ! (ವೈಶಾಖ. ೭೪-೭೪೯); ಅಜಾತ ಶತ್ರು ಪಟ್ಟಕ್ಕಿ ಬಂದ ಎಂಟನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧನ ಪರಿನಿರ್ವಾಣ ನಡೆಯು (ಹತ್ತುಮ. ೬೦). [ಸಂ.]

ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕಲ್ಯಾಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರನಿಗೆ ನಡೆ ಸುವ ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು; ಅರ್ಹಂತನ ದೇಹಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಅಂತಿಮಸಂಸ್ಕಾರ: ಅಗಲ್ ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕಲ್ಯಾಣ ಸೂಚನಾಚಿಹ್ನಂಗಳ್ ತಂತಮ್ಮ ಲೋಕಂಗಳೊಳ್ ನೆಗಟಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೩೪ವ); ಅಮರನಿಕಾಯಂ ಸುಖದೀಶ್ವರಂಗೆ ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕಲ್ಯಾಣ ಮಹಾಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡ್ಪು ಭಕ್ತಿಯಂ ಬಂದು (ಪುಷ್ಪ. ೧೪-೫೬ ವ). 'ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ' ಪರಾ. [ಪರಿನಿರ್ವಾಣ + ಕಲ್ಯಾಣ]

ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರನು ದೇಹತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆತನಿಗೆ ಮಾಡುವ ಆರಾಧನೆ, -ಉತ್ಸವ: ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕ್ರಿಯೆಯಂ ಪರಮೋತ್ಕೃಪದಿಂದ ತೀರ್ಥ ಸಕಲವಿನೇಯೋತ್ಕರಮಂದಂ ನುಡೆ ನಜನಜಧರಿಗಳ್ಳಿಂದ ತರ್ದು ಪೋಯ್ತು ಕೃತಾರ್ಥಂ (ಪರ್ವ. ೧೬-೪೬). [ಪರಿನಿರ್ವಾಣ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರನು ದೇಹತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದ ಸ್ಥಳ; ಪರಿನಿರ್ವಾಣ ಹೊಂದಿದ ಸ್ಥಳ: ತ್ರಿಜಗತ್ಪ್ರಾಣಿ ನೆನಿಸಿದ ತ್ರೀವಾಸುಪೂಜ್ಯಭಟ್ಟಾರಕರ ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕ್ಷೇತ್ರಮಂ ಕಂಡು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪೬ ವ). [ಪರಿನಿರ್ವಾಣ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಪರಿನಿರ್ವಾಣವದೆ 'ಪರಿನಿರ್ವಾಣವದೆ' ನೋ.

ಪರಿನಿರ್ವಾಣಪೂಜೆ (ನಾ). -ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕ್ರಿಯೆ: ವಿನಯಂಧರ ಯೋಗಿಗಳ ಪರಿನಿರ್ವಾಣಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಅದಿಪ. ೩-೫೪ ವ); ಮಹೀ ಧರನುಂ . . . ಪಡುವಣದೇಯ ದೇವದಾರುವನದೊಳು ವಿನಯಂಧರ ಯೋಗಿಗಳ ಪರಿನಿರ್ವಾಣಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಚಾವುಂಪು. ೨೦).

[ಪರಿನಿರ್ವಾಣ + ಪೂಜೆ]

ಪರಿನಿರ್ವಾಣಮಹೋತ್ಸವ (ನಾ). -ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕಲ್ಯಾಣ: ಸುರಲೋಕಾವತರೋತ್ಸವಂ . . . ಪರಿನಿರ್ವಾಣಮಹೋತ್ಸವಂ ಜನ ಕಲ್ಯಾಣಮಯ್ಯುಂ ಸವಿಸ್ತರದಿಂದಿರ್ಪು ವರ್ಣಕಂಗಳೆವಣಂ ಭವ್ಯಾಂಗ ಮೇನೊಪ್ಪದೇ (ಅಜಿಪ. ೧-೯೫). [ಪರಿನಿರ್ವಾಣ + ಮಹೋತ್ಸವ]

ಪರಿನಿರ್ವಾಣವದೆ, ಪರಿನಿರ್ವಾಣವದೆ (ಕ್ರ). ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದು: ಕಥಾಗತಂ . . . ಈ ರಾತ್ರಿಯಂತಿಮಯಾಮದಲ್ಲಿ ಪರಿನಿರ್ವಾಣ

ವಡೆದಪಂ (ವೈಶಾಖ. ೭೮-೭೯). ಪರಿನಿವೃತ್ತಿಪಡೆ : ಬುದ್ಧನು ಪರಿನಿವೃತ್ತಿಪಡೆದ ನೂರುವರ್ಷಗಳ ನೇಳೆಗೆ ಮೂಲಸಂಘವು ಎರಡಾಗಿ ಒಡೆಯಿತು (ಭಾರತ. ೨೦೪). [ಪರಿನಿವೃತ್ತಿ + ಪಡೆ.]

ಪರಿನಿವೃತ್ತಿ (ನಾ). - ಪರಿನಿವೃತ್ತಿಣಿ : ಸರ್ವಾಂಗಮುಲಭರಂ ಪರಿನಿವೃತ್ತಿಸೌಖ್ಯೋನ್ಮುಖಂ . . . ಪುಷ್ಪಿಯರ್ಧನಾತ್ಮಗುರುಸೌಹಾರ್ದಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೯-೨೦). [ಸಂ.]

ಪರಿನಿವೃತ್ತಿಭೂಮಿ (ನಾ). - ಪರಿನಿವೃತ್ತಿಕ್ಷೇತ್ರ : ಅಗ್ರಮಂದಿ ರೋಪಾಂಶನುಯ್ಯಮಂ ಪರಿನಿವೃತ್ತಿಭೂಮಿಯನಾ ಸುರೋತ್ತಮಂ ಸಂಶಸದಿಂದ ಭಕ್ತಿವರಸಾಗರ್ ಪೂಜಿಸಿ (ಸುಕುಮಾರ. ೯-೩೧).

[ಪರಿನಿವೃತ್ತಿ + ಭೂಮಿ]

ಪರಿನಿವೃತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). - ಪರಿನಿವೃತ್ತಿಪಡೆ : ಕಥಾಗತನಮ್ಮ ನಗರ ದೊರೆ ಪರಿನಿವೃತ್ತಿಸಿದನಾದೊಡಮೆಮಗೆ ಅವನ ಪಕ್ಷಿಮದಳಾಂ ಕಟಾ ಲಭಿಸಿಲ್ಲ ! (ವೈಶಾಖ. ೭೮-೭೯೮). [ಪರಿನಿವೃತ್ತಿ + ಇಸ್ಯು]

ಪರಿನಿವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ಣವಾದ ವಿರಕ್ತಿ ; ಪರಮವೈರಾಗ್ಯ. ೨. ಪರಮವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ; ವಿರಕ್ತ : ಸಂಸಾರ ಶರೀರಭೋಗಪರಿನಿವೃತ್ತಿಂ ತಪಃಪ್ರೀತಿಯಂ ತೊಟ್ಟಿಲ ಮಗಂಗೆ ಪಟ್ಟಂ ಗಟ್ಟಿ . . . ಜಿನದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡಂ (ಪಂಜಾ. ೨-೩೩). [ಸಂ.]

ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರನು ಸಂಸಾರತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಹೊರಡುವಿಕೆ : ಕ್ಷೇಮಂಕರಂ ದುರಿತಾರಿಸ್ಸಿನ್ಯಮಂ ಬಂಕೊಳಲ್ ಬಗೆನಂತೆ ಪರಮದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೆಯ್ಯೊಳಲ್ ಬಗೆದು ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣೋದ್ಯುಕ್ತನಾದುದಂ . . . ಅಪಾದು (ಶಾಂತಿಪ. ೮-೧೧೩ ಪ); ಎನ್ನ ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣದೊ ಪರಿಪಂಥಿಭಾವಮಂ ಪೊದೊಡೊಡಂ ಬಡುವುದೆ ನಿನಗೆ ವಿನಯಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೧೮ ಪ); ನರೇಂದ್ರಂ . . . ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಮನಂ ಪರಿಯ ಪಂಚೈದಿಸಲ್ಲದೇಂ ಪರಿಣತನೋ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೮೭). [ಸಂ.]

ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣಕಲ್ಯಾಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪಂಡಕಲ್ಯಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ತೀರ್ಥಂಕರನು ವಿರಕ್ತನಾಗಿ ಸಂಸಾರತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ಹೊರಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಉತ್ಸವ : ಪ್ರಭುವನಗುರು ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣಕಲ್ಯಾಣಕರದಾಗಮನಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಿವ್ಯಹಂಸರಂ (ಅದಿಪ. ೯-೩೦ ಪ); ಒಂದುದಿವಸಂ ಅದಿದೇವನ ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣಕಲ್ಯಾಣ ಮತ್ಯಾಸನ್ನಮಂಟುದಂ ನಿಜಾವಧಿಯಿಂದಜೊಡು (ಚಾವುಂಪು. ೩೩).

[ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣ + ಕಲ್ಯಾಣ]

ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಾಂತಿ (ನಾ). - ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣ : 'ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಾಂತಿ ಮಹೋತ್ಸವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಾಂತಿಮಹೋತ್ಸವ (ನಾ). - ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣ ಕಲ್ಯಾಣ : ಸುರಲೋಕಾನಕರೋತ್ಸವಂ . . . ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಾಂತಿ ಮಹೋತ್ಸವಂ ಪ್ರದಿಮಲಂ ಕೈವಲ್ಯಬೋಧೋತ್ಸವಂ ಪರಿನಿವೃತ್ತಿ ಮಹೋತ್ಸವಂ ಜಿನ ಮಹಾ ಕಲ್ಯಾಣಮಯ್ಯುಂ ಸದಿಸ್ತರದಿಂದಿಪ್ಪುವು ವರ್ಣಕಂಗಳನುಂ ಭವ್ಯಾಂಗಮೋನೊಪ್ಪದೇ (ಅದಿಪ. ೧-೯೫).

[ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಾಂತಿ + ಮಹೋತ್ಸವ]

ಪರಿನಿಷ್ಕಿತ (ಗು). ೧. ಪಾರಂಗತವಾದ ; ನಿಷ್ಣಾತವಾದ ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಂಡ : ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಪರಿನಿಷ್ಕಿತ ವಾಗ್ಮಿ ಭಸ್ಮಕೃಪಾ ವಿವಾಗ್ರಜಿ ದೊರೆಕೊಳ್ಳದೊಬುದಿದು ಪುಣ್ಯಕಳಂ ಕೃತಪುಣ್ಯ [ನೋಲ್] (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೪೫-೨೮; 800). (ನಾ). ೨. ಪಾರಂಗತವಾದುದು ; ನಿಷ್ಣಾತವಾದುದು : ವಿಶ್ವವನ್ನು . . . ಪರಿನಿಷ್ಕಿತವಾದ ವಿದ್ವದ್ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದೊಮ್ಮೆ ಎಚ್ಚಿಪ್ಪು . . . ವಿವೇಚಿಸಿದರೂ

ಬತ್ತಕ್ಕೆ ಅಯಾಸವಾಯಿತೇ ಹೊರತು . . . ಸೌಖ್ಯ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ ! (ವೈಶಾಖ. XXVII ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಪರಿನೀರ್, ಹರಿನೀರು (ನಾ). ೧. ಹರಿಯುವ ನೀರು ; ಪ್ರವಹಿಸುವ ನೀರು ; ಪರಿನೀರೋಳಣ ನೆಲಲಂತೆ ತನ್ನಂ ನೋಡಿ ನಡುಗೆ ಜಾನಕಿ (ಪಂಜಾ. ೯-೧೩೨); ಪರಿನೀರ ನಡುವನಿಡಿದಂತೆ ಮಂದಿಸಿ ಕುಸುರಿ ದಜಾಯೆ ಸಡ್ಡನೆ ಪುಟಿಯಂತಿದಿವಿತ್ತಾಯಾಶರೀರಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುದು ನಾರಕರ್ಗ ಪಾಪದ ಫಲದಿಂದ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೧೩-೧೪೦); ಅದೇವಮಾತ್ಮಕ - ಮಳೆಯಲ್ಲದೆಯುಂ ಕೆಜಿ ತೊಜಿ ಕಾಲುನೆಗಳ ಪರಿನೀರಂ ಬೆಳೆವುದುಂ (ನೀತಿಪಾ. ೧೮-೮). ೨. ಕಾಲುನೆಗಳ ಮೂಲಕ ಹಾಯಿಸುವ ನೀರು ; ಕಾಲುನೆನೀರು : ಸುಂವ ದಾಳಂಬದ ಪಕ್ಷಿ ತನಿರಸದ ಪಂಪೊನರೆ ಪರಿನೀರಾಗಿಯಂಕುರವೊತ್ತಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕರ್ದಿನ ಮಡಲ್ಪಳುಮಂ (ಪಂಜಾ. ೧೧೩-೧೩); ಅಲ್ಲಿ ಮೂಡ ಮೊದಲ ಪಸುಗೆಯ ಪರಿನೀರ ತೋರಿ ಮೂಡಲು ಪಕ್ಕವಾಯ್ತಾಯ ತೆಂಕಲುದ್ದಿಯ ಕಾಲು ಪಡಲು ನಾರಾಯಣಯ್ಯನ ಜೇಷ್ಠಾಂಸದ ಭೂಮಿ (ಕವಿ. ೭೯-೧೩-೨೮; 1088); ಮುದಮೂರೂರಬರಾಜನಕ್ಕೆ ಪರಿನೀರೂರೂರ ತೋರಿಟ್ಟೆ . . . ಅಕ್ಕರ್ ಮದಲಾಂ ರಮ್ಯಂ ತದುವೀತಳಂ (ವಾಲ್ಮೀಕಿ. ೨೮೯). ಹರಿನೀರು : ೧. ಕೊಳಲೆಲ್ಲ ಉರಿಯ ಹರಿನೀರು ನರಿಯ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೫-೨). ೨. ಪಿರಿಯ ಕೆಜಿಯ ಕೆಳಗೆ ಲಾಲಬಾಗಿಲ ಹರಿನೀರಲ್ಲಿ ದಿಟ್ಟಿದೆ ತೋರಿ ಕೆಂಮಂ ನೂಲಿಪ್ಪತ್ತು (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೨೩೭-೩೮; 1160). ೩. (ಮದುವೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ) ಮುತ್ತೈದೆಯರು ತರುವ ಪವಿತ್ರ ಜಲ : ಮಂಗಳೋದಕ : ಹತ್ತು ಮಂದ್ಯಾಳ ಹರಿನೀರ ತರುವಂಥಾ ಮುತ್ತೈದಿತನ ಕೊಡು ಶಿವನೆ (ಗರತ. ೧೨೩). [ಪರಿ + ನೀರ್]

ಪರಿನೈಸ್ತ (ಗು). ೧. ಇಟ್ಟ ; ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ : ನಿಜಮಸ್ತಕಪರಿನೈಸ್ತ ಹಸ್ತನನು ಪ್ರಸ್ತುತಬುಧಸ್ತವನಭಾವನಸ್ತನಂ . . . ನೋಡಿ (ಬಸವ. ೩೯-೫೪). ೨. ಹರಿದಿದ ; ಜಾಚಿದ. (ನಾ). ೩. ಇಟ್ಟಿರುವುದು ; ಜೋಡಿಸಿರುವುದು : ನಿಖಿಲೌಪಧಿಪುಂಜತಂ ಪರಿನೈಸ್ತಮದೊಂದು ಪೂರ್ಣಕಲಶಂ ತಳೆದತ್ತತುಳಂ ವಿಶಾಸಮಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೬-೫೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಪಂತಿ (ನಾ). ಸಾಲು ; ಪಂಕ್ತಿ : 'ಪರಿಪಂತಿವಿಡಿ' ಪರಾ.

[ಪರಿ + ಪಂತಿ]

ಪರಿಪಂತಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿರು ; ಪಂಕ್ತಿಗೊಳ್ಳು : ಸಾರ್ವದಿವ್ಯ ಸಂಪದಿದೋರಣಂದಿದಿವು ಪರಿಪಂತಿವಿಡಿ . . . ಉಭಯವೀಧಿಗಳು ಮೊಜಿದವು (ಪಂಜಾ. ೧೦-೩೪). [ಪರಿಪಂತಿ + ವಿಡಿ]

ಪರಿಪಂಥಿ (ಗು). ೧. ಎದುರಿಸುವ ; ಹಗೆಯಾದ ; ವಿರೋಧಿಸುವ : ಕರ್ದಿನ ದಿಲ್ ತದಗ್ರದೊಳ್ ಮಿಳಿರ್ವ ತಮಾಳಪಲ್ಲವದ ಜಾನುರದೊಪ್ಪರ ವಟ್ಟಿಮೊಪ್ಪಿ ಬಂದರೆದಿಸುಳೊಂ ಬಸಂದಿದಿವು ಪಾಂಥರನಾ ಪರಿಪಂಥಿ ಮನ್ಯಥಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೧೧೧). (ನಾ). ೨. ಎದುರಾಳಿ ; ಶತ್ರು ; ಹಗೆ : "ಅಧಿಯಾತಿ, ಅರಾತಿ . . . ಪರಿಪಂಥಿ . . . ದ್ವಿಪತ್-ಈ ೨೪ ಹಗೆ" (ಪರಾಯು. ೩೫-೩೦೧); ಪರಿಪಂಥಿಪನ್ನಗವೈನೇಯ ನೊಪ ಬಿಜ್ಜಳಭೂಪನೊಪ್ಪಿಪ್ಪ ಸಮಯದೊಳುಂ (ಬಸವ. ೬-೩೩); ಬುದ್ಧನು ಅರ್ಯಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ರಕ್ಷಕನೆ ಅಥವಾ ಪರಿಪಂಥಿಯ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯಿದೆ (ಮಹಾ. ೧೦೫ ಪೀಠಿಕೆ); ತನ್ನ ಮನೋ ರಥದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪರಿಪಂಥಿಯಾಗಿರುವ ರಮಾಕಾಂಶನನ್ನು ದೂರೀ ಕರಿಸುವ ದುರಾಲೋಚನೆಯಿಂದ. . . ಇಂದಿರೆ ಹೇಳಿದನು (ಇಂದಿರ. ೧೭). ೩. ದರೋಡೆಕಾರ ; ಕಳ್ಳ : "ಪರಿಪಂಥಿ ಜೋರಕಂ ತಸ್ಕರಂ" (ಮುಕ್ತಿಕೋ. ೩೫-೪೧). [ಸಂ. ಪರಿಪಂಥಿನ್]

ಪರಿಪಂಥಿನಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿಯಾದವಳು : ಸುಖಪರಿಪಂಥಿನಿಯುಂ

ದುಃಖೈಕವಾಸನಪ್ರಣಿಯುಂ ಪರಹೃದುಃಖೀವಾಸೇಕ್ಷಣಿಯುಂನುಪ್ಪ
ಲಕ್ಷ್ಯಯಂ ಕಾಯುಲುಚ್ಚು ಗಂಗೆಯ್ಚು (ಕಾಪಂಉ. ೩೩೧).

[ಸಂ. ಪರಿಪಂಥಿಭಾವ]

ಪರಿಪಂಥಿಭಾವ (ನಾ). ವಿರೋಧಭಾವ; ಎದುರಾಗುವ ಮನಸ್ಸು;

ಎನ್ನ ಪರಿಪಂಥ್ಯಮೂಲೋ ಪರಿಪಂಥಿಭಾವಮಂ ಪೂರ್ವದೊಡಂಬಡುವುದೆ
ನನಗೆ ವಿನಯಂ (ಚಂದ್ರಶ. ೪-೧೪೪). [ಪರಿಪಂಥಿ+ಭಾವ]

ಪರಿಪತ್ಯ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಂದ, - ಬೇಯಿಸಿದ. ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿ

ಮಾಗಿದ, - ಕಳಿತ; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹಣ್ಣಾದ; ಸುಖನೋತಮ
ರಂತೆ ಭರದಿನಿಜಗಿದುಮಮೇಯುಪುಪ್ಪಗಂಧಶಾಂತಿವನಂಗಳ್ (ಕಾಂಕಿಪ. ೧-೫೯); ಪರಿಪತ್ಯಫಲಪ್ರಕರಂ ಜರೆಯಂ ಕಿಡಿಸುವುದು (ಪಂಚತಂ. ೨೩೯-೧೧); ಮುಣಿಕನಕರಜಪಾತ್ರಂಗಲೋಕ್ ಪರಿಪತ್ಯ . . . ಫಲ

ಕುಳಂಗಳುಂ ಸೋಗಯುಪುದು (ಚಂದ್ರಶ. ೩-೫೪೪); ನಮದಿಂದ ಪರಿಪತ್ಯ
ಪಾದಿಮವನಸರದೊಳಗಜವಟ್ಟುಗಿಯ ದರಹಸಿತಪಂಕಜಗಳಿತಮಕರಂದದ

ಪೂರ್ವದಲಿ (ಕುಪ್ಪಾ. ೬-೨೪). ೩. ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದ; ವಿಶೇಷ
ವಾದ ಅರಿವುಳ್ಳ; ಪ್ರೌಢವಾದ; ಪರಿಪತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಸಂಸ್ಕಾರಂ . . .

ಈಶನಂದು ಕೈವಾರದೆ ಬಣ್ಣ ಕುಂ ಬಿಲುಧಮಂಡಲೆ ಪಂಡಿತ ನಾಗವರ್ತನಂ
(ಮನ್ವ. ಕೋ. ೧೧೬-೩೬); ಭೃನ್ಯಾಲೋಕ . . . ಅನಂದವರ್ಧನನ ಪರಿ

ಪತ್ಯಪ್ರತಿಭೆಯ ಫಲವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಡ್ಡಿಯಲ್ಲ (ಭೃನ್ಯಾಲೋ. XXVII
೩೬೪). (ನಾ). ೪. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಂದಿರುವುದು; ಹದವಾಗಿ

ಬೇಯಿಸಿರುವುದು; ಪರಿಪತ್ಯಮುಧಿನವಂ . . . ಎನಿಸಿದಾಗ ನಿರವದ್ಯಾನ್ಯ
ಮನಶ್ಯಾದರದಂ ತನ್ಮುನಿವರೇಗ್ ನೃಪವರನಿತ್ತಂ (ಕಾಂಕಿಪ. ೩-೫೯). ೫.

ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಗಿರುವುದು, - ಕಳಿತಿರುವುದು : ಪರಿಪತ್ಯಮಾದ
ಗರ್ವಗಿನತರುಳುಂ ಕುಂತಿಯುಮನರೆದು ನಸ್ಯಂಗೆಯ್ಚು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೦೦); ಪರಿಪತ್ಯಂ ಫಲರಾಜಿಸೌಧನಿದಾನೋಜ್ಜ್ವಂಧಿತಂ ಪುಷ್ಪಮಂಜರಿ

ನಾನಾಲಕಾಪಾಲವಿಪುಲಕಾಪಾಹಸ್ತದೊಳ್ ತೋರಿಸುತ್ತಿರೆ . . .

ಚೆಲ್ವಾಯ್ತ ಚೆಲ್ವಾಗಮಂ (ಪಾಶ್ಚ. ೧೩-೫).

ಪರಿಪತ್ಯವಾಗು = ಪ್ರಬುದ್ಧವಾಗು ; ಪ್ರೌಢತೆಯನ್ನು
ಹೊಂದು : ಪರಿಪತ್ಯವಾದ ಮಾನವನ ಹೃದಯದೇ ನಿರ್ಮಲವಾದ

ಸ್ವೇದಕ್ಕೆ ಅಶ್ರಯಸ್ಥಾನ (ಭಾರದ. ೨೪೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಪತ್ಯಂಬಿಜ (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಗು; ಪರಿಪತ್ಯತೆಯನ್ನು

ಹೊಂದು : ಪರಿಪತ್ಯಂಬಿಜ ಪಕ್ಷಂ ನಮದಿನಿಜದು ಸೋವಾ ರಸಾ
ಸ್ವಾದನಂಗೆಯ್ಚು . . . ಗಳಿತದತ್ತಾಪ್ರದೊಳ್ ತಾಪ್ರಮುಂಡಂ

(ಕ್ರಿ. ಪಂ. ೨೪-೪೬). [ಪರಿಪತ್ಯ+ಜಿಜ್ಞಾ]

ಪರಿಪತ್ಯತೆ (ನಾ). ಮಾಗಿದವಿಕೆ; ಪರಿಣತಿ; ಪರಿಪಾಕ; ಇದು

ಕುಂಬುಜೀವನದ ಭಾವಾನುಭಾವಗಳ ಪರಿಪತ್ಯತೆಯ ಫಲ (ಸಾಹಸ. ೩೪);
ಭಾವದ ಪರಿಪತ್ಯತೆಯನ್ನು ಕಾಣದ ಕವನಗಳು ಪರ್ವತಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ ತಾಳ

ತೊಡಗಿದವು (ರಂಗರೋ. ೧೩೨). [ಸಂ. ಪರಿಪತ್ಯತಾ]

ಪರಿಪಟ್ಟ 'ಪರಿವಟ್ಟ' ನೋ.

ಪರಿಪತನ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಓದುವುದು, - ಪಠಿಸುವುದು : ಪ್ರವಚನ

ಪರಿಪತನಕ್ಷಮತೆ ನಾಣಯಂ ತೀರ್ಥಯಾನದಕ್ಷತೆ ಪದಮಂ ಕಿನಿಯಂ
ಜಿನವರಜರಿತಪ್ರವಣಪಟುತೆ ಹಿಂಗದನ್ನಮಾರ್ಜನಜನಂ (ಚಂದ್ರಶ. ೪-೧೬).

[ಸಂ.]

ಪರಿಪತಿತ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಠಿಸಿದ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ, - ನುಡಿದ;

ಸೌಧಾಗ್ರಪ್ರತ್ಯಗ್ರರತ್ನ ಪಂಜರಮಂಜುಳಕುಸಾರಿಕಾಫಲಕುರುಂಬಪತಿತ
ನಿಲಿನದಂನಲೀಲಾಕುಫಾಲಾಳಾಳನರ್ವಕೌತುಕಾಂತರಂಗಸಂಗತ . . .

ಗುಣಾಗ್ರಗಣ್ಯಸಮುದಯಸಮುಂಭಿತಮುಂ (ರಾಜಕ. ೧೪-೧೦೬೪).

[ಸಂ.]

ಪರಿಪಡು (ಕ್ರಿ). ಓಡು; ಧಾವಿಸು: ಪರಿಪಟ್ಟೀರಂತಾಕಾಶಮಾಗದ
ಬಂದು ಪಾಡುಬದ ಸಮನಂ ಮುಂದಾಂ ಕಂಡೆ ಕುಂಜಲನಂ (ಕಾಪಂಉ. ೩೧೪).

[ಪರಿ+ಪಡು]

ಪರಿಪಣ (ನಾ). ಮೂಲಧನ; ಬಂಡವಾಳ: "ನೀವೀ, ಪರಿಪಣಂ.
ಮೂಲಧನಂ-೩ ಬಂಡವಾಳದ ಪದವಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೪೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಪತ್ಯ (ನಾ). (ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಒಯ್ಯು
ಅನೇಕ ಮಂದಿಗೆ) ಪ್ರತಿ ಮಾಡಿ ಹಂಚುವ ತಿಳುವಳಿಕೆಯ

ಪತ್ರ; ಪ್ರಸಾರಣಪತ್ರ; ಸುತ್ತೋಲೆ: ಯುದ್ಧಗಳ ಸಂಕರ
ಈ ರೀತಿ ಪರಿಪತ್ಯಗಳ ಮೂಲಕ ಸುದ್ದಿಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು

(ಪತ್ರಿಕಾ. ೬); ಪರಿಪತ್ಯ, ಸುತ್ತೋಲೆ (Circular. ಪತ್ರಿಕಾ. ೧೬).

[ಪರಿ+ಪತ್ಯ]

ಪರಿಪತ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿವ್ರವ್ಯ: "ಪರಿಪಾ-ಪತ್ಯ,
ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ, ಪರಿಪತ್ಯ, ತಾಳೇಸಪತ್ಯ, ಲವಂಗಪತ್ಯ" (ಔಷಧಿ. ೨೪).

[?]

ಪರಿಪಥಿಕ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ ಪಡಿಸುವವನು; ವಿರೋಧಿಯಾದವನು:
ಮಹಿಮನನಾದಂದು ಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತ ಮನುಷ್ಯಾದೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ

ಲಘೋದ್ಭವಂ ಪರಿಪಥಿಕರಾಗಿ ಕಿಡುಗುಂ (ಚಾವುಂ. ೨೨೦).

[<ಸಂ. ಪರಿಪಥಿಕ]

ಪರಿಪಾಂಡು (ಗು). ಅಚ್ಚ ಬಿಳಿಯ; ಬಹಳ ಬಿಳುಪಾದ; ಕಡು
ಬಿಳುಪಿನ: ಒಪ್ಪಿದುದು ಸುಧಾಪರಿಪಾಂಡುವರ್ಣಾದಿಂ ಸುರನರನುನ

ಜೀವೀರಂಜದ್ರದಿಂಬಮಳುಂಬಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೨-೬೮). [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಂಡುರ (ಗು). = ಪರಿಪಾಂಡು: ಆ ಪರಿಪಾಂಡುರಪ್ರತಿಯಾ
ದ್ಯುತಿ . . . ಈಗದತ್ತ ಪೋದುದೆಂದಾ ಪೃಥಿವೀಶ್ವರಂ ಪಗಲ ತಿಂಗಳ

ನಚ್ಚರಿವಟ್ಟು ನೋಡಿದಂ (ಚಂದ್ರಶ. ೯-೬); ಪರಿಪಾಂಡುರತನುಗೆ ನಿಶಾ
ಕರಕರವೀಡಿತೆಗೆ . . . ಕರದಿಂ ರವಿ ಸೋರಿಕೆ ಹರುಷಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿದಂ

(ಪಾಶ್ಚ. ೩-೨೯). [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಂಸು (ನಾ). ಸುತ್ತಲೂ ಎದ್ದ ಧೂಳು: ಕುರುಗುಬರ
ಕ್ಕುತ್ತ ಲಾಪರಿಪಾಂಸುಪರಾಗಮಿಥಳುಳಿಗಲೋ ಪಾದ್ಯುರೆ (ಕಾಂಕಿಪ. ೧೧-೧೬).

[ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಕ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಬೆಂದುದು; ಸಂಪೂರ್ಣ
ವಾಗಿ ಬೇಯಿಸಿದುದು. ೨. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಾಗಿರು

ವುದು, - ಹಣ್ಣಾಗಿರುವುದು. ೩. ಅಪಾರವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು
ವಿಕೆ; ಅಡುಗೆಮಾಡುವುದು: ಸಂಚಭಕ್ಷಮನು . . . ಚದುರಿ

ನಂದೆ ಪರಿಪಾಕಮಂಗಳ್ಯದೊಲಿದು ಪಂಚನಿಲ್ಲದೆಯಸುರದಂಪತಿಗಳಿಗೆ
ನೀಡೆ (ನವಕೋ. ೯-೫). ೪. ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ; ಪರಿಪತ್ಯತೆ: ಶಿವನು

ಜೀವತೋಟಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಕರುಣೆಯಿಂದ ಜೀವಾತ್ಮರುಗಳ ಪರಿಪಾಕಕ್ಕೆ
ಶಕ್ಯಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೨೧೫); ಗೀತಾಂಜಲಿಯ

ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತದ ಪರಿಪಾಕವಿದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೪೨); ನಮ್ಮ
ಜೀವನ ಎಂಬುದು ಅನುಭವಗಳ ಪರಂಪರೆ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ಒದಗುವ

ಪರಿಪಾಕ (ಪಂಕಿ. ೧೨). ೫. (ಕರ್ಮದ) ಫಲ; ಪರಿಣಾಮ:
ಪರಿಪತ ತೋರಣತಂಪುಗಳ್ ತನ್ನ ಮೆಯ್ನೆ ಪಾಪಪರಿಪಾಕದಿಂ ತಪ್ಪಂ

ಪಡೆಯ (ಅದಿಪ. ೨-೧೪೪); ಈ ಸಂಯಮ ಸಂಧಾನ ಸಮಸ್ತಯಗಳ
ಧರ್ಮವೂ ಅರ್ಯಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದ ಪರಿಪಾಕ (ಭಾರದ. ೩೬೪).

೬. ಚಾತುರ್ಯ; ಕೌಶಲ. ೭. (ಸಸ್ಯದ) ಬೆಳವಡೆಗೆ;
ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: "ಪರಿಪಾಕಂ ಬೆಳವು" (ಮನ್ವ. ಕೋ. ೯೫-೨೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಕಗೈಸು (ಕ್ರಿ). ಅಹಾರವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು; ಅಡುಗೆ ಮಾಡಿಸು : ಪರಮಾನ್ನಭಕ್ಷಾಪಾಕಗಳ ಪರಿಪಾಕಗೈಸು (ಪ್ರಾಂ. ೧೪-೩೦). [ಪರಿಪಾಕ+ಗೈಸು (<ಕೈಯು)]

ಪರಿಪಾಕಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಹದಗೊಳ್ಳು; ಮಾಗು; ಪರಿಪಕ್ವವಾಗು : ಅವನ ಜೀವನ ಶೋಕದಿಂದಲೇ ಪರಿಪಾಕಗೊಂಡಿದೆ (ಸ್ವರೂ. ೩೧); ಶಾಂತರಸವು ಈ ಪುಣ್ಯಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಮೊದಲು ಪರಿಪಾಕಗೊಂಡುದು (ಸಾಹಿ. ೧೫). [ಪರಿಪಾಕ+ಗೊಳ್ಳು (<ಕೊಳ್ಳು)]

ಪರಿಪಾಕಪಕ್ವ (ನಾ). ಪರಿಪಾಕದಲ್ಲಿ ಹಿತವಾದುದು; ಪರಿಪಾಕದಲ್ಲಿ ಮಂಗಳಕರವಾದುದು : ಎನ್ನ ನುಡಿಯೆಂಬುದು ನಿನಗೆ ಪರಿಪಾಕಪಕ್ವಂ (ಶಾಂತ. ೪-೯೪೮). [ಪರಿಪಾಕ+ಪಕ್ವ]

ಪರಿಪಾಕವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹದಕ್ಕೆ ಬರು; ಪರಿಪಕ್ವವಾಗು : ಹೌರ್ಮ ಸ್ವದಲಿಂತು ಕಳೆದು ತಮೋಳಗೆ ಹಲಕಾಲ ದಕ್ಷವಿರ್ಮಾಫಲ ಪರಿಪಾಕ ವಡದಂದದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧-೧೫). [ಪರಿಪಾಕ+ವಡೆ]

ಪರಿಪಾಕವೆರು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೇಯು; ಪರಿಪಕ್ವತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಪರಿಪಾಕವತ್ತ ಮಳಕಜ್ಜಾ ಯವಾ ನೊಗಗಿನಿಂದೊಬ್ಬಳು ಸವಿಸಿದು ಪುಣಲು (ನವಮೀ. ೨೬-೪). [ಪರಿಪಾಕ+ವೆರು (<ವೆರು)]

ಪರಿಪಾಕಹೊಂದು (ಕ್ರಿ). - ಪರಿಪಾಕವಡೆ : ಅವರು ರೂಢಿಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದ ಸಾಹಿತ್ಯಜ್ಞಾನವೂ ಅಪರ ಕಳಹದಿಯಾದ ರೋಕಾನುಭವವೂ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಹೊಸ ಅವರಣದಲ್ಲಿ ಪರಿಪಾಕಹೊಂದಿದುವು (ಸಮಾಲೋ. ೩೩); ಶಿಕ್ಷಣಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ ಪರಿಪಾಕಹೊಂದಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಪಾತ್ರಗಳಿಗೆ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಕೊಡತೆಯಿಲ್ಲ (ಕರ್ನಾ. ೩).

[ಪರಿಪಾಕ+ಹೊಂದು (<ಪೊರ್ತು)]
ಪರಿಪಾಟಿ, ಪರಿಪಾಟು (ನಾ). ವಾಡಿಕೆ; ರೂಢಿ; ಅಭ್ಯಾಸ : "ಪರಿಪಾಟಿ-ರೂಢಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೯೯); ಮಳೆಗಾಲಗಳನೆನಿಸುವ ಪರಿಪಾಟವು ಸನ್ನದು ನೆನಗಿದು ಹಿತವು (ಇಂಜಾ. ೩೧-೯೧); "ಸನ್ನ ಗಂಡ ನೈರೋದಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ" ಎಂದು ಹೇಳುವ ಪರಿಪಾಟವನ್ನು ಆಕೆ ಇಂದಿಗೂ ವಿಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೩೬). **ಪರಿಪಾಟು** : ಇದೇ ಕಾರಣ ಜೀವ ದಿವ ಮಾಲಿನ ವಿಮಾ ಇಳಿಸುವ ಪರಿಪಾಟು ಇಲ್ಲೇ ಬಹಳ ದಿಡ್ಡರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨೦೬). [ಪರಿ+ಪಾಟು]

ಪರಿಪಾಟಲು, ಪರಿಪಾಟು (ನಾ). ಕಷ್ಟ; ಬಾಧೆ : ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹತ್ತು ಹೊತ್ತು ಪರಿಪಾಟಲು ಪಡುವವರು ನಾವು (ಸಾಧಿಗ. ೧೭೦). **ಪರಿಪಾಟು** : ಮರುಳ ಮಾರನುವೆನ್ನೆಯೆಡೆಗೆ ಸರಳನೂಡಿ ಪರಿಪಾಟು ಮಾಡಿದನಬರ (ಕಂಠಿ. ೪-೧೨೯). "ಪರಿಪಾಟಲು" ಪರಾ.

[ಪರಿಪಾಟು+ಅಲು (<ಅಲ್ಪ)]
ಪರಿಪಾಟಿ (ನಾ). ಸಮಾನತೆ; ಸರಿಸಾಟಿ : ರವಿರಥಕುರಗಮು ಮುಚ್ಚಿತ್ತವನುಂ ಪರಿಪಾಟಿಯುಲ್ಲದಿವನುಳ್ಳೋ ರೋಮಚ್ಚವಿಗಮನಲ್ ಕಣ್ಣೆಸಿದಿವು ಪಳಕಿನ ಮಂಡಪಂಗಳೋ ತುರಗಂಗಳ್ (ಇಗದಿ. ೯-೧೨೦). [ಪರಿ+ಪಾಟಿ (<ಪಾಟು)]

ಪರಿಪಾಟಿ (ನಾ). ೧. ರೀತಿ; ಕ್ರಮ; ವಿಧಾನ : ಸುರಕರು ಕುಡುವಂ ಬರದೊಳ್ಳಂಪಾಟಿಚ್ಚಾಯಿ ನೆಯ್ಯ ನೂಲಿಂ ರಂಗಿಂ ದೊರೆ ಕೊಳ್ಳದೊಪ ದಿವ್ಯಾಂಬರಂಗಳಿಂದೆಸೆವಲ್ಲಿ ದೊಳಿಗವಸರಂ (ಇಗದಿ. ೯-೧೧೧); ಸೇನಾನಿರತರದಾಶೈಕಗಳು ಪಾಂಚಾಲಕನಾಗಾದುದು ರಂಜಿಸಿತು ಪರಿಪಾಟಾಂ. ಪಾಟಿಯೊಡ್ಡವನೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೨೧); ಅಹಿಪತಿ ಕೂರ್ಮರಗ್ನಳೆ ಪಾಟಿಗಡೆ ತೋಪುಸಿರಣ ಪರಿಪಾಟಿಯಲಿ ಭಳಪತಿಗೆ ನಾಲಗೆ ನಾಟದೊಳಲು ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದ ರಾಮಸೈನಿಕನ. (ತೊರಾ. ೪-೩೫); ಅಳಸಿಂಗರಾಯ್ ೨ ಪ್ರಾಚೀನಕ್ರಿಯೋ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಪಾಟಿಯಂ ಪೇಟ್ಟಂ (ಚಳವಿ. ೪-೫೦). ೨. ರೂಢಿ; ಅಭ್ಯಾಸ; ಪದ್ಧತಿ : ಬಾದವಾದಿಗಿಯೆಂಬ ಗ್ರಾಮಕೀ ಶಿವಯೋಗಿ ಸಾದರದ ಪೋಪ ಪರಿಪಾಟಿಯಂಕಲ್ಲಿಗಂ ಪೋದೊಡನೆ . . . ಏತಂದರು (ಸುಹಾಂತೇ. ೯-೩೧); ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕರ ಸ್ನಾನದಲ್ಲಿ ಪವಿತ್ರೀಕರಣಗಳ ಹೆಸರನ್ನೋ ದೇವತಾಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನೋ ಹೇಳಿ ರಾಗ ಎಳೆವ ಪರಿಪಾಟಿಯುಂಟು (ಗಾಳ. ೪೪); ನಮ್ಮ ಭರತಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ . . . ಭಗವಂತನನ್ನು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮಗಳು ರೂಢಿಗೊಂಡಿದ್ದವು. ಅವುಗಳ ಸಮ್ಮೇಳನವೇ ನಮ್ಮ ಜನಾಂಗದ ಪರಿಪಾಟಿಯಲ್ಲಿ . . . ಇಂದಿಗೂ ಸಜೀವನವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಾಗಿ ಉಳಿದಿದೆ (ಭಾರತ. ೨೨೦). ೩. ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ : ಕೋಟಾಸುಕೋಟಿ ಭಕ್ತರ ಮನೆಗಳಲಿ ಪರಿಪಾಟಿಯಂದಣಸುತ್ತ ಗಂಗಾಜಾಟಿನಗ್ಗದ ಜಂಗಮಾಂಭ್ರಿ ನಮಿಸಿ (ಬಸವ. ೩೫-೫೫); ಕೋಟಿ ಕೋಟಿ ಮನುಷ್ಯಮುಖ ಪರಿಪಾಟಿಯೊಳು ವೈವಿಧ್ಯಮಗ್ನುಗಳೇಟಿ ನರದಾಂಪತ್ಯ ತೃಪ್ತಿಯವು ನೋಟಿ (ನೀಸಾರಾ. ೪೬-೨೬೪). ೪. ಅನುಕ್ರಮ; ಪರಿವಿಡಿ : "ಪರಿಪಾಟಿ, ಅನುಪೂರ್ವ . . . ವಿಶಾಯಾಃ-ಈ ಪರಿವಿಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೨-೫೫); ವಂದಿಪೆ ಹಲಾಯುಧನಿ ಸಾಮವೇದಿಗೆ ಮಲಯರಾಜಂಗೆ ಪರಿಪಾಟಿಯಂ (ಚಳವಿ. ೬-೬-೨). ೫. ಓರಣ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ : "ಪರಿಪಾಟಿದವು" ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಟಿದವು (ಕ್ರಿ). ಓರಣ; ತವು; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗು : ಆ ಪ್ರಾಚೀನಭಯ ಲಲಾಟಪಟ್ಟಿದೊಳ್ ಜಾನುರದ ಕೋಮಲಪವನ ಪಯಟಿನದಿಂ ಪರಿಪಾಟಿದವು [ಪ್ರ] ಸುಳಿಸುರುಳಿಬ ತುಂದಿಯ ಬುಬಲಂ ತನ್ನ ಬೆಳ್ಳೆಗಳನುಗುಟ್ಟ ಸೆಳುಗುರೆಂಬ ಪೊಂಗೇದಗೆಯ ಕುತ್ತಂಜಾಗಲ್ ಪತ್ತೆಸಾರ್ ಪಂತಿಗೊಳಿಸುವಿನೆಗಂ (ಅನಂ. ೬-೬೯೮). [ಪರಿಪಾಟಿ+ತವು]

ಪರಿಪಾಟು (ನಾ). ಕಷ್ಟ; ಬಾಧೆ : ಪವಿಯೋಗದಿ ದಿದ್ದ ಪರಿಪಾಟುಮುಮನಲ್ಲ ನೆನೆಯದೆ ಸುತನ ನೋಡಿ (ನವಮೀ. ೧೫-೪೬).

[<ಪರಿಪಾಟು]
ಪರಿಪಾಟು 'ಪರಿಪಾಟು' ನೋ.
ಪರಿಪಾಟು 'ಪರಿಪಾಟಿ' ನೋ.
ಪರಿಪಾಟು 'ಪರಿಪಾಟಲು' ನೋ.
ಪರಿಪಾಕ (ನಾ). ೧. (ವೇದಗಳ) ಕಂಠಪಾಠ. ೨. ಅಭ್ಯಾಸ; ಪದ್ಧತಿ; ರೂಢಿ : ಜೀವರ ಮೇಲಿನ ಹೂವು ತಪ್ಪಿತು, ಅವಳ ಈ ಪರಿಪಾಕವೆಂದಿಗೂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ (ಹೂಬಿ. ೧೩); ಸುಮಿತ್ರೆ ಹಾಸ್ಯಲಿನ್ನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಗ ಬೆಳಗಿನ ಜಾವಕ್ಕೆ ಎದ್ದು ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಓದಿಕೊಳ್ಳುವ ಪರಿಪಾಕವಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ವಿವ್ಯಾ. ೨೧೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಡಿ 'ಪರಿಪಾಡಿ' ನೋ.
ಪರಿಪಾಡಿ, ಪರಿಪಾಡಿ, ಪರಿಪಾಳಿ, ಪರಿಪಾಟು (ನಾ). ೧. ಅನುಕ್ರಮ; ಪಾಳಿ; ಪರಿವಿಡಿ : ಮುಸಿಪಮುಡಾಯಮಂ . . . ಪರಿಪಾಡಿಯೆಂದೊಸೆದು ಬಂದಿಹಿ (ಬಂಹು. ೨-೫೯). ೨. ಸಿದ್ಧತೆ; ವಿರ್ಪಾಡು : ಬೇಡುವೆನು ಪೊಡವಂಟು ದೇವರು ಮಾಡುವುದು ಕಾರುಣ್ಯವನು . . . ಮಾಡಲಾಗ[ದು]ದು ಪರಿಣಯದ ಪರಿಪಾಡಿಯನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೪-೪೧). ೩. ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿದುದು; ರಚನೆ; ನಿರ್ಮಿತಿ : ಹೋಡಿಸಿದ ಜಾಂಬೂನದದ ಪರಿಪಾಡಿ [ಪಾಂ. ೬೦]ಗಳ ಪಲ್ಲವದ ಫಲಯ ಪವಾಡಗಳ ಕೇಶನಕೇಶನವೆಸದವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ತೊರಾ. ೫-೨-೨೫). **ಪರಿಪಾಡಿ** : ೪. ರೂಢಿ; ಅಭ್ಯಾಸ; ಪದ್ಧತಿ : ಅದು ಮುಂದೆ ಒಂದು ಪರಿಪಾಡಿಯೇ ಆಗಿ ಹೋಗಿ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಗಂಡನಿರುವಾಗ ಅಭಾಸವಾದೀತೆಂಬ ಭಯ

ಆಳಿಗೆ (ಮುಪ್ಪೂ. ೫೨). ಪರಿಪಾಠಿ : ೨. ಭರತನಧಿಕೃತಪಾಠವನು ಕಾಲುಜ್ಞ ಗದ ಪರಿಪಾಠಿಯಂದೈದವನು ಶೃಂಗೀವೇರತುರವರವ (ತೋರಾ. ೨-೬-೧೧). ೩. ಸಾಲು ; ಪಂಕ್ತಿ : ಪದ್ಯಕಯದಲಿ ಪರಿಪಾಠಿಯಾಯಿತ್ತ ಪಿಳಭೂಷಣಪಾಲಕ ಪರವರುತ್ತ ಮಾಧವಮುಧ್ಯಮಂಗಳಲಿ (ತೋರಾ. ೧-೧೩-೧). ೬. ರೀತಿ ; ಕ್ರಮ : "ಪರಿಪಾಠಿ (ಪರಿಪಾಠಿ)-ಪರಿಪಾಠಿ(ಬೀ)-೦೬೩, ಅಭ್ಯಾಸಕ್ರಮ" (ಪದ್ಯಕೂ. ೨೪) ; ಭಲಪದದ ಪರಿಪಾಠಿಯಂದುಪ್ಪ ವಡಿಸಿದನುಪ್ಪ ರವ ಗರ್ವದಲಿ (ತೋರಾ. ೬-೧೦-೧) ; ಪರಮೇಶ್ವರನ ಲೋಲಕರ ಪಂಚಮುಖದಿಂದ ತೋರಿಸಿತೆ ಪರಿಪಾಠಿಯಿಂದಾಗಮಂಗಳ ಶನವಾದದಿಪ್ಪ ತ್ತೆಂಬಿಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ (ಪಾಸೋ. ೧೦-೧೨೧). ಪರಿಪಾಠಿ : ೩. ಒಸಗೆಗಳಂದು ದಿಟ್ಟ ಶುಕ ಶಾಲಿಕೆಗ್ಗ ಸಲಿಪಾಲುಪಾಲು ರಾಗಿಸಿ ಪದ್ಮಿತಾನಾಮ ಪರಿಪಾಠಿಯನೋಲಿಯಿ ನೋಡೆ (ಪಾಂಕಿ. ೨-೪೪). ೬. "ಪರಿಪಾಠಿಯೋಲಂ ಕ್ರಮಂ" (ಮುಪ್ಪೂ. ೧೩೪-೧೩೨). [ಸಂ. ಪರಿಪಾಠಿ]

ಪರಿಪಾಠನ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ನಾಶ : ಲಘುಕರ್ಮಪರಿಪಾಠನ ಕೃತ್ಯಾಪ್ತಿಮಿತ್ತಂ ದಂಡಕವಾಟಪ್ರದಲೋಕಪೂರಣಕ್ರಿಯೆಗಳಂ ಪ್ರತಿ ಸಮಯಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ (ಪಂರಾಮ. ೧೬-೬೯ ವ). [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾರ್ (ಕ್ರಿ). ದಾರಿ ಕಾಯು ; ಹಾದಿ ನೋಡು : ಸರಿಸೀರು ಹಾಸ್ಯ ನೀನೇ ಪುರಸೋ ಮಾಜುವಿನ[ಮಿಂಪು] ನಾಮಾ ಬನದೋ ಪರಿಪಾರುತಮಿದರ್ಶಂ (ಬಂಪು. ೯-೬೯). [ಪರಿ + ಪಾರ್.]

ಪರಿಪಾತ್ರ್ (ಗು). ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ; ಪಾತ್ರ್ದಲ್ಲಿರುವ. [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಲ (ನಾ). ಕಾಪಾಡುವವನು ; ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವವನು ; ಸಂರಕ್ಷಕ : ಸುರುಚಿರಾಗಮತ್ವವಶಾಸ್ತ್ರಾಪಿರಳಸಂಚಿತಧರ್ಮವ್ಯರ್ಗಾಪಿರತಪರಪಾಲ ಪ್ರಮಥವರಪರಪದನುಕೂಲ (ಬಸಪ. ೩೪-೬೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಲಕ (ನಾ). = ಪರಿಪಾಲ : ವಿಳಿಪಿಂಚುಬುದ್ಧಿವಶಪರಿಪಾಲಕರು ನಮ್ಮಿಬಿಬರಿಗೆ ಸದರವೆ (ಶುಷ್ಯಾ. ೩-೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಲನೆ, ಪರಿಪಾಳನೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಪಾಡುವುದು ; ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದು ; ಸಂರಕ್ಷಣೆ : ಪರಮಾರ್ಥಂ ಪರಿಪಾಲನಕರದಿಂದ ಪ ರಾಜತಾಪ್ತಿ ಮಿತ್ತಂ ಕಳೆದಂ ಸರಪತಿವಿಗಮದೋಲೋದನೋಗಿದರಿಯುರ ಮುಪಾಪ್ತಿ ತೋಕಹಿಮುಜಲವನುಂ (ಪಾಂಕಿ. ೧-೯೫) ; ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಪ್ರವಣನಪರಿಪಾಲನೆ, ಸಂವರ್ಧನೆ, ಶುಕ್ಲಾಪಣವೆಂಬ ವರ್ಣಧರ್ಮಗಳೂ ಇದ್ದವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೧). ೨. ನಡೆಸುವುದು ; ನೆರವೇರಿಸುವುದು ; ಆಚರಣೆ : ಪ್ರಪರಿಪಾಲನದಿಂದನ್ನ ಕಸೌಪ್ಯಾ ಪಾಪಿಯಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೩೦೩) ; ಸತ್ಯಕ್ಕೆ, ಧರ್ಮಕ್ಕೆ, ಪಿತೃವಾಕ್ಯ ಪರಿಪಾಲನಕ್ಕೆ... ಹರಳಿಗೆ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೪೪-೧೫೪). ಪರಿಪಾಳನೆ : ೧. ಮತಿ(ಪರಿ)ಪಾಳನೆ... ಪ್ರಜಾಪಾಳನೆಮೆಂಬ ಪಂಡದಿಧದೊಳ್ಳದಿ ದುತಿ(ಪರಿ)ಪಾಳನೆಮೆಂಬುದು ಹಿತಾಹಿತವಿವೇಕಮುಂ ಉಭಯಲೋಕ ಹಿತಮುಂ... ಧರ್ಮಾರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವಿಜ್ಞಾನಮುಂಕುಂ (ಚಾವುಂ. ೨೨೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಲನೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಪಾಡುವುದು ; ರಕ್ಷಿಸುವುದು ; ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದು : "ಪ್ರಪಿಪಾಲ ಧನಾಹಿಕಾಯು... ಸೇನೆ ಪರಿಪಾಲನೆ ಕಾಮುಕಿಯಂತು ಭೋಗಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೧೪). ೨. ಪಾಲಿಸುವುದು ; ಪೋಷಣೆ. ೩. ಆಳುವುದು ; "ಆಳಿಕೆ, ರಾಜ್ಯಭಾರ" (ನಾನಾರ. ೧೧೩). ೪. (ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲಸ ವನ್ನು) ನಡೆಸುವುದು, —ನೆರವೇರಿಸುವುದು. [ಸಂ. ಪರಿಪಾಲನೆ]

ಪರಿಪಾಲಿತ (ಗು). ಪೋಷಣೆ ಮಾಡಿದ ; ಸಲಹಿದ : ವಿನ್ಯಾಸಗರವತೀತ ನಿಂಕನಾಭದಿಧವನುಮಾತ್ಮಕ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾಪ್ತಿ ಲೋಕಪಾಲ ಪರಿಪಾಲಿತ

ಸಾಹಸನುಂ (ಪಾಂಕಿ. ೧-೬೧ ವ). [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಲಿಸು, ಪರಿಪಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಪಾಡು ; ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡು ; ಸಲಹು : ಲೀಲೆಯನದೂ ನೆಲಂ ಪರಿಪಾಲಿಸುವು ಕಣ್ಣೆ ನಾಡೆ ಮೌದ್ಲಂ ಮಾಪ್ಪಂ... ಯವ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೯೧) ; ಭೋಜ ರಾಜನು... ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಸತ್ಯ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಪರಿಪಾಲಿಸಿ ದಿಗಂತ ವಿಶ್ರಾಂತಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದನು (ಲರಾಧ. ೬೯). ೨. ಆಳು ; ರಾಜ್ಯ ಭಾರ ಮಾಡು ; ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸು : ಭರಣಿಯನಮಯವದಿಂದಮೆ ಪರಿಪಾಲಿಸಲೆನ್ನ ಭುಜಮೆ ಸಾಲ್ಪುದು (ಪಾಂಕಿ. ೨-೧೩) ; ರಾಜವತಿ ಯಾಯ್ತು ಧರೆ ಕಿಂ ರಾಜರ ಪರಿಪಾಲಿಸುತ್ತ ಮಿರೆ (ಅಜಿ. ೯-೪) ; ವಿಕ್ರಮಕೌರವನಾಸುನವನಿಯಂ ಪರಿಪಾಲಿಸಿ ಪಡೆದಂ ನಿರ್ವಾಣವನು (ಜಯಕಾ. ೧ ಸೂಚನೆ) ; ಈತನ ತಾಯಿಯಾದ ದೀವಾಂದಿಕೆಯು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಳೆಂದೂ ಅವನಿಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ (ನೋಲಂಬ. ೫೩). ೩. ನಡೆಸು ; ನೆರವೇರಿಸು : ಜಿನಮಯದುರು ತಿರವನುವೆನು ಭಾಷೆಯಂ ಪರಿಪಾಕಾಂ. ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸುವನು (ಒಸಪ. ೪೯-೧೩) ; ಅಚ್ಚೆಯನ್ನು ವಿಚಾರದಿಲ್ಲದೆ ಪರಿಪಾಲಿಸುವುದು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ನ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿತ್ತು (ರಾಜವ. ೩೯) ; ಪತಿಯ ಅಚ್ಚೆಯನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸು ವುದೇ ಹಿಂದೂಸತಿಯ ಪರಮಧರ್ಮ (ಹಂಕಿ. ೪೩). ಪರಿಪಾಳಿಸು : ೧. ಪಾಳಿಸುತ್ತಿ ಕೊ ಪಿಪ್ಪು ಪರಿಪಾಳಿಕೆ ಜಿಪ್ಪು ವಲಂಕರಪ್ಪ (ಕಮದ. ೨೨೯ ಪ್ರಯೋ). [ಪರಿಪಾಲನೆ + ಇಸು.]

ಪರಿಪಾಲ್ಯ (ನಾ). ನಡೆಸಲು ಅರ್ಹವಾದುದು ; ಅನುಸರಿಸ ಬೇಕಾದುದು : ಸನಾತನಗಳಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಸದ್ಧರ್ಮ, ಸ್ವಧರ್ಮ. ಧರ್ಮವಾದುದರಿಂದ ಪರಿಪಾಲ್ಯವು (ಅರ್ಯಧ. ೧೩೧).

[ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಳನೆ 'ಪರಿಪಾಲನೆ' ನೋ.

ಪರಿಪಾಳಿ 'ಪರಿಪಾಡಿ' ನೋ.

ಪರಿಪಾಳಿಸು 'ಪರಿಪಾಲಿಸು' ನೋ.

ಪರಿಪಾಲು 'ಪರಿಪಾಡಿ' ನೋ.

ಪರಿಪೀಡನೆ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಸುಕುವುದು ; ಹಿಂಡುವುದು ; ಮದ್ದನ : ಗುರುಕುಳಪರಿಪೀಡನಪ್ರರೂಪಾಂಕುರಪುಕಾಪತಿಚಿಂತ್ಯ ಪಾನ ಚಿತ್ತೇಶ್ವರಪರಿರಂಥೆ ನಿಮಿಶ್ ಮೂರ್ಛಾಪೋಷ್ಕ ಕುರವಕದ್ವಿಗಿ ವಿಪ್ರಲಬ್ಧಿಯೊರ್ವಳ್ (ಲೀಲಾ. ೧೩-೯೩). ೨. ಬಹಳವಾಗಿ ಹಿಂಸಿಸು ವುದು ; ಚಿತ್ರಹಿಂಸೆ : "ಪರಿಪಾಕಾಂ. ರಿಪೀಡನಂ ಸಪತ್ನಾಕರಣ ಮೆನಲು ಲೋಕಗರನು ಬಂಧಿಸಲು ನಾಮಂ" (ಮಂಗೂ. ೧೩೪-೩೨).

[ಸಂ.]

ಪರಿಪೀತ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಹಳದಿಬಣ್ಣ, —ಹೊಂಬಣ್ಣ ; ದಟ್ಟವಾದ ಬಂಗಾರದ ವರ್ಣ : ಪರಿಪೀತದೇಹದಿಂಬತೆವರಿಸುಂ ಪತ್ತಾಪಯಂಗಳಿವೇಂ ಜಿನನೋ ಪೊದಯ್ದು ಪೋ (ಅದಿ. ೧೦-೯೩) ; ಪರಿಪೀತಮಾಯ್ತು ರತ್ನಾಕರನೇ ಕಳಕನಿನಿಂದವನ ಬುಸಂದಂತಿರೆ ಬದ್ಧವೆನೆ ಗೋದಾವರಿ ಬಂದವತರಿಸಿದುದು ತದಾತ್ಮನುಪದಮಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೦೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಪು, 'ಪರಪು' ನೋ.

ಪರಿಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ಪರಿಪು ಪಾರಣಿಯುಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಕಿರುಕುಳದಾಥೆಯನ್ನು ಮಿಲ್ಲದವನಾಗಿ ಗಾವುಣ್ಣರ್ ಪ್ರತಿ ಪಾಳಿಸುವರ್ (ಸೌಖ್ಯ. XI-೬, ೩೪-೫೩ ; 1045) ; ಪರಿಪು, ಪಾರಣಿ ಇವೆರಡೂ 'ತಿಪುಕುಳ'ಗಳು, ಎಂದರೆ ಸಣ್ಣ ತೆರಿಗೆಗಳು (ಕಳಾ. ೪೦೦).

[←-ತಮಿ. ಪೊಪುಪ್ಪು]

ಪರಿಪು, (ನಾ). ಅವಧಿ (?): ಪೂಜಿಸಿ ಪೂಜವಟ್ಟುಪ್ಪ ವಿರಾಜಿಸಿ (ಬೆ)ದೆಯನಟೂದು ಪರಿಪುಮಂ ದಾಂಬದೆ ನೀನೋಚೆಯ ಬಲ್ಲ ಬ್ಬುಗಳಂ ಯೋಜಿಸಿ ಸಲೆ ಹಿಡಿದು ಮೇಕೆ(ಣ)ಯುಂ ತಪ್ಪಮದಿಂ (ಬಟ್ಟುಮ. ೯-೨೯). [?]]

ಪರಿಪುಷ್ಪ, (ಗು). ೧. ಪಾಲನಗೊಂಡ; ಪೋಷಣೆ ಹೊಂದಿದ: 5
ಅದಾರವಂ ಬೇದಿಯ ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ ಪರಿಪುಷ್ಪ ಪುಣ್ಯಪಾತ್ರಂ ? (ಚಕ್ರಾಂಗ. ೩೩-೯೯). ೨. ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಂಡ; ಬೆಳವಣಿಗೆ ಹೊಂದಿದ; ಜೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆದ: ಅಪ್ಪದಿಧಕ್ಕಿಕ್ರಿಯಾಪರಿಪುಷ್ಪ ಸಚ್ಚೇತನನು (ಬಸಪ. ೩೩-೩). ೩. ಹೇರಳವಾದ; ವಿಪುಲವಾಗಿರುವ: ಮನಂ ಸಂಪಸಂಬದೆ ಪರಿಪುಷ್ಪ ಪರ್ವೋತ್ಸವ ಚಿತ್ರನಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೦-೩೦೮). (ನಾ). ೪. ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾದುದು; ಬೆಳವಣಿಗೆ ಹೊಂದಿರುವುದು; ದೃಢವಾಗಿರುವುದು: ಕಾವ್ಯದ ಜೊತೆಜೊತೆಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಬೆಳೆದ ಹೊರತು ಸಾಹಿತ್ಯ ಸರ್ವಾಂಗಪರಿಪುಷ್ಪವಲ್ಲ (ರಾಮರಾ. ೪೪); ಕೋಳುಗಳು ರಕ್ತ ಮಾಂಸಗಳಿಂದ ಪರಿಪುಷ್ಪವಾಗಿದ್ದು, ನೆಲ್ಲನ್ನು ಮಿದಿಯಿನ ಒಸೆಗಳಂತೆ ಕೋರುತ್ತಿದ್ದು (ಕಪಪ. ೩-೩೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಪುಷ್ಪಿ, (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಬೆಳವಣಿಗೆ: ಆಯಾ ಪಾತ್ರಗಳ ಪರಿಪುಷ್ಪಿಗೆ ಬೇಕಾದ ರಸಾವೇಶ, ಭಾವ . . . ಅಭಿನಯ ಇವು ಪ್ರತಿ ಯೊಬ್ಬ ವೇಷಧಾರಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಬಂದಿತು (ಯಕ್ಷಗಾ. ೧೦); ರಸ ಭಾವಗಳ ಪರಿಪುಷ್ಪಿಯಲ್ಲದೆ ಕಾವ್ಯ ಅಕ್ಕಕವಾಗಿಲ್ಲ, ನೀಕಲಾಗಿಲ್ಲ (ಸಂಜುಂಡ. ೧೫೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಪೂಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆರಾಧಿಸು; ಅಧಿಕವಾಗಿ ಪೂಜೆ ಮಾಡು: ನೀನೆ ಪೂಜ್ಯರೆಮಗೊಂದು ದಿವ್ಯವಸನಪ್ರಸವಾ ಭರಣಿಗಳಿಂದಮೂದರಮಮರ್ಪತು ತದ್ಗುಗಳಮಂ ಪರಿಪೂಜಿಸಿದಂ ಸುರೇಶ್ವರಂ (ಆದಿಪ. ೩-೧೧೨); ನೀಜೆಪ್ಪಲಿಂಗಮಂ ಪಾತಕದೊರರಾಗಿ ಪರಿಪೂಜಿಸರ್ವಪರನ್ನದೈವಮಂ ಭಾತಕರಲ್ಲಿವರ್ ಪರಮಲಿಂಗಗಳಂತು ಶಿವಾಮುರೇಶ್ವರಾ (ಅಮೃತ. ೨೫). [ಪರಿಪೂಜನು + ಇಸು.]

ಪರಿಪೂತ (ಗು). ೧. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಶುದ್ಧಗೊಂಡ, -ನಿರ್ಮಲವಾದ: ಅರುಣಾತ್ಮರಶ್ಮಿಯಂ ಪಸರಿಸಿ ಚಿತ್ರವರ್ಣರುಚಿಗಳ್ ಪರಿಪೂತ ಖಗಪ್ರಸೂತಿ ರಾಜಿಸುವುದು ಚಾಪದಂತೆ ಭುವನಸ್ತುತ ದಕ್ಷಿಣಶಕ್ತಿ ಮಾನಗಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೩-೫೯); ಕೇತಿದೇವಂ ಬಸವರಾಜನು ಪ್ರೀತಿಯುಂ ಭೀತಿಯುಂವೆರಸಿ ಪರಿಪೂತಚೇತರಾಗಿ ಮಾತೆಯ್ಯಂಗಿಣಗಲೊಡನೆ (ಬಸಪ. ೩೩-೫೩). ೨. ಪವಿತ್ರವಾದ; ಪಾವನವಾದ: ತುರಗಂಗಳೇ ! ನೀಮುಂ ಧನ್ಯರ; ನೀತಾಳಲಾಕ್ಷವೀಕ್ಷಣಪರಿಪೂತಗಾತ್ರರಲ್ಲಿ ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೯-೧೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಪೂರ (ನಾ). ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ; ಸಂಪೂರ್ಣತೆ: 'ಪರಿಪೂರಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಪೂರಿತ (ಗು). ೧. ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವ; ತುಂಬಿರುವ: ಪರಿಪೂರಿತಾನುತಕಿರಣರುಚಿಯಂ ರುಚಿಸುವ ಚೇತೀರ ಸೇರಿ ಮರ್ದಂ ಗೀಳಸುದ್ದೆ (ಬಸಪ. ೧೧-೧೦). (ನಾ). ೨. ಆವರಿಸಿರುವುದು; ತುಂಬಿರುವುದು: ತದುಜ್ಜ್ವಲರಶ್ಮಿದಿಪ್ತಿ ದಿಗ್ವಿಪರಸಭೋವಿಭಾಗ ಪರಿಪೂರಿತಮಾಗಿರೆ (ಆದಿಪ. ೪-೫೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಪೂರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಆವರಿಸು; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತುಂಬು: ಸುರವಂದಿಪ್ರಜಯಜೀಯರವಂ ಪರಿಪೂರಿಸಿತ್ತಾಶಾಂ ಬರವಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೩೩). [ಪರಿಪೂರ + ಇಸು.]

ಪರಿಪೂರ್ಣ (ಗು). ೧. ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ತುಂಬಿದ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತುಂಬಿದ; ವೃದ್ಧಿಗೊಂಡ: ಪರಿಪೂರ್ಣೋತ್ಸವದಾನಧಾರಿ

ಕೆಲದಿಂ ಪಾಯ್ತುರ್ತುಮಂ. . . ಚಕ್ರಿಯ ಮನಂಗೊಂಡಿತ್ತು ಮುಕ್ತದ್ವಿಪಂ (ಆದಿಪ. ೧೨-೫೪); ರಚಿತಪದಪ್ರಸನ್ನ ಪರಿಪೂರ್ಣರಸೋಚಿತಂ . . . ಕಾಳಿದಾಸನುಮನೇಳಿಸಿಕೇ ಕೃತಿ ಸಾಗವರ್ಮನಾ (ಭಂಡೋಬು. ೧-೩); ಪರಿಪೂರ್ಣಗರ್ಭಭರದಿಂ ಬರಲಾಜದೆ ನಿಂದೊಡ್ಡದಿ ನದಿಯಂ ಜಲಮಂ . . . ಎಚ್ಚೆದುದು ಕರಣಿಯಂದೆ ಕರಣಿಗಿಳೇಂದ್ರಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೯-೩೩); ತರುಣಶಿ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಮನಾಗಳಾದಂತೆ ಹರುಷಪರಿ ಹೊರೆಯೇಣು ಹಿಗ್ಗಿದಳರಸಿ (ಶಾಂತಿ. ೪೩-೧೨). ೨. ಪೂರ್ತಿಯಾದ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ; ಸಮಗ್ರ: ಪರಿಪೂರ್ಣೋತ್ಸವಮುತ್ಸವ ಮುರಜಪ್ಪನಿಯಿಂದಮಾ ವರ್ಷವರದಂ ಪೋ ಬರವೇಳಂಬಂಕಿರ್ಮದು ಸುರಸಾರಸ್ವೀ ವಿಲಾಸಪರಿಯುನಗೃಹಂ (ಆದಿಪ. ೪-೧೯); ಅಂತು ಪ್ರಧಾನಪ್ರಕೃತಿಯಪ್ಪ ಕಾಮದೇವನಲ್ಲದೆ ತದೀಯ ಪರಿಪೂರ್ಣಪರತ್ವದಮಂ ಪೊತ್ತು ನಿಂದಳಂ ನೋಡಿ (ಶಾಂತಿಪ. ೪-೨೩ ಪ). (ನಾ). ೩. ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ತುಂಬಿದುದು; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಭರ್ತಿಯಾದುದು: ಪರಿಪೂರ್ಣ ಕೋಶಗೃಹಂ . . . ಎನೆ ತನಗಾದೋರೆಯೆನೆ ಮೈತ್ರವಜನರಸುಗೆಯ್ಯು ಪ್ರಿದಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೪-೧೫೧); ಬಯಲಂ ನಿಜಕೇಶರರುಚಿಯನಲರ್ಕೇ ಲ್ಲಂದರಸಿ ಬಸಕ್ಕಂ ಬಯಿಕ್ಕಿ ಸಿರಿ ಪರಿಪೂರ್ಣಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೩-೩೨); ಕಂಗಳುಂ ದಾಪ್ತಾಂಬುಪರಿಪೂರ್ಣಂಗಳು (ಬಸಪ. ೪೦-೩೪). ೪. ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿರುವುದು; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದು; ಸಮಗ್ರವಾದುದು: "ಪರಿಪೂರ್ಣಮಾಧೋಗಮನಲ್ವೆ ನೆಪೆವಣಿಗೆ" (ಮಂಗಳಾ. ೧೩೪-೩೨); ಸತ್ತು ಚಿತ್ತು ಅನಂದ ನಿತ್ಯ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಅಖಂಡವೆಂಬ ಅಣು ಲಕ್ಷಣಯುಕ್ತವಾದ ಮಹಾಲಿಂಗವೇ ಪತಿ (ಅಮಂಡೇ. ೨೩೪-೧). ೫. ಲೋಪದೋಷಗಳಿಲ್ಲದವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು: ನಿತ್ಯ ಪರಿಪೂರ್ಣನಪ್ಪ ಪರಶಿವಚಿತ್ತಾಚರತೆಯಿಂದ ಪರಮಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ ಉದಯಿಸಿದಳು ನೋಡಾ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೧೩-೪೪); ಪರಿಪೂರ್ಣನನಪುನದ್ವಯನುರು ತರಮಹಿಮಾಂಕಂ (ವೃಷಭ. ೩೩-೧೧೪); ನಿರುತ ಪರಿಪೂರ್ಣಂಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣದಿರುಗಲೆಲ್ಲಿ (ಗಗನಾ. ೧೯-೩೪).

ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗು - ೧. ಲೋಪದೋಷವಿಲ್ಲದವನಾಗು; ಉತ್ತಮವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗು: ಓದಿನಿಂದ ಮನುಷ್ಯ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗು ತಾನೆ (ವಿಶಾಸ. VI ವಿಚಾರವರ್ಣನ). ೨. ಮರಣ ಹೊಂದು; ಸಾಯು: ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾರಂಜ್ಞ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳು ಪರಿಪೂರ್ಣರಾದಲ್ಲಿ ಪಂಪಾಕ್ಷೇಪದಲ್ಲ . . . ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾರಂಜ್ಞಪುರವಾಗಿ ಮಾಡಿ ದಾಸ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಪಾಮ್ನಶಾಸನ (ಮೈ. ೧೯೩೩. ೨೪-೩೩; 1987). **ಪರಿಪೂರ್ಣಮಾಗು**, **ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗು** - ೧. ಪೂರ್ತಿಯಾಗು; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗು: ಅಕ್ಕರಂಗಳೇರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಕಳಾರ ಪರ್ಯಂತಂ ಪರಿಪೂರ್ಣಮಾಗಿರ್ಪುವು (ಕಮದ. ೪ ದೃಶ್ಯ); ಇನ್ನೂ ಚಿಕ್ಕಿಕ್ಕಿಯ ಪರಿಣಾಮ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿಲ್ಲ (ಕವೀಶ. ೨೦೦). ೨. ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು; ಮುಕ್ತಾಯವಾಗು; ಸಮಾಪ್ತವಾಗು: ಪರಮನ ಚರಮಕಲ್ಯಾಣಂ ಪರಿಪೂರ್ಣಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೨-೩೩ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವೃದ್ಧಿಗೊಂಡಿರುವ ಚಂದ್ರಬಿಂಬ; ಹುಣ್ಣಿ ಮೆಯ ಚಂದ್ರ: ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನಂ ತಿಗ್ಗು ರೋಚಿಯಂ . . . ಆ ಕಾಂತೆ ನಿಶಿಯ ಕಡೆಯೊಳ್ ಕಂಡರ್ (ಪುಷ್ಪಪ. ೩-೧೨೦). [ಪರಿಪೂರ್ಣ + ಚಂದ್ರ.]

ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ (ನಾ). ೧. ತುಂಬಿರುವಿಕೆ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸಮಗ್ರತೆ: "ಅಧೋಗತ, ಪರಿಪೂರ್ಣತಾ—ಈ ೨ ನೆಪೆವಣಿಗೆ" (ಪರಾಯು. ೧೨೪-೩೦). ೨. ಲೋಪದೋಷಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದು: ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯುಮನುನಭವನ ನಿರುತಯ್ಯಕ್ಕ

ಯುಗಮಂ . . . ದಿಶ್ವರಿವುದು ನಿಗಮಾಂಶತಯಮುಮಾಗಮತತಿಯಂ
(ವೃಷಭ. ೩೫-೧೯); ದೇವದ ಜನರಿಗೆ ಹೊಸಹೇವನವನ್ನು ಎರೆದು, ಅವರು
ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನೂ ಪರಮಾರ್ಥವನ್ನೂ ಪಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುವುದೇ
ಪ್ರತಿಭಕ್ಷಣದ ಗುರಿ (ರಾಮರಾ. ೩೮); ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯೆಂಬುದು ಮಹಾ
ದೇವನಿಗೆ ವಿಶಾಲವಾಗಿರುವಂತಹುದು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೧); ಪ್ರಕೃತಿಯೂ
ಯಾವುದೋ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಸಲುವಾಗಿ ಸಂತತವಾಗಿ
ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಸೂ. ೨೯ ಸೀತೆ). ೩. ಸಂತ್ಯಕ್ತಿ.

[ಸಂ. ಪರಿಪೂರ್ಣತಾ]

ಪರಿಪೂರ್ಣತೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸಂಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು, - ಪಡೆ :
ನಾ ಪದವಿವದನಂಗಳ ಭೂಪತಿಗೇಳಿಯ್ಯನೆ ತಡವಿದೊಡಾತ್ಮನೆ ಪರಿ
ಪೂರ್ಣತೆವಡೆದುದು (ಶ್ರೀಭೂ. ೧೯-೩೭). [ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ+ಪಡೆ.]

ಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವ (ನಾ). ೧. - ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ ೧ : ಅಪೂರ್ಣತೆಯಂ -
ಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವಮಂ (ತಮದ. ೪ ಬೀಳ). ೨. - ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ ೨ : ನೀನ
ದನದಮಮಾಗ ನೀನಾಗವಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಯ ತೋರುತ್ತಾ ಅದೀಗ ನಿನ್ನ ಪರಿ
ಪೂರ್ಣತ್ವದ ನೆಲೆ (ಅವತಂ. ೧೩೫-೭೪೮); ನಿನ್ನ ಅದಿಪುಧ್ಯಾವಸಾನ
ಅಮರಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವನು ಅದಿರಳಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧಿಗಳಪ್ಪ ಗಣಾಧೀ
ಶ್ವರರು ಇಲ್ಲದಂದು (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೫-೧೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ (ನಾ). = ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರ : ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಗೆ
ಚಂದ್ರಿಕೆ ಹಿರಿದೆನೆಂತೊಲ್ಲ . . . ಪತ್ನಿಯರ್ಪಳುವದಿಂದಂ (ಶ್ರೀಪದ.
೫೧-೪). [ಪರಿಪೂರ್ಣ+ತೆ]

ಪರಿಪೂರ್ಣಾಂಗಿ (ನಾ). ಕುಂದಿಲ್ಲದ ಶರೀರವುಳ್ಳವಳು; ಲೋಪ
ದೋಷಗಳಿಲ್ಲದ ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವಳು : ಮಗಳ್ಳಿರಲು
ವರನಿಬಂ ಸಿಂಯ್ಯ ನೀಂ ಪರಿಪೂರ್ಣಾಂಗಿಯ್ಯ ಶ್ರೀದತ್ತೆಯೆಂಬ ಮಗ
ಳಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೩ ವ). [ಸಂ. ಪರಿಪೂರ್ಣಾಂಗೀ]

ಪರಿಪೂರ್ಣಾವಧಿ (ನಾ). ಕೊನೆ ಮುಟ್ಟಿರುವ ವಾಯಿದೆ; ಪೂರ್ಣ
ಗೊಂಡ ಅವಧಿ : ಪರಿಪೂರ್ಣಾವಧಿದವಸಾಯಂತನಸಮಯದೊಳ್
ಶ್ರೀವಿಜಯನಿರ್ವ ಚಕ್ರಶಾಲೆಯೊಳಗಣ ಸಿಂಹಾಸನದೊಳ್ . . . ವೈಕ್ರ
ವಪ್ರತಿಮೆ ಶ್ರೀವಿಜಯನಾಸ್ಥಾನದೊಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨೮ ವ).

[ಪರಿಪೂರ್ಣ+ಅವಧಿ]

ಪರಿಪೂರ್ಣೆಂದು (ನಾ). - ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರ : ಪರಿಪೂರ್ಣೆಂದುವಿ
ನಂದವಿಂಧರದೇನಾಥಂ . . . ಸುತನಾದಪಂ ನೀಗೆ ಪಂಕೇಜಾತ
ಪತ್ನೀಕ್ಷಣೇ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೩೩); ಪರಿಪೂರ್ಣೆಂದುವ ಗೆಲಿಂ
ದರಿಸ್ತಿಸ್ತೀರವಕ್ರಶತಿಯೊಳ್ ಮತ್ತೊಂದರ ಕೆಲೆಯನಿಸಿತೆನೆ ಸುಂದರ
ಮಾಯ್ತನ್ನರ್ಥಮಾಗಿ ಬಿಡೆನೊಸಲವರ್ತಾ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೫೩).

[ಪರಿಪೂರ್ಣ+ಇಂದು]

ಪರಿಪೂರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ; ಪೂರ್ಣವಾದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, -
ಬೆಳವಣಿಗೆ : ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಕಥಾರೀಪದ ಸತ್ಯವು ತನ್ನ ಪರಿಪೂರ್ತಿ
ಯನ್ನು ಪಡೆದು ಬೆಳೆಯುವಂತೆ ರಾಘವಾಂಶನು ಅದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಪ್ರಭುತ್ವವಾದ
ಪ್ರತಿಭೆಯ ಎರಳ ಹೊಯ್ದಿದ್ದಾನೆ (ತನು. ೧೦೮). ೨. ಮುಕ್ತಾಯ ;
ಕೊನೆ : ದಿಡೆದ ನಿಮ್ನಯ್ಯಗಳಸಪವನೊಡನೆ ಪರಿಪೂರ್ತಿಗಳನೆಯ್ಯಿ
ತಡೆಯದೀಗಲೆ ಕಂದ . . . ಕಡೆಯೊಳಾಂ ತಿಳುಹಿದನೆಲೆ ನೀ ನಿನ್ನ
ಗೆಯ್ಯುತಿರು (ಬಸವ. ೪೭-೨೨). [ಸಂ.]

ಪರಿಪೇಲವ (ಗು). ೧. ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾದದ, - ಸಣ್ಣ ದಾದ.
೨. ಬಹಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ, - ನಾಜೂಕಾದ. (ನಾ). ೩. ಸುಗಂಧ
ಪೂರಿತವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಕೊನ್ನಾರಿಗಿಡ್ಡೆ : "ಉಟಿ
ನ್ನಟಿಂ, ದಾಶಪುರಂ, ವಾನೇಯಂ, ಪರಿಪೇಲವಂ . . . ಕೈವರ್ತೇ,

ಮುಸ್ತಕಂ-೪ ತುಂಗಮುಸ್ತದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೪೨).

[ಸಂ.]

ಪರಿಪೋಗು (ಕ್ರಿ). ಧಾಳಿ ಮಾಡು; ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕು; ಮುತ್ತ
ನಿಧಿಮುಲ್ಲಂ ಪಂಪೋಗಿ ಕಾದೊಡೆ ಆತನ ತಮ್ಮಂ ಬೆನಮಯ ಸಗ್ಗಿ ಯಾದವರ್
(ಮೈಸೂ. ೧೯೨೩, ೩೩-೩; ೨ನೆಯ ಪತ).

[ಪರಿ+ಪೋಗು, (< ಪೋ,)]

ಪರಿಪೋಷ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಪೋಷಣೆ : ಮಹಾಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಥಾ
ನಿರೂಪಣೆಗಿಂತಲೂ ರಸಪರಿಪೋಷಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ (ಭಾಷಣೀ. ೩) ;
ವ್ಯಥಾಭಾರಗಳೇ ಅಂತರಿಕ ಪರಿಪೋಷ, ಅನುಭಾವಗಳೇ ಬಹಿರಂಗವ್ಯಾಪಾರ
ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು (ಸಾಹಿ. ೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಪೋಷಕ (ನಾ). ಪೋಷಣೆ ಮಾಡುವವನು; ವಾಲಿಸುವವನು;
ಸಲಹುವವನು : ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತರ ಹಲವು ಅರಸುಮನೆತನಗಳಂತೆಯೆ
ನೊಳಂಬರೂ ಸರ್ವಭರ್ತಾಪರಿಪೋಷಕರಾಗಿ ಬೆಳಗಿದವರೆಂದು ಹೇಳಬಹು
ದಾಗಿದೆ (ಸೂಚಂ. ೭೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಪೋಷಣ (ನಾ). ೧. ಸಲಹುವುದು ; ಪೋಷಿಸುವುದು ;
ಸಂರಕ್ಷಣೆ. ೨. ಪೋಷಣೆ ಮಾಡುವವನು ; ಸಂರಕ್ಷಿಸುವವನು :
ಪ್ರಣಾತಿಸಲು ಗುರುಭಕ್ತಿ ಪರಿಪೋಷಣಸತುಳಗುರುಭಕ್ತಿ ಗುಣಭೂಷಣನೆನಲು
ಗುರುಭಕ್ತಿಯಲಿ ಗುರುಭಕ್ತ ನೊಪ್ಪುವನು (ಬಸವ. ೩೯-೨). [ಸಂ.]

ಪರಿಪೋಷಣೆ (ನಾ). ಬೆಳವಣಿಗೆ ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ : ನಿರ್ಗಮಣನೆ
ಮತ್ತು ಶೃಂಗಾರರಸಪರಿಪೋಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೇ . . . ಲೋಕಾ
ನುಭವವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವದರಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಕವಯಿತ್ರಿಯರು ತಮ್ಮ
ಕೌಶಲ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಸಂಕಸ. ೯). [ಸಂ. ಪರಿಪೋಷಣ]

ಪರಿಪೋಷಿತ (ಗು). ಅತಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದ, - ವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ :
ಪರಿಪೋಷಿತಾಶಾಧೀನನಂ ದುಃಕ್ರತುಯುತನಸರಾಧದಶತನ ಎನ್ನನೇನಂ
ಮಾಡಿಕೊಂಬೆನೊ (ಬಸವ. ೬೦-೫೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಪೋಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ವುಷ್ಟಿಗೊಳಿಸು, - ವಾಲನೆ
ಮಾಡು : ಪ್ರಾಣೋಪಹಾರದಿಂದ್ರಿಯಸಮೂಹವೆಲ್ಲಂ ಪರಿಪೋಷಿಸಲ್ಪಡು
ವಂತೆ (ವಿನೀತ. ೧೦೧). [ಪರಿಪೋಷಣ+ಇಸು]

ಪರಿಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ಅಳತೆ ; ಪ್ರಮಾಣ : ಆ ನರಕದಿಲಗಳೆಲ್ಲ
ಮುಜ್ಜಿತ್ತು ನಾಲ್ಕುಲಕ್ಷಪರಿಪ್ರಮಾಣವಾಗಿಯುಂ (ಸುತಮು. ೧೧-೪೧ ವ);
ಆ ವಿಷಮಾಹಿಯ ವಿಷಮುಖಪಾವತನಂ ಪಾಪಾತಿರ್ಪ ಖಗುಳಮುಂ . . .
ಬೇವುದು ಯೋಜನಪರಿಪ್ರಮಾಣಾಂತರದೊಳ್ (ಖಗಿ. ೩-೮೦);
ಆ ಮಹಾಕಲ್ಯಾಣದ ವಿಸ್ತಾರ ಹನ್ನೆರಡುಯೋಜನ ಪರಿಪ್ರಮಾಣ
(ಮೋಳನೂ. ೨೩ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಸಂ.]

ಪರಿಪ್ರಶ್ನೆ (ನಾ). ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕೇಳುವ ಪ್ರಶ್ನೆ ; ಪುನಃ ಪುನಃ
ಕೇಳುವ ಪ್ರಶ್ನೆ : ಪರಿಪ್ರಶ್ನೆವೆಂದರೆ ಬಾರಿಬಾರಿಗೂ ಕೇಳುವುದು
(ಅನಾಸ. ೨೯). [ಸಂ.]

ಪರಿಪ್ರಶ್ನೆ (ನಾ). - ಪರಿಪ್ರಶ್ನೆ : ಇಲ್ಲದ ಪರಿಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಲು ನಿವರಿಸಿ
ದಿಂದ ಹೇಳಿ ಅವರನ್ನು ನಿರುತ್ತರಗೊಳಿಸಿದನು (ರಾಘವ. ೪೭ ಕಥಾಸಾರ);
ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಪ್ರಣಿಪಾತ, ಪರಿಪ್ರಶ್ನೆ, ಸೇವೆ ಎಂದಿರ ಮೂರು ಒಪ್ಪಂದ
ಗಳಿರುವುವು (ಅನಾಸ. ೨೯). [ಸಂ. ಪರಿಪ್ರಶ್ನೆ]

ಪರಿಪ್ಲವ (ಗು). ೧. ಚಂಚಲವಾದ ; ಹುಲ್ಲುವಾದ ; ಅಸ್ಥಿರ
ವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅತ್ತಿತ್ತ ಚಲಿಸುವುದು, - ತಿರುಗಾಡುವುದು.
೩. ಅಲ್ಲಾಡುವುದು; ಅಲುಗಾಟ. ೪. ನಡುಗುವುದು; ಕಂಪಿಸು
ವುದು. ೫. ಚಂಚಲತೆ; ಅಸ್ಥಿರತೆ : "ಲೋಲಂ, ಚಪಲಂ . . . ಪರಿ
ಪ್ಲವಂ . . . ಸಂಚಲಂ-ಈ ೪೦ ಸಂಚಲಂ" (ಪದ್ಯಾಂ. ೧೧೫-೧೦);

ಅವಲೋಧಂ ವಿಷಯಪರಿಪ್ಲವಂ (ಮನೋವಚನಕಾಯಾನಿಯಮಂ ಪಾರಿಪ್ಲವ) ಮುನಿಶಿಲ್ಪದ ಮೂಲಾಂ ಭುವನಮನಿಬಗಿಮವ ಸಮತೆ ಸಮನಿಸಿ ದಪುಡೀ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೧೯). ೩. ಈಜುವುದು. ೩. ತೇಲುವುದು. ೪. ತೊಂದರೆ ; ಕಾಟ ; ಹಿಂಸೆ ; ಪರಿಹರಿಸಿ ಕೊಡುವೆನು ದುಷ್ಟ ಪಾಟಿ ಚೈರ ಪರಿಪ್ಲವವ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಪ್ಲಾವಿತ (ಗು). ೧. ತೇಲುತ್ತಿರುವ. ೨. ತಲ್ಲೀನವಾಗಿರುವ ; ಆವೃತವಾದ : ಅಮರರೋಷದರ್ಶನಾಂತರೋತ್ಪನ್ನ ರಾಗಸಾಗರೋ ದಾರಪೂರಪರಿಪ್ಲಾವಿತಾಂತರಂಗಂ . . . ಈಶಾನಕಲ್ಪದ ಚೈತ್ಯಾಲಯಂ ಗಳನಚ್ಚಾ (ಅದಿಪು. ೨-೩೯೮); ಕರಟಿಕಟಗಲಿತ ಮದಜಳಧಾರಾಪೂರ ಪರಿಪ್ಲಾವಿತ ಸಕಳಭೂತಳಮಪ್ಪ ನಾಲ್ಕುಲಕ್ಕೆ ಭದ್ರಹಸ್ತಿಯುನುನೊಂದು ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೭೮); ಅಂಕು ದಿವ್ಯಸುಖಪರಂಪರಾಪರೀಶಾಂಗ ನನಂಗರಾಗರಸಪೂರಪರಿಪ್ಲಾವಿತಾಂತರಂಗನಚ್ಚಾತಾಮರೇಶ್ವರಂ ನಂದೀ ಶ್ವರದ್ವೀಪಕ್ಕೆ ಪರಿವಾರಾಮರೇಶ್ವರರ್ ಸಹಿತಂ ಪೋಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೧೫೮). [ಸಂ.]

ಪರಿಪ್ಲುತ (ಗು). ೧. ತುಂಬಿದ ; ಒಳಗೊಂಡ. (ನಾ). ೨. ತುಂಬಿ ದುದು ; ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದು : ಸಾಕಷ್ಟು ವಿಷಯಪರಿಪ್ಲುತ ವಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ಗ್ರಂಥ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆ (ಭಾರತ. ೧ ಮುನ್ನುಡಿ); ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ವಿಚಾರಪರಿಪ್ಲುತವಾಗಿದ್ದು ವಿಚಾರಮಂಥನಕ್ಕೆ ಎಡೆಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟಿವೆ (ದ್ರಾವಿ. ೨೪೫). ೩. ತುಂಬಿದವನು ; ಒಳಗೊಂಡವನು : ಚಿದಾಶಾಶದಲ್ಲಿ ಬಹುಂಶ ಪರಿಪ್ಲುತ ನಾದ ರವಿಯಂಥ ಕವಿತಾರಕಗಳು ಬಹಳ ವಿರಳ (ಕಾವ್ಯಕು. ೫೭). [ಸಂ.]

ಪರಿಪ್ಲುಷ್ಪ (ನಾ). ಸುಟ್ಟುದು ; ದಗ್ಧವಾದುದು : ಕಷ್ಟಂ ಮುಖಾ ನಳಪರಿಪ್ಲುಷ್ಪಂ ಚಿಃ ಗತಿತಪ್ತಯಂ ಪ್ರಾಚಗಿ (ಅದಿಪು. ೯-೫೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಬಂಧನ (ನಾ). ತಡೆ ; ನಿರ್ಬಂಧನ : "ಪರಿಬಂಧಿಸು" ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಬಂಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಡೆ ; ನಿರ್ಬಂಧಿಸು : ಇಸೆ ಮುತ್ತಿ ಮುಸುಳಾ ಪರಿಬಂಧಿಸುವು ಸರಂಭಕರಂಗಮಂಗಳಂ . . . ಅವನ ಸರಲ್ಲಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೫). [ಪರಿಬಂಧನ+-ಇಸು.]

ಪರಿಬದ್ಧ (ಗು). ಧರಿಸಿದ ; ಉಳ್ಳ ; ಕೂಡಿಕೊಂಡ : ಬಳಕ ಯೋಜನೆಗಂಧಿಯಲ್ಲಿಂದಿಳಿದನೆಪ್ರಶ್ನಾಮನುರುಪಿಂಗಳಟಾಪರಿಬದ್ಧ ವೇದ ವ್ಯಾಸಮುನಿರಾಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೨೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಬರ್ಹ (ನಾ). ೧. ಉಪಕರಣ ; ಸಲಕರಣೆ : "ಉಪಕರಣಂ, ಪರಿಬರ್ಹ, ಪರಿಚ್ಛೇದಃ-ಈ ೩ ಉಪಕರಣಂ" (ಪಲಾಯು. ೫೧-೧೫೧); "ಪರಿಬರ್ಹಂ ಪರಿಚ್ಛೇದಂ ನೆರಹಿದುಪಕರಣಮುಕ್ಯ" (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೫). ೨. ರಾಜಲಾಂಛನ ; ರಾಜಚಿಹ್ನೆ : ನಿಜಾನುಜಕನ್ಯಾಸ್ತುತಮುಕ್ತವ ಧ್ವಜದ ಕೋಟಿಪರಿಬರ್ಹವಿರಾಜಮಾನ ರಾಜಮಂದಿರಮಂ ಮುಚ್ಚಿ ದಿಚ್ಚಿ ಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೭೫೮). ೩. ಸೇವಕಜನ ; ಪರಿಜನ. [ಸಂ.]

ಪರಿಬವಣೆಗೆ (ನಾ). ತಿರುಗುವಿಕೆ ; ಸುತ್ತುವಿಕೆ : "ಪರಿಬವಣೆ-(ಗಿ)- ಪರಿಪ್ರಮಣ-ಸುತ್ತಾಟ" (ಪದ್ಯಕೋ. ೨೪); ಕುಲಾಲಚಕ್ರದ ಪರಿ ಬವಣೆಯು ಪಾಡಿನಲಿ ಕಾಂತಸುತವನಗೆ ಮೈಯನಿತ್ತನು ನೀಡಿ ಭುಜ ಯುಗವ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೭೯). [ಪರಿಬವಣೆ+-ಇಗ್ಗೆ]

ಪರಿಬವಣೆ (ನಾ). ೧. ನಿರಂತರವಾದ . ಸುತ್ತಾಟ, -ಅಲೆದಾಟ : ತುರಗ ರಥವನುಗಿಲ್ಲ ವಿಸಿನದ ಪರಿಬ[ಪಾಶಾಂ. ಭವಣೆಗಿವರೇಕೆ ಬೆಸ ಗೊಳು ಭೀಮ ನೀನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೩). ೨. ತೊಳಲಾಟ ; ಕಳ ವಳ : ಭರೆಯೊಳಮಾತ್ರ ಬೀಳರ್ ಸರಕಳೋಟಿಗಳ ಪರಿಬವಣೆಯು

ಪುದದನಣಿದಾ ವಿಭೂತಿಯಂ ಧರಿಸಿ ತ್ರಿಪುಂಡ್ರದಿಂ ಸ್ನಾನಮಂ ಬಿಡದೆ ಮೂಳುದು (ಲಂಕಾ. ೪೧-೧೩); ಅಯುದನೆ ನೀಂ ನಿನಗಿದೇಕೆ ಪರಿಬ ವಣೆ ಬಿತ್ತದರೆ (ರಾಮಾಸಂ. ೩-೫-೨೬). [<ಸಂ. ಪರಿಪ್ರಮಣ]

ಪರಿಬೃಥ (ನಾ). ಮುಖಂಡ ; ಪ್ರಧಾನ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಊರುಗಳನುಡಿಸಿ ನೊದವೆಂ ಕೌರವಪರಿಬೃಥನ ಮುಕುಟಮಂ (ಗದಾಯು. ೧-೪೦); ಪಂಚ ಪದನಂಗಂ ಶಾಕ್ತರಪರಿಬೃಥನೆನಿಗಂಗಂ ವಿರಕ್ತಿಯಪ್ಪಂಕು ಮಾಲ್ಪುದಿಂತಿದು ಕಟ್ಟಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೯-೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಬ್ರುಡ (ಗು). ಸಾಂದ್ರವಾದ ; ದಟ್ಟವಾದ : ಶ್ರೀಮದಮರೇಂದ್ರ ರುಂದ್ರರಿಪ್ರಾ ಮಣಿಗಣತರುಣಕಿರಣಪರಿಬ್ರುಡಚರಣಂ (ಸೌಖ್ಯ. ೫೫, ೮೬-೧ : ೧). [<ಸಂ. ಪರಿಬೃಥ]

ಪರಿಭಂಗ (ನಾ). ೧. ಮುರಿಯುವುದು ; ಭಂಗಿಸುವುದು. ೨. ಕೇಡು ; ನಾಶ : ಪಂಭಂಗಂಗಳೆಂದಂ ಇಲ್ಲದಿಹ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣಿನೀಕ್ಷಿಸಿದ ಮರು ಬಗೆವರೆ (ಬಸವ. ೧೮-೬೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಭಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಾಶಮಾಡು ; ಹಾಳುಮಾಡು : ಕೋಧಪ ಸದೃಶಾಚರಣೆಯಂ ಪರಿಭಂಗಿಸಿ ಕಾಡುತಿರ್ಪದೀ ಲೋಭವಿದನ್ನನು (ಅಮೃತ. ೪೧). ೨. ಸೋಲಿಸು ; ಅಪಜಯವನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡು : ದುರುಳವೇದಾಂತಿ ಮತ್ತೋರ್ಪಂ . . . ಪರಮಧರ್ಮವ ನಿರಾಕರಿಸುತಂ ಸಂಚರಿಸುತಿರುವದಂ ತಿಳಿದು ಸಭೆಗೆರಿದಾತನಂ ಕರಿಸಿ ಪರಿ ಭಂಗಿಸಿದನು (ಕುವಾಪು. ೯-೩೨). [ಪರಿಭಂಗ+-ಇಸು.]

ಪರಿಭಂಜೆಡು (ಕ್ರಿ). ನಾಶವಾಗು ; ಅಳವನ್ನು ಹೊಂದು : ಶ್ರೀಪುರ ಮೊವ್ವರ್ ತಾಪಸನ ಕಿಂಚಿನ್ಮಾತ್ರಕೋಪಾಗ್ನಿಯಿಂ ಪರಿಭಂಜೆಡುತ್ತಿ ಪು (ಕವ್ಯ. ೯೪-೩-೩೨ ; 1124). [IP ಇದು 'ಪರಿಭವಂಜೆಡು' ಎಂಬುದರ ಅಸಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು]

ಪರಿಭವ (ನಾ). ೧. ಗಮನ ಕೊಡದಿರುವುದು ; ತಿರಸ್ಕಾರ ; ಅನಾದರ : "ಪ್ರ(ಅ)ತ್ಯಾಕಾರಃ, ಪರಿಭವಃ . . . ತಿರಸ್ಕಾರಃ-ಈ ೭ ಪರಿಭವಂ" (ಪಲಾಯು. ೧೧೭-೧೧೯). ೨. ಅವಮರ್ಯಾದೆ ; ಅಗೌರವ ; ಅವಮಾನ : ಏನುಮನುಷ್ಯಯದೆ ಪರಿಭವಾ[ನಿ]ಲನಿಂ ಕೋಪಾನಲನಿರ್ಮಾಡಿಸಿ ನಡೆದಡುಗಿ ಕಾಯ್ದು ನೊಳ್ [ಮಿ]ಡುಗಿ ತೋಡಂ ವ್ವ ಕೋದರನಲ್ಲಿಗೆ ಮದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೦೮); ಅಸಹ್ಯಪರಿಭ ವಾನಲದದಹ್ಯಮಾನಗಾತ್ರಿಯುಮಾಗಿ (ಗದಾಯು. ೧-೫೫೮); ಆ ನರಿಗಳನು ಸಂಹರಿಸಿ ನಿನ್ನಯ ಪರಿಭವಾಗ್ನಿಯ ನಂದಿಸುವೆ ನಿಶ್ಚಿಂಹನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೩೧). ೩. ಸೋಲಿಸು ; ಪರಾಜಯ : ಭೂಪತಿಗೆ ಕಪ್ಪವನಿತ್ತವನೀಶನತ್ತಲಿಂ ಪರಿಭವಮಂ ಕಟಲ್ಪುವುದು (ಕವಿಾ. ೧-೧೧೪); ಪರಿಭವದ ಪೋಷೆಯನಾಂತರ್ದಾರಾಕಳ್ಳಕ್ಕೆ . . . ಬಾಲ್ಯಂ ಗಂಡರೂಪಿನೊಳ್ ಗಂಡನಲ್ಪು ಪೆಂಡಿಯೆ ಪಲಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೯೬); ಕಡಲ ಸುಂಗಿದ ಕಪ್ಪಿನ ಪರಿಭವ ನವಸಾಸಿರ ಸಿಡಿಲು ಹೊಯ್ದ ಬಯಲಿಗೆ ಬಣ್ಣವುಂಟಿ (ಅವತಂ. ೯-೩೫); ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತರ ಪರಿಭವವು ಜೀವಂಗೆ ಪಕ್ಕವೆ ಎಂದನಾ ಕಣ್ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೬೩). ೪. ದುಃಖ ; ಕ್ಲೇಶ ; ಕಷ್ಟ : ಪ್ರಣಯಿನೀಯೋಗಪರಿಭವಾನಲದಹ್ಯಮಾನಮಾನನ ಸಪ್ತ ಶ್ರೀವಿಜಯಸುಮಂ ಭಂಗಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೩೬೮); ಎನಗಾದೊಂದು ಪರಿಭವನುನಾಗಿ ದೊಡುದವಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೯೪); ನಿಜಗೋಳುಲದ ಪರಿಭವವನಾ ಸಂಕ್ಷೇಪಸಂಸ್ಥಿತಿಯ ಶೋಕವನು ಕಾಣುತ್ತ . . . ಕೃಪಾ ಕರನು ದೈತ್ಯಾಪಹರಣಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದನು ಮನವ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬-೧೧); ಎನ್ನ ಪರಿಭವವ ತಪ್ಪಿಸಿದ ಶ್ರೀ ಗುರುವಿಗೆ ನಮೋನಮಃ ಎಂದೆನಯ್ಯ (ಅಮಂಡೇ. ೧೯-೭).

ಪರಿಭವಮಾಗು, ಪರಿಭವಮಾಗು-೧. ಸೋಲಾಗು ; ಅಪಜಯ

ವೃಂಟಾಗು : ಎನ್ನ ಸನ್ನಿಗೀತೆ ಪರಿಭವಮಾಯ್ತೆಂದು ಭರ್ತುಹಂ
ಚಿಂತಿಸಿದಂ (ಗದಾಯು. ೮-೨೯); ತರುಣ ಪರಿಭವವಾಯ್ತೆಂಬಾ ನೀ
ಮರಳಿ ಹೋಗಂಗದನೆ ಬಾರಿಯ ನೆರೆಗೆ ಹೋದನು ತಮ್ಮ ನನ್ನಯ
ಪುರವನಾಯಕನು (೨೨೦೦. ೨೨-೨೨). ೨. ಅವಮಾನವಾಗು ;
ಅಗೌರವವಾಗು : ಅರಸ ನೀ ಮುಂದಿರಲು ನನಗೇ ಪರಿಯ ಪರಿಭವ
ವಾಯ್ತು (೨೨೦೦. ೩೪-೪೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಭವಂಗಿಯು, ಪರಿಭವಗ್ನಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೀಗಲೆ ; ಅಲ್ಲಗಲೆ :
ಪರಿಭವಂಗಿಯುಳ್ಳ ಕೋಟಿಸೂರ್ಯಪ್ರಭೆಯನುರುದರ್ಶನಾಂತರದೊಳಗೆ
ತನ್ನ ಪದಿರೊಡನೆ ಹಿಡಿದು ಕೊಳೆಯಲ್ಪೆ (ಅರಾಜ. ೪-೩-೫). **ಪರಿಭವಗ್ನಿ :**
೨. ತಾತ್ಕಾರ ಮಾಡು ; ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ತೋರು : ತರವಜಾಯದೆ
ಕಲೆಯೊಳು ಕೊತ್ತು ಲಾರಿಸಿ ಪರಿಭವಗ್ನಿಯ ಪಳವಳು (ಪದಿ. ೩-೨೯).
[ಪರಿಭವ + ಗ್ನಿಯು (< ಕ್ರಿಯಾ)]

ಪರಿಭವಂಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಮಾನಗೊಳಿಸು ; ಅವಮರ್ಯಾದೆ
ಮಾಡು : ನನ್ನ ನಿನಳು ಪರಿಭವಂಬಡಿಸಿದುದು ಸಾಲ್ಗುಂ (ಪಂಪಭಾ.
೨-೩೪ ವ). [ಪರಿಭವಂಬಡು + ಇಸ್ಯು]

ಪರಿಭವಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಮಾನವನ್ನು ಹೊಂದು : 'ಪರಿ
ಭವಂಬಡಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಕಷ್ಟಪಡು ; ಕ್ಲೇಶವನ್ನು ಹೊಂದು :
ನಾವಿಾತನ ಕೆಯ್ಯೊಳಮ ಪರಿಭವಂಬಟ್ಟೆಂದು ಮುಂ ಭಕ್ಷುಕಳ್ಯಮ
ದಿಂದೇಕದರಾಗಿ ಬಾರದ ಭವಂ ಬಂದದಮೇಂ ಪೇಟದೇ (ಸುಕುಮ.
೪-೨೯). [ಪರಿಭವ + ಪಡು]

ಪರಿಭವಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪರಾಜಯವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸೋಲು :
ಮುಖಪಂಕ್ತಿ ಯಿದೆ . . . ಸುಧಾಕರಮಂಡಲಂಗಳಂ ಪರಿಭವಿಪಾಳಿಯರ್
ಪರಿಭವಂಬಡೆದರ್ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಪಾತದಿಂ (ಜಗದಿ. ೧೩-೪೪).
[ಪರಿಭವ + ಪಡೆ]

ಪರಿಭವಗ್ನಿ 'ಪರಿಭವಂಗಿಯು' ನೋ.

ಪರಿಭವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಸಡ್ಡೆಯಿಂದ ಕಾಣು ; ಅನಾದರವನ್ನು
ತೋರು ; ಅಲಕ್ಷಿಸು : ಕರ್ವಾಕ್ಷಯಾರ್ಥಂ ತಪಂಬಟ್ಟಾತನನಿಳಿಸಿ ಪರಿ
ಭವಿಸಿ ಮುಟ್ಟುಗಿಡಿಸಿ ನುಡಿಯಲ್ಪಡೆಂದು ಬಾರಿಸಿದೊಳಂ ಜಯಾವತಿ
ಕಣ್ಣಿ ಬಾರಿಸಿದೊಡೆ (ಮದ್ದಾರ. ೪೩-೧೩); ದಿವಕಂಪುನೊಳ್ಳೊರೆಯೆನಿ
ಪಳಮನದನ್ನಂ ಪರಿಭವಿಪುಡೆ ಕಂಡು ಕನ್ನೆಯಂ ಯುವರಾಜಂ (ಕಾದಂಬ.
೩೦೧); ಅಂತರ್ದೋಷದನೆ ದೋಷಂಗಿಯು ರೋಷಗ್ರಹಾವೇಶನಾಗಿ
ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ಪರಿಭವಿಸಿ ನೋಡಿಸಿದೆ (ಪಂಚತಂ. ೩೩-೧೦); ಪಾರ್ಥನ
ಕೆರಳಿದರೋ . . . ಪ್ರಜಂಪ್ರಕೃತಭೈರವನ ಪರಿಭವಿಸಿದರೋ
(ಕುವ್ಯಾ. ೧-೯). ೨. ಅವಮಾನಗೊಳಿಸು ; ಅವಮಾನವಾಗು
ವಂತೆ ಮಾಡು : ಚಾಣಾಕ್ಯನೆಂಬ ಭಟ್ಟನಂ ನಂದಂ ಪರಿಭವಿಸಿ ನೂಂಕಿ
ಯಟ್ಟಿ ಕಳೆಯಿಸಿದೊಡೆ (ಮದ್ದಾರ. ೩೫-೩); ಆತನ ಮೇಲ್ಪಾಯ್ದೊಡೆ
ಪಡೆಮಾತೇಂ ಪರಿಭವಿಸಿ ಕಳವನುಡ್ಡತನನ್ನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೪೪);
ಹೀನರಂ ಪರಿಭವಿಸಿದುದಂ . . . ಎಂದಿವು ನೊಡಲಾದುವೆಲ್ಲಂ ಪ್ರತ್ಯ
ಕ್ಷೋಪಚಾರವಿಸೆಯೆಂಬುದು (ಪರಾ. ೩೩೪); ಇವನು ತಮ್ಮಯ್ಯ
ನನು ನೆಹಿ ಪರಿಭವಿಸೆನೇ ಚಿಕ್ಕಂದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೨೩). ೩.
ಸೋಲಿಸು ; ಅಪಜಯವನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡು : ಅವ
ರಿನದಂ ಪರಿಭವಿಸುವೆಂದು ಪೊಂಗುಗುಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ (ಸಮಪ. ೫-೧೧೩);
ಮಂಜೀರದ ಮಧುರಧ್ವನಿಯಂ ಭೋಜಿತಭೋಜನನನಭವನಂ ಪರಿ
ಭವಿಸಂ (ಗಿರಿ. ೩-೩೩); ಅವರನೊಂದೇ ನಮಿಸದಲಿ ಪರಿಭವಿಸಿ ನಡೆರೆ
(ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೧೪); ರವಿಸುತನ ಸೂನುವಂ ಪರಿಭವಿಸಿ . . . ಮಹಾ
ರಥರನೊಂದೇ ರಥದೊಳಾ ಸುರಭನೊಡೆದುಳಿದನು (ಚಿದ್ರಿ. ೧೪-೫).

೪. ಮಿಾರು ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು : ಶಶಿರುಚಿಯಂ ಪರಿಭವಿಸಿ ನಭಮನದ
ದುಳವು ನರೇಂದ್ರತಾಪಸತಪೋಮಯೂಪಾವಳಿಗ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೦);
ಮುಖಪಂಕ್ತಿ ಯಿದೆ . . . ಸುಧಾಕರಮಂಡಲಂಗಳಂ ಪರಿಭವಿಪಾಳಿಯರ್
ಪರಿಭವಂಬಡೆದರ್ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಪಾತದಿಂ (ಜಗದಿ. ೧೩-೪೪); ಗರುಡನಂ
ಪಂಪಾಸಂಗಿಯು ಪವನನಂ ಪರಿಭವಿಸಿದಂ . . . ಚಾತ್ಯತ್ವಂಗಳ ಪಳಯಮಂ
ಸೋಂಕದ (ಗಿರಿ. ೩-೫೫ ವ); ಹರಿಯುರದೊಳೆಸೆವ ಕೌಸ್ತುಭದಿರವಂ
ಪರಿಭವಿಸಿ ಮುಚಿದುದದು (ರಾಜಕೀ. ೫-೨೩). [ಪರಿಭವ + ಇಸ್ಯು]

ಪರಿಭಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಕೀಲನೆ ಮಾಡು ; ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸು :
ಲೋಕದೊಳು ತ್ರಿಗುರುಕರಸ್ತರುಕನದಿ ಪರಿಭಾಗಿಸಲು ಕುಲಪೊಂದೆಯಲಾ
(ಬಸವ. ೫೩-೩೯). [< ಪರಿಭಾವಿಸು]

ಪರಿಭಾಗೆ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ವಿಭಾಗ, -ವಿಂಗಡನೆ : ಚಕ್ರ
... ಹಿಂಗುಗಳನು ಪರಿಭಾಗಿಸು ಮಾಡಿಯಂದಿಲ ತಕ್ರದಿಂದಿರದೆ
ಮರ್ದಿಸಿ (ಸಂಕ್ರ. ಸಾಂ. ೯). [ಸಂ. ಪರಿಭಾಗೆ]

ಪರಿಭಾವ (ನಾ). ಅಲೋಚನೆ ; ವಿಚಾರ ; ಚಿಂತನೆ. [ಸಂ.]

ಪರಿಭಾವಕತ್ವ (ನಾ). ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದು ; ಅಲೋಚನೆ :
'ನಿಸ್ಸಂಗಪರಿಭಾವಕತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಭಾವನೆ (ನಾ). = ಪರಿಭಾವ : ಎಲ್ಲ ಮಾನಸಿಕ ಪರಿಭಾವನೆಯು
ಅನುಕರಣಗಳೇ (ಸಾಂಧ. ೧೨೪); ರಾ.ಸರಸಿಂಹಾಚಾರಿ ವಿವರಣೆ
ಪರಿಭಾವನೆಗೆ ಅರ್ಹವಾಗಿದೆ (ದ್ರಾವಿ. ೨೨೩). [ಸಂ. ಪರಿಭಾವನೆ]

ಪರಿಭಾವಿತ (ಗು). ೧. ಅಲೋಚಿಸಿದ ; ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಿದ :
ಸಮುಚಿತಕೃತದೋಷದೊಪ್ಪ ಮಾರ್ಗಕ್ರಮಪರಿಭಾವಿತ ಚಕ್ರವೃತ್ತಿ
ಯಭೈಂಗಮಳಿನಕವಿತಾಗುಣೋದಯತ್ರಿ ಸಮುನಿಸುಗುಂ ಸತತಾಥಿ
ಯೋಗದಿಂದಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೯೩). ೨. ತಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆಡೆಗಾಡು ; ಅವ
ಮಾನಗೊಂಡ. ೩. ಹೊಂದಿರುವ ; ಒಳಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಪರಿಭಾವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಯೋಚಿಸು ; ವಿಚಾರ ಮಾಡು ;
ಅಲೋಚನೆ ಮಾಡು : ಪರಿಭಾವಿಸಲೆನ್ನಗಿದ್ದಪಂಪಾರ್ಯಮೊನ್ನಿ
ದೊಂದು ಮರಣಂ ಪರಣಂ (ಕಾದಂಭ. ೪೩೫); ತನ್ನ ಮನದೊಳ ಪರಿಭಾವಿ
ಸಿದಂ ದಶಾನನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೪೧); ಪರಿಭಾವಿಸಿ ಯೋಗಪಾಪಮುಠು
ನಾಲ್ಕು ವಲಂ (ಪಂಪ. ೩೨); ಜೀವನಕಮಲಿನಂ ಶಿವಂ ಪರಿಭಾವಿಸುವಡೆ
ನಿರ್ಮಳಂ (ಬಸವ. ೫೧-೨೩). ೨. ಗಮನ ಕೊಡು ; ಲಕ್ಷಿಸು : ಅವ್ಯ
ಕ್ರಾದಯವದೊಳಂ ಕುಮಾರನನ್ನತಿತಿಯನುದ್ವಾಸಿಸುತದ್ವೇಷಂ ಪರಿ
ಭಾವಿಸು ನೀಂ ಚಕ್ರಮೊಳೊಡ್ಡುತರಮಂ (ಕಾದಂಭ. ೪೧೯);
ದೇವಿಯ ಮೊಲೆವಾಲಂ ಪರಿಭಾವಿಸಲಾರಯ್ಯಳಂಜಳಳ್ (ಗಿರಿ. ೩-೧೦೦);
ಈ ವಿಜ್ಞಾನನಮಂ ಪರಿಭಾವಿಸಿ ಸಂತೈ ನಡೆ ಸಮುನ್ನತಸತ್ವಾ (ರಾಜಕೀ.
೩-೧೩೨). ೩. ಸೊಜ್ಜುವಾಗಿ ನೋಡು ; ಚಿಂತಿಸಿ ತಿಳಿ ; ಗ್ರಹಿಸು :
ದೇವ ಭವಸ್ಥಿತಿಯಂ ಪರಿಭಾವಿಸಿಯುಂ ವಿರತಿಭಾವಮನಗಾದದೇಂ
(ಪಂಪ. ೩-೩೪); ಅರಿಯೊಳು ಬೈತೊಂದು ಜಾರುವಿಗ್ರಹವನು
ವರಕಿರ್ದಿ ಪರಿಭಾವಿಸುತ್ತೆ ಕದಿದೊಟ್ಟು ಸುತ್ತಣ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಿಲೆಯನು ಹಿಡಿಸಿ
ಹೊರತೆಗೆವನು ಮತ್ತೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೩೪-೩೩); ರಾಮನು ಕವಿದೃಷ್ಟಿ
ಯಿಂದಲೂ ಈ ದೃಷ್ಟವನ್ನು ಪರಿಭಾವಿಸಿಬಿಟ್ಟನು (ಸಮಾಲೋ. ೧೦೨).
೪. ನೋಡು ; ಲಕ್ಷಿಸು : ಗಿರಿಭವನವೊಂದಿರದನಾ ಹರಸುತನ
ತೃಪ್ತುತ್ವದಿ ಪರಿಭಾವಿಸೆನೆಂದು ಹಮ್ಮುಗತದಿಂದಿರಿದಂ (ಚಿದ್ರಿ. ೩೩-೨). ೫. ಪರಿಗಣಿಸು ; ಎಣಿಸು : ಪರಿಜನದೊಳಗೊರ್ವನೆಂದು
ದೇವಿಯರೆನ್ನಂ ಪರಿಭಾವಿಪುದು (ಕಾದಂಬ. ೧೩೪); ಅವನು ಮೈದಿಡಿಸಿ
ಪರಿಭಾವಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು (ಹಿಂಕರು. ೪೩). ೬. ತೋರಿಸು ; ತನ್ನಿಬೆ
ಮಾಡು : ಎಮ್ಮ ಕುಲಕ್ಕನು ಕೊಲಮಾದ ಕನ್ಯಾರತ್ನವನೇ ಪಟ್ಟಣ

ಪ್ರಾಂತ್ಯದೊಳೊಳ್ ಪರಿಭಾಷಿಸಿ ಬರ್ಪುದೆಂದು ಬಿಡೆ (ಸಂಪದ. ೪-೫೧) ;
ನಿಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪರಿಭಾಷಿಸುವ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಾಗಲಿ ವ್ಯವಧಾನವಾಗಲಿ
ಅವನಿಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾರವಿ. ೧೫೦). ೩. ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟು : ಬೋಲ
ರಸಂ ಲಭಿಸಿಕ್ಕಿಯೆಂಬವಂ ಬೆರಸಿ ಮನೋಹರವಾಗಿ ಭೂಪಮಂ ಕುಡೆ
ಪರಿಭಾಷಿಸಿ ಪುಷ್ಪಚಂದನದ ಸಾದಕವ್ಯಂ (ರೋಚೋಪ. ೩-೫೬).

[ಸಂ. ಪರಿಭಾಷನೆ + ಅಸ್ಯ.]

ಪರಿಭಾಷಣ (ನಾ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವುದು; ಸಂಭಾಷಣೆ:
ಸ್ವೂಹಮಗುಣಿತಪರಿವಿಷ್ಟರದೊಳಲಂಕರಿಸಿ ನೆಜೆದ ರಾಜನೃಕಮಂ
ವರಹವಿಷಮೃದುಮಿರೋಚನ ಪರಿಭಾಷಣದಿಂದಮಾದಮಾದಿಸುತ್ತಂ
(ಆದಿಪ. ೪-೨). ೨. ಬಹಳ ಮಾತನಾಡುವುದು; ಹೆಚ್ಚು ಮಾತ
ನಾಡುವುದು. ೩. ಬುದ್ಧಿವಾದ; ಹಿತವಚನ. ೪. ತಿರಸ್ಕಾರದ
ಮುಡಿ; ನಿಂದೆ; ತೆಗೆಳೆ. ೫. ನಿಯಮ; ಕಟ್ಟಳೆ. [ಸಂ.]

ಪರಿಭಾಷಿತ (ಗು). ಹೇಳಿದ; ವಿವರಿಸಿದ; ನಿರೂಪಣೆಮಾಡಿದ:
ಪರಮಜನಪರಿಭಾಷಿತಮಪ್ಪ . ಸಕಳಶ್ವಾಸಕವ್ಯಕಂಗಳಂ . . . ಪಂಥ
ಮಹಾಕವ್ಯಾಣಂಗಳಮಂ ಸಾಮೋದ್ದೇಶಂಗೆಯ್ದು (ಆದಿಪ. ೩-೪೦ವ).
[ಸಂ.]

ಪರಿಭಾಷೆ (ನಾ). ೧. ಲಕ್ಷಣನಿರೂಪಣೆ; ವ್ಯಾಖ್ಯೆ; ವಿವರಣೆ.
೨. (ಕಲೆ; ಶಾಸ್ತ್ರ, ವಿಜ್ಞಾನ ಮುಂತಾದ) ಶಾಂತ್ರಿಕವಿಷಯ
ಗಳಿಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಪದವಿನ್ಯಾಸ; ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ನುಡಿಗಟ್ಟು:
ಈ ವಿದ್ಯಾಧರಶ್ರೇಣಿಯ ಪರಿಭಾಷೆಗಳ ನಿನ್ನವಾಗದೆ (ಶಾಂತಿ. ೩-೪೩ವ);
ಶಾಸ್ತ್ರ ಕೇಳಿದ್ದ ಯಾವುದೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾರಾಗಾರದ ಮಾತಿನ ಕನಗರ್ಥವಾಗದ
ಪರಿಭಾಷೆಯನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು (ಮರಮ. ೩೪೨);
ಕನ್ನಡದ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಕೋಚು ಮೂಡಿದಂತೆ ಹೊಸ ಪರಿಭಾಷೆಯನ್ನು
ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಕೃತಾರ್ಥರಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಸಾಹಿತ್ಯ. XIII ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ).
೩. ನಿಂದೆ; ತೆಗೆಳೆ; ಅವಪಾದ: ಭರತಜರೊಳ್ಳುನ್ನಿಲ್ಲದ ಪರಿಭಾಷೆ
ಯನುಂಟೆನುಡಿ ಬಿಡಗಡಿಯಿಟ್ಟಂ ಕುರುರಾಚಿಂ (ಗದಾಯು. ೬-೩೪).

[ಸಂ. ಪರಿಭಾಷಾ]

ಪರಿಭಾಸಿ (ಗು). ಹೊಳೆಯುತ್ತಿರುವ; ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ;
ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ; ಅಜಿಗೀತುವ ಸೈನ್ಯಸಮಾವಾಸದಿನಧಿಕರೊಪ್ಪಿ
ಕೋಣಾದುಮ ಮುರೀಚಾವಿಷ್ಯತಹಾರೀತನನಾಪಳಪರಿಭಾಸಿ ಮಲಯ
ಭರ್ತಕಳೆಳಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೧-೧೧). [ಸಂ. ಪರಿಭಾಸಿನ್]

ಪರಿಭಿನ್ನ (ನಾ). ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದು; ವಿಭಿನ್ನವಾದುದು:
ಅ ಕೊನಂತೆ ಪರಿಭಿನ್ನವಾಗಿ ಸ್ವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟಿ ವೇಧಿಸಿಕೊಂಬ
ಮತ್ತು ಒಂದಾದಲ್ಲಿ ಅದು ಒಂದನೆಯ ಪತ್ರದ ಅಂದಿಕಾಕರಣವಂತೆ . . .
ಲಿಂಗವು ಭಿನ್ನರೂಪಣೆ (ವೋಚಮ. ೧೨೪-೪೪೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಭೂತ (ಗು). ೧. ಅವಮಾನಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಉಪೇಕ್ಷೆಗೊಳ
ಗಾದ; ತಿರಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಜಯಿಸಿದ; ವಿಜೃಂಭಿತ: ಅಭರಣ
ಪ್ರಭಾಪರಿಭೂತಪ್ರಭೂತಜ್ಯೋತಿಪ್ರಭಯಂ ಜ್ಯೋತಿಪ್ರಭಯಂ ಪ್ರತಿ
ದಾರಂ ಮಗಧಾಧಿರಾಜಾಧಿಮುಖಂ ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿ. ೫-೧೦೫ವ).
(ನಾ). ೩. ಅವಮಾನಿತನಾದವನು; ತಿರಸ್ಕಾರ ಹೊಂದಿದವನು:
ಶಾಸುಪ್ತ ನಾಗಿ ಜೊರಂ ಪರಿಭೂತಕವ್ಯಂ (ಚಾಪಂ. ೨೩೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಭೂತಿ (ನಾ). ಅನಾದರ; ತಾತ್ಸಾರ; ಅಸಡ್ಡೆ: "ಪರಿಭೂತಿ
ನಿಕಾರಮನಾದರಂ ತಿರಸ್ಕಾರಂ" (ಮುಕ್ತ. ೧೧೧-೨). [ಸಂ.]

ಪರಿಭೃತ (ಗು). ಕಾಪಾಡಿದ; ಸಲಹಿದ; ರಕ್ಷಿಸಿದ: ಪರಿಭೃತ
ವಂಶನೂತನುಪಾಶ್ವಮನಂ . . . ನಮಗೆ ನಂದನನಾಪಂ (ಅನಂ. ೪-೧೨೪).
[ಸಂ.]

ಪರಿಭೇದ (ನಾ). ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ಅಂತರ: ಈಶಗಳು ಕೌಂತೇಯ
ಮಾದ್ರೇಯಾತಿಶಯ ಪರಿಭೇದರಹಿತವ್ಯಾಪರಂದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೩೦).

[ಸಂ.]

ಪರಿಭೋಗ (ನಾ). ಸಂತೋಷಾನುಭವ: ಕಟಗರಿಯ ಪುಂಜಮಂ
ಕಂಡುಡುಂಡಮನ್ನು ತಮಭೋಜನರುಜಾಹರಾದಿ ಸಾರದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲದ
ಅಸಾರದ್ರವ್ಯವಿಳಲ್ಪಂಗಳೆ ಮನುಷ್ಯಗುಣಭೋಗಪರಿಭೋಗಹೇತು
ಗಳಕ್ಕುಂ (ಚಾಪಂ. ೧೪); ಉಪ(ಸಂ)ಭೋಗಪರಿಭೋಗಂಗಳಂ
ತೋಷಂ ನೀತಿಯ ಮನಮಂ ರಂಜಿಸುಪೊದವರ್ಗಳುಪಭೋಗಾದಿ ಮಸ್ತು
ಗಳಂ ಬಿಂಬಿರುಕ್ಕುನಿಸೊಳಪೊಡಂ ಕಾಣಲ್ಪಾರದು (ಚಾಪಂ. ೩೦೩).

[ಸಂ.]

ಪರಿಭ್ರಂಶ (ಗು). ೧. ಬೀಳುವ; ಪತನ ಹೊಂದುವ. (ನಾ).
೨. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವಿಕೆ; ಪತನ: ಧರ್ಮಪಂಥಂಶಕಾರಕಳವಾದೀ
ದಮುದೋ ಸ್ವಪರಧರ್ಮಪ್ರಚ್ಛೇದನಪರಿಪಾಲನಂ ಸ್ಥಿತೀಕರಣಂ(ಶತ್ರು. ೨೬೫);
ದಿನಸದೊಳಗಿತ್ತಾಬ್ಧಿವಿಕಾಸವುಮಂ ತೇಭಾಳಿಕಾಪ್ತುಮಿದು
ಪಂಥಂಶವುಮಂ ಪೇಟಲ್ಪಾಗದು ಸವವಾಯಂ ಸಮನಿಸ್ತೋಡಂ ಸತ್ಯತಿ
ಯೋಳ್ (ಕಾವ್ಯ. ೪೩೫). ೩. ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಪರಿಭ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಅಲೆದಾಡುವಿಕೆ; ಸುತ್ತಾಟ; ತಿರುಗಾಟ:
ಮೃಗಯಾಪರಿಭ್ರಮಶ್ರ[ಮೋಕ್ಷ]ತಸ್ತೀದಜಲಲಪಹಾರಿಯುಮಾಗಿ ಬಂದ
ಮಂದಾನಲಕ್ಕೆ ಮೆಯ್ಯುನಾಟುಸುತ್ತಂ (ಪಂಪ. ೫-೫೩೪).
೨. ಚಲನೆ; ಅಲುಗಾಟ: ಬಾಹುಪರಿಭ್ರಮಂಗಳೊಳ್ ಬೆದರಿದೆ
ಶ್ರಸ್ತೃತ್ಯದೊಳೊಡಂಬದೆ ನರ್ತಿಸುವಲ್ಲಿ . . . ಅದೇಂ ಪದಕಮಾಡುಡೊ
ದಿವ್ಯವರ್ಣಾಕವಂಬಳಂ (ಆದಿಪ. ೩-೧೨೫). ೩. ಭ್ರಾಂತಿ; ಮೋಹ.

[ಸಂ.]

ಪರಿಭ್ರಮಣ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶ್ಚ ಓಡಾಡುವುದು; ಸುತ್ತಾಡು
ವುದು; ಅಲೆದಾಟ: "ಪರಿಭ್ರಮಣದೊಳು ಜಲಾಪಕದೊಳು ಸುಲಾ
ಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕಟ್ಟಮಂ. ೧೧೬); ನಿಜಪರಿಭ್ರಮಣದಿಂ ರಣಮಪ್ಪಿದೆಂದು
ಭೂಭುಜನೊಲ್ಲ ನಿಲ್ಲ ರಥಮಂ ನೀರಜಮಪ್ಪ ನಿಜಮನೋರಥದ ನೆಲವಿಂದೆ
(ಮಲ್ಲಿಕ. ೧೦-೨೩); ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗವಿಲ್ಲ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ
ಪರಿಭ್ರಮಣವಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗವಿಲ್ಲ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೬೧-೨೪೪);
ಇವಳು ಸಾನಾಸ್ತಪ್ತ ಕಾನನಗಿರಿಪರಿಭ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಚಿಂತಾಭರಿತನಾದೆನು
(ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೧೪). ೨. ಸುತ್ತುವುದು; ತಿರುಗುವುದು: ಈಶಂ ಮಹಾ
ಬಲನಂಬೊಂ ವಿದ್ಯಾಧರನೇಕಭವಪರಿಭ್ರಮಣದಿಂ ಬಂದೀಶಾನಕಲ್ಪ
ದೊಳ್ ದೇವನಾಗಿ (ಶಾಂತಿ. ೪-೧೫೧ವ); ಅನೇಕಭವಪರ್ಯಾಯಪರಿ
ಭ್ರಮಣದಿಂ ಬಂದು ಪುಟ್ಟುಕುಂ ಕಡೆಯೊಳುತ್ಯಾಪ್ತಾಯುಷ್ಯಮನೆಯ್ತು
ನೆಜೆಯೆನುಪ ನೆಜವಿ ಭವಪರವಶಾನೆಯೆಂಬುದು (ಸುಕುಮಾರ. ೬-೬ವ); "ಪರಿ
ಭ್ರಮಣ" ನೆಂದರೆ ಪನ್ನ ಅಕ್ಷದ ಸುತ್ತಲೂ ತಾನೇ ತಿರುಗುವುದು(ಚೋ. ೩೦೪.
೨೪ ಅಂಟ). ೩. ಭ್ರಾಂತಿ; ಭ್ರಮೆ: ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದೆ ನಿನಗಿರುವ ಭರ್ಮ
ಸೂನು ಮತಿಗಿಟ್ಟಿದೆನೆ ತಿಳಿದವ ಪ್ರಥಾ ಪರಿಭ್ರಮಣ [ಕಾಣಂ. ಭ್ರಮದೆ]
ನಿಮಗಟ್ಟಿ ಕೊಡಮರೇಂದ್ರಸೂನುಂ ಜಜೆದು ಸೌಧಂ ನುಡಿದೊಡಿಕೆಂದನು
(ಚೈ. ಮಧ್ಯ. ೧೦-೨೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಭ್ರಮಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸುತ್ತ ಬಾಳು; ತಿರುಗು: ಕ್ರಮ
ದಿಂದಂ ಬಂದು ಪರಿಭ್ರಮಣಂಗೆಯ್ದು[ಕಾಣಂ. ದ್ವು]ಲ್ಲಿ ಮಂಪರಾದ್ರಿಗೆ
ರಶೋತ್ತಮಕುಂಡಲಯುಗಮನೆ ಪರ್ಣವಿದುಂದಿನ ಅಂದ್ರಸೂರ್ಯ
ಮಂಡಲಮನೆಗುಂ (ಅನಂ. ೨-೪). [ಪರಿಭ್ರಮಣ+ಗೆಯ್.]

ಪರಿಭ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿರುಗು; ಸುತ್ತ: ಹೀವಂಗಳ . . . ಸಾನಾ
ಪರೋಪಾದಾನಪರಿತ್ಯಜನಪುರಸ್ಕರಂ. ಪರಿಭ್ರಮಿಸುಗುಂ (ಆದಿಪ.

೧೬-೨೭ ವ); ತರೆಯಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಣೆ, ಪರಿಭ್ರಮಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಸೂರಜ. ೪೦).

[ಪರಿಭ್ರಮಣ + ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಮಂಡನ (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ಕೋಛ; ಅಧಿಕವಾದ ಸೌಂದರ್ಯ; ಕಂಡು ಕಮಲಾಕ್ಷಿಯರು ಕೃಷ್ಣನಮಂಡಸೌಖ್ಯಗೋದಧಿಯ ಪರಿಮಂಡನದ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದರು ಲೋಕವಿಭ್ರಮವ (ಸಭಾಗ. ೧೦-೫೯-೨೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಮಂಡಲ, **ಪರಿಮಂಡಳ** (ನಾ). ೧. ವೃತ್ತ; ವರ್ತುಲ. ೨. ಸುತ್ತಗಟ್ಟಿರುವುದು; ಪರಿವೇಷ: 'ಪರಿಮಂಡಲಗೊಳ' ಪರಾ. **ಪರಿಮಂಡಳ**: ೧. 'ಪರಿಮಂಡಳಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಮಂಡಲಗೊಳ (ಕ್ರಿ). ಸುತ್ತಗಟ್ಟು; ಬಳಸು: ಕಂಡನೊಪ್ಪಿ ಹುದೊಂದು ಭಾಮಂಡಲ ಪರಿಮಂಡಲಗೊಂಡಾಡಿದನೆಗೆ (ಧರಣ. ೬೬-೫೦). [ಪರಿಮಂಡಲ + ಕೋಳ]

ಪರಿಮಂಡಲಿಸು, **ಪರಿಮಂಡಳಿಸು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುತ್ತ ಹಾಕು; ತಿರುಗು: ಪರಿಮಂಡಲಿ[ಪಾಶಾಂ.೪]ನಿದರು ಕಾಣದಲಿ ಜಂಘೆಯ ಲುಳಿಯ ಲವಕಾಣದಲಿ ಮುಚ್ಚಿದರು ಭೀನು ಕೌರವರು (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೨). **ಪರಿಮಂಡಳಿಸು**: ೨. ಆವರಿಸು; ಸುತ್ತಗಟ್ಟು: ರಾವುತರು ಕೈನಿಲುಕಿದರು ಮುತ್ತಿದರು ಪರಿಮಂಡಳಿಸಿ ಬೊದ್ವಿಬಾದಾರಿದರು ಸಿಕ್ಕಿದನು ಹಗೆಯನುತ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೪೪); ಬೆಳಗು ಬೆಳಗನು ತಿವಿದು ಪರಿಮಂಡಳಿಸಿ ಪರಮಕೃಪಾಳು ಜನವಪ್ಪಲನು ಮೈದೋಡಾದನು (ಸಭಾಗ. ೬-೪-೨೭). [ಪರಿಮಂಡಲ + ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಮಂಡಳ 'ಪರಿಮಂಡಲ' ನೋ.

ಪರಿಮಂಡಳಿತ (ಗು). ವರ್ತುಲಾಕಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿದ; ಜಿನ್ನಾಗಿ (ಎಳೆದು) ಬಗ್ಗಿಸಿದ: ಫಡ ಹೋಗಿನುತ ಪರಿಮಂಡಳಿತ ಕೋದಂಡ ನೆಡ್ತನು ಕರ್ಜನರ್ಜನನ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೨-೬೪). [ಸಂ. ಪರಿಮಂಡಲಿತ]

ಪರಿಮಂಡಳಿಸು 'ಪರಿಮಂಡಲಿಸು' ನೋ.

ಪರಿಮರ್ದನ (ನಾ). ಜಜ್ಜುವುದು; ಕುಟ್ಟುವುದು: 'ಪರಿಮರ್ದಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಮರ್ದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜಜ್ಜು; ಕುಟ್ಟು: ಮಂಡ ತಿವಿ ಮಂಡ... ಸ್ತಂಭನಹಿತಂ ಪರಿಮರ್ದಿಸಿ ಕಂಡು ವಾರಿಯೊಳಿರದವನದ ಸೊಕ್ಕುಮುಬಾ ವುದೊಂದಜ್ಜಿರಿಯೇ (ಖಮದ. ೨-೧೬೬). ೨. ಹಿಂಡು; ಹಿಸುಕು; ಮರ್ದನ ಮಾಡು: ಪರಿಮರ್ದಿಸುವುದು ಮಕ್ಕೂರರಸಪುನಂಜಾಗಿ ಹಿಡಿದು ನೆಲದೊಳೆ ಲವಣಂಬೆರಸೊಡಗೊಂಡು ಪೂಸುಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೬೧). ೩. ಅರೆ; ನುಣ್ಣು ಗೆ ಮಾಡು: ಕಂಬದ ಬೂದಿಯೊಳ್ಳಿ ಕಾಗಿ ಪರಿಮರ್ದಿಸಿ ಸೀಸದಿನಂತದನೊಂದಿರೆ ಪೂಸಿದೊಡಂ ನರೆ ಕಂಯವಾಗಿ ಸೊಗಯಿಸಿ ಕೋಕೊಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೫೦). ೪. ನಾಶ ಮಾಡು; ಧ್ವಂಸ ಮಾಡು: ಸೈಗಾಲನಂ ನೀಂ ಭೂರದೊಳೆ ಪರಿಮರ್ದಿಸಿ ನಿನ ಗಡ್ಡುತ ದೊರೆಕೊಂಡಪುದನನ ಸೂರ್ಯದತ್ತವರೊಳಂ (ಜಗದಿ. ೪-೨೧).

[ಪರಿಮರ್ದನ + ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಮಲ, **ಪರಿಮಳ** (ನಾ). ೧. ಕಂಪು; ಸುವಾಸನೆ; ಸೌರಭ: ಪರಿಮಲವರ ಪಟ್ಟಿಗಾಣರ ತಾಂಬೂಲಿಗರ ತಿಲ್ಲಿಗರ ಗಂಧಿಗರ... ಅಂಗದಿಯರ್ಪದ್ಧಿ (ಪ್ರೀತಾಬ. ೧-೭೯). **ಪರಿಮಳ**: ೧. "ಅಮೋಘ, ಪರಿಮಳ, ಸೌರಭ್ಯಂ, ಸುಗಂಧಿತಾ-ಈ ಕಂಪು" (ಪರಾಯ. ೧೨-೬೭); ಉಪಕೂಲಗೆ ಬಯ್ಯಿಟ್ಟಿ ಬಯ್ಯೆಯ ಕಿಟ್ಟಿನಂದಿತ್ತು... ನನೆಯೊಳಗಣ ಪರಿಮಳದಂತಿದ್ದಿತ್ತು (ಖಮದ. ೧); ನಿಶ್ಚಾಸಪನನಂ ಪರಿಮಳನುಂ ಬೀಟುವ ವಧೂವರರಾಗುವಿಷಯವಲ್ಲರಿ ಫಲಿತಮಾದುದು (ಜಗದಿ. ೨-೫೬ ವ); ಪರಿಮಳಮನೆಗೆ ಸಿಗಿ ಏತ್ತರಿಸುವ ನನೆಗಣಿಕೆಂದೆ... ಮಂಡಿಸುವೆಂ

(೧೦೪. ೭-೭೦); ಗರಳಾಂಬುಜದ ಪರಿಮಳಕೆ ಗುಡನು ಹಿಂದಿಯಾದರೆ ಸೇರುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾ. ೭೨. ೯-೪೪). ೨. (ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯವನ್ನು) ಅರಿಯುವುದು: "ಸಮ್ಯಕ್; ಪರಿಮಳ-ಈ '೨' ಮಿದಿವುದು" (ಪರಾಯ. ೧೨೭-೪೪); "ಸಮ್ಯಕ್ವೇನ ಪರಿಮಳವನರು ಮಿದಿವುದಕ್ಕು" (ಮಂಗಾ. ೧೩೪-೩೪). ೩. ಸುಗಂಧದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಸ್ತು; ಸುಗಂಧವುಳ್ಳದು: ಹಲವು ಪರಿಮಳಾದಿಗಳನ್ನು ನಿರಗಂಧದ ಸನ್ನಿಧಿಯಲು ಪರಿಮಳವಾಗವೆ (ಖಮದ. ೧೫೦). ೪. (ಆಲಂ) ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಹೂವು: ಕದ್ದಿನ ಬಿಲ್ಲು ಮೂಡಿ ಪರಿಮಳವಲ್ಲ ಅಂಬ ಮೂಡಿ ನಿರ್ದೋ ಬಲ್ಲಾಳೆ (ಪದಕಂ. ೨೭-೯೭).

ಪರಿಮಳಮದಕ - ಸುಗಂಧಪೂರಿತವಾದ ಜಲ; ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೀರು: ಮರುಗ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಪಟ್ಟಿ ಮೂಡಿದಾಳಕ್ಕೆ ಪರಿಮಳಮದಕವನದವರಾರಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೦-೩) [ಸಂ.]

ಪರಿಮಳಿತ, **ಪರಿಮಳಿತ** (ಗು). ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಸುಗಂಧಪೂರಿತವಾದ: ತಾರುಣ್ಯತತಿ ಅತಿಮಧುರಪೂರಪೂರಾಂತ ನಿಧುವನಪರಂಪರಾಪರಿಮಲಿ[ಪಾಶಾಂ.೪]ವನಾದ ತರೀರದ ಸಹಜಸುರಧಿ ಗಂಧಮಂ ಗಂಧವಹಂಗೊಳ್ಳಕಳಗುಡುವಂತಿರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದಿರೆ ಕಂಡು (ಪದ್ರಪ. ೪-೭೯ ವ). **ಪರಿಮಳಿತ**: ಪರಿಮಳಿಸೌಂದರೀ ಬಾಧಾರ ಗಂಧಂ... ಈ ಮರುವಂ ಕರ್ಜಾಳಮುಮಿರೆ. ಮರುಳ್ಳವ ಕೆಸುಮು ಉಚಯದೊಳೆ ಪಾಯ್ಕಳಿಗಲ್ (ಅದಿಪ. ೧೧-೧೨೭); ಪರಿಮಳಿತ ಪವಮಾನನಾಡುಂಬೊಲನೊ ಹಂಪ್ರಮನ ಹರವರಿಯೇ? (ಕಡರಾ. ೧-೬-೯); ಪರಿಮಳಿತಪುಷ್ಪಾಪಚಯದಿ ದಾಮನ ರೆಡಿಸಿ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೪೧-೧೧೬೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಮಳಕ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ರಭಸ, -ಆವೇಗ: ಉದ್ವಿಗದ ಮದ ಮುಖನ ಪರಿಮಳಕ ಮುಲಾದುದು ಗಿಂತರುವ್ರಜವ (ಕುವ್ಯಾ. ೪೧-೪).

[ಪರಿ + ಮಳಕ]

ಪರಿಮಳ 'ಪರಿಮಲ' ನೋ.

ಪರಿಮಳಂಜೋಗು (ಕ್ರಿ). ಸುವಾಸನೆ ಹೋಗು; ಸುಗಂಧವು ಇಲ್ಲವಾಗು: ಪರಿಮಳಂಜೋದ ಬಳಿಕಲ್ಲಂ ಮುಡಿಪುಡ ಪರಿಕೇಶೋಡ ನಾಡೆ ಧನಮಿಲ್ಲದವರೊಡನೆ ನೆರಿದಿಪ್ಪಡಲ್ಪು ಬೆರೆವೆನ್ನಿ (ಪ್ರೀತಾಬ. ೨೨-೧೫೨).

[ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ಫೋಗು (< ಫೋ)]

ಪರಿಮಳಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಸೇರಿಸು, - ಬೆರೆಸು; ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟು: ರುಚಿಪ್ರದವಾಗಿರುವುದೇ ಪರಿಮಳಕಟ್ಟಿದ ಅಡಿಯು ಗುಣ (ಸಕವ್ಯ. ೬೭). [ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ಕಟ್ಟು]

ಪರಿಮಳಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಂಪುಗೊಳಿಸು; ಸುಗಂಧಿತವಾಗು ವಂತೆ ಮಾಡು: ಮೂಗಸೆಯೊಳೆ ಹೂವು ಕೈಗಳನರಡನು ಪಂಪುಳ ಗೊಳಿಸುವುದಲ್ಲೆ (ಇಂಜಾಪ. ೩೯-೩೩).

[ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ಕೋಳ + ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಮಳದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಸುಗಂಧವನ್ನು ಪಡೆ: ಕಳಮುಕ್ತೇತ್ರದಿಕ್ಕಿಲದ್ದಿ ಪರಿಮಳದಳೆ ನೀಲಾಬ್ಜದ ಕಿತ್ತು (ಮೋಹನ. ೫-೨೪). [ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ಕಳೆ]

ಪರಿಮಳದಿರುಕ (ನಾ). ಪರಿಮಳವನ್ನು ಆಯ್ದು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವಂತಹುದು; ಭ್ರಮರ; "ಮಂಜಿ" (ಪುನ. ೪. ೧, ೨೬).

[ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ತಿರುಕ (< ತಿರಿಕ್)]

ಪರಿಮಳದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಸುಗಂಧದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಸ್ತು; ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪದಾರ್ಥ; ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ: ಪರಿಮಳದ್ರವ್ಯಗಳು ಪರನಾಡುಗಳಿಗೆ ಹೋಗುವವು (ಮುಂಬಯ. ೯-೧೫೭);

ಪರಿಮಳವ್ಯುಗಕ್ಕೆ, ಹಸನಾಗದೆ ರೇಖೆ, ತವರೆ (ಭೂಗೋಳ. ೯೫).

[ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ಪ್ರವೃ]

ಪರಿಮಳವ್ಯುಗ (ನಾ). ಸುಗಂಧಧ್ವನಿವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ; ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗ: ಕೃತ್ಯ ಸೌರಭ್ಯ ಮಾಂದ್ಯ ಮೊಬ . ತ್ರಿವಿಧಮದವ್ಯದ್ಧ ಮಾದ ಪನ್ನೀರು . . . ದಿವ್ಯಮಾಲ ಪರಿಮಳವ್ಯುಗ ಕಪೂರವೃಕ್ಷ ಹಿಮಾದಿ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ . . . ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯ ವಸ್ತುಗಳಾಗಿ (ದೀಪಕ. ೨೨೮). [ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ಮೃಗ]

ಪರಿಮಳವಂತ (ನಾ). ಸುಗಂಧದಿಂದ ಕೂಡಿದುದು: ಪರಿಮಳ ವಂತಮಪ್ಪ ಕರುಗುಲಲತಾಳೆಯ ಪೂಗಲ್ಲಮಂ ಸರಭದಿಂದ ಕಂಡು ವರೋದಯಗಾಂಭೀರೋದಯಗುಮಂ . . . ಪೂಜಿಸಿ. (ಮಹಾಶೀ. ೨-೨೫). [ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ವಂತ]

ಪರಿಮಳವಾರಿ (ನಾ). ಸುಗಂಧಧ್ವನಿವನ್ನು ಬೆರೆಸಿದ ನೀರು; ಪನ್ನೀರು: ಪರಿಮಳವಾರಿಯಂ ಜಲಕವಾಗಿ. . . ದಿವ್ಯವಾಮದಮನೆ ದೀಪಾವಗ್ನಿ ದಿವಗ್ನಿಯರೊಪ್ಪಿ ದೇವಿ ರಂಜಿಪಾ (ರಾಜೀ. ೯-೪೧). [ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ವಾರಿ]

ಪರಿಮಳವಾಸ (ನಾ). ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟಿದ ಬಟ್ಟೆ; ಸುಗಂಧದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿರುವ ವಸ್ತ್ರ: ಪರಿಮಳವಾಸದೊಳಗೆ ಮುಖ ಮೈ ಬದಿ ಬೊರಿಸಿ . . . ಪರಿಹರಿಸಿದ ಪದ್ಮಮನ (ಕಂಠಪಿ. ೬-೧೩೬). [ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ವಾಸ]

ಪರಿಮಳವೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡು; ಸುಗಂಧದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿರು: ಪರಿಮಳವೆರೆಯಿಂದ ದಿವ್ಯಪುಷ್ಪ ಪರಿಮೋದಕಹರುಷ ದರಿ ಸರಗಟ್ಟಿ ಬೆರೆಗೆ ಮಾಲುನ ಮಾಲಿಗಾತಿಯಿಂದ ನಾಣಿನ ಬಣ್ಣ ಪನು (ಕಂಠಪಿ. ೨-೪೬). [ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ಬೆರೆ]

ಪರಿಮಳವೆಣು (ಕ್ರಿ). ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಸುಗಂಧವನ್ನು ಹೊಂದು: ನೆಲದ ನಿಧುನೇರನೊಳು ಪರಿಮಳವೆಣು ರಂಜಿತ ಮುಡಿ ವಾಳವಸರವೊಪ್ಪಿ ದುವು (ಮೋಹ. ೩-೧೬); ಕಡುಪರಿಮಳವೆಣು ಹಾಣಿ ಸಂಪದಿಯ ಮೊತ್ತದ ಪೂಮಾಲಯೋಲಗಾರೆಯ ಸುತ್ತಲೊಪ್ಪಿ ಮನಕೊ ಲುಲಿ. (ಕಂಠಪಿ. ೪-೧೦). [ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ಏಣು]

ಪರಿಮಳವೊಣು (ಕ್ರಿ). ಸುಗಂಧವನ್ನು ಹೊರಸೂಸು; ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಹಿಲ್ಲು, -ಬೀರು: ಅಂಗನೆಯರು . . . ಮುಗುಳಂಜನ ಮುಡಿಗೆಮುರಿದ ಪರಿಮಳವೊಣುನ ಪೂದೊಂಬೆಯಂತಿಹರು (ಕಂಠಪಿ. ೬-೯೪). [ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ಒಣು]

ಪರಿಮಳಶಾಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧಪೂರಿತವಾದ ಬತ್ತ, -ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ನೆಲ್ಲು; ಗಂಧಶಾಲಿ: ಶಾಲಿಗಳಂ ಬಹುಪರಿಮಳಶಾಲಿಗಳಂ ನಿಳುಕುಮುದಸೌಗಂಧ್ಯತ್ಯ ಶಾ ಶಾಲಿಗಳಂ ರುಚಿನುಚಿತಶಾಲಿಗಳಂ ಬೆಳೆದ ನೆಲನೆ ಪೊಲನಾ ನೆಲದೊಳ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೧೪). [ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ಶಾಲಿ (= ಶಾಲಿ)]

ಪರಿಮಳಾಂಬು (ನಾ). -ಪರಿಮಳವಾರಿ: ಸುಪ್ರಸಾರಾ ಯುಪಗಮಿ ಮಾಡಿದೊಲದಿಂದ ಪರಿಮಳಾಂಬುದಿಂದ ಮುಚ್ಚು ನಮಂ (ರಾಜೀ. ೯-೧೨). [ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ಅಂಬು]

ಪರಿಮಳಿತ 'ಪರಿಮಲಿತ' ನೋ.

ಪರಿಮಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು; ಸುಗಂಧಪೂರಿತ ವಾಗಿರು: ಹಾಲು ಕಾಯವೊ ಪರಿಮಳಿಸವೊ ಹಾಲು ಕಡು ದಿಸಿ ಯಾದವೊ (ಬಸವ. ೧೪-೪); ಒಗುವ ನಿಶ್ಚಾಸದರಿ ದಶದಿಕ್ಕುಗಳು ಪರಿ ಮಳಿಸುವವು (ಪೂರಾ. ೩-೪-೫೫); ಪರಿಮಳಿಸುವ ನೇವಂಕಿ ವರಪಾರಿಹಾತ ಸಂದ್ಯಾವರ್ ಮೊದಲಾದರೊಪ್ಪಿ ದುವು ಬಸದೊಳಗೆ (ಕಂಠಪಿ. ೫-೯೯).

[ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + -ಅಂಬು]

ಪರಿಮಳಿಸುಹ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು; ಸುಗಂಧಪೂರಿತವಾಗಿರುವುದು: ಕೀಳುಹ, ಪರಿಮಳಿಸುಹ . . . ಎಂದಿವು ವಿಷಯಗಳು (ನಾಟಕ. ೪).

[ಪರಿಮಳಿಸು + -ಹ (<-ಪ್ರ)]

ಪರಿಮಳೋದಕ (ನಾ). -ಪರಿಮಳವಾರಿ: ಮುಚ್ಚು ನದ ಮನೆಗೆ ವಿಷಯಂಗಿದ್ದು . . . ಪರಿಮಳೋದಕದಿಂದ ಮುಚ್ಚು ನದಮಾಡಿ (ಸಂಚರ. ೧೦-೬೬). [ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ಉದಕ]

ಪರಿಮಾಣ (ನಾ). ೧. ಅಳೆಯುವುದು; ಅಳೆತೆ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಅಳೆತೆ; ಪ್ರಮಾಣ: ಕದ್ದ ಹದಾಯಸ್ಕದ ಪರಿಮಾಣವು ತದ್ವಶಾ ಪ್ರಮಾಣಮನಿಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕ. ೯-೧); ನಿರಾಪರಣಗಗನದೇಶ್ವಿ ಶಾವ ದ್ವಪ್ರಕಾಶಪರಿಮಾಣಪ್ರದೀಪಕ್ಕೆ ಶರಾವಮಾನಿಶಾವರಕಾದ್ಯಾಪರಣ ವಶದಿಂದ ತಪ್ಪರಿಮಾಣಶೆಯಂತೆ . . . ವಿಶತ್ವಮುಂಟು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩೮); ಅಪಮಾನಶೆಯೊಳ್ ನೆಲಿಸುಪ್ಪದು ನಿಶ್ಚಿತನಾಮಂ ಪಂಚವರ್ಣ್ಯತ ಪರಿಮಾಣಂ (ಪ್ರಮದ. ೬೬). ೩. ಮೊತ್ತ; ಗಾತ್ರ: ಬಹು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪರಿಮಾಣದ ಚನ್ನವನ್ನು ಕಾಮನುಧಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿ ದ್ಯುಕ್ ಮೂಡುವುದೇ ರೂಢಿ (ಪುಷ್ಪ. ೧೬೬). ೪. ಭಾರ; ತೂಕ: ಶಾಣಮುಂದು ನಿಶ್ಚಯಂ ಪರಿಮಾಣಮುಮರಿದುಂ (ಪ್ರಸ್ತುತೋ. ೧೨೫-೪೪). ೫. -ಪರಿಮಾಣ ಪರಿಗ್ರಹವ್ರತ: ಕಡುಮೋಹಮೊತ್ತಿ ಪುಗಲೆಂದೊಡರಿಸಿ ಪರಿಮಾಣ ಮೆಂಬ ಸುವ್ರತದೊಳ್ಳಂ ಪಡೆಮಾಡಿ ಕೆತ್ತು ನಿಲ್ಲುದು (ಶೀವಸಂ. ೧೫೫-೯).

[ಸಂ.]

ಪರಿಮಾಣಿತ (ನಾ). ಅಳೆತೆ; ಪರಿಮಾಣ: ನಿರಾಪರಣಗಗನದೇಶ್ವಿ ಶಾವದ್ವಪ್ರಕಾಶಪರಿಮಾಣಪ್ರದೀಪಕ್ಕೆ ಶರಾವಮಾನಿಶಾವರಕಾದ್ಯಾ ಪರಣವಶದಿಂದ ತಪ್ಪರಿಮಾಣಶೆಯಂತೆ . . . ವಿಶತ್ವಮುಂಟು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩೮). [ಸಂ. ಪರಿಮಾಣತಾ]

ಪರಿಮಾಣಪರಿಗ್ರಹವ್ರತ (ನಾ). [ಚೈನ] ಅವಶ್ಯಕತೆಗೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕೆಂಬ ವ್ರತ: ಇರೆ ಕುಸ್ಸು ನಿವೇಶನ ಧನ ವರಧಾನ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರಮುಖ್ಯಮೊಂದಿವು ಪವಣಂದಿರದೇಣಾಸು ವುದು ಮತ್ತಂ ಪರಿಮಾಣಪರಿಗ್ರಹವ್ರತಕ್ಕಚಾರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೧೬). [ಪರಿಮಾಣ + ಪರಿಗ್ರಹ + ವ್ರತ]

ಪರಿಮಾಣವಾಚಕ (ಗು). ೧. ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ: ಕೆಲವು, ಹಲವು ಎಂಬ ಪರಿಮಾಣವಾಚಕ ಶಬ್ದಗಳು ಬಹುತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಪುಂಸ್ವೀರೂಪಗಳನ್ನು ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನೋಡಬಹುದು (ಕೃಷಿ. ೩೪). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು: ಹಲವು, ಎಲ್ಲವು ಮೊದಲಾದವು ಇದೇ ಬಗೆಯ ಗುಣವಾಚಕಗಳು. (ಇದನ್ನು ಪರಿಮಾಣವಾಚಕಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವುದುಂಟು) (ಮಧ್ಯಮ. ೨೬). [ಪರಿಮಾಣ + ವಾಚಕ]

ಪರಿಮಾಣವ್ರತ (ನಾ). -ಪರಿಮಾಣಪರಿಗ್ರಹವ್ರತ: ಇನಿತಾಂಧ ಗ್ಗಳಂ ಮಾಡೆನೆಂಬ ಪರಿಮಾಣ(ಜಾಮ?)ವ್ರತಮಂ ಕೆಯ್ಯೊಂದು ನೆಗಬದ ಗ್ರಹಸ್ಥನ ಮೇಗಿಯುಂ . . . ಮೋಹರಾಜನುಂ ಪರಿಯದೇಕಿಪಂ (ಶೀವಸಂ. ೧೫೫-೧೬). [ಪರಿಮಾಣ + ವ್ರತ]

ಪರಿಮಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಳೆತೆ ಮಾಡು; ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿ: ಆ ರಿಂಗದ ವ್ರತಮಂ ಬಳಸಿ ಸೂತ್ರದಿಂದಲಿದಾ ಸೂತ್ರಮಂ ಗೋಮುಖದ ತುದಿಗೆ ರಿಂಗದ ಮಸ್ತಕಕ್ಕೆ ಹಿಡಿದು ಸಂಗೊಂಡು ಮೇಲಾ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಶಕ್ತಿಯಧೀಕರಣಂ ಪರಿ[ಪಾಕಾಂ. ಪ್ರ]ಮಾಣಿಸಿ (ದೀಪಕ. ೧೦೧); ಅಳೆತೆ ಮಾಡು; ಪರಿಮಾಣವಾಗಿ, ಮೊತ್ತವಾಗಿ,-

ನಿರೂಪಿಸು ; ಪರಿಮಾಣಿಸು (Quantify. ಇಂಟಿ).

[ಪರಿವಾಣ + ಇಸು₃]

ಪರಿಮಾರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸುವಿಕೆ. ೨. ನಿವಾರಣೆ; ಪರಿಹಾರ : ಘೋರತರಸಂಸಾರೋಗಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ ಘೇಷಮವನ ತಾಳಿಕನ್ನತ್ತ ದುರ್ಮಾರ್ಗತಪರಮಾರ್ಜನಂ. (ಆರಾಜ. ೧-೧೨-೬); ಸನ್ನ ದುಪ್ಪಕ್ಕತ್ತದ ಪರಿಮಾರ್ಜನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಕೊಂದುಕೊಳ್ಳದ ಹೊರತು ಸಸಗಿ ದಾರಿಯಿಲ್ಲದಾಯಿತು (ಮೊವಾಸಾ. ೪೦); ಮೈಮನಸ್ಸವದಿರಲಿ, ಅಗೀಗ ರೋಗಾರ್ಜನ. ಅದಕಿಹುದು ಪರಿಮಾರ್ಜನ (ಚಿಂತನ. ೩೯-೪). ೩. ರದ್ದುಮಾಡುವುದು; ತೆಗೆದುಹಾಕುವುದು : ಪ್ರಿವಿಳಿಸ್ಸಿಣ್ ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿ ಪರಿಮಾರ್ಜನ ಅಧಿನಯಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಸಮಸ್ತ ಅಧಿನಯಮಗಳನ್ನೂ ಈ ಮೂಲಕ ನಿರಸನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ (ಭಾಧಾಸ. ೨೪೧). ೪. ಬೇಸುತುಪ್ಪದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ ; ಮಧುಮಸ್ತಕ.

ಪರಿಮಾಣನೆ (ನಾ). ೧. ನೀರನ್ನು ಚೆಮುಕಿಸುವುದು.
 ೨. ನಿವಾರಣೆ ; ಪರಿಹಾರ : ಅಳ ಎಲ್ಲರ ಸಮಕ್ಷಮವಾಗಿ ಅನ್ಯಾಯ
 ಪರಿಮಾಣನೆಗೆ ಮೊರೆಯಿಡುತ್ತಾನೆ (ಗಾಳಪ. ೧೫೦); ಇದು ನಾನು ನೀನೆಗೆ
 ಮಾಡಿದ ಹಾನಿಯ ಪರಿಮಾಣನೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕೆ (ಜಯಂತ. ೩೦೭).

[ಸಂ. ಪರಿನಾಟನ]

ಪರಿಮಿತ (ಗು). ೧. ಅಳತೆಮಾಡಿದ ; ಅಳೆದ. ೨. ಮೇರೆಯುಳ್ಳ ; ಸೀಮಿತವಾದ ; ಎಲ್ಲೆ ಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ; ಪರ್ಯಟನಾ ಪಾಣಿಯಾಳ ; ಪರ್ಯಾಪ್ತ ಪರಿಮಿತವ್ರತ್ಯು ತ್ರಿಯಮಂ(ವಸ್ತು ಕೋ. ೫೪-೩೩); ಅಂಬುಧಿ ವ್ರಜಪರಿಮಿತಾಪನೀತಳದೊಳಾಡಂಬರದ ಕೀರ್ತಿಯಂ ತಳೆದ ನಾನಾ ಮುನಿತದಂಬಾಧಿನಾಥ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಮುನಿಸುತೆಯರಂ . . . ಹಂಶ್ಯಂಧ ರಾಯಂ ತಂದನೆಂಬೊಂದು ತೇಜಸುಂ ಕೊಡದೇಹುದನೆಗೆ (ಹಳಕಾ. ೪-೩೦); ಪರಿಮಿತಯೋಗಯೋಗ್ಯತರಮಪ್ಪ ನದೀನದಮುಘೈಶ್ಯಹತೇಖಿರ ಶಿಲೆಯೊಳಾ . . . ಇರ್ಮಾ ಯೋಗಮಂ ನಿರವಿಸಿ (ಅನಂತ್ಯ. ೯-೧೧೩); ಪರಿಮಿತಾಕ್ಷರತಯೋಜಪರಿಮಿತಾಕ್ಷರ ರಚನೆಯಲಿ ವಿರಚಿಸುವುದದು ಕವಿಯ ಚತುರತೆ (ಬಸವ. ೧-೨೨). ೩. ಮಿತವಾದ ; ಹೆಚ್ಚಿಲ್ಲದ ; ಛಾರಿಕಾ ಪತಿ ಚತುರಪರಿಮಿತೋದಾರಗಂಧೀರಭಾಷಿತಂಗಳಿಂ ದಿಷ್ಟಂಗೆಯಿ (ಜಗದಿ. ೧-೬೬ವ); ಪರಿಮಿತ ವಾಚಿಪರಣಪದಾತಿವರೂಢಕದಂಬಕಾಮಿನಿ ಪರಿಚಿತ ರಾಜಪುತ್ರನಿಷಯಂ . . . ಈಕ್ಷಿಸುತೆ ಬರೆ (ಅನಂತ್ಯ. ೧೧-೪೦); ಪರಿಮಿತಪುರೋಹಿತಸಚಿವಹಿತಪರಿಕರಾಪ್ಯತನಾಗಿ ನಡೆತಂಬು (ಬಸವ. ೫-೫೨). ೪. ಹೊಂದಿಸಿದ ; ಜೋಡಣೆ ಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೫. ಮೇರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ; ಸೀಮಿತವಾದುದು ; ನಿರುಪಮ ದಿಂದ ಪರಿಮಿತಮಪ್ಪಂಕಿರಿಯುತಿ ಮತುನಿಯತಂ ಬರೆ ತರಳಾಕ್ಷಿ ಧರೆಯೊಳೆದತ್ತಂ ಕರಮನಿವತ್ಪಂಕಿ (ಭಂದೋಂಬು. ೫-೨೫೪); ಮಾನವನ ಇತಿಹಾಸ ದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಅಯುಸ್ಸೂ ಚಕ್ರಾತ್ಮಕ ಮತ್ತು ಪರಿಮಿತ (ಮಕ್ಕಾಂ. ೯೩ ಪೀಠಿಕೆ); ನಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಗಳು ಪರಿಮಿತ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೫೨). ೬. ಮೀರಿ ವಾಗಿರುವುದು ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿದಿರುವುದು ; ಹಿತವನಾಗಿಯು ಬಂದು ನಿ ಪರಿಮಿತವಿ ಷೇಷದಡಾನು ಕೇಳುತೆ (ಕೌರಾ. ೧೪-೪೬); ಮೇಲೆ ಸಂತ್ಯೆ ದನು ಭರ್ಮನ್ಯಪಾಲನಲ್ಲಿಂ ಬಳಿಕ ಮುರಹರನಾಲಯಕೆ ಪರಿಮಿತದೊ ಳುಗನನೆನ್ನ ಕರೆಸಿದನು (ಕುನ್ಯಾಲು. ೫-೪). ೭. (ರಹಸ್ಯಸಮ ರೋಚನೆಗೆ) ಮಿತವಾದ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದು ; ಪರಿಮಿತ ತನ್ಯಾಪ್ತ ಸಚಿವರ ಕರಿಸಿಕೊಂಡನು (ಕುನ್ಯಾಲು. ೧೧-೩೦); ಪರಿಮಿತಾಲಯ ಕೆಯ ಪರಮಾನಂದಲೀಲೆಯಲಿ . . . ಘೃಣಾಕಾ ದರಣಿಯನ

ಶೈಲಕುಲಕರಿದೂನು (ಪ್ರಭುರ. ೧೩-೨). ಅ. [ಗದೀತ] ಒರೆಯು
 ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆ : ಎಳ್ಳು, ದಾಹಂ . . . ಪರಿಮಿತ, ಮಹಾಪರಿಮಿತ ಈ
 ೪೦ ಸ್ಥಾನದ ಉಗ್ಗಡಣೆ (ವ್ಯವಹಾ. ೮); ಸಾಗರ ಮಹಾಸಾಗರ ಪರಿಮಿತ
 ಮಹಾಪರಿಮಿತ . . . ಇವು ೩೨ ವೃಥಾದೇ ಹೆಸರುಗಳು (ಭಾಸ್ಕರ.
 ೧೨-೧). [ಸಂ.]

ಪರಿವಿಹಪರಿಗ್ರಹ (ನಾ).-ಪರಿಮಾಣಪರಿಗ್ರಹವುತ : ಕೊಲ್ಲದ
ಪುನರುದ ಕಳ್ಳದ ಸ್ವದಾರಸಂಕೋಚಂ ಪರಿವಿಹಪರಿಗ್ರಹ
ಮಿಂತಯ್ಯ ಮುಣುವುಕಂಗಳಂ ಕೊಂಡೆಂ (ಪದ್ಯಾರಾ. ೨೨-೧೩).

[ಪರಮಿತ + ಪಂಕ್ತ]

సరిమితవృత్తి. (నా). మితవాగి బరువ మళి; దేబ్బు కడమే
 యిల్లదే సాధారణవాగి బరువ మళి : కుదితవృత్తి భాగ-
 ఇల్లి కరిందద తం అంగులగవరేగూ మళి (భూవివ, ౨౫౬).

[ಪರಮಿತ + ಪು. ಸ್ತ.]

ಪರಿಮಿತಾಯು (ನಾ). ೧. ದೀರ್ಘವಲ್ಲದ ಆಯುಷ್ಯ; ಅಲ್ಪ
ಯುಷ್ಯ. ೨. ಅಲ್ಪಕಾಲದ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಅಲ್ಪ
ಯುಷಿ : ಮನುಷ್ಯಪರಿಮಿತಾಯುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಂ
ಗಳನ್ನೊದ್ದನೆಂದರೆ ದೇಶಕಾಲಬಲೋಪಾಯಾದಿಂ ಸೇವಿಸುಗೆ (ದ್ರವಿ.
೧-೫೪ ಪ). [ಪರಿಮಿತ + ಅಯುಷ್ಯ].

ಪರಮಿಸಿತಿ (ನಾ). ೧. ಅಕತೆ ; ಪ್ರಮಾಣ. ೨. ಎಲ್ಲೆ ; ಮಿತಿ ;
 ಸೀಮೆ : ಕನ್ನಡದ ಉಪಭಾಷಾಪರದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ನನ್ನ ಪರಿಚಯದ
 ಪರಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ್ದೇನೆ (ದ್ರಾವಿ. ೩೯೩); ಈ ಹಿಂದೆ ಮುಂದಿನ
 ಪರಮಿತಿಕಲ್ಪೆ ಹಿಂದಿನದು ನಿಶ್ಚಿತ, ಮುಂದಿನದು ಅನಿಶ್ಚಿತ (ಸಾಹಿ. ೧೫೨).
 [ಸಂ.]

ಪರಿಮಿತಿಗೊಳಿಸು (ಕೆ). ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸು ; ಮಿತಿಗೊಳಿಸು :
ಭಾವಗೀತೆಯಾದರೋ . . . ತನ್ನ ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಪರಿಮಿತಿಗೊಳಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳು, ತದೆ (ಭಾವಗೀತೆ ೧೪). [ಪರಿಮಿತಿ + ಕೊಳ್ಳು, +-ಇಷ್ಟು]

ಪರಿಮಿಲಿತ, ಪರಿಮಿಲಿತ (ಗು). ನೇರದ; ಕೂಡಿದ: ಪರಮಪ್ರಕೃತಿ
 ಪರಿಮಿಲಿ [ಪಾಕಾಂ.೪]ತ . . . ಪರಂಪರಾಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳ ನಿರೂಪಣೆ ಚಿತ್ರಿಸು
 (ಪ್ರಕೃ. ೬೧-೪೫). ಪರಿಮಿಲಿತ: ಕನ್ನಡದ ಮೂಲಭೂತಪರಿಮಿಲಿತಗಳ
 ಪ್ರವಣತೆನ್ನುತ್ತಿರುವುದು ಮೂಲಾಂಶವೆಂದು ಗಣ್ಯರೊಳಿಡ್ಡಾಣ
 (ಕುವೆಂಪು-೨-೨೭). [ಸಂ.]

ಪರಿಮಿಶ್ರ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾದ ಬೆರಕೆ,-ಮಿಶ್ರಣ : ಕುಂಕುಮಸಂ
ಸಾರ,ವ ನೀರಂ ಕರದಿಂ ಮೇಲೆ ಚೆಲ್ಲಿ (ಪದ್ಯಾರ, ೪-೨೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಮಿತ್ತಿ (ಗು). ಜಿನ್ಮಾನ್ಯ ಬೆರಕೆಯಾದ, ಬೆರಕೆ : ಕರ್ತವ್ಯ
ಮಾಡುವುದೆಂದರೆ ಸಮಕಂಠವು, ವದನವು ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದರ್ಥ
ಎಂದರೆ ಪರಿಮಿತ್ತಿ, ಕಾರ್ಯ ಮಹಿಮೆಯೆಂದರೆ ಸರಸವಿಭಾಗವೆಂದರ್ಥ
(ಶಾಂಕು... ೨-೨೨). [ಸಂ.]

ಪರಿಮಿಳಿತ 'ಪರಿಮಲಿತ' ನೋ.

ಪರಮುಕ್ತ (ಗು). ಬಿಚ್ಚಿರುವ; ಕಟ್ಟಿದಿರುವ: ಚಾಪಚ್ಯುತನವಗ
ವಾಹನದ ಪರಮುಕ್ತ ಕೀಟಗಳ ಗವಿವೀನದ . . . ಇವಾವುದು ಧರ್ಮಗವಿ
(ಕುವಾ. ಕ. ೨೩-೨೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಮುತ್ತು (ನಾ). ೦. ಆವರಿಸುವುದು : "ಪರಿಮುತ್ತುಗೊಳ್"
 ಪರಾ. ೨. ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು :
 "ಪರಿಮುತ್ತುತ್ತು"ಯೆನೆ ಸೆಳೆವುದಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೭೦) ; "ಕನದು"
 ದಿಬ್ಬುದು ಸುಲಿದುದೆನೆಲು ಪರಿಮುತ್ತುನೆಲಪತರಳು ಸೆಳೆವುದು ಬೆಸಗಿ"
 (ಕಬ್ಬ ಮಂ. ೬೪). [ಪರ್ಮು+ಮುತ್ತು]

ಪರಿಮುತ್ತುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವರಿಸು; ಆಶ್ರಮಿಸು; ಹಬ್ಬು : ಭೂಭವನಮುನುಷುಮಂ ಪರಿಮುತ್ತುಗೊಳ್ ಕಟ್ಟಲೆಯ ಭಯದಿಂ (ಪದ್ಯ. ೬-೨೬೨); ಅನುಪಮಸುಗಂಧಿನವಜಾನನಮಂ ಪರಿಮುತ್ತುಗೊಳ್ ಮಂದಮ ರಕ್ಷಾವಿನಿಯೋಗಕ್ಕಿಕ್ಕಿದ ಕಾಂಚನಜಂಪಕಮಲ್ಲೆ ಸತಿಯ ನಾಸಾಮುಕುಳಂ (ಪದ್ಯ. ೬-೪೯). ೨. ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕು; ಬಗ್ಗೆ ಹಾಕು: ಕಂದರ್ಪದೇವನಂ ಕಂಡು ಪರಿಮುತ್ತುಗೊಂಡು ಪೂರ್ವಕ ಕಂಡುತುರ್ಗಿನಂ ಜದಿದು(ಲೀಲಾವ. ೧೧-೪೪); ಉಳಿದುದ್ದುತ್ತರ... ದುರ್ಗಂಗಳಂ ಕುಟುಪಿಂದಂ ಪರಿಮುತ್ತುಗೊಂಡು ಪುರಮಂ ಕೆಯ್ಯೊಂಡು (ಪದ್ಯ. ೫-೫೧). ೩. ಸೋಲಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು: ಕತ್ತರಿಸಿ ಜಂಪ್ರ ಕಳೆಯಂ ಪತ್ತಿಸಿದಂತೆಸೆವ ಸತಿಯ ಸುಲಿಪಲ್ಲವನಂ ಮುತ್ತಿನಿಲಾಸಮಂ ಪರಿಮುತ್ತುಗೊಳ್ಳಾ[ಸಾಕಾಂ. ಗಳೊಳ್ಳಾ]ಬ್ಬದೆಂಬುದೊಂದಕ್ಕರಿಯೇ (ಮಲ್ಲ. ೬-೬೫). [ಪರಿಮುತ್ತು + ಕೊಳ್]

ಪರಿಮುತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು; ಅದಿಮುತ್ತು; "ವಸಂತದೂತಿಕೆ" (ಪ್ರಥಮ). [ಪರಿ + ಮುತ್ತಿ]

ಪರಿಮೃತ (ನಾ). ಸತ್ತು ಹೋದವನು; ಪುರಣ ಹೊಂದಿದವನು: ಪರಿಮೃತನಾದನೆ ವಿಮೃತ ಬಹುಪ್ರತೋದಾತ್ತಯಶಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೨). [ಸಂ.]

ಪರಿಮೃತ್ಯ (ನಾ). ಶುದ್ಧಮಾಡಿದುದು; ಶುಭ್ರವಾದುದು: ಎಸೆನ ಶಶಿ ತಾರಿಗಳು ಕಾಂತಿಪ್ರಸರದಲಿ ಪರಿಮೃತ್ಯವಾದುವು ದೇವಿಗಳೆಂಬೇ ನಂದಿನಚ್ಚುತನುದಯದುಕ್ಕವವ (ವಿಭಾಗ. ೧೦-೩-೩೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಮೇಯ (ಗು). ೧. ಅಳಿಯಲ್ಲದವ. ೨. ಅಳಿಯಬೇಕಾದ. ೩. ಅತ್ಯಂತ ಅಲ್ಪವಾದ. ೪. [ಗಣಿತ] (ಮೊತ್ತ ಅಥವಾ ಪ್ರಮಾಣದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಭಾತಮೂಲಚಿಹ್ನೆಗಳಿಲ್ಲದೆ ನಿರೂಪಿಸ ಬಹುದಾದ: ಸಮೀಕರಣಗಳ ಪರಿಮೇಯ (rational) ಮೂಲಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಕ್ತಿ ಇದ್ದು, ದ್ವಿಭಾಜಕ ಸಾಮಾನ್ಯ ಅನಿರ್ಧಾರ್ಯ ಸಮೀಕರಣವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದಿಡುಗುವುದರಲ್ಲಿ ಅವರು ಜಯ ಗಳಿಸಿದ್ದರು (ಕಪ್ಪ. ೪೬೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಮೋಷ (ನಾ). ಕಳ್ಳತನ; ಕಳ್ಳವು. [ಸಂ.]

ಪರಿಮೋಷಿ (ನಾ). ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡುವವನು; ಕಳ್ಳ; ಚೋರ: "ನಿಕಾಗಾರಿಕೆ, ತನ್ನರ, . . . ಪರಿಮೋಷಿ, ಪಾರಂಥಿಕ, ಸ್ತ್ರೀನ: -ಈ ೧೦ ಕಳ್ಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೬-೧೪೩); "ಪರಿಮೋಷಿ ದಸ್ಯು . . . ಹುರ್ಮ ಮಲಿಮು ಚನ್ನಪ್ಪ ನಕ್ಕುಂ ಸ್ತ್ರೀನಂ" (ದಸ್ಯು. ೪೩೬-೪೩೮). [ಸಂ. ಪರಿಮೋಷಿನ್]

ಪರಿಮ್ನಾನ (ಗು). ೧. ಕಳೆಗುಂದಿದ; ಕಾಂತಿಹೀನವಾದ: ಅರಸನರಿಯು ಪರಿಮ್ನಾನಮುಖಮನುಸತಿಸ್ತಯಸ್ಪಾರಿಕ ವಿರೋಚನವಾಗಿ ನೋಡಿ (ಮಲ್ಲ. ೪-೩). ೨. ಬಳಲಿದ; ಆಯಾಸ ಗೊಂಡ: ಪರಿಮ್ನಾನಸಖೀಮುಖಾಬ್ಬ ಮನಭೀಕ್ಷಿತ ಸ್ವಲ್ಪಪಾಂಗದಿಂಗಿತಂ ಮಾನಸದೊಳ್ಳೊಡರ್ಪದುದು ತನ್ನೊಳದೊಳ್ ಜಳಕೇಳಿಯಾಂಪುದಂ (ರಾಜತೀ. ೧೦-೬೦). ೩. ದುರ್ಬಲವಾದ; ಬಲಗುಂದಿದ. [ಸಂ.]

ಪರಿಮ್ನಾನತೆ (ನಾ). ೧. ಬಾಧಿರುವಿಕೆ; ಕಳೆಗುಂದಿರುವಿಕೆ: ಅಗಾಚಾರಧೂಪಗ್ರಹಣಾಂಜನಕ್ಕೆ ದಸಮಾಕುಲಾಕ್ಷಿಪರಿಮ್ನಾನ (ಕಾ) ದೀಪಾಂಕು(ಲೀಲಾವತ). ಕರ್ಣಪೂರವಾಟಿಗಳಂದಲೆಲುಮುಖಮಂದಳ ಜ್ಯೋತಿಸ್ಪರ್ಧಿಯೊಂದು ಲೀಲಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗಾಪಾಸಮಾಗಿದೆ(ಪಂ. ೨೪. ೬-೧೪). ೨. ಆಯಾಸ; ದಡವು; ಬಳಲಿಕೆ: ಪಥಿಕಾ ಮಲ ದಿಲ್ಲೆನಲ್ ಪರಿಮ್ನಾನತೆ ಸ್ವತು ಬಟ್ಟಿನಡೆಯಲ್ಪಡೆಯಲ್ ವಿಷಯಾಂಕ ರಾಳದೊಳ್ (ಮಲ್ಲ. ೨-೨೪); ಪಾಸಕಿಯರ್ಪತೋಕೆಯ ಸಮೀಪ

ದೊಳದ್ . . . ಕುಜರಾಣಿಯನೊವದ ಕಟ್ಟನಿಲ್ಲ ರೂಪ್ಯಾನಿಲವಾತದಿಂ ತಪಸತಾಪದಿನಂದಿಗಗ್ಗಲಂ ಪರಿಮ್ನಾನತೆಯಕ್ಕು ಮೆಂದುಬಿಡಿದಂ ಕೆಲವಂ ಪದನಂಜಯಾತ್ಮಜಂ (ಪಂ. ೧೧-೧೨೪). [ಪರಿಮ್ನಾನ + ತೆ]

ಪರಿಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಪಾರಿಜಾತವು ಪರಿಯ ವೃಕ್ಷವು . . . ಕರಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಪ್ರೇಮದೊಳ್ ವನವೊಪ್ಪಿತು (ಗೋ. ೨೪). [?]

ಪರಿಯಂಕ (ನಾ). ೧. ಹಾಸುಗೆ; ಶಯ್ಯೆ: ಪೇನಿಯಹ ಪರಿಯಂಕದಲಿ ನಿಜವಾಸಿಯಹ ಶಿಷ್ಯನಿಯಲಿ ನಿರ್ದೋಷಿಯಹ ಪಕ್ಕಕ್ಕಿಯಲಿ ಮೋಹದಲಿ ತಾಯೆನಿಸಿ ಬಿಸು ಕಾರ್ಯಕೆ ಮಂತ್ರಿಯನಿಸುವ ಮೈಸಿರಿಯನುಳ್ಳ ಪಳು ರಾಣೀವಾಸವೆಂದೆನಿಸುವಳು (ಕುಮ್ಭ. ೬-೪೦); ಅರುಣೋದಯ ದಲ್ಲಿ ರಂಗನಿಂಜೆ . . . ಪರಿಯಂಕದಲ್ಲಿಯ ಶಿವನು ಕಾಣದೆ ಪಿರದಲ್ಲಿ ಕಳವಳಿಸದಳು (ಕಾಮ. ೩-೧); ಭಾಳಲೋಚನನ ಸರ್ವಾಧರಣಮಂ ನೀನು ಹರಿಯ ಪರಿಯಂಕವೆಂಬ ದೀಳುಮಾತನು . . . ಕೀಳಿ (ನೀಲೋ. ೧೩-೫). ೨. ಮಂಚ; ಪಲ್ಲಂಗ: "ಶಯನಮಾ ಪರಿಯಂಕಮಾ ಶಯ್ಯೆಯನೆ ಮಂಚಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೫); ಅಗಲೆಮ್ಮ ಸುಡಿ ಪ್ರಮಾಣಮದಾಗೆ ಎಮ್ಮ ಮಳನನೆ ಮೈದುನರಯೋಗವೇ ಪರಿಯಂಕ ತೂವಿದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟವಲಾ (ಬಸವ. ೩೯-೬೧); ಸಾರಮಣಿಪರಿಯಂಕ ಪರಿ ಸಂಸ್ಕಾರದಲಿ ಮುಲಗುವ ಮಹಿಪತಿ ನೀರೊಳಗೊಳಗುವನು (ಕುಮ್ಭ. ೩-೪೦); ಪರಿಯಂಕಜಾತ ಚೀತ್ಯತಂ . . . ಸುರುಚಿರೋಷ್ಣ ದೃಂದ್ಯ ತಪ್ಪಿತ್ಯತಂ ಕರಮಾಪ್ತಲ್ ಗಣಕಾಜನಂಗಳೊಲವಿಂ ಸಂಘೋಗಮಂ ತಾಳಿದರ್ (ಪ್ರಥಮ. ೨೪-೧೪೧). ೩. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ; ಮೇನೆ: "ಪರಿಯಂಕ-ಪರ್ಯಂಕ-ಮಂಚ, ಪಾಲಕಿ" (ಪದ್ಯ. ೪೩. ೨೪). ೪. (ಆಲಂ) ವಾಹನ: ಹರಿಯ ಪರಿಯಂಕಮೆಂಬಂಕ ಪತ್ರಾನ್ವಿತಂ . . . ಪರಮ ಯೋಗೀಶರಂತಕಾಂತಿಯೊಂದೊಪ್ಪುವತ್ತೊಂದು ಪಟವೃಕ್ಷವು . . . ಎಸೆಯಲು (ಸದನೋ. ೪-೩೪). [< ಪ್ರಾ. ಪರಿಯಂಕ. /ಸಂ. ಪರ್ಯಂಕ]

ಪರಿಯಂಕ 'ಪರ್ಯಂತರ' ನೋ.

ಪರಿಯಂತಂ 'ಪರ್ಯಂತರ' ನೋ.

ಪರಿಯಂತರ 'ಪರ್ಯಂತರ' ನೋ.

ಪರಿಯಂತರ 'ಪರ್ಯಂತರ' ನೋ.

ಪರಿಯಂತರ 'ಪರ್ಯಂತರ' ನೋ.

ಪರಿಯಂತ್ರ 'ಪರ್ಯಂತರ' ನೋ.

ಪರಿಯಟಿಣ 'ಪರಿಯಟಿನ' ನೋ.

ಪರಿಯಟಿನ, ಪರಿಯಟಿಣ (ನಾ). ೧. ಚಲನೆ: ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭಿಯ ಲಲಾಟಪಟ್ಟದೊಳ್ ಚಾಮರದ ಕೋಮಲಪವನಪರಿಯಟಿನದಿಂ ಪರಿಪಾಟಿ ದಪ್ಪ[ಪ್ಪ] ಸುಳುಗುರುಳೆಂಬ ತುಂದಿಯ ಬುಬಲಂ . . . ಪಂಕಿ ಗೊಳಸುವಿನಗಂ (ಅನಂ. ೬-೬೯). ೨. ಸಂಚಾರ; ತಿರುಗಾಟ; ಅಲೆದಾಟ: ವಿಟಿನಂತೆ ಕಾಂತಾರಕಲಸದ್ವಿಲಾಸಪರಿಯಟಿನ [ಸಾಕಾಂ. ಪರ್ಯಟಿನ]ದಿಂದೊಪ್ಪಿದುದು . . . ಮಹಾಧ್ವರತುಂಗಮಂ (ಜೈ. ೩೫-೬). **ಪರಿಯಟಿಣ:** ೩. ಆ ಸಮಯದಲಿ ಬಂದನೊಬ್ಬನು ಭೂಸುರನು ಸಕುತೂಪನು ಬದುದೇಶಪರಿಯಟಿಣವಾಸಾಭ್ಯಾಸಶಿಕ್ಷೆಯಲಿ (ಕುಮ್ಭ. ೧೧-೨); ಲಂಕಾಪುರದ ಸಿರಿ ಸೀರಮದಾ ಪಾರ್ವಿಯ ಪರಿಯಟಿಣ [ಸಾಕಾಂ. ಐಯನ, ಯಟಿನ]ಪ್ರಚಂಡ ಸುಮಾಲ್ಯವಂತಂಗೆ (ತೋರಾ. ೧-೪-೨೫). [<ಸಂ. ಪರ್ಯಟಿನ]

ಪರಿಯಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗು (?): ನಾಡ್ ಅಳ ನಿಜವಿತ್ತನ ಪರಿಯಟ್ಟು (ಮೈ. ೧೯೨೪. ೧೦೪-೨; ?).

[ಪರಿ? + ಅಟ್ಟು]

ಪರಿಯಾಣ 'ಪರಿಯಾಣ' ನೋ.

ಪರಿಯರ 'ಪರಿಯಾರ' ನೋ.

ಪರಿಯಪ್ಪಿ 'ಪರ್ಯಪ್ಪಿ' ನೋ.

ಪರಿಯಪ್ಪಿ ಗೆಯ್ 'ಪರ್ಯಪ್ಪಿ ಗೆಯ್' ನೋ.

ಪರಿಯಳ 'ಪರಿಯಾಣ' ನೋ.

ಪರಿಯಾಣ, ಪರಿಯಣ, ಪರಿಯಳ, ಪರಿವಾಣ, ಪರ್ಯಾಣ,

ಪರ್ಯಾಣ, ಪರ್ಯಾಳ, ಹರಿಯಾಣ, ಹರಿಯಾಣ, ಹರಿವಣ,

ಹರಿವಾಣ (ಸಾ). ೧. ಪಟ್ಟಿ; ತಾಟು: ಅಗಲಾಗಳುಸುಖಿಯು

ಬೆನ್ನೊಳ್ ಹಿರಿಯ ಪರಿಯಾಣಮುನಿಟ್ಟಿದಂ ತೆಳ್ಳನೆ ತೀವಿ ಬಡ್ಡಿಸಿದೊಡೆ

(ಮಹಾಕಾ. ೬೪-೨೧); ದೇವರಾರೋಗತೆಯು ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ

ಮುಂದಿದರ್ ಪರಿಯಾಣಮಂ ತೆಗೆದು ಇನ್ನೊಂದು ಪರಿಯಾಣಮಂ ಪನ್ನ

ಎಂಬ ಕಪ್ಪವ ನೋಡಾ (ಪನ್ನವ. ೪೨-೬); ಕನಕದಿಂ ಸಮೆದ ಪರಿಯಾಣ

ದೊಳ್ ಮನವೊನೆದು ಪೊಸ ಪೊಂಗಳಂ ತೀವಿ (ನಂಬರ. ೧೬-೧೬);

ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಕ್ಕಳುಕುಂ ಪರಿಯಾಣದಲಿ ಪೊಸಪೊಸ ಪದಾರ್ಥಕ್ರೀಣಿಯಂ

ಲೇಸಾಗಿ ಗಣಿಸಿ (ಬಸವ. ೬೬-೧೧); ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪರಿಯಾಣದ ಮೇಲಿರಿ

ಸಿದ . . . ಎಳ್ಳುಂಡೆಯಂ (ಪ್ರಾಣವಂ. ೬-೬೬); ತಾನು . . . ಚನ್ನದ

ಪರಿಯಾಣದಲ್ಲಿ ಪೂಜಾಮೃತವನುಣ್ಣು ತ ಎನ್ನಂ ಕದವಿನ ಮಹಿಯಲ್ಲಿ

ಕುಳ್ಳಂನಿ ಒಡೆದ ಓಡಿನಲ್ಲಿ ಅಂಬರಿಯನೊಯಲು (ಭಸವ. ೪೦-೬೪).

೨. ಕೊಳಗದಪ್ಪಲೆ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನ; ಭಾಂಡ; ದೊಡ್ಡ

ಬಾಯಿಯ ಪಾತ್ರೆ: "ಪುರಸಾಕ್ರಮನೆ ಪರಿಯಾ[ಪಾಕಾಂ. ಪಾ]ಣ

ಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೨೫); ಮಹಾಭನವಪ್ಪ ಬೋನವನು

ಒಂದನುವಿನ ಪರಿಯಾಣದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಗುರುಲಿಂಗವು ಒಳಗಾದ ಲಿಂಗ

ವಾರೋಗತೆಯು ಮಾಡಿ ಮಿಕ್ಕುದು ಪ್ರಸಾದವೆ (ದೇವಾನ. ೫೦-೯೯).

೩. ನೈವೇದ್ಯ; ಎಡೆ: ಕಬ್ಬ ಸ್ವರ್ ರೂಪ ರಸ ಗಂಧಗಳ ವಿವರಿಸಿ

ಕಳೆದು ಪ್ರಾಣಲಿಂಗ ನಿಮಗೆ ಪರಿಯಾಣವ ಮಾಡಿದನೋ ಅಯ್ಯ (೩ವಗೀ.

೧೨೫-೬೨೦). ಪರಿಯಾಣ: ೧. ಪರಿದ ತಲೆಗಲೆಯ ಪರಿಯಾಣಮಾಗೆ

ಪುಲಮುಟ್ಟಿದ ಬೋನಮಾಗೆ ಸಿರಿಯ ಮಹಿಮೆಯಂ ಮಹಿಯಲೇ

ನಾತಾದೊ ಬನದೊಳಿರ್ಪರವಾ ಪಾಂಡವರಾ (ಪಂಪಕಾ. ೭-೨೪);

ಪರಿಯಾಣದ ಬಾಣಿಸಿ . . . ಮಂಡವಿಯ ವಿವಾಸನವಾಸಂಗಳಿಂದಂ

(ಕಾಂಕಿಪು. ೧೦-೧೪೬); ಪರಿಯಾಣವೆ ಭಾಷನವೆಂಬರು ಪರಿಯಾಣ

ಭಾಷನವಲ್ಲ (ಬಸವ. ೪೬೬); ಕೆಲಕೊಪ್ಪು ಚಿತ್ರಕೇ ಪರಿಯಾಣ

[ಪಾಕಾಂ. ೪]ಮಂ ನೈವೇದ್ಯನಾಡೋಗಿಸಲ್ ಕರೆ ಮಂಜುಭೋಷೆಯಂ

ದರಿಸಿಗೆ ಬೋನಮತ್ತಲಾಲಿದತ್ತಮರೇಂದ್ರಮಹತ್ತರೀಜನಂ (ಅನಂಪು.

೪-೪೫). ೨. ಪರಿಯಾಣ ತಳಿಗೆ ಕನ್ನಡಿ ಗಿಣ್ಣು ಬಾದಿಯಾಗಿದ್ದ ನಾನಾ

ತೆಜದ ಪರಿಯಾಣದ ಸಾರಿನಿಂದ . . . ಕಂಚುಗಾಣರ ಪಸರವೊಪ್ಪಿದುದು

(ಸಾಂಪು. ೧೨-೬೬). ೪. ಮುಚ್ಚುವ ಸಾಧನ; "ಮುಚ್ಚಳ; ಶ್ರಾವೆ"

(ಪ್ರಧಾಣ). ಪರಿಯಳ: ೧. ತಳೆದನಿಮಿಷವಧುಗಳ ಕಣ್ಣಿನ

ಸಿದರ್ . . . ಸುವರ್ಣಮಯಪರಿಯಳಮಂ ಭಕ್ಷ್ಯೋಪಪಂಚ ಹಿರುವಿಲ

ಸಿತಮಂ (ಪಂಪಕಾ. ೧೬-೯೧); ಕಪ್ಪುರದ ಪಂಕ್ತಿ ಕದ ತೊಡವನೊಳ

ಕೊಂಡು ಪೊಳವ ಪಳಕಿನ ಪರಿಯಳಂ[ಪಾಕಾಂ. ೫೦]ಗಳುಂ (ಪರ್ವಪು.

೫-೬೬); ಕೆಂಬರಲ ಪರಿಯಳಂ[ಪಾಕಾಂ. ೫೦]ಗಲೊಳ್ಳಿಳಗಿದ ಮಂಗಳ

ಮಣಿದೇವಂಗಳ ಬೆಳಗು . . . ಪರಕಲಿಸಿದುದೆಂಬಂತೆ ಸಂಜೆಗಿಂಪು ರಂಜಿ

ಸಿಕ್ಕು (ಪಾರ್ವತ. ೧೦-೧೨). ೩. ಜನ್ನಿಗಿಯಾವಂ ಪರಿಸಿದ ಪೊನ್ನಂ

ಪರಿಯಳ[ಪಾಕಾಂ. ೫]ಮನೊಯ್ತು ಕಳ್ಳರನಂತಿಂಪನ್ನದು ಗಡ ಮನೆದೈವದ

ಸನ್ನಿಧಿಯ ನೋಡೆ ಮನೆಯ ಕುನ್ನಿ ವಿಶೇಷಂ (ಪಸಾರ. ೯೬೬).

ಪರಿವಾಣ: ೧. ಒಡೆಯರ ಸಹಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿವಾಣ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರು

ಕೊಂಡು ಉಂಬ ಸಮಗ್ರಾಹಕನಲ್ಲಯ್ಯಾ (ಸರ್ವಪ. ೪೬-೨೪೫);

ಕುಮಾರರಂ ಪಂಚಿಯೊಳಿರಿಸಿ ಪಾಯಸಮಂ ಪರಿವಾ[ಪಾಕಾಂ. ಯಾ]ಣಂ

ಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಬಡಿಸಿ (ಪುಣ್ಯಪು. ೩-೪೨); ಮಿಂಚುವ ಪರಿವಾಣಾ ಇಂಬು

. . . ಪಂಚಾರತಿ ಗಂಟೆಗಳಿಂದ ಮೆಚುವೆವು ಕಂಚುಗಾಣರ ಪಸರಗಳು

(ಕಂಪದಿ. ೬-೬೯); ಮುಖ್ಯಭೋಜನದ್ರವ್ಯವಾ ತರುವೆಯರು ಪೊಸ

ಮಿಸುಗಿ ಪರಿವಾಣದೊಳು ತೀವಿಯರದೆ ತಂದೀಯಲು (ಸದನೋ.

೧೯-೨೯); ಬೀಸಿದನ್ ಬೊಗಕೆ ಮೋದಿ ಪರಿವಾಣಮಂ (ಪ್ರೀರಾಮಾ.

೧೦೦-೧೧). ೪. ಪರಿವಾಣ ಮುಚ್ಚಿದ ಕುಡಿಗಳಿಗೆ ಕಣಕದ ಲೇಪ

ಹಾಕಿ ದಾಯಿ ಮುಚ್ಚಿದ (ಚಪ್ಪ. ೨೪೧). ಪರ್ಯಾಣ: ೧. ಅಂತು

ಪೊನ್ನದ್ದೆಗಳೆಗಳ ಮೇಲಳಂಕರಿಸಿದ ಚಂದೊನ್ನ ಸಿರಿಯ ಪರ್ಯಾಣಂಗಳೆಂ

ಪೊಂದಾವರಗೊಳಸಲದಂತೆ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಭೋಜನಲಕ್ಷ್ಮಿ ವಿವಾಸ

ಭವನಕ್ಕಾ ರಾಜಹಂಸನುಂ . . . ವಿಜಯಂಗೆಯ್ದು (ಸುಳುಮಾ.

೧೧-೨೯); ಸುವರ್ಣಪರ್ಯಾಣಂ[ಪಾಕಾಂ. ಪರಿಯಾಣ]ಗಳೆಂದುಮುಖ

ಮಯೂಖಮಾಣಕ್ಕದೀಪಕರಣಾರಾಣತ ಮರಕತಮಂಜುಷ್ಠಿಗಳೆಂ

(ಪಂಪಕಾ. ೧೨-೨೫). ಪರ್ಯಾಣ: ೧. ಹೊಲೆಯರಲ್ಲ ಚಕ್ಕ

ದೊಡ್ಡಪರನ್ನದೆ, ಪರ್ಯಾಣ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಗೌಡರ ಮನೆಬಾಗಿಲಿನಿಂದ

ಹೋಲಿಗೆ ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡು ತೃಪ್ತರಾಗಿ ನಡೆದರು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೨೬೫).

ಪರ್ಯಾಳ: ೩. ಶ್ರೀ ಬಾಳೇಶ್ವರದೇವಗ್ನ್ ಗಾವುಂಡ ಅಜ್ಜನ

ತೊಕ್ಕುಲು ದೇವರ ಪರ್ಯಾಳಕ್ಕೆ ಸೊಂದಗೊಲ ದೇವಗೌಡನ××ಲಿ ಬಿಟ್ಟ

ದಣ (ಸಾಧಾಣ. IX-೬, ೧೬೬-೫೬; 1093). ಹರಿಯಾಣ: ೧.

ಅಕ್ಕಿಯಂ ಹೂಸು ಯೆಣ್ಣೆಯನು ತೆಗೆಯೊಟ್ಟಿ ಮಿಕ್ಕ ಹರಿಯಾಣವ

ನುಡು ತೊಡು ಪಾಪುಗಿಯನೆಂದು ಚಕ್ಕ ಹರಿಯದ ಬಾಲೆ ಪಲ್ಲಭನನ

ಗಲ್ಲಳರಿಂದ ವಿಳಕೆಗೊಂಡಳು (ಪಚಕಾ. ೪-೪೬); ಮರದ ಹರಿಯಾಣ

ದೊಳುಂಡಂ (ಕಮದ. ೨೪೧ ಪ್ರಯೋ); ರಾಜಾನ್ನದಕ್ಕಿಯು ಸಾಲ

ಹರಿಯಾಣದ . . . ವಿವಿಧ ಭಕ್ಷ್ಯವಳಿಯ ಬಾಣಸದೊಳಗೆ ಬಂದಳು

ಮತ್ತ ಗಣಗಮನೆ (ಕುಣ್ಯಾ. ೩-೬೬); ಹೇಮದ ಸಾಲ ಹರಿಯಾಣ

ಗಳ ಸುವರ್ಣದ ಪಟ್ಟಿ ಬಟ್ಟಿಲುಗಳ . . . ಸಾಲೆಸಿದವಾ ಭನನಾಂಕರಾಳ

ದಲಿ (ಕೊರರಾ. ೬-೫೫-೬೪); ಸೊಡರ ಸುಳಿಸಿದರು ಹರಿಯಾಣಿ (ಪುರಂ.

೬೬-೫೯). ಹರಿಯಾಣ: ೧. ಹರನ ಚಿಗಣಗಿರಿಯು ಕೋಲ್ಕಾಲೆಯಂ

ತರಿಸಿ ಹರುಪದಿಂದ ಹೊನ್ನ ಹರಿಯಾಣವೊಳಗಿರಿಸಿ (ನಂಬರ. ೯-೬೬);

ಕ್ರಮವರಿಸಿ ಹೊಸ ಹೊನ್ನ ಪರಿಯಾಣಮುನಿಷವದಿಸಿ ಪಂಚ

ಪಕ್ಷ್ಯಾನ್ನಮನಮಳದೇವಾನ್ನ ದಿವ್ಯಾನ್ನಂಗಳಂ ಬಡಿಸಿ (ಬಸವ. ೪-೧೪);

ಗಲುದು ಸೊಣ್ಣಪ್ಪನು ಕೊಟ್ಟ ಉಪಕರಣ ಹರಿಯಾಣ ಅಡ್ಡಗೆ

(ಎಕ. IX, ವೆಂಗಳೂ. ೯೦-೪; ಸು. 1400). ಹರಿವಣ: ೧. ವಂಚ್ಚ

ಮಾಂಸದ ಹೊರಳೆಯಲಿ ರಣಭೂತದೊಳಿಗೆ ಹರನ[ಪಾಕಾಂ. ಯಾ]ಣವ

ನಿಟ್ಟಂತೆ ಹೊಸ ಪರಿಯಾಯ್ತು ರಣಭೂಮಿ (ಕೊರರಾ. ೫-೬-೧೬);

ತರಿಸಿದನು ನವರತ್ನಖಚದ ಹರಿವಣವ (ಕೋಗಯ. ೯-೬೪); ನಗುತ

ಸುರಲನೆಯರು ಸಿಂಹಿಯ ದಿಗದು ಹೊತ್ತರು ಹರಿವಣಂಗಳ (ಅಂಬಕಾ.

೪೫-೪೦). ಹರಿವಾಣ: ೧. ಅಗಮನೆ ಹರಿವಾಣವಾಗಿ ಪುರಾಣವೆ

ಓಗರವಾಗಿ ಉಂಬಾತ ವೇದವಾಗಿ (ಕೋಲಾಂ. ೫-೧೨); ದೇವರಿಗೆ

ಬೆಳ್ಳಿಯ ಹರಿವಾಣವನೂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. IX, ಪನ್ನ. ೬೫-೬; 1278);

ಅರತಿಯ ಹರಿವಾಣ ಸುಳಿದುದು ಸಾಲು ಸೊಡರಗಳ (ಕುಣ್ಯಾ. ೬-೯೬);

ಅವಳು ಹೊನ್ನ ಹರಿವಾಣದ ಮೇಲೆ ಮೃದುವಾದ ರೇಶ್ಮಿಯ

ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಾಸಿದಳು (ಪಾಪು. ೪೦). ೩. ಇಪ್ಪಳೆ ಅವನೊಬ್ಬನು

ಪ್ರ××ಕ್ಕಿತಿ ಮಾಡಿ ಅಳವಿದಂಥವರು ಕರಿದೇವರ ಹರಿವಾಣಕೆ ವಿಸವನ್ನಿಕ್ಕಿದು

(ಎಕ. VII, ಪನ್ನ. ೫-೧೩; 1263 ?); ಯಾ ಭಮ್ರಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ

ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿದರೆ ಯಾ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಗಳ ಪರಿವಾಣಕ್ಕೆ ವಿಷವನ್ನಿಟ್ಟವರು (ಎಳ. XIV, ೨೫೦೦. ೧೯೮-೨೦; 1588). ೩. ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ದಿನನಿ ತುಂಬಿದ ತಳಿಗೆ: ಶ್ರೀರಂಗನಾಥದೇವರ ತಳಿಗೆ ಒಂದು ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಪರಿವಾಣ ಒಂದು (ಎಳ. XIV, ೨೫೦೦. ೨-೧೪; 1529); ಕಾಣಮನಾಯ್ಕತಿ x ತಮ್ಮ ಪರಿವಾಣಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು (ಎಳ. VII, ೨೮೩. ೪೬-೬; 1888 1). ೬. (?): ಸಾಕೆ ಆರ ಗಣಕೆಯರ ವೀರರ ಪರಿವಾಣದಾಯದ ಲೆಕ್ಕರ ದಿಂಕದಂಕಕಾಟರ . . . ಪರ್ವತರ ಮೊತ್ತದೊತ್ತರದ ತಿಂಥಿಯುನೊತ್ತರಿಸಿ ಇಟ್ಟನಿಸಿದ ಕಟ್ಟಣಕದಾಸ್ಥಾನದೊಳು (ಬಸರ. ೬-೨೧).

ಪರಿವಾಣದಾರತಿ - ತಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಆರತಿ: ಸುಪತಿಯರ ಪರಿವಾಣದಾರತಿಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುತ . . . ಒಪ್ಪಂಬಡೆದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೨೪); ಅದರ ರಥವೇಣದನ್ನು ನೃತ್ಯದ ತರುಣಿಯರ ಪರಿವಾಣದಾರತಿಗಳ ವಿಲಾಸದಲಿ (ತೊರಾ. ೧-೧೬-೧೨).

[ಪದ್ಯ: < ಪಾಣಿ. 1. / ತಮಿ. ಅರುಪಾಣ; ತುಳು. ಪರಿಯಾಣೊ, ಪರಿಯಾಣೊ; ಪರಿವಾಣೊ, ಅರಿಯಾಣೊ, ಅರಿವಾಣೊ; ತೆಲು. ಪರಿಯಲ, ಪರಿವಾಣ, ಅರಿವಾಣ./ಪ್ರಾ. ಪರಿವಲ, ಪರಿವಲ]

ಪರಿಯಾಣ (ನಾ): ಜೇನು; ತಡಿ: ಪುನರವಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಣಿ ಪೂಲಂ ಕವನೆಯ ಮನೆಯ ಪರಿಯಾಣದಿಂದ ತೋರ್ಕುವತ್ತಿಯರೆ ತನೊಂದಾನೆಯಿಂದ ಸೇವುಣ ಪ್ರಬಲಮಂ ನೂಂತಿ ಬೆಂಟೆ ಕೊಂದಂ. (ಸೌಹ. IX-1, ೩೪೦-೪; 1224). [< ಸಂ. ಪರ್ಯಾಣ]

ಪರಿಯಾಣಪೀಠ (ನಾ). ತಟ್ಟಿಯನ್ನಿಡುವ ಪೀಠ; ಅಡ್ಡದಿಗೆ: ಪರಳೆ ಪಾಸು ಗಡ್ಡಿಯನ್ನುತ್ತಲಿ ನೀ ಪರಿಯಾಣಪೀಠವನಿಸು (ಆನಂಜ. ೫-೫೪). [ಪರಿಯಾಣ + ಪೀಠ]

ಪರಿಯಾಣ (ನಾ). ಸಂಚಾರ; ತಿರುಗಾಟ. [ಸಂ.]

ಪರಿಯಾಪ್ತ (ನಾ). ಸಾಕಷ್ಟಾದುದು: ಭವಭಯಸಾಗರಕ್ಕೆ ತನ್ನಂಪ್ಪಿ ಕಮಲಪರಾಗಚಿಂತಾಪೋತವೇ ಪರಿಯಾಪ್ತವು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೫-೩೪). [< ಸಂ. ಪರ್ಯಾಪ್ತ]

ಪರಿಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಸಂತ್ಯಪ್ತಿ; ತುಪ್ಪಿ: ಎನಗೆ ನಿಮ್ಮಡಿಗಳ ಕೃಪಾ ರೋಷನವರೇ ಪರಿಯಾಪ್ತಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೬). [< ಸಂ. ಪರ್ಯಾಪ್ತಿ]

ಪರಿಯಾಯ (ನಾ). ೧. ಅನುಕ್ರಮ; ಸರದಿ; ಪರಿವಿಡಿ: "ಅನುಪಾತ್ಯಯಮುಂ . . . ಪರಿಯಾಯಮನುಗತಿ ವಿಶಯಮೆನಲು ಸುಪರಿವಿಡಿಯನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦-೧೪); ಪರದೇಶಮಂಡಲವನಿರವ ನೊಂದನೆ ಮಾಡಿ ಪರಿಯಾಯಪರೀಕ್ಷೆಯನೊಲಿದು ನೋಡುತ್ತ (ಚನ್ನ. ೪. ೪೪೬-೪೪೭); ಮಾಯದಧಿರಂಜನೆಯ ರಚಿತೋಪಾಯದಲಿ ಗೋತ್ರ ಪ್ರವರಪರಿಯಾಯವಲಿ ಪವಳಿಗಿದರು ಪಾಪನತಪೋಧನನ (ತೊರಾ. ೧-೫-೪೪). ೨. ರೀತಿ; ಬಗೆ; ಕ್ರಮ: ಗುರು ಲಿಂಗ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ವಾಸೋಹವ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತನ ಪರಿಯಾಯವ ನೋಡಿರಿಯ್ಯಾ (ಸರ್ವ. ೧೪೬-೬೧೪). ೩. ಬದಲು; ವ್ಯತಿರಿಕ್ತತೆ: ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡುದಕ್ಕೆ ಪರಿಯಾಯವೇ ಕುಟಲಿ (ಕೊಡ್ಲ. ೯-೧೧). ೪. ಬದಲಿ ರೂಪ, - ಆಕಾರ; ಪರ್ಯಾಯರೂಪ: ಬಯಲ ರೂಪಿನ ವಸ್ತು ಜೀವವದಕೆ ಗುಣನುತಂದದಣುವು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ನುಯಗಿಟ್ಟ ನರಸುರರಾದಿಯಾಡಾಕಾರ ಜಯಗಳದಲಿ ಪರಿಯಾಯ (ಕು. ೬೬-೧೨೩). [< ಸಂ. ಪರ್ಯಾಯ]

ಪರಿಯಾರ, ಪರಿಯರ (ನಾ). ತೆರಿಗೆಯಿಂದ ವಿನಾಯಿತಿ; ಕಂದಾಯ ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ರಿಯಾಯಿತಿ: ಭೂತಕರ್ಮಗ್ನಿ ಕಾಲಿಗ್ನಾಪಿ ಸರ್ವ ಪರಿಯಾರ ಪರಿಗ್ರಹದಿನ್ನು ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಂ ಕೆಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟಾರ್ (ಮೈ. ೧೯೪೧, ೧-೩೨; 648 1); ಕಾದು ರೂಸಾಗರ

ಪರಿಯಾರಂ ಕೊಟ್ಟನ್ (ಸೌಹ. IX-1, ೩೯೨-೫; 8ನೆಯ ಶತ); ಪರಿಯಾರಮಾನ್ಯದಿಸಿದೊನ್ನ ಇಮ್ಮಾಹಾಪಾತನಕ್ಕೆ (ಎಳ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೫೩-೪; ಸು. 8೦೦); ಆರ ಮನ್ನೆಲ್ಲ ಪರಿಯಾರ ಇಲ್ಲ ಕೊಡಂಗಿಯಲ್ಲ (ಸೌಹ. IX-1, ೨೪-೫೦; 936). ಪರಿಯರ: ಮೊಂಡಿಯ ಮೊದಲೊಕ್ಕೊಟ್ಟು ಕ್ಷಿಪ್ರವಿಯರ ಮಾಳ್ವದನ್ನು ಕೇರಿ ಸಮಸ್ತಂ ಕೆಡಿಗೆ ಪದಿನೇಯ ಮತ್ತರ್ (ಕಾ. II, ೪-೧೫; 918); ಮಾನ್ಯಕಾಣ ಮೂಞು ಶ್ರಾಹಿಗೆ ಪರಿಯರ ಗದ್ಯಾಣವನ್ನಿಜುವರ್ (ಸೌಹ. IX-1, ೬೬-೨೯; 992); ಒನೆದಿತ್ತ ಮೂಞನಮಾ ಬಸದಿಯ ಸೊಲಿಗೆ ವಿಶೇಷದಿಂದ ಪರಿಯರನ್ನುಂದಸತುದಲಿಮೈಂದಿ ಕರವದಮಿವಾಕೂಳ್ಳಾಳಗೈಯ್ಯ ತಳಭೋಗವಿನ (ಸೌಹ. XI-1, ೫೨-೬೬; 1007). [< ಸಂ. ಪರಿಹಾರ] ಪರಿಯಾರವಿಡು (ಕ್ರಿ). ತೆರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿನಾಯಿತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸು; ಕಂದಾಯದಲ್ಲಿ ರಿಯಾಯಿತಿ ಕೊಡು: ಕೋಟಿಮು ಮಣ್ಣು ಮ ಪಟಿಯ ಬಟ್ಟನೆ ಪರಿಯಾರವಿಟ್ಟಮ್ (ಎಳ. IV, ೧೬೩೩. ೬೦-೮೨; ಸು. 890). [ಪರಿಯಾರ + ವಿಡು]

ಪರಿಯಿಡು, ಪರಿಯಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ವೇಗವಾಗಿ ಹೋಗು, - ಧಾವಿಸು; ಮುನ್ನುಗ್ಗು: ಜವಗಿಡಿಸಲಾ ಜವನಂ ಪರಿಯಿಟ್ಟು ಮುತ್ತಿದಂ (ಪಂರಾಮ. ೧೦-೧೬೨); ದಿವಿಪಾಣನಿಂದನೆಗೆ ರಾಜರಾಜಾಧಿ ಪೇಕಮಂ ಮುಣಿಯಸುವೆನ್ನಗೀಗಲ್ ಪರಿಯಡುವನೆಂದು ತನ್ನೊಳ್ ಲಿಪ್ಪಿಯಿಸಿ (ಜಗದಿ. ೪-೬೪೪); ಭರದಿನರಮನೆಗೆ ಪರಿಯಿಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿದಾನೆ ಗಳ ದಂತಕಾಂತಿಯಂ ಕಿಟ್ಟು ಕಳೆದುಂ (ವರ್ಧ. ೬-೬೨); ಕೆಲಕೆವೇಗೆ ದಿಂದ ಪರಿಯಿಟ್ಟು ಕೆಲರ್ ನಡೆತಂದು ಮಂಟಪಸ್ಥಳದ ವಿಶಿಷ್ಟವಿಪ್ಪರ ದೊಳೊಡ್ಡದು ರಾಜಕರಾಜಸಂಕುಲಂ (ನಳ. ೩೦೮); ಭರದಿಂ ಹುರಂಗಬಲಂ ಬೆರಸಧಟೆಂದುರ್ ಕೊರ್ಪ ಪರಿಯಿಟ್ಟುಗಲ್ ಧರೆ ಕಂಪಿಸೆ ಕಲಿಕಾಮನ ಪುರಮಂ ಮುಳಿಸಿದೆ ಮುತ್ತಿದಂ ಗಿರಿಶಕುತಂ (ಕ್ರಿಪು. ೫-೬); ಪೊದಳು ಪಾಯ್ತು ಪರಿಯಿಟ್ಟು ವಾಯುರೆಯಂ ಹಯ ದ್ವಯಂ (ರಾಜಕ. ೧೩-೯೧). ೨. ಪ್ರವಹಿಸು; ಹರಿ: ಅಪ್ಪ ಪ್ರವಾಹಂ ಪರಿಯಿಡೆ ಪುಳಕಂ ಪೊಣ್ಣೆ (ರತ್ನ. ೬೦); ಬೆಮರ್ ಕರಂ ಪರಿಯಿಡೆ ಗದ್ದದಂ ಸುಳಿಗೊತ್ತಿರೆ (ಪಂಪ. ೬). ೩. ಧಾಳಿ ಮಾಡು; ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕು; ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗು: ಪರಿಯಿಟ್ಟೇ ಬಪ್ಪನೇ ಬಪ್ಪನೆ ಕಡುಮುಳಿಸಂ ಗಂಗೆಪರ್ವಾಡರಾಯಂ ನಿರುತಂ ತಾನೆನ್ನು ಚೋಳಂ ಮದಮನುಡುಗಿದಂ (ಸೌಹ. IX-1, ೧೧೮-೧೪; 1057); ಮೂಜನೆಯ ದಿವಸದಂದು ಶತ್ರುಳ್ಳಂ ನಂದ್ಯಾರ್ವಪುರಕ್ಕೆ ಪರಿಯಿಟ್ಟು ಪಲಂಭರರಸುಮಕ್ಕಳಂ ಕೊಂಡು (ಪಂರಾಮ. ೪-೨೨೪); ಪರಬಲಮಂ ಪರಾಕ್ರಮಿಸಲೆಂದೆರೆ ಗೌಡನುದಗ್ರಕೋಪದಿಂದ ಪರಿಯಿಡೆ (ಎಳ. XI, ಚತ್ರ. ೧೩-೧೬; 1124 1). ಹರಿಯಿಡು: ೧. ಮೇಪುಗಾಡಿದ ಹಳ್ಳದಲಿಗೆ ಪರಿಯಿಡುವ ಹರಿಣಗಳಾದ ಕಡೆವಾಯೊಳರೆಮಲ್ಲು ಬಾಡೆಗಳಿಜುಂಕೆಯೆಸಗ್ಗಲಂ ಸೆಳೆದು ತಂದಾ ಬಯಲೊಳ್ ಬಳ್ಳವಸೆಯಂ ಪೊಸೆಯಿಸಿಯುಂ (ಪಂಪ. ೪-೪೪). ೩. ಶ್ರೀಮುತ್ತಿಭುವನಮಲ್ಲ ಪೊಯ್ಯಳ ದಿಟ್ಟಿದವ ತಳಕಾಡ ಹರಿಯಿಟ್ಟಿಡೆ ಅದಿಯಮುನಿದಾನ್ತು ಕಾದಿ (ಮೈ. ೧೯೩೪, ೧೨-೪; 1117); ಕದಿದ ದಿದ್ಯಾಮದೋತ್ತಾಟಕ್ಕೆ ಪರಿಯಿಡುವ ಬಲಪೋ (ಪದ್ಮ. ೨-೪೦). [ಪರಿ + ಇಡು]

ಪರಿಯಿಸು, ಪರಿಸು, ಹರಿಯಿಸು, ಹರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಓಡಿಸು; ನುಗ್ಗಿಸು: ತದ್ರಥಮಂ ಹಂ ವಾಯುವೇಗದಿಂದ ಪರಿಯಿಸೆ ತಾಗಿದಂ ಪರಿಗನಂಕದ ಪೊಂಕದ ಸುಪ್ರತೀಕಮಂ (ಪಂಪ. ೧೧-೬೬); ನರಪತಿ ಕೈಲಸಂ ಬೆಸೆ ಭೂರ್ಜರಸೇನೆಗೆ ಸೂಚಿಯಾನೆಯಂ

ಪರಿಯುಸಿ ಗೆಲ್ಲಂ (ಗದಾಯು. ೨-೪೬); ತನ್ನ ರಥಮಂ ಲಂಕೇಶ್ವರ
ನಿರ್ದೋಷದ್ವಂದ್ಯರ ಪರಿಯುಸಿದನಾದೀಂ ಪ್ರತಾಪಿಯೋ ಪವನಸುತಂ
(ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೨೬); ಪರಿಯುಸೆ ಕೀಟಾ ಪಾಯ್ತು ರಥಯೂಥ
ರಥಾಂಗದ ನೇಮಿಭಾತದಿಂ ಧರಣಿ ಸುರುಳ್ಳು ಕಂಪಿಸೆ (ಕಾಂತೀಶ್ವ. ೮-೬೪);
ಪರ್ವಾಪ್ತು . . . ಬಂದಿಯನು ಪರಿಯುಸೆ ಪುಳಿಬಿಕ್ಕು ದಿಯಾದುದು
(ಸಾತ್ಯಭಾ. ೨೦-೮೩). ೨. ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪ್ರವಹಿಸು
ವಂತೆ ಮಾಡು; ನೋಯಲ್ ಕೊಡಗೊಂಡು ತಿರ್ದಿ ಬಚ್ಚಲನೆರ್ದೊಂಬಿ
ದೊಳ್ ಪರಿಯುಸಲ್ . . . ಬಗೆದುದಂದು ಜನಂ ಪುನಃಂದ್ರಿಕಾಂಬುವಂ
(ಅವಿಶ್ವ. ೬-೪೫); ಅಮೃತಾಣ್ಣವಮನೆ ಮೇರುವಿನ ಮೇಲಿಳಾ
ವನಕೆ ತಿರ್ದಿ ಪರಿಯುಸಲಿಂದ್ರಂ ಸಮದೇರಿವೊಲ್ (ಪುಷ್ಪ. ೧೧-೯);
ಮುಗಿತ್ತರೆಯ ಕೊಳದ ಕಟ್ಟಿನೊಡೆಯುತ್ತೆ ಕರ್ಬೊನಲ ಪರಿಯುಸುವಂತೆ
ಮುರುಬು ಸಡಿಲಿಸಿ ದೀಸಿದಳ್ ಕೇಶಪಾಶಮಂ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೩೩-೪೬).
ಪರಿಸು; ೧. ನಿರಯೋದಯಂ ಕೀಟಾಕಾಗಿರಲರಿವನೆ ಪರಿಸುತಂ
ಕಿರಿಟಿಯ ರಥಮಂ (ಸಮಗ. ೪-೧೪೪); ಅಮಲಾಸನಂ ಹಂಸಿಯಂ
ಕಮಲಾಂಬಕಂ ಬೇಗದಿಂ ಗರುಡನ ಒತ್ತರಿಪ ಸಕಲ ಸಂರಂಭದಿಂದೊಳಾ ಪರಿ
ಸುತ್ತಿರಲ್ (ಚಿತ್ರಾ. ೧೬-೧೬); ಹಂಪಯನಶ್ಚದಂದದ ಪೇಟೆಗನೇಟಾ
ನೊಳೆ ಕೊಲಗುಭಯವೀಧಿಗಳ ಪರಿಸುವ ದಿರುದಿನ ರಾಯರಾಪುರವ ಸಿಂಗರ
ವಾಂಕ ಕೇರಿಯೊಪ್ಪಿಹುವು (ಕಂಸವಿ. ೩-೫೮). ೨. ಪರಿಸುಗುಮಿಲ್ಲಿ
ಭೋಗರವ ನೆತ್ತರ ಪರ್ವೊನಲಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೩೬);
ಇಳಿಯನೀರದಿಮಾಡಿದ ಪಾದ ಜಪನ ಬಾಂಭೊಳೆಯ ಪರಿಸಿದಂಪ್ಪಿ ಜಪನ
(ನೋಹತ. ೧೪-೧೯); ರಕ್ತದ ಬಲುಗಾಲುಮೆಯ ಪರಿಸಿದರು (ಕಂಸವಿ.
೧೫-೫೪). ೩. ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು;
ನಡೆಯಿಸು; ಕಳುಹಿಸು; (೪). ಹರಿಯಿಸು; ೧. ಹಂ ರಥಮಂ
ಹರಿಯಿಸುತಂ ತೆರಳ್ಳಿ ತತ್ವಮನೆ ಪೇಯ್ತು ಗಡ ಕಾದಿಸಿದಂ (ಸಮಸ.
೧೦-೧೬೨); ಆನೆಯಂ ಮಗುರ್ಚಿ $\times \times \times$ ಹರಿಯಿಸಿ ಕಾದಿ ಮೇಲಾಳ
ಪ್ಪರ ಕೊಂಡು . . . ಜೋಳವಾಳೆಯ ನೆಟಿದ ದಾಸಿ (ಮೃಗ. ೧೯೩೪, ೧೨-೬; 117). ೪. ಕಳೆ; ಇಲ್ಲವಾಗಿಸು; ನಿವಾರಿಸು;
ಹಿಂತಾಡ ದುಸ್ಸಹಾಸವ್ಯಾಂತರ ಸಂತತಿಯನಾಗಳನುಭವಿಸುತಮಿಸರ್ಪಂ
ದರ್ಶ ಚೈತನ್ಯಮನಂತಾಗಳೆ ಪರಿಯುಸಿತ್ತು ಮೂರ್ಛಾವೇಗಂ (ಕಾಂಡಂಪಾ.
೯೨೮); ನೆಗಟ್ಟುಳಮಂ ಹರಿಯಪನೆಂಬರ್ತಿಯಂದಮಿಲ್ಲಿಗೆ ವಂದೆಂ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೩೦); ಪರಧನಹರಣನ ಹರಣಮಂ ಹರಿಯಪ ಪರಣತೆ
ಯನುರವಣಿಸಿ ದೆನ್ನೊಳೆ ಪರಿದು (ವರ್ಧ. ೨-೪೮ ವ). ೫. ತಿರುಗಿಸು;
ಹೊರಳಿಸು; ಅಲ್ಲಿಂದ ಎಡಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣನ್ನು ಹರಿಯಿಸಿದರೆ
ಮತ್ತೊಂದು ಸುಂದರ ತಾರಾಗುಚ್ಚವು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ (ನವ್ಯ. ೮);
ಪಾಶ್ರ್ವಗಳ ಮತ್ತು ಇತರ ಸಲಕರಣೆಗಳ ಕಡೆಗೆ ಗಮನ ಹರಿಯಿಸಬೇಕು
(ಕುಸು. ೩೨). ಹರಿಸು; ೧. ಕಳ್ಳರು ಕದ್ದು ಹರಿಸಿ ಹಂಗಾದಿನೊಳು
ಪಶುನುಚೆಯವಂ (ಸಾಸಂ. ೩-೧೫೫); ಬಹಳಮದಗಂಧೇಭಮಂ ವಿಗ್ರಹ
ಸುವನ ಮೇಲಕೆ ಹರಿಸಿ ನಿಗ್ರಹಿಸಿ ಕೊಲ್ಲು (ಬಸವ. ೨೧-೩೪); ಧರ್ಮಜ
ನೆಲ್ಲಿ ಮೋಹರದಗವನತ್ತರೆ ರಥವ ಹರಿಸು (ಕುಮಾರ. ೨-೩೦);
ಹರಿಸಿದಂ ಬೇಗದಿಂ ಮಣನರೂಢಮಂ ಕೆಲಬಲದ ಮನ್ನೆಯರ ಗಡಣದಿಂದ
(ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೨೬). ೨. ಲೋಚನತಪ್ಪ ವಾರಿಯನು ಭೂಚಕ್ರದೊಳು
ಹರಿಸುವ ದುಕ್ಕಿಯ ಕಂಡು (ಪೋಹತ. ೧೦-೧೪). ೩. ಬದಪಾರದ
ದೊಡವಿಯರ ಪರಿಸದೆ . . . ಮನವೊಲ್ವಾಗಳ ನೆರೆಯಲ್ ದೊರೆಕೊಳ್ಳ
ರತಮ ಸಂಕಲ್ಪರತಂ (ಕಾಂಡಂ. ೩೧೪); ಬೇಡ ಹರಿಸಿದರಖಿಳ ದೆಸೆದೆನೆಗೆ
(ಕುಮಾರ. ೪-೪೪); ಹರಿಸುತಂ ತನ್ನ ಮೋಹರವನ್ನೊಕ್ಕಿದೆ . . .
ವರೂಢಮಂ ಹರಿಸುತಂತಾ ಬುಟ್ಟುವಾಹನಂ ಪಾತಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡು

ಕಣೆಗಲೆಯಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೨೫). ೪. ಹಪದೊಳಾದ ಕಡುಚೆಲ್ಲಿಂದಂ
ತಾಂ ಸಂದಭಮಂ ಹರಿಸಿ ದಿಟಂ ಸುದಗತಿವಡೆದು ಭೋಗಿಪುದು ತತ್ಪಲಮಂ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೩೨); ಹರಿಯ ಮದವಂ ಹರಿಸುವಂ ಗಡ
(ಬಸವ. ೨೩-೨೨); ಮಾಸವಾಣಿತ್ಯಾತನಂಗದ ದೋಷ ಹರಿಸಲು ಬಳಿಕ
ರಾಜ್ಯಮಹೀಶ ಮಾಡಿದನಖಿಳಭಾರತವಂಶಮುಕ್ತದಲಿ (ಸಂಘ. ಪರಿ.
೩೧೩-೪೪); ಎನ್ನ ತಾಪತ್ರಯಂಗಳಂ ಹರಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸು (ಚಿತ್ರಾ. ೧-೧);
ಹರಿಸಲಪ್ಪದೆ ನರರು ಮುಕ್ತಿಯ ಸಂಕಟನ? (ಮಂಕುಳ. ೨೦೧). ೫.
ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳ ಕಡೆಗೆ ಒಂದು ತೌಲನಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕನ್ನಡ ಕವಿ
ಗಳೂ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಹರಿಸಲಿಲ್ಲ (ದ್ರಾವಿ. ೧೩ ಹಿನ್ನೆಲೆ). ೬. ತೀರಿಸು;
ಮುಟ್ಟಿಸು; ಅದರನ್ನು ಸಾಲವನ್ನು ಹರಿಸಲೊಂದುಪಾಯವುಂಟು
(ದೇವೀಬಾ. ೧೨೬). [ಪರಿ-+ಇಸು]

ಪರಿಯುಕ್ತ (ಗು). ಸೇರಿದ; ಕೂಡಿದ; ಪರಿಯುಕ್ತವಜ್ರಿಯಂ
ಸುರಪುರದಂತೆ ವಿಭೂತಿಶೋಭೆಯಿಂದಾ ದಿವೀಶ್ವರನಂತೆ ಕಣ್ಣಿನಂದಜ್ಜರಿ
ವತ್ತುದು ಸೊತಿಕಾಣವಾಸದ್ವಾರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೩೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಯುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರವಹಿಸುವುದು ನಿಲ್ಲು; ಹರಿಯುವುದು
ನಿಂತು ಹೋಗು; ಜನನಂ ಶಿರಮೊಳ್ಳಲೆ ತಾಳ್ಳಿ ದಾನಚಂಪಾಮಣಿ
ನಿರ್ಭರಗೋದಾನರಿಯಂ ಪುಗೆ ಪರಿಯುಡುಗಿದುದು (ಸಾಂ. IX-1,
೫೨-೨೧; 1007); ಪರ್ವೊಳೆ ಪ(ಪಾಶಂ. ಪಿ)ರಿಯುಡುಗದ ಸಿರಿಯನೊಳ
ಕೊಂಡು ಭೂಮಂಡಳಕ್ಕೆ ಮಂಡನಮಿಸಿ ರಂಜಿಸಿರ್ಪುದು (ರಾಜಕೀ.
೬-೨೪ ವ). [ಪರಿ-+ಉಡುಗು]

ಪರಿಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೇರುವುದು; 'ಪರಿಯೋಗಿಸು'
ಪರಾ. ೨. ಚುಚ್ಚುಮಾತನ್ನಾಡುವುದು; ಕೊಂಕುನುಡಿ;
"ಪರಿಯೋಗಮದುಪಾಲಂಭಮನೆ ಚುನ್ನವಾದಿ ಬೆಸಗೊಂಬುದಕೆ
ಪರಿಸೇಕ್ಕುಂ" (ಮಂ. ೨೭-೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಯೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೇರಿಸು;—ಕೂಡಿಸು; ಪೂಗಣ
ಯವನ ಕಿಚ್ಚು ನೂರ್ಮದಿಯಾಗಿ ಮುಂದೆಯಪಾಯವಂ ಪರಿಯೋಗಿಸು
ವುದು (ಬಸವ. ೪೫-೩). [ಪರಿಯೋಗ+ಇಸು]

ಪರಿರಂಜಿತ (ಗು). ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ,—ಶೋಭಿಸುವ;
ಶ್ರೀಸ್ತನಸಂಕುಂಕುಮರಜಸ್ತತಿವೀರಪನಗಭಸ್ತಿ ಪರಿರಂಜಿತ ನಿಜೋನ್ನತವಿತಾ
ಲೋರಸ್ತಲಪರಿಸ್ಪರಿತಕೌಸ್ತು ಭವಿಭೂಷಣರುಚಸ್ತಬಕಿತಾಮಿಳನಭಂ . . .
ಎನೆದಂ ಪುಣಪತ್ಯಂ (ಜಗವಿ. ೧-೫೦). [ಸಂ.]

ಪರಿರಂಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಶೋಭಿಸು; ಸಂಜೆ ಪಂ
ರಂಜಿಸುತಿರ್ದುಪೂರ್ವಶೋಭೆಯಂ (ಪುಷ್ಪ. ೮-೯೪); ಲವಣಾಂಬುಧಿ
ಚಿಲ್ಲಂದವತ್ತುದು ಭೂಮಂಡಲಮೆಂಬಿಂದುವನೊತ್ತಿ ಬಳಸಿ ಪರಿರಂಜಿತ
ಪರಿವೇಷಂ ತಾನೆಂಬಂತೆ (ಜಮಕಾ. ೧-೨೯); ತೆರಿವೊಯ್ಲಿಂ ಕಂಪಿಸದಣ
ಪದಿನಳಲ್ ಪರಿರಂಜಿಸೆಯಂ (ರಾಜಕೀ. ೬-೨೪ ವ). ೨. ಅಧಿಕವಾಗಿ
ಅನಂದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡು;—ಆಹ್ಲಾದಕರವಾಗಿರು; ಪರಿರಂಜಿಸು
ತಿರ್ದುಪೂರ್ವಶೋಭೆಯಂ ಬೆಳೆಸಿರಿ ಬೆಡಂಗಂ ದೀಪಲು (ಸಾಂ. ೧೪-೬).

[ಪರಿ-+ರಂಜಿಸು]

ಪರಿರಂಭ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪುಗೆ; ಆಲಿಂಗನ; ಅಂತು ಸದ್ವಸ್ತಂಶಾಸಿತ
ಲೋಹಪುತ್ರಾಪರಿರಂಭಸಂಭವಪ್ಪೋಷಗಲಜ್ಜಾಂಗಲ . . . ಸಾಕ್ರಂದ
ತ್ವಸ್ತರಪರಿಗತರ್ ಸೈರಿಸಲಾಜದ ತಡದಡಿಸಿ ಪರಿತಂದು (ಅವಿಶ್ವ. ೫-೮೬ ವ);
ಮಾರುತಿ ಮುಕುಳಿತಹಸ್ತಾಂಬುಜಂ ವೀರಲಕ್ಷ್ಮೀಪರಿರಂಭೋತ್ಪಾದಿಂದಾ
ಬೆಸನತೆಬಳಂ ತಂದೆಯಂ ಬೇಡಿಕೊಂಡಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೧೩);
ಮೇಳದ ಚದುರಂತುಟೊಂದು ಪರಿರಂಭದ ಸಂಭ್ರಮಮುಂತುಟೊಂದು
ಕೂಟದ ಪರಿ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯೊಡಗೂಡೆ ಮುರಾರಿಗೆ ಕೊಡತುತ್ತವಂ

(ಇ.ವಿ. ೧೧-೫೬). ೨. ಸಂರಂಭ; ಸಂಭ್ರಮ; ಸಡಗರ: ಭರತಾಗ್ರಹಣೆ ಯಾವರಾಜ್ಯಾಧಿಪತ್ಯಮಂ ವಿರಚಿಸಿದ ಭೂಸುರರ ಬಾಂಧವರ ಜನಗೊಳಲು ಹರುಷದಿಂದಿಲ್ಲರುತ್ತರಮಿತ್ತ ಪರಿರಂಭ ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ವಿದಿತಮಲ್ಲ (ಪಂಪಾಂ. ೨-೧-೩೮). [ಸಂ.]

ಪರಿರಂಭಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪು; ಆಲಿಂಗಿಸು: ತಡ್ವಾಗ್ವಧುಪಂ ಪರಿರಂಭಂಗೆಯ್ ಪಂ ವಿರಿಂಟಿ (ಪ್ರಪಂ. ೯-೪೧). [ಪರಿರಂಭ + ಕೆಯ್]

ಪರಿರಂಭಣ (ನಾ). = ಪರಿರಂಭ ಂ: "ಆಲಿಂಗನಂ, ಉಪಗೂಹನಂ, ಪರಿರಂಭಣಂ . . . ಕ್ರೋದೀಕರಣಂ-ಈ ೩ ಅಪ್ಪಿ ಕೊಳು" (ಪರಾಯಾ. ೯೩-೪೧೪); ನಿಜಭೂಮಿಯುಲಕ್ಷ್ಮೀಪರಿರಂಭಣಪ್ರಕಟನದ್ವಂದ್ವಿವಿವಾಂ ವಿನ್ಯಸ್ತ ಹಸ್ತಮುಂ (ಅದಿಪ್ತಿ. ೧೪-೯೦ ಪ); ಜೀವಂ ನಿನ್ನಯ ಪರಿರಂಭಣದ ಬಂದುದಲ್ಲ (ಕಾಪು. ೩೮೯); ಪರಿರಂಭಣಂ ಚಂಬುನಂ . . . ಪ್ರಹರಣಂ ಗಳು ರಕ್ತಪ್ರಾರಂಭದೊಳು ಪರಿಸಿ (ಪರಾ. ೪-೩೫). [ಸಂ.]

ಪರಿರಂಭಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಪರಿರಂಭಂಗೆಯ್: ಉರದೊಳೆಳೆಮುತ್ತಿ ನೊಡ್ವರವನೇಳೆದವಂತೆ ಪರಿರಂಭಣಂಗೆಯ್ (ಸಾಂಪತ್ಯ. ೧೪-೪); ಪರಿರಂಭ ಮುದದಿಂ ಗಾಢಪರಿರಂಭಣಂಗೆಯ್ ಮುತ್ತಿನೊಡ್ವರವನ ಪಿರಿಯುರದೊಳೆಳೆದನೆ . . . ಪೋದಳು (ರಾಘ. ೧೬-೩೧).

[ಪರಿರಂಭಣ + ಕೆಯ್]

ಪರಿರಂಭಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಿ ಕೊಳು; ಆಲಿಂಗಿಸು: ಕೃಪಾಪಾರ್ಥಿಯೊಳೆಳೆ ಮುಳುಂಗಿಸಿ ಪರಿರಂಭಿಸಿ ಮುದ್ದಿಸಿ ತುತಿಸಿ (ಉದ್ಯೋ. ೩-೩೦).

[ಪರಿರಂಭಣ + ಇಸು]

ಪರಿರಕ್ಷ (ಗು). ಬಹಳ ಕೆಂಪಾಗಿರುವ: ಪರಿರಕ್ಷದಿವಾಕರಭಾಸುರ ಬಿಂಬಮದಿಂಬುವೆದುದು (ರಾಘ. ೧೨-೩೧). [ಸಂ.]

ಪರಿರಕ್ಷ (ನಾ). ಗಮನ; ಕಾಳಜಿ; ನಿಗಾ: ಕೊಡುಗಟ್ಟುತ್ತಮ ವಸ್ತುವಂ . . . ಪರಿರಕ್ಷಮಾಗಿ [ಪಾಪಾಂ. ಪರಿರಕ್ಷೆ ಮಾಡಿ] ವನಿತಾಸಂಗಕ್ಕೆ ಭೂಪಾಲಕಂ (ಮದಕ. ೮-೩೨). [ಸಂ.]

ಪರಿರಕ್ಷಕ (ನಾ). ೧. ಕಾಪಾಡುವವನು; ಸಂರಕ್ಷಕ: "ಶರಣಂ ಪರಿರಕ್ಷಕನು" (ಮೃಕೋ. ೧೩೩-೧೩೬). ೨. ಕಾವಲುಗಾರ. [ಸಂ.]

ಪರಿರಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಲಹುವಿಕೆ; ಕಾಪಾಡುವಿಕೆ: ವ್ರತಪರಿರಕ್ಷಣಂ ಶೀಲಂ ಸಾಕಾರ ಧರಾಕಾರ ವಿರಹಿತಮುಪವಾಸಂ (ಪಂಪಾಂ. ೬-೪೯ ಪ); ಭಾರತಸಂವಿಧಾನದ ಮತ್ತು ವಿಧಿಯ ಪರಿರಕ್ಷಣ, ಸಂರಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿರಕ್ಷಣ ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದೂ . . . ಪ್ರತಿಕ್ಷೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ (ಭಾಷಾ. ೩೦). ೨. ಹಾದಿ ಕಾಯುವುದು; ಪ್ರತಿಕ್ಷೆ. [ಸಂ.]

ಪರಿರಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಪಾಡು; ಸಲಹು; ಪಾಲನೆ ಮಾಡು: ದುರ್ಗ ಸಿಂಹನನಕುಲಪ್ರತಾಪಪರನಂ ಪರಿರಕ್ಷಿಸುತಿರ್ಳ ನಾರತಂ (ಪಂಪಾಂ. ೨-೨೨); ಪರಿರಕ್ಷಿಸದಿ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆರಡಂ ಬಗಿದಳವಂಗೆ . . . ಪಾಪಂ ಸಾಗುಂ (ಎ.ವಿ. XXVIII, ೫-೬೩; 1982); ಪರಿರಕ್ಷಿಸಿ ದೇವೇಂದ್ರನ ಶರಣ ಶರಣನ ತನತ್ರತಯಂ . . . ಮುಲ್ಕಂಭ್ಯಪುರದೊಳೆಳೆಬಲನದೊಂ (ಪಂಪಾಂ. ೧೦-೧೪೫); ಸತ್ಯಭೂಷಣರಿಯುಸುನಲಭುಗುಣಪ್ರಾಭೇಂದ್ರಪದಂ ನಮ್ಮಂ ಪರಿರಕ್ಷಿಸುಗೆ (ಪುಷ್ಪಾ. ೧-೯). [ಪರಿರಕ್ಷಣ + ಇಸು]

ಪರಿರಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟುಮಾಡು ಮುರಹರಂ ತನ್ನ ನೇರದ ಪಿರಿಯ ಕರಿಯನತಿಭರದಿಂದ ಪಿಡಿದ ಮೊಸಳೆಯ ಕೊಡ ಸಾಸದಿಂ ಪರಿರಚಿಸಿ ಯುದ್ಧ ಮಂ ತಪ್ಪುದು (ಸಾಂಪತ್ಯ. ೧೬-೩೫). ೨. ಅಲಂಕರಿಸು (?): ಉಚಿತದಲಿ ಸಮುದಿಗಳನು ಪರಿರಚಿಸಲಾಪೋಲ್ವಿಸುವೆ (ಕುನ್ಯಾ. ೬-೫).

[ಪರಿ- + ರಚಿಸು]

ಪರಿರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರೀಡಿಸು; ಭೋಗಿಸು: ಸೌಂದರವಚ್ಚುಜವ್ವನೆ ಯದೊಳು ಪರಿರಮಿಸುವನಿಗೆ ಮುತ್ತುಂಟಿ (ಭರತ. ೩೬-೧೨).

[ಪರಿ- + ರಮಿಸು]

ಪರಿರಾಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ಶೋಭಿಸು; ಒಪ್ಪು: ನಡುವಿರುಳು ನವಿದಿರಿದ್ದು ತನುವಿನೊಳು ಪರಿರಾಜಿಸಲು (ರಾಘ. ೧೬-೬೪).

[ಪರಿ- + ರಾಜಿಸು]

ಪರಿರುಂದ್ರ (ನಾ). ಬಹು ದೊಡ್ಡದು; ಮಹತ್ತಾದುದು: ಪರಿರುಂದ್ರಂ ಭೂತಿಸಾಂದ್ರಂ ಕುಡುಗೆಮಗೆ ವಿತಂದ್ರತ್ಯಮಂ ಶ್ರೀವೈಷೇಂದ್ರಂ (ರಾಘ. ೧-೯). [ಸಂ.]

ಪರಿಲಂಬಿ (ಗು). ನೇಲುತ್ತಿರುವ; ತೂಗಾಡುವ: ವಿಲಂಬನಾಭನ ಮನಳು ಪಡುದುದು ಮುಕ್ತಾಪಾಲಪರಿಲಂಬಿಲೋಲದುಳಲಪತಾಕಾ ವಿರಾಜಮಾನವಿಮಾನಂ (ಅದಿಪ್ತಿ. ೪-೮೫).

[ಸಂ. ಪರಿಲಂಬಿಸ್]

ಪರಿಲಕ್ಷಿತ (ಗು). ಲೆಕ್ಕ ಮಾಡಿದ; ಎಣಿಕೆ ಮಾಡಿದ; ಪರಿಗಣಿತವಾದ: ಅತಿಸತಮೇಳಲಕ್ಷ ಪರಿಲಕ್ಷಿತೋಜನದುದ್ದಮಣ್ಣು ನೀಳ್ವತಿ ಶಯ ಸಾಮವೇದಮದು ಗೋಪುರಮಾಗಿ ವಿರಾಜಿಸುಂ ಪಯುಪತಿದಿತೆಯೊಳ್ (ಶಬಕಂ. ೧-೬೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಲಗ್ನ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೇರಿದ; ಕೂಡಿದ: ಅವನಿಪಜನಕ್ಕೆ ವಂಶಮನಸ್ತಗುಣೋತ್ಪರದಿ ನೆನೆಯ ಜನನೀಕುಳವಂಶ[ವಿ]ಶ್ರಾಂತ ಪರಿಲಗ್ನ ಕೀರ್ತಿಗಯದೆನ್ನೆನೆ ವಿಮಳಾನ್ವಯಾಧಾಮಂ ಭೀಮ (ಕಾಪ. ೫೦-೪೧-೩೬; 11ನೆಯ ಶತ). [ಸಂ.]

ಪರಿಲಬ್ಧ (ಗು). ಗಳಿಸಿದ; ಹೊಂದಿದ; ಪಡೆದ: ಪರಿಲಬ್ಧಾ ಗಣ್ಯಶುಣ್ಯ ಪ್ರಚಯನುಪಚಿತ್ರಾಪ್ರಾಪ್ಯಸಾಮ್ರಾಜ್ಯರಾಗೋತ್ಕರಂ . . . ಒಪ್ಪಿರುತಿದಂ (ಪಂಪಾಂ. ೪-೨೯೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಲಿಪ್ತ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸವರಿದುದು; ಬಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟುದು: ಪರಿಲಿಪ್ತಂ ಹಂಚಂದನಂ ಹರಿಯ ಚಿತ್ತಾಹ್ಲಾದಮಂ ಮಾಡಿ ತಾಳ್ದರೆ ತನ್ನಾನುಮಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಾ. ೧೪-೯೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಲುಲಿತ, ಪರಿಲುಲಿತ (ಗು). ೧. ಪ್ರಪ್ತುಬ್ಧವಾದ; ಕಡೆದಿದ; ಕಲಕಿದ. **ಪರಿಲುಲಿತ:** ೨. ಬೆರೆತ; ಕೂಡಿದ; ಮಿಶ್ರಿತವಾದ: ಕರದ ಬನುಜಾನ ಹೊಯ್ಲ ಕಜ್ಜಳಪರಿಲುಲಿತ ನಯನಾಂಬುಗಳ ಕಾಶಂಪ ಕಮಲಾಕ್ಷಿಯರು ನೆರೆದುದು (ಕುನ್ಯಾ. ೧೧-೧೫); ಶರಣಾಂಘ್ರಿನಿಮರದ ಪರ್ವಮಂಜುರುಚಿಯೊಳಗೆ ಪರಿಲುಲಿತಕಾಯನಾಗುತೆ ತೊಂಬೊಳೆವ ತಚ್ಚರಣಸಂತತಿಕ್ಯಪಾಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತೆ (ಅರಾ. ೧-೧-೬೪). ೩. ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ; ಹೊಮ್ಮುತ್ತಿರುವ: ಪರಿಲುಲಿತ [ಘ]ರ್ಮಜಲ ಮಂಜರಿ . . . ಇವಳ ರೋಷಮಂ ವಕ್ರವಿದಿ ವಲಂ ಕನ್ನಡಿಕ್ಕಂ (ಕಾನ್ಯಾ. ೬೯೦); ನೈಪಕುಮಾರನ ಹೃದಯದಂತಸ್ಸಾರವನು ಸಾರದನು ಕೇಳುತ್ತ ಹರುಷಜಲಪರಿಲುಲಿತ ನೇತ್ರದಲಿ ಸದಮಳನನ್ನಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೪-೬-೧); ಭಕ್ತಿರಸಪರಿಲುಲಿತಸ್ಸಾಂತಂ ಸ್ತುತಿಗಿಯ್ದಂ ವಾಕ್ಯಾಂತಂ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ವಂ (ವಿಷ್ಣು. ೫-೧-೩೯). [ಸಂ.]

ಪರಿಲುಲಿತ 'ಪರಿಲುಲಿತ' ನೋ.

ಪರಿಲೂಪ (ಗು). ಕತ್ತರಿಸಿದ; ತುಂಡರಿಸಿದ: ಪರಿಲೂಪದೈತ್ಯ ಪ್ರಸರಗನಾಳೀವಿಷ್ಣುತರುಧಿರಬಂಧುಗಳ . . . ಶೋಕಯು ತೊಂಗಲಿ ನೊಳಂದನೆವ ಚಕ್ರವ ನೋಡಿದನು ದೈತ್ಯಾ ಕೋಪದಲಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೬-೩೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಲೇಸು (ನಾ). ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾದುದು; ಉತ್ತಮವಾದುದು: ರೀಲಿ ಪರಿಲೇಸುವಡೆಯಲ್ಯೆ (ರೇನಂ. ೩-೪೪). [ಪರಿ- + ಲೇಸು]

ಪರಿವಕ್ತೃ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಪರಿವಕ್ತೃ ಕೆಪ್ಪ ಕೀಲುನ ಹಂಗೆ ಹರಡೆಯು (ಅಬ್ಬಲೂ. ೩-೨೫). [ಪರಿ+ವಕ್ತೃ]

ಪರಿವಟ್ಟು, ಪರಿಪಟ್ಟು, ಪರಿವಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಕೆಲವು ವಿಶೇಷ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟೆಯ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು (ಗೌರವಸೂಚಕವಾಗಿ ಭಕ್ತರ) ತಲೆಯ ಸುತ್ತ ಕಟ್ಟುವುದು, - ಸುತ್ತುವುದು: (೪). ೨. "ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣ, ರುಮಾಲು" (ಕನ್ನಡ. ೫೮೬): "ಪರಿವಟ್ಟು-ಪರಿಪಟ್ಟು=ತಲೆಬಾಗು" (ತದ್ವ. ೪೬೬. ೨೪). ಪರಿಪಟ್ಟು: ೩. ಮೇಲಿನ 'ತದ್ವ. ಕೋ' ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. ಪರಿವಟ್ಟು: ೧. ದಿವ್ಯ ಸ್ವಯಂವ್ಯಕ್ತ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನೆ ದೃಷ್ಟಿ. . . ದೇವಾದಿದೇವತೆಗಳನ್ನೆ ತಿಳಿಯದಿಂ ನಡುಸಿ ಸ್ತುತಿ ಸೀರ್ವಪ್ರಸಾದ ಪರಿವಟ್ಟುಗಳಂ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಲು (ಅರ್ಚನಾ. ೧೯-೫೦ ಪ). [ಪ್ರಾ. ಪರಿವಟ್ಟು=ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೇಷ್ಮೆ ವಸ್ತ್ರ./ಸಂ. ಪ್ರತಿಪಟ್ಟಿ/ತಮಿ. ತೆಲು. ಪರಿವಟ್ಟು]

ಪರಿವಟ್ಟು 'ಪರಿವಟ್ಟು' ನೋ.

ಪರಿವಡೆಯ (ನಾ). (?): ತಂಪುಡಿಭಾಗದ ಪರಿವಡೆಯ ಪ್ರಾದ ಮೂಲದ ಭೂಮಿಯಿಂದ (ಸೌ. ೧೯೩೦, ಮಂಗಳೂರು. ೫೨೩-೩೨; 1975). [?]

ಪರಿವಡಿ, 'ಪರಿ' ಪರಾ.

ಪರಿವಡಿ 'ಪರಿವಿಡಿ' ನೋ.

ಪರಿವಡಿಗೆಯ 'ಪರಿವಿಡಿಗೆಯ' ನೋ.

ಪರಿವಡಿದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮ ತಪ್ಪು: ಪ್ರಿಲೋಕೈಕಮದ್ಯಂ ಪ್ರಿಲೋಕಪ್ರಜ್ಞಪ್ರಿಯಂ ಪರಿವಡಿದಪ್ಪು ಪರಿವಡಿಗೆಯ್ಯದುಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೧-೬೬ ಪ). [ಪರಿವಡಿ (<ಪರಿವಿಡಿ)+ತಪ್ಪು.]

ಪರಿವಡಿ 'ಪರಿವಡಿ' ನೋ.

ಪರಿವತ್ಸರ (ನಾ). ೧. (ಮುನ್ನೂರ ಅರವತ್ತೈದು ದಿನಗಳಿರುವ) ಪೂರ್ಣವರ್ಷ; ಅಧಿಕಮಾಸವಿಲ್ಲದಿರುವ ಸಂವತ್ಸರ: ಪರಿವತ್ಸರಾಧಿಪತ್ಸರ ಕ್ಷಯವತ್ಸರಾದ್ಯನೇಕ ಪರ್ಯಾಯಮಾಗಿರ್ಪುದು (ವಿವೇಕ. ೩೨೧); ಸಂವತ್ಸರ ಪರಿವತ್ಸರ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ಪುನಃ ಪುನಃ ಪರಿಭ್ರಮಣವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿರುವ ಈ ಕಾಲಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಸಕಲಲೋಕಗಳೂ ನೆಲಸಿವೆ (ಮಹಾ. ೨೫೫). ೨. ಒಂದು ವರ್ಷದ ಹೆಸರು: ಇಡಾವತ್ಸರ, ಅನುವತ್ಸರ, ಪರಿವತ್ಸರ ಎಲ್ಲ ಅವ್ಯಕ್ತ ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ನಿತ್ಯಾನಿಮಿತ್ತಗಳ ಕಾರಣ (ಜೀವಾನ್. ೬೨). [ಸಂ.]

ಪರಿವರಿ 'ಪರಿ' ಪರಾ.

ಪರಿವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಳಸು; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು: ನರಗೌ ಮೃಯಿಕ್ಕು ಪರಿವರಿಸಿ ಮಂಚದ ಕೆಳಗೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ಪುದು (ಸಾಂ. ೫-೨೦); ಪರಿವರಿಸ ಕಾಳ್ಕಡ್ಡು ಮುಂದುಗಡೆ ಕಾಲ್ಕಡ್ಡು ಕಪ್ಪು ಬಲಗಡೆ (ಸಮ್ಯಕ್. ೨-೪೬); ಇಂದುವದನೆಯರು . . . ಗೋವಿಂದನು ಪರಿವರಿಸಿ ನಿಂದರು ಕೂಡೆ ಸಮಕಳಿಸಿ (ನಿಭಾ. ೧೦-೨೩-೨೬). [ಸಂ. ಪರಿವರಣ+ಇಸ್ಯ.]

ಪರಿವರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ಬಿಡುವುದು; ತ್ಯಜಿಸುವುದು: 'ಪರಿವರ್ಜಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಕೊಲ್ಲುವುದು; ವಧೆ: "ಪ್ರಮಾಣಂ . . . ಪರಿವರ್ಜನಂ, ನಿರ್ವಾಸನಂ . . . ವಧೆ:—ಈ ೨೦ ಕೊಲ್ಲುವದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ನಿವೃ. ೨೬೨). [ಸಂ.]

ಪರಿವರ್ಜಿತ (ಗು). ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ; ದೂರ ಮಾಡಿದ: ಸ್ತ್ರೀಪುಸ್ತಕ ಪುಸ್ತಕಮೃಗಪಶುಪರಿವರ್ಜಿತ ವಿವಿಕ್ತಸ್ಥಾನಗಳೊಳ್ ನೆಲಸುವ ವಿವಿಕ್ತಾ ವಾಸಮೆಂಬುದು ನೆಯ ತಪದೊಳಂ ನೆಜೆದು (ಅನಿ. ೬-೩೦೮). [ಸಂ.]

ಪರಿವರ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಿಡು; ತ್ಯಜಿಸು: ಪರಿಯ ನಂದಿಗಳ ನಿಜ ತನುವಂ ಪರಿವರ್ಜಿಸಿಯಾ ವ್ಯಾಜದೆ ಹರಿಧಾಮಕ್ಕೆಯ್ (ದಿವ್ಯ. ೧೪-೨೩.

[ಪರಿವರ್ಜನ+ಇಸ್ಯ.]

ಪರಿವರ್ಣನ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ವಿವರಣೆ; ಉತ್ತಮವಾದ ಬಣ್ಣನೆ: ಆ ಪುರಾಣಕ್ಕೆಂ ಲೋಕಾಕಾರಕಥನಮುಂ . . . ನಗರ ಸಂಪತ್ತಿವರ್ಣನಮುಂ . . . ಎಂದಿಕವಯವಂಗಳೆಂಟಕ್ಕುಂ (ಅನಿ. ೧-೪೨೮). [ಸಂ.]

ಪರಿವರ್ತ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತುವುದು; ಸುತ್ತಲೂ ಸಂಚರಿಸುವುದು; ತಿರುಗುವುದು. ೨. ಅಲೆದಾಟ; ಸಂಚಾರ. ೩. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಅಂತ್ಯಕಾಲ; ಪ್ರಳಯ: "ಸಂವತ್ಸಾ, ಪರಿವರ್ತಾ . . . ಮಹಾ ಪ್ರಳಯ:—ಈ ಪ್ರಳಯಕಾಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೦-೧೧೬); "ಮಹಾ ಪ್ರಳಯಮೆಂದನಲು . . . ಸಂವತ್ಸಾಮೆನಲು ಪರಿವರ್ತಮೆಂದನೆ ಜಗ ವಿನಾಶಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೧-೧೨). ೪. ಒಂದು ವರ್ಷ, - ಸಂವತ್ಸರ. ೫. = ಪರಿವರ್ತಿತ ೪: ಒಗ್ಗಿದ್ದು ದ್ವೀಪಮದು ತಾಂಬಗೆ ಪರಿವರ್ತಂ ಕನಿಪ್ಪದಿಂ ಪೊಟಮಡಲುಂ (ಅಸ್ಯ. ೪-೯). ೬. [ಜೈನ] ಅಪಾರವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಧೀಕರಣಾದಿಯಾದ ಹದಿನಾರು ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಪರಿವರ್ತನ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತಲೂ ತಿರುಗುವಿಕೆ: ಇಂತಹಾರಸಂಸಾರ ಚಕ್ರಪರಿವರ್ತನದೊಳಗೆ . . . ಪುಟ್ಟ (ಸುಕುಮಾರ. ೬-೩೮). ೨. ಅತ್ಯ ಇತ್ತ ಚಲಿಸುವುದು; ಚಲನೆ. ೩. ವಿಶ್ವದ ಅಂತ್ಯಕಾಲ; ಪ್ರಳಯ: "ಸಂವತ್ಸಾನದೊಳು ಪರಿವರ್ತನಮದೋರಂತೆ ಸಲುಗುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೦-೮). ೪. ವಿನಿಮಯ: ಅದಲುಬದಲು: (ಲೋಕಸ. ೧೨೫). ೫. ಬದಲಾವಣೆ; ಮಾರ್ಪಾಟು: ಚತುರ್ದಿಶಿ ಲಕ್ಷಪ್ರಮಾಣ ಯೋನಿಮುಖಂಗಳೊಳಾವರ್ತನ ಪರಿವರ್ತನದಿಂ ದುರಿತ ವರ್ತಿಯಾಗಿ ನಮೆವ ಸಂಸಾರಜೀವಕ್ಕೆ . . . ಮುಖಪುಂಗವಂ ಪ್ರಸಾದಂ ಗೆಯ್ದು (ಸುಕುಮಾರ. ೫-೩೨೮); ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷಮಲ್ಲದೆ ಸಲೆ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ ಪರಿವರ್ತನವಿಲ್ಲೆನಿಕುಂ ಪುರಾಂತ್ಯದೊಳು" (ಜಗದಿ. ೯-೧೦೪); ಪರಿವರ್ತನ ವೆಂದರೆ ಬದಲಾವಣೆ. ಇದು ಕಾಲದ್ರವ್ಯಕ್ಕುಳ್ಳ (ಹಿಂದಸಾ. ೮೨); ಇದು ವರೆಗೆ ಬರಿಯ ಲತೆಯಾಗಿದ್ದ 'ಅದು', ಕವಿಯ ಅಂತ್ಯಗತಪ್ರತಿಭೆಯ ಸ್ವರ್ಮಾತ್ರದಿಂದ 'ಜಿಲ್ಲುವೆ' ಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನ ಹೊಂದಿದೆ (ಭಾವಗೀ. ೮). ೬. ತಲೆಕೆಳಗು; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ; ಪಲ್ಲಟ: "ಚಲನಂ ಸಂವತ್ಸಮುಂ ಪಲ್ಲಟಂ ವ್ಯಸನಂಗಳ್ ಪರಿವರ್ತನಾಪ್ತಿ" (ನಾನಾರ. ೧೫೯). ೭. [ಜೈನ] ದ್ರವ್ಯ, ಕ್ಷೇತ್ರ, ಕಾಲ, ಭವ್ಯ, ಭಾವಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಬದಲಾವಣೆಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಸಂಸಾರ: ಸಂಸಾರಂ ಸಂಸಾರ: ಪರಿವರ್ತನ ಮೆಂದೊಡೇಕಾರ್ಥಂ . . . ದ್ರವ್ಯಪರಿವರ್ತನಂ ಕ್ಷೇತ್ರಪರಿವರ್ತನಂ ಕಾಲ ಪರಿವರ್ತನಂ ಭವಪರಿವರ್ತನಂ ಭಾವಪರಿವರ್ತನವೆಂದು ತತ್ಪರಿವರ್ತನಂ ಪಂಚವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೮೬); ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಪರಿಭ್ರಮಣ ಮಾಡುವ ಜೀವಗಳಿಗೆ ದ್ರವ್ಯ . . . ಭಾವ ಎಂಬ ಐದು ವಿಧದ ಪರಿವರ್ತನಗಳಾಗು ತ್ತವೆ (ಜೈನ. ೩೧೬-೩೨೪). ೮. [ವಿಜ್ಞಾ] ವಿದ್ಯುತ್ ಪ್ರವಾಹದ ಗತಿಯನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುವ ಸಲಕರಣೆ: ಪರಿವರ್ತನದಿಂದ (Commulator) ತಿರುಗಿದಾಗ ವಿದ್ಯುತ್ಪ್ರವಾಹದ ದಿಕ್ಕನ್ನು →→ಈ ಬಾಣಗಳು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ (ಅಲ್ಪಸಾ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಪರಿವರ್ತನಕರಣ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ರತಿಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ತರುಣ ಮಗುಳ್ಳೊಡಗಿರುತೆ: . . . ಅಶ್ರುತೆ ನೆರೆಯಲ್ ಪರಿವರ್ತನ ಕರಣಂ (ಜನಪ. ೯-೩೬); ಈ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ತನ್ನ ಎರಡು ತೊಡೆಗಳ ನೆಗಲಿಸಿ ಮಾಡುತ್ತಿರಲು ಹರುಷದಿಂ ರಮಿಸಿ ಪರಿವರ್ತನಕರಣಂ (ಕಾಮಶಾ. ೨೩೬). [ಪರಿವರ್ತನ+ಕರಣ]

ಪರಿವರ್ತನಕಾಲ (ನಾ). ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದುವ ಸಮಯ:

ಒಂದು ಜೀವವು . . . ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ ಅರ್ಥಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನಕಾಲದ ಒಳಗೆ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ತಿರುಗಿ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದು (ಜೈನಪ. ೩೧೬).

[ಪರಿವರ್ತನ + ಕಾಲ]

ಪರಿವರ್ತನಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರೈ). ಬದಲಾವಣೆಯಾಗು ; ಮಾರ್ಪಾಟು ಹೊಂದು : 'ಈ ಜೀವಿಯಿಂದ' ಎಂಬುದು ಅತ್ತಣೆ ಎಂಬ ರೂಪದ ಪರಿವರ್ತನಗೊಂಡ ರೂಪವೆಂದು ಕೋರುತ್ತದೆ (ದ್ರಾವಿ. ೨೨೮).

[ಪರಿವರ್ತನ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳು)]

ಪರಿವರ್ತನಶೀಲ (ಗು). ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವ ; ಮಾರ್ಪಾಡಾಗುವ ; ಸನ್ನ ಅಂಥತೆಯು ಸನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಒಂದು ಅಂಜನ ತೊಡೆದುಬಿಟ್ಟು ಸನ್ನನ್ನು ಈ ಪರಿವರ್ತನಶೀಲಸಂಸಾರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಕರೆ ದೊಯ್ದಿದೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೧೨). [ಸಂ.]

ಪರಿವರ್ತನೆ (ನಾ). ೧. ಬದಲಾವಣೆ ; ಮಾರ್ಪಾಟು : ಮಾರ್ಗ ಮೂಡಾಾಗಿರುತ್ತಿರುವ ಸಂಪೂರ್ಣಧನ ಗುರುಪರಿಚಯ ಪರಿವರ್ತನೆ ಗಳಿಂದಿಹಿತನಾಗಿರುವ ತಿರುಗಿ ಬಂದೊಡೆ ಸಾಲ್ಪನೆಯ ಮತ ಬೊರಕಲರಿ ವುದೆ ಕಲೆಗಳನ್ನು ಸಂವರಿಸುವ ಸರೋತ್ತಮರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೮೮) ; ಕಾವೇಯ ಮನಮಂದಿರದಲ್ಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಪರಿವರ್ತನೆಗೆ ಮಿತಿಯಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಾವೇ. ೩೬) ; ಪೈರುಗಳ ಪರಿವರ್ತನೆಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ಎರಡು ಮಾತು ಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು (ವ್ಯಮ. ೩೪). ೨. ಬಳಕೆ ; ಚಾಲ್ತಿ ; ಪ್ರವರ್ತನೆ : ಹಿಂದಿನ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಪರಿವರ್ತನೆ ಧರಗೆ ಬಂದ ಪರಿಯಂ ನೀಂ ವಿತ್ತರಿಸು (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೧-೧೫).

ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗು = ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದು ; ಮಾರ್ಪಾ ಟಾಗು : ಜೀವನದಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳು ಅಷ್ಟೇ ವೇಗವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗುತ್ತಿವೆ (ಒಲ್ಲದ. ೨೯೩). [ಸಂ. ಪರಿವರ್ತನ] ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರೈ). ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಮಾರ್ಪಾಡಿಸು : ತಂದೆಯ ವೇಸ್ಟ್‌ಬೇಸೆಟ್ ದ್ಯಾಸ್ತಿಟ್ಟಿ (Waste Paper basket)ನ್ನು ತಮ್ಮ ಹಡಗನ್ನಾಗಿ ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಿವರ್ತನೆ ಗೊಳಿಸಿದುದು (ಮೊಗ್ಗ. ೫೯).

[ಪರಿವರ್ತನೆ + ಕೊಳ್ಳು + ಇಸು]

ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರೈ). ಬದಲಾವಣೆಯಾಗು ; ಮಾರ್ಪಾಟು ಹೊಂದು : ಮನುಷ್ಯನ ಸ್ವಭಾವವಾದರೂ ಹೀಗೇ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತ ದೊಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ (ಹಳ್ಳಿ. ೧೦೬) ; ಕಾತ್ಯಾಯ ಳಿಗೆ ಸ್ವಪ್ನಿಯಾಗಿ ಹೃದಯ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಕಾತ್ಯಾಯಪುತ್ರನೆಯ ನರ್ತನಬಹುದೆಂದು . . . ಯೋಚಿಸಿದ್ದನು (ಕನಕ. ೧೯೭).

[ಪರಿವರ್ತನೆ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳು)]

ಪರಿವರ್ತಿತ (ಗು). ೧. ಬದಲಾವಣೆಯಾದ ; ಮಾರ್ಪಾಟು ಹೊಂದಿದ. ೨. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸಿದ, - ಹೊರಳಿಸಿದ : ಪರಿವರ್ತಿ ತಾನರೋಚನನಿರತಂಗಳ . . . ತುರಗರತ್ನ ಹೇಷಾರವಕ್ಕೆ ಮಣ್ಣುವು ಹಂಗಳ (ಶಾಂತಿ. ೧೧-೭೩). (ನಾ). ೩. ಬದಲಾವಣೆಯಾದುದು ; ಮಾರ್ಪಾಟು ಹೊಂದಿದುದು : ಅಸಂಸ್ಕೃತವರ್ತನೆಗೆ ಪರಿವರ್ತಕವಾದ ರಾಜ್ಯ ಸುಸಂಸ್ಕೃತಜೀವನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ಕಲ್ಪಿತ ವಾದವು (ಮುಕ್ತಾರ. ೧೧೪ ಬೀಳೆ) ; ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ ವಿವರಣೆಯೆಂದರೆ, ಕೆಲಗುಭಾಸೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದ್ರಾವಿಡ . . . ಮೂಲಸ್ವರಗಳು ಪರಿವರ್ತಕವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದು (ದ್ರಾವಿ. ೧೩೨). ೪. [ನಾಟ್ಯ] ನಾಟ್ಯ ಹಸ್ತಕರಣ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ೧೯ "ವ್ಯಾವರ್ತಿತಕರಣದಲ್ಲಿ ಬಗ್ಗಿ ರುವ ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಅದೇ ಕ್ರಮದಿಂದ ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡುತ್ತ ಕೈಯನ್ನು ಎದೆಯಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ತರುವುದು" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೮೬

ಗದ್ಯಾನುವಾದ) : ಅನೇಷ್ಠಿತ, ಉದ್ದೇಶ್ಯ, ವ್ಯಾವರ್ತಿತ, ಪರಿವರ್ತಿತ— ಈ ನಾಲ್ಕು ಹಸ್ತಕರಣಭೇದಗಳ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೬ ವ). ೫. ಹಸ್ತ ಜಂಘಾಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ೧೯ "ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಿರುಗದಂತೆ ಜಂಘೆಯನ್ನು ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಮಾಡುವುದು" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೩೪ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) : ಅವರ್ತಿತ, ಸತ . . . ಪರಿವರ್ತಿತ [ಪಾಶಾಂ. ನಿರ್ವರ್ತಿತ] . . . ಕಂಪಿತ—ಈ ಹಸ್ತ ಜಂಘಾಭೇದಗಳ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೧೪೪ ವ) ; ಹಿಸರಿಸದೆಯಡ್ಡೆಮಾಣಿ ಪರಿವರ್ತಿತಮುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೧೪೬). [ಸಂ.]

ಪರಿವರ್ತಿಸು (ಕ್ರೈ). ೧. ಬದಲಾವಣೆಯಾಗು ; ಮಾರ್ಪಾಟು ಹೊಂದು : ದ್ರವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಕಾಲಭವಭಾವಂಗಳೊ ಮಹಿದಪ್ರೊದಂ ಪರಿವರ್ತಿಸದೆ ಬೇಟೆವೇಟೆ ಪರಿವರಿಸಪ್ಪದೆ ಪುಟ್ಟಿವುದು ಚಕ್ರಪರಿವರ್ತನ ಮೆಂಬುದು (ಸುಕುಮಾ. ೬-೩ ವ) ; ಸಿರಿಗೆ ದಂದ್ರತಿ . . . ಯೌವನಕ್ಕೆ ಮಧಿಪಾತಮೆನುತ್ತಿರೆ ಕಂಡುಂ ಕೇಳ್ದುಂ ಗಡ ಪರಿವರ್ತಿಸರಾತ್ಮಹಿತದೊಳತಿ ದುರ್ಮತಿಗಳ (ಚಂದ್ರಪ. ೨-೩೭). ೨. ನಡೆ ; ಚಾಲ್ತಿಯಲ್ಲಿರು : ವನಧಿಪೋನಿಧಿಪ್ರವಿತಸಂಖ್ಯೆ ಶಕಾವನಿಪಾಳಕಾಲಮಂ ನೆನೆಯೆನೆ ಚಿತ್ರ ಭಾಸು ಪರಿವರ್ತಿಸೆ . . . ತಾತ್ಪ್ರದಂ ಜನನುತನಿನ್ನರಾಜನುಶಿವಾದಿ ರಾಜಮಹಾವಿಭೂತಿಯಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೧೫೩ ; ೨೮೨). ೩. ಹಿಂದಾದ ಮೇಲೊಂದಿರಂತೆ ಬರು ; ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರು : ಎರಡು ಯುಗ ಪೊಂದೆ ಕಲ್ಪಂ ಶುಕ್ಲಕ್ಕೆ ಪಕ್ಷಪಕ್ಷಗಳಪೋಲ್ ಪರಿವರ್ತಿಸುಗುಂ (ಪಂಜಮಾ. ೧-೫೯). ೪. ವರ್ತಿಸು ; ಇರು ; ಉಳಿ : ಪುರುಷನಿಧಿ ದಾಸಿ ಮಾಡಿದ ವರಧಮ್ಮಂ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರುಳ್ಳನ್ನೆ ಪರಂ ಪರಿವರ್ತಿಸುನನ್ನಾಗಿರೆ ಬರೆದಂ ಚಾಮುಂಡರಾಯನೀ ಶಾಸನಮಂ (ಸಾಹಿ. XI-1, ೯೨-೪೪ ; 1054). ೫. ಬದಲಾವಣೆ ಮಾಡು ; ಮಾರ್ಪಾಟು ಮಾಡು : ಮನುಷ್ಯರ ಸ್ವಭಾವ ಪರಿವರ್ತಿಸುವ ಯಂತ್ರವೆಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಉಂಟೇ ? (ಹಳ್ಳಿ. ೧೧೪) ; ಕಳ್ಳನನ್ನೂ ಪರಿವರ್ತಿಸಬಹುದು (ದೇಶಭ. ೪೪) ; ಸೂರ್ಯಕಿರಣಗಳ ಕೇಂದ್ರೀಕರಣ, ಅವುಗಳನ್ನು ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸು ವುದು . . . ಮೊದಲಾದ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಿಜ್ಞಾನಗಳು ಸಂಶೋ ಧನೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಾಲಯಾ. ೯೧). ೬. ವಿನಿಮಯಮಾಡು : "ಅದಲು ಬದಲು ಮಾಡು ; ಪರಿವರ್ತಿಸು" (Commute. ಪತ್ರಿಕ. ೨೧). ೭. ಅನುವಾದ ಮಾಡು ; ಭಾಷಾಂತರಿಸು : ಈ ಗೀತಾಂಜಲಿಯನ್ನು ಅಂಗ್ಲ ಭಾಷೆಗೆ ಪರಿವರ್ತಿಸಿದಾಗ ಅಂಗ್ಲೀಯರು ಪಟ್ಟಿ ಉತ್ಪಾದ, ಅನಂದ ವರ್ತಿಸಲಸದಳ (ಧರ್ಮಸಾ. ೮೧). [ಪರಿವರ್ತನೆ + ಇಸು]

ಪರಿವರ್ಧಕ (ನಾ). ೧. ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು : ಸಂದಧಿತತೆಯಂ ದೋಷಾಕರನಂತರ್ಮಲಿನನಾಗಿರಿಯಂ ಪೋಷಿಸುಗುಂ ಪರಿಣತಕಲಾಕಲಾಪಂ ಪರಿವರ್ಧಕ[ತ]ಮಕ್ಕುಮತಿನಿರುದ್ಧಾತ್ಮಕ[ಮುಂ] (ಕವಿತಾ. ೩-೩೫). ೨. ಕುದುರೆಯನ್ನು. ಸಾಕುವವನು ; ಕುದುರೆಯ ಪಾಲಕ ; ಕಾಸ್ತಾರ : ಕತ್ತೈಭಾಮಂಡಲಗಳ ಹಿಮ ಸ್ವರೂಪಿಂ ಲಬ್ಧ ಸಂಜ್ಞೆಯಾಗಿ ಮರುಳ್ಳೊಂಡಂತೆ ಇಂದ್ರಾಯುಧಮಿರ್ತೆಗೆ ಪರಿತಂಕ ಪರಿವರ್ಧಕಹಸ್ತದಿಂದ ತೆಗೆದು (ಕಾವೇ. ೬೦೩). [ಸಂ.]

ಪರಿವರ್ಧಿತ (ಗು). ೧. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ ; ಬೆಳವಣಿಗೆಯಾದ : ಶಿವನುಶಿಷ್ಟಾಸಾದಪರಿಣತ ಸದಮಳಜಪ್ರನಾಹನಿಷ್ಟಯಾಸಪರಿವರ್ಧಿತಾನ್ವಲ್ಪಕರುಪಂಕ್ತಿ ಸಂತತದರದಳ ಪರಮಳಭಿತಕುಸುಮನಿಸರನಿಸರದ ಮಂದಮರಂದರಸ ಕದಂಬಕರ್ದಮಿತ ವಿಧು ರನೀಧಿಸನಾಥಮುಂ (ರಾಜಶ. ೧೪-೧೦೬ ವ). ೨. ಹೆಚ್ಚಾದ ; ವೃದ್ಧಿಯಾದ. [ಸಂ.]

ಪರಿವರ್ಧಿನಿ (ನಾ). = ಪರಿವರ್ಧಿನೀವೆಟ್ಟಿ : ಶರ ಕುಸುಮ ಭೋಗ ಭಾಮಿನಿ ಪರಿವರ್ಧಿನಿ ವಾರ್ಧಕಂಗಳೆಂಬಾಹುತೇಜಂ (ಭಂಡೋ. ೫-೨೫ ಅಡಿ) ; ಇದು ಶರ, ಕುಸುಮ, ಭೋಗ, ಭಾಮಿನಿ, ಪರಿವರ್ಧಿನಿ,

ವಾರ್ಧಕ ಎಂದಾರು ವಿಧವು (ಶೃ.ಪಿ. ೧೫). [ಸಂ. ಪರಿವರ್ಧನೀ]
ಪರಿವರ್ಧನಿಷಟ್ಟಿ (ನಾ). - ಪರಿವರ್ಧನೀಷಟ್ಟಿ: ಪಾದಗಲೆರಡ
 ಜೊಳುತರದರಡು ಪಾದದ ಜೋಡತ ಜೋಡತಮಾತ್ರೆಯು . . .
 ಕೇಳಿಂಪಿದು ನಿಶ್ಚಯ ಪರಿವರ್ಧನಿಷಟ್ಟಿ (ಭಂದೋಲು. ೫-೨೫೯ ಅಡಿಟ).

[ಪರಿವರ್ಧನಿ+ಷಟ್ಟಿ]

ಪರಿವರ್ಧನೀಷಟ್ಟಿ (ನಾ). [ಭಂದ] ಒಂದು ಷಟ್ಟಿದಿಯ ಹೆಸರು;
 "ಚತುರ್ವಾತ್ರಾಣವು ಒಂದೆರಡು ನಾಲ್ಕುಯ್ಯನೆಯ ಪಾದ
 ಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು, ಮೂರಾರನೆಯ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಆರಾರೂ
 ಒಂದು ಗುರುವೂ ಒಂದರೆ ಪರಿವರ್ಧನೀ ಷಟ್ಟಿದಿಯಾಗುವುದು"
 (ಶೃ.ಪಿ. ೧೬). [ಸಂ. ಪರಿವರ್ಧನೀ ಷಟ್ಟಿ]

ಪರಿವರ್ಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಳೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದು;
 ಮುನ್ನವಿವಾತನು ಮಾತೃಕಾಸ್ತನಾದಿಂ ಪರಿವರ್ಧಿಸಬೆ ಬಳಕೆಯು ನವನೀತ
 ಮಂ ಹಂಪದಿಂದಂ ಬಳಿಯದೆ (ಆರಾ. ೨-೮-೬೬). ೨. ಅಭಿ
 ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸು; ಕನ್ನಿಯೋ ವಸತ್ಯ ಮುಫಲಕ್ಷಿಯನಗ್ಗದ ಲಕ್ಷ್ಯ
 ಯಾದುವೆಂಬನ್ನವರಂ ವಿವಾಸರದಿಂದ ಪರಿವರ್ಧಿಸುಮಂ ವನಾಳಿಯಂ . . .
 ದನುಜನಂವನೆ ಬಂದಳೊಂದು ಲೀಲೆಯಂ (ಜಗ. ೧೬-೧೦೦).

[ಪರಿವರ್ಧಿಸು+ಇಸು]

ಪರಿವರ್ಧ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟುವ ವಸ್ತು; ಬಳಸಿರುವುದು.
 ೨. ಪರಿಜನ; ಪರಿವಾರ. ೩. ಉಪಕರಣ; ಸಲಕರಣೆ; ಸಾಧನ:
 "ಪರವ[ಪಾಣಂ. ಬ]ರ್ಹಂ ಪರಿಜ್ಞದಂ ನೆರಹಿದುಪಕರಣಮಕ್ಕು"
 (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೫). ೪. ರಾಜಲಾಂಛನ, - ಚಿಹ್ನೆ. ೫. ಸುಸಜ್ಜಿತ
 ವಾಗಿರುವುದು; ಓರಣ. ೬. ಸಂಪತ್ತು; ಆಸ್ತಿ; ವರ್ವರ್ಯ.

[ಸಂ.]

ಪರಿವಹ (ನಾ). ಅವಹ, ಪ್ರವಹ, ಉದ್ವಹ, ಸಂವಹ, ವಿವಹ,
 ಪರಿವಹ ಮತ್ತು ಪರಾವಹ ಎಂಬ ಏಳು ಬಗೆಯ ವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ
 ಒಂದು; ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವ ವಾಯು;
 ೧೧ ಗಗನ, ಸ್ವರ್ಗ, ವಾಯು, ಅನಿಲ, ಪ್ರಾಣ, ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರ
 ಮತ್ತು ಜೀವ ಎಂಬ ಏಳು ಬಗೆಯ ವಾಯುಗಳೂ ಉಂಟು:
 ಕಾರಾಣವಹ ನಡೆಯು ಪರಿವಹ ಪವನನ ಮಾರ್ಗವಿದು (ಶಾಕುಂ. ೧೦೦-೧೬೯).

[ಸಂ.]

ಪರಿವಳಯ (ನಾ). ಸುತ್ತಣ ಪ್ರದೇಶ: ಮುಖ್ಯಗಣನಾಯಕರು
 ತದ್ವ್ಯುಪಗಳನೆ ಧರಿಸಿ ಹಿಂತೆ ಹಿಂತೆಮ ಪರಿವಳಯಮಂ ಕಾಯ್ದುತಿಹರ್
 (ಲಾ. ೧೬-೬); ಚರು ತಿಲದ ರಾಶಿಗಳ . . . ಪರಿವಳ[ಪಾಣಂ. ೪]
 ಯದಾಮಿತ್ಯಗಳ ಪರಿಕರದ ವಿಧಿವ್ಯವ್ಯಮಯಂಭಾರದಲಿಸಿದುದು ಯಜ್ಞ
 ವಾಟಿಕೆ ರಾಜಸೂಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೨೦). [ಸಂ. ಪರಿವಳಯ]

ಪರಿವಾಣ 'ಪರಿಯಾಣ' ನೋ.

ಪರಿವಾದ (ನಾ). ೧. ನಿಂದೆ; ಬಯ್ಯುಳು; ತೆಗಳಿಕೆ: "ಪರಿವಾದ
 ಮದವಣ್ಣವಾದಮದುಪಕ್ವೋಶಮನೆ ನಿಂದೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೬-೪); ಪರಿವಾದಂ ಪೈಶೋನಂ ಪರಮುರತಸ್ಯಪ್ರಕಾಶಕರಣಂ ಕೂಟಾ
 ಕ್ಷರ[ನಿಧಿ]ನಕ್ಷೇಪಾದ್ಯಪದರಣಂ ಸತ್ಯವ್ರತಕ್ಕುತಕ್ರಮಮಕ್ಕುಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೬-೯); ಆ ದುರಾಗ್ರಹಿ ಲೋಕಜನಪರಿವಾದಪದರ್ಥನೀನೋದ
 ಕರ್ತಮಮಗ್ನನೊಡ್ಡಿದನಾ ಧನಂಜಯನ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೧೪); ಆ
 ಮುರಹರನ ಪರಿವಾದಮಂ ಮುಳ್ಳುದೇಕೆಂದು ದೇಶಿಕೋತ್ತಮನುಸಿರು
 ತಿರ್ದನೊಲಿದಿಂ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೬-೬); ಪರಿಪರಿವಾದಮಂ ನೆಗಳುದೇ ಜಪಂ
 . . . ಎನೆ ದುರ್ಜನತಾಪನೇಂ ಕೃತಾರ್ಥನೋ (ರಾಜಶೇ. ೧-೪೦).
 ೨. ದೂರು; ಅಪವಾದ; ಆರೋಪಣೆ: "ಅಪವಾದಃ, ಉಪ

ಕ್ರೋಶಃ, ನಿರ್ವಾದಃ, ಅಪವಾದಃ, ಪರಿವಾದಃ, ಗರ್ಹಾ, ನಿಂಹಾ,
 ಜುಗುಪ್ಸಾ-ಈ ೪ ಅಪವಾದದ ಸಾಮಂ" (ಪರಾಯು. ೨೪-೧೪೬);
 ನೆಗಟ್ಟು ಕುಲದ ಚಲದೊಳ್ಳಿನ ಭೂಪನನೇಗೆ ಕೇರನೇಗಿಂದೊಡೆ ಸದ್ವಿನಯ
 ಮುಲುದುರ್ತಿ ಕುಲಹೀನನಂಬ ಪರಿವಾದವಿಾಗಳೆನಾಗಿದರ್ದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೫೪); ಪರಿವಾದಕ್ಕುಂಜಿ ತಾಂ ಮಾನಸಿಕೆಯನಧಿಕಂ ತಾಳ್ವಿ ಮೇಲಾಗಿ
 ವಿಶ್ವಂಭರೆಯಂ ನಿಶ್ಚೇಶದಿಂ ತಾಳ್ವಿದ ಹರಿಯನಿಸಂ ವಿಶ್ವಮಾದಿತ್ಯದೇವ
 (ಎಕ. VII, ೨೪೦. ೧೦೦-೧೦; 1129); ಅದಿಬೊಮ್ಮೆ ಮುಗುವುತನ
 ಸಂಪಾದಿಸುಯಂಬುದು ಮೃಪಾಪರಿವಾದವಿದು (ಕೊರಂ. ೧-೮-೬೪).
 ೩. ವಿಣೆ ಮುಂತಾದ ತಂತೀನಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸಲು ಉಪ
 ಯೋಗಿಸುವ ಸಲಕರಣೆ, - ಸಾಧನ. [ಸಂ.]

ಪರಿವಾದಕ (ನಾ). ೧. ಆರೋಪಣೆ ಹೊರಿಸುವವನು; ದೂರು
 ಹೇಳುವವನು. ೨. ವಾದ್ಯವನ್ನು ನುಡಿಸುವವನು. ೩. ಒಂದು
 ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ: ಅಗಲ್ ನಾಕಲೋಕವಾದ್ಯಂಗಳೊಳನೇಕಭೇದಂ
 ಗಳಳ್ಳು ಪವಾದಕ ಪರಿವಾದಕ ವಾದ್ಯಂಗಳೊಳ್ . . . ಗೀತಂಗಳನ್ನಕ್ಕು
 ದೊಳೆ ನೆಗಟೆ (ಅದಿಶ. ೬-೧೧೯ ಪ). "ಉಪವಾದಕ" ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿವಾದಲಿಲ (ನಾ). ನಿಂದಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು; ನಿಂದಕ:
 ವೇದಕರ್ಮದಿರೋಧಿಗಳು ಪರಿವಾದಲಿಲರು . . . ನಿನ್ನಂಗೆದೇಶದ ಸಿರಿಯ
 ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೬೬). [ಸಂ.]

ಪರಿವಾದಿನಿ (ನಾ). ೧. ಏಳು ತಂತಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ
 ವಿಣೆ: "ಪರಿವಾದಿನಿ ವಲ್ಲಕಿ ವಿಫಂಜಿ ವಿಣಾನಾಮಂ" (ಮಸ್ತಕೋ. ೬೯-೨೪); "ತಂತಿ ತಾವೇಬಾರಲು ಪರಿವಾದಿನಿಯನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೪-೬); ನೃತ್ಯಂ ನೆತ್ತ ಮೊಗಟು ಪರಿವಾದಿನಿನಾದಿಕಮೆಂಬನೇಕಭೇದಪ್ರಕರ
 ವಿನೋದದೊಳಿ ಸತಿಗೆ ಪೊತ್ತಂ ಕಳೆವರ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೧-೫೧); ಮದನ
 ಪರಿವಾದಿನೀನಾದಿನಿಗಳಮೆನಿಸ ನಿನ್ನ ನುಡ್ವಾದಿ ಪೊಪಪೊಣ್ಣದೊಡೇ
 ಕಾಯತ್ತಮದಾಗದೆ ಕಳೆವಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಮದಕೋಕಿಲಕುಲದೊಳ್
 (ಚಂದ್ರ. ೬-೬೧); ಬಳಿಕ ವಿಪಂಜಿಕೆ ಚಿತ್ತಿಕೆ . . . ಪರಿವಾದಿನಿ ಕಿನ್ನರಿ
 . . . ಕಾಲಕೀಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತು ಮೂಟು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಳಲ್ಲಿ
 (ವಿವೇಕ. ೨೫೬); ನೂರುತಂತಿಗಳನ್ನು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಾಗಿ ಹೊಂದಿದ್ದ
 ವಿಣೆ, ತಂತಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಇಳುವರಿ ಹೊಂದುತ್ತಾ ಬಂದು ಎರಡು ತಂತಿ
 ಗಳ 'ಸಕುಲ', ಮೂರು ತಂತಿಗಳ 'ಕಿನ್ನರಿ', ಏಳು ತಂತಿಗಳ 'ಚಿತ್ರಾ'
 ಮತ್ತು 'ಪರಿವಾದಿನಿ', ಒಂಭತ್ತು ತಂತಿಗಳ 'ವಿಪಂಜೀ' ಎಂಬ ಹೆಸರು
 ಗಳಿಂದ ತಂತಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಏರುಪೇರು ತೋರುತ್ತದೆ (ಸಂಗೀತಂ. ೩೧೧).

೨. ಅಪವಾದವುಳ್ಳ ಹೆಂಗಸು. [ಸಂ. ಪರಿವಾದಿನೀ]

ಪರಿವಾಪ (ನಾ). ೧. ಉಪಕರಣ; ಸಲಕರಣೆ. ೨. ಬಿತ್ತುವಿಕೆ;
 ಬಿತ್ತನೆ ಮಾಡುವುದು. ೩. ಜಲಾಶಯ; ಕೊಳ. ೪. ಕ್ಷೌರ;
 ವಸನ. ೫. ಸೇವಕ; ಪರಿಚಾರಕ. [ಸಂ.]

ಪರಿವಾಪಿತ (ಗು). ೧. ಕ್ಷೌರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಬೋಳಿಸಿದ. (ನಾ).
 ೨. ಕ್ಷೌರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಮುಂಡನ ಮಾಡಿದುದು:
 "ಮುಂಡಿತಂ, ಪರಿವಾಪಿತಂ-೨ ಬೋಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ್. ೩೪೬).
 [ಸಂ.]

ಪರಿವಾರ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತಲಿನವರು; ಅನುಯಾಯಿಗಳು;
 ಪರಿಜನ: "ಪರಿವಾರಃ, ಪಂಕರಃ, ಪರಸ್ತಂವಃ, ಪರಿಗ್ರಹಃ-ಈ ೪ ಪರಿ
 ಗ್ರಹಂ" (ಪರಾಯು. ೫೧-೧೫೧); ಪರಿವಾರವಾರವನಾಪರಿವ್ಯವಸರಮನೆ
 ಯೊಳರಸಂ . . . ಒಪ್ಪಿರೆ ವಿನೋದದಿಂದಿರುಮುಂದದಿಂ (ಕವಿ. ೨-೧೦);
 ಪರಿವಾರಮುಂ ಪಡೆಯುಂದೆರಸು . . . ಪೊಲಲಂ ಪೊಲಮಟ್ಟು
 ವಿಂಧ್ಯಾಟಿಗೆ ಪೋಗಿ (ವದ್ನಾರಾ. ೧೫೯-೫); ಹರನೀವ ಕಾಲಕ್ಕೆ

ಸಿರಿಯು ಬೆನ್ನಲಿ ಬರ್ಕು ಹರಮು ಹೆದ್ದೊ ಬೆನ್ನಲಿ ಕೆಲಸ ತುಂಬಿದಂತೆಯ್ಯಾ . . . ಅರಸು ಪರಿವಾರ ಕೈವಾರ ನೋಡಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೩೯); ಪುರ ಜನಪು ಪರಿವಾರ ಪರಿಜನ ಭರತ ಶತ್ರುಘ್ನರುಗಳರಸಿಯುರಿಯು ಹೊಗು ಪುರ ನೆನೆದು ಮನದುವಟ್ಟಿಳಿದಿ ಬೆಂದಿಹರು (ಕಾಶ್ಯಾ. ೪೪-೩೭). ೨. ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವುದು; ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಬಳಸಿರುವುದು : ಹೀಗೆ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಸುತ್ತಿ ತಿರುವ ಗ್ರಹವೂ ಸೂರ್ಯನ ಪರಿವಾರದಲ್ಲಿದೆ (ಸತ್ತ. ೪೫). ೩. ಗುಂಪು; ತಂಡ; ಸಮೂಹ : ಕರ್ತೃಧನರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಮಾಣಿಗಳಾಹಾರದಾನಕ್ಕೂ ಪಾವುಳ ಪರಿವಾರದ ಜೀವಿತಕ್ಕೂ . . . ಕೊಟ್ಟ ಅಲ್ಲಿಯ ಫಲೆಯು ಮತ್ತರು ೫೦ (ಸಾಂಜೇಡ್. ೩-೨೩ ಪ; 1047); ದ್ರಾವಿಡಭಾಷಾಪರಿವಾರ ಜಗತ್ತಿನ ಹಿರಿಯ ಭಾಷಾವರ್ಗಗಳ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ 10 ಐದನೆಯ ಅಥವಾ ಅರನೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ (ದ್ರಾವಿ. ೨ ಹನ್ನೆಲ). ೪. ಕುಟುಂಬ; ಸಂಸಾರ : ಹೆಚ್ಚಿನ ಮೇಲೆ ಹೆಣ್ಣು ಹುಟ್ಟಿ ಪರಿವಾರವು ಬೆಳೆದು ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು (ಸಂಜೆ. ೧).

ಪರಿವಾರ ಪರಿಶೋಷಣೆ-ಪರಿಜನಕ್ಕೆ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪರಾಂಗನಾಪರಾಜ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವಿನಯ ವಿಭೂಷಣಂ ಪರಿವಾರಪರಿಶೋಷಣಂ (ಸೌಖ್ಯ. VI, ೫೬೧-೩೩; 1070). ಪರಿವಾರ ಸಮುದ್ದರಣೆ-ಪರಿಜನರನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವವಳು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಕರಿಕಾಲಸರಸ್ವತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪಾರ್ವತಿ ಪರಿವಾರ ಸಮುದ್ದರಣೆ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೩೧-೪; 1094). [ಸಂ.]

ಪರಿವಾರದೇವತೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಧಾನದೇವತೆಯ ಸುತ್ತ ಇರುವ ಇತರ ಅಧೀನ ದೇವತೆಗಳು. ೨. (ಆಲಂ) ದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಸುತ್ತ ಮುತ್ತ ಕೊಂಡಿರುವ ಪ್ರಧಾನದೇವತೆ : ಅವನು ಮಂತ್ರಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಅವನ ಪರಿವಾರದೇವತೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಬೆಳೆದಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಪರಿವಾರ+ದೇವತೆ]

ಪರಿವಾರದೇವಿ (ನಾ). [ಚೈತ್ರ] ಕಲ್ಪಾದಿಗಳ ಇಂದ್ರರ ವಿಮಾನ ಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಚರ್ಯೆ ಮಾಡುವ ಸ್ತ್ರೀ : ಚಾರುವಿಲೋಲಕಟಾಕ್ಷಪಾಕ ಸೌಂದರಪರಿವಾರದೇವಿಯುರಾ (ಅದಿಪ. ೩-೪). [ಪರಿವಾರ+ದೇವಿ]

ಪರಿವಾರಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಮುಖ್ಯದೇವತೆಯ ಪರಿವಾರದ ಮೂರ್ತಿ : ಪರಿವಾರಮೂರ್ತಿಗಳಾದ ಗರುಡ, ಅಂಜನೇಯ, ವೃಷಭ, ಮೊದಲಾದ . . . ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸಿದಾಗ (ಭಾರವ. ೪೦).

[ಪರಿವಾರ+ಮೂರ್ತಿ]

ಪರಿವಾರಾಂಗನೆ (ನಾ). ಪರಿವಾರಸ್ತ್ರೀ; ಪರಿಚಾರಿಕೆ : ಪರಿವಾರಾಂಗನೆಯರ್ ಮನಃಪ್ರಿಯಸಖಂ ಮೇಧಾವಿಳಂ ಪಶ್ಯದೋಳ್ ಬರೆ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೪೦); ಪರಿವಾರಾಂಗನೆಯರ್ . . . ಎತ್ತಲೂ ಬಳಸಿ ತನ್ನಂ ಬರ್ಪಿಸಂ ಬಂದಳಾ ಸ್ಮರಣಶ್ರೇಷ್ಠ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಪಪನ್ನಂ ನಾಯಕಾಗೌರವಂ 35 (ಅನಂಪ. ೨-೪೬); ಪರಿವಾರಾಂಗನಾಕರತಳಪರಿಕಳಿತವಿಧಾರ್ಥನಾ ವಿಶೇಷಂ ಬೆರಸು ಪ್ರಮದವನಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೭೪ ಪ).

[ಪರಿವಾರ+ಅಂಗನೆ]

ಪರಿವಾರಿಕೆ (ನಾ).-ಪರಿವಾರದೇವಿ : ಸ್ವಯಂಪ್ರಭಿಗಂ ರಾಣೀವಾಸದ ಕನ್ನವಾದೋಳ್ ಪರಿವಾರಿಕಾ (ದಾಸಾರಿಕಾ) ಸಮೇತುರನಂ ಮಾಡಿ 40 (ಶಾಂತಿಪ. ೫-೩೯ ಪ). [ಸಂ. ಪರಿವಾರಿಕಾ]

ಪರಿವಾರಿತ (ಗು). ಬಳಸಿದ; ಆವರಿಸಿದ; ತುಂಬಿದ : ಬಾಣ್ಯವಾರಿ ಧಾರಾಪುರಪರಿವಾರಿತ ಪಲ್ಲವನೇತ್ರಿಯಂ (ಗವಾಯ. ೧-೫೫೫). [ಸಂ.]

ಪರಿವಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆ ಮಾಡು; ಪರಿಚರ್ಯೆ ಮಾಡು : ಅಬ್ರಿಯಚ್ಚೆಯಜಾಮಂ ಪರಿವಾರಿಸಿ ಪಾಟಿಮೋದಲಚ್ಚರಸಿಯರಾದ 45 ಲಚ್ಚರಸಿಯರ್ ಮನದಿಚ್ಚೆಯನಿಚ್ಚೆಗೆಯ್ಯಲಚ್ಚರಸಿಯರೆಂದೊಡೆವೊಗ

ಬ್ಬುದೋ ಜಿನತಂದ್ರವಿಭೂತಿಲೀಲೆಯಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೭-೭೪).

[ಪರಿವಾರ+ಇಸು]

ಪರಿವಾಸ (ನಾ). ೧. ತಂಗುವಿಕೆ; ವಾಸಮಾಡುವಿಕೆ. ೨. ಪರಿ ಮಳ; ಸುಗಂಧ : ಕೆದಪಾದ ಪಿಷ್ಪಾಕಳದಿಂದೊದವಿದ ಪಂಪಾಶಾಂ. ಬ] ವಾಸಶೋಷಾದಿಂದಳವಡೆ . . . ಪದಪಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿದುದಿಟ್ಟಳಂ ನೃಪಸದನಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೪-೨೭). [ಸಂ.]

ಪರಿವಾಹ (ನಾ). ೧. ತುಂಬಿ ಹೊರಸೂಸುವುದು : ಲೌಹಿಕ್ಕಮ ನಂಬುಧಿಪರಿವಾಹಮನವನೀಶನೇಜ್ ತತ್ತಬಿನ್ನ ಪಸಂದೋಹಮುಜಗಿದುವ ಧೀಶಗಜಾಹತಕಾಲಾಗುರುದ್ರುಮಂ ಬೆರಸಾಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೧-೭೪), ಕದಪನಂಗೈಗಿತ್ತು ತಲೆಗುತ್ತಿದಳು ನಯನೋದಕದ ಪರಿವಾಹದಲಿ ನೆನೆದಳು ಮಹಿಳೆಯಿದ್ದಳು ಬಹಳಮೋನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧-೪೬). ೨. ಕೆರೆ ಭರ್ತಿಯಾದಾಗ ಹೆಚ್ಚಿನ ನೀರು ಹೊರಗೆ ಹೋಗಲು ಮಾಡಿರುವ ಮಾರ್ಗ; ಕೋಡಿ : "ಪರಿವಾಹಮನೆ ಜಲೋಚ್ಚಾಸ ಮನೆ ಕಡೆಗೋಡಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೫). [ಸಂ.]

ಪರಿವಾಹಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ಶಿರೋ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ, ಮೌನ, ಹರ್ಷ, ವಿಚಾರ, ವಿಸ್ಮಯ, ಮುಗುಳ್ಳಗೆ, ಪ್ರಿಯಾನುಕರಣ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ತಲೆಯನ್ನು ಚಕ್ರದಂತೆ ಎಡಕ್ಕೂ ಬಲಕ್ಕೂ ಸುತ್ತುಸುವುದು : ಚಂದದೆ ಚಕ್ರಂಜೋಲ ಸುತ್ತೊಂದಕ್ಕೈದಬಲದ ಶಿರಮ ಪರಿವಾಹಿತಮುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೧-೪೨). [ಸಂ.]

ಪರಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ನಿಯತವಾದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಹಿಡಿ; ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ವಾದ ನಿಯಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು : ವೇದೋಕ್ತಮಾರ್ಗಮಂ ಪರಿ ವಿದಿಮ . . . ಯಜ್ಞದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಉದ್ವಿ. ೪-೫೬ ಪ); ಪರಿ ವಿದಿಮ ಸಕಲಂತ್ರಂ ಪರಮಪದಿತ್ರಂ ಏತಾಂಶ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೋಣಂ ವಿರಚಿ ಸುವನದಟಿನೀ ಜೌಂಡರಸಂ ಕರ್ತಾಟಿವಂಶ್ಯಂ ಗಾರರಸಂ (ಸಕಲಂ. ೪); ತನಯ ಕೇಳ್ ತನುವೃತ್ತಿ ಜೀವೇಶ ಮೋಕ್ಷಂಗಳನು ಏನಗೊರೆವೆನು ಪರಿ ವಿದಿಮ (ಕೃಷ್ಣ. ೧೪೪); ಮೂಲವನು ಪರಿವಿದಿಮ ನಮಗದ ಹೇಳಬೇಕೆಂದೆ ನಲು (ಅಂಬಿಕಾ. ೩-೫೭); ಪರಿವಿದಿಮ ಪೇಳುವೊಡೆ ಸಾಲದು ಪರ್ಲಾ ಪತ್ತು (ಪಾರಸ. ೧೭-೩೪೩). [ಪರಿ+ವಿಡಿ]

ಪರಿವಿಡ್ತಿ, ಪರಿವಿಡಿ, ಹರಿವಡಿ (ನಾ). ೧. ನಿಯತವಾದ ಕ್ರಮ; ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ ಕ್ರಮ; ಅನುಕ್ರಮ : "ಪರಿಪಾಟಿ, ಅನುಪೂರ್ಣ . . . ವಿಶಾಯ : -ಈ ೭ ಪರಿವಿಡಿ" (ಪರಾಯ. ೧೨೨-೫೫); ದೇವ ವನಿಕೆಯರೆ ಪರಿವಿಡಿಯೊಳದಿ[ಪಾಶಾಂ. ಪರಿವಿಡಿಯೊಳದಿ, ಪರಿವಿಡಿಯೊಳದಿ] ಗುಟ್ಟಿಯುಂ ದೇವಗಡಿಕೆಯರೆ ಕೊಳೆ ಪಾಡೆ ಧನಮುಟ್ಟಿಯುಂ (ಅದಿಪ. ೭-೨೭ ರೇಳೆ); ಇಂತಿವು ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದಯ್ಯ ತೀಚಾರಮಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೧೪); ಅಕ್ರಮದೊಳೊಮ್ಮೆ ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದಲೊಮ್ಮೆ . . . ಅಚ್ಚಿಸುತ್ತ (ತಿರು. ದೇ. ೫-೭); ಪರಿವಿಡಿಯ ದಿನ ವೇಳೆದಟ್ಟಿಸದಿರು (ಬಸವ. ೧೪-೬); ಅಪರೋಳಗೊಟ್ಟನನು ನಮ್ಮೊರ ದಾಸನ ಪರಿವಿಡಿಯ ಭೋಜನಕೆ ತದ್ವಿಸ್ತುರನ ತಾಯ್ಕೊಟ್ಟಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦-೨೪). ೨. ರೀತಿ; ಬಗೆ; ವಿಧ; ಪ್ರಕಾರ : "ತರ : -ಪರಿವಿಡಿ" (ಕಾಳ್ಯ. ೬೭); ವೈದಿಕಪರಿವಿಡಿಯಿಂದ ಮಧುಪರ್ವಾದಿ ಪೂಜೆಗಳಿಂದ ಸತ್ಕರಿಸಿದರು ಸಹರಾ ಹರ ಜಗತ್ಪತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪-೬); ಸುರಪದೊಳು ಜರಿಸುವ ವೇದಸ್ತ್ರೀ ಯರಿಗೆ ವಿಲಾಸವಿಪ್ರಮದ ಪರಿವಿಡಿಗಳನು ತಿಳುವನೆಂಬಂದದಿ ತರುಣಿಯಾದಿ ದಳಯ್ಯುರಿಯ (ಜೀವಂಶಾ. ೧೪-೬೭); ಮುಗುಳ್ಳೆನೆಯನ ಶಕ್ತಿಗಿಡಿಸ ಪರಿವಿಡಿಯಂ . . . ಅಗಮಮಂ ವ್ಯಕ್ತೀಕರಿಸುವಪಾಧ್ಯಾಯರನಾಂ ಭಕ್ತಿ ಯನಧಿವಂದಿಸುವಂ (ಜಯಾ. ೧-೪); ಅಗಳುಮೆನುಗೆ ಜಿನಾಗಮ

ರಾಗಂ ಸಮುಖಮಗಿ . . . ಗುರುಜನರ ಜೀವ ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದಂ
(ಕವ್ಯಾ. ೨೩೪ ಪ್ರಯೋಗ); ಕರಣಮುನಸಹಸ್ರವಿಲ್ಲದ ಕರಣ ಗುರಪರ
ಪರಿವಿಡಿಯೊಲುರುಕರದ ವೀರರ ದೇವನುಡುಂದೆನುಕ ಬೆರಗಾಪ (ಕೋಗಯ.
೧೧-೨೩). ೩. ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ; ಶ್ರೇಣಿ : ಸಮುಚಿತಾಸನಮೊಳ್
ಕ್ರಮದಿಂ ಕುಳ್ಳಿಡ್ ಪಟ್ಟಿ ಸಹಸ್ರಯರ ಪರಿವಿಡಿಯೊಳಂ (ಗಿಂಕ. ೨-೧೦೫೫);
ಸುಧಾಧಿಪತಿಗಳ ಪರಿವಿಡಿಗಳೆಂದುಭಯ ವೀಧಿಗಳು ಮುಹಿತವು (ಹರ್ಷಾ.
೧೦-೩೪); ಬೆಳುಗೊಡೆಯ ಮಿಳಮ ಪತಾಕೆಗಳ ಪರಿವಿಡಿಯ . . . ಸೌಧ
ಗಳಲವನಯ ಕೊಡಿಯೆನೆ ರಂಜಿತು ಪುರವು (ಕೊರಣ. ೧-೧೩-೪);
ಏಲ್ ಪೆನ್ನಡೆಯನಲ್ ಪರಿವಿಡಿಯ ಕೋಟಿಗಳ ತರಿದೊಗೆ ಕೆಂಗುಗಳ
ಮೆರೆದ ಕಾಲಾರು (ಕಾಲಾರ. ೪೩-೩೩). ೪. ಪರಂಪರೆ : ಭರತ . . .
ಪುರೂರಪರಂಪರಮುನ್ನೆಗಂ ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದೆ ಬಂದ ಪರಿವಂಶಮದೀಗಳವಂದಿ
ರಂದೆ ನಿತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕಂ (ಪಂಪ. ೩-೧೩); ಪರಿವಿಡಿಯ ಕೇಳರಸ
ಮೊದಲರಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೧೫); ಸಸಪ್ತಮೂರನು ಸರಿಸುರಸಂಭವನ
ಸಥಿಯರಿ ಸುರಮುನೀಂದ್ರರ ಪುಷ್ಪವರಿ ನಿಮ್ಮನ್ನಯಗತದ ಪರಿವಿಡಿಯ
ರಘುವಂಶವನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು (ಕೊರಣ. ೧-೧೩-೩). ೫. ರೂಢಿ;
ಬಳಕೆ; ಅಭ್ಯಾಸ : ಪಿರಿಯರನಿಯ ಪಟವೇಟದ ಪರಿವಿಡಿ ಮಗುಬ್ಬಂ
ಕೊನುಕು (ಕಾಂಕಿ. ೪-೫೨); ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವಿರ್ಮದು ಹರಮ
ದೊಳನ್ನೆದರಮುಬಾದ ಪುರುಷಾರ್ಥದೊಳಾಹರಿಸುವುದು ತಕ್ಕುದವೆಂಬಂ
ಪರಿವಿಡಿಯಂ ತಪ್ಪಲಾಗಮೇಂ ಬಂದಪುದೇ (ಪಂಪ. ೩-೧೨೯).
೬. ವರ್ಗ; ದರ್ಜೆ : ಪರಿವಿಡಿಯಂದೆಮಂಕಿವರವರ್ ಪೆಟಗಿರ್ಪದನು
ತ್ತು ಮಾ ಮಹೀವರನರವೇಬ್ಬ ನೇಮಿಸುತರಲ್ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೪೩);
ಅರಸನೊದಿಗಂಕದವನೀಶ್ವರನವರವರುಜತಮಾನ್ಯದ ಪರಿವಿಡಿಯಲುಡು
ಗೊಡುಗಳರಿ ವಿನಯೇಪಪಾರದಲಿ ಹಿರಿದು ಮುನ್ನಿ ಕಳುಹಿದನು (ಕೊರಣ.
೧-೩-೩೧). ೭. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ : ಉರುಳುವ ಶಿರದ ದೀಳುವ
ಭಟರ ಮೆದಗೆವೆವಾನೆ ಕುದುರೆಗಳ ಪರಿವಿಡಿಯಂತಿರಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೨೯);
ಮದಕರಿಯುತ್ತು ಪರಧೀರರೆಂಬಿಸಾಸಿರದ ಪರಿವಿಡಿಯಹ ಪೌಟ ಪಾನಗೆ
ಕೋಟಾದ ನೆಣೆ ಕಲಿಯಬುದುಬ್ಬಿಪಾಸ (ಕಂನಡಿ. ೧೧-೪೩). ೮. ಅಚ್ಚು
ಕಟ್ಟು; ಓರಣ; ಸೊಗಸು : "ಅಣಿ = ಪರಿವಿಡಿ" (ಕಾಶ್ಯ. ೩೩);
ತದನಂಶರದಿರದಾಕೆಯನು ದಾಪ್ತಧಾತ್ರೀತನೂಣಿ ಪರಿವಿಡಿಯೊಳ್ ತಂದಿ
ರೊಳ್ ನಿಡುಸಿ (ಕಾಂಕಿ. ೫-೧೨೧); ನೆರುಧಿರಮಾಂಸೋಪಹಾರದ ಪರಿ
ವಿಡಿಯ ಪರಿಭಾವಕುಡಿಯ ಪರಮಭಕ್ತಿಯಲೊಲಿಸಿದನು ತಪ್ಪಾಧೀನ
ಕೆಯ (ಕೊರಣ. ೩-೨೦-೪೦); ಕಳಂಗೆ ಸಿಂಹಕೇಶ್ವರಂತ್ರಿ ಪಟ್ಟಾಂಕುಕ
ಹಯ ಕರಿ ರತ್ನ ಮೊದಲಾದ ಕಪ್ಪವ ನೈಪನೀವ ಪರಿವಿಡಿಯೆನೆದುದಾ ಸಭಿ
ಯೊಳು (ಪ್ರಭು. ೩-೨೨); ಸುರಪನಾಸ್ಥಾನಮಂಟಪದ ಶೃಂಗಾರದ ಪರಿ
ವಿಡಿಯನು ಸೋಲಿಸುತ . . . ಪರಚಿತ್ರಕಾಲೆಯೊಬ್ಬಿದುದು (ಕಂನಡಿ.
೩-೩೧). ೯. (ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿಯ) ಗ್ರಂಥ ವಿಷಯದ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ;
ವಿಷಯ ನಿರ್ಣಯಿಸುವಾಗ ಗ್ರಂಥದ ಶಿರೋನಾಮ, ಮುನ್ನುಡಿ, ಪ್ರಸ್ತಾ
ವನೆ, ಪರಿವಿಡಿ, ಅಧಾರಗ್ರಂಥಗಳ ಪಟ್ಟಿ . . . ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮ
ವಾಗಿ ಅಪರೋಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧೩). ೧೦. ಅಧ್ಯಯನ;
ವ್ಯಾಸಂಗ; ಪರಿವಿಡಿಯು ತಾಪಸಕುಮಾರಕರೊಳ್ ಸ್ವತಿಯೂಧಮಂ
ನಿರಂತರಮೊಳಗೊಡಿ ವಾದಮನೆ ತಪ್ಪದೆ ಮಾಬ್ಬಿದು . . . ರಾಜ
ಕುಳ[ಬಾಲಕ]ಜಾಲಕಂ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧೩೫). 'ಪರಿವಿಡಿಗಿಯರ್'
ಪರಾ. ಪರಿವಿಡಿ : ೧. ಕೆರನೂರ ಮಹಾಜನಂ ಅಯ್ಯದಿಂಬರ್ಗಂ
ಇಪ್ಪತ್ತು ಗದ್ಯಾಣಿ ಪೊನ್ನೊಟ್ಟಿ ಪಡೆದರ್ ಎಚ್ಚಲೊಂನ್ನು ಪರಿವಿಡಿಯಂ
(ಎಚ್. X. ಕೋಲಾರ. ೫೩-೧೨; ಸು. ೨೨೨); ಮುರರಿಪುಗೆ ಸೂಯಸೂಯೊಳೆ
ಬರೆ ಕರದೊಳು ಕಂಪುಚಕ್ರಮುದ್ದ ರಪದೊಂ ಪೆಸಗಾಳ್ಪುಪ್ಪಿಡಾ

ವಪು ಮೂರ್ತಿಭೇದಮಾ ಪೈಪ್ಪವರೊಳ್ (ಸಮಪ. ೪-೧೩೪); ಗುರು
ದೇವರು ಬಳಕೆ ಪಾಗರ ಹಿರಿಯರೊಳು ಪರಿವಿಡಿಯ ಸುಡಿದರು (ಸಂಕಪ.
೫-೩೦). ೨. ಪರಪಿತೃಕಂ ಹಸಿತಂ ಸುಂದರ ಮನ್ನಸಲಸಕಮುಚಿತರಂಗಿತ
ಮುಂದೀ ಪರಿವಿಡಿಯ ಬಾಲಕೇಲಿಯ ಕರಮ ಮರುಳ್ಳಿದುದು ತಾಯುಮಂ
ಕಂದೆಯುಮಂ (ಅದಿ. ೪-೩೪). ಪರಿವಿಡಿ : ೧. ಅಪಂಧ್ರಾತ್ಮ್ಯ
ಸ್ವಾಯಿ ಮಾಡಿ ಹಂದರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಪಾಪಪೂಜೆಗೊಟ್ಟ
ಗದ್ಯಾಣಿ ನಾಲ್ಕಾರು (ಕಾ. IV, ೨೫-೨೧; 1054).

ಪರಿವಿಡಿಯಂಕ = ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ಹೋರಾಟ, - ಕಾಳಗ :
ಪರಿವಿ[ಪಾಪಂ. ಪ]ದಿಯಂಕದಂಕೆ ಪೂಜೆಮೆಟ್ಟಿದೆ ಸೂಯಾಪೂಜೆಯೊಬ್ಬ
ಸಿಡಿಲರೆ . . . ಪೋರ್ದವಾನೆಗಳ (ಪರ್ವ. ೪-೫೩).

[<ಪರಿವಿಡಿ./ಕೆಲು. ಪರಿವಿಡಿ]
ಪರಿವಿಡಿಗಾಣ (ನಾ). ಸರದಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಕಾವಲು ಮಾಡುವ
ವನು; ಪಹರೆಗಾರ : ಒಣಗಲನುಗಿದ . . . ಕತ್ತಿ ದಾಳುಗಳ ಪರಿವಿಡಿ
ಗಾಣರು ಹಂಸುಕಿಡರು (ಕಂನಡಿ. ೧೧-೧೪೩). [ಪರಿವಿಡಿ + ಕಾಣ]
ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್, ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್ (ಕ್ರಿ.). ೧. ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ
ಪರಿಮ; ಹೇಳು; ಒಪ್ಪಿಸು; ನಿವೇದಿಸು : ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್
ಸೋದಿಗಿ ತಂದೆಯ ತಾಯ ಸಮೀಪದೊಳ್ ತನೂಪರಯ ರತೋಪ
ಯುಕ್ತರುತಮಂ (ಕಾಂಕಿ. ೪-೪೫; ರಸರ. ೪-೧೩೩ ನೋಡಿ); ಜಿನರ ಮುಂದೆ
ಜೈನಾಗಮಮಂ ಪರಿವಿಡಿಗಿಯರೆ ಹಂದನದ ರಸದಿ ಹಂದನದ ದೇವರಂ
ಪೂಜಿಸರೆ (ಅದಿ. ೩-೪೧); ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್ ರಾಜಕುಳನೋಪನ ಸಾಹಸ
ಮಾಲೆಯಂ . . . ಬಾಪ್ಪದಿನಂದಭಿಷೇಕಪೂಜೆಯಂ ವಿರಚಿಸಿ ಭಾವಿತಾತ್ಮೆ
ಮಹಿದಳ ಪತಿಗಂಗೆನೆ ತನ್ನ ನೆಲೆಯಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೩-೩೩).
೨. ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸು; ಕ್ರಮಪಡಿಸು : ಮುನ್ನಂ ಪರಿಣಾಮಜೆದರ್
ಸಕಳವಿದ್ಯಯನೀಗಲ್ ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್ಕೆ ಕಳಾಧರನಾದಂ ಶ್ರೀಧರಂ
(ಮಲ್ಲಿ. ೪-೧೩೪). ೩. ಪುನರಾವರ್ತನೆಗೊಳಿಸು; ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ
ನಡೆಸು; ಪುನರಾವರ್ತಿಸು : ಪೋದ ಕೂಟಮಂ ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್
ಬತ್ತಮೆಳಿಸಿತ್ತು ರತಾಂಕನು ಪಾಂಕನೋಪರಾ (ಪಂಪ. ೪-೩೦).
೪. ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡು; ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಾಡು; ಸರ್ವಾಗ ಮುಲಧಾರ
ಗೊಂಡು ಶಿಲಾತಳದ ಮೇಗಿದಾಳಗಮಮಂ ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್ಕುತ್ತು
ಮುರ್ತಮಂ ಭಾವಿಸುತ್ತಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದೊಳ್ ಕುಂಞಿದೊಳಂ . . .
ಕೆಯ ಮುಗಿದಿರ್ದೊಂದು ಬಗೆದು (ಪದ್ಯಾರ. ೪೩-೩); ಸಕಲಕೃತ
ಮುಮಂ ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್ಕಿಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದುದು ವಾಗ್ಗಲಮೆಂಬುದು
(ತಪ್ಪ. ೧೧೪); ಶ್ರುವಿದರೊಳ್ ಭರದಿಂ ನಿಜಕಸ್ತವಿದ್ಯೆಯಂ ಪರಿವಿಡಿ
ಗಿಯ್ ರಾಜಕುತರೊಪ್ಪುಗುಮಾ ಪುರಗೋಪುರಂಗಳೊಳ್ (ಇಗದಿ.
೨-೧೩); ಗುಡುಮುಖದೊಳು ಕುಮಾರಂ ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್ ಪನತೀತನಾ
ಭ್ಯಾಸುರದವಿವಿದ್ಯಗಳಂ (ಪುಷ್ಪ. ೪-೫೩). ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್;
೧. ಶ್ರೀಲೋಕಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿ ಎಂಬುದಂ ಮೃದುಮಧುರಗಂಧೀರಶ್ವರದಿಂ
ಭಟಾರ್ ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್ಕುಳ್ (ಪದ್ಯಾರ. ೨೪-೧೦); ಶ್ರೀಲೋಕವಂದ್ಯಂ
ಶ್ರೀಲೋಕಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿಯಂ ಪರಿವಿಡಿವಪ್ಪದೆ ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್ಕುಮಂ (ಸುಕುಮಾ.
೧೧-೩೩ ನ); ಪಾಕಮಂ ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್ ರಾಜಕುಳಪೂಜಾ ಮನೋಹರ
ಯಾನದಿಂದೆ ಸಂಚರಿಸ ಮರಾಳಪೂಜಾ . . . ನೋಕ್ಕುರ ಮನಮಂ ಪಳಂ
ಚರಿಯಂತಿ ನಜುಗುನ್ನಮೆ ರಂಜಿತಂ (ಕಾ. V, ೨೩-೧೪; 1147).

[ಪರಿವಿಡಿ + ಕಿಯ್]
ಪರಿವಿಡಿಯುಷು (ಕ್ರಿ.). ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿಸು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು:
"ಪರಿವಿಡಿಯುಷು ಸಿಡಿದಯ್ ಸೂಂಕಿದುದು" (ಕಂನಡಿ. ೧೩೪).
[ಪರಿವಿಡಿ + ಇಯಾ]

ಪರಿವಿಡು, ಹರಿವಿಡು, ಹರಿವಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೋಗಲು ಬಿಡು; ಹೋಗುಗೊಡು: ಮೂಗೂಡು ಕೈಕಾಲ್ಪಟ್ಟು ಬಾಯ್ಕಟ್ಟಿರಂ ಪರಿ ಬಿಟ್ಟು...ತನಂ ಬಟ್ಟಾದಿ ಬಿಟ್ಟೋದಿದಂ (ಚಳವಿ. ೫-೨೨). ಹರಿವಿಡು: ೨. ಏಕಾಗ್ರವಾಗಿರು: ತನ್ನೆಲ್ಲ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೃತಿಮರ್ಯಾದೆಗೆ ಹರಿದಿಟ್ಟದ್ದಾನೆ (ಚಳವಿ. ೧೨೮). ೩. ಹಾಯಿಸು; ಹರಿಯಿಸು: ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮುಡುಕಿಯ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಹರಿದಿಟ್ಟು (ಮಣ್ಣು. ೪); ಬಿಸರು ಒರೆಸಿಕೊಂಡು ಮುಕ್ಕೊಂಡು ಕಡೆಗೆ ವಿಚಾರ ಹರಿದಿಟ್ಟು (ಅಪನಾ. ೨೫೪). ೪. ಮುಂದುವರಿಸು: ಅನನು...ಪ್ರಚಾರಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಕಾರಿಯಾಗಿ ಹರಿದಿಟ್ಟನು (ಭಾರತಿ. ೧೩). ಹರಿವಿಡು: ೧. ಕಡುವೇಗದಿಂದೊಂದು ಬಾಣಮಂ ಹರಿವಿಡಲ್ ಬೇಗದಿಂದ ಬಿಂಬಿತ್ತ ಸರಳರಳಿಯಂ ಕೆಡೆಸಿತಾಕ್ಷಣದೊಳು (ಚಿಬಿಪು. ೩೨-೨೪).

[ಪರಿ+ವಿಡು]

ಪರಿವಿತ್ತಿ (ನಾ). ತಾನು ಮದುವೆಯಾಗದೆ ಮದುವೆಯಾದ ತಮ್ಮನನ್ನುಳ್ಳ ಅಣ್ಣ: "ಪರಿವಿತ್ತಿ - ೧ ತಪ್ಪಾಯಾನ್ - ಅಂಥಾ ಪರಿವೇತ್ತನೆಂಬ ಪಾಪಿಷ್ಠನ ಅಣ್ಣನ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೩).

[ಸಂ.]

ಪರಿವಿತ್ತು (ನಾ). = ಪರಿವಿತ್ತಿ: ಪಿರಿಯರ್ಗ ಮುನ್ನಮೆ ಮದುವೆಯಾದ ಪರಿವೇತ್ತರುಂ ಪರಿವೇತ್ತರ್ಗ ಪಿರಿಯರಾದ ಪರಿವಿತ್ತುಗಳುಂ (ಭಾರತಾಂ. ೩೪೨-೪೫). [ಸಂ. ಪರಿವಿತ್ತ]

ಪರಿವಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಸುತ್ತಲ್ಪಟ್ಟು; ಬಳಸಲ್ಪಟ್ಟು: ಪರಿವಿಷ್ಟಾ ಖಿಲರಾಜಲೋಕಮುನಿತುಂ ದತ್ತಾನನಾತ್ಮೀಯದಿಂಬರುಮಾಗೀತನಧೂತ ಪೂರ್ವತರರೂಪಂ ನಾಡೆಯುಂ ನೋಡೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೫೯); ಪರಿವಿಷ್ಟ ಸ್ವಸ್ತ ಕರ್ಮಾಪ್ತಕಮಲದಳದಿಂದ ಕೆಳ್ಳುಗಳ್ ಪೋಬಿಟ್ಟುವಾದಂ ಚರಮಾಂಗ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದೊಯ್ಯನೆ ತನುಕೆಗೆ ಪಕ್ಕಾಗಿ ಜೀವಸ್ವರೂಪಂ ಹರಿಸಂ ಬಿಟ್ಟೊಪ್ಪೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೨). (ನಾ). ೨. ಸುತ್ತಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಬಳಸಲ್ಪಟ್ಟುದು: "ನಿವೃತ್ತಂ, ವೇಷ್ಟಿತಂ, ಪರಿವಿಷ್ಟಂ, ವಳಯಿತಂ ಪರಿವೃತ್ತಂ - ಈ ೫ ಸುತ್ತಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಪಠಾಯು. ೧೧೪-೨೩). [ಸಂ.]

ಪರಿವಿಸರ (ನಾ). ನಮೂಹ; ಗುಂಪು: ಎಸೆದುಬದ್ಧರವರದರಥಿ ಮುಖದಸತಿಯುಥನಳಯದಿರೆ ಸಂಪಾದಿಸಿದ . . . ಪರಿವಿಸರದಮಳ ಸುಖಕುಂಭಪ್ರಸರದಲಿ ತದ್ಧಿಧಿಹಿತಯಜ್ಞೋಪಕರಣದಲಿ (ತೊರಣ. ೧-೩-೩೩). [ಸಂ.]

ಪರಿವಿಸ್ತರ (ನಾ). ಹರಡುವಿಕೆ; ಹಬ್ಬುವಿಕೆ; ಪಸರಿಸುವಿಕೆ: ಕರ್ತುರದ ಪರಿಪರಯ ಕಡೆಸಾಲ ಪರಿವಿಸ್ತರದ ಧೂಪದ ಧೂಮಗಂಧೋ ತ್ವರಸಮುದ್ರದೊಳದ್ದ ನೊಲ್ಲದ ಪಥವ ಪವನಾನ (ತೊರಣ. ೧-೧೩-೫).

[ಸಂ.]

ಪರಿವೀಕ್ಷಣಿ (ನಾ). ಪರಿಶೀಲನೆ; ಸಮೀಕ್ಷೆ: ಈ ಶತಮಾನದ ಪ್ರಾರಂಭದ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಭಾಷೆಗಳ ಪರಿವೀಕ್ಷಣೆ ನಡೆಸಿದ ಜಿ. ಎ. ಗ್ರಿಯೆರ್ಸನ್ ಪಂಗುಭಾಷೆಯನ್ನು ಕುಯಿಭಾಷೆಯೊಡನೆ ಸಮೀಕರಿಸಿದ್ದನು (ದ್ರಾವಿ. ೧೩೨). [ಸಂ. ಪರಿವೀಕ್ಷಣಾ]

ಪರಿವೀಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೋಡು; ಪರಿಶೀಲಿಸು; ಸಮೀಕ್ಷಿಸು: ಅಕ್ಷೂಣರಥಂ ತ್ರಿಂಶಲ್ಲಕ್ಷಂ ಹರಿಪಕ್ಷಿಲಕ್ಷಮಾ ಪಾಪಾತಂ ಲಕ್ಷಾಲ್ಪಮದಂ ಪರಿವೀಕ್ಷಿಸಲರಿದುಬದಿರ್ಬಿ ಕಾದುವರೊಳರೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೦೭); ಪರಿವೀಕ್ಷಿಸುವುದು ನೀಮೆಂದರಸಂ ವಸುದೇವನ ಸ್ವಯಂವರಸದನಕ್ಕಿರ ದಾಗಲೊಯ್ಯ ಸದ್ವಿಸ್ತರವಿಭವಂ ನೈಪತಿಶಕರಪರಿವೃತ್ತನಿರ್ದಂ (ವೇಮಿಪು. ೩-೧೭೫). [ಪರಿವೀಕ್ಷಣಿ+ಇಸು]

ಪರಿವೀಜನ (ನಾ). ಗಾಳಿ ಬೀಸುವುದು; ಗಾಳಿ ಹಾಕುವುದು:

ಕುರುಕುಲಜೂಡಾಮಣಿ ನಿಜಗುರುಗಳ ನಯನಾಂಬು ತಳವ ಜಲಮಾಗಿರೆ ತದ್ಗುರುಗಳ ದೀರ್ಘೋಚ್ಚಾಸಮೆ ಪರಿವೀಜನ[ಪಾತಾಂ. ಘೋಷಮು] ನಾಗೆ ಮೂರ್ಛಯಿಂದಬ್ಬತ್ತಂ (ಗದಾಯು. ೩-೪೪). [ಸಂ.]

ಪರಿವೇತ (ಗು). ೧. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟು. ೨. ಹರಡಲ್ಪಟ್ಟು.

[ಸಂ.]

ಪರಿವು, ಹರಿವು, ಹರಿಹು, ಹರುಹು, (ನಾ). ೧. ಹರಿಯುವಿಕೆ; ಪ್ರವಹಿಸುವಿಕೆ. ೨. ನೀರೋಟೆ; ಪ್ರವಾಹ: ಪಿರಿಯ ಪರಿ [ಪಾತಾಂ. ರ]ವುಗಳ ಸುತ್ತಿದ ಪರಿಕಾಲ್ಪ ತುಂಬಿದವುಗಳ ತಿವಿದ ಪೊಕ್ಕರಣಗಳ ನೆಹಿದ ಕೆಹಗಳ ಸರೋವರಂಗಳ ಬೆಡಂಗುಂದಲಿ ಪುರ ದೊಳ (ಮುಕುಮಾ. ೯-೫೧); ಮೊಹಿಮೊಹಿದು ಘೂರ್ವಿಸುವ ಪರಿವುಗಳ ಮುರಿವುಗಳ . . . ಗಂಗೆಗವನಿಹಿ ಬಂದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೫). ಹರಿವು: ೧. "ಸ್ರೋತಸ್ = ನದಿಯ ಹರಿವು" (ನಾಚರಾ. ೬); ಬನಕಾಂತನ ಮನೆ ನೀರುಹರಿವಿಗೆ ಎದುರಾಗಿತ್ತು (ನಿಳಜೀ. ೪೦); ನೀರಿನ ಹರಿವಿನಲ್ಲಿ ತೇಲ ಬಿಟ್ಟು ಅವುಗಳ ಸಾಗುವಿಕೆಯನ್ನೇ ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಒಡ್ಡಿಲು. ೨). ೨. ನೋರೆ ಮೊರೆಗಳನುಳಿದಳುಕೆ ಉರುಳಿರುವ ತೆರೆಗಳಂತೆ ಹರಿವಿನೋಳಿ ನಿರ್ದಿಪಂತೆ ಮರೆ ಮರೆಸುತೆ ಹರಿವುದು (ವಿಜೀ. ೧೨-೧೯). ೩. ಧಾಳಿ; ಮುತ್ತಿಗೆ; ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗುವುದು: ದೀರ ಬಯನಾಡ ಹರಿವಿನಲು ಕಾದಿ ಕಳ್ಳರಟ್ಟಿ ದೀರಪದಕೆ ಸಂದರು (ಮೈಸಿ. ೧೯೪೧, ೨೩-೩; 1951). ೪. ಸ್ಥಿತಿ; ಸ್ವರೂಪ: ತ್ರಿವಿಧಭಕ್ತಿಗೆ ನೀವೇ ಕಾರಣವಾಗಿ ಬಂದಿರೆ ಪ್ರಮಥರು ಸಹಿತ ಮುಟ್ಟಿ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗದ ಹರವ ತೋಜುಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತ (ಚನ್ನ. ೨೦-೪೪). ೫. ಚಾಂಡಲ್ಯ; ಅಸ್ಥಿರತೆ: ಚಿತ್ತದಲಿ ಹರಿವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದು ದಲ್ಲದರ್ಥವದಿಲ್ಲದಿಲ್ಲದುದೇ ಹೆದಜಲೇಕೆ (ಬಸಪು. ೨೭-೨). ಹರಿಹು: ೬. ಚಲನೆ; ನಡೆ; ಓಟ: ಸ್ಯಂದನಂ ಶಕಟಂ . . . ಚಕ್ರಿಯಿಂದನಲ್ ಭಂಡಿಯಕ್ಕವನ ಹರಿಹು ಪ್ರವಹಣಂ ಡಯನಮೆಂದೆನಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೨೩). ಹರುಹು: ೪. ಇವನು ಕಾಮುಕರ ಹರು ಹನಗೀಕರಿಸಿ ನಮ್ಮನು ಕರಕರಿಸಲ್ಪಿತಂದ ಮಹಿ ಗೋಚರಿಸುತಿದೆ (ತೊರಣ. ೩-೭-೩೧). 'ಪಜುವು' ಪರಾ. [ಪರಿ+ವು]

ಪರಿವುಪಯ (ಕ್ರಿ). ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರು; ಧಾಳಿಮಾಡು: ಶ್ರೀ ನೋಲನಾಡ ಕುಡಲುರ ನಿಗಳಂಕಮಲ್ಲ ಚಂಗಾಳ್ಳ ಪರಿವುಪಯ್ನು (ಎಳ. IV, ಹಗ್ಗ. ೧೦೪-೬; 1937).

[೪ಇದು 'ಪರಿವುಪಾಯ್' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಣಿತವಿರಬಹುದೆ?]

ಪರಿವೃಥ (ಗು). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಪ್ರಮುಖವಾದ: ಪರನು ಬ್ರಾಹ್ಮಪ್ರಭಾವಂ ಮನುಜ ಪರಿವೃಥಾಕಾರಮಂ ತಾತ್ಕತ್ತಿಂಬಂತಿರೆ (ಎಳ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭-೫೩; 1136); ಉಪ್ಪೇವಲ್ಯನಾತ್ಮಾನನಿಪರಿ ವೃಥಾಪ್ರಥಮಂ ಮಂತ್ರಂ (ಎಳ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೩೧-೧೧೯; 1137); ಹಸ್ತಕಲಿತಸುದರುಶನೋರ್ಧ್ವಗಭಸ್ತಿ ಲವಳಮಿತಾರ್ಕಪರಿವೃಥವಿಸ್ತರಣ ಚಿತ್ತಿಸು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೦-೩೪). (ನಾ). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಸಳ ನೀಲ ಜಾಂಬವ ಹನುಮತ್ತಮುಖ ನಿಖಿಲಖಚರ ಪರಿವೃಥರುಮಿರ್ಭುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨-೧೩ ವ). ೩. ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು: "ಆರ್ಯಾ, ಪರಿವೃಥ, ಸ್ವಾಮಿ . . . ಅಧಿಪತಿ - ಈ ೧೦ ಒಡೆಯಂ" (ಪಠಾಯು. ೫೭-೧೪೪); ತಾಂ ತನ್ನ ಕೈಯ್ಯೋಳೆ ಕಟ್ಟಿದಂ ಕುರುಪರಿವೃಥಂ ಕರ್ಣಂಗಾ ವೀರನಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೫೨); ಈ ಪರಿಯೊಳಗಿಹಳನಾಗಿ ತ್ರಿಪುರವನಾ ಪರಿವೃಥನಾಳುತಿರಲು (ಪ್ರತಿಪಾಂ. ೬-೬೪); ಜಂಗಮಪರಿವೃಥಪ್ರಾಣಾಂಗ ಹರಹರ ಜಂಗಮಾ ವೀರತಾರ್ಕಪ್ರಾಣ (ಬಸಪು. ೩೬-೫೩); ಪ್ರಮಥಪರಿವೃಥಂ ಪಾತು

ಪ್ರಕಾಶಮೂಲಂ (ಪದ್ಮಿನಿ. ೫-೩೩). [ಸಂ.]
ಪರಿವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಸುತ್ತುವರಿದ; ಬಳಸಿದ; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿದ: ಪರಿವೃತ್ತಲವಣಾದ್ವಿಪರೋಪವೃತ್ತಿವೇನಿಪ್ಪ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಾಂ ಬುರುಹಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಕರ್ಣಕೆಯಿರವಂ ತಳೆದೇಂ ಸುಮೇರು ಸಿರಿಗೆಡೆಯಾಯ್ತೇ (ಚಂದ್ರ. ೧೨-೪೪); ಪರಿವೃತ್ತವನಿತಾಲೋಚನಮುರೇಚ ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಸೋಂಕಿನಂ ಸೋಪಾನಸ್ಪುರಿತೇಂದುಕಾಂಶಮೊಸರಲಾ (ಕುಸುಮ. ೪-೪೨); ಪರಿವೃತ್ತಪ್ರಾಕಾರವಂ ಗೋಪುರವನ್ನೆತ್ತಿ . . . ತಿವರಾತ್ಮೆ ನೇಮವನು ಹರುಷದಿಂ ಸರಿಸಿದನು (ಬಸವ. ೫೩-೩೦); ಕೃತ್ತಿಯು ತಿಂಗಳಲಿ, ವಿವಿವಪರಿವೃತ್ತವಿಪುಲವಿಸ್ತರದ ಗದ್ದೆಕೋಗಿನಲಿ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೫೨-೧೪೩೧). ೨. ಹರಡಿದ; ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ; ಅವೃತ್ತವಾದ: ಪರಿವೃತ್ತ ಸ್ವಪುಂಗಳದೇವಮಾರ್ಗಾಂತರಗತೋಪ ವಿಶೇಷಯಾನ ಪಾತ್ರಂ (ಕವಿ. ೩-೨೩೦); ಪರಿವೃತ್ತಪಲ್ಲವಾಂತರದೊಳುದ್ದ ಪಲ್ಲವ ಮಧ್ಯದೊಳ . . . ನಿಜತನೀದನಾಯಮನೆಯ್ವ ಸುತ್ತುಲಂ ವಿರಚಿಸಿ ನಿರ್ಧಯಂ ಪಲವುಮಿರ್ಪವು ಕೀರಕುಳಂ ನಿರಾಕುಳಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೨೩). (ನಾ). ೩. ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಬಳಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು: ಆ ತರ್ಯಗೋಳದ ನಟ್ಟನಡುವೆ ಲವಣಜಲಧಿಪರಿವೃತ್ತಮಾಗಿ (ಅದಿ. ೧-೪೮ ಪ); ಭೋಗೀಶ್ವರನಂ ಉರಗಪತಿ ನೋಡಲೆಯ್ದು ಮುರುಪರಿವೃತ್ತವಾದ ತೆಜದೊಳುದು ಕೋಟಿ (ಪದ್ಮಿನಿ. ೧-೫೪); ಮೆರೆದುದನ್ನೆಗಂ ವನರಮೃಗಿರಿಪಂಕ್ತಿಯಿಂದೆ ಪರಿವೃತ್ತಮಾಗಿ . . . ರಾಜಪರೋಪವೃತ್ತ ಮುಂದೆ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೨೪-೪೩). ೪. ಹರಡಿರುವುದು; ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವುದು: ಪರಿವೃತ್ತಮಾಗಿ ಬಹು ಬಲಯಾನಸಮುದ್ರವ ರೇಣುಜಾಲಂ . . . ಬೆರಸು ದಿಶಾವಳಿ ಬಹುಗುಣೋದರಮಂ ಪುದಿದಾಕ್ಷಣಂ ಪುಗುತ್ತಿರೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦-೨೦೧). ೫. ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಮಿಗೆ ವಾತಗುಲ್ಮಪರಿವೃತ್ತರಾಗಿಯು . . . ಸೋಗಯಿಪೇಕಾಕಿ ಗಳೆನಿಸಿ ತಿವನನೊಲಿಸಿದ ಮುನೀಶ್ವರರು ಕಣ್ಣೆರೆದರು (ಪದ್ಮ. ೩-೩೩); ಯಮುತನುಜನಧಿಕನು ಹಿಂದಿಂಬಾರಮಣನತಿಬಲ್ಲಿದನು ಪಾರ್ಥಸ ವಿಮಳವಿಗ್ರಹ ಲೇಸು ಸಕಲ ಮಹೀಶಪರಿವೃತ್ತರು ಯಮಕರಿದಕಿಚ್ಚಿಲುಪು (ಕುಪ್ಯಾ. ೮-೨೦); ಮೊಗಸಾಲೆಯೊಳ್ಳುತಿಯುಭಟಪಟಲಪರಿವೃತ್ತ ನೋಲಗಂಗೊಟ್ಟು (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೩೧ ಪ).

ಪರಿವೃತ್ತೇಷಃ = ಸುತ್ತುವರಿದ ಆಕಾರದ ರೇಖೆ; 'ರ' ಕಾರ: ಪರಿವೃತ್ತೇಫಲೋಪಕ್ಕೆ-ಶ್ರೇಣಿ-ಕೇಣಿ (ಕಮ. ೨೩೧ ಪ್ರಯೋ).

[ಸಂ.]

ಪರಿವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ತಿರುಗಿದ; ಸುತ್ತಿದ. ೨. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ; ಹಿಮ್ಮುಖವಾದ. ೩. ಸುತ್ತುವರಿದ; ಬಳಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೪. ಗುಂಡಾದ; ದುಂಡಾಗಿರುವ; ವರ್ತುಲಾಕಾರವಾದ: ಒದವಿದ ಕರ್ಪನೆಯ್ವ ಪರಿವೃತ್ತಪಯೋಧರಡೂಡುಕಕ್ಕೆ ಮಾಡದೆ . . . ಬಳೆದೊಂದು ಗರ್ಭಮೆ ಮನಂಗೊಳಲಾರ್ತುದು ಮುಂದಯಾನೆಯಾ (ಅದಿ. ೮-೪೩); ತುಡುಗನ ಮೊತ್ತ ಮುಸುಕಿವಧಿಕತರುಷದಲಾ ಮುರಾಂತಕನ ಸುತ್ತು ನಿಂದಿದ್ದೀಕ್ಷಿಸುತ ಪರಿವೃತ್ತಲೋಚನಗಳಲಿ ಮೋಹನ ಮೂರ್ತಿಯನು (ನಿಭಾ. ೧೦-೧೩-೧೩). ೫. ಕೊನೆಗೊಂಡ; ಮುಕ್ತಾಯ ಹೊಂದಿದ. ೬. ವಿನಿಮಯವಾದ; ಅದಲುಬದಲು ಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೭. [ಭಂದ] ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಯಮಕಗಳು ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ಬಂದಿರುವುದು: ಪರಿವೃತ್ತಂ ಸಂದಪ್ಪಂ ನಿರಂತರಾವಳಿ ಸಮುದ್ರ ಮೊಂದಿವು ಮೊಪಲಾಗಿರೆಯಮಕಭೇದಂ (ಕಾಪ್ಯಾ. ೫೬). ೮. [ನಾಟ್ಯ] ನೂರೆಂಟು ಬಗೆಯ ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೦ "ಕೈಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಂಥದಿಂದ ಸುತ್ತುಸುತ್ತ, ಸೂಚಿ

ಪಾದದಿಂದ ಬದ್ಧ ಚಾರಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಸುತ್ತುವುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೩೦೧ ಗದ್ಯಾನುವಾದ): ಎರಡುಕರಮೂರ್ಧ್ವಸುಂಡಲ ದೊರೆವೆದಿರೆ ಬದ್ಧ ಚಾರಿಯಂ ಪದಸೂಚಿಯನುರುತರದೆ ಮಾಡಿ ತಿರುಗಿಸಿ ತಿರುಪಂಗೊಳ ತಾಂ ಸಮಂತು ಪರಿವೃತ್ತಮಿದುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೪-೧೩೪). [ಸಂ.]
ಪರಿವೃತ್ತಂಚೇಷು (ಕ್ರ). ವರ್ತುಲಾಕಾರವನ್ನು ತಳೆ-ಹೊಂದು: ಪರಿವೃತ್ತಂಚೇಷು ದಿಂಬಂ ಪಡುವಣ ಕಡಲೊಳ್ಳಿಂದಿಸಲ್ . . . ಸತ್ಯಾಂಶನ ದಮರುಗಪಂತಿರ್ದಾಸಂಭೋಜಮಿತ್ರಂ (ಪ್ರೀತಿ. ೨-೧೧೪).

[ಪರಿವೃತ್ತ + ಚೇಷು]

ಪರಿವೃತ್ತತೆ (ನಾ). ವರ್ತುಲಾಕಾರ; ದುಂಡಾಗಿರುವಿಕೆ: ಪರಿವೃತ್ತತೆಯಂ ನುಣ್ಣಂ . . . ಪರಿವೃತ್ತ ತಾಳಪಳದೊಳ ದೊರೆಯಿಸುಗುಮವಳ ಪುನಃಯೋಧರಯುಗಳಂ (ಕಾಪ್ಯಾ. ೩೩೪).

[ಸಂ. ಪರಿವೃತ್ತತಾ]

ಪರಿವೃತ್ತರೇಚಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತೆರಡು ಬಗೆಯ ಅಂಗಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೦ "ನಿಕಂಬ, ಸ್ವಸ್ತಿಕರೇಚಿತ, ವಿಸ್ತೃತ, ಅಕ್ಷಿಪ್ತ, ಲತಾವೃಕ್ಷಿಕ, ಉನ್ನತ, ಕರಿಹಸ್ತ, ಭುಜಂಗ ತ್ರಾಸಿತ, ಅಕ್ಷಿಪ್ತ, ನಿಕಂಬ ಈ ಕರಣಗಳನ್ನು ಭ್ರಮರದೊಡನೆ ಎಂಟುದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲೂ ಮಾಡಿ ಮೊದಲ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಕರಿಹಸ್ತ, ಕಟೀಭಿನ್ನ-ಈ ಕರಣಗಳ ಪಾದಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೩೧೪ ಗದ್ಯಾನುವಾದ): ನುತಿವಡೆದ ಭುಜಂಗತ್ರಾಸಿತಮಾತ್ರಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೊಪ್ಪುತಿರ್ಪ ನಿತಂಬಂ ಸತಿ ಕೇಳ ಭ್ರಮರಾಪ್ತಿಯೊಳಂ ಯುತದಿಂದೆಣ್ಣೆ ಸಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಮಿರಲ್ . . . ಮೇಣ್ ಕಟೀಭಿನ್ನ ಮುಮಂ ಪದವಂ ಮಾಡಲ್ ಪೆಸರಂ ಪುದಿದುದು ಪರಿವೃತ್ತರೇಚಿತಾಪ್ತ ಮಿದೆಂದುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೫-೩೪). [ಸಂ.]

ಪರಿವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ತಿರುಗುವುದು; ಸುತ್ತುವುದು. ೨. ಹಿಂತಿರುಗುವುದು; ಮರಳುವುದು. ೩. ಸುತ್ತಿರುವುದು; ಬಳಸಿರುವುದು. ೪. ಕೊನೆ; ಮುಕ್ತಾಯ. ೫. ವಿನಿಮಯ; ಅದಲು ಬದಲು: "ಪರಿವೃತ್ತಿ, ವಿನಿಮಯ, ವೈಮೇಯ-ಈ ೩ ಗುಣಾಡುಹಂ" (ಹಲಾಯ. ೪೪-೪೧೪); "ಪರಿವೃತ್ತಿ ವಿನಿಮಯಂ ಮಾಜಾಟಮೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೨). ೬. ಬದಲಾವಣೆ; ರೂಪಾಂತರ; ಮಾರ್ಪಾಟು: ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಭಾಷೆಯೇ ಆಗಲಿ ಅಥವಾ-ಉಳಿವುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಪರಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ . . . ಹೊಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ಉಚ್ಚಾರವನ್ನೂ ಪಡೆಯುವುದು (ಭಾರ. ೪೩೦); ಅಪಾರವಾದ ಕಾವ್ಯಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಕವಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮ. ಇವನ ಇಷ್ಟದ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಇಡಿಯ ವಿಶ್ವವೇ ಪರಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ (ಧನ್ಯಾ. ೨೨೪); ಈ ಪರಿವೃತ್ತಿ ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ (ಸಂತೋಷ. ೪೪). ೭. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬರುವುದು; ಪುನರಾವೃತ್ತಿ: ಉಪಮಿತಾಕ್ಷರಮೆಲ್ಲಿಯುಮೇಕರೂಪ ಪರಿವೃತ್ತಿಯೊಳೊಂದಿದ ಮಾಯ್ಯೆಯೆಂದುಪಚಿತಮುಸುಕ್ಕುಂ (ಕವಿ. ೧-೧೪೩). ೮. ಕ್ರಾಂತಿ. ೯. (ನಾಟಕದಲ್ಲಿ) ಧಟ್ಟನೆ ಆಗುವ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ಪರಿವರ್ತನೆ: ರುದ್ರನಾಟಕದ ಆಕರ್ಷಣೆಯ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಬಲಾಂಶಗಳಾದ ಪರಿವೃತ್ತಿಗಳು (Peripetia) ಮತ್ತು ಅನಿಷ್ಟಾನಗಳು (Anagnorisis) ವಸ್ತುವಿನ ಅಂಗಗಳೇ ಸರಿ (ಅರಿ. ೩೩); ನಾಟಕದಲ್ಲಿ . . . ಬದಲಾವಣೆಯೇ ಪರಿವೃತ್ತಿ (Peripety) ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಅರಿ. ೪೪). ೧೦. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಅಲ್ಪ ಮತ್ತು ಅಧಿಕ ವಸ್ತುಗಳ ವಿನಿಮಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಪರಿವೃತ್ತಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ ನಿರುಪಮಾರ್ಥ

ಸ್ವರೂಪವಿಧಿಯುಪದೇಶಂ (ಕವಿಾ. ೩-೧೫೮); ಒಂದಂ ಕೊಟ್ಟೊಂದಂ ಕೊಳ್ಳಂದಂ ಪರಿವೃತ್ತಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪. ೬೧೬); ನ್ಯೂನಾಧಿಕದಿಂ ಪರಸ್ಪರ ವಿಧಿಯು ಪೇಳಿ ತಾನಾಗುವದು ಪರಿವೃತ್ತಿಯುಂ (ಕುಸಲ. ೧೦೨). ೧೧. ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕೆ ಬಾರದಂತೆ, ಒಂದು ಶಬ್ದದ ಬದಲು ಮತ್ತೊಂದು ಶಬ್ದವನ್ನು ಹಾಕುವುದು: 'ಪರಿವೃತ್ತಿಪದ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿವೃತ್ತಿಪದ್ಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ರಚನೆಯಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಶಬ್ದವನ್ನು ತೆಗೆದು, ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಬೇರೆ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದಾಗ ಪ್ರಕೃತ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕೆ ಬಾಧಕ ವಾಗದಿರುವಿಕೆ: ಮಮ್ಮಟನ ಮತದಲ್ಲಿ "ಪರಿವೃತ್ತಿಪದ್ಯ"ವೇ ನಿರ್ಣಾಯಕ; ಎಂದರೆ, ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಕಡೆ ಇರುವ ಪದಗಳನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿ ಅದೇ ಅರ್ಥ ಕೊಡುವ ಬೇರೆ ಪದಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದಾಗ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಅಲಂಕಾರವು ಹೋಗಿ ಬಿಟ್ಟರೆ ಅದು ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಕ್ಕೆ ಗುರುತು; ಆಗಲೂ ಹಾಗೇ ಉಳಿದರೆ ಅದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಕ್ಕೆ ಗುರುತು (ಕೃಷಿ. ೨೫೧). [ಸಂ.]

ಪರಿವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಬೆಳವಣಿಗೆ; ವೃದ್ಧಿ: 'ಪರಿವೃದ್ಧಿವೆಳು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿವೃದ್ಧಿವೆಳು (ಕ್ರಿ). ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು: ಪರಿವೃದ್ಧಿ ಮತ್ತು ದೀಪ್ತವಿಧಿಯುಪದೇಶಂ ಮುಖೇಂದ್ರನ ಹೃದಯಸ್ವರಸಮಕೃತ್ಯಮೇವ ಮುಖವರನೋ ಯೋಜ್ವಲಪರಿವೇಷಣೀ ಗೋಪಯಿಸುಗುಂ (ಜಗದಿ. ೧೦-೮).

[ಪರಿವೃದ್ಧಿ + ವೆಳು]

ಪರಿವೆ 'ಪರವೆ' ನೋ.

ಪರಿವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊತಿಯಾಗಿರು; ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರು; ಯುಕ್ತವಾಗಿರು: ಪದ್ಯದೊಳ್ಳರಿವೆರಸುರ್ ಭಾರತಿಯ ಸಾರತೆಯಂ ಗೆರೆಗೊಂಡು . . . ವಿಸ್ತರಿಸುವ ಮಾಕಿಯಕ್ಕನ ಜನಂ ಮಸುಧಾತಳಸೇವ್ಯನಲ್ಲದೇ (ಎಫ. V, ಹಾಸನ. ೬೯-೭೫; 1155). [ಪರಿ-+ವೆರಸು (<ವೆರಿಯಸು)]

ಪರಿವೆಸ, ಹರಿವೆಸ (ನಾ). ಪರಿಚರ್ಯೆ; ಸೇವಾಕಾರ್ಯ: ಉಸುರೆ ದಿವೀಶ್ವರಂ ಪರಿವೆಸದಮರರ್ ದಾದಿಕಾಪವೆಸದಮರರದೇಂ ಬೆಸಗಲಿಗಲ್ ಬರ್ಪರೊ ಮಾಸವೇಗರ್ ಪವನವೇಗರಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ (ಅಜಿ. ೫-೭೬). **ಹರಿವೆಸ:** 'ಹರಿವೆಸಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಪರಿ-+ವೆಸ]

ಪರಿವೆಸಗೆಯ್, ಪರಿವೆಸಗೆಯ್, ಹರಿವೆಸಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆ ಮಾಡು; ಪರಿಚರ್ಯೆ ಮಾಡು: ಸಕಳಾಮರರ್ ಪಯೋನಾಹಕ ರಮಯರಲ್ಲಿ ಪರಿವೆಸಗೆಯ್ (ಚಂದ್ರ. ೧೨-೧೩೪). **ಪರಿವೆಸಗೆಯ್:** ಗುಣಾನ್ವಿತಾಮರರ್ ಪರಿವೆಸಗೆಯ್ ರೆಂಬೆನಣಿಯಂ ಪೊಗಬಲ್ ಸುರೋಚಸೌಖ್ಯಮಂ (ಅದಿ. ೩-೨); ವಿರಟಸುವಳ್ ಸಮಂತುಚಿತಮಂಗಳಮಂ ಶಟ ಸಾಕಿನಾಯಕಂ ಪರಿವೆಸಗೆಯ್ (ಚಂದ್ರ. ೧೩-೪೭). **ಹರಿವೆಸಗೆಯ್:** ಹರಿವೆಸಗೆಯ್ ರಚ್ಚರಸೆಯರ್ ಬಗೆದಾಗಲೆ ಕೂರ್ತು ಬರ್ಪರಚ್ಚರಸೆಯರಿಚ್ಚೆಯಂ ಸಲಿಸಿ ಮೆಚ್ಚಣ ದೋಲಗಿಸುತ್ತು ಮಿರ್ಪರಚ್ಚರಸೆಯರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೩೭).

[ಪರಿವೆಸ + ಗೆಯ್]

ಪರಿವೆಸಗೆಯ್ 'ಪರಿವೆಸಗೆಯ್' ನೋ.

ಪರಿವೆಸವೋಗು (ಕ್ರಿ). = ಪರಿವೆಸಗೆಯ್: ಪರಿವೆಸವೋಗುಚ್ಚರಿಸಿಯರ್ ಪ್ರತಿವೋ ಸಮನಾಗಿ ಪಾಡಲಚ್ಚರಿಸಿಯರ್ . . . ಎಂದೊಡೆ ಪೋಗುಬ್ಬದೋ ಜನಪಂಪ್ರವಿಭೂತೀಲಿಯಂ (ಶಾಂತ. ೬-೭೫).

[ಪರಿವೆಸ + ಪೋಗು (<ಪೋ)]

ಪರಿವೇಣ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ವಿಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷುಗಳ ವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಮಿಸಾಲಾದ ಕೊಠಡಿ: ಅವನು ಈಗ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪರಿವೇಣದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿರುವನು (ಬುದ್ಧ. ೪. ಮಿರಂದ. ೨೪); ಒಂದು ದಿನ ಉಪಾಸಿಕೆ ಸುಪ್ರಿಯೆಯು ಅರಾಮಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ವಿಹಾರದಿಂದ ವಿಹಾರಕ್ಕೂ ಪರಿವೇಣದಿಂದ ಪರಿವೇಣಕ್ಕೂ ತಿರುಗಿ . . . ಭಿಕ್ಷುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದಳು (ಬುದ್ಧ. ೪೩). [←ಪಾಲಿ. ಪರಿವೇಣ]

ಪರಿವೇತ್ಯ (ನಾ). ಅಣ್ಣನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ತಮ್ಮ: ಭರಣಿಯನನ್ನು ಸಾಂ ಧರ್ಮದೊಡೆ ಜಗದಲ್ಲಿ ಪರಿವೇತ್ಯವೆಂಬ ನಾಮವನಾಂಜನು (ಪ್ರೀತಾ. ೩-೧೬). [ಸಂ. ಪರಿವೇತ್ಯ]

ಪರಿವೇತ್ತ (ನಾ). = ಪರಿವೇತ್ಯ: "ಪರಿವೇತ್ತಾ . . . ಅಣ್ಣನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೇ ಇರುವಾಗಲೇ ತಾನು ಮದುವೆಯಾದ ತಮ್ಮನು ಪರಿವೇತ್ತನೆಂಬ ಪಾಪಿಷ್ಠನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೩೩); ಪಿರಿಯರ್ಗೆ ಮುನ್ನಮೇ ಮದುವೆಯಾದ ಪರಿವೇತ್ತರುಂ (ಭಾರತಾಂ. ೩೪-೨೪೫).

[ಸಂ. ಪರಿವೇತ್ಯ]

ಪರಿವೇಷಕ (ನಾ). = ಪರಿವೇತ್ಯ. [ಸಂ.]

ಪರಿವೇಷನ (ನಾ). ೧. ಅಣ್ಣನಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ತಮ್ಮನ ಮದುವೆಯಾಗುವುದು. ೨. ಮದುವೆ; ವಿವಾಹ. ೩. ಸಂಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನ. ೪. ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ. ೫. ಲಾಭ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ. ೬. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳಿಗಾಗಿ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಬರುವುದು; ಗೃಹಾಗ್ನಿಸಂರಕ್ಷಣೆ. ೭. ಸುತ್ತಲೂ ಹಬ್ಬುವಿಕೆ. ೮. ಚರ್ಚೆ; ವಿಮರ್ಶೆ. ೯. ವೃಥೆ; ನೋವು. [ಸಂ.]

ಪರಿವೇಷಣಿ (ನಾ). ವೃಥೆ; ವೇದನೆ; ನೋವು: ಅಲಭಿತರ ಪರಿವೇಷಣಾವಿಹೃತ ಕಂಠಗತಾತ್ಮನೂರ್ಭಗ್ನಲಿತ ದೀರ್ಘಶ್ವಾಸದ್ವನು ಕೌರವರ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೨). [ಸಂ. ಪರಿವೇಷಣ]

ಪರಿವೇದಿ (ನಾ). ತಿಳಿದವನು; ಅರಿತವನು: ಪರಿವೇದಿ[ಪಾಶಾಂ. ೬೬] ನಗರದೊಳ್ ಸಾಗರಕಂ (ಅನಂ. ೭-೯೨; ಸೂಕ್ತಸು. ೪-೩೦೮ ನೋ). [ಸಂ. ಪರಿವೇದಿ]

ಪರಿವೇಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಗೋನರ್ಪ-ಪರಿವೇಲಿ" (ಒಪ. ೫೧); "ವಲ್ಲೂ-ಪರಿವೇಲಿ" (ಒಪ. ೧೪೫). [?]

ಪರಿವೇಶ (ನಾ). = ಪರಿವೇಷ ೬: ಅದಿತ್ಯೇಂದುಗಳನಾವರಿಸಿತಾ ಪರಿವೇಶ[ಪಾಶಾಂ. ೩] ಪತಿಭರ್ತರೊಳಗಲಂ ದೀಪಿದನು (ಬಸ. ೬೧-೧೧).

[ಸಂ.]

ಪರಿವೇಷ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತವರಿದಿರುವಿಕೆ; ಬಳಸಿರುವಿಕೆ. ೨. ಆವರಣ; ಪರಿಧಿ; ವಲಯ: "ಪರಿಧಿಯೆನೆ ಪರಿವೇಷಮಕ್ಕು" (ಮಂಗಳ. ೧೧-೩); ಮುಕುಟವ್ಯಾಲಗ್ನರತ್ನಪ್ರಭಾಪರಿವೇಷಂ ಲಲಿತಾಂಗ ಚಾಪುರಜಯಂ ಮಾಡಿತ್ತು ದಿಕ್ಪಕ್ರದೊಳ್ (ಅದಿ. ೬-೧೨೦); ಪರಿವೇಷದ ತೊಂದಿನವರತಂ ಕರ್ಪೂರರಸದ ಪರಕೆ ಸುತ್ತಂ ಪರಿಯಲ್ (ಕಾದಂಬ. ೨೨೩); ವಿದ್ವಾಮರತ್ನಬುದ್ಧದಾಭೇನಂಗಳೋಳಿಯಿಂದೆಸೆವ ನಿರಾಕರಂ ಭೂಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಪರಿವೇಷದಂತೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧-೧೩); ಪದರಜದ ಪರಿವೇಷದಲಿ ಹೂಳಿದುದು ನಭನೆಣ್ಣೆಸೆದು . . . ಪದವಧುಗಳನು ಪರಿವರಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨-೬). ೩. ವರ್ತುಲ; ವೃತ್ತಾಕಾರ. ೪. ವರ್ತುಲದ ಸುತ್ತಗಿರೆ, -ಆವರಣರೇಖೆ; ವೃತ್ತದ ಸುತ್ತಲೆ. ೫. ಮುಕುಟ; ಕಿರೀಟ: "ಪರಿವೇಷಂ ಮುಕುಟೋತ್ತಮಾಂಗವಸನಂ ವೇಷಾಧಿಧಾಸಂ" (ನಾಪಾರ. ೨೪). ೬. ಸೂರ್ಯ

ಅಥವಾ ಚಂದ್ರನ ಸುತ್ತ ಇರುವ ಬೆಳಕಿನ ವಲಯ, ಪ್ರಭಾವಳಿ: "ಪಂಥಿ, ಪರಿವೇಷ (ಸ್ವಾತ), ಮಂಡಲಂ, ಉಪಸೂರ್ಯಕಂ—ಈ ೪ ಪರಿವೇಷದ ಪರಮ" (ಪಲಾಯು, ೮-೪೧); ಹಿಂದೆ ಗೃಹದೊಳ್ ನಂದಂದು ಸೌರೇಂದುಗಳ್ ಪರಿವೇಷಂ ದೊರೆಕೊಂಡೊಡ್ಲ ಮನುಜಂ ಗಕ್ಕುಂ ಪ್ಪಯವ್ಯಾಧಿ (ಪಾತಕಿ, ೨೧-೨೩); ರವಿಬಿಂಬಮನೊಳ ಕೊಂಡು ಪೊಳೆವ ಪರಿವೇಷದವೊಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು, ೧-೩೨); ಕುದುರೆಗಳು ಮುಗ್ಗಿದವು ಪರಿವೇಷದಲಿ ಸಪ್ತಗೃಹದ ವಕ್ರತೆ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲಕೆ (ಕುವ್ಯಾಕ, ೮-೨೩); ತೋಜುತಾ ಕಪಿಸೇನೆ ಪರಿವೇಷದವೊಲಯ್ಯಮನ (ತೋರಾ, ೩-೩೭-೪). ೭. ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಗೃಹಮಂಡಲದ ಸುತ್ತಲೂ ಕಂಡುಬರುವ ವೃತ್ತಾಕಾರವಾದ ಗುರುತು: ಗೃಹ ದಿರೆ ಪರಿವೇಷದೊಳಾ ಗೃಹಮಂ [ಕ್ರೂರಗೃಹಂ] ನಿರೀಕ್ಷಿಸುಪೊಡಂಪ್ಪ ಹರಂ (ಪಾತಕಿ, ೭-೧೯). ೮. ವಾತಾವರಣ; ಪರಿಸರ; ಸನ್ನಿವೇಶ: ಸರಿಯಂಗಡಿಯ ಉನ್ನತ ಪರಿವೇಷದಲ್ಲಿ ವರ್ಷದ್ವೇಷದ ಅಮಾನುಷಪ್ರತಿ ಅವನಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಪೂಜ್ಯ, ೨೯೦); ಅಕ್ಷಾಂಶ ೩೦೦ ಗಳಿಂದ ೪೫೦ ಗಳ ವರೆಗೆ ಇರುವ ಪ್ರದೇಶಗಳು ವಾಡ್ಜನೂರುತಗಳ ಪರಿವೇಷ (Belts) ದಲ್ಲರುತ್ತವೆ (ಭೂವಿಜ್ಞ, ೧೪೫). [ಸಂ.]

ಪರಿವೇಷಂಗಳೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತೇಜೋವಲಯವನ್ನು ಹೊಂದು; ಪ್ರಭಾವಳಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಗುಡಿಗಟ್ಟು: ತರಳತವ್ಯತ್ವಮಾಕ್ರೀತ ಪರಿಕರಮೇಕಾಂತಕಾಂತಮೇಕಾಪಕೆ ಕಂಧರದೊಳಮದ್ದುಯೆ ಪೋಲ್ವುದು ಪರಿವೇಷಂಗಳೊಂಡ ಚಂದ್ರನಂ ಮುಖಜಂದ್ರಂ (ಅದಿಪ್ತ, ೪-೩೩); ನೆರದೋಲಗಿಪಮರನರೋತ್ತರಜಲಧರವಳಯದೊಳಗೆ ಕಾಂತಿಯ ಪುದುವಿಂ ಪರಿವೇಷಂಗಳೊಂಡ ನಿಶಾಕರನಂ ಪೋಲ್ವಂ ಕುಮಾರನೊಡೊಲಗದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು, ೧೦-೮೬); ಅಂತು ಪೊಪಮಟ್ಟು ಪರಿವೇಷಂಗಳೊಂಡ ಚಂದಕಿರಣನಂತೆ ಕುಂದಲಿತಕೋದಂಡನಾಗಿ (ಪಂರಾಮಾ, ೯-೩೨); ಮಣಿಪರಮಪ್ರತಮಕುಟಿಕೋಟಿಗಳ್ ಮೆಹಿಯೆ ಬಹುರತ್ನಕದಂಬ ಕಾಂತಿ ಮಂಡಳಿಸಿ ಪರಿವೇಷಂಗಳೊಂಡ ರವಿಮಂಡಲದ ಹಿಂಬುಗಳಂತೆ ತಕ್ಕನೆ ತೀವಿ ಕಿಕ್ಕಿಜಾಗಿದುದು ಕುಳ್ಳಿದ್ . . . ರಾಜಪುತ್ರರ ಪಂಕ್ತಿ ಗಳೊಳಂ (ಗಿರಕ, ೨-೧೦೫೨). [ಪರಿವೇಷ + ಕೊಳ್.]

ಪರಿವೇಷಣ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟುವುದು; ಬಳಸುವುದು: ಸ್ಥಂಧಿಲ ಪಂಸ್ತರಣ ಪರಿವೇಷಣ . . . ಮುಖಾಹುತ್ಯಾದಿಗಳಿಂ ಸಮರ್ಪಿತ ನಾಗಿ ದೇವಮುಖನೆನಿಸಿ (ವೀತಕ, ೧೩೭). ೨. ಉಲಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಪರಿವೇಷ್ಯನ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟುವಿಕೆ; ಅವರಣವಾಗುವಿಕೆ: ಅಪ್ಪಮಿಾಚಂದ್ರಾಕ್ರತಿಯೊಳಮಪ್ಪಮಂಗಳಪರಿವೇಷ್ಯನದೊಳಂ ನೆರೆದು (ಅದಿಪ್ತ, ೭-೭೩೨). ೨. ವತುಲ; ಮಂಡಲ: ಮಿಗೆ ವಿಸ್ತರದಿ ನೊಪ್ಪಂಬತ್ತಿಹುದು ಸಿಂಗರದ ಗೋಪುರ ಸಾಲಪರಿವೇಷ್ಯನಗಳಿಂದ ಮದ್ದು (ಶಂಕವಾ, ೧-೪೫). ೩. ಹೊದಿಕೆ; ಆಚ್ಛಾದನೆ. [ಸಂ.]

ಪರಿವೇಷ್ಟಿ (ನಾ). ಸುತ್ತುವರಿದಿರುವುದು; ಬಳಸಿರುವುದು: 'ಪರಿವೇಷ್ಟಿಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿವೇಷ್ಟಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸುತ್ತುವರಿ; ಬಳಸು: ಅಧಿಕವಾಗುಂ ವಸಧಿ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಗೊಂಡಿರ್ಪಂತೆಯೆತಿಥಾತದಗುಳು ಕಂಗೊಳಿಸಿದರ್ದು (ಸಮೋ, ೨-೨೭). [ಪರಿವೇಷ್ಟಿ + ಕೊಳ್.]

ಪರಿವೇಷ್ಟಿತ (ಗು). ೧. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಳಸಿದ: ಗಂಧಾ ರೋದಸ್ತತ್ ಪರಿವೇಷ್ಟಿತಮೇದಿನಿಯೊಳ್ ವೆಣ್ಣುಮಯ್ಯನಳಲಂಕಗುಣಂ (ಭಂದೋಜು, ೧-೧೪); ಪರಿವೇಷ್ಟಿತ ನೃಪಸಂಕುಲಕಿರೀಟಮಣಿಗಣ ಪುಣ್ಣಟ ಟಾಂಚಿತಹರಿವಿಪ್ಪರನಾ ವಜ್ರಾಯುಧಭೂಪದನಂಕೋಲಗ

ದೊಳೆದೊಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ, ೧೦-೧೪). (ನಾ). ೨. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿರು ವುದು; ಬಳಸಿರುವುದು: "ವಳಯತಂ ವೇಷ್ಟಿತಂ ಪರಿವೇಷ್ಟಿತಂ ಪರಿಕ್ಷಪ್ತಮನೇ ಸುತ್ತಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ, ೧೨೯-೧೩). ೩. ಸುತ್ತು ಗಟ್ಟಿಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು; ಬಳಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು: ಕರಿಣೀಕಂಗಳೆಂ ಪರಿವೇಷ್ಟಿತನಾಗಿ ತಿಳಿದರೆ ಕೋಳದೊಳಗೆ ಕ್ರೀಡಿಸುವ ಸೋರ್ವಾಸೆಯುಮಂ (ಮದ್ದಾರಾ, ೫೪-೧೩). ೪. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟವನು: ಕುಲಾದ್ರಿಪರಿ ವೇಷ್ಟಿತನಂ . . . ಕಮಲಾಧರಾಮನಂ ಇಂತಪ್ಪ ಮಗನಂ ನೀನೋಳಂ ಪಡೆವೆ (ಪಂಪಭಾ, ೧-೧೪೧); ಕುಳಮಂತ್ರಿಪರಿವೇಷ್ಟಿತಂ ಸೌಜನ್ಯ ಕಂದಾಂಕುರಂ ಪೊಕ್ಕನಂತರಮಪ್ಪಾಹ್ನಿಕಮಹಾಪುಟಮೆವಂ ಚನೇಶ್ವ ರಂಗೆ ನಿರ್ವಾಹಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು, ೪-೭೫); ಉಲೂಕಂ ವೇದಪಾರಾಯಣಂ ಗೆಯ್ಯ ಸಬ್ಬಪ್ಪರಿಂ ಪರಿವೇಷ್ಟಿತನಾದಾಚಾರ್ಯನಂತೆ ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿದಂ (ಅದ್ವೈತ, ೨೨-೧). [ಸಂ.]

ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು; ಬಳಸು: ಅಂತು ಮೂವತ್ತಿ ವರಂದ್ರಂ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸಿ ಬರೆ (ಶಾಂತಿಪು, ೧೦-೩); ಸೆರೆದುಜುಗಲ್ಪ ಯ್ಯಿಲ್ಲಮನರದದರೆ ಇರಲ್ಲತಾಮಿತಾನದಿತ್ತಂ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸಿದ್ ಪರಿಣತ ಸುರತರುತಂ ಪೋಲ್ವು ಸೊಗಯಿಸಿದೊಂ ಮುನಿಪಂ (ಶಾಂತಿಪು, ೨೪೦); ಅಮೃತಾಂಶುರೇಖೆ ನಕ್ಷತ್ರಮಾಲೆಯಂ ಬಳಸಿದಂತೆ ಪರಿವಾರದಧೂಸುತಿ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸಿರೆ ತರುಣಿ ಮಾಡಿದಲ್ ನಯನಕುಮಲಯಾನಂದಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು, ೩-೯೯); ದರಹಸಿತಹವಾದ ಮುಖರಸ ಪರಿದು ಬರುತ ಕುಣಾದ್ರಿ ತಡೆಯಲು ತಿರಿಗಿ ಬರುತ್ತಿಕ್ಕಲನ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸಿದುದೆಂಬಂತೆ . . . ತೋರಮುಕ್ತಿನ ಸರದ ಸಮುದಯ ಸೊಗಸುತಿರ್ದುಪು (ಪ್ರಕುಲೀ, ೪-೧೦). [ಪರಿವೇಷ್ಟನ + ಇಸ್ಯ.]

ಪರಿವೇಷ್ಟ್ಯ (ನಾ). (ಹವಿಸ್ಸು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಅರ್ಪಿಸು ವವನು: ಮರುದ್ವೇಷಂಗಳೇ ಪುತ್ರಿಜರಾಗಿಯುಂ ಮರುತರೇ ಪರಿವೇಷ್ಟ್ಯ ಗಳಾಗಿಯುಂ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರ್ದರು (ಭಾರತಾಂ, ೨೯-೧೯೬). [ಸಂ.]

ಪರಿವೊನಲ್, ಪರಿವೊನಲು, ಹರಿಹೊನಲು (ನಾ). ಪ್ರವಹಿಸುವ ನದಿ; ಹರಿಯುವ ಹೊಳೆ: ಪರಿವ ಪರಿವೊನಲ ಹಿಮಶೀತರಂಗಳೊಳ್ ಪುದಿದ ಮಂದಮರುತಂ (ಶಾಂತಿಪು, ೯-೭೯); ದಾಳಿಂಬದ ಪಳ್ಳಿ ತನಿರಸದ ಪರಿವೊನಲೆ ಪರಿಣೀರಾಗಿಯುಂಕುರವೊತ್ತಿ ಬೆಳಿಯುತ್ತಿದ್ ಕರ್ವಿನ ಮಡಲ್ವ ಳುಮಂ (ಪಂಚತಂ, ೧೧೭-೧೬); ಪರಿವೊನಲಿಂ ಬಿಲಂಗಳಿನಲ್ಲೊದಿನಲ್ಲಯ ತಕ್ಕರೊಪ್ಪುಗುಂ (ಗಿರಕ, ೧-೭೦); ಪರೆದು ನೆಣಿಯೆಯಿರ್ ಪರಿವ ನೈಲ್ ಪರಿವೊನಲ್ ಪೊನ್ಮಾಲ್ಪು ನಾಡೆಲ್ಲದಡಿ ಬೆಳತಪನದಾದಪುತ್ತು (ಬದ್ಧಪ್ಪ, ೪೫-೯೭೭). **ಪರಿವೊನಲು:** ಸುರುಟರಪಲ್ಲವಪಾಣಿಯ ತನುತನು ಪಿರಿದುಂ ನಡುಗಿ ಮನೋಹರಮಾದುದು ಪರಿವೊನಲೊಳ್ಳಲ್ಪಿದ ನವಮೋಹನಲತೆ ಕಂಟಸುವಂತೆ (ಇಯಾ, ೪-೨೦); ಹರಿಗಳ್ ಮೇಳೊಡೊಡೆ . . . ವೀರರಸವೆ ಪರಿವೊನಲಾಗಿ ವರುಪದಂತಿರ್ಪ ರಣಮಂ ಕಂಡು ವೀರರ ಮನಶ್ಚಾತಕಂ ನಲಿದುದು (ಚಿಟಪು, ೩೪-೩೬). **ಹರಿಹೊನಲು:** ಹರಿಹೊನಲಾದುದರಂಜಲ (ಉತ್ತರಾ, ೭-೩೬); ಮೇಗರವಳ್ಳಿ ಸೀಮೆಯ ಜನಮನದ ಹರಿಹೊನಲಿನಲ್ಲಿ ಕಂತಿ, ಗುತ್ತಿ, ತಿಮ್ಮಿಯರ ನೆನಪೂ ಕೊಟ್ಟ ಹೋಯಿತು (ಮರಮಂ, ೭೩೩).

[ಪರಿ + ಪೊನಲ್]

ಪರಿವೊನಲು 'ಪರಿವೊನಲ್' ನೋ.

ಪರಿವ್ಯಾಧ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಸಸ್ಯ; ನೀರು ಹಬ್ಬೆಗಿಡ: "ಪರಿವ್ಯಾಧ, ವಿಜುಲ . . . ನಾಡೀಯಾ, ಅಂಬು ವೇತಸೇ—೪ ನೀರುಹಬ್ಬೆಗಿಡ" (ವಿಜ್ಞಾಂಕ, ೧೧೪). ೨. ಬೆಟ್ಟ ದಾವರೆ; ಕೊಸಗು: "ದ್ರವೋತ್ಪಲಾ, ಕೇಳಕಾರಾ, ಪರಿ

ವ್ಯಾಧಿ-ಈ ೩ ಕೊಸಗಿನ ಮರ" (ನಾಚರಾ. ೧೦೮); "ಮೃಮೋತ್ಪಲಃ, ಕರ್ಷಕಾರಃ, ಪರಿವ್ಯಾಧಃ-೩ ಬೆಟ್ಟ ತಾನರೇ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೫). [ಸಂ.]

ಪರಿವೃಜನ (ನಾ). ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿ ತಿರುಗಾಡುವುದು, -ಸಂಚರಿಸುವುದು: 'ಪರಿವೃಜಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿವೃಜಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗು; ಸನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯು ಪರಿವೃಜಿಸಿ ಸರ್ವಜ್ಞನಾದನು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೧); ಹಲವರು ತಾವು ಪರಿವೃಜಿಸಿದರೂ ತಮಗೆ ಧರ್ಮೋಪದೇಶ ಮಾಡಿದ ಪರಿವ್ರಾಜಕರನ್ನು ಗೌರವಿಸಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ತೀರ್ಥ. ೨೧). ೨. ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸು. [ಪರಿವೃಜನ+-ಇಸ್ಯ.]

ಪರಿವೃಜ್ಯ (ನಾ). ೧. ತಿರುಗಾಡುವುದು; ಪರ್ಯಟನ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸುವುದು. ೩. ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವಿಕೆ; ತಪಶ್ಚರಣ; ಪ್ರತಿಧರ್ಮಾಚರಣೆ: "ಪರಿವ್ರಾಜ್ಯಾ, ಪ್ರತಾದಾನಂ, ಪ್ರವ್ರಜ್ಯಾ, ಗತೀ-ಈ ೪ ತಪಂಬುದು" (ಪಲಾಯು. ೧೨೮-೨೯). [ಸಂ. ಪರಿವ್ರಾಜ್ಯ.]

ಪರಿವ್ರಾಜ (ನಾ). ೧. -ಪರಿವೃಜ್ಯ ೩: "ಗತಿ ಪರಿವ್ರಾಜಂ ಪ್ರತಂ ಋಯಮನೇ ತಪಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೬). ೨. -ಪರಿವ್ರಾಜಕ. [ಸಂ.]

ಪರಿವ್ರಾಜಕ (ನಾ). ೧. ಸಂನ್ಯಾಸಿ; ಚತುರ್ಥಾಶ್ರಮಿ: ಜಯಕೀರ್ತಿವೆಸರ ಮಗನಾಗಿ ರಾಜ್ಯಂಗೈಯ್ದು ಜನಕಸೂರಿಪಾಶ್ವರೋಹ ಪರಿವ್ರಾಜಕನಾಗಿ ಸಮಾಧಿಸುತ್ತಂ (ಪಂರಾನಾ. ೧೦-೯೮ ಪ). ೨. ಪರ್ಯಟನ ಮಾಡುವ ಸಂನ್ಯಾಸಿ; ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುವ ಸಂನ್ಯಾಸಿ, -ವಿರಕ್ತ: ಭಾರದ್ವಾಜನೆಂಬ ಮಗನಾಗಿ ಪುಟ್ಟ ಕನಕದಂಡಿಯೆಂಬ ಪರಿವ್ರಾಜಕನಿಗೆ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ ನಾನಾದೇಶಂಗಳಂ ವಿಹಾರಿಸುತ್ತಂ (ಪಡ್ವಾರಾ. ೬೯-೯); ಪರಿವ್ರಾಜಕನಾದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಿ ಲಭಿಸಿಕೆ? (ಸವತಿ. ೨೩); ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಪರಿವ್ರಾಜಕರಾಗಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೨೦೫). [ಸಂ.]

ಪರಿವ್ರಾಜಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ; ವಿರಾಗಿಣಿ: ಅನೇಕ ಪರಿವ್ರಾಜಿಕಾಸಮಾಜಂ ಸುತ್ತ ಮೋಲಗಿಸುತ್ತಿರಲ್ (ಕಾಂಠಲು. ೧೬೬); ಭರತಪ್ರಸಂಗಮಂ ಮಾತ್ರ ಪರಿವ್ರಾಜಿಕೆಯರ ತ್ರಿಗ್ರಾಮಂಗಳಂ ಮುಟ್ಟಿ ಪಾಡುಪ ನಾಯಕಿಯರ ಸಂಭ್ರಮದ ಸಂದರ್ಭೋಹ (ಕ್ರಿಷ್ಣ. ೧೬-೧೯೧ ಪ). ೨. ಪರ್ಯಟನ ಮಾಡುವ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ. [ಸಂ. ಪರಿವ್ರಾಜಿಕಾ]

ಪರಿಶಂಕಿಸು (ಕ್ರ). ಹೆದರು; ಭಯಪಡು: ತಮ್ಮ ಮದಕ್ಕು ಸಿದ್ಧರಾಕ್ರಮಿಸುತೆ ದುರ್ಜನಿಗೆ ಪರಿಶಂಕಿಸಲೇಕೆ ದುರುಕ್ತಿ ಧೀತಿಯಂ (ಸೃಜಂ. ೬). [ಪರಿಶಂಕಿ+-ಇಸ್ಯ.]

ಪರಿಶಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಅನುಮಾನ; ಸಂಶಯ: ಗಿರಿವರಾತ್ಮನೆಯರಸನಿರವನ್ನಿಲ್ಲವನಜು ಪರಿಶಂಕೆಗೊಳದೆ ಮುಂದಕೆ ನಾಗುತಿರೆ (ಮೃಧರಾ. ೬-೩೬). ೨. ಹೆದರಿಕೆ; ಭಯ: ಗಂಧಶಾಲಿವನಮಂ . . . ಕಂಪಿಸಾಗೆ ಮುಸುಂಕಿದ ಭೃಂಗಕದಂಬಕಂ ಕೃಷೀವಲತತಿ ಕೀರಪೋಷ ಪರಿಶಂಕೆ[ಪಾಶಾಂ. ಸಂಖ್ಯೆ]ಯಿರುವನ ನೀಲಬೀಲಸಂಕುಲದೊಳೆ ಕೂಡೆ ಬಾಸಣಿಸಿತೆಂಬಧಿಕಂಕೆಯುನುಂಟುಮಾಡುಗುಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೯೪). [ಸಂ. ಪರಿಶಂಕಾ]

ಪರಿಶಮನ (ನಾ). ಉಪಶಮನ; ನಿಗ್ರಹ: 'ಪರಿಶಮಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಶಮಿಸು (ಕ್ರ). ಉಪಶಮನಗೊಳಿಸು; ನಿಗ್ರಹಮಾಡು: ಸರ್ವಕರಣದಿ ನಿಂತು ತಾಮಸೀವೃತ್ತಿಯನು ಪರಿಶಮಿಸಲು (ಮಲದೇ. ೫೯-೧೨). [ಪರಿಶಮನ+-ಇಸ್ಯ.]

ಪರಿಶಾಸನ (ನಾ). (ತನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಇತರರು ಮೀರಲಾರದಂತಹ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ) ರಾಜ; ಅರಸ: ಪರಿಶಾಸನನ ಸಂಜ್ಞೆಯಲಿ ಬಳಕಾ ಕೀಶಬಲ ಬರುತ್ತಿದುರ್ದಗಣತಭೂಮಿಯಗಲವಲಿ (ತೋರಾ. ೪-೬-೮). [ಸಂ.]

ಪರಿಶಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಉಳಿದ; ಮಿಕ್ಕ. ೨. ಪೂರ್ತಿಯಾದ. ಮುಗಿದ. (ನಾ). ೩. ಉಳಿದಿರುವುದು; ಮಿಕ್ಕಿರುವುದು: ಇಷ್ಟಕಾಚೆಯನದಿಂ ರಾಜಿಸಿತು ಬಳಸಿ ಪರಿಶಿಷ್ಟದಿಂದೊಪ್ಪಿದುವು ಪಲವು ವೇದಿಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩-೩೬). ೪. ಮೂಲಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ ಗ್ರಂಥದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ: ಪರಿಶಿಷ್ಟ-ಪ್ರಯೋಗಸಾರಮಂಟು ತಬ್ಬಾರ್ಥನಿರ್ಣಯಂ (ತಮದ. ಪಂ. ೨); ಪರಿಶಿಷ್ಟ . . . ಮೂಲಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಲಾರದವೆಂದು ತೋರಿ ಬಂದಿರುವ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ಪಂ. ೨೬೫). ೫. ಮೂಲಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಶೇಷ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ, ಗ್ರಂಥದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ; ಅನುಬಂಧ; ಅನುಸೂಚಿ: ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ೧೯ನೇ ಪಾನಿನಲ್ಲಿ ಮಾಹಿತಿ ದಾಖಲು ಆದೆ, ಅದರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪರಿಶಿಷ್ಟವು (ಪಾನು. ೨೪೪, ೨೪೫, ಕಲಮು. ೨೪) (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೯೦ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಸಂ.]

ಪರಿಶಿಷ್ಟವರ್ಗ (ನಾ). ಅನುಸೂಚಿಯಲ್ಲಿ ದಾಖಲಾದ ವರ್ಗ; ಅನುಸೂಚಿತ ಪಂಗಡ: ನಮ್ಮ ಸರ್ಕಾರವು ಪರಿಶಿಷ್ಟವರ್ಗದವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸವಲತ್ತುಗಳನ್ನು ನೀಡಿದೆ (ರಾಧಿ). [ಪರಿಶಿಷ್ಟ+ವರ್ಗ]

ಪರಿಶೀಲಕ (ನಾ). ಪರಿಷ್ಕಾರಗೊಳಿಸುವವನು; ಪರಿಶೀಲನೆಮಾಡುವವನು: ಈಗ ಕರಡುಪ್ರತಿ ಓದುವವರು ಇರುವಂತೆ ಹಿಂದೆ ಪರಿಶೀಲಕರು (Revisers) ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. . . ಪರಿಶೀಲಕರು ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯನ್ನು ಮಾತೃಕೆಯೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನೋ ತಿದ್ದು ಪಾಟುಗಳನ್ನೋ ಗುರುತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರತ. ೩೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಶೀಲನೆ (ನಾ). ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡುವುದು; ಕೂಲಂಕಷವಾದ ವಿಚಾರಣೆ: "ಅವಲೋಕನ, ಪರಿಶೀಲನ, ಸಮೀಕ್ಷ" (Survey. ಪತ್ರಿಕೆ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಶೀಲನೆ (ನಾ). -ಪರಿಶೀಲನೆ: ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನ ದಳದ ಪರಿಶೀಲನೆ ಎಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಲ್ಲ (ಸವತಿ. ೪೮). [ಸಂ. ಪರಿಶೀಲನೆ]

ಪರಿಶೀಲಿಸು (ಕ್ರ). ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ನೋಡು; ಪರಿಶೀಲನೆ ಮಾಡು: ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಅವೆಷ್ಟೊಂದು ರೂಪು ಕೊಡುವಾಗಲೂ ಅಷ್ಟೇ ಚತುರತೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಶ್ವದ. ೨೮೦); ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ (ಸಮಾಲೋ. ೧೨೪). [ಪರಿಶೀಲನ+-ಇಸ್ಯ.]

ಪರಿಶುದ್ಧ (ಗು). ೧. ದೋಷವಿಲ್ಲದ; ಪವಿತ್ರವಾದ: ಬುದ್ಧಿ ಪೂರ್ವಕವಿಲ್ಲದಿದ ಬಾಲಕನಿಗೆ ಪರಿಶುದ್ಧ ಸಾಲಗ್ರಾಮುತಿಯ ಸಂಸರ್ಗ ದಿಂದುದ್ದ ತದ ಸಾಪ್ರಾಜ್ಯವದವಿ ಕೈಪಾದ್ವದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೬೮). ೨. ನಿರ್ಮಲವಾದ; ಕಲ್ಮಷವಿಲ್ಲದ: ಪರಿಶುದ್ಧ ಪಕ್ಷದ್ವಯಂಗಳಂ ಸದ್ವ್ಯಕ್ತಿಸ್ವರಿತಾದಿ ಧಾವತ್ಯದಿಂ ಸುಗತಿಯಂ . . . ಶೋಭಿದಳದ ವರರಾಜದಂಶದಂದದಲಿ ತದ್ದೇಶದೋ ಧರಣೀಶರಾಜಹಂಸರ್ ವಿರಾಜಿಸು ವರ್ (ಸಂಪ್ರಮಾ. ೧೫-೩೧). ೩. ವಿಮೋಚನೆ ಮಾಡಿದ: ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿದ. ೪. (ಸಾಲ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ತೀರಿಸಿದ:

ಸಲ್ಲಿಸಿದ. (ನಾ). ೫. ದೋಷವಿಲ್ಲದುದು ; ಶುದ್ಧವಾದುದು ; ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ತುರಗಂ (ಚೈಮಿಭಾ. ೩೪-೧೪) ; ತಥಾಗತನ ಮಯ್ಯುತ್ಥವಿಂತೆರಡುಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಅನವಶ್ಯವಾಗುವುದು, ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗುವುದು (ವೈಶಾಖ. ೭೩-೨೩೪). ೬. ಶುದ್ಧತೆ ; ಪವಿತ್ರತೆ ; ವಿಶ್ವವಧೆ ಮೊದಲಾದ ಬಹುಪದಪದಂಶಕಂ ಪ್ರದಿಂ ಪೋಗಿ ಪರಿಶುದ್ಧಮಹುದು (ಚೈಮಿಭಾ. ೩೪-೨೩). ೭. ಪವಿತ್ರನಾದ ವೈಕ್ರಿ ; ದೋಷದೂರನಾದ ವೈಕ್ರಿ ; ಮಧ್ಯರಾಯರ ನೆನಪು ಪರಿಶುದ್ಧರಾಗಿರೂ (ತುರಗಂ. ೧-೨೦೯ ಪಲ್ಲವಿ) ; ಪವಿತ್ರತೆ, ಪ್ರಯತ್ನತೆ, ಪೂಜೆ-ಪವಿತ್ರನಾದವನ ಹೆಸರುಗಳು, ಪರಿಶುದ್ಧನು (ಮಧ್ಯಂ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಪರಿಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಶುದ್ಧತೆ ; ಪವಿತ್ರತೆ ; ದೋಷದೂರವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಭಕ್ತಿಯೋಳ್ ವಿಭಾವನೆ ಪರಿಶುದ್ಧಿಯೋಳ್ ಪ್ರಕರಣಂ ಸಮಸಂದರಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ದೋಷವಿಲ್ಲದವಳು ; ಪವಿತ್ರಳಾದವಳು ; ಸೀತೆ ಭೂತಳದವಳು ಪರಿಶುದ್ಧಿ (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೧-೩೩). [ಸಂ. ಪರಿಶುದ್ಧಿ]

ಪರಿಶುದ್ಧಿ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಣಗಿದ ; ನಿರ್ದ್ರವವಾದ ; ಪರಿಶುದ್ಧಪರ್ವತಾದಿ ರಸಂ ಮುರಗಮನಿಕ್ಕುಂ (ಮಧ್ಯಂ. ೮೧-೩೪). ೨. ಸೋಗಿದ ; ಮುರುಟಿ ಹೋದ. [ಸಂ.]

ಪರಿಶೋಧನೆಯೆಂಬ.

ಪರಿಶೋಧನ (ನಾ). ೧. (ನೀರನ್ನು) ಚೆಮುಕಿಸುವಿಕೆ ; ಸಿಂಪಡಿ ಸುವಿಕೆ. ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಊಟಮಾಡುವ ಮೊದಲು ಊಟ ದಿಲೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನೀರನ್ನು ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸಿ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟುವುದು : ಯಥಾವಿಧಿಯಾಗಿ ಅನ್ನವು ಶುದ್ಧಿಯಾಗಿ ಪರಿಶೋಧನವು ನಡೆದು ಕೇಶವಾಚಾರ್ಯರ ಊಟ ಸಾಂಗವಾಗಿ ನೆರವೇರಿತು (ಗರುಡಾ. ೭೯). [ಸಂ. ಪರಿಶೋಧನ]

ಪರಿಶೋಧ (ನಾ). ಉಳಿದಿರುವುದು ; ಉಳಿಕೆ ; ಬಾಕಿ : ಅದ್ವೈತದಿಂದ ಬರೆ ಪದನಾಲ್ಕುಂ ಸ್ವರಮಿಂ ಪರಿಶೋಧಂ ಮಂಜನಂಗಳರೆಮಾತ್ರೀಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬) ; ಪರಿಶೋಧಂ ರಾಜ್ಯಚಿಹ್ನಂ ತನಗೇನೆ ಮದವತ್ತಿಂಧುರ ಶ್ರೇಣಿಯಂ . . . ತಾನಿತ್ತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೩) ; ಐದುಸಾವಿರ ತುರಗ ಪಯದಳವೆಂಬಿಸಾವಿರವರಡುಸಾವಿರ ರಥವಿದರಿಮೋಹರದ ಪರಿಶೋಧ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಶೋಧಕ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತದುಃಖ ; ಸತ್ಯಪಾಮೂಲಿ ಮದಿಪ್ಪ ಮೂರ್ತಿಯ ಮಹಾಜನದುಕ್ತಿಗಳಂ ವಿನೋದದಿಂದ ಕೇಳದೆ ಗೈವುರ್ವಿ ಪರಿಶೋಧಕ (ಅನುಕ. ೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಶೋಧ (ನಾ). ತಿದ್ದುಪಾಟು ; ತಿದ್ದುಪಡಿ ; ಪರಿಶೋಧಕ ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಧರ್ಮ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕೆಲವರು ಕೈಕೊಂಡು ನಾನಾ ಪರಿಶೋಧಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯ. ೬-೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಶೋಧಕ (ನಾ). ೧. ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವವನು ; ಗೊತ್ತು ಹಚ್ಚುವವನು. ೨. ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ತಿದ್ದಿ ಸರಿ ಪಡಿಸುವವನು : ಒಬ್ಬ ದೊಡ್ಡ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಆ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಶೋಧಕರಾಗಿವಾರಿ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಪರಿಶೋಧನ (ನಾ). ೧. ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು ; ನಿರ್ಮಲಗೊಳಿಸುವುದು. ೨. ಶೋಧಿಸುವುದು ; ಸೋಸುವುದು. ೩. ಪರೀಕ್ಷೆ ; ತನಿಖೆ. ೪. ತಿದ್ದುಪಡಿ ; ತಿದ್ದುಪಾಟು. [ಸಂ.]

ಪರಿಶೋಧನಿ (ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಸಾಧನ ; ಪೂರಕ :

"ಸಮ್ಯಕ್ವಿಧಿ ಪರಿಶೋಧನೆಯೆಂಬಲ್ ಕಸಕಲಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗಳ. ೩೦-೧೫). [ಸಂ. ಪರಿಶೋಧನ]

ಪರಿಶೋಧನೆ (ನಾ). ಪರಿಶೋಧನೆ : ವಿವರಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಹೊಸ ಪರಿಶೋಧನೆಗಳು ಮೊದಲು ನಡೆಯಬೇಕು (ಭಾಷಿ. ೬).

[ಸಂ. ಪರಿಶೋಧನೆ]

ಪರಿಶೋಧಿತ (ಗು). ೧. ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿದ ; ನಿರ್ಮಲಗೊಳಿಸಿದ. ೨. ಶೋಧಿಸಿದ ; ಸೋಸಿದ. ೩. ತಿದ್ದುಪಾಟುಮಾಡಿದ ; ತಿದ್ದುಪಡಿಯಾದ. ೪. ಹುಡುಕಿದ ; ಶೋಧನೆಮಾಡಿದ. [ಸಂ.]

ಪರಿಶೋಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿರ್ಮಲಗೊಳಿಸು ; ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡು. ೨. ಶೋಧಿಸು ; ಸೋಸು. ೩. ತಿದ್ದು ; ಸರಿಪಡಿಸು. ೪. ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸು : ಅದಕ್ಕೆ ಬಂದ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತರವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಸುಲಲಕ ಪರಿಶೋಧಿಸುವನು (ಸೋತ್ರಮ. ೨೩) ; ಓದು ಬರಹ ಕಲಿಯಲು ನಾವು ಯೋಗ್ಯರೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಪರಿಶೋಧಿಸತಕ್ಕವರು ವಿದ್ವಾಂಸರು (ಶಾಲಯಾ. ೪೦).

[ಪರಿಶೋಧನ+ಇತ್ತು]

ಪರಿಶೋಧನೆ (ನಾ). ರಮಣೀಯತೆ ; ಶೋಭೆ : 'ಪರಿಶೋಧಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಶೋಧಿತ (ಗು). ೧. ಸುಂದರವಾದ ; ರಮಣೀಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶೋಧಿಸುವುದು ; ರಮಣೀಯವಾದುದು. ೩. ಶೋಭೆಗೊಳಿಸುವಂತಹುದು ; ಕಂಗೊಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವಂತಹುದು : ನಭದಂತೆ ಕುಜಯುತಂ ದ್ವಿಜನಂತೆ ವಂಶಪರಿಶೋಧಿತಂ . . . ಆಗಿ ತಚ್ಛೈಲಮಸಿದಿರ್ಮಾಡು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೦-೫). ೪. ಶೋಧಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಸಕಲದೇವದೀಕ್ಷಾಗುರು ಅನಂತದೇವಗಣಪರಿಶೋಧಿತಂ . . . ಶಿವಲಿಂಗದೊಳ್ ಪುಗಲ್ (ಸಂಬರ. ೮-೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಶೋಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಂಗೊಳಿಸು ; ಶೋಧಿಸು : ಭೂದೇವ ಕುಲದೊಳಗೆ ಎನನ ವಿಪ್ರನದಾರು ಪರಿಶೋಧಿಸುವುದೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯ ವೇತನ ದನೆಯೊಳು (ಕುನ್ಯಾ. ೧೩-೪೯) ; ಪರಿಶೋಧಿಸಿತು ಮುಂದೆ . . . ಕಮಲಕುಸುಮಯವಿರಾಜಿತಶ್ರೀಕರಂ ಪದ್ಮಾಕರಂ ಚಿಲೈನೆ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೫-೪) ; ಪರಿಶೋಧಿಸುವ ನೀತಾಂಬರ . . . ವರಕಂಠ ಚಕ್ರಾಂಕಿತನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹನ ಕಂಡಳಿಂ (ಕಂಪನಿ. ೪-೫೧).

[ಪರಿಶೋಧನ+ಇತ್ತು]

ಪರಿಶೋಧಿ (ನಾ). ಸೌಂದರ್ಯ ; ರಮಣೀಯತೆ : ಅಯತರಂಗ ವಲ್ಲಿಪರಿಶೋಧಿಯಂ . . . ಸುಂದರರಾಜಮಾರ್ಗಮಂ ಶ್ರಿಯು ನಿವಾಸನುಂ ಪುಗೆ ನೈಪೇಶ್ವರಕನ್ಯಕೆಯುಂ ಕುಮಾರನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೪). [ಸಂ. ಪರಿಶೋಧಿ]

ಪರಿಶೋಧಿನೆ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಅಂದವಾಗು : ಪಕ್ಕುರುಲ್ಲಿಗಳಂ ಪರಿಶೋಧಿನೆಡೆದು ಪರನ ತುರಂಗಸಂಘದಿಂ (ರಾಜಶೀ. ೧೩-೭೭ ೭) ; ಕಮಲಕುಸುಮದದ ಲತಾಂತಂಗಳಿಂದ ಪರಿಶೋಧಿನೆಡೆ ದಿದುರ್ದಾ ಕಾಸಾರ ಕಂಗೊಳಿಸಿತೆ . . . ಒಪ್ಪಿರೆ (ಸಮೋ. ೮-೨೯).

[ಪರಿಶೋಧಿ+ಪಡಿ]

ಪರಿಶೋಧಿನೆಯೆಂಬ (ಕ್ರಿ). ಪರಿಶೋಧಿನೆಡೆ : ಪರಿಶೋಧಿನೆತ್ತ ನಾಗೋತ್ಪದಿಂದನವರತಮಲ್ಲಿ ಮಿಸುಗುವ ಸಹಿಯಂ ಮೊರೆವತ್ತ ಗಂಗೆ ಯಿಂಧೀಶ್ವರನ ಜಟಾಜೂಟದಂತೆ ಜನಪದಮೆಸಗುಂ (ಸಾತ್ವಿ. ೧೩-೧೦೦) ; ಪೌತ್ತಿಕಲಸತ್ಕಲಂ ಪರಿಶೋಧಿನೆತ್ತು ಬಜ್ಜರದ ಕವಾಟಿ ಮೊಂದ ಕರಮೊಪ್ಪಿದುದೀಶಸಭಾನೀಕೇಶನಂ (ಕುಂಪು. ೧-೭೦).

[ಪರಿಶೋಧಿ+ಪೆಯು]

ಪರಿಶ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಬಳಲಿಕೆ; ದಡೆವು; ಆಯಾಸ: ಜಾದಿ ಯೊಳ್ ಮನಗಿದ ಕಂಪು ಕಂಪನೊಳೊಂಡಲೆವೊಂದಲ[ರಿಂದಿ]ವಂದು ಪಾಣಸುವುವದಗ್ಗು ವೀರಭಟರಾದವಳೇಳಿಪರಿಶ್ರಮಂಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪); ಅರಸನುಪವಾಸಪರಿಶ್ರಮಮನರವನೆಗೆ ಪಂದಶ್ರಮದೊಳೆ ಕಳೆದು (ಶಾಂತಿ. ೬-೬೬); ಕಾಂಡನುನಿಯ ಮಿನನಂ ವ್ಯಥಾ ಪರಿಶ್ರಮವಲ್ಲೆ ಸ್ವಕಾಮಚ ಕರದೊಳರೆ? (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೪೦-೧೦೯೧). ೨. ಅನುಭವ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಪರಿಶ್ರಮವಿತ್ತು (೪೪೫. ೬೨). ೩. ಸತತವಾದ ಸಾಧನೆ; ನಿರಂತರ ವಾದ ಅಭ್ಯಾಸ: ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಪರಿಶ್ರಮವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹೋಗಲಿ, ರಂಜಯವಾದರೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದವನು ಹೇಗೆ ಸುಸಂಸ್ಕೃತನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು? (ಧಾರವ. ೫೩); ಅವರು ಪರಿಶ್ರಮ—ದಕ್ಷತೆಗಳಿಂದ ಇಲಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಬೆಳೆಸಬಲ್ಲರು (ಜೀವನ. ೪೨). [ಸಂ.]

ಪರಿಶ್ರಾಂತ (ಗು). ದಡೆದ; ಆಯಾಸ ಪಟ್ಟ; ಸೀತಾನದೀತರಂ ಗಾಲಿಂಗಿತ ಸಂತಾನಲತಾಲತಾಂತಸುರಧಿತರು ಮೃದಾರವನವೀಧೀವಿಹಾರ ಪರಿಶ್ರಾಂತವಮಾನುಷಕಾನಿಂ ಮದೀಯಾಂಗಸಂಗತಪರಿಶ್ರಾಂತವನಾಜಾ ಸುಪಂ (ಅದಿ. ೨-೧೪೮). [ಸಂ.]

ಪರಿಶ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ಬಳಲಿಕೆ; ಆಯಾಸ; ದಡೆವು. [ಸಂ.]

ಪರಿಶ್ರಾಂತೆ (ನಾ). ಬಳಲಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವಳು; ಆಯಾಸ ಪಟ್ಟಿರುವವಳು: ಆ ಮುನೀಂದ್ರಪ್ರಭಾವದೂತಾಹೂತವಸಂತಪಲ್ಲಭ ನವೀನಸಂಯೋಗದಿಂ ಪರಿಶ್ರಾಂತೆಯಾದುದಾನ್ಯಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನೆಜುಸುಯ್ಯ ಬೆನಿಸಿ ಪಸರಿಸುವ ತಂಗಾಳಿಯುಂ (ಚಂದ್ರ. ೨-೧೧೪೮). [ಸಂ.]

[ಸಂ. ಪರಿಶ್ರಾಂತಾ]

ಪರಿಶ್ರುತ (ಗು). ೧. ಕೇಳಿದ; ಆಲಿಸಿದ. ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ; ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದ. (ನಾ). ೩. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು; ಪ್ರಖ್ಯಾತ ವಾದುದು: ಈ ಪದ್ಧತಿ ಪರಿಶ್ರುತವಮದು ಬಳಕೆ: ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿನಗಿಂದು ಕೀರ್ತಿ (ತೊರಾ. ೧-೨-೧೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಷಂಚನೆ (ನಾ). ಪರಿಶೇಷನ ೨: ಎದ್ದು ಬಿಡುವ ಎಂದರೆ ಪರಿಷಂಚನೆ ಕಟ್ಟಿಯಾಗಿದೆ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೧೩೬). [ಸಂ. ಪರಿಷಂಚನ]

ಪರಿಷಜ್ಜನ (ನಾ). ಸಭೆಯಲ್ಲಿರುವ ಜನ; ಸಭಾಸದ ಜನ: ಅಂಜನಾಸುತನಿರೋಕ್ಷದಿಂದ ರಘುಜಂಗೆ ಹರ್ಷಮಾದುದು ಪರಿಷಜ್ಜನಕ್ಕೆ ಪರಮೋತ್ಸವವಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೬೨); ಭೂಭುಜನೊಂದು ಕೋಟಿಯುಂ ಮೆಚ್ಚಲಾದೀನನೆಂದು ಪರಿಷಜ್ಜನಮುಂದುರಿಯುತ್ತ ಮಿಸಗನಂ (ಮಲ್ಲಿ. ೫-೪೮). [ಸಂ.]

ಪರಿಷತ್ತು (ನಾ). ೧. ಸಭೆ; ಸಮ್ಮೇಳನ; ಗೋಷ್ಠಿ: "ಸಮಾಜ: . . . ಪರಿಷತ್, ಸದಃ—ಈ ೬ ಸಭೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೬೦); ಸಂವೀಕ್ಷಣೆಗೈದು ನೆರೆದಿರ್ಪ ಪರಿಷತ್ತು ನಿಶ್ಚಯ ಕಡಲೊಳಕ್ಕೆ (ಪ್ರೀತಿಯಾ. ೪೬-೫೧). ೨. ಸಂಘ; ಸಂಸ್ಥೆ: ಈಚೆಗೆ ಗದ್ದುಗೆ ಕಲೆಗಾಗಿ ಒಂದು ಪರಿಷತ್ತು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದೆ (ರೂಢಿ. ೩. ಓಲಗ; ಒಡ್ಡೋಲಗ; ಆಸ್ಥಾನ: ಅಚ್ಚುತೇಂದ್ರಂ . . . ಅಂತರ್ಮಾಧ್ಯ ಬಾಹ್ಯಪರಿಷತ್ಕಟಿತವಿಭವನುಂ . . . ಆಗಿ (ಅದಿ. ೬-೧೬೮); ಅಂತರ್ಮಾಧ್ಯಬಾಹ್ಯ ಪ್ರೀತಕಾರ ಪರಿಷತ್ಕಾರಕರನಾಗಿ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಾ ಸಂಪನ್ನನಾದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೩೧೫); ಪರಿಷದ್ವಾಚಕಂಠಮುಂಬರ ವಿಭೂಷಾಶ್ಚಯ್ಯಾಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ ಪಿರಿಮಂ ಭೇದಿಸರಾರ್ಪದಿಲ್ಲವಾದುದಾ ಗಲ್ ವೇದಿಕಾಭ್ಯರ್ಥನೋಳ್ (ಅನಂಪ. ೬-೬೨). ೪. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ. ೫. (ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ ಸಲಹೆ ಕೊಡುವವರ) ಮಂಡಲಿ; ಸಮಿತಿ. ೬. ಕೆಸರು; ಪಂಕ: "ಪರಿಷಜ್ಜನಬಾಳ ನಿಷದ್ವರ ಕರ್ಪಮು

ಶಾದ" (ವಸ್ತು. ೪೩೬. ೨೫-೨೬).

[ಸಂ. ಪರಿಷದ್]

ಪರಿಷದ್ವಲಯ (ನಾ). ಸಭೆ; ಸಭಿಕ ಸಮುದಾಯ: ಹರಿಯಲ್ಲದ ಲೋಕಪಾಲಪರಿಷದ್ವಲಯಂ ಹರಿಯಲ್ಲದ ಕಾಂತಾರಂ ಹರಿ ನೀನಲ್ಲದ ಮದೀಯ ಗೋಕುಲಮಫಲಂ (ಜಗದಿ. ೩-೯೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಷನ್ಮಂದಲಿ (ನಾ). ಪರಿಷದ್ವಲಯ: ಪರಿಷನ್ಮಂದಲವಿಂಶನಂತ ಪರಿಷತ್ಪ್ರಾಂತಪ್ರಬುದ್ಧ ಪ್ರಮೋದರಸಾವೇಶದಿ ನಿಂದುದು (ಅನಂಪ. ೯-೫೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಷಿಂಚನೆ (ನಾ). ಪರಿಶೇಷನ ೨: ಅವರು ಪರಿಷಿಂಚನೆ ಮಾಡಿ ಉಟಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಪರಿಷಿಂಚನ]

ಪರಿಷಿಕ್ತ (ಗು). ಸುತ್ತಲೂ ಆವರಿಸಿರುವ, ಹರಡಿರುವ: ದಾವಾನೇಶವಿಶಿಖಾನಿಕರಪರಿಷಿಕ್ತ ನೀಳಾಳವರ್ಣಂ ಮೇಘವರ್ಣಂ ಮುಳಿದು (ಪಂಪ. ೨೪೧-೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಷೆ 'ಪರಿಸೆ' ನೋ.

ಪರಿಷೇಕ (ನಾ). ಚಿಮುಕಿಸುವುದು; ಸಿಂಪಡಿಸುವುದು; ಸಿಂಚನೆ: ಕುಂದದಳಧವಳನ್ನ ಪದಶನೇಂದುಹೋತ್ಸಾ ಮೃತಾಚ್ಛುಜಳ ಪರಿಷೇಕಂ ಮಾಡಿಸುವಂತಾದುದು ಸ್ವಪನದನೆಯೊಡೆಯೊಳಗೆ ಬಳಿದ ಲೋಕಾನಳನಂ (ಅದಿ. ೬-೪೯); ಧರಣೇಶ್ವರ ಪಳನಾಮೃತ ಪರಿಷೇಕದ ಗರ್ಭಭೂಮಿಯೊಳ್ ತೀರ್ಥಕರಾಂಕುರಮುದಯಿಸಿದಂತಾಗಿರೆ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಮಗನನಂದು ಪತ್ತಂತೊಸೆದಳ (ಅದಿ. ೩-೧೫); ಸ್ವರದಾತಾಚ್ಛಳನಂ ಮಧಾರಸುತಪ್ರೀತ್ಯವಾರಿಪರಿಷೇಕದಿನೆಂತಿರೆ ಕಿರುಗುಂ ಭೋಗಾಹೋತ್ಸವರಪಾತದಿನೆಂತುಮಂತದೇಂ ಮುಟ್ಟುಗುಮೇ (ಚಂದ್ರ. ೨-೪೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಷೇಚನ (ನಾ). ೧. ಪರಿಶೇಷನ ೧. ೨. ಪರಿಶೇಷನ ೨: ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಪರಿಷೇಚನ ಮಾಡಿ ಉಟಮಾಡತೊಡಗಿದರು (ರೂಢಿ).

[ಸಂ.]

ಪರಿಷೇಚನೆ (ನಾ). ಪರಿಶೇಷನ ೨: ಇತರು ಪರಿಷೇಚನೆ ಮಾಡಿ ಪ್ರಾಣಾಹುತಿಯನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ . . . ಹುಡುಗರು ಎಡೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ಪದ್ಧತಿ ಇಲ್ಲ (ಮಾಮಾ. ೪೬).

[ಸಂ. ಪರಿಷೇಚನ]

ಪರಿಷ್ಕರಣ (ನಾ). ೧. ತಿದ್ದಿ ಸರಿಪಡಿಸುವಿಕೆ; ತಿದ್ದುಪಡಿ; ಪರಿಷ್ಕಾರ: ಆರ್ಯಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಸಾರವನ್ನು ಪ್ರಭಾವಯುತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲು ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣಗಳ ಪರಿಷ್ಕರಣ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ನಡೆಯಿತು (ಮಲ್ಲಾರ. ೧೦೩ ೫೦೪); ಸಂಪಾದಕನು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ: ಸ್ವೀಕರಣ (Acceptance), ಸಂದೇಹ (Doubt), ವರ್ಜನ (Rejection), ಪರಿಷ್ಕರಣ (Alteration) ಎಂದು (ಕನ್ನ. ಸಂ. ೧೬೬). ೨. ತಿದ್ದುಪಡಿ ಮಾಡಿದುದು; ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿದುದು: ಶೂನ್ಯಸಂಪಾದನೆಯ ಪರಿಷ್ಕರಣಗಳು (ಶೂನ್ಯ. ೩೫).

೩. ಸುಧಾರಣೆ: ಬ್ರಹ್ಮಸಮಾಜವನ್ನು ಸೇರಿ, ಅವರ ಮತವನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿ ಇಂದಿರಿಯೂ ಸುಂದರೇಶನೂ ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಪರಿಷ್ಕರಣ ದಲ್ಲಭರಾಜಿಯುಳ್ಳ ಅನೇಕ ಶ್ರೀಮಂತರೂ ಪ್ರಭುಗಳೂ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರು (ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ. ೧೦೨); ಸ್ತ್ರೀಯು ಪುರುಷನ ಅರ್ಧಾಂಗಿಯೆಂದು ಸಾರಿ, ಸಮಾಜಪರಿಷ್ಕರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡಿದನು (ಶೃಂಗಬ. ೧೫೪). ೪. ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಶುದ್ಧಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಪರಿಷ್ಕರಣಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸುಧಾರಣೆ ಮಾಡು; ತಿದ್ದು: ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಬಿಡು ಪರಿಷ್ಕರಣಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧).

[ಪರಿಷ್ಕರಣ + ಕೊಳ್ಳು + ಇಸ್ತು]

ಪರಿಷ್ಕರಣಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಸುಧಾರಣೆ ಹೊಂದು : ಸದ್ಭಾವನೆ
ಗಳಿಂದ ಪರಿಷ್ಕರಣಗೊಂಡ ಅಂಥ ಸಮಾಜ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಅಕ್ಕುತ್ಸ ಮವಾದ
ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲದು (ಶಿಕ್ಷಣ. ೬೬).

[ಪರಿಷ್ಕರಣ+ಕೊಳ್ಳು, (<ಕೊಳ್ಳು)]

ಪರಿಷ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಿದ್ದು ; ಪರಿಷ್ಕಾರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು :
ನಮ್ಮ ಜೀವನ ತತ್ವವನ್ನೇ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ, ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ ಜೀವನದ ಪ್ರಗತಿಗೂ
ನಾಡಿನ ಸಂಪದಭಿದ್ರವ್ಯಗೂ ನೆರವಾಗುವಂತೆ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು
ನಮ್ಮ ಧೈರ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷಣ. ೨೪) ; ಇವನು . . . ಅರಿಷ್ಟಾ
ಖಲಿನ ಪರಿಶ್ರಮ ಅರದ್ವಿಭಾಷಾಂತರವನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ
(ಇಸ್ಲಾಂ. ೨೧೪). ೨. ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು ; ತಯಾರುಮಾಡು.
೩. ಶೃಂಗಾರಮಾಡು ; ಅಲಂಕರಿಸು. ೪. ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸು ;
ಮುಗಿಸು. ೫. ನಯಮಾಡು ; ಮೆರುಗುಕೊಡು. ೬. ಸ್ಪುಟ
ವಾಗು ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗು ; ಅರುಣೋದಯಕ್ಕೆ ಕತ್ತಲೆ ಹರಿದು ಬೀಳು
ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿದಂತೆ ಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾನೋದಯವಾಗಿ (ವಚನ. ೩೬-೧೩೮).

[ಪರಿಷ್ಕರಣ+ಇಸು]

ಪರಿಷ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ತಿದ್ದುಪಡಿ ; ಸುಧಾರಣೆ ; ಪರಿಷ್ಕರಣ :
'ಪರಿಷ್ಕಾರಗೊಳ್ಳು' ಪರಾ. ೨. ಅಲಂಕರಿಸುವಿಕೆ ; ಶೃಂಗಾರ
ಮಾಡುವಿಕೆ. ೩. ಅಲಂಕಾರ ; ಭೂಷಣ : "ಪರಿಷ್ಕಾರ ;
ಭೂಷಣಂ—ಈ ಅಲಂಕಾರಂ" (ಪರಾಧ್ಯ. ೮೯-೩೮೬). ೪. ಮುಗಿಸು
ವುದು ; ಪೂರ್ಣಮಾಡುವುದು. ೫. ನಯಗೊಳಿಸುವಿಕೆ ;
ಮೆರುಗು ಕೊಡುವಿಕೆ. ೬. [ಬೌದ್ಧ] ಭಿಕ್ಷುಗಳು ಉಪಯೋಗಿಸ
ಬಹುದಾದ ನಾಲ್ಕು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ ವಸ್ತುಗಳು : (೧) ಬಟ್ಟೆ, (೨)
ಊಟ, (೩) ಮಲಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಆಸನ, ಮತ್ತು (೪) ಕಾಯಿಲೆ
ಬಂದಾಗ ಬೇಕಾದ ಓಷಧಿ—ಎಂಬ ಈ ನಾಲ್ಕು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾದ
ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ 'ಪರಿಷ್ಕಾರ'ಗಳೆನ್ನುವರು (ತೀರ್ಥತ. ೧೧೯).

ಪರಿಷ್ಕಾರ ಮಾಡು=೧. ತಿದ್ದು ; ಪರಿಷ್ಕರಿಸು : ಗ್ರಂಥವನ್ನು
ಪರಿಷ್ಕಾರ ಮಾಡಿದೆ ; ಹೊಸ ಬೆಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದೆ (ಭದ್ರನಾರಾಯಣ.
XV ಸಂಪಾದಕರ ಮಾತು). ೨. ಮುಗಿಸು ; ಇತ್ಯರ್ಥಗೊಳಿಸು :
ನನಗೂ ನಿನಗೂ ಒಂದು ವಿವಾದವಿರುತ್ತದೆ ; ಅದನ್ನು ಪರಿಷ್ಕಾರ ಮಾಡಿ
ಕೊಂಡು ನೀನು ವಿವಾದವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಪ್ರವಾ. ೨೪).
ಪರಿಷ್ಕಾರವಾಗು=ಒಪ್ಪುವಾಗು ; ಓರಣ ಹೊಂದು : ಈ ವಿಷಯ
ಗಳು ಆಕೆಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಟ್ಟನೆ ಹೊಳೆದವು. ಅಷ್ಟೇ ಬೇಗನೆ ವಿಷಯ
ಗಳೂ ಪರಿಷ್ಕಾರವಾದವು (ಶಾಂತಲಾ. ೩೬೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಷ್ಕಾರಕ (ನಾ). ತಿದ್ದುಪಡಿ ಮಾಡುವವನು ; ಪರಿಷ್ಕರಿಸು
ವವನು : ಇವಕ್ಕೆ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯ ರಹಿತಾರರೋ ಇಲ್ಲದೆ ಪರಿಷ್ಕಾರಕ
ರೆಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೋ ಕಾರಣ (ಭಾರತ. ೩೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಷ್ಕಾರಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಸುಧಾರಣೆಯಾಗು ; ತಿದ್ದುಪಡಿ
ಹೊಂದು : ಅಧುನಿಕ ಭಾಷಾವಿಜ್ಞಾನದ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಪರಿಷ್ಕಾರ
ಗೊಂಡು, ಆ ಭ್ರಮೆ ನಿರಸನಗೊಂಡಿದೆ (ದ್ರಾವಿ. VI ಮುನ್ನುಡಿ).

[ಪರಿಷ್ಕಾರ+ಕೊಳ್ಳು, (<ಕೊಳ್ಳು)]

ಪರಿಷ್ಕೃತ (ಗು). ೧. ತಿದ್ದುಪಡಿ ಮಾಡಿದ ; ಸುಧಾರಣೆಗೊಳಿಸಿದ :
ಮೇಲಿನ ಪ್ರಶ್ನಾವಳಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಇತರರು ಪರಿಷ್ಕೃತ ಪ್ರಶ್ನಾವಳಿ
ಗಳನ್ನೇ ಹೊಸ ಪ್ರಶ್ನಾವಳಿಗಳನ್ನೇ ರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಶಿಕ್ಷಣ. ೬೦೫).
'ಪರಿಷ್ಕೃತ ಮುದ್ರಣ' ಪರಾ. ೨. ಶೃಂಗಾರ ಮಾಡಿದ ;
ಅಲಂಕರಿಸಿದ : ಅಪೂರ್ವಪ್ರವಾಳಂಕಮಧೂಳಮಾಲಾ(ಭಾ)ಪರಿಷ್ಕೃತ
ಚಂಚಲಂಚರತಮಯದಾಮಾಧಿರಾಮ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ನಚಂದ್ರಪ್ರಭೆಗೆ

ಜ್ಯೋತಿ ಸೋಲ್ಯಂತೆ ಜ್ಯೋತಿಃಪ್ರಭೆ ಸೋಲ್ಯ (ಶಾಂತಿ. ೫-೧೫೫೮).

೩. ಸುತ್ತುವರಿದ ; ಬಳಸಿದ. ೪. ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ; ತಯಾರು
ಮಾಡಿದ. ೫. ಒಪ್ಪಗೊಳಿಸಿದ ; ನಯಮಾಡಿದ. ೬. ಶುದ್ಧ
ಗೊಳಿಸಿದ ; ಪರಿಶುದ್ಧ ಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೭. ಅಲಂಕೃತ
ನಾದವನು : "ಮಂಡಿತ, ಪ್ರಸಾದಿತ, ಅಲಂಕೃತ, ಭೂಷಿತ,
ಪರಿಷ್ಕೃತ—ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನ ಜನರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೯೮);
ರಣವಿಜಯಸವನಸನಮಣಿಭೂಷಣಪರಿಷ್ಕೃತನಾಗಿ ತಿರುವಿನ ಗೀತೆಯವನು
ನೇವರಿಸಿದನು ಸಂತೈಸಿ ಸಂಹನವ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೪೮). ೮. ಸುಧಾರಣೆ
ಹೊಂದಿದವನು : ಭಾರತದ ದಿವ್ಯಸಂಸ್ಕೃತಯ ಸಂದೇಶದಿಂದ ಪರಿಷ್ಕೃತ
ರಾಗಿ ವಿಶ್ವಪ್ರೇಮವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದರೆ . . . ಕಲ್ಯಾಣಕಾರಕವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ
ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ (ಮುಕ್ತಾರ. ೪೪ ಬೀಳಿಕೆ). ೯. ಶುದ್ಧನಾವವನು ;
ಪವಿತ್ರನಾದವನು : ಅನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಪರಿಷ್ಕೃತನಾಗಬೇಕು. ಅಗ
ಚಿತ್ತತ್ವವು ವಿಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರತ. ೨೧೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಷ್ಕೃತಮುದ್ರಣ (ನಾ). ತಿದ್ದಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಅಚ್ಚು ಮಾಡಿ
ದುದು ; ಶೋಧಿಸಿ ಮುದ್ರಿಸಿದುದು : ಸಂಪಾದಕನು ಪರಿಷ್ಕೃತ
ಮುದ್ರಣದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ವಿಮರ್ಶನೋಪಕರಣಗಳ ವಿವರಣೆ
ಯೊಂದಿಗೆ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಅರಂಭಿಸಬೇಕು (ಭಾರತ. ೯೪).

[ಪರಿಷ್ಕೃತ+ಮುದ್ರಣ]

ಪರಿಷ್ಕೃತಿ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರ ; ಭೂಷಣ : ಚಂದ್ರಕಾಂತಿಯಂ
ಕನಕಪರಿಷ್ಕೃತಿದ್ಯುತಿತ್ಯತಾತಪಿ ನೀಂ ತಡೆಯೆಂದರಾಳಿಯರ್ (ರಾಜಕೀ.
೩-೮೮). [ಸಂ.]

ಪರಿಷ್ಕಂಗ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪುಗೆ ; ಅಲಿಂಗನ : "ಅಲಿಂಗನಂ,
ಉಪಗೂಹನಂ, ಪರಿರಂಭಣಂ, ಪರಿಷ್ಕಂಗಃ . . . ಕ್ರೋಧೀಕರಣಂ—
ಈ ೩ ಅಪ್ಪಿ ಕೊಳುಪ" (ಪರಾಧ್ಯ. ೯೩-೪೧೪) ; ಆತ್ಮಜಪರಿಷ್ಕಂಗಾ
ಮೃತಾಸ್ವಾದಸೌಖ್ಯಮದಂತುಂ ದೊರೆಕೊಂಡಿಲ್ಲ (ಪಾದಂಭ. ೩೪೭) ;
ಅಂತು ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ್ ತನ್ನೂಭವರಂಗಪರಿಷ್ಕಂಗಸುಖಾನುಭವದಿಂದ
ತಣೆದು (ಪರಾಧ್ಯ. ೧೩-೨೨ ವ) ; ಕಳಾಢಿಲಯಂ ಮಾಡಿದನೊಲ್ಲ
ತುಂಬನಪರಿಷ್ಕಂಗಪ್ರಪಂಚಂಗಳಂ (ಜಗದಿ. ೧೦-೧೪೦). ೨. ಸೋರಿಕೆ ;
ಸ್ಪರ್ಶ : ಆ ತಣ್ಣಿಲರ್ . . . ಮೃದುಪರಿಷ್ಕಂಗದಿಂದ ಪರಿಶ್ರಮವುಗುಣಿಸು
ತೊಲಗಿಸಿ ತರುಣೀಜನಮೆಯ್ದೆವೆಂದಾ ಕೊಳನ ತಡಿಯೊಳ್ ನೆರೆದು ನೀರೆ
(ಶೀಲಾಪ. ೧೩-೧೧೩ ವ). [ಸಂ.]

ಪರಿಷ್ಕಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲಿಂಗಿಸು ; ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು : ಊರ್ಮೀ
ಶಾಗ್ರಜಂ . . . ಪರಿಷ್ಕಂಗಿಸಿದನಾಂಜನೇಯನ ಪವಿತ್ರ ಗೋಪುರ
ಗಾತ್ರಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೫೩೮-೨೮೧). [ಪರಿಷ್ಕಂಗ+ಇಸು]

ಪರಿಸ್ಕ 'ಪರುಸ' ನೋ.

ಪರಿಸ್ಕ 'ಪರಸ್ಕ' ನೋ.

ಪರಿಸಂಖ್ಯಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ
ದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಭೇದ ; ಒಂದು ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯವನ್ನು
ಒಂದುಕಡೆ ನಿಷೇಧಿಸಿ ಅದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ನಿಯಂತ್ರಿಸಿ
ಹೇಳುವುದು : ಒಂದು ವಸ್ತುವಂ ಒಂದರಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧನಂ ಮಾಡಿ
ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಆ ವಸ್ತುವಿನ ಸಂಧಾನನುಂ ಮಾಡಲ್ಪೆ ಪರಿಸಂಖ್ಯಾಲಂ
ಕಾರವೆನಿಸುವದು (ಕುವಲ. ೧೦೪) ; ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದಾನೊಂದು
ಪದಾರ್ಥವಿರುವುದೆಂದು ತೋರಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಅದೇ ಪದದ ದೋಷರೂಪವಾದ
ಅರ್ಥವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಷೇಧಿಸುವುದೇ ಪರಿಸಂಖ್ಯಾಲಂಕಾರವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳು
ವುದು (ಶೈವಿ. ೨೫೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಸಂಖ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಎಣಿಸುವುದು ; ಗಣನೆ ; ಎಣಿಕೆ :

ಪರಿಸಂಖ್ಯಾತವೆನಲು ಸುರಪತಿ ವಿಕ್ರಿಯೆಯನಾದ ಭುಜಕೋಟಿ
ಗಣದಿಂದಾಂಶುಕೊಂಡು ಪೋಲ್ವಂ ಸುರತರು ಪನ್ನಂದಮಂ ಸುರೇಂದ್ರಾ
ಚಳದೊಳ (ಸೀಮಿಪು. ೪-೧೪೦). ೨. ಓಟ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆ; ಮೊತ್ತ;
ತೊಲಗದು ಪುಟ್ಟಕೋಟಿ ಪರಿಸಂಖ್ಯೆವರಂ ಪರಮಾಯು (ಅದಿಪು. ೧-೫೨);
ಕಂದಿನಪರಾಜರಾಪಣಕರಪರಿಸಂಖ್ಯಾಕ್ಷರಂ ಪೊದಬ್ಬಿಸೆಯ ಗಣಾಂತರಂ
ಪದಚ್ಚುರೂರ್ಧ್ವಂ ಪರಿಸ್ಪಟಂ (ಭಂದೋಬು. ೩-೨೧೫).
೩. ಆವೃತ್ತಿ; ಬಾರಿ: ಕ್ಷಿಯೊಳಗುಳ್ಳ ಭೂಭುಜರ ದಿತ್ತು ಮೊದಲಿಗಿ
ಮುನ್ನ ಮೇಳದಂತಹಪರಿಸಂಖ್ಯೆಯಿಂ ತಂದಿ (ಸಂಪಭಾ. ೨-೪೫).
೪. -ಪರಿಸಂಖ್ಯಾಲಂಕಾರ: ಸಮಾಸೋಕ್ತಿ ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿ . . .
ಪರಿಸಂಖ್ಯೆ ವಿಕ್ರಮ . . . ಉದಾತ್ತವೆಂಬ ಅಜವತ್ತೈದಲಂಕಾರಂಗಳಿಂ
ದೊಡಗೂಡಿ (ದೀಪಿಕ. ೧೬೯); ಒಂದರಲಿ ಜರಿದಂತಹ ವಸ್ತು
ಮತ್ತೊಂದರಲಿ ಸಂಧಿಸಿ ಪೇಳಿ ಪರಿಸಂಖ್ಯಾ (ಕುಸಲ. ೧೦೪).

[ಸಂ. ಪರಿಸಂಖ್ಯಾ]

ಪರಿಸಂಗ, ಹರಿಸಂಗ (ನಾ). ೧. -ಪರಿಷ್ಕಂಗೆ ೧: ಈಶ್ವರ-
ಈಸರ, ಪರಿಷ್ಕಂಗೆ-ಪರಿಸಂಗ (ಜೊಸಂಗ. ೧೧೫). **ಹರಿಸಂಗ: ೧.**
ಪರಿಷ್ಕಂಗೆ-ಹರಿಸಂಗ (ಪ್ರಬಾಸು. ೧೫೧ ಶ್ಲೋಕ). ೨. -ಪರಿಷ್ಕಂಗೆ
೨: "ಹರಿಸಂಗ-ಪರಿಷ್ಕಂಗೆ-ಅಲಿಂಗನ, ಸ್ವಕ" (ತದ್ವಕೋ. ೪೯).

[<ಸಂ. ಪರಿಷ್ಕಂಗೆ]

ಪರಿಸಂಭ್ರಮ (ನಾ). ಸಡಗರ; ಉತ್ಸಾಹ: ಕೋಳ ನಖವ್ರಣಕೊ
ಗಿದ ಬಾಳೆಗಳಂ ನೋಲ್ವು ಬಾಳೆ ಕಣ್ಣಿನೆಂಬಾಕೋಳವುನೊಡನೆ ಸರೆ
ನೈಪಮಾಳಿಗೆ ಪಡೆದಳಾ ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ಪರಿಸಂಭ್ರಮಮಂ (ಪಾಂಕಿಪು. ೪-೪೩).

[ಸಂ.]

ಪರಿಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಜ್ಜು ಗೊಂಡುದು: ಸಾರಮಣ
ಪಯಂಕಪರಿಸಂಸ್ಕಾರದಲಿ ಮಲಗುವ ಮಹಿಷಕಿ ನೀರೊಳೊಪಗುವನು
(ಕುನ್ಯಾಸ. ೩-೪೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಸಪ್ತ 'ಪರುಸಪ್ತ' ನೋ.

ಪರಿಸಮಾಪ್ತ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡ, -ಗ್ರಹಿಸಿ
ಕೊಂಡ: ಆ ಮಹಾಬಲಂ ಬಾಲಕಾಲದಿಂ . . . ಪರಿಸಮಾಪ್ತಸಕಲ
ಕಲಾವಿಜ್ಞಾನಮಧಿಗತಾಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರನುಂ ಪರಿಣತ ಸಕಲಶಸ್ತ್ರನುಮಾಗಿ
(ಅದಿಪು. ೧-೬೬ ಪ); (ನಾ). ೨. ಕೊನೆಗೊಂಡುದು; ಮುಗಿದುದು:
ಪರಿಸಮಾಪ್ತ [ಪಾಂಕಿ. ಪಿ.] ಸವನಾರ್ಜನಸ್ತವನಸಮಯಾನಂತರಂ
(ಅದಿಪು. ೭-೧೦೬ ಪ); ಎರಡುಂ ಕಾಲಮುಮುನೀ ಮಾರ್ಗದಿಂ
ಸಮಯೋಕ್ತರವೃದ್ಧಿಯಿಂ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಮಾಗಿ ನೆಜಮೆಯೈಸುವುದು
ಕಾಲಪರಿಸಮಾನಮೆಂಬುದು (ಸುಕುಪಾ. ೬-೬ ಪ); ಸನ್ನ ಜೀವನವೆಂಬ
ನಾಟಕವು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಪರಿಸಮಾಪ್ತವಾಗಲೇಬೇಕು (ಗುರುಸ. ೪೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಕೊನೆ; ಮುಕ್ತಾಯ: ಅಂತಿಮದ್ರವ್ಯನಾಂದ
ಸ್ಮೃತಮನಾದಿದ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯೊಳ್ (ಪಾಂಕಿಪು. ೧೦-೬೫ ಪ); ಅಜಾಯ
ವಾರಂಧಿಸಿದವಿಡಲಿ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯ ಕಂಡೆ ನೆಜೆ ಕೃತಾರ್ಥರು ವಿಶ್ವ
ಶತವಡ್ಡಿಸಿದಿರವು (ಕುನ್ಯಾಸ. ೯-೧೧); ಸನ್ನ ಕಥೆಯು ಸುಖಾಂತವಾಗಿತ್ತು.
ಹಲಧರನದು ಮುಖಾಂತ. ಆದರೆ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ಮಾತ್ರ ಒಂದೇ ಆಗಿತ್ತು
(ಕಲಕ. ೩೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಸರ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲೆ; ಮೇರೆ; ಸರಹದ್ದು. ೨. ಇರವು;
ಸ್ಥಿತಿ. ೩. ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಸನ್ನಿವೇಶ, ಆವರಣ, ಪ್ರದೇಶ, ಜನ
ಮುಂತಾದುವು: ಗುಣಾಣ್ಣವಂ . . . ಪಂಥವಳವಯ್ಯಾತದೊಳ್
ಗಂಗಾನದೀಪುನಪರಪ್ರದೇಶದೊಳ್ ಮಹಾದೊಡಗುವೈರಾಪತದಂತೆ
ತಂದಿ (ಸಂಪಭಾ. ೪-೧೧೦ ಪ); ಪರಮಪತಿವ್ರತೆಯೆಡ್ಡ ಬಳಿಯೊಳಾ

. . . ಸರಪತಿ ಸಾವಿತ್ರಿ ಗಾಯತ್ರಿಯರುಮಾ ಪರಿಸರದೊಳು ಬಳಸಿದರು
(ಪದಿಬ. ೨-೧೬); ಕಡುಗಲಿ ಚಿಕ್ಕದೇವೇಂದ್ರ ಪಡೆವಳರಾವೆಡೆಗೆ ನಡೆವರಾ
ಪರಿಸರದೊಳ್ ಪೊಡವಿ ಪೊಜೆಯಬುಟಿ ಸೊಗಮಂ ಪಡೆವಂ ತಾನೆಂದು
ಶರ್ಚೆ ಪೆಂಪಿದಿಸೆಗುಂ (ಅಪ್ರಕ. ೧೧೨-೨೨); ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಸಾಹಿತ್ಯಕ
ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡವು ಸಂಸ್ಕೃತಜನ್ಯವೆಂದು ಕಲ್ಪನೆ
ಯಾಗಿದ್ದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಶ್ವರ್ಯವೇನೂ ಇಲ್ಲ (ಭಾಷಾಶಾ. ೪೫).
೪. ಹತ್ತಿರ; ಸಾಮೀಪ್ಯ; ಸನಿಹ: "ಗ್ರಾಮಾಂತಿಕಂ, ಉಪಶಲ್ಯಾಃ,
ಪರ್ಯಂತಃ, ಪರಿಸರಃ ಕ(ಪ)ಟಿ-ಈ ೫ ಊರ ಜೊ(ಜಿ)ರಾ
(ಪರಾಯು. ೪೩-೧೦೪); ವಿಲಾಸಮಂದಿರಪರಿಸರನಂದಲತಾಪೀತನಂ
ಗಣಿಪಂತೆ (ಅದಿಪು. ೪-೬೨ ಪ); ಆರೋಕಪುರದ ಪರಿಸರದ ಪರ್ವತದ
ಮೇಲೆ . . . ಮುನಿಗಣ ಪೂಜ್ಯರ್ ಪೂಜ್ಯ ನಾಲ್ಕುತಿಂಗಳನಿರ್ವಾರ್
(ಸಂರಾಮಾ. ೧೫-೪೬ ಪ); ಯಮುನಾಹೃದದ ಪರಿಸರಪ್ರದೇಶದೊ
ಳಕ್ಕೂರಂ ನಿಜವರೂಢಮಂ ನಿಲಿಸಿ (ಜಗದ. ೫-೧೦೨ ಪ); ಪರಧನು
ಸ್ಥೋಟಿಯಲಿ ಮಿಂದೀಶ್ವರಪದಾಂಬುಜಕೇಗಿ ತಪ್ಪರಿಸರದ ಪಂಚ
ತಟಾಳದಲಿ ಪುನ ಮಳರೂಪದಲಿ ಸುರವಧುಗಳಲವರ ಶಾಪವ ಪರಿಹರಿಸಿ
(ಕುನ್ಯಾಸ. ೧೯-೧೫). ೫. ಹರಹು; ವಿಸ್ತೀರ್ಣ. ೬. ನಿಯಮ;
ವಿಧಿ. ೭. ಸಾವು; ಮರಣ.

ಪರಿಸರ ಮಾಲಿನ್ಯ = ಜನರು ವಾಸಿಸುವ ಸ್ಥಳದ ಸುತ್ತಮುತ್ತಣ
ಪ್ರದೇಶ, ವಾಯು, ಜಲಾಶಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ
ಉಂಟಾಗುವ ಕಲ್ಮಷ, -ಕೊಳೆ: ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಿದ ನಗರಗಳಲ್ಲಿ
ಪರಿಸರಮಾಲಿನ್ಯವು ಅಧಿಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಪರಿಸರಣ (ನಾ). ೧. ಓಡುವುದು; ಓಟ; ಧಾವಿಸುವುದು.
೨. ಚಲನೆ; ಪ್ರಸರಣ. ೩. ಸನ್ನಿವೇಶ; ಪರಿಸರ: ಮನೋಹರ
ವಾದ ಪರಿಸರಣ . . . ಶಿಷ್ಯರೊಂದಿಗೆ ಹಾಸ್ಯರಂಜಿತವಾದ ಸಲ್ಲಾಪ-
ಇದರಲ್ಲಿ ಗುರುಗಳು ಮಗ್ನರಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಸಂಕು. ೨೪); ಈ ಮಕ್ಕಳು
ಕಲೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ಚೆಲುವನ್ನು ತಮ್ಮ ಸುತ್ತಣ ಪರಿಸರಣದಲ್ಲಿಯೇ
ಗುರುತಿಸಿ . . . ತಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಉಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡಿದರು (ಸಾಂಧಸ.
೧೦೨); ತಾನು ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಪರಿಸರಣದ ಹಳೆಯ ರೀತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲೋ
ಇನ್ನೂ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ (ತತ್ವಪ್ರಾ. ೫೭೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಸರ್ಪ (ನಾ). ೧. ನಡೆಯುವುದು; ಚಲಿಸುವುದು: "ಗತಿಃ,
ವಿಖಿ, ವಿಹಾರಃ, ಪರಿಸರ್ಪಃ, ಪರಕ್ರಮಃ-ಈ ೫ ನಡೆಹ"
(ಪರಾಯು. ೧೨೦-೪೧); "ವಿಖಿಂ ವಿಹಾರಂ ಪರಕ್ರಮಂ ಪರಿಸರ್ಪಮೆನೆ
ನಡೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦-೧೬). ೨. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟುವುದು;
ಬಳಸುವುದು. ೩. ಅನುಸರಿಸುವುದು; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದು.
೪. ಹುಡುಕುವುದು; ಅರಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಪರಿಸರ್ಪಣ (ನಾ). -ಪರಿಸರ್ಪ ೧: "ಪರಿಸರ್ಪಣಂ ವಿಹಾರಂ ಪರಿ
ಕ್ರಮಂ ವಿಖಿಂ" (ಮುಕ್ತಕೋ. ೧೧೨-೯). [ಸಂ.]

ಪರಿಸರ್ಯ (ನಾ). ೧. ನಡೆದಾಡುವುದು; ಸಂಚಾರ: "ಪರಿಸರ್ಯಾಃ
ಪರೀಸಾರಃ-೨ ತಿರುಗುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೬೩). ೨. ಬಳಸಾರುವುದು;
ಸಮೀಪಿಸುವುದು. ೩. ಸೇನೆ; ಕೈಂಕರ್ಯ; ಪರಿಚರ್ಯೆ.

[ಸಂ. ಪರಿಸರ್ಯ]

ಪರಿಸೀಮೆ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆ; ಗಡಿ: ಜಯಪಾಲನ ಕಪಟಕಾರಸ್ಥಾನ
ವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಅವನ ಸ್ವಭಾವಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಬಲಿದಿದ್ದು ಲಗ್ನದ ಪರಿ
ಸೀಮೆಗೆ ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿದ್ದರು (ಜಯಂತ. ೨೯೪); ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪಾಂಕಿ
ರಸವು ಅದರ ಪರಿಸೀಮೆ (ಸಾಹಿತಿ. ೩೬). [ಸಂ. ಪರಿಸೀಮಾ]

ಪರಿಸು 'ಪರಿಯಿಸು' ನೋ.

ಪರಿಸುಪ್ತಿ (ನಾ). ನಿದ್ರೆ; ನಿದ್ರೆ: ಸುರತಶ್ರಾಂತಿಯೋಪಶಾಂತಿ
ಪರಿಸುಪ್ತಿಯನೆಯ್ತು ಸುಖದೊಳಾಸರೆ (ಗಂಕ. ೮-೭೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಸೂತ್ರ (ನಾ). (ದೇವಸ್ಥಾನದ) ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಅವರಣೆ;
ಪ್ರಾಕಾರ; ಪೌಳಿ: ಕಲಿಯಮ್ಮರಸಂ ನಂದಾದಿವಿಗಿ ಬಿಟ್ಟು
ಪರಿಸೂತ್ರದ ಮನೆಗಳ ಮೂವತ್ತು (೧೫. XIX, ೧೮೨-೩೩; 1045);
ಗದ್ದೆಯ ಕಮ್ಮ ಮೂವತ್ತು ದೇವರ ಪರಿಸೂತ್ರದಾಗ್ಗೆಯದೆ ಗೋಟಂ
ತೆಂಕ (ಕಚ. ೧೩-೪-೧೨೨; 1093); ಚೈತ್ಯಾಲಯದ ಸುತ್ತಲಾಯು
ಮುಂದಣ ಪರಿಸೂತ್ರದ ಸುತ್ತಣ ಸರೋವರಂಗಳೊಳಲರ್ಥ ತಾವರೆಯು
ತನಗಂಪಂ ತಟ್ಟಿಸಿ ತೀಡುವ ತಣ್ಣಳೆಯ ಸೋಂಕಿಂ (ಪಂರಾಮಾ.
೩-೪೭ ಪ); ದೇವ ನಿಮ್ಮರಮನೆಯ ಪರಿಸೂತ್ರದೊಳೊರ್ವ ಸಂಕಿರಿನಾಟಿ
ಯರಿಂಬನರ್ಥರತ್ನ ಮಂ ಕಂಡೆಂ (ಸಂಚರ. ೧೨-೭೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ, ಪರಶಿ, ಪರಷೆ, ಪರಸ, ಪರಸೆ, ಪರಶೆ, ಪರಷೆ, ಪರಸೆ,
ಪರಸೆ (ನಾ). ೧. (ಉತ್ಪನ್ನ, ಜಾತ್ರೆ ಮುಂತಾದ ಸಂದರ್ಭ
ಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರುವ) ಜನಸಂದಣಿ; ಜನರ ಗುಂಪು: ವನತತಿಗಳುಂ
ಮಾರ್ಗಸಂದೋಹಮುಂ ತಿಂಚಿ ಮನಮೊಲ್ವು ಬರುತಿರ್ಪ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ನೆಣಿ
ನೋಡುತೆ (ಅರಾಜ. ೫-೩-೪); ಪರಿಸಿ ಬಹಳವಿಲ್ಲ ಕಿಟಾಡು ಕೊಡಿದುದು
ಪನ್ನೆರಡುಲಕ್ಷದೊಳಿದ್ದುದಾಗ (ಭರಣ. ೧೩-೧೧೩); ಶ್ರೀಶೈಲಕ್ಕೆ ಪೋಪ
ಪರಿಸೆಯೊಡನೆ ಒರ್ವ ಜಂಗಮಮೂರ್ತಿ ಬಂದು (ಭರಣ. 1, ೨೩೫);
ಧೂರಾಣಿ ಗಂಗೆಯ ನಿನ್ನೆಗೆ ನೆನಪುಹೋದನಾ ಶುಭಗಳಿಗೆ ಇಳಿದಂದೆ
ನಿನ್ನೆಯ ದಡದಿ ಮುನ್ನಮೆಮ್ಮ ಪರಿಸೆಯ ಸರಣಿ? (ಗಿರಿವಿಂ. ೧೧-೪).

೨. ಜಾತ್ರೆ; ಉತ್ಸವ: ಮುಳುವಾಯ ಮೂಡಣ ಪರಿಸೆಯ
ಹನುಮಂತದೇವರವರ ಗುಡಿಯ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗದಲಿ (೧೫. X, ಮುಳುವಾ.
೩-೧; 1521); ಅರಸ ಒಳ್ಳೆವರಂತೆ ನಿರಸವಾಡಲಿ ಬೇಡ ವರುಷದ
ಮಾತು ಮನದಾಗಿ ಇಟುಕೊಂಡು ಪರಿಸೆಗೊಡಲಿ ತೆಗೆದಾರು (ಹಮಪ.
೧೪); ಅಲರ ಪರಿಸೆಯಲಿ ನಿನ್ನೆ ನಾ ಪಾರ್ವನೊಸಗಿಯನುಡನೆ! (ಗಿರಿವಿಂ.
೩೪-೩); ಗುಡಿಯ ಅ ಮಾರ ಒಂದು ಪರಿಸೆಯಂತೆ ಕಂಡಿತು (ಸಮತಿ.
೭೮). ಪರಶಿ: ೩. ಪರಶಿ ಸೇರುವುದು ಇನ್ನೂ ಮೂರುದಿನವವಿತ್ತು
(ಚಿಂಕಾಳ್. ೩೪೪). ಪರಷೆ: ೩. (ಎಸಮ್ಮ. 1, ೨೩). ಪರಸ: ೩.
'ಪರಸಗಟ್ಟಿ' ಪರಾ. ಪರಸೆ: ೧. "ಪರಸೆ (ಪರಸೆ(ಶಿ))—ಪರಷತ್"
(ತದ್ವಕಾ. ೫೧); ಹತ್ತರ ಕೂಡ ಹನ್ನೊಂದು, ಪರಸೇ ಕೂಡ

ಗೋವಿಂದ (ಗಾಜೆ). ೩. ಈ ಪರಸೆಯನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣ
ಜ್ಞಾನರೂ ಹೋದರು (ಮಘಾ. ೭೦). ಪರಿಶಿ: ೩. ಈ ಸಲ ಶಿಟ್ಟಿ
ಕಿರಿಯಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಪರಿಶಿ ಆಗುವುದಿದೆ (ದೂರಸ. ೭೫). ೩. ಗುಂಪು;
ಸಮೂಹ: ಹರಮಯದಿ ಹರಮಯದಿ ಸರಸಿಜತರಳಮಯ ಶಿವಮಯದಿ
ಸರ್ವಸ ಪರಿಸೆಯಂತೆಮ ರೋಹಣ ತೆರನಾಗಿ ಗೋಮಯದಿ ಮೆರೆವ
ನೇರಾವನದ ಸೊಂಪಿನ ತೆರನ ಮಿತ್ರರಿಗಾಗ ರಘುಪ್ರಿಯಕರದಿ ಪೇಳುತ
ಲಿರುವ ಸಮಯದೊಳು (ಜಿರಾಮಾ. ೪೦೪-೨೧). ಪರಿಸೆ: ೧. ಬಸವ
ತೀರ್ಥಕ್ಕೆ ಪ್ರೀತಿಯೆಂದೆಯ್ಯುವ ಪರಿ[ಪಾಪಂ. ೧೦]ವೆಯನೆ ಭೂತಳಂ
ಬೆಸಲಾದೆಂಬ ವಿಭಾತಿಯಲಿ ನೆಣಿ ತೀವಿ ಸಂದಣಿಸುತ್ತ ಬಪ್ಪವರು
(ಬಸಪ. ೩-೧೩); ಅಂತರದೊಳು ದೂರೆ ಮಂತ್ರಿಮಾನ್ಯರು ಬರೆ ಪಿಂತೆ
ಬಂದಿಳಿದುದು ಪರಿಸೆ (ಗೊಮ್ಮ. ೩-೪೨). ೩. ಓಹೋ—ಶ್ರೀಶೈಲದ
ಪರಿಸೆ! ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿನ ಸಂಚಾರವಾಯಿತು! (ಭರಣ.
೮೩); ಹಳ್ಳಿಯ ಹೈದಯವನ್ನು ತುಂದಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯುಕ್ತ
ಸಂದರ್ಭ ಪರಿಸೆ (ನಿಬಂಧ. 1, ೪೧೪). ೪. ಪರಿಸತ್ತು; ಸಭೆ;
ಸಮಿತಿ: ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು . . . ಏನೂರಾರರು ಇತ್ಯಾದಿ,
ಪರಿಸೆ, ಅಧ್ಯಕ್ಷ, ಬಾಳಿಕೆಯವರು (ಕುಳುನಾ. ೨೭೧). ೫. [ಬೌದ್ಧ]

ಭಿಕ್ಷುಗಳು, ಭಿಕ್ಷುಣಿಯರು, ಉಪಾಸಕರು ಮತ್ತು ಉಪಾಸಿಕೆಯ
ರೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಗದವರ ಸಭೆ; ನಾನು ಪರಿಸೆಗೆ ಬಂದು ತಲೆಯ
ನೇಷ್ಠನವನ್ನು ತೆಗೆದರೆ, ಅದನ್ನು ನಾನು ಶಿರಸಾ ಮಾಡಿದ ಅಭಿವಾಸನ
ವೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು (ಬುದ್ಧ. ಪ. ೧೨೯); ಆ ಪರಿಸೆಯಲ್ಲಿ ರೋಹಣನು
ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಅಶ್ವಗುಪ್ತನು ಆತನನ್ನು ಸಮಾಧಿ
ಯಿಂದ ಕರೆಯಿಸಿದನು (ಬುದ್ಧ. ಪ. ಮಿಲಿಂದ. ೨೧). ಪರಿಸೆ: ೧.
ವೃಷಭಧ್ವಜದ ಗಾಢದಿಂ ಶ್ರೀಪರ್ವತದ ಪರಮೆ ಬರುತಿರ್ಪದು (ಸಿದ್ಧಾ.
೨-೩೮); ನಿಟಲರೋಹನ ಬಹ ಪರಮೆಯುಳ್ಳ ಟದ ದೊಂದಣಿಗಲಿಸಿ ಬಂದ್ವೆ
ಸಿರಿಗಿರಿಯೊಳಿರದೆ (ಬಸಪ. ೧೮-೯); ಘನವೈಭವವೆತ್ತು ಸದಗಂಪ ಪರಮೆ
ಯೊಳ ವಿನುತೆಯೊರ್ವಳ್ ಪರಶಿ ಸಿದ್ಧೇಶನದಿಗಂಡು . . . ನಮಿಸುತೆ
(ಮಹಾವಿ. ೧೪-೯೯). ಪರಿಸೆ: ೧. ಬರುತಿರ್ಪ ಪರಮೆಯಂ ಕಂಡು
ಸತ್ಕರಿಸಿ (ಸಾಂದಪ. ೧೧-೩೪); ಸಕಲದೇವ ಪರಮೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು
ಸಿದ್ಧಂಗೆ ವಂದಿಸಿ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೧೩-೩). ೨. ವಿರೂಪಾಕ್ಷಲಿಂಗನ ತೇರ
ಪರಮೆಗೊಡಾಗಳಾ ಪದ್ಮಾಪತಿಯ ತನ್ನ ಪುರುಷನಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡೈತಂದು
(ಜಿಜ್ಞಾ. ೩೩-೩೪).

[<ಪ್ರಾ. ಪರಸಾ./ಸಂ. ಪರಷತ್./ತಮಿ. ಪರುಚ್ಚಿ; ತುಳು.
ಪರಶಿ, ಪರಸಾ, ಪರಶಿ, ಪರ್ಶ; ತೆಲು. ಪರಸ, ಪರಸ]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಬಮ್ಮಯನಾಯಕರು
ಪರಿಸೆಯ ಮೇಲೆ ಬಂದಾಗ ದೇವಯನ ಮಗ ಹರಗಾವುಣ್ಣ ಪಲರನಿಟಾದು
(ಮೈ. ೧೪೨೮, ೪೧-೩; ?). [?]

ಪರಿಸೆನಡೆ (ಕ್ರಿ). (ಬೇಟೆಯ ಜನರ) ಗುಂಪಿನೊಡನೆ ಹೋಗು:
ಒರ್ವ ಯತೋಮತಿ ಮೃಗಯಾನಮಾಮನಂ ಪರಿಸೆನಡೆದು ಮೃಗಮಂ
ಪಡೆದು (ಯಶೋಜ. ೩-೫೭). [ಪರಿಸೆ + ನಡೆ]

ಪರಿಸೆನೋಟಿ (ನಾ). ಉತ್ಸವದ ನೋಟ, ದೃಶ್ಯ: ಪರಿಸೆ
ನೋಟವೊ, ಹೊಳೆಯಲೂಟವೊ . . . ಎಲ್ಲ, ಎಲ್ಲಾ ಮಾಯವಾದುವು
(ಇಂಗೀತ. ೮೭-೪). [ಪರಿಸೆ + ನೋಟ]

ಪರಿಸೇಕ (ನಾ). ಚಿಮುಕಿಸುವುದು; ಸಿಂಚನೆ: 'ಪರಿಸೇಕಂಗಿಯಾ'
ಪರಾ. [<ಸಂ. ಪರಿಸೇಕ]

ಪರಿಸೇಕಂಗಿಯಾ (ಕ್ರಿ). ಚಿಮುಕಿಸು; ತಳಿ: ಸ್ವೀಕರಣಂ ಪರಿಯಲ್ಕೀ
ಯದೆ ಬಟಾಯಂ ಪರಿಸೇಕಂಗಿಯೆ) ಪಾಲೊಳಂ ತುಪ್ಪದೊಳಂ
(ಅಶ್ವ. ೧೨-೧೧). [ಪರಿಸೇಕ + ಕಿಯಾ]

ಪರಿಸೇಕಂಗಿಯು (ಕ್ರಿ). ಚಿಮುಕಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ತಳಿಸು:
ಗುರುಗಳ ಬಂದು ಶಿವಾಂಭ್ರವಾರಿ ಪರಿಸೇಕಂಗಿಯು . . . ಬಾಲಂ
ಗೊಲ್ವು ಮಾಹೇಶ್ವರಾವರಣರ್ ಮಾಡಿಸಿದರ್ ಮಹೋತ್ಸವದಿನೊಪ್ಪಲ್
ಜಾತಕಮಂಗಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೫೭). [ಪರಿಸೇಕಂಗಿಯಾ + ಸು]

ಪರಿಸೇಕಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಪರಿಸೇಕಂಗಿಯಾ: ಸುರಭೂಷಣ ಬಣ್ಣಂ ಮೇಣರ
(ರೆ)ನೇಬಾಲ ಪಣ್ಣ ಬಣ್ಣ ವಾದೊಡೆ ಪುಣ್ಣಂ ಪರಿಸೇಕಿಪ್ಪುದು ವೈಶ್ವಾ
ನರಚಾರ್ಣಾಮುನಿರೈವೇಡ ತದನಂತರದೊಳ್ (ಅಶ್ವ. ೧೨-೧೨).

[ಪರಿಸೇಕ + ಇಸು]

ಪರಿಸ್ಥಂದ (ನಾ). ೧. ಸೇವಕ; ಆಳು: "ಶ್ರೀಷ್ಠಿ, ಪರಿಸ್ಥಂದಿ-
ಈ ೨ ಕೂಲಿಕಾಜಿಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೧-೨೧೪); "ಕೂಲಿಕಾಜಿಂ ಪರಿಸ್ಥಂ
[ಪಾಪಂ. ಸ್ವಂ]ದನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೦-೧೫). ೩. ದಾಸ್ಯ;
ಸೇವಕತನ: ಅವರ್ಗ ಬಹು ವ್ಯಾಪಾರಮುಮವರ್ಗ ಪರಿಸ್ಥಂದಮುಂ
ಪರಿಗ್ರಹಮುಂ ಬೇಡನರಂ ಸಂಕುಚಿತ ಸಂವದಿಸಿ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ
ಮಾಲ್ವುದು ಸರಪಂ (ಮದಕ. ೮-೭೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಲನ (ನಾ). ಅಪ್ಪಳಿಸುವಿಕೆ: ಸುಭಾರೂಢ ಕುರಂಗಮವೇಗ

ಬಲಪಕ್ಷಿ ಮರಮುರಟೆಕೆಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಗಿಂತವಿಷಯವರದಿಗಿಂತ[ಸ್ವನ]ಮುಂ
(ಸಂಪನ್ಮೂಲ, ೧೩-೫೧೭). [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ಗು). ಜಾರಿ ಬಿದ್ದು : ಅ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ
ಪರಿಸ್ಥಿತಿ[ಪಾಪಂ.೪]ತ ಪದವಿನ್ಯಾಸದಿಂದಂಚೆಯಂ ಪಳಂಚಲಿದ
ತಣ್ಣುಬಾಳ ತಾಣಮುಮುಂ (ಪಂಪಂ. ೯-೧೨೦ ಪ); ನಡುಗುತೆ
ನೀನಿರಲೆ ಭಯದಿಂದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಪಾಪಂಚೆಯಾಗೆಗೆಗಳನೆಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳ
ತೀವಿರೆ ದೈನ್ಯದೊಳಾ ವಿಲೋಕನಂ ದಿದದೆಯೆ ಸುಟ್ಟನಗ್ನಿ ದಯೆಯಿಲ್ಲದೆ
(ಧ್ವನಿ. ೧೨೪). **ಪರಿಸ್ಥಿತಿ:** ಮೇಲಿನ 'ಪಂಪಂ' ಪುರೋಗದ
ಪಾಪಂಚರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ 'ಪರಿಸ್ಥಿತಿ' ನೋ.

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತಲೂ ಹರಡುವುದು, —ಹಾಸುವುದು:
ಸಮಿತ್ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ . . . ಮೂರ್ವಾಯವ ಹಸ್ತ ಬಂಧನಾದಿ ಸತ್ಪ್ರಿಯ
ಗಳಂ ಜೋಮುಮಂ ಮಾಡುತಿದರ್ (ಗಿರಿ. ೧೦-೯೭ ಪ); ತೋತೋಳಿ
ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಸೂತ್ರಾಪರಿಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳ ದೆಸೆಯುಜ್ಜಲನೆ ಪರಬಲಧಿಗೆ ತಿಖಿ
ಯುತ್ಪಾದದದಲಿ (ನಿರ್ಭಾಗ, ೧೦-೪೭-೨೦). ೨. ಸುತ್ತಲಿನ
ಪ್ರದೇಶ; ಪರಿಸರ: ಕೋಣತ್ರಯದ ಕುಂಡದಲಿ ಅಸುರವಿಪ್ರಾಪಕ
ಯಥರ್ಪಣವೆಸೆವ ಮಂತ್ರಾಗಮದಿ ಸಂಸ್ಥಾಪಿಸಿದನಸ್ತ್ರಾಪಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ
ದಲಿ ಹುತವಹನ (ತೋರಾ. ೭-೪೨-೪); ವೆಂಕಟಪ್ರಸಾದಕರಂ
ಕಡಿತದ ಜಾವದೊಳಾ ಕುಳಿರಿಗೆ ಪೊರಗೈದದಂತೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳವಾಟಂಗಳಂ
ಬದ್ಧಂಗೆಸಲು (ಕಳಸ. ೭-೪೭); ಕಟ್ಟಿಸಿದವರ ಮನಸ್ಸು ಹೃದಯ
ವಿಶಾಲತೆಯೂ ಎಷ್ಟು ಸುಂದರವೂ, ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದೂ, ಅಷ್ಟು ಸುಂದರ
ಅ ದೇವಾಲಯ; ಅಷ್ಟು ವಿಶಾಲ ಅದರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೫).
೩. ಹೋಮಾಗ್ನಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇಟ್ಟ ದರ್ಭೆ: ಮುಂಟಪದ
ನಡುವಣ ವೇದಿಯೆ ಹೋಮದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಸುತ್ತುಂ ಕುಳಿದ್ ವಿಪ್ರ
ಸಂಕುಳದಿಂ (ನಂದರ. ೭-೩೩); ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳ ಮೇಲೆ ದರ್ಭೆ, ಸಮಿತ್ತು,
ಅಜ್ಜಪಾತ್ರೆ, ಅರ್ಘಪಾತ್ರೆ ಇವುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೭).
೪. ಹೋಮಾಗ್ನಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ದರ್ಭೆಯನ್ನು ಇಡುವುದು:
ಸ್ಥಂಧಿಲ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ . . . ಅಭಿಮುಖೀಕರಣ ಮುಖಾಂತರಾದಿಗಳಂ
ಸಮರ್ಪಕನಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೧೩೭). ೫. ಕಾರಣ; ಮೇಜುಕಟ್ಟು:
ಕಸ್ತುರಿ ಜವಾದಿಗಳ ಸಾರಣೆಯ ಕುಂಕುಮಪರಿಸ್ಥಿತಿ . . . ಸಭೆ
ಸಮಸ್ತಸೌಭಾಗ್ಯದಿಂದೊಪ್ಪು ತಿರಲು (ಜೈಮಿ. ೧೩-೨೩). ೬. ಕದ;
ಬಾಗಿಲು: ಅಲ್ಪನೆಯ ಮಿಗುಸುಪಲ್ಲ ದೇಹದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳನಗಿ
ಜೇಳೆಂದು ಪೇಳಿದಳು (ನೋಹ. ೩೪-೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ಹೊದಿಕೆ; ಆಚ್ಚಾದನೆ. ೨. ಆನೆಯ
ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹೊದಿಸುವ ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ:
"ವರ್ಣ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿಮು, ಕುಂಠ, ಕುಂಠ, ವಸುತಂ—ಈ ೫ ಪರಿ
ಸ್ಥಿತಿಮುಂ" (ಕಲಾಯು. ೫೧-೧೫೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಇರವು; ಸ್ಥಿತಿ; ಅವಸ್ಥೆ: ಪದ್ಮಸೋದರದ
ಕಡೆಯಂದರೇ . . . ಬೇತ್ಕಾರ ಕೇಳಿದಾಗ ಮನೆಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೇ
ಬದಲಾಗಿ ಹೋಯ್ತು (ಪದ್ಮ. ೧೪೩); ಇಲ್ಲಿಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೇ
ಬೇರೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (ಮೂಲಾ. ೪೨). [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ಮಿಡಿತ; ಕಂಪನ. ೨. ಚಲನೆ;
ಅಲುಗಾಟ: ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಂದಹೇತುಕವಾಗಿ
ಬರ್ಹ ಕರ್ಮದ ಬರವಾಸ್ತವಮೆಂಬುದು (ಅ. ೧೦-೩೩೫); ಪರಿಸ್ಥಿತಿ
ರೂಪಕ್ರಿಯೆ ಕ್ಷೇತ್ರಕೃತಂಗಳು ಕಾಲಕೃತಂಗಳು ಪರತ್ವಪರತ್ವಗಳ
ಪ್ರತಿ (ತತ್ವ. ೨೪೧); ಎಲ್ಲ ಕ್ರಿಯೆಗಳೂ ಪರಿಣಾಮ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಂದ

ಇದರಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ (ತತ್ವ. ೨೩೨). ೩. ಪರಿವಾರ; ಪರಿಜನ:
"ಪರಿವಾರ, ಪರಿಕರ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿ, ಪರಿಗ್ರಹ—ಈ ೪ ಪರಿಗ್ರಹಂ"
(ಕಲಾಯು. ೫೧-೧೫೧); ಮರದೊಳಗಣ ಕಿಚ್ಚು ಮರವನು ಸುಟ್ಟು
ಇದಿರನು ಸುಟ್ಟು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಹರಿಯುತ್ತ (ವಚ. ೩೯೫-೧೬);
ಆನುಂ ಪ್ರಲಂಬಪ್ರಸಾದನನುಂ ಯಾದವಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಂದಮುಮುಂ ಮುಂದಿ
ಟ್ಟೊಡಗೊಂಡು ಪೋದವು (ಜಗ. ೯-೪೪ ಪ). ೪. ಸಾಧನ;
ಸಲಕರಣೆ: "ಪರಿಬರ್ಹಂ . . . ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ದಿಕ್ತರಿಸುವ ಗೃಹೋಪ
ಕರೋಣೋತ್ಕರಂ" (ದ್ರಾವಿ. ೪೪-೨೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಅದಿರುವಿಕೆ; ಕಂಪನ: ನಿಜದತ್ತಿಪಾತ್ರಿ ದತ್ತಿ
ಭುಜಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಂದನೋಗಿಯೆ . . . ಎಯ್ದದಂ ಗೋಕುಲಮುಂ (ಜಗ. ೫-೩೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ಗು). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡ. (ನಾ).
೨. ಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು; ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವುದು: ಅಚ್ಚರಸೆಯರಾದಿ
ಸಂಧ್ಯಂಗಗಳನ್ನೆತ್ತಾಂಗರಸಭಾವಾಭಿನಯಗಳಿಂದ್ರಂ ಶ್ರೀದೇವೆಗೆ
ನೋಡಿಕೊಳ್ಳೆಂಬಂತೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿ. ೭-೩೨ ಪ);
ಕಂದಿನಪರಾಜರಾವಣಕರಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಂದಪೊದ್ದು ಸೆಯ ಗಣಾಂಕರಂ
ಪದಚ್ಚುರೂಪ್ಯಂ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ಭಂಡಾರ. ೩-೨೧೫); ಒಯ್ಯನೆ
ಯೆನೆ ನೆಟ್ಟನೆಯೆನೆ ನೆಟ್ಟನೆಯೆನೆ ಬಂದು ನಿಲ್ಲುಮಿವಜ್ಜಿಲ್ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ
ಬಾರ್ಹವಿಧಾನಂ (ಶಮ. ೩೦೭). [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ಅ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ; ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ: ಪಂಪನ ಪೊನ್ನನ
ಪೇಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿದೊಳ್ ನೆಣೆಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ನೆಣೆಯದಿರ್ದುದುಮಂ
ನುಡಿಯ್ದು ಬಲೆ ಕಡೆಹೆಯ ನೆಗಟ್ಟು ದಂ ಕವಿಚತುರ್ಮುಖನಾಗಮ
ವೇದಿಯುತ್ತು ದಂ (ಕವಿ. ೧೨-೩೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ನಡುಗುವಿಕೆ; ಕಂಪನ. ೨. ಮೊಗ್ಗು
ಬಿಡುವಿಕೆ; ಮೊಗ್ಗುಗುವಿಕೆ. ೩. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮುವಿಕೆ.
[ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ಅಲುಗಾಟ; ಚಲನೆ: ಪಂಪಂಕದನೂ
ಮೊದಲ್ ನೆಗಟ್ಟು ಕಾಂಚಿಯ ನುಣ್ಣುರಂ . . . ಎತ್ತಲು ನಲಿದು
ನರ್ಹಿದತ್ತು ವಿಲಾಸಿನೀಜನಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೯೫). ೨. ಹೊರ
ಹೊಮ್ಮಿದುದು: ಮಂಜೀರಳ ಮಂಜುಳನ್ನು ದುಸಿಂಪಪರಿಸ್ಥಿತಿ
ಮೆಸೆಯ (ಶಾಂತಿ. ೭-೩೩). ೩. ಹೊಳೆಯುವಿಕೆ; ಪ್ರಕಾಶಿಸು
ವಿಕೆ: ಖರಕಾಣಕವಾದಿಂ ಮಣ ಗುರುತೇಜೋವೃತ್ತಿ ನೆಗಟ್ಟುಪೋ
ಲಕ್ಕುಂ ನಿಮ್ಮರವಾಕ್ಯ ಪಾಪಪರಿಸ್ಥಿತಿಂ ಕೈತಿರ್ದದೊಳ್ ಸಮುಜ್ಜುಲ
ಭಾವಂ (ಚಂದ್ರ. ೧-೪೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ; ಕಿಡಿ: ಬೆಸಗಿದನು
ಚಕ್ರವನು ಧಾರಾವಿಸರಧೂತ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಪ್ರಸರತೇಜಃಕಣಪರಿಸ್ಥಿತಿ
ಸಮಶತಭಾನು ದೆಸೆದನೆಗೆ ದುಪ್ಪಾಳಿಸುವ ಬೆಳಗಸೆಯ ಬಂದು ಸುನೀತ
ಕಂಠದ ಬೆಸಗೆ ದಿದಲೆಗಿದುದು ಹಾಯ್ದುದು ತಲೆ ನಭಸ್ಥಳಕೆ (ಕ.ವ್ಯಾ. ೧೦-೩೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು; ಜನುಗುವುದು.
೨. ಪ್ರವಾಹ. ೩. ಪರಿವಾರ; ಪರಿಜನ. ೪. ಕೇಶಾಲಂಕಾರ.
[ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ಹರಿಯುವುದು; ಪ್ರವಹಿಸುವುದು.
೨. ಜನುಗುವುದು; ತೊಟ್ಟಿಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಮಾದಕ ಪಾನೀಯ: ಮದ್ಯ: "ಮೈರೇಯಂ
. . . ಪರಿಸ್ಥಿತಿ [ಪಾಪಂ.೪]ವನೆ ಕಲ್ಮಸನೆ ಕಲ್ಮಸಕ್ಕು" (ಮಂ. ೧೦೦).

೩೫-೮). [ಸಂ. ಪರಿಸ್ತುತ]

ಪರಿಸ್ತುತ (ಗು). ಜನುಗಿದ; ಸೃವಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ತುತ (ನಾ).-ಪರಿಸ್ತುತ: "ಮಧು . . . ಪರಿ(ಸ್ತು)ತು, ತಾ. ಮದಿರಾ . . . ಮಧು-ಈ ೨೪ ಕಳ್ಳು" (ಪಠ್ಯ. ೫೫-೧೭೪).

[ಸಂ. ಪರಿಸ್ತುತ]

ಪರಿಹರ (ನಾ). ನಿವಾರಣೆ; ಪರಿಹಾರ: ಎನ್ನ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಪರಿಹರವಾವುದೋ (ಬಸವ. ೪೫-೩೪); ಮುಳ್ಳು ಕೊಗ್ಗಿಯಂ ಕಷಾಯ ವಿಟ್ಟು ನಾಲ್ಕು ವರಹಕೂಳ ಕುಂಠಿಯ ಚೂರ್ಣದಂ ಹಾಕಿ ಕೊಡಲು ಗ್ರಹಿಣೀ ಪರಿಹರ (ಸಪ್ತ. ೩೩೬); ಶಂಕೆಗೈವರಿಗಿಂತು ದ್ವೈತದ ಶಂಕೆ ದೋರುತ್ತಿಹುದು ಪರಿಹರನುಂ ಕಟಾಕ್ಷದಲರುಹಬೇಕು (ಗಣ. ೧೩-೪೬).

ಪರಿಹರವಾಗು-ನಿವಾರಣೆಯಾಗು; ಕಳೆ: ನಿನ್ನ ದರುಶನ ಮಾತ್ರದಿಂದಲಿ ನಾನು ಪೂರ್ವದ ತಂದ ಫಲವು ಇಂದು ಪರಿಹರವಾಯಿತು (ಗೋ. ೨೦-೪೬). [ಸಂ. ಪರಿಹರ]

ಪರಿಹರಗೈಸು (ಕ್ರ). ನಿವಾರಣೆಮಾಡು; ಕಳೆ: ಅಜನಿಯಲಿ ದಿಶ್ಚ ದಲೆ ಬೆಳೆದಿಹ ಗಿಡದ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಸಲಹೇವರ ಒಡಲೊಕ್ಕಪ್ಪಾ ಮಯವ ಪರಿಹರಗೈಸುವೆಂದದಲಿ (ಜಗದಾ. ೩೭೦). [ಪರಿಹರ+ಗೈಸು (<ಕೈಯ್ಯ)]

ಪರಿಹರಣ (ನಾ). ೧. ನಿವಾರಿಸುವುದು; ತಪ್ಪಿಸುವುದು; ತಡೆಯುವುದು. ೨. ಬಿಡುವುದು; ತೊರೆಯುವುದು; ತ್ಯಜಿಸುವುದು: 'ಪರಿಹರಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಹರಣೆಯ (ಗು). ೧. ತೊರೆಯಬೇಕಾದ; ದೂರ ಮಾಡಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೨. ತೊರೆಯಬೇಕಾದುದು; ದೂರ ಮಾಡತಕ್ಕದು: ಕರಣೆಯವಿಷ್ಟು ಕರಣಮಕರಣೆಯಮುನ್ನಿಷ್ಟು ಕರಣ ಮಂದಿ ನಯಮಾಡರಣೆಯಮಲ್ಲದುದು ಪರಿಹರಣೆಯಂ ಭೂಮಿಪಂಗಿ (ರಾಜರ. ೧೩-೧೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಹರಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ನಿವಾರಿಸು; ನೀಗು: "ಪರಿಹರಿಸಿವು ದಕ್ಕೆ ತೀರ್ಚಿಂಬ ನುಡಿಯಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬ. ೩೭); ಬಾಲ್ಯಕ್ಕೊಳಾದ ತೃಪ್ತಿಯಂ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಮುಗಮರಿದಾಗಿಯುಂ (ಕಾಂ. ೯೪೮); ಎತ್ತಲಾನುಮರ್ಥಮಿಲ್ಲದೊಡಂ ತನಗೆ ಬಂದನರ್ಥಮಂ ಪರಿಹರಿಸಲ್ ಬಹುದು (ಪಂಚತಂ. ೫೪-೧೬); ಸೋಕಿದವರ ದುರಿತವ ಪರಿಹರಿಸುತ ಶ್ರೀ ಕಾವೇರಿಯೊಪ್ಪಿಹಳು (ಕಂಸ. ೨-೧೬). ೨. ಬಿಡು; ತ್ಯಜಿಸು; ತೊರೆ: ಅನರಸುಗೈಯ್ಯ ಪಟುವಗುನದಂ ಪರಿಹರಿಸಿದನಾತನನೀ ಕಿಂಟಿ ಗೆರೆನಗೆ ಪಟ್ಟವಂ ಮಾಡುವನೇ (ಪಂಪ. ೧೨-೧೨೯); ಪರಿಹರಿಸಿ ಪೋಗಲಕ್ಕುಮೆ ಕರುಣೆದೊರ್ವನನಾಥೆಯಂ ಭಕ್ತಿಯಂ (ಕಾಂ. ೯೨೩); ಸಂಜೀವಕನಂ ಪರಮಸ್ತ್ರೀಹಿತನಂ ಪರಿಹರಿಸುವ ನಲ್ಲಿಂ ಸಮಸ್ತಗುಣಸುಯುತನಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೨-೧೯); ಕುರು ಕುಲೋದ್ಧಾರಕನು ಮಾದ್ರೇಶ್ವರನೆನಿಸಿ ವಿಖ್ಯಾತಿ ಬಂದುದು ಪರಿಹರಿಸ ದಿರು ಮಾವ ಎಂದೊಗಿದನು ಚರಣದಲಿ (ಕುಮಾರ. ೫-೩೫).

೩. ದೂರಮಾಡು; ದೂರಪರಿಸು: ಪರಿಹರಿಸುವುಂ ಕೆಲಬಲ ದೊಳಿಡ ಪಸಾಯಿತರುಮಂ ಪರಿಹರಿಸಿ (ಅನಂ. ೧೧-೪೬); ಮಾರುತಸುತನು ಕೌರವರಾಯನನುಜರೆ ಸೀಳಿದನು ಕಳಶಜನ ಪರಿಹರಿಸಿ [ಪಾಂ. ನವಪುಟ, ಪರಿಭವಿ] (ಕುಮಾರ. ೧೨ ಸೂಚನೆ); ಪಾಡು ವಡಿಪರಿದು ಪರಿಹರಿಸದೆ ಚಿನ್ನವಾಡದೆ ಮನೆವಾಳ್ತಿಯನು ಮಾಡುವುದವರ ಸಮ್ಮತದಿಂದ (ಪುಟ. ೪-೧೩); ವಿದ್ಯೆಯ ಶೃಂಗಾರವಿದ್ದರು ಖಳರನು ದೂರದೊಳಿಡಿಸುವು ನಮಿಸಿ ಹೆಡೆಯೊಳು ರತ್ನವೆ ಇದ್ದರು ಹಾವನು ನಲಿವಂತೆ ನಾವು ಪರಿಹರಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೬೫-೧೪). ೪. ತಡೆಗಟ್ಟು;

ನಿಲ್ಲಿಸು; ತಪ್ಪಿಸು: ಪರಲೋಕಾರೋಹನಮಂ ಪರಿಹರಿಸಿದವಲ್ಲಿ ನೋಡಿದೊಂದಿಗಲು ದಾಹರಿಸುವ ತೊಂದಿಂ ಖಡಿಯಪರಿಸುಗಳೆಡೆವಿಡದೆ ಮೇಘದಂಬರತೆಯಂ (ಕಾಂ. ೫೫); ಪರಿಹರಿಸಿ ಪಾಟಿಯಂ ಪಾಟಿ . . . ನಿಜಸುತನಂ ಕರುಮಾಡಂಬುಗಿಸಿದವಳು ಕರುಣಂಗೆಟ್ಟು ಕೈಕೈ ಕಲ್ಲಿ ದೊಯಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩-೧೬೪); ಉರಗನರದಿವಿಜಾದಿಗಳಿಗಿದು ಪರಿಹರಿಸಲಳವಲ್ಲ . . . ಮರಣ ಜನಿಸಿದ ಬಳಿಕ ತಪ್ಪದು (ಕುಮಾರ. ೩-೨೯). ೫. ತೆಗೆದುಹಾಕು; ತೆಗೆದುಬಿಡು: ಪರಿಹರಿಸಿ ಯವಣಮನಾ ಸ್ವರಂಗವು ನಾಡಿಯಂಬುವಕ್ಕುಂ (ಕಾಂ. ೧೨); ಕರಮಸಿಯೆ ಮುನ್ನಿನ ದಿನಂ ಶಂಕರನನರ್ಪಿಸಿ ಮಹಾದಿವನ ಪರಿಹರಿಸಿದಾ ಪತ್ನಿಯನಿನ್ನನಾಪೋಹಿಲನು ತಂದು ನಿರತದಿಂದದನೇ ಪ್ರಸಾದಸ್ವರಣ ಭಾವದಿನನಂಭವಿಸುತರೆ (ಬಸವ. ೪೩-೩೬). ೬. ಕಳೆ; ಮುಗಿಸು: ಮಹಾದಿವನ ಪೇದಾವನಿಯ ಸಾರ್ವರು ಬಳಿಕ್ಕವರಲ್ಲಿ ರಜನಿಯ ಪರಿಹರಿಸಿ ದಾಂಟಿದರು ನಡಿಯನು (ಪಂಚತಂ. ೨-೪-೯). ೭. ನಾಶಮಾಡು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು: ನಿರಮಿವರಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಬಾಬ್ಬುದಿಂದಜಾಪೆ (ಚಾಪಂ. ೧೦); ಪದಗಂಗಳಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಭಾಷೆ ಶಿಷ್ಟಕ್ಕುಭಕ್ತಿಯನಲರಿಸುವ ಭಾಷೆ (ಬಸವ. ೩-೩); ಉ(ವು)ರಿ ಕೋರದೊಳುವಯಿಸಿದೊಡೆ ಕರುಗುಗು ಮುಳ್ಳುರ್ಥವೆಲ್ಲಮೆರಡುಂ ರಂಧ್ರಾಂತರಮುರಿದೊಡಾಕ್ಷನಂ ಪರಿಹರಿಸುಗುಮಾ ತುರಗರತ್ನಂ (ಅಶ್ವ. ೪-೬೬); ಧುರದ ಪ್ರಯುಕ್ತತಾಂಶ ನನು ಪರಿಹರಿಸಿದವು (ಕುಮಾರ. ೩-೬೬); ಹರಿಗೆ ಮಿಥ್ಯತ್ವದಾಮಯ ಕುಂದೆ ಮೃಗಕುಲ ಪರಿಹರಿಸಿದವು ವೈರಿಗಳ (ಪಂಪ. ೮-೫೭). ೮. ಮೀರು; ಉಲ್ಲಂಘಿಸು: ಪರಿಹರಿಸೆಯಮ್ಮ ನುಡಿಯಂ ಗುರು ವಚನಮುಲಂಘನೆಯಮೆನ್ನದೆ (ಪಂಚತಂ. ೩-೧೯). ೯. (ಸಾಲದಂತೆ) ತೀರಿಸು; ಸಂದಾಯ ಮಾಡು: (೪). ೧೦. ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳು; ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳು: (೪). ೧೧. ನಿವಾರಣೆಯಾಗು; ಪರಿಹಾರವಾಗು; ಇಲ್ಲವಾಗು: ಪರಿಹರಿಸಿ ಪೋಗಿ ಮಾಯಾಸ್ವರೂಪ ಮಳವಜಾದಿಲ್ಲ ಪೇಚರಪತಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೦-೩೧); ದುರಿತಮಿರ ಪ್ರಭಾವಂ ಪರಿಹರಿಸುವು ದೇವ ನಿನ್ನ ಮುಖಚಂದ್ರಮುನಿಂ (ಧರ್ಮ. ೧-೩೩); ಗರುಡಮತದಲಿ ಸರ್ಪವಿಷ ಪರಿಹರಿಸುವುದು ದುರ್ಜನ ವಡೊಳಿನ್ನರಮಹಾವಿಷಕಾಪ ಗಾರುಡವಾಪ ಸುಂತ್ರಮುಖ (ಕುಮಾರ. ೯-೨೩). ೧೨. ಪಾರುಮಾಡು; ರಕ್ಷಿಸು: ಇರದೆ ಹರಿತಂದಳು ಜಯದ್ರಥನರಸಿ ಸ್ವಪತಿಯನೊಸಿ ಸ್ವಪತಿಯ ಹೊರಗೆ ನೀ ಪರಿಹರಿಸಬೇಕುದು ಪತಿಯನೆಂದೊಗಿದಳು ಚರಣದಲಿ (ಕುಮಾರ. ೩-೬೬). ೧೩. ಬಗೆಹರಿಸು; ಇತ್ಯರ್ಥಮಾಡು: ಮರಣ ಸ್ತಂಭವೆಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮರಣ ಪಾಠಂಗಳೆಲ್ಲವೆಡೆಯಲಿ ಪರಿಹರಿಸುವುದ ಕಾಣೆನೆಂದರು ಚರರು ಭೂಪತಿಗೆ (ಕುಮಾರ. ೮-೫೦).

ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳು, ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳು-೧. ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳು; ಹರಿದವಳುಮಂ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡು [ಪಾಂ. ಹಸರಿಸಿ ಕೊಳಕಂ] . . . ಕೊಂಡು ಕೊನೆವುಕ್ತರ್ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳಂ ಕಂಡು (ನಂದಿ. ೨-೫೪); ನಿನೊಂದು ಪೆಸರ ಪೋಲ್ಪೆಯೊಳಂದಜಾವಿಳಂ ತನ್ನ ಪಾತಕಕೋಟಿಯಂ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡಂ (ಚೈವಿಭಾ. ೧೫-೩೬). ೨. ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಪರಿಹರಿಸು ಬಿಲುಗಾಣನಾದರೆ ಪರಿಹರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ ಪವನಜ ಬಿಜುಗಣಿಯಲಿರದೆಚ್ಚ ನಕಿತನ ಧನುವ ಸಾರಥಿಯ (ಕುಮಾರ. ೧೩-೩೬) [ಪರಿಹರಣೆ-ಇಷ್ಟು]

ಪರಿಹರಣೆ (ಗು). ೧. ದೂರಮಾಡಬೇಕಾದ; ನಿವಾರಣೆ ಯಾಗಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೨. ಬಿಡಬೇಕಾದುದು; ತ್ಯಜಿಸ

ಬೇಕಾದುದು : ಯೂಕಾಥೀತಿಯಿಂದಲಿರಂ ಪರಿಹಾಸವ್ಯಮು ಮೇಣ
ಜೀರ್ಣಭವದಿಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾಜ್ಯಮೇ ತಾಜ್ಯಮೇ (ಚಂದ್ರ. ೧-೪೫).

[ಸಂ.]

ಪರಿಹಾಸ (ಗು). ಅಪಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಈಡಾದ; ನಗೆಪಾಟಲಿಗೆ
ಗುರಿಯಾದ; ಸ್ವಕೀಯ ಮಹನೀಯಗಾಂಭೀರ್ಯಪರಿಹಾಸಸುಧಾ
ಶರಧಿಪುರೈಮೇಖಲಾಕಲಿತ ಪರಿಹಾಸವಲಯವರಿತ . . . ರಹಿವೀಧಿ
ಸನಾಥಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೦೬ ಏ). [ಸಂ.]

ಪರಿಹಾರ (ನಾ). ೧. ತೊರೆಯುವುದು; ತ್ಯಜಿಸುವುದು.
೨. ದೂರ ಸರಿಸುವುದು; ದೂರ ಮಾಡುವುದು. ೩. ಕಳೆ
ಯುವುದು; ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು; ನಿವಾರಣೆ: "ಪ್ರತಿಕ್ಷಿಪ್ತ
ವೆನಲು ಪರಿಹಾರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗಳ. ೧೨೮-೯); ಪಾತಕ ಮಹಾ
ಪಾತಕವ ಮಾಡಿದವನು ಸದೃಶರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅವರೊಕ್ಕ ಪ್ರಸಾದವ
ನಾಯ್ದುಂಡರೆ ಸಕಲಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾದಿ ಪಾತಕ ಪರಿಹಾರವು (ಬಸವ. ೪೬೯);
ಎನ್ನ ಭಕ್ತಿವಿಹೀನತೆಗೆ ಪರಿಹಾರವಂತಹುದೋ (ಬಸವ. ೬೦-೫೭);
ಅಜೀರ್ಣಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಸುಲಭಯುಕ್ತಿ (ಮುಂಬಯ. ೪-೧೧೪); ಎಲ್ಲಾ
ದೋಷ ಬಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಪರಿಹಾರ (ಗಾಥ). ೪. ದ್ರವ್ಯಸಹಾಯ: ಬೆಂಕಿಯ
ಅಪಭಾಷದಲ್ಲಿ ಸತ್ತವನಿಗೆ ಸರ್ಕಾರ ಪರಿಹಾರ ನೀಡಿತು (ರೂಢಿ). ೫.
ಉತ್ತರ; ಸಮಾಧಾನ: ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಈ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಪರಿಹಾರ
ದೊರಕುವುದಿಲ್ಲ (ದ್ರಾವಿ. ೪೫); ಜಗತ್ತಿನ ಅತ್ಯಂತ ದೊಡ್ಡ ಸಮಸ್ಯೆ
ಯೊಂದಕ್ಕೆ ರಾಜ್ಯಾದವರ ಹೊಗೆರಹಿತ ಒಲೆ(ಚೂಲಾ)ಯು ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ
ಪರಿಹಾರವನ್ನೊದಗಿಸುತ್ತದೆ (ಅಮೃತ. ೧೯). ೬. ನಷ್ಟವನ್ನು ತುಂಬಿ
ಕೊಡುವಿಕೆ; ನಷ್ಟಭರ್ತಿ: (Compensation. ಪಕ್ರ. ೨). ೭. 'ಪರಿಹಾರದ್ರವ್ಯ'
ಪರಾ. ೭. ಅಪರಾಧದ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ
ಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆ; ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ. ೮. ತೆರಿಗೆಗಳಿಂದ ದೊರೆ
ಯುವ ವಿನಾಯಿತಿ: ಎಲೆಯ ಹೊಣೆ ಪರಿಹಾರ ೫೦ ಹಸುಂಬೆ
ಪರಿಹಾರ ೫೦ (ಎಚ್. VII, ೩೨೩. ೪೮-೪೬; 1203). ೯. ಅನಾದರ;
ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅವಜ್ಞೆ. ೧೦. ದಾಸ; ಕೊಡುಗೆ. ೧೧. ಔಷಧಿ;
ಮದ್ದು: ಅವರ ಮನೋರೋಗಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವೇ ಇಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
೧೨. [ಜೈನ] "ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಭೇದ-ಕೆಲವು ಕಾಲಾವಧಿಯಿಂದ
ಸಂಘದಿಂದ ಬೇರೆ ಮಾಡುವುದು" (ಜೈನಶಾ. ೧೬೨).

ಪರಿಹಾರಂ ಮಾಡು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು; ವಿನಾಯಿತಿ
ಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಸಾಸಿರಬೇಜುವತ್ತಿಗೆ ಪೆಜ್ಜುಂಕೆ ಬಿಡ್ತೊಡೆ
ವಡ್ಡ ರಾವುಳವೊಳಗಾಗಿ ಸುಂಕವಿಲ್ಲಂ [ಪರಿಹಾರಂ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಚ್.
xxviii, ೫-೫೧; 1082). **ಪರಿಹಾರವಾಗು** - ೧. ನಿವಾರಣೆ
ಯಾಗು: ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪಾಪ ಪರಿಹಾರ
ವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದೂ ಹಿಂದೂಗಳ ನಂಬಿಕೆ (ಸಸಿ. ೧೨). ೨. ಬಗೆಹರಿದು;
ಇತ್ಯರ್ಥವಾಗು: ಆದರೆ ಸಮಸ್ಯೆ ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಸುಲಭವಾಗಿ ಪರಿಹಾರ
ವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ದ್ರಾವಿ. ೨೬೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಹಾರಕ (ನಾ). ೧. ನಿವಾರಣೆಮಾಡುವಂತಹುದು; ಪರಿಹರಿಸುವುದು;
ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು ಆನಂದಮಯವು, ಆನಂದಪೂರ್ಣವು,
ಸರ್ವಸಂಕಯಪರಿಹಾರಕವು (ನಚರ. ೬೯). ೨. ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡುವವನು;
ಪರಿಹರಿಸುವವನು. ೩. ತೋಳುಬಂದಿ; ಬಾಹುವುರಿ.

[ಸಂ.]

ಪರಿಹಾರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). - ಪರಿಹಾರವಿಶುದ್ಧಿ: ಪರಮಾರೋಚನ
ದೊಳ . . . ಪರಿಹಾರಕ್ರಿಯೆಯೊಳ . . . ನಿಬಿಡಕಾಯೋತ್ಸರ್ಗ
ದೊಳ ಶುದ್ಧಿ ತಲ್ಲಿರ್ದೋಪಪ್ರಕಾರಸಾರಕವಮಂ ತತ್ಪ್ರಪಸಂ ತಾಳಿದಂ

(ಸುಕುಮಾರ. ೪-೧೫). [ಪರಿಹಾರ+ಕ್ರಿಯೆ]

ಪರಿಹಾರದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ೧. (ಪ್ರವಾಹ, ಪ್ರಾಮ, ಯುದ್ಧ
ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದಂಟಾದ ನಷ್ಟಗಳಿಗಾಗಿ) ಪರಿಹಾರ
ರೂಪವಾಗಿ ಕೊಡುವ ನಿಧಿ; ನಷ್ಟವನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಡುವ
ಹಣ; ನಷ್ಟಭರ್ತಿ ಹಣ: ಮೊದಲ-ಯುದ್ಧದ ತರುವಾಯ ಸೋತ
ಜರ್ಮನಿಯ ಮೇಲೆ ಹೇರಲಾದ ಪರಿಹಾರದ್ರವ್ಯ (Reparation)
ತೀರುವೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ . . . ಬ್ಯಾಂಕು ಒಂದನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕೆಂದು
ಶಿಫಾರಸು ಮಾಡಿತು (ಅಂತರ. ೧೪೪). ೨. ಸರ್ಕಾರ ಮುಂತಾದ
ಸಂಸ್ಥೆಯು ಬೇರೊಬ್ಬರ ಭೂಮಿ, ವಸ್ತು ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು
ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಅವುಗಳ ಒಡೆಯನಿಗೆ
ಕೊಡುವ ದ್ರವ್ಯ: ನಮ್ಮ ಜಮೀನಿನ ಮೂಲಕ ರಸ್ತೆ ಹಾದುಹೋದ
ದರಿಂದ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ನಮಗೆ ಐದು ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿ ಪರಿಹಾರದ್ರವ್ಯ
ದೊರೆಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಪರಿಹಾರ+ದ್ರವ್ಯ]

ಪರಿಹಾರವಿಶುದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪ್ರಾಣವಧೆ, ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ
ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾ
ಗುವ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದ ವಿಶುದ್ಧಿ; ಚಾರಿತ್ರ್ಯಶುದ್ಧಿ: ಸಾಮಾ
ಯಿಕಚೈದೋಪಸಾಧನಪರಿಹಾರವಿಶುದ್ಧಿ . . . ಅಸಂಯಮವಿಲ್ಲದಿಂ
ಸಂಯಮಂ ಸಪ್ತವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭). [ಪರಿಹಾರ+ವಿಶುದ್ಧಿ]

ಪರಿಹಾರಶುದ್ಧಿ (ನಾ). - ಪರಿಹಾರವಿಶುದ್ಧಿ: ಸಾಮಾನ್ಯಿಕಚೈ
ದೋಪಸಾಧನಪರಿಹಾರಶುದ್ಧಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸಾಂಪರಾಯ ಯಥಾಪ್ರಾಪ್ತ
ಚಾರಿತ್ರ್ಯಭೇದದಿಂದ ಪಂಚವಿಧಂ (ಅದಿ. ೧೦-೬೬ ಸ). [ಪರಿಹಾರ+ಶುದ್ಧಿ]

ಪರಿಹಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ಬಿಡಬೇಕಾದ; ತೊರೆಯಬೇಕಾದ.
೨. ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ. ೩. ಒಯ್ಯಬೇಕಾದ; ತೆಗೆದು
ಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕಾದ. ೪. ಬೇರೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ;
ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೫. ತ್ಯಜಿಸಬೇಕಾದುದು; ಬಿಡ
ಬೇಕಾದುದು: ಗ್ರಾಮ್ಯಾಶಾಸನಗಳ ಮಾರ್ಗಯುಗಳ ಪರಿಹಾರ್ಯಂ
ಗಳ (ಆಮಿ. ೨-೪೨); ಪರಿಹಾರ್ಯಂ ದಿನದೊಳ ಸಮಸ್ತಶುಭ
ಕಾರ್ಯಕ್ಕಂ ವ್ಯತಿರೇಕವೂ ಪರಿಣಂ ವೈದ್ಯತಿ (ರೋಚೋ. ೧-೨೪).
೬. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಭರಣ: ಕೈಬಳೆ;
ಕಂಕಣ: 'ಪಾರಿಹಾರ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಹಾಸ (ನಾ). ೧. ವಿನೋದ; ಸರಸ; ಹಾಸ್ಯ: ಭೀಮಸೇನ
ನನುಮತದೊಳ ನರ್ತನಚಟನುಂ ಪರಿಹಾಸಕೀರ್ತಿಲನುಮನಿಸಿದ
ವಿದೂಷಕನೆಂದಂ (ಗದಾಯು. ೨-೮ ಸ); ಪರಿಹಾಸಮೊಪ್ಪಮಾದರಮೇಲೆ
ಗೀತಮಕ್ಕ ರಗೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲದಿರೆ ನಾಡ ಕೋಟಿಲೆಯ ಕೊಟ್ಟಿರವನು ಸೊಳವನೆ
ಯಲ್ಲ (ರೀಲಾ. ೨-೪೧); ಪರಿಹಾಸವಿವಿಧಕೀರ್ತಿಪರಿಣತಮತಿ
ವಿಪ್ರವಂಶಸಂಭೂತಂ ನೋಡೆ ರಸಾರ್ಥವಾಣಿ ಸಾಧುಸ್ವರೂಪನೊಪಂ
ವಿದೂಷಕಾಖ್ಯಮನಾಳ್ಕುಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೪-೧೦); ಪರಿಹಾಸಚರ್ಚೆಗೆಲ್ಲಾ
ಶರಣರ್ ಸಗುರ್ತಿದರ್ (ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೪೯-೧೨). ೨. ಅಣಕ;
ಕುಚೋದ್ಯ: ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಮುಳಿಸುನೊಸಿದ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ಪಸರಿಸೆ
ಪರಿಹಾಸವಚೋವಿಳಾಸದಿನಿಂತೆಂದಂ (ಪಂರಾ. ೧೦-೨೩೧ ಸ); ನಿಶಾಂತ
ವಸಭ್ಯಸಂಗದಿಂದ ದ್ವೈತವಿನೋದವನ್ನಿರಗುಣಂ ಪರಿಹಾಸವಚೇಪ್ಯವೃತ್ತಿ
ದುರ್ಗತಿ ದುರಾಗ್ರಹಂ ಹೃದಯದೊಳ ಸೆಲಿಸುತ್ತ ಸಳಕ್ಷಿತೀಶನಾ
(ಸಚಂ. ೫೦೨). ೩. ವಿನೋದ ಮಾಡುವುದು; ನಕಲಿ
ಮಾಡುವುದು. ೪. ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡುವುದು; ಅಣಕಮಾಡು
ವುದು. ೫. ಉಲ್ಲಾಸ; ಹರ್ಷ: ಪರಿಹಾಸಹೇತುಭಾವನೆ ದೊರೆ
ಕೊಳ ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ಹಾಸ್ಯಮಂ ಬ ರಸಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೧-೬೬). ೬. ನಗೆ;

ನಗಿ. ೩. ಹಾಸ್ಯಗಾರ; ವಿಮೂಷಕ: "ಪರಿಹಾಸ, ದ್ರವ್ಯ, ನಮಃ—ಈ ೩ ಮೇಳದಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೧-೩೭೮); ತನ್ನಯ ಮೊಗವ ಡೊಂಕಿಸಿ ನಕ್ಕು ಪರಿಹಾಸನನ್ನಿಗರನು ನಗಿಪಂಚಿ (ಭೃಷ. ೬೩-೧೩೨). ೪. [ಕಾನ್ಯಮಿಾ] ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಹಾಸ್ಯರಸದ ಸ್ಥಾಯಿಭಾವ: ರೂಪಿ ಪರಿಹಾಸಂ . . . ವಿಷಯಾಶಯತ್ವಂ ಪ್ರತಿನಯತ ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಮಿವ ತಾಮುಕ್ಯಂ (ಕಾನ್ಯಾ. ೭೯೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಹಾಸಕ (ನಾ). ೧. - ಪರಿಹಾಸ ೩: "ಸಬ್ಬ ವರ್ತಾಪರಿಹಾಸಕಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೯); ಪರಿಹಾಸಕರಿಗಿಂತಿಪ್ರಗಜಸಾಹಸಗಳಿಗೆ ಎಚ್ಚರ (ಒಪ್ಪು. ೫೯-೨೪); ಕರಣಕರು ಮಾಂತ್ರಿಕರು . . . ಪರಿಹಾಸಕರು ವೈತಾಳಿಕರು ರಂಜಿಸಿತು (ಕುಮಾರ. ೨-೨೬); ನಾದಿ ವಾಗ್ಮಿಕ ಭಟ್ಟ ಪರಿಹಾಸಕ . . . ಗಾಯಕ ನಟವರಂದೆದುದೊಡ್ಡೊಲಗಂ (ಪ್ರಾ. ೧೪-೫); ಅವನ ಜೊತೆಗೆ, ಅವನ್ನೆಲ್ಲ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕೋರಿಸಿ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುವ ಪರಿಹಾಸಕರೂ ಇದ್ದರು (ನಾಗಶಾ. ೪೬). ೨. ವಿನೋದ; ಹಾಸ್ಯ: ಕರುಣೆ ನೀನೆಂಕು ಕರೆದೆಯೆಂದು ಸಭೆಯೆಲ್ಲ ಪರಿಹಾಸಕನ ಮಾಡಿದರು (ಜೀವಂಶಂ. ೩-೩೦); ಜಗದೀಶ್ವರನು ಪ್ರಯಾವಿಲ್ಲದೆ ಮನುಷ್ಯರನು ಪರಿಹಾಸಕನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ವಚನ. ೨೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಹಾಸಕೇಳಿ (ನಾ). ವಿನೋದದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಟ್ಟಿ, -ಲೀಲೆ: ಪರಿಹಾಸಕೇಳಿ ಕೂಪನ ಬರವಂ ನೆನೆಯುತ್ತ ಮಿರ್ಪದಧರಾಣಿ (ಪ್ರಾ. ೪-೭೧); ಪರಿಹಾಸಕೇಳಿಯು ತಿಳಿಸಲಕಳಾಳೇಳಿಯ . . . ದಿನದೊಳೆ ಸತಿಯನವರೊಸೆಯಿಸಿದರೆ (ಪ್ರಾ. ೯-೪೨).

[ಪರಿಹಾಸ+ಕೇಳಿ (= ಕೇಳಿ)]

ಪರಿಹಾಸಗೈ (ಕ್ರಿ). ವಿನೋದ ಮಾಡು; ಹಾಸ್ಯಮಾಡು: [ಬಣ್ಣನೆ]ವಾತಾಡುವ ಪರಿಹಾಸಗೈವ ಗಾಡಿಕಾತಿಯರು ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಡೊಡ್ಡಗೂಡಿರುವರು ಕೂರ್ಮಯೋಳು (ಪದ್ಯ. ೧-೧೬).

[ಪರಿಹಾಸ+ಗೈ (< ಕೆಯ್,)]

ಪರಿಹಾಸಗೋಷ್ಠಿ (ನಾ). ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಕೂಡಿದ ಗೋಷ್ಠಿ; ವಿನೋದಗೋಷ್ಠಿ: ಪರಿಹಾಸಗೋಷ್ಠಿಗಳನ್ನು ಹರವಯಾಗಿ ನುಡಿಯನು ಧೈರ್ಯದೊಳು ಮಂದದಧಿಹನು ರಾಜೇಂದ್ರ (ಭೃಷ. ೨-೩೭).

[ಪರಿಹಾಸ+ಗೋಷ್ಠಿ]

ಪರಿಹಾಸಿ (ನಾ). ಹಾಸ್ಯಮಾಡುವಂತಹುದು: ಒನ್ನ ಸಕಳಕಳಾಧರ ಮಂಡಕೋಪಮಾನ ಗಂಧಧಿಗ್ರೀತನ ದಿಹ್ನಾಗಳಪೋಲಫಲಕಪರಿಹಾಸಿಯನಿವ ಕಪೋಲಯುಗಕೋದಯಾಡಳನು . . . ದೊರೆ (೨೦-೩೪. ೫-೧೩೬ ವ). [ಸಂ. ಪರಿಹಾಸಿನ್]

ಪರಿಹಾಸ್ಯ (ಗು). ೧. ಹಾಸ್ಯಸ್ಪದವಾದ; ಅಣಕಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗುವ. ೨. ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುವ; ಅಣಕ ಮಾಡುವ: ಪರಿಹಾಸ್ಯಪಂಡಿತರು ಪುಣ್ಯಶಾಸ್ತ್ರೀಕರು ಪೌರಾಣಿಕಜನರು (ಕುಕ. ೭-೧೦). (ನಾ). ೩. ವಿನೋದ; ಹಾಸ್ಯ: ಪರಿಹಾಸ್ಯವಾಗಿ ನುಡಿಯಲು, ಹುಡುಗಿಯ ರಿಲ್ಲರೂ ಕಿಲಕಿಲನೆ ನಕ್ಕರು (ವಿಷ್ಣು. ೪೧).

ಪರಿಹಾಸ್ಯಂ ಮಾಡು, ಪರಿಹಾಸ್ಯ ಮಾಡು. ಅಣಕಮಾಡು; ಗೇಲಿಮಾಡು: ಪರಭೂಪಾಲರ ಬಾಳಂ ಪರಿಹಾಸ್ಯಂ ಮಾಡುವಂತೆ ಹಸನಂಗಿಯ್ಯಂ (ಪದ್ಮಾ. ೨-೨೭); ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಆ ಬೈಚಿಟ್ಟಿ ಸಿಹದ ವೇದನೆಯು ತಾನೆ ತಾನಾಗಿ ನಂತು ಆತನನ್ನು ಕೇಳಿ ಪರಿಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಚತು. ೧೦೬).

[ಸಂ.]

ಪರಿಹಾಸ (ಗು). ೧. ಬಿಟ್ಟು; ತ್ಯಜಿಸಿದ: ಪರಿಹಾಸಪ್ರವೃತ್ತನಂ ನಿರಂತರೋಪಾಸ್ಯಮಾನಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯಸನಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೧-೧೯); ಪರಿಹಾಸ ಜಲಮಾಗಿ ಜಲಾಕರಮಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದುದೊಬ ತೆಜದಿಂ ಮನೆಗಾಜರ ಪರವೆನಿಸುವುದಾ ಪುರವರದೊಳೆ ನವರತ್ನಕಾಂತಿಕೆಯೆಂದಂ (೨೦-೩೭. ೧-೧೨). ೨. ಹೊರದೂಡಿದ; ದೂರಮಾಡಿದ: ಪರಿಹಾಸಾರಿಕಾ ಶುಕಶಿಶುನೃಪಂ . . . ಎನಿಸ ಮಂತಣಸಾಲಿಗೆ ಬಂದಂ (ಜಗದಿ. ೧೫-೪೬). ೩. ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಿದ; ಪರಿಹರಿಸಿದ; ಕಳೆದ: ಪರಿಹಾಸತ್ವವಾಹಿತರಸಂ ದ್ವಿಜಸ್ಸುಹಿತಂ . . . ಎಂದಿನಂ ಸುರುಚಿರ ಮಾಡ ಸನ್ಮುಖಯ ಮಾನಸದೊಳೆ ನೆಲಿಸಿದ ಹಂಸಿಯಂತಿರೆ (ಕಾದಂಭಾ. ೨೫೦); ಪರಿಹಾಸತನದೊಡ್ಡ ಶೂರಗುಣಶೃಂಗಾರಹಾರ (ಒಪ್ಪು. ೬೬-೬೭). ೪. ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ; ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡ. ೫. ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದ; ಒಯ್ದ. ೬. ಅಪಹರಿಸಿದ. ೭. ಹಿಡಿದ. ೮. ನಿರಾಕರಿಸಿದ; ತಳ್ಳಿಹಾಕಿದ. ೯. ನಾಶಗೊಂಡ; ಧ್ವಂಸವಾದ: ನಿರಾಕಾರಾಂತನಂ ಪರಿಹಾಸತ್ವಾಂತನಂ . . . ಪೂಜಿಸಿದನೊಲೆಯಂ (೨೦-೩೭. ೧೩-೨೧ ರಗಳೆ). (ನಾ). ೧೦. ನಿರಾಕರಣೆ; ತಿರಸ್ಕಾರ: "ಪರಿಹಾಸಂ ಪ್ರಖ್ಯಾತಮಪವಿತ್ಯಮನಿ ನಿರಾಕೃತಿ" (ಮಂಗಳಂ. ೧೨೮-೯). ೧೧. ನಿವಾರಣೆಯಾದುದು; ಪರಿಹಾರವಾದುದು: "ಪ್ರ(ತ್ಯಾ)ಖ್ಯಾತಂ . . . ಪರಿಹಾಸಂ-ಈ ೩ ಪರಿಹಾಸವುಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭-೧೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಹಾಸಿ (ನಾ). ೧. ದೂರ ಮಾಡುವುದು; ತೊಲಗಿಸುವುದು. ೨. ತೆಗೆದುಹಾಕುವುದು; ನಿವಾರಿಸುವುದು. ೩. ನಾಶ; ಧ್ವಂಸ: ಪರಿಹಾಸಿಯ ಕರ್ತವ್ಯವೆನುತುಟ್ಟುರಿಸಿದನು ಮೌರ್ವಿನಿವಾಸಸ್ವರಿಕ ವಿಮಳಪ್ರಣವಮುಖಪರಸೂಕ್ತಸಂತತಿಯ (ಕುಮಾರ. ೨೦-೨೪). [ಸಂ.] ಪರಿಹಾಸಿಗೇಯ್ (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪಿಸು; ತಡೆಹಾಕು: ಅಡ್ಡಿ ಪಡಿಸು: ಕರವಕ್ರ ಪಣ್ಣುತರೆ ತಂದೆ ದಿವಂಗೊಳೆ ನೋಡುತ್ತಿರ್ಪದೇ ಪರಿಹಾಸಿಗೇಯ್ (ಪ್ರಾ. ೯-೪೪). [ಪರಿಹಾಸಿ: ಕೇಯ್,]

ಪರಿಕ್ಷೇಕ (ಗು). ೧. ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ: ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಪರಿಶೀಲನೆ ಮಾಡುವ; ತನಿಖೆ ಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡುವವನು; ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಪರಿಶೀಲನೆ ನಡೆಸುವವನು; ತನಿಖೆ ಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: "ಪರಿಕ್ಷೇಕ. ಕಾರಣಿಕೆ-ಈ ೨ ವಿಚಾರಸಂ ತಿರ್ಮವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೪-೭೩); ರತ್ನಪರಿಕ್ಷೇಕನಾಂ ಕೃತಿರತ್ನ ಪರಿಕ್ಷೇಕನೆನೆಂದು ಫಣಪತಿಯ ಫಣಾರತ್ನಮುಮಂ ರತ್ನನ ಕೃತಿರತ್ನ ಮುಮಂ ಪೇಜರ್ ಪರಿಕ್ಷೇಕನೆನೆಂದಿರ್ಪಯೇ (ಗದಾಯು. ೧-೪೪); ಒಮ್ಮೆಯಂತೂ ಮುಕ್ತಾಯಕ್ಕನೇ ಪರಿಕ್ಷೇಕನಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಆಲ್ಲಮನೇ ಪರಿಕ್ಷೇಕನಾಗುತ್ತಾನೆ (ರೂಪ್ಯ. ೧೨೩). ೩. (ಪರಿಕ್ಷೇಕಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ) ಪರಿಕ್ಷೇಕಾರ್ಥಿಗಳ ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವವನು: ಮೌಲ್ಯಮಾಪಕ: ಆಗ ಪರಿಕ್ಷೇಕ ಭಸ್ಮತೆಗಳೂ ಸುಳಿಯುಪಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲ (೨೭೬. ೩೫೨). [ಸಂ.]

ಪರಿಕ್ಷೇಕಣ (ನಾ). ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದು; ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸುವುದು: "ಉಪಧಾ. ಪರಿಕ್ಷೇಕಣ-ಈ ೨ ಅರಯ್ಯ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫-೨೨); ನಮ್ಮ ಜೀವನದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ಆಳವಾದ ಪರಿಕ್ಷೇಕ ತರಿದೊರೆ, ಇನ್ನೂ ಮೆಲ್ಲಟ್ಟಿದ ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು . . . ಕೊಡಲಿ (ಪಾಸಮಾ. ೧೭೨). [ಸಂ.]

ಪರೀಕ್ಷಾಕೇಂದ್ರ (ನಾ). ಪರಿಕ್ಷೇಕಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸಲು ಗೊತ್ತಾದ ಸ್ಥಳ: ನಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಯ ಪ್ರೌಢಶಾಲೆ ಪರೀಕ್ಷಾಕೇಂದ್ರವಾಗಿದೆ (೧೦೦). [ಸಂ.]

ಪರೀಕ್ಷಾಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ಶಿಕ್ಷಣಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ, —ಅಧಿಕಾರಿ : ಈ ವರ್ಗ ಅವರು ಪರೀಕ್ಷಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ ನೇಮಕಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. ಪರೀಕ್ಷಾಧಿಕಾರಿ]

ಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಶಾಲಾ ಕಾಲೇಜುಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ : ಆ ಶಾಲೆಯಿಂದ ಸಲಹೆಪುನು ಕೊಂಡ ಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. ಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥಿ]

ಪರೀಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಒಳಗಾದ; ಪರೀಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುವ ಗುರಿಯಾದ : ಇಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷಕನೂ-ಪರೀಕ್ಷಿತ ವಸ್ತುವೂ ಎರಡೂ ಒಂದಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬಿಡುತ್ತವೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೪೩). (ನಾ). ೨. ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ಈಡಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಒಮ್ಮೆಯಂತೂ ಮುಕ್ತಾಯಕ್ಕನೇ ಪರೀಕ್ಷಕನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಅಲ್ಲಮನೇ ಪರೀಕ್ಷಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ (ಶೂನ್ಯತಾ. ೧೨೨). ೩. ಲೋಕಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲು; ಒರೆಗಲ್ಲು; ನಿರ್ದಿಷ್ಟ : “ಪರೀಕ್ಷಿತಂ ವೇತ್ತಿಯನಲೋಕಂ” (ಮಂಠಾ. ೧೦೫-೧೪). [ಸಂ.]

ಪರೀಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು; ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡು : ಆತನ ಬುದ್ಧಿಯು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡಿದೆ ಭಟ್ಟಮಂಡಪದೊಳೇ ಶಿಕ್ಷಣಕರನು ಬರೆದು ಪೋದಂ (ಪದ್ಮಾ. ೧೪೪-೪); ಧರ್ಮಪುತ್ರನು ಮನೆಯಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡಲೊಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩ ವ); ಗುಣದೋಷಮಂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಿಟ್ಟು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡೆ ತಾವೆ ಪೇಟುವೆ (ಗದಾಯು. ೧-೪೭); ಹೂಡೋಂಟಿಗಳನು ಹೊಕ್ಕು ಚೆಲುವನಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಂ (ಬಸವ. ೨೨-೭). ೨. (ಶಿಕ್ಷಣ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷಾಧಿಕಾರಿಯು) ಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥಿಗಳ ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು; ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ ಮಾಡು : ಪ್ರಾಥಮಿಕಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಅಧ್ಯಾಪಕರೇ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಪರೀಕ್ಷೆ+ಇಸು]

ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ (ನಾ). ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದು; ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡುವುದು : ಉಪಕ್ರಮ-ಧರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಅರಸು ಮಂತ್ರಿಗಳ ಚಿತ್ತಮಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸುವಂ (ನಾಟಕ. ೪).

[ಪರೀಕ್ಷಿಸು+ಇವ (ಪ್ರ-ಪ್ರ)]

ಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಆಳವಾದ ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ; ತಪ್ಪು ಒಪ್ಪುಗಳ ವಿಮರ್ಶೆ, —ವಿವೇಚನೆ : “ಪುಣ್ಯವನುಮೊಡೆ ಪರೀಕ್ಷೆಯು ಮಣ್ಣುನುಕ್ಕುಂ” (ಕಬ್ಬಿ. ೪೨); ಅದುಮಂ ನೀಮೆ ಪೇಟುವೆಂದವ ರೋಳ್ ಪರೀಕ್ಷಾಕ್ಷಮೋದಾರವೀರವಾಕ್ಯಂಗಳಂ ನುಡಿಯುತ್ತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦೨ ವ); ದೇವಿಪುರ ವಿಚಾರಿಸಿ ನೋಡಲು ಉಪದೇಶ ಪರೀಕ್ಷೆ ನಾಯಕನರಕ ಎಂಬುದು ಕೂಡಲಸಂಗನ ಪಡೆನದ ಸೂಚನೆ (ಬಸವ. ೯೧); ಲಕ್ಷಿತವಾದ ಸಮುವಿಗಾ ಲಕ್ಷಣಮಂಟೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ವಿಚಾರಂಗೆಯ್ದು ಪರೀಕ್ಷೆಯುಕ್ಕುಂ (ವಿನೀತ. ೨೦). ೨. ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಪತ್ರಿಕೆಯ ಮೂಲಕ ಅಥವಾ ಮೌಖಿಕವಾಗಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯ ಮಟ್ಟವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದು; ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ ಕ್ರಮ : ಈಚೆಗೆ ಎಲ್ಲ ದೇಶಗಳಲ್ಲೂ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಪುನರ್ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸುವ ಯತ್ನ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ (೨೨೭. ೩೩೫). ೩. ರೋಗವನ್ನು ಅದರ ಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ಗೊತ್ತು ಮಾಡುವಿಕೆ; ರೋಗನಿಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯುವಿಕೆ : “ನಿದಾನ, ಪರೀಕ್ಷೆ” (Diagnosis. ಪಾಠ. ೨೯); ಬಿಡುಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ನಿಮ್ಮ ಪರೀಕ್ಷೆ ನಡೆಸುತ್ತೀನಿ (ಮನೋನಂ. ೧೩೬). ೪. [ನ್ಯಾಯ]

ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಕಠಿಣಪ್ರಯೋಗಗಳ ಮೂಲಕ ಮಾಡುವ ವಿಚಾರಣೆ, —ತನಿಖೆ.

ಪರೀಕ್ಷೆ ಕೊಡು-೧. ವಿಚಾರಣೆಗೊಳಗಾಗು : (೪). ೨. ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಜಯಪ್ರದವಾಗಿ ತೀರ್ಗಡೆ ಹೊಂದು; ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಉತ್ತೀರ್ಣವಾಗು : (೪). ಪರೀಕ್ಷೆ ತೆಗೆ-ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡು : (೪). ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡು-ತಪಾಸಣೆ ನಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು : ಆಗಿಂದಾಗ್ಗೆ ದವಾಖಾನೆಗೆ ಬಂದು . . . ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು (ಮನೋನಂ. ೧೩೪). ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡು-೧. ಪರೀಕ್ಷಿಸು; ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು; ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡು : ಪರೀಕ್ಷಕ-ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡುವವನು (ಗಂಗಾಮ. ೨೦೦); ಸಾಹಿತ್ಯಭಾಗವನ್ನು ಯಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡುವುದು ಕಷ್ಟ (೨೨೭. ೩೬೧). ೨. ರೋಗನಿಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿ, —ತಪಾಸಣೆ ಮಾಡು : ಮಗುವನ್ನೆತ್ತಿ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಲೋಸುಗ ನನ್ನ ಕೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸಿಕೊಂಡೆ (ಮನೋನಂ. ೧೩೫). [ಸಂ. ಪರೀಕ್ಷಾ]

ಪರೀಕ್ಷೆಗಾರ (ನಾ). ಪರೀಕ್ಷಿಸುವವನು; ಪರೀಕ್ಷಕ; ತಜ್ಞ : (೪).

[ಪರೀಕ್ಷೆ+ಗಾರ (<-ಕಾಲ)]

ಪರೀಕ್ಷೆವಂತ (ನಾ). ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡುವವನು; ಒರೆ ಹಚ್ಚಿ ನೋಡುವವನು : ಸಮರಕ್ಕೆ ಸಮಕಳಿ ಸಮಸುಖ ಸ್ವಾನುಭಾವ ಹಿರಿದು ಕಿಟಾಡಾದುದನಾರೂ ಅಜಿಯರು ಪಾಪಾಪಪರೀಕ್ಷೆವಂತನಂತೆ ಗುರು ವಿಲ್ಲದವರಂತಿರಲಿ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಯ್ಯ ಗುರುವುಳ್ಳವರ ನಿಜ ವಿಂತುಟು (೩.೨೭. ೯೨೭); ಸುವರ್ಣಮನೋರಥಂ ಕಡಿದುಂ ಕಾಸಿಯುಂ ಪೂಯ್ಯಂ ನೋಡಿ ಪರೀಕ್ಷೆವಂತಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಂತೆ ದೇವರಂ ತಪಮಂ ಧರ್ಮಮಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ . . . ಕೈಕೊಳ್ಳುದುಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧೦-೩೯ ವ).

[ಪರೀಕ್ಷೆ+ವಂತ]

ಪರೀಕ್ಷೆ (ಗು). ೧. ಕಳೆದ; ತೀರಿಹೋದ; ಗತಿಸಿದ. ೨. ಅಗಲಿದ; ಹೊರಟುಹೋದ. ೩. ಸುತ್ತುವರಿದ; ಬಳಸಿದ : ವನಧಿಪರೀಕ್ಷಾಭೂತದೊಳಿಡೆ ನೋಲದ ಗಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೬); ಪರೀಕ್ಷೋದ್ಯಾನೋದ್ಯಮಕ್ಕೆ ತೆರತಾದ್ದಿ ನಿಜಯಸ್ವರೂಪಂಗಳ ತನ್ನೊಳ್ ಪೋಯೆ . . . ತದ್ವಪ್ರಮೇಸಗುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೬೪); ಅಂಬುಧಿಪರೀಕ್ಷೆ ವಸುಮತಿಯನಾಳುವ ಸ್ವಪದಂಬಕೋಟೀರವುಂಡಿತ ಪದಂ (ಭಾಷಣ. ೩-೩೬); ಚತುರಂಭೋಧಿಪರೀಕ್ಷಾಭೂತದ ಭೂಪರ್ ಕಪ್ಪನುಂ ತರ್ಪರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೩೫). ೪. ಆವರಿಸಿರುವ; ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ : ಮತ್ತಮ ಭುಕರನಿರದ್ವಂಕಾರಪರೀಕ್ಷದಿಗಂಕರಾಳದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೭೭ ವ). ೫. ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ; ಪರೀಕ್ಷಿಸುವವನು; ಸಾಗವನಕರ್ಬುರಾಶೋತ್ಕರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೯೩). ೬. ವಲಸೆಗೊಂಡ; ಸ್ವಾಮ್ಯ ಪಡೆದ. (ನಾ). ೭. ಕೂಡಿರುವುದು; ಹೊಂದಿರುವುದು : ಬಹಿರಂಶರ್ವಗತೀತಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿತಾಪ್ತಮಂಗಳ ಸವಧಿಪರೀಕ್ಷಮುಂ (ಚಾವುಂ. ೪೪). ೮. ಆವೃತನಾದವನು; ಸುತ್ತುವರಿದವನು : ಸಾಮಾನ್ಯ ತ್ರಯಸ್ತುಂಕರೋದಕಪಾಲಾಶಾಶ್ವದಾತ್ಮ ರಕ್ಷಕಾಭಿಯೋಗ್ಯಕಿಲ್ಮಿಷಾದಿ ಪರಿವಾರಪರೀಕ್ಷರಾಗಿ . . . ಬರೆವರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೩ ವ); ಅತ್ಯರಕ್ಷಕಾಭಿಯೋಗ್ಯಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿತಾಪ್ತಮಂಕಾರಾ ಪರೀಕ್ಷನಪರೀಕ್ಷಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೩೪ ವ). ೯. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವನು : ಭೀತನಸ್ತು, ಪಾವಕಪರೀಕ್ಷನಂ . . . ಭೀತೀತನಾಥ ರಕ್ಷಿಸೊಲಿಂ ಶರಣಾಗತಪ್ರಪಂಜರಾ (ನಳದಂ. ೫೯೩); ದನುಜನಾ ಗೋವಿಪ್ರವರವಧಿ ತನಗೆ ಹಿತವೆಂದೇ ನಿರಂತರ ನೆನಪುತರ್ದನು ಮೃತ್ಯು ಪಾಶಪರೀಕ್ಷನೆಂದೆನಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪-೪೭). [ಸಂ.]

ಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ದೋಷ; ನಾವೆ: "ಪರೀಕ್ಷೆ ದೋಷ" (ಮಂಗರಾ. ೭೩-೭೬); "ದೋಷಂ ಪರೀಕ್ಷಂ . . . ದೋಷಯಂದನಲ" ನಾವೆ ಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦-೪). [?]

ಪರೀಕ್ಷಾಪೆ (ನಾ). ಪರಿತಾಪ; ಕಳವಳ: "ದನಧು ಪರೀಕ್ಷಾಪಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೭೩-೭೪). [ಸಂ.]

ಪರೀಧಾವಿ (ನಾ). ಅರುಪತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅ ವರುಷವೇ ಪ್ರಥಮ . . . ಪರೀಧಾವಿ . . . ಅಕ್ಷಯವಂದನುಪತ್ತು ತಿರು ಸಾಗಿಹುದು (ವಿನೇಶ. ೩೨೧). 'ಪರೀಧಾವಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಪರೀಧಾವಿನಾ]

ಪರೀಧಾವ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ; ತಾತ್ಪಾರ; ಅನಾದರ: 10 "ಅನಾದರ, ಪರಿಧಾವ, ಪರೀಧಾವ, ತಿರಸ್ಕಾರ . . . ಅಸೂರ್ವಣಂ . . . ೯ ತಿರಸ್ಕಾರದ ಪರಿಯಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೬೪). [ಸಂ.]

ಪರೀರಂಭಣ (ನಾ). ಅಲಿಂಗನ; ಅಪ್ಪುಗೆ: 'ಪರೀರಂಭಣಂಗೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರೀರಂಭಣಂಗೆ (ಕ್ರಿ). ಅಲಿಂಗಿಸು; ಅಪ್ಪು: ಪುಸರಹ ಪರೀ 15 ರಂಭಣಂಗೆ ಪುತಲಿ ತಿರದಗ್ರವಾಪ್ರಾಣದಿಂದ ಸಂಭವಗೊಂಡವುತಾಪ್ಪಾದ ದಿಂದ (ಸಂಕಾರಾ. ೨-೧೦-೩೫). [ಪರೀರಂಭಣ+ಕ್ರೀ (<ಕ್ರಿಯೆ)]

ಪರೀವರ್ತ (ನಾ). ಬದಲಿ ವ್ಯಾಪಾರ; ವಿನಿಮಯವ್ಯವಹಾರ: 20 "ಪರಿದಾನಂ, ಪರೀವರ್ತ, ನೈವೇದ್ಯ, ಧಯಮಃ-೪ ಒಂದು ಬಗೆ ದನನು ಕೊಟ್ಟು ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆ ದನನು ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೯೭). [ಸಂ.]

ಪರೀವಾದ (ನಾ). ಅಪವಾದ; ನಿಂದೆ; ದೂರು: "ಅಪವಾದಂ ಕ್ಷೇಪಂ ನಿಂದೆ ಪರೀವಾದಂ ವಿಗರ್ಹಣಂ ಕುತ್ಸಾರ್ಥಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೪೦-೩೪); ಆ ಕಲ್ಪಿತವೇದನೆಗಿಂತ ಈ ಪರೀವಾದದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗು ವುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವೆ? (ಅಪಮಾ. ೨೦). [ಸಂ.]

ಪರೀವಾಹ (ನಾ). ೧. = ಪರಿವಾಹ ೧. ೨. = ಪರಿವಾಹ ೨: "ಪರಿವಾಹಃ, ಜಲೋಚ್ಚಾಸಃ-ಈ ೨ ಕಡೆಗೋಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೨-೫೫). [ಸಂ.]

ಪರೀಷದ (ನಾ). ೧. ತಾಳಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಸಹಿಸುವುದು. 30 ೨. ತಡೆ; ಅಡ್ಡಿ; ಎಡರು: ತ್ರಿಪುರದ ಸುತ್ತುವಳುದೋಳಲ್ಲಿ ಹಿತ್ತರ ದಿಂದ ಪರೀಷದ [ಸಂಕಾರಂ. ಪರೀಷದ]ವೆನಿಸುವ ಕೊತ್ತಳಗಳು ರಾಜಿಪುರು (ತ್ರಿಪುರಾಂ. ೪೪). ೩. [ಜೈನ] ಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾನಾರ್ಜನೆಗೆ ಇರುವ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಬಗೆಯ ಅಡ್ಡಿ, -ಉಪದ್ರವ: ಸಹಿಸುವಂ ನೀರಚ್ಚ ಮೊದಲಾಗಿಯೂ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಪರೀಷದಂಗಳುಮಂ ಸೈರಿಸಿ (ಮದ್ದಾರಾ. ೧-೪); ಅಳುವು ಪರೀಷದಾನಳವಿಕೆಗಳ ಕೊಳ ಧೈರ್ಯಮಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೨-೫೯); ಪರೀಷದ[ಭ]ಟಿರಂ ಬಂಟಿಸುವಂತೆ ಕಾಪಿನ ಬಂಟಿರಂ ಬಂಟಿಸಿ (ಸುಳುಮಾ. ೧೧-೪೩ ವ); ತೂಳ್ಳಿ ಪರೀಷದಂ ಗಳಂ ಮೇಳಿಸಿದಂ ಜಯಾಂಗನೆಯನೇಕವಿಹಾರದೊಳಾ ಮುನೀಶ್ವರಂ (ಪಂಜರಾ. ೧೬-೩೧); ಧೈರ್ಯಂ ಘೋರತಪಃಪರೀಷದಸಮೂಹ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೊಳು (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೩). 'ದ್ವಾವಿಂಶತಿಪರೀಷದ', 'ಪರೀಷದಜಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರೀಷದಜಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ತಪಸ್ಸಿಗೆ ವಿಘ್ನಗಳಾಗಿ ಬರುವ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಬಗೆಯ ಉಪದ್ರವಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು; ತೀವ್ರ 45 ನಾಗಿ ಹಸಿವು, ನೀರಡಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ಬಾಧೆ ಉಂಟಾದರೂ ಶಾಂತವಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು; 1೨ "೧. ಹಸಿವು ಸಹಿಸು ವುದು. ೨. ಬಾಯಾರಿಕೆ ತಡೆಯುವುದು. ೩. ಚಳಿ ಸಹಿಸು

ವುದು. ೪. ಬಿಸಿ ತಡೆಯುವುದು. ೫. ಸೊಳ್ಳೆ, ನೋಣ 5 ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಕಡಿತವನ್ನು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೬. ಬಟ್ಟೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬೆತ್ತಲೆಯಿರುವುದರಿಂದಾಗುವ ತೊಂದರೆ ಗಳನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು. ೭. ಅರತಿ-ಅಪ್ರೀತಿಯ ಬಾಧೆಯನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು. ೮. ಹೆಂಗಸರಿಂದಾಗುವ ಬಾಧೆಯನ್ನು ತಡೆದು ಕೊಳ್ಳುವುದು (ಸ್ತ್ರೀ ಸಹವಾಸ ಬಿಡುವುದು). ೯. ಒಂದೇ ಕಡೆ ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ನಿಲ್ಲದೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವುದು; ಆಗ ಉಂಟಾಗುವ ಬಾಧೆಗಳನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು. ೧೦. ಮಲಗುವ ಕಡೆ ಆಗುವ ತೊಂದರೆಯನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು. ೧೧. ಕುಳಿತಿರುವಾಗ ಆಗುವ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೧೨. ಬೈಗುಳನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೧೩. ಹೊಡೆತವನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು. ೧೪. ಯೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಕಷ್ಟನಿಷ್ಕರಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು. ೧೫. ಬೇಡಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಸಿಕ್ಕದಿದ್ದರೆ ಖೇದಪಡದೆ ಸಹಿಸುವುದು. ೧೬. ತನ್ನ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ತಕ್ಕ ಮಹಿಮೆಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು. ೧೭. ರೋಗ ಬಂದರೆ, ದೇಹದ ಅನಿತ್ಯತೆಯನ್ನು ಭಾವಿಸಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳದೆ ಬಾಧೆಯನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು. ೧೮. ಮುಳ್ಳು ಕಲ್ಲು ತಾಕಿದ ನೋವನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು. ೧೯. ತನ್ನ ಪ್ರಜ್ಞೆಗೆ ಅಹಂಕಾರ ಪಡದೆ ಇರುವುದು. ೨೦. ತನಗೆ ಇನ್ನೂ ಉತ್ತಮ ಜ್ಞಾನ ಬರಲಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ ಎಂದು ತನ್ನ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕೊರಗ ದಿರುವುದು. ೨೧. ಸೂಕ್ಷ್ಮವ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ತೊಂದರೆಯಾದೀ ತೆಂದು ಮೈತೊಳೆಯದೆ ಅದರಿಂದಾದ ಬಾಧೆಯನ್ನು ಸಹಿಸು ವುದು. ೨೨. ಜನ ತನಗೆ ಪುರಸ್ಕಾರ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ತಾಳಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಅದಿಪ್ತ. ಸಂಗ್ರಹ. xxxiii, ಪೀಠಿಕೆ); ಧಯತಿಯನಾರ್ ವಿವಿಜಾಪರಾ ಭಯಮೇವದೊ ಮುಟ್ಟಿದಡೆಗೆ ಸೈರಿಸುವುದೆ ಕೇಳಾ ನಯವಿದೆ ಪತ್ತ ಪರೀಷದಜಯಮೆ ತಪಂ ತಪಕೆ ಬೇಡೆ ಕೋಡರಡೊಳವೆ (ಯತೋಚ. ೧-೪೯); ಗುರಿ ಸಾಧಿಸುವಾಗ ಬರುವ ಹಸಿವು, ಬಾಯಾರಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ತೊಂದರೆಗಳು ಪರೀಷದಗಳು. ಅವನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದೇ ಪರೀಷದಜಯ (ಅದಿಪ್ತ. ಸಂಗ್ರಹ. xxxiii, ಪೀಠಿಕೆ). [ಪರೀಷದ+ಜಯ]

ಪರೀಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಪರೀಕ್ಷೆ; ತನಿಖೆ. ೨. (ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನ 35 ಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು) ಶ್ರಾದ್ಧೆಯಿಂದ ಹುಡುಕುವಿಕೆ, -ಅನ್ವೇಷಿಸುವಿಕೆ: "ಪರ್ಯೇಷಣಾ, ಪರೀಕ್ಷಿ, ಅನ್ವೇಷಣಾ, ಗವೇಷಣಾ -೪ ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಧನಂತ್ರೀಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಶ್ರಾದ್ಧೆಯಿಂದ ಹುಡುಕುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೨೪). ೩. ಗೌರವ; ಮರ್ಯಾದೆ. ೪. ಇಷ್ಟ; ಒಲವು. ೫. ಉಪಚಾರ; ಪರಿಚಯ; ಸೇವೆ: "ಪರಿವಸ್ಯಾ, ಪರಿಚಯಾ . . . ಪರೀಕ್ಷಿ, ಸೇವಾ . . . ಉಪಚಾರಃ-ಈ ೧೧ ಬೆಸಕೆಯ್ದುದರ್ಶ ಪೆರಾ" (ಹಲಾಯು. ೨೧-೧೨೯). [ಸಂ.]

ಪರೀಸಾರ (ನಾ). ಸುತ್ತಾಡುವುದು; ತಿರುಗಾಡುವುದು; ಸಂಚಾರ: 40 "ಪರಿಸರ್ಯಾ, ಪರೀಸಾರಃ-೨ ತಿರುಗುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೬೩). [ಸಂ.]

ಪರೀಹಾರ (ನಾ). (ತೆರಿಯಲ್ಲಿ ತೋರುವ) ವಿನಾಯಿತಿ: 'ಪರೀಹಾರಲೇಖ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರೀಹಾರಲೇಖ (ನಾ). (ತೆರಿಯಿಂದ) ವಿನಾಯಿತಿ ಮಾಡಿರು 45 ವುದನ್ನು ನೂಚಿಸುವ ದಾಖಲೆ: ಪರಿದಾನಲೇಖಗಳು; ಪರೀಹಾರ ಲೇಖಗಳು . . . ಇವು ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಶಾಸನಪ್ರಭೇದಗಳಾಗಿವೆ (ಕಶಾಅ. ೪೫). [ಪರೀಹಾರ+ಲೇಖ]

ಪರೀಹಾಸ (ನಾ). ವಿನೋದ; ಪರಿಹಾಸ: "ಪ್ರವ, ಕೇಳಿ, ಪರೀಹಾಸ: . . . ನಮೂನ್-೩ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರ ಪರಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಹೆಸರು ಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ, ೬೪). [ಸಂ.]

ಪರು, (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬು, ಬಿದಿರು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಗೆಣ್ಣು; ಪರ್ವ: "ಗ್ರಂಥಿ, ಪರ್ವ, ಪರು-೩ ಬಿದಿರು ಗೆಣ್ಣುಗಳ ಪರ್ವಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ, ೧೫೦). ೨. ಸ್ವರ್ಗ. ೩. ಪರ್ವತ. ೪. ಸಾಗರ.

[ಸಂ.]

ಪರು, (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡಿನ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪರುಪಂಚಾಂಗಿ ಎ೦ಕೆ ವಿವರಣೆಬಿ ಚತುರ್ವಿಧವೆಂದಿಲ್ಲ ರಂಗುರಕ್ತಿ ರೀತಿಯೇನು . . . ಪಾದಿ ಮೋಹಿಸುವ ಗಾಯಕರಿಂ (ವಿನೀತ, ೧೯೦). 'ಪರು,' ಪರಾ.

[?]

ಪರು, (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು; IP ಅಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಹಿಂದೂಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ: ಪರುವಿಷಯೇ ಪರಿಟಿ ಭೋಗೇ ಕುರಲೂರನಾಮಗ್ರಾಮೋ ದತ್ತ (ಮೃತ, ೧೯೧೫, ೧೪-೧೩: 400). [IP ಇದು 'ಪರುವಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರುವುದು]

ಪರುಕಿಸು 'ಪರಿಕಿಸು' ನೋ.

ಪರುಜು, 'ಪರಜು' ನೋ.

ಪರುಜು, (?) (ನಾ). (?): ಸಿಂಧುವಿನಮೋಲೂರವುತ್ಯಂತದುದುಭಯ ಬಲ ಸಿಂಧು ಪರುಜುಂ ಮಾಡಿ ದಳ ಚಲನವಾಯ್ತು ಸುರವೃಂದ ನೋಡುತ್ತಿರಲು ಭೂಕುಳ (ತುರಂಗ, ೪೩-೩೩). [?]

ಪರುಟವ 'ಪರುತವ' ನೋ.

ಪರುಟವಣಿ 'ಪರುತವಣಿ' ನೋ.

ಪರುಟವಿಸು 'ಪರುತವಿಸು' ನೋ.

ಪರುತವ, ಪರಿತವ, ಪರುಟವ (ನಾ). ೧. ವಿಸ್ತಾರ; ವಿಶಾಲತೆ; ಹೆರಡು: "ಪರುತವಮೇನ ವಿಸ್ತರಂ" (ಭಾರಣ, ೧೪). ೨. ಅತಿಶಯತೆ: ಮುರಿಮುರಿಂದ ಕೊತ್ತಳದ ಸಾಲಿನ ಪರುತವದ ಹುಲಿಮುಖದ ಬಾಗಿಲ . . . ಕಾಂತಿ ರಂಜಿಸಿತು (ಸಚ, ೧-೨೦). ೩. ಹೆಚ್ಚಳ; ಅಧಿಕೃತ; ಸಾಂದ್ರತೆ: ಪಾತಕದ ಪರು[ಪಾತಂ.೦]ತವದ ಮುಖದ ಮಹೀತಳಾಧಿಪ ಸುಯ್ಯು ನೊಂದನು (ಕುವ್ಯಾ, ೪-೧೩). ೪. ಹಿರಿಮೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ: ಮೇಲೆ ನಿಮ್ಯಾತ್ಮಜರಿಗವನಿಯ ಪಾಲನೆಯ ಪರುತವದ ಪಟ್ಟವ ಪಾಲಿಸುವರು (ಕುವ್ಯಾ, ೬೦೫-೧೩-೩೩); ನೆರೆ ಚತುರ್ವಿಧವೇಕೆಲೋಕದ ಹಿರಿಯರಿಮ್ಮೇಳಕ್ಕೆ ಕೇಳಿಯ ಪರುತವದೊಳ್ಳತಂದ ವಿತರಣಮಂತ್ರಿ ವಿತರಣನು (ಅಂಬಿಕಾ, ೧೨-೧೨). ೫. ಭದ್ರತೆ; ದೃಢತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದುದು: ಮತ್ತೆ ಮದವಂಕುರಿಸಿ ಪಲ್ಲವಿಸಿತ್ತು ದಕ್ಷಂಗರಸುತನದ ಪದಸ್ಥಿತಿಯ ಪರುತವದ ಸಿದ್ಧಿಯಲಿ (ನಿಭಾಗ, ೪-೧-೧೩). ೬. ಸಿದ್ಧತೆ; ವಿಪರ್ಯಾಯ; ತಯಾರಿ: ಕರೆಸು ಧೌಮ್ಯಾದಿಗಳನ್ನಿಯ ಪರುತ [ಪಾತಂ.ಟ]ವನ ಮಾಡೆಂದು (ಕುವ್ಯಾ, ೩-೧೪); ಕನ್ಯೆಯನಾಗಿ ನೃಪಗದ್ದಿರವನಾ ಪೂಜಾಧಿಪಾನದ ಪರಿವಿಯ ಪರುತವನಲ್ಲದ ಮಹಾದು ಕುಳ್ಳಿದ (ನಿಭಾಗ, ೫-೧-೧೫); ಪರುತವವೊಳಗೊಳಗೆ ಪುಟ್ಟಿದುದು ಗಾಲವಮುನಿಪನಾಚ್ಚೆಯಲಿ (ಅಂಬಿಕಾ, ೪೮-೧೩). ೭. ಹೇಳಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು; ನಿರೂಪಿಸಿದುದು: ಪಾಂಡವರರಿಸಿ ಬೆಸಗೊಳಲೀಕೆ ಪಾರ್ಥನ ಪರುತವದ ಮಾತುಗಳನೆಂಥ ನಗೆಯ ಮೊಳೆ ಮಿನುಗೆ (ಕುವ್ಯಾ, ೧೯-೪೮). ಪರಿತವ: ೩. ನಾರಿಯರು . . . ಹೊಸಲಿ ಹೊರಳಿದರು ವಿವಿಧಪ್ರಕಾರದ ಪರಿ[ಪಾತಂ.ರು]ತವನೊತಟಾದೋ ವರ್ಣಸುಪದರರು (ಕುವ್ಯಾ, ೧೨-೩). ೪. ತೀವ್ರ; ಸೊಗಸು;

ಬೆಡಗು: ಪಾಪಳಿಯೊಳ್ ವಳಯಕ್ಕೆ ಸಾರ್ವ ಮುಂ ಪರಿತವದೊಳ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮುನಿಸಿದ ತುರಂಗದ ಭಂಗಿಯಿಂದಮಾ ಹರಿಯ ಮನಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಗತಿ ಮಾಡೆ ಮಹೋತ್ಸವಮುಂ ತುರಂಗಮುಂ (ಮಹಾಶೀ, ೬-೧೩೦). ಪರುಟವ: ೧. ವಿದ್ಯೋತ್ಸವಮುಪ್ಪಗುಣ ಕೇಸರದ ಪರುಟವದೊಳು ಸ್ಥಾಪಿತಂ (ಲಚಿಂ, ೨೩-೨೩). ೩. ತಾಯಿ ಗರ್ಭಾದಿನಯ್ಯದಿಯ ಪರುಟವದ ರಕ್ತೆಯಂತೆ (ರೇವಣ, ೧೦೧-೫೪). ೪. ಮಹಾ ಪರಿಜನಂ ಪರಮಂತ್ರಿಮುಖ್ಯಪ್ರಸಾದತರು ಬಾಹತ್ತರಂ ಉಯೋಗ ಪರುಟವದೊಳೆಬಲದಿ ಮುಂದೆ ಪಿಂಡಿಸೆವುಕೆ (ಲಚಿಂ, ೩೧-೩೪). ೫. ರೂಢಿ; ರೀತಿ; ಬಗೆ: ನರರ ಪರುಟವದ ಭಾಷಾಂತ ಬರಹವಲ್ಲ ಕರ ಹೊಸತು ದೇವಲಿಖಿಯಹುದು (ಲಚಿಂ, ೩೧-೪೪); ನಿಮ್ಯೋಲಿ ಮಾನುಪರ ಪರುಟವನಿಲ್ಲ [ಪಾತಂ.ನೀವು ದಿಟ ಮಾನಿಸರ ಪರುತವನಲ್ಲ] ನೀವಾರು (ಕುವ್ಯಾ, ೧೩-೩೧); ಪರುತವಮಾನ ಪರರೊಡ್ಡವದ ಪರುಟ[ಪಾತಂ.ಟ]ವದ ಹೆರಡು ಹೊಗದಗ್ಗಲಿಕೆ (ತೋರಾ, ೧-೧-೧೦).

[<ಪ್ರಾ. ಪರಿಟವ. /ಸಂ. ಪರಿಸ್ಥಾಪನ. /ತೆಲು. ಪರಿಧವ]

ಪರುತವಣಿ, ಪರಿತವಣಿ, ಪರುಟವಣಿ (ನಾ). ೧. ವಿಸ್ತಾರ; ವ್ಯಾಪ್ತಿ: ಸಂಧ್ಯಾರಾಗದ ದೇವಾಂಗದ . . . ಪದ್ಮರಾಗದ ಪಾವುಡದ ಪರುತ[ಪಾತಂ. ಟ]ವಣಿ ಪಸರಿಸಿ . . . ಪರಮ ನೆರೆದು ತರಂಗೊಂಡ ತುರಗಸಂಘಾತದಿಂ (ರಾಜಶೀ, ೬-೧೧ ವ). ೨. ವಿಶದ; ವಿವರ: ನಾಯಕನು ಪರುತವಣಿಯಾಗಿ ಹೇಳಲಾರಂಭಿಸಿದನು (ಮಲ್ಲಿ, ೨೫೪). ೩. ಸಿದ್ಧತೆ; ವಿಪರ್ಯಾಯ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಆ ಮಂದಿರನಿಷಾಯಕೆ ಬಾಗಿಲೊಂದು . . . ಹೊಜಗೆ ಮುದ್ರಿಸಿ ಕಿಚ್ಚೆ ಚುಚ್ಚುವ ಪರುತವಣಿಯಲಿ ಮಿಳ ಪುರೋಚನನೊಂದು ನಿರ್ಮಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾ, ೪-೩೦); ಸಚರಾಚರಂಗಿರಲಳವದಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಪರುತವಣಿ ಚೆನ್ನಾಯ್ತು ಚತುರಾಸನನ ಚದುರನಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ, ೨-೩); ಅವನೀಶ್ವರರ ಮಾನುತೆಯ ಪರುತ[ಪಾತಂ. ಟ]ವಣಿ ವಿಜಯಂಗಿ ಸೇರಿತು (ತೋರಾ, ೧-೩-೨೪); ಪಿಂದು ಪೂಜೆಗೆ ಅಸ್ತಶಸ್ತ್ರದ ಪರುತವಣಿ ನಿಷ್ಕೆಯಲಿ ಕುಳಿತ ದುರುಳ ಮೈರಾವಣನ ಕಾಣುತಲಿ (ಉತ್ತರ, ೩೪-೩೩). ೪. ಪದ್ಧತಿ; ಕ್ರಮ: ಇರಲಿ ಲೌಕಿಕ ವೈದಿಕಗಳ ಪರುತವಣಿಯಿಹಪರಗಳೆರಡೂ ಪರಯ ಸದ್ಗತಿಗಳನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಿ ಕುಮಾರಕನಿ (ಉತ್ತರ, ೪-೨೮) ೫. ಸಡಗರ; ಅಡಂಬರ: ವೈದಿಕವರ್ಗನಿಷ್ಠರ ಪದವಿಗಳ ಪರುತವಣಿಯನು ಕಲಿಪಾರ್ಥ ನೋಡು (ಕುವ್ಯಾ, ೩-೪೦); ಬಂದನು ರಾಮನೃಪ ತನ್ನ . . . ಬಾಂಧವರಾ ಪರುತವಣಿಯಲಿ (ರಾಮಚ, ೨೮-೯೯); ತಾನೂ ಅರಳಿ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗುತಾ 'ವಿಶೇಷವಾದ ಪರುತವಣಿಯಿಂದ ತಾನೂ ಒಬ್ಬನೇ ಇಷ್ಟು ಮರಕ್ಕೆ ಪೂಜೆ ಮಾಡುತಾ (ಮಾಸುರಾ, ೧೩೯); ಪದ್ಮಾಸನನ ಸಭೆಯ ಪರುತವಣಿ ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ್ದು (ರಾಜಸೂ, ೩). ೬. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಅಣೆ; ಒಪ್ಪು: ಇವಳಿಂದ ವರ್ಣಸಲ್ಲ ಪಟ್ಟ ಅದಿಗೆ ಊಟದ ಪರುತವಣಿ ಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಅಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದ ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು . . . ನಗುತಿದ್ದರು (ಅದೂಟ, ೧೧೪); ಊಟ, ತಿಂಡಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಪರುತವಣಿ ಹೆಚ್ಚು (ರೂಢಿ). ಪರಿತವಣಿ: ೩. ಅನ್ನು ದೇವರ ದೇಸಿಯ ಬೀಯದ ಪರಿತವಣಿ ಗದ್ಯಾಪಯ್ಯ (ಸಾಹಿ, XX, ೧೦೧-೫೨; 1128); ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕಳುಹಿಸುವ ಪರಿತವಣಿಯೇ? (ಪ್ರೀರಾಯ, ೧೫೧). ಪರುಟವಣಿ: ೩. ಪರಿಕರದ ಪರುಟವಣಿಯಲಿ . . . ನಿಯೋಗಿಗಳಾಪ್ತಜನಸಹಿತದಿವರು ವನವ (ಕುವ್ಯಾ, ೧-೨೧). ೫. ಒಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಪರುಟವಣಿಯ ಗಾನದ ನಡ್ಡಣಿಯ . . . ದೇವಾಂಗನೆಯರ ಗೊಂದಲಂ (ರಾಮಾಶ್ವ, ೩೩-೨೪); ಹಬ್ಬದ ಪರುಟವಣಿಯಿಂದ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಗೆಳೆಯರನ್ನು ಮಾರಿ ಕೋಟಿಸ

ಬೇಕೆಂದು ಹೆಂಗಸರು ಬಗೆಬಗೆಯ ಆಹಾರಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಸಜ್ಜು
ಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವರು (ಚಿನ್ನಬೀ. ೩).

ಪರಿಶವಣಂ ಮಾಡು = ಸಜ್ಜು ಮಾಡು; ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು :
ಹಿರಿಯನಳ ಮನೆಯೊಳಿಲ್ಲ ಪರಿಶವಣಂ ಮಾಡಿ ಪೇಜ್ಜು ಕಳುಹಿ
(ಧರ್ಮಪ. ೨-೪೮). [ಪರಕವನ-ಅನ್ಯ]

ಪರಕವಿಸು, ಪರಿಶವಿಸು, ಪರುಟವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೋರಿಸು;

ಕಾಣಿಸು; ಮೂರ್ತಿಸ್ತರವಿಸರವನೇಕಪ್ರಕಾರದ ನಾಟಕಗಳಂ ಪರಕವಿಸು
. . . ತ್ವರಿತದಿಂ ತೋರ್ಪರ್ (ಪದ್ಯರಾ. ೬-೬೩); ಪರಿಪರಿಯ ತಿವಲಿಂಗೆ

ಭಕ್ತಿಯ ಪರಕವಿಸು ಕಾಲನ ನಿವಾರಿಸಿ ಹರನನೊಡ್ಡ ತಗೊಂಡ ತಿವತರಣರಿಗೆ
ಶರಣಾರ್ಥಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧-೬). ೨. ನೆರವೇರಿಸು; ನಡೆಸು; ಸುರ

ಮುನಿಯ ನುಡಿದಿದು ಲಗ್ನವ ಪರುಕ[ಪಾಶಾಂ.ಟಿ]ವಿಸಿದರು (ತೊರರಾ.
೧-೧೬-೨೪); ವಂದಿಸುತೆ ಪೂಜೆಯಂ ಪರಕವಿಸು ತಿರುವ ಮುದದಿಂದ

ಪದದೇಗೆ ಸಾರ್ಥಿ (ರಾಘ. ೨-೩೫). ೩. ಉಂಟುಮಾಡು;
ಬದಗಿಸು; ನಿಜಸುಖಮನೋವನೆಯೊಳ ಪರಕವಿಸುವ ಸುಜ್ಞಾನದ

ತಿರುಳಿನಲಿನೆದತ್ತು ಮೂರ್ತಿ ಪಂಪಾಂವಿಕೆಯಾ (ಉದ್ಯುಟ. ೬-೪೦); ವರುಷ
ಹದಿನಾಜಾರಿ ಮೃತ್ಯುವ ಪರುಕ[ಪಾಶಾಂ.ಟಿ]ವಿಸಿದುದು ಕರ್ಮಗತಿ

(ಕುನ್ಯಾ. ೧೪-೧೬); ಅಜುಹುವಜುಹುಗಳನಾ ಮಂಗಳಿಯ ಚಿತ್ರ
ದೊಳು ಪರಕವಿಸು (ಸೌಂದರ್ಯ. ೪-೬೧); ಮಿತ್ರನೆನಗಿಂದೆನಿಸುವೀ

ಮೃಗಪುತ್ರನನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ತನಗೆ ಪರತ್ರಗತಿಯನು ಪರಕವಿಸಿದ್ಯೆ
(ನಿಭಾಗ. ೫-೫-೪೩). ೪. ವಿಪ್ರರಿಸಿ ಹೇಳು; ವಿವರಿಸು; ನೀ

ಪರಕವಿಸು ನಿರ್ಜರರಿಗೆ ಬಂದ ಸಂತಾಪವಿದನು (ನೋಹತ. ೫-೧೪);
ಸೈವನ ಸಭೆಯೊಳಗೆ ಪರಕವಿಸಿ ನೀವೆಂದ ಮಾತನು ವರಸಭಾಮಧ್ಯದಲಿ

ನುಡಿಯಲ್ಪೆ (ಸಳ. ೮-೧೯). ೫. ಅವರಿಸು; ಮುತ್ತು;
ಮಹಾಪಾತಕನೆನ್ನ ಪೊಳಲ ತಾ ಪರಕವಿಸಿಕೊಂಡತುಳಯುದ್ಧವನು

ನಾನಾಪರಿಯೊಳು ಮಾಡುತಿರಲು (ಅಂಜನ. ೧೩-೨೬೯). ೬. ವಿವರಿಸು
ಮಾಡು; ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡು; ಅಣಿಗೊಳಿಸು; ಕರೆದು

ಭೀಮನ ಸಕಳನನು ಸಂಗರಕ್ಕೆ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನ ದ್ವಪದರ ಪರು
ಕವಿಸಿ ಕಳುಹಿದನು ಸೌಭದ್ರರಿಗೆ ಪದಿಬಲವ (ಕುನ್ಯಾದ್ಯ. ೫-೬೨);

ಮಂಜುರಮಂತ್ರಿಯುಲಾಬೆ ಬೀಜಾಳ ಮುಂತಾದವಂ ಪರಕವಿಸಿ
(ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೧-೩೪); ಕದನಕ್ಕೆ ಸುರಪತಿಯ ಚತುರಂಗಬಲಗಳ

ಪರಕವಿಸಿ ಕಳುಹಿದನು (ಉತ್ತರ. ೬-೨೪). ೭. ಸಿದ್ಧವಾಗು;
ತಯಾರಾಗು; ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯೊಳುಕಡಂಭವಣೆಯಲಿ ಪರಕವಿಸಿದನು

ಗುರುಸೂನು (ಕುನ್ಯಾಗ. ೯-೧೪). ೮. ನೇಮಕ ಮಾಡು;
ಗೊತ್ತು ಮಾಡು; ನಿಯಮಿಸು; ದೇವಕಿಯಂ ತರಿಸಿ ಕಾಪುಪೇಜ್ಜಾರಿಸಿ

ಹಿತರಂದುಹಿತರುಮಪ್ಪ ಪರಿಚಾರಕಿಯರಂ ಪರಕವಿಸಿ (ಅರ್ಧನೇ.
೬-೨೮೮); ಪರಕವಿಸಿದರೆ ಪದಪುರ ಗುರುವೆನಲುದ್ಧಾತ್ಮಜರಿಗಳಂ

ಮುತ್ತಿಜರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೧೩೦); ಕರೆದು ಪಡುನಲು ಕಲಿಸುಪೇಣನ
ಪರುಕ[ಪಾಶಾಂ.ಟಿ]ವಿಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೪-೮-೧೨); ಕಾವಲ್ಗೆ ರಥ

ಮತ್ತಗಜ ಹಯ ಪದಾತಿಗಳ ಸಂದೋಹಮಂ ಸುತ್ತಲಂ ಪರುಕ
[ಪಾಶಾಂ.ಟಿ]ವಿಸಿ (ಚಿದ್ರಿಭಾ. ೫-೨೦). ೯. ರಚಿಸು; ಕಟ್ಟು;

ಮುಂಗಡೆಗೆ ಚಪ್ಪರವನಕ್ಕಂಕವಿಸ್ತಾರದಿಂ ಪರಕವಿಸಿ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೩-೨೬);
ಪರುಕ[ಪಾಶಾಂ.ಟಿ]ವಿಸಿದರು ವಿವಿಧ ದ್ರವ್ಯದ ಸರಸಿಗಳ ಸಂನೇಶದಲಿ

ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ಯಂತ್ರದ್ರೋಣಗಳ ಜುಟಾಳಸೂತ್ರಗಳ (ತೊರರಾ. ೧-೬-೮);
ನನ್ನನುಜೆಯಿಗ್ಗೆ . . . ರನ್ನ ಚಿನ್ನದೊಳು ಪೊನ್ನಯ್ಯಲ ಪರಕವಿಸು

(ಧರ್ಮ. ೪೪-೨೫); ಹೋಳಿಯ ಹಬ್ಬದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹಿಡಲಕ್ಕೂ
ಹಾಡಲಕ್ಕೂ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ 'ಪಾಡುಗಟ್ಟು' ವನ್ನಾಗಿ 'ಪರು

ಕವಿಸು'

ಕವಿಸು'ಬಹುದೇ (ಕರ್ಣಾಟ. ೪೫). ೧೦. ಹುಟ್ಟಿಸು; ಸೃಷ್ಟಿ
ಮಾಡು; ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡು; ಧರೆಯೊಳಗೆ ತರುಲತೌಷಧಿ ವೀರು

ಧಂಗಳ ಪರಕವಿಸಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೬-೪-೬); ದುರುಳದಯೋಧನರ
ನೂರ್ವರಂ ಪರಕವಿಸಿ ಧರೆಯೊಳಗೆ (ತುರಂಗ. ೬-೬೧). ೧೧. ಸಲ್ಲಿಸು;

ಹಿಟ್ಟಿಸು; ಸಂದಾಯ ಮಾಡು; ಎಮ್ಮ ಗೃಹದೈವಕ್ಕೆ ಪರಕೆಯಂ
ಪರಕವಿಸುವೆಂ (ಮಹಾವಿ. ೬-೪). ೧೨. ಪುರಸ್ಕರಿಸು; ಮನ್ನಿಸು;

ಉಗ್ರಸೇನತನೂಭವನುತ್ಸಾಹರಸವಶತನಾಗಿ ತನ್ನ ಮಲ್ಲವಲ್ಲಭರ
ನಾಲ್ವರುಮಂ ಪೋಷಣಮಂ ಕೊಟ್ಟು ಪರಕವಿಸಿ (ಮಹಾನೇ. ೬-೬೬೮);

ತರಿಸಿದನು ಪೋಗಲಸವಾರಿಯ ಪರಕವಿಸಿ ಕನ್ನಾತ್ಮಸತಿಯಳ (ಸಂಭವ.
೧೦-೨೩); ಪಿರಿಯೊಳಗೆವೆಟ್ಟ ರಾಣಿಯ ಪರಿಚಾರಕಿತ್ತು ರನ್ನಪೊನ್ನೊ

ಡವೆಗಳಂ ಪರಕವಿಸಿ ಕಳುಹಿದಂ (ಚಿವ. ೪-೪೬). ೧೩. ರಂಜಿಸು;
ತೋರಿಸು; ಅರಸ ಬಂದನು ಮಂಜುಚಿತ್ತೇಸರಿಯ ಪೀಠದ

ನಡದಿನು ನಿಜಚರಣನೇಮೆಯಲಿಸಿದರೊಡಹುಟ್ಟಿದರು ಪರುಕ[ಪಾಶಾಂ.ಟಿ]ವಿಸಿ
(ಕುನ್ಯಾ. ೧೦-೬); ಕಡಗಿಲೆ ದವನ ಬಿರಿದ ಕೆಂಜಾಣಿಯೆಂಬುವ

ಪುಷ್ಪದಂಗೆಡಿ ಪರಕವಿಸಿದುದೇನೆಂಬೆ (ಮೋಹತ. ೬-೧೫).
೧೪. ಫಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ತನ್ನನಿಶಾಪಶಕ್ತಿಯಂ ಪರಕವಿಸಿ

ಲಿಪ್ಪಿಯಲಿಯಾ ಮಂರಹರನ ಮಾಯೆಗೆ ಸಿಲುಕಿ ಮದಿದರು ಸಕಲ
ಯಾದವರು (ತಿಮ್ಮಪೂ. ೧-೬೨). ೧೫. ವಿಜೃಂಭಿಸು; ಸುರಪದ

ವನಾ ನಮಪರಾಯನು ಪರಕವಿಸಿ ಕೈಕೊಂಡನು (ತಿಮ್ಮಪಾಂ. ೬-೮೬).
೧೬. ಪೀಠವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ರತ್ನಸವಗೆ ಖಗರಾಜಂಗೆ

ಪೇಳ್ವ ಪೊಕ್ಕುಳು ಭೀತಿಸದಂತೆ ಚೊಕ್ಕುಟವಾಗಿ ನೀ ತಳರೆಂದು ಬಳಕವೆ
ಪಕ್ಕೆಯ ಪರಕವಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೪೨-೬). ಪರಿಶವಿಸು :

೫. ವಡಬಾಗಿ . . . ನೆಜೆ ಪದಪಾಂಡದಲ್ಲಿ ಪರಿಶವಿಸಿ ತುಂಬಿ
ಮಡಲಿಪಾದ ಕತ್ತಲೆಗಡಲನುರುರ್ದ್ರದಿಂ ಪೀರ್ದು (ನಿರ್ಗೋ. ೪-೪೫).

೬. ಸಮುದ್ರವಿಜಯಮಹಾರಾಜಂ ಸ್ವಾಸ್ತೀಯ ಸಾಮಂತ ಮಹಾ
ಸಾಮಂತ ತದಾಯಿತ ಪಸಾಯಿತ ಪ್ರಭುತಿ ಪರಿವಾರಕ್ಕುಚಿತಾಗಾರಂಗಳಂ

ಪರಿಶವಿಸಿ (ಮಹಾನೇ. ೬-೧೩೬ ಪ); ಅ ದೇವರ ಅಮೃತಪದಿಗೆ ದಾರೆಯ
ನೆಜೆಂದು ಪರಿಶವಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಪದಿಅಕ್ಕಿ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೬೫-೧೨;

1278). ೮. ಚಿತ್ರ ಕಾಂಡನಚಿತ್ರ ತ್ರಿದಿವೆ ಸುತ್ತಾಮೆಯೆಂಬ
ನಾಲ್ವರ್ವಿವಿಯರಂ ದೀಪಂಗಳಿಗೆ ಪರಿ[ಪಾಶಾಂ.ಟಿ]ವಿಸಿಯುಂ

(ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ್ರ. ೧೦-೧೪ ಪ). ೧೨. ವಿನೋದವಿಷಯರಪ್ಪ ಕುಟ್ಟಿ ಪಾಮನ
ಬಧಿರ ಕಿರಾತಾದಿ ಜಡಜನಂಗಳುಮಂ ಪರಿಶವಿಸಿ . . . ಅಳವಿಗಿರಿದೆನಿಸಿ

ಬಟುವಟುಗೊಟ್ಟು (ಮಹಾನೇ. ೯-೧೧೪ ಪ). ಪರುಟವಿಸು :

೨. ವನದೊಳ ತಿವಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯಂ ಪರುಟವಿಸಿ ಪರಮೋತ್ಸಾಹದಿಂ
ನಿಜಪುರಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಪದ್ಮಾರ. ೪-೬೬ ಪ). ೩. ಸಲ್ಲರಿತ ರತ್ನಪ್ರಭಾ

ಪೂಗಳ ಪರುಟ[ಪಾಶಾಂ.ಟಿ]ವಿಸಿದಂ ಕನಕಗಿರಿಗೆ ಕನಕಾರ್ಪಣವ ವಿರಚಿಸು
ವನಂತೆಯಾ ನಂದಿ ಸದ್ಭಕ್ತಿಯಂ ಪುರಹರಗೆ (ನಂದಿಮಾ. ೧೬-೪೩).

೪. ಪೋಗಬೇಡಲ್ಲದಯತವಾಗಿ ಬೇಗದಿ ದೇವನೊರ ತಾನಾಗುವೆ
ಯೆಂದೊಡಮಾದರು ಪದಿಯಜರು ಪರುಟವಿಸಿ (ಕಂಠದಾ. ೨-೪೮).

೮. ಸತತಂ ಕುಬೇರನನು ನಟ್ಟಿನ ಕೊಟಾರಿಕೆಗೆ ಪರುಟವಿಸಿಕೊಂಡಾಂ
ಬರುತ್ತೊಡಗೊಂಡು ಬಹೆನು (ಸೋಮಪ. ೧-೫೩); ಬೀದವರಿದೊ . . .

ಕರುಮಾಡವನರಿದೆಂದು ಪರುಟ[ಪಾಶಾಂ.ಟಿ]ವಿಸಿದನು ಪಾಂಬಾಲ
(ಕುನ್ಯಾ. ೧೨-೬); ತಿಪ್ಪರ ಪರುಟ[ಪಾಶಾಂ.ಟಿ]ವಿಸಿ ಕಳುಹಿದನು

ಪಾವುಡಸಹಿತ ಪಾರ್ಥಿವರ ಪುರಗಳಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೧-೬-೯). ೯. ಮನೆ
ಯನು ಅರಗಿನಲಿ ಪರುಟವಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೦-೧೫).

೧೨. ಮರುಳುತಂಕರಗೈಕ್ಕಪದವಿಯ ಪರುಟವಿಸಿ ಕೊಟ್ಟುಲದಿನಂದಿ

ರಿದಿ

ಪೆರುಷವ್ಯಾಹರಣಿ (ನಾ). ೧. - ಪರುಷವಾಕ್ಯಂ. ೨. ಕರ್ಕಶ
ವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡುವುದು. ೩. ಕಠೋರವಾದ ಮಾತು

ಗಳನ್ನಾಡುವವನು. ೨, ೩ : ವ್ಯಾಪ್ತ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯ ಪರಾರ್ಥ
ಜನಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದುದರಿಂದ ದ್ವಿಜಾಪರಸೇವ್ಯಂ ತೃಣರಾಜನಿರ್ಮಾಡು (ಮಧ್ಯಪ್ರ.
೧೦-೫೮). [ಸಂ.]

ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಒರಟಾದ ದೇಹ : ಕಡಗಲಿಯರವಂದಿರ
ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ (ಕಾವ್ಯಮ. ೮೬೬).

[ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ + ಪರೀಕ್ಷೆ]

ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕರ್ತೃತ್ವವಾದ ಧೈರ್ಯ : ಕಡಗಲಿಯರವಂದಿರ
ಪ[ರಾಣಂ. ಪು]ರುಷಪರೀಕ್ಷೆ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ (ಕಾವ್ಯಮ.
೮೬೬). [ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ + ಪರೀಕ್ಷೆ]

ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ೧೩ : ತಮಿಳುಭಾಷೆ ಮಾತ್ರ ಬಹುಶಃ
೧೨-೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೂ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನೇ ಪಡೆದಿದ್ದಿತೆನ್ನ
ಬಹುದು (ಪ್ರಾ.ವಿ. ೨೬೬). [ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ + ಪರೀಕ್ಷೆ]

ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಭೀಕರವಾದ ಅಡವಿ ; ಭೋರವಾದ
ಅರಣ್ಯ : ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯೇನೂ ವಿರಾಜದಿಂದ ಕಿವುಡುವದಿಹುತುಂ ದೆನೆ
ಗಳನಾ ಸರಸಿಯ ಕಡಿವಿದಿದರ್ಮಾಡು ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂಬ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ
ಮಗಣಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೪೬). [ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ + ಅಡವಿ]

ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ 'ಪರಿಸ್ಥಿತಿ' ನೋ.

ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಕ್ರೂರವಾದ ನೋಟ ; ಭಯಂಕರ
ವಾದ ದೃಷ್ಟಿ. ೨. ಕ್ರೂರವಾದ ನೋಟವನ್ನುಳ್ಳವನು :
ಅಬ್ರಾಹಮರಥಕೋಪಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯೆನಿಸಿ ದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳಂ
ಗಯರ್ (ಗದಾಯು. ೪-೨). [ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ + ಅಡವಿ]

ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ೧. [ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ + ಅಡವಿ]

ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕಠಿಣವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುವವನು :
ಅಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ . . . ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮಾರುತಪ್ರಕೃತಿಯುಳ್ಳವನು
(ಮದಕ. ೫-೫). [ಸಂ. ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ]

ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿ, ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ, ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ, ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ).

೧. ಸ್ವರ್ತ ; ಸೋಂಕು : "ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ-ಸ್ವರ್ತ" (ತದ್ವ. ೧೩. ೨೫) ;
ಸ್ವರ್ತ-ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ (ತಮ. ೨೬೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. ತನ್ನನ್ನು ಸೋಲಿದ
ಇತರ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಚಿನ್ನವನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುವುದೆಂದು
ಭಾವಿಸಲಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಿಲೆ ; ಸ್ವರ್ತಮಣಿ : ವಿರುಕ್ತ
ಮುನಿರೂಪದ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ (ಎ. ೪. ೪, ಬೇಲೂರು. ೧೨೨-೪೨ ; ಸು. 1185) ;
ಸಿರಿ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯು ಬಂದ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯು ಸೂರ್ಯನೊಡನೆ
ಸಂಪದಿಂದ . . . ಒಲಿದು ಮಾಳ್ವೆನಾ ಕಡ್ಡ ಮಂ ಎನೆ (ತಿರು. ದೇ.
೧೧-೬) ; ಪರಲಿಲ್ಲಂ ಮುತ್ತು ಮಾಣಿಕಂ ಪಾಪಪರೀಕ್ಷೆ. ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ
(ತಮ. ೬೯ ಪ್ರಯೋ) ; ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ [ಪಾಣಂ. ಪ]ವಿಲ್ಲದ ಭೂಮಿ . . .
ಹೊಂದಾಪರೀಕ್ಷೆಯ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯು ಮತ್ತೆಲ್ಲಿ (ಸಾಳ್ವ. ಭಾ.
೧-೫೮). ಪರಿಸ್ಥಿತಿ : ೨. ಪರ[ಪಾಣಂ. ರು]ಸದೊರೆಗಳ
ಸುಮಾರುಗಳೊಡನೆ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯು ತೋರ್ಪೊಲಾ ಕವಿಗಂ . . . ನಿರಪೇಕ್ಷ
ಮುನಿ ನೆಲೆದಿರನೇಡಾ (ಚಂದ್ರ. ೧-೪೬) ; ಒಗೆದ ಭೂಸುರಗೊಂದನಿ
ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯು ಮಿಗುವ ಕುಲಮಂಕೆನಲಾ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ [ಪಾಣಂ. ರು]ಸ
ಸೋಂಕಿದ ಲೋಹದಂತೆ (ಆರಾ. ೧-೧೩-೨೬) ; ಆ ಲೋಹವೊಂದು
ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ತಾಗಿ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯು ಸ್ವರ್ತಮಣಿ (ಮುಕ್ತ. ೧೬-೧೫).

ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ : ೨. ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ (ಮೂರ್ತಿ. ೪೬-೧೩). ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ : ೧. ಇವರ ನೋಟಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯು ಮಾದಲಾಂವಿಕೆ
ತಾಯಿಯವರು ಸರದೇವನಾದಾರು (ಕಾಲಂ. ೧೧೪-೧) ; ಬಾನು
ಸುರಿದ ಮಳೆಯ ಹನಿಯ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ತಾನೆ ನೆಲಕೆ ತಂದ ರೋಮಹರಪವು

(ಬಾಸ. ೩೧-೬). ೨. ಅದ್ಭುತ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯು (ಬಸವ.
೧೬೨) ; ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ [ಪಾಣಂ. ರು]ಸದೊರೆ ತನ್ನಿರಸಂ ರಸಯಿಸಿದ
ಲೋಹದೊಂದಂದಮನೇಡ ಧರಿಯಿಸಿದನೊ . . . ವಿಪ್ರಂ (ಪರ್ವ. ೧೬-೨೧) ;
ಲೋಹದ ಗುಣವನುಪವು ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ (ಬಸವ. ೩೦-೨೬) ;
ನಿರ್ದೋಷವರಗೈತಳೆ ಬಂದರೆ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ (ಕಾವ್ಯಮ. ೧೪-೪೬) ;
ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ಮುಟ್ಟಿ ಸುಮಾರುವಾದ ಬಳಿಕಂ ಕಾರ್ತೋನ್ನದೊಂದಂಬರೀ
(ಪ್ರ.ವಿ. ೪೩-೯). ಸ್ವರ್ತಮಣಿ : ೧. ರೂಪದ ಕಂಗಳು ಕ್ರೋಶ
ತಬ್ಬದರೆ ಸ್ವರ್ತಮಣಿ ತನ್ನಿರಲು (ನಿರ್ವಾ. ೨-೧-೪೬) ; ಆ ಸ್ವರ್ತಮಣಿ
ಮೃದುವಾದ ಸುಮಾರುವು (ಚಂದ್ರ. ೩೧-೫೬). ಸ್ವರ್ತಮಣಿ : ೧.
ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ (ಮೂರ್ತಿ. ೪೬-೧೩). ೨.
ಸರ್ಕಾರಿಯುಕ್ತವಾದ ಈ ರೂಪಗಳು ಅಪರೂಪದ ತದ್ವರೂಪ
ಗಲಾಗಿವೆ.

ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ = ಸ್ವರ್ತಮಣಿಯ ಗುಡ್ಡ ; ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ಬಿಟ್ಟು :
ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯು ಬಲದೊಡನೆ . . . ಮಹಿಗುಮಾ
ಗಿರಿತಬ್ಬದೊಲಾ (ತಮ. ೩-೩೦). ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ = ಸ್ವರ್ತಮಣಿ :
ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ [ಪಾಣಂ. ರು]ಸದ ನೆಲೆ ಸಿದ್ಧರಸದ ನಿರ್ವಾ . . . ಸುರಧಿಯ
ಹಿಂದಿನ ಮೃಗದೊಡನೆ ಸುರಧಿಯ (ಪ್ರ.ವಿ. ೧-೩೬).
ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ಪುಕ್ಕಳಿ = ಸ್ವರ್ತಮಣಿಯ ವಿಗ್ರಹ ; ಸ್ವರ್ತಮಣಿಯ
ಪ್ರತಿಮೆ : ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯು ಕಬ್ಬಿನದ ಅಭರಣಗಳುಂಟೆ ಆಯಾ
(ಅಪ. ೧೧೪-೬೦೪). ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ = ಸ್ವರ್ತಮಣಿಯಾಗು :
ಗುರುಪರೀಕ್ಷೆಯು ಪೂಜಿಸಿ ಎನ್ನ ಹಸ್ತಂಗಳು ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯು . . . ಗುರು
ಪರೀಕ್ಷೆಯ ನೆನೆದು ಎನ್ನ ಮನ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯು (ಅಪ. ೨೬-೧೮).
ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ಕಣೆ, ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ಕಣೆ, ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ಕಣೆ = ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ಶಿಲೆ :
ಕಲ್ಲೆಲ್ಲಂ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ಕಣೆ . . . ಉದಕಮದೊಲ್ಲಂ ಕೇಳಾ ನೈಪತಿ
ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ಸಿದ್ಧರಸಂ (ಉದ್ವ. ೩-೫೮) ; ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ಕಣೆಯುನಿಪರು
ಭಯ ಕೇತಗೊಂದಂಗಳು (ಎ. ೪. VI, ತೇ. ೩೧-೪೨ ; 1154 ?) ;
ಶರಣ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯು ನಿತ್ಯಸುಖಿಯಾಗಿ . . . ಇಪ್ಪೊದು (ಬಸವ.
೪-೫೩) ; ಎನ್ನ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯು ಗುಣಿಯೇ . . . ನಿರನಂದು
ಬಯಲಾದ್ಯ (ಬಸವ. ೩೬-೨) ; ಎನೆ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯು ಕಣೆಯುನಿಪರು
ವೀಧಿಯಿರಿ (ಕಾಣಂ. ೩೯-೬). ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯು = ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ಶಿಲೆ :
ಈಡಾದಿದನು ಮುನಿಪರೀಕ್ಷೆಯು ದ್ರವ್ಯವನತ . . . ದಿವ್ಯ ಹಯವನು
ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯು (ಸಂಪ. ೫-೬೮).

[<ಸಂ. ಸ್ವರ್ತ, ಪಾ. ಪರಿಸ್ಥಿತಿ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿ]

ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ 'ಪರಮಸಗಲ' ನೋ.

ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ, ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ೨ : ಸುರಭೂಪಾರಾಮು
ದಿಂದ . . . ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಮಹಾಶೋಭೆಯುಂಟೆ ರದಾದಂ
ರಾಜಿಸಿತ್ತಾ ನಿರಪಮವರಶೈಲಂ (ಉದ್ವ. ೧೨-೧೨೧). ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ :
ಮುಟ್ಟುವವನು ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ . . . ಸಿದ್ಧಲೇಖಾದಿ ಸುಮಾರುಗಳನ್ನೇಕಮಾಗಿ
ಅಲ್ಲಿಯು ಶಿವಭಕ್ತರಿಗೆ ಸುಕೃತಾನುರೂಪದಿಂದಾನಂದಕರಗಲಾಗಿರ್ಕಂ
(ವಿವೇ. ೩೧೦). [ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ + ಕಣೆ]

ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ, ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ, ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ ೨ :
ಅದೊಂದು ನಿರಲಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ . . . ಸಿದ್ಧರಸದ ಮಡುವಿನ, ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆಯು,
ಮನೋಜ್ಞಂ (ರಾಮಾ. ೬೨-೨೯). ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ : -ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ
ಕಣೆ-ಸ್ವರ್ತಮಣಿ, ಸ್ವರ್ತಮಣಿ, ಸೋಂಕಿದುದನ್ನು ಚಿನ್ನವನ್ನಾಗಿಸುವ
ಕಣೆ (ಕಾವ್ಯಮ. ೫೯೦). ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ : ಒಂದೊಂದು ಮಣ್ಣಿನ
ಕಣೆ ಪರಿಶ್ರಮವಾಗಿವೆ ; ಬಂದವರನ್ನೂ ಹೊನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಪರಮಪರೀಕ್ಷೆ

ಮಂಟುಬಿದಿಂಪಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೧೦೧); ಬರೆಪದೆ ಬಣ್ಣವು ಪರೆಯೆ
 ಕಪೋಲದಿಂದಿರುಳಿದೆ ಕಂಬಗುರುತಿದೊ ತಿಳಿಯಾ (ಶಾಕುಂ. ೮೯
 ಅ೩೪). ೮. ಚೆಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರು; ದಿಕ್ಕಾಪಾಲಾಗಿರು;
 ಕರುಣದಿಂದ ಕುಂಚದ ಕೋಲೊಳ್ ಪರಿದರ್ಪ ಪಣ್ಣಳಂ ಕೂಸಿನ ಮುಂದೆ
 ಸಾರ್ಪತ್ತಂ (ಪದ್ಮಾ. ೯-೧೯); ಖೀರರ ಚೆನ್ನರ ಸಂದ ಚೆನ್ನ ಪೊಂಗರ
 ತಲೆ ತಾಟಪಣ್ ಕದಪಾದಂತೆ ನಿರಂತರಮಾಜಿರಂಗದೊಳ್ ಪರಿದಿರೆ
 (ಪಂಪ. ೮-೧೦೬); ತುಣುಕಾರ್ತಿಯಾರ್ ತಿಳಿದು ತಂದು ಪಾಟುತನಕ್ಕೆ
 ಪರಪೆ ಪರಮ ಕೋರಿದರ್ ಕಪಾಯ ನೆಯ್ದುಲ್ಲಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೫೯ ನ);
 ನೆತ್ತರಾವರಸ ಪರಿದ ಮುತ್ತುಗಳು ತನ್ನ ಬರವಿಗೆ ವಸದೇವತೆಯಿಟ್ಟ
 ರತ್ನಾಂಜುಳಿಗಳಂತಿರೆ. (ಸಂಪರ. ೧೮-೨೨); ಪರಿದರ್ಪ ನವಗ್ರಹಮಂ
 ಕರಮೊಳ್ಳಳಿದಿಳಿಗೆ ತಂದು ಬಲ್ಲಂ ತೋರ್ಪಂ ತರಲಾತನಗುಲಿಗೊಳ್
 ಪಿರಿದಂ ನವರತ್ನದೂಂಗುರಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಪ್ರಪಂ. ೧೮-೪೩).
 ೯. ಅಗಲವಾಗು; ಅರಳು; ಬಿಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು; ಕೂಡಿ ಮುಚ್ಚುಪಣ
 ಧ್ವನಿಗಾಡುವ ಸೋಗಿಗಳ ಪರಿದ ಸೀಲಿಯ ಕಣ್ಣಿಂ ಮಾಡುವ ಕನ್ಯಕೆಯಂ
 ನಡೆ ನೋಡಲ್ ಕಣ್ಣಿಂ ಮಾಡುವದಿನಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಪಾಂಪ. ೩).
 ೧೦. ಮುಂದಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಚೆಲಿಸು; ಜಾರುದತ್ತ ನೋಡವಂದ ಪರದರಂ
 ಪರೆಯಲೀಯದೆ ನೆರವಿಕೊಂಡು ಬರೆ (ನೇಮಿಪು. ೪-೭೦ ನ); ತವ
 ನುಮನಸರೋಜಾತದಿಂ ತ್ವೀರಧಾರಾಕಾರಂ ಕಾಂತಿಪ್ರವಾಹಂ ಪರಿದು
 ಬರುತಿದೊ ಓದಿಕುಂ ಪಾಪಮಂ ಮೇರ್ (ಮೈಸೂಮ. ೨-೩೧).
 ೧೧. ಕೊಡು; ಸೇರು; ಒಂದಾಗು; ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದಂ ಸಂಸ್ಕೃತ
 ರಂಗುಪರಂ ದಿಜ್ಜಿಗಲ್ಲ ರೋಳ್ ಮತ್ತ ವರೊಳ್ ನೆರಿದಂ ಕಾಮದೆ ನಂದಂ
 ಪರೆಯಂ ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧ ನದರೊಳಗೊಂದುಂ (ಸೌನಂ. ೨-೩೩).
 ೧೨. ಬೆಳಗಾಗು; ನಸುಕು ಹರಿ; "ಪರೆ-ಪ್ರಸಾರಣೀ (ಹರಡು),
 ಕಾಲ್ಕೀಚ (ಬೆಳಗಾಗು)" (ಪಂಪ. ೨-೩೯); ಮುಂತಪ್ಪನವಿರಮತ್ತಂ ತೆರಳು
 ಜನನವನುಂಗಲಕ್ಕಿದಾಗಳ್ ಪರವಂತಾದುದು ಕಾಲಾಗುರುಧೂಪಶ್ಯಾಮ
 ಧೂಮಮಾತ್ರ ಪೋನುಂ (ಅದಿಪು. ೭-೭೯). ಹರೈ: ೧. ಹರಿದು
 ಮೋಹಿಸುವೀ ಚರಾಚರ ನೆರಿದು ನಿಮ್ಮಯ ರೋಮಕೂಪದ ಹೊರೆ
 ಯೊಳಗೆ ಹೊಳೆದಾಡುತಿದುದು (ಕುಮಾರ. ೩-೩೨); ರಾಜಾಧಿರಾಜರ
 ರಾಜಸಭೆಯೊಳಗೆ ಹರಿ[ಪಾಪಂ.೦]ದುದೀ ವೃತ್ತಾಂತವು (ತೊರಂ. ೨-೧-೨೧);
 ಹರೆಯಬೇಡುದು ಕೀರ್ತಿ ಭುವನಾಂತರಗಳಲಿ ದೆಸೆಗಳಲಿ
 (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೭೪-೩೪). ೨. ಸಾರಿದ್ಧ ಬ್ರಹ್ಮನೋಲಗ ಹರಿ [ಪಾಪಂ. ೦]
 ಯಿತ್ತು (ಅಪಂ. ೫೫-೨೩೫); ದೆಸೆಯರೆಲ್ಲರ ಹರೆಯವೇಳ್ವಂ
 ಸನ್ನೆಯಿಂದೊಲಗವಂ (ಕುಮಾರ. ೩-೧೪); ಹರನ ಬೀಳ್ಕೊಂಡವಿಳ
 ದಿವಿಜರು ಹರಿದುದು (ಕುಮಾರ. ೮-೧); ಹರಿದುದೋಲಗವಾ ಸಮಯದಲಿ
 (ತೊರಂ. ೪-೭-೨೭). ೪. ಗೊಹೇಶ್ವರನ ಶರಣರ ನಿಲವ ಕಂಡ ಬಳಿಕ
 ಮಹಿಮೆ ಬೆಳಗ ಕಂಡ ಕತ್ತಲೆಯಂತೆ ನೋಡ ನೋಡ ಹರೈವುದು (ಅಪಂ. ೨೨೪-೧೮೩೪);
 ಅತಂಗಿ ತಾಂ ತಗಿರಿದಜು ಬಡತನ . . . ಹರೈವುದು
 (ಪಂಪ. ೩-೧೨); ಗುರು ಬರ್ಪದೊ ನೋಡಿದೊಡೆ ಕಣ್ಣ ಪಾಪವದು
 ಹರೈವತೆ (ಪದ್ಮಂ. ೪-೭೦); ಹರುಷ ಬಲಿದುದು ಮನದ ಸಂಶಯ
 ಹರಿದುದು (ಕುಮಾರ. ೭-೩೪); ಹರಿದುವು ತಾರೆಗಳ್ಳಿರಿದುವು
 ಕೋಳಿಗಳು (ಕಂಪ. ೯-೨೦೪). ೧೩. ಹೊಟ್ಟೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು
 ಚೆಲಿಸು; ದೇಳು; ತೆವಳು; ಇನ್ನು ಬಗ್ಗಿಕೊಂಡು ಹರೆಯಬೇಳು
 . . . ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲಬೇಡು (ಪ್ರಪಂ. ೨೯). ೧೪. ದೂರವಾಗು;
 ದೂರಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಹರಿ[ಪಾಪಂ.೦]ದ ನಡೆ ಬಲೆಯ ಹಸರಸು
 (ಪಂಪ. ೫-೨೪). [ದೇ. ೧೧ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಪರ]

ಪರೈ, ಹರೈ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ; ನಸುಕು; ಅರುಣೋದಯದ

ಕಾಲ; ಪರೆಯ ಭಾನೂದಯದೊಳ್ಳತ್ತಲೆಯನ್ನಿರೆ ರಿಪುಗಳ್ಳತ್ತಲೆ
 ವಸರಾದುದಾತನೊಕ್ಕಲ್ಪಿಸುಂ (ಸೌನಂ. ೫೧-೫೨; ೨೩೦).
 ಹರೈ: ಇತ್ತ ಮುದದಿಂದ ಬಂಧುಪ್ರೀತರಂ ಹರೆಯ ಹೊತ್ತ ಬೊಳಗೆಳ್ಳು
 . . . ಮನೆಗೆ ಪೋಗಿ (ಸಮ್ಯ. ೫-೪೯); ಆಸೆಯನುದಿಸಮೇತವನ್ನೆ
 ತೀವುತೆಯಂ ಸಂಜೆಯನ್ನೆ ಇರುಳೊಳಾದೊ ಹರೆಯ ಮುನ್ನ ಬರಿಯ
 ಮರಿಗೆಯನಿಳಿಪುದು (ಗಿಳಿಂ. ೩೮-೩); ಬಾಳ್ ಬಂಜೆಯಾಗಿಹುದು;
 ಹರೆಯು ಬೆಳಗುವ ಮುನ್ನ ಸಂಜೆಯಾಯ್ತು (ಪಂಪ. ೯೯-೨೨).

[<ಪರೈ]

ಪರೈ 'ಪಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಪರೈ 'ಪೊರೈ' ನೋ.

ಪರೈ, ಹರೈ (ನಾ). ೧. ಮರದ ಕೊಂಬೆ, -ರೆಂಬೆ: ಪರ್ವತಂ ಪರೆ
 ಮುರಿದುರುಳುವಯ್ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೪೦೩-೧೪). ಹರೈ:
 ೧. "ಶ್ವಾಖಾ-ಮರದ ಹರೆ" (ಶಾಕು. ೯); ಹೂವಿನ ಅಸೆಗಿಂದೀ
 ಮರದೇರಲು ಸಂಪಿಗೆ ಹರೆ ಗಟ್ಟಿಯಲ್ಲ (ಪಂಪ. ೫೪-೧೪); ಮುಖಕ್ಕೆ
 ಹರೆ ನೀರ ನೆತ್ತರು ಸೋರಿದ್ದು ಅನಗಗೆ ಗೊತ್ತೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಮಲಮ. ೫೭೩);
 ಅದರ ದೃಷ್ಟಿ ದೂರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮರವನ್ನೇರಿ ಮರದ ಹರೆ
 ಯನ್ನು ಕಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತು (ಪಂಪ. ೨೩). ೨. (ಕರಾ) ಬಿದಿರಿನ ಗಂಟುಗಳಲ್ಲಿಯ ಟಿಸಿಲು: ಬೀರಿಗೆ
 ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಹರೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಸವರಬಾರದು (ರೂಪಿ).

ಪರೈ (ನಾ). ಪರಾ, ಪಶ್ಯಂತೀ, ಮಧ್ಯಮಾ ಮತ್ತು ವೈಖರೀ
 ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಾಚ್ಛಯರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪರೆಯೇ ಮಾನಸ
 ಭಕ್ತಿ ಚಾಕ್ಷುಷಪದಂ ಪಶ್ಯಂತಿಯೇ (ಶಕ. ೧೩೫-೯೩). [ಸಂ. ಪರಾ]
 ಪರೈಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಹಣೆಯನ್ನು) ವ್ಯಾಪಿಸುವಂತೆ ಕಟ್ಟು:
 ತಪ್ಪೀ ನಲವಿದೆ ತಾನೆ ಪರೈಕಟ್ಟದ ಪಟ್ಟಿವಿದದಿನಂ ತ್ರಿಪಾಣಿಚಂ
 ನಿಭೂತಿಯೆನಿದತ್ತು ಮುನೀಂದ್ರವಿಶಾಲಪಾಲದೊಳ್ (ಕುಮಾರ. ೧-೧೨೨).

[ಪರೈ + ಕಟ್ಟು]

ಪರೈಗಡಿ, ಹರೈಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಸಿ ಚೆಲ್ಲು; ತುಂಡರಿಸಿ
 ಹರಡು: ವರುಣೋದ್ರವನೆಚ್ಚ ಸರಲ ಸಂದೋಹವ ಪರೈಗಡಿದಾ
 ಪೇಚರನು ಪುರಹರ ಪ್ರಪುರನಸಲೆಂದು ನಿಂದಾ ಪರಿಯೊಳೆನಿದನಾಣಿ
 ಯೊಳು (ಅಪಂ. ೩-೧೪೫); ನಿಮಿಷದೊಳ್ಳ ರೆಗಿದಿನನಿಶು ಚತುರಂಗಮಂ
 (ಚೈವಿಭಾ. ೨೦-೧೩). ಹರೈಗಡಿ: ೧. ಭಗವತ್ಸನುಬರ ಹರೈಗಡಿದು
 ಹೊಗರಂಬ ಸುರಿದನು (ಕುಮಾರ. ೩-೩೧); ಹರೈಗಡಿದು ಬೊಬ್ಬಿರಿದು
 ಸವರದಂ ಸೀಳಿದಂ (ತುರಂಗ. ೫೨-೧೫). ೨. ನಾಶಮಾಡು:
 ಶತ್ರುವನು ವಹ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯನು ರೋಗವನು ತತ್ತತ್ಕಾಲದಲಿ ಹರೈಗಡಿದು
 ದಿದ್ದರೆ ಬಳಿಕಸಾಧ್ಯವಲಾ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪-೪೩); [ಪರೈ + ಕಡಿ]

ಪರೈಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಗುಡ್ಡೆಯ ಮೇಲೆ ಪೊರೆ ಬರುವ ಒಂದು
 ಬಗೆಯ ರೋಗ: ಮಂಗಳವಳ್ಳ, ಕಸ್ತೂರಿ, ಅರಸಿನ ಇನಂ . . .
 ಜೀನುತುಪ್ಪದಿ ಹಚ್ಚಲು ಪರೈಗಣ್ಣು ಪೂಣ್ಣಂ (ವಿವಿ. ೧೩೫); ಅಳಿ
 ಗಣ್ಣು ಪರೈಗಣ್ಣು (ಕುಮಾರ. ೪-೨೪೨).

[ಪರೈ (<ಪೊರೈ) + ಕಣ್ಣು (<ಕಣ)]

ಪರೈಗಳಚು 'ಪೊರೈಗಳಚು' ನೋ.

ಪರೈಗೆಳೆ 'ಪರೈಗೆಳೆ' ನೋ.

ಪರೈಗುಡು (ಕ್ರಿ). (ತಮಿಳಿಯಂತೆ) ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮಾಡು;
 ನಾದ ಹೊಮ್ಮಿಸು: ಗಾಳಿತೆರು ರೆಕ್ಕಗಳ ದೀನಿ ಪರೈಗುಡುವ ಜಯ
 ವಿಲಾಸ (ಅರಳ. ೨೧೬-೬).

[ಪರೈ (<ಪಜ್ಜಿ) + ಕುಡು (<ಕೊಡು)]

ಪರಪದಿಭಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅರೇದಗೋತ್ರಂ
ಪರಪದಿಭಟ್ಟಗ್ಗೇ ಕೊಳನೆಯೊಳ ಬ್ರಹ್ಮದೇಯಂ ಕೊಟ್ಟವಾ (ಎಕ. IV,
ಎಕತೆ. ೩೦-೩೮; ಸು. 890). [?+ಭಟ್ಟ]

ಪರಪು 'ಪರಪು' ನೋ.

ಪರಪು 'ಪರಪು' ನೋ.

ಪರಪೂತು (ನಾ). ಬೆಳಗಿನ ಹೊತ್ತು; ಮುಂಜಾವ;
ನಸುಕು: ಡಂಗುರಮು ಪೊಯ್ಯುವ ತೊಂದಿ ಪರಪೂತುಹೊಳೆದೊ
ಬೇಂಟೆಪಯಂ ಪೊಯ್ಯಾರ್ (ಸಮಶ. ೩೮೨-೩೯, ಅನುಬಂಧ. I).

[ಪರ + ಪೂತು (< ಪೂತು)]

ಪರಬಿಡು 'ಪೊರೆವಿಡು' ನೋ.

ಪರಿಯ 'ಪಯ' ನೋ.

ಪರಿಯ 'ಪರಯ' ನೋ.

ಪರಿಯಸು, **ಪರಯಸು**, **ಹರಿಯಸು** (ಕ್ರಿ). ೧. ವ್ಯಾಪಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡು; ಪ್ರಚುರಪಡಿಸು: ಸಲ ಪುರಾಣಜೊಡಾನುಣಿಯೆಂದುಪ
ತಮದಿಂ ಬರೆಯಿಸಿ ಮಲ್ಲಪಯ್ಯನುಂ ಪುನ್ನಮಯ್ಯನುಂ ಪರಿಯಸಿದರ್
(ಕಾಂಕಿ. ೧-೩೮); ತಮ್ಮತಿವರಂ ಪೊನ್ನಗನಂ ಬರೆಯಿಸಿದರ್
ಸಕಳೋರ್ವಿಗ ಪರಿಯಸಿದರ್ ಸಲ ಪುರಾಣಜೊಡಾನುಣಿಯಂ (ಅಜಿಪು.
೧-೩೮). ೨. ಇಲ್ಲವಾಗಿಸು; ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡು: ಸಂಧ್ಯಾ
ಪ್ರದೀಪಸಂಜನಿಹಿದ್ಯಾಂಜನಮಿದಿಸಿ ಕೌಶಿಕಂಗಳ ಕಣ್ಣ ತಮಿರಮಂ
ಪರೆ [ಪಾಶಂ. ರ]ಯಿಸೆಯಂ (ವರ್ಧಪ. ೩-೨೯); ಪರೆ[ಪಾಶಂ.
ಪಂ]ಯಿಸಿದಂ ಪುಂವೇದದ ಪುರಾಣತತ್ವಮರಬೊಡನೆ ನೋಕಮರಮನತ್ತರ
ಪರಿಣಾಮಯುತಂ ಹಾಸ್ಯರತ್ನರೂಪೋಕಭಯಜಿಗುಪ್ತಾಹ್ವಯಮಂ
(ಸಾಕ್ಷರ. ೧೫-೧೫೦). ೩. ಚೆದರಿಸು: ತುಂದಿಗಳ ಬಂಟಲ್ಲಪ್ಪಂ
ಕಡ್ಡಟ್ಟು ನೋಡುವ ಕಾಂತೆಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣ ಬೆಳಗಿಂ ಪರಿಯಸಲುಂ
(ವಶಾಂ. ೨-೯). **ಪರಯಿಸು**: ೧. ಸುರಭೇನು ತೊರೆದಿಭಿಷ್ಯಮಂ
ಕೊಡೆದನೆಲು ಧರಗಿತ್ತು ವಿತ್ತಮಂ ತಾಂ ಪರಯಿಸಿದಂ ಜನಮನಗ್ರಜಂ
ಹೂಯಂಮಂ (ಸಾಂ. IX-1, ೨೪೯-೩೯; 1147). ೪. ಮುಗಿಸು;
ಬರಬಾಸ್ತು ಮಾಡು; ಮುಕ್ತಾಯ ಮಾಡು: ತೊಟೆವಾಳಂಗೆ
ಪಸಾಯಮನಿತ್ತು ಪಟ್ಟವನೆಯಂದೇಶೋಲಗಮಂ ಪರೆ[ಪಾಶಂ. ರ]
ಯಿಸಿ (ವಾಚನ. ೧೦-೫). **ಪರಿಯಿಸು**: ೨. ದುರಿತಮನುರಿಯ ದೈನ್ಯ
ಮನೊಂದೊಂದನೆ ಸುರನದಿ ವಿಧು ಸುರಭೂಷ ಹರೆ [ಪಾಶಂ. ರ]ಯಿಸವಲ್ಲ
ಮೊಕ್ಕದರಂತಿವಲ್ಲವ ಪರಿಹರಿಸಲು ನೆರೆದಪವೆ (ಕುರಾಸಂ. ೧-೪೯).

[ಪರೆ + ಇಸು]

ಪರಿಯುಚ್ಚು 'ಪೊರೆಯುಚ್ಚು' ನೋ.

ಪರೇಂಗಿತ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಸೂಚನೆ ಕೊಡುವುದು;
ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಸನ್ನೆ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಬೇರೆಯವರ
ಮನೋಗತ, ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಸಾಧುಸಮಾಧಿ ಪರೇಂಗಿತಬೋಧಂ
ನಿರ್ವಾಹಮುಪ್ಪದಂಕದು ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ (ಕಾವ್ಯ. ೩೩೪). [ಪರೆ + ಇಂಗಿತ]

ಪರೇಂಗಿತಜ್ಞ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಊಹಿಸಿ
ತಿಳಿಯುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಆಶಯವನ್ನು ಅರಿಯುವ
ವ್ಯಕ್ತಿ: ಗುರುದೇವ ದ್ವಿಜಭಕ್ತಂ ತರುಣಮಯಸ್ಕಂ ಪರೇಂಗಿತಜ್ಞನು
ವಾರಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೩-೨೨); ಪರೇಂಗಿತಜ್ಞಳಲ್ಲದ ಇಂದ್ರಾಣಿ ಅದನ್ನು
ಅರಿತರಲ್ಲವೆ? (ಹೊಸಪ್ಪ. ೨೦). [ಸಂ.]

ಪರೇಂಗಿತೆ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಹೆಸರು: ಭೃಂಗ
ಜಾತಿ ಪರೇಂಗಿತೆ [ಪಾಶಂ. ಪರೇಂಗಿತೆ] ಎಂಬೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಗಾಂಧಾರ
ಸ್ವರದಿಂದುದಿಸುವ (ವಿವೇಕ. ೧೮೬). [?]

ಪರೇಡ್ 'ಪರೇಡು' ನೋ.

ಪರೇಡು, **ಪರೇಡ್**, **ಪರೇಡ್**, **ಪರೇಡು** (ನಾ). ಸೈನ್ಯ, ಪೊಲೀಸು
ಮುಂತಾದವರು ಮಾಡುವ ಪ್ರದರ್ಶನ: ನಾನು ಹೊರಡುತೀನಿ.
ಪರೇಡಿಗೆ ಹೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ (ಸಾಪ್ತಾ. ೨೬). **ಪರೇಡ್**: ಪರೇಡ್
ಜಾಗವೆಲ್ಲಾ ಜನರಿಂದ ತುಂದಿ ಹೋಗಿ, ಪರೇಡ್ ನಡೆಯುವುದೇ
ಕಪ್ಪವಾಯಿತು (ದ್ವಿಪ. ೪೩). **ಪರೇಡ್**: ಮಿಲಿಟರಿ ಪರೇಡ್
ನಡೆದಾಗ ಆ ಹೆಂಗಸು . . . ತುಂಗಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೊರಬಿದ್ದಳು
(ಗೋಪುರ. ೮೬); ಅವಳು ಪರೇಡ್ ಮೈದಾನದಲ್ಲಿ ಸೈನಿಕನು ನಿಲ್ಲುವಂತೆ
ನಿಂತುದಿಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೦೫). **ಪರೇಡು**: ಶಾಲೆಯ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲ
ಪರೇಡಿಗೆ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಹೊರಬಿಡು (ರೂಪ). [← ಇಂ. Parade]

ಪರೇತ (ಗು). ೧. ಸತ್ತ; ಗತಿಸಿದ. ೨. ಅಗಲಿದ; ದೂರ
ವಾದ. (ನಾ). ೩. ಹೇಣ; ಶವ: "ಪ್ರೇತ, ಪರೇತ, ಕುಣಕ,
ತವೆ—ಈ ಕ ಪ(ಹೆಣಂ" (ಹಲಾಯ. ೧೦೪-೬). ೪. ಸತ್ತವನು;
ಮರಣ ಹೊಂದಿದವನು: "ಪ್ರೇತಂ ಮೃತಂ ಪರಾಸು ಪರೇತಂ"
(ಮಸ್ತುಕೋ. ೫೯-೪೫). ೫. ಭೂತ; ಪಿಶಾಚಿ; ಪ್ರೇತ:
ಅತು ಮರಳಿದು ಹಿಂದೆ ನೋಡಿ ಪರೇತವಿಧವನಲಾ ಎನುತ ಭಲಚೇತನನು
ಸಲೆ ಚಂದಿಯಾದನು ಕಳನ ಚೌಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೧೫); ಲಯಕಾಲ
ಸ್ಥಿದಿವಸರೊಡೊಪರೇತಗಣಸಹಿತ (ತೊರಂ. ೩-೫೩-೪೨); ಜೀವನ
ರಸವರತು ಹೋಗಿ ಜೀವಿ ಬರೆ ಪರೇತವಾಗಿ ಸಾನುಭೂತಿಯಾಗಿರು!
(ಅನೇಕ. ೧೪-೧೩). [ಸಂ.]

ಪರೇತಕೃತ್ಯ (ನಾ). ಸತ್ತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ವಿಧಿ;
ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆ, ಸಂಸ್ಕಾರ: ಐವರು ಸುತರು ಸಹಿತ ಕಂತಿ ಮಿಂದು
ಪರೇತಕೃತ್ಯವನು . . . ಮಾಡಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೨೫); ತಂದೆ ನಮ
ಗೀತನು ಕಣಾ ವಿಧಿಯಿಂದ ವಿಹಿತಪರೇತಕೃತ್ಯವ ಮಾಡಬೇಕು (ತೊರಂ.
೩-೧೩-೧೦). [ಪರೇತ + ಕೃತ್ಯ]

ಪರೇತಪತಿ (ನಾ). ಸಾವಿನ ಒಡೆಯ; ಯಮ: ಶಿವನಂ ಭಜಿಸು
ತೊಲಿಸಿ ಪರೇತಪತಿಯಂ ಗೆರೆದು ಕಾಮ್ಯಾರ್ಥಂಗಳಂ ಪಡೆದ (ಬಸಪು.
೪೧ ಸೂಚನೆ); ವಿಶೇಷೇತ ಪರೇತಪತಿ ಪುರುಷೋತ್ತಮವರಾಧಿಗಳ
ಕಾಂಡವ್ರಾತದಲಿ ತೊಳೆದರು ಮನೋರಥಕರ್ತೃರ್ಮಮವ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೩೧);
ಪರೇತಪತಿ ಶಂಕರ ವಿರಿಂಚಾದಿಗಳೆಸದಳದ ಯೋಜುಧಾನನ
ರಾಜಧಾನಿಯಲಾ ತವಿಸ್ತಿಯಲಟಿಸಿ ಕಂಡನು ಮಾತೆಯನು (ತೊರಂ.
೫-೨೨). [ಸಂ.]

ಪರೇತವನ (ನಾ). ಹೇಣಗಳನ್ನು ಸುಡುವ ಜಾಗ; ಮಸಣ;
ಶ್ಮಶಾನ: ಎನ್ನ ಮೆಯ್ಯ ಮುಗಂಧಕ್ಕೆ ಪೇಸಿ ಕಂಡವೆಲ್ಲಮೆಲೆದು
ಕಳೆಯ ಪರೇತವನಭೂಮಿಯೊಳ್ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಂಗಳಿಂದ ಪುದಿದಿರಿಸಿ
ಪೋಗಿ (ಅದಿಪು. ೩-೩೪); ಹೊಲಗೇರಿ ಪರೇತವನವಸಗವನೆ . . .
ಎಂಬೆದಿಗಳುಟವೋಸೊಗೇಳಲ್ (ಲೋಕೋ. ೧೨-೫೩); ವಿಚಳಿಟ್ಟ
ತಾನಳಕಿಪಾವಳಿದಿದ್ದುಮನ್ನ ಪರ್ವವಂತಿ . . . ಆ ಪರೇತವನ
ಮಂಜುಧಿಯಂತಿ ಭೀಕರಂ ಕರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨೧); ನಿಧಿಯಂ ಲಯ
ಸನ್ನಿಧಿಯೆಂದು ತನ್ನ ಕೇಳುವನಮಂ ಪರೇತವನಮಂದವನೇತನಂ
ಸಮಂತು ಸಂಭಾವಿಸಿದಂದು ಭಾವಿಸದನೊಂದನೆ ದಂದುಗದಿಂದಗಲ್ಲದಂ
(ಚಂದ್ರಪು. ೯-೧೬). [ಸಂ.]

ಪರೇತವಿಭು (ನಾ). = ಪರೇತಪತಿ: "ಯಮನರ್ಕಸುತಂ . . .
ಪರೇತವಿಭು ದಂಡಧರಂ . . . ಅಂತಕಂ ಕೀನಾಶಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ.
೪-೪೧). [ಸಂ.]

ಪರೇತಾಧಿಪ (ನಾ). = ಪರೇತಪತಿ: ಪರೇತಾಧಿಪಕುಲಾಪಾದಪಾಲಂ

ಬನಾಪಠನಪ್ರಸೇ ಕಾಪಾಲಿಯೇ ಬಲ್ಲನು (ಭಾಷಣಂ. ೯-೬). [ಸಂ.]
ಪರೇಲ್ (ನಾ). ಇಸ್ವೀಟಿನ ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಮೂರಲೆ
ಆಟ: ಪರೇಲ್ ಆಟದ ಪ್ರಸಾದ್ ಬಂದ (ಜಂಗಮ. ೧೩೫). [?]
ಪರೇಶ (ನಾ). ಪರದೈವ; ಪರಮೇಶ್ವರ: ಪರಮಪುರುಷನಾ
ಪರೇಶನುದರಕಾಹರದಲಿ ಧರಿಸಿ ಮೆಜಿ ಪರವಿಂದವದನೆಯ ಸಿರಿಯ
ಬಣ್ಣ ಪನೇನು (ಕಾಶಂ. ೧-೬೫); ರಕ್ತಸು ರಂಗ ಪಿಪ್ಪೆ ಗಳೆಯನ ಪರೇಶ
(ಕಶನಾಂ. ೧೦-೫೬). [ಪರೈ+ಈಶ]

ಪರೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಪರೇಶ: ಗಣೇಶ್ವರಾಯ ಮುನೀಶ್ವರಾಯ
ಪ[ಸಾಂ. ಸು]ರೇಶ್ವರಾಯ ನಮೋ (ಬಸವ. ೬೧-೪೬).

[ಪರೈ+ಈಶ್ವರ]

ಪರೇಷ್ಟುಕೆ (ನಾ). ಹಲವು ಸಲ ಈದ ಹಸು; ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ
ಕರು ಹಾಕಿದ ಹಸು: "ಹಲವು ಸುಯುಕ್ತಕು ಪ[ಸಾಂ. ಪ]ರೇಷ್ಟುಕೆ
ಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೪-೪). [ಸಂ. ಪರೇಷ್ಟುಕಾ]

ಪರೈಥಿಕ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಪೋಷಣೆ ಹೊಂದಿದ
ವ್ಯಕ್ತಿ: "ಪರಜಾತೆ, ಪರೈಥಿಕ-ಈ ೨ ಹೊಜಿಕುಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೯೬). ೨. ಸೇವಕ; ಆಳು: "ಪರಾಚತೆ, ಪರೈಯೆ, ಪರಜಾತೆ, ಪರೈಥಿಕ-೪ ಹೇಡೀ ಆಳ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೧೨).
೩. ಕೋಗಿಲೆ. [ಸಂ.]

ಪರೋಕ್ಷ (ಗು). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದ; ಅಗೋಚರವಾದ;
ದೃಷ್ಟಿಯ ಆಳವಿಗೆ ಮಾರಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ
ಕಾಣದಿರುವುದು; ಅಗೋಚರವಾಗಿರುವುದು; ದೃಷ್ಟಿಗೆ ದೂರ
ವಾಗಿರುವುದು: ಸಜವಸಮೂಹಂ ಮಚ್ಚಿ ಸಮಾಲೋಚನಗೋಚರ
ಚರಾಚರಂಗೆ ಪರೋಕ್ಷಮೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಲ್ಲೆಯೆಂದು ಪರಮಾನಂದ
ದಿವ್ಯಭವಂದಿಸಿ (ಶಾಂತಿ. ೨-೬೦ ಪ); ನಿನ್ನಿಂದಂ ಪರೋಕ್ಷದೊಳ್
ಬಾಚಿನೆಂಬರ್ (ಮದಕ. ೧೦-೬೫); ತಮ್ಮನ ರಣಮಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲೇಕ್ಷಿಸಿ
ಪೋಗೆ ಪರೋಕ್ಷದೊಳ್ ದಶಾನನನೀಚಿತಂದನಾಂ ಜನಕನಂದನೆಯೆಂ
(ಪರಮಾ. ೯-೧೪೧); ಮತ್ತರೋಕ್ಷದಲಿ ಕುಲವ ನಿನುದ್ದರಿಸು
(ಕುಮ್ಯಾ. ೨೧-೫೫). ೩. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮರೆಯಾಗಿರುವ ಪದಾರ್ಥ;
ಇಂದ್ರಿಯಗೋಚರವಲ್ಲದ ವಸ್ತು: "ಅತೀಂದ್ರಿಯಮಪ್ಪುದು
ಪರೋಕ್ಷಂ" (ಮುಕ್ತೀ. ೬೧-೨೪); ನಮಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ವಸ್ತುಗಳು
ಕಾಲಿಂದಲಾಗಲಿ ದೇಶದಿಂದಲಾಗಲಿ ಬಹುದೂರವಾಗಿ ಮರೆಯಾಗಿದ್ದರೆ
ಅನಕ್ಕೆ ಪರೋಕ್ಷಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨-೧೪). ೪. ಸಾವು;
ಮರಣ: ದೀನಕಲ್ಪಾಸಮುದ್ರಂ ಮನುಚರಿತಂ ಮಹೇಶ್ವರನುಪನಿ
ಪರೋಕ್ಷದೊಳಾ ಮಹಾತ್ಮನಾ ಜನನಿ ಮಹೇಶ್ವರನಾನುದೆ ಕೊಳಂ...
ಮುಕುನ್ದಭವನಂಗಲಿಂದನೆ ಮಾಡಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೮-೨೬; ಸು-
೩೨೦); ದತ್ತನುಂ ನಂದಿಪೇಣನುಂ ಎಂಬರ್ ತಂದೆಯ ಪರೋಕ್ಷದೊಳ
ಕ್ಷಣಕನಕರಾಶಿಯಂ ಬಸನಕ್ಕೆ ತವಿಸಿ ಬಿಯಂ ನಡೆಯದಿರೆ (ಶಾಂತಿ. ೯-೯೦ ಪ); ಅಳಿದರಳನೆ ಭವಪರೋಕ್ಷದೊಳುಳವನೇ ನಿನ್ನರೊ ಭರಗಾನಳುಪು
ವನೆ (ಕುಮ್ಯಾ. ೨೧-೫೬). ೫. ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ: ಶೀತ
ನಿವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವದೆ ಅಜ್ಞಾನರಹಿತವಾದ ಪರೋಕ್ಷವೆನಿಸುವದು
(ನಾನಾ. ೨೮-೧೪). ೬. [ಜೈನ] ಎರಡು ಬಗೆಯ ಪ್ರಮಾಣ
ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; "ಮನಸ್ಸು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ
ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನ" (ಜೈನಕೀ. ೧೬೩); ಪರೋಕ್ಷಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಭಿ
ಧಾನ ದ್ವಿವಿಧಪ್ರಮಾಣಮುಕ್ತಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೩); ಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ,
ಪರೋಕ್ಷವೆಂದು ಎರಡು ವಿಧ. ಮೊದಲನೆಯದು ನಿರ್ಮಲವಾದ ಸ್ವಪ್ನ
ವಾದ ವಿಶದವಾದ ಜ್ಞಾನ. ಅವಿಶದವಾದ ಜ್ಞಾನ ಪರೋಕ್ಷ (ಹಿಂದಸಾ.

೪೫). ೭. [ವಿಶಿಷ್ಟ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು;
ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ವೇದ್ಯವಾಗದುದು: ವಿಷಯಸಂಬಂಧದಿಂದ ಸಂಶಯ
ನಿಶ್ಚಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪರೋಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೊಂದುವುದರಿಂದ
ದ್ರವ್ಯವೆಂದೂ ಕ್ಷಣಿಕವೆಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೯).

[ಸಂ.]

ಪರೋಕ್ಷಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಅಪರಕ್ರಿಯೆ; ಸಂಸ್ಕಾರ: ಮಹಾಣ್ಣ
× ಪರೋಕ್ಷಕ್ರಿಯೆಯಂ ಗೆಯ್ಣ ಕಲ್ಲು ನಿಜಾಸಿದನ್ (ಎಕ. IV (R),
ವಿರಯ. ೧೪೪-೬; 1008). [ಪರೋಕ್ಷ+ಕ್ರಿಯೆ]

ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ತಿಳಿವು; ಪರೋಕ್ಷ
ವಾದ ತಿಳಿವು; ಅತ್ಮನ ಅಸ್ತಿತ್ವವುಂ ಪೇಶ್ವ ತುತ್ಯಾಚಾರ್ಯವಾಕ್ಯ
ವಿಶ್ವಾಸದಿಂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನುಂಟೆಂದು ತಿಳಿವುದೇ ಮೊದಲ ಅಸತ್ಯಾನರಣ
ನಿವರ್ತಕವಾದ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೪೩).
೨. = ಪರೋಕ್ಷ ೬: ಸ್ವಪ್ನವಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನವು ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವೆನಿಸು
ವುದು (ಜೈನಧ. ೩, ಮುನ್ಸೂದಿ); ಮನಸ್ಸು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಹಾಯ
ದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನವು ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು (ಜೈನಧ. ೨೯೬).

[ಪರೋಕ್ಷ+ಜ್ಞಾನ]

ಪರೋಕ್ಷಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಲ್ಲದ ಸಾಕ್ಷಿ, - ಅಧಾರ:
ಅಪರೋಕ್ಷವಾದ ಅತ್ಮಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ಪರೋಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ
ಅಳಿದು ನೋಡುವ... ವಿಮರ್ಶನಾಸಕ್ತಿ ಕ್ರಿ. ಪೂ. ಆರನೆಯ
ಶತಮಾನದ ಸುಮಾರಿಗೆ ಆರಂಭವಾಗಿರಬೇಕು (ಭಾರತ. ೧೨೧).
೨. = ಪರೋಕ್ಷ ೬: ಪರೋಕ್ಷಂ-ಪರೋಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಂ
(ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೩). [ಪರೋಕ್ಷ+ಪ್ರಮಾಣ]

ಪರೋಕ್ಷವಿನಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪೂಜ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮರಣಾ
ನಂತರದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಗೌರವ: ಧನುರ್ಕೀರ್ತಿಸಾರಂ
ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಂ ಮಾಡಿಸಿದರ್ (ಎಕ. XII, ಗುಪ್ತ. ೫೬-೧೨; 979);
ದೀಚೆಗುವು ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಂ ನಿವಿಧಿಯ ಕಲ್ಲು ನಿಜಾಸಿದಂ (ಎಕ. IV
(R), ಹುಣಸಾ. ೪೩-೪; 1013); ಅಜ್ಞಂದಿರಂ ಸಂಸ್ಕಾರಿಸಿ ಜಳದಾನ
ಕ್ರಿಯೆಯಂ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಮುಮಂ ಮಾಡಿ ಯುರ್ಬುಗ್ಗಂ ಕಲ್ಲಂ
ನಿಜಾಸಿದದಲ್ಲಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೬೫-೨೧; 1156); ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ
ಹೊಯ್ಸಳನು ತನ್ನ ತಮ್ಮ ಉದಯಾದಿತ್ಯದೇವನ 'ಪರೋಕ್ಷವಿನಯ'
ಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲ್ಲವತ್ತಿ ಎಂಬ ಊರನ್ನು ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿ...
ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ (ಕಶಾ. ೨೧೦).

[ಪರೋಕ್ಷ+ವಿನಯ]

ಪರೋಕ್ಷವಿನಯ (ನಾ). = ಪರೋಕ್ಷವಿನಯ: ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಾರ್ಥ
ವಾಗಿಸಿದ ದೀರಗಲು (ಎಕ. II (R), ೫೫೪-೬; 13ನೆಯ ಶತ).

[ಪರೋಕ್ಷ+ವಿನಯ]

ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). [ಜೈನ] ಪೂಜ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ
ಅವರ ಮರಣಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಗೌರವವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸು: ತಮ್ಮ
ಮಾತಾಪಿತೃಗಳಿಗರ್ಪಣೆಗೊಂದ ಕುಲದ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಂಗಿಯೊ ದೇವರ್ಗ್ಗಿ
ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮುಣಲದೊ × ವಿನೆ ನೂಲು ಬತ್ತದ ಮಣ್ಣುಂ (ಎಕ. III
(R), ಗುಂಡುಕೀ. ೫೬-೪; 1049).

[ಪರೋಕ್ಷವಿನಯ+ಕಿಯ]

ಪರೋಕ್ಷಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). = ಪರೋಕ್ಷಪ್ರಮಾಣ: ಗ್ರಂಥವಿಮರ್ಶಕನು
... ಪಾಠರೂಪವನ್ನು ಬಾಡ್ಯ ಅಥವಾ ಪರೋಕ್ಷಸಾಕ್ಷಿಗಳಿಂದ
ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ (ಭಾರತ. ೪೩). [ಪರೋಕ್ಷ+ಸಾಕ್ಷಿ]

ಪರೋಟಾ (ನಾ). (ತುಪ್ಪ ಹಚ್ಚಿ ಬೇಯಿಸಿದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ

ಗೋಧಿರೊಟ್ಟಿ : ಬಿಸಿನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದವು. ಅನಂತರ
ಪರೋಟಾ ಭೋಜನವಾಯಿತು (ಅಬೂಬ. ೫೬).

[←ಹಿಂ. ಪರಾಕಾ, ಪರಾಕಾ]

ಪರೋಟು 'ಪರಡ್ತಿ' ನೋ.

ಪರೋತ್ತಮ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಪರದೈವ :
ಪರಶಂಕರ ಪರಂಜೋತಿಯ ಪರೋತ್ತಮ ಕರುಣಿಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೮೬). [ಪರೈ + ಉತ್ತಮ]

ಪರೋತ್ಸುತಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಉತ್ಕರ್ಷ; ಇನ್ನೊಬ್ಬರ
ಅಭಿವೃದ್ಧಿ : ಮುಕುನಿ ವಿಘ್ನೇಶನಂ ತಿಳುವದಂಬು ಪರೋತ್ಸುತಿ ತತ್ತ
ರಂಗಸಂಕುಳವು . . . ಎನೆ ಮೇರೆದಪ್ಪಿದ ರತಾಮೃತವಾರ್ಧಿಯನೀನಿ
(ಶಾಂತಿ. ೬-೧೨೦). [ಪರೈ + ಉತ್ಸುತಿ]

ಪರೋಪಕಾರ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಮಾಡುವ ನೆರವು.—
ಸಹಾಯ : ಪರೋಪಕಾರಕಾರಣಪರನಪ್ಪನಂ ಮನದೆ ಮೆಚ್ಚದರಾರಧಿ
ಮಾನಯಪ್ಪನಂ (ಕವಿ. ೧-೧೨೬); ಪರೋಪಕಾರವಿಧೂತಿ ಶಿವಧೂತಿ
ಕರುಣಾರಸಾರ್ಧದಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೦-೧೫).

[ಪರೈ + ಉಪಕಾರ]

ಪರೋಪಕಾರಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ನೆರವು ನೀಡುವವನು;
ದಯಾಪರ : ನೈಪತೀ ಪರೋಪಕಾರೀ . . . ರಿಪುಗಳಮನರಿದು
ಗೆರೆಯಾಗಾಹವದೋಳ್ (ಕವಿ. ೨-೨೪). [ಸಂ. ಪರೋಪಕಾರಿನ್]

ಪರೋಪಜೀವಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ
ಬದುಕುವ ಜೀವಿ; ಪರಾವಲಂಬನದಿಂದ ಜೀವಿಸುವ ಮನುಷ್ಯ,
ಸಸ್ಯ, ಪ್ರಾಣಿ ಮುಂತಾದವು : ಕೀಟಗಳು . . . ಪರೋಪಜೀವಿ
ಗಳಂತೆ ಒಂದೇ ಆಶ್ರಯಜೀವಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಕೀಟ. ೪).

[ಪರೈ + ಉಪಜೀವಿ]

ಪರೋಪದೇಶಪಾಂಡಿತ್ಯ (ನಾ). ತಾವು ಆಚರಿಸದೆ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ
ಮಾತ್ರ ಬೋಧನೆ ಮಾಡುವ ಪಾಂಡಿತ್ಯ—ವಿದ್ವತ್ತು :
ಈ ಪರೋಪದೇಶಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬರುತ್ತದೆ
(ರಂಗರೋ. ೫೪). [ಪರೈ + ಉಪದೇಶ + ಪಾಂಡಿತ್ಯ]

ಪರೋಕ್ಷಿ (ನಾ). ಬೆರಲೆ; ಜೊಂಡಿಗ : "ಪರೋಕ್ಷಿ, ತೈಲ
ಪಾಯಿಕಾ—೨ ಹೆಂಡೇಮೂಗಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೬೧).

[ಸಂ. ಪರೋಕ್ಷಿ]

ಪರ್ಕಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಕೆರೆಬಸುರಿ ಮರ :
"ಪರ್ಕಟಿಯೆನಲು [ಪಾಶಾಂ. ಪರ್ಕಟಿಕೆನಲು] ಬಸುರಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ.
೨೬-೨೦). [ಸಂ. ಪರ್ಕಟಿ]

ಪರ್ಕಿಸು 'ಪರಿಕಿಸು' ನೋ.

ಪರ್ಗಣ 'ಪರಗಣೆ' ನೋ.

ಪರ್ಗನೆ 'ಪರಗಣೆ' ನೋ.

ಪರ್ಗುಣ 'ಪರಗಣೆ' ನೋ.

ಪರ್ಚಿಸು, (ಕ್ರ). ಚಾಡಿಹೇಳು; ದೂರುಹೇಳು : ಎನ್ನಯ
ಸೊಬಗಂ ಗಿಲ್ಮಳ್ ಕನ್ನಿ ದಲಂದೆಂದು ರತಿಯ ಪರ್ಚಿಸುತಿರ್ಪಳ್ ತನ್ನಯ
ನಲ್ಲನಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೧೩೫). [ಪರ್ಚು + ಇಸು]

△ ಪರ್ಚಿಸು, 'ಪಚ್ಚಿಸು' ನೋ.

ಪರ್ಚು, ಪಚ್ಚು, ಪಚ್ಚು (ಕ್ರ). ೧. ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳು;
ಹಿಪುಮಾತಾಡು; ಹಿಪುಗುಟ್ಟು : "ಪರ್ಚು (ಅರ್ಚು)—ಅನ್ಯಕ್ತ
ಧ್ವನಿ (೩ಸುಗುಟ್ಟು)" (ಕಮಧಾ); ಅವತಂಸಾಶೋಕನವಪ್ರವಾಕರುಚಿ
ಮುಕುನಿ ರೂಪುಗೊಂಡವೊಲೆರಡಂ ಕಿವಿಗಳೊಳಮಾಯಮಂ ಪರ್ಚುವ

ಕಲ್ಪಿತ ತೆಜದಿನೆಸೆದು ದಾಸ್ಯಾಯಿಕೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೩-೬೬); ಉದ್ಭವ
ನಾಗರ್ದ ಕಂಸಂ ಪದಿಯಜನಂ ಕರೆದು ಕಿವಿಯೊಳ್ ಪರ್ಚುವುದಂ
(ಅರ್ಧನೀ. ೮-೬೩ ಪ); ಸಿಂಗಾರಮ್ತು :—(ಬಾಗಿ, ಆತನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ
ಪರ್ಚುತೆರುವರು) (ದಿಟ್ಟ. ೧೬-೧೯). ೨. ಚಾಡಿ ಹೇಳು; ಹಿಪು
ತಾಡು : ಮುಲ್ಲನೆ ಮೇಳಿಸಿ ಪರ್ಚುವ ಲಲ್ಲಿಯಿಸುವ ಪೆಜರನಟ್ಟ
ದೂಜುವ ಪಲವುಂ ಪೊಲ್ಲಮೆಯಂ ಕಲಿಸುವ ಮುನಿಯಲ್ಲಿ ಜಿನೋಕ್ತಿಯನೆ
ಕೇಳಲಾಗದು ಚತುರಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೧೨); ವಿಶಾಂತದೊಳ್
ರದಂ ಬಳಕ್ಕಪ್ಪಗಳವತಂಸದಂತೆ ಕಿವಿವೊಕ್ಕೇನಾನುಮಂ ಪರ್ಚದಂ
(ಅನಂ. ೧೩-೪೦). ೩. ಗುಟ್ಟುಮಾಡು; ಕಿಚಿಕಿಚಿ ಎಂದು
ಶಬ್ದಮಾಡು : ಅಜಿತುವ ಶಿವಗಣಂಗಳ ಪರ್ಚುವ ಮಂಕರರಾರ್ಪ
ಮಾಲಿನಿಯರ . . . ನಲಿಪ ಬೇತಾಳಂಗಳ ಕೋಲಾಹಲಂ ಬಿಡುಸಾಗಲಾ
(ರಾಮಾ. ೧೩೨-೨೨). ಪಚ್ಚು, ೧. ಹಚ್ಚನೆ ಗುಟ್ಟುಮಾಡು
ಲೋಗರೊಳಚ್ಚಿತ್ತಿದ ತೆಜದಿ ನೆರವು ತೊಟ್ಟು ರೊಳಗಲಾ ಪಚ್ಚುವ
[ಪಾಶಾಂ. ಪರ್ಚಿದ] ಕಾಮಿನಿ ತಪ್ಪಲೊಡರ್ಪವಳಟ್ಟಿ ಪೆಜರೊಳಾದೊಡೆ
ನಿರತಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೧೧; ಮದಕಿ. ೮-೩೬ ನೋ); ಅರಸಿ ಮದನ
ವೀಣೆಯ ಕಿವಿಯಂ ಪಚ್ಚುವುದಂ (ಚಂದ್ರ. ೬-೯೨ ಪ); ಕರೆಯಲ್ಪಡದೆ
ಹೀಕಮರ್ಧಕನುಮೆನ್ನಂ ಪಚ್ಚುವಂ (ಅನಂ. ೬-೮). ೨. ಪಚ್ಚು :
೨. ಅಪಾನಯೋವೋರೂ ಅಬಿವಲ್ಪಬ್ಬುದೋರ್ × × ಮನದೆ
ನೆನೆವೊರುಂ ಅಬಿಮನೆನ್ನುಪಾದೇಸಂ ಕೊಡುಪೊರುಂ ಪಚ್ಚುಮಹಾ
ಪಾತಕಸಂಯುಕ್ತರಪ್ಪೊರ್ (ಎಳ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೪-೪; ಸು. 675 ?).

ಪರ್ಚಿ ಪೇಲ್, ಪಚ್ಚಿ ಪೇಲ್ = ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳು,—
ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳು : ಪಗೆವರಂ ನಾಳೆ ಕಾದಿ ಗೆಲ್ಲುವೆಂದು ಹಿತೋಪ
ದೇಶಂಚೆರಸು ಜಳಮಂತ್ರೋಪದೇಶಮಂ ಕಿವಿಯೊಳ್ ಪರ್ಚಿ ಪೇಲ್ವು
ಕುರುಹಿತಾಮಹಂ ಸಂಜಯನಂ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಲ್ಲಿಗೆ . . . ಅಟ್ಟ
(ಪಂಚಭಾ. ೧೩-೬೦ ಪ); ತೊಟ್ಟನೆ ಭೂಕಾಂತೆಗೆ ಪರ್ಚಿ ಪೇಲ್ವು
ತೆಜನಾಯ್ತೀರಂತೆ ಪುಷ್ಪೋಪಹಾರನಿಕಾಯಕ್ಕೇಜಿಗ್ಧ ಮಾದ್ಯದಳಿ
ಝಂಕಾರಸಾರಸ್ವನಂ (ಶಾಂತೀ. ೩-೧೨೨); ನಳಂ ನಿನಗಿಂದನಳಂ
ದಿಟಕ್ಕಿನಲಾ ಮದನದವಾಗ್ನಿಯೊಳ್ ತನುವನಾಗಳೆ ನೀಗುವಳೆಂದು
ಪರ್ಚಿ ಪೇಟದೆ ಸಖಿಯರ್ ಸಮಂತು ದಮಯಂತಿಗೆ ಮಾಬ್ಬರನೇಳ
ಶೈತ್ಯಮಂ (ನಳ. ೧೯೬); ಉಂಬ ತಾಣದಿಂದ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ
ಪ [ಪಾಶಾಂ. ೫, ಮ, ಮು]ಚ್ಚಿ ಪೇಳ್ವಂತೆ ಕಂಠು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ನೇಮಿಸಿ
. . . ಹೋದನು ದೇವ (ಪ್ರಭುರೋ. ೯-೧೪). ಪಚ್ಚಿ ಪಚ್ಚಿ = ಹಿಪು
ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳು; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳು : ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಸುರಗಣೆಯೆಲ್ಲೆಲ್ಲದ
ದೇವಿಯರ್ಕಳಲರುಸಿರ್ಪತ್ತಿಲ್ಲ ನಮಗವರೆ ಜಗತೀಪಲ್ಲಧನಂ ಪಚ್ಚಿ ಪಚ್ಚಿ
ಮೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡರ್ (ಅಜಿತ. ೬-೧೦೦).

△ ಪರ್ಚು, 'ಪಚ್ಚು' ನೋ.

ಪರ್ಚು, ಪಚ್ಚು (ನಾ). ಗುಟ್ಟುಮಾಡು; ಕಿವಿಮಾಡು;
ಹಿಪುಮಾಡು : ಸುಕರಂ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡೆ ದೇವ ಪೆಜತೀಂ ಸಂಜೀವಕಂ
ದಾನಪಾವಕನಾದಂ ಭವದಿಪ್ಪನೇವಳಗಣಕ್ಕೇಂ ಪರ್ಚುವೇಂ [ಪಾಶಾಂ.
ಪಚ್ಚಮೇಂ]ಮಂಕಣಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೩-೨೩); ಪಕ್ಕಿಗಳ ನೆರವಿಯೊಳ್
ಬೆರ್ಚು ಹಕ್ಕಿಸುವ ಮಂತ್ರದೊಳೆ ಪರ್ಚು (ಬಂಪು. ೧-೧೯). ಪಚ್ಚು :
ವಿರೋಧಿ ಬೆಗರ್ತುಗೊಂಡನಸುಮಂಜಿದೆಯ್ತಂದಂ ಕಾದಲ್ಕಿ ಪೂಣ್ಡು
ಪೂಡರ್ಪಿನಿಂದನೆ ಬಬು[ಕ]ದಕ್ಕೇ ಪ[ಚ್ಚು] [ಪಾಶಾಂ. ಪ್ಚಂ] ಮಂಕಣಂ
ತೊಡೆದನ್ನನೀಯ[ನುವರದೊಳೇಂ] ದಿಟ್ಟಕ್ಕಾಂ ಸಾಲ್ವನಾರ್ ನೆರೆ
ದಾನೆಯಂ (?) (ಧರ್ಮ. ೪-೨೬); ಶಿರಿಯಂ ನೋಡೆ ಶುಭೇತರ
ಗ್ರಹಗಣಂ ವರ್ಪಕ್ಕಿ ತಲ್ಲಗ್ಗಿ ಪಾತನಂ ಸಂಜಯಮೇನೊ ಪೊಂದುಗುಮ

ದಕ್ಕೇಂ ಪಟ್ಟ[ಪಾಣಂ. ಪಂಚ]ದೇಂ ಮಂತ್ರಣಂ (ಜಾತಕ. ೬-೧೬).

[<ಪರ್ವತೋ]

ಪರ್ವತೋಳ್ 'ಪಚ್ಚುಗೊಳ್' ನೋ.

ಪರ್ವತುಡು 'ಪಚ್ಚುಗೊಡು' ನೋ.

ಪರ್ವತುಗೊಂಟಿ 'ಪಚ್ಚುಗೊಟಿ' ನೋ.

ಪರ್ವತುಗೊಡು 'ಪಚ್ಚುಗೊಡು' ನೋ.

ಪರ್ವತುಗೊಳ್ 'ಪಚ್ಚುಗೊಳ್' ನೋ.

ಪರ್ವತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಮರದರಿಸಿನ:

"ಹೀತದ್ರಿ, ಕಾರೇಯಕ: . . . ದಾರುಹಂದ್ರಾ, ಪರ್ವತೀ-೭ ಮರದರಿಸಿನ, ಕಸೂರಿಅರಿಸಿನವೆಂದು ಕೆಲವರನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೩೫).

[ಸಂ.ಪರ್ವತೀ]

ಪರ್ವತೃ (ನಾ). ೧. ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಮೋಡ, -ಮೇಘ:

ದಂತಕಾಂತಿಯಂ ಗೊಂಚಲ್ಪೊಂಚೆಂದು ಗರ್ಜನೆಯಂ ಪರ್ವತೃಜನ್ಯಧ್ವನಿ

ಯೆಂದು ಮುಂದುಗೊಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟನೆ . . . ಬೆಗಡುಗೊಂಡು ತಳವಾ

ತರುಣಮರಾಳಂಗಳೆಂ (ರಾಜಕೀ. ೧-೧೦೨ ವ). 'ಪರ್ವತೃಗರ್ಜನ'

ಪರಾ. ೨. ಗುಡುಗಿನ ಶಬ್ದ; ಮೇಘಧ್ವನಿ: "ಅಭ್ರಗರ್ಜನೆಯ

ಪರ್ವತೃವೆಂಬುದು" (ಮಂಗಳಾ. ೧೪೧-೧೬). ೩. ಮಳೆ; ವರ್ಷ:

ಅಮರಸಂಪ್ರದೃಪತೋದಧೀಲೀನವಹಂ ಪರ್ವತೃಮೋಹಪ್ಪಮಬಹು

ಮಹಿಸೀಸಂಕುಲಂ ಯಾಮಿನೀಸಂಭವತುಂಭನ್ಮಂದಿರಂ ನಿಂದುದು ಹಿರಬಿ

ರೋತ್ತಾಳಮಂಥೋದಪಾಳಂ (ಅನಂತ್. ೯-೭). ೪. ಮಳೆಯ

ಅಧಿದೇವತೆ; ಇಂದ್ರ: "ಇಂದ್ರ: . . . ಗೋಪತಿ: . . .

ಪರ್ವತೃ: . . . ಮೇಘವಾಹನ:—ಈ ಕ್ಷಿಪ್ರದೇವೇಂದ್ರನ ಪರಾ"

(ಹಲಾಯ. ೧೦-೫೨); ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿಯಾದ ಶ್ರದ್ಧೆಯು ಪರ್ವತೃನೆಂತೆ

ಬಲಕಾಲಿಯೂ ಪೂಜ್ಯನೂ ಆದ ಸೋಮನನ್ನು ದ್ವಲೋಕದಿಂದ

ತಂದಳು (ಪುರ್ವಾ. ೫೨). ೫. ಪರಮಾತ್ಮ; ವಿಷ್ಣು: "ಪರ್ವತೃ:

ಪರಮಸ್ಯ ಜನ್ಮಮುಕ್ತಿ ಪರ್ವತೃ:"—ಜನನವಾಗುವ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಜನ್ಮ

ವೆಂದು ಹೆಸರು. ಪರಮನ ಸೇವಾರ್ಥ ಹುಟ್ಟುವ ಪದಾರ್ಥಗಳುಳ್ಳವನಿಗೆ

ಪರ್ವತೃನೆಂದು (ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು) ಹೆಸರು. ಈ ಪರ್ವತೃಗರ್ಜನವು

ವಾಸುದೇವನು (ಹಸಾರ. ೬-೨ ತಾತ್ಪರ್ಯ). ೬. ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯ

ರಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು: ಧಾತಾ ಆರ್ಯಮಾ ಮಿತ್ರ ವರೂಣ ಇಂದ್ರ ವಿವಸ್ವಾನ್

ಪರ್ವತೃ ಪೂಷ ಅಶ್ವಮಾನ್ ಗಭಸ್ತಿ ಮಾನ್ ತ್ವಷ್ಟು ವಿಷ್ಣು ಗಳೆಂಬವರೇ

ಶ್ರಮದಿಂದ ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರು (ವಿವೇಕ. ೨೧೫). [ಸಂ.]

ಪರ್ವತೃಗರ್ಜನ (ನಾ). ಮೋಡದ ಗರ್ಜನೆ; ಗುಡುಗಿನ ಶಬ್ದ:

ಆಗಲವನ ಗರ್ವಗರ್ಭಂಗಳಪ್ಪ ನಿರ್ಭರೋಕ್ತಿಗಳಂ ಕೇಳ್ವು ಕುಮಾರಂ

ಪರ್ವತೃಗರ್ಜನಮಂ ಕೇಳ್ವು ಕೇಸರಿಕುಮಾರನಂತು ಕೇಳದೂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೭೪ ವ).

[ಪರ್ವತೃ+ಗರ್ಜನ]

ಪರ್ವತೃಜಪ (ನಾ). ಮಳೆಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಮಳೆಯು ಅಧಿ

ದೇವತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ಜಪ, -ಪ್ರಾರ್ಥನೆ: ಸಕಾಲ

ದಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಬರದಿದ್ದರೆ ಪರ್ವತೃಜಪ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮಳೆ ಸುರಿಯು

ವುದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಜನರಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಪರ್ವತೃ+ಜಪ]

ಪರ್ವತೃಸ್ತ (ನಾ). ಮಳೆಯ ಅಧಿದೇವತೆಯನ್ನು ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ

ಬಿಡುವ ಅಸ್ತ್ರ; ಮೇಘಾಸ್ತ್ರ; ವರುಣಾಸ್ತ್ರ: ಅರ್ಜುನನು . . .

ಪರ್ವತೃಸ್ತದಿಂದ ಮೇಘಗಳನ್ನು ಬರಿಸಿ ನಾಯವ್ಯದಿಂದ ಗಾಳಿಯನ್ನು

ಎದ್ದಿಸಿದನು (ಮಹಾ. ೨೩). [ಪರ್ವತೃ+ಅಸ್ತ್ರ]

ಪರ್ವಿ (ನಾ). ದ್ರಾವಿಡಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮತ್ತು ಆ ಭಾಷೆ

ಯನ್ನಾಡುವ ಒಂದು ಜನಾಂಗ: ಪರ್ವಿಭಾಷೆ ಅಸಂಸ್ಕೃತ ಅಥವಾ

ಶ್ರಾವಣಭಾಷೆಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಥವಾ ಪ್ರತ್ಯೇಕ

ಪಂಗಡವೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದ ಭಾಷೆ (ದ್ರಾವಿ. ೧೪೨).

ಪರ್ವ (ನಾ). ೧. ರೆಕ್ಕೆ; ಪಕ್ಷಿ; ಗರಿ: 'ಪರ್ವತನು' ಪರಾ.

೨. ಎಲೆ; ದಳ; ಪತ್ರ: "ಬರ್ಹಂ, ಪರ್ವಂ, ದಳಂ, ಪತ್ರಂ,

ಪಲಾಶಂ, ಭವನಂ, ಭವ:—ಈ ಏಳು ಮರದ ಎಲೆ" (ಹಲಾಯ. ೩೧-೩೧);

ಆಯತರಂಗವಲ್ಲಿಪರಿಶೋಭಯಂನಂಟತಚಾರುಕೀರ್ಣಪರ್ವಾ

ಯುಧಪಾಳಿತೋರಣವಿರಾಜಿತಮಂ . . . ಅನಂದಿತಸುಂದರರಾಜಮಾರ್ಗಮಂ

ಶ್ರೀಯಂ ನಿವಾಸಮಂ ಪುಗೆ ಸ್ವಪೇಶ್ವರಕನ್ಯಕೆಯುಂ ಕುಮಾರನುಂ

(ರಾಂಕ. ೬-೪); ವಸ್ತುವಿಪ್ಪ ಭೇದವ ಬಲ್ಲೆನೆಂದರೆ ಪರ್ವದೊಳಗಿಪ್ಪ

ಪಟ್ಟಿಯಂತೆ . . . ಅದು ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಬಾಕೆದು (ಮೋಳಮಾ. ೬-೨೦);

ನಾಗವಲ್ಲಿಯ ಹಿಂದು ಮುಂದನ್ನು ನೀಗಿ ಕಳೆಯದೆ ಚೂರ್ಣಪರ್ವತಾಗ

ವಿಲ್ಲದೆ ದಂತಧಾವನಪರ್ವವನು ಸವಿದು ಭೋಗಿಸುವೊಡೆ . . . ಅವನನು

ನೀಗಿ ಕಳೆವಳು ಭಾಗ್ಯವಧು (ಕುವ್ಯು. ೩-೫೯). ೩. ವೀಳೆಯದೇಲೆ;

ನಾಗವಲ್ಲಿ: ಸ್ಥೂಲವದಿಕೆಯಾದಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರ್ವವಾದಂತೆ ಕಾರಣ

ಚೂರ್ಣವಾದಂತೆ ಮೂಳು ಕೂದಿದ ಮತ್ತೆ ಬಣ್ಣವಾಯಿತ್ತು ರಜ

(ಮೋಳಮಾ. ೧೦೮-೧೨೦); ಪೊಂಬರಿಯಾಡಿ ಪೋಳ್ವನೆಯವಡೆದಿದ್

ಸಂಬಳಿಯು ಪರ್ವಚೂರ್ಣ ಕೊಂಬ ಕರ್ಪೂರಕರಂದವ ಸ್ವರನ ತಲೆಗಿಂದಿ

ನೊಳ್ ತಂದಿರಿಸಿದರು (ಮೋಹ. ೧೬-೨೭). ೪. ಮುತ್ತುಗದ

ಮರ; ಪಲಾಶ: "ಪಲಾಶ, ಕಿಂಕುಕ, ಪರ್ವ, ವಾತಪೋತ:—

೪ ಮುತ್ತುಗದ ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೧೮). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ

ಕ್ರೀಮಿ (?): ಕುಂಭು ಘುಣ ಮತ್ಯುಣ ದಂಶ . . . ಇಂದ್ರಗೋಪ

ಪರ್ವ ವೃತ್ತಿಕ ಸಪಾದ ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಕಾದಿ ತ್ರೀಂದ್ರಿಯಂಗಳ್ ಸ್ವರ್ಜನ ರಸನ

ಘ್ರಾತೇಂದ್ರಿಯದೋಧಕಲಿತಂಗಳಪ್ಪವು (ತತ್ತ್ವ. ೯೮). [ಸಂ.]

ಪರ್ವಕುಟಿ (ನಾ). ಎಲೆ, ಹುಲ್ಲು, ಗರಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ

ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಮನೆ; ಪರ್ವಶಾಲೆ; ಎಲೆವನೆ: ಶಿಕ್ಷಣಸರವರ

ಪರ್ವಕುಟಿಗಳ್ ಕಳುಹಿ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೪೩-೩೧); ತಾನೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೂ

ಸಂಧ್ಯಾಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಪರ್ವಕುಟಿಯ ಬಳಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಂತೆ . . .

ಕನಸು ಕಂಡಳು (ಶಾಂಕಲ. ೨೩೭). [ಪರ್ವ+ಕುಟಿ]

ಪರ್ವಕುಟೀರ (ನಾ). = ಪರ್ವಕುಟಿ: ಪರ್ವಕುಟೀರದೊಳ್ ತಲೆ

ತಳ್ಳದೊಳಿರ್ದು . . . ಸುಖಸಮಾಧಿಯನಾಂತೆಸದಂ ಮುನೀಶ್ವರಂ

(ದಶಕ. ೮-೫೪); ಅವಳ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಪಂಕ್ತಿಯಿಂದ ಗುಡಿಸಲಿನ

ಎದುರು ಸುಂದರ ಕೈತೋಟವು ನಿರ್ವಟ್ಟು ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯ ಪರ್ವಕುಟೀರ

ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ಹೇಮಂತ. ೯೧). [ಪರ್ವ+ಕುಟೀರ]

ಪರ್ವಗೃಹ (ನಾ). = ಪರ್ವಕುಟಿ: ಶಿಕ್ಷಣಯಾನಂತೆ ಕವಿದುವು

ಕಡಲ ತೀರಮಂ ಪರ್ವಗೃಹಗಳ್ ಚರ್ವಾಧಾದಿತಂ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೫೪೪-೧೧೬).

[ಪರ್ವ+ಗೃಹ]

ಪರ್ವತನು (ನಾ). ಗರಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶರೀರ; ರೆಕ್ಕೆಪುಕ್ಕು

ಗಳಿರುವ ಮೈ; ಪಕ್ಷಿಯ ದೇಹ: ಕೂಗೋಣ್ಣಿ . . . ಪರ್ವತನು

ವಾಗಿ, ಹರಪರ್ಯಾನಂ ವೆರಿಸಿ ಮಿರುಮಿರುಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂ ಗರಿಮೆಯ್ಯನಂ

ಕಂಡು ಸಂತೋಷಿಸಿತು ಶಕುನಮಂಗಳಕೆ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೩೯೨-೩೯೧).

[ಪರ್ವ+ತನು]

ಪರ್ವದ್ರಮ (ನಾ). ಮುತ್ತುಗದ ಮರ; ಪಲಾಶ: ಏರಿದನು

ಸೌಮಿತ್ರಿ . . . ವಿರಳಪರ್ವದ್ರಮದ ಪುಷ್ಪಿತಶರೀರದಾ ಸ್ವರ್ಗಜುಂದಿತ

ಸಾಲದನ್ನು ತಲೆದ ಕರದ ಗೋಪುರಕೆ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೫೬-೧೪೬).

[ಪರ್ವ+ದ್ರಮ]

ಪರ್ವಪುಟಿ (ನಾ). ಎಲೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ದೊನ್ನೆ; ಪತ್ರಪುಟ:

ಮುನಿಕುಮಾರಂ ಕೃತಸ್ತಾನನಾಗಿ . . . ಎನ್ನಂ ಪರ್ವಪುಟದೊಳ
ತಳದು ನಿರ್ವರ್ತತ ನಯಮರಪ್ಪ ಮುನಿಕುಮಾರಂ ಬೆರಸು ನಿಜಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ
ಪೋಗಿಪೋಗಿ (ಕಾದಂಬ್ರ. ೨೧೪). [ಪರ್ವ+ಪುಟ]

ಪರ್ವಪುಟ (ನಾ). - ಪರ್ವಪುಟ: ಪರಪುಷ್ಪದಂತೆ ಪುಗಲೆಂಬರ
ಮಾತಂ ವಿವಾಹ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಪೋಕ್ಕು ಸರೋವರಮಂ ಮೊಗದಂ ಜಲಮಂ
ಸರೋಜವಿಸ್ತೀರ್ಣಪರ್ವಪುಟಕಾಹಸ್ತಂ (ಪಂಜಾಮಾ. ೬-೧೦೫).

[ಪರ್ವ + ಪುಟ]

ಪರ್ವಭವನ (ನಾ). - ಪರ್ವಕುಟ: ರಘುಭೂಪಾಲಕನು ರಿಪು
ವಿಜಯವಿಭವದ ಲೀಲೆಯಲಿ ನಿಜಪರ್ವಭವನಕ್ಕೆ ಬರಲು (ಕೊರಂ. ೩-೬-೧).

[ಪರ್ವ + ಭವನ]

ಪರ್ವಭೋಜನ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಯನ್ನು ತಿನ್ನುವುದು. ೨. ಗಿಡದ
ಎಲೆಗಳನ್ನೇ ಆಹಾರವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಮೇಕೆ, ಆಡು
ಮುಂತಾದುವು. [ಪರ್ವ + ಭೋಜನ]

ಪರ್ವಮಂದಿರ (ನಾ). - ಪರ್ವಕುಟ: ಕೊರನೆಯ ಶ್ರೀನೃಸಿಂಹನು
ಬಂದು ಹೊಕ್ಕನು ಪರ್ವಮಂದಿರದ (ಕೊರಂ. ೩-೧-೪೪).

[ಪರ್ವ + ಮಂದಿರ]

ಪರ್ವಮಾಲೆ (ನಾ). ಎಲೆಗಳನ್ನು ಪೋಡಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಸರ,-
ಹಾರ: ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯ ಗೊಟೆ, ಬೋದು, ಕಿಡಕಿ, ಮಾಡ,
ಜಂತಿಯ ಈ ತುದಿಯಿಂದ ಆ ತುದಿ, ನಾವು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಈ ಪರ್ವ
ಮಾಲೆಯಿಂದ ಆಲಂಕೃತವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದವು (ದೀಪಕ. II, ೨).

[ಪರ್ವ + ಮಾಲೆ]

ಪರ್ವಲಭು (ನಾ). [ಜೈನ] (ಮೇಲಿನಿಂದ ಬೀಳುವಾಗ ಪೆಟ್ಟು
ತಾಗದಂತೆ) ಶರೀರವನ್ನು ಎಲೆಯಷ್ಟು ಹಗುರಗೊಳಿಸುವ
ವಿದ್ಯೆ: ನೊಂದು ನಿತ್ತರಿಸಲಾಜದೆ ಭೋಜನ ದಿಟ್ಟು ತಾಂ ಮಹೀತಳೆ
ದೀಯುತ್ತಂ ನಮ್ಮ ನೋವಿಂಗಾಜದೆ ಪರ್ವಲಭುವೆಂಬ ವಿದ್ಯೆಯಂ
ಬೆಸುವುದುಂ (ಪಾಂಕಿಪು. ೪-೯೩ ವ); ಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿ ಕಾಮರೂಪಿಣಿ . . .
ಪರ್ವಲಭು . . . ಅಭೋಗಿನಿಯೆಂದಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಕುಲವಿದ್ಯೆ
ಜಾತಿವಿದ್ಯೆ ಸಾಧಿತವಿದ್ಯೆಗಳೊಳ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿದುರ್(ಪಾಂಕಿಪು. ೧೯೬).

[ಪರ್ವ + ಲಭು]

ಪರ್ವಲಭುವಿದ್ಯೆ (ನಾ). - ಪರ್ವಲಭು: ತನ್ನ ಕರ್ಣಕುಂಡಲಮಂ
ಬಾಳಕನ ಕರ್ಣಯುಗಲಂಗಳೊಳಮುಟ್ಟಿ ಪರ್ವಲಭುವಿದ್ಯೆಯನೀಡಾಡಿ
ಪೋಪುದುಂ (ಪಂಜಾಮಾ. ೪-೧೯ ವ). [ಪರ್ವಲಭು + ವಿದ್ಯೆ]

ಪರ್ವವಿಕ್ರಯ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಮಾರುವವಳು:
ನರ್ತಕಿಯ ನಾಟಕಿಯ ಪರ್ವವಿಕ್ರಯಿಯ . . . ಸೈರಂಧ್ರಿಯ ಕರ್ತವ್ಯ
ದಿಂದಿಬರೊಡನಾದೊಡೆ ಬಾಲೆಯರ್ತನೆ ದುರಾಚಾರಮಂ ಕಲೆವರು
(ಚೈಮಿಭಾ. ೫-೫೮). [ಪಂ.ಪರ್ವವಿಕ್ರಯಿನ್]

ಪರ್ವಶಾಲೆ (ನಾ). - ಪರ್ವಕುಟ: "ಯತಿಕುಟೀರಕ್ಷಮದು ಪರ್ವ
ಶಾಲೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೮-೨೦); ಮುಲ್ಲನೆ ನಿನ್ನ ಪರ್ವಶಾಲೆಗೆ ಮುನಿ
ವಿಜಯಂಗಿಯ" (ವಕಳು. ೮-೫೮); ಚಿತ್ರಮಯವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿತು ಪರ್ವಶಾಲೆ
ಶತಪತ್ರೋಡನೆಗೆ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೯-೪೨). [ಪರ್ವ + ಶಾಲೆ]

ಪರ್ವಾಸ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಸಸ್ಯ;
ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ: "ಪರ್ವಾಸ, ಕಂಜರ, ಕುಟೀರಕ:- ೩
ಕಗ್ಗೊಲೇಗಿಡದ ಹೆಸರು, ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ ಗಿಡ" (ಸುವಾಂಕಿ. ೧೩೦).
೨. ತುಳಸಿ. [ಸಂ.]

ಪರ್ವಾಹಾರ (ನಾ). - ಪರ್ವಭೋಜನ. [ಪರ್ವ + ಆಹಾರ]
ಪರ್ವ 'ಪರತ' ನೋ.

ಪರ್ವ 'ಪಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಪರ್ವಲ 'ಪರ್ವಲ' ನೋ.

ಪರ್ವಲ, ಪರ್ವಲ, ಪಟ್ಟಲ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು:
ನರಯಣನ ಪಾನಗೊಟ್ಟ ಪಟ್ಟಲ ದೇವಯಾನ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ನಕ್ಷಿ
ಮಕರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನರಪಟ್ಟಿಗಳೊನ್ನು (ಸೌಖ್ಯ. XI-೩, ೩೫-೧೦;
೨೩೩). **ಪರ್ವಲ:** ೨. ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು; ೩ ಈಗಿನ
ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹದಲಿ: ಶ್ರೀಭೈರನರಕ್ಷಣಯದ್ವಾರ್ಷ್ಯ
ನಿಗ್ರಹ ವಿ(೩)ಪ್ರಪ್ರತಿಪಾಳಕರಪ್ಪ ಶ್ರೀಮತ್ಪದ್ವಲನಾಲ್ಕುಯಾರ್ಪ್ಪ
ದಿಮ್ಮರ್ (ಇಳ. XII, ೯೨-೧೨; 1084). **ಪಟ್ಟಲ:** ೨. ಲೋಕ
ದೊಳಗೆ ನೆಗಟ್ಟ ಪಟ್ಟಲ ಸದಾ[ದಿ]ವಿಜರೇಂ ಕೃತಾರ್ಥರೊ (ಇಳ. XIII,
೯೨-೧೪; 1084). [?]

ಪರ್ವಿಪ್ಪ (ನಾ). ಸಂಪ್ರದಾಯ; ಪದ್ಧತಿ: ಇದು ಪೂರ್ವಿಕರಿಂದ
ಬಂದ 'ಪರ್ವಿಪ್ಪ' (ಸಮಾಚಾರ. ೧೨೬). [?]

ಪರ್ಮ, ಪದ್ಮ, ಹದ್ಮ, ಹರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ; ಗೃಧ್ರ: "ಪರ್ಮನ ಗೃಧ್ರಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೮);
ಸುಭದ್ರೆಯಪ್ಪ ವ್ಯಂತರದೇವತೆ ವಿಭಂಗಜ್ಞಾನದಿಂದಜುಡು ಬಲಾಶ
ರಿಸಿಯರಂ ಕಂಡು ಪಗೆಯಂ ನೆನೆದು ಪರ್ಮನ ರೂಪಂ ಕೈಕೊಂಡು ಬಂದು
ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಗಿರ್ದು ಕಣ್ಣಂ ತೋಡಿಸಿ (ವಜ್ರಾರಾ. ೧೩೮-೪); ನಿನ್ನಂ
ಕೊಂದನೆ ಬಿಸಿಟಾಂ ನಿನ್ನಂ ತೆಗೆಯದೆಯುಮನನೆ ಕರುಳಂ ಪರ್ಮಂ
ಮುನ್ನುಂಗಿಸಿ ನೋಡದೆಯುಂ ಮುನ್ನಮೆ ಯುವರಾಜ ನಿನ್ನನಾಂ
ನೋಡಿದನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೬); ತೊಡರ್ಪಂಸೈನ್ಯಂ ಬೆನ್ನಿತ್ತೊಡಹಾ
ಯನಾಂತೊಡದನ್ನೆ ಪರ್ಮಂಗೆ ಬಿಡುನಿಕ್ಕುವನೀಗಲ್ (ಚಂದ್ರಪು.
೧೦-೮೪); ಹರಣಂ ಹಮ್ಮಿಸಿ ಪರ್ಮಬಗಿದುರಿಯಂತೆ ಮಿಡುಮಿಡನೆ
ಮಿಡುಕಿ (ರಾಜಕೀ. ೧೩-೧೦೪ ವ). ೨. ಗರುಡ; ಗರುಡ್ಡ:
"ಪಕ್ಕಿಗಳಾಣ್ಣಂ" ಎಲರುಣವೆಗೆಯಂ, ಪರ್ಮ-ಈ ೩. ಗರುಡ್ಡಂಗೆ
ಪರ್ಮ" (ಕಕಸಾ. ೪೬-೧೨); ತೊಳಗುವ ಸಂಕುಂ ಪಾಟುಂಬಳೆ
ನೇರ್ಪಡೆ ಪರ್ಮನೇಟು ಬಂದೊಲವಿಂ ಪಜ್ಜಳಪ ಮುಗಿಲೆಡೆ
ಯೊಳೆದೊಂ ಪಳಕಳಿಸುವ ತೊಡವನಾಂತು ಸಿರಿವೆನ್ನರಸಂ (ಕವಿಪಾ. ೨೯೨);
ಅಂಬುಜನಾಭನ ಪರ್ಮ ಕಾಕೀಯನ ನವಿಲ್ . . . ನಿಂಧ್ಯವಾಸಿನಿಯ
ಮೃಗಾಂ ನಾಯಿಗಂದಲ್ಲವು ಸಾಹಸಮಲ್ಲದೇವನ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೨೩).
'ಪರ್ಮದೇರ' ಪರ್ಮ. **ಪದ್ಮ:** ೧. "ದಾಕ್ಷಾಯಿ, ೩.
ಗೃಧ್ರ:-ಹದ್ದಿನ ಹೆಸರುಗಳು, ಪದ್ಮ" (ಸುವಾಂಕಿ. ೧೫೯); ದೈತ್ಯನ
ಪೃಥುಕಿರೇಟಾಗ್ರದೊಳ ಪದ್ಮ ಕುಳ್ಳಿರಲುಮತಿಪಥಮೆಂದು ತಿಳಿಯದೆ
ತೆರಳ್ದನಸುಲಂ ಮರಣಕಥನಮಂ ತಿಳಿಯಲೀವುದೆ ಮನದಹಂಕೃತಂ
(ಚಿಬಪು. ೪೮-೬); ಪದ್ಮ ಕಾಗೆಗಳೆಂತೊ ಸಾತ್ವಿಕಮಪರ್ಣಯ ತಪೋಬನ
ದೊಳು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೫-೧೯); ಮುಳಿದು ಪದ್ಮನಿಂಜಾ ಪರಕುಪಾಣಿಯುಂ
ಮುಂದೆನಗೆ ನಡವಾ ಪ್ರಯಾಗದೆಗೆ (ಪರಕು. ೩೯-೨೬). ೨.
'ಪದ್ಮದೇರ' ಪರ್ಮ. **ಹದ್ಮ:** ೧. "ಪಕ್ಷಿಪ್ರಾಣಂ ಗೃಧ್ರಮನೆ
ಹದ್ಮ" (ಮಂಗರಾ. ೫೨-೯೧); ಅಂಬರಾಂತರದಲಾಡುವ ಹದ್ಮ ನಲೋಡು
ಕಣ್ಣುನಂ ನೋಡಿದನಗ್ಗೆ ತಂತೆ ಮಿಗಿಲೆಚ್ಚ ನೆಗಲ್ಲಿಯ ಪಯಿಜಘನುಪಂ
(ಎಳ. VI, ೨೦೯೪. ೩೧-೨೦; 1154 ?); ಆಕಾಶದಲಾಡುವ ಹದ್ಮ
ನೊಂದು ಸರ್ಪ ನುಂಗಿತ್ತ ಕಂಡೆ (ಆದವ. ೩೫-೧೦೦); ಹದ್ಮ ಕಾಗೆಯ
ಮನೆಗೆ ಪಾಣವಿದ್ಯದೊಳ ಗಣವನುತ ಬೊಬ್ಬಡುಹದ್ಮದರಿಬಲ
(ಕುವ್ಯಾಚ್ಯುತ. ೩-೪೩); ಮೇಳವಿಸಿದವು ಧೂಮಕೇತು ದಿಶಾಳಿಯಲಿ
ರಥಕೇತುಂದದ ಮೇಲೆ ಹದ್ಮಬಗಿದವು ಕಲಿ ಖರದೂಪವಾದಿಗಳ
(ಕೊರಂ. ೩-೫-೮); ಹಾಪು ಹೊಡೆದು ಹದ್ಮಗೆ ಹಾಕಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾಡ).

೨. ಹದ್ದು ಎನ್ನ ವಾಹನವಂತೆ ಹಾವು ಎನ್ನ ಹಾಸಿಗೆಯಂತೆ
ಹದ್ದು ಬೆಣ್ಣೆಯ ನಾ ತಿಂದನಂತೆ (ಪುರಾಣ. ೨-೧೯-೫). ಹರ್ಮು :
೧. 'ಹಡೆಹರ್ಮು' ಪರಾ.

ಹದ್ದಿನ ಕಣ್ಣು - ೧. ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಕಣ್ಣು ;
ದೂರದೃಷ್ಟಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಕಣ್ಣು : ಅವನ ಕಣ್ಣು ಹದ್ದಿನ ಕಣ್ಣಿನ
ಹಾಗೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೨) ; ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಎಷ್ಟು
ಬೇಗ ಈತ ಗ್ರಹಿಸಿದನಲ್ಲ ! ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅವನದು ಹದ್ದಿನ ಕಣ್ಣೇ !
(ಬಸವ. ೫೬). ೨. ಕೆಟ್ಟದೃಷ್ಟಿ : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಭೂಗತರಾದ ದೇಶ
ಶ್ರೀಮಿಗಳು ಸರಕಾರದ ಹದ್ದಿನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ದೀರ್ಘ ಕಿರುಕುಳವನ್ನೆಸಗುತ್ತರೇ
ಬಂದರು (ಕುರುಕಾ. ೧೫೦) ; ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಈ ಹೊಲಗಳ ಮೇಲೆ
ಸತ್ಯನಾಥರಾಯರ ಹದ್ದಿನ ಕಣ್ಣು ಕುಳಿತಿತ್ತು (ಮನ್ಮಥ. ೬). ಹದ್ದಿನ
ದೃಷ್ಟಿ - ಹದ್ದಿನ ಕಣ್ಣು ೨ : ಸಿದ್ಧಬಸವನ ಹದ್ದಿನ ದೃಷ್ಟಿ ಆ ಬಡವನ
ಮೇಲೆ ಬಿತ್ತು (ನಾಥೋರೇ. ೧೨೬). ಹದ್ದಿನ ಪಾಲಾಗು - ಸಾಯು ;
ನಾಶವಾಗು : ನಮ್ಮ ಯಜಮಾನನು ರಾಜಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಈ
ಕಡೆಯೇ ನೋಡುತ್ತಿರುವನು. ಆದುದರಿಂದ ನೀನು ಹದ್ದಿನ ಪಾಲಾಗುವೆ
(ಶಾಕುಂತ. ೬೬-೬). [ದೇ. ೩ ತಮಿ. ಪರುನ್ನು ; ಮಲ. ಪರುನ್ನು,
ಪರನ್ನು ; ತೆಲು. ಬಂದು ; ಕೊಡ. ಪದ್ದೀ ; ಕೋತ. ಪದಾ]

ಪರ್ಮದೇರ, ಪದ್ಮದೇರ (ನಾ). ಗರುಡನನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ
ಉಳ್ಳವನು ; ಗರುಡವಾಹನ ; ವಿಷ್ಣು : "ಅರಲ್ಪಾದಿಯಂ,
ಎಲರುಣಬಳ್ಳಿಗಂ, ಪಾಣುಂಬಳಿಗೈಯಂ, ಪರ್ಮದೇರಂ . . .
ಕಾನಯ್ಯಂ - ಈ ೧೨ ವಿಷ್ಣುಗೆ ಪೆಸರ" (ಕಶನಾ. ೪೬-೯) ; ಪರ್ಮ
ದೇರನ ನೇಮದಿಂದ ಮೈಗಣ್ಣು ವಂ ಪದ್ಮನಂತ್ಯೆತಂದು ಕಾಣ್ಣಂತೆ ಜನಕನು
ಪೊದ್ದಿ ಪಂದಿಸಿ . . . ಗದ್ದುಗೆಯನಡರೆ (ವಂಕರಾ. ೧-೨೦-೩೩).
ಪದ್ಮದೇರ : ಪದ್ಮಾಂಗನಾಗಿ ಭೂತಾತ್ಮಮಾಲೆಯ ಧರಿಸಿ ಪದ್ಮದೇರನ
ಸಲ್ಲನೊಂಬತ್ತುಪದ್ಯದಿಂದ ನುತಿತುತ (ಪ್ರಾಥರಾ. ೨-೪೫).

[ಪರ್ಮ + ಕೇರ್ಮ + ಅ.]

ಪರ್ಮವೇರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೇರು ; ಗರುಡಪಾತಾಳದ
ಬೇರು.

ಪರ್ಮವೇರ ಕಲ್ಮ - ಗರುಡಪಾತಾಳದ ಬೇರಿನಿಂದ
ತಯಾರಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಂದವಾದ ಔಷಧ ; ಮರೆಯೋಜ
ರೊಡವಿದರ ಪರ್ಮವೇರ ಕಲ್ಮಮಂ ಸಲವಿಂ ತಿಮಿರಿದರ ಸಂಜೆಯು
ರೆಂದು (ಕಾಲೂರ. ೧೦೪-೨೧೦). [ಪರ್ಮ + ಬೇರ]

ಪರ್ನ 'ಪನ್ನ' ನೋ.

ಪರ್ನಕರ್ಪೂರ (ನಾ). ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ : ಪಸುರುಳಿದ ನಾಗಪಲ್ಲಿಯ
ಪರ್ನಕರ್ಪೂರದೇವ ಜೋರ್ನಾಪ್ಪ ಭಾಗದ ಕ್ರಮಂಕಮುನು ಪೊನ್ನ ಸಂಬಳಿಗೆ
ಯೊಳಗೆ ತಿವಿ (ಪರಮೋ. ೧೪-೧೬). 'ಪನ್ನೆಗಪ್ಪುರ' ಪರಾ.

[ಪರ್ನ (< ಪನ್ನ) + ಕರ್ಪೂರ]

ಪರ್ನಕುಟಿ 'ಪನ್ನಗುಡಿ' ನೋ.

ಪರ್ನತಾಲೆ (ನಾ). ಎಲೆವನೆ ; ಪರ್ನಕುಟಿ : ಪರಿವಾ ಸರಸ್ವತಿಯು
ದಿಂಬದೋರ್ ಪರ್ನತಾಲೆಯ ರಚಿಸಿಕೊಂಡು ತಪಸಂ ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಿರಲು
(ಮರಂಗ. ೪೪-೬). [ಪರ್ನ (< ಪನ್ನ) + ತಾಲೆ]

ಪರ್ಪಟಿ (ನಾ). ೧. ಹಪ್ಪಳ ; ಪಪ್ಪಡ : "ಪಪ್ಪಳ(ಡ) - ಪರ್ಪಟಿ"
(ತದ್ಯ ಕೋ. ೨೪). ೨. ಕೆಬುರಿಯ ಎಲೆಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಸಸ್ಯ : "ಪರ್ಪಟಿ-ಪವಣ" (ಪಂಡಿತ. ೨೦೫).

[ಸಂ.]

ಪರ್ಪಟಿಕ (ನಾ). - ಪರ್ಪಟಿ ೨ : ಕೃತ್ತಿ ಕಂಟಕಿ ಪಾಂಸು ಪರ್ಪಟಿ

[ಪಾಶಾಂ.ಟಿ]ಕವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೬೪) ; ಕೆಗು ಕುದಿಯುಸುಗೆ ಶಿವ
ಕಳವಿಗೆ ಬಾಳಂ ಕಕ್ಕೆ ಮುಸ್ತಿ ಪರ್ಪಟಿಕಂ ಮುಟ್ಟಿ ಗೆಯಂದಿವಿಳುವುಂ
ಪೈತ್ತಿಗಜ್ಜರಂ ದಾಹಮುಂ ಪ್ರಳಾಪಮುಮುಟಾಗುಂ (ಲೋಕೋಪ.
೯-೧೪). [ಸಂ.]

ಪರ್ಪಟಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ಬಸರಿ ಪರ್ಪಟೀ
ಪ್ಪಕ್ಕಾಪ್ಪಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೩-೨). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಸುವಾಸನೆಯ ಮಣ್ಣು. [ಸಂ.ಪರ್ಪಟೀ]

ಪರ್ಪರ (ನಾ). ಕರ್ಕಶ ; ಕರೋರ ; ಗಡುಸು : "ಪರ್ಪರಮೆನೆ
ಕರ್ಕತದೊಳ್" (ಕರ್ಕಾಶಿ. ೩೬). 'ಪರ್ಪರಿಕೆ' ಪರಾ. [?]

ಪರ್ಪರಿಕೆ (ನಾ). ಕರ್ಕಶತೆ ; ಕರೋರತೆ ; ಗಡುಸುತನ :
"ಪರ್ಪರಿಕೆ - ಕರ್ಕಶತೆ" (ತಮದ. ಪರಿ. ೨) ; ಬಂದಿರದವರ್ಗದಿರಂ ನಡೆ
ತಂದಿರಂ ತಮ್ಮನಾತನಣ್ಣಂ ತಾಂ ನೋಡೆಂದು ನಿಜಸೂತನಜಾಪೆ
ಮುಕುಂದನ ಪರ್ಪರಿಕೆ ಮುನಿಸನೊದವಿಸೆ ಮನದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು.
೪-೪೧) ; ತೇಲ್ವರನೊಂದು ಪೊಡರ್ಪಿನ ಪರ್ಪರಿಕೆಯ ರೋಸದ ದೀರದ
. . . ಸದಗದದ ದಬವುದಿದಿಂ ಬಂದು ಮುಕ್ತಿಮುಕ್ತಿ ಅಜಗುರಿಜೀವಾ
ತ್ಮನಂ ಸಿಹಿದಿದಿಡತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೯-೨೦) ; ಜೀಯಾ ಅದೇನಾಯಸಂ
ಮುಳಿಸಿಂ ಕೀಬರ ಕೈಯ ಪರ್ಪರಿಕೆಯಂದೇನಾಯ್ತಾ ನೀಂ ಮುನ್ನಸ್ಸೆ
(ಮೈಸೂನು. ೪-೪೧). 'ಪರ್ಪರಿಕೆಗಿಡು' ಪರಾ.

[ಪರ್ಪರ + ಇಕೆ]

ಪರ್ಪರಿಕೆಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕರ್ಕಶತೆ ಇಲ್ಲವಾಗು ; ಕರೋರತೆಯನ್ನು
ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು : ಪರ್ಪರಿಕೆಗಿಡದೆ ಕಲಿವಪುಷ್ಪರನಿರಾಂತೊಡಾಂತು
ವಲಲಂ ತಳಮಂ ಮೂರ್ಪೊಸಿದು ತಳ್ಳು ಕ[ನ್ನ]ರರ್ಪನೆಗಮವುಂ[ತಿ]
ಸಿಂಹನಾದದಿನಾದರ್ಪಂ (ಸಂಪಭಾ. ೪-೫೮).

[ಪರ್ಪರಿಕೆ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಪರ್ಪರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯ. ೨. ಅಗ್ನಿ. ೩. ಕೊಳ,
ಕೆರೆ ಮುಂತಾದ ಜಲಾಶಯ. [ಸಂ.]

ಪರ್ಪಾಟಿಕ, ಪರಪಾಟಿಕ, ಪರಪಾಪ್ಪಕ, ಪರ್ಪಾಪ್ಪಕ (ನಾ).
ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ ; ಪರ್ಪಾಟಿಕ : "ಜರಕಾ - ಪರ್ಪಾಟಿಕ"
(ಒಷಧಿ. ೫೪) ; ಬಳ್ಳಿದುಜುಟಿ ನೆಲಬೇವು ಮುಸ್ತಿ ಪರ್ಪಾಟಿಕದಿಂ
ಕಂದಿದಿಬಿ ಕಟಿಕರೋಹಿಯದಪ್ಪೋಳಿಗೆ ಕೆಡಿಕುಮಲ್ಪಿ ಪಿತ್ತಜ್ವರಮಂ
(ಕಲ್ಯಾಣ. ೩-೩೨) ; ಪರ್ಪಾಟಿಕದ ಕಷಾಯಮದೊಪ್ಪುವರುಷ್ಕರ
ದೊಳಾದ ತೋಫೆಯಮಂತಾ ದರ್ಪಮನಾಗಳೆ ತೊಲಗಿಪ್ಪದೊಪ್ಪುವ
ಮುತ್ತದ ಕಷಾಯಮುಂ ಮೇರ್ ಕಳೆಗುಂ (ಪಿಮದ. ೨-೧೦೧) ; ಭದ್ರ
ಮುಸ್ತಿ, ನೈದಿಲ ಗೆಡ್ಡೆ . . . ಶ್ರೀಗಂಧ, ಪರ್ಪಾಟಿಕ, ಇವೊ ಕಷಾಯವ
ಕೊಡಿಸಲು ಪಿತ್ತಜ್ವರ ಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. ೧, ೫೮). ಪರಪಾಟಿಕ :
ಸೊಪ್ಪುಗಳು : ಅಗಸೆ . . . ತುಂಬೆ, ಬಟಗಿನ, ಪರಪಾಟಿಕ, ದೊಡ್ಡ ಗೋರ
(ಪದ್ಮಗು. ೨೩೬). ಪರಪಾಪ್ಪಕ : (ಕ). ಪರ್ಪಾಪ್ಪಕ : ದ್ರಾಕ್ಷಿ
ಹಣ್ಣು, ಅಮರದ ವಳ್ಳಿ, ಪರ್ಪಾಪ್ಪಕ, ಭದ್ರಮುಸ್ತಿ, ಕಟಿಕರೋಹಿನಿ,
ಕಕ್ಕೆಹಣ್ಣು ಇವಂ ಸಮಾನ ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ ಕೊಡೆ ಹಳೆಯ ಜ್ವರ,
ಪ್ರಲಾಪ, ಮೂರ್ಛ, ನೀರ ದಾಹ ಮುಂತಾಗಿ ಮಾಡುಂ (ಸಕವೈ. ೧೨೩).
ಪರ್ಪಾಟಿಕದ ಚೂರ್ಣ - ಪರ್ಪಾಟಿಕದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಭಸ್ಮ :
ಪರ್ಪಾಟಿಕದ ಚೂರ್ಣ - ಬಿಳಿಗಡೆ, ಜೀರಿಗೆ ಸಹ, ಹಳೇನೀರಿನಲ್ಲರಿದು
ಕದಡಿ ಕುದಿಯ ಮೂರುದಿನಕ್ಕೆ ದಾಹಜ್ವರ ಬಿಡುವುದು (ಸಕವೈ. ೬೬).

[< ಸಂ.ಪರ್ಪಾಟಿಕ]

ಪರ್ಪಾಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕುಂಡಲಿ - ಪರ್ಪಾ . . .
ಪರ್ಪಾಣಿ, ಹೇರಾಣಿ" (ಒಷಧಿ. ೩೫). [?]

ಪರ್ವಾಪ್ಯಕ 'ಪರ್ವಾಪ್ಯಕ' ನೋ.

ಪರ್ವ, ಪಟ್ಟ, ಪರ, ಪರುವ, ಹಬ್ಬ (ನಾ). ೧. ಸಂಕ್ರಮಣ, ಹುಣ್ಣಿ ಮೆ ಮುಂತಾದ ಪುಣ್ಯಕಾಲ; ಪರ್ವಕಾಲ: ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯೊಳ್ ಕೂಟಭಟ್ಟರ ಕಾಲಂ ಕಬ್ಬು ಧಾರೆಯೆನಿಸಿದಂ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿರ್ ಪಿಡಿನತ್ತ ಪರ್ಬದಕ್ಕೆ (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೮-೧೬; 1000); ಉತ್ತರಾಯಣಸಂಕ್ರಾಂತಿಯ ಪರ್ಬನಿಮಿತ್ತದಿಂ ಮೂಲಸ್ಥಾನ ನಂದಿಕೇಶ್ವರದೇವರ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆಂ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೧೨೫-೨೬; 1019); ಸೋಮಗ್ರಹಪರ್ಬನಿಮಿತ್ತಂ ಪುರಾಣದ ಭಟ್ಟಪ್ರತಿಗೆ ಸರ್ಬಸಮಸ್ತಮಾಗಿ ಪಡೆದ ರೇವತಾಸಭಟ್ಟರ ಕೆಯ್ಯಂ ಬಡಗ ಬಿಟ್ಟು ಪಿರಿಯ ಕೋಲ ಮತ್ತ[೫] ಮನೆಯ ನಿವೇಶನ ೧ (ಸಾ.೫೫. XX, ೬೨-೧೦; 1111). 'ಪಂಚಪರ್ಬ' ಪರಾ. ೨. (ಸಂತೋಷದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸುವ) ಉತ್ಸವ; ಸಮಾರಂಭ: "ಪರ್ಬ(ಬ್ಬ)-ಪರ್ವ=ಉತ್ಸವ" (ತದ್ವ.೫೬. ೨೫); ಬರಸದ ಪರ್ಬ[ಪಾಂ.ವರ್]ದೊಳಂ ಪರಿಹರಿಸಿದೊಡಂ ಪುಣ್ಯಮೆಂಬ ರಿಂದೊಡೆ ಸರಿ ಕೊಕ್ಕುರಿ ಪಿಡುಮೂಸನುಂ ಪರಿಹರಿಸಿದ ಪುಣ್ಯಾಧಿಕಂಗೆ ಸರಿಯೇ ಕುಲಜರ್ (ಸಮಪ. ೬-೯೦); ಅತಿಪಯದೊಳೊಪ್ಪುವುಳ್ಳಿಯ ಪರ್ಬಮಂ ಕರಂ ಪ್ರತಿವತ್ಸರಂ ಮಾಡುತಿರ್ಪೊಂಡಿದು ಭರಂ ನೇಮವೆನಲು (ಬಸವ. ೧೧-೨೦೬); ಅಂಗವಾಂಕಳಕ್ಕರರಿ ಪರ್ಬಂಗರಾದೆ ತಲೆ ಗಳೊಳು . . . ಲಿಂಗವಂತರ ಪಾದರಕ್ತಾಸಂಗವಾಗಿಹ ಕುಣಿಕೆಗಳನತಿಸಾಂಗ ಮಾಗಲು ಭರಂ ಸಿಫಸಿತಾಂಗರಂಗದಲಿ (೬೫೫. ೫೬-೪); ಆ ಸಮಯ ದೊಳೊರ್ವಂ ವಿಟಂ ವೇಶ್ಯಾಲಯದ ಪರ್ಬಕ್ಕೆ ವಧಿಸಲ್ಪಕ್ಕೆ ಬಲ್ಲು ಜಾಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಪುರವೀಡಿಯೊಳ್ ಪರ್ಬಗರ್ (ವ್ಯ.ಪವಿ. ೧೬-೮ ವ). ೩. (ಆಲಂ) ಸಂತೋಷ; ಆನಂದ; ತೃಪ್ತಿ: ಕೊರ್ಪದ ಶಾಕ್ವರನಂ ಭಜಗರ್ಬದ ಪಿಡಿದಡಸಿ ಸೀಳ್ದು ಜಗರ್ಬದಗುರ್ಬಾರ್ಪ ಕೊರ್ಪರೆ ಕೊಂಡಾಂ ಪರ್ಬಂ ಮಾಡನೆ ಸೈಗಾಲ ನಾಳೆಯ ನಿವಗಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೨-೯); ಪುನದ ಮನ್ನಣೆವತ್ತ ಮಾತ್ಸಂ ವಿನುತಿಸಲು ಜಿಡೆಗಳ ಪರ್ಬವು ಅನಭನಂ ನೋಡಿದಡೆ ಕಂಗಳ ಪರ್ಬವಾಯ್ತೆ ಮಗೆ (೬೫೫. ೫-೫೦); ಪಡೆವುದು ಬಣ್ಣಗಬ್ಬಮದು ನಿರ್ಭರದೀ ಕಿನಿಗಲ್ಲಿ ಪರ್ಬಮಂ (ಚಳವಿ. ೧-೧೨). ಪೆಬ್ಬ: ೧. ಬಂದಪುದ್ಯುಗಾದಿ ದೀವಳಿಗೆ ಸಂಕ್ರಮಣಂ ಗಳೆಂದು ಪಬ್ಬವನೆಸಗಿ ಮಿಂದುಂಡು ಸುಖಿಯಪ್ಪೆಂ (ವೆಂಕಟಾ. ೧-೩೬-೧೬). ೩. ಬೋಳ್ಳಿಸಿ ತೆತ್ತು ಕಾವನ ಕೇಳಿಯೊಳನುವೆತ್ತು ಪೊರೆವ ಪುರುಳಿಗನಂ ಕಾಂ ಮೇಳ್ಳಿಸುವ ದೊಡುಗಣಂ ಸೂಳಿಗನುವರಬ್ಬಿಯರ್ಗ ಮಪ್ಪುದು ಪಬ್ಬಂ (ಚಳವಿ. ೬-೧೧೬). ಪೆರ: ೪. ಪರ್ವಕಾಲ, ಉತ್ಸವ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಅಂಗವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಔತಣ; ಸಮಾರಂಭನೆ: ಹೋದ ಶಿವರಾತ್ರಿ ಪರ ಮಾಡಿದಾಗ ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದಿದ್ದಿರಾ? ನೀವು ನೀವೇ ಆಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಉಂಡಿರಿ! (ನನ್ನೂರು. ೬೮); ಬರೆಗೆಟ್ಟ ದೇವರಿಗೆ ಪರ (ಔತಣ) ಮಾಡಿದಂತೆ (ಸುಪರ್ಣ. ೬೮). ೫. ಗ್ರಂಥಿ; ಗಂಟು; ಗಿಣ್ಣು: "ಪರುವ(ಪರ)-ಪರ್ವ(-ನ್)-ಗ್ರಂಥಿ" (ತದ್ವ.೫೬. ೨೪). ಪೆರುವ: ೨. ಬಾಗಿಲ ಬಿಡುವಾಗ ವಿನಂದ ಮಲಸಜ್ಜ ಬಾಗಿಲ ಬರಮ ನಮ ಶರಣು ಉಳಿದು ಬಂದ್ರ ಹೇರಿಸ ಪರುವ ನಿಮಗಂದ (ಲೋಕಗೀ. ೨೦೬). ಹಬ್ಬ: ೧. "ಹಬ್ಬ-ಪರ್ವ(-ನ್)-ಪರ್ಬ" (ತದ್ವ.೫೬. ೪೮); ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ತಂದ ಹರಕೆಯ ಕುಟು ತೋರಣಕ್ಕೆ ತಂದ ತಳೆರ ಮೇಯತ್ತು (೬೫೫. ೧೨೯); ಸಂಗ್ರಾಮಮುಖದಲಿ ಬಿಲ್ಲ ಹಬ್ಬದ ಕುಟ್ಟಿ ನಿನಗೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೩-೬೬); ಹಬ್ಬ ತಪ್ಪಿದರೆ ಹೋಳಿಗೆ ತಪ್ಪಿತೇ? (ಗಾದ). ೨. ಪುತ್ರ ಹುಟ್ಟಿದ ದಿನನ ಹಾಲಿನೊಟದ ಹಬ್ಬ

ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮಗನ ಉಪನಯನ ನಾಳೆ ಅರ್ಚಿಯಾಗಿದೆ ಬದುಕು ಸಾಯ ಲಾಣಿನು (ಪುರಂದ. ೨-೬೧-೪); ಒಬ್ಬರಿಬ್ಬರಿಗಲ್ಲ ತವಗಿಲ್ಲ ಹೊಸತೊಂದು ಹಬ್ಬ ಬಂದಂತೆ ನಲಿದರು ಹಬ್ಬವೇನಧಿಕವಂತಿರಲೊಂಡು ಮದುವೆಯ ದಿಬ್ಬವನೆ ರಾಗಿಸಿದರು (ಭರಣ. ೬-೬೯). ೩. ನಡೆ ಜೀಯ ತದವೇಕೆ ಕಣ್ಣೆ ಹಬ್ಬವ ಮಾಡುವೆಯ ತೋಟುವವು (ಹಳಕಾ. ೫-೬); ಒಪ್ಪಂಬಡೆದಲ್ಲಿ ಹಮ್ಮುತತಿ ಮಾಡ್ಬುದು ನೋಟ್ಟಿರ ಕಣ್ಣೆ ಹಬ್ಬಮಂ (ಬಾಧಪ. ೧-೧೪೪); ಉದ್ಬಿದಲ್ಯೆ ಮಧುರನಡನದ ಹಬ್ಬದಲಿ ನಿನ್ಯಾತನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೨೮); ನೋಡು ನಾರದ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣೆ ಹಬ್ಬವನಿಂದು ಮಾಡುವನಾಹವದೊಳಗೆ (ಮೋಹತ. ೬೬-೫೬). ೪. ಸಾರಥಿಯ ಶಿವ ಕೊಟ್ಟನಾದೊಡೆ ಮಾರಿ ಗುಟ್ಟಸವಾಗದಂತಕನೊರು ತುಂಬದೆ. . . ಹಬ್ಬವಾಗದೆ ಭೂಂಬೇತಾಳಂಗೆ ಹೋಹುದೆ ಬಿಡದೆ ರಣವು (ಕುವ್ಯಾ. ೨. ೨೫); ಇಂದು ಮಾರಿಗೆ ಹಬ್ಬ ವಾಯಿತು ಕುರಿಗಳಡಗುಗಳ ತಿಂದು ಭೂತಪ್ರೇತ ದನೆಯಲಿ (ಕಾಂಕಾ. ೧೯-೪೨). ೬. (ಆಲಂ) ಶಿಕ್ಷೆ; ಶಾಸ್ತಿ: ಗಡಣಸುವ ಸಾರಥಿ ಯನೊಬ್ಬನ ಪಡೆದನಾದೊಡೆ ಕೊರವೇಂದ್ರನ ಪಡೆಗೆ ಹಬ್ಬವ ಮಾಡುವನು ತೋಟುವನು ಕೈಗುಣವ (ಕುವ್ಯಾ. ೨. ೨೪); ಅ ದುಷ್ಟ ಮತ್ತೆ ಬಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ಸಯಾಗಿ ಹಬ್ಬ ಆಗಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಹಬ್ಬದೊಟ, ಹಬ್ಬದ ಉಟ-ಉತ್ಸವ, ಸಂತೋಷದ ಸಂದರ್ಭ ಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸಿಹಿ ಉಟ: ನಾನು ಹಬ್ಬದೊಟ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬರುವುದು ತಡವಾಯಿತು (ರೂಢಿ); ಹಬ್ಬದ ಉಟ, ಹರವಾಣದ ವೀಳ್ಯ (ಗಾದ). ಹಬ್ಬ ಮಾಡು=೧. ಹಬ್ಬವನ್ನು ಆಚರಿಸು; ಉತ್ಸವ ವನ್ನು ನಡೆಸು: ಎಲ್ಲರನು ಕರೆಕರೆದು ಹಬ್ಬ ಮಾಡು (ಸಿಲಮು. ೨೨-೨೪); ಹಾಲಿದ್ದಾಗಲೇ ಹಬ್ಬ ಮಾಡು (ಗಾದ). ೨. ಶಿಕ್ಷೆ; ಶಾಸ್ತಿಮಾಡು: ಮನೆಗೆ ಬಾ, ಅಮ್ಮ ನಿನ್ನೆಗೆ ಹಬ್ಬ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ (ರೂಢಿ). ಹಬ್ಬ ಹರಿದಿನ=ಪರ್ವಕಾಲ, ಪೂಜೆ, ಉತ್ಸವ ಮೊದ ಲಾದ ಸಂತೋಷದ ದಿನ: ಹಬ್ಬಹರಿದಿನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ವಿಶವಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಧುಪಾನ ಮಾಡೋಣ (ಆರ್ಯ. ೮೦); ಅನೇಕ ಹಬ್ಬಗಳು ಮರೆತೇಹೋಗಿವೆ. ಕೆಲವು ಹಬ್ಬಹರಿದಿನಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ (ನನ್ನೂರು. ೬೧೬). ಹಬ್ಬ ಹಾಡಿ=ಹಬ್ಬ ಹರಿದಿನ: ಹಬ್ಬ ಹಾಡಿಯ ದಡೆಯೊಳುಂಡೆವೆ ಉಟ್ಟಿವೇ ನಿನ್ನಯ ಮನೆಗೆ ಬಂದು (ಬಸವ. ೪೦-೩೫). ಹಬ್ಬ ಹುಣ್ಣಿಮೆ=ಹಬ್ಬಹರಿದಿನ: ಕಾಡುಮೇಡುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಸೋಲಿಗರು ಹಬ್ಬಹುಣ್ಣಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ. ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು ತೀರ ಅಗತ್ಯ (ದ್ರಾವಿ. ೪೦೦).

[<ಸಂ.ಪರ್ವ./ಪಾಲಿ.ಪಬ್ಬ]

ಪರ್ವತ, ಪರುವತ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ; ಗಿರಿ: "ಪರ್ವತ-ಪರ್ವತ" (ತದ್ವ.೫೬. ೨೫); ಪರಸಿ ಪರ್ವ ಗೊಂದಳು ನಿಂದ ತಮಸ್ತ ಮಮಂ ತೆರಳ್ಳಿ ಬಂದೊಸಿದಿನೇಣುಂದಂತು ದಯಪರ್ಬಕಮಂ . . . ಸಿಂಘವಿಪ್ರರಮನೇಣಾದನಾ ಜಯಸಿಂಘವಲ್ಲಭಂ (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೧೨೫-೧೫; 1019); ವರದನಾಳದಿಂ ದಿಗಮುಳ್ಳೆ ದದಿಂದುಂಡುಕೇಸರಂ ಗಳೆಂದುರುಘನಭ್ಯಂಗದಿಂ ಕನಕಪರ್ಬತಕರ್ಪಣೆ ಕೂರ್ಮ್ಯವೃಂದದಿಂ ಪರವನೆ ನೆಯ್ತುಲಂತೆಸವ ಧಾತ್ರಿಯನಾದಿಸರಾಹರೂಪದಿಂ ಧರಿಸಿದನಾವನಾ ಹಂಹರಂ ಪರಿಪಾಲಿಸುಗೀ ಸುಧರ್ಮಮಂ (ಎಕ. XI, ದಾಮಣ. ೫೯-೬; 1280); ಪಬ್ಬ ತಳೆ ವಜ್ರಾಸ್ತ್ರ ತಿಮಿರದ ಹಬ್ಬುಗೆಗೆ ರವಿಬಾಣ ಹಾವು ಗಳೊಬ್ಬರಿಗ ಗರುಡಾಸ್ತ್ರವನು ಗಂಧರ್ವಪತಿಯೆಚ್ಚ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೩೫). ಪೆರುವತ: ಪಾವನನ ಪರುವತನ ಪರುವತನ ಪಾವನನ ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದಿ ಪಾಳ್ವ (ಅಪ್ಪಾಸ್ತೀ. ೧೧೪).

[<ಸಂ.ಪರ್ವತ]

ಪರ್ವತಾವಳಿ (ನಾ). ೧. ಪರ್ವತಗಳ ಸಮೂಹ. - ಸಾಲು.

೨. ಕಾಳಾಮುಖರ ಒಂದು ಶಾಖೆಯ ಹೆಸರು : ಪರ್ವತಾವಳಿ
ವಿಕುಲಧರ್ಮಾತ್ಮೀಯಕಾಳಂದರಪ್ಪ ಶ್ರೀಮತುರುದ್ರಶಕ್ತಿಪಂಡಿತರ
ಶಿಷ್ಯರು ದಸಧರ್ಮಾನಿರ್ಮಿತರಪ್ಪ ಶ್ರೀನೋಮೇಶ್ವರಪಂಡಿತರ ಶಿಷ್ಯರು
(ಸೌಖ್ಯ. XI-II, ೧೯೮-೧೨ ; 1123). [**ಸಂ. ಪರ್ವತಾವಳಿ**]

ಪರ್ವತ 'ಪರ್ವತ' ನೋ.

ಪರ್ವತ 'ಪರವು' ನೋ.

ಪರ್ವತ 'ಪರವು' ನೋ.

ಪರ್ವತ 'ಪರ್ವತ' ನೋ.

ಪರ್ವತ 'ಪರ್ವತ' ನೋ.

ಪರ್ವತ 'ಪರ್ವತ' ನೋ.

ಪರ್ವತ (ನಾ). "ಬೆತ್ತದಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಒಂದು ಗುರಾಣಿ"
(ಕುರಿಹಾ. ಕೂತ) : ಕುಳಿವಿದ್ದವ ಎದ್ದು ನಿಂತು ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಪರ್ವತ
ವನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಪಾತುರೇಶ್ವರನನ್ನು ಎತ್ತಿ ಕುಣಿಯ
ಲಾರಂಭಿಸಿದ (ಕುರಿಹಾ. ೧೨೬). [**ಸಂ. ಪರ್ವತ**]

ಪರ್ವತ (ನಾ). ೧. ಮಂಚ ; ಪಲ್ಲಂಗ : "ಪರ್ವತ ;
ಕುಣಿಯ, ಪರ್ವತ - ಈ ೨ ಮಂಚ" (ಪರ್ವತ. ೫೧-೧೫೨) ;
ಕಡ್ಡೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪರ್ವತ ಮಂಚವು ಪರ್ವತದೊಳಗೆ ವಿಕ್ರ
ಮಾಂಕಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೬) ; ಲಲನೆಯಂ ಪರ್ವತದೊಳಗೆ ಕುಳಿರಿ
ತಾಂ ನಲವು ಮಿಗೆ ಬೋಳ್ಳಿಸಿ (ಪರ್ವತ. ಪರಿ. ೨೧೦). ೨. ಹಾಸಿಗೆ ;
ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆ. ೩. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ. ೪. ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ
ಬಟ್ಟೆ ; ಕಟಿಬಂಧ. ೫. ಆಶ್ರಯ ; ಆವಲಂಬನೆ : ಸೆಳೆತೋ
ವೀಶ್ವರ ನಾಕಿನಾಯಕಚಮೂಪಯ್ಯಪಾತ್ರಂ ಶ್ರೀಸಾಕ್ಷಿನಾಗಳ್
ಬಲಗೈಯ ನೋಡಲ್ಪಡದ ಕೆಲವು ಪರ್ವತವುಪ್ಪಂಕು ಸಾರ್ಜ (ಪಂಚ. ೮-೧೨೩). ೬. [ಯೋಗ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಸನ ; ೧೦ ಬಲ
ಪಾದವನ್ನು ಎಡತೊಡೆಯ ಮೇಲೂ ಎಡಪಾದವನ್ನು ಬಲ
ತೊಡೆಯ ಮೇಲೂ ಇಟ್ಟು ಕೂಡುವುದು : ಅರಬ್ಬ ಮುಖಪದ್ಧತಿಯಂ
ನಿಡಬಲ್ಲ ಪರ್ವತದೊಳಗೆ ಮರಲ್ಪ ಕರಪಲ್ಲವದ್ವಿತಯಮುಂ ಬೆಡಂ
ಗಪ್ಪಿಸಂ ನಿರಂತರವಿಶೋಧಿ ಕೂಡಿದ ಚತುರ್ವಿಧಾರಾಧನಾಪುರಸ್ಕರಣಿಯಂ
ಸಮಾಧಿವಿಧಿಗಂ ಮನಂದಂದಳೋ (ಸುಕುಮ. ೯-೧೫). 'ಪರ್ವತ
ಕಾಸನ' ಪರಾ. [**ಸಂ.**]

ಪರ್ವತಾವಳಿ (ನಾ). - ಪರ್ವತ ೬ : ತನ್ನಮಾಪ್ತಿಕರವಾ
ತೋಕಮಹೀರುಹತವಿಶಾಕಿಶಾಪಟ್ಟಿಕದೊಳಗೆ ಉತ್ತರಾಧಿಪತಿಮುನಾಗಿ
ಕುಳಿಸು ಸಮುತ್ಪಾದಿತವಸ್ತುಭರಣನಾಗಿ ಪರ್ವತಾವಳಿನಪಂಗ್ರಹದಿಂ
... ಚಿತ್ರೀದೀಕ್ಷೆಯಂ ತಾಳಿದಂ (ಪಂಚ. ೮-೧೨೨ ಪ) ;
ಸುಖಸ್ವಯಂಭವ್ಯ ಲಾವಣಮಾವ ಯೋಗಯೋಗ್ಯಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ತುದ್ಧಾಸನ
... ಪರ್ವತಾವಳಿನ ಪದ್ಧಾಸನ ... ಅರ್ಧಾಸನಾದಿಯಂಭವ್ಯಾಲ್ಯಾ
ಸನಭೇದಗಳಂ ತತ್ಪಲ್ಲವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ವಸ್ವಯೋಗ್ಯತನುಕೂಲ
ತೆಯಂ ನಿರ್ಧರಿಸಿ (ವಿನೀಶ. ೧೫೦). ೧೦ ಇದನ್ನು 'ವೀರಾಸನ'
ವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. [**ಸಂ. ಪರ್ವತ + ಆಸನ**]

ಪರ್ವತಾಂಕಿ (ನಾ). ಮಂಚ ; ಪಲ್ಲಂಗ : ಸ್ವಕೃತಪರಿಣಯನ
ಮಣಿಪುತ್ರಗಳಮುಖ್ಯಂಗರಪ್ಪಪರ್ವತಾಂಕಿಯಂ ಸುತ್ತಾಂಕಿಗಳನೇಣೀ
ಪ್ರಕಾಂಡಮಂ ... ಅಭರಣವಿಶೇಷವುಸಂಬರಚರೇಶ್ವರಪ್ರಭು ಹುಗಳ್ಳಿ
ಬುಣಬುಗೊಟ್ಟಿಂ (ಪರ್ವತ. ೬-೯೯). [**ಸಂ. ಪರ್ವತಾಂಕಿ**]

ಪರ್ವತಾಂಕಿ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲೆ ; ಗಡಿ ; ಮೇರೆ : "ಅನಧಿ ಪರ್ವತಾಂಕಿ
ಮಾ ನೀಮಯಾಳಾಟಮನೆ ತೊಲಮೇರಿಯು" (ಮಂಗಾ. ೫೬-೧) ;

ಸೋಮಕುಪ್ಪುತ್ವರಂ ತಳ್ಳಿಜಾಯದೆ ಚತುರಂಭೋಧಿಪರ್ವತಾಂಕಿ ಮಂ
ಧಾರಣೆಯಂ ತಾಂ ಪೋಗಿ ಬಾಯ್ಕೇಳಿಸದೆ . . . ಒರ್ವಂ
ಗುಣಮುಂಟೆಂದುಂ ಪಟ್ಟಿಪರ್ವತನಣವು ನಿರುದ್ಯೋಗಿಯಂ ಭೂಪನೆಂಬಲ್
(ಸಂಪಾ. ೪-೧೧). ೨. ಹತ್ತಿರ ; ಸಮೀಪ ; ಬಳಿ : ಜನಪತಿ
... ಕುಳ್ಳಿರೆ . . . ವೇತ್ತಿ ಮಿಡ್ಲಧರಣಂ ಪರ್ವತಾಂಕದಲ್ಲೊಪ್ಪುಗುಂ
(ಪಾಪ್ಯ. ೧-೩೫). ೩. ಊರಿನ ಸಮೀಪ ; ಗ್ರಾಮದ ಹತ್ತಿರ :
"ಗ್ರಾಮಾಂತಿಕಂ, ಉಪಶಲ್ಯಂ, ಪರ್ಯಂತಿಕ, ಪರಿಸರ, ಕ (ಪ್ರ)ಬಿ-
ಈ ೫ ಊರ ಹೊ(ಜಿ)ರೆ" (ಪರ್ವತ. ೪೬-೧೦೪). [**ಸಂ.**]

ಪರ್ವತಾಂಕಿ (ಅ). ವರೆಗೆ ; ತನಕ : ಅ ಸುಖ ದೊರಕೊಂಡೊಡವಂ
ಗಪ್ಪು ದು ತೃಪ್ತಿ ಸಾಸಿರಬರಿಸಪರ್ವತಾಂಕಿ (ಪದಿ. ೨-೧೨) ; ರಾಯನ
ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕೀಳಿಸಿ ಅತನನ್ನು ಅಮರಣಪರ್ವತಾಂಕಿ ಕುರುಡನನ್ನಾಗಿ
ಮಾಡಿಬಿಡಬೇಕೆಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಧಾನಿಗೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು (ಕೃಷ್ಣ. ೬) ;
ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಅದರ ಅನಧಿ ೬ ಪರ್ವತಗಳ ಪರ್ವತಾಂಕಿ (ಕೃಷ್ಣ. ೧೮೫).
[**ಸಂ. ಪರ್ವತಾಂಕಿ**]

ಪರ್ವತಾಂಕಿ (ಅ). - ಪರ್ವತಾಂಕಿ : ಕಾರ್ಯವೆಮಗಿದುವೆ ಶಿವ
ಪದಪರ್ವತಾಂಕಿಬರಮಮೋಘಮುಧ್ಧರಿಸಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಹಪ್ಪಿದ್ಧಾ
ಚಾರ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯಸರ್ವಸಾಧುಗಳೆಮ್ಮಂ (ಅದಿ. ೧-೬) ; ಕೇಶವನ
ಶಬ್ದ ಮಣಿಪರ್ವತಮುಂ ಸೂರ್ಯೋದಯಮೇರುನಾರಿಧಿಪರ್ವತಾಂಕಿ ಪರಿದು
ನಿಲ್ಪನಾಕುಳಿದಿಂದಂ (ಕಮದ. ೪ ಸಮಾಪ್ತಿಪಾತ್ಯ). [**ಸಂ.**]

ಪರ್ವತಾಂಕಿ, ಪರಿಯಂತರ, ಪರಿಯಂತರ (ನಾ). ೧. (ಕಾಲ ಅಥವಾ
ದೂರದ) ಅನಧಿ ; ಅಂತರ : (ಕ). ಪರಿಯಂತರ : ೧. ನಾನು
ನೀವು ಬರುವ ಪರಿಯಂತರದಲ್ಲಿ ಯಲ್ಲಿ . . . ಇದೇನೆ (ಕೇಶವ. ೫-೬) ;
ಹದಿನೈದು ದಿವಸಗಳ ಪರಿಯಂತರವೂ ಮಹೋತ್ಸವಮುಂ ಮಾಡಿಸುವೆ
(ಕಗ್ಗ. ೩). ೨. ಅನಂತರದ ಸಮಯ ; ಅಮೇಲಿನ ಕಾಲ :
ಧಾರ್ಮತನದಿಂ ಕಾದಿ ಕೂಡುವೆನಾರ್ತ ಪರಿಯಂತರದಲಾ ಶ್ರೀಮೂರ್ತಿ
ಯನು ಮೂಡಲಿಸಿಬಲ್ಲದೆ ಮುಕುತಿಯಿಲ್ಲ (ಕೌರಾ. ೨೬-೧೯).

[**ಸಂ. ಪರ್ವತಾಂಕಿ**]

ಪರ್ವತಾಂಕಿ, ಪರಿಯಂತರ, ಪರಿಯಂತರ, ಪರಿಯಂತರ,
ಪರಿಯಂತರ, ಪರಿಯಂತರ, ಪರ್ವತಾಂಕಿ (ಅ).
- ಪರ್ವತಾಂಕಿ : ಹೊಳೆ ಪರ್ವತಾಂಕಿ ಒಟ್ಟಿ, ದೊರೆ ಪರ್ವತಾಂಕಿ ದೂರು
(ಗಾದೆ). ಪರಿಯಂತರ : ನಡುವೆಗಲು ತೊಡಗಿ ಮಧ್ಯಮಾರಾತ್ರಿ
ಪರ್ಯಂತ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಈ ತೆವಿರೋರ್ಚಿಸುತ್ತಂ ಇರುತ (ಕುರು. ದೇ.
೬-೧) ; ನಡುವೆಗಲುಪರ್ಯಂತ ಕಾಲಗೆ ದಿಡದೆ ಬಲುಕಾಯ್ತು
(ಕುಮಾರ. ೧೦-೨೨) ; ನಿಮ್ಮನ್ನಯಾಗತದ ಪರಿವಿಡಿಯ ರಘು
ವಂಶವನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು ವಿಮಲಾಗ್ನಿವರ್ಣನ ನಿಧುಪಮದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ
ಪರಿಯಂತಾದಿಕಾಲದಲಿ (ಕೊರಾ. ೧-೫-೬). ಪರಿಯಂತರ :
ಪಾಲಿಸಿದಳಂತು ನಡೆಸುದಿಗಳಂ ಕಲಿವಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಂತಮಾ ಶಿಶುವನು
(ಶ್ರೀಮಿ. ೨೮-೧೯). ಪರಿಯಂತರ : ಕೋಶ ರಹಸಿನ ಚೀನನು
ಮೂರು ತಿಂಗಳ ಪರಿಯಂತರ ಮಾರಾಟವಾಗದೆ ಉಳಿದರೆ . . . ಮಜೂರಿ
ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವೆವು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೩). ಪರಿಯಂತರ : ಇಂತು
ಕಟಕದೊಳೆಳೆದಿನಪರಿಯಂತರಂ ತಾನೆಯ್ನೆ ಮೆಚಿದೊ (ಪಸಪ.
೫೨-೪೩). ಪರಿಯಂತರ : ಹಾಗವನು ಅರ್ಧಗಾಣಪರಿಯಂತರ
ಮಾಡಲು (ಭಾಸ್ಕರ. ೧೮-೩) ; ಪೂರ್ಣವಸಯವಂಗಳು ಪೊರವ
ಪರಿಯಂತರ ದಯಮಾಡದೆ ಒಡೆದು ಕೆಡಿಸಿದ ಪಾಪಿ (ಕುರಂಗ. ೩-೧೫) ;
ಹೆಬ್ಬರಳಿನ ಬುಡ ಮೊದಲಾಗಿ ಕಿರುಬೆರಳ ಪರಿಯಂತರ ರೇಖೆಯಿರಲು ಆ
ಸ್ತ್ರೀಯ ಪರಿಧಾತಕಿಯಾಗುವಳು (ಸಾಮುಲ. ೧೨೯). ಪರ್ವತಾಂಕಿ :

ಮುಳಿದು ಕರ್ಣಜನಿಸಲ್ಪಾತನಂ ಸುಕ್ತಿಸು ಸುಳಿಗಾಳಿಯುಂದದಿಂ
ಕಣಿಗಲರಿಗಣಿಸರ್ಯಂತರಂ ಸಂಗರದೊಳು (ಚೈವಿಧಾ. ೨೩-೧೬).

[<ಪರ್ಯಂತಂ]

ಪರ್ಯಂತರಂ 'ಪರ್ಯಂತರ' ನೋ.

ಪರ್ಯಂತಿಕ (ನಾ). ಪರ್ಯಂತಿನ ಮಾಡುವವನು; ಸಂಚಾರಿ;
ಪ್ರವಾಸಿಗ: ಶಾಂತಿಭಕ್ತಿಗಾಗಿ ಬಂದ ಜನರಲ್ಲದೆ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣ
ಮಾಡಿದ ಅರಬ್ಬಿ ಪರ್ಯಂತಿಕರು ದೇಶವನ್ನೂ ದೇಶದ ಜನರನ್ನೂ ಕಂಡು
ಅಚ್ಚರಿಯನ್ನೇ ಪಟ್ಟರು (ಭಾಷ್ಯ. ೩೬೪); ಮಧ್ಯವಿಹಿಯದ ಮರು
ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವೊಬ್ಬ ಪರ್ಯಂತಿಕರು . . . ಎಷ್ಟೋ ಸಮೃದ್ಧ ಶಾಲಿ
ನೆಗರಗಳು ಮರಳು ಮುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದಾರೆ
(ಸಿಬಂಧ. ೧, ೩೨೧). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಂತಿನ (ನಾ). ೧. ಸಂಚಾರ; ತಿರುಗಾಟ; ಸುತ್ತಾಟ:
ವಿಶಾಮನಂದಿಯುಮಾಯುರವಸಾಸದೊಳ್ ಸತ್ತ ನೇಕಭವಗವನಪರ್ಯಾ
ಟನದಿಂ ಬಂದೈರಾವತತೀರದ ಕಾನನದಾಶ್ರಮದೊಳ್ . . . ಭಾಜನ
ನಾದೊಂ (ಶಾಂತಿ. ೬-೬೨ ಪ); ಅವನಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಅನೇಕ ದೇಶಗಳನ್ನು
ಪರ್ಯಟನ ಮಾಡಿ, ಜ್ಞಾನಸಂಪತ್ತನ್ನು ಪೆಟ್ಟು ಸಿಕ್ಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ಸದವಕಾಶ
ಗಳು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಬಂದವು (ಸಸ್ಯ. ೬೯). ೨. [ಚೈನ] ಚರಿಗೆ
ಗಾಗಿ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು ಮಾಡುವ ಸಂಚಾರ, -ತಿರುಗಾಟ: "ಪರ್ಯಟನಂ
ತಾಣೀರ್ಯಾಚರ್ಯಾರ್ಥಂ ಪರಿಮಿತವ್ರತಸ್ಥಿತಿರಯಮಂ"
(ಮನ್ವು. ೪೪-೩೬). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಟನೆ (ನಾ). -ಪರ್ಯಟನ ೧: ಈ ಪರ್ಯಟನೆಯು
ಅವನಿಗೆ ಬಹಳ ಲಾಭದಾಯಕವಾಯಿತು (ಮೃಗಜ. ೧೯).

[ಸಂ.ಪರ್ಯಟನ]

ಪರ್ಯಣ 'ಪರಿಯಾಣ,' ನೋ.

ಪರ್ಯನುಯೋಗ (ನಾ). ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು
ಖಂಡಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಮಾಡುವ ಪ್ರಶ್ನೆ; ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕಾಗಿ
ಮಾಡುವ ಪ್ರಶ್ನೆ: "ಪರ್ಯನುಯೋಗಃ, ಉಪಾಲಂಛಃ-ಈ ೨
ಜುನ್ನವಾದಿ ಬೆಸಗೊಳುಡ" (ಪಲಾಯು. ೨೫-೧೫೩). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಯ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತುವರಿಯುವಿಕೆ; ಬಳಸುವಿಕೆ.
೨. ಅವಧಿ ಮುಗಿಯುವಿಕೆ; ಕಾಲ ತೀರುವಿಕೆ. ೩. (ಕಾಲ)
ಬದಲಾವಣೆಯಾಗುವಿಕೆ; ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುವಿಕೆ. ೪. ಬದ
ಲಾವಣೆ; ಮಾರ್ಪಾಟು; ವ್ಯತ್ಯಾಸ. ೫. ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿರುವ
ಸ್ಥಿತಿ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ; ವೈಪರೀತ್ಯ. ೬. ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ
ಕಟ್ಟಳೆಗಳನ್ನು ಬಿಡುವಿಕೆ, -ಮೀರುವಿಕೆ: "ಪರ್ಯಯಃ,
ಅತಿಕ್ರಮಃ, ಅತಿಪಾತಃ, ಉಪಾತ್ಯಯಃ-೪ ಕಟ್ಟಿಯನ್ನು ಮೀರಿ
ಹೋಗುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೬೬). ೭. ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಅಲಕ್ಷಿಸು
ವಿಕೆ, -ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುವಿಕೆ. ೮. ಕ್ರಮವನ್ನು ತಪ್ಪುವಿಕೆ: "ಅತಿ
ಪಾತಃ, ಪರ್ಯಯಃ, ಉಪಾತ್ಯಯಃ-೩ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಪ್ಪುವಿಕೆ.
ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯೆ ಕೆಲವು ಭಾಗವನ್ನು ಮರೆತು ತಪ್ಪುಹೋಗುವಿಕೆ"
(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಯಣ (ನಾ). ೧. -ಪರ್ಯಯ ೧. ೨. ಕುದುರೆಗೆ
ಹಾಕುವ ಜೀನು; ತಡಿ; ಹಲ್ಲಣ. [ಸಂ.]

ಪರ್ಯವಲೋಕನ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡುವಿಕೆ; ಗಮನ
ವಿಟ್ಟು ನೋಡುವಿಕೆ: ಈರ್ಯಮರ್ಗಪರ್ಯವಲೋಕನ ಮಂದ
ಮಂದಗಮನನಿರತರವಧಿಬೋಧಾನಧೂತರೂಪದರ್ಶನಕ್ಷಮಿತ ಸಂದೇಹ
ಸಂದೋಹರ್ (ಶಾಂತಿ. ೬-೬೦ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯವಸಾನ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆ; ಅಂತ್ಯ; ಮುಕ್ತಾಯ:
ಸಂದ ಭರ್ಮಮೆ ಪಲಂ ಪೊತ್ತೆತ್ತುಗುಂ ಮುಕ್ತಿ ಪರ್ಯವಸಾನಂಬರಮಾ
ನುಪಂಗಿಕಳಲಂ ಭೂಪೇಂದ್ರ ದೇವೇಂದ್ರರಾಜ್ಯವಿರಾಸಂ ಪೆಜತಲ್ಪು ನಂಬು
(ಆದಿಪು. ೨-೬); ಸುಬಳಮಾಡಾರಾಜನೊಂದದಿವಸಂ . . . ಮಂತ್ರ
ಮೇಳಾಪಕದೊಳಿರ್ದು ತತ್ಕಾರ್ಯೋಚಿತತಾಪ್ತರ್ಯಪರ್ಯವಸಾನ
ದೊಳ್ ಮಜ್ಜ ನಂಬುಗುತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೨ ಪ); ಇಂಥ ಅಭಾಸದಲ್ಲಿ
ಪರ್ಯವಸಾನವಾಯಿತು 'ನೆಯ್ಬಿಲಾಪದರಣ' (ಹಸುಪೊ. ೩೬೪).
೨. ನಿರ್ಧಾರ; ನಿರ್ಣಯ; ನಿಶ್ಚಯ. [ಸಂ.]

ಪರ್ಯವಸಾಯಿ (ನಾ). ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವಂತಹುದು;
ಮುಕ್ತಾಯವಾಗುವಂತಹುದು: ಮನುಷ್ಯನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಸಮಾಜ
ಸಾಧಕಗಳಾಗುವಂತೆ ತಿದ್ದುವುದು-ಎಂದರೆ ಪರೋಪಕಾರಪರ್ಯವಸಾಯಿ
ಗಳಾದ ಗುಣಭಾಗಗಳನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿ, ಲೋಕಕುಟಿಗಳಾಗುವ
ಗುಣಭಾಗಗಳನ್ನು ಅಣಗಿಸುವುದು ರಾಜ್ಯದ ಎರಡು ಕರ್ತವ್ಯಗಳಲ್ಲೊಂದು
(ರಾಜ್ಯಾಂಗ. ೩೩). [ಸಂ.ಪರ್ಯವಸಾಯಿ]

ಪರ್ಯವಸಿತ (ಗು). ೧. ಮುಗಿದ; ಕೊನೆಗೊಂಡ. ೨. ನಾಶ
ವಾದ; ಕಳೆದ. ೩. ನಿಶ್ಚಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಪರ್ಯವಸ್ಥೆ (ನಾ). ವಿರೋಧ; ಪ್ರತಿಭಟನೆ: "ಪರ್ಯವಸ್ಥಾ,
ವಿರೋಧನಂ-೨ ಹಗಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೬೩).
[ಸಂ.ಪರ್ಯವಸ್ಥಾ]

ಪರ್ಯಷ್ಟಿ, ಪರಿಯಷ್ಟಿ (ನಾ). ಸೇವೆ; ಉಪಚಾರ: ಕಾನನ
ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತರುಂದ್ರಗಿರೀಂದ್ರಶೃಂಗದೊಳ್ ಅತ್ಮಪರಪರ್ಯಷ್ಟಿ ನಿರಾಪೇಕ್ಷ
ರಾಗಿ . . . ಉತ್ತರಾಶಾಭಿಮುಖರಾಗಿ ಪೋಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೧ ಪ);
ಪರ್ಯಷ್ಟಿಯನನವರತಂ ಮೂವ್ವ ಶೀಲೋತ್ಪರಂ ಕೂಡಿದೆ ವೈಯಾಪ್ಯತ್ಯ
ಮೆಂದಿರ ಹವದೊಳೆಸಗಿದಂ ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ.
೪-೧೬); ಒಡವರ್ಪೇಂ ಬೆಸನೆಂಬ ಕೈಗುಡುವ ತೀರ್ಥಕ್ಕಯ್ಯ . . .
ಇದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಕಂದಮೂಲಫಲಮಂ ಕಂದೀವ ಪರ್ಯಷ್ಟಿಯಂ ಪಡೆಗುಂ ತುಷ್ಟಿ
ಯುಂಟು ವೃದ್ಧಯತಿಗಳ್ಳಾಸ್ಥಾನದೊಳ್ ವಾನರಂ (ಜಮಿ. ೧೬-೫೫).
'ಪರ್ಯಷ್ಟಿಗೆಯ' ಪರಾ. ಪರಿಯಷ್ಟಿ; 'ಪರಿಯಷ್ಟಿಗೆಯ'
ಪರಾ. [<ಸಂ.ಪರೀಷ್ಟಿ]

ಪರ್ಯಷ್ಟಿಗೆಯ, ಪರಿಯಷ್ಟಿಗೆಯ (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆಯನ್ನು
ಮಾಡು; ಉಪಚರಿಸು: ಅಂತು ಪಯೋಬಾಲಕನುಂ ಜ್ಞಾನವೃದ್ಧ
ನುಮ್ನು ಜಗದ್ಗುರುಗೆ ಸುರಸಮುದಯಂ ಪರ್ಯಷ್ಟಿಗೆಯ್ಯಾತ್ತಿರೆ
(ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೪೬ ಪ); ಅತ್ತೀಯ ಬಹಿರಂತಃಪುರವಿಶಾಸಿನಿಯರಂ . . .
ರಮಣೇರತ್ನ ವನಕಂಕರಿಸಲುಂ ವಧೂಜನರ ಸಹ್ಯವ್ಯಾಪಾರಾಂತರಂ
ಳೀಳನುಕರಿಸಿ ಪರ್ಯಷ್ಟಿಗೆಯ್ಯಲುಂ ನಿಯೋಜಿಸಿ ಪೋಗಲ್ಪೇಬ್ಬು
(ವರ್ಧಮಾ. ೧೧-೩೫ ಪ); ಪ್ರಾಯೋಜಕಮಂ(ನ)ಮಂಗೆಯ್ಯ ಮಹಾ
ಪುರುಷಂಗೆ ಪರ್ಯಷ್ಟಿಗೆಯ್ಯಲ್ಲೇಡೆಂದು (ಪೇಬ್ಬು) ಭಟಾರರಲ್ಲಿಂ ಬೆಳಗಾ
ದಾಗಲೊಂದು ದೆಸೆಗೆ ಪೋದರ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೧೨-೧೪). ಪರಿಯಷ್ಟಿ
ಗೆಯ್: ತಪೋಧನಗಿರದ ಗದ್ದುಗೆಗಳಂ ಕಟ್ಟಿ ಧೂಪದೀಪಂಗಳುಮಂ
ಕೊಟ್ಟು ಪರಿಯಷ್ಟಿಗೆಯ್ಯ ಪಟುತರ ಮರ್ಕಟಸಮೂಹಂಗಳುಮಂ
(ಸಂಚಿತಂ. ೪೯-೨೧). [ಪರ್ಯಷ್ಟಿ + ಕೀಯ]

ಪರ್ಯಸ್ತ (ಗು). ೧. ಕೆದರಿದ; ಹರಡಿದ. ೨. ಆವರಿಸಿದ;
ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಂಗ
ಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸ್ವರಹಸ್ತ, ಪರ್ಯಸ್ತ, ಸೂಟೀವಿಧ . . .
ಸ್ವಸ್ತಿ ಕರೀಚತ-ಈ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಂಗಹಾರಂಗಳ ಪೆಸರು (ರಾಸ್ಯರಂ.
೫-೬ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯಸ್ಥ (ನಾ). - ಪರ್ಯಾಯಸ್ಥ ೩ : ನಿಲಸತ್ತ ಲಭ್ಯವು ಫುಟಂ . . .
 ಪ್ರಕಟಿತ ನಿಲಯ ಕಂಪನ್ ಕಲೀಞ್ಞಿನ್ಯಂಗಕೆನಿಪ ಕರಣಿಂಗಲ್ ಕ್ರಮದೆ ಕರಂ
 ರಂಜಿತಿ ಪರ್ಯಾಯಸ್ಥಕಮೊಂದೆಂಬಂಗದಾರಮಕ್ಕೀ ಪತ್ತುಂ (ಲಾಸ್ಕರಂ.
 ೫-೧೧). [ಪಂ.]

ಪರ್ಯಸ್ತಿ (ನಾ). ಮಂಚ ; ವಲ್ಲಂಗ. [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯ (ನಾ). ತಪಸ್ವಿಯ ಹಾಸುಗೆ: "ಪರ್ಯಾಯ, ಪಂಕಜ, ಪರ್ಯಾಯಕ:- ಈ ೩ ತಪಸ್ವಿಯ ಹಾಸುಗೆ" (ಪರ್ಯಾಯ. ೬೮-೨೫೬). [ಪಂ.]

ಪರ್ಯಾಯಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಹಾಸುಗೆ; ಶಯ್ಯೆ; “ಪರ್ಯಾಯಂ ಪಂಕರಮನಿ ಪರ್ಯಾಯಕ್ಕೆ” (ವಸ್ತುತೀರ್. ೫೮-೩೬). ೨. ಸೊಂಬೆಳ್ಳೆ ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ; ಕಬೆಬಂಧ. [ಸಂ.ಪರ್ಯಾಯಕಾ]

ಪರ್ಯಾಯಕುಲ (ನಾ). ಅಂಜಕೆ; ತಲ್ಲಣ : ಪದಭಾಷಕೃಗಿದ್ದು
ಬಳ್ಳಿಮದಧೋಲೋಕಂ ಭಯಂ ಮತ್ಕುಲೋಕದೋಳಂ ಪೊತ್ಕು
ಮದೂರ್ಧಲೋಕದೋಳೆ ಮತ್ತಾಯ್ದು ಪಭ್ರಾಂತಿಯೆಂಬುದನೆಂಬಂ
ಕರಿಯಂತದೇಂ ಭುವನಮಂ ಪರ್ಯಾ[ಸಾಂ.ನಿವ್ಯಾ]ಕುಲಂ
ಮೂಡಲಾಶುಕದೊ ಮಯೋಧನ ಭೀಮಸೇನರ ಗದಾಯುದ್ಧಂ
ತಿಥಾಭ್ರಾಂತಿಯಂ (ಗದಾಯು. ೮-೧೦). [ಸಂ.]

ಸರ್ವೋತ್ತಮ, 'ಪರಿಯಾಣ,' ನೋ.

ಪರ್ಯಾಣ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಜೀನು ; ತಡಿ ; ಹಲ್ಲಣ :
 “ಪರ್ಯಾಣಂ, ಪಲ್ಲಯನಂ—ಈ ೨ ಹಲ್ಲಣಂ (ಹಲಾಯು. ೭೩-೨೮೮);
 ಕಣ್ಣಂ ಮಿರನುಂ ತೋಡೆ ಪಕ್ಕರೆಯಿಕ್ಕಿ ಪೊಳೆವ ಪೊನ್ನ ಪರ್ಯಾಣಂ
 ಗಳುಮೆಸೆಯೆ ಭೋಟಿಯಾಯ್ತು ರ್ ಪೊಳೆಯೆನೆ ಬಿಜಿಲ್ಲ ದುರೇಗರ್ ಪೊಳೆ
 ವಂತೆ ಪೊಳೆವ ಕಡುಗುದುರೇಗಲುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೧ ವ); ಎರಡುಂ
 ಲಕ್ಕಂಬರಂ ಸುತೃಜೆಯರಪಿನನ್ನಾ ಹದಿಂ ಪನ್ನೆರ್ಕ್ಕಾಸಾಸಿರವಶ್ಚಶ್ರೀಣಿ
 ಮೇಲಚ್ಚುವಡೆಯ ಮಣಿಪರ್ಯಾಣದಿಂ ತೋಕ್ಕೈವೆತ್ತೆಯ್ದರೆ (ಎಳ. XI,
 ದಾನಣ. ೨೫-೩೨; 1224). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯಕ (ನಾ). ಜೀನನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ; ಹಲ್ಲಣ
ದಿಂದ ಸಜ್ಜಾದುದು ; ಚಂದ್ರಾಪೀಡದೇವಂ . . . ಯುಕ್ತಾಸ್ತಿ
ಪರ್ಯಾಯಕಮುಪ್ಪಿದ್ರಾಯುಧಮನೇಷಾ ಮಹಾರ್ಷೀಶಾಸ್ತ್ರನುಮಂ
ಪೂಕ್ತು (ಇಂದಂ. ೫೪೧). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯತೀತ (ಗು). ಅತಿಶಯವಾದ; ಅಧಿಕವಾದ: ಸರನಾ
ಶ್ವರ್ಯಪರ್ಯಾಯತೀತ ನಿರಾಕಂಪಂಬೆರಸು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೬೫ ವು).
[ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಪ್ತ (ಗು). ೧. ಪಡೆದ; ಹೊಂದಿದ; ಗಳಿಸಿದ. ೨. ಮುಗಿದ; ಕೊನೆಗೊಂಡ. ೩. ಸಮಗ್ರವಾದ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ: ಉತ್ತಮವ್ಯವಸ್ಥಾರ್ಥವ . . . ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾ [ಸಾಧನ. ಚರ್ಯಾಪರ್ಯಾಯ]ಪರ್ಯಾಪ್ತ ದರ್ಥಮುಂಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಅದ್ವೈತ ೬-೨೦ ಸ). ೪. ತುಂಬಿದ; ಭರ್ತಿವಾದ. ೫. ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ತಣೆದ: ಅಂತು ಸಹಸ್ರಲೋಚನಂ ಪರ್ಯಾಪ್ತಸಹಸ್ರಲೋಚನನಾಗಿ ಸಹಸ್ರಪದ್ಮಾಯತನೇತನಂ ನೋಡಿ (ಚಗದಿ. ೪-೧೦೦ ಸ).

(ನಾ). ೬. ಮುಗಿದುದು ; ಕೊನೆಗೊಂಡುದು : “ಕೃತಮಂಜುಷಾ ಪರ್ವಾಪ್ತಂ” (ಮು. ಕೂ. ೧೩೯-೧೩೬). ೭. ತುಂಬಿರುವುದು ; ಭರ್ತಿಯಾಗಿರುವುದು : ಅದರ ಮೂಲ್ಯ ಅದರೊಳಗೆ ಪರ್ವಾಪ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ನಿಲಂಫ. II, ೨೫೬). ೮. ಸರಿಪೂರ್ಣನಾದವನು ; ಧರ್ಮಾದ್ಯಯನ್ನಭ್ಯಾಸಗಿಯಾಗ್ಗೆ ಪರ್ವಾಪ್ತನಾಗಿರುವನ್ನೆ ಎಕಲವನ್ನಾಭಿಲಾಷಕರಂ (ಪು. ೮, ೨೬-೨೫) ; ಎಲ್ಲ ದ್ರವ್ಯಿಯಿಂದಲೂ ಸಂಪೂರ್ಣ

ಎನಿಸುವ ಮಾನವನು 'ಪರ್ಯಾಪ್ತ'ನಾದರೆ ಕುರುಡ, ಮೂಕ, ಹೆಳವ, ಹುಚ್ಚ ಇತ್ಯಾದಿ ಕೊರತೆಗಳುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯನು 'ಅಪರ್ಯಾಪ್ತ'ನೆನಿಸುವನು (ಜೈನಸ. ೨೯೪). ೯. ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದು : "ತಣೆವುದು ಸಾಹಿತ್ಯಂ ತರ್ಪಣನಿವಸಗುಮಾಶಿತಂ ಭವಂ ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ" (ಮನ್ವಕೋ. ೯೩-೩). ೧೦. ತೃಪ್ತಿ : ತಣೆವು : "ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ, ಉಪಸಂಪನ್ನಂ, ತೃಪ್ತಿಃ, ಸೌಹಿತ್ಯಂ—ಈ ೪ ತ(ಣೆ)ವುವು" (ಪಶ್ಚಾಯ. ೫೪-೧೩೧). ೧೧. ಹೇರಳವಾದುದು ; ಯಥೇಷ್ಟವಾದುದು : "ನಿಕಾಮವನೇ ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ" (ಮನ್ವಕೋ. ೧೦೫-೪೨). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯಪ್ಪಂ (ಅ). ಗಿ. ಕೂಡಲೆ; ತಕ್ಷಣ. ೨. ಮನಃ
ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ. [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಪ್ತಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಜೀವ : ಪ್ರಥಮಪೃಥ್ವಿಯೊಳು ಪರ್ಯಾಪ್ತಕಳು ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಕಳು ಕ್ಷಾಯಿಕಮಂದಿ ಕ್ಷಾಯೋಪಶಮಿಕಮುಮುಂದಿತಿ (ತಸೂಪ್ಪ. ೯); ಅಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮದಾದರಪರ್ಯಾಪ್ತಕಾಪರ್ಯಾಪ್ತಕಭೇದದಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಸ್ತುತಿ ಕಾಯಂಗಲ್ . . . ಅಲ್ಲಿಯೇ ಸಾಯಂತುಂ ಪುಟ್ಟಿತ್ತುದಿಕಳು (ಮೂಲಶ. ೧೩-೧೪). 'ಪರ್ಯಾಪ್ತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಪ್ತಜೀವ (ನಾ). - ಪರ್ಯಾಪ್ತಕ : ಜೀವವು ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯು ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳಲಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವೆನಿಸುವಷ್ಟು ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು. ಈ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಯಾವ ಜೀವವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವುದೋ ಅದು 'ಪರ್ಯಾಪ್ತ' ಜೀವವು (ಜಿನಪ, ೨೯೪).

[ಸಂಯೋಜನೆ + ಜೀವ]

ಪರ್ಯಾಪ್ತತೆ (ನಾ). ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿರುವಿಕೆ ;
ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ : ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಓದಲು ನಡೆದ ಯಾರಾಗಾದರೂ
ಪ್ರೀತಿ ಅರವಿಂದರ ಕಾವ್ಯ-ಕಲಾಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪರ್ಯಾಪ್ತತೆ, ನಿರ್ವಿಕಾರ
ದ, ಪ್ರೀತಿಗಳು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಒಟ್ಟುಮಾಡಿದಿರುವ (ನವಕಾ. ೧೦೯).

[ಸಂ. ಪರ್ಯಾಯ ತಾ]

ಪರ್ಯಾಯೋಗಿ (ನಾ). ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮುಗಿಸಿದವನು, —
ಪೂರ್ವಗೊಳಿಸಿದವನು : ತನ್ಮುನಿಂತ್ರಂ. ಪರ್ಯಾಯೋಗಂ
ಕಿಯ್ಯಂತೈ ಕೊಂದು ಯಥೋಕ್ತವಿಹಾರದಿ ಮಾನೋಪವಾಸದ ಪಾಠಶಿ
ಯೋರ್ ದಶ ಪುರಮಂ ಚರಿತವುಗೆ (ಶಾಂಖ್ಯ. ೯-೨೧ ವ).

[ಸರ್ಯಾಪ್ತ + ಯೋಗ]

ಪರ್ಯಾಯಪ್ರತಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಂದುವುದು ; ಪಡೆಯುವುದು. ೨. ಕೊನೆ ; ಅಂತ್ಯ. ೩. ಯೋಗ್ಯತೆ ; ಅರ್ಹತೆ. ೪. ತೃಪ್ತಿ ; ತುಷ್ಟಿ : ಸುಪ್ರಂ ಪ್ರಬುದ್ಧನೆನಿ ಪರ್ಯಾಯಸಂಕರಮಾರ್ಗದಿಂದ ಪಡೆದು ಸುಖಾವಾಪ್ತಿಯನಹದುದಂದ್ರಂ ಪಂತ್ಯಪ್ರಿಯನುಪಪಾತಕ್ಕರ್ಹದೊಕ್ಕರೆದಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧೧-೩೩). ೫. ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ತುಂಬಿರುವಿಕೆ. ೬. ಸಾಕಷ್ಟಾದುದು ; ಯಥೇಷ್ಟವಾದುದು. ೭. ಹೊಡೆತದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವಿಕೆ, -ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವಿಕೆ : "ಪರ್ಯಾಯಪ್ರತಿ, ಪರಿತ್ಯಾಜಂ, ಹಸ್ತವಾರಣಂ—೩ ಕೊಲ್ಲುವದಕ್ಕೆ ಉದ್ಯುಕ್ತನಾದವನನ್ನು ಅಡ್ಡಹಾಕಿ ಹಿಡಕೊಂಡು ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಡಬೇಕಾಗಿದ್ದವನನ್ನು ಕೊಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಹಾಗೆ ಭಯವಿಲ್ಲದೆ ರಕ್ಷಿಸುವದಕ್ಕೆ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೫೫). ೮. ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ ; ಸ್ವಂತರಕ್ಷಣೆ. ೯. [ಜೈನ] ನಾಮಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಶರೀರದ ಇಂದ್ರಿಯ ನೊದಲಾದ ಪುದ್ಗಲ ರಚನೆಯು ಪೂರ್ಣಗೊಂಡಿರುವುದು ; IP ಇದರಲ್ಲಿ ಆರುವಿಧ. ೧. ಆಹಾರಪರ್ಯಾಯಪ್ರತಿ. ೨. ಶರೀರ ಪರ್ಯಾಯಪ್ರತಿ. ೩. ಇಂದ್ರಿಯಪರ್ಯಾಯಪ್ರತಿ. ೪. ಶ್ವಾಸೋಚ್ಚ್ವಾಸ

ಪರ್ಯಾಪ್ತಿ. ೫. ಭಾಷಾಪರ್ಯಾಪ್ತಿ. ೬. ಮನಃಪರ್ಯಾಪ್ತಿ : ಸುಖಗ ಮುಖಗ ಪ್ರತ್ಯೇಕತರೀರಾಯಶಸ್ತ್ರೇರ್ಥನಾದೇಯನಿರ್ಮಾಣ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿ [ಸಾಹಾಂ. ಪರ್ಯಾಪ್ತ, ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಿ] ನೀಚೈರ್ಗೋತ್ರಂ ಗಳೆಂಬ ದ್ವಿಸಪ್ತತಿಪ್ರತ್ಯಯಗಳಂ ನಿರವಶೇಷಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಅದಿಪ. ೧೬-೪೯ ವ); ಆಹಾರಕ ಶರೀರಾದ್ರಿಯುಬಾಹ್ಯಾಸ್ಪೃಶನಿಶ್ಚಾಸಭಾಷಾಪರ್ಯಾಪ್ತಿ ಯೆಂದಾಣು ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೧೪೦). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತುವುದು; ತಿರುಗುವುದು; ಭ್ರಮಣ. ೨. ಒಂದಾದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದರಂತೆ ವರಸೆಯಾಗಿ ಬರುವುದು; ಅನುಕ್ರಮ; ಪರಿವಿಡಿ: "ಪಂಚಾಬೀ . . . ಪರ್ಯಾಯಃ, ವಿಶಾಯಃ—ಈ ೭ ಪರಿವಿಡಿ" (ಪಲಾಯ. ೧೨೨-೨೫); ಅಂತು ಶಿಲಾಪಟ್ಟದೊಳ್ ನಿರಂತರಂ ಸೂರ್ಯಾರಾತ್ರಿಪ್ರತಿಮಾಪರಂಪರೆಯಂ ಪರ್ಯಾಯದಿಂದಮನುಷ್ಯ ಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೧-೧೦೪ ವ); ಪ್ರಧಾನ ಜ್ಯೋತಿ ಶರೀರಭಾರವನ್ನು ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಎರಡು ಕಾಲುಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ದಿಡುಪ್ಪ, ನಡುನಡುವೆ ಕೆಮ್ಮುತ್ತ, ಪ್ರತ್ಯೋತ್ತರಗಳನ್ನು ವಾಚಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೧೦೪). ೩. (ಕಾಲ, ಅವಧಿ ಮೊದಲಾದುವು) ಮುಗಿ ಯುವಿಕೆ; ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ೪. ನಿಶ್ಚಿತ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ; ಕ್ರಮವಾದ ಆವೃತ್ತಿ; ಪುನರಾವರ್ತನೆ. ೫. ಸರದಿ; ಬಾರಿ; ಪಾಳೆ. ೬. ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ರಚನೆ, ವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಇನ್ನೀಯೆರಡುಂ ಪರ್ಯಾಯದ ಮತ್ತರಿಪ್ಪಕ್ಕೊಂದುಮಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವವರ್ಗ್ . . . ಸಾಸಿವ್ವರ್ಗ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೈರ್ಯುಭಯ ಮುಖಗೊಟ್ಟ ಪ(ಫ)ಳಮಕ್ಕು (ಇಜ. XVIII, ೩೯-೩೧; ೨೨೨); ದೇವರ ಪೂಜಗೆ ಧೀವಗೊಂಡಿಂ ಬಡೆಗಣ ಪೂದೋಣ್ಣಂ ಮತ್ತರು ೩ ಆ ಪ್ರತಿಬದ್ಧದ ಮನೆ ನಿವೇಶನ ೩ ಅನಿರಡುಂ ಪರ್ಯಾಯದ ಮೂಣುಂ ಸ್ಥಳದ ನೆಲಂ ಕಾಲಮತ್ತರು ಸಾಸಿರದ ನಾಲ್ಕುತ್ವಿದು (ಕಣ್ಣ. ೯-೩-೩೦೫; ೧). ೭. ಮಾರ್ಗ; ಬಗೆ; ರೀತಿ: ಆಮುಂ ಪಲವುಂ ಪರ್ಯಾಯದಿಂ ಪೇಚ್ಚೊಡಂ ಕೇಳ್ವನಿಲ್ಲಿಗೆ ತಕ್ಕುದಂ ನುಡಿದು ದೇವಿಯ ರಿಂತಾನುಮೊಡಂಬಡಿಸುವುದೆನೆ (ಪಂರಾನಾ. ೧೪-೧೨೨ ವ). ೮. ಸಮಾನಾರ್ಥವುಳ್ಳ ಬೇರೆ ಶಬ್ದ: ಅರ್ಥಜನಪ್ರಭೇದಾ ನಿಯೋಜನಸೆಯ ಶಾಲಿಹೋತ್ರಮುನೀಂದ್ರಂ ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಪೇಚ್ಚು ದಂ ಶಾಂ ಪರ್ಯಾಯದಿನಣಿಯ ಪೇಚ್ಚಿನಧನವಂಪ್ರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೫-೩೦); ಇದು ಇಲ್ಲಿ "ವರ್ಣನೆಗೆ ಅಕ್ಕ" ಮೆಂಬಿದರ ಪರ್ಯಾಯವಾದ "ಅಲಂಕಾರಕ ವಾಣಿ" ಯೆಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ (ಭೃಗ್ಯಾಶೀ. ೫೨ ಅ೫). ೯. ಕೊನೆ; ಅಂತ್ಯ; ಮುಕ್ತಾಯ. ೧೦. ಬೇರೆ ಕ್ರಮ; ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿ: ಪಾಂಡವರ್ ಮರ್ಯಾದಾಪರದಲ್ಲಿ ಮೆಯ್ಗರೆದು ಸಂದೊಂದಿದೊಡಂ ಕಾಣ್ಪೊದಿಂ ಪರ್ಯಾಯಂ ಪೆಣತಂಟಿ ತಪ್ಪುರದ ಗೋವ್ಯಂದಂಗಳಂ ಕೊಂಡೊಡಾ ತರ್ಯಾಪ್ತಾಶರದರ್ಶ ಸೈರಿಸರವರ್ ಬಂದಾಂತಪರ್ ನಿಶ್ಚಯಂ (ನೇಮಿಪ. ೧೦-೧೩೩); ತಮ್ಮ ನಾಡು-ನುಡಿಯ ಬಗೆಗಿನ ಪೆಟ್ಟಿನ ವ್ಯಾಸಂಗಳ್ಳೆ ಇದು ಪರ್ಯಾಯ ದಿಂದಲಾದರೂ ಉತ್ತೇಜನಕಾರಿಯಾದೀತೆಂದು ನಂದಿದ್ದೇನೆ (ಕರ್ಣಾಪೂ. XII, ಬೃಹ. ೧). ೧೧. ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪ: ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿರಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಇರುವ ಉದಾಹರಣೆ ಅನರ ಜೀವನವನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದಿದೆ (ಪೂಜ. ೪೧); ದ್ರವ್ಯವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಅನಿಶ್ಚಿತವಾದುದಾದರೂ ಅಸಂಖ್ಯಪರಿವರ್ತನಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯವೆನ್ನುವರು. ಕೊಡ, ಗಡಿಗೆ ಮುಂತಾದುವು ಮೃತ್ತಿಕೆಯ ಪರ್ಯಾಯಗಳು (ಚ್ಚಿ. ೧). ೧೨. ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಗುಣ, ಲಕ್ಷಣ. ೧೩. ಅವಕಾಶ; ಸಂದರ್ಭ. ೧೪. (ಕರಾ)

ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯ ಸಲುವಾಗಿ, ಎರಡು ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಉತ್ತರಾಧಿ ಕಾರದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಉತ್ಸವ: ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ನಡೆವ ಪರ್ಯಾಯ, ಪಡುವಿದ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಜರಗುವ ದಕ್ಕಿಬಲಿ . . . ಇವುಗಳು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಾದುವುಗಳಾಗಿವೆ (ಕುಳುಣಾ. ೨೫೩); ತಮ್ಮ ಸರದಿಗೆ ಬಂದ ಐದನೇ ಪರ್ಯಾಯವನ್ನು ತಮ್ಮ ಬಕ್ಕ ಪಟ್ಟದ ಶಿಷ್ಯರಾದ ವೇದವೇದ್ಯರಿಗೊಪ್ಪಿಸಿ, ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾವು ಸ್ವಾದಿ ಯಲ್ಲಿ—ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವಂತೆಯೇ ಪರ್ಯಾಯೋತ್ಸವವನ್ನು ನಡೆಸಿ ದರು (ಕಳವಿ. ೧೩೬). ೧೫. ರಚನೆ; ನಿರ್ಮಾಣ. ೧೬. ಅಂಶ; ಭಾಗ; ವಿಭಾಗ: ಇಂದಿರಾ, ಯುಗಳಾಂಗುರಿಯು, ರಾಧಾರಾಣೀ— ಇವು ಮೂರೂ 'ವಂಗದರ್ಶನ'ದ ಮೊದಲ ಪರ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೧೮೭೨ ರಿಂದ ೧೮೭೫ ರವರೆಗೆ ಬಂದ ಸಣ್ಣ ಕಾಂಬರಿಗಳು (ಬಂಕಿಮ. ೧೧೬); ಇದು ಎರಡನೆಯ ಪರ್ಯಾಯ (ನಡವಾ. I, ೪೪೩). ೧೭. ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ತಾರತಮ್ಯ: ಯಾಗೇನು ಹಜ್ಜಬೇಳು. ಇದರ ಪರ್ಯಾಯನ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಹ್ಯಾಂಗ ಮಟ್ಟೀದ ಹಾಂಗೆ ಬೆಳೆದದ. ಅತು ಮರಾ ಬೆಳೆ ಥಾಂಗ! (ವೈ. ೪೫). ೧೮. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ; ೨ ಇದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಗೆಗಳಿವೆ: 1. ಒಂದು ವಸ್ತುವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರು ವಂತೆ ವರ್ಣಿಸುವುದು. ಉದಾ: ಬಾಲೆಯ ಮುಖಕಾಂತಿ ಸರಸಿಜವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಮೇಲೆ ಚಂದ್ರನನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿಹುದು (ಕುಮಲ. ೧೦೧). 2. ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕಾಲಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳು ಇರುವುವೆಂದು—'ಹಿಂದೆ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಹವಿತ್ತು, ಈಗ ಇಲ್ಲಿ ಮರಳು ಇದೆ' ಎಂಬಂತೆ ವರ್ಣಿಸುವುದು. ಉದಾ: ಪೊರೆದಕೊಂಗೆಣವರ್ಮರಾ ಬಯಕೆ ಬಲ್ಲಾಳಕುಳುಂಬರ್ತಲುಂಗರುಮಂದಿಂಗಳವರೊಳ್ಳು ದುಂಗದೇರವೆಂಬಂತಿದುರ್ದಿಂದಿಂತು ಸಾದರದಿಂ ಕನ್ನಡರಾಯ ರಾಳ್ಳಿನೆಗಮಿ ಕರ್ಣಾಟದೇಶಂ ಕರಂ ಹರಿಸಂಜೆತ್ತುದು (ಅಶ್ವ. ೯೮-೨೧): ಒಂದಕ್ಕೆ ಪಲವಾಕ್ಯಯಕ್ರಮದಿ ಪೇಳಲ್ಳೆ ಪರ್ಯಾಯವು (ಕುಮಲ. ೧೦೧). 'ಪರ್ಯಾಯಾಲಂಕಾರ' ಪರಾ. ೧೯. ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿಯ ಒಂದು ಬಗೆ; ೨ ಬೇರೊಂದು ಕಾರ್ಯದ ನೆಪ ವನ್ನು ಒಡ್ಡಿ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು. ಉದಾ: ಬನ ದೊಳಗೆ ನೋಡಿ ಪೊಸಮಾವಿನ ಗೊಂಚಲನಕ್ಕು ನಿನಗೆ ತಂದವ್ವೆಂ ನೀನಿನಿತೊಂದು ಬೇಗಮಂ ನಿನ್ನಿನಿಯನ ಪಕ್ಕದೊಳಿರೆಂದು ಸಖಿ ತೊಲಗುವುದುಂ (ಕಾವ್ಯ. ೩೨೨): ನುಡಿಯದೆ ಮನದರ್ಥಮನದು ನುಡಿದಂತಿರೆ ನುಡಿದ ನುಡಿಯ ಪರ್ಯಾಯಂ (ಕಾವ್ಯ. ೩೨೧).

ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ—ನೇರವಾಗಿ ಅಲ್ಲದೆ; ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ: ತುಂಗಕ ವ್ಯಾಪ್ತರ ಬಗ್ಗೆ ಅವರು ಮುಖ್ಯಾಧ್ಯಾಪಕರ ಮುಂದೆ ಪರ್ಯಾಯ ವಾಗಿ ದೂರಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ರಂಗಗೋ. ೫೨); ನೇರವಾಗಿ ಆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಬರೆಯುವ ಬದಲು ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಮಹಾ. ೩೩೧). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯಂದತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವನ್ನು ತಪ್ಪು; ರೀತಿಗಳು: ಅಲೋಚತ್ರಯಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮಧ್ಯಮಲೋಕಮೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆದು ಪರ್ಯಾಯಂದಪ್ಪದೇಂ ಸುತ್ತಿಪಾದುಳೊ ವಲಯಾಕಾರದೊಂದೊಂದ ನತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಂ (ಅದಿಪ. ೧-೪೪). [ಪರ್ಯಾಯ+ತಪ್ಪು.]

ಪರ್ಯಾಯದ್ವೀಪ (ನಾ). "ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ನೀರಿನಿಂದ ಆವೃತ ವಾದ ಅಥವಾ ಸಮುದ್ರದೊಳಕ್ಕೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ

ಭೂಭಾಗ: ಪರ್ಯಾಯದ್ವೀಪ; ದ್ವೀಪಕಲ್ಪ" (Peninsula. ೧೦೪೩): ಕೊಂಚ ಕಡಮೆಯಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೀರಿನಿಂದ ಸುತ್ತುಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಭೂಭಾಗವು "ಅರ್ಧದ್ವೀಪವು (Peninsula. ಪರ್ಯಾಯದ್ವೀಪ, ದ್ವೀಪಕಲ್ಪ)" ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೧೦). [ಪರ್ಯಾಯ+ದ್ವೀಪ]

ಪರ್ಯಾಯನಾಮ (ನಾ). ಒಂದಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರು, - ಬೇರೆ ಹೆಸರು: ಸುಪ್ತವನೇ ಸಹಾಯಂಗೆ ಪರ್ಯಾಯನಾಮಂ (ಮಸ್ತು ೪೩೬. ೧೦೦-೧೧); ಅಕ್ಕರಮೆಂದು, ವರ್ಣಮೆಂದು, ತುದ್ಧಾಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯನಾಮಂ (ಶಮ. ೨ ವ್ಯಕ್ತಿ). [ಪರ್ಯಾಯ+ನಾಮ]

ಪರ್ಯಾಯಪದ (ನಾ). ಒಂದು ಶಬ್ದದ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾದ, ಅದೇ ಭಾಷೆಯ ಮತ್ತೊಂದು ಶಬ್ದ; ಸಮಾನಾರ್ಥಕ ಶಬ್ದ; ಪ್ರತಿಪದ: ಈ ಶಬ್ದಗಳೂ ಧರ್ಮಶಬ್ದವೂ ಪರ್ಯಾಯಪದಗಳೆಂದೇ ಅವಕ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು (ಅರ್ಯಧ. ೩); ಸೌಂದರ್ಯ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥ, ಅದರ ಪರ್ಯಾಯಪದಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗುವ, ಚಾರುತ್ಯ, ಲಾವಣ್ಯ, ಲಾಲಿತ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳಿಗಿರುವ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಮೀರಿದುದು (ಸೌಂದರ್ಯ. ೪೮). [ಪರ್ಯಾಯ+ಪದ]

ಪರ್ಯಾಯಪಾಠ (ನಾ). ಗ್ರಂಥದ ಒಂದು ಪಾಠಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುವ ಬೇರೆ ಪಾಠ; ಪಾಠಾಂತರ: ಎರಡು ಪಾಠಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನಾಂತರವಾದ ಮೂಲವಿರುವ ಆದರೆ ಒಂದರಿಂದೊಂದು ಜನಿಸಿದ ಪರ್ಯಾಯಪಾಠ (Alternate Readings) ಗಳೆಂದಾಗ ಅಯ್ಯಯು ತುಂಬ ಮುಪ್ಪರವಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರತ. ೩೩). [ಪರ್ಯಾಯ+ಪಾಠ]

ಪರ್ಯಾಯಪಾರಿಶೋಷಕ (ನಾ). ಸ್ಪರ್ಧೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ವರ್ಷ ಗೆದ್ದವರಿಗೆ ಹಿಂದಿನ ವರ್ಷ ಗೆದ್ದವರಿಂದ ತರಿಸಿ ಕೊಡುವ ಬಹುಮಾನ; ರೋಲಿಂಗ್ ಶೀಲ್ಡ್ ಅಥವಾ ಕಪ್ಪು: ರಾಷ್ಟ್ರಪಾಪಕಪ್ಪರ್ಧೆಗಳನ್ನು ವಿಜೃಂಭಿಸಿ ಪರ್ಯಾಯಪಾರಿಶೋಷಕಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು. . . ಇವೆಲ್ಲ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳ ಸ್ಥಾಪನೆಗೂ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೂ ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ (ಕೀರ್ತ. ೩೨೦). [ಪರ್ಯಾಯ+ಪಾರಿಶೋಷಕ]

ಪರ್ಯಾಯವಚ (ನಾ). = ಪರ್ಯಾಯ ೧೯: ಪದವಿಪ್ರಾರ್ಥಮ ನಾದೊಡಂತದನೆ ಮಾಡಲ್ ಬೇಡದೊಂದಾಗಲಂತದು ಪರ್ಯಾಯವಚಂ (ಉದಯಾ. ೫೦). [ಪರ್ಯಾಯ+ವಚ]

ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದ (ನಾ). = ಪರ್ಯಾಯಪದ: ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದದೊಳ್ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿವಿವರಣೆಗಾಗಿ ಸನ್ನಿಹಿತವಾದ ಪರ್ಯಾಯಲೋಚಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಾ ಹಾಯ್ಕಮಿದೆಂದನಧಿಕವೊಳಧಿಯೊಳಪರರ್ (ಮಸ್ತು ೪೩೬. ೨-೩). [ಪರ್ಯಾಯ+ಶಬ್ದ]

ಪರ್ಯಾಯಸ್ಥ (ನಾ). (ಉಡುಪಿಯ ಮತದಲ್ಲಿ) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪರ್ಯಾಯಸ್ಥರಂತೆ, ಒಂದೊಂದು ಮನೆಯವರು, ತಮ್ಮ ಸರಿದಿ ಬಂಜಾಗ. . . ಅರು ಕ್ಷೇತ್ರ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮಗಳನ್ನೂ ಪೂಜಿಸು ತ್ತಾರೆ (೪೪೩. ೩). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯಾರ್ಥಿಕನಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ದ್ರವ್ಯಾರ್ಥಿಕನಯ ಮತ್ತು ಪರ್ಯಾಯಾರ್ಥಿಕನಯಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಬಗೆಯ ನಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವಿಶೇಷ, ಪರ್ಯಾಯ, ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಭೇದಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ವಿಚಾರ ಮಾಡುವಿಕೆ:

ಪರ್ಯಾಯಾರ್ಥಿಕನಯದಿಂದ ಭಾಸನಕ್ಷೀಪಮಣಿಯೆನಡುಗುಂ (ಕತ್ವಪ್ರ. ೧೧). 'ನಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯಾಲಂಕಾರ (ನಾ). = ಪರ್ಯಾಯ ೧೯: ಒಂದು ವಸ್ತು ಮೊದಲೊಳರ್ಪ ತಾಣಮಂ ದಿಟ್ಟಿ ಪೆಜಪಜತೊಂದೊಂದು ತಾಣಮಂ ಕ್ರಮದಿಂದ ಸೇರಿತೆಂದು ಪೇಟಿಯೆಂದು ಪರ್ಯಾಯಾಲಂಕಾರಂ. . . ಒಂದು ತಾಣದೊಳ್ ಜುವಾಯಿಂ ಪೆಜಪಜತೊಂದೊಂದು ವಸ್ತುಗಳ್ಳಂಬಂಧಿಸಿದುದಂ ಪೇಟಿಯೆಂದುವುಂ ಪರ್ಯಾಯಾಲಂಕಾರಂ (ಅಪ್ರ. ೧. ೯೮-೯); ಒಂದು ವಸ್ತುವಿಗೆ ಪರ್ಯಾಯದಿಂದನೇಕವಾದ ವಸ್ತುಗಳ್ಳಿಯಾತ್ರಯದ ಮಾಡಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ ಪರ್ಯಾಯಾಲಂಕಾರವೆನುಪುದು (ಉಪಲ. ೧೦೧). [ಪರ್ಯಾಯ+ಅಲಂಕಾರ]

ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ; ಹೇಳಬೇಕಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಹೇಳದೆ ಪ್ರಕಾರಾಂತರವಾಗಿ ಚಿಂತಾರದಿಂದ ಹೇಳುವುದು; ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿ: ಪೇಟಕೃತ್ಯಮಂ ಪ್ರಕಾಶಮಾಗಿ ಪೇಟಿ ಪೆಜತೊಂದು ತೆಜದೊಳಂದಮಾಗಿ ಪೇಟಿಯೆಂದು ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿಂ (ಅಪ್ರ. ೩. ೩೩-೪). ೨. ಬೇರೊಂದು ಕಾರ್ಯದ ನೆಪವನ್ನು ಒಡ್ಡಿ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಅಲಂಕಾರ: ಬಗಿದರ್ಥಮನಜಾಪದ ಮೆಲ್ಲಗೆ ತಿರ್ದುವ ಬಗೆಯನದಣ ನೆಪದಂ ಪೆಜತಂ ನಿಗದಿಸುವುದು ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿಗತಾಲಂಕಾರಂ (ಕವಿಂ. ೩-೧೩೧). [ಪರ್ಯಾಯ+ಉಕ್ತಿ]

ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. = ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿ ೧: ಉಸಿರ ಲಪ್ತರ್ಥಮಂ ಪ್ರಕಾಶಮಾಗುಸಿರದೆ ರೈಯನಾದ ಮಗುಳ್ತೊಂದು ಬಗೆಯೆಂದೂಸಿರಲಮ ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿಯೆನುಕುಂ (ಸರಪ. ೫೩). ೨. = ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿ ೨: ಮಗುಳ್ತೊಂದು ಕಷ್ಟಮಂ ನೆಪಗೆಯ್ಯು ಇಷ್ಟಮಂ ಸಾಧಿಸಿ ಇದುವುಂ ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿಯೆನುಕುಂ (ಸರಪ. ೫೩). [ಪರ್ಯಾಯ+ಉಕ್ತಿ]

ಪರ್ಯಾಯೋಚನ, **ಪರ್ಯಾಯೋಚನ** (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವಿಕೆ; ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ಆಲೋಚಿಸುವಿಕೆ: 'ಪರ್ಯಾಯೋಚಿಸು' ಪರಾ. **ಪರ್ಯಾಯೋಚನ**: ತನ್ನ ತಂಗಿಯ ಸುತಾರೆಯ ಸ್ವಯಂವರವಿವಾಹಕಲ್ಯಾಣಕಾರ್ಯಪರ್ಯಾಯೋಚನ ವಿರಾಮದೊಳ್ ಶ್ರೀವಿಜಯಂ ಮೊದಲಾಗಿ ವಿಶ್ವಂಭರಾಧೀಶತನೂಜ ಸಮಾಜಮಂ ಬರಿಸಿ (ಕಾಂಕಿಪ. ೬-೨೨ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತ, **ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತ** (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆಲೋಚಿಸಿದ; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ: ಅಂತು ಮಹಾಬಲಬಚರೇಂದ್ರಂ ಸ್ವಯಂಬುದ್ದನೆ ತನಗೆ ಪರಮವಿಶ್ವಾಸ ಭೂಮಿಯಾಗಿ ತತ್ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತಾಂ. ಕೋಚಿತಕಾರ್ಯಪರ್ಯಾಯ ಸಾನನುಂ ಮನೋಭಿಲಷಿತವಿಷಯಸುಖಾನುಭವನಿರತನುಮಾಗಿ ಮೂವ ತ್ತಾ ಜಾಲಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯ (ಅನಿಪ. ೨-೨೩ ಪ). **ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯೋಚಿಸು, **ಪರ್ಯಾಯೋಚಿಸು** (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡು; ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡು; ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ವಿವೇಚಿಸು: ವಚನಗಳು ಯಾವ ಪ್ರಕರಣ ದಲ್ಲುಕ್ತವಾಗಿವೆ, ಹಿಂದಣ ಮುಂದಣ ಪಾಠಗಳೇನು ಹೇಳುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಪರ್ಯಾಯೋಚಿಸಬೇಕು (ಅರ್ಯಧ. ೪); ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಸರಕಾರವೂ ಸಮಾಜವೂ ಪರ್ಯಾಯೋಚಿಸಬೇಕು (ಗೋಶ್ವ. ೨. ೧೦೩).

ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತಃ : ಗುಣಗುಣಿಗೊಂಡು ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತಃ ಮನಂ ಮುಗುಟ್ಟು . . . ಅಬ್ಬಿಯೇಕಾ ಕನ್ನೆಯಂ ಕನಕಶಾಂತಿಯೋರ್ ನೆರಸಿದಂ (ಶಾಂತಪು. ೯-೧೬ ಪ); ಸುಯೋಧನನು ಮಾಗಳಾಪ್ತಿಯೊಮಾತ್ಮನಕರಮಂ ಕರೆದು ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತಪ್ರದಂ (ನೀತಿಪು. ೧೦-೧೬೬). [ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತ-೧೫೫]

ಪರ್ಯಾಯಸೆ (ನಾ). ೧. ಅಂತ್ಯ; ಮುಕ್ತಾಯ. ೨. ಸುತ್ತುವಿಕೆ; ತಿರುಗುವಿಕೆ. ೩. ಹಿಂದುಮುಂದಾದ ಕ್ರಮ; ವಿಪರೀತ ವ್ಯವಸ್ಥೆ. [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯಹಾರ (ನಾ). ೧. ಬಿಬಿರಿನ ಅಡ್ಡಿ; ಕಂಪಿ; ಕಾವಡಿ. ೨. ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಭಾರ; ತಲೆಹೊರೆ: "ವಿವಧಾ, ವಿವಧಾ, ಭಾರಾ, ಪರ್ಯಾಯಹಾರಾ—ಈ ೪ ತಲೆಹೊರೆಯಿ" (ಪರ್ವಾಯ. ೧೨೫-೬೬). ೩. ಸಾಗಿಸುವುದು; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು: "ಪರ್ಯಾಯಹಾರ, ವಿವಧ-ಹೊರೆಯು ಹೊತ್ತು ಎಡೆಯಾದುವದು" (ನಾಟಕ. ೪). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯ 'ಪರಿಯಾಣ' ನೋ.

ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತ 'ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತ' ನೋ.

ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತ 'ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತ' ನೋ.

ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತ 'ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತ' ನೋ.

ಪರ್ಯಾಯತ್ವಕ (ನಾ). ಕಾತರಗೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ; ತವಕಗೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪ ಕೂಡ ಈಗ ಅವನನ್ನು ಮತ್ತೆ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಕ ನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಭೃಗುಶ್ಲೋ. ೬೪ ಅಡಿಬಿ); ಆ ರಾಜಕೀಯನ್ನು ನೋಡಿದುದು ಮೊದಲಾಗಿ. ಶಕುಂತಲೆ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಕಳಾಗಿರುವಂತಿದೆ (ಶಾಕುಂತ. ೩೪-೧೬). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯದಂಚನ (ನಾ). ಸಾಲ; ಪುಣ: "ಅಪಮಿತ್ಯಕಂ, ಉದ್ಧಾರಾ, ಪುಣಂ, ಪರ್ಯಾಯದಂಚನಂ—ಈ ೪ ಸಾಲಂ" (ಪರ್ವಾಯ. ೯೪-೪೧೪). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯಪಾಸ್ತಿ (ನಾ). ಸೇವೆ; ಶುಕ್ರಾಪ್ತೆ; ಉಪಚಾರ: "ಪರ್ಯಾಯಪಾಸ್ತಿ ಶುಕ್ರಾಪ್ತಾಪ್ತಿಂ" (ಮೃತ್ಯುಶ್ಲೋ. ೫೬-೬೫). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯಪಾಸ್ತಿ (ನಾ). = ಪರ್ಯಾಯಪಾಸ್ತಿ: "ಉಪಚಾರಂ ಸೇವನಂ ಪರ್ಯಾಯಪಾಸ್ತಿ ವರವಸ್ತು ಭಕ್ತಿ ಶುಕ್ರಾಪ್ತಾರ್ಥಂ" (ಮೃತ್ಯುಶ್ಲೋ. ೨೦-೧೪). [ಸಂ. ಪರ್ಯಾಯಪಾಸ್ತಿ]

ಪರ್ಯಾಯಪ್ತಿ (ನಾ). ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತುವಿಕೆ; ಬಿತ್ತನೆಯ ಕಾರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯಪಿತ (ಗು). ೧. ಹಿಂದಿನ; ಹಳೆಯದಾದ: ಪರ್ಯಾಯಪಿತ ಜಂಡನಾಂಗರಾಗಧೂಸರೋರುದಂಡನುಂ ಕುಂಕುಮಾಂಗರಾಗಹಿಂಜರ ರೂಪನುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಕೇಯೂರನೇಂಬ ಗಂಧರ್ವಕುಮಾರಂ ಬೆರಸು ತರಳಿ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು (ಶಾಂತಪು. ೯೪೬). (ನಾ). ೨. ಹಳೆಯದಾದುದು: ಅತ್ಯಾಶನ ಅತಿಪಾಸ ಉಗ್ರಪ್ರತಿಗ್ರಹ ಉಚ್ಚಿಷ್ಟ ಪರ್ಯಾಯಪಿತ ನಿಷಿದ್ಧ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಂ ವರ್ಜಿಸುವದು (ವಿವೇಕ. ೧೩೪); ಅನ್ನವು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಗೆ ಅಪಾರವಾಗಿ ಜೀರ್ಣವಾಗಿ ಪರ್ಯಾಯಪಿತವಾಗುವುದು (ಮಹಾಣ. ೨೯೪). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯಪಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಭಾದ್ರಪದಶುದ್ಧ ಪಂಚಮಿಯಿಂದ ಚತುರ್ದಶಿಯ ವರೆಗೆ ನಡೆಸುವ ಒಂದು ವ್ರತದ ಹೆಸರು; ದಶಲಕ್ಷಣ: 'ಪರ್ಯಾಯಪಣಪರ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯಪಣಪರ್ವ (ನಾ). = ಪರ್ಯಾಯಪಣ: ಅವನಿಗೆ ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ 'ದಶಲಕ್ಷಣಪರ್ವ'

ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪರ್ವಕ್ಕೆ ಜೈನಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಾಯಪಣ ಪರ್ವವೆಂದೂ ಹೆಸರಿದೆ (ಜೈನಪ. ೫೬೧). 'ದಶಲಕ್ಷಣ' ಪರಾ.

[ಪರ್ಯಾಯಪಣ + ಪರ್ವ]

ಪರ್ಯಾಯಪಣೆ (ನಾ). ೧. ಶ್ರಾದ್ಧ ಭೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ನನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಹುಡುಕುವಿಕೆ: "ಪರ್ಯಾಯಪಣಾ, ಪರಾಪ್ತಿ, ಅನ್ಯೇಷಣಾ . . . ಗವೇಷಣಾ-೪ ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಮಂತ್ರಣಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಹುಡುಕುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೨೪). ೨. ಸೇವೆ; ಪರಿಚರ್ಯೆ. [ಸಂ. ಪರ್ಯಾಯಪಣಾ]

ಪರ್ವ 'ಪರಲು' ನೋ.

ಪರ್ವ (ನಾ). ೧. ಜೋಡಣೆ; ಸೇರಿಕೆ; ಬೆಸುಗೆ: ಪಿಡಿದುಪರ್ವ ಬಾಳ ಕಿಡಿಗಳನ್ನೊಡನೊಡಸರೆವೊತ್ತಿ ತೊಟ್ಟಿ ಸನ್ನಿವೃತ್ತಿಯಲ್ಲೊಡರಿಸಿ ದೊಡವಳ ಪ[ಪಾತಂ. ೧, ಸ]ರ್ವಂ ಬಿಡೆಯಂದರಿಸುವಂತಿಯೊಡನೆ ಕಾದಿದರೆಬಿರಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೯). ೨. (ಕೆಟ್ಟು, ಬಿಬಿರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ಗೆಣ್ಣು; ಗ್ರಂಥಿ: "ಗ್ರಂಥಿ, ಪರ್ವ, ಪರುಸ—ಈ ೩ ಗಂಟು" (ಪರ್ವಾಯ. ೩೧-೩೫); ಎಲರಿಂದಂ ಕಂಪಿಸು ತ್ವಿರ್ವ ಕರ್ವಿನ ಕೋಲುಳ್ ಬಿಡದೊಂದನೊಂದೊರೆಸೆ ಪರ್ವಾಭಾತ ದಿಂದುರ್ಬಿ ಭೋರಿಸೆ ಪಾಯ್ಪರ್ ರಸಪ್ರವಾಳಚಯಂ (ಪರ್ವ. ೨-೯); ಪರ್ವಂ ಪ್ರತಿ ಮೂಡಿದ ಕಾಯ್ ಕೊರ್ವಿ ನೆಲಂದಾಗಿ ನೆಗೆದು ತಮ್ಮಯು ತಾಯನುರ್ವಯೊಳ್ ಮುಂಡಾಡುವಗುರ್ವಂ ತಾಳ್ವಿದವು (ಮಹಾಣ. ೧೪-೧೫). ೩. ಶರೀರದ ಕೀಲು, —ಅಸ್ಥಿ ಸಂಧಿ: "ತದಂಗುಳಿಗಳೊಳಾದ ಸಂಧಿ ಪರ್ವಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮೃತ್ಯುಶ್ಲೋ. ೬೯-೧೧). ೪. (ಮಹಾಭಾರತ ದಲ್ಲಿರುವಂತೆ) ಗ್ರಂಥದ ವಿಭಾಗ: ಹೇಗೆ ಒಂದು ವಂಶ ಅಥವಾ ಬೊಂದಿನಲ್ಲಿ ಹಲವು ಪರ್ವಗಳಿರುತ್ತವೆಯೋ ಹಾಗೆ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹದಿನೆಂಟು ಪರ್ವಗಳಿವೆ (ಭಾರವ. ೯೫). ೫. ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ಅಷ್ಟಮಿ, ಚತುರ್ದಶಿ ಮತ್ತು ಹುಣ್ಣಿಮೆ, ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ದಿನಗಳು, ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಗ್ರಹಣಗಳು ಮತ್ತು ಸಂಕ್ರಮಣಕಾಲ; ಪುಣ್ಯ ಕಾಲ; ಸಂಧಿಕಾಲ: "ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಶ್ವಾಂತ ಸಂಧಿ ಪರ್ವಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮೃತ್ಯುಶ್ಲೋ. ೧೬-೬); ಅನಶನಿಧಿಯಂ ತಿಂಗಳಿನ ನಾಲ್ಕು ಪರ್ವದೊಳ ಮಾಪ್ತ ಪೂಜಾವಿಧಿಯಂ ಮನನೊಸಿದಿಪಂ ನಾಲ್ಕನೆಯ ನೆರೆಯವಂ ಪೋಷಧೋಪವಾಸಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೬-೨೯); ಕಡುಬೆಟ್ಟ ಬೇಸಗೆ ಮಾಗಿ ಮಳೆಗಾಲದೊಳು ಪರ್ವದಲಿ ನೆಟ್ಟಿನೋರ್ವನೆ ಬೈಗಿನಿಂ ರವಿ ಪುಟ್ಟುವನ್ನೆಗೆ ಜಾನ ಜಪವಳಬಟ್ಟು ನಿಲುವಾ ಪಾಲಕೀರ್ ನನೋಸ್ತು[ಗ್ರಿ]ಹಗುವೆನು (ಸಾತ್ಯಭಾ. ೧-೨೨). 'ಪರ್ವಸಂಧಿ' ಪರಾ. ೬. ಸಂಕ್ರಮಣ ಮೊದಲಾದ ಪುಣ್ಯಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ತರ್ಪಣ ಮೊದಲಾದುವು. ೭. ಭಾಗ; ವಿಭಾಗ. ೮. (ಸಂತೋಷದ ಸಂದರ್ಭ, ಪುಣ್ಯಕಾಲ ಮೊದಲಾದುವು ಗಳಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸುವ) ಹಬ್ಬ; ಉತ್ಸವ: ದೀಪಾವಳಿಯ [ಪರ್ವಕ್ಕೆ ದೇವರ ಸೊಡರಿಗೆ ಗಾಣದಲೊಮ್ಮಾನೆಣ್ಣೆ (ಪಾಶ್ವತ. XX, ೧೪-೬: ೧೪೦); ಮಾಂ ಹೊಕ್ಕು ಮನೆಯೊಳ್ ಪರ್ವಂ ಗಡ (ಅನಂಪು. ೧೧-೬೨); ಬರಿಸುವುದೊಂದೊರೊಳಿರ್ಪನುಪಚಾರವೆರಸಿ ಪಾರಣ ಪರ್ವಗಳಿಗೆ (ಪದ್ಮಿ. ೫-೨೯); ಹರಶರಣರೇ ಕೃತಿಯನಂಗೀಕರಿಸಿ ರಾಲಿಸಿ ಕೇಳಿ ಕಡೆಯೊಳು ಪಿರಿದು ಪರ್ವಂಗಳನೊಡರಿ ಸಂತೋಷದೊಳು ಸುಖಿಸಿ (ಶಂಕವತ. ೧೬-೬೯). ೯. (ಆಲಂ) ಸಂತೋಷ; ಆನಂದ: ಪುರಸ್ಕೃತದೊಂದು ದೇವ ಪದ ಪೌರಜನಗಳ ಕಣ್ಣೆ ಪರ್ವಮಂ (ಶಾಂತಪು. ೪೪೬); ಮಾನಿಯರ್ ಕೆಲರ ಮದನಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತಿರೆ ವಿಂಧ್ಯವಾಸಿನೀಸ್ಥಾನಮನೆಯಿದ್ದರ ಪಡೆದು ನೋಟ್ಟರೆ ಕಣ್ಣಳ ಪರ್ವಮೆಂದಿನಂ (ದಶಕು. ೧೨-೨೨).

ಪರ್ವದ ಕೋಣೆ-ಹಬ್ಬ, ಉತ್ಪನ್ನ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾರಾಧನೆಯ ಸಲುವಾಗಿರುವ ಕೊಠಡಿ : ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾರದೋ ಮನೆಯ ಜಗುಲಿಯೋ ಬಸವಣ್ಣನ ಗುಡಿಯ ಪರ್ವದ ಕೋಣೆಯೋ ಸಾಕಲ್ಲವೆ ? (ಬೆಳುಮ. ೬೫). [ಸಂ. ಪರ್ವನಾ]

ಪರ್ವಕಾಲ (ನಾ). ೧. = ಪರ್ವ : ಪರ್ವಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಪರ್ವಣವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು (೨೩೬). ೨. ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವ ಕಾಲ ; ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಸಮಯ ; ಸಂಧಿಕಾಲ : ಇದು ನಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪರ್ವಕಾಲ-ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೊಂದು ಪರ್ವಕಾಲ (ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ. ೬). ೩. ಉತ್ಪನ್ನದ ಕಾಲ ; ಹಬ್ಬದ ಸಮಯ : ಹಿಂದೆ ಎಂದು ಕಂಡಿರದ ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸ ಪರ್ವಕಾಲವೆಂದು (ನಿಲಮು. ೩೬-೧೪) ; ಇದು ಹರ್ಷ-ಹೆಮ್ಮೆ ಪಡಬೇಕಾದ ಕಾಲ. ಈ ಪರ್ವಕಾಲ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಜನಕ್ಕೆ ಬರುವ ಯೋಗ ? (ಹೊಸಪ್ಪಿ. ೩೪) ; ಶಿವಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ನಾಳೆ ನಾದಿದ್ದು ಏನಾದರೂ ಪರ್ವಕಾಲವೆ ? (ಕಾಂತಲಾ. ೨೪೩). ೪. ಉತ್ಪತ್ತಿಯ ಕಾಲ ; ಏಳಿಗೆಯ ಕಾಲ : ಕ್ರಿ. ಶ. ಮೂರನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಎಂಟನೆಯ ಶತಮಾನದ ವರೆಗೂ ಇರುವ ಕಾಲ ವಾಸ್ತುಕಲೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಒಂದು ಪರ್ವಕಾಲವೆಂದು ಎಣಿಸಬಹುದು (ಮೈಸೂರು. ೬೫). [ಪರ್ವ + ಕಾಲ]

ಪರ್ವಣಿ (ನಾ). ೧. = ಪರ್ವ : ಪ್ರತಿರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ನಕ್ಷತ್ರ ರಾಶಿಯನ್ನು ಜನರು ಅಲಕ್ಷಿಸುವರು ; ಅದೇ ಪರ್ವಣಿಯಂತೆ ಅವು ನೂರಾರು ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಬಂದರೆ ಜನತೆಗೆ ಅದರಲ್ಲಿದ್ದ ದೈವಿಕತೆಯು ಹೊಳೆಯುವದೆಂದು ಮತ್ತೋರ್ವ ಕವಿಯು ಹೇಳಿದ್ದನು (ಜಿಲ್ಲಾ. ೫೨) ; ಅನಾವಾಸ್ಯೆಯು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪರ್ವಣಿಯು. ಅಂದು ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರ ಭಿಟ್ಟಿ (ಭಾರತಂ. ೩೫೭). 'ಪರ್ವಸಂಧಿ' ಪರಾ. ೨. ಗೆಣ್ಣು ; ಅಸ್ಥಿಸಂಧಿ : ಅಂಗುಷ್ಠದ ಪರ್ವಣಿಯಂತೆ ತೊಡಗಿ ಕಿಟುಕುಣಿಕೆಯ ಮೊದಲ ಪರ್ವಣಿವರೆಗೆ (ಪೂರ್ವ. ೩೫೩) ; ನೆಟ್ಟ ನಂಗುರಿ ಅನಾಮಿಕ ಮೂಲ ಪರ್ವಣಿಗಿಟ್ಟು ಅಂಗುಷ್ಠದ ಬಳಿಕ (ಪೂಜ್ಯ. ೧೦-೫೦). ೩. ಉತ್ಪನ್ನ ; ಹಬ್ಬ : ಇಂಥ ಪ್ರಸಂಗವೆಂದರೆ ಅವರಿಗೆ ಪರ್ವಣಿ (ಅನ್ನ. ೧೬೦). ೪. ಶುಭಕಾಲ ; ಸುಸಮಯ ; ಸುಸಂದರ್ಭ : ದೇವ ಏನಿಡಪೂರ್ವ ಪರ್ವಣಿ ! (ಶ್ರೀಮದ್ಭ. ೧೭-೧೩) ; ಸಮ್ರಾಟನ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿ, ಸಣ್ಣ ಬೀರೇಗೌಡನ ಹಳ್ಳಿಯ ವರೆಗೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಪನ್ನದ ಸಂಭ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವ ಪರ್ವಣಿ ! (ಬಂದಯ. ೮೭). [ಸಂ. ಪರ್ವಣೀ]

ಪರ್ವಣಿಕಾಲ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾಲ ; ಶುಭಸಮಯ : ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದಾಗ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪರ್ವಣಿಕಾಲ ಬಂದಿತ್ತು (ಸದ್ಯ. ೧೩). [ಪರ್ವಣಿ + ಕಾಲ]

ಪರ್ವತ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಬೆಟ್ಟ ; ಗಿರಿ ; ಶೈಲ : "ಅಚಲಃ . . . ಗೋತ್ರಃ, ಪರ್ವತಃ . . . ಅದ್ರಿಃ, ಕುಪ್ರಃ-ಈ ೧೪ ಬೆಟ್ಟ" (ಹಲಾಯು. ೨೭-೧೧) ; ಮತ್ತಿತ್ತ ಜಯಾವತಿಯು . . . ಸತ್ತು ಮೊಗ್ಗಲಗಿಯೆಂಬ ಪರ್ವತದೊಳಗೆ ಹೊನ್ನಲಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದಳು (ಮಧ್ಯಾ. ೪೮-೨) ; ವಾರಾಧಿ ಪರ್ವತಂ ಪುರಮಧೀಶ್ವರನುದ್ವಹನಂ . . . ವಿರೋಧಿ ಜಯಂಗಳೆಂದಿವಂ ಸೂರಿಗಳಂಗೆಮೆಂದು ಕೃತಿಯೊಳಗೆ ಪದನೆಯೆಂಬನೆಯ್ತು ಬಟ್ಟಪರ (ಸೂಕ್ತ. ೧-೩೬). ೨. ಶ್ರೀಶೈಲ : ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಕೇ[ದಾರ]ವೆಂಬ ಮೂಲಸ್ಥಾನ . . . ಕರಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಪರ್ವತವೆಂಬ ಮೂಲಸ್ಥಾನ (ಬಸವ. ೩೯೪) ; ಎಲ್ಲಿನು ಪರ್ವತದಲಿಂ ಪೆಸರು ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ನೆಂಬುದು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪೨). ೩. ಕಲ್ಲು ; ಬಂಡೆ. ೪. [ಗಣಿತ] ಎಳು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : ಸ್ವರ ಸಾಗರ ಪರ್ವತಾದ್ರಿಯೆಂಬ

ನಾಮಂ (ನೃಪ. ೯-೭) ; ನೂರುಪರ್ವತವಂಜ ದಿಡದಲೆ ಜಾರು ವೃಂದಾವನದಲಿ ವಿಸ್ತಾರ ಆರಾಧನೆಯು ತೊಲಗದೆ ವಾರವಾರಕೆ ಆಗು ತಿಪ್ಪುದು (ವಿದಾಕ್. ೫೭-೪). [ಸಂ.]

ಪರ್ವತಕಾಕ (ನಾ). ಕಾಗೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪಕ್ಷಿ ; ಡೊಂಬಕಾಗೆ : (೪). [ಪರ್ವತ + ಕಾಕ]

ಪರ್ವತನಾಥ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟಗಳ ಒಡೆಯ ; ಹಿಮವಂಶ. ೨. ಕೈಲಾಸಪರ್ವತದ ಒಡೆಯ ; ಶಿವ : ಉತ್ತಮೋತ್ತಮದುನ್ಮತ ಶ್ರೀವತ್ಸ ಸಿಂಗಿರಿಗಳೆಯನಲು ಪ್ರಭಿವತ್ಸ ಪುರನಂ ರಚಿಸಿ ಪರ್ವತನಾಥನಂ ತಂದು ಇತ್ತ ಸೊನ್ನಲಿಗೆಯೊಳಿರಿಸಿ (ಬಸವ. ೯-೧೩).

ಪರ್ವತನಾಥನಲುಗ = ೧. ಪರ್ವತನಾಥನ ಮಗ ; ಮೈನಾಕ : (೪). ೨. ಕೈಲಾಸನಾಥನ ಮಗ ; ಶಿವನ ಪುತ್ರ : ಇಳಿಯಲಳಿಯಾ ಎನ್ನ ಹೆಸರನು ತಿಳಿದು ನೀ ನೋಡಂತುಮುಲ್ಲದೆ ಬಳಿಕ ಪರ್ವತನಾಥನಲುಗನು ಜಾರವನೆ (ಬಸವ. ೩೪-೨೧). [ಪರ್ವತ + ನಾಥ]

ಪರ್ವತಬಾಣ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಬಾಣ, -ಅಸ್ತ್ರ : ಪರ್ವತಬಾಣದಿನೆಚ್ಚೊಡಗುವರ್ವಿರೆ ಪರ್ವತಪ್ರತಾನಂ ನಭಮಂ ಪರ್ವ ಬರೆ (ನೇಮಿ. ೧೨-೧೩೬). [ಪರ್ವತ + ಬಾಣ]

ಪರ್ವತಬಾಳೆ (ನಾ). ಕತ್ತಾಳೆ ; ದೆವ್ವಬಾಳೆ : ಮುಡಿಸಿದ್ದ ಗೊರಟೆಹೂಗಳ ಹಳದಿಯ ನಡುವೆ ಕೆಂಪು ಪರ್ವತಬಾಳೆಯ ಹೂಗಳೂ ಭೂತಾಳೆಯ ರಕ್ತವರ್ಣದ ಎಲೆಯ ರೂಪದ ಹೂಗಳೂ ರಂಜಿಸಿದ್ದವು (ಮಲಮ. ೪೮). [ಪರ್ವತ + ಬಾಳೆ (< ಬಾಯಿ)]

ಪರ್ವತರಾಜ (ನಾ). = ಪರ್ವತನಾಥ ೧ : ಸಮುನ್ನತ ರಾಜಲೀಲೆಯಂ ದೀಜುತೆ ಪೂರ್ವಪಶ್ಚಿಮಕೆ ಪರ್ವದ ಪರ್ವತರಾಜನೊಪ್ಪುಗುಂ (ಗಿರಿ. ೧-೫೦) ; ಶ್ರೀ ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯಂ ಧೀರಂ ಪರ್ವತರಾಜನೊರ್ಮೆ ಪಡೆದಂ (ಕಮ್ಮರ. ೨-೬). [ಪರ್ವತ + ರಾಜ]

ಪರ್ವತವಳಿ, ಪರ್ವತಾವಳಿ (ನಾ). [ಶೈವ] ಕಾಳಾಮುಖ ಶೈವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಶೈಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ಪಂಗಡ : ನೈಋತ್ಯ ತಪೋಧನರ್ಕ್ಕಾಳಾಮುಖ ಪರ್ವತವಳಿಯು ಶ್ರೀಭುವನಪಟ್ಟಿ ತದೇವರ ಶಿಷ್ಯರ್ (ಸಾಂ. ೫೫. XI-೩, ೧೧೬-೧೭ ; 1075). **ಪರ್ವತಾವಳಿ :** ಅವರ ಗುರುಕುಲಮೆಂತೆಂದರೆ ಕಾಳಾಮುಖಪರ್ವತಾವಳಿ ತಪೋ ನೀ(ನಿ)ಷ್ಠಾ ಪರರನ್ನಿಸಿ ನೆಗಳ್ಳ ಕೊಟ್ಟ ನ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾದೇವರವರ ಶಿಷ್ಯಮ್ ರುದ್ರಕೃತಿ ದೇವರು (ಎಂ. XIX, ೨೩೨-೩೫ ; 1180).

[ಪರ್ವತ + ಬಳಿ (< ಬಾಯಿ) ?]

ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಾಲು, -ಪಂಕ್ತಿ : ಸಂಜೆಯ ನೂರ್ಯನು ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿಯ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಇಡಕೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ಜೋಮುದು. ೩೩) ; ಪರ್ವತಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸೇರಿ ಪಂಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದರೆ "ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿ (Range)" ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ (ಭೂಗೋಳ. ೧೧).

[ಪರ್ವತ + ಶ್ರೇಣಿ]

ಪರ್ವತಾಧೀಶ್ವರ (ನಾ). = ಪರ್ವತನಾಥ ೧ : ಮೇರುವಿನ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಣ ಜಲಧಿಯಂ ಪಶ್ಚಿಮವಾರ್ಧಿಯಂ ಪರ್ವದ ಪರ್ವತಾಧೀಶ್ವರಂ ಗಿರಿರಾಜನೆಂಬ ನಾಮದಿಂದೊಪ್ಪಪ್ರಸ್ಥಮೆಂಬ ಪುರ ದೊಳಿರ್ದು (ಗಿರಿ. ೧ ಕಥಾಂಭ). [ಪರ್ವತ + ಅಧೀಶ್ವರ]

ಪರ್ವತಾರೋಹಣ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಹತ್ತುವುದು ; ಪರ್ವತವನ್ನು ಏರುವುದು : ಕಾಲುನದಿಯಿಂದ ಪರ್ವತವನ್ನೇರುವುದೆಂದರೆ ಅದು ಬಹಳ ಶ್ರಮದ ಕೆಲಸ . . . ಅದುದರಿಂದ ಪರ್ವತಾರೋಹಣವು ಸಾಹಸದ ಕೆಲಸಗಳ ಸಾಲಿಗೆ ಸೇರಿದೆ (ಕಪ. ೬-೯೧).

[ಪರ್ವತ + ಅರೋಹಣ]

ಪರ್ವತಾರೋಹಿ (ನಾ). ಪರ್ವತಾರೋಹಣವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಏರುವವನು: ಸದಾ ಮಂಜಿನಿಂದ ಮೇಘಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾದ ಅದರ ಉನ್ನತ ಶಿಖರಗಳು ಎಲ್ಲೋ ಕೆಲವು ಧೀರ ಪರ್ವತಾರೋಹಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪರಿಚಿತ! (ಸಾಂಪ್ರ. ೨೬); ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಪರ್ವತಾರೋಹಿಗಳು ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಂಡರು (ಕಪು. ೬-೯೨). [ಪರ್ವತ + ಅರೋಹಿ]

ಪರ್ವತಾವಳಿ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಾಲು, - ಪಂಕ್ತಿ: ಈ ಪರ್ವತಾಪಯ ಸರಾಸರಿ ಎತ್ತರ ೨೦೦೦ ಫೂಟು (ಕಪು. ೫). [ಪರ್ವತ + ಅವಳಿ (= ಅವಲಿ)]

ಪರ್ವತಾವಳಿ 'ಪರ್ವತವಳಿ' ನೋ.

ಪರ್ವದಿನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪೂಜೆ, ಪ್ರತ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ದಿನ: ಪರ್ವದಿನಗಳೊಳಗೆ ಪ್ರಕಂಠನೊಡಗೂಡಿ ನಂದೆಮಗೆ ಮೆಟ್ಟಿಲಿಳಿತ್ತರ ಕೇಳಿವಾವಿದಂ ತಿಳಿಯ ಗಣಾಧಿಪರ್ ಬೆಸನೆ ಝಂಪ್ರಜೇಂದ್ರಸಭಾಂತರಾಳದೊಳ (ಅದಿಪು. ೧೫-೧೧); ಇಂದು ಪರ್ವದಿನವು ಪೂಜಾಂ ಜೀವಿಯು ದಯಸಮಯದೊಳ ಸುಂಗಳಾಲಂಕಾರಾಲಂಕೃತಿಯಾಗಿ . . . ಅರ್ಚಿಸಿ (ಪುಷ್ಯ. ೩-೬೪ ನ). [ಪರ್ವ + ದಿನ]

ಪರ್ವದಿನ (ನಾ). - ಪರ್ವದಿನ: ಪರ್ವದಿನದೊಳಪೂಜ್ಯದಮೊದಾನು ಮಿಹಗುಣಾತ್ಮಮೆಂಜಾತುಂ ಪಂಜಮಹಾಪಾತಕಂ (ಪದ್ಮಾಂ. ೪-೧೪). [ಪರ್ವ + ದಿನ]

ಪರ್ವಭಾಗ (ನಾ). ತರೀರದಲ್ಲಿ ಮೂಳೆಗಳು ಜೋಡಣೆಯಾಗಿರುವ ಭಾಗ; ಅಸ್ಥಿಸಂಧಿ: ಗರ್ವದಿ ಕೊರ್ಮಹರಗುರ್ವ ಮರ್ವಸಿ ಪರ್ವತ ಗುರುತು ಪುಣ್ಯವ ದುರ್ವಾರಪತ್ನ ಬಿಲ್ಲನುಕದನ್ನ ಪರ್ವಭಾಗದೊಳು ಲ್ಲು ಮಹನವಿಗೊ (ಪಂಪ. ೨೯೪-೧೯). [ಪರ್ವ + ಭಾಗ]

ಪರ್ವರ್ವ 'ಪರವರತಿ' ನೋ.

ಪರ್ವರ್ವ 'ಪರವರತಿ' ನೋ.

ಪರ್ವರ್ವ 'ಪರವರತಿ' ನೋ.

ಪರ್ವಸಂಧಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನು ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದುವ ಕಾಲ; ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಮತ್ತು ಪಾಡ್ಯಕ್ಕೂ ಆನುವಾಸ್ಯೆ ಮತ್ತು ಪಾಡ್ಯಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ಕಾಲ: "ಪರ್ವಸಂಧಿ: . . . ಪಾಡ್ಯಮಿ ಹುಣ್ಣಿಮೆಗಳಿಗೂ, ಆನುವಾಸ್ಯೆ ಪಾಡ್ಯಗಳಿಗೂ . . . ಯಾವುದು ಮಧ್ಯಕಾಲವೋ ಅದರ ಪರಮ" (ಸದ್ವಾಂ. ೩೬). [ಪರ್ವ + ಸಂಧಿ]

ಪರ್ವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹಾಯು; ಕೆಲಕ್ಕೆ ಸರಿ: "ಪರ್ವಳಿ [ಪಾಪಾಂ. ಪರ್ವ] ಸಿಕ್ಕಿಸಲ ಕೆಲಕ್ಕೆ ಹಾಯ್ದು" (ಭಾರಣ. ೩೬). [? + ಇಸ್ಯ]

ಪರ್ವ 'ಪರವೆ' ನೋ.

ಪರ್ವಿಸು, ಪರ್ವಿಸು, ಪರ್ವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ವ್ಯಾಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಿರ್ಮಳಕೀರ್ತಿಯಂ ದಿಗಂಬರ ಧರಣೀಕಳಾಪಯೋಗದನು ಪರ್ವಿಸಿದಾ ಕವೀಂದ್ರರಂ ವಿರಹಿತಕಂದ್ರರಂ ಪೊಗುಬಂಜೆ ಕಹಾಶ್ರಿತಪಾಣಿ ಕೂರ್ವಳಿ (ಪರ್ವ. ೧-೧೬). ೨. (ಬಳ್ಳಿ ನೊಡಲಾದುವನ್ನು) ಹಬ್ಬುವಂತೆ ಮಾಡು: ಲತಾಂಗಿ ತಾಂಗಿ ಲತಾಂಗಿಗಳೊಳಗೆ ನಡೆ ನೋಡಿ ಸಲ್ಲಪಟ್ಟ ದಯೆ ರತ್ನಭೂಷಣದ ಚಿಲ್ಲಸುಕಾಗದ ಬಳ್ಳಿವಳ್ಳಿಯಂ ಹೃದಯದೊಳಂದ ಪರ್ವಿಸುವುದುಂ ತಳೆವಳೆ ಪುಳಕಾಂಕುಂಗಳಂ (ಮದ್ವ. ೪-೬೪); ಅತನುದಾಹದಲಿ ಬಸವಳಿದ ಸಂಕರಿಯ ನೋಡಿ ಸಿಕ್ಕಿಗಳ ಸುತನು ಪಡೆನಾಮೃತವ ಕೊಡು ಮಿತ್ರತಮೋಹಲತೆಯ ಒರಿಸಲು ತಪುತಾಪವಡಗಿತು (ಸಾಂಪ್ರ. ೪೩).

೧೩-೬೪). ೩. ಉಂಟು ಮಾಡು; ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡು: ಧರಿಯೊಳ್ ಶಾಲೂರಸಂಘಂ . . . ಉರ್ವೀಧರಚಕ್ರಪ್ರಾಂತದೊಳ್ ನಿರ್ವಾರತತಿ ತಟೀವ್ಯೂಹದೊಳ್ ಪೂರವಾರಂ ವಿರಹಿವ್ರಾತಂ ಬಿಗುರ್ವಂತೊಡನೊಡನೆ ರುತಂ ಪರ್ವಿಸುತ್ತಿ ದುರ್ವೆತ್ತಂ (ಪಾದಂ. ೫೩೨); ಒರ್ವಳನೊಡಗೂಡಿ ದಣವನಾ ಸೈವನೊಮ್ಮೆ ಸರ್ವರ ನೆರೆದು ದಣವನು ಪರ್ವಿಸುವನು ಸುರುಳಿಸುವನು ಕಾಮನ ಸಾರ್ವಭೌಮನು ನಾಡೆ ನರನೇ (ಭರಣ. ೧೦-೧೩೧). **ಪರ್ವಿಸು:** ೧. ಮಲಯಜಗಂಪ ಮೆಯ್ಯೊಳಗೆ ಪರ್ವಿಸುವ ಕೋಮಲೆಯರು ತಮ್ಮ ಜಪ್ಪನವ ಬೆಲೆಗಟ್ಟಿನರೆ (ನೋಪತ. ೧೪-೯೪). ೪. ಪ್ರಚುರಪಡಿಸು; ಪ್ರಚಲಿತಗೊಳಿಸು; ಜನಜನಿತವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಬ್ಬಿಗರಾನುಸಿದ ಕಾವ್ಯಂ ತದ್ವಿ ಪರ್ವಿಸುವುದು ಭೂತಳದಿ (ನೋಪತ. ೧-೨೨). **ಹಬ್ಬಿಸು:** ೨. ಬಳ್ಳಿಯನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಹಬ್ಬಿಸಬಹುದು. ಅನೇಕ ಕಡೆ ಗುಡಿಸಲು, ಮನೆಯ ಸೂರುಗಳ ಮೇಲೆ ಹಬ್ಬಿಸುತ್ತಾರೆ (ತರಣ. ೨೪). ೩. ತಬ್ಬಿ ತಂದದ್ದು ಗಟ್ಟಿಗಳಾಗಿ ಹಬ್ಬಿಸುತ ಕೈದಿವಿಗಳಂತೆ ಹಬ್ಬಿಸಲು ಪ್ರಭೆ ದೆಸೆಯೊಳಾ ವರಿಸಲ್ವೆ (ಒಪಪು. ೧೬-೨೦); ಗನ್ನಗದುಳುಗಳ ಕಳೆದು ಗರ್ವವ ಬಿಟ್ಟು ಹನ್ನಸಗಳನು ಹಬ್ಬಿಸದೆ ತನ್ನ ಬಾಳಿಕೆ ಬಡವನ ಬಗೆಯೆಲ್ಲ ಬಿನ್ನವಿವುದು ವಿನಯದೊಳು (ಹವಿ. ೩-೨೨). ೪. ತಂಕರ ಮಂಗಳೂರಿಂದ ಬಂದ ಮೇಲೆ, ಗಣಿಸು ಸೂರಿಯಾದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ, ಶ್ಯಾನುಭಾಗರು ಊರಲ್ಲಿಲ್ಲ ಹಬ್ಬಿಸಿದ ವಾರ್ತೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದ (ಚಿಗು. ೧೪೪). ೫. ಹಬ್ಬಿಸು; ಹರಡು; ವಿಸ್ತಾರಗೊಳ್ಳು: ಕನಕದಲಿ ರಜಕದಲಿ ಬಲುಗಟ್ಟುನದ ಲೊಂದೊಂದಕ್ಕೆ ತತಯೋಜನದ ಕೊಹುಗಳೆಡೆಗೆ ಹಬ್ಬಿಸುವಮಳ ತೋರಣದ ವಿಸುತ ನಗಂಗಳಾದುವು (ಕುಮಾರ. ೬-೧೦). [ಪರ್ವ (< ಪರವು) + ಇಸ್ಯ]

ಪರ್ವು, 'ಪರವು,' ನೋ.

ಪರ್ವು, 'ಪರವು,' ನೋ.

ಪರ್ವುಗೆ, ಪರ್ವುಗೆ, ಹಬ್ಬಿಗೆ, ಹಬ್ಬುಗೆ, ಹಬ್ಬುಗೆ (ನಾ). ೧. ಹರಡು; ವಿಸ್ತಾರ; ವಿಶಾಲತೆ: ಚರಣದ ಕಾಂಚಿಯಂ ಗುರು ನಿತಂಬದ ಪರ್ವುಗೆಯಿಂದ ಮಧ್ಯಮಂ . . . ಕರಸೋರುಹದೊಳ್ ಕದಪಂ ಲಲಾಟದೊಳ್ ಪರಿದ ಕುರುಳ್ಳಂ ವಿರಹವಿಹ್ನರೆಯಾಗಿ ಲತಾಂಗಿ ತಾಳ್ವು ಬಳ್ಳಿ (ಪಾದಂ. ೩೩೩); ಪುರ್ವಂಬ ಜವಳಿಗಟ್ಟಿನ ಕರ್ವಿನ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಬಿಗಿದ ಮಧುಕರಮಾಲಾಸುರ್ವಿಯನೆ ಮುಗಿದ ಕಣ್ಣಳ ಪರ್ವುಗೆಯೊಳ್ ಮೊಹಿದುದನರ ತಬ್ಬಿಮೆದುಬುಗಲ್ (ಯತೋ. ೨-೩೬). **ಪರ್ವುಗೆ:** ೧. ಗರ್ವದಿಂದಿಂದು ನೆಲನಗಲದೊಳ್ ನಡೆವ ಬಾಕುರ್ವಾಲಂ ಪಯುಜ ಪಯುಜದೊಳೆ ಮಂಡಂಗಳಂ ಪುನರ್ವರ್ತಂಗಳಂ ಸಕಲ ಪೋರಾ ರಣ್ಯದ ಪರ್ವುಗೆಗಳಂ . . . ಪರ್ವುಗಳೆಗಳಂ ದಾಂಟಿ ಕೈಲಾಸಪುರವ ರಾಜ್ಯದ ವಳಿತಮಂ ಪೊಕ್ಕುದು (ಚಿಬು. ೪೪-೬); ರತ್ನಾಕರಂ ಕಳುಹಿದ ಕುಲಾದ್ರಿಗಳ ಪರ್ವುಗೆಗಳೇ ಕರಮಿವಹುವೆನಲ್ಲ ದೊರೆಗಳೆಮ್ಮ ಬಕು ತರ್ದವು ಮಹಾಣ್ಣದೊಳು (ಜೈಮಿ. ೬-೪). ೨. ಆವರಿಸುವಿಕೆ; ಹರಡುವಿಕೆ; ವ್ಯಾಪಿಸುವಿಕೆ: ಅನಕಧ್ವನಿಯ ಪರ್ವುಗೆಗೀ ಕಮಲೋದ್ರವಾಂಡವಿಟ್ಟಿದೆಯೆನೆ ದಂಕವಲ್ಲದನುಜಂ ನಡೆತಂದು . . . ನೋಡಿದಂ (ಜಗದಿ. ೯-೬೬); ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ತನು ನೋಕಿಡ ಪುಳಕಾಂಬುವರ್ವ ಪರಿಯ ತನುವಿನೊಳು ಕೊರ್ವ ಬೆಳೆದ ಕೋಮಾಂಚನೆ ಸಿರಿಯೊಂದು ಪರ್ವುಗೆಯನು ಪೇಳಲಾಯೆ (ಅಂಜ. ೪-೧೧೪); ಬೈಗಿನ ಮುತ್ತುಪೊಟ್ಟಿನ ಬೆಂದಿಸಿಲ ಪರ್ವುಗೆಯ ಬೆಳಗಿನೊಂಥರಿದಂ ತಾವಕೆ ಯುದ್ಧವು (ರಾಮಾ. ೪೩-೧೦). **ಹಬ್ಬಿಗೆ:** ೩. ಮೆಟ್ಟಲು; ಸೋಪಾನ: ಹಯಾತನು ದೀದಿಯ ಬಾಗಿಲಿನ ಹಬ್ಬಿಗೆಯನ್ನು ಹಬ್ಬಿಸು

ಬಂದಿದ್ದು . . . ನಾನು ಅರ್ಧ ಹಬ್ಬಿಯನ್ನು ಇಳಿದೆ (ಚಂಗಾಳ್ಳ. ೩೧).
ಹಬ್ಬುಗೆ : ೧. ಹಬ್ಬುಗೆಯ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕದ ಮೊಬ್ಬುಗಳ
 ಏಕಾದಶಿ ನಭದೊಳಗೊಬ್ಬನೇ ರವಿ ತೋಳಿ ಬೆಳಗುವಮೋಲು . . . ಧರ
 ಯೊಳಗೊಬ್ಬನೇ ಮರ್ಯಾದೆಧನನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಲ್ಲಿಂದೆನಿಸಿ ತೋಡುವನು
 (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೯); ತಿರುಗಿದನು ಬಲಕಾಗಿ ಹರಭೂಧರವನೇಳಿವೆ
 ಹಬ್ಬುಗೆಯ ಹರವಯ ಯೋಜನವೈದಿಹಳತೆಯ . . . ನೊಣಮಂದಿರವ
 ಕಂಡನು ಕುಂಭಕರ್ಣ ಕಾಚರೇಶ್ವರನ (ತೊರಣ. ೫-೨-೩೩); ಉದ್ಬಿ
 ದರದೇವದೇವದೊಡಲ ಬಾಗಿವ ಬೆನ್ನ ಹಬ್ಬುಗೆಯ ಪಚ್ಚಳದ ಸೆಳೆದ ಬಾಲದ
 ತೋನೆಯ . . . ಗದ್ದಿನಾಯ್ಕಳ ಹಾಸನುಗಿದು ದಿಡೆ ಪಂದಿಗಳನುಬರಿಸಿ
 ತುಡುಕಿದುವು (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೬). ೨. ಹೊಗೆಯ ಹಬ್ಬುಗೆ ಸತ್ಯ
 ಲೋಕವನುಗಿದುದುರನಾಲಗೆಯ ಗರವೊಟ್ಟಿಗೆಯ ತೋಳಲಿಕೆ ಕೆರಳಿತು
 ತ್ತೀಸುಕೋಟಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೦-೫೬); ಅನವರತ ಸರಸಗೋಷ್ಠಿಗೆ
 ನೆರೆದ ಏರ್ಪಾಡಂಗಳನೆಯರಂಗಳ ವಿಯ ಹಬ್ಬುಗೆಯ . . . ಪೇಳಿನಲ್ಲೆಹಿವ
 ಕನಕಾಚಲಂ ಪಟ್ಟನೆದುದು (ಚೈಮಿಭಾ. ೨-೧); ಕಬ್ಬಿಗಿಯ ಕೊರಿದುವ
 ಹೊಗಿನ ಹಬ್ಬುಗೆಯ ಕಿಡಿ ತುಂತುಡೋದ್ದವದೊಬ್ಬುಗೆಯ
 ಹೊಣಹಾಯ್ ಕಾಲಾರ ಕವಿವ ಮೇಲಾರಯ . . . ಬೊಟ್ಟಿ ಮಿಗಲಬ್ಬರಿಸಿ
 ನುಡಿದನು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೨೪-೪೪). ೪. ಬೆಳೆಯುವಿಕೆ; ಬೆಳೆವಣಿಗೆ:
 ವಿಗಡ ಮುನಿ ಇಲ್ಲುಲನ ವಾತಾಪಿಗಳ ಮದಿಸಿ ವಿಂಧ್ಯಗಿರಿ ಹಬ್ಬುಗೆಯ ಏರಿಸಿ
 ದಗಸ್ತುಚರಿತವ ಮುನಿವ ವರ್ಣಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೧೩). ೫. ಆಧಿಕ್ಯ;
 ಹೆಚ್ಚಳ; ಅತಿಶಯತೆ: ಭಯರಸದ ಹಬ್ಬುಗೆಯಲುದ್ದಿದ ತೋಕ
 ದೊಡ್ಡನ ಮುಗಿಲು ಕಳೆದುದು ಕುರುಬಲದ ಕಂಬನಿಯ ದಿಟುವಳೆಯ
 (ಕುವ್ಯಾ. ೨೦-೩೬). ೬. ಸಾಲ; ಪಂಕ್ತಿ; ಶ್ರೇಣಿ: ರಾಘವಾ
 ನುಜನ ಉದ್ಬಿಸಿದರೆದಬಲನ ಸರುಹಿನ ಹಬ್ಬುಗೆಯ ಹರಹಿನಲಿ ತೆಗೆಹಿನ
 ತೆಬ್ಬುಗಳ ಸಂಧಿಸಿದ ಸರಳನ ಸನ್ನೆವಾತಿನಲಿ (ತೊರಣ. ೩-೩-೧೦); ತಡೆ
 ತಗ್ಗು ತೆವರದೇಕಿಲ್ಲವುಂಬಾದರು ಪಡೆವಳ್ಳ ಸವಣು ಬಂದಿದಾಳ ಕಡಂಬೇಗ
 ದೊಳು ಬಂದು ತೇಜಿಯಗಳ ದಾಂಬಿ ತುಡುಕಿ ತಾ ಗಿರಿಯ ಹಬ್ಬುಗೆಯಾ
 (ಭರಣ. ೨೯-೫೫). **ಹಬ್ಬುಗೆ :** ೧. "ವಲಂ, ವಲಿ, ವಲು, ವಲನಂ,
 ವಲನೇಯಂ-ಈ ೫ ಹಬ್ಬುಗೆ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೧೩).

[ಪರ್ವು(<ಪರವು)+ಗೆ]

ಪರ್ವುಗೆಡು, ಪರ್ವುಗೆಡು, ಹರಹುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ವಿಸ್ತಾರವು
 ಕಡಮೆಯಾಗು; ಕುಗ್ಗು; ಸಂಕುಚಿತವಾಗು; ಅದಿರ್ದುಮ
 ಪಕ್ಷಿಮಾನಗಳನುಗುಣಿಸಿ ಕೆಮ್ಮುಗಿಲುಬೆ ಪರ್ವು[ಪಾಪಂ,ಬು]ಗೆಟ್ಟುದು
 ಕುಡಿಯುಂಟು ಸಂಚಳಿಸಿ ಸಂಚಳಿಸುತ್ತ (ಚಂದ್ರ. ೪-೪೬).
ಪರ್ವುಗೆಡು : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಪಾಂತರವನ್ನು
 ನೋಡಿ. **ಹರಹುಗೆಡು :** ಅವಕೃಷ್ಟಮನೆ ಹರಹುಗೆಟ್ಟುಬಿಡುಕು
 (ಮಂಗಳ. ೧೩೩-೨೯). [ಪರ್ವು(<ಪರವು)+ಗೆಡು]

ಪರ್ವುಗೆಡೋಣು (ಕ್ರಿ). ಹರಡಿಕೊಳ್ಳು; ಆವರಿಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು:
 ಬಯಲೋ ಪರ್ವುಗೆಡೋಣು ನುಡ್ಬಸಲೋಣು ಮೆಯೋಣು . . .
 ತಾಳವನದೊಳ ಕಾರ್ಕಕ್ಕಮಂ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಯಥಾಸಾರ
 ನಿಪಾತಮುಡ್ಬದುದು ಮೇಘೋನುಕ್ತ ಧಾರಾರವಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೩೩).

[ಪರ್ವುಗೆ+ತೋಣು]

ಪರ್ವುಗೆವೊ (ಕ್ರಿ). ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಹೊಂದು; ವೈಶಾಲ್ಯವನ್ನು
 ಪಡೆ: ಉದ್ಬೀವದಿಂ ಪರ್ವುಗೆವತ್ತಂಕಂಗಳಾಂಕಪ್ರಕರದ ಪಸಂಪ್ತಂಕೆ
 ಮುಂಗಾಲ್ಕಳಂದಂ ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟುಪ್ಪದಂಬಂತಹವದಿದೀಳ
 ಬಂದುದಿಂಪ್ರಾಯಾಧಾಶ್ಯಂ (ಕಾದಂಭ. ೪೫೬). [ಪರ್ವುಗೆ+ವೊ]

ಪರ್ವುಗೊಳ್, ಪರ್ವುಗೊಳ್, ಹಬ್ಬುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೊಡ್ಡ

ದಾಗು; ಹಿರಿದಾಗು; ಅರ್ಜುನವಾಕ್ಯ ಪರ್ವುಗೊಂಡ ದಿಲ್ವದವಿದ
 ಗರ್ಜತಂ ಸುರಿವ ಸಾಯಕನದ್ಬುಕವಾಯ್ತು ಸಾಲ್ವನಾ (ಚ/ಡಿ. ೧೮-೯೦).
ಪರ್ವುಗೊಳ್ : ೨. ನೀಡಿಕೊಳ್ಳು; ಚಾಚಿಕೊಳ್ಳು; ನೀಳ
 ವಾಗು: ವಿಸ್ತಾರಿಸಿ ಪರ್ವುಗೊಂಡ ನಿರುಗೊಂಬುಗಳಿಂದಸಿದುರ್ದು
 ವನಂ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೧೬೪). **ಹಬ್ಬುಗೊಳ್ಳು :** ೩. ಹರಡಿ
 ಕೊಳ್ಳು; ಹಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳು; ವಿಸ್ತಾರವಾಗು: ಕರ್ನಾಟಕನೇಮ
 ಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಡವಿಯು ಬಹಳ ಹಬ್ಬುಗೊಂಡಿತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ.
 ೫-೧). [ಪರ್ವು(<ಪರವು)+ಕೊಳ್ಳು]

ಪರ್ವುಕೆ (ನಾ). ಶರೀರದ ಪಾರ್ಶ್ವದ ಎಲುಬು; ಪಕ್ಕೆಲುಬು:
 "ಪರ್ವುಕಾ, ಪಾರ್ಶ್ವಾಸ್ಥಿನಿ-ಪಕ್ಕದ ಎಲುಬಿನ ಹೆಸರುಗಳು"
 (ಮಿಡ್ವಾಂ. ೧೮೯). [ಸಂ.ಪರ್ವುಕಾ]

ಪರ್ವು (ನಾ). ಕಂತೆ; ಕಟ್ಟು; ಸಿವುಡು: ಬೆಳೆದ ತೆನೆಗಳನ್ನು
 ಕುಡುಗೋಲಿನಲ್ಲಿ ಕೊಯ್ದು 'ಪರ್ವು'ಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ಬಿಡು . . . ಗಾಳಿ
 ಯಲ್ಲಿ ತೂರುತ್ತಿದ್ದರು (ಅಲ್ಪನಾ. ೪೯). [ಸಂ.]

ಪರ್ವು (ನಾ). ಪರ್ವಿಯಾದೇಶದ ಹೆಸರು; ೧೦ ಈಗಿನ ಇರಾಣದೇಶ:
 ಪರ್ದದ ಹಿರಿಯರಸುಕುಲಂ . . . ಕುಡುರಿಯಡರಿ, ದಿಲ್ಲ ಹಿಡಿದು,
 ಮೆರೆಮೆರಿಯುತ ನಡೆದರೇ! (ಪಾರು. ೩-೫೦).

[<ಗ್ರೀಕ್. ಪಾರ್ಸ/ಸಂ. ಪರ್ಸ = ಪರ್ವಿಯಾದೇಶದವನು]

ಪರ್ವು (ನಾ). ತೊಗಲು ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಣ
 ವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸಣ್ಣ ಚೀಲ: ಅವಳು ಮೂತನಾಡದೆ ತನ್ನ ಪರ್ವು
 ನಿಂದ ಒಂದು ರೂಪಾಯಿ ತೆಗೆದು ನನ್ನ ಕೈಗಿತ್ತಳು (ದೀಪದ. ೧೦೪).

[<ಇಂ. Purse]

ಪಲ್, ಪಲು, ಪಲ್ಲು, ಹಲು, ಹಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿರುವ,
 ಆಹಾರವನ್ನು ನುರಿಸುವ ಅಂಗ; ದಂತ: ಬಾಯೋಳ ಕವಿಕೆ
 ಗಳಂ ಪಲ್ಲಳಂತೆ ಮಾಡಿ (ಮದ್ದಾಂ. ೧೧೪-೧೬); ಒಗಿಳರ್ ಪಲ್ಲುಕಾ
 ನೆಗೊಗದ ಸದೃಶತೆಯನಾಗಳರ್ಪಿಸಿದ ಪೊದಬ್ಬಗಲದ ಚೆಲ್ಲಿನ ಮೊಲ್ಲೆಯ
 ಮುಗುಳ್ಳಳನಿಳಿಸಿರೆ ಗುಣಾರ್ಪವಂ ಸೊಗಯಿಸಿದಂ (ಸಂಪಭಾ. ೨-೯);
 ಪಲ್ಲಳ ಬಣಬೆಗೊಳ್ ಪರವನಗೊಂಡು ಮೆಟ್ಟಿಯಂ (ಗದಾಯು.
 ೬-೨೮ ವ); ಪಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಪುರಿಯಂ ನುಮಿಲ್ಲದ ಸಿಂಹಮುಮೆನುಕು ಬಲ್ಲಿತಾ
 ದೊಡಮೇಗಿಯ್ಯದು (ಭರಣ. ೧೩-೧೫೪). ೨. ಯಂತ್ರದ
 ಚಕ್ರಗಳ ಎಣು,—ಅರೆ: ಕುಣಿಕಲ್ಗಾರಿ ನೊಗಂ ಪಲ್ಲುಯುಟ್ಟುನಿ
 ಸೊಂಡ [ಪಾಪಂ.ಬ್ಬಸೊಂಡ, ಬ್ಬ ಸೊಂಡ]ನೊಂದು ತೆಪೆಯದ ತೆವದಿಂ
 ಗಣಕೆಯ ಬಂದಿಯನೊಡವೊಲನಯರದೊಡದಂ ಪ್ರತಾಪಿ ಕೃಷ್ಣ
 ಕುಮಾರಂ (ಅರ್ಧನೀ. ೩-೩೩). **ಪಲು :** ೧. 'ಪಲುಗಿರಿ' ಪರಾ.

ಪಲ್ಲು : ೧. "ಪಲ್ಲು ಜಂತಮನೆ ರದನಮಕ್ಕುಂ (ಕುವ್ಯಾ. ೩೧);
 ಶಬರಾವಳಿಯ ಬಲುಸಿದಿರವು . . . ಮೊಡದಿದುದು ಸಿಂಗದ ಪ[ಪಾಪಂ.

ಹಲ್ಲ ತೋರಣದಿ (ಪಾಶ್ವಭಾ. ೫-೫). **ಹಲು :** ೧. ಜಗುಳ್ಳ ಹಲು
 ಗಳ ಹಾಯಿದಲುಗಳ . . . ಮುಟ್ಟಿನ ಮುಗುದನೀಕನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೩೫);
 ತೂರ್ಪಣವಿಯಂಬಸುರೆ . . . ಹಲುಗಳ ಮೆಸೆವುತೈದಿವಳು
 (ತೊರಣ. ೩-೪-೧). **ಹಲ್ಲು :** ೧. "ರದನಾ, ದತನಾ, ದೊತಾ-
 ಈ ೩ ಹಲ್ಲು" (ಪಾಪಂ. ೧೩೨); ಹಾವಿನ ಬಾಯ ಹಲ್ಲ ಕಳಿದು
 ಹಾವನಾದಿಸ ಬಲ್ಲದೆ ಹಾವಿನ ಸಂಗವೇ ಲೀಸು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೪-೧೫೬);
 ದಿಟು ಬಿ ಕೈದುಗಳರಿಗಿಂದ ಹಲ್ಲುಗಳ . . . ಪಾಯದಳದಬ್ಬರದ ಭಂಗವನೇನ
 ನೆಂಬೆನು ವೈರಿಸೇನೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೩೪); ಹಲ್ಲದ ವಗೆ ಕಡಲೆ
 ಯಿಲ್ಲ, ಕಡಲೆಯಿದ್ದ ವಗೆ ಹಲ್ಲ (ಗಾಪ). ೩. ಎಣೆಯ ಮೆಟ್ಟಿಲು:
 ನಿಟ್ಟಿಯ ಹಲ್ಲಿಗೆ ಅಂತರವಲ್ಲದೆ ಕೀಳು ಮೇಲುಂಟಿ (ಮೋವನಾ.

೧೭೧-೭೩೯); ನಿಜ್ಯಣಿಕೆಯನ್ನು ಹಟ್ಟಿ ಹಲ್ಲಿಗೊಟ್ಟುನಂತೆ ಎನ್ನೋ ಮಂದಿ ಮೇಲಿಂದ ಕೆಳತನಕ ಸಾಲಾಗಿ ಕೂತಿದ್ದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೬).
 ೪. ಬಾಚಣಿಗೆ, ಗರಗಸ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಲ್ಲಿನಾಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಮೊನೆ: ಬಾಚಣಿಗೆಯ ಹಲ್ಲುಗಳು ಮುಂದು ಹೋಗಿವೆ (ರೂಢಿ); ಗರಗಸದ ಹಲ್ಲುಗಳು ಬಹಳ ಚೂಪಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ).

ಪಲ್ಪುಟಗುಟ್ಟು, ಹಲುಹುಟಗುಟ್ಟು = (ಚಳಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ) ಹಲ್ಲು ಶಬ್ದ ಮಾಡು: ಮೂರನ ಮೂರನೆಯ ತುಂದಿಗಳುಂ ಪಲ್ಪುಟಗುಟ್ಟಿದವುಂಬಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೧೯); ಪಲ್ಪುಟಗುಟ್ಟು ತ್ತಮ ವಾನರಾಕಿ ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದತ್ತು. ಕಾಪಾಗ್ರದೋಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೭-೧೩); ಮಳೆವೊನೆಲೊಳಗೆ ನಂದು ಹಸಗುಂದುತುಂ ನಡುಗುತೊಡನೊಡನೆ . . . ನಾಡೆ ಪಲ್ಪುಟಗುಟ್ಟುತುಂ (ಅರಾಚ. ೧-೯-೬); ನಡುಗಿ ಹಲುಹುಟಗುಟ್ಟಿ ಬಾಗಿಲೊಳು ನಿಂದಿರಲು (ಇಳರ. ದೇ. ೫೨-೯). ಪಲ್ಲಂ ತಿನ್ = (ಕೋಪದಿಂದ) ಹಲ್ಲುಕಡಿ: ಎಲ್ಲಮಂ ತಿಂದು ತನೆಯದೆ ಪಲ್ಲಂ ತಿಂಬಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೫೮); ಸೋಸಗೆ ಪಲ್ಲಂ ತಿನ್ನುತ್ತೆ ನೆತ್ತಿಯಂ ಪೊಯ್ಯು ಕೊಳ್ಳುತ್ತೆಯರುಮಂ (ರೀಲಾಜ. ೫-೧೧೪ ಪ). ಪಲ್ಲಿಲ್ಲದವ = ಸೂರ್ಯ: "ಪಗಲೆರೆಯನನಲು ಪಲ್ಲಿಲ್ಲದವನನಲು ದಿನನಾಥನಕ್ಕುಂ" (ಇಳರ. ೬೧). ಹಲ್ಲು ಹಿಡಿದು ನೋಡು = ೧. (ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವಯಸ್ಸನ್ನು ತಿಳಿಯಲು) ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡು: ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಎಮ್ಮೆ ಕೊಟ್ಟರೆ, ಹಲ್ಲು ಹಿಡಿದು ನೋಡಿದ (ಗಾಥೆ). ೨. ಮನುಷ್ಯನ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸು: ನಾನು ಸಲಿಗೆ ಕೊಟ್ಟುದಕ್ಕೆ ಅವನು ಹಲ್ಲು ಹಿಡಿದು ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಬಂದನು (ರೂಢಿ). ಹಲ್ಲು ಹಿಡಿದು ಮಾತಾಡು = ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ಹತ್ತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಮಾತನಾಡು: ಹಲ್ಲು ಹಿಡಿದು ಮಾತಾಡು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪಂಕಾಮ ನೆಟ್ಟ ಗಾಗೋದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ೧೧ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕ. ಗಡಬ. ಗೊಂಡಿ. ಪಲ್; ತುಳು. ಪರು; ಕೊಡ. ಪಲ್ಲೇ; ತೆಲು. ಪಲು, ಪಲ್ಲು, ಪನ್ನು; ಕುಣ. ಪಲು, ಪಡು; ಕುವಿ. ಪಲ್ಲು; ಕುರುಖ್. ಪಲ್; ಮರಾಠಿ. ಪಲು; ಪರ್ಜಿ. ಪಲ್]

ಪಲಿ, ಪಲವು, ಹಲಿ, ಹಲವು (ಪ). ಬಹಳ; ಅನೇಕ: ಬಾಹುಬಲಿ ಭರತನಂ . . . ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದೊಳ್ ಪೊಣರ್ದು ಪಲಗಾ[ಸಾಕಾಂ.ಪಾ] ಯಂಗಳೊಳ್ ಪೊಣರ್ದು ಕಾಂತ್ವದಾದಾಗಳ್ (ಬಾವುಂ. ೪೯). ಪಲವು: ತಾನುಂ ಪಲವುಂ ಎಸುವತ್ತು (ಎಳ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೦-೮; ಸು. ೩೦೦); ಪಡೆ ಪಲಪಪ್ಪ ವಾಸುಕಿಮಹೋರಗನಂ ಕಡೆಗಡ್ತೆ ಮಾಡಿ ಪಾಲ್ಲದಲನುಪಾಯದಿಂ ಕಡೆಯ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೩೮ ಶೂದ್ರಕ); ಪಲವುಂ ತೆಜದ ಬಾಡುಗಳುಂ ತುಯ್ಯಲುಂ . . . ಮಹಾದೇವಿ ಬಡ್ತಿಸಿದೊಡೆ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೭೮-೧೫); ಸಿಕ್ಕಿದ ಕಳ್ಳನಂತೆ ಪಲವಂ ನೆನೆಯುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೪); ಪಲವೊಳವದ್ಭುತವ್, ಅದೊಡಮದ್ಭುತವ್ ಇನ್ನರದೊಂದುದ್ ಮೂನವನಿನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೬-೩೦೯). ಹಲಿ: 'ಹಲಿಕಾಲ' ಪರಾ. ಹಲವು: ದೇವನೊಬ್ಬ ನಾಮ ಪಲವು (ಬಸವ. ೬೧೫); ಸಾಯಕದ ಹೊದೆ ಹಲವು ಶಲ್ಯಗೆ ದೀಯುವಾದವು (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೪-೪); ಹಲವು ಪಾಪಂಗಳ ಹದಗೆಡಿಸುವ ಮಂತ್ರ (ಫರಂದ. ೨-೨-೧).

ಪಲಪಲವು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಪಲಪಲವು ಕಳವಕಂ ಆರುಮಿಂತೆಂ ದಜಾಯರ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧-೧೪); ನನ್ನೊಳಗು ಪಲಪಲವು ಕಳವಕ ಮನುಸಿರುತ್ತೆ ತಾನ್ ಕೂಗಿದತ್ತಿನಗೆ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೧-೨೦೮). ಪಲಂಬರ್, ಪಲಂಬರು, ಪಲಂಬ್, ಪಲಂಬರು, ಪಲರ್, ಪಲರು,

ಹಲಂಬರ್, ಹಲಂಬರು, ಹಲರು, ಹಲವರು = ಹಲವು ಮಂದಿ; ಅನೇಕ ಜನ: ಅತನುಂ . . . ತನ್ನೊಳಗೆಗಳಪ್ಪ ಪಲಂಬರ್ ಮಾಣ ಗಳ್ಳೆರಸು ಪೊಪುಂಬೊಳ್ಳುಟ್ಟುಡುತ್ತಿರೆ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೭೩-೨೨); ಪಲಂಬರ್ [ಸಾಕಾಂ.ಪಲರುಂ, ಪಲಂಬರುಂ] ಮ್ಹಣ್ಪರಾಜರಂ . . . ಮುಂದಿಟ್ಟು (ಅದಿಪ. ೧೩-೩೯ ಪ); ನಿನ್ನಂ ಪಿಡಿದು ತರಲೆಂದು ಪಲಂಬರನ್ನೆಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಕಾದಂಬ. ೭೩೯); ಅರಸುಗಳ್ಳಲಂಬರು ಸಹ ಜಿನದೀಕ್ಷೆಯ ಧರಿಸಿ (ಪಾಂಕೀಶ. ೫-೮೩); ನೇಸಹ ಬಯಾಯ ಪಲಂಬರಸರಸುಗೊಯ್ಯುತಿರ್ದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭-೮); ಪಲಬರ್ತಾಯೆರೊಲ್ಲ ಪೋದರ್ (ಕಾದಂಬ. ೭೫೧); ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳ್ ಭೂಪಣಮಗ್ಗೆ ಪಲಂಬರುಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಪ್ಪರ್ (ಎಳ. VIII, ಸೂರ. ೧೦೯-೫೨; 1042); ಸೋಮಪಂಚದಲರಸುಗಳುಂ ನಿನ್ನಿಮರಿದ್ವರು ಪಲಂಬರು (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೫-೩೧); ಕಂದೆ ಕೀಟ ಸಾಚುವ ಪಲರ್ ಪಡೆವಳ್ಳರೆ ಮಾತುಗಳ್ ಮನಂಗೊಂದಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪೯); ಪಲರ್ದು ಕಾದಿದರ್ ಮೆಯ್ಯಲಿಗಳ್ (ಗದಾಯಾ. ೪-೫೫); ಪಲರುಂ ಚೀಯೆಂದಿನಂ ಸೊಸಿದಂಜಲವುಳ್ಳನಾವಗಂ ಬೆಡಕಿ ತಿಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೪-೫೬); ಕಂಜಾಕ್ಷಿಯರೆ ಪಲರಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತನಾ ಚಾರುದತ್ತ ನಥವೀಕ್ಷಿಸಿದಂ (ನೇಮಿಪ. ೪-೪೬); ಪಲರು ಮುನ್ನಿನ ಪಾಂಧವರು (ಹದಿಬ. ೧-೪೧); ಭದ್ರಬಾಹುಸ್ವಾಮಿಗಳುಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಹಲಂಬರಾ ಚಾರ್ಯಪ್ರೋದಿಂ ಬಳಿಯಂ ಸಮಂತ್ಭದ್ರಸ್ವಾಮಿಗುದಿಯಿಸಿದರ್ (ಎಳ. VIII, ನಗರ. ೩೭-೧೪೪; 1147); ಕಾದಿ ಹಲಂಬರಂ ಕೊಂದು (ಎಳ. VI, ಚಕ್ರಮ. ೧೫೭-೭; 1195); ಫನಪೌರುಷದಲೆಚ್ಚಾದಿನನು ಹಲಬರ ಕೂಡೆ ಸುಕುಮಾರ (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೬-೧೨); ಹಲಂಬರುಂಟೀ ರವಿಗಳಿಗಿತ್ತಲೆಯ ಮೊತ್ತಕೆ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೩೧); ಮಾಚಿದೇವನು ಹಲರುಮೆಚ್ಚ ಪಲ್ಲರ ಇಜಾದು (ಎಳ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೨೫-೪; ಸು. 1140 ?); ನಾಯಕವಾದಿಗಳು ಹಲರೆಂದು ಬೆಂಗೊಟ್ಟೊಡಿದನೆ (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೬-೧೩); ಕಾಕಿನ ಹಲರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವೊಂದು ಕ್ಷೇತ್ರವನು ಕೊಡದೇಕು ಯೆಂದು ಚಿತ್ತೈಸಲಾಗಿ (ಎಣ. XX, ೮-೩೪; 1556); ಅರಸಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಹೊತ್ತು ಹಿತವಂ ನುಡಿದ ಮನುಷ್ಯರ್ ಹಲವರುಂಟು (ಪಂಪತಂ. ೧೦೨-೧೩); ಹಲವರು ಅದನ್ನು ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟ ರೀತಿಯಿಂದ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೦); ಪಲಕೆಲವು = ಅನೇಕ: ಕೊಂಡಾಡುತಂ ಸಂತಸುಖದಿಂ ಪಲಕೆಲವು ದಿನವನಿಾ ತೆಜದೊಳೆರೆ (ಬಸವ. ೬-೮೯); ಭೂಮಿಯ ಚರಾಚರವ ನುದ್ದರಿಗೆ ಪಲಕೆಲವು ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಂ ತೋರ್ಪಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨ ಸೂಚನೆ). ಪಲರಂಡೆ ಗಂಡ = ಅನೇಕ ಜನರನ್ನು ಅಂಜಿಸುವ ವೀರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ದೀರಕ್ರೀತ್ಯ ಗಜರಾಜಮಲ್ಲ ಪಲರಜ್ಜಿ ಗಣ್ಣ ಶ್ರೀಮತ್ಪಲ್ಲದಂಕಕಾಣ ದೇವನ ಪೆಗ್ಗಿಡೆ (ಎಳ. X, ಮುಳಬಾ. ೫೯-೬; ಸು. ೩೦೦ ?). ಪಲರೊಡೆ ಗಂಡ = ಹಲವರನ್ನು ಹೆದರಿಸಿ ಪಿಡಿಸುವ ವೀರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪಲರೊಡೆ ಗಣ್ಣ ಇಜಾವ ನೊಂಬಣ್ (ಎಳ. XII, ೩೦೨. ೨೮-೨೮; 943); ಪಲರೊಡೆ ಗಣ್ಣ . . . ಕಾಳಿಗ ಮಲ್ಲಂ ನನ್ನಿಯ ಗೆಂಗೆಂ (ಎಳ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೭-೫; ಸು. 1015). ಪಲರ್ಮೆಚ್ಚಿ ಗಂಡ = ಬಹು ಜನರು ಮೆಚ್ಚುವ ವೀರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮಹಾದಂಡನಾಯಕ ಪಲರ್ಮೆಚ್ಚಿ ಗಣ್ಣ (ಎಳ. IV, ಹಗ್ಗ. ೧೦೪-೧೬; 1037). ಪಲವುಂ ನಾಲಗೆಯುಳ್ಳವಂ = ಅನೇಕ ಜಿಹ್ವೆಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಆದಿಕೇಷ: ಪಲವುಂ ನಾಲಗೆಯುಳ್ಳವಂ ಬಗೆವೊಡೆಂದುಂ ಬಡ್ತೆ ಸಲ್ವಾಜನಾ ನೆಲನಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೧೯). ಹಲವಾರು = ಬಹಳ; ಅನೇಕ: ಅನಗೆ ಈ ಕೆಲವವನ್ನು ಮಾಡಲು ಹಲವಾರು ತೊಂದರೆಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ೧ ಕವಿ. ಮಲ. ಪಲ; ಕುಳು. ಹಲವು; ಕೆಲು. ಪಲು]
ಪಲೃ, ಪಲೃ (ನಾ). ೧. ಹಣ್ಣು; ಫಲ. ಪಲೃ: ೧. ಫಲಾರಕ್ಕೆ
 ಪಳಾರಂ . . . ಫಲಂ-ಪಲಂ, ಫಾಲ-ಪಾಲ (ಕಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ);
 ವರದಕರಾಂಬುಜಂ ಮುಖೇವ ಕಿಯು ಪ[ಪಾಂ. ೪]ಕಂ ಕಡುಯು
 ಮಾಡತೋಳರಡಲಿ ಬಿಲ್ಲ ಕೋಲ ಪೂಸದೇನೆ ವಿಳಾಸಮನಾಂಕ ಯುಕ್ತಿ . . .
 ಮಾಡುಗನಂತನುತಿಪ್ರಕಾಶಮಂ (ಅನಂತ್. ೧-೯). 'ಮಾದುಪಳ'
 ಪರಾ. ೨. ಕತ್ತಿ; ಮಿಡ್. ೩. ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು, -ಮೊನೆ.
 ೪. ರೋಫ: "ಪಳಮಂತ್ರದಪ್ರಕೃತಂ ಪಳಮಕ್ಕುಂ ಪೃ[೦]ಪ್ತಿ
 ಪಳಮನಿಕ್ಕುಂ ರೋಫಂ" (ಮೃಕೋ. ೧೩೪-೯೫). [**ಸಂ.ಫಲ**]
ಪಲೃ, ಪಳ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ತೂಕದ ಪ್ರಮಾಣ; ಮೂರು
 ತೊಲ; ಮೂರು ರೂಪಾಯಿ ತೂಕ; ೧೦ ಈ ವಿವರಣೆಯ
 ಬಗ್ಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯಭೇದಗಳಿವೆ: "ಸಿಕ್ಕಿಸರ್ದೇಶಿಯರಡುಮನೊಂದು
 ಪಾಗಮವು ನಾಲ್ಕಾಗಿ ಪಳಮನಿಕ್ಕುವ ಪಳ ತೂಕಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲುವೀರೆಯಾಗಿ
 ಪಲಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೪-೧೧); ಅರಿಸಿನದ ಹೇಟು ಗರ್ಭಿ ಪಲ
 ೫ (ಪೌಷ್ಕ. 1X-1, ೧೩೨-೩೨; 1108); ನಾಲ್ಕುಂ ಕರ್ಪಂ ಪಲಂ
 (ಮೃಕೋ. ೪-೨೫); ಅನುದಿನವೊಂದು ಪಲ ಗುಗ್ಗುಳವನೊನೆದು
 ಮನುಷ್ಯನಾಗಿ ಮೂಜುವೇಳೆಯೊಳಗೊಳಿಸುವಂ (ಆರಾಡ. ೨-೮-೩೩).
 ೨. ಒಂದು ಕಾಲದ ಪರಿಮಾಣ; ಘಳಿಗೆಯ ಅರುವತ್ತನೆಯ
 ಒಂದು ಭಾಗ: ೩೦-ಪಲ=೧ ಘಟಿಕೆ (ನಾಡಿ)=೨೪ ಮಿನಿಟುಗಳು
 ಅಥವಾ ನಿಮಿಷಗಳು (ಚ್ಯೋ. ೩೦೧); ಒಂದು ಪಲವೂ ಸಾವಕಾಶ
 ಮಾಡದೆ ತಟ್ಟನೆ ಎದ್ದು ಎದುರಿಗೆ ಕುಳಿತನು (ಸಣ್ಣಕ. VII, ೩೩).
 ೩. ದ್ರವವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಅಳತೆ. ೪. ಅಡಗು;
 ಮಾಂಸ: "ಪಲಲಂ, ಜಾಂಗಲಂ, ಮಾಂಸಂ, ಪಲಂ . . . ಪರಸಂ-
 ಈ ಲ ಮಾಂಸಂ" (ಹರಾಯು. ೧೦೪-೯), ಪುಳುವೆಕೆ ಕೀವೇಣುವುದು
 ಮಿಗೆ ಕೊಳವುದಾ ಪಲ ಪತ್ರ ನೀವದ ಕೊಳಬಹುದೆ (ಕಂಕದಾ. ೧೪-೨೮).
 'ಪಲಾನ್ಸ' ಪರಾ. ೫. ಹುಲ್ಲು; ತೃಣ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ
 ಸಸ್ಯ: "ಪಾಂಡುತರು:-ಪಲ, ಕಹಿಪಡಲ" (ಒಷಧಿ. ೯೪). ಪಳೃ:
 ೨. ಒಂದು ಪಳವು ಅತನಿಗೆ ಸಂವತ್ಸರದಂತೆ ತೋರಿ (ಕುಕುಲ. ೧೫೩);
 ಐದು ಪಳವಾಯಿತು, ಹತ್ತು ಪಳವಾಯಿತು, ಗಳಿಗೆಯಾಯಿತು
 (ಕನ್ನಡಿ. ೧೩೬). [**ಸಂ.**]
ಪಲಂಕಪ (ನಾ). ೧. ಮಾಂಸಭಕ್ಷಕ; ರಾಕ್ಷಸ. ೨. ಗುಗ್ಗುಳ.
 ೩. ಮುತ್ತುಗದ ಮರ; ಕಿಂಕುಕ. ೪. ಸಿಂಹ. [**ಸಂ.**]
ಪಲಂಕಪಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ನೆಗ್ಗಿಲು:
 "ಪಲಂಕಪಾ . . . ಗೋಕ್ಷರಕ; ವನಶೃಂಗಾಟ:-ಈ ೩ ಪಲ್ಲೇರು
 ಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು, ನೆಗ್ಗಿಲು ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೩೪).
 ೨. ಅರಗು: "ಪಲಂಕಪಾ-ಅರಗು" (ಒಷಧಿ. ೯೨). [**ಸಂ.ಪಲಂಕಪಾ**]
ಪಲಂಕ 'ಪಲ್ಲಂಗ' ನೋ.
ಪಲಂಗು 'ಪಲ್ಲಂಗ' ನೋ.
ಪಲಂಬು 'ಪಲಂಬು' ನೋ.
ಪಲಕ (ನಾ). ಘಳಿಗೆಯ ಅರುವತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ಪಲ:
 ಒಂದೇ ಒಂದು ಪಲಕದ ಅವಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅಸೀಮ ಅಂತರವಾಗಿ ಹೋಯ್ತು!
 (ಇಪ್ಪಳ. ೪೫೫). [**ಸಂ.ಪಲಂ. ಮರಾ. ಪಲಕ**]
ಪಲಕಾಲ, ಹಲಕಾಲ, ಹಲಗಾಲ (ನಾ). ದೀರ್ಘಸಮಯ;
 ಬಹುಕಾಲ: ಪ್ರೀತಿಯಂ ಪಲಕಾಲವಾ ರಘುಜಾಕನೇನ ಧರ್ಮಾರ್ಥ
 ಕಾಮವನೋತು ಸಾಧಿಸಿ (ಸಾತ್ವಭಾ. ೧-೨೬). **ಹಲಕಾಲ**: ಜೀವಿ
 ಸನ್ನನು ದೂರ ದಿಸುಟಳು ಮೃತ್ಯು ಬಳಿದಿನಂತು ಹಲಕಾಲ (ಕುಪ್ಯಾ. ೪)

೧೪-೨೫); ಕರುಣೆ ನಿಲ್ಲದು ಹಲಕಾಲವೀ ಜನರೊಳ (ಮೀಗೀ. ೧೪-೬).
ಹಲಗಾಲ: ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಹಲಗಾಲ
 ವಾಯಿತು (ಪಾರ್ಥಸು. ೫ ಮುಸ್ತುಡಿ); ಹಲಗಾಲ ಮಳೆ ಹೊಯ್ದು ರೂ
 ಮುತ್ತುಗಕ್ಕೆ ಮೂರೇ ಎಲೆ (ಗಾದ). [**ಪಲ + ಕಾಲ**]
ಪಲಕಾಲಂ, ಪಲವುಕಾಲಂ (ಅ). ದೀರ್ಘಕಾಲದ ವರೆಗೆ; ಬಹು
 ಕಾಲದ ವರೆಗೆ: ಸಂವಸಂಬರಸಂ ಪಲಕಾಲಮರುಗಿಯುಕ್ತಿರೆ
 (ವದ್ನಾರಾ. ೩೫-೬); ಪಲಕಾಲಮಗಲ್ಲ ಸಲ್ಲಂವರುಮೊಂದೆಡೆಯೊಳ
 ಕೊಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೪ ವ); ಮೆಚ್ಚಿದಿಚ್ಚಿಯಂ ಪಲಕಾಲಂ ಪರ್ವಸು
 ಶ್ರಮಿದುರ್ (ವರ್ಧಪ. ೧೦-೧೯ ವ). **ಪಲವುಕಾಲಂ**: ಪಲವುಕಾಲಂ
 ಪುಮವಾಚಿಷ್ಟಾಡಲಾತ್ಮನೊಡನೆ ಪೋಗದೆ ಕಡೆಗಣಿಸುವುದೊಂದುಬಾದರಂ
 ನಂಬುವುದೇ (ಅದಿಪ. ೩-೬೧). [**ಸಂ.ಪಲಕಾಲ**]
ಪಲಕಿ 'ಪಲ್ಲಂಗ' ನೋ.
ಪಲಕೀರೇಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: ಜೀವ
 ಹಾರೇಬಳ್ಳಿ, ಪಲಕೀರೇಸೊಪ್ಪು (ಮೃದಿಗ. ೪೪-೪೬೦).
 [**ಪಲಕೀರೊ + ಸೊಪ್ಪು**]
ಪಲಕು 'ಪಲುಕ್ಕು' ನೋ.
ಪಲಕ್ಕು 'ಪಲ್ಲಂಗ' ನೋ.
ಪಲಗಂಡ, ಪಳಗಂಡ (ನಾ). ಇಟ್ಟಿಗೆ, ಗಾರೆ ಮುಂತಾದುವು
 ಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು: "ಪಲಗಂಡನೆನೆ ಮುಚ್ಚಿಗಂ"
 (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೪). **ಪಳಗಂಡ**: "ಲೇಪಕಂ ಪಳಗಂಡಂ"
 (ಮೃಕೋ. ೩೫-೮೩). [**ಸಂ.**]
ಪಲಗಣ್, ಪಲಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಹಲವು ಕಣ್ಣು; ಅನೇಕ
 ಕಣ್ಣು: ದ್ವಿಗುವಿಂಗೆ . . . ಪಲವುಕಣ್, ಪಲಗಣ್ (ಕಮದ. ೧೩೬
 ಪ್ರಯೋ); ಪಲಗಣ್ಣೆಯೊಂದೆಡ ಪೂರ್ವದಿಶಾಧೀಶ್ವರನೆಂಬದಿನಕವಿಭಾ
 ಜಿಸಿದಂ ರಾಜಪ್ರಭರಾಜಸುತಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೩೯). **ಪಲಗಣ್ಣು**:
 ೨. ಕಣ್ಣಿನ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ನೀರುಗಣ್ಣು ಜಾರುಗಣ್ಣು
 ಮಂಜುಗಣ್ಣು ಪಲಗಣ್ಣು (ಕುಕುಲ. ೩೨೮). [**ಪಲ + ಕಣ್**]
ಪಲಗಣ್ಣು (ನಾ). (ಮೈಯಲ್ಲಿ) ಹಲವು ಕಣ್ಣು ಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ
 ದವನು; ಇಂದ್ರ; ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷ: "ಪಲಗಣ್ಣಂ ಪುರುಷೂತ
 ನಿಂದಿರಂ" (ಕರ್ಣಾಶಿ. ೪); ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿದನಂತವರ ಪಳ್ಯದೊಳ ಪಲಗಣ್ಣಂ
 (ಕಬ್ಬಿ. ೧೩೩); ಪಲಗಣ್ಣನ ಪಟ್ಟದ ಸತಿ ಸಗ್ಗದ ಲಲನೆಯೊಳ
 ಗೋಲಗಮಿಪೂಂಕೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೧೯).
ಪಲಗಣ್ಣು ಪದ=ಇಂದ್ರಪದವಿ: ಶಿವನಿಂದ ಪಲಗಣ್ಣು ಪದವ ಪಡೆದನೆ
 (ಪ್ರಾಧಾ. ೪-೯೨). **ಪಲಗಣ್ಣು ಬಿಲ್**=ಇಂದ್ರಧನು; ಕಾಮನ
 ಬಿಲ್ಲು: ಪಲಗಣ್ಣು ಬಿಲ್ಲೊಲುಮಿದುರ್ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನ ಚಕ್ರಬಂಧದ
 ಲರ್ಪಂಡೆಯಂ ಕಂಡೆನ್ (ಸಂಸಪ. ೩೫-೬). [**ಪಲಗಣ್ + ಬಿಲ್**]
ಪಲಗಣ್ಣು 'ಪಲಗಣ್' ನೋ.
ಪಲಗಿ, ಹಲಗಿ, ಹಳಗಿ (ನಾ). ೧. ಮರ, ರೋಡ ಮುಂತಾದುವು
 ಗಳ ಅಗಲವಾದ ಹಾಗೂ ತೆಳುವಾದ ಸೀಳು: ತೇರ ಪಲಗಿಯಂ
 ಮೆಟ್ಟಿಯಂ ಪೋಗಿವೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೩ ವ); ಪಡಗೊಡೆಯ ಪಲಗಿ
 ಯೊಂದಂ ಪಿಡಿದು . . . ತಡಿಯೊಂದೆ (ವಕು. ೨-೮೪); ರತ್ನ ತೆತ್ತಿ
 ದಮಲ ಬೋದಿಗೆ ರೋವೆ ಪಲಗಿಯೊಳ್ಳುತ್ತಿನ ಕುಡ್ಡುಗಳ್ ಮುಖೆಯ
 (ಮೋಹತ. ೧೬-೧೫); ನೆಲಗಟ್ಟಿನ ಪಲಗಿಯುಸುಪ್ಪಳಿಸಿದ ಸೊಪ್ಪುಳಂ
 ಕೇಳುತ್ತೆ (ಚಕವಂ. ೩೪-೬). ೨. ಚದುರಂಗ, ಪಗಡೆ ಮೊದಲಾ
 ದುವುಗಳ ಹಾಸು ಮತ್ತು ಅವರ ಒಂದು ಸುತ್ತಿನ ಅಟ: ಅ ಪಲಗಿ
 ಯುಮಂ ಸೋಲ್ತು ಮಹೀಪತಿ ಚಲಿದಂ ಬುಲಕ್ಕೆ ಸೋಲ್ತಂ ಗಡಮಾ

ದ್ರೌಪದಿಯುಮಂ (ಪಂಪಾ, ೭-೪); ವಸಂತಕಳೆಯುಂ ತಾ[ನುಮೊ] ದ್ವಿಯಾದಿದರಂತಾದಿವಾಗಳು ಬಾರುದತ್ತನೊಂದೆರಡು ಪಲಗೆಯಂ ಗೆರೆ (ಬಂಹಂ, ೩-೭೦ ಪ); ಪೂದಿದ ಪಲಗೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲವಂ ಪುಷ್ಕರನೊಲ್ಲಾಡಿ ಗೆಲಲ್ (ಸೃಜಂ, ೫೦೬); ಪಣಿತೆಗಂ ಪುರುಷಂಗಳಿವೆ ಲೋಕಕನುಸಾರಿಯೊನ ಸಾರಿಗಳಾಗಿ ಸುಪ್ರಸಾದಿಗಳೇವರನುನಿಂ ಪ್ರಾವೀಣ್ಯಮಂ ಪಲಗೆಯಂ ಮಾಡಿಯಂತಿಪರ್ಪದಸಕದಿಂದ (ಅರಣ್ಯ, ೨-೪-೩). 'ನೆತ್ತವಲಗೆ' ಪರಾ. ೩. ಚಿತ್ರ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಮರ, ಲೋಹ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಸಾಧನ, -ಭಿತ್ತಿ: ಒಂದು ಚಿತ್ರಾಕೃತಿಯುಮಾಡಿರುವನೆಂದು ಪಲಗೆಯೊಳ್ ರೇಖಿಸಿಗೊಂಡು (ವಿದ್ಯಾರಾ, ೧೦೯-೬); ಪಲಗೆಗಳೊಳ್ ಪಲವು ತೆಜದ ಪರ್ಣಶ್ರಮದಿಂದ ಪಲವುಂ ರೂಪಂ ಬರೆಗಂ (ಬಂಹಂ, ೩-೨೫); ಶಶಿಮುಖಿಯ ಚಿತ್ರವೆಂಬುದು ರಶಿಕಲೆಯ ಪಲಗೆ (ಭರಣ, ೧೦-೧೨೦). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುರಾಣಿ, -ಹರಿಗೆ: ಯುದ್ಧದ್ದುಳ್ ಉದಕೇಲಿಬ್ಬದವೆಂಬವಾಳ್ಪಲಗೆಯುಳ್ಳಟ್ಟುಬ್ಬವಲ್ಲನ್ನಿ ಮಿಸ್ ಮುಣುಮೋಗೀಶ್ವರನುಳ್ಳ ಕದಿ ತಣದ (ಸೌಖ್ಯ, IX-೬, ೩೯೨-೩; ೩ನೆಯ ಶತ); ಪಲಗೆಗಳಂ ಪೊಳೆಯಿಸಿ ಕಡಿತಲೆಯಂ ಜಡಿದು (ಜಗದಿ, ೧೨-೧೬); ಕಳ್ಳದ ಕದಿತಲೆ ಪಟ್ಟಿ ವೆಂಕುಡಿದಿದೊಳ್ಳಯ್ಯ ಪಲಗೆ ಬೆಳಗಿದಿಗೆ ಎಳ್ಳಿಗರ ಮೇಲೆ ಚಿಮ್ಮುವ ಚಮರನ ಲೆಳ್ಳವ ಮಾಡುವರಾರು (ಮೋಹತ, ೪೦-೧೫). ೩. ೪: ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಪಲಗೆ ಬರೆ ಕಾವ್ಯಕಲಾಪರಿಣತಿಯೊಳ್ ಮಿಲ್ಲ ಪರಿಣತಿಯೊಳ್ ಭಾಳನೆತ್ತನೆನಿಸಂ ಜನ್ಮಂ (ಅನಂಪ, ೧-೫೪). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ; ತಮಟೆ: "ಪಲಗೆ-ಫಲಕ=ಹಲಗೆ, ಚೋಲು" (ತದ್ವಿ, ೨೫). ಹಲಗೆ: ೧. ರಕುತದ ಭಾರೆ ನಾಡಿತು ರಥದ ಹಲಗೆಗಳ (ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ, ೩-೨೬); ೨ ಕಾಯಿ ಬೆಂದು ಕಡುಗಿರಾದ ಹದನನಬಾಡಿಳುಹಿ ಹಲಗೆಯೊಳಿರಿಸಿಗೊಂಡು (ಸೂಪಾ, ೫-೨೬); ಮಂತ್ರಿಸಿದ ಹಲಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ, ಕೊಟ್ಟಿಗಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಬಾ (ಪ್ರಶ್ನ, ೬೧). ೨. ಹಲಗೆಯನೀಯದೆಯುಂ ಮುಣುಮಲಿಗೆಯನೀಯದೆ ಯುಮಣ್ಣ ಪೊದಪನೆಂಬೀ ಗೆಲವು ಗೆಲವಲ್ಲದಾಣೇ ನೆಲನಂ ನಿನಗೀಯನೆಂಬುದಂ ಭರ್ಮಸುತಂ (ಮಹಾಣೀ, ೧೦-೧೧); ಓಡಲೇಕೆನ್ನೊಂದು ಹಲಗೆಯನಾಡಿ ನೋಡುವೆನೆಂಬೊಲು ಕೈಮಾಡಿದನು (ಕುಮಾರ, ೨-೩೪); ವಿಗಡ ಪುಷ್ಕರನ್ನಪನು ಗೆಲಿದನು ಹಲಗೆಯೊಂದಣಿ (ಸೃಜಂ, ೪-೨೯). ೩. ಧರೆ ಹಲಗೆ ವೃದ್ಧಿಯಾದುದು ಧರಣಿಯ ಮೇಲಿಡ್ ಮರನೆ ಲೆಳ್ಳಕೆ ಗಡಾ (ಭಂಜೋಂಬಂ, ೧-೩೦ ಅಡಿಪದ್ಯ); ೪ ಕಡವರದ ಮೇಲೆ ಕವಿದಿಡ್ ಶಾಸನದ ಹಲಗೆಗಳಂ ತೆಗೆದೊಡಿ (ಪುಣ್ಯಪ್ರ, ೩-೬೪ ಪ); ನಭೋಂಗಣದ ಹಲಗೆಯ ಮೇಲೆ ದೀಪ್ತಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೆತ್ತಿರುವ ಪದ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸೊಗಸಾದುದು ಬೇರೊಂದಂಟಿ (ಚ್ಯೋತಿದಿ, ೫). ೪. ಸಮಚಿತ್ತವೆಂಬ ನೇಮದ ಹಲಗೆಯು ಸಿದ್ಧವು ಶಿವಚಿತ್ತವೆಂಬ ಕೊರಲಗ ಕೊಂಡು (ಬಸವ, ೩೨೫); ಕತಾಯು ಮಸೆವ ಹಲಗೆಯ ಬಲಿವ ಸುರಗಿಯ ಬಸಿಯ ಬೆಳಸುವ ವೀರ ಭಟರೊಪ್ಪಿದರು ಕಟಕದಲಿ (ಕುಮಾರ, ೫-೩೪); ಹರಿಗೆ ಕತ್ತಿ . . . ಹಲಗೆಯನು ಭರದೆ ಸಿದ್ಧವು ಪರಿವಾರ ನಡೆದುದು (ಅಂಜನ, ೩-೬೨); ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ ಮುಟ್ಟುಗಳ, ಹಲಗೆ ಕತ್ತಿಯನು (ಇಂಗೀತ, ೧೩-೨೪). ೫. ತಟಕಂಕಟ ಧಿಕ್ಕಟ ತಟಕನಿಸುವ ಹಲಗೆಯ ಶಬ್ದಂ (ಕುಂಬಣ, ಪ. ೨೫೪-೨೮); ಹಳ್ಳಿಗರು ಚೊಳ್ಳು, ಹಲಗೆ, ದಮ್ಮಡಿ, ದಪ್ಪು, ಟುಮರೆ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸಿಯೂ . . . ಕುಣಿಯುವವನು

ಕರ್ನಾಟಕದ ಕುಂಬಾ ಈಗಲೂ ನೋಡಬಹುದು (ಕನ್ನಡ, ೩೦). ಹಳಗೆ: ೫. ವಾದ್ಯ ಹಳಗೆ ಮದ್ದಳೆ ೨ (ಸೌಖ್ಯ, IX-೬, ೪೬೦-೫೨; 1482). [**ಪಂ.ಫಲಕ**]

ಪಲಗೆಗಂಟಿ (ನಾ). (?) : ಮನೆದಾಣಮುಂ ಪಲಗೆಗಣ್ಣಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಕಲನೆಯುಂ ಪಡೆಗಣ್ಣಾಸೀನು ಪೆರಮುಲಿ ಪಡುವಣ್ಣಾಸೀನು ತಣವಳ್ಳಿ (ಎಂ. XXI, ೨೯-೧೧; ೩ನೆಯ ಶತ). [?]

ಪಲಗೆಗಟ್ಟು (ನಾ). ಹಲಗೆಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಮಾಡಿದುದು: ಅರಲ್ ಕಾವರಿಯ ತನ್ನಲೆಯ ಪಲಗೆಗಟ್ಟುನೋವಂಗಳೊಳಗಣ ಕಪ್ಪುರ ವಳಿನಳವಟ್ಟಿ ಜಗಲಿಗಳ ಮೇಲೆ ಪಸರಿಸಿದ ಕುಸುಮದಸಲು ಪಸೆಗಳೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪು, ೩-೯೫ ಪ); ಸಂಜುವಿಡಿದಂತೆ ತರಂಗೊಳಿಸಿ ರಚಿಸಿದ ಕರ್ಣಕಾತದ ಪಲಗೆಗಟ್ಟುನೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳವಟ್ಟಿ ಎಸಗ್ಗಲಂ ನೆಗಸಿ (ರಾಜಶೇ, ೧೦-೩೧೪). [**ಪಲಗೆ+ಕಟ್ಟು**]

ಪಲಗೆಜೂಜು (ನಾ). ಪಗಡೆಯ ಜೂಜು: ಪಲಗೆಜೂಜಾದಿಂದ ಸೂಳೆಯೊಂ (ಅರ್ಧಣೀ, ೫-೩೬). [**ಪಲಗೆ+ಜೂಜು**, (<ಜೂಜು)]

ಪಲಗೆರ್ದೆಯ (ನಾ). ಗುರಾಣಿಯಂತಹ (ವಿಶಾಲವಾದ) ಎದೆ ಯುಳ್ಳವನು: ಪಲಗೆರ್ದೆಯಂ, ನಿಡುವನೆಯಂ, ನುಣ್ಣೊಡೆಯಲ್ (ಶಬ್ದಾಸಂ, ೩೨೪ ಪ್ರಯೋ); [**ಪಲಗೆ+ಎರ್ದೆ+ಅ**]

ಪಲಗೆವಿನ್ನಣ (ನಾ). ಗುರಾಣಿಯನ್ನೊಡ್ಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೌಶಲ: ಗುರಾಣಿಯೊಳಗೆ ಪಲಕೆಂಬವಳುಗಿವಿನ್ನಣಂಗಳೊಡನೆ ಕಾಮನ ಪರ್ವತದಂತೆ ಮೊರಚಿತ್ತಿಹಿಯೊಳ್ ಸಿದಿಯುತ್ತುಮಿಡ್ ಕಡುಗಲಿ ಕೇಳ್ತು (ಅನಂಪ, ೧೧-೪೪ ಪ). [**ಪಲಗೆ+ವಿನ್ನಣ** (<ವಿನ್ನಣ)]

ಪಲಗೋರು (ನಾ). ವ್ಯವಸಾಯದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ; ಹತ್ತರಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತರವರೆಗೂ ಹಲ್ಲುಗಳಿರುವ ಕುಂಟೆ; ಜಂತಗುಂಟೆ; ಹೆಲುಬೆ: ನಾಲ್ಕುಬೆರಳು ಅಗಲವಾಗಿ ಮೊನೆಯಾದ ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ಇಪ್ಪತ್ತರವರೆಗೂ ಅದರ ಅನುವರಿತು ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹಾಸಿರುವ ಕುಂಟೆಗೆ ಅಲಕುಕುಂಟೆ ಹಾಗೂ ಪಲಗೋರು ಎಂಬ ಹೆಸರು (ಕೃಷಿಪ್ರ, ೫೬).

[<ಪಲ್ + ಗೋರು, /ತೆಲು. ಪಲಗೋರು, ಪಲಗಾರು]

ಪಲಚ್ಯೋಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಉರಿನ ಹೆಸರು: ವೈಶಾಖಪೌರ್ಣ ಮಾಸ್ಯಮ್ ಪಲಚ್ಯೋಗೆ ನಾಮಗ್ರಾಮಂ (ಮೈಸೂ, ೧೧೧೪, ೧೨-೧೩; ೩ನೆಯ ಶತ). [?]

ಪಲಟಣ, ಪಲ್ಲನು, ಪಲ್ಲನು (ನಾ). ಸೈನ್ಯದ ದಳ; ಪದಾತಿ ದಳದ ತುಕಡಿ; ಪಟಾಲಂ: ರಣಮಸ್ತಕಾನನ ಅ ಎರಡೂ ಪಲಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಯಾವತ್ತು ಪ್ರಕಾರದ ಆಯುಧಗಳಿದ್ದವು (ಕನ್ನಡಿ, ೩೧೬). **ಪಲ್ಲನು:** ಇಂಗ್ಲೀಷರು ತಮ್ಮ ಭಿರಂಗಿ ಬಂದೂಕುಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ಅವರ ಪಲ್ಲನುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ದಿಟ್ಟನು (ಒಡಕ, ೩೯). **ಪಲ್ಲನು:** ಪೋರಿಸರು ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ತಮ್ಮ ಪಲ್ಲನುಗಳ ಸಮೇತ ಬಂದು (ದುಸಾರ, ೩೪). 'ಪಟಾಲಂ' ಪರಾ.

[<ಪೋರ್ಚು. ಇಂ. Platoon./ಹಿಂ. ಪಲ್ಲನ್; ಮರಾ. ಪಲಟನ್, ಪಲಟನ್]

ಪಲತೀಗೆಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: (ಮೈಸೂ, ೫೦-೯೯೪). [**ಪಲತೀಗೆ+ಬಳ್ಳಿ**]

ಪಲತುಡುಂಕು (ಕ್ರಿ). (?) : ಗೊಟ್ಟಿಗಾಯಣೆಯರ. ತಾಯೆಗಳ್ಳ ತಲೆದೂಗುವ ನೆವದಿಂ ಕೊಡಂಕೆಯೊಳ್ ಪಲತುಡುಂಕಲಣಾಯದ ಪಸುಳಿದುಂದಿಗೆ ಕನ್ನವರದ ಚೆನ್ನೆಯ್ತುಲ ಮಳರೆಂದರಸಮಂ ಸಾಚ್ ವಂಕೆಯುಂ (ಅನಂಪ, ೪-೬ ಪ). [?]

ಪಲತೆಲ (ನಾ). ಹಲವು ರೀತಿ; ಅನೇಕ ಬಗೆ: ಇಂತು ಪಲತೆಲದ ಕೋಟಿರಗೊಳುರ್ತುಪಂ (ಶಾಂಪು. ೮೯೪); ಕೆಲಬರ್ ಪಲತೆಲದಿಂ ಜದಿಯ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೬೦); ಜಗದಧಿವಲ್ಲಭನಂ ಲಡ್ಡುಗೆಯಿಂ ಪಲತೆಲದ ಪುಷ್ಪದಿಂ ನಾನಾ ಪತ್ರಗಳಿಂ ಪೂಜಿಸಿ (ಧರ್ಮಪು. ೧-೧೦೭).

[ಪಲ_೧ + ತೆಲ_೧]

ಪಲದಿನಸ (ನಾ). ಅನೇಕ ದಿನ; ಬಹಳ ಕಾಲ: ಪಲದಿನಸಂ ಸೂಚ್ಯದೆಯದೆ ಕರೆವುದರ್ಕಾಗೆವಟ್ಟು ಮಾತಟ್ಟಿದ ಕೆಳೆಯನೆಮ್ಮುಪ್ಪಿಯ ನೊಡಂಬದಿಸಲಣ್ಣನೆಂದು ಪೋಗಲ್ವೆಯ್ತು (ಶಾಂಪು. ೮-೭೭ ಪ); ಪಲದಿನಸ ನಿಲಾಂಜನೆಯೊಳಿಂತೊಲಿದಿರುತೆ (ಸಾಕ್ಷ್ಯಭಾ. ೧೪-೪೯).

[ಪಲ_೧ + ದಿನಸ]

ಪಲದೆಹಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ತಗಡೂರಿಗೆ ಸಲುವ ಸ್ತಳಂಕ . . . ಮನೆವಳ ಅಡದೆಹಿ ಸಕೆದೆಹಿ ಪಲದೆಹಿ . . . ಸರ್ವ ಸ್ವಾಂಮ್ಯವನು ಆಗುಮಾಡಿ (ಎಕ. III (R), ಸಂಜನ. ೩೩೮-೧೩; 1530).

[ಪಲ_೧ + ತೆಲ_೧]

ಪಲಪಗಲು 'ಪಲವಗಲು' ನೋ.

ಪಲಪರಲು (ನಾ). ಹಲವು ಬಗೆಯ ಹರಳು, -ರತ್ನ: ಬಲುವಸದ ತೊಡವು ಪಲಪರಲು ಮಿಸುನಿವಸನ ಪರಿಯಣದಂಗಡಿಯ ಸಾಲ್ಮುಸುಗ ಲೊಪ್ಪಿದುದಾ ಪೊಳಲು (ನೀವಿ:ಸಂ. ೧-೮೨).

[ಪಲ_೧ + ಪರಲು (< ಪರಲ್)]

ಪಲಪು (ನಾ). "ಹಗ್ಗವನ್ನು ಹೊಸಿದು ಅದನ್ನು ಮೂಗುದಾರಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಭಾಗ ಮಾಡಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸೇರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಉಂಗುಟ, ಕುಣಿಕೆ" (ಸನ್ನೂರು. ಕೋಶ): ಪಲಪು ಹಾಕಿದ ಹೊಸಹಗ್ಗ ನಾಗನಾಸದ ಮೇಲಿಟ್ಟಿದ್ದೀನಿ; ಕಪ್ಪತ್ತಿನ ಹಗ್ಗ ಕಿತ್ತೊಡರೆ ಹಾಕು (ಸನ್ನೂರು. ೨೪೬).

[← ತೆಲು. ಪಲುಪು]

ಪಲಬಗೆ 'ಪಲವಗೆ' ನೋ.

ಪಲಬಿರುದು (ನಾ). ಅನೇಕ ಪದವಿ, -ಗೌರವ: ತೊಂಗಲ್ಪಂಟಿಯ ಜೋಡುಕಂಬದ ಜಗಜಂಪಿನ ಸತ್ತಿಗೆಯ ಪಲಬಿರುದುಗಳ್ಳಿಕ್ಕುವಡಿಯ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ಪ).

[ಪಲ_೧ + ಬಿರುದು]

ಪಲಬು 'ಪಲುಂಬು' ನೋ.

ಪಲಮಾತು 'ಪಲವಾತು' ನೋ.

ಪಲಮೊಗ (ನಾ). ಅನೇಕ ದಿಕ್ಕು; ಹಲವು ದಿಶೆ: ದೆಸೆದೆಸೆಗಳಂ ಮೊಗಮೊಗಿದು ಮೊಗಸಿ ಪಲಮೊಗದೊಳವ್ವಳಿಸಿ ಪುಟನೆಗೆನೆಗಿದು ನೆಗಳ್ಳು . . . ಎಲ್ಲರಂ ದೆಹಿಸತೊಡಗಿದುದು ದಕ್ಕುರಿ ನರನ ಬಲದೊಳು (ಚೈವಿಭಾ. ೮-೩೯).

[ಪಲ_೧ + ಮೊಗ]

ಪಲರೂಪು, ಪಲವುರೂಪು (ನಾ). ಹಲವು ರೂಪು; ಅನೇಕ ಆಕಾರ: ರತಿ ಪಲರೂಪಾಂತಂತೆನ ಸುರಸುರಿಯರ್ ಕಳಸ ಕನ್ನಡಿ ಎದಿದಿರೊರೆ (ಶಬರ: ೫-೫೭ ಪ). **ಪಲವುರೂಪು:** ದಿನಪನುಪಟಳ ದಿಂದ ನೆಲೆಗೆಟ್ಟು ಪಲವುರೂಪನೆ ತಾಳ್ದು . . . ಕಾರೊಡಲ ಬೇಡವದೆ ಬೇಟಿಗೆ ಬಿಸಿದೊಳ್ಳೆತರುತಿರ್ದುದು (ಚೈವಿಭಾ. ೨೪-೪೦); ಪಕ್ಕಿಮಾ ಚಲಂ ಪಲವುರೂಪಾಂತು ನಡೆಗೊಳ್ಳಂತೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೭೭ ಪ).

[ಪಲ_೧ + ರೂಪು]

ಪಲರ್ಮ (ನಾ). ಅನೇಕ ಸಲ; ಹಲವುಸಾರಿ: "ಒಮ್ಮೆ . . . ಪಲರ್ಮ-ಇವು ಎಣಿಸುವ ಸೂಚ್ಯವರ್ತವು" (ಕಶಸಾ. ೬೮-೫೩೦); ಸಮಸ್ತವಸ್ತುವಂ ಕುಡುವ ಪಲರ್ಮಿಯಂ ಪರಸಿ ಸೇನೆಯನಿಕ್ಕುವ . . . ಬಹುಪ್ರಕಾರವನಂಕಟಿಸೊಪ್ಪಿದುದಾ ಪ್ರಮಾಣದೊಳ್ (ಅದಿಪ).

೪-೫೬); ಮನೋಭವನಂ ತೆಗೆದಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಪಲರ್ಮಿಯುಂ ಪರಸಿ (ನೇವಿ:ಪು. ೭-೧೩೨ ಪ); ಒಂದು ಮೊದಲಾದ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಗಳಿಗೆ ಅನ್ವತ್ತಿ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮೆ ಸೇರುವುದು . . . ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಪಲರ್ಮ (ಕೃಷಿ. ೫೨).

[< ಪಲ_೧ + -ರ್ಮ]

ಪಲಲಿ 'ಪಲವಲ' ನೋ.

ಪಲಲಿ (ನಾ). ೧. ಮಾಂಸ; ಬಾಡು: ಲಲನಾರೂಪಮಿದಿಗುಂ ಪಲಲಮಯಂ (ಉಸಾರ. ೨೮-೧೬೬); ಮತ್ಸ್ಯ ಹರಿಣಪಲಲಂಗಳಂ . . . ಆ ವನತೆಯೊಳು ಕೂಡಿ ತಿಂದು (ವೀಶ್ಯಪು. ೨-೬-೧೫); ಎಲುಗಳ ರಾಸಿ ಪಂದಲೆಗಳ ಇಡುಗೂಡೆ ಪಲಲದ ಪುಂಜ (ಗೊಮ್ಮಪ. ೭-೯೫). ೨. ಕೆಸರು; ಕೊಚ್ಚಿ. ೩. ದೈತ್ಯ; ರಾಕ್ಷಸ. [ಸಂ.]

ಪಲವಂಗ, ಹಲವಂಗ (ನಾ). ಹಲವು ರೀತಿ; ನಾನಾ ಬಗೆ: ಪಲವಂಗದಲಿ ಕೊಂಡಾಡುವರು (ಬಸಪ. ೨೫-೩). **ಹಲವಂಗ:** ಹಲವಂಗ ಗುಣದವನೊಬ್ಬರನು ತಲೆಯಲ್ಲದವನೊಬ್ಬ ಪ್ರಧಾನ (ಪುರಂದ. ೩-೧೬೭-೧); ಹಂಬರಿಸುತ ಹಲವಂಗದಿ ಹಗಲಿರುಳೆಂಬುದ ತಿಳಿಯದಳಲುತ (ಕಶಸಾಂ. ೩೪-೮೩).

[ಪಲ_೧ + ಅಂಗ]

ಪಲವಂದ, ಹಲವಂದ (ನಾ). = ಪಲವಂಗ: ತಿವನ ಚಾರುಕೃಪೆಯಂ ಪಡೆವುದೆ ಮಂತ್ರವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಪಲವಂದದಿಂದಂ . . . ಒಡಂಬಡಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೧೪); ಪಲವಂದದಿಂದಾತ್ಮರಿರಲೊಂದೆಂಬುದಾಗದದು ಯುಕ್ತಿಯಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂದೋಜಾ ಭೇದವಿಹುದಾಗಿ (ಅನುಸಾ. ೩-೪). **ಹಲವಂದ:** ಗುರುವು ಈ ತೆರದಿಂದಲಿರಬೇಕೆಲ್ಲದಲಿ ಹಲವಂದ ವೀಳುವ ಗುರುವೆ (ಜಜ್ಞಪು. ೮೩-೩೩); ನಾಡಿನ ಹಲವಂದದ ಮುನ್ನಡೆಗಾಗಿ ಜೀವನವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ (ಮೋಳಮಾ. ೧೫೩ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ).

[ಪಲ_೧ + ಅಂದ]

ಪಲವಕ್ಕೇನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ತತಃ ಪಲವಕ್ಕೇನೀ ಸೀಮ್ನಾಮ್ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೩೩-೮; ಪು. 420). [?]

ಪಲವಗಲು, ಪಲಪಗಲು (ನಾ). = ಪಲದಿನಸ: ಹರನ ಸಾಹಸ ಕಂಜದೆ ಪಲವಗಲು ಮುಪ್ಪುರೆ ಪಡಿಬರಿಸಿ ಪೋರಿದುದು (ಹದಿಬ. ೨-೪೪). **ಪಲಪಗಲು:** ಪಲಪಗಲಿಂದನೆ ಕೀರಿಸಿ ಕೆತ್ತಿದ ಕುಲಿರದ ಪಡಿಯ ನೋಡಿದನು (ಪ್ರೀಪಾಲ. ೬-೬೪).

[ಪಲ_೧ + ಪಗಲು (< ಪಗಲ್)]

ಪಲವಗೆ, ಪಲಬಗೆ (ನಾ). = ಪಲವಂಗ: ಅಲಸದೆ ನಾಣ್ಯದಂಜದೆ ಹುಳುಕದೆ ಪೇಳು ಪಲವಗೆ ಕಬ್ಬದೊಳ್ಳುಗಳ (ಹದಿಬ. ೧-೨೯). **ಪಲಬಗೆ:** ಸುವರ್ಣಪಳೆಯ ಪಳದಿಯ ಜೋನೆಗವಳೆಯ ಪಲಬಗೆಯ ಪಲ್ಲಣದ ಪಳ್ಳಜಲ್ಲಿಯ ಪದ್ಮರಾಗದ ಪಾವುಡದ ಪರಂಶವಣಿ ಪಸರಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ಪ); ಪಲಬಗೆಯ ಬಲೆಗಳೆಂದಂ . . . ಎಸಗೆ ಬೇಟೆ ಗಳಂ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೩-೮-೧೧).

[ಪಲ_೧ + ಬಗೆ]

ಪಲವಣ್ಣ (ನಾ). ಅನೇಕ ವರ್ಣ: ಪಲವಣ್ಣದ ಗಮನಗೆಯು ಕೋಟಿಗೆ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದರೆಂಬಂತೆ ಸಲಿ ಮುಲುವವು ಬಣ್ಣಪಯು ಹಂಗೆಗಳು ಬಳಸಿ ಕೋಟಿಯ ಮೈವಸದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೦-೩೯).

[ಪಲ_೧ + ಬಣ್ಣ]

ಪಲವಯಣ (ನಾ). ಅನೇಕ ದಿನದ ಪ್ರಯಾಣ: ಪಲವಯಣದ ಮೇಲೆ ಜನನಯ ನೋಳ್ವೆಂ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೫-೩೯). [ಪಲ_೧ + ವಯಣ]

ಪಲವರಿ (ನಾ). = ಪಲವಂಗ: ನೆಲಕೆ ಬಾಗಿದ ಪಲವಯು ದೆಂಕಣಿ ಕಸಣೆ . . . ತಳೆಯ ಮರದ ಗೊಂದಲದ ಸಂವರಣಿಯಿಂದಾ ಕೋಟಿ ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿತು (ಸಮ್ಯಕ್. ೮-೨೮).

[ಪಲ_೧ + ಪರಿ]

ಪಲವರ್ಥ, ಹಲವರ್ಥ (ನಾ). ಅನೇಕ ಅರ್ಥ; ಹಲವು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥ: ಒಂದು ಕುಳ್ಳಿ ಪ[ಸಾಕಾಂ. ಹ]ಲವರ್ಥಮಂ

ಪ[ಸಾಕಾಂ.ಹ]ಲವರ್ಧಕೋಂದು ಶಬ್ದಂ ನುಡಿವ ಬೆಡಗುವಿಂ ಸಾನ್ವರ್ಧ ಮೆಂದು ಪೇಟಿಕ್ಕಿಂ (ಮಂಗಳಾ. ೧೩೮-೧). ಹಲವರ್ಧ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಪಲ + ಅರ್ಧ]

ಪಲವಲ, ಪಲಲಿ, ಪಲ್ಲಲ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೊಳ, -ಹೊಂಡ :

"ಪುರಹೊಸಲ್ ಬೆಂಚೆ ಪಲವಲಮೆನಲ್ ತಾನಲ್ಪಸರಸಿ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೩೬).

ಪಲಲಿ : "ಬೆಂಚೆ ಪಲವಲಮೆನಲ್ ತಾನಲ್ಪಸರಸಿ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೧೩).

ಪಲ್ಲಲ : "ಪಲ್ಲಲಮೆಂದುಂ ಬೆಂಚೆಯೆಂಪು ಅಲ್ಪಸರಸಿ" (ಕಶನಾ. ೫೩-೧೩೦).

[<ಸಂ.ಪಲ್ಲಲ./ಪ್ರಾ.ಪಲ್ಲಲ]

ಪಲವಸತಿಗೆ (ನಾ). ಚಿಗುರು, ರತ್ನ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದ ಕೊಡೆ, -ಛತ್ರಿ : ಕನಕದಂಡದ ಚವಕ ಸದಕ ಹಳತಾದದೆ ಹೊಸತ ಮಾಡಿಸುವನು ದೇವರ ಪಲವಸತಿಗೆ ಹಜಾದದೆ ಹೊಸ ಪಟ್ಟಿಗಳ [ಹೊಲ್ವಿ]ಳ್ಳುದನು (ಸಾಕಾಂ. IX-ii, ೪೧೬-೪೪ : 1977).

[P ಇದು 'ಪಲ್ಲವಸತ್ತಿಗೆ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿವಿತ್ತ]

ಪಲವಾಡು (ಕ್ರಿ). ಹಲವು ಮಾತನ್ನು ಹೇಳು; ಹೆಚ್ಚು ಮಾತ ನಾಡು ; ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಮಾತಾಡು : ಈ ಸುರಸಭೆಯೊಳ್ ಪಲ ವಾಡು[ಪಾಕಾಂ.ದು]ವೆನ್ನ ಸಾಲಗೆ ಬಲಸ್ತನೊರ್ವಂಗೆ ಜೀಯ ದೇವೆಂದ ಪುದೇ (ಅದಿಪ. ೧೨-೧೦೧) ; ಅಂತು ನೊಂದು ನೋಡಿ ಪಲಂಬಿ ಪಲವಾಡಿ (ಗದಾಯು. ೫-೪ ಪ) ; ನೊಂದು ಪಲಂಬಿ ಪಂಬಲಿ ಮೇಣ್ಣಲವಾಡಿ ಬಳಲ್ವು ಬಾಡಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೩೪). [ಪಲ + ಅಡು.]

ಪಲವಾತು, ಪಲಮಾತು, ಪಲವುಮಾತು, ಹಲವುಮಾತು (ನಾ). ಅನೇಕ ಮಾತು ; ಹೆಚ್ಚು ಮಾತು : ಪಲವಾತದೇನಿಲ್ಲಿಯ ಮಡಗಿದಂ ರಸಮನೊಲವಿನಂ ಕುಡುವುದನೆ (ಅರಣ್ಯ. ೨-೧೩-೨೦). ಪಲವಾತು : ಮೂಕಾಜನದಲಂಬಿ ಪಲವಾತವೇತಕೆ (ಬಸವ. ೩-೫೬).

ಪಲವುಮಾತು : ಈ ಪಲವುಮಾತೇತಕವನತಿಹಾಸಿ (ಬಸವ. ೨೪-೩೯) ; ಪಲವು ಮಾತೇನೈವರೊಡವುಟ್ಟಿದರು ಸನ್ನೆ ತರು (ಸಾಕಾಂ. ೧-೪೬).

ಹಲವುಮಾತು : ಹಲವುಮಾತೇನೊಂದೆ ಸಾಲದೇ (ಸಾಕಾಂ. ೨೫-೩೨).

[ಪಲ + ಮಾತು.]

ಪಲವು 'ಪಲ' ನೋ.

ಪಲವುಕಾಲಂ 'ಪಲಕಾಲಂ' ನೋ.

ಪಲವುಪಾಯ (ನಾ). ಅನೇಕ ಉಪಾಯ : ವಿಧುಹಾಸನಂ ಪಲವುಪಾಯದಿಂದಿಗ ಸಾಂ ಪಧಿಸದಿದೊಡೆ ತನ್ನ ಸಂತತಿಗೆ ಧಯನಾಲ್ಪಧಿಕಸಂಪದವಾಗದು (ಚ್ಯವಿಭಾ. ೩೧-೩೭).

[ಪಲವು(<ಪಲ) + ಉಪಾಯ]

ಪಲವುಮಾತು 'ಪಲವಾತು' ನೋ.

ಪಲವುರೂಪು 'ಪಲರೂಪು' ನೋ.

ಪಲವುಸೂಳ 'ಪಲಸೂಳ' ನೋ.

ಪಲವುಸೂಟ 'ಪಲಸೂಟ' ನೋ.

ಪಲವೆದೆ (ನಾ). ಹಲವು ಸ್ಥಳ ; ಅನೇಕ ಕಡೆ : ಪಲವೆಯೊಳ ಮಯಿರುಂ ಪಿಯಿರುಂ ಕಾದಿ ಗೆಲ್ವ ಪಲವೆದೆಗಳೊಳಂ ಮಹಾಧ್ವಜಮು ನೆತ್ತಿ ಮಹಾದಾನಂಗೆಯ್ದು ನೆಗಲ್ವ ಗಂಧಿದಾಸ್ಥರಂ (ಎಲ. II, ೫೯-೧೦೧ : 974). [ಪಲವು(<ಪಲ) + ಎದೆ.]

ಪಲವೆಣೆ (ನಾ). ಹಲವು ರೀತಿಯ ಯೋಚನೆ ; ಹಲವು ಬಗೆಯ ಅಲೋಚನೆ : ಮಿಕ್ಕ ಸೂಯರ ನೆರವಿ ಗಜಬಜನೆ ಕಂಡಿಳೆಯೊಳೊಳ್ ನೊಡಲಂ ಬಟ್ಟುವಾಹನಂ ಮೃತಕಲ್ಪನಾಗಿ ಪಲವೆಣೆಯಿಂದೆ (ಚ್ಯವಿಭಾ. ೨೪-೪೫). [ಪಲವು(<ಪಲ) + ಎಣೆ.]

ಪಲವೇಂಟೆ (ನಾ). ಹಲವು ಬಗೆಯ ಬೇಟೆ : ಇಂತು ಪಸ್ತುತಿತೆಯಂ

ಪಲವೇಂಟೆಯನಾಡಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೪ ಪ). [ಪಲ + ಬೇಂಟೆ]

ಪಲವೋಡು (ನಾ). ಹಲವು ರೀತಿಯ ವಿದ್ಯೆ, -ಅರಿವು : ಪಲ ವೋಡುಗಳಿಂದ ಪಲವುಗೈವುಗಳಿಂದ . . . ಬೆಲೆವಡೆದಿರ್ಪನೆಂದೆನುವಳಲ್ಲ (ಹದಿಬ. ೧-೩೩). [ಪಲ + ಓಡು.]

ಪಲಸ 'ಪಲಸು' ನೋ.

ಪಲಸರ (ನಾ). ೧. ಹಲವು ಎಳೆಗಳುಳ್ಳ ಸರ : ಮನೋಹರಪುಷ್ಪಗಳ ಎಕ್ಕಸರ ದುಸರ ಪಲಸರ ದಂಡೆ ಬಾಸಿಗಿ ವಿವಿಧಮಾಲಾಬಣ್ಣಗಳು (ಚ್ಯವಿ. ೮೦-೧೦). ೨. ಹಲವು ಬಗೆಯ ಮಾಲೆ : ವಿಲೇವನಚಂದನಾಂ ಗಿಂದಿ ರಾಮಂಚದ ವೀಜನಂ ಪಲಸರಂ ಪದಿಗಂ ರತಿಗೇಹಮೊಪ್ಪುಗುಂ (ಮನ್ಮಥ. ೧೦-೩). [ಪಲ + ಸರ.]

ಪಲಸಿಗೆ, (ನಾ). ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಫಲಿಸಿಕೆ : ಈ ಊಂಗೆ ನಾವು ಬಂದದ್ದು ಸಮಗೆ ಆಗಿ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಹಳ್ಳಿಗಾಡ ವಾಸ ಸಮಗೆ ಪಲಸಿಗೆ ಇಲ್ಲ (ಮಾಮಾ. ೧೯೬). [<ಫಲಿಸಿಕೆ]

ಪಲಸಿಗೈ, ಪಲಸುಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಲೋಕಟಿ ಯರಸರ ಬಸವಾಸಿ ಪನ್ನಿಚ್ಚಾಸಿರಮುಂ ಪಲಸಿಗೆ ಪನ್ನಿಚ್ಚಾ ಸಿರಮು ಮಾಳ್ವಲೆವನುಜುಸಾಸಿರಂ . . . ಆಳೆ (ಎಲ. VII (S), ೩೩೦. ೩೩೪-೫ : 992). ಪಲಸುಗೆ : ಮಲವರಧನಪರಂದಪ್ಪಮರ ದಿಪ್ಪುವ ವೀರಭೀಷಯಿಂ ಕರಂ ಪಲಸುಗೆನಾಗೊಡದಿಂ ಸೊಗಯಿಸಿದ್ದೊಡೊ ಕಲ್ಪಮಹೀಜದಂದದಿಂ (ಕಕುಲ. ೫-೫ : 994). [?]

ಪಲಸು, ಪನಸ, ಪನಸು, ಪಲಸ, ಹಲಸು, ಹಳಸು, (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ಮತ್ತು ದಪ್ಪವಾದ ಮುಳ್ಳಿನಂತಹ ಒರಟು ಮೇಲ್ಮೈಯುಳ್ಳ ಮತ್ತು ಸಿಂಹಿಯಾದ ತೋಳೆಗಳುಳ್ಳ ಅದರ ಹಣ್ಣು : ಬೇವೊಡದು ಕಾಯ್ತು ಪಲಸೆಳೋಪ್ಪೊನಲಂ ಕಜಿವ ತೆಂಗು (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೧೨) ; ಎಳಗಾಯ್ತೊಡೆ ತಲ್ಪ ತೆಂಗು ಜೀರಿಂ ತುದಿಮುಟ್ಟಿ ಕಾಯ್ತು ಪಲಸೆಂಬಿವು ಕುಂದವು ನಂದನಂಗಳೊಳ್ (ಮ.ವಿ. ೨-೧೫) ; ಪಲಸು ಮುಂತಾದ ಪಣ್ಣಳ ಮೆದ್ದು (ಮೋಹತ. ೪೨-೧೪).

ಪನಸ : "ಪನಸಂ ಹಲಸು" (ಮಂಗಳಾ. ೩೬-೧೬) ; ಪನಸಾಮ್ನ ಕದಳಿ ನಾರಂಗ ಸಾಕೀಕೇರೀಫಲಾಮ್ನತಾಸ್ತಾದದ ತಣ್ಣನೆ ತಣೆದು (ಅದಿಪ. ೧೧-೬೯) ; ಪನಸಾಮ್ನ ನಾರಂಗ ದಾಡಿಮುಫಲಂಗಳಂ . . . ಪೂಜಿಸಿದಂ (ಕುಪ್ಪ. ೯-೫) ; ಪನಸಂ ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಜಂಬು . . . ಕಣ್ಗೆಸೆವು (ಚ್ಯವಿಭಾ. ೧೯-೬) ; ನಾರಿಕೇಳ (ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ) ಮತ್ತು ಪನಸ (ಹಲಸು) (ಪ್ರವಾಣ. I, ೨೦೫).

ಪನಸು : ಅಮೃಂ ಬೆಳಲಿಂಗುಳಂ ಪನಸು ನಿಂಬಂ ಜಂಬು ಜಂದೀರಕಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೧೦೪೦ ರೂಪಕ) ; ಕದಳಿ ದಾಡಿಮು ಮಾತುಳಂಗೆ ಪನಸಿಂ ದೇಸಂ ಕರಂ ಸೋಧಿಕುಂ (ಕಂ. I, ೪೯-೬ : 1423) ; ನೆಜೆ ಕಾತ ಪನಸುಗಳ . . . ಸೊಗಸು ಸೆಳೆದುದು ಮನವನು (ಕುಪ್ಪಾ. ೬-೨೬).

ಪಲಸ : "ಪಲಸ (ಸು)-ಪನಸ" (ಕದ್ರಕೋ. ೨೫) ; ನೆಲ್ಲಿ ಕಡವೀಚಲ್ ಮಾರು ತುಂಬುರ್ಬಳಲ್ ಪಲಸಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೩). ಹಲಸು : "ಪನಸ, ಕಂಟಿಕೀಫಲ, ಹಲಸು-ಈ ೩ ಹಲಸು" (ನಾಚಿಲಾ. ೧೦೮) ; ಕಬ್ಬು ಬಾಳೆ ಹಲಸು ನಾರಿವಾಳಕ್ಕೆ ಸಿಹಿನೀರನೆಜಿದನರಾಯ್ತು (ಮಹಾದೇ.ಬ. ೧೦-೩) ; ಫಲಭಾರತ್ರಿಯ ಸೊಂಪಿಂದೊಲೆವ ಹ[ಪಾಕಾಂ.ಪ]ಲಸುಗಳ್ (ಕಾಮಮಾ. ೧-೮೯) ; ಸುಲಭದಾನಿಯ ಪೋಲ್ವು ಸರ್ಗೋನೆಯಳು ಕಾತ ಹಲಸಿನ ಮರಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೪೬).

ಹಳಸು : "ಪನಸ, ಕಂಟಿಕೀಫಲ ಹಳಸು" (ನಾಚಿಲಾ. ೧೦೮) ; ಕಬ್ಬು ಬಾಳೆ ಹಲಸು ನಾರಿವಾಳಕ್ಕೆ ಸಿಹಿನೀರನೆಜಿದನರಾಯ್ತು (ಮಹಾದೇ.ಬ. ೧೦-೩) ; ಫಲಭಾರತ್ರಿಯ ಸೊಂಪಿಂದೊಲೆವ ಹ[ಪಾಕಾಂ.ಪ]ಲಸುಗಳ್ (ಕಾಮಮಾ. ೧-೮೯) ; ಸುಲಭದಾನಿಯ ಪೋಲ್ವು ಸರ್ಗೋನೆಯಳು ಕಾತ ಹಲಸಿನ ಮರಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೪೬).

ಹಳಸು : "ಪನಸ, ಕಂಟಿಕೀಫಲ ಹಳಸು" (ನಾಚಿಲಾ. ೧೦೮) ; ಕಬ್ಬು ಬಾಳೆ ಹಲಸು ನಾರಿವಾಳಕ್ಕೆ ಸಿಹಿನೀರನೆಜಿದನರಾಯ್ತು (ಮಹಾದೇ.ಬ. ೧೦-೩) ; ಫಲಭಾರತ್ರಿಯ ಸೊಂಪಿಂದೊಲೆವ ಹ[ಪಾಕಾಂ.ಪ]ಲಸುಗಳ್ (ಕಾಮಮಾ. ೧-೮೯) ; ಸುಲಭದಾನಿಯ ಪೋಲ್ವು ಸರ್ಗೋನೆಯಳು ಕಾತ ಹಲಸಿನ ಮರಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೪೬).

ಹಳಸು : "ಪನಸ, ಕಂಟಿಕೀಫಲ ಹಳಸು" (ನಾಚಿಲಾ. ೧೦೮) ; ಕಬ್ಬು ಬಾಳೆ ಹಲಸು ನಾರಿವಾಳಕ್ಕೆ ಸಿಹಿನೀರನೆಜಿದನರಾಯ್ತು (ಮಹಾದೇ.ಬ. ೧೦-೩) ; ಫಲಭಾರತ್ರಿಯ ಸೊಂಪಿಂದೊಲೆವ ಹ[ಪಾಕಾಂ.ಪ]ಲಸುಗಳ್ (ಕಾಮಮಾ. ೧-೮೯) ; ಸುಲಭದಾನಿಯ ಪೋಲ್ವು ಸರ್ಗೋನೆಯಳು ಕಾತ ಹಲಸಿನ ಮರಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೪೬).

ಹಳಸು : "ಪನಸ, ಕಂಟಿಕೀಫಲ ಹಳಸು" (ನಾಚಿಲಾ. ೧೦೮) ; ಕಬ್ಬು ಬಾಳೆ ಹಲಸು ನಾರಿವಾಳಕ್ಕೆ ಸಿಹಿನೀರನೆಜಿದನರಾಯ್ತು (ಮಹಾದೇ.ಬ. ೧೦-೩) ; ಫಲಭಾರತ್ರಿಯ ಸೊಂಪಿಂದೊಲೆವ ಹ[ಪಾಕಾಂ.ಪ]ಲಸುಗಳ್ (ಕಾಮಮಾ. ೧-೮೯) ; ಸುಲಭದಾನಿಯ ಪೋಲ್ವು ಸರ್ಗೋನೆಯಳು ಕಾತ ಹಲಸಿನ ಮರಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೪೬).

ಹಳಸು : "ಪನಸ, ಕಂಟಿಕೀಫಲ ಹಳಸು" (ನಾಚಿಲಾ. ೧೦೮) ; ಕಬ್ಬು ಬಾಳೆ ಹಲಸು ನಾರಿವಾಳಕ್ಕೆ ಸಿಹಿನೀರನೆಜಿದನರಾಯ್ತು (ಮಹಾದೇ.ಬ. ೧೦-೩) ; ಫಲಭಾರತ್ರಿಯ ಸೊಂಪಿಂದೊಲೆವ ಹ[ಪಾಕಾಂ.ಪ]ಲಸುಗಳ್ (ಕಾಮಮಾ. ೧-೮೯) ; ಸುಲಭದಾನಿಯ ಪೋಲ್ವು ಸರ್ಗೋನೆಯಳು ಕಾತ ಹಲಸಿನ ಮರಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೪೬).

ಹಳಸು : "ಪನಸ, ಕಂಟಿಕೀಫಲ ಹಳಸು" (ನಾಚಿಲಾ. ೧೦೮) ; ಕಬ್ಬು ಬಾಳೆ ಹಲಸು ನಾರಿವಾಳಕ್ಕೆ ಸಿಹಿನೀರನೆಜಿದನರಾಯ್ತು (ಮಹಾದೇ.ಬ. ೧೦-೩) ; ಫಲಭಾರತ್ರಿಯ ಸೊಂಪಿಂದೊಲೆವ ಹ[ಪಾಕಾಂ.ಪ]ಲಸುಗಳ್ (ಕಾಮಮಾ. ೧-೮೯) ; ಸುಲಭದಾನಿಯ ಪೋಲ್ವು ಸರ್ಗೋನೆಯಳು ಕಾತ ಹಲಸಿನ ಮರಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೪೬).

ಹಳಸು : "ಪನಸ, ಕಂಟಿಕೀಫಲ ಹಳಸು" (ನಾಚಿಲಾ. ೧೦೮) ; ಕಬ್ಬು ಬಾಳೆ ಹಲಸು ನಾರಿವಾಳಕ್ಕೆ ಸಿಹಿನೀರನೆಜಿದನರಾಯ್ತು (ಮಹಾದೇ.ಬ. ೧೦-೩) ; ಫಲಭಾರತ್ರಿಯ ಸೊಂಪಿಂದೊಲೆವ ಹ[ಪಾಕಾಂ.ಪ]ಲಸುಗಳ್ (ಕಾಮಮಾ. ೧-೮೯) ; ಸುಲಭದಾನಿಯ ಪೋಲ್ವು ಸರ್ಗೋನೆಯಳು ಕಾತ ಹಲಸಿನ ಮರಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೪೬).

ಹಳಸು : "ಪನಸ, ಕಂಟಿಕೀಫಲ ಹಳಸು" (ನಾಚಿಲಾ. ೧೦೮) ; ಕಬ್ಬು ಬಾಳೆ ಹಲಸು ನಾರಿವಾಳಕ್ಕೆ ಸಿಹಿನೀರನೆಜಿದನರಾಯ್ತು (ಮಹಾದೇ.ಬ. ೧೦-೩) ; ಫಲಭಾರತ್ರಿಯ ಸೊಂಪಿಂದೊಲೆವ ಹ[ಪಾಕಾಂ.ಪ]ಲಸುಗಳ್ (ಕಾಮಮಾ. ೧-೮೯) ; ಸುಲಭದಾನಿಯ ಪೋಲ್ವು ಸರ್ಗೋನೆಯಳು ಕಾತ ಹಲಸಿನ ಮರಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೪೬).

ಹಳಸು : "ಪನಸ, ಕಂಟಿಕೀಫಲ ಹಳಸು" (ನಾಚಿಲಾ. ೧೦೮) ; ಕಬ್ಬು ಬಾಳೆ ಹಲಸು ನಾರಿವಾಳಕ್ಕೆ ಸಿಹಿನೀರನೆಜಿದನರಾಯ್ತು (ಮಹಾದೇ.ಬ. ೧೦-೩) ; ಫಲಭಾರತ್ರಿಯ ಸೊಂಪಿಂದೊಲೆವ ಹ[ಪಾಕಾಂ.ಪ]ಲಸುಗಳ್ (ಕಾಮಮಾ. ೧-೮೯) ; ಸುಲಭದಾನಿಯ ಪೋಲ್ವು ಸರ್ಗೋನೆಯಳು ಕಾತ ಹಲಸಿನ ಮರಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೪೬).

ಹಳಸು : "ಪನಸ, ಕಂಟಿಕೀಫಲ ಹಳಸು" (ನಾಚಿಲಾ. ೧೦೮) ; ಕಬ್ಬು ಬಾಳೆ ಹಲಸು ನಾರಿವಾಳಕ್ಕೆ ಸಿಹಿನೀರನೆಜಿದನರಾಯ್ತು (ಮಹಾದೇ.ಬ. ೧೦-೩) ; ಫಲಭಾರತ್ರಿಯ ಸೊಂಪಿಂದೊಲೆವ ಹ[ಪಾಕಾಂ.ಪ]ಲಸುಗಳ್ (ಕಾಮಮಾ. ೧-೮೯) ; ಸುಲಭದಾನಿಯ ಪೋಲ್ವು ಸರ್ಗೋನೆಯಳು ಕಾತ ಹಲಸಿನ ಮರಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೪೬).

ಪರ್ಜೆ. ಪೆನಚ್; ಗದಬ. ಪನಿಕ್; ಕುವಿ. ಪರ್ಜೆ, ಪನ್ನೆ./ಸಂ. ಪನಸ, ಪಲಸ, ಪನಸ, ಪಲಸ./ಪ್ರಾ. ಪನಸ]

ಪಲಸುಗೆ 'ಪಲಸಿಗ್ಗೆ' ನೋ.

ಪಲಸುವಣ್ (ನಾ). ಹಲಸಿನ ಹಣ್ಣು : ಒದವಿದ ಪಲಸುವಣ್ ಮೃದಂಗವಾ ಕರ್ಣಕಾರದ ಪೂನೆ ಪೊಂದಾಳವು (ಪದ್ಯರಾ. ೮-೨೪).

[ಪಲಸು+ಪಣ್ಣ]

ಪಲಸೂಳ್, ಪಲವುಸೂಳ್, ಪಲವುಸೂಬಿ, ಹಲವುಸೂಳ್(ನಾ).

ಅನೇಕ ನೇಳೆ; ಹಲವು ಬಾರಿ : ಭುವನಾಧಿಕರಪ್ಪಗುಣಪಿನ್ನರ ಪದಯುಗಕಾಂ ಪಲಸೂಳಿಗು ವನು(ಜಯಕಾ. ೧-೨). ಪಲವುಸೂಳ್ :

ಬೆನ್ನುಗಳಂ ಪಲವುಸೂಳ್ ಮುರಿಮುರಿದು ಕೊಳುತ (ಜಸಪ್ಪ. ೫೨-೧೨).

ಪಲವುಸೂಬಿ : ಸರ್ವಜ್ಞರ್ ಬೆಸಸೆ ಪಲವುಸೂಬಾಮೆಲ್ಲಂ ಕೇಳಬಾದೆವು (ಅದಿಪ್ಪ. ೧೨-೧೦೫ ಪ). ಹಲವುಸೂಳ್ : ಹಲವು ಸೂಳ್ ಶೀತೋಷ್ಣ ನಿರ್ಮಲಕಲಿರದಧಿಪೇಕಂಗಳಂ ಕೋಮಳಮಹಾಶಿವ

ಲಿಂಗದಂಗೆಂ ಕಂದುವುದೊ (ಜಸಪ್ಪ. ೩೫-೧೨).

[ಪಲ + ಸೂಳ್ (< ಸೂಬಿ)]

ಪಲಹಾರ 'ಫಲಾರ' ನೋ.

ಪಲಾಂಡು (ನಾ). ಈರುಳ್ಳಿ; ನೀರುಳ್ಳಿ : "ಉಳ್ಳ ಗೃಂಜನಂ ಲತಾನಂ ಲಸೋನಂ ಪಲಾಂಡುವಳ್ಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೫); ಪಲಾಂ

ಡುವುಮಿಂಗುಂ ಘನಸಿಂಹಮೂಲಕಂ ಮುನ್ನಿನ ನಿಶಿಯೊಳೊಡರ್ಬಿದಾ ಪದಾರ್ಥಂ ಮತ್ತಂ . . . ಅಗವು ವಿಧಿಯೊಳ್ (ವಿಷ್ಣು ಪ. ೩-೩-೧೬೬);

ಪಲಾಂಡುವೊಳುಂಟೆ ಪಟೇರಸೌರಭಂ (ಪ್ರಪವಿ. ೧೯-೩೧); ಬಂದದಲಿ ಶಾಕವನು ಮಾಡುವೆವೆಂದು ಸೀಳಿರಿಸಿದ ಪಲಾಂಡು ಸುಗಂಧವನು

ಸೇವಿಸತ (ಪಲಾಂಡು. ೨). [ಸಂ.]

ಪಲಾನಾ 'ಫಲಾನ' ನೋ.

ಪಲಾನೆ 'ಫಲಾನ' ನೋ.

ಪಲಾನ್ನ (ನಾ). ಮಾಂಸವನ್ನು ಬೆರೆಸಿ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನ : ಮೃದು ಪಲಾನ್ನವಿದೊ ಕಮ್ಮಿಗೆ ಮೂಗನೊಲಿಸುತಿದೆ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೧೫೬-೧೦೬).

[ಪಲ + ಅನ್ನ]

ಪಲಾಯನ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿಹೋಗುವಿಕೆ; ಪರಾರಿ : ಕವಿವರ್ಣನನೋಡದಿರು ಕ ರವ ಪಲಾಯನವಳಿಳಿಟಿ ಪಾರ್ಥಿವರ

ಪಂಥವೆ ಮರಳಿ ನಿಂದಿರು ಕೊಲುವುದಿಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಪಿ. ೮-೬೫); ಸಾಯ ಬಿದ್ದರ ಬಿಟ್ಟು ಕೆಲರು ಪಲಾಯನಂಗಳ ಹೂಡೆ (ಕಾಶಿಂ. ೨೦-೬೦).

೨. ಕುದುರೆಯ ಜೀನು.

ಪಲಾಯನಮಂತ್ರ ಜಪಿಸು = ಓಟ ಕೀಳು; ಓಡು : ರಾಜನ ರಣಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಶತ್ರುಗಳು ಪಲಾಯನಮಂತ್ರ ಜಪಿಸಿ

ದರು (ರೂಢಿ). ಪಲಾಯನ ಮಾಡು = ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿ ಹೋಗು; ಪರಾರಿಯಾಗು : ಅರೋಚಿಸಿದ್ದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಭಾವಗಳೆಲ್ಲ ಎಲ್ಲಿಗೋ ಪಲಾಯನ ಮಾಡಿದ್ದುವು (ನಂಟದ. ೩೯); ಹೇಳದೆ ಕೇಳದೆ

ಪಲಾಯನ ಮಾಡಿದನು (ಬಂಕಿಮ. ೪೧). ಪಲಾಯನ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ಹೇಳು = ಪಲಾಯನಮಂತ್ರ ಜಪಿಸು : ಅವರನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವುದರೊಳಗೆ ನಾನೇ ಪಲಾಯನಸೂಕ್ತವನ್ನು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭವು

ಮರಳಿ ಬಂದೊದಗಿತು (ರಾಜಾಮ. ೬೯). ಪಲಾಯನ ಸೂಕ್ತ ಪಠಿಸು = ಪಲಾಯನಮಂತ್ರ ಜಪಿಸು : ಬೆದರಿ ಬಾಣಸಿಗರು ಪಲಾಯನಸೂಕ್ತ

ಪಠಿಸಿದ್ದಾಗಿತ್ತು (ಕಂಬಹ. ೨೦). [ಸಂ.]

ಪಲಾಯನಗೈ (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿ ಹೋಗು : ಅನಿಲಗಳು ಪಲಾಯನಗೈಯಲು ತಕ್ಕವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಭೂಮಿ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ತನ್ನ

ಕಡೆಗೇ ಬಲವಾಗಿ ಎಳೆದು ಆಕರ್ಷಿಸಿದೆ (ಅಶಾ. ೧೯).

[ಪಲಾಯನ+ಗೈ (< ಕೆಯ್)]

ಪಲಾಯನಪಂಡಿತ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಹೇಡಿ : ರಣನಾಟಕ ಪಲಾಯನಪಂಡಿತರು ನೀವೆಂದನಾ ಮಗಧ (ಕುವ್ಯಾಪಿ. ೨-೮೮).

[ಪಲಾಯನ+ಪಂಡಿತ]

ಪಲಾಯನವಾದ (ನಾ). ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನೂ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನೂ ಎದುರಿಸದೆ ಅವುಗಳಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ :

ಇಕ್ಕಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಮಕ್ಕಿ ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಪಲಾಯನವಾದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). IP ಇದು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನ

'Escapism' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅನುವಾದ. [ಪಲಾಯನ+ವಾದ]

ಪಲಾಯನವಾದಿ (ನಾ). ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನೂ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನೂ ಎದುರಿಸದೆ ಅವುಗಳಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆನ್ನುವವನು : ಕತೆ

ಗಳಲ್ಲಿ, ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ, ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ ಸಿಕ್ಕಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿಯುವ ಮನುಷ್ಯ ಪೆದ್ದ, ಪಲಾಯನವಾದಿ (ಪೂಜಪ್ಪ. ೧೩೧).

[ಸಂ.ಪಲಾಯನವಾದಿನ್]

ಪಲಾಯನಸೂಚಿಕಾಣ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಹೇಡಿ : ಏಜುವದೆ ದವರನು ಪಲಾಯನಸೂಚಿಕಾರರನವರ ದಳದಲಿ ತೋಟಾ ಹೇಳುವರೆನ್ನ

ಹವಣೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೬-೨೮).

[ಪಲಾಯನ+ಸೂಚಿಕಾಣ (< ಸೂಚಿಕಾಣ)]

ಪಲಾಯಿಗ 'ಪಳಾಯಿಗ' ನೋ.

ಪಲಾಯಿತ (ನಾ). ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿಹೋದವನು; ಪರಾರಿ ಯಾದವನು. [ಸಂ.]

ಪಲಾರ 'ಫಲಾರ' ನೋ.

ಪಲಾಲ, ಪಳಾಳ (ನಾ). ೧. ಹುಲ್ಲು; ತೃಣ : ನಮಗಿದು ಪಲಾಲಭಾರಂಜೋರಿ ಮಹೀತಲಭಾರಂ (ಅದಿಪ್ಪ. ೧೪-೩೩).

೨. ಪೈರಿನ ಕಾಂಡ, -ದಂಟು : ತನಯನಂ ಪಡೆಯದೆ ಬಾಳನ್ನ ಸಂಸಾರಮಸಾರಂ ತೆನೆಯಿಲ್ಲದ ನವಪಲಾಲದಂತೆರೆ ಧರೆಯೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೩-೬೫).

೩. (ಆಲಂ) ನಿಸ್ಸಾರವಾದುದು; ಜೊಳ್ಳು; ಟೊಳ್ಳು : "ಪಲಾಲ, ನಿಪ್ಪಲಾ-ಫಲವಿಲ್ಲದ ಹೊಟ್ಟು, ಜಳ್ಳು"

(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೮೦); ಅರೆಯ ಧರ್ಮವೊಂದೆ ಶರಣೆನ್ನ ಪಲಾಲನು ನೊಲ್ಲೆನ್ನ ನಮಸ್ಕಾರಮೆ ಸಾಲ್ಕುಂ (ಪದ್ಯಾರಾ. ೧೪೩-೨೪); ಪಲರೊಳ್ ಬಜುವಾತುಗಳಂ ಪಲರ್ವೆ ಬತ್ತರಿಸಿ ನುಡಿದು ಮನಮೊಳಳುಂಬಂ

ನಲಿವನನೇಂ ನರನೊಬ್ಬದೆ ಪಲಾಲಮನವೇಬ್ಬುವಾತನಂ ಮಾನಸರೊಳ್ (ಪೀತಮಂ. ೨-೧೫೬).

೪. ಜೊಳ್ಳುಮಾತು; ವೈರ್ಥವಾದ ನುಡಿ : ಬೇಜೊಂದು ಪಲಾಲಮಂ ಗಬಟಿ ಜಾತುರ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಯ್ಯಾಂ ಪುಡೇ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೧೪).

ಪಳಾಳ : ೧. ಸುತ್ತಿದ ಪಳಾಳ [ಪಾಶಂ.ಲಾಲ]ವರ್ತಿಯಂ ಕಳೆದು ಭಟ್ಟಾರಕರ ಪಾದಮೂಲದೊಳ್ ತಂದಿಕ್ಕುವುದುಂ (ಜಾವಂತ. ೩೪೬).

೩. ಪಲವು ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳೊಳಂ ಪಳಾಳಮಂ ಬಿಸುಟು ಸಾರಮಂ ತೆಗೆದು (ಜಾತಕ. ೧-೧೮).

೪. ಒಳಗಜಾಯದೆ ಪೊಟಗಜಾಯದೆ ಪಳಾಳಮಂ ನುಡಿದ ನಿಮ್ಮ ನುಡಿ ಗೆಮಗೀಗಲ್ ಮುಳಿಯದೆಡೆಯಿಲ್ಲ (ಅದಿಪ್ಪ. ೯-೧೦೫); ಕುತರ್ಕಾಳಾಪ ಸಂಸ್ಕಾರಮಂ ಪಿಡಿದೇನೆಂದು ಪಳಾಳಮಂ ಗಬಪುವೈ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೪-೧೪).

೫. ತಕ್ಕು; ವೋಸ : "ಪಳಾಳಂ-ತಕ್ಕು" (ಕಮದ. ಪದಿ. ೨); ಲಲನೆಯರ ಚರಿತಮುನಿಮಂ ಪಳಾಳಂ (ಪಾಶ್ವರ್ಥ. ೪-೫); ಅಸೆಯ ಪಳ್ಳಿ ಪಳಾಳದ ವಾಸಂ ಜತ್ತಕದ ಜನ್ಮಭೂಮಿ . . . ಇದನೆ

ಸೂಳಿಗೇಂ ಕಣ್ಣೆಸೆಕುಂ (ವೀರವಿ. ೬-೯೬). [ಸಂ.]

ಪಲಾವ್, ಪಲಾವು, ಪುಲಾವು (ನಾ). ೧. ಮಾಂಸದ ಅನ್ನ; ಬಿರಿಯಾನಿ. ೨. ತರಕಾರಿ, ಮಸಾಲೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಾತು, -ಅನ್ನ: ಈಚೆಗೆ ಮದುವೆಯ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಲಾವ್ ಮಾಡಿಸುವುದು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ (೨೩೫). ಪಲಾವು: ೧. ನೀರುಳ್ಳ, ಮೇಣು ಹಾಕಿದ ಕುರಿಕಾಲಿನ ಸಾರು ಅಥವಾ ಒರಟಾದ ಕುರಿಮಾಂಸದ ತುಂಡು ಸೇರಿದ ಪಲಾವು (ಸಗಡೊ. ೨೩೧); ಕೆರಿಸಿದ್ದನೆ ಗಟ್ಟಿದ ಅಡು ಸಾಬರೆ ಅದಂಗಿಯ ಪಲಾವಿನ ವಾಸನೆಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿತ ವಾಗಿ . . . ವಾಯುವುಂಡಲದಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸುತ್ತ (ಮಲಮ. ೪೪೯). ಪುಲಾವು: ೧. ಸಾಹೇಬರು . . . ಪುಲಾವು ತಿನ್ನದ ದಿನವಿಲ್ಲ (ಜಾರುದಾ. ೪೫). [←ಪಾರ. ಪಲಾವ್, ಪಿಲಾವ್; ಹಿಂ. ಪುಲಾವ್; ಮರಾ. ಪುಲಾವ್, ಪುಲಾವಾ]

ಪಲಾವು 'ಪಲಾವ್' ನೋ.

ಪಲಾಶ (ನಾ). ೧. ಎಲೆ; ಪತ್ರ: ಪಲಾಶವಾಸನಿಸ್ಸುರಿಕಮರಾಳ ನೊಂದು ಶಿಶುವಾಗಿರೆ ಬಾಣತಿಯಂತೆ ಕಣ್ಣದೇಂ ಸುರುಚರಮಾಯ್ತಾ ನೀರಜನಿ (ರಾಜಶೇ. ೨-೬೩). ೨. ಮುತ್ತುಗದ ಮರ; ಕೆಂಪುಕ: "ಮುಟ್ಟುಗಮನೆ ಪಲಾಶಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೭); ಅದು . . . ವಿವಾಹ ಗೇಹದಂತೆ ಸಮಿಕ್ಕು ಶಕುನುಮಶಮಿಪಲಾಶೋಪಶೋಧಿತಮುಂ . . . ಎನಿಪುದು (ಕಾದಂಭ. ೧೦೦); ಅರ್ಘ್ಯಪಾನೀಯಪಲಾಶಕಾಂಡಕುಶ ಕುಸುಮದತ್ತನಪ್ರಶಸ್ತಿ ಕೆಡೆನುಡಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೨೫ ಪ). ೧, ೨: ಮಧುಮಧುಪಾನಪ್ರಮತ್ತಾ ಪಿವೀಪಿಂಜರಿತಾಸ್ತಾಡಂಬರಂ ಪೂಕೆಸೆದುದಸದಳಂ ಪೋತ್ಪಲಾಶಂ ಪಲಾಶಂ (ಅನಂಭ. ೬-೭೬). ೩. ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು; ರಾಕ್ಷಸ. ೨, ೩: ರಂಜಿಸಿದುದೆಸೆವ ಪೂಗೊಪಿಂಜರ ದಕ್ಷಿಣಾಯಾತಮರುನ್ನೊಪ್ಪೋತ್ಪಲಾಶಂ ಪ್ರಸವಕ್ಕುತಘನಾಳೀ ಪಲಾಶಂ ಪಲಾಶಂ (ಜಗದಿ. ೧೪-೨೪). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕಾಡುಅರಿಸಿನ; "ವನಹರಿದ್ರಾ" (ಪಂಡಿತ. ೨೪೫). ೫. ಕಾರ; ಕಟ್ಟು. ೬. ಕಹಿ; ತಿಕ್ಕ: "ಪತ್ರಮುಂ ಮುಳುಮುತ್ತಂ ಕಟ್ಟು ತಿಕ್ಕಮೆಂದಿವು ಪಲಾಶಾಪ್ಪಂ" (ಸಾನಾರ. ೧೪೮). [ಸಂ.]

ಪಲಾಶಪರ್ಣ (ನಾ). ಮುತ್ತುಗದ ಎಲೆ; ಪಲಾಶಪರ್ಣವೆ ಪಾತ್ರ ಭೋಜನ ಕಂದಮೂಲಭಲ (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೧೬-೧೨).

[ಪಲಾಶ+ಪರ್ಣ]

ಪಲಾಶಪತ್ರ (ನಾ). - ಪಲಾಶಪರ್ಣ: ಪಲಾಶಪತ್ರದೋಳ್. ದನನದ ನಿಡುಪೊವುಮಂ ಮರುಗದ ಕುಡಿಯುಮಂ . . . ತಂದು ಮುಂದಿಬುಪಿ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೫-೪೯). [ಪಲಾಶ+ಪತ್ರ]

ಪಲಾಶವೃಕ್ಷ (ನಾ). - ಪಲಾಶ: "ಮುಟ್ಟುಗಮೆಂದು ಪಲಾಶವೃಕ್ಷಂ" (ಕಶಸಾ. ೫೦-೬೨). [ಪಲಾಶ+ವೃಕ್ಷ]

ಪಲಾಶವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. (ಎಲೆಗಳಿಂದ) ಹಸುರಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. ರಾಕ್ಷಸರ ವರ್ತನೆ. ೧, ೨: ಮಧುಪಾನಪ್ರವೃತ್ತಿಯೆಂಬುದು ತುಂದಿಗಳೋ ಪ[ಲಾ][ಪಾಂಂ.ರಾ]ಶವೃತ್ತಿಯೆಂಬುದರಣ್ಯಂಗಳೋಳ್ ಪರ್ಣಸಂಕರಪುಂಬುದು ಚಕ್ರಕರ್ಮಂಗಳೋಳ್ಳದೆ ಪೆಟನೆಡೆಯೊಳ್ಳ (ಪರ್ಧಮಾ. ೧-೪೫ ಪ). [ಪಲಾಶ+ವೃತ್ತಿ]

ಪಲಾಶಶಾಲೆ (ನಾ). ಎಲೆವನೆ; ಪರ್ಣಕುಟೆ: ಬಡುದಿನಸಂಗಳನು ನೂಕಿದನು ನೈ ಪತಿ ಪಲಾಶಶಾಲೆಯಲಿ (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೨೩-೪).

[ಪಲಾಶ+ಶಾಲೆ]

ಪಲಾಶಿ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಗಳುಳ್ಳದು; ಮರ: "ನೃಕ್ಷ: . . . ಪಲಾಶೀ, ದ್ರುಃ, ದ್ರುಮಃ, ಅಗಮಃ-೧೩ ವೃಕ್ಷಗಳ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೦). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ. ೩. ಒಂದು

ಬಗೆಯ ಮರ; ಅಮಟೆ: "ಪಲಾಶಿಕಾ, ಪಲಾಶೀ-ಈಯೆರಡುಂ ಅಂಬಟೆ" (ಒಷಧಿ. ೯೨). [ಸಂ.ಪಲಾಶಿನ್]

ಪಲಾಸಿ, ಪಲಾಸಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಪಲ್ಲ ಪತ್ತೀ-ಪಲಾಸಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೪೮). ಪಲಾಸಿ: ೧. "ಖುರುಪರ್ಣ-ಫಲಾಸಿ, ಎತ್ತುನಾಲಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೪೪). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಅಮಟೆ; ಅಂಬಟೆ: "ಅಮ್ನಾತಃ-ಫಲಾಸಿ, ಅಂಬಟೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೧). [<ಪಲಾಶಿ]

ಪಲಿಕಿನಿ, ಪಲ್ಕಿನಿ (ನಾ). ನರೆತ ಕೂದಲುಳ್ಳವಳು; ಮುದುಕಿ; ವೃದ್ಧಿ: ಉರವ ಕೋಟದ ನರೆವ ಪಲಿಕಿನಿಯ ಪ್ರೌಢತೆಗೆ ನಗುತ ಚೋದ್ಕಂಬಟ್ಟನು (ಪ್ರಭುಪ. ೪-೧೪೬). ಪಲ್ಕಿನಿ: ಬಹು ಗಾಡವಾತಂ ಕಲಿತ ಪಲ್ಕಿನಿಯು ಶುಕನಂತೆ ನುಡಿಯುಂಟು ನಡೆಯಿಲ್ಲದೆ (ಪ್ರಭುಪ. ೬-೧೦೫). [<ಸಂ.ಪಲಿಕೀ]

ಪಲಿಕ್ಕಿ (ನಾ). ೧. - ಪಲಿಕಿನಿ: "ವೃದ್ಧಾ, ಪಲಿಕ್ಕೀ-೨ ಮುದಿಕಿಯು ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೦). ೨. ಚೋಚ್ಚಲುಗಟ್ಟಿದ ಹಸು: "ಪಲ್ಕಿನೀ (ಪಲಿಕ್ಕೀ), ಬಾಲಗರ್ಭಣೀ-ಈ ೨ ಎಳೆದನೆಯಾವು" (ಪಲಾಯು. ೪೬-೧೧೪). [ಸಂ.ಪಲಿಕ್ಕೀ]

ಪಲಿತ, ಪಳಿತ (ಗು). ೧. (ಕೂದಲು) ಬೆಳ್ಳಗಾದ; ನರೆತ: ಪಲವು ದುರ್ನಾಳಗರ್ಭಿಣಿಯರುಂ ಗುಮಿಗೂಡಿ ಪಲಿತಕೇಶಗಳ ಕೆಂಗುರು ಲ್ಲಳ ಕೆದರ್ಡಲೆಯ ಶತವಿಕಾರಗಳ ತೋಂ . . . ಕಕ್ಕುಲಿತಗೊಳಿಸಿದರ್ (ವೆಂಕಾಶಾ. ೫-೧೦-೧). ೨. ಮುಪ್ಪಾದ; ವಯಸ್ಸಾದ: "ಪಲಿತ ಕಾಯ" ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಬಿಳಿಯ ಕೂದಲು; ನರೆ: "ಜರಿ ಪಲಿತವೆನೆ ನರೆ" (ಮಂಗರಾ. ೯೫-೬); ಗರುಗಂ ಫಲತ್ರಯಂ . . . ನಾರ ನಾಳದೊಳರೆದಿಂಬಿನೆ ಪೂಸೆ ಪಲಿತ ಭರ್ಣಯಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೪೯); ಬಾಲನೆಂಬಿನೆ ಮೇಲೆ ಪಲಿತದ ದೀಡು ಬಿಟ್ಟಿದೆ ಪಳಿತತನುವಿನಲಿ (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೫-೨೧). ೪. ಮುಪ್ಪು; ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ: ವಕ್ಕು ಕುಟಿಲಾ ರಾಧನಂ ವಲಿತ ಪಲಿತನಾಶಂ ಕಾಲವಂಭನಾಭ್ಯಾಸಯೋಗಂ . . . ಬಯಸುವ ವಿಕಾರಿಸಿದ್ಧರು ಸರಿಯೆ ಸಿದ್ಧರಾಮಂಗೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೯). ಪಳಿತ: ೩. ನಿಜಪಳಿತದರ್ಶನೋತ್ಪನ್ನ ಬೋಧನರ್ಪಣೀಗೇ ರಾಜ್ಯಮಂ ಕೊಟ್ಟು . . . ನಿರ್ವಾಣಕ್ಕೆ ಸಂದಂ (ಚಾವುಂಭ. ೬೫); ಅಂತಿದಿರ್ಬದ ಜರಾಂಗನಾದೂತಿ ಲಲಿತಮಂ ಪೊತ್ತಿರ್ಬ ಪಳಿತಮಂ ಕಂಡು (ಪರ್ಧಮಾ. ೧೦-೬ ಪ). ೫. [ಜೈನ] ಒಂದು ಕಾಲಮಾನ: ಅಪಮೃತ್ಯುವಿರಹಿತಂ ಮೂಜಿ ಪಳಿತಮಯುಷ್ಯಮುದ್ದಮಜುಸಾಸಿರಿ ಬಿಲ್ಲಪಸಾರಿತ ಮುಲ ಮೂತ್ರಾದಿ ಪರೀಪದೋಪಮಪಳಿನಂ ದಂಪತಿಯಾ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೬೨); ವರ್ಗಗಳೊಂದೊಂದುಮೆರಡು ಮೂಜು ಪಳಿತೋಪಮಂ ವಾಲ್ಮರಾ ಭೂಮಿಗಳು (ರತ್ನಕ. ೨-೬ ಪ). [ಸಂ.]

ಪಲಿತಕಾಯ (ನಾ). ಮುದಿಯಾದ ದೇಹ; ವಯಸ್ಸಾದ ಶರೀರ: ಪಲಿತಕಾಯಕುರುಸಿಯನು . . . ನಿರಿಸುವುದಿಳೆಯೊಳ್ಳದೆ ಜಾಣರಾದ ವರರಸ ಕೇಳು (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೬೦೫. ೬-೯೩). [ಪಲಿತ+ಕಾಯ]

ಪಲಿತಶ್ಚಕ್ರು, ಪಳಿತಶ್ಚಕ್ರು (ನಾ). ನರೆತ ಮಿಾಸೆ; ಬೆಳ್ಳಗಾದ ಮಿಾಸೆ: ಸಿಷ್ಣಾತಕಚೋರ್ಣಸಂಜಾತ ಪಿಂಜರವರ್ಣ ಪಲಿತಶ್ಚಕ್ರು ಕೂರ್ಚೋಪನಿಧ ವೃದ್ಧ ಕಂಚುಕಿಂಜಯಮುಂ (ಪಂಧ್ರಪ. ೬-೯೬ ಪ). ಪಳಿತಶ್ಚಕ್ರು: ಪಳಿತಶ್ಚಕ್ರುಮಜೋಚ್ಚಕೂರ್ಣವದನಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೬). [ಪಲಿತ+ಶ್ಚಕ್ರು]

ಪಲಿತಾಂಕುರ, ಪಳಿತಾಂಕುರ (ನಾ). ನರೆತ ಕೂದಲು: ಧರಣೀಶಕುತಂ ಪಲಿತಾಂಕುರಮಿಲ್ಲದೆ ವೃದ್ಧನಂದಿಂಬಾಚರಿಸಂ

(೨೦೦೦ ಪು. ೨-೨೨). ಪಳಿತೌಷಧಕುರ : ಕುಬೇರಸಿಟ್ಟಿಯ (ಧನವಿತ್ತ) ಶಿರೋದಾಹರಣೆ ಪಳಿತೌಷಧಕುರನುಂ ಧನವತಿ ಕಂಡು ನಿಮಗೆ ಬಲು ಒಂದುದಂದು ಸುತುಂ ತೋರಿಸಿದೊಡೆ (ಸಾಂಪ್ರ. ೩೧).

[ಪಲಿತ+ಅಂಕುರ]

ಪಲಿತೌಷಧ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ಕೂದಲನ್ನು ಕಪ್ಪಾಗಿ ಮಾಡುವ ಔಷಧಿ : ಇದು ಜೋರರದ್ರ್ಯಾಂಜನಮಿದು ವೃದ್ಧಾಂಗನೆಯರೆಸವ ಪಲಿತೌಷಧವೆಂತಿಂದು ಕ.ಮನ ಕಾರಲಗಿಸಿದುದು . . . ಅಂಧಕಾರ ಮಹಾರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೨೦). [ಪಲಿತ+ಔಷಧ]

ಪಲಿತಜ್ಞ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ತನ ಹೆಸರು : ಸನ್ನವಿಲ್ವಾದಿಯರಾ ಮಗನಾ ಪಲಿತಜ್ಞ ಎಂಬುದು ಸ್ವರ್ಗಾಯುಕ್ತೇಷಾದೊನ (ಎಇ. 1X, ೨೦-೮; 800).

[?]

ಪಲಿಯಿಸು, ಪಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಫಲ ತೋರು ; ಪರಿಣಾಮ ಕಂಡು ಬರು : ಪಲಿತದಿಂದ ವೃಕ್ಷವಿಕ್ರಮಂ ದೊರೆತೊಂಡೊಡೆ ಪತ್ತುತಿಂಗೊಳ ಪಲಿಯಿಸುಮಾ ಮಹೀರುಹಕೆ ಸತ್ತಿಗಿಯಂ ಪಿದಿವಲ್ಲಿ ರುದ್ರನಂ ನಿಲಿಸಿ ಯಥೋಕ್ತ ಮರ್ಚು . . . ಕೆಯ್ಯನೊಸದಿತ್ತೊಡೆ ಪಿಂಗುಗುಮಾ ಮಹಾದ್ವಿತಂ (ಲೋಕೋಶ. ೪-೫೫). ಪಳಿಸು : ಬಳಿಗುಂ ಸಂತಸ ಮುಣ್ಣುಗುಂ ಬಗಿಯರಲ್ಲಂ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಸಲ್ಲಂ ವಚಂ ಪಳಿಕುಂ ಗೈಮ (ಚಿಕಿ. ೫-೧೦೬). [

ಪಲಿಸು]

ಪಲು 'ಪಲ' ನೋ.

ಪಲುಂಬು, ಪಲಂಬು, ಪಲಬು, ಪಲುಬು, ಪಲ್ವು, ಹಲಬು, ಹಲುಂಬು, ಹಲುಬು (ಕ್ರಿ). ೧. ದುಃಖವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳು, ತೋಡಿಕೊಳ್ಳು ; ಪ್ರಲಾಪಿಸು : ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭೆಯೊಡನಿರ್ಪಂದಿನ ಮುಳಿಸೊಸೆಗೆಗಳಂ ನೆನೆದು . . . ತನ್ನೊಳ ಪಲುಂ[ಪಾಪಂ. ಲಂ]ಬು ತರಿಸಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೭ ಪ); ಕನವರಿಸುವ ಗೋಬ್ಬಿಹೆದವ್ವು ಪಲುಂ[ಪಾಪಂ. ಲಂ]ಬುವ ನುಡಿ ವಿರಸಮುಪಪ್ರಾಪ್ಯೋಳಿಯಂ ವೆಂಪುಂ ಫಲಮಂ (ಲೋಕೋಶ. ೧೨-೫೪); ಆರಿಗೆ ಪೇಳೆನಾರಿಗೆ ಪಲುಂಬುವೆನಾರಿಗೆ ತೋರ್ಪೆನೆನ್ನ ಸಂಸಾರದುರಾಪ್ರದುಃಖಭಯಮಂ (ಕತಕ. ೩-೨೩). ೨. ದುಃಖಪಡು ; ಅಳು ; ರೋದಿಸು : ಸಂಗನಂ ತಳ್ಳಿಸಿ ಪಳವಿಸಿ ಪಲುಂಬಿ ಗೋಳಿಟ್ಟು ಅಲಿಟ್ಟು ಶಿವದಿಟ್ಟು (ಒಸರ. ೪-೩೯); ಕಂಭನಿಡುತೆಯ್ದು ಕಾಲ ಮೇಲ್ವೆಡೆದು ಪಲುಂಬಿದರು (ಭರಣ. ೩೧-೭೯). ಪಲುಂಬು : ೨. ಮರುಳಾವಂತೆ ಮಲ್ಲಣೆ ಮಲ್ಲಣೆಯೆಂದು ಪಲುಂಬುತ್ತ ಮಿರ್ವಾ ಮಲ್ಲಣನ ಮೃದುದ್ಯನೋಕ್ತಿಗಳಂ ಕೇಳ್ದು (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೫೭ ಪ); ಏಕೆ . ಚಂತಿಸುವರೇಕೆ ಪಲುಂಬುವರೇಕೆ ನೋವರೋ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೨೫). ಪಲಬು : ೨. ಪಲಬಗೆಯೊಳು ಪಲಬುತನ್ನೆದಾರಿವಿದಿದಂತಿಹಳೊ (ಕರ್ಣವೃ. ೨-೧೯). ಪಲುಬು : ೧. ವಿರಹದ ಪಲುಬುವಳಳುವಳು ಮುಂದುಗಿದುವಳು (ಕಂಸದಿ. ೯-೨೦೫). ೨. ಮೂರನ ಪೂಗೋಲು ತಾಗಿತಂದದಿಟ್ಟು ನಾರಿ ಹಮ್ಮುಪಳು ಪಲುಬಿ (ವರ್ಧಭ. ೫-೧೫). ಪಲ್ವು : ೧. ಪಲ್ವಿದರ್ ಸೌಶರ್ವ ಚಿತ್ರಾಂಗದನ ರಣದಿ ಗಿಲ್ವ ಪ್ರಕಾಸರಾಶ್ವರಿಯೇನೊ . . . ಎಂಬು ಖಚೇರೇಂದ್ರ ಮರುಗೆ (ಜಿನಮು. ೨೭-೪). ಹಲಬು : ೨. ಹವಳದ ಮುದಿಯ ಮ್ಯಾಲೆ ಹುಲ್ಲಿನ ಹೊರಿ ಹೊರಿಸಿ ಹಲಬುವ ತನಕ ಬಿದಬಾರದ (ಕನ್ನಜಾ. ೩೫೬). ಹಲುಂಬು : ೨. ಹಳವಿಸಿ ಹಲುಂಬುತ್ತ ಪಾತ್ರೆಯಂ ಕರೆವುತಂ ಇರೆ ಕಂಡು (ತಿರುರ. ದೀ. ೧೯-೫). ಹಲುಬು : ೧. ಒಳಗೊಳಗೆ ಮಗನ ಗುಣಮಂ ಹಲುಬುತಿರಲು ಬೈದಪಳೆಂಬರು (ಹಜಕಾ. ೧೨-೧೨). ೨. ಹಂಬಲಿಸಿ ಹಲಬಿ ಘನತಾಪ ಮನಮಂ ನಟ್ಟು ನೊಂದು (ಒಸರ. ೧೧-೭೮); ಬಾ ಮಗನೆ

ಮೊಗದೋಜೆನುತ ಹಲಬಿದನು ಕಲಿ ಪಾರ್ಥ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೮ ಸೂತನಿ); ಹಿಂದುವನ್ನು ಹಿಂದು ರಕ್ಷಿಸದಿದ್ದರೆ ಮತ್ತಾರು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು ಹಲಬಿದಳು (ಒಂಕಮ. ೩೦೧).

ಪಲುಂಬಿ ಪಂಬಲಿಸು, ಹಲಬಿ ಹಂಬಲಿಸು : ದುಃಖವನ್ನು ತೋಡಿಕೊಂಡು ಅಳು ; ಪ್ರಲಾಪಿಸು : ಕಿಟುಂದು ಬೇಗಮುಟು ಮರುಳಂತು ಪಲುಂಬಿ ಪಂಬಲಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೪ ಪ); ಮನದೊಳ ಚಂತಿಸಿ ಪಲುಂಬಿ ಪಂಬಲಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಪು. ೩-೨೧೬); ಅನ್ನಾಹಾರ ಗಳನು ತೋರೆದು ಹಲಬಿ ಹಂಬಲಿಸಿದನು (ಪಾಲಕ. ೪೭೯).

[ದೀ.|| ತಮಿ. ಪುಲಮ್ಬು ; ಮಲ. ಪುಲಮ್ಬು ; ಕುಳು. ಪಲಂಬು ; ತೆಲು. ಪಲುಮು, ಪಲವು]

ಪಲುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಬಳುಕಿಸು : ಇಲ್ಲಿ "ಕ" ಎಂಬುದನ್ನು ಮೂರು ಮಾತ್ರೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಎಳೆದು ಪಲುಕಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ತಲ್ಲಣದ ಸಡುಕವೂ ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ (ಸಮಾಲೋ. ೨೦೫).

[ಪಲುಕು+ಇಷ್ಟು]

ಪಲುಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾತನಾಡು ; ನುಡಿ : ನಿಜವನ್ನು ಪಲುಕವ್ವ ಕನ್ನೆಳುವೂರಿ (ಆದೂಟ. ೨೦). ೨. (ಧ್ವನಿಯು) ಬಳುಕು ; ಮಿಡಿ : ವೀಣೆಯ ಪಲುಕು ಪಲುಕಿದಂತಾಯಿತು (ಎಳಕ. ೭೫). ೩. ಹಾಡು ಹೇಳು ; ಗುಣುಗುಡಿಸು : ಮೆಲುದನಿಯಲ್ಲಿ ಜೋಳ ಕನ್ನೆಯರ ಭಂಗವನು ಪಲುಕಿದವಳು ಮಲಗುವಂಥವಳೆ, ಈ ಮಾಯಾಂಗನೇ? (ದೀಪಮ. ೨೩-೧೨). ೪. (ಆಲಂ) ಅಪಶಕುನ ವನ್ನು ನುಡಿ : ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುವಾಗ ಏನಾದರೂ ಪಲುಕಬೇಡ (ರೂಢಿ).

[ದೀ.|| ತಮಿ. ಪಲುಕ್ಕು ; ತೆಲು. ಪಲುಕು, ಪಲ್ವು]

ಪಲುಕ್ಕು, ಪಲಕು (ನಾ). ೧. [ಸಂಗೀತ] (ಧ್ವನಿಯು) ಬಳುಕು ; ಮಿಡಿತ ; ಕಂಪನ : ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಸ್ವರ ತಿರುವುಗಳೂ, ಪಲುಕುಗಳೂ . . . ಮೆಚ್ಚುಗಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟುವು (ಸಂಗೀತ. ೧೨೦); ನಿಮ್ಮ ಶಾರೀರದಲ್ಲಿ ಪಲುಕಿಲ್ಲ (ಪಾಪಾಪ. ೯೩); ಅವನು . . . ಹಾಡಿನ ಪಲುಕುಗಳನ್ನು ಕೂಡ ತಪ್ಪುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಅಲಹೂ. ೭೧). ೨. (ಆಲಂ) ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಚನೆ; ಅಂತ ರಾರ್ಥ ಕಲ್ಪನೆ ; ಜನಪದಸಾಹಿತ್ಯದ ಒಂದುಮಾತು ಪಲುಕೂ ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಭಾವಗೀತೆಯೇ (ಅನುಕ. ೩೭). ಪಲಕು : ೧. ರಾಜನ . . . ಸತತ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಪಲಕುಗಳು, ನೆರವಲಗಳು ಲೀಲಾಜಾಲವಾಗಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದವು (ಸಚಿಪಾ. ೫೯).

[<ಪಲುಕ್ಕು/ತೆಲು. ಪಲುಕು, ಪಲ್ವು]

ಪಲುಗಿರಿ 'ಪಲ್ಲಿರಿ' ನೋ.

ಪಲುಗುಣ, ಪಲ್ವುಣ, ಫಲುಗುಣ, ಫಲ್ವುಣ (ನಾ). ಪಾಂಡವ ರಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯವನು : ಅರ್ಜುನ : ಫಕಾರಕ್ಕೆ ಪಕಾರಂ . . . ಫಲ್ವುಣ-ಪಲುಗುಣ (ರಮದ. ೨೫೫ ಶ್ಲೋಕ). ಪಲ್ವುಣ : ನೀಲ ಧ್ವಜಂ ತಾನೆ ತುಜಗಿದಗ್ಗದ ಸಕಲಬಲಸಹಿತ ನೂಕಿದಂ ಪಲ್ವು [ಪಾಪಾಪ. ೯೩]. ಫಲುಗು, ಫಲ್ವುಣನ ಪಡೆಯ ಮೇಲೆ (ಪ್ರವೀಣ. ೮-೩೩). ಫಲುಗುಣ : ಹಿಡಿನೆನಾಗಳೆ ಧರ್ಮಸಂದನನ ಬಂದು ಫಲುಗುಣನದ್ದ ವಿಪಲಿ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೧-೩೫). ಫಲ್ವುಣ : ನೆನೆಯದೆ ಕಜ್ಜದ ದಿಣ್ಣಂ ಮುನಿವಯರ್ ನೀನೊರ್ವನೆಂಬ ಹರಿಗಮಸಾಧ್ಯಂ ಮುನುಜಪ್ರಾಕಾರಾಂಕ ನೊಳಬರುಮೊಂದಾಗಿ ತಾಗುವಂ ಫಲ್ವುಣನೊಳ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೦೪).

[<ಸಂ.ಫಲ್ವುಣ]

ಪಲುಬಿ, ಹಲುಬಿ (ನಾ). ನವಿಲು ; ಮಯೂರ : ಪುಲಿಯ

ಚರ್ಮದ ಪಲಂಬಿಯ ಗಜಾಯ ತೋಳ ಕಚ್ಚೆಯ ತೊಂಗಲ್ಲೆಯು
... ಪಲಂಬಿಯುಗಳಿಗೆ ವರ್ಷದ (೧೦-೧೧ ವ). ಹಲಂಬಿ:
ಹಲಂಬಿಯ ಗಜಾಯ ಮಸ್ತಕದೊಳಗಿರದಂತು (ಜ್ಞಾನಪ. ೨೩-೫೮).
೫ ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತದ 'ಕೇಕಿ' ಎಂಬುದರ ಅನುವಾದ.

[ಪಲಂಬು (< ಪಲಂಬು) + ಇ]

ಪಲಂಬು 'ಪಲಂಬು' ನೋ.

ಪಲಂಬುಗೆ 'ಪಲ್ಮು'ಗೆ ನೋ.

ಪಲಂಬೂರಿ 'ಪಲ್ಮೂರಿ' ನೋ.

ಪಲಂಬು 'ಪಲ್ಮು'ಗೆ ನೋ.

ಪಲಿಗ (ನಾ). (?): ಆಪ್ತಿಯ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಹನಗವನಮನ
ಪಲಿಗ ದೀಪನೋಬನ ರಾಜ್ಯದೊಳ ತುಣುಗೊಳೆ ಕಾದಿ ಸತ್ತ (ಎಕ.
X, ಗೋರೀಪ. ೮೫-೩; ಸು. 920). [?]

ಪಲ್ಮಡಿ 'ಪಲ್ಮಡಿ' ನೋ.

ಪಲ್ಮಿನಿ 'ಪಲಿಕಿನಿ' ನೋ.

ಪಲ್ಮಿರಿ 'ಪಲ್ಮಿರಿ' ನೋ.

ಪಲ್ಮಚ್ಚು 'ಪಲ್ಮಚ್ಚು' ನೋ.

ಪಲ್ಮಡಿ, ಪಲ್ಮಡಿ, ಹಲಕಡಿ, ಹಲ್ಮಡಿ, ಹಲ್ಮಡಿ, ಹಲ್ಮಕಡಿ
(ಕ್ರಿ). ೧. (ಆಕ್ರೋಶ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ) ಹಲ್ಮನ್ನು ಕಚ್ಚು;
ಹಲ್ಮು ಮನೆ: ಉಗ್ರಕೋಪದಿಂದ ಮಾರ್ಪಡೆ ತನ್ನ ಸೇವನಕಳಿ
ಮಗನೊಂದು ಪಲ್ಮದಿಯು ತರಲ್ವೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೩೦). ಪಲ್ಮಡಿ :
೧. ಪೇನಂತೆ ತಲೆಯಂ ಪತ್ತಿ ಪಲ್ಮದಿವರ್ (ಧರ್ಮಪು. ೩-೩೩).
ಹಲಕಡಿ : ೧. ಅ ಮಳಕರುಣೆ . . . ಘಂಘಂನೆ ಹಲಕಡಿದು
[ಪಾಪಂ. ಹಲದಿನುತ] . . . ಝದಿಬಿಟ್ಟಿನಕುಲನ (ತೊರಣ. ೧-೧೦-೧೫). ಹಲ್ಮಡಿ : ೧. ಅವರು ಸೇವಕನ ಉದ್ವಿಗತನವನ್ನು
ಕಂಡು ಹಲ್ಮದಿದು (ರೂ. ೧). ಹಲ್ಮಡಿ : ೧. ಮಡಮಡನೆ ಹಲ್ಮದಿಯಂತಿ
. . . ಅಡಮಯಲ್ವಾ ಭಳಿ ಮಾಡಿದಳು (ಕರ್ನಾ. ೨೯೩). ೨. (ಚಳಿ
ಯಿಂದ) ಹಲ್ಮು ಸಾಲು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಾಕುವಂತೆ ನಡೆಗು :
ಚಳಿಯಿಂದ ಹಲ್ಮದಿದು ನಡುಗಿ ಗಡಗಡನೆ (ಕಾಲೂರ. ೩೩-೧೪೩).
ಹಲ್ಮಕಡಿ : ೧. ಪ್ರೀತಿಸು . . . ಹಲ್ಮಕಡಿಯಂತೆ ನುಡಿದನು
(ಮಹಾತ್ಮ. ೯೪). [ಪಲ್ಮ + ಕಡಿ]

ಪಲ್ಮದಿರ್ (ನಾ). ಹಲ್ಮಿನ ಕಾಂತಿ-ಹೊಳಪು: ಭರದ ನುಡಿದಂ
ಶಿಶುವಿನೊಡನೆ ಪಲ್ಮದಿರ್ಗಡಿ ದರಹಾಸಮಾಜುತಿರಲು (ಅಂಜ. ೨-೧೧-೩೨). [ಪಲ್ಮ + ಕದಿರ್]

ಪಲ್ಮಚ್ಚು, ಪಲ್ಮಚ್ಚು, ಹಲ್ಮಕಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಪಲ್ಮಡಿ ೧.
೨. ಕೋಪವನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳು, -ತಾಳಿಕೊಳ್ಳು: ಪಲವಂ
ಸೂಬಲಿದು ಪಲ್ಮಚ್ಚ ಕಲ್ಮಸರದಿಂದ ಸಿಲ್ಮುವಳಿದು ಮಾಣ್ಯದಿಂದ (ಸಂಜಕಂ. ೧೨೩-೧೨). ಪಲ್ಮಚ್ಚು : ೧. ಬಾಗಕ್ಕೆ ಮುಯ್ಯಾಂಪರೇವದೆ ಪಲ್ಮಚ್ಚು
ವರ್ (ಎಕ II, ೧೩೩-೩೪; 982). ೨. ಕಾಲ್ಮಿ ವೀಳುತುಂ
ಪಲ್ಮಚ್ಚು ದೈನ್ಯವಚನಗಳಿಂದ . . . ಉಸಿರಿ ಮೈಗರೆವೊರ್ವರ್ (ಚಿವಪ. ೨೪-೨೩). ಹಲ್ಮಕಚ್ಚು : ೧. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಫಲ ಕೊಡದಿರಲಾರೆನೆಂದು
ಹಲ್ಮಕಚ್ಚು ದನು (ಕಾಲೂರ. ೯ ಕಥಾಸಾರ).

ಪಲ್ಮಚ್ಚಿ ಸೈರಿಸು = ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳು, -
ತಾಳಿಕೊಳ್ಳು; ತಪ್ಪಿರು: ಸುಸಂ ಮೋದುವೊಲೆ ಮೋದ
ಯುಮದಂ ಕಂಡಂತೆ ಪಲ್ಮಚ್ಚಿ ಸೈರಿಸಿದಂ ನಿನ್ನಯ ಸನ್ನಿಗಿನ್ನವರಂ
(ಸಂಜಕಂ. ೩-೫೮). ಹಲ್ಮಕಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರು = ಸುಮ್ಮನೆ ಸಹಿಸಿ
ಕೊಂಡಿರು: ಒಂದು ಕಡೆ ಹಲ್ಮಕಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರೋಕೆ ಅವಳ ಕೈಯಿಂದ

ಆಗಿಲ್ಲ (ಕ:ಸಂ. ೨೦). [ಪಲ್ಮ + ಕಚ್ಚು]

ಪಲ್ಮಚ್ಚು (ನಾ). = ಪಲ್ಮಲಿ ೧: ರಿಂಕಿದ ಕುಚ ತೋಳುಗಳ ಗಲ್ಲ
ದೊಡೆಯ ಸಖಾಕಿಂತ ಪಲ್ಮಚ್ಚದವೇ ಸೋಂಕಿದ ಮೂಳನದಾವನೊ
ತೋಟೊಂದು ಝಂಕಿಸಿದಳು ತಾಯಿ ಮಗಳ (ಮೋಹ. ೧೮-೩೩).

[< ಪಲ್ಮಚ್ಚು]

ಪಲ್ಮಲಿ, ಪಲ್ಮಲಿ (ನಾ). ೧. ಹಲ್ಮು ನಾಟದ ಗುರುತು.
೨. [ಕಾಮಶಾ] ಪ್ರಣಯಪರವಶರಾದ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರು ರತಿ
ಕ್ರೀಡೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಹಲ್ಮಿನ
ಕಚ್ಚು; ದಂತಕ್ಷತ: ಮುಟ್ಟಿ ಬಿಡದ ಮೈ ಕಿಟಕಿದು ಪಲ್ಮಲಿಯುಟ್ಟು
ಯಿಲ್ಲದ ಬಾಯುಟ್ಟು . . . ಎಸೆದುವು ಜೋಡರ ಸುಸಿಲೋ (ಉದ್ವಿ. ೪-೧೩). ಪಲ್ಮಲಿ : ೧. ಒರ್ವನುಕುಲನವು ಬಂಧುರ ಗರುಡ
ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧಂ ಬಂದು ಸಡಗರದಿ ಪಿಯಾರಗನೆಯ್ಲಿ ಕರ್ಚಿದ ಪಲ್ಮಲಿಯು
ನಡೆನೋಡಿ ನಿಶ್ಚಿಂತಿ ನುಡಿದಂ (ಅಂಜ. ೨-೧೦-೧೩).

[ಪಲ್ಮ + ಕಲಿ]

ಪಲ್ಮಲಿ, ಹಲಗಲಿ (ಕ್ರಿ). ಹಲ್ಮುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಹಾಕು;
ಹಲ್ಮು ಕೀಳು: ನಡುಗಿ ಪೊಡವಡುವುದು ಮೋಟಿಯಿಡುವುದು
ಮೇಕಣ್ಣು ಪಿಡಿದು ಪಲ್ಮಲಿದು ಪಾವದಿಗನಿಸಪನ ಮೆಯ್ಯಂ ಕಿಡಿಸಲ್ವಾ
ತಪುವೆ ತಮ್ಮ ನಟ್ಟಿನ ನಾಗರ್ (ಸಮಜ. ೯-೮೧). ಹಲಗಲಿ :
ಲಯಕ್ಕೆ ತಾಂಶನ ತಲೆಯ ನರೆಯರಿಗೊಯ್ದು ಕಡುಹಿನ ಕಾಲಭೈರವನ
ಹಲಗಲಿದ . . . ತಾಮಸರಿದು (ತೊರಣ. ೩-೩-೩).

[ಪಲ್ಮ + ಕಲಿ]

ಪಲ್ಮಲಿ 'ಪಲ್ಮಲಿ' ನೋ.
ಪಲ್ಮಲಿ (ನಾ). ಹಲ್ಮಿಗೆ ಬರುವ ಬಣ್ಣ; ಹಲ್ಮಿನ ಬಣ್ಣ: ಮತ್ತಿ
ಯೆಲೆಯಂ ತಾಂಬೂಲದಲೆಯೆಂದು ಮೆಲ್ಲು ಪಲ್ಮಲಿಗಾಸೆಗಿಯ್ಯನುಮಂ
. . . ಪೋಲ್ಮು (ಧರ್ಮಪು. ೧೧-೩೫). [ಪಲ್ಮ + ಕಲಿ]

ಪಲ್ಮದಿಗಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಹಲ್ಮು ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರು; ಅಪಹಾಸ
ನಾಗಿರು: ಜಪ್ಪನೆಗಾಳಿ ನಡ ಮುದುಪನಂತೆ ಪಲ್ಮದಿಗಿರಿದು
(ಧರ್ಮಪು. ೧೩-೩೯). [ಪಲ್ಮ + ದಿಗಿರಿ]

ಪಲ್ಮಿರಿ, ಪಲುಗಿರಿ, ಪಲ್ಮಿರಿ, ಪಲ್ಮುಗಿರಿ, ಹಲಗಿರಿ, ಹಲ್ಮಿರಿ,
ಹಲ್ಮಿರಿ, ಹಲ್ಮಕಿರಿ, ಹಲ್ಮಗಿರಿ (ಕ್ರಿ). (ನಗು, ದುಃಖ,
ಆಸೆ, ದೈನ್ಯ, ನೋವು, ಕೋಪ ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾವಗಳನ್ನು
ಸೂಚಿಸುವಾಗ) ಹಲ್ಮು ಬಿಡು; ಹಲ್ಮು ಕಿಟಿ: ಒಳಕೆಯ್ಯೊರ್ವರ್
ಪಲ್ಮಿದೊಳವಾಲಂಗೊಂಡು ಮೊರೆದ ಭವಕನ ತೆಪದಿ (ಕಾಮ್ಯಸ. ೨೪೪); ಪುರ್ವಕ್ಕೆ ಪಲ್ಮಿದು ಹುಟ್ಟುಂಟು ಕಿರಾಕಾಂತೆಯರಂ
ಮಿಗೆ ನಗಿಸುತ್ತಾ ಮರ್ಕಟಪ್ರಕರದಿಂದ (ಗಿಂಕ. ೧-೧೨೮ ವ); ಅರಸ ಕೀಳವನ
ಬಾಣದ ಪಾತಿಗರ್ಜಾನಂ ಕೊರಗಿದಂ ಮೇಲೆ ಪಲ್ಮಿದನಾ ಕಪಿ
(ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೪೦). ಪಲುಗಿರಿ: ಕತ್ತಿಗಳಂತೊಡಲಿ ಕೋಡಗಗಳಂತೆ
ಪಲುಗಿರಿದು (೩ಸರ. ೮-೧೦೧); ಕಂಗಳಂ ಮೆಳ್ಳಿಸುತ ಪಲುಗಿರಿ [ಪಾಪಂ.
ಪಲ್ಮಿ]ದುಂಟುಬಿಂಗಳನೂ ನಡೆವುತ (ಬಸವ. ೧-೪೯). ಪಲ್ಮಿರಿ:
ತೆಳ್ಳಿಯಿಲ್ಲದ ಎತ್ತು ಬಿಕ್ಕಿ ಪಲ್ಮಿರದಂತೆ (ಗಾದ). ಪಲ್ಮುಗಿರಿ:
ಪಲ್ಮುಗಿರಿದು ಪುರ್ವಕ್ಕೆ ಬೆರಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿರಗವನು ತುಣುಕಿ (ಅಂಜ. ೨-೮೦). ಹಲಗಿರಿ: ನಿಂದಿಡ್ ಶಿವನ ಪರಣಿಗೊ ಹಲಗಿರಿವುತಂ (ತಿದರ.
ದೇ. ೧೫-೧೮); ಪಾರ್ಥನ ಕೋಟಾ ಕೊಡುವನು ತನಗೆ ಹೇಳದೆ ಬಬ್ಬದೆ
ಹಲಗಿರಿದು (ಕಾಮ್ಯಕ. ೯-೨). ಹಲ್ಮಿರಿ: ಅಪನು ಪ್ರೀಮಂಪನಾಗಿದ್ದು
ಯಾರ ಹಂಗಿಗೊ ಹಲ್ಮಿಯುಬೇಕಾದ ಅಪಶ್ಯುತೆಯರಲ್ಲಿ (ಪಸರ. ೧೧೩).
ಹಲ್ಮಿರಿ: ಈಗ ಮತ್ತೆ ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು . . . ಹಲ್ಮಿಯಿರುತ್ತಿ

ರುಬೆ (ಕವಿ. ೪). ಹಲ್ಲುಕಿರಿ: ಅವನು ಅವಳ ಮುಂದೆ ಹೇಗೆ ಹಲ್ಲು ಕಿರಿಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ಮುರುಕು. ೭). ಹಲ್ಲುಗಿರಿ: ನೋಡಿದ್ದು . . . ಬಡಕೋಡಗಗಳು ಹಲ್ಲುಗಿರಿವಾ ಸಂಭ್ರಮಗಳನ್ನು (ಕಾಕಿಂ. ೧೭-೧೮); ಅರುಮಿಲ್ಲದ ವಿಸ್ತರಣೆ ಹಾಳೂರ ಕೋಳಿ ಕಾಲ ತಗಲಿಸಿ ದಾರಿಗರಿಗವ ಹಲ್ಲುಗಿರಿವಂದದಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ . . . ಬಲೆಗೆ ದಿವ್ಯವಾಗು ಗತಿ (ಅಮೃತ. ೨-೭೧). [ಪಲ್ + ಕಿರಿ]

ಪಲ್ನಿರಿಸು, ಹಲುಗಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಲ್ಲು ಬಿಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅದಿಗದಿಗೆ ಪಳವಿಯ ಹನುಮನಂ ಪಲ್ನಿ[ಪಾಪಂ. ಹಲುಗಿರಿ]ಯ . . . ನೋಡುಬಿಡು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೨೫-೨೯). ಹಲುಗಿರಿಸು: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಪಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಪಲ್ನಿರಿ + ಇಮ್ಯು] ಪಲ್ನಿಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮಹೋತ್ಸವಸಮಯೇ ಮುಣ್ಣಿಕಲ್ಲು ಗ್ರಾಮಸ್ಥ ಪಲ್ನಿಟಿಗ್ರಾಮಸ್ಥ ಚ . . . ರಾಜಮಾನೇನ ದತ್ತಾ (ಇಳ. XI, ೬೭-೧೬; 7ನೆಯ ಶತ 7). [?]

ಪಲ್ನಿಟ್ಟುಹ (ನಾ). ಹಲ್ಲನ್ನು ಉದುರಿಸುವಿಕೆ: ನಿಶಾರ, ವಿಪ್ರಕಾರ-ಪಲ್ನಿಟ್ಟುಹಂ ನೊಡಲಾದುದು (ನಾಚಿಂ. ೪). [ಪಲ್ + ಕುಟ್ಟುಹ]

ಪಲ್ನಿಣ 'ಪಲುಗುಣ' ನೋ.

ಪಲ್ನಿತ್ತು (?) (ಕ್ರಿ). (?): ಪಟುಗಳ ಪರ್ಬಿಯಲಾಗಿ ದರ್ಶನವಾಂ ಪಲ್ನಿತ್ತು ಲೀಲೆಂದಿನಂ (?) ಕುಟುಂಬಗಳ ತೀವಿರೆ ಗೋರೆಯಾಯ್ತು ನೆಲಸಂಬಾಶಂಕೆಯಂ ಮಾಟ್ಟುನಂ ಪುಟುಪೊಲ್ಪಾಯ ಮೃಗಂಗಳೋಡಲವ ಕಾಶಂ ಶಾಸನದೊಂದಿನಂ ಸುಬಾದಂಭೋನಿಧಿ ಮೇರೆದಟ್ಟಿದ ತೆಜಂ ಬಂದಪ್ರಸಿದ್ಧಕಾರ್ವಾಂ (ಕಾಪ್ಯಾ. ೪೬೫ ಶೂದ್ರಕ). [?]

ಪಲ್ನಿನು 'ಪಲಟಿಣ' ನೋ.

ಪಲ್ನಿ, ಪರಟಿ, ಪೈಟಿ (ನಾ). ತಲೆಕೆಳಗಾಗುವಿಕೆ; ಲಾಗ. ಪರಟಿ, ಪೈಟಿ: (೨).

ಪಲ್ನಿ ಹಾಕು-೧. ತಲೆ ಕೆಳಗಾಗಿ ನೆಗೆ; ಲಾಗ ಹಾಕು: ಅನರಲ್ಪಾ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ನೆಗೆದಾಡಿದರು. ಪಲ್ನಿ ಹಾಕಿದರು (ಕಾಲಮ. ೧೨೧). ೨. (ಆಲಂ) ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷಣಾಗು; ನಪಾಸಾಗು: ಅವನು ಸಂಯಾಗಿ ಓದದೆ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಪಲ್ನಿ ಹಾಕಿದ (ರೂಢಿ). ಪಲ್ನಿ ಹೊಡೆ, ಪರಟಿ ಹೊಡೆ-೧. ಪಲ್ನಿ ಹಾಕು; ಲಾಗ ಹಾಕು: ಎದುರಾಳಿಯೂ ಚೆಂಡೂ ಇಬ್ಬರೂ ಪಲ್ನಿ ಹೊಡೆಯುವರು (ಕುಟುಂಬ. ೬೫); ಮೇಲಿನಿಂದ ಪರಟಿ ಹೊಡೆಯುವುದು (ಅಡೂಟ: ೧೬೫). ೨. = ಪಲ್ನಿ ಹಾಕು ೨: ಮಾಟ್ಟುಗಳನ್ನೇ ಪಲ್ನಿ ಹೊಡೆದ ನನಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಧೈರ್ಯನಾದರೂ ಶ್ರೀಮವು ನನ್ನನ್ನು ಹಿಂಜರಿಯಲು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಚಗುಬ. ೧೦೧). [←ಮರಾ. ಪಲಟಿ, ಪಲಟಾ. / ತಮಿ. ಪಲ್ನಿ; ತೆಲು. ಪಲ್ನಿ. ಪಲ್ಲಟಿ]

ಪಲ್ನಿನು 'ಪಲಟಿಣ' ನೋ.

ಪಲ್ನಿನ್, ಪಲ್ನಿನು, ಪಲ್ಲುದಿನು, ಹಲುದಿನನ್, ಹಲುದಿನು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಪಲ್ನಿಡಿ ೧: ಒಂದು ದಿವ್ಯಧ್ವನಿಯಾಗಬೇಡೋಗೊಗೆದುದನೆ ಕೇಳದಧರ್ಮಿ ದಿವ್ಯಕ್ಕೆ ಪಲ್ನಿನುತ್ತುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೧೪ ಪ).

೨. (ಕುದುರೆ, ಹಸು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಯಾವುದಾದರೂ ರೋಗದಿಂದ) ಹಲ್ಲನ್ನು ಕಡಿ, -ಅಗಿ: ಎಸದಿನ ಪಾಲಂ ದುಗ್ಗಾಜ್ಜು ಸಮಸ್ತಕಮಟ್ಟು ಕೊಡೆಯ ಪಲ್ನಿಂಬುದನೋಡಿಸುಗಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೬೧); ಬಿಟ್ಟುಂ ಮೆಯ್ಯುಂ ಕರ್ಕುಂ ಪಲ್ನಿಂಗುಂ . . . ಅಪ್ಪೊಡಂ ಶಾಂ ಪುರಗಂ ಗ್ರಹಣತನಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೬-೧೬). ಪಲ್ನಿನು: ೧. ತಿಳಿದದ್ದು ಪಲ್ನಿನುತ ಮುಟ್ಟುಗಳ ಗಂಟಿಕ್ಕಿ (ಕುರುಗ. ೪೭-೧೯). ಪಲ್ಲುದಿನು: ೧. ಮಾತ ಕೇಳಿ ಪಲ್ಲುದಿನುತ ನಿವ್ರಾವರಣೆಯವಳ

ಗಿಲ್ಲಕಾಳರು ಬಂದರಂದು (ಕ್ರಿ. ಶಾಂ. ೧೬-೧೭೫). ಹಲುದಿನನ್: ೧. ಕಡುನೋಂದು ಹರಿತಂದು ಹಲುದಿಂದು ನುಡಿದನು (ನೋಮಚಿ. ೨-೬೧). ಹಲುದಿನು: ೧. ಮಾಯೆಯಿಂದ ಹಲುದಿನುತಲಕಿಫೋರತರ ರೂಪಾಂತು ಮಾಯದಿ ಕ್ರೂರವೇಡರ ಬರುತಲಿರೆ (ಸಸತ್ಯ. ೭-೨೪); ಹರಿತಂದನನು ಹಲುದಿನುತ ಹರಿತಂದೊಡದನತಿರಥನ (ಕೋರಂ. ೬-೨೯-೭). [ಪಲ್ + ತಿನನ್]

ಪಲ್ನಿನು 'ಪಲ್ನಿನ್' ನೋ.

ಪಲ್ನಿಟಿ, ಹಲುಡೆಟಿ, ಹಲ್ತೆರೆ (ಕ್ರಿ). = ಪಲ್ನಿರಿ: ಮಾಂಸರಸಮಂ ಸವಿದಾದುವ ರಕ್ತಸರ್ಗ ಪಲ್ನಿಟಿಡ ಮರುಳ್ಳಂ (ಎಳ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೨೪; 1042); ಸಾಳೇಜಂಫಂ ಕರಂ ಪಲ್ನಿಟಿಡು ನಡುಗಿ ಹಟ್ಟಿಂ ದು ಪುರ್ವಕ್ಕಿತ್ತಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೯-೨೯). ಹಲುಡೆಟಿ: ಮಾಯಾ ಮೋಹದಲಿ ಮೈಮುಟಿಡು ವಿಷಯಸುಖಂಗಳಿಗೆ ಹಲುಡೆಟಿಡು . . . ನಿನ್ನನೊಯಿದು ಮೂಢಜನ (ನಿಭೇಗ. ೧೦-೫೨-೨೯). ಹಲ್ತೆರೆ: ಹಳೆದು ಹಲ್ತೆರೆದು ಅಣಕಿಪರೊ (ದಿವ್ಯಾ. ೪೪-೭). [ಪಲ್ + ತೆಟಿ]

ಪಲ್ನಿಡಿ, ಪಲ್ಮಾಡಿ, ಪಲ್ಮಿಡಿ, ಹಲುಮಿಡಿ, ಹಲ್ಮಿಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ೨ ಬೇಲೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಈಗಿನ ಹಲ್ಮಿಡಿ: ಪೆತ್ತ ಜಯನಾ ವಿಜಯರಸನ್ನೆ ಬಾಳ್ವಟ್ಟು ಪಲ್ಮಿಡಿಲುಂ ಮೂಟಾವಳ್ಳಲುಂ ಕೊಟ್ಟಾರ್ (ಮೈಸೂ. ೧೯೬೬, ೧೬-೧೨; 450).

ಪಲ್ಮಾಡಿ: ಪಿರಿಯ ಮುಗುಳಿಯ ಕೊಮಾರಯ್ಯನಂ ಪಲ್ಮಾಡಿಯ ಮನ್ನಮ್ . . . ಇನ್ನವಾರದ ವಿಟಿಯ್ಯನಂ ಮಜ್ಜಳಂ (ಎಳ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೩-೧೪; 899 ?). ಪಲ್ಮಿಡಿ: ಅತ್ಯಂತಪ್ರಾಚೀನ. ಕನ್ನಡ ಪಲ್ಮಿಡಿಶಾಸನ (ದ್ರಾವಿ. ೪೧). ಹಲುಮಿಡಿ: ಪಲು ಮಿಡಿಯ ದೇವಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗ (ಮೈಸೂ. ೧೯೬೬, ೪-೧; 1528).

ಹಲ್ಮಿಡಿ: ಸು. ೪೫೦ರ ಹಲ್ಮಿಡಿಶಾಸನವೇ ನಮಗೆ ದೊರಕಿರುವ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಕನ್ನಡ ಶಾಸನ (ಕಶಾಪ. ೭). [?]

ಪಲ್ಮಾಡಿ 'ಪಲ್ಮಿಡಿ' ನೋ.

ಪಲ್ಮಾಣಿಕ, ಹಲಮಾಣಿಕ, ಹಲುಮಾಣಿಕ, ಹಲುಮಾಣಿಕ್ಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ನಾಯಿಬೇಲ: ಜೀರಣಿಯಂ ಪಲ್ಮಾಣಿಕಮೋರಂತಿರೆ ಕುದಿಯ ಮತ್ತೆ ದಿವ್ಯಾಪಧಿಗಳ್ (ಋಷಿದ. ೧೬-೫೬). ಹಲಮಾಣಿಕ: "ಗೋಪ-ಹಲಮಾಣಿಕ" (ಒಷಧಿ. ೫೦).

ಹಲುಮಾಣಿಕ: "ಗೋಳಗೊಂಟಿಯೆನ ಹಲುಮಾಣಿಕಂ" (ಮಂಗಳಾ. ೬೫-೧೬); "ಕಂಟಿಪಾದ-ಹಲುಮಾಣಿಕಾ" (ಒಷಧಿ. ೨೬). ಹಲುಮಾಣಿಕ್ಕ: (೨). [?]

ಪಲ್ಮಿಗ (ನಾ). ಕೋರೆಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಸಿಂಹ, ಹುಲಿ, ಆನೆ, ಹಂದಿ ಮುಂತಾದ (ಹಿಂಸ್ರ) ಪ್ರಾಣಿ: ಮೇಸಿಂ ಪುಲ್ಮಿಗಮುಂ ಬೆಳ್ಳಿಗಮುಂ ಪಲ್ಮಿಗಮುಂ ತಣಿದುವಯ್ಯ ಕಾಪಿವ ಪೊಲದೊಳ್ (ಅನಂಪ. ೧೧-೬೯). [ಪಲ್ + ಮಿಗ]

ಪಲ್ಮಿಡಿ 'ಪಲ್ಮಿಡಿ' ನೋ.

ಪಲ್ಮುಮುರಿ, ಹಲ್ಲುಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಲ್ಲು ಮುರಿ; ಹಲ್ಲು ಮುರಿದು ಹೋಗು: ಜೀಯೆಂಛೇ ಕಾಂಕೆ . . . ಪರಪಾದದ್ದಂದ್ವದಿಂ ಪಲ್ಮುಟಾಯೊಡೊಡೆ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿಡ್ ದಂಕೋತ್ಪರವೆಲ್ಲಂ ಬಿಟ್ಟು ದಂಬಂತಿ ಕಳೆದವು ವೃದ್ಧಂಗೆ ದಂತಂಗಳೆಲ್ಲಂ (ಬಾಧಕ. ೫-೬೬). ಹಲ್ಲುಮುರಿ: ೨. ಹಲ್ಲನ್ನು ಮುರಿದು ಹಾಕು, -ಉದುರಿಸು: ಹಲ್ಲು ಮುರಿಯುತ್ತೇನೆಂದು ಹೆದರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಅವನು ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ (ರೂಢಿ). [ಪಲ್ + ಮುರಿ]

ಪಲ್ಮುಗ, ಪಲುಮ್ಯಗ (ನಾ). = ಪಲ್ಮಿಗ: ತರಳಾಕ್ಷಿ ಪಲ್ಮುಗದ

ಬಾರಿಯೋಳ್ ಬಿಟ್ಟು ಮೋ ತರುಣಿಯನ್ನೂ ಕಾಣದತಿಥಿಯುಂಗಳೊಳ್ ಮೋ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೧೧೯ ರಗಳೆ). ಪೆಲುಮೈಗೆ : ಪಲುಮೈಗೆ ಚೆಲ್ವಿಗೆ ಪುಲುಮೈಗೆ ಬಂದವು ನಲವಿಂದ ಕಾಪಿನ ಪೊಲಕೆ (ಅನಂಶ. ೧೭-೯).

[ಪಲ್ + ಮೈಗೆ]

ಪೆಲ್ಯೋರೆ, ಪಲುಮೋರೆ, ಪಲ್ಲುಮೋರೆ, ಹಲುಮೋರೆ, ಹೆಲ್ಯೋರೆ (ಕೆ). ೧. (ಕೋಪದಿಂದ) ಶಬ್ದ ಬರುವಂತೆ ಹಲ್ಲನ್ನು ಕಡಿ : ಕುರುಬಲಕ್ಕೆ ಮಿಟ್ಟು ಪೆಲ್ಯೋರೆವಂತೆ ಮೊರೆದು ಪರಿವ ತನ್ನ ಕಿಸುವೊನ್ನ ರಥಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೭ ಪ); ಜಯಾಂಗನೆ ಪೆಲ್ಯೋರೆದಪಳನೆ ಪರಿಮವು ಜೀರ್ಗವುತ್ತುಂ ಚಕುರೋತಿಲಕ್ಷರಥಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೦-೧೨೯); ಕೋಪದಿಂದ ಪುನಿದು ಪದ್ವಿನಿ ಪೆಲ್ಯೋರೆವಂದಮಾಯ್ತು (ಕುಸುಮಾ. ೪-೧೬). ೨. ಧ್ವನಿಮಾಡು : ರೆಬ್ಬೀಂಕರಿಸು : ಅಳ ದಿರಿದಿಡ್ ಜಾದಿಯೋಳ ಪೆಲ್ಯೋರೆಯುತ್ತಿರೆ ಹಂಸೆ ಪೂತ ಪೂಗೊಳದೊಳ್ ರಾಗಿಸು ತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೦); ಜಾವಳಿಶ ರಾಜಶುಕವ್ರಜಮಲ್ಲಿ ಕಾಯ್ತು ಪೆಲ್ಯೋರೆವ ಮುದಾಳಿಯು ಸಖಿ ಸಾರದಿರಾ ಮರನಂ ವಸಂತದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾಪ. ೩೬೭). ಪೆಲುಮೋರೆ : ೧. ಮೂನಳಸುವಳಸಿ ಸುತ್ತಿದು ದಂಭೋಧಿಯೆಂಬಂತೆ ಗಂಧೀರಾರಾವದಿಂದ ಪಲು[ಪಾಶಾಂ.ರ]ಮೋರೆವ ಮೊಲೆನೆಗುಂ ಸುತ್ತಿ ಪಾಣಿಯುಖೇಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೫೭); ದಿವಾಕರ ನಂದನನು ಪಲುಮೊರೆದು ಪಾತಿಯೊಳವರನಿಂತೆಂದ (ಕುಸುಮಾ. ೬೦೫. ೪-೫). ಪೆಲ್ಲುಮೋರೆ : ೧. ಕೆರಳ್ಳ ಸಿಂಗಮೋ ಪೆಲ್ಲುಮೋರೆವ ಕೃತಾಂತನೊ (ಪರ್ವತ. ೭-೬). ಹೆಲುಮೋರೆ : ೧. ಒರ್ವ ನಸೂಳ ತರುಪಲಿಗೆ ಹಲುಮೋರೆದರು (ಸೋಮಚ. ೨-೪೧); ಗರಳ ವಿಲ್ಲದ ಕುಟತಪಣೆ ಹಲುಮೋರೆದು ಮಾಡುವುದೇನು (ಕುಸುಮಾ. ೧೬-೫೫). ಹೆಲ್ಯೋರೆ : ೧. ಕರದ ಕರವಾಳುದಿಯೆ ದಿಡೆ ಹೆಲ್ಯೋರೆದು ಭದರಲಿ ಗದೆಯ ಕೊಂಡಬ್ಬರಿಸಿ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೫೧).

[ಪಲ್ + ಮೋರೆ]

ಪೆಲ್ಯೋಳಿ (ನಾ). ಆಗ ತಾನೇ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವ ಹಲ್ಲು ; ಮೊಳೆ ಹಲ್ಲು : ಝಣರಿಸಲ್ ಪೊಂಗಿಡ್ಲಿ ಪೊಂದೊಂದು ಪೆಲ್ಯೋಳಿ ಚೆಲ್ವಾಗಿದೆ ಮುಮ್ಮವಿಣಾ ನಗುತ್ತೇಳ್ತಂದವ್ವುಮಂ ಮಾತೆಯಂ (ರಾಜಕೀ. ೪-೭೩).

[ಪಲ್ + ಮೋಳೆ]

ಪೆಲ್ಯೆ, ಪೆಲ್ಲೆ (ನಾ). ೧. ತರಕಾರಿ ; ಕಾಯಿಪಲ್ಯ : ಬಲಿ, ಪಲ್ಯ ತಂದೆಯಾ . . . ಈಗಾದರೂ ಬೇಗ ಹೋಗಿ ತಕ್ಕೊಂಡು ಬಾ (ರತ್ನಧ್ವ. ೧೭೪). ೨. ಉಟದಲ್ಲಿ ನಂಜಿಕೊಳ್ಳಲು ತರಕಾರಿ ಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ಯಂಜನಪದಾರ್ಥ ; ತಾಳದ : ಮೇಲೋಗದ ಸಳದ್ದ ಪಲ್ಯಗಳ ರಾಕೇಂದುವದನೆಯರೆಡೆಮಾಡುವ ಸ್ವಪ ಯಾಗವನೇನ ಬಡ್ಲೆ ಪೆನು (ಮೋಹ. ೧೪-೯); ಪರಿಪರೆಯ ಕಾಯ್ತು ಪಲ್ಯ ಕಲಸೋಗರಗಳೊಬ್ಬಟ್ಟಿಂಚೆ ಚಕ್ಕುಲಿ (ಅರ್ಜುನ. ೧೭-೭೨). ಪೆಲ್ಲೆ : ೧. ಈ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಪೆಲ್ಲೆ ಹೆಚ್ಚುವ ಈಳಿಗೆ ಇಟ್ಟಿದೆ (ಮುಂಬಯ. ೪-೧೭೩); ಹತ್ತು ತರಹದ ಪೆಲ್ಲೆ ಕೂಡಿ ಕುದಿಸಿದ ಅದಿಗೆ ರುಚಿಯೆಂದು ಹೇಳುವರು (ಸಲಮು. ೨೨-೧೫); ಕಾಯಿಪೆಲ್ಲೆ, ಕೋತಂಬರಿ ಮೊದಲಾದ ಪೆಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಕೃಷ್ಣಪ್ರ. ೨೦೮). 'ಕಾಯಿಪೆಲ್ಲೆ' ಪರಾ. ೨. ನಾಗನ ಗಂಟಿನಲ್ಲಿ ಚಪಾತಿ ಪೆಲ್ಲೆ ಇತ್ತು (ಕಪಪ. ೩-೭೩); ಬಾಳೆಯ ಹೂ ಹಾಗೂ ದಿಂದಿನ ಪೆಲ್ಲೆ ರುಚಿಕಟ್ಟು (ಸುತ್ತುಮು. ೪೦); ಸಾರನ್ನು ಬಡಿಸುವಾಗ ಅದು ಹರಿದು ಪೆಲ್ಲೆಯನ್ನು ಸೇರಿದರೆ ಕ್ಷಮಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೆ ? (ಕುಡ್ಡು. ೧೩).

ಪೆಲ್ಯೆ (ನಾ). ೧. (ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಳತೆಯ) ಧಾನ್ಯವನ್ನು ತುಂಬುವ ಚೀಲ. ೨. ಒಂದು ಬಹುದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆ.

೩. [ಜೈನ] ಬಹು ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಎಣಿಕೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಕಾಲ ಪ್ರಮಾಣ; ೧೨ ಇವು ಮೂರುಬಗೆ. ೧. ವ್ಯವಹಾರಪಲ್ಯ. ೨. ಉದ್ಧಾರಪಲ್ಯ. ೩. ಅದ್ಧಾರಪಲ್ಯ : ವ್ಯವಹಾರಪಲ್ಯಾಧಾರ ಪಲ್ಯಮುದ್ಧಾರಪಲ್ಯಮೆಂದು ಪಲ್ಯಂಗಳ್ ಮೂಡುತೆಜನಕ್ಕುಂ (ಅಜಿತ. ೩-೧೫ ಪ) ; ಅನ್ವರ್ಥಸಂಜ್ಞಾ ಸಮಸ್ತತ ವ್ಯವಹಾರೋದ್ಧಾರಾ ದ್ಧಾರಭೇದದಿಂದ ಪಲ್ಯಂ ತ್ರಿವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೫); ಭೋಗಮನುಷ್ಯಾ ಯಾರ ಬಾಲ್ಯ ಪಲ್ಯಗಣನಂ ಪೆಲ್ಯೋಪಮಂ . . . ಅನಂತಕಲ್ಪಜ ರೊಳಾಯುಃಪಿಂಡಂ (ಅನಂಪ. ೯-೨೬). [ಸಂ.]

ಪಲ್ಯಂಕ (ನಾ). ೧. ಮಂಚ ; ಪರ್ಯಂಕ : "ಮಂಚ, ಪರ್ಯಂಕ, ಪಲ್ಯಂಕ, ಖಟ್ಟಾ-೪ ಮಂಚ, ಪಟ್ಟಿಮಂಚ, ಚಪ್ಪದ ಮಂಚ, ತೂಗುಮಂಚ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೧೦). ೨. ಪಲ್ಲಕೆ ; ಪಾಲಕೆ.

[ಸಂ.]

ಪಲ್ಯಂಕಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಸನ ; ಅರ್ಧಪದ್ಮಾಸನ : ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖನುಂ ನಿಬಿಡನಿಬಿಡ ಪಲ್ಯಂಕಾಸನನು ಮಾಗಿ (ಅಜಿತ. ೯-೭೬ ಪ) ; ಅಂತುತ್ರಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ಪಲ್ಯಂಕಾಸನ ದೊಳೆ ಕುಳ್ಳಿದು (ಶಾಂತಿಪ. ೧೧-೧೦೩ ಪ); ಪಲ್ಯಂಕಾಸನದೊಳ್ ಮೂವರುಂ ಯಥಾಕ್ರಮಮಿರ್ಪರ್ (ಪರಾಸೂ. ೧೦-೧೪೭).

[ಸಂ.]

ಪಲ್ಯಯನ (ನಾ). ಹಲ್ಲಣ ; ಜೇನು : "ಪಲ್ಲಣಮುಮೆಂದು ಪಲ್ಯಯ ನಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೭). [ಸಂ.]

ಪೆಲ್ಯೋಪಮ (ನಾ). = ಪಲ್ಯೆ ೩ : ಪೆಲ್ಯೋಪಮ ದಶಮಭಾಗಾ ಯುಷ್ಯನುಮಪ್ಪಗ್ರಿಮಕುಳಧರಂ ಪ್ರತಿಪ್ರತಿಯೆಂಬಂ (ಅಜಿತ. ೬-೫೨ ಪ); ನಿಜಾಯುಃಪೆಲ್ಯೋಪಮತ್ರಯಾವನಾನಮಯ್ಯ ರೆಯುಂ ಕಾಮಾಂಧರಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪ. ೭-೧೦ ಪ). 'ತ್ರಿಪೆಲ್ಯೋಪಮ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪೆಲ್ಲ (ನಾ). ದಂತಗಳನ್ನುಳ್ಳದು ; ದಂತಿ ; ಆನೆ : 'ಪಲ್ಲಮುಣಾ' ಪರಾ. [ಪಲ್ + ಆ]

ಪೆಲ್ಲೆ (ನಾ). ದುಂಬಿ ; ಆಳಿ : "ಪಲ್ಲಮೆನೆ ಪರಮ" (ಕಚರ. ೬೦) ; ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಮಲ್ಲಬಾದಿರಿನ ಪಲ್ಲ ಬಲ್ಲಾಗಿ ಕಲ್ಲದಾದುವ ತೆಲ್ಲೆಯಿಸಿದ ಮಲ್ಲ ಗಿಳಿಯ ಸವಿಮದಿಗೆ ಪಲ್ಲಬಿದ ಘಟ್ಟವೆಂಬಲ್ಲಣೆಯ ಗಂಡುಗೋಗಿರಿಯಂಚರಕ್ಕೆ ಪಲ್ಲಣೆಯ ಬೆಲ್ಲಂಗೋರ್ದಿಲ್ಲನ ಮಲ್ಲಿಗೆಸರಲ ಜಲ್ಲಣಗೆ ತಲ್ಲಣಂಗೊಂಡು ಸಾವಗಿಸುವ . . . ಬಿಡ್ಡೋದರರುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೩-೩).

ಪೆಲ್ಲ 'ಪಲ್ಲವಿ' ನೋ.

ಪೆಲ್ಲ (ನಾ). ಧಾನ್ಯದ ಒಂದು ಅಳತೆ ; ನೂರು ಸೇರು : ಭತ್ತ ಎಳರೆಗೆ ಹದಿನಾರು ಪಲ್ಲ ಹಾಕಿ (ಚಿತ್ರ. ೨೫) ; ಒಂದು ಪಲ್ಲ ಸಣ್ಣ ಕೈ ಕಳಿಸಿದಿ (ನಾಡಗೀ. ೧೯೦).

[< ಪಾ. ಪಲ್ಲ./ಸಂ. ಪಲ್ಯ./ತೆಲು. ಪಲ್ಯಾ./ಮರಾ. ಪಲ್ಲ]

ಪೆಲ್ಲಂಕ 'ಪಲ್ಲಂಗ' ನೋ.

ಪೆಲ್ಲಂಗ, ಪನ್ನಂಗ, ಪಲಂಗ, ಪಲಂಗು, ಪಲಕೆ, ಪಲಕ್ಕಿ, ಪಲ್ಲಂಕ, ಪಲ್ಲಂಗು, ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ, ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ, ಪಾಲಂಕೆ, ಪಾಲಕೆ, ಪಾಲಪಿ, ಪಾಲಿಕೆ, ಪಾಲ್ಕಿ, ಪಾಲ್ಕಿ, ಪಾಲ್ಕಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಮಂಚ ; ಪರ್ಯಂಕ : "ಪಲ್ಲಂಗ-ಪಲ್ಯಂಕ-ಮಂಚ" (ಪದ್ಯಕೋ. ೨೫) ; ಪೆಟ್ಟಿಗೆ, ಕಪಾಟ, ಪಲ್ಲಂಗ ಮುಂತಾದವು ಗಳು (ಮುಂಬಯ. ೧೪೨) ; ಹಾಗೆಯೇ ಪಲ್ಲಂಗದ ಮೇಲೆ ದಿಮ್ಮಕೊಂಡ (ಪಾಶ್ವಲ್ಯ. ೪೦). ಪೆನ್ನಂಗ : ೧. "ಪನ್ನಂಗ (ಪಲಂಗ) -ಪಲ್ಯಂಕ" (ಪದ್ಯಕೋ. ೨೪). ೨. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ, ರಥ ಮುಂತಾದುವು ಗಳ ಮೇಲ್ಬಟ್ಟು, -ವಿತಾನ : ಆ ಟ್ಟಿರಾದೇವಿಯೆಂಬ ಕುಮಾರತಿಯ

ಪಲ್ಲಟಿಸುಗಳಿಗೆ ಇರಿಸಿ ಪಂನಂಗವಂ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ದಿಳಿಯ ಸುರಿತಾನರ
ಮನೆಗೆ ಕೊಂಡುಹೋಗಿ ಆ ಸುರಿತಾಳ ಮಹಾರಾಯರ ಮುಂದೆ
ಪಲ್ಲಟಿಯಂ ಮುಂದಿರಿಸಿ ಪಂನಂಗವಂ ತೆಗೆದು ತೋರಲಾಗಿ (ಮೃ. ೮೦.
೧೯೩೧, ೧-೧೧; 1910); ನಸುಕಂದಿ ಮುಖ ತೋಚುತ್ತಿದೆ ನಿವಗಿಂದಿಷ್ಟು
ದಿಸಲು ತಾಗಿದುದುಹದಕೆಲಾ ಪಿಸುಣರು ದಟ್ಟದ ಪನ್ನಂಗಗಳ ನಿವಗೆಸಗಿ
ಶಿಲ್ಪಹುದೆಂದು ನೋಂದ (ಭೃಷ. ೨೩-೭೯); ಪನ್ನಂಗದೊಳಗೆ ಹವಲವ
ಹಾಕೋನ ನನ್ನ ಅಣ್ಣ ಚುಂಚಯ್ಯನ ನೆನೆದೇನೆ (ನನ್ನೂರು. ೨೪). ೩.
ಮಂಚವಿರುವ ಕೊಠಡಿ; ಮಲಗುವ ಕೊಠಡಿ: ಕೊಚ್ಚಕ್ಕಿ ಅಂತಾ
ಸುರಿಹಲ್ಲೆಂದೇ ವಾರಿ ತೆಗೆಯ ಪನ್ನಂಗದ ಅಗಣೆಯ (ಗೌರವ. ೭).
ಪಲಂಗ: ೧. ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪಲಂಗದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು
ಅವರನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಇತ್ತೀ. ೨೦). ಪಲಂಗು: ೧.
ರಾಯ್ ಪಲಂಗು ಬೇಕೇನು (ಸತೂರ. ೧೩) ಪಲಕ: ೪. ಉತ್ಸವ,
ಮೆರವಣಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತಾವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನೂ ಮಾನ್ಯರನ್ನೂ
ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ, ಮನುಷ್ಯರು ಹೊರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾಹನ:
ಪಲಕ ಉಂಬಳಿಯ ಸಾಸನ (ಎಳ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೩೩-೨೧; 1576);
ತಿರುಮಲರಾಜನಾಯಕರ ಪಲಕಯ: ಉಂಬಳಿಗೆಗೊಡಗೊಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ
ವಾಗಿ (ಎಳ. III (R), ನಂಜನ. ೨೦೮-೧೩; 1586). ಪಲಕ್ಕಿ: ೪.
ಆ ಪಲಕ್ಕಿಯ ಉಂಬಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟವಾಗಿ (ಮೃ. ೮೦. ೧೯೩೩,
೪೩-೩; 16ನೆಯ ಶತ). ಪಲ್ಲಂಕ: ೧. ಪಲ್ಲಂಕದ ಮೇಲೆ ಪವಡಿಸಿದ್ದ
ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ತಾನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದು ಕನಸು ಎಂದೆನ್ನಿಸಲೇ ಇಲ್ಲ
(ಹೇಮಕೂ. ೧). ಪಲ್ಲಂಗು: ೧. ಪಲ್ಲಂಗಿನ ಬುಡಕ್ಕೆ ಲಾಠಿಯು
ಬಿದ್ದಿತ್ತು (ನಾಳಭ. ೨೧). ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ: ೪. ಸೀತೆಯ ಸುರುಚಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ
ದಿಜಯಂಗೈಸಿ ಚರುತಿರಲು (ಶಾಂತಾ. ೪೩-೧೪); ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ
ಅಂದದಿಂದೇಜಿಯರಸುಮಕ್ಕಳ ಬಲುಸಂದಣಿ ಪೊಣಮುಟ್ಟಿದು
(ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೩೩); ಎಡಕ ನಂದೀಕೋಲ, ಬಲಕ ಪಲ್ಲಕ (ಕನ್ನ. ೪. ೯).
ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ: ೪. ಜಗದ ಮೋಹಿತ ವಿಂಶಿನೆಗಳು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ
ಸಾಚಾರರು (ನೋಹತ. ೨೪-೪); ಬಂದುದಷ್ಟು ಜೋಳದಿರಾಗಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ
ಜೇಯಿಂದನೆರೇಬಾದಳೊನೆದು (ಭರಣ. ೧೯-೧೪೨); ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ
ಮೇಲೇಜಾ ರಾಯರ ದೇವ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಪೋಗುತಿರಲು (ಅನಂ. ೪-೩).
ಪಾಲಂಕಿ: ೪. ಶಂಕರೋದಯರಾ ಪಾಲಂಕಿಯಲ್ಲಿಹಾರು (ನೀಶ್ಯ. ೨೦
೮-೪-೪). ಪಾಲಕ: ೪. ಪಾಲಕ ಹೊತ್ತು ನಡೆದರು . . .
ನಿಜನಿಕೇಶನಕೆ (ಜಿಣಾ. ೫-೭); ಮೊಗಲ ಸೈನಿಕನೊಂದಿವ ಪಾಲಕಿಯ
ಹತ್ತಿರದಿತ್ತು ಅವಳನ್ನು ಪಾರು ಮಾಡುವ ಪಾರಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ
ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು (ಬಂಕು. ೨೧೯); ಎಲ್ಲರೂ ಪಾಲಕೀರಿ ಕ್ಷೇತರ ಹೊರೋರು
ಯಾರು? (ಗಾದೆ). ಪಾಲಖಿ: ೪. ಪಾಲಖಿಯ ಮಧ್ಯದೋಳ್
ಕೃಷ್ಣೇಂದ್ರನು ರೂಢಿಮಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಂದದಿ ಪೊಳೆಯುತಿಪ್ಪವನು
ನಾಡಾದಿಗಳು ನೋಡಲಮ್ಮರೆ (ಅರ್ಜುನ. ೨೪-೫೦). ಪಾಲಿಕೆ: ೪.
ಏರಯ್ಯ ನೀವು ಪಾಲಿಕೆಯ (ಕುಮಾರಾಂ. ೧೫೩). ಪಾಲ್ಕಿ: ೪.
ಕೈಕೆ ಬಳಕನ್ನೆಗಂ ಪಾಲ್ಕಿಯೋಳ್ ಕುಳಿತು (ಪರಕು. ೪೩-೧೯);
ಟೀಪುಸಲ್ತಾನರ ಅವರಂಗು ಎಂಬ ಪಾಸಾ ಪಾಲ್ಕಿ ಪಾಸಾ ಕತ್ತಿ ಸಹ
ಅಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೧); ನಿಮಗೆ ಪಾಲ್ಕಿ ದೋಯಿಗಳನ್ನು
ಕರೆಯಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹುವೆನು (ದೇವಿಜಾ. ೧೫೮). ಪಾಲ್ಕಿ: ೪.
ನಾಲ್ಕು ಹಣವುಳ್ಳನಕೆ ಪಾಲ್ಕಿಯಲಿ ಮೆಚ್ಚಿದಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೩೯).
ಪಾಲ್ಕೆ: ೪. ಬೆಳ್ಳಿ ಸಾಮಾನದ ಪಾಲ್ಕೆ ಮುತ್ತಿನ ಕಂಠಿ ಬಂಗಾರದ
ಕೊಡೆ . . . ಜಾಮದಗಳು (ಎಳ. VI, ಚಕ್ಕಮ. ೧೦೯-೩೫; 1717).
'ಪರ್ಯಂಕ' ಪರಾ.

ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಉತ್ಸವ=ದೇವರ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿರಿಸಿ
ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸಮಾರಂಭ.—ಉತ್ಸವ: ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಉತ್ಸವ
ಹೊರಟಿದೆ. ನೋಡಿ ಬರುವ ಬಾ (ಮಗಮಾಂ. ೯೫). ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ
ಉಂಬಳಿ=ಹಿಂದೆ ಗೌರವಾರ್ಹ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಗೌರವದ
ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಉಂಬಳಿ: ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ
ಉಂಬಳಿಗೆ ಕೊಡಗೊಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟವಾಗಿ (ಮೃ. ೮೦. ೧೯೩೩, ೩೬-೧೨;
1588). [\leq ಸಂ. ಪಲ್ಲಂಕ./ಪ್ರಾ. ಪಲ್ಲಂಕ]

ಪಲ್ಲಂಗು 'ಪಲ್ಲಂಗ' ನೋ.
ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ 'ಪಲ್ಲಂಗ' ನೋ.
ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ, ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಸ್ತ್ರ: ಸಾರಂಗವಟ್ಟಿ . . .
ಪಲ್ಲಕಿ ನಲ್ಲೂರ ತೆಳಗಾವಿಯೆಂಬಾ ಸೀರೆಗಳಂ ಸತಿಯರೊಲೆಯೊಳುರುಪಿದ
ರಾಗಳ (ಪ್ರಿ.ಪದಿ. ೧೦-೨೮). ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ: ಕಂಠ ಪೊರೆಯ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ
[ಪಾಕಾಂ. ಕಾಪೋತಿ ಪಾಲಕಿಯು] ಕಂದವಾರದ ಸೀರೆ ಕೈಬರಹದ
ಬಣ್ಣ ದಂದಪನೇನ ಬಣ್ಣ ಸುವ (ಅಮುಸಾಂ. ೪-೯). [?]

ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ 'ಪಲ್ಲಂಗ' ನೋ.
ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ 'ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ' ನೋ.
ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಮಧುರಾ—ಜೀನಕ,
ಆಸದಿ, ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ, ಗರುಗ" (ಒಷಧಿ. ೧೧೪). ೨. ಪೈರಿನ ತೆನೆ;
ಹೊಡೆ: ಮುಸುಕಿನ ಜೋಳದ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಹಾದಿನ (ರೂಢಿ). [?]
ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಹರುಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಪಲಾಪ್ಪಾಯಾ
—ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಹರುಡೆ" (ಒಷಧಿ. ೯೨). [ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ + ಹರುಡೆ (<ಹಪುಡೆ)]
ಪಲ್ಲಟಿ (ನಾ). ೧. ಬದಲಾವಣೆ; ಮಾರ್ಪಾಟು; ವ್ಯತ್ಯಾಸ:
ಲಲಾಟದಲ್ಲಿ ವಿಭೂತಿ ಬರಲಿಕೆ ಪಾಪ ಪಲ್ಲಟವಾಗಿದೆ (ಬಸವ. ೭೩); ಮಾತು
ಪಲ್ಲಟವಾಯ್ತು (ಬಸವ. ೩೭-೧೧); ತನವಿಗಾಪ್ಪಾಯನದಿನಂತರ್ಮನಕೆ
ಪಲ್ಲಟವಾಯ್ತು (ಕುಮಾರ. ೩-೩೩); ಎನ್ನ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಂಗಳೆಲ್ಲ ಪಲ್ಲಟ
ವಾದುವಯ್ಯ (ಅಮಂಡೀ. ೧೦೩-೩೪). ೨. ತಲೆಕೆಳಗು; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ;
ತಿರುವುಮುರುವು: "ಪಲ್ಲಟಂ ಬೀಬಾ" ಪರಾ.
[<ಪ್ರಾ. ಪಲ್ಲಟ, ಪಲಟ./ಸಂ. ಪರಿವರ್ತ./ತುಳು. ತೆಲು. ಪಲ್ಲಟ]
ಪಲ್ಲಟಿಂಬಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬದಲಾಯಿಸು; ಮಾರ್ಪಾಟು
ಮಾಡು: ಸೊಬ್ಬದ ಕೂಟಂ ಪಲ್ಲಟಿಂಬಾಯ್ ಪಾಯ್ತುಕಂ
(ಚಂದ್ರ. ೪-೩೮). [ಪಲ್ಲಟ + ಪಾಯ್]
ಪಲ್ಲಟಿಂಬೀಬಾ (ಕ್ರಿ). ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಬೀಳು; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ
ಯಾಗು: ಒಂದೊಂದೆಯೊಳುದಿದು ಪಲ್ಲಟಿಂಬಿದಾ ಸುರ್ವಗಿಟ್ಟ
ಪಲ್ಲಂ . . . ಪಿಸುಣ್ಣೇಬ್ಬ ಜೀರ್ಣತಾಣ್ ಸ್ಥಳಗುಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೩೫ ಪ).
[ಪಲ್ಲಟ + ಬೀಬಾ]
ಪಲ್ಲಟಿಂಬೋಗು (ಕ್ರಿ). ಅದಲುಬದಲಾಗು; ವ್ಯತ್ಯಸ್ತವಾಗು:
ಮರಳಿ ಬರೆ ಲಿಂಗದ ಕದಂಬದೊಡನ್ನೆಕಂದು ಪೀಕಂಗಳೊಳ್ ಪಲ್ಲಟಿಂ
ಬೋಗಿ ನೆಲಸಿದವು (ಚಿಬಪ. ೫೭-೨೩). [ಪಲ್ಲಟ + ಪೋಗು (<ಪೋಗು)]
ಪಲ್ಲಟಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬದಲಾಯಿಸು; ಅದಲುಬದಲು
ಮಾಡು: ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣ ಮಹಾಪ್ರಾಣ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಪಲ್ಲಟಿಗೊಳಿಸಿ
ದಾಗಲೂ ಹಲವೆಡೆ ಅರ್ಥಭೇದವಿದೆ (ಸಂತೋಷ. ೭೭).
[ಪಲ್ಲಟ + ಕೊಳು (<ಕೊಳ್) + ಇಸು]
ಪಲ್ಲಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬದಲಾವಣೆ ಮಾಡು; ಮಾರ್ಪಾಟು
ಮಾಡು; ವ್ಯತ್ಯಸ್ತಗೊಳಿಸು: ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಕಸವರಮುತ್ತುದ
ನಾರಯ್ಯ ಪಲ್ಲಟಿಸಲಿಯದೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೨೩-೩);
ಎತ್ತಿಕೊಂಡ ಪ್ರತಿಯಂ ಪಲ್ಲಟಿಸದೆಯುಂ (ಸಂಪಾ. ೧೪-೩೦ ಪ);

ಧಾತು ಮಾತು ಪಲ್ಲಟಿಸಿದರೆ ಗಮನಿಸಿದ್ದೆಯೆಂದು (ಅವಶಂ. ೬೧-೨೬೬);
ಭಾಳಲಿಪಿಗಳ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ ಪಲ್ಲಟಿಸಿ ಬರೆದರೆ ಹೇಳಿ
ಫಲವೇನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೨೪). ೨. ವ್ಯತ್ಯಾಸಗೊಳ್ಳು ;
ಮಾರ್ಪಾಟು ಹೊಂದು ; ಬದಲಾವಣೆಯಾಗು ; ಪಲ್ಲಟಿಸುತ್ತ
ಪೂಗುಡಿಗಳೆಂ ಗಿಂದುಲ್ಲಿಗೆ ಪರದಾಗುವನಪ್ರವೇಶದೊಳ್ (ಪಾಢಪ. ೪-೬೫).
೩. ತಿರುವುಮುರುವು ಮಾಡು ; ತಲೆಕೆಳಗು ಮಾಡು : (+).

[ಪಲ್ಲಟಿ + ಇಸ್ಯ]

ಪಲ್ಲಣ, ಪಲ್ಲೇಣ, ಹಲ್ಲಣ, ಹಲ್ಲಳ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆ,
ಎತ್ತು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಬಿನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತಡಿ ;
ಜೀನು : "ಪಲ್ಯಯನಮಂದೆನಲೆ ಪಲ್ಲಣಂ" (ಚಕುನಿ. ೧೪) ; ಕುದುರೆ
ಯಿಂದಿಡು ಪಲ್ಲಣಮಂ . . . ಕಬ್ಬಿಡು (ಮದ್ದುರಾ. ೧೬೨-೧೯) ;
ನಡಗರದೇಬ್ಬಿಯಂ ಕಳಕಳಧ್ವನಿಯಂ ಬೆರಸಾಡುವಂತೆಬ್ಬದೆಯೊಳ
ಮಾಗಳೊರೊಡಲೆ ಪಲ್ಲಣದಿಕ್ಕಿ ಪುದಲ್ಲಳಲೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩೬) ;
ತೊಳಗುವ ಪೊನ್ನ ಪಲ್ಲಣದ ನುಣ್ಣಿಳಗಾಗಸಮಂ ಮುಸುಂಕೆ
(ಕವ್ಯಾ. ೨೦೪). ೨. ಅಂಬಾರಿ : ಅನು ಪಲ್ಲಣಮನಾಡು ಪೊತ್ತು
ಕೊಳಲಾದಂಬಂತೆ (ಪಸಾರ. ೪೪೨). ಪಲ್ಲೇಣ : ೧. "ಪಲ್ಯಯನ-
ಪಲ್ಲೇಣ, ಹಲ್ಲೇಣ" (ಪೂನು. ೧೧೬). ಹಲ್ಲಣ : ೧. "ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ,
ಪಲ್ಯಯನಂ, ಇವು ಹಲ್ಲಣ" (ನಾಚರಾ. ೧೩೪) ; ಮಾಮರದದಿಯೊಳ್
ಹಲ್ಲಣಮಂ ಬಿಟ್ಟು (ಪಂಚತಂ. ೧೨೦-೯) ; ಹೊನ್ನ ಹಲ್ಲಣದ ರನ್ನದ
ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆಯ . . . ಪಾತ್ಯತ್ತಂಗಳ ವಳಯಮುಂ (ಗಿಂಕ. ೩-೫೫) ;
ಹಕ್ಕರಿಗಳ ಹಲ್ಲಣದ ಕವಡದ ಸೀತಕದ . . . ಕಣೆಯ ಹೊಣೆ ಜಾಚಿ
ದವು ಕಟಿಳಾಚಾರ್ಯನಿಂದಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೧೯). ಹಲ್ಲಳ :
೧. ಗುಳವನುಕೊಡವಾನೆಗಳು ಹಲ್ಲಳವ ಬಿಡೆ ಭುಟ್ಟಿಸಿದವು ಹಯಕುಳ
(ಕುವ್ಯಾ. ೫-೩). [_{ಪಂ. ಪಲ್ಯಯನ}]

ಪಲ್ಲಣಂಗೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಜೀನು ಹಾಕಿಸು ; ತಡಿ ಹಾಕಿಸು :
ಖಚರಂ ಪಿಡಿಸಿಟ್ಟು ಪಲ್ಲಣಂಗೆಟ್ಟು ಸಿಕ್ಕೊಂಡುಮೇನೊ ಮುಖಲೀನ
ಖಲೀನ ಕಶಾಧಿಪಾತದಂ ತೊಟ್ಟನೆ ನೋವನೆಯ್ದಂ (ಪಂಪನಾ.
೪-೧೧೫). [ಪಲ್ಲಣಂಗೆಟ್ಟು + ಇಸ್ಯ]

ಪಲ್ಲಣಂಗೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಜೀನು ಹಾಕು ; ತಡಿಹಾಕು : ಅಡ
ಪೋರಂಗಳಂ ಕೊಂಡು ಕೀಡೊಟ್ಟಿಲೆದು ಪಲ್ಲಣಂಗೆಟ್ಟು ನಡೆಯಿಸಿ (ಬಂಪರ.
೪-೩೪ ನ) ; ಸುಲಕ್ಷಣಗುಣಧಿಗಳ ಪಲ್ಲಣಂಗೆಟ್ಟು ಬಂದಿದಂವು . . .
ಕುರಂಗೆಂ (ಪುಷ್ಪ. ೫-೧೦). [ಹಲ್ಲಣ + ಕಟ್ಟು]

ಪಲ್ಲಣಿಸು, ಹಲ್ಲಣಿಸು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೀನು ಹಾಕು ;
ತಡಿಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸು : ಪಲ್ಲಣಿಸಿದಿದ್ರಾಯುಧಮಂ ಗೃಹೀತಸಮಾ
ಯೋಗನಾಗಿ (ಪಾಂಪ. ೪೨೫) ; ಪನ್ನಾನೆಯಂ ಪಲ್ಲಣಿಸು ಕುದುರೆಯಂ
ಪೂಡು ಕೇರಂ (ಪಗಡಿ. ೬-೩೫) ; ಪಲ್ಲಣಿಸಿ ತಂದಂ ಪಾಡಕೋತ್ತಂಸ
ನೊರ್ಪಂ . . . ವಿಜಯಕ್ರೀಡೆಗೇಹಮಂ ಪಾಡಮಂ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೬೩).
ಹಲ್ಲಣಿಸು : ೧. ಹಲ್ಲಣಿಸು ಪಾಣಿವ್ಯಾಹಮಂ ಕೂಡೆ
ಪೂಡು ರಥವ್ರಾಹಮಂ (ಗಿಂಕ. ೬-೫೫) ; ಹಲ್ಲಣಿಸಿದ ಪಾರುವ
ವಿದೆ ಮಗನೆ (ಪಪಾ. ೧೨-೩೦ ರೆಗು) ; ಪಾರಿದೆಗದವು . . .
ಹಲ್ಲಣಿಸಿದ ಹಯಾಳಿ (ತೊರಾ. ೨-೩-೫೧). ೨. ಧರಿಸು ; ತೊಡು :
ಹೊನ್ನ ಹೊನ್ನು ಮಣ್ಣು ಸಾವರಿಸಿಕೊಂಡು ಒಡವೆ ಅಭರಣಂಗಳ ಹಲ್ಲಣಿಸಿ
ಕೊಂಡು ಬಂದು ಸರ್ವರಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಪದೇಶವ ಹೇಳುವರು ವೇಷಧಾರಿ
ಗಳು (ಮದ್ದು. ೪೯-೬೯) ; ವೇಷವನು ಹಲ್ಲಣಿಸಿ ಸಾನಾಡೇಶದೇಶವ
ತೊಳಲಿ (ಸದ್ಗುರು. ೨-೧೪) ; ಪುರಜನವ ಮುಟ್ಟಿಸುವ ಕೋಡಿಗಂತೆ
ವೇಷಮಂ ಹಲ್ಲಣಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಜವಿರತ್ತಂತೆ ದೇಶಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಳಿದು

(ಭಸವ. ೩೪-೨೬). ೩. ಸಜ್ಜಾಗು ; ಸಿದ್ಧವಾಗು : ಹಲ್ಲಣಿಸಿದುದು
ಯಾದವರ ಪಡೆ . . . ಗಂಧೀರಭೀರಿಯ ಬಹಳ ರಭಸದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೫.
೧೨-೬೦) ; ಹಲ್ಲಣಿಸಿ ಹರಿತಂದು ಮೋಹರವಲ್ಲಿಗೆಲ್ಲಿಗೆ ನಿಂದುದು
(ಕುವ್ಯಾ. ೪೬. ೬-೨). [ಪಲ್ಲಣ + ಇಸ್ಯ]

ಪಲ್ಲಮರಿ 'ಪಲ್ಲಮಟು' ನೋ.

ಪಲ್ಲಮಣ, ಪಲ್ಲಮರಿ, ಪಲ್ಲವರಿ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಮರಿ ;
ಮರಿಯಾನೆ : "ಪಲ್ಲಮಟು = ಆನೆಯ ಮರಿ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨) ;
ಪಿಡಿಯ ಮಲಲ್ ಪಿಡಿ ಸ್ವಕ್ಕದೊಳದಡಿದ ಪಲ್ಲವಕೆ ಪಲ್ಲಮಟು
ನಿಕ್ಕುವುದಂ ಕಡೆಗಣ್ಣುಳ್ ಕಂಡೊಂದಿಭಮುದಿತ್ತುದು ಸಾದ್ರ್ಯಸಲ್ಲಕೀ
ಪಲ್ಲವಮರಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪೫) ; ಸಂಗಳಿಸಿತೊಂದು ಪಲ್ಲಮಟು
ತಾಯ್ವಿಡಿಗಂತುಮಂತಸ್ಸುಮಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೬೫) ; ಅದೊಂದು
ಪಲ್ಲಮಟು ಲಲ್ಲಿಯ ಚಲ್ಲಮನೇನೊಡರ್ಪತೋ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೧೧೪).
೨. ಆನೆ : ಅಡಿಯಿಡುವುವು ಪಲ್ಲಮಟುಯ ಮಟುಗಳ ವನದೊಳ್
(ಶಮದ. ೩-೪೩). 'ಪಲ್ಲಮಟುರಕ್ಕಸ' ಪರಾ. ಪಲ್ಲಮರಿ :
೧. ಕರಿ ಪಲ್ಲಮರಿಯನೆತ್ತಿರೆ ಕಸರಿಂ (ಸಾಸಂ. ೪-೧೬). ಪಲ್ಲವರಿ :
೧. "ಪಲ್ಲವರಿಯಂದೆನಲ್ಪಾನೆಮರಿಯಕ್ಕು" (ಕಶಕ. ೬೧).

[ಪಲ್ಲ + ಮಟು]

ಪಲ್ಲಮಟುರಕ್ಕಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು ; ಗಜಾಸುರ :
ಇದಿರಾಂತ ಪಲ್ಲಮಟುರಕ್ಕಸನಂ ಸದದು (ಶಕ. ೫-೯).

[ಪಲ್ಲಮಟು + ರಕ್ಕಸ]

ಪಲ್ಲಯಿಸು 'ಪಲ್ಲವಿಸು' ನೋ.

ಪಲ್ಲಲ 'ಪಲವಲ' ನೋ.

ಪಲ್ಲವ, 'ಪಲ್ಲವ' ನೋ.

ಪಲ್ಲವ, (ನಾ). ೧. ಬೆಗುರು ; ತಳಿರು : ಪೊಂಗೊಡನಂ ತಮಾಳ
ಪಲ್ಲವದೊಳೆ ಮುಚ್ಚಿದದೊಳೆ ಚೂಚುಕಮಾಂತುಂ ಕರ್ಪನಾಕೆಯಾ
(ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೫) ; ಅಲತಾಂಗಿ ಲಕ್ಷಿಸಿ ತನುವಂ ನಿಜಿಸ್ತಿಸಿತಾಂತುಕ
ಪಲ್ಲವದಿಂ ಮುಸುಂಕುವಳ (ಪಾಂಪ. ೪೯) ; ಪಾಸುವ ಪಲ್ಲವದೊಲಿರೆ
ಕೇಸರಿಗಂಪು (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೧೧೯). ೨. ಮೊಳಕೆ ; ಅಂಕುರ.
೩. ಮೊಗ್ಗು. ೪. ಅಲತೆಗೆ. ೫. ಹುಲ್ಲಿನ ಗಂ. ೬. ರೆಂಬೆ ;
ಕೊಂಬೆ. ೭. ಮುಂಗೈ. ೮. (ಬಾವುಟದ) ಬಟ್ಟೆಯ ಚುಂಗು ;
ವಸ್ತ್ರದ ತುದಿ ; ಕೆಳೆಯದ ಪಲ್ಲವನಯ ಮುಟುಮು (ಕುವ್ಯಾ. ೬೬. ೩-೪).
೯. ವಿಟ ; ಕಾಮುಕ : ಮಲ್ಲಿಕಾಲಜನಿಯೊಳೇಂ ಮನಂದಿ
ದನೋ ಬನದೊಳ್ಳಹಾರಪಲ್ಲವಂ (ರಾಜಶೇ. ೯-೫೪) ; ತಂದೊಡಲ್ಲದೆ
ಪೊಸ ಪರ್ಪಮಂ ನೆಗಲ್ಪದಾಗದು ಮದ್ಭೂತದೇವತಾಳ ಕಾಯ್ದುಮ
ಪಟತೊಂದು ಬಲ್ಲುಟಾಯನಿಕ್ಕುತೆ ಪಲ್ಲವ ಮಾಡೆ ಪರ್ಪಮಂ (ಪೃಷಡಿ.
೧೬-೧೯). ೧೦. ತೋಳ ಬಂದಿ. ೧೧. ಬಳೆ ; ಕಂಕಣ. ೧೨.
ಬಲ ; ಶಕ್ತಿ. ೧೩. ಹರಡಿರುವಿಕೆ. ೧೪. ಶೃಂಗಾರ ಕೇಳಿ.
೧೫. ವೀಣೆ. ೧೬. ರತ್ನಸಮೂಹ. ೧೭. ಬಾಲದಂತೆ ನೀಳ
ವಾದ ಕೊದಲು. ೧೮. ಆನೆ. ೧೯. ಬಾಲಕ. ೨೦. ಶಬ್ದ
ಸಮೂಹ : "ತಳಿರುಂ ವಿದ್ಯಮ ವೀಣೆ ರತ್ನನಿಷಯಂ ಲಾಂಗೂಲಕೇಶಂ
ವಿಟಂ ಕಳಭಂ ಶಬ್ದಸಮೂಹ ಬಾಲಕವಿಂಕುಂ ಪಲ್ಲವಾಪ್ತಂ" (ಸಾನಾಂ.
೧೩೧) ; "ಬಾಲೆಯರು ಪವಳ ಗಜ ಜನಜಾಲಂ ವಿಟ ತಳಿರು ವೀಣೆ ರತ್ನಂ
ಮಕ್ಕಳು ಜೋಲುಪ ತಲೆನಿರುಂ ದಶದೇಗೆ ಪಲ್ಲವವರ್ಗಲೇ ಭೂಮಿ
ಯೊಳಂ" (ಪಾನಾಶಂ. ೧೫೦). ೧೮ ಹದಿನೈದರಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತರ ವರೆಗಿನ
ಅರ್ಥಗಳು ವಿಚಾರಾರ್ಹವಾದುವು. ೨೧. ಒಂದು ರಾಜವಂಶದ
ಹೆಸರು ಮತ್ತು ಆ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಕೇಳುಪಲ್ಲವರಂ

ಕಾದೇಜಾದು ಪತ್ರಜಯನಾ ವಿಜಯರಸನ್ನ ಬಾಳ್ವು ಪಲ್ಲವಿಲುಂ ಮೂಡು
ವಳ್ಳುಲಂ ಕೊಬ್ಬಾರ್ (ಮೈ. ೧೯೩೩, ೧೬-೧೧; ೪೩೦); ಪಲ್ಲವ
ಭಯಗೊಣ್ಣೋಡದಿರ್ (ಎಕ. II, ೫೯-೧೧೩; ೨೭೪); ಪಲ್ಲವ . . .
ಕುರುಪ್ಪ ಮರುಪ್ರಭೃತಿಭೂಪಾಲಕರಿಂ ಭಯಾನಕದಸಮುಂ . . .
ನೆಗುತ್ತುಮಿರೆ (ಜಗದಿ. ೨-೩೯ ಪ); ಕಿಕ್ಕಿಜುಗಿಜುಗು ಕುಳ್ಳಿದ್ ಬಾಳ
ಗ ಕೆ ಚೋಳ ಕೇರಳ ಪಾಂಡ್ಯ ಪಲ್ಲವ . . . ಮೊದಲಾದ ರಾಜಪುತ್ರರ
ಪಂಕ್ತಿಗಳೊಳಂ (೧೦೯, ೨-೧೦೫ ಪ). ೨೨. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು :
ಪಲ್ಲವ ಪಾರಿಯಾತ್ರಪ್ರಭೃತಿ ಸಾನಾದೇಶಯೋಷಿದ್ನೀಯಮಾನಸೌಭಾಗ್ಯ
ಗೀತನುಂ (ಪಂ. ೪-೪೦ ಪ). ೨೩. [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತು
ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೦ "ಎರಡು ಪತಾಕ
ಹಸ್ತಗಳನ್ನೂ ಹೊರಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಸುತ್ತ ತೋಳುಗಳನ್ನು ಮೇಲ
ಕ್ಕೆತ್ತಿ ನೀಡಿ ಒಳಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಸುತ್ತ ಕೈಗಳನ್ನು ಸ್ವಸ್ತಿಕದಂತೆ
ಹಿಡಿಯುವುದು" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೫೦ ಗದ್ಯಾನುವಾದ); ಚತುರಸ್ತ್ರ . . .
ಪಲ್ಲವ . . . ವರಿತ, ಲಲಿತ-ಈ ಮೂವತ್ತು ನೃತ್ಯಹಸ್ತಗಳ್
(ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೪೪ ಪ).

ಪಲ್ಲವತ್ರೀತ = ಪಲ್ಲವರ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಶಿವನಂತಿರುವವನು;
ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪಲ್ಲವಾದಿತ್ಯ ಪಲ್ಲವತ್ರೀತ . . . ಶ್ರೀವೀರಬಲ್ಲಾಳ
ದೇವರಸರು . . . ಪ್ರಿತ್ತೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಮಿರೆ (ಎಕ. III (R),
ಗುಂಡು ಪೇ. ೪೦-೬; 1320). ಪಲ್ಲವಾದಿತ್ಯ = ಪಲ್ಲವರ ವಂಶದಲ್ಲಿ
ಸೂರ್ಯನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪಲ್ಲವಾದಿತ್ಯ
ಪಲ್ಲವತ್ರೀತ . . . ಶ್ರೀವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವರಸರು . . . ಪ್ರಿತ್ತೀರಾಜ್ಯಂ
ಗೆಯುತ್ತಮಿರೆ (ಎಕ. III (R), ಗುಂಡು ಪೇ. ೪೦-೬; 1320). [ಸಂ.]
ಪಲ್ಲವಕ (ನಾ). ೧. ಚಿಗುರು; ತಳಿರು. ೨. ಅಕೋಕ ವೃಕ್ಷ.
೩. ವಿಟ; ಜಾರ; ಕಾಮುಕ: "ಪಲ್ಲವ[ಪಂಚಾಂ. ೬]ಕನಾ ವಿಟಂ
ವೇಶ್ಯಾವರಂ ಭುಜಂಗಂ ಬೊಜಗನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೧-೧೪);
ರುಕ್ಕಿಯಾ . . . ಅದಿವಳಿಗಳ್ ಪಲ್ಲವಕಮನೇಪ್ರಮೋದಮಂ ಪೆಚ್
ಸುಗುಂ (ಜಗದಿ. ೧೦-೧೯); ಆ ಬೆಡಂಗಿನ ಕೇರಿಯೊಳ್ ಪಲ್ಲವಕಾನಂದ
ಇಧಿಯಾಗಿಯುಂ ಮದನಗುಣಶೀಲಮುಖಾಸ್ತದಮಾಗಿಯುಂ . . .
ವರ್ಣಸುತ್ತುದೊನೊರ್ವ ವಿಟನಾಯಕಂ (ಪದ್ಮಾ. ೨-೭೧ ಪ). ೪. ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಮೀನು. ೫. ಆ ನದಿ . . . ಪಲ್ಲವಕಮಯಮಾಗಿಯುಂ
ಪಣ್ಯಾಂಗನಾವಾಟಮಲ್ಲು (ಪ್ರ. ೨-೨೫ ಪ). ೫. ಒಂದು ದೇಶದ
ಹೆಸರು; ಪಲ್ಲವರ ನಾಡು: ಚೇರ ಕೊಂಕಣ ಪಲ್ಲವಕ ಹಮ್ಮಾರ
ಜಾಳಾಂತ್ರ್ ದ್ರವಿಳ ಕಾಶ್ಮೀರ ಬಾಹ್ಯ . . . ದೇಶಂಗಳೊಳೆನ
ಜಂಗಮವು ಭಕ್ತಾಳಿ (೬೫೨. ೬-೧೯). [ಸಂ.]

ಪಲ್ಲವಗ್ರಾಹಿ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಆಳವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು;
ಪೆಜನೊರ್ವನೊಲ್ಲ ಮೊಲಿಯುಮೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ಳಿಲ್ಲದ ಪಲ್ಲವಗ್ರಾಹಿ
ನೋಡಂಬಾಡನೆ ಬಂದು ಕಾಲ್ಪಿದಿವುದುಂ (ಮಲ್ಲ. ೭-೪೧).

[ಸಂ. ಪಲ್ಲವಗ್ರಾಹಿನ್]

ಪಲ್ಲವಜಂಗಮ (ನಾ). ವಿಟನಾದ ಜಂಗಮ: ಪಲ್ಲವಜಂಗಮಂ
ಪವನಧೂತಿಯು ಗೀತದೊಳಿರ್ (ಪ್ರ. ೫೬, ೪-೨೦).

[ಪಲ್ಲವ + ಜಂಗಮ.]

ಪಲ್ಲವತಟಾಕ (ನಾ). ಒಂದು ಉರಿನ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರತಃ
ಬೆನ್ನುಮ್ಬಾಬ್ಬುಣಸೆಪ್ಪಟ್ಟಸಹಿತಂ ಪಲ್ಲವತಟಾಕಮಿತ್ತಾಮಸ್ಯ ನಾಮ
ಧೇಯಂ (ಎಕ. VII (R), ಮಂಡ್ಯ. ೩೫-೩೬; 713).

[ಪಲ್ಲವ + ತಟಾಕ]

ಪಲ್ಲವನೇತ್ರ (ನಾ). ಚಿಗುರಿನಂತೆ ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವಳು:

ಅನವರತಬಾಪ್ಪ ವಾರಿಧಾರಾಪೂರಪಂಪಾರಂ ಪಲ್ಲವನೇತ್ರಿಯುಂ (ಗದಾದು.
೧-೫೫ ಪ). [ಸಂ. ಪಲ್ಲವನೇತ್ರಾ]

ಪಲ್ಲವಪಂಡಿತ (ನಾ). ಪಲ್ಲವಗ್ರಾಹಿ: ಪಹಿಲವನು ವೇದ್ಯಸುವದೆ
ನರಹಿತವೆಗಳೇ ಭಟರ ಪಡಿಯಡಬಹುದೆ ಪಲ್ಲವಪಂಡಿತರ ಸತ್ಯತಾಸಿಗಳ
ಗತಿಯ (ಕುಮ್ಭ. ೨೩-೬). [ಸಂ.]

ಪಲ್ಲವಭಂಗ (ನಾ). ಚಿಗುರನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವುದು: ಲತಾಂಗಿ . . .
ರಣರಣಕವ್ಯಥಾವ್ಯಜನಪಲ್ಲವಭಂಗವಾದಪ್ಪುದೆಂಬಂ ನಡುಗುವಂತೆ
ಇಡುಸುಯ್ಯ ಗಾಳಿಯಂ ನಡುಗುವ ಲತಾನುಂಟದೊಳಿರ್ (ಕಾದಂಬ. ೩೩೪).
[ಪಲ್ಲವ + ಭಂಗ]

ಪಲ್ಲವರಿ 'ಪಲ್ಲಮುಣ' ನೋ.

ಪಲ್ಲವಸತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಚಿಗುರು, ರತ್ನ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ
ಅಲಂಕರಿಸಿದ ಭಿತ್ತಿ.-ಕೊಡೆ: ಪಲ್ಲವಸತ್ತಿಗೆ ಸಂಕಂ ಝಲ್ಲಕ
ಜಯಮಂಗಳಂಗಳಂ ಚೋಳಮಹೀಪಲ್ಲಭನತ್ತಡೆ (ಎಕ. VI, ೨೧೬-೧೦;
1037); ವಾರುಪನ ಬೆನ್ನೆವಾಯ್ತು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೈದಿವಿಗಳೆ ಕಲ್ಲೆಯ್ಯ
ಪಲ್ಲವಸತ್ತಿಗೆ ಮೇಲ್ಮನೆಗೆ (ಸಂಬರ. ೧೦-೪೯); ಸುತ್ತ ಮೆದಿದವು
ಮೇಲೆ ಪಲ್ಲವಸತ್ತಿಗೆಯ ಸಾಲಾಗಳು ಬಿರುದಿನ ಕತ್ತರಿಯ ಹೀಲಿಗಳ
ಝಲ್ಲರಿ ಮುಸುಕಿದವು ಗಜನ (ಕುಮ್ಭ. ೩-೬). ೨. (?)
ಕೆಲಬರ್ ಪಲ್ಲವಸತ್ತಿಗೆಗಳಂತೆ ಪೊಳೆನ ಪಲ್ಲವಸತ್ತಿಗೆಗಳನತ್ತಿಯಾಂ
(ಲೀಲಾವ. ೧೧-೫೪ ಪ). [ಪಲ್ಲವ + ಸತ್ತಿಗೆ]

ಪಲ್ಲವಹಸ್ತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯಹಸ್ತ
ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಎತ್ತಿದ ಬಾಹುಗಳೆಂ ಮಿಗೆ ಬತ್ತಿರಪ ಪತಾಕಹಸ್ತಮವು
ವ್ಯಾವಹಂಚೆತ್ತಂ ಪಸರಿಸಿ ಮಿಗೆ ಪರವೃತ್ತಂ ಸ್ವಸ್ತಿಕಮವಾಗೆ ಪಲ್ಲವ
ಹಸ್ತಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೫೬). [ಪಲ್ಲವ + ಹಸ್ತ]

ಪಲ್ಲವಾಚಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪಲ್ಲವಾಚಾರಿ ಲಿಕಂ
(ಎಕ. II, ೨೧-೫; ಸು. 700). [ಪಲ್ಲವ + ಆಚಾರಿ]

ಪಲ್ಲವಾಯುಧ (ನಾ). ಚಿಗುರನ್ನು ಆಯುಧವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು;
ಮನ್ಮಥ: ಪಲ್ಲವಾಯುಧನು ಥೇ ಥೇ ನಾನು ನೆನಮದು ಹೊಲ್ಲ
ವೆಂದೊಳಗೆ ಹೇಸಿದನು (ಭರಣ. ೫೧-೧೧೪). [ಪಲ್ಲವ + ಆಯುಧ]

ಪಲ್ಲವಿ, ಪಲ್ಲ, ಪಲ್ಲವ (ನಾ). ೧. [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡಿನ ಅರಂಭ
ದಲ್ಲಿದ್ದು ನುಡಿದೊಂದು ಸಲ ಪುನರಾವರ್ತನೆಗೊಳ್ಳುವ ಭಾಗ:
ಲಿಂಗತ್ರಯ ವಚನತ್ರಯ . . . ಸಂಗೀತದೊಂದೊಂದನೆ ಹಿಂಗದೆ
ನಿಡಿದೊರೆವುದೆಲ್ಲ ಪಲ್ಲವಿ ಪದದೊಳ್ (ಕವಿ. ೩-೩೩); ಗಾನಸೌಧದ
ಕಳಶವೇ ಪಲ್ಲವಿ . . . ಗಾಯಕನ ವಿಶಾಲಮನೋಧರ್ಮದ ಅಳಕೆ
ಗೋಲು ಪಲ್ಲವಿ (ಸಂಗೀತಂ. ೯೧); ಈ ರೀತಿಯ ಸಮಯಸ್ಪೃಹ
ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಐದು ಅಂಗಗಳಿವೆ. ಆಲಾಪನೆ, ತಾನ, ಪಲ್ಲವಿ, ಇರವಲ್ ಮತ್ತು
ಸ್ವರ (ಸಂಗೀತ. ೧). ೨. (ಆಲಂ) ಪುನಃ ಪುನಃ ಹೇಳುವ ಮಾತು;
ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯ ಹೇಳಿಕೆ: ಐದು ನೀನು ಮುಂದೆನು ಎನುವ
ಪಲ್ಲವಿಯನು (ಇಂಜಾನ. ೧೪೩-೯೬); ಮಹಳೆಹೊಕ್ಕ ಪಥಗಳನ್ನು
ಎಂಬುದು ಅವರ ಉಪದೇಶದ ಪಲ್ಲವಿ (ಭಾರತ. ೩೩೩); ನಾನು ಅವನ
ಸಂಗ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ಅವಳ ಪಲ್ಲವಿಯಾಯಿತು (ಅಶ್ವ. ೬೨). ಪಲ್ಲವಿ: ೧. ಒಂದು ಹಿಗ್ಗಿನ ಪಲ್ಲ, ಹಲವು ಸುಡಿಯಲಿ ಹರಿಯ
ಆಟ ಪಾಟಿದ ಹಾಡು ಕಳಸವಿಟ್ಟಂತೆ! (ಉಯ್ಯಾಲ. ೪೨-೬). ಸುತ್ತಲಿನ
ನಾಲ್ವರು ಹುಡುಗರು ಪಲ್ಲಾ ಅನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಅನಂತ. ೬೨). ಪಲ್ಲವಿ:
೧. ಪದವಿಡುವದೊಳ್ ಪಲ್ಲವದೊಳ್ ಪದವೊಳುಭಯಗುಣ ಸಮ
ನಾಗಲ್ ಪಲ್ಲವಿತ ಕೀರ್ತಿಯಾದಪುದು (ಭಂದೋಬ. ೧-೪೬ ಅಡಿಪದ್ಯ).
[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಪಲ್ಲವಿ. / ಸಂ. ಪಲ್ಲವಿ = ರಾಗಾಂಗರಾಗ]

ಪಲ್ಲವಿಕ (ನಾ). ೧. ವಿಟ. ೨. ಮಿಾನು. ೧, ೨: ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ . . . ಗಾಣಕಗೀತರಾಜಿಯಂತೆ ಪಲ್ಲವಿಕಸಂತಾಸಕ್ರೀಡಾ ಪ್ರಪಂಚಯಂ . . . ಚತುರ್ಮುಖನಂತೆ ಸರಸ್ವತೀಪತಿಯುಮೆನಿಸಿದುದು (ಜಗದಿ. ೧-೪೪ ದ). 'ಪಲ್ಲವಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪಲ್ಲವಿಕೆ (ನಾ). ಹರಡಿರುವುದು; ಜನಸಮೂಹ: ಸಕ್ರಮದ ಸಾಳಿಯ ಪಲ್ಲವಿಕೆ ಪರನಡೆದುದಮಳಪ್ರಣವನುಯವಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭-೩೫). [ಪಲ್ಲವಿಸು+ಇಕೆ]

ಪಲ್ಲವಿಕ (ಗು). ೧. ಚಿಗುರಿದ; ಕುಡಿಯೊಡೆದ: ಪಲ್ಲವಿಕ ಮುಳುಕುವಿಸ್ತಾರಿತ ರವನ್ಯಾಶೋಕಮಹೀರುಹಮುಂ (ಅದಿಪ. ೧೦-೪೧); ಚಿತ್ರ ಪಲ್ಲವಿತಾನುರಾಗಂಚಿತ್ತ ಕನ್ನದ ಬೊಮ್ಮಿದೇವನುದಾತ್ತಭಕ್ತಿಸ್ಥಿತಿ ಯೊಡೆದಿನ ಪರಯ್ಯಳಿರುತಿರ್ (ಬಸವ. ೩೧-೩೧); ಪಲ್ಲವಿಕ ನವಚೂತ ತರು ಬೇಸಗೆಯ ರುಳಕೆ ನಿಲ್ಲದನವಳಿದು ಜೋಲ್ವಂತೆ (ಚಿದ್ರಿ. ೨೧-೩೬). (ನಾ). ೨. ಚಿಗುರಿದುದು; ಕುಡಿಯೊಡೆದುದು: ಅನುರಕ್ತಾಶೋಕಪಲ್ಲರಿ ಪಲ್ಲವಿಕಮಾಗಿಯುಂ . . . ವಸಂತ ಸಮಯದೊಳ (ಮಲ್ಲಿ. ೫-೨). [ಸಂ.]

ಪಲ್ಲವಿಸು, ಪಲ್ಲಯಿಸು, ಪಲ್ಲೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಿಗುರು; ಕುಡಿಯಿಡು: ನೆಲೆಮಾಡಂಗಳನೆಣೆದ ನೀಲೆಯರಲಕ್ಕ ಕರಾಗರಂಜಿತ ಪದಪಲ್ಲವಂಗಳನನವಳಮೆಲ್ಲಂ ಪಲ್ಲವಿಸಿದಂತೆಯುಂ (ಶಾಂಭು. ೪೭೪); ನವಸಹಕಾರದಂಕುರದಿನಕುರಿನಿತ್ತು ಪೊದೆಯು ನೀಳ್ವ ಪಲ್ಲವತೆಯಿಂದ ಪಲ್ಲವಿಸು . . . ಮನೋಜಮನೋರಥದ್ರಮಂ (ಅಜಿಪ. ೬-೧೧); ರತಿಯ ರಾವಣ್ಯರಸಪ್ರವಾಹದಂ ಪಲ್ಲವಿಸದ ಚೂತವನಮಿಲ್ಲ (ಪರಾಮಾ. ೧-೧೦೬ ವ); ತಳಕ್ಕೆ ನೀರನೊಡೆದರೆ ಮೇಲೆ ಪಲ್ಲವಿಸುತ್ತ ನೋಡಾ (ಬಸವ. ೪೨೦). ೨. ಚಿಗುರಿಸು; ಚಿಗುರನ್ನು ಹೊಮ್ಮಿಸು: ಅಶೋಕೆಯನೊಡೆದು ಪಲ್ಲವಿಸೆಂಬ ಹಾದರಿಯ ನೆಲೆಗೆ ದರಿದ್ರಂಗಳಂ ಹೊಡೆಯೆಂಬ ಕೆಲಸದ ನೆವದಂ . . . ಕೆಳದಿಯರೆಲ್ಲರಂ ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕಳುಹಿ (ಸಂಜಿ. ೧೪-೩೪). ೩. ಹರಡಿಕೊಳ್ಳು; ವಿಸ್ತರಿಸು; ಹಬ್ಬಿ ಕೊಳ್ಳು: ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಪಡುಪರುತನ ಪಲ್ಲವಿಸಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೪-೧೦); ಶಿವಭಕ್ತಿ ಚಿತ್ರದೊಳು ನಳನಳಿಸಿ ಸಂತಸದೆ ಹರನೊಲವು ಕರಣದೊಳ್ ಪಲ್ಲವಿಸಿ (ಮೊಳಿ. ೬೪-೨೨); ಅರುಣಾಧರಕಾಂತಿಯ ಮಿಗೆ ಪಸರಿಸಿ ಹಿಂದು ಪಲ್ಲವಿಸದಂತೆಸಿದುದು ಪರಮಜಳಂಜಲಗಳ ರುಚಿ (ಪ್ರಭು. ೪-೧೬); ಪುಲ್ಲರನ ಮಾರ್ಗಲ ವನದೊಳು ಪೊಕ್ಕು ಚೆಲ್ಲವರಿದು ಪೀಡಿಸಲು ಪಲ್ಲವಿಸಲು (ಮೋಹ. ೬-೧೦). ೪. ಹೆಬ್ಬಿಸು; ಹೆರಡು: ಪ್ರಿದಿಭಕ್ತಿಯನೆಲ್ಲೆಡೆಯೊಳುಂ ವಸುಮತಿಗೆ ನೆಣೆ ಪಲ್ಲವಿಸಿ ಬಾ ಹೋಗು (ಬಸವ. ೩೬-೫೫). ೫. ಅಗಲ ಮಾಡು; ಅರಳಿಸು: ತಂದು ಸುರಪನ ಭತ್ತವನು ನಲವಿಂದ ಪಲ್ಲವಿಸಿದರು (ಸಂಭವ. ೨೦-೧೩೬).

೬. ಅರಳು; ವಿಕಾಸವಾಗು: ಪಾರಿಜಾತಾವಳಿ ನೋಲ್ವವರ್ಗ ಕರಂ ಮಗುಯ್ದು ಪಲ್ಲವಿಸಿದುವೆನಿಸಿದುವು ತಳದ ವೆಳ್ಳುಂ ಕೆಂಪುಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೦-೨೪); ಪುಷ್ಪ ಪಲ್ಲವಿಸಿದೆ ಹೊಕ್ಕುಳಲಿ (ಪುರಂದ. ೨-೬೬-೨). ೭. ಕಾತರಿಸು; ಸಂಭ್ರಮಿಸು: ನಿನ್ನ ಜವ್ವನಕೊಬ್ಬಿನಲಿ ಮುಣಿದು ಪಲ್ಲವಿ [ಪಾಶಾಂ. ತಲ್ಲಣಿಸಿ ನೀ ಕಾಮಿಸಿದೊಡೆ (ಪ್ರಭು. ೬-೧೮). ೮. ನಿಮಿರು: ಹರ್ಷಪ್ರಸರದಲಿ ರೋಮಾಳ ಪಲ್ಲವಿಸಿದುದು (ಸಂಭವ. ೩೨-೨೪). ೯. ಮೂಡು; ಮೊಳೆ: ಭೃತರಾಷ್ಟ್ರಂಗೆ ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೆ ನೆನಪಾಯ್ತು ಧಿಕಶೋಕೋದ್ರೇಕ ಪಲ್ಲವಿಸೆ . . . ತನ್ನೊಳು ಹಿರಿದು ಚಿಂತಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೫೪); ಮುನ್ನಿನ ಅಭುತವಳಿದುದು: ಪೌರುಷತೆ ಮಾನ ಪಲ್ಲವಿಸಿತಬಲಾಸಹಜಲಜ್ಜಿ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೫೮-೧೬೦೫). ೧೦. ಕೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಕಟ್ಟು: ಕರಪಲ್ಲವದಿ ನೇವರಿಸು

ಕುಳುಕು ಕೊರಳನಾರೈದು ಬಲ್ಲಿದನು ಫಲುಗುಣನು ತಿರುವನು ಪಲ್ಲವಿ ಸಿದನು (ಸಂಭವ. ೨೦-೪೧). **ಪಲ್ಲಯಿಸು:** ೧. ಕಲ್ಲ ದಿಕ್ಕಿ ನೀರ ನೆಚ್ಚಿದಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲಯಿ[ಪಾಶಾಂ. ವಿ]ಸುವದೇ (ಮದೇವ. ೨೬೪-೧೭). **ಪಲ್ಲೈಸು:** ೧. ಲತೆ ಪಲ್ಲೈಸುವ ಬಗೆ ಮಾಡೊ ಪ್ರೀತಿಯಲಿ (ಮೋಹ. ೩-೫); ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಯು ಮೇಯ್ದೊತ್ತೋ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕಡಲೆಯ ಗಿಡಗಳು ಪಲ್ಲೈಸುತ್ತಿದ್ದವು (ಜಗದಿ. ೧೩೫). ೩. ಆ ಕೆಂಡಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿರೂಪದ ಉರಿ ಪಲ್ಲೈಸುವಂತೆ (ಅಪರೀ. ೬೨); ಅಧಿಕ ಕ್ರೋಧಶಿಖೆ ಪಲ್ಲೈಸಿತಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೫೫); ಚಿಂತಾರಾಶಿಯಂ ಗಾಂಧಾರಿಯರ್ಪ ಸಮಯದಿ ಕುಂತಿಗಾ ಶತ್ಕಂಗಳದೊಳ ಸುತನಾದ ವಾತ್ಸ ಪಲ್ಲೈಸಲದ ಕೇಳಿ ಬಲಿಯದ ಮುನ್ನ ಸೈರಿಸದ ಗರ್ಭಮಂ ಪೊಸದಳಾಗ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೧-೨೫-೩೬). ೧೦. ಐಂಚೆಗಳ ಹಮ್ಮಿದರಾನೆ ಯಲಿ ಸತ್ತಿ ಗೆಗಳನು ಪಲ್ಲೈಸಿದರು ಮೇಲೆಸೆವ ಕಳಶದಲಿ (ಸಳ. ೯-೫೬); ಮಲ್ಲಿಗೆ ಜಾಣ ಸಂಪಗೆಯರಳ್ಳ ಮೂಲೆ ಪಲ್ಲರಿತಾಗಿಯಿರುಗಳ ಪಲ್ಲೈಸಿದ ಜಡಮುಡುಗೊಳಗೆ ಬಹುಕೋಲ್ಪಾಸದೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಸ. ೨೧-೧೪). ೧೧. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ವೃದ್ಧಿಸು: ಪೂಜೆಗೈವಾ ರಭಸ ಪಲ್ಲೈಸಿತೇವೇಳ್ವನು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೪-೬-೩೪). [ಪಲ್ಲವೈಸು+ಇಯ]

ಪಲ್ಲಹರಕಿ (ನಾ). (?): ಕಳಂಗೆಜ್ಜೆಗಳಯ್ಯ ಪಲ್ಲಹರಕಿ ಪರಕಿಯ ಮಗಳ ಕಳಂಗೆಜ್ಜೆ (ಎಕ. XI, ಪಾಮ. ೧೭-೪; ೩೩೯). [?]

ಪಲ್ಲಳಿ (ನಾ). ನೊರೆ; ಬುರುಗು: ತುರಗಜಯಂ ತರಂಗತತಿ ಬೆಳ್ಳೊಡೆ ಪಲ್ಲಳಿಗಳ ಗಣಾಳಿ ಭೀಕರಮಕರವ್ರಜಂ (ಪ್ರಪಂ. ೨೪-೩೮೫).

ಪಲ್ಲಾಟು (ಕ್ರಿ). ಹಲ್ಲು ಒಣಗಿಹೋಗು, —ನಿರ್ದ್ರವವಾಗು: ಎತ್ತ ಕಯ್ಯಾದಿದುಮಾಗಳ ಕಾಲುಡಿದುಂ ಬಬಲ್ವ ಪಲ್ಲಾಟು ಪೊಡಪು ಗೆಟ್ಟುಸಿರಲಪ್ಪೊಡಮಾಟದೆ ಪೋದೊಡೆ (ಪಂಸಭಾ. ೩-೫೮).

[ಪರ್ಲ+ಅಟು]

ಪಲ್ಲಿ, ಹಲ್ಲಿ (ನಾ). (ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ) ಸರಟದ ಜಾತಿಯ ಕೀಟಾಹಾರಿ; ಗೌಳಿ: ಕೆಲಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯೊಡೆದ ಪಲ್ಲಿಯ ತತ್ತಿಯೊಳಗಿರ್ ಮುಟಾ ಕೆಲದೊಳಿರ್ ಮುಕ್ಕಮಂ ಹಿಡುಕೊಳ್ಳುಬಂ ಕಂಡು (ಜಾವಂ. ೬೧); ಪಲ್ಲಿ ಪಾವು ಪವರಣೆ ನವಿಲಾಪೋಡೆಂದಿವು ಕಪ್ಪಂ ಮನೆ ಮಾಡುವ ನೆಲನನಗುಟೆ ಕಾಣೊಡೆ (ಲೋಕೋಶ. ೩-೧೫); ಪಲ್ಲಿಯಂತೆ ಕೇರಂ ಪತ್ತು ತುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೧-೧೬೦); ಶೋಭಾತು ವಾಯಸನೆಡೆಗೆ . . . ದೂಟಾತು ಬಲದ ಭಾಗದೆ ಪಲ್ಲಿ (ಮೋಹ. ೬-೨೫). ಹಲ್ಲಿ: "ಮುಸಲೀ, ಗೃಹಗೋಧಿಕಾ—ಈ ಪಲ್ಲಿ" (ಪಾಟಾ. ೧೧೩); ಹಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ತಾ ಕಾಲನ ನುಂಗಿತು (ಪುರಂದ. ೩-೪೩-೨). IP ಈ ಅರ್ಥದ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಾಯಶಃ ದ್ರಾವಿಡಭಾಷೆಯಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರ ಬಹುದು. [ದೇ||. ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ಪಲ್ಲಿ; ತೆಲು. ಪಲ್ಲಿ, ಪಲ್ಲಿಯ, ಪಲ್ಲಿ, ಬಲ್ಲಿ/ಸಂ. ಪಲ್ಲಿ, ಪಲ್ಲಿ]

ಪಲ್ಲಿ (ನಾ). ೧. ಊರು; ಗ್ರಾಮ: ತೆಲುಗು ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡ ನುಡಿಯಲ್ಲಿ 'ಪಲ್ಲಿ' ಎಂದರೆ 'ಹಳ್ಳಿ'—ಗ್ರಾಮ (ಪರಸ. ೧೨೦). ೨. ಮನೆ; ನಿವಾಸ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ದಾವಣಗೆಟ್ಟದ ಕುದುರೆ ಗುತ್ತಮನುಪ್ಪ ಜೇವಣಿಯನಿಕ್ಕಿ ಬಳಕೆ ಒಪದ ಹುಲ್ಲ ಪಲ್ಲಿಯ ಹಾಕಿಸುವ ರಾಯರಾವುತರೊಪ್ಪಿದರಲ್ಲಿ (ಪ್ರೀಪಾ. ೧೩-೧೦೪); ಪಲ್ಲಿಯ ಹುಲ್ಲೊಳದಿ ಭೀತಗೊಂಡಾಗ . . . ಪಲ್ಲ ಕಿರಿದೇನೆಂಬೆ (ಕಂಸ. ೧೫-೪೪).

[ಸಂ. ಪಲ್ಲಿ]

ಪಲ್ಲಿಲಿ, ಹಲ್ಲಿಲಿ (ನಾ). ೧. ಹಲ್ಲು ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಬೊಟ್ಟುಬಾಯಿ ಯಾಗಿರುವುದು. ೨. ಸೂರ್ಯ: "ನಿಸವಗೆಯ ತಾಪರೆಗೆಯು . . . ದಿಸುಗದಿರ ಪಲ್ಲಿಲಿ ಜವನ ತಂದೆ ಜಗುನೆಯ್ಯನೆನಲ್ವ ಸೂರ್ಯ

ನಾಸುಂ* (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೫). (ಗು). ೩. ಹಲ್ಲು ಇಲ್ಲದ, —ಉದುರಿ
ಹೋದ: 'ಪಲ್ಲಿವಾಯ್' ಪರಾ. ಹಲ್ಲಿ: ೩. 'ಹಲ್ಲಿ
ಬಾಯಿ' ಪರಾ. [ಪಲ್ + -ಇ೦೩]

ಪಲ್ಲಿಬಾಯಿ 'ಪಲ್ಲಿವಾಯ್' ನೋ.

ಪಲ್ಲಿವಾಯ್, ಪಲ್ಲಿಬಾಯಿ, ಹಲ್ಲಿಬಾಯಿ (ನಾ). ಹಲ್ಲು
ಇಲ್ಲದ ಬಾಯಿ; ಬೊಚ್ಚು ಬಾಯಿ: ಪೊಂಗಳಂ ಸುಂಞಡಮೂರಿ
ಸೈಂಸುಮರಾತನ ಪಲ್ಲಿವಾಯ್ ನಾತಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೦);
ಸೋಗಯಸುಗುಮೆ ಪಲ್ಲಿವಾಯಿಗಿಲಿಗಂಧಂ ಸಮಂತು ಕೂರಿರಿ
ಳುಡುಗೋಲಾ* (ಕಾಮ್ಯಪ. ೨೫೬). ಪಲ್ಲಿಬಾಯಿ: ಕಬ್ಬನ್ನು
ಹಗಿಯಲು ಪಲ್ಲಿಬಾಯವನಗಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಕಬ್ಬು ರಸಹೀನವಾಗುವುದೇ
(ಕಾಲಾಡ. ೧೧ ಅಭಿಪ್ರಾಯ). ಹಲ್ಲಿಬಾಯಿ: ನೋಡಲೂ: ಬತ್ತಿದ
ಹಲ್ಲಿಬಾಯಿ, ತೆರೆ ಸುಕ್ಕಿದ ನೋಗದಾ ಬಡತಾಯಿ! (ಕೋಗಿಲೆ.
೭೮-೧೬). [ಪಲ್ಲಿ + ಬಾಯ್]

ಪಲ್ಲಿನಾಯ (ನಾ). ಹಲ್ಲು ಉದುರಿ ಹೋದವನು; ಬೊಚ್ಚು;
ಬೋಡ: "ಪಲ್ಲಿನಾಯನೆಂಬ ನುಡಿ ಬೋಡನೋಳ" (ಕರ್ಣಾಸಿ. ೨೬).

[ಪಲ್ಲಿನಾಯ್ + -ಅ]

ಪಲ್ಲಿಕಳುಸ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿ ನುಡಿಯುವುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಹೇಳುವ
ಶಕುನ: ಪಲ್ಲಿಕಳುಸನ ಕೇಳು ರಾಯ (ಕರಣೀ. ೪೨೩). 'ಹಲ್ಲಿಕಳುಸ'
ಪರಾ. [ಪಲ್ಲಿ + ಕಳುಸ]

ಪಲ್ಲಿಸರ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿಯ ಹಾಗೆ ಲೋಚಗುಟ್ಟುವಿಕೆ: ಸಖಿಯಂ
ಸಂಕೇತಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಪಲ್ಲಿಸರಂದೋಚುಂತೆ ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ನಡೆದೊಯ್ದು
ದೂಕಿ ಚಾತುರ್ಯದಿಂದ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೪೪). [ಪಲ್ಲಿ + ಸರ]

ಪಲ್ಲಿಸು (ಕ್ರ). ಕಚ್ಚು; ಕಡಿ: ಇಲ್ಲ ದೇವರು ನೀವು ಕೊಂಡಡೆಯು
ಭಾಗ ಮೆಲ್ಲಕಲ್ಲುಕಳಿಗಳೂ ಪಲ್ಲಿಸಿಯೆಂದುವು ನಮ್ಮ ಚೆಂದುಟಿಯ
ನೆಂದುಲ್ಲಾ ಸದಿಂದ ನುಡಿದಳು (ಭರಣಿ. ೧೧-೬೬). [ಪಲ್ + -ಇಸು]

ಪಲ್ಲಗಿರಿ 'ಪಲ್ಲಿರಿ' ನೋ.

ಪಲ್ಲದಿನು 'ಪಲ್ಲಿನ್' ನೋ.

ಪಲ್ಲಮೋರೆ 'ಪಲ್ಲೋರೆ' ನೋ.

ಪಲ್ಲಿ_೧ 'ಪಲ್ಲಿ_೧' ನೋ.

ಪಲ್ಲಿ_೨, ಹಲ್ಲಿ_೨ (ನಾ). ೧. ತಕ್ಕಡಿಯ ಪದಡಿ, —ತಟ್ಟಿ: ಪುರ
ದೊಳಗುಳ್ಳ ದಿಂಡುಗಳ ವಸ್ತ್ರಚಯಂಗಳನೊಟ್ಟಿ ನಿಟ್ಟಿಸಲ್ ಧರಣಿಯಂತೆ
ಪಲ್ಲಿ ದಿಡದಿಡ್ಡದಚ್ಚರಿವಟ್ಟು . . . ನವರತ್ನ ವಿಭೂಷಣಾಳಿಯಂ ಹರುಷ
ದಿನಕ್ಕೆ ನೋಡಲದು ಮುನ್ನಿನ ಮಾಳ್ಕೆಯೊಳವರ್ವದದ್ದುತಂ (ಕ್ರಿ.ಪದಿ.
೮-೬೧). ಹಲ್ಲಿ_೨: ೧. ತಂದಿಕ್ಕಿದಂ ತ್ರಾಸಿನೋಳಗೆ ಕೌಪಂ ನಗುತೆ
ಇಕ್ಕೆ ನೆಲಸಂ ಹತ್ತಿ ತೊಂದೆಸೆಯ ಹಲ್ಲಿಯದು ಮಿಕ್ಕು ನೆಗೆಯತ್ತು ತಾರಾ
ಪಥೆ ಮತ್ತೊಂದು (ಅನೀರ. ೬೬. ೮೬-೧೩). ೨. ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ
ಬಿಲ್ಲೆ; ತೆಳುವಾದ ಪಟ್ಟಿಕೆ: ಮುತ್ತು ತೀರ್ದ ಪಳಕಿನ ದೊಡ್ಡ
ಭರಣಿಯಂತೊಬ್ಬ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಾ ಬಾಯ್ ಮುಟ್ಟುರಿಸಿದ್ ಕರ್ಪುರದ
ಹಲ್ಲಿಯಂತೆಸೆಯ ಶಶಿ ಬಿಲ್ವಾಯ್ತು ಚಂದ್ರಾತಪಂ (ಚು.ಪ. ೮-೨೩);
ಮಿಸಿರನ್ನಿ ನೀರ ಕೆಳಗೆ ಬೀಚುಕಲ್ಲಿನ ಹಲ್ಲಿಗಳು ಅಮಗಳಂತೆ ದಿದ್ದಿರುವುದು
ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ಸ್ವಪ್ನಪೂ. ೧೩). ೩. (ತರಕಾರಿ, ಹಣ್ಣು ಮುಂತಾ
ದುವುಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿ) ಚೆಕ್ಕಿದಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಬಿಲ್ಲೆ: ಉತ್ತರಿಸಿ
ಕುಂಬಳದ ಕಾಯ ಮೇಲಣ ಹಸುರ ಕೆತ್ತಿ ಹಲ್ಲಿಯ ಮಾಡಿ ಕುಯಿದು
(ಸೂಪಾ. ೫-೩೨). ೪. ಅಟಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಕಲ್ಲು, ಓಡು
ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಹಲವೆ; ಚಾವು: ಗಗನವನಿತೆಯಚ್ಚಾಡಲ್ವೆ
ಪಸರಿಸಿದ ನಕ್ಷತ್ರಗವದಿಕೆಯೊಳುಹಿಟ್ಟಿದೊಂದು ಬೆಳ್ಳಿಯ ಹಲ್ಲಿಯ

[ಪಾಪಾಂ. ರಣಕದ ಹಲಗೆಯೊ] . . . ಎನಿಸಿತ್ತು ಶಶಿಬಿಂಬವು (ಪದ್ಯಾ.
೩-೮೩); ಗಡುಗು ಹಿಡಿದವನೆ ಸದುಗುಡಂ ಸೆಂಡು ಜಗಿಹಲ್ಲೆ ಬೊಹರಿ
ಗಳಾಟದಲ್ಲಿ ಮನಗೊಂಡಾದಿ . . . ಕೆಟ್ಟುಹೋದೆಯಲ್ಲ. (ಸಮ್ಯಕ್
೧೦-೮); ಕೆಲರು ಸೂರ್ಯನ ಸೇವೆ ಹಲ್ಲಿಯಂ ಮಾಡುರು
(ವೀಶ್ಯಪ. ೩-೪-೧೧). ೫. (ಸಣ್ಣ ಕರುಗಳಿಗೆ ತಿನ್ನಿಸುವುದ
ಕ್ಕಾಗಿ) ಅಂಗೈದಪ್ಪವಾಗಿ ಅಂಗೈಯಷ್ಟೇ ಅಗಲವಾಗಿ
ಮಾಡುವ ಕೈರೊಟ್ಟು: ಬೋನಮನೋಡೆದು ಹಲ್ಲಿಯ ಮಾಡುವ
ಪಟ್ಟಿಯಂ ಪಟಾಡು ಚಂಡಂ ಮಾಡುವ ಕಟ್ಟಿಗ್ಗರಂತೆ ಶಾಶ್ವತಮಲ್ಲದ
ಶರೀರಮಂ ಕಿಡಿದು ರತ್ನತ್ರಯಂಗಳಂ ಕಿಡಿಸುವುದು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲ
(ಧರ್ಮಾರಮ್ಯ. ೮-೧೬೨). ೬. (ಕುದುರೆ, ಎತ್ತು ಮುಂತಾದ
ಪ್ರಾಣಿಗಳ) ಗೊರಸಿಗೆ ಬಡಿಸುವ ಲಾಳ: ಕುದುರೆಹಲ್ಲೆಗಳೆಂದ
ಪ್ರಥಮೆಯ ಮಾಡಿಸ್ತಿ ಈಗ (ಶೂದಾ. ೬). ೭. ರತ್ನ, ವಜ್ರ ಮೊದ
ಲಾದುವುಗಳ ಹರಳು: ಮೂಗುಬಟ್ಟಿನಲ್ಲಿದ್ದ ವಜ್ರದ ಹಲ್ಲಿಯನ್ನೆರೆದು
ಕುಡಿದುಕಿಡುವನೆಂದು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿಕೊಂಡಳು (ಕಥಾ. ೧೮೨). ೮.
ಮಗುಚುಗೈಯ ತುದಿ: (೧). ೯. ಹೇನುಗೂಡು, —
ಹುಟ್ಟು: ಹೇನ ಹಲ್ಲಿಗೆ ಕಲ್ಲು ಒಗೆದಾಗ ಅವು ಹೇಗೊಡುತ್ತ ಸಿಕ್ಕುತ್ತ
ಹಾರಾಡುವಂತೆ . . . ಹಳ್ಳಿಗರು ಹೊರಟುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಣ್ಣಮ.
೧೦೪). 'ಹಳ್ಳಿ' ಪರಾ. [ಹೇ. ೩ ಹಳು. ಪಲ್ಲಿ]

ಪಲ್ಲಿಣ 'ಪಲ್ಲಿಣ' ನೋ.

ಪಲ್ಲಿರು (ನಾ). ನೆಗ್ಗಿಲುಗಿಡ: "ಪಲಂಕಪಾ, ಇಕ್ಷುಗಂಧಾ . . .
ವನಶ್ಯಂಗಾಟಿ:—೨ ಪಲ್ಲಿರುಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು, ನೆಗ್ಗಿಲು ಹೆಸರುಗಳು"
(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೩೪). [←ತೆಲು. ಪಲ್ಲಿರು]

ಪಲ್ಲಿಸು 'ಪಲ್ಲಿವಿಸು' ನೋ.

ಪಲ್ಲಿತ್ತು_೧ (ಕ್ರ). ೧. ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಡಿ: ಚಿತ್ರಭವಂ ಬಿಲ್ಲಂ ಗೊಲೆ
ಗೆತ್ತಿದನಿಸಲೆಂದು ದಿರಿಯಯಂ ದಿರಿಯಗೆ ಪಲ್ಲಿತ್ತುವ ತೆಹದಿಂ ಬಿಲ್ಲನೆ
ಯೊತ್ತುವ ಮಾಧವಿಯ ನನೆಯ ಮೊನೆಯಂಬುಗಳೆಂ (ಮುಲ್ಲ. ೫-೮).
೨. [ಕಾಮಶಾ] ದಂತಕ್ಷತವನ್ನು ಮಾಡು: ಉಯ್ಯಲಾಡುವಲ್ಲಿ
ಪೂಜನಾಟ ಕದಲಿಸುವುದನು ಎಲೆಗಡಿನಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲಿತ್ತುವುದನು . . . ಕಲಿ
ಯುತ್ತಿರುವುದನು ಕಂಡನು (ಪದ್ಯಾ. ೪೮-೨೨). [ಪಲ್ + ಓತ್ತು]

ಪಲ್ಲಿತ್ತು_೨, ಹಲ್ಲಿತ್ತು (ನಾ). ೧. [ಕಾಮಶಾ] ದಂತಕ್ಷತ:
ಕೆಂಪುಮೋರುವ ಹಾಗೆ ಕಡ್ಡು ತೆರೆ ಪ್ರವಾಳಮಣಿ ಹಾಗೆ ಅದು ಪಲ್ಲಿತ್ತಿನ
ಕುರುಡು ಮೇಲೆ ತೋರುವುದು (ಕಾಮಶಾ. ೨೨೪). ಹಲ್ಲಿತ್ತು:
೧. ಎರಡು ಹಲ್ಲಿತ್ತುಗಳ ನಡು ಕೆಂಪು ಅಗುವ ಹಾಗೆ ಹಲ್ಲುಗಳಂ
ಸಾಲು ತೆಗೆದು ಒಂದೊಂದು ಕ್ಷತದ ನಡುವೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕ್ಷತಮಂ
ಬೆರಸುವುದು (ಕಾಮಶಾ. ೨೨೪). ೨. ಹಲ್ಲು ಶೂಲೆ, —ನೋವು:
"ಹಲ್ಲಿತ್ತು = ಹಲ್ಲುಬೇನೆ" (ಜಾಣಕೋ. ೫೫). [ಪಲ್ + ಓತ್ತು]

ಪಲ್ವರಸೆ 'ಪಲ್ವರಸೆ' ನೋ.

ಪಲ್ವರಸೆ, ಪಲ್ವರಸೆ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿನ ಜೋಡಣೆ, —ವರಸೆ: ಪೆಂಪು
ದಳದ ಪಲ್ವರಸೆಯ ನೋಹನಾಕಾರಿ (ಮದಿಕ್ಕಾ. VI, ೧೬೨೬).
ಪಲ್ವರಸೆ: ಪಲ್ವರಸೆಯಂ ಕರ್ಣಾಂತಲೋಚನಂಗಳಂ (ಸಾಗಂಧಿ.
೮-೧೬); ಮೂವಿನ ಹುಪ್ಪ ಗೊಂಚಲುಗಳು ಪಲ್ವರಸೆ (ಸಾಗಂಧಿ.
೧೮೧-೬). [ಪಲ್ + ವರಸೆ]

ಪಲ್ವಲಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಸರೋವರ; ಕೊಳ: "ವೇಶಂಕ, ಪಲ್ವಲಂ,
ತಲ್ವಂ-ಈ ೩ ಕೊಳವೆ" (ಪದ್ಯಾಯು. ೧೧೧-೫೩); ಒಂದು ಪಲ್ವಲಿ
ಪ್ರಾಂತದೊಳ ಕಾಂತಾರಕಳಭಪ್ರಾಯಪೋತ್ತಿಸಂತಾನೊಳಗೆ . . .
ಸೋಗಿಯಿಸಿತ್ತುತ್ತೇಕರಂ ಸೋಕರಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೫೮); ಇಲ್ಲಿಯ

ಪಲ್ಲೋದಕಕೃಷ್ಣಕುಸುರೋದಕಮರ್ದನೆಯೇ (ಪದ್ಯಾ. ೧೩-೩೯);
ಜಕ್ಕಂದೊಳಲಿ ಪಲ್ಲುಮಂ ಕುದಕಂ ಕದಳಿಪನಮಂ ಪುಗುವಂತೆ ಪೊಕ್ಕು
(ಚಿವಂ. ೨೯-೧೦). [ಸಂ.]

ಪೆಲ್ವು 'ಪಲುಂಬು' ನೋ.

ಪೆಲ್ವೆಸಗೆಯ್ಯೆ (ನಾ). ರಶ್ಮೀಕೇಡಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ತುಟಿ ಮೊದ
ಲಾದುವನ್ನು ಕಚ್ಚುವಿಕೆ: ತುಡುಕಿ ತುಡುಂಬನೀಡಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ
ಯೆಂದಲರ್ವಾನೋಳ್ ಪಡ್ಲದಿ ಸುಕಿಲ್ಲ ಪಾಯ್ತಡಮ್ ಪೆಲ್ವೆಸೆ
[ಸ]ಗೆಯ್ಯೆಯ ಕೈಮೆಯಿಂದ ಸೈವದಿಸುತ (ಚಿವಂ. ೩-೨೫೪).

[ಪಲ್ + ಚಿಕ್ಕ + ಗೆಯ್ಯೆ (< ಕೈಮೈ)]

ಪೆಲ್ವುಲಿ, ಪಲುಸುಲಿ (ಕ್ರಿ). ಹಲ್ಲು ಶಿಕ್ಕು; ಹಲ್ಲುಜ್ಜು;
ಹಲ್ಲನ್ನು ಶುಭ್ರಗೊಳಿಸು: ತ್ಯಂಗಾರಂಗಿಯೊಡಂ ಪಲ್ಲುಲಿಪೊಡಮು
ಜ್ಜಿದಂ . . . ಕಾಣಲಿಯಲಾಗದು ವಧುವಂ (ಮದಕ. ೧೦-೫೦);
ಪಳಿಕೆನ ಭತ್ತಿಯನೊಲಿಂ ನಳಿನಾಕ್ಷರಿಯೊ ನೋಡಿ ಪಲ್ಲುಲಿಯಲ್
ನಿರ್ಮಲಮಾದೊಡಮಧರಜ್ಜುನಿಗಳ ಪೊಳೆವಿಂದರೂಪನಾಗಿ ಸುಲಿಯು
ತ್ತಿರ್ಪರ್ (ಬಾಧಪ. ೧-೧೪೨); ಪಲ್ಲುಲಿಯದಿಪ್ಪಂದೇಕಭುಕ್ತಂಗಳಂ
ಬೆರಗಿ ಮೂಳಸೇನೆಯೋಗಿ ತಪದೊಳ್ಳಾಮೇಧಕಂತೀರವಂ (ಕಾ. ೧,
೪೯-೨೨; 1425). ಪೆಲುಸುಲಿ: ಕುವೆಯನು ಪಲುಸುಲಿಯಲಿಕೆ
ಮಾಧವನು ಮುದುಪನನ್ನೆ ಕಳುಹಿದನು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೩೦-೪).

[ಪಲ್ + ಸುಲಿ]

ಪೆವ (ನಾ). ೧. ಧಾನ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ತೂರುವಿಕೆ, —
ಶುದ್ಧಿಮಾಡುವಿಕೆ: "ಪವನಂ ನಿಷ್ಪಾವಮಂತೆ ಪವಂ" (ಮಸ್ತಕೋ.
೧೧೪-೨೧); "ನಿಷ್ಪಾವ, ಪವನಂ, ಪವನ—೩ ಧಾನ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು
ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡುವಿಕೆ, ತೂರುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೬೪). ೨. ಕೆಸರು; ಕೊಚ್ಚೆ.
೩. ದನದ ಸಗಣೆ. [ಸಂ.]

ಪೆವದಿ (ನಾ). ನೆಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಸಿನ ನಡುವೆ ಹೊಕ್ಕುಗಳನ್ನು
ನೇಯುವಾಗ ಎರಡು ಬಾರಗಳ ನಡುವೆ ಲಾಳಿಗೆ ಸ್ಥಳ ಬರುವಂತೆ
ಮಾಡಲು, ನೆಯ್ಯೆಯವನು ಕಾಲಿನಿಂದ ಒತ್ತುವ ಮರದ ಕಾಲು
ಮಣೆ: ಕಾಲ ಪವದಿಗತ್ತಿ, ಕೋಲ ಕಂಬಿಗಳೆದು ನೂಲೆಳೆದು ಲಾಳಿ
ಶಿವಸೂತ್ರ ಪೋಣಿಸಲು ನೀಲಪಾದವ ಲಿಂಗುಟ್ಟಿ (ಕನ್ನಡಾ. ೧೯೬).

[← ಮರಾ. ಪಾವದಾ]

ಪೆವದಿಸು, ಪವಳಿಸು, ಪವ್ವಳಿಸು, (ಕ್ರಿ). ಮಲಗು; ಒರಗು:
ಗಂಗಾತರಂಗಧವಳಕೂಲಪ್ರಜ್ಞ ದಾಚ್ಚಾದಿಶಮ್ಭವತಲದೊಳ್ ಪವ
ದಿಸಿ (ಆದಿಪ. ೩-೨೧೪); ಇಂತಿದು ನೈವನಾರೋಗಿ ಪವಳದ ನೆಲೆ
ಯಿದು ಪವದಿಸಿದ್ ಹಂದನತಲ್ವಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೦೩); ದಳ್ಳಿಯು
ಮಂಚದೊಳ್ ಪವದಿಸಿದ್ವೆ (ಗುಳ. ೪-೬೬); ನಿರುತವನು ತಾವ್
ನುಡಿದು ಪವದಿಸಿ ಭರದಿ ನಿದ್ರೆಯೊಳರಲಿ ಕಾಗಲೆಯರುಳು ತೊಡಗಿತು
(ಸಂಭವ. ೨೩-೫೦); ಪವದಿಸು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನೀನು ಭವರೋಗವೈದ್ಯ
ಭಕ್ತರ ನಿಧಿಯೆ (ಪರಂ. ೩-೧೩೧ ಪಲ್ಲವ). ಪೆವಳಿಸು: ತೋಳಿನಲ್ಲಿ
ಬಿಗಿಟ್ಟ ಪವಳಿಪ್ರೀಲಕುಮಿ ಕೈಲೋಕ್ಕಮಾತೆ (ವಿನಾಶ. ೧೧-೩);
ಪಚ್ಚಿ ಕರ್ಪೂರದ ಪುದಿಯ ರಾಶಿಗಳೊಳ್ ಪವಳಿಸಿದು (ಸಂಗಂಧ. ೪೩೩-೬);
ಲವಲೇಶಮಾನುಮಿರದಿರೆ ಕಯ್ಯ ಜೀವನದಿ ಪವಳಿಸಿನೇ ಸರನು ?
(ಮಂಕುಳ. ೪೩೦). ಪೆವ್ವಳಿಸು: ವಿಶಾಖನದ ಮಧ್ಯದಲಿ ವಿಸು
ದಂತಿರುವಾಲದಲೆಯೊಳು ಶಿವನೊಸಿ ಪವ್ವಳಿಸಿ ಸುಳಿಯುವ ಬಿಸರುಪಾಕ್ಷ
(ಗಗನಾ. ೫-೨೧). 'ಉಪ್ಪವದಿಸು' ಪರಾ.

[ಪವದಿ (IP ← ಪಾ. ಪವದ್ಧಾ) + ಇಸ್ಯ./ತಿಲು. ಪವದಿಂಚು,
ಪವಂಚು, ಪವ್ವದಿಂಚು, ಪವ್ವಂಚು]

ಪೆವಡೆ 'ಪಾವುಡೆ' ನೋ.

ಪೆವಣ್, ಪವಣ, ಪವಣು, ಹವಣ, ಹವಣು (ನಾ).

೧. ಅಳತೆ; ಲೆಕ್ಕ; ಪ್ರಮಾಣ: "ಪವಣಂ ಪುಮಾಣಂ"
(ಕಳಸಾ. ೬೯-೫೩೩); ದಾಯಿಗರತ್ತಣನಪ್ಪಪಾಯಕೋಟಿಗೆ ಪವಣಿಲ್ಲ
(ಸಂಪಥಾ. ೩-೨೧); ಆತಂ ಮನಮೊಸೆದು ನೋಡುತಿರ್ಪುದನಾಗಳಣ
ಮಜಾದಿಲ್ಲ ಪೊಟ್ಟಿನ ಪವಣಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೦೦); ಉಂಡ ಮೇಲೆವಾಲ
ಪವಣಂ ಕೊಂಡು ಬಿಸುಟ್ಟೊಡಲ ಪವಣಿದು ಪವಣಂದಾರ್ಕಂಡು
ಮನಂಗೊಂಡು ಪವಣೊಂಡಲಿಪುವ ಇದರನಾದಿಕಾಲಸ್ಥಿತಿಯಿಂ
(ಸುಕುಮಾ. ೬-೪); ಪವಣಿಲ್ಲದ ಭವನಮಿತಿಗೆ ಪವಣಂ ಮಾಡುತ್ತೆ ಮುದ
ಯಿಪುದು ಸಮ್ಯಕ್ತಂ (ವರ್ಧಪ. ೧೧-೩೨). ೨. ಶಕ್ತಿ;
ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಯೋಗ್ಯತೆ: ಬಲದ ಪವಣನಿಶಿನಿಕೆಂದಾನಯಿಂ
(ಸಂಭವ. ೧೦-೫೯); ಇವನಿಂದಂ ಕಂಡಂ . . . ಲೋಕದ ಪವಣ
ನೆನುತ್ತುಂ ಯತೋಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮೇವರ್ಚ್ಚಿ (ಎಳ. VII, ೩೨೩. ೬೪-೪;
1112 ?); ಪವಣಂ ನೋಡದ ನಾಡೆಯಿಂ ಸೆಣಸಿ ಮುನ್ನೆ ಕೈಕೈಯಿಂ
ಪಕ್ಕಿ ನೋವನರ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸೀಯನಪ್ಪ ನುಡಿಯಂ ಕೇಳಾಗಳ್
(ಧರ್ಮನಾ. ೨-೨೯). ೩. ಕಟ್ಟಳೆ; ನಿಯಮ: ಯೋಗಿಯ
ವೋಲ್ ಪವಣಂ ಕಡೆಗಣಿಸದಿರ್ಕುಂ (ಚಿವಂ. ೩-೧೨). ೪. ಸಮಾನ;
ಸರಿಸಾಟಿ: ಅಜವಂಟಿಗಿನ್ನ ದಾನದಡೆಗೇ ಜಗದೊಪ್ಪವಣಿಲ್ಲದೇಂ ಕೃತಾ
ರ್ಥನೊ ನೊಕ್ಕುಂ (ಎಳ. VII, ೩೨೩. ೧೦-೪೩; 1085 ?); ನಿಮ್ಮ
ಪುರಾಣದ ಪುಸಿಯದಣ ಪ[ಪಾಣಂ. ಹ]ವಣಿ ಪೇಟಿಂ (ಧರ್ಮಪ.
೫-೧೪೪); ಮರುಳೆ ಕೇಳ್ ಪವಣಂಗೆ ಬಪ್ಪನೇಯಂಧಕಾಸುರಹರಂ
ಕಾಲಹರ ಕಾಮಹರನು (ಲಾಚಂ. ೧೫-೧೦). ೫. ಶಕ್ಯವಾದುದು;
ಸಾಧ್ಯವಾದುದು: ಸಜ್ಜನಿಕವಾದಿದ ಸನ್ನತರ್ಯಾಮುರ್ತಿಗಂ
ಬಗೆಯೆನಿ ಬಣ್ಣಪವಣಿ ಸಾಹಜೆ ಕೆಂಗನ ನಾಡಲಂಪಿನಂ (ಸಾಹಾ. IX-೩,
೨೦೬-೨೯; 1122); ಬಣ್ಣಸಲ್ ಪವಣಿ ರೂಪಂ ಭೂಪನರ್ಥಾಂಗಿಯಾ
(ಅನಂಥ. ೨-೧೬); ಆತನ ಬಲ್ಲಂ ಪೊಗಬೊಡೆನ್ನ ಪವಣಿಲ್ಲ
(ಕಟ್ಟಕಾ. ೧೬೯); ಎರಡನೆಯ ಮೃದ ಹಮ್ಮಾರನ ನುತಿಯನ್ನ ಶಿಥಿಲ
ಮತಿಗಂ ಪವಣಿ (ಹಮ್ಮಾರ. ೧-೨೪). ೬. ಕ್ರಮ; ರೀತಿ:
ಒಗಿದುರಿಲಿಂಗದೊಂದು ಪವಣಂ ಪರಿಭಾವಿಸಲ್ (ಸಮಸ. ೪-೩೫);
ಅವರವು ಸ್ವರ್ಗ ಗಿರ್ಗದ ಪದವಿಗಳ ಪ[ಪಾಣಂ. ಹ]ವಣಿ (ತಿರು. ದೇ.
೯-೧೩); ಪವಣಿಯೊ ಪುರುಳುನೊಪ್ಪಿರೆ (ಚಿವಂ. ೧-೨೨). ೭.
ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಾದುದು; ಹದವಾದುದು; ಒಪ್ಪವಾದುದು:
ಸಕ್ಕದಂಗಳ ಪವಣಂ ಪವಣಾಗಿರೆ ಮೆಲ್ಲುವೆತ್ತು ದಾಂಗುಡಿವಿಡುವಂತೆ
ನೀಳ್ಳು ನಲಿ ಪೇಟ್ಟಿದು ನೀತಿ ನಿರಂತರಕ್ರಮಂ (ಕವಿ. ೧-೧೪೯);
ಸ್ವುಟವಾದಂ ಪವಣಾಗಿ ಪಾತ್ಯಭಿಯಂ 'ಚೆಲ್ವಾಗಿ (ಆಧನೇ.
೧-೧೦). ೮. ಚಳಕ; ಕೌಶಲ; ನೈಪುಣ್ಯ: ಇಸುಪವರ್ಗಳ
ಕೈಯೊಳ್ ನಿಟ್ಟಸಬಾರದು ತುಡುವ ಬಿಡುವ ಪವಣಂತಾರ್ಗಂ (ಕಟ್ಟಕಾ.
೨೬೪). ಪವಣ: ಕ. ನಿಶ್ಚಿತಜ್ಞಾನ: "ನಿರದಜಾಕೆಯನಲ್
ಸಂದ ಪವಣವೆಂದಜಾಗಿ ಬುಧರ್" (ಭಾರತಿ. ೫೪); "ಪವಣ-ಪ್ರಮಾಣ—
ನಿಶ್ಚಿತಜ್ಞಾನ" (ಪದ್ಯಕೋ. ೨೫). ೧೦. ಕಾರಣ; ಹೇತು:
ತನಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನೋಪಮಾನ ಸಂಜನಿಸುವ ಭಾವನರ್ಥಾಪತ್ತಿ
ಭನಶಬ್ದವೆಂಬಿವು ತಾಪಾಣು ಪವಣಂಗೆನಿಸಪ್ಪನನು ಸಾಧಿಸುವಲ್ಲಿ
(ಪರಜೋ. ೩-೧೩-೨). ೧೧. ಹಂಚಿಕೆ; ಯೋಜನೆ; ಉಪಾಯ:
ಅವನು ಇದರ ಸಂಗತಿಯನ್ನೊ ನಿನ್ನ ಪವಣವನ್ನೊ ಹೇಳಿದನು (ಮಂಜು.
೫೬). ಪವಣು: ೧. ಕೆಳಗಣಂಟಳುಹ ತೊಡಗಿಯ ಜಲವು ತುಂಬಿ
ಹುದದಣ ಭಾತವು ತಿಳಿಯಲಿಪ್ಪತ್ತೆದುಕೋಟಿಯ ಪವಣ ಪಡೆದುದು

(ಕುಮಾರ. ೩-೨೩). ೫. ಇದರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನೇರೆಯಲಾಲಿಸಲೆನೆಗೆ
ನಿನಗೆ ಪವಣಿ (ಪದ್ಯಂ. ೧೧-೧೩೧); ನರರ ಪವಣಿ ಕೀರ್ತಿಪಡೆ ಬಸವರಸ
ನಿಮ್ಮಂ (೩.೫. ೧-೯); ಮಹತ್ವಮಂ ತಿಳಿಯರಣ ಹರಿ ಸುರಪರು
ನರದೇಹಿಯನ್ನ ಪವಣಿ (ಕೂಟ. ೯-೩೫). ೬. ಎಲ್ಲಾ ಜೀವ
ದೊಳಂ ದಯಮುಂಕುಡೆ ಸದ್ಗು ಮಗವೆಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪವಣಂ. . . ರಕ್ಷಿಸು
ತಿಪ್ಪಂ (ಗನ್ನ. ೩-೨೦೭). ೭. ಪವಣೆಂದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಪೊನ್ನಗಳ
ಲಧಿಕನುಜನಗಳನು ನೋಡುತ್ತರಿ. . . ಅನಿರಲದ ಸಂತಸದಲಿದರು
(ವಂಶಂ. ೫-೩-೨೪). ೮. ಸಂಧಿ; ಸಮಯ; ಅವಕಾಶ:
ದಿವದ ರಾತ್ರಿಯಯರರು ಜಾನದ ಪವಣನಲಿ ಹನ್ನಿಯ ನೆರವದು
(ಕಕ್ಕ. ೯-೫೧). ೯. ಸ್ಥಿತಿ; ಇರವು; ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣದೆ
ಯಕಟಿಕೆಯೋ ಗಡಾ ಸತ್ತನೆಂದಿ ಪವಣೆಂದಂ. . . ರಕ್ಷಿಪ್ಪದೆನ್ನಂ
(ರಕ್ತ. ೪೦). ಹವಣಿ: ೧. ಗುರುಗುಂಜಿಯ ಹವಣದ ಗುಳಿಗೆಯ
ಕಟ್ಟಿ (ಸಾತ್ಯ. ೩). ೨. ಆ ಮಹಾಬೇಳೆಗಳ ಕೆಂಗಳಲ್ಲಿ ಜಿಹ್ವೆಹಿಂಗದೆ
ನೋಡಿದರೆ ಎನ್ನಂಗದ ಹವಣ ಹೊಣಿಗೆ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದು (ಲಿಂಗಮ.
೧೯-೭೬). ೩. ಅವರಿಂದ ಹಲವರ ಹವಣಗಳಿಗೆ ಧಕ್ಕೆ ತಗಲ ಹತ್ತಿ
ಅವರ ಪಾದಮಿತ್ಯವನ್ನು ಅದಪ್ಪು ಹೆಚ್ಚುಹೆಚ್ಚು ಜನರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಲಾರಂಭ
ವಾಯಿತು (ಕಕ್ಕ. ೪೪). ಹವಣಿ: ೧. ಎಲವೊ ನಿನ್ನಯ ಬಾಯ
ಹವಣೆಗಳವಡದ ಬಲುದುತ್ತುನಂಗಿಗಳಲಿ ಧರಿಸಿದೆ (ತೊರಂ. ೩-೮-೬).
೨. ಉಳಿದವರ ಹವಣಾವುದೆಂದಾ ವಸಿಷ್ಠ ಮುನಿಕುಲಕಿಲಕೆನಲಬು
(ಹಚ. ೨-೨೦); ಸಾತ್ಯಕಿ ಹವಣನೆಯಾದ ಹೊಕ್ಕು ಸಿಕ್ಕಿದ
(ಕುಮಾರ. ೩-೬); ಮನನನು ತನ್ನ ಹವಣಿಗೆ ಮೀರಿದ್ದನ್ನು . . .
ಬಯಸಿ ದೈವದ ಕಾಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕುತ್ತಾನೆ (ಕಾಪ್ಯ. ೧). ೩. ಮನಮನ
ತಾರ್ಕನೆಯ ಕಂಡು ಅನುಭವಿಸಲು ನೆನಹೇ ಭವನಮದಲ್ಲದೆ ಅದು
ಹವಣಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದೇ ಎಲೆ ಅಪ್ಪ (ಮಹಾದೇ. ೩. ೪೪-೧೦೨). ೪.
ಕಸುಗಾಯ ಹಿಡುಕಿದೇನು ಹಣ್ಣಿಗೆ ಹವಣವುಡೇ (ದನ್ನ. ೪. ೪.
೫೪-೧೧೬). ೫. ಅದಲಿ ಮಹಿಮೆಯನ್ನೇಸುವಡೆ ಭವತಕಿಗೆ ಹವಣಲ್ಲಿ
(೩.೫. ೪-೫೧); ಭೀಷ್ಮನ ಬೆಗಡುಗೊಳಿಸಲು ಹರನ ಹವಣಲ್ಲಿ
(ಕುಮಾರ. ೩-೧೨); ಈತ ನಿಮ್ಮನು ನುತಿಸುವನೆಂದೆನುರಗೆರೆ
ನಾಣನು ನನ್ನ ಹವಣಿ (ಮೋಹ. ೨೫-೧೦); ಚಿದುರರ ತಲೆವನೆ
ತದ್ವವನೋಕ್ಷಸಂಪದನ ಬಣ್ಣ ಸಲೆನ್ನ ಹವಣಿ (ಭರಣ. ೧-೨೧). ೬. ಕೆಲವ
ಸಿದ್ಧ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಎನ್ನ ವಿಚಾರದ ಹವಣ ನೀನೇ ಬಲ್ಲೆ (ಸಿದ್ಧ. ೪. ೩.
೩೨೬-೧೦೫೪); ನೀವೆನ್ನ ಮನದ ಹವಣನಾರಯ್ಯಲೆಂದನುಗೆಯ್ದಿರಿ
(ಹಚ. ೪-೨೪); ಮಾತಿನ ಹವಣ ನೀ ಬಲ್ಲೆ ಹೇಳಿನ್ನೆಗೆ ಕರ್ತವ್ಯವನು
ಮಾಣಿ (ಕುಮಾರ. ೪-೨೪); ಇನ್ನೀ ಹವಣೆಂದವೆ ಬಳಿದೊಡೆ ನಿಮ
ಗೆನ್ನಾಣಿ (ಜಯಕಾ. ೫-೪). ೭. ಎನ್ನ ಕಣ್ಣು ಕೀ ಪಂಕರ ಹವಣು
(ಗಣೇಶ. ೩-೧೩೬). ೮. ಸವಿಗೂಟಕಡನ ಕಾಣದೆ ಕೊಂಡೆಯುವ
ಹವಣನೆಣಿಸಿ ಮುಟ್ಟುವಂದ (ಪ್ರೀತಾಲ. ೫-೬೨); ನಿಮಗೀ ಹವಣು
ತಿಳಿಯದು (ತೊರಂ. ೨-೧-೩೩). ೯. ಜಾನವರಡಲಿ ಹವಣನಲಿ ಹರಿ
ದಶ್ವತನುಜನೊಳಾಯ್ತು ಬಲಸಮರ (ತೊರಂ. ೩-೧೬-೧೫); ಹವಣ
ನಾರಯ್ಯ ಲಂಚಮಂ ಮೊದಲೆ ಕೊಂಡು (ಚಲ. ೩-೬). ೧೦. ಸಮಾನನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ;
ಸರಿಸಾಟಿಯಾದವನು: ಜಯಪ್ರಭನು
ನಿನ್ನವನ ಹವಣಿ (ಕುಮಾರ. ೧೦-೪೬). ೧೧. ತಕ್ಕಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ
ದಲ್ಲಿದ್ದವು; ಸಾಕಷ್ಟು: ಉಳಿದ ತೋಟದ ಗಿಡ್ಡೆಗಳನು ಹಂದಿಗೆ
ಹವಣು (ಹಚ. ೩-೬೪). ೧೨. ಪ್ರಯತ್ನ; ಉದ್ಯೋಗ: ದಿವಿಜರೆ
ಮಯ ಹಗೆಗಳವರಿಗೆ ಹನಿಸನೀ ಕ್ರತುಗಳಲಿ ಮಾಡುವ ಹವಣು ಸಾಕು
(ಉತ್ತ. ೩. ೨೬-೨೭).

ಪವಣಂ ಮಿಲು, ಹವಣು ಮಿರು = ಅತಿಶಯವಾಗು; ಮಿತಿ
ಮಿರು: ಸವಿನೂತನಮರ್ಧ ಪರಿಕಾಲ್ ಕಿವಿಯಾಯಿ ಪೊಕ್ಕು
ಮಿಕ್ಕು ಬಗೆಗಿಡು ಪೊಡೆಯಲ್ ಪವಣಂ ಮಿಲು ಪೊನ್ನಲ್ಲರಿದವನೀಂದ್ರ
ನೊಳುಡುಗಿತ್ತು ಸಂತಸಸಿಯಂ (ಚಲ. ೪-೪೪); ಈ ಹವಣಾಸವು ತನ್ನ
ಹವಣು ಮೀರದಂತೆ ಮಾತ್ರ ದಕ್ಷತೆ ಪಡಿಸಬೇಕು (ಕಕ್ಕ. ೧೦).
ಪವಣಾಡು, ಹವಣು ಮಾಡು = ೧. ಗಣಿಸು; ಲೆಕ್ಕಿಸು: ಆತಂ
ನಿನ್ನ ಮಾತನೆ ಪವಣಾಡಿ ಪೇಟ್ಟು ದಂ ಕೈಕೊಳ್ಳಂ (ಅದಿ. ೨-೪೩ ಪ).
೨. ಸರಿಯೆಂದು ತಿಳಿ; ಅನುಮೋದಿಸು: ನೆರೆದ ಜನಪದನಮದನೆ
ಪವಣಾಡೆ ಕೂಡೆ ದುರ್ಯೋಧನಂ ಮಸಗಿ ಚಕುರಂಗಸಾಧನಮಂ ಬೆಸನೆ
(ನೇಮಿ. ೯-೧೦೭ ಪ). ೩. ಉಪಾಯವನ್ನು ಹೊಡು: ಒಂದು
ಹವಣು ಮಾಡಿ ತೆಗೆದೆ ಬಲಿಯನ್ನು (ಸುಮಂ. ೩೫).

[<ಪ್ರಾ. ಪವಣ, ಪಮಾಣ./ಸಂ. ಪ್ರಮಾಣ]

ಪವಣಿ 'ಪವಣ' ನೋ.

ಪವಣಂಬಟ್ಟಿ (ನಾ). ಉಚಿತವಾದ ದಾರಿ; ಪುಜುಮಾರ್ಗ:
ಪವಣಂಬಟ್ಟಿ, ಮುಗುಳುಂಬುಗುಳು (ಕಬ್ಬಾ. ೩೫ ಪ್ರಯೋ).

[ಪವಣ + ಬಟ್ಟಿ]

ಪವಣಿ, ಹವಣರಿ, ಹವಣಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸತ್ತ್ವವನ್ನು
ತಿಳಿ; ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು; ಗುಪ್ತ ಪವಣಿಯಾದೆ
ಬೆಸಗೊಳೆ ನೆಣಸಿಂ (ಚಂದ್ರ. ೧-೫೬). ೨. ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿ;
ರೀತಿಯನ್ನು ಅರಿ: ಕಡುಕೆಂಪಿನ ಹಣ್ಣು ಮೇಲೆದೇಂ ಕಾಣಿಸದೊಡೊ
ಪ್ಪವರೆ ಬಲ್ಲವರ್ ಬಾಯ ನೀಂ ಮುಚ್ಚು ನಿಗಿಪ್ಪ ಹಳದಿಯ ಕಾಯ
ಹಣ್ಣಾದ ಬಳಿಕ ಪವಣಾದಿನ್ನು ಪಚ್ಚಿಯಾದು (ಚಲ. ೧೦-೪೭).
೩. ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಾಣು; ಸಂಧಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸು: ಪದ್ಮ
ನಾಭನ ಪದದೊಲೆಯಂ ಪಡೆದು ಪವಣಾತು ಪೆಣ್ಣಂ ಸಿದ್ಧಪೆನ್
(ಅದ್ಭು. ೧೦-೩). ೪. ಹದವನ್ನು ತಿಳಿ: ಪ[ಸಾಕಾಂ. ಹ]
ವಣಾಡುತ್ತರಂಗುಡುವ ಮೆಚ್ಚುವ ಮಾತಿನ ಗೊಟ್ಟಿ ಕೇಳ್ವ. . .
ಮನದಬ್ಬಿಯಂ ಬರೆವ ಚಿತ್ರಮವಳ್ಳಿ ವಿಷ್ಣುರೂಪಮಾದುವು (ವರ್ಧ. ೪-೪೫);
ಪವಣಾದಿಕ್ಕಿಯೋಗರಮಂ. . . ತುತ್ತುಗಳ ಸವಿದೇವಂತು
ಪೊಂಬೆಸಣ ಸೂಪವನೊಪ್ಪುವ ಮಾದುರಂಗಳಂ ಯುವತಿ ತೆರಳ್ಳಿ ಬಡ್ಡಿ ಸಿದಳ್
(ದಕ. ೧೩-೧೩೦); ಪವಣದನುಪಾಡಪ್ಪಿ ಮೊಗಗೊಡೆ ಪವಣಾಡು
ಜೊಂದಿಸುತೆ (ಸಾತ್ಯ. ೪-೧೦). ಹವಣಿ: ೧. ಮಸ್ತುಗಳೊಳಿ
ತಿರುವ ಸೆಳೆತಗಳ ಹವಣಿತು ಸೊಗಲೆ ನನಸಂಭೂತಗಳ ನಿಲಿಸುವಂವು
(ಮಲೆ. ೪೪-೫). ೩. ಬವರದಲಿ ಸಿಲುಕಿದವ ಹವಣಿದು ತೋಳ
. . . ಹೇಳ್ವ (ಕಲ. ೧೩-೬). ೪. ಕಾಯಕ್ಕೆ ಹವಣಿತು ಸಾಧನ
ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಸೋಪಾನಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿದನು
(ಪ್ರಮ. ೯). ಹವಣಿ: ೧. ಎದೆ ಮಾಡುವಬಲೆಯೊಂದು
ರಾಯ ತುತ್ತಿದುವನ್ನದೊಳಗೊಂದು ತುತ್ತ ತುಡುಕಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು
ಪೋಗಿ ಪೆಂಗಳಿಲ್ಲೆಯೆಡೆಮಾಡಿದರು ಹವಣಾಡು (ಭರಣ. ೪-೧೦೪).
೨. ವನಪಾಲನಾಗಲೆ ಹರುಷದಂ ಹಂದು ಹೋಗಿ ಹವಣಾಡು ಭೂತಕವತಿ
ಹಂಶ್ಯಂದ್ರರಾಯನಂ ಕಂಡು (ಹಚ. ೧೩-೧೩). [ಪವಣ + ಅಣ]

ಪವಣಿಕೆ, ಪೋಣಿಕೆ, ಪೋವಣಿಕೆ, ಹವಣಿಕೆ (ನಾ). ೧.
ಜೋಡಣೆ; ಹೊಂದಿಕೆ: ಸ್ಥಳುಗರಿ ಬಾಣದಲಿ ಹಂಗನ ಕವಲುಗಂ
ಬೋಳಿಯಲಿ ಕಣಲಿಗೆ ಪವಣಿಕೆಯ ವಿಶಿಖದಲಿ. . . ಎಚ್ಚಾದಿರು
ಬನಮಧ್ಯದಲಿ ಹಲಕಾಲ (ಅಂಬಾ. ೩೦-೬೧). ೨. ನೋಸ; ತಂತ್ರ;
ಕಸಟೆ: ಪವಣಿಕೆಯ ಭಿಕ್ಷುಕಂ ತಾಸಾಗಿ ಸೀತೆಯಂ ಕಡ್ಡಿಯನ್ನು
(ಪರ. ೨-೯). ಪೋಣಿಕೆ: ೩. ಪೋಣಿಸುವಿಕೆ: ನನ್ನ ಕವನ

ಕೋರಬಹುದು ಬಯಸಿ ಮಾತ ಪೋನೇ (ಗಂಗಾತ. ೬೮-೧೨);
 ಕನ್ನಡದ ಸತ್ಯವೂ ತಿರುಳೂ ಪೋನೇಯ ಕಣ್ಣು (ಕುಸುಮ. ೯೯).
 ೪. ಪೋನೇಸಿದುದು; ಸರಗೊಳಿಸಿದುದು; ಸೂತ್ರ-ಅವನೋಚನೇ,
 ಪೋನೇಯೋ (ಕಾಶ್ಯ. ೨೮೬). ಪೋನೇಕೆ: ೧. ಕೋರದ
 ಕೋರ ಮುಕ್ತಿನ ಮೊತ್ತಂ ಪೋನೇಕೆನಡೆದುದೆಂದಿನಮಾ ಪರವನಕೆ
 ಯರದೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿದರೋ (ಅನಂಪು. ೬-೫೪). ಹವನೇಕೆ:
 ೫. ಹಂಚಿಕೆ; ಯೋಜನೆ: ಬುದ್ಧಿಯುಂಗಳೆ ನಲಿ ಸೌಕುಮಾರ್ಯವು
 ಕಂದಿ ನಿಲಲು ಬಾಳುವ ಹವನೇಯು ವಿಫಲವಹುದು (ಪಯಣ. ೫೮-೧೪);
 ತಪ್ಪು ಹೊಂಸಬಹುದೆಂದು ಸುಲಾಸನ ಹವನೇಕೆ (ದೊಲತ. ೪೧);
 ಜೀಮ್ನ ದಂಪತಿಗಳೂ ಸ್ವಾಮಿವಾಸರೋಡನೆ ನಿಲ್ಲುವ ಹವನೇಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ
 (ಸಮಜೀ. ೩೦ ೫೦೪). ೬. ಹಿಡಿತ; ಹತೋಟಿ: ಮನೆಯಲ್ಲಿ
 ಮನವ ಕೊಲ್ಲಬಿಗಿತ್ತಿ ತನ್ನ ಜೋಕೆಯ ತೂಕದಲ್ಲಿ ಕೂಗಾಡುವಳು.
 ಮೈಯ ಹವನೇಕೆ ಮಿಗಿಲು (ಉದ್ಯೋ. ೩-೧೦). ೭. ಸಿದ್ಧತೆ;
 ತಯಾರಿ: ಸ್ವಲ್ಪ ಸುತ್ರೆದಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ನೇಸರ ಸಡು
 ನೆತ್ತಿಗೆ ಬರುವ ಹವನೇಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ (ನೀರಕ್ಷ. ೧೪೯); ಜಗತ್ತಿನ ಇನ್ನೊಂದು
 ಭಾಗವಾದ ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬದುಕು ಸಾಗಿಸುವ ಹವನೇಕೆಯಾಗಿತ್ತು
 (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೨೬). [ಪವನಾ + -ಇಕೆ]

ಪವನೇಗ (ನಾ). ಚೆಲ್ಲರೆ ವ್ಯಾಪಾರಿ (?): ನೀರಿಯಂ ಕೊಂಡು
 ಮೂವನ ಪವನೇಗರೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಬರಿಸಕ್ಕೆ ಹಾಗವೊಂದು (ಕಾ. ೧೭
 ೨೧೨೯; ೧೧೪೭). [ಪವನಾ ? + -ಇಕೆ]

ಪವನೇಗಿ, ಪೋನೇಗಿ, ಪೋಹನೇಗಿ, ಪೋಣಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಕೂಡಿಕೆ;
 ಹೊಂದಾಣಿಕೆ: ಅವಳರಗಿಯೊಳು ನುಡಿದಾಡಲಾ ಮಾತ ಪವನೇಗಿ
 ಮಾಡಿಕೊಂಡೊಂದು ಕವಿತೆ ಮಾಡಿದರಿವರನ್ನಿಪುಣಿಯೆರೆಂದು (ಧರಣ.
 ೬-೬೮); ಯುವತಿಯುಂಗಿ ಗರ್ಭಜಡ್ಡಂ ಪವನೇಗಿಯೊಳೊಪ್ಪಿದುದು
 ಸೌಖ್ಯದಿ (ಶಂಕರ. ೧೬-೨೫). ೨. ರಚನೆ; ಬಂಧ; ನಿರ್ಮಾಣ:
 ಇವಳು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರನಾಟಕಗಳ ಪವನೇಗಿಯರದ ಬಲ್ಲವಳು (ಪದಿಬ.
 ೧-೨೫). ೩. ಪೋನೇಸುವಿಕೆ; ಸರಗೊಳಿಸುವಿಕೆ: ಮನ
 ಉಳ್ಳನ್ನಕ್ಕೆ ಪವನೇಗಿಯ ಹಂಗು ಬಿಡದು (ಮದನ. ೨೬೧-೬).
 ೪. ಪೋನೇಸಿದುದು; ಸರ; ಸೂತ್ರ: ಉರಿಯ ಮನೆಯ
 ಪವನೇಗಿಯು ಮಾಡುವುದ ಕಂಡೆನಯ್ಯ. (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೫ ೧೬೮-೯೯೧);
 ಒರೆ ತೂಕ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಸರಿಯರೊಪ್ಪಬಿಟ್ಟುರುತರದ ಪವನೇಗಿಯು ಮಾಡಿ
 ಕಂಡೊಳು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುತು ಪರಣರು (ಗುರುಮೋ. ೨-೧೫೧).
ಪೋನೇಗಿ: ೪. "ಸೂತ್ರಂ, ಸೂತ್ರತಂ, ಸೂತ್ರಣಂ, ಸೂತ್ರಣೇಯಂ-
 ಈ ೪ ಪೋನೇಗಿ" (ಕಾಶ್ಯ. ೨೮೬); ಸೂತ್ರವು ಅಡುವಂದದಿ ಹೊಸ
 ಮುತ್ತುಗಳ ಹೆಜ್ಜೆವಿಟ್ಟು ಪೋನೇಗಿಯು ತೆರದಿ (ನಂದಿರೀ. ೧-೨೬).
ಪೋಹನೇಗಿ: ೪. ಸೊಕ್ಕಾಸೆದಲೆಯು ಮನೆಯಂ ತಂದು . . . ಸರದ
 ನೇಣದ ಪೋಹನೇಗಿಯಂ ಹಸಮಾಡಿದ ಎಕ್ಕಾವಳಿಗಳನುರಾಗದಿಂ
 ತಂದು (ಸಮ್ಯಕ್. ೧೦-೬೪). **ಪೋಣಿಗೆ:** ೫. ಒಳ್ಳೆಯ ರೀತಿ;
 ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟು; ಓರಣ: ಅಚ್ಚು ದನು ಚರರನು ನೃಪತಿ ಗುಡಿಗಿರೆಯ ಪೋಣಿಗೆ
 ಯೊಳುರೆ ಕಟ್ಟಿ ಶುಭಕರ ಕಾಣಿಸಿಯೆ ಲಿಖಿತದಲಿ ತಳುವದೆ ಯಾಣವಾಹನ
 ವೇಗದಿಂದೈತಮದು ಪುರಿಗುತ (ಅಂಬಕಾ. ೪೮-೨೪). [**ಪವನೇಕೆ**]

ಪವನೇಸು, ಪೋನೇಸು, ಪೋಹನೇಸು, ಹವನೇಸು (ಕ್ರಿ).
 ೧. ಅಳತೆ ಮಾಡು; ತೂಗು: ಪವನೇಸುವನಾನಾ ವೈಶ್ಯಕುಲನ
 ಧನಸಂಕುಲಮಂ (ಕುಸುಮ. ೯-೪೪); ರೆಕ್ಕವಿಡಲ್ ತಟ್ಟಂ ನೆಡೆಯವು
 ಪವನೇಸರನೆ ಕಂಡರಾರೊ ಕಾಲದ ಪವನಂ [ಪಾಕಾಂ.ಕಡೆಯಂ]
 (ಸಂರಾಮ. ೧-೫೪); ಬಳ್ಳಿಯೊಳಕದುದಯ ಜಳಮುಳ್ಳನುಮನಾರೊ

ಪವನೇಸಲ್ ನೆಣೆವನ್ನಲ್ (ಎಕ. ೧೭, ೬೪೫-೪೪; ಸು. ೧೧೫); ಪವನೇಸು
 ವಾಙ್ಮುಂಡಲ ಸಮಾನದ ತೀವಿದೊಡಂ ತದಂಗನಾಪವಹಳುಚಾಗ್ಗಮಂ
 ಕುಸುಕುತಿದುಮ . . . ಸರೋತ್ತರಂ (ಕುಸುಮ. ೫-೫೬೪).
 ೨. ಲೆಕ್ಕ ಹಾಕು; ಎಣಿಸು: ಜವದಿಂದಾಗಸದೊಳ್ ಪಾಟುವ
 ಪಕ್ಕಿಯುಂಕುಂಕುಗಾಣಲಣಮೂಡದೆ ತೇಂಗುವುದು ಪತಾಕಾಗ್ರದೊಳನೆ
 ಪವನೇಸಲಾನಾಯನಕುಳಮಂ ತಪ್ಪಲಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೨೫);
 ಪವನೇಸುವದೊಡನುತ್ಪರ್ಣ ತಾಸ್ತ್ರಂಗಳಿಂ ತಮತಮಗೆ ಹೊಗಳುತ್ತೊಪ್ಪುವ
 ಪುರಾಣಂಗಳಿಂ (ವೀರರ. ಪ. ೪೮೨-೧). ೩. ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸಿಗು;
 ಎಣಿಕೆಗೆ ಒಳಪಡು: ಆ ಮುನೀಂದ್ರಂ ಬಂದೆನೆಬೊಂದಾನಂದಂ
 ಕೈಮಿಕ್ಕು ತನ್ನಗರೇಮಂದಿರವ್ಯಂದಂಗಳೊಳ್ ತಂದಿ ಪವನೇಸದೆ ಮರ್ತ್ಯ
 ಮೂರ್ತಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡು ಪೊಪ್ಪೊಡ್ಡುದುಂಬಂತೆ ಪುರಜನಂಗಳ್ . . .
 ಪೊಪ್ಪಮಟ್ಟು ಬಂದರ್ (ಪಾಧಪ. ೩-೧೬೪); ನವಿಲುಗಳ ನೆರಗನವ
 ಡಾತಕದ ಮನದೊಳುಳ್ಳವ ಹರುಸರಸವನಾ ಕಾದಂದಿನೀವನಿಕೆ
 ಯವರೋಕಿಸುತ್ತಮಾನಂದಾಶ್ರುವಾರಿ ಕಂದೆಹದೇನೆ ಮುಂಬಗಿಳು
 ಪವನೇಸದೆ ಸುಂಯ (ಸಾಕ್ಷಾ. ೨೬-೧೯). ೪. ಹೊಂದಿಸು;
 ಜೋಡಿಸು; ಕೂಡಿಸು: ಧನಧಾನ್ಯಕ್ಷೇತ್ರನಿವೇಶನಕುಪ್ಪಪ್ರಭೃತಿ
 ವಸ್ತುವಂ ಪವನೇಸಿಕೊಂಡು (ವರ್ಧಮಾ. ೬-೧೨); ಕೆಲವು ಹಿಂದುಹಿಂದು
 ಅಂಶಗಳನ್ನು ಪವನೇಸಿ ವಕ್ರವೇಷ ಕೊಡಿಸಿ "ಸರಕರೂಪ ಕೊಡಿಸಿ" ಎನ್ನು
 ತ್ತಾರಲ್ಲ (ಗಾಳಪ. ೧೪೪). ೫. ಮಣೆ, ಮುತ್ತು, ಹೂವು
 ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಸರಗಟ್ಟಲು ದಾರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸು, -
 ಅಳವಡಿಸು: ಅರಿಗಿನ ಮನೆಯ ಮಾಡಿ ಉರಿಯ ನೇಣ ಕಟ್ಟಿ ಹಿರಿಯ
 ರೆಲ್ಲರು ಪವನೇಸಲಾಯರು (ಮೋಹನ. ೧೭೪-೬೫೪); ವೆಜ್ಜೆ ವಿಲ್ಲದ
 ಮನೆಯ ದಾರವಿಲ್ಲದೆ ಪವನೇಸುವ . . . ನಿಮ್ಮ ಕರಣನ ಪರಿಯ ನೋಡಾ
 (ಅವಳಂ. ೧೪೦-೪೧೧); ಕುಶಲವಹ ದಾರದಿಂದ ಪವನೇಸಲೆಗಳೆಕಾದ
 ವಿಪ್ರತ್ತೊಂದಲ (ವೀಶ್ಯ. ೬-೭-೨೦); ಸೊಣಿಯಲ್ಲಿ ದಾರ ಪವನೇಸುವ
 ಹವನೇಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ (ದೇಶನ್ಯ. ೧೨). ೬. ಸಿದ್ಧ ಮಾಡು; ಅಣಿ
 ಗೊಳಿಸು: ಪವನೇಸಿ ಜನೇಂದ್ರಮತದಿಂ . . . ಸಹಸ್ರಯೋಜನದವ
 ಗಾಹದಿನೆಸೆವುದೀ ನಗಂ (ಪ್ರಪ್ಪ. ೧೦-೫೫); ಸಭಾಮಂದಿರವನಮರ
 ವರ್ಧಕಿಗಳೆಂದ್ರನ ನೇಮದಿಂದ ಪವನೇಸುತಿದೊರು (ಶ್ರೀರಾಮ. ೪೨-೬೯).
 ೭. ಓದಗಿಸು, ಪೂರೈಸು: ಪವನೇಸು ವಿಪ್ರಲಯಂ ಸ್ವಂಧವಂ
 ಜೀರಿಗಿಯನರೆದು ಕುಡಿ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೪-೧೨); ಭುವನಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ
 ಯನುತಂ ಪವನೇಸಿದಂ ಸೆಡಿಸ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶಂ (ದಶಾ. ೪-೮);
 ಪಲನಗಿಯೊಳು ಪವನೇಸಿಯವಳೆಚ್ಚಿಯ ಸಲಿಸಿ ಸಂಕಸಗೊಳಿಸುವುದು
 (ಪದಿಬ. ೪-೨೬). ೮. ಸಾಧಿಸು: ದೈರವ ಪವನೇಸಿ ಭಂಗಬಡುವನು
 (ಕರ್ಣಪ್ಪ. ೬-೯). **ಪೋನೇಸು:** ೪. ಶೋಷಿಸುವುದೆನೆ ಒಂದು
 ವಚನಸಂಕಲನ, ವಚನಗಳನ್ನು ಸಂಭಾಷಣೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪೋನೇಸಿರು
 ವುದು ಇದರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ (ಶೂನ್ಯ. ೨೫). ೫. ವಿರಳವಿಲ್ಲದ ಮನೆಯ
 ಪೋನೇಸಾಕಾಂ.ಪವನೇಸಿ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೪೫-೧೦೫); ಶಶಿಕರಣಮು
 ನಾಯ್ಕಾಯ್ತೊಳ್ಳೆಸೆಯಲ್ ಪೋನೇಸಿದ ತೊಡ ಮುಕ್ತಾಹಾರಂ (ದಶಕು.
 ೬-೪೦); ಹುಡುಗಿಯರಿಗಾಗಿ ಸೂಜಿಗೆ ದಾರ ಪೋನೇಸುವುದು, ನಿಂಬೆ
 ಹಣ್ಣಿನ ಒಟ್ಟಿ ಇವು ಸಡೆದವು (ಕಪಪ. ೪-೬೪). ೯. ದಾರವನ್ನು
 ಸೂಜಿಕಡೆ ನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸು: "ಕೋ-ಸೂತ್ರಪ್ರವೇಶೀ (ಪೋನೇಸು)"
 (ಕುಸುಮ). ೧೦. ಚುಚ್ಚು; ನೆಡು; ನಾಟಕೊಳ್ಳು; ಕಡುಗಾದ
 ತೂಲನೆದೆಯಲ್ಲಿ ಪೋನೇಸಲು ಬೆನ್ನೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಮೊನೆದೋಡು (ವೀಶ್ಯ. ೪-೧೯-೬೫). **ಪೋಹನೇಸು:** ೫. ಹಲವು ವಿತ್ತಮಂ . . . ಜಿನ
 ದತ್ತ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ ಗುಣಂಗಂಡರಂತವಕೆ ರತ್ನವನು ಪೋಹನೇಸುವಂತೆ

(ಸಮ್ಯಕ್, ೧೦-೨೨). ಹವಣಿಸು : ೧. ಸೇನನ ವೀರವ ಹವಣಿಸದೆ ಸಹಸ್ರಜಿಹ್ವೆಯುಳ್ಳಂ ನೆರೆಯಂ (ಎಳ. XI, ದಾಸನ. ೪-೪; ಸು. 1265); ಭುವನದೊಳು ತನಗಧಿಕಬಲದಲಿ ಹವಣಿಸಲಿಕೆತೆಯಿಲ್ಲ (ಸಂಭ. ೨೮-೨೧); ತನ್ನ ತುಳಭಾಗ್ಯವ ಹವಣಿಸುವರಾರು (ನಿಭಾಗ. ೫-೩-೩); ಶಿವಶಿವಾ ಶರಣನೇಳ್ಳಿಯ ಹವಣಿಸಲ್ಪಡೆ (ಶಂಕರ. ೧೫-೪೧). ೨. ಇವರು ಕೆಲಗಲೆ ಜೀಯ ಸೀತಾಯುವತಿಯರನನು ನರನೆ ನೀನೀ ಹವಣಿಸಲಿ ಹವಣಿಸುವ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಕಾಣನುರುಪಥವ (ತೊರರ. ೩-೧೯-೫); ಅವನೆಯು ವನಪ ವನವು ಬಳಸಿದುದಾ ದಿವಿಜಾಯ ಪುರವರವ ಹವಣಿಸಬಾರದನಂ ತಾನುಬಂಧಿಯೆಂಬವು ನನದ ಕಮಲಪಂಚಗಳು (ಪ್ರತಾಪ. ೪-೩೮). ೪. ಅವರ ಮನವನೊರೆದು ನೋಡುವನೆಂದು ಹವಣಿಸಿದನೊಂದು ವೇಷವ ತರಿದೊಳಂದು (ತುರು. ದೇ. ೧೦-೮); ಸಾಗರವನಾ ಮುನಿ ಹವಣಿಸಿದ ಜಲದಲಿ (ಕುಮಾರ. ೯-೧೨); ಇಂತೆಂದನಾ ಹನುಮಂತ ಹವಣಿಸಿದುಚಿತವಚನದಲಿ (ತೊರರ. ೫-೩-೩೫). ೩. ವಧಿಮುಖ ಮರನ ಹವಣಿಸಿ ಶಿರವ ಗಡಿಯೆಂದವುಳ್ಳನಿದರಿ ಬಿದ್ದ ವಧಿಮುಖನು (ಕಾಶಾ. ೩೨-೩೮). ೩. ಹವಣಿಸಿದನು ಭಳೆ ಬಿಸಿಲು ದಿವಿಜರ ಬಲಕೆ ಶ್ರೀರಾಮ (ಉತ್ತರ. ೩-೫೫); ಬಾಯಿಗೆ ಸದಿಯಾಗುವಂತೆ ಹಾಲು ಗಂಟೆಗಳನ್ನು ಹವಣಿಸಿ (ನಂಟರು. ೩೪). ೧೧. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ತೊಡಗು; ಧೂತರೂ ತರತರದ ಹಂಚಿಕೆಗಳಿಂದ ಜನರನ್ನು ಮೋಸಗೊಳಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹವಣಿಸುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯ. ೪-೧೯); ವಿಷ್ಣು ವರ್ಮನು . . . ವೈಜಯಂತೀ ರಾಜ್ಯಕ್ಕಧಿಕಾರಿಯಾಗಲು ಹವಣಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಕರ್ನಾಟ. ೧೨). ೧೨. ಮೊದಲುಮಾಡು; ಆರಂಭಿಸು; ಹವಣಿಸಿನ್ನೀ[ಪಾಪಾಂ. ಹವಣಿಸುಯೆನು] ತಪವನೀ ಮಿಥ್ಯಾಪದ ಕೊಲ್ಲದ ಮುನ್ನ ಸಂಕ್ಷೇಮವನು ಮಾಡು (ನಿಭಾಗ. ೪-೩-೪೩). ೧೩. ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು; ದಿವಸುಭಯದ್ವಿಯನೊಲವಿಂ ತನೆ ಜನಂಜ್ಞೆಯನೆ ಪಡೆಯಲೆಂದುಜಾಕೆ ಕಡೆಯಲ್ ಹವಣಿಸಿದ ವಿಷಮನನುಕರಿಸುವ ತೆಜದಿಂದುದಯಮುಳಿದು ತಲೆ ದುಡು ತಮವುಂ (೧೦೮. ೪-೩೪). ೧೪. ಸಿದ್ಧವಾಗು; ಅಡೆಯಾಗು; ಅತಿಂದ್ರಾಕಾರವದೇದಭವನ ಕಂಡು ರಕಿರಾಜ ಹವಣಿಸಿ ನಿಂದ (ಮೋಹ. ೩-೩೩). ೧೫. ಅಂಕೆಗೆ ತರು; ಅಧೀನಕ್ಕೊಳ ಪಡಿಸು; ನೆಲನನಳೆಂದೀ . . . ಜಲನಿಧಿಗಳೇ ಗಗನವೀ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಪ[ಪಾಪಾಂ. ಪ]ವಣಿಸಿದ ಬಿಲಿತದ ವಿಭುವಿಗೆ ದಟ್ಟಿ ಬಳುಕುನಡಿ ನೆಲ್ಲದೆ ಗಳೆಂದಿವು ತಿಳವವರ ಮನನಿಗೆ ಮಜೆ ತಾನಲ್ಲವೇ (ತೊರರ. ೧-೮-೩೩); ಹವಣಿಸಿ ಹಲವು ಕಟ್ಟುನನ ತಾಡಿತ ತನ್ನ ತವರವ ತಡಕೊಂಬುನಂದೆ (ಮೋಹ. ೪೧-೪೯). ೧೬. ವಿವರಿಸು; ತಿಳಿಸು; ಆ ಭಕ್ತನೊಳಗೆ ಜಂಗಮವದಗಿ ಆ ಜಂಗಮದೊಳಗೆ ಭಕ್ತನದಗಿ ಇದೇನೆಂದು ಹವಣಿಸುವ ನಯ್ಯ ಎರಡೊಂದಾದ ಭನನ (ಬಸವ. ೫೨೪); ಹವಣಿಸಲಾವನನು ನೆರೆಯವು ನಿರಂತರ ನಿಗಮಕೋಟಿಗಳು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೯೦-೨೩).

[ಪವಣ್ + ಇಸು]

ಪೆವಣು 'ಪವಣ್' ನೋ.

ಪೆವಣುದೋಟು 'ಪವಣ್ಣೋಟು' ನೋ.

ಪೆವಣ್ಣುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಸಿ ಕಟ್ಟು; ಹವಣಾಗಿ ಕಟ್ಟು : ಅಪರಾಂಭೀಧಿಕರಂಗಮಂಬ ತೊನಲೊಳ್ ತ್ರಿಂಶದ್ಭುಜವಾದಿಂದ ಪೆವಣ್ಣುಟ್ಟದ ದೋಟಿಯಂ ಕೊಳಿಸಿ (ಅನಂತ್. ೩-೩೩).

[ಪವಣ್ + ಕಟ್ಟು]

ಪೆವಣ್ಣುಟ, ಹವಣುಗಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅಳತೆ ಮೀರು; ಮಿತಿ ಮೀರು : ಕಣ್ಣುಡತೆಗಳೆಂದಾಕೆ ಪವಣ್ಣುಟಾಣಾ ಬಾಪ್ಪವಾರಿಯಂ ಸುರಿಯುತ್ತಂ (ಶಾಂಟ. ೫೧೮). ಹವಣುಗಳಿ : ಹವಣುಗಳೆದ ಪುರಂಗಕೋಟಿ

ಗಳಮಯವದಿನೊಯ್ಯಾರಿದಂ ತಳದುಳವು (ಕುಮಾರ. ೩-೨೯).

[ಪವಣ್ + ಕಟ್ಟು]

ಪೆವಣ್ಣೆಡು (ಕ್ರಿ). ಹವಣು ತಪ್ಪು; ಅಳತೆ ತಪ್ಪು : ಅನಯಂ ಪುಟ್ಟಿದೆಯುಂ ಪವಣ್ಣೆಡದೆಯುಂ ತಂತಮ್ಮ ತೇಜಪ್ರಭಾವನೆ ಮೆಯ್ಯೊಡದೆಯುಂ (ಪರ್ವ. ೩-೫೯).

[ಪವಣ್ + ಕೆಡು (< ಕೆಡು)]

ಪೆವಣ್ಣೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕ ಮಾಡು; ಎಣಿಸು; ಗುಣಿಸು ಸತ್ತು ಮಾಯ. ಲೋಧಿಗಳ ಪವಣ್ಣೊಳ್ ಮನುಜರಿಕಳನಾದೊಡಮೇಂ ಸಮರ್ಥನೇ (ಎಳ. VII, ೩೮೦. ೧೫೧-೩೫; 1047); ಉಂಡ ಮೊಲೆಬಾಲ ಪವಣಂ ಕೊಂಡು ಬಿಸುಟ್ಟುಡಲ ಪವಣಿದು ಪವಣಂದಾರ್ಕಂಡು ಮನಂಗೊಂಡು ಪವಣ್ಣೊಂಡುಬುವು ಜಡರನಾದಿಬಾಲಸ್ಥಿತಿಯಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೩-೮). [ಪವಣ್ + ಕೊಳ್]

ಪೆವಣ್ಣೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). - ಪವಣ್ಣೊಳ್ : ಕನಕನಂದಿನುನೀಂದ್ರನ ಹೃದ್ಯಮಪ್ಪ ವಿದ್ಯಾವಳಿಯಂ ಪವಣ್ಣೊಳೊಡಂಬುಜಸೊನುಗಳಂಬ ಮಾವಗಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೨೨); ಇಂತನಿಬರುಂ ಪೊಗಟ್ಟುದುಂ ರಾಯಂ ಮಗನ ಮೈಮೆಯಿಂದುರ್ಕುವ ಸಂತಸಮಂ ಮನದೊಳ್ ಪವಣ್ಣೊಳಿಸಿ ನುಡಿದಂ (ಚಕವಿ. ೫-೩೩). [ಪವಣ್ಣೊಳ್ + ಇಸು]

ಪೆವಣ್ಣುಡಿ (ನಾ). ಹವಣಾದ ಮಾತು; ಉಚಿತವಾದ ನುಡಿ : ಅಳದೊಡುರ್ಕದಂ ಕುಡುವನಂತೆ ಪವಣ್ಣುಡಿಯಿಂದೆ ಭನ್ಯರಂ ತಿಳುವ (ಅಶಕ. ೪೮-೧೦೩). [ಪವಣ್ + ನುಡಿ]

ಪೆವಣ್ಣೋಟು, ಪವಣುದೋಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಸಿಕ್ಕು; ಅಳವಿಗೆ ಬರು; ತನದಾಯುಷ್ಯದ ಕುಂದದಂದದ ಬಿಯಂಗಿಯುಂ ಪವಣ್ಣೋಟುದುದ್ದವದೇ ತೋಂತೆನೆಪ್ಪ ರೂಪಿನ ಮನಂಗೊಂಡಿರ್ಪ ಲಾವಣ್ಯದೊಪ್ಪುವ ನೇಪಥ್ಯದನುರ್ಕೆ ನಿಲ್ಲವನಿಮಿಷೇಂದ್ರಾದಿಗಳ್ಳಿಂದೊ ಡಾರ್ಗವು ನಿಲ್ಲುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩-೮). ಪೆವಣ್ಣುದೋಟು : ೨. ಉಚಿತವಾಗು; ಯೋಗ್ಯವೆನಿಸು; ಸಹಿಯನೇಗದ ನುಡಿಯ ಪವಣುದೋಟದ[ಪಾಪಾಂ. ಉವ] ನಡೆಯ . . . ಕುಲಯಂಬಳದ ಸೌಪ್ಪವವಳೆ ಕೊಂಕಡೆ (ಜನನ. ೩-೩೧). [ಪವಣ್ + ಕೋಟು]

ಪೆವಣ್ಣುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಸು; ಹೋಲಿಕೆ ಮಾಡು : ಪವಣ್ಣುಡಿ ಪೊಡೀತನನೀತನೆ ಪೊಲ್ಲನನ್ನರಾರ್ (ಪಂರಾಮ. ೧೧-೧೦೩).

[ಪವಣ್ಣುಡೆ + ಇಸು]

ಪೆವಣ್ಣುಡು (ಕ್ರಿ). ದೊಡ್ಡ ಆಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ; ಅತಿಶಯವಾಗು : ನುಣ್ಣುಬೀರೊಳಗದಿರ್ನುತ್ ಪವಣ್ಣುಡೆ ಕಟ್ಟಲಿಸಿ ಬೆಳೆದು ಬಳಸಿದೊಡದಂ ತಣ್ಣೆಳಗನೀಯ ಬೆಳಕಿಗಣ್ಣೆಳಗೊಳಪೊಕ್ಕು ಹವಳೆ ಕಳೆಯೆನಾಯ್ಕಾ (ಪಂರಾಮ. ೩-೧೦೫). [ಪವಣ್ + ಪಡು]

ಪೆವಣ್ಣುಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಳವಡು; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು : ಚಿನ್ನದ ಸನಂಗಮಪೂರ್ವದ ಮೊಚ್ಚಿಯಂ ಪವಣ್ಣುಡೆದ ಸುಪರ್ಣಪಾರವದ ಕುಪ್ಪಸನೊಪ್ಪ . . . ಸೂಳೆಯರೊಪ್ಪಿ ತೋಜಾದರ್ (ಪಂಪ. ೯-೧೦೩). ೨. ನಿಗದಿಯಾಗು : ಕಣ್ಣುಳಗುಂ ಲಲಿತಾಂಗದ ನುಣ್ಣುಳಗುಂ . . . ಪವಣ್ಣುಡೆಪೊಡತಕ್ಕಮಾದುದು (ಕುಮಾರ. ೩-೯೩).

[ಪವಣ್ + ಪಡೆ]

ಪೆವಣ್ಣುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಣಿಕೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸು; ನಿಗದಿ ಮಾಡು : ಭಗವದ ಲೆಕ್ಕಮಂ . . . ದೆಸೆಯಂತಮಂ ಪವಣ್ಣುಗಿಸಲೆಟ್ಟುಲಂಗಳ ಮದದ್ವಿಪವಾಹವರೊಳುಂಕರಾದಿಗಳ ಪವಣ್ಣುಳಂ ಪವಣಿಸಲ್ ಬಗಿದರ್ಪನೆ ಗಾಂಪನಾಗನೇ (ಪಂರಾಮ. ೧೩-೧೧).

[ಪವಣ್ + ಗುಣಿಸು (< ಪೊಗಿಸು)]

ಪವನ (ನಾ). ೧. (ಧಾನ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು) ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ತೂರುವಿಕೆ; ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡುವಿಕೆ: "ನಿಷ್ಪಾಪ, ಪವನಂ, ಪವನ—೩ ಧಾನ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡುವಿಕೆ, ತೂರುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಂತಿ. ೩೬೪). ೨. ಗಾಳಿ; ವಾಯು: "ಪವನಃ, ಶ್ವಸನಃ, ವಾಯುಃ . . . ಮಹಾಬಲಃ—೩ ಅಂ ಗಾಳಿಯ ಪವನ" (ಪಲಾಯು. ೧೪-೬೫); "ಎಲರಿನಲ್ ಪವನಂ" (ಪಪು. ೧೦). ೩. ಉಸಿರು; ಶ್ವಾಸ: ಕಲೀ ಕೆಳಗಾಗಿ ನಿಂದರತಾನ; ಹಿಂಗಟಿ ಮಣಿತಾನ; ಮುಂಗಟಿ ಮಣಿತಾನ; ಪವನ ಬರಿಸತಾನ (ಜಟ್ಟಪೂ. ೪೧). ೪. ಗಾಳಿಯ ಅಧಿದೇವತೆ; ವಾಯುದೇವತೆ: "ಪವನಾಸಂ . . . ಪವನಂ ಪ್ರಭಂಜನಂ . . . ಸಮಿರಣಂ ಪ್ರಪದಶ್ಚಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪-೪೪); ಪವನಂಗೆ ಪುಟ್ಟಿದಂ ರಾಘವನಣುಗಾಳ್ (ಗದಾಯು. ೩-೪೧); ಕೊಡೆಮೆ ಶಕ್ರನ ನಾಮಮಂ ಕುಡುಕೆ ನೀರೋಳ್ ಮುಟ್ಟುನೆಂ ವಹ್ನಿಯಂ . . . ಎಯುನೆಂ ಪವನನಂ (ಜಗದಿ. ೩-೨೧). [ಸಂ.]

ಪವನಗತಿ (ನಾ).—ಪವನಜವ: ಪವನಗತಿಪ್ರಯುಕ್ತಂಗಳ್ . . . ಸಭವಪೂರಿಸದಪ್ಪ ಮಿಗೆ ಪದಿನೆಯುಕೋಟಿ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳ್ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೪-೬೫). [ಪವನ+ಗತಿ]

ಪವನಜ (ನಾ). ೧. ವಾಯುಪುತ್ರ; ಹನುವಂತ; ಅಂಜನೇಯ: ಅದೇಗಡನಮೊ ಪವನಂಗೆ ಮಗಮಮುಂಬೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೬೩). ೨. ಭೀಮ: ಪವನಜನಂದೆ ಕೌರವಕುಲಂ ಪಡಲಿಟ್ಟುಪೊಲಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಾ. ೧೦-೬೩); ಪವನಜನಾಸ್ತಮುಲ್ಕಿದವನಾನನಮುಪ್ಪೊಡೆ ಮುಟ್ಟಿಮಿದುಳ್ ನೋಡುವುದೆ ಮದೀಯವಕ್ರಮನೆ (ಗದಾಯು. ೯-೩೩); ಒಗ್ಗರೆಗಳ ಸೌರಭಕೆ ತಿಳಿದುದು ನಿಪ್ಪ ಪವನಜನ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೨೩). ೩. ಅಗ್ನಿ: [ಸಂ.]

ಪವನಜವ (ನಾ). ಗಾಳಿಯ ವೇಗ; ವಾಯುವೇಗ: ಪವನಜವದೆ ಪವನಜ ಪಂದಂ (ಗದಾಯು. ೩-೨೪); ಪರಮಭಾಗವಂ . . . ಪವನಜವಾಸ್ತಪರಭದ್ರಿಯೊಂದಂ ಗೋಕುಲಮಂ (ಜಗದಿ. ೫-೬೩); ಪವನಜವಮಂ ಮುಂಬಿ ಪಾಣಿಗಳೋಟಿಂಗೊಂಡುವು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೦-೨). [ಪವನ+ಜವ]

ಪವನಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಇಂಗುಳ: "ಪವನಜೆಯಂಗುಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೩). [?]]

ಪವನತನಯ (ನಾ).—ಪವನಜ ೨: ಪವನತನಯನ ಮಿತ್ರಿಯ ರ್ಜಾಯಿ ಹವಣ ಕಂಡರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೨೫). [ಪವನ+ತನಯ]

ಪವನತ್ರಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಭೂಲೋಕವನ್ನು ಸುತ್ತಿರುವ ಭನೋದಧಿ, ಭನವಾತ ಮತ್ತು ತನುವಾತವೆಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಗಾಳಿಗಳು: ಭವನಂ ಪವನತ್ರಯಾವ್ಯತಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧-೫೬). [ಪವನ+ತ್ರಯ]

ಪವನದಿತ (ನಾ). ವಾಯುವಿನ ದಿಕ್ಕು; ವಾಯವ್ಯ: ಬಗ್ಗುಡದ ಪವನದಿತೆಯೊಳು (ಕಾ. V, ೨೬-೬೩; 1147). [ಪವನ+ದಿತ]

ಪವನನಂದನ (ನಾ). ೧. = ಪವನಜ ೧: ಮನದಿಂ ಬೇಗಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ . . . ಬನದೊಳಗೆ ಪವನನಂದನನಂದ್ರಗುಣನಿಸತೋಳಕಥಾತ್ರೀರುಹದಿಂ (ಪಮಜ. ೧೦೬ ಪ್ರಯೋ). ೨. = ಪವನಜ ೨: ಕುರುಳುಕನಂದನಂ ಪವನನಂದನಂಬ ಮದಾಂಧಗಂಧಸಿಂಧುರಮೆ ಕುಣುತ್ತ ಪಾಯೆ ಪಡಲಿಟ್ಟುಪೊಲಾದುದು (ಪಂಪಾ. ೧೩-೧೨); ಅಲಗಿನಲಿ ಮಡುಗದಲಿ ಕೊಯ್ದರು ಪವನನಂದನ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೫೦). [ಪವನ+ನಂದನ]

ಪವನನಿರೋಧ (ನಾ). ಉಸಿರನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿಯುವುದು; ಶ್ವಾಸಬಂಧನ: ಪವನನಿರೋಧಮಿಲ್ಲದ ಗೋಷ್ಠ ಪುಟಾದಿ ನಿರುತ್ತ

ಮಿಲ್ಲದ . . . ಸಾಪಮೋದತೃಪ್ತವಂಗೆ ಗಧೀರತಾಯುತಂ (ವರ್ಧಪ. ೧೬-೨೬). [ಪವನ+ನಿರೋಧ]

ಪವನನಿರ್ಭಾತ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಗಾಳಿ; ಬಿರುಗಾಳಿ: ಉಲ್ಕಾಪಾತ ಪವನನಿರ್ಭಾತಂ ಕೊಡಿದೊಡೊಂದಿ ಬಂದೊಡಂ ರೌದ್ರಪಂದತೂಕರ ಮುಹೂರ್ತಮಾಗಡೆ ಸಾಯ್ಸಂ (ಜಾತಕ. ೩-೯). [ಪವನ+ನಿರ್ಭಾತ]

ಪವನಪಥ (ನಾ). ವಾಯುವಾರ್ಗ; ಆಕಾಶ: ಪವನಪಥದಂತೆ ಮಂದಂ ಶ್ರವಣೋದಯಮಾಗೆ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧೩-೯೫); ಅಂತು ಪವನಪಥದಿಲ್ಲದೊ ಬಂದಾ ಮುನೀಶ್ವರರ ಪದಕುಶೇಶಯಂಗಳನಕೀವ್ಯ ದಿವ್ಯಾರ್ಜನಾಭಿಷಯದಿನರ್ಚಿಸಿ (ನೀಮಿಪು. ೪-೧೧೧ ವ); ಪವನಪಥಂ ಪ್ರಸನ್ನತರಮಾಯ್ತು (ಪಾಂಪೀಶ್ವ. ೪-೪೨). [ಪವನ+ಪಥ]

ಪವನಪುತ್ರ (ನಾ).—ಪವನಜ ೩: ನೀವೀ ಪವನಪುತ್ರನನುಸರ ದೊಳಂತಳಟಿ ಜಯಿಸುವಿರಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೧೩೨). [ಪವನ+ಪುತ್ರ]

ಪವನಭಕ್ಷಣ (ನಾ). ಗಾಳಿಯನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳುದು; ಹಾವು; ಸರ್ಪ: ಕಚ್ಚುವ ಮಹಾಪೃಥ್ವೀಶ್ವರಾಂಶದ ಪವನಭಕ್ಷಣರಾಣಿ (ಬಸವ. ೪೬-೩೦). [ಪವನ+ಭಕ್ಷಣ]

ಪವನಯೋಗ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಉಸಿರನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿಯುವುದು; ಶ್ವಾಸಬಂಧನ: ರುದ್ರ ಲೆಕ್ಕವ ಮುಟ್ಟಿದು ಜಪವ ನೆನಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಈಶ್ವರ ಪವನಯೋಗದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾದ (ಅವಶಂ. ೧೧೪-೫೧೪). [ಪವನ+ಯೋಗ]

ಪವನಯೋಗಿ (ನಾ). ಪವನಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡುವವನು,— ಸಾಧಿಸುವವನು: ಪವನಯೋಗಿಗಳ ಪ್ರಪಂಚಿಗಳೆಂದೆಂಬೆ ಲಯಯೋಗಿಗಳ ನಾಯಿಗಿಂತ ಕಡಿ ಎಂಬೆ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೧೧೫-೩೫೪). [ಪವನ+ಯೋಗಿ]

ಪವನವಾರ್ತ (ನಾ). ಗಾಳಿಸುದ್ದಿ; ವದಂತಿ: ಬಪ್ಪೊಸಗಿಯ ಪವನ ವಾರ್ತೆಯು ಸುಳಿಯಲಾಗಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗಂ (ಪರಶು. ೩೩-೧). [ಪವನ+ವಾರ್ತ]

ಪವನವೇಗ (ನಾ). ೧. ವಾಯುವೇಗ: ನಡೆದು ಪರಮಂಡಲದ ರಾಯರ ಜಡಿದು ಕಪ್ಪವ ತಪ್ಪ ಶಿವರ ಗಡಣವೆಸೆದು ಪವನವೇಗದ ರಾಯಭಾಂಗಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೪೩). ೨. ವಾಯುವೇಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ನಿಂ ಬೆಸಗಲಿಗಳ್ ಬರ್ಪರೊ ಮಾನಸವೇಗರ್ ಪವನವೇಗರುಳುಂ ಪಗಲುಂ (ಅವಶ. ೫-೬೬). [ಪವನ+ವೇಗ]

ಪವನಸಖ (ನಾ). ವಾಯುವಿನ ಮಿತ್ರ; ಅಗ್ನಿ: ಪವನಸಖ ನಿರ್ದೋಷಾದವಿದ ನವನೀಶಂ ಕರಗುವಂತೆ (ನನ್ನಜಾ. ೩-೨೨). [ಪವನ+ಸಖ]

ಪವನಸಾಧಕ (ನಾ).—ಪವನಯೋಗಿ: ಪವನಸಾಧಕರೆಲ್ಲರು ಕಳವಳು ಹೋದರು (ಚನ್ನವ. ೪. ೧೧೦-೨೪೪). [ಪವನ+ಸಾಧಕ]

ಪವನಸುತ (ನಾ). ೧. = ಪವನಜ ೧: ಪವನಸುತನೇ ನಡೆದು ಪವನಪಥಂ ನೆಣೆಯದೆಂದಿನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೩೩). ೨. = ಪವನಜ ೨: ಪವನಸುತಂಗೆ ಪಾಸಿಗೊಳೊರ್ವರುಮಿಲ್ಲ (ಪಂಪಾ. ೧೨-೧೨೧); ಪವನಸುತಂ ಗಡೆಗೊಳೆ ಗಾಂಧಿ ದಿಲ್ವೊಳೆ ಕೆಯ್ದು ಗೊಳ್ಳ ಮೂಳೊಳ್ಳದಿರ್ ಭವನದೊಳ್ಳಿ (ಗದಾಯು. ೩-೧೩); ಬಂದನೊಬ್ಬನು ಪವನಸುತನ ಪುಳಂದನು . . . ಜೀಯ ಚಿತ್ತವಿಸೆಂದು ದಿನ್ನಹ ಮಾಡಿದನು ಕಲಿಧೀಮಸೇನಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೧೫). [ಪವನ+ಸುತ]

ಪವನಪದಿ (ನಾ). ಗಾಳಿಯ ಹೊಡೆತ: ಪವನಜನ ಕೈಸನ್ನಿಗಳ ಘನಪವನಪದಿಯಲಿ ಲಹಂ ಮಸಗಿತು ಬಹಳ ಬಲಬಲಧಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೨೦). [ಪವನ+ಪದಿ]

ಪವನಹಸ್ತ (ನಾ). ಗಾಳಿಯನ್ನು ಬೀಸುವ ಕೈ.

ಪವನಹಸ್ತವೆವೆನು = ಕೈಯಿಂದ ಗಾಳಿ ಬೀಸು : ಪನ್ನೀನಲಿ ನೋಡೋಳದು ಪವನಹಸ್ತವೆ ಮಾಡಿ ಕಯ್ಯಾರಿ ಕಡ್ಡರದು ನೋಡೆ ಮಾತಾಡೆಂದು ಅಸುರಾರಿ ಗಲ್ಲವಿದಿದು . . . ಮುನ್ನಿಗದ (ಪ್ರೀತ್ಯಾ. ೩೪). [ಪವನ + ಹಸ್ತ]

ಪವನಾಧ್ಯ (ನಾ). ಗಗನ ; ಆಕಾಶ ; ಹರಿಯಿಲ್ಲದ ಪವನಾಧ್ಯಂ ಹರಿ ನೀರಿಲ್ಲದ ಗೋಳುಲಮುಳುಕು (ಜಗದಿ. ೩-೪೫) ; ಪವನಾಧ್ಯದೊಳ್ ಸುಲುಕ ಭಾನು ಕೃತಾನುನಿನಾಶೆಯಂ ಪಗರ್ ನಡೆಯದೊಡೆಂತು ನಿತ್ತರಿಪರೆಯನುತಾದುದು ಮಾತುಡಂಬರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬-೫೦). [ಪವನ + ಅಧ್ಯ]

ಪವನಾಶ (ನಾ). = ಪವನಾಶನ ೩ : 'ಪವನಾಶನಾಶ' ಪರಾ [ಸಂ.]

ಪವನಾಶನ (ನಾ). ೧. ಗಾಳಿಯೇ ಆಹಾರವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಅಪರಿಸಿದ ಕಲ್ಪತರುಣಾನದೊಳ್ ಪವನಾಶನಂ . . . ದೇವವಧೂ ಸನ್ನಿಪದೊಳೆ ಸಂಯಮಮೊಪ್ಪೆ . . . ತಪಮಿದ್ ಪರ್ (ಶಾಕುಂ. ೧೦೩-೧೩೫). ೨. ಗಾಳಿಯನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಸೇವಿಸುವಂಥದು : ಹರನ ಕೊಳಂಗಾಭರಣವಾದುರಗ ಪವನಾಶನವೆನಿಸುವಂತೆ (ಕುಮಾರ. ೩-೧೩೭). ೩. ಹಾವು ; ಸರ್ಪ : "ವಿಷಧರ, ದಂದರೂಕ, ಪವನಾಶನ . . . ಭುಜಂಗಮು—ಈ ಪಾವನ ಪೆರ್" (ಪರ್ವತ. ೧೦೫-೧೪). [ಪವನ + ಅಶನ]

ಪವನಾಶನಪತಿ (ನಾ). ಸರ್ಪಗಳ ಒಡೆಯ ; ಅಧಿಪತಿ : ಅವರ ಪ್ರಕಾಶದ ವಿವರವನುಪೊಳೆ ಭುವನವ ನೆಲೆ ತಳೆದಸೆವ ಪವನಾಶನ ಪತಿಗಲ್ಲದೊಡ ಕವಿನವಹಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಹುದೆ (ಪ್ರೀತ್ಯಾ. ೫-೫೫). [ಪವನಾಶನ + ಪತಿ]

ಪವನಾಶನಾಶ (ನಾ). ೧. ಹಾವನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಂಥದು ; ಗರುಡ : "ವಿವರಂಗಾಶ . . . ಪವನಾಶನಾಶ . . . ಕಶ್ಯಪನಂದನ : (ಚ) —ಈ ೧೦ ಗರುಡನ ಪೆರ್" (ಪರ್ವತ. ೬-೩೧). ೨. ನವಿಲು. [ಸಂ.]

ಪವನಾಶಿ (ನಾ). ೧. ಗಾಳಿಯನ್ನೇ ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳುದು ; ಹಾವು : ಪವನಾಶಿಗಳಾದವರಂ ಪವನಾಶಿಗಳಂ ಬಳಿಕ್ಕೆ ಕಂಡಂತಂಜುತವರಂ ಮುಟ್ಟಿದೆ (ಕಂದಕ. ೧೦೨). ೨. ಗಾಳಿಯನ್ನೇ ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಯೋಗಿ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ. ಪವನಾಶಿನ್]

ಪವನಾಹಾರ (ನಾ). = ಪವನಾಶನ ೩ : ನೀನಾರ್ತು ಪಡಿದು ಮಜ್ಜೆವಾನಿಲನಂ ಹೀವೊಡುಚಿತವಲ್ಲದೆ ತನುವಂ ಮಾನವನೆಯ್ದುದು ಚತವಿ ಕೀನಾಶಪ್ರತಿಭೆಯೇಕೆ ಪವನಾಹಾರಾ (ಪರ್ವತ. ೬೦೦). [ಪವನ + ಆಹಾರ]

ಪವನು, ಪೌನು (ನಾ). ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಇಪ್ಪತ್ತು ಪಿಲ್ಲಿಂಗ್ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವ ಒಂದು ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯ ; ಸವರನ್ನು : ಮಗುವಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಪವನ ಒಂದು ಸರ ಮಾಡಿಸುವ (ಸನ್ಯಾಸ. ೨) ; ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಪವನು ಚನ್ನವಾದರೂ ಮೈಮೇಲೆ ಹಾಕದೆ ಇರಲಿಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆಯೇ ? (ಸ್ವಪ್ನಕೋ. ೧೧೬) ; ನನ್ನ ಪವನಗಳನ್ನು ನೀರಿಗೆ ಹಾಕಿ ನನ್ನನ್ನೇಕೆ ಉಳಿಸುತ್ತೀ (ಪರಾವ. ೧೫). **ಪೌನು :** ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿದ್ವಾಂಸ ನೊಬ್ಬನು ಒಂದು ಘಂಟೆಯ ಕಾಲದ ಕಚೇರಿಗೆ ನೂರುಗಟ್ಟು ಪೌನುಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬಲ್ಲನು (ಗಾಂ. ೪).

[← ತುಳು. ಪವನ್./ಮರಾ. ಪವನ್./ಇಂಗ. Pound]

ಪವಮಾನ (ನಾ). ೧. ಗಾಳಿ ; ವಾಯು : "ಪವನ . . . ಪವಮಾನ . . . ಮಹಾಬಲ :—ಈ ೨೦ ಗಾಳಿಯ ಪೆರ್" (ಪರ್ವತ. ೧೦೫-೧೪).

(ಪರ್ವತ. ೧೪-೭೫) ; ಪವಮಾನಂ ತೇದಹ್ತು (ಮಲ್ಲಿಕ. ೯-೫೪) ; ಮುಂ ದಿಸಜೋದ್ಭವಂ ಸಮದನಂಬುದಮಂ ಪವಮಾನಧೂಮ ತೇಜೋಬುಗಳಿಂದಮಂಬ ನುಡಿ ಸತ್ಯಂ (ಚಂದ್ರ. ೪-೩೩) ; ಕದುಪರಿಮಳದ ಪಸರದ ಸೊಗಸು ತೀವಿತು ವಿಮಳಪದ್ಮಾಕರದ ಪವಮಾನ (ಕುಮಾರ. ೨೩-೧೩). ೨. ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವಂಥದು. ೧, ೨ : ಪವಮಾನನಾಗಿಯುಂ ಕುರಿಂಗವಾಹನನಲ್ಲ . . . ಎಂದು ವಕ್ರೋಕ್ತಿಯುಂ ತೋರುತ್ತುಂ (ಜಗದಿ. ೪-೧೦ ಪ). ೩. ಗಾಳಿಯ ಅಧಿದೇವತೆ ; ವಾಯುದೇವತೆ : "ಪವಮಾನಂ ಶ್ವಸನಂ ಗಂಧನಹಂ . . . ಪೃಷದಶ್ಚಂ" (ಮಸ್ತಕೋ. ೪-೪೪) ; ಪವಮಾನ ಪ್ರಿಯನಂದನಂ . . . ಮಹಾಧನ್ಯ ಕಾದುಮರಾರಾತನಂ (ಪರಾಮಾ. ೧೩-೨೨೧). ೪. [ಭಂದ] ಎರಡು ಲಘು ಮತ್ತು ಒಂದು ಗುರುವಿರುವ ಗಣ ; ಸಗಣ (ಉ—) : ಪವಮಾನಸತ್ಯಯುತಂ ಯತಿಯುಂ ದಿವಸಾಧಿಪರೋಲಿ . . . ತೋರಿತಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೨೩). [ಸಂ.]

ಪವಮಾನಜ (ನಾ). = ಪವನಜ ೨ : ಪ್ರಜನ ಮಧು ಭಾವಿಸಲು ಪವಮಾನಜನು ತಿರುಗಿಟ್ಟನೆ (ಕುಮಾರ. ೫-೩). [ಸಂ.]

ಪವಮಾನತನೂಜ (ನಾ). = ಪವನಜ ೨ : ಪವಮಾನತನೂಜನ ದೊಂದು ಬಲ್ಲು . . . ತನೂಜೊಪ್ಪುವುದೆನೆ ಪಾಣಿ ವಕ್ರತಮನಲ್ಲನೆ ಮಜ್ಜೆ ಲಸಾಮಿ ಲೋಕದೊಳ್ (ಎಕ. 1V, ಸಾಗಮಂ. ೪೭-೩೩ ; 11೨9). [ಪವಮಾನ + ತನೂಜ]

ಪವಮಾನನಂದನ (ನಾ). = ಪವನಜ ೨ : ಬಿಲುದುಡುಕಿ ಪವಮಾನ ನಂದನನಳಿಗೊಟ್ಟನು . . . ಘಾಯವಡೆದನು ಘೋರಸಮರದಲಿ (ಕುಮಾರ. ೪-೩೧). [ಪವಮಾನ + ನಂದನ]

ಪವಮಾನಸುತ (ನಾ). ೧. = ಪವನಜ ೧ : ಪವಮಾನಸುತಂ ಸಂಧಿನಿವಿದ್ಯೆಯುಂ . . . ವಿಯುಚ್ಚರಪಟು ಕೆಲಕೆ ಘೋರಗಲ್ಲಗೆದಂ (ಪರಾಮಾ. ೧೧-೩೩). ೨. = ಪವನಜ ೨ : ತುರಗರಥಸಾರಥಿಗಳನು ಹೊಯ್ದೊರಗಿದನು ಪವಮಾನಸುತನು (ಕುಮಾರ. ೧೫-೫೦). [ಪವಮಾನ + ಸುತ]

ಪವಮಾನಹೋಮ (ನಾ). ಪವಮಾನವೆಂಬ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಅಗ್ನಿಗೆ ಮಾಡುವ ಹೋಮ ; ೧೦ ಮುಗ್ಗಿದದ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಆರುನೂರ ಹತ್ತು ಪವಮಾನ ಮಂತ್ರಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಸ್ವಾರ್ತಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪಾಪ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಜಪಿಸುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಈ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಘೋಷಿಸಿ ಅಗ್ನಿಗೆ ಹೋಮ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. 'ಪೂಯತೇ ಅಸೌ ಪವಮಾನಃ' ಎಂದು ಅದರ ವೈಶ್ವಕ್ತಿ : ಅವರ ಎಂಬತ್ತನೆಯ ವರ್ಷದ ಹುಟ್ಟುಹಬ್ಬದಂದು ಪವಮಾನಹೋಮವನ್ನು ಮಾಡಿದರು (ರೂ. ೧). [ಪವಮಾನ + ಹೋಮ]

ಪವರೆ (ನಾ). ಕುಡಿಯುವುದು ; ಪಾನ : "ಪವರಮೆನಲ್ ಪಾನಂ" (ಭಾರತಿ. ೨೩). [?]

ಪವರಣೆ 'ಪಾವರಣೆ' ನೋ.

ಪವರ್ಗ (ನಾ). -[ವ್ಯಾಕೃ] ಪಕಾರದಿಂದ ಮೊದಲಾಗುವ 'ಪ ಫ ಬ ಭ ಮ' ಎಂಬ ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳ ಗುಂಪು : ಪರಿಜನಪಳವ್ ಕ್ಷೇತ್ರೋತ್ಕರಬಂಧುಸಮೂಹಭವನಮಹಿಳಾವಳಿಯೆಂಬರುತರ ಪವರ್ಗ ಚಿಂತಾಪರಿಗತನಪವರ್ಗಚಿಂತೆಯುಂ ಮಾಡುಗುಮೇ (ಚಂದ್ರ. ೧೩-೪೨) ; ಈ ವರ್ಗಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕವರ್ಗ . . . ಪವರ್ಗ ಎಂದು . . . ಹೆಸರನ್ನು ಇಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩). [ಸಂ.]

ಪವಲ್ಯ 'ಪೌಲ್ಯ' ನೋ.

ಪವಳ, ಹವಳ (ನಾ). ೧. ಒಡವೆಗಳಿಗೂ ಅಲಂಕಾರವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಮಣಿ; ನವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವಿದ್ವಾಂಸ: "ಪ್ರವಾಳಮ ಪವಳಂ" (ಚತು. ೬೩); ನೀಲದ ತಲೆನವಿರುಮಂ ಹವಳದ ಬಾಯ್ಲಿ ಉಯುಮಂ ಮುತ್ತಿನ ಪಲ್ಲಮಂ . . . ಕಾಮಾದೇವ ಸ್ವಯಂ ಲರಂಜಿನ ಶಕ್ತಿಗಳಮನೊಂದು ಮಾಡಿ . . . ಪೆಣ್ಣಾದಿಂದ (ಪಂಪ. ೪-೬೫); ಪವಳದ ಚಪ್ಪರವನ್ನಿ ಮುತ್ತಿ ಮಾಣಿಕದ ಮೇಲಾಕಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೫-೬೩); ಪವಳದ ಬಳ್ಳಿ ಪರ್ವದುದೊ (ಪುಷ್ಪ. ೧೧-೧೩); ಪವಳದಧರದ ಲಲನೆಯರು ಗಾಂಧಾರಿದೇವಿಯ ಬಳಸಿನಿ ನಡೆತಂದರು (ಸಂಭ. ೨೦-೧೯). ೨. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆ: "ಕುರಗವರ್ಣಂ ವಿಳಯದಾಗಿ ಕರ್ತನೊಕ್ಕು . . . ರತ್ನವರ್ಣ ತಾನರೆ ಪವಳನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೧೪). ಹವಳ: ೧. "ವಿದ್ವಾಂಸಂ ಹವಳಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೧); ಹೂವಿನ ಪದಿಗೆ ಜಾತಿಹವಳಕ್ಕೆ ತೊಲಿಗೆ ತಾ ೧ ಕಂದಕ್ಕೆ ವೀಸ ೧ ಯದ ಆಶಂಪ್ರಾಕ್ರತಾರಂಬರಂ ಸಲಿಸುವರು (ಎಕ. II, ೨೪೧-೨; ಸು. 1175); ತೆಗೆಸಿದನು ಗಜದಂತಮಯ ಪಟ್ಟಿಗಳನು . . . ಹವಳದ ಮಂಡನನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫-೪೫); ಕಳಗಣ ನಕ್ಷತ್ರ ಹವಳದಂತೆ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದಿಂದ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ (ಸತ್ಯ. ೪).

ಪವಳಬಾಯ ಪಕ್ಕಿ = ಹವಳದಂತೆ ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ಮೂತಿಯ ಪಕ್ಷಿ; ಗಿಣಿ: ಅಕ್ಕಿ ನೀನೇಳೇಳು . . . ಚಕ್ಕನೆ ಕಣ್ಣಿಯೆಂಬ ಪವಳಬಾ[ಸಾಕಾಂ.ವಾ]ಯ ಪಕ್ಕಿ ನುಡಿಯಲೆಕ್ಕವಳು(ಪ್ರೀತಾಲ. ೨-೨೯).

[<ಪ್ರಾ. ಪವಾಲ./ಸಂ. ಪ್ರವಾಲ]

ಪವಳದುಟಿ, ಹವಳದುಟಿ (ನಾ). ಹವಳದಂತೆ ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ತುಟಿ: ಪವಳದುಟಿಯ ಪೊಸಪದಮೆಗುರುಳ್ಳ ಕುನಲಯನೇತ್ತದ . . . ಯುವತೀರೂಪದ ಚಿತ್ರಮನಾ ಸುಕುಮಾರಂ ನೋಡಿದನು (ಜಯಕಾ. ೩-೧೦); ಪವಳದುಟಿರಾಗಮಂ ಮಿಗುವ ನಿರ್ಮಲರದಚ್ಚಿವಿಗಳೊಪ್ಪಿರೆ ಮೆಚಿದರು . . . ಬಾಲಕಿಯರು (ಚಿಬ್ಬ. ೬-೧೩). ಹವಳದುಟಿ: ಪಾಂಜಾತಗಳು ಮುದ್ದುಗರೆಯುವು ಪವಳದುಟಿಗಳಿಂದ (ಹಾಡುಸಾ. ೨೬-೨). [ಪವಳ + ತುಟಿ]

ಪವಳದೊಂಡೆ, ಹವಳತೊಂಡೆ, ಹವಳದೊಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೊಂಡೆ; ಕೆಂಪುತೊಂಡೆ: ಸತ್ತೇರಕಂಚುಕಂ ಸುಪರೇಕ್ಷಿತವಾ ಪವಳದೊಂಡೆಯಂತಿವರ್ತೊಳ್ ಸಂರಕ್ಷಿತನೈ ಪರುಚೂರ್ಣಮುನೀಶ್ವರಿ ಮತ್ತೀ ಪ್ರಯೋಗಮಂ ಮಾಟೈ ಬುಧಂ (ಅಮವ. ೫-೯೧). ಹವಳತೊಂಡೆ: ಕಾಚತೊಂಡೆಯ ಬೇರು, ಹವಳತೊಂಡೆಯ ಬೇರು . . . ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ . . . ಸಸ್ಯ ಮಾಡಲು ಪದಿನಾಲ್ಕು ಬಗೆ ಮೊಲನಾಗರವ್ಯಾಧಿ ಗುಣವದು (ವಿದ್ಯವಿ. ೯೯). ಹವಳದೊಂಡೆ: "ಗಾಂಗೀರಕಾ—ತುರುನೆ, ಹವಳದೊಂಡೆ" (ಓಷಧಿ. ೪೮). [ಪವಳ + ತೊಂಡೆ]

ಪವಳವಣಿ (ನಾ). ಹವಳದ ಮಣಿ: ಪವಳವಣಿಯ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟಿನ ಸೊಬಗಿಂದ ಭುವನೇಶ್ವರಿಯೊಪ್ಪಿದುದು (ಕಂಸ. ೬-೩೫).

[ಪವಳ + ಮಣಿ]

ಪವಳವಣ್ಣ (ನಾ). ಹವಳದ ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪುವರ್ಣ: ನವರತ್ನಗಳ ಪೊಕ್ಕಾದ ಪವಳವಣ್ಣದ ಲೋವೆಗಳಿಂದೊಪ್ಪಿತು ಭುವನೇಶನೋಲಗಾಲೆ (ಕಂಸ. ೨೦-೨೬). [ಪವಳ + ಬಣ್ಣ]

ಪವಳವಲಗೆ (ನಾ). ಹವಳದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಲಗೆ: ಪಟ್ಟಿಗಳ

ಕಂಬಗಳಿಂದ ಪವಳವಲಗೆಗಳ ಮುಚ್ಚಲ್ಗಳಿಂದ ನೀಲಮಣಿಯ ಲೋವೆಗಳಿಂದ . . . ಕೇಂಕೇರಿಯೊಳ್ ಪಟ್ಟಿದುವು ಗೃಹಗೃಹವ್ವಾರಂಗಲೋಳ್ ಮಹಾಮೇರುವೆಗಳೇನೆಂದನು (ಚಿಬ್ಬ. ೫-೩). [ಪವಳ + ಹಲಗೆ]

ಪವಳವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಹವಳದ ಬಳ್ಳಿ: ಚಲಿತ ಕೇತನತತಿಯ ಸುಳಿಯ ಸಲದ ಸಾಲ ತೊಳತೊಳಪ ಪವಳವಳ್ಳಿಗಳ . . . ಸೇನಾಸಮುದ್ರವನಾಗ ಪುರಜನಂ ನಿಟ್ಟಿಸಿದುದು (ಚಿಬ್ಬ. ೪೨-೧೪). [ಪವಳ + ಬಳ್ಳಿ]

ಪವಳವಾಯ್ (ನಾ). ಹವಳದಂತೆ ಕೆಂಪಾದ ಬಾಯಿ: ಬಂಡರ್ ಪವಳವಾಯ ತರ್ವಾಯ ತೊಂಡೆಯೊಳ್ಳೊಂಡಿರ್ (ಜಗವಿ. ೪-೧೨೩).

[ಪವಳ + ಬಾಯ್]

ಪವಳವಾಯ್ (ನಾ). ೧. ಹವಳದಂತೆ ಕೆಂಪಾದ ಬಾಯಿಯುಳ್ಳ ವೃಕ್ತಿ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ಸಿಟ್ಟು ವಳವಾಯಂ ಹೈದಲಂ ಬಾಳೆ ಹೆಗ್ಗರಲಂ (ಪ್ರೀತಿ. ೫೬-೪); ಗಜಾಮೀನೋಗುಡಿ ಗೆಂಡೆಮೀನೈ ಪವಳವಾಯಂ ಬಾಳೆಮೀನೈ ಪವಳವಾಯಂ (ರಾಜಕೀ. ೫-೧೧೫). [ಪವಳವಾಯ್ + -೨]

ಪವಳವಾಯ್ಪಿಣಿ (ನಾ). = ಪವಳದುಟಿ: ಮಿಸುಗುವ ದಾಳಿಂಬದ ದಿಟ್ಟಿನ ನವರಸಮಂ ಪೊಳವ ಪವಳವಾಯ್ಪಿಣಿಗಳೆದಸುಗಿಯ ತಳಿರೊಳ್ಳಲಗಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೨೯). [ಪವಳ + ಬಾಯ್ಪಿಣಿ]

ಪವಳಿ 'ಪೌಲ್ಯ' ನೋ.

ಪವಳಿಸು 'ಪವಡಿಸು' ನೋ.

ಪವಾಡ (ನಾ). ಅಮಾನುಷಕಾರ್ಯದಿಂದಾದ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಘಟನೆ; ಸಾಮಾನ್ಯಮಾನವನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ ಕಾರ್ಯ; ಅಘಟಿತಘಟನೆ; ಅದ್ಭುತ: ಎಂಬತ್ತೆಂಟು ಪವಾಡದ ಮೆಚಿದು ಹಗರಣದ ಚೋದದಂತಾಯತ್ತೆನ್ನ ಭಕ್ತಿ (ಜಯ. ೮೯೧); ರೂಢಿ ಮಚ್ಚಲು ಹಲವು ಸರಿಯ ಪವಾಡಗಳ ಮೊಳವುತ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೯-೨೬); ತೇರಸರ್ ತೊಡೊಳ ಪವಾಡಗಳಂ ಮಾಡಿ ಕೈಲಾಸಮಂ ಪೊಕ್ಕರು (ಚಿಬ್ಬ. ೫೫-೪೬); ಜ್ಞಾನಿಯೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಆದರ್ಶಮಾನವ ಪವಾಡಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ತತ್ವಪ್ರಾ. ೩೨೫).

[?/ತಮಿ. ಪಾವಾಟಮ್; ತೆಲು. ಪವಾಡ, ಪಾವಾಡ; IP ತಮಿಳು, ತೆಲುಗು ಎರಡರಲ್ಲೂ 'ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೇವತೆಯ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪು ವೃತ್ತಿಯು ತನ್ನ ನಾಲಗೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ' ಎಂಬರ್ಥವಿದೆ]

ಪವಾಡ, 'ಪಾವುಡ' ನೋ.

ಪವಾಡಪುರುಷ (ನಾ). ಅತಿಮಾನುಷಕಾರ್ಯವನ್ನೆಸಗುವ ವೃಕ್ತಿ: ಅತನುಂ ಪುಹಾಬಸನನುಂ ಮಿಸುಗುವ ಪವಾಡಪುರುಷರ್ ಗಡೀಕ್ಷಿತನೆಂದು ಕರಣೈತರುತಿರರು (ಚಿಬ್ಬ. ೬-೪೮); ಈ ದೇಶದ ಜನರು ಪವಾಡಪುರುಷರಾದ ಮಹಾತ್ಮರನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ್ದರು (ಪಂಜ. ೬೫). [ಪವಾಡ + ಪುರುಷ]

ಪವಾಡಿ (ನಾ). ಹೊಗಳುವುಟ್ಟು; ಸ್ತುತಿಪಾಠಕ; ವಂದಿ: ಮತ್ಸ್ಯ ಕೇಳಯರು . . . ಪವಾಡಿಗಳ ಕಳಕಳದ ಕೈವಾರದಲಿ ಕವಿದರು ದ್ರೋಣನಿರಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೩೦).

[<ಮರಾ. ಪವಾಡಾ, ಪೋವಾಡಾ = ಹೊಗಳಿಕೆ]

ಪವಾಡಿ (ನಾ). (?): ಭೂತದಿಂದಿರುವುದೊಡನೆ ನಿಜಪುರುಷದ ಲೊಡಗಿದ ಪವಾಡಿಗಳ ಗುಣವ ರ್ಪುಡಿಸಿದರೆ ಸಮಷ್ಟಿಯ ಹಣಿತದಲಿ ಮುಂದಿರದನಗಲೆ ಕೂಡೆ 'ಜೊಪಟಿ ಬೊಮ್ಮಗಡವಿದನು'ವರಾರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೧೫); ತಾಯಿಮಗಳಲ್ಲೊಳನೆ ಜಲನಿಧಿ ಬಾಯಿ ದಿಡೆ ಗರ್ಹಿಸುವ ನಿರ್ಸಾಳಾಯತದ ಸೊಲೊಡಗೆ ಸಯಣದ ಪವಾಡಿಯಲಿ

[ಸಾಕಾಂ. ಪಯಣದ ಮೇಲೆ ಪಯಣದಲ್ಲಿ] (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೩೧). [?]

ಪವಿ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಆಯುಧ ; ವಜ್ರಾಯುಧ : "ಪವಿ, ಅಶನಿ . . . ಶಂಖ—ಈ ೧೨ ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೧-೫೬) ; ಪವಿಯ ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪವಿತ್ರನಾದನೆ ಸುರೇಂದ್ರಂ (ಅಜಿತ. ೪-೬೨) ; ಘನ ದರ್ಶೋನ್ನದ್ಧ ಜೌದ್ಧಕ್ಷಿಧರ ಪವಿಯಾಬನ್ನ ನೀಬನ್ನ ನೀ ಬನ್ನನೆ (ಎಕ. 11, ೧೪೦-೧೪೫ ; 1143). ೨. ವಜ್ರ ; ಹೀರ : ಒಗ್ಗಿದಿದ್ರಾತ್ರಾದ್ರಿಯೆಂಬಂತೆ ಪವಿಯು ಸ್ತಂಭದೋಳ್ ಸಂಜೆಯೋಳ್ . . . ಭಗವಂತ ಸ್ವೀಕರಣದೊಳ್ ಸ್ವೀಕರಣದೊಳ್ (ರಾಜತೀ. ೬-೨೮). 'ಪವಿಗಲ್' ಪರಾ. ೩. ಸಿಡಿಲು ; ತನ ಅಬಂದಿತಕ್ಕೀರ್ತಿಯುಂಟಾದದ್ದರಿಂದ ಗಿರಿ ಪವಿಗೋಟಿ ಪಲ್ಯಾಪ್ತಿ ದೇಶಿಕೇಂದ್ರಂ ನೋಡೆ ವಿವಿಧವೈಭವದಿನ್ದಿನ್ದ (ಅರಾಜ. ೧-೧-೪೬) ; ವಿಧಿಯು . ಧಿಯು ಪವಿಯು ಘಾತಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿ . . . ಬೆಂದಿರುವದನ್ನೆಸಲೆ? (ಪ್ರೀತಾಪಾ. ೧೬೧-೫೧೫). ೪. ಬಂಡಿಯ ಚಕ್ರದ ಪಟ್ಟಿ. [ಸಂ.]

ಪವಿಗಂದಿ (ನಾ). ವಜ್ರದ ಕಂಬ ; ನಡವಳಿಕೆಯಿಂದ ಪೊಡವಿಯನ್ನು ಸಗ್ಗಿಸ ಪವಿಗಡಣ ಪವಿಗಂದಿಯೊಡನೆ ಚಕ್ರರಥವಿತ್ತಿ (ಸಮೋ. ೨-೨೬). [ಪವಿ+ಕಂಬಿ]

ಪವಿಗಲ್ (ನಾ.) ವಜ್ರದ ಕಲ್ಲು ; ತೋರ ಪವಿಗಲ್ಲಂ ಬೆಳಗುತ ವಿರಾಜಿಸಲು (ಸಮೋ. ೨-೨೬). [ಪವಿ+ಕಲ್]

ಪವಿಘಾತ (ನಾ). ವಜ್ರಾಯುಧದ ಹೊಡೆತ ; ವಜ್ರಾಘಾತ : ಬರುತೆ ಕಂಡನಘಟಲದ ಪವಿಘಾತಘಟನನೊಪ್ಪದಿಯೆನು (ಚೈಮಿಘಾ. ೬-೧). [ಪವಿ+ಘಾತ]

ಪವಿತ್ರ (ಗು). ೧. ಶುದ್ಧವಾದ ; ನಿರ್ಮಲವಾದ. ೨. ಪುಣ್ಯಕರವಾದ ; ಪಾವನವಾದ : 'ಪವಿತ್ರಗಾತ್ರ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವ ಸಾಧನ ; ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡುವ ಸಾಮಗ್ರಿ. ೪. ಶುದ್ಧವಾದುದು ; ನಿರ್ಮಲವಾದುದು : "ಕುಚ, ಮೇಘಂ, ಪವಿತ್ರಂ, ಪುಣ್ಯಂ, ಪಾವನಂ—ಈ ೫ ಶುದ್ಧಮಪ್ಪ ವಸ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೨೨-೧೩೨). ೫. ಪುಣ್ಯಕರವಾದುದು ; ಪಾವನವಾದುದು : ನೀರೋ ಪಂಚಮಜಲಧಿಯ ನೀರೆ ಪವಿತ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೩೪) ; ಸ್ಮರಣ ಪುಟ್ಟ ಧಾರಣೆಗೆ ಕಾಶ್ಯಪಗೋತ್ರವೀಂ ಪವಿತ್ರನೋ (ಪುಷ್ಪ. ೧೨-೧೫) ; ಸನಾತನವೂ ಪವಿತ್ರವೂ ಎಂದು ನಂಬಲಾಗಿದ್ದ ಹಲವು ಅಂಶಗಳು ಅವರ ಅದರ್ಶವಾಗಿದ್ದವು (ಪ್ರವ. ೯). ೬. ದರ್ಭೆ : "ದರ್ಭೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪವಿತ್ರವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೩-೧೩೪). ೭. ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಗುರದ ಬೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯ ಗಂಟುಹಾಕಿರುವ ದರ್ಭೆಯ ಉಂಗುರ : ಮೇಲಾದ ಮಹಿಮೆ ಮೆಯ್ಯುಪ್ಪದೊರ್ ಕೊಜಿಲ್ಲ ಮುಂಬಾರಿಯಂ ತಿರಿವಿ ನೂಂಕಿ ಪವಿತ್ರಮುನಿಟ್ಟು ಪಚ್ಚೋಲೆ ಪಚ್ಚದೊಳೊಡಂಬಡೆ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೨೧) ; ಧನದನೊಲ್ ತಿವನ ಸೊರು ವ್ಯಪಥನೊಲು ಪುಣ್ಯಚರತರು ಪವಿತ್ರದೊಲ್ ಉತ್ತಮಾಂಗರು (ಹಲ. ೪-೧೪) ; ನೀನೇ ಬಾ. ಪವಿತ್ರ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಮುಂದಿನ ಕೆಲಸ ಮಾಡು (ಸಂಪದ. ೪೪೬). ೮. ಉಂಗುರದ ಬೆರಳು ; ಅನಾಮಿಕೆ : "ಸಂಗ ಳಿಯಂಗಳು ಮನಲು ತರ್ಜನಿಯು ಮಧ್ಯಾಂಗುಲಿ ಪವಿತ್ರಂ ಕನಿಷ್ಠೆಯೊಂದೆ ಬೆರಲಿಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೬-೧೦). ೯. ಕಿವಿಯ ಒಂದು ಅಭರಣ : "ಪವಿತ್ರಂ—ಒಂದು ಕಿವಿದುಡುಗೆ" (ಕಮದ. ಪರಿ. ೨) ; "ಪವಿತ್ರನೆ ಕಿವಿದುಡಿ" (ಕಲ್ಯಾಣ. ೪೪). ೧೦. ಯಜ್ಞೋಪವೀತ ; ಜನಿವಾರ. ೧೧. ಪರಿಶುದ್ಧನಾದವನು : "ಪವಿತ್ರ, ಪ್ರಯತಃ,

ಪುತಃ—ಪವಿತ್ರನಾದವನ ಹೆಸರುಗಳು, ಪರಿಶುದ್ಧನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೯). ೧೨. ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಉತ್ಸವ : ಸಾಗರೇಶ್ವರದೇವರಿಗೆ ಪವಿತ್ರಕ್ಕೆ ಒಂದು ಹಾಗೆ (ಕಳಾ. ೩೫-೪೪-೨ ; 1148). 'ಚೈತ್ರಪವಿತ್ರ' ಪರಾ. ೧೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ : ಸ್ಥಿರೇಷು ಚ=ಪವಿತ್ರ ನೊಡಲಾದ ಬಲಿತ ರೋಗಗಳೊಳಂ (ವಿವಿ. ೧೩೩).

ಪವಿತ್ರದ ಉಂಗುರ—ದರ್ಭೆಯುಂಗುರದಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಉಂಗುರ : ಅವರ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಪವಿತ್ರದ ಉಂಗುರಗಳು ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದವು (ಕಳಾ. ೧). ಪವಿತ್ರದ ಬೆರಳು—ದರ್ಭೆಯ ಉಂಗುರವನ್ನು ತೊಡುವ ಬೆರಳು ; ಅನಾಮಿಕೆ : ರೋಗಾದ್ಯುಪದ್ರವಶಾಂತ್ಯಾರ್ಥಮಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಪವಿತ್ರದ ಬೆರಳಿನಿಂದ ಕಳೆಯಬೇಕು (ಸಂಗಂ. ೩೯೧-೧೬). [ಸಂ.]

ಪವಿತ್ರಕೆ (ನಾ). (ವಿನಾಸಿನ) ಬಲೆಯ ದಾರ : "ಶಣಸೂತ್ರಂ. ಪವಿತ್ರಕಂ—೨ ಬಲೆಯ ಹಗ್ಗ, ಬಲೆಯ ಹುರಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೧).

[ಸಂ.]

ಪವಿತ್ರಕಾಯ (ನಾ).—ಪವಿತ್ರಗಾತ್ರ : ಆ ಪ್ರಸಾದದ ಕೊಂಬು ಪ್ರಸಾದಿ ಪವಿತ್ರಕಾಯನು ನೋಡಾ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೯-೨೩೪).

[ಪವಿತ್ರ+ಕಾಯ]

ಪವಿತ್ರಗಾತ್ರ (ನಾ). ಪಾವನವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು : ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂತ್ರಾಧಿಧಾನ ಮುಕ್ತೋಪವೇಶದಿಂ ಪವಿತ್ರಗಾತ್ರಮಾದಿ (ಅದಿಪ. ೧೫-೧೧ ಪ). [ಪವಿತ್ರ+ಗಾತ್ರ]

ಪವಿತ್ರಗ್ರಾವ (ನಾ). ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಶಿಲೆ ; ಹಸನಾದ ಕಲ್ಲು : ಆ ವನದಶೋಕತರು ನುತಪಾವನಸಿಕೃತಕಳಪದೇಶಪವಿತ್ರಗ್ರಾವದೊಳ್ . . . ವಸ್ತ್ರಾಭರಣಗಳಂ ಕಳೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೬೪). [ಪವಿತ್ರ+ಗ್ರಾವ]

ಪವಿತ್ರತೀರ್ಥ (ನಾ). ಮಂಗಳಕರವಾದ ನದಿ,—ಸರೋವರ ; ಪಾವನತೀರ್ಥ : ವರಪದ್ಮಾದಿ ಪವಿತ್ರತೀರ್ಥ ಸರಸೀಪುಣ್ಯೋದಕ ಸ್ನಾನಮುಂ . . . ಅಯ್ಯ (ಪುಷ್ಪ. ೧೧-೬). [ಪವಿತ್ರ+ತೀರ್ಥ]

ಪವಿತ್ರತೆ (ನಾ). ಪಾವನತೆ ; ಪರಿಶುದ್ಧತೆ : ಜಾಬಗಿ ರವಿಸಿಗಿ ನೂಟುವಡಿ . . . ಸಂತ ಪವಿತ್ರತೆ ತೇಜವೆಂಬವೊಂದೆ (ಬಸಪ. ೪-೩೦) ; ಅವನನ್ನು ನಿನ್ನ ಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದ್ದು ನಿನ್ನ ಪವಿತ್ರತೆಯನ್ನು ಪಂಚಸಲಿಕ್ಕೆಂದು (ಹಳಾ. ೧೧೩). [ಸಂ. ಪವಿತ್ರತಾ]

ಪವಿತ್ರದಿನ (ನಾ). ೧. ಪಾವನವಾದ ದಿನ ; ಶುಭದಿನ : ಮತ್ತೊಂದು ಪವಿತ್ರದಿನದೊಳ್ ವಿಶ್ವಸೇನಮಹಾರಾಜನು ಮೈರಾಮಹಾ ದೇವಿಯುಂ ಭಗವತ್ಪಿಂಜಾಸನಾಸನ್ನ ಪರ್ವಿಗಳ ಮುಕುಳಿತ ಕರಲಮಳರಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೯೯ ಪ). ೨. ಉತ್ಸವ : ಹತ್ತು ಚೈತ್ರದಿನ ಮೂಜು ಪವಿತ್ರದಿನ ಮೂಜು ಸಂಕ್ರಮಣವೆರಡು ಪ್ರಥಮ ಉತ್ಸಾಹದೊಡೆಯರಡು (ಎಕ. V (R), ತರುಮ. ೪೪-೪೧ ; 1276). [ಪವಿತ್ರ+ದಿನ]

ಪವಿತ್ರಾಂಗುಲಿ (ನಾ). ದರ್ಭೆಯ ಉಂಗುರವನ್ನಿಡುವ ಬೆರಳು ; ಅನಾಮಿಕೆ : ತಾಂ ಗೇಣನೊಳು ಪವಿತ್ರಾಂಗುಲಿಗೆ ಗೋಕರ್ಣಮಂಗು (ಮಂಗರಾ. ೯೬-೧೦). [ಪವಿತ್ರ+ಅಂಗುಲಿ]

ಪವಿತ್ರಾತ್ಮ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ನಿರ್ಮಲಾಂತಃಕರಣವುಳ್ಳವನು : ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ . . . ನೀನು ಪವಿತ್ರಾತ್ಮನು (ಮಲ್ಲಾರ. ೧೫). [ಪವಿತ್ರ+ಆತ್ಮ]

ಪವಿತ್ರಾರೋಹಣ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನು ಏರಿಸುವ ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸವ : ಗಡ್ಯಾಪ್ತನೊಡನೆ ಶ್ರೀಸ್ವಯಂಭು ಕಲಿದೇವಸ್ವಾಮಿದೇವರ ಪವಿತ್ರಾರೋಹಣಂ . . . ಬಿಟ್ಟರು (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೫-೧೧ ; 1076). [ಸಂ.]

ಪವಿತ್ರತ (ಗು). ಪಾವನಗೊಂಡ; ಶುದ್ಧಗೊಂಡ: ಸಗೃಹಿಮು
ನಿಜ್ಜಿಗಿಪ್ಪುಪೊಲಿದುರ್ದಲ್ಲಿ ಜನಪವನಪವಿತ್ರತಕಟಿಕಂ (ಅದಿಪು.
೨-೩೧). [ಸಂ.]

ಪವಿತ್ರೀಕರಣ (ನಾ). ಪಾವನಗೊಳಿಸುವುದು; ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು: ಅಂತು ಭರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರಪವಿತ್ರೀಕರಣದಾರಾಂಶಂಶರಮಂಶ
ಚತುಸ್ಪಯಪ್ರಸ್ತುಪರಪ್ರಸ್ತು[ನುಂ] (ಶಾಂತಿಪ. ೧೨-೨೯ ಪ). [ಸಂ.]

ಪವಿತ್ರೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪಾವನಗೊಳಿಸು; ಶುದ್ಧಮಾಡು: ಗಂಗಾನದೀಪ್ರದಂಗಳೋ ಪಾತಾಳಮೂಲಂಬರಂ ಮುಯುಗಿ ನಿಜ
ಗಾತ್ರಮಂ ಪವಿತ್ರೀಕರಿಸಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೯-೫೫ ಪ); ಅಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ
ಪತಿತರನ್ನು ಪವಿತ್ರೀಕರಿಸುವ ಸತ್ಯಸತ್ಯಪೂರ್ವಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ನಿಷ್ಕಾಮ
ತಪೋಬಲವನ್ನು ಧಾರೆ ಎರೆದಂತಿದೆ (ಬದುಟ್ಟ. ೧೨).

[ಪವಿತ್ರೀಕರಣ+-ಇಸು]

ಪವಿತ್ರೀಭೂತ (ಗು). ಪಾವನವಾದ: ತ್ರಿಭುವನೈಕ ಪವಿತ್ರೀಭೂತ
ಮಹಾಪೂತಜನಾಲಯಮು ನಿರತಿಶಯಭಕ್ತಿ ಪುರಸ್ಕರಪೂಜಾವಿಚಿತ್ರವಿರಚ
ನಾದಿ ಸಂಪದಾಸ್ತದಮಾಗಿಯುಂ (ಅದಿಪು. ೪-೫೨ ಪ). [ಸಂ.]

ಪವಿತ್ರ (ನಾ). ಪವಿತ್ರಾಗುಲಿ. [ಸಂ. ಪವಿತ್ರ]

ಪವಿತ್ರೋದಕ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ನೀರು; ಮಂಗಳಕರವಾದ
ಜಲ: ಎಂತು ನಿನ್ನ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ ಮೆಚ್ಚಿಸುವೆನೋ . . . ಪವಿತ್ರೋ
ದಕದಿ ಪಾದ ತೊಳೆವೆನೆಂತೆಂದರೆ ಪಾವನೆಯಾದ ಗಂಗೆ ಪಾದೋದ್ದವೆ
(ಪುರಂದ. ಧಾ. ೧-೧೨೩-೧). [ಪವಿತ್ರ+ಉದಕ]

ಪವಿಧರ (ನಾ). ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಇಂದ್ರ: ಪವಿಧರನ
ಸಭೆಯೊಳಗೆ . . . ಧರಣಿಪನ ಕಥನವೇ ಕಥನ (ಹಜಾ. ೧೪-೩೧); ಪವಿಧರನ ಭಯಂಕರಿ ಸರದರ್ಶನದೊಳಿಹ ಮೈನಾಕದ
ವಿಶಾಲವದನು (ಬಸವ. ೧೪-೨೭); ಅನೋರ್ವಪಗರ್ವೋರ್ವಧ್ವ
ಸಂಭೇದನಪವಿಧರನಿಬಂಧಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೬). [ಸಂ.]

ಪವಿಪಂಜರ (ನಾ). ೧. ವಜ್ರದ ಪಂಜರ. ೨. (ಆಲಂ) ಭೇದಿಸಲಾಗದ ರಕ್ಷೆ: ಅಂಜದಿರು ಕಮಳಾಕ್ಷಿ ಭಾಮೈನಿರಂಜನನು ನಿನಗಿಂದು
ಸುತಿಪವಿಪಂಜರನಲಾಯೆನುತ ಹಾಯ್ದನು ಪವನಸುತರಥಕೆ (ಕಾಮ್ಯಾ. ೨೨-೩೨). [ಪವಿ+ಪಂಜರ]

ಪವಿಭ್ಯನ್ನಣಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ: ಚಂದಳಿ ಚಂದಿರಗಾಮಿಯು
ನೂತನಾಂಬರಂ ಸುಳಿಯದೆ ನಿಂದ ತುಂಬಿಗಳ ಸಾಲ ಪವಿಭ್ಯನ್ನಣಿಮಾಲೆ
(ರಾಜಶೇ. ೯-೫೪). [ಸಂ.]

ಪವಿಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಮಂಗಳವಳ್ಳಿ: "ಕಾಂಡೇರಿ ಪವಿಮೂರ್ತಿ ಪುಂಜಿಯುಳ್ಳಿವಳ್ಳಿ ಮಂಗಳುವಳ್ಳಿ" (ಮಂಗಾ. ೪೩-೪೩). [ಸಂ.]

ಪವುಂಜಿ 'ಪೌಂಜಿ' ನೋ.

ಪವುಜು 'ಫೌಜು' ನೋ.

ಪವುಡ 'ಪ್ರವುಡ' ನೋ.

ಪವುತಿ 'ಪೌತಿ' ನೋ.

ಪವುರ (ನಾ). ಪ್ರಜೆ; ಪೌರ: ಪವುರ ಕಲಕಲ ಶೂರರಾತಿಗಳ
ಕೇಳುತಕಿಭಾರಣೆಯ ಕೋಪದಿಂದೊಲಗಕೆ ನಡೆತಂದು (ಪಂಪಾ. ೬-೧೯-೨). [**ಸಂ. ಪೌರ**]

ಪವುಳಿ 'ಪೌಳಿ' ನೋ.

ಪವ್ವಗೆ, ಪೌವಗೆ (ಅ). ಹಠಾತ್ತನೆ, ಅಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಎಂಬರ್ಥ
ಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ: "ಪವ್ವಗೆ
ಯೆಂದು, ಕಲ್ಪನೆಯೆಂದು ಅಕಸ್ಮಿಕಂ" (ಕಶಸಾ. ೫೪-೨೨೨).

ಪೌವಗೆ: ಪೌವನೆ, ಪೌವಗೆ (ಶಬ್ದಾ. ೫. ೪೯ ಪ್ರಯೋ.).

[ಪವ್ವಂ+-ಅಗ್ನಿ]

ಪವ್ವನೆ, ಪೌವನೆ, ಹವ್ವನೆ, ಹೌವನೆ (ಅ). ಪವ್ವಗೆ: "ಪವ್ವನೆಂದು
ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನುತ್ತಿ ಪರಿಯೊಳುಸಿರೆ . . . ಅಕಸ್ಮಿಕಮುಂ
(ಕವಿಕಂ. ೧೩೩); ಅದಜಿ ಕಲ್ಪದ್ವ ಪವ್ವನೆ ಸೀಳಿ (ಕಲ್ಪಿ. ೩೦೦);
ಪರಮನಿರದೆ ಪವ್ವನೆ ಬಂದಂ (ಪವ್ವಾರ. ೨-೯). **ಪೌವನೆ:** ಪಾರಿತು
ಧೃತಿ ಪೌವನೆ ತಲೆದೋರಿತು ತಾರಳ್ಯಂ . . . ಮಿತಿ ಮೀರಿತು ಸಂತಾಪ
ಮಾಗಳಾ ನಳನ್ಯಪನಾ (ದ್ರೂಪ. ೧-೬೯). **ಹವ್ವನೆ:** ಈ ಹಸಿರು
ಓಳಗಳ ನಡುವಿನ ಜಾಗದಲ್ಲಿ . . . ಹವ್ವನೆ ಬೆಳೆದು ನಿಂತಿತ್ತು
(ಮೂರುದಾ. ೯೦). **ಹೌವನೆ:** ಹೌವನೆಯಾಕಸ್ಮಿಕ ಭಯಭಾವಿತವಂ
ತಿಂತುಗಳ ಪದಾಪೂರಣದೊಳ ಕೋವುವು (ಕಮದ. ೩೧೪).

ಪವ್ವನೆ ಪಾಲು, ಪೌವನೆ ಪಾಲು, ಹವ್ವನೆ ಪಾರು, ಹವ್ವನೆ ಪಾಲು,
ಹೌವನೆ ಪಾಲು—೧. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಹಾರು; ಹಠಾತ್ತಾಗಿ
ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆ: ಅರನೇಜಾಲ ಗೊಂಚಲಂ ಕಟ್ಟಿದೊಳ ಕಂಡು
ತಾನುಂ ಸಾರಿಯುಮಿರದೆ ಪವ್ವನೆ ಪಾಲು ನೆಳಗೊಂಬನಡದರ್
(ರಾಮಾ. ೫೪-೭). ೨. ಅಧಿಕವಾಗಿ ತುಡಿ, ಮಿಡಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ
ಕಂಪಿಸು: ಮತ್ತಿದು ಪೆಣತೇನನುತ್ತ ಮೆದೊ ಪವ್ವನೆ ಪಾಲು (ಕಾಂಪಾ. ೪೯೯);
ತನ್ನರೋವರದೊ ಪವ್ವನೆ ಪಾಲುಪಂತೆ ಪಾಡುವುವು . . .
ತದ್ವಿಹಗುಳಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧೬); ಎಳೆಹುಲ್ಲೆಯಂತೆದೊ ದಡಂದದಿಸಿ
ಪವ್ವನೆ ಪಾಲು (ಚಿಟಪ. ೧೯-೪೨); ಸಿಂಹನಾದದಿಂದಲೆಯ ಜಳಚರಂಗಳೆದೊ
ಪೌವನೆ ಪಾಲುಪನ್ನಗಮಾರ್ದ (ಪಂಪಾ. ೧೩-೭೬ ಪ); ಈ ಮಾತನ್ನು
ಕೇಳಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ಎದೆ ಹವ್ವನೆ ಹಾರಿತು (ರಂಗರೋ. ೨೦೬); ಪುರಕೆ
ಪೋದಪೆನೆಂದು ನುಡಿಯೆ ಪರಮೆಯ ಮನಂ ಬೆದಲಾ ಹವ್ವನೆ ಪಾಲು
. . . ಮೂರ್ಛಾಪೋಗಲ್ವೆ (ನಂಬರ. ೧೬-೭೫); ತಪ್ಪನ್ನಿಗೆ ಹಮ್ಮಿಸಿ
ಹವ್ವನೆ ಪಾಲು ಮೂರ್ಛಿಸಿದುದಾ ಜನಚೆಯಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೩೧). ೩.
ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಹೋಗು: ನಿನ್ನಗಿದರಾದಗಿಯರೆನಿಸ್ವಾರಾತಿಗಳ ಹರಣಂ
ಹೌವನೆ ಪಾಲು (ಜಯಾ. ೪-೩೯). 'ಹೌಹಾರು' ಪರಾ.

[ಪವ್ವಂ+-ಅಗ್ನಿ]

ಪವ್ವಕರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು: ಭಾರವ್ಯಾಜಗೋತ್ರ
ಪವ್ವಕರ್ಮ ಎಕ್ಕಂಶಿ (ಇಚ. VII, ೧೪೪-೪೨; ೬೬೮).

[ಪವ್ವಂ+ಕರ್ಮ]

ಪವ್ವಳಿಸು, 'ಪವಡಿಸು' ನೋ.

ಪವ್ವಳಿಸು, ಹವ್ವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉದ್ದೇಗದಿಂದ ಕೂಡಿರು:
ಲೋಹಸೂಟಗಳಪೋಲ್ ಕನುರೋಮ . . . ಮಹೋನ್ನತಕಂಠ
ವೆತ್ತಿ ಪ[ಪಾಪಾಂ.ಹ]ವ್ವಳಿಸುತಲುಕೊ ಸೊಕ್ಕಿ ಬರುತಿರ್ದುದು
ಭೀಕರನೊಂದು ಸೂಕರಂ (ಪ್ರಿಪದಿ. ೨೩-೬೦). **ಹವ್ವಳಿಸು:**
೨. ಹಾತೊರೆ; ಕಾತರಿಸು: ವೆಗ್ಗಳವೆನಪ ಹಸಿವಡಗದಿರೆ ಹವ್ವಳಿಸಿ
ನೋಡುತಲಿದ್ದನು (ಕಿಮ್ಮ. ೯-೧೪); ಇಂದುವಂ ಮುಡಿಯೊಳಿರೆ
ಕಂಡು ಭೂಪಣದುರಗವ್ಯಂದ ಹವ್ವಳಿಸಿದಪವು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೪-೧೨).
೩. ಹೌಹಾರು; ಹೆದರು: ತಳವಳಗೊಂಬ ಪೌರರು . . . ಪವ್ವಳಿಸಿ
ಕಳವಳಿಸುವ ಕಾಂತೆಯರು ತೀರಿದುದಾ ಪೋಲೊಳಗಿಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರು
(ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೨೫); ಹರಿವೆಸರಿಗೆ ಹವ್ವಳಿಸುವಾನೆಯು ಹಿಂದು ತರಹರಿ
ಪುದಯದ ಕಂಡು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೦-೩೪). [?+-ಇಸು]

ಪತಿಗೆ 'ಪಸುಗೆ' ನೋ

ಪಶು (ನಾ). ೧. ಹಸು; ಗೋವು: ಪಶುವಿನ ಜಿಹ್ವೆಯೊಳ
ಪೊಲೆಯುರ್ದೊಡೊಳ ಸುಧೆ ದೇವಿ ಪದ್ಮದೊಳ ಮಿಸುಗುವ ಲಕ್ಷ್ಮಿ

ಪೂರ್ವ ಸೇವಕಪೂರ್ವ (ಧರ್ಮಸ್ಮೃ. ೯-೯೦); ಕೂಟಿಯಂಬ ನುಡಿ
ತುಂಬುಮೊಲೆಯೊಳು ಪಶುಕರ್ಮ (ರಾಮವಿ. ೨-೨೧). ೨. ದನ ;
ಕಾಲ್ಪುಡೆ : ಬಲಿವಟ್ಟಿದ ಪಶು ತನ್ನ ಹಿಂದಿನವನಂತೆ (ಬಸವ. ೩೩೫);
ಪಶುವಿಲ್ಲದ ವ್ಯವಸಾಯ, ಶಿಶುವಿಲ್ಲದ ಮನೆತನ (ಗಾದ). ೩. ಪ್ರಾಣಿ;
ಜೀವಿ : ಪಶುತಾಪಶುಪಂಡಕವರ್ಷ್ಯನಿವಾಸೋದ್ದೇಶದೇಗೊಳು ತರಯು
ಸುತುಂ (ಸುತುಮಾ. ೪-೮). ೪. ಕ್ರೂರವೃಗ ; ದುಷ್ಟ ಪ್ರಾಣಿ :
"ಪಶುಃ, ಶ್ವಾಪದಃ-ಈ ಎರಡು (ಜೈನ) ಕೋಟ್ಯುಗಂಗಳ"
(ಕಲಾಯು. ೩೯-೮೦). ೫. ಬಲಿಯನ್ನಾಗಿ ಕೊಡುವ ಪ್ರಾಣಿ :
ಕೌರವೇಶ್ವರನೀತಂ ಪಶುವಾಗಿ ಬೇಳ್ತೆಂ (ಗದಾಯು. ೮-೪೬). ೬. ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಪಾವನೀ-ತುಳಸಿ, ಪಶು, ಸೂರ್ಯಭಕ್ತ, ಕಿತ್ತೀಲಿ,
ಹಿಂತಾಳ" (ಒಪ್ಪ. ೯೫). ೭. (ಆಲಂ) ದಡ್ಡ ; ಬುದ್ಧಿಗೇಡಿ :
ನಿಖಳ ದಿವಿಜಾಳಿಗಳು ಪಶುಗಳಲಾ ವಿರಂಜನ ವಿಗಡತನದಲಿ ಕೆಟ್ಟರಳಬಿ
(ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೨೩). ೮. [ಶೈವ] ಜೀವಾತ್ಮ ; ಜೀವಿ : ಈ
ವಿಶ್ವವನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವರು ಜೀವಿಗಳು. ಇವರಿಗೆ
ಪಶುಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಭಾರವ. ೩೦೭); ಪತಿಯೇ ಪರಮಪಿತನು . . .
ಪಶುನೇ ಪುರುಷನು, ಜೀವಾತ್ಮನು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೬). [ಸಂ.]

ಪಶುಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣಿಗಳಂತೆ ವರ್ತಿಸುವುದು ; ಮೃಗ
ಸ್ವಭಾವದಿಂದಿರುವುದು. ೨. ಪ್ರಾಣಿ ಬಲಿ ; ಪಶುಬಲಿ.

[ಪಶು + ಕರ್ಮ]

ಪಶುಕರ್ಮಜೀವಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಬಲಿ ಕೊಡುವವನು ;
ನಿಜಮಹತ್ವವನ್ನಾಡಾಗಿ ಪಶುಕರ್ಮಜೀವಿಗಳು ಕೃತಿದಾಹಿರರುಗಳ
ತಾವಿಹಗೆ ಪಶುಪತಿಗಳಹೇ (ಬಸವ. ೫೪-೬).

[ಪಶುಕರ್ಮ + ಜೀವಿ]

ಪಶುಕರ್ಮಿ (ನಾ). = ಪಶುಕರ್ಮಜೀವಿ : ಭರಣಿಯೊಳು ಪಶುಕರ್ಮಿ
ಯಾಗಿಹ ನರನೇಶ್ವರನೊತೆ ಪಶುಪನ ಚರಣವಂ ಪೂಜಿಸದ ಪಶುಜೀವಿ
ಗಣಧರ್ಮರಿ (ಬಸವ. ೫೦-೪೬). [ಪಶು + ಕರ್ಮಿ]

ಪಶುಗಡಹಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಬಲಿ ಕೊಡುವವನು ;
ಯಜ್ಞ ಮಾಡುವವನು : ನೂಟು ಪಶುಗಡಹಿಗೆ ಸುರೇಂದ್ರನು ಮಾಡು
ವನು ಗದ್ದುಗೆಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೮೪).

[ಪಶು + ಗಡಹಿ (< ಕಡಹು) + ಇ.]

ಪಶುತನೂದಕ (ನಾ). ದನದ ಗಂಡು ; ಗೋಮೂತ್ರ ;
ಪಶುತನೂದಕಂತೆ ಮೂಟು ವಕ್ರಮನುಳ್ಳ ಗೋಮೂತ್ರಗತಿಯಂ
(ತತ್ತ್ವಶ್ರ. ೧೦೧). [ಪಶು + ತನು + ಉದಕ]

ಪಶುನೈವೇದ್ಯ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಿಯ ಬಲಿ : ಆಯುಧವರೇಣ್ಯ . . .
ನಿನ್ನ ನೋಟಿಯ ಬಲ್ಲೆನಾಂ ತೊಟ್ಟಿ ಮೇಲಾ ನಿನ್ನ ಬಲಿಗೆ ಪಶುನೈವೇದ್ಯ
ವಿಟ್ಟಂತೆಯ ದಿಟಂ ಆರಾತಿಯಸು (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೮೦೫-೧೩೨).

[ಪಶು + ನೈವೇದ್ಯ]

ಪಶುಪ (ನಾ). ೧. ಪಶುಗಳ ಒಡೆಯ ; ವ್ಯಪಕ ; ನಂದೀಶ್ವರ :
ಈ ಪಶುಪನರನೆಯ ಶಂಭುದ್ವೀಪನಾಮಂ (ಬಸವ. ೨-೬). ೨. ಜೀವಿ
ಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನು ; ಶಿವ : ನಿರ್ಮಲಂ ನೀಂ ದುರ್ಮಲಂ ನಾಂ
. . . ನೀಂ ಪಶುಪ ನಾಂ ಪಶುವು (ಬಸವ. ೨೨-೬೦). ೩. ದನ
ಕಾಯುವವನು ; ದನಗಾಹಿ ; ಗೋಪಾಲ. [ಸಂ.]

ಪಶುಪತಿ (ನಾ). ೧. = ಪಶುಪ ೨ : "ಈಶಾನಾ, ಶಶಿಶೇಖರಾ,
ಪಶುಪತಿ . . . ನೀಲಲೋಹಿತಃ-ಈ ೪೫ ಮಹಾದೇವರ ಪೆರ್ವಾ"
(ಕಲಾಯು. ೩-೧೧); ಪಶು ನಾಸು ಪಶುಪತಿ ನೀನು (ಬಸವ. ೫೩);
ಪಶುಪತಿಯ ಶರಣನುತೆ ಸುಖದಿ ನಲಿದೋವುತುಂ (ಸಂಚರ. ೯-೧೪೨);

ಸುತನನಿತ್ತೆನು ನಿನಗೆ ಲೋಕತ್ರಯದಲಿ ಬಲುಗೈ ಕಣಾ ಪಶುಪತಿಗೆ
ಪುರುಷೋತ್ತಮಗೆ ಸರಿಮಿಗಿಲೆಂಬ ಸಂದೇಹ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೬೦).
೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅಳಪಗಣಪಶುಪತಿ ಮಾಡುತ್ತಿಣಾಪಥ ಬಹು
ಶಹವನಾಹವದು[೪] ಪಶುಪ್ರದಾನ ಶೌರ್ಯೋದ್ಯಮಭರಿತೋ[ನ್ದಾನ]
ಪಶುಪತಿಯನ್ನು ಪೂಗಬಿ (ಮೈಸ. ೧೯೩೬, ೧೬-೬ ; ಸಂ. 450).

[ಪಶು + ಪತಿ]

ಪಶುಪಾಲ (ನಾ). ದನಗಳನ್ನು ಕಾಯುವವನು ; ಗೋಪಾಲ :
ಅಂತು ಶಾಕ್ತವರನಾಗಿ ಕೆಳ್ಳಳಿಸಿ ಕೆಳದೊಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಕಂಸನಟ್ಟ
ದಂಷ್ಟನಂ ಅಧಿನರಿಸ್ವನಂ ಕೊಂಡಂತೆ ಕೊಲ್ಲದೆ ಪಶುವೆಂದು ಪೇಸಿ
ಪಶುಪಾಲನಪ್ಪ ಕಾರಣದಿಂ ಕರುಣಿಸಿ (ಅರ್ಧನೀ. ೪-೨೦ ಪ); ಕೋಲ
ಕೋಕಾಕಳವ ನೋಡೆಮ್ಮೇಳಿಗೆಯ ಭುಜಬಲವನಿದು ಪಶುಪಾಲರಲಿ
ಪರಿಭೂತವಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೦-೧೨). [ಸಂ.]

ಪಶುಪಾಲಕ (ನಾ). = ಪಶುಪಾಲ : ಶಕರು ಖಡ್ಗೋಪಪ್ರತಾಪರು
. . . ಪಶುಪಾಲಕ ಪುಳಿಂದರು ಕಂಕಣಾಹ್ವಯರು ಸಕಲವಸ್ಯುಗೈದೆ
ನೋತುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೫೧); ಕಲಿ ಚಂದಯಂ ಪಶುಪಾಲಕಂ
ಕಲ್ಲಯಂ ಘನಗಾರುಡಂ ಮೃಗಯಾಚರಂ ಪಟು ಚೋಮಯಂ (ವ್ಯಪ. ೬-೩೮); ಅವನು ಪಶುಪಾಲಕನಾಗಿದ್ದನು (ಮಹಿಮ. ೯೪). [ಸಂ.]

ಪಶುಪಾಲನ (ನಾ). = ಪಶುಪಾಲನೆ : ಪಶುಸಂಹಾರ, ಪಶುಪಾಲನ,
ಪಶುಯಜ್ಞ . . . ಪಶುಭಕ್ಷಣದಿಂದ ಬೆಳೆದ ಮಾನವಜಾತಿಯ ಪಶುವಿನ
ಆವೇಶವನ್ನು ತನ್ನ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರೆ ಅಶ್ವರ್ಯವಲ್ಲ
(ವಿಜಯಂ. ೮೨). [ಪಶು + ಪಾಲನ]

ಪಶುಪಾಲನೆ (ನಾ). ದನಕರುಗಳನ್ನು ಸಾಕುವುದು : ಪಶುಪಾಲನೆ
ಪಶುಪತಿಯ ಉಪಾಸನೆಯಾಗಿ ಶಾಶ್ವತವಾದದಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡು
ತ್ತದೆ (ಶರಣ. ೨೧೬); ವ್ಯವಸಾಯದ ಹೊತೆಗೆ ಇನ್ನೆರಡು ಉದ್ಯಮ
ಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಬಹುದು. ಒಂದು ಕುರಿಸಾಕಣೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಪಶು
ಪಾಲನೆ (ಕಲಾ. ೩೬೩). [ಪಶು + ಪಾಲನೆ]

ಪಶುಪ್ರದಾನ (ನಾ). ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಪಶುವನ್ನು ಬಲಿಕೊಡುವುದು ;
ಅಳಪಗಣಪಶುಪತಿ ಮಾಡುತ್ತಿಣಾಪಥ ಬಹುಶಹವನಾಹವದು[೪] ಪಶು
ಪ್ರದಾನ ಶೌರ್ಯೋದ್ಯಮಭರಿತೋ[ನ್ದಾನ] ಪಶುಪತಿಯನ್ನು ಪೂಗಬಿ
(ಮೈಸ. ೧೯೩೬, ೧೬-೬ ; ಸಂ. 450). [ಪಶು + ಪ್ರದಾನ]

ಪಶುಬಂಧ (ನಾ). ಯಜ್ಞ ಪಶುವನ್ನು ಬಲಿಗಾಗಿ ಬಲಿಗಂಬಕ್ಕೆ
ಕಟ್ಟುವುದು : ಪಶುಬಂಧ[ಪಾಪಂ. ಬಂಧನ]ಕ್ಕೆ ತಂದ ಹೋತಿನ ತಲೆ
ಯನಾ ದಕ್ಷನ ಮುಂಡದ ಮೇಲಿರಿಸಿ ಪ್ರಾಣಮಂ ವೀರೇಶ್ವರಂ ಕೊಟ್ಟಿಂ
(ನನ್ನಜಾ. ೬-೯೯ ಪ). [ಪಶು + ಬಂಧ]

ಪಶುಬಲಿ (ನಾ). ಜೀವಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ; ಪ್ರಾಣಿಬಲಿ :
ಇಕ್ಕಲಿಕೆ ಪಶುಬಲಿಯನ್ನಿವ ನೋಕ್ಕಿ ಬಂದವನು (ಕೌಟಾ. ೩೬-೧೬).
[ಪಶು + ಬಲಿ]

ಪಶುಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಿಯಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ;
ಮಾನವನಲ್ಲದಂತೆ ವರ್ತಿಸುವುದು : ವಿಜ್ಞಾನಿ "ಪಶುಬುದ್ಧಿ"
ಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡರೆ ವಿಶ್ವದ ವಿನಾಶ ಶಕ್ತವಾಗಿದ್ದ (ವಿಶಾಸ. iv,
ವಿಚಾರದರ್ಪಣ).

[ಪಶು + ಬುದ್ಧಿ]

ಪಶುವುತ (ನಾ). = ಪಶುಬುದ್ಧಿ : ಶಿವ ಬೇಜಿ ಇವು ಬೇಜಿ ಎಂಬ
ಅಜ್ಞಾನಿ ಕರ್ಮಕಾಂಡಿಗಳ ಪಶುವುತವರನನಗೊಮ್ಮೆ ಕೋಟದಿರಾ
(ನಂದೇ. ೩೩-೨೦೯); ಬೆಳಗ ಕತ್ತಲೆಯೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಯ ಬೆಳಗೆಂಬ ಪಶು
ಮತದ ಪಾಪಂದಿಗಳು ನೀವು ಕೇಳಿರೇ (ಘನವ. ೧೬-೧೫).

[ಪಶು + ವುತ]

ಪಶುಯಜ್ಞ (ನಾ). ಪಶುಬಲಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞ : ಅಗ ಪಶುಯಜ್ಞವಿರಲ್ಲವೆಂದ ಮೇಲೆ ಸ್ತೂಪದ ಹೋಲಿಕೆ ಸರಿಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾರದ ೨೦೮). [ಪಶು+ಯಜ್ಞ]

ಪಶುವರ್ತನೆ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಿಗಳಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಅಮಾನುಷವಾದ ನಡತೆ: ಪೋಲೀಸರ ಈ ಪಶುವರ್ತನೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಹೀಗೆ . . . ತಮ್ಮ ಸರಿದ ಯಾವಾಗ ಬರುವುದೋ ಎಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತ ನಿಂತರು (ಸರ್ಗಮಂ. ೧೫೦). [ಪಶು+ವರ್ತನೆ]

ಪಶುವಿಧಿ (ನಾ). = ಪಶುಯಜ್ಞ : ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ, ಪುಂಸವನ, ಮದುವೆ, ಉಪನಯನ, ಸಮಾವರ್ತನ, ಪಶುವಿಧಿ (=ಯಜ್ಞ), ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗಾಗಿ ದಾನವನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ (ಕಶಾ. ೩೮೨). [ಪಶು+ವಿಧಿ]

ಪಶುವೃತ್ತಿ (ನಾ). = ಪಶುವರ್ತನೆ: ಮನುಷ್ಯ ಮನುಷ್ಯನೊಡನೆ ಇಂಥ ಪಶುವೃತ್ತಿಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನಲ್ಲ! (ಹಳ್ಳದಾ. ೮೮). [ಪಶು+ವೃತ್ತಿ]

ಪಶುವೈದ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ರೋಗವನ್ನು ಗುಣಪಡಿಸಲು ಸಹಾಯಕವಾಗುವ ಚಿಕಿತ್ಸಾಶಾಸ್ತ್ರ. ೨. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ರೋಗಕ್ಕೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬಲ್ಲ ವೈದ್ಯ. [ಪಶು+ವೈದ್ಯ]

ಪಶುವೈದ್ಯಶಾಲೆ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸಾಲಯ ; ದನಗಳ ಆಸ್ಪತ್ರೆ: ಪಶುವೈದ್ಯಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಟಾಮಿಯನ್ನು ವೈದ್ಯರು ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದರು (ಕಪ. ೩-೩೬). [ಪಶುವೈದ್ಯ+ಶಾಲೆ]

ಪಶುವ್ರಜ (ನಾ). ದನಗಳ ಹಿಂಡು; ಗೋಸಮೂಹ: ಸುತ್ತ ಗೋವರ ಸನ್ನೆಯಲಿ ಪುರದತ್ತ ಮಾಂದಾದವು ಪಶುವ್ರಜವುತ್ಪರನು ಮುಳುಗಿದನು ಪಂಕೋಪಪ್ರವಾಹದಲಿ (ಕುಮ್ಭ. ೬-೪೯). [ಪಶು+ವ್ರಜ]

ಪಶುಸಂಗೋಪನೆ (ನಾ). = ಪಶುಪಾಲನೆ: ಮಾನವನ ಜೀವನ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಶುಸಂಗೋಪನೆಯೂ ಒಂದು (ರೂಢಿ). [ಪಶು+ಸಂಗೋಪನೆ]

ಪಶುಸ್ತನಿ (ನಾ). ದ್ರಾಕ್ಷೆಯ ಹಣ್ಣು ; ಗೋಸ್ತನಿ: "ಹಾರ ಹೂರಂ ಪಶುಸ್ತನಿ ಮೃದ್ವೀಕೆ ದ್ರಾಕ್ಷೆ" (ಮಂಗಳಾ. ೩೪-೧೦). [ಪಶು+ಸ್ತನಿ]

ಪಶ್ಚಾತ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಳ್ಳು ; ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೆ ನೂಳು : ಓರಿದಾಯಾಸದೆ ಗುಣಮಂ ದೊರೆತೊಳಿಸಿದೊಡಂ ಮಿಲಂಗೆ ಗುಣಮಂ ಪಶ್ಚಾತ್ಕರಿಸಿ ಗುಣಯಂ ವಿಭೇದಿಸ ಪಂಕೀಕ್ಷ್ಣ ಮುಖಂಗೆ ಸೂಚಿಯಂತಿರೆ ಸಹಜಂ (ಶಬರಂ. ೧-೧೬). [ಪಂ. ಪಶ್ಚಾತ್ಕರಣ+-ಇಷ್ಯ]

ಪಶ್ಚಾತ್ಕಾಲಿ (ನಾ). ಮುಖ್ತಿನ ಕಾಲ ; ಅಪರವಯಸ್ಸು : ಪೃಥ್ವಿಯೆಲ್ಲಮನಾಳು ಪಶ್ಚಾತ್ಕಾಲದೊಳಿನಾನುಮೊಂದು ವೈರಾಗ್ಯ ಕಾರಣವಾಗಿ ಮಗಂಗೆ ರಾಜ್ಯಪಟ್ಟಂಗೆಟ್ಟ (ಸತ್ಯಾಂ. ೯೪-೨೨). [ಪಂ.]

ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ (ನಾ). ತಪ್ಪು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದುದಕ್ಕಾಗಿ ಅನಂತರ ಮರುಗುವಿಕೆ ; ತಪ್ಪಿನ ಅರಿವಾಗಿ ವಿಷಾದಪಡುವಿಕೆ: "ವಿಪ್ರತಿಸಾರಾಃ, ಅನುಶಯಾಃ, ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಾಃ, ಅನುತಾಪಾಃ-ಈ ೪ ಅನುಶಯಂಬಡುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯-೩೧); ಜನಮಂದಂತುಟಿ ಭಾವಿಸದನಯಮನಾಂ ನೆಗಬ್ಬಿ ನೆಂದು ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಂ ತನ್ನಗಧಿಕಮಾಗಿ... ತಳದನಂದುಬೈಗಮಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೫-೬೬); ಉತ್ತರಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಶಾಂತರೆಗೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಹುಟ್ಟಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೪). [ಪಂ.]

ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಪಡು (ಕ್ರಿ). ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗೆ ಮರುಗು,-ವಿಷಾದ ಪಡು : ಮಾನವನು ತನ್ನ ಅನಾಚಾರ ಮತ್ತು ಮರಾಚಾರಗಳಿಗೆ ಪಶ್ಚಾ

ತ್ತಾಪ ಪಡುವುದರಿಂದ ಶುದ್ಧನಾಗಿ ಭಗವದನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣಾತ್ಮನಾಗುವನು (ಶ್ರುತಿ. ೧೦೨); ಇದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಾನು ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಪಡಲಾರೆ (ಮಲೆನಾ. ೩). [ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ+ಪಡು]

ಪಶ್ಚಾದ್ವಿವೇಕ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವು ಕೈಮೀರಿದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಅನಂತರ ಬರುವ ಅರಿವು: ಪಶ್ಚಾದ್ವಿವೇಕದಿಂದೂ ನೋಂದು . . . ಮರಣಾಂತವೇ ತನಗೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವೆಂದಾ ಕಟಾಹ ದೊಳ್ಳುದಿವೆನ್ನ ಯೊಳ್ಳಿಲ್ಲ ನಾ ರಿಶಿತನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೩೯); ಏನು ಗತಿ ಯಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಎಂದು ಹೆದರಿ, ಪಶ್ಚಾದ್ವಿವೇಕದಿಂದ ಪ್ರಚೋದಿತಳಾಗಿ ಅವಳು 'ಮನೆ'ಗೆ ಓಡಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮಲೆನು. ೩೯೪). [ಪಂ.]

ಪಶ್ಚಿಮ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಭಾಗ; ಬೆನ್ನು: "ಬೆನ್ನದು ಪಶ್ಚಿಮಂ ಪೃಷ್ಠ ಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗಳಾ. ೯೬-೧೩); ಮುಜಾದವೆ ಕಾಲ್ಗರ್ . . . ಅಂತೆ ಪಶ್ಚಿಮಂ ಪಟಾಡುವೆ (ಒಂಹಂ. ೧೩-೬೨). ೨. ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗುವ ದಿಕ್ಕು; ಪಡುವಣ ದಿಕ್ಕು: ಪಶ್ಚಿಮಮಂ ಮಿಥುನ ತುಳಾಕುಂಭಮಾಳ್ಕುಂ (ಜಾತಕ. ೧-೨೪); ತುಳಾ ಮಿಥುನ ಕುಂಭಯೂ ೩ ರಾಶಿಯೂ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕು (ಭಾಸ್ಕರ. ೩೮-೬); ಒಂದು ಭೂಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಎದುರಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡರೆ . . . ಎಡಭಾಗವು ಪಶ್ಚಿಮವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು (ಭೂಗೋಳ. ೧೩). ೩. ಕೊನೆಯದು; ಕಡೆಯದು. ೪. [ಯೋಗ] ತುತ್ತತುದಿಯ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಚಕ್ರ; ಸಹಸ್ರಾರ: ಮಹಾಪ್ರಸಾದಮಂ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದೆ (ಭಸನ. ೩೯-೫೬).

ಪಶ್ಚಿಮರಾಯ = ಪಡುವಣಭಾಗದ ಒಡೆಯ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಗಿರಿದುರ್ಗಮಲ್ಲ ಪಶ್ಚಿಮರಾಯ ಭೋಜದೇವ ದಿಸಾಪಟ್ಟ ಶ್ರೀಮತು ಪ್ರತಾಪಚಕ್ರವರ್ತಿ ಸಿಂಗಣದೇವ (ಎಚ್. XXX, ೯-೬; ಸಂ. 1220). [ಪಂ.]

ಪಶ್ಚಿಮಘಟ್ಟ (ನಾ). (ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ) ಪಡುವಣ ದಿಕ್ಕಿನ ಘಟ್ಟಗಳ ಸಾಲು: ಭಾರತದ ನದಿಗಳು ತುಂಬಿ ಹರಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನಕಾರಣವೆಂದರೆ ಪಶ್ಚಿಮಘಟ್ಟಗಳ ಸಲುವಾಗಿ ನೀಳುವ ಅತಿರಯ ಪ್ರಮಾಣದ ಮಳೆಯೇ (ದಭಾ. ೩). [ಪಶ್ಚಿಮ+ಘಟ್ಟ]

ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕತಿ (ನಾ). ಪಡುವಣ ದಿಕ್ಕಿನ ದೇವತೆ; ವರುಣ: "ವರುಣಂ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕತಿ" (ಪಶ್ಚಿಮೋ. ೪-೪೩). [ಪಶ್ಚಿಮ+ದಿಕ್ಕತಿ]

ಪಶ್ಚಿಮನಾಡಿ (ನಾ). [ಯೋಗ] ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಯೂರನಾಡಿ . . . ಪಶ್ಚಿಮನಾಡಿ . . . ಸಂಕೋಷನಾಡಿ ಇಂತೀ ನಾಡಿಗಳೊಳಗಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ನಾಡಿ ಜೀರ್ಣಪರ್ಣದಂತೆ (ಶರಣ. ೪೮೦). [ಪಶ್ಚಿಮ+ನಾಡಿ]

ಪಶ್ಚಿಮಬುದ್ಧಿ (ನಾ). = ಪಶ್ಚಾದ್ವಿವೇಕ: ಕಾರ್ಯ ಕೆಟ್ಟು ಕೈಮೀರಿದ ನಂತರ ಉಂಟಾಗುವ ಪಶ್ಚಿಮಬುದ್ಧಿಯೆಂದೇನು ಪ್ರಯೋಜನ? (ರೂಢಿ). [ಪಶ್ಚಿಮ+ಬುದ್ಧಿ]

ಪಶ್ಚಿಮಸಲ್ಲೇಖನ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ಶಿಕ್ಷಾವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಜೀವಿತದ ಕೊನೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಸಲ್ಲೇಖನ ವ್ರತ: ಸಾಮಾನ್ಯಿಕ ಪೋಷಣೀಪವಾಸಮುಮುಪ ಭೋಜಪರಿಭೋಗಾದಿ ತಿಥಿಸಂವಿಭಾಗಮೂಂ ಪಶ್ಚಿಮಸಲ್ಲೇಖನಮುಮುಂಬ ನಾಲ್ಕುಂ ಶಿಕ್ಷಾವ್ರತಮುಂ (ಚಾವುಂ. ೧೯೨).

[ಪಶ್ಚಿಮ+ಸಲ್ಲೇಖನ]

ಪಶ್ಚಿಮಾಚಲ (ನಾ). ಪಡುವಣ ದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತ; ಅಸ್ತಗಿರಿ: ರಂಜಿಸುವ ಪಶ್ಚಿಮಾಚಲಕಿರಾತಂ ತೊಟ್ಟ ಗುಂಜಾಭರಣವೊ . . . ಪೇಳಿಸಲ್ವಾ ಬೈಗುಗೆಂಬೆನೆದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೪೩).

[ಪಶ್ಚಿಮ+ಆಚಲ]

ಪತ್ನಿಮಾದ್ರಿ (ನಾ). - ಪತ್ನಿಮಾಚಲ: "ಪಡುವಟ್ಟೆಂದು ಪತ್ನಿಮಾದ್ರಿ [ಪಾಶಂ. ಪತ್ನಿಮಾಚಲಂ]" (ಕಶಸಾ. ೪೯-೫೧); ಇನಮದಯಿಸಲಿ ಪತ್ನಿಮಾದ್ರಿಯೊಳನಲನೊಮ್ಮೆ ಹಿವನಾಂತುವಾಗಲಿ . . . ಸಜ್ಜನರುಗಳು ನುಡಿದರಡನಾಡರು ಮನ ವಚನ ಕಾಯದಲಿ)ಕುಪ್ಯಾಲು. ೩-೧೨೩); ರವಿ ಪತ್ನಿಮಾದ್ರಿ[ಪಾಶಂ. ದ್ವಿ]ಯಂ. ಮುಚ್ಚಿಗೊಳ ತಮಸ್ತೋಮಮವನಿ ಯಂ ಮುಸುಕಿತು (ಚೈಮಿಭಾ. ೮-೪೯). [ಪತ್ನಿಮ + ಅದ್ರಿ]

ಪತ್ನಿಮಾಭಿಮುಖ (ನಾ). ೧. ಪಡುವಣದಿಕ್ಕಿಗೆ ಎದುರಾದುದು; ಪತ್ನಿಮದಿಕ್ಕಿಗೆ ಮುಖವಾಗಿರುವುದು; ಪತ್ನಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಸುತ್ತಿದ್ದರೂ . . . ಹಿಂದೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದಾನೆ (ಸಕ್ತ. ೩೯). ೨. ಪತ್ನಿಮದಿಕ್ಕಿಗೆ ಮುಖ ಮಾಡಿರುವವನು; ತುರಂಗರತ್ನ ಮನೇಟಾ ಪತ್ನಿಮಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ನಂದು ಭರತೇಶ್ವರಚಕ್ರವರ್ತಿ ಗೆಲ್ಲಿಂದು ಸಾತೀಕಂ . . . ಭರದಿಂದಂ ದಂಡೋರ್ ತಾಟಿಸಿದೊಡೆ ವಿಜಯಾರ್ಥಾ ಚಲಂ ತೊಟ್ಟನಾಗಳ್ ಬಂದತ್ತು (ಅಮೃ. ೧೩-೩೫ ಪ); ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಂ ಪತ್ನಿಮಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ಪಯಣದ ಮೇಲೆ ಪಯಣಬೋಗಿ (ಶಾಂತಿ. ೧೧-೧೦ ಪ). [ಪತ್ನಿಮ + ಅಭಿಮುಖ]

ಪತ್ನಿಮಾರ್ಥಗೋಳ (ನಾ). ಪತ್ನಿಮದ ಕಡೆಗಿರುವ ಭೂಮಿಯ ಅರ್ಧಭಾಗ; ಪತ್ನಿಮಗೋಲಾರ್ಥ: ಪತ್ನಿಮಾರ್ಥಗೋಳದಲ್ಲಿರುವ ಭೂಮಿಯ ಎರಡರಷ್ಟಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವಾರ್ಥಗೋಳದಲ್ಲಿರುವ ಭೂಮಿಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೧೩).

[ಪತ್ನಿಮ + ಅರ್ಥಗೋಳ (= ಅರ್ಥಗೋಲ)]

ಪತ್ನಿಮೋದಧಿ (ನಾ). ಪಡುವಣ ಕಡಲು; ಪತ್ನಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಸಮುದ್ರ: ಸೇನೆ ಮೂಡಣ ಜಲಧಿಗಾಂತು ಪತ್ನಿಮೋದಧಿಯೆಂಬ ರಭಸದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾಭಾ. ೧-೬೪). [ಪತ್ನಿಮ + ಉದಧಿ]

ಪತ್ನಿಮ 'ಪಚ್ಚಿಮ' ನೋ.

ಪಶ್ಯಂತಿ (ನಾ). ಪರಾ, ಪಶ್ಯಂತೀ, ಮಧ್ಯಮಾ, ಮೈಖರೀ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಾಚ್ಛಿಯರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಪರಾ ಎಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ರೂಪವಾದ ನಾದವು ನಾಭಿಪ್ರದೇಶದವರೆಗೂ ಚಲಿಸಿದಾಗ ಅದರ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದ: ಅನ್ನಮಯ ಯಂತ್ರಮೂಲದ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಂತ್ರಗಳ ಪಶ್ಯಂತಿಗಳ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೩೧೩-೨೩೧); ಇದೇ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪಶ್ಯಂತೀ, ಮಧ್ಯಮಾ, ಮೈಖರೀ-ರೂಪಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಛಿಯ ವನ್ನು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸುವಳಾದಾಗ್ಯೂ ಸಮಷ್ಟಿರೂಪದಲ್ಲಿ "ಪರಾ" ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಳು (ಭಾರತ. ೨೨೨); ಶಬ್ದ ಚೇತನದಲ್ಲಿ ಶೂನ್ಯ, ಸಂವಿತ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಅನಸ್ಥಿಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಮೂಲಾಧಾರದಲ್ಲಿ ಪರಾ ಆಗಿ ರೂಪ ಪಡೆದು ಮಧ್ಯ ಪಶ್ಯಂತಿಯಾಗಿ ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಬಂದು ಮಧ್ಯಮ ಆಗಿ ಉಚ್ಚಾರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಕೇಳಬಲ್ಲ ಮೈಖರ ಸ್ವರವಾಗುತ್ತದೆ (ಸಮ್ಯಸು. ೩೧). [ಸಂ. ಪಶ್ಯಂತೀ]

ಪಶ್ಯತೋಹರ (ನಾ). ಎಲ್ಲರೂ ನೋಡುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ಕದಿಯುವವನು; ದರೋಡೆಕೋರ; ಹಗಲುಗಳ: "ನೋಡೆ ನೋಡೆ ಕಳುವನಂ ಪಶ್ಯತೋಹರನೆಂಬುದು" (ಪರಾಯಾ. ೫೬-೧೪೪).

[ಸಂ.]

ಪಸ್ಯ, ಪಸವ್ಯ, ಪಸವು, ಹಸ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬರ; ಹ್ವಾಮ; ದುರ್ಭಿಕ್ಷ: "ಪಸಂ ಬಜಂ" (ಕರ್ತಾಸಿ. ೬೧); ಪರವೇಷದೊಳ್ ಗ್ರಹವ್ಯಯಮಿರೆ ಕದನಂ ಪ್ರಗ್ರಹಂಗಳೆರೆ ಪಸಮಂ . . . ಆಕೃಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೩೫); ಅನ್ಯತಂ ಭಯಂ ಪಸಮೆಂಬ ಮಾತು ಪೂರ್ವದು (ವರ್ಧಮಾ. ೩-೫೩); ಬೇಗಂ ಕಿಡುವ ಮಾನಸವಾಲ್ಮೀಕಿ ಮಾರಿಯ ಮೇಲೆ ಪಸಮೆಂಬಂತೆ ಜನನೆಂಬ ಸಾತಕಂ . . . ಎಡೆಯೊಳಿ

ಮುಜಾಮುಜಾದಯ್ಯಂ (ಜೀನಸಂ. ೬-೯). ೨. ಇಚ್ಛೆ; ಬಯಕೆ: "ಬಾಕುಳಿ, ಮೊಗಸು, ಪಸಂ, ಇಚ್ಛೆ-ಈ ೪ ಇಚ್ಛೆ" (ಕಶಸಾ. ೫೭-೨೩೩); ಪೊಸಪೂವಿನ ಪೊಸದುದುಗೆಯ ಪಸವೋದಿದಿಲ್ಲ (ಅಮೃ. ೭-೭೦); ನೆರೆಗದಿರಂ ಧಾರೋಷ್ಯಂನುಡಿದು ಮನದ ಪಸವೋದಿ ತನು ತಣಿದು (ಅನಂಪ. ೭-೮೦ ಪ); ಎನ್ನ ಕಣ್ಣು ಪಸವೋಡುವಂತು ಮಾಡಿ ದೊರಗಂ ತಮ್ಮೊಳ್ ಕೂಡುವಂತೆ ಮಾಡ್ತೆಂ (ಬಂಪಂ. ೯-೪೧ ಪ); ಅಳಿಯ ಪಸವನದರ ಸಂದೂಗೆ ಮಿಗುಗುಮೆಯವನ ಸೊಗಸಂ? (ಗೀವಂ. ೨೭-೧೫). ೩. ಅತ್ಯಾಸೆ; ಅತ್ಯಪೇಕ್ಷೆ: 'ಪಸವಡು' ಪರಾ. ೪. ಆತುರ; ಕಾತರ; ತವಕ: "ಉರನಗಿಯರ್ಥ ದೊಳ್ ಪಸ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೩). ೫. (ಆಲಂ) ಹಸಿವು; ಹ್ವುಧೆ: 'ಪಸವಡು' ಪರಾ. ಪಸವ್ಯ: ೧. ಪನ್ನಿರಡುವರ್ಪಂಬರಿಗಮಾ ನಾಡೊಳ್ ಅನಾವೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಪಸವಮಕ್ಕುಂ (ಪಡ್ವಾರಾ. ೮೮-೧೦). ಪಸವು: ೧. ಜ್ಞಾನಬಾಂಧ್ಯಂಗಳಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸಿ ಬಡಗ ನಾಡ ಪಸವು ತಿಳಿದುದು (ಪಡ್ವಾರಾ. ೯೦-೧೩); ಇಂಚೆಯ ಪಸವಿನ ಬಜದ . . . ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲದ ಪದದೊಳ್ . . . ನಿಂದಿಯ ಕೆಯ್ಯಿ ದಿ ಮೊಲಾದುವಾ ನಾಡೊಳ್ (ಪಂಪಾ. ೮-೫೧); ಪಸ[ಸ]ವಿನೊಳನ್ನ ಮಂ ಪಸಿದು ಬಂದವರ್ಗಕ್ಕುವ . . . ರಣಕ್ಕೆ ಶುಚಿತ್ವಮನಪ್ಪು ಕೆಯ್ಯ (?) ಮಾನಸಿಕೆಯ ನಾಲ್ಕರುಂ ನಮಗೆ ವಂದ್ಯರ್ (ಗದಾಯಾ. ೪-೫೯); ಕಳವು ಪಿಸುಣ್ ಪಸವು ಬಜಂ . . . ಕುತ್ತಮಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ). ಹಸ್ಯ: ೧. ಈ ನೆಲಂ ನೆಲಿಯ ಭೂಭಾರಮನ್ನಿಳಿ ಪುವೆಂ ಕಯ್ಯ ಹಸಮಂ ಕಳಿದುಕೊಂಡೆ ನಾನೊಲಿದಿಂದು (ಇಹರ. ೬೬. ೪೦-೮); ಹಸ್ಯದ ಹಸಂ ಹಜುವಂತೆ ಪೊಡಿಸಿದನೋಡಿಯಿಂ ರಾಜೇಂದ್ರನು (ಹಜಕಾ. ೩-೬೮); ಹಸವಿಲ್ಲ ಜನಕೆ ಬೆಳೆಯಂ ಹಸವಿಲ್ಲಗಲರ್ಗಲಿಂದೆ ಹಕ್ಕಿಗೆ ಬಸದಿಂ ಹಸವಿಲ್ಲಂದೆನೆ ಮುತ್ತನ ಹೊಸವೂರ್ ಎಸೆವುದು ಸಮಸ್ತ ಸೌಖ್ಯಾವಾಸಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೮-೪೫; 1255); ತನ್ನ ಕಯ್ಯ ಹಸವೊಸಿಂ ತಪ್ಪಿದು ನೆತ್ತರ ಕಡಲಂ ಹರಿಸಿ (ಮೃತ. ೧೯೩೭, ೩೧-೬; 1310).

[ದೇ. ||ತುಳು. ಪಂಜ; ಕೋಕ. ಪಜ್ಜ; ತೊಡ. ಪೊರ್ಜ್ಞಾ]

ಪಸ್ಯ, ಪಸನು, ಹಸ್ಯ, ಹಸನ್, ಹಸನು (ನಾ). ೧. ಮನೋಹರ ವಾದುದು; ಚೆಲುವಾದುದು; ಅಂದವಾದುದು. ೨. ನಿರ್ಮಲ ವಾದುದು; ಶುದ್ಧವಾದುದು; ಸ್ವಚ್ಛವಾದುದು: 'ಪಸ ಗೊಳಸು' ಪರಾ. ಪಸನು: ೩. ಒಳ್ಳೆಯದು; ಉತ್ತಮ ವಾದುದು; ಮೇಲಾದುದು: ಪಸಗಿಣ್ಣಿರವಳಿಸುವ ಬಜುಬೆಸಗಿ ನೊಳ್ಳನೆಗೆ ಸಂದು ಬೆಸವುವುದೊಂ ಪಸುಸೊಲದ ದಿಸುನೆತ್ತರ್ಬಗಿನರೆ ಯುಸಿವೊಲದ ಬಾಲ್ಯಿಯೇ ಪಸನಲ್ಲೆ. (ಚಮ. ೬-೧೪೬). ಹಸ್ಯ: ೧. "ನಿಗರ . . . ಹಸ . . . ಪಂವಡೆದುದು-ಈ ೧೪ ಮನೋಹರಂ" (ಕಶಸಾ. ೫೫-೨೧೧). ೨. ಮಿಸುಕಲಾರದ ಜಸಂ ಬೆಸಸಲಾರದ ಹಸಂ (ವಂಕಾ. ೪-೯-೨೫). ೩. ನೆಗಡಿಗೆ ಕೊತ್ತಂಬರಿಕಷಾಯ ಹಸ (ರೂಢಿ). ೪. ಅಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಚೆನ್ನಾದ ಅಡಕೆ; ಹದವಾದ ಕ್ರಮುಕ: ಶೇಖರಿಸಿದ್ದ ಕದರಡಕೆ ಬರಿಯ ಬೆಟ್ಟ ಗೋಟು . . . ಸ್ವಲ್ಪ ಹಸ ಮತ್ತು ದಳಗಳನ್ನಾದರೂ ಬೆರೆತೆ ನೂಡದಿದ್ದರೆ . . . ತನಗೆ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ (ಪರಿಮ. ೪೩೮); ಕೋಟದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಅಡಕೆ ಬೆಳೆದಿದೆ. ಬೆಟ್ಟಯಷ್ಟು-ಹಸ ಎಷ್ಟು (ಹೂಸಪ್ಪಿ. ೨೪೮). ಹಸನ್: ೫. ಸ್ವಚ್ಛತೆ; ಶುದ್ಧತೆ: ಹಸನಿಲ್ಲದಳ ಮನವಾರ್ತೆ ತಪ್ಪಿಯ ಕಸದಂತೆ ಇಹುದು (ಸರ್ವಪ್ಪ. ೧೭೨೪). ೬. ಸರಿಯಾದುದು; ಸಮರ್ಪಕವಾದುದು; ಯೋಗ್ಯವಾದುದು: ಬಸವನೇಕವಿಕೆ

ಯಾದನು . . . ದೀನರಂ ಮಾಡಿದನೆ ಜಂಗಮವ ಪಸುಧೆಯೊಳು
ತಾನೀವವಂ ಗಡೆ ಹಸನವ್ವೆ ನುಡಿ ಈ ನುಡಿಯನಾಲಿಸುವರೇ ಶಿವಭಕ್ತರು
ಗಳೆದೊಡವಪಹುದಲ್ಲ (ಬಸವ. ೨೨-೪೭); ಅವರದು ಅವಂಗೇ
ಹಸನ, ನಮ್ಮದು ನಮಗೇ ಹಸನ (ಮಾಧವ. II, ೭೪). ೭.
ಶ್ವೇಮ; ಹದುಳ; ಕುಶಲ; ನೆಲವೆಲ್ಲವು ಮನಣ ಮನಣ
ನೋಡಿದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಹಸನ (ಸೂರ್ಯವಾ. ೪೦-೧೬). ಹಸನು :
೧. ಹಸನಾದ ಹೆಣ್ಣು ಮೇಲೆ ಕುಸುಮವ ತಂದಿಕ್ಕಿ ಶಶಿಮುಖಿಯರಿಗಿಲ್ಲ
ಬಹುದು ಮಾಡಿದನೀತ (ಪುರಾಣ. ೧-೯೧-೨). ೨. ರಸವಸ್ತುವಂ ಜಿಹ್ವೆ
ಮುಖದಿಂದಲರ್ಪಿಸಲು ಹಸನವ್ವ ರುಚಿಯ ಪ್ರಸಾದವನು ಭುಂಜಿಸಲು
(ವೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೧೦-೨೯೦); ಹಸನವ್ವ ಗುರುವಿನುಪದೇಶದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ
ವಶವಾಗದಿಹುದೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೪); ಹಸನಲ್ಲದ ಕುಲದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಳ
ಕೂಡಿ ಮುಧೇಶ ಪುರವನ್ನೆದಿದನು (ಜನರಾ. ೩-೯೯). ೩. ಹಸನನುಳಿ
ದುಸುರಿದಡೆ ಬಾಯ ತೆಪ್ಪಿಯಲಂಟೀ ಬಳಿಕ (ಬಸವ. ೪೦-೨೪); ಹಸನು
ವರ್ಣವಿಭೇದಪದ್ಧತಿ ಸಸಿನ ವೈದಿಕಮಾರ್ಗ ನಿನ್ನಲಿ ಪಸುಮಾತೀತ ಕೇಳು
ಜನಪಾಲನೆಯ ಪರಿ ಲೇಸು (ತೊರಾ. ೧-೯-೨೩). ೭. ಹಸನಾಗಿ
ಬಹುಕುವಡೆ ಕುಶಲನೆಂದನಿಸುವಡೆ . . . ಹಸಿದರಿಗೆ ಅಸನವನು ಇಕ್ಕು
(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೪೨); ದೇವಕೀದೇವಿಯರು ಮೊದಲಾದ ಶಶಿವದನೆಯರು
ಬಂಧುಮರ್ಗವು ಹಸನೆ (ಕೋಗಯ. ೧೨-೧೯). ೮. ಹಿಳಿತು; ರೇಸು;
ಹಿತ : ಹಗಿಯ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಹಸನ ಕೊಡುವುದೆ (ಕುಮಾರ. ೪-೪೪);
ಅಸಿಧಾರೆಯ ಜೀನ ನೆಕ್ಕೆ ನಾಲಗೆಗದು ಹಸನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪-೭೯).
೯. ಹದ; ಹವಣು : ಹಸಿದಾರ್ಥವಿಸುವ ಹುಲಿಯ ಮೀಸೆಯ ಮಜಾ
ಶಕ ಬಂದಲುಗಿದಂತೆ ಹಸನಬಾಯದೆ ಕಣಕಿದ ವೈರಿಬಲವನು ದಸೆಬಲಿ
ಗೊಡು ಹೋಗು (ಕಂಪ. ೧೭-೨೪).

ಹಸನಾಗು = ೧. ಚೆಲುವಾಗು; ಸುಂದರವಾಗು; ಮನೋ
ಹರವಾಗು : ಹಸರತ್ನ ಖಚಿತವಾಟಬಂಧಗಳಿಂದ ಹಸನಾಯಿತು
ಕೃಷ್ಣನಗರ (ಮೋಹತ. ೨೯-೨೬). ೨. ನಿರ್ಮಲವಾಗು;
ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗು : ಹಸನಾಯ್ತು ನಿನ್ನ ಮನ . . . ಕಂದಕಿಸಂಕಸ
ವಾಯಿತು (ವೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೦೨-೬). ೩. ಚೆನ್ನಾಗು; ಶುತ್ತುಮ
ವಾಗು : ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸ ಹಸನಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).
ಹಸ ಮಾಡು, ಹಸನ ಮಾಡು, ಹಸನು ಮಾಡು - ಚೆಲಕ್ಕುಟ
ಗೊಳಿಸು; ಸ್ವಚ್ಛವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಿರ್ಮಲಗೊಳಿಸು :
ಅ ಹೊಲನಂ ಹಸ ಮಾಡಿ ಬಿತ್ತುವ ಪರಿ ಇನ್ನಾವುದಯ್ಯಾ
(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೫-೫೬೪); ಗುಡಿಯ ಹೊದಿಸಿ ಹಸ ಮಾಡುವ
ಳಳನ ಕೆತ್ತುವ ಮೇಟೆಯಂ ನೆಡುವ . . . ಗೊಂದಲಂ ಕುಡಿಯರುಗಳೊಳ
ಗೊಪ್ಪಮಂ ಪಡೆದುದು (ಸಮ್ಯಕ್. ೧-೨೪); ಅದನ್ನು ಹಸನ ಮಾಡು
ವವರು ಹೆಣ್ಣುಳುಗಳು (ಬೆಳಾ. ೯); ಅಕ್ಕಿ ಹಸನ ಮಾಡುವುದು . . .
ಮೊದಲಾದ ಕೆಲಸ ಇರುತ್ತಿದ್ದವು (ಪ್ರತಿಬಂ. ೨೪); ಬೆಕ್ಕು ಅಂಗಾಲಿಂದ
ಮೈಯನ್ನು ಹಸನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೩೧);
ಸರಗು-ಕಸರು ತುಂಬಿದ ಜೋಳ; ಹಸನು ಮಾಡಿದರೆ ಅರು ಚೆಲಾಕಿ
ಗಿಂತಲೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗಬಹುದು (ಜನಜೀ. ೨). [ದೇ. || ಕೆಲಂ. ಪಸನು]
ಪೆಸಂಗೊಳ್, ಹಸಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗು; ಒಳ್ಳೆಯದಾಗು;
ಅಮೂರ್ತ ಮುನ್ನೀರೋ ಪೆಸಂಗೊಂಡೆ ತೇಜಂ ನೆಗಬ್ಬುದು
(ಚವಿ. ೩-೪೨). ಹಸಗೊಳ್ಳು : ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಬಿಸು ಕಸುವಿನಲಿ ಬೆಳೆ
ವುದೊ ಅ ಬಹುಕು ಹಸಗೊಂಡು ರಸವಾಗಲಿ (ನಿಲಮು. ೨೨-೧೪).

[ಪಸ + ಕೊಳ್;]

ಪೆಸಂದ್ 'ಪಸಂದು' ನೋ.

ಪೆಸಂದ 'ಪಸಂದು' ನೋ.

ಪೆಸಂದು, ಪೆಸಂದ್, ಪೆಸಂದ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯದು;
ಚೆನ್ನಾದುದು : ಅದು ಅಷ್ಟು ಪೆಸಂದಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಅನಾಥ. ೧೬೬);
ಗರ್ರನೆ ತಿರುಗಿದ್ದಂತೂ ಬಹು ಪೆಸಂದಾಯಿತು (ಮಲ್ಲ. ೩೨). ೨. ಅಚ್ಚು
ಕಟ್ಟು; ಒಪ್ಪ : ಮುದ್ದರಾಜರವರು ಮಡಿಕೇರಿಯೆಂಬ ಜಾಗ ಪೆಸಂದು
ಮಾಡಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨); ಆ ಸರದಾರರು ಪೆಸಂದು ಮಾಡಿದಂಥ ಮಾರ್ಗ
ವನು ತಾವು ಒಡಂಬಟ್ಟು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೬). ಪೆಸಂದ್ : ೧. ಈ
ನಮೂನೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ನಿಮಗೆ ಪೆಸಂದ್ ಬಿದ್ದೀತು (ದೇಶಸ್ಥಿ.
೧೦೬); ಬಂಗಲೆ ಕಟ್ಟಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಜಾಗಾ ಮಾತ್ರ ಬಹಳ ಪೆಸಂದ್
ಅಂದಿರೇ ನೋಡ್ತು ಧಣೀರ! (ಜನಜೀ. ೧೫೬). ಪೆಸಂದ :
೧. ಒಬ್ಬರ ಪಸ್ತುವನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಪೆಸಂದವಲ್ಲ
(ಅಳಸಿ. ೨೬). ೨. ಅಂದ; ಚೆನ್ನು : ನೀನು ಭಾರಿ ಪೆಸಂದವಾಗಿ
ಕಾಣುತ್ತೀಯೆ (ಕುಡಿಕೂ. ೧೪೪).

ಪೆಸಂದ ಬೀಳು = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣು; ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಿ ತೋರು;
ನಿನಗೆ ಪೆಸಂದ ಬಿದ್ದರ ನೀ ತೋಗೋ (ಗಂಧಾಯಿ. ೨೬೯).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಪೆಸಂದ್]

ಪೆಸಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಹಸನುಗೆಡು; ಹದಗೆಡು : ತಂದೆಯನ್ನೊಪಂ
ಕಿಡುಂದೆಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ನಿಮ್ಮನೊಸೆದೋವಿದರಾ ಚಿಂದಮನಜಾತವರೊಳ್
ಪೆಸಗೆಡದವೊಲ್ ಮೆಜೆದವುರಿದರೆ ಪರಪಂತ್ರತೆಯಂ (ಚವಿ. ೪-೧೭೯).

[ಪಸ + ಕೆಂಪು]

ಪೆಸಗೆರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಪೆಸಗೆರಿಕೆ, ಅಕ್ಕಿಬಲ್ಲಾ
ಹುಲ್ಲು, ಮೇಲ್ಗೆರಿಕೆಹುಲ್ಲು (ಮೈಸೂ. ೨೬-೫೨೦).

[ಪಸ + ಕರಿಕೆ (< ಕಟುಂಕಿ)]

ಪೆಸಗೆಡಿಸು, ಹಸಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೋಲಿಸು; ಪರಾಜಯ
ಗೊಳಿಸು : ಪೆಸಗೆಡಿಸಿ ಕೆಳದಿಬಹುಂ (ಅಪ್ರ. ೩. ೧೧೦-೧೪೧).

ಹಸಗೆಡಿಸು : ೧. ಮೀಟು ಬಂದವರುಗಳನು ಹಸಗೆಡಿಸಿಯೆ ಕಾಡು
ತಿರುವು (ಪ್ರತಿಪಾಂ. ೪-೪೫); ತಿವಿದವರನು ಹಸಗೆಡಿಸಿದನು ಬೇಗದೊಳು
(ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೧೪); ಅಸಮಾಕ್ಷ ದಕ್ಷಮುಖಿಕ್ಷ ಲೋಕಾಧ್ಯಕ್ಷ ಹಸ
ಗೆಡಿಸಿದಂ ಶಬರನೆಮ್ಮನು (ಚಿಬ್ಬ. ೫೬-೫೭). ೨. ಹಾಳು ಮಾಡು;
ನಾಶ ಮಾಡು : ಹಾಡಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಬುತ್ತಿಯನು ಹಳಿಸಿ ಹಸಗೆಡಿಸಿದನು
(ಅಂಕರಾ. ೩೦). ೩. ನಿವಾರಿಸು; ಪರಿಹರಿಸು : ಹಸವು ತೃಷೆಯು
ನಿದ್ದೆ ಮೊದಲಾದ ಹುಖನ ಹಸ[ಸ]ಗೆಡಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಅಸಮ
ವೈಭವನೆ ನನ್ನೆದೆಯೊಳಿಗರು (ಪುರಾ. ೧೫-೧೪೩). ೪. ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ
ಗೊಳಿಸು : ನೋಡುವವರರ ಹಸಗೆಡಿ[ಪಾಂ.ಗಿಡಿ]ಸುತಲಿ ತಾರಗೆಯ
ದಸೆಗೆಡಿಸುತ ಮಸಿದಂಬು ಪರದುದಂತವರ (ಪರ್ವಜ. ೬-೧೧೬).

[ಪಸಗೆಡು + ಇಸು]

ಪೆಸಗೆಡು, ಹಸಗೆಡು, ಹಸಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂದ ಕೆಡು;
ರೂಪ ಕೆಡು : ಪೆಸಗೆಟ್ಟು ರವಣನು ಬಣಬೆಸನಿಗನೊಳ್ಳನೆಗೆ ಸಂದಂ
ಬೆನವಲುಪುದಣಂ ಪಸುಸೂಲದ ಬಿಸುನೆತ್ತರ್ಬಸವರೆಯುಸಿರ್ಗಾಡ
ಬಾಲ್ಯಿಯೇ ಪಸನಲ್ಲೇ (ಚವಿ. ೬-೧೪೬). ಹಸಗೆಡು : ೨.
ಸಮಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಹದಗೆಡು : ಕಂದಿವಾಸನಂ
ಕದಡಿ ಹಸಗೆಟ್ಟು ಮನಮಿರೆ ವಿಷಾದಂ ಪುಟ್ಟಿ ಕರಂ ಶಂಕರಂಗಳ್ಳಂಕಿ
ಸಿದಳು (ವೃಷಭ. ೯-೧೦೦). ೩. ಕುಗ್ಗು; ಬಾಡು; ನಿಶ್ಚೇದ
ವಾಗು : ಅಲರ ದಿಬ್ಬನೆಗೆಯಂ ಬೀಸೆ ಬೀಸರಂಜೋದಂತೆ ಹಸನಂ
ಹಸಗೆಡೆ . . . ಬಿಸುಸುಯ್ ಬೀದಿವರಯೆ (ರಾಜಕೀ. ೬-೯೨ ಪ).
ಹಸಗೆಡು : ೧. ಬಿಸಿಲೊಳು ತಿರುನೆ ತಿರುಗಿದ ಕಾರಣ . . . ನಿನ್ನ

ಕೋಮಲತನು ಹಸಗಿಟ್ಟು ಬಡಬಡವಾಯ್ತು (ನೇಮಿಸಂ. ೮-೬೨); ಹಸಗಿಡೆ ಭಾನು ಕಂಪಿಸೆ ಗಾಳಿ ಭಯಂಕರಮಾದುದಾಹವಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೩-೫೦). ೪. ಸೋಲು; ಪರಾಜಯಗೊಳ್ಳು : ದೇವರ ಶರಹತಿ ಗಾಣದೆ ಹಸಗಿಟ್ಟು ಹಂದಿ ಮೃಗಾಕಾರದ ಧರಿಸಿದನು (ವೀರಶ. ೨-೪೨); ಎಸೆವಾಳು ಕುದುರೆ ಗಣಗಳ ನೋಡರದಲಿ ನುಸುಳಲಾಣದೆ ಪ್ರವಮಾನ ಹಸಗಿಟ್ಟು ಮಂದಗತಿಯನ್ನೆದಿದನು (ಕಂಠವಿ. ೧೬-೨೯). ೫. ಹಾಳಾಗು; ನಾಶವಾಗು; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು : ಅವಗುಣಂಗಳ ಸಂಗದಿಂ ಕುಲಂ ಹಸಗಿಟ್ಟು ನಾಮಿಕೆಯರಾದರಲ್ಲದೆ ಸಂಗವಾರ ಕುಲಮಂ ಕೆಡಿಸದು (ಹಳಕಾ. ೬-೩); ಹಸಗಿಟ್ಟುಕೆನ್ನೀ ಕಾಯ್ (ಪ್ರಥಂಜ. ೨-೧೪೦); ಕಸ ಕೋಕಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು . . . ಮನೆಸಾಮಾನುಗಳು ಹಸಗಿದುವು (ಗೃಹವಿ. ೧೬೯).

[ಪಸ್ಯ + ಕೆಡು.]

ಪಸಗಿಯೆ (ನಾ). ಹಸನಾದ ಕಾಯ್, ಕೆಲಸ : ಪಸಗಿಯೆಯ ಚಳಕದ ಸಂತಸವಡಂ (ಚಳವಿ. ೬-೧೧೫). [ಪಸ್ಯ + ಗಿಯೆ (< ಕೈ ಮೈ).]

ಪಸಗಿಯೆ ವಾತು (ನಾ). ಹದುಳವಾದ ಮಾತು; ಸವಿಮಾತು : ಕೆಲದೊಳ್ ಕೆಳಗಿರುತ್ತೆ ಪಲಪಲವುಂ ಪಸಗಿಯೆವಾತುಗೊಂಬುಳಿಲ್ಲ (ಚಳವಿ. ೬-೧೩೧). [ಪಸಗಿಯೆ + ಮಾತು.]

ಪಸಗೊಳಿಸು, **ಹಸಗೊಳಿಸು**, **ಹಸನುಗೊಳಿಸು** (ಕ್ರಿ). ಹಸನು ಮಾಡು; ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸು; ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡು : ಸತ್ಯವಿಗಳಂ ನಿಮ್ಮ ಬಾಲಕನ ತೊಡಲ್ಪಡಿದ ತಪ್ಪಿ ತಿದ್ದಿ ಪಸಗೊಳಿಸುವುದೊಲಿದು (ಸಮೋ. ೧-೧೬); ಬುಧಜನರು ಜರೆಯದೆ . . . ತಿದ್ದಿ ಪಸಗೊಳಿಸಲಹುದು (ಸಮೋ. ೩೪-೪೫). **ಹಸಗೊಳಿಸು** : ಕಾಳನ್ನು ಹಸಗೊಳಿಸಿ ತೆಗೆದಿಟ್ಟು (ರೂಢಿ). **ಹಸನುಗೊಳಿಸು** : ಬಾಳನ್ನು ಹಸನುಗೊಳಿಸಲಿಚ್ಛಿಸುವವರು ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಬಹುದು (ಜಗದಾ. ೩೬). [ಪಸ್ಯ + ಕೊಳು + ಇಸು.]

ಪಸದ 'ಪಸಾದ' ನೋ.

ಪಸದನ, **ಹಸದನ** (ನಾ). ೧. ಸಿಂಗರಿಸುವಿಕೆ; ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವಿಕೆ : "ಪಸದನ (ಪಚ್ಚು, ಪಚ್ಚಿ)-ಪ್ರಸಾಧನ = ಅಲಂಕರಣ, ಶೃಂಗರಿಸುವಿಕೆ" (ಪದ್ಯಕೋ. ೨೫). ೨. ಅಲಂಕಾರ; ಶೃಂಗಾರ : ಎನ್ನ ಮದುಮೆಯಂದು ಪ್ರಪಮದಿವಸದ ಪಸದನಮನೆಗೆ ತೋಪಲ್ಪೆಯು ಮೊಂಡು ಬೇದಿಹೊಡಾಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಂ ನೆಹಪಲ್ ಬಂದೆಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೬-೧೫); ಮಾಸಿದಂದಮುಂ ಪಸದನಂತೆ ಕಣ್ಣೆಸಿದು ತೋಪಾಡುದು (ಪಂಚಭಾ. ೩-೬೧); ಅಂತಳಾಕೆಯಾ ಪಸದನದೊಳ್ ಜಗತ್ತಿತ್ತಯುಚಿತ ವಿಮೋಹನಶಕ್ತಿಯೇಬ್ಬಿಯೆಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೬-೬೬). ೩. ವೇಷ, ಭೂಷಣ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕರಣಸಾಧನ; ಒಡವೆ; ತೊಡವು : "ಪಚ್ಚುಂ ತೊಡವುಂ ಪಸದನವೆನಲಾಭರಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೪); ನಿನಗಾಶ್ರಮಾದ ಪಸದನಮನಮೊಲ್ಲಮಪ್ಪ ವಸ್ತುವನೊಂದು ಪುಸ್ತಕದೊಳ್ ಮಡಗಿಟ್ಟನೆಂದು ಪೇಟ್ಟು ರೋಕಾಂತರಿತನಾದಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೨-೨೧); ಪಸದನದೆ ಕೋಮಲೆ ನೊಗಯಿಸಿದಳ್ (ಪುಸ್ತಕ. ೫-೯೬). **ಹಸದನ** : ೧. ಪ್ರಸಾಧನ, ಹಸದನ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ.).

[< ಸಂ. ಪ್ರಸಾಧನ./ಪ್ರಾ. ಪಸಾಹಣ]

ಪಸದನಂಗಿಯೆ, **ಪಸದನಂಗೈ**, **ಪಸದನಗಿಯೆ**, **ಪಸದನಗೈ** (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲಂಕರಿಸು; ಶೃಂಗಾರ ಮಾಡು : ದಿವ್ಯಾಭರಣ ಭೂಷಣಂಗಳಂ ಪಸದನಂಗಿಯೆಲ್ಲ (ಜ್ವಾಲಿ. ೧೪-೧೧೬ ವ); ತಮ್ಮ ಪರಕರ್ಮ ಕಾಲಮಂ ಮೊಹಿದು ನೆಹಿಯೆ ಪಸದನಂಗಿಯೆ (ವರ್ಧಪ. ೬-೯ ವ); ವಸುಧೆಯಂ ಪಾಡಾಲ್ ರಾಗಮುಗುಮೆಳ್ಳುಗಳ್ ಪಸದನಂಗಿಯೆ (ಚಿವಪ. ೫-೧೨). **ಪಸದನಂಗೈ** : ೧. ಪೆತ್ತನತಿ ತಗುವಂತೆ

ಮೇಲ್ ಚೆಲ್ವರಳುವಂತೆನ್ನ ಪಸದನಂಗೈ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೧೮-೪೯೬). **ಪಸದನಗಿಯೆ** : ೨. ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಶೃಂಗರಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ವರಕುಂಕುಮಾಂಗಿ ಮುಕ್ತಿ ಕಥಾಪದರ್ಪಣಕರ ಪಸದನಗಿಯುತ್ಪತ್ತಂದೂ ಕರಮೆಸಿದಳು ಪೂರ್ಣಶಯ ತಾರಾಳಯ ಧರಿಸಿದ ಸಂಜೆವೆಣ್ಣೆಂಬಂತೆ (ಪ್ರಭುತಿ. ೧೧-೭೧). **ಪಸದನಗೈ** : ೨. ಮೋಹನವಾಂಕು ಲಕ್ಷಣಂಜಿತ್ತು ಪಸದನಗೈದೂ ಕಡುಗೊಬಗಿನಂ ಮಂಡಿಸುವ ಲರಿತಾಂಗಮಂ . . . ಕಂಡುಕಂಡೈ ಮನದನೆಯದಜಂತೆ ತಾನುಂ ಚಿತ್ರವಾಗಿದನ್ಮೆ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೪-೧೧). [ಪಸದನ + ಕೆಯ್.]

ಪಸದನಂಗೈ 'ಪಸದನಂಗಿಯೆ' ನೋ.

ಪಸದನಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಶೃಂಗರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ನೆಹಿಯೆ ತೊಟ್ಟುಟ್ಟು ಪಸದನಂಗೊಂಡಿಹ ದೇವಗಣಕೆಯರನೆ ಪೋಲ್ಪಯ್ಯೂರ್ವರಗೊಯ್ತಾರ (ವಡ್ತಾರಾ. ೪೧-೬); ಚಕ್ರಧರ ಜಲಕ್ರೋಡಾಪ್ರಾರಂಭಮಂ ಕಂಡು ನೀರಾಟಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪಸದನಂಗೊಂಡು ತಂಡತಂಡದಿಂ ಪುಗುವಾಗಳ್ (ಅದಿಪ. ೧೧-೧೩೬ ವ); ನಿನಗತ್ಯಾಸಂದಂ ಮಾಡುವನೆಂದೀ ನೆವದಿಂದೆಯೆ ಪಸದನಂಗೊಂಡಿಹಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೬-೮); ಪಸದನಂಗೊಂಡು ನಿಜೇಶನಲ್ಲಿಗೆ ವಂದು (ನೇಮಿಪ. ೧-೧೩೧ ವ). [ಪಸದನ + ಕೊಳ್.]

ಪಸದನಂಗೊಳಿಸು, **ಪಸದನಗೊಳಿಸು** (ಕ್ರಿ). ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡು; ಶೃಂಗರಿಸು : ಪ್ರಸಾಧನಶಾಲೆಯೊಳ್ ಸ್ವಯಂಪ್ರಭೆಯನಾನೆ ಪಸದನಂಗೊಳಿಸುತ್ತ ಮಿದುರ್ (ಅದಿಪ. ೪-೧೧ ವ); ತರಿಸಿ ಬೊಂಬೆಯನೊಂದಂ . . . ನೆಹಿಯೆ ಪಸದನಂಗೊಳಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೦); ವಿನಾಶಿಯ ಮನೋರಥಮಂ ಪುಣ್ಯಫಲದಿಂ ಪಸದನಂಗೊಳಿಸುವಂತೆ ಪಾಪಾಂಗೊಳ್ಳಂತೆ . . . ಶರ್ವಾಣಿಗೆ ಶೃಂಗಾರಂಗಿಯೆಲ್ಲ (ಗುಣ. ೫-೬೬ ವ); ಅಂಗಜನ ಬಾಣವನೆ ಮನೆದೊಪ್ಪವಿಟ್ಟಂತೆ ಕಂಗಡ್ಡ ಮಾಡ ಕಾಂತೆಯನೆಯ್ಲ ಪಸದನಂಗೊಳಿಸಿ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೬-೪). **ಪಸದನಗೊಳಿಸು** : ವಸ್ತ್ರಾಭರಣ ಕುಸುಮಸುಗಂಧದಿಂ ಪಸದನಗೊಳಿಸಿ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೩೬-೯೦); ಜವದಿ ಪಸದನಗೊಳಿಸು (ಜಗದಾ. ೯೫). [ಪಸದನಂಗೊಳ್ + ಇಸು.]

ಪಸದನಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದು; ಶೃಂಗಾರ ಗೊಳ್ಳು : ಪೊಸ ಗಂಧಸಿಂಧುರಂಗಳಂ ಬಂಧುರಮೆನೆ ಹಿಂಗದೆ ಸಿಂಗರಿಸಿ ಗಜಾರೋಹಕರ್ ಪಸದನಂಬಡೆದೇಪಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೬೫ ವ). ೨. ಅಲಂಕಾರವಾಗು; ಶೃಂಗಾರವಾಗು : ವಸುಧೆಗೆ ಬಿಸವಂದ ಮನೀವ ಪಸದನಂಬಡೆದ ಪೊಸ ಪಸುವೆಂದೊಡಿಸಿಗೆ ಮಿಗೆ ಮಿಸುಗು ತ್ತಿದುಡು (ರಾಜಶೇ. ೮-೫ ವ). [ಪಸದನ + ಬಡೆ.]

ಪಸದನಗಿಯೆ 'ಪಸದನಂಗಿಯೆ' ನೋ.

ಪಸದನಗೈ 'ಪಸದನಂಗಿಯೆ' ನೋ.

ಪಸದನಗೊಳಿಸು 'ಪಸದನಂಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಪಸನು 'ಪಸ್ಯ' ನೋ.

ಪಸಯಿತ 'ಪಸಾಯ್' ನೋ.

ಪಸರು, **ಹಸರು**, **ಹಸರು** (ಕ್ರಿ). ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹಬ್ಬು : ಪಸರ್ವಂ, ಪಸರ್ವಂ; ಪಸರ್ವನಂ, ಪಸರ್ವನಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೧೧ ಪ್ರಯೋ.). **ಪಸರು** : ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಉಂಡ ಅಮೃತ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಪಸರುವುದು (ಬಾಬಲ. ೮೨); ಒತ್ತಬರದಿಲ್ಲದ ಪಸರದೆ, ಮುಸಿ ಇಂಗುವಂತೆ, ಶ್ಯಾಮ ರಾಯನ ಪ್ರಕರಣದ ಹೇಳಿಕೆನ್ನು ಖಾದರ ಪಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡ (ವೀರಶ. 11, ೧೬೨). **ಹಸರು** : ಅಗ ಎಳೆಬಿಸಲು ಹಿತವಾಗಿ ಸೊಂಪಾಗಿ ಹಸರುತ್ತಿತ್ತು (ಒಡ್ಡಿಲು. ೨). [**< ಪಸರ**]

ಪಸರ, **ಹಸರ** (ನಾ). ೧. ಹರಡುವಿಕೆ; ವ್ಯಾಪ್ತಿ; ವಿಸ್ತರಣಾ :

“ಪೆಸರ (ಪ್ರಸಾರ)-ಪ್ರಸರ = ವಿಸ್ತರಣೆ” (ತದ್ಭ ಕೋ. ೨೫); ಅಸಂಗಿಯ ಕೆಂಪು ಬಾಳೆಯ ಪಸುರ್ಪ . . . ಸುತ್ತಲೂ ಪಸರಿಸಿ ಪರ್ವಿ ಮಾಣಿಕದ ಪಟ್ಟಿಯ ಪೊನ್ನು ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪಸರದ ಚೆಲ್ಲನಿಮ್ಮದಿಸೆ (ಪುಸ್ತಕ. ೯-೨೦). ೨. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: “ಬಂಬಲ್ . . . ಪೆಸರಂ . . . ಗೊಂದಲ” (ಉಂದಲ್)-ಈ ೪೦ ಸಮೂಹಂ” (ಕಶಪಾ. ೫೬-೨೨೨); ಕೆಡೆದ ರುಲ್ಲರಿಗಳ . . . ಕಡಿಯ ರಣನೆಯ ರಾಶಿ ಯನುನಂಗದಿಯ ಪಸರವಿದನಲು ನುಜಿದುದು ಕೂಡೆ ರಣಭೂಮಿ (ಕುಪ್ಯಕ. ೧೫-೨೦); ಪೂರ್ವದ ಪಸರದ ಮುಂದೆ ಕಲ್ಲು ವನೋದಿ ಪೇಳ್ವದ ರಸಿಕನೆ (ಪರ್ವತ. ೧-೨೧). ೩. ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾರಾಟಕ್ಕೆ ಕೊಡುವ ಸ್ಥಳ; ಅಂಗಡಿ: “ಪೆಸರ-ಪ್ರಸರ = ಸಮೂಹ, ಅಂಗಡಿ” (ತದ್ಭ ಕೋ. ೨೫); ಪಂಚರತ್ನದೊಳೆ ನೆಜಿದ ಪಸರದಿಂ ತೋರಣಂ ಗಳೊಳೆ ತೋಡರ್ ಪಸರದಿಂ ನೆಜಿಯ ಸೊಗಯಿಪಾಯೇಕಳಕ್ರಮಂ ಮುಚ್ಚಿದಂ ಹರಿಗಂ (ಪಂಚಭಾ. ೩-೨೨); ಸಕಲರತ್ನಂಗಳ ಪಸರದಿನೆನಿದು ದಲ್ಲಿ ವಿಪಣಿಪದಂಗಳ (ಕಾಡಂಪೂ. ೨೯೩); ಸೊಗಯಿಸಿದುದು ತೋಳಪ ಕಂಚುಗಾಜರ ಪಸರಂ (ರಾಜರ. ೨-೧೦೨). ೪. ಅಂಗಡಿಯ ಸರಕು: ಎಸೆದ ಬಹುರತ್ನರಾಶಿಯ ಪಸರಂಗಳಿನವಳಿ ಬೀದಿಗಳ ಪಲವುಂ ರಂಜಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪-೧೦); ಸೋಂಬನಂಗದಿಯಂತೆ ಪಸರಮಿಲ್ಲದೆ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೨-೧೫೫); ಮೊಸರು ಇಲ್ಲದ ಉಟಿ ಪಸರವಿಲ್ಲದ ಹರದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೧೬). ೫. ತೋರ್ಕೆ; ಪ್ರಕಾಶ: ಸಚರಾಚರಂಗಳು ಪಸರಕ್ಕೆ ಬಾರದಂದು . . . ಅನು ನೀನು ಇಲ್ಲದಂದು ಅಂದೇನೊ ಇಂದೇನೊ (ಅದಮ. ೧-೧). ೬. ಸಂಭಾವನೆ; ಉಡುಗೊರೆ; ಕಾಣಿಕೆ: “ಉಪಹಾರಮನಲ್ ಪಸರಂ” (ಭಾರತ. ೩೨). ೭. ಸುಲಭ ವಾದುದು; ಹಗುರವಾದುದು: ಏಂ ಪಸರಮೇ ಕರ್ಮಸುಹೃ ದ್ವಂಜನಂ (ಪರ್ವತ. ೧೦-೪೧). ೮. ಸಲಿಗೆ; ಸದರ: “ಪಸರಂ ಗೊಡು” ಪರಾ. ೯. ಅವಕಾಶ; ಆಸ್ವದ: “ಪಸರಂಬಡೆ” ಪರಾ. ೧೦. ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ: ಗಾಂಗೇಯನ ನುಡಿಯೊಳವಸರಮಂ ಪಸರಮಂ ಪಡೆಯದೆ (ಪಂಚಭಾ. ೧-೬೫ ವ); “ಪಸರಮಂ = ಸಲಿಗೆ ಯನ್ನು” (ಪಂಪದೀ. ೨೮). ಹೆಸರ: ೧. ಹಸರದ ಹಸರದ ಭಕ್ತಿಯ ಪಸರಿಸಿ 'ನಾವು ಗುರುವೆಂಬಿರಿ (ಚನ್ನ. ಕ. ೫೨೪-೧೧೩೨); ಕಣ್ಣೆ ಸೆದನು ಬಿತ್ತದಡಿಯ ಹಸರದೊಳಗೆ ಜೊಕ್ಕು ಹೊಡಕರಿಸುವ ಸಿಂಗಿಸುವಿನಂತಾ ವೀರರಾಮ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೩-೬೯); ಅನುಮಂದರಸ್ಥಾಯಾಪಂಜಮದಿಂದ ತಾರಸ್ಥಾಯಾಪಂಜಮದ ತನಕ ಅದರ ಹಸರವಿತ್ತು (ಸಂಗೀತ. ೪೫). ೨. ಅ ಮಾದ್ರೀತನಂದಿನ ಹಸರವನು ಹರಿಗದಿವನರ್ಜುನನಗತಾಸ್ತದಲಿ (ಕುಪ್ಯಕ. ೨-೪೯); ಗಿಡಗಿಡದ ಬುಡದಲ್ಲೆ ತರಗಿಲೆಯ ಹಸರ (ಕುಪ್ಯಕ. ೪೧-೧೯). ೩. ಅ ಊರ ಹಸರದ ಸಂಕನಂ ಆಚನ್ಯಾಕ್ರವಾಗಿ ನಡೆವನ್ನಾಗಿ . . . ದಿಟ್ಟ ಭರ್ಮ (ಮೃತ. ೧೯೨೮, ೫೬-೨; 1380); ಹೇಮನೇದಿಯ ವಿವಿಧ ರತ್ನಾಳಯ ಹಸರದಲಿ ಅ ಮಹಾಪುರವೆನಿದುದು (ಕುಪ್ಯಕ. ೧೮-೧೧); ಕಾಲಗತಿ ಬದಲಿಸಿದಂತೆ . . . ಹಸರದ ಇನ್ನಿತರ ಒಡವೆಗಳ ಮೇಲೂ ಅವನಿಗೆ ಮೋಹ ಬೆಳೆಯಿತು (ಕುಡಿಕೂ. ೩೦). ೧೦. ಅದನೇನೆಂದವಂ ಹೇಸಿಕೆಯ ಹ[ಪಾಂ.ಪ]ಸರಮಂ (ಪಿಂಡೋರ. ಹ. ೫೦೫-೯); ಮೈತಿಕದ ಹರವರಿ ಹುಸಿಯದ [ಪಾಂ.ಪ]ಸರ ಕೃತಕದ ಕೇಂ . . . ಎಂದಿನಿಪ ಸೂಳೆಗೀಡೆಯ ಹೊಕ್ಕನಾದಯ್ಯನು (ಸೋಮಪ. ೨-೧೮). [ಪ್ರಾ. ಪಸರ./ಸಂ. ಪ್ರಸರ]

ಪೆಸರಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸು; ಹರಡು: ರಸ ಭಾವಾಭಿಯಂಗಳಂ ಭುಜಲತಾಭೂತಾಪನೇತ್ರೋತ್ಪಲಪ್ರಸರಂಗಳ ಪೆಸರಂಗಿಯುಪ್ಪಿರೆ (ಅದಿ. ೩-೧೨೩); ಗಂಧೇಭವರ್ಗಂ ಪಸರಂ

ಗಿಯೊ ನೊ ಶಂಭು (ಪಂಪಾ. ೪-೪೯). [ಪಸರ + ಕೆಯ್.]

ಪೆಸರಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಸಲಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಡು; ಸದರವನ್ನು ನೀಡು: ಇವಂದಿಗ್ ಪೆಸರಂಗೊಟ್ಟಿನಪ್ಪೆಡೆ ಮುನ್ನಿನಂತುಕಿ ಕಿವವರ್ (ಪದ್ಯಾ. ೩-೧೫); ಬಾಬ್ಬನ್ನಮಿಂದ್ರಿಯಾಳಿಗೆ ಪೆಸರಂಗೊಟ್ಟುಂ ಮೆಯ್ಯಿಟ್ಟದವೊಲುಟ್ಟುಂ ದಂ ದಿದ್ದೆಗಿಯ್ವು ಸುಖಮಂ ಪಡೆಯಾ (ಶಾಂತಿ. ೮-೧೩೪); ಅನಿವಂದಿಸಾಧರಿಸಿ ಪೆಸರಂಗೊಟ್ಟಿನಪ್ಪಡೆನಗೆ ಸುಸರ ಮಾಗಿ ಬೆಸಕೆಯ್ಯಲಜಾಯರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೨ ಪ). [ಪಸರ + ಕೊಡು.]

ಪೆಸರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). = ಪಸರಂಬಡೆ ೧: ಬಿಸುಸುಯ್ಯಂ ನಮಗಂದಿ ಬಾದಿದಧರಂ ಕಣ್ಣೇರ ಬಾನಳ್ಳಂ ಬಸಿವಾಸ್ಯಂ ತಳಯ್ಯ ಪಣ್ಣೆ ಪಸರಂ ಗೊಂದಿರ್ ಗಂಡಕ್ಕಂ . . . ಪಿಸುಕಾದಿತ್ತಸಮಾಸ್ತನಪ್ರಹಾರಿಯಂ ತತ್ಕಾಮಿನೀರೂಪಕಂ (ಲೀಲಾ. ೪-೧೪೩). [ಪಸರ + ಕೊಳ್.]

ಪೆಸರಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಹೊಂದು; ಹರವಾಗು: ಪಲ್ಲವಪ್ರಸರದೊಳೆಯ್ವ ಕಣ್ಣೆ ಪಸರಂಬಡೆದೊಪ್ಪುವ ಕೆಂಪು (ಅದಿ. ೧-೬೬); ಪಥಿಕನದ ಕಣ್ಣಂ ಮನಕ್ಕಂ ಪಸರಂಬಡೆದು ನೆಜಿ ಸೊಗ ಯಿಸುವ ಸರಸಸರಿಸೇರುಹಾರಂಗಳೊಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೧-೫೬ ವ); ಪುಟ್ಟಿಸಿದ ಪುಸಿವಡೆಯಂ ಕಡು ಮೊದಿರೆ ಪಸರಂಬಡೆದಾಣೆ ಕುದುರೆ ತೇರಾಳ್ಳಳುಮಂ (ಕಬ್ಬಾ. ೨೪೯). ೨. ಸಲಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಸದರವನ್ನು ಹೊಂದು: ಅನಂದಿಪಸರಂಬಡೆದು ತಂತಮ್ಮ ಕಲಿತ ರೂಪ ಶೌರ್ಯ ನಿಭವಂಗಳಂ ವಾಚಾಲರಾಗಿ ಬಣ್ಣ ಸುತ್ತಮಿರೆ (ಕಾಡಂಪೂ. ೨೬೨); ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರನಾತನ ಪಸರಂಬಡೆದು . . . ಪೊಗಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೩-೬ ವ). ೩. ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆ; ಅನುಕೂಲತೆ ಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಮಯ್ಯನಾಗಳಾಜುಸಲೆಂದು ಪಟ್ಟರ್ ಗರ್ಭೇಶ್ವರಿ ಯಲ್ಲಿಗೆ ದೂತನಟ್ಟಿ ಪಸರಂಬಡೆಯದೆ (ಶಾಂತಿ. ೮-೪೩ ವ).

[ಪಸರ + ಪಡೆ.]

ಪೆಸರಂಬೆಜು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಹೊಂದು; ಹರಡಿ ಕೊಳ್ಳು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಪಸರಂಬೆತ್ತಲುಂ ಬೇವ್ವೊಂದು ಬೆಳೆದು ಶಾಮಾನುಶಾಮಾಳಿ ನೀಳ್ಗೆನ್ನೆನೆಗೆ ತಳುಕೊಪ್ಪೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೬-೨೩; 1136); ಮಂಗಳೋತ್ಸಾಸಗಾನಂ ಪಸರಂಬೆತ್ತಮುಣ್ಣು ತ್ತಿರೆ ಪಂಜಯಮಂ ಮಾಡಿದಂ (ನೇಮಿ. ೮-೬೫). ೨. ಅತಿಶಯ ವಾಗು; ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಸೋಗಿಯಂ ನೂಲ ತೊಂಗಲೆನೆಯಂ ಕಣ್ ಕೆನ್ನೆಯಂ ಭ್ರೂಲತಿಕೆಗಳರಮಂ ಸಂಚಿತ್ತಾರಹಾರಂ ಪಸರಂಬೆತ್ತ ಮೋರಂತಲೆಯ ಭರತನ ನೋಡಲ್ವೆತಂದತೊಪ್ಪಳ್ (ಅದಿ. ೧೧-೧೬); ಪಾಂಡುಮಹಿಪಂ ತಣ್ಣಾತಕಮೋತ್ಸವಂ ಪಸರಂಬೆತ್ತಿರೆ ಮಾಡಿ (ನೇಮಿ. ೩-೫೬); ಪಸರಂಬೆತ್ತಿ ಪಾಣಿ ಪಲ್ಲವಚರೀಂದ್ರಂಗಳ್ಳುಂ ಪೊಂಗಳಂ ಮೊನೆಯಧರನೀಯನೆ (ವೃಷ. ೮-೩೫). [ಪಸರ + ಬೆಜು.]

ಪೆಸರಣಿ, ಹೆಸರಣಿ (ನಾ). ಹರಡುವಿಕೆ; ವ್ಯಾಪಿಸುವಿಕೆ: ಜೀವಪ್ರಸರ ವಿದ್ವದು ದುಃಖಸೌಖ್ಯದ ತಾರತಮ್ಯಯಲಿ ಉಸುರ ಪಸರಣಿವಿಲ್ಲದನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮದ ಭೀತಿಯ ಬೇಗೆ ಮಿಗೆ ಡಾಹಿಸುವುದೈ (ಕುಪ್ಯಕ. ೧೪-೧೨೮). **ಹೆಸರಣಿ**: ನಿಪ್ರಸರವೆಸುಗಿಯ ನಿಶಿತ ಬಾಣಾವಳಿಯ ಬೆಂಬಳಿಯ ವಿಹಲದೋಷದ ಬೆಳಗುಗಳ ಹೊಂಬೆಸನ ಹಿಳುಕಿನ ನುಲಿ ಗಣಿಗಳ ಹಸರಣಿಯ ಹಮ್ಮುಗಿಯಲಿಮಿಗಿಲಾಯ್ತು ರಣರಥ (ಶೀರಂ. ೩-೪೪-೨೬). [ಪ್ರಾ. ಪಸರಣ./ಸಂ. ಪ್ರಸರಣ]

ಪೆಸರಾಯ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ರಾನುಗಿಯ ಪಸಿಗೆ ಪೆಸರಾಯವನು ಯಾ ಮರಿಯಾದೆಯಲು ಧರ್ಮಗಾರಿಯವನು ನಡೆಸವರು (ಎಕ. XI, ಹೊಕ್ಕಲ್ಕ. ೩೫-೧೬; 1403 ?). [ಪಸರ + ಅಯ್.]

ಪೆಸರಾಯಿ (ನಾ). = ಪೆಸರಾಯ : (ಮೈಗಡಿ. IV, ೭೪೨).

[< ಪೆಸರಾಯ]

ಪೆಸರಿಕೆ, ಹಸರಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಪೆಸರಣ : ಪರಮಕದ ಪೆಸರಿಕೆಯ ಕುಸುಮೋತ್ಪರದ ನಸುಮಿಡಿಗಾಯ . . . ಭೂಜದಿನೆಸೆದುಮಾಡುನ (ತೋರಣ. ೧-೯-೧೨). ೨. ಸಮಾಚಾರ ; ಸುದ್ದಿ ; ವಾರ್ತೆ : 5 ಲೋಪಿಸದೆ ಸೂಚಿಸಲು ವೇಳ್ತಿನೆ ತಾಪದಿ ಮಗುಳ್ಳಿಗೈತಂದಿ ಪೆಸರಿಕೆಯ ನರುಹೆ ಮುನಿ ಮರುಗುತ್ತ ತಿಳಿದೆದ (ಕಾವೇನು. ೩೨-೧೪). ಹಸರಿಕೆ : ೧. ಕಲ್ಯಾಣವಿಭವದಿನೆಸೆದುಮಾ ಮಣಮಯವಿವಾಹದ ವೆಸತಿ ಮುಕ್ತಿನ ಜ ಕದಲಿ ವಿಮಲಾಂಕುರಾರಾಪಣದ ಹಸರಿಕೆಯಲಿ (ತೋರಣ. ೧-೧೬-೩೬); ಕೋರಗಿದಾನನೋಸರ್ವ ನಯನೋದಕದ ಸುಯಲಿನ ಹಸರಿಕೆಯಲೈತಂದ 10 ರುಳು ದಶಾಸ್ಕನರಮನೆಗೆ (ತೋರಣ. ೬-೧೨-೧).

[ಪೆಸರ+ಇಕೆ]

ಪೆಸರಿಗ, ಹಸರಿಗ (ನಾ). ೧. ಹೆರಡುವವನು ; ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವವನು : ಪೊಕ್ಕಂ ಕಿಸುರಳುಂ ಪಿಸುಣ ಪೆಸರಿಗಂ ನೈ ಪೆಸರಿಯಂ (ಪಂಜರಾ. ೩-೧೯). ೨. ಅಂಗಡಿಕಾರ : ಪೆಸರಿಗನ ನೋಟಂನಿಂದ 15 ಮಾರುತನು ರಾಯನ ನಗರದಲಿ ತಾ ಸಂಚರಿಸುತಿದನೆಂದು (ಕುಮಲ. ೬). ಹಸರಿಗ : ೩. ಪ್ರದರ್ಶನಕಾರ : ಬಸವನಾದೊಡೆಯಂದ್ರಜಾಲದ ಹಸರಿಗ ಮರುಳಾದನಾತನ ಗಣನೆ ನಮಗೇಕೆನುತಲೆದ್ದುದು ಜಂಗಮ ಸ್ತೋಮ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೯). [ಪೆಸರ+ಇಗ]

ಪೆಸರಿಸು, ಹಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಸ್ತಾರವಾಗು ; ವ್ಯಾಪಿಸು ; ಹೆರಡಿಕೊಳ್ಳು : [ಸುರಪತಿ]ಯ ಕಾಲ್ಪಿದವಂದಮುಖಿಸಿದವು ಪೆಸರಿಸಿನ ಕಿರಣಂಗಳ (ಪಂಜರಾ. ೧೨-೧೦೮); ಕಣ್ಣಳ ರುಚಿ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪೆಸರಿಸಿರಿ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೧೮); ಮಿಂಚಿನ ಕುಡಿವಳಿಗೆ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪೆಸರಿಸುತಡಸಿ ಬಂದುದು ಜಾಪವಾ ರಭೂಭೂಪದ್ಧೆಗೆ (ತೋರಣ. ೩-೬-೫೦). ೨. ಹೆರಡು ; ಹಬ್ಬಿಸು ; ವ್ಯಾಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ತನ್ನ ಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಯಶಮಂ ಪೆಸರಿಸಿ ತಾಯ್ತಂದೆಗೆ ಸಂತೋಸಂ ಮಾಡಿ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೭೪-೨೦). ೩. ಅಧಿಕವಾಗು ; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಸಿರಿ ಕುಳ್ಳಿ ಸಂತಸಂ ಪೆಸರಿಸಿ (ಅರ್ಧನೀ. ೧-೩೦); ಅರಮನೆಯೊಳಗೆ ಪೆಸರಿಸಿ ತತುಳೋಕದ ಜಲಧಿ (ಕುಮಾರ. ೭-೮); ಅತನ ಕರುಣವನ್ನಲಿ ಪೆಸರಿಸಿದೊಡದು ಲೇಸು (ನಳ. ೩-೪೨). ೪. ಅಧಿಕಗೊಳಿಸು ; ಹೆಚ್ಚುಮಾಡು : ಒಸಿದೊಲುನೆ ಪೆಸರಿಸಿ ಕುಡಲಿದೊಂ ಜನೇಶನಂತೇಕೆ ಕಲಾದು ಪೋದನೋ ಪೇಟಾಂ (ಕವಿ. ೨-೩೩). ೫. ಬಿಚ್ಚಿ ಹೆರಡು ; ಹೆರಡು : ವಿಷಯವೆಂಬ ಹಸರನೆನ್ನ ಮುಂದೆ ತಂದು ಪೆಸರಿಸಿದೆಯಯ್ಯಾ (೭ನನ. ೫೧); ಪರದಂ ಮಾಡುವ ಬಂಡಮಂ ಪೆಸರಿಸದೊಡಂ ಭವಂ ಕರ್ಮಪಾಂ ಕೆಡಿಸುವ ಮಹಾವ್ರತಮಂ ತನ್ನೊಕ್ಕನ 35 ರಿಸದೊಡಂ ಆತಂಗೆ ಪಣಮಾಗದು ಈತಂಗೆ ಗುಣಮಾಗದು (ಜೀವನಂ. ೮೧-೬); ನಾರ ಸೀರೆಯಂ ಪೆಸರಿಪ ಕಂದಮೂಲಫಲಮಂ ತರೆ ಪೋಪ . . . ಮುನಿಮುಖ್ಯಕುಮಾರಸಮೂಹಮೊಪ್ಪುಗುಂ (೧೦೮. ೧-೩೪). ೬. ಅಗಲವಾಗಿಸು ; ಹಿಗ್ಗಲಿಸು : ಸುಟ್ಟು ಕಾಯಿಗಳ ನಡುವೆ ಸೀಕಿ ಪೆಸರಿಸಿಯುಪ್ಪನಿಟ್ಟು (ಸೂಪಣ. ೪-೨೪). ೭. ಕೈಗೊಳ್ಳು ; ಆಚರಿಸು ; ಪಾಲಿಸು : ಜೀವಗಳ್ಳರ ದೇವ ಪೆಸರಿಸಿದನು ಪಲಾಯನದ (ಕುಮಾರ. ೪-೮). ೮. ಉಂಟಾಗು : ನನಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತಾರವ ಪೆಸರಿಸಿ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೦-೫). ಹಸರಿಸು : ೧. ಸ್ವಪ್ನಿಯಲ್ಲದ ತುಂಬಿ ಹಸರಿಸುವ ನಿಸ್ಸೀಮ ಸದ್ಭಾವ (ಮಲೆವೇ. ೫೨-೫); ಉಸಿರು ಹಸರಿಸಲಿ ಕಮ್ಮಲರ ನೀಳಸಳನಲಿ ! (ನಡೆ. ೫೯-೪). ೨. ಬಲೆಯ ಹಸರಿಸುವ 45 ಸೊಪ್ಪುಳವನಾಲಿಸುವ . . . ಪುಳಿಂದರು ಕಂಡರಂದೊಂದು ಸೊಕ್ಕಿದಳುಲನ

(ಹಜಾರ. ೩-೨); ಮಣ್ಣಿನಾನೆಯ ನಿಲಿಸಿ ಹಗ್ಗವ ಹಗ್ಗ ಹಸರಿಸಿ ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಕರಿ ಹೆಣ್ಣಿನಪ್ಪುವೆಂದು ಬಂದಾ ಕುಳಿಯ ದೀಳ್ತಂತೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೪-೨೧); ನಗೆಮೊಗದ ಬೆಳಗಿನ ಬೆಳಸ ಜೊನ್ನವ ಹಸರಿ ಸುತ . . . ಅಮರಿಯರು ಸೊಗಯಪರು (ಸಾಕ್ಷಿಭಾ. ೩೨-೧೬). ೩. ತಲೆದಡವಿ . . . ನುದಿಯ ಹದ್ದಿ ಹಸರಿಸಿ ದಳವೇಟುವ (ತಂಕಳಂ. ೭೧). ೪. ಉತ್ಪರ್ವವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಉತ್ತೇಜಿತವಾಗು : ಪೆಸವೋಡುವಿನಂ ಹರಣಂ ಹಸರಿಸುವಿನವೊಂದಂತೆ ಬೆಳ್ಳಂಗಳುಂ ಬಿಸಿಲುಮನೇನೆಸೆದೊರ್ವೊ ಪೊಸನೆಯ್ಕಿಲ ಪೂವುಮಲದ್ ಕಾವರೆ ವೂವುಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೨೬). ೧೦. ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಮೈದೋರು : ಸುರನಂದನದ ಹೊಂಗೇದಗೆಯ ತುಣುಬಿನಲಿಬಿಕ್ಕಿ ಹೊದಂದೆಗಳ ಹಾರಾವಳಿ ಸಹಿತ ಹಸರಿಸಿದನಸುರೇಂದ್ರ (ತೋರಣ. ೬-೨೦-೧೫).

[ಪೆಸರು(< ಪೆಸರ್)+ಇಸು]

ಪೆಸರು 'ಪೆಸರ್' ನೋ.

ಪೆಸರೆ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಸಾಮಾನ್ಯ ; ನಾಡಾಡಿ : ಕಂಟಲಗೆ ಪೆಸರೆಯ ದೊರೆಗಳು ಪಾಸೆಯ (ಕುರಾಸಾಂ. ೫-೫೦); ಅದಿಯಳುಪುವ ಪೆಸರೆಯ ರಾಯರ ಗಂಡ ಕೂಡಿ ಕುಡಕವನೆಣಿಸುವ ನಾಡೆಪೆಯರ ಗಂಡ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೨೨). [< ಪೆಸರ್]

ಪೆಸಲು (ನಾ). ೧. ಭಾಗಿಸುವುದು ; ಭಾಗಾಕಾರ : ಮತ್ತರು ಪೆಸಲಾಗಿರೆ ವಂಭತುಂ ಶತಕಂಭವನಿಪುದಳತೆಯೊಳ್ಳೊಂ ದಿತ್ತರಿದೊಡಿಸಿ ಕೊಳು (ಭಾಸ್ಕರ. ೨೮-೧). ೨. ಭಾಗವಾಗುವುದು ; ಭಾಗ ಗೊಳ್ಳುವುದು : ಪೆಸು, ಪೆಸಲು, ಭಾಗಂಗೊಳು . . . ಇಂಪಿಪುಂ ಭಾಗಂಗೊಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೨-೧೩). ೩. ಭಾಗ ; ಪಾಲು : ಬಾಚಿಬಿಟ್ಟೋಣೆಯಂ ತೆಂಕಲು ಅಳ್ಳನ ಪೆಸಲು ಸರ್ವ್ವ ಬಾಧಾಪರಿಹಾರವಾಗಿ ದಿಟ್ಟಿ ಕೋಂಬಿ (ಹೈಲಸ. V, ೮-೩೬; 1088).

[ಪಸು+ಆಲು(<ಆಲ್),/ತದಿ. ಪಯಲಾ]

ಪೆಸಲುಪೋಗು (ಕ್ರಿ). ಭಾಗವಾಗು : ನಾನಾಪರಮಾಣುಗಳನಪೇಕ್ಷಿಸಿ ವ್ಯಾಪಕಮಪ್ಪುದು ಪೆಸಲುಪೋಗದು (ಪಸಾರ. ೮೦).

[ಪೆಸಲು+ಪೋಗು,(< ಪೋ)]

ಪೆಸಲೆ, ಹಸಲೆ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯ ಹುಲ್ಲು ; ಹೆಸುರು ಹುಲ್ಲು : ಪಚ್ಚೆಯ ಪೆಸಲೆಯ ಪೆಸರನಸಕಲಾದು ನಿಬಿಡ್ ನೆಲವಡಲಿಯ ಜಾಗಂ ಗಳುಂ (ಅದಿ. ೮-೧೫ ವ); ಅಜಾನ ಹೇಳುವೆಲ್ಲರು ಮಜಮಯ್ಲಿ ದಿದ್ದು ಮೂಜಲೆ ಹಿಡಿದರಲ್ಲಾ ಅದು ಬಾಯಿಗೆ ಪೆಸಲೆ ಕೈಗೆ ಕಳಂಕು (ಮೋಳಮಾ. ೧೬೯-೩೩೦); ಪಸುಗಪ್ಪಿಂ ಸುತ್ತಲುಂ ಕಲ್ಪಲಿಪ ಪೆಸಲೆ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೩೬); ಪೊಸಸುಸಿಲೊಳ್ ಸಸಿದ್ವಿ ನಿಮಿಸುವಿನ ಪೆಸಲೆ ಯೆಸೆದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩-೧೭). ೨. ಹುಲ್ಲು ಬೆಳೆದ ನೆಲ ; ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು : ಮುಂದಾ ಬಸವಂ ಪೆಸಲೆಯಂ ಪುಗುವಂತೆ ಜಗುನೆಯಂ ಪೊಕ್ಕು ಪಾಯ್ತು ಪೋಗಿ (ಅರ್ಧನೀ. ೩-೪೩ ವ); ಪೆಸಲೆಗೆ ಬಂದ ಪುಲ್ಲೆಯನರಳಿ ಸೆಯೊಳ್ ಕಿಟುವೇಡರರ್ಪರಾರ್ಥಿಸಿ (ರಾಜೇ. ೫-೧೦೬); ಪೆಸಲೆಯೆಡೆಗೈತಂದ ಪೆಸಪುಲ್ಲೆಯಕ್ಕಿಳ ಪೊಸಬೇಟವಂ ಕಂಡು (ವೆಂಕಾ. ೩-೬-೫೫); ಪುರಿಯೊಡಲ ಪೊತ್ತವರ್ ಪೆಸಲೆಯೊಳ್ ಕುಕ್ಕಿದರ್ (ಕಾಲೂರ. ೧೦೨-೨೦೬). ಹಸಲೆ : ೧. ಕಲುಪಾಳಿ ಯೆಲೆಗೊಯ್ದು ಬೆಳೆದ ಹಸಲೆಯ ಮೇಲೆ ಜಲವಾಗಿರಿಸಿ ಮುಟ್ಟಿದ ನೊಂದಟಾಂ (ಕಣ್ಣರ. ದೇ. ೧೩೫-೧೬); ಹಸುರು ಹಸಲೆಯ ಮೇದು ಮೋದಗೊಂಡ ಬಗೆರೆ (ಭಾರಂಗ. ೩೧-೨೨). ೨. ನಳಲ ಹಸಲೆಯ ಮೇಲೆ ನಲಿನಲಿದು ತಪ್ಪುಗಾಲಿಕ್ಕಿ ಕ್ರಿಭಂಗಿಯಿಂದಂ ನಿಂದು (ಅನಾರ. ದೇ. ೧೮೧-೧೨); ಹಸಲೆಗೊಳೊಸೆದು ಮಯ್ಯಳಕಣುಗಳ್ 45

(ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೨೯ ಪ); ಚನ್ನಸೆವೆ ಮೂವರದ ತನ್ನ ಕಲ ಹೊಸ ಹಸಲೆಯೊಳು ವೇಣುವಿರಚವಹ ಉನ್ನತವನಪ ಮೃದುತರಾಸನವನಪ್ಪು (ಸಿದ್ಧೇಶ್ವ. ೨೧-೬೬); ಹೊಸದಾಗಿ ಮೊಳೆತಿದ್ದ ಹಸುರು ಹಸಲೆಯ ಮೇಲೆ ಮಕ್ಕಳೂ ನಾಯಿಗಳೂ ನೆಗೆಯುತ್ತ ಅಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದವು (ಪುನರು. ೧೪೨).

ಪಸಲೆಗವಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಸುರು ಮುಸುಕು; ಹಸುರಾಗು : 5
ಬಿಸಿಲ್ಲ ಪಸಲೆಗವಿದು ಪಸುರ್ವಳಗಿಂದೆನ ಪಾಲಕದಳವನದೊಳ್
. . . ಹಿಮಗೃಹಮನವನಿಪಾಲಂ ಕೆಂದಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೦೯); ಮರಕತ ರತ್ನಾಂಗದ ರತ್ನಿರಾಚಿಯಂ ಪಸಲೆಗವಿ ಭುಜಶಿಖರದೊಳಾ ಭರಣೇಶಂ ಶಾಂಗುಪುದಶ್ಚಯ ಲತಾಂಗಿಯರ ಚಕಿತಹಂಕೇಕ್ಷಣಮಂ (ಮಲ್ಲಪ. ೯-೨೫). ೨. ಹುಲ್ಲು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳು; ಕೆಸಣಂ ಕುಟಿಯಂ 10
ನಾನಲಿಸಿದಾಗೆ ಕೊಂಕಿ ಪೋದ ಬಟ್ಟೆಗಳೆಲ್ಲಂ ಪಸಲೆಗವಿದು ಸೈಕರಿ (ಲೀಲಾವ. ೫-೪೧). [ಪಸಲೆ + ಕವಿ]

ಪಸವ್ವ (ನಾ). ಕಾಮಾತುರನಾದವನು; ಕಾಮುಕ: ಪರಲಲನೆಗಳಿ ಬಿಡೆ ಬಪ್ಪರಸುತ್ತಂ ಬಂದ ಪಸವ್ವ [ಪಾಕಾಂ. ಪ]ನಂ ಪಾಂಬನಶ್ಚಯ್ಯಾಗಿ ಕಾದುತಂ (ಪರ್ವಮಾ. ೪-೨೦); ಅಶೇಷಭಾಸುರಕಳಾಸಮಗ್ರಿಯನವಳಂ 15
ಪಸವಂ [ವಂ] ನಿಶಾಟಿನೂರ್ವಂ ಶಿಕಿಕೆಯಂ ರಾಡು ಪಿಡವ ತೆದಿಂ ಪಿಡಿದಂ (ಪರ್ವಮಾ. ೧೩-೨೪). [ಪಸವ್ವ + ಅಳ]

ಪಸವ್ವ 'ಪಸ' ನೋ.

ಪಸವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತ್ಯಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದು, -ಪಡೆ ಪೂತ ಸುರಿಯು ಮುಗುಳಂ ಪಸವಟ್ಟಂತೊರ್ವಳ್ ತನಗೆ ಸಂಗಿಂ 20
ಲಂಬಣಕ್ಕಮಟ್ಟಿಯ ಕೊಯ್ದುಳ್ (ಅದಿಪ. ೧೧-೯೯); ಸೂಬ್ಬಾ ಬೋಳ್ ಪಸವಟ್ಟಂದೊಳೆ ಮುಸುಣು ಮುತ್ತಿದುವಳೆಗಲ್ (ಪಂಜಮಾ. ೭-೧೪೧). ೨. ಹಸಿವಿನಿಂದ ಕೊಡು; ಹಸಿದಿರು: ಪುಲಿ ಪಿರಿದುಂ ಪಸವಟ್ಟುಂ ಮೆಲಲೇಂ ಬಗೆವು . . . ಪುಲ್ಲಂ (ನೀತಿಮಂ. ೧, ೧೧೭). 25
[ಪಸವ್ವ + ಪಡು]

ಪಸವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಇಚ್ಛೆಯು ನಾಶವಾಗು; ಬಯಕೆಯು ಅಳಿ: ಪಸವಳಿದ ಬಗೆ ಬಿಕ್ಕು ದತ್ತ ಕೀಳ್ಳಲಿಕೆ (ಕಾಲೂರ. ೩೩-೩೪). 30
[ಪಸವ್ವ + ಅಳಿ (< ಅಟಾ)]

ಪಸವಾತು (ನಾ). ಸವಿಮಾತು; ಸರಸವಚನ: ಪಸಿದೆಯೇಬಿಲೆ ಕಂದ ಪಗಲಿಲಾತಂದುದೆಂದುವಿರ್ವ ನಾತೆಯೊಳುರವಣಿ ಬಿಸುಬಿಸುನುಡಿ 30
ಗಳಂ ಪೊಡಗಿಯು ಮುನ್ನ ಪಸವಾತನೊಸಿದಾರಿಪುದು (ಚಳವಿ. ೬-೧೫೬ ಸಾಂಕತ್ಯ). [ಪಸವ್ವ + ಮಾತು]

ಪಸವು 'ಪಸ' ನೋ.

ಪಸಬ್ಬ (ನಾ). (?): ಎಸಬ್ಬ, ತಮಬ್ಬ, ಪಸಬ್ಬ, ತುಬಲ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಪಸಾದ, ಪರಸಾದ, ಪಸದ, ಹಸದ, ಹಸಾದ, ಹಾಸಾದ (ನಾ). ೧. ಅನುಗ್ರಹ; ದಯೆ: "ಪಸಾದ-ಪ್ರಸಾದ = ಅನುಗ್ರಹ, ಉಡು 40
ಗೊರೆ" (ತದ್ವ. ೨೫); ಭರಾತಳಮಂ ನಿನಗಿತ್ತು ನಿನ್ನ ಕೊಟ್ಟಿದನೆ ಪಸಾದಮೆಂದು ಪೊಡೆನಟ್ಟು (ಪಂಜಮಾ. ೧೩-೬); ಜನಪತಿ ಸಾಜದಿಂದಮೆ ಪಸಾದಮನಾದಮೆ ಮಾಡುತಿದನಾ ವನಿತೆಯ ಮೇಲೆ (ಕಾದಂಬ. ೨೭೯); ವಿದೂಷಕನರಸನ ಮಂಜುತಲೋಚನಾಂಕು ಮನದನುಮತಿಯಂ ಮುಂದಿಡೆ ಭೋಂಕನೆ ಕೈಗುಡುಮಂದೊಳೆ ಪಸಾದಮೆನುತೆ ಪೊಡೆನಡು ತೆಬ್ಬಂ (ಅನಂಪ. ೬-೪೯). 'ಪಸಾಯ' ಪರಾ. ಪರಸಾದ: 45
೨. ದೇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಹೂವು, ನೈವೇದ್ಯ ಮುಂತಾದುವು: ಗುರುಸೇವಣೆ ಪರಸಾದ ಕೊಳ್ಳಲು ಹಿಂಕಿಯರು ಬರಬೇಕು (ಸಿದ್ಧಪ. ೨-೬೬); ದೇವರ ಮುಂದಿನ ಪರಸಾದ ನಾ ಆದ . . . ನಮ ಜೀವ

ಹೋದಾವ ಕೈಲಾಸಕ (ಮಲ್ಲಗ. ೨೬); ತಗದು ಇದಿರಿ ಸುಭಗಕ್ಕಾ ಪರಸಾದಾನ (ಗಂಗಾಸಾ. ೯೬). **ಪಸದ:** ೧. ಬೆಸನಂ ಶ್ರೀವಿಕ್ರಮಾಂಕಂ ಬೆಸನೆ ಪಸದಮೆನ್ನಾನ್ತು ಕೊಡು (ಸಾಹಿ. 1X-1, ೧೭೨-೨೬; 1106). **ಹಸದ:** ೧. ಅಸುರರಾವುದನೆಂದದಕೇ ಹಸದಮೆಂಬುದು (ನಿಭಾ. ೪-೬-೧೬). **ಹಸಾದ:** ೧. "ಉಸಿರಲ್ಪಂತಾ ಪ್ರಸಾದಮಕ್ಕು ಹಸಾದಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೨); ಎನ್ನಗೆ ದೇವಿ ಹಸಾದಮೆನೇಕೆ ಮಾಡಿದಳು (ಕಾದಂಬ. ೨೬೧). ೨. ದೊರೆತಂದ ಹಸಾದಮೆಂದುಣ್ಣು ಗೊಡಗಿದ (ಮಂಕು. ೬೦೧). ೩. ಹಿರಿಯರ ನುಡಿಗಿ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು: ಅಮಾತ್ಯನಿರವುಂಟುಂ ಹಸಾದಮೆಂದಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಚಕಂ. ೨೫೪-೧೬); ಹಸಾದಮೆಂದು ಮುನಿಪತಿಗೆ ಪೊಡೆಮಟ್ಟಿಬ್ಬು ನೈಪಶಕ್ತಿ 5
ನಿಜಶಿಬಿರನಿವೇಶಿತನಾಗಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೧೬ ಪ); ಹೋದ ಬಾಣವ ಮರಳಿ ಕೊಡದಿರು ಮಾದು ಕಳೆ ವೈರವನೆನಲ್ವ ಹಸಾದಮೆಂದನು (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೩೫); ಜೀರು ಹಸಾದವನುತ . . . ನಾಲ್ಕೆ ಸೆಯಲಿ ಬಲುಪಾಜ ದಾಯವನುತು ಮಾಡಿದರು (ಕಂಜವಿ. ೧೩-೨೦). **ಹಾಸಾದ:** ೩. ಜೀಯ ಹಾಸಾದೆಂದು ನುಡಿವುತ (ಜನಭಾ. ೩-೬೧); ಜೀಯ ಹಾಸಾದವೆಂದ (ಜನಮು. ೫-೧೬).

[< ಸಂ. ಪ್ರಸಾದ./ಪ್ರಾ. ಪಸಾದ]

ಪಸಾಯ (ನಾ). ೧. ಉಡುಗೊರೆ; ಬಹುಮಾನ; ಮೆಚ್ಚು: "ಪಸಾಯಮುಮೆನುಡುಗೊಣ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೧); ನೋಡಿಯುಂ 20
ನುಡಿದುಮಟ್ಟುತ್ತುಂ ಪಸಾಯಂಗಳಂ ಕೆಲಕೆಲ್ಲಂ ಭರತೇಶನಾರೋಗಿಸಿದಂ ಕಲ್ಯಾಣಕಾರಾರಮಂ (ಅದಿಪ. ೧೧-೨೬); ಅಬ್ಬನೇಶ್ರ ಪಜ್ಜಳ ಪ ಕಟಾಕ್ಷರೋಚಿಯ ಪಸಾಯಮುನಿಪತ್ರಲಗೊಯ್ದುಳ್ಳುಯಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೧೧೪); ಕಮಲಾಯತಾಂಬಕಿ ಚಕ್ರಸೇನನ ಕರೆಸಿದಳು . . . ವಸ್ತ್ರಾಭರಣ ಪಸಾಯವಿತ್ತುಳು (ಕುಸುಮಾ. ೭-೯೯). ೨. ಅನುಗ್ರಹ; ದಯೆ; ವರ: ನೀನುಮಾ ದೇವಿಯ ಪಸಾಯದಣಗಿನ ಕೂಸಪ್ಪುದಣಾಂ ನಿನ್ನವಸ್ತ್ರೆಯಂ ಕಂಡು (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೨ ಪ). 'ಪಸಾದ' ಪರಾ. [< ಪ್ರಾ. ಪಸಾಯ./ಸಂ. ಪ್ರಸಾದ]

ಪಸಾಯಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಉಡುಗೊರೆಯನ್ನು ನೀಡು; ಮೆಚ್ಚುಗೆ ಕೊಡು: ಆ ಪಣಕಾಂಕೆ ದೂಕಿಗೆ ಪಸಾಯಂಗೊಟ್ಟು (ವ್ಯವಿ. ೪-೨೫). 30
[ಪಸಾಯ + ಕೊಡು]

ಪಸಾಯಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಉಡುಗೊರೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಪುರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದು: ಪಸಾಯಂಬಡೆವರಸರ ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರ ನಿಬರುಮಟ್ಟಿರ್ (ಪಂಜಮಾ. ೪-೧೧). [ಪಸಾಯ + ಪಡೆ]

ಪಸಾಯತ 'ಪಸಾಯ' ನೋ.

ಪಸಾಯದಾನ (ನಾ). ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟುದು: ಪಟ್ಟದಾನೆಯ ಬದಗಂ ದಿನದಕೆ ಪಾಡುತ್ತಿರೆ . . . ತಿಳಿದಾಲಿಸಿ ಮೃಗಲೋಚನೆ ಮುಟ್ಟಿದ ಮನನುನೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಪಸಾಯದಾನಂಗೊಟ್ಟುಳ್ (ಯಶೋಜ. ೨-೨೮). 35
[ಪಸಾಯ + ದಾನ]

ಪಸಾಯನ (ನಾ). (ಒಡನೆ, ವಸ್ತು ಮುಂತಾದ) ಉಡುಗೊರೆ: "ಪಸಾಯನಮೆಂದು ಉಡುಗೊಣ" (ಕವಿತಾ. ೬೦-೩೨೮); ಪುಗನ ಕದಪಂ ಕರ್ಚಿ ಪಸಾಯನಮಂ ಕೊಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಪ್ಯ. ೨-೯೧); ಮನ್ನಣೆಯ ರಸಿಗಳ್ ಪಸಾಯನಮುಟ್ಟು (ಗಿರಿ. ೪-೧೦೨ ಪ); ನಿಮ್ಮಡಿವಾರವರಗಳ ಕಂಡು ದನಂತಪಸಾಯನಮೆನೆಗೆ (ಅಂಜನ. ೧೪-೧೩೨); ಅಂಗದಂ . . . ರಾಯಂಗೆ ಕಾನಿಸಿಕೊಂಡು ಪಸಾಯನಮನೊಟ್ಟು 40
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೨-೬). [< ಸಂ. ಪ್ರಸಾದನ]

ಪಸಾಯನಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). - ಪಸಾಯಂಗೊಡು: ಕಮಣಿ . . .

ಸೀಮಂತಕಮಯವೆಂಬುದುಮರಸನವಳ್ಳಿ ಪಸಾಯನಂಗೊಟ್ಟು ಪರಮಾ
ನಂದಮಂ ತಳೆದು (ವಶಕಂ. ೧-೩೯ ವ). [ಪಸಾಯನ+ಕೊಡು.]

ಪಸಾಯನದಾನ (ನಾ). = ಪಸಾಯದಾನ : ಕಾಪಾಡಿದ ನೋಡು
ಆ ದೇವರು . . . ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಪಸಾಯನದಾನ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟ
(ಅಗಸ್ತ್ಯ. ೨೪). [ಪಸಾಯನ+ದಾನ]

ಪಸಾಯಿತ 'ಪಸಾಯ್ತ' ನೋ.

ಪಸಾಯಿತಿಕೆ (ನಾ). ಪಸಾಯಿತನ ಕೆಲಸ : ಪಟಪಟದ
ಪಸಾಯಿತಿಕೆಗಳೊಳಗೆ $\times \times \times$ ದೇವ ಸಮನ್ವಲಿದು ಹೇರಣಾಕೆ
ಪಸಾಯಿತನುಡೆವಣವಣಾದಿಂಬಳಕಂಡುವಿದುವೆಂಬಂ ಲಕ್ಷ್ಮಂ (ಎಣ.
XIII, ೩೨೧-೨೦ ; 1126). [ಪಸಾಯಿತ(<ಪಸಾಯ್ತ)+ಇಕೆ]

ಪಸಾಯಿತೆ 'ಪಸಾಯ್ತೆ' ನೋ.

ಪಸಾಯ್ತ, ಪಸಯಿತ, ಪಸಾಯತ, ಪಸಾಯಿತ (ನಾ).

೧. ರಾಜನ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿ ಅವನ ಬಳಿಯಿರುವ
ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿ : ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲಿಗೆ ಮುನ್ನಮೆ ಪ್ರಧಾನರುಮಂ
ಪಸಾಯ್ತರುಮನಟ್ಟಲಾಗದು (ಪಂಚತಂ. ೪೨-೯) ; ರಾಯಮುರಾರಿಯ
ಮನದಂನೇಪ್ಪ ಸಚನಂ ನೆಗಲ್ ಪಸಾಯ್ತನ[ನೋ]ಸೆದು (ಕಳ. ೮.
೭೫-೧೨-೩೩ ; 1170) ; ನಾನಾದಿಗಂತದ ಧರಣಪರು ಸಚನರು
ಪಸಾಯ್ತರು ನೆರೆದುದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೩೧) ; ತನ್ನ ಗಿಳಿಗಳ
ಮುಣಗೊಳಿಗಳ ಪಸಾಯ್ತರಿಂ ಕೊಡಿ ಭೋಂಕನೆಟ್ಟು ಇದಿವೆಂಬಂ
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೭-೧೪). ಪಸಯಿತ : ೧. ಭುವನ್ನೈಕಮಲ್ಲದೇವನ
ಭವನದೊಳಂ ತಾನೆ ಮಾನಸಂ ತಾನೆ ಮಹಾವ್ಯವಸಾಯಿ ತಾನೆ ವಿಜಯ
ಪ್ರವರ್ಧಕಂ ತಾನೆ ಪಸಯಿತಂ ಲಕ್ಷ್ಮನ್ಯಪಂ (ಎಕ. VII, ೩೪೦.
೧೩೬ ; 1068) ; ಕ್ರೈಶೋಕ್ಯಮಲ್ಲವಲ್ಲಭನಾಳಿಸಿದರೊಳಗೆ ಮಿಕ್ಕ
ಪಸಯಿತನಂ ಮಿಕ್ಕಾಳಂ ಮಿಕ್ಕಣ್ಣನ ಬಲ್ಲಾಳಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ
ಪೆಟರನಣುವರುಮೊಳರೇ (ಸುಕುಮಾರ. ಪರಿ. ೧-೧೨). ಪಸಾಯಿತ :

೧. ಪಸಾಯತವರನು ಪರಿತಂದು (ಪಂಚತಂ. ೨೭೦-೭) ; ಗೋಬಾಟ್ಟು
ಪುಯ್ಯಲ್ಪುವ ಪಸಾಯತರಪ್ಪ ಲೆಂಕವರ್ಗಮುಮಂ . . . ಕಂಡು
(ವರ್ಧಮಾ. ೫-೯ ವ). ಅಖಿಳದಳನಾಯಕರ ಕರೆಕರೆದು ಕದನ
ಪಸಾಯತರಿಗಿತ್ತನು ನೃಪತಿ ಕರ್ಪುರದ ವೀಳಿಯವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೯).

ಪಸಾಯಿತ : ೧. ವಿರಹವಿಧುರದ್ವಯನಾಗಿಯುವವಂ . . .
ಪಸಾಯಿತರೊಳಂ ನುಡಿಯದೆ . . . ಹೇಮಕೂಟಮಂ ನೆನೆಯುತ್ತಮಿದರ್
(ಕಾದಂಬ. ೨೭೨) ; ದಾಯಿತರಿಂ ಪಸಮಾತ್ರ ಪಸಾಯಿತರಿಂ ಸುಭಟೆ
ಚೀಟಿಕ ಪ್ರಕಟೆ ಮಹಾನಾಯಕರಿಂ ನಿರುಪಮಾಕೋಭಾಯತ
ಮಾಯ್ತೊಲಗಂ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೮೪) ; ಬಂದುದಿರಲೋಲಗಕೆ ರಾಯನ
ಮಂದಿ . . . ಸಚನ ಪಸಾಯಿತರು ಸಹಿತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೫) ;
ಕೊತ್ತಳದ ಮೇಲೆ ಅರಮನೆಯ ಮನ್ನೆಯರು, ಪಸಾಯಿತರು,
ದಹಾಯಿತರು . . . ನಿಂತಿದ್ದರು (ರೂಲೇಖ. ೩). ೨. ವಂದಿ ; ಮೂಗಧಃ
ಶಯ್ಯಾಸದನಗಪಾತ್ರಮನೋಯ್ಯನೆ ಪೊಕ್ಕುಲಿದು ನೃಪನ ಸುಖನಿಧಿಯ
ಕಿಯ್ಯಂ ಕೊಲಗಿಸಿತು ಮಿಗೆ ಪಳಮಯ್ಯ ಪಸಾಯಿತರಪೋಲಾ ಪ್ರಭಾತ
ಸಮೀರಂ (ಪುಷ್ಪತ. ೮-೨೦). ೩. ಮೆಚ್ಚುಗೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದ
ಪ್ರಾಣಿ ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರವಾದ ಪ್ರಾಣಿ : ಅಯೆಗೆಗೆ ನೀರುಣ್ಣುರೆ
ಜಾಯಲಮರಸನ ಪಸಾಯಿತಂ ಕೋಡೆರಡುಂ ಕೋಡು ಸೆಳೆದಪ್ಪ
ಮಹಿಷನ್ಯಾಯಂ ನಿರೆ ಕೊಂಡುದು (ಮಂಜೋಷ. ೩-೩೩).

[<ಸಂ. ಪ್ರಸಾದಿತ ?./IP 'ಆಯ್ತ' ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ
ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ ಶಬ್ದ ರೂಪಗಳ ಸಾವ್ಯುದಿಂದ ಈ ರೂಪ ಬಂದಿರ
ಬಹುದು]

ಪಸಾಯಿತೆ 'ಪಸಾಯ್ತೆ' ನೋ.

ಪೆಸಿ, ಹೆಸಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಹಾರವನ್ನು ಬಯಸು ; ಹಸಿವು
ಉಂಟಾಗು : ತಾಯಪ್ಪ ಪೆಣ್ಣು ಪಿಲ್ಲದಿವನಮಾಹಾರಮಂ ಪೆಜಿದೆ
ಪೆಸಿದು ಮಮ್ಮಲ ಮುಣಗುತ್ತಿದರ್ . . . ಪರಿತಪ್ಪದಂ ಕಂಡು
(ವಡ್ತಾರಾ. ೪೪-೧೦) ; ಮೇಲ್ವಾಯ ಕರಂ ಪೆಸಿದ ಪುರುಳ್
ವಿಟಾಕಿನಿಗಲ್ ಬೇಯುತ್ತಮಿದ್ ಪೆಜನಂ ನಾಯಗಿವಂತುಗಿದು
ತಿಂದುವು (ಕಾವ್ಯಾಸ. ೫೩೬ ಶೂದ್ರಕ) ; ಪೆಸಿದಾಣವೇದಿಹ ಬಡನ
ನಾನುಣಲಿತ್ತಂ (ಪಂಚತಂ. ೫-೭೨) ; ಪೆಸಿದ ರಕ್ಕೆಯಂ
ಕಳೆಗೊಳ್ಳ . . . ಎಗ್ಗನಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೩-೧೩೪) ;
ಪೆಸಿದೊಡಂಬುಜಭವಾಂಡಮಂ ಕಳಟಿ ಭಕ್ತಿಸುವ . . . ವಿಷಮ
ಪ್ರಮಥಗಣವೈದುತಿರ್ದೆದು (ಚಿಪ್ಪ. ೪೧-೪೯). ೨. ಉಪವಾಸ
ವ್ರತವನ್ನು ಮಾಡು ; ಉಪವಾಸವಿರು : ಕೆಜಿಯ ಗಾವುಣ್ಣ
ಪೆಸಿದು ದೇಗುಲವ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಎಕ. VII, ೩೨೨. ೨೨-೪ ; 963).

ಹೆಸಿ : ೧. ಹಸಿ-ಹ್ವಂಧಾಯಾಂ, ಪ್ರವದ್ರವ್ಯೇ ಚ" (ಕಮಠಾ) :
ಒಡಲುಗೊಂಡವ ಹಸಿವ ಒಡಲುಗೊಂಡವ ಹಸಿವ (ದೇವಾ. ೫೯-೧೨೩) ;
ಹಸಿದು ನಾವೈತಂದರೇ ಪರಿ ಮಸಗಿ ಕುಣಿದಾದೊಡ . . . ತನಗೆ
ತಣವಹುದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪-೧೨) ; ಹಸಿದಿದುಂ ತಿನಲೊಲ್ಲದೆ . . .
ವಿಸುಸುಯ್ಯತೆ ಹಳವಳಿಪರಿಗಿಯಂ ಕಂಡಳ್ ಕಮಲಾಕ್ಷಿ (ಜಯಕಾ.
೨-೩೩). ೩. (ಅಲಂ) ತೀವ್ರಾಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದು :
ಅನನು ಹಸಿದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಅವಳ ಕಡೆಯೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ

ಪಸಾಯ್ತ, ಪಸಾಯಿತೆ (ನಾ). ರಾಣಿಯ ಕೃಪೆಗೆ ಪಾತ್ರ
ಳಾದವಳು : ಸಖಿಯರ ವಿಳಾಸಿಯರ ಪಸಾಯ್ತೆಯರ ತರಿಸಿಕೊಟ್ಟನು
(ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೧೨). ಪಸಾಯಿತೆ : ಇವಳ ಪಸಾಯಿತೆ ಮನೋ
ಹರಿಗೀತೆಯೊಡೊಂದು ಕಾಡ್ತೆ (ಕಾದಂಬ. ೩೯೨) ; ಅವದಿರ
ಪಸಾಯಿತೆಯರಿಗೆ ಪದಿಗವ ನೀಡ ಸಲ್ಲರು ಸೋಮಯಾಜಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೯) ;
ಮುಣಬೂರ ರಾಜನಂದಿನಿ ತನ್ನ ನಟ್ಟನ ಪಸಾಯಿತೆಗೆ
ಬೆಸಸಲ್ . . . ಶೃಂಗಾರಗೈದಳಾ ಅಳಿ ಅಚ್ಚರವಡುತೆ (ಚಿತ್ರಾಂಗ.
೧೪-೯೯೪). [ಪಸಾಯ್ತ+ಎ]

ಪೆಸಾರ, (ನಾ). ೧. ಅಂಗಡಿ : ಅಲ್ಲ ಬೆಲ್ಲ ಅರಿಸಿನ ಮೊದಲಾಗಿ
ಕೆಜುಕುಳವೆಲ್ಲವಂ ಪಸಾರಕ್ಕೊಂದೊಂದ ಕೊಟ್ಟರು ಹತ್ತಿಯ ಪಸಾರಕ್ಕೆ
ಹಿಡಿಸುತ್ತಿದು ಕೊಟ್ಟರು (ಸಾಣಾ. XX, ೨೪೪-೭೪ ; 1228) ;
ಪಸಾರಕ್ಕಿರದಳೆದು ಕೊಟ್ಟರ್ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೩೯-೭೩ ; 1228) ;
ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ಮುತ್ತುರತ್ನಪಸಾರಗಳು (ನೈಕುಂದ. ೪-೪೫).
೨. (ಅಂಗಡಿಯ) ಸರಕು : ಅನುಭಾವವೆಂಬುದೇನು ದೀದಿಯ
ಪಸಾರವೆ (ಚಪ್ಪನ. ೩೩-೪). ೩. (ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸರಕನ್ನು)
ಹರಡಿ ಇಡುವಿಕೆ ; ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಇಡುವಿಕೆ : ಮನೆ ನೋಡಾ
ಬಡವರು ಮನ ನೋಡಾ ಘನ . . . ಪಸಾರಕ್ಕನುಬಿಲ್ಲ ಬಂದ
ತತ್ಕಾಲಕ್ಕುಂಟು (ಬಸವ. ೩೨೫) ; ನಿಮ್ಮೊಳಗಿದ ಲಿಂಗೈಕ್ಯವ
ಪಸಾರಕ್ಕಿಕ್ಕುವ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳೆತ್ತ ಬಲ್ಲಯ್ಯ (ವಚನಾ. 11, ೪೪೪) ;
ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಂಡರೂ ಕೈಗೆ ಸಿಗದಂತೆ ಸುತ್ತಲಿನ ಒಡವೆಗಳ ಪಸಾರದ
ಉದ್ದೇಶವೇನಿರಬಹುದು ? (ಬಾಳಬ. ೪೦).

[<ಪ್ರಾ. ಪಸಾರ./ಸಂ. ಪ್ರಸಾರ]

ಪೆಸಾರ, 'ಪನಸಾರೆ' ನೋ.

ಪೆಸಾರಿ (ನಾ). ಪೆಷಧದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾರುವವನು :
ಹಿಂಜಾರಿಯರು ಪಸಾರಿಯರು . . . ಮೊದಲಾದ ನಾನಾಜಾತಿ
(ಸಾಂಗಧಿ. ೧೩೫-೯). [ಪೆಸಾರ(<ಪನಸಾರೆ)+ಇ]

ಪೆಸಾರೆ 'ಪನಸಾರೆ' ನೋ.

ಪೆಸಿ, ಹೆಸಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಹಾರವನ್ನು ಬಯಸು ; ಹಸಿವು
ಉಂಟಾಗು : ತಾಯಪ್ಪ ಪೆಣ್ಣು ಪಿಲ್ಲದಿವನಮಾಹಾರಮಂ ಪೆಜಿದೆ
ಪೆಸಿದು ಮಮ್ಮಲ ಮುಣಗುತ್ತಿದರ್ . . . ಪರಿತಪ್ಪದಂ ಕಂಡು
(ವಡ್ತಾರಾ. ೪೪-೧೦) ; ಮೇಲ್ವಾಯ ಕರಂ ಪೆಸಿದ ಪುರುಳ್
ವಿಟಾಕಿನಿಗಲ್ ಬೇಯುತ್ತಮಿದ್ ಪೆಜನಂ ನಾಯಗಿವಂತುಗಿದು
ತಿಂದುವು (ಕಾವ್ಯಾಸ. ೫೩೬ ಶೂದ್ರಕ) ; ಪೆಸಿದಾಣವೇದಿಹ ಬಡನ
ನಾನುಣಲಿತ್ತಂ (ಪಂಚತಂ. ೫-೭೨) ; ಪೆಸಿದ ರಕ್ಕೆಯಂ
ಕಳೆಗೊಳ್ಳ . . . ಎಗ್ಗನಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೩-೧೩೪) ;
ಪೆಸಿದೊಡಂಬುಜಭವಾಂಡಮಂ ಕಳಟಿ ಭಕ್ತಿಸುವ . . . ವಿಷಮ
ಪ್ರಮಥಗಣವೈದುತಿರ್ದೆದು (ಚಿಪ್ಪ. ೪೧-೪೯). ೨. ಉಪವಾಸ
ವ್ರತವನ್ನು ಮಾಡು ; ಉಪವಾಸವಿರು : ಕೆಜಿಯ ಗಾವುಣ್ಣ
ಪೆಸಿದು ದೇಗುಲವ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಎಕ. VII, ೩೨೨. ೨೨-೪ ; 963).

ಹೆಸಿ : ೧. ಹಸಿ-ಹ್ವಂಧಾಯಾಂ, ಪ್ರವದ್ರವ್ಯೇ ಚ" (ಕಮಠಾ) :
ಒಡಲುಗೊಂಡವ ಹಸಿವ ಒಡಲುಗೊಂಡವ ಹಸಿವ (ದೇವಾ. ೫೯-೧೨೩) ;
ಹಸಿದು ನಾವೈತಂದರೇ ಪರಿ ಮಸಗಿ ಕುಣಿದಾದೊಡ . . . ತನಗೆ
ತಣವಹುದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪-೧೨) ; ಹಸಿದಿದುಂ ತಿನಲೊಲ್ಲದೆ . . .
ವಿಸುಸುಯ್ಯತೆ ಹಳವಳಿಪರಿಗಿಯಂ ಕಂಡಳ್ ಕಮಲಾಕ್ಷಿ (ಜಯಕಾ.
೨-೩೩). ೩. (ಅಲಂ) ತೀವ್ರಾಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದು :
ಅನನು ಹಸಿದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಅವಳ ಕಡೆಯೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ

(೨೦೨). [ದೇ. || ಪದಿ. ಪಟ; ಮಲ. ಪಯಿ, ಪೈ]

ಪೆಸಿ, ಪಸಿವು, ಪಸು, ಹಸಿವು (ನಾ). ೧. ಆಹಾರದ ಬಯಕೆ; ಹುಣ್ಣಿ: "ದ್ರವದ್ರವ್ಯ ಪುತ್ತುಗಳೊಳ್ ಪ[ಪಾಪಂ. ಹುಣ್ಣಿ] (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೦); ಕಾಣಲೊಡಂ ಪಸಿಯುಂ ತೃಪೆಯುಂ ಕೆಡುವುದು ರಸಕುದ್ಧಿಯನಾ ಮುನೀಂದ್ರಚಂದ್ರನ ಮುಖಮಂ (ಅನಂಪ. ೯-೧೧೧); ದಿಸಿವಡೆದಾ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ವಿರಾಂಗಳು ದಿಸಿ ತಾಗಿ ಬಾಯ್ತಿದುದುನು ಅಸಿಯಳು ಮುಖಕದಿಟ್ಟಿಯಲಿ ನೋಡಲ್ಪಾಗ ಪಸಿ ತಾಪ ಪರದುದಾಕ್ಷಣದಿ (ಮೋಹತ. ೯-೪೫). ಪೆಸಿವು: ೧. "ಗ್ರಾಸೇಚ್ಚಂ ಪುದ್ಬಭುಕ್ತಗಳ್ ಪಸಿವೊಳುಂ" (ಪಸುಕೋ. ೯೩-೪); ಪಸಿವುಂ ನೀರಬಿಟ್ಟಿ ದಾಹ ಪಾತಂ ಸೂರಿ ನೋವಲಾಗೊಡೆಯ ವೇದನೆಗಳಂ ಸೈರಿಸಿ (ಮಹಾರಾ. ೫೨-೮); ಕೆಲದೊಳ್ ಪುಳಿದಿದುರೆ . . . ಸರೆ ಪಸಿವಂ ಮುಟಿದು ತಡೆದು ಬೇಡಂ ಬೇಡಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೧೬); ನರದೇಹವಿಡಕೆ ಪಸಿವಾಲಸ್ಯ ನಿದ್ರೆಗಳ್ ವರಿಸಿಪ್ಪುವು (ಚಿ.ಪು. ೧-೩೪); ಪಸಿವು ನೀರದಿಕೆಯಂ ನೋವು ಸಾವಂ ಕಂಡುಂಡು ದಡೆದು ರೋಗದಿರಿ (ಪ್ರೀತಿಯಾ. ೩೬೮-೧೬೯). ಪೆಸು: ೧. ನನ್ನಯ ಪೆಸರಂ ನೆನೆದವನುನ್ನತ ನೀರದಿಕೆ ಪಸುಗಳಂ ನೀಗುಗೆ ತಾಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೯-೩೬); ಕೊಡರುತ್ತ ಹೃದಿಗಳನಡಗಿಸುತ ಪಸು ಸ್ವಪ್ನಗಳದಿಗಿ ತನು ಕೃಪಿಸುವಂದದಿ ನಿರಾಹಾರಮಡು ತಪದೊಳಗಿರ್ಪ (ಪಂಪಾಂ. ೧-೧೨-೩೪). ಹೆಸಿವು: ೧. ಹಸಿವು ತೃಪೆಯುಳ್ಳತನು . . . ತಿರುಂಬುದಕ್ಕೆ ಹೋತನು (ಪಂಪಾಂ. ೧೬೬-೧೪); ಹಸಿವಾದರೆ ಉರೊಳಗೆ ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಂಗಳುಂಟಿ (ಮಹಾದೇ. ೩೬೯-೧೯೯), ಹಸಿವು ಪುನವಾಯ್ತೆಂದು ಕುಡಿದರೆ ವಿಪವ (ಕೌರಾಂ. ೩೮-೧೧); ಹಸಿವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಉಣಬಡಿಸಿದರೆನು ಫಲ ? (ಮಹಾ. ೩). ೨. (ಆಲಂ) ಇಡ್ಡೆ; ಬಯಕೆ: ಅವರ ಜ್ಞಾನದ ಹಸಿವು ತೀವ್ರವಾಗಿತ್ತು (೨೦೨).

[<ಪೆಸಿ]

ಪೆಸಿ, ಪಸಿ, ಹಸಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಸದು; ತಾಜಾ: ಪಸಿಯ ತೊಪಲ ತಿದಿಯೊಳ್ ಪುದಿದು ಪುಟಿಪಾಕಂ ಸುಡುವರುಂ (ಅದಿಪ. ೫-೪೫ ಪ); ನೋಡಿದಲ್ . . . ಪಸಿಯ ಪೊಸಜವ್ವನೆಯರ್ (ಅದಿಪ. ೯-೩೬); ಪಸಿಯ ಬಿಸಿಬಿಸಿನೆತ್ತರುಗುವ ರುಂಡದ ಸರಂ ಕಂತದಲಿ ರಂಗಣಗುಣಯುತಾಡೆ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೮೧-೨೩೪). ೨. ತೇವ; ಒಡ್ಡೆ; ಅದ್ರ್ವತೆ: "ದ್ರವದ್ರವ್ಯ ಪುತ್ತುಗಳೊಳ್ ಪ[ಪಾಪಂ. ಹುಣ್ಣಿ] (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೦); ಮಹೋಳ್ ಮಾಡಿದ ಪಸಿಯ ಮಡಕೆಯೊಳ್ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿದ ರಸಮಂ ಕಿಟ್ಟಿನ ಮೇಗಿದಲ್ (ಚಾವುಂಪು. ೧೩೬); ಸಚ್ಚತುಧಾನ-ಪಸಿಯಪ್ಪುದಣಾಂ ಮುಟ್ಟಿದಾಹಾರಮನೀವುಧಂ (ತಸೂಪ್ಪ. ೨೪೩). ೩. ಪೂರ್ತಿ ಬಲಿಯದ ಕಾಳು; ಎಳೆಯ ಕಾಳು: ಪೊಡೆಯಂ ಕೊಯ್ಲು ಧಾನ್ಯವಟಸುವ ಪಸಿಯಂ ಕುಟ್ಟಿಯಕ್ಕಿಯಣುವ . . . ದಿತ್ತದೆ ಸಸಿಯಂ ನೋಡುವ ಕಟ್ಟಿಗ್ಗನಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೨-೨೪). ೪. ಹಸುರುಬಣ್ಣ: ಪಸಿಯ ನೀತ್ರಮಂ ಪಚ್ಚವಡಿಸಿದಂತೆ ಪಸುಪುಸಡೆದ ನೆಲದೊಳ್ . . . ಉಪಾತ್ರಯಂ ಬಡೆದಳಂಕರಿಸುವಿದ್ರಗೋಪಂಗಳುಂ (ಪಂಪಾಂ. ೬-೨೫ ಪ); ಕಪಟದಿಂದಿ ವಿರಾಸಿನಿಯಾದ ವೇಷಮಂ ನೆನೆಯಿಸಿದಪ್ಪುದಿರೆ ಪಸಿಯ ಬಣ್ಣ ಮಿವಳ್ಳನೆ ಚೆಲ್ಲನಾಳ್ಳು ಮುಟ್ಟನೆ ನಡೆತರ್ಪ ನೀಲಮಂಚಪ್ರಕೀಯಂದ ದಿನಾದವೊಪ್ಪಿದಲ್ (ಕಾಂಪು. ೩೮); ಪಸಿಯ ಬಣ್ಣಂ, ದಿಳಿಯ ಕಬ್ಬಾ (ತಮದ. ೧೬೮ ಪ್ರಯೋ). ೫. ಒಣಗಿಸುವುದು ಅಥವಾ ಬೇಯಿಸುವುದು, ಕಾಯಿಸುವುದು, ಸುಡುವುದು ಮುಂತಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವಂತಹುದು. ೬. ಅಸಹಿಸ್ತೃತ ವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಪಕ್ವತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ: ಕುಟುಗಾತ್

ನನೆಗೆ ಮನವೆಂದೆ ಪಚ್ಚನೆ ಪಸಿಯ ಗೋವನ್ನೆ (ಪಂಪಾಂ. ೬-೫೨). 'ಪೆಸು' ಪರಾ. ಪೆಸೆ: ೨. ಪದಿಗದ ಪುನೀರ್ಪಗೊಡುವ ಪಾಟಿ ಯಿಂದನತಿಯಿಂದಿ ಪಿಡಿವರೆಯೊ ಪೊಸಮದಿಮೆಯುಂ (ಚಿವಿ. ೬-೧೨೦); ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೊಳೆದು ನೀರಿನ ಪಸಿ ಆರಲು ದಡಬೇಕು (ಅಜುಸಾ. ೮೨); ಮೇಲಿನ ಗದ್ದೆಗಳಿಂದ ಕೆಳಗಿನ ಗದ್ದೆಗಳಿಗೆ ಒರತೆಯ ಪಸಿಯು ಬಂದಿತ್ತು (ಬಾಳಗಿ. ೧೧೦). ೩. ಬಿಡ್ಡು: ಮಾರಾಟದ ಹುಡಿ ಎಳೆದರೆ ಕಣ್ಣು ಹೋಗುವುದೇ ಸರಿ. ಅದಕ್ಕೆ ಪಸಿಯೇ ಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ (ಪಳಮ. ೧೫). ೪. ಸತ್ತ್ವ; ತಥ್ಯ; ತಿರುಳು: ಈ ದಿನ ಅನನನ್ನು ಪೂರಾ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದರು. ಏನೂ ಪಸಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇನ್ನಿಲ್ಲಗೆ ಬರುವುದೇ ಬೇಡಾನ್ನು (ಪ. ೧೦೫). ಹೆಸಿ: ೧. ಹಸಿಯ ಸತ್ತರು ಬಸಿದು ಹೋಗುವಾಗ ಕುಸುಮನಾಭನ ನಾಮ ನೆನೆಗೊಡದರೆ ಮನ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೨-೪). ೨. "ಉನ್ನಂ, ಕ್ಲಿನ್ನಂ-ಈ೨ ಹು?ಸಿ[ಹುಣ್ಣಿ] (ಹಲಾಯು. ೧೨೬-೮೨); ಕುತೆಯ ಕಯ್ತಲಿ ಪಿಡಿದು ಹಸಿಯ ಧೋತ್ರವ ಪೆಗರೊಕ್ಕಿಕ್ಕೊಂಡು (ಕುಮಾರಾ. ೬-೧೩೧); ಹಸಿಯ ಚರ್ಮಗಳ ಚರ್ಮಾಪುಗಳ ಮೆಟ್ಟಿದಸಕವೆಡೆಹಿಸಿದನೊಳಗೆ (ಭರಣ. ೧೨-೧೩೯). ೩. ಅರಿಯ ಖಂಡದಿ ಹಸಿಯ ಸುಂಟಿಗೆವೆರಿಸಿ ಭೂತಾವಯು ದಡೆಸಿದ (ಕುಮಾರಾ. ೮-೪೨); ಹಸುಳೆ ನೋಡಿ ವನಂಜೆಯೊಳಗಣ ಹಸಿಯ ಹಾಲನು ಕುಡಿದ (ಸಾತ್ಯಭಾ. ೨೧-೪೯); ಕೆಲವು ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚಿನ ಹಣ್ಣುಹಂಪುಗಳನ್ನು ಹಸಿಯಲ್ಲೇ ತಿನ್ನಬಹುದು (ಅಜುಸಾ. ೬೬). ೪. (?): ನೋಟ ಕಣ್ಣು ಹಸಿಯನಿಪ್ಪಿದಸಮನಯನನಿಡುವ ಭೂತಿ (ವಿಭೂರ. ೪-೬).

ಪಸಿಯಡಕೆ, ಹಸಿಯಡಕೆ = ಒಣಗಿಸದೆ ಅಥವಾ ಬೇಯಿಸದೆ ಇರುವ ಅಡಕೆ; ಹಸಿಯಾದ ಅಡಕೆ: ಪಸಿಯಡಕೆಯ ನಾರಂಗದ ಮಿಸುಗುವ ಸನ್ನಾದುಳಲದ ಫಲನಕರದಿಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೦-೨೪); ಹಸಿಯ ಬರಿಯೋರ್ವು ಕಸವಿಲ್ಲ ಮುಸುರೆ ಇಲ್ಲ ಹಸಿಯಡಕೆ ಸಿಪ್ಪೆ ಮೊವಲಿಲ್ಲ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೫೬). ಪಸಿಯ ಬಿಸಿಲ್ = ಎಳೆಯ ಬಿಸಿಲು: ಮಿಸುಪ ನವತರುಣತರಣಯ ಪಸಿಯ ಬಿಸಿಲ್ ಮಸಗೆ . . . ಪೊಸದಾವರೆಪೂವನೋವಿ ಭಾವಿಸಿ ತಿರುದಲ್ (ಗಿರಿಕ. ೫-೫೯); ದಶನಕಾಂತಿ ಶಶಿಮಂಡಲದ ಪಸಿಯ ಬಿಸಿಲಂ ಪೀಡಿದವಿಯಸಲಿಂತೆಂದರ್ (ಪುಣ್ಯಾಪ್ಪ. ೧-೩೫ ಪ). ಪಸಿಯರಿಸಿನದ ಕೊಂಬು = ಒಣಗಿದಿರುವ ಅರಿಸಿನದ ಕೊನೆ: ಕದಿಕ್ಕಿದ ಬೆರಲ ಕೊಂಡಿಕೆಗಳಂ ಪಸಿಯರಿಸಿನದ ಕೊಂಬುನಿಡಿದು ಸುಣ್ಣಂಜೊಡೆದೊಡದಿದಂತಾಗಿ (ಅರ್ಧನೀ. ೫-೨ ಪ). ಹಸಿದಡ್ಡ = ಏನೇನೂ ತಿಳಿಯದವನು; ಮರು ಅಜ್ಞಾನ: ನಗರದೊಳಗಿನ ಹಸಿದಡ್ಡರ ಕೊಡಲು ಓದುವನು, ಬರೆಯುವನು (ನೀರಾ. ೬೬). ಹಸಿಬಸಿ = ತೇವವಾಗು; ಅದ್ರ್ವವಾಗು; ನೀರು ಸುರಿಸು: ಜಾರು ತುಂಬ ಸಿಡಿಮಿಡಗೊಂಡು . . . ಕಣ್ಣು ಪಿಳುಕಿಸಿ ಅಪು ಹಸಿಬಸಿವಂತಾಗಿರಲು ಸುಮ್ಮನೆ ದುರುದುರು ನೋಡ ಹತ್ತಿದಳು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೮೮). ಹಸಿಬಸಿ = ೧. ಅರ್ಧಮರ್ಧ ಬೆಂದುದು; ಸರಿಯಾಗಿ ಬೇಯದಿರುವುದು: ವನದಿ ಮಹಾ ಮೃಗಗಳ ಕೊಂದು ಹಸಿಬಸಿ ತಿನಬೇಕು ಸವಿಸಿದು (ರಾಮಕೋ. ೧೬); ಹಸಿಬಸಿ ತಿಂದು ಹೊಟ್ಟೆ ಕೆಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಡ (೨೦೨). ೨. ಅರ್ಧಮರ್ಧ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು; ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳದವನು: ಅತನು ಹಸಿಬಸಿ. ಈಗಲೇ ಅಳಿಸಿನಲ್ಲಿ ಸೇರದರೆ ನಾಳೆ ನಾನು ಸಾಹೇಬರ ಮುಂದೆ ತಲೆ ಕೆಳಗೆ ಹಾಕಬೇಕಾಗುವದು (ಕುಂಜಂ. ೨೨). ೩. ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ; ಅಪಕ್ವಬುದ್ಧಿಯ: ಇಂಥಾ ಹಸಿಬಸಿ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಕೋಪರ್ಪಕಸನ ವಿಚಾರಗಳು ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ

ಚಿದವೆಂಬುದು ಮೇಲೆ; ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಮುಂಜಿಯು. ೫-೧೪೩).
ಹಸಿಯ ತುರುಕು = ಸೈರಣೆಯಲ್ಲದ ಮುಸಲ್ಮಾನ; ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯ
ಮುಸಲ್ಮಾನ : ಹಸಿಯ ತುರುಕನವೋಲು ಕತ್ತಿಯ ಕೊಸರಿ
ರೂಪಕವಾಗಿ ಕೊಸರಾವನೋಡಲ ನೇವರಿಸಿ (ಅಮೃತ. ೨-೫೩).
ಹಸಿಯ ಹೊಲೆಯ = ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಿಲ್ಲದ ಹೊಲೆಯ ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ
ಯಿಲ್ಲದ ಹೊಲೆಯ ; ಪಶುವನುಬ್ಬಸಗೊಳಿಸಿ ವಧಿಸುವ ಹಸಿಯ
ಹೊಲೆಯರ . . . ಹಸಿವ ಹೊಲೆಯರ ನುಡಿಗಳಂ ಹೋಲುವುದೆ
(ಜಸಪ. ೫೫-೧೪). ಹಸಿಯುಟ್ಟಿಗೆ = ಕೇವಲ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸಿದ
ಇಟ್ಟಿಗೆ ; ಸುಡದೆ ಇರುವ ಇಟ್ಟಿಗೆ : "(ವಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸಿದ)
ಹಸಿಯುಟ್ಟಿಗೆ ; ಹೆಂಟಿ" (Adobe. ೨-೪೫). ಹಸಿಸುಳ್ಳು = ಅಪ್ಪಟ
ಸುಳ್ಳು ; ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಖಿಯಾದುದು : ಅವರು ಹೇಳುವುದೆಲ್ಲಾ
ಹಸಿಸುಳ್ಳು (ರೂಢಿ).

[ದೇ.೫ ಹಮಿ. ಪೈ ; ಮಲ. ಹಸಿ, ಪಯಿ, ಪೈ ; ತುರು. ಪಜಿ ;
ತೆಲು. ಪಚ್ಚಿ, ಪಸಿ]

ಪಸಂದಿ (ನಾ). ಚಿನ್ನ ; ಬಂಗಾರ (?) : ಮೊಡ ಮುದಿಯು ;
ಪಸಿಣ್ಣದೀಪಗಳ. (ಸೌಖ್ಯ. ೧೯೪೧, ಜಮ್ಬುಲಮಡುಗು. ೪೪೫-೫ ; ?).

[ದೇ.೫ ತೆಲು. ಪಸಂದಿ, ಪಯಂದಿ, ಪೈಂದಿ]

ಪಸಿಕಿ 'ಪಸುಗೆ' ನೋ.

ಪಸಿಕಿ 'ಪಸುಗೆ' ನೋ.

ಪಸಿಗೆ 'ಪಸುಗೆ' ನೋ.

ಪಸಿದೊಗಲ್ (ನಾ). ಹಸಿಯ ಚರ್ಮ ; ಆಗ ತಾನೇ ಸುಲಿದ
ತೊಗಲು : ಪಸಿದೊಗಲ [ಪಾಠಂ. ಪಂದೊವಲ] ಧೋತ್ರದಿಂದೊಟ್ಟಿ
ಯಲುಗಳ ಕುಂಡಲಂಗಳಿಂದ (ಪ್ರಮಿಷಾ. ೧೩-೨೪).

[ಪಸಿ + ತೊಗಲ್ (< ತೋಲ್,)]

ಪಸಿಮೆ (ನಾ.) ಹಸಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ ; ತೇವದಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ ;
ಅದ್ವೈತ : ಅಡಕೆ ಒಣಗಿಲ್ಲ, ಇನ್ನೂ ಪಸಿಮೆ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

[ಪಸಿ + -ಮೆ]

ಪಸಿಯೊರಟು (ನಾ). ೧. ಅಚ್ಚು ಒರಟುತನ ; ಶುದ್ಧ
ಅಸಂಸ್ಕೃತತೆ : ಪಸಿಯೊರಟು ತಂದೆಗೊಗಿದಾ ಮಗಳ ಪಸಿಯೊರಟಿನೋಗೆ
ತಮಾ ತೋಡುಗುನಾ (ಅಂಕಿಗೊ. ೨೨-೪೫೪). (ಗು). ೨. ಶುದ್ಧ
ಒರಟಾದ ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಸಂಸ್ಕೃತವಾದ :
ಏಗಳಂ ನ್ಯೂಸವನ್ ಪಸಿಯೊರಟು ಮನದವನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೦-೨೦೧).

[ಪಸಿ + ಒರಟು (< ಒಜಂಟು)]

ಪಸಿರ್ 'ಪಸುರ್' ನೋ.

ಪಸಿರ್ಗಲ್ 'ಪಸುರ್ಗಲ್' ನೋ.

ಪಸಿವು 'ಪಸಿ' ನೋ.

ಪಸಿವೆಲು (ಕ್ರಿ). ಹಸಿವುಂಟಾಗು ; ಪ್ಲುಧ್ಯಾಧೆಯುಂಟಾಗು :
ಪಸಿವತ್ತು ಮಸಗಿ ಬಂದು ಬಿಲಂಕೊಳಗಣಜುಂಪೆಗಳಂ
ಮೊಗಮಿಟ್ಟು ದಿಯೂದಿ ತಣಯದೆ . . . ಕೆಲಕೆಲೆದು ಕುಸ್ತಿಯಾರ್ಥಿ
ಕೊಡು ನಲಿದಾಡುವ ಭಲ್ಲೂಕನಿಕಾಯದಿಂ(ಗಿಳ. ೧-೧೨೪ ದ).

[ಪಸಿ + ಪೆಲು]

ಪಸು, ಪಂಚು, ಪಚ್ಚು, ಹಂಚು, ಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಪಚ್ಚು
(ಭೂತಕ್ಕು). ೧. ವಿಭಾಗಿಸು ; ಪಾಲುವುದು : "ಪಸು-ವಿಭಜನೇ
(ವಿಭಾಗ ಮಾಡು), ಜೀವಧನೇ ಚ (ಹಸು)" (ಜಮಾಫಾ ; ಮುಳಿದೆಟ್ಟೊಡೆ
ಸೌಳನೆ ಸೀಳು ಪಚ್ಚುಮೋಲಾದುದು ವಂದಧಾರ ಗಣಮಾತ
ನೊಡಲೆರಸಂದು ಪಾರ್ಥಣಂ (ಪಂಪಾಫ. ೧೩-೪೩) ; ತಂದೆಂಬುಸಹಿತವಿದೆ

ದೇವ . . . ನನ್ನ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಸರಿಯಾಗಿ ಪಸುವೆಂ [ಪಾಠಂ. ಹಚ್ಚುವೆ,
ಹಸುವೆಂ] ನೋಡಾ (ಕಣ್ಣ. ದೇ. ೧೩೦-೨೩) ; ಪಲವು ಕವಿತ್ಯಗಳೆಂದೊ
ಸಿಂಜುತೆ ಪಸುತುಂ ಅಳೆವರುಚುವ ಬೆಮೆಯನ್ನಂ ಕಳೆಯದು
(ಸಂಪಪ. ೩-೧೨). ೨. [ಗಣಿತ] ಭಾಗಾಕಾರ ಮಾಡು :
ಭಾಗಿಸು ; ಪಂಚಾಹರಾಶಿಯಂ ಪಸು[ಪಾಠಂ. ಶಿ. ಸಿ] ದಿವಾರಾತ್ರಿ
ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಂ (ಜಾತಕ. ೨೪-೩೧). ಹಂಚು ; ೧. ಅಖಿ
ದೇಶಮಂ ನಿಶ್ಚಯಂ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಪಂಚ ನಿಮಿತ್ತಪೆಂ (ಪರಬ. ೩೯-೪೯).
೩. ವಿತರಣೆ ಮಾಡು : ಸಮರಲಂಪಟಿಚ್ಚು ಪಂಚ[ಪಾಠಂ. ಪಚ್ಚು]
ದರ್ ಕಾಕಜಂಬುಕತತಿಗೆಂಪುಭಟರ ಮುಂಸಗಳ (ಚಿ.ಪು. ೧೩-೧೩).
ಹಚ್ಚು ; ೧. ಪಚ್ಚು[ಚ್ಚು] ಪರಿಕಲಿಸಿ ಚಿನ್ನಂ ಮುಚ್ಚರೆ ಮುಡಿ
(ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೩೩ ತೂದ್ರ.೪) ; ಎನಗಂ ಪಾಂಡುಗಮಿಲ್ಲ ಭೇದಮೇಳಿಯಂ
ಪಚ್ಚಾಲ್ಮಂ (ಪಂಪಾಫ. ೧೩-೯) ; ದಿವ್ಯಹಿಂದಮನೊಂದಂ . . .
ತಂದಾದರದಿಂ ಪಚ್ಚು[ಪಾಠಂ. ಪಂಚ] ಪೆಂದಿಂಸಂಗಿತ್ತಂ (ಧರ್ಮಪ.
೯-೫೩). ೩. ಬಲನದನೊಳುರುಬುಕಿತ ಸುಭಟರಂ ಪಚ್ಚು ವರ್
ಭೂತನೇತಾಳನಕೆ (ಚಿ.ಪು. ೨೪-೧೪). ಹಂಚು ; ೧. ನಾನು
ತಂದನ್ನವನು ಜನನಿಯು ಹಂಚಿ (ಪಂಪ. ೨೩-೨೨) ; ಹೊಸಪಾಗಿ
ಕಣ್ಣು ಕೊಡೆ ಕತ್ತಿಯ ಹಾಕಿಯುಳ್ಳಿ ತಲೆಗೂಡಲನ್ನು ಹಂಚಿ ಗಂಟಿಕ್ಕಿ
(ಭಾಮಣಿ. ೨೩). ಹಚ್ಚು ; ೪. (ತರಕಾರಿ ಮುಂತಾದುವು
ಗಳಂತೆ) ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಹೋಳುಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು ;
ತುಂಡರಿಸು : ನರನ . . . ನಡುಸರಗಿಟ್ಟಿಬವು . . . ಚುಚ್ಚಿದವು
ಕೂಡೆ ಹಚ್ಚಿಟ್ಟದವು ಸೀಳಾಗಿ ಹ[ಪಾಠಂ. ಪ]ಚ್ಚಿದವು (ಪ್ರಮಿಷಾ.
೧೩-೧೪) ; ಉಗುರುಗಳಿಂದ ಗೀರಲೂ . . . ಹಚ್ಚಲೂ ಮಿಟಿಲೂ
ಬಹುದು (ಅಸಂಪ. ೨) ; ಹಚ್ಚಲಿಕ್ಕಿ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೆ ಮುಂಗೈ
ಕಚ್ಚಿ ಕೊಂಡ ಹಾಗೆ (ಗಾಡ).

ಪಂಚಂಪಾಡಾಗು = ಒಡೆದು ಚೊರಾಗು : ಹರಿಹಂಚಾಗು :
ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾದರೆ ಅಸ್ತಿ ಪಂಚಂಪಾಡಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ಹಿಸ್ಸೆಗೆ ಐವತ್ತು
ವರಹಗಳ ಕಂದಾಯ ಸಲುವ ಭೂಮಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಪಾರುಮಾ. ೩೯) ;
ಪಂಚಂಪಾಡು ಮಾಡು = ಚೊರುಚೊರು ಮಾಡು : ನಾಳ
ಜನರೊರಲ್ಪ ಪಂಚಂಪಾಡು ಮಾಡಿದನೆಂಬ ಪಾಡಾಪಾಡಿಯಲಿ ಬಂದು
(ರಾಮನೋ. ೩೫). ಪಂಚಿ ಕೊಡು, ಪಚ್ಚಿ ಕೊಡು, ಹಂಚಿ ಕೊಡು,
ಹಂಚಿ ಕೊಡು, ಹಚ್ಚಿ ಕೊಡು = ವಿಭಾಗಿಸಿ ಕೊಡು ; ಪಾಲು
ಮಾಡಿ ಕೊಡು : ನಿನಗೆ ಭಾಗ್ಯಮಿಲ್ಲದೊಡಂ ನನ್ನ ನೆರೆಮನೆಯವರ
ಭಾಗ್ಯಮಂ ಪಂಚಿ ಕೊಡ : [ಪಾಠಂ. ಪಂಚಿ ಕೊಡು, ಪಚ್ಚಿ ಕೊಡು] ಪೆಂ
(ಧರ್ಮಪ. ೧-೪೫ ದ) ; ಪಾರ್ವತಿಗೆ ವೇದಮಂ ಪಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟಿಭವ
ಸರ್ವಾಪರಾಧಂಗಳಂ ಪ್ಲಮಿಸು (ಚಿ.ಪು. ೫೨-೩೮) ; ನೆರೆದ
ಯಾಚಕರಿಗೆ ಹಂಚಿ ಕೊಡುವ ಚಿನ್ನವರದೊಟ್ಟುತರು (ಪೋಪಾ.
೩-೨೪) ; ರಾಗರಸದೊಳನವರತ ಕಾದಲರ ಸಂಭೋಗಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಲೆನುತ
ಅಗಮಜ್ಜರು ಹಂಚಿ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಪೇಟಿಯ ಭಾಗದಂಗದಿಗೊಟ್ಟಿದುವು
(ನೋಪತ. ೩-೧೨) ; ಸುಖ ಮಂದಿಗೆ ಅಗುವಂತಿದ್ದರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹಂಚಿ
ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಅಪರಾ. ೧೦೪) ; ಸಂದ ನಾಡುಂ ಬೀಡನಂದಿರದೆ ಹಚ್ಚಿ
ಕೊಟ್ಟು (ಕಾಮರಾ. ೩-೫೩) ; ರಾಜ್ಯಮಂ ಹಚ್ಚಿ ಕೊಡು ಪಾಂಡವರಿಗೆ
(ಕುರಂಗ. ೪೧ ಸೂಚನೆ). ಪಂಚುಪಟು, ಹಂಚುಹಟು - ಚೊರು
ಚೊರಾದುದು ; ಹರಿ ಹಂಚಾದುದು : ಅಂತು ಎದೆಗಿಳಿದವಜಾಂಜಿ
ಕಿಡಮಿಸಿಯಾಗಿ ಕರಿಕುಮೋದನ್ : ಪಂಚುಪಟುಯಾಗಿ ಬಲಮುಡುಗಿದನ್
(ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೦-೪೧೪) ; ಪಂಚಭೂತಂಗಳೊಳಸಂಕಟವೆನಜಾಯದೆಲೆ ಹಂಚನೆ
ಹಿಡಿದು ತಿರುಂಬು ಜ್ಞಾನಿ ತಾ ಹಂಚುಹಟುಯಹನು (ಸರ್ವಪ. ೩೪೮).

ಪಂಚುಪಟು ಮಾಡು, ಪಂಚುಂಹಟು ಮಾಡು, ಪಂಚುಹಟು ಮಾಡು = ಚೂರುಚೂರು ಮಾಡು; ಪುಡಿಪುಡಿ ಮಾಡು; ಸಾಶ ಮಾಡು: ಪಂಚುಪಟು ಮಾಡಿ ಪಡೆಗುಂ ಪಂಚತ್ವಮನಾನ ಗತಿಯೊಳಂ ಜಪಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧೩-೧೫೬); ಪಂಚತೆ ಮುಟ್ಟಿ ಪಂಚುಪಟು ಮಾಟ್ಟುಂ ನಾರಕಾಣೀಕಮಂ (ಅನಂಪ. ೯-೪೧); ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಮಂ ವಂಚನೆಯಂ ಪಾಪದೋಷಮಂ ಕೊಲೆ ಹೊಲೆಯಂ ಸಂಚಲಿಸದ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿಯ ಹಂಚುಂಹಟುಮಾಟ್ಟು ದನ್ನದಾನವೆ ಸ್ಥಲಂ (ನೀತಿಪಾ. ೬೨೬); ಮೋಟಂ ನೀರ್ಗೂಡಿನಂತೆ ಹಂಚುಹಟು ಮಾಡಿ ಕಡಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೪-೪); ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಸಪ್ತಧಾತು ಹಂಚುಹಟು [ಸಾಕಾಂ. ಹಟುಹಂಚು] ಮಾಡಿ ಕಾಡಿಹನಯ್ಯ (ಒಸಪ. ೪೬). ಪಚ್ಚಿಕೊಳ್, ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳು, ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ = ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳು; ಹಿಸ್ಸೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಮುನ್ನ ತನ್ನ ಮಾಡಿದ ಕರ್ನಾದುದಯದಿಂದೆಯ್ದವ ಸಾವುಮಂ ನೋವುಮಂ ಪಟಪಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು ಮೊಂದೊಡೆ ಪಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳರೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೬-೯೬); ಪಂಚೇಕರಣವೃತ್ತನ ನಿನ್ನ ಸಾಲಿಗೆ ಹಂಚಿಕೊಂಡೆನ್ನ ಸಾಲಿಪುದು (ಮೋಹತ. ೨೪-೨೬); ಉತ್ತಮ ಮದ್ಯಮಾದಮನುಲೆಲ್ಲ ಹಂಚಿಕೊಂಡು . . . ಅನುಭವಿಸೂದು (ಎಕ. X (S), ಕೋಲಾರ. ೩೧-೧೧; 17ನೆಯ ಶತ); ಮಿಕ್ಕ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಉಳಿದವರು ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳೋಣ (ರಾವಿಜ. ೬೬); ಲಗ್ನೆಯನೊಡ್ಡಿ ಕೊಂಡೆಯನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಸೆಂಧನಿಟ್ಟಾದವ ಮಕ್ಕಳ ಮರುಳ್ಳಳ ತಂಡ ರಂಜಿತಲ್ಲಲ್ಲಿ (ನೀಮಿಸಂ. ೮-೯೮). ಪಚ್ಚುಣ್ = ಹಂಚಿಕೊಂಡು ಉಟಿ ಮಾಡು; ನಾಗಜೀಯರುಂ ಸಾಮ್ಯಭಾಗಿ ಗಳಾಗಿ ಪಚ್ಚುಣ್ ಬರುತಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೪೪-೪; 1113). ಹಂಚಿ ಬಿಡು = ಪಾಲುವುದು ಕೊಡು; ಭಾಗಮಾಡಿ ಕೊಡು: ರೈತರಿಗೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು . . . ಅದನ್ನು ಜಾಗ್ರತೆ ಹಂಚಿ ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಅವನು ನಿರ್ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಪುನಯ. ೨೯೯). ಹಂಚಿ ಹಾಯ್ತು = ಹಂಚಿಬಿಡು: ಕುಳದ ವೃತ್ತತೆಯ ಕೊಟ್ಟಳು ಕೋಕಪಕ್ಷಿಗೆ ಕಳದ ಭಾರವ ಕೊಟ್ಟು ನವಿಲ್ಲ ಪಚನ ಸುಸ್ತರ ತನಗೇಕೆಂದು ಶುಕುಕ ನಿಜಯಕ್ಕೆ ಹಂಚಿ ಹಾಯ್ತಿದಳು (ಮೋಹತ. ೯-೩೦). ಹಂಚಿ ಹೋಗು = ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗು; ಚೂರು ಚೂರಾಗು: ಉಪನಿಪತ್ತಿನ ಅಖಂಡನಿಕರಸಪುರುಷೋತ್ತಮನು ಇಂದು ಚೂರು ಚೂರಾಗಿ ಹಂಚಿ ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ (ಭಾರದ. ೪೬); ಬಿಕಾರ ಹಲವು ಧ್ವನಿಗಳಾಗಿ ಹಂಚಿ ಹೋಯಿತು (ದ್ರಾವಿ. ೩೩೧).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಪಳು; ಮಲ. ಪಗು; ತುಳು. ಪಗಿ; ತೆಲು.

ಪಗುಲು; ಕುಂ. ಪಪ್ಪ]

ಪೆಸು 'ಪಸಿ' ನೋ.

ಪೆಸು, ಪಚ್ಚಿ, ಹಚ್ಚಿ, ಹಸು (ನಾ). ೧. ಹಸುರು; ಹಸುರುಬಣ್ಣ: 'ಪಸುಂಬುಲಿ' ಪರಾ. ೨. ಎಳೆಯದು; ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನದು: 'ಪಸುಗೂಸು' ಪರಾ. ೩. ಸುಗಂಧವನ್ನು ಸೂಸುವ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಗೌಪದಿ-ದೀಯ ಗಡುಕೆ, ಪಸು, ಅರಳಿ" (ಒಪ್ಪ. ೫೧). ಪಚ್ಚಿ: ೧. "ಜಾಗವಸುರನೆ ಪಚ್ಚಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೦). 'ಪಚ್ಚಿದೋರಣಿ' ಪರಾ. ೩. 'ದೇವಕಳಿಕಂ ಪಚ್ಚಿಯಳ್ಳು' (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೦); ಮರುಗ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಪಚ್ಚಿ ಮೂಡಿ ವಾಳಕ್ಕೆ ಪರಿಮಳದುದನವನಿವರವರಾಯ್ತು (ಮಹಾದೇ. ೩. ೧೦-೩). ವನಪಾಲಂ ಕಾಣ್ಯಗೃಹಂ ವಿಚಕಿಲದಲರಂ ಪಚ್ಚಿಯಂ ಬಾಳವಣ್ಣಿ ಕೊನ್ನೆಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೨). ೪. ಹಸುರುಬಣ್ಣದ ರತ್ನ; ಮರಕತ: "ಪಸುಮರಲನೆ ಪಚ್ಚಿ" (ಚತುನಿ. ೧೧೦); ತಂತಮ್ಮ ಮನೆಯ

ಮುಂದಣ ಪಚ್ಚಿಯ ಜಗಲಿಗಳೊಳಂ . . . ತಂಡತಂಡೆ ನೆರೆದಿದ್ ಪೆಂಡವಾಸದೊಳ್ಳೆಂದಿರಂ ಕಂಡು (ಪಂಪ. ೪-೪೪ ಪ); ಶುದ್ಧ ಸ್ವ ಟಿಪದ ನೆಲಗಟ್ಟಿಂ ಪಚ್ಚಿಯ ಕಂಬಂಗಳಿಂ . . . ಒಪ್ಪುವ ಕೈತ್ತಿಮಡೈತಾ ಲಯಂಗಳಂ ಕಣ್ತನೆವಿನಂ ನೋಡುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೨-೧೪೫); ಪಚ್ಚಿಯ ಮಣಗೋಪುರದಿಂದೊಡ್ಡ ಕಂಪುಗಳಿಂದಮಂಡಳದ ಮೈಗಂ ಮೆಚ್ಚು ವಳವುಲ್ಲೆ ಸುತ್ತಂ ಸಚ್ಚಿಯ ಬಂದಳು ಬಳಸಿ ಬೆಚ್ಚನೆ ಸುಯ್ಯಂ (ಪಾಶ್ವರ್ಪ. ೧೬-೬೬). ೫. (ಪಗಡೆಯಾಟದಲ್ಲಿ) ಹಸುರು ಬಣ್ಣದ ಕಾಯಿ: ಪಚ್ಚಿಯಂ ನೀಂ ಪವಣಲಿತ್ತಾಡು ಸಿನ್ನ ಪಳದಿಯ ಕಾಯಿಳವು ಮೊದಲೆ ಹಣ್ಣಾದುವು (ಚಿಬಿ. ೧೦-೪೬ ೮); ಬಚ್ಚ ನಾಲಗೆಯ ದೀಳೆಂದು ಹಾಸಂಗಿಯಂ ಪಚ್ಚಿಯ ವಿದೂಷಕನುಳ್ಳಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೩೧). ೬. ಹಸುರು ಬೆಳೆ; ಪಯಿರು: ಬಾಳ ಬದಣ ಮುಂತಾದ ಏನುಳ್ಳ ಕೀಳುಪಚ್ಚಿ ತೃಣಕಾಷ್ಣ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯದ $\times \times \times$ (ಎಕ. VII, ೨ನೆಯ. ೬೧-೨೮; 1431). ೭. (ಹಣ್ಣು, ಕಾಯಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳ) ಹಸುರಾದ ಹೊರ ಭಾಗ; ಸಿವ್ವೆ: ಮಿಗೆ ಬಲಿದ ಕಗ್ಗುಂಬಳದ ಕಾಯಿ ಗೇಣುಗೇಣಗಲದಲಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಕೊಂಡದ ಪಚ್ಚಿಯಂ ತೆಗೆಯದೆ (ಸೂಪಶ. ೫-೧೨). ೮. ಹೊಸ ದಾಗಿರುವುದು; ತಾಜಾ: (೪). ೯. ಕಪೂರ: "ಪಾಲೇಯ ಮೆನಲು ಘನಸಾರಮನೆ ಪಚ್ಚಿ" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೨). 'ಪಚ್ಚಿ ತೈಲ' ಪರಾ. ೧೦. ಕಪ್ಪು; ಶ್ಯಾಮಲ ವರ್ಣ: 'ಪಚ್ಚಿದೇವರು' ಪರಾ. ೧೧. ಮನುಷ್ಯರ ಹಣೆ, ಕೈ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಚಿತ್ರ ಬರೆದು, ಹಸುರುಬಣ್ಣ ತುಂಬಿ ಚುಚ್ಚುವುದು ಮತ್ತು ಹಾಗೆ ಚುಚ್ಚಿ ಆದ ಗುರುತು: (೪). ಹಚ್ಚಿ: ೩. ಪೆಸುಗುಟಿಗೆ ಹೊದೆಸುರ(ಳ)ಲ್ಲ ಹಚ್ಚಿಯಲೆ ಮೊಣಸಿಗೆ . . . ಉರುತರದ ವಿಪ್ರಹಾರಗ[ಳ] ಬೆರಸಲವ(ದ)ಂ (ಪುನದ. ೧೩-೧೦೯). ೧೧. ಹೊದೆ ಕಟ್ಟು ತೂಗು ಗುದ್ದಿಲು ಸೀಳು ಹೋಳೆಂಬ ನುಡಿ ಬಾಳೆಯಲ್ಲೊಡೆಗೆಜೆಯಲ್ಲಿ ತೊಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡೆ ನರಿಯ ಬಿಲದಲ್ಲಿ ಕೈಯ ಹಚ್ಚಿಗಳಲ್ಲಿ ತಂತುವಾಯರ ನೂಲೊಳಂ . . . ಅಲ್ಲದಂತಾ ನಾಡೊಳೆಂದುಮಿಲ್ಲ (ಚೇರನು. ೨-೮); ಎಡದ ಗಲ್ಲದ ಮೇಲೆ ವಸುದಳ ತಾಮರಸದ ಹಚ್ಚಿಯ ಬೊಟ್ಟಿಸುವಂತೆ (ಹನುಮ. ೩೫); ಅವರು ಮುಂಗೈ ಮೇಲೆ ಕುಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಲತಾಕಾರದ ಹಚ್ಚಿಯ ನಸುಹಸುರು ಬಣ್ಣವು ಅವರ ಗೌರವಣ್ಯಕ್ಕೊಂದು ಅಭರಣವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾನೂಯ. ೨೪). ಹಸು: ೨. 'ಹಸುಗೂಸು', 'ಹಸುಮಗು' ಪರಾ. ೩. "ರೋಹಿಣೀ-ಸಿವನ್ನಿ, ಹಸು, ಅಳಲೆ . . . ಜಟಾ ಮಾಂಸಭೇದ" (ಒಪ್ಪ. ೧೪೦). 'ಪಸಿ' ಪರಾ.

ಪಚ್ಚಿಯ ಸಾರ = ಉತ್ತಮವಾದ ಮರಕತಮಣಿ; ಪಚ್ಚಿಸಾರ: ಮುತ್ತಿನ ಮುಜಾದ ಲಂಬಣಂಗಳ್ಳಿರಸೆಲ್ಲ ಪಚ್ಚಿಯ ಸಾರದ ಕೋರಣಂ ಗಳಂ ನುಗುಳುತ್ತಂ ಬಂದು (ಅದಿಪ. ೪-೨೫ ಪ).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಪಚು, ಪಚ್ಚಿ; ಮಲ. ಪಚ, ಪಚು; ತುಳು, ಕೊಡ. ಪಚ್ಚಿ; ಕೋಕ. ಪಚ್ಚ; ತೊದ. ಪೊಚ್ಚ]

ಪೆಸು, ಹಸು, ಹಸುವು (ನಾ). ೧. ಆಕಳು; ಗೋವು: "ಮುಧೆ ದಿವಂ . . . ಪಸುವೆಂದಿನಿತಹೊಳಂ ವರ್ತಿಸುಗುಂ ಗೋ ಶಬ್ದಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೫-೧೦೪); ಇದನುಂವಾತ ಕಿಷಿಯಂ \times ಕೋಡಿಯು ಮನುಷ್ಯರು ಪಸುವುಮ್ಪಾರು $\times \times \times$ [ಕೊನ್ನೋನವ] ನ್ನಮ್ಮೊಟ್ಟಿ ಯಾನ್ತಂಗೆಯುವು $\times \times \times$ ಮಾಡಿ ಕೊನ್ನೋ[ಂ] (ಸೌತ. XI-1, ೬-೨೬, 837); ಕುಡುವುದು ಪಸುವಿನ ಪಾಲಂ (ಅಶ್ವ. ೧೦-೧೫); ಪಸುವಿನಪಮಲ ಸುರಧೇನು ಮರನೆಂದಿನಪದಮ ಕಲ್ಪದ್ರುಮಂ

(ಚಿಪ್ಪು. ೧-೧೨). ೨. ದನ; ಕಾಲ್ನಡೆ: ಅಸಿತೇಂದೀವರಲೋಲ
ಲೋಚನೆಯನಂದಂತಾ ಸಭಾಮಧ್ಯದೊಳೆ ಪಸುವಂ ಮೋದುವವೋಲೆ
ಮೋದೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫೮). ೩. ವ್ರಾಣಿ; ಜೀವಿ: 'ಪಸು
ಪತಿ' ಪರಾ. ೪. (ಆಲಂ) ಅಜ್ಞಾನಿ; ಜ್ಞಾನಹೀನ: "ಜೀವ
ಧನ ವಿಭಜನಾಜ್ಞಾನಿಗಳೇಳಂ ಪಸು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೦); ವಿಸು
ಮುಜಾಯದ ಪಸುವನೆ ಕೇಳಲಾಜ್ಞಾನೆಂದೆನುತ ಮನದಿ ನೋಯರವರು
(ಶಾಂತೀಶ. ೪-೯೬). ಹೆಸು: ೧. "ಹಸುವೆನಲ" ಗೋವು
(ಕಶಕ. ೧೧೪); ಬಡಹಸುವಂ ಕೆಡೆಯದಂತು ರಕ್ತಸವೇಡಾ (ಸಮಪ.
೯-೬೧); ವಿದು ಪರಿಯ ಬಣ್ಣವ ತಂದು ಕೊಟ್ಟರೆ ನಾಲ್ಕುಮೊಲೆಯ
ಹಸುವಾಯಿತ್ತು (ಮಹಾಭೀ. ಬ. ೫೭-೧೪೧); ಕಪಿಯದಿಹ ಹಸುವಿದ್ದು
ಕಪ್ಪವು (ಸಂಭವ. ೨-೭೨); ಹಸುವಿಗಿಟ್ಟಳು ಜಾಲುಹಿಗರೆ ಮಿಸುಮಿದ್ದಿಯ
ಗಂಡಗೆ ಹಾಕಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೧೧-೬). ಹೆಸುವು: ೧. ಗೋಕುಲಂ,
ಗೋಧನಂ-೨. . . ಅಕಳ ಹಿಂಡು, ಹಸುವುಗಳ ಮಂದೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತ.
೨೯೧). [**ಪ್ರಾ. ಪಸು./ಸಂ. ಪರು**]

ಪೆಸುಂಗಣ (ನಾ). ಹಸುರಾದ ಗರಿ; ಹಚ್ಚನೆಯ ಗರಿ: ಪಚ್ಚನೆ
ಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅದಿಯುತ್ಪನ್ನಿಲ್ಲಾಗಿ-ಪಸುಂಗಣ, ಪಸುರಾದ
ರೆಂದಾಯ್ತು (ತಮದ. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ). 'ಪಸುಂಗರಿ' ಪರಾ.

[**ಪಸುರಾ_೨+ಗಣ**]

ಪೆಸುಂಗಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಗಣಗೂರಾ
ನರೆನವರುಂ ಬೆಳ್ಳಮಣೆಯರುಂ ಸನ್ನಿಗಾಲಾ ಪುಟ್ಟರುಂ ಬುಟ್ಟರುಂ
ಪಸುಂಗಾಯ ಕಲ್ಪಾ ತರುದಿರದರುಂ ಇ ಪೊಲನಂ ನಡೆಯಿಸಿದೋರ್
(ಎಕ. XVI, ಗುಟ್ಟ. ೭೫-೫೯; 733). [?]

ಪೆಸುಂಗುರಿ (ನಾ). ಹಸಿಯ ಕಾಳು, ತರಕಾರಿಗಳಿಂದ ತಯಾರಿ
ಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ಯಂಜನ; ಪಚ್ಚಡಿ: ತಾಳದ ಪಳೆದ
ಪಸುಂಗುರಿ ಸಾಸನೆ ಸೀಕರಣೆ ಹೊರಪಾನ ಪಳೆಯುವೆಂಬ ನಾನಾಧನ
ರುಚಿಯ ಶಾಖೆಗಳುಂ (ಧರ್ಮಪಾ. ೨-೭೮). 'ಕೋಸುಂಬರಿ',
'ಗುಗ್ಗುರಿ', 'ತಿಂಗುಟಿ' ಪರಾ. [**ಪಸುರಾ_೨+?**]

ಪೆಸುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; IP ಧಾರವಾಡ
ಜಿಲ್ಲೆಯ ಈಗಿನ ಅಸುಂಡಿ: ಇಟ್ಟಿಗೆ ಪಸುಂಡಿ ಮುಗುಳಿ ಪರಸ್ತ
(ಇ.ಆ. VII, ೨೨೦-೨೯; 658); ಚನ್ನಪ್ರಭಭಾರಾಪ್ರಸುಂಡಿಯ
ನಳ್ಳಂಪ್ರರಸಿದ್ದಿಯಳುತ್ತಿರೆ (ಸೌಜಾ. XI-೨, ೨೪-೮; 925);
ಪಸುಂಡಿಗೆ ಪೋದ ಬಟ್ಟಿಯಂ ತೆಂಕ (ಸೌಜಾ. XX, ೧೮-೪೧;
980). [?]

ಪೆಸುಂಡಿಗೆಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ಪಸುಂಡಿಗಿಟಿಯಾ
ತೆಂಕಾಯ್ ಕಡೆಗೋಡು ಪಳ್ಳಗೆಟಿಯಾ ಪಳ್ಳಮ್ (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೪,
೮೦-೧೧೧; 799). [**ಪಸುಂಡಿ+ಗಿಟಿ**]

ಪೆಸುಂಬೆ, ಪಸುಬೆ, ಹೆಸುಂಬೆ, ಹಸುಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಪಕ್ಷಿ; ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ; ಪರದೆ ಪಸುಂಬಂ ಮೈನಂ ಎರಳೆ ನವಿಲ್ಯಾಗಿ
. . . ಇವು ಪೋಗೆ (ಅಲೇಶೋಶ. ೧೨-೧೬); ಪೂಗಿದುವಂ ಸಾರ್ಧಮ
ಗಂಡುಪೋದಗೆ ಪಸುಂಬಂ ಕಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿ ಬಂದದೊಳ್ಳಿಪ್ಪದೊಳಾಂದು
ನೇಜಾತು (ಅನಂಪ. ೧೩-೭೨); ಪೋಳಂ ಸರಟಿಂ ಸಾಲ್ವಂ ಪಸುಂಬಂ
ಪರದೆ ಶಿವಿ ಶುಕಂ ತದ್ವನಾಂತಸ್ತಮಿಕುರ್ಗಂ (ಶಬ್ದಂ. ೩-೩೩). **ಪೆಸುಬೆ:**
"ಜಂಜುಕಮನಲು ಪಸುಬನೆನಿಸುತ್ತು" (ಮಂಗಂ. ೫೨-೮); ಒಮ್ಮೆ
ಅಶ್ವನರಿಸಿದ ಉರುಳಿನಲ್ಲಿ ಪಸುಬವೊಂದು ಎರಗಿ ಸಿಲುಕಿಕೊಂಡಿತು
(ಕುಡಿಶಾ. ೯೩). **ಹೆಸುಂಬೆ:** ಹರಣ ಧಾತೆನಲು ಗಿಳಿ ಹಸುಂಬ
[ಪಾಪಂ. ಪಸುಂಬೆ]ಗಳ ಗಣಾಯಂತಪ್ಪ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ನಾನುಮುಕ್ಕುಂ

(ಮಂಗಂ. ೧೩೧-೨೨). **ಹಸುಬೆ:** ಪರದೆ ಹಸುಬಂ ಹಿಮಣ ಹೆಬ್ಬಕ್ಕೆ
ಗಿಡುಗ . . . ಹಕ್ಕಿಗಳ ಮಕ್ಕಳಿಹೆಯುವಂತಾದುದು (ಕಜಕಾ. ೫-೪೩);
ನೆಲೆಯಿಂದಂ ದಕ್ಷಿಣಸ್ಥಾನದೊಳೆ ಹಸುಬನುತ್ಪಾದಿದಂ . . . ಉಲಿದೋಜಿರ್
ಬಾಯ್ಕಂ (ಮಮದ. ೩-೮೬); ಪರದೆ ಕೆದಜಾತು ಬಲದಲಾದಯದಲೂರಿ
ಯಲೊಡಜಾತು ಹಸುಬನೆದಲಿ (ಕುಮಾರ. ೧೩-೨); ಹಸುಬ
ಹಾಲ್ಪಕ್ಕೆ ಮುಂತಾದ ಶಕುನವಕ್ಕಿಯುಸುರ್ದುಪ್ಪು ಶುಭವಚನಗಳ
(ನಾಗಕಂ. ೩-೩೩); ಹಸುಬ ಪಲ್ಲಿಗಳ ಬಾಯ್ಕೂಗ ಮುಚ್ಚುವರೆ
ಸಾಕೆಂದ (ಭರಣ. ೫೦-೭೦). [**ದೇ. II ತೆಲು. ಪಪ್ಪ**]

ಪೆಸುಂಬರಿ (ನಾ). ಹಸಿಮೊಣಸಿನಕಾಯಿ (?): ನೀರುಳ್ಳಿಯ
ಮಾಮಿದಿಗಳ ಪಸುಂಬರಿಯ ಸವಿದಗಿನ ಬಾಡುಗಳ ನೆಲದೊಳೆಂ ಬೇಯಿ
ಸಿದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸಂ. ೧೩-೨೯). 'ಪಸುಂಗುರಿ', 'ಪಸುಪೂರಿ' ಪರಾ.
[**ದೇ. II ತೆಲು. ಪಚ್ಚ ಮಿರಿಯ**]

ಪೆಸುಂಬುಲ್ (ನಾ). ಹಸುರು ಹುಲ್ಲು: ಬಾಣಂದ ಪನ ಬಿಟ್ಟೊಡಲ್ಲದೆ
ಮುತ್ತಂತೆ ಪಸುಂಬುಲ್ ಕಾಣ್ಪುದಿದು (ಕಾಣ್ಕಾ. ೧-೨-೬).

[**ಪಸು_೨+ಪುಲ್**]

ಪೆಸುಂಬೆ, ಪಸುಬೆ, ಹಸಿಬೆ, ಹಸುಂಬೆ, ಹಸುಬೆ, ಹಸುವೆ (ನಾ).
೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚೀಲ; ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಾಯಿಯಿದ್ದು
ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡಾಗ ಎರಡೂ ಕಡೆ ಬರುವಂತಹ
ಉದ್ದನೆಯ ಚೀಲ; ಇಬ್ಬೊಟ್ಟಿಯ ಚೀಲ: ಮರ್ದುಗಳಂ ಪಸುಂಬೆ
ಯೊಳ್ ತೆಳ್ಳನೆ ತೀವಿ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೬೯-೧೬); ಕೈಗೆ ತೊನಲುಟಾಯಲ
ಗುರ್ವಿಸಿದುದು ತೀವಿದ ಗುಳ್ಳೆಯ ಪಸುಂಬೆಯಂ [ಸೋ]ರ್ಚದಂತೆ ತನು
ಕೀಳಕನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೭); ಜೀವಂ ಬೆಂಬಿದದೀ ಪಂದೊನಲ
ಪಸುಂಬೆಯೊಳೆಯೊಡಲೊಳಾಸ ಸುಖಾರ್ಥಪುದೋ (ಅಜಪ. ೭-೫೪);
ತೊಗಲ ಪಸುಂಬೆಯೊಳ್ಳೊಲಸಿನೋವರಿಯೊಳ್ . . . ತನುವಿನೊಳ್ಳೊವಿ
ದಿಹಪನಾತ್ಮಂ (ಅಪಪ. ೪೪). ೨. ಒಂದು ಹಸಿಬೆ ಚೀಲದಲ್ಲಿ
ಹಿಡಿಯುವಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ: ಮುಮ್ಮುರಿಭದ್ರಿಣ್ಣದ ಪಸುಂಬೆ
ಯೊಳ್ಳಿಣ್ಣ (ಇ.ಆ. V, ೩೪೩-೩೪; 1093); ಪಣಮೊಂದಂ ಧ್ರುವನಾಗಿ
ಪಸುಂಬಿಗೆ ಹಾಗವನೆಪಕದೆ ಕರ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಳೆಯುಣ್ಣರ್ (ಸೌಜಾ. IX-೨,
೧೬೫-೬೧; 1099). **ಪೆಸುಬೆ:** ೧. 'ಪಸುಬೆವಳ' ಪರಾ. ೨.
ನೂಳೆಗೀರಿಯ ಬಣಜಿರು ಪಸುಬಿಗೆ ಹ(ಹಾ)ಗವ ಬಿಟ್ಟರು (ಇ.ಆ.
VI, ೩೪-೩೪; 1109). **ಹಸಿಬೆ:** ೧. ವಾಸರು ದೇವರ ಹಸಿಬೆ
ಯನ್ನು ಹೆಗಲಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು . . . ಬರುವುದು ಅನಾಥೆಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ
ಕಾಣಿಸಿತು (ಕಥಾ. ೫೯); ಅಂಜಿಯ ಹಸಿಬೆಯನ್ನು ಹೆಗಲಿಗೇರಿಸಿ ಬಿಟ್ಟವನಿಗೆ
ಹೊರಟ (ದೀಪಕ. 71, ೮೬); ಹೊರದಲ್ಲಿ ಹಸಿಬೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತು
ಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವ ತಂದೆಯನ್ನು ಚಿದಾನಂದನು ಗುರುತಿಸಿದನು
(ಮುತ್ತೈದೆ. ೨೩೦). **ಹಸುಂಬೆ:** ೧. ಪ್ರಿಥ್ವಿಯ ಹಸುಂಬೆಯಾಗಿ
ಅಸ್ಥಲೋಕಪಾಳಕರೇ ಗೊಂಬಾಗಿ ವಾಸುಗಿಯೇ ಬಳಸಾಗಿ ಭಣಿತುಳಂಗಳೇ
ಬಾರವಾಗಿ-ಬೀಳ್ತೊಪೊಳನಮುಂಬೆಯಾಗಿ (ಎಕ. VII, ೨೪೨೦, ೧೧೮-೩೦;
1054); ಭವಿಗಳು ನೆಗಪಲಾಪದ ಹಸುಂಬೆಯಂ ಜರೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿ
ಲೊಕ್ಕಿಯೆಂಬೂರೊಳಗೆ ಮೊದಲ ಚೀಲಾರ್ಥದೊಂ (ವಿಶ್ವಕ. ೮-೪-೩೨);
ಭರಿಯೊಳು ಹಸುಂಬೆಯಂ ಮಡಗಿ (ಗುರುಚಾ. ೧೪-೯). ೨. ರಾಮೇಶ್ವರ
ದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಹಸುಂಬೆ[ಗೆ] ಹಾಗವಂ ಸ್ವಾಯಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು
(ಸೌಜಾ. XX, ೭೮-೩೧; 1118); ಅಡಲೆಯ ಹೇಜಾಂಗೆ ೨೦೦
ಹಸುಂಬೆಗೆ ಆಯ್ತು (ಎಕ. II, ೩೪೯-೩೬; 1159); ಆಯ್ಕೂರ್ವರು
ಬಿಟ್ಟ ಸುಂಕ ಹಸುಂಬೆಗೆ ವಿನಸ್ತೊಂದು ಹೇರಂಗೆ ವಿನಂ ಕಾಣೆ (ಎಕ. VII,
೨೪೨೦, ೨೩೬-೮೩; 1174). **ಹಸುಬೆ:** ೧. ಬಂದವ ತುಂದಿದ

ಹಸುಬೆ ಕೊಂಡವನ ನುಂಗಿತ್ತು (ಮೋಳಿನಾ. ೨೪೩-೭೯೪); ಬಸವ ಹಸುಬೆಯ ಸಿಟ್ಟಿಯಾಗಿ ತಳೆದುತೆ (ಪ್ರಭು. ೭-೧೦೧); ಹಸುಬೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ತಿಂಡಿಯ ಗಂಟು ದಾಂಯದ್ದಕ್ಕೂ ಅವನಿಗೆ ಜ್ಞಾಪಕ ಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಳಹು. ೪). ೨. ಆ ಹಸುಬೆಗೆ ಯಡಕೆ ಹತ್ತು (ಎಕ. VI, ೪೩೦೮. ೯೬-೮೧; 1141); ಅರವಾನೆಗೆ ಹೇಟಾಂಗಿ. ನೂಜ ಎಲೆ ಹೊಜೆಯ $\times \times$ ಹಸುಬೆಗೆ ಅಡಿಕೆ ೨ ಭತ್ತಕೆ ಸೋಡಿಗೆ ಭತ (ಎಕ. VII, ಮೊಹಳ್ಳಿ. ೧೦೮-೫೬; 1203); ಎಲೆಯ ಹೇಟಾಂಗಿ ೫೦. . . ಹಸುಬೆಗೆರಡಕೆ ಈ ಧರ್ಮನ ಹಲರು ನಡಸಿದರು (ಎಕ. XI, ಮೊಹಳ್ಳಿ. ೩೪-೩೯; 1322). ೩. ಹಸುಬೆಯ ಗುರುತಿರುವ ಕಲ್ಲು; ಹಸುಬೆಯ ಕಲ್ಲು; ಗುಂಡಿನಲಿ ಬರದ ಮುಕ್ಕೊಡೆ ಹಸುಬೆ ನಟ್ಟ ಅಲ್ಲಿ ಕೆಂಕ ಹಿರಿಯ ಬಿಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲ ಹಾಸಣಿಗಲ್ಲು (ಎಕ. II, ೩೩೪-೩೦; 1282); ಶ್ಯಾಲೆ ನಗರಿ ಜಾಡನಾದ ಹಿಡಿದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೋಟು ಹೇಲ ಮೇಗಲ ಹಸುಬೆ ಬೆಳ್ಳಿ ಮೂಡಿ ಬೆಳಗನೆ ಜಾನದಲ್ಲ ಯಳಂದಿರ ನಾಗಕೋರ್ಮನ ಹೆಡೆಯ ತುಳವನರು (ಮಾತಾ. ೩-೧). ಹಸುನೆ :

೧. "ಮೂಲೀ=ಹಸುನೆಯಂ, ಗೋಟುಂ" (ಕಾಶಕ್. ೨೬೨). ಪೆಸುಂಬೆಯ ಸೇಸೆ, ಪೆಸುಂಬೆ ತೇನೆ=ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಹಸುಬೆಹೇಲದ ಸರಕಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?) : ಅಯ್ಯಾವ್ವರುಮಿಟ್ಟು ಪೆಸುಂಬೆಯ ಸೇಸೆಯಲಾ-ಪಾಗಮುಮಂ ಅಂಗದ ಯಲು ಸೊಟಿಗೆ ಭತ್ತಮ ಬಿಟ್ಟರ್ 'ಸೌಹೃ. IX-೧, ೧೩೯-೩೯; 1074); ಗವಜಾಶ್ವರದೇವರ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಕಾಲಮೊಕ್ಕಾಡಿದಾಯಸ್ತಾನಮೆನ್ನೆನ್ನೊಡೆ ಪೆಸುಂಬೆತೇನೆ ದಣ್ಣಂ ದೋಷ $\times \times \times$ (ಪಾಸಪ. ೭೭-೨೩; 1005). ಹಸುಂಬೆಯರು=ಹಸುಬೆಹೇಲದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ಮಾರುವವರು : ಇನ್ನು ಸೀವಳಿ ಗಂಧಹುಡಿ ಹಸುಂಬೆಯರಪ್ಪ ತಿಟ್ಟಿಯರು ಮೈವಹಂಪರು (ಸವೋ. ೨-೪೭). ಹಸುಂಬೆಯ ಕಲ್ಲು=ಹಸುಬೆಯ ಗುರುತಿರುವ ಗಡಿಕಲ್ಲು; ೨. ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಲಿಂಗ ಮುದ್ರೆ, ಮುಕ್ಕೊಡೆ, ವಾಮನ ಮುಂತಾದ ಮುದ್ರೆಗಳಿರುವ ಕಲ್ಲುಗಳಿವೆ : ಚತುರ್ವಿಧವಾದ ಹಸುಬೆಯ ಕಲ್ಲನೂ ನಡಿಸಿ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನ. ೭೧-೩೨; 1331).

[ದೇ.|| ತಮಿ. ಪಚುಮ್ಪು; ಮಲ. ಪಯಿಮ್ಪು; ತುಳು. ಪಸುಂಬೆ, ಪಸುಂಬೆ, ಪೈಂಬೆ]

ಪೆಸುಂಬೆವಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ಅಂಕವಣಂ ಪೆಸುಂಬೆವಣಿಮಂದಿನಿಹಾಳಾಳ (ಎಕ. XIII, ೩೩೩-೭೦; 7).

[ಪೆಸುಂಬೆ+ಪಣ]

ಪೆಸುಗೊಸು, ಹಸುಕೊಸು, ಹಸುಗೊಸು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮಗು; ತೀರ ಚಕ್ಕ ಮಗು : ಪಸುನೆ ಜರಾಯುಪಟಲಂ ಪಸುಗೊಸು ಗಳೊಡಲೊಳವನಗಲ್ಲು ವ ಮತಿಮಂ ವಸುಮತಿಗಣಾಪಿ . . . ಪ್ರಕಟಿಸಿದಂ (ಅದಿಪ. ೬-೬೫); ಪಸುಗೊಸು ಪಾಲ್ನು ದಿವಂತೆ ಪಲ್ಲಿಬೆಮ್ಮ ಪುಲ್ಲಂ ಮೇವಂತೆ (ಧರ್ಮಪು. ೧೪-೪); ನಿಮ್ಮನಿಬರೊ ಪಸುಗೊಸುಗಳನ್ನ ಪಹಂನಿ ಮಿಗೆ ಘಾಸಿನೂದಿದಡೇನು ಫಲವನಗೇಗಲ್ (ಬಸಪ. ೫೨-೩೭); ಪಸುಗೊಸು, ತಾಯಿಲ್ಲ (ಅಶ್ವತ್ಥ. ೨೧-೪೨೯). **ಹಸುಕೊಸು :** ಅಲದ ಮರನ ಹಸುಕೊಸು ನುಂಗಿತು (ಪುರಂದ. ೨-೧೯-೫); ಕೋಮಲ ವಾದ ಹಸುಕೊಸು, ಇಲ್ಲವೆ ನಿರ್ಗರ್ತಕ್ಕಿಗಲಾದ ನದೀನಿರ್ಬರಗಳು, ಗುಡುಗು ಮಿಂಚುಗಳು, ಗಾಳಿ ಮೋಡಗಳು ಯಾವ ಸಹಜತೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಸವುತ್ತು (ಪರ. ೩೧). **ಹಸುಗೊಸು :** ಹಸುಗೊಸು ಬಸುಣಾ ಬಾಣತಿ . . . ಎಂಬವರ ಹಿಡಿದು ತಿಂಬ . . . ದೊಳಯ್ಯ ಕೇತಯ್ಯ ಗಳೆಂಬ ನೂಲುಮಡಕೆಗೆ ನಮ್ಮ ಕೊಡಲಸಂಗಮದೇವ ಶರಣೆಂಬ

ದೊಂಬು ದಡಿ ಸಾಲದೆ (ಒಸಪ. ೫೫೫); ಹಸುಗೊಸಿನಂತೆ ಹಸುತಂ ಮಿಗೆ ಸೋಂಕಿಲೊಕ್ಕೊಪ್ಪ ಪುಷ್ಪಮಂಜರಿ ಪೊರಳುತ್ತುದಿವರ್ ಲತೆಯಂ ಲಲಿತಾಂಗಿ ಮರಳು ನೋಡಿದರ್ (ಲೀಲಾವ. ೭-೩೫); 'ಆ ಹಸುಗೊಸು ಗಳು ತಾಯಿಯ ಇಂಪಾದ ಹಾಡನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ನಿಡ್ಲೆ ಹೋದರು (ಮಣಿ. ೭೧). [ಪಸು+ಕೊಸು]

ಪೆಸುಗೊಸುತನ (ನಾ). ಎಳೆಯತನ; ಹಸುಳಿತನ : ಪಸುಗೊಸು ತನದೊಳಂ ಪಾಹಸವತಿಮಾನುಷವತೀಂದ್ರಿಯಂ ನಿಶಗದಹಾಂ ಬೆಸಗೊಂಡಪಿ ಪೊಂದಂ . . . ಕೃಷ್ಣ (ಜಗದಿ. ೪-೧೦೯); ಪುಟ್ಟಲೊಡನೆ ಪಸುಗೊಸು ತನಂ ಪಟುಪಟ್ಟಿದು (ಜಯಕಾ. ೧೩-೪೮). [ಪಸುಗೊಸು+ತನ]

ಪೆಸುಗೆ, ಪಂಚುಗೆ, ಪಶಿಗೆ, ಪಸಿಕೆ, ಪಸಿಗೆ, ವಸಿಗೆ, ಹಸಿಗೆ, ಹಸುಗೆ, ಹಸುಗೆ, ಹಸೆಗೆ (ನಾ). ೧. ವಿಭಾಗ; ಹಂಚಿಕೆ; ಪಾಲು : ಕೀಟೊಕ್ಕಲ್ ಪಸುಗೆಗೆ ಮೂವತ್ತು ಮತ್ತರುಮೊನ್ನೆ ತೋಟಮುಮಗ (ಸೌಹೃ. IX-೧, ೭೭-೨೩; 992); ಪಂದಿದಿಯ ಕೇಳಿ ಪ್ರಸಾದವಸುಗೆ ಯನಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೩೧); ಏಳೆಯಜುವೆಯಿಂದ ಸೋದಿಸಿ ಪಲ ಪಸುಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳುತ (ಸೂಪರಾ. ೩-೪೦); ಕೂರ್ಮಯಿನನೆಗೆ ತಿನವದಿಸುವಾ ಪಸುಗೆಯ ಚಕ್ಕಲಿಯಂ ಗಾರಿಗೆಯಂ . . . ನಿಶಗಂ ಪಾಲಿತ್ತು ಮೊದ ಲೊಕ್ಕಿಸುವಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೮-೨೫). ೨. ವಿವೇಕ; ವಿವೇಚನೆ : ನೃಪ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾಟಿಯ ಪಸುಗೆಯ ನುಡಿಗೆ ಪರಮಾರ್ಥನಾಗಿ (ಪಂಪ. ೧೨-೧೭೬ ಪ); ಬಗೆಯದೆ ಪಾಟಿಯಂ ಪಸುಗೆಯಂ ಗುಣ ಹಾನಿಯನಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಂ ಬಗೆಯದೆ ಬಂದ ದೂದವಿಗೆ ಚಿತ್ರಮನೊಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಟಿದಾಸೆಯಂ ಬಗೆದರ್ (ಪಂಪ. ೪-೧೧); ಅಂತುಸಿರ್ವರ್ ಪಂಪಾತುಗಳ ಪಸುಗೆಗೊಳ್ (ಅಶ್ವ. ೭೧-೧೫). ೩. ಹಂಚುವ ಗುಣ; ದಾನಶೀಲತೆ; ಔದಾರ್ಯ : ಕರ್ಣನೊಳ್ಳ ನಮಂ ವಿಕ್ರಮ ದುರ್ಲಭಂ ಪಸುಗೆಯಂ ಕೇಳುತ್ತಿ ಬಂದು (ನೇಮಿಪು. ೯-೭೭); ೪. ಉಚಿತವಾದುದು; ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ತಕ್ಕುದು : ಪೆಪ್ಪಯ್ಯ ಲನಾರಯ್ಯದೊಳಸರಪುದನ್ನ ಗಂಡುಗೊಸುತನಕ್ಕೆ ಪಸುಗೆಯಲ್ಲು (ಜಂದ್ರ. ೮-೭೭ ಪ). ೫. ಔಚಿತ್ಯ; ಯುಕ್ತತೆ : ಮಾತಿನ ಪಸುಗೆ ಪಸುಗೆವಡೆತ್ತನೆ ನುಡಿದಂ ಮಧುರಮೃದುಗಂಧೀರಧ್ವನಿಯಂ (ಅದಿಪ. ೨-೧೦); ಏಡದೆ ಬಣ್ಣ ಸಗುಂ ಜಗಮೆಯ್ಲೆ ಕೂಡೆ ರಾಜನಿನತೇಜನಂ ಪಸುಗೆಗೋಜನನಾಶ್ರಿತಳೆ ಭೂಜನಂ (ಎಕ. XVI, ೬೨-೩೯; 1081). **ಪಂಚುಗೆ :** ೧. 'ಪಂಚುಗೆಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಪಶಿಗೆ :** ೧. ಆತಗಂಡಿ ಜಾತ್ರೆಯಲಿ ಫಲವಾತನಿ ನಿಶಿಲಿ ಪಶಿಗೆಯನು ತರಲು (ಬಿಜ್ಜ. ೪೫-೩೬). ೨. ವಸ್ತುವಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ತೆರಿಗೆ : ಗೊಲ್ಲರ ಹಟಿಗೆ ಮಂ ಕುರುಬರ ದೊಡಿಗೆ ಮಂ . . . ಪಶಿಗೆ ಮುಂತಾದು ಸಂಶ್ರುಯಲ್ಲಿ ಪಾಸಿಗೆ ಸಕಲ ಬಿಹಾರದಲು (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬ. ೭೪-೬೧; ಸು. 1872). **ಪೆಸಿಕೆ :** ೨. ಏರಾಡ್ಲಿವಿಲ್ಲ ಸುಂಕವಿಲ್ಲ ಪೆಸಿಕೆಯಿಲ್ಲ (ಸೌಹೃ. XV, ೨೬೪-೨೨; 1646). **ಪೆಸಿಕೆ :** ೩. (?) : ಕರುಣಕಧರೆಯ ಮಹಾ ಜನತನ ಸಲುವುದು ಧರೆಯ ಪಸಿಕೆ ಪಳಿಗೆಗಲಾ (ದೇವಪ. ೩-೧೩೧). **ಪೆಸಿಗೆ :** ೨. ತೋಟಪಟಿಯಲು ಗಾಣೆಗರ ಯಂಣ ಪೆಸಿಗೆಯಿಷ್ಟನು ಕೊಟಿಲು (ಸೌಹೃ. IX-ii, ೪೭೭-೩೩; 1508); ಸಂತೆ ಪಸಿಗೆ ಮೂಲೆ ವೀಸ ಸಹಾ ಕೊಡಬೇಕು (ಎಕ. XI, ಮೊಹಳ್ಳಿ. ೭-೪೫; 1568); ಸಂತೆ ಪಸಿಗೆ ಗುಡಿ ಮುಂದಣ ಮನೆ ವಾರ ಸಹ (ಮೈ. ೧೯೨೯, ೭-೨೧; 1673). **ವಸಿಗೆ :** ೨. ಮಲಪುರದ ಅಂಗದಿಯ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಸಂಭೆಯ ಪಸಿಗೆಯ ಸರ್ವಮಾನ್ಯದ ಐಟ್ಟು ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣದೇವಂಗಿ ಕೊಟಿ ಧರ್ಮಾಶಾಸನದ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದೆ (ಸೌಹೃ. IX-ii, ೫೨೩-೧೩; 1528). ೨. ಇದು 'ಪಸಿಗೆ'ಯ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದು.

ಹಸಿಗೆ : ೧. ನಾಡಲ್ಲೂ ನೆರೆದು ಕೂಡಿ ಮಾಡುವ ಗುಣಸಮೂಹ ಬೀಡ ಪಶುವನೆಯ ಕೂಡಿ ಹಸಿಗೆಗೆ ಬಂದಂತೆ (ಸಂಕಲನ. ೪೩); ಧಾರುಣೀಶ್ವರಿ ರತ್ನಮಯಭಂಡಾರಸಹಿತ ಗಜಾಶ್ವರಥ ಪರಿವಾರವನು ಮಾಡಿದನು ಹಸಿಗೆಯನೆರಡುಭಾಗವನು (ಕುಮಾರ. ೮-೭೯); ಅಯ್ಯ ನಸಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಗ್ರಾಮದ ಹಸಿಗೆಯ ವಿವರ (ಸೌಖ್ಯ. IX-11, ೫೪-೧೫; 1532); ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹಸಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಾಂಡವರ ಸಂಗಡ ಅನುವಾಗಿರಿ (ಭೀಷ್ಮ. ೧೪೬). **ಹಸುಗೆ :** ೧. ಗದ್ದೆಯ ಎರಡು ಹಸುಗೆಯ ಪೊಂಬತ್ತು ಭಂಡಿ ಭತ್ತದ ಸ್ತಂಭ (ಕಾ. V, ೩೨-೩೫; 1215). **ಹಸುಗೆ :** ೧. ಮಹಾಜನಗಲ್ಲನ್ನು ಹಸುಗೆಗೆ ಬಂದಾಲದ ಹಾಡವಂ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕಂಬವೇಬಿಡುರುಮು . . . ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೨೯೫-೨೯; 1172); ಕರೆಸಿ ಪಾಂಡುಕುಮಾರಕರನೀ ಭರೆಯ ಹಸುಗೆಯ ಮಾಡಿ ಕೊಡು (ಸಂಭವ. ೨೧-೬೬); ಜನ್ನಕ್ಕೆ ಬಂದು ತಂತಮ್ಮ ಹಸುಗೆಯು ಮನದವನೆಯ ಕೈಯಾಣಿ ಕೊಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೬-೧೧); ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಕಡನೆಯೊಂದನ್ನು ಕೊಂಡು ಹಸುಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಕಾಸೂರು. ೧೪೪). **ಹಸಿಗೆ :** ೧. ಶ್ರೀಮನ್ಮದ ಭೂಮಿ ಹದಿನೆಂಟರ ಹಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ . . . ಮತ್ತರು ಸಾಲ್ಕು (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೩೨೯-೫೬; 1209). P ಇದು 'ಹಸುಗೆ'ಯ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದು.

ಪಸುಗೆಗೊಳ್ಳಂಡಂ = ಹಂಚುವ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು ; ದಾನವೀರನಾದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಘನವ್ಯವಹಾರವನಾಸ ಕಲಿಮುಟ್ಟಿಗಣ್ಣು ಪಸುಗೆಗೊಳ್ಳಂಡಂ . . . ಶ್ರೀಮತ್ ಸೇನವಾರಂ (ವಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೬೬-೮; ಸು. 1060 ?). **ಪಸುಗೆಯ ಇಲಾಖೆ =** ಪಡಿತರ ವಿಭಾಗ ; ರೇಷನ್ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಡಳಿತ ವಿಭಾಗ : ಹಸುಗೆಯ ಇಲಾಖೆಯೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಮೇಲ್ವಿಚಾರ ಹೋಗಿ ಇಲ್ಲ (ಭ್ರಮಾಸ. ೩೩). [ಪಸುಗೆ + ಗೆ]

ಪಸುಗೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ವಿವೇಕವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು ; ವಿವೇಚನೆ ಯಿಲ್ಲದಾಗು : ಒರ್ವರೊರ್ವರಂ ನಂಬದ ಬಗೆಯಿಂ ಕನಕಾಸ್ತಾದ ಮಿಲ್ಲದೆಯಂ ಮರುಳ್ಳಸಗಿ ಪಸುಗೆಗೆಟ್ಟು ಪಯಿ ಬದಿಗೆಗಳನ್ನಿತ್ತೊಂಡು (ಆರ್ಧನೀ. ೪-೧೧೪ ದ). [ಪಸುಗೆ + ಕೆಡು]

ಪಸುಗೆಗೊಳ್, ಪಂಚುಗೆಗೊಳ್, ಹಸುಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಾಗವನ್ನು ಪಡೆ ; ಪಾಲನ್ನು ಹೊಂದು : ಒಸಗಿತ್ತದನೊಡ ಬಡುಸಳು ಪೆಣ್ ಗಂಡು ಪಸುಗೆಗೊಂಬನು ಬಲಿಯೊಳು (ಹಜಿ. ೫-೧೦); ಎಮ್ಮಂದಿಗಿಂತಂತು ಪಸುಗೆಗೊಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೩-೧). ೨. ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳು ; ಭಾಗವನ್ನಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ಬೇಟೆಯಾಡಿದ ಮೃಗಂಗಳಂ ನೀಮ ಪಸುಗೆಗೊಂಡು ಹಬ್ಬಮಂ ಮಾಡಿ ಉಣೆ (ಹಂಪ್ರಸ. ೩೯-೧೧). **ಪಂಚುಗೆಗೊಳ್ :** ೧. ವಿಂಶತೀಕಂಗೆ ಲೇಶಮಂ ಪಂಡುಗೆಗೊಂಡ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ (ಭಾರತಂ. ೫೪೧). **ಹಸುಗೆಗೊಳ್ :** ೧. ಕತ್ತಲೆ ಹಸುಗೆಗೊಂಡು ಮಲಯಭೂಧರದಪರಭಾಗವನು (ತಿಮ್ಮ. ೬-೧೦೮). [ಪಸುಗೆ + ಕೊಳ್]

ಪಸುಗೆದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). = ಪಸುಗೆಗೆಡು : ಪೂಜ್ಯರುಮೇಲೆ ಪೇಟ್ಟುಸುಗೆ ದಪ್ಪುಮಾ (ಆರ್ಧನೀ. ೨-೫೩). [ಪಸುಗೆ + ಪಪ್ಪು]

ಪಸುಗೆನೀಡು (ಕ್ರಿ). ಹಂಚು ; ವಿತರಣೆ ಮಾಡು ; ಪಾಲನ್ನು ಕೊಡು : ಪಸುಗೆ ನೀಡಂಕಂಗಳಂ ಸತಿಯರ್ಗಿ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೧೪-೩೫೪). [ಪಸುಗೆ + ನೀಡು]

ಪಸುಗೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಔಚಿತ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ ; ಯುಕ್ತವಾಗು : ಮಾತನ ಪಸುಗೆ ಪಸುಗೆವಡೆತ್ತನೆ ನುಡಿದಂ ಮಧುರಮೃದುಗಂಭೀರ

ಧ್ವನಿಯಂ (ಆವಿಷ್ಕ. ೨-೧೦). [ಪಸುಗೆ + ಪಡೆ]

ಪಸುಗೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪಾಲಾಗು ; ಹಂಚಿ ಹೋಗು. ೨. (ಆಲಂ) ಕುಗ್ಗು ; ಕಡಮೆಯಾಗು ; ಕ್ಷೀಣಿಸು : ದಮಿತಾಂ . . . ಪಸುಗೆವೋಗದ ಕಾರ್ಯಮುಮಂ ಸೂಚಿ ವೋಗದೇಜುಮಂ . . . ಪೂಜಿಸುವನೆಂದು ತಪಾಸಂದು (ಶಾಂತಿ. ೪-೩೬ ಪ); ಮಕರಂದಂ . . . ಮನದೊಳೆ ಬೆರ್ ಬಸುಮಲ್ಲದ ಬೇವಸದ ಬಿಟ್ಟು ಪಸುಗೆವೋಗೆ ಲಾಘವವನಪ್ಪು ಕೆಯ್ಯಂತಿರೀಪದನ್ನಿಷಿತವದನಾರವಿಂದನಾಗಿ (ರೀಲಾಪ. ೪-೫೬ ಪ). [ಪಸುಗೆ + ವೋಗು (< ಪೋ)]

ಪಸುನೋರೆ (ನಾ). (ಹುಲ್ಲಿನ ರಸದಿಂದ) ಹಸುರಾದ ನೋರೆ : ಏಣಿಸ್ತಕ್ಕದಿಂ ಸೂಸಿದ ಪಸುನೋರಿಯಂ ನಾಂದು ನಿಂದತ್ತುಗಂ ಸೂಕರ ಪೋತವ್ಯಸ್ತಮಾಸ್ತು ಸುರಭರಸರಣಿ ಕಾಕರಂ ಮಾತರಿಶ್ವಂ (ರೀಲಾಪ. ೬-೧೦೪). [ಪಸು + ನೋರೆ]

ಪಸುಪತಿ (ನಾ). ಜೀವಿಗಳ ಒಡೆಯ ; ಶಿವ : "ಪಸುಪತಿ-ಪಶುಪತಿ = ಶಿವ" (ತದ್ಭ. ೨೫. ೨೫); ಪೂರ್ವಪದಂ ತದ್ಭವಮಾದುರ್ದೇ . . . ಪಶುಪತಿ-ಪಸುಪತಿ (ಶಮದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ.). [ಪಸು + ಪತಿ]

ಪಸುಪುಲ್ಲಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹುಲ್ಲೆ ; ಮರಿ ಜಿಂಕೆ : ಪಸಲೆಯೆಡೆಗೈ ತಂದ ಪಸುಪುಲ್ಲಿಯತ್ತಿಗಳ ಪೊಸಬೇಟೆನುಂ ಕಂಡು ಪಾರ್ದು . . . ಕೆಡಪುಲಿ ಕೈರಾಕಿಯು (ವಂಶಾಂ. ೩-೬-೫೫). [ಪಸು + ಪುಲ್ಲಿ]

ಪಸುಪೂರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿನಿಸು (?) : ಬಾಲ್ಯಕ್ಕೆ ಪೊಸತಪ್ಪ ಪಸುಪೂರಿ [ಪಾಶಾಂ. ಪಸುಂಪತಿ, ಸಿಸುಂಭೂರಿ]ಗಳ ಮಿಸುಪ ಪುಳಿಗೆ ಬಾಯೊಣಿತು ಪಾತಂತಿರಿ ತಿಂದು ಕೈಗರ್ಚಿ ಮೆಚ್ಚಿ ಹರಿಹರಿ ಎನ್ನು ತೆದ್ದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೩-೪೪ ದ). 'ಪಸುಂಗುರಿ, 'ಪಸುಂಬರಿ' ಪರಾ.

[? + ಪೂರಿ]

ಪಸುಪೂನ್ 'ಪಸುಪೂನ್' ನೋ.

ಪಸುಬ 'ಪಸುಂಬ' ನೋ.

ಪಸುಬಿ 'ಪಸುಂಬಿ' ನೋ.

ಪಸುಬೆವಳ (ನಾ). ಹಸುಬೆಚೀಲದಲ್ಲಿ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹುಂಬಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವವನು ; ವೈಶ್ಯ ; ವ್ಯಾಪಾರಿ : "ಪಸುಬಿ ನಳನೆಂದು ವೈಶ್ಯನು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೩೩); ಎತ್ತ ನೋಡಿದಡತ್ತ . . . ಕಸ್ತೂರಿ ಜವಾದಿ ಕುಂಕುಮ ಚಂದ್ರವಿಕ್ರಿಯದ ಪಸುಬೆವಳರುಗಳ ಥರದ (ದುಕ್ಕಾಂ. ೩-೨೨). [ಪಸುಬೆ (< ಪಸುಂಬಿ) + ವಳ]

ಪಸುಮಗ, ಹಸುಮಗ (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಮಗ ; ಚಿಕ್ಕ ಹುಡುಗ : ನಿಂ ನಿಷ್ಕರುಣೆಯೊ ಪಸುಮಗನೆನ್ನದೆ ಮುತ್ತಾಣ್ಣನೆನ್ನದೆ . . . ಕೊಂದಪಂ ಯಮರಾಜಂ (ಆವಿಷ್ಕ. ೧೦-೨೫). **ಹಸುಮಗ :** ಕರ್ಮಮಂ ಕೂರ್ತು ಮಾಡಿದ ಕಾಲವುಂ ಕಾಲಂ . . . ಹಸುಮಗನಾದ ಕಾಲವಾ ಪ್ರಾಯದಪ್ಪಾ ಕಾಲವು (ದೀಪ್ಯ. ೪-೫-೪೬); ಹಸುಮಗನಾದ ಪುರಂದರವಿಠಲ (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೦-೩); ಪ್ರೀತಿಯ ಭರದಿಂದ ಆ ಹಸುಮಗನನ್ನು ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ ಕೊಂಡು . . . ಹರಸಿ ಹೊರಟುಹೋದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೩೬); ಹೂಡುವುದು ಹೊಸಬಂಡಿ, ಹೊಡೆಯುವನು ಹಸುಮಗ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೩೪). [ಪಸು + ಮಗ]

ಪಸುಮಗು, ಹಸುಮಗು (ನಾ). = ಪಸುಗೂಸು. **ಹಸುಮಗು.** ಪಸುಮಕ್ಕಳ, ಹಸುಮಕ್ಕಳು (ಬಹುವು); ಪಸುಮಕ್ಕಳಂ ಗೋಕ ತಗುಳ್ಳಂತೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೨-೬೧); ಹಸುಮಕ್ಕಳೊಡನಾಟಿ ಶಿವಭಕ್ತಿಯಾ ಬೇಟೆವಾಗಿ (ಸಾಂದಪ. ೩-೧೦); ಹಸುಮಕ್ಕಳ ತಿರೋಮಣಿಯ ಸಿಂಗರದ ಕಣೆಯ (ಚಿಂಪ. ೫-೨೮); ಹಸುಮಕ್ಕಳಾದಿದರ ಹಸನವ್ವ ಅಂಗಳ (ಜನಗೀ. ೩೧); 'ಯುಗ-ಯುಗಗಳ ಹಣೆಬರವನ ಒರಸಿ

ಮನ್ವಂತರಗಳ ಭಾಗ್ಯವ ತೆರೆಸಿ . . . ಹೊಸಗಾಲದ ಹಸುಮಕ್ಕಳ ಹರಸಿ ಹಕ್ಕಿ ಹಾರುವೆ ನೋಡಿದಿರಾ ? (ಗಂ. ೫೭-೪). [ಪಸು + ಮಗು] ಪೆಸುಮುಟ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮರಿ; ಸಣ್ಣ ಮರಿ; ಶಾಬ: ಇಸೆ ಪಸು[ಪಾಪಾಂ.ಕು]ಮುಟ ಯೋನಿಮುಖಪ್ರಸವಕ್ಕುಲಿಸದವೋಲೇಬ ಬಾಯಿ ತಾನೊಂದಮುನರಸು ಬೀಟ್ಟುದುಂ (ಯೋನಿ. ೩-೫೬).

[ಪಸು + ಮುಟ]

ಪೆಸುಮೊಗ, ಹಸುಮೊಗ (ನಾ). ಹಸುವಿನ ಮುಖ; ಗೋಮುಖ. ಹಸುಮೊಗ: ಶನಿ ತಾನೆ! ಸಾಧುವಿದು ಹಸು ಮೊಗದ ಹಸಿದ ಹುಲಿಯಂತೆ (ಕನಕ. ೪೩-೮).

ಪಸುಮೊಗದ ಬಗ್ಗೆ - ಗೋಮುಖವ್ಯಾಘ್ರ; ಸಾಧುವಿನಂತೆ ತೋರುವ ದುಷ್ಟ, - ಕಪಟ: ಪಸುಮೊಗದ ಬಗ್ಗೆನಾ ಮೂಳನ್ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೨೫೫-೩೬೧). [ಪಸು + ಮೊಗ]

ಪೆಸುರ್, (ಕ್ರಿ). ಹಸರುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದು; ಹಸುರಾಗು: "ಪಸುರ್-ಹಂತಭಾವೇ" (ಕಮಧಾ); ಕಿರಣಗಳೆ ಕಾವುಗಳೆನೆ ಹದವಶ್ಯಂ ಗಳೆ ಪಸುರ್ ಪಸುರೆಯೆನೆ ತೋರ್ಪರುಣದಿನಮಣೆ ಬಯಲಾ ವರೆಯೆನೆ ಪೋಲ್ವಿದನಪರಗಿರವರಿದೊಳ್ (ಕಾಪ್ಯಾ. ೮೮೦ ಶೂದ್ರಕ); ಪೋವ ಮರೀಂದ್ರಗೋಪದ ಪಸುರ್ಕೆವುಳ್ ತಪ್ಪ ಕಾಮುಗಳಿಲ್ಲ (ಸಂಪದಾ. ೩-೨೫); ಮಿಂಚು ಕಣ್ಣೋಳ್ ಮೊಳೆಕುದು ಧೃತಾಪಲಕೆ ಪೊನ್ನ ಪಸುರ್ಕಡು (ಅರ್ಧನೀ. ೪-೩೦).

ಪೆಸುರ್, ಪಸಿರ್, ಪಸುರು, ಹಸರು, ಹಸಿರು, ಹಸುರು (ನಾ). ೧. ಪಚ್ಚಿಬಣ್ಣ; ಹರಿದ್ವರ್ಣ; ಮರಕತವರ್ಣ: "ಶ್ಯಾಮಂ, ಶ್ಯಾಮಂ . . . ಹರಿತ್-ಈ ೩ ಪ(ಹ)ಸುರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೪); ಜಾಗಂಗಳ ಪಸುರ್ಗಳೆನೆಯ ರತ್ನದ ಕೇರ್ಗಲ್ ಜಾಗಂ ಬೊಯ್ದಂತೆ ಪರಭಾಗಂಬಡೆದವು ಮಿಹಗೇಹಾಂತರದೊಳ್ (ಅದಿಪ. ೪-೩೧); ಮಿಸುಕ ಕದಳೀನನಂಗಳ ಪಸುರಿಂ ಬಾಸಣಿಸಿ ದೆಸೆಗೆ ಪೊಸ ನಂಜ್ಜೆಳಗಂ ಪಸಿರಸುವ . . . ನಗರ ಸೊಗಯಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಕಾಡಂಪು. ೨೯೯); ಗಗನದ ಚರಿಸುವ ಗಿಳಿಯ ದೇಹಚೈವಿ ಮಿಗೆ ನಮ್ಮ ಪಸುರ್ಗಣೆ ಯಹುವೆ (ಕಂನವಿ. ೫-೩೫). ೨. ಹಳದಿ ಬಣ್ಣ; ಅರಿಸಿನದ ಬಣ್ಣ: 'ಪಸುರ್ವೊನ್' ಪರಾ. ೩. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ; ಕಾಳವರ್ಣ: ಮಗಮಗಿಸಿತ್ತು ಕಪ್ಪುಯು ಕಿತ್ತಲಗಂತದು ಪಲ್ಲ ಮಿಂಚು ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಕುಲುಂಬು ಮೆಯ್ಯ ಪಸುರೊಟ್ಟಿ ದುಡಾತನ ಪಾರಿಯೆಂದು ವೇಳೆಗೆ ಬರು ತಿರ್ದಪಂ ಸಿತಗನೆಂಬುದುಮಂಜಿ ಬೊಜಂಗನೆರ್ದೊ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಪೊಪುಮಟ್ಟು ಪೋಗೆ (ರೀಲಾಪ. ೨-೫೬). 'ಪಸುರ್ವಾಸೆ' ಪರಾ. ೪. ನೀರಿಬಣ್ಣ; ನೀಲವರ್ಣ: 'ಪಸುರ್ಗಟ್ಟು' ಪರಾ. ೫. ಎಳೆಹುಲ್ಲು; ಗರಿಕೆ: (೬). ೬. ಸಸ್ಯಸಂಪತ್ತು; ಪೈರು: 'ಪಸುರಾದಾಯ' ಪರಾ. ೭. ಒಂದು ಬಗೆಯ ರತ್ನ; ಪಚ್ಚಿ; ಮರಕತ: 'ಪಸುರ್ಗಂಕಣ' ಪರಾ. ೮. ಎಳೆತನ; ಬಲಿಯು ದಿರುವಿಕೆ: (೯). ೯. ಹೊಸತನ; ತಾಜಾ; ಸವೀನತೆ: (೧). 'ಪಚ್ಚಿ', 'ಪಯಿರ್', 'ಪಸಿ', 'ಪಸು', ಪರಾ. ಪಸಿರ್: ೧. 'ಪಸಿರ್ಗಲ್' ಪರಾ. ೧೦. (ಆಲಂ) ಯೌವನದ ಕೆಚ್ಚು, - ಶೌರ್ಯ: ಪರಿಯಸುವನೆಂಬನ ಪಸಿರ್ಗಗುಮಿಯಾತಿ ವರ್ತಿಯಂ. ನಲವರ್ ಮಾದಲುಮಂಕುತಮಿಲ್ಲದಂಕಿಸಲುಂ ನಿನಗೆ ತೀರ್ಪಡು (ಅರ್ಧನೀ. ೫-೧೧೫೫). ಪೆಸುರು: ೧. ಪುರನಂಬ ನಾರಯಾ ಪಸುರ ಪಟ್ಟಿಯನುಟ್ಟಿ ತೆಜದಿಂದ ಶಾಲಿಯ ಗದ್ದೆ ಪಿರದು ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸಂಭ್ರಮವನೇನೆಂಬೆ (ಕಂನವಿ. ೫-೩೩); ಎನಿತು ಪಸುರೊಳ್ ತೆರಮದನಿತು ಮಂಜಳ ಕೆಂಪದನಿತು ನಾಲಗೆ

ನುಡಿಯದಿರ್ಪ ಪೊಗರೆನಿತು ? (ಕಾಲಾಕ. ೧೧೯-೨೫೦). ೨. ಇಂಗಿದಧರಂ ಪಸುರ ದಂತಂಗಳುಂ ಬೆಳರ್ ಕಂಗಳುಂ ಬೆರೆತ ಮೊಗಮುಂ . . . ದಂಗಳಂಧದಿಂ ತುಂಬರೆ (ಪುಜಾಪಿ. ೬-೪೯). ಹಸರು: ೧. ಅಂಜ ವಾಡಾ ಹಸರು ಮೇಲ್ಪುದಿಯನುಟ್ಟಲು ಮೂತಿ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾ. ೧೬). ಹಸಿರು: ೧. ಏನು ಹಸಿರು! ಏನು ಹಳದಿ! ಸುತ್ತು ಮುತ್ತು ನೋಡು ಕೆಳದಿ! ಹುಲ್ಲು ಹೂವು ಆದರೇನು, ಹುಲ್ಲು ದುದ್ದಿನಲ್ಲಿವೆ (ಸೂರ್ಯ. ೩೩-೧); ಮೈಹಸಿರು ಕೆಂಚೊಡು ಕರೆಯ ಕೊರಳು ಪಚ್ಚಿ, ಮಾಡಳ, ಕೆಚ್ಚ ನೀಲ ಹರಳು (ಗಂಗಾತ. ೨೮-೧೧). ೨. ಹಸಿರನೀರುನೆ ಹಗಲ ಬೆಳಕಿನೊಳು ಬೆರೆತಂತೆ ಸಂಜೆಮುಗಿಲಿನ ಮಳಲೊಳೊಳುಗಿಸುವಂತೆ . . . ನನ್ನ ರಿನೀ ಮನೆಯೊಳಂಜಿಯಡಗಿರುವಂಥ ಮುದದಾಪ್ತಗೆ ಸನ್ನೆಗೈವನು ಹೊರಗೆ ಬೆಲುವುದೋ ಬಳಯ ಸಾರಿಬ ಪರಿಗೆ (ಮಲದೇ. ೫೧-೧). ೩. ಮಳೆಯುಂ ಎಳೆಯುವ ತೇರಿಗೆ ಹಸಿರು ಏದಿ ಏರಿಗೆ ಹಸಿರು ಸೇರದೆ ಊರಿಗೆ ಹಸಿರು ಚಾಚದೆ ಪಾರಿಗೆ (ಗಂಗಾತ. ೧೨-೪). ೪. ಉಲ್ಲಾಸದ ಹಚ್ಚನೆಯ ಹಸಿರು ಅಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸದು (ಹಾಕುತ್. ೯೯). 'ಹಸಿರು ವಾಡೆ' ಪರಾ. ೯. ಜೀತನ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಚಿದ್ರೂಪಿಯೇ, ನಲವೆ. ನಿನ್ನ ಹಸಿರಾರುವುದು ನುಡಿತೇರು ಹರಿಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ನೀ, ದಿನಬಳಕೆ ನುಣ್ಣು ಮಾತಿದು ತೋರ ಅಂದಿದಕೆ ನಲುಗಿಸದೆ ನಿನ್ನ ಹಿಡಿಯೆ (ಮಲದೇ. ೪೩-೨); ಅವರು ಹೇಳಿದ ವಿಚಾರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹಸಿರಾಗಿದೆ (ಗೂಢ). ಹಸುರು: ೧. "ಶ್ಯಾಮಂ ಶ್ಯಾಮಂ ಪಲಾಶಮ್ ಪರಿದಾಪ್ತಮ [ಭ]ಮೇನೆ ಹಸುರು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧-೨೧); ಹಸುರುಮೈ ಪಾವನಾಧರಣ ದಿಡುಮಂಡೆ . . . ರುಂಡಮಾಲೆ ಗಣಗಮನ ಕೆಂಪಿನ ಪುಷ್ಪಸರಮೇಪ್ಪುವಾ . . . ದೇವಾಂಗನೆಯರೈತಂದು ಕಂಡರಪ್ರತಿಮ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರನನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೮); ಹಕ್ಕಿಯಿಂಪು; ಹಸುರ ನೊಂಪು; ಅಲ್ಲಿ ಚಳಿಯು ಕಚ್ಚದು (ಅನೇ. ೧೩-೧೬). ೨. ವಿಷಯವೆಂಬ ಹಸುರನನ್ನ ಮುಂದೆ ಪಸರಿಸಿದೆ ಯಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೧); ಬಸವನೆಂದರೆ ಪಾಪ ದೆಸೆಗೆಟ್ಟು ಹೋಗುವದು ದಿಸಿಲಿಗೆ ಹಸುರೊಳೆಸದಿರ್ಪ ಹಸಿಯಾಣು ಹುಸಿದು ಹೋದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೪); ಒಣಹುಲ್ಲಿನ ನಡುವೆ ಹಸುರು ದೆಳೆದು ಇಣಕಿ ನೋಡುತ್ತಿತ್ತು (ಯೋಧಪ. ೧). ೩. ಅವರು ಕೆಂಪು-ಹಸುರನ ಬಳಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡಿ ದ್ದಾರೆ (ಗೂಢ). ೪. ಚರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಚ್ಚಿ; ಅನಾಗಂಕರು ಹೇಗೆ ಮೈಗೆ ಬಣ್ಣ ಬಳಿದುಕೊಂಡು ಹಸುರು ಚುಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡು ಅಕ್ಕಂತ ಹೆಮ್ಮೆಪಡುತ್ತಾರೆಯೊ . . . ಹಾಗೆಯೇ ನಮ್ಮ ವಿಲಾಯತಿ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ನಾವು ಮೈಮೇಲೆ ಲೇಪಿಸಿಕೊಂಡು ದಂಧದಿಂದ ದಾಪುಗಾಲು ಹಾಕುತ್ತ ನಡೆಯುತ್ತೇವೆ (ನಿಬಂಧ. ೧, ೨೮೩).

[< ಪಸುರ್,]

ಪೆಸುರಂಗಿ, ಹಸುರಂಗಿ (ನಾ). ಹಸುರುಬಣ್ಣದ ಅಂಗಿ: ತರ್ಗಗಳ ಮೇಕವತ್ತ ತಲೆಕಟ್ಟು ಲತಾಂಜದ ಮಾಲೆ . . . ಪಸುರಂಗಿಗೆ ಪೀಲಿಯ ಪಕ್ಕಜಲ್ಲಿ . . . ಒಪ್ಪಿ (ಕಬಳಂ. ೩-೧೩). ಹಸುರಂಗಿ: ಹಸುರಂಗಿಗಳ ತೊಟ್ಟನು . . . ಕಿರಾತವೇಷದ ವಿಗಡ ದೇವರ ದೇವ (ಕುಪ್ಯಾ. ೫-೨೮).

[ಪಸುರ್ + ಅಂಗಿ]

ಪೆಸುರಾದಾಯ (ನಾ). ಬೆಳೆಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ಬರುವ ಆದಾಯ: ಶುಕ್ರಸಾರ ಸಂಘೆಯಲಾ ಹುಟ್ಟಿ ವಂಥಾ ಸುಂಕ ಸುವರ್ಣಾದಾಯ ಪಸುರಾದಾಯ ಸರ್ವಾದಾಯವನೊ ಇ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಅ(ಂ)ಮೃತವರಿಗೆ . . . ಧಾರನೆರಸಿ ಕೊಡಿಸಿದ ಸಂಘೆಯ ಸರ್ವಾದಾಯದ ಧರ್ಮಶಾಸನ (ಸಾಹಿ. IX-II, ೫೮೪-೧೫; 1538).

[ಪಸುರ್ + ಆದಾಯ]

ಪೆಸುರಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹಸುರಿನಿಂದ ತುಂಬು, - ಕೂಡು: ಪಸುರಿಡಿದು

ಕಣತಮಂ ಕರ್ತ ಸೊಲ್ಲರೇ ಪಾಲ್ಪಂದಿ ಕಾಯ್ತಲಂಗೂಡಿ ಪೊಂಬೆಕಸಾಗಿ
ಪಲವು ಪಯಿಂ ನೆಟ್ಟ ಗರ್ದಗೊಟ್ಟಿವು (ಪದ್ಯರಾ. ೪-೧೨).

[ಪಸುರ್_೨ + ಇಡಿ_೨]

ಪೆಸುರು 'ಪಸುರ್_೨' ನೋ.

ಪೆಸುರುಗೊಳು 'ಪಸುರ್ಗೊಳ' ನೋ.

ಪೆಸುರುಡಿಗೆ, ಹಸುರುಡಿಗೆ, ಹಸುರುಡುಗೆ (ನಾ). ಹಸುರು
ಬಣ್ಣದ ಉಡುಪು; ಹಸುರಿನ ಉಡುಪು; ೧೦ ಹರಕೆಯು ನೆರ
ನೆರಿದಾಗ ಉಡುವ, ಬೇವು ಮೊದಲಾದ ಸೊಟ್ಟಿನ ಉಡುಗೆ
ಎಂಬರ್ಥದ ಸೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ: ಸಾನುರಾಗದೊಳುಟ್ಟಿ ಪಸುರು
ಡಿಗೆಯನೆ . . . ನಗರಮಂ ಬಳಸಿದುಪನಂಗಳ್ಳಿಪುವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೨೨); ಪುರಲಕ್ಷ್ಮಿ ತನ್ನೊಳಗಿರುವಿಗಿಪ್ಪಾರ್ಥ ಪರಕೆ ಕೈಗೂಡೆ ಸಂಕಸದೆ
ಹಿರಪುಟ್ಟಿ ಪಸುರುಡಿಗೆಯೊಂದಿನಲಾ ವರ ವನ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿಹುದು
(ಕಂಸಹಿ. ೨-೪೦). ಹಸುರುಡಿಗೆ: ಹೊಲದ ಹಸುರುಡಿಗೆ, ನೇತ್ರಾ
ಪತಿಯ ಮೂಲೆ ಮರಗಾಳಿ ಸಾರುತುಹಿದಂತು ಕವಲೀಲೆ (ಕವಿತ. ೩೧-೩).

ಹಸುರುಡುಗೆ: ಚಗುರಿತು ತಾಯ್ತಲದ ಹಸುರುಡುಗೆಯೊಡಲಂ
(ಕಾಲೂರ. ೪೫-೩೩). [ಪಸುರು (< ಪಸುರ್_೨) + ಉಡಿಗೆ (< ಉಡುಗೆ)]

ಪೆಸುರುಡೆ, ಹಸುರುಡೆ (ನಾ). = ಪಸುರುಡಿಗೆ: ಬನದವಿ . . .
ಪಸುರುಡೆಯನುಟ್ಟು ಪೊಂದೊಡವೆಗಳ ತೊಟ್ಟು . . . ಕಾದಿಪಳೊ
ಎಂಬಂತೆ ತೋರುತಿದೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೩೧-೧೦). ಹಸುರುಡೆ:
ಹಸುರುಡೆಯ ಬನದವಿ ಕೇರಿ ಕೇರಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾಳೆ (ಬಿಗಾಳ. ೩೪);
ನಿಲತಾಯಿಯು ಮತ್ತೆ ಹಸುರುಡೆ ಉಟ್ಟು ಕಳಕಳಿಸಿದಳು (ದೀಪಾಂಕ. ೩).

[ಪಸುರು (< ಪಸುರ್_೨) + ಉಡೆ_೨]

ಪೆಸುರುವಣೆ 'ಪಸುರ್ವಣೆ' ನೋ.

ಪೆಸುರುವೊಗರ್ (ನಾ). ಹಸುವಿನ ಕಾಂತಿ; ಹಸುರುಬಣ್ಣದ
ಭಾಯೆ: ಕೊವಿ ನಳನಳಿಸಿ ನೀಳುಜೆ ಬೆಳೆದ ರಸದಾಳೆಗರ್ವಗಳ
ಸೋಗಿಗಳ ಪಸುರುವೊಗರಾಗಸಕೆ ಪರ್ವತಹುದಾ ನಾಡೊಳ್ಳಿಯುಂ
(ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೫). [ಪಸುರು (< ಪಸುರ್_೨) + ಪೊಗರ್_೨]

ಪೆಸುರುಳಿ (ಕ್ರಿ). ಹಸುರುಬಣ್ಣವು ಹೋಗು, -ಮಾಸು: ಪಸುರುಳಿದ
ನಾಗವಲ್ಲಿಯ ಪರ್ವತಪೂರದಸೆವ ಚೂರ್ನಪ್ಪಭಾಗದ ಕ್ರಮಕಮಮ
ಪೊನ್ನ ಸಂಬಳಿಯೊಳಗೆ ತೀವಿ (ಸಮೋ. ೧೪-೧೩).

[ಪಸುರು (< ಪಸುರ್_೨) + ಉಳಿ (< ಉಳು)]

ಪೆಸುರಲೆ ಹಸುರಲೆ (ನಾ). ಹಸುರಾದ ಎಲೆ: ಹರಿದಪ್ಪಂಗಳೆ
ಪಸುರ್ ಹಸುರಲೆಯನೆ ತೋರ್ಪರುದಿನಮಣೆ ಬಯಲ್ಪಾಪರೆಯನೆ
ಪೊಲಿದೊಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೮೦ ಶ್ಲೋಕ); ಆಭರಣದೊಳಗರ್ಚಿದ
ಪಚ್ಚೆಯ ಪಸರಿನ ಪಸುರಂ ಪಸುರಲೆಗೆತ್ತೆಕಸುವ ವಲ್ಲಭಹರಣಾಬಕಂಗಳೆ
(ಕಾದಂಬ. ೨೫); ಪಸುರಲೆಗಳ ಏಟ್ಟು ತನಗದ್ವಿನೋಳಗಣ ರಸವ
ಕೊಂಬಾಣಿಗಳಂತೆ . . . ಕೆಲರು ಭೇದಿಸಿ ನಿಜಸುಖವ ಭೋಗಿಪರು (ಭರಣಿ.
೧-೧೦೩). ಹಸುರಲೆ: ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತೇವ
ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹಸುರಲೆಯು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ
ಕೊಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ (ಪ್ರಮಮ. ೩೨); ಮಳೆ ಕೊಡುವ
ಬಿಟ್ಟಿಗಳ ಮೊಲೆಯುಂಡು ಹಸುರಲೆಯ ತಳವಿದಿದು ನೆಲದ ದಾರಿಯು
ನೋಳ್ಪ ಚೆಲುವೆ (ಕಾಲೂರ. ೨೩-೩).

ಹಸುರಲೆಯ ಗೊಬ್ಬರ = ಹಸುರು ಎಲೆಗಳನ್ನು ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ
ಬೆರೆಸಿ ಕೊಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿ ತಯಾರಿಸುವ ಗೊಬ್ಬರ:
ಹಸುರಲೆಯ ಗೊಬ್ಬರ-ಭೂಮಿಯನ್ನು ಉಳುನಾಗ . . . ಹಸುರಲೆ
ಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಬೆರೆಸಿದರೆ ಈ ಎಲೆ ಕ್ರಮೇಣ ಕೊಳೆತು ಅದ

ರಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮಣ್ಣಿಗೆ ಸೇರಿ ಸಸ್ಯಾಹಾರವಾಗುವುದು
(ಪ್ರಮಮ. ೩೨). [ಪಸುರ್_೨ + ಎಲೆ_೨]

ಪೆಸುರಲೆವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಹಸುರಾದ ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ;
ಹೆಂಬು: ಇರ್ತಡಿಗಾಲುವೆಯಿಂದವೆ ನೆಜೆ ಮುಸುಕಿ ಬೆಳೆದ ಚೆಂದಂ
ಗೊಳ್ಳಾಳೆಯಡಕೆ ಪಸುರಲೆವಳ್ಳಿ (ಜಯಕಾ. ೧-೩೪).

[ಪಸುರ್_೨ + ಎಲೆವಳ್ಳಿ]

ಪೆಸುರಸಳು (ನಾ). ಹಸುರು ಬಣ್ಣದ ದಳ, -ಪಕಳೆ: ತಳದೊಳೊ
ಪ್ಪುವ ಪಸುರಸಳ ರೋಚಿಯಂ ನಡುವೆ ತೊಳಪ ಕೆಂದಳದ ದೀಧಿಯಿಂದ
. . . ಹೊಳೆಹೊಳೆನ ಕೋಕನದಪಂಕ್ತಿಗಳ ಬಣ್ಣಂ . . . ಕೊಳದೊಳಾ
ರಾಜಿಸಿತು ತುಹಿನಗಿರಾಜನಂದನೆಯ ಕಣ್ಣೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೧೦).

[ಪಸುರ್_೨ + ಎಸಳು (< ಎಸಳು)]

ಪೆಸುರಣಕೆ (ನಾ). ಹಸುರು ಬಣ್ಣದ ರೆಕ್ಕೆ: ಬಿಸಿಲೆಸಕದಿಂದ ಕೊರಗಿದ
ದೆಸೆವೆಣ್ಣಳ ಬಿಸುಪನಾಟುಪಂತಿರಿ ಗಿಳಿಗಳ ಪಸುರಣಕೆಯೆಂಬ
ಬಾಬಿಯ ಪೊಸ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಗಳೆನೆಸಗಿಪುವು ತಣ್ಣಲರಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೩೦).

[ಪಸುರ್_೨ + ಎಣಕೆ (< ಎಣಕೆ)]

ಪೆಸುರೇಣು (ಕ್ರಿ). ಹಸುರುಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡು; ಹಸುರಾಗು:
ದೆಸೆ ಪಸುರೇಣು ಪಚ್ಚೆಯೊಳೆ ಮುಟ್ಟು ಮುಸುಂಕಿದ ಮಾಲ್ಕಿಯಾದುದು
(ಸಂಪದ. ೩-೨೨); ಕಳಮಾವಳಿ ನಳನಳಿಸಿ ಬೆಳೆದು ಪಸುರೇಣು ಲಸ
ದ್ವ್ಯವನಿತೆಗೆ ಧಾತ್ರಂ ಪರಿಭಾವಿಸಿ ಪೊದೆಯಿಸಿದ ಹರಿತಪಟದಂಕಿರ್ಕುಂ
(ಗಂಕ. ೨-೧೨); ಪಸುರೇಣಾದ ಕಾಯ್ತಲವೆಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಪಣ್ಣಿನೆಗಳವೆಲ್ಲಿ
ಯಲ್ಲಿಯೆನೆ ಸೋಲಿಸುಗುಂ ಬಿಡದಾನೆನಂ ಬನಂ (ಕವಿತ. ೩೨); ವಿರೆಹಿ
ವ್ರಾತಕಳಲೇಣು ಪೊಲನೆ ಪಸುರೇಣು . . . ಕಾಮುಕವೇಡಾಳ್ಕೆ
(ಸಾತ್ಯಭಾ. ೨೩-೧೪). [ಪಸುರ್_೨ + ಎಣು (< ಎಣು)]

ಪೆಸುರ್ಗಂಕಣ (ನಾ). ಮರಕತದ ಬಳೆ; ಪಚ್ಚೆಯ ಬಳೆ:
ನೂಪುರಮಂ ಪದಕ್ಕೆ . . . ಪಸುರ್ಗಂಕಣಮಂ ನಳಿತೋಳ್ಳಿ ಪತ್ರಲೇಖಾ
ಪರಿಶೋಭೆಯಂ ನಿಜಕಪೋಲತಳಕ್ಕೆ ಕುಡಣ್ ಮನೋಜಸಂತಾಪನಕಪ್ಪ
ಮಾತುರಿಸಿದಪ್ಪುದು ಮನ್ನನಂ (ಸಂಪದ. ೯-೧೩೩).

[ಪಸುರ್_೨ + ಗಂಕಣ]

ಪೆಸುರ್ಗಂಬ (ನಾ). ೧. ಹಸುರಾದ ಕಂಬ. ೨. (ಆಲಂ)
ಬಾಳೆಯ ಕಂಬ: ಕುಳಿರ್ವ ಬಾಳದ ಬೇರ್ಗಳ ಕೇರ್ಗಂಕಂ ಲತಾವಳಿ
ಯನೆ ಸುತ್ತಿಗೊಂಡ ಪಸುರ್ಗಂಬದಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೪೫೪).

[ಪಸುರ್_೨ + ಕಂಬ (< ಕಂಬ)]

ಪೆಸುರ್ಗಟ್ಟು, ಹಸಿರುಗಟ್ಟು, ಹಸುರುಗಟ್ಟು, ಹಸುರ್ಗಟ್ಟು
(ಕ್ರಿ). ೧. (ವಿಷದಿಂದ ಆಫವಾ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ರಕ್ತವು ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿ,
ಚರ್ಮವು) ನೀರಿಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗು; ನೀರಿಗಟ್ಟು: ಈ ಚರ್ಮದ
ಸುಲಿದು, ಬೆನ್ ಪಸುರ್ಗಟ್ಟು (ಆತ್ಮಶಾ. ೩-೯೫). ಹಸಿರುಗಟ್ಟು:
೨. ಹಸುರು ಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದು: ಅದರ ಮೇಲ್ಬಾಗ ಹಸಿರು
ಗಟ್ಟುತ್ತ (ರಂಗರೋ. ೧೪). ಹಸುರುಗಟ್ಟು: ೧. ಹಸುರುಗಟ್ಟುತು
ಕೋಳು (ಬಲುಮೆ. ೩೫-೧೩). ಹಸುರ್ಗಟ್ಟು: ೨. ಹಸುರ್ಗಟ್ಟುತು
ಕವಿಯಾತ್ಮಂ ಹಸುರ್ನತ್ತರ್ ಬಡಲಿನಲಿ! (ಪ್ರಕಾ. ೩೪-೩).

[ಪಸುರ್_೨ + ಗಟ್ಟು]

ಪೆಸುರ್ಗಣಿ (ನಾ). ಹೊಸದಾದ ಹೂವಿನ ಬಾಣ; ಕೋಮಲ
ವಾದ ಬಾಣ (?): ಕುಸುಮಸರನ ಪಸುರ್ಗಣಿಯ ಪೊದೆಗೆ ಪುರುಡಿಸುವ
ಹಾಗದ ನೆಲೆಯ ಹಡಲಗೆಗಳೂಂ (ಪದ್ಯಪು. ೩-೩ ನ).

[ಪಸುರ್_೨ + ಗಣಿ]

ಪೆಸುರ್ಗಪ್ಪು (ನಾ). ದಟ್ಟು ಹಸುರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಪ್ಪು;

ಸಾಂದ್ರವಾದ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ : ಪಸುರ್ಗಪ್ಪಿಂ ಸುತ್ತಲೂ ಕಪ್ಪುಲಿಪ
ಪಸಲೆಯಾಕಾಸಮಂ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ತೋಳುನಿ ತೆಕ್ಕಂ ತಾಳ್ಪು ಚಂದ್ರೋ
ಪಳಂ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೬೬). [ಪಸುರ್ಗ್+ಕಪ್ಪು (<ಕಪ್ಪು)]

ಪಸುರ್ಗರಿ (ನಾ). ಹಸುರುಬಣ್ಣ ದ ಗರಿ : ಬಂದರಿಗದಪ್ಪವಾ ಪ್ರೀತಿ
ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ಬಸಮೆಚ್ಚು ಕೆಮ್ಮಿನೆಯ ಪಸುರ್ಗರಿಯ ಕಣಿವೆನೆ ನಿಲವಿಂದು
ದಂಡು (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೫೩-೧೪೫). 'ಪಸುಂಗರಿಯ' ಪರಾ.

[ಪಸುರ್ಗ್+ಗರಿ (<ಗಣಿ)]

ಪಸುರ್ಗಲ್, **ಪಸಿರ್ಗಲ್**, **ಪಸುರ್ಗಲ್ಲು**, **ಹಸುರುಕಲ್ಲು** (ನಾ).
ಹಸುರುಬಣ್ಣದ ರತ್ನ; ಮರಕತ; ಪಚ್ಚಿ : "ಪಸುರ್ಗಲ್ಲಿನೆ
[ಪಾಣಂ. ಮರಲನೆ] ಪಚ್ಚಿ" (ಚಮು. ೧೧೦); ಬಾಳತ್ವಾಂಗಲೆಂದೆ

ಸುಗುಂ ಪಸುರ್ಗಲ್ ಕಾಂತಿಯಂ ಮೃಗೀಬಾಳಕಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೨-೬೬).

ಪಸಿರ್ಗಲ್ : ಸಿದ್ಧರಸದ ಬಲದೊಡನೆ ಬಜ್ಜರಗನಿ ಪಸಿರ್ಗಲ್ಲನೆ
ಸಸಿಗಲ್ಲೊಡು ಮೆಚುಗುಮಾ ನಿರಿತಬಿದೊಳ್ (ಚಮು. ೩-೩೦).

ಪಸುರ್ಗಲ್ಲು : ಅಂಗಚ್ಚು ವಿಯ ಪೊರೆ ಸೂಸಿ ಪಸುರ್ಗಲ್ಲೊಳಂ ಪೊಳೆಯ
ಬಸಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೆ ರುಕಾಂತೆ ಮೆರೆಯೆ (ಸಮೋ. ೧೩-೪೧).

ಹಸುರು ಕಲ್ಲು : ನೀಲಗಿರಿಯಿಂದ ತರಿಸಿದ ಹಸುರುಕಲ್ಲು, ಅಮೃತಕಿರೀ . . .
ಬ್ರಹ್ಮಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ಅಭರಣಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು

(ಭಾರತ. ೧೪). [ಪಸುರ್ಗ್+ಕಲ್]

ಪಸುರ್ಗಲ್ಲು 'ಪಸುರ್ಗಲ್' ನೋ.

ಪಸುರ್ಗವಿಲ (ನಾ). ಹಸುರು ಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಕಪಿಲವರ್ಣ ;
ಸಾಂದ್ರವಾದ ಕಂದುಬಣ್ಣ : ಪಸುರ್ಗವಿಲವಾದ ನೀಪದ ಕುಸುಮ
ಮುಮಂ ದೆನೆಗೆ ಕಂಪನವು ವ ರೋಧ್ರಪ್ರಸವಮುಮಂ . . . ಮುಸುಪಾ
ಮುಕ್ತಿದುವಳಿಗಲ್ (ಪಂಪಮಾ. ೩-೧೪೧).

[ಪಸುರ್ಗ್+ಕವಿಲ್ (<ಕವಿಲ್)]

ಪಸುರ್ಗಬಾ (ಕ್ರಿ). ಹಸುರುಬಣ್ಣವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು :
ಪಸುರ್ಗಲ ಜಗರಿಯೊಳ್ ರಂಜಿಸಿದುದು ಚೆಂಬೊನ್ನ ಪಟ್ಟಿನೆ ಪಸು
ರೆಲೆಯಂ ಮುಸುಕಿದ ತಾನರೆಗೊಳದೊಳ್ ಪಸುರ್ಗಬಾದು ಮರಲ್ಲರಲ್ಲ
ಪೊಂದಾಪರೆಪೊಲ್ (ಪಂಪಮಾ. ೫-೧೩೨). [ಪಸುರ್ಗ್+ಕಬಾ]

ಪಸುರ್ಗಾಯ್, **ಹಸರುಕಾಯಿ** (ನಾ). ಹಸುರಾದ ಕಾಯಿ ;
ಬಲಿಯದ ಕಾಯಿ ; ಎಳೆಗಾಯಿ : ತೋರಣಗಟ್ಟಿದಂತೆ ಪಸುರ್ಗಾ
ಯ್ದೊಡಂಬಳಂ ಕಣ್ಣೊಳೆ ಕಾಂಗುನುರಂಗಳುಂ (ಚಮು. ೩-೪೨ ವ).

ಹಸರುಕಾಯಿ : ಕ್ಷಾರಕ, ಜಾಲಕ:-೨ ಹಸರುಕಾಯಿ, ಹಸರು
ಮಗ್ಗು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೧೪). [ಪಸುರ್ಗ್+ಕಾಯ್]

ಪಸುರ್ಗಾವು (ನಾ). ಹಸುರುಬಣ್ಣ ದ ಕಾವು; ಹಸುರಾದ ಕಾಂಡ:
ಅಳಿದವಸುಳಿಗಳು ಅನುವಂ ಪಡೆದವು ತತ್ಪ್ರಣಾಜಿಯ ಕೊನೆಗೊಳದ

ಹರಣಲದ ಪರಲನೆ ನನೆವಿಲ್ಲನ ಪಸುರ್ಗಾವಿನ ಮಿಗಸೊಕ್ಕಿನ ಪೊಸಮಿಂಟ
ಯನೆ (ಇಯಾ. ೧-೩೯).

[ಪಸುರ್ಗ್+ಕಾವು]

ಪಸುರ್ಗಡು (ನಾ). ಹಸುರಾದ ಗಿಡ : ನಾಟರ್ದ ಪಸುರ್ಗಡು
ಪುಷ್ಪಲಯ ವೃಕ್ಷವಾಟದೊಳ್ ಕುಸುಮಸೌರಭಳಿ ಉಟವರಿದ ತುಂದಿಗಳ

ದೊಂದಿ . . . ಒಪ್ಪಿದುವು (ದೋಪ. ೫-೨೫). [ಪಸುರ್ಗ್+ಗಿಡು]

ಪಸುರ್ಗೂಳ್, **ಪಸುರುಗೂಳು**, **ಪಸುರ್ಗೂಳು**, **ಹಸುರ್ಗೂಳು**
(ನಾ). ನಿವಾಳಿ ತೆಗೆಯಲು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಣ್ಣ ದ
ಅನ್ನ : ಮಡದಿಯರ್ ಪಸುರ್ಗೂಳ್ಳಾರತಿ ನಿವಾಳಿಸಲ್ (ಪರಶು. ೮-೨೧).

ಪಸುರುಗೂಳು : ಇಳಿದರಾನೆಯನುಬಲೆಯರ ಹೊಂದಳಿಗೆ
ಗಳ ಪಸುರು[ಪಾಣಂ.ಮೃ]ಗೂಳ ದೀಪಾವಳಿಯ ಸಾಲಿನ ಸೇನೆಗಳ

ಸೂಸುಗಳ ಸೊಗಸಿನಲಿ (ತೋರಾ. ೧-೧೬-೪೪). **ಪಸುರ್ಗೂಳು** :

ಬಾಲೆಯರ ಹೊಂದಳಿಗೆಗಳ ಪಸುರ್ಗೂಳುಗಳ ಪಸಂಕೆಯ ನುಡಿದೀಪಾಳಿ
ಸುಳಿದವು (ತೋರಾ. ೧-೬-೧೩). **ಹಸುರ್ಗೂಳು** : ಹಸುರ್ಗೂಳ
ಹರಿವಾಣಗಳೊಳು ತುಂಬಿ . . . ಪವಳಿಸಿದರಚ್ಚುತನಂಭಿಗಲಿ
(ದೋಪ. ೪೨-೨೬). [ಪಸುರ್ಗ್+ಕೂಳ್ (<ಕೂಳ್)]

ಪಸುರ್ಗೂಳು 'ಪಸುರ್ಗೂಳ್' ನೋ.

ಪಸುರ್ದಳಿರ್ (ನಾ). ಹಸುರಾದ ಎಲೆ ; ಚಿಗುರು : ಪಸುರ್ದಳಿ
ರೋಳಿಯೋ ಶುಕನಿಕಾಯದೊಂಕೆಯ ನೂಲೆಯೋ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೫೬);

ಮುಂದೆ ಪಸುರ್ದಳಿದೊಂಗಲಿಂದ ತೋಳಾವಹಮುಪ್ಪುದೊಂದು ಪಸ
ಮಿದುಗದು (ಪರಶು. ೫-೧೪). [ಪಸುರ್ಗ್+ತಳಿರ್]

ಪಸುರ್ದನೆ (ನಾ). ೧. ಹಸುರಾದ ತೆನೆ. ೨. ಪಚ್ಚಿಯ ತೆನೆ :
ಮುಂದೆಸೆಯೊಳ್ ಗೋರಂಜಿಯ ಮರುಗದ ಪನನದ ಪಸುರ್ದನೆಯ

ಗೊಚ್ಚ ಗೆಯ ಜಾದಿಯ ಮುಡಿವಾಳದ ಮದಿಯ . . . ಗಿಡುಗಳ ಪಂತಿ
ಗಳ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೩-೮). [ಪಸುರ್ಗ್+ತೆನೆ]

ಪಸುರ್ದೋರಣ (ನಾ). ಹಸುರಾದ ತೋರಣ ; ಹಸುರೆಲೆಯ
ತೋರಣ : ಪಸುರ್ದೋರಣ ಪಳಿ ಗುಡಿ ಸಂತಪವಣಿ ಪೊಸಮುತ್ತಿನ

ಬಜ್ಜವುರಂ ಮನೆಮನೆದಪ್ಪದೆ ತೋಳುನಿ (ಇಯಾ. ೨-೫೯);
ದೊರೆಗಾದ ಪುತ್ರೋತ್ಪನ್ನಕೆ ಪಸುರ್ದೋರಣಂ ಕಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟಿವ ಸಿಂಗರಿಸಿ

(ಚಂದ್ರಸ. ೩೯-೬). [ಪಸುರ್ಗ್+ತೋರಣ]

ಪಸುರ್ನನೆ (ನಾ). ಹಸುರಾದ ಮೊಗ್ಗು ; ಕಾಯಿಮೊಗ್ಗು :
ಪಸುರ್ನನೆಯೊಳಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆತೊಂ . . . ಪೊಸಮಾವುಗಳಂ ಬಸಂತ

ಮೆಸೆದಪುದು (ಅದಿಪ. ೧೧-೪೩). [ಪಸುರ್ಗ್+ನನೆ]

ಪಸುರ್ನನೆಯೊಣ (ಕ್ರಿ). ಹಸುರುಮೊಗ್ಗನ್ನು ಕಾಣಿಸು ; ಕಾಯಿ
ಮೊಗ್ಗನ್ನು ಹೊಂದು : ಮಲ್ಲಿಗೆ ಪಸುರ್ನನೆಯೊಣದುದು (ಅದಿಪ. ೧೧-೧೦೪).

[ಪಸುರ್ನನೆ+ತೋಣ]

ಪಸುರ್ನೆಲ, **ಹಸುರ್ನೆಲ** (ನಾ). ಹುಲ್ಲು ಮುಂತಾದ ಸಸ್ಯ
ಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ಹಸುರಾದ ಭೂಮಿ,-ನೆಲ : ಅರಹಟ್ಟಿಗಳೆವು ?

ನನ್ನವಲ್ಲ ! ಪೂಗಳ ಪರಾಗದಿಂದಿದ ಪಸುರ್ನೆಲದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಕಾರನು
ಮುದ್ರಿಸಿದ ತೆರದಿ ತೋರುತನೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೪೨-೬). **ಹಸುರ್ನೆಲ** :

"ಶಾಸ್ತ್ರಕಂ, ಪರಿತಂ-ಈ ೨ ಹಸುರ್ನೆಲಂ" (ಪರಾಯ. ೨೬-೪).

[ಪಸುರ್ಗ್+ನೆಲ]

ಪಸುರ್ಪತ್ರ (ನಾ). ಹಸುರಾದ ಎಲೆ : ಪಸುರ್ಪತ್ರ ಮುರುಟುವವು
ಹಿಮಕೆ (ಸಮೋ. ೬-೩೪). [ಪಸುರ್ಗ್+ಪತ್ರ]

ಪಸುರ್ಪು (ನಾ). ೧. ಹಸುರುಬಣ್ಣ ; ಮರಕತ ವರ್ಣ :
"ಜಾಗಮೆಂದುಂ ಪಸುರ್ಪಂದುಂ ಮರಕತವರ್ಣಂ" (ಚಮು. ೫೬-೨೧೯);

ಪಯ ಪಸುರ್ಪು ಬೆಳ್ಳದೆರೆ ಬಲುಗುಳೊಳ್ ಪೊರೆದೊಡನೆ (ಅದಿಪ. ೧೧-೧೦೬);

ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಕುಸುಮದ ಬೆಳ್ಳು ಮಾವಿನ ಪಸುರ್ಪು ಮದಾಳಿಯ
ಕರ್ಪು (ಸುಕುಮಾ. ೯-೪೮); ನಂದನಂ ತಳೆದುವು ಕೂಡೆ ಕೆಂಪಿನ

ಪಸುರ್ಪಿನ ಕರ್ಪಿನ ಬೆಳ್ಳಿನಂದಮಂ (ಗಿಂಶ. ೬-೩೯); ಬಾಟಿಯ ಪಸುರ್ಪು
ತಮಾಳದ ಕರ್ಪು . . . ಸುತ್ತಲೂ ಪಸರಿಸಿ (ಪುಷ್ಪ. ೯-೩೦) ೨.

ಹಸುರು ಪಿಪಿ : ಕಾಮನ ಕರವಾಳ ಕೂರ್ಪ ವಿರಹಾಹಿಯ ಕೊಳ್ಳ
ಪಸುರ್ಪು ಜೀಯ ಭಾಪಿಸಿದುದಂಗಳಾರ ಕರಣಾಭಿನಯಂಗಳ ನೇಪು
ನೀಜಿಯಾ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೮-೫೬). [ಪಸುರ್ಗ್+ಪಿಪಿ]

ಪಸುರ್ಪವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹಸುರುಬಣ್ಣವನ್ನು ಪಡೆ : ಪುಯ
ನೇತ್ರಮಂ ಪಚ್ಚವಡಿಸಿದಂತೆ ಪಸುರ್ಪವಡೆದ ನೆಲದೊಳ್ ಪದ್ಮರಾಗದ
ಪರಲ್ಲಂ ಬರಿಗಿಡದಂತೆ ಉಪಾತ್ರಯಂಬದಿವಳಂಕರಿಸುವಿದ್ರಗೋಪಂ
ಗಳುಮಂ (ಪಂಪಮಾ. ೬-೨೫ ವ). [ಪಸುರ್ಗ್+ಪಡೆ]

ಪಸುಪುನಿ (ಕ್ರಿ). ಹಸುರುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಹಸುರಾಗು : ಅತಿಭಾಸದವನಾಯ್ತು ಪಸುಪುನಿ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಂ (ವ್ಯಾಕ. ೪-೧೫); ತೋಗುವ ದಂತದೊಳೆ . . . ಪಸು[ಸಾಂ. ೫]ಪುನಿ ಪಟ್ಟಿಯು ನಿಶೋಲವೊಪ್ಪಿ ಪುಳಿದಿಯರಾದರಮರ್ತ್ಯಕಾಂತೆ ಯರ್ (ಶಬ್ದ. ೨-೧೦). [ಪಸುಪುನಿ + ಪಟ್ಟಿ]

ಪಸುಪುನಿ 'ಪಸುಪುನಿ' ನೋ

ಪಸುಪುನಿ (ನಾ). ಹಸುರಾದ ಮಿಡಿಗಾಯಿ : ಕಾಂಚನಾರದ ಕಾಂಚಿಯುಮಂ ಪಸುಪುನಿಯ ಪಟ್ಟಿಪರಮಮಂ . . . ಮನೋ ಹರಮನೆ ಸಮದಂ ಪಸುಪುನಿಗೆ ಪಸದನಂಗೊಂಡು (ಚಂದ್ರ. ೨-೧೧೪ ಪ); ತನಗೊಂಡು ಕರ್ಪು ಸಾಲದೆ ಮಜಾದುಂಬಿ ಸಾಲದೆ ಪಸುಪುನಿ ಸಾಲದೆ (ಕಪ್ಪ. ೧೧೨). [ಪಸುಪುನಿ + ಮಿಡಿ]

ಪಸುಪುನಿ, ಪಸುಪುನಿ (ನಾ). ಹಸುರುವಾಣಿಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಚಪ್ಪರ : ಪಸುಪುನಿ ಪಸುಪುನಿಯಿಂದ ಪುನಿಯು (ಚಂದ್ರ. ೧-೧೨೬); ಪಸುಪುನಿ ಜಗಲಿ ಪಟ್ಟಿಯ ಪಸುಪುನಿ . . . ಎನೆ ದಿವ್ಯ ರಾತ್ರಿಮುಖಿಯ ದೀಪನೊಳಿತ್ತಂ (ಕವ್ಯಾ. ೨೨೬); ಪಸು ಪುನಿ ನೃಪನ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ರಂಜಿಸಿಕೊ (ವ್ಯಾಕ. ೨-೪); ಪಸದನಂ ಬಡೆದ ಪುನಿ ಪಸುಪುನಿಯೊಳೆ ಮಿಗೆ ಮಿಸುಗುತ್ತಿದುದು (ರಾಜಶ. ೮-೫ ಪ). ಪಸುಪುನಿ : ಮನಂಗೊಳಿಸ ವಿತಾನಪಂಕ್ತಿ ಪಸು ಪುನಿಯೊಳೆಲ್ಲೆಡೆಯಾದುನೆಯ್ದಿಯರ್ (ಪಂಪ. ೧-೧೦೬).

[ಪಸುಪುನಿ + ಪಂಪ]

ಪಸುಪುನಿ 'ಪಸುಪುನಿ' ನೋ.

ಪಸುಪುನಿ (ನಾ). ಹಸುರುಬಣ್ಣದ ಹಕ್ಕಿ : ಗಿಣಿ : ಪಸುಪುನಿ ಗಿಣಿ ಗವುಳು ಪರದೆ ಹಂಗೆ ಹಸುಳು ಕರೆಯ ಹಕ್ಕಿಗಳು ಬಿಸಗಿದರನು ಪೋಲೊಡನೆ ಗೂಡುಗಳ ಬಂದವನಿಂದ ಸಾರಿದವು (ಚಂದ್ರ. ೧೨-೪೪). [ಪಸುಪುನಿ + ಹಕ್ಕಿ]

ಪಸುಪುನಿ (ನಾ). ಹಸುರುಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ ; ಹಸುರುವಸ್ತ್ರ : ಮೇಲ್ಬಟ್ಟೆ ಪಸುಪುನಿಯೊಳೆಲ್ಲೆಗಳೆ ಸುಬಾಯಿ ಗಗನದೊಳೆ (ಮಲ್ಲ. ೨-೧೬); ಕೆಂಪಿನೆ ದುಕ್ಕಲಾಂಬರದ ಪಸುಪುನಿಯ ಗುಡುಗಲು (ಕಮರಾ. ೨-೮೦); ಅನೇನಬಟ್ಟೆ ಪಸುಪುನಿಯೊಳೆ ನಂದನಾಳಿಯೊಪ್ಪಿದುದು (ಪ್ರಭಂ. ೧-೬೧); ಪಸುಪುನಿ ಪಟ್ಟಿ ಕರೆಯ ರುಪ್ಪಿ ಕಟ್ಟಿದ ಮಿಸುಗುಪಟ್ಟಿ ಸಿಂಧವಂತೆ . . . ಕಣ್ಣಿನೆದವು ಹೊಂದಾವರೆಗಳು (ಕುರಾ. ೨-೪೬). [ಪಸುಪುನಿ + ಬಟ್ಟೆ]

ಪಸುಪುನಿ (ಕ್ರಿ). ಹಸುರಾಗು : ಒಪ್ಪುವ ಪಸುಪುನಿ ಬಟ್ಟೆಯ ಗಳು ಚೆಲುವನನ ಬಾಳೆಯಲೆಗಳೊ . . . ಎನಲ್ಪಿ ಪೆಂಪಂ ತಾಳಿದುದು (ಚಂದ್ರ. ೨೬-೪೧). [ಪಸುಪುನಿ + ಪಟ್ಟಿ]

ಪಸುಪುನಿ (ಕ್ರಿ). ಹಸುರುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಹಸುರಾಗು : ವಸುಪುನಿಯ ನೇತ್ರಾಂಶವಿನ ನೇತ್ರಕ್ಕೆಸಿದು ಮಿಸುಗಿ ಪಸುಪುನಿಯ ನಂದನ . . . ಹಂದ್ರವನಸಂತತಿಗಳೆ (ವ್ಯಾಕ. ೨-೪೬).

[ಪಸುಪುನಿ + ಪಟ್ಟಿ]

ಪಸುಪುನಿ, ಪಸುಪುನಿ, ಪಸುಪುನಿ (ನಾ). ೧. ಹಸುರು ಬಣ್ಣದ ರತ್ನ ; ಮರಕತ ; ಪಟ್ಟಿ : "ಜಾಗವರಲ್, ಪಸುಪುನಿ-೨ ಮರಕತ" (ಕವ್ಯಾ. ೫೦-೫೪); ಪುರುಷರತ್ನಕ್ಕೆ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನವುಲ್ಲದೆ ಸಾಮಾನ್ಯಮಾಣೆಯಂ ಪಸುಪುನಿಯಂ ದೊರೆಯಲ್ಲವೆಂಬಂತೆ (ಕಾಂಪ. ೪-೪೪ ಪ); ನೋಗಿನೆಯು ಪಸುಪುನಿಯಂಗೆರಗನೊಪ್ಪಿಯುಳ ಕರ ತಾವೆಗಳ್ಳು ಮರ್ಚಿದೊಳೆ (ಬದ್ಧ. ೮-೬೬); ಓರಣದಿ ಕೀಲಿಸಿ ಪಟ್ಟಿ ಕೆಸುವ ಪಸುಪುನಿಯೆಂಬ ತಿಜದಿ ನಳನಳಿಸುತ ಮಜುಗಿ ಬೆಳೆದ

ಬಹಿರುದ್ಯಾನಂ ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿದುದು (ಚಂದ್ರ. ೧-೪೫). ಪಸುಪುನಿ : ೧. "ಪಸುಪುನಿ ಜಾಗವರಲೆನೆ ಮರಕತಂ" (ಶಬ್ದ. ೬೯).

ಪಸುಪುನಿ : ೧. ಪಸುಪುನಿಕಂಕಣಂಗೆಂಚೆರಮೊಡನೊಪ್ಪಿ ಮಾಡಿದುದು . . . ಸುತ್ತಿದೊಳೆಕರೆಯುಂ ಕೃತಮೆಂಬ ಶಂಕೆಯಂ (ಮಲ್ಲ. ೪-೬೬). ೨. ಕಪ್ಪಾಗಿರುವ ಮಣಿ ; ಕರಿಮಣಿ : ಪಸುಪುನಿಯ ನಪ್ಪಿದಮುಬಾಯದಂತು ಜಾಗಂಗೆಯ್ತು (ಪಂಪ. ೨-೧೦೪ ಪ); ಮನೆಯೆಂಬ ಪಸುಪುನಿಯಂ ತುರಂಗಮೆಂಬ ತುರಂಗಮಾಮಂ . . . ಉಬಾಯದಂತೆ ತಂದಂ (ಕಾಂಪ. ೧೧-೫೫ ಪ). [ಪಸುಪುನಿ + ಮಣಿ]

ಪಸುಪುನಿ (ನಾ). ೧. ಹಸುರುಬಣ್ಣ : "ಜಾಗಮೆನಲ್ಪಿದು ಸಂಗತಿ ಪಸುಪುನಿ ಮೆಂದು ಧರೆಯೊಳೆ ನಿರುತಂ" (ಕವ್ಯಾ. ೧೦೬). ೨. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ; ಶ್ಯಾಮಲವರ್ಣ. ೩. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದವನು ; ಶ್ಯಾಮಲವರ್ಣದವನು ; ವಿಷ್ಣು : "ಪಸುಪುನಿ ಪೊಡೆಯಲರಂ" (ಚಂದ್ರ. ೩೧). [ಪಸುಪುನಿ + ಬಣ್ಣ]

ಪಸುಪುನಿ (ನಾ). ಹಸುರುಬಣ್ಣದ ರತ್ನ ; ಪಟ್ಟಿ ; ಮರಕತ ಮಣಿ : ಪಸುಪುನಿ ಜಗಲಿಯೊಳೆ ರಂಜಿಸಿದುದು ಚೆಂಬೊಪ್ಪಿ ಪಟ್ಟಿವನೆ (ಪಂಪ. ೫-೧೨೨); ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವೆವುನಾ ದೇಶದೊಳು ಭೂಮಾತೆ ಧರಿಯೊಳೆ ಪಸುಪುನಿ ತೊಡಿಯಂತೆ (ಪಂಪ. ೨-೪); ಪಸುಪುನಿ ಭಾಗ್ಯವೆನಿಸ ಸುರತರುಗಳಂ (ಪಂಪ. ೧-೨೬); ತೊಡ ವಿನ ಕೆಂಬರಲ್ ಪಸುಪುನಿ ಸಾಲೆಗಳಿಂದ್ರಜಾಪನಂ ಪಡೆಯ (ಶಬ್ದ. ೧-೪೫). [ಪಸುಪುನಿ + ಪರಲ್]

ಪಸುಪುನಿ (ನಾ). ಹಸುರುಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ ; ಹಸುರುಗು : ಬೆಳೆವೊನೊಪ್ಪಿದುದು ಮಧಾಸತಿ ಕೈಗೆಯ್ತು ವಿರಾಜಿಸ ಪಸುಪುನಿನ ದಂತೆ (ಚಂದ್ರ. ೧-೬೪); ಮಧಾರಮಣಿ ವಿರಾಜಿಸ ಕೈಗೆಯ್ತು ಪಸುಪುನಿನವೆಂಬಂತೆ ಮುಸುಕಿ ಬೆಳೆದ ಬೆಳೆಗೆಯ್ತುನಕಿ ರಂಜಿಸುತವನಾ ದೇಶದೊಳು (ಪ್ರಭಂ. ೧-೪೪). [ಪಸುಪುನಿ + ಪಸದನ]

ಪಸುಪುನಿ (ನಾ). ಹಸುರುಬಣ್ಣದ ಬಾವುಟ ; ಹಸುರು ನಿಶಾನಿ : ಪೊಂಗೊಂಟಿಯ ತೆನೆಯ ಪಸುಪುನಿಯ ಕಾಂಕಿ . . . ಯಮನೆಗೆಯರ ಸಂಗಮಂ ಜನಿಸಿತಾಗಮೊಳೆನಾಶ್ಚಯಮೆಂಬಂತೆ ಕಾಣಿಸಿದುದು (ಚಂದ್ರ. ೧೧-೬೬). [ಪಸುಪುನಿ + ಪವನಿ (< ಪವನಿಗಿ)]

ಪಸುಪುನಿ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳ ಮೇಲಿನ ಕಪ್ಪಾದ ಕೊದಲಿನ ಸಾಲು ; ಬಾಸೆ : ಪಸುಪುನಿ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದಿದ್ದ ಸಮಾಜಯದ ನಡೆದು ಕುಚನಗಾಂತರದೊಳೆ ಪೊಕ್ಕು ಸಿರಿಕೆ (ವ್ಯಾಕ. ೬-೮).

[ಪಸುಪುನಿ + ಬಾಸೆ]

ಪಸುಪುನಿ (ಕ್ರಿ). ಹಸುರಿನಿಂದ ಕೂಡು ; ಹಸುರಾಗು : ಪಸುಪುನಿ ಮಾನಿಂ ಬೇವಿನಂ ಪರಿಮಳಂಚೆತ್ತ ಸುರಹೊನ್ನೆಯಂ ಹೊನ್ನೆಯಂ . . . ಕಾನನಂ ಕಣ್ಣಿನೆದುದು (ರಾಜಶ. ೧೬-೫೪). [ಪಸುಪುನಿ + ಮಿಡಿ]

ಪಸುಪುನಿ, ಹಸುರುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಹಸುರಾದ ಹುಲ್ಲು ; ಗರಿಕೆ : ಬೆಳೆದ ಪಸುಪುನಿಯೊಳೆ ಸಾರ್ವ ಮರಕತದೊಡ್ಡಂಗಳ್ಳಿನ ಕಾರ್ವ ವೃಗಂಗಳ್ ಕಲ್ಲಿನ ಕನಲುತ್ತು ಮಿರ್ಪು (ಕವ್ಯಾ. ೯-೨೬); ಪಸುಪುನಿಯ ಮೇದು ಸಂದೊಂದೆಡೆಯೊಳೆಮೊಡಲಿಂವಿಲ್ಲೆನಲ್ ಕೊರ್ವ ಕೆಚ್ಚಲ್ ಕುಸಿವನ್ನಂ ಬೀಗಿ ಪಾಲಂಬಿಪಾವಿಡೆ ನೊಲಿಯಂ . . . ಮೇಲ್ಬಟ್ಟು ತುಂ ನಿದುದು ವನಮಹಿವಿವ್ಯಂದಮಾನಂದದಿಂದಂ (ಪಂಪ. ೬-೧೫೬); ಪಸುಪುನಿಯ ಮೇಯುತಂ ಮಂಜುಶಾಸ್ತ್ರದೊಳೆ ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿದೊಡು ಹರಿಣ (ಬದ್ಧ. ೨-೬೯). ಹಸುರುಹುಲ್ಲು : ಮೊಸರು ಹುಳಿ ಅಂತ ಹಸುರುಹುಲ್ಲು ಹಿಂದಿನಂತೆ (ಸಂಪ.).

[ಪಸುಪುನಿ + ಪುಲ]

ಪೆಸುರ್ವೆಳಗು (ನಾ). ಹೆಸುರುಬಣ್ಣದ ಕಾಂತಿ; ಹೆಸುರಿನೆ ಪ್ರಭೆ: ಬಿಸಿಲ್ಲ ಪೆಸಲೆಗವಿದು ಪೆಸುರ್ವೆಳಗಿಂದಿಪ ಬಾಲಕದೇವನ ದೊಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೨೦೯); ಗಿಳಿ . . . ಪೆಸುರ್ವೆಳಗಂ ಪಸರಿಸುತುಂ ಮಿಸುಪ ಪೆಸಲೆಯ ಪೆಸೆಯೊಳ್ ಮನಂಗೊಳಿಸ ಕುಮಾರಪಾಲಪೂರ್ಜರನಂ ಕಂಡು (ಬುದ್ಧಿ. ೬-೧೨೬.೫); ಪೊಸಮಾವತೋಕೆಯೊಳ್ . . . ಗಿಳಿವಿಂಡು ಬನಸಿರಿಯೊಳು ಮೆಸೆದು ಮೊಂದೊಂದೊಳ್ ಮೂವನಂಗಳನ ದಸೆಯಂತೆ . . . ಪೆಸುರ್ವೆಳಗಿ[ಪಾಪಂ.೫]ನಂತೆ ಕೆಂಪುತಂ ಪಳದಿ ಪಳಕುಪಟ್ಟಿಗಳ ಬಣ್ಣದಿಂದೆ (ಚೈಮಿಭಾ. ೪-೪).

[ಪಸುರ್ವೆ + ಬೆಳಗು]

ಪೆಸುರ್ವೆಳ್ಳು (ನಾ). - ಪೆಸುರ್ವೆಳಗು: ಪೊಯ್ಯಾರಿಂ ಪೊಜಮಡು ನಂತೆ ಲತಾವಿಟೆಪಂಗಲ್ ಇಜಮಾವ ಪೆಸುರ್ವೆಳ್ಳು ನೋಳೆಯ್ಯ (ಕಾದಂಬ. ೪೨೯). [ಪಸುರ್ವೆ + ಬೆಳ್ಳು]

ಪೆಸುರ್ವೊಡೆ (ನಾ). ಹೆಸುರುಬಣ್ಣದ ಹೊಡೆ; ಹೆಸುರು ತೆನೆ: ಮುಗುಳುಹೊಡೆಗಳೆಹೊಡೆ ನೆಜೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಗುರುವ ಹೊಡೆ ಪೆಸುರ್ವೊಡೆಯ ಒಗುಮಿಗಿದುಲಿ ಹಾಲುಮುಂಬುಡನೆಯ ಶಾಲಿ ಸೊಗಸ ನತ್ತವು ನೋಳ್ವರಿಗೆ (ಕಂಠಿ. ೫-೬೨). [ಪಸುರ್ವೆ + ಪೊಡೆ]

ಪೆಸುರ್ವೊನ್, ಪೆಸುರ್ವೊನ್, ಪೆಸುರ್ವೊನ್ (ನಾ). ಹಳದಿಬಣ್ಣದ ಚಿನ್ನ; ಶುದ್ಧವಾದ ಬಂಗಾರ; ಅಪರಂಜಿ: ವಾರುವದ ಬೋರುಗುದುರೆ ಗಳ್ ಪೂದಿದ ಪೆಸುರ್ವೊನ್ ರಥಮನೇಜು . . . ಗಾಂಗೇಯನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೫೬.೫); ಪೆಸುರ್ವೊನ್ ಜಗಲಿ ಪಟ್ಟಿಯ ಪೆಸುರ್ವೊಂದರ್ . . . ಎಸೆದೊಡುವು ರಾತ್ರಿಮುತಿಯ ಬೀದಿನೊಳಿತ್ತಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೩೬).

ಪೆಸುರ್ವೊನ್: ಪೊಸಮಸೆಯ ಬಾಲ ಪೊಳೆಪುಂ ಪೆಸುರ್ವೊನ್[ರ]ತಿಯ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗುವ ಮಿಂಚುಂ ದೆಸೆದೊಳ್[ಳೊ]ಳೆದಿರೆ (ಪದ್ಯಮಾ. ೪-೪೩).

ಪೆಸುರ್ವೊನ್: ಬಿಸುಗಲ್, ಪೆಸುರ್ವೊಂದರ್, ಪೆಸುರ್ವೊನ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೬ ಉದಾ). [ಪಸುರ್ವೆ + ಪೊನ್]

ಪೆಸುರ್ವೊನ್ 'ಪೆಸುರ್ವೊನ್' ನೋ.

ಪೆಸುರ್ವೊನ್ನಮೊಲು (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಗೋವಿನ್ನರಂ ಸಬ್ಬಿಮೂನೂಜುಂ ಕುಣುಂಗಿಲ್ ಆಯ್ಯೂಜುಮಂ ಪ್ರತಿ ಪಾಲಿಸುತ್ತಿರೆ ನನಗುನ್ನದ ಪೆಸುರ್ವೊನ್ನಮೊಲಾಯಿಂ (ಎಳ. IX, ದೇವನ. ೪೨-೬, ಸು. ೨೦೦ ?). [?]

ಪೆಸುಳಿ, ಹೆಸುಳ (ನಾ). ಎಳೆಯವನು; ಚಿಕ್ಕವನು; ಶಿಶು: ಪುಳುರರೆ [ಪಾಪಂ. ಶಿಶುಗಳರೆ] ನಮಗೇತಳ್ ಗಡನಿವೆ ಭಿಕ್ಷುನ್ನಂಗಳಂ ನೀನುಕಿನ್ನಿಪ್ಪದು ಧರ್ಮವೇ ಕರೆಯ್ ತನೊಭವನ (ಬಸವ. ೨೪-೬೩). **ಹೆಸುಳಿ:** ಬದುಮರ್ಪದ ಹೆಸುಳಿ[ಪಾಪಂ. ೪] ವನವತ್ತ ಕಪವತ್ತ (ಪುರಂದ. ೨-೬೦-೧); ಮನುಮಥನು ತನ್ನನದಿ ಸರ್ವಮಂ ಗ್ರಹಿಸಿದಂ ಹೆಸುಳನಂದವ ಬಗೆದಿರೇ (ಸಮೋ. ೧೨-೨೫); ಹಾದಿಗಾಣದ ಹೆಸುಳನನು ಸಂತ್ಸುಜಿಸಿ ಪೋಗುವರೆ (ರಘುಪಂ. ೪-೧೨). [<ಪಸುಳಿ]

ಪೆಸುಳಿ, ಹೆಸುಳಿ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕಮಗು; ಎಳೆಯ ಕೂಸು; ಶಿಶು: ಪಾಲ್ಕುಳ್ಳ ಪ[ಪಾಪಂ. ಹೆ]ಸುಳಿಗಳಂ ಕೊಂಡು ಬಾಯೆಂದು ಪೇಲ್ವು ಬೆಸನಂ ಚಾಣೂರನುಲ್ಲಂಗಿನಗೆ ಬೆಸಸಲೇಂ ತಳ್ಳುದೇ ಕಂಸ ರಾಜಾ (ಅರ್ಧಶತ. ೪-೬೦; ಕಾವ್ಯಮ. ೫೧೦ ನೋ); ಪ[ಪಾಪಂ. ಹೆ]ಸುಳಿಗೆ ತಳ್ಳ ಮುಟ್ಟು ನಮಿದಲ್ವು (ಅನಂಪ. ೫-೬೪); ನೀಂ ಪೆಸುಳಿ ಪೋಗು (ಚಿಬಪ. ೪೦-೪); ಪೆಸುಳಿಯೆಂದು ಸೈರಿಸಿದೆ (ಚೈಮಿಭಾ. ೪-೩೪); ಕೊಡಲಿತು ಮುದ್ದು ಪೆಸುಳಿ! (ಕಂಠಿ. ೬೫). ೨. ಎಳೆಯದು; ಚಿಕ್ಕದು: 'ಪೆಸುಳಿಗಳಿ', 'ಪೆಸುಳಿಗೋಗಿಲೆ', ಪರಾ. ಹೆಸುಳಿ: ೧. ಎಸಳ ನೋಗಿಲ ಹೆಸುಳಿಯಂ ರುಪಂಕಾರವದಿಂ ಜೋಗುಳಂಬಾದಿ

ತರಂಗದಿಂ ತೋಗಿ (ಗಿಳಿ. ೨-೬೧.೫); ಒಬ್ಬನೆ ಹೆಸುಳಿ ಹೊಕ್ಕುಮ ವೈರಿನೋಹರವ (ಕಾವ್ಯಾದ್ಯ. ೫-೫); ಹೆಸುಳಿ . . . ಪಶುಮೃಗಗಳು ಗಾನಸತೆ ನೋಲುವವು (ಭಂಜ. ೧-೮೬); ಕಿವಿಗೆ ನುಸುಳಿ ಹೆಸುಳಿ ಯಿಂಪು (ಗಿಳಿ. ೯೫-೫೫).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪಜಲ್, ಪೈಜಲ್, ಪಯಲ್, ಪೈದಲ್, ಪೈಯಲ್; ಮಲ. ಪೈತಲ್; ತುಳು. ಪಸಿ-ಹುಡುಗ]

ಪೆಸುಳಿಗಾಳಿ (ನಾ) ಎಳೆಯ ಗಾಳಿ; ಮಂದಮಾರುತ: ಬೀಸುವ ಚಾಮರತತಿ ಪೆತ್ತುದು ಪೆಸುಳಿಗಾ[ಪಾಪಂ. ಭಾ]ಳಿಯನು (ಪ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೬೫). [ಪಸುಳಿ+ಗಾಳಿ]

ಪೆಸುಳಿಗಿಳಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗಿಳಿ; ಮರಿಗಿಳಿ: ಪರಿವ ಪೆಸುಳಿಗಿಳಿಗಳ ನುಣ್ಣಲರಿಂ ಪಜಿಗುಟ್ಟುವ ಪರಪುಟ್ಟದ . . . ಶಶಿಕಾಂಠದ ಪರಲೆಯ ನೊಸರ್ವ ಕೊಳದ ಸುಭಗತೆಯಂ ಪಜಲೆಯನುಜಿ ಪಾಜುಸುವುದು ನಂದನಕಾ ನಂದನದಿರವು (ಜಯಕಾ. ೧-೪೬). [ಪಸುಳಿ+ಗಿಳಿ]

ಪೆಸುಳಿಗೊರಲ್ (ನಾ). ಮಗುವಿನ ಗಂಟಲು; ಶಿಶುವಿನ ಕಂಠ: ಪೆಸುಳಿಗೊರಲಿಂ ಪೊಣ್ಣದಂತೆಹುದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಮಂ (ಚಂದ್ರಸ. ೩೬-೧೨). [ಪಸುಳಿ+ಕೊರಲ್]

ಪೆಸುಳಿಗೋಗಿಲೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕೋಗಿಲೆ; ಮರಿಕೋಗಿಲೆ: ಅಕೋಕೆಯ ಕೊನೆದಳರನುಜಿಸಿತ್ತು ಪೆಸುಳಿಗೋಗಿಲೆಗಳಂ ಪೊರೆವ ವೀಣಾನಿನಾದಯರಿಂ . . . ಅತಮನೋಹರಮಾದ ವೇಶ್ಯಾವಾಟಂ ಕಣ್ಣೆಸದಿಪ್ಪದು (ಬುದ್ಧಿ. ೧-೬೪.೫). [ಪಸುಳಿ+ಕೋಗಿಲೆ]

ಪೆಸುಳಿತನ, ಹೆಸುಳಿತನ (ನಾ). ಎಳಮೆ; ಬಾಲ್ಯ; ಚಿಕ್ಕಂದ: ಪೆಸುಳಿತನದೊಳ್ ಪ್ರಜವಮಂ ಶರಣಗಣಕೆ ಬೋಧಿಸುವನೇ ಕುನರ ನೆಂಬೊಲ್ ತೊದಲ್ವಾತು ರಂಜಿಸುವು (ಚಿಲಪ. ೫-೪೧); ಪೆಸುಳಿತನದಂ ದಿಂದ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯದನ್ನೆಗಂ ಬಿಪಜನಾಭನ ಭಕ್ತಿ ದೊರೆಕೊಳದ ಮನುಜರಂ ನನುನಗುವ ಧವಳದೊಳ್ಳಿಂ ಚಂದ್ರಹಾಸನವನಿಳಿಭೂಮಂಡಲದೊಳು (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೪-೬೧). **ಹೆಸುಳಿತನ:** ಹೆಸುಳಿತನದಲಿ ಹರನ ಮಗನಾ ವಿಷಮದೈತ್ಯನ ಸೀಳಿ ಬಿಸುಡನೆ (ಕಾವ್ಯಾದ್ಯ. ೫-೨೫); ಹೆಸುಳಿತನ ವಿಳುವರ್ಪಗಳ ದಯಸ್ಸಿನವರೆಗೆ (ಕ್ರಿಯಾ. ೨೯). [ಪಸುಳಿ+ತನ]

ಪೆಸುಳಿದಳಿರ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಿಗುರು: ಪೆಸುಳಿದಳಿರ ಪಾಸಿನ ಮೇಲೊಪಗಿಸಿ ಪೊಸಗಪ್ಪುರವಳಿಕಂ ಪೊಸೆದುದಿಂ . . . ಸಖೀಜನಮುಪ ಚರಿಸಿದುದಾಗ (ಜಯಕಾ. ೪-೩೯). [ಪಸುಳಿ+ತಳಿರ್]

ಪೆಸುಳಿದಿಂಗಳ್ (ನಾ). ಬಾಲಚಂದ್ರ: ಗೆರೆನೆಯ ಕಿರಿಯೊಡಲ ಪೆಸುಳಿದಿಂಗಳ್ ದಿನಂ ದಿನದಿನಂ ಬಲೆವಂತೆ (ಪ್ರೀಪಾಲ. ೧೬-೪೩೫). [ಪಸುಳಿ+ತಿಂಗಳ್]

ಪೆಸುಳಿವಿಸಿಲ್, ಹೆಸುಳಿಬಿಸಿಲು (ನಾ). ಎಳೆಬಿಸಿಲು; ಹೊಬಿಸಿಲು: ಪ್ರಾಕಾರದ ಮಣಮಯವ ಪ್ರಾಕಾರದ ಪೆಸುಳಿಬಿಸಿಲ ಮಸಕದಿನರುಳುಂ ಕೋಕನದಮುಡುಗವು (ಅನಂಪ. ೧-೧೦೨); ಇದು ಪೆಸುಳಿಬಿಸಿಲ ಮಸಕದಿನಸಲ್ವಾಸುಪ ಪೊಸದಾವರೆಯ ಪಸೆಯೊಳಸದಮೆಸೆವ ಸರಸಿಯದಿದಳಿರ್ . . . ಸಮದ ಕಾವನ ಗಿಲ್ಲಂ (ಕಲ್ಯಾ. ೩೪೯ ಗದ್ಯ); ಪೆಸುಳಿಬಿಸಿಲ 'ಪ್ರವಾಹಂಗಳೆತ್ತಲುಂ ಪರಿವಿನಂ ದಿನಪಸುದಯಂಗೈದು ಬರುತಿರ್ದನು (ಚೈಮಿಭಾ. ೯-೧೪). **ಹೆಸುಳಿಬಿಸಿಲು:** ಹೆಸುಳಿಬಿಸಿಲ ಹೊನ್ನ ಲೀಲೆ ಹೆಸುರ ಕಡಲ ತದ್ವರೆ (ಅನಂಪ. ೪೨-೨).

[ಪಸುಳಿ+ಬಿಸಿಲ್]

ಪೆಸುಳಿವೆಣ್ಣು (ನಾ). ಎಳೆ ಹುಡುಗಿ; ಬಾಲಕಿ: ತನಮಾವಣ್ಣೆ ನ ಮಧುರತೆ ಕಾಯೊಳು ಜನಪುಟ್ಟ ರೆತನಿ ಎಳೆಯ ವನಿತೋಳಲ್ಲದೆ ಪೆಸುಳಿ ವೆಣ್ಣೆ ನೊಳುಂಟೆ (ಜೀವಂಪಾ. ೧೯-೯೬). [ಪಸುಳಿ+ವೆಣ್ಣು (< ಪೆಣ್)]

ಪಸೆ, 'ಪಸೆ' ನೋ.

ಪಸೆ, ಹಸೆ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆ ಮೊದಲಾದ ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಹಾಸು, —ಅವನ, —ಮಣೆ : ಮೂವತ್ತೆರನು ಮಕ್ಕಳ ಕೂಸುಗಳಂ . . . ಒಂದೆ ಪಸೆಯೊಳ್ ಮದುವೆನಿಜಿಸಿದಳ್ (ಮದ್ದಾ. ೪೫-೧೮); ಪಸುರ್ವಂದರ್ ಪಸೆ ನೇದಪಾಠಗರವಂ . . . ಮಂಗಳತರ್ಯನಾದಮೆನೆಯುತ್ತಿ ಪಸೆಗಂ ಚಕ್ರಿ ರಾಗಿಸಿ ಕೆಯ್ಯಾರೆ ಜೊಡಂ ಗುಣಾರ್ಣವಮಹೀಪಾಲಂಗಳೂ ಕನ್ನೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೫); ಜೋಯಸನ ಮಗಳ್ [ಪಸೆಯ ಮೇಲೆ] ರಂಜೆಯಾದಳ್ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೧೨-೩೮); ಇವರ್ಕನ್ನೆಯರು ಮನೆಯೊಳಿರಬೊಳಗೊಂದೆ ಪಸೆಯೊಳಿರಿಸಿ ಪಾಣ್ಯಹಣಂಗೆಯ್ದು (ಬಂಹರಿ. ೨-೩೪ ಪ). ೨. ಹಾಸಿದುದು; ಹಾಸುಗೆ; ಹಾಸು : ಉರುಳ್ಳ ಪೂವಿನ ಪಸೆಯೊಳ್ ಪೊರಲ್ಪದನಳು ಕೆಯ ಬರ್ವೆಯರಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೦); ಕುಳರ್ವಲದ್ ಲರಿಸಲು ಪಸೆಯ ಮೇಲೊಳಿರಿದಂ (ಕಾದಂಬ್ರ. ೯೦೫); ಬೆಂಬಿನ ಪರಿಯ ಮೇಲೆ ವಿರಚಿಸಿದ ಚೆನ್ನೆಯ್ದಿಲೆನು ಪಸೆಗಳಮಂ . . . ನೋಡುತ್ತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೩ ಪ); ವಸಂತಂಗೆ ಪೂಜತರ್ಗಗಳ ಪಸೆಯಂ ತಂದಿಕ್ಕಿ (ಗಿರಿ. ೪-೧೫೭ ಪ). ಹಸೆ : ೧. ಹಸೆಯ ಮೇಲಣ ಮಾತ ಬೆಸಗೊಳಲಟ್ಟಿದರೆ ಶಶಿಧರನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿದರೆಮ್ಮವರು (ಮಹಾದೇ. ೬. ೨೫-೪೪); ಮುತ್ತಿನ ಸೇನೆಯೊಳೆಸೆವ ರತ್ನಂಗಳು ತೆತ್ತಿದ್ ಹಸೆಯ ವಿಪ್ಪರದಿ ಹತ್ತಿದ ಪಂಪಗಳ ವಿಗ್ರಹಂಗಳು ತೆತ್ತಿದಂತೆ ಶೋಭಿಸಿತು (ಮೋಹನ. ೧೩-೭೨); ಈಶ್ವರಂ ಶಿವೆಗೊಡಿ ಹಸೆಯೊಳಗೆ ಮಂಡಿಸಿದನು (ಜಿ.ಪು. ೩೭-೫೮). ೨. ಸೆಟ್ಟಿಗುತ್ತಂ ತನ್ನ ಬಿಟ್ಟಾಯಮಂತೆಂದೊಡೆ ಹಸುಂಬೆಯನಿಕ್ಕುವಲ್ಲಿ ಹಸೆಯ ಜವಳಿ ಗಂಧರ ಬಟ್ಟಲು ಒಂದು ಗೋಂಬು ವಿಚಾರಂಗೆಯ್ದ ಪರಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಾಪಣಂ ಹೊಂಗೆ ಹಾಗಂ (ವಿ. XIX, ೩೮-೩೦; 1144); ಕ್ರೀಡಾವನದ ಹೂವಿನ ಹಸೆಯೊಳ್ ಮಯ್ಯ ನೇಡಾಡಿ (ಸಂಪದ. ೧೨-೧೧೩); ನೀರೇಜದ ನಿಟ್ಟಿಸಲು ಹಸೆಗಳಿಂದೆಯೆ ವಿರಚಿಸಿದ ಲತಾಮಂಟಪಮಂ ಕಂಡು (ಕಮನಾ. ೫-೯೭ ಪ); ಹುಬಾಳೆಯಲೆಯ ಹಸೆಯಲಿ ಮಲಗಿಸಿದರು (ಕಾಲಾ. ೧೮೩-೪೧೫). ೩. ರಂಗವಲ್ಲಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಚಿತ್ರರಚನೆ : ಇಂದು ರಥೋತ್ಸವ, ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಹಸೆ ಹಾಕಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[<ಪಾಸು, /ಕುಳು.ಪಜೆ]

ಪಸೆ, (ನಾ). ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಮಾತು; ಕಾಡುಹರಟೆ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು : ಹುಸಿಯನೇ ಹೊಸೆದು ಪಸೆಯನೇ ಕೊಟ್ಟ ಪು ಪತಿಯ ಅನುಭಾವಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಳಯಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ಹೋದರು ನೋಡಾ (ಸಿದ್ದೇ. ೧೧೫-೩೫೬); ಅಜಾವಿಂಗೊಡೆಯರ್ . . . ಪಸೆಯ ನಾರೊಳಂ ನುಡಿಯರ್ (ಸೀತಮಂ. II, ೧೫೮).

ಪಸೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹಾಸುಗೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ಕೂರ್ಗನ ಗಳಡಗಿದುನಿಕ್ಕಿಯೊಳಸುರೇಂದ್ರನಸವಳೆದು ವಸುಧೆಯಂ ಪಸೆಗೆಯ್ದು ನು (ಚೈ. ಮಿ. ೨೨-೧೪). [ಪಸೆ + ಕೆಯ್.]

ಪಸೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಸೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸು : ಅಂಗಣಾತಂಗೆ . . . ಶೃಂಗರಿಸಿ ಶಶಿಕಾಂತ್ಯನಯದೊಳು ಪಸೆಗೊಳಿಸಿ (ಸಮೋ. ೧೩-೫೨). [ಪಸೆ + ಕೊಳು (<ಕೊಳು) + ಇಸು.]

ಪಸೆಜಗತಿ (ನಾ). ಹಸೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವ ವೇದಿಕೆ; ಹಸೆಯ ಜಗಲಿ : ಮದುವೆಯ ಪಸೆಜಗತಿಯನೇಜುವಂತೆ (ಚಕವಂ. ೫೪-೨೧).

[ಪಸೆ + ಜಗತಿ]

ಪಸೆನಿಲ್, ಹಸೆನಿಲ್ (ಕ್ರಿ). (ವಿವಾಹದ) ಹಸೆಮಣಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲು; ಮದುವೆಯಾಗು; ವಿವಾಹವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು :

ಶಂಭು ಕೂರ್ತು ಪಸೆನಿಂದಂ ತನ್ನಹಾದೇವಿಯೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೩-೯೦); ಪಸೆನಿಂದಾತ್ಮತೆಯೊಂದಮಾಳ್ ಮುಡಿಯಂ ಕೊಯ್ಯಾಯನೇ ಬೇಡೆ ತಾಪನಾತಂಗುಜೆ ಮಾನಕಂಜಂ (ವ್ಯವ. ೪-೩೫); ದೇವಿಯರು ಮತ್ತೆ ತಪವಾಚರಿಸಿ ಪರಮೇಶನನ್ನೊಲಿಸಿ ಪಸೆನಿಂದಾದಾಯ್ತು (ಸಾಗರಿ. ೪). ಹಸೆನಿಲ್ : ಹಸೆನಿಂದು ಕಂಪಿಲರಾಯಗಾನು ಬಂದವಳಲ್ಲ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨-೧೧೮); ನೋಡುತ್ತೆಯ . . . ಹಸೆನಿಂದನ ಕಥೆಯ ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ಪೇಳುವೆನು (ರಾಮ. ೨೦-೯). [ಪಸೆ + ನಿಲ್]

ಪಸೆನೀರು (ನಾ). ತಂಪಾದ ನೀರು; ತಣ್ಣೀರು : ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ಪಸೆನೀರನ ತೋಡುಗಳು (ಪೂಜ. ೩೩).

[ಪಸೆ (<ಪಸೆ) + ನೀರು (<ನೀರ್)]

ಪಸೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಪೀಠವನ್ನು ಇಡು : ಕರಣೆಂದು ಬಿಜಯಮಾಡಿಸಿ ಪಸೆಯಿಟ್ಟು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ವಿಭೂತಿ ವೀಳಯವಿತ್ತು (ಕ್ರಿ.ಪು. ೧೯-೩೩).

[ಪಸೆ + ಇಡು]

ಪಸೆಯಿರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಸೆಮಣಿಯ ಮೇಲಿರು; ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಕುಳಿ ತಿರು : ನವರತ್ನ ವಿಭವಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯೊಳು ಪಸೆಯಿರ್ (ಗುರುಚಾ. ೫-೧೩). ೨. — ಪಸೆನಿಲ್ : ಪಸೆಯಿರ್ದಂ ಗರುಡವೇಗೆ ನೃಪನಂದನೆಯೊಳ್ (ತಮ. ೫೩ ಪ್ರವೇಶ); ಕನಕಲತೆ ಕಾಂತಿಮತಿಯೊಡಗೂಡಿ ಸೌಂದರಂ ಮಿನುಪವನಿಯೊಳ್ ಪುಟ್ಟ ಪರಮನಾಚಯೊಳೆಸೆವ ವಿನಯನಿಧಿಯಂಗಳಂ ದೊಳೊಲ್ಲ ಪಸೆಯಿರ್ ಕಥೆಯ ಕೇಳಿ (ಕರಾಚ. ೪-೬ ಸೂಚನೆ).

[ಪಸೆ + ಇರ್]

ಪಸೆವಣೆ, ಹಸೆಮಣೆ, ಹಸೆವಣೆ (ನಾ). ಮದುವೆ, ಮುಂಜಿ, ಅರತಿ ಮುಂತಾದ ಶುಭಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ವಧುವರರು, ವಟು ಮುಂತಾದವರನ್ನು ಕೂರಿಸುವ (ಚಿತ್ತಾರದ) ಮಣೆ, —ಪೀಠ : ಮಿಸುಪ ರತ್ನದ ಪಸೆವಣೆಯ ಮೇಲೊಳಗೆಯ ಸುಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ಳೊಡಿಸಿ (ಉದ್ಭ. ೮-೫೪ ಪ). ಹಸೆಮಣೆ : ತರಿಸಿ ಹೊಸ ಹಸೆಮಣೆಯೊಳಗೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಕಮಲಾಕ್ಷಿಯರು . . . ನೇವರಿಸಿದರು ಸೆಕ್ಕುಗುಗಳಲಿ ಶಶಿ ಮುಖಿಯ ಸಿರಿಮುಡಿಯ (ತೋರಾ. ೧-೧೪-೧೩); ನೀನೂ ಬಂದು, ಹಸೆಮಣೆಯ ಮೇಲೆ ಜೊತೆಲಿ ಕೂತರೆ ತಾನೆ ಆಗೋದು ? (ಮರಳ. ೧೦೨); ಅವನನ್ನು ಹಸೆಮಣೆಯ ಬಳಿಗೆ ಕರೆತಂದರು (ಕವಿ. ೫೦). ಹಸೆವಣೆ : ಸುರರ ಮುಂಡಗಳ ಹಸೆವಣೆಗೊಳ್ ಕುಳಿತು ಕೆಂಗುರುಳ ಬಣ್ಣದ ಬಾಸಿಂಗಗಳಂ ಧರಿಸಿ . . . ಮರುಳ ಮದವರ್ಕಳಿಯರ್ ವೀರ ನಿಜಾದ ಸಮರಾಂಗಣದೊಳು (ಜಿ.ಪು. ೩೨-೨೦). [ಪಸೆ + ಮಣೆ]

ಪಸೆವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಾಸನ್ನು ಹರಡು; ಹಸೆಯನ್ನು ಹಾಕು : ಪೊಕ್ಕು ಮಕುಟಬದ್ಧ ಪರವೃತಂ ಕರುಮಾಡದೊಳ್ ಮುನ್ನಂ ಪಸೆವರಿಸಿದ ಮೃಗಾಧಿರಾಜವಿಷ್ಣುರದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ (ಕಾಂತಿ. ೧೧-೪೩ ಪ).

[ಪಸೆ + ವರಿಸು (<ವರಿಯು)]

ಪಸೆವಾಸು (ಕ್ರಿ). ಹಸೆಯ ಮಣೆಯನ್ನು ಹಾಸು; ಪೀಠವಿಡು : ರಂಗವಲಿಯಿಕ್ಕಿ ತೋರಣ ಮುಂಗುಡಿಯುಮನೊಪ್ಪೆ ಕಟ್ಟಿ ಪಸೆವಾಸಿ ಮಹಾಸುಂಗಳಕಳವದಿಗೊಡು (ಜೀವನಂ. ೧೯೬-೨೯).

[ಪಸೆ + ವಾಸು]

ಪಸೆವಾಸು (ನಾ). ಹಸೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಸುವ ಬಟ್ಟೆ, —ವಸ್ತ್ರ : ಮಿಸುಗುವ ಚೌಕದ ಮುತ್ತಿನ ಪಸೆವಾಸಿನ ಪಟ್ಟವಲಯ ದುಗುಲದ ರುಚಿರ್ ಪಸೆನೆ ಪೊಂಜಗಲಿ ವಿರಾಜಿಸುತಿದೊಡು (ಜಗ. ೧೦-೯೫).

[ಪಸೆ + ವಾಸು]

ಪಸೆವಿಡಿ, ಹಸೆಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹಾಸುಗೆ ಹಿಡಿ; ಕಾಯಿಲೆ ಮಲಗು : ಮದುವೆಗೊಳಗಲೂಳೆದು ಪಸೆವಿಡಿದು ಮದುವೆಗಳ ಕುದಿಪೊಡಲಿಸಂ

ಪೊರಕೆ ಬಾಯ್ತುಡುಕಲಿರುಳು (ಕಾಲಾಫ. ೧೪೨-೨೦೮). ಹಸೆಹಿಡಿ : ಅರು
ತಿಂಗಳು ಹಸೆಹಿಡಿದಿದ್ದ ಪರಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿ (ಒಪ್ಪಿ. ೧೪೫); ಅಪ್ಪರಲ್ಲಿ
ಅತನ ಹೆಂಡತಿ ಗಂಭಿರ ಜ್ವರದಿಂದ ಹಸೆಹಿಡಿದಳು (ಮುಂಗಾಮು. ೬೧);
ಮನೋವ್ಯಾಕುಲದಿಂದ ಅರೋಗ್ಯ ಕೆಟ್ಟಿತು. ಹಸೆಹಿಡಿದಳು (ದೇವಮ. ೪೬).

[ಪಸೆ + ಹಿಡಿ]

ಪಸೆನೆಣ್ (ನಾ). (ಮದುವೆಯ) ಹಸೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂರುವ
ಹೆಣ್ಣು; ಮದುವಣಗಿತ್ತಿ; ಪಸೆನೆಣ್ ಸಪ್ಪ ಕನ್ನೆಯನತಿಶಯಾನಂದ
ದೊಸಗಿಯಂ ಕರೆದು (ಕಮಾಪ. ೭-೧೪೪). [ಪಸೆ + ನೆಣ್]

ಪಹಡಿ, ಪಾಡಿ, (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಗುಡ್ಡಗಳಿರುವ ಪ್ರದೇಶ;
ಬಯಲ ಗದ್ದೆಗಳು ಬರುವ ದಾಲುಯಿತ ಅಯದ ಪಹಡಿ ಕುಂಪುರಿಯೆಂಬ
ಬಯಲೋಳಗೆ (ಪಾಪ. ೧೪೨೯, ಕಾರ್ಪಲ್. ೫೧೯-೧೦; ?).
೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ರಾಮಕೃಷ್ಣ . . .
ಪಹಡಿ . . . ಮಧ್ಯಮಾನತಿಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತಾಳು ರಾಗಗಳೇ ಮುಖ್ಯ
ವಾಗಿ . . . ಪ್ರಸಿದ್ಧಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ (ವಿವೇಕ. ೨೬೪). **ಪಾಡಿ:**
೨. ರಾಗ ಪಾಡಿ, ಅದಿತಾಳ (ಪ್ರೀತ್ಯಾ. ೨).

[←ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪಹಾಡಿ./ಸಂ. ಪಹಾಡಿ, ಪಾಡಿ]

ಪಹಡು (ನಾ). ಗುಡ್ಡ; ಸಣ್ಣ ಬೆಟ್ಟ; (ಕ).

[←ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪಹಾಡ್]

ಪಹಣಿ, ಪಾಣಿ, (ನಾ). ೧. ಬೆಳೆಯ ಅಂದಾಜನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ
ವುದು; ಬೆಳೆಯ ಲೆಕ್ಕ; ಪಹಣಿಯನ್ನು ಚಕ್ಕು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ
ಬಾಂಡುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒರಿಸ್ಸಾಭಾಗವನ್ನಾದರೂ ಅಮಲ್ಪಾರ್ತು ಅಜಮಾ
ಯಿಷಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಕುಸಿ. ೧೫೪); ನಾಡುಗಡು ಪಹಣಿ ಬರೆಯುವುದಕ್ಕೆ
ಅಗಮಿಸಿದ್ದಾಗ ಅಪರೊಂದಿಗೆ ಅಹೋಬಲರಾಯರೂ ಬಂದಿದ್ದರು
(ಜಹಮ. ೧೨೧). ೨ (ಶಾಸ್ತ್ರಭೋಗದಲ್ಲಿರುವ) ಬೆಳೆಯ ದಾಖಲೆ
ಪುಸ್ತಕ; ಕಡತ: ಪಾತೆಯನ್ನು ಬೇರೆ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿರುವುದು, ಪಹಣಿ
ಯಲ್ಲಿ ವಾಳೆಗೆ ಬದಲು ತೆಂಗಿನ ಫಸಲು ಎಂದು ಬರೆಯುವುದು . . . ಇವು
ಸಮ್ಮರ ಶಾಸ್ತ್ರಭೋಗದ ಕಿತಾಪತಿಗಳು (ಸಮ್ಮರ. ೧೪೪); ಕುಳಕಲ್ಲಿಂದಲೇ
ಪಹಣಿ ಎಂಬ . . . ಸಂಸ್ಥೆ ಕಂತೆ ಒಂದನ್ನು ಗೀಚುತ್ತಿದ್ದರು
(ಪ್ರೀತ್ಯಾ. ೭೨). **ಪಾಣಿ:** ೧. ಹಕ್ಕು-ರಣಿಸ್ಸರದಲ್ಲಿ ಪಾಣಿ ಸಿನ್ನ
ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾಡಸಬೇಕು (ವೀರಪ. ೧೧, ೧೦೩).

[←ಮರಾ. ಪಾಹಣಿ]

ಪಹಣಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ಪಾತೆದಾರನ ಜಮೀನಿನ ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು
ಸೂಚಿಸಲು ಇರುವ ಕಲ್ಲು; ಬಾಂಡು: ಗ್ರಾಮಸ್ಥಿಕರರುಗಳು
. . . ಜಮೀನುಗಳ ಹದ್ದು ಬಾಂಡು ಪಹಣಿಕಲ್ಲು ಇತರ ಗುರ್ತುಗಳನ್ನು
ಕಾಪಾಡುವಿಕೆ ಮತ್ತು . . . ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳಿಗೂ ಗಮನಕೊಡಬೇಕು
(ಗ್ರಾಮಾ. ೨೦೪). [ಪಹಣಿ + ಕಲ್ಲು (<ಕಲ್ಯಾ)]

ಪಹಣಿಲೆಕ್ಕ (ನಾ). ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಜಮೀನುದಾರನ ಜಮೀನಿನ
ಅಳತೆ, ಬೆಳೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ನಮೂದಿಸಿರುವ ದಾಖಲೆ
ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿರುವ ಲೆಕ್ಕ; ಮೊನ್ನೆ ಪಹಣಿಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ದಾಖಲೆ
ತರಲು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದ (ಬಾಣ. ೧೬). [ಪಹಣಿ + ಲೆಕ್ಕ]

ಪಹರಣಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಮದ್ದಳೆ ಬಾರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು
ರಿತಿ, -ಬಗೆ: ಕೊಡರದ ಪಹರಣಿಯಂ ಪಯದೊಡನುಗ್ಗುವುದು
. . . ನಡ್ಡಣಿಯರಾಟಮೇನಣ್ಣರೆಯೋ (ಚಂದ್ರಪ. ೧೫-೭೫); ಜತಿ
ಮೋಕೆ ತುಡುಳು ಪಹರಣಿ ಗತಿ ಗಮಕಂ . . . ಬೆಡಂಗಿಸಿತುಂ ಸಂಗತಿ
ನಡೆಯ ಪಾಡನಕಳಾವತಿ ಬಾಚಿಸುಕಿಡಾಳಿತು ಮುರಣಮನೋವಾಳ್
(ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩-೨೨೭); ಆ ಸಮಯದೊಳ್ ಮದ್ದಳೆಗಂ ಮದ್ದಳೆಯಂ

. . . ಚಮತ್ಕಾರ ತುಡಿತು ರಿಗ್ಗುವನೆ ಪಹರಣಿಗಳೆಂಬ ನಾನಾಶಬ್ದಂ
ಗಳಂ ಬಾಣಾಸಿ (ಧರ್ಮಸ. ೨-೨೩೮); ಬಾಚಿಸಿದನೊಪ್ಪನಮರ
ಮದ್ದಳೆಯಂ ಲೀಲೆಯೊಳು ತುಡುಳು ಪಹರಣಿ ರಿಗ್ಗುವನೆ ಮೋದಿಗಳನು
(ಗೋಮಟೀ. ೩-೧೭). [←ಪ್ರಾ. ಪಹರಣ./ಸಂ. ಪ್ರಹರಣ]

ಪಹರಿ, ಪಾರಿ, (ನಾ). ೧. ಕಾವಲು ಕಾಯುವವನು; ಕಾವಲು
ಗಾರ; ಪಹರಿದಾರ: ಇದೇ ಈಗ ಸೆರೆಮನೆಯ ಪಹರ ಎಳು ಹೊಡೆ
ದಿದ್ದಾನೆ (ವಿವೇಕ. ೨೪೪). ೨. ಕಾವಲು ಕಾಯುವುದು;
ಗಸ್ತು; ಪಹರೆ: ಭಕ್ತರ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಹೂ ಕಾಯಿ ಹಣ್ಣು ಹುಲ್ಲು
ಹೊಡೆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬೊಕ್ಕಸ ಪಹರ ಪಾತಿತನ ಬಾಗಿಲು ಮುಂತಾಗಿ
ಕುಶ್ಯವೆಯ ಮಾಡಿ ಉಂಬಾಗ ಒಡೆಯರೆಸಿಕೊಂಬ ಕುಡುಗುಣಿಗಲ್ಲಿ
ಯದೋ ನಿಜಜಂಗೆಮಸ್ತಲ (ವೀರಪ. ೪೩-೧೪೦); ಕನ್ನಮಂ
ತದ್ವರಾಕಾಂತ್ಯಾಹಕ್ಕೆ ಪಹರಣದ ಪಹರೆಯ ಸುಭಟಿರಂತದಂ ಕಂಡು
ಹೆಡಗೈಗಟ್ಟು (ಪ್ರೀತ್ಯಾ. ೧೦-೧೧); ಉಲವ ಪಕ್ಕಿಯ ಪಹರೆಯೊಳು ಗಿಳಿ
ಪದಿಯೊಳು (ವೀರಪ. ೨-೨೧). 'ಪಹರೆ' ಪರಾ. ಪಾರಿ:
೧. ಹರಣ ಮೋಹನದ ನಿಧಿಯಂ ಪುತ್ತುವೆನಿಸಿ ಫಣಿ ಪರಿಕೆಸೆ ಸದಾ
ಕಾದುಕೊಂಡಿರಂತಿ ದೊಡಂ ಸುತಮಬಲಾಶ್ರಯದೊಳಿಡ್ಡ ಕಾರಣದಿ
ನೆಚ್ಚುಬಾಳೆಯೇ ಕಾರ್ಯಮೆಂದು ತರತರದ ಘಂಟೆ ಪಾರಿಗಳಂಜಿಟ್ಟಿರೆನೆ
. . . ಕಟಿಸೂತ್ರಮೊಪ್ಪಿತಗಜಾತೆಯ ತನೂದರದೊಳು (ಜಿಜ್ಞಾ. ೩೭-೧೪).
೨. ಪಾರಿ ಪಹರಣದೊಳಿಂದ ವಾದ್ಯಗಳಿಂದ ಕೇರಿಕೇರಿಯೊಳು ತಿರುಗುವ
ವೀರಭಟಾಳೆಯಿಂದೆನೆದುದಾ ಕುಮ್ಮಟಿದಾರಭಟೆ (ಕುರಾಸಾ. ೩೮-೭೭);
ಪಾರಿಯ ಪಟುಭಟಿರುಗಳು ಸುತ್ತಿದರಾಳುವೇರಿಯ (ವೀರಪ. ೧೧-೨೦);
ಪಾರಿಯ ತಿರುಗುವರೊಡನು ದಿನ ರಾತ್ರಿಯಲಿ (ಜಿಜ್ಞಾ. ೫೧-೩).

[←ಹಿಂ. ಪಹರಿ./ಸಂ. ಪ್ರಹರಣ್]

ಪಹರೆ, ಪಹಾರೆ, ಪಾರಾ, ಪಾರಿ, ಪಾಹರೆ (ನಾ). ೧. ಕಾವಲು;
ಗಸ್ತು: "ಪಹರೆ(ಪಾರೆ)-ಪ್ರಹರ=ಕಾವಲು" (ತದ್ವ. ಕೋ. ೨೫);
ದೈತ್ಯಾಂಗನೆಯರು ಕೈಬಿಡಾಯುದ್ಧದಿಂದ ಪಹರೆಯೊಳೆರೆ ಭಯದಿ
(ಹಸುಮ. ೯೫); ಅರಮನೆಗೆ ಸುತ್ತ ಪಹರೆ ಇಟ್ಟು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೬);
ಉಭಯಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ರಾವುತರ ಪಹರೆ (ಪ್ರೀರಾಯ. ೪೩).
೨. ಕಾವಲುಗಾರ: (ಕ). ೩. ಮೂರುಘಂಟೆಗಳ ಅವಧಿ;
ಜಾವ: (ಕ). **ಪಹಾರೆ:** ೧. ಹೊರಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಅರಬಜನರ
ಪಹಾರೆಯದೆ (ಮಂಜುಳ. ೪). **ಪಾರಾ:** ೧. ಗ್ರಾಮದ ಸುತ್ತ
ಪಾರಾ ನಿಲ್ಲಿಸಿಬಿಟ್ಟು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೧); ಸೇವಕನು ನಾಲ್ಕು ಕಣ್ಣು
ಗಳಿಂದ ಪಾರಾ ಕಾಯುವವನಂತೆ ನಿಂತಿದ್ದನು. (ಕಾಪ್ಯೂ. ೩೦);
ಯಾವಾಗಲೂ ಅವಳ ಸುತ್ತಲೂ ಪಾರಾ (ವಿವೇಕ. ೧೧೪). **ಪಾರಿ:**
ಅರಮನೆಯ ಸುತ್ತ ಪಾರಿ ಇರುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಪ). **ಪಾಹರೆ:** ೪.
ಹೊತ್ತು: ವೇಳೆ; ಕಾಲ: ಬ್ಯಾಸಿ ಹೊಡೆದದ್ದ ದಿಸಲಿನ ದೇರೆ
ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಪಾಹರೆ ಯಾರಿಗಿಲ್ಲ ಹ್ವಾರೆ (ಸೋಗೀ. ೮೨-೧೦).

ಪಹರೆ ಮಾಡು=ಪಹರೆಕೊಡು: ಗುಡಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಪಹರೆ
ಮಾಡುವನು (ಗಂಗಾಸಾ. ೩೧); ಪಹರೆ ಮಾಡುವ ಪೋಲೀಸರು
(ಮುಗ್ಧ. ೧೫). ಪಹರೆಯವನು=ಕಾವಲುಗಾರ; ಗಸ್ತಿನವನು:
ಮಂಕುಹಿಡಿದವನನ್ನು ನಗಿಸಿ ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಾಗ ಈ ಪೋಲೀಸನ
ಪಹರೆಯವನಿಗೆ 'ಅಯ್ಯೋ' ಅನಿಸಿತ್ತು (ಸದಮಾ. ೧೧, ೧೦೬೦);
ರಾತ್ರಿ ಪಹರೆಯವನು ಬಾರಿಸಿದ ಗಂಟೆಯ ಸದ್ದು . . . ಎಚ್ಚರಿಕೆ
ಕೊಟ್ಟಿತು (ಮನಸಿ. ೧೦೦).

[←ಹಿಂ. ಪಹರಾ; ಮರಾ. ಪಹಾರ, ಪಹಾರಾ./ಪ್ರಾ. ಪಹರ./ಸಂ.
ಪ್ರಹರ]

ಪಹರೇಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾವಲಿರು; ಗಮ್ಮ ತಿರುಗು: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾವಲುಗಾರರು ಪಹರೇಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಪ್ರಾಂ.ಮ. ೧೨೯); ಕಾರ್ಖಾನೆಯ ಬಾಗಿಲು ಬಾಗಿಲುಗಳಲ್ಲಿ ಪಹರೇಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಂ.ಬ.ಕ. ೧೫೯).

[ಪಹರೆ+ಕೊಡು]

ಪಹರೇಗಾರ (ನಾ).-ಪಹರೆ ೧: ವಿಜ್ಞುಗತ್ತಿ ಹಿಡಿದ ಪಹರೇಗಾರನು ಬಂದು ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿದ (ಪಾ.ಪು. ೪೯).

[ಪಹರೆ+ಗಾರ, (<-ಕಾಟ)]

ಪಹರೆಯಿರು (ಕ್ರಿ). ಕಾವಲಿರು; ಕಾಯು: ಭಟರು ಅವನ ಹಿಂದೆಯೇ ಬಂದು . . . ಅವನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತ ಅವನ ಮೇಲೆ ಪಹರೆಯಿದ್ದರು (ಪಾ.ಪು. ೧೬). [ಪಹರೆ+ಇರು, (<-ಇರ್)]

ಪಹರೇಕರಿ (ನಾ). ಕಾವಲುಗಾರ; ಚೌಕೇದಾರ; ಗಸ್ತಿನ ಸಿವಾಯಿ: ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದ ಪಹರೇಕರಿಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಬಸಂತಿಯ ವಿಸಯದಲ್ಲಿ ಸಂಚಯವು ಬಂತು (ಮಂ.ಬ.ಕ. ೧೪೦).

[<-ಮರಾ. ಪಹಾರೇಕರಿ]

ಪಹಾರೆ 'ಪಹರೆ' ನೋ.

ಪಹಿಲವಾನ 'ಪೈಲವಾನ' ನೋ.

ಪಹಿಲ್ವಾನ್ 'ಪೈಲವಾನ' ನೋ.

ಪಳ, 'ಪಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಪಳ, 'ಪಲ್ಟಿ' ನೋ.

ಪಳ, 'ಪಲ್ಟಿ' ನೋ.

ಪಳಂಕು 'ಪಳುಂಕು' ನೋ.

ಪಳಂಚಲಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಾಗು; ಅವಳಿಸು; ಬಡಿ: "ಪಳಂಚಲಿ ತಾಂ ಪೊರ್ವೊರ್ವನಾಮದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾ. ೧೬); ಸೀಮಾನಿವಾಸದಿಂದ ತದ್ಭಾವಿಜರೋರೋವರಂ ಪಳಂಚಲಿವೆದೊಳ್ ಸೀಮೆಗಳ ತೊಡರ ನುಡುಗಿಸಿ ಸೀಮಂಕರನೆಂಬುದೊಂದು ಪೆಸರಂ ಪಡೆದಂ (ಅದಿಪ. ೬-೫೭); ಚಕ್ರಗೊಟ್ಟದ್ದ ಗದ ನೃಪರಂ ಪಳಂಚಲಿದು (ನಂ.ವೇ. ೩-೧೫; 1047); ದಿಗಧಿಪರಂ ಪಳಂಚಲಿವ ವಿಕ್ರಮದೇಶ್ವರಿ (ಎ.ಕ. V, ಅರಸೀ. ೬೨-೭೦; 1177). ೨. ಅಲ್ಲಾಡು; ಅಲ್ಲಾಗಾಡು: ನೆಲೆಪೊಟ್ಟನೊಳೊಟ್ಟು ಪಳಂಚಲಿವ ಕುರುಳೋಳಿಯುಂ (ಅದಿಪ. ೪-೪೧ ವ); ತೊಡರ್ವಮರ್ವ ಬಾಳವಣ್ಣದ ತುಡುಗೆ ಪಳಂಚಲಿವ ಪಂಚಜಡೆ (ಪಂ.ಪಾ. ೨-೪). ೩. ಮುಟ್ಟು; ಸೋಕು; ಸ್ಪರ್ಶಿಸು: ಈ ಏಕತನೂಷಿಯನು ತನ್ನಮಂಗಳಾನಕಧ್ವನಿ ದೇಯಂ ಪಳಂಚಲಿನಂ ನೆರವಿಗಳೆ ಪಪ್ರಜಂಘ ನೊಳ್ (ಅದಿಪ. ೪-೨೬); ಪಾಡುನ ಗೇಯದೊಂದು ಮುಲ್ಲಾಲಿ ಕಿವಿಯಂ ಪಳಂಚಲಿಯೆ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೩-೧೬೪); ಕೀರ್ತಿಶ್ರೀ ದಿಶಾಭಾಗದೊಳ್ ಪರಿದಾಶಾಗಜಮಂ ಪಳಂಚಲಿಯೆ (ಎ.ಕ. VII, ೨ನನೊ. ೪-೨೨; 1122); ಬಳಸಿ ಬಳಸಂದು ಪಳಂಚಲಿದೊಲಿದು ಪಕ್ಕಮಂ ಬಿರ್ಚಿ ಲಲ್ಲಿಗೆಯ್ತು ಪಾರಿವಂ ಪಾರಿವದೊಳ್ (ಗು.ಕ. ೨-೫೨). ೪. ಹೊಳೆ; ಧಳಧಳಿಸು: ಅಲುಗೆ ಕುರುಳ್ ತೊಡವು ಪಳಂಚಲಿಯೆ ತಳತ್ತಳಿಸಿ ಪೊಳೆಯೆ ತನುರುಚಿ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೬-೧೮೬). ೫. ಕಾಡು; ಪೀಡಿಸು; ಹಿಂಸಿಸು: ಕೊಲೆಯೆಂದಸತ್ಯಮೆಂದು . . . ಪಳಂಚಲಿವ ಪಂಗ್ರಹಮಂದಿಸಪ್ಪಾಳಾದ ಪೇಕ್ಷೆಯನುಪೇಕ್ಷಿಸು (ಸುಕುಮಾ. ೬-೬೮); ದಿರಯಿಗಳಂ ಪಳಂಚಲಿವ ತಣ್ಣಲರ್ (ಪ್ರಪ್ಪ. ೨-೨೫). ೬. ಮೀರು; ಕೀಳುಮಾಡು: ವಿಶಾಸಮಂಬರಚರಾಮರಕಾಂಕೆಯರೊಲಿದು ಪಳಂಚಲಿಯೆ (ಅದಿಪ. ೧-೭೨); ಜಳನಿಧಿಯಂ ಪಳಂಚಲಿವನೇಕಕಟಾಕದಿನ್ (ಸೌ.ಪಾ. IX-೬, ೨೬೭-೨೧; 1160); ಆಶ್ರಯದ್ವ್ಯಯಂ ಪಳಂಚಲಿದು ಕುಂದಬ್ಬಾಯಿಯಂ ಮಿಕ್ಕು (ಪ್ರಪ್ಪ. ೧-೬೬); ಚಂಚಲಾಕ್ಷಿಗಳ ಪಾಳಂ ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚಂ

ಪಳಂಚಲಿಯೆ (ಪದ್ಮಾ. ೩-೩೦). ೭. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಆವರಿಸು: ವಿಸಂಭೇನಾದವಿಗಲ್ಲ ಕಂಚಲಿವುತಿ ದೃಢದಲೆ ಸಾಲ್ಪುದಿದೆ ತನ್ನಂಧವಾರಂ ಸೋಲಿಸಲ್ (ಕಾಂ.ಪಾ. ೬೫೨); ಭೀರಿಯ ಭಗನಿವಾಸದಂ ದೆಸೆ ಮುಟ್ಟಿ ಪಳಂಚಲಿಯೆ (ರಾಮಾ. ೫೦-೨). ೮. ಸುಳಿದಾಡು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಅಬ್ಬಣಿಸುಳ್ಳಿಗೊಂಡಲಂಪುಗಳ್ ಕನಸಿನೊಳಂ ಪಳಂಚಲಿವು[ವೆ]ನ್ನೆದೊಳ್ (ಪಂ.ಪಾ. ೪-೧೦೬). ೯. ಗರ್ವಪಡು; ಬೀಗು: ಮೊಕ್ಕಳಮೇಲೆ ನೀಂ ಪಳಂಚಲಿದವೆಯಣ್ಣ ಸೊಬ್ಬದೆಯ ಲಪ್ಪದಂ ಕಾಣ ಮಹಾಚರಂಗದೊಳ್ (ಪಂ.ಪಾ. ೧೦-೨೩).

[ಪಳಂಚು+ಅಲಿ]

ಪಳಂಚಾಡು (ಕ್ರಿ). ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಹೀಗಕೆ: ಹರಹಾಸದ್ಯುತಿಯಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ ಗಂಗಾಸಿಂಧುಕಲ್ಪಿಲಶೀತರಮಂ ನಿಂದಿಸಿ ಸಿಂಧುವಾರ ಕುಸುಮಶ್ರೀಯಂ ಪಳಂಚಾಡಿ ಭಾ[ಪಾಪಾಂ.ಚಲ್] ವಿಭಾ[ಸುರ ಚಂದ್ರಾಂಶುವಿಶಾಸಮಂ ತೆಗಬ್ಬು ಮುಕ್ತಾಹಾರವಿಸ್ತಾರದಂಬರಮಂ ಮಿಕ್ಕು ಬೆಳವು ಮಜ್ಜಳಯಶಂ ಶ್ರೀಗಂಡಮಾರ್ತಂಡನಾ (ಕಾಮ್ಯ. ೪೬೬).

[ಪಳಂಚು+ಅಡು]

ಪಳಂಚಿಸು, ಪಳಚ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಟ್ಟು; ಬಡಿ: ಸಂಬಳ ಗೋಲಿಂದಿರದೆ ಪಳಂಚಿಸಿದಳ್ ಜರ್ಮಾರರವಮೊಗೆಯಲ್ಪಿ ನೈಪಸಭಾ ಕುಟ್ಟುಮಮಂ (ಕಾಂ.ಪಾ. ೬೪). ಪಳಚ್ಚಿಸು: ೨. ಪ್ರಕಾಶಮಾನ್ಯ ವಾಗು; ಬೆಳಗು: ತವೆ ಸುಮಾರದ ಗುಡಿಯಂ ರವಿ ಪಳಚ್ಚಿಸಿದವೊಲು ರಂಜಿಸಲು (ಪ್ರಭು. ೭-೧೩೦). [ಪಳಂಚು+ಅಸು]

ಪಳಂಚು, ಪಣಂಚು, ಪಳಚು, ಹೂಚು, ಹಳಚು, ಹಳಚ್ಚು, ಹೊಣಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಾಗು; ಬಡಿ; ಹೊಡೆ; ಅವಳಿಸು: "ಪಳಂಚು-ಸಂಘಟ್ಟಿನೇ" (ತಮಾ); ಗಗನಮನೇನದರ್ದವೊ ಜಯನ ಶರಂಗಳ್ ಸಿಡಿಲು ಮಿಂಚಂ ಪಳಂಚಿ ಸಂಕಳಿಸುವಿನಂ (ಅದಿಪ. ೧೩-೬೩); ತನು ತನುವಂ ತಡುಂಬೆ ಮಿಗೆ ಕೂರಿಸಿ ಕೂರಿಸಿಯಂ ಪಳಚ್ಚು (ಎ.ಕ. VII, ೩ಕಾಂ. ೨೪೨-೨೪; 1169); ಎರಡು ಬೆಳಗು ಪಳಂಚಿಯೊಂದಾದ ಪಾಂಗಿನಂ (ಪದ್ಮಾ. ೧೩-೫೯); ಕರಿ ಕರಿಯೊಳ್ . . . ಪದಾತಿ ಪದಾತಿಯೊಳ್ ಘನಂ ಗಿರಿ ಗಿರಿಯಂಕೆವೊಲಿಗೆ ಪಳಂಚಿದುದು (ಪದ್ಮಾ. ೩-೪೮). ೨. ತಾಕು; ಸ್ಪರ್ಶಿಸು; ಸೋಕು: ಒಯ್ಯನಾಜಾ ಬಂದು ಕಿವಿಯೊಳ್ ಪಳಂಚಲಿದೆಯಂ ಹಿಡಿದಲಾಗುನ ಸೀಯನಪ್ಪ ಗೀತಾಕೋಡು ನಾದಕ್ಕಂ (ಅದಿಪ. ೨-೪೧ ವ); ಮಂಗಳವೃತ್ತಂಗಳೊಳೊಯ್ಯ ನೊಯ್ಯನಾಜಾ ಬಂದೆದೆಯಂ ಪಳಂಚುವ ಸಂಗೀತರವಾಳಣ್ಣನೊಳಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೫-೪ ವ); ತೂರ್ಯಘೋಷಮವಶ್ಯಂ ದೇಯಂ ಪಳಂಚಿ (ಪ್ರಪ್ಪ. ೧೩-೭೩). ೩. ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು; ಮೇಲೆ ಬೀಳು: ಕಾಡೊಳ್ ಬೀಡವದೆ ಪಳಂಚಲೊಡವಂದ ಪರದ ರೆಲ್ಲರುಂ ಸಂಚಳಿಸೆ (ನೇಮಿಪ. ೪-೭೦ ವ); ತವಳದೆ ಪಳಂಚಿದುತ್ತು ಕಾಲ್ತೀಗದಾನೆಗಳ್ (ಪ್ರಪ್ಪ. ೨೬-೧೩); ಎದ್ದು ಸಭದೊಳ್ಳಳಂಚುವ ರೊಮ್ಮ ಭೂತಳದೊಳಿದ್ದು ಹೆಣಗುವರೊಮ್ಮ (ಚೈವಾ. ೨೨-೨೯); ವೈರದಿಂ ಪಾರಿಧಿಯೊಳ್ಳೊಕ್ಕ ಭೂರಿಭೂಧರಂಗಳ್ಳಳಂಚಲಿದು ಪಟುಕೆ ಯಿಂದಿಡಿರ್, ನಿಂದವೆಂಬಂತೆ ಸಾರ್ತಂದು (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೦೨ ವ). ೪. ಕೂಡು; ಬೆರೆ; ಸೇರು: ಕುರುಳ್ಳೊಳ್ ಸುಬಾಡು ಮುಂದೊಂ ದಿರ್ ಸೌಭಾಗ್ಯಘಂಟಿಗಳೊಂದಿಂಚರದೊಳ್ ಪಳಂಚಿ ಸುಬಾಡುತ್ತಂದೊಂದು ಮಂದಾನಿಳಂ (ಪಂ.ಪಾ. ೪-೮೦); ಮಣಿಮಯಚಿತ್ರಧ್ವನಿಗಳ್ ದೀಪ್ತಿ ಗಳೊಳ್ ಏಕದೇಹದೀಪ್ತಿಗಳ್ ಸೊಸಿ ಪಳಂಚಿ ಸಂಚಳಿಸೆ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೮); ಚಂಚಲತನ ಬೀಡ ದೆತ್ತ ಮಗನೊಳಂ ಪಳಂಚದೆ ದಿದು ಕಂದಯರಿಸಿ (ಕುರಾಪಾಂ. ೩೨-೧೨೩). ೫. ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ಹೊಳೆ: ಪೊಸಮಸಿಯಂ

ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಮರಸಮಾಜದ ಕಣ್ಣು ಕೊಳ್ ಪಳಂಚಿ ರಂಜಿಸಿ (ಕಾಂಪು. ೬-೨೨ ಪ); ರತ್ನದೀಧಿಶಿಯೊಳೊಂದಿ ಪಳಂಚುವ ಬಳ್ಳಿವಾಡದೊಂ. ಕಳಸದ ಮತ್ತವಾರಣದ ತೋರ್ಪಿಕೆಂ (ಧರ್ಮಸು. ೫-೪೫); ಪೊಸಮಿಂಚಿನ ಪೊಲ್ ಪಳಂಚುತಾಯದಿಂದಿದೆಯೆಂದು ತುಂಬಲಾಳ್ಳಳ . . . ಧ್ವನಿ ಪ್ರಶಾಸನದಿಂದಾ ಬಲ್ಲಕೇನಗರಂ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತ ಮಿದುರ್ದಾ (ಉದ್ಭಟ. ೧-೪೦ ಪ); ನವ್ಯಹೇಮತೋರಣ ಕಳಶ ಕನ್ನಡಿಯ ಪೊಳಪು ಪೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ ಪಳಂಚುತಲೆ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೩-೧೧). ೩. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಆವರಿಸು; ತುಂಬು; ದೇಹಚ್ಚಾಯೆಯುಂ ರತ್ನಕುಂಡಲ ಭೂಷಾರುಚಿಯುಂ ಪಳಂಚಿ ದನೆಯುಂ . . . ಬಂದಂ ಪ್ರಭಾ ಮಂಡಲಂ (ಸಂಕಾನಾ. ೪-೯೦); ಅಂಭೋರವಮೊಗೆಯ ಪಳಂಚುತ್ತ 10 ಸಕ್ಷತ್ರಮಾಗಾಂತರಮಂ (ಜಗದಿ. ೬-೬೨); ಪಂಚರತ್ನದ ಕೊಡೆ ವಿದಿದಂತೆ ನಭದ ಪಳಂಚಲು ಮಳುಟಿದ ಕಾಂತಿ (ನಾಗಕು. ೧೨-೪೩); ತನುದ್ಭೂತಿಯಾಗಸಮಂ ಪಳಂಚಿ (ಕಮನಾ. ೧-೬.) ೩. ಮಿರುರು; ಕೀಳುಮಾಡು; ಅತಿಶಯಿಸು; ನಿರುಪಮಾದೇಹದೀಪ್ತಿಗೊಳಕ್ಕೆ ಯಿನೆಯ್ ಪಳಂಚಿ ಮಿಂಚುವಾಭರಣದ ಮಿಂಚು (ಅದಿಪ್ತ. ೨-೫); ಮಿಸುಗುವ ರದಿಬಿಂಬಂಗಳ್ಳದಲಗುಗಳಂ ಪಳಂಚಿ ಮಿಂಚುವ ಕಾಂತಿ ಪ್ರಸರದೆ . . . ಪೊಲಿಸುವಂಬರತಲೊಳ್ (ಕಾಂಪು. ೪೬೬); ದಿವ್ಯ ಭೂಷಣಮಂಚ ರುಪ್ರಭೆಯಂ ಪಳಂಚಿ (ಜಗದಿ. ೧-೪೧); ಮಿಂಚಂ ಮಿನುಗುವ ಸಂಚಲಕೆಯೊಳಿ ಪಳಂಚಿ ಗೆಲುವ ಚಟುಲಾಕ್ಷಗು (ಜಯಕಾ. ೨-೨). ೪. ಸಾಗಿಸು; ನಡೆಸು; ಹಾರೆಯಿರ್ . . . ಉಪಕಾಂತ ರೊಳ್ಳಂಚಕೇಳೇಪ್ರಪಂಚಮಂ - ಪಳಂಚುತ್ತ ಸಿದ್ಧಾರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೧೦೬ ಪ). ೫. ಚಿಮ್ಮು; ಸಿಡಿ; ಹಾರು; ಚಿಮ್ಮಿದುದು ಚಿಕ್ಕನುರಿಯೊಂದು ಹೊದರೊಡಲಿಂದೆ . . . ತಿಂಕವಣಿಯಂ ಪಳಂಚುವ ರತ್ನತಲೆಯಂತೆ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೬-೬೪). ೧೦. (ಆಲಂ) ತಪ್ಪು; ಎಡೆಯು; ಬಲ್ಲರ ಕಿವಿಗಳ್ಳ ಮಾರಣದ ಮಂಜರಿಯಾಗಿ ಪಳಂಚದೊಡು 25 ವಕ್ಕರಿಗರ ಚಿತ್ತಗಿಂಪಮರ್ ನೂತತರಾಮೃತಧಾರೆಯಾಗಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧-೧೨). ಪಳಂಚು: ೧. ಕಡಿಕಡಿಯನುತುಂ ಬೊದ್ದಿಟ್ಟುಡುರ್ವಮಲ ಮುಚ್ ಪಳಂಚಿ ಸೇನಿಸುತ್ತಾಗ್ (ವೀರವಿ. ೫-೩೧). ಹಳಚು: ೧. ಮುದ್ದರನನುಡಲೆಯನಡು ಪಳಚಿ ಬಸವಳಿಯಿಸಿತು (ಶೇಷಂ. ೧೪-೪೪). ೩. ಮುಂಡದೊಳು ಬೆಳಗುತ ಪಾತಾಳದ ಫಣಿಸನ ಭಣಾವಳಿಯ ರತ್ನವ ಪಳಚಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೦-೨೩). ೧೧. ಕಾದು; ಸೇನಿಸು; ಯುದ್ಧ ಮಾಡು; ಕರವಾಳ ಖಡ್ಗ . . . ಪಳಚುವ ಮಹಾಪೀಠದ (ಸಾಂಪು. ೪-೩೬); ತಿರಿಯರಡು ತಂತಮ್ಮೊಳು ತಾಕಿ ಪಳಚುವುದನು ಕಂಡು (ಶೇಷಂ. ೧೪-೩೧); ಪಾರ್ವತಿಯ ಪತಿಯೊಡನೆ ಪಳಚಿ ಬೊದ್ದಿಟ್ಟವ ವೀರವನನಗೆ ಪಾಲಿಸು (ವೀರೈ. ೨-೧೨-೨೦). ೧೨. (ಗಾಳಿಯು) ಬೀಸು; ಸುಳಿ; ಕುಳಿರಂ ಮಾಣ್ ಪಳಚಲಮ್ಮದು ಗಾಳಿ (ಸಂವಿಜ. ೨-೨೨). ೧೩. ಕಣ್ಣನ್ನು ಮಿಟುಕಿಸು; ಎನೆ ಬಡಿ; ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆ; ಎಣಿಗ್ ಪಳಚುವಕ್ಕ ನಿಮಿಷಂ ನಿಮೇಷಮಿಕ್ಕು (ಮಂಕಾ. ೪೪-೩). ಹಣಚು: ೧೪. ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಹಂಯ ಹಣ[ಪಾಪಂ. ೪]ಟಿ ಗದಾಯುಧವನ್ನೇಶ್ವರನ ಜಹಿದಜಗರವನ್ನೊಪ್ಪನ ಪಂಚನಿ ರುಜುರೋಹಿತವ . . . ಧರಿಸಿದಿಬಲರದುರ್ದಾಪದಿಪಮಹೋಗ್ರ ತೇಜದಲಿ (ತೊರಂ. ೬-೧೦-೯). ಹಳಚು: ೧. ಕಲ್ಲಂ ತಾಗಿದ ಮಿಂಚಿಯಂತೆ ಬಿಟ್ಟು ಮಂ ಹಳಚದ ಭೈತ್ರದಂತೆ ಹೆಜಸಾರ್ದು ನಿಂದು (ಧರ್ಮಪ. ೧-೬೫ ಪ); ಹಳಚುವನಿಗಳ ಮಿಂಚುಟಿಲು (ಕುಮಾರ. ೨-೨೬); ಸಾಗರಲೆ ಸಾಗರವು ಹೊಯಿಕ್ಕೆಯಾಗಿ ಹಳಚದವೊಲು 45 ಹಳಚಿದರು (ಕಮನಾ. ೧-೫೦); ಹೆಲನರಾ ನಾನೆ ಮುಂಬುಮುಂದಿಗಿನಿತು

ಸಂಪ್ರಿಯಲಿ ಮುಂದಣ್ ನೂಂಕಿದುದಿದಿರ್ ಪಾರಸಿಕನಾವೆಗಳ ಹಳಚಿ ? (ಪಾರಸಿ. ೧೪-೩೨೫). ೩. ಸಂಗ್ರಾಮಭೂಮಿಯೊಳು ಹಳಚಿದವರನರೆ ಭೂಗೇಯೊಳಿವಾವು (ಪ್ರಪಂ. ೧೪-೧೫೬); ಹಳಚಿದರು ತಗರಂತೆ ಗಜದವೊಲೊಲೆದು ನಿಂದರು . . . ಕಡಿತಲೆಗಾಣುರುಭಯದಲಿ (ಕುಮಾರ. ೪-೩೫); ಅತಿಶಯಿಸುರವಣಿ ಹಳಚಿದನು ಹಂದಪ್ಪತನುಜನ ನಳನ ನೀಲನ . . . ದ್ವಿದದ ಪಟುಭಟಿರ (ತೊರಂ. ೬-೩೪-೫೧); ದೊರೆದೊರೆ ಗಳು ಮೋಹರಿಸಿ ಉರುವಣಿಯಂ ಬಂದು ಹಳಚಿದರು (ಕುಮಾರ. ೧೩-೧೧೦). ೩. ಹಳಚಿತು ಸೂರ್ಯೋದಯಮಿಾ ಸ್ಥಳಶಿಲ್ಪಂ (ಸೂಕ್ತಸು. ೯-೪೩); ಹಾಲಂತೆ ಹಳಚಲೊಪ್ಪುವ ಜೊನ್ನೆವ ಕಂಡು (ಜನಕಾ. ೪-೧೦೬). ೧೩. ಅಜಂಕೋಟಿಬ್ರಹ್ಮರು ಮದಿವಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಗೊಂದು ದಿನ ವಾಯಿತ್ತು ನಾರಾಯಣರೊಂದುಕೋಟಿ ಮದಿವಲ್ಲಿ ರುದ್ರನ ಕಣ್ಣೆವೆ ಹಳಚಿತ್ತು (೬೫೫. ೫೪೧); ಕಣ್ಣೆವೆ ಹಳಚಿ ನೋಡಿದುದಿಲ್ಲ ಮಗನ ಲಾವಣ್ಯವನಂದಳಲಿದಳು (ಮೋಹ. ೪-೮೦); ಕಣ್ಣೆವೆ ಹಳಚುವಪ್ಪ ಹೋಳವನೂಳಿಗವಣ್ಣು ಗಳೊಳ್ಳು ಮಾಡುವರು (ಭರಣ. ೧೬-೪೪). 'ಎನೆ ಹಳಚು' ಪರಾ. ೧೪. ಅಸುರಾಂತಕಂ . . . ಕಂಡುದಂ ಕಾಣ್ಣಿನಂ ಹಳಚಿ ನೋಡುವೆನೆನುತೊಡುವ ಸುರಾವಳಿಯಂ ಕೂಡಿ ಹುರಿಗೈದನು (ಜಿಜ್ಞ. ೩೧-೨೪); ನಾರಿ ತಾನಿನಳಿವು ಬಲುಗೈವೀರವನಮಂ ಮರಕ ರಿಂದೇ ಸೈರಿಸಿದರಾನೈದೆ ಮಾರ್ದಮ ಹಳಚವೇಳ್ಳು (ಅಂಬಿಕಾ. ೨೪-೪೯). ೧೫. ಅಲ್ಲಾಡು; ಅಲುಗಾಡು; ನಾಳಿಕೇರದ ಫಲಗೊಂಡಲು ಘಾಳಿಯಿಂದವೆ ಹಳಚಿ ಹೊಂಬಾಳಿಗಳ ಮೇಲಿಳಿದ ಪನ್ನೋನೆಯೊಳಿದು (ಕೊಲ್ಲಾಚ. ೨೫). ಹಳಚು: ೧೧. ತಿರನಿನ್ನಟ್ಟಿಗೆ ಹೊಣೆಯಾದೆ ನಿಲಲರದೆಮೊದನೆ ಹಳಚು ತುದು (ಕುಮಾರ. ೯-೬೩). ಹೊಣಚು: ೧೩. ದೇಹಕಾಂತಿಗುಂದುವಣ . . . ಎನೆ ಹೊಣಚದೆ ಬಿಟ್ಟು ನೋಡುವಣ, ವೈದ್ಯರುಗಳ ಮಾತ ನಿರಾಕರಿಸುವಣ, ಹೀಗಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನೇಜ ಗ್ರಹವಂದಜಾವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. 11, ೬೪).

ಪಳಂಚು, ಹಳಚು (ನಾ). ೧. (ಒಂದಕ್ಕೊಂದು) ತಾಗುವಿಕೆ; ಬದಿಯುವಿಕೆ. ೨. ಹೊಳಪು; ಕಾಂತಿ. ಹಳಚು.

ಪಳಂಚಿನುಂಗುರ, ಹಳಚಿನುಂಗುರ = ೧. ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಾಗಿ ಜಣಜಣಿಸುವ ಕಾಲುಂಗುರ, - ಸದ್ದಾಗುವ ಕಾಲುಂಗುರ: ಅಂತಪಾರಪುಣ್ಯಪಣ್ಯಾಂಗನಾಜನಕ್ಕೆ ಪಂಚರತ್ನದಪಾಯನಮುನಿತ್ತು ಪಳಂಚಿನುಂಗುರದ ನೂಪುರದ ನೂಲ ತೊಂಗಲ ಸಂಕಲಿಯು . . . ವಿವಿಧೋಪಾಯನ ರತ್ನಪಟಲಿಕೆಗಳಂ ಖಡ್ಗದನೆ ಬರೆ (ಸಂಕಾನಾ. ೫-೧೨೬ ಪ); ಕಳೆದು ಪಳಂಚಿನುಂಗುರವನೇಜ ಮುಸುಂಕಿ ಮರಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಮೇಖಳಿಯೊಳದಂಗುವಂತೆ ನಿಜಾಯಂ ಸೆಜಗಿಂ ಪೊದುದುಟ್ಟು ಜೂತಿ ಕೈಕೊಳಸಿದ ಬಟ್ಟಿಯಿಂದಡು ನಿಂದೊಡನುಮಾಯನಲಮ್ಮದಂಪ್ರಿಯಂ ತಳದೊಳದಂಕುತಂ ನಡೆದು ಕಾಹಿನ ಗೇಹಮನೋರ್ಮಳಿಯ್ದಳ (ಸೂಕ್ತಸು. ೪-೧೪೫); ಕನಕಕಾಂಚದಾಮದ . . . ಕಾಲ ಹಳಚಿ ನುಂಗುರದ ಶೃಂಗಾರಂ ಪಳಚುನಾಗಿ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೨೩ ಪ). ೨. ಹೊಳಪಿನ ಕಾಲುಂಗುರ; ತಳತಳಿಸುವ ಕಾಲುಂಗುರ: ಕಾಲ ಪಳಂಚಿನುಂಗುರದ ಮೆಲ್ಲಲಿಯಿಂದಮೆ ಪೇಟ್ಟು ತಮ್ಮ ಲೀಲಾಲಸ ಯಾನಮಂ (ಜಾಧಪ. ೬-೧೧೪). ಹಳಹಳಚು ಮಾಡು - ಶುದ್ಧ ಮಾಡು; ನಿರ್ಮಲಗೊಳಿಸು; ಹೆಸೋದಕದ ಕೆಜದಿ ಹಳಹಳಚು ಮಾಡಿ ನವಪರಿಮಳಂಗಳನಿಕ್ಕಲಂತದುವೆ ಧಾರಾಂಬುವೆನಿಸೆ ಕಡುಸೊಗಸು ದಳದಿಪ್ಪದ (ಸೂಪಂ. ೨-೪೨). [**ಪಳಂಚು**]

ಪಳಂಬೆ 'ಪಳಂಬೆ' ನೋ.

ಪಳಂಬೆ, ಪಳಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (?):

ಉತ್ತರತಃ ಬೃಗೇಷಿಯ ಪದವ ಗಣಗೊದ ಪಳಮ್ನ ಪುಣಸೆಯೆ
(ಎಳ. XII, ಸುಬ್ಬ. ೬೧-೯೩; ೮೧೨). ಪಳಂಪೆ : ದೀರ್ಘದಕೊಲ್ಲಿಯ
ಪಳಮ್ನೆಯಾರೆ (ಎಳ. XVIII, ೩೬೬-೨೧; ಸು. ೮ನೆಯ ಪಳ). [?]

ಪಳಕೆ (ನಾ). ೧. ಉಪಯೋಗ; ಬಳಕೆ : (೨). ೨. ಅಭ್ಯಾಸ;
ರೂಢಿ : (೩). ೩. ಪಳಗಿಸುವಿಕೆ; ತರವೇತಿ : ನಾಣ ಪದವಿಗೆ
ಮತ್ತಾರನ್ನೂ ತಿದ್ದಿ ಪಳಕೆ ಮಾಡಿಲ್ಲ (ದೇವೀಜಾ. ೧೧೦). 'ಪಳಗು'
ಪರಾ. [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಪುಳಕೆ]

ಪಳಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?) : ಬತ್ತೇಸಕದಿಯ
ಬಾಹರ ಪುಟದ ಗುಳವದ ಕಣಗಳ ಕುಳಪದಳಂ ಪಳಕದ ಬಾರದವುಳ್ಳ
ಕೆಡೆಯಂ ತುಂಬಲ ಸಂದರಂ ಪ್ರಯತ್ನ ಸಂಗಳು ನೆಗದ ಪನ್ನೆರದವರ್ಕ
ದಿಂಬಗಳನೊಕ್ಕು ತೆಗೆದು ಮೇಲೊಟ್ಟಿ ಕೊಂಡಂತೆಯಂ (ಅನಂಪು.
೧೪-೬ ಪ). [?]

ಪಳಕೆಕಾಣ (ನಾ). ಪಳಕವೆಂಬ ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿದವನು (?) :
ಅತಿರಥರ ಮಹಾರಥರ ಅರ್ಧರಥರ ಸಮರಥರ ಪಳಕೆ (ಪಾಶಾಂ. ಪಳ, ಪಳ,
ಬಳ) ಕಾಣರ ಆರಕಾಣರ ಸಮವೆ . . . ಇಕ್ಕುವ ಸಿಗುರಿಯ ದೀಪವ
ಚಾಸುರದ ವಿಜೃಂಭಮದಿಂ ಸಾಂದರವೆರುಮಾಳೆ ದಿಜಯಂಗಿಯ್ದ ರಲು
(ಸಂಜಿರ. ದೇ. ೩೪೮-೯), [ಪಳಕೆ+-ಕಾಣ]

ಪಳಕು, 'ಪಳುಂಕು' ನೋ.

ಪಳಕು, 'ಪಟಕ' ನೋ.

ಪಳಕೆ (ನಾ). ಸಲಿಗೆ; ಬಳಕೆ : ಎಲ್ಲ, ಎಲ್ಲಾ. ಮಾಯನಾದುವು
ಹಳೆಯ ಪಳಕೆಯ ಮುಖಗಳು (ಕಂಗೀತ. ೪೭-೩); ಗೌರಿಯ ಪಳಕೆಯ
ಬಳಕೆಯ ಜಾಗಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಅದು . . . ಅರಸಾದಿ ಅರಜುವುದು (ಸದವಾ.
II, ೮೯೬); ಹೊಸಮುಖವಲ್ಲ. ಚರಪರಿಚಿತ ಪಳಕೆಯ ಮುಖ (ಸುಪ್ರಸ.
೭೭). 'ಪಳಕೆ', 'ಬಳಕೆ', 'ಹಳಕೆ' ಪರಾ. [< ಪಳಗು + ಕೆ]

ಪಳಕೆಕೆ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಮಿತ್ರ, - ಗೆಳೆಯ; ಬಹಳ ಕಾಲದ
ಸ್ನೇಹಿತ : ನನ್ನ ಸಂಚಿಕೆಯ ಪಳಕೆಕೆಯವನು (ಮೂರುನಾ. ೧೧೧-೪೩೯).
[ಪಳ (< ಪಳುದು) + ಕೆಕೆ]

ಪಳಕೆನೆ (ಅ). ತಟಕೆನೆ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ : ಕಣ್ಣೊಳಗಿಂದ
ಪಳಕೆನೆ ನೀರು ಚಿಮ್ಮಿದವು (ರಂಗರೋ. ೧೭೪); ಪಳಕೆನೆ ಬೆಂಕಿಯು
ಬೆಂದು ಮುಂದೆ ಹಾದುಹೋದಂತೆ ಅರವಾಯ್ತು (ದೇವತಾಂ. ೫೬).
[ಪಳಕೆಂ+-ಅನೆ]

ಪಳಗ 'ಪುಗ್ಗಿ' ನೋ.

ಪಳಗಂಡ 'ಪಲಗಂಡ' ನೋ.

ಪಳಗಬ್ಬಿಗೆ 'ಪಲಗಬ್ಬಿಗೆ' ನೋ.

ಪಳಗಲು 'ಪರಳ್ಳಲು' ನೋ.

ಪಳಗಾಟಿ (ನಾ). ಪಳಗುವಿಕೆ; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : ಮದರಾಸಿನ
ಪಳಗಾಟದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋದಂತಹ ಅವರ ರೀತಿನೀತಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು . . .
"ಎಷ್ಟು ಬೇಗನೇ ಪಟ್ಟಣದ ನಾಗರಿಕತೆಯಲ್ಲಿ ಪಳಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರಿ ?" ಎಂದ ನಾನು
(ಪತಿ. ೧೬). [ಪಳಗು + ಅಟಿ]

ಪಳಗಿಸು, ಹಳಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಪ್ರಾಣಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು)
ಅಂಕೆಗೆ ತರು; ಹತೋಟಿಗೆ ತರು; ಸಾಧುಮಾಡು; ರಾಯ
ನೃಪತಿಯ ಮೇರೆ ಗಣಕ್ಕೆ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಮಾದ ಹೆಣ್ಣಾನೆಹಿಂಡುಗಳಂ
ಹಿಡಿದು ಪಳಗಿಸಿ (ಸಾಗಂಧ. ೨೫೩-೧೬); ಹಿಡಲ ಪಳಗಿಸುವವು, ರವಿಯ
ಸೆರೆಹಿಡುವವು (ಮಲೆಜ. ೪೪-೧); ಮನುಷ್ಯನು ಕುದುರೆಯನ್ನು ಪಳಗಿ
ಸಿದು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ (ಸೂರೋ. ೨೩೪). ೨. ರೂಢಿ ಮಾಡು;
ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸು; ಒಗ್ಗಿಸು : ನಾವು ಅದನ್ನು ಬಹಳ

ಜನರು ಇರುವ ಕಡೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಪಳಗಿಸಬೇಕು (ಪಾಲಮ.
೨೦೧); ಕೈಯನ್ನು ಪಳಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬರೆದನೆನ್ನ
ಬಹುದು (ಕಾವ್ಯಸ. ೫೬); ಅವರೇ ನಮ್ಮ ಹಳೆಯ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಈ
ಹೊಸಹೊಸ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಪಳಗಿಸಿಕೊಡತಕ್ಕವರು (ಪಾಪಿಶ. ೬೬).
೩. ಬಳಸಿ ಹದಕ್ಕೆ ತರು, - ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗುವಂತೆ
ಮಾಡು : ಪಾದರಿಯ ಹೂವಿನಿಂದ ನೆಡೆ ಪಳಗಿಸಿದ ಮಡಕೆಯೊಳಗೆಡೆದು
ಮತ್ತಾ ಹೂವುಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯಿಟ್ಟು (ಸೂಪಶಾ. ೨-೧೬). ೪. ತರಬೇತು
ಮಾಡು; ತಯಾರುಗೊಳಿಸು : ಸಾಮಾಜಿಕಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು
ಪಳಗಿಸುವಾಗ, 'ಅವರ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಗುಣಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಸರ್ವವಿಹಿತವೆನಿಸು
ವಂತೆ ಬೆಳಸಬೇಕೆಂಬುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ' (ಕೃಷ್ಣ. ೬೮). ಹಳಗಿಸು :
೧. ಹಳಗಿಸಿದ ದುಲಿಯ ಹಸಿವೆಗೆ ಹೋತನುವಂತೆ, 'ಇವರ ನೆತ್ತರ ಕೃಷಿಗೆ
ನಿರ್ದೋಷಿ ಈತನನ್ನೇಯುವುದೆ ನಿಶ್ಚಯಂ' (ಗೋಲೊಡ್ಡ. ೪-೨೧೧).

[ಪಳಗು+-ಇಸು]

ಪಳಗು, ಪಳುಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತೋಟಿಗೆ ಬರು; ಅಂಕೆಗೆ ಬರು:
ಹಕ್ಕಿಗಳು ಎಷ್ಟು ಪಳಗಿದ್ದು ವೆಂದರೆ . . . ಅವು ಅವನ ಸುತ್ತ
ಕೋಳಮಂಗಳಂತೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವು (ಪ್ರವಾ. II, ೫೨); ಅವು
ಕಚ್ಚುತ್ತವೇನು? ಇಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ. ಅವು ಪಳಗಿವೆ (ಪಾಲಮ. ೪೨).
೨. ರೂಢಿಯಾಗು; ಅಭ್ಯಾಸವಾಗು; ಬಳಕೆಯಾಗು :
ಎಷ್ಟೋ ಪದಪ್ರಯೋಗಗಳು ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಪಳಗಿ
ಸಾಧುವೆನಿಸಬಲ್ಲವು (ಸಂಶೋಧ. ೪೬); ವಾಸ್ತವಿಕವೂ ಪರಿಣಾಮ
ಕಾರಿಯೂ ವಿವೇಚಯುತವೂ ಆದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪಳಗುವಂತೆ
ಸಹಾಯ ದೊರೆಯಬೇಕು (ಕೃಷ್ಣ. ೩೭೨); ನೋಡಿ ಪಳಗಿದ
ನಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಈ ನೋಟಗಳೆಲ್ಲವೂ . . . ಕಂಗೊಳಿಸುವುವಲ್ಲವೆ!
(ಚ್ಯೋಪರ್. ೬೭). ೩. ತರಬೇತಾಗು; ನುರಿ; ಪರಿಣತಿಯೊಂದು:
ಚಿತ್ರಣಕ್ರಿಯೆ ಇಷ್ಟು ಪಳಗಿದ ಕೈಯಾಗಿದೆ ಈ ಜಾನಪದ ಕವಿಯದು!
(ಕನ್ನ. ೧೪೮); ಅವಳ ತಂದೆ ಮಹಾರಾಜರಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದ ಮನುಷ್ಯರು
(ದೂರಸ. ೧೦೯); ಕೈ ಮತ್ತಷ್ಟು ಪಳಗಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಹಾಗಿತ್ತು
(ದೂರಪಟ್ಟ. ೯೯). ೪. ದದಕ್ಕೆ ಬರು; ಪಾಡಾಗು : ಈ ಲೇಹ್ಯವಂ
ಮತ್ತೊಂದು ಪಳಗಿದ ಮಡಕೆಯಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು (ಸಕವ್ಯ. ೩೯೩).
ಪಳುಗು : ೪. ಪಳಗಿದ ಮಡಕೆಯೊಳ್ ಸುರಿದು ಬಾಯಿಗೆ ಮುಚ್ಚಳ
ಮುಚ್ಚಿ (ಪಾಶ್ವ. ೧೪); ಒಂದು ಸೇರು ಒಳ್ಳೆ ಜೈಯನ್ನು ಪಳಗಿದ
ಮಣ್ಣು ಮಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಹುಯಿದು (ಸಕವ್ಯ. ೬೦).

ಪಳಗಿದ ಕೈ - ನುರಿತ ಕೈ : ಕಳವಿನ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಯುವನದಾ
ಪಳಗಿದ ಕೈ (ಇದ್ವ. ೪೨೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪುಳು; ಮಲ. ಪುಳು]

ಪಳಗಂಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪದ್ಮರಾಗ, - ಕೆಂಪುಮಣಿ :
ಎಳೆನೀಲ ಪಚ್ಚಿ ಪಳಗಂಪು ಮುತ್ತುಗಳ ನಿರ್ಮಲಕಾಂಕ್ಷಿಯಿಂದೆಸೆವ
ಪುಷ್ಪಕಂಠದ ತಿಳಿಗೊಳನುಂ ಬನಂ ಪದ್ಮಮುಂ ಜೊನ್ನ ಮೆಂದು
ಮಿನ್ ಮೃಗಮುಳಿ ಚೋರಂಗಳು ಪೋವ ಚಂಚಲನ ಕವಿವೊಲಿವ
ನೋಟಗಳ ಕೋಮಳಯರ್ (ಚಿ. ೨೫. ೫-೧೫). [ಪಳ + ಕೆಂಪು]

ಪಳಚನೆ 'ಪಳಚ್ಚನೆ' ನೋ.

ಪಳಚು 'ಪಳಂಚು' ನೋ.

ಪಳಚ್ಚನೆ, ಪಳಚನೆ, ಹಳಚನೆ (ಅ). ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ; ನಿಚ್ಚಳ
ವಾಗಿ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ : "ಪಳಚ್ಚನೆಮಂ ಪಳಚ್ಚನೆಮಂ ನಿರ್ಮಲಂ"
(ಕಶಸಾ. ೫೬-೨೧೪); ನೆರೆದಹದಿಂದ್ರರ ತನುಪರಿಕರದ ನೆಲಲ್ಗಳ
ಪಳಚ್ಚನೆಸಿದಿರೆ (ಅಂಪು. ೬-೩೭); ತೀರ್ದರ್ ಕೋವ ಜಲದೊಳ

ಪಳಚ್ಚನೆಸಿದಿದ್ ತನ್ನ ನೆಲಲಂ . ತನ್ನೋಪಳಿಗೆತ್ತು ಮುಂಬಾಗಿ
ಕಾಣದೆ ಪಳವಳಗಾದಿರ್ದುಳಿರುಳಿ ವಿರಹವಿಹಂಗಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೬೨) ;
ಪೊಂಬಲಪುಂ ಪಳಚ್ಚನಮ್ಮ ತಪ್ಪು ಪದಿಂ ತೋಳಿದಂತೆ ಸೊಂಪು ಪೊಂಪುಲಿಸಿ
(ಅನಂಪು. ೬-೯೧) ; ಬೆಳುವಸನದಿಂದಾ ಕೋನುಲೆ ಕಂಗಳಿಗೆ ಪಳಚ್ಚ
ನೊಪ್ಪಿ ಬಳು (ಚಂಪ್ರ. ೫೦. ೨೪-೧೦). ಪಳಚನೆ : "ಗಮ್ಮನೆ ತಾಂ
ಜಳಕನೆಂದು ಪಳಚನೆಯೆನ್ನಲ್" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೧) ; ಪಳಚನೆ ಪೊಳೆವೆಳ
ವೆಂದಿರ ದಿಳಿಯಲರ್ಗಣ್ಣು ವರೆ ಬೆಲ್ಪನೆಳಕುಬಾಗೊಂಡಂತರ್ದೂ ತೋಳ
ಗಿದುವು (ಲೀಲಾಸ. ೯-೬೬) ; ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳ ಓರಿಗೆ ಸರಿಗವರ್ಪವು ಪಳಚನೆ
ಕವಿಭಾಳನೆತ್ತನಿಡುವ ಪದಂಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧-೫೦) ; ಧರ್ಮಲಪಾದ
ಲಲಿತಾಂಗದಿಂದ ಪಳಚನೆಸೆದಳೊಪ್ಪವಿಟ್ಟ ಪರಂಜಿಯ . . . ಬೊಂಬೆಯಂತೆ
(ಚಂಪ್ರ. ೫೦. ೧೨-೪೧). ಹಳಚನೆ : ಹಸನಾಗಿ ಹಳಚನೆಸೆದ ಹಾಲ
ಧಾರೆಯೊಳಿಸಿದುದು ಜಿನನ ದಿವ್ಯಾಂಗ (ಚಂಪ್ರ. ೫೦. ೨೪-೧೫೬) ; ಸಾಧ್ಯ
ಮಾದ ಒಂದೇ ಮರ್ಯಾದನು ವಿಕ್ರಮರಾಯರು ಹಳಚನೆ ಕಂಡು . . .
ಓದಿಯನು ಸೈವಡೆದುಕೊಂಡರು (ಬಿಟ್ಟು. ೨೧೩-೯).

ಹಳಹಳಚನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಹಳಹಳಚನಾದುದಾಶಾವಲಯ
(ಸಮ್ಯಕ್. ೧-೧೯) ; ರಾಜವೀಧಿಗೆ ಬಂದು ಹಾಲಂತೆ ಹಳಹಳಚನೆ
ಹೊಳವ ಹುಣ್ಣಿ ಮೆಯ ತಿಂಗಳ ಬೆಳಗಿನೊಳ್ (ಸಮ್ಯಕ್. ೨-೧೦೨) ;
ಹಳಹಳಚನೆ ಪೆಣ್ಣು ರೂಪಿನ ಚೆಲ್ವ ಪುತ್ರಿಗಳೆಸೆದುವು ಧ್ವನಿಯೊಳು (ಭರಣ.
೧೨-೨೨). ಪಳಚ್ಚನಾಗು = ನಿರ್ಮಲವಾಗು ; ಪ್ರಕಾಶಮಾನ
ವಾಗು ; ಸರೋಜಕುಮುದೋಜ್ವಲಮಾಗಿ ಕೊಳಂ ಪಳಚ್ಚನಾಗಿರೆ ಶಶಿವತ್ಸಿ
ಬಂದುದತಿರ್ಮಲನೀರದವಪ್ಪ ತಾರದಂ (ಕಾದಂಬ. ೬೩೨) ; ಪಳಚ್ಚ
ನಾಯ್ತು ಗಗನಂ ಮೇಘವ್ರಜಂ ಪೋಗಿಯೊಂ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೪೨) ;
ತೆಂಬಲರೂಪಿತ್ತು ಪಳಚ್ಚನಾದುವು ಸರೋಜದ್ಯಂಬುಗಳ್ ನಂದನಾವಲಿ
ಸೊಂಪೇಜಿದುದು (ವ್ಯವಹ. ೩-೧೪). [\leq ಪಳಂಚು₁ + ಅನೈ]

ಪಳಚ್ಚಿ ಸು 'ಪಳಂಚಿ ಸು' ನೋ.

ಪಳಕ 'ಪಣತ' ನೋ.

△ ಪಳದಿ 'ಹಳದಿ' ನೋ.

ಪಳದು 'ಪಬದು' ನೋ.

ಪಳದೆ 'ಪಳದ್ಯ' ನೋ.

ಪಳದೇಗುಲ (ನಾ). ಹಳೆಯ ದೇವಸ್ಥಾನ : ಹೇರಡವಿಯಲ್ಲಿ ಪಳ
ದೇಗುಲದ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ವೈಂಭುಮವದೊಂದು ರಾಜೋಪಚಾರದಿಂದಾರಾಧ
ನೆಯ ಮಾಡಿ (ರಾಘವ. ೬-೨೨). [\leq ಪಳಂಚು₁ + ದೇಗುಲ]

ಪಳದ್ಯ 'ಪಳದ್ಯ' ನೋ.

ಪಳನುಡಿ 'ಪುನುಡಿ' ನೋ.

ಪಳಪಳ 'ಪುಪು' ನೋ.

ಪಳಪಳನೆ 'ಪುಪುನೆ' ನೋ.

ಪಳಪಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಭ್ರಮೆಗೊಳ್ಳು ; ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು :
ತಳಮವು ತಳಿವು ಬೆರಲಿವು ಕಳೆಗಳಿವು . . . ನಿಂದಜಾಯದೆ ಕೋಮಳ
ಪೂಗೊಯ್ಯಡಿಯೊಳ್ ಪಳಪಳಿಸದಳಿಮುಗ್ಧಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦-೧೨೬).
'ಹಳಪಳಿಸು' ಪರಾ. [ಪಳಪಳ₁ + ಇಸ್ಯ]

ಪಳಬ, ಹಳಬ (ನಾ). ೧. ವಯಸ್ಸಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಹಿರಿಯ :
ಮಾಂಧಾತಂ ಪಳಬಂ ಶಕ್ತನರೆಗದರ್ಗಿ ಪೊದೊದಂ (ಸೌನಂದ. ೧೧-೪೩) ;
ಬಧ್ರವಾಹನನ ಕಂಡು, ಪೋಲ್ವಿಗೆ ಬೆರಗುಗೊಂಡರಾ ಸೇನೆಯಲಿ
ಪಳಬರಾದವರೆಲ್ಲರುಂ (ಚಕ್ರಾಂಗ. ೪೧-೨೨೦೮). ಹಳಬ : ೨. ಬಹು
ಕಾಲದಿಂದ ಪರಿಚಿತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಹಳಬರಾಗಿಯಾಯಿರುವ
ವೇಗಶಾಲಿಗಳಾದ ದೈತ್ಯರಂ ಕರಸಿ (ಸಾಗಂಧ. ೬೬೬-೧೨) ; ಹಳಬನೊ

ಹೊಸಬನೊ ನೀನು (ಪಂಚಾಂಗ. ೬೪-೨೪). ೩. ಗೌಡ ಹಾಗೂ
ಶಾಸ್ತುಭೋಗರ ಕೈಕೆಳಗಿರುವ ಒಬ್ಬ ಗ್ರಾಮಸೇವಕ ;
ಕುಳವಾಡಿ : ಗೌಡ ಶಾಸ್ತುಭೋಗರ ಕೈಕೆಳಗೆ ತಳವಾರೆ, ಪಟ್ಟಣಸೆಟ್ಟ,
ಹಳಬರು ಮೂಂತಾದ ಕಿರುಕುಳ ಕಾನುದಾರಿರುತ್ತಾರೆ . . . ಹಳಬರು
ಊರಿನ ಕಾವಲುಗಾರರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ (ಕವಾಗಿ. ೩೬೬) ; ಹಳಬನು ಊರಿನ
ಕಾವಲುಗಾರನಿರುವನು (ವಿಜಯ. ೫೫) ; ಹಗಲು-ರಾತ್ರಿ ಚಾವಡಿ
ಯನ್ನು ಹಳಬ ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಬಿದ್ದಿರುತ್ತಾನೆ (ಗಾಳಿಗು. ೫).

[ಪಳ₁ (< ಪಬದು) + ಬ್ಬ]

ಪಳಬದ್ದ (ನಾ). (?) : ಪಗಿಂ ಪಾಬಗಂ ಪರಿಭವಕ್ಕರಿ ಪಬನಗಂ
ಪಾಗುಡಕ್ಕಂ ಪಳಬದ್ದಕ್ಕಂ ಮೈನಾಹಿಕಸಂಬಂಧಕ್ಕಂ ಮೈತ್ರಕ್ಕಂ . . .
ಮಹಾಸಮುದ್ರದೊಳ್ ಮಹಾನದಿಗಳ್ ಕೊಡುವಂತೆ (ಪಂಪ. ೯-೯೫೨) ;
"ಪಳಬದ್ದಕ್ಕಂ = ರಾಘ ಅಥವಾ ಪ್ರಯೋಜನ ಪಡೆದು
ದಕ್ಕೂ" (ಪಂಪ. ೩೩೬). [?]

ಪಳಮಂಜರಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು :
ಲಲಿತ ಸಾಳಂಗೆ ಸಾವೇರಿ ಗುಜ್ಜರಿ ಗೌಳ ಪಳಮಂಜರಿಗಳೆಂಬ ವಿವಿಧರಾಗಂ
ಗಳಂ ಬಳಸಿ ಪಾಡಿಸಿದನು (ಜೈವಿಭಾ. ೨೧-೫೭).

[< ಸಂ. ಪಳಮಂಜರಿ]

ಪಳಮಾತು 'ಪಳವಾತು' ನೋ.

ಪಳಮೆ 'ಪುಮೆ' ನೋ.

ಪಳಮೊರೆ, ಹಳಮೊರೆ (ನಾ). ಹಿಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆ ; ವಂಶಾನುಕ್ರಮ :
ಅಯ್ಯನೆಯನ್, ಆ ಮರ್ದನ್, ಪರ್ದದ ಕಳಂಕಂ, ಪಳಮೊರೆಯ
ನಾಣ್ಯ ಸಿದೊಡೆ (ಪಾಳಸ. ೨೯-೬೬೫). ಹಳಮೊರೆ : (Ancestry.
ಇಂಕಣ). 'ತಲೆಮೊಟಿ' ಪರಾ.

[ಪಳ₁ (< ಪಬದು) + ಮೊರೆ (< ಮೊಟಿ)]

ಪಳಯತಾಣ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪಳಯಟ್ಟಾಣ
ಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನ ಭಾಡಲಿಗ್ರಾಮನುಧಿಸತಿ (ಸಾ. XIX, ೬೪-೨೩ ; 687).

[? + ತಾಣ (< ತಾಣ)]

ಪಳಯಿ (ಗು). ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದ : ಮೂಜನೆಯ ವರಸಕೆ ಪ
ಯೆಂದೊದಿಗುಂ ನೂಜಕೆ ಪಳಯಿಗುದಿಗೆ ಮರಿಯಾದೆಯಲಿ ಪುತ್ತು
ಸಿದ್ಧಾಯವನು ಕಲ ಮೇಲೆ ಮಡಗನವರು (ಎಕ. XIV, ೩೫೨.
೬೨-೨೪ ; 1308).

[IP ಇದು 'ಪುಳಿಯ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗಿದೆ]

ಪಳಯಿಗೆ 'ಪುಳಯಿಗೆ' ನೋ.

ಪಳಯಿಸು, ಪಳವಿಸು, ಹಳವಿಸು, ಹಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಲಾಪಿಸು ;
ಗೋಳಾಡು : ತಮ್ಮ ಗಂಡರಂ ಕೊಳುಗುಳದೊಳಜಸಿ ಕಾಣದೆ
ಬಾಯಬಾದು ಪಳಯಿಸುತ್ತಂ (ಪಂಪ. ೧೪-೪೨) ; ನೆನೆದಲ್ಲೆಯೆ
ಕಂಡಬಲುಣ್ಣಿ ಕೋಕರಸದಿಂ ಪಳಯಿಸಿದಳೊಂಕೆ ತನ್ನ ಚೊಚ್ಚಲ
ಮಗನಂ (ಗದಾಯು. ೧೦-೧೪) ; ನೀವೇಂ ನಿಮಿತ್ತ ಪಂಬಲಿಸಿ ಪಳಯಿಸು
ತಿರ್ಮಿರಿ (ಸೌಂದಪ. ೧೬-೬೧) ; ಅತನ ರಾಣಿ ಶಿವ ಬಸಿಪಾಸೊಂದುದಿಂ
ನೊಂದು ಪಳಯಿಸಿ . . . ಮಹಾಮಹಿಮೆಗೆ ಹಮ್ಮದಂಬೊಳವಳ್
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೬-೧) ; ಬಡನಾಯಿಯು . . . ಆಕಾಶಕೆ ಮೊಗ ಮಾಡಿ
ಪಳಯಿಸತೊಡಗಿತು (ಕೋಗಿಲೆ. ೫೦-೨೨). ಪಳವಿಸು : ಅಂತು
ಪುಯ್ಯಲಿಟ್ಟೊಳಜ ಪಳವಿಸಿ ಬಾಯಬಾದಪ್ಪ ಸುತಾರೆಯಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ.
೬-೩೩೨) ; ಆ ಬಳಂ ಬಾಯ್ಬಟ್ಟು ಪಳವಿಸಿ ಪ್ರಕಾಸಂಗಿಯೊ ಸುಯ್ಯ
ವಿಳಕನಾಗಿ ಮುಗಿಟ್ಟು (ಸೇವಿಪ. ೧೪-೧೦೦೨) ; ಕೇಳವನದ ತರುಲತಾ
ವಿಹಂಗಮಂಗಳ್ಗೆ ಪೇಟ್ಟು ಪಳವಿಸಿಯೊಂ (ಪರ್ವತ. ೯-೬೧೨) ;

ಸಂಗನಂ ಪಳಿಸಿ ಪಳವಿಸಿ ಪಲಂಬಿ ಗೋಳಿಟ್ಟು (ಬಸವ, ೪-೩೪).
 ಪಳವಿಸು: ಪರಿಯುತ್ತು ಪಳವಿಸುತ ಬಾಯ್ ಬತ್ತಲೊಬಲುತ್ತು
 (ಸಿದ್ಧರ, ೨-೪೩); ಬದುಕೇಕೆಂದು ಹಳವಿಸಿ ಮಜುಗೂಡಿಲ್ (ಕಾಶಿ, ೨೯-೨೩);
 ಅಳಲಿದರು ಬಳಕೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರು ಹಳವಿಸುತ ಪಲವಂಗದಲಿ
 (ಕೋರ, ೨-೩-೨೬); ಮೂರ್ಛ ತಿಳಿದು . . . ಹಳವಿಸಿದನು ರಾಯನು
 (ಕುರಾಪಾಂ, ೪೦-೯೫). ಹಳಿಸು: ಸುಳವ ಸಮೀರ ಪೊಂಪುಳವ ಚಳೋರ
 ನುಮ್ಮಳವ ರಾಜೀವನುಬ್ಬೆಳ್ಳು ಬಳನಧಿ ಸಂತಸದಳವ ನೀಲಾಬ್ಬದಿಂ
 ಹಳಿಸುವ ಚಕ್ರವಾಳಗಳು (ಭೃಗವೇ, ೨-೬೧). [**ಪ್ರಲಾಪಿಸು**]
ಪಳರಸ (?) (ನಾ). (?): ಕಂಬಳದೊಳ್ಳರಸಮಂ ಮೊಹಂ
 ಕೊಳಲಂಬಂಭುಮಿಸಿದ್ ನಾಯ್ಕಳೆಕವಿಪಮಬುಗಂ (ಪದ್ಯಪ, ೧೩-೩೪).
 [?] + ರಸ]

ಪಳವಡ (?) (?). (?): ಒಳಗಿಡ್ ಬಡವೆ ವರ್ಣಲಿಂಗಮಾಯ್ತು
 . . . ಚಿಲ್ಲಸಳವವಿ ಮುಂಡನಕೆ ಹೆಡೆ ಮೂಡೆ ಸಂತಕಂ ಪಳವಡದ
 ರೋಮುಕಾಟಿ ಪೂವನ ರನ್ನಂ ವಿಗದ ಕಂಠಯಗೊಪ್ಪಿರಲು . . . ಶುದ್ಧ
 ಶಂಭುರೂಪಾಶಿರರು (ಲಿಂಗಪ, ೨೨-೩). [?]

ಪಳವಳಿಗೆ, ಪೊಳವಳಿಗೆ, ಹೊಳವಳಿಗೆ (ನಾ). (?): ಜ್ಯೋತ
 ಪವಿತ್ರಂಗಳ ಸೋಮದೇವರುಗಳಿಗೆ ದಿನ ಹದಿನಾಲ್ಕಕ್ಕಂ ಎನ್ನೆ ಹತ್ತು
 ಕೊಳಗದ ಇಬ್ಬಳ ಪಳವಳಿಯ ಪಶ್ಚಾನ್ನಕ್ಕೆ ಕೊಳಗ ಹತ್ತು . . .
 ಹೋಮ ಪಳವಳಿಗೆಗೆ ಸಲಗೆ ಒಂದು ಕೊಳಗ ಹತ್ತು (ಎಳ, ೩೩, ತಿರುಮ, ೧೦೧-೫೯: 1276); ಕಂಡಂವರೆನ್ನೆ ಸೆಯಲೊಪ್ಪುವ . . . ಹೂವಂಟೆಗಳ
 ಪಳವಳಿಗೆಗಳ ನನಯುಂಡೆಗಳ ಸಿಂಗರದೊಪ್ಪಿಹ ಶಸ್ತ್ರಮಂಟಪವ
 (ಅಕ್ಕಾಶ, ೩-೬೧). **ಪೊಳವಳಿಗೆ:** ಜ್ಯೋತಾಲಯಮಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ
 ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಂ ಮಾಡಿಸಿ ಜಯಭಂಟಿ ಜಾಮರ ಪೊಳವಳಿಗೆ ಗೀತ ವಾದ್ಯ ನೃತ್ಯ
 ಶ್ರೀಬಲಿ ಮುಂತಾದ ವೈಭವಂಗಳಂ ಯಥಾಶಕ್ತಿಯಂ ಮಾಡಿಸಿ (ನೋಂಪಳ, ೨೨-೬).
ಹೊಳವಳಿಗೆ: ಹೊನ್ನಾನೆಗಲ್ಲಿಂದ ಹೊಳವಳಿಗೆಯ ಸಾಲು
 ಗನ್ನದಿಯಿಂದ . . . ಸಂಪನ್ನಗೃಹಗಳು ಮೆಹಿದುವು (ಭೃಗವೇ, ೧೫-೨೪).
‘ಧಳವಳಿಗೆ’. **‘ಪಳವಳಿಗೆ’** ಪರಾ. [?]

ಪಳವಾತು ‘ಪಲವಾತು’ ನೋ.

ಪಳವಾನ್ (ನಾ). ಹಿಂದಿನಿಂದ ಇರುವ ಆಕಾಶ; ಸನಾತನವಾದ
 ಗಗನ: ಪಳವಾಣಿ ಪೊಸಲರೇ ತಳಮಳಿಯ ಚಿಲ್ಲು ಬೆಳೆಯ
 (ಮೋಗವ, ೪೫-೧೩). [ಪಳ (**ಪಲವು**) + ಪಾನ್]

ಪಳವಿಗೆ ‘ಪಲವಿಗೆ’ ನೋ.

ಪಳವಿಸು ‘ಪಳವಿಸು’ ನೋ.

ಪಳವು ‘ಪಲುವ’ ನೋ.

ಪಳವೆ ‘ಪಲವೆ’ ನೋ.

ಪಳಸು ‘ಪಲಸು’ ನೋ.

ಪಳಸುಗೊಳು (ನಾ). ಹಳಸಿದ ಅನ್ನ: ಪಾಲುಂಬುವರ್ ಪಳಸು
 ಗೊಳಗಿಟ್ಟುಸುಡರೆ (ಪದ್ಯಪ, ೧೨-೨೨).
 [ಪಳಸು (**ಪಲಸು**) + ಕೊಳ (**ಕೊಳು**)]

ಪಳಹ, **‘ಪಳದ್ಯ’** ನೋ.

ಪಳಹ, **‘ಪಲಹ’** ನೋ.

ಪಳಹಗಾಣಾಕೆ (ನಾ). ಮದ್ದಳೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ,—
 ಕೌಶಲ: ಅಪಳಹಗಾಣಾಕೆಯಾಂತಂ ಮಿಳರ್ನ ಮಿಂಚನವೊಲುಂ
 ಪೊಳವ ಚಂಗುರಿದೊಯಂ ನೀನೆ ಕಲಿಸಿದವನೆಂತಪ್ಪ ಗಾರುಡಿಗನೋ
 (ಪ್ರಭುಪ, ೫-೧೪೩). [ಪಳಹ (**ಪಲಹ**) + ಗಾಣ (**ಗಾಣ**) + ಕೆ]

ಪಳಹರೆ (ನಾ). ೧. ಬಾವುಟ; ಧ್ವಜ: ತೇನ ತುರಗನನು

ಮಂದಿಸಿದನಾ ಪಳಹರದ ಹನುಮಂಗೆಬಗಿದನಾ (ಕುಪ್ಯಾದ್ಯ, ೯-೩೩);
 ಪಳಹರಗಳಿತ್ತಿದವು ಮುತ್ತಿನ ಮಲಕು ಜಲ್ಲರಿ ಬಿಮ್ಮಿದವು (ಅಂಬಾ, ೨೫-೮೬). ೨. ಧ್ವಜಸ್ತಂಭ: ಪಳಹನುನಂಗಂ ಕುಸುಮಸಾಯಕ
 ನೊಪ್ಪಿರೆ ಕೊಳು ಮಾಡಿದಂ ಹಲವಿಗೈದಂ ತನೂದರೆಯುಪಾಂಗಮೋಚಿ
 ಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದಂ ಪಳಹರವಂ (ಸಳಪಂ, ೩೬೧). ೩. ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ:
 ಸಳಕಾಯುಧಸಂಭೃತಂಗಳಪ್ಪ ಹಿಂಚಿಗಳ ಕಾಂಚನದ ಪಳಪಳಹರಂಗಳ
 ಕವಳಾಕನಕದಂದದ ಕೆಂಗಣ್ಣೆಗಳೊಳು ಕೋಪ್ ಕೋರದೋ?
 ಮರಂಗಳ (ಮಹಾಣೀ, ೧೨-೪೩ ಪ). [**ಪಳ** + ?]

ಪಳಹರವೇಂಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೇಟೆ: ಗೋರವೇಂಟಿ
 ಪಳಹರವೇಂಟಿ ಪಟವೇಂಟಿ ವಿದ್ಯಾಧರರ ವೇಂಟಿ ಚಿತ್ರವೇಂಟಿ . . .
 ಮೊಳಿವುತಿನ್ನಂಟು ಕೆಳದುಚಿವೇಂಟಿಯುನಾದಿದಂ (ಹಳಾ, ೫-೪೯).
 [IP ಇದು ‘ಪಳಹದ ಬೇಂಟಿ’ ಎಂದಿರಬಹುದೇ?]

ಪಳಾಯಿಗೆ, ಪಲಾಯಿಗ (ನಾ). ಹಲಗೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುವವನು;
 ಹರೆಕಾರ: ಭವ್ಯಜನಕ್ಕೆ ಬೆಸಸುವೆಂತಿಗಳ ಪಳಾಯಿಗ ನಮಗಿರ್
 ಮಾತಂ ಕರಸ್ತ ಶಾನಮಾತ್ರದೊಳೆ ಮುರಸಂ ನಿರಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ನುಡಿದಂತೆ
 (ಪ್ರಾಪಾ, ೩-೨೩). **ಪಲಾಯಿಗ:** ವಸುದೇವನೊರ್ವನಾ ಪಲಾಯಿಗನ
 ಕಯ್ಯ ಪೂಜಮಂ ಕೊಂಡು ಪ್ರವರಣಪ್ರಾಸಂಗ್ಯಂ ಪ್ರವೋದಮನೊಪವಿಸಿ
 . . . ದಾಡಿಸುತ್ತಮಿರ್ಪಲ್ಲಿ (ಮಹಾಣೀ, ೫-೩೪ ಪ). ‘ಪಟಗ್ಗ’ ಪರಾ.
 [ಪಳಾಯಿ (**ಪಲಹ**) + ಇಗ]

ಪಳಾರ ‘ಫಲಾರ’ ನೋ.

ಪಳಾವಳಿ (ನಾ). ಹಣ್ಣುಗಳ ಗುಂಪು; ಫಲಗಳ ಸಮೂಹ:
 ಇಲಾಪಿದ ಪಳಾವಳಿಗಳುಂ ಕೊಳ್ಳು ಬಿಲ್ಲುಗಳುಂ (ಲೀಲಾವ, ೬-೬೪ ಪ);
 ಲೀಲಿನ ಪಳಾವಳಿಯ . . . ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು (ಸಮೋ, ೧೦-೨೦).

[ಪಳ (**ಪಲ**) + ಆವಳಿ (=ಆವಲಿ)]

ಪಳಾಸ ‘ಪಾಳಾಸ’ ನೋ.

ಪಳಾಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. “ಬಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಬಳಿದಿರುವ, ಕರೀರ
 ಶಾಖದಲ್ಲಿ ಚರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಮುಲಾಮು, ಟಿಷ್ಠ
 ಲೇಪ: ಪಳಾಸ್ತಿ; ಪಟ್ಟು” (Plaster. ಇಂಕನ). ೨. ಗಾಯದ
 ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟುವ, ಟಿಷ್ಠಿಯ ಲೇಪ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆಯ ಪಟ್ಟು:
 “ಗಾಯದ ಮೇಲೆ ಹಚ್ಚುವ ಮುಲಾಮು ಪಟ್ಟು, ಮೊದು; ಪಳಾಸ್ತಿ”
 (Patch. ಇಂಕನ). [←ಇಂ. Plaster]

ಪಳಾಳ ‘ಪಲಾಲ’ ನೋ.

ಪಳಿ, **‘ಪಲಾ’** ನೋ.

ಪಳಿ, **‘ಪಲಾ’** ನೋ.

ಪಳಿ, **‘ಪಲಾ’** ನೋ.

ಪಳಿ, **‘ಪಲಾ’** ನೋ.

ಪಳಿ, **‘ಪಲಾ’** ನೋ.

ಪಳಿ, **‘ಪಲಾ’** ನೋ.

ಪಳಿ (ನಾ). ಪದ್ಧತಿ; ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಪಳಮಂಜಳಿಯಂ

ದೊಡ್ಡಂಗೆ ದೂಳಿಸಿದರು (ಕಾಲರ, ೧೪೬-೩೨೧). [?]

ಪಳಿಕ ‘ಪಟಿಕ’ ನೋ.

ಪಳಿಕು ‘ಪಟಿಕ’ ನೋ.

ಪಳಿಕುಗಮ್ಮರಿ (ನಾ). ಸ್ಥಿತಿಪದ ಕೊಳ್ಳ: ಪಳಿಕುಗಮ್ಮರಿ ಪಟ್ಟಿ
 ಯಜ್ಞಾಲದ ಗಡಿ ಕಾಲಿಕದೊಡೆ ಮಾನಕದ ಪಳಿಕದಿಡಾರ ರನ್ನದ
 ಕೋಡುಂಗಲ್ಪೊಳಗಿಹವಾ ತಿಖರಿಯೆಳು (ಶ್ರೀಪಾಂ, ೪-೩೯).

[ಪಳಿಕು (**ಪಟಿಕ**) + ಕಮ್ಮರಿ]

ಪಳಿಕುಗಾಳಾಂಜಿ (ನಾ). ಸ್ಥಿತಿಪದ ಸೀಕದಾಪಿ:

ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನ ಗಂಡೂಪೋಷಕಮನಾನಲ್ಯ ಪಳಕುಗಾಳಾಂಜಿದಳೆದ
ಮುಲಾಬಾಗದವರ (ಚರಮಂ. ೧೦೨-೧೩).

[ಪಳಕು(<ಪಟಿಕ)+ಕಾಳಾಂಜಿ]

ಪಳಿಕುದಟ್ಟಿ (ನಾ). ಸ್ವಟಿಕದ ಹರಿವಾಣ : ಪದವನಕ್ಕಂದು
ಪಳಕುದಟ್ಟಿಯೊಟ್ಟಿ ಕತ್ತರಿಯೊಟ್ಟಿ (ಚರಮಂ. ೮೬-೨೦)

[ಪಳಕು(<ಪಟಿಕ)+ಪಟ್ಟಿ]

ಪಳಿಕುಮಣಿ, ಪಳಕುವಣಿ (ನಾ). ಸ್ವಟಿಕದ ಮಣಿ : ಕತ್ಯಾರ್ಥ
ಮನಪಾಯದ ಮುನ್ನಮಪಾರ್ಥಂ ರಂಜಿಸದ ಪಳಕುಮಣಿಯೊಳೊರಿದೇ
(ಚರಮ. ೧-೧೪); ಈರ್ಪ ಕಿಲುಬುಗಳು ತೊಳೆದು ಹೋಗಿ ಅಪರ
ಬಗೆಗಳು ಪಳಕುಮಣಿಗಳು ತಾದುವು (ಧೂಮಪು. ೩೫). ಪಳಕುಮಣಿ :
ಪಳಕುವಣಿನೆದ ಕಂಕದ ವಿಳಸದ್ದು ದ್ರಾಕ್ಷಮಾಲೆ ಪಳೆಯುಡೆ ಸುರಿಪಲ್
. . . ಮಿಸುಗೆ (ಸ್ಮರಣ. ೩೩-೧೬); ತೆತ್ತಿಸಿದ ಪಳಕುಮಣಿಯೊಳೆಯನೆ
ನೀರ್ಗುಳ್ಳೆಸಾಲೆಸೆದುದು (ಚಕ್ರಸ್ಮ. ೪೧). [ಪಳಕು(<ಪಟಿಕ)+ಮಣಿ]
ಪಳಿಕುವಣಿ (ನಾ). ಸ್ವಟಿಕದ ಹಣಿ : ಪೂಜಾಪಾಪು ವಿಧುಡಿಂಬ
ಮಧ್ಯದಂಕಂ ಪಳಕುವಣಿಯೆಡೆ ಕಾಳೆಯಂಕೆ (ಚಿಬು. ೯-೨೫).

[ಪಳಕು(<ಪಟಿಕ)+ಪಣಿ]

ಪಳಿಕುವಾಸಣಿ, ಪಳಕುವಾಸಣಿ (ನಾ). ಸ್ವಟಿಕದ ಹಾಸುಗಲ್ಲು :
ತರ್ಕ ತರುಣತಮೂಲತರುವನದ ತಳದ ತಟ್ಟೆಳು ಪಳ[ಪಾಪಂ.೪]ಕು
ವಾ[ಪಾಪಂ.ಪಾ]ಸಣಿಯ (ರಾಜಕ. ೧-೧೩೦). ಪಳಿಕುವಾಸಣಿ :
ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಪಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಪಳಕು(<ಪಟಿಕ)+ಪಾಸಣಿ]

ಪಳಿಕುವೆಸ (ನಾ). ಸ್ವಟಿಕದಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದುದು ; ಸ್ವಟಿಕದ
ರಚನೆ-ಶಿಲ್ಪ : ತಳರ ಕಾಪಣಂಗಳಲ್ಲಿ ಪಳಿಕುವೆಸದ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಪರಿವ
ತೊಡೆಯ ತದಿಗಳಲ್ಲಿ . . . ಕೂಡಿ (ಕವಿ. ೩೪೪).

[ಪಳಕು(<ಪಟಿಕ)+ವೆಸ]

ಪಳಿಕೆಯ 'ಪುಲಿಕೆಯ' ನೋ.

ಪಳಿಗಪ್ಪುರಿ, ಪಳಿಗಪ್ಪುರ (ನಾ). ಹರಳುಹರಳಾದ ಕರ್ಪೂರ ;
ಪಚ್ಚುಕರ್ಪೂರ : ಪಳಿಗಪ್ಪುರವನಿರಾ ಪೂಜವಾಯು ಸುಳಿ ಕವ್ವಿದು
ವಾದೆಲರ್ (ಇಯಾ. ೪-೪೦). ಪಳಿಗಪ್ಪುರ : ಎಳೆಯಲ್ಲೊಂಗಳಿ
ಕಂಜಿವು ಮಾಡಲದ ತಳರು ಮೂವಿನಕಾಯಿ ಕೇದಗೆಯ ಹೂವಿಕ್ಕಿ
ಪಳಿಗಪ್ಪುರದ ತಳೆದು (ಸೂಪ. ೫-೩೪). [<ಪಳಿಕು+ಕಪ್ಪುರಿ]

ಪಳಿಗಪ್ಪುರ 'ಪಳಿಗಪ್ಪುರ' ನೋ.

ಪಳಿಗುಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಬಟ್ಟೆಯ ಧ್ವಜ :
ಪಲ ಪಸೂರ್ಪೋಷ ಪಳಿಗುಡಿ ಸಂಪದವು ಪೂಜಮುಕ್ತಿನ ಬಣ್ಣವುರಂ
ಮನೆಮನೆದಪ್ಪದ ತೋಧಿಸಿತು (ಇಯಾ. ೨-೫೯); ಪಳಿಗುಡಿಗೆ ಬಳಗ
ಗಂಡೆ ಚೆಲ್ಲನು ತಳದ ಸಿಂಧುಗಳ ಸಾಲಿಂದ ಮಿಳಿಮ ಪತಾಳಿಗಳಿಂದಾ
ನಗೂ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು ಕಡುರೆಯ್ಯವಾಗಿ (ಪಂಪ. ೧೨-೮).

[ಪಳಿ(<ಪಟಿಕ)+ಗುಡಿ]

ಪಳಿಗುಡು 'ಪಳಿಗುಡು' ನೋ.

ಪಳಿಗೆ, ಹಳಿಗೆ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವಗಳ ಒಂದು
ಅಳತೆ-ಪ್ರಮಾಣ : x x x ಕೈಂ ಸೊಳಸ ೧ ಟಿ ಲೆಕ್ಕದ ದಿಟ್ಟಿ ಪಳಿಗೆ
೧ (ಸೌಖ. XX, ೧೩೪-೫೩ ; 1192); ನಂದಾದೀವಿಗಿಗೆ ಪಳಿಗೆ
ಯೆಣ್ಣೆಯ ತಾವನುನುದಿಂದಿತ್ತರಾಣಂದ್ರಾಕ್ರೂಂ (ಕೊಲ್ಲಾ. ೨೦-೩೦ ; 1285); ಸಂತೆ ಪೆಲಿಗಳ ಪಳಿಗೆ ಪಸಿಗಿಗಳನು (ದೇವಾಂ. ೫-೧೯೪); ಸಂತೆಯ ಪಸಿಗೆ ಪಳಿಗೆಯನೊ . . . ಧಾರೆಯೆನಿಸಿದು
ಕೊಟಿಗೊ (ಸೌಖ. IX-11, ೫೫೩-೧೨ ; 1392). ಹಳಿಗೆ : ಶಿಲ್ಪ

ಗೊತ್ತಳಗಳು ದೇವರ ನಂದಾದೀವಿಗಿಗೆ ಗಾಣಂಗಳೊಂದೊಂದು ಪಳಿಗೆ
ಯೆಣ್ಣೆಯ ಕೊಟ್ಟರು (ಎಂ. V, ೧೯-೩೩ ; 1161); ಇನ್ನೊಬ್ಬ
ಶಿಲ್ಪಗರ ಕೊತ್ತಳಗಳು ಗಾಣಕ್ಕೆ ಹಳಿಗೆವೊಂದು ದಿಟ್ಟರು (ಸೌಖ. XV,
೧೨೯-೫೩ ; 1176).

ಪಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಸ್ತ್ರ : 'ಪಳಿಗೆ-ಪಟಿಕಾ-ವಸ್ತ್ರ
ವಿಶೇಷ' (ಕವಿ. ೩೩. ೨೫). [<ಪಂ.ಪಟಿಕಾ]

ಪಳಿಗೊಡು, ಪಳಿಗುಡು (ಕ್ರ). ಒಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ
ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕೊಡು, -ನೀಡು : ಮಿಶವಣಿನ ಶಿರಕ್ಕೆ ಪಳಿಗೊಡ
ದಿರ್ವಳೇ (ಭಾವ. ೯-೪೨). ಪಳಿಗುಡು : ಈತನ ಶಿರವನಂದೀ
ಶಿವಶಿರಕ್ಕೆ ಪಳಿಗು[ಪಾಪಂ.ಗೊ]ಡುವುದು (ರಾಜಕ. ೧೪-೧೪ ಪ).

[ಪಳಿ(<ಪಟಿಕ)+ಕೊಡು]

ಪಳಿತ 'ಪಲಿತ' ನೋ.

ಪಳಿತಂಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಪಸ್ಸಿನ ಭಂಗಿ (?) : ಪಳ
ತಂಕೆ ತಾಸ್ತವಮೂಡಾನ್ (ಎಂ. 11, ೧೧೩-೪ ; ಸು. 700);
ಪದುಳಿಗುಂದದಿರ್ವ ಪಳಿತಂಕದ ಚೆಲ್ಲ ಸಡಿಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಕರ್ನದ ದಿಗಿಪೊಯ್ಯ
ನೊಯ್ಯನೆ ಸಡಿಲ್ಲದು (ಸುಕುಮ. ೯-೧೩). [?]

ಪಳಿತಕ್ಕು, 'ಪಲಿತಕ್ಕು' ನೋ.

ಪಳಿತಾಂಕುರೆ 'ಪಲಿತಾಂಕುರೆ' ನೋ.

ಪಳಿದೆ 'ಪಳಿದ್ಯ' ನೋ.

ಪಳಿದ್ಯ, ಪಳದೆ, ಪಳದ್ಯ, ಪಳಹ, ಪಳದೆ, ಪಳಹ, ಪಳಿದ್ಯ
(ನಾ). ಮೊಸರು ಅಥವಾ ಮಜ್ಜೆಗೆಯಿಂದ ತಯಾರಿಸುವ
ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೇಲೋಗರ : ಪಂಪಯ್ಯ ಮೇಲೋಗರಮಂ ಪಾನ
ಪಳಿದ್ಯಂಗಳಂ ಮಾಡಿ (ಧರ್ಮ. ೨-೪೩೨); ಪಳಿದ್ಯ ಕೊವೆ ತುಪ್ಪ
(ಎಂ. VIII, ೩೬೯೫. ೧-೪೪ ; 1431); ಪಂಪಯ್ಯ ತಾಳಲುಪ್ಪಿನ
ಕಾಯ್ ಪಳಿದ್ಯ ಕಚ್ಚರಿ ದಾಳುಕಂಗಳ . . . ನೀಡಿಸಿದನು (ಚಿಬು.
೫-೩೦); ಕುಂಬಳಸಂದಿಗೆ ಪಳಿದ್ಯ ಮುಂತಾದುವನಂಬುಪಾಪಿಯರಿಕ್ಕೆ
ಲಾಗ (ಪಾಪ. ೨-೧೪೦). ಪಳದೆ : ಪಳದೆಯ ಮೇಲೆ ಇವರ
ಪ್ರೀತಿಯ ಬಹಳ ಇರುವುದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ 'ಪಳದೆ'ಗಳೆಯೆಂಬ
ಚೀಜೆಯ ಉಪನಾಮವು ಬಂದಿದೆ (ಕರ್ಪ. ೩೯). ಪಳದ್ಯ : ಹೆಸರು
ತೋಯ ಪಳದ್ಯ ಕಲಸುಮೇಲೋಗರ (ದೊಂಕಾ. ೧೯೪೦, ಕುಮಟ.
೧೧೩-೩೩ ; 1475); ಪಳದ್ಯವ ಬಡಿಸಲು ಚಪ್ಪರಿಯನುತಿರ್ಪರಾಗ
(ಗೋಮಟ. ೨-೧೨೯); ಪಳದ್ಯ ಕಾನಿ ಉಣ್ಣಲು ದೀಪನಮಕ್ಕುಂ
(ವಿವಿ. ೪); ಭಮಭಮಭಮಾಂಕ ತಂದಿ-ತರ್ಕ, ಪಾಯಸ-ಪಳದ್ಯ,
ತುಂಬಿ ತುಂಬಿ ಸುಮ್ಮನುಮ್ಮನೆ ತುಳುಕಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದವು (ಪತ್ಯಾ.
೧೫); ನೀಲಕಂಠನ ಮದುವೆಗೆ ನೀಲಿಸೊಪ್ಪಿನ ಪಳದ್ಯ (ಗಾಡ).
ಪಳಹ : ಸಾಸವ ಶಿಖರಿಣ ಪಳಹಂ ಕೀಸಿದ ಹುಳಿಯುಲ್ಲದೊಗ್ಗುನುಪ್ಪಿನ
ಕಾಯ್ (ಸಳಹಂ. ೪೪೩). ಪಳಿದೆ : ಹಸಿಯ ಅಲ್ಲವು ಲೇಸು
ದಸಿಯ ಪಳಿದೆಯು ಲೇಸು (ಸರ್ಪ. ೧೧೧೩); ಕಿಚ್ಚಿ ಬೋನವು
ಪಚ್ಚಿ ತಾಳಲು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪಳಿದೆಯು ಉಪ್ಪದ ಬಣ್ಣ (ಕರಕ. ೮೩-೧೬).
ಪಳಹ : ತಾಳದ ಪಳಹ ಪಸುಂಗುರಿ ಸಾಸವ ಸೀಕರಣ . . . ಎಂಬ
ನಾನಾಧನರುಚಿಯ ತಾಪಿಂಗಳಂ (ಧರ್ಮ. ೨-೩೮). ಪಳಿದ್ಯ :
'ಮಲ-ಪಳಿದ್ಯ' (ಕರ್ಪ. ೯-೨೩); ಮಜ್ಜೆಗೆಡದ್ಯ ಸಹ (ಎಂ. VII,
೩೨೩. ೩೧-೩೧ ; 1431).

ಪಳಿಸುಡಿ 'ಪುಲಿಸುಡಿ' ನೋ.

ಪಳಿಮುರಿಯಾದೆ (ನಾ) ಪ್ರತಿಯರ್ಯಾದೆ : ಆ ಪಂಪಮನದವರು
ತಮ ಪಳಿಮುರಿಯಾದೆಯ ಹೊಂಪನ ಕೆಳೆಯನು ಆರಮನೆಗೆ ಕೊಟಿ ಆ

ಪಳೆಯಣ್ಣದೊಡೆಯರಿ ಬಹುಕಾ ಕಾಟಗಡ್ಡಾನ ನೂಟ ಅಯಿವತ್ತು
ಹೊಂನನು (ಸೌ. ೧೨, ೧೫-೧೬, ೧೫೯-೧೬ ; 1463).

[ಪಳ್ಯ(<ಪಡ್ಯ)+ಮರಿಯಾದೆ]

ಪಳೆಯಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ಐನೂವಾರ್ವಾಚಾರಿಯ
ಮಗ ಪಳೆಯಣ್ಣ (ಎಚ್. ೫, ಚಿಕ್ಕಬ. ೨೬-೯ ; 880).

[ಪಳ ? + ಅಣ್ಣ]

ಪಳೆಯಣ್ಣ 'ಪಡಿಯಣ್ಣ' ನೋ.

ಪಳೆಯುಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ
ತಯಾರಿಸಿದ ಉಡುಪು : ಪಳೆಯುಡೆ ಸುಲಿಪಲ್ಪಿತ ಉಡುಪಿನ
ಭಸವದ ವಿಲೇವಸಂ (ಸೃ. ೫೬, ೩೬-೧೬). [ಪಳ್ಯ(<ಪಡ್ಯ)+ಉಡೆ]

ಪಳಿಲಣ್ಣ (ನಾ). ಅಪವಾದದಿಂದಂಟಾದ ನಾಚಿಕೆ ; ನಿಂದೆ
ಯಿಂದಾದ ನಾಚಿಕೆ : ಪಳಿಲಣ್ಣಯಂ ತೊರೆದು ಬಿಂಕದಿಂ ಕನಕಲಂಕಾ
ಲಕ್ಷ್ಮಿ ತಲೆಯತ್ತಿ ಸಲ್ಲಂಕೆಪೋಲ್ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೪೩೪-೨೦೩).

[ಪಳ್ಯ(<ಪಡ್ಯ)+ಲಣ್ಣ]

ಪಳಿವೀಡು (ನಾ). ನಿಂದೆಯ ನೆಲೆ ; ದೂಷಣೆಯ ಬೀಡು :
ಪಳಿವೀಡು ಕೊಳ್ಳೆ ಬಗೆ. ಸಾಲ್ಗುಮಾ ಪಳಿವೀಡು, ಸೋಲ್ಗುನಂ
(ಪ್ರೀತಾನಾ. ೩೪೧-೫೨೧). [ಪಳ್ಯ(<ಪಡ್ಯ)+ವೀಡು]

ಪಳಿವು 'ಪಟು' ನೋ.

ಪಳಿವೊಣ್ಣಸು (ಕ್ರಿ). ದೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಸ್ವಧರ್ಮದಿಂ
ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಸಕಲಪ್ರಕೃತಿಹಾತ ಚಾತುರ್ವರ್ಣಮಂ ಬಿಡದೆ ಪೊರವಲ್ಲಿ
ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳ್ಳಿ ಪಳಿವೊಣ್ಣಸದೆ ಉರ್ವಿಯಂ ಸವಸಹಸ್ರಾಬ್ದಮಂ
ಪಾಲಿಸಿದಂ (ಚೈ. ಮುಘಾ. ೧೪-೧೫). [ಪಳ್ಯ(<ಪಡ್ಯ)+ವೊಣ್ಣಸು]

ಪಳಿಸಂಕು ? (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಂಖ (?) : ಜಡಿನ
ಕಳೆಯು ಉಕ್ಕದ ಕೊಂಬು ಪಳಿಸಂಕು ಒಡನೆ ತಂಬಟ ದನಾಮಿಗಳ
(ದೇವಾಂಪ. ೩-೨೦೮).

[IP ಇದು 'ಪಳಿಸಂಕು (= ರೇಖೆಗಳುಳ್ಳ ಶಂಖ)' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತ
ವಿರಬಹುದು]

ಪಳಿಸು 'ಪಲಿಯಿಸು' ನೋ.

ಪಳಿದ 'ಪಳಿದ್ಯ' ನೋ.

ಪಳಿದತ 'ಪಟುಹತ್ತ' ನೋ.

ಪಳಿದತ್ತ 'ಪಟುಹತ್ತ' ನೋ.

ಪಳಿದತ್ತ (ನಾ). [ಅಶ್ವಶಾ] ಕುದುರೆಯ ಮೊಳಕಾಲಿನ ಕೆಳಭಾಗ ;
ಜಂಘೆಯಂ ಕೆಲಗೆ ಪಳಿದತ್ತ(ತ್ತ)ಮಂಟ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ ಪಳಿದತ್ತ(ತ್ತ)
ಮನಾಶ್ರಯಿಸಿದುದರ್ಕ ಕೂರ್ಚಮಂಟ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೪೪-೨೨).

[?]

ಪಳು 'ಪಟುವ' ನೋ.

ಪಳುಂಕು, ಪಣಂಕು, ಪಳಂಕು, ಪಳಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೂಕು ;
ತಳ್ಳು : "ಪಳುಂಕು (ಪಟುಕು)-ಪ್ರೇರಣೆ (ನೂಕು)" (ಕಮಧಾ) ;
"ಪ[ಪಾಪಂ. ಪು]ಳುಂಕಿದನೆನಲ್ ಸೂಂಕಿದಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೯೧).

೨. ಒತ್ತು ; ಅದುಮು : ಗಳದೊಳ ತೋಳ ಮೊದಲ್ ಪಳಂಕಿ...
ಬೆರೊಳಿ ವಸ್ತ್ರಸ್ಥಳಮಂ ಪಳಂಕಿ (ಅನಂಪ. ೩-೧೪). ಪಣಂಕು :

೩. ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿ : ಮಣಿಯದವುಂಕಿ
ಸೊಕ್ಕದರಿ ಬಗ್ಗಿಸಿ ಕುತ್ತ ಪ ಕೊಂಕ ನಟ್ಟ ಕಂಪದ ಪಣಂಕುವಿಟ್ಟಿಗಳ
(ವರ್ಧಮ. ೪-೩೫). ಪಳಂಕು : ೩. "ಪಳಂಕು-ಗಾಢಸ್ವರ್ಣೇ (ಒತ್ತಿ
ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು)" (ಕಮಧಾ). ೪. ಒತ್ತಿರು ; ಅದುಮಿಕೊಂಡಿರು :

ಪೂಸಿದ ಕುಂಕುಮಮನಸುಂ ದೀಸರಮಾಗಿದು ಮೊಲ ಪಳಂಕವು

(ಬಂಪ. ೩-೧೪). ಪಳಕ್ಕು : ೫. ಚರ್ಮುರಿತವಾಗು ;
ನುಗ್ಗು ಗು : ಪಳಗಿಯನೇಜು ಗಾಳಿಯ ವಹದಂದಂಬರಾವತಿಯಂಬೂರ್ಗಿ
ವಂದಿಬುದೊಡೂರವರ್ ಕಂಡು ಪಳಕಿದ ಮೆಯ್ಯಂದದಂ ಧನ್ಯಪಾತ್ರೆ
ಯಂದಬಾಡು ಸಂಭಾಷಿಸುತ್ತಿದರ್ . . . ಎಂದೊಡೆ (ಬಂಪ. ೪-೧೫ ವ).

[ದೇ. ೧ ತುಳು. ಪಳಂಕು]

ಪಳುಕ 'ಪಟಕ' ನೋ.

ಪಳುಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಜಾಲಿ ಜಾನೆಯು ಬೋರೆ
ತರೆಯು . . . ಬಿದಿರು ಚಿತ್ರಂ ಪಳುಕಿ ತೆಂಗು ತರುಣಾಲ ಶಲಮೆಳೆಯ
ಬಹುಲತೆಗಳ ಕಕ್ಕಿ ಕಕ್ಕಿರಿತ ಕಾನನದೊಳು (ಸಂಮೋ. ೪-೯). [?]

ಪಳುಕು 'ಪಟಕ' ನೋ.

ಪಳುಕುಗಲ್ (ನಾ). ಸ್ವಟಕಶಿಲೆ : ಗೋಪಿಯರ್ ಕುಳಿಗಲ್ಲಣಿಯ
ಮೇಲೆ ಪಾಲ್ತಿನೆಗಳಂ ಪುಂಜಿಸಿ ಪಳುಕುಗಲ್ಪಿದಿದು ಕುಟ್ಟಿ ಕುಟ್ಟಿಕ್ಕಿಯಂ
ಜಾಣಮರೆ ಸಮೆದು (ಪದ್ಯಂ. ೪-೧೫). [ಪಳುಕು(<ಪಟಕ)+ಗಲ್]

ಪಳುಕುಗಳಕ (ನಾ). ಸ್ವಟಕದ ಕಲಶ, ಕೊಡೆ : ಜಾಪಲಾಂಜಿಕೆ
ಯರು ಪಳುಕುಗಳಕವಿದಾ ಪಾನೆಯಪಾಲೆಯೊಳು ನಿಂದು ನೀರಣಿಯ
ಸಾರಿಯರ ಪಾಪಣ್ಣನ ಸುಂದರಲೋಚನದಿಂದ ಕುಂದದೀಂಟುತ ಪಳಿಕರು
ಜಲಪಾನ ಸಾಕೆಂದೆನ್ನರಾ ಬಟ್ಟಿಗಳೊಳು (ವರ್ಧಮ. ೧-೫೪).

[ಪಳುಕು(<ಪಟಕ)+ಕಳಕ (= ಕಲಶ)]

ಪಳುಕುಗೊಡ (ನಾ). = ಪಳುಕುಗಳಕ : ಪಳುಕುಗೊಡದೊಳಗೆ
ಪೊಣಗುಜ್ಜಳಪಂಚೋರ್ವತಿಯಂತಿರೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೫೫) ; ಒಳಗಿರ್
ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವದು ತಾನೆ ಪಳುಕುಗೊಡದೊಳು ದೀಪದ ತೆಜದಿ (ಕೃಷ್ಣ.
೪-೧೬-೩). [ಪಳುಕು(<ಪಟಕ)+ಕೊಡ]

ಪಳುಕುವಣೆ 'ಪಳಕುವಣೆ' ನೋ.

ಪಳುಕುವಲಗೆ (ನಾ). ಸ್ವಟಕದ ಹಲಗೆ : ಆ ಕ್ರೀಡಾಶೈಲಂ
ಗೊತ್ತಿ ನೋಳ್ ಬಳಸಿದ ಪಳುಕುವಲಗೆಯ ನೆಲಗಟ್ಟುಂ (ಚಳವಂ. ೪೫-೫).

[ಪಳುಕು(<ಪಟಕ)+ವಲಗೆ]

ಪಳುಕುವಾಸಣಿ 'ಪಳಕುವಾಸಣಿ' ನೋ.

ಪಳುಗಾಡು (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡು ; ದಟ್ಟವಿ : ಓಕೊಂಡ
ನಾತನುಂ ಪಳುಗಾಡೊಳೊಡೊಡ ಬರುತೆ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೨೫೦-೬೦೪).

IP ಇಲ್ಲಿ ಅವಧಾರಣೆಗಾಗಿ ಒಂದೇ ಅರ್ಥದ ದ್ವಂದ್ವಶಬ್ದ
ಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. [ಪಳು(<ಪಟುವ)+ಕಾಡು]

ಪಳುಗು 'ಪಳಗು' ನೋ.

ಪಳುಗೋಂಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; ವನದುರ್ಗ :
ಈ 'ಮರಗತ್ರಯ'ವನ್ನು 'ಬೆಟ್ಟಗೋಂಟಿ', 'ಕಡಲ್ಗೋಂಟಿ', 'ಪಳು
ಗೋಂಟಿ' ಅಥವಾ 'ನೆಲಗೋಂಟಿ' ಎಂದು ಹೇಳುವರು (ಕರ್ನಾಟ. ೪).

[ಪಳು(<ಪಟುವ)+ಗೋಂಟಿ]

ಪಳುವ 'ಪಟುವ' ನೋ.

ಪಳುವಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಾಡುದಾರಿ : ಮರೆಯ ಪಳುವಟ್ಟಿಯಂ ಕೊಂಡು
ನೆಡೆರೆ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೧೪೩-೨೧೧). [ಪಳು(<ಪಟುವ)+ಬಟ್ಟಿ]

ಪಳುವು 'ಪಟುವ' ನೋ.

ಪಳುವಣಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡಿನಿಂದ ಕೂಡಿರು ; ಗಿಡಮರಗಳಿಂದ
ಅವೃತವಾಗಿರು : ಕುತ್ತಜಾಗಿದ್ ಹೆಮ್ಮೆಗಳಂ ಸುಡುತ ಬಳವತ್ತ
ಬೆಟ್ಟವ ಸೀಳ್ಳು ಸೆಕ್ಕಿಗಳಿವುತ ಪಳು[ಪಾಪಂ. ಮುಳು, ಮುಲು]ವತ್ತ
ನೆಲನಂ ಕಂಕುವರಿಸುತ್ತ . . . ಸುತ್ತ ಮುತ್ತಿತ್ತು ದಾವಾನಳಂ (ಜಳಕಾ.
೧೦-೫).

[ಪಳು(<ಪಟುವ)+ಪಣಿ]

ಪಳೆ 'ಪಟು' ನೋ.

ಪಳೆಂಕ, ಪಳ್ಯಂಕ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಪಂಡಿತ. ೨. (ಆಲಂ) ದಡ್ಡ; ಉಡಾಳ: ನಿನ್ನ ಮೊಮ್ಮಗ ಏನೋ ಆ ನಾಟಕ ಅಡೋ ಪಳೆಂಕರ ಸಹವಾಸಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಾನೆ ಅಂತ ಕೇಳೇನಿ (ಗಂಗಾಪಾ. ೧೧೨); ಈ ನಮ್ಮ ಪಳೆಂಕ ಏನು ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಯಾಂಗೆ ಗೊತ್ತು! (ಸಮರ್ಪ. ೫೩೬). **ಪಳ್ಯಂಕ:** ೨. ಒಬ್ಬ ಭೋಜ್ಯಾ ಮುದುಕ ಯಜಮಾನನ ಇಬ್ಬರು ಪಳ್ಯಂಕರು ಗಂಟುಬಿದ್ದು . . . ಮಸಲತ್ತು ನಡಸಾರ (ಹೊಸಪಾ. ೧೧೮). [?]

ಪಳೆಗನ್ನಡ 'ಪಟಗನ್ನಡ' ನೋ.

ಪಳೆಗರ್ಪಡ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಬಟ್ಟೆ: ಪಳೆಗರ್ಪಡಮಂ ಕರ್ಪಡ ಚಳಕದ ಕರಮತ್ತು ಶಸ್ತ್ರಚಾರನವಿದ್ಯಾಬಳವತ್ತು (ಪ್ರಸವಿ. ೧೨-೨೦). [ಪಳೆ(<ಪಟದು)+ಕರ್ಪಡ]

ಪಳೆಗಾಲ (ನಾ). ತೀರ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲ; ಪುರಾತನಕಾಲ: ಪಳೆ [ಪಾಕಾಂ.ಳ]ಗಾಲದಂಬರ ಬೀಳದಂತವನಿಗೆ ನಳಿನಜನೋದಾಂಕಗೊಟ್ಟು ಕಳಧಾತದ ಕಂಭಮಂಸೆಸಿದು ಮಿಯತ್ತಳವೆ ಹೊಂದಿಸುತ್ತವೆರಾದ್ರಿ (ಕುರಾಪಾ. ೨-೬). [ಪಳೆ(<ಪಟದು)+ಕಾಲ]

ಪಳೆಗೆರ್ಪು, ಹಳೆಕೆರ, ಹಳೆಗೆರಹು (ನಾ). ಹಳೆಯ ಎಕ್ಕಡ; ಜೀರ್ಣವಾದ ಪಾದರಕ್ಷೆ; ಹರಿದ ಮೆಟ್ಟು: ಮಿಜುಪ ಭಕ್ತರ ಕಂಡೊಡವರದಿಗೆ ಸಂತಸದ . . . ನಂದಿಸುತ್ತವರ ಪಳೆಗೆರ್ಪು ಗಳನೊಸೆದು ನೆಜೆ ಪೊಲ್ಲು ಕೊಡುತೆ (ಅಂಜ. ೧-೬-೧೧). **ಹಳೆಕೆರ:** ಎರೆಯಿಲ್ಲದಾರಂಬ ದೊರೆಯು ಇಲ್ಲದ ಊರು ಹರೆಯು ಹೋದವಳ ಒಡನಾಟ ನಾಯಿ ಹಳೆಕೆರನ ಕಡಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೩೫). **ಹಳೆಗೆರಹು:** ನಾಯಂತೆ ಕಟ್ಟು ಬೊಗುಳುವ ಕುನ್ನಿಗಳ ಬೆಂದ ಬಾಯನಾ ಪುಲ್ಕಸರ ಹಳೆಗೆರಹಿನಿ ಹೊಡೆಸಿ (ವೀಶ್ಯಪು. ೩-೨೩-೧೧).

[ಪಳೆ(<ಪಟದು)+ಕರ್ಪು]

ಪಳೆಗೊಂಡೆ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಎತ್ತು; ಮುದಿಬಸವ: ಪಳೆಗೊಂಡೆ ಬಳ್ಳ ಪೊಸಪುಲಕ ಪೊಪಪೊಳ್ ತನ್ನನೆತ್ತುವವರಿಲ್ಲದೆ ಮೇಣ್ಣುಳು ತ್ರಿರ್ದಪುರು (ಪ್ರಸವಿ. ೧೦-೬). [ಪಳೆ(<ಪಟದು)+ಗೊಂಡೆ]

ಪಳೆಗೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಕೊಳ್ಳಿ; ಉರಿದು ಆರಿದ ಕೊಳ್ಳಿ: ಪಳೆ[ಪಾಕಾಂ.ಳ]ಗೊಳ್ಳಿಗಳ ಭಸ್ಮದೊಡೆದೊಡುಗಳ . . . ಸುಡುಗಾಡೊಳು (ಚೈವಿಭಾ. ೩೧-೫೫). [ಪಳೆ(<ಪಟದು)+ಕೊಳ್ಳಿ]

ಪಳೆಗೊಜಡು (ನಾ). ಹಳೆಯ ಮೋಟುಮರ; ಹಳೆಯ ದಿಮ್ಮಿ-ಕೊರಡು: ಎಲರೊಲಪಕೆ ನನೆವೋದಳಲತೆ ಮುಲ್ಲನೊಲೆಂತೆ ಮೊಲು ಪಳೆಗೊಜಡು ಅಲುಗದು (ಪ್ರೇಪಾ. ೧-೨೨).

[ಪಳೆ(<ಪಟದು)+ಕೊಜಡು(<ಕೊಜಡು)]

ಪಳೆಗೋಜು (ನಾ). ಹಳೆಯ ಚಿಂದಿ; ಹರುಕಲು ಬಟ್ಟೆ: ಪೊಸ ಮಿಸುನಪದನವ ಮಿಸುಟು ಬೇಗದೆಗಪೇಕ್ಷಿಸುಂತೆ ಪಟ್ಟಾವಳಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಪಳೆಗೋಜು[ಪಾಕಾಂ. ಲಿ]ಗಂ ಬಸಿದು ಬೀಳ್ತಂತೆ (ನಂದಿಮಾ. ೨೨-೧೬). [ಪಳೆ(<ಪಟದು)+ಕೋಜು]

ಪಳೆಗೌದಿ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಕೌದಿ-ಹಚ್ಚಡ: ಆರಾಜೊದಿನೊಂದರುಸೆ ಗೊಟ್ಟು ಪಳೆಗೌದಿಯಂ ಬಿದಿಸರ್ (ಕೊಟ್ಟಿಬ. ೮-೧೮).

[ಪಳೆ(<ಪಟದು)+ಕೌದಿ(<ಕಪುದಿ)]

ಪಳೆದುಪ್ಪ, ಹಳದುಪ್ಪ (ನಾ). ೧. ಹಳೆಯ ತುಪ್ಪ: ಕುಳಂಗೆ ಪಳೆದುಪ್ಪ ಪೊಪದೊಡಂ ಸದೋಳುತಂ ಸೊಗಸನೆಯದೇ (ಸದ್ವರಾ. ೧-೪೬). **ಹಳದುಪ್ಪ:** ೨. ಹೆಸಧಿಯಂತೆ ಬಳಸುವ (ಒಂದು ಬಗೆಯ) ಹಳೆಯ ತುಪ್ಪ: ಅಪ ಮೈಗಂದಿಯೊಳು ರಕುತವ ಕೋಧಿಸುಕ ಹಳದುಪ್ಪವನು ತೊಡೆದಾಪರಿಸಿದುದು ಮೈದ್ಯಸಂತತಿ ವೀರ

ಭಟರುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭಾ. ೩-೪೧). [ಪಳೆ(<ಪಟದು)+ತುಪ್ಪ]

ಪಳೆನುಡಿ 'ಪಟನುಡಿ' ನೋ.

ಪಳೆನೆಲ್ಲು (ನಾ). ಹಳೆಯ ನೆಲ್ಲು-ಬತ್ತ: ಜಿನ ವನಪಾಕ್ಷ ಮನ್ನೂ ಕಿನಂ ಪಳೆನೆಲ್ಲು ಪತಂಗ ಪಂಕಜಾಸನ ಮುನಿ ವೃಷ್ಟಿ ಕಾಮಿನಿಯಜಾದಿ ಗಳಂತಜಶ್ಚು ಮಕ್ಕು (ನಾನಾರ. ೪೮).

[ಪಳೆ(<ಪಟದು)+ನೆಲ್ಲು(<ನೆಲ್ಲ)]

ಪಳೆಯು 'ಪಟದು' ಪರಾ.

ಪಳೆಯಾಜು (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಪಳೆಯಾಜೊಳ್ಳಿದ ನಾಟನ್ನೊಡು ಮಡಿದೊಂ ಪಾಣ್ಣಿನನ್ (ನಿಶ. XI, ಚತ್ರದು. ೬೬-೬೭; ೨೨೭). [?]

ಪಳೆಯುಳಿಕೆ, ಹಳೆಯುಳಿಕೆ (ನಾ). ಹಿಂದಿನಿಂದ ಉಳಿದು ಬಂದುದು; ಪ್ರಾಚೀನ ಅವಶೇಷ: "ಭೂಪದರದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ರಾಸಾಯನಿಕ ಅಥವಾ ಇತರ ಮಾರ್ಪಾಟನ್ನು ಹೊಂದಿದ (ಸಾ., ಚರಿತ್ರಪೂರ್ವಾಯುಗದ) ಸಸ್ಯ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣಿಯ ಅವಶೇಷವೆಂದು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾದ ಪದಾರ್ಥ(ದ): ಪಳೆಯುಳಿಕೆ(ಯ); ಜೀವ್ಯವಶೇಷ (ದ)" (Fossil. ೧೦೪೬); ಈ ಪಳೆಯುಳಿಕೆಗೆ ಉಪ್ಪುಜೀವಿಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೂಲಾಧಾರ (ಪ್ರಾಣಶಾ. ೧೧); ಪ್ರಾಚೀನಮಾನವ . . . ಮಾಡುವ ಕೆಲಸಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮೇಣ ಉತ್ತಮಮಾರ್ಪಾಟುಗಳನ್ನು ಮಾಡಲುಪಕ್ರಮಿಸಿದ್ದ ಎಂಬ ವಿಷಯಗಳು ಅವನು ಬರೆದ ಚಿತ್ರ, ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆಯುಧಾದಿ ಪಳೆಯುಳಿಕೆಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ (ಕವಿಕೋ. I, ೬೧೧); ಅಂಥ ಒಂದು ಪಳೆಯುಳಿಕೆಗೆ ವಿದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೇ? (ಒಂಟದ. ೧೪). **ಹಳೆಯುಳಿಕೆ:** ಇವು ಅವಶೇಷಗಳು, ಹಳೆಯುಳಿಕೆಗಳು (ಕಪಾಪಾ. ೧೨೨).

[ಪಳೆ(<ಪಟದು)+ಉಳಿಕೆ(<ಉಳುಕೆ)]

ಪಳೆವಾತು 'ಪಟವಾತು' ನೋ.

ಪಳೆವೆಸ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಕೆಲಸ; ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯ: ಪಾಣಿನಿ ಪೂಜೆಪಗ್ಗ ಪುರಾಣದ ಭಟ್ಟಿಗ್ಗ ಪಾತ್ರಪಾವುಳತೆಗಂ ಮಾಡದ ಮಣ್ಣು ಸ್ವಟಿಕಶ್ರೇಣಿಯ ಪಳೆವೆಸನ ಪೊಸತು ಮಾಡುವುದಕ್ಕುಂ (ಪಾಪಾ. IX-1, ೧೫೩-೫೬; 1083). [ಪಳೆ(<ಪಟದು)+ವೆಸ]

ಪಳೆವೊಳ್ಳಲೆ (ನಾ). ಮುಂಜಾನೆ; ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ: ಪಳೆವೊಳ್ಳಲೆ ಯೊಳ್ ಸುಂದರವಿಳಸಿತಪದಮಂ ಸಮರ್ಪನೆಗೆಯ್ದುದು ಮತ್ತಳುರ್ದೊ ನಡುನೇಹದಿಂ ಗುಣುಳಯನ ಪದದೊಳ್ ವಿರಾಜಿಪುದು ನೀನೆಂದಂ (ಪಾಲಾಪ್ಯ. ೧-೪-೧೦೧).

[IP ಇದು 'ಪಳೆವೊಳ್ಳಲೆ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದು]

ಪಳ್ಯು 'ಪಟಕ' ನೋ.

ಪಳ್ಯು 'ಪುಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಪಳ್ಯು ವನೆ 'ಪುಟ್ಟಿವನೆ' ನೋ.

ಪಳ್ಯು 'ಪುಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಳ್ಯುಳಿ (ಕ್ರಿ). (?): ದಲಿಂ, ಪಳಂ, ಹೋ ಹೋ ಪಳ್ಯುಳಿಂ ಜಗದ್ವ್ಯಾಕರಕ್ರೇಡಾವಿನೋದಂ ಜಿನಂ (ಪಂಪನು. ೫೩ ಪ್ರೋ.). [?]

ಪಳ್ಯಂಕ 'ಪಳೆಂಕ' ನೋ.

ಪಳ್ಯು, ಹಳ್ಯು (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಸಣ್ಣ ಪ್ರವಾಹ; ಚಿಕ್ಕ ನದಿ; ತೊರೆ: ಕಂದಮೂಲಭಲಂಗಳಂ ತಿಂಡ ತೊಜೆಯ ಪಳ್ಯದ ನೀರ್ಗಳಂ ಕುಡಿದು (ಪದ್ಮಾರಾ. ೯೦-೨೨); ನೇರ ಪಳ್ಯಂಗಳಂ ಪಾಯ್ತುಂ ನೆತ್ತರ ತೊಜೆಗಳಂ ಬಂಟಿಯುಂ . . . ಪೋಗಿವೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೩ ಪ); ಪಲವುಂ ಪಳ್ಯ ಸಮುದ್ರವೈ (ಸೋಮೇಶ. ೧); ಪರಮಳದ

ಪನ್ನೀರ ಪಳ್ಳಿಮಂ ಪಾಂಟಲಾಪದ ಬಾಲಮರಾಳಂಗಳಂ (ಗಂ. ೨-೬೧ ೮); ಕೆಜಿ ಕೊಳ ಪಳ್ಳಿ ಬಾವಿ ಮೊದಲಾದವನೇಂಬಿಯಂ (ಪಾಲಾಸ್ಕ. ೧-೯-೬). ೨. ತಗ್ಗಾದ ಪ್ರದೇಶ; ಎತ್ತರವಲ್ಲದ ಜಾಗ: (೨). ೩. ತಗ್ಗು; ಗುಂಡಿ: ಎತ್ತಿತ್ತಲುಂ ಪಳ್ಳಿಕೊಳ್ಳ ಮುಳ್ಳವನಕಳಂ (ಚಿ.ಪು. ೪೯-೬೧); ಮಡುಗಿಡು ಸರು ದರಿ ಪಳ್ಳಂ. . . 5 ಕುತ್ತುಣು ನಾನಲ್ಲ ಕೊಳೆದವಿದೋಡುತ್ತ ಪಂದಿ (ಕಬರಂ. ೪-೨೩); ಪಳ್ಳದಿಂಟೆ ಕಿಣುದೆಜಿಗೇಜಿಗಲ್ (ಚಿ.ಪು. ೧-೧೫). ಹಳ್ಳಿ: ೧. ಮೂಡಲು ಹಳ್ಳನೆ ಮೇರೆ (ಸೌ.ಪು. VII, ೩೬೪-೧೬; 1085); ಕೃಷಿಯಾದರೆ ಕೊಳೆ ಬಾವಿ ಹಳ್ಳಿಗಳುಂಟು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೬೯-೧೯೯); ಕಾಸನದ ಹಳ್ಳದ ಶಿರೋಚ್ಚಯ ಸಾಸು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬೦೫. ೧೪-೨೪); 10 ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ಸರಿ ಜರಿ ಹಳ್ಳ ಬರೆಗಳು ಕಲ್ಲ ಪಡೆಗಳು ಗುಡೆಗಳು (ಕಂಪನಿ. ೧೮-೪೩); ಹಗ್ಗೂದಿದರೆ ಹಳ್ಳ, ತೆನೆಗೂದಿದರೆ ಬತ್ತ (ಗಾ.ಪ). ೩. ಅವರ ಗದ್ದೆ ಹಳ್ಳದ್ದಿರುತ್ತದರಿಂದ ನೀರು ಯಾವಾಗಲೂ ನಿಂತಿರು ತ್ತದೆ (ರೂ.೩). ೩. ಯಾವ ಆನೆಯು ಶಿರೋಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳವಾಗಿ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾಗಿ . . . ಅತ್ಯಂತ ಮದೋದಕವಂ 15 ಸ್ತುತಿಸುವದು (ಸೌ.ಗಂ. ೨೬೯-೩); ಅವರು ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಚಪ್ಪರದ ಕಂಬ ನೆಡಲು ಹಳ್ಳ ಕೋಡಿದಾರಿ (ರೂ.೩).

ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು-೧. ಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳು: ಕೋಳ ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ದಿದ್ದರೆ ಅಳಗೊಂದು ಕಲ್ಲು (ಗಾ.ಪ). ೨. ಮೋಸ ಹೋಗು; ಬೇಸ್ತು ಬೀಳು: ಕಿಳದೂ ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವ ಮೂರ್ತಿಗಳು ನಾನಲ್ಲ (ಚಿ.ಪು. ೬೬). ಹಳ್ಳಗೂಡಿ ಹೋಗು=ನಾಶವಾಗು: ನಾಟಕ ಸಿನೆಮಾ ಧಾಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ಹಿಂದಿನ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಹಳ್ಳಗೂಡಿ ಹೋಗಬಹುದು (ರೂ.೩). ಹಳ್ಳ ಹಿಡಿ=ಹಾಳಾಗು; ನಾಶವಾಗು; ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗು: ನಮ್ಮ ಧರ್ಮ ಹಳ್ಳಾ ಹಿಡಿದು ಹೋಗುವ ನೋಡ್ರಿ ಬೇಕಾದರೆ (ಹೂ.ಸಂ. ೪); ನಮ್ಮಪ್ಪ ಹಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟ ನೌಕರಿ 20 ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹಳ್ಳಾ ಹಿಡೀತದ್ದು (ಗಂ.ಪಾ. ೬೬).

[ದೇ.|| ತಮಿ. ಪಳ್ಳಿಮ್; ಮಲ. ಪಳ್ಳಿ; ತುಳು. ಪಳ್ಳಿ, ಪಲ್ಲ; ತೆಲು. ಪಲ್ಲ]

ಪಳ್ಳಿಗಟ್ಟಿ, ಹಳ್ಳಗದ್ದೆ (ನಾ). ತಗ್ಗಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಗದ್ದೆ; ತಗ್ಗಿನ ಗದ್ದೆ: ಇಪಗೊಣ್ಣಿನ ಬರೆಯ್ನು ಮೆಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಡಗಿ ಪಳ್ಳಿಗಟ್ಟಿ ನಾಲ್ಕುಣ್ಣುಗ (ಎಳ. IV, ಹೂ.ಸಂ. ೧೧-೧೦; 1020). ಹಳ್ಳಿಗದ್ದೆ: ಹಳ್ಳಗದ್ದೆಗಳಾಗಿ ಕುಳ್ಳವರೆಡತ್ತಾಗಿ ಒಳ್ಳೆ ಗುಣ ದವಳು ಗೊಣಿಯಾದರಾ ಮನೆಗೆ ಬಳ್ಳದಲಿ ಹೊಣ್ಣು (ಸರ್ವಾ. ೧೬೧೬).

[ಪಳ್ಳಿ+ಗಟ್ಟಿ]

ಪಳ್ಳಿನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ; ತಟ್ಟಿನೆ; ಕೂಡಲೆ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ: ಜನಕಜಿಗಾಸೆಗೆಯ್ನು ಸುಕ್ಕುತಲ್ಪಯದಿಂ ಜಲವರ್ಷವಿದ್ದು ಪಳ್ಳಿನೆ ಬೆಜಿಂಗೆ (ಪಂ.ಪಾ. ೧೧-೧೫೬). [ಪಳ್ಳಿ+ಅನೆ]

ಪಳ್ಳಿವಳ್ಳಿ 'ಬಳ್ಳಿವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಪಳ್ಳಾಳ್ಳಾ ಪಂದೆ (?) (ನಾ). (?): ಸಪನ್ನಿರಾಟ್ಟು ಕಿಣುದೆಜಿಯು ಮುದು ಸಳ್ಳಾಳ್ಳಾಪನ್ನರು ಎಷ್ಟು ದಿದ್ದ ಕುತ್ತುಟ್ಟುಗಾಮಾಣ್ಣರುಮ್ 40 ದಿದ್ದ $\times \times \times$ ಣ್ಣಿತ್ತಿ (ಎಳ. XVI, ಸಂ. ೧೨೩-೧೦; 788). [?]

ಪಳ್ಳಿ, ಹಳ್ಳಿ, ಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕಲಾರು; ಗ್ರಾಮ: ಗುವಳಾಲಗೊಣ್ಣು ನಾಣಸ ಆಳಿ ನೇಗೂರಂ ಪೊಂಪುಲಂ ಆಳಿ ತುಳುಕೊಳಿ ಪಳ್ಳಿ ಅರಕ್ಕಮನ್ ತುಳುವಿಟ್ಟು ವಿಟ್ಟುಮಾಸಾಣ (ಎಳ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೬೫-೨; ಸು. 860); ಇಲ್ಲಿಗನೊಡೊಡೊ ಮೂತಂಗರೆ ಪಳ್ಳಿಯುರ್ಪ 45 ಪಲ್ಲಿಗನ್ನಾಳ್ಳ ನೊಡೆಯಂ (ಪಾ.ಪಂ. ೬೬೯); ಮೂಳ ಗೊಲ್ಲರೆ ಪಳ್ಳಿ

ಯಲಿ ಕಟ್ಟಾಳಲಾ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬೦೫. ೧೧-೧೫); ಒಳ್ಳೆಲುದೆಗಿದಿಹ ಪುರ ಪಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮವ ಹೊಕ್ಕು ಸೂಜಿಯನಾದಿಕೊಳುತ (ಕಂಪನಿ ೧೨-೮). ೨. ನೆಲಸುವಿಕೆ; ತಂಗುವಿಕೆ: 'ಪಳ್ಳಿರ್' ಪರಾ. ಹಳ್ಳಿ: ೧. ಸಾಂಧಿಯ ಬಲದಿಂದ ನಾ ನೆಲ ನೀರುಗಳ ಮೇಲಿಂದಲೆ ದೂರದಾ ಹೊಳಲುಗಳ ಹಳಗಳ ಸಾರಿ ಬೇಗನೆ ಹಾಯುವೆ (ಕಂಪ. ೨೯-೬). ಹಳ್ಳಿ: ೧. ಹೆಚ್ಚಿಕಾಣಿದ ಹಳ್ಳಿ ಘೋಷಂ (ಮಂ.ಗಂ. ೫೫-೧೦); ನೀನು ಮೇರ್ ಗೋವಳರ ಹಳ್ಳಿಯ ಭಟನೋ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬೦೫. ೧೧-೩೬); ಮೂರುಮನೆಯ ಹಳ್ಳಿಯಲರಿ ಅಲ್ಲೊಂದು ಜಾನದಿ ಕಾಣಲೇ ಬೇಕು (ಗಾ.ಗಂ. ೧೨); ಒಳ್ಳೆಯವರ ಮಾನೆ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತು (ಗಾ.ಪ). 10 ಹಳ್ಳಿಪಳ್ಳಿ (ಕೂಡುನುಡಿ): ನಾಟಕಲಯ ಹಳ್ಳಿಪಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದೀಗ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಬಂದಿದೆ (ಅಂ.ಗಂ. IV, ಮುನ್ನುಡಿ); ಹಳ್ಳಿಪಳ್ಳಿ, ಮನೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಜನದ ಮಾತೇ ಮನದ ಮಾತಾಗಬೇಕು (ವಿಜಯಂ. ೧೯); ಅಟವೆಂದರೆ ಸುತ್ತಿನ ಹಳ್ಳಿಪಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ಜನರು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟು. ೪೩). ಹಳ್ಳಿಯ ಗೌಡ=೧. ಚಿಕ್ಕ ಊರಿನ ಪಟೇಲ. ೨. ಗ್ರಾಮೀಣ; ಗಾವಿಲ; ಹಳ್ಳಿಗ: ಗೌಡದೇಶದ ರಾಯನವನೆನೆ ಹಳ್ಳಿಯ ಗೌಡನೆಂದೆನಿಸಿ ಸಾಗಿದಳು (ಭರತ. ೫೫-೯೩). [ದೇ.|| ತಮಿ. ಮಲ. ಪಳ್ಳಿ; ತುಳು. ಹಳ್ಳಿ; ತೆಲು. ಪಲ್ಲಿ, ಪಲ್ಲಿ; ತೊಡ. ಪೊಳ./ಸಂ. ಪಲ್ಲಿ, ಪಲ್ಲಿ]

ಪಳ್ಳಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ; ಇಬ್ಬರು ಹುಡುಗ ರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನ ಎಡಗೈಯನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ತನ್ನ ಎಡಗೈಯಿಂದ ಹಿಡಿದು, ಇತರರು ಬಿಡಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದರೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದಂತೆ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದು ಆಡುವ ಆಟ: ಪಳ್ಳಿ ಅದರೂ ತಳ್ಳಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗದು (ಗಾ.ಪ). [←ತುಳು. ಪಳ್ಳಿ]

ಪಳ್ಳಿಕೆ (ನಾ). (?): ಖಣ್ಣು ಸ್ಥಿತಿಮುಮುತ್ರಮನ್ನೆವೇಡ್ತಮನು ದಿನಂ ಸಲ್ಪಿನಗಂ $\times \times \times$ ಸ್ವಾಶ್ವರಮಾ ಬಳಯ ಪಳ್ಳಿಕದ ಸಮನೊನ್ದಂ (ಎಳ. VII (S), ಕರಾ. ೩೪೫-೪; ಸು. 1100). [?]

ಪಳ್ಳಿಕಾಣಿ, ಹಳ್ಳಿಕಾರ, ಹಳ್ಳಿಕಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಹಳ್ಳಿಯವನು; ಗ್ರಾಮವಾಸಿ: ಗಾವುಣ್ಣ ಕಾಡಿಯಣ್ಣ ಜ್ಜಿ ಮೂಗಣ್ಣು ಗಣ್ಣು ಜ್ಜಿ ಪಳ್ಳಿಕಾಣಿ ತುವಣ್ಣ ಜ್ಜಿ ಮೂಗಣ್ಣು ಗಣ್ಣು ಜ್ಜಿ (ಸೌ.ಪು. IX-1, ೨೬-೧೫; 850); ಆ ಪಳ್ಳಿಕಾಣನ ಕೊಡಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು (ಭೃ.ಸಂ. I, ೨೮೨). ಹಳ್ಳಿಕಾರ: ೧. ಹಳ್ಳಿಕಾರನಲ್ಲ ಹಾದಿಕಾರನಲ್ಲ ಭದ್ರೆ ಚಿನ್ನಮ್ಮ ಮಗನಲ್ಲೇ ಜಾಣೆ (ಸಾ.ಪದ. ೩೪). ೨. ದನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉತ್ತಮವಾದ ತಳಿ: ಅವರ ಘನೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಹಳ್ಳಿಕಾರ ಜಾತಿಯ ಹಸು (ರೂ.೩). ಹಳ್ಳಿಕಾಣಿ: ೧. ಧರಣಪಾಲರ ಮಧ್ಯದಲಿ ಭಾಸ್ಕರನು ಗಡ ತುಣು ಹ[ಪಾ.ಪಂ.ಪ]ಳ್ಳಿಕಾಣರ ಪುರದ ಭಾಸ್ಕರನೇ ನಲ್ಲಾ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪-೧೬); ಹಳ್ಳಿಕಾಣನ ಕುಣುತ ಕವಿಕವಿಯನಂತ 25 ಮೋಎಂದುವ್ವಿ ಬೊದ್ದಿ ಟುಮ (ಕೊರಂ. ೩-೬-೪); ಹಳ್ಳಿಕಾಣರು ಕಾಣುತೇ ಸಂ ತಲ್ಲನೆಸುವಲ್ಲಿ (ಸಿ.ಪಾ. ೩-೪-೧೪). [ಪಳ್ಳಿ+ಕಾಣ]

ಪಳ್ಳಿಕೊಟೆ (ನಾ). ಹಳ್ಳಿಯ ಪಾತಶಾಲೆ; ಗ್ರಾಮದ ಸ್ಕೂಲು: ಎಲ್ಲಾ ಪಳ್ಳಿಗೊಳಂ ಪಳ್ಳಿಕೊಟೆಗಳ ಕಲ್ಪಿಸಿಯಂ (ಮಂ.ಪ. ೧೦೬-೩೬); ಆ ಗ್ರಾಮದ ಪಳ್ಳಿಕೊಟೆ(School)ದ ಅಯ್ಯನವರಿಗೆ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸೆಂದು ಮೊರದಿದ್ದಳು (ಕಳ.ಪ. ೪೨೬). [ಪಳ್ಳಿ+ಕೊಟೆ]

ಪಳ್ಳಿಗ, ಹಳ್ಳಿಗ (ನಾ). ೧. ಪಳ್ಳಿಕಾಣಿ ೧: ಕಳ್ಳರುಮೊಡೆಯ ರುಮೊಂದಿರೆ ಪಳ್ಳಿಗರೇಗೆಯ್ವರೆಂಬ ನುಡಿಗೆಯ್ವರ್ (ಚಿ.ಪು. ೬-೨೬೬). ಹಳ್ಳಿಗ: ೧. ಇವಲ್ಲ ಹಳ್ಳಿಗರಿಂದ ಬಂದ ಕಾಣಿಕೆಗಳಾಗಿದ್ದವು

(ಹಬ್ಬ ಬ. ೨); ಈ ರತ್ನವನ್ನು ಒರ್ವ ಕಗ್ಗ ಬಡ ಹಳ್ಳಿಗನ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಪ್ರಸಂಗವು ಒದಗಿದೆ (ಪಂಚ. ೫); ಇನ್ನು ಮೇಲಾದರೂ ಹಳ್ಳಿಗರನ್ನು ಹಿಡ್ಡುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೧೮೬). ೨. (ಆಲಂ) ದಡ್ಡ; ಹೆಡ್ಡ; ಯಾವನೋ ಹಳ್ಳಿಗನು ಅದನ್ನು ಪ್ರತಿರೋಧಿಸಿದರೇಕೆಂದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ಜಾಣ. ೨೦೨). [ಪಳ್ಳಿ + ಇಗ]

ಪೆಳ್ಳಿರ್ (ಕ್ರಿ). ತಂಗು; ನೆಲಸು; ಪಳ್ಳಿರಲ್ಲಿಂದವರ್ಗವಾದೊಳ್ಳು ನೀರಿ ಕಂಚಿ ನೆಗಟ್ಟಿಯು ವಾರಣಾಸಿ (ಪಂಚ. ೯-೪೩). P 'ಇರಲ್ಲಿ ಪಳ್ಳಿ' ಎಂದು ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿದರೆ ಈ ಪದದ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ವಿಚಾರದೇಯ. [ಪಳ್ಳಿ + ಇರ್]

ಪೆಳ್ಳಿವರ್ (ಕ್ರಿ). (ಆಲಂ) ಗುಂಪುಕೂಡಿ ಬರು; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಬರು; ಮುನಿದ್ರಂಗೆ ಸುರಾಂಗಳನಾತು ಸುರೇಂದ್ರಾವಾಸದಿಂ ಪಳ್ಳಿ ವಂದು ನಿತಾಂತಂ ನೆರಿದಿರ್ದರಂಬರದೊಳ್ (ಭರ್ಮಾ. ೮-೧೯೫).

[ಪಳ್ಳಿ + ಬರ್ (<ಪರ್)]

ಪೆಳ್ಳಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). (ಆಲಂ) ಗುಂಪಾಗಿ ಹೋಗು; ವಲಸೆ ಹೋಗು; ವಸಣಾಣೀಕಮ ಪೆಳ್ಳಿವೋಪ ತೆಲದಿಂ ಕಿಟ್ಟರ್ಮ ಭೂಪಂ ಪೋವನಮಂ ಪುತ್ರಕಳಶಮಿತ್ರಸಹಿತಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಅಜಿತ. ೪-೮೩); ಆ ಬಾಲೆ . . . ನೂಮರಡಿ ಸುಡುವ ವಿರಹಪರಿತಾಪಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಳೆದೆ ನಾಳ್ಯದಿ ವೋದಂತೆಯುಂ ಪ್ರಾಣಂಗಳ ಪೆಳ್ಳಿವೋ [ಪಾಪಂ, ಶ್ರೀರೋಡೆ]ದಂತೆಯುಂ . . . ಮುಚ್ಚಿವೋಗಿರ್ಪುದುಂ (ರೀಲಾಪ. ೧೦-೬೦ ಪ).

[ಪಳ್ಳಿ + ವೋಗು (<ವೋ)]

ಪೆಜಿಗು (ಕ್ರಿ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹರಕೆ ಹೊಡೆ; ಹರಗು. ಪಜಿಗ ಕೊಳ್ = (ಆಲಂ) ಮೂಲೋತ್ಪತ್ತಿನ ಮಾಡು; ನಾಶ ಮಾಡು; ಪಜಿಮುಚ್ಚಿ ಗಂಡ ಮಾಕ್ಕೊಳ್ಳರ ಗಂಡ ಬ[ಂ]ಟಿಸಾಸಿವ್ವರ ಬಣ್ಣಮಾಸಳಿಯ ಬಂದು ತುಟುವ ವಗುಬ ಪಜಿಗ ಕೊಂಡು ಸುರಲೋಕ ಪ್ರ[ಪ್ರ]ನಾದಂ (ಕಾ. 11; ೧೬-೫; 1126). [<ಪರಗು]

ಪೆಜಿಣೆ 'ಪಜಿಣೆ' ನೋ.

ಪೆಜಿಪಜು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಪರ್ಧಿಸು; ಪೈಪೋಟಿ ಮಾಡು; ಮೇಲಾಟ ಹೊಡೆ; ಬಣ್ಣದ ಪಜಿಪಜು ಸಿಹಿ ಬೆಟ್ಟದವುಟು ಅಡಕಣ ಬಾಯಿ ಪೋಣಿಮಾಡಿ ಕಿಣ್ಣಿಧಿ ಮಾಂನಪನೆ ಸುಭಟಿಡಾಡಾರತ್ನ ಕಳ್ಳ ಭೂಪಾಲನು (ಸಾ. ೫೬, ೫೯-೬೬, ೧೬೮-೨೫; 1127); ಪಜಿಪಜುವ ಪಜಿಪಾಲರನದಿನೆನ್ನದೆ ತತ್ತಲದಡು (ವೀರೇಶ. ೧-೨೫).

[ಪಜಿಪಜು + ಇಸ್ಸು/P. ತಮಿ. ಪಜಿಪಜು = ಅವಸರಪಡು, ಆತುರ ಗೊಳ್ಳು]

ಪೆಜಿಪಜುಸುಹ (ನಾ). ಸ್ಪರ್ಧಿಸುವಿಕೆ; ಪೈಪೋಟಿ; ಮೇಲಾಟ; "ಸ್ಪರ್ಧಾ, ಸಂಭರ್ಷಾ-ಈ ೨ ಪಜಿಪಜುಸುಹ" (ಹಲಾಯ. ೧೩೦-೧೦೧). [ಪಜಿಪಜು + ಹ್ವ (<-ಪ್ಪ)]

ಪೆಜಿಮೆ, ಪರಮೆ, ಪಜಿಮೆ (ನಾ). ೧. ದುಂಬಿ; ಭ್ರಮರ: "ಅಲರ್ಕ್ಕು, ಬಂಡುಣೆ, ಪಜಿಮೆ . . . ಮುಯ್ಯಾರಿ-ಈ ೩ ಭ್ರಮರಂ" (ಕಶಾ. ೫೫-೧೯೮); ಪಪ್ಪಕಮಾಗಿರೆ ಪಜಿಮೆಗಳುಪ್ಪಯಣಂಗೆಯ್ತು ವಂದು ಪೊಸಮಲ್ಲಿಗೆಯೋ (ಅಜಿತ. ೬-೨೧); ಪಜಿಮೆಗಳ ಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಮಿಡುಗುವ ಕೆಂಡಕದ ಕೆಂಪಿಂಧಾವಿಳಮಾಗುಟು ಚಿತ್ತಿಸಿಂದತಾದಂ ಮಿಡುಗುಂ ಹಿಂದಪ್ಪ ಪುಪ್ಪಮಾಣಾಸಹಂ (ಜಾಧ. ೧-೧೩೦); ಗಂಧಕೆ ಪದವಿಡುಗುವ ಪೊಸಪಜಿಮೆಗಳ ಪಸುಳಿಯಿಂಚರಮೊಟ್ಟಿ ದುವು (ಜಯಕಾ. ೯-೪); ಪಜಿಮೆಯಂತೆ ಕೊಡಿದ ಮುಂಗುರುಳುಂ (ಅಮೃತ. ೮-೧೨). ಪರಮೆ: ೧. ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಪರಮೆಯರಗಿದೊವುಲ್ಲಾ ಸದೊಳು (ಕುಕ.

೬೯-೩); ಪರಮೆಗಳ ನೇಣಿ ಹರನೀಲಮಣಿಕೇರಣದ ಸಿಂವಡೆಯಿ (ಕೇಶವಾ. ೭-೩೧); ತುಂಬಿ ಮೊರೆದು ಪರಮೆಯನು ಕರೆಯುತಿದೆ ತುಂಬುಬಾಳಿಗಾಗಿ (ಪದ್ಮ. ೫೨-೯). ಪೆಜಿಮೆ: ೨. ಹಕ್ಕಿ; ಪಕ್ಷಿ: ಪಜಿಮೆಗೊಟ್ಟಿದ ಆ ಪುಜುಪಪಮನ್ . . . ಈಗಲ್ ಇದೆ ಕೊಳ್ - ಇಟುವನ್ (ಬದ್ವಪ್ಪ. ೧೬-೩೨೬); ಏಸುತೆ ಪುನೀನ್ ಪೆಜಿಮಾ ಬಲೆಯನ್, ಹಿಡಿವನ್ ತಿಳಿಬಾನ್ ಪಜಿಮೆಗಳನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೬-೩೨೨).

[ದೇ. ೫ ತಮಿ. ಪಜಿಮೆ; ಮಲ. ಪಜಿಮೆ = ಪತಂಗ]

ಪೆಜಿಮೆವಸುಳಿ (ನಾ). ದುಂಬಿಯ ಮರಿ; ಮರಿದುಂಬಿ: ಮುನಿ ನಿವಹದ ಸದಪಂಕಜಕೊಗುವನಾಂ ಪಜಿಮೆವಸುಳಿಯಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೧೦). [ಪಜಿಮೆ + ವಸುಳಿ]

ಪೆಜಿಮೆವಟು (ನಾ). - ಪಜಿಮೆವಸುಳಿ: ಪರಸ್ಪರಟ್ಟಿದ ಕಪ್ಪದ ಕರಿಗಳ ಮಡಪಳಮುನುಂಡು ಕಂಪೇಣದ ತದ್ವರಣೇಶ್ವರಾಂಗಣದೊಳ್ ಪಜಿಮೆವಟುಯಾದುವು ಪಜಿಮೆವಟುಗಳ ಬಳಗಂ (ಪಂಪ. ೬-೩೩); ಪರಿಮಳಕ್ಕೆ ಪಜಿಮೆವಟುಯಾದುವ ಪಜಿಮೆವಟುಗಳ ಕುಣಿತಾರಸಾರ ದಿಂದತಿವಿಚಿತ್ರಕೋಭಿವತ್ತಿಪುರಮ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೬೧ ಪ); ನಟಗಂಟಿ ಗಾಸೆವಟ್ಟಿಟಗಲಾಟದ ಪಜಿಮೆವಟುಗಳಾದುತ್ತಿರಲು (ಸೌಂದ. ೬-೨೫); ಬಂದಿನಿಲವುಡಿಯಿಂ ಪೊರೆದ ಪಜಿಮೆವಟುಯಂ (ರಾಮಾ. ೫೨-೩೬).

[ಪಜಿಮೆ + ವಟು]

ಪೆಜಿಮೆವಿಂಡು (ನಾ). ದುಂಬಿಗಳ ಗುಂಪು; ಭೃಂಗಗಳ ಸಮೂಹ: ಮಗಮಗಿಪ ಮೈಗಂಪು ಪಜಿಮೆವಿಂಡಂ ಸಾಲಿದನೆ ದಿಟ್ಟಿಗೆ ನೆಸಿದೋ (ಪದ್ಮ. ೩-೩೧); ವಿಜಾಡ ಕಮ್ಮಲರ್ಗಳ ದೇವಾರ್ ನೆಗೇಣುಸಗೊಡದೆಯಂಜಲಿಸಿ ಹೇಣಾದ ಪಜಿಮೆವಿಂಡುಗಳ ಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ನೇಣುಲ ಪಣ್ಣ ಕೊಟ್ಟಿ ದುವು (ನೋಕ. ೨೪-೪೫). [ಪಜಿಮೆ + ವಿಂಡು] ಪೆಜಿಲೆ, ಹರಲೆ, ಹಜಿಲೆ (ನಾ). ಅಪವಾದ; ನಿಂದೆ: ಶಿಶಿಪಾಂಪದ ಪರಲೆಯನೊಸರ್ವ ಕೊಳದ ಸುಭಗತೆಯಂ ಪಜಿಲೆಯನುಟು ಪಾಟುಸುವುದು ನಂದನಕಾ ನಂದನದಿರವು (ಜಯಕಾ. ೧-೪೬). ಹರಲೆ: ಹರಲೆ ನಿನ್ನ ಬದುಕಾಯಿತು (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ. ೩೪); ಕ್ಷುದ್ರಜನರು ನಿರರ್ಥಕವಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ಹೆಸರಿಂದ ಹರಲೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಸತ್ಯಲಮಿ. ೧೪೮). ಹಜಿಲೆ: ಹಜಿಲೆಯೊಳು ತಂದಿಕ್ಕಿತ್ತೆನ್ನ ದಂದಿನ ಭಕ್ತಿ (ತಿರು. ದೇ. ೨೧-೧೬); ಎಂದೆಂದಿಗ್ಗಿನ್ನೇ ತಲೆಗೆ ಹಜಿಲೆ ಬಪ್ಪದಿಂದವನೇಳ್ವ ವೇಳೆಯೊಳು (ಸೇವಿಸಂ. ೧೪-೮೬); ಎಮ್ಮ ತಲೆಗೆ ಹಜಿಲೆಯು ತಪ್ಪದುಟಿವೇ (ಸಮೃ. ೧೦-೩).

[<ಪಜಿ ?]

ಪೆಜಿಮೆ 'ಪಜಿಮೆ' ನೋ.

ಪೆಜಿ, ಪರಿ, ಹರಿ, ಹಜಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಡಿ; ಕತ್ತರಿಸು; ತುಂಡುಮಾಡು: "ಪಜಿ-ವಿಚ್ಚಿತ್ತೆ (ಹರಿ), ಭೂಪಣಿ ಹಾ (ಶಮಧಾ); ಪಜಿಮೆ ಮಿಟು ಕುಂತಳಂಗಳಂ ಪುತ್ತಿನೊಳಗೆ ಮಡಗಲೆಂದು ಕಯ್ಯಂ ಕುತ್ತಿದೊಡೆ (ಜಾಧಂ. ೧೬); ತನ್ನ ಜಗದ್ವಿಲಾಸ ಸಾಕಾದದೆ ಮತ್ತೆ ತಾನೇ ಪಜಿವನದಜ ಮಯಾಪಾಕವನು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೦-೪); ಕೊರಲ ಕಂಕಿಯಂ ಪಜಿಮೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೩೬). ೨. ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗು; ತುಂಡಾಗು; ಸೀಳಿಹೋಗು: ಮುಳುಮ ತನಗರ್ಘ್ಯ ಮೆತ್ತಿದ ತಲೆಯೊಳಿದೆ ತಿಣುಕ ತಿಣುಕ ಪಜಿಮೆಗಳ ಕಳಕಳು ನಗುತಮಿದು (ಪಂಪ. ೬-೬೪); ಪಜಿಮೆ ಹಿರಂಗಳಂ ಕೆಡಣಾ ವಿದ್ವರ್ ಗಜಂಗಳಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೨೬; 1042); 'ಪ್ರಿಹರಂ ಪೊಡೆಯ ತೋಳ್ಪಜಿಮೆ ಭೀಕರಗಜಾಸುರನೋ (ಹಜಕಾ. ೬-೨೦); ಕೈ ಪಜಿಮೆ ಗಣೇಂದ್ರನಂತೆ ಬರುತಿರ್ದುದು ಭೀಕರನೊಂದು ಸೂಕರಂ (ಶಾಪ. ೧೧೧೨). ೩. ಬಲವಂತದಿಂದ ಕೀಳು; ಕೆತ್ತು ಹಾಕು;

ತರಿ : ನನೆಗಳ ಗೊಂಬೆಲಂ . . . ಸೊನೆ ಸುರವನ್ನೆಗಂ ಪಟಾದು ನೋಯಿಸಿ
ಕಾದಿದವು . . . ಮೃದುಪುಷ್ಪಸ್ತುಬ್ಧಗಳಂ ಪಟಾದವು (ಅದಿಪು.
೧೧-೧೩೦). ೪. ಕೆತ್ತುಹೋಗು ; ಜಗುಳು : ಉಡೆವನೆ
[ಪ್ರ]ಪಾಂ.ವೆಜಾಯದೆ ಮುನ್ನಮೆ ತೊಡಗಿ ಚಲಂ ನೆಗುಳಿ (ಪಂಪಾ.
೧-೪೬). ೫. ಬೇರೆಯಾಗು ; ಬೇರ್ಪಡು : ಕೇಡ ತೊಡರಂದೆ
ನಾನ್ ಪಟಾದು ಬಿಡುಗಡೆಯನಾಸಲ್ವ ಸಕ್ಕುಂಟು ನನಗೆ (ಅಂಕಿಗೊ.
೧೯-೩೪೮). ಪರಿ : ೬. ಪರಿಹರಿಸು ; ನಾಶಮಾಡು : ಚಿಂತಾ
ತೆಯನು ಪರಿದಿಟ್ಟುನೋಯಿಸಲ್ . . . ಮೂಡಲೊಳು ಮುಂಬೆಳಗು
ತೋರಿದುದು (ವೆಂಕಾ. ೫-೫-೨೪). ಹರಿ : ೧. ಸೆರೆಯ ಹರಿ,
ಅರಿಯದಿ ಹುಟ್ಟಿಳಿಸು ಹುದಿಯಲ್ಲಿ (ಪಾಂಚಜ. ೫-೪). ೩. ಅದಾವ
ಪುಷ್ಪಗಳೋ . . . ಬಾಗಿ ಒಂದೆರಡನ್ನು ಹರಿದುಕೊಂಡೆ (ಚಿಂತುಟಿ.
೧೫). ೭. ನಾಶವಾಗು ; ಹಾಳಾಗು : ಜೀವರು ಒಲಿದರೆ ಜೀವನ
ಬಲೆ ಸಹ ಪೊರೆವುದು ಕೋಟಿಯ ಹಾಗೆ ಮುನಿದರೆ ಹರಿವುದು
ಕೋಟಿ ಕೊತ್ತಳ ಸಹ ಜೀವರ ನೂಲಿನ ಹಾಗೆ (ಇಂಜಾಪ. ೨೧೦-೪೦).
ಹಜ್ಜಿ : ೧. ಹಜಾಯನೆ ದಾಸನ ವಸ್ತ್ರವ ಉಣ್ಣನೆ ಚೆನ್ನಯ್ಯನ
ಸಂಗಾತ (ಬಸವ. ೪೩೨) ; ಏಜಾಯಾದಿಗಿಯಲಿ ಮಲ್ಲಗಂಟಿನ ಸೆಜಿಗ
ಮೋಹಿಸಿ ಬೆರಳ ದರ್ಭೆಯ ಹಜಾಯ ಬಿಸುಟನು (ಕುಪ್ಪಾಚ್ಚಿ. ೯-೧೫).
೨. ತೀರು ; ಮುಗಿ : ನೂಜನೋದಿ ನೂಜ ಕೇಳಿದರೇನು ಅಸೆ ಹಜಾ
ಯದು ರೋಷ ಬಿಡದು (ಬಸವ. ೬೫೭) ; ಎನ್ನ ಕರ್ನಾ ಹಜಾಯತ್ತು
(೧.ಸವ. ೭೯೭).

ಪಟಾವಜ್ಜಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ತನ್ನ ಭೀಕರಗದಾಘಾತಯೋಳ್ ಪಾಟಾ
ಪಟಾವಜ್ಜಾದು ಪೆಜಗಡೆದು ತಾಟವಜ್ಜಾದ ತಾಂಭೋಜಾವಳಿಗಳ . . .
ಶೈಗುಕ್ತಿ ನೋಡಿಯಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೪ ಪ). ಪಟಾದಿಕ್ಕು =
ಜೊರು ಜೊರು ಮಾಡು ; ಧ್ವಂಸ ಮಾಡು : ಪಟಾದಿಕ್ಕು ಮೋಹ
ಪಾಸದ ತೊಡರಂ (ಎಳ. II, ೧೪೧-೬೭ ; 1139) ; ಪೊಟಗಣ ಮಯಾ
ಪ್ರಮೆಯಂ ಪಟಾದಿಕ್ಕು (ಪಟಪಂ. ೨-೯೫) ; ಪಿರಿಯ ಅವಶೇಷಗಳನ್
ಪಿಕ್ಕು ಪಟಾದಿಕ್ಕುವುದು (ಬದ್ವಪ್ರ. ೫೫-೧೧೪೬). ಪಟಾದಿಡು,
ಪರಿದಿಡು = ಕೆತ್ತು ಹಾಳು ; ನಾಶ ಮಾಡು : ಪಟಾದಿಟ್ಟು ದಿಟ್ಟಿಯ
ಬಳಿಕೊಪನ ಕಾಲ ಮುಟಾದಿಟ್ಟು (ಪೋಹತ. ೧೨-೩೭) ; ಸವತಿಯರವ
ರುಮಾ ಕೃತಿಗಳೆ ಬೇರ್ವಂದಿಪ್ಪಾ ವೈರದ ಬೇರೆ ಪಟಾದಿಟ್ಟು ವರೊಂದಿಸಿ
ಯೊಪ್ಪವರು (ಹದಿ. ೧-೫೯) ; ಚಿಂತಾತೆಯನು ಪರಿದಿಟ್ಟುನೋಯಿಸಲ್
. . . ಮೂಡಲೊಳು ಮುಂಬೆಳಗು ತೋರಿದುದು (ವೆಂಕಾ. ೫-೫-೨೪).
ಪಟಾದು ಹತ್ತಿಸು = ಹರಿದು ಮತ್ತೆ ಅಂಟಿಸು ; ತದ್ವಾಪ್ರವಾಗಿಸು :
ಜಂಬಿನಿದರ್ ಸ್ವರೂಪ ನಾಂಗುಲೀಳದ ಕುಸುಮಂಗಳಂ ಪಟಾದು
ಪಟ್ಟಿಸಿದಂತೆವೊಲೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪಿನಂ (ಕಾಪ್ಪಾ. ೬೬೬ ರೂಪಕ) ;
ವಸುದೇವನ ದೇಹಮನಗೆನ್ನೆಯಂತೆಯಂ ಪಟಾದು ಪಟ್ಟಿಸಿದಂತೆಯಂ
ಮೊಕ್ಕಳವಿವಾ ಮಕ್ಕಳೇಕಾದುವೆಂದು ಬೆಕ್ಕುಸಂಬಟ್ಟು ನೋಡೆ (ಅರ್ಧನೀ.
೫-೨ ಪ). ಪಟಾಪಟ್ಟಿ ಮಾಡು = ಪಟಾದಿಕ್ಕು ; ಇಜಾವರು ಪಟಾದರು
ಕೋಟೆದರು ಮೂಗನು ಜರಿಟೋಟಿ ಜೋಡುದಗಲೆಯ ಪಟಾಪಟ್ಟಿ ಮಾಡಿ
ರಾವುತರ ಮೈಯಲಿ ಬಲುಸುರಗಿಗಳನು ಸೆಕ್ಕಿದರು (ಕಂಠಿ. ೬-೭೪).
ಹರಿದರೆ ಹತ್ತುವ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿವರಿಸ್ತೆ : ಹರಿದರೆ
ಹತ್ತುವನ ಸಹಮೂಲವಂ ಮೊಸರನ್ನೆರಡು ಸುಂಗಿಸಲು ಜೊಟ್ಟಿಬೇನೆ,
ಗ್ರಹಣ ಸಹ ನಿಲ್ಲುಂ (ಸಕಪ್ಪ. ೩೫೩). ಹಜುಕೊಳ್ಳು, ಹರಕೊಳ್ಳು =
ಹರಿದುಕೊಳ್ಳು ; ಕೆತ್ತುಕೊಳ್ಳು : ಬರುತೇನು ತಂದೆ ಬಜಾಗ್ಗಿಲಿ
ಬಂದೆ ಪರನಂದೆಗಳ ಕಟ್ಟಿ ಹಜುಕೊಂಡೇನೆಂದೆ (ಪುರಂದ. ೨-೫೭-೧) ;
ಕುದುರೆಯು ಕಟ್ಟಿದ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಹರಕೊಂಡು ಓಡಿ ಹೋಗಿತ್ತು

(ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೯) ; ಜವರಾಯ ಬಾಳೆಯ ಸುಳಿಯ ಹರಕೊಂಡ
(ಸನ್ನೂರು. ೧೩೫) ; ಅವನನ್ನು ಹರಕೊಂಡು ತಿಂಬುವ ಹಾಗೆ ನೋಡು
ತ್ತದೆ (ಫಲಸಂ. ೧). ಹಜಾದರೆ ಹತ್ತಿಸುವ = ಹರಿದರೆ ಹತ್ತುವ :
ಚೆನ್ನೆಗ್ಗಿಲು ಹಜಾದರೆ ಹತ್ತಿಸುವ (ಅದನ್ನು ಪರಡೆ ಎನ್ನುವರು) ಈ
ಎರಡನ್ನು . . . ಅರೆದು (ದಿವ್ಯ. ೧೫೭).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಪಟಾ ; ತುಳು. ಪರಿಪು, ಪರ್ಪು ; ಕೊಡ. ಪಂ ;
ತೆಲು. ಪಟುಳು, ಪೆರುಳು]

△ ಪಟಾ, 'ಪರಿ' ನೋ.

ಪಟಾ, ಹಜಾ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ ; ಹರಿಯುವಿಕೆ.
೨. (?) : ಬೀಸುವಲ್ಲಿಯ ಬೀಸಲಪಾದೆಯಲ್ಲ ಪಟಾಯನಾ ದಿಟ್ಟ
ಮುರಿವಲ್ಲಿ ಕಡುಪಿನೊಳ್ ಮುರಿದಯ್ (ಎಳ. II, ೧೩೩-೧೨೬ ; 982).
ಹಜಾ : ೩. ಕತ್ತರಿಸಿದುದು ; ಚೂರಾದುದು ; ತುಂಡಾದುದು ;
ಹಜಾ ಹತ್ತು ಹೊಲಿವುದೊಂದೇ ಸೂಜಿ (ಸರ್ವದ. ೧೨೩-೬೩೨).
'ಹಜಾಮುಟಾ' ಪರಾ.

ಪಟಾವಜ್ಜಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ). ಪಟಾವಜ್ಜಿಯಾಗು = ೧. ಚೂರು
ಚೂರಾಗು ; ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾಗು : ಜಳಕೇಳೆಂದು ಬಂದೋಲಾಡುವ
ಮಾಳವನಿಲಾಸಿನಯರ ಪರೋಲೆಯ ಪೊರ್ಕಳೆಯೊಳ್ ಪಟಾವಜ್ಜಿಯಾದ
ಪರ್ವರೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಾ. ೧೬) ; ಗದಾಪರಿಪ್ರಾಪ್ತಾರದಿಂ ಪಟಾವಜ್ಜಿ
ಯಾಗಿ . . . ದಿಟ್ಟಿರಿಬಲಂಗೆ ಭೇಟವೆ ನಿನ್ನ ಬೀರಮಂ (ಗದಾಯು. ೨-೩) ;
ಜವದಿಂ ಪೋದಿನನ ವರೋಧನಾಜಿಗಳ ಮೊಗದೊಳೊಗದ ಪೋನಂಗಳ್
ವಾಯುವರದೆ ಪಟಾವಜ್ಜಿಯಾಗಿದುಳವು ಗಗನಾಂಗೂದೊಳಿನ್ನಿದವು
ಭಗಣಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೨೪) ; ಬಿದಿರ ಕೊನೆಯ ಕೋಳ್ಗೆ ಪಟಾವಜ್ಜಿ
ಯಾದ ಮುಗಿಲ ಪೊಜಿಯಂ ಸುರಿವ ಮುತ್ತುಗಳಂ (ಕಪ್ಪಿ. ೨೩೪).
೨. ಭಂಗಹೊಂದು : ಪಟಾವಜ್ಜಿಯಾಯ್ತು ಪಜ್ಜಳಿಸ ಮೆಯ್ಯಳ
ಗಿಂಗೆಳಮಿಂಚಿನೆಲ್ಲದಾರಜಾವಧಿವರ್ಷಪರ್ ಸತಿಯ ರೂಪಿನ ರೂಢಿಸಿದೊಂದು
ಗಾಡಿಯಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೫೩). [**ಪಟಾ**]

ಪಟಾ (ನಾ). ೧. ಅಲಂಕಾರ ; ಶೃಂಗಾರ ; ಭೂಷಣ : "ಪಟಾ-
ವಿಚ್ಛಿತ್ತೆ (ಹಂ). ಭೂಷಣೇ ಚ" (ಪಂಪಾ). ೨. ಸಂತೋಷ ;
ಹಿಗ್ಗು : "ಪಟಾವಡಿಸು" ಪರಾ. [ದೇ. II ತಮಿ. ಪಟಾ = ಚಿಟ್ಟ]

ಪಟಾಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಹೂವು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕೀಳು ;
ತಿರಿ : ಪರಿಮಳಪರೆಂದಿನ ದಿವ್ಯಪುಷ್ಪವ ಪಟಾಕೊಂಡುಹರಿಸುವದರಿ
ಸರಗಟ್ಟಿ ಬೆಲೆಗೆ ಮಾರುವ ಮಾರಿಗಾತಿಯರವ ನಾನೇನ ಬಣ್ಣವೆನು
(ಕಂಠಿ. ೨-೪೩). ೨. ಕೆತ್ತುಕೊಳ್ಳು : ಮೂಡಲಡೆನೆವೊ ರತ್ನದ
ಹಜ್ಜವ ಗಾಡಿಯೊಳಿನಗಲಂಕರಿಸಲ್ಪಗೆಮಾಡದೆ ಪಡುಗಡೆನೆಟ್ಟಿ
ಕಿನ್ನಿಂವನ ಪಟಾಕೊಂಡು ನೋಡದೆ ನೂಂಕಲ್ (ಕುಪ್ಪಾ. ೪-೬).

[ಪಟಾ + ಕೊಳ್ಳು]

ಪಟಾಗಡ್ಡ (ನಾ). ಹರುಕುಗಡ್ಡ : ಮಾಡಗನ ಪಟಾಗಡ್ಡ ಮನದಗ
ಯೊಳ್ ಪಿಡಿದು (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೦-೧೪೫) ; ನೂರಿವಾಯರ್
ಜೋಲ್ಲುಟಿ ಪೆಮೂಗರಲ್ಲ ಕಿಮ್ಮಾಸೆ ಕೆದರ್ ಪಟಾಗಡ್ಡಂ (ಪ್ರಜಾ.
೧೧-೬೧). [ಪಟಾ + ಗಡ್ಡ]

ಪಟಾಗಲ್ 'ಪಟಾಗೋಲ್' ನೋ.

ಪಟಾಗೋಲ್, ಪಟಾಗಲ್, ಪಟಾಗೋಲು, ಪಟುಗಲ್, ಪಟು
ಗೋಲ್, ಪಟುಗೋಲು, ಹರಗಲು, ಹರಗೋಲು, ಹರಿಗಲು,
ಹರಿಗೋಲು, ಹರುಗೋಲು, ಹಜಗೋಲು, ಹಜುಗೋಲು,
ಹಜುಗಲ್, ಹಜುಗೋಲ್, ಹಜುಗೋಲು (ನಾ). ನೀರನ್ನು
ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಸಾಧನ ; ನಾವೆ ; ದೋಣೆ :

ಪಟುಗೋಲೆ (ಪಟುಗೋಲೆ) ಕುಳ್ಳಿಡ್ (ಕನುಡ. ೧೩೩ ಪ್ರಯೋಗ); ಪಟುಗೋಲೆ ಮುಳುಗಿಸುವ ಸೀತಾನದಿಯಂತೆಯೆಂ (ಭಾರತ. ೮೪-೫೫). ಪಟುಗಲ್ : ನಾರೀಜನಕೆ ಪಟು[ಪಾಟಂ. ೫೦] ಗಲೆಂದೇಜಲ್ . . . ನೀರಾಟಮಾಡಲ್ ನೆಜಿಗುವನೆ ಪೊದಟ್ಟು ತ್ತು ಹಂದ್ರಾಂಪುಜಾಲಂ (ಪಾಟಂ. ೪೨೨). ಪಟುಗೋಲು : ಪಟುಗೋಲು, ಪಡಗು : . . . ಮುಂತಾದವು ಅವರು ನೀರ್ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವರಾಗಿದ್ದರೆಂದೂ . . . ಸಾರುತ್ತನೆ (ಭಾಷಾ. ೨೫೬). ಪಟುಗಲ್ : ಪಟುಗಲ್ ಕೆ ಪಾಯಲ್ . . . ಸವಿನೋಡಲ್ ಬಗ್ಗುವೆನೆ ನವ ಹಂದ್ರಿಕೆಯಂ (ಪರ್ವನಾ. ೮-೪೦); ಸುಬಾದುದು ಸುಬಾಯಿಗಳಿಗೂ ಪಟುಗಲಂತೆ ಪಾತಕನ ಮನಂ (ಪರಾಪಾ. ೯-೪೧). ಪಟುಗೋಲ್ : ಮೊಗಯಲ್ ಕೊಡಗೊಂಡು . . . ಪಟುಗೋಲ್ ಕುಳ್ಳಿ ಪಾಯಲ್ (ಅಪು. ೬-೪೫); ಪಟುಗೋಲಿಲ್ಲದೆ ತೊಟ್ಟಿಯಂ ಪಾಯ್ತಿನೆಂಬ ಪಡ್ಡಪನಿಯಗ್ಗೆನಂ ಪೊಲ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧-೬೬); ಪರ್ಮಾಲ್ ಕೊಳ್ಳುಕಳಾ ಮುನಿಪುಂಗವಂಗೆ ತೊಟ್ಟಿನೆ ಪಟುಗೋಲಿನೊಡ್ಡಿ ದ್ವಧಮಸ್ತಿನಮಾಂಕು (ಮಹಾಸೇ. ೧೬-೧೧). ಪಟುಗೋಲಿ : ಪಟುಗೋಲಿಂಕುಣಿ ಚೆಲ್ಯು ವಡೆದು ಕುಳ್ಳಿಡ್ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೧೫-೨೨); ಮಿಕ್ಕೋದರಿ ಕಣ್ಣೋಲ ಮನಮರ್ಬದಲ್ ಪಟು[ಪಾಟಂ. ೫೦]ಗೋಲಿಂಕು ಪೊಪಂತೆ ಗಗನ ಮೆಂಬಂಕುಧಿಯೊಳ್ (ಕನುಡ. ೧-೪೬). ಹರಗಲು : ಮಳೆ ಬಂದರೆ ಬರಲಿ. ಹೊಳೆ ತುಂಬದೇ. ಹರಗಲಿಗೆ ಬೇಕೆ ಹಿಡಿ ಹೊನ್ನು (ಕಲ್ಯಾಣ. ೬೬); ದೇಹವನ್ನು ಹರಗಲಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದ ಮೇಲೆ ಸತ್ತವನ ಸಹೋದರನು ದಡಕ್ಕೆ ಹೋದನು (ಮಲನಾ. ೧೧೬). ಹರಗೋಲಿ : ಒಂಟಿ ಹುಟ್ಟಿನ ಹರಗೋಲಿನಂತೆ ಎನ್ನ ಪಾಡು (ಅಂತರಾ. ೪೫); ಕೆಸರಿಗೆ ಹರಗೋಲು ಬೇಕೆ ? (ಗಾಡ). ಹರಿಗಲು : ಇವನು ಹರಿಗಲಲ್ಲಿ ಹೊಳೆ ದಾಟಿದೇವೆ (ಕಲಸೆ. ೧೦೦); ಎಷ್ಟು ಸಲ ಹರಿಗಲದಾಗಿ ತಿರಿಗಿಸಿ ಅಯ್ಯೋರನ್ನೆ ! (ಅಪು. ೨೧೬). ಹರಿಗೋಲು : ಹೊಳೆಯಲಿಹ ಹರಿಗೋಲು ಸದ್ಯ ಮುರಿದು (ಪುರಂಗ. ೪೬-೨೯); ಹರಿಗೋಲನೇರಿನ ಹಂನ ಪ್ರವಾಹದೊಳುಕುಳುವುದು ನಿನ್ನಗೊಪ್ಪ (ಪಾಕಂ. ೬೪ ಅಡಟಿ); ಇವರು ಹರಿಗೋಲು ಹತ್ತಿದರು (ನೀತಿಪಂ. ೧೧, ೧೧). ಹರುಗೋಲು : ರೊಳ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳತ ಹರುಗೋಲ ಹಾಕಿ ದಾಟಿಸಿ (ಎಳ. VII, ೩೨೫. ೩-೯; 1871); ಕಲ್ಲಿನ ಹರುಗೋಲಿನ ಮೇಲೇರಿದ ಅದ್ಭುತ (ಪುರಾ. ೧೩೮). ಹಟಗೋಲು : ಹಟಗೋಲ ಸೂಳೆಯ ಕೆಜನೆರಡು ಒಂದಯ್ಯ ಹಟಗೋಲನೇಜಾದವನಿಳಿಯ ಬೇಜಿಂಬು ಹರಿದೇಜಾಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೯೧). ಹಟಗೋಲು : ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಸಾಗರವ ದಾಂಟುವರೆ ಅಜುಹೆಂಬ ಹಟಗೋಲನಿಕ್ಕಿ . . . ಸುಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಸಟ್ಟುಗವ ಹಿಡಿದು (ಕಾಸ್ಯಸಂ. ೧೨೬-೩೬); ಹುಜುಗವೆಗಣ್ಣು ನೀರಿಂಗೆ ಹಟಗೋಲ ಹಾಯ್ಕುಸಬೇಡೆಂದು . . . ತೊಡೆದ ಲೋಚನವ (ನೋಹತ. ೪-೪೬); ಗೋಪ್ಯವಹಲಕೆ ಹಟಗೋಲದೇತಕೆ (ಚಿದ್ರಿಭಾ. ೧೨-೧೪). ಹಟಗಲ್ : ನಾರಾರೋಹ, ನಾವಿಕ:-ಈ ೨ ಹಟಗಲ್ಗಳಿಗುವಾತಂ (ಕಲಾಪು. ೬೫-೨೩೬); ಹಟದ ಹಟಗಲಂತೆ ಸುಸಿಲ್ಪಿಲಿಯಂ ದಾಂಟಿಸಲಾಜದೆ (ಲೀಲಾ. ೨-೧೧೬ ೮). ಹಟುಗೋಲ್ : ಅಸಮಾಸ್ತನೇಜಲೆಂದಿಟ್ಟ ಹೊಸ ಹಟು[ಪಾಟಂ. ೫೦]ಗೋಲೆಂಬಂತೆ ಘಂಗೆ ವಟ್ಟಿರೆಂದು ಕಣ್ಣೆ ರಂಜಿಸಿತು (ಪ್ರೀತಾಲ. ೧೦-೫೬); ಅಂಬುಧಿಯ ದಾಂಟುವಂಗೆಕೆ ಹಟುಗೋಲ್ ಸೀಮೆಯೆಂಬುದಂ ಮಿಣಾದೀ ಸಿಸ್ಸೀಮ ಸಿದ್ಧರಾಮಂಗಿಪ್ಪರಿಂಗಮೇಕೆ (ಅಪು. ೫೬-೯೧). ಹಟುಗೋಲು : ತುಂಬಿದ ತೊಟ್ಟಿಯ ಹಾಯ್ಕ ಹೆವೆಂದು ಹಟುಗೋಲನೇಜುವ ಅಡ್ಡಗಳು ನೀವು ಕೇಳೇ (ಅಪದಂ. ೪೦-೩೬೦); ದಿಡು ಮರೀಚಿಯ ತೊಟ್ಟಿಗೆ

ಹಟುಗೋಲಿಡುವರುಂಟೆ (ಕುಮ್ಭಾದ್ಯೋ. ೪-೩೮); ಪಾರಾಶರವ್ರತಿ . . . ಹಟುಗೋಲಿಂಕುಣಿಗಿತ್ತಿಯ ನೆರೆದನು (ಕಂಸಮ. ೯-೧೪೮). ಹರುಗೋಲ ತೆರು = ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ನಾನೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ : ಯಾ ಆರು ಮಂದಿಗೂ ಹರುಗೋಲ ತೆರು ಸಹಾ ದಟ್ಟಿನೆ (ಎಳ. VII, ೩೨೫. ೩-೨೯; 1871). ಹರುಗೋಲ ಹಣ = ಹರುಗೋಲ ತೆರು : ದಂಡ ಹರುಗೋಲ ಹಣ ಬಾನಲಿ ದಿರಾಡ ಮಂಡೆ ಹುಟ್ಟುವ ಪೂರ್ವಾದಾಯ ಸಹವಾಗಿ (ಮೈ. ೧೯೩೪, ೨೬-೨೨; 1430). [ಪಟು + ಕೋಲ್] ಪಟುಗೋಲು 'ಪಟುಗೋಲ್' ನೋ. ಪಟುತಿನ್, ಹಟುತಿನ್ (ಕಿ). ಹರಿದು ತಿನ್ನು; ಕಿತ್ತು ತಿನ್ನು : ಪೊಯ್ಯಾಡಿ ಮಡಿದ ಕಲಿಗಳ ಕರಂಗಳಂ ಪೊಯ್ಯಳೆದು ಪಟುತಿನ್ ಮರುಳ್ಳಳ್ (ಚಿದ್ರಿಭಾ. ೮-೩೬). ಹಟುತಿನ್ : ಕೊಣಚಾಡಲ್ಲರ ಮುಂದೆ ರಚ್ಚಿಗಳೆಯುತ್ತಂ ಕಿತ್ತು ಮೈಯೆಲ್ಲನಂ ಹಟುತಿನ್ದು (ಸೋಮೇಶ. ೬೬); ಹಕ್ಕಿ ಹಾಲ್ತಿನೆಯ ಹಟುತಿನ್ದು ಕಂಕಿಯನು ಇಕ್ಕಿ ಹೋದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೮೬). [ಪಟು + ತಿನ್] ಪಟುದಲೆ, ಹಟುದಲೆ (ನಾ). ೧. ತರಟುದಲೆ : ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯೂ ಕೊಡಲು ಸಮನಾಗಿಲ್ಲದಿರುವ ತಲೆ : ಸಲೆ ಮಾಂಸಿ ನಲ್ಲಿ . . . ಕೋಪ್ಪ ಮೆಂಬಿನಂ ಕಟುಯಂದಂ ತಲೆಯಂ ಪೂಸಲೊಡಂ ಪಟುದಲೆ ನಿಟುದಲೆಯಕ್ಕು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೫೨); ಪಟುದಲೆ ಕುಟುಂಬಸಲಬ ಗಣ್ಣೊಲಿವಾಯ್ ಹಪ್ಪಳೆಮುಗು (ಯೋಜ. ೨-೩೮). ಹಟುದಲೆ : ೧. ಎಲವಲವೊ ಮಾರುತಿಯುಳ್ಳಗಡ್ಡದ ಹಟುದಲೆಯ ರಣಮೂಢ ಸಿಲುಕಿದಲಾ (ಕುಮ್ಭಾದ್ಯೋ. ೧೩-೬೧). ೨. ಕತ್ತರಿಸಿದ ತಲೆ : ಹಟುದಲೆಯು ಬೊಮ್ಮಂಗೆ ಕುಟುದಲೆಯು ದತ್ತಂಗೆ . . . ಸರಿಯಹರೆ ಹರಿಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೨೦). [ಪಟು + ತಲೆ] ಪಟುದೊವಲ್, ಹರಿದೊಗಲು, ಹಟುದೊಗಲು (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಚರ್ವ : ಜೀರ್ಣಮಾಗಿ ತನು ಕೂರಲಗಿನ ಪಟುದೊವ ಲೊಳಿದ್ವಂತಾ ಮುನಿಪಂ (ಅನಂಪ. ೧೨-೩೪). ಹರಿದೊಗಲು : ಹರಿದೊಗಲು ನೆಣವನೆಯು ಖಂಡದಿಂ . . . ರಣಜಯಂ ರಂಜಿಸಿದುದು (ಪುರಂಗ. ೫೬-೩೯). ಹಟುದೊಗಲು : ಹಟುದೊಗಲು ನೆತ್ತರನು ಕಾಣಸಲಜಾಯದೊಯೆಂದೊಣಲಿ ಧರಣೆಯಲೊಣಗಿದರು ಕೈದುಗಳಂದಿದು ದಾಡೆಗಳು ನೆಜೆ ಮುಟಾದು (ನಿಭಾ. ೬-೫-೬); ಜುಜುಜುಜುಪ ಕರುಳುಗಳ ಖಂಡದ ಹಟುದೊಗಲು ತೊಡೆ ತೊಳ್ಳಳಲಿ ಹೆಡ್ಣೊಟ್ಟಿಗಳಾ ವಪು (ನಿಭಾ. ೧೦-೮೬-೮). [ಪಟು + ಕೊವಲ್ (< ಕೋಲ್)] ಪಟುನಂಟಿ (ನಾ). ಕಡಿದು ಹೋದ ನಂಟುತನವುಳ್ಳವನು; ದ್ವೇಷವುಳ್ಳ ನಂಟಿ : ಪೊಪಪೊಲೊಳಪೂರ್ವರ್ ನೆಜೆದೊಳ್ಳಲ್ಪನದ ಪರ್ಮಯೊಳ್ಳಲಿಗರ್ ಪೇರಣಿಕೆಯ ಶಶಿಸೂರ್ಯಾಪ್ಪಾರ ಪಟುನಂಟಿರ್ (ಅಪು. ೫-೮೬). [ಪಟು + ನಂಟಿ] ಪಟುಪಡಿಸು 'ಪಟುವಡಿಸು' ನೋ. ಪಟುವಡು 'ಪಟುವಡು' ನೋ. ಪಟುಪಾಟು (ನಾ). ಹರಿದು ಹೋಗಿರುವುದು; ತುಂಡಾದ ಅವಸ್ಥೆ : ಸಿರದ ಮುಂಡಾಕನ ಸೀಳ್ವಿಕ್ಕಿ ವಗಲೆಯ ಪಟುಪಾಟಿ ಮಾಡಿದರಾಗೆ (ಕಂಸಮ. ೧೫-೪೬). [ಪಟು + ಪಾಟು (< ಪಾಡು)] ಪಟುಬಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು (?) : ಕೊತ್ತನೂರಾ ಕುಸ್ತಪ್ಪಡಿಗಳುಂ ಪಟುಬಾರರುಂ ಬಾಣಗುನ್ನೂರಾ ದೇವದಿಗಳುಂ (ಎಳ. XVI, ಗುಟ್ಟ. ೬೫-೫೬; 733). [?] ಪಟುನುಜಾ 'ಪಟುನುಜಾ' ನೋ.

ಪಟುಮುಖಗೊಳ (ಕ್ರಿ). ಸಂಭ್ರಮಗೊಳ್ಳು; ಸಡಗರಗೊಳ್ಳು; ಕಂಪಿಸುವ ಕೈ ಕಮಳವೆಂಬ ಪಟುಮುಖಗೊಳ ಬಹುಕರಿಯಾದುದು ನೂಡಿ ಸಾಕುವಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡೆಯುವಾಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪-೨೬); ಪಟುಗೆ ಬೆರಗಿನ ಕಸತ್ತೆಯ ರಹಿತ ಪಟುಮುಖಗೊಳವೆಂದಾಳೆನಾಳೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೪೫ ಪ). [ಪಟುಮುಖ (< ಪಟುಮುಖ್ಯ) + ಕೊಳ್ಳು]

ಪಟುಮುಖಗು (ನಾ). ಹರಿದ ಮುಖಗು; ಹರುಕಾದ ಮುಖಗು; ಕೆಲಬಗ್ಗೆ ನೋಡಲಂತೆ ನಿಡುಮುಖಗು; ಕೆಲಬಗ್ಗೆ ಪಟುಮುಖಗು; ಕೆಲಬಗ್ಗೆ ನಿಡುಗಣ್ (ಅದ್ಭುತ. ೪೪-೩). [ಪಟು + ಮುಖಗು]

ಪಟುಯಾಳನ (ನಾ). ಕಳೆದುಹೋದ ಕಲಿತನ, -ಪೌರುಷ: ಪಟುಯಾಳನದೊಂದಿಗಿರುವುದು ಮೆಯ್ಯೆರ್ ಪೋಗಿ ಪರವನ ಮನೆಯಂ ತರುವಂತನಿಂದ ಪೋಕ್ಕೊಡೆ ಕುಪಾ ಸಾಸಂಪಲ್ಲಿ ಸಾವು ನಿಪ್ಪಯಮಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೩-೨೩). [ಪಟು + ಆಳನ]

ಪಟುಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸು: ಚಕ್ರದಿಂದ ನಾಲ್ಕುಕಾಲುಮನೂ ಮೊದಲ ಪಟುಯಿಟ್ಟು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೨೦-೧೪). [ಪಟು + ಇಡು]

ಪಟುಯಿಸು, ಪಟುಸು, ಹರಿಸು, ಹಟುಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಸು ವಂತೆ ಮಾಡು; ಭೇದಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. ಕತ್ತರಿಸು; ಭೇದಿಸು: ಇವರೇ ತಿರಂಗಳಂ ಪಟುಯಿಸಲೊಡ್ಡೆನೆಂದ ಪಾರ್ಥಗಣಲ್ ಹಂ ಬಾಣಕೋಟಿಯಂ ಪಟುಯಿಸಿ (ಚೂ. ೪-೩೪). ೩. ಕೂದಲನ್ನು ಕೀಳಿಸು; ಲೋಚನ ಮಾಡು: ತಲೆಯ ರೋಮಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಪಟುಯಿಸಿ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೧-೧೩೫). ಪಟುಸು: ೩. ಸೈಂಸಿ ತಲೆಯಂ ಪಟುಸಿಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೧-೧೩೮). ೪. ನಾಶಮಾಡು; ಹಾಳುಮಾಡು: ಭವಪಾಶಮಂ ಪಟುಸಿ ದವನೋ (ಬಸವ. ೪೦-೪೪). ಹರಿಸು: ೫. (ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳು ವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅವಳು ಬಂಗಕ್ಕಾಗಿ ಮೂರು ಗಜ ಬಟ್ಟೆ ಹರಿಸಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಪ). ಹಟುಸು: ೨. ವರಮೃಗಂ ಗಳನುಗ್ರಹದಿಂದ ಹಟುಸಿ ಶಿವಲೋಕಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿ (ಬಸವ. ೩೪-೩೧).

[ಪಟು + ಇಸು]

ಪಟುಯಿಸು, ಹಟುಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡು; ತುಂಡಾಗುವಂತೆ ಬಾಣವನ್ನು ಹೊಡೆ: ಒಂದೆ ದಿವ್ಯಶರದಿಂದ ತಿರಮಂ ಪಟುಯಿಟ್ಟು (ಪಂಪ. ೧೧-೩೪); ದಿಲ್ಲ ಗೊಣೆಯುಮಂ ಪಟುಯಿಟ್ಟುಂ ಸಾರಥಿಯಂ ಕೆಡೆಯಿಟ್ಟುಂ (ಪಂಪ. ೧೧-೫). ಹಟುಯಿಸು: ದಿವ್ಯಶರದಲಿ ಕಲವೆರಡೆ ಹಟುಯಿಟ್ಟುಡಾಗಳೆ ಕೆಡೆದವನೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಪ್ರ. ೩-೫೪). [ಪಟು + ಇಸು]

ಪಟುವಡಿಸು, ಪಟುಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಸು; ಭೇದಿಸು. ೨. ನಾಶಮಾಡು: ತುಗಲೆ ಪೋಗಿ ಪೂಗೊಳನಂ ಮುತ್ತಿ ದುಯೋಧನನಂ ಪೊಟಮಡಿಸಿ ಪಗೆಯಂ ಪಟುಪಡಿಸುವುದು (ಗದಾಯು. ೩-೩೮ ಪ); ಪಗೆವನನಾಪ ಬಗೆಯೊಳಮಾಪ ತೆಪದಿಂದ ಪಟುಪಡಿಸುವುದು ನಯಂ (ನೀತಿ. ೧೨-೧೪೨ ಪ). ಪಟುಪಡಿಸು: ೨. ಅಪಾವಗಮಂ ಪಟುಪಡಿ ಸಲ್ಪ ಹಲಾಯುಧ ನೋದಿದವನೊಳಗೆ ತೋಟಾ ಬಿಡು ಕೌರವನಂ (ಗದಾಯು. ೩-೩೧); ಹೋದನಂ ಕೀಲ್ಪಡಿಸಿ ಬಾಣನಂ ಪಟುಪಡಿಸಿ ಮಗಧನಂ ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ಸಗಧನಂ ನೃಕ್ಕರಿಸಿ (ಚೂ. ೧೩-೧೧೪ ರಗಳೆ); ಭವಪಾಶಮಂ ಪಟುಪಡಿಸಿ ವಿಮೋಹಮನಳಂಕೆಗಿಡಿಸಿ ನರೇಂದ್ರಂ . . . ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಮನಂ ಪರಿಯೆ ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಲ್ಪದೇಂ ಪರಿಣತನೋ (ಅಪ್ಪ. ೧೩-೩೫). ೩. ಸವೆಸು; ಮುಗಿಸು; ತೀರಿಸು: ಸದ್ವಿಷ್ಣುಭವದೊಳಾತ ಪಟುಪಡಿಸುವ ಕರ್ಮತಯ (ದ್ವಾದಶಾ.

೫೧-೧೩೨೪). ೪. ಭಂಗವುಂಟುಮಾಡು: ಮುಂಕೊಂಡ ಮಹಾ ವ್ರತಮಂ ಪಟುಪಡಿಸದ . . . ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುನಿಂತ ಸಾಧುಸಮಿತಿಗಿ ಸಮತೆಯೊಳಿಗುವೆನು (ಚಯಕ. ೧-೫). ೫. ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ಪರಿಹರಿಸು; ನಿವಾರಿಸು: ವ್ಯಾಧಿಯಾದಂದಮಾಗಿದೊಡಂ ಸದ್ವೈದ್ಯರಿಂ ನೋಡಿಸಿ ಪಟುಪಡಿಸಂ (ಸುಕುಮ. ೧೧-೩೪); ಎಳೆವುದು ಕಾಂಚಿಕವೊಂದಂ ಪಟುಪಡಿಸುಂ(ಗುಂ) ನಿಲ್ಲ ಬೇರ ವಿಷಮಾ ಕ್ಷಣದಿಂದ (ಪುನ. ೨-೪೧). ೬. ಬಿಡು; ತೆಗೆ: ಅಬಿಮುಖನಾಚರಿಸ ಭರ್ಮಮಂ ಪಟುಪಡಿಸು ದಿಟವನೆ ನುಡಿದ ಭರ್ಮವನೆಯಾಚರಿಸು (ಸಮ್ಯಕ. ೧-೫); ಜನನಿಜನಕರು ಬಂಧುಬಳಗವೆಲ್ಲವ ಬಿಟ್ಟು ವಿನುಕಮಟ್ಟಿ ಬುದ್ಧಸಮಯಮಂ ಪಟುಪಡಿಸಿ . . . ನಿನ್ನ ಬೆಂಬಳೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ದೇಸಿಗನಾದನೀಗಲೆನ್ನಾ ಮನದಾಣ್ಣನೆಂದು ಮುಣುಕುಬಡೆಯದೆ (ಸಮ್ಯಕ. ೪-೪೩). [ಪಟು + ಪಡು + ಇಸು]

ಪಟುವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು: ಪರಾಗಪುಂಜದೊಳ ಪಟುವಡಿಸುತ್ತ ಭೃಂಗನಿಶು ನೀರಜದೊಳ ನಿಜಪಾಂಸುಕೇಳಿಯಂ [ಯಂ] (ಚಂದ್ರ. ೩-೩೧); ಭಾಗೀರಥಿಯ ಬಾವನವನಿಸಿದುತ್ತರದಿಬಾಕೊಲದಲಿ ಪಟುವಡಿ [ಪಾಪಾಂ. ೦] ಸಿ ಮುನಿಫಕರ ನೆರದಿರಲು (ನಿಭಾಗ. ೧-೨-೧೪). [ಪಟು + ಪಡು + ಇಸು]

ಪಟುವಡು, ಪಟುಪಡು, ಹಟುಪಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗು; ತುಂಡಾಗು: 'ಪಟುವಡಿಸು' ಪರಾ. ೨. ನಾಶ ವಾಗು; ಇಲ್ಲವಾಗು: ಇದೊ ಪೂರ್ವಜನ್ಮಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನುಂ ಪಟು ವಟ್ಟಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಪಂಪ. ೨೩೨-೪); ಪುದಿದೆಂಟುಂ ಕರ್ಮಬಂಧಂ ಪಟುವಡೆ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೧-೨). ೩. ಕಡಮೆಯಾಗು; ಕುಗ್ಗು; ಕ್ಷೀಣಿಸು: ಮುಟುಗೆ ಶರೀರಂ ಕಣ್ಣ್ ಪೊಟಮಡೆ ಮೇಲ್ವಾಸಮತ್ತೆ ಸಡೆದೊ ಬಲಂ ಪಟುವಡೆ ಜೊಮ್ಮನೆ ಜೋಲ್ವುಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೪-೧೩೨). ೪. ಬವಣೆಪಡು; ಭಂಗಪಡು: ಒರ್ಕಡತಿ ನೀಗ್ ಪಟು ವ[ಪಾಪಂ. ಪ]ಟ್ರೀಕೆಯ ಪಣ್ಣೆಲೆಯ ಮುಟುಗೆ ದೇಸಿಗರಂ ದೇವರ್ ಕೊಡೆಯಮಾಟ್ರೀ (ಚಮ. ೨೪ ಪ್ರಯೋ; ತಬ್ಬಾಣ. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ನೋಡಿ). ಪಟುಪಡು: ೧. ಎನ್ನ ಮಿತ್ರನಪ್ಪ ಮೂಷಕ ದಿಂದಲ್ಲದೀ ಪಾಶಬಂಧನಂ ಪಟುಪಡದು (ಪಂಪ. ೨೪೧-೧೪); ಸೂಸುವ ಕುಂಠಳಂ ನಸು ಬಬಿಲ್ಲ ಕುಳಂ ಪಟುಪಟ್ಟಿ ಹಾರಮಬ್ಬಾಸವ ದೊಳ್ ತೊಡರ್ ನಟುಸುಯ್ . . . ಭಯಮಂ ತಡಿದೊ ಬಿಟ್ಟುಮಾತ್ಸಾ ಸುರಮಟ್ಟಿನಂ ಗಗನದಿಂದ ಸತಿ ಭೋರಕೆನೆ ಮಿಲ್ಲುಕುರ್ವಿಯೊಳ್ (ದಶಕು. ೧೨-೧೪೧); ಅವರ ದುಷ್ಕರ್ಮಪಾಶಂಗಳು ಪಟುಪಟ್ಟಿ ಪೋಗಲೆಂದಿಧಿಕ ವರಮಿತ್ತು (ಚಂದ್ರ. ೩೨-೨೪). ೨. ಮೆಯ್ಯ ಮಮತ್ವಂ ಪಟುವಡೆ ಪಟುಪಟ್ಟಿ ಪೋದುದಸು ಮೈಯಿಂದಂ (ಸುಕುಮ. ೧೨-೪೨); ಮಜ್ಜಮಯಕೋದಂದಂ ಕಡಿಕಂದನಾಗೆ ಪಟುಪಡೆ ಪೊಡಪು ಹೇಮ ಪ್ರಭಂ ಹತಪ್ರಭನಾದಂ (ಪಂಪ. ೩-೩೦); ಬೋಧದೊಂದೆಸಕದಿಂದ ಪಟುಪಟ್ಟಿ ಪಾಪಪಾಂಶುಗಳ್ (ಚಂದ್ರ. ೧೧-೧೩); ಮನೋ ಧೈಯಂ ಪೊದಟ್ಟ ಪಾಂಗುಜಿ ಪಟುಪಟ್ಟಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಲವನುಲ್ಲದೆ ಮಿಟ್ಟಿ (ಕುಸುಮ. ೧೩-೨೩). ೩. ತೋಕುಳದಿಂದ ಕೂಸುವುದ ಮನದಿಂದ ಧೈರ್ಯಮುಂ ಪಟುಪಟ್ಟಿದು (ಕಾಂಕಿ. ೪-೩೪ ಪ). ೪. ಪಟುಪಟ್ಟಿ ಪಗೆವರಂ ಸೆಜಿ ಪಟುಪಡಲೂಮಾಯದವರನವರ್ಗಳ ಬಾಬಾಳಾಳಾ ಣಿಯಾಳಲ್ ಬಗಿದೈ (ಪಂಪ. ೪-೪೫); ಇಂತೀ ಬಗೆಯೊಳ್ ಪಯಂ ಘಾಸಿರ್ ಪಟುಪಟ್ಟಿದು (ಚೂ. ೨-೧೧೫). ೫. ಮುಗಿ; ತೀರು: ಮೂಗಿನೊಳುಸುರೇಂಬ ಮುಕು ಪಟುಪಟ್ಟಿದು ನಿಜ್ಯೆಟಿಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೫-೫); ತಿಂಗಳಿಗ್ ಬಡತನಮೆಂದಂ ಪಟುಪಟ್ಟಿದ್ದಿಲ್ಲದೇ

ನಡ್ಡಿಯೋ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೪-೮೪); ಅಯುಷ್ಯಂ ಪಟುಪಡುವಾಗಲೆ
ಬಿರ್ಜಂತೆ ಮುಟುಗುವ ಮರುಕಿಂಗಾರಯ್ಯ ವಿಭವಂ ಮುಟುಭವಂ
ನಾಡೆಯುಂ ವ್ಯರ್ಥಮಲ್ಲೇ (ಚಂದ್ರ. ೪-೧೮). ೩. ನಿವಾರಣೆ
ಯಾಗು; ಪರಿಹಾರವಾಗು. ಓವುಮುನುಂ ಶುಂಕಿಯುಮುಂ
ಸೇವನೆ ಪಟುಪಡುಗುಮಾವನಂ ಕಫರೋಗಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೧೬);
ಪಟುವಡೆ ಸೇವೆ ಪಿಂಗೆ ತೃಪ್ತಿ ಪಡುಕಸಂಗನತ್ತಿ ನಿಂದು ನೀರೆಯಿವ
ಹಳ್ಳಿಶಾಂಗಿಯಾರ ಕೊಂಕಿದ ಕೋಳ ಮೊದಲಿ (ಅನಂತ್. ೧-೮೬); ಮುಗ್ಧ
ನಿಂಕಪರ ಶಂಕೆ ಚಿತ್ತದಿಂ ಪಟುವಡುವಂತು ಬಾಲನಿನಿಂ ಪಟುಸಂದೋಡೆ
(ಕೃಷ್ಣ. ೧೧-೩೧); ಆ ಪರದಂ ತಂದಾ ತಂದನಮುಂ ನೃಪತಿಗೊಯಿ
ದಾಹಜ್ವರವೆಯೊಂದೆ ನಿಮಿಷಕ್ಕೆ ಪಟುವಡೆ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೪-೧೦). ೬.
ನಿಂತು ಹೋಗು; ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು; ಆ ನುಡಿ ಪಟುವಡೆ ಮುಕಿದು
ನೋಡುಗುಂ ಕೆಳದಿಯರಂ (ಪಂಪ. ೪-೫೬); ಬರದಿನ ಮಾತು
ಮಂತ್ರಿಸುತನೊಬ್ಬನುಪ್ರಾಣಾಂ.ವುಟ್ಟಿದನೆಯ್ಯ ಕಂಡು (ಕಾದಂಬ. ೪೫೧). ೭. ಕಾಣದಾಗು; ಅಡಗು; ಮರೆಯಾಗು; ಇಂತೋಗಿದು
ಪರದ ಪಾಂಸುಪಟಿಲಂ . . . ಕುದುರೆಗಳ ಲಾಠಾಜಲಜಾಲಕದೊಳಂ
ಪಟುವಡಲ್ (ಕಾದಂಬ. ೬೦೫). ಹಟುವಡೆ: ೨. ನಿಜಾರಿಯೆಂಬ
ನಾನು ಹಟುವಟ್ಟು ಕರ್ಮವಿಲ್ಲವು ಹೋಗಲದು ತಾನೆ ನಟಿ ಮೋಕ್ಷ
ನಿರ್ಧರಿಸಾತ್ಮ (ಭರಣಿ. ೬೪-೮೬). [ಪಟು + ಪಡು]

ಪಟುವಡೆ, ಪರಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸಾಗಿರು; ಶೋಭಿಸು;
ರಂಜಿಸು: "ನಿಗರ, ನಟ್ಟಿ . . . ಪಟುವಡೆದುದು-ಈ ೧೪ ಮನೋ
ಹರಂ" (ಕಶನಾ. ೫೫-೨೧೧); ಪಕ್ಕಿಗಳ ಪೆರ್ಪದ ಸರಂಗಕಿಂ ಹರಣಂ
ಬಡೆದಂತೆ ಪಟುವಡೆದು ತಿಂತಿವಡೆದ ಪೇರಡವಿಯೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೧೬);
ಪಟುವಡೆದು ಕಣ್ಣು ಪ್ರದೇವನ ವರವಿರೋಚನೆಯುಗ್ಯಮೇ ಶಿವನನ್ನಯುಗ
ಮಾಗೆ (ಬಸವ. ೧೪-೮೫); ಭುಲ್ಲವಿಸಿ ಹಯಪದಸಮೂಹವ ಚಿಲ್ಲಿದವು
ಸಕ್ತಮದ ಪಾಳಿಯ ಪಲ್ಲವಿಕೆ ಪಟುವಡೆದುಡಮಳಪ್ರಣವಮಯವಾಗಿ
(ಕುಮಾರ. ೬-೩೫). ಪರಿವಡೆ: ಕೆಲರು ಬಳಲು ಮಲಗಿನ ವಿಶ್ರಾಂತಿ
ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಪರಿವಡೆಮೊದಲಿಯೂ . . . ಇರುವರು (ವಿಗಡ. ೬-೨೩).

[ಪಟು + ಪಡೆ]

ಪಟುವಟು, 'ಪಟು' ಪರಾ.

ಪಟುವಟು, 'ಪಟು' ಪರಾ.

ಪಟುವಟು, ಪಟುವಟು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ;
ಹಾರುಗುವೈ: "ಪಟುವಟುಯೆನಲು ಹಾಯಗುವೈ" (ಕಬ್ಬ. ೫೬);
"ಪಟುವಟುಯೆನೆ ಪೆಗಲ ಪತ್ತುವಾಟಂ" (ಕದೀಶಂ. ೨೨೬); ಕೀಟಾ
ಪಾಟಾ ಬನಡಗೊಂಬ ಮುಟುವಕ್ಕಿಗಳನಟ್ಟಿ ತಡುಡಿ ಪಿಡವಲ್ಲಿ ಪಟುವಟು
ಯಾಟಮಂ . . . ಕಬ್ಬರ್ (ಚಿತ್ರ. ೪-೧೪). ೨. (ಆಲಂ)
ಸಡಗರ; ಸಂಭ್ರಮ (?): "ಅವನೀಪಾಲರ್ ಕೆಯ್ಯಯ್ಯಲೆಂದು
ಪಟುವ[ಪಾಶಂ. ಮು]ಟುಯಾದರ್ (ಪಂಪ. ೬-೪೨). ೩. "ಪಟುವಟು
ಯಾಡು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪಟುವಟುಯಂ + ಆಡು ಎಂದು ಆಟ
ವೆಂದೇ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಆಟಕ್ಕಾಗಿ ಮಕ್ಕಳು ಪಡುವ
ಸಡಗರ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆಯೆಂದು
ಭಾವಿಸಬೇಕು" (ಪಂಪ. ೧೧೦). ಪಟುವಟು: ೧. "ಪಟು
ಮುಟುಯೆಂದು ಪೆಗಲಂ ಪತ್ತುವಾಟಂ" (ಕಶನಾ. ೬೪-೫೫); ಪಟು
ಮ[ಪಾಶಂ. ಮು]ಟು ಪಾಟುಂಬಿಕೆ ಮರಗರೂ ಕುಡಲ್ ಸೆಂಡು . . . ಪೊಡೆ
ಗುಂಡೆಂದಿನಾ ಮುರಹರನಲ್ಲರಿಗಾಡುತುಂ ಬರಲ್ (ಕಾವ್ಯ. ೬೬೬;
೫೫೬. ೪-೪೪ ನೋಡಿ); ಮುಂಬರಿದೊತ್ತಿ ಮುಕ್ತಿ ಗಟು ಗೆಲ್ಲದ ಚೆಲ್ಲದ
ಪಟುವಟುಯ ಗಂಡರನೆತ್ತಂ ಪಿಂಡುಗಿಡೆಪುತಂ (ರಾಮಾ. ೧೪೫-೪).

೨. 'ಪಟುವಟುಗೊಳ್' ಪರಾ.

ಪಟುವಟುಯಾಡು, ಪರಿಮಟುಯಾಡು, ಪಟುವಟುಯಾಡು =
೧. ಹಾರುಗುವೈ ಆಟವನ್ನು ಆಡು: ಪರನ್ನಪರಟ್ಟಿದ ಕಪ್ಪದ
ಕರಿಗಳ ಮದಜಳಮುನುಂಡು ಕಂಪೇಟಾದ ತದ್ಧರಣೇಶ್ವರಾಂಗವೊಳ್
ಪಟುವಟುಯಾಡುವು ಪಟುವಟುಗಳ ಬಳಗಂ (ಚಂದ್ರ. ೬-೩೬);
ಬೆಮರ್ತವಯವದೊಳ್ ಪಟುವಟುಯಾಡುವಂತೆ ಪರದವು ವಿಕೋಳನಂ
ನೃಪವರನಾ (ವರ್ಧ. ೬-೬); ಧರದೊಳ್ಳುಟುವಟುಯಾಡುವ ತೆಟ
ದಿಂದುಡಿವಿಡನೆಂಬ ನಿಯಮಂ ದೊಷಂ (ಕಮದ. ೧೪ ಪ್ರಯೋ.).
೨. ಸಂಭ್ರಮಗೊಳ್ಳು; ಸಡಗರಿಸು: ಯುದ್ಧದೊಳು ಪರಿಮಟು
ಯಾಡುವಟ್ಟಿಗಳ (ಎಕ. VIII, ಸೂರ. ೧೩೨-೨೪; 1151); ನಿಡು
ಸುಯ್ಯ ಪರಿಮಳಕ್ಕೆ ಪಟುವಟುಯಾಡುವ ಮಧುಕರನಿಕರಂ (ಗಿರಿ. ೫-೩೬ ನ); ಪರಿಮಳದೊಳ್ ಪಟುವಟುಯಾಡುವ ಮುಟುದುಂದಿ
(ಅನಂತ್. ೬-೪೫ ನ); ಮೃಗಮಡಕಿಲಕದ ಪರಿಮಳಕ್ಕೆ ಬೆರೆಸಿ ಪಟುವಟು
ಯಾಡುವ ಮುಟುದುಂದಿಗಳ ಬಂಬಲಂ ಪೊಡೆವ ಕರಕಳಂ . . . ಕಮ
ನೀಯಮಾಗೆ (ರಾಮಾ. ೫-೧೪ ನ).

ಪಟುವಾಯ್, ಹಟುವಾಯ್ (ನಾ). ೧. ಹರಿದು ಹೋಗಿರುವ
ಬಾಯಿ; ಹರುಕುಬಾಯಿ. ೨. ಗುಟ್ಟನ್ನು ರಟ್ಟು ಮಾಡುವ
ಬಾಯಿ; ಒಡಕುಬಾಯಿ: "ಪಟುವಾಯ್ತನ" ಪರಾ.
ಹಟುವಾಯ್: ೧. ಮುಟಾದ ಹಾವಸೆಹಲ್ಲ ಹಟು[ಪಾಶಂ. ಮು]
ವಾಯ ತುಟುಚೆಗಳು . . . ಸುತ್ತ ಮುತ್ತಿರಲು (ವಾಗೀಶ. ದೇ.
೨೫೪-೨೬). [ಪಟು + ಬಾಯ್]

ಪಟುವಾಯ್ (ನಾ). ಹರುಕುಬಾಯಿಳ್ಳವನು; ಒಡಕುಬಾಯಿ
ಯವನು: ಚಿಕ್ಕರಿಗಂ ಪಟುವಾಯಂತುಡ್ಡಳನಕ್ಕುಗ್ರಕೋಟಿ
ಮೂರ್ತಿ (ಸಮಸ. ೬-೧೦೬). [ಪಟುವಾಯ್ + ಅ]

ಪಟುವಾಯ್ತನ (ನಾ). ಗುಟ್ಟನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳದ ಸ್ವಭಾವ:
ನಿಜೆ ನಿನ್ನ ಚಿನ್ನನೇನೆಂದಟಾಯಿ ನೀನಿಹಟುಂದೆ ಬಿನ್ನಿಲ್ಲೆಂಬ ಪಟು
ವಾಯ್ತನದಿಂದೆನೆಂದಟಾಯದೆ ಗಟುವುಪರ ನುಡಿಗಳಂ ಕೈಕೊಳ್ಳಾ
(ಧರ್ಮಪ್ರ. ೫-೧೮೬). [ಪಟುವಾಯ್ + ತನ]

ಪಟುವು, ಹರಿವು, ಹರು, ಹರುವು, ಹಟುವು, ಹಟುವು (ನಾ).

೧. ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ; ತುಂಡುಮಾಡುವಿಕೆ; ಹರಿಯುವಿಕೆ:
(ಕ). ೨. ಪಕಾರಾದಿಯಾದ ಶಬ್ದದ ಘನಮರುಕವು ಕಾವ್ಯ
ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ದೊರಕದಿರುವುದು ಪರಿಶೀಲನಾರ್ಹ. ತಮಿಳಿ
ನಲ್ಲಿ 'ಪಟುವು' ಶಬ್ದವು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಹರಿವು: ೨.
ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವ ಉಪಾಯ; ಪರಿಹಾರದ ದಾರಿ: ರಥವತ್ತಿ
ನೂಕಿ ಬರೆ ಕರ್ಣನಂ ಕಾಳಗದಿ ಗೆಲ್ಲಲು ಪಿನಾಕಿಸದಳ ಬಿದ್ದ ಕಾಲದೊಳ್ಳೀ
ಹರಿವ ಕಾಣೆಂದು ಬೋಧಿಸಿದನು (ತುರಗ. ೬೦-೨೬). ಹರು:
೨. ನಾನೇನೋ ಒಂದು ಹರು ನೆನೆದಿದ್ದೀನಿ . . . ತೀರ್ಥಕ್ಕೆ ದೋಡೆ
ಗಂಡೀರಿ ಹೋಕಿ ದಾಟಿದಿಟ್ಟಿ, ನಮ್ಮನ್ನಾರೂ ಮೂಸಿ ನೋಡಲಿಲ್ಲ
ಅಮ್ಮಾಲೆ (ಮರಮ. ೬೮೦). ಹರುವು: ೨. ವರುಷಪ್ರತಿ ಸಡನೋ
ದಕೆ ಹರುವಿಲ್ಲದ ನಿಮಿತ್ತ ನಿವಗೆ ನಾವೆಲ್ಲರು ಒಪ್ಪಿ . . . ಗುಣದ
ಮಾಡಿದವು (ಸೌ. 1X-ii, ೪೬೦-೧೫; 1463). ಹಟುವು: ೨.
ತಾನೇ ವಿವೇಕದಲಿ ಜನಪನಳುಕಿಗೆ ಹಟುವ ಮಾಡುವನು (ಪ್ರಭು. ೧೦೦-೧೦). ೩. ಪರಿಹಾರ; ನಿವಾರಣೆ: ಇಂದ್ರಮುಖ್ಯರ ಹಳೆಯ ಶಾಪಕೆ
ಹಟುವ ಕಂಡನು (ಪಂಪ. ೬೬-೪೫); ಪ್ರಶ್ನೆಸಾಗರದ ಅಂತಗಾಣದೆ
ಹಟುವ ಹೇಳದೆ ಚಿಂತಿಸಿದನು (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೧-೨೦-೨೬); ತಾತನ
ಪುಣ್ಯಯಾಕೆ ಹಟುವಹುದು ರಾಘವ ಭೀಷ್ಮರಂತೆ ಕೀರ್ತಿ ಸ್ಮರವುದು

(ಶ್ವಮಿಥಾ. ೨೬-೫೮). ೪. ನಾಶ; ಅಳಿವು: ನಾವ್ ನರರು ದಿಟ
ತಾಪಸರು ತೀರ್ಥಾಚರತನ್ನಾರಾದರೇನೆಮಾಗಾಯ್ತು ಹಜುವು (ತೀರಾಂ.
೨-೫-೧೪); ರಾವಣರಾಜನಿಗೆ ನಾನಾವ ಬಗೆಯೊಳು ಪೇಳಿದೊಡೆ
ದೇವಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಕಳುಹಿಬಿಟ್ಟವನಿಗೆ ನೀವು ಹಜುವನೆಸುವುದು (ರಾಮಾ.
೧೫-೫೬); ಉಂಬ ಮನುಷ್ಯನು ತುತ್ತು ತುತ್ತಿಗೆ ತುಂಬುವುದು ದಿಡ್ಡದೊಳ
ದನ್ನದ ಪಂಜಲಳುಲು ಮನಸಿಗತಿಸುವವನು ಹುಂಧಿಯೆಂಬ ತಿಂಬ
ವೈರಿಗೆ ಹಜುವನು (ನಿರ್ಭಾ. ೧೧-೨-೫೧). ೫. ಕೊನೆ; ಅಂತ್ಯ;
ಮುಕ್ತಾಯ: ನಾನುಹುತ್ತುಲಳುಹುತ್ತು ಬಂದು ಭಾವಳ್ಳುಗಮುಪಾದ
ಮೂರ್ತಿಯ ಕಂಡೆ ನೋಡಾ ಎನ್ನ ಅಜ್ಜಾದಿನ ಹಜುವ ಕಂಡೆ ನೋಡಾ
(ಅನಂ. ೧೬೬-೬೫೨); ಕೆಜೆಯ ಕೆಜದಲಿ ಸಿದ್ಧೇಂದ್ರನು ತಿರೆ ಬಂದು
ಹಜುವಿಲ್ಲವೆನುತ ಕರೆಯೋ ಒಡ್ಡರೊಳೆಯನಂ ಕೊಜುಕೊಲಿಗೊಂಡನೋ
ನಾಳೆ ಮಿಕ್ಕುವನೆಯ ಬಾರದೇ ಎಂಬನ್ನೆಗಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೬೯).
ಹಜುವು: ೨. ಇವರೆಲ್ಲರ ಹಂಗಿಗೆ ಹಜುವ ಕೇಳಿದೊಂದಂಜಿ
(ಕಲ್ಯಾಣಂ. ೪೪); ಏನು ಹಜುವಿಲ್ಲದೆ ಕಳವುಗೈದಾ ನಿಮಿತ್ತದಿ
ಪೊಲರಸನಾ ಭಾನುದತ್ತನು ಪುತ್ರನು ನಾನೆಂತು ಕೊಲಿಸುವನು
ಎಂದು ಪೊಲರಿಂ ಹೊಲವದಿಸಿ (ಸತ್ಯಭಾ. ೨೦-೨೯); ಮುಂದೆ ನಿನಗೆ
ಹಜುವ ಹೇಳಕಲ್ಕೊಂದು ದೇವತೆ ನನಗುಂಟು ತಾಳು (ಭರಣ.
೪೬-೧೪೭). ೪. ಕಂಡೆಂದು ಮುನಿ ನೋಡಿದೊಡೆ ತನಗಿಂದ
ಹಜುವನು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೧೬); ದುರುಳ ಬಲುಹಿಂದೆನ್ನನೆಳೆದರೆ
ಕೆರಳಿದರು ಗಂಧರ್ವರಿತಗೆ ಹಜುವ ಕಂಡರು (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೯.
೩-೯೭). ೫. ಹಜುವಾಗಿ ಹೋಯ್ತು ಭವಮಾಲೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೫೮).
೬. ತೊಂದರೆ; ಕೇಡು; ಅಪಾಯ: ಉಂಟು ತೋಜಾರಿ
ತೋಜಾದರೆ ನಮಗೆ ಹಜುವೇನು ಗಂಟಿಲಂ ಕೊಯ್ಯೋ (ಲಿಂಗಮ.
೩೦-೪).

[ಪಟು_೧ + -ವು]

ಪಟುವೆಣು (ಕ್ರಿ). = ಪಟುವೆ: ಹರಿಣಕಸ್ಯಯೋಳ್ ಬಣ್ಣವರಂ
ಪಟುವೆತ್ತದು ಬಗೆ ಮರುತ್ತನ್ನವರಂ (ಚಂದ್ರ. ೪-೬೩ ರಗಳೆ).

[ಪಟು_೨ + ಪಟು_೧]

ಪಟುವೊಣು (ನಾ). ಪುಕ್ಕವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ಹೊರಸು,-
ನಾರಿವಾಳ: ಕಿಟುವದಿಗಾಲದಂದುಬಿದನೋಪಳನಾನವಳಂದೆ ಗಂಡರಂ
ಪಟುವೊಣು[ಪಾಠಂ. ನಾ]ಗೆ ಮಾಡುವಳ್ (ಜಮಿ. ೧೬-೧೩೪).

[ಪಟು_೧ + ಪೊಣು]

ಪಟುಸೀರೆ (ನಾ). ಹರಿದ ಬಟ್ಟೆ; ಚಿಂದಿ: ತೊಟ್ಟನೆ ಪಟುಸೀರೆಗಳಂ
ಬಿಟ್ಟುಗಿರೆ ಗುಹೆಯ ಬಾಗಿರೊಳ್ ತೀವಿಸಿದಂ (ಭರಣಮ್ಯ. ೯-೧೬೨).

[ಪಟು_೧ + ಸೀರೆ_೧]

ಪಟುಸು 'ಪಟುಯಿಸು' ನೋ.

ಪಟುಕ, ಹರುಕ, ಹಜುಕ (ನಾ). ೧. ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಡಿದು
ಕೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ: 'ಹಜುಕು' ಹೋ. ೨. ನಾಶಕಾರಕನಾದ
ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪಟುಕನಧಟ ಸಾಸಿರಬಾಹುಪಿತನನ್ನ ಕಿಜುಕಾಂಕನೊಳು
ತಾದಾತಿದನು (ನೋಪ. ೩೫-೩೮). ೩. ಕ್ಷುದ್ರವ್ಯಕ್ತಿ: ಕೀಳು
ಮನುಷ್ಯ; ನೀಚ: ಪಾರ್ವತೀಶರದೊಳೊಗದವನಲ್ಲ ಸಲಾಪಿಯೋನು
ಗಾದ ಪಟುಕ ಗಾಜುಗಿದೆಯ ಬೇಡ (ನೋಪ. ೩೪-೧೪). ಹರುಕ:
೩. ಏಳಿಗಲ್ಲ ಪುದಿಯ ಪೊಸರೋಗರಮೆನುತ್ತೆ ಪ್ರಿಯದಳಿದುಂದು
ಪ್ರಾಣಗಳ ದಿದನ ಹರುಕನ ತೆರದೊಳು (ನಂಕಾಂ. ೨-೩೫-೧೯).
ಹಜುಕ: ೩. ಹಜುಕನೇ ನೀನೊಳು ರಾಯರೊಳುನುತ ನ್ನಪ
ನಿಮ್ಮಯ್ಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೧); ಹಜಾದ ಹಜುಗೋಲು ಹೊಲ್ಲ ಹಜುಕನ
ಕೆಳೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೦೬). [ಪಟುಕು + -ಅ]

ಪಟುಕು, ಹರುಕು, ಹಜುಕು, ಹಜುಕು (ನಾ). ೧. ಹರಿದು
ಹೋದ ಬಟ್ಟೆ, ಕಂಬಳಿ ಮುಂತಾದುವು; ಚಿಂದಿ; ಜೂಲು:
(೪). (ಗು). ೨. ಘನತೆಯಿಲ್ಲದ; ದೊಡ್ಡ ತನದಿಂದ ಕೂಡಿರದ:
'ಪಟುಕ' ಪರಾ. ಹರುಕು: ೧. ಆಕೆಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಬಟ್ಟೆಯಿಲ್ಲದೆ
ಹರುಕೇ ಗತಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢ). ೨. ಅವರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ಹರುಕು
ಮಾತುಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢ). ೩. ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದುವು
ಹರಿದು ಉಂಟಾದ ತೂತು,-ರಂಧ್ರ: ಆಕೆಯ ತಲೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ
ಗಂಟಿನ ಹರುಕಿನಿಂದ ಅಕ್ಕಿಯಲ್ಲಾ ಸುರಿದು ಹೋಯಿತು (ರೂಢ).
೪. ಘನತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ದೊಡ್ಡ ಸ್ತಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಸಭಾ
ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆತ ಹಾಗೆ ಹರುಕು ಹರುಕಾಗಿ ವರ್ತಿಸಬಾರ
ದಾಗಿತ್ತು (ರೂಢ). ಹಜುಕು: ೩. ಕಂಬಳಿಯ ಹಜುಕಿನಲ್ಲಿ ಬತ್ತೀಸ
ಕೋಟಿ ದೇವಕಳೆಲ್ಲರೂ ಸಿಕ್ಕಿ ಅಳಲುತು ಬಳಲುತು ಲೈದಾರೆ (ನೋಪಮಾ.
೪. ೫೪೮-೩೦೪). ಹಜುಕು: ೫. ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಳೆದು
ಕೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ; ದೂರವಾದವನು: ಹಜುಕುಗಳು ನಾವ್ ನೂಪು
ಮಕ್ಕಳು ಹೊಜಿಗೆ ಬಡುಕುವೆನ್ನೆಸರೇ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೬೩).

ಹರುಕುಮುರುಕು-೧. ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದುದು; ಭಗ್ನ;
ಮುರುಕಲು: ಭಾವನೆಗಳು ಹರುಕುಮುರುಕಾಗಿದ್ದವು (ಮುನಿಮಾ.
೨೦). ೨. ಸಂಪೂರ್ಣವಲ್ಲದುದು; ಅರೆಬರೆ: ಹರುಕುಮುರುಕಾಗಿ
ಅಡುವ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಮಾತು (Broken-English. ಇಂಕನ). [**<ಪಟು_೧**]

ಪಟುಗಲ್ 'ಪಟುಗೋಲ್' ನೋ.

ಪಟುಗೋಲ್ 'ಪಟುಗೋಲ್' ನೋ.

ಪಟುಗೋಲು 'ಪಟುಗೋಲ್' ನೋ.

ಪಟುಣೆ 'ಪಟುಣೆ' ನೋ.

ಪಟುಣೆ, ಪಟುಣೆ, ಪಟುಣೆ, ಹಜುಣೆ, ಹಜುಣೆ (ನಾ).

ನಾರುಬಟ್ಟೆ; ನಾರುಮಡಿ (?): ಪಟುಣೆ[ಪಾಠಂ. ಹಜುಣೆ]ಮಡಿ
ಯಾಗಿಯುಂ ಬಲ್ಲಸ್ತಮಾಗದು (ಭರಣಮ್ಯ. ೧೧-೧೫೬). ಪಟುಣೆ:
ಪೊನಂಪತ್ತು ಮೆಯ್ಯಂ ಪೆಂದಿರತ್ತ ಪರ್ವಾಳ್ ಅವರ್ ಓಡುವ ಮೃಗದ
ಮೇಲೆ ಪಟುಣೆ[ಪಾಠಂ. ಪರುಣೆ, ಪಟು(ವ)ಣೆ]ಯುಂಕಿದಂತೆ ಮಿಗೆ
ಬಿರ್ಚುವರಾ (ಜೀವನಂ. ೧೪೨-೧೩). ಪಟುಣೆ: ಪಟುಣೆ[ಪಾಠಂ.
ರುಣೆ]ಯಂ ಪಡೆದೊಡಂ ಕುಟುವದಿಯಂ ಪಡೆದನೆಂದಿಪ್ ಕಲ್ಪನಂಪತ್ತರೇ
ವಿಷ್ಣುವಸ್ತ್ರಾಭರಣಂಗಳಂ ಕೊಳ್ಳೆಂದು ಮುಂದಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ಸುಕುಮಾ.
೭-೨೬ ಪ). "ಹಳೆಯ ಬಟ್ಟೆ?" (ಸುಕುಮಾ. ಕೂತ); [ಕಲ್ಪನ
ನನ್ನಿಯಂತೆ] ಪಟು[ಪಾಠಂ. ಪುರು]ಯು ಕೋಭೆಯಂತೆ . . . ಪೊಣ
ಗಕ್ಕೆ ರಂಜಿಸುವ ಬಹಿರಾಕಾಪದ ದೊಂಬನೊಲ್ಲದೆ (ಭರಣಮ್ಯ. ೪-೯೪).
ಹಜುಣೆ: ನನ್ನಿಯರಲ್ಲಿ ಕಸವಂ ಬಿಡುವಂತೆ ಹಳೆದಾಪ ಹಜುಣೆ
[ಪಾಠಂ. ಹರಿಣೆ]ಯಂ ಪೇಸಿ ಪೊಣಮದಿಪಂತೆ . . . ದಿಡಲು (ಪಿಂಚೋರ.
೫. ೫೦೪-೩). ಹಜುಣೆ: ದುಕೂಲನುನೀಡಾದ ಹಜುಣೆಯ[ಪಾಠಂ.
ಬಣ್ಣ ಮ]ನುಡುವ . . . ಗಾಬಿಲನಂತಾಗಿ (ಭರಣಮ್ಯ. ೧೪-೧೦೬).

[ದೇ. II ?]

ಪಟುವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಳಂಗೊಡಲೂಮ್ಪಾಣಾ
ಯಾಚಿಗೂಡಲೂಪ್ಪಾಣವಿ ಶ್ರೀಪುರಮಿತಿ ಚತುರ್ಥ ಗ್ರಾಮೇಷಾ (ಎಳ.
X, ಗೋಲೇಬಿ. ೪೬-೪೬; 762). [?]

ಪಟುವಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಪಟುವಿನಾಡ
ವೆಂದೂ ಪೊನ್ನೆಯೊಳ್ಳಿಲ್ಲ (ಮೈಸೂರಿ. ೧೯೩೨, ೪೮-೯; 860); ಪಲ್ಲ
ವಾದಿತ್ಯಂ ಪ್ರಿತ್ವೀರಾಜ್ಯಗ್ರಿಯುತ್ಯಂ ಪಟುವಿನಾಡವೆನ್ನಂ ಪೊನ್ನೆಯ
ಳಿಲ್ಲ (ಸಾಂ. IX-1, ೪೧-೧೧; 11ನೆಯ ಶತ). [ಪಟುವಿ + ನಾಡು]

ಪಟಿ, ಪರೈ, ಹರೈ, ಹಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ; ಹಲಗೆ; ತಮಟೆ; ೧೨ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪದಗಳು ಅನೇಕ ವೇಳೆ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಪಲ್ಲಟವಾಗುತ್ತವೆ. ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪದಗಳ ಉಪಯೋಗದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲ: "ಪಟಿ ಬದ್ಧನಮೆಂದು" (ಕರ್ನಾಟ. ೩೮); ಎಕ್ಕಮದ್ದಳೆಯ ಕೊಬಲ ರುಂಕಾರದ ಪಟಿಗಳ ಮುಂದೆ ಬಾಜಿಸುತ್ತಂ ಬಬಾಡುಂ ಕಾಪಿನವರ್ ಪರೆ (ಮಹಾಶಾ. ೮೦-೧೧); ಪೊಲಲ್ಲಿಂ ಚೋದ್ಯಂಬಟ್ಟು ಬದ್ಧನದ ಪಟಿಗಳಂ ಪೊಯ್ತು (ಕಂಪು. ೩-೩೧ ಪ); ಪಟಿಯ ಪೆರ್ಗಲೆಯ ಪಳಹದ . . . ಭೂರಿನಾದಂ ದನೆ ಮುಟ್ಟಿ ಪಳಂಕರೆಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೦-೧). ಪರೈ; ತಮಟೆ, ಪರೆ, ಹಲಗೆ, ವಮಡಿ, ಧಕ್ಕಿ (ಕಂಪು. ೮೨); ಒದಗಿಪ್ಪ ಪರೆ ಕೊಂಬು ಮುರಿಕೊಂಬುಗಳ ಮೊಳಗು ಪದವಿನಂ ವೀಗರಂ ಕರೆದುರಿಯೊಕ್ಕಿತ್ತು (ಕಾಲಾಶ. ೧೪೩-೩೧೮). ಹರೈ; ಕಾಳಿ, ಹರೆ, ಕೊಂಬುಗಳ ವಿಳಿ, ಮೊಳಗಿ, ವಿಳಿ (ಇಂಗೀತ. ೧೩-೧); ಭೀರಗಳು ದಾಜಿಸಿದವು; ಹರೈಗಳು ಭೋರೊಂದು ಮೊರೆದವು (ಭಾಮಹಿ. ೨೧); ಜನ ಹರೆ, ದೋಣು, ತಮಟೆ, ಕಳಕೆ, ಕೊಂಬುಗಳ ಸಮೇತ ಕಗ್ಗಲಿಗೆ ಹೋಗಿ . . . ಪೂಜೆ ಮಾಡಿದ ರಂತೆ (ಸನ್ನಾರು. ೩೦). ಹಟಿ: ಈ ಪ್ರವಿಧನ ಹೊಜಿಗು ಮಾಡಿ ಹಟಿಯ ಹೊಯಿಸಿ ಕುಟುಹ ಪೂಜಿಸುವರೆ ಮೆಚ್ಚ ಕೊಡಲ ಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೨೦೬); ಬೊಬ್ಬಿಡಿದವೇಳೆಂಬಿಸಾಸಿರೆ ತಂಪಿ ಪಂಚಮದ ಹಟಿಗಳಿಚಿದವು (ಹಟಕಾ. ೫-೧೧); ಬೊಬ್ಬಿಡಿದವೊಡನುಬ್ಬಿಳ್ಳ ಲಗ್ನಿಯ ಹಟಿಗಳ್ಳುರವಾಯ್ತು ಕರ್ಣನ ಶಸ್ತ್ರ ಪೂಜೆಯಲಿ (ಕುವಾಸ. ೮-೮); ವಿವಿಧವಾದಕರೋಳಗದೋರ್ವನ ಹೆಗಲ ಹಟಿವೊಂದ ತವಕಿಸದೆ ತೆಗೆಕೊಂಡು (ಸಾಶ್ವ. ೧೮-೫೫).

ಹಟಿಯವ = ಹರೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುವವನು: ಈ ಗಡಿಜಿಗಂಜಿ ಹಟಿಯವ ಸತ್ತು ಎಣ್ಣೆಯ ಗದಿಗೆಯ ಒಡೆಯ ಹಾಕಿದ (ವೋಳಮಾ. ೯೧-೩೬೦). [ದೇ.೩. ತಮಿ. ಪಟಿ; ಮಲ. ಪಟ; ಕೊಡ. ಪರೆ; ಕೋತ. ಪರ್; ಕೊಡ. ಪರ್; ಗೊಂಡಿ. ಪರ]

ಪಟಿ (ನಾ). ೧. ನಿಂದ್ಯವಾದುದು: ಪರಿವ ಪಸುಳಿಗಳ ನುಣ್ಣೂರಲಿಂ ಪಟಿಗುಟ್ಟುವ ಪರಪುಟ್ಟಿದ ಪಾಡುವ ಪಟಮವನಾಯ ಪಲವೀನ ಗುಣದಿನಮರಮಹೀಶಾತವನು ಪಟಿಯೆಂಬ ಕುಜಾತದ ಶಶಿ ಕಾಂತದ ಪರಲೆಯನೊಪ್ಪ ಕೋಳದ ಸುಭಗತೆಯಂ ಪಟಿಲೆಯನುಟಿ ಪಾಟಿಸುವುದು ನಂದಪಳಾ ನಂದನದಿವು (ಇಯಕಾ. ೧-೪೬). ೨. ನಿಂದೆಗೊಳಗಾದವನು: ಉಟುವ ಕಾಯಪನ್ನೆಲ್ಲನೊಲ್ಲದೇಳ್ಳಿಯ ಕೊಡಿದಭಿಮಾನವನುಳಿದು ಪಟಿಗಳಂದದಿ ತಿರುದುಂಬುದನೇಳಿದು ನೆಲೆ ಸಂತಸದಿ ಬಯಸುವೆ (ಕರ್ಣಪ. ೯-೯).

ಪಟಿಕಾಣಿ, ಹರಕಾರ, ಹರಕಾಣಿ, ಹಟಿಕಾಣಿ, ಹಟಿಗಾಣಿ (ನಾ). ತಮಟೆ ಬಿಡಿಯುವವನು; ಹರೆ ಬಾರಿಸುವವನು: ಮತ್ತರೊನ್ನು ಪಟಿಕಾಣಿಗ್ಗಂ ಪಾಡುವಗ್ಗಂ (ಇವ. ೧೫೦, ಹಾಸುಗ. ೧೨೮-೩೪; ೨೩೦); ಪಟಿಕಾಣಿಗ್ಗಂ ಪಾತ್ರಕ್ಕಂ ದೇಸಿಗ ಭಾತ್ರಭೋಜನಕ್ಕಮೆಂದು . . . ಕುಡೆ (ಸಾಶ್ವ. IX-1, ೮೦-೧೫; 1018); ಕಪ್ಪದಿಗನಾಗಿ ಬಂದಂ ತಪ್ಪದೆ ಪಟಿಕಾಣನಾಗಿ ನಿಂದೆ (ಬಂಪ. ೫-೧೬); ಅಜ್ಜಾ ತಳುಕುಂ ಪಟಿವಾದನಮೆ ಜೀವನಮಾರ್ಗ ಪಟಿಕಾಣಿಗೆ ಕುಮಾರಿಯಂ ಕುಡುವುದುಬಿಳಮಲ್ಲ (ಮಹಾಶೇ. ೫-೩೯ ಪ). ಹರಕಾರ: ಮೂಲ ಸ್ಥಾನದೇವರಿಗೆ ಸಾಕು ಮತ್ತರು ಕೆಳ ದೇವರ ಕೆಳಯ ಬಡಗಿಯಲು ಹರಕಾರ ಸೋಮ ದಿಟ್ಟ (ಸಾಶ್ವ. IX-1, ೨೯೧-೩೮; 11ನೆಯ ಶತ). ಹರಕಾಣಿ: ಹಾಡುವಗ್ಗಂ ಹರಕಾಣಿಗ್ಗಂ . . . ಇನ್ನಿಬರ ಜೀವಿತಂ

ಬಡ್ಡಿಯಲು ನಡೆವಂತಾಗಿ (ಶಾಸಪ. ೪೭-೫೨; ಸು. 12ನೆಯ ಶತ). ಹಟಿಕಾಣಿ: ಶ್ರೀಮೂಲಸ್ಥಾನದೇವರಿಗೆ ಭೋಗವಂ ಮಾಡುವ ಹಟಿಕಾಣಿ ಭೋಗೋಜಂಗೆ (ಎಳ. XI, ದಾವಣ. ೧೧-೩೮; 1068); ಬೆದ್ದಲು ೨೦೦ ಹಟಿಕಾಣರಿಗೆ (ಎಳ. XV, ಬೀಲಾಡು. ೩೪೩-೧೧೧; 1283). ಹಟಿಗಾಣಿ: ಹಟಿಗಾಣನಲ್ಲಿವನುಟಿಗಾಣನೆನುತದೆ ಬೇಗಾಗಿ ನಾಡ ಮನ್ನೆಯರು . . . ಓಡಿದರು (ನೀಮಿಸಂ. ೧೨-೮೪).

[ಪಟಿ + ಕಾಣಿ]

ಪಟಿಕಾಣಿಯ (ನಾ). ಹರಕಾರನ ಭೂಮಿ; ತಮಟೆ ಬಾರಿಸುವವನ ಹೊಲ: ಊರಿಂ ಕೆಂಕರ್ ಮೂಜುವದಿನ ಪೊಲ ದೊಳ್ ಪಟಿಕಾಣಿಯುತ್ಪಮೂಗವತ್ತು (ಸಾಶ್ವ. XI-1, ೧೧೩-೩೫; 1073).

[ಪಟಿಕಾಣಿ + ಕೆಯ್]

ಪಟಿಕೆಟಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಾಯಾಲರ ಪಟಿಕೆಟಿ ಬಸವಯ್ಯ (ಎಳ. III, ಸಂಜನ. ೯೩-೫; 898 ?). ೨. ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಹಡುವಗ್ಗಂ ಪಟಿಕೆಟಿಗೆ ಕೆಂಕಣೋಡಿಯಲಿ ಗಟ್ಟಿ ಮತ್ತರ್ ೧ (ಎಳ. VII, ಹೊನ್ನಾಳ. ೧೦೭-೧೬; 1049).

[ಪಟಿ + ಕೆಟಿ]

ಪಟಿಗೆ (ನಾ). = ಪಟಿಕಾಣಿ: ಪೂವಣಿಗಂ, ಪಟಿಗಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೪೧೬ ಪ್ರಯೋ).

[ಪಟಿ + ಗೆ]

ಪಟಿಗುಟ್ಟು, ಹಟಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರೆಬಡಿ; ತಮಟೆ ಹೊಡೆ: ಶ್ರೋತ್ರಿಯರುಂ ಪಟಿಯರುಂ ಪಟಿಗುಟ್ಟಿ ಪಶುಯಾಗಂ ಗಿಯು (ಪಂಚತಂ. ೩೨-೩); ಪರಮೋತ್ತಮದಿಂ ಪಟಿಗುಟ್ಟಿ ವಿಚ್ಛಕಂ ಕುಣಿದವು ಭೂತಕೋಟಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೪೪); ಪಟಿಗುಟ್ಟಿ ಮಾಸ ವಳದಂಕಂ ಬಾಸೆಯಂ ಸಾಪು (ಅನಂಪ. ೨-೨೯). ೨. ಧ್ವನಿ ಮಾಡು: ನಾಡವನ್ನು ಹೊಮ್ಮಿಸು: ಪಸರಿಣಿ ಜಾದಿಯ ಹೊಂಪಂ ಮಿಸುಪರ್ ಪಟಿಗುಟ್ಟಿ ಕೊರಳ ಸರಮಂ ಕುಕಿಲೆಂದೆಣಿಗೆ ಕೊಳವಕ್ಕಿ (ಪನ್ನಶಿ. ೬-೫೨); ನುಣ್ಣೂರಲಿಂ ಪಟಿಗುಟ್ಟುವ ಪರಪುಟ್ಟಿದ ಪಾಡುವ ಪಟಮೆ ವಟಿಯ (ಇಯಕಾ. ೧-೪೬). ಹಟಿಗುಟ್ಟು: ೨. ಕುಟಿ ಮಿಡುಕು ಶ್ರೀ ಹಲು ಹಟಿಗುಟ್ಟುತೆ . . . ನಿಲುತುಂ (ಭೃಂಗೀರ. ಹ. ೪೩೩-೩೦).

[ಪಟಿ + ಕುಟ್ಟು]

ಪಟಿಗುಲ (ನಾ). ಹರೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುವವನ ಕುಲ; ಹೊಲೆಯ ರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಪರಮಭಕ್ತನೆನಿಸಿ ನೆಲೆ ನಾಯನಟ್ಟುಂಬ ಪಟಿಗುಲಮೊಳೊಗೆವುದೆನ್ನಜಿ (ಪಾಸಂಪ. ೩-೫೫). [ಪಟಿ + ಕುಲ]

ಪಟಿಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು: ಸ್ವಪ್ತಿ ಶ್ರೀಮತ್ ಪಟಿಮೆಯರ ಕುಲದ ಕೊರೆಯರ ಮಾರಣ್ಗಂ ಅನ್ನವೈಯಕ್ಕಂ ಪುಟ್ಟಿದ ಪರತಾತಣ್ಣ (ಎಳ. IV, ಗುಂಡು ಹೇ. ೮೪-೧; ಸು. 1000 ?). [?]

ಪಟಿಯ, ಪರಿಯ, (ನಾ). ೧. ಮಾದಿಗ; ಹೊಲೆಯ: ದಿನ್ನನಯದ ಪಟಿಯಂಗೊಡಿದೊಳದೇಗೆ ಕಾಮುಣರಿಕ್ಕುವರೊಡಂ ಬಡಿಂ ಮಾಲೆಯಕ್ಕುವನ್ನರುಮೊಳರೇ (ಬಂಪಂ. ೫-೧೫). ೨. (?): ಅಗಳ ಪಾಣ್ಣಿಯನ ಮೇಗೆ ಎಬ್ಬ ಪಟಿಯುಣುಟುಟುಮೊ (ಎಳ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೩೦-೯; 800 ?). ಪರಿಯ: ೧. "(ದ. ಇಂದಿಯಾ ದಲ್ಲಿ) ಕೀಳುಜಾತಿಯವನು; ಪರಿಯ; ಹೊಲೆಯ; ಮಾದಿಗ; ಅಂತ್ಯಜ" (Pariah ಇಂಕಾ). [ದೇ.೩ ತಮಿ. ಪಟಿಯ; ಮಲ. ಪಯಾ]

ಪಟಿವದಿಗ (ನಾ). = ಪಟಿಕಾಣಿ: ಮಾಲೆಯಂ ಜೀವಿಸಂ, ಮಾರ ವದಿಗಂ . . . ಪಟಿವದಿಗಂ, ಪೂವದಿಗಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೪೧೬ ಪ್ರಯೋ).

[ಪಟಿ + ವದಿಗ]

ಪಟಿವೊಯ್ತು (ನಾ). ಹರೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುವ ಸಮಯ;

ಸಾಯಂಕಾಲ: ದಯಾಭದ್ರರೇಖ ರಸಿಯರ್ . . . ಜಿನಾಲಯ
ದೊಳಾಪಾಧಮಾಸದ ಹತುರ್ದಿಯ ದಿವಸದಂದು ಪಟು ಪೊಟ್ಟು ಬಂದು
ಹೋಗುಗೊಂದಿರ್ (ದತ್ತಾಂ. ೨೭-೨೪). [ಪಟು + ಪೊಟ್ಟು]
ಪಟು, ಪಳೆ, ಪಳೆ, ಮಲೆ, ಹಳೆ, ಹಳೆ, ಹಲೆ, ಹಲೆ
(ಸಪೂರಣ). 'ಪಟು' ಎಂಬ ನಾಮಪದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ
ಬರುವ ಅದೇಶರೂಪ: 'ಪಟುಗನ್ನಡ', 'ಪಟುಗಲಿ' ಪರಾ. ಪಳೆ:
'ಪಳಗಬ್ಬಿಗ' ಪರಾ. ಪಳೆ: 'ಪಳೆಗನ್ನಡ', 'ಪಳೆವಾತು'
ಪರಾ. ಪಟು: 'ಪಟುನವಿರ' ಪರಾ. ಹಳೆ: 'ಹಳಗನ್ನಡ',
'ಹಳವಾತು' ಪರಾ. ಹಳೆ: 'ಹಳೆಗನ್ನಡ', 'ಹಳೆವರ' ಪರಾ.
ಹಲೆ: 'ಹಲಗೊಂಬೆ' ಪರಾ. ಹಲೆ: 'ಹಲೆಗೊಂಬೆ'
ಪರಾ.

ಪಟು (ನಾ). (?): ದೇಗುಲಂ ಮಾಡಿಸಿ ಈ ಕಟ್ಟು ಪಡಿಸಲಿಸರೆಂದು
ಕೊಟ್ಟು ದು ಯಾ ಪಟು (ಎಳ. VII, ೨೪೦. ೨೪೪-೨; ೨೦೭). [?]

ಪಟುಲಗು (ನಾ). ಹಳೆಯ ಖಡ್ಗ ಭಾರೆ, -ಕತ್ತಿಯ ಬಾಯಿ:
ಪೂಸುಗ್ಗಿ, ಪೂಸಲಡಕೆ, ಪಟುಗಲಿವೆ, ಪಟುಲಗು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೪
ಪ್ರಯೋ). [ಪಟು(<ಪಟು) + ಅಲಗು]

ಪಟುಲಿ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಎರಿ, -ಒಡ್ಡು: ಅಗ್ನೇದವ ದೆಸೆಗೆ ಸೀಮೆ
ಕುಳಪ್ಪಗೊಳಿಯ ಒಳಗಣ ಪಟುಲಿಯ (ಎಳ. IX (3), ಬೆಂಗಳೂ.
೧೫೧-೩೫; ೩೭೨). [ಪಟು(<ಪಟು) + ಲಿ(<ಲಿ)]

ಪಟುಗಾಸು (ನಾ). (?): ಪಟುಗಾಸಿನ ಪೊನ್ನ ಗಂಟೆಯುಪೊಲೊಟ್ಟಿ
ದುಂದು ಪಟುಗಾಸುಮಂಡಲಂ (ಅದಿಪ. ೩-೭೦). 'ಪಟುಗಾಸು'
ಪರಾ.

[IP ಇದು ಕವಿಗಳ 'ಪಟುಗಾಸು' (=ಹಳೆಯ ಕಾಲದ ನಾಟ್ಯ),
ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದು]

ಪಟುಕೆ 'ಪಟುಕೆ' ನೋ.

ಪಟುಗ, ಪಳಗ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಎಲೆ; ತರಗಿಲೆ: "ಪಟುಗಂ =
ಒಣಗಿದಲೆ" (ಕಮದ. ಪರಿ. ೧); "ಪಟುಗಮೆನಲೊಣಗಿದಲೆ" (ಸಂಜೀವ. ೪);
ನಡೆಗಟ್ಟು ಪಡೆವಟ್ಟು ಕೊಟಗಂ ಪಟುಗದ ನೆರೆಯ ಮಲೆಯುಪೊಲೊಳ್
ಕಾಂಟಿದತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೫-೨೪). ಪಳಗ: ಪಳಗಂ ತಿಂದಿರ್
ನೀಡಂ ಪಟುಗರೆ ಮರುದಾಹಾರದಿಂದೊಟ್ಟಿ ಕೋಪ್ (ಪಾಪ್ಯಾಶ್ವ. ೯೩);
ಕೆಂದಳರ ನಳನಳಿ ಪಳಗಂಕುಡಿದರ್ ದನಿ (ಸಂಸಪ. ೩೧-೨).

[ದೇ.೩ ಕವಿ. ಪಟುಪ್ಪು = ಹಟ್ಟಾದ ಎಲೆ]

ಪಟುಗ್ಗ (ನಾ). ಪಟುಹವಾದ್ಯವನ್ನು ಬಾರಿಸುವವನು:
ಪಟುಯವರಲ್ಲಿ ವಂದವರೊಳ್ ಸಂಭಾಷಿಸುತದುದರ್ ಪಟುಗನ ಕಯ್ಯ
ಪಟುಹಮಂ [ಕೊಂಡು ಬಾಡಿಸುತಿದರ್ (ಬಂಹಂ. ೫-೧೨ ನ).

[<ಪಟುಹ + -ಗ್ಗ]

ಪಟುಗನ್ನಡ, ಪಳಗನ್ನಡ, ಹಳಗನ್ನಡ, ಹಳೆಗನ್ನಡ (ನಾ).
ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಕನ್ನಡ: ಪಟುಗನ್ನಡಮಂ ಪೊಲಗಿದಿಸಿ ನುಡೆವರಾಗಪೊ
ಬಲಹೀನರ್ (ಕವಿ. ೧-೪೪); ಪಟುಗನ್ನಡಂ ಪುಡುಂಗೊಳಿ ಕೊಟ
ಸಕ್ಕದಮಂ ತಗುಟ್ಟು ಪಾಣ್ ಕಿಡೆ ಮುತ್ತಂ ಮೆಲಸಂ ಕೋದಂಕರಿ
ಪೊಟ್ಟುಗದಿಗಳ ಕವಿತಿ ಬುಧರನೊಗೊಳಿಸುಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾಂ. ೫೫).
ಪಳಗನ್ನಡ: ಒಳಗನ್ನಡ ಬೆಳಗನ್ನಡ ಪಳಗನ್ನಡ ದೇಶಿಯಂಗಳಾ
ಕನ್ನಡಮಂ ತಿಳಿ (ಕವಿ. ೪-೨). ಹಳಗನ್ನಡ: ಸಡಗನ್ನಡಕ್ಕೆ
ಹಿಂದಿನದು "ಹಳಗನ್ನಡ" (ಕೃಷಿ. ೧); ಹಳಗನ್ನಡದ ನಿಯಮದಂತೆ
ರಾಮಂಗಿ ಅತಂಗಿ, ಅವಳ್ಳಿ-ಎಂದಾಗುವುದು (ಸಂಜೀವ. ೬೧).
ಹಳೆಗನ್ನಡ: ತಿಲುಗಲಿ ನಾಗರದ ಲಿಹಿ ಗ್ರಂಥಲಿಹಿ ಹಳೆಗನ್ನಡದ

ಲಿಹಿ ಪ್ರಾವಿಳಲಿಹಿಯು . . . ದೊಡರಾದ ಹಲವು ಲಿಹಿಗಳನೋಡ
ಬಲ್ಲಗ್ಗಲದ ಕರಣಕರಂ ಕರಿಸಿ (ಬಸವ. ೫-೫೩); ಈ ಹೊಸಗನ್ನಡಯುಗ
ದಲ್ಲಿಯೂ ಹಳಗನ್ನಡದ-ಅಡ್ಡಗನ್ನಡದ ಕೆಲವು ಸಾಲುಗಳು . . . ಮಿಸು
ಗುತ್ತದೆ (ಕಾಲಾಂ. ೩ ಹರಳ). [ಪಟು(<ಪಟು) + ಕನ್ನಡ]

ಪಟುಗಟ್ಟು (ನಾ). ಹಳೆಯ ಕಾವ್ಯ; ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯ: ಎಸೆಯದೆ
ಪೊಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿ ಪಟುಗಟ್ಟುಮನಾಸಗಮೆಮುಂದಂ ಬಾಡಿಸಿ (ಕಾಂಕಿಪ.
೧೫-೭೬); ಪಟುಗಟ್ಟುಮೆಲ್ಲಮಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ ತಿಂದು ಕುಂಬಳದ ಮೂಲ್ಕಿಯೊ
ಮಾಡುವನೆಂಬ ಸಾಸಿಗಂಕಟ್ಟಿ ಪೊಟ್ಟು ನಿರ್ವಹಿಪುದೇನಂದಾಯ್ತು
ಮಹಾಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೩೬). [ಪಟು(<ಪಟು) + ಕಟ್ಟು]

ಪಟುಗಟ್ಟಿಗ, ಪಳಗಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಹಿಂದಿನ ಕವಿ; ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿ:
ಪಟುಗಟ್ಟಿಗನುಗದಿದ ದೊಡನೆ ಪಟ್ಟಿವಿಟ್ಟು ಕಟ್ಟುವಂ ಕವಿಗಳ ನೇಪದಿಂದೆ
ಕುಣಿದೇಡಿಸಿ ಪೋಡಗನೊಂದು ನಕ್ಕಪಂ (ಅನಂಪ. ೧-೪೬). ಪಳಗಟ್ಟಿಗ:
ವಿಭಕ್ತಿ ಸಮಾಸ ಶಿಥಿಲಗಳಾ ಪಳೆಯನೇನುಂ ಪಾಡುಗವಿಗಳೊಳು
ವಿಚಾರಸ ಸಲ್ಲವೆಂಬಗ್ಗಲದ ಪಳಗಟ್ಟಿಗರ [ಪೇಳ್ಕೆಯಂ] ಕೊಡಿ ವಿರಚಿಸದೆ
(ಸಾತ್ವಭಾ. ೧-೪೫). [ಪಟು(<ಪಟು) + ಕಟ್ಟಿಗ]

ಪಟುಗಲಿ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ವೀರ; ಅನುಭವಿಯಾದ ಯೋಧ:
ಕುಟ್ಟು ಕಯ್ಯಳವಿಯ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೊಡದು ಬೆಸೆಯ್ದು ಪಟುಗಲಿಗುಮಂ . . .
ನೋಡಿ (ಗದಾಯ. ೯-೩೪ ನ). [ಪಟು(<ಪಟು) + ಕಲಿ]

ಪಟುಗಳ್ಳು (ನಾ). ಹಳೆಯ ಹೆಂಡ: ಪಟುಗಳ್ಳಂ ಕುಡಿದುರ್ಕಿ ನೋರ್ಕಿ
ಕಡಪುಕ್ಕೋರೊಮರೊಳ್ ಪೋರ್ದು ಪೊಯ್ದುಲೆಯುತ್ತುಂ (ಲೀಲಾವ.
೨-೧೨೭). [ಪಟು(<ಪಟು) + ಕಳ್ಳು(<ಕಳ್ಳು)]

ಪಟುಗಲುವೆ (ನಾ). ಹಳೆಯ ನೆಲ್ಲು, -ಬತ್ತ: ಪಟುಗಲುವೆಯ ಕೂಲ್
ತಿವುಡುಗಳೆಡೆ ತೊವೆಯ ತೊನೆ (ಕಾವ್ಯಾಂ. ೨೪೧); ಪೊಸ ಅಡಕೆ,
ಪಟುಗಲುವೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ). [ಪಟು(<ಪಟು) + ಕಲುವೆ]

ಪಟುಗಾಂಪೆ (ನಾ). ಮುದಿ ದಡ್ಡ; ವಯಸ್ಸಾದ ಮೂರ್ಖ:
ಪಟುಗಾಂಪರ ನುಡಿ ಮುತ್ತುಂ ಮೆಲಸುಂಗೋದಂದಂ (ಕಾಂಕಿಪ.
೧೦-೧೪೧). [ಪಟು(<ಪಟು) + ಗಾಂಪೆ]

ಪಟುಗೊಂಟಿಣೆ, ಹಲಗೊಂಟಿಣೆ (ನಾ). ವಯಸ್ಸಾದ ಕುಂಟಿಣೆ, -
ತಲೆಹಿಡುಕೆ: ಜಿಲ್ಲದೊಳಿ ನುಡಿದು ಪೊಸಸಯಿಲ್ಲಮನಿತ್ತಗಲೆ
ನೂಂಕಿ ಕಳೆದಂ ಚದುರಂ ನಲ್ಲರೊಳಿ ನೆರೆಯಲೀಯದ ನಿರ್ಗಟ್ಟಿಯ ಲಕ್ಷಿ
ಯೆಂಬ ಪಟುಗೊಂಟಿಣೆಯಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೧೫). ಹಲಗೊಂಟಿಣೆ:
ಹಲಗೊಂಟಿಣೆ ಶಿಕ್ಷಿದರ್ ಮೃಗಾಕ್ಷಿಯಂ (ಕಾಂಕಿಪ. ೧೧-೭೭).
[ಪಟು(<ಪಟು) + ಕುಂಟಿಣೆ]

ಪಟುಗೊಲ್, ಹಲಗೊಲ್ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಅಹಾರ;
ತಂಗಳನ್ನೆ / ಈ ಪಟುಗೊಲ್ ಪಂದೆಗಲ್ಲಂದಿನಕೇಶಕಂದಿಯುಳಿಯ್ದುದು
ನೀತವಿದಲ್ಪು (ಚಳವಿ. ೫-೪೫). ಹಲಗೊಲ್: ಕಾಮರೂಂ
ಪೋಗಿ ತಿರತಂದೆಜಲು ಹಲಗೊಲ್ಪಂದೆನ್ನಂ ಸಲಹೆ (ಪೂರ್ವಪ. ೨೧).
[ಪಟು(<ಪಟು) + ಕೂಲ್]

ಪಟುಗಿಯ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಹೊಲ: ಅಸವಸದಿಂ ಪಟುಗಿಯೊ
ಕಸಮಂ ನೋಡಿಸದೆ ಬಿತ್ತಿದೊಕ್ಕಲಿಗನವೋಲ್ ಸಸಿಯಂ ನೋಡಿ
ತಳೋದರಿ ಬಿಸುಸಯ್ಯಂ ಬಯ್ಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಬಿದಿಯಂ
(ಕಾವ್ಯಾಂ. ೪೫೪). [ಪಟು(<ಪಟು) + ಕಿಯ]

ಪಟುದು, ಪಳದು, ಹಳದು, ಹಳದು, ಹಲದು (ನಾ). ೧. ಹಳೆ
ಯದು; ಹಿಂದಿನದು; ಪೂರ್ವಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು: "ಹೀರ್ಣಂ,
ಜರತ್, ಪುರಾಣಂ . . . ಪುರಾತನಂ-ಈ ೩ ಪ(ದ)ಬದು" (ಕರಾಂಯ.
೧೧೫-೨೬); ಪೂಸತುಂ ಪಟುದುಮನೊಂದು ಪರಿಯಸಲ್ ನೀನೆ ಬಲ್ಲ

(ಸಂಪದಾ. ೫-೪೬ ವ); ಪೂಸತು ಪದವಿರಂದು ಪೊಣಗೊಳಗು ಸಮು
ಮುನಿಸ್ತವಣ್ಣೊಳತ್ತಮಂಕಕ್ಕೆ ನಿಪಾತಿಸಿ ಪಡೆಗುಮನದೊಳೊಳಗಿಂಗ
ಸಂಗದಿಂ ಸಮನಿಸರ್ತುಮುಕ್ಕಾದೇಶಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಾಂ. ೨೩೯). ಹಳೆದು :
೦. ಹಳೆದಂದು ತೆಗೆದೊಗಿಯುಗಂ (ಶಾಲೂರ. ೧೮೭-೪೨೫). ಹಳೆತು :
೦. ಛಂದಛಂದ ನವಬಂಧ ಪಡೆದು ಬಂದಿಹವು ಹಳತ ಮರೆಸಿ (ಅರಳು.
೨೪೪-೨೦); ಹಳತೂ ಚಡೆಗೆ ಬರಲಿ, ಹೊಸತೂ ಬರಲಿ (ಒಂಬಿದ. ೩೪);
ಹಳತೆಗೆ ತೇನೆ ಹಾಕಿ ರಿಶೇರಿ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸದಪ್ಪು ಅದಿವೇಳೆ ಇನ್ನೊಂದಿಲ್ಲ
(ಪಂಪ. ೪. ಮುನ್ನು ೩). (ಗು). ೨. ಹಳೆಯ; ಪ್ರಾಚೀನ : ಹಳತ
ಗೆ ಗಲಿ ಅಪ್ಪು ಗಾಲು ಮೃಷ್ಣಾಂಸ್ತ ಸಮಾರಾಧನೆ ದ್ವಿಹ ಸಹಗಂ...
ಅಂಪು ಹಳತು ೨೩೦ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೩, ೫೦-೨೫; 1882); ಹಳತು
ಗ೩೩೦ ಅಪ್ಪುರದಲ್ಲೂ ದಿಂದೇ ಹಳತು ಆರು ವರೆ ಪರಹಾವಂನ್ನು...
ನಟ್ಟಿಸಿವ ದಾನಶಾಸನ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೩, ೩೧-೪೦; 1757). ಹಳೆದು :
೦. ಹಳದು ಮೀರಿ ಹೊಸದಿಲ್ಲ, ದಿಳಿದು ಮೀರಿ ಬಣ್ಣವಿಲ್ಲ (ಗಾದ).
ಹೆಲಿದು : ೦. ಹುಡಪ್ಪು ಮಾತದ್ವಿತಿಹಮಕ್ಕುಂ (ಮಂಗಳಾ. ೨೩-೨).
ಹಳೆಯಂತೆ=ಹಿಂದಿನಂತೆ; ಮೊದಲಿನಂತೆ : ಮತ್ತೆ ಮರದಬ್ಬಾಗಿ
ತ್ತಿದಿಗಳ ಮೊತ್ತದಲಿ ಜನಿಸುವರು ಮನುಜರ ಸತ್ವವಹ ಹಳೆಯಂತೆ
ಪನ್ನಯ ಛಳುತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಸುತ್ತಿ ಬಹ ಹಳದಲಿ ಸಾವುತ ಮತ್ತೆ
ಹುಟ್ಟುವ ದುಃಖಸಾಗರದುತ್ತರಣವನು ಕಾಣದಿಹ ನರನಾದಮಾನಂದ
(ಸಿಧಾಗ. ೧೧-೧೭-೪೨); ತೊದಿರನನ್ನಯದ ಪಾರ್ಥನ ಪುರಂಗಮದು
ಪೊಂದಿರಿಯಾಗಿ ಪೊರ್ಲಿಯಾಗಿ ಪಳೆಪಾಕಾಂ. ಕ್ರಿಯಂತೆ ಕಳಿಸಿ
ವಮಲಾಪ್ತಮಾಗಿಯಪ್ಪಯ್ಯದಿಂಸ್ತ ರಾಜ್ಯಮಂ ಪೊಕ್ಕುದು (ಪ್ರಮಿಧಾ.
೧೫ ಸೂತನ). ಹಳೆಯ ಮಾಳ್ಕೆ=ಹಿಂದಿನ ರೀತಿ; ಮೊದಲಿನ
ಬಗೆ : ದೇಶದೊಳಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆತ್ತಿಲ್ಲಮಾವಗಂ ಪಳೆಯ ಮಾಳ್ಕೆ
ಮೊಲಾದುದು ಗಂಗಳಾಪಂ (ಎಳ. II, ೭೩-೩೭; 1118). ಹಳೆಯ
ರೋಗ=ಹಳೆಯ ರೋಗ; ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದ ಬೇರೂರಿರುವ
ವ್ಯಾಧಿ : ಪಳೆಯ ರೋಗಕೌಪಧಂಗೊಳಲ್ ನವರೋಗಮೊದಿ
ಬಂದಂತೆ (ಚಿಬಪ. ೩೩-೭). ಪಲದಾಗು=ಹಳಸಿ ರೋಗು; ರುಚಿ
ಗೆಡು : ಕಾಂಕೆಯರ್ಗನುರಾಗಂ ಪಲದಾಗಿ ಪುರುಷರೊಪ್ಪಿರಳುಕಿಯೊಳ
ಮನಕ್ಕೆ, ಹೇಯಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸುಗುಂ (ಪಳು. ೪-೪೫). ಪಲೆಯ,
ಪಳೆಯ, ಹಳೆಯ=ವಯಸ್ಸಾದವನು; ಹಿರಿಯ; ವೃದ್ಧ :
ಮುನ್ನಂ ಪಲೆಯರುಮನಾಪ್ತರುಮಂ ಪೊಟಗಿಕ್ಕಿ (ಪಂಪ. ೧೩೯-೧೪);
ಪುರದೊಳಗಣ ಛವಜನರುಂ ಪಲೆಯರುಂ ಪ್ರಧಾನರುಂ...ರಾಗಿಸಿ
(ಧರ್ಮಾಂ. ೮-೨೦೬); ಸಂದಾಯಿಯೆಂಬ ಪಳೆಯನ ಕೈಯೊಳಗಲಿ
ಕೊಟ್ಟಿ ತಿರಗೊಯ್ತು ಪಳಗೀಪುದಿನೆ (ಕೃದವೇ. ೧-೨೩೪); ಅಂದಿಂಗೆಯು
ನೀನು ಹಳೆಯ ನಾನು (ಬಸವ. ೨); ಹಳೆಯರನು, ಸೇವಕರನಾಪ್ತರ
ಬಳಗವನು ನಿಜಮಂತ್ರಿವರ್ಗವನುಳಿದು ತಾನನುಚಿತದಿ ದುರ್ಜನರುಗಳ
ಪಾಲಿಸಿದ ಪಲವು ಕೈಯೊಡನಾಯ್ತು (ಜೀವಂಶ. ೪-೭೩); ಹಳೆಯನಿಹ
ಸರಿಗೊಡಲೊಂದಿಲ್ಲ (ಸಿಧಾಗ. ೫-೭-೮). ಪಲೆಯ ಪಾಡಿ=ಹಳೆಯ
ಸೈನ್ಯ; ಹಿಂದಿನ ಸೇನೆ : ಅಂತು ಬೆಡಗುವೆತ್ತು ನಡೆವ ಪುಸಿದೆಯು
ಪೊಗೆ ಪಲೆಯ ಪಾಡಿಯಂ ಕೊಡಿಕೊಂಡು...ನಡೆದಂ ಕಾವಂ
(ಕಲ್ಯಾ. ೨೦೮). ಪಲೆಯ ಬೇವಿನೆಣ್ಣೆ=ಹಳೆಯದಾದ ಬೇವಿನೆಣ್ಣೆ :
ಕನಲ್ ಕೆಂಡದ ಮೇಲೆ ಪಲೆಯ ಬೇವಿನೆಣ್ಣೆಯೊಳ್ ಕೊಯ್ತುಕ್ಕಿದ
ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿಯ ಕಂಪಿನಂತೆ...ಬೇವ ಪೊಂಗಳ ಕಂಪು ನಾಟುವುದರ್
ಸೈರಪಲಾಟದ (ಪಂಪದಾ. ೧೩-೭೧ ವ). ಪಲೆಯ ಸೀರೆ, ಹಳೆಯ
ಸೀರೆ, ಹಳೆಸೀರೆ, ಹಲೆಯ ಸೀರೆ=ಹಳೆಯದಾದ ಬಟ್ಟೆ;
ಹಳತಾದ ವಸ್ತ್ರ : ಪಲೆಯ ಸೀರೆಯಂತೆ ಗುಣದೊಳ್ ನೂನಮಾಗದ

(ದರ್ಶನಮ್ಯ. ೫-೯೯); ಅಪಕು ಬಣ್ಣ ಮೂಸಿದ ಹಳೆಯ ಸೀರೆಯನ್ನು
ಉಟ್ಟಿದ್ದಳು (ರೂಢಿ); ಸನ್ನ ಹಳೇ ಸೀರೆ ಪರಮ ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ);
"ಪಟಿಪ್ಪರಮೆಂಬುದು ಹುಡುಗನ ಸೀರೆ" (ಕಲಾಯು. ೯೦-೨೯೬);
"ಪಟಿಪ್ಪರ, ಜೀರ್ಣವಸ್ತ್ರ—ಹುಡುಗನ ಸೀರೆ" (ನಾಟಕ. ೪). ಹಳೆಪೈಕ,
ಹಳೆಯ ಪಯಿಳ, ಹಳೆಯ ಪೈಕ, ಹಳೆಪೈಕ—೧. ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು
ವುದೇ ಕುಲವೃತ್ತಿಯಾಗುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿ ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೆ
ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಈಡಿಗ: ಹಳೆಪೈಕದವರ ಗ್ರಾಮಾಂತ್ಯಗಳಿಂದ
ಪರುಷ ರಿಶ್ತಿ ವರ್ಣನೆ (ಎಳ. XII, ಮಧ್ಯ. ೬೧-೬; 1636); ಹಳೆಪೈಕರು—
ಇವರು ಕಾನೂನಾಬಿರುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿಯೂ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ
ಮಾತ್ರ ಇರುತ್ತಾರೆ (ಕಥಾಗ. ೧೬೬); ಯಶವರ್ತಿ ಹಳೆಪೈಕದ
ಗಿರಿಯನೆಂಬ ದಂಡಿಗೇ ವಾಸನ ಮೈಮೇಲೆ ಬೇಸವೆಯು ಬಂದು . . .
ಪೂಜಿಸಿದಳಂತೆ (ಚಕ್ರ. ೬); ನಮಗೋಸ್ಕರ ನಮ್ಮ ಹಳೆಪೈಕ
ದವರು ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆ? (ಸುಮತಿ. ೬೪). ೨. ಒಂದು
ವಿಶಿಷ್ಟ ಪರಿಚಾರಕವರ್ಗ: ತಂತಮ್ಮ ಸೆಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಲಕರಗಳಿಂದ
ಸ್ಥಿತರಾಗಿರುವ ಮಹಾರಾಜವಂಶದವರು, ಸಾಮಾನ್ಯರು . . . ಹಳೆಯ
ಪಯಿಳದವರು ದಣ್ಣ ನಾಯಕರು (ಚಿಟ್ಟ. ೨೦-೪); ತಳುವದ ಬೆಟ್ಟದ
ಜಾಮೀಂದ್ರ ಸಾಕಿದ ಹಳೆಯ ಪೈಕದ ನಾಯಕರು ಒಳಹೊಕ್ಕು ಮೈ
ಮಾಲ್ಗುಲನನು ಸದದಾಗ ಕಳೆತೊಳವನು ಮಾಡಿದರು (ಕಂಠ. ೬-೬೯);
ಎಳದು ಮೃಗವನು ಕೊಲ್ಲ ಹಳೆಯ ಪೈಕದ ಮಂದಿ ಒದಗಿ (ಕುಮಾರಾಂ.
೧೪೪). [ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಪು. ಕುಳು. ಪರ; ಕೊಡ. ಪಳ]
ಪಟನವಿರ್, ಪಟನವಿರ್ (ನಾ). ೧. ಹಳೆಯ ಕೂದಲು:
ಪಂದಿಗಳೂ ಪಟನವಿಕ್ಕುವವು (ಕಂಪು. ೫-೬೪); ಮೂಡೆಯಟ್ಟಿಗಿಡ
ಮಾಲ್ಗುಯಿಂ ಪಟನವಿರ್ ನೊದಲಿಂದ ಕುಟ್ಟು ಬೆಳ್ಳವಿರ್ ತುಣುಗಿ
(ಸೂಕ್ತ. ೬-೬೬). ಪಟನವಿರ್: ೨. ನೆರೆತ ಕೂದಲು:
ಪಟನವಿರಲ್ಲಂ ಮೆಯ್ಯಂ ತಳಮಂ ಬೆಳ್ಳುಗಳಾಗಿ ತಿಳಿದಿರ್ದವು
(ಸೂಕ್ತ. ೬-೯೬). [ಪಟ, (<ಪಟು)+ನವಿರ್]
ಪಟನೀರ್, ಹಳೆನೀರು (ನಾ). ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಂದ ಶೇಖರಿಸಿಟ್ಟ
ನೀರು; ಹಳೆಯ ನೀರು: ಸಾರಮಾಪ್ತವಾದವು ಬೇರೆ
ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೊಂಡು ಪಟನವಿರಾದೊಡನೆ ಕೆಳಗೆಳೆದು ಹೋಗಿ
ಕೊಂಡೆಡೆ ನೆತ್ತರೋಗಂ ತಡುಗುಂ (ಕೋಶೋ. ೯-೬೪); ಹೀರ್
ಪಟನೀರ್‌ನು ಸಲಾಸದೆಯ ಕುಟಿಲಿನ ಮಗುಟ್ಟು ದಪ್ಪದು (ಶಿಲಾಂ.
೧೨-೬೪); ಪಟ[ಪಾಂ. ಎಳೆ]ನೀರಿಂದ ಮದ್ದಿನ ಹಳೆಯದೊಳಂ ಪೂಸಿ
ಕೊಡು ಕುಟಿಲದ ದಿವ್ಯಂ ಕೊಟ್ಟವಾಪಿನ ತರ್ಯನ ವಿವಮುಗುಂ
(ಪುಮ. ೧೦-೬೪). ಹಳೆನೀರು: ಪಾಡಕ್ಕೆ ಹಳೆನೀರು ಬೆಳ್ಳಗಿ ಮಾಡಿ
ಕುದಿಯ ಕೊಡುವುದು (ಸಪ್ತ. ೬೬). [ಪಟ, (<ಪಟು)+ನೀರ್]
ಪಟನುಡಿ, ಪಳನುಡಿ, ಪಳೆನುಡಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಮಾತು;
ವೇದ: ಪಟನುಡಿಯಂ ಪರ್ವದ ಮುನಿಗಳ ಪೊಗುಟ್ಟುನಮೆಂದು ಕುವರನಾಡ
ಪೊಲಾದಂ ನೀಯಂಗೆ ನೀಲಿಗುಣದೊಳ್ಳಿಯಂಗಳಿಂಗಳಾರ್ಯಮರ್ಯಂ
ಗೀಳಲ್ (ಚಕ್ರ. ೪-೧೯); - ಪಟನುಡಿಯಂ ಬಟ್ಟಸಂದ ಪವುಂ ಪಗಲ್
ತರಿಯಂ ಪೊರೆಯುತಿ (ರಾಮಾ. ೬-೧೧). ಪಳನುಡಿ: ಕಾವ
ಪಳನುಡಿಯೊಡೆಯನ ವಾಡನನು ನೀನು (ಮೀಗೀ. ೨೧-೬). ಪಳೆನುಡಿ:
ರಂಗ ನನ್ನಯ ಸಂಕುಗೊರಲ ಗೋಡರದಿಂದ ಹಿಂಗುಗಿ ಗಡ ಭವಪಾಶ
ಹಿಂಗಿಂಬ ಪಳನುಡಿಯುಳ್ಳವನೆನ್ನೆರ್ದೆಯೊಳು ಮುಂಗುಡಗಿಟ್ಟುತಿರ್
(ಶತಮಂ. ೬-೧೪). [ಪಟ, (<ಪಟು)+ನುಡಿ]
ಪಟಪಟ, ಪಳಪಳ, ಪಟ್ಟುಟ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ:
ಪಟಪಟಯೆಂದೇಲಿಳು ಕುದಿರ್ದವು ನಟ್ಟಿಂ (ಶಮ. ೫೪ ಪ. ೧೦೬)

ಪೆಳಪೆಳ: ಮುಟ್ಟಿತ್ತಿ ಹಾಳುವಾಗ ಏನೋ ಪಳಪಳ ಹೊಳೆಯುವುದನ್ನು ಕಂಡಳು (ಪ್ರಾ.ಗಮ. ೧೦೬). ಪಟ್ಟುಟಿ: 'ಪಟ್ಟುಟನೆ' ಪರಾ.

ಪಟುಪಟನೆ, ಪಳಪಳನೆ, ಪಟ್ಟುಟನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಾ ವ್ಯಯ: ಕನಕಪ್ರಾಸಾದಪಂಕ್ತಿಗಳ ಪಟುಪಟನೆ ಬೆಳಗುವ ನೋಡಗಳ ನಾದಿತ್ವನ ಸಂಟಿರೆಂದು ತಮೋರಾಜಕಂ ಮುಳಿದು ಸೆಳಗಿಯ ಬೆಳಗಿನ ಸೆಳೆಯ ಮನೆಗಳನ್ನೆವುದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೯ ಪ); ಕೆಯ್ಯಾ ಎಗಿಗಳ ಪಟುಪಟನೆದಿರೆ (ಪಾಂಕಿಪ. ೪-೬೪). ಪೆಳಪೆಳನೆ: ಮರುಳ್ಳಾಳುಮಂ ಪಳಪಳನೆಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡಿ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ನಗುವ ವೀರಭಟ್ಟರ ಪಂದಲೆ ಗಳು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೬ ಪ); ಪಳಪಳನೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿರೆ ಮೂಕುಗಳ ಮುತ್ತುಮಳೆ ಕಡುಬದವನಂತಾದನರ್ಜುನಂ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೬೫-೪೫೬). ಪಟ್ಟುಟನೆ: "ಪಟುಪಟನೆ, ಪಟ್ಟುಟನೆ-ವಿರರಾರ್ಥಂ" (ತಮದ. ಪಂ. ೧).

[ಪಟುಪಟನೆ-ಅನಿ.]

ಪಟು (ನಾ). ಸರೇಕ ಕೂದಲಿಗೆ ಹಚ್ಚುವ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ; ಕಲಪು: "ಪಟು (ಪಟು) - ಸರೇಕಕ್ಕುವ ಕಪ್ಪು" (ತಮದ. ಪಂ. ೧); ಪಟು, ಪಟುಪಟು (ಪಟುಪಟು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಪಟುಮುಳ್ಳವು (ನಾ). ಹಳೆಯದಾಗಿ ಮರೆತುಹೋದುದು: ಪಟ್ಟಿನೊತ್ತೆದೇಡೆಯುಮಂ ಗಂಟಿಕ್ಕುವಂತೆ ಪರಂಪರಮುಂ ಪಟು ಮುಳ್ಳವುಮಾಡ ನಟ್ಟುಂ ಪುನರ್ನವಂ ಮಾಟ್ಟು ಬಗೆಯಂ ಎನ್ನೊಂಕೆಂದಟ್ಟಿದ ನೆಮ್ಮರಸಂ (ಪಾಂಕಿಪ. ೫-೬೦ ಪ).

[ಪಟು (<ಪಟು) + ಮುಳ್ಳವು (<ಮುಳ್ಳವು)]

ಪಟುಮೆ, ಪಳಮೆ, ಹಳಮೆ (ನಾ). ಹಳೆತನ; ಪ್ರಾಚೀನತೆ; ಪುರಾತನತೆ: ನೀಂ ಪಟುಮೆಯನೆ ಕೋಣ ಕೀಟ ಕೆಡೆನುಡಿದನೆ (ಪಂಪಕಂ. ೧೦೬-೪); ಪಟುಮೆಯ ದೇವರ ಮೇಲೆಂಕಯ . . . ಮುಳ್ಳ ದಪ್ಪಯ! (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೨-೪೬೫). 'ಪಟು' ಪರಾ. ಪಳಮೆ: ಪಳಮೆಯಾಳದ ಕಣ್ಣಿನೆ ಕಣ್ಣಲಿ ನೆಟ್ಟು (ಪೂರ್ವಗು. ೧೬-೧೬). ಹಳಮೆ: ಬಳಸಲಿ ಬಂದಿದರ ಕಾಣುತನು . . . ಹಳಮೆಯ ಮಹಾತ್ಮರನು ಪರಮಕವಿಗಳನು (ಅಂಗೀಕ. ೯೬-೪); ಭಾರತದೇಶದ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಇರುವಪ್ಪು ಹಳಮೆ, ಹಿರಿಮೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಬೇರೆ ಯಾವ ದೇಶಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲ (ಭಾರತ. ೪೧೬); ಒನೆಯ ಕತಕದ ಬಾದಾಮಿಶಾಸನವು ಪ್ರಪಂಚದ ಹಳಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಲ್ಲದೆ . . . ಒಟ್ಟು ಕಲೆಯ ಕಟ್ಟು ಚಕ್ರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ (ತಮದ. ೧). [ಪಟು (<ಪಟು) + ಮೆ.]

ಪಟುಯಿಂಗಿ (ನಾ). (?): ×× ನಮಸ್ಕ ನೆತ್ತರೊಗೊಡೆ[ಬ್ರಾ]ಹ್ಮ ಮುಖವಕ್ಕೆ ××× ವ ಪಟುಯಿಂಗಿ[ಗೊ]ಡೊಡೆ ಬಾಲ್ಯನಿನ್ನೇ ವೃತ್ತ[ಂ]ಗಳಂ ಸರಿಸುತ್ತ (ಪಾಂಕಿ. XI-೧, ೧೦-೧೦; ೩೬೪). [?]

ಪಟುಯಿಗೆ, ಪಳಯಿಗೆ, ಪಳವಿಗೆ, ಪಟುವಿಗೆ, ಹಳಯಿಗೆ, ಹಳವಿಗೆ, ಪಟುಯಿಗೆ, ಹಟುವಿಗೆ (ನಾ). ಧ್ವಜ; ಪತಾಕೆ; ಬಾವುಟ: "ಪಟುಯಿಗೆಯೆಂದು ಕೇತನದೊಳಂ" (ಕರ್ಣಾಕ. ೬೯); ಪಟುಯಿಗೆ ಏಲ್ಪಡೆ ದೀರಜ ಪಟುವಿಗೆಯು ನೀಂಸಲೆಂದೆ ಹರಿವತ್ತನುಪ್ಪುನುಪ್ಪೇಗೆ ಯೆಚ್ಚು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೦೯); ದಿನಕರನ ಪಯಂ ಗಗನಾಧ್ಯ ಪೇದಮಂ ಪಟುಯಿಗೆಗಳ ತಣ್ಣಲರ ತೀಟಿದಂ ತೊಲಗಿಸುಗುಂ (ಪಂಪಾ. ೧-೧೧೬). ಪೆಳಯಿಗೆ: ಸಾರದಿರಿತ್ತಲು ಮುಳಿದದೆ ಮೂಗಿಗಳ ಕಾವ್ವರೆಂದು ಕಲಿಯಂ ದೇವಾಗಾರದ ಪಳಯಿಗೆ ಮೂರದೆ ಬಾಗಿಳುವನ್ನ ಕೊಮ್ಮಲ್ಲಿ ವಾತೋದೊಡ್ಡಂ (ಪಾಂಕಿ. IX-೨, ೧೫೪-೪೬; 1092); ಮಿಳಮ್ ಪಳಯಿಗೆ . . . ಜಾಮರಣಿಯಾದಿಂದೆ ಸಿಂಗಸಿದರ್ ಭಳಭಳಪ ಮಣಿರಥಾವಳಿಗಳು ಪಳಂಜಿದವು (ಪಾಂಕಿ. ೨೫-೧೬); ಕರಮದೆ ಸನ್ನೆಯನುತ್ತುಂ ಬಂದಿನ ಪಳಯಿಗೆಯನ್ನೆತ್ತುತ್ತೆ ಸಿದ್ಧಿರಾಂ

(ವೃ.ಪದಿ. ೬೬-೪). ಪೆಳವಿಗೆ: "ಪಳವಿಗೆ ಕೇತನಕೆ ನಾಮು" (ಭಾರತ. ೪೧); ಬಗಿದು ಪಾತಾಳಮಂ ಮುಟ್ಟುವಗಳೊಡ್ಡದಿಂ ನೆಗಲ್ಮಂಬರ ದೊಳೆಸೆದ ಪ[ಪಾಂಕಿ.ಪ]ವಿಗಿಳೊಪ್ಪದಿಂ (ವಿಪಾಂ. ಪ. ೨೪೧-೨); ಪಟುಪಟು ತೊವ ಪಳವಿಗೆಯ . . . ರಥದೊಳಗೆ ನಿಂದನು ಶಕ್ರಸಾರಥಿ ನುಡಿಸಿದನು ಸರನ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೫. ೪-೧೪); ಪಳವಿಗೆಯ ಹನುಮನಂ ಪಲ್ಲಿರಿಂ ಹರೆಯನೆಚ್ಚು . . . ಸಾತ್ಯಕಿ ಬಭ್ರುವಾಹನಾದಿಗಳನುಜಿ ನೋಡಿಸಿದನು (ಚಿ.ವಿ.ಪಾ. ೨೫-೬೯). ಪಟುವಿಗೆ: "ಪಟುವಿಗೆ (ಪಟುಯಿಗೆ) ಕೇತನಂ" (ತಮದ. ಪಂ. ೧); ಅನೇಕ ಪ್ರಾಸಾದದ ಮೇಲೆ ಚಕ್ರದ ಪಟುವಿಗೆಗಳಂ ಪುಣ್ಯಗುಲಂ ಬಂಬಲ್ಲಳುಮಾಗಿ ಕಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೦ ಪ); ಪೊಂಬಾಯ್ ಪಟುವಿಗೆಗಳೊಳಂ . . . ಸೊಂಪುವಡೆದ ಕಂಪಿನ ಪೊಲಲೆಂಬ ದೀಡು ಬಗೆಗೊಳುಮಕ್ಕುರಾ (ಚಿ.ವಿ.ಪಾ. ೧೧೪); ಪಟ್ಟಿನಡೆಯಂ ಪಟುವಿಗೆಯಂ . . . ಮೇಲ್ಕಟ್ಟುಂ ಒಳ್ಳೆಯನು ಮೂಟಾಗದವನುಮಾಗಿಯಂ ಕಣಿಯದೆ (ಚಿ.ಪಂ. ೪೫-೨೧). ಹಳಯಿಗೆ: ರಾಜಮುಡೆ, ನಾಡ ಹಳಯಿಗೆ ಮತ್ತು ನಾಡ ಶಾಸನ ಇವುಗಳ ಗೌರವವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದರಲ್ಲಿ . . . ಪ್ರಾಣದನ್ನೇ ಪಣ ವಾಗಿಸುವುದು (ಪಪ. ೬-೪೪); ಚೋಳರ ಹಳಯಿಗೆಯನ್ನು ಇತಿಹಾಸ ಹೊಯ್ಸಳ ಹಳಯಿಗೆಯನ್ನು ಏರಿಸಿದ ಸಂಭ್ರಮ ಸಡಗರಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ ವಾಯಿತು (ಪಪ. ೬). ಹಳವಿಗೆ: ಹೊಳೆದ ಸಿಂಧ ಪತಾಕೆ ಹಳವಿಗೆ (ಕಾಂಕಿ. ೧೬-೪೧); ನವಲೇಖದಂಡದ ಹಳವಿಗೆಯ ಪದವಲಿಗೆಯಲಿ ಹಾಯ್ದುದು ಪನ್ನಗನ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೫. ೧೦-೪೧); ಬಾಲದಲಾ ವರಣಭದ ಹಳವಿಗೆಯ ಕಂಠದಲಿ ದಿಗಿದು (ತೊರಂ. ೬-೨೨-೧೬); ದಳದ ಸಿಂಗಾಳ ದಲಿ ಬಿರುದಿನ ಹಳವಿಗೆಯನ್ನೆತ್ತಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೨). ಹಟುಯಿಗೆ: ಉಚ್ಚೂಡಾ, ಆವಡೂಡಾ-ಈ ೨ (ಪಂಪದಿಯಂ) ಹಟುಯಿಗೆಯ ಮೇ(ಎ)ಲೆ ಮೊಗದ ಕೆಲಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕುಂಚಂ (ಪಟಾಯ. ೬೫-೬೦೪). ಹಟುವಿಗೆ: ಗರುಡನಂತೆ ಹಾವಿನ ಪಟುವಿಗೆಯನಾರಯ್ಯ ನೋಡಿಯಂ (ಗದಾಯ. ೬-೨೪ ಪ); ಹಟುವಿಗೆ ನಮ್ಮದೀ ರಥಮದಪ್ಪೆಡೆ ನಮ್ಮದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೫೧). [<ಪಟು. ಪಟಾಯ. /ಸಂ. ಪತಾಕೆ]

ಪಟುಪ 'ಪಟು' ನೋ.

ಪಟುವಂಡು (ನಾ). ಶೇಖರವಾಧ ಮಕರಂದ; ಸಂಗ್ರಹಗೊಂಡ ಮಧು: ಕುಮುದಕೇಸರದ ರಜದೊಳದ ಹರಣಯುಮಂ ಕೀಟಲಾಪದ ಪಟುವಂಡೊಕ್ಕೊಂಡುನೆಗಿದು ಪೊರಳ್ಳು ನರಳ್ಳು ಮೊರೆವ ಮುಡುಂಬಿಗಳ ಗಣಿಯಂ ಗಿಜ್ಜನೆ ತೆಗೆದು ನೆಗಟಿಯಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೨೦ ಪ).

[ಪಟು (<ಪಟು) + ಬಂಡು.]

ಪಟುವಿಗೆ, ಹಳಹಗೆ (ನಾ). ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಶತ್ರುವಾಗಿರುವವನು; ಬಹಳಕಾಲದ ವೈರಿ: ಪಟುವಿಗೆಳಾರುಮಂ ಗೆಲ್ಲಳವಿಂ ಕೈಯಕ್ಕಿ ನಿಂದ ಕಲಿಯೆಂದುಂ ತನ್ನೊಳಗುಂ ಪೊಣಗುಂ ತೋಡದ ಬಟ್ಟಾಯಂಗೆಣಿ ಗಿರ್ದಾ ಬಾಲ್ಯದೀ ಮೂಲೊಳಂ (ಚಿ.ವಿ.ಪಾ. ೨೬೦). ಹಳಹಗೆ: ಕೆಳೆಯನೇ ಹಳಹಗೆಯೆಯಂಬಪ್ಪೇಲ್ ಮಳೆಕಡೆಗೆ ಮಲೆನಾಡುಗಳ ನೋಡಿ ಹಿನ್ನಡೆಯುತ್ತಿರಲು (ಕಾಲಾ. ೫೬-೯೨). [ಪಟು (<ಪಟು) + ಪಿಗೆ.]

ಪಟುವಟ್ಟಿ (ನಾ). ಹಳೆಯದಾಗಿ ಸವೆದ ದಾರಿ: ಬಿಟ್ಟುಗಳೆಡೆ ನುಗ್ಗಿ ಪಟುವಟ್ಟಿ ಪೊಲಗೆ (ಪಪ. ೬-೬೬).

[ಪಟು (<ಪಟು) + ಬಟ್ಟಿ.]

ಪಟುನರ, ಹಳೆನರ, ಹಳೆನರ (ನಾ). ೧. ಬಹುಕಾಲದಿಂದಿರುವ ಮರ. ೨. ಹಳೆಯದಾದ ಮರದ ಕೋಳ: ನಿನ್ನಾಚ್ಚೆಗೋಸೆಗಂ ಕೋಳಂ ನೆಲಸಿತ್ತೆನ್ನ ಕರದೊಳಲ್ಲದೆ ಕೇಳಾನ್ನೊರ್ವರ ಬಗೆವನೆ ನೋಡೆನ್ನಳವನೆನುತ್ತು ನುಗ್ಗಿದಂ ಪಟುನರಂ (ಪಪ. ೯-೬೧).

ಹಳೆಮರ: ೧. ಸಮ್ಮ ಮನೆಯ ಎದುರನಲ್ಲೊಂದು ನೂರುವರ್ಷ
 ಗಳಷ್ಟು ಹಿಂದಿನ ಹಳೆಮರವಿದೆ (ರೂಢ). ಹಳೆಮರ: ೨. ಒಣಗಿದ
 ಮರ; ಒಣಮರ: ಒಬ್ಬ ದರು ಶಾಕೀಳವು ದಲಿಟ್ಟಿರುವ ಹಳೆಮರನೂರಿ
 ಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟು ಬೊಬ್ಬಿಬ್ಬಿಬ್ಬಿರಿತರು ನಾಲ್ಕುಮೈಗಳಿ (ಕೊರಾ.
 ೫-೩-೯). [ಕಬ್ಬಿ (< ಕಬ್ಬು) + ಮರ]

ಪುನರ್ (ನಾ). ಹಳೆಯದಾದ ಹಲ್ಲು ; ಸವೆದ ಹಲ್ಲು : ನೆರವರಿ
 ಬೇರ್ಪಟ್ಟ ಪುನರ್ ಕೆರೆಗಳ ತುಂಬಿಗಿಡ್ ಮೆಯ್ (ವಚನ. ೮-೧೨).

[ಪಟ, (<ಪಟದ್ವ) + ಪಲ್]

ಪುನಃಸಂಗೀತ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಹರಿಗೋಲು; ಜೀರ್ಣಾವಾದ ದೋಷ: ಇಬ್ಬದೇಲುಮೂಲಂ ಗಂಧರ್ವಳಲಿಂಬುಡು ತನಗೆ ಮುತ್ತು ಮುದುಗೂಂಬಿಣಿ ತಾಂ ಕಲಾ ನರ್ಸಾ ಮುತ್ತುದ ಪತ್ತಲಿ ಪುನಃಸಂಗೀತ ಪಟಾದ ಭೀರಿ ನೀರಾ ತೆಗೆದ ಕೊಳಂ (ಸೂಕ್ತ.ಸು. ೮-೩೪೨).

[ಪಬ್ಲಿ (<ಪಬ್ಲಿಡು) + ಪಬ್ಲಿಗೋಲ್]

ಪಟವಾಡ (ನಾ). ಕುಗ್ರಾಮ; ಬೇಟೆರಾಕುಗ್ರಾಮ: ಪಟವಾಡಯ್ಯನೇ ಬೇಡಿಯಂ ಕುಡದ ನಾನೇನೆಂದು ಸಂಧಾನಮಂ ಗಡಾಯಿಪೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೨೪). [ಪಟು (& ಪುಡು) + ಜಾಡ.]

ಪಟುವಾತು, ಪಳವಾತು, ಪಳವಾತು, ಪಳೆವಾತು, ಹಳವಾತು, ಹಳೆವಾತು (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ನುಡಿ ; ವೇದ : "ಓದು, ಪಟುವಾತು, ಬೇದಂ, ಸುತಿ-ಈ ಆ ವೇದಂ" (ಕಶಸಾ. ೫೭-೨೪೨) ; ಜಗದೀಶ್ ಶ್ರೀಚರದೇವನಿ ಹಿರಿಯರಿಲ್ಲ ಶ್ವಾ ನುಮುಂಬಾ ದೊಡಂ ಬಗೆಗೊಳ್ಳಂ ಪಟುವಾತಿನೊಳ . . . ಮೆಯ್ಯೊಡದಿನ್ನೊಯಿಂ (ಗೀತಗೋ. ೨-೫) ; ಒಂದೆದೆಯೊಳ ಪಟುವಾತಂ ನುಡಿಯುತೆ ಜನ್ನ ದಾರಮಂ ಪೊನೆಯುತಿರ್ಪಾ (ಅದ್ವೈತ. ೧-೧೦). ೨. ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ ನುಡಿ ; ಐತಿಹ್ಯ : "ಪಟುವಾತು-ಪಾಟ್ಯಮೆಂಬುದು" (ಪಲಾಯು. ೨೪-೧೪೭). ಪಳವಾತು : ೨. ಅಂಗಗುಣ ಲಿಂಗಶ್ವಾ,

ಯಿತ್ತು. ಲಿಂಗಗುಣ ಅಂಗಶ್ಚಾಯಿತ್ತು ಇವೆಲ್ಲ ಭಾವಸಂಕಲ್ಪವಿಹ್ಲವು
ಅಂಗಲಿಂಗಮೆಂಬುದು ಪರಮಾತ್ಮ (ಸಿದ್ಧ. ವ. ಕ. ೪೧೭-೪೨೪).

ಪಳೆವಾತು : ೧. ಹೋಳೊಡಲ ನವುವಾಯುನೈಯ ನುಗುಡಿಸಂ
 ಹಿಳ್ಳ ಪಳವಾತಿಗೊಳಗಾದಾಣಿ ತನ್ನ ಬಾಳ್ವಿಯೆಗುಡದ ಮೂವಳ್ಳಿ
 ಯ್ಯಮೊಗದ ಶಿವ ಸುವ್ಯಾಸದಿಂ ಸಲಹುಗೆ (ನಂದಿಮಾ. ೨೧-೫೪) ; ರವಿ
 ಚಂದ್ರರ್ ಗಾಲಿಗಲ್ ಸಾರಥಿ ಬಿಡಿ ಪಳೆಪಾಕಾಂಳೆವಾತಪ್ಪಂ (ಶಬಕಂ.
 ೨-೧೨) ; ಪಳವಾತನನುಗರಿಸದಿಹ ವಿದ್ಯೆಯಂದದಿಂ ಕೊಳಪ ಸಂಸಾರ
 ವಿರಹವಾಣಿಯಂದದಿಂ (ವೆಂಕಾಂ. ೫-೮-೨). ಪಳೆವಾತು : ೧.

“ಪಳೆವಾಡೆನಿಕ್ಕು ವೇದಂ (ಕಪರ. ೬೬); ಪಳೆವಾಡುಗಳೆ ನೋಡುಗಗಳಾಗಲೆನಿಸಿದ ಪುತ್ಯುಂಜಯಾಯೆನ್ನೊಡೊ (ಭಕ್ತ. ೩, ೨-೨); ಪಳೆವಾಡಿನಧ ಕತೆಯ . . . ಆರಾಧೊಡೊ ಮೀರಿ ಬಳಸುವರೆ (ವೆಂಕಂ. ೨-೪-೬).

ಹಳೆನಾತು: ೧. ಹಳೆನಾತೆ ಹುಸಿ ತೊಳೆದು 'ಬೊಳೆಬೊಳೆದು' ಹುಸಿ ನ ಹೊಳೆ ಹರಿದು ಬಂದಂತೆ ಹೊಸದಾಗಿದೆ (ಮುಕ್ತ. ೪೦, ೯-೪೩).

ಹಳೆಮಾತು : ೩ ಮರೆಯುವಷ್ಟು ಹಳೆಯದಾದ ವಿಷಯ :
ಅದು ನಮಗೆ ದಕ್ಕಿ ಹಳೆಮಾತು ಆಗಿಹೋಯಿತು (೨೩೭).

[ಪಟ, (<ಪಟಿದು) + ಮಾಡು,]

ಪುನರ್ವಾಸ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಮನುಷ್ಯ; ವಯಸ್ಸಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ. ಕರುಣಾಳ್ವಾಗಳಾದ ನರಪತಿಕೃಪಣಮಾವ ಪುನರ್ವಾಸನಂ (ಕವಿ. ೬೫ ಪ್ರ. ೧೬); ಎಳೆದು + ಪಿಪಿ, ಎಳೆವೆಳೆ, ಬಿವಂ ಬೆಳೆವೊಲಂ . . . ಪುನರ್ವಾಸಂ (ಕವಾ ನು. ೯೧ ಪ್ರ. ೧೬).

[పటి (<పటదు) + మానిశ, (<మానుశ)]

ಪುನಾವನಿ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಬಾವಿ : ಮರ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಮನೋಮಂ-
ಪುನಾವನಿಯೊಳ್ ಪೊಯ್ದು (ವದ್ವಾರಾ. ೭೦-೮); ಪುನಾವನಿಯ ನೃದಂತೆ
ಕೃಷ್ಣಲಗದಂಗಳುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೭-೭೮); ಓದಿ ಬಿದರ್ ಪುನಾವನಿಯ
ಮಧ್ಯದ ಕಾಸಮೂಲಮಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಪತ್ತಿ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೭೯).

[ಪಟ, (<ಪಟದು) + ಬಾಧಿ]

ಪಟವಾವಿಗೆ (ನಾ). - ಪಟವಾವಿ: ಧರ್ಮಮರದ ಪುರಿಗೊಡುಗಳೊಳೆ
 ಕಟ್ಟಿದ ಕೃಷ್ಣಪುರೀಚಡ್ಡಂಗಣನೊಯಲಾದ ಕಾಡ ಪಟವಾವಿಗೆಗಳೊಳೆ
 (ಕಾದಂಬ. ೨೬೬). (ಪು: (<ಪಟದು) + ವಾವಿಗೆ)

ಪಟವಿಗೆ 'ಪಟಯಿಗೆ' ನೋ.

ಪುನಃ, ಪರನಃ, ಹರನಃ (ನಾ). ೧. ಬಹುಕಾಲದ ಸಂಬಂಧ : ಹಳೆಯ ನಂಬು : ಪಂಥವಕ್ಕೂ ಪುನಃಗೆ ಹಾಗೂಡಕ್ಕೂ ಸುಬದ್ಧಕ್ಕೂ . . . ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೂ ಮಹಾಸಮುದ್ರದೊಳ್ ಮಹಾನದಿಗಳ್ ಕೂಡುವಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೫ ಪ); ದ್ವಾರದೊಳಿಡುಳ್ ಜನಾರ್ದನನ ಪುನೆಯ ಕಳಕೂಯ್ ಮಂಗಳಕಾರ್ಯದೊಳ್ ಕೂಸನಲಂಕರಿಸಲಟ್ಟಿದಂ (ಸೀಮಿಪ್ಪ.

೩-೧೩೩ ವ); ವಕಾರಕ್ಕೆ . . . ಪುನಃ, ಎಳವೆ (ಪುನಃ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋಗ). ಹಳವೆ: ೧. ಪುನಃಪುನಃಪುನಃ ಮುನ್ನಿನ ಪಳಪಳ ನೆಲಳಾಗದ ಪಾಪಾಪಪುನಃಪುನಃ ತಾನೆಳವೆ ಪಿಡಿದವನೆ ಭೂಪಂ (ಎಳ. XI, ಪಾಪಾಪ. ೪೪-೪೫; 1161). ಹಳವೆ: ೨. ಹಳೆಯತನ; ಹಳವೆ: ಮುನಿಕಳಲುಂಟೆ? ತಾಳಮೆಗುಂಟೆ ಹಳವೆ? (೧೪೬೦. ೩೦-೪೪); ಪಾಪಾಪಪುನಃಪುನಃಪುನಃಪುನಃ ಪಳಪಳ ಹಳವೆಯಿಂದ ಎಳವೆ ಮೊದಲನೆಯ ಪಿಡಿದ ಪಾಪಾಪ . . . ಸಾಪಾಪಪುನಃ (ಪಾಪಾಪ. ೪೬೦). 'ಪುನಃ' ಪರಾ. [ಪುನಃ (& ಪುನಃ)+ವೆ]

ಪುನಃವೇಟಿ (ನಾ). ಹಳೆಯದಾದ ಪ್ರಣಯ : ಮನಃಪ್ರಭು ಮಾಸನಿರ್ದ
ಪುನಃವೇಟಿಮುಖ್ಯವಾದ ವಿಶ್ವಕಲ್ಪಯಂ ಪುನಃಪ್ರಭು (ಪಾಂ. ೩೪.
೧-೪೧); ಪುನಃವೇಟಿದ ಪುನಃವೇಟಿದ ಸುನಿಲಿನದಂ ಪುನಃವೇಟಿ ಬೆಳಗುವಾ
ಗರ್ (ಅಶ್ವ. ೩-೩೫); ಮುಕ್ತಗ್ನಾನವಗಮಿ ಬೇಟಿಮೆ ಸಾಲು ಮೆಂದು
ಪು[ಪಾಂ. ೩೦. ಬು]ವೇಟಿಮಂ ಪುನಃವೇಟಿ ಪುನಃವೇಟಿ ಪುನಃವೇಟಿ
ವೇಟಿಮಂ ಪುನಃವೇಟಿ ಕೊಳಲುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೩ ಮ).

[ಪಟ, (<ಪಟದು)+ಬೇಟ, (<ಬೇಂಟ)]

ಪುರುಷ, ಪುಷ್ಪ, ಪುಷ್ಪ, (ಕ್ರ). ೧. ಹಳೆಯದಾಗು ;
ಹಳತಾಗು : "ಪುಷ್ಪಸಿಂಧು ಜರಾಸಂಧಃ" (ಕರ್ಣಾಣಿ. ೭೪).

೨. ಆಕರ್ಷಣೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ; ನಿರಸವಾಗುವ : ಇಂದಿನ ಚಂದ್ರಿಕೆ ಕೆಂಪು ನಾಡುಗೋ ಗಾಸರದಿವದೇಂ ಪಲು[ಪಾಕಾಂ. ಬಳ] ಸಿತ್ತೋ (ಲೀಲಾವ. ೨-೯೪) ; ಬಾಯ್ ಸವಿಗೆಟ್ಟು ಜೊಂಬನಂ ಪಲುಬದ ಮುತ್ತು ಮಗ ಲಿವ ನಾಣು ದಿಯುಂ ಸೊಗಾಗೆ (ಸೂತ. ಸು. ೮-೨೯೪) ;

ನಮಿಧರತೋಪಶಾಸದಿನಂದಂ ಪುನಃ ಪೀಠಂ (ಕಮವ. ೨೪೪ ಪ್ರ.೧೬) : ಪುಲ್ಲನಿನ್ ಮನಯೋಕೋಪಾಸನೀನ್ ಕೂಡೆ, ನೀನೊಲ್ಲ ತೋಳ್ ಪುನಃ ಯದು ಪುನಃ ಕೂ ಗಾಗುವುದಲೆ ಬೇಗಮ್ (ಅಂಕಿಗೂ.

೩೦-೩೧). ಪಳಸು: ೩. ಅಹಾರದ ಸ್ವರೂಪ ಹಾಗೂ ರುಚಿ
ಕೆಡು; ಅಹಾರವು ಹುಳಿಯಾಗಿ ನಾರು: 'ಪಳಸುಗೂಳು'

ಪರಾ. ಹಳಸು; ದಿ. ಮಾತು ಹಳಸದ ಮುನ್ನ ಕೈಗಳು ಸೋತು
 ತೆಗೆದವೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೭೬); ಇಂದಿವ್ವದ್ದು ನಾಲಗೆ ಹಳಸುತ್ತದೆ. ಉದಾ.

ಸಮ; ತಿನ್ನುವ ಊಟವೂ ಸಮ (ಪೂಜ್ಞ. ೧೭೩); ಯಾವ ಹಳಸಿದ
ಕಳ್ಳನ್ನಾತನನ್ನು ರಾಯರು ಪ್ರಚಾರಪಡಿಸಿದವರಲ್ಲ (ಕಂಠಪು. ೧೦೧).

೩. ಕ್ಷಾಮದ ಕಾಲವು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲವು ಅಷ್ಟವು ಹಳಸಿದುದೆಂದು
(ಇಂಜಾಪ. ೨೨೫-೧೧); ಖಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಹಳಸಿದ ತಿಂದಿ (ಚಂಪು. ೬-೧೪);

ನಾಯಿ ಹಸಿದಿತ್ತು, ಹಿಟ್ಟು ಹಳಸಿತ್ತು (ಗಾಡ). ೪. ಹಾಳಾಗು; ಕೆಡು; ಹಸಗೇಡು: ಹಳಸಿದಗ್ಗುಳಿಕೆಗಳ ಮಿಸಲುಗಳಿಂದ ಬಿರುದಿನ... ೪ಳವಳದ ಕನಸುಗಳೆಲ್ಲಿದ್ದು ರಾಯನಾಸ್ತಾನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೨೦); ಹಳಸಿದುದು ಯಜ್ಞಗಿಜ್ಜದ ಮಾತು (ಚಿಬ್ಬ. ೩೧-೨೮); ನೆಲದೊಳೊರ ಗಿರ್ಜವಳ ರಮಣನ ಹಳಸಿದೊಡಲನು ತೋರಾ (ರಾಮಾಸಂ. ೩-೩-೧೬); 5 ಚಾಲುಕ್ಯರ ಮನಸ್ಸು ಹಳಸುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೊಯ್ಸಳರಾಜ್ಯದ ಹಿರಿಯರೂ ಕಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಸಪತಿ. ೧೭೫).

[ಪಟು (<ಪಟು) + ಸು]

ಪಟು, ಪಳಹ, ಪಟಕ, ಪಟವ, ಬಟಪ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ; ಪಟಹ: "ಪಟಹಂ ಪಟಪಾಧಿಧಾನೋಳಾ" 10 (ಕರ್ಣಾ. ೪೦), ಪಟಹದ ರುತಿ ಮೊಟಗರ್ (ಚಂದ್ರ. ೧೨-೬೧); ಪಟಗನ ಕಯ್ಯ ಪಟಹಮಂ [ಕೊಂ]ಡು ಬಾಣಿಸುತಿದ್ (ಬಂಕರಿ. ೫-೧೨ ವ). ೨. ಬೇಟೆಹಾಗೂ ಕಳ್ಳತನದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ, ಗಾಳಿಯು ನುಗ್ಗದಂತೆ ಕನ್ನಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ (ಹಮಟಿ ಯಂತೆ ಅಗಲವಾಗಿರುವ) ಚರ್ಮದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧನ ವಿಶೇಷ: "ಪಟಹಂ-ಬೀಂಟಿಯ ತೆರೆ; ವಾದ್ಯವಿಶೇಷಂ" (ಕಮದ. ಪಂ. ೧); 15 ಸೋಪಿನ ತೋಪಿನ ಪಟಹದ ಕೋಪಿನ ಪಾಳವದ ಗೋರನೇಂಟೆಗೆ... ನಡೆತಂದರಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಪುಕಂದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೦೪); ವಿಳಸಿಯೋಗ ಚೂರ್ಣತತಿ ಕರ್ಕಟರಜ್ಜು... ಪಟಹಮುನಿಪು ಪಾಯಶಕಮಂ ಕಳೆದು... ಕನ್ನಗಿತ್ತ ಸಹಿತಂ ಪೊಡುಪಟ್ಟಿಂ (ದಶಕು. ೮-೯೩); ಕನ್ನದಿಂ 20 ಗಾಳಿ ಬಾರದಂತೆ ಮುಚ್ಚುವ ಪಟಹಮಂ ಕನ್ನದೊಳ ಸಂದಿಸಿದ ಕಲ್ಲಂ ತೆಗೆವಿರ್ಕುಟಂ ಮತ್ತ ಮನೇಕಜಾಯ್ ಸಾಧನಂಗಳಂ ಕೊಂಡು... ಎಲ್ಲರು ತಿದ್ (ದಶಕು. ೮-೯೩ ವ). ಪೆಹ: ೧. ಉಲಿಯುತಿದ್ ಪಳಹಮಂಕು ನಿರಸೇಕ್ಷೆಯಿಂ (ರತ್ನ. ೧-೪ ವ); ಪಳಹದ ಕುಪದ ಕಡಕೆಯ ನಿನದಂ ಮೊಳಗುತ್ತಿರೆ ದಡಿಸೆಯೊಳ (ವೃಷಭ. ೫-೨೨ ರಗಳ); ಪರ್ಗಾಳಿಯ ಪಳಹದ ಕೊಟಲ ತಂಬಟಿಯ... ಭೂರಿನಿಗಾಡಂ ದೆಸೆ ಮುಟ್ಟಿ ಪಳಂಚಲೆಯೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೦-೧). ಪೆಟಕ: ೧. ವಸುದೇವ ನೋರ್ವನಾ ಪರಾಯಗನ ಕಯ್ಯ ಪಟಕ[ಪಾಕಾಂ. ಸಕಳ]ಮಂ ಕೊಂಡು... ಬಾಣಿಸುತ್ತಿಮುಪ್ಪಾಲ್ಲಿ (ಮಹಾಣೀ. ೫-೩೪ ವ). ಪೆಟವ: ೧. "ದಿಂದಿಸಾಧಿಧಾನಂ ಪುಮಂ" (ಮಸ್ತಕೋ. ೬೯-೨೬); ಪಟವದ ತಿವಳಿಯ ಬುಂಕದ ಮೊಳಸಿನ ಹೇಕಿರದ ಸಿವಿಟಿ ಸಿಪ್ಪಿನ ಬುರುದಿಂದೆಲದ ಪಟಹದರ್ (ಅಜಿಪು. ೫-೩೨); ಕರಡೆಯ ತಾಳದ ಪಟವದ ಮದ್ದಳೆಯ ಮಿಕ್ಕ ವಾದ್ಯಮುನೊಳವೇ (ಗದಾಯು. ೩-೪೯); ಕೊಟಲ ಪಟವದ ಪಲವುಂ ಗಿರುಗಟಿಯ ಸಿವುಟಿ ಸಿಪ್ಪಿನ ಕೊರಗಿನ ಕನ್ನರದ ಸರಮೆ ಸರಮಾ ಪೊಟಲೊಳ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೦೪). ಬಟಪ: ೨. ಅ 30 ಕಳ್ಳರ್... ತನ್ನ ತಂದ ಪೊನ್ನ ಪುಡಿಳೆಯುಮನುಬಾಯುಮಂ ಬಟಪಮುಮಂ ಅಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿದ್ ಭಟ್ಟಿನ ಮುಂದೆ ತಂದಿಕ್ಕಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೨-೬). [<ಪ್ರಾ. ಪದಹ./ಸಂ. ಪಟಹ./ತೆಲು. ಬಟಪ, ಬಟ್ಟ]

ಪಟು, ಪಳಿ, ಹಳಿ, ಹಲು, (ಕ್ರ). ೧. ದೂಷಿಸು; ನಿಂದಿಸು; ಬಯ್ಯು: "ಪಟು-ನಿಂದಾಯಾಂ, ವಸ್ತುವಿಶೇಷೇ ಚ" (ಕಮಧಾ); ಪಟಾಗಿ 40 ಮೇಣ್ ಪೊಗಲ್ ಮೇಣ್ ನೆವಮಿಲ್ಲದೊಡಂತು ಕೈಗುಯೆ ಬಗ್ಗಿಸುಗೆ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೬); ಭೂತಕಂ ಪಟಾಯಿ ತೇಜಮೆ ಕೆಟ್ಟಪುದು (ಸಂಪಥಾ. ೯-೧೪); ಮುಳಿಗುಂ ಮುರಾರಿ ಪಾಕ್ತತಿ ಪಟುಗುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೫-೬). ೨. ನಾಯಿಯನ್ನು ಅಟ್ಟು-ಓಡಿಸು: "ಪಟಾಯನಲ್ ವರವಸ್ತದಲ್ಲಿ... ಕುನ್ನಿಯಂ ಪೊಡವಡಿತ ನುಡಿಯೊಳಂ 45 ವರ್ತಿಸುರ್" (ಸಂಜೀವ. ೧೪). ೩. (ಆಲಂ) ಮೀರು;

ಅತಿಶಯಿಸು: ವಿಭೂಷಣಕಾಂತಿ ಸುರೇಂದ್ರಭಾಷಮಂ ಪಟಾಯಿ (ಚಂದ್ರ. ೧೦-೨೬); ಕಾಂಚನಕುಂಭಮಂ ಪಟುವ ಪೆರ್ವೊಳಿಯಂ ನಸುಬೊಡೆಟುತುಂ (ಉದ್ಭ. ೧೦-೬೪); ಪಟಾಯಿಂ ಪಟುಬೊಪ್ಪುವ ಪೊರ್ಕುಟುಂದೆ... ಒಪ್ಪುವರ್ (ಕಲ್ಪ. ೧೨೧). ಪೆಳಿ: ೧. ತನಗೆ ಕವಿಪ್ಪಮಿಲ್ಲ ಪೆಟರಂ ಪಳ[ಪಾಕಾಂ. ಜಜಿ]ದಲ್ಲದೆ ನಿಲ್ಲನಾಕನೊಳ್ ಮುನಿವುದನೀತಿ (ಗಿರಿ. ೧-೨೯); ಬಡವರಾದವರನು ಪ[ಪಾಕಾಂ. ಹ]ಳಿಯ ದಿರೆಟ್ಟುಕೆ (ಪುರಂದ. ಭಾ. ೫-೯೬-೪); ಪರಿಚಾರಮೆಂದು ಪಳಿಯದೆ 5 ಹಿಂದು ಕಿಟುಗುಗಳ ಭೇದವನೆಚೆವೆ ನಿರವಿಸಿದುವನೆಸಗುವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೩೩); ಪಳವುದು ಲೋಕಂ ತಂದೆಯ ನಿಳಿಯದೆ ಪಟಯುಳ್ಳ ಸತಿಯುಮಿರೆ (ಪಾಕುಂ. ೬೬-೧೧೬). ೨. ಪಂಚಶರಮಂ ಪಳವ ಸುಟ್ಟರಲ್ (ಕಾರ. ದೇ. ೨೪೯-೧೬); ಮುಖಂ ಮುಕುಂದರವಂ ಪಳಿದುದು (ಚಿಬ್ಬ. ೫-೪೪); ಮಾದಳಿರ ಪಳವ ಚೆಂದುಟಿಯ ಸವಿಗೆ... ಬಯಸಿ (ಚೈಮಿಭಾ. ೩-೧೦); ಪಂಚಬಾಣನ ಚೆಟ್ಟ ಪಳವ ಜಯಂತನನೆಂಟೆ ಗಮನೆಯುಟಿದಳು (ಕಂಠಪಿ. ೯-೧೯೯). ಹಳಿ: ೧. ಕಳಬೇಡ ಕೊಬಬೇಡ... ತನ್ನ ಬಿಟ್ಟ ಸಬೇಡ ಇದಿರ ಹಳಿಯಲು ಬೇಡ ಇದೆ ಅಂತರಂಗಪುದ್ದಿ 15 ಇದೆ ಬಹಿರಂಗಪುದ್ದಿ (ಬಸವ. ೨೩೫); ರೋಗಿ ಹಳದೊಡೆ ಹಾಲು ಹುಳಿಯಪ್ಪುದೆ (ಹಳಕಾ. ೧-೨೬); ಅವ ಹಿರಿಯರ ಹಳದಿನೋ ಪುನ್ಮಾವ ಧರ್ಮವ ತುಳಿದನೋ (ಕಾರಾ. ೩೦-೪೩); ಸಲ್ಲವೊಂದು ನಿನಗಿಡುಮೆ ವಿಶ್ವವೈದ್ಯದೊಳಂತು ಹಳಿಯದಿರು ನಿನ್ನಿರವ (ಮಂಕು. ೫೩೨). ೨. ಇಳಿಗೆ ನಳಕೊಟರ ಜಯಂತರ ಚೆಲುವ ಮದನನ ರೂಪ ರೇಖೆಯ ಹಳವುದಾ ನಳಸುವನ ನಿಜಸೌಂದರ್ಯ ಲೋಕವರಿ (ಸಳಹ. ೨-೩೬). ಹೆಟು: ೧. 'ಹೆಟು' ಸರಾ.

[ದೇ. ಕೆ. ಕಮಿ. ಮಲ. ಪಟು; ಕೊಡ. ಪಳ]

ಪಟು, ಪಳಿ, ಪಳಿವು, ಪಟುವು, ಹಳಿ, ಹಳಿವು, ಹಟುವು (ನಾ). ೧. ಅನ್ಯಾಯವಾದ ಆರೋಪ; ನಿಂದೆ: "ಕೆಗಲ್, ಪಟು... ಅಣಕಂ-ಈ ೩ ನಿಂದೆ" (ಕಶಸಾ. ೫೭-೨೫೬); ತನ್ನ ಮುಂ ಗಿಯು ಪಾಪಮುಮಯಶಮುಂ ಪಟುಯಂ ಪೊಲ್ಲಮುಯಮುಂ 25 ನಿರಗಿದಂ (ದಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೭-೨೬); ಲೋಕದ ಪಟು ಪೊಡದೆ ಮಾಣ್ ಧರ್ಮಾಯದ್ದೆ ದೊಳೆಸಗಿಂ (ಅಜಿಪು. ೧೪-೧೦೨); ಚಿತ್ರಭಾಂಕಿಯುಮಂ ಹಳಿಯ ಪಟುಯುಮಂ ಹಿಂಗಿಸಿದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೫೬). ೨. ನಾಯಿಯನ್ನು ಅಟ್ಟುವುದು, ಓಡಿಸುವುದು: "ಪಟು-ಧಸ್ತ ವಿಶೇಷಂ; ದೂಷಣಂ; ನಾಯಿ ಸೋಪುವುದು; ಲೋಹದ ಘಟ್ಟಿ" (ಕಮದ. ಪಂ. ೧); ಅಂತು ಪರಮೆ ನೆರೆದ ರಾಜನುಕಮಂ ಪಟು [ಪಾಕಾಂ. ಕ್ರಿ]ಯಂತೆ ಪರಾಯನಕಿಲಮ್ನಾಡಿ ಹೇಮಪ್ರಭನಂ ಮುಟ್ಟಿದುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೫೪ ವ). ಪೆಳಿ: ೧. ಅಳಿಬಿಟ್ಟೆ ನೆಗಟ್ಟಿರಿಯು ವಸ್ತುರಪುರಮಂ ಪಳಿಗಳ್ಳದಳವ ಪಾತಕಂಗಳಿವರ್ಗಳಳನೆ 30 ನರಕಗತಿಗೆ (ಸೌಂ. XX, ೪೭-೬೯; 1074); ಗೋವಳಿ ಗೋಪಿಯ ನಂದನ ಕಂದನಾದನೆಂಬಾ ಪಳಿಯಲ್ಲಮಂ ಕಳೆಯಲ್ (ಕೊಲ್ಕಾ. ೯-೩೪; 1147); ಪಳಿನಾಂತ ಲವಣಾಶ್ಚಿ ಸಂಜಾತವಿದ್ದು ಮನನಿಳಿಸಿ (ಸಂದಿಮಾ. ೮-೩೬); ಸಮ್ಮಯ ಕುಲದ ಯಶಸ್ವಿಂದ್ರಿಯ ಪಾಳಿಯು, ಪಳಿಯ ಕರ್ದೊಗಳಂ ಮತ್ತಿ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೫೯-೧೬೩೪). ಪಳಿವು: ೧. ಕಳವು ಪುಟಿ ಹಾದರ... ಪಳವು ನಂಚನೆ ಜಾತಿಸಂಕರ ಕೊರೆ ವಿರೋಧವು ವಿಕ್ರಮಾಯಾವಳಿಗಳೆಂಬವು ನಿನ್ನೊಳ್ಳಲೆ ರಾಯ(ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೪೫); ಕಾರ್ಪಣ್ಯಮಳವು ಪಳನನ್ಯಾಯ... ಕರ್ಕಳಂಗಳವು ಮೊಳೆದೊಡವು (ಚೈಮಿಭಾ. ೨-೫); ಪುರಜನರ ವಿಜಯನಿಗಿ ತಡೆದ ಜಾಕಿರಾಜರ ಪಳವ 45 ನೊಳಕೊಡೆ (ಪ್ರೀರಾಮ. ೩-೫೦); ಪಳವಾಯಿತು ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲಕೆ

(ಕೋಶ. ೧೯-೧೦). ೩. ನಿಂದಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗುವಂತಹುದು; ಹೀಯಾಳಿಕೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾಗುವಂತಹುದು: ನಿನ್ನ ನಿತಂಬಕ್ಕೆ ಪುನಃ ಸ್ಥಳಂ ಪವು ನಿನ್ನ ಬಟ್ಟೆದೊಡೆಗೆ ಬಾಳೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರಂ (ಸಂಚರ. ೧೪-೧೮). ಪಟುವು: ೧. "ಪಟುವೆಂದೆನೆ ನಿಂದೆ" (ಚತು. ೪೬); ಪಟುವನ್ಯಾಯವ ನೋಡದನ್ಯರೊಳೆ ದೂಟುಟ್ಟಿಲ್ಲರಂ ಬಾಧಿಪಾ ತಳವಾಟಂ ಬೆಳವಾರನ್ನೆ (ಸೋಮಶ. ೬೬); ಕಳವು ಪಿಪುಣ್ ಪವು ಬಟಂ ಪಟುವು ವಲಸೊಲಸು ಕುತ್ತು ಮಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಶಬ್ದಾ. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ಹಳೆ: ೧. ಹಳನೇಹದುದೆಂದು ಎಳಸಿ ಹೋಗುವನೆಗ್ಗೆ ಕಳವಳ ವಳ್ಳು ಹಳೆಯಳ್ಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೦೬); ಕಳ್ಳನೆಂಬ ಹಳೆ ಮರಸಲೇಂ ನೀ ಕಳ್ಳರ ನಡು ತೂಗಾದಿದೆಯಾ? (ಗೀತೆ. ೪೧-೯); ಅಯ್ಯೋ ನಿಮಗೆ ಇಂಥ ಹಳೆ ತರೋದು ನನ್ನ ಹಳೇಲಿ ಬರೆದಿತ್ತು (ಚರಣ. ೨೧೧). ಹಳೆವು: ೧. ಹಳವು ಹೊಡೆದ ತಿಳಿವಿನಲ್ಲಿ ಕಳೆ ಕಡ್ಡುಹೆಂದು ಉಳಿದ ನಿಜದ ಶೇಷ ಶ್ರೀಗುಹೇಶ್ವರ ನಿಮ್ಮ ಬಸವಣ್ಣ (ಅವತಂ. ೨೯೨-೧೩೦೫); ರಕ್ಷಿಸನ ಹಳವಂ ಕೇಳಲೆನಗೆಂತು ಸೈರಿಸಲ್ಪುಪ್ಪದೇ (ಇಚ್ಛಾ. ದೇ. ೧೦೬-೬); ಭ್ರಮಿಯುವನು ನೋ ಹಳವ ತಹನೀ ಶ್ರೋತ್ರಿಯರ ಕುಲಕೆ (ಸಂಭವ. ೩೧-೧೪); ನಿಮ್ಮಯ ನುಡಿಗೆ ಹೊದ್ದದು ಹಳವು (ಕೋಶ. ೧-೯-೨೬). ೪. ಕೊಂದರೆ; ಕೇಡು; ವಿಪತ್ತು: ಪಲವು ದೇಶಗಳಿಲ್ಲ ದುರ್ಭಕ್ಷದಿಂದಳೆಯೆ ಹೂವಿಲ್ಲದಿರ್ಬಾ ಗೌತಮಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮುನಿತಪಸ್ತೇಜದಿಂದ (ಲಾಚಂ. ೨೪-೩). ಹಟುವು: ೧. "ನಿಷಮ ದುಷ್ಟಮ ಗರ್ಹ್ಯ ಎಂಬಿವು ಪಟುವಿನೊಳ್ ಅಶ್ವು" (ನಾಟಕ. ೪).

[<ಪಟು./ತಮಿ. ಮಲ. ಪಟು]

ಪಟು, ಹಳೆ, ಹಟು (ನಾ). ೧. ಲೋಹದ ಫಟ್ಟು ಅಥವಾ ಕಂಬಿ: "ಪಟು = ವಸ್ತುವಿಕೇಷಂ; ದೂಷಣಂ; ನಾಯ ಸೋಪವುಡು; ಲೋಹದ ಫಟ್ಟು" (ಶಮದ. ಪಂ. ೧); "ಪಟುಯೆನಲ್" ವರವಸ್ತದಲ್ಲಿ ದೂಷಣದಲ್ಲಿ ಲೋಹಮಂ ಕರಗಿಸಿದ ಫಟ್ಟಿಯೊಳ್ ಕುನ್ನಿಯಂ ಪೊಟವದಿಸ ನುಡಿಯೊಳು ವರ್ತಿಸುಳಂ (ಸಂಜೀವ. ೧೪). ಹಳೆ: ೧. ಕಾದ ಲೋಹದ ಹಳೆಯವೊಲು ಕೆಂಪಾದವಸುರರ ಮೋಹಿಗಳು (ಕುಪ್ಯಾ. ೬-೨೪); ಹೊಳಕಿದುದು ಕಿರಣಾಳಿ ಹೇಮದ ಹಳಗಳಿ . . . ಮಣ ಹನ್ಯಾದಿ ಹಂಕಿಗಳ ಸೊಗಸಿನಲಿ (ಕೋಶ. ೫-೨-೨೪). ೨. ಉಗಿ ಬಂಡಿಯ ಸರಳು; ರೈಲುಕಂಬಿ: ಹೂರೊ ಹಳ ಕಿತ್ತುತ್ತಾರೆ. ಹದ್ದಿ ಉರುಳಿಸುತ್ತಾರೆ (ಹಾಸುಹೊ. ೨೪); ಹಳೆಯ ಮೇಲೋಡುತಲಿದ ರೈಲು (ಅಂದ್ರವಿ. ೧೦೫-೧೪). ೩. ಬಂಡಿಯ ಗಾಲಿಯ ಕಟ್ಟಿಣದ ಪಟ್ಟಿ, -ಪಟ್ಟಿ: ಕಮ್ಮಾರರು ಗಾಲಿಗೆ ಹಳೆಯನ್ನು ಬಿಗಿಯುವಾಗ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೧೫); ಒಂದರ ಹಳೆ ಬಿಟ್ಟದ್ದರೆ ಮತ್ತೊಂದರ ಅಚ್ಚು ಮಣೆದು ಹೋಗಿದೆ (ಬೆಳಗಾ. ೧೬೬); ಹಳೆ ಕಟ್ಟಿಲು ತಂದಿಟ್ಟಿದ್ದ ಒಂದು ಗಾಡೆಕಳ್ಳಕ್ಕೆ ದಿಕ್ಕಿ ಹೊಡೆದು, ಅದನ್ನು ಮೈ ಮೇಲೆ ಬೀಳಿಸಿ ಕೊಂದಿದ್ದನು (ಮಲಮ. ೨೪೪). ೪. ಹಳಕು; ಚೂರು; ಹರಳು: ಪಟ್ಟಿಗಳ್ಳೆರದ ಹಳೆಯನೊಡವಾ ಭೂಳೆಯಂ ಹರಹಿ (ಪದ್ಮಂ. ೪-೯೨); ಪಾಟಿಯೊಳೆಯುಟ್ಟಿನ ಹಳೆಯ ತಡಹಿಕೊಂಡು ಗೊಂದಲದ ಸಂಭಾರವುಂ ಮತ್ತಿ . . . ಮಡಕೆಯೊಳಿಸಲದು ತುಂಬುವಾಳೆಗಾಯ್ತೆಸರಾದವು (ಸೂಪಕ. ೪-೬೪). ೫. ಮೊಸರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಗಡ್ಡೆ, -ಗರಣೆ; ಧೈಂಡಿ: ನನ್ನ ಅಪರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಡಿಸಿದ ಪಳೆ ಮೊಸರು ಸೊಗಸಾಗಿತ್ತು (ದೂಧ). ಹಟು: ೧. ಮೇರುವಿನ ಹಟುಗಳೇಂ ಭಂಡಾರಕ್ಕೆನ್ನಾಕೆ ವಜ್ರಧಾರಿಗಳೆಂಬೆಂಕಾರಿಸಿ ಸಲಿಸದೊಡೆಂದು ಬಲಾಂಗಿ ದಿವಿಜಾರಿ ರಾಯಸಂ ಬರೆಯಿಸುವಂ (ಅನಂಪ. ೧೬-೪); ಕಾಯ್ತ ಕರ್ಬೊನ್ನ ಪಟುಗಳೆಂದೇವರಿಯನಮರ್ಬುವುದುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ.

೯-೧೧೦ ವ). ೪. ಅಕುಂಚಿತವಾದ ವಾಮಸಾದಾಂಗವ್ಯದೊಳ್ ತೊಡರ್ ಪಾದುಕದ ಪಲ್ಲೆಯಂ ಪದ್ಮರಾಗದ ಪಟುಯೊಳುಪಿ ತ್ರಿಭಂಗಿ ಸಂಗಣೆನೆ ನಿಂದು (ಮಹಾಶೇ. ೧೪-೬೨ ವ). 'ಫಳೆ' ಪರಾ.

ಹಳಹಳೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಹಳಹಳೆಯೇಳ್ಳ ಮುಗಿಲ್ಲ ಹೊರೆಯೊಳು ಕೂಡುವೆವಾಂಟಿಟ್ಟಿಗಾದರಲ ಲಲಿತಾಂಗಸೌರಭ್ಯವ ತಲೆವೊಣೆವೊತ್ತು ಸುಳವ ಗಾಳಿಗೆ ಮೈಯನಿತ್ತು (ಶ್ರೀಪಾ. ೪-೬೬); ನನ್ನ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಹಳಹಳೆಯಾದ ಮೊಸರನ್ನು ಹಾಕಿದರು (ಚಂಗಾಳ್. ೫೮).

ಪಟು, ಪಳೆ, ಪಟು (ನಾ). ೧. ಕಸ; ಕೊಳೆ; "ಕಳೆ" (ಚತು. ೪. ೧, ೬೦). ಪಳೆ: ೨. ಮೈರು ಕಟಾವಾದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಕೊಳೆ: ನಟ್ಟು ಕಡಿಸಿ ಹಸನ ಮಾಡಿದರೂ ಆಹಮಾಸು ಇಷ್ಟೇ ಹಣ ವೆಚ್ಚವಾಗುತ್ತದೆ. ಪಳೆ ಅರಿಸುವುದು ಬೇರೆ (ಕಥಾಗ. ೨೬೬). ಪಟು: ೧. "ದಿಂಜದೊಳ್ ಕಸದೊಳಂ ಪಟು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೩).

ಪಟು, ಪಡಿ, ಪಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉತ್ತಮವಾದ ಬಟ್ಟೆ: "ತೆಗಲು ವಾಸ ಪಟುಯೊಳು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೩); ಅರ್ಧ ಗಪ್ಪಡಮಂ ಕುಸುಟ್ಟು ಪಟುಯಂ ಸಯ್ಯುಟ್ಟು ಕೊಂಡಿರಿಂ (ಪಡ್ಯಾಂ. ೯೩-೧೩); ಪಟು ಚತ್ರಾವಟು ಹೋಗಂ ಪಟುಯಂ ದೇವಾಂಗಮೆಂಬ ವಸನಂಗಳನೇಂ ಗುಡಿಯುಸುವವೊ ಮದಿವಳ್ಳನ ಪಟುಯತನನೆ ಪೋಲ್ತು ವಿಶದವಸನಾಂಗಕುಳಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೫-೩೪); ಚೀನದ ತಳವಟ್ಟಿಯ ಪಟು ಯ ಮಟುಯ ದೂಸಿಗವಸರಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೧೯). ಪಡಿ: "ಪಳೆ (ಪಡಿ) - ಪಟಿ = ಬಟ್ಟೆ" (ತದ್ಭಕೋ. ೨೫). ಪಳೆ: ಚಿತ್ರದಣ್ಣಂ ಪಳೆಯಿಸೆವ ರ್ಪುಳಂಬಂ ಗಡೇನ್ದಂ ತುರಂಗಂ (ಎಚ್. XIII, ೩೩೦-೧೩; ೨೨೨); ಅಯ್ಯೋವ್ವರು ಬಿಟ್ಟು ಭರ್ವಮಂಕೆನೆ ಆನೆ ಮೂಡಕ ಪಳೆ ಪಕ್ಕಾ ನಳೆ ಅಡಕೆ ಮೆಳಸುಂ (ಕಾ. V, ೩೩-೫೩; ೧೧೭೬); ಪಳೆಯು ನುಟ್ಟನು ಮಲ್ಲಗಂಟಿನಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೩-೬೯); ಮಲಯಜದಣ್ಣು ಪೊಂದೊಡಿಗೆ ಪಟ್ಟಿಯ ಪಟ್ಟಿ ಪಳೆಯ ಚಲ್ಲಣ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೩೬).

[<ಸಂ. ಪಲಿ]

ಪಟು 'ಪಡಿ' ನೋ.

ಪಟುಕೆಯ್ 'ಪಟುಕೆಯ್' ನೋ.

ಪಟುಕೆಯ್, ಪಳಿಕೆಯ್, ಪಟುಕೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ದೂಷಣೆ ಮಾಡು; ಹೀಯಾಳಿಸು; ನಿಂದಿಸು: ಪಟುಕೆಯ್ ತೊಟ್ಟುನುಟು ದಂಕುಟಾದ ಮಹಾಪುರುಷರಜಾಯದೊಡರೆ ಸಿರಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೬೫); ಪಟುಕೆಯ್ ಬಂದು ನಲ್ಲಳ ಮುಳಸನೊಳೊಂಡು (ಅದಿಪ್ತ. ೧೨-೨೯ ವ); ಶಿವಪ್ರಕರಮನೇನಗಲ್ಲಿದನೊ ಭರ್ಮಮನೇಂ ಪಟುಕೆಯ್ ನೋ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೦೨); ಚೋಳನಂ ಪಟುಕೆಯ್ ಮೂಳವನುಟುಕೆಯ್ ಲಾಳನಂ ಜೋಡಾಡಿ (ಜಗದಿ. ೧೬-೧೧೪ ರಗಳೆ). ೨. ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡು; ತಪ್ಪು ಮಾಡು: ಇಂ ವಿಷಯ ಸುಖಕ್ಕೆಜಗಂ ಪಟುಕೆಯ್ ತೊಟ್ಟುನುಟುವಂತುಟುವೆಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೨-೪೨); ಅಳಸಿ ಪಟುಕೆಯ್ ಪನಂ ದೀಸಿ ಬಿದಿರ್ದಿಕ್ಕಿ ಕೆಳವುದು (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೪೪). ಪಳಿಕೆಯ್: ೧. ಪಳಿಕೆಯ್ [ಪಾಶಂ, ಕೈವಂ] ಮಿಳನೆಂದಾಂ ಮುಳಯಂ (ಶುಕಂ. ೧-೧೯). ೩. (ಆಲಂ) ಅತಿಶಯಿಸು; ಮಾರು: ಸರಸಿಯಂ ಪಳಿಕೆಯ್ ನಾಥಮಂಡಲವಲ್ಲಿ (ಕಾರಿ. ದೇ. ೨೮೯-೧೩). ಪಟುಕೆಯ್: ೧. ವಿಶ್ವೇಶನೇನಿತ್ತೊಡಂ ಪಟು ಕೆಯ್ ಪರುಣಂ ಕರಂ ಕರುಣಿದಂ ಲಲ್ಲೆನೆ ತಾಪೊಲ್ಲಾ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೩೧). [ಪಟು + ಕೆಯ್]

ಪಟುಗಳು (ಕ್ರಿ) ದೋಸರಹಿತವಾಗು; ನಿಂದೆಯಿಲ್ಲದಿರು:

ಅಪಮಂತ್ರಾರ್ . . . ಪಾಪಹರಣಗುಣವೆನಿಸಿದ ಮಹಿಮೆಯ ಪಟು
ಗಟಾದ ಪರಮಕೋಟಿಯೊಳರ್ಪಾರ್ (ಕಾಂಕಿಪು. ೯-೧೨೪).

[ಪಟು + ಕಟು]

ಪಟುಗಾಳಿಗ (ನಾ). ಪ್ರತಿಯಾದ ಯುದ್ಧ, -ಕಾಳಗ: ಅಟು
ಮರುಳಾದಂತಾ ಲತೆಯೊಳ್ ಪಟು[ಸಾಕಾಂ. ಬು]ಗಾಳಿಗಂಗಾದಿ ಬರೆವರೆ
(ಸಂಪದ. ೫-೧೨ ವ). [ಪಟು (< ಪದ್ಯ) + ಕಾಳಗ]

ಪಟುನುಡಿ (ಕ್ರಿ). ನಿಂದೆಯ ಮಾತನ್ನಾಡು; ಅಪವಾದವನ್ನು
ಹೊರಿಸು; ದೂಷಿಸು: 'ಪಟುನುಡಿಹ' ಪರಾ.

[ಪಟು + ನುಡಿ]

ಪಟುನುಡಿ, ಪಳಿಪುಡಿ (ನಾ). ನಿಂದೆಯ ಮಾತು; ಅಪವಾದ;
ದೂಷಣೆ: ವಿಜ್ಞಾನವಿಕಲಂ ಪುಪ್ಪಾಯಂ ಎಂಬುದು ಮೊದಲಾಗಿ
ಪಟುನುಡಿಯಂ ಸ್ಥಿರಿಸುವನುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೩೬). ಪಳಿಪುಡಿ:
ನೀವಲ್ಲ ಪಳಿಪುಡಿಯ ಬಳಿಯಲೆಂದೇ ಕೇಳಿಗೊಂದಿರಾ ಹೇಳಿ? (ನಡವಾ.
I; ೪೫೦). [ಪಟು + ನುಡಿ]

ಪಟುನುಡಿಹ (ನಾ). ದೂಷಣೆಯ ಮಾತನ್ನಾಡುವಿಕೆ; ನಿಂದಿಸು
ವಿಕೆ: "ಅವರ್ಣವಾದ, ಪಟುನುಡಿಹ" (ತನೂಪು. ೨೧೪).

[ಪಟುನುಡಿ + ಹೆ (< ಪಟು)]

ಪಟುಯತ 'ಪಟುಹತ್ತ' ನೋ.

ಪಟುಯತ್ತ 'ಪಟುಹತ್ತ' ನೋ.

ಪಟುಯಟ 'ಪಡಿಯರೆ' ನೋ.

ಪಟುವಾವುಗೆ (ನಾ). ಮಂಚವನ್ನು ಇಡಲು ಮಾಡಿದ ಎತ್ತರದ
ಪೀಠ, -ನೇದಿಕೆ: "ಪಟುವಾವುಗೆಯ ಪಲಂ ಪ್ರತಿಪಾದುಕಂ"
(ಸಂಕೀರ್ಣ. ೧೯); ಪಳಿಕಿನ ಪಟುವಾವುಗೆಯಂ . . . ರಂಜಿತ ರೆನ್ನದ
ಸೇವಂಪದ ಮೇಲೆ ಲೀಲೆಯಂ ಕುಳ್ಳಿದರ್ (ಸಂರಾಮ. ೩-೭೫);
ನಿಶ್ಚಯಸ್ತಿಯ ನಿರಂಪದ ಕೆಲಗೆ ಪೊಳೆವ ಪಟುವಾವುಗೆಯಂಕೆ
ಪಳಿಪುಡಿನಾದಪಳಿಪುಡಿನ ಸಮಾಧಿಶಿಲಾಪಟ್ಟಿಕಮುಂ (ಅನಂಪು.
೧೪-೩೦ ವ); ಕರಾರಕ್ಕೆ . . . ಪ್ರತಿಪಾದುಕಂ-ಪಟುವಾವುಗೆ (ತಮದ.
೨೧ ಪ್ರಯೋಗ). [< ಸಂ. ಪ್ರತಿಪಾದುಕಂ]

ಪಟುವು 'ಪಟು' ನೋ.

ಪಟುವೊಂದು (ಕ್ರಿ). ಅಪವಾದವನ್ನು ಹೊರಿಸು; ನಿಂದೆಗೊಳ
ಗಾಗು: ಪಿತ್ತರ್ ಪಟುವೊಂದದವೊಲಿತ್ತಿರೆಯೊಳದಂಗೆ ಬಾಬ್ಬುದುತ್ತಮ
ವಲ್ಲ (ಬಳವಿ. ೩-೨೮೫). [ಪಟು + ಫೊಂದು (< ಫೊಂದು)]

ಪಟುಹತ (ನಾ). ತಡೆ; ವಿಘ್ನ: "ಪಟುಹತ ಪ್ರತಿಹತವದಕ್ಕು"
(ವಿವರಂ. ೨೪೩). [< ಸಂ. ಪ್ರತಿಹತ]

ಪಟುಹತ್ತ, ಪಳಿಹತ, ಪಳಿಹತ್ತ, ಪಟುಯತ, ಪಟುಯತ್ತ,
ಪಳಿಹತ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಬರುವವನು;
ಪ್ರತಿನಿಧಿ: ಕರಾರಕ್ಕೆ-ಪ್ರತಿಹತ್ತಂ-ಪಟುಹತ್ತಂ; ಪ್ರತಿಪಾದುಕಂ-
ಪಟುವಾವುಗೆ (ತಮದ. ೨೧ ಪ್ರಯೋಗ). ಪಳಿಹತ: ಅವರ ಪಳಿಹತರು
ಕೋಣವತ್ತಿಯ ಬಿಡಾಂಕರದ ಪಿರ್ಗಡೆಗಳು (ಕಂ. IV, ೨೨-೩೫;
1024); ವ(ಧ)ಮ್ಯಕಾಯೋದ್ದೇಶದಿಂ ತನ್ನ ಪಳಿಹತಂ ನಿಂಗರಸನಂ
ಕರೆವು (ಎಂ. XVIII, ೧೯೧-೩; 1104); ಮೊದಲ ಪಟ್ಟಿಯ
ಪಳಿಹತ ಮಹಾದೇವಣ್ಣನು (ಎಂ. XIII, ೩೨೨-೫೫; 1126)

೨. ಪ್ರತಿನಿಧಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಸಂಕ: ಶ್ರೀಕರಣಗಳು ಪಳಿಹತವಂ
ದಿಟ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿನರ್ಪಂ ಸಲ್ಲಂತಾಗಿ ದಿಟ್ಟ ಸ್ಥಿತಿ (ಮೈಲಂ. ೧೯೪೦,
೧-೭೫; ಸು. 1900). ಪಳಿಹತ್ತ: ೧. "ಪಳಿಹತ್ತ (ಪ್ರತಿಹತ್ತ)-
ಪ್ರತಿಹತ್ತ = ಪ್ರತಿಧಿ" (ತದ್ವಕೋ. ೨೫); ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಪಳಿಹತ್ತ

ಮಾಡಿ (ಮಂತ್ರ. ೧೨-೮). ಪಟುಯತ: ೧. ಪಟು . . . ದೇವಾಂಗಳ
ಮಂಟ ವಸನಂಗಳನೇಂ ಗಟಾಯಿಸುವವೊ ಮದಿವಲ್ಲನ ಪಟುಯತನನ
ಪೋಲ್ತು ವಿಶದವಸನಾಂಗಳುಂ (ಅದಿಪ. ೫-೩೪). ಪಟುಯತ್ತ:
೧. "ಪಟುಯತ್ತ [ಸಾಕಾಂ. ಪಟುಹತ್ತ] ಮೊಂದು ಪ್ರತಿಹತ್ತಂ" (ಕಕಸಾ.
೩೩-೩೫೩). ಪಳಿಹತ: ೧. ಅವರ ಪಳಿಹತ ಪಾಕಣ್ಣನು (ಎಂ. XI,
ದಾವಣ. ೧೪೧-೩೧; 1065). [< ಸಂ. ಪ್ರತಿಹತ್ತ]

ಪಟು, 'ಪಟುವ' ನೋ.

ಪಟು (ನಾ). ಮಿತಿ; ಮೇರೆ; ಎಲ್ಲೆ: 'ಪಟುಗಟು' ಪರಾ.

[ದೇ. II ತಮಿ. ಪಟು = ಚೌಕಟ್ಟು]

ಪಟು, 'ಪಟು' ನೋ.

ಪಟುಗಟು (ಕ್ರಿ). ಮೇರೆ ಮಾರು; ಅತಿಶಯಿಸು: ವಿಚಾರಕ್ಕೆ
ಪವಣ್ಣನೆ ಗುಣದಿಂ ಕರಂ ಪಟುಗಟುದುದು ದಯೆ (ಕಾಂಕಿಪು. ೧೦-೯೯);
ಜಾನಕಿಯನುಜಿ ಸೆವೆವಿದಿದು ಬದುತ್ತು ಮಾಳೆಯ ಪಟು[ಸಾಕಾಂ. ಬು]
ಗಟಾದ ಗಾಡಿಯಂ ನೋಡಿ (ಸಂರಾಮ. ೯-೧೩೦ ವ); ಅಲಿಲರದ
ಗೃಹಾತನ ವಿಯೋಗದೊಳಾಗಿ ಮನಕ್ಕೆ ಮೊಕ್ಕಳಂ ಪಟುಗಟುದಿದರ್ ತನ್ನ
ನಿರಿಯಂ ಮರುಳ್ಪಾತಿ ದಿಸುಟ್ಟು (ಪಾಶ್ವ. ೪-೫೦)

[ಪಟು + ಕಟು]

ಪಟುವ, ಪಳವು, ಪಳು, ಪಳುವ, ಪಳುವು, ಪಟು, ಪಟುವು,

ಹಳವು, ಹಳವು, ಹಳು, ಹಳುವ, ಹಳುವು (ನಾ). ೧.

ಕಾಡು; ಅರಣ್ಯ: ನಿಮಗಿನ್ನು ಮೃತಕವೇಡ ಪಟುವೊಳರ್

(ನೀಮಿಪು. ೧೦-೪೪). 'ಪಟುವಗಿಟ್ಟು' ಪರಾ. ಪಳವು: ೧.

ಸ್ಥಿರಕ್ಕೊಳು ದಿದರ ಪಳವುಂ ಪಟ್ಟುಕುದಿವುಂ (ಸಾಕಾಂ. IX-೩, ೧೨೧-೪೩;
1057). ಪಳು: ೧. "ಪಳುವನೆ ಕಾಡು" (ಕಕರ. ೫೪);

ಕೇಡಳುಕೆಯ ಪಳುವನೇಂ ಪಳಯ ತಪ್ಪಿ (ಕಾಲಕರ. ೪೯-೭೨).

ಪಳುವ: ೧. ಈ ದಟ್ಟ ಪಳುವದಲಿ ಮುಕುಂದನಂ ಕರೆವರಾರ್ ?

(ಜಂಪ್ರಸ. ೩೩-೧೧). ಪಳುವು: ೧. ಪುರಹರಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕೋಟಿಯ

ನಾದೊಡೆ ದಿಗಂಬರನಾಗಿ ಪಳುವಿನೊಳೆ ಕಿರುಗಿನದೇಶರ್ (ಅರಾಣ.

೩-೧೧-೪); ಕೋಪದಿಂದ ಪಳುವಿನೊಳೆಕಿರಿಸಿ ಪೋದಂ (ಕಾಮಕ.

೨-೩೫). ಪಟು: ೧. "ಪಟುವೆಂದುಂ, ದಿಂಜನೆಂದುಂ ಅದವಿ"

(ಕಕಸಾ. ೫೦-೪೧); ಈ ಪಟುವಿನೊಳೆನ್ನರಸನಂತು ದಿದಿಯೆ ತಂದಿಕ್ಕು

ವುದೇ (ಸಂಪದ. ೨-೨೨); ಮಗಳೇ ನೀನಿಲ್ಲದೆ ಮನೆ ಬಗೆವೊದನಗಿಟ್ಟಿ

ತಿಂಬ ಪಟುವಾಯದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೪೩); ಬಗೆಗೆ ಸುಖದುಃಖಮುಂ

. . . ಪಟು ಪೊಟುಂ ಪಗೆ ಕೆಳೆಯುಂ ಸಮನೆನೆಯಾ ಯೋಗಿಗೆ

ಸಮಕೆ ಸಮಂತು ಸಮನಿಸಿತ್ತು ಸಮಗ್ರಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೪-೧೭).

ಪಟುವು: ೧. ಪಟುವಂ ಕಡಿದನೊಕ್ಕಲಿಗಂ (ತಬ್ಬಾಸು. ೨೦೪

ಪ್ರಯೋಗ); ಕಿರ್ಣಂ ಗಾಳಿಯುಮೊಂದೇ ಪೆರ್ಣಗಿಯೊಳೆ ಬೆರಸಿ

ಪಟುವಿನೊಳಿಡಮರನಂ ಚುರ್ಣವವೊಲ್ (ಬಳವಿ. ೨-೪೩). ಹಳವು:

೧. ಬಟುಬಯಲು ಇದು, ಹೋ ಅಥವಾ ತಾನರ್ಪುನ ಹಳವು

(ಅರಕು. ೧೯೫-೩); ಅದವಿ, ಹಳವು, ಗಡ್ಡೆ (ಕಂಸು. ೪೩).

ಹಳಿವು: ೧. ಅವ ಹೊಲದಲು ಹಳವ ಕಡಿದುತ್ತ ಹದಂ ಬೇಡೆದನ

ಲಾಗದಂ (ಎಂ. XII, ತಪಟ. ೨-೧೭; 1263). ಹಳು: ೧.

ಮಹಾಅರಣ್ಯವಾಗಿಯಾದ ಹಳುವನೊ (ಎಂ. VII, ತಮೊ. ೩೦-೩೧;

1413 ?); ಹೊಳೆಯ ಮಂಟಪದೊಳಗೆ ಕಂಕು ಹಳೆಯ ನೆನಪನು

ಮನಕೆ ತಂದೆನು: ಹಳುವ ತಂದಿದ ಗೋಳ ಹೊಳಲನು, ಹದಂ ಕಂಬನಿ

ಕಾಲ್ಪಿಯ (ಮಾಂದಳ. ೨೩-೭). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡುಗಡ:

ವರ್ಷ ವರ್ಷವೂ ಹಳು ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದು ಬಣಗಿ ಹೊದಿಸಿದ್ದ ಹೆಂಚುಗಳಲ್ಲಿ

ಅರೆಪಾಲು ಮುಟ್ಟಿ ಹೋಗಿದ್ದವು (ಮಲಮ. ೨೭). ಹಳುವೆ: ೧. ಹಳುವದಲಿ ಗಿರಿಮರದಲಿ ದಾವಾಗ್ನಿ ಮಧ್ಯದಲಿ ಸಿಲುಕಿದಡೆ ಬಿದಿಸುವನಲೇ ಪ್ರತಿಭಟ ಪೂರ್ವಾದತ್ತಪುಷ್ಪಾವಳಿಂಟುಮು ತನ್ನೊಳಾದುದು (ಕುಮಾರ. ೪-೨೫); ನಾನಾಹಳುವನನು ಬಳಸಿದರು ಬಂದರು (ತೋರಾ. ೩-೧-೧೨); ರಘುವರಂ ಸೀತೆಯಂ ಹಳುವಳಟ್ಟಿದ ಬಳಿಕ ಪಿರಿದು ಕಳ್ಳುಲತೆಯಂ ತಲೆದು... ಕುಳ್ಳುಪಿಸಂ (ತೇಪರಾ. ೫-೧); ಅವನಿರುವ ಹಳುವ ನಗರೋಪವನನಂದನ (ಯತೋಧ. ೫). ಹಳುವು: ೧. ಪಾಂಡವರು ಹಳುವಿನೊಳಗೆ ಹನ್ನೆರಡುನರುಪಮಿರ್ದು ಬಳಕೆಲ್ಲಿಗಿದ್ದು ಪರು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೫-೧೨೪); ಈ ದ್ವೀಪದ ಪೂರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿ... ದಟ್ಟವಾದ ಹಳುವುಗಳಂಟು (ಮೂಲಯ. ೪-೨೦೧); ಹಳುವು ಅಡೆ ಕೆಲವುದು (ಮೂಲಕ. ೪೫-೩). [ದೇ. ೧೧ ತಮಿ. ಮಲ. ಪಟುವ]

ಪಟುವಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು; ದಾವಾಗ್ನಿ: "ಪಟುವ ಗಿಚ್ಚು ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು ನಿಶ್ಚಯ" (ಚಪು. ೧೧೧). [ಪಟುವ+ಕಿಚ್ಚು]

ಪಟುವಗೆ (ನಾ). (ಆಲಂ)- ಕಾಡುಬುದ್ಧಿ; ಕೆಟ್ಟಮನಸ್ಸು; ದುರ್ಬುದ್ಧಿ: ಆಕೆಯವನ ಮನದ ಪಟುವಗೆಯನಾ[ಯ]ದಂತೆ ಗೆಯ್ಯನೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೩ ವ); ಅನರಸುಗೆಯ್ಯ ಪಟುವಗೆಯನದಂ ಪರಿಹರಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೨೯). [ಪಟು(<ಪಟುವ)+ಬಗೆ]

ಪಟುವಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಡನ್ನು ಸೇರು; ಅರಣ್ಯವನ್ನು ಹೋಗು: ದಶರಥಂ ತಪಂಬಟ್ಟಿದುಮಂ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ್ ಪಟು[ಪಾತಾಂ. ಬಾ] ಮಟ್ಟಿದುಮಂ ಚರವಚನದಿಸಿದುದು (ಪಂಪಾ. ೮-೫ ವ).

[ಪಟು(<ಪಟುವ)+ಪಡು]

ಪಟುವಲಿ (ನಾ). ನಿರ್ಜನಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಳುವ ಅಳು; ಅರಣ್ಯರೋದನ: ಅನೊಳಲೆ ಬಡವ ಬಟುವಯಾದಂ. ಉ: ! ಪೋಕ ಪಟುವಲಿನೇಂ? (ರಾಮಾ. ೪೦-೬).

[ಪಟು(<ಪಟುವ)+ಅಲಿ]

ಪಟುವಲು (ನಾ). ಕಾಡುದಾರಿ; ಅರಣ್ಯಮಾರ್ಗ: ಪಟುವಲುಯಂ ತಗುಳ್ಳುವರ್ ಬೇಗನೊಲೆಚ್ಚ ಪರಾಳಿಗಳ್ ಛುಲಾಛುಲನೆ ಪಾಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೦೫). [ಪಟು(<ಪಟುವ)+ಬಲು]

ಪಟುವು 'ಪಟುವ' ನೋ.

ಪಟು 'ಪಟು' ನೋ.

ಪಟುನರೆ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಹಳೆಯದು; ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು; ಪುರಾತನವಾದುದು: ಮಗಳುವನ್ ಪಟುನರೆಯ ವಿಧಿ ಬಡಿದು ನರಲಿಸುತ್ತ (ಅಂತಿಗಾ. ೪೪-೯೧೧). [ಪಟು(<ಪಟುವ)+ನರೆ]

ಪಟುನವಿರ್ 'ಪಟುನವಿರ್' ನೋ.

ಪಟುಯ 'ಪಟುವ' ಪರಾ.

ಪಟುಯುಪ್ಪು (ನಾ). ಬಹಳದಿನಗಳಿಂದ ತೇವರಿಸಿ ಹಳೆಯ ದಾದ ಉಪ್ಪು: "ವಸುವಿನಲ್ ಪಟುಯುಪ್ಪುನಿಕ್ಕು" (ಪಂಪಭಾ. ೪೩-೪೧). [ಪಟು(<ಪಟುವ)+ಉಪ್ಪು]

ಪಟುಯೆಲೆ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಎಲೆ; ಹಣ್ಣೆಲೆ: ಪಟುಯೆಲೆ ದೋಷ ತ್ರಯಮಂ ಕಳಿಸವೊಲೆಲೆಯೆಲೆ ಕಲಿಪ್ಪುವುದೆ (ಉದ್ಯ. ೧೦-೭೩).

[ಪಟು(<ಪಟುವ)+ಎಲೆ]

ಪಟುಯೊಲೆ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಪ್ರೀತಿ; ಹಿಂದಿನ ಒಲುಮೆ: ಪಟುಯೊಲೆಯನ್ ಬಿಮುಟನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೨-೩೩೫).

[ಪಟು(<ಪಟುವ)+ಒಲೆ]

ಪಟುವುಣ್, ಹಳೆಹುಣ್ಣು (ನಾ). ಹಳೆಯ ಗಾಯ: ಪವಿಯ ಮುಖಭಾತದಂ ದೋಷವೇದ ಪಟುವುಣ್ ಜಿಗುಟಿಯಂ ದಿಟ್ಟವುಣ್

(ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೪೦); ಪಟುವನಕ್ಕುಮಗಿಗಳ್ ಕಲಹಂ ದೊರೆತೊಂಡುದಿಲ್ಲಿ ಮೊದಲಪವಿಯಂ ದೋಷಲಹವನಂದಂ ಪಟುವು[ಪಾತಾಂ. ಬಪ್ಪು]ಣ್ಣಲಿ ಯೋಡೆವಿನಮುರ್ವಿ ಕೊರ್ವಿದರ್ ಕಡಂಗಲಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೨). ಹಳೆಹುಣ್ಣು: ಹಳೆಹುಣ್ಣಿಗೆ:—ಬೇವಿನ ಸೊಪ್ಪು, ಕಲುಪು ಇವಂ ಅರೆದು ಬಿಸಿದುದಿ ಕಟ್ಟಲು ಗುಣ (ವಿವಿ. ೭೭).

[ಪಟು(<ಪಟುವ)+ಪುಣ್]

ಪಟುವೆಣ್ (ನಾ). ಹಿರಿಯಳಾದ ಹೆಣ್ಣು; ಅನುಭವಸ್ಥಳಾದ ಹೆಂಗಸು: ಪಟುವೆಣ್ಣು ಸಗವ ತೆವಿನೆಸಗಲಾರ್ಪಳ ಪೊಸವೆಣ್ (ಉದ್ಯ. ೧೦-೬೪). [ಪಟು(<ಪಟುವ)+ವೆಣ್]

ಪಟು (ಕ್ರಿ). (?): ಪದಪಾಕಕ್ಕೊಳಗಾಗೆ ಬಾಗಿಲದ ರಾಜಾನ್ನಾನ್ನ ದೊಳು ಘಾಸಿಯಾಗದುದಂ ಸಜ್ಜುಕವಾಲ ಪುಟ್ಟಮೂಸರಂ ತಂದಿಕ್ಕಿ ಪಟುತ್ವ ನುಗ್ಗಿದ ಕರ್ಗಾಯ್... ಕಟ್ಟಿದುದಂ ಕಾಮಿನಿ ತಂದಂ ನೀಡೆ ಕಲಸುಂಗುಟಂ ಕರಂ ರಾಗದಿಂ (ಮಹಾಸೇ. ೧೩-೪೯). [?]

ಪಟು, ಪಕ್ಕಿ, ಪಕ್ಕಿ, ಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಹಾಸುಗೆ; ತಯ್ಯಿ: "ಪಟು-ತಯ್ಯನಂ, ತಯ್ಯನಸ್ತಾನಂ" (ತಮದ. ಪಂ. ೧); ಈ ತಪೋಧನಗೆ ನಿವಾತಮಪ್ಪೆಡೆಯೊಳ್ ಪಟುಗಿಡೆಮಾಡಿ ಕಂಡೆಂದು ಪೇಟ್ಟು (ಪಂಪ. ೬೩-೧೧); ನೀಡಾರಕರನುಟ ಪಟು[ಪಾತಾಂ. ಕೈ]ಗೆ ಸಾರಲೊಡಂ ಮಗುಟ ಮರ್ಬು ಪರ್ವಿತ್ತಾಗಳ್ (ಲೀಲಾ. ೩-೯); ಮೇಲ್ವಾಯ್ದೊಂ ಪಟುಗುಯ್ದು ತಟುಸುವೆನೋ (ಚರಮ. ೬-೨೧೩). ೨. ಮಲಗುವ ಸ್ಥಳ; ವಿಶ್ರಮಿಸುವ ಜಾಗ: "ಪಟುಯೆನಲ್ ತಯ್ಯನ ಸ್ಥಲಾಯ್ದಯಂ" (ಕರ್ಣಾ. ೭೪); "ತಯ್ಯನಮುಂ, ತಯ್ಯನದ ಉ[ಎ]ಡೆಯೊಳುಂ ಪಟು" (ಸಂಜೀವ. ೧೫). ೩. ನೆಲೆ; ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ: ಕಕ್ಕನ ಪಟು ಕಾಳಿಯ ತವರ್ ಕವರಂಗಿಡೆ... ಬೆಲೆವೊಳ್ ಬೀದಿಯದೊಂ ಪೊದಟ್ಟು ದೋ (ಚರಮ. ೬-೭೪). ೪. ಹಕ್ಕಿಯ ಗೂಡು: ಬಟಾಯ ಗೂಡೊಳಗೆ ಮುಟ ಕವರ್ದ ಪಟುಯನ್ ಕಂಡೊಡನೆ ಬೀಟ್ಟಂತೆ ಬೀಟ್ಟುಳ್ (ಅಂತಿಗಾ. ೨೦-೪೧೨). ಪಕ್ಕಿ: ೧. "ಪಕ್ಕಿಯೆನೆ ತಯ್ಯನಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿತಂ. ೧೪೬); ಉದಯಾದ್ರಿಯ ಸೆಜ್ಜರಕ್ಕ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಬರುತಿರ್ಪ ದೇವಗಜದಂಗೆಮುರೇಚಯ ಭಂಗಿವೆತ್ತಿರಲ್ ಬಗೆಗೊಳಿಸುತ್ತ ಚಂದನಸಂದೊಡೆದಂದದೆ ಪೂರ್ವದಿಪ್ಪುಮಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೧೦೩); ತುಟಗಿದ ಪನುತಾಪದಿಂದೆ ಪಕ್ಕಿಯ ಕಳರ್ ತಲಗಿಲೆಯಾಗಿ ತೋಪಿಸಲು (ನೋಹ. ೨೮-೧೬). ೨. "ತಯ್ಯ ಮನೆಗಳೊಳ್ ಪಕ್ಕಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦).

೩. ಇದೆ ಸರ್ವವ್ಯುಗಪಕ್ಷಿಗಳ ಪಕ್ಕಿಯೆಂದು... ಬೇಂಟೆಯಾಡುತ್ತಿರ್ಪಂ (ಭಾಷಣಂ. ೫-೧೦); ವಿಪುಲಧರ್ಮವಾಸ ವಿಪುಲಪುಣ್ಯದ ಪಕ್ಕಿ (ಪ್ರಭುತಿ. ೨-೧೧). ೪. ಅಕ್ಕುಲಿಂಚ್ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಸಾರ್ವ ವಿಹಂಗವೀಧಿ ಬೇತೆಸುವ ಮಾರುತಂ ನಸುಕಲಂಕುವ ಸಾಂಧ್ಯಮಯೂಖಲೇಖಿಗಳ್ (ಗಿಂಕ. ೪-೬೬); ತಾಳತು ಕೆಂಪನಪರದಿಕ್ಕು ಪಕ್ಷಿಜಾಲ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಸಾರದವು (ಬೇವಂಪಾಂ. ೫-೨); ಪಜ್ಜಳನೆ ಪಡುಗೊತ್ತು ಪಕ್ಕಿ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಸಾರಿ (ಸನ್ಮು. ೧-೩೬). ೫. ಮೃಗಗಳ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಇಕ್ಕೆ: ಮೃಗಮಂ ಗಾಳಿಯನಿರ್ಕೆಯಂ ಪಕ್ಕಿಯಂ... ನಿಲ್ಲಂದದಿಂ ಬಗೆದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩). ಪಕ್ಕಿ: ೧. ಕಸವರದ ತ್ವನೆಯಿಂದೆ ಚಂಡಾಲ ರಾಜೊಡಂ ಮಿಸುಪ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಕರೆವರಬಾರಿಗಳ್ (ಅರಾ. ೨-೫-೪೦).

೨. "ಪಕ್ಕಿಯೆನೆ ತಯ್ಯನಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿತಂ. ೧೪೬); ಉದಯಾದ್ರಿಯ ಸೆಜ್ಜರಕ್ಕ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಬರುತಿರ್ಪ ದೇವಗಜದಂಗೆಮುರೇಚಯ ಭಂಗಿವೆತ್ತಿರಲ್ ಬಗೆಗೊಳಿಸುತ್ತ ಚಂದನಸಂದೊಡೆದಂದದೆ ಪೂರ್ವದಿಪ್ಪುಮಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೧೦೩); ತುಟಗಿದ ಪನುತಾಪದಿಂದೆ ಪಕ್ಕಿಯ ಕಳರ್ ತಲಗಿಲೆಯಾಗಿ ತೋಪಿಸಲು (ನೋಹ. ೨೮-೧೬). ೨. "ತಯ್ಯ ಮನೆಗಳೊಳ್ ಪಕ್ಕಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦).

೩. ಇದೆ ಸರ್ವವ್ಯುಗಪಕ್ಷಿಗಳ ಪಕ್ಕಿಯೆಂದು... ಬೇಂಟೆಯಾಡುತ್ತಿರ್ಪಂ (ಭಾಷಣಂ. ೫-೧೦); ವಿಪುಲಧರ್ಮವಾಸ ವಿಪುಲಪುಣ್ಯದ ಪಕ್ಕಿ (ಪ್ರಭುತಿ. ೨-೧೧). ೪. ಅಕ್ಕುಲಿಂಚ್ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಸಾರ್ವ ವಿಹಂಗವೀಧಿ ಬೇತೆಸುವ ಮಾರುತಂ ನಸುಕಲಂಕುವ ಸಾಂಧ್ಯಮಯೂಖಲೇಖಿಗಳ್ (ಗಿಂಕ. ೪-೬೬); ತಾಳತು ಕೆಂಪನಪರದಿಕ್ಕು ಪಕ್ಷಿಜಾಲ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಸಾರದವು (ಬೇವಂಪಾಂ. ೫-೨); ಪಜ್ಜಳನೆ ಪಡುಗೊತ್ತು ಪಕ್ಕಿ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಸಾರಿ (ಸನ್ಮು. ೧-೩೬). ೫. ಮೃಗಗಳ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಇಕ್ಕೆ: ಮೃಗಮಂ ಗಾಳಿಯನಿರ್ಕೆಯಂ ಪಕ್ಕಿಯಂ... ನಿಲ್ಲಂದದಿಂ ಬಗೆದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩).

ಪಕ್ಕಿ: ೧. ಕಸವರದ ತ್ವನೆಯಿಂದೆ ಚಂಡಾಲ ರಾಜೊಡಂ ಮಿಸುಪ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಕರೆವರಬಾರಿಗಳ್ (ಅರಾ. ೨-೫-೪೦). ೨. "ಪಕ್ಕಿಯೆನೆ ತಯ್ಯನಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿತಂ. ೧೪೬); ಉದಯಾದ್ರಿಯ ಸೆಜ್ಜರಕ್ಕ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಬರುತಿರ್ಪ ದೇವಗಜದಂಗೆಮುರೇಚಯ ಭಂಗಿವೆತ್ತಿರಲ್ ಬಗೆಗೊಳಿಸುತ್ತ ಚಂದನಸಂದೊಡೆದಂದದೆ ಪೂರ್ವದಿಪ್ಪುಮಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೧೦೩); ತುಟಗಿದ ಪನುತಾಪದಿಂದೆ ಪಕ್ಕಿಯ ಕಳರ್ ತಲಗಿಲೆಯಾಗಿ ತೋಪಿಸಲು (ನೋಹ. ೨೮-೧೬). ೨. "ತಯ್ಯ ಮನೆಗಳೊಳ್ ಪಕ್ಕಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦).

೩. ಇದೆ ಸರ್ವವ್ಯುಗಪಕ್ಷಿಗಳ ಪಕ್ಕಿಯೆಂದು... ಬೇಂಟೆಯಾಡುತ್ತಿರ್ಪಂ (ಭಾಷಣಂ. ೫-೧೦); ವಿಪುಲಧರ್ಮವಾಸ ವಿಪುಲಪುಣ್ಯದ ಪಕ್ಕಿ (ಪ್ರಭುತಿ. ೨-೧೧). ೪. ಅಕ್ಕುಲಿಂಚ್ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಸಾರ್ವ ವಿಹಂಗವೀಧಿ ಬೇತೆಸುವ ಮಾರುತಂ ನಸುಕಲಂಕುವ ಸಾಂಧ್ಯಮಯೂಖಲೇಖಿಗಳ್ (ಗಿಂಕ. ೪-೬೬); ತಾಳತು ಕೆಂಪನಪರದಿಕ್ಕು ಪಕ್ಷಿಜಾಲ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಸಾರದವು (ಬೇವಂಪಾಂ. ೫-೨); ಪಜ್ಜಳನೆ ಪಡುಗೊತ್ತು ಪಕ್ಕಿ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಸಾರಿ (ಸನ್ಮು. ೧-೩೬). ೫. ಮೃಗಗಳ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಇಕ್ಕೆ: ಮೃಗಮಂ ಗಾಳಿಯನಿರ್ಕೆಯಂ ಪಕ್ಕಿಯಂ... ನಿಲ್ಲಂದದಿಂ ಬಗೆದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩).

ಪಕ್ಕಿ: ೧. ಕಸವರದ ತ್ವನೆಯಿಂದೆ ಚಂಡಾಲ ರಾಜೊಡಂ ಮಿಸುಪ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಕರೆವರಬಾರಿಗಳ್ (ಅರಾ. ೨-೫-೪೦). ೨. "ಪಕ್ಕಿಯೆನೆ ತಯ್ಯನಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿತಂ. ೧೪೬); ಉದಯಾದ್ರಿಯ ಸೆಜ್ಜರಕ್ಕ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಬರುತಿರ್ಪ ದೇವಗಜದಂಗೆಮುರೇಚಯ ಭಂಗಿವೆತ್ತಿರಲ್ ಬಗೆಗೊಳಿಸುತ್ತ ಚಂದನಸಂದೊಡೆದಂದದೆ ಪೂರ್ವದಿಪ್ಪುಮಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೧೦೩); ತುಟಗಿದ ಪನುತಾಪದಿಂದೆ ಪಕ್ಕಿಯ ಕಳರ್ ತಲಗಿಲೆಯಾಗಿ ತೋಪಿಸಲು (ನೋಹ. ೨೮-೧೬). ೨. "ತಯ್ಯ ಮನೆಗಳೊಳ್ ಪಕ್ಕಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦).

(ಶ್ರಮುಲಿ. ೨-೨೬); ದುರ್ನೀತಿಯ ಹಕ್ಕು ಹಾಸ್ಯದ ಹೊಲಂ . . .
ಗಣಕಾಪ್ರತೋಳಿ ತಾಂ (ಹವ್ಯಾ. ೨-೮೨); ಹದಿರ್ ಚದುರುಗಳ ಹಕ್ಕು
ಮೋಹನದಕ್ಕಿಯನಿವ ವೇಶ್ಯಾಶ್ರಯಂ ಮುಂದೆ ಕಡುಚೆಲ್ಲಾದುದು
(ಚಲಪ. ೧೧-೩೭). ೪. ಹಕ್ಕಿಯಿಂದಗಲ್ಲು ಚಕ್ರಂ ಹೂವನನುವಳಿ
. . . ನಲಿವ ಜಾರಿಯರು ಸಂಜೆಯೊಳು ರಂಜಿಸಿದರು (ಹವ್ಯಾ. ೩-೭೭).
೫. ಕೇಳಿದನು ಮೃಗದಿಕ್ಕಿ ಹಕ್ಕಿಯ ಗಾಳಿಯನು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೨);
ಹಕ್ಕಿಗೆಯ್ದವು ಹಲ ಮಿಗಗಳ್ (ಸಮ್ಯಾ. ೧೦-೨೪); ಇತ್ತಲಿದೆ
ಹುಲ್ಲಿಗಳ ಹಕ್ಕು; ಮರಿಗಳಕ್ಕಿ (ಚಂದ್ರ. ೨೮-೧೦); ಮೃಗಗಳನ್ನು
ಬಿಂಬತ್ತಿ ಅವುಗಳ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದನು (ಮಣಿ. ೨೨).
೬. ದನಕರುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಸ್ಥಳ; ಕೊಟ್ಟಿಗೆ; ದೊಡ್ಡಿ :
“ಹಕ್ಕಿಯನಲ್ ಮೃಗಾಲಯದೊಳಪ್ಪುದು” (ಕರ್ನಾ. ೫೦); ಒಕ್ಕಲಿಗನ
ಮನೆಯಲ್ಲಿ ದನದ ಹಕ್ಕಿಯೊಳಗೆ . . . ಅಡಗಿಕೊಂಡಿತು (ಮುಂಬಯಿ.
೪-೪೨); ಹಕ್ಕಿಯನ್ನು ಬಳಿದು ಹಸೆ ಮಾಡಿದಳು (ಎರಸಿ. ೫೪).

[<ಪಟ್ಟು/ತುಳು. ಪರ್ಕ; ತೆಲು. ಪಕ್ಕ]

ಪಟ್ಟಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಅಶ್ರಯ ತಪ್ಪು; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದಾಗು :
ದಗಿವೊಯ್ದರೆಯು, ಪಟ್ಟಿಗೆಟ್ಟ ನಯ . . . ಗಜಬಜದ ಸಂಚಾರಂ
ಬಲ್ಲಿರಿದಾಯ್ತು (ರಾಮಾ. ೪೪-೪). [ಪಟ್ಟು + ಕೆಡು]

ಪಟ್ಟಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಮಲಗು; ವಿಶ್ರಮಿಸು : ಇನ್ನ ಕುಳಮುಘ
ದೊಳೊಯ್ಯನೆ ಪಟ್ಟಿಗೆಯ್ ನಾನೆಳಸಿ ಸುಖಂಗಳಂ ಸವಿವ ಕಾಲಮು
ದೊಡೆನಗಪ್ಪುದಂಗನೇ (ಕಾವ್ಯಾ. ೫೭೫). [ಪಟ್ಟು + ಕೆಯ್]

ಪಟ್ಟಿತಟ್ಟಿಸು ? (ಕ್ರಿ). ಗಾಢವಾಗಿ ಅಪ್ಪು; ಬರಸೆಳೆ(?) :
“ಪಟ್ಟಿತಟ್ಟಿಸಿದಂ = ತಡಹಟ್ಟು ಮಾಡಿದಂ” (ತಮದ. ಪರಿ. ೧);
ಪಟ್ಟಿತಟ್ಟಿಸಿದನೆಂಬಲ್ಲಿ ತಡಹಟ್ಟು ಮಾಡಿದನೆಂಬರ್ಥಂ (ತಮದ.
೧೯ ಪ್ರಯೋ.). [ಪಟ್ಟು ? + ತಟ್ಟಿಸು]

ಪಟ್ಟಿವನೆ, ಪಕ್ಕಿವನೆ, ಪಕ್ಕಿವನೆ (ನಾ). ಮಲಗುವ ಮನೆ;
ಶಯ್ಯಾಗೃಹ : “ಸೆಡ್ಡೆ ವನೆ, ಪಟ್ಟಿವನೆ—ಈ ೨ ಶಯ್ಯಾಗೃಹಂ”
(ಕಶನಾ. ೬೦-೬೧೩); ಬೆಳಗಪ್ಪ ಸಮಯದೆಯೊಟ್ಟಾಯ್ತುನೆ
ಪಟ್ಟಿವನೆಯಂ ಪೊಣಮಟ್ಟು (ಉದ್ಯ. ೧೦-೧೩೩ ಪ). **ಪಕ್ಕಿವನೆ :**
“ಪಕ್ಕಿವನೆಯನ್ನಲದು ತಾನಕ್ಕು ಶಯ್ಯಾಗೃಹಕ್ಕೆ ನಾಮಂ” (ಕವಿಕಂ.
೧೪೬); ಪಕ್ಕಿವನೆಗಾಗಿ ನಡೆತಂದಳು ರಾಯನ ರಾಣಿ (ಸೂಜನೋ. ೨-೪);
ಪಕ್ಕಿವನೆಗೆ ನಡೆತಂದಳಂಜನೆದೇವಿ (ಅಂಜನ. ೮-೮೧). **ಪಕ್ಕಿವನೆ :**
ಕ್ಕಿವಿಡಿದವನಂ ಪಕ್ಕಿವನೆಗವಕ್ಕೊಂಡೊಯ್ದಳ್ (ವೀರವಿ. ೬-೬೭).

[ಪಟ್ಟು + ಮನೆ]

ಪಟ್ಟಿವೆಟ್ಟು, ಪಕ್ಕಿವೆಟ್ಟು, ಪಕ್ಕಿವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಸೂರ್ಯನು
ವಿಶ್ರಮಿಸುವ ಬೆಟ್ಟ; ಪಕ್ಕಿಮೆಟ್ಟು; ಪಡುವೆಟ್ಟು :
ಪೊಂದಿಸಿಲಾದುದು ಪೊದ್ ಪಟ್ಟಿಮೆಟ್ಟುಮ[ಸಾಂ. ಪಕ್ಷವೇದಿಯ]ನರ್ಥಂ
(ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೭೩). **ಪಕ್ಕಿವೆಟ್ಟು :** ನಭೋಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಕಲಪ್ರಕಾಶಮಂ
ಮೊಟ್ಟಗಟ್ಟು ಪಕ್ಕಿವೆಟ್ಟದಿಟ್ಟದೆಗೆ ಕಳಸಿದ ಕಟ್ಟೀವದ ಪೊಟ್ಟಿಳಮಿದಂವಿನಂ
ದ್ಯುಮಡೆ ಚರನಾಚಕಿರೋಮಂಜಯಪ್ಪುದು (ವರ್ಧಾ. ೬-೨೩ ಪ);
ಚಿಂಗೊಡೆಯಂತಿರ್ದವು ಪಕ್ಕಿವೆಟ್ಟದೆಯೊಳ್ ನೀರಾರರುಣ್ಣಂಚಲಂ
(ಸೂಕ್ತಿಸು. ೯-೧೨). **ಪಕ್ಕಿವೆಟ್ಟು :** ಅಂತು ಕಾದಿ ಕಡೆಗಾಲದ
ಬಜಸಿಡಿಲ ಬಳಗದೊಳ್ ಕೊಡರ್ ಪಕ್ಕಿವೆಟ್ಟುಗಳ ತಟ್ಟಿಯಂತೆಯುಂ
(ಚಂದ್ರ. ೧೦-೮೬ ಪ). [ಪಟ್ಟು + ಬೆಟ್ಟ]

ಪಟ್ಟಿಸಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಹಾಸುಗೆಯನ್ನು ಸೇರು; ಮಲಗು :

ನಿದ್ರಾಕುರನಾಗಿ ಪಟ್ಟು[ಸಾಂ. ಕ್ರಿ.]ಸಾರ್ವಂತರಿ ಸಾರ್ವಂ ಚಂದ್ರನಪ
ವೇಲಾವನಮಂ (ಕಾಂಠಾ. ೧೩೧). [ಪಟ್ಟು + ಸಾರ್]

ಪಟ್ಟು, ಹಟ್ಟು (ನಾ). ಹಟ್ಟಿಗೆ ಬಂದ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಹೊಗೆ
ಹಾಕಿ ಹಣ್ಣು ಮಾಡುವುದು,—ಅಡೆಹಾಕುವುದು,—ಮಾಗಿಸು
ವುದು : (ಕಿ). **ಹಟ್ಟು :** “ಹಟ್ಟು = ದೂವೆಯೊಳ್ ತುಲಂ ಪುಟ್ಟ
ಕ್ರಿಯೆ” (ತಮದ. ಪರಿ. ೧). ೧೯ ಈ ಶಬ್ದರೂಪಗಳ ಬಗೆಗೆ
ಸಿದ್ಧವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲ. [?]

△ **ಪಟ್ಟು ‘ಪರ್ಕು’ ನೋ.**

ಪಟ್ಟು, ಪತ್ತಿ, ಪರ್ತಿ, ಪಲ್ಟು, ಹತ್ತಿ (ನಾ). (ಬೀಜಸಹಿತವಾದ)
ಅರಳಿ; ಕಾರ್ವಾಸ; ತೂಲ : “ಪಿಚಪ್ಪು, ಬಾದರಿ, ಕಾರ್ವಾಸ—
ಈ ೩ ಪಟ್ಟು (ಹತ್ತಿ)” (ಪರ್ಯಾ. ೩೪-೪೯); ಮಳವೆಗೆ ಪಟ್ಟು
ಪದಿನಾಡು ಪಲಂ (ಎಚ. IX, ೨೨-೭; 800); ಬಂದಿಗಳೊಳ್
ಪಟ್ಟು[ಸಾಂ. ಕ್ರಿ.]ಯುಂ ಧಾನ್ಯಮಂ ತೀವಿಕೊಂಡು ಪೊಟಲೆ
ಮಾಟಲೆಂದು ಪೋಪನ್ನೆಗಂ (ವರ್ಧಾ. ೭೬-೧೧); ಕಪ್ಪದಕ್ಕಿ
ಪಟ್ಟಿಯುಂ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗಭುಗ್ ಕೊಟ್ಟಿದು (ಮೈ. ೧೯೪೬,
೨೮-೧೯; 1032). **ಪತ್ತಿ :** ಪತ್ತಿಯಂ ಕಿಚ್ಚು ತಗುಳ್ಳಂತೆ
(ಧರ್ಮಾ. ೨-೭೧); ನಾಚೆಯುಂ ನೂಲಂ ಪತ್ತಿಯುಮಂ
ಸಂಗ್ರಹಂಗಿಯ್ತು (ಬಂಜಂ. ೪-೧೦ ಪ); ಪತ್ತಿಸುವನಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗದ
ಪತ್ತಿಯಂ (ತಂತ್ರ. ೪-೩೧). **ಪರ್ತಿ :** ಒಕ್ಕಲು ಪಣಂ ಮೂಟು
ಪರ್ತಿಯ ಮಳವೆ ಪನ್ನೆರಡು ಇನ್ನಿನುಮಂ ಪರಿಪಕ್ವಿ ಬಿಟ್ಟರ್
(ಎಚ. XVI, ೩೩೧-೨೧; 1077). **ಪಲ್ಟಿ :** ಮುಚ್ಚಿಪೊಕ್ಕ ಬಳಕೆ
ಕಲ್ಪವದುಲುಮೆಂಬುದು ಪಲ್ಟಿಯೊಟ್ಟಲಿಗೆಯ ತೆಜದಿಂತುಣಿ ಬಿಡುವುದು
(ವಿಷ್ಣು. ೧-೨-೧೭೫); ಕಿರ್ಕು ಪಲ್ಟಿಯ ರಾಸಿಯಂ ದೆಹಿಸಿ ಬಿಡುವಂತೆ
(ಧಾರಣಾ. ೧-೪). **ಹತ್ತಿ :** “ಹತ್ತಿ ಕಾರ್ವಾಸಂ ಪಿಚಪ್ಪುಮಾ
ಬಾದರಿಂ ಅರಳಿ ಪಿಚು ತೂಳಕಾಪ್ಪಿಂ” (ಮಂಗರಾ. ೩೮-೨೩); ಸಲುವುದು
ಹತ್ತಿಯಡಳೆಯಲೆ (ಎಚ. VIII, ಸೂರಬ. ೩೨೮-೬೨; 1159); ಭರಣೆ
ಹತ್ತಿಯ ಶಮನದಂದದಿ ವರಮುನಿಗೆ ತಾನಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೫-೨೪);
ಎಡೆಗೆಡೆಗೆ ಹತ್ತಿಗಳ ಹೊಣೆಗಳ ಹೊಡಚಿದರಳೆಯ ಸುತ್ತಿದರು (ಕೊರಂ.
೫-೮-೪); ಹತ್ತಿ ತೂಗುವಲ್ಲಿ ನೊಣಕ್ಕಿ ಉಪವಾಸ (ಗಾಡ).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಪರುತ್ತಿ; ತುಳು. ಕುಂ. ಕುಮಿ. ಪರ್ಕ :

ತೆಲು. ಪತ್ತಿ, ಪುತ್ತಿ; ಕೊಡ. ಪರತಿ]

ಪಟ್ಟುಂಗಟ್ಟು (ನಾ). (?) : ಒನ್ನಡಿ ಪಾಣಿಯಂ ನಿಬುಂ ಒನ್ನತ್ತಿ
ದಿವಸಂ ಪಟ್ಟುಂಗಟ್ಟು ತಮಸಿ ಮೂಟೆ ದಿವಸಂ ವೇಸನೆ ಈ X X X ರಿ
ಉಟ್ಟು (ಎಚ. III, ಮೈಸೂರು. ೫೫-೮; ಸು. 740). [?]

ಪಟ್ಟಿಯಮಟ್ಟುಪುರ, ಪತ್ತಿಯಮತ್ತಲೂರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ
ಹೆಸರು; ೧೯ ಈಗಿನ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹತ್ತಿಮತ್ತೂರು :
ಪಟ್ಟಿಯಮಟ್ಟುಪುರದ ನೂಟಾರ್ಪದಿವೊರುಮಿಟ್ಟು ದಯೆಗೆಯ್ಯ ಕಚ್ಚ
ವರ ಕಾದಮ್ಮನ ಪುಷ್ಪರಂ ಬಿಡಿಸಿದೊಂ (ಇಚ. XII, ೨೨೫-೮; 916).

ಪತ್ತಿಯಮತ್ತಲೂರ : ಪತ್ತಿಯಮತ್ತಲೂರದ ದೊಡ್ಡನೊರು ಕಿಟಾಯ
ಸಿಂಹುರದ ಸಾಯಿರಮತ್ತರ್ ಪೊಲನಂ (ಎಚ. III, ೨೩೪-೪೫;
ಸು. 1070). [ಪಟ್ಟು + ? + ಪುರ]

ಪಟ್ಟುಲಿ ‘ಪರ್ದಿಲ’ ನೋ.

ಪಟ್ಟುಲಿ ‘ಪಟಪಟ’ ನೋ.

ಪಟ್ಟುಬನೆ ‘ಪಟಪಟನೆ’ ನೋ.

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ಉದಾರ ಧನಸಹಾಯದಿಂದ ಕನ್ನಡಿಗರ
ಬಹುದಿನಗಳ ಬೇಡಿಕೆಯಾಗಿದ್ದ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳು
ಈಗ ಪುನರ್ಮುದ್ರಣಗೊಂಡು ನಿಮ್ಮ ಕೈಸೇರುತ್ತಿವೆ.

ಸಮಸ್ತ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಈ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಲು ನೆರವು
ನೀಡಿದ ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರವನ್ನು ನಾನು ಕೃತಜ್ಞತಾಮೂರ್ವಕವಾಗಿ
ಸ್ತರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಡಾ. ನಲ್ಲೂರು ಪ್ರಸಾದ್ ಆರ್. ಕೆ.

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು